

वीर सेवा मन्दिर
दिल्ली

★

क्रम मख्या - ४४६८
काल न० - ०३०८ बि०
खण्ड - ४

बुन्दारककठपवा। दिवुन्द्वन्दितचरणकमल-सर्वनन्प्रस्वतन्त्रे-कलिंकोल-
सर्वज्ञकश्य-जङ्गमयुगप्रधान-श्रीसौधर्मबृहत्पागच्छोय-जैनप्रवर-
श्वेताम्बराऽऽचार्य-श्री श्री १००८ श्रीजहारक-
श्रीमद्विजयराजेन्द्रसूरीश्वर-विरचितः

अभिधानराजेन्द्रः ।

कोषः

तस्य जकारादिशब्दसङ्कलने चतुर्थो भागः ।

—○#४२#४२#○—

स च-

श्रीसर्वज्ञप्ररूपितगणधरनिर्वालिताद्यऽऽश्विनोपलप्यमानाऽशेषसूत्र-
तद्वृत्ति-भाष्य-निर्युक्ति-वृथार्थादिनिहितसकसदार्शनिक-
सिद्धान्तैनिहास-शक्य-वेदान्त-न्याय-वैशेषिक-
मीमांसादिप्रदर्शितपदार्थयुक्ताऽयुक्तत्वनिर्णायकः ।

मुनि-श्रीदीपावजय-श्रीयतीन्द्रविजयाज्यां संशोधितः,

—○—○—

उपाध्याय-श्री श्री १०० श्रीमन्मोहनविजयोपदेशतः-
श्रीजैनश्वेताम्बरसमस्त-सङ्केन महापरिश्रमतः-प्राकाश्यं नीतः ।

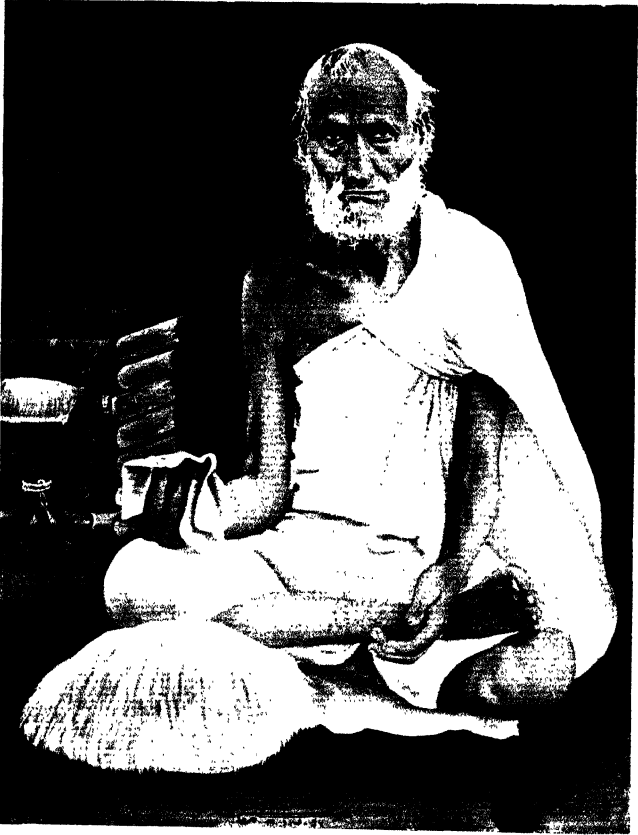
— * श्रीजैन्मभाकर प्रिंटिंग प्रेस, रतलाम - *

{ श्रीवीर मंन् २४४० }
{ श्रीराजेन्द्रसूरी संवत् ७ }

यन्त्रालये मुद्रितः

{ श्रीविक्रमानन्दः १६७० }
{ सिस्तापद् १६१३ }

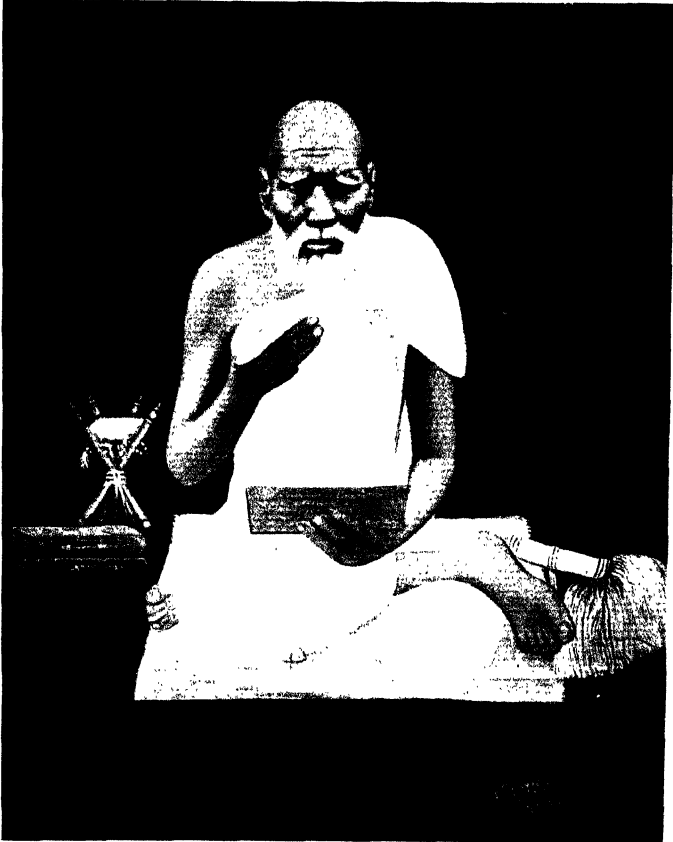
सुविहितसर्गग्रन्थकव्हामणि-कलिकालमवज्ञकल्प-परमयोगिराज-
जगत्पूज्य-गुरुदेव-प्रभुश्रीमद्-विजयराजेन्द्रमूर्गीश्वरजी महाराज ।

दम्भान्निविपक्षदान्दिदमने पञ्चाननप्राप्तौ-राजेन्द्राभिषेकोत्सवप्रणयनान्दीप्तजनधनः ।
मङ्गल्यापकृतिप्रयोगकरणे नियते कृती तादृशः कोऽप्यः सगिपदाङ्गितो विजयराजेन्द्रान्तरः पृथयान् ।

जन्म १९०० मन्तपुर (म.प्र.) गन्यासपद १९२० इन्दूरपुर (म.प्र.) क्रियाज्ञान ज्ञायर - १९४०
शिक्षा १९२० उदयपुर (म.प्र.) श्रीपूज्यपदवी १९२५ आचार्य मन्वन्त निवास १९४० राजगढ़ (म.प्र.)

श्रीमद्विजयराजेंद्रश्रीश्वरपट्टप्रभाकर-चर्चाचक्रवर्ति-आगमग्रहस्यवेदी-श्रुतस्थविरमान्य-
श्रीमौधर्मवृहत्तपांगच्छ्रीय-श्रीमद्विजयधनचन्द्रसूरिजी महाराज ।

विद्वच्चकीरजनमोदकं प्रमत्ते, शुभ्रवर्ते मुकविंकेस्वसठिलासम् ।

हृदध्वान्ननाशकरणे प्रयग्प्रतापे, वन्दे कलानिधियमे धनचन्द्रसूरिम् ॥ १ ॥

जन्म म. १७७५ कित्तलगाद (मैसूरु) दीक्षोपसंवेत् म. १८१५ जावरा (मालवा) मरिपट्ट म. १८२५ जावरा (मालवा)
यतिदीक्षा म. १८३५ धामेरा (पुल्लयूर) उपाध्यायपद म. १८५५ स्वावरोट (मालवा) स्वर्गाटोह म. १८६५ धामरा (मालवा)

आचार-प्रदर्शनम् ।

सुविहितसुरिकुशलसिद्धकाशमान-सकलजेनगमपास्त-आवासाभ्यावा-
री-जङ्गमयुगप्रधान-प्रातःस्नानार्थी-परमयोगीश्वर-विद्याशुद्धयुवकारक-श्री
सौधर्मबुद्धयोगच्छाया-सितपटाचार्य-जगत्पूज्य-गुरुदेव-जहारक भी १००८
प्रजु श्रीमद्विजयराजेन्द्रसूरीश्वरजी महाराजने 'श्रीअभिधानराजेन्द्र' प्रकृत
मागधी महाकोश-का-लक्ष्मणकार्य महारदेशीय श्रीसियाथा नगर में-संवत्
१९६० के-आश्विनशुद्धद्वितीया के दिन शुभ-लग्न में आरम्भ किया । इस
महान्-संकलनकार्य में समय-समय पर कोशकर्ता के मुख्य-पट्टपर शिष्य-
श्रीनववृत्तसूरीश्वरजी महाराजने जो आपको बहुत सहायता दी । इस
प्रकार-शरीर-साधे-सौन्दर्य के आधिभ्रान्त परिश्रम के फलस्वरूप में यह
प्राकृत-बृहत्कोष-संवत् १९६० चैत्र-शुक्ला १३ बुधवार के दिन श्री-सूर्यपुर
(सूरत-गुजरात) में बनकर परिपूर्ण (तेषार) हुआ ।

गवांछियर रियासत के राजगढ़ (माखवा) में गुरुनिर्वाणोत्सव के दर-
मियान-संवत् १९६१ पौष-शुक्ला १३ के दिन महातपस्वी-मुनि श्रीसूर्यवि-
जयजी, मुनिश्रीदीपविजयजी, मुनिश्रीयतीन्द्रविजयजी, आदि सुयोग्य
मुनि महाराजाओं की अध्यक्षता में माखवदेशीय-छोटे बड़े ग्राम-नगरी के
प्रतिष्ठित-सद्गृहस्थों की सामाजिक मिटिंग में सर्वानुमत से यह प्रस्ताव
पास हुआ कि-महंम-गुरुदेव के निर्माण किये हुए 'अभिधानराजेन्द्र' प्रकृत
मागधी महाकोश का जैन जैनेतर समानरूप से खोज प्राप्त कर सकें, इस
लिये इसको अन्वय छपाना चाहिये, और इसके छराने के लिये रत्नडाम
(माखवा) में सेठ जसुजी चतुर्जुजजीत्-मिश्रामलजी मधुगलालजी, रू-
चंदजी रत्नचंद्रामजीत्-जागीरश्रीजी, वीसाजी जवरचंद्रजीत्-प्यारचंद्रजी और
गोमाजी गंजीचंद्रजीत्-निशखचंद्रजी, आदि प्रतिष्ठित सद्गृहस्थों की
दख-रेख में श्रीअभिधानराजेन्द्र-कार्यालय और 'श्रीजैनप्रताप'प्रतिष्ठान प्रेम
स्वतन्त्र खोजना चाहिये । कोष के संशोधन और कार्यालय के प्रबन्ध का

समस्त-जार महुँम-गुरुदेव के सुयोग्य-शिष्य मुनिश्रीदीपविजयजी (श्रीम-
द्विजयचूषेन्द्रसूरजी) और मुनिश्रीयतीन्द्रविजयजी को सौंपा जाय । बस,
प्रस्ताव पास होने के बाद सं० १९६४ श्रावणसुदि ५ के दिन उक्त कोश को
छपाने के लिये रतलाम में उपर्युक्त कार्यालय और प्रेस खोला गया और
उक्त दोनों पूज्य-मुनिराजों की देख-रेख से कोश क्रमशः उपना शुरू हुआ,
जो सं० १९७१ चैत्र-वदि ५ गुरुवार के दिन संपूर्ण उप जाने की सफलता
को प्राप्त हुआ ।

इस महान् कोश के मुद्रणकार्य में कुवादिमतमतंगजमदभजनकेसरी-
कलिकाञ्जसिद्धान्तशिरोमणि-प्रातःस्मरणीय-आचार्य-श्रीमदधनचन्द्रसूरि-
जी महाराज, उपाध्याय-श्रीमन्मोहनविजयजी महाराज, सञ्चारित्री-
मुनिश्रीटीकमविजयजी महाराज, पूर्णगुरुदेवसेवाह्ववाक-मुनिश्रीहृकुमविज-
यजी महाराज, स्रिक्रियावान्-महातपस्वी-मुनिश्रीरूपविजयजी महाराज,
साहित्यविशारद-विद्यानृषण-श्रीमद्विजयचूषेन्द्रसूरजी महाराज, व्या-
ख्यानवाचस्पत्युपाध्याय-मुनिश्रीयतीन्द्रविजयजी महाराज, ज्ञानी ध्यानी
मौनी महातपस्वी-मुनिश्रीहिम्मतविजयजी, मुनिश्री-सद्धमीविजयजी,
मुनिश्री-गुलाबविजयजी, मुनिश्री-हर्षविजयजी, मुनिश्री-हंसविजयजी,
मुनिश्री-अमृतविजयजी, आदि मुनिवरोंने अपने अपने विहार के
दरमियान समय समय पर श्रीसंघ को उपदेश दे दे कर तन, मन
और धन से पूर्ण सहायता पहुँचाई, और स्वयं भी अनेक जाँति
परिश्रम उठाया है, अतएव उक्त मुनिवरों का कार्यालय आजारी है ।

जिन जिन ग्राम-नगरों के सौधर्मवृहत्तपोगच्छीय-श्रीसंघ ने इस
महान् बोधाङ्कन-कार्य में आर्थिक-सहायता प्रदान की है, उनकी शुभ-
सुवर्णाक्षरी नामावली इस प्रकार है—

श्रीसौधर्मवृहत्तपोगच्छीय श्रीसंघ-मालवा—

श्रीसंघ-रतलाम ।

श्रीसंघ-वाँगराट ।

श्रीसंघ-राजगढ़ ।

„ जावरा ।

„ वारोदा-बड़ा ।

„ भावुवा ।

श्रीसंघ-बड़नगर ।	श्रीसंघ-सरसी ।	श्रीसंघ-भकणवादा ।
” खाचरोद ।	” मुंजाम्बेड़ी ।	” कूकसी ।
” मन्दसोर ।	” खरसोद-बड़ी ।	” आलीराजपुर ।
” सीतामऊ ।	” बीरोला-बड़ा ।	” रिंगनोद ।
” निम्बाहड़ा ।	” मकरावन ।	” राणापुर ।
” इन्दौर ।	” बरड़िया ।	” पारां ।
” उज्जैन ।	” (भाट)पचलाना ।	” टांडा ।
” महेन्द्रपुर ।	” पटलावदिया ।	” बाग ।
” नयागाम ।	” पिपलोदा ।	” खवास ।
” नीमच-मिटी ।	” दशाई ।	” रंभापुर ।
” संजीत ।	” बड़ी-कड़ोद ।	” अमला ।
” नारायणगढ़ ।	” घामणदा ।	” बोरी ।
” बरड़ावदा ।	” राजोद ।	” नानपुर ।

श्रीसोपमबृहत्तपोगच्छीयसंघ-गुजरात—

श्रीसंघ-अहमदाबाद ।	श्रीसंघ-धिरपुर (धराद) ।	श्रीसंघ-दीमा ।
” वीरमगाम ।	” वाव ।	” दूधवा ।
” मूरत ।	” भोराल ।	” वान्यम ।
” साणंद ।	” धानेग ।	” वामण ।
” यम्बई ।	” धोराजी ।	” जामनगर ।
” पालनपुर ।	” दुवा ।	” खंभान ।

श्रीसोपमबृहत्तपोगच्छीय-संघ-मारवाड़—

श्रीसंघ-जोधपुर ।	श्रीसंघ-भीनमाल ।	श्रीसंघ-शिवगंज ।
” आहारा ।	” साचौर ।	” कोरटा ।
” जालोर ।	” बागरा ।	” फतापुरा ।
” भैम्बाड़ा ।	” धानपुर ।	” जोगापुरा ।
” रमणिया ।	” आकाली ।	” भाकदा ।
” मांकलेसर ।	” माधु ।	” पोमावा ।
” देवावम ।	” सियाणा ।	” बीजापुर ।
” विशानगढ़ ।	” काणोदर ।	” बाली ।
” मांडवला ।	” देलदर ।	” विमेल ।

श्रीमंघ-गोल ।	श्रीमंघ-मंडवारिया ।	श्रीमंघ-सदिराव ।
” साहेला ।	” बलदूट ।	” खुडाला ।
” आलामण ।	” जावाल ।	” राणी ।
” रेवतड़ा ।	” सिरोही ।	” निमाड़ा ।
” धाणसा ।	” सिरोड़ी ।	” कोशीलाव ।
” बाकरा ।	” हरजी ।	” पावा ।
” मांदरा ।	” गुडावालोनरा ।	” पंदला का गुड़ा ।
” थलवाड़ ।	” भूति ।	” चणोद ।
” मंगलवा ।	” तन्वतगढ ।	” डूडमी ।
” सूराणा ।	” संदरिया ।	” थवला ।
” दाधाल ।	” गोवाडा ।	” जोयला ।
” धनारी ।	” भावरी ।	” काचोली ।

इनके सिवाय हमारे भी कई गाँवों के मंघों के तरफ से मदद मिली है, उन सभी का कार्यालय शुद्धान्तःकरण से पूर्ण आभारी है ।

श्रीअभिधानराजेन्द्रकार्यालय.

रतलाम (मालवा)

संपत्समन्वितां वेदिनभ्यः । इतरस्य तदुत्तरुपातुष्ठानमवृष्ट्य-
भावेन तस्य मिथ्यारूपत्वात् । आह च- ' नाशी तवामि नि-
रना, चादिती भाषणात्प्रोत्तौ ' ति । सा च रागाऽऽदिदाप-
त्रिनामरूपविषयकल्लोभा यथाऽऽगममेवमथेकेया-
' के कुक्षिप्राणुभागा, पयविद्युत्स्ये होर जीवस्स ।
एवासि भो निधायो, बुहाण न य सुदुरं पये ॥ १ ॥
कथं पि संकिलेसो-ऽमिस्संगा पीराम्हा लिगां उ ।
परमसुहृदपञ्चशीभा, एषं पि अस्साहं वच ॥ २ ॥
विसन्ना य भंगुत्तां सणु, गुणुगद्विभा तह नहाकुवो ।
संपात्तामिफला क-वले तु मूलं अनत्थास्ये ॥ ३ ॥
जम्मज्जामरणाहं, विचिचरुवो कले तु संसेरो ।
बहुअणमिष्वयकरो, एसां पि नहाविहा वच ॥ ४ ॥ " इति ।
अपि च-सूत्रानुसारं चानाऽऽदिपु यां नैरन्तर्वेदाभ्यास-
स्तदुपाऽपि भावना वेदिनया, तस्या अपि रागाऽऽदिमिपि-
पदान्ताम् । न हि तस्यवृथा सत्यगुह्याऽऽभ्यासे स्यात्पू-
ननस्कस्य स्त्रीशरीरगमयोग्याऽऽदिविषयं चतः प्रवृत्तिमा-
त्तमानं, तथाऽनुपलभ्यते ॥ १ ॥ एतेन सिद्धं- रागाऽऽदिवि-
हवसे तीर्थहतां भगवन्तः । अत एव रागेष्ट्याऽऽदिशब्द-
जन्मार्थमभयस्तीर्ण तीर्थकृत्यपर्यायस्य जिनशब्दस्य व्युत्प-
त्तिनिमित्तं, प्रवृत्तिनिमित्तं च भावयन्ति भावुकाः । सिद्धं च
नसिद्धं रागाऽऽभ्यासेऽनूतभाषणकारणाभावात् समुपादे-
यवचननाऽमिष्वेकनीयतामात्रहृत्येय जिनवरूपेण । उक्तं च-
"रागाद् वा इन्द्राद् वा, मोहाद् वा चाक्षय्युत्पत्तेरं ह्यनुत्तम् ।
यस्य तु नैनं दोषा-स्तस्याऽऽनूतकारणं किं क्यात् ? ॥ १ ॥ "
किञ्च- "अणुययपरानुगम-पर्यायता अं जिगा जगत्परवा ।
जियरागादंसोमाहा, य नऽणुहावायुहो तमे ॥ ४० ॥ " इति
सिद्धं परामिसंधानविमुक्तयेव जिनवचनस्य विभिन्नस्त-
त्रितत्वम् ॥ १ ॥ अस्तु तावत् तीर्थहतां जितरागेष्ट्रपन्वं
तथापि मिथ्यादर्शनसमूहमयत्वात् जिनवचनस्य कथं प्रामा-
ण्यमङ्गीकरणीयम् ? । जिनवचनस्य मिथ्यान्विदर्शनसमूहक-
पत्तेरु तु श्रीसिद्धस्नात्रिकाकरोऽप्यभ्युपगच्छति । तथाहि-
"भद्रे मिच्छादंसल-समूहमद्यस्य अमयसारम्म । जिणव-
यत्तरम भगवन्ना, सेविगमुहाद्वाहगमस्स ॥ ६६ ॥ " (सम्म-
वे काण्ड) ततश्च पर्यायमिथ्यादर्शनसमूहमयं तन्कथं सत्यपू-
ततामादयति ? , न हि विषयकणिकासमूहमयस्याऽनूतकृता
पत्ताः प्रसिद्धाः । अपि दर्शनीयवियत-नैतद् युक्तम् । परस्पर-
निर्पक्षसंप्रदायाऽऽदिपक्षत्वाऽऽप्यसत्कारणाऽऽमिथ्यादर्श-
नात् । परस्परसम्यपेक्षतासमाप्तिरनिश्चयकालकृतात्मा विष-
यकणिकासमूहादिशेषमयस्याऽनूतसंदोहस्यैव सम्पत्कथाऽऽपत्तेः ।
इत्यन्ते हि विधाऽऽदृशाऽपि भावाः परस्परसंयोगादिशेषम-
भावाः समासादिनपरिणत्यन्तरा अगदरूपनामात्मभाक्त्वा-
त्तथाः, मन्वाऽप्यमनूतयस्तु विद्युत्प्रभृत्तयोपासतद्रूपान्तरस-
भावा स्तुिमासिनिमित्तविषयकपनामासादृश्यः । न चापि-
क्षमसिद्धार्थस्य पर्युत्पांगविषयता, अत एवऽऽम्यादरपि
शाब्दाहणकृत्वादिपर्युत्पांगनाऽऽपत्तेः । अपि यव निरपेक्षा
नैगमाऽऽदृशा दुर्बुधाः, सांप्रदास्तु सुनया उच्यन्ते । अमि-
हिताथेसंवादि चेदं वादिषुवस्तुनिकृन्सिद्धसंज्ञाऽऽचार्यव-
चनम्- "नयास्तव स्यात्पदलाच्छना इमे, रसोपविद्धा इव
सोहृत्वाभावः । भवन्त्याभिप्रतफला यतस्तस्मात्, भवन्त्यामातोः
प्रसन्ना द्विपिषुः ॥ १ ॥ " इति । अथवा
साङ्ख्याऽऽद्रेकान्वादिदर्शनसमूहमयस्य चूलेनस्य-

भाषस्य, मिथ्यादिष्टिपुवसत्सुविद्युतनसमर्थस्य वा । यद्वा-
मिथ्यादर्शनसमूहा नैगमाऽऽदृशः, एकैकनैगमाऽऽदृशस्य श-
नविधानत्वात् "एकतो वि स्यविहो । " इत्याद्यागमात्प्राप्यात्
अथयवा यव नमिथ्यादर्शनसमूहमयम्, जिनवचनस्य
नैगमाऽऽदृशः सांप्रदाः स्याऽऽयवाः, नैगमाऽऽदृशः शन-
धा व्यवस्थान इत्यभिप्रायः । समूहकपसतनयोदाहरणोपेक्षया
च सप्तमङ्गीदर्शनमागमज्ञां विद्युत्तति, सामान्यविद्युत्वाऽऽमक-
त्वात् बस्तुतत्त्वस्य, सामान्यस्यैकत्वात्, तद्विषयत्वायां यद्व-
घटाऽऽदिद्वयं स्यादकमिति प्रथममङ्गीविषयः, तद्वद्व्यका-
क्षमयोजनेभेदाद् नानात्वं प्रतिपद्यमानं तद्विषयत्वा स्यादक-
मिति द्वितीयमङ्गीविषयः, तद्वद्व्यकाऽऽमकमकैकशब्देन य-
दाऽभिधातुं न शक्यते तदा स्याद्व्यक्तयमित्युच्यते तृतीयमङ्गीविषयः-
यद्व्यकाऽऽमकशब्दात्पत्तनासाध्यामिथ्यादर्शनमाकाशं, तद्व्यकाऽऽम-
क्षावगाहकावगाहनक्रियाभेदादकं भवति, महर्षिर्वा नत्या-
वस्तुत्वाऽऽपत्तेः । प्रदर्शनेभेदापेक्षाऽपि च तदनन्तम् । अन्यथा
हिमवद्विषययोग्यैकदेशनामासः । नस्य च तथाविधत्वायां
स्यादकं चानकं चेति चतुर्थमङ्गीविषयता । यदेकमाकाशं भवतः-
प्रसिद्धं तदेकसिद्धवयवे विद्युत्तते एकमवयवस्यावयवान्तरा-
त् विभाजितानां धाचकस्य शब्दस्याऽभावाद्व्यक्तयं चेति, तथा
विषयत्वायां स्यादकमव्यक्तयं चेति पञ्चममङ्गीविषयः । तद्वद्व्यक-
माकाशं प्रसिद्धं भवतः, तद्व्यकाऽऽमकशब्दात्पत्तनाक्रियाभेदादकं
एकाऽनेकत्वमिति पादकशब्दाभावाद्व्यक्तयं चेति षष्ठमङ्गीविषयः-
यद्व्यकमाकाशाऽऽमकतयाऽऽकाशं भवतः प्रसिद्धं, तद्वद्व-
तथैकमवयवाह्यावगाहनक्रियाऽपेक्षयाऽनेकं, युगपत्प्रतिपादनापेक्ष-
याऽव्यक्तयं चैति स्यादकमव्यक्तयं चेति सप्तममङ्गीविषयः ।
एवं स्यात् सर्वगतः स्यात्सर्वगतो घटाऽऽदिरित्यादिकाऽपि स-
प्तमङ्गी चङ्कदायाः । एतेन मिथ्यादर्शनसमूहमयत्वाऽपि जिनवच-
नस्य, विषयकणिकासमूह-विशेषमयस्याऽनूतसारवदुपादेयत्वम-
विकृतम् । विशेषानि सारस्तु जिणवचणं शब्दे १५०६ पुष्टपार-
१५०४ पुष्टपर्यन्तं विगच्छन्तिरिचसोऽकनीयः । ततः स्थितमतत्-
" जिणवचणकपरकत्वां, अणुयस्तुत्तरथाहाविद्युत्तत्त्वां ।
तवनिधमकुसुमयुक्ता, सुगार्हसत्त्वेषणां जयह ॥ १ ॥
सर्वं वि य सिद्धंता, सदस्वरपुणामया सनत्त्वोक्ता ।
जिणवचणस्य भगवन्ना, न तुज्जामिय तं अणुग्वये ॥ २ ॥ "
अयनि उगदेकमङ्कल-मपहतनिःशुष्टुत्तत्तनतिमित्त्म् ।
रविभिमद्वय यथास्थित-वस्तुविकारोऽनिशवचः ॥ ३ ॥ "
" नर-नरम विरिय-सुरगण-संसारियसत्त्वकृत्कारणाणां ।
जिणवचणमगमांसह-मपवगुहृदकस्यं फलयं ॥ ४ ॥ "
जिणवचणमंगयस्स य, रत्तं व विधा य सज्जमायस्स ।
निर्नि बुद्धो न गच्छु, हेउसद्वस्सविद्युत्सुहृदस्स ॥ २ ॥
जीवाहवःशुचिणु, कासलसुणुणुऽऽमन्सरिसणु ।
संसवयंथाहं अजिये, जिणुवचणं मडातिसयं ॥ ३ ॥ "
" जम्मज्जामरगमये-ग्मित्तुं, व्याधिपेदाप्रसत्ते ।
जिनवरचनादृश्यं-न मास्ति शरत्ते काविल्लंयं ॥ १ ॥ "
तस्मात् जिनवचनविधानाऽभिप्रतिपत्त्येव अनेन भाव्यम् ।
यतः-
" सवणकरणुत्तु इच्छा, होरं करं सहहाणसंजुत्ता ।
एरं विणा कत्ता, सुद्धी सम्मत्तरयस्स ॥ १ ॥ "
ततः-
" जिणवचणे अनुत्तरता, जिणवचणं जे करिति भावेण ।

अमला अस्केलिङ्गा, ते हुनि परिवाससारी ॥ १ ॥”

अथवा कि बहुना-

“ कुरा वि सहावेणं, विसयविसवातुणा वि होऊव ।
भाविजाज्जवयणमां, तेज्जोकुसुहावहा हौति ॥ १ ॥”

यतः-

“ सुस्सून धम्मराओ, शुद्धेवाणं जहासमाहीय ।

वेवायव्व भियमो, सम्महिद्धिस्स लिगाणं ॥ १ ॥”

एतन् तृतीयभागप्रस्तावोपपत्त्यस्तराभिसंघानिधिसुख्यं नग-
वतस्तीर्थकरस्य वराङ्गेषु जटुवेन सर्वेनोभावेन समर्थितम् ।
किञ्च-समवसरत्वाऽऽदिसमये देशेनाऽपरपर्ययेण जिनवच-
नस्य योऽर्थः समर्थितस्तत्र विद्यतिपश्चय जमालोचि वृत्तिनिगम-
नमवश्यमेव संपद्यतानथादि तृतीयभागप्रस्तावः “ से नूनं भेत्तं ।
वसमाणे चलिप ” इत्यादि भगवत्प्रकृतिप्राथम्याच्च प्रश्नोत्तर-
कथं सूत्रमुपपन्नम् । तत्र विनिर्दिष्टस्य जमालेश्चरितमिन्धम्-
इहैव भरतलेन कुण्डपुरे नमो मगरम्, तत्र भावतः श्रीमन्म-
हावीरस्य भागिनेना जमालिनाम राजजुत्र आसीत्, तस्य
व भार्या श्रीमन्महावीरस्य दुहिना सुदरीना. अथ कदाचित्
पञ्चानपुकुपणविराजो जमालिभगवतो महावीरस्यारप्रमज्जयां
उज्जाह, सुदरीनाऽपि सहस्रस्त्रीपरिचार तदनु प्रमज्जिता । त-
न् श्रेयकारशुक्लवर्णीयानु जमालिना भगवत्सु विद्वारार्थमुक्त-
त्वापितः, ततो भगवता तृतीयमास्थ्या न किञ्चन प्रत्युत्तर-
मदायि, तत्र एवममुकलिनाऽपि पञ्चानसापुत्रपरचुत्ना भिग-
नः श्रीमन्महावीरान्तिकात्, प्रामाण्यम् च पर्यटनगतः आ-
वस्तीनगयाम्, तत्र च तैन्दुकाभिधानाद्याने कोष्ठकनाञ्चि खे-
त्ये स्थितः, तत्रैव तत्र तस्यान्तप्रायाऽऽहारेस्तीर्त्वा रोमाऽन्त-
ङ्गः समुत्पन्नः तत्र च न शक्योपपत्तयः स्थातुम्, ततो य-
थाभ्युत्थान-मन्त्रिभेत्तं श्रीमन्मन्त्रिपरिचारकमावृत्तीत्, अथ
तत्र निष्ठाभि, ततस्तेः कर्तुमार्थोऽस्मौ । वाढे च दाहउपरा-
भिभूयन्त जमालिना पृष्टम्-सेस्सुत्तः सेस्सत्तारकां, न यति? सा-
पुभिन्न सेस्सुत्तप्रायत्वात्प्रेसेस्सुत्तऽपि प्रोक्कम्-सेस्सुत्त इति ।
ततोऽस्मौ वेदनाविह्वलितवना उन्धाय तत्र निष्ठासुरखंसे-
स्सुत्तं तद्द दष्ट्वा कृञ्चः-” क्रियमाणं कृतम् ।” इत्यादिस्त्रि-
दशवचने स्मृत्वा मिथ्यात्वमोहनीयोद्यतो वषयमायुक्तिभि-
र्विनर्थाभिनि चिन्तयामास । ततः स्वचिरवैषयमाशाभिरव यु-
क्तिभिः प्रत्योचिनां यदा कथमपि न प्रिनियुञ्चते, तदा ग-
तास्ते परिस्थाय भगवत्समीपं, अन्ये तु तस्मदीपमेव शि-
ष्याः । सुदरीनाऽपि तदा तत्रैव आचकदङ्कमुक्त्वाकचुह आ-
सीत् । जमादेयपुराणेषु च तत्सममेव प्रका, दृक्कमपि तद् प्रा-
दिपितुं प्रवृत्ता । ततो दृङ्केन मिथ्यात्वमुपगतयेभिनि ज्ञात्वा
प्रोक्कम्-नदशं वयं किमपि जासीमः, अन्यथा च पाकाश्रम-
धेयं सूदमाज्जनाछननगपवर्तने कुर्वेताऽङ्कारकाकं प्रसिष्य न-
वेच प्रदश स्थाप्याय कुर्वत्याः सुदरीनायाः संघात्प्रवृत्तौ द्रव्य ।
तस्मिन्नायं प्रोक्कम्-आवक । किं न्याय मदीयमुपगतयेभिनि ज्ञात्वा
। तमोक्कम्-ननु दृक्कमानमदधे, भवति, इति भवत्याः सि-
ङ्गान्तः, ततः क कन स्वदीया मङ्गादौ दृष्या ? इत्यादि न-
पुक्कं परिभाषय संवृत्ताऽस्मौ नम्यकुमप्रतिऽस्त्रीस्वामिधाय मि-
थ्यापुक्तं द्वादानि, जमालि च गत्या प्रजापयति । यदा
खासो कथमपि न प्रजाप्यते, तदाऽस्मौ सपरिचारा, शेषसा-
द्यवस्त्राकानि जमालि मुक्त्वा भगवत्समीपं जसुः, ज-

मालिस्तु बहुजनं व्युदप्राह अनालोचितप्रतिक्रान्तः कालमास
कालं कृत्वा कियविकल्पेवृषणः । एतच्च चारितं विलसतः
प्रहापनासुवापवसेयम् । अथ जमालिप्रतिपत्तिरुद्गाथ्यते-
सर्वमपि वस्तु कियमाणं कृतं न भवति, किन्तु कृतमकृतमु-
च्यते, ततो भगवत्सारी यदुक्कम्-“ जलमाणं चलिप, उदी-
रिज्जमाणं उदीरिप, बइस्समांणं वेएए ।” इत्यादि, तस-
र्थं मिथ्या । किञ्च-यस्य कियमाणं वस्तु कृतमिदं व्यु-
पगमः, तनेह विद्यमानस्य करणरूपाः क्रिया अङ्गी-
कृताः, तथा च सति बहुनां दोषाणां प्रतिपत्तिर्भवति । त-
थाहि-इह कियमाणं कृतं न भवतीति प्रतिज्ञा कृतस्य वि-
द्यमानव्यादिर्न हेतुः, विरन्तनवद्व्यति एहासतः । अथ क-
तमपि क्रियत इत्यभ्युपगम्यते, तर्हि नित्यमवतरतमेव क्रिय-
ताम्, कृतकत्वावशमात्, एवं च सति न कदाचिदपि कार्यं
क्रियापरिसमाप्तिरिति । यदि च क्रियमाणं कृतमिष्यते, तर्हि
घटाऽऽदिकार्याणां या सूत्रवैकल्यकथनमाऽऽदिक्रिया, तस्या
वैकल्यं प्राप्नोति, नन्वाकं कार्यस्य कृतत्वाभ्युपगमात् । तथा
च प्रयोगः-इह यत्कृतं, तदिक्रिया विकलेव, यथा विरगिनिवपचदं,
कृतं चाभ्युपगम्यते क्रियाकालं कार्यं, तदा विकला तत्र क्रि-
यति । किञ्च कियमाणं कृतवद्विना कृतस्य (विद्यमानस्य)
क्रियति प्रतिपादितं भवति, एवं च प्रत्यक्षविराधः, यस्मादु-
त्पत्तिकालात् पूर्वमविद्यमानमेव कार्यं जायमानं दृश्यते, उ-
त्पत्तिकाले तस्मात् क्रियमाणमकृतमिति । किञ्च अत्रारम्भ-
वासयस्य एव कार्यमुपपद्यते इति तथाभ्युपगमः । एतच्चायुक्-
म् । यस्माद् घटाऽऽदिकार्याणामुपपद्यमानानां दीर्घं एव निवर्त-
नक्रियाकालो दृश्यत इति तनु दृश्यतां नाम दीर्घः क्रियाकालः,
परं घटाऽऽदिकार्यमारम्भक्रियासयस्य एव, शिवकाऽऽदिकालः
वा द्रष्टव्य इति चेत्, तदयुक्कम् । यतो नाऽऽरम्भक्रियासय-
स्य एव घटाऽऽदिकार्यं भवद् दृश्यते, नाऽपि शिवकत्वासाका-
शकुशलाऽऽदिसमयेष्वपि दृश्यते, किन्तु दीर्घक्रियाकालस्यान्ते
घटाऽऽदिकार्यं भवद् दृश्यते, तस्माच्च क्रियाकाले कार्यं युक्कं,
तस्य तदानीमदृश्यतां । दीर्घक्रियाकालस्योऽपि युक्कं कायम्,
तदानीमेव तस्य दशमादिर्न सकलजनस्य प्रत्यक्षान्दमेव-
द्म् * । तदा जमालेवमाचक्षात्स्य अन्त्येकं निष्प्रथा एतमथं
अदृश्यति, अन्त्येकं न अदृश्यति, तत्र यं न अदृश्यति, न एवमा-
दृ-भगवत् । भवताऽऽप्यथाप्यः-” यथा घटः पटो नैव, पटो
वा न घटो यथा । क्रियमाणं कृतं नैव, कृतं न क्रियमाणकम्
॥१॥” प्रयोगश्च-यो निश्चितभेदो, न तयोरेक्यम्, यथा घट-
पटयोः निश्चिन्तभेदं च कृतक्रियमाणकं । अत्र चाऽसिद्धां हेतुः ।
नथाहि-कृतक्रियमाणं किमन्तमेन निश्चिन्तभेदं, अथ कथ-
ञ्चित् ? यद्यकान्तेन, तदिकं तदवैक्यं स्तोनाऽपि करणप्रसङ्गः,
उत क्रियाऽनुपगममाः, आहोविस्वत् प्रथमाऽऽदिसमयेष्वपि
कार्योपलभप्रसङ्गः, अथ क्रियावैकल्यःऽपचितो दीर्घक्रिया-
कालदशमादिपुत्रसर्वा ? तत्र न नाथम् स्तोनाऽपि करणप्रसङ्ग-
इति युक्कम् । असत्करणे हि स्वपुथाऽऽदरेव करणमापद्यत इति
कथाञ्चित् सत एव करणप्रसमाभिरभ्युपगतम्, न चाभ्युपगता,
थस्य प्रसङ्गे प्रयुज्यते ॥ नाऽपि क्रियाऽनुपगममाः, यत इह
क्रियां किमकथिष्या, भिषाधिषया वा ? यद्यकथिषया, न दोषः ।
तथाहि-यदि कृतं क्रियमाणमुच्यते तदा तस्मिन्नेन निष्प्रसङ्ग-
कृतमिति, तस्यापि क्रियमाणानां क्रियाऽनुपगममाःसिद्धा

यो दीपः स्यात् । न तु क्रियमाणं कृतमिति, न योऽहो क तत्र क्रियावशसमय एव कृतत्वाभिधानात् । उक्तं हि-क्रियाकालनिष्ठाकालयोरैक्यमिति । अथैवमपि कृतक्रियमाणयोरैक्यं कृतस्य सत्त्वात् सतीऽपि कथं तद्व्यभिचयः स्यात् । न तु क्रियासमकालसत्त्वाऽजाती । अथ विप्रतिषेधया क्रिया, तथा लिखसाधनम् । प्रतिसमयमन्यायकारखनया वस्तुनाऽभ्युपगमनन निषेधविषयक्रियाऽप्युपलभ्यास्माकं सिद्धत्वात् । अथ प्रथमाऽऽदिसमयव्यापि कार्यापलम्भप्रसङ्गरितं पक्षं क्रियमाणस्य हि कृतत्वप्रथमाऽऽदिसमयव्यापि सत्त्वात्पुलभः प्रत्युत्पत्त इति । तत्रापि न । नया हि शिवकाऽऽदीनामव क्रियमाणात्, त चापलभ्यन्त एव । उक्तं च विशयाऽऽज्यव्यवह-“अकारं भ्रमं, कह दीसइ जह घटा पडाऽऽमे । तिवयाऽभ्यया न कुंभो, किह दीसइ सा तद्वहाय ? ॥ २३१६ ॥” घटगतभिन्नापतया च मूढः शिवकाऽऽदिकरणेऽपि घटमहं करोमीति मन्यते । तथा चाऽऽह-“पहसमयकज्जकोडी-निरवकं भइ-गयाभिन्नाऽऽसि । पहसमयकज्जकाले, पुलमई । घटमि लापसि ॥ २३१७ ॥” नापि क्रियावैक्यत्वाऽऽपत्तितः, यतः प्रागवाप्तसत्त्वाकस्य करणं क्रियाविकल्पं स्यात्, न तु क्रियमाणकृतवत्, तत्र हि क्रियमाणं क्रियाऽपञ्चमिति तस्याः साफल्यमव, अनकालतत्त्वादिनां च कर्मावधेयं प्राक् सत्त्वंऽपि कृपास्तरणं करणे न दोषाय । दीर्घक्रियाकालशंशानुपपत्तिरित्यपि न युक्तम् ; यतः शिवकाऽऽद्युत्तरास्तरपरिमाणविशेषविषय एव दीर्घक्रियाकालफलम्, न तु घटक्रियाविषयः । उक्तं हि-“पहसमयउपपणाय, पांऽपरिकल्पकन्त्याय सुवृण्णैः । दीहो किरियाकालो, जइ दीसइ कि च कुंभस्य ॥ २३१६ ॥” अथ कथाऽर्थाभिन्नमेव कृतक्रियमाणं, तथोऽप्येकुरुत्तमेव, निश्चययवहाऽनुगतत्वात् तद्वचः, तत्र च निश्चयनयाऽऽभवणेन कृतक्रियमाणयोरभेदः । यदुक्तम्-“क्रियमाणं कृतं दूधं, दूधमानं क्षितं गतम् । तिष्ठन्न गत्यमानं च, निष्ठितत्वात् प्रतिसृज्यम् ॥ १ ॥” व्यवहारजनयमे तु नानारत्वमन्यनयोः, तथा च क्रियमाणं कृतमव, कृतं तु क्रियमाणमव स्यात्, क्रियमाणं क्रियावशसमये, क्रियोपरम पुनरक्रियमाणमिति । उक्तं च-“तेणह कज्जमाणे, नियण्ण कयं कयं तु भयणज्जे । किञ्चिदिह कज्जमाणे, उच्चर्याकरियं च होजाहाडि ॥ २३२० ॥” किञ्च-भवनां मतिः-क्रियाऽऽप्यसमय एवाभिमतकार्यभवेन, तथापि प्रथमसमयाद्वारभ्य कार्यस्य क्रियत्यपि निष्पादितेष्टव्या, अन्यथा कथमकस्मादन्वत्यसमये सा भवेत् ?

उक्तं च-
 “आघतनुमेषे च, नोतं किञ्चिद् यदा पटे ।
 अन्त्यतनुमपेशं च, नोतं स्याच्च पटोदयः ॥ १ ॥
 तस्माद् यदि द्वितीयाऽऽदि-तन्तुयोगात् प्रतिसृज्यम् ।
 किञ्चित् किञ्चित्तु न तस्य, यदुतं तदुतं हि तत् ॥ २ ॥”
 इह प्रयोग-यद् यस्याः क्रियाया आघसमये न भवति, तत्तस्या अन्त्यसमयेऽपि न भवति, यथा घटाक्रियाऽऽदिसमयेऽभवत् पटोः, न भवति च कृतक्रियमाणयोर्भेदे क्रियाऽऽदिसमये कार्यम्, अन्यथा घटान्त्यसमयेऽपि पटोऽपत्तिः स्यात् । एवं च-“यथा वृक्षो धवञ्चेति, न विकरं मिथो ह्ययम् । क्रियमाणं कृतं चेति, न विकरं तथाभयम् ॥ २ ॥” प्रयोगश्च-यद् येनाविनाभूतं, न तदेकान्तेन भिद्यते, यथा वृक्षत्वाद् धवत्वम्, कृतत्वाविनाभूतं च क्रियमाणत्वमिति, सत्कालकप्रसिक्तत्वाच्च

भेदस्य घटपटयोस्तादर्थ्येयैवमुक्तं संस्कारकाऽऽदावपि योऽयम् । तत्रानिघटस्य भगवद् । “बलमाणं बलिप ॥” इत्यादिनीयेकनां चात्यन्तमवितर्धमिति । स विषयसुखमात्रोऽपि न प्रतिपद्यताः* किन्तु पूर्वोक्तपुत्रिमिः संतुष्टाः शेषसाधुषु एकाकिनं जमातिं सुकन्था गता जिनसमीपम् । जमातीन् तु (महावीरजननिहवकः) कालमासं कालं कृत्वा लान्तककल्पे त्रयोदशसारापारमस्वितिकतु किरिवापकेतु देवतु देवत्वंनाप्यक्ताः, तस्य पञ्चदश भवाः सन्ति । तस्माच्च जिनवचनेतु कृत्वाचनानि संशयितव्यमिति चतुरक्षम् । विस्तरतोऽशान्तुभिः “जमातिं” शब्दे १४०१ पृष्ठादारभ्य १४१३ पृष्ठपर्यन्तं विलाकनीयम् । * जमातिभवेमसङ्कानुभवज्ञाद् जिहासात्पद्यतं-केन प्रकारं जन्म जीवानां जायते ? । * अथाऽऽह-स्त्रीपुंसयोर्वेदादयं सति पूर्वकर्मनिवर्तितयायां यानो मैथुनमत्याधिकं रताभिलाषाद्यजनिनाऽगिनकारणयोरारणिकाः सुयोश्चि संयोगः समुपघातं, तत्संयोगं च तच्छुक्राणोते समुपादाय तत्रोपितस्वो जन्तवस्तैजसकामेणाभ्यां कर्मरज्जुसंशानिनास्तत्रात्पद्यते । तं च प्रथममभ्यारपि स्नेहमास्विन्त्यविषप्रत्यायां यानो सत्यामीनि, विध्वंस्यते तु यानिः-“पञ्चपञ्चशिकानारी ससन्ततिः युक्त इति ।” तथा द्वादशमुहूर्तानि यावत् शुक्राणोति अविध्वस्त्यायिनक भवतः, तत ऊर्ध्वं ध्वंससुपगच्छन् इति । तत्र जीवा उभयोरपि स्नेहमाहायं स्वकर्मविपाकेन यथास्व स्त्रीपुंससुखमावेन समुपघातं तदुत्तरं स्त्रीकुलीं प्राप्ताः सन्तः स्त्रियाऽऽहारितस्याऽऽहारस्य निर्यासं स्नेहमाद्दति तदुत्प्रेक्षं च तथा जन्त्यां कर्मोपचयाऽऽदानेन काम्य निर्यासत्तस्यप्रायाने ।” सत्तहं कलले होह. ससाहं होह सुखुयं ॥” इत्यादि । तदेवमेतन्न कर्मण तद्वक्ष्येन वा मातुर्गाहाराजसा मिश्रेण वा लोमाभिर्वाऽऽनुपूर्व्येणाऽऽहारयान्तं, यथाकर्ममातुर्पूर्व्येण वृद्धिमुपगताः सन्तो गर्भपरिपाकमुपपन्नाः, ततो मातुः कार्यादभिवर्तितमाः मानाः पृथग् भवन्तः सन्तस्तयोर्निर्गच्छन्ति, ते च तथाविधकर्मोद्धारदासन्तः स्त्रीपुंसपुंसकजायं जनयन्ति । तद्योक्तम्-“अज्ञानपांशुपदिने, पुरानं कर्मवीजमावनाशि । तृष्णाजलाभिर्गर्क, सञ्जति जन्माङ्कुरे जन्तः ॥ १ ॥” इति । * जन्म शब्दं विस्तरतो विचार्यतामिति १४१३ पृष्ठ विलाकनीयम् । * पूर्वोक्तवचनानुगोचन निर्धार्यतेऽयमथ यद् युक्तमेतदुक्तमेशावय जन्तुरीत्या जन्मजन्तुराणाऽऽदिङ्कमानुभूय पुनरपि गहुरिकाप्रवाहान्यायेन तेष्वव निपततीति । अत एव जिनवचनाऽऽविशदासकपटुकृतिपरिणामतो जनांश्चः किरिवापिकेवैवृत्पत्तिरव्यावर्तिता, भगवच्चसि अद्धामादृषतो जयन्ती भाविका तु सुगतिमुररीचकारिति निर्वाणवद्म् । इत्येव च-“समस्तवस्तुविस्तारं, व्यासर्पद् तैलज्जले । जीयात् भीशासनं जने, वीदीर्पादीर्षित्वधनम् ॥ २ ॥” तस्माद् जिनवचनभङ्गायां यतनवाचा भवेन भाव्यम् । * तस्माच्च सिद्धांतिः-“जयणह धम्मजण्णी, जयणा धम्मस्य पालणी व्व । तथहुद्दिकरी जयणा, एगंनसुहावहा जयणा ॥ १ ॥ जयणार्थं वट्टमाणां, जीवा समत्तनाणचरणाणं । सत्तावाहाऽऽसवण-भाविजाऽऽराहणां भण्णिजा ॥ २ ॥” किञ्च-

“यस्य विना धर्मेविधावपीह, प्रवर्तमानोऽसुमानं विधातम् ।
 करोति यस्माच्च ततो विधेया, धर्मोत्पन्ना सर्वेषेतु यज् ॥ १ ॥”
 अथ (जमालिमसङ्गादेव), दुर्तीयभागस्यप्रस्तावस्य २ पृष्ठ च-

स्वायैव भूतानि तस्वम्, न तु तद्व्यतिरिक्तो भवानगनुसर-
 ल्यवसन्नातान्मानं चात्राकथयान्प्राकरणम् विधाय जीवसि-
 ङ्गकपपादिना इह तु जीवाऽजीवाऽऽदिनवनस्वनिरूपणप्रवर्ध-
 ओममहैच्छाशानं नस्य जीवस्य कथाऽविश्वस्य कथाऽद्विभि-
 त्स्वयं जगत्सामभिसुक्तं कृत्य भगवानाह- "सासप जीव जमा-
 स्तो !, जंश कयाइ कामि० जाव तिष्ठ; असासप जीव ज-
 माली ! जं शरइए भविषा निरिक्कजाणिए भवइ, निरिक्क-
 जाणिए भविषा मलुस्स भवइ मलुस्स भविषा दूवे भवइ ।"
 * ननु कोऽसौ जीवा जीव इति भवद्विभक्त्युत्पत्तय, यस्य वा
 सिद्धिरुपपादिता ? इत्याऽऽह-पञ्चोद्भिर्वायु निधिषं बलं
 च, उच्छ्वासांभ्रमासमधाम्स्वायुः प्राया धरति भगवद्विभि-
 र्वाः, नयां विद्यामीकरुं च हिंसा ॥ १ ॥ " इत्यादिबचनमसि-
 द्धानं दृश्याधिपमान् जीवति कोऽपि धरतीनि शब्दाधे-
 शांश्च जीवश्च जीव उच्यते । तादृशः संसार्यैव भवति, सि-
 द्धस्तु जीवश्च जेन न व्यपदिश्यते । तथा च नयाददेश- "सि-
 जां न तमपते जीवः, प्राज्ञः सत्त्वाऽऽदिसेश्ययि । महाभाष्ये
 च सत्त्वायै-भाष्य धाव्यैवाधनः ॥७०॥" एवं च सिद्धाऽसि-
 द्धत्वेन सेन्द्रियाऽनिन्द्रियत्वेन सकायािकाऽकायिकत्वेन स-
 याऽनाऽयागत्वेन स्वयत्काऽव्यक्तत्वेन सकयायाऽकयायत्वेन स-
 लेषयाऽलक्ष्यात्वेन भाव्यजातिन्वेन साकाराऽपयुक्ताऽनाकारा-
 पयुक्त्वात्वेन, आदारकाऽआहारकत्वेन भाषकऽभाषकत्वेन चर-
 माऽचरमत्वेन जीवानां द्वैविध्यम्, प्रसव्याचरनोत्प्रसव्याच-
 रत्वेन परीनाऽपरिनाऽपरीनाऽपरिनात्वेन स्त्रीपुरुषगणसकत्वेन
 सस्युद्गच्छद्विभ्यादाऽहमस्यगमिभ्यादाऽहमेतन्वयनं पयोत्सकाऽपयो-
 त्तकनाऽपयोत्सकाऽपयोत्सकत्वेन स्वमवाचरनोऽस्वमवाचरत्वेन च,
 इयसिंक्षनाऽसैश्यसंश्लेषनं प्रवर्तिनिकाऽऽवर्गसिद्धिकनाऽव-
 र्तिनिकाऽऽवर्गसकत्वेन जीवानां त्रैविध्यम्, नैरयकानि-
 यंथानिकमनुष्यदेवत्वेन मनोवागिन्ध्रयोऽग्निकायधारयया-
 गिन्ध्रं स्त्रीवैदिकपुरुषवैदिकपुरुषवैदिकऽवैदिकत्वेन चक्षुश्रो-
 नाऽन्धश्रोनाऽवाधंशंशकवशंशंशंशं संयताऽऽऽन्यन-संय-
 तसंयत-नोऽन्यनाऽन्यतत्वेन जीवानां चातुर्विध्यम्, एकद्वि-
 त्रिचतुःपञ्चोद्भिर्वायुत्वेन नैरयकानियंथानिकमनुष्यदेवसिद्ध-
 त्वेन क्रोधाप्रमानयालोभकपायिन्वाऽकपायिन्वेन जीवानां
 पञ्चविधत्वम्, पृथिव्यपतंजावायुवनस्पतिप्रसकायिकत्वेन,
 आभिनिर्वायिकाऽऽदिपञ्चविधहानिन्वेन अज्ञानिन्वेन च,
 एकद्विचतुःपञ्चोद्भिर्वायुत्वेन आनिन्द्रियत्वेन च, आदारिक-
 योकायाऽऽहारकजसकावमलशरीरत्वेन अशरीरत्वेन च
 जीवानां पञ्चविधत्वम्, नैरयकानियंथानिकत्वेन निर्यंथो-
 कित्त्वेन च-मनुष्यमानुषीदेवदीव्येन, पृथिव्यपतंजावायु-
 वनस्पतिप्रसकायिकाऽकायिकत्वेन, कृष्णनालकापातेन जप-
 शृङ्गलक्ष्याऽलक्ष्यात्वेन जीवानां सप्तविधत्वम्, प्रथमाऽप्रथम-
 नमयनैरयकत्वेन प्रथमाप्रथमसमयनिर्यंथानिकत्वेन प्रथमा-
 प्रथमसमयमनुष्यत्वेन, प्रथमाप्रथमसमयदेवत्वेन, नैरयकानियं-
 थानिकमनुष्यदेवसिद्धत्वेन निर्यंथानिकमानुषीदेवदीव्येन च
 जीवानामष्टविधत्वम्, पृथिव्यपतंजावायुवनस्पतिद्वित्रि-
 चतुःपञ्चोद्भिर्वायुत्वेन; अथवा-एकद्वित्रिचतुर्विन्द्रियनैरयकप-
 ञ्चोद्भिर्वायुनिर्यंथानिक-मनुष्यदेवसिद्धत्वेन, प्रथमाप्रथमसमय-
 नैरयकप्रथमाप्रथमसमयनिर्यंथानिकप्रथमाप्रथमसमयमनु-
 ष्यप्रथमाप्रथमसमयदेवसिद्धत्वेन जीवानां नवविधत्वम्, प्रथ-
 माप्रथमसमयकैन्द्रियवर्तिन्द्रियचतुर्विन्द्रियपञ्चोद्भिर्वायु-
 त्वेन, पृथिव्यपतंजावायुवनस्पतिद्वित्रिचतुःपञ्चोद्भिर्वायुनिर्यं-
 थानिकत्वेन, प्रथमाप्रथमसमयनैरयकानियंथानिकमनुष्यदेवसिद्ध-

त्वेन जीवानां दशविधत्वम्, स्वमापयोत्सकपयोत्सकाद्याऽऽ-
 पयोत्सकपयोत्सक-द्वैन्द्रियवर्तिन्द्रियचतुर्विन्द्रियसंक्षयसंक्षिपञ्च-
 त्त्रियपयोत्सकाऽपयोत्सकत्वेन जीवानां चतुर्दशविधत्वम् च जीव-
 शब्दः १२५७ पृष्ठ स्पष्टेन निकृपितमिति । (* किं नाम जीव इति
 प्रश्नस्य यद्यपि प्रकारद्वयं लेशतो भाषितमुत्तरं तथाऽपि
 विश्रायणुवाचाययथा किञ्चिद्विद्व प्रतायनं-उपयोत्सकिका-
 यिकसायोपशमिकपारिणामिकैर्भावेः संमिश्रं द्रव्यं जीवश-
 भेनोच्यते । आह-श्रीवैदिकाऽनाचारं परित्यज्य किमि-
 तीहीपशमिकस्य भावस्य साक्षात्प्रादानम् ? । उच्यते इह
 जीवस्य स्वरूपं तद्वै चक्ष्यं यत्साधारणं स्वरूपम् । एवं
 हि पदायोत्सकस्वरूपेभ्यो वैदिकत्वेन तत् प्रतिपादनं भवति,
 नाप्यथा, श्रीवैदिकपारिणामिको च भावाऽनावाचजीवानाम-
 पि प्रवता, अतस्तो साक्षात्प्राप्तौ, क्षायािकाऽपि च भाव
 श्रीपशमिकभावापूर्वकः, न स्वतोपशमिकभावाभनासाद्य
 कश्चिदपि क्षायािकं भावमासाद्यति, क्षायापशमिकोऽपि च भा-
 वो नौपशमिकाद् भावाद् अत्यन्तभेदी, तत इह साक्षात्पौ-
 शमिकस्य भावस्याप्रादानमिति । तस्य प्रभवः स्थायित्वो
 जीवाः इति प्रश्नावसरे, आरम्भितस्य रूपस्यालम्बम् । तथाऽह-
 कर्मविनिमुक्तकपा आरम्भानं न केवाभापि प्रभवः, किन्तु स्वरू-
 पस्यैव, तथासाभावात् । यस्तु स्वभाभिभावः संसारं, स
 कर्मोपाधिर्जनितनवद्वैपौषिकः, न पारमार्थिक इति । ननु केन
 निमित्ता जीवा इति प्रश्नं कृतं सति समाधिः-न कर्मावतं कृ-
 ताः, किन्तु नमस्त्वद्वद्विभया एव, यथा वाक्यविप्रता जीवानां
 तथा धर्मसंप्रदक्षीणीकर्यां संप्रसिद्धं व्याख्याता, विश्वरजिज्ञा-
 सुभिस्तन एवाद्यथायां * ननु किं जीवाः शरीरं लोक वाऽन-
 तिष्ठतः?, इति प्रश्नस्यान्तर-सामान्यविन्यायां लोक, नालोक
 अलोक स्वभाव एव धर्मोऽधर्मोऽलोकयाजीवपुद्गलानामसंभ-
 वात् । विश्वविन्यायांशरीरं, नाप्यत्र, शरीरपरमात्मनिरेव नव
 आत्मप्रदेशानां शरीरं यदभ्यन्तरे विद्यमानमाभावात् । उक्तं च " अ-
 श्रोत्रमण्युगाह, इमं च तं च त्रि विद्यमयसमुज्जितं । जह शीरपा-
 गियाह ।" इति । नयंकात्मोभ जीवा भवन्ति, अनादिनिनयनाञ्च
 जीवा इति मुख्यव्यव्यायामोप जीवा न विनश्यन्ति, किन्तु
 शानाऽवैदिक स्वल्पाऽऽतिष्ठन्ते इति श्रव्यम् । तेन यत् कौश-
 दुक्तम्- "वैषा यथा निर्गुणं मभ्युपेतो, नैवायानि गच्छन्ति नान्त-
 रिक्तम् । दिशो न काश्चिद् विदिशो न काश्चिद्, स्नेहलयात्
 कवलमति शान्तिम् ॥१॥ जीवस्यो निर्गुणमभ्युपेतो, नैवा-
 वलि गच्छन्ति नांतरिक्तम् । दिशो न काश्चिद् विदिशो न का-
 ष्चिद्, स्नेहलयात् कवलमति शान्तिम् ॥ २ ॥ अद्वैतगणनि-
 त्तस्य, प्रतिस्मित्वेन विद्यते । प्रतिस्मित्वेन निर्गुणं, विमोक्त-
 स्य चैतन्यः ॥ ३ ॥ " इति । तद्व्यासं द्रष्टव्यम् । सन
 सर्वथा विनाशाऽंगमात्, तथादशनादिनि कृतं प्रत्यक्षं । वि-
 म्बरच्छुभिः " जीव " शब्दादौ शेषः । निरव्याधिकप्राशनं
 भेदा जीवानां ' जीव ' शब्दे १२५७ पृष्ठ प्रष्टव्या । जनवचनम्,
 प्रसङ्गस्यैवत्वात् " चेदा भेदाः आभिनि-द्विभ्यां च चेतमनि
 वद्विभ्रौ चव । पंचसदृषं बुधमिणे, दिद्वं नल्लोकादसंसीद्वि ॥१॥
 पदमविश्यात् चेदा, तद्वै आभिनिर्द्वयं विद्यागाह । चंद् चवो
 च उत्र, चंद्ममविभयद्वयं जाल ॥२॥ इति युगयुक्तनाऽऽदि-
 युगं शब्दः १२५७ पृष्ठं आरभ्य १२७३ पृष्ठपर्यन्तं निरि-
 क्षणीयम् । एवोकाराद्यैव उपासिक्तानां पञ्चविधत्वानिरूप-
 णानन्तरं चलत्वात्स्वरचिदाचारं, सवैलोकं प्रतिहीयं प्रति-
 सुदं चम्पाऽऽदीनां परिमत्तानिपादान्धामम्यनीयिकानां ह्य-

वृक्ष प्रतिपत्नीः पार्वताऽप्य भगवत्सिद्धान्तिकप्रकल्पम् । अम्बुद्वीप-
गतमनुष्येष्वेवमस्य चन्द्रस्योऽङ्गीनां संवधानिर्देशः । चन्द्रोऽऽद्या
यत्र यथा समानित नात्रकल्पमित्यादि एकपञ्चाशद्विधव्ययप्रक-
ल्पप्रस्तावे मनुष्येष्वेवमस्य मन्दिभ्यम्- "अम्बुद्वीपा लवयो-द्वीह
व चतुर्षु च धारयत्संज्ञे । कालोत्पद्भिपुष्करवत्-द्वीधिवो मातु-
से खेत्सं ॥ १ ॥ एते मातुलखसे, एष्य विचारोयि जाहसग-
णाव । परना दीवसमुद्द, ब्रह्मद्विषे जाहसे जाण ॥ २ ॥ "
तत्र च- " वंदा स्या य गहा, नक्षत्रता तारया य पंच इम ।
एव ब्रह्मजोहसिया, घंटावारा धिरा ब्रह्मर् ॥ १७७ ॥ " तथा
च- "यो वंदा दो स्या, लक्षकला क्लु द्वान्ति छप्यथा । वाचचरं
गहसत्, जंभुद्वीवे विचारोयु ॥१॥ एयं च स्यसहस्रसे, तिष्ठा-
से क्लु मंभ सहस्रसार्ह । नव य सना पहासा, तारागणको-
टिकाद्वीधे ॥ २ ॥ " एवं चैतत् 'जोरसिय' शब्दे द्विद्विर्वि-
सोकनीयम् । * जिनवचनमेतत् जिनाऽऽगम-योगादेव कर्म-
क्षया भवतीति तस्य योगस्य माहात्म्यम्, तथा च योग-
मार्गोपकारिणः, योगनिष्पन्नस्य चिद्धानि । तथाहि- " अ-
नोदयमारोष्यमानिपुणस्व, गन्धः शुभो दूषणोपमहसम् । का-
न्तिः प्रसादः स्वरसौम्यता च, योगप्रवृत्तः प्रथमं हि लिङ्गम्
॥१॥ " इत्यादि विशद्व विषयाः "जोग" शब्दे सम्यक् प्रतिपा-
दितः । तथा- " शुभभसां श्रमपत्तां, स्वेतो देना य निकयगता
य । धिरचित्तो दृढमत्तां, विमयजुतो भ्रमोवर्त्ता य ॥ १ ॥
जियलोहो जियानिहो, द्वियपियमियजोरो म्दिद्वस्यथा ।
अपाहारां श्रमो-वर्हो य दक्षसा मुद्विकल्लो ॥ १ ॥ एवस-
मिष्ठां निशुयो उजुनो नां संजोम तंभ चरण । पारंमहसद्व
होह मुणी, विसम्पन्ना जोगवाहं नि ॥३॥ कर्मलोहोत्यक-
मेम, निवासपरियाहण कालिगं । आशरणकथां, उर्हासिउं
कल्पे जुरगो ॥४॥ " इत्यादि तु 'जोगावाहं' शब्दे द्रष्टव्यम् । *
तथा जिनां ह्यनस्यत्पदं, ध्यानाऽऽध्यानाध्यायिचरने, ध्यान-
स्यैव भेदाः, प्रशस्ताऽप्रशस्तानि ध्यानानि, ध्यानव्यभेदाः,
ध्यातुः स्वर्ग, संसारप्रतिपक्षतया मोक्षहनुष्याने, ध्यानस्य
फलानि चत्यादि 'आण' शब्दे १६६१ पृष्ठत आश्रय १६७३
पृष्ठपर्यन्तं द्रष्टव्यम् ।

तथा च-

" ध्याता ध्येयं तथा ध्यानं, प्रयं यथैकनां गतम् ।
मुनेरनन्यवित्तस्य, तस्य दुःखं न विद्यते ॥ १ ॥
ध्याताऽननरऽऽत्मा ध्येयस्य, परमाऽऽत्मा प्रकीर्तितः ।
ध्यानं वैकामप्रतिपत्तिः, समापानस्तदेकता ॥ २ ॥
जितन्द्रियस्य धीरस्य, प्रशान्तस्य चिह्नराऽऽत्मनः ।
सुखाऽऽत्मस्य नाशान्प्र-स्थानेनस्य योगिनः ॥ ३ ॥
कञ्चबाह्यमनावुत्त-धीरगाधारया रयात् ।
प्रसन्नसयाऽऽत्मस्य, चिदात्मसुधांशतः ॥ ४ ॥
साम्राज्यमप्रतिद्वन्द्व-गन्तं च विनस्पनः ।
ध्यानिनां सोपमा लोकं, न्देषमनुजऽपि हि ॥ ५ ॥ "
एतादृशध्यानवर्धना रागाऽऽद्यपहनत्वास्तु परमार्थ-
मज्ञानानोऽनस्यमावऽपि तत्समाधाऽपि तत्समाधादप्यन्व-
तमः कामी मोदन् । तत्र आह-

" हयं वस्तु परं न पश्यति जगत्स्यस्यः पुरोऽवस्थितं,
रागाधस्तु यद्वस्ति सत् परिहरेद् यज्ज्ञास्ति तत्पश्यति ।
कुर्वन्दीविः पूर्णचन्द्रकलशार्थमङ्गलान्प्रदाया-
नारोऽप्याऽऽङ्घ्रिवाशिषु प्रियतमागात्रेषु यस्मोदते ॥ १ ॥ "

यतोऽर्हद्वचनमावासाको जीवानुभूते ततस्तदनुज्ञाते नवकार-
विस्तने विधेयम्-

" सप्त पण सप्त सप्त य, नवऽऽक्षरपमाशपयइपंचपर्यं ।
निशीलसफरखुलं, सुमिरह नवकारवरमेतं ॥ १ ॥
एसा पंचनमुकारं, सद्यपावपण्यासणो ।
मंगलाणं च सर्वेषि, पदमे हृदयं मंगलं ॥ २ ॥
अरिहंननमुकारो, जीवें मोएर भवसमुदासो ।
मावेलु कीरमाणो, होर पुणो बोहिसाभाय ॥ ३ ॥ "
अनु सूत्रं संक्षेपवित्तरावतिक्रम्य न वर्तने, तत्र संक्षेपवत्
यथा सामायिकसूत्रम्, वित्तरवत् यथा चतुर्वेश पूर्वाण्य, एवं
पुनर्मस्कारसूत्रम्भयातीतं, यतोऽत्र न संक्षेपा, नाऽपि वित्तरः ।
यद्यपि संक्षेपः स्यात् ततस्तस्मिन् सति द्विविध एव नम-
स्कारो भवेत् सिद्धसाधुभ्यामिति, परिनिर्दुनाहंदादीनां नि-
दशध्वेन प्रहशात्, संसारिणां तु साधुध्वेनिति । संसारि-
णो हि अहंदाचार्योऽऽद्यो न साधुत्वमतिवर्तते ॥ यद्यपि वि-
स्तरः । तत्पत्युक्तम् । यतो विस्तरतोऽनवविधा नमस्कारः
प्राप्तोति । तथाहि श्रुतभार्गजतसंभवाऽऽदिभ्यो नामघ्राहं स-
र्वतीर्थकरभ्यः । तथा सिद्धभ्योऽप्येकान्तवचनसूत्राऽऽदिंस,
मयसिद्धेभ्यो यावद्वनतसमयसिद्धेभ्यः । तथा-नीयोसिद्धप्र-
त्येकदशाऽऽदिशेषवविशिष्टेभ्य इत्यादिभिर्भेदेर्वित्तरतोऽन-
नभेदा नमस्कारः प्राप्नोति । यतश्चैवं तस्मादुं पक्षद्वयमङ्गी-
कृत्य पञ्चविधोऽयं नमस्कारो न दुःखन इति ॥ ४ ॥ हृदं चदं
प्रतिविधानम्- न संक्षेपो नापि वित्तर इत्येनद्विचयम्, संक्षेप-
त्वात्स्यः । किञ्च-इहाहंदाद्यो नियमात् साधवः, तदुद्युगा-
नामपि तत्र भावोत् । साधवस्तु तेष्वहंदादिषु धिक्वणनीयाः
यतस्ते न सर्वेऽप्यहंदाद्यः, किं तां, कच्चिद्वन्तः, येषां ती-
र्थकरनामकमोदोऽर्थोऽस्त, कचित्च सामान्यकवतितः, अग्नं त्या-
चार्यो विशिष्टसाधंश्रदेशकाः, अपरे तुपाध्यायाः स्वपाठकाः,
अग्नं त्वनद्विशिष्टाः सामान्यसाधव एव शिष्टकाऽऽद्याः । त-
पुनरहंदाद्यः । तद्वं साधुनामहंदादिषु व्यभिचारात् यजम-
स्कारोऽपि नाहंदादिनमस्कारत्वात्स्यस्य विशिष्टस्य कलसि-
द्धिः । तत्रच संक्षेपेण द्विविधनमस्कारसमुक्तम्, अत्रयाप-
कत्यादिति । तस्मात् संक्षेपतोऽपि पञ्चविध एव नमस्कारो-
न तु द्विविधः, अत्रयापकत्वात् । विस्तरनस्तु नमस्कारो न
विधीयते, अशक्यत्वात् । * ननु जिनवचनस्य मिथ्यादर्शोत्स-
महमयत्वेऽपि प्रामात्यमभ्युपगच्छदुर्भिनयनिकरत्रयोपण्यासः
हृत्तस्त्र किं नाम नयन्वम् ? उच्यते-बहुधा वस्तुनः पर्या-
याणां संभवात् विवक्षितपर्यायेण यजमनमधिगमने परिच्छे-
दोऽनां तथा नाम । तथाहि-हृदं हि जिनमेतं सर्वं वस्त्वन्नन-
धमाऽऽत्मनां यथा संकीर्णसमावर्तिन तर्पां च्छेदकेन प्रमा-
णानाप तथैव भाग्यव्यमित्यसंकीर्णं परिनिनयनधर्मप्रकार-
व्यवहारसिद्धये नयानामव सामर्थ्यम् । तदुक्तम्-

" निःशेषाशुभानां प्रमाणाविवर्थाभूयं समांनुभूतां,
वस्तूनां विनयोशक्यत्वात्तः सप्त धूनाऽऽसंज्ञिनः ।
कीदासोत्परायणास्तदस्ते चाशो भवेयुर्नया-
भेदकान्तकपहङ्कृष्यास्ते सुस्तदा वुर्याः ॥ १ ॥ "
नयोपपस्याद्यस्य 'ण्य' शब्दे १२३३ पृष्ठत आश्रय १२०१ पृष्ठ-
पर्यन्तं विस्तरतो निक्रियताः । ननु यत्किं जिनवचनमन्यवर्तना
नियमात् निर्याऽऽदिषु पातो भवति, तत्र काहंदा शान्ताऽऽभ्यु-

पंचसमिया निमुत्ता, उज्जुत्ता सेजमे तव चरुषे ।
वाससये पि वसेता, मुणियो आराहणा भसिया ॥ ५ ॥”
सिन्धुवासविषय संयमस्वीकरणविरतिं तु २०३१ पुष्ट द्रष्टव्यम् ।
ननु जिनवचनप्रज्ञाशयो निर्वाणं श्रूयते, तत्किं नाम निर्वाणम् ?

तथाह-

“ मज्झिं किं शीवस्स, किं नासां निग्वाणमस्स जीवस्स ।
दुष्कण्णयाइकवा, इहोत्तव च सं सन्नोऽवस्था ॥ १६७५ ॥”

तद् यथा सौमताः प्राऽऽहुः-

“ शीपा यथा निष्ठुंतिमभ्युत्पन्तां,

नैषावधि गच्छति तान्तरिक्षम् ।

दिये न काञ्चिद् विदिये न काञ्चिद्,

स्वहृत्तयात् क्वलमेति शान्तिम् ॥ १ ॥

जीवस्तथा निष्ठुंतिमभ्युत्पन्तां,

नैषावधि गच्छति तान्तरिक्षम् ।

दिये न काञ्चिद् विदिये न काञ्चिद्,

ऋणक्षयात् क्वलमेति शान्तिम् ॥ २ ॥”

किं वा यथा जैताः प्राऽऽहुस्तथा निर्वाणं भवेत् ? ।
तथाह-रागद्वेषमदमोहजन्मजरारोगाऽऽदिदुःखदोषा वि-
शेषा कालिदवस्था विषयमात्रं जीवस्य । यत्र च- कवल-
संविद्दर्शन-रूपाः सर्वातिदुःखपरिमूलाः मोदन्तं मुक्तिगतः,
जीवाः क्षीणान्तरिणयाः ॥ १ ॥” अथवा-स्वन्दवानादिव्यात्-
कर्मजीवयोः संयोगस्यावियोगात् संसाराभाव एव न भवेत् ।
जीवाऽऽकाशयोरिव यथाराम्यः संयोगः नयोरियोगो न
भयानं, अनादिश्च जीवकर्मणोः संयोगः, ततो वियोगाऽनुप-
पात्तः, नतश्च न संसाराभावः, तथा च सति कुतो मातः ? ।

अथात्रैव प्रसन्नविधीयते नायमेकान्तो यदनादिसेयोगो न भिद्यते
यतः काञ्चनधानुषाणखरानादिरपि संयोगोऽप्यविलसपकेषु
विघटन एव, नतद् जीवकर्मसेयोगस्याप्यत्र सम्यग् ज्ञानक्रिया-
भ्यां वियोगो मसिद्धकवत् प्रतिपद्यतान् । ननु यथा कर्मणा नाशे
संस्तरं नश्यति, तथा तन्नाशे जीवव्यस्त्यापि नाश्याद् मोक्षा-
भावे भविष्यति ? इतन्पयसारम् । यतः कर्मजानतः संस्तरः,
तन्नाशे संसारस्य नाशो युज्यते एव, कारणाऽभावे कार्याऽभा-
वश्च सुप्रतन्तव्यात् । जीवाश्च पुनरनादिकालप्रवृत्तव्यात् कर्म-
द्वेने न भवति, अतस्तत्प्राशो जीवस्य न काञ्चिद् नाशः, कारण-
व्यापकयोश्च कार्यव्याप्यनिवर्तकत्वात्, कर्म तु त्रिविध्यं न
कार्यं, नापि व्यापकम् । तत्रैव जीवो न नश्यति-“ न विगा-
रातुवल्लभा-शामसं पि च विणाऽन्यदमो सो । इह नासिगो
विगारां, शीसह कुम्भस्य वाऽवयवा ॥ १६८१ ॥ कालतरनासी वा,
घटा इव कयगाइश्रो मई होञ्जा । नो पदेसाभावा, भुवि तत्र-
म्मा वि जे निष्ठा ॥ १६८२ ॥” इति । अथ यदुक्तम्-शीपां यथा
निष्ठुंतिमित्यादि । तत्रोत्तरम्-“ न य स्ववहा विणासां-स्वल्-
स्स परिणामसो पयस्सेवा । कुम्भस्स कवात्तवा च, तदा विगा-
रोवल्लभासो ॥ १६८३ ॥” ततः-“ जह विनायाणे, परिणा-
मंतरमिओ । तदा जीवो भरण्ण परिनिग्वाणे, पत्ताऽण्णावा-
हपरिणामे ॥ १६८४ ॥” किञ्च-“ मुत्तस्स परे सोफणं, या-
णावाहइओ जहा मुणियो । नदम्मा पुणु विरहा-दावरणा-
ऽऽवाहइकणं ॥ १६८५ ॥” इत्यादि निर्वाणविषयवित्तरः ‘खि-
द्व्याणुं शूण्यं निर्वाणं जगत्सामिंतेणुं निवासनीयं । तच्च नि-
र्वाणं तपोऽन्तरा च लभ्यते इति प्रसङ्गतः ऋषयःकवमुच्यते-

“ भानमेव बुधाः प्राहुः, कर्मणां तापनात् तपः । तदाभ्यस्त-
रमेवेदं, वाहो तदुपसृष्टकम् ॥ १ ॥” तद्वदिति तपः कार्यं, दुष्प्रथमं
यत्नो भवेत् । यत्न योगो न हीयन्ते, हीयन्ते भविष्यति वा ॥
२ ॥ भूलोत्तरमुणुंश्रीण-प्रायससाक्षात्प्रसिद्धयः । बाह्याभ्यन्त-
रन्तः तपः कुर्याद् महासुनिः ॥ ३ ॥” “ एसा वारसमेओ, सुत्त-
निवद्धो तयो सुखयज्जा । एय विसेतो उ इमो, पइसणाऽणुग-
भउ ति ॥ १ ॥” इत्ययपरिणयमाह, स्ववृत्तयुत्पत्ताहं तवा होइ
भव्याण हिंसां नियमा, विसेससो पदमहाशीरो ॥ ४ ॥ तद्वा एसां
सुखां, अशियाणो होइ भावियमईणे । तग्हा कोइ सम्मे, जह
विरहो होइ कम्मारे ॥ ५ ॥” “ सो हु ततो कायस्यो, जेण मणां
उमंगले न चित्तेइ । जण न इदियइआशो, जण य जोगा न हायं-
ति ॥ १५ ॥” “ नपक्खं विविधं तप-सफलाऽऽकाङ्क्षभिरेः ।
अरुया परया तसे, न्नाधिकं तप उच्यते ॥ १ ॥” सम्कारमान-
पूजाऽप्ये, तपो दम्भेन चैव यत् । कियते तदिह प्राक्, राजसे
चलमध्यम् ॥ २ ॥ मूढप्रहण यथाऽऽप्त-पीडया क्रियन्त तपः ।
परस्याच्छुद्धानां वा, तत्तामसमुदाहृतम् ॥ ३ ॥” इति ।

अनेकजन्माभ्यस्तनपःप्रभावात् तीर्थकरनामकर्मणां संव-
ख्य निर्वाणमधिरोहति जीवः “ सो इति सदातमनुस्मृत्य तीर्थ-
करवचनमेवावतारयामः । तथाहि-तीर्थकरणार्थासतीर्थक-
राः, आचिन्यप्रभामहापुण्यसंज्ञितमन्नामकर्मविपाकतः, त-
स्यास्यवा येदनायोगात् । तथ येनह जीवा जन्मजरप्रयत्-
सखिले मिथ्यादक्षेणाविरिखगम्भीरं महाभीषणयुत्पत्तासं-
सुतुनेच्छुयमाहाऽऽपत्तरेन्द्र विभिन्नदुःखीवदुष्टभापदं राग-
द्वेषपचन्विश्रान्तिं संयोगवियोगवधीच्युक्तं प्रवलमनाश-
वेलाऽऽकुले सुदीर्घे संसारसागरे तरन्ति तसीर्थकराः । एतच्च
यथाऽऽव्यस्तसकलजीवाऽऽदिदुःखप्रप्रकपम् अत्यन्ताव-
घान्याविज्ञातवृत्तकरणाक्रियाऽऽधारं प्रैलाप्यगनमुच्छर्धम-
सेपदुक्तमहासत्त्वाऽऽश्रयम् आचिन्यशकिसमिन्वत्ताविसंवा-
दिरममेवाहित्यकल्पं प्रवृत्तं, निराधारस्य प्रवचनस्यासेभ-
वात् सङ्गा वा ततश्चेतुक्तं भवति-भानिकर्मणं चान्यकेवदय-
योगात् तीर्थकरनामकर्मोद्यस्तत्वभावतया आदित्याऽऽदि-
प्रकाशनिर्द्योततः शास्त्रार्थप्रणयनात् मुक्तकेवरेयं तदसंभवा-
ऽऽगमातुपपत्तः, भव्यजनधर्मप्रवर्तकत्वेन परप्रयऽऽनुग्रहक-
रास्तीर्थकर इति तीर्थकरत्वसिद्धिः । किञ्च-सर्वेऽपि निहप-
मधुतिसंहनानशुद्धाश्चावस्थायां अनुज्ञाना अतिशयसत्यसं-
पत्ताः आच्छिद्द्राणियात्ता जितसमस्तपरीपहाइ यस्मात्सं न व-
त्त्वाभावेऽपि संयमविराघनाऽऽप्तो दोगान् न प्राप्नुवन्ति
तथा च सवस्त्रा एव साधवश्चिरं स्थास्यन्ति इत्यस्यापेक्षं
ज्ञापनाथे सुदीर्घकवस्त्राः सर्वेऽपि तीर्थकृताऽऽभिनष्कामन्ति,
तस्मिन् वस्त्रे कापि पतिते वस्तरहितासत् भवन्ति, न पुनः स-
वेष्टाः ॥ * ननु सर्वोऽपि भेषावात् फलाशी प्रवर्तते, अन्यथा
भेषावच्छान्तिप्रसङ्गः । ततोऽप्यो तीर्थे कुर्वन्नवपये फलम-
पेक्षते, फले चापेक्षमाणोऽस्मादश इव श्यङ्गमवीतरागः ।
तदुक्तम् । यतस्तीर्थकरः स एव भवति, यन्तीर्थकर-
नामकर्मोद्यस्तसमिन्वतः । न हि सर्वेऽपि भगवन्तो वित-
रागास्तीर्थप्रवर्तनाय प्रवर्तन्ते । तीर्थकरनामकर्मैव ती-
र्थप्रवर्तनफलम् । ततो भगवात् वीतरागाऽपि तीर्थकरनाम-
कर्मोद्यस्तस्तीर्थप्रवर्तनत्वभावः सविते च कारुण्यकार्या-
पकारागनपक्षे तीर्थे प्रवर्तयतीति न काञ्चिद् दोषः । उक्तं च-
* तीर्थप्रवर्तनफले, यथांकिं कर्म तीर्थकरनाम ।

तस्याद्यात् कृताथीऽप्यहंस्त्रीषीं प्रवर्तयति ॥ १ ॥
तस्याभावाद्येव, प्रकाशयति भास्करा यथा लोकम् ।
तथैवप्रवर्तनाय, प्रवर्तते तीर्थकर एवम् ॥ २ ॥”

ननु तीर्थंप्रवर्तने नाम प्रवचनाधेयतायावन्, प्रवचनाथीं च्छद् भगवान् प्रतिपादयति, तदिह नियमादसंवेक्ष्य, सर्वस्यापि वस्तुर- सर्वज्ञतायापलम्भात् । तथा चात्र प्रयोगाः-विशिक्षितः पुरुषः स- वेक्षो न भवति, यच्छ्रुत्वात्, रथ्यापुरुषवर्द्धितः । तन्मन्सु । मन्दि- ग्धव्यतिरिक्ततया इतानीकान्तिकम्भात् । तथाहि वचनं न स- वेवेदेन सह विरुद्धयते, अन्यान्दिग्रेण सह विरोधान्नश्चयात् । द्विविधा हि विरोधाः-परस्परपरिहारलक्षणः, सहानवस्था- नलक्षणश्च । तत्र परस्परपरिहारलक्षणः तादात्म्यप्रतिषेधे, यथा वदपटयोः । न खलु घटः पटाऽऽत्मको भवति, नापि पटो घटाऽऽत्मको भवति, “न सत्ता सत्ताऽन्तरलुपति ॥” इति वचनात्, तनीं नातयोः परस्परपरिहारलक्षणो विरोधः । एवं सर्वेषामपि वस्तूनां भावनीयम् । अन्यथा वस्तुसाङ्ख्यप्रस- क्रं । यस्तु सहानवस्थापलम्भात् । तत्र परस्परबाध्य- बाधकभावमित्यौ सिद्धयति, नान्यथा, यथा यक्षशीतयोः । तथाहि-विशिक्षितं प्रदेशं मन्त्रमन्त्रमभिज्वलनवति यहाँ शीत- स्थापि मन्त्रमन्त्रभावः । यदा पुनरत्यधोऽवाला मन्त्रिमुञ्चति वक्षस्तथा सर्वथा शीतस्थानश्च इति भवत्यन्यथैविरोधः उक्तं च-“आविकलकारणमेकं, तदपरभावं यदाऽऽभवत् भवेत् । भ- वति विरोधः सतयोः, शीतगताशाऽऽत्मनोऽपि ॥१॥” न चैवं वचनसंवेदयोः परस्परं बाध्यबाधकभावः । तदिह संवेदेन नारत- स्थातार्कप्रासादायां वचनित्यथाः तारनयनापकप उपा- न्यतः, तत्कथमनयोः सहानवस्थानलक्षणो विरोधः, अथ सयं- वती यक्षा नापलम्भ इति विरोध उद्बुध्यते, नद्बुद्धम् । अण्य- न्नपरिणोः हि भगवान्, नतः कुथमनुपलम्भमात्रेण तस्याभा- वित्यथा, अदृश्यविषयस्यानुपलम्भस्याभावित्यथाव- बोधात् । सर्वे चैते तीर्थकरसंविन्धिविषयाः ‘तिन्धय’ शब्दं २२४६ पृष्ठः २३१२ पृष्ठपर्यन्तं विशुद्धभित्तोलोकनीयाः ।

अथ द्रव्यस्त्व-भावस्त्वयोः को विशेषः कुत्र च फलाऽऽधि- क्यमित्यत्राऽऽह-ननु विसर्पपरित्यागाऽऽदिना द्रव्यस्त्व एव उपायान्तिन अणुबुद्धीनां शङ्कास्त्वयः, तत्राऽऽह-“द्वयव- धा य भाव-व्यञ्जा य द्रव्यव्यञ्जा बहुगुणो ऽसि । बुद्धि सिया आन उलमाह-वयमांमसो बुद्धीवर्द्धयोः। बुद्धीकायपसंजमां, ” द्वयवध य विरुद्धैर्कर्मणोः । ता कर्मणमंत्रमर्वावृत्त, पु- ष्यते न इच्छति ॥४॥” यद्येवं किमपि द्रव्यस्त्व एकात्मतां ह्य एव वनेन, आहोन्विबुधायांऽप्यस्ति । उच्यते-साधुनां ह्य एव, आचकारामुपांशोऽपि । तथाहि-“अकस्मिणपय- यासो, विर्याविरयात् एव खलु जुसो । संसापयस्युक्तरं, द्रव्यस्त्वो कृत्वाऽऽदिना ॥६॥” आह-यः प्रहृन्त्यानुत्तरः स कथं ध्यावकामांय युक्तः ? उच्यते-कृपट्टाग्नोऽत्र वाज्रव्यः । यथा कोऽपि मृगऽऽत्मनोऽपि कृते स्मर्ति । यद्यपि पूर्वं तस्य मृगिककर्ममाऽऽदिना शरीरं मालनीभूतं, तथाऽपि नद्- दृगान्न पानीयाऽऽदिना प्रसालन्येन गात्रं, नतः स अन्ये च जनाः सुखमाजना भवति । एवं द्रव्यस्त्वैवैय यद्यप्यस्यमस- थाऽपि नत एव सा परिणामबुद्धिर्भवति, याऽऽत्मनयत्तं सर्वं निरवशये क्षपयति । किञ्च-“अपारिवीर्यस्य पट्टमां, सहका- रिण्येननभूश्चात्रो संश्रा । इत्यस्त्वं वदकम्भात्, इत्यरिं वदक एव

परमथा ॥२॥ द्वयवधेयं पि काऽऽ, ए तर्ह आ अणुषीरिय- न्ते । परिसुखं भावधये, काही मो संभवा एव ॥ ३ ॥” एतद्वै स्पष्टयति-“ जा वज्रकम्पाएण, गा इतरिणं पि श्लिगह कुणह । इह अण्णो सयासे, सव्वभाएण कह कुजा ? ॥५॥” किञ्च-आरम्भस्यांन ज्ञानाऽऽविशुणुपु वर्षमानेषु द्रव्यस्त्व- यदात्तंनर्गप न भवति कर्तुः द्वापय । विषयनमस्य ” धय शब्दं २३२३ पृष्ठपर्यन्तं द्रव्यस्त्वं प्रकाशयति ।

‘आवरकप’ शब्दं २३२३ पृष्ठे स्वविरकपविचारः । तथाहि- द्विविधा भवन्ति साधवाः । गच्छन्ति यज्ञाः, गच्छन्ति विहिताः । पुनरेकैकशा द्विधा जिनकल्पिकाः, स्वविरकल्पिकाश्च । एतेषां स्वविरकल्पिकजिनकल्पिकानां परस्परमर्थे विशेषः । तथाहि- “धराणे नाशने, अतरेतं अपिपति गच्छस्स । गच्छे निरवज्ञेण, करंति सर्वे पि पट्टिकम् ॥ १ ॥ एकैकपांडुगहा, सपाउरणा इवांति थरा उ । जनिं उलु जिनकपे, न य तसि वधयायासि ॥ २ ॥ निप्याडिक्कम्मसरीरा, अवि आच्छुल्लम पि नेव अवाभिति । विसहंति जिगा रोणे, कारंति कयाइ नेत्रागच्छं ॥ ३ ॥ संजमकरमुज्जाया, शिण्णताना शाण्णदंमणचान्तं । दीडाउ बुद्धवासे, वसहोरोमेहइ य मज्जा ॥ ४ ॥ माणुं जिमकप्यादिं, जा मरा एस वंथा हट्टा । एसा उ दुपदुज्जा, होति ठिनी थंगकप्पस्स ॥ ५ ॥” इति । ननु द्रव्यस्त्वत्वा गृहस्थेः कर्तव्य इति पूर्वं यच्छ्रुत् तत्र “ वाक्यार्थज्ञाने पदार्थज्ञानस्य कारणता ” इति न्या- यात् द्रव्यस्त्वस्वरूपनिवेदने कर्तव्यम् । उच्यते-“ गुणपर्याययोः स्थान-मकरूपं सदाऽपि यत् । स्वजात्या द्रव्यमास्वानं, मध्यं भेदो न नस्य वै ॥१॥” व्याख्या चैषा-गुणपर्याययोर्भाजनं कालत्रये एकदशं द्रव्यं स्वजात्या निजव्ये एकत्वकं भवति, परं पथीयवद् न परावृत्ति लभेन नद् द्रव्यमुच्यते । यथा मानाऽऽ- गुणपर्यायभाजनं जीवद्रव्यम्, रूपाऽऽदिगुणपर्यायभाजनं पु- द्गलद्रव्यम्, सर्वरूपाऽऽदिघटत्वाऽऽदिगुणपर्यायभाजनं सुदद्रव्यम् । यथा वा तत्त्वः पटापेक्षया द्रव्यं, पुनस्त्व- स्त्वोऽवयवविषयो पर्यायोः । कथम् ? यतः पटावच्छाले पटावस्थाविच्छाले च नन्तनां भेदो नास्ति, तन्वयव- वावस्थायामन्वयत्वकयो भेदोऽस्ति, तस्मान् पुद्गलत्वकस्य- मध्यं द्रव्यपर्यायमभासिकं बोध्यम् । अथ कश्चिद्वेद कथ- यिष्यति-द्रव्यत्वे तु साभाविकं न जानाम, आपादिकं ज्ञानं, तदा तं समाधेय-यत् सकलवस्तूनां व्यवहारोत्सर्गं ज्ञा- यते, न तु स्वभाववैष्य, तस्मादत्र न कश्चिद् दोषः । यं च स्- मवाधिकारकारमुत्सर्गद्रव्यलक्षणं मत्त्वेन, तेषामपि अणुमात्र- स्तैर्वैधेयि । “ गुणपर्यायवद् द्रव्यम् ।” इति तस्यार्थः । “ सहभावी गुणां मयः, पर्यायः क्रमभादयश्च । भिन्ना अभिन्नास्त्रिविधाः, त्रिलक्षणयुगे इमे ॥ १ ॥ गुणाभ्यः स्थिताऽऽदिभ्या, मुक्ताभ्यां यथा पृथक् । गुणपर्याययोर्व्येक्त-द्रव्यशक्तिभ्याऽऽदिभ्या ॥ २ ॥” किञ्च-“ गुणाऽऽभ्यां द्रव्यम् ।” यदुक्तम् । “ गुणाणामासत्रो दृश्ये, एगदव्यस्त्विया गुणा । लक्षणेण पञ्चधागे तु, बुद्ध्या आस्त्विया भवेदिह ।” तथाहि-गुणानामाश्रयो, यत्रस्थिते उपा- दान्ते, उत्पद्ये जावतिष्ठन्ते, प्रसीयन्ते च तद् द्रव्यम् । अन- न रूपाऽऽदय एव वस्तु, न तद्दृश्यतिरिक्तमस्यादि ताधान-

तमनमपास्वम् । तथाहि-यदुपादिनाशयानं यस्याप्याद्विनाशो । न तलतोऽभिन्नम्, यथा घटात्पटः न भवनः पर्यायाप्याद्विनाशयोर्द्रव्यस्याप्याद्विनाशो । न चायमभिज्ञो हेतुः, स्वात्करोतकृत्वाऽऽद्यवस्थासु सूद्विद्रव्यवस्थाऽनुगामिभवे दर्शनात् । न चास्य विधायत्वे, कदाचिद्रव्ययाद्विनाशिनः । उक्तं च-“ यो ह्यस्य कपसंबन्धः, संख्यदयनात्पथा पुनः । स मिथान न तु नैवैव, यो नित्यमवगम्यते ॥ १ ॥ ” तथैकस्मिन् स्वाऽऽद्यभावेन द्रव्ये आश्रिता गुणाः क्वाऽऽद्यैः । एतेन च ये द्रव्यमेवेच्छन्ति, तद्व्यतिरिक्तौष क्वाऽऽदीन् आविद्योपदेशिनामाहुः, तन्मतनिषेधः कृतः । संविच्छिदा हि विषयव्यवस्थितयः । न च क्वाऽऽद्यकालिनरूपे कदाचित् कनचित् द्रव्यमवगतम्, अवगम्यते वा, अतस्तद्विषये एव क्वाऽऽद्या, न तु नास्त्विहाः कश्चन तद्भेदत सन्ति । तस्यैव क्वाऽऽदिविषयो द्रव्यमित्यापि किं न कल्पते ? अत्र तथैव प्रतीतिः, एवं सति प्रतीतिरुभयत्र साधारण्युभयमुभयोऽन्वयकमस्तु* । अनेन च य एवमाहुः-यदाद्यत्पर्यारस्तु, मध्येऽपि तस्यैव, यथा मरीचिकाऽऽदी जलाऽऽदि । न सानि च कुशलकपालाऽऽद्यवस्थापर्येऽऽदिविषयाः, ततो द्रव्यमवाऽऽदिमध्यान्नेतु सन्, पर्यायाः पुनरभ्यन्तः, वैराकाशकशाऽऽदिभिः सद्यशा आपि भ्रान्तेः सत्यतया लक्ष्यन्ते । यथाक्रमेण-“ आदावनेन च यज्जानिन्, मध्येऽपि हि न तत् तथा । वि-तयः सद्यशाः सन्तोऽ-विनया इव ललितानाः ॥ १ ॥ ” ते अप्राकृताः । तथाहि-आद्यभयपर्यारस्त्वेन मध्येऽप्यसत्त्वे माध्यमादिमाकृतन-यम् काचदन्तु तत् नवैस्मिन्नसत्त्व-इति, ततश्च सूद्रुद्रयोः अत्रुद्रव्यस्यानन्वयान् सर्वस्मिन्नसत्त्व-स्यप्रसक्तः । अप्रपयेनैतन्, सत्तामात्रस्यैव तत्रैव इष्टव्यम् । उक्तं हि-“ सर्वसक्तं सदाविशेषाय । ” नव्यमवगमो भावाभावाद्यु भावस्यापि संबंधोभावप्रसक्तः । तस्याद्यु बाधकप्रत्ययैद्य एवामस्यैवऽपि निवृत्त्यर्थमात्रेण न कश्चिदसत्त्वे तस्यावश्यंभावाः, ततो द्रव्यवत् पर्यायात्तामवस्थाविनयोर्बाधवियवत्वे नस्य-मस्तु, तथा शुण्णवैपि नवपुराणाऽऽदिविषयाः प्रत्यक्षप्रतीना एव कियत्कालभाविनः, प्रतिसमयभाविनस्तु पुराणस्याऽऽद्यवस्थाऽनुपपन्नगुमानानतोऽप्यस्यितं । ततश्च द्रव्यगुणपर्यायाऽऽत्मकमकं सत्त्वलक्षणित्वाच्चित्रप्रकटाऽऽदिवत्त्वा विभक्तिं स्थितम् ॥ ” द्रव्यं पृष्ठवर्तमानं, त्रव्यविनया य पञ्चवा नऽपि । उपायद्विभेगा, हेतुं दक्षियलक्षणे पर्ये ॥ १२ ॥ ” अप्र द्रव्यमदा इम-“ धर्मा अधर्मा आ-गांम, कालो युगाल-जंतवे । एम लोमां ति पक्षसां, जि-गोषि वरकालि ॥ ७ ॥ ” अनन्तरात्कद्रव्यप्रकटाऽऽत्मकत्वे लोकस्य । उक्तं हि-“ धर्मोऽऽदीनां वृत्ति-द्रव्याणां भवति यत्र नत् सूत्रम् । तैर्द्रव्यैः सह लोकः, तदाविपरीतं ह्यलोक-ऽऽख्यम् ॥ १ ॥ ” किञ्च-एतेऽपि भवन्तः । तथा चाऽऽह-“ धर्मा अधर्मो भ्रान्तसं परं द्रव्यं विधातिर्ये । अस्तौनाणि उ द्रव्याणि, कालो पोम्याल-जंतवे ॥ ” वैशेषिकरीत्या द्रव्य-प्रतिपादानं, तत्सङ्घटनं च “ द्रव्यं ” शब्दे २५६५ पृष्ठे द्रष्टव्यम् ।

जिनवचनान्देवाभ्यदत्ताऽऽदीनां महाफल-
द्वयपुस्तमस्ति । तथाहि-

“ दानेन महाभोगो, वैदित्यां सुखनिश्चयं शीलिनः ।
आवश्या च विमुक्तिः, तपसा सर्वाणि सिद्धयन्ति ॥ १ ॥ ”

‘ द्रावो च नम्य निविद्ध, नागपयात्वे च अभयदानं च ।
धर्मोऽवगहदात्वे, च नागदात्वे इमे तन्म् ॥ ५२ ॥ ’
“ दिनां य नागदागं, सुभगे जिगसासत्वे समुद्धर ।
सिर्पुच्छरीयगच्छद, इव पातश् परमपयमतुले ॥ ६१ ॥
ता दायव्यं नागे, अशुभनियव्वा सुमागुणो मुष्टिषो ।
नाशस्य स्वा भर्ता, कायव्या कुसलकामोहि ॥ ६६ ॥
वीर्यं तु अभयदानं, ते इह अभयदाते सत्यजीवात्वे ॥
अप्रउ ति धम्ममूले, द्याइधम्मो पसिद्धमिणे ॥ ६७ ॥
इकं विअर अभयपया-यमिण्य दात्तु सत्त्वसत्तया ॥
पञ्जाऽऽह स्व कमसो, सिज्जोति पहीणजरमरणा ॥ ६८ ॥ ”
“ धर्मोऽवगहदात्वे, तद्वं बुण्ण अस्सलसत्त्वमादिणि ।
आरंभनियत्तानं, साहृणं हेतुं द्याणि ॥ १०० ॥
नित्ययखक्कवदी-बलद्ववा वासुत्तवमंस्सिया ।
जायंति जगमहादिया, सुपत्तदाणपभावाच्च ॥ १०१ ॥
जह भययं रिच्छज्जिणा, घयदाणसत्त सयसजयनाहो ।
जाआ जह भरहवयं, भरहो मुण्णिअसत्ततोणे ॥ १०२ ॥
द्वंस्सलसिसेण वि सुणि-वराण नासंइ दिअकयं पावं ।
जा व्हे ताण दागं, तण जणं किं न सुविट्ठनं ॥ १०३ ॥ ”
“ न नवो सुट्ठु गिहांर्यो, विसयाऽऽसत्ताए होइ न द्दु सीलं ।
सारंभाण न भावो, तो साहीर्यं सया दाणं ॥ १०६ ॥ ”
“ ता नेसि दायव्यं, सुद्धं दाणं गहीही ” भसीए ।
अशुक्कोपाच्यदात्वे, दायव्यं निययसत्ताए ॥ १०४ ॥ ”

अनुदिने चैतन् श्रीहेमचन्द्रिभिः-
“ प्रायः शुद्धैस्त्रिविधविधाना प्रस्तुक्तं पर्यायैः,
कल्पप्रायैः स्वयमुपाहितैः वस्तुभिः पाकाऽऽदीः ।
काले प्राधान्यं चतनममभ्रयथा साधुपयोगं,
धन्याः कश्चित् परमाविद्यता, हन्ये संसाययति ॥ १ ॥ ”
तथा च दानं मनोहारिणी कृतपुण्यकथा २५६१ पृष्ठे विमो-
कनीया । दानं प्रति विधिनिर्देशवचनं २५६६ पृष्ठे विडाङ्क-
रवधार्यै । जिनवचनप्रसङ्गात् साम्प्रते ज्ञानत्रयभावाभावाया-
दींसाऽधिकारिणां अधिकारिव्यतिरिक्तानायाऽऽह-“ आसन्न-
सांन दीक्षायाः, अधिकारी तस्वतो भवति मयवः । इतरस्य
पुनर्दीक्षा, वसन्ननृपनाशिया ह्या ॥ १ ॥ ” इत्यादि दीक्षासं-
बन्धिनं सर्वं विषयं ‘ दिक्षाः ’ शब्दे २५०६ पृष्ठे २५००
पृष्ठपर्यन्तं विद्वल्लेषविचक्षणः पश्यन्तु ।

दीक्षाया दुःखनिवारकत्वेन फलद्वयपुस्तकम् । दुःखलक्षणे तु
जिनवचनं-“ दुःखं क्खीकुलमंधं प्रथममिह भवेत्तं राधेवासो
नराणां, बालान् च आऽपि दुःखं मल्लुलितननुकीयाः पानामिश्र-
म् । तारुण्ये चापि दुःखं भवति विरुहजं वृद्धमावोऽप्यस्यारः
संसारं र मनुष्याः । वतनं यत्ति सुखं सुखं स्वयंपास्तं किञ्चित् ॥
॥ १ ॥ ” तथाहि-“ जागंनि अशुहवतिं य, अशुजमजगमरण-
संबंधं दुष्कम् । न य विमपपुत्तु विरज्जितं, दुग्गममणपरपय
जीव ॥ १ ॥ ” “ तुक्कम्भववपयान्ताम्, नवसंसि जगजंतुणां । एवे
समयं तसमाप, जे सम्मं आइवासियं ॥ १ ॥ ” “ सयं
परवशं दुःखं, सर्वमात्मयथं सुखम् । एतदुक्तं समासंन, ल-
सखं सुखदुःखयोः ॥ १ ॥ ” पुण्यपेक्षमापि ह्येवं, सुखं पर-
वशं स्थितम् । ततश्च दुःखमेतद्, ध्यानजं नास्तिकं सु-
खम् ॥ १ ॥ तथा च “ सुद्विष्टं आत्मव्यतिष्ट, संभिन्नसं नि-
रंतरं । जावइयं गोयमा ! तुक्कं, गम्भं अट्ठगुणं तन्ना ॥ १ ॥ ”

गध्माभ्यो निष्पन्दन्स, जोषिजंतनिपौल्ले । कोटीगुणं तयं
 दुक्कं, काशकोडीगुणं पि वा ॥ २ ॥ जायमाणाश्च जं दु-
 क्कं, मग्गमाणाश्च जंतुणां । तेषु दुक्कविवागेषु, जांरं न-
 सरंति अणुपेया ॥ ३ ॥ ” तथाच दुक्कव्यं कः-“कालं गमेति
 दुक्कं हि, मणुया पुणेहि उज्झया । दुक्कं मणुपजांरं, गायं-
 व, जं तं विवाधत ॥ ४ ॥ जमयुल्लसमयमणुभवंताण, सपहा उव्वे-
 हयाणु वि । निविहणाणं पि दुक्कं हि, वरग्गं न तद्दा भंय ॥ २ ॥ ”
 आच्छिन्नीसीलुणमित्तं, नत्थिण सुहि दुक्कस्मंभ अणुपयं । नरप
 नररथायं, अद्धानिस्स पध्माणाणं ॥ १ ॥ अं निरए वररथा,
 दुक्कं पवतिं गायमा । तिक्कं ॥ तं पुणु निगापमग्गं,
 अणंतगुणियं मुणेषयं ॥ १ ॥ ” इत्यादि सर्वं 'दुक्क' शब्दे
 विद्युन्म ।

जिनवचनोऽभ्रवृद्धानस्य जमालेखि 'दोकारि' शब्दे
 आर्यगणस्य चरितम् । तथाहि-उल्लुकागिरीं नाम नगरम्,
 नत्र च मद्दागिरिशिष्यो धनगुप्तो नाम, तस्यापि शिष्य आ-
 र्यगणो नामोऽऽचार्यः । अयं च नद्याः पूर्वतटे, तदाचार्यास्व-
 परतटे, ततोऽन्यथा शरत्समयं सूचिषन्वानपरमाणमं गच्छन् गणो
 नदीमुत्तरति, स च क्लवाटः । ततस्त्वयोपरिष्टाद् उच्यते दृष्टान
 कर्त्ता, अथस्तापु नद्याः शीतलजलन शैत्यमुपपद्यते । नतोऽप्राग्-
 र्कथमपि मिथ्यात्वमाहनीयाद्यादुभौ चिन्तितवान्-अद्दा
 सिद्धान्तं किल युगपत् क्रियाद्वायुतुभौ मिषिद्धः, अहं त्वेक-
 सिन्धु एव समयं शैत्यमाप्यं च वदामि, अतुभवापि वद-
 त्वाभ्रदमागमांङ्क शोभनमाभातीति विचिन्त्य गुरुभ्यां निवेद्य-
 यासत् । ततस्तेवैद्ययमाणुष्कांभः प्रक्षांतोऽसौ यदा च
 स्वाप्रस्तस्तुःखिवाद् न किञ्चित् प्रतिपद्यते, तदा उद्वाच्या
 कथाः कृतां विहरन् राजशुद्धनपरमाणमं । नत्र च मद्दानप-
 स्तीरप्रभवनांश्च प्रथमं मरिणानगनांश्चो नागस्य चैत्यमस्ति ।
 नन्समोप च स्थितो गङ्गः परंपुरस्सरं युगपत् क्रियाद्वायवेदं
 प्ररूपयति स्म । तत्र भ्रुत्वा प्रकृपितो मरिणानागः तमवादीत्-
 वं वृष्टं शिवाक ! किमयं प्रक्षापयसि ? । यतोऽपि च प्रदोयं
 समवद्युतेन श्रीमत्त्वर्थमान्त्वामिना एकस्मिन् समये एकस्या
 एव क्रियाया वदने प्रकृपितम् । तच्छ्रुत्वा योऽपि भ्रुतम् । तत्
 किं ततोऽपि लघुनरः प्ररूपको भवान्, येनेवं युगपत् क्रियाद्वा-
 यवेदं प्ररूपयसि ? । नत् प्रतिलज्ज वैतानं कूटप्ररूपणाम्,
 अन्यथा नाशयिष्यामि न्याम । इत्यादि तदुचितमथवाक्यं यु-
 ङ्क्त्वचनेच्छ प्रबुद्धोऽसौ मिथ्यायुक्तं दस्या गुरुमूलं गत्वा
 प्रतिक्रान्त इति । 'दोकारिय' शब्द २६३४ दृष्टत आरभ्य
 विलोकनीयाऽयं विषय इति विस्तरमयाद् धिरभ्येतोऽस्मिन्
 विषयेऽस्माभिः ।

ननु जिनवचनश्रवणे जिनाऽऽज्ञापालनं च जैवानां सम्य-
 क्चिन्तनां परमा धर्म इति धर्मपदायंसाधर्मिकपणा निरूप-
 यितव्यंति तामिवाऽऽवृद्ध द्विधा हि धर्मशब्दस्य प्रवृत्तिलोकं
 विलोक्यते । तथाहि-अथ वस्तुनि वद् वस्तुनः स्वभावाः स
 च उच्यते । यथा घटं घटत्वं, मनुष्यं मनुष्यत्वमित्यादि ।
 तथा ज्ञानम्-“धर्माः सहभाविनः, पर्यायाः क्रमभाविनः । ”
 'धर्मो ऽसि वा सभावा' नि वा एगद्वा । 'दुर्गतौ प्रपन्नतं जीवं
 धारयतीति धर्मः, स च ङ्गशब्दानिद्विद्वान्प्रतिज्ञासिद्धा स्व-
 मन्माणाऽदिमापका मनुष्येषां तत्कल्पनाः केषां हृदयसंवेधा मा-
 नापित्तुसुहृत्संवेधः संनारगताऽऽवटनिपननप्रहाणप्रवणः पर-

मनुनीतः कस्य चेतो नावस्कन्दति । तत्र शब्दप्रवृत्तिनिमित्त-
 रस्य(गोणस्य)धर्मस्य धर्मिणो लक्षकान्तन भेदोऽभ्युपगम्यमा-
 न धर्मिणो निःस्वभावताऽऽपत्ताः, स्वभावस्य धर्मत्वात् तस्य च
 नतोऽन्यत्वात्, स्वा भावः स्वभावाः, तस्यैवाऽऽसौधा सत्ता,
 न तु तदर्थान्तरं धर्मेषु, ततो न निःस्वभावताऽऽपत्तिरि-
 ति चेत् । न । इत्थं स्वकल्पताऽऽभ्युपगमे तदपरस्वभावा-
 मान्ययोगकल्पनाया वैयर्थ्यप्रसङ्गात् । अपि च-यद्यकान्तेन
 धर्मधर्मिणोर्भेदः ततो धर्मिणो रूपत्वाऽऽभिधेयत्वरनुभव-
 धात् तस्य सर्वथाऽनवगमप्रसङ्गः, न ह्यव्यवस्थाभवे ह्यतुं श-
 क्यते इति । तथा च सति तदभावाप्रसङ्गः, कदाचिदप्य-
 वगमाभावात्, तथाऽपि नत्सत्त्वापगमेऽतिप्रसङ्गः, अन्यस्या-
 पि यस्य कस्यचित् कदाचिदप्यनवगमनपद्युताऽऽर्धोभावाऽ-
 प्तः । एवं च धर्म्यभावे धर्मोऽप्यापि अत्यवप्रमत्तत्वाऽऽर्ध-
 नां निराश्रयत्वाद्भावाऽऽपत्ताः । न हि धर्म्याप्यवर्तिताना-
 कापि धर्माः संनान्ति, तथाऽनुपलब्धेः । अन्यथा-परस्परमपि
 तथा धर्मोऽप्यापि न भेदाभ्युपगमे सत्त्वाऽऽनुपलब्धत्वात् कथं
 भावाभ्युपगमः?, तदन्यसत्त्वाऽऽधिधर्मोभ्युपगमे च धर्मिण्यु-
 पलक्षणत्वमा च । तत्रैकान्ताभेदपक्षे धर्मधर्मिभावः । नाप्य-
 कान्तभेदपक्षे, यतस्त्वस्मिन् अश्रुपगम्यमाने धर्ममात्रे वा स्या-
 त्, धर्मिमात्रं वा ? । अन्यथैकान्तभेदानुपपत्तेः । अन्यतरा
 भावाद् वा अन्यतरस्याप्यभावः, परस्परनाम्नरीयकत्वात् ।
 धर्मनान्तररीयको हि धर्मो, धर्मनान्तररीयकश्च धर्मो, नतः
 कथमेकाभाव पररूपवस्थानमिति ? । कल्पितो धर्मध-
 र्मिभावस्ततो न दूषणमिति चेन्न हि वस्तुभावाप्रसङ्गः । न हि
 धर्मधर्मिस्वभावादिनं किञ्चिद् वस्तुस्ति, धर्मधर्मिभावश्च
 कल्पित इति तदभावाप्रसङ्गः । धर्मो एव कल्पितो न धर्मो,
 तन्कथमभाववत्सङ्ग इति चेत्, न । धर्मोऽपि कल्पनामात्र-
 भक्तत्वाभ्युपगमेन परमार्थतोऽसत्त्वाभ्युपगमात्, तदभावं
 च धर्मिणाऽऽप्यभावाऽऽपत्ताः । अपि तदवैधं कल्पकालं स-
 कलसज्जानीयविजानीयव्यावृत्त्येकस्वभावाः धर्मिद्वयावृत्त-
 निवन्धनाश्च या व्यावृत्तयो भिन्ना इव विकल्पितास्ता धर्मा-
 स्ततो न किञ्चिद् दोषः । नत्यसङ्गतम् । एवं कल्पनायां व-
 स्तुनोऽनैकान्तात्मकताप्रसङ्गः । अन्यथा सकलसज्जानीयाव-
 ज्जानीयव्यावृत्त्ययोगान्, न हि येन निजस्वभावेन घटाद् व्या-
 वृत्तेन पटलस्यैव स्तम्भान्तरि, स्तम्भस्य घटरूपनामत्वाः ।
 तथाहि-घटाद् व्यावर्तते घटद्वयावृत्तस्वभावतया, स्तम्भा-
 दापि च घटद्वयावृत्तस्वभावतैव व्यावर्तते, तर्हि कलात्
 स्तम्भस्य घटरूपताप्रसङ्गः । अन्यथा-नतः तन्स्वभावतया
 व्यावृत्त्ययोगान् । तस्मात् यतो यथावर्तते तत्तद्व्यावृ-
 त्तिनिमित्तमूनाः स्वभावा अवश्यमभ्युपगमन्तव्याः, न चान-
 कान्तेन धर्मिणो भिन्ना, तदभावाप्रसङ्गात् । तथा च तद-
 वस्थ एव पूर्वोक्तो दोषः, तस्माद् भिन्ना अभिन्नाश्च । भेदा-
 भेदोऽपि धर्मधर्मिणोः कथामिति चेत्, स्वयन्त-इ यथापि
 तादात्म्यता धर्मिणा धर्मोः सर्वेषु लोलीभावेन व्याप्ताः
 तथाऽप्येवं धर्मो, एतं धर्मो इति परस्परं भेदोऽप्यस्ति, अन्य-
 था तदभावानुपपत्ताः । तथा च सति प्रतीतिवाधा, मिथो
 भेदोऽपि च विशिष्टात्म्यानुवर्धने सर्वधर्मोऽपि धर्मिणा
 व्यातत्त्वाद्भेदोऽप्यस्ति, अन्यथा तस्य धर्मो इति प्रसङ्गानु-
 पपत्तिरित्यलमप्रासङ्गिकवस्तुस्वभावरूपधर्मनिरूपणेन ।

अथ प्रकृतं निवृत्तिमासिधासिधानीभूतं धर्मं प्रस्तुतम्:-

“वचनाविचकाराद् यद्-दुष्टमर्थं यथादिदम् ॥ ३ ॥ मैत्र्यादिभावसं-
 मिच्छं, तदर्थं इति कीर्यते ॥ ३ ॥” तथाहि-यत्पुत्रादिमहला-
 कपरलोकाद्यपेय इत्यापादिपर्येषोपरिदेव श्राद्धं वचयमा-
 षुलक्षणं प्रवृत्तिरिति तदर्थं इति कीर्यते । “धर्मश्चित्तप्रभ-
 वा, यतः क्रियाऽधिकरणाऽऽद्यर्थं कार्यम् । मलविगमेनेतन्
 शतु, पुष्पादिमन्त्रं विज्ञेयः ॥ २ ॥ रागाऽऽद्यां मलाः श-
 ल्यागामस्वयोगानां विगम एषाम् । तदर्थं क्रिया एव हि, पु-
 ष्टिधिनस्य शुद्धस्य ॥ ३ ॥ बुद्धिः पुनोपचयः, शुद्धिः पापक्षयश्च
 विमलता । अनुपनिषादि इत्यर्थोऽस्त्वत्, क्रमश्च मुक्तिः परा इत्या-
 ॥ ४ ॥” अत्रुभय धर्मो भूतः प्रभूततश्च वक्ष्यन्ति यतित-
 तिपत्तयः-“स द्विधा स्यादनुष्णु-शुद्धिर्भक्तिविभागतः । सा-
 मान्यतया विशेषश्च, शुद्धिर्धर्मोऽप्यर्थं द्विधा ॥ ४ ॥” “धर्मो
 वायीस्यविहो, अन्तरधर्मोऽस्मात्परधर्मो य । एवमर्थं य वारन्
 विहो, वृत्तहा पुण् नीचश्रो होह ॥ १२ ॥” व्यासार्थं चाऽऽहुः-
 सूर्याः-“समस्तमूलमणुष्य-एषाम् निजं उ शुभकृपा हीति
 सिक्कावयवार्थं चउत, वारन्हा होह गाहधर्मो ॥ २ ॥”
 तथा च-“योगे य नाहवाएजा, आर्द्रं वि य गादए । सा-
 दिवं तु मुले न्याय, वस धर्मं तुर्नामश्रो ॥ १६ ॥” अतिक्रमं-
 ति वायाए, मणुष्यं वि न पायए । स्ववश्रो संकुड वंत, अ-
 यागं सुसमाहर् ॥ २० ॥” सत्यगम्यस्तत्राएवधर्मस्याति-
 तीव्रस्यैकान्ततो यवधमकविमुष्यस्य संयतानिश्चिपुस्तानि-
 लाऽऽतिरेकस्य यतिधर्मैरकणुश्रुतीनाम्, अन्तस्तत्सकृ-
 तिकृपायेदमाह-“संती य मद्भवऽऽद्य, सुधी तव संजमे य
 वाधवः । स्वचं सोयं श्राद्धि-चयं च वषे च जधर्मो
 ॥ ४ ॥” तथाहि-“पञ्चाऽऽधवाह्रिमण, पञ्चग्नियनिप्रहः
 कषायजयः । दशद्वयविरतिरेजं ति संयमः सप्तदशभद्रः
 ॥ १ ॥” बुविहो उ भावधर्मो, सुवधर्मो शतु चरित्तधर्मो
 य । सुवधर्मं सज्जभा, चरित्तधर्मं समणुष्यो ॥ १ ॥”
 अथवा-“बुह होह भावधर्मो, सुवचरंण वा सुवन्मि स-
 ह्काश्रो । चरश्चांसं सत्यधर्मो,अनीदुर्मी भवे वृत्ता ॥ १ ॥”
 अथवा-“लोहयलोउत्तरिश्वा, बुवहो पुण् होति भावधर्मो उ ।
 बुविहो वि बुविहोतिविहो, पंचाविहो हाति क्षायश्वां ॥ १ ॥”
 तथाहि-भावधर्मो नोभागमता द्विविधः । तद्यथा-लीकिका-
 लोकाधिकारः । तत्र लौकिका द्विविधा-शुद्धिश्वा, पाश्चात्तिजना-
 च । लोकात्तररविधः-आनदशनवारिभमदात् । तत्राप्या-
 र्थिनाश्वाधिकं भावे पञ्चधा । दशमन्थीपशुमिकसास्त्रानसा-
 योपशुमिकवेदकक्षायिकेदात् पञ्चविधम् । आरत्तमपि सा-
 म्नायिकाऽऽदिभेदात् पञ्चविधम् । “द्वयं च आरत्तकाशा, प-
 यारत्तधर्मो य भावधर्मो य । इवस्व पञ्चधा जे, तं धर्मा त-
 स्स दृढवस्व ॥ ४० ॥” तथाहि-“धर्माधिकषायधर्मो, पया-
 रत्तधर्मो य विसयधर्मो उ । लोह्य कुपायशिक्षा, लोशुत्तर
 लोपिशोर्वाविहो ॥ ४१ ॥” अनेकविधं नु-“गमपसुदेसेर-
 उजे, पुरवरागमगसिगोहृदारांश्च । सावजो उ कुतिरिचय-
 धर्मो न जिष्णुः उ पसरो ॥ ४२ ॥” “श्रीदार्थं
 दाक्षिण्यं, पापशुष्पलाऽथ विमलो बोधः । लिङ्गानि धर्म-
 सिद्धः, प्रायश्च जनविषयं ॥ २ ॥” “आर्यं सति यद्द-
 व्याधिकारिका भवन्ति नो पुंसाम् । तद्द्वं धर्मोऽऽराग्यं,
 पापविकारा अपि इथाः ॥ १ ॥” तत्रास्य विषयवृष्ठा, प्रभव-

स्युच्चैर्न हृष्टिमेवाह । अहचिर्न धर्मोऽप्ये, न च पाया कोष-
 कस्युतिः ॥ २ ॥” “जीवत्य सवधयं, परधशपरिचर्यं सु-
 सीलं च । संती पंचिद्वयि-वगाहं य धर्मसं मूलार्थं ॥ १ ॥”
 धर्मो न विकारोऽस्त्वत्-“सुतेषु चोऽश्रो जो, अश्रो उर्हासिय
 तं य पवित्रज । सो न सवाद्भवजो, न होह धर्ममि अहि-
 यारी ॥ ६ ॥” सद्यमप्रहश्याग्यस्तु-“सविप्रस्तन्तुनं च, हात-
 तस्यो नरोऽनघः । हटं वशशक्या ज्ञानच्छुः, समहऽऽस्य प्रवर्त-
 ते ॥ २० ॥” कश्चिः कश्चिद् विदित्तसंसारस्वभावतया
 धर्मचरणीकप्रवणमनाः पूर्वं प्रव्यायाऽवचरे संयमानुष्ठानो-
 प्थारी, परधशक्य अदास्वेकगतया विशेषेण वर्डमानपरि-
 षामो नो निपारी, निहन्त्या निष्कामः, निहन्त्या विहृती
 च, गम्भराऽऽदिवत् । अथवा-पूर्वोऽप्यायी, पुनर्विचित्र्यात्
 कमपरिगुणस्तथावचनविनव्यतानियोगात् पश्चात्तपानी
 स्यात्, नन्दिपयाऽऽदिवत् । कश्चिद् गोष्ठामाहिलवत् द्यौ-
 नतोऽपि, इत्यादि सर्वे ‘धर्म’ शब्दे २६-२७ पृष्ठे विवृतम् ।
 तदुक्तावकाशाम्-“प्रावचनी धर्मकथी, वार्ता नैमित्तिक-
 न्तपथी च । विद्यासिद्धः क्यातः, कविरपि चोद्भवका-
 श्यामी ॥ १ ॥” तथा च परिपकबुद्धिवत् मध्यमया विशेषेण
 धर्मोऽपि । यत् उक्तावाचारज्ञे-“मन्त्रिमणं वयसा एते सं-
 कुडकमाणा समुत्तवा, सोभा मेधारी वयणं पांड्याणो गिस्वा-
 मिता न्नामयाए धर्मं आरिर्थाह पंचदिने तं अशवकंक्षमाशा
 अगातिवापराशा अपरिगहामाशा यो परिगहयति, सव्वा-
 र्थं न च लोभो न गिहाय दंडे पागेहि पावे कर्म अकुडवमा-
 एव मर्दं अग्रंथं विद्यादिह ॥” तथाह-“धर्मो गुणा अहि-
 सा-इया उ न परममंगलपद्मा । द्वा वि लोगपुजा, एवमंति
 सुवधर्मिह हेऊ ॥ १ ॥” दिदुंनो अरहंता, अशगारा य बहवो उ
 जिष्णुसीसा । वत्तशुचये न जहह, जे नरवशो वि एवमंति ॥ २ ॥
 उवनेहारां देवा, जह तह गारा वि एवमंति सुधर्मं । तद्वा
 धर्मो मंगल-मुक्तिमिह य निगमयं नि ॥ ३ ॥” सद्यप्रतं
 प्रतिज्ञाशुदिरिपर्यायेन-“जह जिष्णुसासकणित्या, धर्मं पा-
 लेंति साहयो सुखं । न कुर्वातिपसु एवं, दीसह परिवात्सयो-
 वाश्रो ॥ ३ ॥” अत्राऽऽह त्ववधिपि च तत्रान्तरीयधर्मो धर्मो-
 शब्दा लोका कः, तथा च यथातथं नैजमव धर्मं प्रशंसन्ति,
 ततश्च कथंनंदिनि ? अत्रोच्यते-ननुकः पूर्वं सावधः कुर्नि-
 त्तिकधर्मः तीर्थकः, परजोतीकायपरिवाश्रित्वाभावोदिव्य
 अयि बहु वक्ष्यते, तन् चोच्यते, विस्तरमयात् । तथा च तत्रा-
 न्तरीयधु धर्मो धर्मशब्दा यः स उपचारश्च, निश्चयेन तु
 जिमशालं, यथा सिद्धशब्दः सिद्धे प्राधान्यं व्यवस्थितः,
 चपचरंण तु माववकाऽऽदी । उपचारविभक्तं च शीघ्रतोऽऽ-
 द्य, धर्मं त्वर्हिसाऽऽद्यमिधानाऽऽद्यः । हेतुविशुद्धिस्तु-“ज-
 मत्तपाउत्तवार-श्वसहिंसयणाऽऽस्वराहो जयंति । फासुय
 अक्यअकारिच-अशुभयाशुविदुर्भोर् य ॥ ६७ ॥” तद्वयं
 पुनः-“अकृपायककारिच-अशुभयउद्दिभोर्भोर् होदि । त-
 सयावार्हिसाय, जया अकुसला उ लिप्यंति ॥ ६८ ॥” दद्या-
 न्तविशुद्धिः “अहा दुमस्व पुष्केत्, भमरा आविधह रसं ।
 य य पुष्कं किलाहो, सो य पीयह कषयं ॥ २ ॥” अत्र चैवं
 व्यवस्थितं सति काऽपि भूयात्-विहो पाकनिर्वर्तनं शुद्धिः
 क्रियते, हर्दं पुरयोपारावसंकेचयेन भ्रमशानां क्रियते सुवि-
 हितार्ना, शुद्धिश्च न तं ततो मिष्कामित्यतः पाकापजीविन-

इति कृत्वा लिप्यन्ते आरम्भयोगेणाऽऽहारकराधिक्रियाफलने-
 ति । लौकिका अप्याहुः—“कथं क्रायको इति, उपयोगेन
 स्यादकः । घातको घातकित्तन, इत्येव विधिघां वधः ॥ १ ॥ ”
 अत्र प्रतिविधीयते—“वासह न तगलस्य, तं तथे वृद्ध
 क मयकुलाय । न य कण्ठ्वा सयसाह, कुलेनि कए मधुवरा-
 खे ॥ १०३ ॥ ” पुनरपि बोद्धां वदति—इह यत्कृत्-वधंति न
 दृष्टार्थमित्यादि । तद्वास्तु । यतः—“अग्निगम्य इवी ह्यह,
 आह्नो तेष पीशिक्षां संतो । वरिसह पर्याहियत्, तखाल-
 द्विषां पराहति ॥१०४॥ ” अत्र पुनः प्रतिविधीयत-यद्यत्, कि
 दुर्मिषं जायते ? यतः नञ्बिः सवा ह्यत एव, ततश्च कार-
 रणावच्छेदेन कार्यावच्छेदाऽप्युक्त एव । अथ भवत् तु-
 नेक्षं दुर्पुत्रं वा ? । अत्राप्युत्तरम्—किं जायते सर्वत्र
 बुभिक्षम्, नक्षत्रस्य दुरिदस्य वा नियतदृष्टविषयत्वात्, स-
 दैव सद्युज्ज्वलां भावात् ? । उक्तं च—“नदैव देवाः सद्गवायां,
 ब्राह्मणश्च क्रियापराः । ननयाः साधकश्चैव, विद्यन्त स्थितिद-
 तवः ॥१॥ ” सामर्थ्ये पराधिपतः प्रदश्यते—“कस्सह कुशी
 एमा, विसां उवकण्ठिया प्रयावहणा । सपार्णे तेष दुमा, पु-
 ष्कनीं मधुवरिगणदु ॥१०५॥ ” अत्र प्रतिविधीयते—“नं पभव
 जेग दुमा, नामागायस्य पुष्विद्विह्यस्त । उदयं पुष्कफले,
 निवल्हन्तीं हम् चऽम् ॥१०६॥ ” अथि वृद्ध वक्षसंदा, भमरा
 जन्म न उपैति न वसंति । तथ वि पुष्कति दुमा, पर्गा एसा
 दुमसपार्णे ॥१०७॥ ” अत्रोपच्यते—यदि प्रकृतिः, किमिति पुनः
 सर्वकाले न प्रयच्छन्ति पुष्यफलम्, यन्निवये काले पुष्प-
 फलं वदति । अथ क्व यथा वाद्युपानं प्रकृतिर्यद् आनुसमये व-
 सन्नाऽऽवावागतं सति वृक्षसंघाताः पुष्पमि, तथा फलं च काले
 न वलन्ति, नर्धानभ्युपगमे तु नियत्यसङ्कः । सामर्थ्यं प्र-
 कृतेऽप्युक्तायैवाजनामुपन्यस्यते—“कि तु गिडी रंघेनी, सम-
 गां कारणा अहासमये । सा समणा भगवतो, किंलामज्जा
 अणुाहारा ॥११३॥ ” अत्राऽऽह—न ह्येत हिरण्यप्रहणाऽऽदिनाऽ
 क्षाकमनुकर्णां कुर्वन्ति इति मत्वा भिक्षादानार्थोपाकं निर्वर्त-
 यन्त्यतः अमणानुकर्णार्थमिच्छं. तथा सामर्थ्येन पुष्यनिमित्तं
 च शुद्धनिवासिन एव पाकं कुर्वन्ति । नैतदेवम् । यतः कालनां
 बुभिक्षं. उवराऽऽवी महति समुत्प्रेषे रात्रौ अमखाः सर्वाऽऽहारे
 न भुञ्जन्, अथ किमिति पुनर्गृहस्थसत्वापि आदरनरेण राध्व-
 न्ति, अतः प्रकृतिरथा शुद्धिर्ला वतंते यद् शुद्धिषां प्रागनगर-
 निगमेतु राध्वान्ति आगमः परिजनस्यार्थाय, तत्र अमखाः
 तपस्विनः परार्थमागच्छं परार्थं च निष्ठितं धूमराहितमा-
 द्वारमप्यन्ते मनोयोगाऽऽदीनां संयमयोगानां वा साधनार्थम् ।
 “गहगह गहगवह हङ्गेनं पाणुजाणम् । न किण्ठ न किण्ठवह,
 किण्ठं नाणुजाणम् । न परत्र न पर्यावह, पयंते नाणुजाणम् । ”
 एताभिर्नैवकाऽऽभिः परिशुद्धं, तथाद्गमोत्पादिवेणाऽयुद्धम्—
 “वयलं वयावचं. हरियद्वाय य संजमद्वाय । तह पाणुवित्त-
 याय. कुण्डे पुण धम्मचित्ताय ॥ १ ॥ ” इति वदन्त्यनरक्षणाय
 भवान्तरं प्रशस्तभावनऽभ्यासादहिसाऽनुपासनाय च भुञ्जन् ।
 किञ्च—“आवि भमरमधुधरिगणा, आविधुंश्च आविधयति कुमुम-
 रं । समणा पुण भगवता, नादंश्चं मांमुलच्छन्ति ॥१२६॥ ”
 “जह दुमगणा उ नह नग-रजलवया पवमपावयलहावा ।
 जह भमरा तह सुणिया, नवरि अत्ते न भुञ्जति ॥१३२॥ कु-
 सुम सहावकुलं, आहारंति भमरा जह तहा उ । भत्तं सहावसि-
 खं. समणुविदिधा गवेसंति ॥ १३३ ॥ ” तस्माद् द्याहणुग-

सु-द्विपदि” भमरो वय अवहविशीहि । साहिद साहिभो सी,
 उकिट्टं मंगले धम्मा ॥ १३७ ॥ ” “ पविपुण्यधम्मविपल-
 पाणु एह भनरायविबराभो । जीवा व भुंति खियमा, तो जतो
 तएव कायव्यो ॥ १ ॥ ” लम्बह सुत्तमाग्निं, लम्बह पडुअण-
 खं न संवेहा । इहोः नवरि न लम्बह, जिण्णिवरत्तिभो ध-
 म्मा ॥१॥ धम्मो पवित्तिक्को, लम्बह कएवा वि निरवपुण्य-
 भया । जो निरवपुसुसहावो, सो धम्मो तुज्जहो लोए ॥२॥ नि-
 यवयुसलवणधम्मं, तुज्जह बुधं जिण्णिवरत्तिपाया व । अंतप्कासण-
 मग-त्त भुंति कंविचं धीराणो ॥३॥ जउ धम्माउ सोईग्गं, ध-
 म्मेखं भुंति सयलरिद्धीभो । धम्मेष पवरकच्चं, तपो संविग्गए
 भयिचं ॥ १ ॥ ” तथा च—“ अहा सयलं किरियं, कुणंति सु-
 खियां सिक्खयेवह सया । तं पुण लम्बह गयसय-लरागदोसे-
 य धम्मेषु ॥ १३ ॥ ” किञ्च—“ धम्मेष साराग्ग उ, लम्बा
 सग्गाहयं फले सो वि । जायह परंपराए, नियेषे सुक्कंउउ
 ति ॥ १४ ॥ ” धम्मस्य मोक्षकारणानियमामनन्ति जैनयो-
 दाः—“ अ धम्मं सुखमकंति, पडिपुणुणयोसिंलं । अण-
 सिस्सत्त उं ठाणं, तस्स जम्भकहा कभो ? ॥ १६ ॥ ”
 तथोक्तम्—“ इधे बीजे यथाऽऽत्यन्तं, प्रापुर्भवति नाहुरः ।
 कर्मबीजे तथा इधे, न रोहति भवाहुरः ॥ १ ॥ ” किञ्चान्य-
 त्—“ कश्चा कश्चाह भेषाधी, उप्युजंति तहागया । तहागया
 अण्डिपुआ, चक्कए लोगस्सऽणुत्ता ॥१॥ ” केवलमत्रस्य
 धम्मस्य अखण्डताऽपि तुलैमा सामान्यलोकस्य । यतोऽवाच-
 “सुलहा सुरलोयसिरी, रयणपरमहसा धां सुलहा । निरुह
 सुहजिण्यरुई, जिण्णवयसुरई, जए तुलहा ॥ १ ॥ ” भुत्स्य
 वा भजानता तुलैमा । उक्तं च—“ आहव सवणलत्ते, स-
 दा सयणतुज्जहा । सोआ नयाउयं मग्गं, बहव परिभस्सह
 ॥१॥ ” “ भवराऽभयवधिक्काव, गय्याऽअभयविकेतः । न-
 पोद्वायविशेणाव, स धर्मां व्यवतिउत्ते ॥ १ ॥ ” इत्येवं बहु-
 विस्तराऽप्यन्तान् । प्रकृतमनुसाराः—

इह हि सुरानन्तचतुरन्तासारविचारिसंसागपारपाराधो
 निमज्जता भयजन्तुना जिनप्रवचनप्रतीतयोऽह्वाकऽऽदिद्वानि-
 द्येनदुष्पापां कथमापि प्रशस्तसमस्तमनुजन्माऽऽदिसामग्री-
 मवाप्य भवजलाधिसुसुतरणप्रवणवहणखर्चधर्मसदमविधां
 प्रयक्षा विषयः । यद्वादि—“भवकाऽऽनुष्वायाम्, अवाधय न्-
 भवाऽऽदिसकलसामग्रीम् । भवजलधियानपात्रे, धर्मं यक्षः सदा
 कार्यः ॥ १ ॥ ” कामार्थोस्तु वाधायामपि धर्मो रक्षणीयः ।
 धर्ममूलत्वाद्यर्थकामयोः । उक्तं च—“ धर्मेषावसोदित, कया-
 लेवापि जीवतः । आख्याऽऽशीत्यगान्धर्व, धर्मविधा हि सा-
 धवः ॥१॥ ” अथवा-धर्मावातो कामार्थयोः क्षीनरत्यादरणीया
 “ जाव न पुष्कं वषा, माण्येपंसे च पाणियां पयं । ताव न
 धम्मं गहई-ति भावयोः तेयल्लियुय ख ॥१॥ ” अथवा—“ नह
 लोके सुखं किञ्च-च्छादितस्यांसो अहम् । मिने च जी-
 विनं नृणां, तेन धर्मे मति कुह ॥ १ ॥ ” प्रकान्तेभ्य समर्थे
 यथाह—“ जरा जाव न पीडह, बाही जाव न बहह । जावि-
 दिधं न हायेनि, ताव धम्मं समायं ॥ ३६ ॥ ” ते चत्वा अ-
 धम्मं, चरिदं जिण्णोर्वासं यपत्तं । गिधियासलस्यो
 उम्मुजा सव्यभाणेषु ॥ १ ॥ ” तथाहि—
 “ निषांलाऽऽदिसुखमदं नरपथे जैनैरुचमाग्निने,
 लण्ठे लण्ठमवाच कामजसुखे मो सेविणु युज्जन्तं ।

वैद्युत्-ऽऽविमहोपलौघनिमित्ते, प्राप्तेऽपि रत्नाकरे ।
 लानु स्रवणमदीक्षित काचशकले, किं चांकितं साम्प्रतम् ॥११॥”
 अथरत्न-“ वदत यवीह कश्चिदनुसंततसुखापरिमोगलासि-
 तः । प्रयत्नात्परंऽपि विगत-व्यथयायुर्व्यासवाद् नरः ॥ १ ॥
 न लानु नरः सुरार्घासिदा-सुरकिञ्चनरायकोऽपि यः । सोऽपि
 कृतान्तदन्तकुलिशाऽऽकंय कृशितो न नश्यति ॥२॥ ” मृत्यु-
 मुञ्चप्रतिपद्यथासोऽपि न कश्चिदस्तीति । उक्तं च-
 “ नश्यति मौति याति वितनोति करोति रसायनक्रियां ,
 चरति शुद्धमतामि विवारायपि विशति विशेषकातरः ।
 तपति सर्पासि चार्दान् मितामि करोति च मन्त्रसाधनें,
 तदपि कृतान्तदन्तयन्त्रकचकमर्षैर्द्विधायते ॥ १ ॥”
 अथवा-“ जो वाससयं जीवह, सुद्री भोगे य भुञ्जह । नस्स
 वि सेविउं लभ्ना, धम्मो य जियुंसेलभ्ना ॥ १ ॥ किं पुण स-
 पञ्चवाय, जो नरो निव्वपुञ्जिञ्चो । सुदुवरं तेषु कायध्वा, ध-
 म्मो य जियुंसेसिञ्चो ॥ २३ ॥ ” तस्मात्-“ नंदमागो चरे ध-
 र्मे, चरे मे लङ्घनं भवे । अनेदमागो वि चरे, मा मे पावनं
 भवे ॥ २४ ॥ ” किञ्च-“ न वि आरे कुलं वा वि, विजा ना-
 वि सुसिञ्चिष्या । तारे नं व मारिं वा, सव्वं पुञ्चहिं व-
 ह्वह ॥ २५ ॥ पुञ्चहिं हीयमाणेहि, पुरिसागारो वि हायह ॥
 पुञ्चहिं वृद्धाणहिं, पुरिसागारो वि वह्वह ॥ २६ ॥ ” अथवा-
 “ सेवयं मेढायं, उच्चं च्छायं च मणुयाणं । अणुसमयं
 परिहाय, आसपिण्णिकालसेणं ॥ १ ॥ कांमयमाणोभा-
 मा, भ्रासवं वहुपं य मणुयाणं । कूडतुलकूडमाणा, तण-
 ऽणुमाणं सव्वं ति ॥ २ ॥ विसमा अज तुलाभो, विस-
 माणं य जणवपणु माणाणं । विसमा रायकुलारं, अणु उ
 विसमाहं वासां ॥ ३ ॥ विसमेधु य वांसुं, कुंति असा-
 रं च्छासिहवलां । भ्रासहिदुवञ्जणं य, आऊ परिहायह
 नराणं ॥ ४ ॥ एवं परिहायण, सोप च्छुं व्व कालवक्क-
 म्मि । ज भम्मिया मणुस्सा, सुजीविणं आविणं तसि ॥ ५ ॥ ”
 यनो मरुत्समये-“ पुत्ता चरंति मित्ता, चरंति मज्जा वि-
 षेऽम्म्यं चयति । तं मरुत्तंसेकाणं, च चयह सुविञ्जिञ्चो
 धम्मो ॥ ११ ॥ धम्मो ताणं धम्मो, सन्गं धम्मो गरं पव्ह्वा
 य । धम्मेषु सुचारणं य, गम्मह अजगमं ताणं ॥ १२ ॥ पी-
 ष्ठको वल्लको, भासको अल्लको ष्ठको य । अमयको
 निव्वरको, परस वी आञ्जिञ्चो धम्मो ॥१३॥ अमरवेरु अ-
 सोयम-सवं भोगाभोगारिञ्चो य । वस्साणं नाणमव व, लम्प-
 ह सुकपण धम्मेषु ॥ १४ ॥ रविं वक्कव्वहिं-सहारं रज्जां
 इच्छिवा भोगा । एयां धम्मलाभो, कालां जं चावि निव्वा-
 णं ॥ १५ ॥ ” किञ्च-“ दुर्गतमस्सुत्ता जन्तू, वस्साद् धा-
 रयते ततः । धसे वैतान् सुमे स्वां, तस्साद् धर्मं हति स्सु-
 तः ॥ १ ॥ ” तस्मात्-“ धम्माभो धणुलाभो, पि उं पि सुं
 तयं पि न हु सुं । सव्वो वि हु पुरिसंथो, धम्मा उ च्चि व ज्जो
 मणिभो ॥१६॥ उक्तं च-“ धमदो धमाधिनां धर्मः, कामदः स-
 र्वकामिनाम् । धर्म एवापवगंय, पारकयणं साधकः ॥१७॥ ”
 “ धर्मोऽयं धनवद्भवेषु धनदः कामार्थिनां कामदः,
 सौमार्थाधिषु तमदः किमथवा पुत्रार्थिनां पुत्रदः ।
 राज्यार्थिष्वपि राज्यदः किमप्यं नानाधिकरणैर्गुणां,
 तत् किं यच्च द्याति किञ्च तनुते स्वर्गोपवर्गवांषि ॥ १४ ॥ ”
 एवं च-“ धर्मध्वजे याना, सततं कार्यं बहुभूतसमीपं ।

हितकामिभिरुसिद्धैर्बन्धनं ननु द्वारिमद्रीयम् ॥ १७ ॥ ” अ-
 नकविधाविशारदोऽपि धर्मशास्त्रानामिदो विकल्प एव ।
 यदुक्तम्-
 “ साहित्यस्य विशारदो यदि परं ज्ञानाति सन्नक्षं,
 तर्कं कर्कशमानसोऽपि विमुता यद्यति सा ज्ञोतिपि ।
 किञ्चानिककलाऽऽजयोऽपि विकल्पः प्राची परं गीयते,
 यो ज्ञानाति न स्वर्गमोक्षसुखं धर्मोद्वयं शासनम् ॥१८॥ ”
 अथवा कियद् ब्रूमः-
 “यत्रोद्दाममग्नसिन्धुरघटं साक्षात्प्रसासाद्यते,
 यत्रिःशेषजलमनोदजनकं संपद्यते वैभवम् ।
 यत्पुणैःसुसप्तपुत्रिणुसुगणः संप्राप्यते यत्परं,
 सौभाग्यं च विजुग्मते तद्विद्वं धर्मस्य सीलायितम् ॥१९॥ ”
 किञ्च-
 “ यच्च प्लावयति क्षितिं जलनिधिः कङ्गालमालाऽऽकुलो,
 यत् पृथ्वीमखिलां धिनोति सलिताऽऽसंगु धाराचरः ।
 यच्चम्राण्यकृवी जगजुद्युतः सर्वोऽप्यकारिञ्चुः,
 तर्जःशेषमपि भ्रुवं विजयते धर्मस्य विस्फूर्जितम् ॥२०॥ ”
 किन्तु-साम्प्रतमनकाधि धर्मोभिषेद्यपुराधराणि मिथ्यावि-
 मतानि प्रचलितानि सन्ति, ततो विवेकः कर्तव्यः । यदुक्तम्-
 “ तं शब्दमात्रेण वदन्ति धर्मं, विश्वेऽपि लोका न विचारय-
 णि । स शब्दसाम्येऽपि विचित्रभेदे-विभिद्यते कीरमिवाणुनी-
 यम् ॥१॥ ” यथा-“लक्ष्मीं विधातुं सक्तानां समर्थं, सुदुर्लभं विभ-
 जनीननम् । परीक्षं पुरुषं विद्वन्ति विचारकानः, सुवर्णवद्भक्तं न
 भीतचिन्ताः ॥१॥ ” अथवा-“सकारयशोलाभा-धिभिन्नमूढै-
 रिहास्यतीर्थकरः । अथसादितं जगदिदं, मियाण्यपय्यानुप-
 दिशद्भिः ॥१॥ ” किञ्च-“प्रायेण वि वदधुव्यं, तदेव साऽऽतु-
 रजनायिं भवानि । विषयाऽऽनुरस्य जगन-स्वभाऽऽनुकूला-
 ग्रिया विषयाः ॥१॥ ” अन्वय-“पूर्वोपर्यादिद्वयानि, हिंसा-
 ऽऽदेः कारकाणि च । वचांसि विचक्रुपाणि, ध्याकुर्वद्भिर्भि-
 जञ्चका ॥३॥ कुर्नाधिकैः प्रणीतस्य, सद्गतिप्रतिपन्धिनः ।
 धर्मस्य सकलसर्पायि, कथं साऽऽक्यातता भवत् ? ॥४॥ यच्च
 तस्मयं क्वापि, द्यासत्वाऽऽविषयम् ॥ इत्यते तद् वचा-
 मात्रं, बुधैरेवं न तस्वतः ॥ ५ ॥ ” किन्तु-“स्वाऽऽक्यातः क-
 लु धर्मोऽयं, भगवद्भिर्विनिोचतः । यं सल्लभ्यमानो हि,
 न मज्जद् भवसागरं ॥ १ ॥ ” अतः-“ अहंता कथितो धर्मः,
 सत्याऽयमितं भाषयन् । सर्वसंपाकरे धर्मं, धीमान् इह
 तरो भवेत् ॥१॥ ” अत एवोक्तम्-“ न अदयैव स्वयि पक्षपा-
 तं, न ज्ञेयमाचारधिकैः परेणु । यथावदास्तवपरिषया तु,
 त्वामेव वीरं प्रभुमाश्रयामः ॥१॥ ” अथवा-“पञ्चैतानि पवि-
 त्राणि, सर्वेषां धर्मचारिणाम् । अहिंसा सत्यमस्तंयं, त्यागो
 मेधुनवज्रम् ॥१॥ ” इति ।
 हिं हिं पार्थिवोऽऽपिपदायैऽपिपरिज्ञानमवीकृत्य जन्म-
 जरामरणरोगशोकाऽऽविर्गुणैर्गौर्गल्यनिपीडितस्य भयसस्वस्य
 स्वर्गोपवर्गोऽऽवित्तुल्यसंपत्संपदायान्प्रवृत्तिव्यभनं सद्घ-
 मरन्तनुपादानुमुचिंतं, तदुपादानोपाचम्य रुद्रपदशमन्तरेण न
 सत्यं कु विज्ञायत, न चातुपचम्युपादानमभीष्टार्थेसिद्धिरिति ।
 स चाऽऽज्ञाऽऽपिपदायैऽप्येकपदायैऽप्येकपदायैऽप्येकपदायैऽप्येक-
 धर्मस्य ध्यानावस्थितिर्दिति । तच्च ध्यानं द्विविधम्-बाह्यम्, अ-
 ध्यात्मिकं च । तच्च बाह्यम्-स्वार्थोपयोक्तव्यम् । इदमन्तता, शी-

मर्ह्य ।

ग्रन्थनिर्माणकारणम्-

श्रीवर्धमानजिनगौतमसत्सुधर्म-
जम्बुमुनीन्द्रजगद्विभक्तजगद्वाहोः ।
यो वर्धितो निजकृपोदकसेचनाजि-
धर्मद्रुमो निखिलधर्मतरुप्रधानः ॥ १ ॥
काले गते बहुतिथेऽथ विसृष्टितं तं,
मूळार्थविह्वलनसाहसमाश्रयद्विजिः ।
मिथ्यास्त्विजिः पुनरपीह समुद्भीषुः,
सूरीश्वरो ज्जुवि दयोदधिराविरासोत् ॥ २ ॥
कामाऽऽदिवैरिनिवहोन्मथनाभूत्सुहृष्टः,
बाह्याऽऽन्तरोजयविचित्रचरित्रदृष्टः ।
कारुण्यपूर्णरसपूरितजठयपुण्य-
नीरादिभिसंगतसुधोन्मथने समर्थः ॥ ३ ॥
चेतोऽन्धकारोऽरुणं विरोधनो,
राजेन्द्रसूरिर्विबुधाधिंताऽद्विक्रिकः ।
संघोरकर्ता न च कोऽपि तादृशः,
पुण्यैकमूर्तिर्जैविकोघबोधदः ॥ ४ ॥
निजमतच्युतिजैनमतप्रहा-
न्यतरमाह्वयभङ्गपथं दिशन् ।
विततवादकथासमरे परान्,
व्यजयताऽजयतां प्रथयजिजाम् ॥ ५ ॥
अथ विजित्य दिशो दश शिष्यतां,
गतवतः करुणावरुणाऽऽलयः ।
मुनिगणान् नववादरणाऽङ्गणे,
निजधिवाऽजधिया समयोजयत् ॥ ६ ॥
सूत्रापयुपास्य तदुपांछितैः स्ववाक्यै-
राख्यानैश्च विततेर्निजदेशनाजिः ।
यो जैनसंघमखिलं कृपयाद्धार,
सूरिः स वै विजयते अ पवित्रकीर्तिः ॥ ७ ॥

हृत्थं स जैनाऽऽगममत्र लोके,
सम्यग् व्यवस्थाप्य न संतुतोष ।
कालक्रमेणास्य पुनर्विनाश-
माशङ्कमानो विजितान्यमानः ॥ ७ ॥
ततोऽप्यगात् शिष्यगणैः सुविद्भै-
र्धनो विद्वारेण मरुत्पथं तु ।
उवास कालं चिरमात्मतद्वं,
तान् बोधयन् धर्मशिरःप्रतिष्ठम् ॥ ८ ॥
अथैकदा संसदि सान्नाविष्टो,
निजाऽऽप्तशिष्याऽऽदिविचूषितायाम् ।
सङ्घोपकण्ठं च निजाजिज्ञाचं,
व्यजिज्ञापत् सूरिवरः कृपालुः ॥ ९ ॥
जैनाऽऽगमानां निजबुक्तियोगात्,
संयोक्तुमेकत्र नवोनरीखा ।
कोशं विधिरसामि जिनेन्द्रभाषा-
मयं न क्षुप्येत यतः कदाचित् ॥ ११ ॥
श्रुत्वा पुनस्तमुपदेशवरं प्रहृष्टा-
मूर्त्ताऽप्रहीयत गुरोरनुशासनं तत् ।
संपृष्टा डव्यमतुलं च ततोऽजिधान-
राजेन्द्रकोशमखिलं निरमापयंस्ते ॥ १२ ॥

इति विक्रपयन्ति-

श्रीमदुपाध्यायमोहनमुनयः ।

॥ श्रीः ॥

दृप्तभ्रान्तविपक्षदन्तिदमने पञ्चाननग्रामणी-
राजेन्द्राभिधकोशसंप्रणयनात् संदीप्तजैनश्रुतः ।
संघस्योपकृतिप्रयोगकरणे नित्यं कृती तादृशः,
कोऽन्यः सूरिपदाङ्कितो विजयराजेन्द्रात्परः पुण्यवान् ॥

अभिधानराजेन्द्रः ।

नमिऊण वरुमाणं, सारं गदिऊण आगमायं च ।

अहुणा चउत्थजागं, वोच्छं अजिहाणगइंदे ॥ १ ॥

जकार

ज-ज-पुं० । जकारो व्यञ्जनघोषयुः स्वयंमङ्गकः, तस्योच्चारणस्थानं तालु, आभ्यन्तरप्रयत्नः जिह्वामध्यमागेन तालुस्पर्शः । बाह्यप्रयत्नाश्च घोषसंवारनादाः, अल्पप्राणश्च । वाच० । ज-जन-जु वा ङः । मृत्युञ्जय, जन्मनि, पितृनि, जनार्दने, त्रि० । धिषे, मुक्तौ, नन्दनि, पिशाचं, योगे, जेतति । वाच० । " जः पु माङ् धिजये मेरो, विस्तरं मत्सरे जने ॥ २४ ॥ जन्तूर्याधरत शब्दे, जा स्त्रियां देवकादिनां । योनिः समुद्रनला च, जं नपुं-क कम्भुनि " ॥ २४ ॥ एका० । मरुभये प्रास्त्योनिषु ह्यच्युक्तं कृत्स्नः शास्त्रप्रसिद्धे । (१५) त्रिषुषु जगणं च । वाच० । य-त्रि० । " यकारः पुंसि यवनी-पये, दानति, मानति ॥ ७० ॥ त्यामापयययोः शिष्ये, विनये कल्पपादये । या म्रियामनसु-यायां, शोभामलस्यां च निर्मितौ ॥ ७१ ॥ नपुंसके, यकारस्तु यशोऋषयोर्भवेत् " । इत्यादि । एका० । यद्-त्रि० । यञ् अदि-ङिञ् । " जौ इत्येवं बुद्धिविशेषविषये, वाच० । अनिदिष्टनिर्देश्ये, नं० । द्यो म० । नि० चू० । " जं ति वा स नि वा कं ति वा एवमादिनिवेसवाचया ह्येति । जं कारस्व निद्वैतमिदृशेषु, जं असंतएण अमकस्याणां अम्यकसाह " इत्यादि । नि० चू० । " जगारो पुण अणिदिद्वैवायगु-हेत्, जहा जण्य च अं च पशुचवेत्यादि । अहवा-जहा इमां च्वेव जगारो उस्सग्गऽयवायचिएय पांडमवियं यं ति न नि-दिद्वैतं गुहे लहुं वा जययाए, जययादि वा, नय जगारय नि-द्वैता कृतेत्यर्थः । अहवा-जकारेण अनिदिद्वैतकण्ठस्व निद्वै-सां कर्ता " । नि० चू० २० उ० । आचोऽ अ० । आचोऽ अ० । ज-यनि-पुं० । यत्-इत् । यतनं चारित्रं प्रति प्रयत्नो भवतीति यतिः । चरलोचने साधौ, श्री० । यतने उत्तरगुणेषु विशेषत इति यतिः । शिष्यब्रह्मपुऽऽध्यामिब्रह्माऽऽपुपेने साधौ, रा० । तपस्विनि साधौ, आच० १ अ० । साधौ, दर्श० ४ तथ्य । प्रयत्नयति, द्यो १६ द्यो० । यतीं प्रयत्ने, " जयमाषो जहाई " नि० चू० २० उ० । यतमानो मालनस्तथा तथा शुण्णं यानं भवेत् । द्यो १६ द्यो० । यमं कयासु प्रयत्नं (प्रवर्तं) मानं, म० ६ यो ३३ उ० । आच० । प्रवर्तते, पं० व० २ द्वार । नि० चू० । शुद्धीतम्रवयो यतिरुच्यते । तथा च धर्मवन्दुः-" धवं यः शु-द्धयोगेन, पतिर्यय्य शुभऽऽश्रमम् । संयमं रमते नित्यं, स यतिः परिकीर्तितः ॥ १ ॥ " अ० ३ आधि० । संभासाजुमतेरपि विरते, क० प्र० । मुनी, पञ्चा० १ विव० । संयते, दश० ३

अ० । उक्तमाऽऽश्रमिण्य, द्यो २ उ० । अ० । " ब्रह्मचारी गृहस्थ-श्च, नामप्रस्थो यतिस्तथा । " इति लोकप्रसिद्धचतुर्थाऽऽश्रमिणि, नि० ३ यमं । यस्मिन्ने जिह्वा यत्र । यमं क्रिन् । कुन्दोऽप्रश्वयिष्याने जिह्वाया विश्रामस्थानं उक्त्वाणकाकारावच्छेदे, श्री० । सा च " कालजन्तु कुन्दम्यास्ते यतिरभिहिताना पूर्वकर्तानामः पदान्ते सा शो-भां व्रजति पदमध्यं त्यजति च " इत्याद्युक्त्या ह्युक्तिमत्कल्पपदा-न्ते एव कुन्दोऽप्रश्वयानुसारं जिह्वाया विश्रामरूपोच्चारणभाव-रूपा । विषयायां, रागे, मन्त्रिषो, पाठविच्छेदे, निकारे, विषयो, बाधाह्नप्रश्वयभेदे च । यन्-परिमाणे इति । यत्परिमाणं त्रि० । वाच० । स्थो० । यनिन्-पुं० । यम-भाव कः । यतं यमने, यतमनेन इति । संन्यासिनि परिब्राह्मके, विषयायां, श्री० । ऊपि । वाच० । विच्छेदे, आ० म० प्र० । विरती, अनु० । " संन्यासकामा य-तिनाम " इति योगशास्त्रे हेमप्रयोगः । त्रि० । यनिन्-त्रि० । जयवति, श्री० । जविन्-त्रि० । वेगवति, श्री० । यदि-अव्य० । यद्-भिच्-इत्-श्लोपः । पञ्चात्तरे, संभावना-यां, गर्हायां, विकले च । वाच० । अश्रुपुण्ये, नि० चू० १ उ० । जी० । पञ्चा० । आच० । आ० म० । विशेष० । यदिति पराभ्यु-गमसंस्मृकः । दश० १ अ० । " जइअव्वं-यतिनउय-न० । कार्यं प्रयत्ने, पं० व० १ द्वार । " जइअव्वं जाव् " प्राप्तेषु संयमयोगेषु प्रयत्नः कार्यः । अ० ६ श० ३३ उ० । ऐहिकाऽऽमुषिकफलप्राप्त्यर्थिना सत्त्वेन प्रवृ-त्त्यादिलक्ष्यः प्रयत्नः कार्यः प्रयतिनये, मूत्र० २ शु० अ० १ उ० । कार्ये उद्यमं, पं० व० १ द्वार । घटितये, नि० चू० ११ उ० । जइकिच-यतिनउय-न० । आचोः कर्तव्ये, पञ्चा० १२ विव० । साधुमुत्तमि, जी० वा २४ अधि० । जइच्छा-यच्छा-श्री० । यद्-पशुच अ-टाए । स्वातन्त्र्ये, स्वैर-तायां च । " यच्छासाभसंतुष्टः " वाच० । अनमिसंधिपूर्विक-श्रमासौ, (आच०) यच्छासांऽपि नास्तिऽयमात्मनः, कापुन-यच्छासाः, अनमिसंधिपूर्विकार्थप्राप्तिर्यच्छासाः । " अतिक्रान्तिपस्थितमव सये, चिरं जनानां सुखदुःखजातम् । काकरय तालेन तथाऽभिघातेन, न बुद्धिपूर्वोऽव्युत्थाऽभिमानः ॥ सत्यं पिशाचश्च वने वसतां, भेरीं काराग्रेऽपि न स्पृशामः । यच्छक्या सिद्धयति लोकबाधा, भेरीं पिशाचाः परितोऽयति " २ यथा काकानां पस्थितमव सये, चिरं जनानां सुखदुःखजातम् । तासु पतिष्वति, नापि तालस्वामिप्रायः-काकारपि पातध्या-मि, श्रेयं तत्तथैव भवति, एवमव्युत्थयतिऽपि जनमजाहं, पार्थीयमानुरभेजयिमं अदएटकीचमित्यदि कृष्टयम् । एवं

सर्वज्ञानजगामरणऽऽदिकं लोके यादृच्छिकं काकसारिणांयाऽऽदिकलाभमनियमम् । आचा० १०१ श्रु० १२ अ० १७ । एवमेव यदृच्छया गोपालारकादिनामैः कियतं विद्म्यः, इवियथै इत्यादि । आ० म० प्र० ।

जडच्छायावशुः-यदृच्छावादिन-पुं० । अकारणोत्पत्तिवादिनः, न० । यदापि यदृच्छावादिनः प्रसन्नमिन्नं न स्तुत्यमिन्नियतो वस्तूनां कार्यकारणभाव इत्यादि । तदापि च कार्याकार्यविधेचनपटायःशुभोर्थावकलनासूचकम्, कार्यकारणभावस्य प्रतिनियतत्वात् संबन्धात् । तथाहि-यः शालुकादुपजायते शालुकः स सर्वत्र शालुकादेव, न गोमयादापि । योऽपि च गोमयादुपजायते शालुकः सः सोऽपि सर्वत्र गोमयादेव, न शालुहादापि । न चानयोरैककृपता, शुकविशोऽऽदिवैच्छिवनः परस्परं जात्यन्तरत्वात् योऽपि च बहुरूपाजयो वैश्वः सोऽपि सर्वत्र बहूँयः, नारणिगकण्टादापि योऽपि चारणिगकण्टादुपजायते स्वाऽपि सर्वदाऽऽरणिगकण्टादेव, न बहूरपि । यदापि वाक्काम-बोजादापि जायत बल्लाम्बादि । तत्रापि परस्परं धिक्त्वादेवेतदन्तरम् अपि च-वाक्कण्टादुपजायते कर्ली सोऽपि परमार्थतो वाजा, देव वेदितव्या, परम्परया बोजस्यैव कारणत्वात् । एवं वटाऽऽद्योऽपि शालुकदेशादुपजायमानाः परमार्थतो वाजाश्चानव्यथाः, शास्त्रातः शास्त्रा प्रभवन्ति, न च माशाशाशाशाहंतुका लोके व्यवहृत्यते, किन्तु वटोऽजस्यैव, सकलशास्त्राप्रशास्त्राऽऽदिसमुदायस्य वटोत्पत्त्येव प्रसिद्धत्वात् । एवं शाविकदेशादुपजायमानो वटः परमार्थतो मूलवटप्रशास्त्रारूप इति मूलवटवाजोदनुक एव सोऽपि वेदितव्यः । नस्माकं काचदणिकीकार्यकाशव्याभिचारः, निष्कण्ठिचार्प्रबोधेन च प्रातःपत्न्याभिनयनं, नाना न काश्चिदाद्याः एवं च पृथुदयेन न खल्वन्यथा वस्तुसज्जद्वयं पश्यन्तेऽप्यथाऽऽरमाने प्रकृतौयतः परिप्लव्यन्तीनां वाक्कामात्रमिति स्थितम् । न० ।

जडजग-यतिजिन-पुं० । साधुलोके, आव० ६ अ० । सूत्र० । आ० । 'बडजयदोय सदा, सुवचमाश्रा जडजगणे' । सूत्र० । श्रु० २ अ० । १ उ० ।

जडनीय रूप-यतिजितिकला-पुं० । ध्यानोपममसुरादिविरचिते यतिनिन कंदरनामके प्रकर्मण, एतद्रूपनिश्च ओसाधुस्तस्मात्-कृतऽस्मिन् । ग० १ आ० १० ।

जडसूत-यतिमुकुटा०पादिवारभूतसाधुनामिभिश्च, य० ३ अधि० । जडनाम-यतिपुंगवो पुं० । शाब्दाध्यायिः साधुव्यापारि, पञ्चा० ६ विष० । जडग-जैन-त्रि० । जितः केवलतां, नत्यायं जैनां जिनसंबन्धिनः, विशोऽलवत्संबन्धादिनां, नि० चू० १ उ० । 'जडगसासग्वदरिता परा' । नि० चू० १ उ० । अतिशोभनतां, 'लेखण पवण जडग-समर्थं' । रा० मं० । (एतद्वृत्तव्यता 'जिग' शब्दे चतुर्थभागे । ४३६ पृष्ठे वचनम्) । जडिन्-त्रि० । जययति, आ० । जडिन-त्रि० । जयवति, 'लेखण-वमणः-धावण-धोरण-निबर्ह-जडग-निक्लिप्तश्रमदो' । बुधिसिर्था-जायनीगमनान्तरजयवती, जडिनां वा वेगयती । आ० । जडिनस्यः शोभयचनः । अतः । शोभे, ' उवययन्नपयन्तरियचलजडगसिधवेनाहि' । आ० ।

जडित-त्रि० । अतिशोभनतां, 'लेखण-पवण-जडग-पमद्वय-समर्थं' । रा० ।

जडकुटिपुण्यग-जैनटिपण्क-न० । जैनाऽऽग्नाधेन वस्त्रादिनां टिपणके, तद्वृत्तनकं त्यज्युवा सव्यन् न क्षायते । कपय० ७ अ० ।

जडशुवापाप-जतिनशुवापाप-पुं० । शोभयत्पापारे, 'लेखणवमण जडशुवापापममर्थ' । उक्त० ६ अ० । जडिनशब्दः शोभयचनः । अतः ।

जडगोत्र-जयिवेग-पुं० । शोभयवद्भेदमजयिनिवेग, य० ३ अ० १ उ० । जडणी-जनी-स्त्री० । जिनसंबन्धिण्याम्, पञ्चा० ३ विष० । प्रति० । जयिनी-स्त्री० । जयवत्याम्, आ० ।

जयिनी-स्त्री० । वेगवत्याम्, आ० । जडसा-जिन्त्रि-अर्थ० । जयं कुदंधयर्थे, स्था० ६ उ० २ उ० । जेत्री-स्त्री० । सिपुवलयजयकड्याम्, स्था० ६ उ० २ उ० ।

जडदवुत्तरेव उन्विष्य-यतिदेवोत्तरेव क्रिय-न० । यतिदेवैर्भूलशोरीगणस्योत्तरकालं क्रियमाणे वैकल्पशरीरे, तत्र यत्यश्च साधवां देवाश्च सुगु यतिदेवाः । कम० १ कर्म० ।

जडदोस-यतिद्रोप-प० । क्रुद्ध-शस्त्राप्रतिजयानं भङ्गे, अस्त्रानाविवरतां, सर्वथा विरतो वा । विशे० । अतः । अस्त्रानाविवरुद्धं, तद्वरणा वा । आ० म० प्र० । तद्व्याप्तके सृष्टयाभेदे, पुं० १ उ० ।

जडधर्म-यतिधर्म-पुं० । साध्यादिके दशाविधे यतिधर्मे, उक्त० ७ अ० । 'श्रोतां अन्नय मद्ये, सुती नव नवजयय योऽप्यं । भवं संयं श्राकि-न्नग यत्वं च जडधर्मो ११३३ ।' नयत्तर, (विशे०-पठ्याख्या 'अयवार्थम' शब्दप्रथमभागे २०६ पृष्ठे लात्वनः) ।

जडपूजव-यति [पर्याय] पर्यव-पुं० । यतिर्दत्तापालनकाल, पर्यायाद्धिवा-युद्धस्यपर्यायः, यतिपर्यायश्च । प्रथ० ६ उ० ।

जडपूजव-यतिप [योयि] यव-पुं० । 'जडपूजव' शब्दार्थे, प्रथ० ६ उ० ।

जडपूजुवासासुपर-यतिपयुपासनपर-त्रि० । साधुविधारायसा, पञ्चा० ६ विष० ।

जडपरिमा-यतिपपन्-स्त्री० । चरगोचरसाधूनां पर्यादि, आ० । यिचत्रव्यापारप्रदाऽऽपुतेनातां साधूनां पर्यादि, रा० ।

जडपूच्छा-यतिपूच्छा-स्त्री० । साधुशरीरसंयमानांपूच्छेन, पञ्चा० १ विष० ।

जडय-जयिक-त्रि० । जयावेदं, 'जडप्लुसद्यमननेतुं' जयिकेषु जयावेदेषु सवेद्यकृतेषु वायसादिषु आ० १०१ अ० १ उ० । यदिव-अव० । यदास्यर्थे, कदर० ४ अ० ।

जडव-यतिदेश-पुं० । यतीनामन्वये, स्वभावाङ्गनामकवतुषाङ्गे च । तद्वंशस्य तत्र समवसरणाधिकरि प्रतिपादितत्वात् । सा० ।

जडवा-यदिवा-अर्थ० । प्रकारान्तरं, अथ वेत्यर्थे, अ० १ उ० । जडविमामल-यतिविश्रामापण-न० । यतिर्दृष्टदिविनादेन, यतीनां साधूनां वैशाङ्ग्याऽऽदिभिः शान्तानां पुष्टाऽऽलम्बनेन, तथाविधश्रावकादेरपि देहसंहरापोदमिच्छुनां विश्रमणं ।

जडवित्त-यतिविश्रामण, करणोपयानि गम्यते । एवं सर्व-भ्रातृचिक्याऽप्यहाराः कार्ये प्राकृतत्वाच्च विश्रामण्येतराण्यप्येवोन्मथम् । यथा-विश्रामण्यतः करणमिति शब्दोक्तस्य कारिते पुर्ये च विश्रामणमिति भवति । पञ्चा० १ विष० ।

जडन-यादश-त्रि० । अत्रार्थे वाद्यर्थे, 'श्रतां बडसः' । न

। ४। ४०३ । इति सूत्रेण भद्रतानां वाहशादीनामादेरवचन-
स्य द्विव 'भद्रस' इत्यादेशो नवति । ' इहसो' । प्रा० ४ पाद ।
जउगोल-जतुगोल-पुं० । हाहागोलके, स्था० ४ उा० ४ ड० ।
जउय-यमुन-पुं० । तक्षामकराजविशेषे, बा० वि० । संधा० । (त-
त्कचालनं तु भाव(बाह्)शब्दे द्वितीयाभावे २४६ वृत्ते संगृहीतम्)
जउयअन-यमुनातट-त्रि० । कालिन्दीतीरे, 'दा'विष्णुस्वी मि-
यो हृत्सौ' । १ । ४ । इति सूत्रेण ष्के ष्दस्वता । प्रा०
१ पाद ।

जउयाराय-यमुनाराज-पुं० । यमुनास्वराजविशेषे, भाव० ४ अ० ।

जउया-यमुना-स्त्री० । "यमुनात्वायुपनाकामुकातिमुकके मोऽ-
नुनासिकश्च" । १ । १ । १३८ इति सूत्रेण मकारलोपः प्रा० १ पाद ।
कालिन्दां नदां यमप्रतिमां संबुजुतावाय, दुगांवाय, वाच० ।
सा च गङ्गा संगच्छते । स्था० १ उा० २ ड० । यमुना-
नदीकूलं पूर्वादिभूकृपदानं यद्युतुक्ताफलकएतेष्वक कौ-
शाम्बी नाम नगरो । विशे० ।

जउयाअन-यमुनातट-त्रि० । कालिन्दीतीरे, प्रा० १ पाद ।

जउयाउर-यमुनापुर-मथुराया भागविशेषे, मयुराया यमु-
नापुर समुद्रः । ती० ४ अ० कल्प ।

जउयाविद-यमुनावद-न० । यमुनातटवर्तिनि स्वनामकोथान,
या० वि० । "अथ जउयाचके जउणगण्य ह्यस्स दंतकणगा-
रस्स केवल्ले उपपन्नं महिमथ्यं इदं प्रागभो" । ती० ६ कल्प ।
जउयपत्र-त्रयोत्पत्र-न० । विशातिव्यकरंसेषु तक्षामके स्थाक-
रं, कल्प० १ क्षण ।

जउव्वेय-यमुवेद-पुं० । बज्रुषामृकसामिक्षानां मन्त्राणां
प्रतिपादाकं शब्दः । वेदवेद, म च शुक्रकल्पभेदेन द्विधा । तच्चि-
वरणं चरणव्यूहं । वाच० । "रितव्वेय अउव्वेय, सामवेप अश-
व्वेय ।" विपा० १ अ० ४ अ० । "चत्वारि बवा ।" अनु० ।

जओ-यत-अव्य० । बस्मादित्येषु, षत्सव्येषु च । उल० १ अ० ।

जं-यत-अव्य० । बस्मादित्येषु, नि० सू० १५ अ० । "जं पि ब
मप इमस्स धम्मस्स" इत्यादिसूत्रे यमिति विज्रकिंभवत्यबाद्
यः प्राप्तानिपात इति संज्ञाः प्रापामास वा यदिति पदं ब्याख्य-
यम् । पा० । अम्बुनि, यशोरूपकयोः, एक० ।

जंकिंविभासग-किंकिञ्चिद्भाषक-पुं० । असंबद्धप्रलापिनि,
पं० व० ४ इतर ।

जंकिंविचिद्भाषकिकमण-यत्किञ्चिन्निमद्यप्रतिक्रमण-न० ।
पद्भेदप्रतिक्रमणस्य पञ्चमं भेदः, "जं किंच मिच्छुं सि" । के-
ल्लसिङ्गाणांविषयिनलाभाभोगानाभोगसहस्राकाराद्यसंयमस्वरूपे
यत्किञ्चित् मिथ्या असम्बद्ध तद्विषयं मिथ्येदाम्बव्यं प्रतिप-
त्तिपूर्वकं मिथ्यादुष्कृतकरणं यत्किञ्चिन्निमद्यप्रतिक्रमणमिति ।
उक्तं च-

"संजमजोणे अणुत्त-टियस्स जं किंचि तह समाचरिं ।
मिच्छा पथं ति विद्या-णिकण मिच्छुं सि कायव्वं" ॥ १ ॥

तथा-
जेलं सिघायां वा, अण्वनिलेहापमिज्जो तह य ।
बोसिरिय पडिक्कमरं, तं पि य मिच्छुंजं देह ॥१॥" इत्यादि ।
स्था० ६ उा० ।
३४२

जंगम-जङ्गम-त्रि० । गम-यङ्-अच् । समतगतियुने, "शरीरिणां
आवरजङ्गमानाम्" । "गुर्यैः स्थावरजङ्गमैः" बाच० । द्विगु-
वादिनसजन्तो, आ० । स्था० ।

जंगमविस-जङ्गमविप-न० । जङ्गमप्राणिनां मन्वेष्ट्यादिगते
विषे, दुष्टम्ब प्राणिनां दंष्ट्राविषादिना यत् पीमाकारि तर्थाप
जङ्गमविषयः । स्था० ६ उा० ।

जंगल-जङ्गल-न० । गल-यङ्-अच्-पूषो० । बने, रहसि,
माले, घाब० । निवारिदेशे, वृ० । देशो द्विधा-अनुषो, जङ्गल-
श्च । नद्यादिवाणीबहुलाऽनूपः । तद्विपरीतो अङ्गलः, मिज्ज
इत्यर्थः । वृ० १ ड० । अदिच्छवाप्रतिबन्धे आर्यदेशो च । प्रथ०
१४८ इतर । प्रका० । सुच० ।

जंगा-दशी-गोचरजूमै, देश० ना० ३ वर्ग ।

जंगिय-जाङ्गियिक-न० । जङ्गमजन्तव्यवचनित्येषु कर्मत्वादेौ
यत्प्रभेदः, जङ्गमास्त्रयान्तदवचनित्येषु जाङ्गमिकं कर्मत्वाद् ।
इह गाथे-

"जंगमजायं जंगिय, ते पुण विगलित्तिव च पंचेदि ।
एकं पि य पत्तो, इहं विभागेयऽण्यगिहं ॥ १ ॥
पट्टुव्वम मलय, अंसुपं चीणंसुप च विगलित्ति ।
उयांदिबमिबसामं, कुत्तवे अह्ठीव पंचेयो ॥ २ ॥"
पट्टः सुवणं सुवणंसुव कृमिकानां मस्ये मस्यविषय एव अशुक्तं
इल्लणपट्टं, चीनीशुक्तं कालिकाशुक्तोभविषयं वा बहुवचति शू-
दण्णात् पट्टादिनि मृगरोमजं शशलांमजं मूयकरोमजं वा, कुतप-
इत्तागले किंइत्तमेतामिमाशययानित्येकामिति । आ० ४ उा० ३
उ० । सूत्रं प्राकृतत्वाद् मकारलोपः । वृ० २ ड० । "जंगिद्यो
अरमाह" । नि० सू० १ उ० ।

जंगुक्षि-जाङ्गुक्षि-पुं० । गम-यङ्-लृक् वा शुलः । विषयेषु,
बाच० । स्त्री० । गारुडमन्त्रविशेषे, "जागति हानवृष्टिभेत्,
तृष्णाकृष्णादिङ्गुलः । पूर्णानन्दस्य तत् किं स्यात्, हेम्यपु-
श्चिकवेदना ? ॥ १ ॥" अष्ट० १ अष्ट० ।

जंगुक्षिजिज्ञा-जाङ्गुक्षिजिघा-स्त्री० । विषयिषयायां, आहस्त्यां
धीसंभवदेशो जाङ्गुक्षिजिघाऽविषयः । ती० ४ अ० कल्प ।

जंगोल-जाङ्गोल-न० । विषयिषयान्तकियाविषयात्के गदन्तत्वे, त-
च्चि संपकाटलुनादृष्टविषयिषायाश्चार्थे विविधविषयसंप्रयोगप्रस-
नार्थं च । विपा० १ अ० ७ उ० । एतच्च आसुर्वेद्य पञ्चमो
भेदः । बाच० ।

जंगोली-जङ्गोली-स्त्री० । विषयिषयान्तत्वे, स्था० ८ उा० ।

जंगुटिया-जङ्गुटियका-स्त्री० । कर्वाः प्रतिष्ठान्तुं जङ्गाया
उपरिभागवर्तिनि अदिधनि, जङ्गादिद्युक्तोत्कप्रतिष्ठितौ, तं ।

जंगुलोह-जङ्गुलोह-पुं० । अनागतोत्सर्पिणीकासाभाधिनि चि-
त्तियप्रतिवास्तुष्वे, ति० ।

जंघा-जङ्घा-स्त्री० । जङ्घन्ते कुट्टिं गच्छति । गवयंकस्य हन्तेः
कौटिल्ये यह-लृकि-अच्-पूषो० । गुल्फज्जाभ्योरन्तराले अच-
यव, पादजङ्घाः संज्ञानं गुल्फः, जङ्घयोः संज्ञानं जातु नाम ।
"चत्वार्यग्निकास्थीनि, जङ्घवास्तावदेव च ।" बाच० ।
जङ्घे जाम्बारधांविनीयो । उल० २ अ० । जं० ।

जंघाचर-जङ्घाचर-पुं० । पादचारिणः, अत्रु० ।

जंघाचारण

जंघाचारण-जङ्घाचारण-पुं० । चारणमुनिनेद्रे, च चारित्रत-
पोविशेषप्रभावतः समुद्रवृत्तनामाप्रविचयवशाद्विधसंप्रदायते
जङ्घाचारणाः । प्रब० ६७ द्वार । श्रा० म० । प्रह्ला० प्रति० । रा०
म० । लतायन्मुनिर्वर्तितपुटकतनवृ रविकरान् वा निर्धां कृत्वा
जङ्घाज्याप्राकाशेन चरतीति जङ्घाचारणः । अथ च साति-
शयाद्यमलकंयन विरुद्धतपसां सवर्द्धव तपस्यतो जङ्घाचारण-
व्यतिथयुक्तयते । विश० । पा० । अर्वाधारापरोपकृताक्षारणाः
जङ्घाचारणाः । प्र० २० श्र० २ उ० । ('चारण' शब्देऽस्मिन्नेव
आगे १७३ पृष्ठे विशेषध्यायोक्तः)

जंघाविज्ञ-जङ्घावल-न० । जानुसामर्थ्ये, जी० १ प्रति० ।
जंघासंसारिण-जङ्घासंसार्य-त्रि० । जानुवन्मादिके उदकादौ,
आचा० २ श्र० ३ श्र० २ उ० ।

जंघाम-यज्ञाम-त्रि० । यानि नामानि यस्यंति यथाप्रा । यदभि-
धाने, प्रश्न० १ आश्र० द्वार ।

जंत-यन्त्र-न० । यंत्र-अच् । संयमने, प्रपञ्चविशेषे, रा० ।
जी० । " विज्ञाहरजमलजुगलजनाणि " जी० ३ प्रति० । रक्षा-
दियन्त्रे, जै० गा० । उच्चाटनास्यर्कलेखनप्रकारके, प्रश्न० २
आश्र० द्वार । यन्त्राणि नानाप्रकाराणि । जी० ३ प्रति० । प्रह्ला० ।
तद्यथा-अक्षयन्त्ररघटकादि । श्या० ६ टा० । प्रश्न० संघा० ।
प्रब० । तिलयन्त्रं प्राणकादि । प्रश्न० २ आश्र० द्वार । जलसंसा-
मविद्ययन्त्राणि । प्रश्न० २ आश्र० द्वार । पाषाणकपयन्त्रम् । श्रौ० ।
स० । रथोपकरणविशेषाः । श्रौ० १ श्रु० १ अ० । शिलावृक्षसमुदा-
हारादि । प्रब० ६ द्वार । तन्त्रांके दशाध्यायान्ते, चक्रनेद्रे, श्रीव-
श्वकार्यादि पात्रनेद्रे, उद्योतिशक्राद्यंशुकणसाधने, पदाधेनेद्रेने,
सूत्रधार्यादिसंयन्त्रकादौ पदाधे, अन्यथादेः क्षेपणसाधने
पदाधे, सशियन्त्र, आच० ।

जंतय-जन्त्रक-न० । यन्त्रमिव इवाधे कन् । दाक्षिणात्यकयन्त्र-
नेद्रे, वाच० । गन्धवादौ, घ० २ अश्वि० ।

जंतपर्यार-यन्त्रप्रस्तर-पुं० । गोफणादि (यन्त्रमुक्) पाषाणे,
प्रश्न० २ आश्र० द्वार । घट्टादौ, वाच० ।

जंतवासग-यन्त्रपाज्ञक-पुं० । पूते जयाधे यन्त्रस्थापिते पाश-
के, श्रा० म० प्र० ।

जंतपिप्लवकम्प-यन्त्रपीडनकर्म-न० । उपगोणघटिभोगास्व-
ससमप्रतय कर्मनोऽतिचार्येवकाश्चोऽतिचारं, बन्धेन तिष्ठेष्णु-
प्रतृतीनां बन्धीनकर्म कर्म तन् बन्धोपीडनकर्म तस्मिन्, उच्य०
१ श्र० १ म० । श्रा० वृ० । आ० । पञ्च० । श्राव० । यन्त्रे उरु-
कादौ पीडने धान्यबन्धनेने तेन कर्म जीविका बन्धोपीडनकर्म ।
(घ०) यन्त्रपीडनकर्म शिलोवृक्षसमुद्राक्षरद्वारघट्टकादिवि-
शेषः तिलसूतसंपैरपरकलादि तस्य पीडने दक्षतैलविधानज-
ल्यवस्थादनादि वा । यतः-" तिलसूतसंपैरपर-जलयन्त्रादिपी-
डनम् । दक्षतैलस्य च कृत्वि-बन्धोपीडा प्रकीर्तिता " ॥ १ ॥ अत्र
बन्धशब्दः प्रत्येकं संबध्यत, तत्र तिलयन्त्रं तिलपीडनापकरण-
म्, इक्षुयन्त्रं कोरुवृक्षादि, सपैरपरयन्त्रे तपीडनोपकरणे,
जलयन्त्रमरघट्टादि, दक्षतैलं यत्र दक्षं तिल्लादि हीयत तैलं च
प्रतिगुच्छते तद्दक्षतैलं, तस्य कृतिविधायम् । अत्र दोषस्तु तिसा-
दि सोदात्तान्नसजीववशात् । औक्तिका श्रव्याहुः-" दशगुना
अमं चक्रम् " इति । घ० २ अश्वि० । प्रब० ।

जंतपीप्लवकम्प-यन्त्रपीडनकर्म-न० । ' अंतपिप्लवकम्प ' श-
ब्दाधे, उच्य० १ श्र० ।

जंतपुरिस-यन्त्रपुरुष-पुं० । मोहयन्त्रे बन्धने च पुरुषेष्वध-
कारके पुत्रलके, श्रा० म० प्र० ।

जंतलट्टी-यन्त्रयष्टी-स्त्री० । यन्त्रोपयोगिनि ह्रस्वद्वे, श्रा० ७ श्र० ।

जंतवाहयजुष्टी-यन्त्रवा (वा) टकजुष्टी-यन्त्रमिच्छुपीडनयन्त्रं
तत्प्रधानः पा(वा)टका यन्त्रपा(वा)टकः, तत्र जुष्टी यन्त्रपा-
(वा) टकजुष्टी । इक्षुरसपाकाय कृतायां सुल्ल्याम्, जी० ३
प्रति० । श्या० ।

जंतवाहण-यन्त्रवाहन-न० । पञ्चदशकर्मदानान्तर्गतयन्त्रपी-
डनकर्मणि, प्रब० ६ द्वार ।

जंतु-जन्तु-पुं० । जन-तुन् । जायते इति जन्तुः । उच्य० १ श्र० ।
म० । प्राणिनि, सूत्र० १ श्रु० १ श्र० २ उ० । पं० व० । श्राव्या० ।
श्रा० म० । विज्ञे० । जीवद्वये, उच्य० १ ३ श्र० ।

जंतुम्-जन्तुक-न० । यनस्पतिविशेषे, सूत्र० २ श्रु० २ श्र० ।
वृणविशेषोत्पत्ते संस्तरके, आचा० २ श्रु० २ श्र० ३ उ० ।

जंतुजोहण-जन्तुयोधन-न० । कुक्कुटादीनां परस्परैराहनने,
घ० २ अश्वि० ।

जंतुत-जटपत्त-त्रि० । मुवाणे, प्रश्न० ३ सम्ब० द्वार । सूत्र० ।

जंतुम्-जल्पक-त्रि० । भाषके, " बहुविहप्रतिव्यसयजंतुपथां " ।
वृत्तिः-बहुविधाशौकशतजल्पकानाम् । प्रश्न० ३ आश्र० द्वार ।

जंतुपाण-जंतुपयान-त्रि० । मुवाणे, प्रश्न० १ आश्र० द्वार ।

जंतुपाण-जन्मान-न० । द्विहस्तप्रमाणं चतुस्त्रेण वैदिकोपशान्तिने
गाढुदेशासिद्धे युष्मन्नाशि वाहनं, कुटाकाररुद्धादितायां शि-
विकायाम्, पुरुषप्रमाणयां स्वन्मानिकायां च । श्या० ४ टा०
३ उ० । अन्तु० । श्रौ० । जं० जी० । श्रा० । पयंद्वादौ,
दशा० ६ म० ।

जंतुपिर-जन्तिपन्-त्रि० । " शीलाद्यर्थस्वेरः " । ८ । २ । १४ ।
इति सूत्रेणराक्षः । अदपनशौले, प्रश्न० १ पाद ।

जंतुद-जाम्बवती-स्त्री० । कृष्णाप्रमद्विष्याम्, श्रा० चू० १ श्र० ।
श्रा० म० । विश० । सा च शरिद्वेनेमेरुतिके प्रत्यय संशेजनां
कृत्वा क्षिप्रयन्त्रकृद्दशपञ्चमवर्गस्य षण्डुऽप्ययने मृत्तितम् ।
अन्त० ४ वर्गः । श्या० ।

जंशाल-जम्बाल-पुं० । जम्ब-घञ-जम्बमालाति आद्ये च आ-
ला-कः । शेषाले, वाच० । कर्दमे, श्या० ३ टा० ३ उ० । जरावी
च । जरायुसा अम्बालवेष्टिताः समुपचयन्ते, ते च गोमहिषाजा-
बिकमनुष्यादयः । सूत्र० १ श्रु० ७ म० । अशनीनवाय, दे०
ना० ३ वर्गः ।

जंतु-जन्तु-न० । जन्मकाले, " जन्तु मन्धनो " आच० ४ श्र० ।
अम्बकलादिषु कृष्णा वर्णाः । जं० ३ बह्व० । प्रह्ला० ।

जंतुदीव-जन्मद्वीप-न० । ' जन्मदीव ' शब्दाधे, जं० १ वृत्त० ।
जंतुम्-देशी-वामर्द, मद्यभाजने, दे० ना० ३ वर्गः ।

जंबू-जम्बू-ओं० 'जम्' इत्ये, कृ-नि०-बुद्धिः। बुद्ध्याविशेषे, वाच०।
 " जम्बार्त्ना जंबू । " एतदुच्यते-जम्बूः क्रीडितवृक्षिर्बनस्वति-
 विशेषः। जम्बू० । प्रज्ञा० । त्रयोदशजिनस्य वैश्ववृक्षो जम्बूः ।
 का० १ उ० १ उ० । पृथ्वीपरिमलरुपायां (सं ८ सम०) जम्बू-
 वृक्षकाराणां सर्वेस्त्वमस्यां सुदशनामान्मां शश्वतायामानवृ-
 त्तदेवावासभूतायां जम्बूवास, एतदेवायां जम्बूचीयोऽपि कीर्तयते ।

निकषे-।

जम्बूशब्दस्य नामस्थापनाद्वयत्रावभेदः। तत्र नाम जम्बूवैश्व जम्बूरिति नाम, यथा-जम्बूरिति नामकेवशी, जम्बाऽपिधानं वा । स्थापनाजम्बूयो जम्बूरिति स्थापना कियते । यथा-विप्रतिखितजम्बूवृक्षादि । इत्यजम्बूद्विधा-भागमतो नो । आगमतरश्च । आगमनस्त्वदंशतानुपयुक्तो, मोभागमतो ह्यशरीरभयशरीरोभयव्यतिरिक्तव्यतिरिक्तत्वात् । तथाऽऽयी नैदी सुप्रमोनी । उजयव्यतिरिक्तद्वयजम्बूरपि विधा, एकभावि-
 क्यदायुष्काभिमुखनामगोत्रजन्तुमेवात् । तत्रैकभाविना नाम एकभावनन्तरं जम्बूवैश्वोत्पत्त्यते; यदायुष्कस्तु येन जम्बूवैश्वोत्पत्त्यते; अजिमुखनामगोत्रस्तु यस्य जम्बू नामगोत्रे कर्मणी अन्तर्गृह्णतानन्तरमुदयमाश्रयत्व इत्यर्थे वि-
 धिषोऽपि भाविभाजजम्बूकारणत्वाद् द्वयजम्बूरिति । प्रा-
 जजम्बूरपि द्विधा-भागमतो, नो आगमतरश्च । तथागततो क्वा-
 नापयुष्कः, नो आगमनस्तु जम्बूद्वय एव । जम्बूद्वयनामगोत्रक-
 मर्णा वदयति। आह-यथा अजिमुखजम्बूनामवस्य जीवस्य इत्यजम्बूव्यव, " भाविति जूनवदुपचारः " इति म्यायात्, त-
 थाऽऽमपश्चात्कृतजम्बूवैश्वोत्पत्त्ये, " जूनपूर्वकस्तदुप-
 चारः " इति म्यायात् । कथं च द्वयजम्बूवैश्वं निर्दिष्टम् ? इत्यने-
 श्चमुपलक्षणं, तेन तस्याऽपि इत्यनिकषेण पवन्तर्भावः, त-
 तस्य भाविनो वेत्यादि इत्यनिकषेण च सद्भावात् । अत्रानि-
 श्चकारं तु श्रीउत्तराश्विनमद्रमप्रीत्याश्विनमजिनेयुके श्रीज-
 क्वाह्मन्निपादिः द्रुमनिकषेऽनिकषेणम्, तन्मन्वन्व्यायवत्वात्स्य-
 निकषेणस्येति, प्रस्तुते च नोभागमतो प्रावजम्बाधिकारः ।
 ज० १ वक्ता० ।

कहिं णं भेते । उत्तरकुराए कुराए जंबूपदे णामं पेदे प-
 षत्ते । गोयमा । नीसर्वतस्स वासहरपव्वयस्स ट्ठकिल्लेणं
 भंदरस्स उत्तरंये माहावंतवक्खारपव्वयस्स पच्चिमेणं
 सीआए महाणंइए पुराच्छिमे कूले; एत्थं णं उत्तरकुराए
 कुराए जंबूपदे णामं पेदे पषत्ते । पंच जोअणसयाहं आया-
 मविकल्पंजेणं, पधरसएकामीयाहं जोअणसयाहं किंचि वि-
 सेसाहियाहं परिकलेवेणं बहुमज्जेदसजाए वारस जोअ-
 णाहं बाह्लेणं, तयणंवरं च णं मायाए २ पदेसपरिहा-
 णीए २ मन्वेसु णं चिरिपरेरेसु दो दो गाठआहं बाह-
 ह्लेणं सन्वजंबूणयामए अच्चे, से णं एगाए पडमवरवेड-
 आए ढगेण य वणसेरेणं सन्वओ समंता संपरिकिल्लेचे, दु-
 हं पि वसओ-तस्स णं जंबूपदस्स चउदिसि एए चचारि
 तिमोवाणपकिरुणा पषत्ता । वसओ० जाव सोरणाहं, त-
 स्स णं जंबूपदस्स बहुमज्जेदसजाए, एत्थं णं मणिपदि-
 आ पषत्ता । अक्कजोअणहं आयामविकल्पंजेणं, चचारि

जोअणहं बाह्लेणं; तीसे णं मणिपदिआए उप्पि ए-
 त्थं णं जंबू सुदंसणा पषत्ता । अह्म जोअणहं उहं उच्च-
 चेणं अक्कजोअणं उन्वेहेणं, तीसे णं लंघो दो जोअ-
 णाहं उहं उच्चचेणं अक्कजोअणं बाह्लेणं, तीसे णं साला
 छ जोअणहं उहं उच्चचेणं बहुमज्जेदसजाए अह्मजो-
 अणहं आयामविकल्पंजेणं सादरगाहं अह्म जोअणहं सन्व-
 गेणं, तीसे णं अयमेयाक्के वएणावासे वहरामयमूहा
 रयपमुपइह्मिअविंदमा० जाव अहिअमणणिउत्तुकरं।
 पासाहंआ दरसिण्णजा, जंबूए णं सुदंसणाए चउदिसिं च-
 चारि साला पषत्ता । तेसि णं सालाहं बहुमज्जेदसजाए
 एत्थं णं सिक्कायतणे पएणत्ते, कोसं आयामेणं अक्ककोसं
 विकल्पंजेणं देसूए कोमं उहं उच्चचेणं अलेगलंभयस-
 सिविंदे० जाव द्वाता पंच धणुसयाहं उहं उच्चचेणं० जाव
 वसमालाओ मणिपदिआ, पंच धणुसयाहं आयामविकल्-
 जेणं अहाइजम्पं धणुसयाहं बाह्लेणं; तीसे णं मणि-
 पेदिआए उप्पि देवच्छंदए पंचधणुसयाहं आयामवि-
 कल्पंजेणं सादरगाहं पंचधणुसयाहं उहं उच्चचेणं जिणपदि-
 मावसओ येयव्वो सि । तत्थं णं जे से पुरच्छिमेहिं साले
 एत्थं णं जनेणे पषत्ते, कोसं आयामेणं, एवमेव णवरवि-
 त्य सयणिजं सेसमु पासायवदंसया सीहासणा य मप-
 रिचारा इति, जंबूए णं वारस्सि पडमवरवेडयाहं सन्वओ
 समंता संपरिकिल्लेचा, नैइआणं वएणओ, गम्भू णं अणोणं
 अह्मपणं जंबूणं तदक्कचत्ताणं सन्वओ समंता संपरि-
 लिचा, तामिं णं वएणओ, तओओ णं जंबू उहं पडमवरवेड-
 याहं संपरिकिल्लेचा, जंबूए णं सुदंसणाए उत्तरपुराच्छिमेणं
 उत्तरपच्चिमेणं एत्थं णं अणादिअस्स देवस्स चउएहं सा-
 यापिअसाहस्सीयं चचारि जंबूसाहस्सीओ पएणत्ताओ; तीसे
 णं पुरच्छिमेणं चउएहं अभाभिदिसिंयं चचारि ज-
 म्बूओ पएणत्ताओ; "दक्खिणपुरच्छिमेणं, दक्खिल्लेणं तह
 अबरदक्खिल्लेणं च । अक्कदसवारसेव च, भयंति जंबूसहस्सा-
 ई१ अणिआहियाण पच्चिमेण सत्तेव होंति जंबूओ । सोलस
 साहस्सीओ, चउदिसिं आयरकत्ताहं ॥२॥ " जंबूए णं
 तिहं सएहं वणसेनेहिं सन्वओ समंता संपरिकिल्ल-
 चा जंबूए णं पुरच्छिमेणं पषासं जोअणहं पढं
 वणसेनं ओगाहिचा, एत्थं णं भवणे पषत्ते, कोसं आ-
 यांमणं, सो चेव वसओ, सयणिजं च, एवं तेसामु वि
 दिसामु जवणा, जंबूए णं उत्तरपुरच्छिमेणं पढं वणसेनं
 पषासं जोअणहं उग्गाहिचा, एत्थं णं चचारि पुक्खरि-
 णीओ पषत्ताओ । तं जहा-पडमा, पडमप्यभा, कुमुदा, कुमु-
 द्दपजा । ताओ णं कोसं आयामेणं, अह्मकोसं विरुल्लंजेणं,
 पंचधणुसयाहं उन्वेहेणं, तासि णं मज्जे पासायवदंसणा

कोसं आयामेणं अरुकोसं विवस्त्रंभेणं देसूणं कोमं उहं उचत्तणं, वसअं-सीद्दासया सपरिवारा, एवं सेसासु वि दिसासु ।

गाथा—

“ पठमा पठमप्यजा चैव, कुमुदा कुमुदप्यजा ।

उपपन्ना गुम्भ णलिणा, उप्पला उप्पुज्जला ॥ ? ॥

भिमा जिगप्यजा चैव, अंजणा कज्जलप्यजा ।

सिरिकंता मिरिभदिआ, सिरिचंदा चैव सिरिनिज्जाया” ॥१॥

जंबूप णं पुरच्छिप्रमिहसस भवाएसस उचरेणं उचरपुर-
च्छिमिहसस पासायवदेसगसस दक्खिण्णेणं, एत्थ एं कूदे
पससे, अट्ट जोअणां उहं उचत्तेणं, दो जोअणां उव्वे-
हेणं, मूले अफ जोयणां आयामविकस्त्रंभेणं बहुमज्जेम-
भाए उह जोअणां आयामविकस्त्रंभेणं, उवरिं चचारि जो-
अणां आयामविकस्त्रंभेणं । “पणवीमचारसवा-रसेव मूले
अपकि उवरिं च । सविसेसां परिआं, कूटस इमस
बोधव्हे” ॥१॥ मूले वित्थिसे मज्जे संवित्ते उवरिं तणुए
सक्कगागयए अरुच्छे, वेऽआवणसंदवसअं, एवं सेसा वि
कूदा जंबूप णं सुदंसणाए दुवालस णामधेज्जा पससा ।

तं जहा—

“ सुदंसणा अमोहा य, मुपवुक्खा जसोहरा ।

विदेहजंबूसोमणसा, णियया णिज्मंभिया ॥ ? ॥

सुभदा य विसासा य, सुनाया सुपणा वि य ।

सुदंसणाए जंबूप, णामधेज्जा दुवालस ॥ १ ॥ ”

जंबूप णं अट्टऽड्ढ मज्जा, सेकेणट्टेणं भेत्तं । एवं बुव्वहं ?
गोयमा । जंबूप सुदंसणाए अणादिए णामं जंबूदीवादिर्वदं
परिवसदं, महिहिण्ण, मे णं तत्थ चउणहं मामाणियमा-
हस्मिणं जाव आपरक्खमाहस्मिणं जंबूदीवस्स
णं दीवस्स जंबूप सुदंसणाए अणादियाए रायधाणीए
अहगोमिं च बहूणं देवाण यंजाव विहरउ, से तेणहणं
गोअमा । एवं बुव्वह, अट्टत्तरेणं च णं गोयमा । जाव
जंबूप सुदंसणां जाव जुविं च उवाणि अ आनासया अक्खया
अवाहिया । कहि णं भेत्तं । अणादिअस्स देवस्स अणादि-
आ णामं रायधाणी पससा । गोयमा । जंबूदीवि दीवि मंदर-
स्य पव्वयम्म उचरेणं एं चैव पुव्ववसिअं जियिमपमाणं तं
चैव सेयव्वं जाव उववाअो अजिमिअं अ निरवमसो चि ।
क नदन् । उचरकुकुपु जम्बुपीठं प्रहसय । निवस्त्रंभेणं गौलमेत्या-
अण्णं गमयम्, तालवतो वधधरपवनेनसव हज्जिणन मन्दरस्य पव-
तस्य उचरेण मादययतो वक्कस्यारवधेनसव गज्जन्तापरपथीवस्य
पथिमने पथिमयाथं सोत्तया महलयाः पृथक्कल, मीता जिना-
गीकुलां सत्कुरपुवांके, तथापि मयनाम, अत्रान्तरं उचरकुकुपु ज-
म्बुपीठं नाम पीठं प्रहसन्, पञ्चवीजनशान्त्यायामविकस्त्रेन, योज-
नानां पञ्चदश ताम्येकाश्विथकाभि किञ्चिद्विदोषाधिकानि प-

रिक्षेपेण बहुमध्यदेशभागे विवक्षितविक्रमात्तादर्थेत्तौयस्यतयो-
जनातिक्रमे इत्यर्थः । बाहस्त्रेन इन्द्रश्च योजनानि, तदन्तरं मात्र-
या २ क्रमेण २ प्रदेशपरिहायसा परिदीक्षमाणाः २ “सवस्त्रो षिं”
प्राकृत्यात् एवमध्यदेशे सप्तमी । तेन सर्वेषु चः चरमप्राग्भूतमध्य-
देशेऽऽद्युत्तरीययोजनशान्त्यातिक्रमे इत्यर्थः । इति श्री कौशिके बाहस्त्रेण
अर्वात्मना जम्बुलदमयम् “अच्छे” इत्यादि । “से षं एवाए पउ-
म” इत्यादि । तदिति अन्तरकोक जम्बुपीठम, एकपथधरवेदिकया
एकेन च वनकायेन सर्वतः समन्तात्, संपारिक्षममित्ते शेषः । उ-
चोपरि पथधरवेदिकावनकाएकबोधिर्णकः स्मृतस्यः प्राकृतः, तस्य
अन्वयतोऽपि चरमान्ते जिचरमान्ते जिचरिशास्त्रम्, कथं सुखारो-
हावरोहाम्बाशुहकम्बाह—“तस्स षं” इत्यादि । तस्य जम्बुपीठ-
स्य चतुर्दिशा एतानि दिग्गमामोपसार्कितानि चत्वारि विखा-
पानप्रतिकरुपाणि प्रहसानि, एतानि च त्रीणि मिलितानि जि-
चरिशास्त्रानि प्रयाति । काशुवित्थिणानि, अत एव प्रायस् जिचो-
शाहाहस्त्रात् पीठात् उचरत एव भरतैरावतो च सुखावहद्धार-
भूतानि, वणकद्वयं तावत्कल्पं यावत् नारयानि “ तस्स षं ”
इत्यादि व्यवहृतः । “ ताम् षं ” इत्यादि । तस्या मणिपट्टि-
काया उपरि, अत्र जम्बुः सुदंसनात्मनि प्रहसत, अष्टाध्यायाना-
न्युद्धोच्चत्वेन, अष्टं योजनमुत्तरेण प्रवेशः अष्टाध्याय एवाचक्ष्य-
स्वाह्योजनानि विजागतां ह्यज्यां सुधाभ्यां दृशन्ति “-तां षं णं”
इत्यादि । तस्याः जम्बुवाः स्वरुपः स्वरुपात्परिततः शास्त्राप्रम-
वपन्तोऽष्टयोजने ऊर्ध्वोच्चत्वेनाथेयोजने बाहस्त्रेन पीठेन
तस्याः शालाविक्रिमापरपथायासा दिक् चतुर्णां शास्त्रामध्य-
भागप्रभवा ऊर्ध्वगता शास्त्रा पद्वीयोजनान्युद्धोच्चत्वेन, तथा
बहुमध्यदेशभागं प्रकरणात्, जम्बुवर्तिन गमयम् । अष्टौ योजना-
म्बायामविक्रमजम्बु, ताम्बव अस्याः स्वरुपात्परिततभागं वन-
सुध्वरिप दिक्षु प्रत्यक्केकां शास्त्रा निनीता च, काशुगानि
चत्वारि योजनानि, तेन पूर्वापरशास्त्रादेशेस्वरुपवाहद्वय
संबन्धकं योजनमीलनेनाक्रमेणानयनं, बहुमध्यदेशभागश्चात्र
स्वावधारिको प्राहः, दृक्कारिणां शास्त्राप्रजवस्थाने मध्यदेशस्य
लोकैर्यथाह्यभागान्यात्, पुरुषस्य कटिका इव, अन्यथा विधि-
माथाः जिह्याजनादतिक्रमे निश्चयप्राप्त्य मध्यदेशस्य प्रदण
पूर्वापरशास्त्राविक्रमरुक्क प्रदणसंभवः, विषमधेयकन्यात् ।
अथवा-बहुमध्यदेशभागः, शास्त्राणामिति गम्यते । काऽऽथः ?
यनश्चतुर्दिक्शास्त्रामध्यभागः, तस्मिन्नित्यर्थः । अष्टयोजना-
नयनं तु तथैव, उच्चत्वेन तु सार्धेण सर्वसंश्लेषा स्क्-ध-
विक्रिमापरिमणमीलने सतिनिरकावष्टौ योजनानीति । अ-
थास्वा वणकमाह—“तीसे णं” इत्यादि । तथा जम्बुवा अय-
मेन्द्रो वणावासः प्रहसत-वज्रमयानि सुलानि यस्याः सा वज्र-
मयसूला । तथा रजतमयो विहङ्गा बहुमध्यदेशभागं कर्तुं यति-
गता शास्त्रा यस्याः सा रजतसुप्रतिष्ठितविहङ्गमा, ततः यावत्प-
दात् चैवमहृत्कवर्णकः सर्वोऽऽव्यत्र वाच्यः । किमप्यभेन्मिव्याह-
अधिकमतोनिर्गुणिकरी प्रासादीया दशोनीवा इत्यादि । अथा-
स्याः शास्त्राविक्रममाह—“जंबूप णं” इत्यादि । जम्बुवाः सुदंशोना-
याः चतुर्दिशि चतस्रः शास्त्राः या शास्त्राः प्रहसतः । तानां
शालानां बहुमध्यदेशभागं उपारितनविक्रिमाशास्त्राविक्रम-
ध्याह्यर्थं, जीवाऽऽयमने तथादंशनात् । शेषं सुलभम्, यैता-
ल्लविकटगतनीसहायनप्रकरणतो ज्ञेयमित्यर्थः । अत्र पूर्वं,
शास्त्रादी यथ यदंस्त तत्र तद्वक्तुमाह—“ तथ णं ” इत्या-

दि । तत्र तासु चतसृषु शाखासु, या सा पौरुष्या शाखा, सुषे प्राकृतत्वात् पुंस्त्वनिर्देशः । अथ अयं प्रकृतः, क्रोशामायामेन, एवमेवेति सिद्धाचलनवदिति, अयं क्रोशं विष्कम्भेन देशानं क्रोशमुक्त्वात्वेति प्रमाणं, द्वाराद्विषयककञ्च वाच्यः । नवरत्नत्र शयनीयं वाच्यम्, शेषासु दार्शनायाद्विशाखासु प्रत्येकमेकमात्रेण त्रयः प्रासादावर्तन्त्येकाः सिद्धास्तानि स्वपिचारानां च बोद्धव्यानि, तेषां प्रमाणं च भवनवत्, तत्र कदापनादाय भवनेषु शयनीयानि प्रासादेषु स्थापयानसमा इति । ननु भवनानि विषयमात्राविकम्पनानि, पञ्चदहादिभूतपञ्चभवावित्तु तथा दशान्तः, प्रासादास्तु समाधामविकम्पनाः, दीवैताम्यकृतातेषु वृक्षवैताम्यगतेषु वैजवादिशाखानां गतेषु अन्येष्वपि विमानादिगतेषु च प्रासादेषु समचतुस्त्रयत्वेन समाधामविकम्पनत्वस्य सिद्धान्तसिद्धत्वात्, तत्कथमत्र प्रासादानां भवनानुस्यप्रमाणता घटते न ? उच्यते— तं पासाया कोसं, समुद्रात्तत्र अत्र कोसवित्थिया । ” इत्यस्य पुन्यश्रीजिनजयसिद्धिप्रकाशभरणोपक्रमेण विचारगारायादस्य वृत्तौ—ते प्रासादाः, क्रोशामकं देशानामानि शेषः, समुद्रात्तत्र तेषाः क्रोशामकं क्रोशं विस्तीर्णाः, परिपूर्णमेकं क्रोशं दीपो इति श्रीकेशवविरचिताः । तथा जम्बूद्वीपसमासप्रकरणे—प्राच्यं शास्त्रे अथ च, उच्यते प्रासादमध्ये सिद्धाचलनसर्वोपि विजयार्थमात्रेण (इति श्री-उमास्वामिनाथकपादाः ।) तथा तपागच्छाधिपराजयस्य श्रीसामानिकरत्नरत्ननववृत्तनक्षत्रविचारसंज्ञकाः—“पासाया संसर्गिताः, सासासु विभक्तिसिद्धिगय च तयोः । ” इत्यस्या गाथाया अत्रचर्षी शेषासु निम्नषु शाखासु प्रत्येकमेकमात्रेण तत्र त्रीणि शाखातीक्ष्णानि मन्दिराणि, देशानं क्रोशमुक्त्वाः क्रोशाद्वि विस्तीर्णाः, पूर्णकोशं दीपो इति श्रीगुरुविरचितपादाः यदाहुः, तदाशततदस्तुनापान्कसोत्तरं जम्बूद्वीपपरिष्कारकचलवापीविरचितप्रासादप्रमाणतदनुसारेण चैवैवं निश्चिनुमा जयप्रकरणप्रामात्रा विषयमात्राविकम्पना इति । यषु आज्ञावाभिमानवृक्षवृक्षी—क्रोशामकं मुद्रुच्यत्वेन, अर्द्धक्रोशं विष्कम्भेनेत्युक्तं, तद् गम्भीराशयं च विष्कम्भः । अत्रास्याः पञ्चवरवैदिकाद्विष्कम्पमाह—“जम्बू एणं ” इत्यादि । जम्बूद्वीपदेशानिः पञ्चवरवैदिकानां प्राकारविशेषरूपाभिः सवेतः समन्तात् संपरिष्कृता वैदिकानां वर्णकः प्रायतः, इमाश्च जम्बूसूलं जम्बूपरिवृत्तव स्थिताः क्षान्तव्याः । या तु पीपपरिधेयिका सा तु प्रागवेषः । अत्रास्याः प्रथमपरिक्रममाह—“जम्बू एणं ” इत्यादि । जम्बूः, नामनिवाक्यालङ्कारः । अथेनाशयतेन जम्बूनां जम्बूवृक्षाणां तद्वर्चोचरत्नानां, तस्या मूलं जम्बुया अर्द्धप्रमाणवृक्षव्य यासं तास्या तासां, सर्वतस्समन्तात् संपरिष्कृता उपरहणं चैतत्—तेनाद्वेषयामविकृता अपि अर्द्धप्रमाणा हेयाः । तथाहि—ता अष्टाधिकशतसंख्या जम्बुया प्रत्येकं चत्वारि योजनान्युच्चत्वेन क्रोशामेकमवाहनम्, एकं योजनमुच्यते एकम्भः, त्रीणि योजनानि त्रिक्रमा सवर्णप्रमाणेकत्वेन सामिरेकानि जन्त्यानि, तत्रैकेका शाखा अर्द्धक्रोशदीने द्वे योजनं दीपो, क्रोशपुष्पः एकम्भ इति भवति संबलस्यथा आध्यात्मिकसतक्षत्वारि योजनानि, आसु चानाहर्द्धेक्यामरराशदानि तद्विभूति । एतासां वर्णकज्ञापनायाह—(तासि च वषमर्थाः) तासां च वषमर्था मूलजम्बूवृक्षदृष्टानि । अथासां वाचस्यः पञ्चवर्णवैदिकाः ता आश्रयं—“ताश्रयं ” इत्यादि उच्यते, नवरं प्रतिजम्बूवृक्षं पदं वत्

पञ्चवरवैदिका इत्यर्थः । एतासु च १०८ जम्बूषु, अथ सुषे जीवाभिगमे वृहत्क्रोशविचारदौ वृक्षद्वयः वृत्तिस्त्रिंशद्वि जिनचयनप्रासादावित्ता काऽपि न चक, बहुषोऽपि च बहुभूता अर्द्धप्रतिकमस्यवृत्तिकारादयो मूलजम्बूवृक्षगतप्रथमवर्णकप्रासादावित्ता जिनवर्णकैः सह समदशात्तरं शतं जिनभवनानां मन्वमाह इत्यर्थेकैकं सिद्धायतनं पुर्वोक्तमानं मानैः, ततोऽत्र तत्वं केषवित्ता विदुः । संप्रति शेषान् परिष्कृतान् वक्तुं सूत्रचतुष्टयमाह—“जम्बू एणं ” इत्यादि । अस्याः सुदशेनावा उत्तरपुर्वस्यामीशानकोश उच्यते उत्तरपुर्वदिग्माभां कोण, अत्रान्तरे, दिक्षुत्रयऽपि इत्यर्थः । अनाहतासना जम्बूद्वीपाधिपतेर्वैदस्य चतुर्णां सामानिकसहस्राणां चत्वारि जम्बूसहस्राणि प्रकृतानि । “तांशेणं ” इत्यादि कथयाम् । गाथाबन्धेन परिष्कृतसहस्राह—“इ-विष्कम्भ ” इत्यादि दक्षिणोपरिच्य आश्रयकोणे, पश्चिमस्याव, अपरदक्षिणोत्तरां दक्षिणकोणे, चः समुच्चयाः । एतासु तिसृषु दिक्षु यथासंख्यं अष्टादश द्व्यहज जम्बूनां सहस्राणि भवन्ति, एषांऽवधारणे, तेन नाधिकानि, न न्यूनानीत्यर्थः । चः प्रासादः । अनीकाधिपजम्बूद्वीपपरिक्रमजम्बू गाथाबन्धेनाह—“अग्निधादिशामं ” इत्यादि । अनीकाधिपानां गजाधिकृतकाधीशानां सप्तानां सप्तैव जम्बूवः पश्चिमायां भवन्ति, तृतीयः परिक्रमः पूर्णः । अथ तृतीयमाह—आत्यन्तप्राणामाहर्द्धेव सामानिकचतुष्टुणामां षोडशसहस्राणां जम्बूवः एकैकासु दिक्षु चतुस्सहस्राहसहस्रादात् षोडशसहस्राणां गजाधिकृतकाधिपानयोः परिक्रमयोः जम्बूनामुच्चवादिप्रमाणेन न पुर्वोचरदक्षिणिते, तथाऽपि पञ्चदशपरिष्कृतप्रायमेन, पूर्वपूर्वपरिक्रमजम्बूवैदिकोत्तरात्परिक्रमजम्बूवैदिकोत्तरात्प्रायमेन । अत्रात्यन्तैकैकासु परिक्रमैकैकस्य पूर्णा क्रियापदस्य क्षेत्रसामर्थ्यनिवाक्यादाश्वस्त्येवोद्भावावनीयः, तेन परिक्रमजालस्यैव वाच्यः । संप्रत्यस्या एव वनत्रयपरिक्रमो वक्तुमाह—“जम्बू एणं ” इत्यादि । सा चैवपरिवारेति गम्यम् । त्रिभिः शान्तिकेयंजशतप्रमारीवेनशान्तैः सवेतः संपरिष्कृताः तद्यथा—अत्रयन्तरेण, मध्यमेन, बाह्येनेति । अथाऽत्र वदन्ति तदाह—“जम्बू एणं ” इत्यादि । अस्याः सपरिवारायाः पूर्वेषु पञ्चाशद्योजनानि प्रथमवर्णकानामवगाहा, अत्रान्तरे भवन् प्रकृतः, क्रोशामायामेन, उच्चवादिक्थनायातिदेशमाह—अथ एतजम्बूवृक्षाख्यगतभवनसंख्येयं वर्णको हेयः । शयनीयं चानाहर्द्धेयस्यम् । एवं शेषावेषि दक्षिणादिदिक्षु द्विंश पञ्चाशद्योजनान्यवगाहोत्तरे चने भवनानि वाच्यानि । अथात्र बने वापीवृक्षरूपाह—“जम्बू एणं उत्तरं ” इत्यादि । जम्बुया उत्तरपौरुष्यदिग्माभां प्रथमं वनत्रयं पञ्चाशद्योजनान्यवगाह्यान्तरे चतस्रः पुष्करिण्यः प्रकृताः । एतासु न सुचीभ्रया व्यवस्थिताः, किं तु स्वावदिग्मानप्रासादं परिष्कृतं स्थिताः, तेन प्राद्विर्कथनेन तन्नामाच्यवम-पञ्चा पुर्वस्यां, पश्चमाभा दक्षिणस्यां, कुमुदा पश्चिमाभां, कुमुदप्रभा उत्तरस्यां । एवं दक्षिणपूर्वादिदिग्भातवापीवेषि वाच्यं, ताश्च क्रोशामायामेन, अर्द्धक्रोशं विष्कम्भेन, पञ्चवर्णवैदिकानुसारेणैवेति । अथात्र वापीमध्यगतप्रासादस्वरूपमाह—“तासि च ” इत्यादि । तासां क्षाणां चतसृषुषु प्रथमं प्रासादावित्ताकाः प्रकृताः, बहुवर्णकं च उक्तवृक्षमणानां वापीनां प्रासादावैक्या कथ्यते, तेन प्रतिवापीचतुष्कनैकैकाप्रासादावित्ताकाः प्रासादाः । एवं निर्वेद्यो

स्वाध्यायः, कोशमायामेकार्ककोशः विष्कञ्जेन, देशेन कोशमुच्च-
 त्वेन, यथांको मूलजम्बूदक्षिणशाखागतप्रासादशुक्लकवः। एषु चा-
 नाहतद्वेषस्य कीदृशे सिंहासनानि सपरिधाराणि धाम्बानि,
 जीवाभिगेन स्वपरिधाराणि, एवं शेखासु दक्षिणपूर्वादिषु दिक्षु
 वाचः प्रासादस्य वक्रव्याः। पथं दक्षिण नामदशनाथ गाथा-
 द्वयम्-पश्चादयः प्रागुक्ताः, पुनः पश्चदन्वत्वेन संसृष्टीता इति न
 पुनरुक्तिः। एताश्च सर्वे आदि त्रिसोपानवसुद्धौरा पश्चधरेर्वेदिका-
 वनकण्ठयुक्ताश्च बोध्याः । अथ दक्षिणयुक्त्वाभ्युपगतमुष्मा,
 पूर्वव्यां नालना, दक्षिणस्यामुत्पुञ्जवला, पाश्चिमायासुत्पला,
 उत्तरस्यां तथा उत्तरदक्षिणस्यां भृङ्गा, जूङ्गप्रभा, यज्जना, कज्ज-
 लप्रभा । तथा अपरात्तरस्यां श्रीकान्ता, श्रीमहिता, श्रीचन्दा,
 श्रीनिलया । वैशद्यम्- प्राग्बुधः । अद्यस्य नवस्य मयव-
 तीनि स्वकपतो लक्ष्यति-“ जंबू एणं ” इत्यादि । जम्बा
 अक्षिपेव प्रथमे वनकण्ठे वैरस्त्वस्य जवनस्य उत्तरस्या-
 य, उत्तरपौरस्यस्य ईशानकाणसत्त्वस्य प्रासादावतंसक-
 स्य दक्षिणस्याम, अग्रान्तरे कूटं प्रकृतम् । अष्ट योजनान्यु-
 ष्णोत्थत्वेन द्वे योजने उद्वेधेन वृत्तस्य य एव ध्यायेमः स
 एव विष्कम्भ इति सूत्रेऽष्टयोजनान्यायावत्विष्कम्भान्यां
 बहुमध्यदेशभागे, चूमितवहनुषु योजनेषु गते। स्वतयर्थः ।
 पर्येयोजनान्यावत्विष्कम्भान्याम-उपरि शिखरजागे चतवारि
 योजनान्यावत्विष्कम्भान्याम । अग्रामीषां परिधिकणयथा
 पद्यमाह-“ पणधीसं ” इत्यादिकं सर्वे प्रथमपागतज्ज-
 यभकृताभिज्ञावानुसारंन वाच्यम् । नवरं पञ्चविंशतिबोजनानि
 विशुभानि किञ्चिदधिकानि मूले परित इत्यादि यथासंभवे
 योज्यम् । जिनभद्रशक्तिगामभमेस्तु “अद्रमह कुरुसिरसा,सम्बे
 जन्मया मया प्रणवा । ” इत्यर्थां गाथा।सुयुक्तसुमन्थेन
 भणितत्वात् द्वादश योजनानि अष्टौ मध्ये चेत्युच्यते तस्य तु
 बहुभुतनामम् । एषु च प्रत्येकं जिनगृहम् एकैकं बिक्रमागत-
 जिनगृहसुवर्गमिते। अथ शेषकूटवक्ष्यते मनिदेशनाह-“एवं संसा
 वि कूडा ” इति । एवमुक्तौवाः षण्प्रसाधपरिव्यापपेक्षया शेधा.
 शयपि सप्त कूटानि बोध्यानि, स्थानावभागास्त्वेव । तथादि-
 पुर्वेदग्भाविनां अद्यन्वश्च दक्षिणतोः दक्षिणपूर्वेदग्भाविनः
 प्रासादावतंसकस्मात्तरतोऽग्नीथं कूटं, तथा दक्षिणदिग्भाविनां
 अवनस्य पूर्वतो दक्षिणपूर्वेदिग्भाविनः प्रासादावतंसकस्य पाश्चि-
 मात् तूर्णयं, तथा दक्षिणदिग्भाविनां अवनस्य पाश्चिमायां द-
 क्षिणोत्तरेदिग्भाविनः प्रासादावतंसकपूर्वतश्चतुर्थं, तथा पश्चिम-
 दिग्भाविनः प्रासादावतंसकपूर्वतश्चतुर्थं, तथा पाश्चिमदिग्भाविनो
 अवनस्य दक्षिणात्तरदिग्भाविनः प्रासादावतंसकस्मात्तरतः
 पञ्चमम्, तथा पाश्चिमदिग्भाविन उत्तरत उत्तरपश्चिमदिग्भावि-
 नः प्रासादावतंसकस्य दक्षिणतः षष्ठं, तथा उत्तरदिग्भाविनो
 अवनस्य पाश्चिमायां उत्तरपश्चिमदिग्भाविनः प्रासादावतं-
 सकस्य पूर्वतः सप्तमं, तथा उत्तरदिग्भाविनो अवनस्य पू-
 र्वत उत्तरपूर्वेदिग्भाविनः प्रासादावतंसकस्य अपरतोऽष्टमं
 मिति । अथ स्थापना । अथ जम्बा नामोक्तंमतेनाह-
 “जंबू एषु ” इत्यादि । जम्बाः सुदर्शनायाः द्वादश नामधेयानि
 प्रकृतानि । तद्यथा-सुष्ठु शोभनं नयनमनसोरागम्कण्ठं
 दर्शनं बन्धाः सा तथा, अमांशा सफला, इबं दि स्वस्वामिभविन प्र-
 तिपञ्चा सनी जम्बूद्वीपाधिपत्ये जनयति । तदन्तरेण तद्विषयस्य
 स्वाभिवावस्थेययां गतं, सुष्ठु अनिशयेन प्रवृत्ता अण्डुल्लयागा-

द्विभन्त्युत्कृष्टा, सकलभुवनन्यापकं यशो चरतीति बशोधरा,
 सिंहादिन्यावत्, जम्बूद्वीपां धामना जम्बा सुवनस्य ऽपि वि-
 दितमहिम्नः, ततः संपन्नं बधोकशोभारित्यमस्याः, विदेहेषु
 जम्बूविदेहजम्बूः । विदेहात्तर्गतोत्तरकूटकृतनिवासात्वात् सौ-
 मनस्यहेतुत्वात् सौमनस्या, निहितां पश्चतः कस्याऽपि मनो
 युष्टं जवति कवले तां वृद्धा भीतप्रान्तां तद्विद्युत्तारं च प्रशं-
 सनीनि, निश्चाना सर्वकामवस्थिता शाश्वतत्वात्, नित्यं मणिक-
 ता सः। भूषणजुविनत्वात्, सुनदा शोभनकथाभाजिनी, न
 द्वास्याः कदाचिदुत्पद्यसंभवा, महादिकैकानाभ्यन्तत्वात्; चः ससु-
 च्ये, विगात्रा विस्तारो, चः पूर्वत, आयामविष्कम्भान्यामुष्-
 त्वेन चाष्टयोजनप्राणत्वात् शोभनं यानं जन्म बन्धाः
 सा सुजाता, विद्युत्कामिकनकमनुमयद्रव्यजनिततया जन्म-
 दोपरगहति भायः । शोभनं मनो बन्धाः सकाशात्प्रवति
 सा सुप्रभाः । अयि चोति समुच्चयं । अथ जीवाणिगामा-
 दिषु चर्दं जम्बादीनां सुमन्दादीनां च नामानं व्यवासेन
 पाठो दृश्यते, तथापि न काश्चिद्गोश इति । “ जंबू ए णं
 अद्रुत्तमं गलाय ” इति व्यक्तम् । उपलक्षणत्वात् भवज्जटा-
 दिमुत्राणि वाच्यानि इति । संप्रति सुदर्शनाशुभप्रवृत्तिनिमित्तं
 पिपुच्छपुत्रिदमाह-“ सै कण्ठेण ” इत्यादि प्रश्नः
 प्रतीतः । उत्तरसूत्रे-गीतम् ! जम्बां सुदर्शनायामनाहतो नाम
 जम्बूद्वीपाधिपरिनेन आहता आदरं विपकीकृता शेषजम्बूद्वीप-
 या देशे यनात्मनोऽन्यस्यसदृशं महादिकैकमैकमाणेन सो-
 ऽनाहत इति बधान्येनामा परिचयति; महादिकैक इत्यादि प्रा-
 भन्तु । स च तत्र चतुर्थो सामाजिकसदृशज्ञानो यावद्वाग्भर-
 कसदृशानां जम्बूद्वीपस्य जम्बाः सुदर्शनाया अनाहतनाम्न्या
 राजधान्या मन्येयां च बहुनां इवानीं देवीनां चानाहतरा-
 जधानीवास्तवनामाभिषयं पाषण्डं यावत्सदृशं । तदेने-
 नाथेन एवमुच्यते-जम्बूः सुदर्शानं, कोऽथेः, अनाहतेद्वेष्य
 दशामानं महादिकैकेशशनस्य कृताबासस्वति सुष्ठु शोभन-
 मिति वाच्यत्, अनाहतेद्वेष्य बन्धाः सकाशात् मा सुदर्श-
 ना इति । यद्यप्यनाहतराजधानीप्रश्नात्तरम्ये सुदर्शनाशा-
 भ्यप्रवृत्तिनिमित्तप्रश्नोत्तरसूत्रनिगमसुभात्तर्गने बहुव्यादेषु
 दृष्टे, तथाऽपि “ सं नेषुद्रेण ” इत्यादिनिगमसुच्यत् उत्तरसू-
 त्रानन्तरमेव वाच्येतिनाम्न्यामाहायं सुच्यतेऽस्मान्निमित्त-
 तं, स्थावराणां च उत्तरसूत्रानन्तरं, निगमसूत्रानन्तरं वैकिक-
 त्वादिति । अथापरं गीतम् । यावच्छब्दाजम्बाः सुदर्शनाया
 एतच्छाब्दतं नामधेयं प्रकृतं, यत्र कदाचिन्न स्थाव्यादिक
 प्राञ्च, नामः शाब्दान्धं दर्शितम् । अथ प्रस्तुतवस्तुनः शाब्दान्त-
 मिति न चेत्प्राज्ञां परिहरन्नाह-“ जंबू सुदर्शना ” इत्यादि ।
 बन्धाऽप्यत्र प्रायत् । अथ प्रस्तावादस्य राजधानीं विवक्तुं रा-
 ह-“ कहि ए भंते ! अणादियस्स ” इत्यादि यथायथं, नवरं
 बहव प्राग्बुधिनं बमिकाराजधानीप्रमाणां तदेव नेनस्य,
 यावदनाहतेद्वेष्योपपानोऽभिषेकश्च निरशयोः, बन्धु
 इति शेषः । जं ० ष चक ० । जी ० । इथा ० । विपा ० ।
 मंगलधराशिये, पुं ० प्रश्न ० । आश्च ० द्वार । विपा ० ।
 अन्त ० । अणु ० । कएण ० । “ शरस्व णं अजसुदममम्भ
 आभावेसावगुणुत्सस अजज्जनामणेण धरे अनेवासां का-
 सवगोसं ” कएण ० कृणु । “ जम्बूणामे च कासयं, काशय-
 पः । न ० । अयसिपियां जन्म चरमशीरिणीं नियमतस्तृतीय-

चतुर्धारकोः, सिक्किमनं तु कपाडिन् पञ्चमऽप्येकः, यथा जम्बूस्वामिनः । न० ।

श्रीजम्बूस्वामिस्वरूपं वेदम्-

राजगृहं श्रेयमभारिष्योः पुत्रः पञ्चमस्वर्गोऽच्युतो जम्बूनामा श्रीसुधर्मस्वामिसमीपे धर्मधरवशपुरस्सरं प्राप्यपञ्चशतिसम्बन्धोऽपि पित्रोर्हृदाऽप्रदशशास्त्रौ कथाः परिणीतः, परं तासां सन्संहानिर्वाहिनं स्वामोहितः । यतः- " स्वयम्भवशीलतुम्बाभ्यां, भषाभिवस्तोर्भये तुम्बाम् । ते ध्याना मुनिजम्बूः, स्त्री-नदीपु कथं भुङ्क्ते ? १ ॥ " ततो राशौ ताः प्रनिबोधयन् चौ-यांशमगानं चतुःशतनवनवान्वोरपरिकरितं प्रबद्धमपि प्रावा-धयत्, ततः प्रातः पञ्चशतचौरप्रियाएकतस्त्रलजजननीस्वजनकजननीभिः सह स्वयं पञ्चशतसप्तविंशतिनामो नवनववि-कनककोटीः परित्यज्य प्रव्रजिनः, क्रमात् केवलीभूम्या पारम्यं ब्रवीणं गृहस्थत्वं विश्रान्तः क्वाशस्थं चतुश्चत्वारिंश-त्केवलित्वं अशीतिवर्षाणि सर्वायुः परिपाल्य श्रीप्रजवं स्वपदे संस्थाप्य सिद्धिं गतः ।

अत्रः कविः-

" जम्बूसमस्तनराजको, न भूनां न मयिप्यति । शिवाभववाद्कान् स्यायु, चौरानां चक्रग च । १ ॥ प्रभोऽपि प्रभुर्जीवान्, चोयिं हतना धनम् । श्रेयऽनर्थाचोयंहरं, रत्नजितवमद्वयम् ॥ २ ॥ "

तत्र-

" वारम्बर्षीचोयं" नोभ्रम्, मिद्धो वीराज वीमहि सुहम्मो । चउमघोए जम्बू, बुद्धिना तथेइ इत्ताण ॥ ३ ॥ मण १ परमोहि २ पुलाए ३, आहार ४ खगव ५ उवस्म ६ कपेउ संजमानम ८ केवल ९ मि-जम्बूवा १० जेजुम्म बुद्धिणा" ॥४॥ (मण लि) मनःपथाञ्जानम्, (परमोहि लि) परमाव-त्रियंसा-नुपञ्जऽनतमुहाननः केवलीपात्सः, (पुलाए लि) पु-लाकलाशिवयंवा चक्रवर्तिसंस्थमपि चूर्णीकृत्यं प्रष्टुः ख्यार, (आहारग लि) आहारकशरीरलम्बिः (खगव लि) कृपक-श्रेणः (उवस्म लि) उपसमश्रेणः (कपे लि) जिनकस्यः (मंजमनित्र लि) मंथमत्रिकं-परिहारविह्वलिकसुहृदमसेपरा-यथाक्यान्तचारित्रहृदयम् । आचार्य कविः- " लोकात्सरं हि सौभाग्यं, जम्बूस्वामिमहाह्वयम् । अघापि च परितः प्राञ्च, शिव-श्रान्तंस्वामिचडति ॥ १ ॥ " कस्य० ८ द्वाण । विश० । सम्भूतवि-जवाचार्यस्य द्वादशानां शिष्याणां मरणं दृश्यते शिष्ये गौत-मासीये स्वर्धारे, " धेरं च अत्रजम्बू, गाममगुणं नमसा-मि ॥ १ ॥ " कस्य०७ कृण । श्रीजम्बू-प्रभव-स्वामिन्वां सार्द्धं तन्मया गृहीता, श्रीजम्बूस्वामिनश्च सर्वाच्युर्शतित्विंशोऽपि श्री-प्रभवस्वामिनः स्वर्गोक्तयं संपत्नीपद्यत, तेनैव तपद्वावलीगमं श्रेयस्कं कथं भित्तिनां प्रभ, उत्तरम- श्रीजम्बूस्वामिद्वीकाऽन्यतरं कविर्ज्ञैर्वैयैः श्रीप्रभवस्वामिनो द्वीका संभारम्बते, तथा च सति न कोऽपि विरोधः । बहुक्तं परिक्रिपवर्षाणि-

" पञ्चमः श्रीगणधरोऽ-त्वेवमर्थार्थितस्त्वा । तस्मै सपरिवाराग, द्दौ दीक्षां बधाविधि ॥ १ ॥ यिन्नापृच्छ्व चान्येषु, प्रभोऽपि समागतः । जम्बूकुमारमनुवान्, परित्रय्यापुमाद्रे ॥ २ ॥ २७० प्र० । संन० ३ उद्गा० ।

जम्बूण्य-ज्ञाम्बूद-न० । जम्बूतयां भवध, अण् । सुयपे-

विशेष, आ० प्र० प्र० । जी० । जं० । " जम्बूण्यसमउप-सुकुमालपवाहपल्लवंकुरगासिहरा । " कृषियेषा-जाम्बूनदा-जाम्बूनदाभिकसुवर्णांशपमया रक्ता रकवर्णो मृदुषो म-नोहाः सुकुमाराः सुकुमारस्पर्शा ये प्रवाला इषुद्रुमंलितप-त्रभावाः पद्मवाः संजातपरिपूर्णप्रथमप्रजायकपा अङ्कुराः प्रथममृद्गृधमाना अङ्कुरास्तां धरन्तीति जाम्बूनदरक्तसु-कुमारप्रवाहपल्लवाङ्कुरपराः । कविःपाठः- " जम्बूण्यसम-उप " इत्यादि । तत्र जाम्बूनदानि रक्तानि सृष्टानि अकाठ-नानि सुकुमाराणि अककेश्यस्यानि कामलानि मनांशानि प्र-वाहपल्लवाङ्कुरा यद्यदितस्वरूपा अग्रजिनस्येति च येषां त-तथा । जी० ३ प्रति० । अत्रयं तु जाम्बूनदमया अग्रप्रवासा अङ्कुरपरपयोवा राजता इत्याहः । जी० ३ प्रति० । " जम्बू-भयमकटावजोसपइविसिद्धां " जाम्बूनदमयो कलापी प्रावा-भरणविशेषो योक्ते च कण्ठचन्धनरज्जु प्रतिविशिष्टे शोभने वस्य स तथा । उच० ५ प्र० । " जम्बूण्यमयाई गचाई " जाम्बूनदमयानि गात्राणि । १० ।

जम्बूदादिम-जम्बूदादिम-पुं० । लम्पणायांयाः पितरि स्वना-मकं गाविशेषेः, तदा० ६ प्र० ।

जम्बूद्वीप-जम्बूद्वीप-पुं० । न० । जम्बूवा सुर्वशानापरनाम्न्याऽजा-हनदेवावास्तूनवा उपलक्षितो द्वीपः तत्रध्याना वा द्वीपे जम्बूद्वीपः आ० १ प्र० । सर्वद्वीपसमुद्राणामुत्पत्त्यनीभूते स्व-नामके षीपे, जी० ३ प्रति० । ल० । द्वी० । सं० । अ० १० । जम्बूद्वीपव्यवस्थाविवेचनं गौतमा वीरं प्रभवति-

कहि णं भंते ! जम्बूद्वीपे द्वीपे, के महालए णं जंते ! जम्बूद्वीपे द्वीपे, किमंतिण् णं जंते ! जम्बूद्वीपे द्वीपे, किमा-यारजावपनोयारे णं जंते ! जम्बूद्वीपे द्वीपे पण्ठे ? । गोयमा ! अयं णं जम्बूद्वीपे द्वीपे सन्वदीनममुदाणं सन्वजं-तरए सन्वत्तुङ्गाए बट्टे तेल्लाएपसंठाणसंतिण् बट्टे रइव-कवालासंठाणसंतिण् बट्टे पुक्खरकसिपासंठाणसंतिण् बट्टे पडिपुष्पचंदमंठाणसंतिण् एणं जोयणसयमइस्मां अयायमि-व-कसंभेणं तिण्णि जोयणसयमइस्मां सालससयसइस्साइं दोषि य सचावीसे जोयणसए तिण्णि य कोमे अचावीसे षण्णुमयं तेरस अंगुलाइं अकण्णुलं च किचि विसिहाइयं पविकसंवेणं पण्ठे ।

क कस्मिन् देशे 'भंते लि' गुरामन्त्रणम् । जम्बूद्वीपे, वर्तते इति शेषः । अनेन जम्बूद्वीपेस्व स्थानं पृष्टम् । तथा भदन् ! किंप्रयासो महानालव आश्रयो व्याप्यक्तेषुकोषो वस्व स तथा, किचप्रयाणमस्य महस्वमिन्वयः पतेन प्रमाणं पृष्टम् । अथ भदन् ! किं संस्थानं इस्व स तथा । पतेन संस्थानं पृष्टम् । तथा भदन् ! आकारमावः स्वरूपविशेषः कस्याकारभावस्य प्रत्य-वनारो बध्य सः किमाकारभावप्रवन्तारः, बहुलप्रहणाद्विषयि-करपथेऽपि समासः । अद्या-आकारस्व स्वरूपं प्राञ्चाञ्च जपनी-षेधराद्यास्तत्रतपदायां आकारप्राञ्चाः, तेषां प्रवन्तारोऽवनर-णम्, आश्रिभोव इति यावत्, आकारमावप्रवन्तारः । कः कीदृशः, आकारमावप्रवन्तारो बसिन्त्स तथा । अनेन जम्बूद्वीपेस्वरूपे, तस्मन्पदायांश्च पृष्टाः, इति इन्द्रजित्ना प्रभवत्पुत्र्ये कंनं प्रांत-वचःअवगाय सांसांसाहाकरणाथं जगत्प्रतिज्ञावाग्विधायां-

जम्बूण्य-ज्ञाम्बूद-न० । जम्बूतयां भवध, अण् । सुयपे-

यमा ! चत्वारि दारा पष्पचा । तं जहा-विजये, वेजयते, जयंते, अग्रगण्ये ।

“ जंबूदीवस्व षं भंते ! ” इत्यादि । जम्बूद्वीपस्य, षामिति प्रा-
ष्वत् । भदत् । द्वीपस्य कति द्वाराणि प्रकृतानि ? । भगवानाह-
नोम ! अन्वारि द्वाराणि प्रकृतानि । तद्यथा-विजयम्, वेजय-
न्मम्, अजयम्, अग्रगणितं वा । जी० ३ प्रांत० ४ अष्टि० ।
(विजयादिद्वाराणां वक्तव्यता स्वस्वशब्दे)

संप्रति जम्बूद्वीपमध्यवर्तिपदाथानां संग्रहगद्यामाह-
खंडा १ जोयणश्रवामा ३, पव्वयधुकुमादिय तित्थदेसेढीओ १।
वित्रयण्टइएमसिआओ, ०अपिण्टए होइ भंगहण्णो ॥ १ ॥

संग्रहवाक्यस्य संक्षिप्तत्वेन दुर्बोध्वात् सूत्रकृदेव प्रभोत्तर-
दीत्या विभूषानि-

जंबूद्वीपे षं भंते । द्वीपे जरहदपमापोसेहिं खंसेहिं के-
वडअं खंडगणिएणं पष्पचे ? । गीयमा ! एणअखंडसय-
गणिएणं पष्पचे ।

जम्बूद्वीपो भदत् । द्वीपो भरतप्रमाणं षड्कलाधिकपरुशिश-
तिषांजनाधिकपञ्चशतयोजनानि तदेव मात्रा परिमात् येषां
तानि तथा एवविधेः ऋगैः शुकलैरित्येवंरूपेण अरुणगणितेन
खण्डसंख्यायां कियान् प्रकृतः ? । भगवानाह-गौतम ! भवत्य-
धिकं अरुणशतं अरुणगणितेन प्रकृतः । कोट्यः ? । भरतप्रमा-
णैः ऋगैः नवत्यधिकशतसंख्याकैर्मिलितैजम्बूद्वीपः संयुगेः लक्षण-
माणो ऋवति ।

अथ योजनेति शारत्सुत्रम्-

जंबूद्वीपे षं भंते । द्वीपे केवडय जोअग्रगणिएणं पष्पचे ।
गीयमा ! “ सषेव य कोदिमया, एणअ क्खपष्पसय-
सहसरादिं । चउणउडं च सहसमा, सयं दिवहुं च गणिए-
ययं ” ॥ १ ॥

जम्बूद्वीपो भदत् । द्वीपः कियान् योजनगणितेन समचतुर-
स्रषांजनप्रमाणखण्डः सव्यसंख्यायां प्रकृतः ? । भगवानाह-गौतम !
सप्तकोटिशतानि, एषाऽवधारणे । च चत्तरय संख्यासमुच्च-
यार्थः । नयतांति नयति कोट्यधिकानि इति स्यात्संख्येयं, प्रस्ता-
वात् । अथवा कोटिशततः द्विनीचस्थाने सप्तसु लक्षादिस्था-
नेषु नवदशककया नयानं तुज्यते, गणनशास्त्रविशेषात्, तथा
षड्पञ्चाशच्छतसहस्राणि, सङ्काशौतथेः । चतुर्भवति च सह-
स्राणि शतं च ह्यसौ सार्कं पञ्चाशदधिकं योजनमित्येताव-
त्प्रमाणः जम्बूद्वीपस्य गणितपर्यं केङ्कमित्यर्थः । सूत्रे च योजन-
संख्यायाः प्रकान्तत्वात् योजनावधारिव संख्या निर्दिष्टा, अन्यत्र
तु भगवतां वृत्त्यादी साधिकार्यं विचारितम् । तथैवम्-“ गाठ-
अमेमं पणसर, अणुस्सया ठह व अणुणि पणसर । सट्ठि च
अंगुलाहं, जंबूदीवस्स गणिय पथा ॥ १ ॥ ” इति । इयं च ष्य-
कैव, करण चात्र-“ विकखंमपायगुण्णिओ, अ परिउओ तस्स
गणिएणपथं ” । इति सन्नात् जम्बूद्वीपपरिधिखञ्जकपोमडा-
सहस्रांशतसप्तविंशतियोजनाधिको जम्बूद्वीपस्य विष्कम्भस्य
लक्षणस्य परिज्ञे चतुर्थीशेन पञ्चविंशतिसहस्राकपेण गु-
णितो जम्बूद्वीपगणितपद्मिति । तथाहि-जम्बूद्वीपपरिधि-
स्त्रियो लक्षाः, योदश सहस्राणि, षे शतं सप्तविंशत्यधिके
श्रीजनामां, तथा-गण्यूनवयम्, अष्टविंशत्यधिकं शतं ध-
३४४

तुषां त्रयोदशलक्षानि एकं वाकांक्षुणं, यवाद्यस्तु श्रीजन-
दगणिक्रमाधमप्रणीतकृत्रविचारस्तुत्रवृत्त्यादौ न विचारिता,
अनो न तद्विवक्षा कियते । तत्र योजनराशौ पञ्चविंशतिसहस्रै-
र्युजिते सप्तकोटीशतानि नवतिकोटयः षड्पञ्चाशद्विंशतः पञ्च-
सप्ततिसहस्राणि भवन्ति, तथा कोशत्रये पञ्चविंशतिसहस्र-
गुणिते ज्ञानं पञ्चसप्ततिसहस्राणि गम्यूनानाम्, एषां च यो-
जनामयानां चतुर्भिर्भागं हुते लघुपण्टादश सहस्राणि सप्त-
शतानि पञ्चाशदधिकानि योजनानाम्, अस्मिन् सहस्राधिके
पूर्वराशौ प्रकृते ज्ञानानि एते सहस्राणि ७ शतानि ५० अ-
धिकानि, कोट्यादिका संख्या तु सर्वत्र तथैव, तथा ध-
नुषामण्टाविशं शतं पञ्चविंशतिसहस्रैर्गुणयते ज्ञाना द्वान्निश-
द्वका धनुषाम् ३१००००, अष्टाभिन्न धनुःसहस्रैर्वीजनं भ-
वति, ततो योजनानयनार्थमण्टाविः सहस्रैर्नागलक्ष्मणानि चत्वारि
योजनशतानि, अस्मिन् पूर्वराशौ प्रकृते ज्ञानानि ३४ सहस्राणि,
शतं पञ्चाशदधिकम्, अष्टसुसप्तत्युजितं षड्पण्टापञ्चविंशतिसहस्रै-
र्गुणयते, ज्ञानानि त्रीणि सङ्काणि पञ्चविंशतिसहस्राधिकानि
अर्कांक्षुसुसप्त्युजितं पञ्चविंशतिसहस्रैश्चरयन्ते, ज्ञानार्थार्कांक्षुसुसप्त्यां
पञ्चविंशतिसहस्राणि, तेषामकं लघुपण्टादशसुसप्त्यां चादश सह-
स्राणि पञ्चसप्तत्यधिकानि, तेषु पूर्वार्कांक्षुसुसप्त्याशौ प्रकृतेषु ज्ञा-
नाऽष्टसुसप्त्याशौ सङ्काणि सप्तविंशतिसहस्राणि पञ्चाशदधि-
कानि एषां धनुषानयनया षड्पण्ट्या भागे हुते लघुपण्टा-
धनुषां पञ्चविंशच्छतानि षड्पण्ट्याधिकानि, शेषं षट्ठि-
रल्लुलानि, अथ धनुषाद्योग्येनामयना सहस्राक्षयेन भागे
हुते लघुधमेकं गम्यूनं, शेषं धनुषां पञ्चाश शतानि पञ्च-
दशधिकानि, सवामेण ज्ञानमिदं योजनानां सप्तकोटिश-
तानि नवतिकोट्यधिकानि षड्पञ्चाशद्विंशतः चतुर्गुणतिसहस्रा-
णि शतमेकं पञ्चाशदधिकं, तथा गम्यूनमेकं धनुषां षड्पण्ट्या-
शतानि षड्पण्ट्याधिकानि अल्लुलानां षट्ठिरिति । गतं योजन-
शारम् । जं० ६ वक्० ।

अथ वर्षाणि-

जम्बूद्वीपे षं जंते ! कति वासा पष्पचा ? । गीयमा !
सप्त वामा । तं जहा-जरहे, एरवए, हेमवए, हेरषवए,
हरिवासे, रम्मगामसे, महाविदेहे ।

जरतमैरायतं हेमवत् हिरण्यवत् हरिष्वरपयकवर्षं महा-
विदेहः । जं० ६ वक्० । उषो० । स्या० । (महाविदेहेकत्रयवमा
गीकरणे तु दश वर्षाणि)

अथ पर्वतशारव-

जंबूद्वीपे षं भंते । द्वीपे केवडया वासहरा पठवया पम-
चा ? । केवडया भंदरा पठवया, केवडया चित्तकूटा, केवडया
विचित्तकूटा, केवडया जमगपठवया, केवडया कंचणगपठव-
या, केवडया वक्कया, केवडया दीहवेपथा, केवडया वट्टवेपथा
पष्पचा ? । गीयमा । जंबूद्वीपे द्वीपे ष वासरपठवया, एगे
भंदरपठवए, एगे चित्तकूटे, एगे विचित्तकूटे, दो जमगपठवया,
दो कंचणगपठवयाया, बासें वक्कवारपठवया, चोत्तीसें दी-
हवेपथा चत्वारि वट्टवेपथा, एवामेव सपुष्पावेरेणं जंबूद्वीपे
द्वीपे वुत्तिअण्ण चणसर पठवयसया जनेनीति मक्खायं ति ।

प्रथमसूत्रं व्यक्तम् । उत्तरसूत्रे संख्यामीक्षणया किञ्चिदुक्तयते-
 पदं वर्षधराः, सुहृदिमन्वदायः एकां मन्दरो मेकः, एकाश्चन-
 कूटः, एकश्च विचित्रकूटः, एतौ न यमलजःतकाविष ह्री गिरि-
 देवकुचवर्तिनौ ह्री यमकपर्वती सधेधोत्तरकुचवर्तिनौ इ का-
 श्चनकपर्वतशीले देवकुचरत्नकुचवर्तिहृदयदशकोजयकुचयोः प्र-
 त्येकं दशदशकम्बकसंज्ञाभावात्, तथा विंशतिधेनुस्कारप-
 येनाः तत्र गजदन्ताकारः गन्धमादनादयश्चत्वारः, तथा चतुष्प-
 कारे महाविदेहे प्रत्येकं चतुष्कचतुष्कसंज्ञाभावात् । पांडुरा विचक-
 टादयः चरलाः द्वयेऽपि मिलिताः यथोक्तमंश्याः । तथा चतु-
 क्षिप्रादीर्घवेताश्याः द्वाविंशद्विजयेषु भरतेराननयोश्च प्रत्येक-
 मेकैकभावात् चत्वारो वृत्तवैताहयहैमनवादिषु चतुषु वर्षेषु
 एकैकज्ञावात् 'एवामेव सपुत्रावरेणं ति' प्राप्तम् । जम्बू-
 द्वीपे द्वीपे एकोनसप्तत्यधिके पर्वतशते प्रवत इत्याख्यातं म-
 था प्रत्येकं सौमहाङ्गः । जं ६ वक्त्र ० । (जम्बूद्वीपक्षेत्राणि
 'लेख' शब्दे तृतीयभागे ७१५ पृष्ठे प्रतिपादनानि)

अथ कृतानि-

जंबूद्वीपे णं जंते ! दांवे केवड्या वामहरकूटा, केवड्या
 ववसारकूटा, केवड्या वेअहकूटा केवड्या मंदरकूटा पमा-
 चा । गोयमा ! उण्यसं वामहरकूटा, उण्यउदं ववसारकूटा,
 निणि छलुत्तरा वेअहकूटइया, नव मंदरकूटा पमाचा ।
 एवामेव मपुत्रावरेणं जंबूद्वीपे दांवे चचारि सचच्छा कूटा-
 सया भवेत्तीति मक्त्वायं ॥

जम्बूद्वीपे कियमित वर्षभरकृतानि इत्यादि प्रथमसूत्रं व्यक्तम् । उ-
 त्तरसूत्रेपदपञ्चाशद्वेपञ्चा कृतानि । तथादि-सुद्रीहमवच्छिन्नरामो
 प्रत्येकमेकैकद्वय, महाहिमवच्छिन्नरामोः प्रत्येकमष्टौ, निषधनीस-
 वतोः प्रत्येकं नव, सर्वसंख्या ५६ । बह्वस्कारकृतानि पञ्चवतिः ।
 तथापा-सरलवह्वस्कारेषु पांडुरासु १६ प्रत्येकं चतुष्टयभावात्
 ६४ गजदन्ताकृतिबह्वस्कारेषु गन्धमादनसौमनसयोः सप्त २
 मादयवद्विपुत्रमजयोः नव इति, वमयमीलेन यथोक्तसंख्या, श्रीण
 पकुत्तराणि वैताहयकूटस्यतानि, तत्र भरतेरावतयोर्विजयानां
 च वेनाश्वेषु चतुक्षिप्रादि प्रत्येकं नव संभवात्तुक्तसंख्यानयनं
 सुवैतनाश्वेषु च कृताभावात् । अत एव वैताश्वेषु न दार्घ्यप-
 षोपादाने, विशिष्यस्य व्यस्येककृत्यात्, अत्र च एवचच्छेपस्या-
 भावाद्दिति । मेरो नव, तानि चन्दनवनगतानि प्राहाणि, न
 अत्रहालवनगतानि दिग्घनितकृतानि, तेषां जूमिगानिउत्पलेन
 इत्यनभ्रकृत्यर्थाविति । संप्रहाणगथायाम्-" एवयकूटा य " इ-
 त्थय चोऽनुत्तमसुवृत्तम् । नम चतुक्षिप्रादृपभ्रकृतानि, तथा-
 अष्टौ जम्बूवनगतानि, तावन्त्येव शाहमलविनगतानि भद्रशा-
 लवनगतानि च सर्वसंख्या ५७५ आश्विनंशयाकानि अप्राणि । तनु
 तार्दि एनकुगथात् उवरसूत्रे-" चत्तारि सच चछा कूटसया " इ-
 त्येयंरूपे संख्याविरोधः उच्यते-एषां नियताधारकृतेन स्वतन्त्र
 गिरिस्वाङ्क कृतेषु गणना । अयमेवाशयः अत्रपकटसंख्यासूत्र-
 पृथक्करणेन सूत्रकृताः स्वयमेव दर्शयिष्यन्ते, यश्च प्राक् अत्रपकृ-
 टाधिकारे-" कश्चि षंने । जंबूद्वीपे दांवे वसअकूटे षामं
 पत्रव पवणने । " इति सूत्रम्, तच्छिन्नोच्चमया प्रतपं व्याक्ये-
 यानि सप्त सर्वसंख्या । जं ६ वक्त्र ० । स्था ० ।

अथ तीर्थानि-

जंबूद्वीपे णं जंते ! दांवे जरहे वासे कति तित्था एण-
 चा । गोयमा ! तत्रो तित्था पणणचा । तं जहा-मागहे,
 वरदामे, पभासे । जंबूद्वीपे णं दांवे एरवए वासे कति
 तित्था पणणचा । गोयमा ! तत्रो तित्था पणणचा । षं
 जहा-मागहे, वरदामे, पजामे । जंबूद्वीपे णं दांवे महा-
 विदेह वासे एगमेमे चक्कवद्विजयए कति तित्था पणणचा ।
 गोयमा ! तत्रो तित्था पणणचा । तं जहा-मागहे, वरदामे,
 पभासे । एवामेव सपुत्रावरेणं जंबूद्वीपे दांवे एमं वि उ-
 च्चरं तित्थमए जवतीति मक्त्वायं ति ॥

प्रथमसूत्रे तीर्थानि चक्षिणां स्वस्वक्षेत्रमिच्छामु साधनार्थं
 महाजलावतरणस्थानानि । उत्तरसूत्रे भरते श्रीणि तीर्थानि प्रकृ-
 तानि । तथापा-मागपे पूर्वस्थां गङ्गासङ्गमे ससुद्रस्व, वरदाम द-
 क्षिणस्थां, प्रभासे पश्चिमयांसिभुसङ्गमे ससुद्रस्या । एवैमेराव-
 तसुत्रमपि भावनीयम् । नवरं नयो चात्र रकाःस्तवत्यौ, तयोः
 ससुद्रसङ्गमे प्रागधप्रभासे वरदामाभ्ये वनत्रयोपेक्षया तथैव,
 विजयसुत्रे चायं विधेयोः-विजयसत्का गङ्गादि ४ महानदीनां
 यथाई शीनाशोतेऽयोः सङ्गमे मागधप्रनामाश्वयनि भावनी-
 यानि, वरदामाश्वयानि तेषां मध्यगतानि भाव्यानि, एथमेव पूर्वा-
 परमीलेन एकं द्वपुत्रं तीर्थंशतं भवतीत्याख्यातमिति ।
 जं ६ वक्त्र ० । स्था ० ।

अथ श्रेणयः-

जंबूद्वीपे णं जंते ! दांवे केवड्यात्रो विज्जाहरसेटीओ,
 केवड्याओ आनिअंगमेटीओ पणणचाओ । गोयमा !
 जंबूद्वीपे दांवे अहमहो विज्जाहरसेटीओ, अहसहो
 आनिअंगमेटीओ पणणचाओ । एवामेव मपुत्रावरेणं
 जंबूद्वीपे दांवे छत्तीससेटीसए जवतीति मक्त्वायं ।

प्रथमसूत्रं व्यक्तम् । उत्तरसूत्रे गौतम ! जम्बूद्वीपे द्वीपे
 अष्टपदिर्विधावभेणयः विधाधरावाससृता वैताश्वानां पूर्वा-
 परोद्विधादिपरिच्छेदा आयतमेकला जवती चतुक्षिप्रादि
 वैताश्वेषु दक्षिणत उत्तरतश्च एकैकश्रेणभावात् नंधयाष्टपदि-
 रानियाभ्यभेणयः । एवमेव पूर्वापरमीलेन जम्बूद्वीपे द्वीपे पद-
 विशदधिकं श्रेणयात् प्रवतीत्याख्यातम् ।

अथ विजयाः-

जंबूद्वीपे णं जंते ! दांवे केवड्या चक्कवद्विजया, केवडाआ-
 ओ रायहालीओ, केवडाओ तिमिसुहाओ, केवडाओ
 संकपपायगुहाओ, केवड्या कयमहाया देवा, केवड्या
 एट्टमालया देवा, केवड्या उमचकूटा पणसा । गोयमा !
 जंबूद्वीपे दांवे, चोचीसं चक्कवद्विजया, चोचीसं रावहाण-
 ओ, चोचीसं तिमिसुहाओ चोचीसं संहण्णपायगुहाओ,
 चोचीसं कयमालगा देवा, चोचीसं एट्टमालगा देवा, चो-
 चीसं उमचकूटा पणया पणणचा ।

प्रथमपुत्रं वयस्कम् । उत्तरसूत्रे जम्बूद्वीपे द्वीपे चतुःश्लिशावकवर्षि-
विजयास्तत्र द्विशिशावकवर्षिद्विजयः द्वे च भरंनरावने, प्रन-
बोरधि । अक्षवर्षि विजयेतद्वेकैकवर्षेण च कचवर्षि विजयशम्भु-
बाणवर्षे सत्वात्, एवं चतुःश्लिशात् राजधान्यस्तुःश्लिशावर्षिभ्र-
शुदाः । अतिथैताद्वयमेकैकवर्षे यथात्, एवं चतुःश्लिशात् सायनप्रपात-
शुदाः । चतुःश्लिशात् कृतमाश्वेवाः, चतुःश्लिशावकमाश्वका देवा-
चतुःश्लिशात् चतुःश्लिशावकमाश्वकाः पर्वताः प्रकृताः । प्रतिश्लेष् संस-
वतः चकत्वातिनो द्विशिजयसुकनामयासायमेकैकसन्धावत्, यथा-
चत्वारि विजयद्वारे प्रकृते राजधान्याद्दिग्भरसूत्रे तद्विज-
यात्सर्गवत्सर्वेति ।

अथ ह्यः—

जंबूद्वीपे दीवे केवड्भा महद्दहा पण्यता ? । गोयमा !
मोक्षस महद्दहा पाचा ।

प्रथमसूत्रे वयस्कम् । उत्तरसूत्रे षोडश महाह्वराः, षडूर्ध्वचराणां
शीताशीतोद्दयोश्च प्रत्येकं षड्च । जं० ६ वक्र० । २था० । (षड्द्वय-
सूत्रकं सूत्रम् 'दह' शब्देऽसंभवभागे २४७३ पृष्ठे ऋष्यभ्यम्)
अथ नाश्लिशाः—

जंबूद्वीपे ण भंत ! दीवे केवड्भाओ महाण्डंओ वास-
हरपवडाओ, केवड्भाओ महाण्डंओ कुंटरपवडाओ पाण्य-
ताओ ? । गोभ्रमा ! जंबूद्वीपे दीवे चोद्दम महाण्डंओ
वामहरपवडाओ, छावत्तरिमहाण्डंओ कुंटरपवडाओ,
एवामिव सपुववावरं जंबूद्वीपे दीवे एण्ठति महाण्डंओ
भवंतीति मक्त्वायं ।

जम्बूद्वीपे द्वीपे कियस्यो महानाणो वर्षधरेज्यः । ताम्बुध्याव
नद्वयपदशः । इति । वर्षधर इत्येषः प्रवहति निर्गच्छन्तीति वर्षे-
धरप्रवाहः । अन्वयात् कुण्डप्रसवाणाम्पि वर्षधरतिष्ठन्त्येषु धर-
प्रसवेन वर्षधरप्रजया इति भाष्ये स्थाप्य । कियस्यः कुण्डप्र-
जया वर्षधरनिम्बवर्तिकुण्डनिर्मिताः प्रकृताः ? । गौतम ! जम्बू-
द्वीपे चतुर्दशमहाणणो वर्षधरद्वयप्रजयाः जरतनङ्गादयः प्रति-
श्लेष् द्विशिजावाव कुण्डप्रजयाः पट्टसप्ततिर्महाणणः, तत्र शीता-
या उर्दीधेव्यधसु विजयेषु शीतोदाया याम्बेव्यधसु विजये-
षु च एकैकजायेन षोडश गङ्गाः षोडश सिन्धवश्च । तथा शी-
ताया याम्बेव्यधसु विजयेषु शीतोदाया उर्दीधेव्यधसु विजये-
षु च एकैकजायेन षोडश रक्तवर्षवश्च, एवं चतुःपुत्रेः
जान्दश च प्राणुका इत्यनेनैवः सर्वमीदमेन पदसप्ततिरिति कुण्डप्र-
जान्दश तौ शीताशीतोदापरिचारमुत्पत्त्येनासंभवदपि महानदी-
संभवस्थविजयगतचतुर्दशसहस्रानदीपरिचारे संपुत्रपेत्त्येन
माव्यम् । एवमेव पूर्वोपरिण चतुर्दशसहस्रसप्ततिरुपसंख्यामीश-
नेन जम्बूद्वीपे नवतिर्महाणणो भवन्तीत्याख्यातमिति । जं० ६
वक्र० । २था० । स० । (तासां चतुर्दशमहाणदीनां नदीपरिचा-
रसंख्या समुद्रमवेशांशुं 'महाण' शब्दे बध्वाते)

जंबूद्वीपे दीवे द्वेभवपट्टेष्वधसु चासिमु वारसुचरे स-
श्लिशासपमहस्से भवंतीति मक्त्वायं ।

जम्बूद्वीपे द्वेभवतट्टेष्वधसुतयोः क्षेत्रोद्देशसहस्रकोचरं नदी-
शतसहस्रं प्रथतीर्थेवमाख्यातम् । अथ शतसहस्रकोचसहस्रयो-
वप्रसंख्यायां सहस्राणि प्रतीयन्ते । अन्वयात् षट्पञ्चाशत्सह-
स्राणां चतुर्गुणे संख्याश्लेषः यथात्, इत्येते च शब्दसाह-
चर्षोर्ध्वप्रतिपत्तिः । यथा- रामशब्दमप्याश्विन्यत्र रामशब्देन द्वाश-

रथिलं द्वेमण्यम् साहचर्षोव प्रतीयते, न तु रेणुकासुत इति ।
जं० ६ वक्र० ।

जंबूद्वीपे दीवे हरियासरम्भगामेसु दो चड्डीसा सखि-
श्लासयसहस्सा भवंतीति मक्त्वायं ।

तथा— "जंबूद्वीपे" इत्यादि सुबोधो, द्वयोर्वेधयोः सहोक्तौ
हेतुः प्राग्बोधः (हरीति) हरिसलिला पूर्वाणवगा, हरिवर्षे
हरिकान्ता चापराणवगा, रम्यके तरकान्ता पूर्वाणवगा, नारिका-
न्ता चापराणवगा सर्वसंख्यया जम्बूद्वीपे द्वीपे हरिवर्षरम्यक-
वर्षयोर्द्वे चतुर्दशसिद्धसाधिके सलिलाशातसहस्रे भवन् इति
षट्पञ्चाशत्सहस्राणां चतुर्गुणेन एकजात एव ज्ञायम् ।
अथापि सहस्रपरतया न्यायानां प्राग्बुत् । जं० ६ वक्र० ।

अथ मेरुतो दक्षिणवर्षा कियस्यो नद्य इत्याह—

जंबूद्वीपे णं नंत ! दीवे मंदरपव्वयसम दक्षिणेषणं केव-
ड्भा सलिलासयसहस्सा पुरच्छिपपवच्छिपामिमुद्दहा
लवणसमुद्रं समप्येति ? । गोयमा ! एगे छण्यउप सलिला-
सयसहस्से पुरच्छिपपवच्छिपामिमुद्दहे लवणसमुद्रं सम-
प्येति ति । जंबूद्वीपे णं भंने ! दीवे मंदरस पव्वयसस
उत्तरं केवड्भा सलिलासयसहस्सा पुरच्छिपामिमुद्दहा-
लवणसमुद्रं समप्येति ? । गोयमा ! एगे छण्यउप सलिला-
सयसहस्से पुरच्छिपपवच्छिपामिमुद्दे० जाव समप्येद । जं-
द्वीपे णं भंत ! केवड्भा सलिलासयसहस्सा पुरत्याजि-
मुद्दहा लवणसमुद्रं समप्येति ? । गोयमा ! सत्त सलिलासय-
सहस्सा अड्डीवीसं च सहस्सा० जाव समप्येति । जंबूद्वीपे
णं भंत ! केवड्भा सलिलासयसहस्सा पवच्छिपामिमुद्दहा
लवणसमुद्रं समप्येति ? । गोयमा सत्त सलिलासयसह-
स्सा अड्डीवीसं च सहस्सा० जाव समप्येति, एवामेव सु-
व्वावरेणं जंबूद्वीपे दीवे चोद्दम सलिलासयसहस्सा छ-
पण्येणं च सहस्सा जवंतीति मक्त्वायं ॥

"जंबूद्वीपे दीवे" इत्यादि वयस्कम् । नवरम् उत्तरसूत्रे एकं पञ्चवर्षि-
सहस्राधिकं सलिलाशनसहस्रम् । तथाहि— नरम्भे गङ्गायाः सि-
न्धोश्च चतुर्दशचतुर्दशसहस्राणि, द्वेभवेन रोहिताया रोहितान्-
शयायाश्चापिद्विशिण्ट्याद्विशितिसंख्यां, हरिवर्षे हरिसलिला-
या हरिकान्तायाश्च षट्पञ्चाशत् २ सहस्राणि, सर्वमीलेन यथो-
क्तसंख्या । अथ मेरोरुत्तरवर्तिनीनां संख्या प्रथमसूत्रे हि मेरुतो
दक्षिणोत्तरदिग्भगावर्तिनी पूर्वापरसमुद्रप्रवेशरूपविशिष्टार्थविषय-
क, तेन मेरुतः ब्रह्मपुत्रोपरसमुद्रप्रवेशेऽभिप्रेतयोरनयोर्निर्बन्धस्य
नन्तर्भाषः, यथाप्रथमे निर्बन्धनात्मस्य शिष्टव्यथद्वारात् । अथ पू-
र्वोऽभिमुखाः कियस्यो लवणोर्ध्वे प्रविशन्तीत्याह— "जंबूद्वीपे दीवे"
इत्यादि । जम्बूद्वीपे द्वीपे कियस्यो नद्यः पूर्वोऽभिमुखाः लवणोर्ध्वे
प्रविशन्ति, कियस्यः पूर्वसमुद्रप्रवेशेऽपि इत्येतेः इदं च प्रथमसूत्रे
केवलं नदीनां पूर्वदिग्भामित्युक्तपदस्य विषयकं, तेन पूर्वस्यात्

प्रसूयाग्निघने, उत्तरसूत्रे सप्त नदीलक्षणानि, अष्टा-
विंशतिश्च सहस्राणि यावत् समुपसर्पन्ति । तथा-पूर्वसूत्रे
मेघनो दक्षिणदिग्भिर्नीनामेकं पश्चतिसहस्रांशकं लक्ष-
णं, तत्रैवं पूर्वं पूर्वोत्थिनामीत्यागम्यन्वष्टानवतिः सहस्राणि-
एवमुदीच्यनदीनामव्यष्टानवतिः सहस्राणि शीतापरिकरनद्य-
श्च लक्षाणि द्वाविंशतिसहस्राणि च, स्वोपेष्टे यथोक्तं मान-
म् । अथ पश्चिमोत्थिनामिनीनां संख्याप्रधानार्थमाह-“ जंबू-
द्वीपे, तत्रैवं इत्यादि । इदं आनन्तरसूत्रवत् वाच्यं, संख्या योज-
नीया, परस्परं निर्दिश्यन्त्यात् । संप्रति सर्वस्वरित्संकलनामाह-
“ पश्चानिच सप्तुषवावरेण ” इत्यादि व्यक्तं, नवरम् जम्बूद्वीपे
द्वीपे पूर्वोत्थिनामिनीनामपरात्पश्चिमामिनीनां च नदीनां सप्तौजने
चतुर्दशलक्षाणि चतुष्शतशत सहस्राणि जयन्ति इत्यादिवाच्यम् ।
ननु इयं सर्वस्वरित्संख्या केवलपरिकरनदीनां, महानदीसहिताना-
नां वा नास्तीति ? उच्यते-महानदीसंहानामिति संभाव्यते,
संभावनात्वात् न तु कञ्चनजियगत्सप्तचतुर्दशवर्णनाधिकारो
प्रवेष्टो च सर्वसंख्या आहाना सह चतुर्दशप्रतिनदीसहस्रैः
समन्वित्ता भवतीति श्रीमद्यगिरिकुण्डलुहृत्केशविचारसूत्र्या-
दिवचनमिति । श्रीरत्नगोचरसूत्र्यस्तु स्वसूत्रसमासे-“ अष्टस-
वति महानद्यश्च, चारस अनन्तरैव देसा उ । परिअनरैव
चरुत्स, एवं कुण्डलसहस्रा य ॥ १ ॥ ” इति महानदीनां पृथक्माणे
चकुरीत । तस्यै तु बहुभुवनग्रन्थे । नन्वत्र प्रत्येकमष्टाविंशतिसह-
स्रनदीपरिवारा द्वाष्टशतमनः सप्तनदीसंकलनात्वां कथं न
गणित्वा ? उच्यते-इयं सर्वस्वरित्संख्या चतुर्दशसहस्रांलक्षणं
श्रीरत्नगोचरसूत्रिणः स्वोपेष्टेऽस्मत्संख्या सप्तुषु, तथा प्रतिमहान-
दीपरिवारमौलने स्वसंकलनविचारसूत्रे श्रीजिनप्रसन्नगिष्णुमा-
भ्रमणोद्दिष्टकारैः श्रीमत्सयगिर्षोद्दिष्टकारैश्चाम्बनदी-
परिवाराः समष्टयं चोक्ताः श्रीहरिजन्तुसूत्रिणस्तु “ अष्टा जात्रा-
वृ ” इत्यादि गाथायाः संमष्टयां चतुर्दशोत्तिप्रमाणा कुण्डनदी-
रत्नमौल्यं तत्सूत्रानि इमा एव द्वाष्टश नदीः चतुर्दशमनः २ नदी-
सहस्रैः सह मिलित्य यथोक्तसंख्याऽपुत्रि । तद्यथा-“ अउत्स
सहस्रसुगुणिका, अदनीसखुईउ विजयमयिऽऽष्टा । सीअणउ-
णिवधनी, सीओअण वि प्रमेव ॥ १ ॥ ” कैश्चतु जयविजय-
गतयोः मत्तुामिन्यवोः रकारकवयोःवा अष्टविंशतिसहस्रनदी-
लक्षणः परिवारः, स एवासन्नयोपचारोनाम्ननदीनां परि-
वारतयोक्तं सयनोऽसर्वेयते, यदन्तर्नदीपरिवारमाश्रित्य मत-
सिद्धवर्धमानादिना केनाऽपि हेतुना प्रत्यनसूत्रकारेणाऽपि
सिद्धवर्धसंकलनायां गणित्वाऽपि अत्रापि तस्य बहुभुवनग्रन्थमा-
ह विवास्तनदीपरिवारनदीसंकलनाऽपि क्रियते, तदा जम्बूद्वीपे
द्विनवतिसहस्रांशिकाः सप्तशतं स्रवाः नदीनां जयन्ति ।
यद्वक्तम्-“ सुते अउत्स अण्का, उण्वसहस्रसजंबूदीशमम् ।
हुति च सत्तरस अण्का, बाणउरै सहस्रससिंशता च ॥ १ ॥ ”
इति । एतेषां जम्बूद्वीपग्रन्थसुकार्याणां विषयके मीलके विष-
यभूते इयं समष्टया भवतीति । अथ जम्बूद्वीपस्यास्य लक्ष-
णप्रमाणनाप्रतीत्यर्थं दक्षिणांशराश्यां केशयोजनसर्वांशमौल-
नं जिह्वासनामुपकाराय दृश्यते । यथा-१०००००, अत्र सर्वांशं
सकथो जनप्रमाणम् । अत्रापि जगतिसत्कमूलविषयकम्ः स्वस-
द्विगतमुल्लवनेऽनन्तौवनीय इति । जं ६ व ३० ।

अथ जम्बूद्वीपे अन्नादिसंख्यां पृच्छन्ति-

जंबूद्वीपे षो जने । दीर्घे कइ चंदा पजासिधु, पजासिति,

पयासिस्मंति, कइ सूरिया तवईधु, तवेति, तविस्संति,
केवइआ थस्सत्ता जोगं जोईधु, जोअंति, जोइस्संति; केवइ-
आ पडमग्गा चारं चरिईधु, चरंति, चरिस्संति; केवइआथो
तारागणकोडाकोडीथो सोभिमु, सोजिति, सोजिस्संति प ? ।
गोयया । दो चंदा पयासिधु ३, दो स्वरिआ तवईधु ३,
उपपणे एकत्तवा जोगं जोईधु ३, ज्वावचरं महमग्गसयं
चारं चरिधु ३ । “ एयं च सयसहस्रं, तेचींयं ससु
जने सहस्साइं । एव च सया पएणाया, तारागणकोडिकी-
कीणं ॥ ? ॥ ”

जम्बूद्वीपे भगवत् । द्वीपे कति चन्द्राः प्रभासितवन्तः-प्रकाश-
नीयं वस्तु उद्घोषितवन्तः, प्रभासयन्ति उद्घोषयन्ति, प्रभास-
यिष्यन्ति उद्घोषयिष्यन्ति, उद्घोषतामकमोद्याचक्रमयइलाना-
नामुष्णप्रकाशो ऽपि जने उद्घोषते इति व्यवह्रियते, तेन तथा प्रश्ने-
अनादिनिशये जगत्स्वर्णनिरिति ज्ञानतः शिष्यस्य कालप्रय-
निर्देशनं प्रश्नः, प्रष्टव्यं तु चन्द्रादिसंख्या । तथा कति सूर्यास्ता-
पितवन्तः आरामव्यतिरिक्तवस्तुनि तां जनेनवन्तः, एवं
तापयन्ति, नापयिष्यन्ति । आतपनामकमोद्याद् रविमण्डला-
नामुष्णः प्रकाशस्ताप इति बोके व्यवह्रियते, तेन तथा प्रश्नो-
क्तिः, तथा कियन्ति नक्षत्राणि येषां स्वयं नियतमण्डलवा-
रित्वेऽप्यविययान्नेकमण्डलवाशिर्भूमिजमण्डलक्षममार्गोऽप्येहेः
सह संख्यं युक्तवन्ति प्राप्तवन्ति, युञ्जन्ति शानुचरन्ति,
योञ्जयन्ति प्राप्यन्तात् । तथा कियन्तो महाप्रहा अङ्गारका-
द्यश्चारां मण्डलक्षेत्रपरिभ्रमि चरितवन्तो अतुभूतवन्तः,
चरन्ति अतुभूयन्ति, चरिष्यन्ति अतुजन्तिष्यन्ति ? । एषां ससय-
क्षेत्रवर्तिनां सर्वेषामपि उद्योत्पत्काशां गतिश्चारा इत्यादिष्यते,
तथाऽप्यव्यवहृत्पदेशविशेषोऽप्यात्राप्येव चकतिचाराद्भिर्गतिवि-
शेषैर्गतिमर्षेण वैषां सामान्यगतिशब्देन प्रश्नः । तथा कियत्य-
स्तारागणकोट्यः शोभितवन्तः शोभां भूतवन्तः, शोभन्ते, शो-
भिष्यन्ति ? । एषां च चन्द्रादिसूत्रोक्तकारणाज्ञानेन बहुलपञ्जा-
दीं भास्वरत्वमेव शोभमानत्वविशेषं प्रश्नमित्याह । अत्र
सूत्रेऽनुक्तोऽपि बाशाब्दो विकल्पयोजनार्थे प्रतिप्रश्नं बोध्यः ।
जगवान्हाह-गौतम । द्वौ चन्द्रौ प्रभासितवन्तो, प्रभासते, प्र-
भासिष्यन्ते च । जम्बूद्वीपे क्षेत्रे सूर्यास्ताऽप्यं दिश्यामन्व-
शोपयोर्दिशोऽप्यन्तःप्रकाशमानत्वात्, प्रष्टवन्तु च प्रभास-
ितवन्त इत्यादीं यो बहुवचनेन निर्देशः स प्रश्नरीतिर्बहुवच-
नेनैव भवतीति ज्ञापनायः । एकाण्यतरनिर्णयस्य तु सिद्धा-
न्तोत्तरकाले संज्ञयः, एवं सूत्रेऽनुक्तोऽपि जावनीयम् । तथा द्वौ
सूर्यौ तापितवन्तो, जम्बूद्वीपेऽर्धमिति शेषः; क्षांशस्य क्षेत्रे
अन्नाऽन्नाऽप्यं दिश्यामन्वप्यशोपयोर्दिशोः सूर्याभ्यां ता-
प्यमानत्वात् । तथा चतुष्शतशतलक्षत्राण्येकैकस्य अण्डस्य प्र-
त्येकमष्टाविंशतिनक्षत्रपरिवारात् येषां युक्तवन्तीत्यादि प्राप्य-
त् । तथा यदसतीत्तं परहसत्सुत्तं महाप्रष्टवन्तः, एकैकस्य
अण्डस्य प्रत्येकमष्टासूत्रिमैष्टाणां परिवारजावात् अरं
चरितवदित्यादि । तथा पद्येन ताहामानमाह-तारागणको-
टिकोटीनामकसंज्ञं त्रयस्त्रिंशत्तु सहस्राणि, नव च हानानं,
पञ्चाशानि पञ्चाशदशकानि भवन्ति । प्रतिचन्दं तारागण-
कोटाकोटीनां पदपदिसहस्रनवशताधिकपञ्चसप्ततैत्तैः जयमान-
त्वाद्भिः । जं ६ व ३० ।

जम्बूद्वीपे निविद्धैर्वा प्रमुहाह-
 जंबूद्वीपे द्वीपे केवडया निधिररणा सव्वगोणं पण्यसा ।।
 गोयमा । तिषि उच्चराणि गिरियणसया सव्वगोणं पण्य-
 सा । जंबूद्वीपे द्वीपे केवडया निधिरयणसया परिजोगत्ताए
 हव्वमागच्छंति ।। गोयमा । जह्वसपए उचीसं, उकोस-
 पए दोषि सच्चराणि गिरियणसया परिजोगत्ताए ह-
 व्वमागच्छंति । जंबूद्वीपे द्वीपे केवडया पंचिदियरयणसया
 सव्वगोणं पण्यसा ।। गोयमा । दो दमुत्तरा पंचिदियरयण-
 सया सव्वगोणं पण्यसा । जम्बूद्वीपे द्वीपे जह्वसपदे वा उको-
 सपदे वा केवडया पंचिदियरयणसया परिजोगत्ताए
 हव्वमागच्छंति ।। गोयमा । जह्वसपए अट्टावीसं उकोसपए
 दोषि दमुत्तरा पंचिदियरयणसया परिजोगत्ताए हव्वमा-
 गच्छंति । जंबूद्वीपे णं भंते । द्वीपे केवडया एगिदियरयणस-
 या सव्वगोणं पण्यसा ।। गोयमा । दो दो दमुत्तरा एगिदि-
 यरयणसया सव्वगोणं पण्यसा । जंबूद्वीपे णं भंते । द्वीपे
 केवडया एगिदियरयणसया परिजोगत्ताए हव्वमागच्छंति ।।
 गोयमा । जह्वसपए अट्टावीसं, उकोसणं दोषि दमुत्तरा
 एगिदियरयणसया परिजोगत्ताए हव्वमागच्छंति ।।
 जंबूद्वीपे णं भंते ! द्वीपे केवडयां आयापविकखेणं,
 केवडयां पारिकखेणं, केवडयां उच्छेदेणं, केवडयां उहं
 उच्चत्तणं, केवडयां सव्वगोणं पण्यसा ।। गोयमा ।।
 जंबूद्वीपे द्वीपे एगं जोअणमयसहस्सं आयापविकखे-
 णं, तिषि जोअणमयसहस्सं सोत्तम ए सहस्सां
 दोषि अ सत्तावीसं जोअणसए तिषि अ कोमे अट्टावीसं
 च धणुसयं तेरस ए अंगुत्तां अरुं गुहं च किंचि विसे-
 सादिअं पारिकखेणं, एगं जोअणमहस्सं उच्छेदेणं, पण्य-
 उतिजोअणसहस्सां सादरेणं उहं उच्चत्तणं, सादरेणं
 जोअणसयसहस्सं सव्वगोणं पण्यसा ।।

“ जंबूद्वीपे ” इत्यादि । जम्बूद्वीपे द्वीपे किंयन्ति मिथिरत्तानि
 उच्छेदयन्ति धानानि, यानि वृद्धानि नदीमुखस्थानि चकवर्ती ह-
 स्तगतपरिपुण्यपट्टव्यवसायिदिदिविजयव्यवसायः । एतन्नपःकरणमा-
 नन्तरं स्वसाधकरीगतं, तानि सर्वांग्रेण सर्वसंख्यया प्रकृतानि ।।
 भगवानाह-गौतम ।। अंग्रेण वटुत्तराणि निधिररत्तानि सर्-
 वंग्रेण प्रकृतानि । तद्यथा-नवसंख्याकानि निधानानि चतुस्त्रि-
 शता गुणानि इति यथोक्ता संख्येति । इयं च स्वसामांश्वय प्ररु-
 पणा कृता । अथ निधिपतीनां कति निधानानि विवाङ्कितकाले
 भोग्यानि भवन्तीति प्रश्नमाह-“ जंबूद्वीपे द्वीपे ” इत्यादि ।
 जम्बूद्वीपे किंयन्ति मिथिररत्तानि परिमोषमनया उत्पन्नं प्र-
 योजने सकृत्तन्निवर्त्तयार्थमाण्येति “ हव्वे इति ” शीर्षं चका-
 भिशाजोपरयनन्तरं, निर्विलम्बमित्यर्थः, आगच्छन्ति ।। भगवा-
 नाह-गौतम ।। जयन्त्यपदे वदन्तिराज जयन्त्यपदेभानिं चक-
 वरतीनां नव निधानानि चतुर्गुणानि यथोक्तसंख्याप्रधानीति,
 उच्छेदपदे तु के समख्यधिक मिथिररत्तशते परिमोषव्यत्या शी-
 प्रमागच्छन्तः । उच्छेदपदेभानिं चकिणां त्रिशता नव नव

निधानानि भवन्तीति नव त्रिशता गुण्यन्ते, इत्युपपद्यते यथो-
 कसंख्येति । अथ जम्बूद्वीपवर्तिचकवर्तिरत्तसंख्यां पिपुच्छि-
 पुराह-(जम्बूद्वीपे चि) जम्बूद्वीपे द्वीपे भवत ! किंचि-
 त्पञ्चन्द्रपरत्तानि सेनापय्यादीनि, तेषां शतानि सर्वांग्रेण
 प्रकृतानि ।। भगवानाह-गौतम ।। हे दोषकरे पञ्चन्द्रपरत्तशते
 सर्वांग्रेण प्रकृते । तद्यथा-चक्रुष्टपदेभानिनां त्रिशतां चकिणां
 प्रत्येकं सप्त पञ्चन्द्रपरत्तसङ्ख्यां न सप्तसंख्यां त्रिशता गुण्यते,
 भवति यथोक्तं मानम् । ननु निधिसर्वांग्रेण प्रकृत्यां चतुस्त्रि-
 शता गुणनं, पञ्चन्द्रपरत्तसर्वांग्रेण प्रकृत्यां तु किमिति त्रिशता गुण-
 नम् ? नच्यते-चतुर्षु वास्तुदेवविजयेषु तदा तेषामनुपलभ्यमान्
 निधीनां तु नियनभावत्वेन सर्वदाऽऽयुपलब्धेः, तेन रत्नसर्वांग्रे-
 स्य रत्नपरिमोगसुत्ते च न कश्चित्संख्याकृतो विशेष इति ।
 अथ रत्नपरिमोगप्रश्नमुत्तरमाह-“ जंबूद्वीपे ” इत्यादि प्रायो
 व्याख्यातव्याप्त्यकम् । अथेकपिन्द्रपरत्तानि प्रकथयितुमाह-“ जंबू-
 द्वीपे ” इति व्यकम् । तत्रम् एकपिन्द्रपरत्तानि चकिणां उक्ता-
 इति तेषां शतानि इति । अथेकपिन्द्रपरत्तपरिमोगस्यं वृत्त-
 त्वाह-“ जंबूद्वीपे चि ” व्यकम् । अथ जम्बूद्वीपस्य विष्कन्नाज-
 दीनि वृत्तत्वाह-(जंबूद्वीपे चि) अथ स्य विष्कन्नाजामप-
 रिक्षयाः प्राग् व्याख्याताः, पुनः प्रकथययौकरणं तु उच्छेदादिक्ले-
 शप्रमेभ्यश्चकरणस्य प्रकृत्यादिक्लेशणशोभाविषयजनकस्यैकप-
 कारायेति । तेनोच्छेदादिस्ये जम्बूद्वीपे द्वीपम्, अथ दीपशब्दस्य
 द्वीपत्वनिर्देशः, द्वीपेऽपि धर्तव्यत्वात्, किंयदुच्छेदधर्तव्येन, भूमिप्र-
 विष्टत्वेनेत्यर्थः किंयदुच्छेदधर्तव्येन, भूमिगतत्वात् धर्तव्येनेत्यर्थः । कि-
 यच्च सर्वांग्रेण तु एतदुच्छेदात्तन्निवर्त्तयितुं प्रकृतम् ? भगवानाह-गौ-
 तम ।। विष्कन्नाजामपरिक्षेपविषयं निर्वचनस्यं प्राप्यन्, उच्छेदा-
 दिनिर्वचनस्ये तु एक योजनसहस्रानुद्वयेन सान्निरेक्या नवन-
 वनियजनसहस्रानि कृद्धान्त्वेन सान्निरेकं योजनशतसहस्र
 सर्वांग्रेण प्रकृतम् । ननु तुष्टव्यव्यवहारां जहाश्यादीं, अथान्य-
 वहारस्तु पंचतन्निधानादौ प्रसिद्धाः, द्वीपे तु एक, व्यवहारावि-
 षयत्वादिनि ? इत्यन्ते-सप्तभूतलादाभ्य रत्नप्रजायाम्भः सह-
 स्त्रायोजनानि यावत्तन्तेऽधोऽर्धमाव्यव्यादिषु जम्बूद्वीपव्यवहार-
 रथापलक्ष्यमानत्वेनोच्छेदव्यवहाराः सुप्रासक्त एव । तथा जम्बूद्वी-
 पोत्पन्नानां तीर्थकृतानि जम्बूद्वीपमेरोः परमगवनाजिषेकशोभाया-
 म्निर्वापेच्यमानत्वात् जम्बूद्वीपव्यवहारात्पुत्रेकामजिषेकस्य जाय-
 मानत्वेनोच्छेदव्यवहारात्ऽप्यागमे सुप्रासिक्त एवेति । जं०७वक्त्र० ।

अथास्यैव शास्त्रतत्त्वात्किं प्रश्नप्रश्नाह-
 जम्बूद्वीपे णं जंते । द्वीपे किं सासए, किं अमासए ।।
 गोअया । मिअ सासए, मिअ अमासए । से केणुङ्गां
 भंते । एवं वुच्चइ-मिअ सासए, मिअ अमासए ।। गो-
 अया ।। दव्वट्टयाए सासए, वाणपज्जेवेदिं गंधरसफा-
 सयपज्जेवेदिं असासए, से तेणुङ्गां गोअया ।। एवं
 वुच्चइ-सिअ सासए, सिअ असासए । जम्बूद्वीपे णं भंते ।
 द्वीपे कालओ केवच्चरं होइ ।। गोयमा ।। ण कया वि
 खासि, ण कया वि ण्णिय, ण कया वि चविस्सइ, चविस्सइ,
 चवइ च, पां वस्सइ अ, पुं एणिए सासए अक्खए अ-
 व्वए अवाट्टिए एण्णे जंबूद्वीपे द्वीपे पण्यसा ।।
 “ जंबूद्वीपे चि ” इत्यादि । इहं च यथा प्राक् प्रवचनवैदिका-
 धिकारं ध्यात्वयातम्, तथाऽत्र जम्बूद्वीपव्यवहारेण बोधयामिति ।

एवं च शाश्वताऽशाश्वतो घटो निरन्वयविनिश्चरो हृष्टः, किम-
सावपि तद्वत्, उत नेत्याह—“जंबुद्वीपे ण” इत्यादि । इदमपि
प्राक् पश्चरवेदिकाऽधिकारे व्याख्यातमिति । जं० ।

अथ किं परिणामोऽसौ द्वीप इति विपुच्छिद्रपुराह—

जंबुद्वीपे णं जंते । द्वीपे किं पुढाविपरिणामे, आउपरि-
णामे, जीवपरिणामे, पुगलपरिणामे ? । गोयमा ! पुढविपरि-
णामे वि, आउपरिणामे वि, जीवपरिणामे वि, पुगलप-
रिणामे वि ।

जम्बुद्वीपे जदन्त ! दीपः किं पृथ्वीपरिणामः पृथिवीपाण्डमयः,
किं जलपरिणामः जलापण्डमयः एतादृशी च स्क्वावाचि-
त्तरजःस्क्वाविवद्जीवपरिणामावपि जवत इत्यादाह्याह-
किं जीवपरिणामः जीवमयः घटादिरजीवपरिणामोऽपि भव-
तीत्यादाह्याह—किं पुद्गलपरिणामः पुद्गलस्कन्धनिष्पन्नः क्व-
लपुद्गलापरिमय इत्यर्थः । तजसस्वकान्तुपरिणामादाह्युपस्थत्वेन
एकांतदुःखमादौ तु विवक्ष्यत्वेन जम्बुद्वीपस्य तत्परिणामेऽ-
होकिप्रमाणं कादाचित्कत्वप्रसङ्गः स्यात्स्वनिचलत्वेन तत्परि-
णामे द्वीपस्थापि चक्ष्वापि परिचितं तयोः स्वत एव संदेहाविव-
यत्वेन प्रश्नस्ये उप-यासः जगदानाह—गीतम् । पृथिवीपरिणा-
मोऽपि, पर्वतादिमस्वात् । अग्निपरिणामोऽपि, नदीहृदादिमस्वात् ।
जावपरिणामोऽपि मुखवनादिषु वनस्पत्यादिमस्वात् । यद्यपि
स्वसमये पृथिव्यन्तःकायपरिणामप्रवृत्तयेनैव जीवपरिणामस्य
सिद्धयः, तथाऽपि लोके तयोर्जीवत्वस्याव्यवहारात् पृथग्र-
हणः; वनस्पत्यादीनां तु जावपरिव्यवहारः स्वपरस्मैत इति
पुद्गलपरिणामोऽपि मूलवस्य प्रसङ्गसिद्धत्वात्, काऽप्येवं, ज-
म्बुद्वीपा हि स्क्वन्वयः पदार्थः, स कावयवैः समुद्दिर्तेव
भवान्, समुदायकत्वात् समुदायिन इति ।
अथ यदि चायं जीवपरिणामरूपस्तीह सस्य जीवा अत्रो-
त्पन्नपूर्वाः, उत नेत्यादाह्याह—

जंबुद्वीपे णं भंते । द्वीपे सव्वपाया सव्वज्जीवा सव्व-
ज्जआ सव्वसका पुढाविकाऽयत्ताए आउकाऽअत्ताए तेउ-
काइयत्ताए वाउकाऽअत्ताए वणस्सुइकाइअत्ताए उव्वएण-
पुव्वा । हेना गोयमा ! असं अजुवा अणंतखुचो ॥

जम्बुद्वीपे जदन्त ! द्वीपे सर्वे प्राणाः द्वित्रिचतुरिन्द्रियाः,
सर्वे जावाः पञ्चेन्द्रियाः, सर्वे भूतस्त्वयः, सर्वे स-
त्त्वाः पृथग्रयन्तजावायुकायिकाः । अनन च संशयवहा-
रिकाशिविषयक एवायं प्रश्नः, अनादिनिर्नादनिर्ग-
तानामेव प्राणजीवादिकव्यविशेषपर्यायप्रतिपत्तेः पृथिवीकायि-
कतया अस्कायिकतया तेजस्कायिकतया वायुकायिकतया
वनस्पतिकायिकतया उपपन्नपूर्वा उपपन्नपूर्वाः ? भगवानाह-
“हेता गोयमा ! एवं गीतम् । यथैव प्रवन्तुं तथैव प्रस्तु-
चवारणायम्—पृथिवीकायिकतया यावद्भवन्वपत्तायिकतया
उपपन्नपूर्वाः, कालक्रमेण सत्कारस्थानादीत्वात्, न पुनः सर्वे
प्राणादयो जीवांबेश्या युगएत्त्पन्नाः सकलजीवानामेक-
कां जम्बुद्वीपं पृथग्रयादीमावेतोत्यादे सकलद्वन्द्वनारका-
दिद्वैमाथप्रसक्तेः । न चेतर्हि, तथा जगत्स्वभावाद्दिशि ।
कियन्तो वारानुपगा इत्याह—असकृदेमकदाः, अथवा-अ-
नन्तद्वयः—अनन्तवाराद्, संसारस्थानादिव्यादिति ।

अथ जम्बुद्वीपतिनामो व्युत्पत्तिनिमित्तं जिज्ञासितुः पृच्छति-
से केणुद्वेणं जंते । एवं वुच्चइ—जंबुद्वीपे द्वीपे । गोयमा !
जंबुद्वीपे णं द्वीपे तस्य तस्य देसेहिं देसेहिं बह्वे जंबुरक्खा
जंबुवणा जंबुवणसंजा णिष्ं कुमुमिआउ जाव विदिमंज-
रिविडेसगवरा भिरीए अईव उवसोभेमाणा चिद्धंति । जंबू
सुदंसणाए अणादिए णामं देवे महिंहिएउ जाव पस्सि-
आवमहिइए परिवसइ, से वेणुएणं गोअमा ! एवं वुच्चइ-
जंबुद्वीपे द्वीपे ।

अथ केनाथेन जदन्त ! एवमुच्यते—जम्बुद्वीपो द्वीपः ? जगवाना-
ह—गीतम् । जम्बुद्वीपे द्वीपे तत्र तत्र देशे तत्र तत्र देशे तत्र तत्र
प्रदेशे बहवो जम्बुद्वीपा एकैकस्मात् विरञ्जन्मन्यात्, तथा
बहुनि जम्बुद्वीपानि जम्बुद्वीपा एव समुद्रनावेनावस्थिताः, आ-
वरलस्थितत्वात् । “एकजातीयतरुसमूहो वनम्” इति वचनात् ।
तथा बहवो जम्बुवनसमूहाः जम्बुद्वीपसमूहा एव विजातीयतरु-
मिश्रिताः “अनेकजातीयतरुसमूहो वनसमूहः” इति वचनात् ।
तत्राऽपि जम्बुद्वीपाभिन्व प्राधान्यामिति प्रम्नूतं वणकलाफलम-
म् । अत्रथा अपवृक्षाणां वनसमूहनिमित्तभूतेजम्बुद्वीपपदप्र-
वृत्तानामन्तर्व्येसाङ्क्यत्वात् । ते च कथंभूता इत्याह—नित्यं सर्वे-
कालं कुमुमिताः, यावत्पदात् “णिच्वं माइया णिच्वं त्व-
इया णिच्वं थवइयाउ जाव णिच्वं कुमुमिआइया—लवइअ-
थवइअ—पुहुइअ—गोच्छइअ—जमलिअ—तुवालिअ—विणमिअ-
पणमिअ—सुविभत्ता” इति प्राहम् । एतद्द्वयाख्यानं प्राग्जनस-
एकवर्षकं कृतमिति तत्रोक्तम् । उपकरणेकापेक्षया वृत्ताः रथ्या
अनीव उपशान्तमानास्मिन्नुत्तम् । इदं च नित्यकुमुमिअन्व-
दिकं जम्बुद्वीपानुसत्कृत्केत्रापर्यायं बोध्यम् । अत्र्यर्था
प्रावृत्कालमाविपुष्पफलादिव्यवस्थेन प्रवृत्तत्वात्, एतेन ज-
म्बुद्वीपसमूहो द्वीपा जम्बुद्वीप इत्यादेदितं जयति । अथवा-
जम्ब्यां सुदर्शनाऽनिशानायामनाएतनामा, पूर्वजम्बुद्वीपापर-
व्याख्याननामा देवा महद्विकी, यावत्फरणात् “महजुहुइ”
इत्यादि प्राहम् । पत्तोपमस्थितिकः परिवसति; अथ तेना-
थेन भदन्त ! एवमुच्यते—स्वापिपत्यनाएतनामद्वयव्यतूनया
जम्बोपलङ्किता द्वीपो जम्बुद्वीप इति, सर्वेकदेशो ह्यपरं सर्व-
कदेशं स्मारयति इति । “अदुस्तरं च णं जंबुद्वीपस्स सा-
सए सामभेउजं पणत्तं, जं ण कयाइ ण आस्सि, थ कयाइ
णथि, ण कयाइ थ भायिस्सइउ जाव णिच्वं” इति हेयं, जी-
वाजिगमादौ तथा दर्शनात् । एतेन किमाकारभायप्रत्यवतारो
जम्बुद्वीप इति चतुर्थः प्रश्नो नित्येह इति । जं० उ वल्ल० जं० ।

जम्बुद्वीपस्य मध्ये च मेरुनामा पर्वतोऽस्ति । तथाहि—
महोद मज्जाम्मि त्ति एगिदिं, पणाथे सुरियसुच्छेमे ।
एवं सिरिं उ स जूरिवन्ने, मणोरंमे जोअइ अविमादो ! ? ३ ।

महान् रत्नप्रज्ञाशुभयोः, मध्येदेशे जम्बुद्वीपः, तस्त्वापि बहुमध्य-
देशे सौमनसविश्वप्रभङ्गमाह्वानमाह्वयवन्तद्वीपप्रवन्तचतुष्टयो-
पशोभिनः ममभूमांसे दशसहस्रावस्थाः शारास सहस्रमे-
कमधस्तादपि दशसहस्राणि नवार्थोजनाभि योऽनेकाद्-
शजगंदेश्शमिरिकानि विस्तोर्णश्चत्तरिंशद्योजनेऽङ्कितचूको-
पशोभितो नगः पर्वतप्रधानो मयः प्रकथेण शोकं शयते

सूर्यपञ्चब्रह्मेश्वर आदित्यसमाननेजाः, एवमनन्तरोक्तप्रकार-
या श्रिया, तुशब्दात् विशिष्टतरया, स मेरुर्नरिवर्षोऽनेकवर्षो-
ऽनेकवर्षुरेणोपशांभित्वात् मनोऽन्वयःकरणे रमयतीति मनो-
रमोऽन्वयमालोच्य आदित्य इव स्वतेजसा योतयति दशदिशः
प्रकाशयतीति । सूत्र० १ श्रु० ६ श्रु० १ सं० १ स्थाने ।

जम्बूद्वीपनाम्नाऽप्येवमिच्छीया वर्तन्ते । तथाहि-

केचित्पिता यो जंते ! जंजूदीवे नामभेज्जोहि पृथक् ? । गो-
यमा ! असंखेजा जंजूदीवा दीवा नामभेज्जोहि पृथक्ता ।

कियन्तो जदन्त ! जम्बूद्वीपाः प्रहस्ताः, जम्बूद्वीप इति नाम्ना
कियन्तो द्वीपाः प्रहस्ता इत्यर्थः ? । एवमुक्तं, जगत्तानाह-गोतम !
असंख्यया जम्बूद्वीपा द्वीपाः प्रहस्ताः, जम्बूद्वीप इति नाम्ना
असंख्यया द्वीपा इति भावः । जी० ३ प्रति० । स्थाने ।

जंजूद्वीवे दीवे मंदरस्य पदव्यस्य पुरच्छिन्नपर्वच्छिन्नमणं
दो खित्ता पाणुत्ता । तं जहा-बहुममपञ्जना अविसेसात्
जाव पुत्रविदेहे चैव, अथरविदेहे चैव ।

(पुरच्छिन्नपर्वच्छिन्नमणं) पुरस्तात् पूर्वस्यां द्विगि, पश्चात्
पश्चिमार्धमन्वयः । यथाक्रमं पूर्वप्रवासो विदेहश्चैव पूर्व-
विदेहः, एवमपरविदेह इति । एतेषां चोऽऽयामादिर्मन्थान्त-
राद्वयस्य इति । स्थाने २ ग्रा० ३ उ० ।

अथ जम्बूद्वीपवदिका-

जंजूदीवस्य णं दीवस्तस्य वेदिद्या दो गात्रयाइं उहं उच-
चौणं पणुत्ता ।

" जंजू " इत्यादि कण्ठश्रम, नवरं वज्रमय्या अष्टयो-
जनोच्छ्रयायाः चतुर्दशपदपर्ययो विस्तृतया जम्बूद्वीपनगर-
प्राकारकल्पया जगत्या द्विगम्यूनोच्छ्रितेन पञ्चधनुश्शतवि-
स्तृतं नानागन्तमयं न जालकटकेन परिक्लिप्ताया उपरि वेदिके-
नि, पश्चमवेदिकेत्यर्थः । पञ्चधनुःशतविस्तृतोपगवाक्केहम-
रिक्लिप्तोघण्टायुक्ता देवानामासनशयनमोहनविधिवर्कडास्थान-
नमुभयतो वनस्रपदवर्तन्ती । स्थाने २ ग्रा० ३ उ० ।

जंजूदीवग-जम्बूद्वीपकं (ग) । श्री० । जम्बूद्वीपस्यैव जम्बूद्वी-
पकम् । तं वा गच्छत्तु जम्बूद्वीपगम् । जम्बूद्वीपसत्कं, स्थाने
४ ग्रा० २ उ० । जम्बूद्वीपोत्पन्नमुत्थे, ए० । स्थाने ६ ग्रा० ।

जंजूदीवपाणुत्ति-जम्बूद्वीपप्रहस्ति-श्री० । जम्बूद्वीपस्य प्रकर्षे-
ण शिःशेषकनीथिकस्तायांगमयथावास्थितस्वरूपानिरूपणस्र-
रणेन हासिहाणं यस्यां प्रथमपदतो, हासिहाणं वा यस्याः
सकाशात् सा जम्बूद्वीपप्रहस्तिः । अथवा-जम्बूद्वीपं प्राप्ति
पुर्यान्त स्वास्थ्यान्ति जम्बूद्वीपप्राः जगतामिवेवधरा-
स्तेषां हासियस्याः सकाशात् सा जम्बूद्वीपप्रहस्तिः । जं० १
वह्णं ! स्वनाम्ना प्रसिद्धे पञ्चमोपाङ्के, इदं च हाताधमक-
थाव्यवष्टाङ्कयोपाङ्कम् । जं० १ वक्ष० वा ।

अथ प्रस्तुतगीयेहादशाङ्गिम्ब्रसंस्त्रणाविश्वकर्मा श्रीसुधुम-
स्वामी सार्वस्मद् मुख्यानिमानं पारोजिहापैः प्रस्तुतप्रन्धना-
मोपदर्शनपूर्वकं निगमनवाक्यग्राह-

बृ णं समणे जगवं महावीरं मिहिलाए णयरीए माणि-
भेदं चेदं बहूणं समयाणं बहूणं समयाणं बहूणं सावयाणं

बहूणं सावियाणं बहूणं देवाणं बहूणं देवीणं मङ्कगए
एवमाइकस्वद, एवं चासइ, एवं पयुवइ, एवं पस्वेइ- ' जं-
जूदीवपाणुत्ती णाम ' अज्जो ! अज्जयणे अहं च हेउं च
पसिणं च कारणं च वागरणं च ज्जुज्जो ज्जुजा उवदंसेइ
त्ति वेमि ।।

" तप ए " इत्यादि । शाश्वतत्वात् शाश्वतनामकत्वाच्च स-
द्रोऽयं जम्बूद्वीपकृपा भावः, सन्तं हि भावं नापलपन्ति वति-
रागाः । ततः श्रमणां भगवान् महावीरो मिथिलायां नगरो
माणिभद्रे चैव बहूनां श्रमणानां बहूनां श्रमणानां बहूनां
भावकाणां बहूनां भाविकाणां बहूनां देवानां बहूनां देवीनां
मध्यं गतो, न पुनरेकान्ते एकतरस्य कस्याचित् पुरतः, एवं
यथोक्तमुक्तानुसारण इत्यर्थः, आख्यात प्रथमनो वाच्यमात्र-
कथनेन, एवं जायते (विशेषचक्षणकथनेन), एवं प्रजापत्यात् व्य-
कृतयोयवचनेतः, एव प्रकथयन्पुत्रपत्तितः आख्यायस्याङ्गि-
धानमाह-जम्बूद्वीपप्रहस्तिरिति नाम पृष्टोपाङ्कमिति शयः ।
जं० ३ वह्णं ।। प्रमेयरत्नभङ्गवृत्तानाम्नी अस्य टीकात् 'पमेञ्ज-
रयणमेज्जसा' शब्दे टीकाकरणप्रस्तावः)

जंजूदीवाहिवद-जम्बूद्वीपाधिपति-पुं० । अनाहतास्ये देवे, द्वी० ।

जंजूद्वीपवपिभित्ति-जम्बूद्वीपवपिभित्ति-श्री० । हात्रिशाद्विध-
दिव्यनाश्रयस्य विश्रान्तमवाधौ, रा० ।

जंजूद्वीप-जम्बूद्वीप-न० । यश्चान्ना इदं जम्बूद्वीपं स्यात् तस्याः
सुदधानानाम्ना जम्बवा अधिष्ठान, जं० ४ वक्ष० । (तच्च-
कथ्यता च ' जम्बू ' शब्दे १३७९ पृष्टेऽप्युपदंभव प्रदर्शिता)

जंजूफल-जम्बूफल-न० । जाम्बवे, रा० ।

जंजूवृक्षअसणकुमुदमंथनीलुपलपुष्पचक्रनिरमरगय-
आत्मासगनयाणौकीयाऽसिन्नेषे ।।

जम्बूफलानि प्रतीतानि, असनकुमुदमन्थनम् असनपुष्प-
वृत्तं, नीलोत्पलपुष्पचक्रनिरमरकनमणिः प्रतीतः । आसा-
सका वीचकाजिधानो लुक्का, नयनकीका नेत्रमन्थतरा, असिः
स्रङ्गः तेषामिव वृक्षां यस्य स तथा । रा० । औ० । " जंजूफल-
पुष्टवृक्षा " औ० ३ प्रति० ।

जंजूफलकालिया-जम्बूफलकालिका-श्री० । जम्बूफलवृक्षाण-
वर्णायाम्, जी० ३ प्रति० । जम्बूफलसत्ककाम्ये, जी०
३ प्रति० ।

जंजूतृण-जम्बूतृण-पुं० । लोककूटयवस्ये चञ्चुनामकं ज-
न्नायारे पात्रे, उपा० ७ म० ।

जंजूसद-जम्बूसद-पुं० । स्वनामकं प्राप्ते, आ० म० द्वि० ।
आ० च्चु० । यत्र विहारक्रमणान्त्य वीरजिनः गोशालस्र ह्री-
रसंमिश्रकूरं लब्धवान् । आ० म० द्वि० ।

जंजूमामि-जम्बूसामि-पुं० । सुधमंगणधरशिष्ये, आ० म०
द्वि० । स्थाने । (तच्चारंते ' जंजू ' शब्दे १३७९ पृष्टे प्रदर्शितम्)

जंजूसाला-जम्बूसाला-श्री० । जम्बूवृक्षास्त्रायाम्, ' एनो परि-
वायगो पाहं सोहपट्टेण बोधित्ता जंजूसालं च महाय हिमरु,
पुच्छितो मयुह-नाणुन पोहं कुट्टह, तो सोहपट्टेण वचं जंजूसालं,
जहा पत्थ जंजूदीवे नरिधमम पारिवारी ' । आ० म० द्वि० ।

जंभग-जुम्भक-पुं० । जुम्भन्ते विजुम्भन्ते स्वच्छन्दचारितया चेष्टन्ते ये ते जुम्भकाः । तिर्यङ्गोक्त्वास्मिन्तरविंशत्पदेषु, भ० १४ श० ८ उ० । आ० म० । आ० । आ० क० ।

एतेषां स्वर्ग्यं त्वेषम—

अत्थि एं भंते ! जंभया देवा, जंभया देवा ? । हुंता अत्थि । से केणद्रेणं जंते ! एवं वृचइ-जंभया देवा, जंभया देवा ? । गोयमा ! जंभया एं देवा णिच्चे पमुइय-पकीइया कंदपरातिभेहुणसीइया, जे एं ते देवे कुक्के पासे-ज्जा, से एं भदंतें अजसं पाउणज्जा, जे एं ते देवे तुइ पासे-ज्जा, से एं महंतें जसं पाउणज्जा, से तेणद्रेणं गोयमा ! जंभया देवा, जंभया देवा । कइविहाणं भंते ! जंभया देवा पाणत्ता ? । गोयमा ! दसविहा पणत्ता । तं जहा-अण-जंभया पाणजंभया वत्थजंभया खेणजंभया सयणजंभया पुक्कजंभया फलजंभया पुक्कफलजंभया विज्जाजंभया अ-विचचजंभया । जंभया णं जंते ! देवा कइं वसहिं उवेंति ? । गोयमा ! सव्वेसु चेष दीहवेयहेसु चित्तविचिच्चजमगपव्वए-सु कंचणपव्वएसु य, एत्थ णं जंभया देवा वसहिं उवेंति । जंभयाणं भंते ! देवाणं केवयं काइं तिइं पएणत्ता ? । गोयमा ! एणपत्तिआवमं तिइं पएणत्ता ।

(जंभय णि) जुम्भन्ते विजुम्भन्ते स्वच्छन्दचारितया चेष्टन्ते ये ते जुम्भकास्तिर्यङ्गोक्त्वास्मिन्ते व्यन्तरदेवाः (पमुइयपकी-शिय णि) प्रमुदितान्ध ते तोणवन्न, अर्धोदिताश्च प्रकृष्टयोः प्रमुदितप्रकीर्तिताः (कंदपरइ णि) अय्ये कंलरतिकाः (भेहुणसीइ णि) निपुन्नशीलाः (अजसं णि) उ-पलक्षणत्वाद्दस्यानर्थं प्राप्नुयात् (जसं णि) उपल-क्षणत्वाद्दस्यार्थं वैकल्पलभ्यादकं प्राप्नुयादिरम्बामवत् शायानुग्रहकरणसमर्थत्वात् तच्छीलत्वाच्च तेषामिति । “ अणजंभया ” इत्यादि । अण भोजनविषये तदभाव्यसद्भाव-ल्पत्वबहुत्वसरसत्वनीरसत्वादिकरणतो जुम्भन्ते विजुम्भन्ते ये ते तथा, एवं पानादिष्वपि वाच्यं, नवरम् (जेणं णि) लयनं गृहम् (पुक्कफलजंभया णि) उभयजुम्भकाः, एतस्य च स्थानं “ मवजंभय णि ” वाच्यमानरे इत्यने । (अशियत्तजंभया-णि) अशयकथा अश्रायविभागं जुम्भका ये ते तथा । कांच-सु-“ अशियइजंभया णि ” इत्यने, तत्र चाधिपनो राजादिनाय-कविषय जुम्भका ये ते तथा (सव्वेसु चेष दीहवेयहेसु णि) सव्वेसु प्रान्तैरे तेषां भावात् सस्यधिक्कणसमहयेषु णिवे-विज्याहंषु पर्यतयिंशंषु, क्षीररुहंषु च वत्तुत्रविज्याहं-व्ययच्छंश्यामः । चित्तविचिच्चजमगपव्वएसु णि) देवकुल-पु शीनादिनायया उभयपार्थनाश्रयकूटश्च पर्यतः, तथा उत्तरकु-पु शीनादिप्रियाननाया उभयतो यमकाभिधानौ पर्यतो स्तः, ते-पु (कचणपव्वएसु णि) उत्तररुहंषु शीनादिनाश्रयधिपानं पञ्चानां नीलवर्णाद्दह्रानां क्रमव्यवस्थितानां प्रयत्नं पुर्वापर-तटयंदिशदशकाञ्चनकाभिधाना गिरयः सन्ति, ते च शतं भवन्त्येव देवकुलधरि शीतोदानयाः सन्धिधनां निषयह्रदादि-नां पञ्चानां हरानामिति । तद्वेवं द्वे शते, एवं धातकीसप्तदश-

कांदिष्वप्यतस्तेष्विति । भ० १४ श० ८ उ० । जुम्भकारके, रुक्मणभेदे, वाच० ।

जंभयापर-जुम्भकापर-पुं० । जुम्भकनाम्ना ख्याते देव, “ अ-पूच्छज्जविभाज्जीवः, प्राग्भवे जुम्भकापरः ” । आ० क० ।

जंभणआं-देशी-यधेवकवि, दे० ना० ३ वर्गं ।

जंभणी-जुम्भणी-स्त्री० । तन्प्रसक्तिं विद्याविशेषे, सूत्र० २ श्रु० २ अ० ।

जंभो-जुम्भो-स्त्री० भावे अः । आलक्ष्यश्रमगर्भादिजनितजा-ज्भे, वाच० ।

जुम्भ-धा० । विजुम्भणे, “ अवेजुम्भो जंभ ” ॥ ८ । ४ ।

१५७ । इति सूत्रेण “ जंभ ” आदेशे “ स्वरादन्तो वा ” । ८ । ४ । १४० । इति सूत्रेण विकल्पादकारागमं च जुम्भन्ते, “ जंभइ-जंभाअइ ” इति रूपे सिध्यते । वि उपसर्गे तु “ कलिपसरो विभ्रजइ ” प्रा० ४ पाद ।

जंभाइय-जुम्भित-त० । विवृतवदनस्य प्रबलपवननिर्गमे, आत्र० ५ अ० । आ० चू० । घ० ।

जंभायंत-जुम्भयाण-वि० । विजुम्भमाणे, शरीरचेष्टाविशेषे वि-दधाने, हा० १ श्रु० १ अ० ।

जंभायमाण-जुम्भयाण-वि० । “ जंभायंत ” शब्दाद्ये, हा० १ श्रु० १ अ० ।

जंभियगाम-जुम्भिकग्राम-पुं० । स्वनामके मगधदेशान्तर्गते ग्रामे, आत्रा० ३ चू० । अथ हि देवेन्द्रण भगवतो महावीर-स्यामुक्त्वा दिव्यसंपु गनेषु हाने समुपगम्यते इति काथितं, तदुप्राप्त्यै बहिस्तापच क्रतुप्राप्तिकाया नद्यास्तीरं शालवृ-क्षस्याधो जगवतः कवलहानमुपश्रम । आ० म० ११० । आ० चू० । कल्प० ।

जंभियगाम-जुम्भिकग्राम-पुं० । “ जंभियगाम ” शब्दाद्ये, आत्रा० ३ चू० ।

जंभो-देशी-तुप, दे० ना० ३ वर्गं ।

जकस्व-यत्त-पुं० । “ यक् एजायाम्, यद्वयते । यक्-कर्मण-घञ् । वाच० । व्यन्तरविशेषे, रा० । सु० प्र० । जी० । झी० । स० । हा० । स० । अतु० । अष्टदशव्यन्तराणां मध्ये तुर्नायभेदे य-हा० । प्र० ११४ हा० । ते च त्रयोदशविधाः तद्यथा-पुर्णजानः, माणमडाः, अंतजानः, इतितमदाः, सुमनामडाः, व्यतिपादक-मदाः, सुजानः, सर्वतोजानः, मनुष्यत्ताः, वर्गाधपतयोः वनाहा-राः, रूपयक्षाः, यक्षीमताः । प्रहा० १ पद । जितानां यक्ताः सन्ति । प्र० ११७ हा० । (तन्नामानि तु “ जिनकस्व ” शब्दत्रयश्राव्यामः) वृक्षवाभिसुरे, स० ११६ झी० । देव च । यथा यक्षेण देवेन आश्रयिष्ये यक्षावष्टु इति । म्या० ५ टा० १ उ० । स्वनामक्यां विर्णाजं च । “ पुत्रं किं सिरिकण्डजमनं जकस्वो नाम नेगमा हुम्या ” ती० २६ कल्प । कौशाम्यां धनयक्षाभिधानौ अष्टि-नौ । हा० २३ अष्ट० । इति द्वौ यक्षनामानौ । विणजौ । स्वनाम-ख्याते द्वौप, समूचे च । सं प्र० १० पाठु० ।

जकत्वकदम्-यक्कदम्-पुं० । यक्षमियः कदम् इव इति द्वौ यक्ष-नामानौ विणजौ । स्वनामक्याते ढीप, समूचे च । सं प्र० २० पाठु० । यक् द्वौपे यक्जक्यसामहाजौ, यक् समूचे यक्कर-यद्दमापरौ । सं प्र० २० पाठु० ।

जकवगुहा-यज्ञगुहा-खी० । यज्ञनिवासज्ञायां शुद्ध्याय, " अथायंरक्षणाचार्याः, मधुरानगरीं गताः । तत्र यज्ञगुहायां च, व्यन्तरायनं स्थिताः ॥१॥ " आ० क० ।

जकवगुहा-यज्ञप्रद-पुं० । यज्ञावेशे, जी० ३ प्रति० । उस्मत्तता-हेतौ यज्ञकृतोपसंभवे, जं० ३ वक्र० ।

जकवपायग-यज्ञनायक-पुं० । वैश्रमये, अत्रु० ।

जकवदित्त-यज्ञदीप्त-न० । एकस्यां विधिं अन्तराऽन्तरा दृश्यमानं विष्णुसदृशप्रकाशं, प्रथ० ३९ द्वार ।

जकवदिशा-यज्ञदत्ता-खी० । स्थूलभद्रस्य सप्तानां भगिनीनां मध्ये द्वितीयायां भगिन्याम्, आ० क० । आ० चू० । आ० । कषप० । ति० ।

जकवपदिमा-यज्ञप्रतिमा-स्त्री० । यज्ञप्रतिकृतौ, "दो जकवपदिमाश्रो" । जी० ३ प्रति० ।

जकवजद-यज्ञजद-पुं० । यज्ञदीपाधिपतौ देवे, सू० प्र० २० पाहु० । चं० प्र० ।

जकवमदज्ञपविजति-यज्ञमदज्ञप्रविभक्ति-खी० । द्वाविंशतिधनात्म्यस्य दशमभेदान्तगते नात्म्ये, ग० ।

जकवमद-यज्ञमद-पुं० । यज्ञार्थाविहितमहोत्सवे, आचा० २ श्रु० १ आ० २ उ० ।

जकवमदभा-यज्ञमदभाजद-पुं० । यज्ञदीपाधिपतौ देवे, सू० प्र० २० पाहु० । चं० प्र० ।

जकववर्ची-द्वी-दीपाधिकार्याय, दे० ना० ३ वर्ग० ।

जकववर्च-यज्ञवर्च-पुं० । यज्ञसमुच्चाधिपतौ देवे, सू० प्र० १ पाहु० ।

जकव्या-यज्ञ्या-खी० । स्थूलभद्रस्य सप्तानां जगिनीनां मध्ये प्रथमायां भगिन्याम्, आ० क० । नि० । आ० चू० । आ० । (तत्कथानकं तु 'शूलभद्र' शब्दे तत्त्वविवरणं चक्ष्यम्)

जकवाइद-यज्ञाविष्ट-वि० । देवाधिष्ठेन, स्था० ५ टा० ३ उ० । आ० । " जकवाइदो पीयमज्ञो जा जातो कायविक्रवाकार्याश्चा दंभदः । " आ० म० प्र० ।

जकवाइदं भिक्वुं गिज्ञायमाणं तां कृपद तस्म गणावच्छेदियस्म निज्जुहित्वाणं जात्र रोगांतकातो विप्पुक्के, तत्रो पच्छा तस्म अट्टालहुस्सगे नामं ववहारे पट्टवि-यव्वे सियि ॥

यज्ञावच्छेदं भिक्षुं ग्लायन्ते यस्य सकलासागतं तस्य गणावच्छेदिनो न कल्पते निर्गृहितुमायकतुं वैद्यावृत्त्यकरणादिना, किं त्वग्लान्या तस्य कर्णायं वैद्यावृत्त्यं तावाद् यावद् स रोगानङ्गाद्विप्रमुक्तो भवति, ततः पश्चात् तस्य प्रगुणं ज्ञानस्य सतो यथायुक्त्युक्तो यथोचितस्वरूपो व्यवहारः प्रायश्चित्तः प्रस्थापयितव्यो दातव्यः स्यात् । व्य० श्रु० २ उ० ।

संप्रति यतो यज्ञाविष्टो जवति तत्रतिपादनार्थमाह-
पुत्रवभियंवेरेणं, अद्ववा रागेण रागितो संतो ।
एपहं जकवावदो, भेदो सजिज्जग वसादी ॥६८॥

पौर्षेभ्योकेन पूर्वमवभाविना वैरेण, अथवा रागेण रजिनः सद्यैकैराविश्यते । एताभ्यां द्वेषरागाचार्या यज्ञाविष्टो जवति । तथा भेदो द्वेषमायथा मृतिकया, (सज्जित्वा त्ति) लघुघ्नाना ज्येष्ठनायंया, पश्चाद्दिभारिण्यादाशब्दाद् प्रमुक्तिकाष्ट्रुप मायंया परिग्रहः ॥ ६८ ॥

तत्र भेष्टयाष्ट्राहरणमाह-
सेद्विस्स दोधिं महिस्सा, पिया य वेस्सा य वंतरी जाया ।
सामएणम्मि पमत्तं, उल्लेति तं पुत्रवेरेणं ॥६९॥

" एगो सेद्वी, तस्स दो महिस्सा, पया (पिया), एगो वेस्सा य, तथा सा वेस्सा अकामनिज्जराए मरिक्क वंतरी जाया, सेद्वी यि तथाकृत्वायं धरणं अंतिए घम्मं सोक्खा पव्वइतो, सा य वंतरी पुत्रवभवेरेणं छिद्वाहिं ममाइ, अथवा पमत्तं इदूणं गलिया तो । " अक्षरायंस्वरयम्-भेष्टानो षे महिस्से, तथा वा-एका प्रिया, अपरा इण्या । तत्रैका युवा व्यन्तरी जाता, सा आमण्ये स्थितं अंष्टितं प्रमत्तं इदूया पूर्ववैरेणं छान्नवती । गार्थायामतांतकालेऽपि वनमानना प्राकृतत्वात् ॥६९॥

संप्रति लघुघ्नानुष्टानमाह-
जेहमजाउगमदिग्गा, अउजोविसा उ होइ खुल्लुए ।
धरमाणं-भारिपम्भी, पंदिभेइ वंतरी जाया ॥७०॥

" एगमिं गांम दो जायरो, तस्स भारिया खुल्लुगे अजो-ववणं, सा तं पत्थेइ, खुल्लुगां नेच्छइ, भणइ-नुमं मम जेदुजा-उयं धरमाणं न पाससि, तीए चिंतिथं-जावज्जीवइ ताव मे नांथे एसो देवरो चि, तत्रो जिहं सडिक्कणं विससंसारं मारितो विजजसा, ततो जणियं-जस्स जयं कासो सां मथो, इयाधिं पुरेहि मे मणोरहं, तेण चिंतिथं-तूणेतोए मारितो जेदुजाउगां, धिरसु कामतोनाणांमतिं सवेत्तो पव्वइतो, इयरो यि इह-संतत्ता अकामनिज्जराए मरिक्क वंतरी जाया, अंदिणा पुत्रवभवं पासइ, दिंदा देवरो सामभे जिनां, ततो माहमणेण इच्छिय त्ति पुत्रवभवेरेणं सरंतीए पमत्तं छलितो । " अक्षरयो-जना वियथ-उयंष्टमात्तुमहेला कुल्लुके लवो जातिरे अयुपपत्ता जानानुगा, सा च तेन ज्येष्ठो घ्नान धरन्तं जीवन्तं न पश्यसंति प्रतियिद्धा, मज्जितं प्रज्ज्यादिप्रतिपत्तं प्रतीषक्का व्यन्तरी जाता । अत्र पूर्वं रागः पश्चाद् द्वेषः ॥७०॥

इतिकारणान्तमाह-
भतिया कुहुंविणं, पदिभेइदा वाणंमंतरी जाया ।
सामएणम्मि पमत्तं, उल्लेति तं पुत्रवेरेणं ॥७१॥

एगो कुहुंबनो उरालसरीरो एगाए भण्णया उरालसरीराए पण्थिनो, सा तेण नेच्छिद्धा, तत्रो सा गाढमज्जुववणा, तेण सह संपञ्चागमलममाथो दुक्कसागरमंगाहा अकामनिज्जराए मरिक्क वंतरी जाया, सो य कुहुंबिओ तहाकृत्वायं धरणं अंतिए पव्वइओ, सो तीए अभांगितो अथवा पमत्तं ददूणं छालया तो । " अक्षरायंस्वरयम्-भूतिका कर्मकरी, कौटुम्बिकप्रतिपत्तिका व्यन्तरी जाता, न तस्ते कौटुम्बिकं आमभ्याभितं प्रमत्तं सन्तं पूर्ववैरेणं (छलितं चि) छलितवन्ति ॥७१॥

संप्रत्ययं छलितस्य यतनामाह-
तस्स उ ज्यतिगिच्छा, जूरवावेसेण सयं वा वि ।
नीउत्तमं तु जावं, नाठं किरिया जहा पुत्ति ॥७२॥

जकस्वाद्ध

नस्य रागेण छेपेण वा व्यन्तरादिना क्लितस्य, पुनः क्रिया कर्तव्येति यांगः । कथमित्याह-नस्य भूतस्य नीचमुत्तमं तु भावं ज्ञात्वा, कथं ज्ञात्येव्यत आह-यथाऽनिहितं पूर्वम्, किमुक्तं भवति ?-काद्योऽसंगेषु देवतामाकल्प्य तद्वचनना, का क्रिया कर्तव्येव्यत आह-तूतावर्त्तकसा भूतांश्वार्त्तनी चिकित्सा पुनर्चिकित्सा ॥ ७२ ॥ व्य० २ ३० ।

एवमेव निर्मर्षी विषयीकृत्य सूत्रं यथा-

जकस्वाद्धिं निर्गमिं निर्गमो गिहहमाथे नाउक्कमद् ।

यत्तच्च सा यक्षाविष्टा नवति, तत्पतिपाद्वं तूर्परतनप्रथ-वदेव, केवलं स्त्रीभिर्हामिलापेन वाचयम् । वृ० ६ उ० ।

जकस्वादिचय-यक्षादीप्तक-न० । एकस्यां दिशि अन्तराऽन्तरा हृदयमानं विष्टुसदृशं प्रकाशे, व्य० ७ उ० । आकाशं ध्य-न्तरकृतज्वलनं, म० ३ श० ६ उ० । नमसि हृदयमानंस्मिन्स-द्वितं पिशाचं च, जी० ३ प्रि० । अ० । " जकस्वादिचं जकस्वादिच आग्रासं नवद् " आ० च० ४ अ० । स्या० ।

जकस्वादिचय-यक्षादीप्तक-न० । ' जकस्वादिचय ' शब्दायै, जी० ३ प्रि० ।

जकस्वादेस-यक्षादेश-पु० । देवाधिष्ठितत्वकरो जमाद्, स्या० २ श० १ उ० । वृ० । (केवादिने यक्षादेशो न भवतीति 'अद्य-तदित्य' शब्दे प्रथमभागे ४५ उ पृष्ठे वाच्यम्)

जकस्वसिरी-यक्षाश्री-स्त्री० । सोमभूतब्राह्मणस्य स्वताम्यां स्त्रिया-याम, ज्ञा० १ श्रु० १६ अ० ।

जकस्विद-यक्षुन्ज-पु० । यक्षानामिन्दे, स्या० ४ श० १ उ० । अष्टादशजिनयके, प्रब० । आंश्रजिनस्य यक्षुन्जे यक्षः परमुखास्त्रिनत्रः इयामवशोः गङ्गाशिववाहनो द्वादशभुजां बी-जपूरकवाणकङ्कमुद्रपाशकाजययुक्तदंतिगणकरपटौ नकुद्रधनुः-कणकशुलाङ्कशाकस्युक्तवामपाणिपट्टस्य । प्रब० २६ द्वार । भ० ।

जकस्वैर्णी-यक्षिणी-स्त्री० । यक्ष्यानिकायां व्यन्तरदेव्याम्, " सा मया जक्षिण्यो जाया । " आ० म० छि० । अग्निनेमः प्रथमप्रवर्तिन्याम्, आ० म० प्र० । स० । आ० चू० । अ० ।

जकस्वुत्तम-यक्षात्तम-पु० । यक्षाणां त्रयः दशभेदेष्वन्निमं जेदे, प्रज्ञा० १ पद ।

जग-जग-पु० । जन्तुषु, सूत्र० १ श्रु० ७ अ० ।

जगत्-न० । गच्छति तौस्तात् नारकादिभावानिति जगत् । भ० १२ श० ६ उ० । अ० । पञ्चान्तिकायकपे चराचरं, न० । लोकं, संथा० । लोकालोकं, न० । संसारं, सूत्र० १ श्रु० ६ अ० । चराचरभूतग्रामं, सूत्र० १ श्रु० १५ अ० । सकलसत्त्वे, न० । इश० । प्राणिससुदे, सूत्र० १ श्रु० २० अ० । संक्षिपञ्चि-यससुदे, न० । पृथिव्याम्, सूत्र० १ श्रु० २ अ० । उ० । " भुवण जगं च लोको । " का० । गम-किप-नि०-द्विवचन-तुक् च । वायौ, जङ्गमे, त्रि० । वाच० ।

जगर्-जगती-स्त्री० । गम-किप । " वनमाने पृथग्मदद्वहजगच्छ-तुच्य " इति कात्यायनिवचनात् शतृतुत्यव्याजं ऊँपि । भुवने, पृथिव्याम्, आर्षेत्तद्वचनं सूत्रमन्वत्त्वाद् गतिमन्वेत नप्राथम्यः ।

अन्यमने जगदाधारत्वात् तस्यास्तथाव्यमिति जेदः । द्वादशा-चरपादके छुद्भेदे, वाच० । " भूयानं जगई जहा । " जग-तौ पृथ्वी । वृत्त० १ अ० । छीपसमुद्रसमाकारिणं महानगर-प्राकारकरोपे यक्षमये जम्बुद्वीपमाकारं, जं० १ वक्ष० । जी० ।

तद्वक्ष्यता यथा-

मे गं एगाण वदरामई जगईए सवभो समता संपरिविस्-त्ते । सा गं जगई अट्ट जोयणां उट्ट उच्चचेणं, मूले वारस जोअणाई विक्खंजेणं, पडभे अट्ट जोयणाई विक्खंजेणं, उट्पि चचार जोयणाई विक्खंजेणं, मूले विन्धियाणा, पड्जे भंविस्सत्ता, उट्पि तथुया गोपुच्छसंठाणसंठिया सव्ववइरामई अट्टा महहा लएहा यट्टा मट्टा धीरया णिम्मला णिप्पका शिककंरुत्तया सत्तया सस्मिरीया सउज्जेया पामाटीया देसणिय्जा जणिक्कया पणिक्कया ॥

"स थु" इत्यादि । सोऽन्तराकाशमाधिष्कम्भपरिकुपपरिमा-णो जम्बुद्वीपः । णमित्ति वाक्यालङ्कारं, एकया जगत्या सुनगर-प्राकारकदपया, सवेतः सर्वासु दिक्षु, समन्ततः सामन्थेन संपारक्षितः सम्यग् वेदितः । "सा गं जगई" इत्यादि । सा च जगती । उट्टं मुच्छंभेन अष्टौ योजनानि, मूलं द्वादश योजनानि विष्कम्भेन, मध्ये अष्टौ, उपरि चत्वारि, अत एव मूले विष्क-म्भमधिकृत्य विस्तीर्णा, मध्ये सङ्क्रान्ता, त्रिज्यामन्वत्तः उपरि तनुका, सुलापेक्षया त्रिभागमात्रविस्तारभावात् । एतेदेवोपमया प्रकृत्यात्- (गोपुच्छसंठाणसंठिया । गोपुच्छस्यैव संस्थान गोपुच्छसंस्थानं, तेन सांस्थता, ऊर्ध्वोक्तगोपुच्छाकारेण भावः । (सव्ववइरामई) सर्वात्मना सामन्थेन वज्रमयी वज्रस्र-ग्मिका, अट्टा अकारासफटकवर्तकवट्टा (मण्डा) श्ल-हणपुञ्जलसूत्र-यानिपत्रा श्लहणदशनिष्पन्नपट्टवत्, (लपटा) मत्स्यां श्लहणपट्टवत्, (घटा) घृष्टा इव घृष्टा स्वरशाणया पाषाणप्रतिसावत्, तथा मृष्टा इव मृष्टा सुकुमारशाणया पाषाणप्र-तिभावात्, नारजाः स्थाभाधिकरोऽगहितव्यात्, निर्मला आगन्तु-कमलाभावात्, निष्पट्टा कलङ्कवकला कदमहरिता वा (निक कइच्छया इति) निष्कट्टा निष्कवचा निरावरणा, निरुपप्रा-तेति भावाद्यैः छया दीप्तियस्याः सा निष्कट्टकच्छाया सप्रभा स्वकपतः प्रभावनी समरीचा बहिर्यनिर्गमोत्तरणजाला, अत एव सांद्योता, बहिर्यवस्थितवस्तुस्नोमप्रकाशकरा, प्रमादा-य मनःप्रसक्त्ये हिता तन्कारिणां आसादीया, मनः प्रहर्षि-कारिणीति यथाः दर्शनीया दर्शनयथाया, यां पश्यतश्चक्षुर्वा श्रमे न गच्छत इति । (आनिकवा इति) इति संवेधां उट्टणां मनःप्रमादानुक्लतया अनिमुक्क रूप यस्याः सा आभिरूपा, अत्यन्तकमनीया इति ज्ञावः अत एव प्रतिरूपा प्रतिशिशेष्टम-साधारण्यं रूपं यस्याः सा प्रतिरूपा । अथवा-प्रतिक्षणं तवे नवमित्यं रूपं यस्याः सा प्रतिरूपा । जी० ३ प्रि० । अथात्र नृ-त्रमत्कःऽपि वाच्यितुगाम्यविकाराद्यंजिभावापेक्षया जगत्या इष्टस्थाने विस्मरानयनोपयाः प्रदहने-तत्र मूले मध्ये उपरि च विष्कम्भपरिमणा स्याद्वादेव सूत्रे लज्जतं, अपान्म-रालं उपरिष्टदधोगमनंऽपमुपाय-जगतींशिवरादधो यावजु-सौयं तद्विष्कम्भकं भवेत् इति यल्लभं तन्ननुमित्युत्तमिष्टस्थाने विस्मरः । तथादि-प्रपरितनमात्थांजितमेकं यत्पुत्राधिकमव-

तोर्ग, ततो राशेरकेन भागे हुने शब्दमकं योजनं गव्युनाधिकं, तथा योजनचतुष्कृतं कियते, ज्ञानानि पञ्चयोजनानि गव्युताधिकानि, एतावीर्येण प्रवेशे विष्कम्भः, एवं सर्वत्र भाष्यम् । सम्प्रति सूत्रार्थं गमने विस्तारानयनोपायः सूत्रार्थं गमने याचदुर्द्धं गने, तस्यैकेन भागे हुते यल्लब्धं तस्मिन्मूलविस्ताराच्छित्ते बच्छेपं स तत्र योजनादावितक्रान्ते विस्तारः । तच्छा-युञ्जानुपद्य योजनमकं गव्युतद्वयाधिकं गतः, ततो योजनस्य गव्युतद्वयाधिकस्यैकेन भागे हुते शब्धं योजनं गव्युतद्वयाधिकम्, एतन्मूलसंबन्धनो ह्यदशयोजनमाणाविस्तारादुपनीयते. स्थितानि दश योजनानि गव्युतद्वयाधिकानि, एताद्यत्प्रमाणः सादं योजनानि क्रमे विस्तारः, एवं सर्वत्रापि भाष्यम् । एतद्युवमकृत् जन्मशालीयुक्त्रवनकृत् नानामिष्टस्थाने विस्तारानयनार्थमिदमेव करणं प्राप्यम् । जं १ चक्र० ।

अथास्यां गवाक्कटकचर्चणनायाऽऽह-

सा णं जगट्टं एणेणं मट्टनगववरकडपणं सव्वओ समंता मंपगिज्जित्ता, से णं गवक्कडकडण अट्टओज्जणं लट्ठं उच्चंणं पंचधणुमयाट्टं विकल्लंभेणं सव्वरयाणाम्प अट्टे० जात्र पदिस्से ॥

याऽनन्तरं गितस्वकथा जगनां, ' ण ' इति प्राप्यतः । जगती ० केन मटता गवात्कटकेन वृद्धज्जाकमसूहेन, सचतः सयांसु दिव्, समानान् मामस्येन, मयारिंक्ष्णा व्यानिर्गथ्यः स गवाक्कटक उच्छ्रांश्वनादि योजनं द्वे गव्युते, विष्कम्भेन पञ्चधनुः उदानानि, संयन्ता रत्नमयः । तथा अच्छुः, अत्र याच्यकरणात् प्रागु अथापिनि । अंशेषोपदेशद्वन्द्वं श्याम् । इय च गवाक्क्रेण-क्षेवणाद्याश्च जगतीभिस्त्रिबहुमध्यत्रागणाऽवगन्तव्या, रिंरसु-द्वयावद्यापरवृन्दमणस्थानम् ।

अथ जगयूपपरिभाषणनायाऽऽह-

तीमि णं जमट्टेण उरिपे बहुमध्यदेसभाए, एण्य णं मट्टेण गगा पउमवरवेइया पमत्ता । अट्टओयणं उच्छं उच्चत्तणं पंच धणुमयाट्टं विकल्लंभेणं जगट्टंसाभिया परिकल्ले-वेणं सव्वरयाणाम्पट्टं अट्टा० जात्र पदिस्से ॥

तस्या यथोक्तस्वकथाया जगत्या अपरितनतले यो बहुमध्यदेशत्रल्लो जागः, जागश्च प्रदेशत्रल्लोऽपि स्यात्त्र च पञ्चवरवेदिकाया अवन्यानासंभवः, अतो देशप्रहणं महान् भाग इत्यर्थः । स च चतुर् योजनात्मकजगयूपरितनतलस्य मध्ये पञ्चधनुःशान्तात्मक इति । सूत्रे एकानां प्रागयथासंख्यानुदी-धानम् । अत्र एतस्मिन् बहुमध्यदेशभागे, ' ण ' इति प्राप्यतः । महती एका पञ्चवरवेदि का द्वेजोमयुभिः प्रहृता, मया शेषश्च तांशकैः । सा च ऊच्छ्रांश्वनेन अद्वैतयोजनं, पञ्चधनुःशतानि विष्कम्भेन, जगत्याः समा ममाना जगतीसमा, सा च जगती-समिका, परिक्रमेण परिवेषण, काऽर्थः ?, अट्टुदोपस्य सर्वेनो-बनयाकारेण व्यवस्थिताया जगत्या याचदुपरिततो तत्रं चतु-र् योजनविस्तारात्मकं तस्मात्पञ्चदशदिशे देशोनयान्तायत्पञ्च-र्यांङ्क यावान् जगतीपरिवरवन्त्यानस्यापीति, सर्वेरत्नमयी-सामस्येन रत्नसंज्ञिता, "अट्टा सएहा" इत्यादि विशेषणक-ट्टक पाठनेऽर्धेनैतं प्राप्यतः । जं १ चक्र० । (पञ्चवरवेदि-कावकथता तु " पउमवरवेदया " शब्दे वदयते)

जगती-"जगट्टं"शब्दार्थे, जं १ चक्र० । जगतीपार्थ्वे मङ्गिकापङ्क-प्रमाणं जलं कथितमस्ति, तत्र सर्वदा मङ्गिकापङ्कप्रमाणं, कि-वा वेदाया आगमने न्यूनाधिक्यं वा भवतीति प्रश्ने, पञ्चरथ-म-ङ्गिकापङ्कप्रमाणं यत्र जलमस्ति तत्र सर्वदा सद्यो भवति, परं वेदाप्रयोगेन न्यूनाधिक्यज्ञानं नास्तीति । ५२ प्र० । सेन० ४ उल्लो ।

जगट्टपव्वयग-जगतीपर्वतक-पुं० । स्यांजविमानपरिसरवर्तिवन-खगगतशुद्धापीप्रदेशावर्तिषु पर्वतविशेषेषु, १० ।

जगगुरु-जगगुरु-पुं० । जगतः सचराचरल्लवनस्य गुणैर्गुरु-त्वात् । जगनां वा जङ्गमानां यथावच्छस्त्रुत्तत्त्वोपदेशात् तेषा-मेव वा गौरवाद्देवत्वाद् गुरुकण्टकः । पञ्च० ४ विष० । त्रिभुवन-नाथे जिने, पञ्चा० ४ विष० । हा० ।

जगचंदसुरि-जगच्चन्द्रसुरि-पुं० । स्वनामके तपागच्छाचार्ये, कर्म० ६ कर्म० ।

तत्सूतान्तम्भयम्-

" शिष्या मीनरत्नगुपे-स्ततो जगच्चन्द्रसुरयोऽनुचर ।
 भूतलक्षितान् नूतन-वेगस्यविगतज्जन्त ॥ २७ ॥
 श्रीचंद्रगणान्तोपी, विधुपमाह्वयत्रज्जगान्मिश्रान् ।
 उपसपत्न्याश्चरन्, विधिना स्वंगवगयुताः ॥ २८ ॥
 आचात्म्याभ्यनयोनि-ग्रहवन्तो व्यधुविधुमललाः ।
 शरकण्टगमण (१२८५) बर्षे, कथान्तरत इति तथागच्छः ।
 ॥ २९ ॥ " ग० ४ अथि० ।

"कामाप्तान्तपाचार्ये-न्यजिष्यां भिभुनायकाः ।
 समभूयन् कुले चाद्रेः, श्रीजगच्चन्द्रमुरयः ॥१॥"
 कर्म० ५ कर्म० । ५० २० ।

जगच्चंदसुरि-जगच्चन्द्रसुरि-पुं० । ' जगच्चंदसुरि ' शब्दार्थे, कर्म० ६ कर्म० ।

जगज्जीवजो।वियाणय-जगज्जीव्यानिर्विहायक-पुं० । जगद्-
 "धर्मो धर्मोकाशुपुत्रास्तिकायकपं जगत सचराचरम्" इति व-
 चनात् जीवा इति जीव्यानि प्राणान् धारयन्तीति जीवा यो-
 नय इति (न०) ' युक्त ' मिश्रण, युजति तैजसकामेणश-
 रीरवन्तः सत श्राद्धारिकशरीरेण वैशिकशरीरेण वाऽऽस्विति
 योनयो जीवानामेवार्थास्तस्यानि, ताश्च सच्चिच्चिदंभ्रमिभ्रा
 अनेकप्रकाराः । उक्तं च- सच्चिच्चान्तस्वतुल्यतरंगमिभ्रास्तद्वयोनय
 इति । जगच्च जीवाश्च योनयश्च जगज्जीवयोनयः, तासां विवि-
 धमनेकप्रकारमुपाधानस्तथामात्मकतया जानानानि विहायका
 जगज्जीव्यानिर्विहायकः । केषल्लानिनि. न० ।

जगज्जीवन-जगज्जीवन-पुं० । जगति जङ्गमानि अहिसकृत्वेन
 जीवयतीति जगज्जीवनः । जिनेइवन्, स० ३० सप्त० । दशा० ।
 जगज्जीववियाणय-जगज्जीवविहायक-पुं० । सर्वैकं, व्य० ३
 उ० ।

जगट्टजासि (ण)-जगट्टर्षिजाषिनि-पुं० । जगत्पार्थ्य जगदर्थो ये
 यथा व्यवस्थिताः पदार्थाः, तानाजाषितुं शोभस्वस्य जगदर्थभा-
 वाः । तथा-प्राहणं कोटिमिति ब्रूयत, तथा धमिजं कि-
 राटमिति, शुद्धमानीरमिति, स्वपाक आह्लातामित्यादि । तथा

काणं काणमिति, तथा स्रज्जं कुञ्जं वडभमित्यादि, तथा कुञ्जिनं कृषिणमित्यादि, यो यस्य द्वायस्ते तेन स्रजं पर्यं ह्रूयात् यः स जगदर्थजायी । अथियसत्यापाणिण, सूत्र० १ ब्र० १३ ब्र० ।
 जयार्थं जापित्तु-पु० जयार्थंभायी यथेवात्मनो जयो भवति तथैवाविद्यामानमप्यर्थं भावते तच्छीलक, येन केनचिप्रकारेणासदर्थभाषणेनाप्यात्मनो जयमिच्छते।यर्थः । असदर्थंभाषणेनापि आत्मनो जयमिच्छति, सूत्र० १ ब्र० १३ ब्र० ।

जगदिभ्रो-देशी-विधाविते, दे० ना० ३ वगं ।

जगदिजंत-जगदर्थमाण-उत्पाप्यमानं, " धर्माणं तु कसाया, जगदिजंतता वि परकसाप्यहं । निच्छति समुच्छिता; सुनिविद्धां संयुक्तो चैव ॥१॥ " द० प० ४ प० ।

जगद्-जगद्-पुं० । स्वनामके भ्रद्रदानलध्वकतीं महर्षिके भेद्विनि, उपदेशतरङ्गिण । यथा-पञ्चालदेशमण्डने नदिसर-प्राप्ते श्रीमालीयकान्तिः सास्तांसाऽजिधा व्यवहारिसुधयः, तस्याङ्गो जगद्गनामा आङ्गः, एकदा पौषागारे प्रतिज्ञानं विधाय मौनेन नमस्कारान् शुण्यस्त्रिंशत्, रात्रिप्रदरानन्तरं यतिभिश्चन्द्रेण रोहिणीशकटं मिधमानं दृष्ट्वा गुरुपार्श्वे पृष्टम्-भगवन् ! एवांशो भवन्नास्त । गुरुभिरपि विलांश्याकम्-अत्र कोऽप्यस्ति न ? सायुभिरुक्तम्-न कोऽपि । ततो गुरुभिरुक्तम्-संवत् १३१५ (मिने रौरवं दुर्भिक्षं भविष्यति । सायुजिः पृष्टम्-नगवन् ! कोऽपि जगद्भ्रतोंऽस्ति, न वेति । गुरुणांरुम्-अस्माकं मन्त्राधिष्ठायकद्वेन पृथमेवादिदृष्टमित्यत-अनेन प्रकारेण जगद्भ्रजगद्भ्रतों भविष्यति । तैरुक्तम्-अस्येच्छन्नेन क्वास्ति ? गुरुः प्राह- "अस्य गृहवाटकेऽकस्याधः कांतित्रयप्रमाणं धनमस्ति " इत्यादि गुरुचयः भूत्वा जगद्भ्रिनयति-अहो मम महद्भ्रायं, यद् गुरुमुखाद्देवं भूयते । ततो रात्रौ मौनेन खितः शालायां, ततः प्रभाते विलांकितं तदृष्टकथितं रात्रौ तद्भवन्ने, तेन चाभ्यग्रहणचिकीर्षुरनुत् । इतश्च सायुजगद्भ्रक-स्य वणिक्पुत्राः वञ्चारिस्थाः मलवारं स्तित, तत्र बहूनां व्यवहारिणां वञ्चारिरस्ति । तत्र जगद्भ्रवञ्चारिपरव्यवहारिस्वञ्चारिच्छायत्तरालं एका पाषाणशिलाऽस्ति । तत्र च्यावञ्चारिधनिकयोः प्रातर्दन्तधावनकरच्छयानम् । एकदा समकालमेव तौ दन्तधावनायागतौ, एक एव तत्रोपवेष्टुं शक्नोति, न ह्रावति । तनैकः कथयति-अत्राहं प्रथममुपविश्य दन्तधावनं करिष्ये । द्वितीयस्तु वक्तु-अहं प्रथमं करिष्ये इत्यादि विवादं जायमानं अहहृङ्गावतोऽप्यन्ते हृजो जानः, राजवर्गीयनरैः पयवसांथितावपि न म्रयेते । ततस्तेनैकम्-थो राहः । तत्रशतपदैकानि दास्यति सोऽत्र दन्तधावनं करिष्यति । एवं बहुधने वर्द्धन्, मम भ्रष्टो लज्जने यदि पञ्चान्नयामि । यतः- " कृत्वाः शक्रेणुचाः शास्त्रै-रिच्छ्याः स्त्रैः पात्राः करैः । शास्त्रीभिरङ्गनाः शृङ्गैः पशवः कान्धकारिणः ॥ १० ॥ " एवं युद्धे यावद्कोऽपि न निवर्तते तावद् डोडकोपस्य विलांक्यते । अनेन मम भ्रष्टो नामितो मा तूत् ततो जगद्भ्रवणिक्पुत्रेषु पञ्चविंशतिशतस्यैकैः गृहीतः स पाषाणः "चारवलावहं पानबोलावहं हाथडलावहं धनहुंकावहं " इति लोकोक्तिः मन्या, तेन श्रेष्ठिना क्षयितो वृत्तान्तः । जगद्भ्रः प्राह-वयं तु नं यमम महत्वं प्रदंशं रक्षितम् । ततः स पाषाणः स्वस्थानं क्षान्धितः । जगद्भ्रपि तत्रोपविश्य दन्तधावनं करोति । एकदा मध्याह् जग-

द्भ्रोजनार्थमुपविष्टः, तन्मिच्छवसरे कोऽपि योगी गृहद्वारे प्रातः । पूर्वां प्राह भ्रष्टो-सद्योभ्यं रत्नवतीं परिपूयपुरुषाद्वारप्रमाणार्थं अस्य देहि, सा तथा करोति, योगी न ज्ञाति, तथा स्वपनेः शोकम् । पुनस्तेनोक्तम्-रुच्यस्थालं यतुं शिक्कासहितं देहीति, तथा हते तुष्टे योगी हने-भोः दातुं शिरोरामं । त्वं परीक्षायै भ्राग-नाऽहं तुष्टं शिक्कायै भ्रमन्, यतो मम दातुं पुरुषाविलांक्यतुः पणमासा गताः परं न कोऽपि दृष्टः, न्वं त्वद्य दृष्टः जगद्भ्र-दण्डतमः । साधुराह-ममेच्छन्नेन कः ? योगी प्राह-एव पाषाणः सद्रव्योऽस्ति इत्युक्त्वा स्थिते योगी । साधुरपि तत्पुत्रा-यै यावद्भयं दुःखलाघानयति तावत्स नमः, परं च विलांकितोऽपि न हृद्यः । साधुना चिन्तितममौ योगी न हि, किं तु मम पूर्वसंकर्षी कोऽपि देवः पुण्यकीर्तिदाता, विलांकितः पाषाणः, एकत्र कारी दत्ता, एतयो दृगिहनाः, दृष्टानि तत्र पञ्चस्पर्शपाषाणुच्छयानि, स्पर्शपाषाणयोगेण लोहं स्वर्णोपेतं । ततो गुरुक-सत्यं मन्यमानो जगद्भ्रजगद्भ्रणाय मनोऽकरात् । सव्ये-देशेषु धान्यसंप्रदमकार्षीत् । दुर्भिक्षे पतिने विद्वीत्सन्मनुरय-वत्सकाणहिसंपत्तनादितु इन्द्रादौ सारशतस्रजगारानमगकयत् । तेषु शोकात् सारभोजनं सपूत्रं दीयते यथेच्छम् । यतः- "नञ-करवाली मणिभद्रा, तं भर्गला चारि । दानसात्र जगद्भ्रतणी, दीसह पुद्विमभ्रारि ॥२१॥ " उग्रपुत्रग्रहणभीत्या रयुगोभ्या एते इति सकलकोऽपु नाम दत्तम् । "अष्टय मूरुभरुष्मा, वीसल-देवस्य वार हर्मारे । इगवीस य सुरताक, दुर्भिक्षक्ये जगद्भ्र-साह्वणा दिवा ॥ २२ ॥ " एवांशोऽपि जगद्भ्रकीर्ति भूत्वा स्वर्षथा वीसलदेवराजेन वीसलनगरे सत्रागारे मण्डितः । संपत्यन्ना-वाशिलं परिवेषयति, कियानेस्त्रेभ्यःपि निवारितम्, एकदा राज्ञा कार्यविशेषेण जगद्भ्रनाधुराकारिणः, स नृपं नव्योपावि-ष्टः, राज्ञाऽऽदेशं जी जी ॥ इति भ्रष्टानि । तदा चार-णेनोक्तम्- " वीसलदेव रुज करइ, जगद्भ्रकहावइ जी । नदं परि-सिह फालिसिइ, ए परीसावइ श्री ॥ २३ ॥ तदनु मत्सरे सुपन्था जगद्भ्रार्थोऽजप्रणामकरत्वं निरपेक्षम्, प्रभाते तत्रो-पविश्य दानमार्कापिकार्यं मृष्टयदानं ददाति जगद्भ्रः । तत्र यव-निकां बन्धयति, यतः लज्जया कुलीनाः प्रकट न गृह्णन्ति, तथा दानार्थं, स्रज्जया कः यवनिदानरितोः स्वकर जगद्भ्रप्रयत्ने विस्तारयान्ते, तदनु यथामातुनुमारेण हाटकदृश्य-दृश्यैरुक्तकद्रमशतादि ददाति । भ्रात्रवसरे वीसलदेवमुप-स्वनाभ्यपरीक्षायै वञ्चारिद्वेषं परावर्ष्य एकाकी निजकरं यव-निकास्तस्य उड्डयामास । जगद्भ्रनाथप्रकारलक्षणानुप्रनाकांति-नताधनमाभ्यसंप्रयत्ताः सौख्यविधाविवृत्तैरुच्छांतिं तं करं हृद्वा जगद्भ्रनान्दस्य कः कःपिपि नरे-दस्य संप्रतीदृशीमभवत् इति प्र-स्तस्य तथा कारोऽपि यथा यावज्जीवं सुखी स्यात् इति वि-चिन्त्य स्वकराङ्गुलानो माणमावदतमुच्छ्रका उतायै प्रदत्ता । सकीनुकेन मूषेन कृणं स्थिपथा धामः कर उड्डितः । तत्रापि द्वितीया मुच्छिका मुक्ता । मुच्छाह्वयं गृहीत्वा नृपः स्वावासे गतः । द्वितीयदिने जगद्भ्रसाधुमाकायं किमतादिति दक्षितंवाच्यं मुच्छाह्वयम् । साधुनोक्तम्- " जय गन्नां तस्य गन्नां, साम-ससिदो न जुज्जय अहलं । जय गन्नां तस्य गन्नां, पय स्रोता पाणियं वदइ ॥ २४ ॥ इडात् मुच्छाह्वयं परिधाव्य हस्तिस्वक-ध-मारोच्य गृहे प्रेषित इति जगद्भ्रसाधुमत्तम् । उपदेशतद्विधौ ।

जगपदया-जगन्भद्र-पुं० । जिनभरे, स्वनामकारणमुनेौ

जच्चकमदकोमल-जात्यकमलकोमल-त्रि० । उत्तमजातिसं-
भवकमलवद कोमले, कल्प० २ कृण ।

जच्चसिष्य-जात्यान्वित-त्रि० । विशिष्टजातिसंभूते, हृ० ३
उ० । सुकृतोत्पन्ने, सूत्र० १ सू० १० अ० ।

जच्चभिय-जात्यान्वित-त्रि० । विशिष्टजातिसंभूते, हृ० ३ अ० ।

जच्चभाषि-जात्यमाणि-पुं० । पद्यभाषादिप्रधानमथौ, पं० व०
६ द्वार ।

जच्चसुवष्य-जात्यसुवर्ण-पारमार्थिके सुवर्णे, दश० १० अ० ।

जच्चसुवर्ण-जात्यसुवर्ण- 'जच्चसुवर्ण' शब्दाद्यै, दश० १ अ० ।

जच्चिचर-यच्चिचर-न० । यायत्काले, व्य० ७ उ० ।

जच्चो-देवी-पुरुषे, दे० ना० ३ वर्ग ।

जच्च-यम्-धा० । सपरमे, 'गमिष्यमाऽऽसत् ऋः' । ८ । ४ ।
२१५ । इत्यनस्य क्तः । 'जच्चइ' यच्छ्रुति । प्रा० ४ पाद ।

जच्चत-यच्चत-त्रि० । ददाति, प्रष्ट० ३ अष्ट० ।

जच्चदुओ-देवी-स्वच्छन्दे, दे० ना० ३ वर्ग ।

जच्चुव्येय-यच्चुव्ये-पुं० । द्वितीयवर्षे, म० २ श० १ उ० । औ० ।
यच्चुव्येदाहते निर्धेयं, ध्यापारे च । स्या० ३ प्रा० ३ उ० ।

जच्च-जटय-त्रि० । जेतुं शक्यः । जि-यत् । 'कृत्यजटयो शक्या-
यै' । १ । १ । ८ । (पाणि०) जेतुं शक्ये, वाच० । 'द्यययौ
जः' । ८ । २ । २४ । इति व्ययश्च । प्रा० २ पाद ।

जच्चरिय-जच्चरित-त्रि० । जच्चरं करोति, जच्चर-णिच् कर्मणि क्तः ।
जीर्णिकृते, शकलीकृते, 'जराजच्चरितं पतिम्' वाच० । 'कुनम-
निजजच्चरियसन्वेदेहा' प्रश्न० १ आश्र० द्वार । राज्ञीयुक्ते,
स्या० ४ प्रा० ४ उ० ।

जच्चरियसद-जच्चरित (भृञ्जिरित)-शब्द-पुं० । नन्त्रीकरोटिका-
दिवाद्यशब्दवद् भृञ्जिर (जच्चर) ध्वनियुक्तं शब्दे, अश्र० १० प्रा० ।
जच्च-जर्त-पुं० । वाहीकदेशे, सोऽभिजनोऽस्य अश्र० । बहुषु जनप-
दे लुप । तदेशवासिषु, क० व० वाच० । 'तस्याधूर्तादी' । ८ ।
३ । ३० ॥ इति सूत्रेण तस्य प्रा० । श्रा० १ पाद ।

जच्च-दृष्ट-न० । कृतयज्ञे, 'अद्यो जच्चियज्जु' आ० म० प्र० ।
यज्ञे च । उत्त० २५ अ० ।

जच्चि-यष्टि-स्त्री० । यज्-किन्द् नि० न संप्रसारणम् । च्वजा-
दिवर्षे, तुजाच्चवलम्बने द्यपदे च । किञ् । तन्तो, हार-
लनायां, भाभ्यां, मधुकायाम्, वाच० । 'जट्टिमिडिकांवर्यहा-
रेडि ह्यामि ति ।' ति० मू० १ उ० ।

जच्च-जच्च-त्रि० । जलति घनीमवति । जल अश्रु, उच्य लः । 'इष्टं
चादिनिष्टं वा, न वान्ति किञ्चिन्नु धो मोहात् । परवचागः न भवेदिदं,
नाम्ना जन्मकृकः पुरुषः' ॥ उचलकृण मन्द्बुद्धी, मूर्खे, वेदप्र-
हणात्मयै, 'अनशो क्लीबपतितां, जात्यव्यवाधिरौ तथा । उम-
कजन्मकृकश्च, यच्च किञ्चाश्रितः श्रुत्याः ॥' वेदप्रहणात्मयो जच्च
इति शयभागः । हिमप्रस्ते, हिमं न मन्दकियं, सूके, अल्पङ्गे,
जले, न० । सोऽसक, न० । चेतनामिच्छे अज्ञानादिसमूहे,
वेदात्मनसे हि पदायां द्विधा-जन्मोऽज्जानश्च । तत्र जच्चोऽज्ञान-

तत्कार्यसङ्घः । अजन्मकोत्तम इति भेदः । " नापुत्रः कस्यचिद्
दुयाव, न चाप्यायेन पुत्रकृतः । जानक्यि हि मेधायां, जच्चकृष्टो क
माचरेत्' ॥ १ ॥ वाच० । अपगतकतं व्याकृतं विषयकं, आशा० १
श्रु० २ अ० २ उ० । स्यादाह स्वकरोपसन्नरहिते, अष्ट० ७ अष्ट० ।
तत्त्वावधोषविचुरचुष्टौ, स्या० । 'जन्म कर्तुं जं जच्चं पञ्चजासं-
ति' । जन्मशुद्धापरिदतनिर्विक्रानशब्दा एकार्थकाः । रा० ।

जच्चामार-जटाचार-पुं० । जटासमूहे, 'जट्टामारेयु सव्यं सरिरे'
पाणिपण उष्टेसा सामिस्स कथरिं तावं धुणइ' । आ० म० द्वि०

जच्चान्न-जटाक्ष-पुं० । जटा अस्यर्थे सिम्भा० ऋक् । षट्पृष्ठे,
कच्चुरे, मुष्कके, गुग्गुले च । जटायुके, त्रि० । चोरिणः शिष्कि-
नश्चास्य, जट्टांशुशिरोरुदः । 'जट्टामास्याम्, स्त्री० । वाच० ।
स्वनामस्याते प्रदधिशिष्ये, कल्प० ३ कृण । चं० प्र० ।

जटायु-त्रि० । जटा अस्यर्थे मत्पु, मस्य वाः वाच० । प्राकृते
च ' आश्विनलोत्तलात्तलवन्तमन्तेत्सेरमणामतेः' ॥ ७ । १ । १५ ॥
इति सूत्रेण आत्तादेशः । 'जट्टाला' जट्टाच् । प्रा० ३ पाद ।
जटायुके, वाच० ।

जटि [ण]-जटिन्-पुं० । जटा अस्यर्थ इति । सङ्के, अन्वय-
रुप्यप्रयुक्तं वृक्षैर्नरे, वाच० । त्रि० । जट्टाधरे, ज० ९ श० १ ३
उ० । जं० औ० ।

जटियाइलग-जट्टास-पुं० । अष्टासीतिप्रहाणां त्रिपञ्चाशत्तमे
स्वनामस्याते, चं० प्र० २० पाटु० । 'दो जटियाइलगा'
स्या० २ टा० ३ उ० ।

जटियाइलय-जटाल-पुं० । 'जटियाइलगा' शब्दाद्यै, चं० प्र०
२० पाटु० ।

जटिअं-देवी-स्त्रिये, दे० ना० ३ वर्ग ।

जटिल-जटिल-पुं० । जटा अस्यर्थे विच्छङ्गा-रत्नञ् । सिंहे,
जटायुके, त्रि० । 'विवेश कश्चिजटिलस्तपोवतम्' । वाच० ।
'उक्तकृष्णकुडिलजोदलकफक्तदधिककफडाडोवकरणुच्छा'
शुचिः-जटिलः रक्तध्वरेके केशरिणांमहाहीनां केशरसङ्गा-
भात् । ज० १५ श० १ उ० । ज्ञा० । उत्त० । जट्टाचारिवनवास-
पाष्ठादिमनि, प्रथ० ९४ द्वार । कलितोद्गलिते च । 'यगं मर्ह
कांसं व गोविंशं सुकं जटिलं गंठुं' ज० १६ श० ३ उ० ।
जटिलय-जटिलक-पुं० । रादौ, सू० प्र० २० पाटु० । चं० प्र० ।

जट्ट-जट्ट-पुं० । आभवा शरीरेण कियया वा जट्टे, स्पृत्ते, हीलाज-
हे, प्रथ० १०९ द्वार ।

तिविहो य होइ अष्टौ, भासें सरिरे य करणें जहो य ।
जासाजहो चठहा, जल्ल एलग मम्मण दुमेहो ॥
जल जल्लवुहो भासइ, जल्लमूआ एव जासति अक्कं ।
जह एल्लगो व्व प्वं, एल्लगमूगो बल्लवसेत्ति ॥
मम्मणमूआ बोव्वमो, लखेइ बाया ठु अवि सदा जस्स ।
दुमेहस्स ण किंचिं, पोसंत्तमावि णाय इहा ॥
दंसणणायचरिपे, तवे य सपिणीसु करणजोगे य ।
उवइहं पि न मेएहइ, जल्लमूगो एल्लमूगो य ॥
नाणो द्ढा दिखला, भासाजहो अपक्कलो तस्स ।

जङ्ग

सोयवहिरां व नियमा, गहणे लङ्गाहो अङ्गिरारणं ॥
 तिबिहो सरीरजङ्गे, परये भिकले तदेव बंदयए ।
 एतेहिं कारयेहिं, सरीरजङ्गं न दिक्खेज्जा ॥
 अङ्गे वा पभिमंभो, जिकस्वायरिवाए अपरिहृत्यो व ।
 लहस्सासपरिक्रम-अङ्गिअग्गोउदगमादीसु ॥
 आगाढगिहाणस्स व, अममादी वा वि होज्ज मरणं वा ।
 जङ्गे पासं वि उिए , अस्स व ज्जे इमे दोसा ॥
 देमेण ककस्समादीं, कुञ्जणववणुत्थावणे दोसा ।
 एउत्थि गलआं व चोरो, णिदिपमुंको व जणवादी ॥
 खेगे सरीरजङ्गे, एमादीया इवति दोसा तु ।
 तम्हा तं न वि दिक्खे, गच्छे मङ्गळे अणुआआ ॥
 इरियासमिए भासे-सखामु धादाएसमिइसुत्तीसु ।
 ए वि उाति चरएकरणे, कम्मदुएणं कएणजङ्गो ॥
 जलमूग पलमूगो, आतिथूलसरीरकरणजङ्गो य ।
 दिक्खेतस्सेंवे खसुं, चतुसुक् मेमेसु माससु ॥
 भासाजङ्गं मम्मण, सरीरजङ्गं व खातिपूरं व ।
 जावज्जिय परिपट्ठे, करणे जङ्गे तु इम्मासे ॥
 मोचुं गिहाणकज्जं, उम्मेहं वा वि पाठे उम्मासो ।
 तां हेतुं दुम्मेहं, जो वि य कएस्सिपि मो जङ्गो ॥
 छएहुवरिं तो दाएह वि, आयरिअो अंभेगां हं उम्मासा ।
 पच्छा अलो ततिआं, मो वि य उम्मासपरिअट्ठे ॥
 जो बियं तं गाहेत्तो, सिस्सो तस्सेव मो इवति ताहे ।
 तं वि न गिएहइ जदिह, कुलगणसंये विगिचएता ॥
 पं० भा० ।

जङ्गस्त्रिधा-भाषया, शरीरेण, करणेन च । प्राणजङ्गः पुन-
 स्त्रिधा-जलमूकः, ममनमूकः, एलकसूकः । तत्र जलमम
 इव बुद्धरुद्रायमानो यो चकि स जलमूकः । यस्य तु सद्दतः
 स्वयमानमिव यत्नं स्वहृत्त स ममनमूकः । यश्चैलक
 इवावयकं मूकतया शब्दमात्रमेव करोति स एलकमूकः । तथा
 यः पथि भिन्नाऽऽने चन्द्रादिषु चार्तोऽपि स्थूलतयाऽऽयको प्रव-
 त्ति स शरीरजङ्गः । करणं क्रिया, तस्यां जङ्गः करणजङ्गः
 समितिमुत्तमव्यवक्रणार्थिद्विधां पुनः पुनरुपदिश्यमानामप्यन्तरी
 जङ्गनया यो ग्रहीतुं न शक्नोति सः, करणजङ्ग इत्यर्थः । तत्र
 प्राणजङ्गस्त्रिधाऽपि ज्ञानग्रहणेऽसमर्थोऽपि वाह्यः । शरीर-
 जङ्गस्य मायामनश्चक्षानातयमादिष्वशक्तो भवति, तथाऽऽ-
 निजङ्गस्य प्रसवेन ककारिषु कुणितत्वं भवति, तेषां जले-
 न ह्लासनेषु क्रियमाणेषु कीटिकादिह्लासना संभवति, ततः
 संयमिवाश्चना, तथा लोकोऽतिभिन्नां करोति बहुभस्तीति,
 तयोश्चैत्र्यालो भवति ततोऽस्ती न दीक्षणीयः । ध० ३ अ-
 धि० प्रव० । पं० सू० । नि० सू० । व्य० । आच० । ग० ।
 हस्मिनि, पुं० १ उ० । नि० सू० । जी० । इत्यत्राव-
 सूते, वि० । तं० । " अङ्गणं वड्डाणं, मिम्बिआणं च मिम्बिसे-
 स्याणं । संसारस्युत्थानं, काहियं वि निरायणं होइ " ॥१३॥ तं० ।

जाह्य-न० । जडस्य भावः प्वध । जडतायाम्, सौख्ये च ।
 " आलस्यधम्मगमंठे-आंभं जुम्मासितादिक्खु " । " इदं
 आह्वमिदं मौढय-मिदमत्यदुत्तं वचः " वाच० ।
 जड-त्यक्त-वि० । " जतापुणुणाद्यः " । उ । ४ । २५ उ । इति
 सूत्रेण 'जड' आदेशः । पारितक, द्वा० ६ अ० । वृ० पं० व०
 आचा० । नि० सू० । संचा० ।
 जण-जन-पुं० । जायते इति जनः । आ० म० प्र० । मं० । आचा० ।
 विश० । सूत्र० । जन-अच् । वाच० । लो०, उच० ५ अ० सूत्र० ।
 आच० । आचा० । स० । नगरीदास्त्यसंज्ञकः । " पनुइअण-
 जाणवया " । रा० । अ० म० । नि० । ज्ञा० । प्राहुनपुत्रे, सूत्र०
 १ सू० १ अ० २ उ० । आ० म० । स० । प्राणिविह, ०
 पं० व० ४ द्वार । आचा० । मातापितृपुत्रकलत्रादी, कीदृग्भ्यक
 जं व । आचा० १ सू० ६ अ० ४ उ० ।
 जणइआ-जनयितृ-पुं० । जन-णिच्-पृच् । पितरि, आचा० १ सू०
 ६ अ० ४ उ० । उत्याक्के, वि० । मार्तरि, स्त्री० । डोपु । वाच० ।
 " जणइना नाममेमे " । जनयिता मेघो यो वृष्टया धान्यसूत्रमय-
 ति । स्था० ६ उा० ९ उ० ।
 जणइता-पुं० । ' जणइआ ' शब्दाद्यैः, स्था० ६ उा० ६ उ० ।
 जणकस्य-जनक्य-पुं० । लोकमरणेषु, प्र० ३ श० ६ उ० ।
 जणकस्यकर-जनक्यकर-वि० । लोकविधातकारके, " बहु-
 जणकस्यकरा संगामा । " प्रश्न० ४ आच० द्वार ।
 जणकसकल-जनकलकल-पुं० । जनानामुपलभ्यमानवर्णवि-
 भागे ध्वनी, रा० ।
 जणग-जनक-पुं० । जन-णिच्-णुच् । वाच० । पितरि, प्रव० १
 द्वार । सूत्र० । ज्ञा० । उत्याक्के, वि० । वाच० । मातापित्रादी,
 "माता पित्रा अं कंकार । जणगा इदंति" आचा० १ सू० ८ अ०
 व० । मातापित्राः, आचा० २ सू० ४ अ० ३ उ० । जना लोकास्त
 एव जनकाः । जने, "जएवा तं सुणंहे मे ।" सूत्र० १ सू० ६ अ०
 सीतायाः पितरि, विदेहेनृपभेदे, वाच० । चरमजिनसमय-
 धर्तिसि तन्पुत्रके मियिहात्तुपे व । " मिहिआजणओ व
 धरयो य । " मिथिलायां जनको राजा घरिणकस नागकुमारं प्रः
 भगवतः पुत्रो हुतवान् । आ० म० प्र० ।
 जणज्जा-जनयान्-स्त्री० । अस्तत्सोक्तसिंसंभाषणे, " ज-
 णज्जसारहिवाणं, होइ अहं च जईण सया । " इयं० ४ तव ।
 जणजाण-जनस्थान-न० । इयदकारावये, वाच० । नासिच्य-
 पुरे च (ती०) " अथवा देवजायो नाम सुखस्स महमाहस्स
 भूआ जणजाणपुरे कीर्त्तिसीं इन्द्रयापए दिआ, इववइ ति व-
 ला मोदिआ, अमां व तीसे सीसव्वयं, तस्स सक्कं उअलभ
 सुक्कमहागहणं रोसवसेणं सारां दिथां उअं नयेरं
 इन्द्रयायसदिधं सक्कविसंभंतेरे जारासी भावस्सइ ति,
 तं च नायं नारयेरिणिणा, इन्द्रयायस्स काहियं, तं च सो-
 कुण भीसो इन्द्रयाया सयल जणं सइ, पाणं चं इदं एवहा-
 मिणं सरणं पवओ, इडो क, तंभाअर उअं उअं ति तस्स नर-
 यस्स पसिं च नामधिअं, पुअं परागिणियुअं, इस्स तिथस्स

४४६

जगद्गाय

साहसं उबधयिति, तस्य आरहर्तहोमा कर्हं नो धयिष्यति ॥
ती० ३८ कल्प ।

जगद्विद्विभ्रमकं - जननीकुक्षिपथ - न० । सायुजजरास्तरे, तं० ।

जगद्विपद् - जननिवह - पुं० । महति नगरजोडिकादिबुद्धे,
हृ० ४ ४० ।

जगद्वि - जननी - स्त्री० । जनयति प्रादुर्भाषयत्यप्यमिति जन-
नी । उच्य० २ अ० । जन-गिञ् अणि० जन अपादाने, अणि०
वा-ङीप् । बाच० । सातरि, प्रथ० १ चार । पञ्च० । कल्प० ।
आच० । वृच० । " आ स्तन्वपानाञ्जननी पशुना-मा दारहा-
भाचन नराधमात्म । आ गेहकृत्वाधधि मन्वमाना-मा जीवि-
ताधीर्धमिबोत्तमानाम् ॥१॥ " कल्प० ४ कृष्ण । इत्यादकलीमा-
ने च । बाच० ।

जगद्व्य - जनार्दन - पुं० । जगैरर्धते घाच्यते । अर्धे वाचने,
कर्मणि स्युर् । जनमर्धति दिनस्मि तादयति जगद् ससुक्वा-
सिनां प्रसुभेदाद् अर्धयति या कर्तरी स्युर्दृ । विष्णौ , बाच० ।
" काले प्रसुप्तस्य जगदेनस्य, मेधाधकारासु च शर्धरीषु"
जगदीशके, वि० । आच० १ अ० ।

जगद्विजृम्भ - जनपरिजृम्भ - वि० । लोकाकर्मिणे, पं० व० १ द्वा ।

जगद्विष्णु (जगद्भुव - जनमैकृष्णीयकृष्ण - वि० । जगतां प्रेक्षणी-
यं कृष्णं योम्यं कर्षं स्वकषं यस्व तत् तथा । इदानीयकषकहि-
न, कल्प० ३ कृष्ण ।

जगद्विजृम्भ - जनपुत्र्य - वि० । लोकमायेषु, जीवा० १३ आधि० ।

जगद्व्ययिज्ञ - जनपुत्रीय - वि० । राजासायगुहकामिप्रभृति-
षु लोकमायेषु, पञ्च० २ विच० ।

जगद्व्यमह - जनमर्ध - पुं० । लोकचूर्णन, ज० ७ अ० ६ उ० ।

जगद्व्ययत् - जनमियत् - न० । लोकमियत्वं, " युक्तं जनमिध-
त्वं, शुक्तं तद्वर्षेऽधिकतदमलम् । धर्मप्रशंसनादे - र्थिजाधान-
दिभावेन ॥१॥ " बो० ४ विच० ।

जगद्वह - जगद्वध - पुं० । लोकघात, ज० ७ अ० ६ उ० ।

जगद्वोद्व - जनवोद्व - पुं० । जनानामव्यकषणै ध्वनी, विषा० १
हृ० १ अ० । म० ।

जगद्वयोद्हर - जनमोद्हर - वि० । लोकवेतोद्धारिणि, पञ्च०
६ विच० ।

जगद्व्यजय - जनमेजय - पुं० । जनमेजयति । पञ्च-गिञ्-सहा । प-
रीक्षितमूतेः पुत्रे, कृत्वात्मपुत्रभेदे, पुत्रजयद्वपुत्र च ।
वाच० । कौधाऽजनमजयो विनाश । ख० १ अधि० ।

जगद्वजनक - पुं० । 'जग' हाद्यर्थे, प्रथ० १ द्वा ।

जगद्वयत् - जनयत् - वि० । इत्यादयति, पञ्च० ११ विच० ।

जगद्वपद् - जनपद् - पुं० । जनाः पद्यन्ते गच्छन्ति यत्र । पद् माधारे
च । बाच० । देशे, प्रथ० ४ आअ० द्वा । तं० इद्या० कल्प० ।
आच० । वच० । हृ० । आ० म० । जनानां लोकानां पद्या-
वस्थानानि येषु ते जनपदाः । सायुविहरण्योमेषु प्रथम्यादिषु
अध्यायैर्हृत्सतिदेशेषु, आच० १ हृ० ६ अ० ४ उ० । राष्ट्रं, रा० ।
मनुष्यलोक, ज० ७ अ० ६ उ० । तत्रिवायसिलोकप्रोच । "हरति
ध्रुवयथावद्वज्रायाणि जगद्वकुलाणि" जनपदकुलानां
लोकप्रदानाम् । प्रथ० ३ आअ० द्वा । "जगद्वपरिवायाय"

जनपदानां लोकानां परिवादाय । आच० १ हृ० ३ अ० ३
हृ० । 'जनपद' इत्यनुवादे तु तत्र भवे, "जगद्वयवहाय"
जनपदे भवाः जनपदाः कालकृद्द्रव्यो राजादयो वा तच्छाच ।
आच० १ हृ० ३ अ० २ उ० ।

जगद्वयकहा - जनपदकथा - स्त्री० । साक्षवकादिदेशप्रशंसानि-
त्यादिमिकाद्यां देशकथायाय, उच्य० १३ अ० । स्त्री० ।

जगद्वयपाल - जनपदपाल - पुं० । जनपदं पालयति इति जनपद-
पालः । जनपदरक्षके, स्त्री० ।

जगद्वयपिया - जनपदपितृ - पुं० । जनपदानां हितवाच (स्त्री०)
पितवः । लोकपितरि, इद्या० ६ उ० । वृच० ।

जगद्वयपुरोहित्य - जनपदपुरोहित - पुं० । जनपदस्य शान्तिका-
रितया पुरोहित इव जनपदपुरोहितः । जनपदशान्तिकरे,
रा० । स्त्री० । वृच० ।

जगद्वयप्रहाण - जनपदप्रधान - वि० । लोकोत्तरे, "जगा-
र्हि च जगद्वयप्रहाणैर्लालियता" प्रथ० ४ आअ० द्वा ।

जगद्वयदग्म - जनपददग्म - पुं० । देशस्यूदे, म० ३ अ० १ उ० ।

जगद्वयवसथ - जनपदसत्य - न० । जनपदेषु देशेषु यद् वर्धयथाच-
कतया कर्हं देशान्तरेऽपि तत् तदर्थवाचकतया प्रयुक्तमामं सत्य-
महितयमिति जनपदसत्यम् । यथा कोङ्कणादिषु पथः पथं मीर-
मुदकमियादि । सत्यत्वं वास्याङ्गं, विद्याहादित्यात् । नाना-
जनपदेऽपिद्यार्थप्रतिपालजनकतया व्यवहारप्रसूतेः । देशविध-
सत्यस्य प्रथमं भेदे, आ० १० उ० । ख० ।

जगद्वयवस्था - जनपदसत्या - स्त्री० । जनपदमधिकृत्येद्यार्थप्रति-
पालजनकतया व्यवहारदेहेत्यात् । सत्या जनपदसत्या । देश-
विधायाः सत्यमापयामः प्रथमं भेदे, प्रथ० १२ पद् ।

जगद्ववहा - जनव्यधा - स्त्री० । लोकपितायाय, ज० ७ अ० ६ उ० ।

जगद्ववाच - जनवाद - पुं० । जनानां परस्परं चरुविचारणे,
स्त्री० । स्वामन्वयते कर्ताभेदे, ज० २ अ० । स० । लोकपवादे
च । बाच० । "जगद्ववाचभयम्" । बाच० ६ अ० ।

जगद्ववृह - जनव्यूह - पुं० । जनसमुहाय, म० ६ अ० ३४ अ० ।
चक्राद्याकारजनसमूहे, जनव्यूहस्य शब्दाऽपि तदभेदाजन-
व्यूह एवाच्यन्ते । विषा० १ हृ० १ अ० ।

जगद्वव्यूह - जनव्यूह - 'जगद्वव्यूह' शब्दाद्ये, विषा० १ हृ० १ अ० ।

जगद्वसह - जनशब्द - पुं० । जनानां परस्परलापकूपे ध्वनी,
स्त्री० । रा० । दशा० ।

जगद्वसम्भह - जनसम्भह - पुं० । जनानां परस्परं संघर्षणे, इद्या०
४ उ० १ उ० ।

जगद्वसंघट्टकम् - जनसंघतिकल्प - वि० । जनसंघतं यत्र लोकसंहा-
ररहस्ये, म० ७ अ० ६ उ० ।

जगद्वउत्तो - देशी - प्राग्प्रधानपुरुषे, विद्ये च । हे० ना० ३ वर्गे ।

जगद्वउल - जनाकुल - वि० । भोजिकार्यामरित प्रकृतेर्जगैरा-
कीर्तं, म्व० ४ उ० ।

जगाकुल-जनाकुल-त्रि० । ' जगावल ' शब्दार्थे, ध्व० ४ उ० ।
जगापवायजीव-जनापवादजीव-न० । जनापवादाद् मर-
णात्प्रतिशब्धमायाद् भीरुत्वं ज्ञातिभावः । लोकापवादज्ञीतौ,
ज्ञा० १२ ज्ञा० ।

जगि-इव-अव्य० । ' इवायै नं-नउ-नाइ-नावइ-जगि-जग-
वः ' । ८ । ४ । ४४४ । इति सूत्रेण्यपभ्रंसे इवायै जगिप्र-
योगः । प्रा० ४ पाद् । इत्यर्थे, ' चपयकुसुमदो मरिक्क सदि
नससुपयहुउ । सोइह इंदनीसुमण्णि जगि कयइ वइउउ । '
प्रा० ४ पाद् ।

जगिअ-ज्ञानित-त्रि० । जग्यादिते, मि० सू० १ उ० । आब० ।
जगिय-जानित-त्रि० । ' जगिम ' शब्दार्थे, मि० सू० १ उ० ।

जगु-इव-अव्य० । ' इवायै नं-नउ-नाइ-नावइ-जगि-जग-
वः ' । ८ । ४ । ४४४ । इति सूत्रेण्यपभ्रंसे इवायै जगिप्र-
योगः । प्रा० ४ पाद् । इत्यर्थे, ' निरुवमरसुपार्ये पिय वि जगु । '
प्रा० ४ पाद् ।

जगुमि-जनोंमि-त्री० । जनसंवाधे, रा० ।
जगुमिप-जनोंमिप-पुं० । जनामां काव्या धर्मेने, औ० ।

जगमास-जनयत्-त्रि० । उत्पादयति, तं० ।
जगोह-जनोय-पुं० । जनसमुदाय, वृ० ३ व० ।

जगोवयार-जनोपचार-पुं० । स्वजनादिलोकपूजायाप, पञ्चा०
२ विव० ।

जगु-यज्जु-पुं० । यज-भावे नः । बागे, बाच० ।
स त्रिविधः—

“ अफलाकाङ्क्षिमिधेना । विविधेषां च उच्यते ।
बध्दयमेवाति मनः, समुपाय स सारितकः ॥
अनिर्नपाय तु फल, दम्नाद्येमपि चैव वत् ।
इत्यने भवतभेष्टे, नं यद् विरिक् राजसम ॥
विधिहीनममृष्टाहं, मन्त्रहीनमदक्षिणम् ।
धर्मात्वरिदनें यद्, नामस परिचक्षते ॥ ”

स च नामाविधः—

“ द्रव्ययज्ञानपोषणाः, बागयज्ञानथा परे ।
स्वाध्यायज्ञानयज्ञाह्ना, यतयः संशितमनाः ॥ ”
पञ्च शुद्धस्यक्तव्या यज्ञा यथा—
“ अन्वापनं प्रहयक्तं, पितृयज्ञस्तु तर्पणम् ।
दोमो दैवो बातिनीतो, सुयकोऽर्थाधिपुनय ॥ ”

विष्णो च । बाच० । नागादीनां पूजायाम्, आ० म० ३० । ज० ।
ज्ञा० प्रव० । सु० । प्रतिविषयं स्वस्वभेदवैभवापूजायाय, जी०
३ प्रति० । आ० के च । जी० ३ प्रति० । ज० । सयुषो बहू एव हि
क्रतुस्तवते, यूपरहितस्तु दानादिक्रियायुक्तो यज्ञ इति । विश० ।

जगुःउज-यज्ञीय-न० । यज्ञाय हितं तस्मैर्दं वा । बाच० । स्व-
नामस्मृते (अथघोषविजघोषयुग्मिषकम्यताप्रतिषेधे) उत्तरा-
ध्ववनसुचय पञ्चविधैरतिमैऽध्वयन, स० ३३ स० । उत्त० ।

जगुमि-यज्ञामि-पुं० । अभियोगान्ते, वत्स० १ सू० ।
जगुजस-यज्ञयशुम्-पुं० । स्वनामस्मृते नारदपितामहे तापसे,
“ आसीद्यदा सोमपुरे, सनुप्रविजयो नृपः ।
तदा यज्ञयशास्त्रम्, तापसस्तस्य बहूमः ॥

सोममिवाद्यतो यज्ञ-वृत्तसोमयथा स्तुया ।
तापुषो नारदस्तेषा-मुष्णवृष्या व जोजनस् ॥ ” आ० क० ।
आ० सू० ।

जगुमाइ (ण)-यज्ञयाजिन-पुं० । यजनशीले, मि० सू० १
उ० । औ० । म० ।

जगुह-यज्ञार्थ-पुं० । यज्ञैकप्रयोजने द्विजे, बहामिभित्ते, उत्स०
२४ अ० ।

जगुहाण-यज्ञस्थान-न० । नासिक्यपुरे, ती० २१ कटप । “ एवं
नासिकपुरे कालंतरे पुष्यसुमि नाभं आगच्छो विदित्वाहीतो, तस्य
जगवराभो तेण व तस्य दस जथा कारिवा ” ततः “ जगुहाणं
ति तन्नवरं कर्तुं । ” ती० २१ कटप । बहवादे च । बाच० ।

जगुदच-यज्ञदच-पुं० । स्वनामस्मृते नारदपिता, आ० क० ।
आब० । आ० सू० । स्वनामस्मृते कौशाम्बीवास्तव्ये सोमद-
त्ते, सोमदेवपितरि च । वत्स० १ अ० । नरुवाहुत्वाभितृतीय-
शिक्षे, कटप० ८ कृप० ।

जगुदेव-यज्ञदेव-पुं० । कृतिप्रतिष्ठितनगरीषे चिन्तातपुत्रपूर्वम-
धिकजीवे स्वनामस्मृते द्विजे, आब० १ अ० ।

जगुमुह-यज्ञमुत्-न० । बहोपाये, उत्स० ३४ अ० ।

जगुवक्-याज्ञवद्वय-पुं० । ऋग्यजुःप्रवर्तके मुनिनेदे, बाच० ।
(वेदाः) अनार्यास्तु पश्चात् सुवसायाह्वयवक्त्रादिभिः कृताः ”
आ० म० ३० । तन्नामकधर्मसंहिताकर्तारं श्रेयो च । बाच० ।
याज्ञवल्क्यप्रभृतिभ्यःपिप्रणथधर्मसंहिताभिःश्रितवन्ति ते धर्म-
चिन्तकाः । अमु० ।

जगुवारु-यज्ञवा (पा) ट-पुं० । बहूस्थाने, बाच० । आ० म० ।
उत्स० । आब० ।

जगुसेष्ट-यज्ञभ्रु-पुं० । यज्ञेषु भेष्टो यज्ञभ्रुः । अथ वा-भेष्टो
यज्ञः भ्रष्टयज्ञः । प्राकृतत्वाद् यज्ञभ्रुः । (उत्स०) उत्तमयज्ञे,
“ वास्तुकाया सुदृक्चर्ददा, महाजयं जवइ जगुसेष्टुं ”
उत्स० १२ अ० ।

जगुिय-याज्ञिक-पुं० । यज्ञेन जयति लोकान् इति याज्ञिकः । आ०
म० ३० । आचा० । यज्ञाय हितः यज्ञः प्रयोजनमस्य वा उत्त० ।
याज्ञके श्रुतिवादी, यजमानं च । बाच० ।

जगुयोदय-यज्ञोपवीत-न० । यज्ञेन संस्करणमुपवीतम् । बाच० ।
प्राहाणकपठध्वे, वत्स० २ अ० ।

तत्प्रासङ्गिकस्वरथम्—

अरतश्च आचक्षानाहूयोक्तवान्-भवन्निः प्रतिदिनं मदीयं
भोक्तव्यं, कृष्णादि च न कार्यम्, स्वान्वायपरैरासिनत्वं,
लुके च मदीयशुद्धारासन्नन्वास्थितैर्बन्धुभ्य-जितो भ-
वाद्, बर्धते भयं, तस्मान्ना इमं मा इनेति । ते तथैव कृ-
तवन्तः । अरतश्चरति स्वागारवनादन्वात् प्रमत्तत्वाद् त-
द्वृद्धाकर्मोत्तरकालमेव केनाहं जित इति १, आः ज्ञाते-क-
थायैः, तस्यः एव बर्धते अयमित्याहोचनानुपूर्वकं संवत्सं वा-
तवामिति । अत्रान्तरे भोक्तव्यत्वात् सुपकाराः वाक् क-
र्तुमशक्यवन्तो अरताय निर्बोधवन्तः, नै इहाते कः भावकः,
का वा नवीति लोकस्य प्रभुरत्वात् । आह अरतः-वृद्धानुपूर्वकं

देयमिति । ततस्ताम् पृथक्त्वस्ते—को भवान्, भावकाणु कति व्रतानि ? । स आइ-भावकाणां न सन्ति व्रतानि, किं तु ब्रह्माकं पञ्चाऽप्युच्यते । कति शिक्षाव्रतानि ? । ते उक्तवन्तः-सप्त शिक्षाव्रतानि । य एषं ज्ञातसे राक्षो विधेयिताः । स च काकणीरक्षेन तान् लाभिकृतवान्, पुनः यस्मासेन यंत्रया ज-बन्ति, तान्पि लाभिकृतवान् । यस्मासकाह्मदुयुयां कृतवानि च ब्राह्मणाः संजाता इति । ते च स्वसुताद् सायुष्यो दत्तवन्तः, ते च प्रव्रज्यां चक्रुः । परीयहमीरथस्तु भावका एवासन्ति । इयं च भरतराज्यसिद्धिः । आदिप्यथशस्तु काकणीरक्षं ना-सीत्, सुवर्षमयानि यज्ञोपवीतानि कृतवान्, महायशःप्रभूत-यस्तु कंचन कल्पमयानि, कंचन विचित्रपट्टम्बमयानि, इत्येवं यज्ञोपवीतप्रसिद्धिः । आ० प्र० ५० ।

जसोवईय-यज्ञोपवीत्-न० । 'जसोवईय' शब्दार्थे, आ० प्र० ५० ।

जसोहृणो-देशो-राक्षस, दे० ना० ३ वर्ग ।

जएहृली-देशी-नीव्याम, दे० ना० ३ वर्ग ।

जएहृ-जहृ-पुं० । "स्वमप्युक्तवृत्तानां एहः" ॥२१३५ ॥ इति प्राकृतसूत्रेण ह्योः एहः । प्रा० २ पाद । जरनवंश्ये आञ्जलीदनुप-पुत्रे नृपदेशे, वाच० । को० ।

जएहुमुया-जहृमुना-स्त्री० । गङ्गानद्याम्, "गंगा आनीरही य जएहुसुया" । को० ।

जहृ-यदि-अव्य० । यद्-णित्-इत्, णिलोपः । पङ्कान्तरे, सं-भावनायाम्, गर्हायां, विकल्पे च । वाच० । "जति ए चोर् लनञि ततो नो जीवियं नऽनित्यं" । नि० चू० १ उ० ।

जतमाए-यतमान-त्रि० । प्राशिविषये यतनवति, आचा० १ श्रु० ६ अ० २ उ० । यतनवति च । आचा० १ श्रु० ४ अ० १ उ० ।

जति-यदि-अव्य० । 'अह' शब्दार्थे, नि० चू० १ उ० ।

जतिय-यावत्-त्रि० । यत्परिमाणे, वाच० । "अथं पि ज-तियं जाणति" नि० चू० १ ए उ० ।

जतुकुंभ-जतुकुंभ-पुं० । जातुषे घटे, सूत्र० १ श्रु० ४ अ० १ उ० ।

जतुगोहसमाए-जतुगोहसमान-त्रि० । निम्बरूपकीडनकज-तुगोलकप्रमाणे अनति मइति, म० १६ श्रु० ३ उ० ।

जतुगोहसमाए-जतुगोहसमान-पुं० । "जतुगोहसमाए" श-ब्दार्थे, म० १ ए श्रु० ३ उ० ।

जतो-यतम्-अव्य० । बस्मन्त कारयादित्यर्थे, पञ्जा० ६ विव० ।

जच-यत्न-पुं० । बेलाविधानाद्याराधनार्थम्, पञ्जा० ३ विव० ।

जचतिम-यात्रात्रिक-न० । जिनयात्रात्रिके, अ० २ अथि० ।

अत्र प्रासंगिके शब्दास्माधाने यथा-
"नो यात्रा प्रतिमावतिव्रतभृतां साक्षाद्वादेशनात्, तत्रमन्त्रोत्तरवाक्य इत्यपि यथा माहृत्परवादेशनात् । मुख्यार्थैः प्रथिता यतो व्यवहृतिः शेषान् शुभान् लक्षणेभ्यः, सामर्थ्येण हि यावत्तद्विस्त यत्ना यात्रा स्मृतौ तावता ॥४३॥"

प्रति० । पतृव्याख्यानां "चेर्य" शब्देऽस्मिन्नेव भागे १३३० पृष्ठे कृष्णव्यम् । ज्ञापिकामिश्रोपशुभिकलक्षणं भावे, आच० ३ अ० । देवोद्देशानोत्सवभेदे रथयात्रादौ, वाच० । महोत्सव एव यात्रा, न तु देशान्तरगमनम् । अ० २ अथि० । पञ्जा० । सा च यात्रा त्रिविधा—अष्टाहिका, रथयात्रा, तीर्थयात्रा च । अ० २ अथि० । (तत्राष्टाहिकास्वरूपं रथया-त्रास्वरूपं च 'अष्टाजण' शब्दे प्रथमभागे ३६५ पृष्ठे दृशि-तम्) स च भविस्वरं सर्वेभ्योपरिपरीयकारिकादिमहोत्सवोऽ-ष्टाहिकायात्रा, इयं चेत्ययात्राऽप्युच्यते । अ० २ अथि० । (तीर्थ-यात्रास्वरूपं च 'तित्यजला' शब्दे दृश्यम्) देशान्तरगमने, स्था० ४ उ० १ उ० । आ० । विजगोपया राक्षो गमने, गमनभावे, यापने, उपाये च । वाच० ।

जत्ताभयग-यात्राजुतक-पुं० । यात्रा देशान्तरगमनं, तस्यां स-हाय इति ज्ञियते यः स यात्राभूतकः । देशान्तरगमनोपयोगि-न्यनुचरे, स्था० ४ उ० १ उ० ।

जत्ता ति द्वौति गर्भार्थं, उभयं वा एतिय धणेषु । १० भा० ।
"जत्ताभयगो नाम तुभे अहं इमा जत्ता कायव्या" । स्वयं यात्रां गन्तुमशक्नुवता यात्रासिद्धौ वतनेन व्यापारितेऽनुचरे च । १० चू० ।

जत्ताभिमुह-यात्राभिमुख-त्रि० । गमनाभिमुखं, अत्रि० ।

जत्ताविहाए-यात्राविधान-न० । जिनोत्सवविधौ, तत्रप्रतिपादके यात्राविधयप्रकरणस्थे इतिभेदे नचमे पञ्जाके च । पञ्जा० १६ विव० । (तत्रकथ्यता 'अष्टाजण' शब्दे प्रथमभागे ३६७ पृष्ठे विज्ञाप्या)

जत्ताभिक्-यात्राभिक्-पुं० । कृतसमुद्रयात्रे, यो षडशवारं समुद्रमवग्राह कृतकार्यैः क्लेशेनाऽऽयाति स यात्राभिक्ः । अन्वयेऽपि पोतेन गन्तुकामा यात्रासिद्धयः प्रेषयन्ते ।

यात्रासिद्धकथा चेत्यथ-
"बेलाकुलेऽभवत् कोऽपि, वणिक् तुंगनकनामकः । तस्यासौ लक्षशो भग्ं, बोहिरथं स तु नाभनक ॥ १ ॥ जले नष्टे जले एव, लभ्यते प्राकवर्जितम् । नाग्रहीहसमप्यन्यैः, जगाम पुनरुत्तुषौ ॥ २ ॥ स्वयं समुद्रस्तुषोऽथ, तस्य प्राज्यं धनं ददौ । भणितभ्याऽप्यदपि ते, किं द्वामीति साऽवदत् ॥ ३ ॥ मम नाम शूरीता यः, समुद्रमवगादते । साऽविवक्षः समन्तेतु, समुद्रस्तपयववाद् ॥४॥" आ० क० १० ।

ज चि जगारपविजचि-ज इति जकारपविजचि-न० । आ-त्रिशोचिभनात्प्रभेदे, रा० ।

जतिय-यावत्-त्रि० । यत्परिमाणे, वाच० । "अथं गदिये तिसयं जियं" । आ० प्र० ५० ।

जसो-यतम्-अर्थः० "सो दो तसो वा" । ७।११।१६०। इति प्राकृतसू-
त्रेण तसः 'सो' इत्यादेशः । प्रा० २ पाद । बह्मात्कारण्यादित्यर्थे,
पञ्चा० १० विच० ।

जस्यकामोसादृश-यत्रकामावसावित्त्वं-न० । स्वाभिधाषितस्य
समाप्तिपर्यन्तमयने योगसिद्धिदेशे, द्वा० २६ द्वा० ।

जस्य जस्य-यत्र यत्र-अर्थः० । यद्-ब्रह्म । यस्मिन् यस्मिन्तिलार्थे,
वाच० । "उवहाणं जस्य जस्य अं सुक्तं, पसा सुसुधीन्सा, जस्य
उहसेगे, जस्य अजभयणं, जस्य सुयकन्धं, जस्य अगे काहु-
क्कासियधंगानंगेसु मेवा ।" नि० सू० १ श० ।

जदि-यदि-अर्थः० । अभ्युपगमे, नि० सू० १ श० ।

जदिच्छा-यदृच्छा-स्त्री० । असिसंधिराहित्ये, दृ० ३ उ० ।

जनुयंदसु-यदुनन्दन-पुं० । श्रीकृष्णे, आ० ङ० २० ।

जप-जप-धा० । ब्रह्मारेणे, वाचि च । भ्या०-पर०-सक०-सेद् ।

जनि-अभिमुख्येन जपे, सत्यक कथने च । उप-नेदे, न० ।
वाच० । भावे अर्प । पुं० । मन्वात्प्रासे, अतु० । तत्प्रकारो यथा-

" मनः संहृत्य विषया-न्मन्त्राद्येगतमानसः ।
न इतं न विद्वम्बं च, जपेन्मौक्तिकपङ्कितम् ॥
जपः स्वादृश्वरावृत्ति-मानसोपाश्रुत्वाचिके ।
विधा यद्भृकरभ्रेर्वा, वर्णस्वरयथात्मिका ॥
बभूवैर्धंमुद्दिश्य, मानसः स जपः स्मृतः ।
जिह्वाष्ठौ बालयत् किञ्चित्, दृषत्प्रागतमानसः ॥
किञ्चिद्वचनयोग्यः स्या-दुपांशुः स जपः स्मृतः ।
मन्त्रब्रह्मरथेद्वाचा, वाचिकः स जपः स्मृतः ॥
बभूवैजपाद्भिःशितः स्या-दुपांशुर्दशमिगुणैः ।
त्रिंशजपः शतगुणः, सद्द्वौ मानसः स्मृतः ॥
जिह्वाजपः स विषेच, केचनं जिह्वाधुषेः । वाच० ।

जप्य-जप्य-पुं० । कृतजातिनिग्रहस्थानसाधनोपासकम्भरं भा-
षणे, स्या० ६ ता० । नि० सू० । स० ।

जप्यजिद्-यतः प्रवृत्ति-अर्थः० । बह्मात्कारादारज्येत्यर्थे,
" जप्यजिद् च यं अग्नें पस हारय कुञ्चिसि गज्जसाय बद्धते
तप्यभिर् च यं अग्नें हिरयोषं जाच पीहसकारं अग्नेश्च
अश्च वक्षामो " । कवच० ४ कृष् ।

जप्य-यम-धा० । उपरतौ, पञ्चा०-पर०-सक०-अनिद् । उदित
कृत्वा वेद् । आ-दीर्घाकरणे, उप-विवाहं, 'यम' परिवेषणे,
सुरा०-उभ०-सक०-सेद्-वा-पटा० । वाच० । यम-धा०-
घञ् । प्राणातिपातविरत्यादिकरूपे पञ्चसु महाभनेषु, पुं० ।
उच्य० २४ अ० । "दो यमः" आ० २ ता० ३ उ० । द्वा० । ध० १०।
तत्र महाव्रतपदैनेत जिनैरत्रियोयने, तत्रपदेन जगवन्तः, धर्म-
पदेन पाशुपतेः, सार्धैर्धर्मसमतानुसारिभिश्च यमपदैनाभिधी-
यन्तं, कुशजधर्मपदेन च बौद्धैरभिधीयन्ते, वैदिकादिभिश्च
श्रद्धादिपदैनाभिधीयन्ते । द्वा० ७ द्वा० । द्वा० ।

तत्स्वरूपं त्वेवम्—

अग्निंसासुवृताऽस्तेय-ब्रह्माकिञ्चनता यमाः ।
दिकोत्साद्यनद्विच्छन्नाः, सार्वभौमा महाव्रतम् ॥ ३ ॥

प्राणविभोगमदोक्तं स्यापारो हिंसा, तदभाषोर्हिंसा । वाक्म-
नसार्थाधार्थं च सुदुनम् । परस्वापरहरणं स्तेयं, तदभाषोऽस्ते-

यः । उपस्थसंबन्धो ब्रह्म । जोगसाधनामासवीकारोऽकिञ्चनता,
एते यमाः । तदुक्तम्— " महिंसासत्यास्तेय-ब्रह्मचर्यापि-
ब्रह्मः यमाः " इति । विश्वेशस्त्रीयादिः, काशहचतुर्देवा-
दिः, आदिना ब्राह्मण्यादिकृपाया जातेर्ब्राह्मणादिप्रभोजनरूपस्व
समयस्य च ब्रह्मः । ततो दिक्कासादिना कृत्तव्यविधाः
" तीर्थे कञ्चन न इतिष्यामि " " चतुर्देव्यां न इतिष्या-
मि " " ब्राह्मणान् न इतिष्यामि " " देवब्राह्मणाद्यार्थैर्व्यातिरेकेण
न कमपि इतिष्यामि " इत्येवंविधावच्छेदव्यतिरेकेण स्वर्गविषया
अहिंसाद्यो यमाः, सार्वभौमाः सर्वांसु किमाद्यासु विनभूमिषु
संभवन्तो महाव्रतमित्युच्यन्ते । तदुक्तम्— " एते तु जातिदेशा-
काङ्क्षसमयानवधिच्छन्नाः सार्वभौमा महाव्रतम् " ॥ २ ॥ द्वा०
२१ द्वा० ।

इच्छायमादिचतुर्भेदेषु, तथाहि-

यमाश्चतुर्विधा इच्छा-प्रवृत्तिस्यैषिच्छः । (३ ए)

(यमा इति) यमाश्चतुर्विधाः-इच्छायमाः प्रवृत्तियमाः, लि-
रयमाः, सिञ्चियमाश्च । (२४) द्वा० १९ द्वा० ।

इच्छाययो यपेप्विच्छा, युता तद्वक्तव्यामुदा ।

स प्रवृत्तियमो यत्तु, पालनं शमसंयुतम् ॥ ३६ ॥

तच्छतं यमवतां कथातो या मुन्यीतिः, तथा युता स्मृतिता य-
मेपिच्छा इच्छायम उच्यते । येषां यमानां पालनं शमसं-
युतमुपशमान्वितं स प्रवृत्तियमः । नत्प्राप्तं चात्राधिकतमजिज्ञे-
सुत्, तेन न काङ्क्षादिविकलतत्पालनकृषे इच्छायमितिष्यातिः ॥
न च सोऽपि प्रवृत्तियम एव, केचनं तथाविधप्राप्तुचेष्टया प्र-
धान इच्छायम एव तस्मिन्कृपातस्यापि कृष्णकियातिशा-
सित्वात् । तदुक्तम्— " तस्मिन्कः पञ्कृपातम्भ, भावशुभ्या च
या क्रिया । अनयोन्तरं ह्यर्थं, मानुष्योतयोर्विच " १ ॥ सं-
विनयाकिकस्य प्रवृत्तचक्रकृतानुरोधे तु प्रवृत्तियम एवायं,
तस्य शास्त्रोपागानियतत्वादिति नव्यज्जेन भावनीयम् ॥ २६ ॥

सत्कृत्यपशमात्कर्षा-दृतिचारादिचिन्तया ।

रहिता यमसेवा तु, तृतीयो यम उच्यते ॥ ३७ ॥

सतो विशिष्टस्य कृत्यपशमस्य उक्कर्षादुक्तकादृतिचारादीनां
चिन्तया रहिता, तदभावनैव, तिनिष्चयात् । यमसेवा तु तु-
तीयो यमः स्थिरयम उच्यते ॥ ३७ ॥

पारार्थसाधिका त्वेषा, सिद्धिः शुक्लान्तरात्मनः ।

अभिव्यक्त्यशक्तियोगेन, चतुर्थो यम उच्यते ॥ ३८ ॥

(परार्थेति) परार्थसाधिका स्वतन्त्रितो परस्व वैरत्यागादिका-
रिणी तु एषा यमसेवा सिद्धिः शुक्लः क्लीगनहतया निर्मलोऽन्त-
रात्मा यस्य अभिव्यक्त्या अभिव्यक्तनीयायाः शुकैः स्वभावोद्गा-
सकृपायाः योगेन चतुर्थो यम उच्यते ॥ ३८ ॥ द्वा० १६ द्वा० ।
यमयति-अर्थः । वाच० । दक्षिणदिकृपालनकाराभिते लोक-
प्राप्ते, प्रश्न० १ आश्र० चार । भरणीनक्षत्राधिपतेः, सू० प्र०
१० पाठु० । जं० । उयो० । आ० । यमदंभ्रितौ तापविशेषे,
आ० म० प्र० । आ० सू० । आ० क० ।

" यमाश्चतुर्भेदेषु स तत्पारार्थसाधिकाऽगमद ।
प्रपञ्चस्तस्य सिध्यत्ये, स चोर् तल्पते तपः ॥
यमशिष्योऽनिक इति, यमदंभ्रितेति मुनः । " आ० क० ।

"जमो नाम से तापसो" । द्वा० १० द्वा० । आ० सू० । संयमने, आ०

म० प्र० । मृत्यो, मृत्युहेतुभावात् । आब० ४ अ० । एकगजैजा-
यमानं यमजे, त्रि० । बाच० । द्वित्वसंख्यायां च । बाच० ।

जमर्दय-ययतीत-न० । यमतातेत्याद्याकरे, भादानानामि सूत्रकला-
कृत्य पञ्चदशोऽन्वयने, सूत्र० १ सु० १५ म० । स० । प्रक्र० । भाव० ।
जमकाइय-यमकायिक-पुं० । पक्षिण्यदिकपालवेचनिकायाभित-
प्वन्माद्यसुरविशेषेषु, प्रहन० १ आ० ३ द्वारः ।

जमग-यमक-पुं० । शकुनिविशेषेण, औं ३ प्रति० । स्वनामधेयते
पर्वतविशेषे, (औं)

संप्रति उत्तरकुरुमाविषमकपर्वतवचःशब्दतामाह-

कहिं णं जंते । उत्तरकुराए कुराए जमगा नामं बुवे पवन्ता
पषसा । गोयमा । नीलवतस्स वासरएपव्यस्स दादिणेषुं
अट्ट चोत्तीसं जोयणसते चचारि य सत्तजागे जोयणस-
हस्सं आवाधाए सीताए मदाण्णए उज्जओ कुले, एत्थ णं
उत्तरकुराए कुराए जमगा णाम बुवे पवन्ता पषसा । एगमे-
गेणं जोयणमहस्सं उट्ठं उच्चेषुं अट्ठाइजाइं जोयणसयाइं
उव्वेद्वेणं भूसे एकमेकं जोयणसहस्सं आयापामविकस्वेंजेणं
मज्जे अक्खट्टमाइं जोयणसताइं आयापामविकस्वेंजेणं उच्चरिं
पंचजोयणसयाइं आयापामविकस्वेंजेणं भूसे तिषि जोयण-
सहस्समाइं एकं वावट्ठं जोयणसयं किं चिद्विसेसाइयं परि-
क्खेवेणं दो जोयणसहस्समाइं तिषि य वावत्तरे जोयणसते
किं चिद्विसेसुणपरिक्खेवेणं उच्चरिं पाएणरस एकासीते जो-
यणमते किं चिद्विसेसाइया परिक्खेवेणं पषसा, भूल बि-
त्थियन्न मज्जे संखिचा उट्ठिं तण्णया गोपुच्छमंठाणसंठिया
मव्वकणगामया अक्खटा सहहा० जाव पडिक्खा पत्तेयं पत्तेयं
उपमवरवेतिथा परिकिस्स चा, पत्तेयं पत्तेयं वणसंदपरिकिस्स चा,
वएणओ, दोएण वि तेमि जमगपव्वयाणं उट्ठिं बहु-
समरमाणउज्जूमिजागे पषसे, वएणओ० जाव आसयंति ।
तेमि णं बहुसमरमाणउज्जयाणं जूमिमागाणं बहुयज्जदेस-
भाए पत्तेयं पत्तेयं पासायवद्वेसका एणसा । तेणं पासाय-
वद्वेसका वावट्ठं जोयणाइं अक्खजोयणं व उट्ठं उच्चेषुं
एकतासं जोयणाइं कोमं च विकस्वेंजेणं अञ्जुगग-
त-मूढितवधुओ जूमिभागओ उट्ठाता, दो जोयणा-
इं माणिपेदिथाओ उच्चरिं सीट्टासणा सपरिवारा० जाव
जमगा चिट्ठंति । से केणट्ठणं जंते । एवं तुवांति-
जमगा पव्वया, जमगा पव्वया ? । गोयमा । जमगसुं णं
पव्वतेसु तत्थ तत्थ देसे देसे तट्ठिं तट्ठिं बहुओ सु-
ट्टियाओ वावीओ० जाव विलवेतिथाओ तामु णं सुट्टा
सुट्टियाओ जाव विलवेतिथामु बहुइं तप्यसां० जाव
सतसहस्सपचाइं जमगपज्जाइं जमगवध्साइं जमगा, एत्थ
णं दो देवा महिद्वियाओ जाव पत्तिआवमट्ठिंतीया परिवसं-
ति । ते णं तत्थ पत्तेयं पत्तेयं चट्ठयं समाणिसयाहस्संणं ।

जाव जमगाणं पव्वयाणं जमिगास्य व रायहाणीणं जमोसिं
च बहुणं वाणमंतराणं देवाण व देवीण य आदेवबं० जाव
पासेमाया विहरंति । से तेणट्ठणं गोयमा । एवं तुवाइं-जमग-
पव्वया जमगपव्वया, आउत्तरं च णं गोयमा । जाव थि-
णा । कहिं णं भंते । जमगाणं देवाणं जमगाओ भाय राय-
हाणीओ पएण्णाओ । गोयमा । जमगाणं पव्वयाणं उ-
त्तराणं ति तिरियमसंसेज्जीविससुंरे वीवीवतिचा अशम्मि
जंनुदीवे दीं वारस ओयणसयसहस्समाइं ओगाहिचा, एत्थ
णं जमगाणं देवाणं जमिगाओ णाम रायहाणीओ पष-
साओ वारसजोयणसहस्समाइं जहा विजयस्स० जाव महि-
द्विया जमगा देवा ।

“ कहिं णं भंते । ” इत्यादि । क भन्त ! उत्तरकुरुषु कुरुषु
यमकौ नाम द्वौ पर्वतौ प्रकृतौ । जगवानाह-गीतम् । नीलवतः
वर्षचरपर्वतस्य इतिणाम्यात्करमात्तात् चरमकपात् पयंमा-
द्वौ योजनशतानि चतुश्चिगानि चतुश्चिगदधिकानि चतुरश्र
योजनस्य सप्त मागारु अवाधया कुरवा अणान्तरालं मुक्तंति
भावः । अणान्तरे शीताया महाजलाः पूर्वपश्चिमदिशिंशोकज-
योः कूलयोः अत्र पतस्मिन् प्रदेशे यमकौ नाम द्वौ पर्वतौ प्रक-
तौ । तद्यथा-एकः पूर्वकूले, एकः पश्चिमकूले, प्रत्येकं योजनसह-
स्रमुत्संवेन, सर्वतुतांयानि योजनशतानि उदधेन, अणान्तरा-
लं मरुभ्यतिरेकेण शेषाश्चावतपर्वतानां सर्वेषामपि विशेषणोऽर्थ-
स्त्वापेक्षया चतुर्मांगस्त्वावगाहाद्भावात्, मूलं एकं योजनसहस्रं
विष्कम्भः १००, मध्ये अर्द्धाष्टमानी योजनशतानि ७०, उ-
परि पञ्चयोजनशतानि ५००, मूले त्रीणि योजनशतानि एकं
व ह्राषट्ठं ह्राषट्ठपथिकं योजनशतं किञ्चिद् बहुविशेषाधिकं परि-
क्षेपेण प्रकृतौ ३१६२, मध्ये द्वे योजनसहस्रे त्रीणि योज-
नशतानि ह्रासस्तानि ह्रासस्तानधिकानि २३७५, किञ्चाह-
शेषाधिकानि परिक्षेपेण प्रकृतौ, उपरि एकं योजनसहस्रं
पञ्च शतानि एकाशीतानि एकाशीत्यधिकानि योजनश-
तानि किञ्चाहशेषाधिकानि १५४२ परिक्षेपेण, एवं च तौ
मूले विस्तीर्णौ मध्ये संज्ञितौ उपरि तनुकात्त एव गोपुच्छ-
संस्थानसंस्थितौ (सव्वकणगमया इति) स्वर्गाम्भना
कनकमयौ “ अक्ख० जाव पडिक्खा ” इति प्राम्भतु । तौ च
प्रत्येकं प्रत्येकं पद्यवरवेदिकवाणको, वनकरदवर्णककञ्ज-
जगन्मुपरी पद्यवरवेदिकवाणकवचवर्णकपद वक्तव्यः । “ ज-
मगपव्वयाणं ” इत्यादि । यमकपर्वतयोःपरि प्रत्येकं बहुम-
मरमणीयां जूमिजागाः प्रकृतः । जूमिजागवर्णनं च- “ स जहा-
नामय आसिगपुष्करइ वा ” इत्यादि प्राम्भत् तावड्ठकत्वं
भावत् “ भाणमंतरा देवा देवीओ व आसयंति सयंति०
जाव पषसुअवमाणा विहरंति । ” “ भंसेसुं ” इत्यादि । नयो-
बहुसमरमणीयायोजूमिजागायोर्बहुसम्यदेशमागे प्रत्येकं २ प्रासा-
दावनसकौ प्रकृतौ । तौ च प्रासादावनसकौ ह्राषट्ठयोजना-
नि अर्द्धयोजनं वावद्वेमुत्संवेन, एकविंशद्योजनानि कोमं वै-
कं विष्कम्भेन, “ अञ्जुमायभूसियपहसिवाइ वा ” इत्यादि
भावत् “ पडिक्खा ” इति प्रासादावनसकवर्णनं च, उट्ठाव-
जंम, जूमिजागवर्णनं, माणयांउत्कावर्णनं, सिहासनवर्ण-

खाणामपिपंचवधेहिं कविनीसएहिं उरसोहिआ । तं जहा-
 किएदेहिं० जाव सुक्किहोहिं, ते णं कविनीसगा अक्कोसें
 आयामेणं देसुणं अक्कोसें उहं उच्चचेणं पंच धणुसयाईं
 बाहुहोणं सन्वमणियया अक्का, जमिगाणं रायहाणीं
 एगेमेणाए बाहाए पयावीसं पयावीसं दारसए पयसे । ते णं
 दारा वावहिं जोअणाईं अद्दुओअणं च उहं उच्चचेणं एक-
 तीसं जोअणाईं कोसें च विकलंजेणं तावइअं चव पवेसेणं
 सेआ वरकणकपुनिए, एवं रायप्पेसेणइज्जविमाणवचन्व-
 याए दारवयओ० जाव अक्कडमंगलगाईं ति, जमियाणं
 रायहाणीं चउहिंसिं पंच पंच जोअणसए भावाहाए
 च्चत्तारिं वणसंदा पयसा । तं जहा-असोगवणे, सत्ति-
 वयवणे, चंपगवणे, वूअवणे । ते णं वणसंदा सादरे-
 गाईं वारस जोअणसदहस्साईं आयामेणं पंच जोअणस-
 या विकलंभेणं पचेअं २ पागारपरिकित्ता किएहा वण-
 संदवयओ न्नामिओ पासायवेसंगा य भाणिव्वा, ज-
 मियाणं रायहाणं अंतो बहुसमरमणिजे न्नामिभागे पय-
 से, वयओ ति । तेसिं णं बहुसमरमणिजाणं न्नामिजागाणं
 बहुमज्जेसमाए एत्ये णं पुं वुं उववारिया सेणा पयसा ।
 वास जोअणसयाईं आयामविकलंभेणं तिथि जोअण-
 सदहस्साईं सच य पंचाणवए जोअणसए परिकित्तेणं अ-
 क्कोसें च बाहुहोणं सन्वजं वृणयामया अक्का पचेअं प-
 चेअं पउमवरवेइआ परिकित्ता, पचेअं ३ वणसंदवयओ
 जाणिव्वा, तिसोवाणपटिक्कवा तोरणा चउहिंसिं न्ना-
 मिजागो अ जाणिव्वा० तसं च बहुमज्जेसमाए एत्ये
 णं एगे पासायवेसए पयसे, वावहिं जोअणाईं अक्क-
 जोअणं च उहं उच्चचेणं इक्कतीसं जोअणाईं कोसें च
 आयामविकलंभेणं वयओ, उहोआ न्नामिजागा सीहास-
 णा सपरिवारा, एवं पासायवेसीओ वि । तत्थ पदया पंती-
 ते णं पासायवेसंगा एकतीसं जोअणाईं कोसें च उहं उ-
 च्चचेणं सादरेगाईं अक्कोसेस जोअणाईं आयामविकलंभेणं ।
 विअपासायवेसी-ते णं पासायवेसया सादरेगाईं अक्क-
 सोसेसजोअणाईं उहं उच्चचेणं सादरेगाईं अक्कडमाईं जो-
 अणाईं आयामविकलंभेणं । तइआपासायवेसी-ते णं पासाय-
 वेसया सादरेगाईं अक्कडमाईं जोअणाईं उहं उच्चचेणं,
 सादरेगाईं अक्कडोअणाईं आयामविकलंभेणं, वयओ-सी-
 हासणा सपरिवारा । तेसिं णं मूळपासायवेसयाणं उ-
 च्चरपुरिक्कमे दिसीनाए, एत्ये णं जमगाणं देवाणं सजा-
 ओ सुहम्माओ पयसाओ, अद्दतेरस जोअणाईं आयामे-
 णं उरसकांमाईं जोअणाईं विकलंभेणं एव जोअणाईं
 उहं उच्चचेणं अणोमलंजसपसाथिविहा सजावयओ । ता-

सिं णं सजाणं सुहम्माणं विदिसिं तओ दारा पयसा । ते
 णं दारा दो जोअणाईं उहं उच्चचेणं जोअणं विकलंभेणं
 तावइअं चव पवेसेणं सेआ वणओ० जाव वणमाहा ।
 तेसिं णं दाराणं पुरओ पचेअं पचेअं तओ सुहवंचवा
 पयसा, ते णं सुहवंचवा अक्कतेरस जोअणाईं आयामेणं
 उरसकांमाईं जोअणाईं विकलंभेणं सादरेगाईं दो जोअ-
 णाईं उहं उच्चचेणं० जाव दारा न्नामिजागा य, पेज्जा-
 घरमंदवाणं तं चव पयाणं न्नामिजागो मणियेदियाओ,
 ताओ णं मणियेदियाओ जोअणं आयामविकलंभेणं
 अक्कजोअणं बाहुहोणं सन्वमणियमईंओ सीहासणा
 जाणिव्वा । तेसिं णं पेक्कायरमंदवाणं पुरओ
 मणियेदियाओ पयसा । ताओ णं मणियेदियाओ दो
 जोअणाईं आयामविकलंभेणं जोअणं बाहुहोणं सन्वमणि-
 मईंओ । तासिं णं उणिये पचेअं पचेअं तओ पूजा, ते णं पूजा
 दो जोअणाईं उहं उच्चचेणं दो जोअणाईं आयामवि-
 कलंभेणं सेआ य संखदह० जाव अद्दहमंगलया । तेमिं
 णं पूजाणं चउहिंसिं चत्तारि मणियेदियाओ पयसाओ । ताओ
 णं मणियेदियाओ जोअणं आयामविकलंभेणं अक्कजोअणं
 बाहुहोणं जिणपदिमाओ वत्तव्वाओ । वेइअक्कत्ताणं
 मणियेदियाओ दो जोअणाईं आयामविकलंभेणं जोअणं
 बाहुहोणं वेइअक्कत्तवयणओ, तेमिं णं वेइअक्कत्ताणं
 पुरओ तओ मणियेदियाओ पयसाओ । ताओ णं मणियेद-
 ियाओ जोअणं आयामविकलंभेणं अक्कजोअणं बाहुहोणं,
 तासिं णं उणिये पचेअं पचेअं महिदज्जया पयसा, ते णं
 अद्द महिदज्जया अक्कडमाईं जोअणाईं उहं उच्चचेणं अ-
 क्कोसें उव्वेहं अक्कोसें बाहुहोणं वरामयववयणओ,
 वेइआ वणसंदा तिसोवाणतोरेणा य भाणिव्वा, तासिं णं
 सभाणं सुहम्माणं उहा मणोमुक्किआसाहस्सीओ पयसा-
 ओ । तं जहा-पुरिक्कमेणं दो साहस्सीओ पयसाओ,
 पचिक्कमेणं दो साहस्सीओ, दविल्लणेणं एगा माहस्सी,
 उचरेणं एगा० जाव दाया विट्ठेति । एवं गोवाणसिआओ
 एवरे, वूवचदिआओ, तामिं णं सुहम्माणं सभाणं अंते
 बहुसमरमणियेजे न्नामिजागे एणपे । मणियेदिया दे-
 जो-
 अणाईं आयामविकलंभेणं, जोअणं बाहुहोणं, तासिं णं
 मणियेदियाओ उणिये माणवए वेइअक्कंते महिदज्जयप्य-
 माणं उवरिं उक्कोसे उगाहिता हिहा उक्कोसे याज्जिता जिन-
 सकडाओ एणत्ताओ । माणवमस पुव्वेणं सीहासणा
 सपरिवारा, पच्चाक्कमेणं सयाणुज्जावणओ, सयाणुज्जा
 णं उच्चरपुरिक्कमे दिसीभाए खुदगमहिदज्जया मणिये-
 दिआनिहूणा महिदज्जयप्यमाणा, तेसिं अचरेणं चोप्फला

पहरणकोसा, तत्थ एं वने कलिहरपणपुस्तक० जाव
चिह्ति । मुहम्मार्णं ठपि अह्ममंगला, तासि एं ठर-
पुरचिह्नेपं, एधंरं इपं षाण्णत्तं, एतेमिं वं बहुमज्जदेसजाए
पत्तेअं पत्तेअं मणिपेदिआओ दो जोअण्णं आयामविवलं-
जेणं जोअण्णं बाह्मणेणं, तासिं ठपि पत्तेअं पत्तेअं देवच्छंदया
पण्णत्ता । दो जोअण्णं आयामविवलंजेणं साहरेगां दो
जोअण्णं ठहं ठच्चचेणं मन्वरयणामया जिणपदिमाव-
रणओं जाव धूवकहुच्छुगा, एवं अयमेसाण वि सजा-
एणं जाव उववायसभाए सयण्णजं दह्मओं अ अजिसे-
असजाए बहुअजिसिक्के भंमे अलंकारिभमभाएसु
बहुअलंकारिअजंमे विह्मइ ववसायमभासु पुत्यरयया
पंदापुक्करिण्णोओ वधिपेदा दो जोअण्णं आयाम-
विवलंजेणं जोअण्णं बाह्मणेणं जाव वि ।

“उववाओ संकपो, अग्निभेअं विह्मणा ए ववताओ ।
अग्निअ सुधम्मगो, जहा ए परिचरणा इच्छीं ॥ ? ॥
जावइयम्म पमाणे, वि ह्मिंति जमगाओं षीलत्वंताओ ।
तावइअमंतेरं सत्तु, जमगदहाणं दहाणं च ॥ ३ ॥

“ कहि णं ” इत्यादि । क इन्द्रन्त । उचरकुवुप यमको नाम द्वौ
पर्वतो प्रकृतेः ? नीतमः नीलवतो वर्षधरपर्वतस्य हाशि-
शास्याच्चरमान्तात्, इत्यत्र दक्षिणाण्यं चरमान्तम् आरभ्येति
हेयं, एवञ्चोपे पञ्चनी । दक्षिणाण्यस्य चरमान्तात्प्राच्या-
यां क, दक्षिणाग्निमुक्तमित्यर्थः । अष्टौ योजनशतानि तु त्रिशद-
धिकानि चतुस्त्रयसप्तमाहाद् योजनदशावाधया, अयास्तरालो
हृत्येति शेषः । शीताया महान्ता उग्रयोः कूलयोः, एकः
पूर्वकले, एकः पश्चिमकले इत्यर्थः । अजातरं यमको नाम द्वौ
पर्वतो प्रकृतेः, एकं योजनसहस्रमुच्चैश्चकवेन, अन्तर्द्वीपानि
योजनशतास्युद्वेधेन, उच्छ्रयचतुर्गोशस्य जुम्बवगहात्, मूले
योजनसहस्रमायामविक्रमनात्र्यां वृत्ताकारत्वात्, जप्यं भूतसप्तः
पञ्चयोजनशततिक्रमैर्द्विभ्रानि योजनशतानि आयामविक्र-
मनायाम्, उर्ध्वं सहस्रयोजनातिक्रमं पश्चमयोजनशतानायाम-
विक्रमनाभ्यां, मूले त्राणि योजनसहस्राणि, एकं च योजनशतं
ह्रापेष्टाधिकं किञ्चिदधिकं, किं किञ्चकलामित्यर्थः । परि-
क्षेपेण, एवं मध्यपरिधिपरितनपरिधिश्च स्वयमभ्यूहो, मूले
विस्तीर्णं मध्ये संक्षिप्तानुपरितनको वमको यमसजातो आ-
ताटी तयोर्धत्त संस्थानं तेन संविद्यते, परस्परं सहसंस्थाना-
वित्यर्थः । अथथा-यमकाद् नाम हाकुभेविशेषात् संस्थानसंवि-
तो संस्थानं चानयोर्भूततः प्राणस्य संक्षिप्तसंक्षिप्तप्रमाणत्वेन
गोपुच्छस्यैव बोधं, संतोमनाः कर्मकमयो, शेषं ब्रह्मकर्म, अष्टाद्दश-
शतानाहोपरिरेवम-नीलवद्वर्षधरस्य यमकोऽभ्यान्तरमेकं य-
मकं, तथाः प्रथमहृदस्य च द्वितीयं, प्रथमहृदस्य द्वितीयहृद-
स्य च तृतीयं, द्वितीयहृदस्य तृतीयहृदस्य चतुर्थं, तृतीयहृदस्य
चतुर्थहृदस्य पञ्चमं, चतुर्थहृदस्य पञ्चमहृदस्य च षष्ठं, पञ्चम-
हृदस्य च षष्ठकार्गिरियेयंतस्य च सप्तमम् । एतानि च
सप्तान्यन्तराणि सप्तप्रमाणानि, ततश्च कुपविक्रमात् योजन
११२५३ कला २, इत्येवंकृत्वात् योजनसहस्रायामयोर्धमकयोः
योजनसहस्रायामकं तावदभ्याणायामानां पञ्चानां हृदनां च

योजनसहस्रमेकम्, उभयोर्मीलने योजनसहस्रमुद्दं, शोभते च
जातं योजन२५२५३कला२, ततः सप्तभिन्नो गे हृतेऽपि ३६५, वक्ताव-
शिष्टं कुपसक्तं कलाह्रयं तदुत्पत्त्या विवक्षितमिति । अथैवान-
न्तरकोवेदिकावचनकणप्रमाणपाठः-“तामो षु” इत्यादि एकम् ।
संप्रत्येतावर्षद्वयं तदाह “तेस्य ण” इत्यादि । तयोर्धमकपर्व-
तयोर्गपरि बहुसमरमणीयो भूमिभागः प्रकृतः । अत्र पूर्वोक्तः
सर्वो भूमिभाषणक उपेतस्यः । कियत्पयंमनित्याह-वाचसथो-
बहुसमरमणीयस्य तृमिनागस्य बहुमपदेशभागं द्वौ प्रामादा-
वतसको प्रकृतेः । अथ तयोर्कचत्वाद्याह-“ते षु” इत्यादि नि-
रवशं विजयते व प्रासादसिंहासनादिष्ववस्थितिसुवहङ्कन्यं,
नभरं यमकवर्षाभिर्सापेनेति । अथानयोर्नामार्थं प्रकृत्याह-“के
केयं” इत्यादि प्रकृत्यर्थं व्यक्तम् । उचरखने यमकपर्वतयोस्तरहं-
दं तत्र प्रदेशं शुक्लकुण्डिका वावाहिलपङ्क्तु बहुसमरमणीयम् ।
अत्र यावत्पदात् कुमुदादीनि वाच्यानि, तथा यमकप्रभाषाति
परिग्रहः, तत्र यमको यमकपर्वतस्य मूलभाषा, तदाकारणोप-
शेः । यमकवर्षाभ्यानि, यमकवर्षेभ्यश्चाशुभाण्यनीत्यर्थः । यदि वा-
यमकामिथानो द्वौ द्वौ महर्दिकेः अत्र परिवसतः, तेन यम-
काविति, शेषं प्रभवत् । अथानयो राजधानीप्रभावसर-“कहि
णं” इत्यादि । क इन्द्रन्त । यमकवर्षेवयोर्धमिकानामराजधान्यौ
प्रकृतेः । गौतमः । जम्बुद्वीपे द्वौपे मन्वरस्य पर्वतस्योत्तराखोऽ-
प्यस्मिद् जम्बुद्वीपे ऽपि ह्रादशयोजनसहस्राण्यवगणाभ्या-
न्तेरं यमकवर्षेवयोर्धमिकं नाम राजधान्यौ प्रकृतं, ह्रादशयो-
जनसहस्राण्यवगणायामविक्रमनाभ्यां सप्तविंशशयोजनसहस्राणि
नव च योजनशतानि अष्टवर्षात्रिशदधिकानि किञ्चिदधिके-
ष्वधिकानि पार्ष्णिके प्रत्येकं प्रत्येकं द्वे अपि प्राकारपरिधिः । की-
दृशौ तौ प्राकाराविति ? तत्सहस्रपमाह-“ते षं पागारा ” इत्या-
दि । तौ प्राकारी सप्तविंशशयोजनानि योजनादिसंवितानि ऊर्ध्वो-
पचत्वेन मूले अर्द्धे त्रयोदशं योजनं येतु ताण्येद्वयं दशाना-
योजनानि विष्कम्भेण मध्यं बद् सकोशानि योजनानि विष्कम्भ-
ण मूलविष्कम्भेनो मध्यविष्कम्भेन्याहमानत्वात्, उपरि
त्राणि साहस्रानि कारानि योजनानि विष्कम्भेण, अस्याऽपि म-
ध्यविष्कम्भतोऽहमानत्वात् । अत एव मूले विस्तीर्णवित्यादि-
पदत्रयं विवृतप्रथमं, बहिर्द्वौ कोणावतुपलक्ष्यमाणत्वात्, अ-
न्तर्द्वौ रजः, बलक्ष्यमाणकोणत्वात् । अथानयोः कपिशीषिकव-
र्षमाह-“ते षं पागारा णाणामणि” इत्यादि । तौ प्राकारी ना-
मार्थानां पश्चारकस्फटिकमरकतान्नादीनां पञ्च प्रकारा वर्णौ
येतु ताति येः तथा तेः कपिशीषिकोः प्राकारोऽपि शोभतीति ।
एतदेव विवृणोति-तद्यथा-कर्म्योर्धवकुच्छैरिति । अथैतेर्वा
कपिशीषिकाणां मुचत्वादिमानमाह-“ ते षु ” इत्यादि नि-
गदसिक्कम् । अथानयोः कियमितं चारणीत्याह-“अजिगा-
धं” इत्यादि । यमिकयोः राजधान्योर्धमकयोः बाह्यांशं पार्श्वे
पञ्चविंशत्यधिकं २ चारशतं प्रकृतम् । तानि ह्यारणि ह्यार्थिषो-
जनानि अर्द्धयोजनं कोर्ध्वोपचत्वेन एकविंशशयोजनानि क्रोशं
च विष्कम्भेण तावदेव प्रवेशेन श्वेतानि चरकनकस्फुरिकानि ;
साधवाद्यमतिदेवामाह-एवं राजप्रवर्णकं वद्विमानं सुवांजना-
कं, तस्य वक्त्रपतायां यो ह्यारवर्णकः, स ह्यारि प्राणः ।
कियत्पयंमनित्याह-यावदशहमहङ्कानि, अथातिहृदमपं सुं
न लिखतं, विजयह्यारकपणे सुगमोऽर्थतश्च लिखितत्वात्, अ-
तिद्विष्टस्योयजन्नापि साम्यामेति । अथानयोर्धमिकयोर्धम-
कावत्कचन्यमाह-“अजिमार्यं” इत्यादि । यमिकयो राजध-

प्योक्तुर्द्विधिः, अतस्तुर्णां दिशां समाहारश्चतुर्विधः, तस्मिन्तथा, पूर्वोर्दिशिःपर्यः । पञ्च पञ्च योजनराज्याख्यायाःपञ्चरात्रे क्लृपेति गत्यन्ते । अन्वारे विवर्णनस्य प्रकृताभिः । तथाच-अशोकवर्णनं, सप्तपर्वणं, अल्पकवनम्, आञ्जवन्मिति । अद्येतेषामायामाधाह-“ते न वणसंज्ञा” इत्यादि । ते च अन्वयतः सातिरेकाणि द्वादश योजनसहस्राणि आयाज्यन् पञ्चांजनहातानि विष्कम्भेण प्रत्येकं प्रत्येकं प्राकारः परिहितानि, कृष्णा इति उपलक्षितानि अन्यथैव पञ्चवर्षोदिकाप्रकारेणानिश्चितः पूर्णो वनस्यद्वयवर्णको, न्यूनयः, प्रासादावत्प्रकाराश्च प्राणितव्याः । न्यूनयश्चैवम्-“तेसि न वनसंज्ञानं प्रमां बहुसमरमणिञ्जा नृमिनाया पञ्चसः । से उहाणामय आग्निगुणुकरेह वा० जाव पायाविहद्वचवर्षोहि मणीहि मर्हव-वसोभिआ” इति । प्रासादस्त्वयवर्षेवम्-“तेसि न वणसंज्ञानं बहुसमरद्वयवर्षेण पक्षेण पक्षेण पासाववर्षेण पक्षेण । ते षु पासाववर्षेण सार्वहिं ओमगाहं अजडाअणं च उहं उअधेचं च इकतीसं ओअणार्हं कांसं च विष्कम्भेण अणुमयमूलि-अवहसिआहं च तथा बहुसमरमणिउजे नृमिनाय बहुभ्रां ली-हासथा सपरिवारः, तथ्य न चत्तारे देवा महिहृष्ठा० जाव पक्षिआवमहिहं आ परिवसन्ति । तं अहा-असांय, सत्सिचयं, संपय, अणुप्रयेण” इति । अत्राशोकवनप्रासादोऽशोकवननामा देवः, एवं त्रिध्यायि तस्मान्ना देवः परिवसतीत्यर्थः । अद्यानयोरे-तन्नोगवर्णकमाह-“अभिगान्यं” इत्यादि । यमिकवयो राज्यायास्तम्भेधमां च बहुसमरमणीया नृमिनायः प्रकृतः । वणक इति स्वगतपदेन-“आग्निगुणुकरेह वा० जाव पयाविहद्वचवर्षोहि मणीहि उवसन्निप वणसेनविद्यस्यो० जाव बहुवे देवा व देवीभो व आसा-यिको जाव विदरंति” इत्यन्तो प्राहः । अत्र च उपकारिका-ल्लयनस्यप्रासादश्रेणहृद्यमानमपि राजप्रकीर्णस्युवाभिमामवर्णके च इत्यन्यन्तवत् । “निधि ओअण्यवर्षेणार्हं ससयापंचान-उप ओअणय परिक्लेशेणं” इत्यादिस्युस्यन्यथातुपपत्तेश्च जीवाभिययो लक्ष्यते, प्रादश्रेणहृद्यमानां च लेखकेवियु-ययादेवेति । तथाच-“तेसि षु” इत्यादि । तेषां बहुसमरमणी-यानां नृमिनागानां बहुमयदशमां, अत्रान्तरं २ उपकारिका-अद्यते प्रकृतं, उपकरणेषुपहन्मिति प्रासादावत्संज्ञादीनीत्युप-कारिका राज्यानी प्रयुक्तप्रासादावत्संज्ञादीनीं पीठिका, अ-म्वत्र त्वियमुपकार्योपकारिकोत्तं प्रांसका । उक्तं च-“वृहस्पत्यां स्मृता राज्ञामुपकार्योपकारिका ।” इति । सात्परमामिष मुहमिष ते च प्रतिराज्यानीसत्र इति उक्ते, द्वादश योजनशतानि आ-यामविष्कम्भमाभ्यां त्रीणि योजनसहस्राणि सप्त च योजनशतानि पञ्चान्वयधिकानि परिकल्पेण अर्द्धक्रोशं घनःसहस्रपरिमाणं बाह्येन सर्वात्मना आमन्वयवर्षेण अर्द्धे प्रत्येकं २ प्रत्युपकारिका-कालयेन पञ्चवर्षोदिकं परिकल्पितं, प्रत्येकं प्रत्येकं वनसारावर्णको जगितव्यः । स च जगतिगतपञ्चवर्षोदिककवचवन्वपडा-नुसारणेति, तिस्रोप्राप्तमिषुपकाराणि आरोहावरोहमार्गस्थानि चतुर्विंशति पूर्वादिदिषु षेथानि, तोरणां चतुर्विंशति नृमिनाग-रुकारिकाज्ञयनमप्यसतो भोग्यतः ३ । तत्तुत्याणि जीवाभि-यमोपाङ्गनाति क्रमेणैवम्-“से न वणसेन देव्याहं ओअणार्हं अक्षयाविक्रमेणं उवयारिआल्लयनमय परिक्लेशेणं, तेसि न उवयारिआल्लयणां अर्द्धेति ष चत्तारे तिसोवाणपीठकवमा पञ्चसः । वधभ्रा, तेसि न तिसोवाणपरिक्रवणां पुरभा पसे-अं पत्तेभं तोरणा पञ्चसः । वधभ्रा, तेसि न उवयारियालयणां उदिय बहुसमरमणिउजन्मिनायो पञ्चसे० जाव मणीहि उव-

सांनिप” इति । अत्र श्यावा सुगमा । अययमकदेवयोःसुलभा-सादस्वकपमाह-“तस्स षु” इत्यादि । तद्योपकारिका-कालयनस्य बहुमयवर्षेणमा, अत्रान्तरं २ प्रासादावत्संज्ञाः प्रकृतः । आग्निहोयोजनास्यैवोयोजनं चोहोःकवचं, एकविंशत्योजनामि-केशं आयामविष्कम्भमाभ्यां वणका विजयप्रासादस्येव वापरः । उहोचातुपरि मागे भूमिमागावधोनागौ सिंहासने सपरि-वारी सामानिकापरिवारमभ्याःसप्तस्यवत्संज्ञाः परितः, यथात्र उपकारिकाज्ञयनस्य प्रासादावत्संज्ञकस्य वैकवचनेन विवक्षा तावद् द्विवचनेन विवक्षा, तत्सुप्रकाराणां विवक्षप्रवृत्तिसत्त्वा-दिति । अथास्य परिवारप्रासादप्रकृपणमाह-“एवं पासावर्षेणो-भां वि” इत्यादि । एवं सुलभासादावत्संज्ञातुत्यां पर्वतः परिवारप्रासादप्रकृपयो ज्ञातव्याः जीवाभिगमतः, परिकवचात्र सुल-भासादस्त्वन्तुदिषु पथानामिष परिकल्पेनवा अयवत्स्यन्तः, न पुनः स्वैच्छेकित्यन्तः । तत्र प्रथमप्रासादप्रकृपिवात्र वधम्-“से न पासाववर्षेणय अर्द्धे चर्द्धे तद्व्युत्पन्नप्राणमर्णहिं पा-साववर्षेणय सपरिह सवधं समता संपरिक्लेशं” स प्रासादाव-त्संज्ञाऽप्यैवत्सः प्रासादावत्संज्ञेऽर्द्धोऽन्वयप्रमाणमाभिः, अत्रोक्तवशात्तेनोत्संयो गृह्यते, प्रमाणशुद्धं च विष्कम्भमायामः, तेन सुलभासादापेक्षया अर्द्धोऽन्वयविकल्पेऽन्वयमैरित्यर्थः सर्वतः समन्तात् संपरिःकृतः । एषामुक्तत्वात्किं तु साक्षात् सूत्रक-देवाह-एकविंशत्योजनामि क्रोशं वांस्वचनेन, सार्द्धेप्राणोद्यो-जनावामर्द्धे एतावत् एव साक्षात् । सातिरेकाण्यर्द्धक्रोश-धिकानि, अर्द्धोऽहृषानि सार्द्धपञ्चदशयोजनामि विष्कम्भमा-यामाभ्यामिति । अथ द्वितीयप्रासादापेक्षुः-तथाउच्छेवम्-“ते षु पासाववर्षेणय अर्द्धे चर्द्धे तद्व्युत्पन्नप्राणमर्णहिं पा-साववर्षेणय सपरिह सवधं समता संपरिक्लेशा” इति । तत्र प्रथमपङ्क्तिताभावात् प्रासादाः प्रत्येकमभ्याधुमिस्तद-र्द्धोऽन्वयविकल्पेऽन्वयमैरुपप्रासादापेक्षया चतुर्नामगमिषः प्रा-सादाः परिकृताः, अत एवेन पांशु प्रासादाः सर्वसङ्ख्य-या स्युः । एषामुक्तत्वात्किं तु साक्षादेव सूत्रकदाते प्रासादाः सातिरेकाण्य अर्द्धक्रोशाधिकानि सार्द्धपञ्चदशयोजनामि वचनेन सातिरेकाणि क्रोशक्रोशचतुर्षोशाधिकानि, अर्द्धपमयो-जान्यायामविष्कम्भमाभ्यामिति । अथ तृतीया पक्षः । तत्सू-त्रमेषम्-“ते न पासाववर्षेणय अर्द्धे चर्द्धे तद्व्युत्पन्नप-्राणमर्णहिं पासाववर्षेणय अर्द्धे चर्द्धे तद्व्युत्पन्नप्राणमर्णहिं पा-साववर्षेणय सपरिह सवधं समता संपरिक्लेशा” ते द्वितीयपरिधिस्थाः पौंडश प्रासादाः प्रत्येकमभ्याधुमि-स्तदोऽन्वयविकल्पेऽन्वयमैरुपप्रासादापेक्षयाऽष्टोपप्रमाणोऽन्व-यविकल्पेऽन्वयमैः सर्वतः समन्तात् संपरिःकृतः । अत एवे-ते तृतीयपक्षस्य वणकः-सिंहासनानि च सपरिवाराणि प्रथमं । अत्र च पक्षिकप्रासादेषु सिंहासने प्रत्येकं, सुलभासादे-षु सुलसिंहासनपरिवारोपनमिन्यादित्ना क्षेत्रसमासस्युचौ धी-मल्लपगिरिपदाः । तथा प्रथमधुतीयपङ्क्या सुलभासादे सपरि-वारमभ्यासनाति, द्वितीयपक्षो च परिवार पञ्चासनाति आया-भिगमोपाङ्ग इत्यादि विवक्षितासमाधानं बहुमुत्तम्यशः । यद्यपि जीवाभिगमं विजयदेवप्रकरणं, तथा धीमगव्यत्कृत्तौ चरमप्रकरणे, प्रासादपङ्क्तिचतुष्कं, तथाऽप्यत्र यमकाधिकारे

पक्षिक्रयं बोधयम् । पक्षिक्रयप्रसादात्संप्रसन्नैश्चैवम्—

४
१६
६४
मूलप्रा० १
नवसं० ८४

मूलप्रसादेन सह सर्वसंख्यया पञ्चाशीतिः प्रसादा-
दः ८४। अथत्र समापञ्चकं प्रपञ्चवित्तुकात्मः सुधर्म-
समासकरूपं निरूपयति—“तसि षं” इत्यादि ।
तयोर्मूलप्रसादात्सर्वसंख्यारूपस्य पूर्वस्यामाशान्—
कोऽप्युच्यतेस्मिन् माने धर्मकोऽप्युच्यते योऽपि धर्मो
नामे सन्ने प्रकृते । सुधर्मोऽथवा सुधर्म-सुधु शोभनां धर्मो देवा-
नां प्राणवत्कस्तन्मनवार्निजिनसकृपाशातनामीककवेन देवाङ्ग-
नामोऽपि वित्तुपारिणामरूपो यस्यां सा तथा । इत्यन्तस्तु-सुधु
शोभनां धर्मो राजधर्मः, समन्तनिर्मन्मनिप्रदानप्रहस्वकपा
भक्त्या सा तथा । ते चार्कत्रयोऽशयोऽजान्नायामिन भक्त्यागानि
वद्व्योजनानि विष्कम्भेण नव योजनान्युद्धोत्खलयेत् । अत्र हाथ-
वाथे सजावणकसुधर्मनिदिशति—अनेकसन्मभयतसिवावै-
त्यादिपदसुचिनः सभावणको जीवाविवेकको हेतुः स चैवम्—
“अणगच्छमसयसिधिषिञ्चो अन्नागयसुकोषवद्वेदश्रातोऽर-
णवद्वेदश्रासालजोऽभासुसिद्धिविशिष्टसिचसंज्ञमपस्यवेयसि-
अभिमसंज्ञेनां शोभामाणिकणगरयणकोऽभजजज्ञवहुसमभ-
विमसत्तृमिनामो ईहाभिमजसजुरगमणरजगद्विहवयवाभग-
किनरदकसजचमरकुञ्जजवणस्यपउमलस्यमसिचिवाशो षं—
सुधमयवश्वेदश्रापरिगयाभिरामाश्रो विज्ञाद्वजमसजुअलजं-
तनुवाश्रो विच अज्ञासहस्ससमालर्णोऽश्रो कवणसदस्सक-
लो अश्रो निसमागोऽश्रो निधिभसमागोऽश्रो अकलुणोऽश्रो अणुलसा-
श्रो सुदोऽश्रो सास्सरोऽश्रो अन्नागयसुकोषाश्रो कसवणपरियणयुमि-
अगमाश्रो नाणाविवहपवखषेटापडगापरिमिद्विअमसालिहाराश्रो
धवडाश्रो मरीहकवयविणममुभंतोऽश्रो हाडुणोऽभमदिहाश्रो गो-
सीसमरससुरजिरसचंदणद्वद्वद्विषणपंचंगुलितभाः मो उवचिअव-
दणकससां वदणधनसुकवयतोरणमिदुवारदसजगागो अश-
संसांसत्तवित्तुवद्वेदश्राअभिमजसजुअलजं तनुवाश्रो पंचधसरस-
सुद्विमुकुपुफुपुजोऽवयारकलिआश्रो कालागुपवद्वेदुडकनु-
कनुपुवद्वेदुडकतमघमघतंणपधूमाभिरामाश्रो सुगंधवत्तांधमाश्रो
मंविचद्विद्वेदश्राश्रो अकृत्रणयसंघाविकक्षाश्रो दिव्यतुदिअस-
द्वयस्यदिआश्रो सव्वरयणामेधो अद्वाराश्रो जाव पदिकवा-
श्रो” इति । अत्र इत्यास्या तु सिद्धयतनतोरणादिवणकेषु
उपद्वेदुचिण्ययानं सुलभेति न पुनरुच्यते, नवरद-असरोगया-
नाम अस्वरःपरिवाणो यः सन्धः समुदायस्तेन सस्यकृ रमणीय-
यतया विकीर्णो आकीर्णो दिव्यतां वृत्तानामातोऽपानां ये
शब्दास्तेः सस्यकृश्रोभनोहारितया प्रकर्वणं नदित्ता शब्दवती,
शेषं प्रावद्वे । अथास्यां कति चारानोऽप्याह—“तासि षं स-
भा” इत्यादि । यथाः सभयोः सुधर्मयोऽश्रादंशं त्रीणि हारा-
णि प्रकृताणि,पक्षिमायां हाराभावात् । तानि हाराणि प्रत्येकं द्वे
योजने ऊर्ध्वोऽश्वत्थेन योजनमेकं प्रवेशेन, श्वेता इत्यादिपदेन
सुचिनः परिपूर्णे हारवर्षके च बाधयो यावद्वनमासा ।
अथ मुकमयसपरिवद्विनिकुषणायाह—“तेसि षं दाराशुं” इ-
त्यादि । तेषां हाराणां पुरतः प्रत्येकं प्रत्येकं यथा मुकमयःप्रायाः
प्रहताः, सभाहाराप्रवर्तिनो प्रारुया इत्यर्थः । ते च मयदवा
अर्क्यवदशयोऽजान्नायामिन वद्वे भक्तोऽपि योजनानि वि-
ष्कम्भेण सातिरके द्वे योजने ऊर्ध्वोऽश्वत्थेन।यतेवामपि “अणग-
च्छंनसयसिधिषिञ्चो” इत्यादियेनं सुधर्मसिञ्चा इव निर-
वशेषं रूपस्य, यावद्दारायां भूमिभागात् व वर्णनं, यद्यत्र

हारात्तमेव सजावर्षेण, तद्विदेशेन मुकमयद्वेषुऽपि तावन्मा-
त्रमथायति, तथापि जीवाभिमगावित्तु मुकमयदपवर्षके भूमि-
भागवर्षकस्य दृष्टत्वात् अत्रातिदेशः । अथ प्रेक्षाभयदपवर्षके
साधवादाह—“पेक्षापदमेकवाशु” इत्यादि । प्रेक्षाभयदपवर्षके
रकमयदपवर्षके तदेव मुकमयदपवर्षकेण प्रथमं तृमिनाग इति
पदेन सर्वे हाराणि सुधर्मयोऽपि सुधर्मयोऽपि सुधर्मयोऽपि सुधर्म-
पीठिका वाच्यः । यथावद्व्येवचकमिदं सुधर्म—“तासि षं सुधर्म-
दवाणं पुरदा पसेअ पसेअ पेक्षाअरमंदा पणुत्ता,ते षं पे-
क्षाअरमंदा अद्वेत्तेसं जावणाई भायामेणं जाव हो जोअभा-
ई वहु वचवसणं जाव मणिफासा,तेसि षं बहुमज्जद्वेसभाए
पसेअ पसेअ वद्वारमया अफकाइया पणुत्ता, तसि षं बहुम-
ज्जद्वेसभाए पसेअ पसेअ मणिपडिआशो पणुत्ताशो षि”
उक्तप्रायं,नवरमकृपाटः अतुरकाशो मणिपीठिकाचारविशेषः
अस्याः अणगच्छयेमाह—“ताशो मणिपडिआशो जोअश्वे
आयामविष्कम्भेण अकृजाअणं वाहल्लेणं सव्वमणिमईशो सी-
हासणा भायिअवा” इति । अत्र सिद्धासमानि मणिपट्यानि,
अपरिवारायाः।त्यर्थः । शेषं व्यक्तं । अथ स्तगाचसरः—“तेसि
षं” इत्यादि । तेषां प्रेक्षाभयदपवर्षके पुरतो मणिपीठिकाः,
अत्र बहुवचनं न प्राकृतशैलीनं, यथा द्विवचनस्याने बहुव-
चनं “हया पाया” इत्यादिषु, किं तु बहुत्वविचकार्यं,
तेनात्र तित्तुषु प्रेक्षाभयदपवर्षकेऽपि एकसद्भावात् ति-
क्तो प्राणाः, अन्वत्र जीवाभिमगावित्तु तावदशेनात् । अथे-
तासां मानमाह—“ताशो षं” इत्यादि कएत्तु, यद्यप्येतत्सु-
त्रादेशो “जोअणं आयामविष्कम्भेण अकृजाअणं वाहल्लेणं”
इति पाठो दृश्यते, तथाऽपि जीवाभिमगावदृष्टत्वेन राजजोअ-
वादिषु प्रेक्षाभयदपवर्षकेपीठिकाः स्तुपाभिमणिपीठिकाया द्वि-
गुणमानत्वेन दृष्टत्वात्प्रायं सस्यकृ पाः संभाव्यते । आदशेषु
द्विपिप्रमादस्तु सुयसिद्ध एव । अथ स्तुपवर्षणायाह—“तासि षं”
इत्यादि । तासां मणिपीठिकानामुपरि प्रत्येकं प्रत्येकं त्रयः स्तुपाः
प्रहताः । जीवाभिमगादी तु चैत्यस्तुपा इति योजने ऊर्ध्वोऽश्व-
त्थेन द्वे योजने आयामविष्कम्भान्प्या, व्याख्यातो विशेषप्रति-
पत्तिरिति देशोने द्वे योजने भायामविष्कम्भान्प्या प्राणाः,
अथवा मणिपीठिकास्तुपयोरजद एव भ्याः । जीवाभिमगादी तु
सातिरके द्वे योजने उद्वचवमित्यर्थः । ते च श्वेताः, श्वेतत्व-
मेवोपमया दृष्टयति—(संखल्ले षि) यावद्वेदवर्णात्—“संख-
द्विअमल्लमिअल्लद्विअवणगोऽकीरफेणययानिअरप्यमासा स-
व्वरयणामया अकृणो जाव पदिकवा” इति मानवद्वे । कि-
यद्वे दूरं प्राणमित्याह—यावद्वेदवर्षकमिदं। इति अथ तत्सु-
दिशि यद्वेत्स तदाह—“तेसि षं यून्या” इत्यादि । तेषां स्तु-
पानां प्रत्येकं अतुरेद्विद्वे अतशो मणिपीठिकाः प्रहताः । ताश्च
मणिपीठिका योजनमायामविष्कम्भेण अद्वेयोजनं वाहद्वेव
अत्र जिनमनिमावकभ्याः, तद्वसुत्रं चेद्व—“तासि षं मणिपी-
ठिआणं वपि पसेअ पसेअ चैत्यादि विष्णुपडिआशो
जिणुस्सहप्यमाणमेवाभो पल्लंअकणिसस्यशो वृमाभिमगुदीशो
सधिष्णिसाश्रो षिठिति । तं जहा-उसभा वद्वमाणा चंदा-
गणा वारिसेण” इति । एतद्वर्णनादिकं वैताव्ये सिद्धाय-
तनाधिकारं प्रागुक्तम् । यथाः स्तुपाः । “वेद्वद्वेवर्षकाशु” इत्यादि
व्यक्तम् । अत्र चैत्यवृक्षवर्णको जीवाभिमगोको वाच्यः । स
चायम्—“तेसि षं चद्वेवर्षकाशुं अद्वेवर्षकाव वयावासे प-
षुत्तं । तं जहा—वद्वेवर्षकावयसुपद्वेवर्षकावितिआमय—

कंदा बेकलिअरुत्तल्लेषाया सुजायपरत्रावपदमविसालसा-
 ला गुणामगिरयणविविहसाइप्यसाइपलअरुत्तवगिजु-
 पत्तयत्त जन्धयपरत्तमत्तसुमुकुलपयसाइपयुत्तकुलमाधरा वि-
 चित्तमगिरयणसुरात्रिकुसुमफलभरणमिअसाळा सच्छया
 सप्यमा सास्तिरोआ सउत्तंआ अमयरत्तसमरकफना आहि-
 अनयनमणिल्लुइकरा पासदीआउजाव पत्तिकवा ॥” इति । अत्र
 व्याख्या-तथा । वैश्यवृक्षाणासयमेतद्रूपं बर्हासात् प्रह्लातः ।
 तथा-“वज्ररत्नमयानि मूलानि येषां ते वज्रमूलाः, तथा रज-
 ता रजतमया सुप्रतिष्ठिता विक्रिमा बहुमध्यदेशानां कर्द्धवि-
 भिंगता शाखा येषां ते तथा । ततः पूर्वेपदेन कर्मधारयः । रिष्टे-
 रत्नमयाः कर्द्धो येषां ते, तथा वैदूर्यरत्नमयो कविरः रक्तगो-
 येषां ते तथा, ततः पूर्वेपदेन कर्मधारयः, सुजातं मूलद्वयशु-
 कं ज्वरं प्रधानं यज्ञातरूपं रूपं तदार्थमकाः प्रथमिका मूलभूता
 विशाखा शाखाः शाखा येषां ते तथा, नानामगिरकारिका
 चविधाः शाखामूलशाखा विभिन्नेतशाखाः प्रशाखा येषां ते
 तथा । तथा वैदूर्याणि वैदूर्यमायाणि पयानि येषां ते तथा । तथा
 तत्तत्तपनीयानि तपनीयमयानि पत्रवृत्तानि येषां ते तथा । ततः
 पूर्ववत् पद्द्वयमीदमेन कर्मधारयः । जाम्बूनदा जाम्बूनदनाम-
 कसुवर्णवैश्वमया रक्तवर्णा मृदुसुन्दमारा अन्यत्तकामलाः प्र-
 बात्रा पर्वतुन्मालितपत्रनावाः पल्लवजातुर्पुण्यप्रथमपत्रभावक्या
 वराकुराः प्रथममुद्रियमानास्तदप्रादु धरन्ति ते तथा । वि-
 चित्रमणिल्लमयानि सुरभीणि कुसुमानि फलानि च तेषां भरणं
 नमित्ता नामाह्विताः शाखा येषां ते तथा, सती शोभना ज्ञाया
 येषां ते सच्छयाः, एवं सतभाः । अत एव सच्छुद्धिकाः । तथा
 साद्गुह्यताः मणिरत्नानामुद्गुह्योतनाजावत् । असूनरत्तसमरसानि
 फलानि येषां ते तथा । आधकं नयनमनोनिर्मुक्तकरा, शेषं प्रा-
 श्वत् । “ते ण वैश्वरुक्खा अभांदि बहुहि निलयस्यवृत्ताव-
 गसिरीससल्लिखस्यद्विहवृत्ताःइहवचंदेशनीवकुडयकयंयवण-
 सतागतमारासपेआरपिंयंगुपारायवरादरुक्खनंइरुक्खोहि सव्व-
 आ समता संपरिक्खत्ता ” इति । ते वैश्यवृक्षा अन्वैबहुमि-
 स्तिलकलवगज्जोपगशिरीससपण्णेधधिपण्णोअधवचन्दननी-
 पकुडजकदम्बवनसतानमलमिथ्याअग्रियकूपारापतराजवृक्कन-
 न्दिवृक्षैः सर्वतः समन्तात् संपरिच्छिन्नाः । एते च वृक्षाः
 कंचिअम कोशतः केचिद्धोक्तत्वावगन्तव्याः । “तेणं निलया
 जाव नंदिरुक्खा मूलयेना कंदेततोउ जाव सुरम्मा” ते च तिल-
 कादया वृक्षा मूलयतः कन्दन्त इत्यादि वृक्कवर्णनं प्रथमो-
 पाकुण्डोअवसे, यावत् सुरम्मा इति । “ते ण तिलयाउ जाव
 नंदिरुक्खा अभादि बहुहि पत्रमयादिउ जाव सामस्रयाहि
 सव्वआ समता संपरिक्खत्ता ” ते च तिलकादया वृक्षा
 आयाभिबहुमिः पल्लवतामियावृत्तामलमतिः सर्वतः सम-
 न्तात् संपरिच्छिन्नाः । यावच्छुद्धात्त्र नागसतनामप्यकलताया
 प्राणाः । “ताओ णं पउमलयाओउ जाव सामस्रयाओ निच्छं
 कुसुमिआओउ जाव पत्तिकवाओ । ” ताश्च पल्लवताया
 नित्यं कुसुमिता इत्यादि सतावर्णनं यावत्प्रतिक्याः “ते-
 नि णं वैश्वरुक्खानं वरिणं अट्टमंगस्रया बहवं झया कुत्ताइ-
 कत्ता ” तथा वैश्यवृक्षाणामुपरा अयावधौ मल्लकानि बहवः
 कृष्णवामरुक्खजाः उजानिकउजानि इत्यादि वैश्यरूपकवत्तयमा
 गनाश्चेत्यवृक्षाः । अथ महेन्द्रवृक्षावन्तरः-“तेसि ण वैश्वरु-
 क्खाल्लं” इत्यादि । तथा वैश्यवृक्षाणां पुरान्तिल्लोः मणिपीठि-
 काः प्रह्लातः । ताश्च मणिपीठिका याज्यमयाविविक्खन्नाभ्याम्

अर्द्धयोजनं बाह्वयेन, “तासि सं उरिणं पत्तेकं” इत्यादि । तासां
 मणिपीठिकानामुपरी प्रत्येकं प्रत्येकं महेंद्रवृक्षाः प्रह्लातः ।
 ते चाक्षुष्यानि साक्षसत्तयज्ञानानि ऊर्द्धोर्ध्वयेन अर्द्धकंशो ध-
 तुःसहस्रमुद्देशेनोत्सव्येन तदेव बाह्वयेन “वहरामयवृद्ध
 इति पाठोपलक्षितानि परिपूर्णं जीवार्थामगमायुक्तयोको प्राणाः ।
 स चायम्-“वहरामयवृद्धसत्तयज्ञानसिद्धिपरिष्टमृदुसुन्दमुष्टु-
 षिआ अग्रयववरंयवधकुन्दलं” इत्यस्सपत्तिमप्राणानिरामा वा-
 उद्धृष्टविवजवचंजयंतं तथा उसाइरुत्तकलिमा तुंगा मणयत-
 लमभिल्लवेमाखा सहिरा पासदीआउ जाव पत्तिकवा ” इति ।
 अत्र व्याख्या-वज्रमयाः तथा वृत्तं वरुंलं लए मनांश्च संस्थितं
 संस्थानं येषां ते तथा, तथा सुनिष्ठया यथा अवांतं एवं परिपु-
 ष्टः खरशाणपावाणप्रतिमेव सुनिष्ठपरिपुष्टाः, तथा मृष्टाः सुकु-
 मारशाणया पाषाणप्रतिमेव तथा सुप्रतिष्ठता मनाग्वचक्षनान्
 तथा अनेकवैरेः प्रथमैः पञ्चवर्णैः कुवदशीनं लघुपतकानां
 सहस्रैः परिमण्डिताः सन्तोऽभिरामाः, शेषं प्रायत्त-“ । “ते-
 सि णं महेन्द्रवृक्षानं वरिणं अट्टमंगलयाऊया कुत्ताइरुक्खा
 इत्यादि सर्वे तोरणवर्णक इव वाच्यं जावाभिगमत इति । उ-
 का महेन्द्रवृक्षाः । अथ पुष्करिण्यः । ताश्च-“वहसावणसं
 इत्यादिपर्यन्तवृक्षेण संशुद्धे । तथादि-“तेसि ण महेन्द्रवृ-
 क्षानं पुरशो नित्तिंसि तथो शेषापुष्करिणीनां पल्लवताओ । अ-
 क्तेरत्तसज्जोअणाइ आयामेणं इत्यस्सकोसाइ ज्ञोअणाइ विक्खं-
 जेणं इत्त ज्ञोअणाइ उरवेदणं अच्छुद्धो ससहाओ पुष्करिण्यो-
 वल्लया, पत्तेशं पत्तेशं पउमवरेवअपारिक्खत्ताओ पत्तेशं
 पत्तेशं वणसत्तपरिक्खत्ताओ वल्लया ” तथा “मासि णं षंदा-
 पुष्करिणीणं पत्तेशं पत्तेशं नित्तिंसि तथो तिसोवाणपरिक्खत्ता
 पल्लया । तेसि सं तिसोवाणपरिक्खत्ताणं वल्लया, तोरणवृक्षओ
 अ भाणिअवओ जाव उसाइरुक्खा ” इति । अत्र जगतगतपु-
 ष्करिणीवत् सर्वे वाच्यम् । अथ सुधर्मसमारां यद्वन्ति नदाइ-
 “तासि णं” इत्यादि । तयोः समयोः सुधर्मयोः बद्द मनोशु-
 कानां पीठिकानां सहस्राणि प्रह्लातानि । तथादि-पुष्ट्यां च स-
 हस्रैः, पीठिकामायां द्वे सहस्रं, दत्तिल्लुस्यामकं सहस्रम्, उत्तरस्यामकं
 सहस्रम्, “उजाव दामा” इत्यत्र यावत्पदादौ प्राह्यम्-“तासु
 णंमणोशुश्रामसु बहवं सुवष्यरूपमया फलना पल्लया । तंसि सं
 सुवष्यरूपमयसु फलनेसु बहवं बहरामया जागदंतगा पल्लया ।
 तेषु णं बहरामयसु नादंततेसु बहवं किहिल्लुत्तमव्यादिमल्ल-
 वामकलायाउ जाव सुक्किणुत्तवव्यादिअमल्लवामकलाया तेणं-
 दामा तथणजजल्लंरूग्गा विट्टुंति” इति सर्वे विजयत्वात्वेव वा-
 च्यम् । अन्नन्तरांको गोमानसिआत्तप्रतिदिशति-“ एवं गोमाण-
 सिआओ” इत्यादि । एवं मनोशुद्धिकाव्यायेन गोमानस्यः शय्या-
 रूपाः स्नानविशेषा वाच्याः, नवरं दामस्थाने पूजयन्तीकां वाच्यः ।
 आयास्या एव भूमागवर्णकमाह-“ तासि णं ” इत्यादि ।
 तयोः सुधर्मयोः लजयोः अन्नवैदुत्तसमरणीयो ज्ञानभागः
 प्रह्लातः । अत्र मणिवर्णयोर्दयो वाच्याः, उल्लेयाः पल्लवतादयोऽपि
 च वित्रक्याः । अत्र विद्युतयो यद्दकयं नदाइ-“मणिथंअआ”
 इत्यादि । अत्र सुधर्मयोर्दयोयज्ञानं प्रत्येकं मणिपीठिका वाच्या,
 द्वे योजने आयामधिक्खन्नाच्यो, योजने बाह्वयेन-“तासि णं”
 इत्यादि । तयोर्दयोऽपीठिकयोपरि वरुंलं कंशं प्रायवचक्षानं वै-
 श्वरुक्खममहेन्द्रवृक्षसमाने प्रमाणतोऽर्द्धमयोऽजगमप्राणतोऽ-
 र्द्धमयोऽजगमप्राण इत्यर्थः । वरुंलतोऽपि महेन्द्रवृक्षजवत् उपरि

बद्ध क्रोशामवशात्, उपरितनपद्क्रोशान् वञ्जीयन्त्यर्थः । अथ-
 स्नादपि बद्ध क्रोशान् वञ्जीयता मध्येऽधेयञ्जनेषु योजनेषु इति
 गम्यम् (जिनसकहाउ शि) जिनसकपीनि जिनास्तीनीत्यन्त-
 ज्ञानोपानां जिनदेष्ट्राप्रदेषुऽनाधिकृतस्यात् सौधमेशानवरम-
 लोन्मन्नामैकवदुप्रदानं प्रथमानीति, शेषो वर्णकश्चाथ जीवा-
 निगमोक्तो ज्ञेयः । स चायम्— तस्स नं माणवगवहइमस्स
 कंमस्स उवरि उक्कोसं भोगादिहा हिहा वि उक्कोसं वजिप्ता
 मउक्कं अरुपंमनु जओअगेषु, पथं पं बहवें सुवस्यरुपमया
 फलगा पस्यता । तेषु यं बहवें वहरामया णागदंनया पस्यत्ता ।
 तेषु यं बहवें रययमया सिक्का पस्यत्ता । तेषु यं बहवें
 वहरामया गोलवद्वया समुगया पणणा, तेषु यं बहवें
 जियमकहाओ संणिक्खिस्ताओ विहंति । जाओ णं जमगाणं
 देवाण अमोमिं च बहूणं देवाण प देवीण य म्मिज्जाओ वं-
 णिज्जाओ पुभाणिज्जाओ सक्काराणउज्जाओ सम्माणणिज्जाओ
 कल्लुणं मंगलं देवेषं वेअंमं पज्जुसासणउज्जाओ ” इति । अथ
 व्याख्या— “ तस्स नं ” इत्याद्यारुप्य “ बाजिप्ता ” इति पर्यन्तं
 प्रायः प्रस्तुतसुं च साक्काद् इष्टवादनन्तरंमव व्याख्यातम्,
 मयेऽदं पञ्चमेषु योजनेषु, अथशिष्टेषुजनेष्वर्थः । अत्रान्तरे
 बहूनि सुवर्णरूपमयानि फलकानि प्रकृताणि, तेषु फलेषु
 बहवो वज्रमया नागदन्तकाः प्रकृताः, तेषु नागदन्तकषु बहूनि
 रजतमयानि शिष्यकपानि प्रकृताणि, तेषु शिष्यकषु बहवो व-
 ज्रमयाः गोलको वृत्तापरस्तद्वद् वृत्ताः समुद्रमकाः प्रसिक्काः
 प्रकृताः, तेषु समुद्रमकषु बहूनि जिनसकपीनि संनिक्षितानि ति-
 ष्ठन्ति, यानि यमकोर्देवैरारम्येषां च बहूनां यमकराजधानी-
 वास्मन्ध्यानां बाणमनराणां देवानां देवीनां च अञ्चनीयानि वन्द-
 नादिना, वन्दनीयानि स्तुत्यादिना, पूजनीयानि पुष्पादिना,
 स्तकाणीयानि वस्त्रादिना, समानानि वन्दमानकरतः
 कल्याणं मङ्गलं देवैतं कैत्यमिति पशुपाक्षनीयानीति । ए-
 तद्देशानामाद्यन्तयैव तस्मात्तं देवा देवव्यवतिभिर्नै संभो-
 गादिकमादिष्यन्ते, नापि मिथेद्वादिभिर्हास्यकीडादिपराः
 स्मुरति । ननु जिनपूहादिषु जिनप्रतिमानां देवानामञ्च-
 नीयत्वादिकमाशातनात्यागश्च युक्तः, तासां सज्जावस्थापना-
 रूपत्वेनाप्यनासंकल्पमाहुर्नोवसंभवान् ; न तथा जिनदेष्ट्रा-
 दिषु, तेन कथं तौ घटेने ? पूजयानमङ्गानि पूज्या इव पूजयानो-
 ति संकल्पस्याभापि प्रादुर्भावाद् । पूजयत्वे महादेवैरपुशमक-
 गुणवत्त्वेन च । अस्मिन्नर्थे पूजयानोऽप्येवसुरैरुक्तोपक्रमाव-
 कथिष्विदुषंसंमतिः । तथाहि—परीक्षाप्रतिनिर्वाहप्रत्युषं रत्न-
 सारकुमारं प्रति चन्द्रशेखरसुराणोक्तं—

“ हरिषेणानांहरिणे—गमेष्यामिनिप्राण्णीः ॥
 युक्तमं हि त्ववस्थायां, कुरते सुरसात्तिकम् ॥ १ ॥
 शक्ति स्म विस्मयस्मिन्, कुमारः स सुरावधीह ।
 मामन्वष्टायं श्वाघने किं, सोऽप्युवाच श्रुतु बुधे ॥ २ ॥
 नवोपपन्नयाऽप्यदि, सौधमेशानशुक्रयोः ।
 विवाहोऽभूदिमानार्थे, इष्वाधंमिच हर्मिणेः ॥ ३ ॥
 विमानसज्जा क्षत्रिषव, तथाऽष्टाभिषातिः कमाय ।
 सन्धयनयोस्तथाऽप्येतौ, विवहेते स्म धिम् भवथ ॥ ४ ॥
 तयोर्निवासींश्चरयो—विमानकिंप्रसूचयोः ।
 नियुद्धादिमहाशुक्रः, अय्यभूवन्नमकः ॥ ५ ॥
 निवर्त्यते हि कलह—सिवरत्नं तस्सा नतः ।

नराणां च नराधीशू—नराधीशां सुरैः कविन् ॥ ६ ॥
 सुराणां च सुराधीशां, कल्लोहा वा पुनः कथम् ।
 केन वा स विषयैतं, यथांनिर्वच युःशुभः ? ॥ ७ ॥
 माणवकाव्यस्तम्भस्था—उहहृष्टाशाभितवारिणा ।
 साधिष्यापिमहादोष—महावेरिनिवारिणा ॥ = ॥
 कियत्कालव्यक्तान्ते, सिक्तौ महद्वहः सुरैः ।
 भयवृत्तः प्रशान्तौ तौ, किं वा सिद्धोऽनंतज्ञाव ? ॥११॥ बुग्मथ
 तनस्तथाभिधस्त्वक—वेरयोः सचैवैहयोः ।
 प्राञ्च पूर्वव्यवस्थैव, सुधिषां समयं हि गीः ॥ १० ॥

सा चैवच—

दक्षिणस्यां विमाना ये, सौधमेशस्य ते प्रमिताः ।
 उत्तरस्यां तु ते सर्वेऽपीनामेऽस्य ससया ॥ ११ ॥
 पूर्वस्यामपरस्यां च, वृत्ताः सर्वे विमानकाः ।
 त्रयोदशापीन्द्रकाः, स्युः सौधमेशुरादिभुः ॥ १२ ॥
 पूर्वापरदिशाः प्रसृजा—अनुसृजाअन्ते पुनः ।
 सौधमोधिपंतरैः, हीशानवकिणुः पुनः ॥ १३ ॥
 सनःकुमारमहदंके—ऽप्येष पक्ष भवेत्कमः ।
 वृत्ता एव हि सर्वेष, स्युर्विमानेन्द्रकाः पुनः ॥ १४ ॥
 इत्थं व्यवस्थया वेतः—स्वाध्यायमास्थाय सुधिष्यतै ।
 विमत्सरो गतकोषौ, जहाते तौ सुरदेवरी ॥ १५ ॥ ”

अथ प्रकृतं प्रस्तुतं—“ माणवगस्स ” इत्यादि । माणव-
 कत्वैतत्तम्भस्य पूर्वस्यां दिशि सुधमोयामिव सभायां सिंहा-
 सने सपरिवारे स्तः, यमकदेवयोः प्रत्यमकैकसज्जावात् । न-
 स्मादेव पश्चिमयां दिशि शयनीये वर्णकैकैतदीयः अर्धिवी-
 षणीनाधिकारो उक्तः, शयनीययोक्तपुत्रस्यार्थं दिशि क्षुल्लकम-
 न्द्वेषजी स्तः, तौ च मानतो महेन्द्रवज्रप्रमाणी सादृशसत्यो-
 ज्ञनप्रमाणानुचयेन महादंकासुभूषेन, कामत्याज्याभिमितः । न-
 नु यदीमौ प्रागुक्तमहेन्द्रवज्रजनुस्यौ तदा किमिमौ क्षुल्लकं वि-
 शोषितौ ? । अच्यते—मणिपीठिकाविहीनौ अत एव क्षुल्लकावित्य-
 थः । त्रियोजनप्रमाणमणिपीठिकोपारस्थितत्वेन पूर्वं महान्तौ
 महेन्द्रवज्रास्तदपेक्षया इमौ च क्षुल्लकावित्यर्थाद्यन्तमिति ।
 तथाः क्षुल्लमहेन्द्रवज्रयोर्देकेकराजधानीसंभविनौ २ परेषु प-
 क्षिमयां “ चोपफाता ” नाम, महरणकोशः प्रहरणभाएकामरं, नत्र
 बहूनि परिहरत्प्रसूचानि यावत्पदाग्रहरणरत्नानि संनिक्षिता-
 नि तिष्ठन्ति । “ सुरहामातः ” इत्यादि । सुधमोयामिव सभाम्भुक्तकानि
 इत्यादि तावच्छक्यं यावद् बहवः सदर्शनपत्रहस्तकाः सर्वेरत्नमया
 इत्यादि । सुधमसज्जातः परं किमस्तीत्याह—“ तासि णं ” इत्यादि ।
 तथाः सुधमयोः सभयोत्तरपूर्वस्यां दिशि द्वे सिद्धावनेने
 प्रकृतं, इति शेषः । प्रतिसज्जमेकैकसज्जावादि । अथ साय-
 वार्थमनिर्देशमाह—एव एव सुधमोयसभोक्त एव जिनपूहाणा-
 मपि गमः पाठोऽवगतत्वः । स चायम्—“ ते णं सिद्धाययण-
 अन्तेरत्सज्जाअनाई आयामेणं छ स्सकासाई विक्कंअणं खव
 जोअणनाईं बहू उअत्तेणं अणुणंअणसयसंक्षिचिद्धा ” इत्यादि ।
 यथा सुधमयास्त्रीण्यु पूर्वदक्षिणात्तरवर्षीणि ह्यारणि, तेषां
 च पुरतः प्रज्ञामाहाराः, तेषां पुरतः स्तूपाः, तेषां पुरतश्चै-
 त्यवृक्षाः, तेषां पुरतो महेन्द्रवज्राः, तेषां पुरतो नन्दापुष्क-
 रिय उक्ताः, तदनु सज्जायां परमनोगुलिकासहस्राणि, पद्म
 गोमानसीसदकायपुकाणि । एवमनेनेव, कामए सर्वे चाव्यम ।

अत्र सुधर्मो तो विरोधस्तमाह— " सुधर्म इमं जाणसं " इत्यादि व्यक्तम् । अथ सुधर्मसंज्ञकोक्तये सजाचतुष्कमतिदि-
 शनाह— " एवं अचलेसाण वि " इत्यादि । एवं सुधर्मोन्मायेना-
 धाशिष्टानामुपपातसमादीनां वर्णनं हेतुम् । किमप्येतन्मित्राहो-
 याचतुष्कपातसमाध्यापितुस्तुर्होपत्युपलक्षितसजाचामिनयो-
 त्पत्रद्विभाषिकेमहोत्सवस्थानचूतायां बहु भाषिकेष्वमभिषेक-
 योम्यं भादवं वाच्यम् । तथाऽह्णकारसनाभामिषिकसुरभूषणप-
 रिधानस्थशयनीयं वर्णनीयं, तच्च प्राप्तम् । तथा इदञ्च वक्त-
 व्यो नन्दापुष्करिणीमानः, स चोत्पन्नदेवस्य शुचिचञ्जलकान्दि-
 दिहेतुः, ततोऽभिषेकसमायां स्थानकपायां सुबहुलद्वारिक-
 भाण्डमलद्वारयोम्यं भादवं तद्विष्टि । व्यवसायसमर्थारलंजनसु-
 रभूषणव्यवसायाशुचिचनलस्थानकपायाः पुस्तकरत्ने, ततो बलि-
 पीठे अर्चनीयोत्तरकालं नवात्पञ्चसुरयोर्बलिषिसर्जनीपीठे द्वि-
 योजन आध्यामिषिकसमाभ्यां, योजनं बाह्वेयेन, यावत्पदात्-
 " सत्वव्ययामया अस्मा पासाईध ४ " ततो नन्दाभिधाने पुष्क-
 रिययोर्बलिषिकोत्तरकालं सुधर्मसनां जिगमिषतोर्मिनवात्प-
 ष्वसुरयोर्दस्ताद्वप्रकासनहेतुनृते, अत एव सुत्र प्रथमोक्तं प्रापि
 नन्दापुष्करिणीयौ प्रयोजनकर्मवशात् पश्चाद् व्याख्याते क्रमप्रा-
 धान्याद्भाष्यानस्य, अथ यथा सुधर्मसनात् उत्तरपूर्वस्थां
 दिशि सिद्धायननम्, तथा तस्योत्तरपूर्वस्थां दिश उपातसमा, एवं
 पूर्वस्थात् पूर्वस्मात् परम्परसुरपूर्वस्थां वाच्यं, यावद्बलि-
 पीठात् उत्तरपूर्वस्थां नन्दापुष्करिणीति । अत्र च— " जमिगाधो
 रायहाणीको " इत्यादिमुत्रैव चिचचनने " सासिं जाव वपि मा-
 षणवगवेइअसंमि " इत्यादिसुत्रेष्वेकचनने निर्देशः । सुधकारायां
 प्रबुधेष्विष्यायति वर्णितं अभिकमिषे राजधान्यौ, अथ तयो-
 रधिपयोर्धमकदेवयोकरपत्यादिसुधकार्यानाय विस्तरकथिः सु-
 धकृतसंग्रहगाथाभाह— " उववाओ संकण्यो " इत्यादि । उपपा-
 तो धमकयोर्देवयोकरपत्तियोवा, तत उत्पन्नयोः सुरयोः शुभ-
 व्यवसायचिन्तितद्वयः संकण्यः । ततः अभिषेक इत्याभिषेकः, ततः-
 बिलूषणा अलद्वारसनायामलद्वारपरिधानम्, ततो व्यवसायः
 पुस्तकरत्नोद्घाटनकपः, ततः अर्चनिका सिद्धायतनापार्थः, ततः
 सुधर्म्यां वरमनं, यथा च परिचारखा-परिचारकरणं परिचा-
 रणा लस्वोःकदिशि परिचारस्थापनम्, यथा धमकयोर्देवयोः सि-
 द्हालमयोः परित्रो वामनामे चतुःसहस्रलामानिकजन्नासनस्था-
 पनं तेष्व्भुक्तिः संपत् । कृपाणष्पसिस्तु— " भिज् बहुलं नाह्नः
 कृमादिषु " ॥ १ । ४ । ४२ ॥ इत्यनेन (हेमसुत्रे) का-
 र्थायम् " णिवेसमायअप्रथमपद्वन्नेरनः " ॥ ५ । ३ । ११ ॥ इत्य-
 नेन चानप्रत्यये स्त्रीलिङ्गायप्रप्रत्यये साधु । तथा वा वाच्यं
 जीवाभिमगादिभ्यः । अथ धमकी कृदाश्च वाचता अन्तरेण
 परस्परं स्थितस्तस्मिन्नुमाह— " जाधम्यं " इत्यादि । या-
 चति प्रमाणे अन्तर्मने नाल्लवता धमकी अवतः । कस्यु निश्चि-
 तं यावदन्तरं योजनससमागकुर्भोग्माध्याधिककृत्स्निशब्दधि-
 काष्टशयोजनकपं धमकद्वययोः, इह कृदाणां च बोध्यमिति
 शेषः । उपपत्तिस्तु प्राप्तम् । जं ० ४ वक्षः ।

जमगसमना-यमकसमक-अभि० । युगपदिल्लयं, जं ० ३ वक्षः ।
 जं ० ३ । ३ । ० ।

जमघोस-यमघोष-पुं० । परेचतसेने आगानिन्यां चतुर्विंश-
 तिकायां भाषिनि चतुर्षु जिने, प्रथ० ७ द्वाहा ।

जमजत्र-यमयद्-पुं० । यमाः प्राधातिपातविख्यादिकपाः पञ्च,

त एव यथो भावपुत्रात्मकत्वात् विभक्तितपूर्वं प्रति इति धम-
 यद्गः । आहिसादिधमपालनरूपे प्रावयद्गो, (उच०) " धम इव
 प्रायुपसंहारकारितक धमः, स चासी यद्गः यमयद्गः । हिसा-
 मयं क्ययद्गो, उच० २५ अ० ।

जमपिण्या-यमनिका-स्त्री० । यमनिकास्ये साधुपकरणविशेषे,
 स्या० १ ज्ञा० ।

जमदग्नि-य (ज) पद्वि-पुं० । परशुरामपितरि तापसविशेषे,
 (आ० क०) ।

तत्पाया चैवम्—

वसन्तपुरवास्तव्यः, कश्चिदुःसन्नधंशकः ।
 देशान्तरं व्रजम् सोऽथ, स्रष्टोऽप्याद् भोगपङ्क्त्याम् ॥ १४
 यमाक्यस्तापसस्तन, स तन्पार्थ्वोऽग्रकोऽग्रमत् ।
 प्रपञ्चस्तस्य शिष्यत्वं, स घोरां तप्यते तपः ॥ २ ॥
 यमशिष्योऽपिञ्च इति, यमद्विगिति युनः ।
 इनश्च जैवमादेशा-वभूतां ह्यै सुगै दिवि ॥ ३ ॥
 स्वस्थमं प्रशंसन्ना-वृचतुः साधुतापसी ।
 परीक्षा युज्यते धर्मं, कर्तुमकथ तत्पर्याः ॥ ४ ॥
 ऊच श्रावः परीक्ष्यो नः, शैको वस्तापसासमः ।
 अथ तावागौ स्वर्गाद्, मर्थलोके परीक्षितुम् ॥ ५ ॥
 अत्र च मियिलापुयो, राजा पञ्चाधमन्दः ।
 व्रतार्थी याति चर्यायां, वासुपुत्रयजिनातिके ॥ ६ ॥
 गच्छतस्तस्य राज्ञे, समुक्ते स्तं त्रमं ।
 सवेतः सुहममगृह्णव्यः, किमन्ते स्म मिरन्तराः ॥ ७ ॥
 स उरिक्षितोद्विवास्था-ओषिदिसामायामर्थाः ।
 धीरहसुकोमो मेध-कुमारः प्रागवदऽजवत् ॥ ८ ॥
 दयालुं तन्मनो ज्ञावा, तो ताः संहृत्त जन्मतः ।
 यमद्वयः परीक्षार्थं, पुरातनमहाशुभ्यः ॥ ९ ॥
 कृत्वा चटकशुभस्य, रूपं तत्कृत्पञ्चरं ।
 स्थित्योवे चटकः कान्तं, याम्यहं द्विमर्षाभिरम् ॥ १० ॥
 सोवे त्वं नप्यासि ततो, सुधमस्तच्छाटिकारं ।
 स चके शपथाद् गदाद्, प्रयेति न तथाऽपि सा ॥ ११ ॥
 ऊचे प्रस्थमि च्चेदं, शपथं कुरुप मियः ।
 श्रुतेतस्य पापेन, क्षिप्ये नायामि यद्यहम् ॥ १२ ॥
 उवाच चटकः कान्ते, शपथं न करोऽभ्यमुम् ।
 मर्दधिः क्षुभितोऽयोच-सौ पाणिभ्यो विदुष्य सः ॥ १३ ॥
 आः पावौ । पातकं किं मे, यदेवं जल्पनो मियः ।
 कचतुल्लो महर्षे ! त्वं, मा कुपः शृणु नौ वचः ॥ १४ ॥
 अयुवस्य गतिर्नोस्ति, स्वर्गो नैव च नैव च ।
 तस्मात्तुभ्युक्तं हृष्ट, पञ्चाधम्यं गमिष्यसि ॥ १५ ॥
 स मुनिस्तद्वचो मेने, मुनीौ तौ जन्मतुर्दिवम् ।
 मिष्याहमथ संवृताः, देवः सम्यक्त्वमाशुचाम् ॥ १६ ॥
 तस्यक्त्वा तापनाकहं, समासहस्रपालितम् ।
 यमद्विर्ष्येयौ मूढो, नगरं युगकृत् ॥ १७ ॥
 जितशत्रुर्नृपस्तन, प्रथम्येत्साह किं द्दे ? ।
 स ऊच शतपुत्रीक !, पुत्रीमेकां प्रयच्छ मे ॥ १८ ॥
 धापनीकृदुपोऽवादीह, या त्वामिच्छति सास्तु ने ।
 स कन्यास्तःपुरं प्राप्त-स्तानिलं वीक्ष्य शुकृतम् ॥ १९ ॥
 ऊचुश्च किं तत्रोद्भूतं, काशो सुदैव किं मृतेः ? ।

सोऽथ तद्योषया कृष्टः, शयवा कुञ्जीककार नाः ॥ २० ॥
 अलन्ती रेणुनैकाऽनुत्, सुनाऽप्यै दौकितं फलम् ।
 उक्तां चञ्चुनि साऽऽदृष्ट, तर्कतयाऽऽदृष्टे स ताम् ॥ २१ ॥
 ता अथोपस्थिताः कुञ्जाः, द्यालिकात्वाद्गुरुताः ।
 न्न मगोदासिकायां तां, दशां रात्राऽऽश्रमऽनयत् ॥ २२ ॥
 पाणिप्रहृष्टकाले च, स तस्याः पाणिमण्डीत् ।
 श्रुतुकाले च ताम्बुधे, चरं ब्राह्मं प्रथमाऽनयत् ॥ २३ ॥
 भवस्वेवं तथा काम्भः, स्वसा मे हस्तिनापुरे ।
 अन्नन्तवीर्यनाथोऽङ्गिनः, तस्याः कृपणं चरं पव ॥ २४ ॥
 स पक्नवा द्वौ चक तस्याः, आर्ययत् साऽप्यञ्चितयत् ।
 जानाऽऽतवीर्युनी ताव-दृष्टं मैवं सुतोऽप्यनुत् ॥ २५ ॥
 ततः क्षात्रे स्वयं प्राश, ब्राह्मं जाम्ये न्ययोजयत् ।
 श्रुदृष्टामः सुतोऽथास्याः, कान्तवीर्यैः स्वसुः पुनः ॥ २६ ॥
 रामेऽथो यौवंचं प्राश, तत्रामात्सकं प्रति श्लचरः ।
 स चाकस्माद्भूमन्द्गो, रामेश्च प्रथिपाणिः ॥ २७ ॥
 पशुंविद्यां स तस्यादा-र्थां च सोऽसाधयद्दने ।
 पशुंराम इति स्यातः, ततः स पशुंशुक्लतः ॥ २८ ॥
 अन्वदा रेणुकाऽयानोद्, भगिनीवधम् तत्र च ।
 भगिनीवध्नाऽऽसक्त्या, पुत्ररत्नमजीजनत् ॥ २९ ॥
 जमदग्निरधामेपा-त्सपुत्रामपि नां नतः ।
 दया श्यनीनशदात्मा-त्सपुत्रामपि रेणुकात् ॥ ३० ॥
 तद्भगिन्या धनं तच्छा, कथितं स्वपत्नस्तनतः ।
 सोऽथाऽऽगम्याऽऽश्रमं जङ्गल्सा, श्रुत्वा मास्ततोऽश्रजत् ॥ ३१ ॥
 पश्चाद् परशुरामेण, श्रावित्वा पशुना इतः ।
 कान्तवीर्योऽनवधाजा, ताराजानिस्तत्रकृजः ॥ ३२ ॥
 सोऽथान्यदा पितृमुत्सृ, श्रावता रामकृतं रुषा ।
 आगम्य पितरं तस्य, जमदग्निमामारयत् ॥ ३३ ॥
 ज्वलत्पशुंरथाम्भ, रेणुकथो रुषाऽरुषः ॥
 कान्तवीर्ये रणे हत्वा, स्वयं राज्यं प्रपञ्चवाद् ॥ ३४ ॥
 इतः पलायिता राज्ञी, ताराऽमाशापसाऽऽश्रमम् ।
 संश्रमेणापतद् गर्भः, तस्या रुद्रन् भुवं रदैः ॥ ३५ ॥
 सुभ्रम् इति दशाङ्गा, वधुधे तापसाश्रम ।
 परशुः पशुंरामस्य, जजवास् कृत्रियानकृत् ॥ ३६ ॥
 अन्वदाऽऽश्रमपाश्वेन, पशुंरामस्य गच्छतः ।
 पशौ ज्वलन्ति तेनोक्ता, भौताः स्वं क्षत्रियं जगुः ॥ ३७ ॥
 पशुंरामः सप्तकृत्तः, किंति निःक्षत्रियं प्चयात् ।
 स्थालं बजार वंष्ट्रानि-स्तेषां मुक्ताकणैरिव ॥ ३८ ॥
 एवं व्यधाधि च क्रोधा-दामेण सत्पिपङ्कयः ।
 नमयन्तः कुधं धन्याः, नमोऽङ्गाः स्वुः पुनाजिताः ॥ ३९ ॥ ”
 ब्रा० क० । आ० चू० । आ० म० ।

जमद्भिजग्मा-जमद्भिजग्मा-स्त्री० । बालके, गन्धकव्यविशे-
 वे च । उक्त० ३ अ० ।

जमद्भिजगुत्-जमद्भिजगुत्-पुं० । पशुंरामे, जी० ३ प्रति० ।

जमदग्निसंशुक्ल-जमदग्निसंशुक्ल-वि० । यमस्य दक्षिणदिक्पा-
 दस्य पुरुषा अम्बाद्योऽस्तुराविशेषास्तैः संशुक्ला ये ते तथा ।
 परमाधार्मिककलितेषु, प्रश्न० १ ब्रा० ३० ॥

जमदग्निसंनिज-जमदग्निसंनिज-वि० । परमाधार्मिकतुल्ये
 कूरजन्तः, प्रश्न० ३ आ० ३० ॥

जमदग्नि-जमदग्नि-पुं० । चमरन्दस्य यममहाराजस्य स्वनामके
 उत्पातके उत्पातपर्वने, स्था० १० उ० ।

जमल-जमल-न० । यमं बोधं लाति । ला-कः । युग्मे, वाच० ।
 समश्रेणीके, रा० । अ० । उ० । जी० । म० । आ० । हा० ।
 “ विज्ञाहरजमलजुअलजंनजुं० ” न० ९ श० ३२ उ० ।
 समसंस्थितचक्ररूपे, रा० । श्री० । “ चक्रगणहृष्टुंनिचरौह-
 सयधिजमलकवारधनदुपपवेसा । ” श्री० । सम, हा० । १ छु०
 ८ अ० । श्री० । “ निज्ञालियजमलजुअलजौह ” हा० । १ सु० ८
 अ० । सहवर्तिनि, “ जमलजुअलचलचलतजौह । ” यमलं
 सहवर्ति युगलं चयं चञ्चलं यथा भवत्येवं चक्रग्नोरतिचपल-
 योजिह्वयोरस्य स तथा तयः प्राकृतत्वाच्चैवं समासः । म० १५
 श० १ उ० । समानजातीययोर्दुग्मे, रा० ।

जमलकोट्टिया-जमलकोट्टिका-स्त्री० । समतया व्यवस्थापित-
 कुमालिकाद्वये, उक्त० २ अ० । “ जमलकोट्टियासंज्ञासंज्ञिया । ”
 उक्त० ३ अ० ।

जमलजुअल-जमलजुअल-न० । समश्रेणीके युग्मे, रा० । जी० ।
 समानशक्तिषु द्वन्द्वेषु, रा० । आ० म० । “ विज्ञाहरजमल-
 जुअलाहं । ” आ० म० प्र० ।

जमलजुअलजंग-जमलजुअलजङ्ग-वि० । श्रीकृष्णे, स हि
 पितृर्धारणौ विद्याधरो रथाकृष्टस्य गच्छतो भारणार्थं पथि वि-
 कुचिनयमलाजुनवृक्षकरी सरथस्य मथेन गच्छतः क्षूर्णन-
 प्रवृत्तौ हतवान् । प्रश्न० ४ आ० ३० ॥

जमलपद-जमलपद-न० । प्रायश्चित्तवाचोशे, “ यमलपदं नाम-
 तवकाः नाति विमोसिया कऽजंति पदमपप दशाहं बहु, वितिष-
 पप कालशुक, ततिषपप तवशुक, चतथपप दौह वि शुक । ” नि०
 चू० १ उ० ।

जमलपय-जमलपद-न० । “ जमलपद ” शब्दार्थे, नि० चू० १ उ० ।
 “ जमलपया ” इति तयःकालयोः संज्ञा । वृ० १ उ० । सम-
 यपरिभाषयाऽष्टानामष्टानामङ्कधानानां यमलपदमिति संज्ञा ।
 प्रश्न० १२ पद ।

जमलपाणि-जमलपाणि-पुं० । मुष्टौ, म० १९ श० ३ उ० ।

जमलिय-जमलित-वि० । यमलं नाम सजातीययोर्दुग्मं, तत्
 संजातमेवां ते यमलितः । रा० । अ० । जी० । युग्मीभूय
 ववस्थितेषु, समश्रेणितया व्यवस्थितेषु च । हा० । १ सु० १ अ० ।
 श्री० । म० ।

जमलाइय-जमलौकिक-पुं० । अम्बादिषु परमाधार्मिकेषु, लृ०
 १ सु० १२ अ० ।

जमा-याम्या-स्त्री० । यमो देवता यस्याः सा याम्या । न० १०
 श० १ उ० । दक्षिणस्थां दिशि, श्रेष्ठ० ।

जमालि-यमालि-पुं० । महावीरजिनस्य जामातर स्वनाम-
 कृपाते प्रथमे निह्वं, ब्रा० क० । उक्त० । स्था० । कदप० ।
 तत्रपन्थयचैवम्—

तस्म एं मादृक्कुंरुगामस्स जयरस्स पच्चच्छिक्केणं,
 एत्त एं सत्थियकुंरुगामे पादं एत्थरे होत्था । यएण्णो-

पुष्पियाणं अतिथिं मुंढे जविचा आगाराओ अणगारिणं पव्वयामि ?। अहासुहं देवापुष्पिया ! मा पविबंवं । तए थं मे जमाली खत्तियकुमारं समाणं जगवया महावीरंणं एवं पुत्तं समाणे इच्छुं समणं जगवं महावीरं विक्खुत्तो जव एमंमिचा तमेव चाउत्तं अस्सरहं दुरुद्धं, दुरुद्ध-इत्ता समाणस्स जगवओ महावीरस्स अतिथियाओ बहुसा-त्ताओ चंइयाओ पदिणिकस्सइ, पदिणिकस्सइत्ता सको-रंत्तमह्हाइयेणं० जाव भरिज्जामाणेणं मइया जग्गवग्ग- जाव परिविस्सवे जेणेव खत्तियकुंमग्गामे थयरे तेणेव उवाग्गच्छइ, उवाग्गच्छइत्ता खत्तियकुंमग्गामं थयरे मअं मअं जेणेव सए गिहे जेणेव बाहिरिया उवह्हाणसाला तेणेव उवाग्गच्छइ, उवाग्गच्छइत्ता तुरिए निगियहइ, नि-गियहइत्ता रहं उावेइ, उावेइत्ता रहाओ पच्चोइइ, पचा-रुइइत्ता जेणेव अस्सितरिया उवह्हाणसाला जेणेव अ-ग्गामिअरो तेणेव उवाग्गच्छइ, उवाग्गच्छइत्ता अग्गामि-अरो जएणं विजएणं वच्छेइ, वद्धावेइत्ता एवं वयासी-एवं खलु अग्गम ! ताओ ! मए सणस्स भगवओ महावी-रस्स अतिथिं धम्मं निमंते सेविथधम्मं इच्छिए पदिच्छिए अविइए । तए थं तं जमालि खत्तियकुमारं अग्गामि-अरो इए एवं वयासी-अएणे सि थं तुम्मं जाया !, कयत्थे सि थं तुम्मं जाया !, कयपुएणे सि थं तुम्मं जाया !, कयलक्ख-णे सि थं तुम्मं जाया !, जेणं तुम्मं समणस्स भगवओ महावीरस्स अतिथिं धम्मं निमंते सेविथधम्मं इच्छिए पदि-च्छिए अग्गिइए । तए थं से जमाली खत्तियकुमारं अग्गामि-अरो दांवं पि एवं वयासी-एवं खलु मए अग्गम ! ताओ ! समाणस्स भगवओ महावीरस्स अतिथिं धम्मं निमंते० जाव अग्गिइए, तए थं अइ अग्गम ! ताओ ! संसारजयउच्चिगे जं।ए जम्मजरापरणं थं इच्छामि थं अग्गम ! ताओ ! तुम्हे-इं अन्नणुएणाए समाणे समाणस्स जगवओ महावीरस्स अतिथिं मुंढे जविचा आगाराओ अणगारिणं पव्वइत्तए, तए थं सा जमालिस्स खत्तियकुमारस्स माया तं अण्हिं अ-केतं सपिं अमणुएणं अमणानं अस्सुवपुव्वं गिरं सो-त्त्वा णिम्म सैयागपरोपक्कवपणलंतविगसंनिगत्ता सोगअर-प्यवेविधंमंगं। निथेया दी।णविपयववणा करपसमभिय व्व कमलमाला तस्सणवत्तुमग्गुत्तलसरीरलापएणपुएण-निच्छायगइसिरं।या पतिहिनज्जणपदिपणुण्णियसंजुण्णिय-ववन्नवन्नया पव्वइत्तएत्तज्जा सुत्तज्जसत्तच्चेत्तगुं सुकु-माज्जविकिण्णकेसहत्था परसु।नियव व्व वपगसया निव्वज-म व्व इंदल्लं। विजुक्कसंविधंयणा कोटियलंलंसि धस पि सव्वंमंइं सत्तिवदिपा, तए थं सा जमालिस्स खत्तियकु-

मारस्स माया ससंभयोयथियाए तुरियं कंचणजिगमसु-इविण्णियसं।यत्तविमलजलाधारपरिसिंचणानिष्ठाविष्णवा-थलद्धी उक्खेवयथात्तिथेयत्तवयमज्जियथियाएणं संकुसिए-णं थंतेउरपरियेणेणं आमासिया समाणी रोयणपी कं-दयाणी सोयमाणी विक्षवमाणी जमालि खत्तियकुमारं एवं वयासी-तुमं सि थं जाया ! अग्गं एगे पुत्ते इहे कंते पिय मखुंणं मणामे येजे वेसासिए संमए बहुमए अणुमए जंरकरं-गसमाणे रयणज्जए जीवियउस्सविए थिययणंउजणणे उं-वरपुणं पि व बुद्धेइ सबखयाए किमं। पुण वासवणयाए, तं णो खलु जाया ! अग्गं इच्छामो तुक्कं खणमवि विष्-अग्गं, तं अत्थाइ ताव जाया ! जाव ताव अग्गं जीवा-यो, तओ पच्छ अग्गंइ कासगएहिं समाणेहिं परिखव-ओ वड्ढियकुलवंसंतं तुक्कज्जिमि निरवयक्खे समाणस्स भग-वओ महावीरस्स अतिथिं मुंढे जविचा आगाराओ अण-गारिओ पव्वइइसि । तए थं से जमाली खत्तियकुमारं अग्गामिअरो एवं वयासी-तहा वि थं तं अग्गम ! ताओ ! जं थं तुक्के ममं एवं वदइ-तुम्मं सि थं जाया ! अग्गं एगे पुत्ते इहे कंते तं चेव० जाव पव्वइइसि, एवं खलु अग्गम ! ताओ ! मणुस्सए जवे अणेज्जइजरा।मरणोरासरी।रमाणसपका-मदुकल्वेयणवसखसओवववाचिज्जए अणुवे अण्णिए अ-सासए संभ्रभरागसारीसे जलतुब्बुदमणाण दुसग्गज्जलविं-सथिजे सुविणगदंसणोवमं विज्जुथावंचजे अण्णिये सण्ण-पदणथिक्कंसणधम्मं पुत्तिवं वा पच्छा वा अग्गं विष्णुजहिय-व्वे जविस्सइ, से केस थं जाणइ-अग्गम ! ताओ ! के पुत्तिं गम-णयाए, के पच्छा गमणयाए, तं इच्छामि थं अग्गम ! ताओ ! तुक्केहिं अन्नणुएणाए समाणे समणस्स भगवओ महावीरस्स० जाव पव्वइत्तए ?। तए थं तं जमालि खत्तियकुमारं अग्गामि-अरो एवं वयासी-इमं च थं तं जाया ! सरीरं पवि-भिडुकवन्नवत्तवणुगुणोववेयं उचमल्लवीरियसज्जुत्तं विथणाणविपक्खलणससो जग्गुणुससुत्तिसयअभिजायमह-क्खमं विविहवाहिरोरगहियं निरुवहपउत्तज्जण्णंविधिप-पुदपजोव्वएत्थयपणेजउत्तमणुणेहिं तुत्तं तं अणुहोहि ताव० जाव जाया । नियमसरीरुवसोहग्गजोव्वणुणे तओ पच्छ अणुज्जए नियमसरीरुवसोहग्गजोव्वणुणे अग्गं-इं कालएणं समाणेहिं परिखववओ वड्ढियकुलवंसंतं-कज्जनिरवयक्खे समणस्स जगवओ महावीरस्स अतिथिं मुंढे जविचा आगाराओ अणगारिणं पव्वइइसि । तए थं से जमाली खत्तियकुमारं अग्गामिअरो एवं वयासी-तहा वि थं तं अग्गम ! ताओ ! जं थं तुक्के मम एवं वदइ-इमं च थं ते जाया ! मरंरंमं तं चेव० जाव पव्वइइसि, एवं खलु

अम्म ! ताओ ! माणुस्सगं सर्रीं दुक्खाययणं विविहवाहि-
सयमंनिकं च अट्टिकदुट्टिठिराएहाकजात्तवणकसंपिणयं
माट्टियनं व दुब्बलं अट्टसंकिंनिद्धं अणिट्टिवियसव्वकाल-
संतपयजराकुण्णपजज्जरपरं व सण्णपढणविक्कंसणयमं
पुत्तिं वा पच्छा वा अवसं विपज्जहियव्वं चविस्सइ । से
केस णं जाणइ-अम्म ! ताओ ! के पुत्तिं तं चव० जावपव्व-
इत्तए । तए खं तं जमालि खत्तियकुमारं अम्मापियरो एवं
वयासी-इमाओ य ते जाया ! विठ्ठलावालियाओ सारिमा-
याओ सरिचयाओ सरिचवयाओ सरिसझावएणरूवजो-
व्वाणगुणाववेयाओ सरिसएहिंनो कुत्तेहिंनो आणिएणिया-
ओ कलाकुमलससव्वकलालास्रियसुठोचियाओ मइवगुणजु-
त्तनिठ्ठणविणओवयारपेँकियवियकलयाओ मंजुसामियम-
हुरभणियविहंनियविण्णियवियमयमिस्सासचिट्टियाविसारया-
ओ अविक्कनकुलमीलमालियाओ विण्णुकुत्तवंसंसाण-
तंनुविद्वएणपगवभययभाविणंओ मणणुकुत्तइयइच्छि-
याओ अट्ट नुक्क गुणवद्वहाओ उत्तमाओ णिं च भावा-
णुरत्तसव्वंगमुंदरीओ जारियाओ तं जुंजाहि ताव
जाव जाया ! एयाहिं सद्धिं विउत्ते माणुस्सए कामजोगे,
तओ पच्छा जुत्तभोगं विसयविगयवोच्छुत्तकोत्तइहले
अम्मइहिं कालगएहिं० जाव पव्वइहिसि । तए णं से जया-
द्धी खत्तियदुमारं अम्मापियरो एवं वयासी-तहा वि णं
तं अम्म ! ताओ ! जं णं तुब्जे मम एवं वदइ-इमाओ य ते
जाया ! विउत्तकुल० जाव पव्वइहिसि , एवं खलु अम्म !
ताओ ! माणुस्सया कामभोगा असुइ असामया वंतासवा
पित्तमवा खेत्तासवा मुक्कामवा सोणियासवा उच्चारपाम-
बणखेल्लिमियाणवंतपूयसुकमोणियमसुज्जवा अमणुत्तसुत्त-
वमुत्तपुइयपुरीसपुएणा मियगंधुस्सासअसुज्जनिस्सासउ-
व्वेयएणा वीजत्त्या अप्पकालिया द्दामगा कलमझाहिच
सदुक्खवद्दुज्जयमाहाएणा परिकिलेमाकिञ्चदुक्खसज्जा
अवुज्जएणमेविया सदा साहुररहाणिएज्जा अणंतंभंनारवक्क-
ण कट्टयफलाविवागा चुत्तुलि व्व अमुक्कभाणुवक्खाणुसंपि-
णो मिक्किगमणाविग्ग्या, से केस णं जाणइ अम्म ! ताओ ! के
पुत्तिं गमणयाए, के पच्छा ? तं इच्छामि णं अम्म ! ताओ !
आव पव्वइत्तए । तए णं तं जमालि खत्तियकुमारं अ-
म्मापियरो एवं वयासी-इमे य ते जाया ! अरुजयपज्ज-
यपिट्ठपज्जयागए य वद्दुहिरएणे य सुवग्गो य कंसे य दूमे
य विठ्ठलणकएणग० जाव संतसारसावएज्जे अत्ताहिं०
जाव आमत्तमाओ कुत्तवंमाओ पकामं दावं पकामं जोत्तुं
परिभाएत्तुं नं अणहोहिं ताव जाया ! विउत्ते माणुस्सए
इत्तिसकारमसुदए, तओ पच्छा अणुत्तयकहाणे बट्टियकु-

लवंस० जाव पव्वइहिसि । तए णं से जमाली खत्तियकु-
मारं अम्मापियरो एवं वयासी-तहा वि णं अम्म ! ताओ !
जं णं तुब्जे मम एवं वदइ-इमं च ते जाया ! अरुजयप-
ज्जय० जाव पव्वइहिसि । एवं खलु अम्म ! ताओ ! हि-
रणो य सुवग्गे य० जाव सावएज्जे अग्गिमाट्टिए चोरमा-
ट्टिए रायसाट्टिए मच्छुमाट्टिए दाइयसाट्टिए अग्गिसाम-
णे० जाव दाइयसामएणे अणुत्ते अणितिए अमासए
पुत्तिं वा पच्छा वा अवसं विपज्जहियव्वं चविस्सइ, से
केस णं जाणइ तं चव० जाव पव्वइत्तए । तए णं तं
जमालि खत्तियकुमारं अम्मापियरो जाहे नो संचाएइ, वि-
सयाणुत्तेमिहें वहुहिं आयवणाहि य एएणवणाहि य
विएणवणाहि य सण्णवणाहि य आयवेत्तए वा सएणवे-
त्तए वा विएणवेत्तए वा तव्वे विसयपडिक्काहिं मंजमभय-
उव्वेयएणकरीहिं पखवणाहिं पखवेमाणा एवं वयासी-एवं खलु
जाया ! णिग्गंये पावयणे सव्वे अणुत्तरे केवले जहा आव-
स्सए० जाव सव्वदुक्खाणमंतं करइ, अहीव एगंनदिट्टिए,
सुरो इव पंगंतथाराए, लोहमया जवा चांयवन्ना बासुया-
कवके इव तिस्सारं, मंगेव महात्तरी पभिमोत्तमणयाए
महासमुदो व्व ज्ञुयाहिं दुत्तरो तिसव्वं कयियठं सुहयं लं-
वेयव्वं, अस्सिधाराणं वयं चरियव्वं, एो खलु कप्यइ जाया !
ममणां णिग्गंयाणं आहाकम्मिए वा उहेमिए वा
भिससजाए वा उज्जोयरिए वा प्रुए वा कीएइ वा
पामिच्छेइ वा अच्छेज्जे वा अणिसिद्धे वा अभिठेइ
वा कंतारभंत्ते वा दुब्बिनकवज्जत्ते वा गिलाणभत्ते वा
बइत्तियाजत्ते वा पाट्टणजत्ते वा सेज्जायरिपेइ वा
रायपिंहेइ वा मूसजोपणेइ वा कंदभोपणेइ वा फलभोय-
णेइ वा वीयजोयणेइ वा हरियभोयणेइ वा भुत्तए वा पायए
वा तुम्मं मि च णं जाया ! सुहसमुत्तिए णो चव० खं तुहसमु-
त्तिए नालं मीयं नालं उएहिं नालं खुहा नालं विवासा नालं
चोरा नालं बासा नालं दंया नालं मसगा नालं वाइयपि-
त्तियसिजियसपिवाइयविंवेदो रोगायंके परीमशेवमग्गे उ-
दिमं अहियासेत्तए, तं एो खलु जाया ! अम्हे इच्छामो
नुत्तं खणमवि विपज्जोमं, तं अत्याहिं ताव जाया ! जाव
अम्हे जीवामो, तओ पच्छा अम्हेहिं कासगएहिं० जाव
पव्वइहिसि । तए णं से जमाली खत्तियकुमारं अम्मा-
पियरो एवं वयासी-तहा वि णं तं अम्म ! ताओ ! जां
तुब्जे मम एवं वदइ-एवं खलु जाया ! णिग्गंये पावयणे
सव्वे अणुत्तरे केवलं तं चव० जाव पव्वइहिसि , एवं खलु
अम्म ! ताओ ! णिग्गंये पावयणे कीवाणं कायराणं का-
पुरिमाणं इहलोगपनिवंधाणं परलोगपरसुहाणं विसयति-

सियाणं दुरणुषेरे पामरजणस्स, धीरस्स थिच्छियस्स व-
वासियस्स षो खलु एत्थ किंवि वि बुद्धं करणयाए, तं
इच्छामि षं अम्म ! ताओ । तुम्हेहिं अग्निधुष्णए समाणे
समाणस्स भगवन्तो महावीरस्स० जाव पव्वत्तए । तए णं
तं जमालिं स्वत्थियकुमारं अम्मापिअरो जाहे नो संचाएइ
विसयाणुलोमाहि य विसयपटिकुलाहि य बहूहिं आग्रव-
णाहि य पक्षवणाहि य भु आग्रवेत्तए वा० जाव विद्यवेत्तए
वा, ताहे अकामाईं वेव निकमणं अणुपमिच्छत्वा । तए
णं तस्स जमालिस्स स्वत्थियकुमारस्स पिया कोटुंबिय-
पुरिसे सहावेइ, सहावेइत्ता एवं वयासी- (स्वप्पामेव भो
देवाणुप्पिया ! स्वत्थियकुंदमार्गं नयरं सधिमंतरवाहिरियं
आमियस्सम्मज्जिओवन्नित्त जहा उववाइए० जाव पव्वत्थि-
एणंति । तए णं से जमालिस्स स्वत्थियकुमारस्स पिया
दोचं पि कोटुंबियपुरिसे सहावेइ, सहावेइत्ता एवं वयासी-
स्वप्पामेव जा देवाणुप्पिया । जमालिस्स स्वत्थियकुमा-
रस्स महत्तयं महत्तयं महत्तिहं विपुल्लणिकस्समखाऽजिसयं
उवइएइ । तए णं ते कोटुंबियपुरिसा वडव० जाव पव्व-
पिणंति । तए णं तं जमालिं स्वत्थियकुमारं अम्मापियरो
मीट्टासणवरंसि पुरत्थानिमुहं निंसायावेइ, निंसाया-
वंइत्ता अट्टमएणं सांवरिषयाणं कलसाणं एव जहा
रायप्पसेणिए० जाव अट्टमयाणं भोमेजाणं कलसाणं
सन्निहिए० जाव महया रवेणं महया महया निकलमणा-
भिंमयेणं अग्निभिंचते, अभिंचितेत्ता करयत्त० जाव जएणं
विजएणं बद्धावेइ, बद्धावेइत्ता एवं वयासी-भण जाया !
किं देमो, किं पयच्छामो, किं णु वा ते अओइ ? तए णं से
जमाली स्वत्थियकुमारं अम्मापियरो एवं वयासी-इच्छामि
णं अम्म ! ताओ । कुत्थियावणाओ रयहरण च, पदिग्गहं
च माणेउं, कासवग च सहाविउं । तए णं से जमालिस्स
स्वत्थियकुमारस्स पिया कोटुंबियपुरिसे सहावेइ, सहावेइत्ता
एवं वयासी-स्वप्पामेव भो देवाणुप्पिया । भिरिपराओ
विणिए सयसइस्साइं गहाय दोहिं सयसइस्सेहिं कुत्थि-
यावणाथा रयहरणं च पदिग्गहं च अणेइ, सयसइस्से-
णं कासवगं सहावेइ । तए णं से कोटुंबियपुरिसे जमा-
लिस्स स्वत्थियकुमारस्स पिउणा एवं वुत्ते समाणे इह-
तुट्टकरयत्त० जाव पदिमुत्तेत्ता स्वप्पामेव भिरिपराओ
तिथि सयसइस्साइं तहेव० जाव कासवगं सहावेइ । तए णं
से कासवए जमालिस्स स्वत्थियकुमारस्स पिउणा कोटुंबि-
यपुरिसेहिं सहाविए समाणे इहे तुहे एहाए कयवत्तिकम्मे०
जाव सरिरे जेणेव जमालिस्स स्वत्थियकुमारस्स पिया, नेणेव
उवागच्छइ, उवागच्छइत्ता करयत्त० जमालिस्स स्वत्थियकुमा-
रस्स पियरं जएणं विजएणं बद्धावेइ, बद्धावेइत्ता एवं वयासी-

सांदेसइ तुमं देवाणुप्पिया ! जं मए करिण्णं । तए णं से
जमालिस्स स्वत्थियकुमारस्स पिया तं कासवगं एवं वया-
सी-तुमं देवाणुप्पिया ! जमालिस्स स्वत्थियकुमारस्स परे-
णं जत्तेणं चउरंगुलवज्जे थिक्कलमणण्यओगे अग्गकेसे क-
पेइ । तए णं से कासवए जमालिस्स स्वत्थियकुमारस्स
पिउणा एवं वुत्ते समाणे इह-तुहे करयत्त० जाव एवं
सामी ! तह चि आणाए विणएणं वयणं पदिमुत्तेइ,
पदिमुत्तेइत्ता सुरभिणा गंधोदएणं इत्थयाए पक्खालेइ,
पक्खालेइत्ता सुद्धाए अट्टपदत्ताए पोत्थिए मुहे बंधइ, बंधइत्ता
जमालिस्स स्वत्थियकुमारस्स परेणं जत्तेणं चउरंगुलवज्जे
निकलमणण्यओगे अग्गकेसे कपेइ । तए णं से जमालिस्स
स्वत्थियकुमारस्स माया इंसलकत्तेणं पदसाइएणं अग्ग-
केसे पदिच्छइ, पदिच्छइत्ता सुरजिणा गंधोदएणं
पक्खालेइ, पक्खालेइत्ता अग्गेहिं वरेहिं गंधेहिं मत्तेहिं
अंचेइ, अंचेइत्ता सुत्तेणं वत्तेणं बंधइ, बंधेइत्ता रयाण-
करंडगंसि पत्थिवइ, पत्थिवइत्ता हारवारिधारिभुववार-
त्थिवायुत्तावलिप्पमासाइं सुवावओगवत्सहाइं अंसुहिं वि-
णिम्मयुमाणां विणिम्मयुमाणां एवं वयासी-एत्थ णं अहं
जमालिस्स स्वत्थियकुमारस्स बहुसु य तिहं सु य पव्वणीसु
य उस्सवसु य जेसु य इएणेसु य अपत्थिक्के देरिसे
ज्विस्सतं । ति कइ उसांसगमुत्ते उवइ । तए णं तस्स
जमालिस्स स्वत्थियकुमारस्स अम्मापियरो दोचं पि उत्त-
रावक्कमणं सीहास० रयावेति, रयावेतिता जमालिं स्वत्थि-
यकुमारं यपीएहिं कलसेहिं एहावेति, सेयपीएहिं कलसे-
हिं एहावेतिता पम्भसुकुमालाए सुरभिएणं गंधकासाइएणं
गायाइं बहेति, बहेतिता सरसेणं गोसीसचंदएणेणं गायाइं
अणुत्थिपंति, गोसासचंदएणेणं गायाइं अणुत्थिपिता णासा-
णिस्सामवज्जे चउरुडरं वएणकरिसंयुत्तं हयत्तालापे-
त्तावारिरेणं धवत्तकणएत्थितेत्तकम्मं महारिहं इंसलकत्त-
णपदसाइणं परिहिइ, परिहिइत्ता द्वारं पिण्णंति पिण-
्णंति । ता अट्टहारं पिण्णंति, पिण्णंतिता एवं अहात्थि-
याजस्स अल्लकारं तहेव विचरयाणसंककुक्कं पउरं पिण-
्णंति, किं बहुणा गंधिमवेदिमपूरिमंघातिमेणं चउरिग्गेणं
मत्तेणं कप्पक्कलए पि व अग्गकेपिववृत्थियं करेइ, तए णं
से जमालिस्स स्वत्थियकुमारस्स पिया कोटुंबियपुरिसे सहा-
वेइ, सहावेइत्ता एवं वयासी-स्वप्पामेव भो देवाणुप्पिया । अ-
णेगलंजसयसएणविउं लीत्थिअसलिज्जिणयाणं जहा राय-
प्पसेणइज्जे निमाणवएणओ० जाव भणिरियाणपंथियाजात्ता-
परिक्कलत्त पुरिससइस्सावदिहाणं षीं सीयं उवइवेइ, उवइवेइ-
इत्ता मम एयमाणचियं पव्वपिण्णइ । तए णं ते कोटुंबियपु-

चन्द्रा आहापकिरुवं उगहं उगिएहइ, उगिएहइचा संजमेणं तवसा अण्णपणं जांबेमाणे विहरइ । तए णं तस्स जमाक्षिस्स अण्णगारस्स तेहिं अरसेहि य विरसेहि य अन्तेहि य पतेहि य सुहेहि य तुच्छेहि य कालाइक्तेहि य पमायाइक्तेहि य सीपेहि पाणजोअणेहिं अण्णया कयाइं सरिरंगसिं बिठसरोगतके पाणञ्चए उज्जले तिठले पगादे ककसे कइए चंटे बुक्से दुग्गे तिब्बे उरहियासे पिचज्जर-परिगयसरीरे दाइबुक्तेिए यावे विहरइ । तए णं से जमाळी अण्णगारे वेदणए अण्णिजए समाणे समणे णिग्गंथे सदावेइ, सदावेइचा एवं वयासी-जुक्के णं देवाण्णुपिया ! ममं सेज्जा-संथारवं संथरह । तए णं समणा णिग्गंथा जमालिस्स अण्णगारस्स एयमइं विणपणं पदिसुणोति, पदिसुणो-तिचा जमालिस्स अण्णगारस्स सेज्जासंथारवं संथरंति । तए णं से जमाळी अण्णगारे बलियतरं वेदणए अण्णिजए समाणे दोब्बं पि समणे णिग्गंथे स-दावेइ, महावेइचा एवं वयासी-ममं णं देवाण्णुपिया ! सेज्जासंथारए किं कमे कज्जइ । तए णं समणा णिग्गंथा तं जमाळी अण्णगारं एवं वयासी-णो खलु देवाण्णुपिया ! एं सेज्जासंथारए कमे कज्जइ । तए णं तस्स जमाक्षिस्स अण्णगारस्स अयमेयाक्के अज्जत्थिएणं जाव सट्ठप-ज्जित्था, जं णं समाणे भगवं महावीरं एवमाइक्खइणं जाव एवं पक्खेइ, एवं खलु चलमाणे चलिए उदीरिज्जमाणे उदीरिएणं जाव णिज्जजरिज्जमाणे णिज्जिण्णे, तं ण मिच्छा, इमं च णं पक्खत्थमेव दीसइ-सेज्जासंथारए कज्जमाणे अकमे, संथारिज्जमाणे असेथरिए, जम्हा णं सेज्जासंथारए कज्जमाणे अकडे संथरिज्जमाणे असेथरिए, तम्हा चलमाणे वि अचक्षिएणं जाव णिज्जजरिज्जमाणे वि अण्णिज्जिण्णे, एवं संपेहेइ, संपेहेइचा समाणे णिग्गंथे महावेइ, सदावेइचा एवं वयासी-जं णं देवाण्णुपिया ! समणे भगवं महावीरं एव-माइक्खइणं जाव पक्खेइ, एवं खलु चलमाणे चक्षिए तं चेव सत्वं जाव णिज्जजरिज्जमाणे अण्णिज्जिण्णे । तए णं तस्स जमाक्षिस्स अण्णगारस्स एवमाइक्खमाणमं जाव पक्खेमा-णमस्स अत्थेयमइया समणा णिग्गंथा एयमइं सहंति, पांच-यंति, रोयंति, अत्थेयमइया समणा णिग्गंथा एयमइं णो सहंति, णो पचियंति, णो रोयंति, तत्थे णं त समणा णि-ग्गंथा जमाक्षिस्स अण्णगारस्स एयमइं सहंति, पचियंति, रोयंति, ते णं जमालिं चेव अण्णगारं ठवसंपाज्जिचा णं विहरंति । तत्थे णं जे ते समणा णिग्गंथा जमा-क्षिस्स अण्णगारस्स एयमइं णो सहंति, णो पचि-यंति, णो रोयंति, ते णं जमालिस्स अण्णगारस्स अ-

तियाओ कोइयाओ चेइयाओ पदियिक्खमंति, पदि-णिकस्समइचा पुब्बाणुपुब्बिं चरमाणे गायाणुगामं दूइज्जमा-णे जेणव चंपा ण्यरी जेणव पुष्पभे चेइए जेणव समणे जगवं महावीरं, तेषेव उज्जमच्छंति, ठवागच्छइचा समणं भगवं महावीरं तिक्खुत्तो आयाहिणं पयाहिणं वंदंति, णमंसंति, वंदित्था एमंसित्था समणं भगवं महावीरं उवसं-पज्जित्ता णं विहरंति । तए णं से जमाली अण्णगारं अण्णया कयाइं ताओ रोगातंकाओ विण्णुक्के इहे तुहे जाए अरोए बलियसरीरे सावत्थीओ ण्यरीओ कोइयाओ चेइयाओ पदियिक्खमइ, पदियिक्खमइचा पुब्बाणुपुब्बिं चरमाणे गायाणुगामं दूइज्जमाणे जेणव चंपा ण्यरी जेणव पुष्प-भे चेइए जेणव समणे जगवं महावीरं, तेषेव ठवागच्छइ, ठवागच्छइचा समणस्स भगवओ महावीरस्स अट्ठरामंते उच्चा समणं भगवं महावीरं एवं वयासी-जहा णं देवाण्णु-पियाणं बहवे अंतेवासी समणा णिग्गंथा उज्जमत्था भविचा उज्जमत्थावक्कमणेणं अक्कमंता, णो खलु अइं तद्दा चेव उज्जमत्थं भविचा उज्जमत्थावक्कमणेणं अक्कंते, अइं णं उप्प-ख्खणाण्णुदंसणपरे अरहा जिए केवलीं जविचा केवलीं अक्क-मणेणं अक्कंते । तए णं जगवं गोथमे जमालिं अण्णगारं एवं वयासी-णो खलु जमाली ! केवक्षिस्स णाणे वा दंमणे वा सेससिं वा थंयंसि वा एजंसि वा आवरिज्जइ वा, णिणवार-इज्जइ वा, जइ णं तुम्हं जमाळी ! उप्पख्खणाण्णुदंसणपरे अरहा जिए केवलीं भविचा केवलीं अक्कमणेणं अक्कंते, ता णं इयाइं दा वागरणाइं वागरेदि, सासए लोए जमाळी !, असासए होए जमाली !, सासए जीवे जमाली !, असासए जीवे जमाली ! ? । तए णं से जमाली अण्णगारे भग-वया गोथमेणं एवं चे समाणे संक्षिए कंसिएणं जाव कल्लसमावणे णिए यावि हेत्तिया, णो संचाएइ जगवओ गोयमस्स किंचिं वि पामोक्खमाइक्खित्तए तुसिणीए णं चिट्ठः जमाळी । समणे जगवं महावीरं जमालिं अण्णगारं एवं वयासी-अत्थि ण जमाली ! ममं बहवे अंतवासीं समणा णिग्गंथा उज्जमत्था, जं णं पभू एयं वागरणं वागरित्तए, जहा णं अइं णो चेव णं एतत्तपगारं जास भासित्तए णो णं सासए लोए जमाळी !, जं णं णं कदापि णामि, ण कदापि ण जवइ, ण कदापि ण जांबस्सइ, ज्जुं चिं च, जवइ, जविस्सति य, पुंवे णि-तिए सासए अक्कंते अक्कंते अक्कंते णिणे असासए लोए जमाळी ! ज ओसत्थिणो जविचा उस्सत्थिणीं जवइ, उस्सत्थिणीं जविचा ओसत्थिणीं जवइ, सासए जीवे जमाळी ! जं ण कदापि णासिं ण जावि णिणे असासए

जीवे जमाली ! जं णं खेरइए जविचा तिरिक्खजोणिए भवइ, तिरिक्खजोणिए जविचा मणुस्से भवइ, मणुस्से जविचा देवे भवइ । तए णं से जमाली अणगारे समणस्स भगवओ महावीरस्स एवमाइक्खमाणस्स० जाव एवं पक्खेमाणस्स एयमइं णो सदइइ, णो पत्थियइ, णो रोयइ, एयमइं असइइमाणे अपत्थियमाणे अरोएमाणे दोषं पि समणस्स जगवओ महावीरस्स अंतियाओ आताए अबक्कमइ, दोषं पि आताए अबक्कमिचा बहूहिं असक्खावुक्खावणाहिं सिच्छतात्रिणिवेसेहि य अण्णाणं च परं च तद्दुजयं च वुग्गाइमाणे वुप्पाएमाणे बहूहं वासाइं सामण्यपरियाणं पाउणइ, पाउणइचा अक्कमासियाए संलेहणए अत्ताणं जूमेइ, जूमेइचा तीमं भचाइं अणमणाइं वेदेइ, वेदेइचा तस्स ठाणस्स अणालोइयपदिक्कंते काइमासे काइं किच्चा खंतए कप्पे तेरसमगारोवमाइं जिईए देवकिण्विसिएसु देवेसु देवकिण्विसियत्ताए उववसे । तए णं भगवं गोयमं जमालि अणगारं काइमायं जाणित्ता जेणव मणणे भगवं महावीरे, तेणव उवागच्छइ, उवागच्छइचा समणं जगवं महावीरं वंदइ, णमंइ, वंदित्ता णमंसिचा एवं वयासी-एवं खलु देवाणुण्णियाणं अंतेवासी कुमिस्से जमाली णामं अणगारं काइमासे काइं किच्चा कडिं गण, कडिं उववसे ।। गोयमादि समणे भगवं महावीरे भगवं गोयमं एवं वयासी-एवं खलु गोयमा । ममं अंतेवासी कुसिस्से जमाल । णामं अणगारे, से णं तदा मयं एवमाइक्खमाणस्स ष्ट एयमइं णो सदइइ इ, एयमइं असइइमाणे दोषं पि मयं अंतियाओ आताए अबक्कमइ, अबक्कमइचा बहूहिं असक्खावुक्खावणाहिं तं च व० जाव देवकिण्विसियत्ताए उववसे । (ज०) जमाली णं जंते । अणगारं अरसाहारे विरसाहारे अंताहारे पंताहारे बुधाहारे तुच्छाहारे अरसजीवी० जाव तुच्छजीवी उवमंतजीवी पसंतजीवी विविचजीवी ।। हुंता गोयमा । जमाली णं अणगारे अरसाहारे० जाव विविचजीवी । जइं णं जंते । जमाल । अणगारे अरसाहारे० जाव विविचजीवी, कइहा णं जंते । जमाली अणगारे कालमामे कालं किच्चा खंतए कप्पे तेरसमगारोवमाइं एसु देवकिण्विसिएसु देवेसु देवत्ताए उववसे ।। गोयमा । जमाली । णं अणगारे आपरियउववग्गायाणं अयमकारए अवमकारए० जाव वुप्पाएमाणे बहूहं वासाइं सामण्यपरियाणं पाउणइ, पाउणइचा अक्कमासियाए संलेहणए तीमं जत्ताइं अणसणाइं वेदेइ, वेदेइचा तस्स ठाणस्स अणालोइयपदिक्कंते काइमासे कालं किच्चा खंतए कप्पे० जाव

उववसे । जमाली णं जंते । देवे ताओ देवलोगाओ आउक्खएणं० जाव कडिं उववज्जिडिं चि ।। गोयमा । चत्तारि पंच तिरिक्खजोणियमणुस्सदेवभवमहाणइं संसारं अणुपरियट्ठिता तओ पच्छा सिद्धिक्कडिंते जाव अंतं काहिति सेवं भंते । जंते चि जमाली सम्योच ।

अथ भगवता श्रीमन्महावीरेण संवहृत्वाद्यत्तुं तद्व्यतिकरं जानताऽपि किमिति प्रमाजितोऽसाविति ? । उच्यते-भवदयं भाविभावनां महातुभावेरपि प्रायां लक्ष्मिपुत्रमहाकृपावधित्थमेव वा गुणविशयदर्शनात् अगदलका इ भगवतोऽईहंते न निष्पयाजंनं क्रियासु प्रवर्तन्ते ।। १०० ६ शृ० ३३ उ० ।

अथ संतपयदथ सामान्यतः सुचितमेवायं-
 भ्रैकैकनिह्ववं प्रति व्यक्तितो निर्दिशन्नाह-
 बोद्धिं वाम्नाणि तया, जिणेण उप्पादियस्स नाणस्स ।
 तो बहुतरयाण दिट्ठी, सावत्थीए समुपपन्ना ।। ३२०६ ।।
 अतुंश चर्थाणि तदा जिनेन श्रीमन्महावीरेणोपादात्तस्य केवलज्ञानस्य ततोऽनानरे बहुतरनिह्वानां ह्येवं वदितः श्रावस्त्वं नगयो समुपभोति ।। २३०६ ।।

सा च यद्योत्पन्ना तथा दिदृशयिषुः संभव-
 गायनाह-

जिह्वा सुदंशण जमा-शिणो ज्ञ सावत्पित्तदुग्गजाणे ।
 पंच सया य सइस्सं, दंकेण जमालि मोत्तुं ।। २३०७ ।।

अथ प्राचावेष्टावत्कथानकेनोच्यते-इहैव भरतभेदे कुपकपुंरं नाम नगरम् । तत्र प्रगवनः श्रीमन्महावीरस्य भागिनियो जमालिनांम राजपुत्र आसीत् । तस्य च तार्यां श्रीमन्महावीरस्य दुहित्वा । तस्याश्च ज्येष्ठेनि वा, सुदृशंनेति वा, अन्वयवाङ्मूर्ति वा नामेति । तत्र पञ्चशतपुरुषपरिवारो जमालिप्रेमबन्धो महावीरस्याग्निके प्रव्रज्यां अग्राह । स्वर्शनाऽपि सहस्रहोपरिवारो तदनु प्रव्रजितः । तन्मध्येकाश्चर्यरूपधीनेषु जमालिना प्रगवान् विहारयो मुष्कलापितः । ततो भगवता तृष्णोपास्थाय न किञ्चित्प्रत्युत्तरमदायि, तत एवमुष्कलितोऽपि पञ्चशतसाधुपरिषुनो निर्गतः श्रीमन्महावीरान्तिकात् । प्रामातुप्राप्तं च पश्येत्स्वपत्नः श्रावकान्तारयो, तत्र च तैरनुकाऽभिधानोद्याने कोष्ठकनाम्नि चैत्ये स्थितः, ततश्च तत्र तद्वान्तःप्रान्ताहारेरुनीमेरोगान्तकः समुपपन्नः, तेन च न शक्नोत्युपविष्टः एधातुम् । ततो बभाण अमणान्-मशिमिषं शीर्षमेव संस्नारकमास्तुणीत, येन तत्र तिष्ठामि । ततस्मैः कर्तुमारब्धोऽसीत् । घाटं च दाहज्वरभिभूतेन जमालिना पृष्टम्-सन्तुतः संस्नारको न वेति ।। साधुभिश्च संस्तुतप्रायस्वादर्धसंस्तुतोऽपि प्रोक्त्व-संस्तुत इति । ततोऽसीत् वेदनाविह्वलितचेता चर्याय तत्र तिष्ठातुस्त्वं संस्तुतं तत् दृष्ट्वा मुञ्चः-“ क्रियमाणं कृतम् ” । ह्यर्थादि सिक्कान्तवचनं स्मृत्या मिथ्यात्वमोहनीयवयतं बह्व्यमाणशुक्तिभिर्नित्यमिति चिन्तयामास । ततः ह्यवित्तैरेक्यमाणां जरेव शुक्तिभिः प्रतिबाधितो यदा कथमपि न प्रतिबुध्यते, तदा गतास्तं परित्यज्य भगवत्समीपे । अत्रै तु तस्समीप एव स्थितः । स्वर्शनाऽपि तदा तत्रैव श्रावकद्वन्द्वकर्मकारयुदे आसीत् । जमाल्यनुप्रांणं च तत्तममं च प्रपन्नः, दृष्टमपि

तद्वाहवितुं प्रवृत्ता, ततो बह्वेन मिथ्यात्वमुपातेयमिति ज्ञात्वा
प्रोक्तम्-नेदृशं किमपि बवं आनीमः । अन्यथा चापकाश्रिमध्ये
सुदृग्जनेनोद्धतैर्नपरावर्तने कुर्वता अकारकमेकं प्रकृत्य तत्रैव
प्रदेशे स्नात्वायं कुर्वन्त्याः सुदर्शनयाः सङ्गात्प्रज्जलो दग्धः ।
तत्सत्त्वा प्रोक्तम्-आयक । किं तस्या मद्।यसङ्गात् दग्धा ? ।
तेनोक्तम्-ननु ' बह्वमानमदग्धम् ' इति जवति प्रवत्यास्सि-
कात्पन्वः, ततः क केन स्वदीया सङ्गात् दग्धा ? इत्यादि तदुक्तं
परिज्जाय संवृद्धाऽसौ सम्यक् प्रेरिताऽस्मीत्यत्रिज्जाय मिथ्या-
युक्तं ददाति, जमालि च गत्वा प्रहापयति । यदा चासौ
कथमपि न प्रहाप्यते, तदाऽसौ स्वपरिवारा शेषलापयञ्चोका-
किनं जमालिमुक्त्वा भगवत्समीपं अगम्युः । जमालिस्तु बहु-
जनं सुदृग्ज्जानान्नां चतमतिःकालः कालं कृत्वा क्लिबिकदेये-
वृषणः । म्याख्याप्रकृत्यापानाभेतत चरितं विस्तरनाऽवसे-
यमिति । एष संप्रदेशायाजायाः । अकारायेस्वययम्—(जेद्दा
सुदर्शन जमालिणां जलि) ज्येष्ठा, सुदर्शना, जनवचाङ्गा-
ति जमालिशुद्धशीनामानि । अन्ये तु व्याचकृते-ज्येष्ठा महती
सुदर्शना नाम भगवतः श्रीमत्प्रहासोरस्य भगिनी, तस्याः पुत्रो
जमालि, जनवचाङ्गा नाम भगवतः दुहिते जमालिशुद्धशी-
ति भावस्यां नगर्था तैशुकायाने जमालिनिबन्धवद्विषयभेदं
वाच्यशेषः । तत्र पञ्च शतानि साधूनां, सहस्रं चार्यिकाणाम्,
पयथां मध्ये यः स्थं न प्रतिशुद्धः तं जमालिमुक्त्वा बह्वेन
प्रतिबोधितः । इति नियुक्तियाधार्थः ॥ ३३०७ ॥

अथ भाष्यकारो येन विप्रतिपत्त्यजिज्ञायेण जमालिनिबन्धो
जातस्तं प्रकटयन्नाह—

सखे चिय संथारां, न कज्जमाणो कठ चिये जम्भा ।

वेदं जमाली सर्व्वे, न कज्जमाणं कयं तम्हा ॥२३०८॥

(मे जम्भ लि) यस्मान्मम साङ्गात्प्रयुक्तमेवेदं वृत्तं, यदुत
कवलास्तरणरूपः संस्तारकः क्रियमाणो न कृतः, संतोयेमा-
णो न संस्तुतः । तस्माज्जमालिर्भवति-सर्वमपि वस्तु क्रिय-
माणं कृतं न जवति, किं तु कृतमेव कृतमुच्यते । ततो भगव-
त्यादिषु यदुक्तम्—“ बालमाणं बलिप उर्ध्वरज्जमाणो उर्ध्वरिप,
वेदज्जमाणो वेदप ” इत्यादि, तत्सर्वं मिथ्येत्यभिप्रायः ॥
इति ॥ २३०८ ॥

अपि च, क्रियमाणं कृताऽभ्युपगमे त्रहसो दोषाः, क पते ।

इत्याह—

जस्सेह कज्जमाणं, कयं ति तेपेह विज्जमाणस्स ।

करणाकिरिया पवन्ना, तद्दा य बहुदोसपण्डिवची ॥२३०९॥

इह यस्य वादिनः क्रियमाणं वस्तु कृतमित्यभ्युपगमः, ते-
नेह विद्यमानस्य सतः करणरूपः क्रियाः करणाक्रियाः प्र-
तिपत्त्या अङ्गीकृताः । तथा च सति वदयमाणानां बहुनां
दोषाणां प्रतिपत्तिरभ्युपगमरूपा कृता भवतीति ॥ २३०९ ॥

तथाहि-

कपमिह न कज्जमाणं, सङ्गात्तात्रो विरतनयो व्व ।

अइवा कयं पि कीरई, कीरउ निव्वं न य समची ॥२३१०॥

इह क्रियमाणं कृतं न भवतीति प्रतिज्ञा, सङ्गात्—
कृतस्य विद्यमानत्वादिति हेतुः, चिरन्तणघटवदिति दद्यातः ।

विषये च बाधकमाह-अथ कृतमपि कियत इत्यभ्युपगम्यते,
तर्हि नित्यमनवरतमेव कियतां, कृतकत्वाविशेषात् । एवं च
सति न कदाचिदपि कार्याक्रियापरिसमाप्तिरिति ॥ २३१० ॥

किंभावनात्मनो बृषणं ? , नेत्याह—

किरियावेकं कृतं ति य, पुण्वमज्जयं च दीसए हीं ।

दीसइ दीहो य जम्भो, किरियाकासो वदहिंणं ॥ २३११ ॥

यदि च क्रियमाणं कृतमित्यने, तर्हि घटादिकार्याद्यै वा
मुमर्दनचक्रमभ्यादिका क्रिया, तस्याः वैफल्यं प्राप्नोति, तत्-
कालं कार्यस्य कृतत्वाभ्युपगमात् । प्रयोगः-इह यत्कृतं, त-
त्क्रिया विफलैव, यथा चिरनिष्पन्नघटे, कृतं चाऽभ्युपगम्य-
ते क्रियाकाले कार्यं, ततो विकला तत्र कियेति । किं च-
क्रियमाणकृतवादिना कृतस्य विद्यमानस्य कियेति प्रतिपा-
दितं भवति । एवं च प्रत्यक्षविरोधः, यस्मादुपयुक्तिकासा-
त्पूर्वमनृतमविद्यमानमेव कार्यं प्रवञ्जायमानं दृश्यते, उपास-
काले तस्मात्क्रियमाणकृतमेवेति । किं च-आरम्भक्रियासम-
य एव कार्यमुत्पद्यत इति तवाभ्युपगमः । एतच्चायुक्तम् । कु-
तः ? , यस्मात् घटादिकार्याणामुपगमानानां दीर्घं एव नि-
बर्तनक्रियाकालो दृश्यत इति ॥ २३११ ॥

दृश्यतां नाम दीर्घः क्रियाकालः, परं घटादिकार्यामगम-

क्रियासमय एव शिवकादिकालं वा कथयत इति

चेत्, तद्युक्तम् । कुत इत्याह—

नारंजे शिव हीमइ, न सिवादृक्कापं दीमइ नदंते ।

तो न हि किरियाकालिं, पुण्वेकं कळं त्दंदाय्मि ॥ २३१२ ॥

नारयमक्रियासमय एव घटादिकार्यं भवद् दृश्यते, नापि
शिवादृक्कायाम्-शिवकालोऽङ्गुष्ठादिकालसमयव्यप न द-
श्यत इत्यर्थः । क तर्हि दृश्यते ? , इत्याह-तदन्वे दीर्घक्रिया-
कालस्यागते घटादिकार्यं भवद् दृश्यते, तस्मात् क्रियाकाले
कार्यं युक्तं, तस्य तदानीमदर्शनात् । तदन्वे तु दीर्घक्रिया-
कालस्यागते युक्तं कार्यं, तदानीमेव तस्य दर्शनादिति सत्क-
लजनस्य प्रत्यक्सिद्धमेवेदम् । इति जमालिपूर्वपक्षः ॥ २३१२ ॥

अथ स्थाविराः प्रतिविद्यन्ति स्म । कथमित्याह—

थेराए मयं नाकय-मज्जावञ्चो कीरप म्मुपुक्कं व ।

अइव अकयं पि कीरइ, कीरउ तो खरविमाणं पि ॥२३१३॥

स्थायिराः कुतश्चा गीतार्थाः साधवः, तेषां मनम-कुपकपणां
कुर्वन्तं जमालि ते एवं प्रहापयतीत्यर्थः-नाकृतमविद्यमानं
घटादिकार्यं कियते, असत्त्वात्, आकाशकुसुमवत् । अथाकृतम-
विद्यमानमपि कियते, कियतां तर्हि खरविमाणमपि, अकृतत्वा-
विशेषादिति ॥ २३१३ ॥

यदुक्तम्—“ कीरउ निव्वं न य समची ” (२३१०) इत्यादि,
तत्राह—

निबकिरियाइदोसा, नणु तुत्त्सा असइ कटतरगा वा ।

पुण्वमज्जयं च न ते, दीसइ कि खरविसायं पि ॥२३१४॥

नवसत्यविद्यमाने वस्तुनि करणाक्रियाभ्युपगमे, नित्यक्रियादि-
दोषाः, आदिशुभ्रात्क्रियाऽपरिसमाप्तिं क्रियावैफल्यपरिग्रहः,
भावयोऽनुत्थाः समाः, यथा कृतपक्षे त्वया वत्सास्तथा अकृ-
तपक्षेऽप्यापन्नतीत्यर्थः । किं तुस्या एव ? । नेत्याह-कटतरका

वा । विद्यमाने हि वस्तुनि पर्यायविद्योपाधानद्वारेण कथाञ्जि-
त्करणाक्रियापुनर्यत्न एव, यथा—“आकाशं कुक, वादी कुक,
पुष्टं कुक” इत्यादि । अविद्यमाने तु सर्वथा नायं न्यायः सं-
भवति, सर्वथा असत्त्वात् अरविबाणवदिति । यदि च पूर्वं
काष्ठावस्थायां भूतमस्तु कार्यं जायते, तर्हि स्तूपपट्टाद्
घटवत् अरविबाणमपि जायमानं किं न दृश्यते, असत्त्वाविरो-
धात् । न च अरविबाणं भवन्न दृश्यते, तर्हि घटोऽपि तथैवास्तु,
विपर्ययो वेति ॥ २३१४ ॥

बहुकम्—“दीसह दीहो य जमो” (२३११) इत्यादि, तत्राह-
पद्मनवपुत्राणां, परोपरविलम्बलक्षणं सुबुद्धं ॥

दीहो किरियाकाशो, जह दीसह किं त्व्य कुञ्जस ॥२३११॥

यदि नाम प्रतिसमयोत्पन्नानां परस्परविलम्बकणवक्ष्याणां
सुबुद्धिं शिवकथासकौशुक्यल्लादिकार्यंकोटीनां क्रियाका-
लनिष्ठान्काशधारकत्वेन प्रतिप्रारम्भसमयनिष्ठप्राप्त्यानां दीर्घोक्ति-
याकालो दृश्यते, तर्हि कुञ्जस्य पटस्य किमत्रायातम ? । इ-
मुक्तं भवति—सूदानयनमर्दानपिगदविषाणादिकालः सर्वोऽपि
घटनिर्वर्तनक्रियाकाल इति तत्राजिप्रायः । अयं चायुक्त एव ।
अतः न च प्रतिसमयमन्याभ्येव कार्ययथाऽभ्यन्ते, निष्पाद्यन्ते च,
कार्यस्य कारणकालनिष्ठकालोरोकरत्वात् । घटस्तु पर्यन्तस-
मय एवाभ्यन्ते, तत्रैव च निष्पद्यत इति कोऽस्य दीर्घो निर्व-
र्तनक्रियाकालः ? इति ॥ २३१४ ॥

अथाप्यप्राक्तकालसमयेवपि घटः किं न दृश्यते ?, इत्याह-
अप्राज्ञे अत्रं, किं दीसह जह घटो घटारंभे ।

निवकाद् अत्रं न कुञ्जो, किं दीसहं सो तदक्पा ॥२३१६॥

अन्यस्य शिवकाशेतरम् अयद् घटलक्षणं कार्यं कथं द-
श्यते ? । न हि घटारम्भे घटः कदाचिदपि दृश्यते । अतः किमु-
च्यते—“नारंभे शिव दीसह” इति । शिवकाशोऽपि कुम्भरू-
पा न भवति, किं तु ततोऽन्य एवेति कथं तद्व्यायामप्यसौ
कुम्भो दृश्यते ? अत एव तद्व्युत्पत्त्या शोच्यते “ न सिबाद्-
काव ” इति ॥ २३१६ ॥

यत्कम्—“दीसह तद्वे ” इति, तत्राह-
अंते विश्व आरदो, जह दीसह तमिं चेव को दोतो ? ।
अकयं ब संपह गए, कहु कीरउ कव ब एस्सिमि ॥२३१७॥

अत एव क्रियाकणे प्रारब्धो घटो याद् तत्रैव दृश्यते तर्हि
का शोचः ? , न कश्चिद्विदित्यर्थः । यद्युक्तम्—“ तो न हि किरिया-
काशे ” इत्यादि । तत्राह—“अकयं वा” इत्यादि । यदि च संप्रति
वर्तमानक्रियाकणे न कृतं कार्यंमिथोच्यते तदा गते अतिक्रान्ते,
एवंप्रति-अनागते च क्रियाकणे कथं नाम तत्कार्यं क्रियताम् ? ।
न कथाञ्जिदित्यर्थः । तथाहि—नातीतमभिव्यक्तिक्रायकणौ कार्य-
कारकौ, विनष्टानुत्पत्त्येनास्तत्त्वात् । अरविबाणवद, अतः कथं
क्रिया-ने कार्यं स्यात् ? । तस्मात्क्रियमाणमेव कृतमिति । यदि
च क्रियमाणमपि न कृतं, क तर्हि कृतमिति बध्यन्त्ये ? । क्रिया-
विगम इति चेत् । तदयुक्तम् । तदानीं क्रियायां असत्त्वाद् तद-
स्तत्त्वेऽपि च कार्योत्पत्त्याविषयमाणायां क्रियापरनाश्यापि कार्या-
त्पत्तिः स्यात्, क्रियासत्त्वाविरोधात् । अथ संप्रतिसमयः क्रिय-
माणकालः, तदनन्तरत्वं कृतकाशे, न च क्रियमाणकाले कार्य-
मिति, इत्यतः अद्यकृतं क्रियते, न तु कृतमित्यभिधाने । नन्वेत-

दिह प्रष्टव्योऽसि—किं भवतः कार्यं क्रियया क्रियते, उत तामन्त-
रेणाऽपि भवति ? यदि क्रियया, तर्हि कथं साऽभ्यन्त समये,
अन्यत्र तु कार्यम् ? । न हि सादरे जेम्नांकर्यायां पलाशो जहः स-
मुपजायते । किं च—“ क्रियोपरमे कार्यं भवति, न तु क्रियास-
त्त्वात् ” इति चेत् न प्रस्युत कार्यात्पत्तौऽप्युत्पत्तेः क्रियेति प्रति-
पादितं भवति । ततश्च कारणमन्यकारणमित्प्रत्यक्षादिवि-
रोधः । अथ क्रियायान्तरं कार्यमुपजायते इत्युत्पत्त्यस्यते,
तर्हि घटादिकाचार्यिनां निरयंकाः सर्वोऽपि सूक्ष्मवैपरिवर्तवि-
धानव्यकारोपपन्नमृष्टादिकारणः, अतो न कतस्यं मुमुक्षु-
निरपि तपःसंयमादिक्रियानुष्ठानं, तदनन्तरेणापि मुक्तिमुक्तासि-
द्धेः । न चैवम, तस्माद् क्रियाकाल एव कार्यं, न तुस्तदुत्पत्त्य
इति ॥ २३१७ ॥

पुनरप्याह—ननु सूदानयनमर्दानदिकवचकादिक्लृप्तताकर-
णकार्येपर्यन्तो दीर्घ एव मया घटनिर्वर्तनक्रियाकालोऽस्तु-
त्ये, न तु यत्रैव समये प्रारभ्यते तत्रैव निष्पद्यत इत्यनुवृत्तते,
तदेतत्कथमित्याह—

पद्ममयकजकोटी—निरवेक्तो धरुगयाद्दिशासो मि ।
पद्ममयकजकालं, पुद्मस्य । प्रहम्मि लाएसि ॥२३१८॥

हस्तः । यद्यपि प्रतिसमयमन्याभ्यन्तकार्यः कार्यकोटयः तत्रोत्पद्यन्ते,
तथाऽपि तद्विपर्ययकत्ववत्—निष्पद्योत्पन्नत्वेनाभिधातित्वात्पुनरुप-
माना अपि तास्वन् न गणयतीत्यर्थः । कुतः ? , यस्माद् घटगताऽ-
ज्ञानाः प्रोऽसि, समयोत्पन्नत्वे तस्यैव प्रधानतया विद्यतइत्याह ।
“घट इहोत्पत्त्यते” इत्यं तत्रैव तथाभिज्ञापः, अतः प्रतिसमय-
कार्यकोटीनामदर्शकत्वेन स्थूलमते । प्रतिसमयकार्यसंवाधन-
मपि काशं सर्वमपि घटे लघवसि—“सर्वोऽप्ययं घटोऽपि कालः”
इत्येवमन्यवस्थासंवाधित्यर्थः, अतो मिथानुज्ञावोऽयं तत्रैव नि-
प्रायः, एकसामयिक एव घटोत्पत्तिकाले बहुसामयिकत्वप्रह-
येन प्रवृत्तः । अत्राह—ननु प्रतिसमयं कार्यकोटय उरपथमाना-
स्तत्र न काश्चन संवेद्यन्ते, किं त्वयान्तराले शिवकथासकौ-
शादीनि कानिचिदेव कार्याणि संवेद्यन्ते । तस्य, किं तु स्फु-
लान्येव शिवकथाकार्यणि, यानि तु प्रतिसमयमधीनि सूक्ष्म-
कार्याणि तानि उच्यन्ते व्यक्त्या माधवारयितुं शक्नोति, परं
प्रतिसमयकार्याणां प्राहकारणनतिसकलैकलिनां ज्ञानान्पु-
र्यद्यन्ते, तावपि तत्रायान्तराले कार्यवेद्ये, इति घटत एव प्र-
तिसमयं कार्यकोटय इति ॥ २३१८ ॥

अथ प्रेरकः प्राह-
को चरमसमयनियमो, पदमे शिव तो न कीरए कज्जं ।
नाकारणं ति कज्जं, तं चेवं ताम्मि से ससए ॥२३१९॥

ननु यदि कार्यस्य दीर्घः क्रियाकालो नेष्यते, किं त्वेकसामा-
यिक एव, तर्हि कोऽयं चरमसमयनियमो, येन तत्रैवोत्पद्यते
घटादिकार्यं च न घटत एवमपि नियम इत्यर्थः । तस्य एतत्त्ववि-
भाभावाद् किं प्रथमसमय एव कार्यं न क्रियते ?—अपि तु क्रि-
यत एवेति काङ्क्षा नीयते । अतोऽन्तराल-अकारणं कार्यं न
भवति, तत्रान्यसमय एव (से) तस्य घटस्य कारणमिति, न
तत्प्रथमसमये, अतः कथं तत्रैवोत्पद्यते ? , अन्वयव्यतिरेकसमधि-
गम्यो हि कार्यकारणभावः, अन्यव्यतिरेकाभ्यां चान्यसमय
एव घटादेः कारणं लक्ष्यत इति तत्रैव तदुत्पद्यत इति युक्त
एव चरमसमयनियम इति ॥ २३१९ ॥

अधोपसंहरंस्तारयमाह-

तेषुह कज्जयाणं, नियमेणं कये कयं तु जयाणज्जं ।

किंचिदिह कज्जयाणं, उवययाकिरियं च होजाहि ॥३२१०॥

तेन उक्तकारेण क्रियमाणं बर्तमानक्रियासत्त्वभावि कार्यं निष्पन्नं कृतमेवोच्यते. यत्तु कृतं तद्वज्जनीयं विकल्पनीयम् । कथम्? इत्याह-किंचिदिह कृतं क्रियायुक्ताकाङ्क्षायां क्रियमाणमुच्यते, अन्वयपूर्वतांक्रियं यत्प्राकाशयुक्तीयं कृतं घटादिकार्यं न क्रियमाणमुच्यते, उपरतक्रियत्वाद्दिति ॥ ३२१० ॥

तद्वेवं सामान्येव प्रतिपाद्य प्रस्तुते जमालि संस्कारकौऽयुं एक लक्ष्मणि स्थावराकं युक्तिकलापमायोऽज्यथाह-

ये जत्य नभोदेसे, अत्युज्ज्वलं जत्य जत्य समयमिम् ।

वं तत्य तत्य मत्पुय, मत्पुज्वलं वि तं चेव ॥३२११॥

आस्तीर्यमाणसंस्कारकस्य यथावस्थानं नभोदेशे यत्र यत्र सभवे (अत्युज्ज्वल) आस्तीर्यते तत्र तावन्मात्रं तस्मिन्नभोदेशे तत्र तत्र समये आस्तीर्णमेव भवति, आस्तीर्यमाणमात्रं च तदेवोच्यते । इदमुक्तं भवति-सर्वोऽपि संस्कारक आस्तीर्यमाणो नास्तीर्यते इति ' क्रियमाणं कृतम् ' इत्यादि महावीरवचनं व्यतीकमेव जमालिर्मन्वते । एतच्चायुक्तम्, जगत्सत्त्वनाजिप्रयाया-परिहानात् । सत्त्वनायाम्कं हि भगवत्सत्त्वम् । ततश्च ' हिंयामाण-मकृतम् ' इत्यपि जगदान् कार्यचिद्धं व्यवहारनयमेतन्न मन्यत एव, परम् " अलमाद्य काले, उररिउज्जमाणे उररिह " इत्यादिसुत्राणि निश्चयनयमनेव प्रवृत्तानि । तस्मिन्ने च क्रियमाणं संस्तुतम्, इत्यादि सर्वसुप्रपद्यते च । निश्चयो हि मन्वते-प्रथमसमादेवे घटः कर्तुं नारभ्यः, किं तु ख्यायनममर्तनादीनि प्राप्तिसमयं परापरकार्याद्यथापर्यन्ते, तेषां च मध्ये यद्यत्र समये प्रादर्यन्ते तत्रैव निष्पद्यते, कार्यकाल-निष्ठाकाङ्क्षायांकार्यात्, अन्वयाय पूर्वोक्तदोषप्रसंगान् । ततः क्रियमाणं कृतमेव जवति । एवं प्रस्तुतः संस्कारकऽपि नाद्यसमयासर्वोऽपि संस्तरितुमारज्यते किं स्वपरपारे तद्व्यवथाः प्रतिनिसमयास्तीर्यन्ते, तेषां च मध्ये यो यत्र समयेऽवयवः संस्तरितुमारज्यते स तत्रैवास्तीर्यते, परिपूर्णस्तु संस्कारकश्चरमसमया एव संस्तरितुमारज्यते तत्रैव च निष्पद्यत इति । संस्तीर्यमाणं संस्तीर्णमेव भवतीति ॥ ३२११ ॥

" होसव होहो य जमो " (३२११) इत्याह-

बहुवत्यचरणविजिम्पु-देसकिरियाऽकज्जकोमीणं ।
मष्मि दीहं कासं, जइ संथारम्म किं तस ॥३२१२॥

यदि नाम बहुवत्यस्तरणविजिम्पुदेसाक्रियादिकार्यकोटीनां संश्लिष्यं होहोकासं मन्वसे जमानसि म्वं, ततः संस्तरकस्य तस्व क्रियायाम् ? इत्युक्तवदम् । विभिन्नो देशो यासां ता विभिन्नदेशाः, ताश्च ताः क्रियाश्च विजिम्पुदेसाक्रियाः, वस्तुस्थो-पसकृत्पर्याय् कम्पलानां वास्तरणं वस्तुकम्पलास्तरणं, तस्य विजिम्पुदेसाक्रिया वस्तुकम्पलास्तरणविभिन्नदेशाक्रियाः, तदाह-यश्च ताः कार्यकोटयश्च तान्मथा, बहुधाश्च ता वस्तुकम्पलास्तरणविभिन्नदेशाक्रियादिकार्यकोटयश्च बहुवस्तुकम्पलास्तरण-विभिन्नदेशाक्रियादिकार्यकोटय इति समासः, तासांमिति । आदिशब्दः स्वगतानेकमेवव्यापकः, कार्यणां च कोटिसं-व्यवहारादिपि पूर्ववद्भवतीतिमिति । ३२१२ ॥

ननु यदि पूर्वमपरापरानि कार्यानि निष्पद्यन्ते, संस्कारक-स्तु पर्यन्तसमयं यथावस्थाने, निष्पद्यते च कार्यक्रिया-कालनिष्ठाकाङ्क्षोरजेहाव तर्हि। कथं संस्कारकस्यैव स होहोः क्रियाकाङ्क्षो मयाऽनुप्यते?, इत्याह-

पइसमयकज्जकोमी-विमुहो संथारयाहिकयकज्जो ।
पइसमयकज्जकासं, कट्ठं संथारम्मि साएसि ? ॥३२१३॥

गतार्थो, नवरं संस्कारकेणाधिकृतं प्रस्तुतं कार्यं यथासौ सं-स्कारकाधिकृतकार्ये इति समासः ॥ ३२१३ ॥

तद्वेवं स्वधिरैयुक्तिः संबोधयमाने तस्मिन् किं संज्ञातमित्याह-सो उज्जुमुयनयमयं, अयुयुंतो न पडियज्जए जाहे । ताहे समणा केहं, उवसंपणा जिणं चेव ॥ ३२१४ ॥ पियदंसणा वि पइणो-ऽगुरागमो तम्यं चिअ पवणा । ढंकोवहियामाणिद-ह्वत्थंदसा तथं जणइ ॥ २३२५ ॥ सावप ! संपादो मं, तुपए दइ चि सो वि अ तमाइ । नए तुज्ज ऋज्जमाणं, दइतिममो न सिधंतो ॥ ३२१६ ॥ दइं न दइज्जमाणं, जइ विणएऽगणए व का मंका ? कालं तथभावाओ, मंघाओ कम्मि ते दइा ? ॥ ३२१७ ॥

अतःकोऽपि माथा गतार्थाः, नवरम क्रज्जुवृत्ते निश्चयनयविशेषः । (पियदंसणा वि षि) आह-ननु पूर्व ' सुदीर्घा ' इति तस्या नाम प्रोक्तं, कथामर्दानो मियदंशेन्युच्यते ?। सत्यं, किं त्विदमपि तस्या नाम द्रष्टव्यम् । तथा ' बोकरम्-' ' तेयसिदि च सुवचं, जण-इ य पियदंसस्यं पूर्व ' इति । ' ढंकोवहिय ' इत्यादि । स्वा-ध्यायपूर्वकीं कुर्वन्त्यास्तरणा आयाकाङ्क्षा शुद्धिवा ढंकोनोपदिनः क्रिती योऽङ्गस्तेन दग्धो वस्त्रदशो यस्याः सा ढंकोर्पादना-निदग्धवस्त्रदेशा भती तं ढंको भणति, कोऽपि तां मियद-शेनामाह-" दइं " इत्यादि अन्वयमाधारा अयं जाभाधः । ननु यदि दृष्टमानं दाहक्रियासणे वनेमाने वस्त्रं न दग्धमि-ति भवतिरुच्यते, ततो विगने उपरंते, अनागते वा भावेष्यति दाहक्रियाकाङ्क्षा का साहू वस्त्रदाहविषया ? । तदाभावाद्-दाह-क्रियाया विनष्टातुल्यत्वेन सर्वथा अज्ञावादिस्पर्शः । अतो वनेमानानोतानागतवस्त्रेण कालत्रयेऽप्युक्तयोः।दग्धवस्त्रात् कस्मिन् काले प्राये ? ते तत्र सङ्गाटा मया दग्धमुच्यतेतम् ? इति ॥ ३२१४ ॥ ३२१५ ॥ ३२१६ ॥ ३२१७ ॥

अथ आर्ये ! न्वंमथ मन्वसे, किम् ? इत्याह-

अइवा न ऋज्जमाणं, दइं दाहकिरियासपचीए ।
किरियाऽभावे दइं, जइ दइं किं न तेलुके ? ॥३२१८॥

अथ श्वेवं ज्ञेय-दक्षमानं न दग्धं, किं तु दाहक्रियासमती दग्धम् । मन्वंसं सति दाहक्रियाऽभावे दग्धमित्युक्तं भवति । एतच्चायुक्तम्, यतो यदि दाहक्रियाऽभावे दग्धं, तर्हि शैलेक्य-मपि किं न ' दग्धम् ' इत्यत्रापि संबध्यते, यथा वस्त्रं तथा शैलो-क्येऽपि दाहक्रियाऽभावेऽप्य तुल्यत्वाद्दिति ॥ ३२१८ ॥

ततः किमिह स्थितमित्याह-

उज्जुमुयनयमाओ, वीविजिण्णिदग्धवखावसंभीणीं ।
जुज्जेजा ऋज्जमाणं, दइं वोणुं न तुज्ज चि ॥ ३२१९ ॥
उत्तानार्थो ॥ ३२१९ ॥

ननु इहामानद्वयव्यादिभेदोऽप्यङ्गानामावरेण इहामाने
सङ्गट्टी कथं दग्धेति व्यपदेशयते ? इत्याह—
समप मयप जो आ, देमोऽपिगि भवमेदु कज्जमाणएस ।
तं तस्मि कज्जमाणं, दहं पि तमेव तदेव ॥ २३३० ॥
यो यो हाहास्य पटाद्वैशानम्बादिः समये समयसिन्धि-
भावमेति-इहान इत्यर्थः । तस्यैवकथं वस्तु तस्मिन्नेव समये
इहामानं भवत्येव, तथा इत्यर्थेऽपि तदेव वस्तु तस्मिन्नेव समये
भवत्येव, अतो ' इहामानमेव इत्यर्थम् ' । यत्तु इहामानेऽपि दग्धं
सङ्घाटी मे दग्धेति त्वं वदसि, तस्मात्कथ्ये कथंयेऽपि सङ्घाटी-
शुद्धीपचार्यादित् मन्तव्यमिति ॥ २३३० ॥

ततः किमिह किमम् ? इत्याह—

नियमेण कज्जमाणं, दहं दहं तु होइ भयणिज्जं ।
विधिदिह दहकम्मो, उवरयदाहं व होजाहि॥२३३१॥
इत्याद्या प्रायुःकानुसारिण कर्वाते ॥ २३३१ ॥
इत्यादिदहोक्तयुक्तिः संखुजा शिवदशाना, शेषमाधयञ्च
' आर्थे ' इत्युक्तः सखुदुनमिदं स्वदीप्तसंबोधनम्' इत्येवं दह्ण
निमुक्कमनिषाय एकाकिनं जमांलानं मुक्क-वा सधोएवपि ग
तांन जिन्नसमापमिति एतद्व्याख्या-इ-

इच्छामो संबोदहा-मज्जे । पिचदंन्यादाओ दंके ।
वात्तु जमालिकं, पोत्तु गया जिगससत् ॥२३३२॥
उक्तार्थेव । इति पञ्चविंशतिनामाध्यायः ॥ २३३२ ॥ विशेषाऽत्रा-
मो । आः ॥ ॥ "तपसु जमालिकस्य एवमापकस्यमागस्त्यस्य
अप्येगदवा निम्बाया एवमत्तं सङ्घातं, अथोवाइथा यो सङ्घाति" ।
(उच्यते) इत्यर्थोपरि चकाराप्यन्युत्तममने विचरणं प्रद्वयेने-
तत्र येन अहंयति, ते एवमाहुः-अन्यत्र ! जयतोऽवमाशय-
' यथा घटः पटो नैव, पटो वा घटो नैव । क्रियमाणं हतं
नैव, कृतं न क्रियमाणं हम् ' ॥॥ प्रयोगाह-यो निश्चिन्नेदी, न
तथैरिक्थं, यथा घटपटयोर्मिन्नानेदं च कृत्वाक्रियमाणके, अथ
वासिदं हेतुः, तथाहि किंक्रियमाणो किमेकानेन भिन्नि-
भेदं, अथ कथञ्चित् यद्येकानेन तदिकं तद्वैक्यं सनांयि कर-
णप्रसन्नतः, उत क्रियाऽनुपपत्तिसारोहास्त्विप्रप्रथमादिसदयेष्वपि
कार्योपलभसप्रसाते, अथ क्रियावैक्यत्वापासतो हीकीक्रियाकः
इशानानुपपत्तयः तत्र न तादृशस्योऽपि करणप्रसङ्ग इति युक्त-
सत्कारण्ये हि सानुपपत्तये करणप्रपद्यम इति कर्माञ्जित्त एव
करणप्रसन्नान्तरभ्युपगतम्, न चानुपपत्तयाधेयं प्रसङ्गं प्रयु-
यते । नापि क्रियानुपपत्तिसाते, तत्र इह क्रिया किमकायव्याप्य,
उत्पत्तिपयवा वा ? यद्येकविषयानं होयः । तथाहि-यादं कृतं क्रि-
यमाणत्वात् । तथा तस्मिन्नेव निरन्तरमेव कृतमिति, तस्यापि क्रिय-
माणत्वात् । क्रियाऽनुपपत्तिसाते कृतो होयः स्यात्, न तु क्रियमा-
णं कृतमिति उक्ती तत्र क्रियावेशस्यैव एव कृतमाभिधानात् ।
वर्कं हि- "क्रियाकाञ्चिन्निष्कारण्योरैक्यमिति" । अथैवमपि कृतान्क-
यमाण्योरैक्यं कृतस्य रूपव्यस्ततोऽपि करणे तद्वैक्यः प्रसङ्गः
तद्वस्तु । पूर्वं हि सप्रत्ययत्वाकस्य क्रियाऽस्यैव प्रसङ्गः स्यात् न
तु क्रियासमकालसत्त्वात्तौ अथ भिन्नविषयाः क्रिया तथा सिद्ध-
साधनं, प्रतिसमयप्रत्ययकारणत्वात् वस्तुतोऽनुपपत्तिसातेन
भिन्नविषयैकियानुपपत्तयस्यास्माकं सिद्धत्वात् । अथ प्रथमा-
दिसमयेऽपि कार्योपलभसप्रसङ्गेऽपि तद्वै क्रियमाणस्य हि

कृतस्यप्रथमादिसमयेऽपि सत्त्वाऽनुपलभसः प्रसज्यत इति, त-
द्वैव न, तथा हि शिवकार्योऽपि क्रियमाणत्वा, तं कोपलभ-
स्य एव । उक्तं च विशेषाधेयकं- " अकारंने अणं, कइ हीसउ
अह चडा पकारं । शिववाद्यो न कुभो, किह हीसउ सो
तद्व्याप्य " ॥ २३३१ ॥ घटगतमाभिधानात् । च मूढः शिव्याक
द्विकराऽपि घटमहं कर्माति मयने । तथा चाह- "परसम-
कञ्जकीर्त्ती, निरदं कथं घटव्यापिनालो । पवमयव्याकज्ज-
कासं, सुमसदं घटंम साएसि " ॥ २३३२ ॥ (विशेष) नापि
क्रियावैक्यत्वात्ततः, यतः प्रायवात्प्रत्ययत्वाकस्य करण क्रियावै-
क्यत्वं स्यात्, न तु क्रियमाणकृत्ये, तन्न हि क्रियमाणं क्रिया-
वैक्यमिति तस्याः साप्यव्ययेव अनेकान्तवादिनां च केमाव-
द्वेण प्रासुत्स्येऽपि कृत्यव्ययेण करणं न बोधाय, हीचो क्रियाका-
सदशानुपपत्तिसारित्येव न युक्तम् । यतः शिवकाणुसरोत्तर-
रिक्त्यामविशेषविषय एव हीचोक्रियाकाणोपलभसो, न तु घट-
क्रियाविषयः । उक्तं हि- " पातिसमयव्यप्यायां, पटोप्यव्यप्य-
कलणाय सुबह्वं । हीचो किरियाकालो, अइ बीसह कि च
कुभस्य ॥ २३३३ ॥ " (विशेष) अथ कर्माञ्जित्तमेव कृत-
क्रियमाण्यो तयोर्द्वैक्यमेव निरन्तरव्यवहारानुगतत्वात् तद्व्य-
सः, तत्र च निरन्तरव्यवहारेण कृत्यक्रियमाण्योरभेदः । यत्तु क-
म्- " क्रियमाणं कृतं दग्धं, इहामानं किन्नं गतम् । निष्ठुष्य मय्यमानं
सु, निष्ठुष्य मय्यमानं प्राग्विद्युत्तम् ॥ " इत्येव ह्यारम्भमतेन तु नागादर-
मप्यनयोः, तथा च- " क्रियमाणं कृतमेव, कृतं तु क्रियमाणमेव स्या-
त्, क्रियमाणं क्रियावेशस्यैव क्रियावैक्यं पुनर्नाक्रियमाणमिति ।
उक्तं च- " नेणेह कज्जमानं, नियमस्य कथं कथं तु भयणिति ।
किंविदिह कज्जमाणं, उवरयदाहं व होजाहि " ॥ २३२० ॥
(विशेष) किं च-मनतो मनिः क्रियाऽनुपपत्तयः एवाऽभिमतका-
र्यजन्ये, तथाऽपि प्रथमसमयाऽऽरभ्य कार्यस्य क्रियावैक्यं विश्व-
सिरोत्पदा, अथवा कथमकस्मात्प्रसमये वा जनेत् । तथा-
" आघातानुपपत्तयो च, सो न किञ्चिदपदा पदे ।
अस्यतन्मनुप्रवेष्टे च, सो न व्याह पदोदयः " ॥ १ ॥
तस्मादादि द्वितीयोपरि-तन्मुपपत्तिसातेन ।
किञ्चिन्किञ्चिदुत तस्य, यज्जुनं तदुदं हि तत् ॥ २ ॥
इह प्रयोगः इत्यस्याः क्रियायाः आघातमये न भवति
तत्तस्या अन्त्यसमयेऽपि न प्रावि, यथा घटक्रियादिस-
मये अजयत पटो न भवति च हतक्रियमाण्योर्भेदे क्रि-
यादिसमये कार्यम्, अथवा घटान्तिसमयेऽपि पटोऽपि
स्यात् । एवं च- " यथा । वृद्धो धववहेति, " विरक्तं च मय्यो
द्वयम् । " क्रियमाणं कृतं वेति, न विरक्तं तथोऽभवत् ॥१॥ प्रयो-
गस्य-यद् वेत्तुं नांभानानुत्तं न तत् एकानेन भिद्यते, यथा-वृत्तवाह
धवत्वं, कृतस्य विद्यमानं च क्रियमाणत्वाविति सक्तं । काञ्चिन्कि-
ञ्चिदाकच घटपटोस्तदाऽप्येवैक्यमुक्तं संसारकादावपि योऽयम्
समानिपद्यम् अयवत् ! " अज्ञानं वाज्ञाय " इत्यादि तयो-
कृता वात्पनमांजनव्यवृत्तिः, स वैमृश्यप्रमाणोऽपि न प्रतिपद्य-
त्तव-यथा भयवतींशूक्तमिदं विद्योत्तरवारिवाऽऽसारेण
जमालः पञ्चदश भवाः होयम् ॥ हो ० प्रको ।
जमालिम्-पुं० । महात्वारोऽजयप्रथमनिर्घे, विशेषे ।
जमालिअउभयण-तमाहृष्यव्यय-न० । वाचकान्त्यपेक्या
अखङ्कृत्वाऽप्यवमानां वष्टेऽप्यवने, इदानीं तस्य अस्तद्वशात्
तदनुपपत्तयेः । सा० १० ता० ।

मया महाविनाया पशुना सं जहा-विजये वेजयेते जयंते
 अपराजित् सव्यकालिने" । आ० ४ आ० ३ ० । तत्स्वपाच-
 कृष्यवनेषु, यथा-पञ्चालदेशनिवासिनः पञ्चालाः इति, यद्वांसु
 अनुत्तरनेषु, प्रहा० १, पद् । मंत्रादन्वयं द्विदि कृष्यवने-
 पर्वतस्यापसु कृतेषु स्वनामस्थाने सप्तमे कृते, स्वा० ४ आ० ।
 जि०-४ः । वाच० । पञ्चालानुत्तरनेषु पर्वतानां देवानां तृतीये
 उपनिषत्सामानौज्ये वेजयेद्, पुं० । प्रहा० १, पद् । स० । आगामि-
 कालमादिनि प्रथमे वसन्ते, नी० २१ कवच । वज्रलेनस्त्रिणां
 वस्तुषु शिष्येषु मध्ये स्वनामस्थाने तृतीये शिष्ये, यतः क्रिल न-
 क्षात्री शाखा निर्मना । कवच० = कृग । इन्द्रपुत्रः । "यथा जयन्तेन
 सावीपुर्वरी" शिविष्टपस्वेव पति जयन्तः" । इति । वाच० ।

जयंती-जयन्ती-स्त्री० । आ-४ः । सौरा०-०-०-०-०-०-० । स्वना-
 मव्यातायां वीर्याजयन्तप्रमथिकायाव, इ० १, ० ।

तत्त्वमधो यथाः-

तेषां काशेषां तेषां समेषां कोन्वेत्तां खापे जयरीं ह्येत्या-
 वद्यमो-वेदात्तरायेषु वेदेषु, वद्यमो-तत्त्व एषां कोन्वेत्तां
 जयरीं सहस्माधीयस्स रथो पोचे मनाधीयस्स रथो पुचे
 वेदमस्य रथो ननुत् । मिगावत । देवैर्वा ए अत्त ए जयन्ती ए म-
 मणोवाभिया ए जतिजगत् उदायणं धामं राया ह्येत्या । व-
 म्भद्रा-तत्त्व एषां कोन्वेत्तां जयरीं सहस्माधीयस्स रथो
 पुष्टा सयाधीयस्स रथो जज्जा वेदमस्य रथो
 स्या उदायणस्य रथो मया जयन्ती ए समणोवा-
 सिया ए जाज्जमा, मियावती धामं देवी होरथा । व-
 द्यमो-तं जहा-० जाव सुक्वा । मयावाभिया० जाव वि-
 द्दइ । तत्त्व एषां कोन्वेत्तां जयरीं सहस्माधीयस्स रथो
 पूया सयाधीयस्स रथो जतिजगत् उदायणस्य रथो भिज्जत्या,
 मिगावती ए देवैर्वा एणंदा वेमाओसावयाषां अरहंताणं
 पुत्रसिज्जतातरी जयंती समणोवाभिया होत्या, मुकुमाल०
 जाव सुक्वा । अजिगय० जाव विद्दइ । तेषां काशेषां तेषां
 समेषां साधीं समोसहे० जाव पारिसा पञ्जुवायइ । तए
 एषे मे उदायणे राया धमीमे कदाए लच्छे मयाणं हट्टुहे
 कोन्वेत्तयपुरिमे सवावेइ, सवावेइत्ता एषं वयामी-स्त्रिया-
 मेव भो देवाणुपिया । कोन्वेत्ति जयरीं सजिज्जतरवाहिरियं
 एषं जहा कूणुओ तद्देव सत्वे० जाव पञ्जुवायइ । तए एष
 सा जयंती समणोवाभिया धमीमे कदाए लच्छा समणी
 हट्टुत्ता जेणव मिगावती देवी तेजेव उवागच्छइ, उवाग-
 च्छइत्ता एषं वयामी-एषं जहा जयवसए जयजदसो- जाव
 चविसइ । तए एषे मा मियावई देवी जयंती ए समणोवा-
 नियाए जहा देवाणंदा० जाव पकिणुएइ । तए एषे सा मि-
 यावई देवी कोन्वेत्ति रिमे सदावेइ, सदावेइत्ता एषं वयामी-
 स्त्रियामेव जो देवाणुपिया । अह्मकुराजुत्ता रोहिया० जाव
 चमियं जावप्यरं जुत्तामेव उवावेइ० जाव उवावेइ० त०

जाव पक्कपिच्छति । तए एषे सा मियावई देवी जयंती ए
 समणोवाभियाए सक्कि एहाया कयवलिक्कमा० जाव
 सरीरा वद्दइ सुज्जाहिं जाव अतेउराओ गिमक्कंति
 शिमक्कंतिवा जेणव वाहिरिया उवागमाओ जेणव
 धम्मए जावप्यरं तेजेव उवागच्छइ, उवागच्छइत्ता०
 जाव सुक्वा । तए एषे मा मियावती देवी जयंती ए मणो-
 वानियाए सक्कि धम्मयं जाणप्यरं वुक्का मयाणी
 शियणपरियाल जहा उमभदत्तो जाव धम्मियाओ ज्ञान-
 प्यराओ पक्कइइइ । तए एषे सा मियावई देवी जयंती ए
 समणोवाभियाए मद्दि वद्दइ सुज्जाहिं जहा देवाणंदा०
 जाव वेदइ धम्मसइ उदायणं रायं पुरओ कइ उिउथा चेव
 पञ्जुवायइ । तए एषे समणे जयवे महावीर उदायणस्य
 रथो मियावई देवी जयंती ए समणोवाभियाए तीस य
 मद्द० जाव धम्मं परिकइइ० जाव पकिमा पडिगया उदा-
 यणे पकिणव मियावई वि पकिगया । तए एषे सा जयंती
 समणोवाभिया समणस्य जगवओ महावीरस्य अतिए धम्मं
 सोळा गिमस्य हट्टुत्ता मयाणं जयवे महावीरं वेदइ, धम्मंइ,
 वेदिता धम्मिना एषं वयामी-कइत्तां जंते । जीवा गुरुयं
 हवमागच्छंति । जयंती । पाण्डिताएः० जाव भिच्छादे
 सणमण्णेणं, एषं स्वत्त जीवा गुरुयं हवमागच्छंति । एषं जहा
 पट्टमए० जाव धीवेपंति । जयसिक्कियणं जंते । जीवा
 एषं किंनभावओ य परिगामओ य । जयंती । एभावओ य
 एषो परिगामओ य । सत्वे वि एषं जंते । जयसिक्किया जीवा
 सिक्किसंति । हंता जयंती । सत्वे वि एषं भवसिक्किया
 जीवा सिक्किसंति । जइ एषे जंते । सत्वे वि भवसिक्किया
 जीवा सिक्किसंति तस्मा एषं भवसिक्कियविरहिए होए
 चविसइ । एषा इणुछे समहे । मे के णं स्वाः एषं अद्दं
 जंते । एषं बुच्चइ सत्वे वि एषं भवसिक्किया जीवा सिक्कि-
 संति । एषे चेव णं भवसिक्कियविगइए होए चविसइ ।
 जयंती । मे जहाणामए सव्वाणाममेही सिया अणुादिया
 अणवद्दमा परिता पभुत्ता सा णं परमाणुपेणसत्वेहेहि
 स्वहेहि समए मए अन्दीरयाणी अन्दीरवाणी
 अणंवाहिं उस्मपिया ओमपियाहिं अन्दीरइ एषे
 चेव णं अन्दीरिया सिया, मे तेणुहेणं जयंती ।
 एषं बुच्चइ सत्वे वि एषे जाव भविसइ । सु-
 च्च जंते । साह्म जगियत्तं माह । जयंती । अत्ये-
 मइयाणं जीवाणं सुचत्तं माह, अत्येमइयाणं जीवाणं जा-
 गियत्तं माह । से कण्ठेणं मेने । एषं बुच्चइ अत्येमइया-
 णं जाव साह्म । जयंती । ज इमे जीवा अहम्पया अहम्मा-
 लुया अद्दम्मा अद्दम्पयाहिं अहम्पयाहिं अहम्पया-

“अथवाह तेसिमभये, विषह भगिष्ठेषुय न ह विराहो ।
 सतु सवभभवसिद्धा, सिद्धा सिद्धसिद्धिभां ॥ २ ॥”
 अथमयो अथाने-अथोत्तरं प्रत्यत्यमेव सिद्धिगमनकारणं
 न त्व्यतिक्रिच्छत च सत्यपि भवत्येव सिद्धिगमनकारणे
 तेषां भव्यनामभयानामपि अति भव्यनामभ्यांश्च अगिष्ठेषुय-
 नम्यवचच्छेदः, अमभ्यानवशिष्टा यदभ्यानां मिलेपमुक्तव तद-
 पि नेत्यर्थः न तु न पुनरिदयो विरोधो बाधाशंसित सिद्धान्तास-
 क्तःबाहेतदेवाह-नतु इत्यादि न ह सर्वमभ्यासिद्धिः सिद्धा सि-
 द्धानसिद्धेरिति ।

“किह पुण भव्य बहुधा, सव्यागासपयसदिहृता ।
 न वि सिद्धिर्हिति ता ज्ञ-इ कि तु प्रथमपणं तेसि ॥ ३ ॥
 अह हांकरं प्रव्या, वि केह सिद्धि न चैव मच्छुति ।
 एवं ते वि भमव्या, को वि बिसेसो भवे तेसि ॥ ४ ॥
 भयणह प्रयो जोगो, हाउदरतिपि वा वि पछाया ।
 जोगो वि पुण न सिद्धर, कोह रुक्कापदिहृता ॥ ५ ॥
 पदिमार्हण न जोगा, बहवां गोसोसचंदयहुमाह ।
 अंति अ जोगा वि इहं, अथे एरंरुमंहाहं ॥ ६ ॥
 न य पुण पडिमुप्यायण-संपथं होह सव्यजोगायां ।
 जेसि पि अरसपणी, न य तेसि जोग्याया होह ॥ ७ ॥
 कि पुण आ संपणी, सा निवमा होह जोग्यरुक्कायां ।
 न य होहं अजोग्यायां, पथेय य जवसिद्धकणया ॥ ८ ॥
 सिद्धिअरसंति च जव्या, सव्ये विधि जणुयं च जं पडुणा ।
 तं पि य पर्याय च्चिय, विट्ठीय जयंतं पच्छुण्य ॥ ९ ॥
 प्रव्यानामेव सिद्धिरित्येतथा उच्यते मतेनिति ।
 अहवा-पडुख कालं, न सव्यभव्याय होह चांछिणी ॥ १० ॥
 जं तीतणागयाओ, अरुकाओ हो वि तुगुहो ।
 तयतीतच्छुण्य, सिद्धा एकां अणतजगो सि ।
 कामं नावहो च्चिय, सिद्धिअहिह अणाययकाए ॥ ११ ॥
 ते हो वणंतजगमा, होउं सो च्चिय अणतजगो सि ।
 एवं पि सव्यनव्या-य सिद्धिगमयं च च्चिहृदुं ॥ १२ ॥”

तौ द्वावप्यनन्तमागौ, मीलितौ सर्वज्ञानानामन्त एव भाग
 इति । यपुनरिदमुच्यते-अतीनादातोऽनागतताऽनन्तशुणति ।
 तन्मानन्तरं, तस्य चेदं बीजं, यदि द्वे अपि ते समाने स्यातां,
 तदा मुहूर्तादायतिकान्ते अतीताका समाधिचा, अनागताका च
 हीनेति इतं समत्थय, एवं च मुहूर्तादिभिः प्रतिक्षणं क्रिय-
 मान्नाभ्यनागताका, यतो न कृत्यंतं सोऽर्थासंतं ततः साजान्त
 शुणति, येषामयोः समत्वं तदेवं यथाऽनागताकाया अन्ते
 नास्ति एवमतीताकाया आदिरिति समनति जीवाश्च न सुताः
 सित्यन्ति, किं तर्हि जागरा एवेति सुप्तजागरवृत्तं, तत्र च (सुप्त
 चं ति) निद्रावशव्यव (जागरिच्यंति) जागरणं जागरः सो-
 ऽन्यस्तीति जागरिकस्तद्ग्राहो जागरिकत्वम् (अहमिय स) च
 धर्मेषु सुप्तचारिकरूपेण चरन्तीति धार्मिकास्तोत्रिपथाद्यधो-
 मिकाः । कुन एतदेवमित्यत आह- (अहम्माणुया) धर्मं सुप्त-
 रूपमुगच्छन्तीति धर्मातुग्राहस्तोत्रिपथाद्यधमातुगाः । कुन
 एतदेवंमित्यत आह- (अहम्मिहा) धर्मः सुप्तक एवेदं
 बह्वमः एतानां वा येषां ते धर्मेषां, धर्मिणां वेद्य धर्मेषां,
 भातिशुचं वा धर्मिणो धर्मिणास्तोत्रिपथाद्यधर्मिणः । अयमेषां-
 आधर्मिणो वा, अत एव (अहम्मकहाह) न धर्ममाभ्यान्तीत्य
 केशोका अयमभ्यासिनः । अथवा- न धर्मो कथानियेषां ते
 ऽवनेभ्यायनः । (अहम्मपजोहं च) न धर्ममुपादेयता मन्ना-

कवन्ति ये तेऽधर्मप्रलोकिनः । (अहम्मपलज्जण सि)
 न धर्मं प्ररत्यन्ते आसज्जति ये ते अधर्मप्ररत्यानाः ।
 एवं च-(अहम्मसमुदावार स) न धर्मं कवचारिनात्मकः
 समुदावारस्तमाचारः स प्रमेदोः बाऽचारो येषां ते तथा,
 अत एव “अहम्मं चैव” इत्यादि । अयमेषु चारिकसुप्तवि-
 रुद्धेण हृषि जीविकां कवत्यन्तः कुर्वाण इति, अन्तर्गत
 सुप्तजाग्रता साधुषु प्रकथितम् । अथ दुर्बलादीनां तथैव तदेव
 प्रकथयत् सुवृत्तयमाह-“बलिपयं जंते !” इत्यादि । (बलिपयं
 ति) बलमस्यास्तीति बलिकस्तद्ग्राहो बलिकत्वय च (बुभुसि-
 पयं ति) दुष्टं बलमस्यास्तीति दुर्बलिकस्तद्ग्राहो दुर्बलि-
 कत्वं, दृक्त्वं च तेषां साधु येनद्विगुयदानां यज्ज्वति तदा-
 ह-“सोहदिव” इत्यादि । (सोहदिवसहृत् स) भोत्रिगुयवसोने
 तत्पारत-द्वेण भूतः पीकितः भोत्रिगुयवशातोः, भोत्रिगुय-
 वशं वा, अन्ते गतः भोत्रिगुयवशातोः । अ० १२ म० १३ व०
 सप्तमब्रह्मेवस्य मातरि, स० । आ० । अकथिपताऽनघाए-
 मयाधरस्य मातरि, आ० म० प्र० । पाश्चात्तथायां पश्चात्
 परिश्राजिकीरुनायामुत्पन्नभगिन्यास, सा हि स्वभगिनी सोमा-
 र्हािता चोरिकसन्निवेशे अष्टे संत्यमणं जगधन राज्ञ-
 पुरुषानुपशमय्य मुमेचः । आ० म० प्र० । एवंरुक्कावस्तथा-
 यां सप्तम्यां दिक्कृत्तयायां, इ० । जं० । आ० म० । नि० ।
 आ० चू० । स्या० । न्येयों प्रयागं चनसुवधमहिषीषु
 सुतायायामममहिष्याय, अ० उ वृ० । जं० । न० । पश्चिम-
 विदेहस्य सीताया उत्तरदिग्वाग्निमाहवपिजराज्याभ्याम्,
 जं० उ वृ० । स्या० । रतिकरपयंतराज्यानांविशेषं, इ० । मञ्ज-
 नकरपवंतस्मृत्कुरिणांविशेषं, ती० २४ क० । जं० । स्या० ।
 नवम्यां तिथौ, अ० उ वृ० । क० व० । अ० ४० । पुरीविशेषं,
 यत्र किञ्च गुणच्छर्पिणा सुदृक्कृत्तयायां बहुरधरा भा-
 लाह्वानमर्कं शतमुद्यता धिनेवारिता । पि० । अष्टमंजनांशाधि-
 कायाम्, स० । महोपाविशेषं, ती० ७ क० । तथा हि ।
 “ जयन्तं मदगन्धाभा, तिका चैव कटुष्णका ।
 कृमिसूत्रामंजल स्याता, कस्तुरीपणकमता ॥ १ ॥
 कृष्णा रसायनं तत्र, सैव सर्वत्र पुत्रये ।
 तच्छुक्रां विश्वेदोषधं, चतुषुं प्रयुं हिमम् ॥”

एताकायाम्, वाच० । “ हौ जयन्तीनां ” । स्या० २ डा० ३
 उ० । “ पुत्रसिञ्जारी जयन्ती ” इत्यत्र पुत्रंशयानरीशुष्क-
 स्यापोः । प्रस्थाप्य हानं प्रसे, ससग-सुपुत्रेसाधादिः समा-
 स्तानस्तद्वृद्ध एव प्रथमं वसति याचते तस्याश्च स्थाना-
 न्यूनं प्राश्नकृत्यापुत्रंशयानरीति । भगवतीसुवृत्तमुत्पन्नं च
 पुत्रंशयानरीशयार्थो ह्येव हानं । १२३ प्र० सप्त० । इच्छु० ।
 जयकिंति-जयक।ति-पुं० । अञ्जलकच्छीये मेरुकुसुंरिशाब्दे
 जय-शरीरशरीरनसुत्रिणे सुदुरि, विक्रमसंखत् १३३३ वर्षे
 अयं जातः, १४४४ वर्षे प्रसजितः, १४६७ वर्षे सुत्रिपदं प्राप्तः,
 १४७३ वर्षे मच्छुण्यपदं प्राप्तः, १५०० वर्षे स्वर्गमगमत् । एतन्ना-
 मा द्वितीयां विजयसिंहसुरेः शिष्यं कालीतं, येन शोकापदेश-
 माला नाम प्रयो विराचतः । जं० इ० ।

जयकेसरसूत्रि-जयकेसरसूत्रि-पुं० । अञ्जलकच्छीये जयकी-
 निसुरिशाब्दे सिक्तानसागरसुरी, विक्रमसंखत् १४६१ वर्षे
 जातः, १४७४ वर्तिगतः, १४८० आचार्यो जातः, १५०१ कच्छु-
 नायकः, १५२२ स्वर्गगतमभयवत् । जं० इ० ।

जयघोस-अयघोष-पुं० । स्वनामधेयते मुनी, (उक्त०)

बारायस्थां किल द्विजौ यमलौ भारगौ जघोषविजयघोषौ
अच्युतौ तयोरेको जघोषनामा गङ्गायां स्नातुं गतः, कुरुरसपे-
अपहृकभासं वदुः प्रसन्नितः । तद्गतौ वैद्यम्—

माहणकुलसंचूओ, आसि विपो महाजसो ।

आयाई जमनएणम्मि, जयघोसे वि नामओ ॥ १ ॥

ब्राह्मणकुले संभूतः बिप्रकुले समुत्पन्नः 'जयघोष' इति नामतो
बिप्र आसीत् । अत्र हि यत् ब्राह्मणकुलसंभूतः बिप्र आसीत्
इत्युक्तं तत् ब्राह्मणजनकादुत्पन्नोऽपि जननीजानिहीनस्येऽब्रा-
ह्मणः स्यात् अतो बिप्र इत्युक्तम् । कीदृशो जयघोषः ? (जम-
नएणम्मि) यमं यज्ञे वायाजी यायजीयेवंशीलो वायाजी यमाः
आईसासत्त्वाऽस्येयप्रज्ञानिलोमाः पञ्च, ते एव यज्ञो यमयज्ञ-
कर्त्तासत् यमयज्ञ आतिशयन यज्ञकरणशीलः अर्थात्पञ्चमहा-
जनरूपे यज्ञे याज्ञिको ज्ञानः, यांतजंत इत्यर्थः ॥ १ ॥

इंदियग्गाभिनिगाही, अगगागी महाइणी ।

गायाणुग्यां रीयेतो, पचो वाणारसि पुरिं ॥ २ ॥

स महामुनिः एकाकी साधुर्मानुप्रामस्य (गीयंनो इति) विचारम्
बारायस्थां पुरीं प्राप्तः कीदृशः न महामुनिः? इन्द्रियग्रामनिग्राही
इन्द्रियग्रामं प्राप्तं समुद्भव इन्द्रियपञ्चकं निरुद्धाति मनोजयन
बशीकरोतीति इन्द्रियग्रामनिग्राही, पुनः कीदृशः? स मांगगामी
मार्गं मांशं गच्छति स्वयम्, अन्त्यात् गमयति इति मांगगामी ।

वाणारसीए वट्टिया, अज्जाणम्मि मणोरये ।

काणुए सिज्जसंपारे, तथ्य वासतुगवाणए ॥ ३ ॥

स साधुवीराणस्थां वाद्ये, मनोरमे मनोदरे, उच्यते प्राक्तुके जी-
वराहते शय्यासंस्कारके इजंनुणादरचिते शयनोपवेशनास्तां
तत्र (वासं इति) धर्मति कर्तुमुपागतः ॥ ३ ॥

अह तेणन कालेणं, पुरीए तत्य माहणे ।

विजयघोसे वि नायेणं, जच्चं जयइ वेयवी ॥ ३ ॥

अथ अनन्तरं तस्मिन्नेव काले यस्मिन् काञ्च साधुवेने सना-
गतः तस्मिन्नेव काले तस्यां बारायस्थां पुरीं 'विजयघोष' इति
नामा ब्राह्मणो यच्चं यजाति यच्चं करोति । कीदृशो 'विजयघोषः'?
वेदविद् वेदज्ञः ॥ ४ ॥

अह से तत्य अणगारे, मासकखणणवारण ।

विजयघोसस्म जजम्मि, जिक्खत्ता उववट्टिए ॥ ५ ॥

अथ अन्तरं तत्र विजयघोषस्य यज्ञे स पूर्वेणो जयघोषोऽ
नधारे मासकमणस्य पारणे निष्ठाया अथं जिक्खये उव-
स्थितः ॥ ५ ॥

सह्वविट्ठियं तदिं संतं, जायगो पन्निसेए ।

न हु दाहामि ते जिक्खत्तं, जिक्खत्तं जायाहि अण्णओ ॥ ६ ॥

तदा वाजको यजमानो 'विजयघोषो ब्राह्मणस्तत्र जिक्खत्तं
समुपास्थितं सन्तं तं साधुं प्रतिविषयानि निवारयति, कथं नि-
कारयतीत्याह-हे जिक्खो ! त्वय्य अन्त्यात्ऽप्यत्र याह (ते) तुभ्यं
निष्ठां न दद्यामि ॥ ६ ॥

जे य वेपविओ विप्पा, जएणट्ठा प जिंदिया ।

ओइसंभावेओ जे य, जे य धम्मस्स परया ॥ ७ ॥

जे समत्या समुत्तुं, परं अप्पाणमेव य ।

तेसिं अन्नमिणं देयं, भो जिक्खत्तं मक्खकामियं ॥ ८ ॥ युग्मम्

विजयघोषो वदति-हे जिक्खो ! अस्मिन् यज्ञे इदं प्रत्यक्षं दृश्य-
मानस्य अन्नं सर्वकामिकं वदस्वमित्यं तेषां पाषाणां देयं वदते
तेभ्यो देयमस्ति । न तु तुभ्यं देयं वदते । तेषां केपाए ? ।
ये आत्मानं स्वकीयमात्मानम् च पुनः, परं परस्वत्मानं
समुत्तुं समर्थाः । ये संसारसमुद्गात् आत्मानं तारयितुं
समर्थाः परमपि तारयितुं समर्थाः । तेषां प्रदेयमस्ति इति
प्रावः ॥७॥ पुनः केयां प्रदेयमन्नं वदते ? ये विभ्रा वेदविद्यो
वेदज्ञाः तेषाः । पुनये यज्ञायाः यज्ञ एव अर्थः प्रयोजनं येषां
ते यज्ञार्थोऽस्तेषाः । पुनये जितेन्द्रिया इन्द्रियाणां जैतारस्तेषाः ।
पुनये ज्योतिषाङ्गविद्ः ज्योतिःशास्त्रज्ञाङ्गवेत्तारः । यद्यपि
ज्योतिःशास्त्रं वेदस्याङ्गमाविति वेदविद् इत्युक्ते आगतम् तथापि
अत्र ज्योतिःशास्त्रस्य पृथगुपादानं प्राच्यःप्यक्यायनाथे तस्मात्
एवद्वग्विद्योऽथ ये ब्राह्मणास्तेषां देयमस्ति, पुनये चमत्तास्ता-
णां पार्यास्तेषां देयम् अत्र अन्नं वदते, इत्यर्थः ॥८॥

सो तत्येवं पन्निदिओ, जायगेण महामुणी ।

न वि वट्ठो न वि वट्ठो, उचमपट्ठंयंसओ ॥ ९ ॥

स महामुनिजयघोषः तत्र यज्ञे (एवं) अमुना प्रकारेण विजय-
घोषेण वाजकेन यज्ञकारकेण प्रतिविद्ः सन् निवारितः सन्
नापि वृद्धो नापि तुष्टः समभायुक्तोऽभूत् । कीदृशः स महा-
मुनिः ? उचमार्थेणवेपको मोक्षानिलायो ॥ ९ ॥

नऽअहं पाणहेत्तं वा, न वि निव्वाहाणया वा ।

तेसिं विपोक्खणट्ठाए, इमं वयणपव्ववी ॥ १० ॥

स महामुनिस्तेषां विजयघोषादिब्राह्मणानां विमोक्षार्थं कर्म-
बन्धनान् मुक्तिकरणार्थम् इदं वचनम् अन्नवात्-परम् अन्नपान
स्नानार्थं न अन्नवात् । एवं ज्ञान्वा न अन्नधीत्येन अहं एव्य उच-
देहो द्वादमियं प्रयक्षा मत्तं सम्यग् धम्मपानं वदति इति बुद्ध्या
न अन्नवाद् । किं तु तेषां संस्कारनिस्कारार्थमवदत् । वा अथवा-
निर्वाहणाय अपि न वक्तृपात्राधिकानां निर्वाह एज्जो मम जवि-
ष्यति तेन हेतुना न अन्नवादिति प्रावः ॥ १० ॥

न विजाणसि वेयमुट्ठं, न वि जण्णाणं जं सुई ।

नक्खत्ताणं मुहं जं च, जं च धम्माण वा मुट्ठं ॥ ११ ॥

किम् अन्नवात् ? इति आह-भो ब्राह्मण ! विजयघोष ! त्वं
वेदमुक्तं न विजानासि । पुनयेत् यज्ञानां मुक्तं वदते तदपि त्वं न
जानासि । पुनयेत् नक्षत्राणां मुक्तं तदपि त्वं न जानासि । च
पुनयेत्तमीणां मुक्तं वदते तदपि त्वं न जानासि ॥ ११ ॥

पुनः स साधुर्विजयघोषं ब्राह्मणं प्रति पृच्छति-

जे समत्या समुत्तुं, परं अप्पाणमेव य ।

ए ते तुमं विजाणसि, अह जाणामि तो भणं ॥ १२ ॥

हे विजयघोष ! ये परं च पुनः आत्मानम् । एवं समुत्तुं संसा-
रात् संस्तारयितुं समर्थान्नात् स्वपरनिस्ताकाद् त्वं न जा-
नासि । अथ चेत् त्वं जानासि तदा (अथ) कथय ? ॥ १२ ॥

तस्स खेवपयोक्खं च, अचयंते तदि दिओ ।

सपरिसो पंज्जिठयो, पुच्छंइ तं पहासुणिं ॥ १३ ॥

(तद्दि इति) तत्र यद्गु द्विजो विजयघोषः प्राञ्जालिपुत्रो बका-
 ञ्जावः सन् । तं महासुमिं पृथञ्जनि-कीदृशो द्विजः ? । सपरिषत्
 बहुभिर्मनुष्याः सांहृतः पुनः स द्विजः कीदृशः सन् ? । तस्य सा-
 न्धोवाङ्मये प्रथमस्तस्य प्रमोक्षं प्रतिषधत्तमुत्तरम् (अच्यन्तेो इ-
 ति) दातुम् अगच्छतुवन्न प्रथमोत्तरं दातुमसमर्थः सन्
 दातुमिच्छन्प्राकारः ॥ १३ ॥

वेपार्थं च दृष्टं बृद्धि, बृद्धि जन्माणं च मुष्टं ।

नक्षत्राणां दृष्टं बृद्धि, न च धम्माणं वा मुष्टं ॥ १४ ॥

हे महापुन ! त्वमेव वेदानां मुक्तं बृद्धि । पुनर्यत् यज्ञानां मुक्तं
 तन्मे बृद्धि । पुनर्नक्षत्राणां मुक्तं बृद्धि । पुनर्यत् धर्माणां मुक्तं तन्मे
 बृद्धि ॥ १४ ॥

जे समस्ता समुक्चुत्, परं अप्याणमेव य ।

एवं मे संस्रये तन्मे, साहू कदमु पुच्छिद्यो ॥ १५ ॥

पुनर्ये पुरुषाः परं, च पुनरात्मानमपि संनारात् उक्तुं समघोः
 क्षिति एतन्मम शंसयविषयं वेदसुखादिकम् ब्राह्म । हे साधो !
 त्वं मया पृष्टः सन् सर्वं कथयस्व ॥ १५ ॥

इत्युक्ते पुनराह-

अग्निहोत्रमुहा वेया, जन्मदो वेपसा मुष्टं ।

नक्षत्राणां मुष्टं चंदो, धम्माणं कासवो मुष्टं ॥ १६ ॥

हे विजयघोष ! वेदा अग्निहोत्रमुहा, अग्निहोत्रं मुक्तं येषां
 ते अग्निहोत्रमुहाः वेदानां मुक्तमग्निहोत्रम् । अग्निहोत्रं हि
 अग्निकारिका, सा च इयम्-“कर्मन्धनं समाभिव्यहृदा सन्द्वा-
 चनाद्भुति । धर्मध्यानाश्रिता कार्या, दीक्षितेनाग्निकारिका ॥१॥”
 इत्यादि यज्ञविधिविधायिका कारिका यज्ञाने । वेदानां यज्ञानां
 एषा एव कारिका मुक्तं प्रधानम् । अस्याः कारिकायाः अर्थः-क-
 र्माणि इच्छन्तानि कृत्वा उत्तमां प्राधानां साहूनिर्विधेया धर्म-
 ध्यानाग्ने दीक्षितेन इयम् अग्निकारिका विंधेया पुनर्हे ब्राह्मण !
 विजयघोष ! यज्ञार्थी पुरुषो वेदसां यज्ञानां मुक्तं वनते, यद्गो
 दृशप्रकारधर्मः । “ सत्यं नपथ्य सन्तोषः, क्षमा चारिश्चमा-
 ज्ञेयम् । अद्वा धृतिरहिंसा च, सञ्चरहच तथा परः ॥ १ ॥ ”
 इति दृशप्रकारः । स चात्र प्रस्तावाद्भावयश्चरन्तं यद्गम अर्थयति
 अग्निहोत्रतीति यज्ञार्थी स एव यज्ञानां मुक्तं वनते । नक्षत्राणां
 अष्टाविंशतीनां मुक्तं अष्टो वनते, धर्माणां अष्टधर्माणां चारि-
 चर्माणां काश्यपः आर्शाश्चरे मुक्तं वनते । धर्माः सर्वेऽपि तेनैव
 प्रकाशिता इत्यर्थः ॥ १६ ॥

जहा चंदं गहाडिया, चिद्विंतं पंजलीडहा ।

चंदमाणा धर्मसंति, लक्षमं मण्डारिणो ॥ १७ ॥

यथा महादिका अष्टावृत्तिप्रहाः नक्षत्राणि अष्टाविंशतिप्रि-
 तानि एवं सर्वे ऽगोनिष्का वेधाश्चक्रं प्राञ्जलिपुत्राः बका-
 ञ्जालयस्त्रिंशन्ति सेवन्ते । एवं श्रीश्रुत्यभद्वचस लक्षमं प्रधानं
 यथा स्यात्तथा मनोहारिणस्त्रिभुवनवर्तिनां भव्याः सन्-
 मानाः स्तवनां कुर्वन्तो नमस्कृवन्ति विनयं प्रवक्षन्ते इति
 प्रायः ॥ १७ ॥

अज्ञायागा जखवाई, विज्ञामाहाणसंपया ।

मृदा सञ्क्रायतसवा, जासक्छुआ इवऽग्निगणो ॥ १८ ॥

हे विजयघोष ! विद्याब्राह्मणसंपदामज्ञानलाः पुनर्ब्रह्मपादि-

नस्ते स्वया पात्रस्थेन मय्यन्ते । विद्या आरत्यकमज्ञानपुराणा-
 ग्निकास्ता एव ब्राह्मणसंपदो विद्याब्राह्मणसंपदस्तासाम् अज्ञा-
 वसन्तो यद्ब्रह्मदिनो वनन्ते । चेत् वृद्धदायकपुत्रं यद्गम एते
 जानन्ते, तदा कथं यतादयो यद्गु कुणुः । तस्मात् वृद्धेय वयं या-
 क्षिकाः इत्यन्तिमानं कुर्यात् । पुनः कथञ्चूनाः ? स्वाभ्यायनपसा
 वेदाध्यमोपसासादिना मृदाः बहिः संस्तुतिमन्तः आच्छादितत-
 स्वहानाः । एते के इव ? जन्मचक्षुषाः अज्ञय इव । राक्षसादित
 बह्वय इव । इत्यनेन बाह्ये वीतरथे प्रास्ताः परं कथायांनना मन्थे
 सन्तसा एवेति भावः ॥ १८ ॥

पुनस्त्वापुष्यदति-

जो होए वननो वुचो, अग्नीम महिभो जहा ।

सया कुसलसंदिद्धं, तं वयं वृम माहणं ॥ १९ ॥

हे विजयघोष ! वयं तं ब्राह्मणं क्षमः । तं कम् ? । वो मुनिभिर्ब्राह्मण
 उक्तः । यदा केचित्तु अग्नेः ब्राह्मणोऽपि ब्राह्मणोऽप्यभिप्युक्तं
 ब्राह्मणं न क्षमः इति ज्ञावः कथं भूतः सः ? । लोकेमहितः पुजितः
 सन् दीप्यते । क इव ? । क्षमिन्विव । यथाऽग्निः पूजना घृतादि-
 सिका दीप्यते । कीदृशं न ब्राह्मणम् ? । सदा कुशलसंदिष्टं कु-
 शलैस्तस्वाभिः संदिष्टं कायतम् ॥ १९ ॥

अथ कुशलसंदिष्टस्यप्रमाणम्-

जो न सज्जइ अग्रंतुं, पवयंतो न सोयइ ।

रमई अजवयणमि, तं वयं वृम माहणं ॥ २० ॥

हे विजयघोष ! तं वयं ब्राह्मणं क्षमः । तम् इति कम् ? । (अग्रंतुं
 इति) बहुभ्यो विनेभ्यः प्राप्तं सज्जनादिकं वदन्तं जन न स्वजितं ना
 लिङ्गति-‘अचवा-‘(अग्रंतुं इति) स्वजनादिस्थानमागत्य स्वजना
 दिकं न स्वजितं न अभिभूक्तं करान्ति, पुनर्यः प्रमज्जन् स्थानात्
 अन्यत् स्थानं स्थानान्तरं गच्छन् अर्थात् विच्छेदन् न शोचते न
 शोकं कुर्वते । पुनर्ये प्रायश्चनं शीघ्रकरवाक्यं रमते तं वयं
 ब्राह्मणं वदामः ॥ २० ॥

जायसुवें जहाऽऽमिद्धं, निद्धत्तमप्रायवर्गं ।

रागदोसज्जयातंतं, तं वयं वृम माहणं ॥ २१ ॥

हे विजयघोष ! वयं तं ब्राह्मणं क्षमः । कीदृशम् ? । ज्ञानरूपं स्वयं
 इव आश्रितं तेजो वृक्षे मनःशानादिना पराश्रितं कृतवर्तिना-
 बर्धनमनेन बाह्यगुण उक्तः । यथाश्रित इवायं पुनः कीदृशं तम् ? ।
 (निरुत्समलप्रायवर्गं) निनरागतित्यनेन ध्यानं मम किद्दं तद्व-
 पतकं यद्य तच्छान्तमज्ञप्रायकम् अनेन च अन्नरं गुणं उत्तमः
 पुनः कथञ्चूनाः ? रागद्वेषभवादीनां रागः प्रेमरूपः ज्ञेयोऽप्रातिकृ-
 स्ताभ्यामतीतो ह्यर्थाभूतस्तं वयं विमं वदामः ॥ २१ ॥

तवस्सियं किमं दंतं, अत्रचियेममसोसिण्यं ।

सुच्यवं पचनिर्वाणं, तं वयं वृम माहणं ॥ २२ ॥

हे विजयघोष ! वयं तं ब्राह्मणं क्षमः । तं कं तपस्विनम् । अत-
 एव कदां दुर्बलम् । पुनः कीदृशम् ? । दान्मं जितेन्द्रियम् । पुनः
 कीदृशम् ? । अपचिन्मसंशोणतं शोषितमसंशुद्धिरम् । पुनः
 कीदृशम् ? । सुव्रतं स्वयम् कृत्मानां धर्मानम् । पुनः कीदृशम् ? ।
 प्राप्तनिर्वाणं प्राप्तं कथायांननामनेन निर्वाणं शोषितानां येन स
 प्राप्तनिर्वाणस्तम् ॥ २२ ॥

तसपायो विद्यागिचा, संगहेण य थावरे ।

जो न हिंसइ तिबिहेछं, तं वयं बूम माहणं ॥ २३ ॥

हे ब्राह्मण ! तं वयं ब्राह्मणं बूमः । तव इति कमः । यस्मान्प्राणात् पुनः स्वधाचाराद् संग्रहेण समासेन संक्षेपेण त्रिहाय त्रिविधेन मनोबाह्यायेन कारककारणात्पुनर्मतेनेन त्रिविधेन न इति, तं ब्राह्मणं वचम इति भावः ॥ २३ ॥

कोहा वा जइ वा हासा, लोहा वा जइ वा जया ।

मुसं न वयई जो उ, तं वयं बूम माहणं ॥ २४ ॥

हे विजयघोष ! यः कोषात्, यदि वा अथवा हासात्, वा अथ वा लोभात्, अथ अथात् शृणुम असत्यवार्थी न वदति, तं वयं ब्राह्मणं बूमः ॥ २४ ॥

चिचर्मतमचिचं वा, अर्यं वा जदि वा बहु ।

न गिएहइ अदचं जे, तं वयं बूम माहणं ॥ २५ ॥

हे ब्राह्मण ! यहिचमन्त्यं सचिचम् । अथवा-अचिचं प्रासुक्यम अल्पं स्तोत्रक, यदि वा बहु प्रसूत्रम अदचं दायकं अनपितं स्वयमेव न गृह्णाति तं वयं ब्राह्मणं वदामः ॥ २५ ॥

दिब्वमाणुस्सतेरिच्छं, जो ण सेवइ मेहुणं ।

मनसा कायचक्रेणं, तं वयं बूम माहणं ॥ २६ ॥

पुनर्यो दिब्वमानुत्थतिरदधीनं मैथुनं मनसा कायेन बहसा कृत्वा न सेवते । वयं तं ब्राह्मणं वदामः ॥ २६ ॥

जहा पोमं जेजे जायं, नोचिण्णइ वारिणा ।

एवं अलिचं कामेहिं, तं वयं बूम माहणं ॥ २७ ॥

हे ब्राह्मण ! पुनरन्तं वयं ब्राह्मणं वदामः । तं कीदृशम् ? (एवं)-अमुना प्रकारेण अनेन दृष्टान्तेन कामेः अलिचं भवेतिः असंलम्भं येन दृष्टान्तेन यथा पक्षं जेतुं जातं परं तद् पक्षं वारिणा न संपादित्यते जलं त्यक्त्वोपरि तिष्ठति तथा जौमेरूपशोऽपि जौमेरिचस्येः यस्तिष्ठति स ब्राह्मणो ज्ञेयः ॥ २७ ॥

अलोखुयं मुहान्नीर्वा, अणगारं अकिचणं ।

असंसचं गिहन्थेयु, तं वयं बूम माहणं ॥ २८ ॥

मूलशुणमुक्त्वा उत्तरशुणमाह-पुनर्वचं तं ब्राह्मणं ब्रूमः । कीदृशं तं ब्राह्मणम् ? अलोखुयम् आहारादिषु लाभपट्यादितम् । पुनः कीदृशम् ? । मुञ्जाजीविनम् अज्ञातशुद्धेषु आहारादि शुद्धित्वा आजीविकां कुर्वाणं संयमजीवितव्यपात्रकम् इत्यर्थः । पुनः कीदृशम् ? । शुद्धस्थेषु असंसक्तं शुद्धस्थे प्रतिबन्धरहितम् ॥ २८ ॥

जहिषा पुब्बसंजोगं, नातिसंजे य वंधे ।

जो न सज्जइ भोगेषु, तं वयं बूम माहणं ॥ २९ ॥

पुनस्तं वयं ब्राह्मणं वदामः । नमिति कमः । यो ज्ञाती स्वकीयगोत्रे च पुनः सक्ते स्वसुरादिसंबन्धे पुनर्भोगध्वं पूर्वसंयायं मातापित्रादिस्नेहं त्यक्त्वा पुनरेतेषु पूर्वोक्तेषु न स्वजतिं रागासक्तो न जवति । तं वयं ब्राह्मणं वदामः ॥ २९ ॥

पसुबंधा सव्येया, जहं च पावकम्मणा ।

न तं तार्याति दुस्सिलं, कम्मणि बल्लवंतिइ ॥ ३० ॥

नो विजयघोष ! सव्येयाः पशुबन्धाः बल्लंते पशूनां बन्धो विनाशाय निबन्धनं धेस्ते पशुबन्धाः केवलं वेदाः पशुबन्धव-

तको बल्लंते । न तु मोक्षहेतवः । हिंसायाः प्रकृत्यात् यतो हि वेदाकायमिदं ब्रूयताम् " श्रुतिकामो वाचव्यां द्विसि श्वेतं ऋगमालभेत " इत्यादि पशुबन्धे हेतुवृत्तं वेदाकायं- च पुनः (अष्ट इति) इष्टं यजनं यज्ञः पापकर्मणामुत्पत्तये तद् इष्टं पापकर्मणा पापकारणपशुबन्धाद्यनुष्ठानेन तं वेदा- नाम अश्वेतारं यज्ञकर्तारं वा न भावयते यज्ञकर्तारं वा दुः- शीलं दुराचारं पापशस्त्राणां पठनेन पापकर्मकरणेन दुष्सा- चारवद् इह कर्माणं बल्लवंति वन्ति दुष्टकर्माणं बल्लेन पाप- कर्मकर्तारं नरकं नयन्ति । अतः कारणात् एतस्मात् योग्यात् ब्राह्मणः पात्रवृत्तोऽस्ति । किं तु अनन्तरादिगुणवान् एव ब्रा- ह्मण इति ज्ञायः ॥ ३० ॥

न वि मुंनिएण समणो, न ओंकारेण बंधणो ।

न सुणीअरबासेणं, कुसचीरेण न तावसो ॥ ३१ ॥

हे विजयघोष ! मुनिरुक्तेन धम्मणो निर्रमण्यो न स्यात् । ओंकारेण अं शूलेनः स्वस्तीत्यादिना ब्राह्मणो न स्यात् । तथा-अर- ष्यवासंनं मुनिर्नोच्यते । कुशो दर्मन्तमयं चीरं उपलक्षणत्वाद् वल्कलं कुशाचीरं तेन कुशाचीरेण कुशोपलक्षितवल्कलवस्त्रेण तापसां न भवेत् ॥ ३१ ॥

समयाए समणो होइ, बन्धचेरेण बन्धणो ।

नाणंण य सुणी होइ, तवेण होइ तावसो ॥ ३२ ॥

(समया)समयात्वेन शत्रुमित्रयोरपि समानजातेन धम्मणो जव- ति । ब्रह्मचर्येण ब्राह्मणो भवति, ब्रह्म पूर्वोक्तम् "अहिंसात्म्यचौ- योऽर्थाभियुनिर्नोभरुषं" तस्य ब्रह्मचर्येण श्रुतिकर्त्तव्यं ब्रह्मचर्यं तेन ब्राह्मण उच्यते, ब्रह्मचर्ययुक्तो ब्राह्मण इत्यर्थः । ज्ञानेन मुनि- भवति मन्थते जानाति हेयोपादायविधी इति मुनिः । स च ज्ञानैव स्यात् । तथा तस्माद् ब्राह्मणविधेन तापसां भवति ॥ ३२ ॥

कम्मणा बन्धणो होइ, कम्मणा होइ सचियो ।

वपसो कम्मणा होइ, सुपो हवइ कम्मणा ॥ ३३ ॥

कर्मणा क्रियया ब्राह्मणो भवति, " जमा दानं दमो ध्यानं, सत्यं शौचं ध्यानपूर्णा । ज्ञानविज्ञानमास्तिक्य-मेतत् ब्राह्म- णलक्षणम् ॥ १ ॥ " अनया क्रियया लक्षणभूतया ब्राह्मणः स्यात् । क्रिययाः शरणागतभावुलक्षणक्रियया क्रियय उच्यते, न तु केवलं क्रिययुक्तं ज्ञानिसमुत्पत्तये अति शस्त्रबन्धनस्यैव क्रियय उच्यते । एवं वैश्योऽपि कर्मणा कर्मणा एव स्यात् कृषिपशुपालकादिक्रियया दैश्य उच्यते । किंया एव शूद्रो भवति शोचनानादिहेतुप्रेषणमारोहहनजलापाहरणकरणमई- नादिक्रियया शूद्र उच्यते । अत्र ब्राह्मणलक्षणावसरे अन्ये- षां बनेप्रयायां लक्षणविधानं व्यासिदृशनाथम् ॥ ३३ ॥

एए पाउके वुप्पे, जेहिं होइ सियायभो ।

सन्नकम्मविणिग्गुक्कं, तं वयं बूम माहणं ॥ ३४ ॥

बुद्धो ज्ञाततस्यः श्रीमहावीरः एतान् अहिंसाधर्यां शत्रुकरा- र्त्तुं प्रकटी चकार । वैशुतेः कृत्वा सधेकर्मविनिग्गुक्कं भूत्वा स्नातको भवति केवली जवति । प्राकृतत्वाद् प्रथमास्नानं द्विती- या । तत्र एतद्विद्ययुक्तं स्नातकं वा वयं ब्राह्मणं वदामः ॥ ३४ ॥

एवं गुणसमाउत्ता, जे जयंति दिठरमा ।

ते समत्या वि उक्कुं, परं अण्णायेव व ॥ ३५ ॥

एवंगुणसमायुक्ताः ये द्विजोत्तमाः ब्राह्मणधेष्टाः भवन्ति । ते ब्राह्मणोत्तमाः परमात्मानम् अथि उच्यते समर्था भवन्ति ॥३३॥

एवं तु संसर्पे द्विजे, विजयघोसे य माहणे ।
समुदाय तयं तं तु, जयघोसं महासुणिं ॥ ३६ ॥

ततस्तदन्वतरं विजयघोषो ब्राह्मणः जयघोषं महामुनिं उवाच च
इदं वचनम्-उदाह कथयति इति संवन्धः किं कृत्वा ? तं मुनि
जयघोषं समाहाय सम्यक् उपलक्ष्य ज्ञात्वा, क सति (एवं) एवो-
क्तमकारण्य विजयघोषस्य शंसत्ये इति सति ॥ ३६ ॥

तुष्टो य विजयघोसे, इणमुदाहु कयं जज्ञी ।
माहणत्तं जहास्यं, सुदु मे उवदंसियं ॥ ३७ ॥

विजयघोषस्तुष्ट इदं वचनं जयघोषमुनये आह-कीदृशो वि-
जयघोषाः? कृताञ्जलिः, हे मुने! मे मम ब्राह्मणत्वं यथाभूतं यथा
स्वकयं सुष्ठु सम्यगुपदर्शितमम् ॥ ३७ ॥

तुभ्ये जज्ञ्या जन्नाणं, तुभ्यं वेपविभो विज्ञ ।
जोद्गंगविभो तुब्जे, तुब्जे धम्माण पारगा ॥ ३८ ॥

किं वचनम् ? आह-हे महामुने ! (तुभ्ये इति) स्यं यज्ञानां
पश्चरः, स्यं वेदविदः वेदविन्सु विदो ज्ञातारो वेदविदाम्बराः
स्यम् एव । पुनस्यंयम् एव ज्ञातारो वेदविदः स्यम् एव धर्माणां
पारगाः धर्माचारपारगाः ॥ ३८ ॥

तुभ्ये समत्या उक्त्सुं, परं अप्पाणुमे य ।
तमण्णुहं करे अहं, जिवलेणं जिकलुत्तमाः ॥ ३९ ॥
पुनर्हेमामुने ! स्यं परं पुनः आत्मानं समुच्यते संसारात्
निस्तारयति समर्थोः (तं इति) तस्मात् कारणात् भो जिक्त्-
समाः ! साधुभ्रष्टः ! निक्त्वा जिज्ञास्येहं अस्माकम् अनुमदं
स्यं कृत्वा ॥ ३९ ॥

य कज्जं मवभ्भ जिकलेणं, सिणं निकस्स सुदिया ।
या जमिद्विसि भयावदं, घोरे संसारसागरे ॥ ४० ॥

नदा जयघोषमुनिराह-हे (जज्ञ) मम जिज्ञया कार्यं नास्ति ।
त्वं किम शीघ्रं कृतव्यं हीसां शृहाण । हे द्विज ! घोरे भीषणे
संसारसागरे ज्ञमसि मिषवायेन त्वं संसारसमुद्रे ज्ञमिषयसि ।
तस्मानिमिष्यावं त्यज, जैनीं हींज्ञां शृहाणेति भावः । कथं पुन
संसारसमुद्रे ? भयावते संसारसमुद्रेयमुक्तम् ॥ ४० ॥

उवदंशेवो होंडं जोगेसु, अजोगी नोवद्विण्णुद ।
भोगी भयई संसार, अजोगी विण्णुवुदं ॥ ४१ ॥

हे विजयघोष ! योगेसु सुखमामेसु सस्सु उपलैषः कर्मोपवच-
रूपा वन्धः स्यात् । अजोगी जोगानाम् अनेत्का, कर्मणा न
उपनिष्यते । पुनजोगी भोगानां भोक्ता, संसारे लुपति । अजोगी
जोगानाम् अभोक्ता, कर्मलेपाद् विमुच्यते ॥ ४१ ॥

कमेहंये वृष्टान्ममाह-

उद्धो सुको य दो वृद्धा, गोहाया मट्ठिया मया ।
दो वि आवदिया कुट्टे, जो उद्धो सोऽस्य दग्गम् ॥ ४२ ॥

उद्ध आदोः च पुनः बृष्कः, एतौ चो सुत्तिकामयै गो-
लकी कुब्जे भिच्छं उच्युदौ आङ्गिरी तत्र आपागती भिच्छो
आस्काः लनी समी । अत्र इदं यः सुत्तिकामयागलकयामिधं य
उद्धः आदोः सुदुगोलकः स कुब्जे वपति ॥ ४२ ॥

एवं लग्गतिं कुम्मेहा, जे नरा कामझालसा ।
विरसा उ न लग्गतिं, जहा से सुक्कगोसए ॥ ४३ ॥

(एवं) अनुना प्रकारेण आर्द्रसूक्ष्मकागोहकृष्टाग्नेन दुर्मेधसो
दुष्पुत्रयो य नराः कामझालसाः भोगेषु लग्गटाः (लग्गतिं)
संसारे आसकाः भवन्ति । तु पुनः विरसाः कामभोगेभ्यो विमु-
क्तनराः (न लग्गतिं) संसारासका न भवन्ति । यथा कुष्को
सुकोलका भिषो न लगति ॥ ४३ ॥

एवं से विजयघोसे, जयघोसस्स अतिए ।
अणुणारस्स निकलंवा, धम्मं सोधा अणुत्तरं ॥ ४४ ॥

(एवं) अनुनाप्रकारेण स विजयघोषो ब्राह्मणो जयघोषस्य
अनगारस्य अन्तिके समीपे निष्क्रान्तो दीक्षां प्राप्तः किं कृत्वा ?
अनुत्तरं धर्मं कृत्वा ॥ ४४ ॥

स्वविचा पुव्वकम्मादं, संजयेण तवेण य ।
जयघोसविजयघोसा, सिदिं पत्ता अणुत्तरं ॥ ४५ ॥ ति वेमि
जयघोषविजयघोषो उच्यते अणुत्तरं प्रधानां गतिं सि-
क्तिं प्राप्तिं । किं कृत्वा ? । संवमेन, च पुनस्तपसा पुव्वकर्माणं
कूपयित्वा । इति अहं ब्रवीमि । सुधर्मास्वामी जम्बूवर्षामने
प्रादं ॥ ४५ ॥ उक्तं २५ अ० ।

जयचंदं-जयचन्द-पुं० । सोमसुन्दरसुनिशिष्ययज्ञकमधये चि-
त्तये शिष्ये, ग० छ अर्ध० । अनेन, विक्रमसंवत् ११०६ प्रति-
कमणविंशत्यामा प्रभो विरचितः । अ० २० ।

जयजयमह-जयजयशब्द-पुं० । जयजयार्थं, भौ० ।

जयजयार्थ-जयजयार्थ-पुं० । जय जयत्याशीवादिशब्दे, "जय
जय नंदः जय जय महा जय जय खांचयवरवमहा" वृत्तिः-
संज्ञमे द्वियेचनम् । इह च हीयंत्वं प्राकृत्यात् । अथवा-जय
त्वं जयमन्त् । भुवनसमुद्दिकारकः एवं जगद्भक्तः जगत्कल्याण-
कर । अं० । " जय जय गंदा धर्ममेण जय जय गादा तवेलं "।
वृत्तिः-जय जयत्याशीवांचनं अन्तिकसंज्ञमे च द्वियेचनं नन्द वद-
स्व धर्ममेण एवं तपसाऽपि । अथवा-जय जय विपक्के, केन
धर्ममेण इह नन्देत्येवमकरघटना कार्याः । अ० ६ श० ३३ अ० ।

जयद्वभामि (य)-जयार्थेनापि-पुं० । यथेवाः मनो जयो ज-
वति तथेवाविद्यमानमप्यर्थं भावते तच्चात्रिः जयाधभाथी ।
येन केन प्रकारेणासदर्थभाषणेनाप्यात्मनो जयमिच्छति जने,
स्त्र० ? अ० १ अ० ।

जयण-यजन-न० । यागे, गायत्र्यादिपाठपूर्वकं विप्रानां संघ्या
चैनकरथायां पुत्रायाम्, अन्तु० । अयस्य दाने च, प्रश्न० ?
सम्भ० द्वार । हयसंनोदं, द० ना० । वगे ।

यत्त-न० । प्राणिरक्षणं, पहन० ? सम्भ० द्वार । प्राप्तुषु योगेषु
उद्यमकरणे, (अणु०) " जयणयज्ञजोगवर्चिनं " वृत्तिः-
यनने प्राप्तुषु योगेषु उद्यमकरणं घटने चाप्राप्तानां नेयां प्राप्पर्थं
यत्नः यतनघटनप्रप्राप्तानां योगाः मयप्रत्यापारा मयःप्रभृतयो वा
चारित्रे तलयाः । अणु० ३ वं ।

अजयं चमगां अ, प्राण स्यादं द्विमं ।
बंधं पावयं कम्मं, तं से होंडं कहुअं फत्तं ॥ १ ॥

अजयं चिह्नमापो य, पाणजूयाईं हिंस ।
 बंधई पावयं कम्मं, तं से होई कहुअं फलं ॥ ३ ॥
 अजयं आसमापो अ, पाणजूयाईं हिंस ।
 बंधई पावयं कम्मं, तं से होई कहुअं फलं ॥ ३ ॥
 अजयं सयमापो अ, पाणभूयाईं हिंस ।
 बंधई पावयं कम्मं, तं से होई कहुअं फलं ॥ ४ ॥
 अजयं जुंजमापो अ, पाणभूयाईं हिंस ।
 बंधई पावयं कम्मं, तं से होई कहुअं फलं ॥ ५ ॥
 अजयं जासमापो अ, पाणजूयाईं हिंस ।
 बंधई पावयं कम्मं, तं से होई कहुअं फलं ॥ ६ ॥

अयतं अरत्तयनमनुपदेशनासुत्राज्ञया इति । कियार्थिबोधेषुमे-
 तत्, अरत्त गच्छत् । अनुपकारार्थे ॥ अयतमेव अरत्त ईर्वास्वामिति-
 त्त्वत्तत्तयनम स्वयया, किमित्याह-आशिशुभानि दिनस्ति । प्राणिनो
 ज्ञानि-रूपाययः, ज्ञानान्येकेन्द्रियाः नानि दिनस्ति, प्रमादानाजो-
 गाम्भ्यां व्यापाद्यतीति भावः । तानि च हिसत्तु ब्रह्मति पापं
 कम्मं अकुरुणपरिणामादात्से क्लृप्तं ज्ञानावरणीयादि, तत् (सं)
 भवति कदुकफनम्, तन् पापं कम्मं 'अ' तस्यायतत्तारिणो
 भवति । कदुकफमित्यनुस्वारोऽत्राज्ञार्थकः । अशुभफलं भव-
 ति मोहाद्बदुतया विपाकदारुणमित्यर्थः ॥ १ ॥ एवमयतं नि-
 ष्णुत् ऊर्ध्वस्थानास्वमाहिने इत्यनुवादि । विहितपत्र शेषं पुं-
 यत् ॥२॥ एवमयतम् आसीनो निषण्णतया अनुपयुक्तः संख आ-
 कञ्चान्निदान, शेषं पूर्ववत् ॥ ३ ॥ एवमयतं स्वपञ्चसमाहि-
 नो विद्या प्रकामशय्यादिना, शेषं पूर्ववत् ॥ ४ ॥ एवमयतं
 ज्ञानानां निषण्णोजनं प्रणीतं काकशुगाज्जनकित्तादिना, शेषं
 पूर्ववत् ॥ ५ ॥ एवमयतं भावमापो सुहृत्तानाथया मिष्टुत्तम्-
 ज्ञापादिना, शेषं पूर्ववत् ॥ ६ ॥

कहं चरे कहं चिद्धं, कहमासे कहं सए ।
 कहं जुंजतो जांसतो, पावं कम्मं न बंधइ ॥ ७ ॥
 अश्राह-यद्येवं पापकर्म-पस्ततः " कहं चरे " इत्यादि । कथं
 केन प्रकारेण चरेत् ? कथं तिष्ठेत् ? कथमासीत् ? कथं स्वपेत् ?
 कथं भुञ्जानः ? कथं भाषमाणः ? पापं कम्मं न ब्रह्मति इति ॥७॥
 जयं चरे जयं चिद्धं, जयमासे जयं मण ।
 जयं जुंजतो भासंतो, पावं कम्मं न बंधइ ॥ ८ ॥

आचायं ब्राह्- "जयं चरे " इत्यादि । यतं चरेत् । सुधोप-
 देशंयथासिमतः । यतं तिष्ठेत् समाहितो हस्तपादाधिके-
 पेण, यतमासीत् उपयुक्त आकुञ्चनघरकरेण, यतं स्वपेत्
 समाहितो दात्री प्रकामशय्यादिपरिहारण, यतं ज्ञानानां स-
 प्रयोजनमप्रणीतं प्रतरसिद्धभक्तिनादिना, एवं यतं भाषमाणः
 स्वाधुभावया सुदृष्ट कालमात्रं च । पापं कम्मं क्लिप्तकृतज्ञानु-
 क्लानावरणीयादि न ब्रह्मति भावयेत् । निराभयत्वात् विहितानु-
 ष्ठानपरत्वादेति ॥८॥ दश० ४ अ० ।

अयथा-यतना-ली० । यत्ने, वि० सू० १ उ० । स्वशक्त्या
 अकृत्वपरिहारं, प्रा० सू० ६ अ० । शुधव्यादिपरिहारपरिहार-
 कृत्वं सत्त्वं, दश० ४ अ० । अश्राहशानां शीघ्राज्ञसहकार्यां संपू-
 र्णांनान् अक्वयिदत्ताविराजितानां यावज्जीवमहमिहमनुसमयं

अरत्तयनायां संयमक्रियायाम्, महा० २ सू० । उपयु-
 क्तस्य युगमात्ररूपत्वे च । प्राचा० २ सू० ३ अ० १ उ० ।
 यतना च अतुविद्या तथादि-
 दन्वओ लिचन्मो चेव, कालओ जावमो तथा ।
 जयथा चठविहा बुत्ता, ते मे किचयतो मूण ॥६॥
 दन्वओ चक्खसा पेढे, जुगामिं च लिचन्मो ।
 कालओ जीव रीएजा, ठवत्तये य जावन्मो ॥७॥

यतनेतिह्यारं सुपूर्वराह-"द्वेषमां" इत्यादि । सुगममेव, नवरं
 तामिति अतुविद्ययतनां मे कीर्तयतः सम्यक् प्रकटाऽभिधानाद्वा-
 रेण संशयद्वयनः श्रुत्याकर्णय शिष्येति गम्यते । यथा प्रसिद्धात-
 मेवाह-प्रम्यत इति । जीवादिर्कं दृश्यमाभिव्यं धेतना, यत्कृ-
 थां वदथा प्रकृतावलोकेयत्, प्रकामाज्जीवादिर्कं दृश्यमवलोक्य
 च । संयमात्मबोधनापरिहारण गच्छतिनि भावः । युगमात्रं च
 अतुईस्तप्रमाणप्रस्तावात् क्लृप्तं मेच्छत, इयं जेयतो यतना । काल-
 तो यतना यावत् (रीयज्ज सि) रीयते यावत्तं कालं पर्यटन्ति
 तावत् कालमजिगम्यत् उपयुक्तम् । भावतो दृष्टावधानो यत्
 रीयते, इयं भावमङ्गी कृत्य यतना । उच० २४ अ० । जुमिना हि
 इशासां च्छुलाभाप यतनया कारी । तदेवाह-" ज्ञानि मोषण्ण
 उस्सत्तं, नीसात्तं वाऽणुजाणिणं तमवि जयणाए न सम्बहा
 अजयणाए उस्सत्तस्स कम्मं अम्मो कम्मो ततो" । महा० ६ अ० ।
 भावकेणापि यतनया प्रवर्तितव्यमित्याह-यतनां विना प्रवृत्ती च
 सर्वथानयेद्वत् एव, यतनः सद्यतनया सर्वथापारेण सर्वशक्त्या
 भावकेण यतनया यतं नदीयम ॥ ४०२ अ० ॥ जिनजवनकरणे-
 ऽपि यतना विष्यङ्कमेवराह-यतनाऽपि जिनभजनकरणाविष्य-
 ङ्कमेव अयतनायतो हि कुशाकियासु प्रवर्तमानस्यापि प्रजुत-
 तस्यत्तंघातसंभवेन कुशाशयायास्तस्यम् धमो न भवति यता-
 "यन्मं विना धमंविधापपीइ ।

प्रवर्तमानोऽणुमतो विधातव ।
 कराति यस्मात्त ततो विधेयां,
 धर्मात्मना सर्वपदेयु यत्तः ॥ १ ॥ दश० १ तत्त्व ।

उत्कं च सैदान्तिकेः-
 "जयण्णो धम्मजणणी, जयणा धम्मस्स पाहणी चेव ।
 तवुट्टिकरं जयणा, एणंतसुहावहा जयणा ॥ ५० ॥
 यतनेह धर्मजननी ततः प्रयुते; यतना धर्मस्य पाहनी चैव
 प्रवृत्तरूपणात् । तयोक्तिककारिणी यतना इत्यं तच्चुक्ते; एक-
 त्तसुक्तावहा सर्वतो द्धम्यादिति गाथायाः ॥ ५० ॥

जयणाए वट्टमापो, जीवो सम्मचनणाएचरणार्णं ।
 सदाबोहासेवण-भावेणाराहमो भण्णिओ ॥ ५१ ॥
 यतनायां धर्ममानो जीवः परमायै सम्यक्त्वज्ञानवरणानां
 जयणाग्रमि भ्रष्टावोधासेवनामिवेन हेतुनाऽऽराधकं भवित्त-
 रतया प्रवृत्तेरिति गाथायाः ॥ ५१ ॥

एसा य होइ छियमा, न यऽदियदोसणिवारिणी जेण ।
 तेण पत्तिपहणाणा, विण्णया बुक्किमेंतं ॥ ५२ ॥
 एषा न प्रथति नियमात् येनाधिकदोषनिवारणी इयम् मानुसधे-
 न । तेन प्रवृत्तप्रधाना तत्त्वतो विहंया बुक्कमना सत्त्वेन ॥५२॥
 सा इह परिणयजलदस-विपुक्कवाओ होइ विण्णया ।

अन्वत्यन्नो महंतो, सन्वो सो धर्मदेह ति" ॥ ११ ॥

सा वननेह जिनजवगवौ परिखतजलद्वन्द्विक्रये च प्र-
थति । प्राशुकप्रहणेन अथेनया यथापि महात्सवमापितवासां य-
महेतुः स्थानानयोगादिति । प्रति० ।

जयना-**खी०** । जयनशीलायाम्, "जयनाय गह्व" । वृत्ति-
शेषगतिजयनशीलया । कश्च० २ कृण ।

जयणाजुच-यतनायुक्त-**त्रि०** । यतनोयेते, ति० वृ० १ उ० ।

जयनाम-जयनामन्-**पुं०** । जयाईमनाते यकादशे चक्रवर्तिनि,
स्था० १० डा० । आच० ।

जयणावरणिज-यतनावरणीय-**न०** । चारित्र्यविशेषवीर्यान्त-
रायलक्षणे कर्मणि, म० ए श० ३१ उ० ।

जयतिलगमूरि-जयतिलकमूरि-**पुं०** । तपागच्छीये रत्नमिहृ-
रिशिष्ये, तेन च मलयसुन्दरीचरित्रं तथा सुलसाचरित्रं च
निर्ममे । अ० ६० ।

जयदेव-जयदेव-**पुं०** । शूयनदेवस्वामिनहचतुरशीतितमे पुत्रे,
कल्प० ७ कृण ।

जयदेवनागरण-जयदेवव्याकरण-**न०** । जयदेवकृतव्याकरणे,
कल्प० १ कृण ।

जयदेवमूरि-जयदेवमूरि-**पुं०** । जकामरकुमारांननुकसुरेः पद्म-
वर्तिनो वीरसुरेः शिष्ये, म० ४ आधि० ।

जयदह-जयद्वय-**पुं०** । सिन्धुनरेशाधिपशूकक्षेत्रसुते राजनेदे,
स च धृतराष्ट्रकन्या दुःशात्यामुपपद्ये । स च सौवीरदेशाधिपः
"अजद्वयो नाम यदि भूतस्ते, सौवीरराजस्तुभयो स यवः ।"
वाच० । गंगेनांविजुरद्वीपजयदहं" इति० १ भु० १६ अ० ।

जयपुर-जयपुर-**न०** । मगरविशेषे, यत्र किल धर्मराजकुमिर्मा
स्नादाहृत्य भिक्षां दातुमुद्यतां कसुमतीं निवारितवाह् । दश० ३
तत्त्व । वसैमानकालवर्तिनि मरुधरमयदलमङ्गारे स्वनामकथा-
ने दख्यनगरे च । पि० ।

जयप्य-यताप्यन्-**पुं०** । ध्यानैकनिषयणं, आ० म० द्वि० ।

जयपपन्न-जयपन्न-**पुं०** । प्रबचनसारांकारविषयमपदटीकाकरणे
अद्ययमभूतेः साहाय्यकारके आचार्ये, अ० ६० ।

जयमंगला-जयमङ्गला-**स्त्री०** । मदनबदलनकथानकप्रसिद्धायां
राजकुमार्याय, दश० ३ तत्त्व ।

जयमाण-यत्मान-**त्रि०** । क्रियायां यत्नपरे, दश० ६ अ० १ उ० ।
आध० । संयमानुष्ठाने परि समन्तान्मूलोत्तरगुणेषु उद्यमं कुर्वे-
ति, सुप्र० १ भु० ६ अ० । आचा० । संविद्यमे, ध्य० १ उ० । "जन-
माणा तन्ध मिहा, नाणत्या दंसणकरिते ।" आ० म० प्र० ।

जयराज-जयराज-**पुं०** । शत्रुजयसिद्धे सुमिभेदे, 'जयरामादिराज
र्षि-काटिप्रयमिहागमत्" । ती० १ कल्प ।

जयबदल-जयबदल-**पुं०** । नृपनेदे, 'जलयसुन्दरं नाम
नवरं, तस्य जयबदलहो राया, कौतकदकी से प्रारिया,
दुहिद्या भीमालया" दश० १ तत्त्व० ।
जगद्वल्लभ-**त्रि०** । सधेजनिषये च । दश० १ तत्त्व ।

जयसंघ-जयसन्ध-**पुं०** । पुणहरीकनूपस्थामात्ये, "जयसंघो
अमचको" आ० वृ० ४ अ० ।

जयसंधि-जयमन्धि-**पुं०** । पुणहरीकनूपस्थामात्ये, "जयसंधिचा
अमचेष" आच० ४ अ० ।

जयसह-जयशब्द-**पुं०** । जयसुचकः शब्दः । शाक० स० । जय
ध्वनौ, उदुयुदैनकजयशब्दविराधितायाम्, वाच० । "मंगलअ-
सहक्यालाय" मंगलाय जयशब्दः कृतो जननालोके यस्य स
तथा । अ० । "जयसहस्योसपणं" जयेतिशब्दस्य य उदुघोषः
उदुघोषणं तेन मिश्रो यः स तथा तेन । न० ६ श० ३३ उ० ।

जयसिंह-जयसिंह-**पुं०** । शक्तिप्रमपुरुंजये, अफिकापुत्रमाला-
महे चार्णभेद, दश० ४ तत्त्व । ती० ।

जयसिंहदेव-जयसिंहदेव-**पुं०** । सिंहराजोपाह्वये चौह्वयव-
शोऽन्नं गुञ्जनेप, ती० ४ कल्प । जीवा० ।

जयसिंहमूरि-जयसिंहमूरि-**पुं०** । सर्वेश्वरिशिष्ये, दश० ५
तत्त्व । प्रहमवाहनकुल हृषीकपुरीयगच्छसंजाते अनुयोगाहारसु-
वृत्तिलक्ष्म्यामकमचन्द्रा चार्णभेदवसुदेवगुरोः, अनु० । अ-
भ्याऽप्येनप्रामा अजलगच्छीय आर्वरक्षितगुरोः शिष्यो धर्मघोष-
सुरेगुरुरासीत् । अस्य च पिता बाहद्रनामा शाचांनानी च मा-
ता कौण्डेश सोपाकनगराऽयं विक्रमसंवत् ११७६ वर्षे जातः,
सं० ११९० वर्षेऽयं दीक्षितः, सं० १११६ वर्षे स्मृत्यदः, प्रातः स०
१२५६ वर्षे (७० वयसि) स्वमिममत् । अ० ६० ।

जयसिंह-जयश्री-**स्त्री०** । विजयलक्ष्म्याय, आ० म० प्र० ।

जयसुंदरी-जयसुन्दरी-**न०** । कृमङ्गलापुरीयधनश्रेष्ठिसुताया-
य । "कयमंगलापुरीय, धनसिद्धिसुता उ वार्तावहवा-
ऽऽसी । जयसुंदरि ति तीसे, भस्तिनुया मायरा पंच ॥ १ ।"
सहधा० ।

जयसुंदर-जयसुंदर-**पुं०** । अञ्चलगच्छीयमहेन्द्रकृतिशिष्ये, स
च विक्रमसंवत् ११३६ विद्यमान असीत् । उपदेशकमन्त्राणि-
प्रबोधचिन्तामणि जैनकुमारसंनधयमिन्द्रचरित्रादीनां काव्या-
नां कर्ताऽभवत् । अ० ६० ।

जयसोममुरि-जयसोममुरि-**पुं०** । स्वनामक प्रमादमणिष्य-
सुगुरोः, अयमाचार्यः विक्रमसंवत् १६५७ आसीत् । विचारर-
त्नसंप्रदानानां च प्रथमं चकार । अ० ६० ।

जय-जया-**स्त्री०** । वासुपुत्राजिनमानरि, प्रथ० ११ द्वार । आच० ।
सुनीयाऽऽद्यमीयधारीकपासु निधिपु, म० प्र० १० पाहू० अ० ।
द० प० । अ० प्र० । मधवप्रामनः स्मृतीयचक्रवर्तिनः क्षीरस, स० ।
पार्थिवजनाधिष्ठावीरवीरशेषे, ती० ६ कल्प । जयस्तीवृकं, रो-
गजयासुस्थास्तथायाम् । वाच० । सा च मुच्छाकारा, तथाहि-
मुच्छान्तु कृताकीर्पासीजयाऽऽद्यकानुसंक्षुप्तमूर्तिरपिपुश्री-
मोलाद्यः । आचा० १ भु० १ अ० ५ उ० । हरानक्यास, विज-
यायाम्, "मंग" इति नाम्ना लोके क्यतायाय । मीलधूर्वायाम्,
अग्निमन्धपृकं, पताकाभेदे, वाच० ।

जयाह्वय-जयादित्य-**पुं०** । पाणिनिष्याकरणे काशिकाकरणे
शामनाचार्यसाहाय्यकारिणि, अ० ६० ।

अथाद्यं-अथान्-पुं० । विद्युत्प्रमथरिस्थिषे, " हरिभक्तमि-
थो ज्ञानवत्, सूरिः पुनरेव मानदेवगुणः । विद्युत्प्रमथश्च सूरिः, त-
स्मान्मूरिर्वाचान्" । ग० ४ अथि० । सोमतिष्ठकसूरिस्थिषे च ।

तथादि-

तेषां चयो विनेयाः, तत्र श्रीभक्त्येकरः प्रथमः ।
सूरिर्जैथामन्तोऽप्य-स्मृतीयका देवसुन्दरा सुरवः ।
श्रीसोमतिष्ठकसूरि-स्त एव वृद्धाभ्यारदिनाः । ग० ४ अथि० ।
अर-कू-भा० अरावाह, विष्णो पर० अक० सेह । बाच० । " अ-
वर्णस्वाराः" । न० । ४ । २३४ । इति अकृतत्वेष्वेव श्रुकारस्वारा-
देशः । ' अर ' जीर्णते । प्रा० ४ पाद ।
अर-पुं० उर० भावे अर । अराधा, विनासन च । बाच० ।
अर-पुं० । अर-भावे-अर । स्वनामक्याते रोगभेदे, बाच० ।
विषा० । ज्ञा० ।

अरकुमार-अराकुमार-पुं० । श्रीकृष्णज्येष्ठप्रातरि, ग० २ अथि० ।
अरम-अरत्क-त्रि० । जीर्णे, " अरमाद्योवाचये सि वा " अ-
रत्का अरती जीर्णैस्त्वयः सा वासी उपायश्च अरत्कोपायम् ।
अणु० ३ वयं ।

अरमाह-अररुह-पुं० । कर्म० उच्य । बाच० । जीर्णवतीवर्दे, ह्र०
१ उ० । सुत्र० । " अरमाहवाय " अररुहवाहः । अणु० ३ वयं० ।
अरु-अरु-त्रि० । अ-वा-अरु-ककंशे, कठिने, पाण्डुरूपे, पुं० ।
जीर्णे, त्रि० । अरावाह, " नीरुभ्रास्तनुमाक्षिकान्मु अरुच्छेदा-
नमप्रथयः " " अयमतिअरुटा प्रकामगुर्वी " परिकृते च ।
" अरुकमलकन्च्छेदगैरीयैकैः " । बाच० । " निम्बश्च अरु-
पंदुपुष्पा " वृषिः-निर्धूतानि अयमोतानि अरुजानि पाण्डुरवा-
हि यन्त्यन्ते निर्धूतअरुपाण्डुपुष्पाः । ग० । औ० ।

अरपाण-अरपाक-पुं० । अष्टवर्षपंचाये सप्ततिवर्षअम्बके मानुषे,
अ० ७ उ० ।

अर्य-अरक-म० । गावक्षीगतमहानरकविशेषे, अथा० ६ टा० ।
अर्यमज्ज-अरकमज-पुं० । उत्तरदिगावक्षीगतमहानरकवि-
शेषे, अथा० ६ टा० ।

अर्याव-अरकावर्त-म० । पश्चिमदिगावक्षीगतमहानरकवि-
शेषे, अथा० ६ टा० ।

अर्यासिद्ध-अरकाव-शुष्टु-म० । दक्षिणदिगःवक्षीगतमहानर-
कविशेषे, अथा० ६ टा० ।

अरुद्रिभो-दधी-प्राग्भोके, वे० ग० ३ वर्ण ।

अरुद्रिभो-दधी-प्राग्भोके, वे० ग० ३ वर्ण ।

अरुद्रमणु-अरुद्रमणु-म० । अरुद्रवहारे, " अरुद्रमणाई रवशा,
अरुद्रमणुवा वि ते स्मिति अरुद्र " वृषिः-अरुद्रमणादीनि
अरुद्रपशाउपभूतीनि आदिरुद्राण्डाण्डसामान्यविप्रतो रत्नमनि
प्राधिक्यान्वह्यातनुषाम्प्यि रोगिभिरिदित्तुअरुद्रिद्यममला-
मन्थोपधि न केषलं ह्यतनुषाम्प्येव तावद् अरुद्रिदिगाम्णु मण-
मिति विवाद्यामिति । पञ्जा० ४ विष० ।

अरा-अरा-औ० । अ-अह-गुणः । बाच० । ' अ ' चबोहानी
इति बचवाह । अरत्त अरा । चबोहानी, प्र० १६ छ० २ उ० ।
अरा म० । अरत्त० । आच० । वं० सु० । अज्ञा० । ज्ञा० । ज्ञा० ।
अ० प्र० । अज्ञत्वे, संघा० । सं० । अथा० । अ० उ० ।

जीवानी अरासोकादिको चर्मः-

जीवाद्यं भंते किं जरा सोगे ? । गोयमा ! जीवाद्यं
जरा वि सोगे वि । से केण्ड्रेणं जंते ।० जाव सोगे वि !
गोयमा ! जेणं जीवा सारीरवेदद्यं वेदेति । तेसि खं जी-
वाद्यं जरा, जेणं जीवा माद्यत्तं वेदद्यं वेदेति तेसि णं जी-
वाद्यं सोगे । स तेण्ड्रेणं जाव सोगे वि एवं ऐरइयाद्य वि ।
एवं जाव वाणियकुमाराणं । पुढविकाइयाणं जंते । जरा-
सागे ? । गोयमा ! पुढविकाइयाणं जरा, णो सोगे । से केण-
ड्रेणं जाव णो सोगे ? । गोयमा ! पुढविकाइयाद्यं सारीरं
वेदद्यं वेदेति । यो धापलं वेदद्यं वेदेति । स एण्ड्रेणं जाव
णो सोगे । एवं जाव चररिदियाणं, सेसं जहा जीवाणं
जाव वेमाधियाणं सेवं भंते ! भंते ! सि० जाव पण्डुयासइ ।

(अर पत्) ' अ ' चबोहानी इति बचवात् । अरत्तं अरा च-
बोहानिः शारीरः अस्वकपा वा एवमती वदन्त्यदि शारीरं तुः
खं तद्वयपोपल्लिनय, ततश्च जीवानी किं अरा भदति । (सो-
गे णि) शोभनं शोको दैम्यनुपलक्षणादेव वाद्यं लकलमा-
नस्युः अपरिग्रहस्ततश्च तत् शोको जवतीति । अणुदिशति-
त्युच्यते च वेणं शरीरं तेषां जरा, वेणं तु मनोऽप्यस्ति तेषामु-
भयमिति । म० १६ श० २ उ० । अरामिभूतविग्रहा अचरत्त-
रामवस्थामनुभवति । अरणपरिणामे, " अज्ञेष्वेव अरां यातु
वयवोपकृतं मन " हा० २१ अणु० ।

अरासिंध-अरासिंध-पुं० । स्वनामक्याते राजनि, श्रीदेवनेमिभरिने
कृष्णअरालम्बपुष्पाधिकारे अरामोवनशोभ्यारवाभ्यानायव-
नाधिकारः कथं नोकः सोऽधिकारः शास्त्रीयो नवति ग्रन्थे, उत्तर-
रथ-सिंधिकव्यादी सोऽधिकारोऽस्तीति शास्त्रीय एवेति । ३३०
प्र० । सेन० ३ अणु० । पाण्डुरवचिने अरालम्बतत्कारिस्वनाम-
सेनामी श्रीमेन हतो दैवामनेमिभरिस्तादी कानादिसेनाम्वाहत्
इति कथं मिश्रतीति ग्रन्थे, उत्तररथ-अत्रापि मत्तान्तरमवसेव-
मिति । २२ प्र० । सेन० १ उणा० ।

अरु-अरु-पा० । आच्छादने, सुरा० उ० अ० लक० सेह । अरुवति ।
अजीअरुह । सीहवीमचने, जीवनेपयोगिधियावां च । अक०
अवा० पर० सेह । अरुति । अरावीह । अजात । अरुणुः ।
ज्वलादि । अरुः अरुण० बाच० । अरु । अरुह-त्रि० । बाच० ।
" अं का " इ० । ४ । ३०॥ इति अरुचः कः पेशाणाम् । इत्य
शो वा । प्रा० ४ पाद । अजे, बाच० । अरुके, सुत्र० १ सु० ५
अ० २ उ० । वानीय, उच्य० ३६ अ० । अरुकात्तेरुच्येव प्रथमे
शोकापासे, अथा० ४ ज० १ उ० । प्र० । अरुकावजीवे, कर्म०
४ कर्म० । अरुण० । शीरेते गन्धकने, उयोतिषोके अम्भवाधिके
अतुर्थेस्वामे, पुत्रांवादानकृते च । न० । " तद्वृत्तिपन्-अ-
ज्ञेन शोचन्ते " " अज्ञानिवापी अज्ञमाइनावा " " न तद्वत्तं
वक्ष सुखाक पक्षजम् " नृपिताय रोगिणेऽपि अज्ञं देवश्च ।

तथा च-

" पानीयं प्राणिनां प्राणा-सत्त्वाद्यं हि जीवमह ।
तस्मात्सोपवचवदयानु, न कश्चादिति वाच्यते ३१॥
अनेनापि विना अनु, प्राणाद्यं धारयते विरहः ।
तेषांभावे विपत्सती, कृपाद्यं भावैर्विजुष्यते ३२॥

दुषितो मोहमायाति, मोहात् प्राणाद् विमुञ्चति ।
 तस्मात्प्रजलमवर्षं हि, दातव्यं त्रैपत्यैः समम् ॥३॥ " वाच० ।
 स्वप्न-धा० । दीप्तौ, बलने च । उच्य० । पर० अक० संद० । स्वप्न-
 ति । अग्न्यासीत् । घटा० । स्वप्नवति । स्वप्ना० । स्वला-उच्चा-
 षिः । " अञ्जल लोकादिधतये स राजा " ॥ आगतिं लोको
 स्वप्नति प्रदीपः, स्वीकीगणः पश्यति कौतुकेन । सुदुर्तमात्रं कुम्ब
 नाथ । वैश्वे, इमुञ्जितः किं द्विकरेण लुङ्गे ॥ १ ॥ " इदादिपूर्व-
 कस्य तत्पञ्चपसंगयोर्थाद्युपकीर्तौ, वाच० । 'उच्चल' दीप्तौ । वा
 अण् । दीप्तिसिधित्ते, न० । वाच० । देदीप्यमाने, सूत्र० १ सु० ५
 अ० १ उ० । १० ।
 जलसंज्ञ-उच्चल-वि० । देदीप्यमाने, सूत्र० २ सु० २ अ० । आ० ।
 उच्च० । उवाहा० सुञ्जति । उच्च० ११ अ० । महा० आनन्दव्यमाने,
 अच० १६ अ० । कल्प० ।
 जलसंज्ञ-जलकान्त-पुं० । मणिविशेषे, उच० ३६ अ० । प्रहा०
 सूत्र० । आ० म० । उदधिकुमाराणां दक्षिणेन्दे, म० ३ हा० ८
 उ० । स्या० । प्रहा० । स० । जलकान्तेन्द्रस्य तृतीये लोकापा-
 षे, आ० ५ हा० १ उ० ।
 जलकिट्ट-जलकिट्ट-न० । अर्पां मले, रा० ।
 जलकीर्त्ता-जलकीर्त्ता-स्त्री० । तदागजलयन्त्रादियु मञ्जोन्म-
 ज्जन्तुः । त्रिकाण्डोत्तमादिकृपायां कीर्त्तायाम्, घ० ३ अधि० । दे-
 ह्युक्तावपि जलेनाभिरतौ, म० ११ हा० ६ उ० ।
 जलकीर्त्ता-जलकीर्त्ता-स्त्री० । 'जलकीर्त्ता' शब्दाद्ये, म० ११
 हा० ७ उ० ।
 जलसंग-उच्चलक-पुं० । वैश्वानरे, पि० ।
 जलसंग-जलगत-पुं० । पूतकादिप्रसेपु, शेवालादिष्वनस्य-
 तिकाधिकेभ्यु जीवेभ्यु, प्रथम० १ आ० अ० ह्यार ।
 जलस्यकपाल-जलस्यकपाल-न० । तोयमण्डले, प्रथम० ३ आ० अ०
 ह्यार ।
 जलचार-जलचार-पुं० । नावादिना संचरणे, आ० अ० २ सु०
 ५ अ० १ उ० ।
 जलचारण-जलचारण-पुं० । जलपरिणामकुशलेषु, जलनु-
 पेक्ष्य वापीनिष्ठागसमुदादिष्वपकाधिकजीवावाधिराघवस्तु, ज-
 ले भूमाविष्य पादोत्केपकुशलेषु, ग० २ अधि० ।
 जलचारिया-जलचारिका-स्त्री० । अरुतिरिक्त्यजीवभेदे, प्र-
 हा० १ पद० ।
 जलजलित-जावद्वलयमान-वि० । देदीप्यमाने, कल्प० २ सूत्र ।
 जलज्जल-जलस्थान-न० । जलागणेषु, प्रहा० २ पद० ।
 जलज्ज-उच्चलन-वि० । उच्चल-ताच्छीदवादी युष् । दीप्तिसिधित्ते,
 वाच० । अस्ती, सूत्र० १ सु० ३ अ० २ उ० । आ० अ० । वैश्वान-
 नरे, आ० म० । आरामानं चारित्रं वा उच्चलयति दृष्टवति
 स्वल्पः । की० चै, सूत्र० १ सु० १ म० ४ उ० । पाटलिपुत्रे हुना-
 श्वनप्राज्ञगर्भायां उच्चलयति आयां जाते स्वनामकथाते पुत्रं, आ०
 अ० ५ अ० । आ० अ० । आ० क० । विप्रकवृत्ते च । पुं० । वाच० ।
 प्राये इत्युट् । अनेकहीपने, प्रथम० १ आ० अ० ह्यार । शैत्यापनेद्-
 वाच स्त्रीभ्रमार्थे वा वैश्वानरस्य उच्चलने, प्रकाशकपालाय दीप-

प्रबोधने, प्रथम० ३ स्वप्न० ह्यार । ज्ञानादियुक्तीज्ञासने, प्रथम०
 १५० ह्यार । पि० अ० । प्रस्तीकरणे च । ग० २ अधि० ।
 जलणप्पवेस-उच्चलनप्रवेस-न० । बालमरणभेदे, नि० अ० ११
 उ० । म० ।
 जलणसिद्ध-उच्चलनशिल्प-पुं० । सुरमिपुरवास्तवे स्वनाम-
 कथाते प्राज्ञने शुभमनः विर्तार, दृश्य० २ तत्त्व ।
 जलणसिद्ध-उच्चलनशिल्प-पुं० । वैताज्यागरेर्देकिने शिवम-
 न्यरे नगरे स्वनामकथाते, राक्षिः उच० १३ अ० ।
 जलणनिर्हा-उच्चलनशिल्पा-स्त्री० । स्वनामकथातायां पाटलिपु-
 त्रनगरवास्तव्यहुताशनप्राज्ञगर्भायां वाच, आ० अ० ५ अ० । आ०
 अ० । दृश्य० । विजयपुरनगरवास्तव्यकद्रसोमद्विजगर्भायां च ।
 सहा० । आ० क० ।
 जलदचरण-जलदचरण-पुं० । जलदमषट्पयाएकाधिकजीव-
 पीनाप्रजनयति, प्रथम० १८ ह्यार ।
 जलदिद्धि-जलदृष्टि-स्त्री० । द्वि० अ० । उदकस्य विषये लोच-
 नप्रसरत्तक्षणयोर्मिश्रितयोरर्थयोः, आ० अ० ३ अ० ।
 जलपरत्वन्द-जलमस्कन्दन-न० । बालमरणभेदे, नि० अ०
 ११ उ० ।
 जलपूया-जलपूजा-स्त्री० । प्रतिदिनं त्रिसन्ध्यमपि पवित्रगलि-
 तजलभृत्तजनानां जिनपुत्रो दौकने, कर्पूरसंगोशीर्षेषु सु-
 लसारसरससुर्यनिस्त्रिमभ्यावित्रजलभृत्तकनककलशैश्च जलम-
 ज्जने च । दृश्य० १ तत्त्व ।
 जलपपम-जलपम-पुं० । उदधिकुमाराणां स्वनामकथाते उच-
 रेन्दे, स्या० २ हा० ३ उ० । म० । जलकान्तेन्द्रस्य स्वनाम-
 कथाते अतुषे लोकापासे, स्या० ५ हा० २ उ० । म० ।
 जलपपवेस-जलपपनेश-पुं० । जले प्राविश्य जियते । बालमरणभे-
 दे, स्या० २ हा० ४ उ० । न० । नि० अ० ।
 जलभूमिआ-जलभूमिका-स्त्री० । जलाधारभूमौ, प्रहा० २ पद० ।
 जलभग-जलभग-पुं० । नावादिगम्ये पथि, सूत्र० २ सु० १
 अ० । जलस्य तद्वाहस्य मार्गप्रयाग्याय, वाच० ।
 जलभज्ञण-जलभजन-न० । जलन देहद्विमात्रे, म० ११
 हा० ९ उ० ।
 जलमन्द-जलमन्दक-पुं० । कुशगदने जलम्वाग्ने, नि० अ० १३ उ० ।
 जलमय-जलमय-वि० । अएकाधिकेषु जीवेषु, प्रथम० १ आ०
 अ० ह्यार ।
 जलमासा-जलमासा-स्त्री० । प्रचुरजले, सूत्र० २ सु० १ म० ।
 जलभूय-जलभूय-पुं० । मूकभेदे, आ० अ० ५ अ० । ग० । अ० ।
 नि० अ० ।
 जलय-जलय-न० । सहजपथादियु, प्रहा० १ पद० । आ० ।
 म० । रा० ।
 जलपर-जलपर-पुं० । जले चरति पर्यटतीति जलचरः ।
 " आधाराद् " ॥ ५ । १ । १ । ३७ ॥ म्लघिकारे । " चरेट्ः " ॥
 ४ । १ । ३८ ॥ इति द्रप्रत्ययः । "कगवजठपययां प्रायो लुक्" ॥ अ

१। १७७। इति पञ्चक 'अक्षर' गन्धभावे 'अक्षरयो' अक्षरश्च । प्रा० १ पाद । ते च पञ्चोद्दिपतिर्व्योमिकाश्च अक्षरपञ्चोद्दिपतिर्व्योमिकाः (प्रज्ञा०)

से किं तं जलपरपंचिदियतिरिक्लजोषिया ? जलपरपंचिदियतिरिक्लजोषिया पंचविहा पञ्चया, तं जहा-पञ्चा कृत्तया (हा) माहा मगरा संसुपारा ।

अथ के ते अक्षरपञ्चोद्दिपतिर्व्योमिकाः ? सुरिराह-अक्षरपञ्चोद्दिपतिर्व्योमिकाः पञ्चविधाः प्रज्ञाः । तदेव पञ्चविधत्वं तद्यथेत्यादिनोपपद्येति-अस्याः कृत्तयाः स्वयं प्रकारस्य प्रकारः प्राकृतत्वात् । प्राहाः मकराः शिष्टमाराः प्राकृतत्वात् स्वयं " संसुपारा " इति पाठः । (प्रज्ञा०)

ये यावन्ने तदप्यगारा ते समासत्रो दुविहा पञ्चया । तं जहा-संसुपच्छमा य गन्धवर्कतिया य, तस्य थं जे ते सम्मुच्छिमा ते सम्भे अपुंसगा तस्य थं जे ते गन्धवर्कतिया, ते निविहा पञ्चया । तं जहा-इत्थी प्रुरिसा अपुंसगा ।

ते अक्षरपञ्चोद्दिपतिर्व्योमिकाः समासतः संश्लेषेण द्विविधाः प्रज्ञाः संसुपच्छिमाश्च गर्भेभ्युत्क्रान्तिकाश्च । 'सुच्छा' मोह-समुच्छ्रावयोः । अस्यात् संसुपच्छिमासंभुतेन संसुच्छेः " अकर्तरि च कारकं संज्ञायाम् " ॥ ३। ३। १६ ॥ इति (पाणि०) भावे चाम्प्रत्ययः । गर्भोपपातव्यनिरंकेण एवमेव प्राणिनामुत्पाद्य इति भावः । तेन निर्वृत्ताः संसुच्छिमाः " अभाविमः ॥ ६। ४। २१ ॥ " इति इमप्रत्ययः । गर्भेभ्युत्क्रान्तित्यसिचेषां, व्युत्क्रान्तिशब्दोऽन्वयत्पञ्चविधः । तथा पूर्वोच्चार्यसिद्धेः । यदि वा-गर्भात् गर्भो-वासात् व्युत्क्रान्तिरुक्तमर्थं येषां ते गर्भेभ्युत्क्रान्तिकाः, " भे-वात् वा " ॥ ७। ३। १७५ ॥ इति कृत् समासतः । अस्मिन् प्रत्येकं स्वगतमेकजैद्वयैकौ । तत्र ये ते संसुच्छिमास्ते सर्वे नपुंसकाः संसुच्छिमनावस्य नपुंसकत्वाविनाभावित्वात्, ये तु गर्भेभ्युत्क्रान्तिकास्ते त्रिविधाः प्रज्ञाः तद्यथा-स्त्रियः पुरुषाः नपुंसकाः एतेषां बोधयेधामपि शरीराबाह्याह्वयादिषु यन्निस्तनं यच्च गर्भेभ्युत्क्रान्तिकानां स्त्रीपुंसपुंसकानां परस्परमन्वयद्वयव्यभि-क्तनं तस्माद्वाग्निगमटीकायां कृतमिति ततोऽप्यवधार्यम् ।

एतेति थं एवमाश्याणं जलपरपंचिदियतिरिक्लजोषियाथं पञ्चचापञ्चचाथं अच्यतेरस जाडुसकोदिनोषि-प्यमुहसपसहस्ता भवतीति मकत्वायं । सेचं जलपरपंचिदियतिरिक्लजोषिया ।

'एतेति च' इत्यादि । एतेषामेवमादिकावामुपपक्षितप्रकारादीनां अक्षरपञ्चोद्दिपतिर्व्योमिकानां पर्योतापर्याप्तानां सर्वे संक्षेपशब्दोद्देशजातिरुक्तकोटीनां योगिमप्रमुखाणि योगिप्र-बाह्यानि शतसहस्राणि नवमतीयावत्त्वात् अगवन्निस्तीधैकरैः । अपसंहारमाह-"सेचं" इत्यादि । तदेवमुक्ता अक्षरपञ्चोद्दिपतिर्व्योमिकाः । प्रज्ञा० १ पद । स० । अ० । जी० । बी० । आ० । सू० । स्या० । अक्षरपः अक्षजीवाः कृत्तयः ३ इत्यम् ।

जलपरी-जलपरी-आ० । अक्षरपतिर्व्योमिकिष्यात्, (जी०) से किं तं जलपरीभो ? । जलपरीभो पंचविधाभो प-ह्यथाभो । तं जहा-पञ्चाभो० जाव संसुपाराभो । सेचं जलपरीभो ॥ जी० २ मति० ।

जलपामलगापि-जलनामज्ञानियक-पुं० । जलजानामिष अक्षरकुसुमानामिष मत्तं न तु कुक्षयसम्मिश्रो बो गन्धः स विद्यते येषां ते अक्षरामलगापिः । तेतु, "अतोऽनेकस्वरत्वात्" ॥ ७। ३। १६ ॥ इतीकप्रत्ययः । एषैकगन्धिर्वा, जी० १ प्रति० । १०० । अक्षरवत्स-अक्षरादस-पुं० । पञ्चमे राक्षसभेदे, मज्ञा० १ पद० ।

जलरमथ-जलरमथ-न० । अक्षरजीवावत्, ज्ञा० १ पुं० १ ३ म० ।

जलरह-जलरह-पुं० । अत्रे रहन्तीति अक्षररहात् उक्तावकपन कादिंके वनस्पतिकायभेदे, जी० १ प्रति० । अ० । अक्षरहा उक्तावकपनकमैवमज्ञकसम्भुकापावककमैवकोत्पद्यपञ्चकुसुम-क्षिप्तपुत्रवरीकाद्यः । आ० १ पुं० १ अ० ५ न० ।

से किं तं जलरहा ? । जलरहा अयेगविहा पणण्या । तं जहा-उदए अयए पणए सेवाले कल्लुया इते कसेस्वा कथजाणी उप्पले पयमे कुमुदे ण्णिले सुजए सुगपिण् पोरं।ए म्हापेकरंए सयवचे सहस्सवचे क्वहादे कोकण्णे अरविंदे तामरसे भित्ते वि समुगात्ते पोक्खले पोक्खल्लिअए, जे यावहणे तदप्यगारा । सेचं जलरहा ॥ मज्ञा० १ पद ॥

जलरूप-जलरूप-पुं० । उदधिकुमारेण्यस्य अक्षरकालस्य स्व-नामक्याते द्वितीये लोकपाले, अ० ३ श्लो ७ उ० ।

जललिङ्गिर-जललिङ्गिर-न० । जलोत्पत्ते वस्तुभेदे, "अल्लि-ङ्गिरविरनिवासियं" इया० १ तस्य ।

जलवासि (नू)-जलवासिन-पुं० । परतीर्थिके तापसभेदे, " जलवासिंशं चि " ये अत्रानिमन्ना एवासते । प्र० ११ श्लो ३ उ० । मि० । औ० ।

जलविष्णुय-जलहृदिचक-पुं० । चतुरिन्द्रियजीवभेदे, प्रज्ञा० १ पद ।

जलवीरिय-जलवीरि-पुं० । चतुरिन्द्रियजीवभेदे, जी० १ प्रति० । शूद्रजनस्वामिनाः सप्तमे तर्दयेन युते, स्या० ७ डा० । आ० । जलवृत्तम्-जलवृत्तवृद्-न० । अजस्य गोलाकारे विकारभेदे, वाच० । " विसयवृत्ते अजवृत्तवृत्तनाथं " औ० ।

जलमिच्छि-जलसिच्छि-स्त्री० । जलावगाहनात् सिद्धौ, "सुलं वयंते जलसिच्छिमाद्भु " अज्ञावगाहनात् सिद्धिमाद्भुस्ते मृषा वदन्तीति । सूत्र० १ श्लो० ७ अ० ।

जलसू-जलसू-न० । जलस्य शुकमप्रय । शैवाले, वाच० । इन्द्रस्य अक्षरकालस्य स्वनामक्याते द्वितीये लोकपाले, इया० ४ अ० १ उ० ।

जलसोपवाह (नू)-जलसोपवादिन्-पुं० । परतीर्थिकभेदे, " अक्षसोपे अक्षरंति " ये भाव्ये अक्षसोपवादिभ्योऽन्ति जम्-वत्ताद्यस्येते सर्वेऽप्यवगाहकारभोजित्वात् इतीहा इति । सूत्र० १ श्लो ७ म० ।

जलहर-जलपर-पुं० । महाभेदे, अक्ष० २ इत्यम् । वाच० । को० ।

जलरि-जलरि-पुं० । अक्षरिणि धीयन्तेऽत्र । वा० कि० । समुद्रः

लोचयिप्रभृतयोऽप्यत्र । बाधुःसंस्पर्शवाद्य, संस्पर्शभेदे, बाध० । पक्षं शङ्कुजलाभिरन्वयं प्रथमं परार्थं च । कल्प० ८ कृत्व ।

जडाभय-अद्यालन-न० । जडाभयः, "जडाभयजडाभयविभं सयोहि" (जडाभयं हि) स्वतः परतो आभेनददीपनमिति । प्रथमं १ आभ० द्वार ।

जडाभिसेयकद्विगमाय-जडाभिसेयकद्विगमाय-पुं० । वानप्रस्थतापसभेदे, वे अस्मात्वा न नृपुत्रते स्माग्राह पापकुटीभू-समाप्तः 'इति वृत्ताः' । प्र० ११ श० १ ड० । नि० ।

जडाभिसेयकद्विगमाय-जडाभिसेयकद्विगमाय-पुं० । वानप्रस्थतापसभेदे, " जडाभिसेयकद्विगमाय " कश्चि "जडाभिसेयकद्विगमायभूव" चि । इत्यते तत्र जडाभिसेयक कश्चिं गानं भूताः प्राप्ता वे ते तथा । प्र० ११ श० १ ड० । नि० ।

जडाभिसय-जडाभिसय-पुं० । सरःप्रभृती अस्त्वाने, (प्रजा०) बाधराष्ट्राकारिकानां श्वाकमधिकृत्व-

जगनेमु तक्षासु सरसु नदीसु दहसु वापीसु पुनस्तरि-
धीषु दीदियासु गुंजाक्षियासु सरसु सरपंतिवासु सरसर-
पंतिवासु विज्ञापतिवासु लक्ष्मरेसु थिङ्गरेसु चिद्वसलेसु
पसलेसु वेपिपेसु दीधेसु सपुवेसु सन्धेसु च च जडाभिसयसु
जडाभिसयसु जडाभिसयसु ।

किम्बहुना सर्वेष्वेव जडाभिसयेषु यतदेव व्याचष्टेजडाभिसयानेषु । प्रजा० २ पद । जी० ।

राक्ष अभ्येन वा ईदरेच कूपतडागसत्रदानासुपतेन पुष्व-
सजां च पुष्टेमुंशुनिर्वंशियेच तदशुचितुमाह-

वुडुओ वि ते षा जांसति, अत्यि वा नरिय वा पुछो ।

आयं रपस्स हेच्चामं, निव्चामं पाउपंति ते ॥ ३१ ॥

वदि भस्ति पुषवमित्येवमूखुस्मतोऽभ्यन्तानां सस्त्वानां सुदमबा-
दराणां सर्वेषा प्राणत्याग एव स्वाद्य । शीघ्रममांश्च तु पुनः
स्वधरानां स्वव्यकतादीयमतोऽस्तीति न कश्चन्यम् । नास्ति पु-
षवमित्येवमतिषेधऽपि सदाश्रियाभ्यन्तरायाः स्वाद्य, इत्यतो श्रि-
धात्पत्येन नास्ति वा पुषवमित्येव ते मुमुक्षवः साधवः पुन
नै मास्ते । किं तु-पुष्टेस्तज्जनीं सजाभयवाध्या । निर्वेषे स्व-
स्माकं श्रित्यथारिणोऽहोषवञ्जित आहारः कल्पते । एवंविध-
विषये मुमुक्षुनामधिकार एव नास्तीति । उक्तं च- "सखं
ब्रमेपु शींश्च शिथिकरचखलं वारि पीत्वा प्रकामं, मुञ्चिष्वा-
शेषमुष्वाः प्रमुक्षितमनसः प्राक्षिप्याथो भवन्ति । शोचं नीते
जडोश्च विषकरकरिचैर्योऽस्त्वन्ता विगमां, तेनोदासीनजाचं भ-
वति मुनिगणः कूपप्रादादिकार्ये ॥ १ ॥ " तदेवमुपपधाऽपि
भाषिते रजसः कर्मण आयो ज्ञानो प्रवतीत्यतस्तं वार्यं रजसो
मौनेमानवघनापयेन वा द्वित्वा त्यक्त्वा तेऽन्यत्रभाषिणो नि-
वाचं मोक्षं प्राप्नुवन्ति इति । मूष० १ शृ० ११ श० ।

जडाभिसयसोस-जडाभिसयसो-पुं० । जडाभिसयानां सरःप्रभृतीनां
शोषणम् । सरःप्रभृतीनां शोषणे, तत्र कर्मादानम् । यदुक्तम्-
"सरसहस्रायसोसो, बहुजस्यरजोसोऽथक्यकारी" प्रथ० ६ द्वार ।

जडित्त-अद्यालन-मि० । दीपवति, महा० ७ अ० ।

जडिय-अस्ति-मि० । जड-क-दग्धे, दीते, उज्ज्वले, प्रसव

रे च । बाध० । व्याजाकुले, सूत्र० १ सु० ५ अ० १ ड० ।
प्रजा० । "पक्षभेदे अतिथं ओषं" अस्ति ज्वाभामात्काकुलं
मुमुरातिक्रम्य । दश० २ अ० । उच्य० । "अस्तिवदुभासयो
वि च तेजसा अस्ति" प्रजा० १ सन्ध० चार ।

जडियपुडिसी-अस्तिवदुडिसी-स्त्री० । प्रदीप्तवृक्षमूलिकायाम्,
" अस्तिवदुडिसीविष अमुष्वात्काकुलंसाक्षात्तां" (अस्ति-
वदुडिसीविष (वि) प्रदीप्तवृक्षमूलिकेव दहनशोभा ज्वलनस्व-
प्राभा इति । सं० ।

जडुया-जडोक्त-स्त्री० । जडमोको वदतिरस्याः । जलजे डी-
न्दिबजीवयिषये, अणु० ३ वर्ग । जडोका जलजो डीन्दिबजी-
वयिषयेऽपि म० १३ श० १ ड० । जडोक्तसो पुडुरकाऽम्बिकविषः ।
उच्य० ३३ अ० । जडा० । प्रजा० । जी० । आ० । आ-
वा० । दश० । जडा० म० । नि० चू० । अक्षरपञ्चमिकवित्यंभ्यां-
निकर्तमङ्कितभेदे, जी० १ प्रति० । प्रजा० ।

जडुया-स्त्री० । अङ्कति अनेपयामुष्वाद्यकस्य मृदुभाष-
निवारणार्थमुष्वाकत्वात् । मुमुक्षुपिकाव्ययने, दश० १ अ० ।

जडोपर-जडोदर-न० । जडप्रधानमुदरं वस्त्वत् ५ व० ।
उदरामयरोपभेदे, बाध० । "पृथक् समस्तैरिषि चाग्निप्राप्तः,
व्योहोदरं बडुशुभं तथैव । आगनुक्तं ससममष्टम् ३, जलोदरं
वेति भवन्ति तानि ॥ १ ॥" आ० १ सु० ६ अ० १ ड० ।

जडोपरि (नृ)-जडोदरि-पुं० । उदररोगविशेषवति,
बाध० । बासपिच्छादिसमूहमधुषोदरं तदवस्थान्युदरी तत्र ज-
ज्ञाद्येषाम्भ्यः शेषाः स्वविद्योपस्थिताः साम्या इति । आ० १
सु० ६ अ० १ ड० ।

जडोपरिणी-जडोदरिणी-स्त्री० । कपिलसुतस्य कल्पस्व
स्वनामव्यथातावां प्रायायाम्, जडा० क० ।

जडोपा-जडोक्त-पुं० । 'जडुवा' छन्दार्थे, अणु० ३ वर्ग ।

जडस-पडु-पुं० । याति च जगति वेति बह्वः । रजामाये, संवा० ।
प्र० । जी० । शरीरादिमनसः, सं २२ सप्त० च० । प्रथम० । जं० ।
विशे० । स्वा० । आ० । यत्नो महांशुच इति । प्रथम० ५
सन्ध० द्वार । बह्वः शरीरबलादिकमजम् । सं २१ सप्त० ।
यद्वा मलः कर्मवदनासिकायनमिच्छाद्वयमुष्वाः शरीरसंमलम् ।
प्रथ० ७ द्वार ।

जडु-पुं० । देहप्रपञ्चये, दश० ३ तत्त्व । जडोऽस्मिरो
मात्स्यव्येगुरिति । जडा० १ सु० १३ अ० । जडः कृत्वः
प्रसवेद् इति । सूत्र० १ सु० ३ अ० १ ड० । याति च
जगति वेति अहः । पुषाद्वारिधादिषाण्डित्यः । स्वल्प-
प्रवत्तापनेवः । जी० ३ प्रति० । सं० । जी० । जडसं कर्मज-
साधनं मज्जमिति । उच्य० ३ अ० । जडो नाम मज्जः कर्मिनीचम
इति । दश्या० ७ अ० । "जडो ह होर कर्मठ" मि० चू० ३ अ० ।
" जडोः कर्मिनीचतो " मि० चू० १ ड० । " मलविभाक्तं
जडो भवति " मि० चू० ३ ड० । ब्रह्मचालके, राक्षः स्तोत्रस-
ठके च । जडः ब्रह्मचालके राक्षः । स्तोत्रभाषाया इत्यंभे ।
जडा० १ सु० १ अ० । जी० । प्रजु० । कल्प० । जी० । दश्या० ।
अं० । प्रथम० । रा० । मेघधमेदे च । प्रथम० १ आश० द्वार ।

जङ्घपरीसह

जङ्घपरीसह-यः जङ्घपरीसह-पुं० । यङ्घ इति मलः स पच प-
रीसहो यस्यपरीसहः । अङ्घाशुभे मलपरीसहे, उच्यते ६ अ० ।
स० । जङ्घो मलसन्परिचयहणं च देशतः सर्वतो वा स्नानोद्भूत-
नादिवर्जितम् । ज० उ उ० उ उ० । प्रब० ।

अथ तुषुवादिस्वशांत् शरीरे प्रस्वेदात् रजःस्पर्शांमलोपचयः
स्यात् तदा मलपरीसहेऽपि सोऽद्वयः । अतस्तमाह-

किञ्चिन्नयापयेद्वावी, पंकेण य र्ष्य वा ।
यिमु वा परितावेणं, सार्थं नो परिदेवप ॥ ३५ ॥

मेधावां साधुः 'सिद्धु' प्रीप्सकाले, वायुत्वात् शरीरे अपि
परितापेन गाढोष्णया पहेन प्रस्वेदात् आर्द्धोचूतमलेन । अथवा-
रजसा आर्द्धमलेन परिष्कृत्य कानिच्यं प्राप्तेन धूत्या वा क्रिष्ण-
गात्रः सन् बाधितशरीरः सन् (साते) सुखं न परिदेवेन मला
पहारात् सुखं न चाप्यङ्घे साताथे विनापे न कुर्यादित्यर्थः ॥ ३५ ॥

तदा किं कुर्यादिति । आह-

वेडज निजरापेर्ही, आरियं धम्मपाणत्तरं ।
जाव सरारिजेत्त चि, जद्धं काएण धारए ॥ ३६ ॥

निजरापेक्षी कर्मकृयमीप्सुः सायुस्नायस्वायेन जङ्घं धारयेत्
देहेन मलं धारयेत् । पुनः मलपरीसहे (वेडज) वेद्यत् सहैत
तायत्कथं यावत् शरीरस्व पानः स्यात् । साधुः कादृशः सन् ।
आरियं धम्मपाणिककपं धर्मं प्रपन्नः सन् इत्युपधाहारः । कीदृशं
धर्मम्, अनुत्तरं सर्वोत्कृष्टम् ॥ ३६ ॥ उत्स० २ अ० ।

जल्लोपेहा-जल्लोपेहा-सौ० । जङ्घा बरुषाभेलकाराः स्तोत्र-
पाठका इत्यपरे, तथां प्रसा जङ्घप्रसा । जङ्घप्रसक्तं, जी० ३ प्रति० ।
जल नमत्-यद्वल्लमल्ल-पुं० । याति च लगति वेति जङ्घः । वृषो-
हरादित्यादिप्र्यानिः । स चासौ मलश्च यद्वल्लमल्लः यद्वल्लरूपे म-
ले, " जङ्घमल्लकल्लसंभारयादासवाञ्जयसरीरनिदयल्लेवा " ।
तं० । सौ० ।

जल्लमल्लपंकिय-यल्लमल्लपण्डित्त-त्रि० । बहुमल्लजिग्घाहे,
जङ्घमल्लपंकियाया िधं हायशांसरीघो जहा सि देहे यं । जङ्घ-
मल्लपण्डित्तानामपि बहुमल्लजिग्घाङ्कानामपीति भावः । पं० व०
३ द्वार ॥ "जल्लो कर्मदीचूतो मलो उव्वह्दितां किञ्चित्त पं-
किता याम जलमल्लं प्रस्ता इति " । नि० सू० १ उ० ।

मद्विप-मद्वल्लक-न० । शरीरमले, (जङ्घिंयं ति) आर्यत्वात्
अल्लो मलः । उच्यते २५ अ० ।

यल्लित्त-त्रि० । यानल्लयनधर्मोपेतमल्लयुके, म० ६ श० ३ उ० ।

जल्लेय-यद्वेय-त्रि० । यस्याः लेहयावाः संवन्धिनि द्वय्या-
दौ, "जल्लेसाईं दय्याईं परिधाइत्ता काळं करेइ तल्लेसेसु
उव्वयज्जइ " । या लेहया येयां कुर्याणां तानि यल्लेश्यानि यस्या
लेहयावाः संवन्धिनीत्यर्थः । ज० ३ श० ४ उ० ।

जङ्घोसहि-जङ्घोषधि-सौ० । अल्लो मलः कण्ठेयदनसासिका
नयनजिह्वासुमूत्रयः शरीरसमुद्भवश्च । स पृथोषधियस्यासौ
वद्वमभावतां अल्लः सर्वरोगापहारकः सुरभिश्च भवति स
अल्लोषधिः । अग्निभेदे, प्रब० २६५ चार । अग्निहविष्-
३७८

मनोरजेदोषवारात् । यल्लोषधिश्चिधियेशेषसंपन्ने साधौ
च । आ० सू० १ अ० ग० । आ० म० । आ० । विद्यो० । पा० ।

जङ्घोसहिपच-यङ्घोषधिमात्-त्रि० । यल्लो मलं, स पृथोष-
धियंश्लोषधिसन् प्राप्ते यल्लोषधिमात्सः यल्लोषधि अग्निधियेशं
प्राप्त, सौ० । "जल्लोसहिपचेहि" प्रब० १ सम्ब० द्वार ।

जव-जप-पुं० । जप-अच् । वेदमन्त्रादेराहुसौ, प्रसक्तुञ्ज-
रणं जपस्तन्नायनं ध्येयसम्मुखीकरणं मनेः इत्युक्ते मन्त्रादिमा-
यने च । वाच० । करजापो नन्दावनेशङ्खावर्तनीदरिप बहुफलः ।
उक्तं च-"करञ्जावसे पंच, मंगला साहुपदिमसजाप । शुचं वा-
रा ञ्जावसुत्, सुखंति तं नो पिसायाई ॥ " इत्यनादिकष्टे तु
विपरीतशङ्खावर्तनीनाऽसुतैः पदैर्वा विपरीतनमस्कारं लक्षादि
जपेत् । सद्यः क्लेशनाशकः स्यात् । यद्यपि मुख्यवृत्त्या निजरापे
एव सम्बन्धशून्यं गणनमस्मिन् तथापि तत्तद्व्यसन्नकराभाव-
सामग्रीवशेनेहिकाद्यर्थमपि स्मरणं कर्त्वाविशुद्धिकारीति शास्त्रे
उपादिष्टं दृश्यते । यतो योगशास्त्र-" पीतं स्वस्मंऽकृणं वरुषं,
शोभनं यिदुमम्रम् । कृष्णं विदेयने ध्यायेत्, कर्मघाने शाशि-
प्रमथ ॥ १ ॥ " इति । करजापाद्यशक्तस्तु रत्नवटाङ्गादिजप
मात्रया स्वहृदयसमभोगेस्थया परिधानबद्धकरादावन्नगन्त्वा
मर्बेनुसङ्गनादिवाधना जपेत् ।

यतः-

५ अनुकृत्येण यज्जतं, यज्जतं मेदल्लुने ।
स्वप्राचिसेन यज्जतं, तत्रायोऽप्यपकलं भवेत् ॥१॥
संकुल्लाकिज्जेने जययं, सशुभान् सौनवन् सुजः ।
मौनजान् मानसः अंशे, जापः श्वायवः परः परः ॥ २ ॥

श्रीपादसिस्तुत्तरकृतप्रतिष्ठापकतावप्युक्तम्-जापः त्रिविधो मा-
नसोपांशुभाध्यन्नेत्याह । तत्र मानसो मनोभाववृत्तिनिवृत्तः ।
स्वसंवेद्यः । उपांशुस्तु परैरध्ययानोऽन्तःसंज्ञकरूपः । यस्तु
परैः श्रूयत स भाष्यः । अथं यथाकाममुक्तमन्त्रभाष्यसिक्तु
शान्तिपुष्टयजिच्चारिक्पास्तु निशोरजः । मानसस्य यल्लसज-
त्वात् । भाष्यस्याधमसिक्तिकल्लत्वात् । उपांशोः साधारणत्वा-
दिति । य० २ अधि० ।

यव-पुं० । शु-अच्-स्वनामक्याते शुक्लधान्येदे "वसन्ते स-
वैशस्यानां जायते पत्रशाननम् । मोदमानाश्च तिष्ठन्ति, यथाः
कानिशशालिनः ॥२॥ " वाच० । ज० । यथा हवमिया इति ।
ज० २ वक्त्र० । श्रोत्रधियेदे, प्रब० १ पद् । आवा० । यवैरङ्गुष्ठम
ध्यर्धोर्धिकाश्चार्थातिविभूत्यः । शुक्लपक्वं तथा जन्म, हकिवा-
ङ्गुष्ठमैश्व तैः ॥ कल्प० १ लक्ष । यूकाएकमिते परिमाणं जे
च । "परमाणु नसंख्यु, रदरेणु अणवश्च वास्तस्स ॥ लिक्कवा
ज्वा य यवा, अचणुविषाद्विया कमसो ॥१॥ " स्या० उ ग० ।
उयो० । मे० । प्रब० ।

यापि-या पिच् । सापञ्जवः ॥ ८ ॥ ४० ॥ इति प्राकृतसूत्रे-
ण यातेपर्यन्तस्य 'अव' इत्यादेशो वा भवति । 'अवह आवह' ।
प्रा० ४ पाद ।

जव-जव-देशी-जवाहुरे, दे० ना० ३ धर्म ।

जवजव-यवयव-पुं० । यवाविशेष, म० ६ श० ६ उ० । वृ० । जं०
स्थान० । आवा० ।

जवयं-देशी-इलाशिक्षावाय, दे० ना० ३ धर्म ।

जवण-जवन-पुं० । बेगे, आ० प्र० । शीमे, जवनशब्दः शीमेध्वनः । प्र० १५ श० १ उ० । बेगवति शीमेगे घांटके, बाच० । परमेन्द्रबेगपरिणामोपेता जवनाः । आ० प्र० प्र० ।

यवन-पुं० । मेरुज्जातिभेदे, सू० प्र० २० पाहु० । प्रव० । सूच० । बेराभेदे, नईशब्दे जने च । बेगे, अधिकवेगशब्दश्चे गोधूमे, गजेरुधूमे, तुल्यकजागे, चवानिशतस्य तत्पुत्रस्य तुवंसोवर्षे जातिभेदे च । वेगवति, त्रि० । बाच० ।

यापन-न० । संघममारोह्वादिदेहपातने, "यवणछया समुपायं च निघं" संघममारोहादिदेहपातनाय । दश० ६ अ० ३ उ० । "जवणछयं निलेखय मण्डु" यापनार्थं शरीरनिवाहाराद्यभि-ति । उच्य० ८ अ० ।

जवणहीव-यवनद्वीप-पुं० । यवनानां निवाससूते द्वीपभेदे, आ० सू० १ अ० ।

जवण-यापना-स्त्री० । शरीरनिवाहे, उच्य० ८ अ० । यापनाऽपि द्विविधा-रूपवतो भावतश्च । द्वयनः शरीराकाङ्क्षादिसदौषधैः कायस्य समाहितत्वात् । प्रायतश्च इन्द्रियसोऽह्मिषोपसास्त-र्येन शरीरस्य समाहितत्वम् । प्रव० २ द्वा० । भाव० ।

जवणायिष्या-यवनानिका-स्त्री० । आह्वया निषेलेक्यविधान-भेदे, प्रज्ञा० १ पाद ।

जवणालिष्या-यवनासिका-स्त्री० । कन्याचोलेके, आ० प्र० प्र० । यवनासिको नाम कन्याचोलेकः । स च मरुमरुह्वादिप्र-सिद्धः अरण्यकक्षेत्रेण कन्यापरिधायनेन सह भेजितो जवति-लेन परिधानं न क्ववति कन्यानां चैव मलकप्रदेशेन प्रकृत्यने अत एवावसूक्तैः सरकञ्चुक इति व्यपदिश्यते । तथा च जा-पयद्वन्द्वं "जवनासिको षि भणियो, तुम्भे सरकञ्चुओ कुमारी-ए" आ० प्र० प्र० । विद्ये० । प्रज्ञा० । न० ।

जवणाली यवनाली-स्त्री० । यस्यां नासिकायां यथा उच्यन्ते । तस्वाह, "जवणाली काम जाए लालीए जथा उच्यन्ते तस्वा-ह वाचिञ्जति सा जवणाली भयणति" आ० सू० १ अ० ।

जवणिज-यापनीय-त्रि० । संशये, "जसा ते भंत ! जवणिजं अस्वाभाहं फासुपावहारं" (जवणिजं ति) यापनीयं मोहा-ध्वनि गच्छतां प्रयाञ्जक इन्द्रियादिवह्यताकपो धर्मः । म० १ श० १० अ० ।

जवणिजे ऋषिदे एणणै । तं जहा-इंदियजवणिजे य णोइंदियजवणिजे य । मे किं तं इंदियजवणिजे ? इंदियजवणिजे, जे इमे सोइंदियपरिखिंदिययाणिंदियमि-स्मिन्दियफासिंदियाइं गिकवहयाइं वासे वट्ठेति, सेत्तं इंदि-यजवणिजे । से किं तं णोइंदियजवणिजे ? । णो इं-दियजवणिजे जं मे कोइमाणयासोजा वाञ्छिण्णा णो-वदीरौत । मेत्तं णोइंदियजवणिजे । सेत्तं जवणिजे ।

(इंदियजवणिजे ति) इन्द्रियविषयं यापनीयं वह्यत्वमिन्द्रि-यापनीयम् । एवं नोइन्द्रिययापनीयं नवदं मोहाध्वस्य मिश्र-वह्यतादिन्द्रियैर्मिथाः । सहायत्वाच्च इन्द्रियाणां सहचरि-त्वा नोइन्द्रियाः कथायाः । अ० ३ अर्ध० । ज्ञा० । प्रा० ।

जवणिया-जवनिका-स्त्री० । जवन्यस्यां जू-व्युद स्यात् क्व अत इत्यम् । आच्छादक (परदा) पदे, वाच० ।

यवनिका-स्त्री० । युवत्यस्यां पुं० । व्युद क्विप क्व अत इत्यम् । यवनिकायास्, वाच० । " यस्मिन्परिषं जवणियं अच्चावेइ-सा " । आच्यन्तरिकीमास्थानशास्त्रं अच्यन्तरमागर्वातेनौ यवनिकां काकलदम् " अच्छावेइ षि " श्रायनां कारयतीति । ज्ञा० १ पु० १ अ० । विद्ये० ।

जवण-जवाण-न० । व्यञ्जनेभेदे, सू० प्र० २० पाहु० । आ० ।

जवणायिष्य-यवणायिष्य-न० यथोक्ते, "जवणायिष्यं अयेषं" संस० नि० ॥

जवणज-यवणध्व-त्रि० । यवण्येव प्रथं प्रत्ययानो यव्य विपु-लत्वसाधर्म्यात् तद्यवणध्वम् । यवाकारे, प्र० २५ श० ३ उ० । क० प्र० । आह्वानियुक्ताभिः परिमिते प्रमाणभेदे च । न० । प्रव० २५५ द्वा० । ज्यो० । न० । यवाकृतितमस्य बस्य । आन्त्यायमभे-दे, प्रथमदिनादापञ्चदशदिनेमेकप्रासवृत्त्या तदुत्तरं च प्राप-ञ्चदशदिने क्रमेणैकप्रासदास्या मामसाधे ज्ञाने, तस्य प्रथ-मदिनसानीं हि बहुवप्रासवत्येन यवमध्यतुल्यत्वम् । वाच० ।

जवणजुचंदपनिमा-यवणध्वचन्द्रप्रतिमा-स्त्री० । यवण्येव मध्वं यस्याः सा यवमध्या चन्द्र इव कला वृद्धिदिग्भ्यां या प्रातिमा सा चन्द्रप्रतिमिति यवमध्यचन्द्रप्रतिमा । स्या० ३ टा० ३ अ० । प्रातिमाभेदे, "उवमा ज्वेण चेट्टेण वा वि जवमज्जमध्वपनि,मा-ए"-जवमध्यचन्द्रप्रतिमायाम्, यथेनोपमाचन्द्रेण च यवस्य च मध्यं यस्याः सा यवमध्या चन्द्राकारा प्रातिमा चन्द्रप्रतिमिति व्युत्पत्तेः । स्य० ३ उ० । शुक्रप्रतिपदि एक कवलज्जमवह्वय ततः प्रतिदिने कवलवृद्ध्या पञ्चदश पूर्णमास्याम्, कृष्णमासांश्च पञ्चदश शुक्ला प्रतिदिनेमेकहास्या अमावस्यायामेकमेष यस्यां छंदे सा यवमध्या चन्द्रप्रतिमिति । स्या० २ टा० ३ अ० ।

जवणभ्मा-यवणध्व-स्त्री० । प्रातिमाभेदे, यवमध्या या यववर्द्धय कवलदिगिरिनाछन्तयोर्हीना मध्ये च वृद्धेति । स्या० ३ टा० ३ अ० ।

जवरज-देवी-जवाकुं, दे० ना० ३ अ० ।

जवराज-यवराज-पुं० । मलिननरेकसुते स्वनामभयते राज-नि, (६०)

कः पुनयैव इति ? । आह-

यवराजदीहृष्ट-सचिवां पुत्रो य गद्वेनो तम् ।
पुत्रा अहोक्षिया ग-हेमण वृदा अगमिष्यम् ।
पव्वययां च नरिंदे, पुणारागममर्कसि चेदाण ।
जव पत्थ णं स्वरम्म उ, उवरम्मए परममालाए ॥

यथा नाम राजा तस्य दीर्घपुत्रः सचिवः, गर्दभश्च पुत्रः, दुहि-ता अहोक्षिका, सा च गर्दभेन तीव्रारागधुपपन्नेन अगमं भूमि-पुटे विषयसेवायै क्षिता । तच्च हान्त्वा वैराग्येच्छराङ्गिनमसो नरेन्द्रस्य प्रयत्नेन पुत्रस्वेहाह तस्यां क्षयिन्त्यां पुनः पुनरागमनम् अन्वयात् च-चेदपुत्राणाम् अमोक्षिकया श्रीउने अरस्य यवप्राथ-ने नतश्चोपाश्रयं पुत्रयः कुम्भकारस्तस्य शाश्वतात्मसत्प्रायः । आवाधः पुनरयम् " अज्जोवी नगरी तथ्य अनिलसुओ यथा नाम राया, तस्य पुत्रो गद्वेनो नाम सुवराया, तस्य पुत्रा गद्वेस्य

सुखरथो भवती अनीलियायाम् । सा य अनीलकवची । तस्स वि सुखरथा र्थादुक्तो भवत्येव । ताहे सो जुवराया तं अनीलि-
 तं जगंयो पालिसा अनीलकवची । कुम्भली भवति । अमन्थण पु-
 च्छिक्को निरुद्धे सिद्धं अमन्थेण भवति—सागरियं मविस्स-
 ति । ताया पुणा उज्जेयि पनि । अथवा, सो उज्जेणीय अदूर-
 कामंतं जवकेत्तं तस्स समीये वीसमति । तं च जवकेत्तं
 यथा जेतपालो रक्कति । इको य एगो गह्णो तं जवकेत्तं
 थरिद्धं इच्छति । ताहे तेण जेतपालेण सो गह्णो भवति—
 “आधावसी पचावसी, ममं चावि निरिक्कसी । क्विक्कतांते मया
 भावो, जं पथंलि गह्णा ! ॥१॥” अयं भाष्यात्मगतः श्लोकः
 कदाचनसाम्पदन-तर्हं स्वाभाव्यते । एवमुत्तरावपि श्लोकी ।
 “ तेण साहुणा सो सिल्लोगो गदिओ । तस्य य चेन्नकपा-
 णि रमेत्ति अनीलियाय उंदाहयाय ति मणियं होइ सा
 य तस्सि रमेतायं अनीलिया नत्ता बिल्ले पदिवा । पच्छा
 ङाणि चेन्नकपाणि इमं तंसां य अमंति, तं अनीलियं न पा-
 कंति । पच्छा एयेण चेन्नकवणं नं बिल्ले पालिसाणं यं जा
 एथ न दासंति सा तुणं एयमि विलमि पदिवा ताहे
 तेणु भवति—“ इको मया इयथे वि गदिओ नं दासंति । अ-
 ह्मयं वियायामि, अगरे वुट्ठा अनीलिया ॥२॥” सो वि णेणं लि-
 ङ्गो पदिओ । पच्छा तेण साहुणा उज्जेयि पालिसा कुं-
 भकपासाहाए उवस्सए गह्णो सो य दाहपुटो भवको
 तेणं जाव साहुणा राथेण वि गदिओ ताहे अमन्थो थिते-
 ति—कहं एयस्स थेरं निरजपमिच्छ काओ गह्णं रायं भ-
 णति—एस्स परीसहपराजिओ रंजं पेण्डुकांमो जति न पलि-
 थसि पेण्डहं से उवस्सए आउट्ठाणं तेणं अमन्थेणं पुचं
 चव ताणि आउट्ठाणि तमि उवस्सए भूमियाणि पालि-
 थावणभिमिच्छं रत्ताः दिट्ठाणि पलिज्जउ तोए अ । कुजकरसा-
 ङाय उंउरो बुक्किओ उसरति जएणं ताहे तेणं कुंभकारेणं भ-
 थति—“सुकुमालो ! नह्णग, रंति दिट्ठयसोणग । जयं ते मथि
 मंमूला, दाहुपुटो न जयं” ॥३॥ मो वि श्लेण सिल्लोगो गदिओ ।
 सो सा राया तं पिसरं मरेडकामो र्हं मग्गइ पयासेउ उहा-
 हो होदिस्सि काओ अमन्थेण ममं रंति फरह्णालं अण्णीणी अ-
 च्छति । तस्य तेण साहुणा पदिओ पदमो बिल्लोगो—“आधाव-
 सी पचावसी, ममं चावि शिक्कसी । क्विक्कतांते मया जावो,
 जं पथेयि गह्णा” ॥१॥ रत्ता नाथं चंति जामो पुचं अतिसेसी
 एस्स मंमूला, ताओ वित्तो पदिओ—“इको मया इको मया, म-
 ग्गिउजती थ दाहइ । अहमयं बिजायामि अगरे वुट्ठा अनीलि-
 या ॥२॥” तं पि णेणं परिगयं अह्णाममं एतेण तमो ततितो
 पदिओ—“सुकुमालो ! नह्णग, रंति दिट्ठयसीणग । मयं ते थ-
 णि मंमूला, दाहुपुटो न जयं” ॥३॥ ताहे जायति एस्स अमन्थो-
 ममं चव मरेडकामो काओ ममं पितरो ताहे आसंते भोए परि-
 व्हात्ता पुणो ते चव पेच्छति—एस्स अमन्थो मम मरेडका-
 मंणं उंउत्तं करेति । ताहे राया अमन्थस्स सीसं कुंभं साहु-
 स्स उचंयंते चवयं कहेति—आमे व ” । अथ श्लोकत्रयस्या-
 रत्तायो—आरंभत् आरंभुत्थेन वा जावसि प्रकरेण वृष्टतां चाव-
 छि ममथि च विरीहसे, अंकिं त्वा मया भावो अनिद्रावो यथा

वधधाम्यविरित्तुं प्रायंयति भो गहंज । द्वितीयापहजे यवनामानं
 राजानं मारयित्तुं भो गर्हंमनुपतं । प्रायंयतीति प्रथमश्लोकः ॥१॥
 इतो गता २ श्रुत्यमाणा न इहयते अहमन्तद्विजानामि अगरे
 भूमियुद्धे मनायां चाकिंसा अनीलिका उंदीयका सुयतिदु-
 दिता, वा द्वितीयश्लोकः । एष कथेय राहस्यमरसौकुमार्यंज-
 वात् सुकुमारकः । श्यामन्वणं (अहलग्नि सि) जटाकृतेः रात्रौ
 दिपटनशालः । मूषकस्य दिवा मानुषामलोकनचचित्ततया ।
 राहस्युत्तु वीरचर्याया रात्रौ पर्यटनशीलत्वात् । जयं ते तव नास्ति
 मन्मूलात् भविष्यति । किन्तु दीपेपुष्पात् एकव सर्पांश्च अप-
 रथ अमात्यात् । (ते) तत्र भवमिति । तृतीयश्लोकः ।
 ततः स राजविधिंमन्वयति—

सिक्खियवन् मण्येणं, अवि वारिसत्तारिं ।
 पेच्छ मुद्दसिल्लोवेहिं, भांयिं परिरत्तियं ॥

शिक्षितव्यं मनुष्येण अपि यादृत्तात्तद्यम । इयं बुधैरेपि
 श्लोकै—अविं परिरक्षितम् ॥ १ ॥

तथा—

पुन्वविराहियसचिचे, सामत्यणरसिक्कामो शुणना ।
 नभम्मि सचिवयायण—स्वामणमयं गुरुसगासे ॥

पूर्वं विरहितो यः सचिवस्तस्य राज्ञा सह (सामत्यणं)
 पर्यालोचनं तनस्तयोः रात्रौ तन्नागमस्तस्य च राजवैस्त-
 दानीं पूर्वपठितश्लोकत्रयस्य शुणना, ततो ज्ञानोऽस्त्वहं
 नूनमगिदायज्ञानी मदीयः पिता कुनो वैष महात्मा पद-
 मान्तप्रवृत्तपक्षशीलयेष राज्यं परिव्रज्य भूचस्तदङ्गीकारं
 कुरुते, तदेष सचिवोऽप्यव्याप्तस्य कूटरचनाप्रपञ्च इति
 परिभाष्य लोच्यव्याप्तं कृत्वा स्वपितुः क्षामनं कृतवान् ।
 तनस्तस्य राज्ञेयः अहो भगवन्तो मामनेकयो भण—
 ग्नि स्म । आधावांदांध्यं स्वं परमहमात्मवैरिक्तया नापठिं
 थदि मामेष्टानामपि सुश्रुश्लोकानां पठितानामोहयं फलमा-
 धिरभूत् किं पुनः सर्वेकोपह्नुनस्य मयंभयतीति विचिन्व
 गुरुसकासो गमनं, ततो मिथ्यावृत्तयं दत्त्वा सस्यकृ पठितुं
 जग्न इति । श्लो १ इ ७० ।

जव्व—जवर—न० । “हरिकोदौ लः” ॥ ८१ । १५४ ॥ इति श्लेषे
 रस्य ङः । प्रा० २ पाद । इदरे, स्था० ।

जववारप—यववारक—पुं० । शरावादिरोपिते यवाकुरे, “जववा-
 रयवणयससिथगदि महारम्मं” पञ्जा० ८ विव० । च० ।

जवस—यवस—न० । यु—असस्य घासे, तुये च । घाच० । गो-
 भूमादिघान्थे, “जवसायि वा” यवसं गोभूमादिघान्थामिति ।
 आवा० २ कु ३ अ० २ उ० ।

जवसाग—यवसाक—पुं० । यवस्य शाके, “जवसागरत्तनाञ्चं क-
 रिमुच्छन्ने च कथियं होइ” संस० नि० ।

जवा—जवा—स्त्री० । वनस्पतिवशेषे, डा० १ सु० १ अ० ।

जवासय—यवासक—पुं० । वनस्पतिनेद्रे, प्रका० १ पद । स्वाथं
 कः । घाच० ।

जवासा—यवामा—स्त्री० । रत्तपुष्पं बुक्कनेद्रे, “यवासाह्णुमेइ वा”
 प्रका० १ इ ७१ । मुक्कशिमिथ्ये, घाच० ।

जवि(बु)-जविन्-घोटक, बाबु०। सु०।

जविचण-यापयितुम्-अभ०। वतयितुमित्यर्थे, व्यवस्थापयितुमित्यर्थे च। सु० १ सु० ३ सु० २ उ०।

जवोदण-यवोदक-न०। यवद्यावजजे, दश० ४ तत्त्व। पञ्चा०। कल्प०। "सीयं च खोवीरजवोदणं च"। यवोदकं यवप्रक्षालनजलम्। उ० १५ अ०। अ०।

जवोदण-यवोदन्-न०। यवजके, "आयामगं चेष जवोदणं च" यवोदन् यवभक्तम्। उ० १४ अ०।

जस-पुं०। यशस्-न०। "स्नमदामशिरो नमः" ॥ ८। १, ३३ ॥ शमश्शिरस्नमस्त्वर्जाजिनं सकारान्तं नकारान्तं च शब्दरूपं पुंसि प्रयोक्तव्यम्। इति प्राकृतसूत्रेषु प्राकृतं पुंसवम्। सं-स्वते तु नुपुंसकत्वम्। अशु-असुद-घातोः युद् च। शौर्यादिभूते स्वल्पपरपर्यायं सर्वदिग्माभिनि प्रसिक्तविद्योष, बा० ०। बहा-पराकमकृता क्यातिर्यश इति। श्या० ३ उा ४ उ। प्रश्न०। औ०। ज्ञा०। सर्वदिग्माभिनीप्रक्यातिर्यश इति। ज० १४ सु० ५ उ०। कीर्त्याय, दशा० ६ अ०। स०। आचा०। (यशः कीर्त्योर्विशेषः 'जसांकात्' शब्दे अणुपदमेव ऋष्टव्यम्) इलाघायाम्, चं० प्र० १९ पाठु०। सुत्र०। संयमे, "जहा जसो वरणो य संजमो" यशो वर्णः संयमश्चेकार्थाः। "जसां लि वा संजमो लि वा वषणो लि वा पणः" इति ङनान्तम्। श्र० १ उ०। "जसं संरक्खमणपो" बसः संरक्खामनो यशःशब्देन संयमोऽभिधीयते। दश० ५ अ० २ उ०। विनये च। "जसं संविधुं कंतिप" यशः संयमं विनयं वा संविधुः। उ० ३ अ०। स्वनामक्यातेऽनन्विनस्य प्रथमशेषे, स०। "पण्यासाऽण्णजिण्ण पडमस्य-स्सो जमो नाम" ती० ७ कट्टरं। पार्श्वनाथस्य स्वनामक्याते अगष्टमे गणधरे च। कल्प० ७ ऋणु। स०।

जसंसि (नु)-यशस्विन्-पुं०। क्यातिमति, अणुस्वारः प्राकृतत्वाद्। नि० १ वगं। ज्ञा०। म०। आचा०। यशस्विनः पराकर्म प्राप्य प्रसिक्तिं प्राप्तत्वात्। स०। इलाघाच्चिते, उ० ५ अ०। कीर्तिमति, आचा० २ सु० २ अ० २ उ०। "जससिखो चकपुड्डिवस्स" सु० १ सु० १६ अ०। "अणुत्तरं णाणधरे जुखंसी" उ० ३१ अ०। अमणस्य भगवतो महावीरस्य सिद्धार्थापनानामंथं पितरि च। आचा० ३ सु०। कल्प०।

जसकर-यशस्कर-त्रि०। यशः सर्वदिग्माभिप्रसिक्तिविशेषः। तत्कारो यशस्करः। ज्ञा० १ सु० १ अ०। सर्वदिग्धापि कीर्तिकरे, मं०। श्रा० म०। भगवतः श्रुतमन्वस्य स्वनामक्याते कोन-स्वत्वारिशासने पुत्रे, कल्प० ७ ऋणु।

जसकिञ्चि-यशःकीर्ति-स्त्री०। यशसा सर्वदिग्माभिप्रक्यातिरूपेण पराकमकृतेन वा सह कीर्तिरेकदिग्माभिनी प्रक्यातिरदानकमकृतता वा यशःकीर्तिः। यशसा हलाद्येन, कर्म० १ कर्म०। पं० सं०। यशःकीर्त्योश्चायं विशयः-कीर्तिर्दानपुण्यकला, यशः पराकमकृतम्। श्रा० म० प्र०। "अविसेसितो जसो। विसोसिता किरा" श्रा० सु० १ अ०। दानपुण्यकला कीर्तिः। पराकमकृतं यशः। श्रा० म० प्र०। बहुमन्त्रसंघट्टनिर्वाहणशौचलक्ष्यम् यशः, दानस्वाभ्या कीर्तिरिति। सु० १ सु० ६ अ०।

एकदिग्माभिनी कीर्तिः। सर्वदिग्धापकं यशः इति प्रसिक्तः। उ० १ अ०। कीर्तिरेकदिग्माभिनी प्रसिक्तः सर्वदिग्माभिनी सेव वशो यशःपर्यायवाक्यस्य। अथवा-दानपुण्यकला कीर्तिः पराकमकृतं यशः। श्या० ३ उा ३ उ०। कर्म०। भगवतः श्रुतमन्वस्य स्वनामक्यातेऽष्टदिग्धासने पुत्रे च। पुं०। कल्प० ७ ऋणु।

जसकिञ्चिणाम-यशःकीर्तिनामन्-न०। तपः शौर्येत्यादिना सनुपार्जितेन यशसा कीर्तने संशब्देन हलाद्येन यशःकीर्तिकल्पते। कर्म० १ कर्म०। यज्ञा-यशः सामान्येन श्यातेः कीर्ति-शुणोकीर्तनरूपा प्रशंसा। अथवा-सर्वदिग्माभिनी पराकमकृता वा स्वजेनाकीर्तनीयशुणना यशः परादिग्माभिनी दानपुण्यकला वा कीर्तिस्ते यद्वाद् जवनस्तदशः कीर्तिनाम। श्रुतनामकर्मभेदे, पं० सं० ३ द्वार। स०। यशःकीर्तिनामाद्वाद् यशः कीर्तिर्भवति। कर्म० १ कर्म०। प्र० ०। उ० ०। यद्वा-यवशाम्नाथस्य अजयशक्या भवति तदशः कीर्तिनामति। कर्म० ६ कर्म०। श्रा०।

जसपाड(न)-यशोवातिन्-त्रि०। यशोनाशक, "दंसलानाणवरिसं, तवविणए निच्चकाहावसा सथा। एए अथवेसिउजा, जे असघाई पवपणस्स" आचा० ३ अ०। "पुत्रं समणमुण्हिं अहिउजनेहिं जसो आसी इमेहि सेवेनेहिं ताणि उणाणं जसोघाति तणं ते जसघाता एए पवपणस्स" आचू० ३ अ०।

जसचंद-यशश्चन्द्र-पुं०। स्वनामक्याते गणनि, (म०) तथा च भवनीश्वरसूत्राद्यभयवैवस्वतिः--
"श्रीमज्जिनेहरवाचाय-शुष्पणां गुणशालानाम्।
जिननद्रमुनीन्द्राणा-मस्माकं चाहिसंविनः।
यशश्चन्द्रगणगाडि-साहाय्यात् सिद्धमाप्ता।
परित्यक्तानुकृत्यस्य, युक्तायु काविकेनः"। म० ४२ श० १ उ०।

जसजीविय-यशोजीवित-न०। जीवितनेदे, तच्च प्रगवतो बद्धमानस्वामिनः "जसकिञ्चो ष भयवतो" श्रा० म० द्वि।

जसद्-जस (श) द्-पुं०। धातुविशेष, औ०। येन चायुना शीयते। वाच०।

जसदपाय-जसदपाञ्च-न०। जसदधातुविशेषनिमित्ते पाञ्च, "जसदपायायि वा" औ०।

जसदेव-यशोदेव-पुं०। स्वनामक्याते आचार्ये, ग० ४ अ०। श्यानाङ्कुरावमयदेवसुतिः--श्रीमज्जिनबन्धाचार्यान्वत्तान्निधयोऽहंमगणसाधोत्तरसाधकस्येव विधाकिवा-प्रधानस्य साहाय्येन समधिगतम्। श्या० १ उ०। यशोदेवः पणमियागच्छे चम्भुरिशिष्यः पार्श्वकस्तुभृत्सिपिगच्छेच्छिष्टुसिप्रन्धयोः कर्ता स च विक्रमसंभव ११७६। विद्यमान आसीत् द्विनायक्य यशोदेवसुतिः प्रयत्नसाराकारकनेनेमिबन्धसूत्रेणुद्राणा प्रथमपञ्जातकसूचिनामप्रन्धकर्ता। जे० ६०।

जसधाय-यशोधिन्-न०। स्वनामक्याते श्रेष्ठे, न०।

जसजह-यशोभृ-पुं०। शुक्लवस्त्रेः शिष्ये स्वनामक्याते आचार्ये, "जातो नस्य विनेयो, सूरि यशोनदनेमिबन्धाङ्क"। ग० ४ अ०। आचार्यशय्यं भवस्य शिष्ये स्वनामक्याते आचार्ये, शि० सु० ५ उ०। "क्षत्वं भवस्स सीसो, जसयदो नाम आस युष्-

रासो" ती० १३ कव्य । "जसजङ्घं तुमिगं बंधे," शब्दं जसशिष्यं
 यशोभद्रं युक्तिं युक्तिगतं व्याख्यापत्यगोत्रं बन्धे । न० । "यदस्व
 भ्रजजसजङ्घस्य तुमिगायणसोत्सस्य धनेत्यासी बुधे धरा,
 येरे भजसं युधिष्यजद मादरसगुणे, येरे अजभद्वाहू पाईणल-
 गुणे ।" अथशोभकं स्वपदे संख्याय श्रीबीरादहनवांतवर्षैः स-
 जंगाम इति श्रीयशोभक्त्युरिरपि श्रीभक्तबाहुसंयुतविजयाक्यो
 शिष्यैः स्वपदेस्य स्वशोक्तिसंज्ञकं । क० ५० = कृण । श्रायं-
 संयुतविजयस्य मादरसगोत्रस्य शिष्ये स्वनामकथाते भाचार्ये,
 क० १० = कृण । साकेतनगरवास्तव्यस्य पुण्डरीकराजस्य स्व-
 नामकथाते युवराजे, अ० ५० = ४ म० । श्राय० । अ० १० ।
 पक्षस्य पञ्चदशसु दिवसेषु चतुर्थे दिवसे, उ० ० = ४ पाठु० ।
 जं० । अं० ५० । क० ५० । यशोभक्तान् भारतजसगोत्रान्
 निर्गतस्य उरुपाटिकगणस्य स्वनामकथाते कुलभेदे, न० ।
 क० ५० = कृण । साकेतनगरस्य पौण्डरीकरूपतेयुवराजस्य
 कथरंकरस्य स्वनामकथाते भाचार्ये, अ० १० । अ० ५०
 २ अ० । श्राय० । अ० १० ।

जसभद्रसूरि-यशोभक्तसूरि-पुं० । चोक्तप्रकरणविवरणकार-
 कं भाचार्ये, प० १६ विव० । धर्मयोगसूरिर्हि स शिष्यः स्या
 ज्ञानरहस्यनामग्रन्थस्य कर्ता । अ० ५० ।

जसमंत-यशस्वन्-त्रि० । यशस् मनुष्य मस्य वः । यशोविशिष्टे,
 चिति-यशस्वीत्यव्यय । शब्द० । भरतवर्षजने स्वनामकथाते
 कुलभेदे, पुं० । अ० ७ उ० । ती० । जं० । अ० ५० । क० १० ।
 अ० ५० । अ० १० । श्रियां ऊर्ध्वं ङीबन्तुत् तत्र उद्योति-
 श्रयास्य यथतिक्रियास्य, वनकापांस्यां च । शब्द० ।

जसमित्त-यशोमिन्-पुं० । शमुजयशोभक्तशान्तिमकदेवो-
 ष्वैत्यस्योद्धारके आचकं, ती० १ कव्य ।

जसवर्द्ध-यशोमती-स्त्री० । वर्तमानावसापिष्या द्वितीयावकव-
 र्तिनः स्मरस्य मानरि, स० । श्राव० । पृष्ठभ्रम्यापुरस्यशास
 महाशासनयोगिण्यां पहरमायायां कामिपद्यपुरस्यार्थायां ना-
 गलीमातरि, अ० ५० = ४ अ० । ती० । अ० ५० । अग्रणस्य
 प्रगवतो महाबीरस्य नपुं०यां प्रियदर्शनायाः पुत्र्याम्, अन्वा०
 ३ अ० । क० ५० । पक्षस्य तृतीयायामग्रम्याञ्च प्रयादश्यां च
 रात्रिनिधौ, अं० ५० = १० पाठु० । जं० । अ० ५० । उ० ० ।
 दशपुराणस्य शापिष्यस्य ब्राह्मणस्य दास्यां च । उ० ०
 १३ अ० । कम्पदयनगरस्य ब्राह्मणस्य स्यात्पुत्रप्रधानायां
 भार्यायां पक्षहरितपुत्र्याम्, उ० ० = १३ अ० ।

जसवंस-यशोवंश-पुं० । सूनो यशसां वंश इव पर्वप्रवाह इव
 यशोवंशः । यशसां पर्वप्रवाहमूते, "असवंसो नागहथीशु" न० ।

जसवाय-यशोवाद-पुं० । सापुत्रादे, "जसवपयं वक्षिषा"
 क० ५० = कृण ।

जसविजय-यशोविजय-पुं० । श्रांतिशक्तिविवरणग्रन्थगुणपर्या-
 यभाषाविवरणश्रांतिशब्दकमतिमाशुतकमनोपदेशविधिवर्यादि-
 कारके भाचार्ये, क० ५० = १४ अ० ५० ।

श्रांतिशक्तिवृत्तौ नयविजयवर्णकमधिकृत्य—
 " यशोविजयनाम्ना त-भरव्यामजसेविना ।
 श्रांतिशक्तिनाम्निवृत्ति-शब्दे तत्सार्धेर्द्विपिका(६) । अ० ३३ अ० ।
 ३५६

श्रांतिशक्तमहक-मुवाच भीमघशोविजयः ॥ १ ॥ अष्ट०
 ३३ अष्ट० ।

प्रतिमाशुते नयविजयमधिकृत्य—
 " तदीयचरणाम्बुजभरणविष्कुरन्दारती-
 प्रसादसुप्रीक्षितप्रशशाङ्कराशोभ्ये ।
 जिनागमबिंबकने शिवसुखादिनां भयेसे,
 यशोविजयवाचकेरयमकारि तत्त्वभ्रमः ॥ १६ ॥
 पूर्वं न्यायविशारदस्यार्थकं कार्यां प्रदं सुधै—
 श्यायाचार्यपदं ततः कृतशतग्रन्थस्य यस्यापित्तम् ।
 भव्यप्रार्थनयाऽनयादिविजयमार्गोत्तमानां शिष्यः,
 सोऽयं तत्त्वमिदं यशोविजय इत्याख्याभूद्वाक्यात्तान् ॥ १७ ॥"
 प्रति० ।

मनोपदेशशुक्ली-
 " गच्छे श्रीविजयादिदेवसुगुरोः स्वपुत्रैर्गुणानां गणैः,
 प्रीक्षि प्रीक्षितधानि जीतविजयमार्गः पगमेवदः ।
 तस्मातीक्यभूतां नयादिविजयमार्गोत्तमानां शिव-
 स्तां किंविदं यशोविजय इत्याख्याभूद्वाक्यात्तान् ॥ १८ ॥"
 नव० ।

"नकप्रमाणनयमुक्त्वयिविबनेन,
 प्रोद्गृधितान्दिममुनिमुत्तकवित्तियाः ।
 अकपशोविजयवाचकराजमुक्त्वाः,
 अन्धेऽथ मय्युपकृतिं परिशोधयतः ॥" अं० ४ अ० ५ अ० ६ अ० ७ अ० ८ अ० ९ अ० १० अ० ११ अ० १२ अ० १३ अ० १४ अ० १५ अ० १६ अ० १७ अ० १८ अ० १९ अ० २० अ० २१ अ० २२ अ० २३ अ० २४ अ० २५ अ० २६ अ० २७ अ० २८ अ० २९ अ० ३० अ० ३१ अ० ३२ अ० ३३ अ० ३४ अ० ३५ अ० ३६ अ० ३७ अ० ३८ अ० ३९ अ० ४० अ० ४१ अ० ४२ अ० ४३ अ० ४४ अ० ४५ अ० ४६ अ० ४७ अ० ४८ अ० ४९ अ० ५० अ० ५१ अ० ५२ अ० ५३ अ० ५४ अ० ५५ अ० ५६ अ० ५७ अ० ५८ अ० ५९ अ० ६० अ० ६१ अ० ६२ अ० ६३ अ० ६४ अ० ६५ अ० ६६ अ० ६७ अ० ६८ अ० ६९ अ० ७० अ० ७१ अ० ७२ अ० ७३ अ० ७४ अ० ७५ अ० ७६ अ० ७७ अ० ७८ अ० ७९ अ० ८० अ० ८१ अ० ८२ अ० ८३ अ० ८४ अ० ८५ अ० ८६ अ० ८७ अ० ८८ अ० ८९ अ० ९० अ० ९१ अ० ९२ अ० ९३ अ० ९४ अ० ९५ अ० ९६ अ० ९७ अ० ९८ अ० ९९ अ० १०० अ० १०१ अ० १०२ अ० १०३ अ० १०४ अ० १०५ अ० १०६ अ० १०७ अ० १०८ अ० १०९ अ० ११० अ० १११ अ० ११२ अ० ११३ अ० ११४ अ० ११५ अ० ११६ अ० ११७ अ० ११८ अ० ११९ अ० १२० अ० १२१ अ० १२२ अ० १२३ अ० १२४ अ० १२५ अ० १२६ अ० १२७ अ० १२८ अ० १२९ अ० १३० अ० १३१ अ० १३२ अ० १३३ अ० १३४ अ० १३५ अ० १३६ अ० १३७ अ० १३८ अ० १३९ अ० १४० अ० १४१ अ० १४२ अ० १४३ अ० १४४ अ० १४५ अ० १४६ अ० १४७ अ० १४८ अ० १४९ अ० १५० अ० १५१ अ० १५२ अ० १५३ अ० १५४ अ० १५५ अ० १५६ अ० १५७ अ० १५८ अ० १५९ अ० १६० अ० १६१ अ० १६२ अ० १६३ अ० १६४ अ० १६५ अ० १६६ अ० १६७ अ० १६८ अ० १६९ अ० १७० अ० १७१ अ० १७२ अ० १७३ अ० १७४ अ० १७५ अ० १७६ अ० १७७ अ० १७८ अ० १७९ अ० १८० अ० १८१ अ० १८२ अ० १८३ अ० १८४ अ० १८५ अ० १८६ अ० १८७ अ० १८८ अ० १८९ अ० १९० अ० १९१ अ० १९२ अ० १९३ अ० १९४ अ० १९५ अ० १९६ अ० १९७ अ० १९८ अ० १९९ अ० २०० अ० २०१ अ० २०२ अ० २०३ अ० २०४ अ० २०५ अ० २०६ अ० २०७ अ० २०८ अ० २०९ अ० २१० अ० २११ अ० २१२ अ० २१३ अ० २१४ अ० २१५ अ० २१६ अ० २१७ अ० २१८ अ० २१९ अ० २२० अ० २२१ अ० २२२ अ० २२३ अ० २२४ अ० २२५ अ० २२६ अ० २२७ अ० २२८ अ० २२९ अ० २३० अ० २३१ अ० २३२ अ० २३३ अ० २३४ अ० २३५ अ० २३६ अ० २३७ अ० २३८ अ० २३९ अ० २४० अ० २४१ अ० २४२ अ० २४३ अ० २४४ अ० २४५ अ० २४६ अ० २४७ अ० २४८ अ० २४९ अ० २५० अ० २५१ अ० २५२ अ० २५३ अ० २५४ अ० २५५ अ० २५६ अ० २५७ अ० २५८ अ० २५९ अ० २६० अ० २६१ अ० २६२ अ० २६३ अ० २६४ अ० २६५ अ० २६६ अ० २६७ अ० २६८ अ० २६९ अ० २७० अ० २७१ अ० २७२ अ० २७३ अ० २७४ अ० २७५ अ० २७६ अ० २७७ अ० २७८ अ० २७९ अ० २८० अ० २८१ अ० २८२ अ० २८३ अ० २८४ अ० २८५ अ० २८६ अ० २८७ अ० २८८ अ० २८९ अ० २९० अ० २९१ अ० २९२ अ० २९३ अ० २९४ अ० २९५ अ० २९६ अ० २९७ अ० २९८ अ० २९९ अ० ३०० अ० ३०१ अ० ३०२ अ० ३०३ अ० ३०४ अ० ३०५ अ० ३०६ अ० ३०७ अ० ३०८ अ० ३०९ अ० ३१० अ० ३११ अ० ३१२ अ० ३१३ अ० ३१४ अ० ३१५ अ० ३१६ अ० ३१७ अ० ३१८ अ० ३१९ अ० ३२० अ० ३२१ अ० ३२२ अ० ३२३ अ० ३२४ अ० ३२५ अ० ३२६ अ० ३२७ अ० ३२८ अ० ३२९ अ० ३३० अ० ३३१ अ० ३३२ अ० ३३३ अ० ३३४ अ० ३३५ अ० ३३६ अ० ३३७ अ० ३३८ अ० ३३९ अ० ३४० अ० ३४१ अ० ३४२ अ० ३४३ अ० ३४४ अ० ३४५ अ० ३४६ अ० ३४७ अ० ३४८ अ० ३४९ अ० ३५० अ० ३५१ अ० ३५२ अ० ३५३ अ० ३५४ अ० ३५५ अ० ३५६ अ० ३५७ अ० ३५८ अ० ३५९ अ० ३६० अ० ३६१ अ० ३६२ अ० ३६३ अ० ३६४ अ० ३६५ अ० ३६६ अ० ३६७ अ० ३६८ अ० ३६९ अ० ३७० अ० ३७१ अ० ३७२ अ० ३७३ अ० ३७४ अ० ३७५ अ० ३७६ अ० ३७७ अ० ३७८ अ० ३७९ अ० ३८० अ० ३८१ अ० ३८२ अ० ३८३ अ० ३८४ अ० ३८५ अ० ३८६ अ० ३८७ अ० ३८८ अ० ३८९ अ० ३९० अ० ३९१ अ० ३९२ अ० ३९३ अ० ३९४ अ० ३९५ अ० ३९६ अ० ३९७ अ० ३९८ अ० ३९९ अ० ४०० अ० ४०१ अ० ४०२ अ० ४०३ अ० ४०४ अ० ४०५ अ० ४०६ अ० ४०७ अ० ४०८ अ० ४०९ अ० ४१० अ० ४११ अ० ४१२ अ० ४१३ अ० ४१४ अ० ४१५ अ० ४१६ अ० ४१७ अ० ४१८ अ० ४१९ अ० ४२० अ० ४२१ अ० ४२२ अ० ४२३ अ० ४२४ अ० ४२५ अ० ४२६ अ० ४२७ अ० ४२८ अ० ४२९ अ० ४३० अ० ४३१ अ० ४३२ अ० ४३३ अ० ४३४ अ० ४३५ अ० ४३६ अ० ४३७ अ० ४३८ अ० ४३९ अ० ४४० अ० ४४१ अ० ४४२ अ० ४४३ अ० ४४४ अ० ४४५ अ० ४४६ अ० ४४७ अ० ४४८ अ० ४४९ अ० ४५० अ० ४५१ अ० ४५२ अ० ४५३ अ० ४५४ अ० ४५५ अ० ४५६ अ० ४५७ अ० ४५८ अ० ४५९ अ० ४६० अ० ४६१ अ० ४६२ अ० ४६३ अ० ४६४ अ० ४६५ अ० ४६६ अ० ४६७ अ० ४६८ अ० ४६९ अ० ४७० अ० ४७१ अ० ४७२ अ० ४७३ अ० ४७४ अ० ४७५ अ० ४७६ अ० ४७७ अ० ४७८ अ० ४७९ अ० ४८० अ० ४८१ अ० ४८२ अ० ४८३ अ० ४८४ अ० ४८५ अ० ४८६ अ० ४८७ अ० ४८८ अ० ४८९ अ० ४९० अ० ४९१ अ० ४९२ अ० ४९३ अ० ४९४ अ० ४९५ अ० ४९६ अ० ४९७ अ० ४९८ अ० ४९९ अ० ५०० अ० ५०१ अ० ५०२ अ० ५०३ अ० ५०४ अ० ५०५ अ० ५०६ अ० ५०७ अ० ५०८ अ० ५०९ अ० ५१० अ० ५११ अ० ५१२ अ० ५१३ अ० ५१४ अ० ५१५ अ० ५१६ अ० ५१७ अ० ५१८ अ० ५१९ अ० ५२० अ० ५२१ अ० ५२२ अ० ५२३ अ० ५२४ अ० ५२५ अ० ५२६ अ० ५२७ अ० ५२८ अ० ५२९ अ० ५३० अ० ५३१ अ० ५३२ अ० ५३३ अ० ५३४ अ० ५३५ अ० ५३६ अ० ५३७ अ० ५३८ अ० ५३९ अ० ५४० अ० ५४१ अ० ५४२ अ० ५४३ अ० ५४४ अ० ५४५ अ० ५४६ अ० ५४७ अ० ५४८ अ० ५४९ अ० ५५० अ० ५५१ अ० ५५२ अ० ५५३ अ० ५५४ अ० ५५५ अ० ५५६ अ० ५५७ अ० ५५८ अ० ५५९ अ० ५६० अ० ५६१ अ० ५६२ अ० ५६३ अ० ५६४ अ० ५६५ अ० ५६६ अ० ५६७ अ० ५६८ अ० ५६९ अ० ५७० अ० ५७१ अ० ५७२ अ० ५७३ अ० ५७४ अ० ५७५ अ० ५७६ अ० ५७७ अ० ५७८ अ० ५७९ अ० ५८० अ० ५८१ अ० ५८२ अ० ५८३ अ० ५८४ अ० ५८५ अ० ५८६ अ० ५८७ अ० ५८८ अ० ५८९ अ० ५९० अ० ५९१ अ० ५९२ अ० ५९३ अ० ५९४ अ० ५९५ अ० ५९६ अ० ५९७ अ० ५९८ अ० ५९९ अ० ६०० अ० ६०१ अ० ६०२ अ० ६०३ अ० ६०४ अ० ६०५ अ० ६०६ अ० ६०७ अ० ६०८ अ० ६०९ अ० ६१० अ० ६११ अ० ६१२ अ० ६१३ अ० ६१४ अ० ६१५ अ० ६१६ अ० ६१७ अ० ६१८ अ० ६१९ अ० ६२० अ० ६२१ अ० ६२२ अ० ६२३ अ० ६२४ अ० ६२५ अ० ६२६ अ० ६२७ अ० ६२८ अ० ६२९ अ० ६३० अ० ६३१ अ० ६३२ अ० ६३३ अ० ६३४ अ० ६३५ अ० ६३६ अ० ६३७ अ० ६३८ अ० ६३९ अ० ६४० अ० ६४१ अ० ६४२ अ० ६४३ अ० ६४४ अ० ६४५ अ० ६४६ अ० ६४७ अ० ६४८ अ० ६४९ अ० ६५० अ० ६५१ अ० ६५२ अ० ६५३ अ० ६५४ अ० ६५५ अ० ६५६ अ० ६५७ अ० ६५८ अ० ६५९ अ० ६६० अ० ६६१ अ० ६६२ अ० ६६३ अ० ६६४ अ० ६६५ अ० ६६६ अ० ६६७ अ० ६६८ अ० ६६९ अ० ६७० अ० ६७१ अ० ६७२ अ० ६७३ अ० ६७४ अ० ६७५ अ० ६७६ अ० ६७७ अ० ६७८ अ० ६७९ अ० ६८० अ० ६८१ अ० ६८२ अ० ६८३ अ० ६८४ अ० ६८५ अ० ६८६ अ० ६८७ अ० ६८८ अ० ६८९ अ० ६९० अ० ६९१ अ० ६९२ अ० ६९३ अ० ६९४ अ० ६९५ अ० ६९६ अ० ६९७ अ० ६९८ अ० ६९९ अ० ७०० अ० ७०१ अ० ७०२ अ० ७०३ अ० ७०४ अ० ७०५ अ० ७०६ अ० ७०७ अ० ७०८ अ० ७०९ अ० ७१० अ० ७११ अ० ७१२ अ० ७१३ अ० ७१४ अ० ७१५ अ० ७१६ अ० ७१७ अ० ७१८ अ० ७१९ अ० ७२० अ० ७२१ अ० ७२२ अ० ७२३ अ० ७२४ अ० ७२५ अ० ७२६ अ० ७२७ अ० ७२८ अ० ७२९ अ० ७३० अ० ७३१ अ० ७३२ अ० ७३३ अ० ७३४ अ० ७३५ अ० ७३६ अ० ७३७ अ० ७३८ अ० ७३९ अ० ७४० अ० ७४१ अ० ७४२ अ० ७४३ अ० ७४४ अ० ७४५ अ० ७४६ अ० ७४७ अ० ७४८ अ० ७४९ अ० ७५० अ० ७५१ अ० ७५२ अ० ७५३ अ० ७५४ अ० ७५५ अ० ७५६ अ० ७५७ अ० ७५८ अ० ७५९ अ० ७६० अ० ७६१ अ० ७६२ अ० ७६३ अ० ७६४ अ० ७६५ अ० ७६६ अ० ७६७ अ० ७६८ अ० ७६९ अ० ७७० अ० ७७१ अ० ७७२ अ० ७७३ अ० ७७४ अ० ७७५ अ० ७७६ अ० ७७७ अ० ७७८ अ० ७७९ अ० ७८० अ० ७८१ अ० ७८२ अ० ७८३ अ० ७८४ अ० ७८५ अ० ७८६ अ० ७८७ अ० ७८८ अ० ७८९ अ० ७९० अ० ७९१ अ० ७९२ अ० ७९३ अ० ७९४ अ० ७९५ अ० ७९६ अ० ७९७ अ० ७९८ अ० ७९९ अ० ८०० अ० ८०१ अ० ८०२ अ० ८०३ अ० ८०४ अ० ८०५ अ० ८०६ अ० ८०७ अ० ८०८ अ० ८०९ अ० ८१० अ० ८११ अ० ८१२ अ० ८१३ अ० ८१४ अ० ८१५ अ० ८१६ अ० ८१७ अ० ८१८ अ० ८१९ अ० ८२० अ० ८२१ अ० ८२२ अ० ८२३ अ० ८२४ अ० ८२५ अ० ८२६ अ० ८२७ अ० ८२८ अ० ८२९ अ० ८३० अ० ८३१ अ० ८३२ अ० ८३३ अ० ८३४ अ० ८३५ अ० ८३६ अ० ८३७ अ० ८३८ अ० ८३९ अ० ८४० अ० ८४१ अ० ८४२ अ० ८४३ अ० ८४४ अ० ८४५ अ० ८४६ अ० ८४७ अ० ८४८ अ० ८४९ अ० ८५० अ० ८५१ अ० ८५२ अ० ८५३ अ० ८५४ अ० ८५५ अ० ८५६ अ० ८५७ अ० ८५८ अ० ८५९ अ० ८६० अ० ८६१ अ० ८६२ अ० ८६३ अ० ८६४ अ० ८६५ अ० ८६६ अ० ८६७ अ० ८६८ अ० ८६९ अ० ८७० अ० ८७१ अ० ८७२ अ० ८७३ अ० ८७४ अ० ८७५ अ० ८७६ अ० ८७७ अ० ८७८ अ० ८७९ अ० ८८० अ० ८८१ अ० ८८२ अ० ८८३ अ० ८८४ अ० ८८५ अ० ८८६ अ० ८८७ अ० ८८८ अ० ८८९ अ० ८९० अ० ८९१ अ० ८९२ अ० ८९३ अ० ८९४ अ० ८९५ अ० ८९६ अ० ८९७ अ० ८९८ अ० ८९९ अ० ९०० अ० ९०१ अ० ९०२ अ० ९०३ अ० ९०४ अ० ९०५ अ० ९०६ अ० ९०७ अ० ९०८ अ० ९०९ अ० ९१० अ० ९११ अ० ९१२ अ० ९१३ अ० ९१४ अ० ९१५ अ० ९१६ अ० ९१७ अ० ९१८ अ० ९१९ अ० ९२० अ० ९२१ अ० ९२२ अ० ९२३ अ० ९२४ अ० ९२५ अ० ९२६ अ० ९२७ अ० ९२८ अ० ९२९ अ० ९३० अ० ९३१ अ० ९३२ अ० ९३३ अ० ९३४ अ० ९३५ अ० ९३६ अ० ९३७ अ० ९३८ अ० ९३९ अ० ९४० अ० ९४१ अ० ९४२ अ० ९४३ अ० ९४४ अ० ९४५ अ० ९४६ अ० ९४७ अ० ९४८ अ० ९४९ अ० ९५० अ० ९५१ अ० ९५२ अ० ९५३ अ० ९५४ अ० ९५५ अ० ९५६ अ० ९५७ अ० ९५८ अ० ९५९ अ० ९६० अ

जसोचंद्-यशश्चन्द्र-पुं० । 'जसचं' शब्दायै, अ० ४२ श० १ उ० ।
 जसोजीविय-यशोजीवित-न० । 'जसजीविय' शब्दायै, प्रा०
 म० द्वि० ।
 जसोद-जस (श) द्-पुं० । 'जसद्' शब्दायै, औ० ।
 जसोदपाय-जसदपात्र-न० । 'जसदपाय' शब्दायै, औ० ।
 जसोदेव-यशोदेव-पुं० । 'जसदेव' शब्दायै, ग० ४ अ० धि० ।
 जसोधण-यशोधन-न० । 'जसधण' शब्दायै, तं० ।
 जसोजह-यशोजह-पुं० । 'जसमह' शब्दायै, ग० ४ अ० धि० ।
 जसोमंत-यशस्वन्त-त्रि० । 'जसमंत' शब्दायै, स्था० ७ उ० ।
 जसोमिच-यशोमिच-पुं० । 'जसमिच' शब्दायै, ती० १ कल्प ।
 जसोय-यशोद-पुं० । यशो ददाति दा-क। पारये, यशोदातरि,
 ज० । नन्दसोयपन्थाय, स्त्री० । बाच० । अमणस्य त्रिगुणतो म-
 हाधीरस्य त्रयाणां च । प्रा० ७० ३ अ० । "संमणस्स सुं
 भगवसो महावीरस्स नज्जा जसोथा मांसण कौमिष्ठा" आ-
 चा० ३ ७० । "कारैरिं पाणमगहणं जसोयवररायकजाय"
 ता० २१ कल्प । प्रा० म० ।
 जसोवर्द्ध-यशोमती-स्त्री० । 'जसवर्द्ध' शब्दायै, स्त्री० ।
 जसोवंस-यशोवंश-पुं० । 'जसवंश' शब्दायै, न० ।
 जसोवाय-यशोवाद-पुं० । 'जसवाय' शब्दायै, कल्प० ४ कृण ।
 जसोविजय-यशोविजय-पुं० । 'जसविजय' शब्दायै, कल्प० १४
 अ० ध्या० ।
 जसोहर-यशोधा-पुं० । 'जसहर' शब्दायै, प्रथ० ७ द्वार ।
 जहृ-यथा-अध्व० । यत्प्रकारे, यात्र "वाऽऽययोत्कातायावदा-
 तः" ८ । १ । ६७ । इति प्राकृतसूत्रेणान्येयुत्कातादिषु च
 शब्देषु आदेशारकास्याद्वा । प्रा० १ पाह । येन प्रकारेणेत्यर्थे,
 आचा० १ ३०६ अ० ३ उ० । "जहृ सुतं तह अस्थो" (२६) यथा
 येन प्रकारेण यथापकृत्या सूत्रं व्यवस्थितं तथा तेनैव प्रकारे-
 षाऽप्येव्यवस्थेयः । सूत्र० १ ३० १३ अ० अनु० । आचा० उप-
 प्रवर्तने, प्रज्ञा० १४ विच० । सूत्र० अनु० । आ० म० । उदाह-
 रणोपमांसे, दश० ४ तस्य । पितृक० । आचा० । सूत्र० । सुक्त० ।
 प्रा० म० । "जहृ भंगनानिहणं" विरो० । यथेयुदा-
 हरणोपमासायः । यथेनसुधायावप्यनया दिशा द्रष्टव्यम् ।
 आचा० १ ३०८ अ० १ उ० । दृष्टान्तोपदर्शने, जे० ३ प्रति० ।
 तं० । सूत्र० । ज्ञा० । स्था० । जे० । वाक्योपन्यासे, साहस्ये,
 योयथायाम्, आनुकूये, पदाधीनानिबृत्तौ च । बाच० ।
 यत्र-अध्व० । "यथा हि-ह-स्थाः" ॥ ८ । १ । १६१ ॥ इति प्रा-
 कृतमन्त्रेण त्रयः हः 'जहृ' इति प्रा० २ पाह । यस्मिन्नित्यर्थे, आचा०
 जहृंत-जहृत्-त्रि० । त्यजति, "जिहृष्यथर्षा भावतो जहृतस्स"
 ध्य० ३ उ० ।
 जहृकम-यथाक्रम-अध्व० । क्रमयानुकूयं तस्यानतिक्रमो वा ।
 अध्वयी० । क्रमानुकूये, क्रमानतिक्रमे च । वाच० ।
 यथाक्रमं धरिवात्येति । दश० १ अ० । "अहृ कर्माहं वोक्त्वा-
 नि, आनुषंगि च अहृकमं" उक्त० ३१ अ० । विदरामि यथा-
 क्रमं साध्याचागुक्रमेण । उक्त० ३२ अ० । "अहृकमं काम-

गुणेषु वेव" यथाक्रमं यथावसरमिति । उक्त० १४ अ० ।
 "जहृकमते" यथाक्रमं क्रमेणैव । यज्ञा० ९ विच० ।
 जहृकवाय-यथाख्यात-न० । अथाख्यातावरनामधेये चारित्र-
 भेदे, (प्रा० म० प्र०)
 अथ यथाख्यातचारित्रं विवृण्वन्नाह-
 अहृतशो जाहृत्ये, आक्रोऽभिहित्वाहं कद्विद्यमवसायं ।
 चरणमकमायमुदितं, तमहृकलायं "जहृकलायं" ॥ १२७६ ॥
 यथाख्यातामिति द्वितीयां नाम । तस्याध्वयर्थे-यथा सर्वस्मिन्
 जीवसोके कथानं प्रसिद्धमकथयं भवति चारित्रमिति । तथैव
 यत् महृ यथाख्यातं प्रसिद्धं सर्वस्मिन् जीवसोके । प्रा० म०
 प्र० । विश० । (अथाख्याताविचरणम् "अहृकवाय" शब्दे
 प्रथमभागे ८६१ पृष्ठे विशोकनीयम्)
 जहृग-जहृक-पुं० । सेवकं, विरो० ।
 जहृद्विपवस्तुवाङ् (ण) -यथास्थितवरनुवादिन्-पुं० । यथास्थि-
 तमभिज्ञान्यामान्मलाप्यत्वादिना प्रकारेण स्थितं वस्तु वादितुं
 शीलाः यथास्थितवस्तुवादिनः । येन प्रकारेण वस्तुनो वा-
 दिनि, पं० सू० १ सूत्र ।
 जहृण-जपन्-न० । वक्तुं हन्ति । हन्-पह-अच्-पृ० । स्त्रीणां
 श्रोणिषुरोमिणे, श्रोत्रौ च । पाच० । जघनं पूर्वः कटिजगम
 इति । विपा० १ ७० २ प्रा० ।
 जहृणरोहो-देशी-ऊरी, दे० ना० ३ वेर्गम् ।
 जहृणवर-वरजघन-न० । अष्टजघने, चरशब्दस्य विशेषणस्या-
 ऽपि सतः परनिपातः प्राकृतवादा । जे० ३ प्रति० ।
 जहृशिजा-हेय-त्रि० । त्याजये, ज्ञा० १ ७० १ अ० ।
 जहृशुमवं-देशी-अधोक्तं, दे० ना० ३ वेर्गम् ।
 जहृण-जघन्य-त्रि० । हृ-पह-अच्-पृ० । जघनप्रिच इयायै
 यत् वा । अधमे, वाच० । आचा० । निकृष्टे, म० २ श० १ उ० ।
 सर्वहाने, स्था० ४ उ० १ उ० । सर्वोन्धे, स्था० १ उ० १ उ० ।
 चरमे गार्भेने च । शूद्र, पुं० । जघनमनुशासितम् यस्य । पुंसां
 िके । बाच० ।
 जहृणगुण-जघन्यगुणकालक-पुं० । जघन्येन ज-
 घन्यसंख्याविशेषोक्तमन्यथः शुभां गुणानं तान्ननं यस्य स तथा-
 विधः कालो वशां येषां त जघन्यगुणकालकाः । नेषु । स्था०
 १ उ० १ उ० ।
 जहृणापिडि-जघन्यस्थितिक-त्रि० । जघन्या जघन्यसंख्या
 समयापेक्षया स्थितिर्थां त जघन्यस्थितिकाः एकसमयस्थि-
 तिकं, स्था० १ उ० १ उ० ।
 जहृणपपमिय-जघन्यप्रदेशिक-पुं० । जघन्याः सर्वाद्याः
 प्रदेशाः परमाणवस्ते सर्वांत येषां त जघन्यप्रदेशिकाः । ज्ञाणु-
 कादिकं, स्था० १ उ० १ उ० ।
 जहृष्पय-जघन्यपद-न० । पद्येन गम्यते इति पदं पदसंख्या-
 स्थाने तत्त्वानेकधाति जघन्यं सर्वहाने पदं जघन्यपदम् । स-
 र्वहाने संख्यास्थाने, स्था० ४ उ० २ उ० ।

जहामाक्षिय-यथामाक्षित्त-अव्य० । यथाधारितमित्यर्थे, "जहामाक्षियं शोभोचं ब्रह्म" । यथामाक्षितं यथाधारितं, यथापरिहितमित्यर्थः । प्र० ११ शृ० ११ उ० ।

जहाराह-यथाह-अव्य० । अर्थाद्योष्यतामनतिक्रम्य, अव्ययी० । यथायोग्ये, ततः "अर्श आदिभ्योऽङ्" ॥१२।१२७॥ सत्यचूते यथायं, जि० वाच० । "जहाराहं होह कायव्यं" पञ्चा० १७ वि० । यथाहं यथायोग्यम् । इश० ७ अ० । पं० सं० । यथाहं यथाचितम् । हा०१ बु० । अ० । "जहाराहं जस्सं जं जुगं" यथायोग्यम् । आच० १ अ० ।

जहारूब-यथारूप-अव्य० । रूपानतिक्रमे, "यथा नेत्रं तथा शीतं, यथा मासा तथाऽऽजंयम् । यथा रूपं तथा चित्तं, यथा शीतं तथा गुराः" ॥ १ ॥ "आच० ४ अ० ।

जहाल-जहाल-पुं० । देशभेदे, कल्प० ७ रूप ।

जहालाह-यथाज्ञान-अव्य० । यथासंपत्तीत्यर्थे, पञ्चा० ४ वि० ।

जहासंदिगण-यथासन्दिगण-पुं० । तन्विकानां पञ्चको गणः परं तेषां कल्पस्य कालमानं किञ्चत् परिहारविद्युक्तिकानामिवाद्यादशमासकालमानं चोनाधिक् वेति, प्रश्ने, उत्तरम्-यथालन्विकानां कालमानं तु परिहारविद्युक्तिकसाधवतिदेशावाक्यं पञ्चकल्पवृषोदाशुपलभ्यमानत्वेनाद्यादश मासाः संभाव्यन्त इति । ४२ प्र० । सेन० २ उच्छा० ।

जहावाइ (य)-यथावादिन्-पुं० । येन प्रकारेण वादिनि, (स्था०) " यो जहावाइं तहाकारी वाऽवि भवइ " सामान्यतो नो यथा वादी तथा कारी । स्था० ७ उ० ।

जहाविजव-यथाविजव-अव्य० । विजयानुरूपमित्यर्थे, " ततो न जहाविजवं । " विजयवाक्यमित्यर्थः । पं० व० १ द्वा । " दानं च यथाविजवं, दातव्यं सर्वसंशयेभ्यः । " यथाविजवं विजयानुसारेणेत्यर्थः । यो ९ वि० ।

जहाविहि-यथाविधि-अव्य० । सम्यगित्यर्थे, पं० व० ४ द्वार ।

जहामंस-यथासङ्ख्य-अव्य० । संख्यानातिक्रमे, "यथासंख्यमनुदेशः समानाम्" ॥१।३।१०॥ इति (पाणि०) न्यायात् । अ० अ० प्र० ।

जहामसि-यथाशक्ति-अव्य० । शक्तेरानुरूप्यम् । आनुरूप्येऽव्ययी० । शक्तेरानुरूपे, शक्ययनुसारं च । वाच० । "ससा उ जहाससि, आनुचित्सा ठयसि सज्जुणे" यथाशक्ति शक्ययनुरूपम् । आच० ४ अ० । सामर्थ्यानतिक्रमणति । पञ्चा० ६ वि० । "दाणमह जहाससी" यथाशक्ति शक्तेरनतिक्रमेण चित्तविशानुरूपमित्यर्थः । पञ्चा० ३ वि० । "संनया जहाससि" यथाशक्ति, शक्ययतिगृहनेन । पञ्चा० ११ वि० ।

जहाममाधि-यथामाधि-अव्य० । समाधानानतिक्रमे, पञ्चा० १ वि० ।

जहामुय-यथाश्रुत-अव्य० । श्रुतानतिक्रमे, "अहस्तुयं वदिस्सामि" यथाश्रुतं यथाश्रुत् वदिष्यामि । आच० १ बु० ६ अ० १ उ० । यथाश्रुत्-अव्य० । श्रुतानतिक्रमे, आच० १ बु० ६ अ० १ उ० ।

जहि-यत्र-अव्य० । "यपो हि-इ-स्थाः" ॥ ८ । २ । १६१ ॥ इति प्राकृतलुच्चेण प्रत्ययस्य यत्ने आदेशः । जिहि-जह-जत्य । अ० २ पाद । वार्त्स्मात्प्रत्यये, वाच० ।

जहिच्छिय-यथेप्सित्त-अव्य० । ईप्सित्तस्यानातिक्रमे, अव्ययी० । स्वाच्छुद्ये, "अर्श आदिभ्योऽङ्" ॥ ४ । २ । १२७ ॥ यथाभीष्टे, जि० यथैष्टमप्यत्र । वाच० । "साहइ जहिच्छियं कज्ज" साधयति यथेप्सित्तं कार्यम् । पञ्चा० १ वि० ।

जहिच्छियकायकामिन्-यथेप्सित्तकामकामिन्-पुं० । यथेप्सित्तात् मनोवाञ्छितात् कामान् शब्दादीन् कामयन्त इत्येवंशीला यथेप्सित्तकामकामिनः । औ० ३ प्रांत० । मनोवाञ्छितकामभोजिनं, "जहिच्छियकामकामिणां" यथेप्सित्तात् कामाद् शब्दादीन् कामयन्ते अर्थाद् भुञ्जन्ते इत्येवं शीला ये ते तथेति । औ० ३ वक्त० ।

जहिष्ठिल-युधिष्ठिर-पुं० । युधि युक्ते स्थिरः "गधिर्युधिष्ठां स्थिरः" ॥७।३।९५॥ इति (पाणि०) वत्वम् । "उतो मुकुर्त्साहृष्वत्" ॥७।१।१०॥ इति प्राकृतसूत्र्यादेशेऽऽप्तम् । प्र० १ पाद । पापवधभेदे, वाच० ।

जठिमा-देशी-विदग्धरचितयायां गाथायाम्, इ० ना० ३ वेग ।

जहुष्ठिल-युधिष्ठिर-पुं० । "जहिष्ठिल" शब्दाद्ये, प्र० १ पाद ।

जहुत्-यथोक्त-त्रि० । येन प्रकारेणोक्तं, "परक्रमतो जहुत्समाहस" यथा उक्तं यथोक्तमिति । नि० सू० १ उ० ।

जहुत्कारिन्-यथोक्तकारिन्-पुं० । यथोक्तं क्रियाकर्तापं कर्तुं शीलमस्येति यथोक्तकारी । आच० ३ अ० । अत्रवदाहाराधकं, वृ० १ उ० ।

जहुत्तर-यथोत्तर-अव्य० । उत्तरस्यानतिक्रमे, सूत्र० १ पुं० ३ अ० ३ उ० ।

जहाइय-यथादित-त्रि० । येन प्रकारेण प्रतिपादिते, चचनाद् विक्रयानुष्ठानं यथादितम् । यथा येन प्रकारेण कालाचारानुसाराकरूपेणोदितं प्रतिपादितम् यथादिनम् । घ० ३ आच० ।

जहाइड्ड-यथोपदिष्ट-अव्य० । यथोक्तमित्यर्थे, "जहाइड्डं अजि कंजमाणं" । यथापदिष्टं यथोक्तमेव । इश० ६ अ० २ उ० ।

जहावपसकारिन्-यथोपदेशकारिन्-पुं० । उपदेशः सदसक्तवैध्यादेशः तस्यानतिक्रमेण कारिति, आच० १ अ० २ अ० ३ उ० ।

जा-जा-स्त्री० । जावायाम्, जनन्याम्, शय्यायाम्, पका० । देश-वाहिन्याम्, यामौ, समुक्तेन्यायाम्, पका० ।

यावत्-त्रि० । परिमाणस्य । "यावत्तावज्जिवितावनेमानावत्-प्रावारक-देवकुले-वमेव चः" ॥७।१।२७१॥ इति सूत्रेण वकारस्य चा हुक् । प्र० १ पाद । यत्परिमाणे, यावति, साकल्प्यं, स्थानी, सीमायां च । अव्य० । वाच० । "एवं जा ह्यमासा" । 'जा' इति यावत्प्रथमसामानाति । पञ्चा० १० वि० ।

या-स्त्री० । उदायां, कृपा० । पर० अक अनिद् । जिनाति अन्वयासीत् । अह । घञ्चुषे, गुण्ये, मौर्व्याम्, मातरि; चूमौ, वा । वाच० ।

या-गती, अदाहि-पर० सक० अनिट् । याति, अयासीत् । वाच० । अनुपूर्वायाम्, शोभायाम्, सङ्ख्याम्, निर्दितां, स्त्री० । वक्त० । रामायाद्, मातरि, पाश्याच्च, युक्ती, यात्रायाम्, एका० ।

जाह्न-जाति-स्त्री० । जननं जातिः । वृत्त० ३ अ० आचा० । जन्-
 किन् । जन्मनि, “ जाह्नैजराभरणबंधनविपमुक्ता ” प्रश्न० २
 पद । ज० । आचा० । आचा० । सु० । स्वा० । “जाह्नं च मरुतं
 च जगोषवाचं ।” जातिमुत्पत्तिं नारकतियैश्मनुष्याभरण-
 न्मलङ्कारां च । सु० १ ४० १ अ० । जातिबोरकादिषु
 प्रसूतिरिति । विद्यो० । जायन्ते जन्मोऽस्यांमति जातिः । उच्यते
 ३ अ० । अनुगतैकाकारत्वेजननसमये अथयवशकृत्यै सकृदु-
 पदेशगम्ये च धर्मभेदे, यथा गोत्समनुष्याद्यादि ब्राह्मणत्वशुद्धि-
 त्वादि च । बा० ० । एकैन्द्रियादीनामैकैन्द्रियत्वादि रूपसमा-
 नपरिणतिलक्षणमैकैन्द्रियादिशुद्धयपदेशज्ञातुं यस्मान्मयं सा
 जातिः उक्तं च-अथ्यभिचारिणा सादृश्यैकेकीकृतोऽयामा जा-
 तिरिति । कर्म० । कर्म० । प्रश्न० । पं० । “जाह्नकूलकलकलणं”
 (४५) जातिः पुरुषत्वादिर्जातिः । सम्भ० । काण्ड । जातिरेकान्द्रि-
 योः । स्वा० । १ श्लो० । आचा० । एकैन्द्रियद्वैतैन्द्रियत्वादि का
 जातिरिति । आचा० । १ श्लो० अ० २ उ० । जातिर्गुणवन्मातृक-
 त्वम् । का० । ४ श्लो० २ अ० । मातृसमुत्था जातिरिति । सु० । १ श्लो०
 १३ अ० । उच्यते । पं० । कल्प० । अ० । आचा० । का० । जाति-
 मातृकी पितादिका वा । प्रश्न० । ११३ श्लो० । जातिर्मातृकः ब्राह्म-
 णादिका वा । तं० । जातयः कृत्रियथाः इति । वृत्त० ३ अ० ।

सत्ता सापर्ये पिय, सामग्यविसेसया विसेसो य (२४६३)
 सामान्यं त्रिविधम् । तथा-सत्ता १, सामान्यं २, सामान्य-
 विशेषश्च इति । तत्र द्रव्यगुणकर्मसङ्गेषु त्रिषु पदाद्येषु सङ्घट्टि-
 हेतुः सत्ता । सामान्यं कल्पत्यगुणात्त्वात् । सामान्यविशेषस्तु
 पृथग्व्यजलत्वकृष्णत्वमीलत्वाद्यभेदसामान्यरूप इत्यादि ३ ।
 अर्थे विद्यते सामान्यत्वञ्च त्रिविधमुपनिषयति-अधिकतप महा-
 सामान्यम् १ । त्रिपदायैसङ्घट्टिहेतुभूता सत्ता २ सामान्यविशेषो
 द्रव्यत्वाद् ३ । महासामान्यसत्तयोर्विशेषणत्वव्यप्य इत्यर्थः । द्र-
 व्यगुणकर्मपदार्थत्रयसङ्घट्टिहेतुः सामान्यम् । अधिकतप सत्ते-
 त्वर्थः । सामान्यविशेषस्तु-द्रव्यत्वादि रूप एव इत्यर्थं प्रसङ्गं
 इति । विशेषश्चाप्यर्थः । विशेष० ।

सामान्यं विशेषैर्वाच्यमन्युपगच्छति, अतः कथंभूतस्ता-
 मिच्छति ? इत्याह—

सामग्यमभेदे हि, इत्ता सामग्यविक्रयणार्ण ।
 तस्स विसेसो अर्था, विसेसमद्वयणुइउ चि ॥२? ८७॥
 सामान्यं विशेषेभ्योऽप्येव हेतुश्च तस्मादिति सामान्यबु-
 द्धिः सामान्यबचनस्य च । तस्मादादि सामान्यादर्थोऽनिरूप्य एव
 निरूप्यद्वयवर्ती अन्यो विशेषः । स च हेतुर्विशेषो विशेष
 इति भवेत्बचनस्य च । प्रयोगो-भिन्नो परस्परं सामान्यावि-
 शेषौ, निरूपकार्थत्वात्, घटपटादिष्विति ॥ २१८७ ॥

न केवलं सामान्यविशेषौ नैगमः परस्परं भिन्नौ मन्थते, किं
 तु स्वाभ्रयादिपि गोपरमाणाद्येस्तयोर्भेदमेवायमिच्छन्तीति द-
 श्यंकाह—

सदिति जगिण् ५जिमिच्छ,दव्यादत्यंतरं ति सामग्यं ।
 अविसेसश्चो मरेण सभ्यत्याणुपविचीए ॥ २? ९० ॥
 सदिति यतो “द्रव्यगुणकर्मेषु सा सत्ता” इति वचनात् । सत्ता-
 सत्तवाप्यादि च परस्परविश्लेषणेषु कल्पगुणकर्मेषु सदित्येकाकारा
 बुद्धिः प्रचलते, अतः सदिति जगिति कल्प्यादित्येषोऽयान्तर-
 भेद सामान्यं मन्थते नैगमः । कुतः ? इत्याह-सदित्यविशेषित-
 ३६०

भवेत्बचनस्य च सर्वत्र कल्पगुणकर्मस्योऽप्यमतिविकल्प-
 ष्यपि अविशेषेण प्रवृत्तः । इदमुक्तं भवति-यदि सत्तासामान्य-
 कल्प्यादित्येषोऽभिन्नं स्यात् तदा कल्प्यादिवत्सत्त्वापि निष्काम-
 सत्तः सर्वत्र सदित्यनिष्ठा बुद्धिर्न स्यात् । न हि निष्कामद्विबुद्धि-
 प्रसवो युज्यते, घटकल्पनादित्येषोऽपि तत्रसङ्काहः । तस्माद् निष्के-
 ष्वभिन्नबुद्ध्याद्यानुपपत्तेरुत्पत्त्यादित्येषोऽयान्तरभेद सामान्य-
 मिति ॥ २१९० ॥

गोत्यादि सामान्यं तदि कथंभूतम् ? इत्याह—

गोत्ताद्विद्गो गवाइष्टु, नियया धाराविविचिबुद्धौश्रो ।
 परश्रो य निविचिंश्रो, सामग्यविसेसनामाणे ॥२? ९१॥
 गोत्वगजत्वाद्यवस्तु भोगजादाभ्यवृत्तयः सामान्यविशेषमा-
 मानो मन्यन्ते । कुतः ? इत्याह-निजकाधारेषु गोगजादि-
 ध्वस्तुचित्तुद्विजाः—अनुपगतकारणवृत्तुः । सामान्यसामानाः,
 परतस्तु तुरगमदिवादिनिवृत्ततां निवर्तनः विशेषनामानः । तेऽपि
 च गोत्वाद्यो मन्थन्वभिन्नबुद्धिः तेषां स्वाभाविकत्वा एवा-
 स्य भवेत् न मन्यन्ते इति । तदर्थं निकल्पितं सामान्यम् ॥ २१९१ ॥
 कथं विशेषस्त्वपनिकपणार्थमाह—

तुल्लागइगुणकिरिए-गदेसतीयागए ऽणुद्वन्मिम ।

अश्वत्तुकिरारण-भंविसेसो चि से बुद्धि ॥२? ९२॥

आकृतित्वा गुणाश्च क्रिया च आकृतिगुणक्रियाः, तुल्या आक-
 र्तिगुणक्रिया यत्स तद् तुल्याकृतिगुणक्रियम्, अतीतमतिक्रान्त-
 मपगतम्, आगतं तु प्रतीतम्, अतीतं च तदागतं च अतीता-
 गतम्, एकदेशाद्गतं । तागतमैकदेशातीतागतम्, तुल्याकृतिगुण-
 क्रियं च तदेकदेशातीतागतं च तथा तस्मिन्हेतुत्वाकृतिगु-
 णक्रियैकदेशातीतागतं परमाणुद्वये अयमस्मादन्यः परमाणु-
 रित्यर्थंभूतयाः योगानामन्यत्वबुद्धयः कारणं हेतुभेदवति साऽ
 न्यथा विशेष इति । (से) तस्य नैगमस्य बुद्धिर्नैगमः । इद-
 मुक्तं भवति-परिमरुतसंस्थानाः सर्वेषुपि परमाणव इति वैशे-
 षिकाः । तस्मात्तु तुल्याकृतित्वपि सर्वेषु परमाणुषु भिन्नाः, ए-
 तेन त्वनिष्ठा इत्येव येयं परस्परमन्थयवप्राहिका योगिनां बुद्धि-
 कल्पयते तत्रेभूतः परमाणुकल्पवर्ती अन्यो विशेष उच्यते ।
 यथाभूता हि प्रथमेऽन्यो विशेषो न तथाभूता एव द्वितीये, य-
 थाभूताश्च द्वितीये न तथाभूता एव प्रथमे, अन्यथैकत्वसङ्काह
 इतीह भावार्थः । तथा-पाथिवा अथवः सर्वेषुपि परस्परं नु-
 द्यगुणाः । तथा-अनुपगतकारणं कर्मोद्देशकारितम्, यथा अने-
 कधर्मजननम्, बायोऽस्त्येगमनमिति । सर्वेषुप्यवस्तुत्वक्रियाः ।
 तथा-एकस्मात्कायादशाशाकाशप्रदेशाद् यदेष्टवः परमाणुः
 स्थितिक्रयात्त्वात् । अथव गच्छति-तदेव यदाऽन्यः परमाणु-
 स्तस्थित्यनुत्पत्त्यात्त्वात्काशप्रदेशात्त्वात् समागत्य तिष्ठति, तथा एक-
 देशातीताऽऽगतत्वम् । अत एव वैशेषिकप्रक्रियाया तुल्याकृतिषु,
 तुल्यागुणेषु, तुल्याक्रियेषु, एकदेशानिर्गतातेषु च, परमाणुद-
 व्येषु यद्व्यत्यक्तुः कारणं सोऽन्यथा विशेष इति (से) तस्य
 नैगमस्य बुद्धिः । स चाहत्यादिना नुद्वयेत्तुल्याबुद्धिहेतुत्वात्-
 प्त्या निरूप्यते इति ॥ २१९२ ॥

एवं सामान्यविशेषेषु प्रकृतिषु परः प्राह—
 नणु दव्यपज्यडियि-नवावर्तविवि चि नेगमो च्व ।

सम्मद्विद्धि, स्य कसिमिच्छिचनेजोऽयं ॥२? ९३॥
 आह-नर्थं सति यस्सामान्यं तद्द्रव्यम्, विशेषस्तु पयोथाः, ततो
 कल्पयार्थास्तिकल्पयद्द्रव्यत्वमभिव्यक्तत्वात्, विशेषद्वारेष्वयं नै-

गमनयः, जैनसाधुवत् । न हि जैनसाधुवोऽपि ह्ययपर्यायोभय-
कपाद् वस्तुनोऽयत् किञ्चिद्विच्छङ्कति । ततिकमित्यसौ मिथ्या-
शब्दमेव ? इति ॥ २१६३ ॥

अभोत्तरमाह—

जं सामञ्जसिसेत्, परोत्परं वस्तुञ्चो य सो भिषे ।
मन्दइ अन्नंममञ्चो,मिच्छादिद्विं कलादो व्व ॥२१६४॥
होहिं वि नप्राहिं नोपं, सत्यमुपएण तह वि मिच्छन्ते ।
जं सविसयपहाण-पाणेण अन्नोन्नानिरवेक्सा ॥२१६५॥

बहु बस्मात् सामान्यविशेषौ नैगमनयः परस्परमयगतनिष्ठी
मन्वते, वस्तुनोऽप्यध्वान्भूतान् ह्ययगुणकर्मपरमाणुकपादत्य-
न्वनिष्ठी स ताविच्छति,जैनसाधुवत् परस्परं स्वाधाराच्च क-
र्णोच्चदेव तौ मिच्छाविच्छति,अतो मिथ्याहाइरेवाय,कपाद्बर्हि-
ति ॥ २१६४ ॥ तथाहि-इन्द्राभयो प्रथमपर्यायास्तिकनयाभ्यां
सर्वमपि मिजं शास्त्रं नीतं समर्थितमुल्लेखं तथाऽपि तमिष्या-
त्यमेव यद्यस्मात्सत्त्वविषयप्रामाण्यमुपगमेनोल्काऽमित्तौ
ह्ययपर्यायास्तिकनयावन्वोऽप्यनिरपेक्षौ जैनभ्युपगतौ पुनस्तौ
परस्परसापेक्षौ, स्वाच्छन्दसाश्चित्तवादिनि ॥ २१६५ ॥

अथ सिद्धान्तवादी विद्यतपह्लदशनाथेमेकाम्तावादिनं
नैगमं दृषायंतुमाह-

अइ सामञ्जे साम-न्न बुकिद्धेउत्तं तो विसेसो वि ।
सामन्नमन्नसाम-न्नबुकिद्धेउत्तं त्तो जेओ ? ॥२१६६॥

यदि गौः गौः इत्यादिसामान्यबुद्धिबन्धनेतुरितिक्रिया सामान्य-
त्वेऽव्यवहृत,इत्तं तर्हि परमाणुगतानोऽप्यो विशेषोऽपि सामान्यं
प्राप्नोति, विशेषोऽप्येव ह्ययसामान्यबुद्धिबन्धनेतुन्वात् । न
च विशेषस्यापि सामान्यमस्ति, ह्ययगुणकर्मत्वेव तदुत्पत्त्युपग-
माह । अथवा-गोत्वगजत्व्यादिको विशेषोऽपि सामान्यं प्राप्नोति-
गोत्वगजत्व्यादिसामान्यत्वेऽपि सामान्यं प्राप्नोतीत्यर्थः । सामान्यं
सामान्यमिति बुद्धिबन्धनयोस्तत्रापि प्रवृत्तः । न च सामान्यत्वे
पि सामान्यमस्ति 'निःसामान्यानि सामान्यानि' इति वच-
नान् । ततश्चोक्तपुकोर्विशेषस्यापि सामान्यत्वात् को भेदः
सामान्यविशेषयोः ? न कश्चिदित्यर्थः इति ॥२१६६॥

सामान्यस्यापि च विशेषरूपता प्राप्नोतीति दशवक्त्राह-
अइ ते ण विसेसिअइइ, सविसेमो तेण जं पि मायमं ।
तं पि विसेमोऽवससं, सचाइविसेसयत्ताओ ॥२१६७॥

यदि येन वस्तुना बुद्धिबन्धनं च विशेष्यते स विशेष उच्यते,
तेन ततो यदपि परमपरं च सत्ता गोत्वादिं सामान्यं तदपि
विशेषः प्राप्नोति, कुतः ? सत्तादीनामपि विशेषकत्वात्, तथाहि-
सत्तासामान्यमपि गोत्वादिषु बुद्धिबन्धने विशेष्यति, गो-
त्वाद्द्वयोऽपि च सत्तादिषु तस्ते विशेष्यमन्वेष, प्रयोगः-सामान्य-
मपि विशेष पथ,बुद्धिबन्धनविशेषकत्वात्,अन्यविशेषवद्वादि ।
तदेवं विशेषोऽपि सामान्यत्वं, सामान्यमपि विशेषः प्राप्नोती-
त्युक्तम् ॥ २१६७ ॥

किं च-“निपहार्थसत्करी सत्ता” इति वचनान्नसत्तासमवा-
यासत्त्वं भवताऽभ्युपगम्यते तत्त्वचायुक्तम् ।
कुतः ? इत्याह-

सत्ताजे,गादमञ्चो, सञ्चो व सत्तं हनेज्ज दम्बस्स ।

असओ न खपुप्फस्स, न सओ व किं सत्तथा कर्जा ॥२१६८॥
वत्सत्तायोगाद्बस्तुनः सत्वमिथ्यने तत्त्वकणेण किं सतोऽ-
सतो वा ज्ञेयत्वं ? इति वक्तव्यम् । न तावदसत्तः खपुप्फस्यैव
सत्तं युज्यते । यदि तु स्वकपेणैव सत्तुत्, तर्हि सत्तथा किं
कार्यम् ? तामन्तरेणापि स्वकपेणैव वस्तुनः सत्त्वादिति ॥२१६८॥

अपि च-

पइयुं मामञ्जे, अइ तोऽएगेणं न यावि सामञ्जे ।
अइ दप्पेमु तदेगे, तह वि सदेमं न सामञ्जे ॥ २१६९ ॥

यदि तत्सामान्यं प्रतिवस्तु वर्तते तर्हि नैकम्, प्रतिवस्तुत्वं प्र-
तिवस्तुत्वं प्रतिसत्त्वात्, प्रतिवस्तुत्वात्प्रत्ययत् । यदि वा-न तत्सामान्यं प्र-
तिवस्तुत्वं प्रतिसत्त्वात्, प्रतिवस्तुत्वात्प्रत्ययत् । अथ बहुषु ह्ययं प्र-
त्ययमपि तदर्थं तथाऽपि सर्वेशं प्राप्नोति, अदेशक परमाणो-
रिव बहुषु वृत्तियोगात् । सर्वेशक्ये च सति न सामान्यं, दे-
शक्ये देशिनोऽपि तदव्यतिरिक्तस्य भेदादिति ॥ २१६९ ॥

अथ प्रतिवस्तु वर्तमानमपि तद्वैककत्वम् तथापि दोष
इति दशवक्त्राह-

अइ पइयुत्तुमिहेगे, तह वि तं नत्थि त्वरविमाणं व ।
नय तदुवत्तकत्तणं तं, सच्चवयत्तओ त्वं व ॥ २१७० ॥

अथ प्रतिवस्तु वर्तते नत्, परं चेत्यने, तथापि तन्नास्ति,
अनुपलभ्यमानत्वात्, करविधाणवत् । न च तस्य स्वाश्रयभूतस्य
गवादिपलकगुणपदककं तद् युज्यते, सर्वगतत्वात्, गवादि-
व्यक्तियोऽन्यत्वाच्च, आकाशावादिनि ॥ २१७० ॥

किं च-

सामञ्जसिसकयं, अइ नाणं तेषु किं निमित्तं तो ।
अइ ततो चिय तम्हा, तं परहेउत्तं त्तं ऽणमंतो ॥२१७१॥

यदि गौर्गोत्वादि सामान्यज्ञानं वचनं च सामान्यहेतुकं
प्रवर्तते, तथा परमाणुव्ययमस्मादिशिष्ट इति विशेषज्ञान व-
चनं च यदि विशेषरूपम्, ततस्तौ गोत्वुरगत्वादि सामान्य-
ेषु सर्वत्र सामान्यं सामान्यमिति ज्ञानं वचनं च तथा नेषु
विशेषेषु सर्वत्र विशेषोऽपि विशेषपदबन्धनं च किं
निमित्तमिति वक्तव्यम् ? न च सामान्येषु सामान्यमस्ति,
नापि विशेषवचनं विशेषोऽपि सति, येन नेषु तन्निमित्तं तं स्या-
ताम् । अथ तत् एव तेषु पथ गोत्वादि सामान्येषुऽपर-
सामान्यमन्तरेणापि सामान्यज्ञानवचनंऽभ्युपगम्यते, विशेषेषु
पथ चान्यविशेषानिरपेक्षयोऽपि विशेषज्ञानवचनं इत्यने, तस्मात्
तर्हि तत्सामान्यविशेषज्ञानं वचनं च परहेतुकं सामान्यवि-
शेषनिमित्तमिति मायमेकात्मः, सामान्यविशेषविषयभ्यामेव
सामान्यविशेषज्ञानवचनभ्यां ध्वनिचार्यादिति ॥ २१७१ ॥

अथ सिद्धान्तवादी क्विन्तपसुपदशवक्त्राह-

तम्हा वत्तुणं चिय, जो सरिसो पज्जो समापञ्जं ।
जो वि मरिसो विसेसो, ममओ ऽणत्थ्यंत्तं ततो ॥२१७२॥

तस्माद्बस्तुनामेव गवादीनां पुरककुरसत्ताकृतावयान्वाच्चा-
दिसत्यकृताणां यः सत्ताः पथोयः स च सामान्यत्वं न पुनरेकनि-
त्यनिरवयवात्तदर्थक्यसर्वगतत्वाद्बर्हिषोऽपि पराभ्युपगतम् । वस्तु-
त्वामेव गवादीनां गवात्त्वयात्त्वत्वात्त्वादिनां विसदृशोऽन्योऽ

स्य विलक्षणः पर्यायः स विशेषः। स च सामान्यरूपो विशेष-
रूपश्च पर्यायस्वतो वस्तुनाऽन्यान्तरमभिन्नः, कथञ्चिपु पररू-
पात्। हिमिजिष्ठाऽपि न त्वकामतनाभिन्नो भिन्नो वेति द्रष्टव्यमि-
ति । तदेवमुक्तो नैगमनयः ॥ २२-२ ॥

अथ संग्रहनयं ध्याचिक्ववासुराह-

संग्रहणं संग्रहणं, संग्रहणं न वेण जं जेया ।
तो संग्रहोऽपि संग्रहो-य पिदिपत्यं ब्रह्मो जस्ता ॥२२०३॥
संग्रहणं सामान्यरूपतया सर्ववस्तुनामाक्रोदनं संग्रहः । अ-
थवा-सामान्यरूपतया सर्वे संग्रहणीते संग्रहः । अथवा-
ब्रह्मस्मात्सर्वेऽपि भवाः सामान्यरूपतया संग्रहणतेऽनेनेति सं-
ग्रहः ॥ संग्रहीतं च तत्पिठितं च संग्रहीतपिठितं, तदेवार्थोऽ-
पि तेषं वक्ष्य तत्संग्रहीतार्थवदतार्थम् । एवंभूतं वचो बचनं
वक्ष्य संग्रहस्येति ॥ २२०३ ॥

तत्र संग्रहीतार्थवदतार्थं, किमुच्यते ? इत्याह-

संग्रहियमागर्हीयं, संपिठियमेगजामाणीयं ।
संग्रहियमाणमो वा, बहुरेगो पिठियं भणियं ॥२२०४॥
अहं महासामर्थं, संग्रहियं पिठियत्यभियरंति ।
सर्वविसेसाणर्थं, सामर्थं सवह्ना भणियं ॥ २२०५ ॥

सामान्याऽभिमुखानाऽसंग्रहणमागर्हीतुं संग्रहीतमुच्यते, पिठितं
त्येकजातिमानोतमजिष्ठां धत्ते, तदेवं वृत्तं वस्तु अर्थोऽभिधेयं वक्ष्य
तसंग्रहीतपिठितार्थं वचनं संग्रहनयस्येति स्वयमेव द्रष्टव्यम्-
। अथवा-संग्रहीतमनुगमोऽर्थाभावे, सर्वव्यक्तिष्वनुगतस्य
सामान्यस्य प्रतिपादनमित्यर्थः । एवतिरेकस्तु पिठियमुच्यते ।
विशेषप्रतिपादकपरमनिराकरणमित्यर्थः । तत्रश्च संग्रहीतार्थ-
पिठितार्थमनुगमयतिरेकार्थं संग्रहवचनमिति द्रष्टव्यम् ॥२२०४॥
अथवा-सत्त्वार्थं महासामान्यं संग्रहीतमुच्यते, इत्यनु गोत्वा-
दिकमवान्तरसामान्यं पिठितार्थमभिधाप्यते । ततः संग्रही-
तपिठितार्थं परापरसामान्यार्थं संग्रहवचनं किं वस्तुनोक्तं ? ।
सर्वे विशेषा अतस्या अग्नित्रा वक्ष्य तत्सर्वविशेषानन्यथ । अतः
क्रोडोक्तसर्वविशेषं सामान्यमेव सर्वैः प्रकारैः संग्रहवचन
व्याप्तियन्नेवतया भणितमिति ॥ २२०५ ॥

एकं नृत्तं पुनः सामान्यं संग्रहणं भण्यते ? । विशेषोऽस्तु कुतो-
ऽस्तौ मान्युपगच्छति ? इति दर्शयार्थमाह-

एकं निर्भं निरवयव-मकियं सवगं च सामन्यं ।
निस्सामन्यत्ताभ्यो, नऽत्य पिसेसो स्रुपकं व ॥२२०६॥
एकं सामान्यम्, सर्वत्र तस्यैव जायात्, विशेषाणां जायात्, तथा-
नियं सामान्यम्, अविनाशात्, तथा-निरवयवम्, अशेषत्वात्; अकि-
यं, देशान्तरगतताभावात्; सर्वगतं च सामान्यम्, अकिंयत्वा-
दिति । विशेषस्तु न सति, निःसामान्यत्वात्, सामान्यमित्ये-
रुक्त्यां लेखामभावात् । इह वत्सामान्यातिरिक्तं तस्मात्, अथा
कपुपमिति ॥ २२०६ ॥

एतदेव समर्थयति-

सदिति भणियमि जम्हा, सवन्त्याणुपवत्तए वुष्ठी ।
तो सवन् सवन्तं, नऽत्य तदर्थेवरं किंवि ॥२२०७॥
वस्मात् सतित्येवर्णनेन सर्वत्र लुपन्नयातनेन वस्तुनि
कुदिरद्रव्यसंज्ञे प्रधावति । न हि तत्किमपि वस्तवति । वस्तु

इत्युक्ते ऋगिति बुद्धौ न प्रतिभासते । ततस्तस्मात्सर्वे त-
न्नात्रमेव सत्सामान्यमेव, न तदर्थान्तरं किञ्चिदस्ति यश्चि-
शब्दतया कल्पत इति ॥ २२०७ ॥

सत्सामान्यमेव सर्वभावातो जावयथाह-

कुंभो भावाणान्मो, जइ तो जावो अहंअहऽजावो ।
एवं पदादभ्यो वि हु, जावाणन् चि तम्पत् ॥२२०८॥
कुम्भो घटः स भावात् सत्तातोऽन्यः, अनन्यो वा ? । यद्यनन्योऽ-
नित्तः, तर्हि जावः सत्सामान्यमेवाऽस्तौ (अहंअहं चि) अथा-
न्यथा-भावात्कुम्भोऽन्युपगम्येव इत्यर्थः । ततोभावाऽसत्त्वत्वात्,
भावाद्यन्यत्वात्, अरविषाणुवादांत । एवं पदादर्थोऽपि प्रत्येकं वा-
क्याः ततस्तेऽपि द्वितीयेपक्षेऽस्यप्रसंगाद् जावाद्यन्येऽन्युपग-
मत्वाः, इति सर्वमेव घटपटादिकं वस्तुऽन्मात्रं सत्सामान्यमे-
वेति ॥ २२०८ ॥

अथवा-अयमभावात्प्रवचयार्थोऽयने । कथय ? । इत्याह-
तम्पत्तमिह त्रिसेमो, सामन्यं पि व पमेयजावो ।
सवत्य समर्ह्यो, वचिचाराजावयो वा वि ॥२२०९॥
तन्मात्रमिह विशेषा इति प्रसिद्धं, प्रवचत्वात्, सामान्यवत् ।
अथवा-अन्यो हेतुः-सर्वत्र सवन्तर्थाभिचाराभावात् । सर्वत्र
सवन्तप्रवृत्तेऽत्यर्थः । इति ॥ २२०९ ॥

प्रकारान्तरणाय विशेषाणां सामान्यरूपतां-
साधयितुमाह-

ब्रूओ वणस्सु विप, मूझाऽगुणो चि तस्समूहो व ॥
गुम्मादभ्यो वि एवं, सव्वे ण वणस्सुविमिद्धा ॥२२१०॥
ब्रूओ वनस्पतिः सामान्यरूप एव, मूझाविगुणत्वात्, तत्स-
मूहवत्-सूत्रादिवृत्तसमूहवत् । गुम्भो लतासमूहः, तदादर्थोऽपि
सर्वे वृक्षाविशेषा वनस्पतरविशिष्टा एव, इति सामान्यमेवा-
स्ति, न विशेषा इति ॥ २२१० ॥

किं च-

सामन्यत्ता विसेमो, ऽन्योऽणन्यो व नरिय जइ अन्यो ।
निस्सामन्यत्ताभ्यो, ऽन्यो सामन्यमेवं सो ॥२२११॥

सामान्याद्विशेषोऽन्यः, अनन्यो वा ? । यद्यन्यः, तर्हि नास्त्वसौ,
सामान्यमिदं नुत्तत्वात्, अरविषाणुवात् । अथ अनन्यः तर्हि सामा-
न्यमात्रमेवास्तौ, तत्स्वरूपवदिति । तदेवमुक्तः संग्रहः ॥२२११॥
विशेषो एकं तादिकाः सामान्यरूपमेव वाच्यतया अन्वयुपगच्छ-
न्ति । ते च ऊर्थास्तकनयातुपार्तिनो मार्यासकभ्याः ब्रह्मत्वा-
दितः सांख्यशास्त्रे । केचित् विशेषरूपमेवं वाच्यं निर्बन्धति । ते च
पर्यायास्तिकनयातुसारिणः सौगताः । अपरे च-परस्परनिर-
पेक्षपदाव्युत्पद्यन्तसामान्यविशेषयुक्तं वस्तु वाच्यत्वेन निर्बन्-
धते । ते च नैगमनयानुरोधिनः काण्वादाः, अकृपादाश्च ।
एतच्च अकृपयमपि किञ्चिद्वच्यते । तथाहि-संग्रहनयवच-
न्येनो वादिनः प्रतिपादयन्ति-सामान्यमेव तस्यं, तनः पुष्-
पुश्रुतानां विशयाणामदर्शनात् । तथा सर्वमेकमर्थशेषेण सति
ज्ञानाऽग्निधानानुष्ठासि ज्ञानुपगमि सत्ताकारत्वात् । तथा द्रव्यत्व-
मेव तस्यं, ततोऽर्थो-तत्सूत्रानां धर्मोऽयमोऽऽकाशकालपुत्रज्ञासां-
क्याणः समुत्पत्त्ये । किं च-ये सामान्यात् प्रथमत्रा अर्थोऽ-
न्यपदावृत्तात्का विशेषाः द्रव्यवन्ते । तेषु विशेयस्यं विद्यते च

वासवत्कथञ्चिदप्रतिष्ठाकमेवात् । एवं चासिद्धं सामान्यविशेष-
 यम्: सर्वेषां विदुष्वनोपवासितारथम् । कथञ्चिद्विदुष्वनो-
 पवासितत्वं चेद्विषयिकृतं तदास्मान्प्रकाशयेशः, कथञ्चिद्विदुष्वनो-
 पवासितत्वं कथञ्चिद्वेदाविनाशस्तथात् । पाद्यः पावकद्वयान्तोऽपि
 लाभसाधनाधिकृतः, तयोरेपि कथञ्चिद्विदुष्वनोपवासित-
 त्वत्वेन निरूप्यते न स्वीकरमात् । परस्वस्वपावकत्वादिना हि त-
 दोर्विदुष्वनोपवासितो प्रदृश्ये, क्वन्त्यादिना पुनस्तद्विपरि-
 तमिति । तथा च-कथं न सामान्यविशेषात्मकत्वं बन्धुनो घटत ?
 इति । स्वा० १४ श्लोकः । तथा च सूत्रकृताङ्गुली-सर्वमापि बद्ध-
 इति तत्सामान्यविशेषात्मकं नरसिंहाकारमुपब्रवस्वभावमिति ।
 तथा चोक्तम्—

“ मानव्यः सह प्रेत्वा-च भेदोऽन्वयबुद्धितः ।
 ब्रह्मरूपसंसर्ग-बुद्धिजात्यन्तरं घटः ॥ १ ॥ ”

तथा—
 “ नन्वस्व सिद्धरूपत्वा-च सिद्धो नरकपतः ।
 शुद्धविज्ञानकार्याणां, निराज्जात्यन्तरं हि सः ॥ २ ॥ ”

इत्यादि । सु० १ सु० १२ अ० ।
 “ स्वर्करज्रेद्भस्मत्पर्यन्तः, शुद्धोऽयानवस्थितिः ।
 रूपदानिरसंबन्धो, ज्ञानिबाधकसंगदः ॥ १ ॥ ” इति ।

अस्य व्याख्या-प्राकाशत्वं न जानीः । स्वकथ्येकत्वात् । १ ।
 घटत्वकलात्वे न जातीः । व्यक्तिगतत्वत्वात् । २ । भूतत्वमूर्तत्वे
 न जातीः । आकाशो भूतत्वस्यैव मनसि च मूर्तत्वस्यैव सन्न-
 वेऽपि पुण्यव्यावृत्तये उभयोः सम्प्रदायः सन्नः । सन्नः । ३ । ज्ञा-
 नेरेपि जात्यन्तराङ्गीकारेऽनवस्थाप्रसङ्गः । ४ । अन्वयविशेषता
 न जानीः । तद्दृष्टीकारे नरककथनव्यावृत्तिर्दानिः स्यात् । ५ । सम-
 बायता न जानीः संबन्धाऽभावात् । ६ । इत्येनं ज्ञानिबाधकः ।
 स्वा० १० श्लोकः । कर्मवशाद्बुधुमनां विविधजातिविभक्त्याऽज्ञानेरा-
 श्वन्त्वम् । अतो न ज्ञानिमदो विभेद्य इति । बद्धपि कैश्चिदुपवते-
 न यथा श्लेषायां प्रक्षणां मुक्ताञ्जिनगताः, वाहुकुर्वां कृत्रिणाः, ऊरुभ्यां
 वैश्याः, पर्वतं शुद्राः इति । पतत्रप्रमाणत्वात् । तत्फल्गुप्रार्थ, तद-
 नुसृत्युपगमं च न विशेषो वर्णानां स्वादिकसमात् प्रत्येकैर्भगवा-
 न्नाप्रतिशाब्दाप्रज्ञानसोऽनुम्भारविफलवत्प्रणयो वा सुष्वादेव-
 बन्धानां चानुवेषयांवातिः स्यात् न वैतद्विष्यते भवद्भिस्तथा
 बद्धिः प्राणवादीनां प्रक्षणां मुक्ताञ्जिनगताः । स्यात् किं न जा-
 यते ? । अथ युगाद्वादितात्पर्यं स्यात् बद्धादिरदृष्टकथना स्या
 दिति । तथा बद्धिः कैश्चिद्व्यपायि सर्वज्ञविशेषात्परतत् तद्यथा-
 श्वरं ब्रह्मरहितोऽतीतः काशः कालत्वाद्द्वैतमानकालवदेवं च सन्व-
 तदापि शक्यते बद्धं यथा नाऽतीतः काशः शब्दमुक्तादिविनिर्ग-
 तचानुवेषयसामन्वितः । कालत्वाद्द्वैतमानकालवद्व्यति च वि-
 शेषे यदाङ्किते सामान्यवेदेषुतिरित्यः प्रतिहायैकदेशोऽसिक्तता ना-
 शङ्कनीयेति । जातेरुत्पत्तित्वं बुद्ध्यास्तिद्वान्त यथाऽजित्वित्यत् ।
 तद्यथा-शुद्धगतो वा एव जायते सः स पुराणो ब्रह्मत
 इत्यादिना । तथा-“ सद्यः पतति मत्सेन, काकया जन्व-
 येन च । प्रवहेन शुद्धीजयति, ब्राह्मणः क्षीरविक्रयी ॥ १ ॥ ” इ-
 त्यादि श्लोके बाहवर्षे प्राचीं ज्ञानिनाम् । बत उक्तम्-“कावेदिक
 कर्मणां दोषै-र्वाति स्वाधरतां नरः । वार्तिकैः पक्षिसृगतां,
 मानसैरन्वयजातितया ॥ १ ॥ ” इत्यादिशुद्धैरन्वयेषुविधेर्ब्राह्मणत्वं
 नुभवति । सु० १ सु० १ अ० । ब्राह्मणत्वादिजातिश्च न कस्य
 चित् कारणम् । स्मृतत्वानुपपन्नम् ।
 “ केवलीगमेभ्यःभूतो, व्यासो नाम महात्मनिः ।

तपसा ब्राह्मणो जातः, तस्माज्जातिरकारणम् ॥
 हरिखीगमेसंभूतो, हरिख्योऽपि महात्मनिः ॥
 तपसा ब्राह्मणो जातस्तस्माज्जातिरकारणम् ॥ ” इत्ये० २ तत् ॥
 क्तिपाकर्मविशामेन हि चातुर्वर्ण्यव्यवस्था बत उक्तम्—
 “ एकवर्णमिदं स्वर्गं, पूर्वमासीद् युधाञ्छिर ।
 क्तिपाकर्मविज्ञानेन, चातुर्वर्ण्यं व्यवस्थितम् ॥ १ ॥
 ब्राह्मणो ब्रह्मचर्येषु, यथा शिक्षेत्त शिष्यकः ।
 अन्वया नाम मातं स्या-दित्करोपकवीटयत् । उ० २० २६ अ० ।

(सप्तानां वर्णानां नवनामं च वर्णान्तराणांमुद्रयत् । ‘ बंध ’
 शब्दे बध्बत्ते) व्याकरणात्क यौत्राधपात्यारके गोत्रे, वेदशाब्दा-
 भेदे च । न्यायोक्तं साधर्म्यैर्धर्मार्थानां व्याप्तिरनिरपेक्षानां बद्धि
 वाक्येषु कृष्णदासकपे वाक्ये, वाच० । तथा सत्यमेतीं देवा
 भासे वा वादिना प्रयुक्ते भ्रूदिति तदोपनस्त्याप्रतिभाके हेतुप्रति-
 विम्बनप्रार्थं किमपि प्रत्यवस्थानं जातिद्वेषणाजस इत्यर्थः । सा
 च अनुविशानिजेदा साधर्म्यादिप्रत्यवस्थानभेदेन । यथा सा-
 धर्म्यैर्धर्म्योत्कर्षाः एकवर्णेषुऽवस्थाविकल्पसाध्यान्वयप्रति-
 प्रसङ्गप्रतिघट्टान्तात्पर्यासंशयप्रकरणाऽद्वैत्वार्थोपर्यविशेषोप-
 युक्तव्यवस्थाव्युत्पत्तिर्वाच्येनानिर्वाह्यैः कथ्येसमाः । तत्र साधर्म्येण
 प्रत्यवस्थानं साधर्म्येसमा जातिर्भवति । ‘ अनित्यः शब्दः ’ कृत-
 कत्वाद् घटवदिति प्रयोगे कृते साधर्म्येप्रयोगैश्च प्रत्यवस्थानम्-
 । ‘ नित्यः शब्दोः ’ निरवयवत्वात् प्राकाशवत्त्वं न चास्ति विशेष-
 वेदुर्ध्वतसाधर्म्यात् कृतकत्वात् अनित्यः शब्दो, न पुनराकाश-
 साध्याभिव्यक्तव्यत्वात् नित्य इति । वैधर्म्येण प्रत्यवस्थानं वैध-
 र्म्यभेदा जानीर्भवति । ‘ अनित्यः शब्दः ’ कृतकत्वाद् घटवदिति ।
 अत्रैव प्रयोगे स एव प्रतिहेतुवैधर्म्येण प्रयुज्यते (घटस्व हि
 निरवयवित्वं वैधर्म्यं स्वयं साध्यवशाद्द्वैतमैव) ‘ नित्यः शब्दोः ’
 निरवयवत्वात् । अतिसिद्धि सावयवं बद्धं घटादीति न चास्ति
 विशेषहेतुघटसाधर्म्यात् कृतकत्वादनित्यः शब्दो न पुनस्तद्वै-
 धर्म्यात् निरवयवत्वात् नित्य इति । अन्वयोपकर्षार्थं प्रत्यवस्था-
 नमुत्कर्षोपकर्षसंभवे जानी भवतः । तत्रैव प्रयोगे दृष्टान्तधर्म
 काङ्क्षसाध्यधर्मिस्वापाद्यनुत्कर्षसमां ज्ञानि प्रयुक्ते । बद्धि
 घटवत् कृतकत्वात् अनित्यः शब्दो घटवदेवं सूतोऽपि नवतु ।
 न वेत्सुतो घटवदित्योऽपि मा भूदितिशब्दं धर्मान्तरात्कर्ममा-
 पद्यति । अपकर्षत्वं घटः कृतकः सद्-भावावयवो षट् ।
 एवं शब्दोऽव्यस्तु । नो वेद् घटवदित्योऽपि मा भूदिति ।
 शब्दे भावगुत्वधर्मपरकर्मतीति । इत्येनाभ्यन्तो भूदित्साध-
 र्मनायं जातव कृताः । एवं शेषा अपि विशिष्टरूपपादशा-
 खाद्व्यसेयाः । स्वा० १० श्लोकः । वृषणाजानास्तु जातवस्तत्र
 सत्यक दृषणव्याऽपि न तत्त्वव्यवस्थापरनियतत्वात् । अति-
 वतत्वं च बद्धेकैकिसिद्धं दृषणं तदव्यवस्था वृषणा-
 भासं पुरुषशक्यवैक्यत्वात् वृषणाभासव्यवस्थितेरनियतत्व-
 मिति । कृतः पुनरुपपानाजसकपायां, जातानामाभास्तवत्वात्सा-
 र्थामिति । सु० १ सु० १२ अ० । बद्धजातुषु, ससप्त स्वरेषु,
 ब्रह्महृदजं, सुल्बयाम, भ्रामलक्याम्, कामिण्ये, कृष्णसि,
 जातिफले, भासत्याम्, पुष्पप्रधानं बृहमेवे च । वाच० १० ।
 प्रज्ञा० कल्प० । प्राचा० । ज्ञा० । जातिकुलसम्बन्धे, मध्यमे,
 “ मेतुं च मेरयं च जारं च ” जातिश्च जातिकुलसम्बन्धे मध्यमे,
 विषा० १ सु० २ अ० । जातिनपुलकसंभवेऽनित्यंमनुसम्बन्धं
 सत्यव्यक्तं प्राण्वते न वेति । प्रश्ने, उच्यते-जातिनपुलकसम्बन्धे

सम्बन्धं देशविरतिश्च प्राप्यत इति आशयकादावस्तीति । १२९ प्र० । सेव० ३ उक्ता० ।

आइअंतर्-जात्यन्तर-न० । वरसिंहवाहिके विलक्षणजाती, " नरत्न सिंहरूपस्था-व सिंहे नररूपतः । शुद्धविज्ञानकार्थीणा, भेदाज्ञानान्तरं हि सः ॥१॥ " सु० १ अ० १२ अ० ।

आइअंतर्-जात्यन्तर्-पुं० । जम्बकाश्वारात्म्यान्धे, (विपा०) " केर पुरिसे आइअंतर्चे आइअंतर्काके " जातेरारम्भान्धो जात्यन्धः । विपा० १ सु० १ अ० ।

आइआजीवना-जात्याजीवना-झी० । आजीवनान्नेत्रे, पि० ।

आइआजीवय-जात्याजीवय-पुं० । जाति आशुणादिकामाजीवति उपजीवति तज्जातीचमत्स्यं सृष्टादिनांपद्वयं ततो भकादिकं शुद्धातीति आत्याजीवकः । आजीवकान्नेत्रे, स्था० ५ ग्रा० १ अ० । यथा कञ्ज निम्बमाश्रादिजाती। बमोदीवचरं दण्डादाहमपि मिथुमाश्रादिजातीः स चैकजातिसंबन्धात् तस्य भिन्नादानादिकं प्रतिपातं करोति । इति आत्युपजीवी । प्रब० २ द्वार ।

आइआरिय-जात्यार्य-पुं० । जातिमोएकः पक्षः तथा आर्या अयावा निदाया आत्यार्या । विष्णुस्मार्तके, (स्था०)

द्विविधा आइआरिया ग्राह्यस्ता पशुचा । तं जहा-
" अंबद्धा य कलंदा य, विदेहा वेदिगाडया ।
हरिया शुंभुणा वेव, उपेया इत्यजाइभो " ॥ १ ॥

अन्वष्टेयादि अनुपुष्टप्रतिकृतिः परन्वेता इत्यजातश्च इति । इममईतीति इत्याः वद् " द्रव्यस्त्वप्रातरिति वदिकुनकद्वि-
कद्वयेक इस्ती न इत्येते ते इत्याः " इति मुनिः तेषां जातश्च इत्यजातवस्ता यता इति । का० ६ ग्रा० ।

आइआसीविस-जात्याशीविय-पुं० । आशवे दंष्ट्राः तासु विचं
बेषां ते आशीवियाः । जातित आशीविया जात्याशीवियाः ।
शुश्रूषकादिके, स्था० ४ ग्रा० ४ अ० । (' आसीविस ' इत्ये
द्वितीयनामे ४८६ श्लोके विशेषकव्यवता)

आइकहा-जातिकथा-झी० । विकथाग्नेत्रे, नि० ५०१ अ० ।

आइकुल-जातिकुल-न० । जातिसंबन्धिमि कुले, " तसि यं
अंतं । जीवाप्यं कइ आइकुलकोडीओणप्यसुदसवसइहस्ता प-
यवता " । जातिरेरिति किल तस्यंजातिस्तस्याः कुलादि कु-
मिकीदृशुविकारोति । जी० ३ प्रति० ।

आइचवक-जातिचवक-न० । एकस्मिन्वहोत्किचप्रीस्त्रचवकु-
रित्किचजातिलक्षणे, कर्म० २ कर्म० ।

आइचकु-याहक-त्रि० । वयव्ये इशंनमस्य वद्-इश-ऊ-किप
आ । वस्तुदयो, यथाविधे, टान्तासु क्रियां कीदृ । बाब० ।
आतचकु-त्रि० । इत्यर्थिकीर्षापरिणामे, य० १ अचि० ।

आइचकुय-याहचिच्छक-त्रि० । बहच्यथा आगतः उक्त । बधे-
कृत्वा प्राप्ते, बाब० । अतर्कितोपस्थिते काकताजीवादिहृत्वे च-
स्तुनि, तथा च बहच्यवादिनिः आया० १ सु० १ अ० १ अ० । अन्वयेकं
दित्यादिनास्ति, न० । स्था० ३ ग्रा० ४ अ० ।

तद्वृत्तार्थं वेदय-
" बहस्तुमोअत्रिधानं, स्थितमन्वाधे तर्धधिरिरेपक्षम् ।
परांशान्निधये, च नाम बाहचिच्छकं च तथा ॥ १ ॥ "

विनेकाशुप्रदाहमेतद्व्याख्या-बहस्तुन इन्द्रादिरिभजानसिन्ध
इत्यादि बधु(वलीमात्रनिर्देश्य आशयकलक्षणव्यंभुपुष्टयाव-
डीमात्रं यद्योर्निन्धासिंसंबन्धात् तज्जातिस्तदङ्कः । अथ प्रकारा-
न्तरेण मासो लक्षणमाह-(स्थितमन्वाधे तर्धधिरिरेपक्षं परांशान्-
निधये वेति) तदपि नाम बहकंभूतमिवाह-अन्वह्यासावधे-
आन्वाधो गोपालहारकादिलक्षणम् । तस्य स्थितम् अन्वयेत्यादा-
वधे यथायथेन प्रसिद्धं तदन्वयं गोपालहारकादौ पदार्थोपतिमि-
त्यर्थः । अत एवाह-(तर्धधिरिरेपक्ष इति) तस्मैन्कादिनाम्नाः प्रो-
परेभ्यर्थाधिक्यपदस्यैः स चासावधेर्वाचि त च त्वयैस्तस्य नि-
रेपक्षं गोपालहारकादौ तथा तदर्थेव्याभावात् । पुनः किमुत तद ?
इत्याह-परांशान्निधयेति । परांशार्थं शक्यपुरन्दरदीनामन-
निधेयमपार्थं गोपालहारकादौ हीन्कादिशब्देकव्यवसाय
अपि शचीपस्थादिरिच शक्यपुरन्दरादिशब्देनात्रिधीन्येते अत-
स्तन्नामाधि, नाम-तद्व्यतिरेकेषोपचारात् परांशान्निधयेनान्यु-
प्यते । अशब्दान्नाम एव लक्षणान्तुल्यकं शचीपस्थादौ प्र-
सिद्धं तन्नामाध्याकार्येभ्यस्त्वे अन्वयं गोपालहारकादौ यदारेपितं
तदपि नामेति तात्पर्यम् । एनीचप्रकारेणापि लक्षणमाह-(बाह-
चिच्छकं च त्रयेति) तथाविद्यन्प्राप्तस्युक्तं निरयकपिप्राधि-
क्यं बाहचिच्छकं लक्ष्यत्वा नाम क्रियते तदपि नामान्वाधा-
धेः ॥ १ ॥ अतु० ।

आइजरापरशसामोपपणासन-जातिजरापरशसोकप्रमाणान-
त्रि० । जातिर्जम्, अरा विश्वसा, मरुप्यं प्राणमाशः, शोको मानसो
द्रुःकाविशेषः, तान् प्रयाशयत्यनयति इति अजरापरशोकप्रमा-
णानः । जातिजरापरशपणनसमर्थम्, य०२ अचि० ६० ।

आइशुच-जातिशुच-त्रि० । माएपशुचुने, जातिमोएकौ तथा
युतो विनगादिशुचवान् जवतीति । प्रब० ६४ द्वार ।

आइअंत-यात्यमान-त्रि० । कदर्थेमाने, प्रह० १ अ० ६० द्वार ।

आइडि-जोदेष्ट-कौ० । बज-किन् जात्यस्य संस्कारार्थं कते-
भ्या इष्टिः । बाग्नेदः । जातकर्मिकं संस्काराग्नेदं, बाब० १० ।
आइडिअ-यद्यहृष्ट-त्रि० । यद्यहृष्टं तस्यदित्यसिद्धयं, यद्यहृष्टं
तस्यदित्यस्य आइडिअ । अह रश्मि, आइडिअयदइअकास्तु-
सदाव । लोहं कुडगायण जिम्बघणासंइसह ताव" । प्रा० ४ पाह ।

आइश्याम-जातिनायन-न० । नामकर्मनेत्रे, (कर्म०) एकंदिवा-
दीनामेकिन्वस्वादिक्पसनामपरिणामितलक्ष्यम् । एकस्मिन्वादि-
शब्दस्यपदेशभाक् वस्तुमान्थे सा जातिः, तत्रिपाकवेद्या कर्म-
प्रकृतिरपि जातिः । इत्यत्र तात्पर्यं-ऊच्यतेकपमिन्निवमस्योपा-
ङ्गिन्वचप्राप्तिसामकर्मसामर्थ्यात् सिद्धं, जावकपं तु स्वर्शानादी-
न्दिवावरणलक्ष्योपशमसामर्थ्यात् " ह्यावोपशमिकानि हन्दिवा-
धि " इति वचनात् । यत्पुनरेकेदिवादिशब्दप्रवृत्तिसंज्ञान्धेयं तथा
रूपसनामपरिणामितलक्षणं सामान्यं तदन्वयजिवावरसाध्याज्ञा-
तिनामासाध्यम् । उक्तं च-अन्वयजिवावरसा साधयेन एकी-
कृतोऽर्थात्ता जातिः तन्निमित्तं जातिनाम् । कर्म० ६ कर्म०
प्रह० । प० ६० ।

तच्च पञ्चय-

जातिनामेषां भेदे । कर्म्ये पुत्रा ? । गोयदा । पंचविधे प-
ष्ठुचे । तं जहा-पर्मिदियजातिनामे वेदिदियजातिनामे वेदं-
दियजातिनामे चउरिदियजातिनामे पंचिदियजातिनामे ॥

जाइसय

स० ७ स०० । " जाइसय का " स्या० १० श्रा० । प्र०० । जात्या ब्राह्मणब्राह्मणपुत्रवत्त्वेन मदीऽइकारो जातिमयः । जात्यइकारे, उ०० ३ अ० । जातिमयं विद्धानो जन्मुत्पन्नजन्मनि तामेव जातिदीक्षणां भवति चिकटां च भवाटवीं पर्यटतीति । प्र०० ११६ श्रा० ।

सर्वेषां मद्स्थानानामुत्पत्तेरारब्ध जातिमदी बाह्यनिमित्तनि-
रपेक्षो यतो न्नवस्त्यस्तमधिष्णयिहा-

जे माहृषो स्तिसिपयाय वा, तद्दुमपचे तद्दु लेच्छई वा ।
जे पन्वईष परदृजनेई, गोत्तेप जे यजति माणवके ॥ १० ॥

यो हि जात्या ब्राह्मणो भवति, क्षत्रियो वा इवाकुम्भेइयादिकः । तत्रैवमथ - रशेथति-उप्रपुत्रः क्षत्रियाविवेक्षेजातीयः । तथा (लेच्छई सि) क्षत्रियाविवेशे एव । तदेवमादिशिष्टकुलोद्भूतो बन्धावस्थितसंसारस्वभाववदितथा वाः प्रव्रज्जितः स्वकराउपादि युद्धयागवधनः परैदेसं प्रोक्तुं शोभमस्य परवत्तमोजी सम्यक् संभाव्युच्छावी गोत्रं ऋषीणोश्च इतिवशस्थानीये समुत्पन्नोऽपि वैश्व स्तम्भं गन्धेमुपयायादिति । किन्तु शोभे ?! अभिमानवके अभिमानास्पदे इति । एतदुक्तं भवति-विशिष्टजातीयतया सर्वलोकजाऽनिमान्योऽपि प्रव्रजिनः सन् कुतश्चिरस्तुयममुपयमो भिद्यते परयुद्वापयदत्त कथं हास्यास्पदं सर्वं कुर्वान् निवासी मानं कुर्वोदिति तात्पर्यायः ॥ १० ॥ सू०० १ श्रु० १३ अ० ।

जाइमयपदित्रक-जातिमदप्रतिषेध-पुं० । जात्यइकारेणानजे,
" जाइमयपदित्रक हिंसगा भविइदिया " जात्या ब्राह्मणब्राह्मणपुत्रवत्त्वेन यो मदीऽइकारस्तेन प्रतिस्त्वन्धाः जनन्यः जाति मद्प्रतिस्त्वन्धाः । उ०० २३ अ० ।

जाइय-जातिन-न० । यात्-मय-क । याचनवृत्तौ, याश्चान्वां च । कर्मणि क । प्रार्थितं, नि० । वाच० । इत्त० । " सव्यं स्ते जाइयं होइ, मतिथ किं वि अजाइयं " श्रा० म० षि० ।

जाइयगयादण-याचितकमहदण-म० । आर्तिनामरणे, पूर्णता-
बाह, । परीपांशेः सा याचितकमहदणम् । अणु० १ अणु० ।

जाइसिग-जातिभिन्न-न० । शिरःपाश्यादिके प्राचयवधे, जा-
तिभिन्नानि प्राचयवधयाः शिरःपाश्यादयस्तेई गोत्यादिब्रह्मणा जातिभिन्नयते इति । सम्भ० ३ काण्ड ।

जाइवर-जातिवर-पुं० । जात्युत्तमे, " जाइवरसारदिक्यव " प्र०० ४ स०० श्रा० ।

जाइसंपण-जातिसंपण-पुं० । उत्तममातृकपुत्रयुते, शौ० ।
स्या० । रा० । नि० । श्रा० । यदाह- " जाइकुलसंपणो पाचम-
किंच न लेवइ किंचि भासेचिं च पच्छा तगुणुआं सम्ममा-
काय " सि । गुणवन्मातृव्यं, स्या० ७ श्रा० ।

जाइसर-जातिस्मर-त्रि० । आनि पूर्वजन्म स्मरति । स्मृ-अच्छुः
क्षीनो जन्मवृत्तान्स्मृतियुक्ते, वाच० । " जाइसरो च प्रयत्नं " जाति स्मरतीति जातिस्मरो भयवात् । " बिहादिदृष्यः " ५१११०१० इत्यणवाधाऽच् । श्रा० म० ३० । " भवेजातिस्मरः पुमान् " जातिस्मरोऽनुचूतमभवत्सर्वां । शो० वि० ।

जाइसरण-जातिस्वरण-म० । आनिनिबोधिकज्ञानविशेषे, प्रा-
चा० १ श्रु० १ अ० १ श्रु० । प्राग्भवे ज्ञानमति, " जाइसरणं

समुत्पद्यं" जातिस्मरणम् । इत्त० ७ अ० । इशु० तं० । जा-
तिस्मरणं क्षिप्रचक्र-सनिमित्तकम्, अनिमित्तकं च । तत्र बह्वर्था
निमित्तमुद्दिश्य जातिस्मरणमुपजायते तस्मिन्निमित्तकम् । यथा
बह्वलक्षणीयप्रभृतीनाम् । बायुनेरेव तथावारकर्मणां कृपापे-
क्षेनोत्पद्यते तस्मिन्निमित्तकं यथा स्वयं बुद्धकृपितानीयम् । श्रु० १
उ० । जातिस्मरणं च संक्षिप्तातिविषयकमेव " स्तिसिपुम्भं
जाइसरणं समुत्पन्नयथा " सङ्गिनः पूर्वजातिः प्राचिनं जन्म
तस्या वात्सरणं तत्संक्षिप्तपूर्वजातिस्मरणम् । स्वस्तनिर्देशं तु
सङ्गी पुषो भवो वत्र तत्संक्षिप्तयो संक्षीति च विशोपयं स्वल्प-
हापयार्थं न ह्यसंक्षिप्तातिविषयं स्मरणमुत्पद्यत इति । श्रा० १
श्रु० १ अ० ।

तथा चोत्तराच्यवेन-

देवदोगच्छुओ संतो, माणुस्सं नवपागओ ।
सन्निनाणसमुत्पन्नं, जाइसरणं पुराययं । ७ ॥

देवदोकात् सन्तः सन् मातृप्यं नवपागनः इति संक्षिप्ते
समुत्पत्ते सति पुराणं प्राचीनं जातिस्मरणमनुवृत्ति शयः ।
संक्षिप्तो गजजपञ्चोन्मिदस्य ज्ञानं संक्षिप्तानं तस्मिन् संक्षिप्ताने ।
इत्त० ११ अ० ।

जातिस्मरणं कस्मादाह-

संस्कारे पूर्वजातीनाम्, (६)

संस्कारे स्मृतिमात्रकले जात्यायुर्मौलक्षणयो च " एवं
मया सोऽथोऽस्तुतः, एवं मया ना किवा कृता " इति भावनाया
संयमात् पूर्वजातीनां प्रागुत्पन्नजाती-
नां धीरनुस्मृतिरथबोधकमन्तरेणैव भवति । तदुक्तम्-"संस्कार-
रस्य साक्षात्करणत्वात् पूर्वजातिकात्वम् " (६) श्रा० २६ श्रा० ।

जातिस्मरणकारणानि योगविवक्षै बधा-

ब्रह्मचर्येण तपसा, सद्देहाध्ययनेन च ।
विद्यामन्त्रविशेषेण, सर्वार्थासिधेनेन च ॥ ५१ ॥

ब्रह्मचर्येण भावतो वसितनिरोधकत्वेण, तपसा उपयासादि-
ना, सद्देहाध्ययनेन च सता सुन्दरणात्सामुद्रादिवर्षणाम्यु-
क्तया वेदस्य सर्वभूतार्थागमन्याध्ययनेन वाचनापुच्छ-
नादिसनायेन । चः समुत्पद्ये । विद्यामन्त्रविशेषेण समाधना
कीर्त्यामिका वा विद्या, मन्त्रज्ञ तदितरकः । ततो मन्त्रोच्चा-
कारणप्रसक्तयोविद्यामन्त्रविशेषेण ज्ञेयान सर्वार्थासिधेनेन च
सतः सातिशयस्य भ्यसनसत्त्वार्थानिस्तारोपायस्य क्षा-
वरजङ्गमभेदनिश्चयस्य तीर्थस्य आसिधेनेन यदुपासनेन । चः
प्राग्भत् ॥ ५१ ॥

तथा-

पित्रोः सम्यगुपस्थानात्, न्दानमैषण्यदानतः ।
देवादिशोचनात्वे, भवेजातिस्मरः पुमान् ॥ ५७ ॥

पित्रोः जननीजनकयोः सम्यक् यथावत् उपस्थात्वात् त्रिसं-
व्यापणमादिविनिवर्तकत्वात्, " पुजनं वास्य चिक्रं, त्रिसंभं मय-
नक्रिया " इत्यादि बहुवचन्यात् । न्दानमैषण्यदानतः न्दाना-
नां उच्यतेदिगोपहतशरीरहाकानां त्रैषण्यस्यैवचक्य हासते
चित्तत्वात्, " देवादिशोचनात्वे " देवदेवस्यापुस्तकसा-
धुपाभ्याद्रेप्येकार्योपयोगिनाम् । " शोचानात् " तथाविधमज्ञा-

इते मनुजानां निरन्ध्यां च जातिस्मरणमस्ति न वा ? । बहिर्नास्त
कथं कुतो व्यवच्छिन्नं तथा उच्यते विज्ञानमपीदानीमस्ति न वा ?
इत्यपि च प्रसाध्यमिति प्रश्ने, उत्तरम्-वर्षमानकाले जाति-
स्मरणाय विज्ञानस्य व्यवच्छेदः शास्त्रे प्रतिपादितो नास्तीति ।
१६८ प्र० । सेन० ३ उल्ला० ।

आइसरणवराण्डिज-जातिस्मरणवराण्डिज-य-न० । मतिज्ञानाचर-
णाधिकमभेदे, जातिस्मरणवराण्डिजानि च क्रमोपि मतिज्ञाना-
चरणभेदाः । अथोपशम उचितानां क्रमोऽमुदितानां विषयमि-
तोदयत्वमिति । ज्ञा० १ भू० १ अ० ।

जातिमुमिण-जातिस्मरण- ' आइसरण ' शब्दाद्यै, सेन० ३
उल्ला० ।

आइरिगुण्य-जातिद्विहस्तुक-पुं० । रकषणं वर्षकल्पभेदे,
' आइरिगुण्ये च वा ' । जातिद्विहस्तुकेन वर्षकल्पभेदे स
कल्पितोऽपि भवतीति जात्याविशेषितः । ज्ञा० १ भू० १ अ० ।
जात्यः प्रधाने द्विहस्तुको जात्याद्विहस्तुकः । प्रज्ञा० १ पद० ।

आइ-जाती-स्त्री० । जन-किञ्-ऊप् । भास्त्रव्याप्त, तत्पुत्रे ल-
ताभेदे च । वाच० । ज० । सुरायाम्, दे० ना० ३ वगै ।

आइकज्ञ-जातीकज्ञ-न० । गण्यप्रधानं वस्तुनि, आचा० १
भू० १ अ० १ उ० । (जायफल) इतिव्याते फले च । वाच० ।

आइमद्वय-जातीमद्वयक-पुं० । ' जाइमद्वय ' शब्दाद्यै,
जं० १ वच० ।

आइय-जातीय-त्रि० । जातो जवः कृ । समानजातियुक्तं सजा-
तीयं, वाच० । ज्ञा० म० । " एकप्रहणं, तजातीयप्रहणम् " इति
व्यायः । ज्ञा० म० । किञ्चिच्छब्दात् जातीयप्रत्ययः । प्रकार-
भेदः । " गुणान्नो पञ्चजातीयं " पञ्चकारम् । विशेषः । यथा
नार्तिकजातीयः तार्तिकप्रकारः । वाच० ।

आइसर-जातिस्मरण-त्रि० । ' आइसर ' शब्दाद्यै, ज्ञा० म० प्र० ।

आइसरण-जातिस्मरण-न० । ' आइसरण ' शब्दाद्यै, आ-
चा० १ भू० १ अ० १ उ० ।

आइसरणवराण्डिज-जातिस्मरणवराण्डिज-य-न० । ' आइसर-
णवराण्डिज ' शब्दाद्यै, ज्ञा० १ भू० १ अ० ।

आइरिगुण्य-जातिद्विहस्तुक-पुं० । ' आइरिगुण्य ' शब्दा-
द्यै, ज्ञा० १ भू० १ अ० ।

आठ-यातु-त्रि० । वत् परिमाणस्य मनुष्यं । " यावत्ताव-
तोऽऽनेम-उ-महि " । टी।।।४६० । यावत्तावदित्यनयो-
रन्वययोर्वेकारादेरन्वयस्य " म-उ-महि " इत्येते त्रय भादेहाः
प्रबन्धिः । प्र० ४ पाठः । यत्परिमाणे, साकल्पे, अथर्वी, व्यासैः,
माने, अथधारणे च । वाच० ।

आडया-यातु-स्त्री० । या-त्त्वं । देवरपत्यासु, यानरौ तुम् ।
गन्तरी, त्रि० । यातारी । वाच० । " आडयामो जाणस्सन्ति " ।
" आडयाभो ति " देवराणां जात्याः । ज्ञा० १ भू० १ अ० १ उ० ।
" आडम ति " यातरो ज्येष्ठदेवरजात्याः । वृ० १ उ० ।

आडड-यातु-पुं० । गुण्यप्रमाणे वनस्पतिभेदे, प्रज्ञा० १ पद० ।

जाऊकण्य-जातुकण्य-पुं० । मुनिभेदे, वाच० । गोत्रभेदे, न०
जं० ७ वच० ।

जाऊकण्य-यातुकण्य-य-न० । गोत्रभेदे, सु० प्र० १० पा-
ठु० । चं० प्र० ।

जाऊरो-देशी-कपिये, दे० ना० ३ वगै ।

जाऊगण-यादोगण-पुं० । जसजगुणयो, वाच० । " सार-
कण्यमाणे भे विदुति " । नानाविधैस्तु वादसां गणान् संरक्ष्य
सह वा यादोगणैरारामानमारक्षन् । आचा० १ भू० ५ अ० ४ उ० ।
जावई-जाम्बवती-स्त्री० । जाम्बवतोऽपत्यं स्त्री । कण्यवासु-
देवस्य स्नानप्रव्यतायां पत्न्याम्, कल्प० ७ अणु । नागदम्बार्थं
च । वाच० ।

जावृण्य-जाम्बूनद-न० । जम्बूनदे भवस-अणु । स्वप्ने, तीर-
सूय तदसं प्राप्य सुखवार्तावशांशिता जाम्बूनदस्य भव-
ति सुवर्णं सिद्धन्पथस्य इत्युक्ते सुवर्णभेदे, तदसं जम्बूरस्य ।
धुम्भरे च । वाच० । जं० ।

जाग-याग-पुं० । यज्ञ-यज्ञ । मन्त्रकरणके बहुयाद्यधिकरणे हवि-
र्यज्ञेपक्षे यज्ञे, वाच० । यज्ञने यागः । पूजने, " आइरिगुणा-
धिकसद्योगसारसङ्ग्रहयागपरः " यागो यज्ञने पूजने तत्परः
तत्प्रधानः । वां० ए विव० । आचा० । ज्ञा० । देवपूजायाम्,
ज्ञा० १ भू० १ अ० । श्रीसिद्धार्थनृपस्य यागकण्यमौद्विदेशाशो-
त्सवे, सिद्धार्थाश्रमार्थकरे यागशब्देन देवपूजा कृतेति समर्थि-
तम् । प्रति० । देवतापूजावसरणविधिं ज्ञानप्रतिपद्ये पूजा-
विशेषः, अतु० । प्र० । ज्ञा० । अथभेदाधिकं च । पि० ।

जागजागदायमद्वयपक्षिच्छय-यागजागदायसद्वयपक्षिच्छक-
त्रि० । यागा पूजाविशेषाः भागा विशतिजागदायोः । यागः
सामान्यदायमभेदेनापि सद्व्यापि प्रतीचरतीति । तथाभूते, श्री० ।

जागर-जागर-पुं० । जागृ-अप् । निद्रामाये, जागरणे, कवचे
च । वाच० । जागर्तानि जागरः । अयगतनिद्रं, " जागरवेरो-
वरत् " असंयमानिद्रापयमाउजागर्तानि जागरः । आचा० १
भू० ३ अ० १ उ० । " सुप्ता अमृणो उ सया, मृणो च सुप्ता वि
जागरा ह्यति " आचा० । ज्ञा० ३ भू० १ उ० । कल्प-
जागरः निद्राहृतः । भावजागरः सन्ध्याहृतः । ज्ञा० म०
ज्ञि० । विशेषः ।

अथ विरयपक्षया जीवादीनां पञ्चविशतेः पदानां
सुसत्यजागरस्यै प्रथमपद्याद-

जीवा एं जंतं । मुत्ता, जागरा, मुत्तजागरा ? । गोयमा ।
जीवा मुत्ता वि, जागरा वि, मुत्तजागरा वि । नेरुदयाणं
भेते । किं मुत्ता पुत्ता ? । गोयमा । ऐरुदया मुत्ता । यो
जागरा, षो मुत्तजागरा । एवं ज्ञाव चठरिदिया । पंचि-
दियतिरिक्त्वप्राणिषा एं भेते । किं मुत्ता पुत्ता ? । गोय-
मा । मुत्ता । षो जागरा । मुत्तजागरा वि । मयुस्मा । जहा
जीवा वाण्यंतेरजाइसिष्येभामिषिया जहा ऐरुदया ।
(सुच ति) सर्वविरयपक्षेऽधिकप्रधानाभावात् । (जागर

वि) सर्वविरतिक्रमप्रवरजागरणसङ्गावात् । (सुप्तजागर वि) विविरातिविरतिकरासुप्तिसुप्तज्ञासाङ्गावादि । अ० १६ षा० ६ ङ० । का० ।

संज्ञययणुस्ताणं मुचाणं पंच जागरा पञ्चपा । नं जहा-सहा० जाव फासा ।

“ संज्ञक ” इत्यादि । व्यकल्प । नवरं संयतमनुष्याणां साधुनां सुप्तानां निद्रावर्तां जाग्रतीति जागरा अस्तुता जागरा इव जागरा इवमत्र प्राबन्-शब्दादयो हि सुप्तानां संयतानां जाग्रच्च-द्विवचनप्रतिहतशक्तयो प्रवर्तित कर्मबन्धाभावकारणस्याप्रमाद-स्व तदानीं तेषामभावात् कर्मबन्धकारणं भवतीत्यर्थः ।
नंज्ञययणुस्ताणं जागराणं पंच मुचा पञ्चपा । तं जहा-सहा० जाव फासा ।

द्वितीयसुप्तभवाना तु-जागराणां शब्दादः सुप्ता इव सुप्ता प्रस्मकृत्वाग्निवत् प्रतिहतशक्तयो भवन्ति । कर्मबन्धकारणस्य प्रमादस्य तदानीं तेषामभावात् कर्मबन्धकारणं भवतीत्यर्थः ।
संबतविपरीता ह्यस्त्यता इति । नानधिकृत्याह-

अज्ञसंज्ञयणुस्ताणं मुचाणं वा जागराणं वा पंच जागरा पञ्चपा । तं जहा-सहा० जाव फासा ।

“ अज्ञसंज्ञक ” इत्यादि । व्यकल्प । नवरत् । अस्त्यतानां प्रमादित-ताया अत्रस्याह्वयेऽपि कर्मबन्धकारणतयाऽप्रतिहतशक्तिसत्वात् शब्दादयो जागरा इव, जागरा भवन्तीति ज्ञावना । स्या० ५ टा० २ ङ० ।

जागरण-जागरण-न० । निद्राकृते, हा० १ झु० २ झ० । अत्र-बांध, ष० ३ प्राधि० ।

जागरणे गुणाः-

“ जागरह णरा शिचकं, जागरमाणस्य वक्ष्ये मुद्री ।
ओ मुञ्च ण सो धखो, ओ अग्गाहं सो स्या धखो ॥१॥
सुअह सुमंतस्स सुअं, संकियकत्थियं मवे पमस्सस्स ।
जागरमाणस्स सुअं, धिरपरिचियमप्यमसस्स ॥२॥
नालस्सेणं समं सोक्कं, ण विज्जा सह निहया ।
ण वेत्तं पमादण, धारमेण द्याल्लुआ ॥३॥

जागरिषा धम्ममीं, अहम्मयीं तु सुत्थिया मेया ।
वध्यादिवमणिगीयं, अकदिंसु जिणो जयंतोर ॥४॥
सुवह व अयगरभूयो, सुयं पि से सुसत्तो अयमयुयं ।
हाही गोथतभूयो, णत्थिमि सुए अयमयूए ” ॥ ५ ॥
आवा० १ झु० ३ अ० १ ङ० ।

निशान्त्यथाये जागर्या, गुरोरचावप्यकृत्तणे ।
उत्समो देवगुर्वादि-नतिः स्वाध्यायतिष्ठता ॥ २० ॥

निद्राया रात्रेरन्वयथामि चतुर्थेयामे जागर्या जागरणं निद्रात्वा-व इत्यर्थः । सापेक्ष्यतिथमो भवतीति योजना । अथऽपि सर्वथा शक्येया जागरणविधिश्च-“ जागमिणपिच्छमस्य, सन्वे अन्तीति वाक्पुष्ट्यादि । परमिद्विपरममं, अर्थेति सत्तजवारामो ॥ १ ॥ ” इत्यादि । विज्ञापशुद्धस्यमोधिकारे प्रदर्शित एव निद्रान्ध-धामे जागरणम् । किमत्रशेषेण सर्वेषामेव उन केषांचिदेवेति जिज्ञासायामाह-(गुरोः) प्रजाजकस्य विगाचायादेवो अका-रात् ॥ नानादेः । भावद्वयकृते प्रतिक्रमणकरणावसरे, जागयो तत्र

गुरोः तृतीयप्रहरेऽप्यापस्य बह्वयमाणायात् । ग्लानावेस्तु गरी-रमाभ्यात् प्रतिक्रमणवेलायामुचितवैव जागरणम् । उक्तमपि प्रवचनसारेकारं-

“ सन्वे वि पढमयामे, दुप्पि अ वसहाण आदमा जामा ।
तस्सो होकं गुक्कं, चउत्थं सन्वे गुक्क सुअह ॥ ६८ ॥ ”

सर्वेऽपि साधवः प्रथमे यामे रात्रिप्रथमप्रहरे वास्यत् । स्वा-भ्याप्याध्ययनादिकुर्वाणाः जाग्रति ह्यै च प्रायै यामो वृषभावां वृषजा इव वृषभा गीतायाः साधवः तेषामयमयो द्वितीये यामे ये सुत्रवन्तः साधवस्ते स्वपन्ति । वृषजास्तु जाग्रति ते च जाग्रतः प्रजापनादित्युत्थं परावर्तयन्ति । तृतीयाप्रहरा भवति गुक्कणां कोऽर्थः-प्रहरद्वयानन्तरं वृषभाः स्वपन्ति । गुरवस्तुत्थि-यताः प्रजापनादिति गुणयन्ति चतुर्थप्रहरं वास्यत् । अतुये च प्रहरे । सर्वे साधवः समुत्थाय वैरागिककालं सुदृप्त्या कालिककालं परावर्तयन्ति । गुरवः पुनः स्वपन्ति । अन्यथा प्रातर्निद्राधुपमा-होचनास्तद्वशादेव मध्यमानवृष्टका व्याख्यानमव्यज्जनापदेहा-दिकं कर्तुं ते स्यादभाः सन्तो न शक्नुवन्तीति । (अव० १२८ द्वारे) प्रतिक्रमणवेला च तत्परिसमाहितसोपकरणप्रत्युत्पन्नात्मम-नःतराविसृष्योदयपरिमेया । धनः-“भावस्सयस्स समप,णिहा-मुहं चयानि आवरिया । नहं नं कुणंति अहं दस,परिहेहाअं-तरं गुरो” ॥१॥ वि । जागरणानन्तरकतेयमाह-(अस्मिं इति) कायात्सगं स च्यापथिकीप्रतिक्रमणपूर्वकं कुस्वप्रदुःस्वप्रति-वारणमिणः प्राणिवधार्थिकुस्मप्रज्ञावे शताच्छ्वाभ्यामानां त्रैपु-नकुस्वप्रज्ञावे तु अतुदयोतकरोपयेकनमस्कारचित्तनादृष्टा-तोच्छ्वासमानांअसवः । यतो यतिविनश्चर्याया-

“ इरिभं परिक्कमंता, कुसुमिण दुप्पिमिण विचारणुस्सगं ।
सम्मं कुणंति निज्जिअ-पमायाणुहा महामुणिणा ॥ १ ॥
पाणवहप्यमुहाण, कुसुमिणमाव भवति वज्जोया ।
असारि चित्तिणज्जा, सनमुकारा चउत्थस्स ॥ २ ॥ ” ति ।

तत्तत्र (द्वेषगुर्वादिनितिरिति) देवनातिरेकस्यव्यवहाम । गुर्वादि-तिहचतुर्भिः कृमाभ्रमैर्गुर्वादिनमास्करया ततोऽनन्तरं च (स्वा-ध्यायतिष्ठतिति) स्वाध्यायां वाचनादिः तस्मिन् यथासंभवं ति-ष्ठता एकाग्रता उपलक्ष्यन्ता । पूर्वशुद्दीतपेनियमनिमह-चित्तनधर्मजागरिकाकरणादि । यतः-

“ जिणममयुग्मिणमंलण-पुणं तथे कुणंति सउभायं ।
चित्तिंति पुण्णगहिंयं, तवमियमाऽमिणहृदप्यमुहं ॥१॥
किं तक्कियज्जकजं, न करेमि अमिग्गाहाय कां वसिधो ।
किं महं वसिधं जायं, कहदिअहा मज्ज वसंति ॥२॥
कहं न तु पमायपंके, सुत्तिपस्सं किं परो व अणो था ।
महं विक्कह अहयारं, इअ कुज्जा धम्मजागरिअं ॥ ३ ॥ ”

प्राज्ञं च मुहुर्नं निमित्तपुद्गुदुदवाङ्गवाने धर्मकर्मोपार्थाचलनं सफलमिति । धर्ममनोरथाद् चिन्तयेति भावार्थः । यत्सत्तैव-“ जागमिणविरामसमय, सत्तए ससिद्धं व निम्ममं नाणं । इअ तथ धम्मकस्से, षायमुचायं विचित्तउजा ॥१॥ ” ष० ३ प्राधि० ।

जागरमाण-जाग्रत्-न० । जाग्र-शतृ-इन्द्रियादिनिर्विषयज्ञान-योग्यावस्थायाम् । तद्वन, त्रि० । श्रियां ङीप् । वाच० । निद्रावियुक्तं च । पा० । “ जागरमाणी जागरह ” जागरणं कुर्वन्त्या जागानं निद्रानाहो कुरुत इति । सं० । “निद्राए भावतो वि य.जागरमाणां चउत्थमस्यवरं । निद्रादिने.आ०म०दि० । जाग्रतिता-जागरिहृ-वि० जाच-तृ । जागरके.स्या०४जा०१२७०

जागरमाण-जाग्रत्-न० । जाग्र-शतृ-इन्द्रियादिनिर्विषयज्ञान-योग्यावस्थायाम् । तद्वन, त्रि० । श्रियां ङीप् । वाच० । निद्रावियुक्तं च । पा० । “ जागरमाणी जागरह ” जागरणं कुर्वन्त्या जागानं निद्रानाहो कुरुत इति । सं० । “निद्राए भावतो वि य.जागरमाणां चउत्थमस्यवरं । निद्रादिने.आ०म०दि० । जाग्रतिता-जागरिहृ-वि० जाच-तृ । जागरके.स्या०४जा०१२७०

जागरिण-जागरिक-पुं० । जागरणं जागरः । सोऽस्यास्तीति जागरिकः । प्र० १२ श० २ उ० । निद्रावहिते, अ० प्र० छि० ।

जागरित-त्रि० । जाग्र-कः । हिन्द्रैर्यैविययोपलक्ष्यव्योष्यावसायाम्, जीवो हि स्वप्नविद्येतुक्कमेनायो इन्दिक्वविययाद्, अतुमयोश्च स्तु-क्वविययाद्, व्ययहरिर्कोञ्च पदाधोऽन्, स्वयामवस्थायामनुजयति-तद् जागरितम् । कर्त्तरि-कः । जागरणञ्चुक्ते, त्रि० । घञ० ।

जागरिया-जागरिका-स्त्री० । जागरणे, श्वा० १ श्रु० १ ष० । " बुध्वावृत्तावृत्तकालसमयसि षो धम्मजागरियं जागरिष्ठा मवह । " जागरिका निद्राकृयेण बोधः । श्या० ४ टा० २ उ० ।

कइविद्वा णं भंते ! जागरिया पणत्ता ? । गोयमा ! ति-विद्वा जागरिया पणत्ता । तं जहा-बुद्धजागरिया, अमुद्ध-जागरिया, सुदक्खुजागरिया । से केणट्टेणं जंते ! एवं बुद्ध इ तिविद्वा जागरिया पणत्ता ? । तं जहा-बुद्धजागरिया, अमुद्धजागरिया, सुदक्खुजागरिया । गोयमा ! जे इमे अर-इत्था जगवंतो उप्पखपाणदंसणपरा जहा खंदपे० जाव स-व्वसू सव्वदरिसं । एएणं बुद्धा बुद्धजागरियं जागरंति । जे इमे अणगारा जगवंतो इरियामभिया जासासमिया० जाव गुणवंजयारि एएणं अमुद्धा अमुद्धजागरियं जागरंति । जे इमे समणोवासगा अभिगयजीवाजीवा० जाव विहरं-ति एएणं सुदक्खुजागरियं जागरंति । से तेणट्टेणं गोयमा ! एवं बुद्ध इ तिविद्वा जागरिया जावउ सुदक्खुजागरिया । (बुद्धा बुद्धजागरियं जागरंति सि) बुद्धाः केवलभावबोधेन ने च बुद्धानां न्यपेडा हानभिद्धानां जागरिकाप्रबोधो बुद्धजागरिका, तां जाप्रति कुवंति (अमुद्धा अमुद्धजागरियं जागरंति सि) अमुद्धाः केवलज्ञानाभावेन यथासंज्ञयं शेषज्ञानसद्भावान् बुद्धसहास्ते च अमुद्धानां उच्छत्यज्ञानवतां या जागरिका सा तथा तां जाप्रति । प्र० १२ श० १ उ० ।

जागरिता धम्मियाणं, अधम्मियाणं च सुत्तिया मेया ।
वच्छादिवभगिणं ए, अकहिंसु जिणो जयंतीए ॥२०६॥
वच्छज्जवपे कौसंबी उपरी, तस्स आधयो सताणितो राया, तस्स भगिणा जयंती, तीए भगवओ वडमाणो पुच्छित्तो-धम्मियाणं किं सुत्तिया सया, जागरिवा वा सेवा ? । भगवथा वागरियं धम्मिणं जागरिया सया, णो सुत्तिया, अधम्मियाणं सुत्तिया सेवा, णो जागरिया । (अकहिंसु सि) अर्थाए एवं कहिंयथाद् । नि० ब्बु० १६ उ० ।

जीवाश्च न सुप्ताः सिद्धन्ति । किं तर्हि जागरा एव इत्याह-
सुत्तं भंते ! साहू, जागरियत्तं साहू ? जयंती ! अत्येग-
इयाणं जीवाणं सुत्तत्तं साहू, अत्येगइयाणं जीवाणं जागरियत्तं साहू । से केणट्टेणं भंते ! एवं बुच्च-अत्ये-
गइयाणं जाव साहू ? जयंती ! जे इमे जीवा अहम्मिया
अहम्माणया अहम्मिहा अहम्मकसाई अहम्मपल्लोई
अहम्मपल्लवाणा अहम्मसमुदायारा अहम्मेषं चैव विक्

कपेयाणा विहरंति । एएसि णं सुत्तत्तं साहू, एएणं जीवा सुत्ता समाणा णो वृत्तं पाणज्याणं जीवाणं सुत्ताणं बुक्खाणयाए सोयणयाए० जाव परियावणयाए वटंति । एएणं जीवा सुत्ता समाणा अप्पाणं वा परं वा तदुभयं वा णो वट्ठि अहम्मियाहिं संजोयणाहिं संजोएत्तारो जवंति । एएणं जीवाणं सुत्तत्तं साहू । जयंती ! जे इम जीवा धम्म-
त्थिया धम्माणुगा० जाव धम्मेषं चैव विक्त्तिं कपेयाणा विहरंति । एएसि णं जीवाणं जागरियत्तं साहू एएणं जीवा जागरमाणा वट्टेणं पाणाणं अतुक्कलणयाए० जाव अपरि-
यावणयाए वट्ठिंते, तेषं जीवा जागरा समाणा अप्पाणं वा परं वा तदुजयं वा वट्ठिं धम्मियाहिं संजोयणाहिं संजोए-
त्तारो जवंति । एए णं जीवा जागरमाणा धम्मजागरियाए अप्पाणं जागरत्तारो जवंति, एएणि णं जीवाणं जागरियत्तं साहू से तेणट्टेणं जयंती ! एवं बुद्ध अत्येगइयाणं जीवाणं सुत्तत्तं साहू, अत्येगइयाणं जीवाणं जागरियत्तं साहू ।

(सुत्तत्तं नि) निद्रावशत्वम् । (जागरियत्तं ति) जागरणं जागरः सोऽस्यास्तीति जागरिकः । जाव जागरिकत्वम् । (अहम्मियं ति) धमेण भुनक्तारिवरूपेण चरन्तीति धार्मिका-स्तन्निषेधाद् धार्मिकाः । कुन पतद्वेवमित्यत आह- (अहम्माणु-या) धर्मे भुनक्तवन्तु न चरन्तीति धर्माणुगास्तन्निषेधाद् धर्माणु-गाः । कुन पतद्वेवमित्यत आह- (अहम्मिहा) धमेः भुनक्तव एतेषां वदन्तः पुजितां वा, येषां ते धर्मेणः । धर्माणां वा श्रुः धर्माणाः । अतिशयेन वा धर्माणां धर्मिणः तन्निषेधात् अधर्मिणः, अधर्मेणः अधर्माणां वा अत एव । (अहम्मकसाई) न धर्म-माक्यान्ति इत्येवंशीला अधर्माकार्यानि, अधर्वा-न धर्मात् क्वातिवेषां ते अधर्मक्यातयः । (अहम्मपल्लोइ सि) न धर्ममा-देयतया प्रलोकयन्ति ये ते अधर्मप्रलोकिनः । (अहम्मपल्लज सि) न धर्मे प्ररज्यन्ते आसजन्ति ये ते अधर्मप्ररज्जना एवं च- (अहम्मसमुदायार सि) न धर्मरूपकारिभ्यामकः स-मुदाचारः समाचारः सप्रमेदां वा आचारो येषां ते तथा अत एव- " अहम्मेषं चैव " इत्यादि । अधर्मेण चारित्र-भुनक्तिरूपेण वृत्तिं जीविकां कल्पयन्तः कुवाणा इति । प्र० १२ श० २ उ० । जम्मतः पट्टयां राओ भवे रात्रिजागरण-रूपे इत्सवविशेषे च । विपा० १ श्रु० २ अ० । रा० । " वट्ठे दिक्-से जागरियं करेति " रात्रिजागरणरूपमुत्सवविशेषम् । प्र० १२ श० १ उ० ।

जागर्था-स्त्री० । जाग्र-श । जागरणे, अ-जागराप्यत्र । घञ० । " निशान्त्ययामं जागर्थां शुरोदवाचअयककृणे " जागर्थां जाव-रणं निद्रात्यागा इत्यर्थः । घञ० ३ अचि० ।

जागसहस्रभागविच्छय-यागसहस्रभागप्रतीच्छक-त्रि० वा-
गाः पुत्राधिपेयाः ब्राह्मणप्रसिद्धाः तसहस्रानां भागसंक्षं
प्रतीच्छन्ति अमयथात्तं यद् । तथापूते, श्री० ।
जागिणि पुर-जाकिनी पुर-न० । स्वनामभ्याते पुरे, " इको वासि-
दिजागिणिपुरे । सिरिमिदुमरकहाइसगाहिदाओ " ती० ४६ कल्प ।

जागिणी

जागिणी-आकिणी-खी० । हरिमन्दरः प्रतिबोधिकायां नि-
र्गन्ध्याय, "महत्तरावा आकिन्वा, धर्मपुत्रेण चिन्तित। आका-
शेहरिमन्त्रेण, टीकेयं शिष्यबोधित ॥१॥" दश० ३ ख० ।

जाही-देखी-गुम्मे, दे० ना० ३ बर्ग ।

जाण-यान-न० । या-आधे ह्युद। यमने, वाच० । द्या० । ख० ।

खण० । उपचितकके राक्षः सूत्रापूर्वादिस्वां कृत्वा रिपोरास्क-

न्दनाय यमने च । वाच० । यावत्तमेति यानम् । ख० १ सख० ।

करने-ह्युद । यमनसाधने रथादी, वाच० । यानानि सामान्यातः ।

शेषानि बाह्यानीति । रा० । जी० । यानानि नौकादीनि । बाह्या-
नि वेसरादीनि । दशा० ६ ख० । "दिट्टी जाणं सुवत्तमं" यानं

बाह्यानां सूत्रममतिप्रधानमिच्छकमित्यर्थः । ग० १ अचि० ।

यानं बाह्यमिति । रा० । यानं रथादिकमिति । प्रथम० ५ सख०

हार । रा० । जी० । द्या० । यानानि शकटादीनि । रा० ।

खी० । ख० । द्या० । वच० । यानं गन्त्रादि । अत्रु० । जी० ।

यानं गन्त्रीविशेष इति । प्रथम० ४ सख० हार । यानं लघुग-
न्त्रीति । अ० ८ श० ६ ख० । यानं क्षिपिकादीति । द्या० १० ग्रा०

आवा० । यानं इत्यादीति । अ० क० । या० म० । उच० ।

"जाणं तु आसमाई" यानानि पुनरुत्थादीनि, भाविशब्दात्

गजस्यप्रभयाक्षिपिकादीनि । ह० १ उ० । "वत्तारि जाणा पव-
त्ता । तं जहा-जुत्ते याममेगे जुत्ते, जुत्ते याममेगे अजुत्ते, अजुत्ते

याममेगे जुत्ते, अजुत्ते याममेगे अजुत्ते । (द्या०) च-

त्तारि जाणा पवत्ता । तं जहा-जुत्ते याममेगे जुत्तप-

रिणप जुत्ते याममेगे अजुत्तपरिणप ५ (द्या०)

वत्तारि जाणा पवत्ता । तं जहा-जुत्ते याममेगे जुत्तकये

जुत्ते याममेगे अजुत्तकये ४ (द्या०) चत्तारि जाणा

पवत्ता । तं जहा-जुत्ते याममेगे जुत्तसोमे ४ " द्या० ४

ग्रा० ३ उ० । " अति चोरा महाजाणं" यान्त्यनेन मोक्षमिति

यानम् । चारिषे, आवा० १ ख० ३ ख० ६ उ० । यात्येतदिति

यानम् । " कृत्यह्युदो बहुलम्" ॥३३३११३३ इति (पा०)

बन्धनारकान्ण ह्युद । गन्तव्ये च । नि० । आवा० ६ ख० । ख० ।

जा-अवबोधने, दधादि० पर० सक० अनिद् । " हो जाण-

मुणो " ॥ ८ । ४ । ७ । इति प्राकृतसूत्रेण 'जाण' आदेशः ।

'जाणद मुणद' जाणिअं-जाणिऊण । प्रा० ४ पाद । तुमं

किं जाणयांस क्वमंइको " नि० ख० १ उ० । ' हा' रूपधा-

न्त्ये । बुला० उ० ० सक० सेद । रूपयति । अजिह्वपत् । ' हा'

प्रत्ये, बुला० इम० सक० सेद । वाच० ।

जाणं-जानत्-वि० । अवगच्छति " अजाखको मे मुण्णि वृदि-

जायं । "जानववगच्छत् । खण० १ ख० ५ ख० १ उ० । द्या० ।

ह० । "अजायंता विडस्सिपा" खण० १ ख० १ ख० १ उ० ।

" जाणं कायव वाउट्टी" खण० १ ख० २ उ० । जानवव-

वुवयमानः । विज्ञे० । उच० । "आसुपपणेण जाणया" जानता

जानोपयुजेन । आवा० १ ख० ८ ख० १ उ० ।

जायंत-जानत्-वि० । 'आयं' शब्दाद्यै, खण० १ ख० ५ ख० १ उ० ।

जानयन्-वि० । 'जायंत' शब्दाद्यै, खण० १ ख० ५ ख० १ उ० ।

जाणन-ह्य-पुं० । हा-क । अक्षिपि, यिदन्ते, कामपुत्रे, बुधे च ।

वाच० । अत्रु० । उच० ।

क्रूक-वि० । क्षान्तिवि, खण० १ ख० १ ख० १ उ० ।

क्रूक-वि० । क्षान्ति, विज्ञे, पं० ख० । नं० 'जाणयाते' ह्यपको
ह्यतेति । औ० ।

जाणमय-यानमत-वि० । यानानि शकटादीनि । तत्र गते, औ० ।

जाणमसरीर-क्रूशरीर-न० । " जाणमसि" ह्यपको, हो वा

तस्य शरीरं क्रूशरीरम् । जीवदिते जानतः शरीरे, उच० १

ख० । नि० ख० । क्षान्तवान् इति क्रः । प्रतिलुप्यं शीघ्रं इति

शरीरम् । इत्थं शरीरं क्रूशरीरम् । अत्रु० ।

जाणमसेवा-हृसेवा-खी० । क्षान्तुः सेवायाम्, " जिहासा तदर्थंके

वा, सद्गुह्यानहणम् " । ख० २३ ख० ।

जाणमिह-यानपुह-न० । यत्र यानानि तिष्ठन्ति । तस्मिन् पुत्रे,

" आणमिहाणि वा " । आवा० ३ ख० २ ख० २ उ० ।

जाणया-क्षान-न० । अत्रयमने, वाच० ६ ख० । प्रा० ।

जाणया-ह्य-खी० । क्षानं ह्य । संविषी, आ० म० ख० । अत्रु० ।

जाणयाणय-क्षाननय-पुं० । नयने, "जाणयाणयो" क्षानेप-

क्षिपिमात्रः अविबोधितं क्षयांस्तक इत्यर्थः । आ० ख० ३ ख० ।

जाणयासंस्वा-क्षानसंस्वा-खी० । "जाणया" क्षानं संस्वायते

निष्पीयते बस्त्वन्नेति संस्वा, क्षानकया संस्वा क्षानसंस्वा ।

संस्वाभेदे, अत्रु० ।

से किं तं जाणयासंस्वा ? । जाणयासंस्वा जो जं जाणइ ।

तं जहा-सदं सदिअो, गण्णं गण्णो, निभिचं नेमिचिअो,

काळं काळणार्णो, वेवजयं वेजो । सेचं जाणयासंस्वा ।

"से किं तं जाणयासंस्वा" इत्यादि, "आख्या" क्षानं संस्वायते

निष्पीयते बस्त्वन्नेति संस्वा, क्षानकया संस्वा क्षानसंस्वा ।

का पुनरियमुच्यते-यो देवश्चादिर्विष्णुवादिक् जानाति स

तज्जानाति तच्च जानक्तावधेपोपचारात् क्षानसंस्वायत्युपस्कारः ।

शेषं पाठसिद्धम् । अत्रु० ।

जाणयासुख-क्षानसुख-न० । " पक्कवान्ता आणइ, कल्पे चं

अम्मि होर कायव्हे" सुल्लगुणउत्तरगुणे तं जाणसु जाणयासुखं"

इत्युल्लक्षणं प्रत्याख्यानभेदे, आवा० ६ ख० । आ० ख० ।

जाणय-ह्य-पुं० । ' जाणम्' शब्दाद्यै, अत्रु० ।

जाणयसरीर-क्रूशरीर-न० । 'जाणमसरीर' शब्दाद्यै, उच० १ ख० ।

जाणयसेवा-हृसेवा-खी० । 'जाणमसेवा' शब्दाद्यै, ख० २ ख० ।

जाणयह-यानरथ-पुं० । रथाभिव्ये, रथा क्षिपिषाः-यानरथाः,

संसारमरथाश्च । तत्र संसारमरथस्य प्राकारानुकारिणी फलकम-

यो वैदिका, अपररथ तु न प्रवर्ततीति विशेषः । जी० ३ प्रति० ।

जाणरुच-यानरूप-वि० । शिषकायाकारवति, " समोदय-

जाणरुचवें" यानप्रकारेण शिषिकायाकारवतेति । अ० ३ ख०

४ उ० ।

जाणवय-जानपद-वि० । जनपदे भवाः, तत आगतो वा अयः ।

देशके, देशादागते च । जनपदानां वृत्ती, खी० खी० । वाच० ।

रा० । जी० । आवा० । ख० । "यमुदयजणजाणवया" जन-

पदे भवाः जानपदा विशिष्टापरदेशोपकाः । खण० २ ख० १ ख० ।

" बहव जाणवया कुसिण्ड" आवा० १ ख० ६ ख० ३ उ० ।

जाणविमाख-यानविमान-वि० । यानञ्च तद्विमानं च । यानम्

“यममं तदर्थं विमानम् । यायतेऽनेनेति यामय तदेव विमानं यामविमानम् । स्वा० १ टा० १ ७० । यामक्यं बाहनक्यं विमा बं यामविमानम् । रा० । देवानां गमनसाधनं नगरकारे बाह-
ते । “दसपदं देवानं दस परिधायिष्या ज्ञानावगमात् पश्यात् । तं जहा-पात्यप पुष्पकं जाय विमलचरे सन्वभोभेदं ”
आनं शिषिकादि तदाकाराणि विमानानि देवाभ्रयाणि यामवि-
मानानि न तु शाश्वतानि नगरकाराणीत्यर्थः । स्वा० १०
टा० । “ विष्वं जायविमानं विडम्बेह ” रा० ।

जायसाला-यानशास्त्रा-श्री० । यत्र यानानि निष्पाद्यन्ते तस्यां
शुश्रावायम्, “ जायसालाश्रां वा ” । आचा० १ शु० २ अ०
२ उ० । आ० म० । दशा० ।

जायविषय-क्षापित-वि० । बोधिते, “ अमयकुमारेण जायवि-
क्षो ” आ० म० द्वि० ।

जायिष्य-क्षात-त्रि० । अचमने, प्रा० ४ पाद । “ वलावलं
जायिष्य अचम्यो य ” आत्मनो वलावलं हात्वा परीषहादि-
सहनसामर्थ्यं विचार्यै । उच० २१ अ० । “ निरभ्रोवमं जायि-
ष्य युक्त्वमुत्तमं ” हात्वा विहायति । दश० १ चू० । “ मह्यं
पत्तिगोष जायिष्या । ” हात्वा स्वकपतस्तद्विपाकतो वा परि-
च्छिद्य । सूत्र० १ सु० २ अ० २ उ० ।

जायिष्ठाय-क्षात्वा-अथवा० । विज्ञाप्यत्यर्थे, प्रा० ४ पाद । आचा० ।
जायिष्ठु-क्षात्वा-अथवा० । विज्ञाप्यत्यर्थे “ जायिष्ठु धम्मं अहा
तदा ” । आचा० १ सु० ६ अ० १ उ० । प्रा० ।

जायिष्ठवगसामर्थयुक्त-क्षातव्यसामर्थ्ययुक्त-त्रि० । विह-
सिक्रये, “ जायिष्ठवगसामर्थयुक्तं वा विभ्रसिददयुक्तं
वा पयडा ” आ० चू० १ अ० ।

जायिष्या-क्षि-क्षा-श्री० । ‘क्ष’ अचवाधने । जानातीति, क्षा ।
“ क्षुपचक्षुर्मांकरः ” ॥ ३१, १२३ ॥ इति क प्रत्ययः । अतो
क्षोपः ॥ ६ ॥ १४४ = इति च (पाणि०) अकारलोपः । ततः
“ अजाद्यतष्टाप् ” ॥ ४, १४४ इति शिवाभाए । हेव क्रिया । स्वार्यिकः
कः प्रत्ययः । ततः “ स्वहाऽअमक्षाऽधातुत्यक्तात् ” ॥ २ । ४ ।
१०७ ॥ इत्यापः स्थाने वा इकारदेशः । कप्रत्ययाच्च परतः शि-
वामाए ततः सिद्धं क्रिकिति । परिक्षापत्स्याम्, “ क्षीरमिष ज-
हा इत्सा जे पुटंति इह शुक्लमन्मिषा दोसे व विषजंती
सं जान्नु जायिष्यं परितं ” इत्युक्ते परिक्रमेद च । न० ।
क्षात्वा-अथवा० । विज्ञाप्यत्यर्थे, प्रा० ४ पाद ।

जायु-जातु-न० । जन-सृष्टि । ऊरुजह्वयोर्मध्यजगो, स्वार्थे क्त्
अनेवाये, वाच० । प्रहा० । उच० । “ समुमानिमग्गुदजा-
यु ” तं० । “ जायुस्सद्वपमानमित्ते ” स० ३३ सम० ।

जायुकाप्परमाया-जातुकूर्परमात्रा (ता)-श्री० । जातुकूर्परमाया-
मेव माता जननी जातुकूर्परमाता यत्पत्न्ये शरीरांशमूलानि
तस्यास्तनौ स्पृशन्ति जायस्यम् । अथवा-जातुकूर्परमायेव
आत्मा परमायाद्देः साहाय्यसमवायः उत्सर्गानिष्युक्त्यां वा परि-
करो यस्याः, न पुत्रलक्षणः सा जातुकूर्परमाया । अपत्यरहिता-
याय, “ जायुकाप्परमाया वि हात्वा ” ति० ३ वर्गं । आ० ।
जायुय-क्षापक-त्रि० । वेदिनि, “ जायुयाय जायुयपुसाय ”
आ० १ सु० १३ अ० । विपा० ।

जायु-क्षा-श्री० । क्यायुचित्येदे, बहस्य हिंसावेहेतुस्वकप-
कत्वित्युपो क्षातपुर्विकां व्यायुतिः सा तदनेदाय “ जायुति न-
दिता ” स्वा० ३ टा० ४ उ० ।

जाहर्द्द-जान्दवी-श्री० । गङ्गायाम्, “ जाहर्दवी मुदे ” आ-
न्वस्य गङ्गाया मुके, स्वा० ६ टा० । विशे० ।

जायग-यापक-पुं० । यापयतीति यापकः । जी० ३ प्रति० । उपवे-
शदानादिना मन्वस्यैरागादियापके जिन, कस्य० २ कण् । जि-
याणं जाययाणं ” रा० । रागादीनेव सतुपदेशिना याप-
यतीति यापकाः । च० ३ अर्थि० । ल० ।

जायगृह-यापकहेतु-पुं० । यापयतीति यापकः । यापकश्चाशौ
हेतुश्च यापकहेतुः । हेतुनेव, (दश०)

“ जायग ” (८६ निर्यु०) भेदव्याचिष्यासयाह-
उन्नाभिगा य महिला, जायगृहउन्मि उट्टलिवादि ॥

याथाहलम् । अयं व्याख्या-(उन्नाभिग ण) अस्ती मधि-
क्षा । किं यापयतीति यापकः । यापकश्चासौ हेतुश्च यापकहेतुः
तस्मिन् उदाहरणमिति शेषः । उट्टलिपदानाति कथानकसं-
व्यक्तमेव इत्यङ्गारायः । जायायः कथानकादेशयः तम्बं क-
थानकम्-एगो वाणिश्रमो भञ्जं गिरेहेरुष पचन्तं गम्भो । पाषेण
कीणदव्या याणयपरका कथावराहा य पचन्तं सेवन्ती पुत्रि-
सा डुरदीयावजा य सा य महिला उन्नाभिगा एगमि
पुरिले भ्मा तं वाणुयं सारागारयंति शिंजिक्कण भणति-वच
वाणिउज्जेण । तेण भणिया किं घेषुण वचमिभि । सा प्रण-
उट्टलिनिदियायो घेषुण वच व उज्जेणि । समनं भरेसा उउज्जेणि
गने । ताए अणियां य जहा एकेज्जं दीणारेण दिज्जहारं । सा
चित्तेनि । वरं कुं लिखंती नं अयत्तं । नेण ताञ्चं वीएय
उट्टियाओ को ङ य पुचन्तं । मूलदेवेण दिट्ठं पुच्छिञ्चं य । सि-
ट्ठंतेण मूलदेवेण चित्तं य । जहा एव वराञ्चो मडिलया जामि-
षो । साह मूलदेवेण मयति अइमेवा उ तव विक्किणामि जति
मम वि मुत्तस्स अहं देहि । तेण अणिय देमि सि । अणुदवगने
पच्छा मूलदेवेण सो हंसो जाएक्कण आगलं उपपेसो सगरस्स
मग्गे ठावक्कण भणति-जस्स गइए वडक्कस्स उट्टलिनिदा
न यदा नं मारंमि । अहं देवो पच्छा सन्वेण हांयेण भीएय
दीयागिक्कामो उट्टलिनिक्कामो मांहायाओ । विक्कियाओ य ।
ताहे तेण मूलदेवेस्स अइयं दिषं । मूलदेवेण य सां जणमति-
मंजमग्ग । तव महिहायुसे जग्ग्या । ताहं तव एयं कंयं य पसि
यंति । मूलदेवेण भणति-यहि वचमामो जा ते हरिसेमि ।
अदिण पणियासि ताहे मया क्कणए हेसाए विवाले उवासां
मिग्गाम् । ताहे दिग्गो नय ययामि परसे दिवा । सो पुत्तं-
आगतो इयवी वि पुत्थेण सव्ह पिथेअमाहसा इहं य मायइ-
“ हरि मंदिर पत्तहारओ, मत्तुक् तु गतो कथिजारओ ।
वरिसायु सयं च जीवव, मा जीवंतु वरं कयाह यउ ॥१॥ ”
मूलदेवो भणति-कयसीणयपत्तंघडिया, पदभणामि । देव जं
महलयणं गम्भतो मुयं जं तुमुत्तमेव पच्छा । मूलदेवेण जण-
ति । किं पुत्ते ततो पमाए निग्गम्यं पुत्तरवि आगतो तीए
पुरतो तिओ सा सव्हा संनंता अणुट्टिया । तञ्चो आणयि
वणं वट्टंते नेण भाणिएणं सव्वं तीए यीयपजजयं सभारिथं ।
एसां साहमो हेत् । सोउत्तरं वि वरयक्कणानुयोगे एवं श्री-

शो वि केह पवपये असहृदोते कात्रेण विजडादिहि देवतं जायं पवरात् सद्दहायंभयो । महा इवभाष्योमे वि पदिचरति माळ्य तदा विनस्यथवहुतो इत्थं कायवो जहा काजजायथा हवइ वशो सो जावगहेल एतयं कुंवावयव ववरी वा कजइ अहा सिारगुसेव कुण्ट कया । उको यापकहेतुः १५० १ अ० ।

जाबग-यापन-न० । या-जिष्-स्युद । कासादेः क्रेपणे, निरसने च । वाच० । बनेने, " मउकेण सुधिजाबय " । यापयेदात्मानं बनेयेत् । सूच० १ अ० ३० । अट्टामसे अजावय " । अजा-पयव्रतितवात् । आचा० १ अ० ६ अ० ५ उ० । देहप्रतिपादने च । " अह जावइ एव लूहेण " यमीभारं देहं वापयतिस्व । आचा० १ अ० ६ अ० ५ उ० । अंवां युष् यापना वनेवाये वापना द्विषिधा-इभ्यतो, भावतवच । इत्यत औपवादिना कायस्य । भावतस्तु इत्यनेन इन्द्रियोगशमेन शरीरस्य ह्यायना । प्राच० ३ अ० ।

जाबगिज-यापनी-य-त्रि० । वापयतीति वापनीयः ' या ' प्रा-पये । अस्य एतत्तस्य कर्तव्यनीयः । आच० ३ अ० । शकिसम-न्वित, " जावगिजआए गिसीहियाए " अत्र नैवाधिक्येति विशेष्यम्, वापनीयेति विशेषणम् । ' या ' प्रापणे । अस्य जि-कनस्य युगामे वापयतीति वापनीया प्रवचनीयादित्वात् कर्तव्यनीयः तथा शकिसमन्वितेत्यर्थः ५० ३ अ० ५ अ० ।

जाबगिज-यापनी-य-त्रि० । वापयतीति वापनीयः ' या ' प्रा-पये । अस्य एतत्तस्य कर्तव्यनीयः । आच० ३ अ० । शकिसम-न्वित, " जावगिजआए गिसीहियाए " अत्र नैवाधिक्येति विशेष्यम्, वापनीयेति विशेषणम् । ' या ' प्रापणे । अस्य जि-कनस्य युगामे वापयतीति वापनीया प्रवचनीयादित्वात् कर्तव्यनीयः तथा शकिसमन्वितेत्यर्थः ५० ३ अ० ५ अ० ।

जाबगिज-यापनी-य-त्रि० । वापयतीति वापनीयः ' या ' प्रा-पये । अस्य एतत्तस्य कर्तव्यनीयः । आच० ३ अ० । शकिसम-न्वित, " जावगिजआए गिसीहियाए " अत्र नैवाधिक्येति विशेष्यम्, वापनीयेति विशेषणम् । ' या ' प्रापणे । अस्य जि-कनस्य युगामे वापयतीति वापनीया प्रवचनीयादित्वात् कर्तव्यनीयः तथा शकिसमन्वितेत्यर्थः ५० ३ अ० ५ अ० ।

जाबगिज-यापनी-य-त्रि० । वापयतीति वापनीयः ' या ' प्रा-पये । अस्य एतत्तस्य कर्तव्यनीयः । आच० ३ अ० । शकिसम-न्वित, " जावगिजआए गिसीहियाए " अत्र नैवाधिक्येति विशेष्यम्, वापनीयेति विशेषणम् । ' या ' प्रापणे । अस्य जि-कनस्य युगामे वापयतीति वापनीया प्रवचनीयादित्वात् कर्तव्यनीयः तथा शकिसमन्वितेत्यर्थः ५० ३ अ० ५ अ० ।

जाबगिज-यापनी-य-त्रि० । वापयतीति वापनीयः ' या ' प्रा-पये । अस्य एतत्तस्य कर्तव्यनीयः । आच० ३ अ० । शकिसम-न्वित, " जावगिजआए गिसीहियाए " अत्र नैवाधिक्येति विशेष्यम्, वापनीयेति विशेषणम् । ' या ' प्रापणे । अस्य जि-कनस्य युगामे वापयतीति वापनीया प्रवचनीयादित्वात् कर्तव्यनीयः तथा शकिसमन्वितेत्यर्थः ५० ३ अ० ५ अ० ।

जाबगिज-यापनी-य-त्रि० । वापयतीति वापनीयः ' या ' प्रा-पये । अस्य एतत्तस्य कर्तव्यनीयः । आच० ३ अ० । शकिसम-न्वित, " जावगिजआए गिसीहियाए " अत्र नैवाधिक्येति विशेष्यम्, वापनीयेति विशेषणम् । ' या ' प्रापणे । अस्य जि-कनस्य युगामे वापयतीति वापनीया प्रवचनीयादित्वात् कर्तव्यनीयः तथा शकिसमन्वितेत्यर्थः ५० ३ अ० ५ अ० ।

जाबगिज-यापनी-य-त्रि० । वापयतीति वापनीयः ' या ' प्रा-पये । अस्य एतत्तस्य कर्तव्यनीयः । आच० ३ अ० । शकिसम-न्वित, " जावगिजआए गिसीहियाए " अत्र नैवाधिक्येति विशेष्यम्, वापनीयेति विशेषणम् । ' या ' प्रापणे । अस्य जि-कनस्य युगामे वापयतीति वापनीया प्रवचनीयादित्वात् कर्तव्यनीयः तथा शकिसमन्वितेत्यर्थः ५० ३ अ० ५ अ० ।

जाबगिज-यापनी-य-त्रि० । वापयतीति वापनीयः ' या ' प्रा-पये । अस्य एतत्तस्य कर्तव्यनीयः । आच० ३ अ० । शकिसम-न्वित, " जावगिजआए गिसीहियाए " अत्र नैवाधिक्येति विशेष्यम्, वापनीयेति विशेषणम् । ' या ' प्रापणे । अस्य जि-कनस्य युगामे वापयतीति वापनीया प्रवचनीयादित्वात् कर्तव्यनीयः तथा शकिसमन्वितेत्यर्थः ५० ३ अ० ५ अ० ।

जाबगिज-यापनी-य-त्रि० । वापयतीति वापनीयः ' या ' प्रा-पये । अस्य एतत्तस्य कर्तव्यनीयः । आच० ३ अ० । शकिसम-न्वित, " जावगिजआए गिसीहियाए " अत्र नैवाधिक्येति विशेष्यम्, वापनीयेति विशेषणम् । ' या ' प्रापणे । अस्य जि-कनस्य युगामे वापयतीति वापनीया प्रवचनीयादित्वात् कर्तव्यनीयः तथा शकिसमन्वितेत्यर्थः ५० ३ अ० ५ अ० ।

तत्रो जाया पवचा । तं जहा-पदमे जाये मज्जिमे जाये पच्छिमे जाये । तिहि योमहिं आया केवलपिपुषं धम्मं वने-ज्ज, सवणयाए तं जहा-पदमे जाये मज्जिमे जाये पच्छिमे जाये प्थं जाव केवसनाणं उप्पादेज्जा पदंये जाये मज्जिमे जाये पच्छिमे जाये ।

"तत्रो जाया" इत्यादि । एवमपि । केवलं यामो राजेदेनस्य च चतुर्थेमांशं यथायं प्रसिक्तस्तथापीडं त्रिभाग एव विभक्तितः पूर्वैरामभ्यरात्रापररात्राङ्गयो यमाश्रित्य रात्रिः त्रिधामा इत्यु-च्यते । एवं रिप्तस्यापि । अथवा-चतुर्नाम एव सः । कि-ञ्चिद् चतुर्थो न विभक्तितः विस्थानकानुरोधादिस्थेयमपि पदो यामा इत्यभिहितमेव । " वाव सित " करणादिं इत्ययम्- " केवसं वार्हि कुम्भेज्जा युंने भविषा आगाराजो अणगारिणं पववरज्जा केवसं वनवेरवासमावसेज्जा । एवं वंजमणं सज्जमेज्जा सवरेणं सवारेज्जा आगिणिवारिहणार्णं उप्पादेज्जा " इत्यादि । स्वा० ३ टा० २ उ० । प्राणातिपा-क्षविस्मात्कारिकं प्रभवतोये, आचा० १ कु० ८ अ० १ उ० ।

"आगमिस्ताप उस्तप्यिणीए वाउज्जामं धम्मं पवविषा" नाम महाप्रतापीति । स्वा० ३ टा० । यथाविशेषे, ज्ञानदर्शनचारित्र्ये-षु च । "माहणेणं मसमया जामा तिषि आराधितो" "जामा" इ-त्यादि । जामा इति विशेषः त्रयः उदाहृतः । तद्यथा-प्रायाति-पातो, सुवावाद्, परिग्रहइति । अद्वात्तानमेतुष्वयोः परिग्रह एवाम्तं भासमयग्रहम् । यदि वा-यामा यथाविशेषाः । तद्यथा-अष्टवर्षं इति शक्तिः प्रथमः, तत्र कर्त्तव्यतादिति, तत्र कर्त्तव्यतादिति । अतिबालकयुवाण्युदासः । यदि वा-यस्य ते उप-रम्यते संसारद्वयमादेशमिति यामा ज्ञानदर्शनचारित्र्याणीति ने उदाहृता इत्याच्यताः । आचा० १ कु० ८ अ० १ उ० ।

जामदग्-जामवत्-त्रि० । "आदिविज्ञानोत्पत्तयन्ते चेरमणामतोः" ॥ ८ । २ । १५५ ॥ इति प्राकृतसूत्रेण मतोः स्थाने 'इष्ट' आदेशः । प्रा० ३ पाद् । विद्यमानयामके, वाच० ।

जामदग्-जामदग्-पुं० । जमदग्भेरेण्यर्थं यद् । यमदग्निषुषे पशुरामे, वाच० । विशेषः ।

जामदग्-जामदग्-पुं० । जामदग्भेरेण्यर्थं यद् । यमदग्निषुषे पशुरामे, वाच० । विशेषः ।

जामदग्-जामदग्-पुं० । जामदग्भेरेण्यर्थं यद् । यमदग्निषुषे पशुरामे, वाच० । विशेषः ।

जामदग्-जामदग्-पुं० । जामदग्भेरेण्यर्थं यद् । यमदग्निषुषे पशुरामे, वाच० । विशेषः ।

जामदग्-जामदग्-पुं० । जामदग्भेरेण्यर्थं यद् । यमदग्निषुषे पशुरामे, वाच० । विशेषः ।

जामदग्-जामदग्-पुं० । जामदग्भेरेण्यर्थं यद् । यमदग्निषुषे पशुरामे, वाच० । विशेषः ।

जामदग्-जामदग्-पुं० । जामदग्भेरेण्यर्थं यद् । यमदग्निषुषे पशुरामे, वाच० । विशेषः ।

जामदग्-जामदग्-पुं० । जामदग्भेरेण्यर्थं यद् । यमदग्निषुषे पशुरामे, वाच० । विशेषः ।

जामदग्-जामदग्-पुं० । जामदग्भेरेण्यर्थं यद् । यमदग्निषुषे पशुरामे, वाच० । विशेषः ।

जामदग्-जामदग्-पुं० । जामदग्भेरेण्यर्थं यद् । यमदग्निषुषे पशुरामे, वाच० । विशेषः ।

जामदग्-जामदग्-पुं० । जामदग्भेरेण्यर्थं यद् । यमदग्निषुषे पशुरामे, वाच० । विशेषः ।

जामदग्-जामदग्-पुं० । जामदग्भेरेण्यर्थं यद् । यमदग्निषुषे पशुरामे, वाच० । विशेषः ।

जामदग्-जामदग्-पुं० । जामदग्भेरेण्यर्थं यद् । यमदग्निषुषे पशुरामे, वाच० । विशेषः ।

जामदग्-जामदग्-पुं० । जामदग्भेरेण्यर्थं यद् । यमदग्निषुषे पशुरामे, वाच० । विशेषः ।

जामदग्-जामदग्-पुं० । जामदग्भेरेण्यर्थं यद् । यमदग्निषुषे पशुरामे, वाच० । विशेषः ।

' ज्ञाय ' सहो प्रकारवाची । नि० वृ० १६ उ० । प्रा० म० । वृ० ।
 ज्ञान्मे, त्रि० । स्था०३ उ० । वृ०० उ०० । वृ० । "कारणज्ञापः"
 जाते सजुत्पत्ने, वृ०० ४ तत्त्व । " वय पाया मणुपुस्त्रया यथ
 याया जाया " भावादेशजनिवैवातुप्रहायैकार्थिकाभ्येयै-
 तानि । आवा०३ वृ०१ अ०३ उ० प्रवृत्ते, रा० । औ० । विद्यमाने
 च । विद्यो० । पुन, पु० । सरपायं च आपायं । वृ०१ १ वृ०४
 अ०२ उ० । "जाय फले सजुपयो" वृ०१ १ वृ०४ अ०२ उ० "यद्यो
 सि सं तुमं जाया" (आयसि) हेपुन । अ० ३ वृ० ३३ वृ० १ वृ० ।

जातस्य निक्षेपः चक्षुः तथा चाकाराङ्गनिर्मुच्यो-

....., भाए उक्तं च होई णायप्यं ।

जातशब्दस्य तु वदूनिक्षेपोऽयं ज्ञातव्यो नामस्वापनादन्वयेष-
 कात्साधकः तत्र नामस्थापने क्षुण्णे, कल्पज्ज्ञतं तु नो आ-
 गमतो व्यातिरेकम् । निर्मुच्यिगमायाकारो माथापभाजैर्न
 दृश्यति-

उप्यचीए तए पञ्च-वेत्ते जायं गहृणे वि ॥१॥

तच्चतुर्विधम्-उत्पत्तिजातम्, पर्यवजातम्, अन्तरजातम्, प्रदृष-
 जातम् । तत्रोत्पत्तिजातं नाम-यानि कृत्र्याणि भाषावर्गण्यभ्या-
 पातानि काययोगयुहीतानि बाध्योमननिष्पृष्टानि भाषास्विनास्य
 न्ते तदुत्पत्तिजातम्; यद् कृत्र्यं न्राषास्वेनेत्यस्मिन्म्यर्थः पर्यवजातं
 तैरेतद् वानिष्पृष्टभाषाद्रूपैः यानि (वर्धोणस्त्वानि भाषावर्गण्यान्त
 गैतानिष्पृष्टद्वयपरचातेन भाषापर्यायस्वेनेत्यद्यन्ते तानि द्रव्या
 णि पर्यवजातमिदमुच्यते । यानि स्वन्तरानि समभेद्यभिवे निष्पृष्ट-
 द्रव्यमिति तानि भाषापरिचयान् भजन्ते तान्यन्तरजातमिदमुच्यते ।
 यानि पुनर्द्रव्यानि स्वभोगविशोणम्यन्तानि भाषास्वेन परि-
 षुतानि कर्णशक्तुकीविवरप्रविष्टानि गृह्यन्ते तानि चानन्तप्रदे-
 शिकानि कथ्यतः । हेतुतः।ऽसंख्येयप्रदृष्टाभादादिनि काश्च एक-
 शब्दादि यावदसंख्येयसमयस्थितिकानि भाषातः वर्णगन्धरसस्पर्-
 शैकानि तानि चैवंभूताप्रदृष्टजातमिदमुच्यते । उक्तं द्रव्यजातम् ।
 हेतुवादिजातं तु स्पष्टवाचिर्मुक्तिकारंणं नोक्तम् । तथैवंभूतं यस्मि-
 न् हेतुं भाषाज्ञानं व्यावर्ष्यते यावन्मात्रं वा हेतुं स्पृशति तत्तु हे-
 तुजातम् । एवं कालजातमपि । यावजातं तु ताम्येवोत्पत्तिपर्यवा-
 न्तरप्रदृष्टद्रव्याणि ओत्तरि ज्ञातव्यमिति कुट्टिमुपाद्व-
 ल्पति । आवा०२ वृ० ४ अ० १ उ० । गमनक्रियायाम्, आवा०
 १ वृ०४ अ०३ उ० । गते, त्रि० । सुत्रं १ वृ० ३ अ० १ उ० । प्राप्ते
 च । "असुखे सिया जाए न दृसपञ्जा" सुत्रं १ वृ० १ अ० ।

जायंत-याचमान-त्रि० । याचने कुर्वति, " जायता पाणियं "
 याचमानाः पाणीयम् । प्रथमं ३ आश्र० द्वार ।

जायंभंशकृत्वम्-जातान्धकृत्व-पुं० । जातमुपग्रामंशकनवन-
 वोरार्धत पतानिष्यतेः कुतिसतमकृत्वयं यस्यासौ । जातान्ध-
 कृत्के, विपा० १ वृ० १ अ० ।

जायकृप-जातकल्प-पुं० । कल्पयेद्रे, जाता निष्पन्नाः भुनसं-
 पन्नुपततया लब्धात्मसाहाः साधनस्तद्व्यतिरेकात्कल्पयोऽपि
 कात् उच्यते । अ० ३ आश्र० १ पञ्चा० ।

जायकर्म-जातकर्मन्-न० । जातस्य कर्म । ग्रन्थस्तर्पिणाश-
 नायि । संस्कारभेदे, वाच० । नाशकृत्वादिक् प्रसवकर्मणि च ।
 " पदमे दिवसे जायकर्मं करैरि " जातकर्मं प्रसवकर्मं नाश-
 क्चदनिजननादिकम् । इा० १ वृ० १ अ० । " क्षिप्रके द्र-

सुदं जायकर्मकरणे " जातकर्मणां प्रसवव्यापाराणां कर्म
 विधानम् । तस्मिन्, स्था० ६ उ० । औ० ।

जायकोकडहम्-जातकुनुहस-त्रि० । जातं कुनुहसं यस्य च
 जातकुनुहसः जातौऽसुचये, रा० । वृ० प्र० ।

जायन्-जातक-न० । जातस्य हितम्-कम् । जातस्य वृभाशुम-
 निर्णायकं दृष्टज्जातकारौ ग्रन्थे, जातकर्मण्ये संस्कारभेदे च ।
 वाच० ।

जायक-न० । जघति गद्यान्तरं जि-वतुम् । वीतचष्यं सुग-
 न्धिकान्ते, वाच० ।

याचक-त्रि० । याच-पशुम् । याज्ञाकारके, वाच० । देवेभंगवत्सकण-
 दौ (सकया-जातु) पुहीते सति भावका हेवानिश्चयनरथा वा-
 क्षित्तवन्तः देवा अपि तेषां प्रचुरत्याम्भहता यज्ञेन वाचनाप्रभृ-
 ता माहुः "अहो वाचकाः" इति । तत्र पय वाचका कदाः आ०३
 प्र० । " ते च सदा अमिसकद्वाराणि जायति ताहे देवेर्है
 भयितं-भमे केरिसगा, "जायगा" ततो जायमसहो जातां । ताहे
 अग्निं धेपुं ते सप्यु सप्यु गेहेसु उवेति " । प्रा० वृ० १ अ० ।
 याचक-पुं० । याजयति-यज-क्षि-पशुम् । चनादिस्नायय व-
 राधे यजकर्तरे, श्रुतिवादी, वाच० । " सो तस्य पय पति-
 सिन्धो, जाययेषु महासुषो " याजकेन यजकारकेण । अ०२२६ अ० ।

जायण-याचन-न० । याच्-व्युत् । याज्ञावायम्, वाच० । पञ्चा० ।
 प्रार्थने, प्रव० द६ द्वार । मार्गणे च । आश्र० ४ अ० ।

याचन-न० । कर्धनेन, प्रश्न० २ आश्र० द्वार ।

जायणजीवण-याचनजीवन-त्रि० । याचनेन जीवने प्रावधार-
 णमस्येति वाचनजीवनि । आर्धस्यादिकाः । उच० ११ अ० ।
 याचनजीविन्-त्रि० । याचनेन जीवन्शीलं च । " जायाहि मे
 जायणजीविणाति " अ०२ ११ अ० ।

जायणा-याज्ञा-स्त्री० । याच्-नच् । प्रार्थनायाम्, वाच० । इा० ।
 उच० । मार्गणे च । आश्र० ४ अ० ।

यातना-स्त्री० । कुटा० यद-पुच् । तं प्रवेदनायाम्, वाच० । क-
 दर्थनायाम्, प्रश्न० १ आश्र० द्वार । दण्डो निप्रदो यातना वि-
 नाश इति पश्चायाः । आश्र० ६ अ० । " जायया करणसयाणि "
 कर्धनेन देतुशतानि । प्रश्न० ३ आश्र० द्वार ।

जायणापरीसद्-याज्ञापरीषद्-पुं० । याचने याज्ञा प्रार्थनेष्व-
 र्थः । सैव वरीषदां याज्ञापरीषदः । प्रव० ६ अ० द्वार । उच० ।
 परीषदभेदे, (आश्र०) निकोहिं वस्त्रपाशात्पापानमतिप्रधादिप-
 रतो लब्धव्यं सर्वमेव शास्त्रिनतया च न याज्ञा प्रयाद्विद्यते ।
 साधुना तु प्रागव्ययनाज्ञा सा जाते कार्ये स्वधर्मकाय परिधा-
 ज्ञनाय याचनमवश्यं कार्यमित्येवमवुतिष्ठता याज्ञापरीषद्विज्ञ-
 यः कृतो भवति । आश्र० ४ अ० । प्रव० १ पं० सं० । प्रा० वृ० ।

-याज्ञापरीषदहाम-

दुक्करं खलु भो निबं, अणमारस्तं भिक्षुषुणो ।
 सर्वं सेजाइ ते द्वाइ, णत्थि किचि अनाइतं ॥ २७ ॥
 गोयरगपविद्धस्त, पाणो णो सुपसारर ।
 सेभो अमारवासो सि, इइ थिक्खु न विणर ॥ २८ ॥

दुष्करसुखम-दुःखेन कियते इति दुष्करम् दुःखदुष्कृतं चङ्घुषिष्ये-
 ष्ये । निष्पकारिण इति विशेषं धोतयति । सा इत्यात्मन्वये ।
 नित्यं सर्वकामं वाचरञ्जामित्यर्थं प्रनगरस्य जिज्ञोसिति । वाः
 प्राणश्च । किं तस्य दुष्करमित्याह-वससंभवाहोपकरणेऽपि (सं)
 तस्य धारिणं त्रयति । नास्ति किञ्चित् दम्नशोभनाघप्ययाचितं
 ततः सर्वस्यापि वस्तुनां वाचनमिति गम्यमानेन विशेषेण पु-
 ष्करमित्यस्य सन्व-इति सूत्रार्थः ॥२८॥ तत्रश्च गांघरसुखम-
 गोरिष्य करयं गोरयो, यथाऽसौ परिचित्तापारिचितविशेषमपहा-
 येव प्रवर्तते । तथा सायुरपि मिश्रायं तस्यां प्रधानं यतोऽसौ
 एवसायुको युग्हाति । न पुनर्गौरिब । यथाकथंचकस्मिन् प्रविष्टो
 गोचराप्रप्रविष्टः तस्य परिधिस्तो (गो) नैव सुखेन प्रसायेते पि-
 यदादिप्रप्रणापं प्रवर्तते इति सुप्रसारः स एव सुप्रसारकः क-
 थं हि निष्पकारिणा परः प्रतिदिनं प्रणयितुं शक्य उच्यते, इति-
 शब्दस्य जिज्ञासकत्वादित्यस्माद्वेतोः श्रेयान्तिशयप्रशस्योऽन-
 वरासं गार्हस्थ्यं तत्र हि न कश्चिद् वाच्यते, स्वयुजातिं च
 दाम्नादियः संविभज्य भुज्यते इत्यतिशुद्धं चिन्तयेत् । यतो
 सुहवासो बहुसावधो निरवघातस्यै च सत्यरित्यागमनतः स्व-
 यं पवनान्दिप्रवृत्तेभ्यो शुद्धियः पिएकादिप्रहयं न्यात्यमिति
 भाषः । इति सूत्रार्थः ॥ २९ ॥

सांप्रतं प्राग्भावे तत्र "दुष्करं चङ्घु मे निष्कं" इत्यादि । सूत्रम् ।
 धर्षतः स्पृशन्नुदाहरणमाह-जायय गाहकं-

जाययपरिसदृग्मि य बलदेवो इत्य आहरणम् ॥

वाञ्छापरिषहे बलदेवोऽत्र नवति (आहरणम्) उदाहरणम् । अत्र
 संप्रधानः-ज्या सो बासुदेवो सत्यं वहेतां सिद्धयेणं पदिच-
 हिमो कुरहस्स सरीरं सन्नारिउं कवसामाशयो भिगपदि बजिउमो
 तु गौरिहरे तथं तप्यमाणो, ण कर्हं भिन्वाशु भिक्खणं अलो-
 हस्सं तणकटाहाराइं य भिक्खं गेवहति । न गामं न नगरं अ-
 दिहियात्ति । तेण सो नाभियासिन्नो जाययपरीसहो एवं न का-
 यथेवं । अण्ये जणंदि-बलदेवस्स भिक्खं जमेतस्स बहुओ अ-
 नो तस्स रुवेण । जसो य किंचि अणयं जाययत्ति तंविषो वेव
 वेहुंदि तेण न सां दिह्विनि गामनगरादि अहा पदिवाहिंनो वेव
 भिक्खं जायहं ति । एत्त जाययापरीसहो पसन्धो" एवं शेष-
 सायुमिरपि वाञ्छापरिषदः सोढय इति । उच्यते २ अ० ।
 "परदशोपञ्जामिन्वात्, यतोनां नास्ति जातिमित् । यतोऽतो वा-
 बत्ता दुःखं, काम्ये मेधेद्गारिनाम् ॥४॥" अ० म० टि० । योग-
 यथास्वसौ-नावाचिनं यतोनां यत्, परदशोपञ्जामिनाम् । वा-
 ञ्छादुःखं प्रतीच्छेत्-अच्छेत्पुनरगात्ताम् ॥१॥ अ० ३ अ० चि० ।

सांप्रतं वाञ्छापरीषदमधिकृत्याह-

सदा दशेसपा दुक्त्वा, नापया बुष्णोऽश्लिया (६)
 यतीनां सदा सर्वदा इत्यशोभनाघपि परेषु दशमेषुणीय-
 मुष्णदाघेषणादावरहितमुपभोक्तव्यमित्यतः सुधर्मदेवना-
 र्त्तानां याचरञ्जानं परदशेषणादुःखं यथानि । अपि यत्वं वाञ्छाप-
 रीषदोऽप्यसर्वेदुःखेन प्रशोषते त्यज्यते । तथा चोक्तम्-
 "विशुक्ताह मुहसावपणं, वाया चांसेदे कंठमज्जमि ।
 कइ कइ कइरं हिययं, देहि सि परं मण्यस्स ॥१॥
 मतिं ज्ञेयो मुखे देयं, भाग्यस्सेधों विषयत्ता ॥२॥
 मरये यानि विद्धानि, तानि विद्धानि वायके ॥ २ ॥"
 इत्यादि । एवं बुद्ध्यर्थं वाञ्छापरीषदं परित्यज्य गणाजि-
 ३६४

माना महासम्वा हानास्तिपुत्रद्वये महापुत्रद्वयेति पण्याम-
 नुवज्जांति । सूत्र० १ सु० ३ अ० १ उ० ।

वायणी-याचनी-ओ० । याचयतेऽनयेति याचनी । भाषायेदे,
 स्या० ४ अ० १ उ० । याचनो कस्यापि वस्तुविशेषस्य देहाति
 मांगणकपे भाषायेदे, प्रज्ञा० ११ पदं । अ० । दश० । संधा० ।
 जायतेय-जातेजसु-पुं० धर्मोः, "जायतेयं न इच्छति" दश० ६
 अ० । "जायतेयं समारम्भ, बहुमानं संभिया जणा । अंतो भूमे-
 ण मारेह, महामांहं पकुम्ह" स० ३० सम० ।

जाययाम-जातस्थामन्-त्रि० । उत्पन्नत्वे, "वसो इव जाय-
 यामे" गौरिबोपकृतः । स्या० ६ डा० ।

जायपकल-जातपक-पुं० । जाततन्तुवदे, " जायपकला जहा इ-
 सा " उच्यते २३ अ० ।

जायपुंसाह-जातपुंसयाति-पुं० । वप्यज्यगुपुत्रयविषेकप्रचयातो,
 नत्परं जातपुंसयाते, स्या० ११ टा० १ ।

जायफल-जातफल-न० । पुत्रकपे फले, " जायफले सप्तपुष्ये "
 आनः पुत्रः स एव फलं घृष्टस्थानं तथाहि पुत्राणां काममो-
 गः फलम् तथाप्रपि प्रधानकार्ये पुत्रजन्मेति । सूत्र० १ सु० ४
 अ० २ उ० ।

जायमजायकप-जाताऽजातकल्प-पुं० । कल्पभेदे, (पं० प्रा०)

जातमजात्रो अहृणा, दोयह् इति एते समं तु वचंति ।
 जातं छिप्यंति य, एगइं होति ष्यायवं ।
 जानमजातं करणं, जातं करणे गती निहा डिष्ठा ।
 धजाए करणमि तु ध-स्यतरि तं गती जाइ ।
 जातं सत्तु छिप्यं, सुच्छे ज उच्छे तदुभयेपयं च ।
 वरणेण य मंजुचं, वतिरिचं हानि य अजातं ।
 जातकरणेण डिष्ठा, नरगतिरिक्त्वा गती उ दोषि जवे ।
 अहृवा वि तिहा डिष्ठा, नरगतिरिक्त्वा मपुस्सगती ।
 दो वेसु वि तिथिइ गती, डिष्ठा वेमाणएसु उवउत्ती ।
 चउसु वि गतीइ गच्छति, अस्तरि अजातकरणेणं ।
 एसो जातमजाते, कप्यो अभिहितो इपणि तु । पं० जा० ।

इयानि जायमजायकप्यं समं च वचंति । जाते निष्पन्न
 इत्यर्थः । अहृवा-जायकप्यो संविभगनीयत्वात्, इचरेत्सं
 संविभासंविभाषं, अगौरयत्वात् अजायकप्यो । अह जायकरयं
 जायकप्यो अस्वदचूतमजातमित्यनर्थान्तरं अजातकरणमजात-
 कल्पः जायकरणं । व हा मरगतिरिक्त्वाजोषी य गर्भो विष्ठाओ,
 अजायकरणे उउसु वि गर्हइ अजयारिं गर्हं गच्छह । जायम-
 जायकरया । पं० पु० ।

जायमजायपारिहायिष्या-जाताजातपारिहायिष्या-ओ० ।
 छि० ब० । जाताजातपारिहायिष्याः, (ग०)

जाताजातकपयं यथा-
 " आहारमि उ जाया, सा तुविहा होइ भासुपुष्पीय ।
 जाया वेव सुविहिदया, मायन्ना तहं कजाया व ॥ १ ॥
 आहाकम्मे व सहा, कोनभिससामिभोमिय यदियि ।

एषण होइ जायं, वोचं मे विही इ वोसिरणं ॥ ३ ॥
आधकारमेधि च तथा लोजाद् युरीते, विषकृते युरीते, मङ्कि-
काविषियेषया ज्ञाते, आग्नियोगिके वरीकरणादिमन्त्रार्थसंस्कृ-
ते, ततोऽप्यथास्वादिबिहृतां क्रान्ते सति यतेनाधकारमादिदोषेषु
जाता स्यात् । (मे) तस्य विधिना व्युत्सर्जनं वक्ष्ये ॥ २ ॥

“ एतन्तमणावाय, अविचिंते धंनिने गुरुवद्वे ।
वारयेण ब्रह्ममिसा, तिष्ठानं सावणं कुञ्जा ॥ ३ ॥ ”
सौन् वारन भवणं कुवात्, अमुकदोषादिद् व्युत्सरे इति
बिचकचेरेत् ॥ ३ ॥

“ भायरिप य गिलाणे, पाहुणप ड्ढमे सहस लाने ।
एसा उ बड्डु अजाया, वोचुड्डि विहीइ वोसिरणं ॥ ४ ॥ ”
आवायोघयै तथा दुर्लभे विशिष्टे रूपे सति सहसा च तड्ड-
भे आते सति इत्यादि हेतोरधिकप्रदणं स्यात् । एषा अजात-
पारिष्ठापनिका ॥ ३ ॥

“ एतन्तमणावाय, अविचिंते धंनिने गुरुवद्वे ।
आलोए तिरिपे पुञ्जा, तिष्ठानं सावणं कुञ्जा ॥ ५ ॥ ”
आलोके प्रकाशे शुद्धाहारस्य तान् पुञ्जान् कुर्वात्, आधकारमादिसू-
द्वगुणघ्ने एकः उत्तरगुणदुष्टे तु द्वौ, इति विशेषः पूर्ववत् त्रि-
भाषयं च कुर्वात्, एवमुपकरणविषयेऽपि जाताजाते पारिष्ठाप-
निके हेतु इति । ग० २ अधि० ।

जायमजायाहार-जाताऽजाताहार-पुं० । आवश्यकपारिष्ठापनि-
कानियुक्त्युक्तजाताः च पारिष्ठापनिकाविधिर्ह, (ग०) “ जायम-
जायाहार ” (जायमजायाहार ि) मकारस्थलाक्षणिकत्वात्
जाताधाराः । आवश्यकपारिष्ठापनिकानियुक्त्युक्तजाताः च पारि-
ष्ठापनिकाविधिर्ह इत्यर्थः । ग० २ अधि० ।

जाताजाताहार-पुं० । “ कृताकृताहारे, (ग०) “ जायमजायाहार ”
(जायमजायाहारे ि) मकारस्थलाक्षणिकत्वात् । जातः सं-
पन्नोऽजातश्चासंपन्न आहारो यस्यासौ जाताहारः । कदाचित्
कृताहारः कदाचिद्कृताहार इत्यर्थः । तत्र शुद्धे लब्धे जाता-
हारः अलब्धे, मद्युद्धे वा लब्धे, अजाताहारः उक्तं च- “ अलब्ध-
तपसो शुक्ति-लक्ष्णे देहस्य धारणेति ” ग० २ अधि० ।

यात्रामात्राहार-पुं० । यात्रायै मात्रयाऽऽहारो यस्या-
सौ यात्राहारः । संयमस्थाध्यावादिनिर्वाहय मात्रयाऽऽ-
हारं कुर्वति, “ जायमजायाहार ” अथवा-यात्रायै मात्रया-
ऽऽहारो यस्यासौ यात्राहारः । आर्षत्वात् वेत्यं सिद्धिः । तत्र
यात्रा संयमस्थाध्यायकथा, मात्रा तु नदधर्मेष पुत्रवस्त्रादीनां
कमेषु ह्यग्निशुद्ध्यादिशक्तिचतुर्विंशतिकचलप्रमाणाहारमध्याये-
कटिउयादिकवलेनाहारप्रदणमिति । ग० २ अधि० ।

जायमूक-जातमूक-पुं० । जन्मतो मूके, विपा० १ बु० १ अ० ।

जायरूप-जातरूप-न० । जातं रूपमस्य प्रशस्तवर्णे, वाच० । सु-
वर्णे, रा० प्रश्न० हा० । आ० जातं लब्धं रूपं स्वकूपं रागादिकु-
रूप्यथिरिहाद् येन स तथा । स्या० ६ हा० । सुवर्णोवर्णो, रा०
जं० । “ जायरूपमईशो भोहाडणीओ ” जातरूपं सुवर्णविशेषः ।
जि० ३ प्रति० । “ अहवा-जायकवे जं च प्रबालगवत् जानं
जायकवं अघातं ” नि० चू० १ उ० । रूप्ये च, “ हिरण्यं
जायकवं च, मयसा िधि चित्प ” जातरूपं रूप्यम् । उच्य०
३५ अ० ।

जायरूपकंद-जातरूपकाह-न० । रत्नमभायाः पृथिव्याः पो-
डशसु कापदेषु त्रयोदशे कापदे, स्या० १० जा० ।

जायव-यादव-पुं० । यदोरपत्यम् । यदु-अए । यद्वंशजे, “ प-
उत्पणपदेवसंभ्रान्कणिसहउत्पसराजगयसुमुद्रुड्मुहाई-
णं जायवाणं ” । प्रपुत्रप्रयोपशम्भानिकेहनिषधासुमु-
सारणजसुमुद्रुमुन्नादीनां यदोरपत्यानाम् । प्रश्न० ४
भाष्य० द्वार ।

जायवय-जातेवदम्-पुं० । जानान् प्राणिनः विन्दते जडरानल-
येन । ‘ यिर् ’ लामे । असुम् । वही, “ जायवेयं पापिहि इणाह
अं भिकसुं अचमग्रह ” जातेवेदसमनिमि । उच्य० १३ अ० ।
विचकचूके च । वाच० ।

जापसंसय-जातसंशय-त्रि० । जातः संशया यस्य स जात-
संशयः । उच्य० संशये, सू० प्र० पाठ० । औ० हा० । चं० प्र०
जं० । रा० ।

जायसह-जातश्राद्ध-त्रि० । जाता प्रवृत्ता भक्ता इच्छा-
विशेषो यस्यासौ जातश्राद्धः । प्रवृत्तेच्छाविशेषं, हा० १ बु० १
अ० । चं० प्र० । सू० प्र० । रा० । जं० । नि० । औ० ।

जाया-यात्रा-श्री० । या-पुत्र । त्रिगोपया राज्ञो गमने, गम-
नमात्र, देशोद्देशेनासंबन्धे, यात्राश्राद्धौ च । वाच० । तिवाहं
च । “ नारस्य ज्ञाना मुनिं तुंजयउजा ” । यात्रायै पञ्चमहाभ्रत-
नारनिर्वोदणार्थम् । सूत्र० १ बु० ७ अ० । म० ।

जाया-श्री० । जन-यक । भार्यायाश्च, (ग०) । स्वात्वेन जाया-
त्रयोः । का-नाजनयोः, प्राति० । म० ।

समणोवातगमसं भंते ! मामात्यकदम्स समणोवा-
सए अत्यमाणम्म केइ जायं चरेजा । स णं भंते ! किं जा-
यं चरइ, अजायं चरइ ? गोयमा ! जायं चरइ, नो अजायं
चरइ । तस्स णं जंते ! तेहिं सीलव्वयगुणवरेमाणपक्खमा-
णोपोसहोववाभेहिं सा जाया अजाया जवइ ? । हेता
जवइ । से केणं स्वाइयं अट्ठेणं जंते ! एवं वृद्ध-जायं
चरइ, नो अजायं चरइ । गोयमा ! तस्स णं एवं जवइ-
नो मे माया, णो मे पिवा, नो मे चाया, णो मे भइणी, नो
मे थज्जा, नो मे पुत्ता, नो मे धूया, नो मे सुहाइ, पेज्जवंधेण
पुण से अट्ठेचिण्णेषे जवइ, मेतेण्डुणं गोयमा ! जात्र नो
अजायं चरइ ।

(केइ जायं चरं लि) कश्चिदुपपत्तिरित्यर्थः । जायां भार्या
चरेत् संवेते (मुगह ि) स्तुवा पुत्रजायं (पंउजवंधेण ि)
प्रेमेव प्रीतिरेव व-धनं नपुनः । ‘ से ’ तस्य आकस्य अट्ठवचिण्ण
संभवति । अनुसनेनप्रत्यावधानत्वात् । प्रेमानुभवस्य चानुमान-
रूपत्वादिति । न० उ श० ५ उ० । चमरस्यासुररुद्रस्य स्वना-
मकथातायां बाह्यायां पवति, स्या० ३ जा० २ उ० । “ बाहि
जायाः ” जी० ३ प्रति० ।

जाता-श्री० । प्रकृतिमहत्त्वजितेनान्धानाकापादीनां जा-
तत्वाज्जाताः । चमरादिदेव्येन्द्राणां बाह्यपवि, म० १ श० १ उ० ।

जायाइ [न]-यायाजिन-पुं० वायज्जीत्येवंशीको यायाजी ।
वज्रमूर्ति, "जायाइं जम जवातिम" यमपदं यायाजी । उच०
३४ अ० ।

जायाभाया-जायाभाजा-स्त्री० । यात्रा संवमवात्रा तस्यां मात्रा
बात्रामात्रा "मायागुञ्ज नयाधीरे जायाभायाइ" । प्राचा० १
शु० ३ अ० ३ उ० । संयमाथे परिमिताहारप्रहणे, नं० ।

जायाभायाविधि-जायाभाप्रावृत्ति-स्त्री० । संवमयात्रामात्रा-
यां जीविकायाइ, "जायाभायाविधी होथा" संयमयात्राप्रमा
या जीविकाऽनवध । सूत्र० २ शु० २ अ० "जायाभायाविधी-
यो" । यात्रा संवमवात्रा मात्रा तदर्थमेव परिमिताहारप्रहणम्,
वृत्तिविधेयैरनिप्रहविशेषैर्वर्तनम् । अ० २५ अ० ३ अ० । नं० ।

जा-जा-पुं० । जीवेनमेव 'जु' करणे च्छ । उपपत्तौ, बाच० ।
मणिलक्षणविशेषे च । जास्यारेति लक्षणविशेषौ सन्धमणि-
लक्षणवेदिनौ लोकाद्धितयोः । जी० ३ प्रति० । रा० अं० । प्रा० अ० ।

जा-जा-पुं० । जीवेनमेव 'जु' करणे च्छ । उपपत्तौ, बाच० ।
मणिलक्षणविशेषे च । जास्यारेति लक्षणविशेषौ सन्धमणि-
लक्षणवेदिनौ लोकाद्धितयोः । जी० ३ प्रति० । रा० अं० । प्रा० अ० ।

जा-जा-पुं० । जीवेनमेव 'जु' करणे च्छ । उपपत्तौ, बाच० ।
मणिलक्षणविशेषे च । जास्यारेति लक्षणविशेषौ सन्धमणि-
लक्षणवेदिनौ लोकाद्धितयोः । जी० ३ प्रति० । रा० अं० । प्रा० अ० ।

जा-जा-पुं० । जीवेनमेव 'जु' करणे च्छ । उपपत्तौ, बाच० ।
मणिलक्षणविशेषे च । जास्यारेति लक्षणविशेषौ सन्धमणि-
लक्षणवेदिनौ लोकाद्धितयोः । जी० ३ प्रति० । रा० अं० । प्रा० अ० ।

जा-जा-पुं० । जीवेनमेव 'जु' करणे च्छ । उपपत्तौ, बाच० ।
मणिलक्षणविशेषे च । जास्यारेति लक्षणविशेषौ सन्धमणि-
लक्षणवेदिनौ लोकाद्धितयोः । जी० ३ प्रति० । रा० अं० । प्रा० अ० ।

जा-जा-पुं० । जीवेनमेव 'जु' करणे च्छ । उपपत्तौ, बाच० ।
मणिलक्षणविशेषे च । जास्यारेति लक्षणविशेषौ सन्धमणि-
लक्षणवेदिनौ लोकाद्धितयोः । जी० ३ प्रति० । रा० अं० । प्रा० अ० ।

जा-जा-पुं० । जीवेनमेव 'जु' करणे च्छ । उपपत्तौ, बाच० ।
मणिलक्षणविशेषे च । जास्यारेति लक्षणविशेषौ सन्धमणि-
लक्षणवेदिनौ लोकाद्धितयोः । जी० ३ प्रति० । रा० अं० । प्रा० अ० ।

जा-जा-पुं० । जीवेनमेव 'जु' करणे च्छ । उपपत्तौ, बाच० ।
मणिलक्षणविशेषे च । जास्यारेति लक्षणविशेषौ सन्धमणि-
लक्षणवेदिनौ लोकाद्धितयोः । जी० ३ प्रति० । रा० अं० । प्रा० अ० ।

जा-जा-पुं० । जीवेनमेव 'जु' करणे च्छ । उपपत्तौ, बाच० ।
मणिलक्षणविशेषे च । जास्यारेति लक्षणविशेषौ सन्धमणि-
लक्षणवेदिनौ लोकाद्धितयोः । जी० ३ प्रति० । रा० अं० । प्रा० अ० ।

जा-जा-पुं० । जीवेनमेव 'जु' करणे च्छ । उपपत्तौ, बाच० ।
मणिलक्षणविशेषे च । जास्यारेति लक्षणविशेषौ सन्धमणि-
लक्षणवेदिनौ लोकाद्धितयोः । जी० ३ प्रति० । रा० अं० । प्रा० अ० ।

जा-जा-पुं० । जीवेनमेव 'जु' करणे च्छ । उपपत्तौ, बाच० ।
मणिलक्षणविशेषे च । जास्यारेति लक्षणविशेषौ सन्धमणि-
लक्षणवेदिनौ लोकाद्धितयोः । जी० ३ प्रति० । रा० अं० । प्रा० अ० ।

जा-जा-पुं० । जीवेनमेव 'जु' करणे च्छ । उपपत्तौ, बाच० ।
मणिलक्षणविशेषे च । जास्यारेति लक्षणविशेषौ सन्धमणि-
लक्षणवेदिनौ लोकाद्धितयोः । जी० ३ प्रति० । रा० अं० । प्रा० अ० ।

लोके प्रतीतान्वेव तदन्तरेषु च शोभायै रत्नानि संवक्रण्येव ।
स० । रा० । अं० प्र० । जी० । सु० प्र० ।

जालंघर-जालन्धर-पुं० । विगतोन्धे देशे, तद्देशस्यै जने च ।
ब० ब० । स्वनामक्यते बोगिराजे, बाच० । गोबभेदे च ।
" देशाच्छंकारे माहणीय जालंघरसमुत्पाद " । कण्ठ० १
अण । प्रा० अ० ।

जालंघरापण-जालन्धरापण-पुं० । गोबभेदे, " देशाच्छंकारे
माहणीय जालंघरावचनसमुत्पाद " । प्राचा० ३ अ० ।

जालकदम-जालकदक-पुं० । जालानि जालकानि प्रथमभि-
त्सिषु लोकेऽपि प्रसिद्धानि तेषां कटकः समूहो जालकटकः ।
जी० ३ प्रति० । जालकटकाकारेण रम्यसंस्थाने प्रदेशविशेषे,
जी० ३ प्रति० । " विजयस्स षं इरस्स उन्नको पालि दुह-
भो विंसिहियाए दोदो जालकदमा पणना " । जालक-
कौ जालकटकाकारेण प्रदेशविशेषौ । जी० १ वक्र० । " सा षं
जगतीए कथं जालकदपणं सचनतो समता संपरिक्खिता " ।
जी० ३ प्रति० । जालकटकाकारेण रम्यसंस्थानप्रदेशविशेषप-
ट्टिरिति भावः । जी० ३ प्रति० ।

जालम-जालक-पुं० । स्वार्थे-कन् । गवाकृत्तिके, पुं० । मोच-
कफले, नवकृत्तिकासमूहे, क्लारके च । न० । बाच० । छिद्रा-
न्विते गृहावयवविशेषे, प्रअ० १ प्रा० अ० । जालकं विच्छि-
त्सिञ्चिव गृहावयवविशेषः । इ० १ शु० १ अ० । जालका-
नि भवनभित्तिसु लोके प्रतीतानि । रा० । जी० । स० । सु०
प्र० । अं० प्र० । जी० । चरणांभरावशिषे च । औ० । " सखि
विणीजालपरिक्खितायां " सह कट्टियुक्ताभिः सुदुच्चरित-
काभिः यज्जालं जालकं तदाभरावशिषलेन परिक्खिताः परि-
करिताः ये ते तथा तेषाम् । औ० ।

जालगंठिया-जालग्रन्थिका-स्त्री० । जालं मत्स्यबन्धनं, तस्ये-
व ग्रन्थयो यस्यां सा जालग्रन्थिका । जालवद् ग्रन्थियुतायाश्च,
किं स्वकथा सा ? इत्याह-

जालगंठियाइ वा, आणुपुन्रगंठिया वा अणंतरगंठिया
परंपरगंठिया अक्षमक्षगंठिया अक्षमक्षगुरुयत्ताए अक्षमक्ष-
नारियत्ताए अक्षमक्षगुरुयत्तंनारियत्ताए अक्षमक्षमक्षत्ताए
विद्धति ।

(जालगंठिये षि) जालं मत्स्यबन्धनं तस्येव ग्रन्थयो यस्यां
सा जालग्रन्थिका । किंस्वरुपा सा ? इत्याह-(आणुपुन्रगंठि-
यं षि) आणुपुन्रयो परिपाठ्या प्रथिता गुम्फिता प्रायुषिता-
प्रथीनामादौ विधानान्तांवितायां च क्रमेणान्त एव कर-
णात्, एतदेव प्रपञ्चयत्ताह-(अणंतरगंठिये षि) प्रथमप्र-
स्थीनामन्तरव्यवस्थापितैःप्रिथिमिः सह प्रथिता अमन्तर-
थिता एव परम्परैःसंयहितैः सह प्रथिता परम्परप्रथिता कि-
सुकं भवति-(अक्षमक्षगंठिये षि) अक्षयोऽप्यं परस्परैश्च ए-
केन प्रथिता नहान्यां प्रथिदरन्त्येन सहान्य इत्येवं प्रथिता
अक्षयोऽप्यं प्रथिता एव च-(अक्षमक्षगुरुयत्ताए षि) अक्षयो-
न्येन ग्रन्थयान् गुरुकता विवर्तीयता अक्षयोऽप्यगुरुकता तथा
(अक्षमक्षनारियत्ताए षि) अक्षयोऽप्येव यो प्राः स विद्यते
एव तद्गोऽप्यमारिकं तज्जावस्तथा तथा एतस्यैव अक्षयोऽप्ये-

जालंघरपण-जालन्धरपण-पुं० । जास्यारेति जालकमन्ध-
भांभेभु रत्नानि वस्य । तस्मिन्, जालकानि च भवन्मणिषु

कथं चकचक संयोजनेन तथेतेव प्रकथमत्रिधातुमाह—(अक्ष-
मशुक्रसंभारित्यथा चि) अन्वोऽप्येन युक्तं यत्संज्ञारिकं
च तस्यथा तज्जायस्वत्ता तथा—(अक्षमशुक्रघाताय चि) अ-
न्वोऽप्यं घटा समुदायरचना यत्र तद्व्योऽप्यघटं तज्जायस्व-
त्ता तथा—(चिछइ चि) आस्ते, इति । प्र० ५ शृ० ३ उ० ।

जालाधरंग-जालयुद्ध-म० । जालकान्धिते वृद्धे, प्र० १ शृ० ३
अ० । जालयुद्धकाश्चि गवाक्षयुग्मानि युद्धकाश्चि । रा० । जी० ।
दाघादिमथजालकमायुक्तुषं यत्र मथमप्यवस्थितं वस्तु बहिः-
स्थितैरेव दृश्यते । प्र० १ शृ० २ अ० । औ० ।

जालांपञ्च-जालपञ्जर-म० । गवाक्षे, जालपञ्जराणि गवाक्षाप-
रपर्यायाणि । जी० ३ प्रति० । रा० । अ० ।

जालपगट-जालमूकट-पुं० । ज्वालासमूहे, कल्प० ३ ऋण ।

जालाविद्-जालदृग्-म० । गवाक्षसमूहे, जी० ३ प्रति० ।

जाला-ज्वाला-स्त्री० । बावरेतेजस्कायनेरे, प्र० १ पद ।
“ आशाए चि वा ” ज्वाला अनलसंबन्धेति । जी० ३ प्रति० ।
“ आला तु रंघनत्रिका ” । प्र० १ शृ० १६ अ० । ज्वाला अन-
लसंबन्धा दीर्घाश्चैत्यस्ये । जी० १ प्रति० । ज्वालानाम् अनल-
संबन्धस्त्वकारणाम् । म० १४ शृ० ७ उ० । ज्वालाग्निशुक्ला डि-
भूला । स्या० ५ रा० ३ उ० । ज्वालाग्निमूलान्कारप्रतिबन्धेति ।
आवा० १ शृ० १ अ० ४ उ० । ज्वाला डिभूला । उल्लसन्शैल्ये ।
अ० ३३ अ० । हस्तिनापुरवासनव्यस्य पयोत्तरेनुपतेर्जायायाः ।
“ इतिपयाउरे तस्य य पयमुत्तरे राया जाला तस्य दूषं ”
ती० २१ कल्प । महापद्मकवर्तिनो मातरि, स० । आवा० ।
चन्द्रप्रमंजिनस्य शासनदेवतायाय, “ अच्युयस्तां जा-
ला ” (३३७) तस्याः वर्णकां यथा-श्रीचन्द्रप्रमस्य
ज्वाला । मत्तान्तरेण शुकुदेवैर्बो पीतवर्णो वराहका-
च्यर्जावशिष्यवाहना वस्तुहजां कङ्कभ्रुभ्रुषितदक्षिणकरद्वया
फलकरद्वयुत्तधामपाणिद्वया च । प्रव० १२ उ० द्वार ।

जालाड-जालायुष्-पुं० । द्वीम्बियजीवमेधे, प्र० १ पद । जी० ।

जालावय-जालायुष्क-पुं० । ‘जालाड’ शब्दार्थे, प्र० १ पद ।

जालापालिर्ण-ज्वालापालिर्ण-स्त्री० । प्रमासस्थायां देव-
तायाय, ती० ४५ कल्प ।

जालावंत-ज्वालावन्-त्रि० । दीपयति, प्र० १ शृ० ७ अ० ।

जालि-जालि-पुं० । अनुत्तरोपातिकदशप्रथमवर्णाद्याभ्ययन-
प्रतिबन्धकम्बताकेऽनगारे, (अणु०)
तत्कल्प्यता-

पदमस्स एं जंते । अज्जयणस्स अणुत्तरोववाऽयस्स
समणंणं ण जाव संपत्तंणं के अट्ठे पएणत्ते ? । एवं खलु
अन्तू ! तेणं कासिणं तेणं समणंणं रायमिदं नयरे रिक्कथ-
मियसमिच्छियुत्तसोसे वेऽए सेणिए राया पारिणी देवी
सोहो सुमिणो ‘जासिक्कपारे’ जहा मेहो अट्ठह तु दातो०
जाव तांणं पासए कुट्ठते० जाव विहरति । सामी समोसेदे
अेपिअो थियग्गो आसि जहां मेहं तहा जासिदिनिम्मओ

तद्वेव निक्खंतो जहा मेहो एकारम अंगारं अट्ठिज्जवि
अट्ठिज्जतिथा गुहरयणतवोकम्मं जहां खंदयस्स एणं जाव
खंदयस्स वचवया सो चेंव वायणा आयुक्कति वेरेहिं
सद्धिं विपुले तद्वेव वुक्कड्ढि, नवरं सोल्लम वासाइं सामिण-
परियागं पाडणिया कासे मासे कासं किवा उट्ठं चै-
दिमसांइम्मीसाण० जाव अणएअच्छुए कप्पे नवयणेवि-
च्छुपविमाणे पत्थदे उट्ठं चुराति चउवचा विजए विमाणे
देवत्ताए उववएणे तेणं थेरे जगवओआसि अणगारे का-
लमयं जाणिया परिनिव्वाणवत्तियं काउस्समं करंति
करंतिथा पचचीवराइ गिहएहिंति । तद्वेव उचरंति० जाव इभी-
से आयरं जंरुए भंते । अयमं गोयमं । जाव एवं खलु देवायु-
पियाणं अंतेवासी जासिनामं अणगारं पतिज्जएप मेयीआ
जासिअणगारं कासगए कड्ढि उववएणं एवं खलु गोयमा ।
मम अंतेवासी तद्वेव० जाव खंदयस्स कासगए उट्ठं चंदिम०
जाव विजयविमाणे देवत्ताए उववएणे जालिमयणं भंते !
देवस्स केवइयं कालं त्रिती पव्वत्ता ? । गोयमा ! वत्तिसं
सागरोवमा य त्रिती पव्वत्ता । सेणं भंते ! ततो देवलोगतो
आउक्खएणं कड्ढि गच्छहिंति गच्छहिंता ? । गोयमा ! महा-
विदंहे वासे सिञ्जिअड्ढि चि । एवं खलु जंजू ! समंणं० जाव
संपत्तेणं अणुत्तरोववाऽयदंणं पदमस्स वग्गस्स पदमस्स
अज्जयणस्स अयमट्ठे पव्वत्ते । अणु० १ मं ।

अन्तकृद्दशाप्रथमवर्णाद्याभ्ययनप्रतिबन्धकम्बताकेऽनगारे च ।
तद्वकल्प्यता-

पदपस्स एं जंते । अज्जयणस्स के अट्ठे पव्वत्ते ? । एवं
खलु जंजू ! नेणं कालिणं तणं समणंणं वारवती नयरी तीसे
जहा पदमे० जाव कयहे वासुदेदे अघेवक्खं जाव
विहरति । तत्थं वारवतीए पयरीए वासुदेदो राया,
धारया देवी, वएणओ जहा गोयमा एवरं नासिक्कमारं
पयासतो दातो वारसंणी सोल्लसत्तासपरियाओ सेमं जहा
गोययस० जाव सेजुंजे सिक्को । अण्ण० ४ वर्ग ।

जालिय-ज्वालिन्त-त्रि० । दीपिते, प्रा० म० द्वि० । जी० ।

जालिया-जालिका-स्त्री० । कृत्ते, एकाङ्गिताचिह्नय (अन्त० ४
वर्ग०) जालकं, जालिका, वृत्तम, इति । चिठे० । जोइकण्णुके
च । प्रव० ३ अ० ३ द्वार ।

जालुज्जल-ज्वालोज्जल-त्रि० । प्रमोज्जले, औ० ।

जालुज्जलवहसियाभिराम-ज्वालोज्जलमहासिताभिराम-त्रि०
ज्वाला एव यत् संज्ज्वलं प्रहसितासिक्क प्रहसितं तेनाऽभि-
रामो ज्वालोज्जलमहासिताऽभिरामः । ज्वालास्यकाज्जल-
महासितेनाऽज्जियमणीयं, जी० ३ प्रति० ।

जाव-जावत्-त्रि० । यपरिमाणस्य अनुप । “अन्यव्यञ्जनकम्”
। १२ । १ । इति प्राकृतवृत्ते च तस्योप । प्रा० १ पाद । यपरिमाणे-

आकश्ये, स्वासौ, वाच० । परिमाणे, मर्धादावाद्, अवधारणे च । अन्व० । आ० वृ० । उच्यते । (अथ विवेकेषु ' आवजीवा ' शब्दे द्रष्टव्यः)

आवद्-यावत्-वि० । वापरिमाणे, षो० ७ वि०० । "अथवा जो अस्त आबश्चो" । (आबश्चो चि) वापरिमाणो वाचात् स एव वाचको मुद्रतोदिपरिमाणः स तस्य तावत्कः पूजाकाशो भवति । पञ्जा० ४ वि०० ।

आवर्द्ध-यावती-जी० । शुक्लरामके वनस्पतिभेदे, प्रजा० १ पद । आवर्त्त-यावत्-वाच०-अन्व० । आवति काजे, " आवर्त्तवन्ति " भावन्तं कालमित्यर्थः । अ० १ इ० ७ उ० ।

आवर्त्त-यावत्-पुं० । भगवत्याः प्रथमशतकस्य षष्ठे उद्देशे, " आवर्त्ते चि " वाच्यञ्चञ्चोपलक्षितः वधः, वाचतो मन्वन्तावकाशा-न्तरान्त्ये इत्यादिपुत्रवत्वात् । प्र० १ श० १ उ० ।

आवय-यावत्-पुं० । हेतुभेदे, (आ०) वाचयति वादिनः कालयापनं करोति । यथा कालिचरतो एकैककपकेकैकैकमुद्रितं दातव्यमिति इतिशिक्षस्य पत्युस्तद्विक्रयार्थमुज्ज्वल्यमानेषुपापयन वि-द्वलबाधां कालयापनां कृतवतीति वायकः । उक्तं च- " उभामा-मिवा च महिष्ठा जावगहेहमि उद्गृह्णामि " नि । इह वृ-द्वैर्वास्त्वानव-प्रतिवादिने ज्ञान्वा तथा विशेषणबहुधां हेतुः कर्तव्यो यथा काहयापना भवति । ततोऽसौ भावगच्छति प्रकृत-मिति स चेदहः संभाषिते, सचेतना वाचकोऽप्यग्रये सति ति-विशेष्यतत्वाभ्यां गतोप्रत्यागोशादीरन्विति । अथ हि हेतु-विशेषणबहुलतया परस्य दुरधिगमत्वाद् वादिनः काहयापनं करोति । स्वकृपमत्यानवबुध्यामानो हि परो न क्रुदिन्धर्मात्कान्ति-कत्वादिदृष्टयोः अथनाथ प्रवर्तितो शक्यत्वतो नवत्यस्माद्रादि-नः कालयापनेति । आद्य वा-याऽसतीतिव्याप्तिकत्वात् व्याप्तिसा-क्यप्रमाणान्तरसव्येकत्वाच्च अदित्येव साध्यं प्रतीतिं करोति, अपि नु कालहेतुत्वस्यै साध्यप्रतीतिं प्रति कालयापनाकारि-त्वात् यापकः, यथा कृषिकं वास्तवति यत्कै बौद्धस्य सत्त्वादि-हेतुने हि सत्त्वभवत्वादेव कृषिकत्वं प्रतीयति परः, इत्यतो बौ-द्धाः सत्त्वं कृषिकत्वेन व्यासमिति प्रसाध्ययिमुपक्रमन्ते । तथा-हि-सत्त्वं नाम अर्थव्यतिथिवास्तवमेव, अन्वया-वन्वयास्तुत्त्वा-पि सत्त्वप्रसङ्गः, अर्थान्कया तु नित्यस्यैकत्वात्त्वात्, न क्रमेण ना-पि यौगपद्येन कृष्याः नरे अकृतौत्वप्रसङ्गात् । इत्यतोऽर्थव्यतिथिकत्वं सत्त्वमसाधिकाश्चित्तमानं सृष्टिकृ पत्वाचिन्वित इत्येवं हेतुषु साध्यसाधने काहयापनाकारित्वाद् वायकः सत्त्वहेतुयो हेतु-रिति । स्या० ४ उ० ३ उ० ।

आवर्त्त-यावत्-अन्व० । वाचक तावत्, अ० । बीजगणित-तप्रसिद्धे अन्वयकालानवयाव कल्पे प्रथमे राशौ, वाच० । स्या० । "आवर्त्ताय चि वा गुणकारो चि वा यपठ" इति शब्-नात् । गुणकारस्तेन धातुसंभारं तच्छेषो भवते-न च प्रत्युपधाभि-ति लोकाद्वद् । अथवा-यावत्तः कुलेऽपि तावत् एव गुणकारो-दाहृदिकत्वादित्यर्थः । अत्र विवक्षितं संकल्पनादिकामागिधते तद् वाचसाधकत्वात्त्वमिति । संकल्पानभेदे, स्या० १० उ० । गणित-भेदे, स्या० ३ स० १ अ० ।

तथावाहरणम्—

" अन्वये वाग्वाच्यस्यो, वाग्द्वयुतो कश्चसंगुणः कार्यो । श्लिगुणोऽन्यथाग्द्वये, अन्वयं संकलितमाचार्यो ॥ १ ॥ अत्र किञ्च गच्छो वश १० ते च वाग्वाच्ये वाच्येऽधिकमुच्यता- ३६५

रेवाहकेनाच्यस्ता जाताऽशीतिः ७० ततो वाग्वाच्युतास्ते अश-शीतिः ७७ पुनर्गच्छन् दशभिः संशुणितान् अष्टौ इत्यान्वयोन्व-धिकानि आतामि, ८० ततो श्लिगुणीकृतेन वाच्येऽधिकमुच्यताव-चोऽन्यमित्यर्थे हेतु यद्भवत्ये तदशानां भङ्गकालमिति ३५ । इदं च पाटीगणितं भूयते । स्या० १० उ० ।

आवजीव-यावजीव-अन्व० । वाचयति अर्थं शुभोऽन्वयार्थे व-तंते । (आ० म०) जीवन् जीवः, इति क्रियावाच्यः । आ० म० अ० । वाच्यजीवो जीवन् प्राक्धारणे वाच्यजीवम् । "यावत्प्रधारणे" ॥ ३१ । १८॥ इति (वा०) मन्वयोर्भावात्समासः आ० म० अ० । पा० । वा-वत् प्राक्धारणमित्यर्थे, स्या० ३ उ० २ उ० । दृष्टोऽं पञ्च० । "आ-वजीव परिग्रहा उच्यन्ता य संकल्पः" । "यावत्प्रतीति" । "वाच्य-प्राक्धारणम् । आभा० ३ सु० ७ अ० ३ उ० आ० मन्वयेत्यर्थे च । "आव-जीवदुद्धराह" । आ० मन्वयात्पुत्रारथोवाणि । प्र० न ६ आ० ३ उ० । "आवजीवन् पि इमं, वज्रह एवमि लोभास्मि (२२)" वा-वत्प्रतीवद् आ० मन्व । पञ्जा० १० वि०० । " आवजीवन् संवाच्य वा-वत्प्रतीवद् आ० मन्व ३ उ० ३ उ० ।

आवजीवा-स्त्री० यावत्प्रतीव-अन्व० । (आवजीवाय चि) अङ्क-तत्वात् । जीवन् जीवः प्राक्धारणं यावत्प्रतीवो वाच्यजीवन् वाच्यार्थेभनः।अव्ययीजावत्समासः । ततश्च वाच्यजीवम् प्राक्धा-रणं यावत् इत्यर्थे, पा० । "आवजीवाय अविस्त्रिभो" वाव-उज्जीवं प्राक्धारणं वावत् । पा० । आ० म० । " करे-मि भेते । सामाहये सव्यं सावज्जं जोगं पञ्चकामि आव-जीवाय " वाच्यञ्चञ्चः परिमाणमर्थोदावधारणवचनः । तत्र परि-माणे-यावत्प्रतीव जीवन्परिमाणं तावत्प्रत्याख्यामीति । मर्धा-दायाम्-यावत्प्रतीवमिति प्राक्धारणं मर्धादीकृत्य, अवधारणे-यावत्प्रतीवमन्वयं प्रत्याख्यामि, न तस्माद् परत इत्यर्थः । जीवन् जीवन्त्यर्थे क्रियावाच्यः परिगृह्यते तथा । अथवा-प्रत्याख्यानादिकया परिगृह्यते यावत्प्रतीवो यत्संसा वाच्यजीवा । आ० म० अ० ।

यावत्प्रत्यायमाह-

आवद्दये परिमाणे, भज्यायाए ५ वधारणे चेद् । तावत्प्रतीव जीवण-परिमाणं ज्ञेयमित्यस्मि त् ॥३५१॥ आवजीवविहाऽऽरेण, मरणमजायमशो न तं कांश्च । अथधारणे हि जाव-जीवणमेवेह न तु परतो ॥३५२॥ ७॥ इह 'यावत्' अर्थं शब्दस्मिन्नेषु वर्तते, तद्यथा-परिमाणे, मर्धा-दायाम्, अवधारणे च इति । तत्र परिमाणार्थे तावदाह-(आव-जीवामिति) किमुक्तं भवति । 'यावत्' अर्थे जीवन्परिमाणमिह मर्धा-युक्तस्य परिमाणं तावन्तं कांश्च प्रत्याचक्षे इति । मर्धादाये-माह-"आवजीवन्" इत्यादि । अत्र यावत्प्रतीवमिति । किमुक्तं भ-वति ।-आरेण मरणमर्थोदायः अर्थोक्तं प्रत्याचक्षे, न पुनस्त-त्कांश्च प्रत्याख्यानमज्ञकाल एव, किं तु मरणसमीपा याव-त्प्रत्याख्यामीति । अथधारणेऽपि-यावद् इह नये जीवन् ताव-देव प्रत्याचक्षे, न तु परतो, देवादावस्थायामाविरतये प्रत्याख्या-नमङ्गप्रसङ्गात् । परतोऽमुक्तमिति । विधिरपि न कर्तव्यो, भं-गाशंसाहोपात्तुषुद्वादि स्वयमेव कृद्व्यमिति । ३५११ । ३५१३ । अत्राक्षरपरिहारात्वाह-

आवजीवं पत्ते, आवजीवाए लिंगवत्त्वो । भावप्यवप्रयो वा, आ जावजीवया ताए ॥३५२॥

जावजीवा

ननु उक्त्यायेन यावज्जीवमिति निर्देशे प्राप्त यावज्जीवया इति निर्देशः किमर्थं भगवता सूत्ररूपा विहितः, इति शंभः अत्र परिहारमाह—(किमर्थमात्रं (पि) लिङ्गप्रत्ययौत्र प्रगत्याऽभिमतः, तेनेत्यं निर्देशः कृत इत्यर्थः । अथवा—यावज्जीवयाच्चात् जावप्रत्ययः उत्पत्त्यने, ननु किमर्थं यावप्रत्यये उत्पादिते या यावज्जीवता इति नियमते, तदा यावज्जीवतया प्रत्याख्यामिति खण्डयत इति ॥३५१॥

अथिप्रत्ययमि “जावज्जीवतया” इति प्राप्ते यावज्जीवतया इति कथं भवतीत्याह—

जावज्जीवतया इति, जावज्जीवाए वक्ष्योवात्रो ।

जावज्जीवो जीसे, जावज्जीवाद्वासा सा उ ॥३५१॥

जावज्जीवतयेति निर्देशे प्राप्ते च यावज्जीवया इत्युक्तं तत्र निरुक्तकथनवर्षेणोपादिष्टं इत्यर्थः । वृत्तीयं परिहारमाह—अथवा—जीवने जीवो यावज्जीवो वर्यां सा यावज्जीवा इति बहुव्रीहिलेखता “जावज्जीवया” इत्येवं ऋष्यमिति ॥ ३५१६ ॥ अत्र विनेयपुष्कल्य उचरं चाह—

का पुण सा संयुक्तं, पञ्चसलाणकिरिया तथा सर्वं ।
जावज्जीवाए ऽहं, पञ्चसलायांति सावज्जं ॥३५२॥

का पुनः पुनोऽकथबुद्धीहाक्यपदार्थं संबन्धतः इत्याह—प्रत्याख्यानांकेयात, तथा यावज्जीवया प्रत्याख्यानांकियया सर्वे सावधयोगमहं ‘प्रत्याख्यामि’ इति संबन्ध इति ॥३५२॥ परिहारमाह—

जीवणमहा जीवा, जावज्जीवा पुरा व सा नेया ।

जीव पाययययय, जावजीवाइ इत्यर्थं ॥३५३॥

अथवा—जीवने जीवा इति क्लीबलिङ्गनिधायक एवायं शब्दः साध्यते, ननु जीव इति पुँल्लिङ्गनिधायकः । तत्र च—यथा पुरा पूर्वं तथा अत्राप्येवमवृत्तितया यावज्जीवनेन सह समासे सा यावज्जीवा ज्ञेया; तद्यथा—यावत्परिमाणा जीवा यावज्जीवा एवं मर्यादावधारणधोरिति समासः कर्षणः; तथा यावज्जीवया प्रत्याख्यामि; प्राकृतबन्धने च पर्येते प्रकारनिर्देशेन वृत्तीययमबन्धयेति ॥ ३५२१ ॥ विशेषः ।

यावज्जीवता—क्ली० । यावज्जीवो जीवने प्राणधारणं यावज्जीवम् “यावज्जीवताये” ॥३५१॥ इत्यर्थयोर्भावसमासः । यावज्जीवं भावो यावज्जीवता प्राकृतेऽन्यतकारस्वलाक्षाणको षोप इति “जावज्जीवम्” इति लिखत । आ० म० द्वि० । अस्मात्प्रतिपत्त्येणोपात् । यावज्जीवं जावो यावज्जीवता । आमात्रोपरमाह्वयर्थे, षोपात् ।

यावज्जीवा—क्ली० । यावज्जीवो वर्यां सा यावज्जीवा, जीवितपरिमाणवर्षात् प्रत्याख्यानादिक्रियायाय, (आ० म०)

अथुना यावज्जीवयेति ध्यात्वयापते तथादौ भावार्थमभिव्यस्तुदाह—

जावद्वधारणम्भी, जीवणमवि पाणधारणे जणियं ।

आपाणधारणतो, भावनिविष्टी इहं अत्ये ॥

बाबाहिलयं शब्दाऽयधारणं वतते । जीवणमवि प्राणधारणं मणिलम् । जीवं प्राणधारणे इति वचनदा । ततो यावज्जीवया प्रत्याख्यामिति कीडयोः आमात्रधारणं यावत् पापनिवृत्तिरिति, परतस्तु न विधिर्नोपि धित्येवम् विद्यायांसाद्योपप्रसङ्गादिति—

येषु तु सुरादिपुत्रस्य जन्मप्रसङ्गात् । इह जीवने जीव इति किं याशुभो न जीवतांति जीव आत्मपदार्थोऽजीवने च प्राणधारणम् । आ० म० द्वि० । “जावज्जीवाय जाव सं प्रहृ” । यावज्जीवया यावज्जीवतया वा, आक्रमत्यर्थः । प्रथमं च सत्यं द्वार । जीवने जीवा यावत्परिमाणा जीवा जावज्जीवा । परिमाणवति मर्यादावति अथधारणवति च जीविते, विशेषः ।

जावजीवा—यावज्जीवा—क्ली० । “जावजीवा” शब्दाय, विशेषः । जावदि—जावदि—पु० । मधुमतीनामरबासव्ये स्वनामवशाते श्रेष्ठिनि, (नी०)

“ मधुमयां पुरिं श्रेष्ठी, वास्तव्यो जावदिः पुरा । अष्टाक्षरे वंशसूने—ऽनीते श्रीविक्रमादिह ॥१३ बहुल्यस्ययादिभ्यं, जावदिः स म्यजीविशब्दः । टी० १ कल्प । (तत्कथा ‘संयुज्य’ शब्दे)

जावसिधे—जावसिद्धि—पु० । अवलं मुद्रामयादिष्वयं, तेन चरन्तीति जावसिद्धिः । इ० १ उ० । वासवादिह, शोच्यं ।

जान—जाव—पु० । पिशाचभेदः, प्रहो १ पद ।

यास—पु० । वस—कर्तरे संज्ञायां वष् । तुराज्जनायाम्, प्रयासे, वाच ।

जासुमण—जासुमणम्—पु० । न० । जपा वनस्पतिविशेषः । तस्याः सुमनसः पुष्पाय । जपापुष्पे, अम० ४ वने । “जासुमणकुसुमं वा” प्रका० १७ पद । (जासुमणकुसुमरासिचि) जपाकुसुममुपलब्ध इति लोकाप्रसिद्धयं चो रात्राः । कल्प० ३ कण । वृक्षाविशेषः च । जासुमणसत्रच वृक्षाविशेषः । आ० १ अ० १ अ० ।

जादृग—जादृक—पु० । सङ्घे, आ० म० प्र० । नियमविशेषे, आ० म० प्र० । नो । “स्तोकं स्तोकोपयः पीत्या, जादृको लङ्घि पाश्चतेः ” आ० क० ।

जादृत्य—याद्यार्ष्य—न० । यथायंस्व प्राचः । सत्यत्वे, वास्तविकत्वे, वाच० । आ० म० ।

जाह—पदा—अप्य० । यद्—वाच् । वस्तिमकाले इत्यर्थे, “जाहं वं सके देविषं देवं राया” (जाहनें ति) यदा । न० १ श० २ अ० ।

जि—एव—अप्य० । “ पदवाहं वनेषुवदानीं प्रत्युत्तसः पञ्चइ पदव्यइ जि पदवाहिं पञ्चसिद्धि पदवहं ॥३५१॥ इति प्राकृतसूत्राणामुक्ते एवमज्जिः । प्रा० ४ पाद । इह—वत् । साहस्ये, अविधोने, अत्रधारणे, चारनिशोने, विनिमदं, परिमदं, ईदर्थेयं च । विशेषसंगतः अन्वययोगव्यच्छेदे, विशेषणसंगतः अयोध—पञ्चच्छेदे, वाच० ।

जि—घा० । आभिभवते, ज्वाहि—जानिदु । अजाति । अजीपितु । बाब० ।

जिह्दिय—जितेन्द्रिय—पु० । इन्द्रियविकारापजावाहः । अ० १ श० १ उ० । जिनानि स्वांघवप्रसृत्तानिघनेन इन्द्रियाणि येन स जितेन्द्रियः । सूत्र० १ अ० ६ म० । जिनानि वशीकृतानि इन्द्रियाणि स्वर्शोनादींयमेनेति जितेन्द्रियः । उक्त० १२ अ० । जितोः स्वर्शोपयोगीकृत्याः पौर्णिकिकवर्शोहियममवाह इन्द्रिया येन स जितेन्द्रियः । आह० ३० अ० । अघविक्रये, सूत्र० १ अ० ११ अ० । “ जिह्दियां वज्जू ” आ० न० म० । बला-

कृतस्वशनादीन्कियकसायः । दृश० २ सू० । विषयेषु रागादि-
 निरिच्छा । दृश० १ सू० १३ अ० । "आयसुसा जिह्वद्विया" जिता-
 मि वशीकृतानि इन्द्रिवाणि शोभादीनि वैशेते तथा । एवंभूताः
 बापकर्म नाऽनुजानन्ति इति । सूत्र० १ सू० ७ अ० । "वि-
 मिमंता जिह्वद्विया" । जिगमि वशीकृतानि स्वावपयरागद्वेष-
 विषयेष्वेन्द्रियाण्येवैस्ते जिगमिन्नायः । सूत्र० १ सू० ९ अ० ।
 जिगेन्द्रियाः शब्दादिषु रागद्वेषरहिताः । दृश० ३ अ० । प्रौ० ।

जिह्वद्वियकसाय-निवेन्द्रियकसाय-वि० । न्यक्तकणकोपादि-
 माये, "पिषद्वधयमा जिह्वद्वियकसाया" पञ्जा० १४ विष० ।

जिघ्र (जिघ्र) - जिघ्र - वा० । प्रा-गन्धप्रहणे, म्वा० पर० अक० ।
 ब्रह्ममात्रे, सक० आदि० । जिघ्रति । अन्नात् । अन्नाधीव ।
 वाच० । "जिघ्रद्" नि० सू० १ उ० ।

जिघ्र - न० । प्राचतेऽनेनेति । प्रा-रयुद् । गणिकसायाय, गन्ध-
 प्रहणे, वाच० । नि० सू० । ('गंध' शब्देऽत्रैव जागे ७९५
 पृष्ठे विद्येयः)

जिह्वद्वेगद्वि आरमण-जिह्वद्वेगद्वि कादिरमण-न० । कण्टक-
 गण्डिकादिभिः कीरुते, अत्र० ३८ श्लो० । "जिह्वद्वेगद्वि आर-
 मणं" जिनमवसत्ये चतुरहासिवाशातनामु निषष्टितमं आ-
 शातनामंदे, ध० २ अक्षि० ।

जिगीसु-जिगीषु-पुं० । जि-सद् । उपेच्छावति, रत्ना० ८ पारे० ।

जिह्व-उपेच्छ-वि० । बृह-इन्द्र-उपादेयः । कतिबृहं, भेद
 च । अत्र०, पुं० । (ध०)

" उचिर्धं एमं (प सहो-अरमिं अं निमद् अल्पसममं ।
 जिह्वं च कण्ठं वि हु, बहु ममद् सवकज्जेसु ॥ ८ ॥ "
 (निमद् (सि) पश्यति (जिघं च सि) उपेच्छो ज्ञावा पितृनुज्य
 क्लमिच तथा । ध० २ अक्षि० ।

जन्त्य य जिह्वकण्ठो, जाणिज्ज् जिह्वयण्यबहुमाथो ।
 दिदसेण वि जो जिह्वो, न य हीसिज्ज् स गोथपा । मच्छो १९० ।

वच च गणे ज्येष्ठः, कनिष्ठश्च ज्ञायेते । नत्र ज्येष्ठः पयोयेण
 बृहः, कनिष्ठः पयोयेण लघुः, तथा-वच ज्येष्ठस्य वचनमादे-
 शाज्येष्ठवचनं तस्य बहुमानः समानः ज्ञायते । "जिह्वविषयव-
 ह्युमाये सि" पाठे तु ज्येष्ठस्य विनयबहुमानो ज्ञायते । तथा-वच
 च दिवसेणापि यो ज्येष्ठः स न हीरपते चकारात् वच पयोयेण
 लघुपि सुणुवृत्ते न हीरपते सिहगिरिशिष्येयैर्जाशुशुखि च । हे
 गौतम ! स गच्छो ह्येव इति । गौतमः १६० ग० २ अक्षि० ।
 ज्येष्ठ-पुं० । ज्येष्ठानकृषेण युक्ता वीर्यमर्षी ज्येष्ठो साप्रसिम्भ
 मासं अण् । स्वनामधत्तते चाक्ये मासे, वाच० ।

जिह्वकण्ठ-ज्येष्ठकण्ठ-पुं० । ज्येष्ठो रत्नाक्षिः स एव कण्ठो बृह-
 पुण्यस्वयवहारो ज्येष्ठकण्ठः । कल्पभेदः, (कण्ठ०) तत्र आधात्तिम-
 नुस्वयनामनुपस्थापनातः प्रारज्य हीरावर्षायवसुना, मध्यमजि-
 नवतीनां च निरतिवारकारित्वात् शीघ्रादिनात् एव, अथ पिता-
 पुत्रमाताहिनुराजात्मासंश्लेषविकुपुनादीनां सार्कं पृहीतदी-
 क्षाणामुपस्थापने कौं विधिः । उच्यते-यदि पिताश्वः पुत्राद्वेषन्न
 सत्यमेव बद्धजीविकायाश्चयवयोर्गोबृहनादिभिर्बोध्यतां प्रा-
 सास्तदा अनुक्रमेणैवोपस्थापना, अथ स्तोकरत्नस्तं तदा किचद्
 विह्वयेनापि पित्रादीनामेव मध्यमपुत्रकल्पना, अन्वयः पुत्रादीनां

पृहयनेन पित्रादीनामप्रीतिः स्यात् । अथ पुत्रादीनां सप्रहयनेन अ-
 न्येषां निष्कल्पनेन मददन्तं तथा पित्रादिरेव प्रतिबोधः । मां म-
 हाभाग । समकोऽपि तत्र पुनः अन्येषो बहुभ्यो ह्यनुभविव्यन्ति
 तत्र पुत्र च ज्येष्ठे तवैव गौरवम्, एवं प्रकृतिः । स यदि अनुभ-
 व्यते, तदा पुत्रादिः प्रथमश्च उपस्थापनीयः, आन्वया, इति
 कल्प० १ कृष्ण ।

जिह्वद्वि-उपेच्छ-वि०-पुं० । काठयणोपेतोश्च स्वनामधत्तते अ-
 मये, "उदस्वविरसतेदि, बोधेदेो ऽिचभूस्वसमपनिम । का-
 सवगोचे वृषो, कल्पस्ववहारस्तुचस्त ॥१॥" तो० १७ कल्प ।

जिह्वद्वि-उपेच्छ-वि० । आतिभेदः, प्रा० २ पाद ।

जिह्व-उपेच्छ-जी० । ज्येष्ठनिगन्धात्, बधोयुक्तावाय, ज्येष्ठस्व
 पत्न्याय, गङ्गायाय, अलक्षण्याय आदिष्वन्वयधिके अष्टादेशे
 नङ्ग्ये च । वाच० । अ० ।

जिघ्र-जिन-पुं० । जयति निराकरोति रागद्वेषादिकपालरतीमिति
 जिघ्र । स० १ उम० । औणादिको नक्षत्रन्ययः । न० । जयति रा-
 गद्वेषमाहकपालरत्नान् रित्युमिति जिनः । ध० २ अक्षि० । राग-
 द्वेषकथायेन्द्रियपरीहोपसर्गाद्यमकारकर्मजैतुत्वात् जिनः । प्रा०
 म० प्र० । दृश० । औ० । स्या० । प० ख० । कर्म० । दृश० ।
 कर्वाह्नि, विरे० । जिनः सामान्यकेवलिनः प्रक० १ पद । राग-
 द्वेषादिशुभ्रतारो जिना भवस्यकेवलिनः पा० । चतुर्दशपूर्वभिः
 जिनाश्च केवलिनः चतुर्दशपूर्वियश्च । उच० ४ अ० । गच्छुमिर्ग-
 तसाधुविशेषे च । सा० ३ उ० । अथर्मादिकं चतुर्दशति संख्याके
 तीर्थके च । सूत्र० १ सूत्र० १ अ० । जिनकल्पिके च ।
 "अक्षयोन्नो होह जिघ्रविषयो" जिनाः भुतावाधमनःपयोवके-
 वलक्षानवन्तो जिनकल्पिकाश्च, तैश्चोयोः आचारितो जिन-
 बांविः । पञ्जा० ४ विष० । "जिनवरसहस्रसु बद्धमाणस्त" ।
 रागादिज्याऽक्षिताः अवाभिमानःपयोवोपशात्प्रमांहाः क्षीणमेहाः
 तेषां मध्ये वराः प्रधानाः सामान्यकेवलिनः संधा० । "जिवा-
 नं जावयात्" रागद्वेषकथायैन्द्रियपरिहोपसर्गाद्यमकारकर्मजैतुत्वात्
 जितवन्तो जिनाः । जी० ३ प्रति० । कल्प० । "आरिद् जिघं केव-
 जी" जिनो रागादिजैतुत्वात् । उपा० ७ अ० । ब्रह्मद्, जिनः, केवजी,
 ह्येकार्ये शब्धश्च न चतुर्थक्षातकभेदाद्योऽमिधायकम् । म० २५
 श० ६ उ० । आच० । "अणुत्तरं धम्ममिणं जिघायां" (९) जि-
 नानामुभमादितोयुक्तायात् । सूत्र० १ सूत्र० ६ अ० । "जिघदिठ-
 णं" तीर्थक्षारजितमेत । अणु० । "लोवस्सुज्जोयमरं,
 धम्मतिण्यवरं जिघं । अरदं ह्येकहस्सं, चउवीसं पि केवज्जो
 ॥१॥" रागद्वेषकथायैन्द्रियपरीहोपसर्गाद्यमकारकर्मजैतुत्वा-
 विजनास्तात् । प्रा० म० जि० । "बाभीसर्दं च निजिघ-परीस-
 हकसायविष्णसंघाया । अजिघादंथा अविमा-रविदराविषो
 जिघंति जिघा २ ॥ २ ॥" ति० । "अससमेण ह्ये कोर्दं, माणं
 मद्दव्यः जिघं" । सूत्र० २ सूत्र० ३ अ० । "जियकोहमाद्यमा-
 या, जिघकोहा ते जिघा होति ।" जिनकोधमानमाया जिन-
 कोषा येन कारणेन जगवन्तस्तेन कारणेन ते जिनाः अयमो-
 ति । प्रा० म० जि० । न च रागादीनामसमेषं, प्रतिप्राभि अनुभ-
 वसिद्धत्वात् । प्रा० म० ऽपि ज्ञान्तः, सुखतुःकाद्यनुभवेणपि
 ज्ञान्तिप्रसन्नत् । एवं च जेवसेनाजिनत्वमविच्युतम् । ध०
 ३ अक्षि० । "जिघाणं जावयात्" जिघनेषो आपकेचः । तत्र
 रागद्वेषकथायेन्द्रियपरीहोपसर्गाद्यमकारकर्मजैतुत्वात् जिनाः, न

कल्पेषामसतो जयः, आसत्वादेव हि सत्कल्पव्यवहारोचरातीत्येव अत्राविषयतायोग्यत्वात् । आत्मिमात्रकल्पनाऽप्येषामन्यत्रैव निमित्तसमर्पणं ज्ञानदेवयोगात्, आसदेव निमित्तसमित्तसत्कल्पः । तदिति आसदेव तु तदनुपपत्तयाम् अनुपपत्तयाम् इत्यभिप्रायः प्रसङ्गः । यथापि तदसत्त्वं अनुभवत्वात्, न हि सृष्ट्याऽपि कदाचिज्जातघटोत्पत्तिः, आसत्ताऽप्यसत्त्वेव प्राविच्छद्गुणादिति सत्त्वं तत् । न चायं पुरुषमात्रनिमित्तः सर्वत्र सदाभावेऽनुपपत्तेः, नैव सृष्ट्याऽप्यकदाचिज्जातघटोत्पत्तौ चित्ताभावात्तदिति सत्त्वं तत् । ३० । "जहं जिघत्स वीरवत्" व्याख्या-अहं जिघत्स वीरवत् । अथपि तदादिशुभगुणमिति जिनः । औषादि-कं नक्षत्रव्ययः । तस्य अहं भवतु । अनेनाया-वातिसत्त्वात् ३१-अपयो विष्णवे" तदप्याजिनः प्रकर्मणां ऽप्यायातिशयो रगादिभिरसहाय्यमितिको विद्योग इत्यर्थः । ननु रगादिभिः सहाय्यत्वात्को विद्योगोऽसंभवात् प्रमाद्युत्पादनात्, सद्यः प्रमाद्यभिदय- "यद्यदादिमत् तदिच्छाशुभाभिव्यति" यथा-आकाशाद्यः, अनादिमन्मद्य रगादाय इति । किञ्च-रगादायो धर्मास्ते च धर्मिणो जिज्ञाः, अभिज्ञा वा । यदि भिज्ञाः तर्हि सर्वेषामभिज्ञेयव भीतदायमप्रसङ्गः, रामेभ्यो मिच्छत्वात् विवाकित-पुरुषवत् । अथ अभिज्ञास्त्वैहि तत्त्वेष धर्मिणोऽप्यात्मनः कृषः । तदभिज्ञास्तत् तत्त्वकपवत् । कुलस्तस्य बीनरगादाय, तस्यैवाभावादिति । अत्रोच्यते-इह यद्यपि रगादायो दांषा अनादि-मनस्तथापि कस्यचित् क्रीशरीराद्येषु यथावद्विगतवस्तुतत्त्वाद्यभेदे तेषां रगादादीं प्रतिपक्षकान्नासतः प्रतिक्षणमपचदो दृश्यन्ते, तथाः संज्ञास्यते विशिष्टकालादिसाम्यत्वात्सङ्घा-व्य-माप्रकर्मविशेषज्ञावतो निमित्तमपि क्तयः । अथ यद्यपि प्रति-पक्षकान्नासतः प्रतिक्षणमपचयो इवः तथापि तेषामात्मनिकोऽपि क्तयः संज्ञवतीति कथमवसेययः । उच्यते-अन्यथ तेषां प्रतिपक्षमहत्वात् । तथाहि-शतितरुशेखरेपादा रामहर्षोद-वः शीतप्रतिपक्षस्य बह्मैश्वर्यायां मन्दा उपलब्धाः, उत्कृष्टं च निरन्वयविनाशधर्मायः । ततोऽन्यथापि बाधकस्य मन्दायां बाधकस्य मन्दादर्शनाद्वाधकत्वार्थः । अथरयं बाधकस्य निरन्वयो विनाशो वेदितव्यः । अन्वय-बाधकमन्दायां मन्दायापि न स्यात् । अथास्ति ज्ञानस्य ज्ञानावरणार्थं कर्म बाधकं ज्ञानावरणार्थं कर्ममन्दायां च ज्ञानस्यापि मनाकं मन्दा । अथ च-प्रबद्धज्ञानावरणार्थं कर्मोदधेय-कर्मोऽपि न रगादीनामत्यतोऽप्येहं अभिव्यतीति । तदुक्तम-द्विषिषं हि बाध्य-सहजुत्सम्भवाभूतवत्, सहकारिसंघादस्य-भावभूतं च । तत्र यत्सहजुत्सम्भवाभूतं तत्र कदाचिदपि निरन्वयविनाशमाविशति । ज्ञानं चात्मनः सहजुत्सम्भवाभूतवत् कदाचिदपि निरन्वय-ततोऽन्यत्रप्रकर्मकस्यापि ज्ञानावरणार्थं कर्मोदधेयं निरन्वयविनाशो ज्ञानस्य, रगादायस्तु औभादिकर्मोदधेयाको द्यसं पादितसत्ताकाः ततः कर्मणो निमित्तमपयाम् तेषां निमित्त-क्षणमपच्युक्तिं, कथासतो कर्मसंपादा रगादायः । तथापि कर्मनिवृत्तौ ते निवर्तन्ते इति माद्ययं निवर्तनं, न हि दृग्निवृत्तौ न कृत्वा काष्ठेऽङ्कुरता निवर्तते । तदसत् । वत इह किञ्चि-द क्वचित् निवर्त्य विकारमापाद्यति । यथाऽऽपि सुषर्णं वृक्षताय, तथा हि-आग्निनिवृत्तौ दग्न्ता सुषर्णं वृक्षतः निवर्तते । किञ्चि-

पुनः क्वचिदनिवर्त्य विकारारम्भकम् । यथा-स यथाहिः काष्ठे न खड्डु इयामतामात्रमपि काष्ठे दहनकृतं तद्विद्युत्तौ निवर्तते । कर्म चात्मनि निवर्त्य विकारारम्भकम्, यदि पुनरात्मनस्य विकारारम्भकं भवेत्तर्हि यद्यपि तदपि कर्मणा कृतं न कर्मोनिवृत्तौ निवर्तते । यथाऽऽग्निना इयामतामात्रमपि काष्ठे दहनं । आग्निनिवृत्तौ, तत्र-अयं यदका कर्मणापादितं मनुष्यत्वममरत्वं क्वचिदप्यमरत्वं शिरोवदनादि तत्सर्वकालं नयेथावतिष्ठेत् । न वेत्तदृश्यते । तस्माच्चिदस्य विकारारम्भकं कर्म, ततः कर्मोनिवृत्तौ रगादीनामपि निवृत्तिः । अत्राहुवर्हैस्पत्याः-नैते रगादायः कोऽभादि-कर्मविषाकोदयनिवर्धनाः, किं तु कदापिप्रकृतिहेतुकाः । तथादि-कफहेतुको रगाः, पिच्छहेतुको श्लेष्म, वातहेतुकम् मोहः । कफाद्यद्यद्यत् सर्वेव संनिहताः शरीरस्य नदात्मकान्वात् ततो न भीतरगात्सत्त्वात् तदुक्तम् । रगादीनां कफादिहेतुकत्वा-द्ययोगात् । तथादि-स संकेतुको योऽयं न व्यतिक्रमति, यथाधू-मोऽग्निम् । अन्यथा-प्रतिनियतकार्यकलाभावन्यवस्थानुपपत्तेः । न च रगादायः कफादीन् व्यभिचरन्ति, व्यभिचारदर्शनात् । तथादि-वातप्रकृतेरपि दृश्यते रगाद्ये, कफप्रकृतेरपि श्लेष्-मोर्है, पिच्छप्रकृतेरपि मोहरागौ । ततः कथं रगादायः कफादि-हेतुकाः । अथ मन्येयाः-पदैकाऽपि प्रकृतिः सर्वेषामपि दोषा-यां पृथक् पृथक् अनिका तेनायमशेष इति । तदुक्तम्-अहं सति सर्वेषामपि जन्तूनां समरगादिदोषप्रसक्तः अहर्षं हि प्राणुनामेतकमया कदाचिद प्रकृत्या भक्षितव्यम् । सा चाविशेष्य रगादिदोषेण रगादिदोषाणामुपाधिकानि, सर्वेषामपि समानरगादित्वात्प्रसक्तः । अथास्ति मर्तमानि, पृथक् पृथकान्तरः कफादीनां परिशुतिविशेषः, तेन न सर्वेषां समरगादित्वात्प्रसक्तः । तदपि न साध्यां । विकल्प-युगलान्तिकमादाः । तथादि-सोऽप्यथाभ्यः कफादीनां पारंपरि-तिविशेषः, सर्वेषामपि रगादीनामुपादायः, आहोभिवदकृतस्यैव कस्यचिद । तत्र यथाद्यः पङ्कस्त्वैहि-बाहवत् स परिणतिविशेषो-त्थादेककालं सर्वेषामपि । रगादीनामुपादायः । न विकला-समुत्पाद्यमाना रगादायः संवेद्यन्ते कस्य तथा वेदनात् सद्गु-रगादायवसायकाले शेषाभिवसायां मोहाभ्यवसायो वा संवेद्यं । अथ द्वितीयः पक्षः-तत्रापि बाध्यस्य कफादिपरिणामिविशेष-स्तावदेक एव किञ्चिद्ग्राहादिदोषः प्राप्नोति । अथ च-तदवश्यं यत् कफादिपरिणतिविशेषं सर्वेऽपि दोषाः कस्य परावृत्त्युपजाय-माना उपजन्वन्ते । अथादृश्यमान एव केवलसायां विशेषदर्शो-मोक्षोपमानसत्त्वाकत्वात् तथा तत्तद्ग्राहादिदोषहेतुः कफादि-परिणतिविशेषो जायते । तेन पुष्कोदोषावकाशाः । ननु यदि स परिणतिविशेषः सर्वेषामनुत्पन्नमप्यवस्थाऽपि परिक-ल्प्यते, तर्हि कर्मैव किं नात्पुण्यप्रसक्तः । एतद् हि कोऽकाशकामोऽप्यनाराधितो भवति । अथ च-स कफादिपरिणतिविशेषः कुनः तथा तदा अन्यत्प्रकृत्योपजायते इति वक्तव्यं हेहादिति ज्ञेयं, ननु तदवश्यंऽपि हेहे भवतिः कार्यविशेषद्वयं ततः तस्यान्याअव-स्थित्येते । तत्कथंयः । वहेद्विनिमित्तं न हि यद्विशेषऽपि तद्विनिमित्तं स विकारस्तदहेतुक इति बहुक शक्यम् । नात्यन्तं हेतुत्पन्नस्येत, तस्मात्सद्व्यवस्थाजन्यं कर्महेतुकमेवदृश्यम् । तथा च सति-कर्मैकमभ्युपगम्यताम् किमस्तंजुष्या । तदनुत्पत्त्या कफादि-परिणतिविशेषाभ्युपगमनं, किं चाभ्यसत्तज्जितप्रसराः प्राञ्चो रगादायः । तथादि-यथा तथा रगादायः संवेद्यन्ते, तथा तथा आग्निनिवृत्तेः, तेषामुपजायते । न च दग्निः । तेन समानेऽपि कफा-

विशेषातिशयोके लक्षणेऽपि च देहे यस्यैव जन्मनि परम वा कश्चिद् देहोऽप्यासः स तस्य प्राणुर्येषु प्रचरति । शेषस्तु मन्त्रतया, तस्यैव्याससंवाचकमोपचयहेतुका एव रागादयः, न कफादिहेतुकाः, इति प्रतिपत्तव्यम् । अन्वय-यदि कफहेतुको रागः स्यात् ततः कफहेतुको रागद्विजन्मवत्, पित्तमन्त्रे च तापकर्मवत् । न च अर्थात्, तन्मन्त्रोपचयोक्ताभावित-तया हेतुस्यैव दर्शनात् । अथ पञ्चान्तरे शुद्धीयाः, यद्युत न कफहेतुको रागः, किं तु कफादिदोषसाभ्यहेतुकः । तथाहि— कफादिदोषसाभ्ये विरुद्धव्याप्यभावतो रागाद्भवत् इत्यत्र इति । तर्हापि न समाधीनि ध्यामिन्नारदशोभात्, न हि यावत्कफादिदोषसाभ्यं तावत्सर्वदेहं रागाद्वाऽनुभूयते, चेवापुद्भवस्यानुभवात् । न च यन्नावेऽपि यत्र भवति तत्तत्तुके स च-तसा वक्तुं शक्यम् । अथि च-एवमप्युपगमे ये विषमदोषाः ते रागिणो न प्राप्नुवन्ति । अथ च-नेऽपि रागिणो इत्यस्ते । अर्थात् अत्र वैलक्षण्यं । तस्यं विषमि-शुकोपचयहेतुको रागो नाप्यहेतुक इति । तर्हापि न युक्तमेवं ह्यल्पतन्त्रोसेवापरतया शुक्लपवनः क्लृप्तजानां रागिणा न स्यात् । अथेतदपि तस्यामवस्थायां विकामं रागिणो इत्यस्ते । किं च-यदि शुक्लस्य रागेऽपि तदा, तर्हि तस्य सर्वेऽप्युपचाराः नैककर्मिण्य-तो रागः कस्यापि जन्वत्, इत्यत्र च कस्याप्येककर्मिण्यतो रागः । अर्थाप्येत-रूपव्याप्यं कारणमवाद्वाप्यतिशयमुच्यः त-स्यामव रूपव्याप्यमिरज्यते । न योऽपिदन्तरे । उक्तं च— 'क्यातिशयप्राशनं, विश्वोक्तप्रमाणसाः । तेषां योऽपि तं परित्य-ज्य, वमन्ते योऽपिदन्तरे ॥ १ ॥ ' तर्हापि न मन्तरमम् । कपरह-ताधार्माप क्वापि रागदर्शनात् । अथ तत्रोपचारादिशेषः 'उमी-धीनो भविष्यति, तेन तन्नाजिदन्वते रूपकारोऽपि च रागहेतुनं विमुक्तं केवज्ञम् । तेनायमदोष इति । तर्हापि ध्यामिन्नारिद्वयेनापि कर्मण्यं क्विन्नारदर्शनात् । तस्याद्विचयासज्जानितोपचयपरि-पाकं कर्मैव विशिष्यत्वभावतया तदा तदा तत्कारणोपेतं तत्र तत्र रागादिहेतुरिति । कर्महेतुकाः रागादयः । एतेन यदापि क-श्चिद्वाद्-पुत्रिव्याधिभूतानां धर्मा एते रागादयः । तथाहि-पुत्रिव्याध्यानुभवस्य रागः, तेजोवायुतृणस्यैव हेतोः, जलवायुतृ-णस्यैव मोह इति । तर्हापि निराकृतमवसेयम्, ध्यामिन्नारत् । तथाहि-यस्यामेवाःसकथायां हेतोः मोहोऽपि इहयते तत एत-र्हापि यत्किञ्चिद् । तस्मात्कर्महेतुका रागादयः । ततः कर्मनिवृत्तौ निवर्तते । प्रयागशुभात्र-ये सहकारिस्त्वाः यद्युपचयानादप-कर्षिणः ते तद्व्यस्तवृत्तौ निरन्वयविनाशोपधर्माः । यथा रोमह-र्षदया बहिर्हृत्को भावभोषयामादपकर्षिणश्च । सहकारिकर्म-संपादा रागादय इति । अत्र सहकारिस्त्वादा इति शब्दार्थं सद्दृष्टत्वभावोपाधिदिव्यवच्छेदार्थम् । यदापि प्राणुर्यस्येत प्र-माणां यदादिमित् न तद्भिन्नमसाविशात् । यथाकामिति । तद-प्यप्रमाणम् । हेतोरेकैकान्तिकत्वात् । प्रागभवेन ध्यामिन्नारत् । तथाहि-प्रागजायोऽसादिनापि विनाशुमाधिभूति । अस्या का-र्वाक्यपतः भावमाधिकारी च सत्यवर्तमानैरिच्छकवचनपरसम-न्विनो बहिनव्यः इतरस्य तदनुकपाणुत्तमप्रवृत्तप्रागेन तस्य निष्कारोपरत्वात् । आह च— 'अथ । तस्मिन्निच्छो, चादिती आक्याहङ्गो प्ति ' सा च रागादिदोषमिदालस्यविवि-धकृतयोश्च यथावाममवमवसेया ।

यसि सो । निषाणं, कुहान न च सुन्दरं श्रवं ॥ १ ॥ कथं पि र्मकलितो-ऽमिस्वंगा पीरमहस्तिमो ॥ २ ॥ मरमसुहृपक्षणीयो, एषं पि असाद्यं चैव ॥ ३ ॥ विसक्तो च भङ्गुरो अस्तु, गुणरादिको तत्र तदा क्वो । संपासनिष्कलो के-वत्तं तु मूलं अणुरथायं ॥ ३ ॥ जन्मजरामर्यादा-विषयकथां कर्तुं तु संसारां । बहुजणानन्वयकारो, एसां वि तथाहिहो लव ॥ ४ ॥ अपि च-सुत्रानुसारेण ज्ञानादिषु यो नेर-नयेनाभ्यासस्मन्युपाधि भावना वेदितव्या । तस्या अर्था रागादिप्रतिकृत्वात् । न हि तस्यवृत्त्या सत्यभूतानाद्यप्यसे ध्यातृमनसकस्य क्लीशरीरारम्भोपचारादिषुपे चेतःप्रवृत्तिसमातेति । तथातुपसम्भारो ॥ ० ॥ ते च जिनाः त्रिविधाः तथा च— 'दशमं जिना पयपत्ता । तं जहा-ध्यादिनाप्यजिघे, मणपञ्चवर्णानजिघे, केवलनाप्यजिघे ' 'तत्रो जिघे ' इत्यादि । सुगमा, नवरं रायहेतुमोहाद्-जयमीति जिनाः सर्वज्ञाः । उक्तं च— 'रागद्वेषतन्मात्रोऽ-जितो येन जिनो ह्यसौ । अस्तीशशाक्तमालव्या-वर्हण्यनुमी-यते ॥ १ ॥ ' इति । तथा जिना इव वेतन्ते निष्कपमस्यकृत्मान्तया तेऽपि जिनाः, तत्रावापिप्रयाधो जिनोऽवधिज्ञानजिन एवमितरा-र्हापि, नवरमाद्यापुपरितावितरे निरुपचार उपचारकारणं तु प्रत्यङ्गानित्वायति । अत्रो ३ उा ४ उा ० । 'बर्हामि जिघव-रिद् ' जयमिन् रागादिशुभ्रमिन्नवन्ति जिनाः । ते कतुविधाः । तथाथा-भुतजिनाः । अर्वाधिजिनाः । मनःपर्यायजिनाः । केवल-जिनाः । प्रहा ० १ वे ।

जिनानिर्कूपधनुर्धो-

'अवह जिघा नामटाव-लुदवज्राचजिघमेरहि ॥ ३ ॥ नामजिघा जिघनामा, टवजिघा पुण त्रिजिघपदिमाको । टवजिघा जिघजिवा, भावजिघा समवसररुस्था ३२ ' धर ० । जिघाधनुर्धो-नामजिनाः, स्थापनाजिनाः, क्वथजिनाः, जाव-जिनाश्चेति । तत्र जिनामां तीर्थकृतां नामानि अचभ्याजिन-संज्ञार्हाणि । नाम जिनाः । तथा-ब्रह्ममहाप्रातिहयायदिसमृक् सिक्ताःदनुभवतः । केवलिनः समुपचयकवकृताः । शिवगतथाश्च परमपदं प्राप्ताः । जावतः सज्जातो जिनाः, भावजिनाः । गथातु-होत्रयाच्च अनातुपूर्वो भावजिनाः ध्याक्यानाः स्थापनाजिनाः प्रतिमाः, काञ्चनसूकाशैश्वरकतादिनिर्मिताः, प्रथमजिना ये जि-नस्येन प्राविनो जविष्यन्ति जीवाः, अर्थाकादय इति । प्रथ० ४ २ ॥

जिनानां सर्वथास्तित्वम्-

अत्र जिघा अत्रिय जिघा, अद्भुता वि जविस्तद । सुप्तं ते एवमादि, इ इ निस्व न चित् ॥ ४ ॥

अद्भुत आसद् जिना रागादिनेतः 'अस्ति' इति विप्रकप्रति-रूपकं निपातः । तत्रच विद्यन्ते जिनाः अत्य कर्मप्रवाद्यपुत्र-सदृशप्राप्तोक्ततया वस्तुतः सुधर्मस्वाभिधे जन्मस्वाभिधे प्रति प्रणीतव्यात् तत्कारो च जिनसंभवा दिव्यमुक्तं विद्वादिद्विजा-न्तराप्रकाया वा इति भावनीयम् । (अद्भुतं) अथवा-अपिभिन्नक-मः (अविस्तरं) यत्नमवस्थाप्यज्जिघमिन्न जिना इत्यपि मृधा अर्हाके ते जिना अस्तिस्ववादिन एवमवस्थाप्यजिघमिन्न (आहस्तु ति) आहुः कुत इति भिष्कुमिन्तिष्ठे । जिघस्य सर्वज्ञाधिक्रमे-प्रतिक्रियादि प्रमाणोपचयतया प्रतिपादात्तदुपदेशेऽनुभावाच्च सकर्हेहाकुमिन्कृपद्वादात्तानिर्दिष्टत्वात् । उक्तं ३ ० ॥

... क्विन्नारदर्शनात्, एवमविविधस्य हेतु जीकृत् ।

“जिनेस्तदुक्तं श्रीयो वा, धर्माधर्मो ज्ञानान्तरम् । परोक्षत्वा-
म्याया त्रैवे, शिस्तयेव महतो ब्रह्मात् ११॥ ” अ० म० छि० ।

अणुपकपपराणाम्हा-परायणा जं जिणा जगत्परा ।
जिन्नारागदोसमोहा, व ऽएणहावाइणो तेषीं ॥ ९० ॥

अनुपकृते परैरवहिते कति परानुप्रहराणयाः धर्मोपदेशादि-
ना परानुबर्त्तयुक्ताः इति समासाः । यद वस्मात् कारणात् क-
जिनाः प्राह्निकपितृहाहायोः । त एव विशेषन्ते । जगत्पराः
आराधना इत्यर्थः । एवाधिषा अपि कदाचिद्वाग्दिभावात्
वितथवादिमो जयन्ति । अत आह-जिना निरस्ता रागद्वेषमोहा
यैस्त तधाधिषाः तत्राऽभिष्यङ्गकृत्वा रागः, अर्मातिलक्षणो
द्वेषः, अज्ञानकृत्वा च मोहः । अणुः एतद्भावगुणसमुच्चया-
र्थः । भाष्यवाच्यदिनः तेनेति, तेन कारणेन ते भाष्यवाच्यदिन-
इति उक्तं च-“रागाहा द्वेषाहा, मोहाहा वाक्यमुच्यते छन्दुनम् ।
वस्तु मुनेते दोषा-स्तस्यानुत्तरकारणं किं स्यात् ॥ १ ॥ ” इति
ग. धार्यः । अाव० ४ अ० ।

“ जिनभवनं जिनविभवं,
जिनपुत्रां जिनमते च यः कुर्यात् ।
तस्य नरामराशिबलु-
फलानि करपन्नवस्थानि ॥ १ ॥ ” प्रति० ।

जिनवर्णको यथा-
“ धियां निवासं निजिज्ञापयेत्कं,
सुरेन्दुसंसेवितप्रन्तरारिषम् ।
प्रमाणयुक्त्वापानयप्रदार्थकं,
नमामि जैनं जगद्दीश्वरं महः ॥१॥ इत्या० १ अथवा ० ।
“ पुरुषो नामिषु जिणं, वेदाकजं गयामि सुजाणि ।
विधिना वेदिय देवे, नन्दो ह्य युगद जिननाहं ॥ २ ॥
अथ जय सामिय जिणवर !, केवञ्जालियवस्तुपरमथ !
अथयमणिकरनासुरे ! सुरवरसयनमियकप्रकमल ॥ ३० ॥
मल्लोगमुकविग्गह ! गहवद्विप्यंत्तकभावलय ! ।
अथपञ्जाणसादिय ! हियकर ! नी-सेससत्ताणं ॥ ३१ ॥
अनो ! जेण मय, अणोरपारंभिअभवसमुहम्मि ।
अथसयसहस्सहुहं, जं पणु दुहं दंसणं सत्तं ॥३२॥ (अ०१०)
“ सञ्ज्ञानप्रोचनविबोक्तिसवर्भावं,
भिःसीमनीममकाननवाहृदायम् ।
विह्वारिन्तं प्रवन्नाकसुपथनन-
रत्नाकरं जिनवरं प्रयतः प्रपौमि ॥ २ ॥ ” अ० १० ।
“ यथास्थिताद्येषपथायसार्थ-
कमार्थसंधानविधिप्रयोगम् ।
जिनं जनामन्करं कुर्यान्धिं,
नमामि प्रम्याम्बुजर्वाधरम् ॥१॥ ” दशा० १ अ० ।

जिनामो स्वरूपवर्णको यथा-
“ पुरवत्कवाहकथा, फलियुआ डुंउडिअधिअयोसा ।
सिखियांकमवतथा, सववे वि जिणा अउवीसं ॥१॥ ” अणु०
अवति संसारां, जि-नञ्ज । बुद्धे, विषयी च । जि-वर, जि० वाच० ।
जि-अये, उपाधि-पर० संस्क० अमिद् । “ वि-जि-सु-हु-स्तु-सु-
व्-सू-नां यो हृद्वहच ” ॥ ८ ॥ ४ । २५१ । इति शाकुन्तलेयीपा-
मन्त अकारागमः हृद्वहच । जिण इ अयद् । प्रा० ४ पाद् ।
वि. गुह-प्रवृत्-वि० । अभिनवति, दश० ४ अ० ।

जिणैतर-जिनान्तर-न० । जिनयोर्वाधधाने, “ एवासं सं-
ते ! अउवीसाय तिस्यवराणं कइ जिनेनरा पण्यसा ! गोधमा !
तेवासं जिनेनरा पण्यसा । अ० ३ श० २ उ० । (विशेषतः
जिनान्तराणि “ अंतर ” शब्दे प्रथमभागे ६५ पृष्ठे हृद्वहचानि)

जिणकण्य-जिनकण्य-पुं० । जिनाः गच्छन्निर्मतसाधुविषयाः
तेषां कण्यः समाचारः । प्रथ० ५३ द्वार । जिनामो कटपो जिन-
कटवः । कटपो नीतिर्मर्यादा सामाचारः । पं० नू० । जिनाता-
मिव कटपो जिनकटवः । अत्रविहारविशयो, अ० ३ अ० १० ।
अभ्युपगतविहारः । अ० १ उ० ।

विषय सूची-

- (१) जिनकल्पिकानाश्रय द्वारसंग्रहः ।
- (२) प्रमथ्याहारम् । पञ्चउज्जा । शब्दे ।
- (३) शिखाहारम् । सिक्कम् । शब्दे । अथ प्रकृतयोऽज्जाशैव ।
- (४) अन्ननरोक्तानियनवासने वक्ष्यमाणविहारप्रकारेण च
सह निष्पत्तिहारम् ।
- (५) निष्पत्तिहारं प्रतिहारानुमूलसंपदादिवाचकमुद्यमम् ।
- (६) तत्र प्रथममुपसंपद्विहारम् । तत्र अन्वोक्तिदृष्टान्तेन
त्रिभिः प्रकारैश्च सह उपवर्णनम् ।
- (७) तत्र द्वितीयसंविद्यारवहारम् । तच्चालम्परानयमुक्त-
नया चिन्तयम् । ते च नृपेन प्रत्येक चतुर्विधम् ।
- (८) तत्र तृतीयं प्रतिच्छन्नाहारम् । तत्र सोपनयनं स्तुषा
दृष्टान्तेन व्यमंभनम् ।
- (९) तत्र चतुर्थं वाचनाहारम् । तत्रोपादेशस्मरणप्रति-
स्मरणानिः त्रिभिधम् । षट्पदादिदृष्टान्तत्रयेण, नि-
ष्काराणां चोपाधौ चानिःकरणाय राजहृष्टान्तेन चो-
पदर्शितम् ।
- (१०) विहारद्वारम् । तत्र जिनकल्पिकमाश्रयं प्रतिहारक-
पाणि । अथवाच्यमिन्न आर्दांनि षट् द्वाराणु ।
- (११) तत्र द्वितीयमाचार्योदिकपञ्चनूतनामकम् ।
- (१२) तत्र चतुर्थे परिक्रमहारम् । अथ द्विधायकस्यै-
वाधिकारस्य (१६) अहं उद्यमम् ।
- (१३) तत्र पञ्चमे तपार्थपञ्चकानां पञ्चनूतनाभावनाक-
पम् । अथैव प्रथमाः द्वितीया सत्यभावना 'सत्यभाष-
ना' शब्दे । तृतीया सूत्रभावना 'सुखभावना' शब्दे ।
- (१४) नृपनाभावनापञ्चके चतुर्थकभावनेन सहृष्टान्ता ।
- (१५) नृपनाभावनापञ्चके दिव्याद्युपमगंलनरुपा पञ्च-
मी बलभावना भावचक्षुन शरीरचक्षुनेन च द्विधिया ।
- (१६) पूर्वोक्तं परिक्रमं पाणिप्रतिग्रहपरिक्रमंभ्यां लब्ध्वाऽ-
न्नसंपारिक्रमं प्रथमाशार्थोपाधिभेदाभ्यां च चिन्तयम्,
पुनः कनाऽऽसनेन कथं नृपेण संस्तरंकेण चोपाध-
श्रुति जिनकल्पिक इति ।
- (१७) विहारप्रारम्भणं षट्पञ्चकारम् । कथायाऽऽनुकृत्ये,
कथय पाम्भं, कथय तरोरधमन्तयथे वा जिनकल्पि-
कम्बन्धीकरणोपयम् । तत्र केन विजिना । ततः क्षा-
प्रथम ! शेषाः किं कुर्वन्ति । कामधार्थां के गुणाः ।
जिनपदस्थायिनसुरंशुशिष्टं साधुनाममुक्तिदि प्र-
वृत्ति किं करोतीत्यादि प्रतिपादितम् ।
- (१८) सामाचार्योक्तारम् । आश्वत्थकपादिपञ्चसामाचार्यो-
जिनकल्पिकः प्रवृत्ते अथवा नः आदेशात्तरत्नपथैवोक्तम् ।

- (१९) भुनादिकावां बृहत्प्रायस्सामाचारीणां सप्तविंशति-
ह्वारसंभवयावा ।
- (२०) भुनादिसप्तविंशतिह्वारेषु सप्तविंशत् मासकल्पद्वारकम् ।
- (२१) जिनकदम्बं चतुर्विंशत्सममनीति विसतरः ।
- (२२) इषाद्वारपञ्चम्यायां आधिकारिकाचारः ।
- (२३) कल्पसप्तदश्यां, चांश्यां क्षमतस्तृप्तकं पुतिकं प्रवति ।
- (२४) शिवु दिवसेषु पुतिकं न कल्पते । किंतु सप्तदे दिवसे
कल्पत इति, सप्तमदिवसे पर्येतः आधिकार्युष्या ।
- (२५) द्वितीयाऽऽदेश यादृशान्तरम् ।
- (२६) जिनकद्वारकाः कल्पकाले भार्गवाणितके च चिकित्सां
न कारयन्ति । अग्निमहामपि नापनयन्ति । के तत्र
प्रविशन्ति । के च निर्गच्छन्ति । प्रत्येकमेकैकपत्रद्वार-
धारिणः सप्तद्वारद्वारा भवन्तीत्यादि ।
- (२७) जिनकद्वारकयोर्मध्ये कनरो महार्किकः स च द्वीपादि-
द्वाराभ्यन्तरे अर्षोपनयेन च समन्वितः ।
- (२८) सोपनयेन महिलाद्वयद्वाराभ्यन्तरे गोवर्गद्वयद्वाराभ्यन्तरे
च जिनकद्वारकव्यवसायवशं स्थातव्यमित्युक्तम् । ग-
च्छः जिनकद्वारकाद्वारान्तामनुस्यत्सामान्यमिति गच्छ-
स्य रत्नाकरोपमा ।
- (२९) द्विद्वारपयच्छिद्वारयज्ञेद्वार्यां जिनकद्वारकस्य द्वि-
विशेषश्च ।
- (३०) जिनकद्वारिका एककल्पाः पृथक्कल्पा वा नव-
न्तीति शब्दाः । एतेषामेव द्विविधत्वरम् ।
- (३१) जिनकद्वारिकां चारुशायिणीयः स सर्वेषामेकविंशो
वा नैत्येति विकल्पः ।
- (३२) केन विधिना केन च जिनकद्वारोऽग्निहिनः । जिनक-
द्वारकाम्निषमागमे प्रतीतश्च । इत्यभेदेद्वस्तु केन
वचनेन तीर्थकरैरुक्तमिति च सांख्यम् ।
- (३) प्रथमं जिनकद्वारकामाश्रयं ह्यारं प्रसङ्गायामाह -
पञ्चजा सिक्खा-पथपर्यगमहर्षं च अनिपत्रो वासो ।
निष्कचो य बिहारा, सामायारो त्रिः एव ॥
प्रथमं प्रसङ्गाय कथया, कथमसौ जिनकद्वारकः प्रसजित इति ।
ततः शिखापथं, प्रदणोपेयनाधिषयम् । ततो प्रदणोपेयनाऽऽधीनं,
सूत्रनोऽग्रप्रस्थम् । ततो नामादेशद्वारं कुर्वन्ना यथाऽन्यततो वा-
सा भवति । ततः शिष्वाणां निष्पत्तिः । ततः अरं बिहाराः । ततो
जिनकद्वारं प्रतिपन्नस्य सामाचारी । ततस्तन्वय स्थितिः, केनक-
लादिकाऽभिधातव्येति माधालमुदायायोः । एषां द्वारणां क्र-
मशो व्याख्या । ६० १ ७० ।
- (२) (प्रसङ्गाय ह्यारम् ' पञ्चरजा ' शब्दे)
- (३) (शिखाद्वारं ' सिक्खा ' शब्दे) अथ तत्प्रकृत्योर्जातं कुर्वन्माह-
जिज्ञासक्यपुष्प पथं, जिज्ञासके हेतु केनसौं वा ।
सो जलद एव भविष्यो, कृत्य अर्ह्येव भयंतर्हि ॥

अथ जिनकद्वारकेन प्रकृतं स तु जिनकद्वारका नियमाजिनस्य
तीर्थकरस्य काले वा स्वात्, अर्षेणां वा गणधरदीनां केचनिकां
काङ्क्षे । ततः स शिष्यः एव हेतुद्वाराभ्यन्तरे प्रकाशितो जयति ।
अगच्छतीत्यर्थं ततः पञ्चमद्वारं, परन्नाचक्रानां पुत्र्याः कुब-
जैर्भङ्गिरेकीर्त, यस्मात्सौ शिष्यां जिनकद्वारको आदिष्यति ।
अथ जिनकद्वारके अर्षेण कथं कथं कथं वा ?

अतः स आचार्यः प्रसिद्ध्यात्-
अंतर्यामंतरे वा, इति उद्वेगं धूमिनायमाहं सु ।
चिकित्सलेषु च नार्थं, तस्मात् त्वयापि जिज्ञास्यते ॥
अन्तरे परकोण मया अधीतम् । अन्तरे वा । तत्र यदि स
आचार्यो गणधरशिवस्तस्याप्यवाराहः । ततः परकोणायान-
मित्यभिप्रेत्याह । अयासौ गणधर एव । ततोऽन्तरे जिनस-
काश एव स्यात्कीर्तमिति ज्ञेयात्, इत्येवमुक्तिं आचार्येणाऽभि-
हिते स शिष्यां धूमिनात् चिकित्सकत्वात् साक्षात्तवात् । यथा-
धूमिरेकत्र स्थापयित्वा तत्र उज्ज्वलान्ध्रं यथास्तीर्थे तत्रा-
चर्यं किंचिदपरिशुद्धि । ततोऽन्यत्र्यत्र प्रसोयेमाणा ज्ञेयस्वरा
परिशुद्धि । यथा वा प्रान्तादे जिष्मन्तं मनुष्यपरम्परया चि-
कित्सकत्वात्पर्यमाणो बहुपरिशुद्धिः स्तोत्रमात्रावांश एव स्या-
न्तिमनुष्यस्य हस्तं प्राप्नोति ।

केः पुनस्तत्परिशुद्धीत्याह-
पथपथमकरोर्हि, मचायोर्हेहि वा वि परिद्वीपं ।
अथि य रवि-राय-द्वर्षा, पगास सेवा पया चैव ॥
पदैः पादैरुत्तरेभ्यां बोधेषां अयिशास्त्रतु किन्तुना वा परि-
हीनं भवति । परम्परया आर्ययमानं भूयमिति प्रकृतम्, अथि-
क्षेत्रभ्युत्थये । अगवतः समीपे अर्षीयानां कारणांतरमप्यस्ती-
ति । किमसाधारिणां सेवां स्थापयति । यादृशानि वा महार्गित
इतिनः पादनि, इदंशानि किं कुर्वन्ना संभवन्ति । एवं यादृ-
शानि महार्गोनि जगवतस्तोर्थेकतो वचनानि इदंशान्यपर्यां
किं कदाचिद्व्यवर्तित इत्यतस्तोर्थेकरोपकण्डमेव प्रजाति ।

इत्थं शिष्यणांके खिराराह-
कोडाइनुकिणो अ-त्थि संपयं परिसाणि मा जेप ।
अथि य तर्हि वाउल्ला, विरयाण वि कोउयाहेहि ॥

यथा कोष्ठकं धाम्यं प्रकृतं, नद्वयसमेव चिरमप्यवतिष्ठते । न
किमपि कालान्तरंऽपि गलति, एवं येषु सूत्रार्थो निश्चितः, तत्र-
वस्थयेव चिरमप्यवतिष्ठते, ते कोष्ठक्यः । आदिशब्दापदान-
नुसारिणुक्तो बीजवृक्षस्य वृक्षान्तः । अथ यं शुक्रमुक्तादकस्य-
पद्ममुस्युष्यं शेषमपि भूयस्वरपद्मिकुम्भमवगाहन्ते ते पदा-
नुसारिणुक्तयः । ये त्वेकं बीजभूतमथेपद्ममुस्युष्यं शेषमवतिष्ठ-
मेव प्रभूततरमथेपद्मनिवहमवगाहन्ते ते बीजमुक्तयः । एवं-
विधाः कोष्ठाद्विषयः सामान्यपि सन्ति येषु सूत्रार्थो न
परिशुद्धेति इति भावः । तत्र इदंशानि धूमिनात्तर्हि मा
जयन् मा ह्रीं । अथि च-तत्र अगवतः समीपे अर्षीयानां
विरतानामपि साधूनामपि कौतुकादिभिर्षोऽकुलना व्याकुलीक-
रणं जयति । सकलस्याऽपि शोकस्य कौतुकहेतुत्वम् ।
कौतुकं समवसरणम् । आरिं प्रहसन् जगवतां चमैर्दनाभय-
नाद्विरहः । ६० १ ७० ।

(शिखाद्वारविशेषः ' सिक्खा ' शब्दे) पुनः प्रकृत्योर्जातं कुर्वन्माह-
तित्यपरस्त सधीये, बबलेयो तस्य एवमार्हं हि ।
सुचमार्हं ताहे, करेहि सो वारस्तममात्रो ॥
तीर्थकरस्य समीपे तत्र समवसरये एवमार्हिभिः प्रकारै-
वचनस्य व्याकृतो जयति, इत्युक्ते सति शिष्याः प्राह-अगवत् ।

निष्पत्तिकण

सत्यमेवैतद् यदादिशतं ब्रह्मम् । अथ इहैव पदानीत्युक्त्वा सून-
प्रथमं द्वादश वर्षाणि करोति । द्वादशवर्षेभ्यः सत्कथस्याऽपि
सूनप्रत्यापत्त्यनं विदधातीत्यर्थः । गते शतकाद्वारं । बृ० १. ३० ।

(४) अनन्तरोकेनातिपतवासेन स्वयमाज्यविहारद्वारेण च
सह निष्पत्तिकारः ।
तथाऽनन्तराकेऽतिपतवासेद्वारे चतुष्पञ्चानविहारद्वारे च संभव-
ति । तत्रानिपतवासेद्वारे तादृश्येते इत्थं नान देशदशं न कुर्वता
शिष्याः प्रतीच्छन्त्या सामाचार्यां सुवाच्येवप्रहणार्थं च निष्पाद्-
धिनध्या, इत्यन्तरे बभूवुर्कं प्रतिचार्याध्यायाम्-” काठ सुयं
हायस्यं, अविशीयायं विद्यो यो ” ॥

(५) निष्पत्तिकारे प्रणिहारचतुष्पञ्चविहारचतुष्टयसं-
प्रहणायामाह-

उवर्षेयज्य धिरत्, पकिच्छण्य वाणोऽष्टमणे य ।
पष्टण्यैकण्यपचे, वृद्धा य तर्हि गप राधा ॥

प्रथमं प्रतीच्छन्त्याः यथा तमुपसंगच्छते तथा वक्तव्यम् । ततः
प्रायः प्रतीच्छन्त्यां च यथा शिष्यस्य तुलनया करोति । तत-
स्तेषां प्रतीच्छन्त्या वाचना च यथा जगति ततः प्रस्थापयताम् ।
कादिं जगन्महत्तमो षट्पदासङ्गान्यप्रहणायाम् यथाशिष्याय-
न्ते वृद्धाश्च विषयं दृष्टान्तं यथा साध्यं साधार्थोऽनुद्दिश्य दृश्य-
न्ति । (तर्हि गप सि) यत्राचार्योऽस्तिप्रति, तत्र यतानां यथा
राजदृष्टान्तः सूरिभिरुद्गाह्यते, तदेतत्सर्वं वक्तव्यमिति द्वार-
याध्यासमासायोः ।

(६) तयोपसंगच्छन्त्यायोऽपिदृष्टान्तेन शिष्यः प्रकारैश्च
सह यिज्ञियुगोयामाह-

कादिं अयोच्छति, सुचर्यायं ति सो तद्दृष्ट ।
अजिगम्भइ ऽभेगेहि, पकिच्छण्यैः विहरमागो ॥

एव महाभागः सुवाच्योऽप्यथोच्छति करिष्यतीति वृद्धा
स भवाचार्यस्त्वदर्थं सुवाच्यप्रहणमिच्छिमभिगम्यते अनेकैः
प्रतीच्छन्तीविहरमागो देशदशं कुर्वन्ति । आह-किमसौ
द्विजिगम्भस्त्वरेण बोधयति, यथा, अहं बहुभुजोऽहं बहुभुज
अति, यथैवमनेकैः प्रतीच्छन्तीविहरमागो । तैवं बहु शुक्तिविक-
सुवाच्याराधौतेनेतसः सन्तः कदाचनानि स्वमुपाधिकथने
प्रवृत्तिमानवते । निष्पत्तिगम्यतःकृष्णजनमतमांस्तरस्कृतस-
हानलोचनप्रलराणाम् इनरजन्तामेव तत्र प्रवृत्तिसंभवात् ।
उक्तं च-”मोहस्त नदपि विज्ञांसत-अजिगम्भो योः परप्रणीता-
थाः । तत्रमर्माऽपि तमिषं, याऽऽमन्तुनिरागमा क्रियते ॥१॥”
यद्येव ततः कथमिव सोऽत्र तमेव प्रतिविहारोऽहनीत्युक्त-
वासाज्जविहारी, जइ वि न य विकत्यप गुणे निवप ।

अज्ञणेतो ति मुनिज्जइ, पणइ च्चिय स गुरगलायं ॥
यथायज्ञेविहारी बवांसु कतुरं मात्सलेक स्याथी अन्यथा
सुननियतविहारी इत्युक्तं सपथि । स एवैवथो यद्यपि न वि-
कथनेन निज्जकानामांसाय गुण्यत् । तथाप्यन्यथापि स्वगुणान
क्रियत्यपवापि ज्ञान्ये । कु इत्याह-प्रकृतिरेव सा शुभमायाका
ज्ञानागुणमसूतानाम् । तद्गुणम्-” अज्ञणेतो वि हु जसंजति,
सपुत्रिय गुणमयीं विपयंइ । संज्ञेती य मणीओ, जाओ
इकथीं विपयं ॥ १ ॥

यतदेवाभ्योकिदृष्टान्तेन हृदयनि-

सप्रेरिं चतुर्गरीं, सुइइइ अण्यथो य मणेहं ।

पाचनकासकर्मयो, जइ वि निगुहो वणनिगुणे ॥

इह कित् कथम्बुद्धाः प्राकृषि जगन्धरवारानिहताः पुष्पति ।
ततः प्राबुद्धकाले यः कथम्बः स यथापि बर्मानकुञ्ज निगुहो
शुभस्तिष्ठति । तथापि सुमनेमुकुरोत्तिष्ठ आत्मनः संर्वाभ्या
सम्पन्नं च प्रसरता स्वल्पेन ज्ञान्येन, यथा-अथ कथम्बुद्धास्तित्ठ-
ति । एवमयमपि सुमनेमुकुरोत्तिष्ठानिः माधुसाब्धीभ्यः प-
रिमसकपेन च निजगुणानिकुरम्बेन प्रसपेता कथम्बुद्धाणां
दाव्यत्पत्तिवृद्धोऽपि तिष्ठत् नृच्यते ।

यं च-
कथं व न जसइ अगो, कथं व चेदो न पायमो होइ ।
कथं वरद्वक्वणपारा, न पायदा होति सपुसिमा ॥

कुत्र वा न जलजनि न हात्येतेऽग्निः कुत्र वा च्चकः उदयं प्रा-
सः प्रकटो न जयति । कुत्र वा वराण्युक्तमसि सङ्गान्यम्ब-
नरतो ज्ञानादीनि, बाह्यनः शरीरसौन्दर्यादीनि शङ्कयकावर्ति,
या धारयन्तीति, वरसङ्गणयताः सत्पुत्राः प्रकटो न भवति ।

अथ परोऽनुपार्समुप्राचयन्माह-
उदपं न जलइ अगो, अज्जच्छओ न दीमं चेदो ।
सुक्खेसु महाभागा, विज्जा पुरिमा न जायति ॥

उदके न जलवारसः । किं तु पिपायति । अज्जच्छन्त्यो न
हृदयते । सुक्खेपु सुक्खोपां पुरतो महाभागा विद्याप्रधानाः पुत्राः
विद्यापुरुषान्मेऽपि न भास्ति न शोत्रन्ते । ततः-” कथं य न
जलइ अगो ” इत्यादि बोधयति । तत्र युक्तम् । अभिप्रायापि-
ज्ञानान् । इह इह स्वधियय यवानिचन्दमपुत्रवाणां जलनार्वा-
सामर्थं चिन्त्यते न च्यन्विषये ।

कः पुनरतोपां स्वधियय इत्याह-

सुकिंभण्णिमि दिणइ, अगो मेहरइओ समी जाइ ।
तन्विहज्जाण य निणणे, विज्जापुरिमा वि जायति ॥

शुक्लस्थेन शुक्लप्राज्ञादौ हात्येतेऽग्निः । मेघरहितः गरदादि-
काले अग्निरुच्छः शशी भाति प्रकाशने । तद्विषयज्ञानं च
तादृशे सङ्घटयलोकं निपुणे अकारणप्रमाणविशासककाले
दिष्टापुरुषा अपि भास्ति शोभां जयते । एव यथाभाप्रयमी-
यां स्वार्थवयोऽथ स्वभाष्यमी हात्यन्ते न किञ्चिदनुपचरति ।

तत्रैवपारं दृष्टान्तमाह-

कुमुअठपररसमुच्छा, किं न विनाहिंति पुनरीयाइ ।
सुरकिराणा समिसव व, कुमुयाणि अपंकरसम्भा ॥
न य अण्यमासगर्भं, चेदाइवाण सविमप होइ ।
इय दिप्येति गुणहा, मक्खेसु हसिमजाणा वि ॥

कुमुदानामुदराणि कुमुदोदराणि तेषु रसेऽप्यन्यन्तस्मिन्
सुखा अनभिज्ञानरहितानि तेषामप्रवृत्तत्वात् । इदंशोऽर्थां म-
कस्य इति न विदन्त्यर्थः । येषां यथाः स्युंकिराणा यद्वि-
विचयत्वात् कुमुदानि न बोधयन्ति । ततः कि स्वधियय-
स्युनि पुनरीयाणि न बोधयन्ति । बोधयन्त्येव । शक्तिं सा
किरणा यद्यप्युत्तरसम्भाः पट्टुत्तरसात्त्वस्युपास्तनः कि स्वधिय-
यस्युनि कुमुदानि न बोधयन्ति । तन्मद्य न च त्रैय प्रमाणकथं
अज्ञांदाययोः स्वधिययं जयति । कि तु प्रकाशकथमेव हायसु-

सैव प्रकारेण गुणैर्ज्ञानादिभिराख्याः सन्तुकाः सूत्रेषु पद्यप्रायेषु
इत्यमत्या अपि दीपयन्ते, सद्यद्वदयेषु प्रकाशते । उक्तमात्र-
वृत्तिकम् ।

प्रकृतमनुसन्धीयते-

सो चरणसुद्धिभ्यां, नाथपरो सूत्रो अ साहूँ ।

उचसंपया य वेमि, पदिच्छायं चैव साहूँ ॥

स इति भविष्यदाचार्यः चरणसुद्धिनामा, तथा ज्ञानपरः
सुआर्थैषीकवीकरणं प्रति उच्युक्तः, परां निर्घ्रां प्राप्तां वा इत्या-
विनाभाविताम्, कामस्य दर्शयपर इत्यपि कथयति । स च सा-
धुभिः स्वपरिवारवर्तिनिरपरां साधूनां दूनां पुरतः स्वि-
तः श्लाघितः, ततस्तेषां साहूनां तद्योगिकं उपलभति । तेन
च तेषां यथाविधि प्रतीच्छना कर्तव्या, इति एव उपसं-
प्रकार उक्तः ।

अथ द्वितीयप्रकारमाह-

एहाखासमोसरणे, परिपट्टिं छुष्टिषु सो साहूँ ।

आदृष्टिं य पदिचोयथ-उचसंपय-दीवणा अत्यो ॥

स्नानादी, आदिशब्दात् इत्यथानादीं समससंज्ञे साधुमीजनके
(अठलीय इति) इत्यजनेद्वयितं सूत्रं परिचयैयत्नं, साधु-
कामपि सुभ्या स्वस्थाने नोदनां करोति । (अठ होय इति)
पठि स माह-किमिति नीतायो धूने- (अठे इति) अर्थो न मि-
श्रति । इत्यः प्राह-किमवस्थायोऽप्यस्ति, वादं समस्कारमादि क-
था सर्वेभ्योपि सुनयन्तो विद्यते । स आह-यद्येवं तदिह " प्र-
दृष्टिषु " पदस्य कोऽर्थः । उच्यते-आसंज्ञानुज्ञा-नामव्ययमाह-
इत्यत्राभेदात् । नामव्ययाने सुगमे । प्रथमः साधिकादिद्वयै-
प्रतिः प्रासवियुक्तैर्वा य आसः स इत्यर्थः । कोचादिभिरभिभूतो
प्रासवः । एवं प्रकारद्वयेनायं लोक आसो बन्धे, इत्याकथयं यमु-
दिनाः । स साधुभिर्नयति-अहो अस्य स्वस्ववस्य यनादगु-
ह्यवयवमोऽर्थः, ततो यदि सर्वेस्थाधीतस्याधेयवयुद्धे ततः सु-
न्दरं भवति । इत्याजिसंघावाधेप्रहाराय तस्यैव याम्बे उपसंप-
प्रतिपद्यते । ततोऽस्ती विधिना तस्याधेयध्वनं करोति, अथै
कथयतीत्यर्थः । एव द्वितीयः प्रकारः ।

अथ तृतीयप्रकारमाह-

अहवा वि गुहसमीरं, उवागए देसदंखामिमि कए ।

उचसंपय साहूँ, होअइ कयमि दिवावेधे ॥

अथवा-देशवर्तने कृते सति यदाऽस्ती गुह्याः समीपमुपागतो
भवति । तदा गुह्यमराचार्येण प्रतिष्ठाप्य दिव्यस्थे कृतेऽनुज्ञाते
सति, विहारं कुर्वन्तोऽस्त्य पाहनें प्रतीच्छकसाधूनामुपसंपन्नवनी-
ति श्यावयति चिभिः प्रकारैरुपसंपन्नैश्च ।

(७) तत्र द्वितीयमद्वैतरत्नमाह । तन्नात्मपरोऽयमुत्तमया वि-
धिप्रथ । ते च तुलने प्रत्येकं चतुर्विधे-

आयपरोऽयमुत्तमया, चउविहा सुचसारयिचरिया ।

तिहृदहा संविगो, इयेरे चरणे-हरा नेच्छे ॥

तत्रासायात्मपरोऽयविविधायं सुजनं करोति । सा च प्रत्येकं
चतुर्विधा बलम्या । तथा-ये कौचकुण्डयुजिता अगारिवाः प्र-
ज्जन्ति । तेकाभुउसंपन्नानां चाली सूत्रसारणां करोति, सूत्रं पाठ-
यतीत्यर्थः । उपलभ्यते । तेनासेवनां तिस्रमपि आहृयति ।
तथा तेषामुपसंपन्नानां शरणां दिशं भवति । यथा याचद्वा-

चार्योणां सकारं प्रजानां, तावद् वृष्टाभ्यामाचार्योऽहमेव कोपा-
भ्यायस्तत्र गतानामाचार्यां ज्ञापका इति (तिहृदहा संविगो)
ये संविगाः साधवस्ते यथायां ज्ञानद्वीतवारिष्णामाचार्यो-
पसंपन्नानाः प्रत्येच्छवाः (इयेरे चरणि) इतरे पार्श्व-
द्वयो यदि चरणाथेयुसंपन्नाने, ततस्तेऽपि संविगाः (इह रा-
नेच्छे) इतरथा ज्ञानद्वीतानामिसं स्वाधेयहृदयदर्शनप्रमा-
कशाख्याभ्यामाचार्यमिति भावः । यदि उपसंपन्नाने, ततो नेच्छेत्,
मोसंपदं प्राहयेदित्यर्थः ।

अथ यमुत्तमात्मपरोऽयमुत्तमा चतुर्विधेति । तत्रात्मतुलनां
तावकावयानि-

आहाराई दन्धे, उपाएउं मयं अइ समत्यो ।

खेचउ विहारजोगा, खेसा विहारखईया ॥

कान्नामि ओमाई, भावे अतर्तमापाउगं ।

कोहाइनिगदं वा, जे कारणसारखा वा वि ॥

इहात्मतुलना चतुर्विधा-कथयतः, ज्ञेयनः, कालनो, भावतन्त्र ।
तत्र प्रथमं यामुसंपन्नानां यद्येयथान्याहारादीनि । स्वय-
मुत्पादयितुं समर्थः । आदिशब्दात्तुपधिश्चक्यापरिप्रदः । ज्ञेयन-
मुत्पादविहारदोषाणि यथासाहाययोगानि वा ज्ञेयानि उ-
त्पादयितुं शक्नोमि । ने वा विहाइमिस्तथा तन्मासावरणं पार-
नयनम्, आदिशब्दात् राजाद्यादितादृशानि कर्तुमसं सम-
र्थो न वेति । काले अयमं उभिकम् तत्रादिप्रहणदशिवभवादी-
निर्वाहयितुं शक्नोमि न वेति । प्राये- (अतर्तमा) शान्ती-
पूनानामादिशब्दात्तानुवृत्तादीनां वा एषां प्रायायमुत्पादयितुं
समर्थोऽहं भवेति । अथवा-शक्नोमि कोषधिमहं कर्तुं नवेति ?
आदिप्रहणान्यायालोनांमनप्रहृतिप्रदः । यथा-कार्याणं
ज्ञानादिकं निमित्तमुद्दिश्येते, उपसंपन्नाने, तस्याहं सारणां कर्तु-
मर्थो न वेति ? । यतमात्मतुलनाहारात् ।

आहाराह्वरमाह-

आहाराई-अनियओ, जेभो सो विरसमाइ-निच्छुडां ।

उज्जायम । खलु खेचं, अरिउदिशओ अ सहाओ ॥

उजाडरिचभासो, अकालनिकल्पपुरिमहओमाई ।

भावे कसायनिगद, चोययानयपोरुसी नियया ॥

ते प्रतीच्छकाः प्रथममेवोचयन्ते । प्रथम आहारादीनां सा-
भोऽनियतः कदाचिज्जगति, कदाचिज्जगति । योऽपि प्रवर्तते सो-
ऽपि विरसः पृथगोद्दिनादिशब्दात्प्रसस्य हिक्कापास-
स्कृतस्य कङ्कस्य च वज्रचणकादिप्रहं सोऽपि निशुद्ध उज्ज-
तप्रायः ज्ञेयत उज्जामका भिक्षाचार्या गतस्थं, यदितिमुहु वि-
ज्ञायं दत्येयदने, सा उज्जामकमिज्ञाचर्या । तथा चतु ज्ञेयाधि-
नाम यथाज्ञो भोः प्रदत्ता, कोऽपि च स्तोत्रमेव ददाति ।
तत्र विहृदयेयम्, अमृनुदिनात्प्रभो बलस्य च । प्रायन्ते । यो
यदा अमृनुर्भवेति तस्य तदाऽमृनुहुहः स्वत्येः । कालतः कदा-
चिन्मासकल्पस्थाने यथावास्तव्याने वा ऊनम् अतिरिक्तं वा
कालकरणे वासोऽवस्थानं भवेत् । काऽपि ज्ञेये अकाले स्त्र-
पौरुष्या अयेपौरुष्या वा वेत्यायं भिक्षाप्राये ततः सुजायहा-
निरपि प्राविनी, कुत्रापि पूर्वाह्णेऽपि पूर्वाह्णेमेवोदरपूरकाहा-
रदामाया न्यूनं लभ्यते, आदिप्रहणान्यायालकामपि न संयमते ।
प्राये-नावतः कदायानिप्रहृदरूपकनोदनाभामपि कथंयः । न

उपदेशः, स्मारणे चैव, तुनीया प्रतिस्मारणा चैव । ततः उन्ने
उपदेशोऽवश्यामानं विनयेन शुक्रपि भासकच्छेनास्मानिप्रयोजेन
वर्जयेत्, परिह्यजेदिति निर्दुक्कितःकसमासायः । अथ विस्तरा-
यंस्तत्र शुक्रजिज्ञास्यति बध्यमस्यकमेधा सामाचार्या, यजि-
काविककदापद्यः प्रमादाः परिहृषंथ्या एष उपदेशः ।

अथ स्मारणामाह-

निशापमायाईष्टं, सई तु खञ्जिपयस सारणा ह्येह ।
नपु कश्चि नै पमाया, या सीयवु तेसु जाणुंती ॥

निदैनै प्रमादो निद्राप्रमादः आदिशब्दादप्रस्युपेक्षितबुद्ध्यापु-
पेक्षितार्थादपरिग्रहः । तेषु सङ्कटकवारं स्वस्मितस्य स्मारणा
कर्तव्यं भवति । यथा-जो महाजग ! नम्येते पूर्वमेवास्माभिस्तव
प्रमादाः कथिताः, ततो जानन्नपि तेषु मा खोदित्थेया स्मारणा ।

अथ प्रतिस्मारणामाह-

कुन रुवन्तं अचियचं, गोणो सुदिओ व मा हु पेजेजा ।
सज्जं अओ न मध्य, पुव सारण तं वयं भणियो ॥

स्फुटं नाम, यस्मिन् प्रमादः कुनः परिरुद्धं नाभिधीयते, किं
शब्दव्यपदेशेन भणितमर्थः । कञं नाम, निषिध्य स यथा-निधे-
मं । निरङ्कर, विःस्वक । इत्यादि, तदपि न यत्, अयं, यतः स्फुटं क्ले-
शभिर्वायमानमप्राक्तिकं नयति । अत्र च गोहृष्टाःतो यथा-गौहृष्टी-
हो महता भारेण लज्जिता, हलं वा बहमानः, प्रतोदनातितीव्र-
तः सन्, क्लेशित्या आरं पातयति । इहं वा भनक्ति । एवमयद्यपि
स्फुटाकरं क्लेशांशुया वा भणितः, कथायतिस्वाहंस्सम्भः हेवा
गच्छात् निर्गच्छेत् । अत एवाह-गौरिच वाशाहृत्स्योपहानाधै-
स्य च सत्य-धादसावपि तुदितः, अरपुरुषमयुनप्रतोदेन इप-
धितः सन, मा हु निमित्तं प्रयेत् । सयमभारं बलाहृपहस्या-
पातयेत् । अत एव च सद्यस्तकालं यदा प्रमादः कृतस्तदैव
प्रययेत् (पुव सारणं ति) स वकथ्या वस्तु । धुषमवश्यं कर्त-
व्यं, संयमयोगेषु सीदतां सारणा । तथा च मौनीन्कवचमम-
" कसमो वा परो मा वा, विसं वा परियत्तमो । आसियव्या
दिषा भासा, सपक्कमुणकारिवा " तत्तस्मात् जिनाहात्तापना-
य वयं भवन्तमेवं भणामो, न पुनरेसरप्रदेषादिना ।

अथ " सज्जं अओ न मध्यश्चि " एवस्याकथानार्थमाह-

ताद्वियं बिउए वा, सीयंती वुचए पुणो तइयं ।
एगो बराहो सोदो, बीयं पुण ते न चिसहामो ॥

सीयन् सामाचार्या प्रमाद्यत्, तास्मिन्नेव दिवसेऽप्यस्यां वेद्यायां
क्षितीये वा विद्यसे पुनर्भूयोऽप्युचयते, तुनीया प्रतिस्मारणा ।
एक उपदेशो, द्वितीया स्मारणा, तुनीया प्रतिस्मारणायै च
कथायित्वाह-यकस्तत्र महानपरायः सोदितितिक्षितोऽम्प्रा-
नियैदि पुनर्द्वितीयां स्वल्पमप्यपरायं कार्पव्यसि ततो वयं तं न
विषहामो, न सदिध्यामः ।

तथा चार्द्धजगहृष्टास्तः क्रियते-

गोषाह-इरणगदिओ, शुक्रो य पुणो सइोदगदिओ व ।
उद्धोसज्जमण-हारी, न मुचए जायमाणो वि ॥

यथा कश्चित्कवीरो गवाहृद्वयं कुवेषारकैरुहोतस्ततो मुञ्ज-
त, मासेकवारं नाहं नृपः स्वहृदमपि वीर्यं कटिध्यामीपुके,
द्व्यामुष्वापरोपरोधासैर्मुक्तः । पुनर्द्वितीयाथेजानां पूर्वार्थयस्य-

धात्वाद्दि मार्द्धजगहृदारी भवति, स्वहृदचौर्ध्वकारिती ज्ञायः ।
तथापि सरोहः सलोपको बुद्धिः सन् वाचमानोऽपि मोक्षयं न
मुचयते । एवं भवतोऽप्येकवारं महदपि प्रमादपदं मितिक्लिनय-
काजिः । इत ऊर्ध्वं तु स्तोकापि न मितिक्लामहे । अथ मुक्तोऽपि यदि
प्रमाद्यति, तथा स लङ्गुद्वयं दत्वा, द्वितीयां चहृताहृष्टाःतं कुर्वन्ति ।
तमेवाह-

यद्विज्जंतं वुचं, इति उदिपे दंदणा पुणो बिइयं ।
यथा हुमाद् एहिंते सत् यद्यच्छान्तं चात्पयमानमपि " वुचं-
ति " देशीपदात्त्वद्वयं विनष्टमिति । यावदेवं भवानप्यस्मा-
भिरिच्छे स्मारणादिना घटमानोऽपि प्रमादमेव स्वचित्तवावि-
स्येवमुद्दिने कथिते सति यदि भूयः प्रमाद्यति, तथा पुनरपि
एवना भासकमुद्राप्रयत्निरूपा कर्तव्या (विदयंति) एतत्
द्वितीयमुद्राहृष्टाय ।

इत्थं द्यमितोऽपि यदि प्रमादाद्योपरमते, तथा
वञ्जनाहृष्टाःतो वकथयः-

पासाणो संवुचो, अइरुचियं कुंजुमं तइए ॥

"पासाणो" इत्यादि । अति अनीव कश्चितं पिपं कुंजुमं किं
पाषाणः संवुचः । एवं जवानपि महता प्रयासेन प्रतिनोद्यमानः किं
प्रमत्तः संवुचः, इत्येवं दुनीयमुद्राहरणं कृत्वा, तथैव भासकमु-
दीयते । अथ यदुक्तं प्राक् (अविधीयाण विवेगो य सि) नदि-
दाभी आइयते । प्रावितीना नाम, ये चहृष्टोऽपि अतिप्रमत्तानाः
प्रमाद्यन्ति । ते च उन्ने अवशेषाना अभयस्ये । तांश्च सुरस्य
आत्मकच्छन्देन वर्जयेयुः ।

कः पुनरात्मच्छन्दो येन ते परिहृष्यते । प्रमादरगाथा-
सुचितपवहृष्टाःतश्च उच्यते-

तेथ परं निच्छुजणा, आओ पुण सयं परेदि वा ।
संभोजपत्तनायं, नोसेदिमि मज्ज असे वि ॥

ततः परं वाचयद्याहृष्यं यदि न निवर्तते, तथा निष्काशना क-
थेव्या, निर्गच्छ सवीयगच्छादिति । अथासौ स्वयं परेण वा
प्रहापितः सन्नाहृष्टः प्रमादाःप्रतिनिवृत्तः प्रतिनयति, भगवन् ।
क्रमश्च, सदीयमपरा-वतिकरुम्बं न पुनरेवं कर्तव्यमिति । ततो
यद्वाहृगाथायां पत्रह्वानं, सुचितं तदुपवचयते (संभोजपत्त-
नायं ति) यथा तस्मालपत्रं कुचितं सत् यदि न परिहृष्यते,
ततः शेवावपि पत्राणि कोपयति । एवं स्वमपि स्वयं विनष्टो,
मम अन्त्यपि साहृत् विनाशयिष्यतीति कृत्वा निष्कासितो-
ऽस्मिभिः । संस्रयप्रमत्तेन भावतव्यं, मासमुच्यते तं प्रायश्चित्तम् ।

अथ निष्काशानस्यैव विधिमाह-

सुइमेगो निच्छुजदं, शेगो जणिया वि जइ न वच्यंते ।

अथावपत्त उवाहं, जम्यावण सारि कइ मणणं ।
ते पुनः प्रमाद्यते, यको वा वाजेकं वा । यद्येकस्ततः सुखमेव नि-
गच्छेत् प्रमादज्ञादित्यभिधाय निष्कास्यते । प्रधानं च बहवस्ततस्ते
यदि निगच्छन्तेति भजिताः अपि, वयं बहवस्तित्थाम, इत्यवहृष्टं
कृत्वा न मज्जति, ततःशेषसाहृत् रदृश्यं ह्यापयिष्याऽप्येन केना-
प्यवदेशेन मिषेन वथा न तेषां वाहृ मयति, तथोगर्यं विहा-
रथायं कारयिष्याम्यव्यपदेशेनैव रात्री चिरं जागरयं कारा-
पणीया । यथा न प्राप्तः शीघ्रमुत्सिष्टमिति (सारिकं सि) सा-
नारिकः कथ्यतेरस्तथाप्रतो रहसि कथनीयं, यथा वयं प्रया-
त एवाभुक्तं प्राप्तं अजिष्वाभि । यदि कोऽपि महतः निबन्धेन

सुखाद् प्रसवेद्य, यथा आचार्याः क्व वता इति । ततो प्रव-
 त्तिस्त्वय यथावच्छिद्येदीयम (गमयंति) ततो गमनं कर्तव्यम् ।

गतेषु च यदि ते ह्यु-
 मुका भो दंडकणो, जगति इह तेने तेषु अहिगारो ।
 सेवत्रायरनिर्वन्धे, कश्य गया न विद्यायहाणी ॥

अदो सुंदरं समज्जति । यद्गदकमस्मिन् आचार्यात् मुक्ता
 कथम् । इति ये भणन्ति, न तथ्यधिकारः । ये पुनः परि-
 त्यक्ताः सन्तो गाढं परित्यजन्ते । आः कश्चम् । उचिभता वयं च
 कारार्याः । निःसंकाशा वन्पुन्यस्तेनैगवाङ्गिः अतः कथमिष भ-
 विष्यामः । इति ते श्रुत्वात्तरं महता निर्वन्धेन पृच्छन्ति-क-
 थय, कुत्रस्माद् विमुच्य, गताः काभाभ्रमणाः । स प्राह-
 समुक्तं प्राग् । ततस्तेन कथिते स्मरितमागतानां तेषां न वि-
 न्ययहानिः कर्तव्या । किं तु-प्रान्तेव्वाप्युपधानं इष्यकाराद्-
 प्राहणं च कर्तव्यम् । ततस्ते क्वाङ्गिमुदाः पादपनिताङ्गि-
 कमुका, बलिप्रकाशान्यभूषि विमुञ्जन्तां विष्णुयति । अगव-
 न् । समस्य अस्मदीयमपराधे, विज्ञोक्तयत्तास्माद् प्रमाह अन्व-
 रया इहा, प्रतिपद्यथं नृपः स्वप्रतीच्छकनया, कुत्रानुग्रहं स्मा-
 रणादिना । 'प्रथिपातपर्येवांसानप्रकोपा हि भवन्ति महात्मानः'
 इत ऊर्कं वयं प्रमादं प्रयततः परिहरिष्याम इति । ततो
 गच्छन्तकाः साधयः सुदीम्, कुत्राञ्जलवः प्रसादयन्ति । गुर-
 वो भुवन्ते, प्रायां अहं दुःशाह मम सारथिकवकल्पेनासू-
 म् प्रत्याचार्यकरणेन ।

एवमुक्ते साधवो भणन्ति-

को नाम सारथीणं स होइ जो जहवाङ्गो दप्य ।
 छुडे वि उ जो आसे, देइ उं आसियं विंति ॥

को नाम सारथिनां मध्ये स भवति, यो अहवाङ्गो वि-
 नीतानहवाङ्गं दमयेत् न । कश्चिदसौ, असारथिरेवमर्थः । कुत्रा-
 न्विनीतानपि योऽभ्यान् दमयति, शिष्यं प्राहयति । तमाङ्ग-
 कमभ्यदमं भुवन्ते लौकिकाः ।

अपि च-

होति ह्यु पमायसलिया, पुच्छजनास्य प दुष्या जेत ।
 न चिरं बज्जंतया य, हिया य अरुचंतिथं अंते ॥

अदन्त । परस्मैकस्याणोनिङ् । पूर्वाभ्यास्तादनादिप्रवाचयस-
 तया, तुस्त्यजानि प्रमादस्त्वानिनि प्रथिति । प्रायो अन्तुनां
 प्रमादा निष्ठाधिकप्रायः स्वानिनाप्युपयुक्तगमनामपचा-
 दीनि । न चेषं स्मारणादिकया पञ्चश्रु चिरं चिरकालं आ-
 विनीं सारथीनाञ्जमुपगन्, ह्यमीयामप्रमादं को नाम स्मारणादि-
 कं करिष्यतीति प्राधः । न चेषमापातवत् परिणामेऽपि पु-
 रसहा, किं तु हितता च पथ्या । आर्यान्तिसकमतिशयेन अन्ते
 ब्रह्मसांनेः परिणामे इत्यर्थः ।

यच्च परिणामसुन्दरं तत्रापानकमनुचोपादेयम्, अत्रान्तरं
 सूर्यप्रस्तोषां प्रमादिसाधूनां तीतरां संवेपममगम्य
 ते नैव । स्यरीकर्तुं राजद्वहानं कुर्वन्ति-

अच्छिख्याह्वनरिदो, आगंतुच्छिञ्जमुलियसंसयया ।
 विसहामि ति य भणिर्-उजयं वेपय सुहं पच्छा ॥
 'एतो राया तस्य अच्छिष्या आया, चरमवच्छिदो न स-

ह्वं चिगिच्छिउं । अको भ भागंतुषो विञ्जो' आगंतुं भयह ।
 मम अच्छिमुलिया उ, अच्छिस्तुन्यसमगो उ, ताहि अछिउदह
 अच्छिस्तु तिष्यथरा नुरहियाला वयरा प्रथति । सुहं उ न
 वि मे मारणाय संदिसाहि, अजेमि अच्छिणि । ' न मानेयि ति '
 मन्मुचयय । अछिउदह अच्छिस्तु तिष्यथरा वयसा आया ताहे
 रका भावयं, अच्छोणि मे पांड्याणि मारेहं तं वेजं । तेदि अ-
 छिउवगंतुं न मारिओ । सुदंनंतेण उचसंता वेथया । पोरामाणि
 अच्छोणि जायाणि । विञ्जो पुदंमं ' अथ मायाहाराधेः-अद्व-
 ङ्गुषोयो वग्गु रोगस्तद्वाद् कश्चित् नरेन्द्रः । तस्य वागन्तुकवेधे-
 न शुटिकानां शंसना स्वकपकथना । ततो राहो विषहाभ्यहं वै-
 द्यामिति प्रथते, वैधेन चकुषोर्गुटिकाभिरञ्जयम् । ततो वेदना ।
 पञ्चाकमेव सुखं संजातम् । प्रमुणोभूते कर्किणी । एव इष्टान्तः ।
 अयमधीपनयः-यथा तस्य राजस्नकाहनुस्सहमायं शुटिका-
 ज्ञं, क्रमेण चकुषोः प्रमुणोकरणात् परिणामसुन्दरं समज्जय-
 त् । एवं प्रथतामपि स्मरणादिकं, आरुपुकरवाद् यत्प्यापातकमु-
 ङ्गं, तथाऽपि परिणामसुन्दरं मेष इष्टययम् । इह पत्र च सकल-
 कल्याणपरम्परकारणार्थादिति । (उक्तं निष्कासनार्थाः)
 अथ संग्रहमाह-

इय अविशेगो य विग्नि-विद्यायां च संगहो पुणकज्जुओ ।
 जे उ निमग्गविणीया, मारणया केवतं तेमि ॥

(इय) एवमविनीतानामविशेकः परिणामो (विग्निविद्यायां
 च ति) परिस्त्वानां पुनराह्वानां नृपः संग्रहो विधेयः ये तु
 निरसंगेण स्वभावेन विनीतास्तेषां चमारथैव केषलं कर्त्तव्यं ।
 यथाविशेषं कर्त्तव्यमिति ।

उपसंहरमाह-

एवं परिच्छिच्छुत्तयं, निष्फात्ति कुणइ वास मया उ ।

एवं इहादर्शनं कुर्वन् शिष्यः । प्रतीच्छकान् प्रनीय, निष्फात्ति
 सुवाचंमहादिना ह्यदस समाः संशरसाणि करोति । गतं
 निष्फात्तिह्यारम् ।

अथ विहागह्वारं वयाकथायने-

एमो वेव विहारं, सीसनिष्फात्तयंतसम् ॥

" एसो चेव " इत्यादि । एव एव विहारः तिष्वात्
 तिष्वात्त्वतो वेहितव्यः । इयमत्र प्रायना तस्य दर्शनं कृत्वा
 शुकरादिसूत्रमागतस्य शुचिभराचार्यवदमपारोप्य, दिव्य-शा-
 नुहायां विहितयां तवकट्याविधिना विहरतो, यः शिष्यनि-
 ष्यात्नविधिः, स एवमेव चादश वर्षाणि यावत् विहंया, तु-
 ष्यवकट्यावधादिति ।

(१०) विहारकथम् । तत्र जिनकथिपकमाक्षिप्य प्रतिह्वारक-
 पाणि अयवच्छिच्छिमतनश्चादिति पदं ह्यार्याणि ।
 व्याचिष्यासुच्छात्मायामाह-

अन्वोच्छिच्छिपणपणं-मुल्लण उवगरपधेव परिकम्पे ।
 तवमसमुपगच्छे, उवमगसह्ये य नरुक्कसे ॥

अयवच्छिच्छिपणपणं मयः प्रयुक्ते । पञ्जानामाचार्याणां तुलना,
 स्वयोस्वताविषया प्रथति । उपकरणं, जिनकट्यांभनमेव शुष्णा-
 ति । परिकर्म, दिव्यार्थादजयकपं करोति । तपःसधुनिकस्या-
 नि, उपसंगसहस्येति, पञ्जं भावना प्रथति । वटवृक्ष इति,
 जिनकटयं तीर्थकरादीनामजाये वटवृक्षस्यावस्ताद् प्रतिपद्यते ।
 इति चारणायासमासायाः ।

अथैतानि विचारीषुप्राह-

अणुपादिभ्यो य दीहो, परियाभो वायणा वि मे दिषा ।

निष्काऽया य सीसा, सेभो द्विष्यपुषो कारो ॥

तेनाचार्यो सुभ्रायोरुप्यवर्णित इत्वा, पर्यन्तं पूर्वापररात्र-
काग्रसमये धर्मजागरिकां जाग्रतेश्चोचिन्तनीयम् । यथा-अणुपादि-
तां मया दीर्घः पर्यायः प्रवक्ष्यामि, बाह्वनापि मया इत्वा, उ-
च्यतेऽप्यः । निष्पादिताश्च नृवांसः शिष्याः । तद्वन् कृता तीर्थं
स्याथवर्णितः । तत्करणेन विहितमात्मन ऊच्यतेऽप्यः । अत
ऊच्ये भवः प्रशास्वतर्त्तं ममात्मनो हितं कर्तुम् ।

किं नाम हितमिति चेदुच्यते-

किं तु विहारोऽणु-ऊपण विहारमि ऽणुचरगुणोर्णं ।

आउ अणुऊजयसास-णोर्णं विहिणो अणु परामि ॥

किं तुरिति वितर्कः । अणुचरगुणोर्णं जिनकथादिना, अणुच-
रगुणानुसरा अनन्यमात्राया गुणा निमन्त्राद्यो यस्मिन्
स तथा, तेनाहं विहारमि । (आउ चि) इताहो (अणुऊ-
जयसासणेन ति) सुत्रस्याहं सुत्रस्य अणुचरगुणमरणविशेषणं शा-
सनेनेन विधिना ज्ञेयं । अणु उच्यते, संलक्षणाणुसरकार्णं मर-
णं प्रतिपद्येऽहमिति । (१०)

इह चार्थं विधिः । यदि स्तोत्रमेवाणुचरगुणोर्णं, ततः पादपो-
यमनादीनामिन्तरमणुचरगुणमरणं प्रतिपद्यते । अथ प्रचुरमायुः
परं उक्त्याणुपरिहाणः, ततो वृद्धावासमन्यास्तं, अथायुर्दुर्घं
च न उक्त्याणुपरिहाणस्तथाणुचरगुणविहारं प्रतिपद्यते इति, महत्त-
म्ययदिहोत्तमनोद्वारम् ।

(११) तत्र चिन्तीयमाचार्यादिकूप-पञ्चानुलनात्मकम् ।
पञ्चानामाचार्याणां प्रवर्तनकथयतिरगण्यवच्छेदकार्णानां तुलना
प्रयत्नः । यथा त्रयाणां अणुचरगुणोर्णानां कर्तव्यं प्रतिपद्या-
महं । येन एव प्राञ्चोऽणुचरगुणविहारस्याधिकारोऽयं इति कृत्वा
पञ्चति लक्षणानामयः कृतः । इत्यप्रामांनं तोषयित्वा यदि जि-
नकल्पं प्रतिपद्येत्तदा इत्थं विधिं करोति-

गणुचरगुणोर्णोर्णो, गणुचरस जो व ठविभो जर्हि ठाणे ।

मजिन आ चार्थस्य गणुचरगुणोर्णः । इत्यर्थः परिमितकालाण्यो अ-
चरि । यो वा उपाध्यायार्थदिव्यं च स्थानं पदे स्थापितः, स तस्य-
द्वमकनुपगुणो साध्याविश्वरनिषेधेन विहितः । आह-किमर्थ-
मसाविश्वरं गणादिनिषेधं विद्धानि, न वाच्योऽधिकम् ?
उच्यते-इह च काण्डविचरगुणानि शिल्पः नुखेन यामलोचने
पुत्रिकाया वेधमसिध दुष्करं गणाणुपालमम् । अतः पद्या-
मस्तावद्देहिनिषेधोऽणु-ऊचार्थप्रभृतयः किमस्य गणादेरनुपालनं
कर्तुं यथावद्दिशते, वा न वा । यदि नेशते । ततो मया न प्रतिप-
दस्यां जिनकल्पः । यतो जिनकल्पानुपालनादपि अष्टतमसिध-
रस्य यथाविश्वरगुणोर्णोर्णोऽणु-ऊचार्थप्रभृतयः गणाणुपालनं । बहुत-
रनिषेधकारणमात्मा । न च बहुगुणपरिभागेन स्वस्वगुणो-
पादानं विदुषां कर्तुमुचितं । सुप्रतिष्ठितकार्योऽयमकथासेवा-
निर्वाहसिधंसाय, स भगवानिषेधं गणादिनिषेधं विद्धानांति ।
इत्थं च पञ्चवस्तुकां देवैश्च प्रकने धीहरिभद्रपूज्यैः-

“ पिच्छाणु ताव पप, केरिभया होति अस्स च अणुस्स ।

जोगाणु वि वायथं, निषेधं दुष्करं होइ ॥

न च बहुगुणवायथं, अणुगुणवसाहं अह बुद्धाहं ।

इत्थं काण्ड-सत्ताणु सुप्रवद्विवाऽऽस्ता ॥ ” (यत् पञ्चानु-
लनाद्वारं)

उचिर्हि च अहमाहर्षं, गेहहृद् वाव ऽणुगुण्णाप ॥

अथोपकरणद्वारमाह-“ उचिर्हि च ” इत्यादि । बाधवन्धं
जिनकल्पमाद्योर्णं कुद्वैषणायुर्कं प्रमाणोर्णं चार्थं कला-
दि, नोत्पाद्यवति, तावद्यथाकृतमेव गृह्णाति । ततः स्वकल्पमायो-
र्णं उपकरणे लब्धं सति प्राक्कमुपकरणं न्युत्सृज्यतेऽपि । गत-
मुपकरणद्वारम् ।

(१२) तत्र चतुर्थे परिकर्मद्वारम् । अथ द्विविधमर्थमस्यैवा-
धिकारस्य (१६) अङ्गे कथ्यम् ।

परिकर्मत वा भावमेति वा एकार्थः । तत आत्मानं भावनामिः

सत्यक प्राचर्यति । आह-सत्येऽपि साधवस्तस्यद्वाभितास्तरा-

त्मनो भवति । अतः किं पुनर्नोचयितव्यम् ? उच्यते-

इंदियकसायजोगा, विनिगमिया जर्हि वि सवसाहूर्हि ।

तर्हि वि जयो कायवो, वजयसिद्धिं गणोतेणं ॥

यद्यपि सर्वसाधुगिरिन्द्रियकथायोगात्, विविधैः प्रकारैर्निष्प-
न्ना जितस्तथाऽपि जिनकल्पं प्रतिपद्युक्तानं पुनरेतेषां अर्थः
कर्तव्यः । तथैदिकाऽपुष्पिकायापरिभावादिना इन्द्रियाणां
अवस्तथा कलेषां, यथेष्टानिष्ठविषयेषु गोचरमुपागतेषु राम्ये-
षुकार्यपरिचर न भवति । कथायाश्चार्थमपि अवस्तथा कलेषां,
यथा-आक्षेपं दुश्चिन्तनमवादि बाह्यं कारणमवाप्त्यानिवृत्तेषु
तेषामुपचय पक्ष नाविर्भवति । योगानामपि मनःप्रयुत्नीनां अ-
वस्तथा यतितव्यं, यथा-तेषामानिध्यानादिकं दुष्कारिणास्त्रिभ-
नोदयमासाद्यति । अथ किमर्थमिन्द्रियकथायोरुपादानं
अर्थः कर्तव्य इत्याह-तेषामिन्द्रियाणां जयस्तज्जनेन सिद्धि-
जिनकल्पयाप्राप्तिस्तं गणयता अर्थमात्रेणैन्द्रियाणां जयः
करणैः । १० १ उ० । (१०) अत्रै “ भावणा ” शब्दे)

(१३) तत्र पञ्चमं तपश्चादिपञ्चकानां पञ्चानुलनात्मकक-
ल्पम् । द्वितीया सत्यभावना “ सत्तयावना ” शब्दे । तृतीया
सुचनावना “ सुत्तयावना ” शब्दे ।

तावत् प्रथमं तपोनाचनमाह-

बवेण सपेण सुपेण, एगचेण वलेण य ।

तुमसा पंचदा बुत्ता, जिज्ञासुं पद्विज्जो ॥

तपसा, सत्येन, सुचन, एकत्वेन, वलेन च, एवं तुलना भा-
वना पञ्चधा प्रोक्ता । जिनकल्पं प्रतिपद्यमानस्येति निर्णयिका-
श्रान्तमासायः ।

अथ विस्तारार्थमभिधिसुराह-

जो जेण अणुचरगुणो, पोरिनिमाई तवो उ तं तिगुणं ।

कुणइ सुद्धिजयपडे, गिरिणाईसीहो य दिहंती ॥

यद्येन वीक्यादिकं तपोऽन्यत्स्वत्तं सामीभाषसत्तमानोत्तं तत्
जिगुणं, बीजं चारुज्जकरोति । यथा-प्रथमं वीर्यं भारत्रयाऽऽसेव-
नेन सामीभाषसत्तमानोत्तं तत्तः पुषादि तथैवासेव्यं सामीभाषसत्त-
मानोत्तं । एकमेकानमनिर्वैकानिकादिस्थपि इत्यर्थम् । किमर्थमि-
त्याह-सुद्धिजयार्थं यथा कुण्ठरीपहसनेन सात्त्विकं भवत्तत्तथाः ।
अथ गिरिनिर्दासिनेन दृष्टतः यथा-असौ गिरिनिर्दास इत्यर्थं पर-
तटं विहं करोति । यथा सुकर्मणो बुद्ध्यापुष्पकान्ति मया गन्त-
व्यामिति संस्वरं तीक्ष्णमेव कर्मणोपाह्वयते । ततो ब्यावृत्तं पुत्रः
अपुष्पेणोचरति । यदि हियते । ततो भूयः तथैवोचरति । एवं
बाधव सत्तमानपि गिरिनिर्दासं प्रयुक्तमेवोचरति न शक्नोति, ता-

वसतुसुतराज्यासं न मुञ्चति । एवं सोऽपि बावाह्वयकृतं तपः
सात्मीभावं न याति, तावत्सहवासं न मुञ्चति ।

एतदेवाह-

एकेकं ताव तव, करेद् जह्नु तेष कीरवाणेषु ।
ह्यापी न होइ जइया, वि होज्ज् छम्मासउवसगो ॥

एकेकं तपस्तावत्करोति । यथा तेन तपसा क्रियमाणेनापि वि-
दितामुद्रानस्य हानिर्न भवति । यद्यपि कथञ्चित् भवेत्पश्या-
न्नाह यावत्पुत्रसगो देवादिहोत्रोऽनेषुषीय करवादिभ्यः, तदा-
पि यस्यासाह् वाद्यनुपायित आस्ते । न पुनरनेषुषीयमाहाहं
पृथक्वात ।

तस्य एव गुणान्तरमाह-

अप्याहारास न इ-दियाडि विसएमु संपवपेति ।
नेव किञ्चिरसइ तवसा, रगिषएमु न सज्जए वा वि ॥

तपसा क्रियमाणेनाप्याहारास्य समो नेन्द्रियाणि विषयेषु
स्वर्थादित्यु संबन्धे, न च क्लाम्यति, बाधामनुभवति । तपसा ने-
व च रक्षितेषु मण्डरुषु अशनादित्यु सज्जति, सङ्गं करोति । सु-
चरित्रो गामांभवाद्वाभावात् ।

आपिच-

तवजावणार्हं पंचि-दियाणि देताणि जसस वमपिंति ।
इदियमोगायरिओ, समाट्टिकरणार्हं कारणए ॥

तपोभावनाया हेतुभूतया पञ्चेति संबन्धात्कानिन्द्रियाणि दा-
स्तामि स्मिति । यस्य वशमायननामागच्छन्ति । स इन्द्रिययो-
व्यापारः, इन्द्रियगुणक्रियायुक्तः समाधिकरणानि समाधि-
व्यापाराणि कारयतीन्द्रियाणि । यथा यथा ज्ञानादित्यु स-
माधिद्वयपन्थे, तथा तथा तानि कारयतीत्यर्थः । उक्ता तपो-
भावना । ७०-१ उ० ।

(१५) तुलनाभावनापक्षके अनुचयेकत्वभावनामाह-

जइ वि य पुव्वममर्चं, जिणं साहूँदं दारमाइसु ।
आयरियाइममर्चं, तहा वि संजायए पज्जा ॥

यद्यपि च—पूर्वं गृहवासकाहनामि ममत्वं साधुभिर्हारा-
कलत्रं तन्मादिषहसात्पुत्रादित्यु जिज्ञेभव । तथाऽप्याचार्योर्दिवि-
षयं ममत्वं पञ्चाह प्रमत्तयापयांयकाशे संजायते । तत्र कथं
परिहायमित्यम्बु ।

उच्यते—

दिङ्घिनिवायालारे, अ परोत्परकारियं स पविपुच्छं ।
परिहासमिहो य कहा, पुव्वपविथा परिहाविइ ॥

गृथादित्यु ये पूर्व दधिनिपाताः स्मिन्प्रपात्रोक्तानि ये च
तैः सहासापस्नाह । तथा परस्वरपकादितां मिथो अकपा-
वशामप्रहापुपकारं प्रति पृच्छन्त सूनार्योर्दिविनिपृच्छया स-
हितं, परिहासं हास्यं, मिथः कपाच्छ परस्वरथातां, पूर्वम-
ह्वयाः सर्वा अपि परिहायवति ।

ततश्च—

साण्डेकपम्मि पुव्वं, वाहिरपेम्मे सहायमाइसु ।
आहारे इवाहम्मि य, देहे य न सज्जए पज्जा ॥

सहायः साहायिकत्वात्सुदन्निवेष, आरिशास्त्रावाचार्योदिविष-
ये च, बाह्येऽपि पूर्व तनुकीकृते परिहागिने स्मिति, ततः
पहवावाहारे उपयो, देहे च, न सज्जति, न ममत्वं करोति ।

ततः किं भवतीत्याह-

पुव्वं जिज्ञयमयो, उत्तरकालं वविज्जायाणे वि ।
साजाविषइअरं वा, कुमइ दइं न मंगइए म

पूर्वं जिज्ञयमत्त्वः सर्वेऽपि जीवा असकृत्पुनरुत्थो वा सर्व-
जन्तूनां स्वजनजावेन शत्रुभावेन च संजाताः । अतः कोऽत्र नः
स्वः को वा परः, इति भावनाया नूदिनमेवमन्थः, स उत्तरकालं
जिनकद्वयतिपायनन्तरं, ध्यायाद्यमानामपि संगतकालं स्व-
जानम् स्वभावविकारान्तरात् वा वैक्रियशक्त्या देवादिनिर्मि-
तान् ब्रह्मा, न शुक्यति, यान्तात् न चसति ।

अत्र दृष्टान्तमाह—

पुष्कपुरपुष्ककेठ, पुष्कवर्द्धं देधो जुअलपं पमुने ।
पुत्तं च पुष्कवृत्तं, धूमं च सनामिपं तसस ॥
सहविक्यापुणारगो, रायत्तं चैव पुष्कवृत्तसम ।
घरजायाए दाणं, मिलए निसि केवलं तेषं ॥
पव्वज्जा य नरिंदे, अणुपव्वययां च भेगचे ।
बांमिसा उव्वमगे, विदेहं समुट्ठं च कंदयाण ॥

पुष्कपुरं नयरं । तथ पुष्ककेठं राया । पुष्कवर्द्धं दूवं । सा अ-
था, उव्वत्तं पव्वा । पुष्कवृत्तं दारको । पुष्कवृत्ता दारिया । तांश्च
को वि सहविक्यापुणारगो । परापरं अद्वैत अणुत्तानां । अथवा पुष्क-
वृत्तं राया पव्वत्तयो । अणुत्तानां पुष्कवृत्ता वि जगिष्ठी पव्वत्तयो ।
सां य पुष्कवृत्तौ । अथवा जिनकद्वयं परिवाउत्तकाभां । य-
स-सजाययाए अथाप्यं भावेह । इहो य यमण देवंचं बांमिसा-
निमित्तं पुष्कवृत्ताए अउत्तए कवं (वशविषयं) । तेषुसा चरिसिं-
पव्वत्ता । पुष्कवृत्तां य अणयारो तेषं भोगासेयं सोअह । ताहं
सा पुष्कवृत्ता अउत्ता जउत्तसत्तणं अवाहिं ति । वाहह, सो य
जगयं बुद्धिं तेषमवयं । एतां ह्यउत्तए मे को वि, माइम-
नसस कसस ति । इच्छाह एतत्त भावणं भाविनो यमो स-
त्तणं । एवं एतत्त भावणाए अणयणं भावयथां ति । माया-
कार्योजना स्वेवम-पुपुपुते, पुणकन् राजा । पुव्वत्ततो दूवं, पुपु-
त्तं प्रसुत्त । यमेतानां निर्देशस्तः कालावयं कृत्वा पुत्तं च पुव्ववृत्तं
बुद्धिनां च तस्य सनामिकां समानाधिपानां तथाश्च सह व-
र्द्धिनधारानुरागो । राजत्वं चैव । पुव्ववृत्तस्य पुव्ववृत्तायाश्च शु-
हजामात्रे हानं । सा च तेन अत्रां सम केवलं निधि राशौ मिहति ।
प्रमत्तया च नरेन्द्रपुपव्वत्त । तदनुगामेनानुप्रमत्तञ्च य पुव्ववृत्ता-
याः । नतो जिनकद्वयं मणिसुरेकरवभायनां भावयितुं इहः । वि-
मशेपरीक्षा । तदर्थं देवेभ्योपसंगं क्रियमाणे विद्वैः मन्मूर्खां पु-
व्ववृत्तां कृत्वा धर्मं कर्तुमारब्धं, ततः कन्दवात् । आर्यः । इ-
रयं शरणमितं ।

अथोपसंहारमाह-

एगत्तभावणाय, पकामजोमे गणे सरंरि णो ।
सउमइ वेरगगमो, कासेइ अणुत्तरं करयं ॥
एकत्वभाववया भाव्यमानप्रकाममंगेषु शब्दादित्यु गच्छे त-

च्छे शरीरे वा न सज्जति, न सज्जं करोति । किं तु वैराग्यं यतः सन् स्मृशति, आराधयति । अनुसरं करयं प्रयासयोगसाधनं जिनकल्पपरिकर्मणि । गता एकत्वभावना ।

(१६) अथ बलभावना । तत्र बलं त्रिधा-जायबलं शारीरबलं च । तत्र जायबलमाह-

जायं उ अविस्संगो, सो ठ पसरयो व अप्पसत्थो वा । नेहगुणधो उ रागो, अपसत्थप्पनत्थयो मेव ॥

आयो नाम अग्निष्णः । स तु विष्णो-अप्रशस्नः प्रशस्तश्च । तत्राप्यकलत्रादिषु ह्यनज्जितो रागः, सोऽप्रशस्तः । यः पुनराचार्योपाध्यायादिषु गुणबहुमानप्रत्ययो रागः प्रशस्तः । तस्य त्रिविधस्यापि जायस्य येन मानसावच्छम्भेनासौ ह्युत्पद्यते करोति, तज्जायबलं मन्मथम् । शारीरमपि बलवत्-शेष-जनावेषुवा जिनकल्पादिस्थानशायिकमिष्वत् इत्याह-तयांहा-वभभूमिजिः आधनाभिमांशयधनः कृशतरं शरीरं भवति । ततः कुतोऽस्य शारीरबलं भवतीत्युच्यते "कामं तु शारीरबलम्" ।

हायइ परमणु तवना-ण जावणजुअस्स देहोवचच् वि । समं जह् होइ थिई, थिरा तद्दा । सो जयइ कामं ॥

अनुवचधारणे । अनुजनमेवास्माकं यत्सोहानभावनायुक्तस्य शारीरबलं होयते । परं देहोवचचेऽपि सति यथा धूमिमान-सायपदमजकक्षा निष्कला भवति । तथासौ यतते धूमिधारेण सस्यगामानं भावयतीत्यर्थः ।

माह-स्यं धूमिबलेन जाययतः को नाम गुणः स्यादुच्यते-कसिणा परिसहच्चम्, जइ भ्रोडिउत्ता ङ्गो भोवसग्गा वि । दुन्दुरपइकरवेगा, जयजणणी अप्पसत्थाणं ॥

विधधणियबन्कपच्छो, जो होइ अणाउसो तमप्पहिओ । बलभावणाए धीरो, संघुल्लमणरोहो होइ ॥

कृष्णा संघुलां परीवहकसूमांगकच्यवने, निजैर्यथे परिपोह-भ्याः परीवहाः सुदायवाः । न एव तेषां वा कसूः सेना सा यपु-सिष्टेयु, सम्मुखीभूय परिजानवाय प्रगुणा भवेत् । सोपसन्तीपि दिव्याण्यसर्गैः कृत्स्नहायकापि । तथा-दुन्दुरं दुर्बलं यथामं अय्यदर्शनादिकं मोक्षमार्गं करानि, इति दुन्दुर-पयकारः, तथापिषो वेगः प्रसारां यस्याः सा दुन्दुरपयकर-वेगा । भयजननीं त्रासकारिणीं अयमस्वानां कापुक्वाणां तामेवंविधासपि स जिनकल्पप्रतिपगुहामो सांशयनि । कथभूतो धूमिरेव "धणियं" अत्यर्थम्, बद्धा कक्षा येन स तथा । प्र-काङ्क्षः क्रौस्तुक्परहितः । अशयिधो निष्कल्पमानः न ब-द्धभावनाया तां योषयिष्या, धीरः सत्त्वसंपन्नः सत्त्व संपूर्णप्रमा-रयो जयति । परीवहांपसर्गान् पराजित्य, स्वप्रतिमां पूरव-शीत्यर्थः ।

अपि च-

थिइवल्लपुरस्सराओ, हवति मग्गा वि भाषणा एता । तं तु न विज्जइ सज्जं, अं थिइमंतो न साहेइ ॥ सर्वो कथ्येनाः तपःप्रत्ययो भाषणाः धूमिकलपुरस्सरा प्रचक्षि । न हि धूमिबलमन्तरेण वायमासिकनयःकरणाद्यनु-गुणास्तस्यथा साधयितुं शक्यन्ते । किं वां(३) तत्पुनः सा-च्च कार्षं जयति न विरुत्ते, यत् धूमिमात्रं साविरयः पुरयो न

साधयति " सर्वे सत्ये प्रतिष्ठितम् " इति वचनादेनेन " अग्ने-विज्जोमख " इत्यादिशारणायायाः ' उपसंगसहे ' इति कथ्यं, तज्जायनं बलभावनाया, उपसंगसहत्वजायति । गता क्ल-प्रधाना ।

अथ (उच्यतेसंगसहे य ि) इत्यत्र यः अशयः सोऽमुक्तस-मुच्ये वतते । अतस्तदर्थंलक्षणं (विधिगुणमाह-

जिणकप्पियपट्टिकरो, गच्छे वमणाण दुविहपरिकम्मं । तसिप् भिक्खापरिया, पंतं सूई अग्निग्गाहिया ॥

एवमसौ पञ्चभिन्नोपनाजिनोविनामन्तराम्ना जिनकल्पिकस्य प्रतिकर्षी तदुक्तयो भूत्वा, गच्छे एव यमन्, त्रिविधं परिकर्म बह्वयमाद्यनीत्या करानि । तथा सूनीयस्यां पौरुष्यां जिज्ञा-चर्यां, तथापि प्रायतं कृष्णमाहारं युञ्जति । एवणा वाभिषूदीताऽ-निग्रहयुक्ता ।

तथा -

परिणाममोगसोही, उवहिविचेगो व गणविवेगो य । मिग्गासंयारविसो-हणं च विग्गहिवेगेो य ॥ तो पच्छिपम्मि काले, सत्पूरिसनिसेवियं परमवोरं । पच्छा णिच्छयेमंअं, उवइ जिणकप्पियविहारं ॥

परिणामस्य सुवर्धिममन्त्रविच्छेदेन योगानां आवहवकठवापा-राणां यथाकालमेव करणेन युक्तिः । तथा प्राक्तनस्यो-पवेयिवेको गणविवेकश्च । शर्यासंस्कारस्य विशेष्यं च । वि-कृतिविवेकश्च । तदा तेन कर्तव्यः । ततः पश्चिमे कासे तीर्थस्थ-वच्छिष्टिकरणात्मनः सत्पूरयनिवेधिने धार्यपुक्वारायितं पर-मधारमथ्यमनदुन्दुरं पञ्चाक्षरयतो निष्कल्पमपमेकान्तहितं जिनकल्पिकविहारमुपैति ।

(१६) पूर्वोक्तं परिकर्म, पाणि-प्रतिग्रह-परिकर्मयो स्वेच्छा-ऽनेवपरिकर्मेत्र्यामाहारांपाणिबिहास्यां च त्रिविधम्, पुनः कला-ऽऽसनेन कथंयुंनुं संस्तारंकेषु योपविशति (जिनकल्पिक इति ।

अथ त्रिविधं परिकर्मं व्याख्यानयति-

पाणिपदिग्गहेय य, सवेल्लं अचेत्तओ जहा जविया । सो तेण पमारंअं, जावेइ अणागयं वेव ॥ त्रिविधं परिकर्मं । तद्यथा-पाणिपरिकर्मं, प्रतिग्रहपरिकर्मं च । अथवा-सवेजपरिकर्मं, अनेजपरिकर्मं च । तत्र यो यथा पाणिपारधारकः, प्रतिग्रहधारकः वा । सवेजकडंबद्वकां वा जंघता, स तैवेव प्रकारेण पाणिपारमोजिवादिना अना-गतमेधात्मानं भावयति ।

प्रकारान्तरमाह-

आहारे उवह्दिग्गि य, अद्दवा दुविहं तु होइ परिकम्मं । अग्गहो दांसु पंचसु, अग्गिग्गो अग्गतरियाए ॥

अथवा त्रिविधं परिकर्मं । आहारे, उपयो च । तत्राहारे ताव-दसौ तुनीयरीकष्यामवगाह्यायं युञ्जति । तं वाऽनेजपञ्चनमेव त-त्राप्यसंख्युद्दीनां सत्तानां परिधेयुतानां मध्याह्नयोराद्ययो-रेषणयोरग्रहः सर्वधेयास्तीकारः उपरिसनासु पञ्चसु उदुत्ताहव-सेवावसुहोतपवह्)नेऽज्जिनधर्मिकान्तु ग्रहणं तत्राग्निग्रहं-ऽन्वयस्यामिष्यमाणस्य जन्मं अपरया पात्रकामिनि नियन्त्र-शेषामिंस्त्वामिंस्त्वाहवसमग्रहमिष्यर्थः- उप यो तु यथा प्रा-

योः प्रतिमाचतुष्टयं यत्पीठिकायास्तुक्तं तत्राद्यष्टयवर्जमुत्तरयो-
रेव ब्रह्मं तत्राप्यम्बुतरस्यामिप्रहः ।

अथ " पंतं ब्रह्मं ति " व्याचष्टे-

निष्कावचणकुम्भादं, अंतं पंतं तु द्रोहं वाचकं ।

नेहरद्विषं तु ब्रह्मं, जं युवत्सकं सजावेण ॥

निष्पावाः षड्भाः, षणकाः प्रतीनाः, आदिशब्दान् कुम्भाया-
दिकं च 'अन्तम्' इत्युच्यते । 'प्रान्तं' पुनस्तदेषु व्यापञ्च, विनष्टं,
वस्तुनः स्नेहरहितं तद् कर्कं, षड्भा-स्वभावैर्नापह्नव्यादिकं
तदपि कर्कं प्रत्ययम् ।

अथैव विधिधरोपमाह-

ठक्कुडुयासपसमुद्रं, केरुं पुडुवीसिसाइसुवविमे ।
पांनवशो पुण नियमा, ठक्कुडुभो केरुं उ जयति ॥
तं तु न जुज्जदं जम्भा, अर्थात्तरोऽपि भूमिपरिजोगो ।
तस्मि य हु सस्स काझे, औवग्गादिऔवडं नरिय ॥

(उक्कुडुयासपसमुद्रं ति) देशीवचनत्वात्प्रथमं करोति ।
पृथिवीशिलादिषु वा पृथिवीशिलापट्टके, आदिशब्दाद्द्वरेष्वपि
तथादिषु यथासंस्तुदेषु उपयिशीला जिनकल्पं प्रतिप-
न्नः । पुनर्नियमादुक्कुडुः केषिज्जजित्ति । विकल्पं कुर्वन्ति । उक्कु-
डुको वा तिष्ठेत्, उपविशेत्, तेषु न युज्यते, यस्मान्मन्त्रोऽ
व्यावहितो मास्ति साधुनां जवेदुभूमिपरिजोगः " सुकुपुवधोप
न नियमः " वचनात् । तस्मिन् च जिनकल्पकाः जे भोपमिहकोप-
धिनोस्ति । तद्भावात्तच्च नियमापि नास्ति, इति गम्यते । तत्रा-
र्थात्पुत्रं तु उक्कुडुकं पवतिष्ठान् । उक्तञ्चशुचिस्तो विधिधरोपः ।

(१७) विहारहारानं षष्ठं वट्टरुक्काराम् । क्वयापातुकुह्यं,
कस्य पाद्वं, कस्य तरोरधस्मनप्रदेशे वा, जिनकल्पं स्वकीर-
णायम् । तच्च केन विधिनः । ततः क्लामणम् । दोषाः कि कुर्व-
न्ति । क्लामणायं कं गुणाः । जिनपदस्थापिनसुरेणुशिष्टि । साधु-
नामनुशिष्टि च प्रदाय किं करोतीत्यादिप्रतिपादितम् ।

द्व्वारं अणुक्खले, संपं सभिक्षे य तौ गणं असदं ।
गणि-गणहरं उच्यते, अभिज्ञे य असदं वरुमाई ॥

इयमागमं परिक्रमे । द्रव्ये, आदिशब्दात् त् केच, काज्ञे, भाषे
च, अनुक्खले प्रारुस्ते सङ्गं सीलायिन्ना, सङ्घस्य्यासत्यभाषं गणं
स्वकीयसमन्वयेभेव समाहूय, ततः प्रथमं जिनः, तीर्थकरस्त-
स्यानिकः । तद्भाषं गणुधरः, तद्विधाने । तद्विधाने, अनुदेशपूर्व-
खराजिनः । तद्वं सभे, अभिज्ञदशापुधरपाद्वे । तस्याप्यसति,
वट्टरुक्खलाधः । आदिप्रदण्णात्प्रदायवशो क्वक्कारादीनामप-
स्ताजिनकल्पं प्रतिपद्यते ।

केन विधिनोपमाह-

गणि-गणहरं उच्यते, स्वामे अगणी उ केवदं स्वामे ।

सर्वं च व त्तुवुद्धं, पुनरविकुक्खे विनेमेणं ॥

गणी, गण्ड्यांघपाचार्याः स पूर्वमिन्धरमिक्लिसगं स्वशिव्यग-
णयरं स्थापयित्वा अमणसङ्घं क्लमयति । (अगणि ति) यस्तु
गणी न भवति, कि नु सामान्यमात्रः स केवलं क्लमयति । न
तु किमपि स्थापयति । कि पुनः क्लमयतीत्याह- सर्वं सक्क-
मपि सङ्घं, च शब्दात्प्रदाय स्वगण्डं बालवृद्धाकुलं, ये च पुं-
विक्रमाः प्राग्गिराजिनःस्नाद् विनोपय क्लमयति ।

कथं पुनरित्याह-

अहं किं नि एमारणं, न सुदु जे बटियं मए पुव्वं ।
तं जे स्वामेभि अहं, निस्सत्तो निक्कामो अ ॥
यदि-किंश्चिद्भावेनाभोगादिना न सुदु (मे) भवतां संचा
वर्तितं पूर्वम्, तद् (मे) सुप्पात् क्लमयत्यहं निःशक्तो
निष्कयायश्च ।

इयं तेन क्लमिने सति शेषसाधवः कि कुर्वन्तीत्याह-
आपंदंभसुपायं, कुणमाणा ते वि ज्ञियगयसीसा ।
स्वामिति अहरिहं तसु, अहारिहं स्वामिता तेणं ॥
तेऽपि साधवः आनन्दानुयातं कुर्वाना भूमिगनशीघ्राः किंति-
निहितशिरसः सन्तः क्लमयन्ति । यथाहं वा यो रक्काधिकः
स सः प्रथममित्यर्थः । तत्राचार्येण यथाहं यथायथोप्येष्टं क्ल-
मिताः सन्तः इति ।

अथर्वं क्लामणायं कं गुणा इत्याह-

स्वामित्तस गुणा तसु, निस्सत्तुवविणयदीवणाम्भे ।
स्वाविषं एगत्तं, अप्पदिदंभा अ जिज्ञाकल्पं ॥

जिनकल्पे प्रतिपद्यमाने साधुत्वं क्लमयन्तः क्लु एते गुणाः । गण-
पा-निःशुध्यता, मायादिशब्दाभावां नवति । विनयश्च प्रयुक्तो
भवति । मार्गस्य दीपना क्लमं प्रवति । इयमन्यैरपि क्लमणक-
पुरस्सरं सर्वं क्लमयति । लाघयमपराधजारापगमनो लघु-
प्राव उपजायते । एकत्वं क्लमिता मया मा सीद च । इनः क्लम-
क एवास्मीत्यनुष्यानं भवति । अत्रानिश्चयश्च, ममत्वव्यं द्वि-
त्याद् भूयः शिष्येषु प्रतिबन्धो न भवति ।

अथ जिनपदस्थापिनस्य सुरेणुशिष्टिमाह-

अहं ते भवामनुवुद्धा, गच्छतां माइज्जं तां अपपरित्तं ।

य य साहु परंपरं, तुमं पि अंते कुणमु एवं ॥

पुन्यपविषं विणयं, मा ह्यु पमाप दि विणयजोगेसु ।

जो जेण पमारणं, उवटज्जइ तं च ज्ञाणादि ॥

अथैव (ते) तव सवाभक्तुद्धो गच्छन्ति निस्तु इति शेषः । क्लमो-
ऽपरितानोऽनविद्धो (ए) एत गच्छं सान्तेयः संगोपये, स्मार-
णाचार्यादिना सम्यक् पाठ्योरत्यर्थः । न च परित्यक्तोऽहमस्मी-
मिरित्यादिपरिभाष्यं । यतः एव परंपरकः शिष्याचार्यकर्मो
यद्व्यवधिच्छिद्यते । शिष्यः निष्पाद्य, शक्तौ सत्यापत्रयुत्पत्ति-
हारः प्रतिपत्तव्यः । स्वमध्यमे शिष्यनिष्पादनादिकाकार्येषु बभाने
पवमत्र कुषाः ये च बहुभुवनपरीत्येष्टाद्वयं । विनयं बोधया गीर-
वाहीस्तेषु पूर्वप्रवृत्तं यथोचितं विनयं मा प्रमादिये, प्रमा-
देन परिहासयते । यच्च साधुपुत्रेण नपःस्वात्वावधिवापुत्पत्तिना
अकारोणोपयुज्यते, मित्रोराभ्युपयोग्यगुणवति तं च आनीद, तं
तथैव प्रवर्तयेत्यर्थः ।

अथ साधुनामनुशिष्टिं प्रयच्छति-

अमो अहं रादिणो, अप्पत्तरसुमो ऽज्ज मा अमो तुक्खे ।

परिजवहं तुहं एमे, विनेसत्तो मंयं पुज्जो ॥

अयमोऽयम् अथ रातिकोऽयम् अत्रतरकुमो वा अयमस्म-
येह्यवा, अतः किमर्थमस्याह्वानदेशं कथं कुमंय, इति अऽप्य
युवमनुं परिभवत । यत एव युष्माकं सांनिभस्मन्स्वामीवत्सा-
द्गुणगुणाः । अक्कवाच विधेयतः पूर्वो न पुनरवह्नातुमुक्कत
इति भावः ।

इत्यमुयंवापमप्युत्तिष्ठति प्रदाय किं करोतीत्याह-

पक्वित्त्वं पक्वसिद्धिं शो, सज्जङ्गो वि विजिगिञ्चि निरवेक्शो ।
जा तदया ता विहरो, से चड्ढत्थी ठाड नयासु ॥

यथा पक्वो पक्वार्थं पक्वार्थं संहितः, प्राकृतस्वामिरेपेकः
स्वामान्तरं प्रकृतिः । एवमपि भगवान् सजापदकः पात्रसहितो,
निरपेको गच्छसत्कापेक्षारहितः, एकान्तं मासकद्वयप्राप्त्यर्थं
क्लेशं प्रकृतिः । अथ च यावत्पुनीयैरुक्थी, तावद् गच्छति । वत-
स्तस्यमेव (से) तस्य विहारो, नाम्यासु पीरुपीषु । यत्र
तु चतुर्थी पीरुथी भवति, तत्र नियमात् तिष्ठति इति ।

तस्मिन्नर्गते शेषसाधयः किं कुर्वन्तीत्याह-

सौहमिव मंदरकंद-राचो नीष्कर्मिप तत्रो तस्मि ।
चक्रतुभिसयं अङ्गप, अर्द्धति आण्णदिया साह् ॥

सिद्ध इव मन्दरकन्दरायास्तस्मिन्नमारेसिद्धे, गच्छात् (नीष्कर्मिप)
निर्गते सति, कियन्मपि भूभागमनुभवन् विधाया, तत्तद्वस्तुविष-
यमतिक्रान्ते अर्द्धशोनीयूने, आयाति स्ववर्गति आनन्दिताः,
अहो अयं जगवान् सुखस्तेवनीस्वयिरकल्पविहारं विहाया-
तिदुष्करमभ्युपतिविहारमभ्युपैति, इति परिभाषणया ह्यहः
सन्तः साधयः इति ।

इदमेव विशेषमाह-

निष्वेलमचेले वा, गच्छारामा विधिगपए तस्मि ।

चक्रतुभिसयं अङ्गप, अर्द्धति आण्णदिया साह् ॥

निष्वेला वा सचेला वा । गच्छारामात् सुखसेवनीयाङ्गिर्नैते,
तस्मिन् चक्रुर्विषयमतीने, आयाति । आनन्दिताः साधयः ।

अथासौ विद्यमानं क्षेत्रं गन्वा-किं करोतीत्याह-

आभोएणं खेचं, निव्वायाएणं यामनिव्वाहं ।

गंतूण तस्य विहुर, एस विहारो समासेणं ॥

आभोय विहाय क्षेत्रं, निव्वायाणेन विष्णुभायेन मासनि-
वाहं मासनिवेहणसमर्थं गन्वा-तत्र क्षेत्रे विहरति । स्वनाति
परिपालयति । एव विहारो विशेषानुष्ठानरूपः । इत्येव भगवतः
समासेन प्रतिपादितः । इत्युक्तं विहारद्वारम् । वृ० १ उ० ।

(१८) सामाचारोच्चारम् । आश्चर्यकवादिपञ्चनामाचारी-
जिनकल्पिकाः प्रयुक्ते, अग्न्याः न । आदेशान्तरमप्यत्रैवोक्तम् ।
अथेनासां मयाजिनकल्पिकाः सामाचार्यो भवन्तीत्युच्यते-

आवासिइनिमीहिमि-च्छाअपुच्छुत्तवमपदे च गिहिणसु ।

अग्ना सामाचारी, न होति मेमे सिया पंच ।

आश्चर्ययो, नैवाधिकं, मिथ्याकारं, आपुच्छाय, उपसंपदं च,
बृहिसु गृहस्थविषयाम् । एताः पञ्च सामाचार्यजिनकल्पिकाः
प्रयुक्ते । अग्न्याः सामाचार्यो न प्रवर्तते, तस्य (सस्ते) शेषाः
पञ्च मिथ्याकाराः । प्रयोजनाभावात् ।

आदेशान्तरमाह-

आवासिइं निसिद्धिं, मोसुं उपसंपदं च गिहिणसु ।

सेस सामाचारी, न होति जिणकल्पिए सत्त्वा ॥

आश्चर्ययो नैवाधिकं मुक्त्वा, उपसंपदं च बृहिसु गृहस्थ-
विषयां, जिनकल्पिकस्य शेषाः सामाचार्यो मिथ्याकाराः
सह न भवन्ति । तद्विषयस्य स्वस्तिद्वारमावात् ।

अहवा वि चक्रवाले, सामाचारी उ जस्त जा जोग्मा ।

सा सन्वा वचन्वा, सुआइवा वा इमा मेरा ॥

अथवाऽपि, चक्रवाले प्रत्युपेक्षणतो नित्यकर्मणः, यस्य जिन-
कल्पिकादेशो सामाचार्यो योग्यः, सा सर्वो अत्र सामाचार्यद्वारे
वक्ष्या । मुनादिका वा इयं वक्ष्यमाणा मेरा अर्थात् सामाचार्यी ।

(१९) अनादिकार्यो अश्चर्यमाणसामाचार्योऽर्थात् सत्सर्वि-
तिचाराणि-

सामेवाभिधिसुद्धारंगमाश्रयमाह-

सुपमंषयसुद्धवसग्मा, आर्येको वेदुणा कइ षणा य ।

पंदिच्छवसुद्धिकेशि-भोचोरो वेव पासवणो ।

आवासो तणकल्पये, सारवतणया य संत्रवणया य ।

पाहुनिओग्मां दीवा, आहाण-वेसे कइ षणा उ ।

भिकस्वपरियायाणग-लेवालेवा तद्वा अलेवा य ।

आर्यविलपदिमाओ, जिणकल्पे मासकप्यो य ।

भुजं १ संहमनं २ उपसर्गः ३ आतद्धो ४ वेदना ५ कति जना-
इच ६ स्वपिच्छं ७ वसतिः ८ कियामि ९ उच्चारणैव १० प्रश्न-
वर्णं ११ अयकाशः १२ तुणफलकं १३ संरकणता १४ १६ संस्था-
पनता १५ प्रायुक्तिका १६ भिनः १७ अर्थाः १८ अथधानं १९
वस्त्यथ कति जनाश्च २० भिक्षाकार्यो २१ पात्रकं २२ लेपाशेषः
२३ तथा प्रलेपात् २४ आचार्यं २५ प्रतिमा २६ मासकल्पक
२७ (जिनकल्पेति) एतानि सत्सर्वशित्ताराणि जिनकल्प-
विषयानि वक्तव्यानि इति गाथाश्रयसमुदायार्थः ।

अथावयवार्थं प्रतिद्वारं प्रतिपिपाद्विषुष्योयोद्दं

निर्देश इति न्यायतः प्रथमं भुनक्तव्यमाह-

आपारवस्यु त्दयं, जहण्यं ह्दोइ नमपुण्वस्सम् ।

आदिइ कासामाणं, दस पुण उक्कोमनिएणार्इ ॥

जिनकल्पिकस्य जघन्यकभुनं, नमपुण्वस्य प्रत्याख्याननामक-
स्याऽऽचाराक्यं तृतीयं वस्तु । तस्मिन्प्रतीते सति, कालज्ञानं प्रव-
तीत्यनस्नद्वंशकं भुनपर्यायं वनेमानस्य न जिनकल्पिकस्य प्र-
तिपत्तिः । उक्तं यथा दशपूर्वाणि जिनानि । भुनपर्यायः संपूर्ण-
शश्वंधरः । पुनर्माघवचनतया प्रवचनप्रभावनापरोपकारा-
दिद्वारं च, बहुतरं निजराज्ञाभासादायति । अतो नासौ जि-
नकल्पं प्रतिपद्यत । उक्तं भुनक्तव्यम् ।

अथ संहमनद्वारमाह-

पदभिल्लुगसंयपणा, धिए पुण वज्जुकुडुसामाणा ।

जिनकल्प्याः प्रथमिल्लुगसंहमनाः वज्जुपणजनरावसंहमनोपे-
ताः । घृत्वा अह्ङ्गुननिर्वाहसममनःप्रतिधावनकपया वज्जुकुण्व-
समाणाः ।

अथोपसर्गद्वारमाह-

उपसर्जति न वा सि उ-वसग्मा एस ति पुच्छा उ व ।

अयोपसग्माचारम्-उपसर्जते न वा अमोयानुपसर्गो दिव्याहवः
इत्येषा पुच्छा । अशोचरमाह-

अइ वि य उण्वज्जंते, सम्मं वि सट्ठंति ते उ उवसग्मे ।

नाथमकान्तो यदवश्यमेतेशामुपसर्गो उत्पद्यन्ते, एवं यत्पुण्य-
वन्ते, तथाऽपि सत्त्वपरीमनसो विवक्षन्ते तानुपसर्गोऽपि ।

अथाऽऽनद्वारमाह-

रोगार्थका चेवं, जइवा अइ होति विसिह्वि ।

आतङ्गत्वात्तिदिशति-रोगाद्यः कालसदाः । आतङ्गत्वं सद्यो
चातिनः । एवमेव भाव्या उत्पद्यन्ते, वा न वा । यदि ज्ञवन्त्युत्पद्यन्ते,
सतो नियमाद्विद्यन्ते ।

वेदान्तद्वारमाह-

अनुभवगमाद्भवक-मा य तेसि वेद्यया भवे दुबिहा ।
दुवसोद्भाह्वयदमा ज-नाविवगाइ विई एक्को ॥

आभ्युपगमिकी, औपकमिकी च । तेषां जिनकल्पिकानां द्विवि-
धा वेदान्त जयति । तत्र प्रथमा-सुबसोच्चाद्या भूयः प्रतिदिनजाधी
शौचः, आदिशाश्वताशातानातपःप्रभृतिपरिग्रहः । द्वितीयाचौपक-
मिकी अत्राधिपाकादिः, अत्र प्रतीता । विपाकः कर्मणामुदय-
स्तस्तमुत्पया ।

अथ "कियतोजना" इति चारय- (एको ति) एक एषाथ
भगवाद्भवति । यदि वेद द्वारमुपरिष्ठात् व्याख्यास्यते ।

अथ स्थण्डिलद्वारमाह-

उच्यारे पासवणे, उस्सगं थंडिले कुणइ पढेमे ।
तत्येव य परिर्विण्णे, कयकिञ्चो उज्जण वत्थे ॥
उच्यारस्य प्रथमयणस्य चोत्सर्गं परित्यागं प्रथमे ज्ञानापाते
असंश्लोके स्थण्डिले करोति । तत्रैव प्रथमस्थण्डिले कृतकार्यो
विहिततन्त्राणाविवक्षकार्यः, उज्जति वक्ष्याणि ।

अथ च संज्ञां श्रुत्युत्पन्नं न निर्लेपयति ।

कुत इति चेद् ? उच्यते-

अप्यजिन्नं वचं, अप्यं लूहं च त्रौअयं भणियं ।
दाहे वि उ उवसगे, उभयपवि अ थंमिले न करे ॥
अल्पमभिन्नं च वचंः पुरोपमस्य भवति । कुत इत्याह-यतोऽ-
रुपं कर्कं च जोजनमस्य ज्ञानं प्रगर्थाङ्गः । अस्याभिन्नव्येष्टक-
तया तथाकल्पव्याचक्षासौ न निर्लेपयति । न चासौ दाहेऽ-
पि बहुदेशिकं उपसर्गं उभयंऽपि संज्ञां कायिकीं वा स्थ-
ण्डिले भाषातादिदोषयुक्तं भागे करोति ।

वसतिद्वारमाह-

अममत्ता-ऽपरिकम्मा, नियमा जिणकणियाया वसहीओ ।
एभेव य थेराणं, सुत्थण पमउज्जवं एक्कं ॥

अममत्ताममेयमित्याभिन्नद्वारमाहः । अऽपरिकर्मा साधर्ममुप-
लेपनाद्विपरिकर्मवर्जिता, नियमात् जिनकल्पिकानां वसतिः ।
स्थण्डिलकल्पिकानामर्थवत् वसतिऽममत्ता, अपारिकर्मा च, छ-
व्या । मुक्त्वा प्रमाज्जानेकामव्यपरिकर्मेति न कुर्वन्ति, इत्यर्थः ।

एतदेव स्पष्टयति-

विले न ढक्कंति न स्वज्जमाणि,
गोथो य वारंति न जउज्जमाणि ।
दारे न ढक्कंति, न वल्लगिंति,
दपेण थेरा जइया उ कउजे ॥

एते भगवन्तो विलानि धूर्त्यादिना न स्थगयन्ति । न वा गवा-
दिनिः काण्यमानां जउज्जमानां वा वसतिं निवारयन्ति । द्वारे
न ढक्कंति कथाशाभ्यां न संयोजयन्ति । स्थण्डिलकल्पिका अपि
दुर्षेण कार्याभावे एषामेव वसतिः परिकर्मं न कुर्वन्ति । कार्यं तु
पुष्टवत्समने जाय्याः परिकर्मं कुर्वन्वपि, इति भावः ।

कियच्चिरो-चार-प्रभवणा-वकाश-तुणकलक-संरक्षण-संस्था-
पना-द्वाराणि माधाइयेन जावयति-

किंचिरकालं वासिहि, इत्ये य उचारमाइए कुणुमु ।

इह अत्यमु मा इइ य, इह तणुफणए गिएहइ था य ॥

वस्यो वसन्तौ शश्वत्समाप्तौ तदीयस्वामिन इत्थं मणन्ति,
कियत् चिरंकासं वस्यथ यूयं । यदा अत्र प्रवेशो उच्चार-
दीनि पुरांशप्रभवयादीनि कुह । अत्र तु मा कुह । इहास्मिन्
वकाशे आसीथ, इह मेति । पनानि वा हस्तसंस्था निर्दि-
श्यमानानि तुणकल्पकानि शुद्धीयाः, मा पतानीति ॥

सारकल्लह गोणार्हं, मा य पार्किंति उविकल्लह उ भंते ! ।

अभं वा अजियोगं, नेच्छति अचियत्परिहारी ।

संरक्षत वा गवादीन् बहिर्निगच्छन्तो यूयमस्माकं ज्ञेयादौ ग-
तानां श्याकुलानां वा, मा च पनन्तीं वसन्तिमुपेकृष्ये । किं सुसं-
स्थापना पुनः संस्काररूपा विधेया (संवरणया य ति) द्वारगा-
थायां यश्चशब्दः तेन सूचितम्-अन्यं वा स्वाध्यायनिषेधादिकृ-
पं यत्र वसतिस्वामी अभिव्यंगं निवृत्तनां करोति, तं मन-
सापि नेच्छति । सूक्ष्मस्वाध्यायान्तिकस्य परिहारिणो अस्मी भ-
गवन्त इति ।

प्राभूतिकाभिर्दीपावधानद्वाराणि व्याचष्टे-

पाहुमियद्दिवओ वा, अग्गिपागामो व जत्थ न वसंति ।

जत्थ य भणंति भंते !, ओहाणं देहि गेहे वि ॥

यस्यां वसन्तौ प्राभूतिका बलिः कियते, दीपको वा यस्यां
विधीयते । अग्निरङ्गारज्ज्वालादिकस्मृतस्य प्रकाशो वा यत्र न
वसन्ति । यत्र च तिष्ठन्तु सन्तु अग्निराग्नौ जगन्ति, अस्माक-
मपि गेहे अन्वधानमुपयोगं वृद्ध इति । तत्रापि नावर्तितं ।

वस्यथ कानि जना इति द्वारमाह-

वसंति अण्णवर्तिता, जइ भणइ कइ जणा वि न तत्थ वसे ।

सुहुमं पि न सो इच्छइ, परस्म अण्णितियं जगवं ॥

वसन्तिमनुष्णामनुष्णाययदसो भणानि, कति जना यूयं व-
स्यथोतं तत्रापि न वसन्ति । कुत इत्याह-सूक्ष्ममपि नासा-
विच्छति परस्वामीतिकं भगवान् । (कइ जणा उ ति) अत्र
यत्सुगुह्यस्तेनाभ्यामपीयदमीतिकजनानां वसन्तिमसौ परिदर-
ति, इति मथ्यते । उक्तं च-वञ्जवन्तुके-“ सुहुमं पि हु अचि-
यत्तं, परिहरए सो परस्स नियमथं । जं तण तुसहामो, वञ्जइ
अथं पि तउज्जणियि ” ॥

भिक्खाचर्थापानकक्षेपात्तेषालेपद्वाराणि विवृणोति-

तइयाइ जिक्खचरिया, पमाहिया एससा य एउत्तुसा ।

एभेव पाणमसस वि, गिएहइ अ अदेवके दो वि ॥

तृतीयस्यां पौरुष्यां, भिक्खाचर्था एषणा च, प्रयुद्धानि अग्नि-
प्रहयुक्ता, सा च (पंचसुगमहयोसग्गार्ह) इत्यादिना पूर्वमेवोक्ता ।
एवमेव पानकस्यापि तृतीयपौरुष्यां प्रयुद्धानया वैषणया
प्रहणं करोति । तत्र शिष्यः पृच्छति- (संवालेवेत्त) कि-
मसौ विकल्पको लेपकृतं शुद्धति उनालेपकृतम् । अत्र
स्वरिः “ अलेव वि ” पदं विवृणयन्तुत्तरमाह-इहोऽपि म-
कपाते अलेपकृते वञ्जकसौवीयादिकेव शुद्धति, न लेपकृते ।

आचामात्मप्रतिमाद्वारद्वयमाह-
अर्थावित्तं न गेहद्वद्, जं च अर्थावित्तं वि ज्ञेयार्थं ।
न य पट्टिया पट्टिवज्जद्, मासाई जा य मेसा ॥
 आचामात्मनसो न गृहदाति । पुरीषाभेदा विदोषसंभवात् ।
 अनायासात्मनस्य, यद्वेत्तेपुङ्गवं तत्र श्रुणाति । न च प्रतिमा मासि-
 कथादिना, अस्ती प्रतिपद्यते । याश्च सेवा ज्ञकमहाज्ञकादिः
 प्रतिभा स्ता अपि न प्रतिपद्यते । स्वकल्पस्तिमांतपालनमय,
 तस्य विशेषाभिग्रह इति भावः । ७० १ उ० ।

(२०) शुनादिसर्वाथिशासिचारान्तर्गतं, सत्विशं मासकल्पद्वारद्व ।
 अथ मासकल्प इति द्वारमभिधत्तुदाह-

कूपे सुत्तर्याविसा-रयस संहृणवर्णारियजुत्सम ।
जिपकप्यस्य कप्यद्, अजिगद्विया एषया निव्वं ॥
 कल्पे जिनकल्पविषयो यौ स्वार्थो, तत्र विशारदस्य निगुण-
 स्य, संहननं शारीरबलं, वीर्यं धृतिवलाभ्यां युक्तस्य, जिनकल्प-
 कस्य कल्पने । अजिग्रहीता साऽभिग्रहा एषया ।

(३१) जिपकल्पो वद्वीथ्यां ज्ञमतीति विस्तरः ।
 सा च मासकल्पस्तिमत्रुपालयतो भवतीति ।

अनस्तस्यैव विधिमाह-
छुच्वीहीओ गामं, काउं एक्किंयं तु सो अइद् ।
पज्जेउं होइ सुहं, अनियपविचित्तस कम्माईं ॥
 यत्रासौ मासकल्पं कराति, तं प्रामं पद्वीथीगृहपङ्क्तिरूपाः
 कृत्वा, ततः प्रतिदिनमेकैकां वीथीमट्टति । यावत्प्रथमं दिवसे प-
 छी । कुत इत्याह-अनियतदूत्तरपरपवर्धीषु पर्यंतनः, कर्मा-
 दि आधाकमेपूनिकर्मादिकं सुखं व्रजेयितुं शक्यत इति भावः ।
 कथं पुनराधाकर्मादिसंज्ञां भवतीत्याशङ्क्य,
 तत्संभवाद्देशीयपुराह-

अभिगहे द्दु करणं, जचोगाहिमं तिसिपु पूर्यं ।
तुद्गो एगमणेगे, कपपोत्ति य सत्तमे सत्त ॥

तस्य भगवतः प्रथमवोधोभटनः, कथाचिद्गार्थं अद्वातिरे-
 कात्, दूतमधुसंयुक्तं जैष्ठमुपनीतं । तेन च न कल्पते मे, ले-
 पकृता विवृति न गृहीतं । तत एवमादीनजिग्रहात् दृष्ट्वा,
 कर्मणः करणं भवति । तत्र अकर्मवगाहिमं वा भवेत्, त्रीणि
 च दिवसानि तत्पूतिकं । नोदकः प्रथमयोगः । एकं प्रामं किम-
 नेकान् पद्वीथीकृपाद् कराति । सुरिराह-कल्प एषाऽमीषां,
 यद् षट् कल्पवीथीः कृत्वा, सप्तमे दिवसे पर्यटन्ति । सप्त च
 जना, एकस्यां बसन्ती च, संभवन्तीति समासार्थः ।

(२२) देवाऽऽहाराऽयोभयतार्थं आर्षिका-विचारः ।

अथ विस्तारार्थमाह-
द्वृण य अणगारं, सट्ठा संवेगमागया काइ ।
नरिय महं तारिसयं, अन्नं जमलजिया दाहं ॥
 तमनगारं तपःशोभितं मलपटलजडितं च परुषं दृष्ट्वा, हा
 काचिद्का, परसंवेगमागता सती चिन्तयति । किं मे जीवि-
 तेन, यदीदृशस्य महाप्रमनो भिक्का न ह्यियते । नास्ति जम ता-
 वर्यं शोभनं, यद्दहमज्जितता सती दास्यामि ।

ततः-
सव्यपरपेण अहं, कल्ले काऊण जोअणं विव्वं ।
दाहामि तुहपवसा, हाहिरे मे पुएणलाओ षि ॥

सर्वप्रयत्नेन अहं, कल्पे जितोये अहनि, भोजनं विपुलं कृत्वा
 दास्यामि, तुष्टमनसा प्रहृष्टम चेनसा । ततो भविष्यति मे महाद्
 पुण्यसामः । इत्येव विचिन्त्य, जितोये दिवसे, विपुलमगुणादि-
 भक्तमवगाहिमं शोपस्कृत्य, तं भगवन्तं, प्रतीकृमाणा तिष्ठति ॥
 ततः किमभूदित्याह-

फेकिवतीहीएहिं, अर्णतत्तरनाणंईसणधरेहिं ।
अदीणअपरित्ता, दिव्यं च पकिहिंदिवा तत्थ ॥

स्फेदिना परिहृता वीथी यैस्तेजिनकादियैः कथं चूतैरन्त-
 ररक्षणदर्शनधरैः, इहानन्तज्ञानमयत्वादनन्तस्तीर्थकरास्तेक-
 पदिष्टे, वरे उत्तमं जिनकल्पिकानां ये ज्ञानदर्शनं, उपलब्ध-
 णात्वाचचारिचं च, तानि धारयन्तीत्यन्तररक्षणदर्शनधरास्तेः ।
 आह ऋणिकृत-“ अर्णतं नाथं जेति ते अणता तित्थकरा तेहिं
 जिपकल्पियाणं वरं नाणं दंसणं चरित्तं च जं भणियं तज्जरोहिं
 ति ” ततस्तं अदीनमनसः अविषेणाः, अपरित्ताताः काथेना-
 निर्विधाः, चित्तोयां वीथीं क्रमागतं पर्यटितास्तत्र क्लेशे, एक
 बचनप्रक्रमेऽपि बहुबचनानामभ्येवासायि, जिनकल्पिकाना-
 मेवंविधशुचान्तसंभवव्यवधानार्थं ।

(२३) कल्पशब्दाः । वीथ्यां ज्ञमत्तस्तज्ञकं पूतिकं जवति ।
 अत्र तेषं व्यवस्था-

पदगादिवसोवकप्यं, तिसि दिवसाईं पूर्यं होइ ।
पुत्तिसु तिसु न कप्यद्, कप्यद् तर्द्धं जया कप्यो ॥
 प्रथमे दिवसे तज्ञकमुपस्कृतमाधाकर्म, त्रीणि दिवसानि
 यावद् तद् शूहं पूति भवति । तेषु च त्रिषु पुनिदिनेषु, तस्मिन्
 शूहं अन्यदपि किञ्चिन्न कल्पते । यदा तु तृतीयः कल्पो गतो
 जवति, तदा कल्पते । कल्पशब्देनेह दिवसे उच्यते । उक्तं च प-
 ज्वस्तुदीकायाव, कल्पते तृतीये कल्पे दिवसे गते अपरस्मिन्
 अदनीति ।

(२४) त्रिषु दिवसेषु पूतिकं न कल्पते, किन्तु षष्ठे सप्तमे च
 दिवसे कल्पत इति । सप्तमादिवसे पर्यंततः आधिका पृच्छा च ।

इदमेव स्पष्टयन्नाह-

विद्यदिवसम्मि कम्मं, तिसि उ दिवसाईं पूर्यं होइ ।
तिसु कप्येसु न कप्यद्, कप्यद् तं छट्ठदिवसम्मि ॥
 यस्मिन् दिवसे स जिपकल्पिकः षष्ठमवोधोभटनत् तया दृष्टः,
 तदपह्य जितोये दिवसे तज्ञकमाधाकर्म, तदनन्तरं त्रीणि दि-
 वसानि पूतिकं जवति । तेषु त्रिषु, कल्पेषु दिवसेषु, न कल्पते,
 किं तु कल्पत तत् षष्ठे दिवसे ।

आधावगाहिमविषयं विधिमाह-
कट्ठे म दाहामि, अगोहिमंणं यागतो अज्ज ।
तइप दिवसे तं हो-इ पूर्यं कप्यप उट्ठे ॥

(अथगाहिमं) दिनद्वयमापि क्रमत इति कृत्वा, सा आधा-
 विनयवती । यदर्थमयमवगाहिमपाको मया कृतः, स मुनिरद-
 भव्युदाङ्गेषु नागतः । अतः कल्पे (से) तस्याहं दास्यामि ।
 इदमवगाहिममिति विबन्धय, तद्वानार्थं यदि स्थापयति,
 तदा तृतीयदिवसे कर्मैव भवति । यद्युनस्तस्मिन्नेव दिवसेऽप्य-
 वच्छिन्नमावा सा, आत्मार्यितं कराति, तदवगाहिममापि प्रक-
 षत् मौलदिवसापेक्षया द्वितीयदिवसे कर्म, तृतीयदिवसे तदप्यहं
 पूतिकं, षष्ठे तु दिवसे कल्पते ।

पतदेव स्पष्टयति—

एमेवोगाहियं, नवरं तदयमिह जपवि दिवसे तं ।
कर्म तिसु पृथं न, कप्यइ तं सत्तम दिवसे ॥
यद्येव भकवद्वचगादिममपि, यथाहिवस एवात्माधीकृतं, तद्वि-
तीये दिवसे कर्म, तृतीयदिपु त्रिषु वृत्ति, षष्ठे तु कल्पते । नवरं,
यथाहिवसे मागमाथंयति, तृतीयेऽपि दिवसे कर्म । ततः त्रिषु
दिवसेषु त्रिषुत्तिकामिति कृत्वा, न कल्पते । कि तु कल्पते तद्
सुहं ससमे दिवसे, अत एव, चासौ भूयः ससमे दिने तस्यां
वीथ्यां पर्यटति ।

आह—यद्येव तर्हि, यदि तस्मिन्नेव दिवसे तं प्रथमवीथीमटन्तं
हृष्टा, कश्चिदायाकर्मोपि कुर्यात् मोक्षकारिकं वा, तदप्यै कृत्वा
संप्रमद्विचनं यावद्व्यवच्छिन्नमात्रं स्थापयेत् । तदा नामासौ
कथं जानाति ? कथं वा परिहरति इति ? उच्यते—

योग्य ! तं चैव दिषं, जइ वि करिज्जाहि कोइ कम्माई ।
न हु सो तं न विजाणइ, एसो पुण सिं अहाकण्पो ।
हे नोदक ! तस्मिन्नेव दिवसे यद्यपि कुर्यात् कारिचत्, किञ्चिदा-
याकर्मोपि, (न हु) तैव स तत्र विजानाति “ हो नञी प्रह-
त्थये गमयत ” इति वचनान्न, जानायेवासौ भुतेपयोगवशेन ।
आह—यद्यसौ भुतेपयोगप्रामाण्यपादेव जानोति, ततः किमथेके
प्राप्तमनेकजागाद परिकल्प्य पर्यटति ? उच्यते—कल्प एवः (सि)
प्राप्तौर्था गमयति । यत् ससमे दिवसे भूयः प्रथमवीथ्यां पर्यटन्ति ।
ततश्च, तं ससमे दिवसे प्रथमवीथीं पर्यटन्तं हृष्टा,
सा आश्रित्वा ज्ञात्वा—

किं नाग या थ तदया, असव्वओ मे क—
ओ तुइ निमित्तं । इइ पुडो सो जगत्,

तदानीं भूयं किं नागताः “ येति ” निपातः पूरणांशः । मया दि-
त्वभिहितं त्रिषुत्रं भकादिकानुरक्तवैभ्या, युष्मदनुपयोगात्
असव्वयः कृतः, इति पृष्टोऽसौ भगवान् तृष्णीकं ध्यास्त,
इति शेषः ।

(२५) द्वितीयादेश-यादेशान्तरम्—
विद्याएसे इमं भणइ ॥

द्वितीयादेशो आदेशान्तरे पुनर्विदं ज्ञानि ? इत्याह—
अनियता उ वसईओ, जपरकुत्तां च गोकुत्तां च ।
समणाएं सण्णणं, सारइआणं च महाराणं ॥

अभियता वनयः स्थानानि, उपलक्षणान्यान् परिब्रजमानि
च । केयमित्याह—अमरकुलानां च, गोकुत्तानां च, अमणानां,
शकुनानां, शारदानां, च मघानाम्, इथं न नियतवर्चया नि-
कटने अस्वात्तामपि प्राणिनां, नावाकर्मोदिकरणे चूयः प्रवृत्त-
वजायत इति ।

मथ “सच सि” पदं विवृणोति—

एकाए वसईए, ठकेलेणं वसंति सच जणा ।
अनरोप्परसंभासं, चयन्ति आओआवीहिं च ॥
एकस्यां वसताणुकथं, सप्त जनाः, जिनकाशिका वसन्ति । ते
केच वसन्तोऽपि परस्परं भाषणं त्यजन्ति । न कुर्वन्तीत्यर्थः ।
अन्योन्यवार्थि च त्यजन्ति । यस्मिन् दिने, यस्यां वीथ्यामिकः प-
र्यटति । न तस्मिन्नेव, तस्यामपर इत्यर्थः । नरं धामाचारी-
ह्वरम् ।

अथ स्थानद्वारमार्गिभस्तुराह—

सेचे काल-चारिचे, तिरये परिवाय-आगमे वेए ।
कप्ये झिगे झेस—अभाणे गणणाऽ-अभिगहा य ॥
पुवावण-सुवादेवो, यणसावणे विं से अणुमाया ।
कारण-निपाधिकर्म, मत्तं पंथां य तदयाए ॥
एकस्मिन् क्षेत्रसमी भगवतो भवति ? एवं कांठे २ चरिजे हे
ताथे ४ यथायं ५ आगम ६ वेदे ७ कले ८ विद्वे ९ लेखयायां १०
ध्याने ११ गणनायां १२ अभिप्रहाभ्यामीषां जयनि न वा । १३
प्रमाजनायां १४ सुखदापनायां च कीदृशी स्थितिः १५ मनसाऽऽ-
पन्नेऽपराधे (से) तस्यानुत्थातः/अनुत्थवः प्राणांश्चक्षुष १६
कारणं १७ निःप्रतिकर्म १८ जन्तं, एवञ्च, तृतीयस्यां वीथ्या-
य १९-२० इति द्वारगाथाद्वयसमासार्थः ।

व्यासार्थं प्रतिदारमभिहितस्तुः प्रथमतः क्षेत्रचारमङ्गीकृत्याह—
जम्मणसंतीभावे, स होज सव्वाणु कम्मभूमासु ।
साहरणे पुण भइयं, कम्म व अकम्मज्जेपे वा ॥
क्षेत्रविषया द्विविधा मार्गणा । जम्मतः, पञ्जावतञ्च । जम्मतो च-
त्र केने अयं प्रथम उण्णत्थे । सङ्गावतस्तु यथ जिनकल्पे प्रतिप-
क्षो, वाऽस्ति । तत्र जम्सङ्गावतोऽभयोरपि, अयं सर्वासु कर्मभू-
मित्यु, भरतपञ्चकारवतपञ्चविदेहपञ्चकक्षणासु जयेत् । सं-
हरणे देवादिना अन्यत्र नयने, पुनर्नायं जजनीयं, कर्मभूमौ वा
जयेदकर्मदूमौ वा । पतञ्च सङ्गावतमाश्रयोक्तं । जम्मतस्तु, कर्म-
मावेयायं भवतीत्युक्तं क्षेत्रद्वारम् ।

अथ कालद्वारमाह—

ओमपिणीइ दोसुं, जम्मणो तिसु संतीभावेणं ।
उससपिणिविरीया, जम्मणो मेवींभावे य ॥
अवमपिणयां जम्मो ह्ययोः सुपमदुषमदुषमसुपमयोः
तृतीयचतुर्थारकयोर्भवेत् । सङ्गावतस्तु त्रिषु तृतीयचतुर्थ-
पञ्चमकारकेषु, (सुपमदुषम—दुषमसुपम—दुषमकेषु)
दुषमसुपमया अन्ने जानो दुषमायां जिनकल्पे प्रति-
पद्यन्ते । इति कृत्वा उन्मपिणीविपराना । जम्मतः सङ्गावतञ्च ।
इदमुक्तं जयति—उससपिणयां दुषमदुषमसु । सुपमदुष-
मसु तिसुसु समासु जमथुने दुषमसुपमसुपमदुषमसु
द्वयोरसु कल्पे प्रतिपद्यन्ते । दुषममायां तीर्थे नान्मपिति कृत्वा
तस्यां जातस्यापि दुषमसुपममायैव कल्पेनानिर्वाहति ।

॥ ओमपिणिविपराना—भवति तं पतिजागतो च उन्मपिम् ।

काले पन्डितगोसु अ, साहरणे हँति मण्णेसु ॥
अवसर्पितमुष्मपिणीयोः अवस्थितकाले, चत्वारः प्रतिभा-
गास्तथा—सुपमसुपमप्रतिजागः सुपमाजितजागः सुपमदुष-
माप्रतिजागः दुषमसुपमप्रतिजागश्चेति । तत्राद्यां देवकुत्त-
रकुर्वोद्विनीयो रथकहरिवयोभन्तृतीयो देसधनेरुपवधयोश्च-
तुषंस्तु महोविदेहेषु । तत्र चतुर्थे प्रतिभागे जम्मतः मज्जायत-
आमी जयन्ति । नाथेषु त्रिषु प्रतिभागेषु (काले-ति) यां महावि-
देहे जिनकाशिकाः स सुपमादिषु पदस्थपि कालेषु संहरणतो
भवत् (पात्रभागेषु श्रीति) भवेत्सारावतमहाधिरेहेषु संज्ञाः स-
हरणतः सर्वेष्वपि प्रतिभागेषु देवकुर्वोद्विंसंविषु जयन्तीति ।
चारित्रद्वारमाह—

एमे वा विईए वा, पदिवज्जइ संजममि जिष्णुकप्यं ।
पुण्वदिवणणेणो पुण, अणपरे संजेवे होज्जा ॥

प्रथमे वा सामायाकाशे, द्वितीये वा छेदोपस्थापनीयान्मि
क्षयेन बनेमायो, जिनकल्पं प्रतिपद्यते । तत्र मध्यमत्, यैकरवि-
वेहतींवेहतींवेहतीं, प्रथमे संबन्धे । पूर्वप्रतिपद्यते तु
द्वितीये, इति समन्वये । पूर्वप्रतिपद्यते पुनरतो जिनकल्पिकोऽय-
त्तराजिन् सुहृत्संपरायावापयि संयमे प्रथमे ।

तीर्थ-पर्वण्य-द्वारद्वयमाह-

नियमा होइ स तिस्ये, गिह्तिपारियाए अहन्नपुत्रासी ।
अहपरियाए बीसा, दोनु वि उकोसदेसुणा ॥

स जिनकल्पिको नियमासीधे भवति । न पुनर्म्येवच्छिजे, उ-
त्पन्न वा तांये क पर्यायो द्विधा क मुहिययोयो यतिपर्वण्य-तत्र
मुहियपर्वण्ये जन्मपर्वण्ये इत्येकोऽर्थः । तत्र जघन्यतः, एकान्त-
शब्दवर्णानि । यतिपर्वण्ये तु, जघन्यतां विद्यतवर्णानि । उक्त्ये-
नस्तु, द्वयोर्गण्ये मुहियपर्वण्येयतिपर्वण्येयोर्दोनों पूर्वकोटीं यदा
साधो भवति तदा जिनकल्पं प्रतिपद्यते ।

तथा-ऽऽगम-वेद-चारं आह-

न करिति आगमं ते, त्योवज्जेठं वेदो इकनरो ।
पुव्वपदिबन्धो पुण, होज्ज सवेओ भवेओ वा ॥

न कुर्वन्ति ते जिनकल्पिकाः आगमम् । पूर्वभूताध्ययनं, तद्यु-
क्तं । विभोऽसिकाऽयदेतोरेकप्रवनाः, सध्वमनुस्मरन्ति ।
वेदमगोक्त्ये प्रातिकारं कवीञ्ज, एकनरः पुव्ववदो, नपुनकवदो
वा, अर्धकिल्लएकनस्य भवेत् । पूर्वप्रतिपद्यते पुनः, स्वदोऽवेदो
वा भवेत् । तत्र जिनकल्पिकस्य तज्जं केवलांसांप्रतिपद्येया-
ङ्गोपस्थययां वेदे उपशांतेन सत्यवेदवधम् । तज्जकम् - "उबस-
स्येठं वाहु, वेदं उबसमियांउबसं उ भवेदो अ । न उ वणिये
उं अग्गे, केवलपदिसेहनाभावो ॥ " शेषकालं तु संबदे इति ।

अथ कल्प-लिङ्ग-जेरवा-चाराख्याह-

ठियपाटियमि करुपे, ङिगे भयणा उ द्बल्लिगेणं ।
तेअहि मुक्काहं पढ-मया अपपयया होज्ज सव्वाणु ॥

जिनकल्पे, प्रकृतकल्पे च, मध्यमजिनमहाविदेहजिनमकोऽर्धो
प्रथेयुः क लिङ्ग चिन्त्यमाने क नजना तु, सुव्यांतेहन कार्याः । तुशब्दो
विशेषणः । किं विशिनष्टि-प्रथमः प्रतिपद्यमानो, कल्पलिङ्गयुक्त
एव भवति । ऊर्ध्वमपि भाषाजिङ्गं चिन्त्यमानो । कल्पलिङ्गं
तु, जाणित्वाकचौरादिभिरुपहृतवाद्या, उदाचित्तमभवत्यपि,
उक्तं च - " इपरं तु जिष्वाभावा, पाँडे सयय न होइ वि
न इयदिहि । न य तेण विणा ति तहा, जायइ से जावपरिहाणो " ।
न इतरादिनि कल्पलिङ्गम् क वेदवास्तु तज्जसादिक्कानु, प्रथमकाः,
प्रतिपद्यमाना भवन्ति । अग्रथमकान्तु पूर्वप्रतिपद्यताः, सव्यांसापि
क्कानु लक्ष्यास्तु भवेयुः । केवलसम्यक्कानु वदमानो नात्यन्तं सं-
क्लिष्टास्तु वतंते, न च भूयांलं काश्रमिति ।

ध्यान-गणना-द्वारद्वयमाह-

धम्मेष उ पदिबन्ध, इपेसु वि होज्ज अट्ठाणोपेसु ।
पदिबलिसयपुइत्तं, सहसपुइत्तं च पदिबन्धे ॥

समेव ध्यानेन, तुशब्दस्य विशेषणार्थत्वात् । प्रथमंज्ञानेन
कृतं, कल्पं प्रतिपद्यते । पूर्वप्रतिपद्यते, इपरंस्वकार्यादिविपु-
नेयु कर्मवैशेष्यवसाज्जेरवाय, केवलं कुशलयपारिधायकव्यां

संक्रमणपरिच्छिन्नजिनः सोऽपि त्रीन्प्राज्ञोऽस्य प्राज्ञो निर-
नुबन्धो भवति । तदुक्तम् । " एवं कुलसत्तो उ-दा-कम्मि तिब
धम्मपरिणामां । कइहेतु विभायो, इमस्स पायं निरुत्तपथो " ।
गयामाहारे प्रतिपत्ति, प्रतिपद्यमानतामंगोक्त्योक्त्येव, सतपूय-
कथ्यमकस्मिन् समये अर्थात् अग्रवर्ता प्राप्यते । पूर्वप्रतिपद्यमान-
तां पुनरुक्तयतः सहकृपयुक्तं । कर्मजुमिपव्ववदामन्वेतानोयो-
क्त्येवः प्राप्यमानत्वात् । जघन्यतस्तु प्रतिपद्यमानका एको, दो,
प्रयो, संस्थादं । पूर्वप्रतिपद्यमानं जघन्यतोऽपि सहकृपयुक्तसंयमेव ।
महाविदेहपञ्चक, सर्वदेवैनावतामवाप्यमानत्वात् । नवरमुक्त्-
तपदाऽजघन्यपयं ह्यनुत्तरमिति ।

अभिग्रह-प्रभाजना-मुपदापना-द्वाराणि व्याख्याते ।

भिषत्सायरियाईया, अभिग्रहा नव सो उ पव्वाये ।
उवदसं पुण कृण्णती, धुव पव्वायेति जासिणा ॥

भिषत्सायं भूज्जा गयथा प्रत्यागानिकादयो गांवरक्योवि-
शेषास्मत्प्रादयोऽभिग्रहाः, इत्यरत्वाद्भव न प्रचलति । जिनकल्प
एव हि दावतुक्थिकस्त्वयाऽभिग्रहस्त्वय च प्रतिनियता निर-
पवादात्स गांवरक्यस्तनस्तप्राजनमयास्य परमं विद्युक्त्स्वामं ।
यदाह - " एयमि गोयराति, नियथा नियमंश नियथावादा य ।
नप्यालनं विव परं, एवस्स विद्युक्त्स्वामं तु " तथा नवा-
सावन् प्रजाजयति । उपलक्षणत्वात् न च सुप्रकाशयति । कल्प-
दिशिनिरियमिति क्त्वा-उपदेष्टं पुनः करानि । प्रयच्छन्ति ध्रुव-
प्राज्ञानिमव्वपप्रमज्जशां विहाया । कज्जन् तं च सविह-
रांताथेसाधुनां समीपे प्रदिपोति ।

अथ मयासावन् वि से क्त्वाप्याय ति द्वारं ।

मनसापि सुवममांतचारनात्रपञ्चसाथ्य सवेजवन्धं वन्युत्तं
प्रादव्यत्तम् ।

अथकारण-निष्पत्तिकर्म-द्वारे आह-

निष्पदिक्कम्यसरीरा, न कारणं आत्थ किंचि नापाई ।
जेघाबलमि खंथे, अविहरमाणो वि नावजे ॥

निष्पत्तिकर्मशरीरा, अर्धो प्रगवन्तो, नास्मिन्नादिकमप्यप-
यन्ति । न वा चिंकरसादि कारयन्ति क न च तेषां कारणम्, क
प्रासम्भनं हानाद् किञ्चिद्विद्यते, यद्वासाते द्वितीयपदासंयमं
विदधुः ।

जकः क पन्थाह क तृतीयस्यामिति चारय ।
तृतीयस्यां पौधमां भिक्षाकाशो, विहारकालोऽस्य भवति ।
शेषास्तु पौधवीयुः प्रायः कायांतनोपानते क जाणित्वे परिक्लोपे
पुनरविहरक्ये विहारमकुर्वन्नापि नापद्यते, कमपि दोषं, किन्वे-
कथेच केच स्वकल्पदिशति स्त तु साव्यतीति व्याख्यातं दिश-
तिद्वारं, तद्व्याख्याने चार्जितः कल्पविहारः । ३७० १ ३० ।
व्यासाधेस्त्वस्याः प्रस्तुतं चारयम्-

सयमे आठकालं, एाउं सुप्पित्तु वा वट्ठेसं ।
सुवहुगुणसाजकंसी, विहारमन्तुज्जयं जयई ॥ ३७१ ॥
स्वयमेवायुक्कालं ह्यावा, बहुशेषं श्रुतातिशयेन वृद्धा च सु-
तातिशययुक्तमयं बहुशेषं वात्या, सुवहुगुणसाजकंसी सव,
साधुविहारं कियारुपमन्तुयुधं जजनं प्रथामंज्ञं गाथायं ।
एवसुवमनिवाय पन्तुल्लमेति द्वारं प्रव्याप्येत्वाऽस्य-
गणि-उवभाय-पविसिन्धेर-गयावडेहमा इमे पंच ।
पायमदिगारियो इह, तेसिपिया होइ तुल्लयाओ ॥ ३७० ॥

गवी गच्छाधिपः, आचार्यः, उपाध्यायः, सूत्रप्रदः, प्रबुद्धिर्वाचता प्रवर्तकः, स्वधिरः, स्थिरीकरणाद, गमाद्यस्त्रको गणादेश-पाहनजननः, एते पञ्चपुरुषाः, प्रायोऽधिकारिय इहाऽप्युद्य-वि-हारे । यतेषामिदं वक्ष्यमाणा मयति, तुलनेति गाथायैः ।

गणधिष्वेतिचरित्रां, गणियस्स जं वा त्रिआं जहिं उणे ।

सो तं अप्पसपस्से-वं विक्खिव्वइ इकरं वेव ॥३०८॥

गणानिषं च इत्वरः परिमितकालो, गणिनो मयति । यं वा स्थितो वय स्थाने उपाध्यायादी, स तत्पर्यन्तसमस्यैव निक्षिपतीत्यरमेवापरस्य साधारंरिति गाथायैः ।

विष्णुमु ताव एए, केरिगया हौंतिमस्स उणस्स ।

जोगाण वि पाएणं, णिव्वइयं दुकरं होइ ॥ ३०९ ॥

पश्यामस्तावदेते ज्ञानगमाचार्याः, कीदंशा जन्मव्यस्य स्वा-वक्ष्य प्रस्तुत्येति तानमेतं । ज्ञयोग्यामनारोपणमेवेत्याद्युक्त्या-ह-योग्यानामपि सामान्येन विवेकं, प्रस्तुतस्य दुष्करं प्रथति, लोकसिक्कमेविति गाथायैः ।

युक्त्वा तुलनाप्रयोजनमाह-

ख य बहुगुणचाए णं, योवगुणपसाहुणं बुइगणाणं ।

इहं कयाइ कम्मं, कुमला सुएइयारंजा ॥ ३१० ॥

य य बहुगुणयोगेन शान्तामिनेन, स्तोकरगुणप्रसाधनं, बुधज-नानां विदुषामिदं, कदाचित्करो, नैवेद्ययैः । किमित्यत आह-कुमलाः सुयतिष्ठितारंजा जन्मवीति गाथायैः ।

उपकरवृत्तारमाश्रयाह-

उवगरायं सुदेमण, माणजुअं जमुचिअं सकप्पस्स ।

तं गेहइ तयजानं, अहागमं जाव उचिअं तु ॥ ३११ ॥

उपकरणं सत्त्वविद्युद्देश्यमानयुक्तं, यदुचिअं स्वकल्पस्य स-मयनात्वा, तन्कारुण्यसंगेनादित एव, नदमाये सति, यथाकृतं गृ-ह्णाति । यथाङ्गचित्तमप्यङ्गवति, तादृश्वेति गाथायैः ।

आए उचिए अ तयं, वासिएइ अहागमं विहाणेण ।

इय आयाविरवसिस्सइ, विएणंअं तं पि तेण समं ॥३१२॥

आते सत्त्वविद्योपकरणे, तव प्राक्तनं व्युत्पन्नति । यथाह्यनुमु-करणं, विधानेन सोपेण, इयस्यागो निस्पृहनया आङ्गविरत-स्वेह लोकोऽपि विह्वयं । तदपि मौलानुमुपकरणं तेन समं यथा-स्वेवेति गाथायैः ।

किमित्यत आह-

आणा इव पमाणं, विएणेआ सव्वहेव परलोए ।

आराहुयाअ तीए, घम्मा वज्जं पुण निमिअं ॥३१३॥

आङ्गऽत्र प्रमाणं विहेया । सर्वथैव परलोकं, न स्वम्यत् कि-ञ्चिदपि आराधनेन तस्या धमः । आङ्गान्वाहं पुनर्विभिमचमिति गाथायैः ।

उवगरायं उवगारे, तीए आराहुणस्सउवइतं ।

पाइइ अइयनामं, इइरा अदिगरणयो जणिअं ॥३१४॥

उपकरणमन्युपकारे तस्याऽऽहाया आराधनस्वावर्तमानं स-क्रामेति, यथाधेनामोपकरव्यमिति । इतरथा तद्वाराधनोपकार-मात्रे स्वयधिकरणमेव प्रणितं उद्वपकल्पमिति गाथायैः ।

परिकर्मश्रावमिधातुमाह-

परिकर्मं पुण इहिदि-आइ विणिअमणमाथाया नेआ ।

तमवायादालोअण-विहिणा सम्यंतओ कुणइ ॥३१५॥

परिकर्मं, पुनरिह प्रकर्म इन्द्रियादिविनियमनमात्रमात्रेणैव श्रावमात्रायाः । तत्परिकर्मं श्रावयात्वात्तत्रावधिर्वाचनं श्रावयादी-नां सव्यकथनाः करोतििति गाथायैः ।

इदिअकसायजोगा, विणमिआ तेण पुनमेव एणु ।

सअं तथा वि जयए, तज्जयमिअिं गणंतो सो ॥ ३१७ ॥

इन्द्रियकथाययोगाः स्वथै यव विनियमनास्तेन साधुना पु-नमेव ननु ? ज्ञानोत्तरं-सव्यमेतत्, तथापि यत्नेन, स तज्जयादि-न्द्रियादिकथासिद्धिं गणयन् प्रवृत्तस्येति गाथायैः ।

इदिअजोगांदिं तथा, येइइइमिगो जहा कसाएदिं ।

एएदिं विणा येए, दुइवुओवीअजुआआ ॥३१८॥

इन्द्रिययोगैस्तथा नेशाधिकारः प्रकर्मः । यथा कथायैः किमित्य-आह-परिमिना नैते इन्द्रिययोगा-दुःखवृत्तवाज्जत्ताः । इति गाथायैः ।

येण उ ते वि कमाया, णो इदिअयोगविरइआ हुंति ।

तुत्विणियमणं पि तओ, तयत्यमवेत्तेय कायववं ॥ ३१९ ॥

येन पुनः कारणेन, तेऽपि कथायाः नेन्द्रिययोगविरहितता प्रवृत्तिः । तद्विनियमनमपि ततः कारणात् । तदर्थमेव कथायै-नियमनार्थमेव कर्तव्यमिति गाथायैः ।

तपोनाशनादिप्रतिपादनायाह-

इअ परिकम्मश्रावो-उणकजत्तं पोरिसाडिगुणुत्तं ।

कुणइ वुहाविजयपहा, गिरिणइमीरेण दिहंतो ॥३२०॥

(रयः।)येवं परिकर्मिनाशः सन्नेन्द्रियादिविनियमनेनामभ्यस्त-मसत्त्वामिभूतं पूर्वं पौरुषाद्यभ्युपसङ्गामेन नु त्रिगुणं तपः, क-रोति । शिवारासंयमेन इन्द्रियजयाय साम्प्रभायेन कुण्डजया-येम् । गिरिनदीसिद्धेनाऽत्र दृष्टान्तः । यथाऽसी गिरिनदीं वगवती-मसकृतुत्तरणेनापि, प्रवृत्तमुत्तरत्वेमसाध्याद्यत्तः तपः करोती-ति गाथायैः ।

वतदेवाह-

इकिंके ताव तवं, करइ जह तेण कीरयाणेण ।

हाण। स हाइ जइआ, वि होइ इम्मामुत्तरसमगो ॥३२१॥

एकेकं वैकल्याणं तावत्तपः करोति सार्वभौवात्मनः ।

यथा तेन तपसाह-

अप्पाहारस्स ए इ-दिआइ विमएमु संपएइति ।

नेअ किहाम्मइ तवसा, रानिएमु न सअइइ आवि ॥३२२॥

अध्याहारस्य तपसा, नेन्द्रियाणि स्वधेनादीनि, विषयेषु स्वयं-भावेषु, संश्रयन्ते । यानुक्तमाभाष्यं च कृतमिति । तपसा-रसिकेष्वश्रयादिवि, न सञ्जत, चापि । अपरिजोगेनामाहारादिति गाथायैः ।

तवभावणए पंथि-दिआणि देवाणि जस्स वसमिति ।

इंदियजोगाइरिओ, समाहिकरणां करइ ॥ ३२३ ॥

तपोभावणया हेतुवृत्तया, पञ्चेन्द्रियाणि दाम्नानि सन्ति यच्च यद्यमायच्छन्ति प्रायुषेण, स इन्द्रिययोगाध्यायैः इन्द्रियप्रभु-

कनाक्रियायुक्तः । समाधिकरणात्, समाधिख्यायाद् कारव-
सात्सिद्ध्यादि, इति गाथायाः ।

इन्द्रात्तरसंवाधामिधित्स्वधा-

इन्द्र त्वयिष्माम्रो लसु, पञ्चा सो सचभावायं कुचय ।

विद्यात्रयविभयदं, तद्य त्र पदिना इया पंच ॥३७५॥

(इन्द्र) एवं तपोऽर्चनानि च, इन्द्र, पञ्चावस्यौ मुनिः, अस्वभावार्थं
कराति । सचकात्यासमित्यर्थः । निद्रामयार्थजयाभंगनाकराति ।
तद्य तु अग्निमाः सत्यभावनायामेनाः पञ्चेति गाथायाः ।

पदमा उन्त्यपाम्भि, वांया वद्धि वदया चउकाम्भि ।

सुधयाम्भि चउरवी, तद्द पंचायिथा मसाणाम्भि ॥३७६॥

अथयथापद्ये प्रतिमा, द्विगीथा बहिदुवाअथस्व, नृनीया अणु-
धे स्थाने संवाधेति, अत्यशुद्धे वतुगी स्थानसंवाधमन्वय, तथा
पञ्चमी इत्यशाने प्रतिमा । इति गाथायाः ।

एयामु चेव बोर्व, पुचनपचवं जिखइ निरमसो ।

सुसगतिक्काम्रो तद्द, मयं च सद्गुणमयं अग्निमं ॥३७७॥

एनासु प्रतिमासु स्तोकास्तोकं, यथा समाधिना पुर्वमवृत्तां
जयति निद्रामसां सूचिकपृष्टादी । तथा आदिशुद्धाम्माजरा
दिपरिग्रहः । अयं च सद्गुणमयमजतं जयतीति गाथायाः ।

एएण सो कमेणं, दिजगतकरमुदाइकयमेअं ।

जिणिऊण महासत्तो, वद्धे जयं निम्भयो सयत्तं ॥३७८॥

अननासी कमेण यथोपन्यस्तेन, किम्भकतस्करसुरादिङ्गन-
नेतजयं जिन्वा-महासत्ये, सर्वथा प्रतिमासु चर्हात अयं
अस्तुतं निज्जयः सक्रमिति गाथायाः ।

सुमभावनामाह-

अइ सुतत्रावायं सो, एरगवयाणोणात्तसो उ अयवं ।

कालपरिमाणुठेऊ, सचनर्यं सव्वद्धा कुणइ ॥३७९॥

अथ सुमभावनामसौष्ठुधिरैकप्रमना अन्तःकरणेन अना-
कुलो बहिर्वेद्या भगवानसौ, कालपरिमाणुठेनोस्तेनद्वया-
सादेव तत्तदेः स्वययस्तां संख्यां कपोऽप्युक्त्वासादिमानेनेति
गाथायाः ।

एतदेवाह-

उत्सासाओ पाणा, तसो अ बोवो तसो वि अ सुनुधो ।

एएहिं पोरिदीओ, ताहिं वि णिसाइ भाणेइ ॥३८०॥

इच्छासात् प्राबादिप्युक्त्वासादिप्रमनाः । ततश्च प्राणात्,
स्तोकाः, सप्तमात्रमात्रः । ततामपि च स्तोकात्सुमुहूर्तौ, द्विषाटिका-
काहः । यमिमुहूर्तः वीरुधः । तामिदपि वीरुधमिन्, निशादिष-
कादि ज्ञायात्, सूत्रम्यासतः । इति गाथायाः ।

एथो उवभोगाड, स्तेवं सो सुवृत्तनसयाए उ ।

दोसं अपावभाणो, करेइ किवं अविक्वरीअं ॥३८०॥

अथ उवभोगाड सुवाभ्यासगर्माद, स्तेवावसोऽनुवृत्तकनया
कारणेन दोषमगन्तु इव, निरतिवारः स ए कतेति ऊचं, वि-
दितानुष्ठानविपरीतमिति गाथायाः ।

वेहाइऊठेयुं उ-अओ कालमहाया उवसस्ये ।

वेहाइजिवसर्वे, जाणइ कासं विणा ठाइ ॥४०१॥

मेधादिउठेयुं विनागेवृत्तकालं प्रारम्भसमाप्तिकपय् । अथवो-
पसवं दिव्यादी । मेहादातुकरमस्य निष्ठापथे कौचित्तव
आगाधि, कासं योयं विवा स्थापयतीति गाथायाः ।

एकत्वभावनामिच्छातुमाह-

एगचभावायं तद्द, गुम्माइमु रिद्धिमाइपरिहारा ।

भायइ जिण्णयमघो, तचं हिअपमिम्भ काऊणं ॥४०२॥

एकत्वभावनां, तथाऽसौ, यतिशुभादिषु इष्टादिपरिहारात्-
भेनासापपरिहारेण भावपथययस्वति । अथप्रमत्तः संस्वरुधं
इवंच ऊच्य-वधुप्रमाणमिति गाथायाः ।

एगो अयाया संजो-मिचं तुउनेसं इमरउ पाएणं ।

सुवसणिमिचं सव्वं, भोणुं मज्जसज्जावं तु ॥४०३॥

एक आरथा तत्पनः संबोधिकं । त्थेश्वरमस्य देहादि, प्रायेण
उःकाविमिचं सर्वमेतद् । हितस्तु न्यवस्थाभावे यच्च सचनेति
गाथायाः ।

इय जाविपपरमयो, सपमुइइकलोचरीअरो इइ ।

तचो अ सो कमेणं, सादेइ अहिदिउमं कउमं ॥४०४॥

टीका तु— (मूलप्रलापप्रस्तावकाभिहित्वा) ।

एगचजावणाए, ख कामजोगे गणे सरिरे वा ।

सउमइ वेरगमओ, कासेइ अणुअरं करणं ॥४०५॥

एकत्वभावनायां प्राग्भवाभ्या, न कामजोगेतेस्तथा, गणे, उ-
रीरे वा, सऊने, सङ्गं पण्डुनि । एवं वेरागमगतः सत्, स्पृहायत्तु-
सरं करणं, प्रधानयोगनिष्ठात्प्रतिगाथायाः ।

वसभावनामाह-

इअ एगचसमेओ, सारिं भाणसं च उविहं वि ।

भायइ वसं महप्पा, उस्सगमधिरेसकव्वं तु ॥४०६॥

एवमेकत्वभावनासमेतः स्वत्, सारीरं, मानसं च, अविधिमन्वे-
तद् भावयति ब्रह्म. महात्माऽसौ, कावोऽस्मिन्धृतिस्वरुधं यथा
संख्यामिति गाथायाः ।

पायं उस्मगोयं, तस्म उरिं भावणावसा एसो ।

संपयथे वि नु भायइ, एयिइं भाराव्वसुत्तओ ॥४०७॥

प्रायः कावोऽस्मिन्धृत्तस्य वलेः स्थितभावनावसाश्चैव कावो-
त्सर्गः, संहननेऽपि सति जायते । इदानीं आराविचलनुत्पत्तौ,
शरीरे सत्यामप्यवस्थासतो आरवहनिवृत्तेनादिति गाथायाः ।

सइ सुहजावेण तद्दा, अं सं सुभभाविउक्ककाओ ।

एसो अिय कायव्वा, पिइं णिहाणाइलानो व ॥४०८॥

सदा सुमत्रानेव, तथा तस्य स्थितिरिति वर्तते । अथकमादेवं
तच्छुभभावस्थेयकथा । अत एव स्थितिसंपादानार्थं कर्तव्या
धृतिस्तेन निधानादिलान इवेष्टसिद्धेरिति गाथायाः ।

धिइवसुए वद्धकण्ठो, कम्म वापत्ताअ अविजजो वइमो ।

सव्वस्या अविसाइ, उवपमसदो दवं होइ ॥४०९॥

धृतिवर्धनमिच्छककथा, स्वकर्मजयायंमुद्यतां, प्रतिमानेव सर्वथा-
विवादिभावोपेक्षयं सदा, इदमस्यैव अर्थतीति गाथायाः ।

चरमज्ञानाभिधाय विधाषमाह-

सध्यासु भावणानुं, एसां विद्दिं उ होज्जइ ओट्टेणं ।

एत्थं चणइग्गिओ, तथयत्तंरं वेव केइं वि ॥ ४१० ॥

सर्वासु ज्ञानासु अज्ञानयोः साक्षात्, एव विधिस्तु बन्धुमाधो भवत्येवमेव । अथ चशब्दपुद्गलीनां द्वारगाथायां, तदनन्तरं वि-
षयन्तरमेव केचनेति गाथायाः ।

जिज्ञासुकप्यप्रपञ्चिकुर्वी, गच्छे विभ कुण्डं बुधिवपरिकर्मम् ।
आहारोवहिर्वाहै-सु ताहं पदिक्कमए कपं ॥ ४११ ॥

जिनकल्पिकप्रतिरूपी तन्महदसौ । गच्छ एव स्थितः सन्, क-
रोति, द्विविधं परिकर्म, कालमात्नरं च, आहारोपध्यायित्तु
विषयेषु, ततस्तत्पक्षया प्रतिपद्यते कर्मभित गाथायाः ।

एतदेवाह-

सद्भाएऽस्येवामं, पंचऽस्ययराभ जयइ आहारं ।

होएइऽस्ययराभ पुगो, ठवहिं च अयागमं चेव ॥ ४१२ ॥

तृतीयार्यां पौकथ्यामलेपकान् बह्वादि, पञ्चान्तरमा एवणया,
अजते संवते आहारं, द्वयोरन्तरया पुनरेवणयापि च अजते ।
यथाकृतं चैवोपधि, नामं, तत्रैवण पक्षेणा आहारस्य सत ।
यथोकम- " संनद्यासंलघा, उच्छा तहं होइं कृणंलवा च ।
उगगहियापगगहिया, आंजिक्कयधम्मा य सन्मिया " ॥ १ ॥
"तथ पंचसुगगो, एक्काए आभिग्गोहो अस्सणस्स एक्काए चं
वाणस्स," चक्खयं त्वेवणाइत्तकं । यथोकम- " ठहिंउएह-
अंत-सोऽज्जिक्कयधम्मा चउअवहा जणिया । कथंएसणा अंणं,
यथोहिं जिअरायंसांइ" ॥ "संवे पि दोसु गियहए" इति गा-
थानावाच्यः ।

पाणिपरिग्रहपक्षो, सचेत्तनेएण वा वि बुविहं तु ।

ओ जहकुरो होट्टिइ, तह परिकम्मए अणं ॥ ४१३ ॥

पाणिप्रतिग्रहायवज्जैरेण संवत्तावेत्तंनेदं चापि, द्विविधं
तु प्रस्तुतं परिकर्म । यो यथाकूपो भविष्यति जिनकल्पिकः ।
स तथा तेनैव प्रकारेण, परिकर्मयथासामान्येति गाथायाः ।

चरमज्ञानाभिधिसंसाह-

निम्माओ अ ताहं सो, गच्छांइं सत्तहाऽपुजाणिया ।

पुअंइमाए सम्मं, पच्छा उववुंइं उं विट्ठिया ॥ ४१४ ॥

निर्मानस्य, तत्र परिकर्मयसौ, गच्छादिषु सर्वथाऽपुजाय प्रा-
शुकं पदं, पूर्वोक्तानां, सम्प्रतिव्यवस्थापितानां, पश्चादुपबृंह्यं
विधिना तेनैवेति गाथायाः ।

स्वामेइ तओ सर्वं, सवालवुंइं अहोचिअं एं च ।

अचंत्तं संविग्गो, पुच्चविकुत्ते विनेसेणं ॥ ४१५ ॥

कामयति ततः स्वहं, सामान्येन सवालवृत्तं, यथोचिन्मेव । क-
ल्प्यमाणनीत्या अच्यत्तं संविग्गः सन्, पूर्वविकुत्तं विशेषक
काश्चनेति गाथायाः ।

जे किंचि पमाएणं, ण सुडु जे बट्ठिअं मए पुच्चिं ।

तं मे स्वामेमि अहं, शिस्सओं थिक्कसाओ चि ॥ ४१६ ॥

यत्किंचिद प्रमादेन हेतुना न सुडु (मे) भवतां बर्तितं भया

पूर्व, तद् (ज) सुधाम् कृतयाम्यहं । निःशुद्ध्यां, निःकषायो-
ऽस्म संवृष इति गाथायाः ।

द्ववाइं अणुक्कणे, महाविचुरए अहं जिण्णंइणं ।

अन्नासे पडिवउअइ, जिज्ञासुकप्यं असइ वडेरवले ॥ ४१७ ॥

कथ्याशब्दवृत्तुक्ते स्वानि महाविभूत्या कामादकथ्या, अथ
जिनादीनामतिशायिनामपचासं, प्रतिपद्यते जिनकल्पमूलसंवेन ।
असति च वटवृत्तऽपवादः । इति गाथायाः ।

दाराणुवायो इह, सो पुण तइयाभ भावणासारं ।

काऊण वं विहाणं, णिरविकलो सव्वाह वपइ ॥ ४१८ ॥

द्वाराणुवायो कल्पयः । स पुनश्चैविष्णुनायायां पौढव्यां, भावना-
सारं सक्त्या, तत्रयस्कारादिप्रतिपांसविधानं, निरपेक्षः सन्,
सर्वथा प्रकति ततः । इति गाथायाः ।

पक्खं वसुवगरणे, गच्छारामाउ विणिग्गए तम्मि ।

चक्खुविसयं अइए, अंति आणंदिया साहु ॥ ४१९ ॥

पक्षिपत्रोपकरणे अमुकमन्त्राकापत्री, यच्छारामासुखसंख्या-
द्विंनमेत तःकंसद् जिनकल्पिकः, चक्षुर्विषयमर्तानि प्रदुशनी-
भूतं, आगच्छन्त स्ववसांतमानन्दिनां, साधवः तत्रप्रतिपद्यति-
गाथायाः ।

आपोएत्तं खत्तं, मिच्छायाएण मामणिव्वाहं ।

गंतुण तथ विहरइ, एम विट्ठारो समासणं ॥ ४२० ॥

(आनुष्ठ) विद्याय क्षेत्रं निम्नाघातेन हेतुत्पत्तेन, (मासखिष्वा-
हं) मासनिवृत्तणसमर्थं गत्वा-तत्र क्षेत्रं विहरति । स्वर्गाति
प्राप्तयति एष विट्ठारः, समासेनाथ्य भगवतः, इति गाथायाः ।

एत्थ य मामायारी, इयम्म जा होइ तं पवक्कामि ।

जयमाअ दमविहाए, गुरूएमाणुसारंणं ॥ ४२१ ॥

अथ च क्षेत्रे सामाचारी स्थितिरव्य या एवं जिनकल्पिकस्य ।
तां प्रवक्ष्यामि । भजनया विकल्पेन दशविधायां सामा-
चार्यां दृश्यमानायां शुकपदेशानुसारंण, न स्वमनोपिकयेति
गाथायाः ।

दशविधानादेशानाह-

इच्छा मिच्छा तहका-रो आवासिइ निस्संइइऽपुच्छा ।

पट्टिपुच्छ-अंइण-निमं-तथा य उवमंपया चेव ॥ ४२२ ॥

इच्छा, मिच्छा, तथाकार, इति । कारशब्दः प्रत्येकमनिसंबन्धते
इच्छाकारो, मिच्छाकारः, तथाकार, इति । तथा परत्रयमे सर्वत्रे-
च्छाकारः होष भोदेन मिच्छाकारः । तथा आचर्यकी तेषाधिकी
च आपुच्छा, यस्मिन्निर्गम आचर्यकी, प्रवेशं तेषाधिकी, च स्वका-
यंप्रवृत्ता वा, पुच्छा तथा प्रतिपुच्छा, सुन्दरा निमन्त्रणा, च तत्रा-
दिशुकरणकालं, प्रतिपुच्छापूर्वशुद्धीतेनाशानादिना उन्मना निम-
न्त्रणा भवत्यपुद्गलीनेन उपसंपक्षेन, सुनातिनिमित्तमिते गाथायाः ।

अथ जिनकल्पिकसामाचारीमाह-

आवासिणिसिहिमिच्छा-ऽपुच्छणमुवमंपयम्मि ति गिहेसु ।

अथा सामायारी, ए होइं सेसे सिअा पंच ॥ ४२३ ॥

भावदयकीं तेषाधिकीं मिश्र्येति । मिच्छाकारपुच्छामुपसंपदं

पुष्टिस्त्वौचित्येन सर्वं करोति । अस्याः सामाचार्ये इच्छाकार्या-
द्या न भवन्ति । (सं) तस्य शेषाः पञ्च प्रयोजनाज्ञादादिति
शाखायैः ।

आद्ये शाल्वरमाह-

आद्यस्मिन्नं नितीडिअ, मोणुं उपमंपयं च गिहिएसु ।
सेहा सभायायी, एा होंइ जिणकण्यि सत्था ॥४२४॥
आद्यस्यकीं नैयोपकीं मुक्कथा उपसंपयं च, पुष्टिप्यारासादि-
प्योचनः शेषाः सामाचार्येः इच्छाद्या अपि न भवन्ति, जिन-
कण्यिक सन्त । प्रयोजनाज्ञादादेति शाखायैः ।

आहवा वि बह्वाले, सामायायी उ अस्स जा जोमा ।
सा सत्था बभन्वा, सुअयाईआ इमा मेरा ॥ ४२५ ॥
अथवाऽपि बह्वाले नित्यकर्मणि, सामायायी तु यस्य वा
भोग्या जिनकण्यिकारेः । सा सत्था बह्वाला । अथान्तरेः सुतादिका
केयं प्रयोगा बह्वथमायाः । इति शाखायैः ।

सुअ-तंपवणु-बममो, आयांको वेअया इअजा य ।
यंदिअ-बमहि-केचिर-मोचारे चैव पासवणे ॥४२६॥
अनमंदनमोपसर्मा इत्येतद्विषयोऽस्य विधिवैककण्यः । तथा-
अतद्गुः वेदना, कियमो जनाहंति, द्वारत्रयमाभित्य-तथा-
अथापिदत्त-बसति-कियाचिरे-चारार्याभित्य-तथा-उच्चारे
चैव प्रथमेणे केत्येनद्विषये । इति शाखायैः ।

आआमे तणफलए, मारकखलाया य संउवणुया य ।
पाहुदिओऽगीदीवे,ओहाण वसे कइ जणा उ ॥४२७॥
तथा अथकाशे तुणककक पताद्विषय इत्यर्थः । तथा संरु-
जना व संस्थापना चेति द्वारत्रयमाभित्य-तथा-प्राप्त्युत्तिकादि-
द्वौष्येनद्विषयस्तथावधानं वस्त्यांन कति जनाइत्येतत्तद् द्वार-
त्रयमाभित्येन च गायामसमुदायायैः ।

जिक्खायारिआ-पाणय-सेवासेवे अ इ असेवे अ ।
आयांविअ-पदिमाअ, जिणकण्ये मासकण्ये य ॥ ४२८ ॥
निहाववा-पानक इत्येतद्विषयो, शेषाद्वे चस्तुनि, तथा-अद्वे
चेताद्विषयभोग्येः । तथा-आदल-प्रतमे, समाभित्य-जिनकण्य,
मासकण्य चेतद्द्वारमधिकृत्य-विधिवैककण्यः । इति शाखासमुदा-
यायैः । एतास्तिक्तोऽपि द्वारगायाः । आसामवयथायैः प्रति-
द्वारे स्पष्ट उच्यते ।

तत्र गुण-द्वारमधिकृत्याह-

आयावत्तु पइयं, जइस्यं होंइ नवपुअस्स ।
तयिं कालएणायं, दस उकोपेण जिएणां ॥४२९॥
आचारवत्तु नुनीयं, संकय्या जअन्यकं भवति । नवमपुर्थस्य
संक्रियवत्तुपयस्सत्र काहणानं भवतीति कृत्वा-इहापूर्वा-
समुत्कण्वतस्तु अस्मानि मुतपवयितः । इति शाखायैः ।

संज्ञन-चारमाभित्याह-

पद्यिअमुमसंपयणा, बिइए पुए बज्जकुइसामाणा ।
पदिवउत्तींति इयं सत्तु, कणं सेसाण तु कयाइ ॥४३०॥
अथिअह्नुकसंहनमात् बज्जअपनारावसंहनना इत्यर्थः ।
पु (इ) स्या पुनर्बज्जकुइसत्तुमाः प्रधानबुत्तव इति भावः ।
प्रतिपद्यन्त यमं अद्बु कण्यमधिकृतं जिनकण्यं । शेषाणां तु
कदाचिदप्यसंहनिनः । इति शाखायैः ।

वचसगं-द्वारविधिमाह-

दिण्वाइ उवसगा, भइमा एअस्स जइ पुए हुवेति ।
तो अअ्वहिओ विमहइ,गिबलविचो महासपो ॥४३१॥
विध्याद्य वचसगां जागयाः । अस्य जिनकण्यिकस्य प्र-
न्ति, वा नवा ? । यांइ पुनर्मगनि कयञ्चिव, ततोऽर्थाद्यतः
सन्धिसहने तातुपसर्मान् । निष्पत्तिविधौः महासत्त्वः कल्पवृक्षप्र-
बन-इति शाखायैः ।

आतङ्क-द्वारविधिमाह-

आतंको जरमाई, से वि तु जइओ इमस्स जइ होंइ ।
गिण्वादिअम्मसरंतां, आदियासइ तं पि एवेव ॥४३२॥
आतङ्कां उच्यारि, सद्योघाती रोगोऽसत्तपि भाग्योऽस्य अ-
वति । वा यदि जवनि कयांयत्तः निष्पत्तिकर्महारीः अथा-
सहते, तत्राप्यातङ्कमेवमेव । निष्पत्तिवस्तुतेति शाखायैः ।

वेदना-चारविधिमाह-

अञ्जुवगमिआ उक्क-पाय तस्स वेअणा भवे वुविहा ।
पुवसांअइ पइया, जराविवागाइआ विइआ ॥ ४३३ ॥
आञ्जुवगमिकी, अतपकमिकी च । तस्य जिनकण्यिकस्य वे-
धा भवति द्विषया । प्रवृत्तोवाया प्रथमा वेदना । उच्यविषा-
कादिका चितीया वेदनेति शाखायैः ।

कियन्तो जना इति चारविधिमाह-

एमां अ ए जययं, एणिविक्खाअ सन्हेव सन्वत्थ ।
जावेण होंइ निअमा, बसहि,मम दणअं जइओ ॥४३४॥
एक एवैव भवताञ्ज जिनकण्यिक, निरपेक्षया सर्वथैव
सवेव वस्तुनि, भावेतानजिण्येन भवति नियमाद् । बसत्स-
वौ इत्यतो जावयः । एकांतोऽनेको वेति शाखायैः ।

स्वार्थिकण्य-चारमाह-

उचारे पासवणे, उस्सगं कुणइ थंदिसे पदमे ।
तथेव य पडिजिसे, कपाकिंवा उउऊण वत्थे ॥ ४३५ ॥
उचारे प्रभवण एतद्विषयमित्यर्थः । व्युत्सर्गं करोति । स्व-
रिहसे प्रथमंऽनवपयातात्रिगुणवति । तत्रैव च परीजोर्णनि क
न्ति । कुतकण्यः स तुअन्ति, बन्नापीति शाखायैः ।

बसति-चारविधिमाह-

अयपचाऽपरिकम्मा, दाविअभगजोगपरिहीणा ।
जिणवसहंथेराण वि, मोत्तण पमज्जणमकजे ॥४३६॥
अयमत्थाऽमयेयमित्यजिण्यङ्करहिता । अपरिकर्मा, सामुनिमि-
त्समाज्ञेयमादियरिकर्मवर्जिता । द्वारविअ-नज्जयाग-परिज्ञीणा,द्वार-
विअयोगाः, स्वधनं पूरणकपं । अश्रयोगाः, पुनः संस्कारणमेत-
च्चत्त्या जिनवसतिः । अथानपवादानुष्ठानपरत्वात् । अविाराभा-
मप्येवंचूतेव बसतिः । मुक्कथा प्रमाज्जेन वसतरेषाकार्यमित्ये
पुष्टमाअन्यमं विहायैवंचूतेति शाखायैः ।

किपाचिरे-चारविधिमाह-

केचिरकालं बसहिहि, एवं पुअंति जायणा समए ।
जत्थ गिही सा बसही,ण होंइ एअस्स पिअमेव ॥४३७॥

कियादिं काळं वस्यथ सुयमेवं पुण्ड्रित, याचनासमये कासे,
यत्र सुहिनस्तस्वामिनः, सा वसतिरेवंभूता न जयत्येव, तस्य
जिनकटिपकस्य नियमेन सुधामममस्ययोगादिति गाथायैः ।

उच्चार-द्वारविधिमाह-

नां द्वारारो एत्यं, अपरिअण्यो कयाऽदधि जत्य ।
एवं भवति ते सा, वि हु पटिकट्ट च्चिअ एअस्स ॥४३॥
नोच्चारोऽत्र प्रवेद्य आचरितस्यः कदाचिदपि, । यत्र वसतायेवं
अच्छन्ति दातारः, साऽपि प्रतिकुष्टैव, जगवत एतस्य वसतिरिति
गाथायैः ।

प्रथम-द्वारविधिमाह-

पासवणं वि अ एतव, इवस्मि देनस्मि ए उण अस्तथ ।
कणवन्ते ति ज्ञांति हु, जीए एमा वि खो जोग्गा ॥४३६॥
प्रथममपि वाऽत्र वसतो, अस्मिन् देशे विवाङ्क एव । न पुन-
एवम इये कतेव्यमिति भणन्ति, यस्यां वसतो । एषा पि न
योग्याऽस्योति गाथायैः । व्याख्याता प्रथमा द्वारगाथा ।
द्वितीया व्याख्यायते । तत्रावकाश-द्वारविधिमाह-
ओवातो वि अ एत्यं, एसां तुज्जं ति न पुण एसां वि ।
एव ति ज्ञांति जहिअं, ना वि ए सुद्धा इमस्स भवे ॥४४०॥
अवकाशोऽपि वात्र वसतो, एव युष्माकं नियमः । न पुनरेपोऽ-
पि, एवमपि जणन्ति, यस्यां वसतो दातारः । सापि न सुप्तास्य
प्रवेद्वसतिरिति गाथायैः ।

तृणफलक-द्वारविधिमाह-

एवं तणफलगोसु वि, जत्य विअारो उ होइ निअमेणं ।
एसा वि हु दडुव्वा, इमस्स एवंविदा चेव ॥ ४४१ ॥
एवं तृणफलकेवपि, यत्र विचारस्तु जयन्ति, न ज्ञाननियमेनैवा-
पि वसतिरिच्छया, पुत्रे एवंविधा चेवाशुचैति गाथायैः ।

संस्कार-द्वारविधिमाह-

सारकल ति तत्तेव, किंचि वत्थुं अहिगिच्च गोणां ।
जीए तस्मारकल्य-माह, गिही सा वि हु अजोग्गा ॥४४२॥
सारकलेति तत्रैव वसतो, किञ्चिद्वस्तु अविहृत्य, गवादि
कथां तसंस्कारमाह गृही । गवाद्यापि रक्षणं यामिति । साऽपि
वसतिरयोग्येति गाथायैः ।

संस्थापना-द्वारविधिमाह-

संजवणा सक्कारो, परयाणीएऽणुवेइमां जंते ।
कायचं ति अजीए, वि भणइ गिही ऽमो विजोम वि पुधुं ।
संस्थापना संस्कारोऽभिधीयते । पतन्त्याः सत्या अनुत्प्रेक्षा
अहन्तः कतेव्येति च नोपेक्षितव्यत्यर्थः । यस्यामपि जणति गृही,
ततोऽस्तावप्ययोग्या वसतिरिति गाथायैः ।

मूलगाथाचशुभार्थमाह-

अण्यं वा अजिआंमं, चमहसंत्तुइअं जहं कुणइ ।
दाया चिचसरुवं, जोग्गा पेसा वि एअस्स ॥४४३॥
अण्यं चाभियोगं चशुभसंस्मृतिं, यत्र करोति वसतो दाता
श्चित्रलक्षणं । योग्यानेवाऽऽप्येतस्य वसतिरिति गाथायैः ।

प्राथमिका-द्वारविधिमाह-

पाठुमिआ जीए वंभी, कज्जमं ओसपरखाइअं तत्य ।

विकिसत्तटाणसत्तणा-इ अगग्णो भंतरायं च ॥४४४॥

प्राथमिका यस्यां वसतो, बलिः क्रियतेऽन्यस्यैर्षादि तत्र त-
द्रूपया भवति । विकिसत्य बलैः स्थानाङ्कयोस्तर्गतैः हाकु-
नाहमरणे सत्यन्तरायं च भवतीति गाथायैः ।

अग्नि-द्वारविधिमाह-

अग्निंति साऽग्निगी जा, यज्जणे रेण्णाम्पिवायाओ ।
अयज्जणे अकिरिआ, जेऽकुसासिअ म विभासा ॥४४५॥
अग्निरिति, साऽग्नियां वसतिप्रमाज्जेत य रेणुकादिना व्याचा-
तान्मेः । अग्रमार्ज्जेन सत्यक्रिया आहामङ्को, ज्योतिःस्पर्शने च,
विजापोऽवबलानं चाङ्कारादाविति गाथायैः ।

दीप-द्वारविधिमाह-

दीविते सदीवा जा, तीए विसेनो उ होइ जोइस्मि ।
एसां बिअ इइ भेओ, सेना पुत्ताइसा दांमा ॥४४६॥
दीपिते सदीवा या वसतिः, तस्यां विशेषस्तु सदीपायां
भवति उद्योगिपि । तद्वाचन स्पष्टोसंभवदात एव कारणादिद्वान्-
दो द्वारस्य । चारान्तराकच्छेयाः पूर्वोक्ता दोषाः प्रमाज्जनाद्यैः ।
इति गाथायैः ।

अवधान-द्वारविधिमाह-

ओहाणं अम्हाण वि गेट्ठेसु-वर्माणदायाओ संमि ।
होइसि भणंति क्कंति, जीए एमा वि से ए चवे ॥४४७॥
अवधानं नामास्माकमपि गृहस्योपयोग्यता त्वमसि जग-
वन्न प्रियव्यसि । जणन्ति, तिष्ठन्ति स्मि यस्यां वसतो, एषापि
(से) तस्य जिनकटिपकस्य न जनेदिति गाथायैः ।

क्रियञ्जन-द्वारविधिमाह-

तह कइ जणां ति तुष्टे, वमदिह एत्यं ति एवमपि जीए ।
भणइ गिहीऽणुणाए, परिहरए एवरमेअं पि ॥४४८॥
तथा क्रियन्तो जना इति यूनं वस्यथाऽत्र वसताविति । ए-
वमपि यस्यां वसतो जणन्ति, गृही दाता ऽणुणायां प्रस्तुतायां ।
परिहरत्यसौ महामुनिर्नैवरेमेतामपि वसतिर्माति गाथायैः ।

परिहारप्रयोगमाह-

सुधुमपवि हु अचिअत्तं, परिहर एसां परस्म निअमेणं ।
जे तेण तुमदाओ, वज्जइ अण्यं पि तज्जणणि ॥४४९॥
सुधुमप्यविद्यत्तममार्निहकृण परिहरत्यसौ भगवान् परस्य
नियमेन । यद् यस्माद् नेन कारणेन तुयध्यात म्लानाद्योवा-
चाद् वज्जेत्यन्यामपि वसन्ति तज्जन्तमीपद्मीतज्जननीं न च
ममन्वमन्तरेण तथा नथा विचारः क्रियत इति गाथायैः ।
व्याख्याता द्वितीया मूलगाथा ।

अधुना नृनीया व्याख्यायते । तत्र भिक्षावर्थाद्वारविधिमाह-
जिकत्तायिआपिअमा, त्ताइए एमखा अमिग्गिआ ।
एअस्स पुव्वभण्णिआ, एक्कां बिअ होइ जत्तस्स ॥४५०॥
भिक्षावर्थांनयमानि, योगेन नृनीयायां योक्तव्यमेवम् । च प्रहृष-
णानाऽपिगृहीता जगवत्यस्य पूर्वभिक्षिता जिनकटिपकस्य । एकेव
जयति तज्जन्ते न चितीयेति गाथायैः ।

पातक-द्वारविधिमाह-

पाणगग्णो एवं, ए ससकअं पओअणाजावो ।

जाणइ सुआइसपइ, सुअपसुअं च सो सव्वं ॥४५३॥
पानकप्रदये ऽप्येवमस्य न शेफकलं, प्रयोञ्जानाजवाकारणात् ।
संलकप्रदणदीपपरिहारनाह-आमाति, मुतातिशयेनैव मुक्क-
मय्यं च, स लवं पानकमिति गाथार्थः ।

शेषाशेष-द्वारविधिमाह-

शेषालेवं ति इह, शेषादेणं अलेवदं जं तु ।
अशेष समं मिस्सं, दुणं पि इह द्वेइ विधेअं ॥४५४॥

शेषाशेषमित्यश्विकारलेपवता इयञ्जनादिना, शेषवत् यदे-
दनादि । किमुकं प्रवति-अन्वयं संनिधं वस्वन्तरेण, द्वितीय-
मप्यथ जयतीति विज्ञेयं । अकं पानं वेति गाथार्थः ।

अशेष-द्वारविधिमाह-

अल्लेवं पर्येइ, केवल्लं पि हु न तस्सरुवं तु ।
अशे उल्लेवकारी, अशेवमिति सूरो वो विति ॥४५५॥
अलं व, प्रकृत्या स्वरूपे, केवल्लमपि सन्, न तस्वरूपं । तुलने श-
परस्वरूपमेव जगार्थायामवम् । अन्वये स्वशेषकारिणामशेषमित्येवं,
सुरय आवाचार्थो भुवत इति गाथार्थः ।

आचामाश्ल-द्वारविधिमाह-

पायंनिलोभं पि हु, अइसोसपुरीसजेअदोसाओ ।
उरन्निगयं तु किं पुठ, पायइए अणुगुणं नो ॥४५६॥
माथामाश्लमेतन्प्यशेषकारि । अन्नशेषपुरीषयेदेषात् व्याप्या
विधानुनावेन । शीतस्मिन्कमेवौदनरूपं किं पुनः प्रकृतेर्देहकपाया
अनुगुणं यदज्ञादि (से) तस्येति गाथार्थः ।

प्रतिमा-द्वारविधिमाह-

पदिमंति अ मामाइ-सहाय अभिगगहा सेमा ।
णो खलु एम पवउजइ, न त्थेण उभो विसेसेण ॥४५७॥
प्रतिमा आसाया, आदिशुशब्दाभूलगाथागतधमिप्रहा, शेषा
अकवहूयनादयो, न अल्लेवप्र प्रतिपद्यते । जिनकल्पिको यत्तत्रा-
भिप्रहे स्थितो विशेषेणैति गाथार्थः ।

'जिणकप्ये' इति मूलद्वाराधावाचयं व्याधिक्यासुराह-
जिणकप्ये ति अ दारं, अशेषमदाराण विनययो एस ।
एअंमि एस मेरा, अववायविधिजिअ गियमा ॥४५८॥
जिनकल्प वति च द्वारं । मूलगाथागतमन्वेद्वाराणां भुतसंहन-
नादीनां विषय एव वतते । इति एनस्मिन् जिणकप्ये, एषा मर्वा-
दा भुतद्विर्वाकापवाद्दिविर्वाजिता निमवादेकान्भेनेति गाथार्थः ।

'मासकप्यो' इति द्वारावधार्यार्थमाह-

मासं निवसइ विचे, उरवीहीओ अ कुणइ तत्य वि अ ।
एगेगमकइकम्मा-इं वज्जाणत्थं पइदिणं तु ॥ ४५९ ॥
मासं निवसति क्षेत्रे । एवं चर्वाधीः करोति शुहपङ्किकाः
परिकल्प्य, तत्रापि च वीथीकदम्बके एकैकामटनि वीथीकमो-
दिवज्जनामंनिवसत्तथा प्रतिदिनमिति गाथार्थः । इवाक्याता
मृतीया द्वारनाथा ।

सांयतमज मासङ्कमाह-

कह पुण होजा कम्मं, एत्थ पंगेण सेसयं किं पि ।
बोक्कामि समासेनं, सोसतणविबोइणद्वारं ॥ ४६० ॥

कथं पुनर्भवेत्कर्मान्य भटतः । अथ प्रसङ्गेन शेषं किमप्येत-
कप्यतागतमेव वक्ष्यामि समासेन । किमर्थमित्याह-शेषज्ज-
विबोअणोवेमिति गाथार्थः ।

आजिगाहिए तत्य, जचोगाहिपग वीइ तिअ पूई ।

सुअगो शिक्खयणांति अ, उओमेणं च सत्त जणा ॥४६०॥
आजिग्राहिके जिनकल्पिक उषन्नस्यं अशेषज्जानं अगार्थोः ।
तत्र नकोद्ग्राहिके कोति, सा एतदुत्तमं सरोति । द्वितीयेइदि वीत्
दिवसात् पूनि । तन्नवतां वक्ष्यामः । अत्रागते खोक्को
निर्बन्धनमिति सवति । उक्कच्छोत्सगपदेन सत्त जणा, एते एकक-
सती भवन्तीति गाथासमुदायार्थः ।

सत्कल्लोडगाहातोऽवयवार्थमाह-

जिणकप्याजिगगहिअं, दहुं तवसोसिअं महासत्तं ।
संवेगा गयसत्ता, काई सहा भयिज्जाहि ॥ ४६१ ॥
जिनकल्पाजिग्राहिकस्यैव दह्नु तपःशोषितं महासत्तं, संवे-
गात्सहच गतभयता सती, काश्चत् आर्यां योविज्जते वृषा
दिति गाथार्थः ।

किं काहामि अट्ठसा, एमो साहु न गिएहए एअं ।
एत्थि महं तारिमयं, अअं जमलजिआ दाहं ॥४६२॥
किं करिथ्यामि । अथन्याहम् । एष साधुनें शुद्धाति, एतच्च
नूनं नास्ति । मम तादृशमन्यच्छोभनं । यद्वज्जिता दास्यामीति
गाथार्थः ।

सव्वपपचेण अइं, कल्ले काऊण जोअणं विउअं ।
दाहामि पपचेणं, ताहं जणअं अलो भयवं ॥ ४६३ ॥
सर्वप्रयत्नेनाहं कल्ले कृत्वा-भोजनं साधु विपुसं दास्यामि
प्रयत्नेन । तदा भयति चालो भगवति तत्कृत्वोत्सा निवारणा-
येति गाथार्थः ।

अणिआओ वसहीओ, जपरकुज्जाणं च गोकुल्लाणं च ।
समणाणं सट्ठणाणं, मारइआणं च मेदाणं ॥ ४६४ ॥
अनियता वसतयः, कर्षामित्याह-अरुक्कल्लानं च, गांकुल्लानं
च, तथा अमणानां, शुकुल्लानां, सारादानं च, मेधानामित्यर्थः ।
तां च उवचसदिअं, मुक्का वंही अ तेण धीरेण ।
अहीणमपरिभंते, विइअं च परिहिओ वीहिं ॥४६५॥
तथा चा अगार्थोपस्कृतमनाभोगत्त मुक्का बोधी च, तेन धीरेण
द्वितीयेऽइदि अर्थात्मनेसाऽपारंज्जान्तवायेन, द्वितीयं च, क-
मागतं प्रपथेति बोधिमत्सावेति गाथार्थः ।

तत्रैवं व्यवस्था-

पट्टपदिसम्मि कम्मं, तिणि अ दिवसाणि पूइअं होइ ।
पूइसु तिसु खो कप्पइ, कप्पइ तइए गए कप्पे ॥४६६॥
प्रथमदिचसं कमे, तज्जपक्कतं वीत्त दिवसाग्निं पूति सवति । तत्-
पूइमेव पूतिषु मिपु न कल्पते । तत्रान्यदपि किञ्चित् कल्पते ।
तृतीये गते कल्पे दिचसं अपरस्मिन्नहनीति गाथार्थः ।

ओगाहिपग अज्जं, न आगओ कल्ले तत्स दाहामि ।
दाहि दिवसाणि कम्मं, तइआइसु पूइअं होइ ॥४६७॥
उद्गाहिके इते, एति अथ नाऽऽनातः स अग्निः । कल्पे
तस्य दास्यामि । इति दिचसे सदाभजिनसंचते । अथ द्वौ दिवसौ

कर्म, तत्राचारविच्छेदाचूनीयादिवृत्तं दिवसेषु एते, तत्रैवतीति
साधारणः ।

तिष्ठेत् कर्णे न कल्पेत्, कल्पेत् तं तद्वत्सचमदियमिय ।

आकरुद्विभ्रो पदयो, मेसा जं एकं द्वाभिरु दिपा ॥३५६॥

तत्र विभु कर्णेषु दिवसेषु न कल्पते । कल्पते तत्र पुद्, यद्युत्सम
दिवसे अहर्दिवासात् । एतदहर्दिवा- आकरुद्विभ्रसः प्रथमोऽट-
नमतः । सोषो यदको, द्वौ वा दिवसावाधार्कमंगनाकिति साधारणः ।

अह सचमाम्नि दिवाहृते, पदमं वाहिं पुणो वि द्विहेतं ।

द्वेषु सा य सखी, तं युक्तिवसनं जयिजाहि ॥३६६॥

अथ सप्तमे दिवसे, अटनगनादादयः । प्रथमां बोधीं, पुनरपि
दिवसमटनं दृष्ट्वा । सा आह्वा । अगारा । मुनिवृषभ प्रस्तुतं, भ-
वेद् भूयादिति साधारणः ।

किं छात्रयत्थ तत्रात्र, असम्भ्रमां मे कद्रो तुह निमित्तं ।

इति पुत्रो सो पयवे, बिद्भाएसे इवं जण्ड ॥ ४७० ॥

किं नागतत्त एवं तदा । असद्वृष्यो मया हनस्यकिमिच्छं ।
सद्वृष्यवत्सद्वृष्ययत्थमिति पूष्टः स भगवाद् जिनकहेरकः ।
क्षितीयांदेशो पूर्वादेशावेह्यथा, इदं भवति बह्व्यमायमिति
साधारणः ।

अण्डिआओ वसईओ, इचाइ जनेव वधिअं पुर्वि ।

आणए कम्माई, परिहरमाओ विमुक्कमणो ॥ ४७० ॥

अनित्यता वसतय इत्यादि । यद्वच भविने, पूर्वगाथास्तुभिति ।
आह्वया कर्मादि परिहरन् विमुक्तमनाः सन्, भवति । इति
साधारणः ।

चोएइ पदमदिअदे, जइ कोइ करिज्ज तसस कम्माई ।

तस्य डिअं एण्णुअं, अअंभेअं चं तस्य कइ ॥४७१॥

बोदयति शिष्यः । प्रथमादिवस अटनगत एव यद्व कश्चि-
त्कुर्यात्, किञ्च कर्माद्यकल्पं, तत्र स्थितं ज्ञात्वा, क्षेत्रेऽसंज-
ल्पेव किञ्चित्तत्र कथयति साधारणः ।

चोअग ! एवं पि इहं, जइ ओ करिजाहि कोइ कम्माइ ।

ए हि सो तं ए विअणइ, सुआइययोगओ जयनं ॥४७१॥

बोद्धः । एवमप्यत्र यदि कुर्यात् कश्चिन्कर्मादि प्रकृत्यमेव ।
न ह्यसौ तत्र विजानाति ! विजानात्येव मुनातिशययोगतः
कारणात्कृत्यवानिति साधारणः ।

एतां लण से कर्णो, जं सचमाम्नि चैव दिवसम्मि ।

एगत्य अरुइ एवं, आरंजविनज्जण्णिमित्तं ॥ ४७४ ॥

एव पुनः (से) तस्य कल्पः । यत्सप्तम एव दिवस एकत्र
बोध्यमटनं । एवमुक्तद्वारकमिवाजंननिमित्तमिति साधारणः ।

इअ अण्णिअयविचितं, दइं सट्ठाणं वि तदारंभे ।

अण्णियमओ ए पविच, होइ तथा वारुआओ अ ॥४७५॥

एवमनयतवृत्तितं बोधिविहारेण दृष्ट्वा, आह्वानामपि प्रा-
णिनां तदारकमेऽनियमाद् कारणात् न प्रवृत्तिर्भवति । तथा
वारणाच्चानियनत्यादिभवेनेति साधारणः ।

यच्छुभान्तिभयमकुर्वतामक्षौभमाह—

इअरे आणाओ वि अ, मुक्कमाइनिमित्तओ पदादिष्ठं पि ।

दांसं अण्णसत्ताणा, अइति मज्जत्तयजावेण ॥ ४७६ ॥

इतरेऽपि यच्छुभान्तिभयमाहान एव निमित्तमाह, शुभान्ति-
निमित्तमाह इत्याः । अग्निदिवसमपि होममप्यवन्त- सन्तोऽग्ने-
वाक्यमदात्त भवत्येवमेव समनयोगे साधारणः ।

प्रासङ्गिकमेतत् । प्रस्तुतमेवाह—

एवं तु ते अइंता, वसह ॥५१६॥ ए कइ वमिजाहि ।

वीहए अ अइंता, एणए कइ अइंजाहि ॥४७७॥

एवं तु ते अटनो जिनकहेरकाः । वसनावेकस्या कति वसन्तुः ।
तथा वाध्यां वा अटनः सन्त एकस्यां कल्पेदुत्तरति साधारणः ।
एणए वसहए, उक्ताभेयं वसति सच जणा ।

अकरोपरमेजां, वरिजता कइ वि जोएणं ॥ ४७७ ॥

एकस्यां वसतौ वसन्तो, बाह्याद्यामुक्तयो वसन्ति सस जनाः ।
कथमित्याह—परस्परं संज्ञायां वसन्तः सन्तः, कथमापि यो-
गेनति साधारणः ।

वीहए एकाए, एको स्तुपु पदादिं अरुइ एवो ।

अअं भर्षति जयणं, मा व ए शुचिक्कत्ता एओ ॥४७८॥

बोध्यां त्वेकस्यामेक एव प्रतिदिनमत्येव जिनकहेरकः । अन्ये
अर्थात् न जनां, सा च न युक्तिवता ज्ञेयाऽत्र वस्तुनीति
साधारणः ।

कुन इत्याह—

एणमि सच वीही, एत्तो विअ पायनो जओ भण्णिआ ।

कइ नाम अण्णोमाणं, इविज्ज शुणकारं पि अमा ॥४७८॥

एतेषां सस बोधयः । अत्र एव कारणान्ता भूरेकस्यामुत्पाद्यत-
मिति प्रायस्तो यतो भागिनाः । क्षात्र्यदेशान्तरे कथं नाम, अनव-
मानं भवेत् । अन्त्याऽप्यवसनेभावेन शुष्कारकं निधमाप्रवचन-
स्येति साधारणः ।

धीयोहानोपायमाह—

अइसयेण अ जमेए, बोहिंविषयां अतो निजाण्णि ।

ठाणाएहिं धीरा, समयपसिदेहिं लिगेहिं ॥ ४७९ ॥

अतिशयेन च यदेतं सुगतः बोधीविभागतो विजानन्त्येवैते ।
स्थानादिभिर्धारा वसतिगतेः, समयप्रसिद्धैः, जिज्ञैः, मुताद्वेति
साधारणः ।

कपसंहरमाह—

एसा मायायारी, एणमि समामओ समयक्वाया ।

एत्तो सिचादीअं, त्रिइमेसिं उ वक्कामि ॥ ४८० ॥

एषा सामाचार्यी, एतथा जिनकहेरकानां समासनः समा-
ध्याना । अतः कृपायां स्थितिं तावद्व्यवस्थामतेषामेव बह्वा-
मांति साधारणः ।

स्त्रिचे काइचरिते, तित्थे परिभाय-आगमे वेए ।

कण्णं हिंमे लेसा—जाणे गण्णाऽभिगहं सिं व ॥४८१॥

कत्र एकस्मिन्, स्थितिरमीयाम् । एवं कान्ते, चारित्रे, तीर्थे,
पर्याये, आगमे, धरे, कल्पे, लिङ्गे, लेशयाथा, ध्याने, तथा ग-
णनाऽभिगहाद्वेतेषां वक्तव्या । इति साधारणसाधारणः ।

एव्वावख मुएटावण, मणसावधं वि से आण्णयाया ।

कारण-णिण्णडिकम्भे, जपं पंथो अ त्तराए ॥ ४८४ ॥

जिज्ञाकल्प

उपशमभेदयामि च वेद इत्यस्मिन् सति श्रवणो भवति, न तु कपिते । कुतः ? इत्याह-तज्जन्मन्यस्य केष्वप्यप्रतिषेधभावादिति गाथायैः ।

कल्प-द्वारमधिकृत्याऽऽह-

त्रिभ्रमद्वि ए कल्पे, आचेरुकाइरपु ठायेसु ।
सम्नेसु ठिभा पदयो, चउ-ठिय उसु अ द्विया विइओ।४६६।

स्थिते, अस्थिते च कल्प एव भवति, न कश्चिद्द्विरोधः । अनयोः स्वकल्पमाह-आचेरुकाइरपु स्थानेषु वक्ष्यमाणसमयेषु कर्षेषु दशस्वयि स्थिताः, इति प्रथमः स्थितकल्पः । अतुष्टु स्थित इति-सन्धातरराजपिण्डकृतिकर्मयैष्टवेषु स्थिताः, मध्य-मतीर्थकलसाधयोऽपि वदन्तु स्थिता आचेलकपादिभ्यनिव-मवन्तः, इति द्वितीयः स्थितकल्पः, इति गाथायैः ।

स्थानान्वाह-

आचेरुकाइरसिय-सिम्जायररायपिडकम्पे वा ।
व्यजिण्डपदिक्मपे, मासं पउजोसण्णारुपे ॥ ५०० ॥

आचेलकयोद्देशिकशय्यतरराजपिण्डकृतिकर्मानि पञ्च स्थानानि, तथा मज्जयेष्टमतिक्रमणादांनि श्रावणि, मासपशुषण्णारुपयो द्वे स्थाने; इति गाथायैः ।

सिङ्ग-द्वारमधिकृत्याऽऽह-

सिङ्गिमे होइ भयणा, पडिचजइ उभयसिङ्गसंपणे ।
उवरि च भावसिङ्गं, पुञ्जपवसुसम शिण्डमेणं ॥ ५०१ ॥

सिङ्गे इति ज्ञाति जज्ञान, वक्ष्यमाणस्य प्रतिपद्यते कल्पवध, उभयसिङ्गसंपन्नो, उभयभावसिङ्गयुक्त इत्यर्थः । उपरि तु उपरि-धाव, भावसिङ्गं चारिभारिणात्मकं पूर्वप्रतिपन्नस्य कल्पं निय-मेन भवतीति गाथायैः ।

इपरं तु जिज्ञाभावाद्-एहि सत्रअन्नं न होइ वि कयाइ ।

ए य तेण विणाऽपि तहा, जायइ से भावपरिहाणु ॥ ५०२ ॥

इतरत्तु नु क्वयसिङ्गं, जौणेभावादिभिर्जौणहतादिभिः कारयेः क्षतं न प्रवक्ष्यति, कदाचित्संभवत्यपि कदाचित् संभवत्येतत् । न च तेन विनाऽपि, तथा तेन प्रत्येक, जायते (सं) तस्य भावपरिहाणित्यस्योपायसादिति गाथायैः ।

शेष्या-द्वारमधिकृत्याऽऽह-

शेसासु विमुक्कासु, पाविउउजइ तं।सु न पुण शेसासु ।
पुञ्जपदिक्मन्नओ पुण, होजा सन्धासु वि कर्हपि ॥ ५०३ ॥

शेष्यासु विमुक्कासु तैजस्यादिषु प्रतिपद्यते तिस्रसु कल्पवध, न पुनः शेष्यास्वापासु । पूर्वप्रतिपन्नः पुनः कल्पस्थो ज्ञेयते सर्वोत्सव-पि मुक्कासु, कथाञ्जित् कर्मयैष्टव्यादिति गाथायैः ।

एउरुवतंसकिसिङ्गा-सु योवकासं च इंदि इअरासु ।

चिचा कम्माळ गर्इ, तहा वि निरियं फलं देइ ॥ ५०४ ॥

वायमत्तसंक्रिष्टासु वनेते जगवान्, लोककासं च हन्दीतरासु अयुक्तासु, चिचा कर्मणां गतिः, येन तास्यपि वनेते, तथापि कीदं कसं ददाति, येन तज्जन्मस्यैव दूयभाहारिण्युक्तिरिति गाथायैः ।

ध्यान-द्वारमधिकृत्याऽऽह-

जापामि वि धम्मेणं, एडिवजइ सो पवन्नायाणेणं ।

इअग्गेसु वि जायेसुं, पुञ्जपवणेषु ए पकिंसिद्धो ॥ ५०५ ॥
ध्यानस्यि प्रस्तुते, धम्मं ध्यानेन, प्रतिपद्यतेऽपी कल्पे, प्रवर्ध-मानेन सता । इतरैर्याप ध्यानेध्यातादिषु, पूर्वप्रतिपन्नोऽयं न प्रतिषिद्धो भवतीत्यपीति गाथायैः ।

एवं च कुसलमोगे, उदामे तिल्वकल्पपरिणाया ।

रोरउत्तेसु वि जाओ, इम्पस पायं निरमुषणो ॥ ५०६ ॥

एवं कुसलयोगे जिनकल्पप्रतिषयोदामे सति, तीव्रकर्मप-रिणाभीक्ष्णिकाद् दौर्घातयोरपि भावोऽस्य होयः, स च प्रायेः निरमुषणः, स्वल्पत्यादिति गाथायैः ।

गणना-द्वारमधिकृत्याऽऽह-

गणण चि सपुटुत्तं, एएसिं एगवेउ उळोमा ।

होइ पादिन्नायाणे, पनुच इअरा उ एगाई ॥ ५०७ ॥

गणनेति शून्यपृथक्त्वमेतेषां जिनकल्पिकानामिदं कर्तव्यं कदाचन भवति प्रतिपद्यमानान् प्रतीत्य, इतरा तु जघन्या गणने-काद्येति गाथायैः ।

पुञ्जपडिवएणगाण उ, एमा उळोसिआ ठचिअ सित्ते ।

होइ मइसुदुत्तं, इयरा एवंविहा चैव ॥ ५०८ ॥

पूर्वप्रतिपन्नानां त्वमांशमेवा गणना उत्कृष्टोचित्ता हेतुं यत्सर्वेषां भावो भवति-यज्जन्म सहस्रपृथक्त्वमिति, इतराऽपि जघन्यैव-विधेय सहस्रपृथक्त्वमेव अनुत्तरमिति गाथायैः ।

अभिग्रह-द्वारमधिकृत्याऽऽह-

दव्वाइआशभिग्गाह, विचित्तुत्ता ए हति इत्तरिआ ।

एअसस आवकइओ, कपो बियुशभिग्गाहं जेण ॥ ५०९ ॥

कृपाया अभिग्रहाः सामान्या विचित्रकला न भवन्तीत्यराः । कुतः ? इत्याह-अस्य यावत्कृपायैः कल्प एव प्रकान्तोऽभि-ग्रहो येनेति गाथायैः ।

एवमि गोअरार्इ, शिअयापिअग्गेण शिरवयाया य ।

तप्याअणं चिअ परं, एअसस सिमुक्किठाणं तु ॥ ५१० ॥

यथास्मिन् गोचराभ्यः सर्वे एव नियता नियमेन, निरपचादाश्च धर्मेन । यत एवमनस्तत्यात्ममेव परं प्रधानमेतस्य विमुक्ति-स्थानवध, किं शोभाऽभिग्रहेरिति गाथायैः । व्याकथाता प्रथमा द्वारगाथा ।

अधुना द्वितीया व्याकथायते, तत्र प्रमात्रनाद्वारमधिकृत्याऽऽह-

पव्वावेइ ण एमां, अएणं कण्डिउ चि काठणं ।

आणउ तइ पपट्टां, चरमाणसण्णि च्च शिरविचत्तो ॥ ५११ ॥

प्रमात्रजायति नैवोभ्यं प्राणिनं कल्पविरत इति कृत्या, जीतमेत-त्त, आह्वानतस्तथा प्रकृतोऽयं महातमा चरमाणसण्णिविचिर-णो यावत्कारणेनेति गाथायैः ।

उवपसं पुण विअरर, धुवं पविंसं विअणिठं किंवि ।

तं पि जहामस्येणं, गुणधो य दिमादविकसाए ॥ ५१२ ॥

उपदेशं पुनर्धितमि इदंन भ्रुवं प्रजजनसिंघं विअण्य (किञ्चि-त्सत्यव) । तमपि यथासक्तं ब्रह्मरति गुणान्, न दिवाद्यपेक्षया कारणेनेति गाथायैः ।

गुणजन-द्वारमधिकृत्याऽऽह-

मुंकावणा वि एवं, विअयो एर्य चोअग्गे आह ।

पञ्चजडशौतरस्मी, शिञ्जया एव ति कीम पुढो ? ॥१२३॥
मुक्तमाग्नेयं विज्ञेया प्रजाजनावचनं बोद्धक आह-किमाह ?-
प्रज्ञयाऽनन्तरमेव नियमादेव मुपद्रमेति कृत्वा किमिति पृथगु-
पाचेति गाथायैः ।

अथ " पुढो " द्वारम्-

गुह्यरोहण शिञ्जयो, पञ्चद्वयस्य वि इमस्य परिसिद्धो ।
अज्ञो गमस्मादसर्द, पक्षिजगदी विहेइ जग्रो ॥१२४॥
गुह्यरोह-इह न नियमो यदुन प्रज्ञयाऽनन्तरमेवेत्यम. कुतः ?,
प्रवृत्तित्वात्पत्न्याः प्रतिषेधो मुपद्रवमात्रा प्रयोष्यस्य, प्र-
कृत्येहातिशयैः पुनः प्रतिभवादेविषयत्, यतो मुपद्रवा न स्वतः
पृथगिति गाथायैः ।

मनसाऽऽपन्नस्थापीत्यादि-चारमधिकृत्याऽऽह-
आवृक्षस्य मणेषु वि, अर्द्धभारं शिञ्जयो अमु सुमुमुं पि ।
पच्छिपं चउ गुफया, सन्वजहर्षं तु भेअचर्च ॥ १२५ ॥
आवृक्षस्य प्राप्तस्य मनसाऽप्यतिचारं नियमत एव सुहृमम-
पि प्रायश्चित्तमस्य भगवतश्चतुर्मुखैः सर्वत्रयस्य मन्तव्यमिति
गाथायैः ।

जम्हा लघुरकण्यो, एतोऽनजलमहास्रिरीतो उ ।
एगमगापहाद्यो, तवभेगे गुह्यरो दोसो ॥ १२६ ॥
यस्मात्पुनरकण्य एव जिनकण्योऽप्रसाधोऽदिसद्यो वर्तते
एकाग्रताप्राधान्योऽप्रसादी, यतस्तद्वृत्ते गुह्यरो दोषो, विषय-
गुरुत्वादिति गाथायैः ।

कारण-द्वारमधिकृत्याऽऽह-

कारणमालंबवणयो, तं पुण नाणुइमं सुपरिसुद्धं ।
एअस्य तं न विज्जइ, उचिअंतपमाहागा पायं ॥१२७॥
कारणमात्मन्मनुच्यते, तदनुकर्तनादि सुपरिशुद्धं सर्वत्र होय-
म् । एतस्य तत्र विद्यते जिनकल्पिकस्य, उचिअंतःप्रसाधनात्
आयः जन्तोत्तमफलसिद्धेरिति गाथायैः ।

सन्वस्य निरवृत्तो, आढं चिअ ददं समागितो ।
वट्टं एस महणा, किलिइकम्मकलपणमिअं ॥१२८॥
सर्वत्र निरवृत्तः सन् प्रारब्धमेव हृदं समापयव वर्तते, एव
महात्मा जिनकल्पिकः किलिइकम्मकलपणमिति गाथायैः ।

निष्पत्तिकर्म-द्वारमधिकृत्याऽऽह-

निष्पत्तिकम्मसरीरो, अच्छिमझार्इ वि शावोइ सय ।
पाणोति ए वि अ तहा, वसखमिअं ए वट्टं वीए ॥१२९॥
निष्पत्तिकर्मसरीर एकाग्नेय अच्छिमलाद्यपि नापनयति । स
च प्राणाग्निकोऽपि च तथा अत्यन्तरीके ध्वस्नेन न वर्तते
क्षितीच इति गाथायैः ।

अप्यवहुत्तलोअण-विसयार्इओ उ होइ एसो चि ।
अहवा सुभभावाओ, बहुअं पंअं चिअ इमस्य ॥ १२० ॥

अप्यवहुत्तवाहोचमविषयातोतस्तु अत्येव जिनकल्पिक इति ।
अथवा अमुनात्कारणात्, बहुकम्मन्धेतदेवात्स्य तन्वत
इति गाथायैः ।

अरम-द्वारमधिकृत्याऽऽह-

शइआरं पोरिसीव, भिक्खाकाओ विहरकाओ अ ।

सेसासु उ ठस्सग्गो, पायं अणया य विइ चि ॥१३१॥

सुनीयायां पीठ्यां जिज्ञाकाको, विहारकाहवास्व नियोगतः,
शेषासु तु कायोत्सर्गः प्रायोऽप्या च निज्जा पीठ्याभिवृत्तिगाथायैः ।
न्यायज्ञस्मि स्वीयो, अविहरपायो वि णवर पावज्जे ।

तत्पेव अहाकण्यं, कुणइ अ जोगं महाभागो ॥ १३२ ॥
अहाबले क्षीणे स्तयविहरणपि नवरं मापचते दोषमिति ।
तत्रैव यथाकण्यं क्षेत्रे करोति योग्यं महाभागः स्वकल्पकः, इति
गाथायैः ।

एसेव गमो णियमा, मुक्के परिहारिणं अहासंदि ।

नाणत्तं उ जिछेहिं, पदिनज्जइ गच्छु गच्छे वा ॥१३३॥
एव एव गमोऽनन्तरोदिनां भावकाशित्तैकमात्रेण परिहारिके
वधात्तन्वे च, नामात्वं तु जिन्म्यः अक्षुपरिहारिकाणामिदं प्र-
तिपद्यते गच्छुस्तत्प्रथमतया नवकसमुदायः, गच्छे वा एक-
निर्ममादपर इति गाथायैः ।

तवजावणणाणचं, करिणि आयांविणेण परिकम्मं ।

इचरिअ थेरकण्ये, जिणकण्ये आवकहिआ उ ॥१३४॥

तपोभावनानामात्वं वैचारिणं कुर्वन्त्याचारात्मनेन परिकर्मं
सर्वमेव । एते च इत्यराः, यावत्कथिकाश्च भवन्ति । ये कल्पसमाप्तौ
गच्छुमागच्छन्ति ते इत्यराः । ये तु जिनकल्पं प्रतिपद्यन्ते ते याव-
त्कथिका इति । एतदाह-इत्यराः स्वधिरकत्वा इति सूयः स्व-
धिरकल्पे भवन्ति । जिनकल्पे यावत्कथिकास्तु प्रवर्तन्ति
गाथायैः ।

एतत्संभवमाह-

पुण्ये जिणकण्यं वा, अर्इति तं चेव वा पुणो कण्यं ।

गच्छं वा इति पुणो, तिथिा वि उआण। सिमविकुत्ता ॥१३५॥

पूर्वं अक्षुपरिहारे, जिनकल्पं वाऽतिगच्छन्ति, तमेव वा पुनः
कल्पं अक्षुपरिहारं गच्छं वा गच्छन्ति । पुनरेव प्रकारेण श्री-
एषापि स्थानाम्यमीषां अक्षुपरिहारिकाणामधिकृत्यानीति
गाथायैः ।

इत्तिरआणुवसग्गा, आयांका वेयणा य ण जंति ।

आवकहिआण जइआ, तहेव उग्गामभागा उ ॥१३६॥

इत्यराणां अक्षुपरिहारिकाणामुपसर्गात् आतहा वेदान्तरं न
भवन्ति, तत्कल्पप्रमाणाऽस्तीत्येतत् । यावत्कथिकानां मायया
उपसर्गाद्यः, जिनकल्पान्तरानां संभवतः । तथैव वदप्रामा-
यास्त्वमीषां यथा जिनकल्पिकानामिति गाथायैः ।

एतेनामेव विधित्तमभिधानामुमाह-

सित्ते काओ चरित्ते, तित्थे परियाएं आगमे वेए ।

कण्ये सिंगे हेसा-जाणे गणणा अजिग्गा य ॥१३७॥

पञ्चावण-सुंकावण-मणसावणेषु वि से अणुण्णया ।

कारण-शिण्पत्तिकम्मा, अत्तं पंथो अ तइआए ॥१३८॥

अस्य गाथाहवस्थापि समुदायार्थैः पूवै (गाथा ५८-६४)वद

अवयवायैः त्वाह-

सित्ते भरहेरवण, हौमी साहरणवजिआ शिञ्जया ।

एचो थिअ विधेअं, अमित्य काओ वि पाचणं ॥१३९॥

केने भरतेरवतपोर्ध्वं च ह्यजपरिहारिकाः संहरणवर्जिता विद्यमानवियमेषां स्थितिः । अत्र एव भरतेरवतभावोद्भवेयम- ब्रह्म कांक्षऽपि नाभास्यं, प्रतिप्राणाद्यतादादिति गाथायैः ।

आरिभ्राह्मिणामभिधातुमब्रह्म-

तुष्ठा जहृष्टताया, मंत्रमजताया पदमविद्ब्रह्मं ।

तयो अंससंस्तोमा-र्षं तु परिहारीअहाया ॥ ४३० ॥

तुद्यानि अचम्यस्थानानि स्वसंस्थया संयमस्थानयोः प्रथम- द्वितीययोः सामाधिकच्छेदोपस्थायाऽजिधानयोः । ततो अच- म्येभ्यः संयमस्थानेभ्यः, अचम्यानां शोकानां त्याज्यप्रदेशस्थान- म तुष्ठा परिहारिकस्थानानि भवन्ति, संयमसाधिक्येति गा- थायैः ।

साधवि अर्धस्वज्ञाना, अविच्छेदा चैव कथयतीअत्राणं ।

उचरिं पि तस्मोऽन्ता, सेजतायाण उ दोगरं पि ॥५३१॥

साधवि परिहारिकसंयमस्थानानि असंयमया लोका इति प्रदे- शस्थानबुद्धौ तावन्मीत्यर्थः । तानि आविच्छेदम्येव प्रथमद्वि- तीयादिति, अविच्छेदोपस्थाद सामाधिकच्छेदोपस्थासंयम- स्थानमीति भावः । उपर्येति ततः परिहारिकसंयमस्थानेभ्यः, कसंयमेषानि अविच्छेदतः संयमस्थानानि, द्वयोरपि सामा- धिकच्छेदोपस्थापयोरिति गाथायैः ।

सहाये पदिवची, अक्षेयु वि होरुज पुत्रपदिवचो ।

वेयु वि वटंतो सो-ऽत । अणयं पप पुत्रच इ ॥ ५३२ ॥

स्वस्वान इति वियोगतः स्वस्थानेषु प्रतिपत्तिः कथयत्ये । अन्वे- क्ष्यपि संयमस्थानेष्वधिकतरेषु मयेदं पूर्वप्रतिपत्तौ इत्यवसायवि- शेयाद हेतव्यपि वर्तमानः संयमस्थानान्तरेऽपि स परिहारिबिभु- क्षिक इत्यवतीतनयं प्राप्नोत्यने एव । निश्चयतस्तु न, संयमस्वा- मानराध्यासनादिति गाथायैः ।

ठिअकल्पम्भी शिअमा, एवेव च जवद दुविपत्रिणे वि ।

लेसा-जाणा दोगि वि, दुवति जिनकल्पतुष्ठा ॥५३३॥

द्विचतकल्पे च नियमादेने भवन्ति, आस्थितकल्पे, एवमेव च अस्मिन् द्विविपत्रिणेषुऽपि नियमादेव; तद्व्याख्याने द्वे अपि प्रवतः । ममीनां जिनकल्पतुष्टे एव प्रतिपद्यमानादिजेदेनेति गाथायैः ।

गणुओ तिऐयेव गणा, अहस्य पदिवचि सयसमुक्तासा ।

ठकोसमदुऐण्यं, सयसो षिप पुत्रपदिवचसा ॥५३४॥

नयतो नमसाक्षिस्त्र अथ एक गणाः, एतेषां अचम्या प्रतिपत्ति- रियमादायेव शतश अन्तुका अतिपरिहरादेव । तथा-अन्तुका- अचम्येन-अन्तुकतो, अचम्यतश्च शतश एव पूर्वप्रतिपत्ताः । नवरं अचम्यपत्राऽन्तुकावपदमधिकमिति गाथायैः ।

सचापीस जइष्ठा, सइस ठकोसओ अ पदिवची ।

सयसो सदस्ससो वा, पदिवच्य अहस्य ठकोसा ॥५३५॥

सत्सवित्तिअचम्याः पुरुषाः सहजायमुत्कृष्टतश्च प्रतिपत्ति- रेतानामेकदा शततः सहस्राश्वयथासंख्यं प्रतिपत्ता इति पूर्वप्रतिपत्ता अचम्या अन्तुकाक्षेतावन्त इति गाथायैः ।

पदिवज्जमाण भइष्ठा, इको वी हुज्ज ऊणपकलेवे ।

पुत्रपदिवचिऐणया वि इ, सइया व्मो पुह्वं वा ॥५३६॥

अतिपद्यमानका नाभ्या-विकल्पमीयाः । कल्पमित्याह-कलाऽ-

पि नचतूनमकेपे अनिपद्यमानकाः पूर्वप्रतिपत्तका अपि तु मा- ज्याः, मक्षेपवत् एव कथमित्याह-एकः पुत्रकल्पं वा यदा नृवांसः कदाचान्तरं अतिपद्यन्ते भूयंसि एव जैवमिति गाथायैः ।

एअं स्तुतु एणएत्तं, एत्वं परिहारिअण जिनकल्पा ।

अहलंदिअण एत्तो, छाणचामिदं पवत्सामि ॥५३७॥

एतत् ऋतु नावात्मत्रय बहिर्दक्षिणं परिहारिकायां जिन- कक्षरात् सकाशात्कल्पं मुख्यमेव यथाऽऽदिकानाम्, अत्र ऊर्ध्वे नानांस्वमित्ते बह्व्यमाणतत्तयं प्रवह्यामि जिनकल्प इति गा- थायैः । ए० ब०४ कार । (शेषा वक्तव्यता ' अहालं व ' शब्दे प्रथमभागे ८६९ वृष्ट प्रथमः)

कयमित्थपसंगणं, एसो अचतुञ्जओ इइ विहारो ।

संलंठणाम्मो स्तुतु, सुविस्तुको होइ णायव्मो ॥५३८॥

कुनमत्र प्रसंज्ञेन विसंज्ञे, एवोऽभ्युद्यतो विहारः, इह अचम- ने संलेखनासमः ऋतु पश्चादासंयमानुविशुक्तो भवति इत- द्यो यथोदितः । इति गाथायैः ।

पाएण चरमकाले, जमेस भण्णिओ सयाणमाणवज्जो ।

अयएणपं अइष्ठाया पुण, मुक्कज्जईहे पदिवचः ॥५३९॥

प्रायेण चरमकाले श्वदेवैव भणितः, सुने जनामभवत्, जजान- वाऽभ्युद्यत् पुनः स्वाहा, न वा, मुक्कयादीनिः प्रतिपत्त्यादिति गाथायैः ।

केई जणंति एसो, मुक्कज्जममोगओ पहाणो ति ।

थेरविहाराओ वि हु, अचंते अण्णमायाओ ॥ ५४० ॥

केचन जलन्येषोऽभ्युद्यतविहारः, मुक्कसंयमयांगतः कारण- त्प्रधान इति, स्वविपरिवहारादपि सकाशादन्त्यमप्रमादा- क्तेतिरिति गाथायैः ।

अक्षे परत्यविरहा, नेवं एसो अ इह पहाणो ति ।

एस्सं विं तस्सोये, अक्कविणिमिइओ चैव ॥५४१॥

अन्वे परार्थविरहात् कारकाक्षेपमिति जगन्तः एव च परार्थ इह प्रथमः परस्त्रो क इति । एतस्याऽभ्युद्यतविहारस्य त- द्भूय परार्थभावं प्रतिपत्तिनिवेद्यतश्चैव, त्वेवं जगन्तः । इति गा- थायैः ।

एतदेवाऽऽह-

अचतुञ्जयमेगयरं, पदिवचिज्जकाम मो वि पव्वावे ।

गण्णिगुणमस्रच्छिओ स्तुतु, एवेव अल्लिकिजुतो वि ॥५४२॥

अभ्युद्यतमेकतरं विहारं मरणं वा प्रातिपत्तुकामः सखसापि प्रमाअयत्युत्पत्तिश्च, अन्वथा तत्प्रमज्याभावे गण्णिगुणस्रच्छिओः कालु तत्प्राप्तनासम्भयो न सामान्येन तच्छूयः, संहारप्रव्रजति स्मि का वातो ? इत्याह-एवमेवअन्वथा तत्प्रमज्याभावेऽस- त्तिचतुकोऽव्यभ्युद्यतप्रतिपत्तमानेण मुदिमिअथा प्रव्रजतीति गाथायैः ।

एव पहाणो एवो, एगंतेणैव आगमा सिद्धो ।

जुचीए वि अनेओ, सपरतगारो मई जइठा ॥५४३॥

एवं प्रधानं एवोऽभ्युद्यतविहारात् एकान्तैवाऽऽगमात् सिद्ध इति युक्त्याऽपि च हेतुः प्रधानः, स्वपरोपकारो महान् यस्मा- दिति गाथायैः ।

अ य एत्तो ठमगारो, अथो षिण्णाय-साह्वं परवं ।

जं चरणं साङ्गिज्जद, कस्मद् सुदृजावजोएणं ॥१५९॥

न चान् उपकारोऽप्यः प्रधानतरे, निर्बोधनः चनं परमं यच्चर-
णं साध्यते कस्यचित् प्राणिनः शुभभावयोगेन हेतुना इति
न लक्षणयाद्येकया । इति गाथायः ।

अच्येतिअसुदृजेक, एधं अशोमि णिअमपौ चोव ।

परिणामदं अण्यणो वि ह्नु, कीरतं हंदि एमव ॥ ५६० ॥

आत्यन्तिकसुखहेतुरेनचरणमन्येषां मध्यप्राणिनां नियमेनैव
परिणमन्ति, आत्मनोऽपि किंप्रमाणमन्येषां हृद्येषमेवाऽऽत्यन्तिक-
सुखान्त्येति गाथायः ।

गुरु संजमजोगो वि ह्नु, विसेओ सपरसंजमो जत्य ।

समं पवहुमागो, धेरविहारो अ सो ह्यो ॥ ५६१ ॥

गुरुः संयमयोगोऽपि विज्ञेयः । क इह ? , स्वपरमंयम, यच
संयमे, सम्यक् प्रवर्त्तमानः सद् सन्तस्या स्वधरिविहारो चा-
ऽसौ भवति स्वपरसंयमः, इति गाथायः ।

अच्येत्तमप्यमाओ, वि जावओ एस ह्यो णायवओ ।

जं सुहृजावेण मया, ममं अशोमि तकरणं ॥१६२॥

अत्यन्ताग्रमाहोऽपि, भावतः प्रथमैरेण. एष भवति ज्ञानव्य
पदंरूपः-यच्छुभजावेन सदा स्वकालं, सम्यगन्येषां तत्करणं
शुभभावकरणमिति गाथायः ।

जइ एवं कीम मुणी, धरविहारं विहाय गीया वि ।

पवित्रज्जोति इधं न तु, कालोविअणमणमणसाथं ॥१६३॥

यद्येव, किंमात मुनयः स्वधरिविहारं विहाय गीयायां अयि
सन्तः प्रतिपद्यन्त एनं जिनकदवम्, न तु कालोविनमनदान-
समाप्तं, तदऽऽन्याभासादिति गाथायः ।

तकाओ उचिअस्सा, आणाआगइणा पहाणेस ।

इहरा उ आयहाणी, निष्फलमसिक्तसया वेओ ॥१६४॥

तत्काल एवोचितस्य पुंसः, आङ्गाऽऽनाधनाःकतोः प्रधान एव
जिनकदवः । इतरथा स्वाप्सहासिः स्वकाले तदप्रतिपत्तौ नि-
ष्फलशक्तिज्ञयात् कारणाद् ज्ञेयति गाथायः ।

अह्ववाऽऽणालंगाओ, एसा अइहगुणसाइणमइस्स ।

हीणकरणेण आणा, सत्तोए मया वि अइअव्वं ॥१६५॥

अथवाऽऽज्ञानज्ञानमहासि, एष चाऽऽज्ञानमूकः, अधिक-
गुणसाधनसमर्थस्य सतः हीनकरणेन हेतुनाऽऽज्ञा, एवं
यच्छुभ शक्त्या सदाऽपि यतितस्य, न तत्कृत्यः कार्य इति
गाथायः ।

एत्ता अ इपं एवं, जं दसपुव्वीण सुचचई सुत्ते ।

एअस्स पडिसेनेओ, तयअहा अइहगुणभावा ॥१६६॥

एतन्मन्त्रेण स्वपरसंयमः श्रेयान्, यद्यपि दसापूर्विणां साधूनां
भूयेन सूत्रं ब्राम्हणे, एतस्य कवचस्य धनियेषः, तस्यान्यथा
परोपकारपरोपकारिणस्युपकारात् कारणादिति गाथायः ।

एवं तत्तं नाउं, विसेसओ एव सच्चिरुहिएहिं ।

सपरोपकारविसए, जत्तो कज्जो जहामसि ॥१६७॥

एवं तन्मन्त्रेण विज्ञेयत एव शक्तिरहितैः शक्तिरूपैः स्वपरोप-
कारे यानः कार्यः यथाशक्ति, अग्रमन्त्रैः, महदेताभिर्जैराऽङ्गमिति
गाथायः ।

सम्यं धेरविहारं, गोपुं अकस्य ह्यो सुत्तो उ ।

एत्ता विअ पडिसिक्के, अजजाओऽसमत्तकणो य ॥१६८॥

सर्वं स्वधरिविहारं मुक्त्वा, स्वपरोपकारोऽप्यत्र भवति मुक्त
एव, नाशुक्तः । अत एव प्रतिपद्यच्छुभजातोऽप्यसमत्तकणमिति
गाथायः ।

एतस्मरणमाह-

अजजाओ गीआणं, असमणो पणगमसगा हिहा ।

उडविसअ हो वि भणिअं, महकमं नोअरागेहिं ॥१६९॥

अज्ञानो गीतार्थानां कथरोऽसमाप्तः पञ्चकारस्यकाद् वाऽऽकः
क्रतुविषयोऽहोरोपि अणिनां यथाकामं धीः-अगौरां गाथायः ।
पदिमिच्छजजगाणं, धेरविहारो अ होइ सुत्तो ति ।

इदरा आणाजंओ, संसापववण्णा णियमा ॥ ५७० ॥

प्रतिपद्यज्जकार्णं मायूनां स्वधरिविहारकं जवति शुद्ध इ-
ति । इतरथा प्रतिपद्यत्तज्जकार्णं अज्ञानमूकः संसारप्रवर्त्तना नि-
यमादिति गाथायः ।

कयमिन्यपनेनेत्तां, भयिसयणिअया पहाणया एवं ।

दडुव्वा बुद्धिमया, मओ अ अडुव्वजजयविहारो ॥१७१॥

कृतमथ प्रमङ्गन विस्तरेण, स्वधरिवयनियतोऽकन्यासात् प्र-
धानता एव च्छुभता ह्योरपि । सन्तस्मान्प्रवृत्तविहार
उक्तः । इति गाथायः । पं० व० ४ दार । पं० आ० । पं० खू० ।

(२६) (जिनकदिरक-स्वधरिविहारक-जन्तिसन्धानं परस्परं
प्रतिपद्ययः " अहाणद् " शब्दे प्रथमभागं च्छुभे च्छुभयः)

(२७) (२८) (गच्छो जिनकदवम् च्छुभयेनो महद्विकार-
विति " गच्छु " शब्दे तुनयज्ञानं च्छुभे च्छुभयः)

(२९) जिनकदिरकां द्विविधाः-अधिकज्ञानाणि-भिच्छुभयाणिम् ।

तथाऽभिच्छुभयोः शक्यपनुक्यामिप्रवृत्तयोश्चोद् द्विविधमुपकरण-
म् । तद्यथा-तज्जोहरणं, मुखविक्षका च । कस्यचित् स्वकृपाणाय
कौमयत् रतिप्रहासिचयम् । अयस्वोद्ककविन्दु रतिपापरिदर-
णाथेनोर्भिरुपदपरिप्रहात् चतुर्को । तथा-असहिं हुतरस्य द्वि-
तीयसौमपदपरिप्रहात् पञ्चयोगेति । अत्रुपायेस्तु जिनकदिरकस्य
सप्तविधप्राप्तनियोगसमन्वितस्य तज्जोहरणमुखविक्षकाऽऽदिप्रह-
णकमेण यथायोगं तदविधो द्वाविध एकादशविधो ह्यदशवि-
धश्चाद्यर्थमेवति । प्राप्तिनियोगश्च (प्रवचनसारोद्धारे)- " पत्तं प-
साबंधो. पायदुव्वणं च पायकेत्तरया । पदसाहं रयसाणं, च
गोच्छुभो पायणज्जो ॥ ४६८ ॥ " आवा० २ खू० १ ख० ३ उ०

(३०, ३१) (जिनकदिरकानामुपकरणम् ' उयहिं ' शब्दे द्विती-
यभागं १०६० पृष्ठे च्छुभयम्)

(३२) को वे न मन्त्रे तथैवदूरेराभित्तो जिनकदर इति ?
केवत्तं यादृशानां पुत्राणां येन विजिना वैरभित्तो जिन-
कदरस्तत्तदाकर्षय । कि पुनस्तत्तु, इत्याह-

उत्तमधिसेपयणा, पुत्रविदोऽजिसिद्धो सयाकासं ।

जिणकप्पिया वि कप्पं, कयपरिकम्पना पवउज्जेति ॥१७२॥

तं अइ जिणवयणाओ, पवज्जति पवज्जतो सच्छिओ ति ।

अरियं ति कइ पमाणं, कइ बुच्चिओ चि न पमाणं । २६६२ ।

उत्तमपुत्रितसंहननाः पूर्ववदितो, जन्मवदोऽपि किंअभ्युत्त-

मुक् ॥ अणु ३२ अणु ० । अणुने वैकरीये १३२७ वर्षे जन्म
लभ्या १३७७ वर्षे जिनचन्द्रसूरिनाममितेक प्रमण्ड १३७७ वर्षे
सुरिपदं प्राप्य वैश्याप्रधानकुलकावृत्तिनामस्य अथो विभिर्मिता,
तद्व्यपन्नाचार्याय च सुरिपदं दत्तम्, तथा १३६७ वर्षे स्ववधमः
गमत् ॥ अणु ० ॥

जिष्णुकेसरी [ऋ]-जिनकेसरी-पुं० । जिनकिंहे, " प्रको-
नरि भमज्ज आर, विषयं जिनकेसरी सङ्गीभावर । कंठपण्डु-
हाडो, प्रयोषो विष्णुरिषो जेण ॥३॥ " अणु १ मुक् ६ अणु ० ।

जिष्णुक्त्वाय-जिनारुपान-त० । जिनन कथिते, जो०१ प्रति० ।
" वृषालसंयं जिष्णुक्त्वायं " अणु ० १३ अणु ० १०० ।

जिष्णुगुण-जिनगुण-पुं० । नीतरमन्वादिके तीर्थकरगुण, 'जि-
ष्णुगुणविसयं सच-अवृद्धिजनमं, अणुषडहासं" । जिष्णुगुणविषयं
चीनरागसादितीर्थकरगुणोचरत् । पञ्चा० ७ विष० ।

जिनगुणसमुद्-जिनगुणसमुद्-पुं० । गुणरत्नाधारयूते जिनक-
ये समुद्भे, पञ्चा० । "पृषा जिष्णुगुणसमुद्भेसु," जिष्णाश्च ते गुणा-
नां गुणरत्नानामाधारयेन प्राप्नुयेण च समुक्ता इव समुद्रा-
हयेत जिष्णुगुणसमुक्तास्तेषु, पञ्चा० ४ विष० ।

जिष्णुगोयमसिंहआहरण-जिनगौतमसिंहआहरण-त० । जिन-
गौतमसिंहदृष्टान्ते, जीया० ।

जिष्णुयज्ञो पुण्य अर्थे, वि जस्त वत्थुमि नापय जावो ।
तसो मो निज्जरओ, जिष्णुगोयमसिंहआहरणं ॥

निष्ठायते । निष्ठवययता, पुनरुपेऽपि हानेऽपि न केवलं बलिष्ठे,
द्वार्यागशब्दायः । वस्तुनि आचार्यादीं, यस्य जयस्य, वस्तुनि
वचरुपे, जायते प्रादुर्भवान्त, भावः प्रशस्ताःकरण, मतः स
इति आचार्यान्तरकः कर्महासकारको जिनगौतमसिंह आहरणं
दृष्टान्त इति गाथायः । आचार्यस्तु कथानकारवसंयः । तच्चेद-
यः किल भगवता वीरेण गौतमस्वामी प्रामं गच्छन् एकदा
भगिनः । गौतम । त्वया ह्यालको मायं गच्छता प्रजाजनायः ।
तथेति प्रतिपद्य प्रगुण्य च भगवन्तं गनो गौतमो प्रामे, दृष्टश्च
गच्छता केनानकथयतीं ह्यालकः । ततो गौतमेन भागिनम्-किं
मोः करीषि ? , निजकमोऽऽश्रितम्, पुनरुक्तमा सः-सांप्रमं यथा
अर्थास तदहं भगवद् करीषि । गौतमनेन च-भ्रमं कुरुष्वेति । तेन
च प्राप्नुकृष्णद्वन्द्वकमसेन म्यागादि-एषामिति । ततः प्रजाजितः
सः, ततः स्वकार्ये विहाय जगवतः स्वंसुखमागच्छन्तस्तस्य शि-
कृद् रक्षा-अर्थं चहकमित्तव्यम्, एतंविषयज्ञास्मदर्थो भगवाञ्च
श्रीरो जवता प्रतिपत्तश्च इत्यादि । सर्वे तेन प्रतिपन्नम् । यावद्-
द्यापि भगवाञ्च नासीत् दृष्टो, दृष्ट च तस्मिन् उजोहरयं मुक्त्वा
भययते तु गुरुस्ततो न किञ्चित्पद्य धर्मय कार्यमिति मणिया च
प्रापयितः । किल तस्य वासुदेवचक्रवर्तुपूर्योरेवत् । पितृव्यसुत-
जीवसिंहपातनरुपाय जगवन्तं पश्यतः कर्मबन्धो, गौतमं च
पश्यतः तद्गुणः, गौतमश्च भगवदपेक्षया द्रुतिभङ्गस्थान्-
शीर्षेकुरवादिहेतोः, जगच्चोत्तमस्य, तीर्थेकुरवादिहेतुभिरव
इति लिखत् । जीया० ३० अर्थि० ।

जिष्णुचन्द्र-जिष्णुचन्द्र-पुं० । जिष्णुके क्राकृष्णकविष्णुक्रो, " जि-
ष्णुचन्द्रो ह्युष्णिकोऽपि " जिष्णुचन्द्रः क्राकृष्णकविष्णुक्रोः । अणु ०

१ अणु० आर । " तद्व जिष्णुचन्द्रासमाधौ स " जिष्णुचन्द्रा-
समाधौ सन्मात् ॥ अणु ० अर्थय ॥

जिष्णुचन्द्रागिष्णु-जिनचन्द्रमणि-पुं० । वक्ष्यमाणकृष्णिं ककण्ड
रिक्थि, एतस्य वैश्यागुणसूरिकुलमगजन्तसुरिनामनयो वदन्ति ।
वैकरीये १३७३ वर्षेऽयमासीत् । अनेनैव नवपद्मकरणं, तदु-
परि टीका च विरचिता । अणु ० ६० ।

जिष्णुचन्द्रसूरि-जिनचन्द्रसूरि-पुं० । अरतरगच्छीये जितेश्वर-
आर्यशिष्ये स्वनामवशाते प्राञ्चार्थे, पञ्चा० १६ विष० । स्या० ।
" तत्किष्णया जिनचन्द्राकषया; सूरयो गुणभूरत् । " अणु ० ३२
अणु ० । अनेन संवेतरङ्गाला नास प्रमथो विरचितः । जिनच-
न्द्रसूरिसंतापीये जिनमाणिक्यसूरिशिष्ये स्वनामवशाते प्राञ्च-
ार्थे च, पं० ७० ४ आर । " श्रीमजिनचक्राङ्किते, सूरिसंतापी-
यितप्रतापः " अणु ० ३३ अणु ० । अयं च वैकरीये ११७० वर्षे
जातः, १२३२ वर्षे शीकृतः, १२९१ वर्षे आचार्यपदम्, १३३३
वर्षे स्वर्गते च लखवन् । तृतीयोऽप्येतन्नामा आश्रयेत्-
सूरिगुणः तेमिच-प्रसूतिशिष्यश्चाभवत् । अतुर्थश्च अरतरग-
च्छीये जिनचन्द्रसूरिशिष्यः, तस्य वैकरीये १३२६ वर्षे
जन्म, १३३२ वर्षे दीक्षा, १३४१ वर्षे सूरिपदासिः । अतुर्गुणराजसु-
जैनधर्मसंदायवन्तः अस्ते कालकालकेवसन्तौ विद्वदमसिलवृ-
१३७६ वर्षे स्वर्गमगमन् । पञ्चा० ३० अर्थे तन्नामा अरतरग-
च्छे १५४२ वर्षे वर्तमान आसीत् । यच्छिष्यो जिनस-
नरनामाऽऽसीत् । अणु ० ६० ।

जिष्णुचिष्ण-जिनचीर्ष-जि० । जिनाऽऽचरिते, " अणुकोमो होह
जिष्णुचिष्णो " जिनाः भूनावधिमनपरीयकेनकृष्णावन्तो, जिन्-
कदिपकाश्च, तेषां च आचरितो जिनाचीर्षः । पञ्चा० ७ विष० ।

जिष्णुजकर-जिनयक्र-पुं० । तीर्थकृतं भक्तिज्ञो गोमुखादिके
यके, प्रथ० ।

जकरा गोमुद् मज्ज-सस तिसुद् ईनर सुतुवुक कुसुमो ।
मार्यगो विनयाणिय, बंनो मणुओ सुरकुमारो । १३७५ ॥
कृष्णमुद् पयाल किन्नर, गरुडो गंधव तह प जकिंलरो ।
कृवर वरुणो जिडकी, गोमेढो बाण मयंनो ॥३७६॥
यथा भक्तिज्ञास्तीर्थकृतानिमे । यथा-प्रथमजिनस्य (अपमस्य)
गोमुखो यक्रः सुगणेशो गजवहनश्चतुर्भुजो वरदासमाधिकस्य-
कृद्विष्णुपाशयो मातृशिक्षाताकाशितवामपाणिचयश्च ।
अजितनाथश्च महायक्षाभिधो यक्रः चतुर्भुजः इत्यामवयोः कर्त्-
मन्दावनेऽष्टपाणिर्वरेदमुद्रात्सुत्रपाशकाशितदक्षिणपाणि-
चतुर्थयो बीजपूरकाजवाकुशश्चिन्तुस्त्वामपाणिचयश्च ।
असंभजिनस्य त्रिमुखा नाम यक्रः भिवदनः त्रिनेत्रः
इत्यामवयोः मयूरदाहनः परुशुजो नकुलपदाऽभययुक्त्वाशिवक-
रकमस्यथो मातृशिक्षायाकृष्णवामपाणिचयश्च । ३ ॥
अप्रभिनन्दनश्च ईश्वरः यक्रः इयामकानिमज्जवाद्मश्चतुर्भुजो
सातुशिक्षाकचतुर्भुजः शिष्यकरकमस्यं नकुलाकुशाशितवाम-
पाणिश्च । ४ ॥ अमुमतेस्तुम्बुक्यैः श्वेतवर्णो गरुडाहवका-
तुर्भुजो वरदाशिवुकृद्विष्णुपाणिश्च । यथावामपाणयुक्त्वाम-
पाणिश्च । ५ ॥ अप्रमज्जस्य कुसुमो यको नीलवर्णः कुरङ्गवा-
हनश्चतुर्भुजः फलाभययुक्त्वाशिवपाणिश्च । नकुलाकुशयुक्-
त्वाभयमभयश्च । ६ ॥ सुपाशमस्य अशुको यको नीलः

बर्षो गजवाहनश्चतुर्भुजो विभवशाशुक्तदक्षिणपाण्डिग्रयो
 नकुलकुशाशुक्तवामपाण्डिग्रयश्च ॥ ७ ॥ श्रीचन्द्रमन्वस्य विज-
 यो यज्ञो हरितचर्मो त्रिलोचनो हंसवाहनो द्विभुजः कृतदाक्षिण-
 हस्तचक्रो वामहस्तधनुःकरश्च ॥ ८ ॥ श्रीसुवर्षाभिनस्या-
 जितो यज्ञः श्वेतवर्णः कूर्मवाहनश्चतुर्भुजो मानुसिङ्गः क्लृप्त्यु-
 क्तदक्षिणपाण्डिग्रयो नकुलकुलकलितवामपाण्डिग्रयश्च ॥ ९ ॥
 श्रीशरितलस्य महा वक्रचतुर्भुजाश्विनैः सितवर्णः पद्मसन्-
 ऽष्टभुजो मानुसिङ्गश्चतुर्भुजाश्विनैः क्लृप्त्युक्तदक्षिणपाण्डिग्रयो
 नकुलगदाः कुशाशुक्तवामपाण्डिग्रयश्च ॥ १० ॥ श्री-
 श्वेयानस्य भद्रुजा यज्ञः (मनामरेण-ईश्वरः) धवलवर्णः त्रि-
 लोचो बृषभवाहनश्चतुर्भुजो मानुसिङ्गवायुक्तदक्षिणपाण्डिग्रयो
 नकुलकुशाशुक्तवामपाण्डिग्रयश्च ॥ ११ ॥ श्रीवासुपुत्रस्य
 सुदरकुमारो यज्ञः श्वेतवर्णो हंसवाहनः चतुर्भुजो श्रीजपूरक-
 षाणाभिवलदाक्षिणकरश्च यो नकुलकुशाशुक्तवामपाण्डिग्रयश्च ॥ १२ ॥
 श्रीविभक्तलस्य वप्रभुजा यज्ञः श्वेतवर्णः शशिवाहनो द्वादश-
 भुजः फलकवाणशुभ्रवाशाशुक्तवामपाण्डिग्रयो नकु-
 लक्षत्रचतुर्भुजः फलकाकुशाभययुक्तवामपाण्डिग्रयश्च ॥ १२ ॥ श्री-
 अनन्तस्य पातालो यज्ञसिद्धिः २७७७० मकरवाहनः च-
 न्द्रभुजः पद्मवाणशुभ्रवाशाशुक्तवामपाण्डिग्रयो नकुलकुशाशुक्तवाम-
 युक्तवामपाण्डिग्रयश्च ॥ १४ ॥ श्रीधर्मस्य किन्दरो यज्ञसिद्धिः २७७७०
 रक्तवर्णः कूर्मवाहनः चन्द्रभुजो बीजपूरकगदाऽनययुक्तदक्षिण-
 पाण्डिग्रयो नकुलपद्मालाशुक्तवामपाण्डिग्रयश्च ॥ १५ ॥
 श्रीशान्तिनाथस्य गरुडो यज्ञो वराहवाहनः क्रोडवर्णनः द्वा-
 भुजश्चतुर्भुजो बीजपूरकषाणाभिवलदाक्षिणकरश्च यो नकुल-
 क्लृप्त्युक्तवामपाण्डिग्रयश्च ॥ १६ ॥ श्रीकुशोमन्वस्यैकः द्या-
 भवर्णो हंसवाहनश्चतुर्भुजो वरदवाणकान्धदाक्षिणपाण्डि-
 ग्रयो मानुसिङ्गकुशाशुक्तवामपाण्डिग्रयश्च ॥ १७ ॥ श्री-
 अरजिनस्य यज्ञेन्द्रो यज्ञः पद्मवाणशुभ्रवाशाशुक्तवामपाण्डि-
 ग्रयो नकुलकुशाशुक्तवामपाण्डिग्रयश्च ॥ १८ ॥ श्रीमार्जिनस्य कृष्णो यज्ञश्चतुर्भुजः
 हन्कायुधवर्णो गजवाहनोऽष्टभुजो वरदपराशुराभययुक्त-
 क्षिणपाण्डिग्रयो बीजपूरकषाणाभिवलदाक्षिणकरश्च यो नकुलकुशाशुक्तवाम-
 पाण्डिग्रयश्च (अयं कृष्णस्थानं कुशेरमाहुः) ॥ १९ ॥ श्री-
 मुनिमुनिभ्य वरुणो वक्रचतुर्भुजाश्विनैः सितवर्णो बृ-
 षभवाहनो जटामुकुटचतुर्भुजोऽष्टभुजो बीजपूरकगदाशाल-
 कान्तियुक्तदक्षिणकरकमलचतुर्भुजो नकुलपद्मवाणशुभ्रवाशाशुक्तवामपाण्डि-
 ग्रयो नकुलकुशाशुक्तवामपाण्डिग्रयश्च ॥ २० ॥ श्रीमार्जिनस्य चक्रद्विपुत्रश्चतुर्भुजाश्वि-
 नैः सुवर्णवर्णो बृषभवाहनोऽष्टभुजो बीजपूरकषाणाभिवलदाक्षिण-
 युक्तदक्षिणकरश्च यो नकुलपद्मवाणशुभ्रवाशाशुक्तवामपाण्डिग्रय-
 श्च ॥ २१ ॥ श्रीमार्जिनस्य योमो यज्ञः श्वेतवर्णः श्यामकान्तिः
 पुण्ड्रवाहनः चन्द्रभुजो मानुसिङ्गश्चतुर्भुजाश्विनैः दक्षिणकरश्च यो
 नकुलकुशाशुक्तवामपाण्डिग्रयश्च ॥ २२ ॥ श्रीवाग्देवस्य
 कामनो यज्ञो (मनामरेण वाग्देवः) गजभुजः उरगकणामभिव-
 लदाः द्याभयवर्णः कूर्मवाहनश्चतुर्भुजो बीजपूरकषाणाशुक्तदक्षि-
 णपाण्डिग्रयो नकुलपद्मवाणशुभ्रवाशाशुक्तवामपाण्डिग्रयश्च ॥ २३ ॥ श्रीवा-
 जिनस्य मन्त्रो यज्ञः श्यामवर्णो गजवाहनो द्विभुजो नकुलपुन-
 दक्षिणभुजो वामकण्ठबीजपूरकषाणाशुक्तवामपाण्डिग्रयश्च ॥ २४ ॥ प्रथमः २६ द्वारः ।

७ विव० । घ० । (सा च 'शुभाजण' शब्दे प्रथमनामो ३६७
 पृष्ठे घणिता)
 जिष्णुदास(घृ)-जिननामन्-न० । नामकमंभेदे, कर्म० ३ कर्म० ।
 जिष्णुदत्त-जनदत्त-पु० । स्वनामयथाते खरतरगच्छीये जिन-
 वल्लभस्वरिण्ये आचार्ये, "तद्विष्णुजयद्वेषायाः गच्छे खरतरे-
 म्भराः" इति । तस्यदे जिनवस्तुसिद्धिजिनदत्तसुरदोऽनुवाक्येति
 च । अष्ट० ३२ अष्ट० । प० व० । अथ च महाप्रजापक आ-
 सीत्, अम्बादेव्या युगप्रधानपदमन्त्रे इत्यन्तः । वैक्रमीये ११३२
 वर्षेऽयं च जातः, साम्ब-द्व इति शुद्धिर्वायंऽस्य नामाऽऽ-
 सीत्, वैक्रमीये ११४१ वर्षेऽयं दक्षिणः, तत्समयस्य प्रजाप-
 कम्भरयोनि नामाऽऽसीत् । ११६९ वर्षेऽयं चित्रकूट (विषोक
 इति प्रसिद्धः) देवमहाव्याधेः संसृष्टिपद्मवाणः सेवेद्वा-
 लावलीमन्त्रेऽन्तर्निवेकाद् प्रत्यानरचक्रत् । वैक्रमीये १२११ वर्षे
 अजयमेक (अजमेर) नगरेऽयं स्वराजसत् । द्वितीयोऽप्येतेषाम्ना
 वायव्यकच्छीयरीशालसुरिण्यजीवेयसुरैः शिष्यो वैक-
 मीये १२६४ वर्षे विद्यमान आसीत्, येन विवेकावशात्स-
 शकुनशास्त्राद्य अनेके प्रथा निर्मिताः, परकायप्रवेशविद्याम-
 यमजातवः १२७७ वर्षे च निर्गते वस्तपालसङ्केऽप्ययमासीत्,
 अथ शिष्योऽनरकस्मृतिमहाकावलीति । ज० इ० । "नय-
 नशुभ्रवर्यणेऽहंनगरीर्हि जिणदत्तस्मरिर्हि" सङ्कटगुणगुरो-
 र्हणगिरिर्मन्त्रिल्लगु युगमांगक्यगोहणयोऽजिनदत्तसिद्धिजेत-
 षामकैः सप्तशुद्धिवाग्भिरिति यावत् । ज० इ० ३८ आ० १०ः आय०
 वसन्तपुरस्य स्वनामक्याते धावके, प्रा० क० । "वसन्तपुरे नगरे
 जियसूयु राया, जिष्णुदत्तो मेहु" । आय० ५ अ० । आ० चू० ।
 (तत्कथा चतुर्गन्धिवादादौ "वाक्कद्विय" शब्दे तुर्नीयते
 ११०५ पृष्ठे "काठभनम" शब्दे ४२७ पृष्ठे च प्रदीपना)
 संकुलप्रामवास्तव्ये स्वनामक्याते धावके, पि० । (तत्कथा
 'आधाकम्' शब्दे द्वितीयनामे ७३३ पृष्ठे निरूपिते) धावन्ती-
 वास्तव्ये धावके, तं । पाटलिपुत्रनगरस्य स्वनामक्याते धा-
 वके, प्रा० म० इ० । (तत्कथा 'लोत' शब्दे यज्ञयने) वैशाली-
 नगरीवास्तव्ये जोगेश्वरपुत्रनामधेये स्वनामक्याते धावके,
 घ० २० । स्वनामक्याते धावके, यस्य पत्नी ईश्वरी धावका ।
 कल्प० ८ कृष्ण । स्वनामक्याते धावके, यस्य पत्नी फलपुत्रीः,
 "जानवत्त-फल्गुसिरी नाम सायगमिहवा" । महा० ५ अ० ।
 जिष्णुदत्तपुत्र-जिनदत्तपुत्र-पुं० । चण्णानगरीवास्तव्ये सायंवा-
 हदारके, प्रा० १ अ० ३ अ० (एतत्कथा 'अंठ' शब्दे
 प्रथमनामो ३११ पृष्ठे छट्याया)
 जिष्णुदत्त-जिनदत्त-न० । जिनसंघान्धिनि छट्ये, इश० १ नत्व ।
 ('वेद्यदत्त' शब्दे तुर्नीयनामो १२७३ पृष्ठे इत्या । उदा-
 हरणम् 'वेद्यव्य' शब्दे वक्ष्यते)
 जिष्णुदास-जिनदास-पुं० । मथुरावास्तव्ये धावकेशिष्ये,
 यस्य माता साधुदासी । "सिद्धि जिष्णुदासो तस्य साधुदासी
 पिथा तन्म" । (१) घ० २० । (अस्य 'सुखकाल' शब्दे
 कथा वक्ष्यते) राजपुत्रनगरस्य अयमभवाऽऽस्यमे अष्टानि,
 "सिद्धि य उन्नदत्तां, तस्स सुत्तो मुष्णविष्णुदासा पत्तयो ।
 बीष्णो उज जिनदत्तां, आवासी ज्यवसणसत्" ॥ २ ॥ घ०
 २० (अस्य कथा 'वाल्कीशा' शब्दे वक्ष्यते) पाटलिपुत्रवा-
 स्तव्ये धावके, प्रा० चू० ६ अ० । मथुरावास्तव्ये धावके,

वद्व्य भाषां जिनदानौ । " जिनदासो वाणकु तत्र, आशकः परमाऽऽस्तः । जिनदासो मिया तद्व्य, मियंकरणदर्शना ॥ १ ॥ " आ० क० । तौ० । आ० म० । (नत्कथा ' कंचल ' शब्दे तुनीवनायो १७९ वृत्ते कल्पया) राजपुत्रस्ये आशकं च । पुं० । " रायपुरे नयेरं पयो कुलपुत्रजातामौ, तस्स जिष्णुदानो मिषो " आश० ६ म० । (मस्य कथा ' पञ्चकलाय ' शब्दे वक्ष्यते) जिष्णुदासम्यामिहृत्तर-जिनदानमगमिहृत्तर-पुं० । निमोथञ्च-निकारके आचार्ये, " गुहृदेषुषं च पाणिषं, महत्तरचं च तस्स तुद्वेहि । नेण कदसा खुप गी, बिलसलमा खिनीहृत्स ॥ १ ॥ " ति० चू० १० ४० । पदेन महारामना अनुयोपग्राहृत्तरकदाऽऽऽ-वहयकादिष्वपि चूययो रचिनाः । अ० १० ।

जिष्णुदेह-जिनदेह-वि० । तीर्थकारानिभे, अनु० ।

जिष्णुदेव-जिनदेव-पुं० । मरुचक्रस्ये आचार्ये, " मरुचक्रके जिष्णुदेवो " । आचार्यो जिनदेवोऽम्बु-रैवैव भूयुत्पत्तेः । आ० क० । (नत्कथा ' पाणिहि ' शब्दे वक्ष्यते) द्वारवनीयास्तस्ये अहमिषभे-ष्ठिनः पुत्रे, " द्वारवण्यां महापुत्रो-पदमिषो वाङ्मथरः । अनुचरी मिया तद्व्य, जिनदेवस्तु तत्पुत्रः ॥ १ ॥ " आ० क० । (अस्तसंसे-बधं द्वार ' शब्दे प्रथमनाम १०३ वृत्ते कदाऽऽव्य निरूपिता) कौश्या-म्बीनगरवास्तस्ये क्रमदेवाऽऽमत्रे कलनामक्याते आशके, य० १० । (नत्कथा ' बंसलस्य ' शब्दे वक्ष्यते) म्बानिनगरवास्तस्ये आशके, " सायव सपुत्रयो राया, जिष्णुदेवो मावभो । " आ० चू० ४ ४० । (नत्कथा ' पञ्चकलाय ' शब्दे वक्ष्यते : चपातगरीवास्तस्ये आशके, " नयरी च चरनामा, जिनदेवो मस्यवाह अदिहत्ता । " आ० चू० ४ ४० । (नत्कथा ' संयगवरा ' शब्दे वक्ष्यते) जिष्णुदेसिय-जिनदेसित-वि० । जिनन कथिते, वर्यो ४ तस्य ।

जिना इह दिनमवृत्तगोत्रिजिष्णुपायाभिमुक्तापायाविमुक्ता-द्वयः परिगृह्यन्ते, तथा भूतडीकाकना व्याचक्रान्त, जिनैच्यो दिनप्रवृत्ताऽऽहिकेपचः श्लुष्यःऽऽहिकेप्येकमात्रेच्यो देशितं कथि-नं गणधरैरपि जिनदेसितम् । तथा जम्बूत्वाभिप्रभृत्यव्यं विधा एवेति निरूपयामेतत् । अथ प्रकृतिस्तुन्दर-मिति कस्माद्जिनैच्योऽपि नोपदिश्यते ? उच्यते—तथा स्वतोऽस्तुन्दरत्वेन अनयोपनिपानसंनयात् । वृषं च पा-भास्तुन्दरत्वा स्वतः सुन्दरमपि रथिकराऽस्तुलुकादीनामनघयोः । आह च—" पत्रंजिष्यधं धीरेण, दिवं जं जस्स सव्वहा । आहारो वि हु मच्चन्स, न पस्सो मग्गं सुखी " ॥ १ ॥ अ० १ प्रति० । " धम्मो य जिणदेसिमा " जिनदेशिनः कंचालिना भाषितः । तं० । उच्य० ।

जिष्णुधम्म-जिनधर्म-पुं० । मरुतवर्षस्यगिषोत्तकाज्जनगरवास्त-स्ये स्वनामक्याते आशके, तौ० १० कल्प । जिनसंन्धिनि धर्मे, " अणुत्तरं धम्ममिषं जिष्णुधम्मं " अनुत्तरं धर्मे जिनाना-ञ्चवभादिरीयेकानां संघेपिनम । सु० १ छु० ६ अ० । य० । तं० । प्रा० । " वस्तुपरासयानुदो, अक्षसत्तरवयणाजसायरो ज-वर् । सत्तत्रयज्जीवन्वपुत्र-वधुं उविहो वि जिष्णुधम्मो ॥ १ ॥ " वर्यो ४ आ० १ उ० ।

जिष्णुपट्टिमा-जिनपट्टिमा-स्त्री० । जिष्णुविम्बे, " जिष्णुपट्टिमासं-घंय परिमुक्तां " (१ माया) दश० १ चू० । जिनप्रतिमा सङ्घा-वधापनकेपेति । रा० । दृश० । जी० । प्रति० । नयो० । षो० । आ० । पञ्चा० । (' वेद्य ' शब्दे तुनीवनामो १५०४ वृत्ते सर्वां चकष्यतोका)

भारते वर्षे वनुराष्टीतिजिनप्रतिमाः, साक्षेमाः— " पृथुपास्य परमेष्ठिपञ्चकं, कीर्तियामि कृतपापनिग्रहम् । तन्वधादिभक्तिं चतुष्टया-शीतितीर्थोजननामसङ्ग्रहम् ॥ १ ॥ " तथाहि—

श्रीशत्रुघ्नस्य भवन्दीयः श्रीवीरवामिप्रतिष्ठितः श्रीआदि-नाथः । श्रीसुलनायकः पाण्डवस्थापितो नन्दिचर्धेनो पुना-दिनाथः । श्रीशान्तिनाथिनः सुपदरीकः श्रीकलना, द्विती-यस्य श्रीचोरवामिप्रतिष्ठितः पुणकलशः । सुधाकुण्डे श्री-जीविनस्वामी श्रीशान्तिनाथः मन्दंवाचवामिः।प्रथमसिद्धः । श्रीउज्जयन्ते पुण्यकलशमन्दनस्युनिः श्रीनेमिनाथः । काञ्चन-बलानकं अमुकनाथिः श्रीकारिदेविः । पापान्ते कर्तित-चतुर्दिशान्तमयाह अष्टौ पुण्यनिधयः श्रीमधेमीश्वरायः । काशहरे विश्वव्रजमङ्गलकलशः श्रीपृथ्विनाथः । सोपारंके श्रीवचस्वामी श्रीशुचनदेवप्रतिमा । नगरमहास्थाने श्रीभरते-श्वरकारिनः श्रीसुगान्दिश्वः । वृक्षपापं श्रीगोमन्देवं श्री-बाहुवातः । उत्तरापंच कश्चिद्देवं गोमन्तः श्रीअरुचमः । अङ्गार-गढे श्रीअमलनपूजानो मेदिनीसुकुटः श्रीआदिनाथः । महाग-योर्मुहुरादिवाहारे श्री-प्रादिश्वरः । नक्षत्राद्यायां बाहुवलिचि-मिन् धमचक्रय । माङ्गल्ये श्रीमदिनाथः।पुके । कालपाक-पत्तने माणिक्यदेवः श्रीशुचमो मन्दोद्रीदेवताऽवसरः । वृक्ष-यमुनयोर्वेणीसङ्गमे श्रीआदिकमण्डलम् । श्रीअयोध्यायां श्री-अजितस्वामी । कल्पेयाम् आजिनः । तारणे विश्वकोटिगिष्णु-नाथो श्रीअजितः । अङ्कुरकायां श्रीमजितस्वामिशान्तिदेवताह्वयं श्रीहेन्दुन्देवताऽवसरः । आचरव्यां आसंभवदेवो जाङ्गुकीविद्या-धिपतिः । नेगमन्तप्रामे श्रीमजितनन्दवं, नमोदा तरपाद्वयो निर्मता । काञ्चुदेवो विन्दहापि हंसश्रीये अमुकनिनाथव्य-पादुका । आम्बुतिप्रामे श्रीमनिन्दव्यः मादंन्दप्यंते कौशाम्यां च श्रीपद्मप्रमः । मयुरायां महालक्ष्मीनिमितः श्रीसुधावन्स्पृश्यः । श्रीदशपुरनगरे अंसुलस्यः सोनादेवीदेवताऽवसरः । प्रमासे शशिभूषणः श्रीचन्द्रमन्दचन्द्रकान्तमामयः श्रीउवासा-लिनीदेवताऽवसरः । श्रीमौनस्वामिप्रतिष्ठाने बलज्यागतः श्रीनन्दिचर्धेनकारितः श्रीचन्द्रप्रमः । नासक्यपुरे श्रीजोवित-स्वामी त्रिसुयनितलः श्रीचन्द्रप्रमः । वन्कावत्यां मन्दिस्तु-कुटः श्रीचन्द्रप्रमः । वाराणस्यां विद्वेषेभारमन्ते श्रीचन्द्रप्रमः । कौवाहारे श्रीसुवर्धिनाथः । प्रथमतीर्थे श्रीशीतलनाथः । वि-न्वयाद्री, मज्जविरौ च श्रीवेयासः । चपायां विश्वसिद्धकः श्रीवास्तुपुत्रः । काम्पिन्द्ये गङ्गासुं, सिहपुरे च श्रीविलस-नाथः । मयुरायां यमुनापुरे सुमुञ्जवं । समुके द्वारव्यां शा-कपाण्डुमन्ते श्रीअनन्तः । अयोध्यासमीपे रत्नवाहपुरे नाम-मदिनः श्रीधर्मनाथः । क्विष्णुपायां लङ्कायां विकृतागरी श्री-शान्तिनाथः । गङ्गायमुनयोर्वेणीसङ्गमे श्रीकुन्दरनाथो । श्रीपथेते महिनाथः । भृगुपत्तनेऽनवरंश्वरः श्रीमुनिस्तुमन्तः । प्रति-ष्ठापुरे अयोध्यायां विष्णुवाचसे माणिक्यवर्धके सुनिस्तुमन्तः । अयोध्यायां मोक्षतीर्थे नमिः । शीथेपुरे शङ्खजिनास्ये पादो-नगरे मयुरायां द्वारकायां सिहपुरे स्तम्भतीर्थे पातालगङ्गाऽ-निधः श्रीनेमिनाथः । अजापुरे नर्भाम्यः श्रीपाम्भेनाथः । सत्तमनके अयमयहरः कलचर्किपायां विश्वकल्पसामयः । कर्हृदके उपमगहरः अदिच्छत्रायां विश्वव्रजमन्तुः । कलि-कुण्डे, नागहरे च श्रीपाम्भेनाथः । कुण्डदेवदेव विहगवजः । मादंन्दपथेते क्वावापाम्भेनाथः । वैकारपथेते सहस्रकामी

पार्श्वेनाथः । वाराणस्यां द्वादशवत्सव्यपुत्राऽऽवत्तकः । महाकाशान्तरे पातालककवर्षा । मयुरायां कल्पद्रुमः । चम्पायामशोकः । अलवगिरौ श्रीपारश्वः । श्रीपर्वते चण्डिकायां महावीरः । विन्ध्याद्रौ श्रीगुणः । हिमाचले ज्ञानापारश्वः मन्वा-धिराजः श्रीस्तुतिशुभः । श्रीपुरे अन्तरिक्षः श्रीपारश्वनाथः । काश्मिरीभूमिभ्यरे श्रीपारश्वनाथः । सायलकामिण्ये देवाधिपतेषुः । श्रीरामशयने प्रद्योतकारिः श्रीवत्समानः । मोटेरे चायमे नामके वल्ग्यां मेपुत्रके सुवृक्षस्थले श्रीमाशपणने उपकणपुरे कुण्ड-प्राने सत्पुरे उड्ड्यायां गङ्गाहृदे सरःस्थाने भीतमये चम्पायाम् कषापयायां पुञ्जपर्वते मन्दिबन्दनकोटिद्रुमौ धीरः । वैभाराको राजपुत्रे कैलाशे श्रीरोहिणाद्रौ श्रीमहावीरः । प्रहापदे वन-विशुतिस्तीर्थेकराः । खम्बेनक्षेत्रे विशुतिजिनाः । हेमसरोवरे द्वा-कस्तिजिनासत्वाः कोटिसिद्धासिद्धासिद्धक्षेत्रम् ॥

“ इति जैनप्रसिद्धानां, श्रीमानां वामपङ्कतेः । सन्धेहोऽयं स्फुटोचकः श्रीजिनप्रसन्नसूत्राः ॥१॥ सी० ५४ कल्प ।

जिणपपण्यत्त-जिनप्रज्ञान-वि० । तीर्थंकरप्रणीते, “ जिणपपण्य-त्तं सिंगं ।” पं० व० १ द्वा० । जी० । जिनैर्हिताऽऽप्यनिवर्त-कयोमिनिः प्रज्ञात् तदव्यसत्त्वानुप्रदाय सृष्टत आचारऽऽद्यज्ञोपा-ङ्गादिनेनेन रचितं जिनप्रकृतम् । उक्तं च-“अर्थं प्रासद् धरिदा, सुप्तं गंधंति गणुहारा जियंथं । सासणस्य हियंछाय, तमो सुप्तं पवच्छद् ॥२॥” सि० जी० १ प्रति० ।

जिणपरियाय-जिनपर्याय-पुं० । केबलिययोगे, ज० २० श० उ० । (तत्संबन्धं 'केवल' शब्दे तृतीयजाने ६५२ पृष्ठे चक्ष्यम्)

जिणपवपण्य-जिनप्रवचन-न० । जैनाऽऽगमे, (आ० म०) सांप्रतमपि च केयं जिनप्रवचनोपासितः ? कियदजिधानं चेदं जिनप्रवचनं ? को वाऽस्याजिधानविभागः ? इत्येतद् प्रासङ्ग-करोषं शेषद्वारसंप्रहं चाभिधित्तुह्राद-

जिणपवपण्यउत्पत्ती, पवपण्यगण्डिया विजागो य । दारविही य नयविही, नवत्वाणविही अणुभोगा ।? ३५० ।

इह जिनप्रवचनोपासितः, प्रवचनेकाधिकानि, एकाधिकविजाग-केति चितयमपि प्रसङ्गयोगं, द्वाराणुदशनिर्देशां नि, तेषां विधिः प्रकृपेण द्वारविधिः ; अयमुद्योक्तोऽभिधीयते । नयविधिस्तु-पममार्शानां सूत्रानुयोगद्वाराणां वनुपममनुयोगद्वारम् । तथा व्या-क्यानस्य विधिर्व्याख्यानविधिः-शिक्षाऽऽचार्यपरीक्षाऽजिधानम् । अनुयोगः सूत्रव्याधिकनिरुक्तिः, सूत्रानुगमनञ्चेति समुदायार्थः । आह च-अनुपममनुयोगद्वारं नयविधिमभिधाय पुनस्तुत्यानु-योगद्वाराव्यानुगमनाभिधानं किमर्थम् ? । उच्यते-नयानुगमयोः सहचरमाचमदशैनाथम् । तथादि-नयानुगमौ प्रतिवृत्तं सुगपद-नुपानतम्, नयमत्तव्यस्यानुगमस्याज्जावात् । यद्दि सुगपस्यानु-गमौ गच्छतम्, तद्धेतुप्रत्ययासोऽपि सुगपदेवास्तु, किमर्थमनु-योगद्वाराव्यानुपयोग्यासि नयानामन्ते उपन्यासः ? उच्यते-सुग-पदप्रकृतप्रवचनवात् । आह च सूष्टीकाकुरुत-अनुयोगद्वारवस्तु-पोपन्यासे तु नयानामन्तेऽजिधानं सुगपदप्रकृतप्रवचनवादिति । अपरस्याह-अनुपयोगद्वाराऽऽत्मकं चान्तरं, तत्तत्सुगपदुपयोग-द्वारातिरिक्तस्य व्याख्यानविधेरुपन्यासः । तिरिधेयः । तदयुक्तम् । अनुगमनकृतया निरपेक्षस्यायोगात् । अनुगमनकृता च व्याख्याऽ-नुपवादिति तत्र जिनप्रवचनोपासितेषु किंल्लुप्यानामप्रसङ्गोऽभि-

हिना, अर्हद्भवन्त्यायवचनस्य । आह च-“सुयमिह जिणपवच-णं, तस्सुपपत्ती पत्तयोऽभिहित्वा” इति ॥ ३५० ॥ आ० म० प्र० । जिणपसत्त्व-जिनप्रज्ञास्त-वि० । जिनसापिते, “ वपुसु जगोसु जिणपसत्त्वेषु ॥” जिनप्रज्ञासत्त्वेषु जिनसापितेषु । प्रश्न० ५ सन्ध-द्वार । जिनानां गोत्रविद्युक्तोपायाभिसुकायापयितुकाहित-प्रवृत्तादिदानानां प्रशस्तं निवृत्तं पय्याकथय उचितसेवकंवा हितं जिनप्रवचस्य । जिनहिते च । जी० १ प्रति० । जिणपादिहैरय-जिनपातिहार्थ-न० । अतिशयपरमपुण्यत्व-व्यापकालह्वारविशेषे, दर्श० ।

तानि च-
कंकेक्षि कुमुमपुड्डी, दिव्जकुण्डि-चापराऽऽसहाई च । भावलय-नेरि-क्यं, जयंति जिणपादिहेराइं ॥१॥

जयन्ति शेषाऽऽसमहिमानमयः कुर्वन्ते, कामि । कक्केरिल-प्रभृतीनि जिनपातिहायांर्याति संबन्धः । तत्र कहेक्षिद्विनकर-कप्रसरावारकाऽशोककुङ्कुः । पतमानं च-“बषोसं धणुहाई, वेव्यरुषको उ वज्जमाणस । सेसानं तु जिणायं, ससरीरा वारस गुणाको ” ॥ १ ॥ १ । कुमुमपुण्डि-सुरकरवितुकाधः स्थितकुम्भजातुवृक्षपञ्चवर्गसुगमिणुपवचयम् २ । दिव्यवनिः-सुरनरीतिवैजगनुजातसल्लभापारिणामरमणीयः संख्याऽऽती-तपरिप्रमाणियुगपदनेकसंशयापहारचतुरः क्षीरेल्लुङ्गाकाण-धि कनरमापुष्यानाथोजनगामी देशनाभिमादः ३ । चासरे-विनुचनैश्वर्यैससृचके शरकम्पदरिचिनचययोरे प्रकीर्णिके ४ । आसनमयमहिमाऽऽविर्भावकं, समुच्छलपञ्चवर्णमालाकिरण-कदम्बककुर्वरतिगमनरं सिंहासनम् ५ । भाषण्यं-जितमा-तैरुमएकसं मैजिणुप्रमतिष्ठितं प्रमाजालम् ६ । भेरी-पुसो भेयोनि शब्दायमानः प्रतिवचनितनुवृत्तयोरे कुम्भुनिः ७ । उच्य-एकदेशे समुदायोपचाराङ्गगतत्रयैकमनुवाविर्भावनच-नुरं पार्श्वेण चम्पनपहलनिमाऽऽनपत्रवयम् ८ । इह कहेक्षिद्विरियत्र प्राकृतवशादिमन्त्रिकोपः । जालवज्रेरील्लत्रभियत्र समाहार-शुद्धः । शयं सुगमम्, समस्तासमन्निर्देशश्च बन्धानुद्धोभ्यात्, एव-मन्यत्रापि यथासंज्ञकसूत्रम् । अतिशयास्तगतस्यैव चामीर्षां पृथगुपादानम्, प्रतिहायैऽपि स्वपदेशान्तरेणऽऽगमे कद्वत्वा-दिति गाथायः ॥ ४ ॥ दर्श० १ तस्य ।

जिणपाक्षिय-जिनपालित-पुं० । चम्पनगरीवास्तव्ये स्वनाम-क्यात माकन्दिस्तायैवापुत्रे, आ० । तत्कथा-

नवमस्त खं भेने । णायज्जयण्यस्त समणोयं जगवया महा-र्षीरेणं जाव संपेषोणं के अद्दे पसवे । एवं ससु जम्भु । तेषं कालेणं तेषं समणेषं चंपा नामं नयरी होत्या । तीसे णं चंपाणं णपरिप क्खिणं णां राया होत्या । तत्थ णं चंपाणं णयरीपं षड्दिना उत्तरपुरास्सिमे दिग्गीजाए पत्थ णं पुसु-जदे णां चंए होत्या । तत्थ णं मार्यदी णायं सत्यवाहे परिनसति अद्दे । वस्त-णं नद्दा णां चारिया । तीमे णं च-द्दाए चारियाए अचया दुवे सत्यवाहदारया होत्या । तं नद्दा-जिणपाक्षियं य, जिणरक्खिए य । तए खं तेसिं मा-ग्निपदारगाणं अजया कदाई एगमो सहियाणं इमेया-कवे पिहोः कहानमुद्धाने समुणोजित्या । एवं ससु अम्भे ण-

बणसमुद्र पोचवहणेणं एकारस बाराभो भोगादा; सन्वत्य वि यं स्रच्छा कयकजा अहहसस भगा पुणरवि निययवरं ह्वयमागया, तं तयं लस अम्हे दे राणुपिया । दुवालससं पि स्रवणसमुद्र पोचवहणेणं उग्गाहिसच पि बहु अलमघसस एयमदं पकिमुणति । पट्टिमुणेंतिचा जेयं व अम्मापियरो तेयेव उवागच्छंति । उवागच्छंतिचा एवं वयासी-एवं सल्लु अम्हे अम्यय.ओ । एकारस बारा तं चेव० जाव निययवरं ह्वयमागया, तं इच्छामो यं अम्यमाओ । तुभंहेहि अमजणु- छाया समाणा उवालसं लवणसमुद्रं पोचवहणेणं ओगाहिसच । तवे यं ते मार्गदियदार एव अम्मापिअरो एवं वयासी-एवे चो जाया । अज्जागपज्जग० जाव परिआएचए, तं अणुहोह वाव जाया ! विउले माणुस्सए इहीसकारसमुद्र, किं भो सपववाएयं णिरासंभणेयं स्रवणसमुद्रोचारेणं, एवं सल्लु पुचा । दुवालसमयी जचा सोवसग्गा यावि भवति, तग्गा यं तुम्हे दुवं पुचा दुवालसमि स्रवणसमुद्रं जाव उग्गाह मा हु तुम्हं सरीरस्स दावचो भविससइ । तते णं मार्गदियदारगा अम्मापिअरो दोबं पि तवं पि एवं वयासी-एवं सल्लु अम्हे अम्यताभो । एकारम बारा लवणसमुद्रं० जाव भोगाहिसच । तते यं ते मार्गदियदार एव अम्मापिअरो जाहे नो संचाएति बहुहि आयवणाहिये व स्रवणणाहिये अयाविचए वा, पयविचए वा, ताहे अकामयाए चेव एयमदं अणुजाणिया, तते यं ते मार्गदियदारया अम्मापिअहिं अचपणुछाता समाणा गणियं च धरियं च मेज्जं च पारिच्छेज्जं च जहा अरहसुमससं जाव लवणसमुद्रं च बहुहि जोयणमयाई भोगादा । तते यं तेसि मार्गदियदारगायं अणेगानिं जोयणमयातिं भोगादायं समयायं उप्पातियसयाई अणेगाईं पाउच्युयाईं । तं जहा-अकाले गजियं, अकाले विजुयुं० जाव यणियसदं कासियवाए० जाव तत्य समुत्थिए । तते यं सा पावा तंणं कालियवातेणं आहुणियज्जमार्णी आहुणियज्जमाणी, संचालियज्जमाणी, संचालियज्जमाणी, संखे- भियज्जमाणी संखेभियज्जमाणी, सल्लितकल्लेगेहिं अणिय- पट्टियज्जमाणी अणियपट्टियज्जमाणी, काहियकरत्ता- हए विव तैहसए तत्थेव उवयमाणी उवयमाणी उवयमाणी विव धरिणितलाभो विच्छविज्जाहरकसुगा उवयमाणी विव भगणतज्ञाभो जइविज्जाहरकसुगा विव- स्रवणमाणी विव महागसुवेमविसासिया जुयगवरकएणगः वावमाणी विव महाजणरसियमदविस्या उणभडा आसि- किलोरी थियुज्जमाणी विव गुहजणदिडावरोहसजणकुल- कसुगा पुम्भमाणी विव बीभीपदारसवतालिया गानियलं- बणा विव भगणतज्ञाभो रोयमाणी विव सल्लिलगंठियिदर- काथोरेणुपाएहिं नववहु उवरयभयया विलवमाणी विव

परवकरायाजिरोहिंया परममदाभया डिडुवा बहावुरकी कजायमाणी विव कवहच्छोमणपभोगजुचा जोगपरिव्याइया वीसंसमाणी विव महाकंठारोविण्णयपरिसंता परिखयववा अम्यया सोयमाणी विव तवचरणवलीणपरिजोगा चवण- कालदेवचरवहणं सुधियकडुवरा जग्गमेविपोदियसहससमा- ला म्हाएवचंपपरियामा फसईतरततकित्तुदुहंसंधिविब- संतलोहकीलिया सव्वंगवियंभिया परिसन्धियरज्जुविसरंत- सव्वगचा आममज्जगभूया अकएणुज्जणमणारो विव चिति- ज्जमाणी मुक्खं हाहाकयकसुभारयावियवाणियजणकम्म- कारविलकिया छायाविह्वरयणपएणसंपुआ बहुहिं पुरि- ससएहिं रोयमाणेहिं कंदयाणेहिं सोयमाणेहिं तियमाणेहिं विलवमाणेहिं एगं महं अंतो जलमं गिरिसिदुरयामाव- इचा संभगाकुवतोखा मोदियउक्कयदंका वल्लयसयसंधिया करकस्स तत्थेव विह्वं उक्कंता । तते यं ताए पाताए भिज्ज- माणीए एते वहेने पुरिसा विपुसपणियमंभमायाए अंतो जस- म्भियज्जाभियं वि ह्वेइया । तए यं ते मार्गदियदारपायेया दक्खा पचडा कुससा मेहावी निजणसिण्णोवगया बहुमु पोचवहणसंपराएसु कयकरखा स्रच्छा विजया अमुदा अमुहइत्या एगं महं फलगतंनं आसाएति । जेसिं च यं पदेसंसि से पोचवहणे विवखे, तेसिं च यं पदेसंसि एगे महं रयणदीवे णांनं दीवे होत्या । अणेगाईं जोअथाईं आयामविसंभेणं अणेगाईं जोयणाईं परिसंवेवंनं नाणादु- मसंरुयंनिओ देसे ससिसरीए पासादीए दरिसाणिये अवि- रुवे पकिरुवे, तससं बहुमज्जदिसजाए, एत्य एं महं एगे पासाववदिसए यावि होत्या; अणुभगयमूसिए० जाव ससिसरीए रूवे पासादीए दरिसाणिये अजिरुवे पकिरुवे । तत्य यं पासाववदिसए रयणदीवेदेवया णांनं देवया परि- वसति; पावा चंदा रुहा सुहा साहासिया । तससं यं पासा- यवदिसयसस चचारिं चडाहेसिं वणसंदा पएणत्ता-किहहा कियहाजासा । तते यं ते मार्गदियदारया तेषं फलयसंभे- णं उवज्जमाणा उवज्जमाणा रयणदीवे तेषं संल्लुहा यावि होत्या । तते यं ते मार्गदियदारया थाईं जइति, लइइचा मुहुचंतंरं आसासंति, फलगतंनं विसज्जेति, विसज्जेतिचा र- यणदीवे उचरंति, उचरंतिचा फलाणं भगणगभेतणं करंति, फलाणिय आहारंति, आहारंतिचा णाणिएराणं भगणगभेवणं करंति, करंतिचा नालिएरातिं कोडंति, नालिएरस्स तिल्लणं अलमघसस गथाईं अणुवेगंति, पोक्खरिणिये ओगाहंति, ओ- गाहंतिचा जसमज्जणं करंति, करंतिचा० जाव पच्चुचरंति, पुडविसिल्लापट्टयंति णिसीयंति, णिसीयंतिचा आसत्या बीउत्या सुहासखवगया चंपाएणं अम्मापिअणं आयु-

बीसु य० जाव आलिपरएसु य० जाव विहरति । तते थं ते मार्गदियदारगा तत्थ विसई वा० जाव अलजमाणा जेणेव उचरिण्णे बणसंढे तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छंतिचा तत्थ थं वारीसु य० जाव आलिपरएसु य० जाव विहरंति । तते थं ते मार्गदियदारगा तत्थ थं विसई वा० जाव जेणेव पक्खाच्छामिण्णे बणसंढे तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छंतिचा० जाव विहरंति । तते थं ते मार्गदियदारगा तत्थ विसई वा० जाव अलजमाणा अल्लमथं एवं वयासी-एवं खल्लु अमहे देवाणुप्पिया । रयणदीवदेवया सक्कवयणसंढेसंघेण सुट्टिएणं झवणादिवरणा ० जाव मा थं तुज्जे सररीरस ववत्थी जविस्सति, तं ज- विषव्वं । एत्थ कारणेणं तं सेयं खल्लु अमहं दक्खिण्णं बणसंढं गमिचए चि कहु अल्लमथसम एयमहं पनिसुणंति, जेणेव दक्खिण्णं बणसंढे तेणेव पद्दारस्यगमणाए तत्रो थं गंधे णिज्जाए से जहाणामए आहिसइति वा० जाव अण्डि- सराए । तते थं ते मार्गदियदारगा तेणं असुभेयं गंधेणं आ- भिनूया सयाणा सएहं सएहं उचरिण्णेहि आसातिएहिं पीहंति । पीहंतिचा जेणेव दक्खिण्णं बणसंढे तेणेव उवा- गया । तत्थ थं महे एगं आयतणं पारंति अट्टियरानिमयसं- कुल्लं जीवदरिसण्णं, एवं च एणं तत्थ सुलाइयं पुरिसं कसुण्णातिं कट्ठातिं विसरानिं कुब्बमाणं पासंति । पासंतिचा जीया० जाव संजातमया जेणेव मे सुलाइए पुरसे तेणेव उवागच्छंति । उवागच्छंतिचा तं सुलाइते पुरिसं एवं वयासी-एस थं देवाणुप्पिया ! कस्सवयणे, तुमं च थं किं कओ वा इहं उव्वमाणते !, कण्ण वा इमेयारूडे आवइं पातिए । तते थं ते सुलाइते पुरिसे मार्गदियदारए एवं वयासी-एस थं देवाणुप्पिया ! रयणदीवदेवया आयायणे, अहं थं देवाणु- प्पिया ! जंबुदीवातो दीवातो जारहाओ वासाओ काकं- दिअए आसवाणियए विजल्लं पणियनंयगमायाए धीयव- हएणे थं झवणसमुहं उवागओ । तते थं अइं पांचवहणवि- वत्थीए निच्छूढमंडसरे एगं फल्लगल्लं आसाएमि । तते थं अइं उव्वज्जमाणा उव्वज्जमाणा रयणदीवं तेणं संबुद्धा । तते थं सा रयणदीवदेवया ममं ओट्टिया पावति । पासंतिचा ममं गेण्हति, मए सट्ठिं विउळ्ळति जोगभोगाइं जुंजमाणी विहरति । तते थं मा रयणदीवदेवया अल्लया कयाइं अट्टा- झनुगंसि अवरारंमिं परिक्खिया सयाणा ममं एयारूढं आवइं पावति । तते थज्जाति थं देवाणुप्पिया ! तुज्जे पि इ- मेसिं सररीरगाणं कामओ आवती य जविस्सति । तते थं ते मार्गदियदारगा तस्स सुलाइयगस्स पुरिसस्स अतिए एय- महं सोत्था णिसम्म बल्लियतरं जीया० जाव संजातजया सुलाइते पुरिसं एवं वयासी-कइं थं देवाणुप्पिया ! अमहे

रयणदीवदेवयाए हत्थाओ साहत्थिय नित्थरेज्जामो ! तते थं ते सुलाइए पुरिसे ते मार्गदियदारए एवं वयासी-एस थं देवाणुप्पिया ! पुरिच्छिमिण्णे बणसंढे सेलगस्स जक्खस्स जक्खायणं सेलए छागं आसक्खवारी जक्खे परिवसंति । तते थं ते सेलए जक्खे चाउइसट्टुमिण्णुसुआणिसिण्णु आगयसमए पचसमए मट्टया मट्टया सयं थं एवं वयासी-कं तारयामि ? कं पालयामि ? तं गच्छं तुम्भे देवाणुप्पिया ! पुरिच्छिमिण्णे बणसंढं जेणेव सेलगस्सम जक्खस्सम महरिहं पुप्फणियं करेह, जक्खपायवदिया पंजलिउटा विअएणं पज्जुवासमाया चिट्ठह । जाहे थं से सेलए जक्खे आगयस- मए पचसमए एवं वओज्जा-कं तारयामि ? कं पालयामि ? ताहे तुज्जे बद्ध-अमहे तारयाहि, अमहे पाणयाहि, सेलए जक्खे परं रयणदीवदेवयाओ इत्थाओ साहत्थिय णित्थारिज्जा. अ- षट्ठा भेण यथापामि इमेतिं सररीरगाणं का यथे आवइं जवि- स्सह । तए थं ते मार्गदियदारगा तस्स सुलाइअस्स पुरिसस्स अंतिए एयमहं सोत्था णिसम्म सिम्यं चंढं चवलं तुरियं चयं जेणेव पुरिच्छिमिण्णे बणसंढं जेणेव पोक्खरिणी तेणेव उवा- गच्छइ । उवागच्छइत्था पाक्खरिणिं ओगाहेइ । ओगाहेइत्था जलमज्जणं करेह । करेइत्था जाइं तत्थ उप्पलाइं जाव गिण्हं- ति । गिण्हंतिचा जेणेव सेलगस्स जक्खस्स जक्खायणं तेणेव उवागच्छइ । उवागच्छइत्था आओइए पणामं करिति, महरिहं पुप्फणियं करिति, आणुपायवदिया इत्थसुसमाणा एयसमाणा० जाव पज्जुवासंति । तए थं से सेलए जक्खे आगयसमए पचसमए एवं वयासी-कं तारयामि ? कं पाण- यामि ? तए थं ते मार्गदियदारगा उट्टाए उट्टेइ, करयसं जाव कहु एवं वयासी-अमहे तारयाहि, अमहे पाणयाहि । तए थं से सेलए जक्खे ते मार्गदियदारए एवं वयासी-एवं खल्लु देवाणुप्पिया ! तुम्भे मए सकिं झवणसमुहं मज्जे मज्जेणं वीईवयमाणां सा रणदीवदेवया पावा चंदा रुदा खुदा साहसिया बहुदिं खरएहि य मठपहि य अणु- लांमेहि य पनिसोमेहि य सिंगारहि य कसुणेहि य उव- सगेहि य उव्वमगं करेहंति । तं जइ थं तुम्भे देवाणुप्पि- या ! रयणदीवदेवयाए एयमहं आदाह वा, परिआण्ह वा, अक्खलएह वा, तो भे अहं पिट्ठाओ विट्ठुणामि, अह थं तुम्भे रयणदीवदेवयाए एयमहं थो आदाह, थो पारजाणह, थो अक्खलएह, तो भे रयणदीवदेवयाहत्थातो साहत्थिय णित्थारिणि । तते थं ते मार्गदियदारगा सेलगं जक्खं एवं व- यासी-अं थं देवाणुप्पिया ! वरुस्संति तस्स थं उवायवणणि- हंसे चिद्धिस्सामो । तते थं सेसगे जक्खे उचरपुरिच्छिमं दिसि जामं अक्खलएह । अक्खलएत्था वेज्जियससुग्गाएणं सयो-

इच्छ। समोदयः सा संवेत्ताई ज्ञेयखाई दंदे निस्तरः, द्वा-
 चं पि तत्त्वं पि वेदजिन्यसमुपायार्थं समोदयः। समोदयः सा
 एगं वरं आत्मरूपं विच्छन्द। विच्छन्द्यासा ते मार्गदियदारए
 एवं बयासी-दं भो मार्गदिया! आरुणं द्वाशुपिया! मम
 पिद्विसि। तते नं ते मार्गदियदारया दृच्छुद्रा मेलगस्स ज-
 कस्सस पद्यामं करे। करेऽचा तेलगस्स पिद्वि दुरुदा। तए
 खं से सेलए जकसे ते मार्गदियदारए दुरुदे जाचिवा स-
 चद्वत्तासप्यमाद्यमेचा ठहं बेहासं उप्पवति। उप्पवद्दसा ताए
 चकिट्टाए सुरियाए दिव्वयाए दिव्वमाए द्वावणसमुदं
 मज्जेमं मज्जेमं जेणेव जंतुवीवे दीवे जेणेव भारे वाते
 जेणेव चंथा खयरं, तेणेव पद्दारथमगप्याए। तते थं सा
 रयणदीवदेवया द्वावणसमुदं तिसससुचो अणुपरियट्टति। जं
 कस्स तथं वा पचं वा० जाव पमंते पादेति, जेणं च पासायव-
 र्त्तिए तेणेव उवागच्छः। उवागच्छः सा ते मार्गदियदारया
 पासाअवर्त्तिए अपासमाणी अपासमाणी जेणेव पुरच्छि-
 म्भित्ते वणसंके० जाव सव्वतो संयता मगणमदेसणं करेति।
 करेऽचा तए थं तेलिं मार्गदियदारया क्त्थइ सुदं वा
 २ अन्नजमाणी अन्नभमाणी जेणेव उणारत्ते वणमंके,
 एवं वेव पच्छिम्भित्ते वि० जाव अपासमाणी ओहिं पउं-
 कति। पउंज्जः सा ते मार्गदियदारए सेलएणं सत्किं द्वावणस-
 मुदं मज्जेमं मज्जेमं बीतीवयमाणी पासति। पासः सा आसुर-
 चा० जाव समसागया असिलेदं गेएहति। गेएहित्ता स-
 चद्वत्तासप्यमाद्यमेचा० जाव उप्पवति। उप्पवद्दसा ताए
 ठकिट्टाए० जाव जेणेव मार्गदियदारया तेणेव उवाग-
 च्छः। उवागच्छः द्वाचि एवं बयासी-भो मार्गदियदारया।
 अप्पारियपत्थिया किं थं तुम्हे जाणइ मयं क्पिणजहाय
 सेलएणं जकसेणं सत्किं द्वावणसमुदं मज्जेमं मज्जेमं बी-
 तीवयमाणा ते एवमत्रि गए, जति थं तुम्हे मयं अ-
 वयकस्स हो मे अत्थि जीवयं, अट्ठं नं तो अवयकस्स हो
 मे इमेणं नीलुप्पसगवत्त० जाव सीसादं पादेमि। तते थं
 ते मार्गदियदारया रयणदीवदीवयाए अंतिए एयमदं सोखा
 विसम्म अभीया अतत्त्वा अणुविग्गा अककुञ्जिआ असे-
 जंता रयणदीवदेवयाए एयमदं नो अर्द्धति, नो पत्थियांति,
 यावयकस्संनि, अणादावयासा अपरिअवयकस्समाणा सेल-
 एणं जकसेणं सत्किं द्वावणसमुदं मज्जेमं मज्जेमं बीतीवयंति।
 तते थं सा रयणदीवदेवया ते मार्गदियदारया जाइ नो
 संचापति वनुहिं पदिसोभेहिं व उवसग्गेहिं व चालिचए वा
 खोनिचए वा विपरियायेचए वा, ताइ मज्जेहिं व सिमारेहिं
 व क्कुण्णहिं व उवसग्गेहिं व उवसग्गे उवचवा वि ह्सेत्त्वा।
 'हं भो मार्गदियदारया । नइ थं तुम्हेहिं देवाशुपिया ।

मए सद्धिं इमिचाणि व रमिवाणि च इच्छिवाणि च की-
 लियाणि च इच्छिवाणि च मोहिवाणि च ताते थं तुम्हे
 सव्वान्ति अणुपासा मयं विप्यजए सेलएण व सत्किं
 द्वावणसमुदं मज्जेमं मज्जेमं बीतीवयद। तते नं सारयणदी-
 वदीवया जिणरक्सियस्स मयं ओदिहा आओएति, आ-
 ओइसा एवं बयासी-निबं पि य थं अइं जिणपक्षियस्स
 अणुदिहा, यिच्चं मम जिष्णुपाक्षिच अणुदिहे, यिच्चं पि य
 थं मम जिणरक्सिय इहे, यिच्चं पि य थं अइं जिणर-
 क्सियस्स इहा, यिच्चं पि य थं मयं जिणरक्सिय इहे।
 जइ थं मयं जिष्णुपाक्षिच रोयपाणी कंदपाणी सोयपा-
 णी विलवमाणी० जाव एावयकस्सति, किं थं तुमं पि जिण-
 रक्सिया मयं रोयपाणि० जाव एावयकस्सति। तते थं सा
 रयणदीवदेवया ओहिणा जिणरक्सियस्स मयं एाकएण
 वइयिभिनं उवरं मार्गदियदारया द्वाइहिं पि?। दोसकक्षिया
 सत्तालिपं छाणाविहउत्थवाभयीसियं दिव्वं पाणमण-
 यिम्बुदकरं सव्वओ प मुरजिज्जुमुपुदं पमुं चमाणं। पमुं च-
 माणं २। पाणापासिणउणरयणं पटिपस्सिस्सिणनेउरमेदह-
 वूसएरवेणं दिसाओ विदिसाओ पुरयंती वयणमिणं व-
 यति सा सककुमा ३। हाहा वमुला गोला नाहदइय-
 पियरयणकंससागिनिवेणयिचवत्थिचकिराकयएणुय-
 सिदिलजावनिज्जुअकुलअकसुएजिणरक्सियमुग्गइयय-
 रक्सम ४। ए इ जुज्जसि एकिपं अणुणं अवंचं
 तुज्ज चण्णउववापकारियं उज्जिउमपथं गुणसेकरउं
 तुम्हे विहुला च सम्मत्थ बीसित्तं उणं पि। ५। इमस्स
 उ अणुगज्जसमगरविहिहसवयमापउवपरस्स रपणामरस्स
 मज्जे अणुणं वंमि तुज्ज पुरओ, एहि, नियचाहि, नइं मि
 कुविओ खयाहि एकावरारं मे। ६। तुज्ज व किमयच-
 विमलसिमंदलागारमदिन्नीयं सारयणवकमलकुडुवदुव-
 द्वावविमलदलनिकरससिभनयणवयणं पिवाभागयाए सक्का
 से पेच्छिउ जे अन्नओपइता इओ मं नाह। जा ते
 पेच्छामि वयणकमलं। ७। एवं सपणयसरत्तमहुत्तांति
 पुणो पुणो ककुणादं वयणादं जेवमाणं। सा पावा मग्गाओ
 समयेद पावइयथा। ८। ततं थं मं जिणरक्सिय च-
 ज्ञाययो तेथ व ज्यएरवेणं कणउदयणहरेणं तेहिं व
 सपणयसरत्तमहुत्तांति एहिं संजायविउत्तमणराए रयणदी-
 वस्स देवयाए, सीसे सुंदरयणअहणवयणकरचरणयणव-
 लावसकवजोक्कणहावससिंरं व दिव्वं सरयसउववहियाई
 किन्वायथिल्लियाणि व विहसियसककस्सादीहियस्सस्से-
 वीसियउवसखिपयिक्कणयणयणयणिल्लिययथादीयाणि व
 करपाणे रायमोहिपवी अवसे कम्मवसगते अवयकजति

मग्नो सचिस्त्रियं । तप र्भ जिष्णुविक्षया समुत्पन्नकष्टुण्णाभं
 मन्त्रुगन्तव्यमग्नोऽस्त्रियमर्धं अत्रयकस्त्रं तद्देव जन्त्रे सेल्लए
 क्रोडिष्ठा भाणिक्रुष्ण सणियं सणियं उचिन्वइति ।
 विष्णुपिट्ठाहं विनयमहे । तते णं सा रयणदीवदेवया
 निरुत्ता सकष्टुष्णं जिष्णुविक्षयं सकष्टुसा सेल्लगपिष्ठाहं
 उवयेतं 'दाने ! मग्नां सि' चि जंपयाणी अत्तपं सागरसन्निलं
 गिएह्य बाहाडिं आरसंतं उहुं उचिन्वइति, अंवरतसे उव-
 वमाणं च मंदसग्नेण पदिच्छिन्ना नीक्षुप्यन्नगवन्नअपसीप-
 मासेणं अमिचरेणं संकासंदिं करेति तत्त्व वि विन्नवयापणं ।
 तस्स य सरमवदियस्स वेत्तुणं अंगमंमातिं सचिदिराई
 उचिन्वचर्यासि चउचिसिं करेति सा पंगसिष्णुवह्वा । एवामेव
 समणाउत्तां । जो अम्हं णिमंयाण वा अम्हं णिमंयीण
 वा अंतिए पव्वइए समाणे पुणरवि माक्षुस्मच कामजोगे
 आसायइ, पत्थयति, पीठेति, अभिससति, से णं इह जवे
 वेच बहूणं सममाणं समणीं सावयाखं सावियापणं जाव
 संसारं अणुपरियाट्टिसति । जहा वा से जिष्णुविक्षए-

“ छलित्ता अत्रयकस्त्रो, निरावयकस्त्रो गतो अत्रियेणं ॥
 तद्गा पवयणसारे, निरावयकस्त्रेणं चवियन्वं ॥ १ ॥
 जोगं अत्रयकस्त्रता, पंवेति संसारसागरे घेरे ।
 भोगेहिं निरवयकत्वा, तरंति संसारकंतारं ॥ २ ॥”

ततं णं सा रयणदीवदेवया जेणेव जिष्णुपालिए तेखेव
 उवागच्छइ । उवागच्छइथा बहुहिं अणुलोभेहिं य पदि-
 लांमेहिं य स्त्रोइं य मएण्डि य सिंगारेहिं य क्खुणेहिं य
 उवमग्नेहिं य जाडिं नो मंचापति चासिष्णए वा खोभिचए
 वा विष्परिसए वा, ताइ संता तंता परितंता निम्बिएणा
 समाणीं जायेव दिंसि पाउञ्ज्या तामेव दिंसि पदिगिया ।

तते णं से सेल्लए जवत्वं जिष्णुपालिएणं सक्किं लवणसमुहं
 मज्जं मज्जेणं बीडवपइ, जेणव चंवा खयरी तेणव उवाग-
 च्छति । उवागच्छतिता चंपाए खयरीए इ. म्मुजाणंसि जि-
 ष्णुपालियं पिष्ठातो उचारेति । उचारेतिता एवं चयासी-एस
 चं देवाखुणिया । चंपा णयरी दीसइ चि क्खु जिष्णुपालियं
 आणुच्छति, आणुच्छतिता जायेव दिंसि पाउञ्ज्या तायेव
 दिंसि पदिगिया । तते णं जिष्णुपालिए चंपं अणुपविंसति,
 जेणव सए गिडे जेणव अम्मापिअरो, तेणव उवागच्छइ । उ-
 वागच्छइथा अम्मापिउणं रोययाणे जाव विन्नवयाणे जि-
 ष्णुविक्षयावविंसि णियेदेति । तते णं जिष्णुपालिए अम्मा-
 पियरो विष्णुपालिं जाव परिक्रमणं सक्किं रोययाणातिं व-
 हुइं लोइयाइं अयकियाइं करेति । करेइथा कालेणं विनयसेया
 जाता । तने खं जिष्णुपालियं अखया कयाइं सुहासखवरम-
 चं अम्मापिअरो एवं चयासी-कहं न पुत्ता ! जिष्णुविक्षए

कालगए ! तने णं से जिष्णुपालिए अम्मापिउणं लवणसमु-
 होपारं च कासियवयावसमुत्तयणं च पोयवह्णविविचिं च क-
 ष्टखंनआसातणं च रयणदीवोपारणं च रयणदीवदेव-
 यागएणं च जोगपरिज्जयं च सुलाइयपुरिसदरिसणं च
 सेल्लगजवत्तआरुहणं च रयणदीवदेवयाउवसमं च जि-
 ष्णुविक्षयस्स विचिं च लवणसमुत्तयणं च चंपाऽऽजयणं
 च सेल्लगजवत्तआणुच्छुणं च जहाज्जयवित्तहमसंदिक्कं ए-
 रिक्कइति । तते णं से जिष्णुपालिएणं जाव विपुत्ताइं अंगया-
 गाईं ज्जुंमयाथा विहरइ ।

तेषु कालेणं तेषं समएणं समथे जगवं महावीरं
 जाव जेणेव चंपा खयरी जेणेव पुष्पज्जे वेइए तेखेव स-
 मासडे, परिसा णिमया, कूषियो वि राया णिमग्नां,
 जिष्णुपालिए धम्मं सोळा फ्वाइए इकारसंवाचिं मासिएणं
 ज्जेणं जाव मोहम्मे रूपं देवचाए उववखे, दो सागरो-
 वयाइं उडे पयात्ता । ताओ णं जाव महाविदेहं वासे सि-
 ज्जइति । एवामेव समणाउत्तां जाव माणुस्सए कामजो-
 गे नो पुणराइं आसापति, से णं जाव वासिष्णुस्सति, जहा
 से जिष्णुपालिए, एवं खट्टु जंजू । समणेणं भगवया महा-
 वीरं जाव संपचेणं एवमस्स णायज्जयणस्स अत्रयमडे
 पएणथे सि वेदि ॥

“ जह रयणदीवदेवी, तह इत्थं अविरे मटापावा ॥
 जह लाज्जती वणिया, तह सुइकाया इहं जीवा ॥ १ ॥
 जह तोहिं जीएहिं, दिह्ठा आघायमंठले पुरिसो ॥
 संसारदुक्खजीया, पावंति तदेव धम्मकहिं ॥ २ ॥
 जह तेषु तेसि कहिंया, देवी दुक्खाण कारणं गोरं ।
 तत्तो चिय गिरयारो, सेल्लगजवत्ताउ एण्णुत्तो ॥ ३ ॥
 इय धम्मकहा भव्वा-ए साहए उदिह्ठअविरइमहाओ ॥
 सयल्लउहेउञ्ज्या, विसयाविरइ चि जीवाणं ॥ ४ ॥
 सत्ताण दुह्ठचाणं, धम्मं सरणं जिणियदयमत्तं ॥
 आणंदरूपणिन्वा-एसाहइं तह इ देसेइ ॥ ५ ॥
 जह तेसिं तरियवो, रुइसमुदो तदेव संसारो ॥
 जह तेसिं समिह्ठमणं, निन्वाणममो तहा इत्थं ॥ ६ ॥
 जह सेल्लगस्स पिणं, तेसिं धम्माण तह इहं चरणं ॥
 जह देवीनामोदो, तन्नो बुभो पावियो निहणं ॥ ७ ॥
 तह अविरेए पडिअो, चरणुत्तो मुक्खलतावयाओ ॥
 खिन्नइ अंपारसंता-एसायरे दाकणसकवे ॥ ८ ॥
 जह देवीए अत्ताहो, एत्तो अह्णुअन्नीविष्णुसुह्ठो ॥
 तह चरणुत्तो साह, अक्खोदो जाइ थिष्णयं ॥ ११ ॥
 कां ० १ खु ० ए अण ।

जिणपिया-जिनपिता-पुं० । माजेयाऽऽदीनां पितरि, प्रथ० । स्वामानि वैषय-
" नाम्नी जिणसपुरिया, जियारी तइ संचरो ।
मेहे घरे पइंठे अ, महसेण म कासिए ॥ ३२४ ॥
सुग्गांवे दइरहे विपट्ट, वसुपुज्जे व कासिए ।
कयचम्म सिंहसंय व, भायू व विसलणभो ॥ ३२५ ॥
सुर सुदंसणे कुंसे, सुमित्त विजय समुद्विजए म ।
राया व अस्ससंणे, सिक्खये वि य कासिए ॥ ३२६ ॥ " प्रथ०
११ हार ।

जिणपुत्त-जिनपुत्र-पुं० । जिनशिष्ये, क्षणिकाः सर्वसंस्कारा
विज्ञानमात्रमेवेदं भो जिनपुत्राः । इति । सम्म० १ काण्ड ।

जिणपुत्तहिं [ए]-जिनपुत्ताधिन्-पुं०। जिनस्येव पूजामर्धयते यः
स जिणपुत्तार्थी । गोशालकादि, जिनपुत्तार्थता च विशासमं
मोहनीयस्थानमिति । स० ३० सम० ।

जिणपूया-जिनपूजा-स्त्री० । महद्वन्द्वेन, पञ्चा० ४ विव० ।
" कुसुम-ऽकण्व-धुवोदि, दीव्य-वासेदि सुद्वरपण्णदि । पुया
घय-सासिभोदि, अट्टविहा तस्स कायव्वा ॥ २४ ॥ " दश० १
तम्ब । प्रति० । पं० ब० । ध० । द्वा० । जीवा० । (अस्स्य प्याया
' बेइय ' शब्देऽत्रैव भागे १२८४ पुष्टे गता । तथाऽत्रत्या सर्वा
वक्तव्यता ' बेइय ' शब्दे तुनीयभागे १२७७ पुष्टे निर्दिष्टा)

जिणपूयाविष्यकर-जिनपूजाविघ्नकर-पुं० । जिनपूजाविषेयके
स्वावघटोपेयितत्वाद् शुद्धेणामप्येषा अविधेयत्वादि कुद्वेनानादि-
भिः समयातस्त्वष्टुरीकृते, कर्म० १ कर्म० ।

जिणपूणीय-जिनपूणीत-त्रि० । जिनके, " जिणमयं जिण-
पूणीयं " जिनैव भगवता वर्द्धमानस्याजिना प्रणीतं समस्तार्थ-
संप्रदायमकामातुकापदत्रयप्रणयनाद् जिनप्रणीतम् । जगच्चान् दि
बद्धमानस्वामी केवलज्ञानाध्यानावादी बीजकुण्डपरमगुणकसि-
तान् गौतमादीन् गणधारिणः प्रत्येकं मातृकापदत्रयमुक्तवान् ।
" उच्चैरेह वा, विमिहे वा, धुवेह वा " इति । एतच्च पदत्रयमुप-
जांष्य गौतमाद्यो ह्यहंशाक्ष विरचितवन्तः, ततो अन्वयेतद्
जिनमतं जिनप्रणीतमिति । जौ० १ प्रति० । दश० ।

जिणपूणीय-जिनपूणीत-पुं०। अरतलग्नाये जिनेहवरुरिशि-
ष्ये, वैकर्म्याये १२८६ वर्षे जाताः, १२६६ वर्षे दीर्घानः, १३३१
वर्षे सुरिपदे स्थापितः, १३३१ वर्षे स्वयमातः । कातम्बस्याकर-
णावपयेनेन टीका कृता, प्रबोधसूत्रैरित्यपरमस्य नामाऽऽसीत् ।
जौ० १० ।

जिणपूणीय-जिनपूणीत-पुं०। लघुअरतलग्नाये जिने-
सिंहसुरिशिष्ये स्वनामक्याते आचार्ये, ती० ४८ कल्प । अने-
नाऽऽचार्येण वैकर्म्याये १३६६ वर्षेऽप्याध्यायानुसिखा जय-
हरस्नाः। जिनशान्तिस्तोत्रयोःकपरि टीका रचिता । सुरि-
म-
स्त्रप्रदेशाविवरणं, तीर्थकल्पः, पञ्चपरमैष्टिकत्वः, सिद्धास्तागम-
नवतः, ह्यध्यायमहाकाव्यं चत्यादयो बहवो प्रया विनिताः ।
नित्यमयमभिनवकाव्यं कृतेव आहारमकरोत्, न्यायकन्तली-
पिञ्जकानाम्नीटीकाकाट्ट रत्नशेखरसुरिगुरुक स भ्रातृविति
सहस्रपद्यापुष्पकमोपसेहाराध्यायमवगम्यते । जौ० ६० । तथा-
दि " इत्यं पुष्पकविवचार्कामिने शकादः, वैशाखमासि सित-
वसुगवष्टमिध्यायम् । यात्रामयवोचनसङ्घयुतो यनाम्कः, स्तोत्रं
व्याघाद् गजपुरस्य जिनप्रनाथ्यः ॥ २० ॥ " ती० ४८ कल्प ।

गौडदेशाचतस्र्य, श्रीजिनप्रमसूरयः । कल्पे पादसिधुप्रस्य,
रचयामकुरागमात् ॥ १ ॥ " ती० ३६ कल्प । तस्य समयो
जिनप्रमसूरकृते शत्रुकुञ्जकल्पे- " श्रीविक्रमाये बाणस्य-वि-
हवदभिमिते सिन्धे । सप्तम्यां तपसः काव्य-विषयस्य सम्-
यितः ॥ ११ ॥ ती० १ कल्प । " श्रीजिनप्रमसूरानां, साहाय्योऽभिमि-
कलीरभा । भूगवुत्सस्तु सर्तां, वृत्तिः स्याच्छादमञ्जरी ॥
॥ ८ ॥ स्या० ३२ श्लो० क ।

" नन्दानेकपशुकिशीतगुमिरे १३४६ श्रीविक्रमोर्षीपते-
वैषे भाद्रपदस्य मास्यपरजे सौम्ये इशम्यां तिथौ ।
श्रीहर्म्यीरमहम्मदे प्रतिपतिशामागमत्साव्यङ्गने,
प्रम्योऽयं परिपूर्णातमज्जत श्रीयोगिनीपत्तने ॥ ३ ॥ "
" तीर्थानां तीर्थभक्तानां, कीर्तनेन पवित्रितः ।
कल्पः प्रदीपनामाऽयं, प्रम्यो विजयानां विरभ ॥ १ ॥ "
ती० ४८ कल्प । (जिनप्रमसूरिभो प्रमम्मदसाहिदृशकाधिपा-
जेन समागमो ' वीरकल्प ' शब्दे बह्वयने)

जिणपूकविद्य-जिनप्रकृपित-त्रि० । जिनैव भगवता बद्धेमा-
नस्वामिना यथा धोतृणामधिगमो भवति तथा सम्पद्क प्रण-
यनाकायाप्रवनेनेन प्रकृपितं जिनप्रकृपतम् । जिनैव सम्पद्क-
प्रणीते, जौ० १ प्रति० ।

जिणपूलावि (शू)-जिनप्रलापिन-पुं० । जिनमास्थानं प्रकषेण
क्षपत्येयंशोको जिनप्रलापो । आस्थानं जिनं प्रम्यमाने गोशाल-
कादी, जगत्त्रयां गोशालकप्रमथिक्तम्- " प्राजणे जिणप्य-
लाषो " ज० १५ श० १०० । " एवं सां आजिणां जिणप्यलाषो
विहरइ " आ० म० हि० ।

जिणपूवपय-जिनप्रवचन-न० । जिनाऽऽगमे, जौ० १० ।

" जिनप्रवचनं नौमि, नवतेजस्विमगाङ्गलम् ।
यतो षण्णोर्षिं चावन्नि, हर्तुमनमंतं तमः ॥ २ ॥
निष्पय्युहं प्रसिद्धं, जवाभौतनयनहम् ।
सर्वांगिय गणाध्वजा-नक्तामंदरसङ्गनाम् ॥ ३ ॥ " जौ० १० ।

जिणपूवह-जिनपूवह-पुं० । अजयवैश्वसुरिशिष्ये स्वनाम-
क्याते आचार्ये, अष्ट० ३१ अष्ट० । अयं वैकर्म्याये ११६० वर्षे आ-
सीत्, अयं ददुददानकवादी पिरद्विचिद्धिककरण-गणघरसाध-
दानक-प्रागभिककवसुविचारसार-कर्मविचारसार-बद्धमा-
नस्वनाऽऽयमेकस्यहृददासीत् । विप्रकृतेऽस्य बहूनि चित्रका-
व्यानि शिलायां लिखितानि सन्ति । जौ० ६० ।

जिणबिंब-जिनबिम्ब-न० । जिनप्रतिमायाव, यो० ६ विव० ।

(जिनबिम्बकारणवधिषयकक्यता ' बेइय ' शब्दे तुनीयानां
१२६६ पुष्टे गता)

जिणबिंबपट्टावण-जिनबिम्बप्रतिष्ठापना-स्त्री० । महद्वन्द्वे-
मास्थापने, पञ्चा० ७ विव० । (जिनबिम्बप्रतिष्ठाविधिः ' बे-
इय ' शब्दे तुनीयानां १२७० पुष्टे लुह्यते)

जिणभूष-जिनभूष-न० । मण्डपानगदास्त्रमेव स्वनामक्याते
भावके, आ० म० हि० । (तत्कथा ' नमोकार ' शब्दे बह्वयने)

जिणभक्ति-जिनभक्ति-स्त्री० । जिनसेवायाम्, " भयोद्
जिनवरायं " आ० २ अ० ।

जिणचिद्विदसयाणुराग-जिनचिद्विदशानुराग-पुं० । जिनं
प्रति भक्त्या दत्त्वा यो वैशानुरागो दशमं च्या स तथा । जिनं

प्रति नकत्वा कृतायां इत्यनेनकायाय, " जिणजसिर्दिसणाणुरागेयं हरिसिवाभां । " औ० ।

जिणजसिराग-जिनभक्तिराग-पुं० । जिणविषयके भक्तिपूर्वकऽनुरागे, " अण्येगवथा जिणभक्तिरागेयं " जिनो भगवति बद्धं मानस्वामिनि प्रतिकाराणे भक्तिपूर्वकंोऽनुरागस्तेनेति । रा० ।

जिणभक्तिमूर्ति [षु] -जिनभक्तिमूर्ति-पुं० । अरतरगच्छीये जिनसौख्यसुरेशिष्ये जिनलामसुरिगुरौ,सोऽयं वैकमीभं १७७० वर्षे जातः, १७७६ वर्षे शीघ्रितः, १७९० वर्षे मूर्तिपदं प्राप्तवाद्, १७०४ वर्षे स्वरगमत् । औ० इ० ।

जिणभयगणिकत्वमायमण-जिनभद्रगणिकृत्माभयण-पुं० । अकबाहुस्वामिभारविनस्वामाधिकनिर्मुक्तिभाष्याऽऽदिकारके आचार्ये, भयमाचार्या वैकमीयाद् ६८६ वर्षाद् १४४४ वर्षे यावद् विद्यमान आसीत् । संकितजीतकल्पः, क्लेशसमाधां, ध्यानशक्तक, वृद्धसंग्रहणी, विशोपाऽऽवश्यकभाष्यं येत्याह्यो ग्रन्था अनेनैव सहाजुभाविन रचिता इति तद्ग्रन्थेषुचः प्रतीयते । औ० इ० ।

तथा च विशोपाऽऽवश्यकशुची-
" आषड्बकप्रतिनियद्गगमीरक्ष्य-
पीयूषजम्जङ्गधिर्गुणरत्नराशिः ।
व्यातः क्रमाभ्रमनामुणनः क्तिती वः,
सोऽयं गणितिजयते जिनभद्रनामा " ॥ ३ ॥ विशो० ।

ननु श्रीमद्भद्रबाहुप्रणीता स्वामाधिकनिर्मुक्तिरद आष्ये स्वाध्यायकथने, नकथामिद्मावश्यकानुयोगोऽन्यथायतः । नैतद्वचम्, अजि-
प्रायाणप्रतिज्ञानात् । तथाहि-स्वामाधिक्यय पर्विषयाऽऽवश्यकैक-
यापराधवश्यकपता तावच्च विषयते । विशो० । न० । तथा चा-
ऽऽवश्यकध्यानशक्तमाधिक्यः "पंचुत्तरं गगाहा-सयस्य भा-
जस्यव्यं समुद्दिष्टं । जिणभद्रकामासमर्थ-हिं कर्मसोहाहंकरं
अहया ॥१॥ " आष० ४ अ० । "जिनभद्रगणै स्तौमि, क्रमाभ्रम-
नमुचमत् । वः भुताज्जीतमुद्दिष्ट, सौचितः सिन्धाः सुधासिधम् " ॥ ४ ॥ औ० ।

जिणजहमूर्ति [ण] -जिनजहसुरिन्-पुं० । स्वनामध्याने आ-
चार्ये, तत्रेका जिनेभरसुरेशिष्यः अरतरगच्छीयः, येन सुरसु-
म्रीकथा नाम ग्रन्थो रचितः । द्वितीयेः शाश्वतभद्रादिष्वय एत-
न्नामा, स वैकमीभं १२०४ वर्षे विद्यमान आसीत् । तेन गजसु-
कुमारकथा नाम ग्रन्थो विरचितः । सुतीयः अरतरगच्छे जिण-
हससुरेशिष्यः । औ० इ० ।

जिणजबण-जिनभवन-न० । जिनाऽऽव्यतेन, पं० ब० ४ द्वार ।
इद्यो० आ० । आ० । यो० । (जिनभवनकारणविधिः "वेदव'
शब्दं सुतीयभागे ११७८ पृष्ठे उक्तः)

जिणजासिय-जिनभाषित-नि० । जिनाके, "सुणेह जिणभासि-
यं ।" जिनभाषितं जिनेत्कम् । उक्त० २७ अ० । "विदिधा जिण-
जासियव । " जिनभाषितेनैव सर्वकालेनच, न स्वमतिवाचि-
तेन । पञ्जा० १ विब० ।

जिणमद-जिनमती-क्री० । हेमपुरनगरस्थस्य सुरवचोभक्तिः
स्वनामध्यातार्यां कुहिति, इद्यो० १ तत्त्वः । (नकथा 'हावपूवा'
शब्दे वचयते)

जिणमहण-जिनमाहन-पुं० । तपायकक्षीये सोमसुन्दरसुरि-
हाष्ये, येन वैकमीभं १४६२ वर्षे कुमारपालमध्यां नाम ग्रन्थो
विरचितः । औ० इ० ।

जिणमय-जिनमत-न० । रागाऽऽदिशत्रून् जयति स्वजिनः । स च
बध्नि उग्रस्थवीतरागेऽपि भवति, तथापि तस्य तीर्थप्रसव-
कत्वायोगात् इत्यस्यकवचानस्तोषेकृत्वादिर्भूतेन । सोऽपि च ब-
द्धमानस्वामी, तस्य बतमानतीर्थाधिपतित्वात् । तस्य जिनस्य बद्ध-
मानस्वामिनो मतय, अर्थतस्तनैव प्रणीतत्वात् । आचार्याऽऽदिदि-
वाद्यपर्यन्ते इन्द्राङ्गुणे गणितके, जी० १ प्रति० आ० ७० ॥ उवा० ।
"तिर्यक्वरसमो मूर्ती, सस्मं जी जिणमयं पथासेह । " जिनमतं
अगतमहृदसैमम् । ग० १ आ० १ । "जिणमयमणविषयंते, बहृद्
अहस्मि आणमि । " जिणकसोधिकराः, तथां मतमागमकं
प्रवचनम् । आष० ४ अ० । " भाषेण जिणमयमि च, आरंभ-
परिमाहवासां । " रागाऽऽदिशत्रून्वाजिनः, न्यस्त एव, वीतराग-
शासन एवेत्यर्थः । पं० ब० १ द्वार । अहंत्सिद्धान्ते, " इहि
पसिक्त जिणमयमि । " पञ्जा० ४ विब० । तीर्थकरामिप्राये
च । " सांज्ञय जिणवरमयं " जिनवराणां तीर्थकराणां मत-
भिप्रायः । मू० १ २ मू० २ ३ ४ १ २० ।

जिणमयष्टिय-जिनपतस्थित-नि० । सर्वज्ञाऽऽगमदिद्यते, "विं-
सन्नां जिणमयविद्याय । " जीवा० ८ आ० १० ।

जिणमयनिष्ठण-जिनयतिनिष्ठण-नि० । आगममधीणे, इहा०
६ अ० ३ इ० ।

जिणमहिम [षु] -जिनमहिमन्-पुं० । जिनमहत्त्वे, "कंवलसवज्ञा च
जिणमहिमं । " आ० क० ।

जिणमाणिकर्मण-जिनमाणिकर्मण-पुं० । प्राकृतगाथावच-
कूमांपुत्रचरित्रकारके आचार्ये, औ० इ० ।

जिणमाया-जिनमाव-क्री० । मरुदंवादिकार्यां जिनज्ञान-
न्यास, स० ।

तन्नामानि निरुध्य-

" मरुदेधि यिजय सेणा, सिखस्था मंगला सुसिमा च ।
पुष्टवी लक्ष्मण राम, नंदा विणुड जबा सामा ॥ ३३२ ॥
सुजसा सुवय अरुत, सिरि देवां च प्यभावेई केव ।
पडमावर्धं च यत्था, सिन वामा तिसलवाई च ॥ ३२३ ॥ "
प्रब० १ १ द्वार ।

जिणमृगिचेदयसायाइकणीय-जिनमृगिचेतयसङ्घाऽऽदिमत्य-
नीक-पुं० । तीर्थकरत्वायुचतुर्वर्षेयसङ्घसिगुक्तमुत्ताऽऽदिकानाम-
बर्णभाषाऽऽशातनायानिर्दिशतेके, कर्म० १ कर्म० ।

जिणमुद्रा-जिनमुद्रा-क्री० । जिनानामहंतां कृतकापोत्सर्गाणां
सत्का, जिना या विप्रजनेवी मुद्राऽङ्गवासाविशेषेणो जिनमुद्रा ।
मुद्राजिदे, पञ्जा० ।

अथ जिनमुद्रामाह-

चचारि क्रमगुलाई, पुरश्चो कणाए जत्य पच्छिमओ ।
पायायं चसमगो, एसा पुण द्वाई जिणमुद्रा ॥ १ ॥

आचारीति संख्या, अङ्कानामि प्रतीतामि । तानि च स्वकीवाच्ये-
च, पुरतोऽधतः ; तथा ऊनानि किञ्चिदुनामि अङ्कानान्येच, वच
बस्वां मुद्रायां, पश्चिमतः पश्चिमभागे, पार्श्वोत्तरणकोत्सर्गः
परस्परपरित्यागः, संसर्गभाषाऽऽनरमित्यर्थः । एषाऽसौ, पुनः-
शब्धे बोधमुद्राऽप्येकवा जिनमुद्रा वा वैलक्षण्यमपि पादनाय ।
अस्मिन् संपञ्चे, जिननामहंतां कृतकापोत्सर्गाणां सत्काः ।

जिनामुदा

जिना वा विप्रजेत्री मुक्ताऽङ्गुल्यासाविशेषो जिन्मुक्तोत्त वाधार्थः ।
॥ २० ॥ पञ्जा० ३ वि० ० । ज्ञ० । सङ्गा० । प्रथ० ।

जिगरविस्सप-जिनरक्षित-पु० । कप्यानगरवास्तवधरा माक-
न्द्रसाधेधाहृदय पुत्रे स्वनामक्याते साधेधाहे, ज्ञा० । "जोमे जवव-
कर्मता, पदेति संसारसागरे घोरे" । चारिं प्रप्रिपद्यायि प्रोग्या-
नभिकाङ्कतः पतति संसारसागरे घोरे, जिगरक्षितवत् ।
ज्ञा० १ शु० ६ अ० । (तत्कथाऽनुपमेव 'जिणपाणिय' शब्देऽ-
स्मिन्नेव नागे १४५४ पृष्ठे दृक्ता)

जिणरयणसुरि [ष] -जिनरत्नसुरिन्-पुं० । अरतरगच्छीये
जिनराजसुरिदिशिष्ये जिनबन्धसुरिगुरौ, तेन वैक्रमीये १६६६
वर्षे स्वरिपदं प्राप्तः, तथा १७११ वर्षे आगारानगरे स्वगतिलेने ।
संसारिन्देऽस्व "रूपवन्" स्वयन्निधानमासीद । एतन्माताऽ-
स्मिन्नेव सह प्रमाजिता । ज्ञे० इ० ।

जिनरायसुरि (ष) -जिनराजसुरिन्-पुं० । अरतरगच्छीये जि-
नसिंहसुरिदिशिष्ये, वैक्रमीये १६७७ वर्षे ६५ जतः, १६८६ वर्षे
दीक्षितः, १६७४ वर्षे स्वरिपदं प्राप्तः, १६६६ वर्षे पट्टने स्ववरामत ।
शिशुमुञ्चये श्रुपभवेवाऽऽदिनीधैरुणागामेकोत्तरपञ्चाशत्प्रति-
माभ्यामभनेव प्रतिष्ठा कारिता, वैपरीयकाव्येऽनेन जिनराजनाम्नी
रीका रचिता । ज्ञे० इ० ।

जिणरूप-जिनरूप-न० । परमाऽऽत्मरूपे, "जिनरूपं ध्यातव्यं,
योगविधात्रयथा दोषः" । जिनरूपं परमाऽऽत्मरूपमिति । षो०
१४ वि० ० ।

जिणज्ञाजसुरि [ष] -जिनज्ञाजसुरिन्-पुं० । अरतरगच्छीये
जिनमकिसुरिदिशिष्ये, अयं वैक्रमीये १७२४ वर्षे 'वीकोनर' नगरे
जातः, १७६६ वर्षे दीक्षितः, १७०४ वर्षे माएदवीबन्दरे स्-
रिजातः, १८३४ वर्षे स्ववरामत । अरतप्रथोधनामा ग्रन्थोऽनेन
रचिनः । ज्ञे० इ० ।

जिणवर्ह-जिनवाक-स्त्री० । जिनवचने, " जे कीविज्ञा जिणवर्ह
ये" । ये जिनवाचमपि कोपयेयुस्वथा कुटुम्ब शु० १ उ० ।

जिणवंस-जिनवंश-पुं० । जिनावये, "संसाण जिणवंसो" । बं-
शानप्रमथयानां प्रमथे यथा जिनवंशः प्रधानम् । संघा० ।

जिणवयव-जिनवयव-न० । जिनामूर्त्येकराः, तेषां वचनमा-
गमः जिनवचनम् । दृश० १ अ० । जिनामूर्त्येकराः तेषां वचनं जिन-
वचनम् । आद्वेज्ञा, ४५०१ उ० । जिनवचनमिदं वचनम् । पञ्जा०
१११ वि० ० । जिनवचनमाचारि । स० । " कूपा वि सदाधेयं,
विसयचित्तयसाधुणा वि होक्व । भाषियजिणवयवमणा, तद्वा-
कसुहावहा होति" ॥१॥ भूयन्ते हि पवित्राश्चिन्तातीसुताव्य
इति । तथाऽनर्थासिद्धिः (जिनाकानाथवेदिनि सवेव सकधः)
यथावद्विपताधेयकाशकम्बेन सकलपरप्रयोजसुहायोकार्याद्वि-
षयमानसुत्यामिति ज्ञायः । उक्तं च " सव्ये वि य सिद्ध्या, स-
द्वन्द्वरयणामया सनेद्धोक्का । जिणवयवसक भगवन्तो, न तुज्ज-
मिय तं अणग्येयं ॥१॥" तथा स्तुतिकारिणाप्युक्तम्- "कल्पद्रुमः
कल्पितमात्रवायो, चिन्तामणिदिक्षितमेव धये । जिनरूप-
मूर्तिशयं विचिन्त्य, दयेऽपि लोके लक्ष्मणानुपति ॥१॥" अथवा
श्रुणुज्ञासिति । तत्र श्रुयं पूर्वनेवरपरप्रयोपाच्छप्रकारं कर्म, तद्
इमित या सा श्रुणुषा, तस्यैव तत् उक्तम्- "अज्ञानी कर्म, सवेद
बहुवादि बालकादीदि । तं बाणी तिदि शुचां, सवेद ऊत्सासा-म-

येयुं" ॥१॥ तथा-प्रमितमित्यपरमित्याम् । वत उक्तम्- " स-
स्वनेदयं आ वा-शुवा वि स्वयोर्द्विजं जे तंवे । तयोऽणेतशुचो
बद्धु, चातो यस्स सुचस्स" ॥१॥ अर्थात् वा परमाकोश्वर्यो,
पथ्यां वा । तथा चोक्तम्- "जिणवयवमोवगस्स य, रति वदिवा
व कज्जामणस्स । तिचिं तुदो न पदकुर, हेवसद्वसंवेवसुद्वन्द्व
॥१॥" "नरतरपतितियसुरण-संसारियसकधुक्करोत्तण ।
जिणवयवमोमोसह-मपवगमासुद्वन्द्वकम्बं" ॥१॥ । अरु-
तां वा सजीवाय, उपपत्तिगतत्वेन साधेधकामिति भावः । न तु
यथा- " तेषां कटतटद्वये-गंजानां मद्रविशुभिः । प्रायतैव
नदी घोरा, हस्सववरधवादिनो ॥१॥" इत्यादिवाक्यायान्युक्ति-
यव मृतामिति । तथा-अजित्तमशेषपरप्रवादिप्रथक्काऽऽज्ञा-
रपरजितामिति भावः । तदुक्तम्- "जीवाइवशुचितण-कोसङ्ग-
शु०, प. १३५४ सरिसेण । सेसवयधेदिं भाजियं, जिणिवयवमं महा-
तिसयं ॥१॥" तथा-महाधीमिति । महात्तपरमितोऽर्थो यस्याः सा
तथाविधा, ताम् । तत्र पूर्वोपरविधिचत्वाद्युगंशरातमकत्वाव-
गर्भवाक् महाधी, ताम्, महत्स्यां वा । तत्र महात्तयः ससमगृद्वेष
पवेहोचयन्ते । तत्र महत्सु खिना महत्स्यां, नां च, प्रधानसक-
खिनामिति भावः । महत्स्यां वा, अतिशयपुण्यामित्यर्थः । वत उक्तम्-
"सयसुसुरासुरमाणुस्स-ओससंत्तरसुरसुपं नायं । जेणेद महणरा
यं, तुदं नि नृत्तं सुरिदा वि" ॥१॥ महादुःखमाः सामर्थ्याद्विद्वङ्गण
यस्याः सा तथाविधा, नां, प्राधम्यं चास्यावचनसुपुंशुविद्वः स-
वंशमिधमन्तो जायन्ते, तत्रैव सकससाया । त्रिचुचनस्स प्रभव-
न्ति । यत उक्तम्- "पट्टुं भंते । चउद्वपुवयो घदाभां यदमद-
स्सं, पडाभां पदसहस्सं वि उ करिणपुः । गोमया । हुंता पट्टु-
इत्यादि । परकोके पुनरुत्तरविमानादिप्रयानाः । उक्तं च- "उत्तवाओ
संतगम्मो, चउद्वसपुविस्स हां उ जइको । उकोसो मव्वेदुं, सं-
किणमो वा अकमस्स ॥१॥" तथा महाविषयमिति । महद्-
विषयताऽस्याः सकलकृत्याऽऽदिविषयवाभासकत्वात् । उक्तं च-
"द्ववाओ सुयनासु । सव्वद्ववां अं जायदं, तो पासह" इत्यादि कृतं
प्रसङ्गेनैतं गार्थाधेः । दृश० ४ तत्र । आब० । (विस्तरनां
गार्थाध्यायार्थं 'आण' शब्दे द्वितीयभागं ११५ पृष्ठे दृश्यते)

जिणवयवे आणुत्ता, जिणवयवे जे करति जावेण ।
अप्रसा असंकिंदिहा, तं हुंति परिचसंसारं । ॥ २६४ ॥

इति क्लिप्तसंसारिणः स्युरित्यर्थः । ते इति के ? ये जीवा
जिनवचने प्रद्वैडाकार्ये अनुकृताः सन्तः । सन्तः भायेन जिनवचनं
कुर्वन्ति, इत्यनेन मनोसाकार्ये जिणवयवमाचरयन्ति । पुनः
कीदृशास्ते ? अग्रसाक्षिणामभरतइनाः पुनः कीदृशाः ? असं-
क्रियाः मोदमस्तराऽऽदिक्रेश्यावतिताः । एतदृशा जीवाः संसा-
पारं कृत्वा मोक्षं प्रजन्तमित्यर्थः । स० ३६ अ० । जिनवचनक-
प्रमाणपुत्रम् । रयित्तिंकरु- "सुंनिचिन्ते नः । परमंशुचिवयो,
स्फुरन्ति याः काश्चिन् मुक्तिसंपदः । तवैव ताः पूरमहाणंवे-
दिताः, जणप्रमाणं जिणवाक्यविषयः ॥ १ ॥" न० । जिन-
वचनप्रदोसा यथा- "अयानं जणेकं मङ्गल-मपदविश्याऽपु-
तधनातिमिदम् । रयित्तिंकरुं यथाचित्तं-सकृन्निचिन्ते यथा-
" एतंयं हिंयं वयणं, गोयमम् । विस्संति कर्वाण्ये ।
बलबाओई करीणं, इत्ये वेषुण अंतुणो ॥
निशयरमासिय वयणं, जे तह । सि अणुवलिवा ।
सिदा वैवयवा तस्स, पापदि व एमंतं इतिंसावा" ॥ महा०

१ अ० । जिनवचनान्तरं न शरणात् । उक्तञ्च- " जन्मजरा-
मरणमयै-रभिद्रुते ध्यायिष्येदनाप्रवृत्ते । जिनवचनवचनान्तरं-
न शरितं शरत्वं क्विच्छेत् ॥१॥ " आचार० १ श्लो १ अ० १ उ० ।

जिनवचनस्य सम्बन्धस्य चर्चा-

अर्धं मिच्छाद्देशस्य-समूहप्रत्ययस्य अन्वयसारस्य ।

जिनवचनस्य जगत्प्रसंगे, संविगद्युद्वाहिसम्पत्स्य ॥१६१॥

अर्धं कदापि, जिनवचनस्वस्थिति संबंधः । मिच्छाद्देशं न समूह-
स्यस्य । ननु वचनस्याद्देशं न समूहस्य तत्र कथं सम्बन्धरूपतामा-
खादयति । न हि विषयकियासमूहस्यव्याप्त्यनुरूपताऽऽपि, प्र-
सिद्धा । न । परस्परनिरपेक्षसंग्रहाऽऽदिनयकरूपऽऽप्यस्यसंबन्धा-
दिमिच्छाद्देशानाम् परस्परं सम्बन्धतासमासादितानिकाव्य-
रूपाणां विषयकाणामसमूहविशेषमयस्यासूत्रसंदोहस्यैव सम्ब-
न्धःऽऽप्येते । इत्यन्ते हि विद्याऽऽद्योऽपि भाषाः परस्परसं-
बन्धविशेषमवाप्ताः समासादितपरिणत्यन्तराद् अगदरूपतामात्म-
सात्कृत्युक्त्याः । मन्वाद्यवप्रभृत्यस्यसु विधिद्विसंयोगावासरान्तर-
न्तरस्वजाया मृतिप्राप्तिमिति सर्वावयवकृततामासादयन्तः । न
चाप्यक्षप्रसिद्धस्य परेणुयोगविययता, अन्वयाऽऽन्वयादेरपि
दाह्यदहनहाव्यादिवर्तुण्युक्त्याऽऽप्येते । अत एव निरपेक्षा नैगमा-
ऽऽद्याः दुर्ण्याः, सापेक्षास्तु सुनया उच्यन्ते । आभेदितापेसंबन्धा-
दि चेदं यदिदुपभन्तुकृतसिद्धसेनाऽऽव्यायवचनम्- " नया-
स्वयं स्वयत्पदात्तुज्जना इमे, रसांपविद्या इव सोऽहोधानवः । अन्व-
यप्रसन्नफला यत्सन्ताने, अवन्तमाषोः प्रणतादितैवियु ॥१॥
इति । अत्रथा सौवशरैरकांतव्यादृशं न समूहमयस्य चूर्णन-
स्वभावस्य, मिच्छाद्विधुपुत्रसमूहविघटनसम्प्रत्यय वा, यद्वा-मि-
च्छाद्देशं न समूहा नैगमाऽऽद्यः, एकैकेनैगमाऽऽद्येनस्य शतवि-
धस्यात् । "यैकैका वि सवयिर्वा" इत्याद्यागमप्रामाण्यव्यवथा
स्ये तन्मिच्छाद्देशं न समूहमयम् । जिनवचनस्य नैगमाऽऽद्यः
चापिः सत्तावयवाः, तथासम्प्रेक्षकः शतथा द्वयवस्थित इत्यभि-
प्रायः । समूहकूपसत्तयावयवोद्धारणोपपत्त्या च सत्तमङ्गप्र-
दोशनमागमत्वा विवृणोति । सामान्यविशेषाऽऽत्मकत्वाद्भूतत्व-
स्य, सामान्यस्यैकत्वात्, तद्विद्यकत्वात् यदेव घटादि इभ्यं स्वा-
देकमिति प्रथमजङ्गविषयः, तदेव देशकालोपयोजनभेदात्ताना-
स्यं प्रतिपद्यमानं तद्विद्यकत्वा स्वादेककामिति द्वितीयजङ्गविषयः,
तदेवोभयाऽऽत्मकमेकद्वैकशब्देन यदाऽभिधानुं न शक्यते तदा-
स्वादेककामयमिति तृतीयजङ्गविषयः । तदावकाशगदार्थत्वात्सा-
स्वार्थत्वेकमाकाशं, तदेवावकाशात्सात्काशावाहनादिकायाभेदा-
दनेकं भवति, तद्वैदिकानां तस्यावस्तुत्वाऽऽप्येते । प्रदेशभेदा-
पेक्षयाऽपि च तदनेकम् । अन्वयाद्दिग्बन्धयोरप्येकदे-
छताप्रोक्तिः । तस्य च तथाविधेषां स्वादेकं चानेकं चेति च-
तुर्भङ्गविययता । यदेकमाकाशं भवतः प्रसिद्धं तदेकसमस्तवये
विर्भाविते एकमवयवस्यावयवान्तराद्भिन्नजिनानां चावकस्य
सम्बन्धस्याभावात्प्रकल्पं चेति । तथाविधकत्वात् स्वादेकमवक-
ल्पं चेति प्रकल्पजङ्गविषयः । तत् यदेकमाकाशं प्रसिद्धं भवतः
तद्वयवगच्छावकाशमिति याभेदादनेकम् । एकानेकत्वप्रतिपादक-
त्वाभ्यावात्प्रकल्पं चातः स्वादेकमवकल्पं चेति षष्ठमङ्गवि-
षयः । यदेकमाकाशात्सकलत्वाऽऽकाशं जगत्तः प्रसिद्धं, त-
देव तथैकमवकाशात्सकलत्वापेक्षयाऽनेकं, युगपत्प्रतिपादाव-
पेक्षयाऽवकल्पं चेति स्वादेकमनेकमवकल्पं चेति सप्तममङ्ग-
विषयः । एवं स्वासंबन्धतः स्वाद्भूतसंबन्धो घटादितिरिवादिक्-

ऽपि सत्तमङ्गो वक्तव्या, यतो च एव पाथिवाः परमात्मनो चतस्रस्य
एव विषयाऽऽदिपरिचितवशाज्जलानिमानाव्याव्यादिकल्पना-
मात्मसात्कृत्याः स्वात्, सर्वगतो घट इत्यादि सत्तमङ्गविषयत्वं
यद्योक्तत्वात् कथं नासादयति । न च घटपरमात्मानं पुष्-
ककृपतापरित्यज्य पूर्वेषोपाचारपरिभाषां च चक्षुर्यावाऽऽप्येते,
ज्ञानिकासांनिकैकान्तयोर्धैक्यानुपपत्तेरसत्त्वात्पेः, परिध्यामि-
न एव सुवर्णोत्पत्त्याऽऽवस्थितस्य केयूराऽऽत्मकविनाशमभिव्यक्तः
कटाकारात्मनोत्पत्त्यामानस्य वस्तुनः सत्यात्, अन्वयाद्दिग्बन्ध-
व्यविकाराद्विदुपलक्षणेः । न चाव्यक्तादन्वयप्रतिष्ठं प्रमाणात्तर-
मस्ति, यत्सन्निहृतीतज्जावाच्युपगमः किञ्चत । अन्तर्बहिःश्च हृत्तं-
विषयाद्वाऽऽवनेकाऽऽकारवितर्कताऽऽत्मकचित्तत्वस्य स्यात्सोका-
कुपुष्पाऽऽद्यनेकाऽऽकारस्वीकृतकम्पियेमादेः स्वसंबन्धाऽऽव्या-
प्यकृतः प्रतिपत्तेः सर्वोपात्तप्रथमव्यवहारेण पूर्वोपरकोटोत्पत्-
तिरिति वदतः सर्वप्रमाणविरोधात् कुपुष्पाऽऽद्यमाऽऽदिषु पूर्वो-
पेक्षु नाहभूतसुवर्णवर्णोपलक्ष्येः कार्योत्पत्तौ कारणस्य सर्व-
था निवृत्त्यनुपलक्ष्येन च साहचर्यप्रसक्त्याऽऽव्यवसायकत्वेन
नेति वक्तुं तदेकान्तेभेदासाध्यकप्रमाणस्यापास्तत्वात् । न च क-
प्यत्त्वस्वभावभेदऽपि तादात्म्यकृतिः, प्राज्ञाप्रहाऽऽकारसं-
विद्धाद्विधेयपरमात्मानु स्यूतेकघटाऽऽदिप्रतिज्ञासंबन्धा प्राज्ञाप्र-
हाऽऽकारविविधकत्वं विप्रकल्पनेऽव्यवहारेऽपि विचक्षिताऽऽ-
कारविवेकाविवेकानुपलक्ष्ये । अन्वयेतरस्वजावचनं विरोध-
स्वकृपासिद्धाव्यवथापि कः प्रत्येयः । तथाहि-नाश्वयन्त्रापि
एवमभिधातुम्- एकमेव पाथिवकल्पं लोचनमाऽऽदिसामग्रीविशे-
षात् चूर्णोदिप्रतिपाद्येभेदऽपि भिन्नमेव प्रतिभाति, प्रायःक-
लेनरूपताव्यवस्थितैकविषयत्वात् । हि स्पष्टास्पष्टमेतिसंभे-
देऽपि तदेकत्वमस्ति, तद्विहादिपि क्वाऽऽदिप्रतिज्ञासम्भेदेऽप्येक-
त्वं किं न स्यात् । प्रतीतेरविशेषात् । एवं च स्यादादिनोऽऽरेण-
नुपलक्षणप्रवृत्तिरित्यसङ्गतमभिधानम् । यत्सत्तत्रापि स्यादुक्तोऽ-
भिहिते स्पष्टविशेषणोपलक्ष्ये भास्वराऽऽकारेण पुनरनूयनस्य
तस्यैकस्य नामास्वभावशेकत्वाच्चतप्रमाणविययस्यैवं ना दो-
षाऽऽसङ्गासंबन्धात्, न स्यादेकैवैव सामग्रीन्वयशाल्यप्रतिभा-
साविरोधः । कारणस्य च कार्योऽऽत्मनोत्पत्तौ न किञ्चिदपेक्षणी-
यमस्ति, यत्तथोत्पत्तिस्वभावता न भवेत् । अत एव सुधादिभा-
षो चतस्रभावेन नववर्णः, कपालस्वकृपेण चोपपत्तौ तिष्ठती-
स्वभावत एव नववर्णः, उदित्युः स्यात्सुखाव्यतमापये पक्षा-
द्वेवनासंज्ञभावः, जितवप्राथं प्रत्यनेकसङ्काषः । न ह्युपन्यः पदा-
र्थः किञ्चित् सिर्वाति प्रत्येयस्येन, स्थित्वात्मकत्वात्पदाव्यव-
न चावस्थित उदपत्तौ किञ्चिदपेक्षते, उत्पत्तिस्वभावत्वात् स्थितेः ।
न च विनष्ट उत्पत्तिं प्रति हेत्वन्तरापेक्षे, विनाशस्योत्पत्त्याम-
कत्वात्, ततः पूर्वोपरस्वभावापरित्यागावास्तितलक्ष्यं परिध्याम-
नासादव्यक्तं ज्ञातं भवति तिष्ठतेः इति प्रत्यक्षादिप्रमाणोच्यते तदे-
व । अन्वयव्युत्पत्तीवादेरपि निरन्वयविनाशकल्पनाऽऽसङ्गतै-
व, तथासादी स्थितिर्दृशनादनेऽपि तत्स्वजावात्मिकत्वात् । न
हि भाषः स्वसनात् व्यत्यजति, प्रागपि तत्स्वभावापरित्यागप्रस-
क्तं, अन्ते च कल्पदेशनात् प्रागपि नववर्णस्वभावावादाऽऽव्यापि-
समये स्थितिर्दृशनादन्ते स्थितिः किं नाभ्युपेयते । न च विद्यु-
प्रदीपादेस्तीजसकूपपरित्यागात्सकलपक्षीकरणे किञ्चिद्वि-
कल्पं प्रवेष्टे । न च स्वभावभेदस्तदेकत्वाविघातकत्वात्, प्राज्ञाप्रहाऽऽ-
कारसंभेदवदत्तदेवैकैकऽऽकारविवेकपरकोट्युक्तसंबन्ध-

ह्यङ्ग, अथा च स्वसङ्घेतेस्तद्वत्पर्यायविरोधाद्वाहिकिञ्चित्करत्वं, तथा किमुपपादेत्वाविशारदधर्मतः आनुक्तकारणे विनम्रस्वभावाः किं न विनश्येत् । अथासौ स्वास्तुस्तथापि हि कितिहेतोरानर्थक्यं, स्वत एव तस्य स्थितिः । तथोत्पत्तिहेतुरपि यदि भावं करोति, तदा न स्वात्किञ्चित्करत्वेव प्राचस्य, स्वधर्मैव भावाभावोपपादो । अथाज्ञावं भावकृतावं ध्यति, तर्हि नाशहेतुरपि भावमभावीकरोतीति कथमस्ति किञ्चित्करत्वात् । न ह्यज्ञावस्य भावीकरोये प्रावस्य वाऽभावीकरोये कस्मिंश्चिदेवः संज्ञयी । अत एव च तेवामन्यतमस्य सहेतुकत्वमहेतुकत्वं चाभ्युपगच्छन् सत्त्वां तदभ्युपगन्तुमर्हति, अविशेषात् । न च मिश्रयोगसम्भावात् कार्यकारणयोरेकत्वमनुपपन्नं, स्वभावाभेदेऽप्येकत्वप्रतिपत्तौ । सत्संविच्छेदानामेकहेतुत्वविनाशशुभानामिभययोगक्षेमत्वात् कार्यकारणयोरेकत्वमनुपपन्नम्, स्वभावाभेदेऽप्येकत्वोऽपि च परस्परतः पृथग्भावासिद्धेः । अथावामिभययोगक्षेमेऽपि प्रतिभासभेदाज्ज्ञेयं, तर्हि यत्र प्रतिभासाभेदस्तत्र मिश्रयोगक्षेमत्वेऽप्यभेदः, प्रतिभासभेदाभेदयोर्वस्तुभेदाज्ज्ञेयवस्थापकत्वात् । सनुपावस्य च देशकालनेदाभावात् सङ्घेव संविद्यागमनोत्पत्तेरेकत्वं प्रसज्येत । यदि च स्वभावाभेदो वस्तुभेदसङ्गो, तदा सन्तानान्तरबोधिव्य विषयकपायाः संविच्छेदेकत्वेऽपि प्रत्यक्षेतरयोर्बाऽसौ सिद्धत इति नानात्वं जयेत् । यदि पुनः स्वभावाभेदाविशेषेऽपि विवक्षितज्ञानकृताऽऽकारयोरेव तादात्म्यं, न पुनः सन्तानान्तरसंविधानानिति प्रत्यासत्तेः कुनश्चिद्भूयस्वथाप्येत, तर्हि परस्परपि विद्याङ्गैकैकाद्योपादान्यूनयोरेवावस्थयोस्तादात्म्यं कथाङ्गिद्वयतां न कस्मिन्नापि प्रतिस्तिमान् । निराकृत-
 आनेकत्वा एकागतवाद्, तत्रसाधकहेतुनां स्वधामनेकान्त-
 व्याततथा विदकृताप्रदर्शनात् । तत्रदर्शनं वैकान्तवादिनिप्रह-
 स्थानमनेकान्तवादिविजयस्थेतेतरपराजयाधिकरणप्रसिद्धसङ्घ-
 त्वाद् " विरुद्धहेतुमुद्रायै, वादिनं जयतीतरः । " इत्यस्य
 वचसो न्यायानुगतत्वात् । यदि पुनरसाधनाङ्गवचनं वादिनः
 पराजयाधिकरणमनुपगम्येत, तदा वादाभ्युपगमं विधाय नृ-
 ष्णीभावमात्रेणासाधनाङ्गस्वभावनाह्लादिनो विजयः किं न
 स्यात् ? प्रतिवादिनोऽपि स्वपक्षसिद्धिमकुर्वेतः कथं न विज-
 यस्तत एव प्रवेत् ? अथ साधनाङ्गवचनमपि निप्रहस्थानं,
 तर्हि वादिप्रतिवादिनोर्धौपयद्येन निप्रहादिकरणता जयेत्, नृष्णी-
 प्राभाविशेषात् । नृष्णीभावोपगमनेन इतरे विजयवानिति चेत्,
 नन्ववमितरजयस्थान्यतरपराजयाधिकरणेन प्राप्ता, न च
 स्वपक्षसिद्धिमकुर्वेत न विजयप्रमासिः, तदप्रयः च कथं तद्वे-
 तरस्य पराजयः । यदीष्टव्याधयेव सिद्धसाधनं तस्याङ्गं स्व-
 ज्ञावकायानुपगमनमङ्गलं हेतुत्रयं पक्षधर्मवादि वा हेतुत्वं त-
 स्त्वावचनं निप्रहस्थानं वादिन इत्युक्तम् । तद्व्यवचाद् प्रतिवा-
 दिनोऽपि पक्षधर्मत्वाऽप्यनन्वयानुक्तवचनस्येव वा विजया-
 प्राप्तेः । तदप्राप्ते च वादिनो निप्रहस्थानानुपपत्तेरतरजयना-
 म्नीयकत्वादितरपराजयस्यः एवं हेतवाभासादेरसाधनाङ्गस्य
 वचनं वादिनो निप्रहस्थानमिति प्रतिक्लेशमुत्पन्नम् । अथ
 ततः साध्यसिद्धेरसाधनास्य निप्रहस्थानं प्रतिक्लेशम् । उक्त-
 न्यासे च तद्व्युत्पत्तिपक्षेदेरसाधनाङ्गकारण्यत्वं तत एव तप्राप्तेः, ततो
 वादिनसाधनाङ्गमभिधानं कुर्वाणं वा स्वपक्षसिद्धिं विद्वद्भवे-
 त् प्रतिवादी तस्यपक्षप्रतिपक्षेन निप्रहृतातीत्येवंद्वयं न्यायोपेत-
 न्तुपस्यवचनम् । एवं प्रतिवादिनो ह्योपमुद्रायान्त्वतो न निप्रहस्थानं,

तावत् स्वपक्षसिद्धिमकुर्वाणस्य वादिनो विजयप्राप्त्यर्थोपायः,
 तत्रसाधनस्य सङ्घोपसंभवात् । तस्य सङ्घोपसंभवेऽपि तदुक्तवचनान्-
 त्रधर्मावतिवादिनो निप्रहस्थानं स्वाधिति चेत् । न ह्योपसंभवा-
 नामिधानाह्लादिनोऽपि पराजयाधिकरणत्वाद् ह्योपरपि युगप-
 त्पराजयप्रमासिः । अत एव प्रतिवादिनो ह्योपसंभवाङ्गममपि न
 निप्रहस्थानम् । यत्र वादिपक्षसिद्धेरप्रतिपक्षकं पक्षाऽऽहस्यना-
 भिष्योद्भावनं प्रतिवादिपक्षसिद्धिवासाधिकतमं, तस्यैव न वा-
 दिनः पराजयाधिकरणम् । अन्यथा तत्राप्यप्रकारानुपपन्न-
 नमपि तस्य पराजयाधिकरणं स्यात् । अथ तस्मात्ऽऽदिचकन-
 स्वासाधनाङ्गवाच्यनुपपन्नं वादिनस्तद्व्यपारिह्वाननिप्रहस्यपर-
 जयाधिकरणता, तर्हि वस्तुतस्तस्यै कृणिकमिति स्वाधितिचकना-
 देव शब्दस्यापि कृणिकत्वसिद्धौ 'संबन्ध शब्दः' इत्यभिधानं, तत
 एव तस्य पराजयाधिकरणं भवेत् । न च शब्दे शब्दविप्रतिप-
 त्तिः, येन तद्विरासाद्य सव्याभिधानं तत्रानुपपन्नकं भवेत् । तद्विप्रति-
 पत्तौ वा तत्रसाधकहेतोरसिद्धत्वादिदोषप्रवृत्तानुत्पत्तयेवैवा-
 नुपपन्नमासाधनाध्यानुपपत्तौः यदि च संक्षिप्तवचनात् साध-
 सिद्धौ तद्विस्तराभिधानं निप्रहस्थानं, तर्हि सत्त्वात् कृणिकत्व-
 सिद्धौ कृतकत्वप्रधानानन्तरपराजयाभिधानं कथं न निप्रहस्थानं
 स्यात् ? । कथं वा कृतकप्रधानानन्तरपराजयादिपु साधिकत्व त-
 स्कोपादानं तत्र स्यात् ? । यद्य सत् तस्यै कृणिकत्वस्यादि सा-
 धनवाच्यमभिधाय पक्षादिचकनवचसमर्थेनमपि निप्रहस्थानं
 प्रसक्तम् । असमर्थितमपि सत्य एव तत्रनोकमत्र स्वसाधना-
 विनाभूतस्य हेतुः प्रदर्शनम्, आसाध्यसिद्धेः सङ्गवात् । स्वभा-
 वानुपपन्नप्रसक्तवचनयत् तद्वचनं निप्रहस्थानं परस्य प्रसक्तम् ।
 अनुपपन्नपुत्रप्राप्तिप्रसक्त्युत्पत्तिसिद्धौः प्राप्तेः विच्छेदोपादानं निप्रहस्थान-
 म् । अदृश्यवानामपि स्वाधिपुत्रप्राप्तेः कुनश्चिद्वाच्यत्वसिद्धौः सिद्धौः
 यदि पुनश्चकनानुपपत्तेरेतरपराजयाधिकरणं, तदा हेतु निरात्मक
 जीवकठोरं, प्राणादिमन्वादिस्तत्र घटादेरगमनोऽङ्गणिकत्वाद्-
 इयानुपगममादेवातिसिद्धेः, यत्साधकस्यै कृणिकमिति साम-
 ख्येन व्याप्यसिद्धितः कृणिक्यानुमानं नानर्थक्यं स्यात् । किं च
 देशकालस्वभावप्रकृतमात्रानुपपन्नधर्मभावासिद्धौ संबन्ध क-
 द्वा सर्वोत्तमोऽभिमतन्तरेऽनुपपत्तमानित्वात्तरेरसिद्धेन तत-
 त्प्राप्तिसिद्धिः स्यात् । न चाध्यानुपपन्नमो तत्राद्यकारणभाव-
 त्वावकावन्नुपगमयमानो सर्वादिहतिव्यपत्तयोपेयैरधिकारक-
 त्वाच्च वतो आवादात् विधानं शुभं, तदुपपत्तौऽपि विद्वद्वच-
 तत्रिचत्तनसामर्थ्याभ्युपगमे सौचित्यकस्यानिष्टे प्राप्ताएवं प्र-
 सज्येत । अविधिगताधिगन्तव्यादिसंवाधित्वाच्च तस्मात्ऽ-
 धिकत्वकस्य तु हिसाविरनिदानं चेतसां स्वर्गोऽऽहफलनिचत्त-
 साधयेत्स्वजायसंवेदनेन स्वैव स्वर्गोपपत्ताय सस्तुसंवेदनेऽपि निर्ज-
 यवशादेव प्राप्तायैवोपपत्तेः । अन्यथाऽनुमानस्वभावाद्यवप्रसक्त-
 स्तदुपपत्तेः तदादि तथेत्युक्तं प्राग्वहवानामनुपपन्नभावेऽसाधिकाद्य-
 क्तित्वात्साऽभावाभावं व्याप्येतेतद्विपरस्य निप्रहस्थानमेव,
 ततः स्वपक्षसिद्धिरितरस्य पराजयाधिकरणं, स च परोपसंभवे-
 तोर्धिकत्वात्प्रदर्शनं स्वतन्त्रमिच्छेत्पक्षानुपपन्नसंभवेन वा परोपसंभ-
 वेऽवसिद्धताऽऽदिदोषप्रतिपक्षनपुरःसरा कसंभवा । अन्यथा पर-
 पराजयविषयवध विजयावोपात्तः । अथ च (विजयानुपपत्ता स्वपक्ष-
 स्यापनेन परपक्षनिराकरणेन च नत्राप्राप्त्यायनं विषयम्, अन्यथा
 जयपरजयानुपपत्तेस्तद्व्यसिद्धिसिद्धित्वात्कृतकत्वसाधनार्थाङ्गान्भवे-
 ऽपि न वादिप्रतिवादिनो जयपरजयोः, प्रकृताद्योपरिसमाप्तेः । अथ
 स्वपक्षसिद्धेरसाधनाङ्गत्वाभावाद्वासाधनाङ्गवचनं वादिनो निप्रह-

स्वन्महा न । इतरत्रापि तत्रसङ्घात् । अथ बादिनः स्वाचनस्वोनाभि-
 नस्वत्यासाधनत्वप्रदर्शनम् प्रतिबादिर्कृतोत्तरपराजयः, प्रतिबादिनस्तु
 समुद्रतदोषोऽज्ञानाजयः । न । यदि स्वपक्षसिद्धिकमुकंता प्रतिबा-
 दिना स्वपरोक्षकार्यकर्षणस्यायनमात्रेण बादीं निरुद्धे इत्यप्यु-
 पगमाः, तत्रैतत्प्रवृत्तदोषोऽज्ञानाचननापि निरुत्तरात्करणत्वात् आत्मो-
 र्कर्षणस्यजातीयवादिनां विजयप्रसक्तिः; बादिनो निर्दोषसाधना-
 निजापिनोऽपि पराजयप्रसक्तिः । अथ समर्थोप्यापि साधनस्यास-
 मर्थनेन स्वपक्षसिद्धेरभावाद् बादिनः पराजयोऽप्यप्राप्त इति । न ।
 उभयत्र पराजयप्रसक्तौः न ह्यप्यूनदोषोपयनिगमनापुत्राचनमा-
 त्रेण प्रतिबादिना प्रकृतं वस्तुतत्सं प्रसाधयन् स्वपक्षसाधनसाम-
 र्थ्यविकलेन बादीं निरुद्धते इति न्यायोपपन्नम् । अथ प्रतिबाद्य-
 प्यसाधनागमस्य साधनकृत्येनोपादानात् स्वपक्षसिद्धिकमु-
 क्तं मिथ्याभिनिययोः निरुद्धते इति चेत् । न । उभयानोर्ग्रहप्रति-
 रित्युक्तत्वात् । तस्मात्- "असाधनाच्चञ्चन-मदोषोद्भावानं ग्रयोः ।
 निग्रहस्यानमर्थकः, न युक्तिमिति न्येत्येते ॥१॥" इत्यादि वाद्यप्याय-
 क्षणमेकान्तवादिनां सर्वमसङ्गतत्वात् । उक्त्याप्याय सर्वस्य केनात्-
 साधनाहमत्वात्, नस्वासात्वेन साधयितुमशक्यत्वात्, अनकाल-
 स्य च निर्दोषेन तत्र दोषोऽज्ञानमकल्पत्वात्, दोषानुज्ञानस्य वा
 निर्दोषे पराजयानधिकरणत्वात्, तदनुज्ञानस्यैव तत्र निग्रहादे-
 स्वादित्यलं विप्रेषणेनेति स्ववदित्यतः मिथ्यादर्शनसमुद्भवमय-
 त्वं, मायिकत्वं च । न विद्यते मुने मरणं यत्साक्ष्यसावमृतो मांश्च,
 तं स्यादिति प्रापयतीति वा, तस्याद्यप्यमोक्षकारणत्वाद् मांश्च-
 त्वात्प्रापकत्वाच्च "आमयमाययन्" चेति पाठेऽप्युक्तत्वात्साधने
 इत्यमृतत्वात्, अमृतनुत्त्वमिति यावत् । तथा-रागाऽऽशेषोपशा-
 न्नुज्जेतुमुक्त्यर्थोऽप्युक्तत्वात् इति जिनवचनम्, तस्य, अनेन विशि-
 ष्टपुरुषप्रणयनतरवनिव-धनं प्रमाणं निगमयति । कीर्त्तःऽऽधवाऽऽ-
 चनेककथायैश्चर्थाऽऽदिसतो ज्ञानवत् इति, अनेनापि विशेषणं
 तस्यैहिकसंपर्कशेषजनकत्वमाह । सर्वत्रैः संसारभयोद्देशेति श्वै-
 त्तमांशुजिनपिरकृष्णमायामात्रेणैव हिंसाकारणभयोद्देशेन जिन-
 वचनं तस्वमिति । एवं सुखेनाभिमग्नये यत्संविन्नसुखमभिमग्नये,
 तेनापि विशिष्टसुखसात्त्वयसंविन्नसम्पत्तिबुधमभिव्यक्त-
 मस्य प्रतिपादयति । एवंविधमुपाध्यासितस्य जिनवचनस्य सा-
 मान्यिकाऽऽदिश्विन्दुसारपर्येतत्पुनरागमोऽयः कल्याणमस्त्विह प्र-
 करणसमाप्तावन्त्यमङ्गलसंपादनायै विशिष्टां स्तुतिमाहेति ।
 सम्म० ३ काण्ड ।

जिनवदन-न० । जिनमुक्ते, औ० ।

जिणवययकप्यरुक्त्व-जिनवचनकल्पवृत्त-पुं० जिनाऽऽगमकथे
 कल्पवृत्ते, "जिणवययकप्यरुक्त्वा, अगमसुत्तत्सत्ताविधि-
 यः । तदभिनयमकुसुमगुच्छं, सुमहदकलसंघणो अयह ॥ १ ॥"
 आभा० १० पुं० १ अ० १ उ० ।

जिणवययधम्माणारारत्तमण-जिनवचन [वदन] धर्मानु-
 राररत्तमनस-त्रि० । जिनवचने जिनवदने वा धर्मोत्तरा-
 गेण रक्तं मनो वच्य स कथा । तस्मिन्, औ० ।

जिणवययपपुद्द-जिनवचनप्रद्विष्ट-त्रि० । जिनाऽऽगमप्रच्छि-
 "जिणवययपपुद्दं" जिनास्तोर्थकराः, तेषां वचनमागम-
 क्तं तस्मिन् प्रद्विष्टा अस्मिता इति । द्वा० १ अ० ।

जिणवययवाहिरम-जिनवचनवाह्यमिति-त्रि० । सखेष्टास-
 वाहिमुत्तरेणुपीके, पुं० १ उ० ।

जिणवययपपुद्दमुपासिय-जिनवचनानुगतिसुजापित-त्रि० ।
 जिनवचनमगुत्तराऽऽपुद्दस्येन सुष्ठ भाषितं वेन स तथा ।
 तस्मिन्, स० ।

जिणवययपपुद्दमुपासिय-जिनवचनानुगतमदित् [जि-
 नवचनानुगताधिक] भाषित-त्रि० । जिनवचनमाचारिणः, अ-
 नुगतं संबन्धं, नार्देवोर्ध्वमित्यर्थः । मदितं पूजितमधिकं वा
 भाषितं यनाऽप्यापनाऽऽदिना स तथा । तस्मिन्, स० ।

जिणवययवाहि-जिनवचनविधि-पुं० । प्रवचनके प्रकारे,
 "जिणवययवाहिं देो वि सत्ताहा ।" जिनवचनविधिना
 प्रवचनोक्तेन प्रकारेण । आ० ।

जिणवययवाह-जिनवचनविधि-त्रि० जिनाऽऽगमकथिके, घ०२० ।
 अयं च गुणवतः पञ्चमो भेदः ।
 संप्रति जिनवचनवधिकपं पञ्चमं भेदं व्याख्यानवयाह-
 सवणकारेणु ऽऽच्छा, होह रुदं सहाणसंस्तुत्ता ।

एहं दे विणा कत्तो, सुच्छी सम्मत्तरयणस्त ॥ ॥ १६ ॥
 अथमाकर्णनं, करणमनुष्ठानं, तयोर्दिष्टा तीर्त्तमिजायो, न-
 नि, क्वि, अदानसंस्तुका प्रनोति संगता, जयन्ताभाविकाया इहे-
 ति । मर्या एव प्राधान्यव्यापनायाऽऽह-एतथा इविकरुपवा
 कथा, विनाऽऽगमन, कुतः श्रुतिः ? न कुनोऽपीत्याहुतय । स्व-
 कण्ठर-नस्य शुश्रूषा धर्माराकपत्वात्सह, तयोहस्य सम्यक्त्वसह-
 माविलिङ्गनया प्रसंस्कारात् । उक्तं च- "सुसुत्सधमनाः अत्रो-
 वान् जहासमाही ए । येवावधे नियमो, सममिदित्स लिंगा" ॥
 इति पञ्चमगुणभावना । अन्ये तु पञ्चगुणानिन्धमभिदधाति-
 "सुत्तवहं अथरुदं, करणरुदं ख्वऽऽभिनिवसह ॥"
 गुणवते पंचमिया, अणित्तिच्छच्छिया दौह ॥ १ ॥

अत्रापि सूत्रकविः पञ्चाऽऽदिवध्यायप्रवृत्तिः, अर्थकवि-
 हवाऽप्युत्थानाऽऽदिविनयं गुणिनां प्रयुक्तं । करणानभिनिवशौ
 तुदयावैव । अन्दिनेनोसाहता पुनरिच्छाभूतिरेवेति न विरोध
 प्राशाह्वानीय इति । घ० २० । (जिनवचनकविषयधे जयन्ती-
 भाविकाकथा । जयन्ती शब्देऽस्मिन्नेव जने १५६ पुष्टे गता)

जिणवययसुह-जिनवचनश्रुति-त्री० जिनाऽऽगमस्यवेष, "सु-
 लहा सुरलोयसिरी, रयणापरमेहत्ता मही सुलहा । निम्बुदसु-
 हर्जाणयकहं, जिणवययसुहं अप दुलहा" ॥ १६ षि । आ० ६जा० ।

जिणवययकाक्षुण-जिनवचनऽऽकर्णन-न० । तीर्थकरभाषि-
 तभवेण, "तलाहियमां हि तदा, जिणवययाऽऽययस्य सुगुणा"
 जिनवचनऽऽकर्णनस्य तीर्थकरजातिभवेणस्य यत्तं गुणाः आ० ।

जिणवय-जिनवर-पुं० । जिनाः उग्रस्वर्वातरागाः, तेषां वराः ।
 पञ्चा० ६ वि० १ प्रश्न० । रागाऽऽदिवयजिनाः, अयमन-
 पर्यवोपशात्मोहोस्तीणोमोहाः, तेषां मध्ये वराः सामान्यकेशलि-
 नो जिनवराः । संघा० । जिनानां वरा सप्तमाः, भूतभवद्वजाधि-
 प्रावस्वजावावभासिकेवलहानकसितत्वात् । प्रकृ० १ एद ।
 कुताऽऽदिविजिनप्रधाने केवलिति, आ० २ अ० । "अवर्वास्व वि
 जिणवरा, तित्थरा मे पसीहंतु ।" जिनवराः कुताऽऽदिविजे-
 न्यः प्रकृष्टाः । घ०१ अधि० उ० १० । जिना रागद्वेषाऽऽदिवयन-
 स्तीसाः सामान्यकेशलिनः, तेषु तेषु वा वराः प्रधानाऽऽदिवया-
 वेक्षका भेदो जिनवराः सं० । तीर्थकरे, आ० २ अ० । "तित्थरे

जिणवरे" रागद्वेषमोहजिना जिनाः, एवंतुत्वाच्च सामान्यकेव-
लिनोऽपि भवन्तीति तद्व्यवच्छेदाद्येमाह-बराः प्रधानाः चतु-
श्चिदश्रयस्त्वसम्भितत्वेन । सूत्र० १ सु० १ अ० १ इ० । "लोकज
जिणवरमयं," जिणवराणां तीर्थकराणां मतमभिप्रायश्च । सूत्र०
१ सु० १ अ० १ इ० । इ० प० । "अगमस्यवाद्युपायं, विश्वसिभव-
रनाणदंरपुष्पराणं । नाशुञ्जोयगराणं, सोगन्मि ममो जिणव-
राणं ॥१॥" इ० प० ४ प० ।

जिणवरीदं-जिनवरेन्द्र-पुं० । जिनाश्चष्यवीतरागाः, तेषां
बराः प्रधानाः केवलिनः, तेषामिन्द्रास्तीर्थकरतामकर्मोद्यवर्ति-
त्वाद् नामाधिष्ठातृशुचस्मेतराचच तर्थाकराः । अतस्तेषां, जि-
नवरेन्द्राणामित्यर्थः । "पूजाय जिणवरीदानं ।" पञ्चपा० ४ वि-
श्व० । "बंदाय जिणवरीदं ।" प्रहा० १ पद । (जिनवरेन्द्रमिति)
अयमिति रागाऽऽदिशुशून्यजिभवन्ति ये ते जिनाः, ते च चतुर्विधाः ।
तद्यथा-शुभाजिनाः, अवशिजिनाः, मनःपर्यायजिनाः, केवलजिनाः ।
तत्र केवलजिनस्यप्रतिपक्षये बरप्रहृष्टं, जिनायां बरा उच्यमा-
शून्यमवज्ञाविनाशस्वभावात्तस्यैकैवल्यज्ञानकलितत्वाद् जिणव-
रा, ते चातीर्थकरा अपि सन्तः सामान्यकेवलिनो जवन्ति, तत-
स्तीर्थकरत्वमिति परस्यर्थमिन्द्रप्रहणम्, जिणवराणामिन्द्रो जि-
नवरेन्द्रः, प्रकृष्टपुत्रस्यैकपुत्रतीर्थकरतामकर्मोद्यात्तीर्थकर
इत्यर्थः । प्रहा० १ पद ।

जिणवसह-जिनवृषज-पुं० । जिनश्रेष्ठे, " अस्सेज्जं जिणव-
सहं ।" अस्सेज्जं जिनवृषयम् । स० ।

जिणवणी-जिनवाणी-स्त्री० । अर्थरूचने, " विलसतु मन-
सि इवाम्, जिनवाणी परमकल्पलितकेव । कल्पितसकसन-
रामर-सिञ्जसुखफलदा न दुर्लभंलता ॥१॥ चं० प्र० १ पादु० ।
" देवा देवीं नरा नारी, शाश्वराश्चापि शाश्वरीम् । तिर्यश्चोऽपि
हि तैरस्वीं, मैत्रिणे भगवतिरथ ॥ १ ॥ दशा० १ अ० ।

जिणविज्ञ-जिणविद्य-पुं० । जिनभिषग्वरं, आच० ।

अह सच्वसरीरगयं, मतेण विमं णिरेअप कंके ।

तथां पुणोऽवणिज्झइ, पहाएतरदंतेमोगएण ॥ १७३ ॥

यथेत्युदाहरणोपपत्त्यास्यं, सर्वशरीरगनं सर्वदेहव्यापकं, मन्त्रेण
विशिष्टवर्णांशुपूर्वीलक्षणयनं, विषं मारणाऽऽमकद्रव्यं, निरुपयते
निरुपयते जित्वे.कः, रुद्धे तांजनेदो, तमो रुद्धात् पुनरपनीयते ।
कनरं, इति, अन्न आह-प्रधानतरमन्त्रयोगेन, अष्टनरमन्त्रयोगेन-
स्थेयः । "मंतजोगीदं" इति च पाठान्तरम् । तत्र मन्त्रयोगाद्यामिस्त्य-
र्थः । अत्र पुनयोगशास्त्रेनामयं परिउच्छते । इति गाथायर्थः ॥१७३॥

एव ह्यन्तः, अयमर्थोक्तयः-

तह तिहुअणतणुमित्थिं, मणोविंसं मंतमोगवज्जुजुओ ।

परमाणुमित्थिं, अयमोडं तअमो विणिणविज्जो ॥ १७४ ॥

" तह " इत्यादि । तथा शिबुवनननुविषयं, शिबुवनश-
रीराऽऽमन्वन्तमित्यर्थः । अत एव अयमर्थोक्तयः । अयमोडं वि-
वं अनेगिचं, मन्त्रयोगवलयुक्तो जिनवचनप्रधानसाम्प्रथ्यंमन्त्रः,
परमाणी निरुपयित्, तथाऽऽविस्त्ययल्लाकच अयमयति, ततोऽपि
तस्मादपि परमाणाः, कः ? , जिनेवियो जिनिभषग्वर इति
गाथायर्थः ॥ १७४ ॥ अत्र० ४ अ० ।

जिहावीरणाह-जिपवीरनाय-पुं० । महावीरस्वामिजिने, " व-
न्धोदयादीरणस्यहस्यं, निःशेषकमोरिबलं निहय । यः स्त्रिस्त्रि-

साम्राज्यमन्त्रकार, अथ स वः श्रीजिनधीरनायः ॥ १ ॥
कर्म० २ कर्म० ।

जिणसंकास-जिनमकुत्ताय-पुं० । सर्वकृतवदो, कल्प० ६ स्रज ।
अकलसंशयच्छेदकश्च, स्या० ३ उ० २ उ० । "अजिणापं जिण-
संकासाणं" । अजिनानामसर्वकृतत्वाद् जिणसंकाशानामिषि-
वादिवचनत्वाद् यथापृष्टमिषेवचनत्वात् । स्या० ४ उ० १० उ० ।
जिणसंशय-जिनसंस्तव-पुं० । " लोमसुञ्जोयगरं " इत्यादि-
कथायां जिनस्तुतो, दश० ५ अ० १ इ० ।

जिणसकहा-स्त्री०-जिनसकिय-न० । जिनास्किनि, म० ।

चपरस पं अमुरिदस अमुरकुमारएणो चपरवंचाए
रापहाणीए सजाए सुहम्पाए माएवए वेएए तंजे वइराम-
एसु गोलवट्टममुमगएसु बहुओ जिणसकहाओ सखिविस्व-
ओओ चिईति ॥

(जिणसकहासो लि) जिनसक्यानि जिनास्कीणि । अ०
१० श० ५ उ० । सूत्रे स्त्रीत्वनिर्देशः प्राकृतत्वात् । सू० प्र० १०
पादु० । (सनादिपतजिनसकथयुरोपादिभ्यः सनायां मै-
पुनं कर्तुं न शक्यत्वन्तीति ' अगमादिषी ' शब्दे प्रथमभागे
१७३ पृष्ठे उक्तम्)

जिणसासण-जिनशासन-न० । रागद्वेषमोहनकृपाश्च शून्यं
जितयन् इति जिनाः, तेषां शासनं जिनशासनम् । मम्म० १
काण्ड । जिनप्रवचने, दशा० १ अ० । वीतरागवचनं, " शुभा-
णं जिणसासणं ।" (२५ गाथा) दश० ८ अ० । जिनाऽऽङ्गायां
अ, " निष्कन्धंता जिणसासणं ।" जिनशासनं जिनाऽऽङ्गायात् ।
उत्त० १८ अ० । सूत्र० ।

" सप्रवस्तुविस्तरे, वयमपेलेलघउज्जे ।
जीयाच्छीशासनं जेनं, थीदीपोहीतिवद्धेतम ॥ २ ॥

यत्रमावादवाप्यन्ते, पदाथाः कदनां विना ।
सा देवां सोपदे नः स्ना-द्वस्तकदनाणोपमा ॥३॥" उत्त० १ अ० ।
जं च म पुच्छुमी काहे, मम्मं मुद्रेण चयमा ।
ता ई पाउकरे बुद्धं, तं नाणे जिणसासणे ॥ ३२ ॥

यच्च (अे इति) मां पुच्छति प्रश्नयति, कालं प्रस्ताये, सत्य-
कृ शूद्रेन अविपरीतोषधवना, चेत्सा चिन्तेन ' बद्धो तुनीया'
" ता " इति सुत्रस्यात् तत् (पाउकरि चि) प्राञ्चकरोमि प्रक-
टीकरोमि, प्रतिवाद्यमीति यावत् । बुद्धोऽवगतसकलवस्तु-
तत्त्वः कुतः पुनर्बुद्धोऽसि, अत आह-नर्पितं यतिकिञ्चिद्विह जपति
प्रचरति ज्ञानं यथाविषयस्यवबोधक्यं, अजिनशासनं, अस्तंनि
गम्यते । ततोऽहं तत्र स्थित इति तत्प्रसादाद्बुद्धोऽस्मीत्य-
भिप्रायः । इह च यत्सर्वं सत्यं कृ शूद्रेन चेत्सा पुच्छत्यतः
प्रतिकान्तप्रसादिरव्यहं यत्पुच्छसि तत् प्राञ्चकरोमीत्यतः
पुच्छ यथेच्छः प्रियेह म्मयोथाः । अथ वा-अन एव ब्रह्मत्वेन यथा
" अप्यनो परेति च " इत्यादिना तस्यायुषिज्ञानमवगत्य सं-
जयमुनिनाऽस्मीं पृष्ट-किंयममायुरिति ? ततोऽस्मीं प्राह-यच्च त्वं
मां काशविषयं पुच्छसि तद्यामुक्त्वात् बुद्धः सर्वज्ञोऽन एव
तद्ज्ञानं जिनशासनं, ध्यवच्छेदकत्वत्वाद् जिनशासन एव, न
सन्ध्यास्मद् सुगनाऽऽदिशासनं, अतो जिनशासनं सच यन्तो वि-
षयः, येन यथाऽहं जानामि तथा त्वमीप जानीष, श्रेयं प्राञ्च-
दिभि स्त्र्यायेः ॥ ३२ ॥ उत्त० १८ अ० ।

नहृ जिज्ञासास्यनिरया, धम्मं पालेति साहयो सुदं ।
न कुवित्पियसु एवं, दीसय परिपासास्योवाओ ॥ ६३ ॥

यथा येन प्रकारेण, जिनशास्त्रमनिरता निश्चयेन रताः, धर्मं प्राप्तिरूपिनश्चर्यायै, बालयति रक्षति, साधकः प्रमाजिता, बहुशोभाभिकापरिपासेन रुद्धकारिताऽऽदिपरिचर्येनेन क ह्युद्ध-
मकल्लं, नैवं तन्मात्ररीयाः, तस्मात्तु कुतोयिंकेचयेवं, यथा सास्युधु
बदयेते परिपासोपाया, बहुशोभनिकापरिपासाऽऽद्यमावात् ।
उपायग्रहणं च साभिप्रायकम् । शास्त्रोक्तः खलुपायोऽथ निवस्यते,
न पुत्रवानुष्ठानं, कायुक्त्वा हि विसयकारितोऽपि ज्वन्त्येवेति या-
यायः ॥ ६३ ॥ ६३० नि० १ अ० ।

जिणमासणपरंमुह—जिनमासनपराकुमुस—वि० । जैनमार्गविद्ये-
रिण, सु० । "इथी व संघया बाला, जिणसासणपरमुह ।" रा-
गद्वेषजितो जिनाः, तेषां शास्त्रमाहा कयाययोदोपशमहेतुभूता,
तत्पराकुमुखाः संसारात्रिष्वक्रियां जैनमार्गविद्विषयः । सु० १
शु० ३ अ० ४ उ० ।

जिणमिहसूरि(शु)—जिनमिहसूरिन्—पुं० । अतरगच्छो जिनच-
न्द्रसूरिशिष्ये स्वनामक्यात् आचार्ये, ती० ११ कश्यप । अ० १ । अद्यं
येकमाये १६१५ वर्षे जातः, १६२३ वर्षे दीक्षितः, १६७० वर्षे सु-
रिपदं प्राप्तः, १६७४ वर्षे स्वर्गतः । द्वितीयाऽप्येतन्नामा पुनःमि-
यागच्छे मुनिरत्नसूरिशिष्यः, येनाममस्यामिचरित्रनामा ग्रन्थो
रचितः । जै० १० ।

जिणभीस—जिनशिष्य—पुं० । गणधराऽऽदिके, स० ।

जिणसीसां चेष समणणपपरंमइधर्णीयं धिरजसायं
परिसहमेखरिउवन्नपमइयायं दं (त) वदिच्चचारिचणायसं-
भक्तसारविधिह्यपगारप्पसत्यगुणसंजुयायं अणगाममहरिसीयं
अणगामगुणाय वणायओ ।

जिनशिष्याणां चेष गणधरादीनाम, किञ्चूतानाम् ? अत आह-
अमणणमवरगच्छइस्तिनां, अमणोत्तमानामित्यर्थः । तथा—स्थि-
रयशासं, तथा—परीपहसंयमेव परीपहवुन्दमेव, रिपुबलं पर-
बलं, तन्ममदैनानां, तथा द्रववहावागिनिर्य दीक्षानुपुञ्जस्तानि,
पाठान्तरेण—' तपोदीप्तानि ' यानि चारित्रज्ञानसम्पत्त्वानि, तैः
साः सफलाः विविधप्रकारवित्ताराः, अनेकेष्वधर्मप्रज्ञाः, प्रश-
स्नाश्च ये क्रमाऽऽप्यो गुणास्तेः संयुक्तानां, कश्चिद् गुणध्वजान-
मिति पाठः । तथा अनागराश्च ते म्रदवपयकेत्वेनगारमहप्रेयः,
नेषामनगरगुणानां वर्णकः क्लृप्ता, आख्यायन इति योगः । स० ।

जिणमुंदर—जिनमुन्दर—पुं० । सांस्तु—इन्द्रशिष्ये स्वनामक्याते
तपागच्छीय आचार्ये, ग० ४ अ० । येन तीयाऽऽपलीककथो
नाम ग्रन्थो विरचितः । वैकनाये १४६६ वर्षेऽयं विद्यमान आ-
सीत् । जै० १० ।

जिणतेहूरसूरि [शु]—जिनरोसरसूरिन्—पुं० । अतरगच्छीये
जिनबल्लभसूरिशिष्ये, अनेन १२०४ वर्षे रुद्धपाणीयगच्छः स्था-
पितः, सत्यकम्बसप्तसिका-शीलनरङ्गिणी-प्रश्नोत्तररत्नमाहाक-
रिष्येति ग्रन्था विरचितः । जै० १० ।

जिणसोकसूरि[शु]—जिनसोकसूरिन्—पुं० । अतरगच्छीये
जिनचन्द्रसूरिपुत्री, वैकनाये १७३६ वर्षेऽयं जातः, १७४१ वर्षे
दीक्षितः, १७६३ वर्षे मरिर्जातः, १७५० वर्षे स्वर्गतः । जै० १० ।

जिणहरिसगण[शु]—जिनहर्षयतिन्—पुं० । तपागच्छीये जिनच-
न्द्रसूरिशिष्ये, येन १५०२ वर्षे वीरममाममुक्त्वा विचारारुतसं-
ग्रहो, रत्नशेखरनरपतिरुक्त्वा चेति चै प्रथो रचितः । जै० १० ।
जिणहंससूरि[शु]—जिनहंससूरिन्—पुं० । वृद्धशेखरतरगच्छीये
जिनसमुद्धरसूरिशिष्ये आचार्योपरि रक्षिककारक आचार्ये,
जै० १० ।

जिणाञ्जच—जिनाऽऽदिपक्ष—पुं० । तीर्थनाथानां सिद्धाऽऽचार्यो-
पाभ्यापसापुष्पैत्यानामन्वेयां च गुणगरिष्ठानां बहुमानकते, कर्म०
१ कर्म० ।

जिणाएस—जिनाऽऽदेश—पुं० । अहंइहच्ये, "पञ्चज्ञानावधो जि-
न्नाएसो ।" पं० ब० १ द्वार ।

जिणाया—जिनाऽऽज्ञा—स्त्री० । बीतरगोककचनपकतो, "सातु-
बन्धा जिनाऽऽज्ञा च, तत्तपः कुम्बमिष्यते ।" अद्य० १ अद्य० ।

जिणाणुविद्य—जिनाणुवीर्य—त्रि० । जिनैहिताऽऽप्यनिवर्तकयो-
गसिद्धैर्गणधारिभिरनुवीर्ये जिनाणुवीर्ये । गणधरेः स-
म्यक्तद्वयवांगमाऽऽसङ्गकामिन्प्रीतिवर्तकसमजावप्याय ध-
र्ममेघनामकसमाधिप्रयत्न परिहृमिते, जी० । " जिणाणुविद्यं
जिणपणसं । " जिना इह हिंसाऽऽप्यनिवर्तकयोगसिद्धा
गणधारिणः परिगृह्यन्ते, विविधार्थैस्त्वाद् सूत्रायाव । जी०
१ प्रति० ।

जिणाणुपय—जिनाणुपय—त्रि० । जिनानामतीतानागतवर्तमाना-
नाशुभपपणानासंनिधेरस्वामिप्रभूनीभानुमत्तं जिनाणुमत्तम् ।
जिनानामाऽनुकूल्येन सम्भवे, " जिणामयं जिणाणुमत्तम् " वस्तुन-
स्त्वमपवर्गमार्गं प्रति मनागपि चिन्सेवादानावादिति जिनाणु-
मत्तम् । जी० १ प्रति० ।

जिणाणुलोम—जिनाणुलोम—त्रि० । जिनानामवप्यदिजिनाना-
मणुलोममनुगुणं जिनाणुलोमम् । जिनानामणुगुणे, " जिणमयं
जिणाणुमयं जिणाणुलोमं " एतद्दृश्यादवप्यादिजिनममत्तः ।
तथाहि—यथोक्तमिदं जिनामत्तमासेयमानाः साधुषोऽथधिमतः-
पर्यायकेवलज्ञानामासाद्यन्त्येवेति । जी० १ प्रति० ।

जिणापयण—जिनाऽऽपयन्—न० । जिनभवने, पं० ब० ४ द्वार ।
एवम् ।

जिणाणालय—जिनाऽऽलय—न० । जिनभवने, सेन० । जिनाऽऽ-
लये यद् धैरिणीकर्म करोति तत्कस्मिन् सूत्रे, प्रकरणे वाऽऽस्ति ।
तथा कुमतिस इत्थं कथयन्ति—धैरिणीकर्मं देवानामहं जायते,
तस्य पुण्यादि सात्वा कथं चत्वायन्ति?, इति प्रश्न, उत्तरम्—धैरि-
णीकर्ममिति परम्परया ज्ञायते, तथा तस्मिन्मार्गे न कथ्यते । यतो-
"आंगविण्णं इत्थं, निम्मल्लं विंति गीमत्था ।" इति आशुवृत्ता-
बुक्तत्वादिति । ११५ प्र० । सेन० ३ उच्छा० । ज्ञानद्वयमममारिद्रव्यं
च जिणपृथकायं आयाति, न वा ? इति प्रश्ने, उत्तरम्—ज्ञानद्वयं
जिनाऽऽलयकार्ये आयातीत्युत्तराणुपये शांचित्वात्मनौ सति, य-
न्मारिद्रव्यं तु महत्कारणं विना न समायातीति ज्ञायते । ४९ ३ प्र० ।
सेन० ३ उच्छा० । जिनाऽऽलयकार्ये कर्तुरात्मीयं कार्यं हीयते, न वा?,
इति प्रश्ने, उत्तरम्—जिनाऽऽलयस्थापकेन स्वकीयकार्ये न का-
र्यं इति । ४६२ प्र० । सेन० ३ उच्छा० । जिनाऽऽलये राज्ञी
नीतगानाऽऽदि किंपते, तत्कर्मणे देवकर्मणुपयते, नाप्यथा,
तदा तत्कर्मण्यं, न वा ? इति प्रश्ने, उत्तरम्—आत्मनुसारेण

मूलार्थावना गीतगानाऽऽदि न शुद्धमिति, परं देवस्योत्पत्तिकारणेन रामायणि गीतगानाऽऽदिभावनाकरणे स्नाभो ज्ञायते इति । ७७ प्र० । सेन० ४ उट्टा० ।

जिणायविधाण-जिनाविधिज्ञान-न० । ज्ञाननेदे, श्रीजिनामवधिज्ञानं सदृशं, किं वा विशेषः । इति प्रश्नः, उत्तरम्-यो जिना वतः सम्रति तस्य तस्स्थानसंबन्धि प्रवर्द्धमानं चावधिज्ञानं प्रवर्तीति, न सर्वेषां जिनामवधिज्ञानसादृश्यमिति । १२८ प्र० । सेन० २ उट्टा० ।

जिणार्हिय-जिनाऽऽहित-वि० जिनेरहितः, जिनानां वा संबन्धी आहितो जिनाहितः । जिनप्रतिपादिते, जिनानुष्ठिते च । सूत्र०- "चरे भिक्षु जिणार्हियं ।" जिनेरहितः प्रतिपादितोऽनुष्ठितो चो मार्गो जिनानां वा संबन्धी योऽभिहितो मार्गस्तं चरेदनुष्ठेत् । सूत्र० १ सु० ६ व० ।

जिणिकण-जित्वा-अर्थ० । जयं कृत्येत्वं, प्रा० ४ पाद । अण्० । "एष्येतिपिपेयेष्येतिवन्" । १७ । ४४० । इति प्राकृतसूत्रेणाप्यंशो क्तवाप्रत्ययस्य एपिव, एपिण्य, एपिचि, एपिच्य इत्यादेशाः । प्रा० ४ पाद । "गंग गमिष्यिष्यु जेमुअइ, जे सिवतिथ्य गमेप्ये । कीलदि तिइसाऽऽवासणउ, सो जमलोउ जिणियं ॥१॥" प्रा० ४ पाद ।

जिणित्ता-जित्वा-अर्थ० । जयं कृत्येत्वं, प्रा० ४ पाद ।

जिणित्-जिनेन्द्र-पुं० । जिनानायकं तीर्थकरे, " एथ इमं वपिणमं जिणित्देदे ।" जिनेन्दैः जिनानायकैः । पञ्चा० ४ विष० । सौ० । पं० व० । रा० ।

जिणित्पण्यणत्त-जिनेन्द्रमङ्गल-वि० । तीर्थकरप्रणोते, पं० व० ४ रा ।

जिणित्पण्यण-जिनेन्द्रवचन-न० । जिनेश्वराऽऽगमे, पञ्चा० ।

चित्तं चित्तपयजुअं, जिणित्पण्यणत्तं असेसमत्तद्धिं ।

परिस्तुक्ष्मेत्य किं तं, जं वाणं हिमं गन्तियं ॥३१॥

जिष्यम्-अद्भुतमनकानिशाभिधानस्वाङ्गवङ्गादिनेदवाडा चित्रमनेकविधं, तथा चित्रपद्मयुग्म-जानावधायप्रतिपादकाभिधानयुक्तम्, जिनेन्द्रवचनं-जिनेश्वराऽऽगमः, अष्टोषसप्तविंशति समस्तप्राणयुक्कारकं अयानुसारेण मार्गप्रतिपस्युपायप्रतिपादनेपरत्वात्, परिशुद्धं कण्ठेद्वेदतापिबुद्धं सुवर्णमिव निर्दोषम् । एवं च अत्रास्मिन् जिनवचने, किं तद्, यज्ञोवानां हितं दासि, सर्वमीय जीवानां हितमस्तीत्यन इदं तपः परिहरयमानाऽऽगमेऽनुपलभ्यमानमप्युपलभ्यमिहावामन्तव्यं, तथाविधजगदहितवादिनि माथायै ॥ ३१ ॥ पञ्चा० १६ विष० ।

जिणित्पण्यण-जिनेश्वर-पुं० । जिनेन्द्रे तीर्थकरे, पञ्चा० १६ विष० ।

जिणित्पण्यणसूरि [ण]-जिनेश्वरसूरिन-पुं० । श्रीवर्द्धमानसूरिण्यस्य अयपदेवसूरिगुरो स्त्वामक्यात् आचार्ये, क्या० १० ज्ञ० । एतस्मादेवाऽऽचार्यात् क्वरतरगच्छः प्रवृत्तः, अयमाचार्यो वैकमीये १००० वर्षे विद्यमान आसीत् । एतन् आचार्यपुरुषमिवाहारिणः (अष्टकट्टी) का, पञ्चालीकृष्णकरं, वीरचरित्रं, सीतावतीकथा, रत्नकोशमेत्यादि का अनेकं प्रथा रचिताः ३०० । तथा च स्थानाङ्गुली-श्रीमच्छङ्करानुप्रवचनप्रणीताप्रतिबन्धाविहारहारिचरित्रश्रीवर्द्धमानाभिधानमुनिपातिपादापसंविनः प्रमाणाऽऽविस्तृतपदप्रवचनकरणप्रवचनप्रययिनः प्रवृत्तप्रतिबन्धकप्र-

वृत्तप्रवीणामतिहृतप्रवचनार्थप्रधानवाक्प्रसरस्य सुविदितमुनिजनमुष्णस्य श्रीजिनेश्वराऽऽचार्येव । क्या० १० ज्ञ० ।

" यो जैनाभिमतं प्रमाणमनघं स्तुत्यापदयामासिवात्, प्रवर्णित्विधियेतिरस्य निखिणं बीडाऽऽदि संबन्धि तत् । जानावृत्तिकायाः कथापद्यमनिकान्तं च चक्रे नपः, निःसंबन्धविहारमप्रतिहतं शास्त्रानुस्माराणवा ॥ ७ ॥ तस्याऽऽचार्यजिनेश्वरस्य मद्भवत्वादिप्रतिस्फुटिनः, इत्युच्यते किं सुकृतान्तर इति कथयन्त्य सुत्रेणुवि । कण्ठेऽवधिबन्धव्युत्पत्त्येव शब्दादिनल्लङ्घनः, श्रीसंविद्विहारियः भुनक्तिदेवचरित्प्रवृत्तामस्यः" ॥ ८ ॥ ज्ञा० २ सु० ४ वं १ व० ।

तथा च पञ्चाशकवृत्तौ वर्द्धमानवर्द्धमानमुपकथ्य-

" शिष्याऽभयसस्य जिनेश्वराऽऽगमः, सूरिः कृत्वा निष्पद्यिविचित्रशास्त्रः ।

सदा निराभयविहारवती, चन्द्रोपमश्चक्रकृत्वाभ्यस्येत्" ॥ १ ॥ पञ्चा० १६ विष० ।

अष्टकं वीरजिनेश्वरस्य वर्द्धमानमुनिपद्येभ्यस्तुपद्येभ्य-

"संवेगकृशाला-प्रथाधेयकथनसूत्रपरतुस्यः । सूरिजिनेश्वराऽऽगमः, सिद्धिविधेः साधने धीरः" ॥ ३ ॥ अष्ट० ३२ अष्ट० । अयोऽप्येनक्षामा राजगच्छीयो वज्रशास्त्रायां कान्दिकणमथगमऽभयपदेवसूरिशिष्याऽऽजितसंनतुस्यः, तेन जैनैषधायकाव्यं रचिनं, स च वैकमीये १०५० वर्षे विद्यमान आसीत् । अष्टोषस्य वैकमीये १२६४ वर्षे आसीत्, स च सूरिप्रभसूरिः काव्यः । चतुर्थेऽहं स्वरनगरके जिनप्रवाचसूरिशिष्यः चन्द्रप्रभचरित्रपद्यरचायना आसीत् । तस्य जन्म १२-४५ वर्षे, इतीका १२४४ वर्षे, सूरितः १२६८ वर्षे, स्वर्गतिः १३३१ वर्षे समभवत् । ज्ञे० ६० ।

जिणुज्जाण-जिनोद्यान-न० । अवन्तीजनपदस्थोज्जायनीनगरात्तरपाश्वर्तीति स्त्वामक्यात् उच्यते, ग० ४ अष्टि० । जि० चू०

जिणुत्तम-जिनोत्तम-पुं० । तीर्थकरे, " ममं विराहिषु जिणुत्तमायं ।" जिनात्तमानां तीर्थकराणाम् । उक्त० २० अ० ।

जिणुत्तम-जिनेश्वर-पुं० । जिनन्द्रे, तीर्थकरे, पञ्चा० १६ विष० ।

जिणुत्तमसूरि [ण]-जिनेश्वरसूरिन-पुं० । " जिणुत्तमसूरि " शब्दार्थे, ज्ञे० ३० ।

जिणुत्तमसूरि-जिनोपादिष्ट-वि० । तीर्थकराभिमतं, " जिणा-वर्द्धेणु भावेणं ।" ग० ३ अष्टि० ।

जिणुत्तमसूरि-जिनोपदेश-पुं० । ज्ञादृशाङ्गे प्रवचने, " ए वि त-त्वाओ जिणोवपसाम् ।" सम्म० ३ काण्ड ।

जिणुत्तम-जिणुत्तम-वि० । "उज्जायिणं" । ८ । १ । १०२ । इति प्राकृतसूत्रेण जीनेश्वरे इत उच्ये- "जुषो" उस्वामावपके-जिणो" । प्रा० १ पाद । हानियुक्ते, म० १ श्र० १ श्र० । "जुषो जराजज्जयिदेदे" । जीणो हानिगतदेदे । म० १६ श्र० ४ उ० । उक्त० । अस्तु० ।

जिणुत्तम-जिणुत्तम-वि० । "जिनेश्वरा" विस्तरमाव तर्कैः । " जिनेश्वरीरहंशाणु । कृत्वा० ६ अष्टपा० ।

जिणुत्तम-जिनेश्वर-पुं० । जिनन्द्रे, तीर्थकरे, पञ्चा० १६ विष० ।

जिणुत्तमसूरि [ण]-जिनेश्वरसूरिन-पुं० । " जिणुत्तमसूरि " शब्दार्थे, ज्ञे० ३० ।

जिणुत्तमसूरि-जिनोपादिष्ट-वि० । तीर्थकराभिमतं, " जिणा-वर्द्धेणु भावेणं ।" ग० ३ अष्टि० ।

जिणुत्तमसूरि-जिनोपदेश-पुं० । ज्ञादृशाङ्गे प्रवचने, " ए वि त-त्वाओ जिणोवपसाम् ।" सम्म० ३ काण्ड ।

जिणुत्तम-जिणुत्तम-वि० । "उज्जायिणं" । ८ । १ । १०२ । इति प्राकृतसूत्रेण जीनेश्वरे इत उच्ये- "जुषो" उस्वामावपके-जिणो" । प्रा० १ पाद । हानियुक्ते, म० १ श्र० १ श्र० । "जुषो जराजज्जयिदेदे" । जीणो हानिगतदेदे । म० १६ श्र० ४ उ० । उक्त० । अस्तु० ।

जिणुत्तम-जिणुत्तम-वि० । "जिनेश्वरा" विस्तरमाव तर्कैः । " जिनेश्वरीरहंशाणु । कृत्वा० ६ अष्टपा० ।

जिणुत्तम-जिनेश्वर-पुं० । जिनन्द्रे, तीर्थकरे, पञ्चा० १६ विष० ।

जिणुत्तमसूरि [ण]-जिनेश्वरसूरिन-पुं० । " जिणुत्तमसूरि " शब्दार्थे, ज्ञे० ३० ।

जिणुत्तमसूरि-जिनोपादिष्ट-वि० । तीर्थकराभिमतं, " जिणा-वर्द्धेणु भावेणं ।" ग० ३ अष्टि० ।

या दावदवक्त्रा लुषा । जीर्णा इव जीर्णाः । हा० १ भु० १० अ० । प्राकृते क्वाचक्षुस्त्व व भवति । " जिष्णे भोग्यम-
लक्ष्मीः ।" प्रा० १ पाद । आ० मू० । जरायुके, जीर्णके, पुं० ।
शूलजे, न० । स्थूलजीरके, स्त्री० । बाच० । पारश्रुतवयसि,
पुं० १ उ० ।

जिएणकुमरी-जीर्णकुमारी-स्त्री० । बुद्धायामपरिणीतायां
स्त्रियासु, " जिष्णा कुम्भकुमरी ।" जीर्णा जीर्णशरीरा, जरायाद्
बुद्धेत्यर्थः । त्विज जीर्णोत्पारिणीतात्वात्प्रायं जीर्णकुमारी । हा०
१ भु० १ वर्ग १ अ० । नि० ।

जिएणगुल-जीर्णगुल-पुं० । निस्सारगुले, जीर्णगुडस्य वि-
षयीभवनलक्षणो बन्ध इति । प्र० ८ हा० ६ उ० । अमु० ।

जिएणघय-जीर्णघृत-न० । निस्सारघृते, अमु० ।

जिएणतंदुल-जीर्णतण्डुल-पुं० । निस्सारतण्डुलस्य पियरी-
भवनलक्षणो बन्धः । प्र० ८ शृ० ६ उ० । अमु० ।

जिएणतया-जीर्णतय-स्त्री० । संपर्कशुक्ले, " भुजंगेने लुष-
तयं जदा जडे, विमुच्यती भे दुहसेज माहणे ।" यथा संप-
र्कशुक्लं त्यक्त्वा निर्मलो भवत्येवं मुनिरपि दुःखशय्यातो
नरकाऽऽदिभवावित्तमुच्यत इति । आच० ३ भु० ४ मू० ।

जिएणदुग्ध-जीर्णदुग्ध-न० । सूत्ररचराऽधिपस्य तेजःपालम-
न्त्रिणा कारितपुरादूरे गिरिनारतलस्थे उग्रसंगढापरनामके
दुर्गे, ती० । " अथादिह्रवाद्यपघृणे व पोवारलकुलमंडणा आ-
सापयमरदेवततया सुखधराऽधिपसिरीशोरववसरत्तुपुं-
धरा वयुषाभनेजयात्रामावजादा दामायादामंतियरा हूत्वा । तय
नेत्राभामंतियरा गिरिनारतलं निग्रमामाकंभं तेजपादपुं उचियं,
अस्व उ पुष्यादिसाद्य उग्रसंगढं नाम दुर्गं युगादिनादप्यमुह-
जिष्णामंत्रिराहं विद्मः तस्य व त्रिगुणं नाम पाल-
साहं । ते जः-उग्रसंगढं ति वा, संगारगढं ति वा, लुषदुग्धं
ति वा । गढस्व वाहं दाहियदिसाद्य चउरिशवेहलदुश्व-
रियाएतु वाड्याहं नणाहं चिंतित, उचरदिसाद्य विसालधं-
त्रसालान्दीह्रवां दसदुधारमंशवां, गिरिदुवारं व पंचमो हरी
दामाश्ररां सुवणरेहानैर्याये वट्टह ।" ती० ४ कटप ।

जिएणपुरा-जीर्णपुरा-स्त्री० । निःसारपुरायाम्, जीर्णपुरायाः
स्वयामीभवनलक्षणो बन्धः । ज० ८ शृ० ६ उ० । अमु० ।

जिष्णोद्वेहि [ष]-जीष्णोद्वेहि-पुं० । ओष्ठिवाक्च्युते ओष्ठिन,
ध० १० ।

" पुरी स्वमस्ति वैशाखी, शालीनजनशालिनी ।
तत्राऽऽनीपेरमश्राखी, जिनदत्ताभिधः सुधीः ४ ? ॥
सदा जिनपद्मामोज-सैवतैकसितच्छदः ।
बसुः श्रेष्ठिपदाज्जीष्णं ओष्ठिधेन स विष्णुः " ॥ २ ॥
ध० १० । " बाणारसोप रहस्येनो लुण्णसेटी ।" भाव० ४
अ० । कटप ० ।

जिष्णानिष्ण-जीर्णानिष्ण-वि० । सर्वजीष्णे, तत्कार्यः कथनिमित्तम् ।
" जिष्णानिष्णं य भोग्यं बहुसं ।" आ० प्र० ४० । आ० क० ।

जिष्णासा-जिष्णासा-स्त्री० । बुभुक्षायायाम्, पञ्च० ४ विष० ।

जिएणुजाण-जीर्णोद्यान-न० । राजपृथनगरस्थोत्तरपश्चिम-
दिशि स्थिते स्वनामकथाते उद्याने, हा० १ भु० १ अ० ।

जिएणुद्धार-जीर्णोद्धार-पुं० । औपत्ये भ्रमन्निष्कारदेककारे

यत् । संस्कारजेदे, भाव० । ध० ।

" नवीनजिनगेहस्य, विधाने यत्कलं प्रवेष्ट ।
तस्मादृष्टगुणं पुत्र्यं, जीर्णोद्धारेण जायते ॥ १ ॥
आर्षे समुत्तरे याव-सावत्युत्पत्तिं न नूनने ।
उपमदां महैस्तत्र, स्वर्चस्यैवार्थापरिपे ॥ २ ॥

तथा—

राया भवमस्य सिद्धिं, कामंवीप वि देमणं काठं ।
जिष्णे पुष्याऽऽवस्ये, जिष्णकप्यो वा वि कारवड ॥ १ ॥
जिष्णभवणाहं ज उ-उर्रांत जसौह सविष्णपदिष्णाहं ।
ते उद्धरंति अयं, भीमाश्रो नवसमुद्गाभी ॥ ४ ॥

जीर्णोद्धारकारणपूर्वकमेव व नव्यवैष्यकारणमुचितयः
तत्र एव संग्रहितपतिना एकाननवनिस्सहजा जीर्णोद्धाराः
कारिणाः, नववैष्यानि तु वट्टनिष्कृतद्वारावयव । एवं कुमारपाल-
भवस्तुपासाऽऽशीरपि नव्यवैष्येभ्यो जीर्णोद्धारा एव बहवो स्व-
धोष्यन्तेति । ध० ३ अधि० ।

जिष्णोद्धार-स्त्री० । देशो-वृत्त्यायु, दे० ना० ३ वर्ग ।

जिष्ण-यावत्-वि० । वत्परिष्वाये, " यत्तदेतदुत्तोरिजिभ
यत्तल्लुक व ॥ ८ ॥ १ । १५ ६ ॥ एतयः परस्य इत्थाऽऽद्वैतताः
परिमाणाधेयं इति श्रं इत्यादेशो भवति, एतदो लुक च ।
यावत्, जिष्णंभं । प्रा० २ पाद ।

जिष्ण-यथा-उ० ३० । साहस्यं, येन प्रकारेणस्यै च । " कथंयथा-
तथा धादेरेमेभेदेया कितः " ॥ ८ ॥ ४ । ४० १ ॥ इति प्राकृतसूत्रेण
या इत्यस्य 'इध' 'इह' इत्यादेशो भवतः प्रा० ४ पाद ।

जिष्णगर-जिष्णकार-पुं० । जिष्णकारके शिशिलभेदे प्रभा० ११ पद ।

जिष्णा-जिष्णा-स्त्री० । शोढ अनया सिद्ध-व-नि० जः । " ह्यो भो भा " ॥ २ ॥ २५ ॥ इति प्राकृतसूत्रेण वा भाः प्रा० ३ पाद । " ईर्णोद्धारि-
द्विशिष्टिधानी त्या " ॥ ८ ॥ १ । ६ १ ॥ इति प्राकृतसूत्रेण ईकारविकल्पया
प्रा० १ पाद । रसज्ञानेन्द्रिये, रसनायां च । बाच० । प्रथम० ।
जं० । औ० । प्रभा० । " सत्संगुलिया औदा ।" जिष्ण सुखाच्यन्तर-
धर्तिमांस्वकाररूपा दैर्घ्याऽऽग्रमाऽऽकृततः सप्तद्वल्लाः सं० । " जि-
ष्णं विष्णुषकस्व विहयिधिमिं ।" मधमांस्वसानिजिष्णोद्धेया-
भाषिको जिष्णां विनास्तिमात्रमाक्षिप्य तीक्ष्णामिः शुद्धाभिरि-
तापयन्ति । सूत्र० १ भु० ५ अ० १ उ० । उच० । उपा० ।

जिष्णादुष्ट-जिष्णादुष्ट-पुं० । जिष्णा दुष्टे, आ० ५ अ० ४ उ० ।

जिष्णादोस-जिष्णादोष-पुं० । जिष्णाविकारे, भाव० ४ अ० ।

जिष्णामय-जिष्णामय-पुं० । जिष्णिक्रयहानी, स्वा० ६ हा० ।

जिष्णामयसोक्त्व-जिष्णामयसुः-न० । जिष्णिक्रयदानिकरूपे दु-
क्ते, " जिष्णामयपुं दुष्कलेण संजोयसा जवहं " जिष्णामयं वि-
द्भेन्द्रियदानिकरूपं वट्ट हुःकं, तेन संगोर्जायता नवति । स्वा० ४
जा० ४ उ० ।

जिष्णामयसोक्त्व-जिष्णामयसौक्त्व-न० । जिष्णया विकारो
जिष्णमयं, सौक्त्वं रसांयत्तन्माऽऽस्वरूपे जिष्णामयसौक्त्वम् । रसांय-
त्तन्माऽऽस्वरूपे जिष्णामयसुक्ते, " जिष्णामयसो सौक्त्वाश्रो
वर्धरांविता जवहं " स्वा० ४ जा० ४ उ० ।

जिह्मिन्दिप-जिह्मिन्दिप-न० । रसनेन्द्रिये, प्रश्न० १ आश्व०
द्वार । जिह्मिन्द्रियं च दुःखाय प्रवति ।

यथा दुःखाय जघति तद्योदाहरणम्-
“ भूमतिष्ठपुरे राजा, सोदासो मांसलोह्वय-
अमारिचोर्षिताऽप्येषु-मींसं पशुधितं नः ॥ १ ॥
माज्जोरो जघुहेऽप्येषु, न सुनास्त्वयभूतदा ।
राज्ञो भीतेन सूदेन, शिशुव्यपाद्य संस्कृतः ॥ २ ॥
नृजानः पृथवान् राजा, मांसं स्वादिष्टमथ किम् ? ।
तेनाऽऽख्यातेऽभयं दत्त्वा, हृत्सैकं पथः सदा ॥ ३ ॥
तच्च ज्ञातं जनेः सर्वैः, ततो राक्षस इत्यसौ ।
पाययित्वा महाभय-मदृष्यां कृदितो भूयः ॥ ४ ॥
तत्राप्येकाकिनं व्यापा-द्यास्मति स च मातुषम् ।
सायंस्तत्राश्वनाऽप्यगच्छत्, ज्ञातः सुसने तेन न ॥ ५ ॥
आवश्यं प्रकुषोपांगः, दृष्टाश्च मुनयः प्रसवताः ।
शक्रोऽप्याकमितुं नाश्र, तत्रतिश्र्वन्तं प्रपन्नवाद् ॥ ६ ॥
आचार्यैः कथितो धर्मः, प्रबुद्धः प्रायजत् ततः ।
आचार्या इतिनाऽभूवद्, प्रभृद्भूषे स तैस्तनः ॥ ७ ॥
भाषिणः कति तादृक्षाः, तद्वसक्ताऽतिदुःखदा ।
जेतव्याऽसौ प्रयत्नेन, तुञ्जायां माहनीयवत् ॥ ८ ॥ ” आ०क० ।
आ० म० । आ० षु० ।

जिह्मिन्दिपनिग्रह-जिह्मिन्द्रियनिग्रह-पुं० ६ त० । जिह्मिन्दिपस्य
निग्रहे, जिह्मिन्द्रियस्य स्वविषयमायुष्मिन्नमुष्पाद्यतो नियमने,
उत्स० ।

जिह्मिन्दिपनिग्रहं जेतं । जीवे किं जगत्पदं ? जिह्मिन्दि-
पनिग्रहेणं मणुष्पाद्यमुष्पेसु रसेसु रागदोषनिग्रहं जगत्प-
द, तत्पञ्चयं कर्म न वैषेऽ, पुत्रवर्धकं च निजरेऽ ॥ ६६ ॥

हे भद्रन्त ! जिह्मिन्दिपनिग्रहेण जीवः किं जनयति ? गुरुराह-
हे शिष्य ! जिह्मिन्द्रियनिग्रहेण जीवां मनोहामनोहेषु रसेषु राग-
द्वेषनिग्रहं जनयति, तत्प्रत्ययिकं रागद्वेषनिमित्तकं कर्म न
बभूवति, पूर्ववत् रागद्वेषोपाजितं कर्म निजैर्यति-लपयति ।
॥ ६६ ॥ उत्स० २६ अ० ।

जिह्मिन्दिपनिग्रहसंज्ञा-जिह्मिन्द्रियनिग्रहसंज्ञा-स्त्री० । म-
नोहामनोहेष्वाहारेषु रागद्वेषपरिहारेऽऽप्रमक आजीविकानां
नपामेदः स्या० ४ ता० २ उ० ।

जिह्मिन्दिपबल-जिह्मिन्द्रियबल-न० । बलभेदे, स्या० १० ता० ।

जिह्मिन्दिपमुद्-जिह्मिन्द्रियमुद्-पुं० । मुद्जनभेदे, स्या० १० ता० ।

जिह्मिन्दिपसंवर-जिह्मिन्द्रियसंवर-पुं० । रसनेन्द्रियसंवरणे, स्वा० ।
तथैवम्-

चञ्चलं जिह्मिन्दिपेण सातिपरसाधिं उ मणुष्पभद्रकाई,
किं ते ई, आगादिभिविद्विषपाएण जोयणगुलकयसंभकयतेष्वय-
यकयभक्नेसु बहुविहेसु लवणारससंजुषेसु महुमंसवहुष्पका-
रमजियनिहाणगदाक्षिषेभेहेदेषुक्कद्विमरयमज्जवरवा-
कणीसीहुकापिपायणसायऽऽहारसवहुष्पगरेसु जोयणेषु य
मणुष्पएणएणंघरसफासवहुद्वन्संजिएसु अशेषु य एव-
भाइएसु रसेसु मणुष्पचइएसु, न तेसु समणेणं सजियएव०

जाव न सति च मतिं च तस्य कुजा, पुणरावि जिह्मिन्दिपेण
सातिपरसानि अमणुष्पावकाई, किं ते ई, अरसविरससी-
यदुसखाणिज्जपपाएण भोयणाई दोसणभावणकुडियेपूरय-
अमणुष्पाविणइपसुवहुद्विभंगंभियाई तित्तकनुपकसा-
यअंविहरसलिंदनोरसाई अशेषु य एवभाइएसु रसेसु
अमणुष्पावएसु न तेसु समणेणं ससियएव० जाव चरेज्ज
धम्मं ॥ प्रन० ११ मन्व०द्वार ॥ (टीकाऽस्य 'रसमिन्' शब्दे)

जिह्मिन्पा-जिह्मिका-स्त्री० । जिह्वा-कन्, टाप् । कलिमाजिह्वा-
याम्, सं० शीतोदाया महानद्याः प्रपातमधिकृत्य-“बहुरामया-
य जिह्वियाय ॥” यज्ञमस्या जिह्विकाया प्रणालस्थमकरमुञ्ज-
जिह्विकाया । सं० । “रोहिण्यसा पामं महाएई जभो पयडइ,
एथ थं महं पगा जिह्विया एणसा ।” जं० ४ बह्ण० ।

जिम-जुज-धा० । भङ्गणे, आस० । पालने, पर०सक०अधादि०
अनिद् । “ भुजो जुंजिमजमकम्माणइसमाणवमदचुआः ” ।
८ । ४ । ११० । इति प्रकृतसूत्रेण जुञ्जोर्जिमाऽऽदेशः । “जिमइ-जे
मइ” प्रा० ४ पाद् । जुञ्जे अशम्, अनीवीव, भूमिं नुनाकं पाव-
यति । वाच० । “जिमइ-जिमइ” प्रा० ४ पाद् ।

जिम-धा० । भङ्गणे, जमति, अजमेति । वाच० ।

जिमिय-जिमिति-त्रि० । कृमभोजनं, विषा० ३ अ० । “जिमिय
द्रुषुत्तरागय ” । जिमितो जुकवाद् । म० ३ श० १ उ० । इा० ।

जिम्म-जिह्व-त्रि० । इा-मन्-द्विव्यदि० त्रि० । “ एहमइम-
धमसमहाम० ” ॥ ८ । २ । ३४ । इत्यादिसूत्रेण इहः क्यविच
प्रवति । प्रा० ६ पाद् । कुटिले, मन्दे, तगरुक्ते च । वाच० ।
“अजिम्मकंतयवणा” । अजिह्व समन्दे ज्ञानावतथा निर्विका-
रचपले कान्ते नयने पासां तास्तथा । जं० २ बह्ण० । सं० ।
कौटिल्ये, न० । तदात्मके मायाकथायात्परमते माहनीयकम-
नेदे च । सं० ३४ सम० ।

जिम्मजद-जिह्वजद-त्रि० । मायारहिते, “जिम्मजडाई ति वि-
स्संभे ।” जिह्वजडाईनि जिह्वान मायथा राहतानि । व्य० ३ उ० ।

जिम्मय-जिह्वक-पुं० । मेघभेदे, स्या० ५ ता० । “ जिह्वे-
णं महाभेदे बहुवासेई एगं वासं भावेइ वा, ण वा भावेइ ।”
जिह्वस्तु बहुविषेवीरेकमेव व्यपमभं यावद् भुव जावयति,
नेव वा प्रावयति, क्वत्वावात्तज्जस्येति । स्या० ४ ता० ४ उ० ।

जिम्म-जिह्व-त्रि० । 'जिम्म' शब्दायै, प्रा० १ पाद् ।

जिम्मजद-जिह्वजद-त्रि० । 'जिम्मजद' शब्दायै, व्य० ३ उ० ।

जिम्मज-जिह्वक-पुं० । 'जिम्मज' शब्दायै, स्या० ५ ता० ।

जिम्ह-जिह्व-त्रि० । 'जिम्म' शब्दायै, प्रा० १ पाद् ।

जिम्हजद-जिह्वजद-त्रि० । 'जिम्मजद' शब्दायै, व्य० ३ उ० ।

जिम्हय-जिह्वक-पुं० । 'जिम्मज' शब्दायै, स्या० ४ ता० ४ उ० ।

जिय-जित-न० । जि-भावे कः । जये, कमेणे कः । अमिचूते,
सूत्र० १ श्रु० २ अ० ३ उ० । पराजिते, ग० २ अ० ३ । जयलक्षणे,
बशीकृत, आयसौकृतं च । त्रि० । वाच० । इ० । सूत्र० । बला
परावर्तनकाले, परमंशरकाले, शीघ्रमायज्यति, अश्रु० ।

स्त्र्याऽऽदी परावर्तनं कुर्वतः परेषु वा क्वाचित्पुत्रस्य स्तः यत्
सोऽस्मान्प्रणतिं तज्जितम् । झनु० । विष्णु० । ग० । "जियं नाम-
ज्य पुच्छिभं नत्य भ्रमिति प्रगृह् ।" पं० चू० ।

जियंयत्-जीवत्-ग० । इरित्तवनस्पतिकार्यजेद्रे, प्रह्ला० १ पद ।

जियंयी-जीवन्यी-स्त्री० । बहस्रिनेद्रे, प्रह्ला० १ पद ।

जियकरण-जितकरण-पुं० । करणदक्के, "जियकरणविधीयं
परायथे ।" जितकरणे विनीत इति श्रावणकार्ये तापर्यधिक-
भ्रान्त्या; श्रावण्यस्तु परस्परं भिषां जितकरणो नाम-करणवद्व-
उच्यते, विनीत इति विनयकरणशुद्धिः । ध्य० ३ इ० ।

जियकसाय-जितकसाय-त्रि० । निरुहीतकोषाऽऽदिभावे,
पञ्चा० १७ विष० । "तिलोगपुत्रे जिणे जियकसाय ।" जि-
तकसायान् निराकृतकोषाऽऽदिभावाद् । पञ्चा० १० विष० ।

जियकोह-जितक्रोध-त्रि० । अग्निभूतकोपे, शा० १२ शा० ।
विकलीकृतोदितकोहं, श्रौ० । "जितन्द्रिया जितकोषाः, दुर्गा-
यथितराम्भ ते ।" शा० १२ शा० ।

जियकवल-जिताकु-त्रि० । जितेन्द्रिये, "विषयकुलसो जिय-
कगम्भीरः ।" द्यो० ५ तत्प । पञ्चा० ।

जियशिष्ट-जितनिद्र-त्रि० । जिता निद्रा श्रावण्ये येन स जि-
तनिद्रः । त्यकाऽऽहस्ये, जं० ३ बह्ण० । जी० । अदपनिद्रे, ग० १
आधि० । स हि रात्रौ सूनमर्थं वा परिजावयन् न निद्रया श्रा-
व्यते । प्रब० ६४ द्वार । अग्रमत्ते, आचा० १ सु० १ म० १ उ० ।

जियशिर्दिन्द्रिय-जितनिद्रेन्द्रिय-त्रि० । जिताग्नि बशीकृतानि
निद्रा इन्द्रियाणि यैस्ते जितनिद्रेन्द्रियाः । बशीकृतनिकेन्द्रिये,
ब० १ उ० ।

जियपरिसा-जितपरिषत्-त्रि० । महत्यामपि परिषदि शोभमनु-
पयाते, प्रब० ६४ चार । ग० । आचा० । स० ।

जियपरीसम-जितपरिश्रम-त्रि० । परिश्रमरहिते, कल्प० १
हृण ।

जियपरीसह-जितपरिषह-त्रि० । जिताः पराजिताः परिषदाः
शोतोष्णरूपा येन स जितपरिषहः । ग० ३ आधि० । श्रौ० । शी-
नाऽऽतयाऽऽद्यातुरस्येऽप्यसिद्धे, जं० ३ बह्ण० ।

जियप्पा-जिताऽऽत्पन्-पुं० । आत्मनो जेतरी, सूत्र० ।
तथा शोकम्-

"कोहं प्राणं च मायं च, होमं पाँचिदियाणि य ।
दुष्प्रयं चैव अप्पाणं, सवमप्ये जिप् जियं ॥ १ ॥
जो सहस्सं सहस्साणं, संगामे दुष्प्रये जिणे ।
एक्कं जिण्णज्ज अप्पाणं, एस्स स परमो जज्जो ॥ २ ॥
सूत्र० १ सु० २ म० ।

जियजय-जितभय-त्रि० । ममये, इ० ।

जिययाण-जितयान-त्रि० । विकलीकृतयाने, श्रौ० ।

जियरागदोस-जितरागदोष-त्रि० । रागदोषरहिते, "जिणोहिं जि-
रारागदोसोहिं ।" जितरागदोषैर्विगततासत्यबाधकारयैः । पञ्चा० १
विष० ।

जियज्ञोह-जितज्ञोह-त्रि० । विकलीकृतज्ञोहे, श्रौ० ।

जियवं-जितवन्-त्रि० । प्राप्तजये, प्रब० १ आध० द्वार ।

जियसत्तु-जितशत्रु-पुं० । पराजितशत्रौ, "जितसत्तु पवरवाच-
सीहा ।" प्रब० ४ सव० द्वार । अजितजिनस्य पितरि, प्रब० १२
द्वार । आवा० । स० । "विजया जियसत्तुपुत्रस्य ।" ति० । बापि-
प्यश्रमावास्तव्ये नृपे, "तस्य च बापियगमां जियसत्तु राया ।"
उपा० १ अ० । चवपानगरीवास्तव्ये नृपे, "जया नामं नगरी होत्वा,
पुष्यभदे वेइय, जियसत्तु राया ।" उपा० १ अ० । लुषानगरीवा-
स्तव्ये नृपे, शा० ० प्र० । बसन्तपुरे नृपे, "बसन्तपुरे नगरे
जियसत्तु राया ।" शा० ० द्वि० । बजिहोकापानगरीवास्तव्ये
नृपे, शा० ० चू० । "वीयसोषा नगरी, जियसत्तु नाम राया ।" शा०
चू० २ अ० । शा० ० म० । उज्जयिनीनगरीवास्तव्ये नृपे, उच० ३
अ० । सवंतामरुदनगरस्थे नृपे, "सव्यभोजने नगरे जियसत्तु
णामं राया होत्वा ।" विपा० १ सु० ५ अ० । मद्रुपानगरीवास्तव्ये
स्वनामक्याते नृपे, शा० ० वि० । मिथिलानगरीवास्तव्ये
स्वनामक्याते नृपे, जं० १ बह्ण० । मिथिलायां नगरी जितशत्रु-
नामं राजा । सु० ५० १ पाह्ण० । मस्तिजिनस्य सह प्रमाजिते
पाञ्चाहदेशस्थे काशियज्जनगरकर्मके राजति, शा० । "जियसत्तु
पञ्चाहाराया ।" जितशत्रुनामं पाञ्चाहजनपदराजः का-
शियजनगरनामकः । स्या० ६ द्वा० । शा० । अविष्यति
स्वनामक्याते कृतस्य राजः सुते च । ती० । "द्वेषो ब
राया बावचरिवासाशो परादंशं जिणवेधमंदिन्नं मदि काही,
होमं च सुदिमं काही ति, दसस्स पुसां जियसत्तु, तस्स
वि य मेघघोसो कक्की, अणंतरं महाविशीहं न बहिस्सह ।"
ती० २० कटप ।

जियसेण-जितसेन-पुं० । भावस्तोवास्तव्ये स्वनामक्याते
आचार्ये, आवा० ४ अ० । सुमतिजिनसमकाष्ठिके स्वनामक्याते
बकवर्तिनि, ति० । कौशाम्बीवास्तव्ये स्वनामक्याते नृपे,
शा० ० क० । "कौशाम्बीवस्ति पूस्त्र, जितसेनो मदी-
पतिः ।" शा० ० क० । भरतवर्षस्थे अतीतायामुत्सर्षिष्यां
स्वनामक्याते कुहकरे, स० ।

जियसेलस-जितशैलेश-पुं० । मेरोरपि निष्कम्पपते, आवा० १
अ० ।

जियारि-जितारि-पुं० । संभवजिनस्य पितरि, आवा० १ अ० ।
प्रब० । स० । "सेनाय जियारितणयस्स ।" ति० । उज्जयिनी-
नगरवास्तव्ये स्वनामक्याते नृपे, "उज्जयिप्यस्ति पूः सर्व-
पुरामुज्जयिनी भिया । तस्यां चद्वयान्तकारि-जितारिः
पृथिवीपतिः ॥ १ ॥" शा० ० क० ।

जिह्-पृथा-अव्य० । सादस्ये, येनप्रकारेणेत्यर्थे च । "कथं पथा-
तथां धादेरेमेमेहेधा ङितः" ॥ ८ । ४ । ४०१ ॥ प्रा० ४ पाद् ।

जी-जो-स्त्री० । जरायां, दुर्गतौ च । नृपण्ये जरायां दुर्गतावपि ।
जी रेफानस्तर्यः । स्त्री० । एका० ।

जीमूय-जीमूत-पुं० । ज्या-क्विप् जीः । तथा जरायां मृतो बहः ।
'सु'बन्धने कः । प्रयति नमः, जीयते धामुना वा जि-क-सुद्
दांघंन वा । मेधे, वाच० । प्रा० । रा० । जं० । का० । जी० ।
मेधाविशेषे च । "जीमूयं महामेहे एगणं धालेणं दसवासार्हं
भावेद् ।" स्या० ४ डा० ४ उ० । मुस्तके, पर्वते, घृतकरे, देवता-
बुद्धे, इन्द्रे, कोषानकीशतायम, वाच० ।

जीय

जीय-जीत-न०। आचरिते, " जीयमिंनं आणाभाः । " पञ्चो०१५ विव०। स्या०। जीत०। प्रा० म०। आचारे, कल्प०७ ऋण । "अप्य-माया जीयमेवं ति"। जीतमेतत् कल्प एव इति कृत्वाः। रा०। "कु-ब्धिंसि गम्भसाप ३वकनेतं जीयमेवं तं प्रपञ्चुःपणमणगागया-।" जीतमेतत् आचार एव इत्यर्थः। कल्प०७ ऋण । सञ्चोत्तो-र्ये, विशे०। मय जीतमिति कोऽर्थ इत्यन आह- "बहु तनमारखं पुण, जीयं उचियं ति एतद्"। बहु निजैनेर्गोतायेराचोर्षं बहु ज-नाऽऽचीर्षमिति वा, उचियमिति वा एकाधर्मः। किमुक्तं भवति, बहुजनाऽऽचीर्षं नाम जीतमिति, विये० १ उ०। प्रयुतानेकगीता-युक्ततायां मर्यादायाम्, उपचारात्प्रतिपादकं प्रथमे च । जीतं नाम-प्रयुतानेकगीतायुक्तता मर्यादा, तदपिनापादको प्रथमऽ-प्युपचाराज्जीतम् । विये० १ उ०। मर्यादाकारणं सूत्रे च । जीत-मिति सूत्रमुच्यते, जीतं स्थितिः, कल्पे मर्यादा, व्यवस्थोतं हि पर्यायाः। मर्यादाकारणं च सूत्रमुच्यते । न०।

जीव-पुं०। प्राणधारणे, प्राणयुति च । जी०। "जीयस्व विसो-ह्यं परमं ।" "जीव" प्राणधारणे, जीविते, जिजीव, जीविषयनी-त्यपयोगलक्षणत्वेन विक्रमप्रपि आभ्यासाज्जीवस्तस्य विशेषेण शोधनम् । जी० १ मति० ।

जीवित-न०। "यावत्सावज्जीवित्वाऽऽनन्मानावदप्रावरकदेव-कुत्रैवमेवेवः" ॥ ६१ । १७१ । इति प्राकृतसूत्रेण सस्वरस्य व-कास्थानवर्धनमानस्य सुव् वा । प्रा० १ पादः। जीविने, "जीय-कामस्यधम्मदेहं ।" जीवञ्च जीवितं जीनं वा । प्रश्न० १ आश्च-द्वा । जीवतमिव जीविनम् । छन्दे, मर्यादायां च । विशे० ।

एर्द्धं कारोणै, जीयं ति कयं गणइरेदि ॥११११॥ (जीयं ति) जीविने भुतं द्वाइराङ्कम् । अयमनामिप्रायः-यथा जी-वस्य जीवितमात्रं न कारोणैर्ध्वंशोच्छ्रयते, तथा अथवाच्छि-त्तनयामिप्रायतः भुनमसि म कश्चिद्धं व्यर्थोच्छ्रयते, ततो जी-विनामिव जीविने भुनमुच्यते, तत्रणयेः सुखप्रवृत्त्याऽऽदि कार-णेभ्यः कृतम् । अथवा-न मुक्त्वाऽऽधिकारणेभ्य एव किं तर्हि?, (जीयं ति) जीवितं मर्यादा, तन्त्र गणधाराणां जीवितं घटो मर्यादेवैयं यदुत तन्नामकर्मोदयतन्स्त्वाजाव्यात् कर्मण्येव हेः भुनविरचनम् । अथवा-(जीयं ति) जीवितमाचरितम् । कल्प-एवायं सर्वगणधाराणां यत्तैः संदर्भणीयमेव भुनम् । विशे० ।

होइ मुहं जीयं पि य, कायव्वमिदं जञ्जाऽव्वसं । १११६। मन्वेहं गणइरेदि, जीयं ति मुयं ज्जो न वोच्छिञ्चं । गणइरपञ्जाया वा, जीयं सन्वाणुचिञ्चं वा ॥१११७॥

(जीयं पि य कि) जीवितं भुनम्, अथवा-जीवितं मर्यादा, यदि वा-जीतं सर्वोत्तानेमां कोऽर्थः, इति । आह- "कायव्वं" इत्या-दि । कर्तव्यमिदं, यतोऽप्रवृत्त्यं सर्वैर्गणधारेरित्युत्तराधारायां सं-क्षेत्रः। ततो जीवितं द्वाइराङ्कभुतं, मर्यादा, सर्वगणधाराऽऽचीर्ष-वेदमिति कृत्वा कृतं प्राथितं गणधारेरिति, तदेवं "जीयं" इति शब्दाध्ययनं भवतीति तौक्त्येनप्यथोदं तस्य दृश्यति-" जी-यं ति सुयं " इत्यादि । विशे० । आ० म० ।

जीयकप्य-जीतकप्य-पुं०। जीतनावश्यंजीवनं कल्प आचारा-जितकल्पः। कल्प०११कृण। पूर्वपुरुषाचरितलक्षणे आचारे, पञ्चो० ६ विव० । तदात्मक कल्पभेदे, पं० म०। स चानुक्ताकल्पस्य

गौतं नामान्तरं, तथा च पञ्चकल्पगणानुक्ताकल्पस्य विशा-निनामधेयात्पञ्चकल्प-"तित्पकर्महि कयमिं, मयधाराणं तु हेदि स्यामः। तसो परंपरेणं, आशुस तेण जीयं तु ॥ १ ॥" पं० म०। जीतकल्प आचारतकल्पे जिनप्रतिबोधनलक्षणः । स्या० १० ऋ०। जीतमाचरितं, तस्य कल्पो धर्मानं प्रकल्प्या, जितकल्पः। आचारव्यवहारे, तदपिनापादकं जिनभद्राणिक्रमभ-मणरचिते हेदभुनविशेषे च । जीत० ।

इय एस जीयकप्यो, समामञ्चो सुविदिद्याणुकेपाए । कदिआ देयमयं पुण, पत्ते सुपरिच्छियगुप्पिम् ॥१७१॥

इत्यमुना प्रकारेणाऽऽघाघापञ्चकेन शास्त्रप्रस्तावनामभिधा-वनसुत्रिगीर्षाजिराघस्य, वनसुत्रमिदंतीयस्य, तिसुत्रिस्तुनीय-स्य, द्वापर्यां चतुर्थस्य, पञ्चमः पञ्चमस्य, "उदेसऽऽकृणयेत्तं, अंधंयसु कमसो पमायस्म ।" इति गाथातः प्रारभ्य-"अज्ञेयस्य सुबहुं पि हु ।" इति गाथापर्यन्तीत्यपञ्चपञ्चाङ्गिगाथाभिर्भा-नाऽऽचाराऽऽदिद्वयकानिचारागोचरस्य पृथग्भेदः तिसुत्रिः सप्तम-स्य चतसुत्रिरेवमस्य सप्तमिनेवमस्य नव । अंशमस्य तस्य । अ-स्तस्य व्याख्यानेन एव सर्वे समुदायाऽऽत्मको जीतकल्पः। जीत-माचरितं, तस्य कल्पो धर्मानं प्रकल्पता, ममानतः सर्वतः सु-विदितानुक्रमस्यवा, शोचनं विदितमनुष्ठानं येषां ते सु-विदितानुक्रमस्यवा कथितः प्रथितः, हेयः पुनर्येषां सुपरीक्षितगुणे जात्यकाञ्चनवत्पच्छेदयनकथमेदं संवि-द्भे योतये, न पुनर्यदिमिदं, येन जीतकल्पद्वयकप्रवृत्तौ द्वाप्यपि कर्मनिर्जरा शुद्धानः सिद्धयश्चेति । जीत० ।

तथा च जीतकल्पवृत्तौ । तिलकाऽऽवाशः-"इति नुतिकृत्यकृतः स-रहस्यकल्पस्य जीतकल्पस्य । विवरणलव कारये, स्व-स्मृतिर्वाजप्रयोधाय ॥६॥" इह निर्देशकहयव्यवहाराऽऽदीनि भूयांसि उदभूतानि, तेषु चानिचरितेण प्रायाः। सत्साम्यानि योयन्ते, प्रतिदिनं च कल्पं तदवगृह्णामस्य प्रतिप्रथं नामाऽनित्याना-धिस्य पुरुषाधीच्ये ये न काऽपि क्वाऽऽपुपांशकल्पते । ततः किं कुत्र दानं दीयते?, कथमात्मनः परस्य वा मुक्तिर्भवति?, इति ध्या-मुक्त्वात्मन्तवात्मिनोऽस्तन्तथां सुखेन प्रायाः। अथवा-प्रायः पुत्र्यभ्राजन्भद्राणिक्रमभ्रमणः समस्तकृद्दृग्प्रधानामुपान-धकल्पं तदपुत्र्याऽत्यल्पे जीतकल्पं कृतवान् । पयं श्रिया वि-नेया-योग्या, अयोभ्याश्च । तत्र योग्याः ये रक्षन्त्येवगतरङ्गिणी-तरङ्गान्त्वानितान्तरमाः परिमलितवृद्धयः समस्तमिद्वान्त-महाणवपारीणाः परिणतवयसः स्वापेधीनन्तभाप्राम्नास्त-रवेत्सः सनमसुत्सर्गापवाइयोचरऽऽवाचतुर्गाइव्वरप्रज्जि-ताः। ये त्वेनश्चिपरतोऽस्तिनित्तिकाऽऽवयश्च ते अयोभ्याः। य-दुक्तम्-"निर्निणए वसिञ्चत्त. गाणांणिए य दूच्चसचरिते । आ-थियपरिमात्सं, कामावट्टे य पिस्सुणे य" ॥१॥ इति । तिमिणिक्वा सुदुम्भदमन्दस्वरपणशोभाः। गाणुक्कणिका ये चमसादात्मन्ग-शादुं यं संकामितं, एतेषाम्भवे न दातव्यः । यतः-"आमे घदं निहसं, जहा जलं तं घदं । वेषासेह । इय विद्धंतरहस्सं, अ-प्याहारं विष्णासेह ॥१॥" अनां योग्यानामेव दातव्यः। जीत० ।

जीयकपिय-जीतकपिय-पुं०। जीतनावश्यंजीवनं कल्प आ-चारा जीतकल्पः, सोऽस्ति वयस्य स जीतकपियकः । कल्प०५, ऋण । जीतकल्प आचरितकल्पे जिनप्रतिबोधनलक्षणे विद्यते यस्य स जीतकल्पकः । जीतकल्पवति, स्या० १० ऋ० ।

जीयधर—जीतधर—वि० । सुप्रथे, आर्ययोभारणे शार्ङ्गिण्याधि-
 य्णे स्वनामकथ्यते आचार्ये च । जी० । "संज्ञितं ब्रह्मजीयधरं ।"
 आरारतस्यैदेयधर्मयोऽब्राह्मं यातमार्यम् । जीतमिति सुप्रमुच्यते ।
 जीनं, तिथानिः, कथ्याः, मर्यादाः, व्यवस्था इति विपर्यायाः मर्यादा-
 कारकं च सुप्रमुच्यते । तथा 'पूज्' धारणे । प्रियते, धारयतीति
 धरः । "लिङ्गाऽऽदिभ्यः"। अ । १ । उ०। इत्युक्तप्रत्ययः । आर्यं जी-
 तस्य धर आर्यं जीतधरः, तस्य । अग्रे तु व्याचक्षते-शार्ङ्गिण्यस्यापि
 शिष्य आर्यगोत्रे जीतधरनामा सूत्रारसीत्, तं वन्द्ये इति । न० ।

जीयधरवर्ण-जीयधरवर्ण-न० । जीवस्याऽऽत्मनो, लक्षणं-अप्यते ह्य-
 यने यद्व्यव्ययवच्छेदेनेन तल्लक्षणम्, नसाधारणं स्वरूपं, जीवसक-
 षणम् । जीवस्यासाधारणं स्वरूपं, कर्म० । तच्च ज्ञानाऽऽदिकं वपयागः,
 अत एवात्मकमयत्र- "उपयोमल्लक्षणं जीवः" इति । कर्म० ष कर्म० ।
 जीयधरं—जीवितवत्—वि० । आश्रितं, " वप्यं ! ताय ! जीयधं "
 जीवितवत्, प्रश्न० १ प्रश्न० १ श्राद्धं शा ।

जीयव्यवहार—जीतव्यवहार—पुं० । अन्वयेन कालमात्रपुरुषप्रति-
 संवाऽनुवृत्त्या संहननवृत्त्यादिपरिहाणिमवेक्ष्य यस्यावशिच-
 चदानं, यो वा यत्र गच्छे स्वभारतिककाकणुतः प्रायः-
 द्विचत्तव्यवहारप्रवर्तितो बहुमिर्यव्यवहारुवर्तितं तज्जी-
 तम् । स्या० ५ ज० १० ष । जीतं भूतोकादपि हीन-
 मांशं वा परस्परयाऽऽर्चनीं, तेन व्यवहारो जीतव्यवहारः ।
 घ० २ अर्थ० । व्यवहारतन्त्रे, " जीय य पंचमप । " जीतं
 गीतार्थसंविभनप्रवर्तितम्व्यवहारः । पञ्चा० १६ विव० ।

तथा च-

कयपत्रयाप्यपामो, बुच्छं पच्छिच्छदाद्यसंल्लेवं ।

जीयव्यवहारमर्यं, जीयस्म विनाहृणं परमं । ? ।।

प्रकंपेण परत्समयाद् यथावस्थिन दुरिमेदपर्यदे रुच्यते जी-
 बाजोवाऽऽद्यः पदाधी अनेनास्मिन्नि वा प्रवचनम्-सामायि-
 काऽऽदिविःश्रुत्सारापयेनं सुवचनः भुतज्ञानम्; उपचारात् तत्रोप-
 युक्तवचनविधिः सङ्कोऽपि; कृतः प्रवचनस्य प्रक्रामो येन स
 कृतप्रवचनप्रणामेऽहं, वक्ष्ये प्रायश्चित्तदानसंक्रमप, पापं छिन्-
 न्तीति पापच्छिन्त् । अथवा-प्रायश्चित्तम्-जीयं, मनो, वाऽन्तीच-
 रमलमांसिभितं शोधयतीति प्रायश्चित्तम् । अप्रैवात् प्राकृतेन
 'पच्छिन्नं' । उक्तं च-"पापं छिदद् अम्हा, पायच्छिन्तं ति अन्नप
 तम्हा । पापय वा चि चिन्तं, सोदेद् दे तपः पच्छिन्नम्" ।। तस्य
 दानं, तस्य संक्षेपः लक्ष्मणस्तं, जीतव्यवहारकृतम्, जीतव्यवहारः-
 " वत्तऽगुवत्तपवचो," इत्यप्रैतननाथैव वक्ष्यमाणसंज्ञम् । तेन
 कृतमुपादेदं, जीतव्यवहारगतं वा जीतव्यवहारात् प्रविष्टम्; जी-
 वस्य, " जीव प्राणधारणे " जीवति, जिजीव, जीविष्यती-
 ल्युपायगच्छेत्त्वेन विकारामपि जीवनाज्जीव, तस्य, विशेषेण
 शोधनम् । विशेषव्याचयम्-द्विजाऽऽद्योऽपि स्थूलसुक्यः कापि
 प्रायश्चित्तार्थे सामान्येन प्रायश्चित्तं दत्तं, न पुनः संघट्टनपरि-
 तापेनोपद्रवाऽऽदिनेदेः सर्वेषामेकेन्द्रियाऽऽदिव्यवर्धनानां विष-
 यजेन्न प्रायश्चित्तं दातुं आनयति । न ह्ययमुपदेशस्तदीयशा-
 खेष्यति । इह पुनः प्रवचने सर्वमस्ति । अत एव यद्योपलस-
 क्कारारिष्टकोटकाऽऽदिनिर्वैक्यमस्तस्य शोधनं, तथाऽर्थाप क-
 र्मसलमस्तिनस्व जीवस्य जीतव्यवहारेपिद्वि विशेषधनम्; प-
 रं-प्रकृष्टम्, अन्त्यसहस्राद्यम्, मान्यविधिःविशिष्टः प्रायश्चित्तवि-
 धिरस्तीत्यर्थः ।

इह शिष्यः प्राह—विद्योषणं हि व्यवच्छेदकं भवति, यथा
 नीलोत्पलमित्यत्र नीलविशेषणं, उत्पलशब्दस्य रक्तोत्प-
 लाऽऽदिभिर्पि सामानाधिकरण्यात् संज्ञयति तल्लवच्छे-
 दाय, तद् किमत्रान्वय्येऽपि व्यवहाराः सन्ति, येन जीत-
 व्यवहारव्यवहारे विशेष्यते ? । गुरुदाह-सत्यस्तेऽप्यायाम-
 बुताऽऽज्ञाधारणाव्यवहाराक्याऽऽचार्यो व्यवहाराः, तद्-
 व्यवच्छेदादेह जीतवत् । जी० । येव्यवहारेषु पूर्णमह-
 र्थयो बहुना तपःप्रकारेण ह्यदि कृतवतः, तेव्यवपराश्रेण संप्र-
 कृत्यसौत्रकालमावाह विचिन्त्य संहननाऽऽदीनां च हानि-
 मत्याद्य तदुचितेन केनचित्तपःप्रकारेण यो गीतार्थः शुक-
 तिर्दिशन्ति, तत् सम्यपरिजायवा जीतमुच्यते । अथवा यत्र
 गच्छे स्वभारतिकं म्यूनं वा कारणतः प्रायश्चित्तं प्रवर्तितं
 तद् जीतं, तस्य व्यवहारो जीतव्यवहारः ।

स चायम्—

" वत्तऽगुवत्तपवचो, बहुसो आसेविभो महजयोषेणं ।
 एसो ह् जीवकथ्यो, पंचमभ्रो होइ नायव्दः ॥ १ ॥ "
 वृत्तं पावकथ्यप्रविद्यानाऽऽदिकं एकदा एकंन वा जातः, ततोऽनु-
 वृत्तं पुरुषान्तरं यावत्, ततः प्रच्छं पुरुषमवाहेन अतर एव बहुसु
 आसेविभो महाजनन । बहुभुतनिर्भेहने भाष्यकृत्याऽनुचरम्-
 " वचो नामं एकस्ति, अगुवत्तो ओ पुनो वितियवार् ।
 तदव्यवहारे" पचचो, सुपरिग्रहोभो महजयणं ॥१॥
 बहुसो बहुसुपरिदं, जो वचो न य निवार्योभो होइ ।
 वत्तऽगुवत्तपवचो, जीयय कथं ह्यह एयं ॥६२॥ "
 एष जीतकथ्यः पञ्चमो व्यवहारो भवति ज्ञातव्यः । जी० ।।
 प्रश्न० । व० ।

व्यवहारकथ्ये जीतव्यवहारं दर्शयति—
 दत्तुरमादिषु कक्षा-णयं तु विगलितदिपुसऽज्ञघट्टो ।
 परिवायव्यं एतेभिः, चउथयामविंला ह्रुतिं ॥१०॥
 ह्रुतेरो मण्डकः, तदादिषु तत्रभृतिषु, प्रकारोऽज्ञाकृत्तिकाः,
 प्राकृतत्वात् । तिर्यकपञ्चेन्द्रियेषु, जीविताद् व्यपरोपितेष्विति
 शेषः । कल्याणकं त्विति । तुशब्दो विशेषणार्थः । स चैतद्वि-
 शिनष्टि-पञ्चकल्याणप्रायश्चित्तं (विगलितदिपुसऽज्ञघट्टो इति)
 विकल्पान्यसंपूर्णानि इन्द्रियाणि येषां त विकलेन्द्रियाः—एकद्वि-
 त्रिचतुरिन्द्रियाः, तत्र—" व्याकानतो विशेषप्रतिपाद्यः " इत्येक-
 ङ्ख्या अतन्तवनस्पतिकायािका कल्याः । तेषु अकार्यं एव-उ-
 पवासः प्रायश्चित्तम् । (परिवायव्यं एतेभिः इत्यादि) एतेनं ह्रुतरा-
 दीनां परितोपपत्तयं एकासंख्यं चतुर्षोऽन्वयामन्त्रे प्रायश्चित्तं ज्ञ-
 तः । इयमत्र ज्ञानवा-पदि ह्रुतराऽऽदीन् तिर्यकपञ्चेन्द्रियान् गाढं परि-
 तापयति, ततोऽप्रकार्यः प्रायश्चित्तम् । अथ विकलेन्द्रियाद् अ-
 नन्तवनस्पतिकायायप्रभृतीन् गाढं परितोपयति, तत आचामाम्नाम् ।
 उपलक्षणेमतत्प; तन्नेतदपि जीतव्यवहारेऽनुगतमुपस्यम्य-पदि
 ह्रुतराऽऽदीन् तिर्यकपञ्चेन्द्रियान् मनाक् संघट्टयति, तत एकास-
 नकम्, अथाऽऽगाढं परितोपयति, तत आचामाम्नास्तथा अ-
 नन्तवनस्पतिकायािकचतुरिन्द्रियाणां संघट्टने पूर्वाह्नम्, एतेषामेका-
 नागाढपरितोपयति एकाशनं, तथा पूर्णव्यपरोपेतागुप्तमुपस्यम्य-
 एतेनां संघट्टने निर्विघ्नकम्, अनागाढपरितापने पुरिमार्कम्, अ-
 गाढपरितापने एकाशनं, जीविताद् व्यपरोपेता आचामाम्नाम् ॥

इत इदमपि जीतमेति दर्शयति—
 अपरिग्राहा कालाहृष्ट, अप परिच्छेत्स निविगमयं तु ।
 निज्वीतिय पुरिमहो, अविजल खवया य आवासे ॥११॥

तेन प्रमाणं कृतं भवति । एष जीतव्यवहारः प्रमाणीकर्तव्यः, इति भावः ।

एतद्वच्च सविस्तरं भावयति—

जं जीतं सावज्जं, न तेण जीतेण हाइ ववहारो ।

जं जीतमसावज्जं, तेण तु जीतेण ववहारो ॥६८२॥

यद् जीतं सावज्जं, न तेन जीतेन भवति व्यवहारः, यद् जीतमसावज्जं, तेन तु जीतेन व्यवहारः ।

अथ व्यवहारः—अथ किं सावज्जमसावज्जं वा जीतमित्यत आह—
आरहदिद्वहुमाला—पेटेण य रिगणं तु सावज्जं ।
दसविहायचित्तं, हाइ असावज्जजीयं तु ॥६८५॥

यत्प्र प्रवचने, लोको व्यापराधविशुद्धये समाचरितम्—सारावगु-
रिक्तं, हकी—गुप्तियुद्धे प्रवेशनं, हकुमासाऽऽरोपणं, पेटेन—उदरेण
रक्षणं, तुशय्दात् अराकठं कृत्वा प्रामं सधेतः पचादनमित्यं
वमादि, नत् सावज्जं जीतम् । यत्प दशविधमाहोचनाऽऽदिकं
प्रायश्चित्तं नत्सावज्जं जीतम् ।

अथ वादकः—कदाचित्सावज्जमित् जीतं वयाह ।

तथा आह—

अससे बहुदोसे, निरुधधसे पवयणे य निरवेवसे ।

एवारिसिम्मि पुरिसे, दिज्जइ साज्जजीयं पि ॥६८५॥

उत्पन्नं प्रायेण बहुदोषं, “निरुधधसे” सधैया निर्दये, तथा
प्रवचने प्रवचनाविषये निरयेके, एनाहरो पुक्केऽनवस्थाप्रसङ्ग-
निकारणाय सावज्जमपि जीतं दथिते ।

संविम्गे पियधम्मे, अपमत्ते वा अयज्जभीरुत्तमि ।

कट्ठिइ ए पमायखलिण, देयमसावज्जजीयं तु ॥ ६८६ ॥

संविधे, मियधर्मिणि, अमत्तसे वा, अवज्जनीरो कस्मिंश्चित्त-
ममादवशतः खालितं देयमसावज्जं जीतम् ।

जं जौतमसाहिकरं, ण तेण जीतेण हाइ ववहारो ।

जं जीतं सोहिकरं, तेण उ जीतेण ववहारो ॥६८७॥

यद् जीतमशाधिधकरं, न तेन जीतेन भवति व्यवहारः कर्तव्यः,
यत्पुनर्जीनं शाधिधकरं, तेन जीतेन व्यवहारो विधेयः ।

शाधिधकराऽशाधिधकरजीतप्रतिपादनार्थमाह—

जं जीतमसोहिकरं, पासत्थमपत्तसंजयाऽऽएणं ।

जइ वि मइज्जाऽऽसिच्चं, न तेण जीतेण ववहारो ॥६८८॥

जं जीतं सोहिकरं, संबिग्गपरायणेण दंतेण ।

एणए वि आइसं, तेण ठ जीतेण ववहारो ॥६८९॥

यद् जीतं पार्थस्वप्रमत्तसंयत्ताऽऽशोभिमतं पयाशोधिधकरं, तद्
यद्यपि मइज्जाऽऽशोभिं, तथापि न तेन जीतेन व्यवहारः कर्त-
व्यः, तस्याशोधिधकरत्वात् । यत्पुनर्जीतं संबिग्गपरायणेण दान्तेन
पकेनाप्याचीर्णं, तत् शोधिधकरं कर्तव्यम् । ध्वं १० ३० ।

सप्रति स्वकारः स्वयमेव स्वयमेव प्रत्यावयथाह—

जं जं न जाणियमिदयं, तस्सावर्चीणं दाणसेवेवं ।

विभायाइ वा तुच्छं, क्खम्मासंता य जीएणं ॥ ६९० ॥

इह जीतव्यवहारोऽपराधमुद्दिश्य यद्यद् प्रायश्चित्तं न भवितं,
तस्याप्यार्चाविशेषेण दानसहकृतं वष्ये । अापश्चिञ्चामुक्तातिजा-

रोऽमुकस्य तपसः प्राप्तिरिति । सा च मिथीय-कथ-व्यवहारो-
ऽऽद्विषु विस्तरेशामिदिता । तपसश्च पञ्चकाद्रेः वगमासात्तस्य
महीयाय दानविरचनाप्रपञ्चः प्रोक्तते ॥ अत्राऽऽपकेर्ज्ञानं च सं-
क्षेपेणैव निरूप्यते—तत्रात्र दानं जिज्जमासाहात्तरस्य वगमासा-
त्तं यावद्भवति । मिज्जसाहादिकौञ्च वगमासान्ताद्
वष्ये । अयं जावः—जीतेन जीतव्यवहारेण, जिज्जमासाऽऽद्विषु-
द्धेः किं किं तपोऽजिजीयते ?, इत्यभिधास्यामीत्यर्थः । ६० ।

मिजाऽऽर्चीस्तावदाह—

मिभो अविंसिधु विचय, मासो चउरो य उच्च लहुगुक्का ।

णिभियगार्हा अइत्तम—नचत्तं दाणमेषसिं ॥६९१॥

इह समयपरिज्जाया दिनपञ्चाविशतिकयो मित्रं एति मिज्जमासो-
ऽभिधीयते । स चाविशिष्ट एव लघुपञ्चकगुरुपञ्चकाऽऽदिने-
दाविषयतया एवात्र गृह्यते । (मासो चउरो य उच्च लहुगुक्का-
या) अत्र चकारी मासे समुक्तवाच्ये । ततो मासाव-
त्वारो मासाः, वग्मासाः । लघुगुक्का इति च सधेषु यो-
ष्यम् । यथा लघुमासो, गुक्मासो, लघुचतुर्मासं, गुक्चतु-
र्मासं, लघुपयमासं, गुक्पयमासं चेति । एतेषां जिज्जमासल-
घुमासगुक्मासलघुचतुर्मासगुक्चतुर्मासलघुपयमासगुक्पयमा-
साऽऽख्यानं सप्तानामपत्तौ सत्यं निर्विकृताऽऽपट्टमन्त्रकाल-
निर्विकृतिकपुरिमाहोकाशनाऽऽचाम्प्रसङ्गचतुर्पेट्टाहाऽऽख्यं दानं
यथासंस्कृतं हेतमित्यर्थः । ६१ ।

एतानि च लघुपञ्चकाऽऽदिभेदाऽऽपमत्तजिज्जमासाऽऽर्चीनि शुक-
पमासान्तांन पूर्वमे, “अद्वेण त्रिकसेवं” इति माथास्याख्यायां
सप्रपञ्चमाध्यातानीत्यन्वयं प्रपञ्चिताः । सामान्येन तपस
उपसंहारमाह—

इय सन्वाऽऽवर्चीसो, तवसो नाउं जइकम्मं समय ।

जीएण दिज्ज निव्वी—यगार्हा दणं जइऽऽजिहित्तं ॥६९२॥

इत्यमुना प्रकारेण, तर्थां आपत्तौः, तपसः संवर्गिनीः, यथाकम-
मतीकारानुसारेण, समये सिरज्जन्ते, ज्ञान्वा, जीतेन निर्विकृति-
काऽऽर्ची दानं, यथा येन कारणाजिहित्तं, तथा चादितिः ६२ ।

विशेषाभिधानाय प्रत्यावनामाह—

एयं पुण सव्वं विचय, पायं सामज्जो विनिदिहं ।

दानं वियागभो पुण, दव्वाइवित्तिसियं नेयं ॥ ६३ ॥

एतत्पुनराहोचनाऽऽर्हाऽऽदिप्रायश्चित्तदानं, सर्वमेव, प्रायो वा-
हुक्केन, सामान्यतो दव्वाऽऽर्चाविजागतः, विनिर्दिष्टम्; विजा-
गतः पुनः दव्वाऽऽर्चीनि इत्यत्र क्षेत्रकालभावपुरुषप्रतिसेवना-
ऽऽर्चीनि, तद्देवं विशेषतः हीनमधिकं वा, यथाकमेव वा, जीतं
दानं दातव्यमिति हेतयम् । ६३ ।

शेयमेव लुप्त्यक्तमाह—

दव्वं तेव्वां कालं, जावं पुरिसं पडिमेवणाओ य ।

नाउ मिंयं विचय दिज्जा, तम्मत्तं हीएणियं वा ॥६९४॥

अत्र कथाऽऽनुसारेणैव प्राक्तनत्वापुरुषशब्दो लुप्त्यक्तमित्ये-
ति निर्दिष्टः । तत्रश्च इत्यत्र क्षेत्रं कालं भावं पुरुषं प्रतिसेवनाञ्च
ज्ञान्वा, मितमेव इत्यत्रैवाऽऽदिप्रमाणेन, कोऽर्थः ?, इत्याऽऽर्चीनिषु
हीनेषु हीनम्, अर्थिकेष्वधिकम्, अहीनोक्तयेषु तत्रात्र—आ-
तोक्तसमयेव, दद्यात् । ६४ ।

तत्र ऽस्याऽऽधानिधिलस्याऽऽह-

आहाराऽऽर्हं द्रव्यं, नसियं सुलहं च नावपरियं पि ।
दिग्जाहि दुम्बलं दु-ह्महं च नाऊण हीणं पि ॥६५॥

आहाराऽऽर्हिकं द्रव्यं-यत्र वेद्ये वासिकं, सुखानं च; यथा-अनूप-
वेद्ये शासिकूरो वासिकः, स्वभावेनैव सुखजनकः; तं ज्ञात्वाऽधिक-
मपि जीतोक्ताहं च द्रुततरमपि दद्यात् । यत्र दुम्बलंल्लघुकाज-
काऽऽर्हिको कृताऽऽहरो दुम्बलो, दुम्बलमहश्च; तं ज्ञात्वा हीनं
जीतोक्ताहंल्लघुमपि दद्यादित्यर्थः । ६५ ॥

अथ क्षेत्रकालाभिधानार्थमाह-

सुखं मीयल साहा-रणं च लिचपहियं पि सीयमि ।
लुक्त्वामि य हीणतरं, एवं कासे वि तिबिदमि ॥६६॥

कक्षं क्षेत्रं-स्नेहरहितं, वातुलं वा; शीतलं पुनः-स्निग्धम्, अनूपं
वा; साधारणं-मध्यस्थम्, आस्निग्धमक्षम् । इह शीते स्निग्धक्षेत्रे
जीतोक्ताधिकमपि दद्यात्; कक्षे च हीनतरं जीतोक्ताहंल्लघुतरम् ।
अत्र चकारोऽनुकूलमुच्यते । तेन साधारणक्षेत्रे साधारणं जीतो-
कमात्रमेव, अहीनाधिकं दद्यादिति ज्ञेयम् । कासेऽपि त्रिविधे-
वर्षाशिशिरसीभ्यस्ते, यवममुनैवोक्तप्रकारेण, जीतोक्ताधिकसम-
हीनाणि तर्पांसि यथासंख्यं दद्यादिति सामान्यातिदेशः ॥६६॥

विशेषतः कालं प्रपञ्चयन्माह-

गिम्हसिमिरवासासुं, दिज्जऽऽद्यत्समवारसंताई ।
नातं विहिण्णा णवविद्धि-सुयववहारोवपसेसं ॥ ६७ ॥

अत्र कालाभिधान-प्रीष्वाशिशिरवर्षासंज्ञकणः । स च सामान्यतो द्वि-
धा-स्निग्धो, कक्षश्च । स च द्विक्रोरोऽप्युत्कृष्टमध्यमजघन्यभेदात्
विधा । तत्रोत्कृष्टोत्कृष्टोऽभिधीयते । मध्यमस्निग्धो नातिशीतः, जघ-
न्यस्निग्धः स्नोकरशीतः । उत्कृष्टकालोऽप्युष्णः, मध्यमकालो ना-
त्युष्णः; जघन्यकालः क्वचोष्णः । एवंरूपे प्रीष्वाशिशिरवर्षाऽऽख्या-
कास्तत्रैव नवविधसुतन्वयवहारोपदेशेन नवविधो-नवविधसुतु-
दानलक्षणः; स चासौ अनुन्वयवहारोपदेशश्च, तेन नवविधसुत-
न्वयवहारोपदेशेन, विधिना वैपरीत्याभावेन, ज्ञात्वाऽऽद्यत्सम-
वारसंज्ञान्ताणि तर्पांसि दद्यात् । अयं भावार्थः-प्रीष्वाशिशिर-
वर्षासु यथाक्रमं चतुर्पणश्रष्टमानि जघन्यानि, पणश्रष्टमदशमानि
मध्यमानि, श्रष्टमदशमपञ्चादशान्युत्कृष्टानि ।

उक्तं च-

“ गिम्हासु अवर्यं विज्जा, अट्टमं च हिमाऽऽगमे ।
बासासु अट्टमं विज्जा, तयो एस अट्टमासो ॥ १ ॥
गिम्हासु छट्ठमं विज्जा, अट्टमं च हिमाऽऽगमे ।
बासासु दसमं विज्जा, एस मज्जिममो तयो ॥ २ ॥
गिम्हासु अट्टमं विज्जा, दसमं च हिमाऽऽगमे ।
बासासु छट्ठासमं, एस उक्कालसो तयो ॥ ३ ॥ ”

एव नवविधतपोदानलक्षणः सुतन्वयवहारोपदेशः । अथवा-
नवविधसुतन्वयवहारोपदेशो द्विधा-श्रीश्लो, विनागतहच । तत्रौ-
द्यतो गुरुः १, गुहनरो २, गुप्ततरह ३; लघुः १, लघुनरो २, ल-
घुनमहश्च ३; लघुकुपो १, लघुकुतरो २, लघुकुतमश्चेति ३ ।
एवं नवविधः ।

उक्तं च-

“ गुरुको गुरुभतरासो, अहागुरु चैव होह ववहारो ।
लघुको लघुभतरासो हासद् चैव ववहारो ॥ १ ॥

लघुको लघुभतरासो, अहालघुको चैव होह ववहारो ॥”
अहागुरु-अहालघु-अहालघुसशब्दोऽनुकूलमलघुतमलघुकुतमा-
रूप्यन्ते । एव च नवविधोऽपि आपरिधानतपोऽप्य, का-
वेन च योजनीयः ।

तत्रेदमापसितयः-

गुरुमासो १, गुरुलघुचतुर्मासो २, गुरुलघुपचमासश्च ३ ।
लघुमासो १, निष्प्रासो २, विशातिकं च ३ । पञ्चदशको १, दशको
२, पञ्चको चेति ३ । उक्तं च-“गुरुगो य होह मासो, गुरुपतरो चैव
होह चरमासो । अहगुरुको ऽप्यमासो, गुरुपकश्च होह पञ्चको”
॥१॥ अत्र सामान्येनाभिधानात् चतुर्मासकशब्देन गुरुचतुर्मा-
स-लघुचतुर्मासाऽऽख्याभयमपि प्राहृत्य; परमासशब्देन च
गुरुपचमास-लघुपचमासाऽऽख्यायमपि प्राहृत्य । “तोसा य प-
ञ्चकोसा, बोसा वि य होह लघुपचकामि ॥” अत्र ‘तोसा’ चैतत्
स्पृष्टतयेवोक्तम्; अन्यथा लघुमासे साधेसर्वाविशतिरेव दिना-
नि भवन्ति । “पतरस दस पचोच य, लघुसयपचकामि पचि-
चो” ॥ १ ॥ त्रिषोडशरापसितित्यर्थः ।

अष्टदशानिमेषु गुरुकादिषु दानतयः-

अष्टमम् १, दशमम् २, द्वादशं च ३ । षष्ठम् १, चतुर्थम् २,
त्राचामलं च ३ । पकाशानम् १, पुरिमाशब्दं २, निर्विकृतिकं च ३
इति वर्षाशिशिरसीभ्यंयु द्योयते ।

उक्तं च-

“ गुरुकं च अट्टमं कलु, गुरुपतरायं च होह दसमं तु ।
अहगुरुयं वारसमं, गुरुपकश्च होह दशमं तु ॥ १ ॥
कृष्टं चउन्ध्ययंभद्र, लघुपकश्च होह तनदराणं ।
एगासण पुरिमत्तं, निर्वयों लघुन सुतां वा ॥ २ ॥ ”
(सुखे व सित) यस्तु निर्विकृतिकमात्रमपि तपः पकाशानः
स मिथ्याऽऽकृतमेव श्रुत्यानीययः । एवमोऽनेनोक्तं नवविधः
सुतन्वयवहारोपदेशः ।

सप्तमत्रे विभागतः कथयते-

अष्टमे एस भयिभ्यो, इको बुक्त्वं विभागोऽं ।
तिगवससाबांसा-यक्कास्तीर्द्धि जेपाई ॥ १ ॥ ”

अथैव नवविधन्वयवहारस्त्रिभिर्नवनिः सर्वाविशतिभिरैकाश्री-
तिजिह्वं जेदेभ्येति । तत्र सङ्केपतन्वावश्यं त्रिभेदे-उत्कृष्टो,
मध्यमो, जघन्यश्च । तत्र गुरु-गुदतर-गुदतमाऽऽख्यां गुरुपकं
उत्कृष्टः । लघु-लघुनतर-लघुनमाऽऽख्यां लघुपको मध्यमः ।
लघुकु-लघुकुतर-लघुकुतमाऽऽख्यां लघुकुपको जघन्य इति ।

यदाह-

“ नवविह ववहारेलो, संकेवेसं तिहा मुणेषवो ।
उक्कोसो मज्जिममो, अदशयो चैव निविद्धिमो ॥ १ ॥
उक्कोसो गुरुपकको, लघुपकको अट्टिमो मुणेषवो ।
लघुसपकको जहावो, तिदिगयो एस मायव्यो ॥ २ ॥

नवभेदस्वैवम्-गुरुपत्र एकोऽप्युत्कृष्टमध्यमजघन्यभेदात्
त्रिधा । एवं लघुपकोऽपि त्रिधा । लघुकुपकोऽपि चैवं त्रिधोति ।
तत्र गुरुपको वैविध्यात्तद्व-गुरुपकः चापमासिक-पाञ्चमासिका-
ऽऽख्यां उत्कृष्टः; चातुर्मासिक-त्रैमासिकाऽऽख्यां मध्यमः; त्रैमासि-
कगुरुमासिकाऽऽख्यां जघन्यः । लघुपको लघुमास उत्कृष्टः; नि-
ष्प्रासो मध्यमः; विशातिकं जघन्यम् । लघुकुपको पञ्चदशकमुत्कृ-
ष्टम्, दशकं मध्यमम्, पञ्चमं जघन्यमित्येव नवविधाऽऽप्युक्तः;
स्वरूपसुतन्वयवहारो द्योयते ।

भणितं च—

“गुरुपक्वो उक्तोऽसौ, मज्जक जइहो त एव लघुप च ।
 एमव च लहुसे वी, इव एसो नवविहो होइ ॥ १ ॥
 गुरुपक्वो छुट्मासो, पणमासो भव होइ उक्तोऽसौ ।
 मज्जको वउ-तेमासो, दुमास-गुट्मासग जइहो ॥ २ ॥
 लहुभिमज्जमासवीसा, लघुपक्वुक्तोसमज्जिकमज्जहा ।
 पवरसगं दस पणमं, लघुपुक्कोऽसाहतिहोऽसौ ॥ ३ ॥
 आवास्ततवो एसो, नवमेओ वधिओ समासेण ।
 अहुणा त लणवीसो, दाणतवो तस्सिमो होइ ॥ ४ ॥
 तस्याऽऽवसिनपस इदं सत्सविशतिभेदं दानतपो जवति । तत्र
 गुरुपक्व एकाऽपि नवधा । तद्यथा—उत्कृष्टोत्कृष्टः १, उत्कृष्टमध्यमः
 २, उत्कृष्टजघन्यः ३, मध्यमोत्कृष्टः ४, मध्यममध्यमः ५, मध्य-
 मजघन्यः ६, जघन्योत्कृष्टः ७, जघन्यमध्यमः ८, जघन्यजघ-
 न्यश्चेति ए । एवं लघुपुक्कोऽपि नवधा ए । एवं लघुपुक्कोऽपि
 वैभवेभ नवधा ए । सर्वमीक्षते सत्सविशतिभेदा भवन्ति ।

भणितं च—

“गुरु-लघु-लघुसगपक्वो, रक्षिको नवविहो गुणयव्यो ।
 उक्तोऽसौ कां वा १, उक्तोऽसौ मज्जक २ जइहो ३ व ॥ १ ॥
 मज्जकोऽसौ मज्जक-मज्जको २ तइ होइ मज्जकमज्जको ३ ।
 इव णय जइहो वी, गुरुपक्वो हुंति नवमेओ ॥ २ ॥
 पुणुत्ता नव भया, नेया सव्जे तइव लघुपक्वो ।
 नव भव लघुपक्वो, सत्सवीसं जवनं ॥ ३ ॥
 नत्रेदमेव सत्सविशतिविधं दानतपो व्यक्तिकुर्वन्निह गुरुपक्वं ऋ-
 ष्मालिकजघ्णमालिकाऽऽभ्योत्कृष्टाऽऽपत्तौ सत्याय-उत्कृष्टोत्कृष्टं
 द्वादशं तपः, उत्कृष्टमध्यमं दशमम, उत्कृष्टजघन्यमष्टमम । अतु-
 मांसिर्वास्मालिकाऽऽभ्यमध्यमाऽऽपत्तौ—मध्यमोत्कृष्टं दशमम,
 मध्यममध्यममष्टमम, मध्यमजघन्यं षष्ठम । द्विमालिकगुट्मासा-
 साऽऽभ्यजघन्याऽऽपत्तौ—जघन्योत्कृष्टमष्टमम, जघन्यमध्यमं
 षष्ठम, जघन्यजघन्यं चतुर्थम ॥ लघुपुक्वो लघुमासाऽऽभ्योत्कृ-
 ष्टाऽऽपत्तौ—उत्कृष्टोत्कृष्टं दशमम, उत्कृष्टमध्यममष्टमम, उत्कृष्टज-
 घन्यं षष्ठम । भिमज्जमासाऽऽभ्यमध्यमाऽऽपत्तौ—मध्यमोत्कृष्टमष्टमम,
 मध्यममध्यमं षष्ठम, मध्यमजघन्यं चतुर्थम । विशाऽऽभ्यजघन्या-
 ऽऽपत्तौ—जघन्योत्कृष्टं षष्ठम, जघन्यमध्यमं चतुर्थम, जघन्यज-
 घन्यमाचामाष्टम ॥ लघुपुक्वो पञ्चदशस्थोत्कृष्टाऽऽपत्तौ—उ-
 त्कृष्टोत्कृष्टमष्टमम, उत्कृष्टमध्यमं षष्ठम, उत्कृष्टजघन्यं चतुर्थम । द्वा-
 दशकाऽऽभ्यमध्यमाऽऽपत्तौ—मध्यमोत्कृष्टं षष्ठम, मध्यममध्यमं च-
 तुर्थम, मध्यमजघन्यमाचामाष्टम । पञ्चकाऽऽभ्यजघन्याऽऽप-
 त्तौ—जघन्योत्कृष्टं चतुर्थम, जघन्यमध्यममाचामाष्टम, जघन्य-
 जघन्यमकाशमिति । एवं वर्षासु सत्सविशतिविधं दानतपः ।

वधाह—

“वारसग दसम अट्टम, छुपणमासेसु तिबिहदाणं ।
 अउ-नेमासे दस अ-ट्ट छउ उक्तोसगाइ तिहा ॥ १ ॥
 एमेषुक्तोऽसाह, दुमासगुट्मालिनि तिहा दाणं ।
 अट्टम छट्ट वउत्तं, नवविहमेयं तु गुरुपक्वो ॥ २ ॥
 इदमं अट्ट छउ, लघुमासुक्तोसगाइ तिह दाणं ।
 अट्टम छट्ट अउत्तं, उक्तोसाह व तिहा भिजे ॥ ३ ॥
 छट्टवउत्तयायामं, उक्तोसाह व दाण वीसाय ।
 लघुपक्वमिमि नवविहो, एसो वीओ भवे नवगो ॥ ४ ॥
 अट्टम छउ वउत्तं, एतुक्तोसाह दाण वउत्तरे ।
 छट्ट वउत्तयायामं, दससु तिबिधं व दाण जेव ॥ ५ ॥

अमणाऽऽवामेगासए, तिबिहुक्तोसाह हाए पणगमि ।
 लहुसे वी तइएत्तुं, सत्सवीसं व वासासु ॥ ६ ॥
 एवं यथा वर्षासुत्कृष्टाऽऽपत्तौसत्सवीसं वति दानतपसो द्वा-
 दशमादौ कृत्वा एकादशमात्माः सत्सविशतिभेदाऽऽपरिक्रया
 कृताः; तथा शिशिरेऽपि, केचनं दशमादौ कृत्वा पुरिमावर्त्ता-
 ताः । प्रीधमे पुनरष्टममादौ कृत्वा निर्बिकृष्यन्ताः सत्सविशति-
 भेदाः कार्याः; यन्स्थापयातश्च ह्येषाः । वर्षाशिशिरेऽपि
 सत्सविशतिभयमीक्षते कैकाशीतिर्दानतपो जेदा भवति । अ-
 कस्य समविज्ञागरूपस्य एकदेशस्य एकादिपदाऽऽभ्यकस्याप-
 कस्यं निवसंमं, शयस्य तु बुद्ध्यादिपदसङ्घाताऽऽभ्यकस्यैकदेश-
 स्यानुवचनं यस्यां रचनायां सा समवपरिभाषाऽऽवोपकान्ति-
 रुच्यते । यथा वर्षासु गुरुनमे उत्कृष्टतो द्वादशमं, मध्यमतो
 दशमं, जघन्यतोऽष्टमम् । एषां मध्यादेकदेशो द्वादशसप्तयोऽपि-
 पकामति, द्वादशमादौ गुरुनं गच्छतोऽभेतनं च षष्ठं मी-
 ल्यते, ततश्च गुरुतरं उत्कृष्टतो दशमं, मध्यमतोऽष्टमं, जघन्यतः
 षष्ठम् । एषां मध्यादेकदेशो दशमसप्तयो निवर्तते, अष्टमषष्ठं गुरु-
 कं गच्छतोऽभेतनं चतुर्थं मीलयते, ततश्च गुरुकं उत्कृष्टतोऽ-
 ष्टमं, मध्यमतः षष्ठं, जघन्यतश्चतुर्थमिति । यथा व्ययमेकाशीति-
 कृद्दानतपोयन्त्रके वर्षाऽऽभ्यजघन्योत्कृष्टोत्कृष्टाऽऽपत्तौऽपि, तथैव
 सर्वेष्वपि नवकेषु विभोक्तनीयाः ।

वधाह—

“सिखिरे दसनाईयं, वारणभेएण सत्सवीसेण ।
 वायउ पुरिमकुट्ती, अणुक्तीं तइ भव ॥ १ ॥
 अट्टममाई गिम्हे, वारणभेएण सत्सवीसेण ।
 तइ भव अणुक्तीं, वायइ निर्वीयप नयदं ॥ २ ॥
 एतैर्दानोपपत्तयः स्वका नियमासवो बोद्धव्याः एकविधाऽऽपत्ति-
 पु च द्वादशाऽऽपत्तयः कर्तुमसहिष्णोऽपि सत्सवीसकायो यावत्त-
 वानामपि पङ्क्तिं स्थितमध्यमं तत्कालप्रकृतं चतुर्षोऽपि निर्वि-
 कृतिकान्तं तपः, ततस्तस्य दीयते । तत्कारणं जघन्यकृतस्य पुनस्त-
 थैव ह्यस्येत् । स्वस्थानतपो दातुं वर्षासु वर्षाकालोक्तं, शिशिरा-
 क्तं शिशिरं, प्रीष्मोक्तं प्रीष्मं । तदपि कर्तुमक्षमस्य परस्थानं-वर्षा-
 क्तं शिशिरं, प्रीष्मोक्तं वीष्मोक्तं वा ह्यस्यैर्द्विर्दीयते । एवं स्थाने स्थाने
 वर्षाशिशिरप्रीष्मकृत्ये ह्यस्यैर्द्विस्तावन्नयं यावत्तत्रिकृतिकमात्र-
 मेव द्यनया स्थितम् । कैश्चिदेवैव व्याख्यातम्—प्राधाकार्मि-
 काऽऽपत्तौ या वरुज्जीवनिकायाविराधिता, तज्जितं प्रायश्चित्तं
 स्वस्थानम्, आधाकार्मोऽऽपत्तौसत्सवीसं च चतुर्षोऽपि परस्थानं,
 तद्दाने कथमेव ह्यस्यैर्द्विर्दीयते इति ।

उक्तं च—

“एषाई हाणोई, अशरुवीसो सया सया नियमा ।
 सव्वा बोद्धव्याओ, असहसिक्किहासएणा ॥ १ ॥
 जायइयं शक्किं, तपो हासिज असहुणो ताव ।
 दाउं सहाणतव, परउत्तं दिग्ज एमेव ॥ २ ॥
 एवं ज्ञाणं डाए, हिहा उक्के कमेण हासिस्ता ।
 नेयय्वं जावइयं, नियमा निव्वाइयं रक्कं ॥ ३ ॥
 एव नवविधो व्यवहारः—एकाशीतिकस्य नवविधव्यवहारव्यव-
 कस्य स्थापना (१) ५१८ पुष्टेऽभि अत्र च उत्कृष्टाऽऽग्निं जघन्या-
 न्तानि तपोसि स्थाप्यन्त, एवं सुखेन ह्यासः कर्तुं शक्यते, सुषे तु
 जघन्याऽऽग्निं पुष्ट्यान्तान्पुक्तानि, तद्विचित्रत्वात् दृष्टवन्नाथा
 इति । उक्तं काशविषयं सप्तपञ्चं प्रायश्चित्तम् ६७ ॥ (भा-
 वाऽऽदिविषयं प्रायश्चित्तं तु 'तवोरेह' शब्दे वक्ष्यते)

एकाशीतिकस्य नवविधव्यवहारयन्त्रकस्य स्थापना चैयम्—

वर्षासु २९

उत्कृष्टापत्तौ

मध्यमापत्तौ

जघन्यापत्तौ

६।५ गुरुनमम्	४०	४०	१०	४।३ गुरुनरम्	म०	३०	१०	२।१ गुरु	ज०	४०	८
गुरुनमम्	३०	म०	१०	गुरुनरम्	म०	म०	८	गुरु	ज०	म०	६
गुरुनमम्	३०	ज०	८	गुरुनरम्	म०	ज०	६	गुरु	ज०	ज०	४
२७॥ लघु	३०	३०	१०	२५ लघुनरम्	म०	३०	८	२० लघुनमम्	ज०	४०	६
लघु	३०	म०	८	लघुनरम्	म०	म०	६	लघुनमम्	ज०	म०	४
लघु	३०	ज०	६	लघुनरम्	म०	ज०	४	लघुनमम्	ज०	ज०	आ०
१५ लघुकम्	३०	४०	८	१० लघुकतरम्	म०	३०	६	५ लघुकतमम्	ज०	३०	४
लघुकम्	३०	म०	६	लघुकतरम्	म०	म०	४	लघुकतमम्	ज०	म०	आ०
लघुकम्	४०	ज०	४	लघुकतरम्	म०	ज०	आ०	लघुकतमम्	ज०	ज०	प०

शिशिरे २९

उत्कृष्टापत्तौ

मध्यमापत्तौ

जघन्यापत्तौ

६।६ गुरुनमम्	३०	३०	१०	४।३ गुरुनरम्	म०	४०	८	२।१ गुरु	ज०	३०	६
गुरुनमम्	३०	म०	८	गुरुनरम्	म०	म०	६	गुरु	ज०	म०	४
गुरुनमम्	४०	ज०	६	गुरुनरम्	म०	ज०	४	गुरु	ज०	ज०	आ०
२७॥ लघु	४०	३०	८	२५ लघुनरम्	म०	४०	६	३० लघुनमम्	ज०	४०	४
लघु	४०	म०	६	लघुनरम्	म०	म०	४	लघुनमम्	ज०	म०	आ०
लघु	३०	ज०	४	लघुनरम्	म०	ज०	आ०	लघुनमम्	ज०	ज०	प०
१५ लघुकम्	३०	३०	६	१० लघुकनरम्	म०	३०	४	४ लघुकनमम्	ज०	३०	आ०
लघुकम्	३०	म०	४	लघुकनरम्	म०	म०	आ०	लघुकनमम्	ज०	म०	प०
लघुकम्	३०	ज०	आ०	लघुकनरम्	म०	ज०	प०	लघुकनमम्	ज०	ज०	पुरिमा०

श्रीरामे २९

उत्कृष्टापत्तौ

मध्यमापत्तौ

जघन्यापत्तौ

६।५ गुरुनमम्	४०	३०	८	४।३ गुरुनरम्	म०	३०	६	२।१ गुरु	ज०	४०	४
गुरुनमम्	४०	म०	६	गुरुनरम्	म०	म०	४	गुरु	ज०	म०	आ०
गुरुनमम्	४०	ज०	४	गुरुनरम्	म०	ज०	आ०	गुरु	ज०	ज०	प०
२७॥ लघु	४०	३०	६	२५ लघुनरम्	म०	३०	४	२० लघुनमम्	ज०	३०	आ०
लघु	४०	म०	४	लघुनरम्	म०	म०	आ०	लघुनमम्	ज०	म०	प०
लघु	३०	ज०	आ०	लघुनरम्	म०	ज०	प०	लघुनमम्	ज०	ज०	पु०
१५ लघुकम्	४०	३०	४	१० लघुकनरम्	म०	३०	आ०	५ लघुकनमम्	ज०	४०	प०
लघुकम्	३०	म०	आ०	लघुकनरम्	म०	म०	प०	लघुकनमम्	ज०	म०	पु०
लघुकम्	३०	ज०	प०	लघुकनरम्	म०	ज०	पुरिमा०	लघुकनमम्	ज०	ज०	निर्विक- निकम्

जीवे, जीवे वि नियमा जीवे । जीवे षं जंते । नेरइए नेरइए जीवे ? । गोयमा । नेरइए ताव नियमा जीवे, जीवे पुण निय नेरइए, सिय अनेरइए । जीवे षं भंते । असुरकुमारे असुरकुमारे जीवे ? । गोयमा । असुरकुमारे ताव नियमा जीवे, जीवे पुण सिय असुरकुमारे, सिय णो असुरकुमारे । एवं दएइओ जाणियओ जाव वेमाणियाणं । जीवइ भंते ! जीवे जीवे जीवइ ? । गोयमा । जीवइ ताव नियमा जीवे, जीवे पुण सिय जीवइ, सिय नो जीवइ । जीवइ जंते ! नेरइए नेरइए जीवइ ? । गोयमा । नेरइए ताव नियमा जीवइ, जीवइ पुण सिय नेरइए, सिय अनेरइए, एवं दंइओ नेयओ जाव वेमाणियाणं ।

इह एकंन जीवशब्दंन जीवो गृह्यते, द्विनायेन च चैतन्यमित्यतः प्रश्नः । उत्तरं पुनर्जीवचैतन्यतः परस्परप्राधान्याभूतत्वाद् जीवः चैतन्यमेव, चैतन्यमपि जीव एवेत्येवमर्थमवगमनमवश्यम् । नारकाऽऽदिषु पदेषु पुनर्जीवत्वमव्यभिचारि, त्रिवेषु च नारकादित्थं व्यवभारित्यत आह—“जीवे षं भंते । नेरइए” इत्यादि । जीवार्थिकारादेवाह—(जीवइ जंते ! जीवे जीवे जीवइ णि) जीवति प्राणान् धारयति यः स जीवः, तत यो जीवः स जीवनीति प्रश्नः । उत्तरं तु यो जीवति स तावन्नियमाजीवः, अजीवस्य आयुःकर्माभ्येन जीवनाभावात् । जीवस्तु स्याज्जीवति, स्याज् जीवति, सिद्धस्य जीवनाभावाद्दिने । नारकादिस्तु नियमाजीवति, संसारिणः सर्वस्य प्राणधारणधर्मकत्वात्, जीवनीति पुनः स्यात्तारकादिः स्यादनारकादिरिति । भ० ६ श० १० उ० । “प्राणान् संहरुरूपे, धारयन् जीव उच्यते ।” इत्युक्ते प्राणिति, वाच० आनु० घ० । मृ० ० । द्वी० । ज० । न० । जीवां जन्तुसुमात्रं प्राणां सर्वेषां जूतं जन्तुसुमात्रं जीवपर्यायाः । विज्ञे० । घ० । प्रश्न० । कर्म० । उत्त० । अन्त० । आ० । १० ।

तथा च—

जम्हा आणमंति वा पाणमंति वा उससंमंति वा नीमसंति वा तम्हा पाणो चि वत्तवं भिया । जम्हा जूए जवइ जविस्मइ तम्हा जूए चि वत्तवं भिया । जम्हा जीवे जीवइ जीवचं आउयं च कम्मं उवजीवइ, तम्हा जीवे चि वत्तवं भिया । जम्हा सचे मुहासुइइ कम्मोहिं, तम्हा सचे वि वत्तवं भिया ।

तत्र प्राण इति, एतत् प्रति वक्तव्यं स्यात्, यद्दोह्यासाऽऽदि-
मध्यमात्रमाश्रित्य तस्य निर्देशः स्थितः, एवं जवनाऽऽदिध-
र्मविवक्षया चूनाऽऽदिशब्दपञ्चकवाच्यता तस्य कालभेदेन
व्याख्येया, यदा चून्नामाऽऽदिधर्मयोग्यत्वसौ विवक्ष्यते, तदा
प्राणा चूनो जावः सर्वेषां विज्ञो वेदयित्वा इति, एतत् प्रति वा-
क्यं स्यात् । अधथा—विगतमनवाक्यमेवेदमतो न युगपरकृषा-
क्या कार्थेति । “जम्हा जीवे” इत्यादि । यस्मात्तत्रैव श्राम्हाऽस्त्री,
जीवन्ति प्राणाद् धारयति; तथा जीवन्तुसुपर्यागणकृष्णम् आयु-
ष्कं च कर्म उपजीवन्ति अन्तुस्यति, तस्मात्प्राण इति वक्तव्यं
स्यादिति । (जम्हा सचे सुहासुइइ कम्मोहिं ति) मत्त आ-
सक्तः, शक्ता वा ममर्थः सुन्दरासुन्दराय चश्यात् । अधथा-सक्तः
संबधः शुभाभावेः कर्माभिरिति । भ० २ श० १ उ० ।

सन्वेसिं पाणाणं सन्वेसिं भूयाणं सन्वेसिं जीवाणं सन्वेसिं सचाणं ।

सर्वेषां प्राणिनां द्विचिबतुरिन्द्रियाणां, तथा सर्वेषां भूता-
नां प्रत्येकसाधारणसुखदुःखमादरपर्याप्तकायप्राप्तकत्वात्प्रामिति ।
तथा सर्वेषां जीवानां गर्भव्युत्क्रान्तिकसंस्मृत्तंनोपपातिकत्व-
पञ्चिकाणां । तथा-सर्वेषां सत्त्वानां पृथिव्यापेक्षित्वा-
त्प्रामिति । इह च प्राणाऽऽदिसिद्ध्यानां यद्यपि परमाद्यतो जं-
स्तथाऽपि उक्त्यायेन भेदो दृश्यः । उक्तं च—“प्राणा द्विचि-
बतुःशोकाः, भूतास्तु तत्रः स्वनाः । जीवाः पञ्चेन्द्रियाः प्रो-
काः, शेषाः सत्त्वा उदीरिताः ॥ १ ॥” इति । यदि वा-शब्दव्यु-
त्पत्तिद्वारेण समभिकद्वयमतेन भेदो दृश्यः । तथाहि—सततं
प्राणधारणात्प्राणाः, कालत्रयभवनाद् चूताः, भिक्तजीवनाद्
जीवाः, सदाऽस्तित्वात् सत्त्वा इति आचा० १ श्रु० १ अ० ६ उ० ।
सर्वेषां प्राणिनां (दशविधाः प्राणा विद्यन्ते येषां तेषां प्राणत-
त्वात्) सामान्यः संक्षिपेन्द्रियाणात् । तथा सर्वेषां भूतानां
मुक्तिसामन्यमेवेन अभ्यन्तेन व्यवस्थितानां, तथा सर्वेषां जीवा-
नां जिजीविषूणां च, तथा सर्वेषां सत्त्वानां तिर्यक्नरामरणां
संसारं क्रियमानतया कृष्णाऽऽस्पदानाम् । एकार्थिकानि चै-
तानि प्राणाऽऽदीनि वचनानि । आचा० १ श्रु० ६ अ० ५ उ० ।
श्रु० । आ० । पा० । हा० । सूत्र० ।

सर्वे पाणा सन्वे जूया सन्वे जीया सन्वे सत्ता ।

सर्वे प्राणाः सर्वे एव पृथिव्यतेजोवायुधनस्पतयः द्विचिबतु-
पञ्चेन्द्रियवेन्द्रिययतेजोऽन्वुःसनिःश्वासाऽऽनुष्णकृष्णप्राणप्राण-
रानां प्राणाः । तथा-सत्त्वानां जवन्ति भावधर्म्यभूयान्ति च-
नुदंशभूतप्राणान्तप्राणति । एवं सर्वे एव जीवन्ति जीवधर्मान्त
अजीवपूरिति जीवाः नारकतियेकरामरलक्षणारचतुर्गानकाः ।
तथा-सर्वे एव स्वकणसोतासातोदयसुखदुःखभाजः सत्त्वाः,
एकार्थार्थेनैव शब्दाः । आचा० १ श्रु० ६ अ० ४ उ० ।

तथा च लूननयमधिकृत्य—

एवं जीवं जीवो, मंमारी पाणधाराणाज्जवो ।
भिच्छो पुणरजीवो, जीवणपरिणामरिअंत्ति ॥ २ १ ६ ॥

जीवन्ति “पञ्चेन्द्रियाणि त्रिविधं बलं च, उच्छ्वासानिःश्वासमथा-
म्वदायुः । प्राणा इत्येते जगवन्निरिष्टा-स्तेषां विद्योर्गोकरणं च
हिसा ॥ १ ॥” इत्यादिबन्धनार्थिद्वाराद् द्वाविधप्राणाद् धर-
तीति शब्दाव्यवशाज्जीवेष्वेव दशावधप्राणधारणं कुर्वन्नस्य नय-
स्य मतेन जीव उच्यते । स च सामर्थ्याद् दशावधप्राणधारण-
मनुभवतीति दशाविधप्राणानुभवो नारकादिः संसायेव भवति ।
निश्चस्वेतस्यमतेन जीवोऽसुमान् प्राणात्प्रादुर्भावनेन व्यपदि-
ह्यते । जीवनाऽऽदिपरिणामरहितं इति कृत्वा शब्दाध्यासात्, किं
तर्हि संसायोपागतस्य; अस्ति नांस्तान् कालदशमसुखाऽऽ-
दिपर्यायान् गच्छतीत्यासंभ्यादिभिरैव शब्दैर्निर्दिश्यत इति ॥
॥ २ २ ६ ॥ विज्ञे० । आ० म० ।

तथा च तयोपदेशे—

सिच्छो न तन्मते जीवः, शोकः मत्त्वाऽऽदिसंज्ञेषुपि ।
महाजाप्ये च तत्रार्थे-जाप्ये पातव्यवाप्यतः ॥ ४ ० ॥

(सिद्ध इति) तन्मते भूतनयमत्तं, सत्त्वाऽऽदिसंज्ञेषुपि सत्त्वा-
योगात् सत्त्वः, अतस्ति स्वाह २ पर्यायानामेत्यादिबन्धाव्याप्ये,

सिद्धो, महाभाष्ये विशेषाऽऽवयवक, तत्पार्थक्ये च धात्वर्थभा-
ष्यतो 'जीव' प्राणधारणे इति धात्वर्थान्त्वधाद् जीवो न प्रोक्तः।
तथा च विशेषाऽऽवयवकत्वस्य च- " एवं जीवं जीवो, संनारी
प्राणधारणाद्भवति । सिद्धो पुनःऽऽजीवो, जीवपरिणामरहि-
त्वात् ॥ २२५६ ॥ " ४० ॥

एतदेव तत्पार्थक्यवचनमनूय स्वधरूपपरिण-

जीवोऽजीवश्च नो जीवो, नो जीव इतीदृशे ।

जीवः पञ्चस्वपि गति-विच्छेदाद् नार्थैर्द्वि पञ्चस्वपिः ॥४१॥

(जीव इत्यादि) जीवोऽजीवो नो जीवो नो अजीव इति चतु-
र्भिः पदैः कोऽर्थः प्रतिपाद्यः, इतीदृशे प्रश्नान्तर्गतकारिण्यव-
च्छेद, सिद्धात्मना गतिमार्गोपायो पञ्चस्वपि गतिषु नारक्तित्य-
क्षेपारम्भस्य निरूपणत्वात्, हि निमित्तत्वे, पञ्चभिर्भेदैरिदं वि-
क्षेपकारकत्वाद्योपपत्तेश्च शक्तिपरिणामिकत्वस्यैव, जीव इ-
ह; इत्युपलान्तिमिच्छा जीवस्य हीनोदरिच कर्माद्योपलक्षिताऽऽत्मन्य-
रूपधारणात्मिकत्वविशिष्टस्य जीवस्य भाष्यपञ्चकाऽऽत्मनो जी-
वपरिणामत्वात् । न चाऽऽत्मन्यप्रवृत्तिमिच्छोपादान्मैत्रयान्तिप्रस-
ङ्गे किं न्युपलान्तिमित्योपायस्य प्रसङ्गस्यैव नोपपत्तौ वाच्यम्, संज्ञानि-
तद्रूपत्वस्यैव न स्यात्प्राणव्याप्यत्वात् । अन्वयात् अल्पप्राणव-
क्त्याऽऽदिपदत्वव्ययमसङ्गादिनि दिक् ॥ ४२ ॥

नञि सर्वनिषेधार्थे, पर्थुदामे च संश्रिते ।

पुद्गलमज्ञातं रूपम्-मजीव इति संक्षिप्तम् ॥ ४३ ॥

नञानि सर्वनिषेधार्थं जीवनाशकित्वाद्योपेक्षायाज्जावदर्थे नञि
विचक्षणं, पर्थुदामे महादेश्ये च नञ् संश्रिते तापर्थविषयफले,
पुद्गलमज्ञानं पुद्गलाऽऽदिकं रूपम् अजीव इतिपदेन संज्ञनम्;
पर्थुदामेनाश्रयणे नो जीवस्य गुणपर्यायोपपत्तिं जेदन्वा अवधे-
नाज्ञापदप्रयोगप्रसङ्ग इति ज्ञायः ॥ ४५ ॥

नो जीव इति नोशब्दे-ऽज्ञातः सर्वनिषेधके ।

देशप्रदेशो जीवस्य, तस्मिन् देशनिषेधके ॥ ४३ ॥

(नो इति) नो जीव इति शब्दात्कवे नोशब्दे सर्वनिषेधकं विच-
क्षितेऽजीव एव, देशनिषेधके नो शोशब्दे आश्रीयमाणे देशनिषे-
धस्य देशात्पुद्गलात्मनो वक्तव्याज्ञावयव देशप्रदेशावधे नो-
जीवशब्दस्य परेहावच्छेदपुद्गलत्वस्यैव ॥ ४३ ॥

जीवो वाऽजीवदेशो वा, प्रदेशो वाऽप्यजीवः ॥

अनर्थेव दिशा ह्येषो, नोशब्दनिपदादापि ॥ ४४ ॥

(जीवो वेति) अनर्थकोपेक्षे दिशा, नोशब्दजीवपदादि, नो-
शब्दस्य सर्वनिषेधकत्वे जीवो जीवपदाद्यो वासांपयः, तस्य च-
शानिषेधकत्वे वाऽजीवदेशो वाऽऽजीवः अजीवाऽऽश्रयणः प्रदेशो
वा " अनात्मनाः प्रानर्थेयं " इत्यनुशासननौस्येऽपि संसर्गोपायो-
पेक्षायाभावात् न नञोऽर्थः, नोशब्दस्य स्वभावात् एकदेशो वाऽन्य
वाच्यविशेषात् । अत्र चकार्वाक्यात् अतिपर्यायिनाकत्वसंज्ञकदेशाऽऽ-
विद्युत्परांशवत्संज्ञकत्वमित्यसिद्धात्परिणामोपेक्षे निगर्भः ॥ ४४ ॥

उक्तं सर्वं कियन्तं मयानाम् ।, इत्याह-

नैगमो देशसंज्ञाः, एवहारजुषुषकौ ॥

शब्दः समभिद्ध-स्वेवंमते प्रचक्षते ॥ ४५ ॥

(नैगम इति) नैगमो नैगमन्यः प्रेक्षासंज्ञादी अभाससंज्ञादी,
ः ४६ :

संबन्धस्य सत्याभावेत्सत्प्रागः । एवहारजुषुषकौ एव-
हारनय एवहारजुषुषनवर्धक, शब्दः, समभिद्धकत्वेनेते तथा एवं प्र-
चक्षते ॥ ४५ ॥

भावमौदिकं शुद्ध-भेवन्नूतो भवत्यितम् ।

जीवं प्रवक्ष्यमाणं तु, सिद्धं वा पुद्गलाऽऽदिकम् ॥४६॥

(भावमिति) एवंमूलनयस्तु औदिकं ज्ञानं न्युपलान्तिमि-
च्छमेव प्रवृत्तिमिच्छतया पुद्गल मयस्थितं संसारात् प्रावं प्रव-
क्षि-जीवशब्देन व्यपदिशति, अजीवम अजीवपदाद्यै तु सिद्धं
वा, पुद्गलाऽऽदि रूपं वेदकत्वस्यै ॥ ४६ ॥

नो अजीवरच नो जीवो, न जीवाजीवयोः पुण्यम् ।

देशप्रदेशौ नास्तेषा-भिति चित्तुत्तयम् ॥ ४७ ॥

(नो इति) नो जीवो नो अजीवकैतत्पक्षे जीवाजीवयोर्वचन्य-
योः स्वतोः पुण्यत्वं-पार्थक्यं नापद्यते, यतोऽस्य नवस्य देशप्र-
देशो नैव विवृति, नोशब्दः सर्वनिषेधार्थं एव घटते इत्यतदाक-
रंऽन्युपेक्षायाऽऽदौ विस्तृतम् ॥ ४७ ॥

एतं स्वसम्बन्धसिद्धामेवंमूलनयप्रक्रिया-
पपाद्य, तथा द्विधत्वोक्तप्रक्रियां दूषयति-

सिद्धो निश्चयतो जीवः, इत्युक्तं यदियमर्थैः ।

निराकृतं तदेतेन, यन्नयेऽन्त्येऽप्यथा यथा ॥ ४८ ॥

(सिद्ध इति) एतेन पूर्वोक्तेन सिद्धो निश्चयतो जीव इति
यदियमर्थैरुक्तम्- " सिद्धं च दूषणा, इदियवत्तमात् प्राण-
पायो य । बवहारो सो जीवो, यिच्छुयदो तुकेदया जस्स ॥४९॥"
इत्यादिना; तन्निराकृतम् । यद् ब्रह्मात्मन्ये एवमर्थनये अन्वये
प्रासा ' भासको जीवः ' इत्येव प्रसिद्धिः; शुद्धनिश्चयस्य संश्रयति
कथं निश्चयतः सिद्धो जीव इति वक्तुं शक्यमिति ॥ ४८ ॥

नयेवंभूतः पर्यायाधिक्येव शुद्धनिश्चयः, तेनास्तुक्ता-
नुपपत्तावपि रूपायैकप्रदेशेन सर्वसंज्ञनयेन
शुद्धनिश्चयेन तदुपपत्तावपि प्राणा-
काङ्क्षायामाह-

आत्मत्वमेव जीवत्व-मित्यर्थं सर्वसंज्ञः ।

जीवत्वप्रतिज्ञुः सिद्ध-साधारण्यं निरस्य न ॥ ४९ ॥

(आत्मत्वमिति) आत्मत्वमेव जीवत्वं जीवपदप्रवृत्तिमिच्छं,
परिणामिकभावस्य कालत्रयानुगतत्वेन सत्यात्वाद्, औदिक-
भावस्य वीप्राधिक्येन काश्चन्युगतत्वेन च तुच्छत्वात् इत्येवं
सर्वसंज्ञनयस्तु-मिच्छसाधारण्यं प्रवृत्तौत्वं निरस्य, जीव-
त्वसाधने न प्रतिज्ञुः, सर्वत्र तुष्ट्यजीवत्वादेवैको एवहारतो
जीवोऽप्यस्य निश्चयन इति विज्ञानादुपपत्तिसंज्ञागतानुपपत्तौ
वापद्यते । सर्वसंज्ञन एव हि कर्मोपाधिनिरेपेक्षुत्प्राथमिकः,
तेन च संसारीत्येवमपि निरपरांशं शुद्धमिति परिच्छेद्यम् ।
तदुक्तं रूपसंज्ञे- " अभाणगुणगोपेह अ, अदत्त व इत्यंति
तद् अमुककथा । विधेया संसारी, सर्वे सुखा उ सुखकथा " ॥
१ ॥ इति । न च संसारीत्येवमप्येव संज्ञनयन शक्यता शुद्ध-
त्वमेवं, निश्चयेऽपि व्यवस्था शुद्धत्वमित्येव सिद्ध एव निश्चया-
त् साधारण्यमिति शङ्कनीयम्, संज्ञनस्य हाकिमादकत्वेन
व्याप्त्यादकतया एवहार एव विज्ञानः, निश्चयतो द्विधत्वना-
शङ्कौ सिद्ध एव जीव इत्यस्य व्याप्यत्वात् ॥ ४९ ॥

वाः संसारिणः, अग्निन्द्रियाः सिद्धाः । (जी० १ प्र०) सेन्द्रियाः संसारिणः, अग्निन्द्रिया अपर्योक्तकवांसिद्धाः । (स्था०) "सकाश्या चैव" इत्यादि । सकायाः पृथिव्यादिवह्विविधकाय-विशिष्टाः संसारिणः, अकायाः तद्विह्वलकायाः सिद्धाः । (स्था०) "सजोगा चैव" इत्यादि । सयोगाः संसारिणः, अयोगा अयो-गिनः । सिद्धाश्च । (स्था०) "सर्वयोगा चैव" इत्यादि । स्वयोगाः संसारिणः, अयोगा अग्निवृत्तवाद्दरसंपरायविशेषाऽऽद्यः च्द सिद्धाश्च । (स्था०) "सकलाया चैव" इत्यादि । सकायाः सूक्ष्मसंपरायान्ताः, अकाया उपशास्तमाहऽऽद्यः चत्वारः सिद्धाश्च । (स्था०) "संस्तया य" इत्यादि । संज्ञेयाः स-बांयवन्ताः संसारिणः, अज्ञेया अयोगिनः सिद्धाश्च । (स्था०) "भाणी चैव" इत्यादि । ज्ञानिनः सम्यग्बुद्धयः, अज्ञानिनो मि-थ्याबुद्धयः । (स्था०) "सागारोपडत्ता चैव" इत्यादि । स-हऽऽकारेण विशेषप्रमहणशक्तिप्रकृत्येन वर्तते इ ययोगोः असाकारो, ज्ञानोपयोग इत्यर्थः । तेनोपयुक्ताः साकारोपयुक्ताः असाकारस्तु तद्विह्वलकयोः, इयोगोपयोग इत्यर्थः । अभिधाने च- "अं सामग्यमहणं, प्रावर्षणं नैव कद्दुत् आगारं" । अविसेसि-रूप अन्व, हंसवृत्तिरुच्यते सम्यक्" ॥११० वि । तेनोपयुक्ता असाकारोपयुक्ता इति । (स्था०) । ("आहारना चैव" इत्या-दिस्त्वय स्वाश्या 'आहार' शब्दे द्वितीयनामो १२० पृष्ठे गता)

दुविहा सव्वजीवा पणणत्ता । तं जहा-जासगा य, अजा-सगा या [जी०] बुविहा सव्वजीवा पणणत्ता । तं जहा-चरिमा चैव, अचरिमा चैव । [जी०] बुविहा सव्वजीवा पण-त्ता । तं जहा-ससरीरी य, असरीरी य । [जी० १ प्र०]

"जासगा य" इत्यादि । भाषकाः भाषायथोसिपयोसकाः, त-त्किंचिद्भाषकाः-अयोगांसिद्धाः, एकोन्द्रियाश्च । (स्था०) ("चरिमा चैव" इत्यादिस्त्वय विस्तरः "चरम" शब्दे दुतीयभागे ११३८ पृष्ठे उक्तः । "ससरीरी य" इत्यादि । ससरीरिणः संसारिणः, असरीरिणस्तु शरीरमेवावस्थीति श-रीरिणः, तन्निषेधाद्दशरीरिणः सिद्धाः । स्था० २ अ० ४ उ० ।

संघदहीनाया चैवम-

"सिद्धसईदिकाए, जोगे वेए कतायलोसा य ।
 छाणुवभ्रामाहारे, भासमचरिमे य ससरीरी" ॥ ? ॥
 स्था० ३ अ० ४ उ० ॥

संप्रति संसारसमापन्नजीवाभिमगमनिधिस्तुस्तत्प्रसूत्रमाह-संसारसमावषण्टणं एव जीवेसु इमात्रो एव पद्विचचीभ्रा एवमाहिसंति । तं जहा-एगे एवमाहंसु-दुविहा संसारस-मावषणा जीवा पणत्ता । एगे एवमाहंसु-तिविहा संसारस-मावषणा जीवा पणत्ता । एगे एवमाहंसु-चउन्विहा सं-सारसमावषणा जीवा पणत्ता । एगे एवमाहंसु-पंचविहा संसारसमावषणा जीवा पणत्ता । ते एएणं अभिखल-वेणं० जाव दसविहा संसारसमावषणा जीवा पणत्ता ।

संसारसमापणेषु. जामिति वाक्पासङ्कारे । जीवेषु, इमा वचवमा-वक्ष्यन्त्या नव प्रतिपत्तयो, द्विप्रत्यवतारमाहौ कृत्वा दशप्रत्यव-तारं बावृ चैवम प्रत्यवतारास्तद्वृत्तपान्थं प्रतिपादयामि, संघि-

त्तय इति बावत् । एवं वक्ष्यमाणया रीत्या आश्रयायन्ते पुंवेसु-रिभिः । इह प्रतिपत्त्याश्रयानं प्रणालिकयाऽश्रयानं द्रष्टव्यं, प्रतिपत्तिभावेऽपि शब्दादर्थं प्रवृत्तकत्वात् । तेन वदुच्यते शब्दाद्वैतार्थिभिः-शब्दमात्रं विवक्ष्यति । तद्वास्तं कृष्ण्यम् । तद्वास्तं चैवमुपतिः-एकान्तैकस्वरेण चस्तुत्यभिधानद्वया-संभवात्, भिन्नप्रवृत्तिर्निर्माणाजायात्, तत्तच्च शब्दमात्रमित्येव स्यात्, न विवक्ष्यति प्रणालिकयाऽश्रयानमेवोपपश्यति । तद्यथा-एके आचार्यो एवमाश्रयातथम्-द्विविधाः संसारस-मापन्ना जीवाः प्रकृताः । एके एवमाश्रयातथम्-त्रिविधाः संसारसमापन्ना जीवाः प्रकृताः । एवं यावत् दशविधा इति । इह एकं इति न पुत्र्यं मनाबलान्निगे दर्शनामंतराया इव कोचिद-न्यं आचार्यो, किं तु य एव पूर्वे द्विप्रत्यवतारविवक्षायां वर्तमा-ना एवमुक्तवन्तः । यथा-द्विविधाः संसारसमापन्ना जीवा इति, एवं त्रिप्रत्यवतारविवक्षायां वर्तमानाः । द्विप्रत्यवतारविवक्षान-पेक्ष्य त्रिप्रत्यवतारविवक्षाया अन्वयत्वात्. विवक्षा विवक्षावर्ता च कथंविद्भेदादप्ये इति वेदितव्याः । अत एव प्रतिपत्तय इति परमार्थोऽनुयागद्वाराण्यिति प्रतिपत्तयम् । इह च एव द्विविधा-स्त एव द्विविधास्त एव चतुर्विधा इति; तेषामन्तैकस्वमाव-तार्यां तच्छर्मेनेदेन तेषामाश्रयान्ता सुव्रते, मान्यथा; एकान्तैकस्वमावतार्यं तेषां वैचित्र्ययोगानन्वयात्तथाऽभिधान-प्रवृत्तेरसंभवात् । एवं सति आश्रयकल्पस्य दैवं, निर्वैयोगिनं च पञ्चधा भवति, मानुष्यं िकवियं, समासतो भौतिकः सगै इति वाक्माश्रये, प्रांश्रयत्तु जीवानामेकत्पवाऽभ्युपगमनेन तद्यत्तुपेभिव्यथासंभवाविति । एवमन्येऽपि प्रवादास्तथा वस्तुवैचित्र्यप्रतिपादनपरा निरस्ता कृष्ण्याः, सर्वथैकस्वजाव-त्वात्पुणतौ वैचित्र्ययोगात् ।

संप्रयेता एव प्रतिपत्ताः क्रमेण व्यचिख्यासुः
 प्रथमत आद्यां प्रतिपत्तिं विनावयितु-
 रिदमाह-

तत्य जे ते एवमाहंसु-दुविहा संसारसमानवषणा जीवा पणत्ता । तं जहा-तसा चैव, थावरा चैव ॥

(नन्थ जे ते इत्यादि) तत्र तासु नवसु प्रतिपत्तिसु मन्थे च त-द्विप्रत्यवतारविवक्षायां वर्तमाना एवमाश्रयातथम्-द्विविधाः संसारसमापन्ना जीवाः प्रकृता इति । ते, जामिति वाक्पास-ङ्कारे । एवं वक्ष्यमाणरीत्या द्विविधस्वप्नजावनाऽधेमाश्रयातथम्तः । तद्यथेष्टुप्यन्तैवैचित्र्योपदर्शनार्थमाह-त्रसाक्ष्येव, तत्र अस-न्ति उष्णाभिमिस्ताः सन्तो विषाक्लिनस्थानाऽङ्गिज्जान्ते गच्छ-न्ति च ज्ञाथाऽऽशासेवनाऽप्ये स्थानान्तरानिति प्रसाः । अत्रथा च व्युत्पत्त्या त्रसाक्ष्यसनामकमोदयवर्तिन एव परिशुद्धन्तं, न शोषाः । अथ च-अपैरपाह प्रयोगंजनं, तेषामन्वये वक्ष्यमाण-त्वात् । तत्र एवं व्युत्पत्तिः-प्रसन्ति अभिसन्धिपुत्रकममज-सन्धिपुत्रकं वा ऊर्ध्वमथास्तंयुषु चलन्तीति प्रसाः । तेजसा बावयो द्वीन्द्रियादयश्च । उष्णाऽऽश्रयानोऽपि तस्स्थानपरिहारा-समर्थाः सन्तःकनट्पन्तीति एवंशोभाः स्थावराः पुष्पयादयः । अशुद्धी स्वगनांनेकमदसमुच्चयायी । एवकागवचधारणा-यी । एवं एव संसारसमापन्ना जीवाः, एवंद्व्यवतारैकंण स-सारिणामभावात् । जी० १ प्र० । स्था० ०

जीवानां वैचित्र्यम्-

द्विविहा सव्वजीवा पथात्ता । तं जहा-तसा य, थावरा य,

खो तसा खो वाक्सा । [जी० ३ प्रति०] तिबिहा सम्बजीवा पक्षचा । तं जहा-परिचा, अपरिचा, नो परिचा नो अपरिचा । [जी० ३ प्रति०] तिबिहा संसारसमावष्टगा जीवा पक्षचा । तं जहा-इत्थी, पुरिमा, णुपुसगा । तिबिहा सम्बजीवा पक्षचा । तं जहा-सम्पादिद्वी, मिच्छादिद्वी, सम्पाभिच्छदिद्वी । तिबिहा सम्बजीवा पक्षचा । तं जहा-पञ्जत्तगा, अपञ्जत्तगा, नो पञ्जत्तगा नो अपञ्जत्तगा । [स्था० ३ टा० ५ ट०] तिबिहा सम्बजीवा पक्षचा । तं जहा-सुहुमा, वायरा, नो सुहुमा नो वायरा । [जी० ३ प्रति०] तिबिहा सम्बजीवा पक्षचा । तं जहा-सस्यी असस्यी, णो सस्यी णो असस्यी । [जी०] तिबिहा सम्बजीवा पक्षचा । तं जहा-जचसिच्छिआ, अजचसिच्छिआ, नो जचसिद्धिआ नो अजचसिद्धिआ ॥ जी० ३ प्रति० ।

उक्तावुक्तसंग्रहायै गाथाऽर्द्धम्-

“सम्पादिद्वि-परिचा-पञ्जत्तगा-सुहुम-ससि-प्रत्रिका य ॥”
स्था० ० टा० ५ ट० ।

“परिचा” इत्यादि । परीक्षाः अत्येकशरीराः, अपरीक्षाः साधारणशरीराः । परीकशशब्दस्य उद्देश्यं व्यत्यय इति । (स्था० ३ टा० २ उ०) “पञ्जत्ता” इत्यादि । (नो पञ्जत्त (त्) नो पर्याप्तकाः, नो अपर्याप्तकाः सिद्धाः । (स्था० ३ टा० २ उ०) “सस्यी” इत्यादि । संज्ञितः समनस्काः, असंज्ञितः असमनस्काः, उभयप्रतिपक्षधर्मिनः सन्धाः । (जी० ३ प्रति०) “अजचसिच्छिआ” इत्यादि । सर्वत्र तुनीययेद् सिद्धा वाच्यताः । (स्था० ३ टा० ५ उ० ।

जीवानां चातुर्विधत्वम्-

चतुर्विहा संसारसमावष्टगा जीवा पण्यत्ता । तं जहा-नेरइया, तिरिक्खजोणिया, मणुस्सा, देवा, चउत्विहा सम्बजीवा पक्षचा । तं जहा-मणुजोगं, चयजोगं, कायजोगं, अजोगं । अइवा-चउत्विहा सम्बजीवा पक्षचा । तं जहा-इत्थिवेयगा, पुरिसवेयगा, णुपुमगवेयगा, अवेयगा । अइवा-चउत्विहा सम्बजीवा पक्षचा । तं जहा-चक्खुदंसणं, अचक्खुदंसणं, ओट्टिदंसणं, केवलदंसणं । अइवा-चउत्विहा सम्बजीवा पण्यत्ता । तं जहा-संजया १, असंजया २, संजयासंजया ३, णो संजयासंजया ४ ॥

अथानि चेतानि, नवरं मनोधांमिनः समनस्काः, धोगचयसज्जवेडोप तस्य प्राधान्यात् एवं वाग्धोगिनो द्वीभिधयाऽऽद्यः, काययोगिन एकैक्याः, अयोगिनो निरुद्धयोगाः सिद्धाश्चेति । अवेदकाः सिद्धाद्यश्चक्षुषुः सामान्यार्थग्रहणमवप्रदेहाकूपं दर्शनं चक्षुर्दंशनं तद्गन्धतुर्दिन्द्रियाद्यः, अचक्षुःस्वप्नोनादितद्दर्शनवन्त एकैन्द्रियाद्य इति । संयताः सर्वेश्वरताः, असंयताः अश्वरताः, संयतासंयता देशविरताश्चयः, तत्प्रतिपक्षवन्तः सिद्धा इति । (स्था० ४ टा० ४ उ० ।

जीवानां पञ्चविधत्वम्-

पञ्चविहा संसारसमावष्टगा जीवा पण्यत्ता । तं जहा-

एग्गिदिया० जाव पंचेदिया । [स्था० ५ टा० ३ उ०] पंचविहा सम्बजीवा पक्षचा । तं जहा-नेरइया, तिरिक्खजोणिया, मणुस्सा, देवा, सिद्धा । पंचविहा सम्बजीवा पक्षचा । तं जहा-कण्डकमादं, माणकमादं, भायाकमादं, लोचकमादं, अकमादं ॥ जी० ३ प्रति० ॥

“पंचावष्टयादिः ।” संसारसमावष्टगा अवधर्मिनः, सर्वजीवाः संसारसिद्धाः, अकर्मावष्ट उपशान्तमांहाऽऽद्यः । (स्था० ५ टा० ३ उ० ।

संसारिणो य सुत्ता, संमारां छविट्टा समासेण ।
पुढवीकाइयमादी, तनकार्येता पुढो भेया ॥ ६४ ॥

अशब्दस्य व्यवहित उपन्यासः । संसारिणो, मुक्ताश्चेति । तत्र संसारिणः बहिष्ताः बद्धकाराः, समासेन आतिसंबंधेणैति आचः बहिष्तावमेवाऽऽद्य-बुधिवीकायिकाऽऽद्यश्चसकायान्ताः । यथाकथं-“पुढवीकाइया, आउकाइया, तेउकाइया, वाउकाइया, वणस्सइकाइया, तसकाइया ॥” पुढमेव पति स्वातन्त्र्येण बुधिमिश्रस्वकाराः, न तु परमबुधविकारा इति ॥ ६४ ॥ ध्या० ।

जीवानां पञ्चविधत्वम्-

छविट्टा संसारसमावष्टगा जीवा पक्षचा । तं जहा-पुढवीकाइया० जाव तसकाइया । छविट्टा सम्बजीवा पण्यत्ता । तं जहा-आजिणोवोडियणाणं, ० जाव केवलणाणी, अन्नाणी । अइवा-उत्विट्टा सम्बजीवा पक्षचा । तं जहा-एग्गिदिया० जाव पंचेदिया, अण्णिदिया । अइवा-उत्विट्टा सम्बजीवा पण्यत्ता । तं जहा-आराक्षियसरीरी, वेउत्तियसरीरी, आहारगसरीरी, तेपगसरीरी, कम्मगसरीरी, अमरीरी ॥

संसारसमावष्टकजीवसूत्रे-शुचिबीकायिकाऽऽद्यो जावनयोक्ताः, एवंसूत्रे तु निकायधर्मनैति त्रियोराद् न पुनरुक्तंति । आनिसूत्रे-अज्ञानिनिश्चिधाः-मिथ्यावाप्यहन्तानाः । इन्द्रियसूत्रे-आनिसूत्राः, अपर्याप्ताः, केवालनः, सिद्धाश्चेति । शरीरसूत्रे-यद्यप्यनरगनो कार्मणेशुशरीरसंभवः, तथातिरिक्तम् तैजसमारिणोऽनरभवः, तथाऽऽद्यकनरानेवसुखा मेदो भ्यावपातव्यः, तथा अशरीरी सिद्ध इति । (स्था० ६ टा० ।

जीवानां सप्तविधत्वम्-

सप्तविहा संसारसमावष्टगा जीवा पण्यत्ता । तं जहा-नेरइया, तिरिक्खजोणिया, तिरिक्खजोणिओ, मणुस्सा, मणुस्सीओ, देवा, देवीओ । सप्तविहा सम्बजीवा पण्यत्ता । तं जहा-पुढवीकाइया, आउकाइया, तेउकाइया, वाउकाइया, वणस्सउकाइया, तसकाइया, अकाइया । [जी०] सप्तविहा सम्बजीवा पक्षचा । तं जहा-कण्डकेसा, नीसेलसा, काउसेसा, तेउसेसा, पण्डमेसा, मुक्केनेसा, असेसा । जी० ।

सुत्रद्वयं कण्ठयं, नवरं सर्वं च ते जीवाश्चेति सर्वजीवाः, संसारिमुक्ता इत्यर्थः । तथा (अकार्यत्वं) सिद्धा, बहिष्ताकायाः एवैकदन्तारिणि । अइवथा-सिद्धा अयोगिनो वेति । [जी०]

अहविद्या संसारसमावच्छन्ना जीवा पश्यन्ता । तं जहा-पह-
मसमयनेरद्वया, अपहमसमयनेरद्वया, पहमसमयतिरिक्ल-
जोषिया, अपहमसमयतिरिक्लजोषिया, पहमसमयमण्डूसा,
अपहमसमयमण्डूसा, पहमसमयदेवा, अपहमसमयदेवा ।
जी० ८ प्रति० । स्वा० ।

तत्र प्रथमसमयनारकाः नारकायुःप्रथमसमयसंवेदिनो अग्रमय-
समयनारका नारकायुष्यादिसमयवेदिनः, एवं तिगैव्योमिका-
दयोऽपि आदनीयाः । जी० ८ प्रति० ।

अहविद्या सन्वजीवा पश्यन्ता । तं जहा-नेरद्वया,तिरिक्ल-
जोषिया, तिरिक्लजोषिणीओ, मण्डूसा, मण्डूसीओ य,
देवा, देवीओ य, सिद्धा । अहवा-अहविद्या सन्वजीवा प-
श्यन्ता । तं जहा-आजिषिवाडिपछाण्णो जाव केवल-
छाण्णो, भइअछाण्णो, सुयअछाण्णो, विजंगनाण्णो ।
स्वा० ८ ज्ञा० ॥

नवविधधत्त्वमाह-

नवविद्या सन्वजीवा पश्यन्ता । तं जहा-पुढवीकाइया,
आडकाइया, तेडकाइया, बाडकाइया, वखस्मइकाइया, बे-
इदिया, तेइदिया, चउरिदिया, पंचिदिया । जी० ९ प्रति० ॥

जीवाणं नवहिं ठाणेहिं संसारं वंछुं वा, वसंति वा, वाप्ति-
स्संति वा । तं जहा-पुढवीकाइयापए० जाव पंचिदियकाइ-
यत्ताए ॥

संवरणं निवर्तितवन्त अजुतुत्तवन्तः, एवमन्यदपि । स्वा०
९ ज्ञा० ।

नवविद्या सन्वजीवा पश्यन्ता । तं जहा-एगिंदिया, बेइ-
दिया, तेइदिया, चउरिदिया, घेरतिया, पंचिदियतिरि-
क्लजोषिया, मण्डूसा, देवा, सिद्धा । जी० ९ प्रति० ।

नवविद्या सन्वजीवा पश्यन्ता । तं जहा-पहममयघेर-
तिया, अपहमसमयघेरतिया, पहमसमयतिरिक्लजोषिया,
अपहमसमयतिरिक्लजोषिया, पहमसमयमण्डूसा, अप-
हमसमयमण्डूसा, पहमसमयदेवा, अपहमसमयदेवा, सिद्धा ।
जी० ९ प्रति० ।

दशविधधत्त्वमाह-

दसविद्या संसारसमावच्छन्ना जीवा पश्यन्ता । तं जहा-
पहमसमयएगिंदिया, अपहमसमयएगिंदिया, पहमसमयवे-
इदिया, अपहमसमयवेइदिया० जाव पहमसमयपंचिदिया,
अपहमसमयपंचिदिया । जी० १० प्रति० ॥

तत्र सुगमं, नवरं प्रथमः समयो येषामिकेन्द्रियवस्य ते प्रथ-
मसमयास्ते च ते पच्यन्त्याहंति विमहः । विपटीतास्त्वत्तर
एवं छिन्नचतुःषोडश्या वाच्यः । स्वा० १० ज्ञा० ।

दसविद्या सन्वजीवा पश्यन्ता । तं जहा-पुढवीकाइया,
आडकाइया, तेडकाइया, बाडकाइया, वखफ्तिकाइया, बेइ-
३८२

दिया, तेइदिया, चउरिदिया, पंचिदिया, अछिंदिया ।
जी० १० प्रति० ।

अग्निन्द्रियाः सिद्धा अपवांसका उपयोगतः केवलिनइहंति ।
स्वा० १० ज्ञा० ।

दसविद्या सन्वजीवा पश्यन्ता । तं जहा-पहमसमयघेरद्वया,
अपहम-समयनेरद्वया, पहमसमयतिरिक्लजोषिया, अपहम-
समयतिरिक्लजोषिया, पहमसमयमण्डूसा, अपहमसमयम-
ण्डूसा, पहमसमयदेवा, अपहमसमयदेवा, पहमसमयसिद्धा,
अपहमसमयसिद्धा । जी० १० प्रति० । स्वा० ॥

जीवानां चतुर्दशधत्त्वमाह-

चदविद्या षं जंते ! संसारसमावच्छन्ना जीवः पश्यन्ता । तं
गोयमा । चउरदसविद्या संसारसमावच्छन्ना जीवा पश्यन्ता । तं
जहा-सुहुमअपज्जन्ता १, सुहुमपज्जन्ता २, बादरअ-
पज्जन्ता ३, बादरपज्जन्ता ४, बेइदिया अपज्जन्ता ५,
बेइदिया पज्जन्ता ६, एवं तेइदिया ७-८, एवं चउरिदि-
या ए-१०, असहियपंचिदिया अपज्जन्ता ११, अस-
हियपंचिदिया पज्जन्ता १२, सहियपंचिदिया अपज्जन्ता
१३, सहियपंचिदिया पज्जन्ता १४ । अ २५ १० १३ ० ।

तत्राह-

चउदसविद्या वि जीवा, विवंगना तेसिमिंथो भेषो ।
चउरदसा सन्वे वि ह, किमाइसंताइएयनेवा ॥ १ ॥

चतुर्दशविधा अपि चतुर्दशप्रकारा आंय, जीवाः प्रागुक्तसू-
त्रा अपवांसुहमेकेन्द्रियाऽऽद्यो, विवंगना केऽया, विशेण व-
न्धका विवंगनाः, अहप्रकारव्यं कर्मण इति शेषः । तेषां चतु-
र्दशविधानां जीवानाम्, अग्निमे भंद्-पयांसंक्षिपञ्जेन्द्र-
याच्यः चतुर्दशया चतुर्दशप्रकारो मिधवाहृथाविधवाहृ-
थः, सर्वेऽपि चैतेऽनन्तरंका अपवांसुहमेकेन्द्रियाऽऽद्यो मि-
धवाहृथाहृथः, किमाहिकः पदैः सत्यदाऽऽदिकेऽहं प्रकल्पमाणा
यथावज्जातव्याः ॥ १ ॥

तत्र " यथोद्देशं निर्देयः " इति न्यायात् प्रथमतः किना-
दिपदैः प्रकल्पणां चिकीर्षुंताह-

किं जीवा उवसममा-इएहिं जावोहिं संजुंयं दव्वं ।
कस्स सक्कवस्स वहु, केणं ति न केहइ कयाओ ॥ १ ॥

किं जीवाः १-किं नाम जीवा इत्यभिधीयते १, एवं परेव प्रश्ने
हुते सति स्वरुदसत्त्वमाह-उपश्रुताऽऽदिकेऽहं विवंगनाऽहं विवंगना-
ह्वायोपश्रुतिकारिणाभिः संजुंयं संमिं दव्वम् । आह-
आहृथिकाऽऽहृथि आवाहृथि पत्त्ययः किमितीहीपश्रुतिकस्य आ-
हृथ्य साक्षात्पदानम १ । उच्यते-इह जीवस्य सक्कं पृथेण
सता तदेव वक्कयं यद्साधारणं सक्कपम, एवं हि पदार्थांशर-
सक्कपेचंया वैविकेयनं तत्रप्रतिपादितं भवति, नाम्बधा, औहृथि-
कारिणा,मिकी च आवाहृथिनामपि भवतः, जतल्लो साक्षा-
ज्जोपासो, काविकोऽपि च भाव औपश्रुतिकजावपुंकाः, न
हृदकीपश्रुतिकजावमासाधा कथिदपि काविक आवासाहृ-
थति, ह्वायोपश्रुतिकेऽपि च भावो नौपश्रुतिकजावाहृथ्यन्त-

जेरी, तत इह साक्षादीपशमिकस्य भावस्थोपादानमिति । ततः
 " कस्य प्रभवः स्वामिनो जीवाः ? " इति प्रश्ने कृते सति उच्यते-
 रश्मि-रूपस्य आत्मीयस्य रूपस्य, निश्चयनयमसमेतत् ।
 तथाहि-कर्मविभिन्नकृत्वकथा धारामानो न केनामपि प्रभवः,
 किं तु स्वकृत्स्वैव, तथाहवाभावात् । यस्तु स्वस्वामिनाः सं-
 सारैः, स कर्मोपाधिजनितसाक्षादीपाधिकः, न पारमाथिक इति ।
 तथा केन कृता जीवा इति प्रश्ने कृते सति समाधि-न के-
 नविकृताः, किन्तु नभस्रकृत्रिमा एव, यथा चाकृत्रिमता
 जीवानां, तथा धर्मसंप्रदानीटीकायां सप्रपञ्चमज्जितमिति
 ज्ञेह चूयोऽभिधीयते, प्रणवोरचभवात् ॥ ३ ॥

कत्व सरिरे लोप, व हुंति केवचिर सन्वकालं तु ।

कइ जावजुष्ठा जीवा, विगतिगवउपचर्मासेहि ॥ ३ ॥

कृत्र जीवा अचरितहृतेः, इति प्रश्ने कृते सति उच्यते-साध्यं आह-
 रणद्वे, लोके वा, तत्र सामान्यस्वित्सायां लोके, नाऽलोके, प्रलो-
 के स्वजायत एव धर्मोऽधर्मोऽस्तिकायजीवतुङ्गानामसंभवात् ।
 विशेषस्वित्सायां शरीरैः, नाथत्र, शरीरपरमायुमिरेव सह आ-
 त्मप्रदेशानां क्षीरनीरवदध्यात्म्यायुगमजावात् । उच्यते-
 "अधो-
 षमलुगयार्ह,दमं व तं व ति विभययमजुलं । अइ कीरपाधि-
 वाहं," ति । तथा-(कचिचिर ति)कचिचिरं कियत्कालं जीवा भ-
 वन्ति?, इति प्रश्ने कृते सति उच्यते-सर्वाकालमेव, नुरेवकारार्थः इह
 "कोचं ति न केवइ कवा च (२)" इत्यनेन प्रत्येन पूर्वं जीवामाम-
 नादित्यसमाधेयत्वं, इयानां त्वनित्यत्वम्, ततश्चानादिनिघमा
 जीवा इति ह्युच्यते । तथा च सति युक्तवद्व्यामधिगता अ-
 पि जीवा न विनश्यन्ति, किन्तु क्षान्ताऽऽदिकं स्वस्वरूपेऽर्वातह-
 र्त इति शक्यम् । तेन यत्कौश्लियुक्तं-

" दीपो यथा निवृत्तिमज्ज्युपेतो,
 मैवाचीनि गच्छति नाभिरिकम् ।
 दिशं न काञ्चिद्विदिशं न काञ्चित्,
 स्नेहकृपाकेवलमेति शान्तिम् ॥ १ ॥
 जीवस्तथा निवृत्तिमज्ज्युपेतो,
 मैवाचीनि गच्छति नाभिरिकम् ।
 दिशं न काञ्चिद्विदिशं न काञ्चित्,
 स्नेहकृपाकेवलमेति शान्तिम् ॥ २ ॥

तथा-

अहंमरणविषय, प्रतिसन्धिने विद्यते ।
 प्रदीपस्यैव निषाणं, विमोक्षस्तस्य श्रेयसतः ॥ ३ ॥ इति ।

तद्वास्तमवसेयम् । सतः स्वंधा विनाशायोगात्, तथादो-
 नादिति कृतं प्रमङ्गन, मा भूद् प्रम्यगौरचमिति कृत्वा । तथा
 कतिजिह्वपशमाऽऽदिभिमोक्षयुताः संयुक्ता जीवाः ? इति प्रश्ने
 कृते सति, उच्यते-आह-त्रिकविकचतुःपञ्चमैः । पं० सं० ।
 (जीवस्थानेषु भावस्थितिः ' गुणद्वय' शब्दे तुनीयमाने
 एव ३ पृष्ठे कर्मप्रत्येन गतायां)

तत्र ये जीवा यावत्सु शरीरेषु संजयन्ति, ताव् तावत्सु प्रति-
 पादयथाह-

सुरनेरइया तिसु तिसु, बाउपिणीदीतिरिक्ख चउ चउमु ।
 मणुया पंचमु सेमा, तिसु तपुसु अविग्गहा सिद्धा ॥४॥
 सुत्ता नेरिकाअ प्रत्येकं तिखु तुनुपु शरीरेषु वर्धन्ते । तथा-
 तैजसं, कामेण, वैकिंचे च । तथा वायधो वातकायाः, तथा पञ्चे-

न्द्रियतियेष्वः प्रत्येकं वत्सुषु तुनुपु संभवन्ति । तत्र श्रीणि
 शरीराणि पूर्वोक्तान्येव, वतुषु त्वौदारिकमवगतस्यैव, वैकि-
 चं च वायुकायिकानां पञ्चन्द्रियविराळा वैकिचस्वित्सायामव-
 सेयम्, सर्वैषामविशेषेण, तथा मनुजा मनुष्याः पञ्चस्वदिप-
 तुनुपु संभवन्ति । तथा-धौदारिकं वैकिचये आहारके तैजसं का-
 र्मणं च । तत्र वैकिचं वैकिचस्यैव, आहारकं चतुर्दशपूर्व-
 वेदिनाम्, श्रौदारिकं तैजसकामेयाणि सुपती, तानि, शयास्वकदि-
 श्चतुरस्रंकिचपञ्चेन्द्रियावतयैः प्रत्येकं तिखु तिखु श्रौदारि-
 कतैजसकामेणरुपासु तुनुपु वेदितव्याः, सिद्धा स्वपगतसक-
 लकर्ममलकलह्राः, पुनरविग्रहा विग्रहद्विहाः, अशरीरा इ-
 त्यर्थः ॥ ४ ॥

तदेवं किमादिपदैः प्रकृपणा कृता । संप्रति सत्य्वाऽऽदिपदैः प्रक-
 र्पणा कस्यथा, सत्य्वाऽऽदिनि च परान्यत्सु- "संतपयप्रकृपण-
 वा, इवपमयां च श्लिष्टकुसाया य काठो व शंनरं भा-गमाव
 अन्पावहुं चैव ॥ " तत्र प्रथमतः सत्य्प्रकृपणां विदधाति-

पुदवाइं चउ चउठा, साहाराएवणं पि संततं सययं ।
 पचेयपजउपजा, दुविहा सेसा उ उववभा ॥ ५ ॥

इह ये पुत्रिवादायक्ष्मणाः पुत्रियेतेजोवायुकराः प्रत्येकं सू-
 ह्मबाद्वरपर्यासाऽपर्यासं तत्राचचतुर्णां वतुःप्रकाराः, सर्वेभ-
 संस्यवा षोडशसंख्याः, ततो भूयः सर्वेऽपि प्रत्येकं द्विधा
 द्विप्रकाराः । तथा-प्रागुत्पन्ना उत्पद्यमानाश्च, प्रागुत्पन्नो-
 त्पद्यमानता च प्रकृपणकापेक्षया वेदितव्याः । ते सर्वेऽपि सतम-
 नवरतमः (संततं ति) यथायां सर्वत्र बचनलिङ्गपर्यायमेव
 संबद्ध्यन्ते, सन्तो विद्यमानाः सर्वकालं सन्तः प्राप्यन्ते इत्यर्थः ।
 तथा साधारणवचनमपि साधारणवचनव्यत्ययोऽपि पर्यायसूत्र-
 बाद्भेदभिन्नाः प्रत्येकं द्विधा, प्रागुत्पन्ना उत्पद्यमानाश्च, सत-
 नन्तो विद्यमानाः सर्वेऽपि सत इत्यर्थः । तथा-
 (पंचय इत्यादि) प्रत्येकबाद्वरवचनव्यत्ययः पर्यासाऽपर्यासाश्च ।
 प्रत्येकं द्विधा-प्रागुत्पन्नाः, उत्पद्यमानाश्च । सतं सन्तः सर्व-
 कालं सन्तः प्राप्यन्ते इति यावत् । दोषास्तु द्विचतुर्गाम्निद्यासं-
 द्विपञ्चेन्द्रियाः प्रत्येकं पर्यासाऽपर्यासाश्च, सकिंपञ्चेन्द्रियाः पुनः प-
 र्यासाः प्रागुत्पन्नाः सततं सन्तः, उत्पद्यमानास्तु जात्याः, तुश-
 द्भ्यानिकापेक्षात् सन्ति लक्ष्यपर्यायकाराः प्रागुत्पन्ना उत्पद्यमा-
 नाश्च जात्याः । कथमेतदवस्येति? इति चेत् । उच्यते-इह भंकि-
 नां ह्यव्यपयोऽस्तकानामवस्थानमनुष्ठुष्टं सन्तः, नेवाभासुपःप्रतनु-
 ह्ममात्रवात् । अन्तरं चैनेवाभासमधिहृत्योत्कर्षणो ह्यहं-
 मुष्टुर्वाः, तत्सत्ते प्रागुत्पन्ना अपि सचार्था जात्याः । ननु द्विचि-
 त्तुरस्रंकिंपञ्चेन्द्रियाः अपि लक्ष्यपर्यायकारा अन्तर्मुहूर्त्तुपायः,
 अन्तरमपि च तेषामन्तर्मुहूर्त्तुर्वाःप्रम्यभेदुत्पद्यन्तः, ततः कथं
 तेषमि प्रागुत्पन्ना भात्या न भवन्ति? नैव हीनः । तेषामवस्थान-
 स्व बृहच्चरान्तमुहूर्त्तुर्नप्रमाणत्वात् तदायुक्तवत्त्वात्मात्रवात् । कथ-
 भिदमवसितमिति चेत् । उच्यते-प्रत्यान्तरे निरवशाद्यधिकारे
 नित्यराशिभिः सह तेषुं यौगपद्यनाभिधानात् ॥ ५ ॥

तदेवं चतुर्दशभिधान् सत्य्प्रकृपणया प्रकृप्य सांप्रमनेना-
 मेवात्तितो भेदक्षतुर्दशप्रकारः सत्य्प्रकृपणयाः प्रकृपणितव्यः;
 स च चतुर्दशया प्रकृपणकमेवाङ्कयति, ततो गुणस्थान-
 कान्येव सत्य्प्रकृपणया प्रकृपयति-

मिच्छा अविश्रयैसा, पमचअपमचया सजोगी य ।

सम्प्रति कल्पप्रमाणमाह-

साधारणाण भेषा, चवरो अण्ठायाऽसंख्या सेसा ।

भिच्छाऽण्ठा चवरो, पलियामसं संसेसंसेजेजा ॥८॥

साधारणानां साधारणव्यस्तिकायिकानां चवरो जेषाः, पर्यासापर्याससूत्रमाह रूपाः । प्रत्येकमनन्ता अनन्तसंख्याः, अनन्तलोकाऽऽकाशप्रदेशप्रमाणत्वात्सेवाह । तथा शेषाः पृथिव्यन्तरेजोवायव्यः प्रत्येकं पर्यासापर्याससूत्रमाह रूपाः । अनन्तमेवाः, तथा पर्यासापर्यासभेदभिन्नाः प्रत्येकबाह्वरवनव्यस्तिकायिकाः पर्यासापर्याससूत्रिचतुरसंक्रिस्तंज्ञिनोऽसंख्याता असंख्यातसंख्याः । अथापर्यासासंक्रिन्तः कथमसंख्याता गीयन्ते ? न हि ते सर्वेव प्राप्यन्ते, किं तु कदाचिदेव, ततः कथमसंख्याता घटन्ते ? नैव दोषः । यतो यद्यपि ते सर्वेव न प्रवर्तिन्त, तथापि यदा प्रवर्तिन्त तदा जन्त्येतेको ह्यै वा उत्कर्षतोऽसंख्येयाः । उक्तं च - 'ययो व दो व तिष्ठि च, संख्यमसंखा च एगसमप्यर्थः ।' इति । तथा सिध्यादृष्टयोऽनन्ताः - अनन्तलोकाऽऽकाशप्रमाणाः, तथा कल्पाः साक्षादान्तरसम्प्रतिपद्यच्छावितसम्प्रदृष्टिदेशविरत-रूपाः प्रत्येकं पदयोपमासंख्येयभागवतिप्रदेशराशिप्रमाणा इत्यर्थः । इह साक्षादान्ताः सत्यसिध्यादृष्टयश्चाप्रवृत्ता-त्कदाचिद्भोके प्राप्यन्ते, कदाचिच्च; यदा प्राप्यन्ते तदा जन्त्येतेको ह्यै वा, उत्कर्षतः क्षेत्रपदयोपमासंख्येयजागृत्याः, अविरतसम्यग्दृष्टिदेशविरताः पुनः जडेव प्राप्यन्ते, भुवत्वा-त्पूर्वा, केवलं कदाचित्सेतोकाः कदाचिद् बहुवः, तत्र जन्त्येवदृष्टि ते ह्येवऽपि प्रत्येकं क्षेत्रपदयोपमासंख्येयभागवतिप्रदेशराशिगु-ह्याः, उत्कर्षतोऽप्येतामन्त एव, न च कदाचित्कालस्य तस्यासंख्या-तभेदभिन्नाऽजघन्वाऽनुकूलमसंख्यानमसंख्यानगुणं कृष्टव्यम् । देशविरतस्त्वाविरतसम्प्रदृष्टयो जन्त्येवपदे उक्तपददे च भ्रून्त-ततरा अवसेयाः; शेषाः प्रमाणाऽऽद्विगुणस्थानवर्धिनो जीवाः प्रत्येकं संख्येयाः प्रतिनिवृत्तसंख्याकाः, सा च प्रतिनियता सं-ख्या स्वयमेव वक्ष्यन्ते ॥ ७ ॥

तदेवमजिहितं सामान्यतो ब्रह्मप्रमाणांश्च;

साम्प्रतमेतदेव विशेषतोऽजिचित्सुराह-

पचैयपजवणका-इया उ पररं हरति द्योगस्त ।

भ्रंगुल्लस्रसंख्यजागे-ण जायिं भृदन्तण् । ९ ॥

पर्यासप्रत्येकबाह्वरवनव्यस्तिकायिका, भूत्वायिका उदककायिकाश्च पर्यासाहाराः प्रत्येकं लोकं कथं घनीकृतस्व सत्तरज्जुप्रमाण-स्व उपरिततनापस्तनप्रदेशविरतैकैकप्रदेशस्वरूपाऽऽत्मकं प्रातःकाऽऽकारं प्रतरमहृत्प्रमात्रक्षेत्रासंख्येयजागमांश्च जातिरुत्तं स-कलमपि हरति । इयमत्र जावना-सर्वेऽपि प्रत्येकबाह्वरपोस्त-वनव्यस्तिकायिका जननः प्रतरमेककामभङ्गमुद्युता विवक्ति-ताः सन्तो यदि युगपदेकैकमहृत्प्रमात्रसंख्येयजागमांश्च अण्डमपसा-रयन्ति, तत एकैनेव समयेन ते सकलमपि प्रतरमपहरन्ति । तत इदमापानव-घनीकृतलोकस्वैकैकस्मिन् प्रतरे यावन्नयद्भूतासंख्ये-यजागमात्राणि अस्तदानि अवन्ति तावत्प्रमाणाः पर्यासप्रत्येक-बाह्वरवनव्यस्तयः । एवं पर्यासाह्वररूपायिकैकैककायिकामा-मपि प्रत्येकं मायना कार्या । यद्यपि जामीर्षं त्रयाणामपीत्यं ल-मानप्रमाणप्रमामहितं, तथाऽप्यहृत्प्रमात्रसंख्येयजागत्यासंख्यातमे-दमिप्रमाणप्रत्येकमभङ्गवद्भूतसमख्येयः; स्तोकाः प्रत्येकबा-ह्वरपर्यासवनव्यस्तयः, तेजः पर्यासाह्वररूपायिका असंख्येय-गुणाः, तेजयोऽपि बाह्वरपर्यासायिका असंख्येयगुणाः ॥ ६ ॥

आवलिदग्मो ऊणा-वसिप गुणिभो दु बायरा तेक ।
बाळ य द्योगसंसं, सेसतिगमसंखिया भोगा ॥ १० ॥

आवलिका असंख्येयसमयाऽऽत्मिकाऽप्यसकल्पनया दृशसम-याऽऽत्मिका कल्पते, ततस्त्वया दृशसमयाऽऽत्मिकाया आवालि-कावर्गः, स च किल कल्पनया शतसमयप्रमाणः, तत आवालि-कावर्गो ज्ञावालिक्काया कतिपयसमयव्युत्पन्ना आवालिक्काया-कतिपयसमयव्युत्पन्नावालिकासमयेन्द्रजित्स्थानः गुणयते । गुणने च क्लृप्ते सति यावन्तो वर्गा भवन्ति, तेषु च वर्गेषु यावन्तः समया-स्वाव्ययप्रमाणा बाह्वरपर्यासितजेत्कायिकः । तथा (बाळ य द्योग-संसंति) बाययो बाह्वरपर्यासबाययो लोकसंख्येयभागानुपयाः, घनीकृतस्व लोकस्यासंख्येयेषु प्रतरेषु संख्याततममावलिषु यावन्त आकाशप्रदेशस्तावत्प्रमाणा इत्यर्थः । अमीर्षं पृ-थिव्यन्तरेजोवायुमत्त्वकचनव्यतीनां बाह्वरपर्यासांमं परस्परम-न्वयवद्भुत्वमिदं-सर्वेस्तोकाः पर्यासाह्वरतेजस्कायिकाः, तेज्यः पर्यासप्रत्येकबाह्वरवनव्यस्तिकायिका असंख्येयगुणाः, तेज्योऽपि पर्यासाह्वररूपायिका असंख्येयगुणाः, तेज्योऽपि पर्यासाह्वरा-रूपायिका असंख्येयगुणाः, तेज्योऽपि पर्यासाह्वररूपायिका असंख्येयगुणाः । (सेसतिगमसंखिया भोगा इति) शेषाधिकं पृथिव्यन्तरेजोवायुकायिकानामपयत्वाद्बाह्वरपर्यासापर्याससूत्रम-कूलममसंख्येया लोकाः, असंख्येयेषु लोकेषु यावन्त आकाश-प्रदेशस्तावत्प्रमाणाः । किमुक्तं जगति ? असंख्येयलोकाऽऽकाश-शुभ्रदहप्रमाणाः पृथिव्यन्तरेजोवायुनां मत्त्वकमपर्यासा बाह्वराः, पर्यासा अपर्यासाश्च सूत्रमा भवन्तीति । इदं सामायेतेर्लोकं, विशेषचिन्तायां पुनः पृथिव्यन्तरेजोवायुनां स्वध्याते प्रत्येकं त्रयाणामपि राशीनामिदमण्डलपदव्युत्पन्ना-सर्वेस्तोका अपर्यासाह्व-राः, तेज्योऽपि पर्याससूत्रमा असंख्येयगुणाः, तेज्योऽपि पर्याससू-त्रमाः संख्येयगुणाः, शेषाधिकप्रहयं चोपलक्षणं, तेनापर्यासाह्व-रप्रत्येकचनव्यस्तयोऽसंख्येयलोकाकाशप्रमाणा अद्यतन्त्याः । साधारणजनव्यतीनां च प्रागेव पर्यासापर्याससूत्रमाह्वररूपाऽऽ-त्स्वाराऽपि भेदाः सामान्यतोऽनन्तलोकाकाशप्रदेशप्रमाणा उक्ताः । यदि पुनस्तेषामपि विशेषचिन्ता क्रियते, तदेदमण्डलपदव्युत्पन्मसं-ख्य-बाह्वरपर्यासाधाराः सर्वेस्तोकाः, तेज्योऽपि बाह्वरपर्यासा-धारणा असंख्येयगुणाः, तेज्योऽपि सूत्रमपर्यासाधारणाः संख्येयगुणाः ॥ १० ॥

पञ्च चापज्जवा, वितिचठ अस्सिधियो अवहरति ।
भ्रंगुल्लस्रसंख्येय-ण्यसत्रजप्यं पुदो पररं ॥ ११ ॥

द्विचित्रचतुरसंक्रिमो श्लिष्टिचश्लिष्टियचतुरिन्द्रियासंक्षिपञ्चे-न्द्रियाः पृथक्प्रत्येकं पर्यासा अपर्यासाश्च पर्यासंख्येयमहृत्प्र-संख्येयासंख्येयभागप्रदेशोऽजितं अजितं प्रतरमपहरन्ति । इयमत्र जावना-सर्वेऽपि पर्यासा श्लिष्टिश्च यदि युगपदेकैकम-हृत्प्रमात्रक्षेत्रसंख्येयजागमांश्च अण्डं प्रतरव्यापहरन्ति, तत ए-कैनेव समयेन ते सकलमपि प्रतरमपहरन्ति । इदमुक्तं भवति य-घनीकृतस्य लोकस्य सत्तरज्जुप्रमाणस्वैकैकस्मिन् प्रतरे यावन्नयद्भू-लसंख्येयजागमात्राणि अण्डानि तावन्तः पर्यासा श्लिष्टिश्च । एवं पर्यासाश्लिष्टियचतुरिन्द्रियासंक्षिपञ्चिन्द्रिया अपि प्रत्येकम-वन्तन्त्याः । यामिनि पुनरैकैकस्मिन् प्रतरेऽहृत्प्रमात्रक्षेत्रासंख्येय-जागमात्राणि अण्डानि, तावन्तोऽपर्यासा श्लिष्टियचतुरिन्द्रियासंक्षिपञ्चिन्द्रियाः प्रत्येकमवसेयाः । यद्यपि च सर्वे

पयोत्साः सर्वेऽपि आपयोत्सा इतिचिदाऽऽव्यः सामान्यतः सामान्यमाणा उक्ताः, तथाऽपि विशेषविश्लेषाभिन्नस्यैव बुद्धयस्यैव सर्वसंस्तोकाः पर्यायान्तुतिरिचिदाः, पयोत्सा असंक्षिपन्निद्रया विशेषाधिकारः, पर्याया इतिचिदा विशेषाधिकारः, पर्यायास्त्रीन्द्रया विशेषाधिकारः, अपर्याया असंक्षिपन्निद्रया असंक्षयानुगुणः, तेज्याऽपयोत्सास्तुतिरिचिदा विशेषाधिकारः, तेज्योऽप्यपर्यायास्त्रीन्द्रया विशेषाधिकारः, तेज्योऽप्यपयोत्सा इतिन्द्रिया विशेषाधिकारः । तद्व्यसंसंक्षिपन्निद्रयपर्ययाः सर्वेऽपि जीवाः संक्षयया प्रकथिताः ॥ ११ ॥

सम्प्रति संक्षिपद्रूपधार्थमाह-

सत्री चउमु गर्ह्युं, पदमाएँ असंससेदिनेरदया ।

सेदिभनंसेजेजो, सेसातु जसुचरं तद य ॥ १२ ॥

संक्षिपद्रूपधार्थमिति गतिषु बलेने, ततो गतीरधिकृत्य तद्रूपकपणा कतेभ्या । तत्र प्रथमतो नरकपानिमोक्षकृत्याऽऽह-प्रथमायां नरकपृथिव्यां रक्षप्रजाभिधानायां मनीकुनस्य होकस्य सत्तरज्जुप्रमाणस्य असंक्षयेया एकप्रादेशिकयः भ्रणया, यतावत्प्रमाणा नारकाः । असंक्षयातासु एकप्रादेशिकीषु भ्रणेषु यावन्न आकाशप्रदेशास्तावत्प्रमाणा नारका इत्यर्थः । गाथाऽन्ते वराहस्ययानुकार्यसंसुचमाहू भवनपतयाऽप्येतावत्प्रमाणा वेदितव्याः । हावासु चिन्तियाऽऽद्विषु नरकपृथिवीषु प्रत्येकम् (सेदिभनंसेजेजं स ति) मनीकुनस्य होकस्यैकस्या अप्येकप्रादेशिकयः भ्रणेरसंक्षयेयतो जगो नारकाः असंक्षयेयतोम भागे यावन्तः प्रदेशस्तावत्प्रमाणा नारका इत्यर्थः । (जहुसुचरं तद य ति) तथा चेति समुच्चये । यद्योचं च यथा यथा उत्तरा पृथ्वी तथा तथा पूर्वपृथिवीगतनारकापेक्षया असंक्षयातमा असंक्षयतमजगत्प्रमाणा कृष्टव्याः । तथाया-द्वितीयपृथ्वीगतनारकापेक्षया तृतीयपृथिव्यां नारका असंक्षयतमभागमात्राः, तृतीयपृथ्वीगतनारकापेक्षया चतुर्थपृथिव्यां नारका असंक्षयानजगत्प्रमाणाः एवं सत्सर्वपि पृथ्वीषु कृष्टव्यम् । कथमन्तद्व्यसंयमिति चेत् । उच्यते-युक्तिवशात् । तथाद्विसंस्तोकाः सप्तमपृथिव्यां नारकाः पूर्वोत्तरपश्चिमदिग्दिग्भागवाविनः, तेभ्योऽपि तस्यामेव सप्तमपृथिव्यां दक्षिणदिग्भागवाविनोऽसंक्षयेयगुणाः । कथमिति चेत् । उच्यते-इह द्विधा जन्मानव-युक्त्यादिकाः, कृष्णपादिकाश्च । तेषां वेदं सङ्गम-इह येषां किञ्चिदुत्पन्नपर्यायताकमात्रः सत्संस्तोके संक्षिपद्रूपधार्थिकाः । अधिकतरसंस्तारभाजिनस्तु कृष्णपादिकाः । उक्तं च- " जसिमचङ्गां योग्य-परिवृष्टौ संसंस्तो य संस्तो । ते सुकृ-पक्षिकया बलु, ग्रहिए पुण कयहपक्षीभो ॥ १ ॥ " अत एव स्तोकाः युक्त्यादिकाः, बहवः कृष्णपादिकाश्च । कृष्णपादिकास्तु प्राकृत्येव दक्षिणस्यां दिशि समुपच्यन्ते, न शेषासु दिग्, नथास्वामास्यात् । तच्च तथास्वाजाभ्यं पूर्वोत्तरदिक् युक्तिवपुर्वृष्टते-तथा कृष्णपादिका दक्षिणतरंसंस्तारजाजिन उच्यमाने, दक्षिणतरंसंस्तारजाजिनश्च बहुपापेदया प्रचलन्ति । बहुपापेदयाश्च कूरकर्माणः । कूरकर्माणश्च प्रावस्तथास्वामास्यात् तद्व्यसंसिद्धिका अपि दक्षिणस्यां दिशि समुपच्यन्ते, न शेषासु । यत् उक्तम्- " पावमिह कूरकर्माण, मवसिसत्रीया वि दाहिणिष्ठु-सु । नेरदयतिरियमण्डुवा, सुराहजालेसु मच्यन्ति ॥ १ ॥ " ततो दक्षिणस्यां दिशि बहूनां कृष्णपादिकानामुत्पत्संभवात् संनर्भान् पूर्वोत्तरपश्चिमेभ्यो दक्षिणास्या असंक्षयेयगुणा इति ।

तेभ्योऽपि बहुपृथिव्यां तमःप्रमाऽभिधानायां पूर्वोत्तरपश्चिम-दिग्भागविनोऽसंक्षयेयगुणाः । कथमिति चेत् ? उच्यते-इह सर्वोत्पत्तयापकर्म्मकारिणः संक्षिपन्निद्रयतिथिमनुभ्याः सत्तमनरकपृथिव्यासमुपच्यन्ते, किञ्चिदैनानरतारऽऽद्विद्यापकर्म्मकारिणश्च बहुपापेषु पुंथिषां, सदोत्कृष्टपापकर्म्मकारिण्यस्य सर्वेस्तोकाः, बहुबहव येषां तरं किञ्चिदैनानरतारऽऽद्विद्यापकर्म्मकारिणः, ततो युक्तमसंक्षयेयगुणारवम् । सप्तमपृथिवीदाक्षिणास्यात्नारकापेक्षया बहुपृथिव्यां पूर्वोत्तरपश्चिमनारकाणां, एवमुत्तरोत्तरपृथिवीरप्यधिकृत्य ज्ञावितव्यम् । तेज्योऽपि तस्यामेव बहुपृथिव्यां दक्षिणदिग्भागविनो नारका असंक्षयेयगुणाः । युक्तिवशापि प्रागुक्ताऽसु संस्त्या । तेज्योऽपि पञ्चमपृथिव्यां धूमप्रभाऽभिधानायां पूर्वोत्तरपश्चिमदिग्भागविनोऽसंक्षयेयगुणा, तेज्योऽपि तस्यामेव पञ्चमपृथिव्यां दक्षिणदिग्भागविनोऽसंक्षयेयगुणाः । तेज्योऽपि चतुर्थपृथिव्यां पञ्चमऽभिधानायां पूर्वोत्तरपश्चिमदिग्भागवाविनोऽसंक्षयेयगुणा, तेभ्योऽपि तस्यामेव चतुर्थपृथिव्यां दक्षिणस्यां दिशि असंक्षयेयगुणाः, तेभ्योऽपि तृतीयपृथिव्यां बाह्यकाऽभिधानायां पूर्वोत्तरपश्चिमदिग्भागविनोऽसंक्षयेयगुणाः, तेभ्योऽपि तस्यामेव तृतीयपृथिव्यां दक्षिणास्या असंक्षयेयगुणाः, तेज्योऽपि द्वितीयपृथिव्यां शंकराप्रभाऽभिधानायां पूर्वोत्तरपश्चिमदिग्भागविनोऽसंक्षयेयगुणाः, तेज्योऽपि तस्यामेव द्वितीयपृथिव्यां दक्षिणास्या असंक्षयेयगुणाः, तेज्योऽपि रत्नप्रभापृथिव्यां पूर्वोत्तरपश्चिमदिग्भागविनोऽसंक्षयेयगुणाः, तेज्योऽपि तस्यामेव रत्नप्रजायां पृथिव्यां दक्षिणस्यां दिशि नारका असंक्षयेयगुणाः । पं सं । (अत्रमयः संवादो प्रहापनाप्रमयः ' कृष्णवाहुव ' शब्दे प्रथमभागे ६५३ पुं गतः)

ये च चतयोऽसंक्षयेयगुणास्तेषां ते असंक्षयेयतमे जगो वसन्ते, ततो रत्नप्रजापृथिव्यां पूर्वोत्तरपश्चिमनारकाऽपि शंकराप्रभानारका असंक्षयेयतमे भागे वसन्ते, किं पुनः सकलनारकयः ? , एवमसोऽप्यपृथिवीष्वपि भावनीयम् । ततो युक्तमुक्तम्- (जहुसुचरं तद य ति) ॥ १२ ॥

सम्प्रति व्यन्तराणां प्रमाणमाह-

संसेजजोयणाणं, सुदपपसेहिँ भाडो पयोरी ।
वंतरसुरेहिँ हीरर, एवं एकेकभेएणं ॥ १३ ॥

संक्षेयानां योजनायां या सुचिरेकप्रादेशिकी भ्रणः । किमुक्तं भवति ?-संक्षेययोजनप्रमाणा या एकप्रादेशिकी वाङ्मः, तत्रदे-शैर्भेकः प्रतरो व्यन्तरसुरेपरिहृते । अत्रमत्र तात्पार्थो-यावन्ति संक्षेययोजनप्रमाणाएकप्रादेशिकभेगिमात्राएवाकाशव-एदाग्यैकस्मिन् प्रतरे जवन्ति, तावत्प्रमाणा व्यन्तरसुराः । अत्र येव कल्पना-संक्षेययोजनप्रमाणैकप्रादेशिकभेगिमात्रं बहव-मैकेकं युगपद् यदि सर्वेऽपि व्यन्तरसुरा अपहरन्ति, तर्हि सकलमपि प्रतरमेकस्मिन् एव समये ते अपहरन्ति, अत्रापि स एवार्थः । एवमैकेकस्मिन् भेदे व्यन्तरनिकाये कल्प्यम् । किमुक्तं जवति ?-यथा सकलव्यन्तरसुराणां परिमाणमुक्तमेव-मैकेकस्मिन् व्यन्तरनिकाये परिमाणमेव संक्षेयम् । न चेत् सर्व-समुदायपरिमाणव्याघातप्रसङ्गः, भेगिप्रमाणहेतुयोजनसंक्षे-यव्यस्य वैचिष्यात् ॥ १३ ॥

अप्यसदोसंयुल-सुदपपसेहिँ जाडो पयोरी ।
ओदिसपहिँ हीरर, सहाए त्यो य संसगुणा ॥ १४ ॥
वदपञ्चसुदार्थकतत्तयसंक्षयाऽङ्गप्रमाणसुचिरेदेशैर्जातः

अपि नतः प्रतर उक्तस्वरूपो ज्योतिष्कदेशैरपि ह्यते । इयमत्र
 ज्ञानिना-पदपञ्चाशदधिकशतकसंख्याऽङ्गुलप्रमाणकप्रार्देशी-
 कधेमिमात्राणि बाधन्येकस्मिन् प्रतरे भवन्ति तावत्प्रमाणा ज्यो-
 तिकदेवाः । अथवेयं कल्पना-पदपञ्चाशदधिकशतकसंख्या-
 ङ्गुलप्रमाणाकप्रार्देशिकभेदिनामात्रं क्षणिकमेकैकं यदि बुधपरस्वै-
 यिव्याज्योतिष्कदेवाः अपहरन्ति, तर्हि ते स कल्पमपि प्रतरमेकस्मि-
 षेव समये अपहरन्ति, तथा स्वस्थाने अतुष्यन्ति देवानिकायेषु
 स्वस्वनिर्वाणतद्देवापेक्षया देव्यः संख्येयगुणाः द्रष्टव्याः, प्रहा-
 यनार्था महाद्वयके तथा पाठ्याः ।

असंख्येयद्विसप्त-सङ्ख्याया पदभुङ्गुयकप्येसु ।
 सेढी असंख्येयसमा, उचरिं तु जहुचरं तद् य ॥१४॥

घनीकृतस्य लोकस्य या ऊर्द्धाध आयता एकप्रार्देशिक्यः भेज-
 योऽसंख्यातास्नास्तां यावन् प्रदेशशक्तिस्तुष्ट्यास्नात्प्रमा-
 णाः प्रथमं कल्पे सौधर्माऽस्ये, द्वितीयं च कल्पे ईशानाऽस्ये
 प्रत्येकं देवा भवन्ति । केवलं सौधर्मकल्पगतदेवापेक्षया ईशान-
 कल्पगता देवाः संख्येयमागमात्रां कल्प्याः, प्रहायनार्थान्मा-
 शान्देवापेक्षया सौधर्मकल्पदेवानां संख्येयगुणतयाऽभि-
 धानत्वात् । (सेढी असंख्येयसमा उचरिं तु चि) तुवोक्यमदे,
 उचरि पुनः सौधर्मकल्पयोऽपरिघातुनः सनस्कुमारमा-
 हेन्द्रकल्पलोकलाःतकमहाङ्गुलकसहस्रारलक्षणेषु कल्पेषु प्रत्येकं
 देवा घनीकृतस्य लोकस्य एकप्रार्देशिक्यः एकस्याः भेजरेसं-
 ख्येयगुणसमा, असंख्येयतमे भागे यावन्तो नमःप्रदेशशान्ता-
 प्रमाणाः (जहुचरं तद् य चि) तथाचेति समुच्चयः, यथा उचरं
 उचरं देवाः-उचरौचरकल्पगता देवास्तथा तथा पूर्वपूर्वक-
 ल्पगतदेवापेक्षया असंख्येयमागमात्रां कल्प्याः इदमुक्तं भवति-
 यावन्तः सनस्कुमारकल्पगता देवान् सनस्कुमारमाहेन्द्रकल्प-
 असंख्येयमागमात्राः, माहेन्द्रकल्पगतदेवापेक्षया सनस्कुमा-
 रकल्पगता देवा असंख्येयगुणा इत्यर्थः । एवं माहेन्द्रकल्पगत-
 देवापेक्षया प्रहायलोककल्पगतदेवा असंख्येयमागमात्राः । एवं
 शान्तकमहाङ्गुलकसहस्रारकल्पेष्वपि ज्ञानवीर्यम् । “ तद् य ”
 इत्यत्र अशुभस्यानुकार्यसमुच्चयकत्वाद्गतप्रमाणताऽऽरणा-
 द्युतकल्पेषु अथस्तनमध्यमपरितनम्रैवेयकेषु अनुत्तरविमान-
 नेषु च प्रत्येकं क्षेत्रपदयोपमस्यासंख्येयतमे भागे यावन्तो नमः-
 प्रदेशशान्ताप्रमाणा देवा अत्रगतव्याः । पूर्वपूर्वदेवापेक्षया चो-
 त्तोरुचरदेवाः संख्येयगुणदीनाः, तथा प्रहायनार्था महाद्वयके
 पठितवन्तः । (महाद्वयकपाठस्तु- ‘ अण्वाध्वय ’ शब्दे प्रथम-
 भागे ६३१ पृष्ठे कल्पः)

इदं पूर्वं रत्नप्रमाणारकाणां भवनपतिदेवानां सौधर्मकल्प-
 गतदेवानां च परिमाणमसंख्येयभंगिगतऽऽकाशप्रदेशशान्तिप्र-
 माणं सामान्यनोक्तं, तत्र न ज्ञायते कं बहवः, कं स्तोका इति ।
 तत परस्परं विशेषमाह-

सेढी एकैकपप-सरइयस्यैरुणमंगुलपामिदं ।
 घर्मायै जत्रासोह-म्मयाण माणं इमं होइ ॥ १५ ॥
 घर्मायां घर्माभिधानार्थां प्रथमपृथग्भां नारकाः, तेषामिति
 शेषः, तथा भवनपतीनां सौधर्मजानां च सौधर्मकल्पगनानां
 च देवानां परिमाणवधारणाय वा असंख्येयाः भेज्यः पूर्वमु-
 क्तास्ताः प्रति प्रत्येकमेकैकं प्रदेशं अधिव्यतिरिक्तं शुद्धीनां वा-
 र्विताः स्वयं एकप्रार्देशिक्यः भेज्यः । किमुक्तं भवति? -रत्न-

प्रज्ञानारकाऽऽदिपरिमाणेषु प्रत्येकं यावत्यः भेज्यव्यस्तावतः प्रदे-
 शान् अधिव्यतिरिक्तान् शुद्धीत्वा एकप्रार्देशिक्यः स्वयं च कि-
 यन्ते, तासां च सुचीनामङ्गुलप्रमितमङ्गुलजगामितमिदं बह्व्य-
 माणं मानं प्रमाद्यम् ॥ १६ ॥

तदेष दशैयि-
 उपपन्नदोसयंगुल-धूओ जूधो विगिक्क मूलतिगं ।
 गुणिया जहुचरत्या, रासीओ कमेण सुर्भो ॥१७॥

पदपञ्चाशदधिकशतकप्रमाणस्याङ्गुलमानस्याङ्गुलक्षेत्रगत-
 प्रदेशशान्तेभ्यो भूयो वारं वारं विद्युत् । किमुक्तं भवति? -यर्मसू-
 ङ्गाऽऽनयनकरणेन एकं वारं विद्युत् बर्गमूलमानीय न्यूनो विद्युत्, ततो
 द्वितीयं बर्गमूलमागच्छति, ततो तृतीयं विद्युत्, तत-
 स्तृतीयं बर्गमूलमागच्छति । एवं त्रयो त्रयो विद्युत् बर्गमूलिकं
 बर्गमूलत्रयमानीय यद्योचरत्या राज्ञो गुरयते । ततो गुणिताः
 सन्तस्ते क्रमेण यथाक्रमं सुखो जयन्ति । एतावत्प्रदेशशान्तिप्र-
 माणा यथाक्रमं रत्नप्रमाणारकाऽऽदिषु भेजपरिमाणदेव्यः सु-
 खयो भवन्तीत्यर्थः । इयमत्र ज्ञानना-अङ्गुलमात्रे कृत्र एकप्रार्देशि-
 कभेज्येयके असंख्याता अपि प्रदेशाः किलासत्कल्पनया बह-
 पञ्चाशदधिकशतकप्रमाणाः कल्पन्ते, तेषां प्रथमं बर्गमूलं
 षोडश, द्वितीयं चत्वारि, तृतीयं च द्वे । एते च राज्ञेय उचर्य-
 धो ज्ञानेन क्रमेण व्यवस्थाप्यन्ते । तत्र प्रथमबर्गमूलेन षोडशसं-
 ख्येय उपरितनः पदपञ्चाशदधिकशतकप्रमाणो राशिगु-
 षयते । गुणिते च सति तस्मिन् ज्ञानानि पञ्चव्यत्यधिकानि चत्वारि
 सहस्राणि । एतावत्यः किन्तं भेज्यो रत्नप्रमाणारकाणां
 परिमाणाव कल्प्याः, एतावत्प्रमाणभेजिगताऽऽकाशप्रदेशशान्-
 तिप्रमाणाः प्रथमपृथग्भां नारका भवन्तीत्यर्थः । तथा द्वितीयेन
 बर्गमूलेन अतुष्कलक्षणोपरितनः षोडशसंख्येयः राशिगु-
 षयते । गुणिते च सति ज्ञाना अतुष्कलः । एतावत्यः भेज्यो
 ज्ञानपतीनां परिमाणावधारणाय द्रष्टव्याः । तथा तृतीयेन बर्ग-
 मूलेन द्विकलक्षणेनोपरितनश्चतुष्कलः राशिगुषयते । ततो
 जाता अष्टौ । एतावत्यः भेज्यः सौधर्मदेवानां परिमाणावधारि-
 तव्याः ॥ १७ ॥

रत्नप्रमाणारकाऽऽदीनामेव विषये प्रकारान्तरं न्यूनः भेज्य-
 रिमाणमाह-

अहं बंगुलपप्सा, समूलगुणिया उ नेरइयस्यै ।
 पदभुङ्गुयपायां, समुङ्गुणियायै इयराणं ॥ १८ ॥

अथयति प्रकारान्तरस्वचनं, प्रकारान्तरं अहं-पुंमङ्गुलसमात्र-
 क्षेत्रप्रदेशशान्तिरत्नकल्पनया पदपञ्चाशदधिकशतकप्रदेश-
 प्रमाणकल्पितं, इह तु न तथा कल्पन्ते, किं तु यथाऽऽभ्यन्त-
 यव विवक्ष्यते इति । अङ्गुले एकप्रार्देशिकभेज्येयके अङ्गुलमात्रे
 ये प्रदेशास्ते स्वर्कायेन यर्ममूलं गुणितः सन्ना यावन्तः सं-
 भवन्ति, एतावत्प्रमाणा नैरर्यकसुचि-नैरर्यकपरिमाणहेतूनां
 भेजिनां विस्तरः । किमुक्तं जयन्ति? -एतावत्प्रमाणाः प्रथमपृथ-
 ग्भां नारकाणां परिमाणवधारणाय भेज्योऽभवन्त्याः । तथा
 अङ्गुलमात्रक्षेत्रप्रदेशशान्तेयं प्रथमं पदं बर्गमूलं, तत्र स्वर्कायेन
 मूलेन बर्गमूलेनाङ्गुलमात्रक्षेत्रप्रदेशशान्तेयपेक्षया चिन्तयेन
 पदमूलने गुरयते । गुणिते च सति यावान् प्रदेशशान्तिभक्ति-
 यथावत्प्रमाणा भवनपतीनां परिमाणवधारणाय भेज्यो न द्रु-
 ष्याः । तथा अङ्गुलमात्रक्षेत्रप्रदेशशान्तेयं बह्वं द्वितीयं पदं बर्ग-

शान्तम्, आहारकसमुद्घातगतस्वाहारकशररनामपुद्गलपरि-
 शानं करोति, आहारकसमुद्घातस्वाहारकशरीरप्ररम्भा-
 से वेदितव्यः । केवलिसमुद्घातसमुद्गतस्तु केवली सदसंज्ञ-
 यामाशुनामोचर्मविर्गोचकर्मपुद्गलपरिशानं करोति, केव-
 लिसमुद्घातवर्जाः शेषाः पदधि समुद्घाताः प्रत्येकमान्मौ-
 द्वृत्तिकाः, केवलिसमुद्घातः पुनरुत्सासयिकाः । उक्त च प्रहा-
 पनायाम्—“ वेद्योऽसमुद्घातः प्रते । कइ समथप पक्षते । ?
 गीयमा । असंज्ञेऽसमथप कृतोऽमुद्घातः पश्यते । एवं० जाय
 आहारसमुद्घातः । केवलिसमुद्घातएवं प्रते । कइ समथप पक्षते । ?
 गीयमा । अउसमथप पक्षते । ” इति । एतानिच समुद्घातान्
 गनिपु चिन्तयति—“सग” इत्यादि । मनुष्यगतौ ससाधि समु-
 द्घाता भवन्ति, मनुष्येषु सर्वेभावसंभवात् । सूरगनावायाः
 पञ्च ममुद्घाताः, आहारकसमुद्घातकेवलिसमुद्घातयोत्सास-
 भवात् । पुनरेषु चतुर्दशपूर्वाधिगमसाधिकान्दशौनवारिज-
 ष्यसंज्ञयात् । निरयतावायाश्चकाराः समुद्घाताः, तत्र तैज-
 ससमुद्घातस्याप्यसंभवात्, तदसंज्ञक्य नैरविकार्या नञ-
 ज्ञेयत्वात्पञ्चैवात् । तिष्यन्ती वैकियलभिधमस्त्रिपञ्चि-
 यपवनवज्जां शेषजीवानामाद्याः समुद्घाताः, तेषां वै-
 कियलभिधप्यसंभवात् ॥ १५ ॥

वैकियलभिधमस्त्रिपञ्चिन्द्रियपवनयोर्विशेषमाह—
 पंचिदितिरियाणं, देवाण च ह्येति पंच सण्यांणं ।
 वेठन्वियवाऊयां, पदमा चउरो समुग्पाया ॥ १६ ॥

पञ्चिन्द्रियतिरिचयां संज्ञितं देवानामिव प्रथमाः पञ्च समुद्घा-
 ता जवन्ति । पञ्चिन्द्रियतेष्वेकधि संज्ञिपु केपुञ्चैकियनञ्जाल-
 ह्यालभिधसंभवात् । वैकियलभिधमनां पुनवाच्यतां वायुकायानां
 प्रथमा वेदनाकायामारुचौक्यकपाश्चात्वारः समुद्घाताः
 ॥ २६ ॥ गते कश्चिद्द्वारम् ।

अधुना स्पशनाकारमाह-

चउदसविहा वि जीवा, ममुघाएणं फुमंति स्वज्जां ।
 रिउमटौरे च केई, एवं मिच्छा मजोर्गीया ॥ १७ ॥

चतुर्दशविधा आधि अपर्याप्तयामिसुद्वैककिन्ध्याऽऽदिभेदाच्चतु-
 र्दशप्रकारा अपि, जीवाः सर्वे जगत स्फुशन्ति । कथञ्च ? इत्याह-
 समुद्घातोन मरणसमुद्घातोन । इत्यत्र भावना-इह स्वकम-
 किन्ध्याः पर्याप्ता अपर्याप्तञ्च प्रत्येक सकलसांघवर्षिनः, ननस्ते-
 र्वृष्णान्तोऽपि सकललोकस्पर्शिन उपपद्यन्ते, कि पुनमारणान्म-
 कसमुद्घातयोगतः । आदरापयोक्तिकिन्ध्याऽऽयाः स्वस्थानम्-
 चिकृत्य प्रत्येक लोकासंकेयभानावर्षिन एव समुद्घातमधिकृ-
 त्य पुनः सकललोकस्पर्शिनोऽपि जयन्ति तथा-इ-समुद्घात इह
 मरणसमुद्घात उच्यते, मरणसमुद्घातममुक्तनम् जीवः स्व-
 शरीरविष्कम्भनबाहव्यं जघन्यतां द्वेषण-क्लृप्त संकेयप्राप्तमात्र-
 म, उन्मेष्य मरुययानि योजनानि स्वप्रदेशदत्त निमज्जति । ज-
 सुव्य च यत्र स्थानेऽप्रतननञ्च समुत्पद्यते, तत्र स्थाने नं स्व-
 प्रदेशदत्तं प्राप्नोति । नचोत्सासन्स्थानं श्रुतुगम्या एकन स-
 मयेन स्वप्रदेशदत्तः प्राप्नोति । त्रिप्रदेशन्या नृकपिनञ्चतुर्थे स-
 मये, यतो मरणसमुद्घातमधिकृत्य नानाजीवापेक्षया आदराप-
 योक्तिकिन्ध्याऽऽया द्वारजानदाः प्रत्येकं सर्वेऽपि सर्वे जगत स्फु-
 शन्तेः प्राप्यन्ते इति । (रिउमटौरे च केई इति) कांचित्पुनर्जीवाः

सुधैकिन्द्रियलक्षणं श्रुतुभेष्या श्रुतुगम्या । वाशब्दः एकातर-
 सुचन । न कथञ्च समुद्घातन श्रुतुभेष्या वा शब्दोः सर्वे जगत
 स्फुशन्ति । तथाहि-अधोलाकान्दोलोकान्ते उपपद्यमाना-
 क्षतुर्दशाधि रज्जुः स्फुशन्ति । एवं सदाःस्थधि दिक्षु जायमीयम् ।
 ततो नानाजीवापेक्षया श्रुतुभेष्याऽपि सुधैकिन्ध्याः सकल-
 लोकस्पर्शिनः । संप्रति शुण्यत्वानेके स्पर्शानां चिन्तयति—(एवं
 मिच्छा सजागोर्गिय) एवं सर्वजगतस्पर्शिनया मिथ्याहृष्टयः
 सधोमिनश्चावगन्तव्याः । तत्र मिथ्याहृष्टः सुधैकिन्ध्याऽऽद्यः,
 सुधैकिन्ध्याश्च सकललोकस्पर्शिनः, सर्वाधिकवर्षिनः पुनः
 केवलिसमुद्घातगताक्षतुर्दशसमये सर्वेऽलोकस्पर्शिनः प्रागव्याप-
 यतिताः ॥ २७ ॥

शेषशुण्यस्थानकेपु स्पशनामाह-

मीसा अजया अद अरु, वारम मामायणा उ देनजई ।
 सग सेसा उ फुमंती, रज्जु खीणा अमंखंस ॥ २८ ॥

मिशाः सम्प्रामिथ्याहृष्टयः, अथवा क्वविरतसम्प्रहृष्टयः, प्रत्ये-
 कश्चाद्यधै रज्जुः स्फुशन्ति, द्विदश पुनः सास्वदनाः, देशयत-
 यो देशविरताः पट । शेष उक्तव्यापिनिकाः क्षीणभेदेवृजोः
 प्रमत्ताऽऽयाः प्रत्येकं सप्त सप्त रज्जुः स्फुशन्ति । क्षीणाः क्षीण-
 मोहाः पुनरसंकेयशां रज्जोरसंकेयं जागम ॥ २८ ॥

एतामिच गाथां स्वयमेव ज्ञायति-

सहसारांतियद्रवा, नारयोणेण जंति तदप्युत्रं ।
 निज्जातं अच्युयं जा, अच्युयदंनपु इयमुरा ॥ १९ ॥

इह सहस्रारम्भकाः सहस्रापर्ययमाना देवा नारकज्जेद-
 नपुसंज्ञितनारकज्जेदेन, तस्य वेदोन्पशमनाद्यं, अपनलगत-
 तत्, पुष्वैरिक्तस्य नारकस्य वेदनादिराणां वा, तृतीयां लुब
 नरकपूर्थिवी, गच्छन्ति । ज्ञानताऽऽया देवाः पुनरुत्पन्नेहा-
 ऽऽदभावाः क्षेत्रोऽऽदिप्रथोजनेनापि नरकं न गच्छन्तीति सह-
 स्रारान्तरप्रहणम् । तथाऽच्युतेदेवेन जन्मान्तरक्षेहनस्नज्जवेद-
 तो वा, इनरे सुताः शेषानुः अच्युतेदेवलोकां यावर्षायन् ।
 ततः सम्प्रामिथ्याहृष्टीनामविरतसम्प्रहृष्टीनां च प्रत्येकमष्ट-
 रज्जुस्पर्शना घटन्ति । इत्यत्र भावना-इह यदा सम्प्रामिथ्याह-
 ष्ठिमवपत्यादिकां देवः पुष्वमाशुतिकेनाच्युतेदंलोकधासिना
 देवैनाच्युतेदेवलोकां क्षेत्रोऽप्रायते, तदा तस्य पदरज्जुस्पर्शना
 भवति, “उ अच्युय” इति वचनात् । तथा कश्चिद्वदः सस्रार-
 कल्पवासी सम्प्रामिथ्याहृष्टः पुष्वसाङ्गतिकस्य वेदनापशमनाय,
 पुष्वैरिक्तस्य वेदनादिराणां वा बाहुकः प्रमाश्रित्पथामना-
 नरकपृथिवीक्षपणञ्चति, तदा भवन्पर्याप्तनवास्वस्थाध्वना-
 ह्ययदधि रज्जुद्रव्यमांशकं प्राप्यते, इति पुषोक्ताः पद रज्जवो
 रज्जुद्रव्येन सहिता अष्टौ भवन्ति । एवं नानाजीवापेक्षया
 सम्प्रामिथ्याहृष्टयो अष्टरज्जुस्पर्शनाः प्राप्यन्ते । अथवा-को-
 ऽपि सहस्रारकल्पवासी देवः सम्प्रामिथ्याहृष्टः पुषोक्तका-
 रणवशात् तृतीयां नरकलुबं गच्छत् नर रज्जुः स्फुशन्ति,
 म एव सदशारवेदो यदा अच्युतेदेवेन क्षेत्राच्युते देवलोकं
 नीयते, तदा ज्ञान्याप्यकाप्रापिकां रज्जु स्फुशन्तीत्यष्टरज्जुस्पर्श-
 नाः । एवमविरतसम्प्रहृष्टीनामप्यष्टरज्जुस्पर्शना आयतीवा ।
 नर्वाविरतसम्प्रहृष्टवृष्टवपनज्जवे वषमताः कश्चिमापि कुर्वन्ति, नत-
 स्नेवामन्यथाऽपि कथं न जायना किञ्चन ? । उच्यते-अथवा
 तथामष्टरज्जुस्पर्शनाया अस्संभवात् । तथाहि-नियं च मनुष्यो वा

ससम्यक्त्वो द्विनां वाऽद्विषु नरकपृथिवीषु न वाच्यति, त्रास्यति तत प्रायश्चित्तं, ततोऽनुत्तरसुखमेवं गच्छन्, ततो वा चतुर्वा मनुष्यमवमागच्छन्तः सर्वोक्तुः। सत्तरज्जुस्पर्शनां श्रावण्यते, नाधिक्वा कल्पयन्त्र, ततोऽवित्तन्त्रव्यष्टयद्वयोऽपि मिथ्यावर्हिष्यद्विधोषेण। ह्यरज्जुस्पर्शकाः प्रतिपत्तव्याः, न प्रकारान्तरैः। अपरे पुनराहः-आवित्तसम्यक्स्पर्शानामुत्कर्षतो नवरज्जुस्पर्शनां कर्माति चेत् ?। उच्यते-इह तन्मते ज्ञाधिकसम्यक्स्पर्शः तृतीयस्वामिनि नरकपृथिव्यां गच्छन्ति, ततोऽनुत्तरसुखजन्मच्छन्तं ततो वा चतुर्वा मनुष्यमवमागच्छन्तं सत्तरज्जुस्पर्शनां। तृतीयस्वामिनि पुण्यव्याप्त्युपमानानां, ततो वा उच्यते मनुष्यमवमागच्छन्तं ह्यरज्जुस्पर्शनेति सामान्यतोऽवित्तसम्यक्स्पर्शानां नवरज्जुस्पर्शनां। व्याख्याप्रकाश्याद्यभिप्रायेण पुनरमीषां ह्यदशरज्जुस्पर्शनाऽपि प्राप्यते। तथा हि-अनुत्तरसुखजन्मं गच्छन्तं, ततो वा स्व्यात्वा मनुष्यजन्मागच्छन्तं सत्तरज्जुस्पर्शनां। तथा नरतिष्ठामम्यन्तरंऽवित्तसम्यक्स्पर्शः पूर्ववत्प्रायः ज्ञायां परामिक्तसम्यक्त्वनि शूदृतेन व्याख्याप्रकाश्याद्यभिप्रायेणः पठनरकपृथिव्यामपि नारकवनेनोत्पद्यते। ततो वा उच्यते ज्ञायां परामिक्तसम्यक्त्ववानत्र मनुष्येषु मध्ये समुत्पद्यते। ततोऽवित्तसम्यक्स्पर्शः पठनरकपृथिवीं गच्छन् पञ्जरः स्फुरति। ततः सामान्यतोऽवित्तसम्यक्स्पर्शानां स्वयंस्वयंत्वाद्दशरज्जुस्पर्शनां। सत्तमपुत्रिषुऽपि पुनः सम्यक्त्वसादितस्य गमनमागमने वा प्रकल्प्यामपि निषिद्धं, ततः पठनरकपृथिवीप्रदं गम ॥ २९ ॥

सर्मानं सास्वादनानां ह्यदशरज्जुस्पर्शनां भावधत्त-
 ष्टट्पाण नेर्गुं, सामाज्यायेण एह तिरिमाणए ।
 लोमंतनिकसुदेसुं, जं तसमासायगुणुत्था ॥ ३० ॥

पठनरकपृथिव्यां वनमानः कश्चिन्नारकः स्वमयाने औपशमिकसम्यक्त्वमवाप्य सास्वादनजावं गतः सन् काश्चरानि, कालं च कृत्वा त्रिषंक्तु मनुष्येषु वा मध्ये समुत्पद्यते, ततस्तस्य पञ्जरज्जुस्पर्शना जन्वति। इह सत्तमपुत्रिषां नारकः सास्वादनभावं परित्यज्यैव तिर्यक्पद्यते, इति पठपुत्रिषांप्रदं गम। तथा तिर्यलंकादापि कावचित्पिञ्जो मनुष्या वा सास्वादनगुणत्वाः सास्वादनसम्यक्स्पर्शगुणत्वात्तवतिः सन् उपरि लोकात्मनिष्कृतेषु ब्रह्मार्हाप्यर्थवर्तिलोकात्मप्रदेशेषु पद्यन्ते, ततस्तेषां सत्तरज्जुस्पर्शना। ततः सामान्यतः सास्वादनगुणत्वात्तद्विधानां स्वयंस्वयंत्वाद्दशरज्जुस्पर्शना समुत्पद्यते। न ह्येकं जीवमधिकृत्यैव स्पर्शना विन्यते, किं त्वेकं गुणस्पर्शानं, ततो न कश्चिद्दोषः। इह प्रायः सास्वादनजावमागच्छानामधोगतिर्नोपजायते, ततो ह्यदशरज्जुस्पर्शना प्रतिपादितानि। यदि पुनरयोगातिः सास्वादनानां जनेषु ततोऽयोमंकात्मिष्ठादिविषयि तेषामुत्पादसंभवात्तुदशरज्जुस्पर्शनाऽभिधीयते ॥ ३० ॥

संस्पृशुवंप्रकारणाऽऽर्शनां स्पर्शनामनिष्पृशुराह-
 उवसामग उवसेता, सवत्ये ष्रप्यमचविरया य ।
 गच्छेति रिउर्गर्पे, पुंसेसजया उ वारसमे ॥ ३१ ॥
 उपशमका उपशमश्रेयाऽऽकृता अर्पुवंप्रकारणात्तुल्लभात्परमसुखसंपरायाः, उपशान्त उपशमनोमहाः, तथा अमरत्वाविरता अमरत्वात्संभवाः, अहस्ताद्यमत्तजावामिष्ठाः, सर्वाथे सर्वार्थसिद्धे महाविमोहे, शूद्रगुणत्वा, गच्छन्ति इत्युच्यते। ततस्त

सत्तरज्जुस्पर्शनाः, इह लपकधेयाऽऽकृता अर्पुवंप्रकारणाऽऽर्शनां च जिन्यते, न च वारणसमुत्पादात्तमरत्ने, ततस्तेषामसंख्येयवशात्तमसंख्येयवशात्तमप्रदं, नाधिका। अत एव ज्ञीयमोहवशात्संख्येयजगत्तमस्पर्शना प्रायश्चर्यायाः, ततोऽर्पुवंप्रकारणाऽऽर्शनामुपशमश्रेणामधिकृत्य सत्तरज्जुस्पर्शना प्रत्ययादि। पर आह-मनु मनुष्यनयापुः कृपे, परमवापुष उद्वेय परलोकगमने, तदानीं वाऽवितरता, नोपशमकवादि, तत्कथमपुवंप्रकारणाऽऽर्शनां सत्तरज्जुस्पर्शनेति ?। नैव दोषः इह त्रिषंक्ति गतिः-कनुकगतः, इल्लिकागतिश्च। तत्र कनुकस्वैव गतिः कनुकगतिः। किमुक्तं मवाति ?-यथा कनुकः स्वप्रदेशसंपिपिकृत ऊर्ध्वं गच्छति, तथा जीवाऽपि कश्चिपरजनापुष उद्वेय परलोकं गच्छन् स्वप्रदेशानिक्त संपिष्वद्य गच्छति। तथा इल्लिकाया इव गतिरिल्लिकागतिः, यथा इल्लिका पुच्छदेशमपरित्यजन्ती सुखेनाभ्रतनं स्थानं शरीरप्रसंगेण संस्पृश्य ततः पुच्छं संहरति, एवं जीवाऽपि कश्चित्स्वमवधानक स्वप्रदेशरूपमित्येतां संस्पृश्य परमवापुषयामसमये शरीरं परित्यजति। तत इल्लिकागतिमधिकृत्यापुवंप्रकारणाऽऽर्शनां सत्तरज्जुस्पर्शना न विह्वल्यते। तथा अज्जुगतैव (पुंसेसजया इति) अत्र पुंसेसजयं मनुष्यप्रदं गम। ततोऽयमर्थः-मनुष्यरूपा देशयता देशवितरता ह्यदशरज्जुस्पर्शनां देवलोके गच्छन्तं उपचयन्ते, ततस्तेषां वरु रज्जुस्पर्शना, तिर्यलंकात्मव्यादच्युतदेवलोकस्य वरुऽज्जुमानत्वात्। तदेवमुक्तं स्पर्शनाहारम् ॥ ३१ ॥ पं० सं० ३ अ०। (एषां जवन्धिकालः ' मवदिकाल ' शब्दे वक्ष्यते। गुणस्थानावभागेन कालमानं ' गुणटाण ' शब्दे तृतीयगुणे ३१५ पृष्ठे गतम्)

पुदवी य आऊ अगणी य वाऊ,
 तयस्कसंबीचा य तसा य पाणा ।
 जे अऊजा जे य जराउपाणा,
 संसेयजा जे रमाजनिहाणा ॥ ? ॥

पृथिवीकायिकाः सस्ताः, ककारः स्थगतभेदसंलुचनार्थः । ल-चायं भेदः-पृथिवीकायिकाः सुकमा बादराक्ष. ते च प्रत्येकं पर्याप्तकाऽप्येतकन्देन द्विधा, एवमकारिकाश्च। तथाऽशिकायिका वायुकायिकाश्च उच्यन्ते। वनस्पतिकायिकाश्च भेदेन देशेयनि-तुणानि कुशाऽऽर्शानि, वृक्षाःआवध्याऽऽर्शनाः। बीजानि शाब्दादीनि। एवं वक्षीगुण्माऽऽर्शनाऽपि वनस्पतिभेदा उच्यन्ते। व-व्यस्तीति ब्रह्माः। श्वाः। श्वाऽऽर्शनाः प्राणिनः। व वासाः। ज्ञाता आत्मज्ञाः-शकुनिस्त्रीमृगाऽऽर्शनाः, ये च जरायुजा जन्मात्सं-क्षिनाः समुत्पद्यन्ते, ते च गोमहिष्याऽविकमनुज्याऽऽर्शनाः तथा संसेदः। ज्ञाणाः संसेदः।-यूकामकुण्डल्याऽऽर्शनाः। ये च रसजानिप्राणाः रसिष्योर्बीजाऽऽर्शनाः इत्युच्यन्ते। इति ॥ १ ॥ सूत्र० १ श्रु० ७ अ० ।

ह्यत्रिशङ्गेदा जीवा यथा-
 एगविह-उविह-तिविहा-चउटापंचविहउज्जिहा जीवा ।
 येयण तस इयंरंदि, येयगउकरणकाएहि ॥ २ ॥

एकविधश्चिधिविधिविधुत्पांउपविधयश्चिधा इति । एका विधा विधानं येषां ते एकविधाः, एवं संबन्धे। एकविधाश्च द्विविधाश्च त्रिविधाश्च चतुर्वा च पञ्चावधायक पर्यायाः-एकविध-

हिंविधात्रिष्वचतुर्धापञ्चविधपञ्चिधाः । दीघेता पुनः प्राकृतप्र-
 मथाः जीवाः प्राणिनः सर्वेऽपि संसारिकस्वभाः "यथोद्देशो तथा
 निर्देशः" इति न्यायाधुनाभिर्देशमाह- "चेतना प्रसेतैः, वेदाश्च,
 गतयश्च, करणानि च, कावाश्च वेदगतिकरणकावास्तैः वेद-
 गतिकरणकायैः करणयुतैरतै एकाविधाऽऽज्ज्वा जीवास्तदा-
 र्थो भवन्तीति गम्यते । तत्रैकविधाश्रेतनामाश्रित्य यतः
 सर्वेऽपि संसारिणो, पुत्राश्चान् । नैक्यश्चरन्ति, एकैन्दियवन्नस्व-
 स्वादीनां तथैवापस्त्वथेः । तथा हि-

" कासफलदाणुआहार-रगहणदोहलपयोगपनिचरैः ।
 मऊण आणु सन्धे, नारि इव सचेयणा तदुचो ॥१॥ "
 फलज्य दानं फलदानं, काशे फलदानं काशफलदानम् । आहार-
 स्य ग्रहणमाहारग्रहणम्, कासफलदानं च आहारग्रहणं च दोह-
 दकश्च रोगश्च प्रतीकारश्च कालफलदानाहारग्रहणदोहदक-
 रोगप्रतीकारास्ताश्च, किं १, हात्वा अश्वयुद्धा, जानां हि सर्वेऽपि
 नारीवत्सचेतनास्तत्रो बुद्धाः । यथाहि नारी कासफलदानाऽऽ-
 धारप्रदणप्रमथया दोहदाऽऽदिधर्मयुक्ता सती सचेतना, एवं
 बुद्धा अपि तदुच्येयुक्तयेन सचेतना इति गाथायः ॥ १ ॥

ह्रीन्दियाऽऽज्ज्वां पुनः स्वष्टैव सा, गत्वादिशिशिष्टचेष्टावस्वा-
 सेषाम् । श्रिषिधाः पुनस्तस्यस्वावरभेदाभ्याम् । ते त्रसा
 ह्रीन्दियश्रीन्दियचतुरिन्द्रियपञ्चेन्द्रियाः, स्वावराः पृथिव्युद्दक-
 तेजोवायुवनस्पतिभेदापञ्चधा । त्रैविध्यं ह्यौपुनपुंसकत्वादागत-
 म् । चतुर्धा चानुविध्यं नारकतियेकनारामरपञ्चया । पञ्चविधाः
 पुनरिन्द्रियाभिनः । षड्विधा पृथिव्यतजोवायुवनस्पतिवस-
 कायभेदादिति गाथायः । एकस्मादात्म्य बाचना द्विधास्ताव-
 दप्रतिपादितम् ॥ २ ॥

इदानीं तेषामेव नवविधत्वमाह-

पुढवीं आठ तेऊ, वाउ वणुस्सइ तहेव वेदंटी ।
 तेऽंदिय-चउरंदिय-पंचिंदियमेयओ नवहा ॥ ३ ॥
 सुगमा चैयम् ।

पुनश्चतुर्दशविधत्वमाह-

एमिंदिय दुहुमियरा, सणियर परिणदिया य सवितिचऊ ।
 पज्जचापज्जजम-जेएणं चउदस गमाया ॥ ४ ॥

एकेन्द्रियाः पृथिव्यतेजोवायुवनस्पतयः, ते च सुहमेतराः । तत्र
 सुहमाः सूक्ष्मनामकर्मोद्भवाः सर्वलोकाध्यापिनः सर्वथा निर-
 तिशयिनामदृश्याः, आदराः पुनर्व्यवहारगुणाः प्राशशस्वनाघ-
 न्नवर्तिनः । तथा संक्षिपन्ताः पञ्चेन्द्रियाः । तत्र संक्षिप्तो मनाधि-
 क्षान्तयुक्तया देवनाटकगर्भजतियेधराः । इतराः पुनरसंक्षिप्ता म-
 नोन्निविधकलाः समूहैः पञ्चेन्द्रियाः, इत्येते चत्वारोऽपि
 सह द्वित्रिचतुर्भिर्वचन्त इति सद्भिन्नित्त्वारः, ततः सत्तापि पर्या-
 सतापर्यासकमेदाचतुर्दश भेदा जायन्ते इति गाथायः ॥४॥

पुनश्चात्रिंशद्विधत्वमाह-

पुढिदग्गअगीणमारुय-वणुसयणता परिंदिया चउहा ।
 वणपचेया विगला, उविहा सन्धे वि वचंसि ॥५॥

पृथिव्युद्दकानिमामदनवन्नस्पत्यनन्ताः । समालः पुनरत्र सुकर
 एवा पञ्चेन्द्रियाश्च चतुर्धा चतुर्भेदाः पद्चतुष्कमीलनाचतुर्दि-
 शतिर्भवन्ति । तत्र पृथिवीकायाः सूक्ष्मकाद्वरजेदो द्विधा, पुनरैकै-

कपर्यासकभेदतदचतुर्धा जवति । एवमुक्ताऽऽदिश्वन्ध्यायोक्त्यम् ।
 पञ्चेन्द्रियाः पुनः सप्तसंक्षिप्तो विधाः । पुनरैकाः पर्यासक-
 भेदतो त्रिधमानाश्चतुर्धा जवति । वनस्पतिप्रत्यंकाः पर्या-
 सयथे पदसमुदायोपकारात्, पुषोरपरिणयानां प्रत्येकवन्नस्प-
 तयः, विकला विकलेन्द्रियाः, तत्र विकलाव्यपरिपुषोनि हिन्द-
 याभि चेषां ते विकलेन्द्रियाः-द्विन्द्रियधर्माः-चतुर्दिश्वन्ध्याः,
 किंविधाः, द्विधायाः पर्यासतापर्यासकभेदाः, तथा चतुर्दिश्वन्ध्या-
 लनादृष्टो भवन्ति, पुनश्चतुर्दिश्वन्ध्यामलीलना च सर्वेऽपि द्वाविंश-
 द्विधा जवन्ति, इति गम्यन् इति गाथायः ॥५॥ ६०० ४ तत्त्व ।

त्रिष्वचतुर्दशपञ्चशतभेदा जीवताम्-

अम्मापिउणो तरिसा, सन्धे वि सभंतु मे जीवा । (६०)

(अम्मापिउणो सरिल लि) मातापितृनुलमानाः, यथा माता-
 पित्रोश्चरि निर्धुक्त्रावस्नेहो भवति, तद्वद् मम सर्वेऽपि जीवाः
 पृथिव्यतेजोवायुसाधारणवन्नस्पतयः सूक्ष्मकाद्वरपयात्पर्या-
 सभेदेन चतुर्विधाः, सर्वमीलने विशानिधाः, प्रत्येकवन्नस्पतिद्वि-
 त्रिचतुरिन्द्रियाः पर्यासापर्यासभेदेनाष्टधाः, तिर्यक्पञ्चांश्या ज-
 लश्चरस्थलश्चरश्च परिसंयुज्जपरिसयाः पञ्चविधं संयुक्तसंक्षि-
 पयोत्तापर्यासाऽऽदीनां विशानिस्थयाः, नारकाः पृथिव्याभेदेन सप्त,
 पर्यासापर्यासभेदेन चतुर्दशधाः तथा कर्माकर्मभूमिजान्तरद्वि-
 पमनुजाः पञ्चदशत्रिंशत्पञ्चाशत्संस्थाः, पर्यासापर्यासभेदतो
 द्विसुतरगतचयमानाः असांक्रमणता एतद्विधाया-नादृभवा अ-
 पर्यासा एकास्तरगतमानाः जवनपतयो दशधाः पर्यासापर्यास-
 रूपानो विगानिमानाः व्यवहराः बांशुशयाः पर्यासापर्यासत्वेन द्वा-
 विंशद् भेदाः कुम्भका अपि दश पर्यासाऽऽदीना विशानिधाः अयो-
 तिष्काः पञ्च गतिस्थितिभेदो दश पर्यासापर्यासादीना वि-
 शतिधाः वैमानिका चादश, नव. पञ्चाऽपि पर्यासापर्यासगत-
 तः पञ्चाशन्तमानाः । क्लिबविकालिषिधाः पर्यासाऽऽदीना पञ्चाः ।
 लोकात्मिका नव पूर्ववद् द्वादशधाः । तदर्थं सर्वे जीवाः त्रिष्वच-
 त्तुर्दशपञ्चशतमानाः, कमन्तु कर्मा कुर्वन्तु मे मम एते समन्ता
 अपि जीवा इत्यर्थः । संशा० ।

नारकाऽऽदिजीवानाधिम्य स्थित्यादि-

उत्तिउरःतासाऽऽहरि, किं वाऽऽहरिदं सन्वओ वा वि ।
 कइ जाणं सव्वाणि ष, कंस व जूजो परिणमंति ॥१॥
 (' आहार ' शब्धे द्वितीयमेव ५०० पृष्ठे आहारवच्छता)
 णेरइयाणं भंने । पुन्वाहारिया पोमगला परिणया ? १,
 आहारिया आहारिजमाणा पांगगला परिणया ? २,
 अणहारिया आहारिज्जसमाणा पोमगला परिणया ? ३,
 अणहारिया अणहारिज्जसमाणा पोमगला परिणया ? ४ ।
 गोयमा । णेरइयाणं पुन्वाहारिया पोमगला परिणया ?,
 आहारिया आहारिज्जसमाणा पोमगला परिणया, परि-
 णमंति य ष, अणहारिया आहारिज्जसमाणा पोम-
 गला यो परिणया, परिणमिस्संति ३, अणहारिया अ-
 णहारिज्जसमाणा पोमगला यो परिणया, यो परिण-
 मिस्संति ४ । णेरइयाणं भंने । पुन्वाहारिया पोमगला
 चिया, पुच्छा ? । जहा परिणया, नहा चिया वि, एवं चिया,
 उवचिया, नदीरिया, वेइया, णउजिधा ॥

गाहा-

“परिणत चिन्ता उवचिन्ता, उदीरिता वेदिया य णिज्झिआ ।
एक्किअन्मि वदम्मी, चउत्विहा पोग्गला होति” ॥१॥

(पुत्राहारिय सि) ये पुत्रमाहताः पूर्वकाले परिक्रान्ताः, स-
 क्तुहता इति यावत् । अन्वयवहता वा; (पोग्गल सि) एक-
 म्भाः । परिणत सि) ते परिणताः, पूर्वकाले शरीरेण सह
 संयुक्ताः, परिणति गता इत्यर्थः । इति प्रथमः प्रश्नः १ । इह
 च सर्वत्र प्रश्नस्य काकुपाटादवगम्यते । तथा- (आहारिय
 सि) पूर्वकाले आहताः संयुहीताः, अन्वयवहता वा; (आहारि-
 उज्जण सि) ये च वर्तमानकाले आह्वियमाणाः संयुक्तमाणाः,
 अन्वयवहियमाणा वा पुत्रलाः (परिणय सि) ते परि-
 णताः । इति द्वितीयः २ । तथा- (अयाहारिय सि) येऽतीत-
 कालेऽनाहताः । (आहारिउज्जस्समाण सि) ये आनागत-
 काले आह्वियमाणाः पुत्रलास्ते परिणताः । इति तृतीयः
 ३ । तथा- “अयाहारिआ अयाहारिउज्जस्समाण” इत्या-
 दि । अतीतानागतोऽऽहरणकियानिषयाच्चतुर्थः ४ । इह च
 अद्यपि अस्वार एव प्रश्ना उक्ताः, तथाऽप्यने निषेधः संभ-
 वान्ति । यतः पूर्वोहता आह्वियमाणा आह्वियमाणा, अनाहता
 अनाह्वियमाणा अनाह्वियमाणाः इति वद पदानोह स्वचितानि ।
 तेपु च एकैकपदाऽऽहरणयेन चरुद्विकयोगे पञ्चदश, त्रिकयोगे
 विंशतिः, चतुष्कयोगे पञ्चदश, पञ्चकयोगे वट, चरुयोगे एक
 इति । अत्रोक्तप्रमाण-“मोयम” इत्यादि व्युत्पन्न नवरं ये पूर्व-
 माहतास्ते पूर्वकाल एव परिणताः, प्रदणानन्तरमेव परिणाम-
 भावात् ॥ ३ । ये पुनराहता आह्वियमाणाश्च ते परिणताः । आ-
 हतानां परिणामभावादेव परिणमन्ति च, आह्वियमाणां प-
 रिणामभावादेव वर्तमानत्वादिनि २ । इतिहता तु द्वितीयः
 प्रश्नोत्तरविकल्प एवविधो हट्टः, यदुत-आहता आह्वियमा-
 णाः पुत्रान् परिणताः परिणस्यन्ते च, यतोऽयं तैवेवं व्या-
 ख्यातः-यदुत ये पुनराहता आह्वियमाणा, पुनस्तेषां कैश्चपरि-
 णताः, अपरिणताश्च ते सम्युक्ताः शरीरेण सह । ये तु न ताव-
 त् संयुक्तान्, काङ्गान्तेरे तु संयुक्तान्, ते परिणस्यन्त इति ।
 ये पुनराहता आह्वियन्ते, पुनस्ते नो परिणताः, अनाहतामां
 संपर्काभावेन परिणामभावात् । यस्मात्साह्वियन्ते, ततः परि-
 णस्यन्ते, आहृतस्यावश्यं परिणामजावर्तिनि ३ । चतुर्थस्यतीत-
 मान्वयवहारणकियाया अतीतेन परिणामभावादेवलेख्य इति ।
 एतदनुसारेणैव प्रामुख्यनिर्वाहकारानामुत्तरमाणां वाच्यानी-
 ति । अथ शरीरसंपर्ककृत्ववशात्पणमात् पुत्रानां अया-
 ऽऽदयो भवन्तीति तद्वशात् प्रश्नवाच-“नरइयाण” इत्यादि ।
 अयाऽऽदिसुत्राण परिणामसूत्रसमाप्तीनिष्कृत्वा अतिदशतोऽधी-
 तायांति । तथाहि-“जहा परिणया नहा चिन्ता वि” इत्यादि ।
 इह च पुस्तकेषु बाधनाभेदो दृश्यते, नत्र न संसारेः कार्यः,
 सर्वथाभिषेधस्य तुदयशात् । केषलं परिणतसूत्रानुसारेण प्रश्न-
 चाणिय व्याकरणानि च मनिमानऽप्येयमीति । तत्र चिन्ता- शरी-
 रेण च यताः । उपचिताः पुनर्बहुशः प्रवेशासमीप्येन शरीरे
 चिन्ता एवेति । उदीरितास्तु स्वनामोऽनुवृत्ताश्च पुत्रलाश्च
 उवचयिते कर्मवृत्तिके करणविशेषेण प्राक्कल्प यान् वेदवले ।
 उदीरितासूत्रं वेद-“उं करणेषुकाङ्क्षि, उदय दिङ्गह उदी-
 रणा यसा” । तथा वेदितः एवेन रत्सिवापेकन प्रसिद्धसमयमु-
 दयमाना अपरिसमाप्ताः शेषानुभावा इति । तथा निर्जोषाः का-

स्वेनानुसमयमशेषन द्विषा कृत्वा निमुक्ता इति । “गाह सि”
 परिणताऽऽदिसुत्राणां समग्रणया गाथा जयति । सा चयम्-
 “परिणय” इत्यादि । व्याख्यातार्थाः । नवरश्च एकैकस्मिन् पदे
 परिणताचलापचिताऽऽदी चतुर्विधाः-आहताः १, आहता आ-
 ह्वियमाणाश्च २, अनाहता आह्वियमाणाश्च ३, अनाहता
 अनाह्वियमाणाश्च ४ । इत्येवं चतुर्कृपाः पुत्रला भवन्ति, प्रश्न-
 निवचनविधयः स्फुरति ।

पुत्रला जिघत्से-

धेरइयाणं जंते । कतिविहा पोग्गला जिज्जंति ? गोयमा !
 कम्मद्वयवगमणमहिक्किच्च दुविहा पोग्गला जिज्जंति । तं
 जहा-अणू वेव, बायरा वेव ? । धेरइयाणं जंते । कति-
 विहा पोग्गला जिज्जंति ? गोयमा ! आहारद्वयवगमणमहि-
 किच्च दुविहा पोग्गला जिज्जंति । तं जहा-अणू वेव,
 बायरा वेव १ । एवं उदचिज्जंति ३ ; धेरइयाणं भंते !
 कतिविहा पोग्गला उदंरंति ? गोयमा ! कम्मद्वयवगमाण-
 महिक्किच्च दुविहा पोग्गला उदंरंति । तं जहा-अणू वेव,
 बायरा वेव ४ । सेसा वि एवं वेव भाणियव्वा । वेदंति
 ५, णिउज्जंति ६, उयट्ठिंयु ७, उयट्ठंति ८, उयट्ठिस्सं-
 ति ९, संकमिणु १०, संकमंति ११, संकापिस्संति १२,
 निहंसिणु १३, निहंसंति १४, निहलिस्संति १५, निका-
 इणु १६, निकापंति १७, निकाइस्संति १८ ।

सत्त्वेसु वि कम्मद्वयवगमणमहिक्किच्च गाहा-

“जेदिचिन्ता उवचिन्ता, उदीरिता वेदिया य णिज्झिआ ।
उत्तट्ठणसंकायण-णिदुत्तणिकायणं तिविहकाले” ॥१॥

“नरइयाणं भंते ! कतिविहा पोग्गला जिज्जंति” इत्यादि व्य-
 क्तम्, नवरम् (जिज्जंति स) तीममन्मध्यमनयाऽनुभागेभ्येन
 भेदयन्ता भवन्ति, उद्वर्जनकरणापचनकरणाभ्यां मन्वरसास्ती-
 ष्वरसाः, तीमसास्तु मन्वरसा जयन्तीत्यर्थः । उत्तरम्- (कम्मद-
 वयवगमाणमहिक्कि स) समानजातीयद्वयव्याणां राशिरुद्वयवग-
 णा, सा कौदारिकाऽऽदिकृत्वाणामप्यन्तरीयत आह-कर्मकृपा द्र-
 व्यवगणा, कर्मद्वयव्याणां वा वर्गणा कर्मद्वयवगणा, तामभिरुत्त-
 तामाश्रिया, कर्मद्वयवगणास्तासा इत्यर्थः । कर्मद्वयव्याणामेव
 च मन्वरानुभावावचिताऽन्ते, न द्वयान्तराणामितकृत्वा क-
 र्मद्वयवगणासाविकृत्प्रेत्युक्तम् । (अणू वेव बायरा वेव सि)
 वेवशब्दः समुच्चयार्थः । ततश्च अणवश्च बाह्वराश्च, सूत्रमाश्च
 स्थूलाभ्येत्यर्थः । सूत्रमन् स्थूलत्वे वैषां कर्मद्वयवगणैश्चैवावग-
 न्तस्यं, नान्यपेक्षया, यत कौदारिकाऽऽदिकृत्वाणां मध्ये कर्मद्व-
 यवगणं सूत्रमाश्रिया । एवं चोपचयार्थोऽहोरात्रिद्वयानिर्देशः श-
 ब्दार्थभेदेन वाच्यता, किं तु अयमूचे उपचयसुचे च “आहार-
 द्वयवगमणमहिक्किच्च” इति यदुक्तं, तत्रापचनक्रिया-शरीरमाश्रित्य
 चोपचयौ प्राप्तावधानौ, तौ चाऽऽहारणाकृत्येव एव भवन्तौ
 नाम्नोऽन आहारद्वयवगमणमभिरुत्प्रेत्युक्तमिति । उदीरिताऽऽ-
 द्यव-“उं करणेषुकाङ्क्षि, उदय दिङ्गह उदी-
 रणा यसा” । तथा वेदितः एवेन रत्सिवापेकन प्रसिद्धसमयमु-
 दयमाना अपरिसमाप्ताः शेषानुभावा इति । तथा निर्जोषाः का-

मन्व्यं चोपलक्षणत्वात्पुत्रसैनमपीह इत्ययम्, तथा स्त्रियादेर्लुकि-
करणश्चक्यम् । (संकमित्तु चि) संकमित्तुश्च, नत्र संकमयं
सूत्रमकृत्यभिधानानुसृष्टकृतीनामप्यवसायविशेषेण परस्परं
संचारणम् ।

तथा आ—

“ मूलमकृत्यभिधाः, संकमयति गुण उच्यते प्रकृतीः ।
न त्वास्माऽऽमूर्त्तत्वा-द्व्यवसायप्रयोगेण ॥ १ ॥ ”

अपरस्वभाह-

“ भोपूष आउयं वस्तु, इंससुमोहं चरिसमोहं च ।
सेलायं पगईयं, उचरविहिसंकमो जणिभनः ॥ १ ॥ ”
एतदेव निर्दिश्यते-यथा कस्यचित्संकेतमनुगतताऽऽश्रमकर्म-
परिणतिरेविधा जाता, तेन तदेव संश्रमसंश्रयतया सन्का-
मनीनि । एवमथ्यत्रापि योजयम् । (निहसिस्तु चि) निषयत्तु इत्य-
वन्तः, इह च विस्तिष्ठानां परस्परतः पुत्रानां निषयं कृत्वा चार-
णं कृदिशब्दयेन निषयमुच्यते । उच्चसंनारपसैनमप्यतिक-
करणानामविषयत्वेन कर्मणोऽवस्थानमिति । (नि. क. इस्तु चि)
निकाचित्तवन्तो, नितरां बन्धवत् इत्यर्थः । निकाचनं च तेषामि-
व पुत्रानां परस्परविस्तिष्ठानामेकीकरणमन्योन्यावभाहिता
अभिमतसमितिह्यमानसुंवांकलापस्वैव सकलकरणानामवि-
षयतया कर्मणो व्यवस्थापनमिति यावत् । “ भिज्जंति ” इ-
त्यादिपदानां संश्रयणी यथा-“ भेदिय ” इत्यादिवाया ग-
त्ताः । नवरथ अपवर्त्तनसंकमनिषयत्तुनिकाचनपदेषु त्रिविधः
कालो निर्देश्यः, अतीतवर्षमासानामानकालनिर्देशान नामि-
काचयानोत्तरार्थः । इह चापवर्त्तनाऽऽदीनामपि नेत्राऽऽदीनामपि
त्रिकालता युक्ता, न्यायस्य समानत्वात् । केवलमविषयज्ञान-
साक्षर्याः स्ये इत्येव इति ।

एरइयाणं भंते ! जे पोगमला तेयाकम्मत्ताए गिएहंति,
ते किं तांतकासममए गिएहंति, पट्टपलकालममए गि-
एहंति, अणामयकालममए गिएहंति । गोयमा ! एोऽनी-
तकालममए गिएहंति, पट्टपलकालममए गिएहंति,
एो अणामयकालममए गिएहंति । एरइयाणं भंते ! जे
पोगमला तेयाकम्मत्ताए गइए उदीरंति, ते किं तांतका-
लसममएगिए पोगमले उदीरंति, पट्टपलकालसममयपिप-
माए पोगमले उदीरंति, गइएसमपपुरकस्से पोगमले उदी-
रंति ? गोयमा ! तीतकालसममएगइए पोगमले उदीरंति,
एो पट्टपलकालसममयपिपमाए पोगमले उदीरंति, एो
गइएसमपपुरकस्से पोगमले उदीरंति २ । एवं वेदंति ३,
गिज्जरेति ४ ।

“ नेरइयाणं ” इत्यादि व्यकम् । नवरं (तेयाकम्मत्ताए चि)
नेजलकाम्मेणहारीरतया, तद्वृत्तयेरथम् । (अतीतकालसमम-
ए) कालकयः समयाः, न तु सत्त्वाचारकयः कालोऽपि समय-
रूपः, न तु वर्षाऽऽद्वैतवृत्त इति परस्परं विवेचनान्कालसम-
यः, अनीनः कालसमयः-अतीतकालस्य चोत्सर्पिषयादेः समयः
परमनिकृष्टोऽऽनीतकालसमयः, तत्र । (पट्टपल चि)
प्रत्युत्तरो चर्षमानो, नोऽस्तातकादेवार्हो अनीनानागतकालवि-
षयप्रहणमनिषेधः, विषयानोऽन्यत्वात् । निषयानोऽन्यत्वं च नयो-
निरावृत्तवर्षानात्सादिनि, प्रत्युपपन्नत्वेऽप्यभिमुक्त्वाद् युक्ताति,

नाम्नाद् । (गइएसमयपुरकस्से चि) प्रहणसमयः पुरस्कृतो
वर्तमानसमयस्य पुरोवर्ती येषां ते प्रहणसमयपुरस्कृताः । प्राकृ-
तत्वादेवं निर्देशः । अन्यथा पुरस्कृतप्रहणसमया इति स्यात्,
. हींष्यमाणा इत्यर्थः उदीरणा च पुरेकाकालगृहीतानामेव अर्थात्,
प्रहणपुरेकाकालाद् उदीरणायाः । अत उक्तम्-अतीतकालसमय-
गृहीतानुदीरणाभावात् । अत उक्तम्-“ नो पट्टपलम् ” इत्यादि । वेद-
नानिजैरास्त्वथोरप्येवोपापकारिणि ।

एरइयाणं भंते ! जीवाओ किं चलियं कम्मं बंधंति,
अचलियं कम्मं बंधंति ? गोयमा ! एो चलियं कम्मं
बंधंति, अचलियं कम्मं बंधंति ? । एरइयाणं जंते !
जीवाओ किं चलियं कम्मं उदीरंति, अचलियं कम्मं उदी-
रंति ? गोयमा ! पो चलियं कम्मं उदीरंति, अचलियं
कम्मं उदीरंति २ । एवं वेदंति ३ । उयहंति ४ ।
संकापंति ५ । निहचंति ६ । एियायंति ७ । सव्वेपु अच-
लियं एो चलियं । एरइयाणं भंते ! जीवाओ किं चलियं कम्मं
गिज्जरेति, अचलियं कम्मं गिज्जरेति ? गोयमा ! चलियं
कम्मं गिज्जरेति, एो अचलियं कम्मं गिज्जरेति । G ।

गःहा-

बंधोदयेवेदोय-इंसंइणमपिण्डुत्ताणिकाएणं ।

अचलिय कम्मं तु जने,चलियं जीवाउ गिज्जरे ॥ १ ॥
“ नेरइयाणं ” इत्यादि व्यकम् । नवरं (जीवाओ किं चलि-
यं चि) जीवप्रदेशमवलिनं, तेष्वनवस्थानशालं, नाद्वरस्व-
चलिनं, नद्वं चनाति । यदाह-“ कृत्तेरेदोः स्वकथे-शस्त्रं
रागोऽऽदिपरिणतो योग्यम् । अनाति यागदंताः, कम्मस्सेहा इव
च मलम् ॥ १ ॥ ” एवमुदीरणादेवत्वापत्तौनामकमनिषय-
निकाचनानि न्यायानि । निजैरा तु पुत्रानां निरनुभावीकृताना-
मात्मप्रदेशेऽयः शासनम्, सा च नियमत्वाच्चलिनस्य कर्मणो,
नाचलिनस्येति । इह सङ्गहर्षी माथा-“ बंधोदिय ” इत्यादि
प्राग्वर्थात्, केवलमुदयेऽप्यनोदीरणा गृहीतान्त उक्ता नारक-
वक्यतया । अ० १ श० १ उ० ।

अथ असुरकुमारवक्तव्यनामाह-

असुरकुमारणां भंते ! पुत्राहायिया पोगमला परिणया ।,
असुरकुमारानिजावर्णं जहा एरइयाणं ० जाव चलियं क-
म्मं गिज्जरेति । ज० १ श० १ उ० ।

एवं वाचस्तानिनकुमारणां, पृथिवीकायिकानां यावद् बन्ध-
निकायिकानां यथा निरयिकानां यावद्बन्धिनं कम्मं निज्जरेवांन ।
(श्रीनिज्जवाणां स्थित्वाहारोः) जिं १ शब्दे; तथा “ आहार ” शब्दे
द्वितीयमपि ००४ पुष्टे एष्टव्यी)

एस्मि एं जंते । पोगमलाणं अणामाऽज्जमाणाणं अ-
णामाऽज्जमाणाणं च कयरे, कमेरहितो अप्पा वा बहुया वा
तुद्धा वा विभेसाहिया वा । गोयमा ! मन्वत्थोवा पोगमला
अणामाऽज्जमाणा, अणामाऽज्जमाणा अणंतमुणा । वेई-
दियाणं जंते । पोगमला आहारत्ताए गिएहंति, तेणं
सिं पोगमला कोसत्ताए जुज्जो इज्जो परिणयंति ? गोय-

वा ! मिञ्जिदियफासिदियवेमाथाए जुज्जो जुज्जो परिणमंति । वेदियाणं भंते ! पुष्पाहाराया पोगम्ला परिणया ? तदेवञ्च जाव चक्षियं कम्मं पिञ्जरेति ॥

(अणासाऽज्जमाणाणं ति) रसनेन्द्रियतः । (अफासाऽज्जमाणाणं ति) रुच्यनेन्द्रियतः । ' कवरे ' इत्यादि यत्पदं तदेव इदमप- (कवरे कवरहितो अन्धा वा, बहुधा वा, तुल्ला वा, बिसल्लाहया व ति) व्यक्तं च । " सव्वत्थोवा पोगम्ला अणासाऽज्जमाणा " इत्यादि । ये अणासाऽज्जमाणाः केवलं रसनेन्द्रियविषयास्ते स्तांकाः, असुवहवमानामानमन्त जागवत्तिन इत्यर्थः । ये स्वस्पूर्वमानाः केवलं रुच्यनेन्द्रियविषयास्तेऽनन्तगुणाः रसनेन्द्रियविषयजः सकाशादिति ।

तेद्विदियचउरिदियाणं खाणणं त्रिऽएञ्जाव अणेगाइं च णं भागसहस्साइं अणायाऽज्जमाणाइं, अणासाऽज्जमाणाइं, अफासाऽज्जमाणाइं विक्कंसमावज्जमंति । एए सि णं भंते ! पोगम्लाणं अणायाऽज्जमाणाणं, अणासाऽज्जमाणाणं, अफासाऽज्जमाणाणं य पुच्छा । गोयमा ! सव्वत्थोवा पोगम्ला अणायाऽज्जमाणा, अणासाऽज्जमाणा अणंत्तगुणा, अफासाऽज्जमाणा अणंत्तगुणा । तेद्विदियाणं वाणेंदियाजिभिदियफासिदियवेमाथाए जुज्जो जुज्जो परिणमंति । चउरिं द्याणं चक्खिं द्यधाणिदियजिञ्जिंदिदियफासिदियचाए भुज्जो भुज्जो परिणमंति ।

(तेद्विदियचउरिदियाणं नाणसं त्रिऽए सि) तदेवञ्च- " जहणेण भंतेमुहुत्तं, उक्कोसेण नेद्विदियाणं एगुणं पक्कासं रादिदियाइं, चउरिदियाणं उम्मासा । " तथा आहारेऽपि नानात्वम् । तत्र च " नेद्विदियाणं भंते ! जे पोगम्ले आहारेत्ताए गण्हंति " इत्यन आरज्य तावन् सुखं वाक्यं यावत् " अणगाइं च णं भागसहस्साइं अणायाऽज्जमाणाइं " इत्यादि । इह च द्वान्द्रियसूत्रापेक्षबाजनात्रायमाणातीति, अतिरिक्तमते नानात्वम् । एवमदप्यबहुत्वसूत्र परिणामसूत्रे च । चउरिन्द्रियसूत्रेषु तु परिणामसूत्रे " च-क्खिदियत्ताए धाणेंदियत्ताए " इत्यधिकमिति नानात्वमिति ।

पंचिदियतिरिक्खजोखायाणं त्रिऽ जणिज्जण ऊमासो वेमाथाए आहारे अणाभोगिञ्चविचए अणुसमइअं आविरुद्धिओ आभोगनिञ्चविचओ जहणेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं ऊहुअचत्तस, सेसं जहा चउरिदियाणंञ्च जाव बलियं कम्मं पिञ्जरेति । एवं मणुस्साण वि । खावरं आ-भोगिञ्चविचए जहणेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं अहमज-चत्तस, सोरंदिद्यञ्च वेमाथाए जुज्जो जुज्जो परिणमंति । सेसं तदेवञ्च जाव चक्षियं कम्मं पिञ्जरेति ॥

पञ्चेन्द्रियतियंकुसुरे- (त्रिऽ मणिऊण सि) " जहणेणं णंते मुहुत्तं उक्कोसेणं तिणि पत्तिओवेमाइं " इत्येतेभ्यो स्थितिप्रतिष्ठा (ऊलासो ति) उन्मूलो विमात्रया, वाच्य इति । तथा तियंक्वञ्चेन्द्रियानामाहारार्थं प्रति बहुकम्- " उक्कोसेणं ऊहुअचत्तस सि, " तदेवकुसुररकुदातंभु ज्ञप्यते । मनुष्य-

सुखे यज्जकमदममकस्येति, तदेवकुवादिमिपुनकनरानाभित्सलमवसेचामिति ॥

वाणमंतराण डिईए खागुत्तं, अन्वेसेसं जहा वागकुमारार्थं, एवं जोइसियाण वि, खावरं उस्सासो जहणेणं मुहुत्तपुहुत्तस, उक्कोसेण वि मुहुत्तपुहुत्तस, आहारे जहणेणं दिवसपुहुत्तस, उक्कोसेणं वि दिवसपुहुत्तस, मेसे तं चव ॥

" वाणमंतराणं " इत्यादि । वाणमंतराणां स्थितौ नानात्वम् (अवसेसं ति) स्थितेरवशेषमायुष्कवर्जमित्यर्थः । प्रागुक्माहाराऽऽइं वस्तु, यथा नागकुमाराऽऽइं तथा इदमपि । व्यन्तराणां, नागकुमाराणां च प्रायः समावर्धमेत्यादि । तत्र व्यन्तराणां स्थितिजैश्वर्येण इशवर्षसहस्राणि, उष्करेण तु पक्षोपममिति । " जोइसियाण वि " इत्यादि । उद्योतिष्कारामपि स्थितेरवशेषं तथैव, यथा नागकुमाराणात् । तत्र उद्योतिष्कारां स्थितिजैश्वर्येण पक्षोपमाहभागः, उष्करेण पक्षोपमं वशेषानाधिकमिति । नवरं (उस्सास सि) कवलसमुच्छ्वासस्तेषां न नागकुमारसमानः, किं तु बह्वयमाणः । तथा चाह- " जहणेणं मुहुत्तपुहुत्तसस " इत्यादि । पुष्टकसं चिप्रभृतिरानवचनः, तत्र यज्जकस्ये मुहुत्तं पुष्टकसं तद् द्वित्रा मुहुत्ताः, यथाः कृष्टं तदप्यौ नव वेति । आहारेऽपि विशेषत एव । तथा चाह- " आहारे " इत्यादि । ५० १ श० १ उ० ।

पृथ्वीकायिकाऽऽज्जसेवु नैरयिकाऽऽदीनां स्थितिस्थानाऽऽइ-

प्रतिपादनाय संग्रहगथायाह-
पुदवीं त्रिऽओगाहण-सरीरसंपयाणवेच मंत्राणे ।
लेस्सादिष्टीणणे, जोगुवओमे य दस ठाणा ॥ ४ ॥

" पुदवी " इत्यादि । तत्र पुदवीति लुप्तविभक्तकथाजिनेशास्य पृथिवीषु, उपसलजन्तवाशास्य पृथ्व्यादिषु जीवाऽऽज्जसेधियं ऊपयामति । (त्रिऽ सि) " सुवनाऽसुवम " इति-यायात् स्थितिस्थानानि वाक्यातीति शेषः । (एवं ओगाहण सि) प्रवगाहनास्थातानि । शरीराऽऽदिद्वानि तु व्यक्तान्येव, एकान्मन् च पदं प्रथमैकवचनान्तं इदमपि । इत्येवमेतानि स्थितिस्थानाऽऽदीनि इहा वस्तूनि इहोदेशक विचारयितव्यातीति गद्यासमासाद्यः । विलसार्थं तु सूत्रकारः स्वयमेव बह्वयताति । तत्र रत्नप्रभापुण्ड्र्यां स्थितिस्थानानि तावत्परुषयआह-

इमंसे णं भंते ! रयमण्णजाए पुदवीए तीसाए निरयावा-
तसयसहस्सेसु एगमेगेसि निरयावावर्तसि नेरदयाणं केइया
त्रिऽठाणा पणुत्ता ? गोयमा ! असंसेज्जा त्रिऽठाणा प-
णुत्ता । तं जहा-जहधिया त्रिऽ सपयाहिया, जहाधिया त्रिऽ
दुसमयाहिया, ० जाव असंसेज्जसमयाहिया, जहाधिया त्रिऽ
तथाज्जमुक्कोसिया त्रिऽ ॥

" इमीसे णं " इत्यादि व्यक्तम् । नवरम- (एगमेगेसि निरयावा-
वासंसि सि) प्रतिनरकाऽऽज्जसमित्यर्थः । (त्रिऽठाण सि) आ-
युषां विजाणा । (असंसेज्ज सि) सङ्ख्याऽतीति, कथमपि, प्रथम-
पृथिव्यपेक्षया जघम्या स्थितिदेशकस्यैवसहस्राणि, उष्करा तु सा-
गरोपमम्, यतस्यां वैदिकसमयमुच्छ्वासःसङ्ख्यायामिति स्थितिस्था-
नानि भवन्ति । प्रसङ्गपरत्याद सागरोपमसमयानामित्येवं भ-

रकाऽऽसासंपेक्षयाऽऽस्यसङ्ख्येयान्येव मानि,केषुचं तेषु जघन्घो-
रुष्टद्विजागो प्रन्थाल्तराद्यसेवः । यथा-प्रथमप्रस्तनरकेषु ज-
घन्घा स्थितिविशेषसहस्राणां, उत्कृष्टा तु नृवांतरिति । परतरेव
दशैवसाह- " अहृषिया डिर् " इत्यादि । जघन्घा स्थितिविशेष-
सहस्राधिका, इत्येकं स्थितिस्थानम्, तत्र प्रतनरकं भिन्नकप्र-
त्ययैव समयाधिकतं द्वितीयम्, इदमपि विधिम्, एवं यावद्
सङ्ख्येयसमयाधिका सा । सर्वाङ्गितमस्थितस्थानदशंयाऽऽह-
(नन्पाठम्मुक्तिसि यत्) इत्कृपाऽसावनेकविधेति विशेष्यते,
तस्य विधत्तनरकाऽऽसासस्य प्रायोज्योक्षिता उत्कृष्टिका तद-
प्रायोज्योक्तिका इत्यपत् स्थितिस्थानम्, इदमपि विधिर्न, वि-
धिःप्रत्याहुरकर्षस्थितेरिति ।

एवं स्थितिस्थानानि प्रकृत्य तेष्वेव क्रोधाऽऽपयुक्तम् नारका-
णां विज्ञानेन दशौचिद्माह-

इमीसे णं जंते । रयणप्यजाए पुढवीए तीमाए निरया-
वासमयमहस्सेसु एगमेगंसि निरयावासंसि जहसियाए
डिईए वट्टमाणा नेरइया किं कोहोवउत्ता माणोवउत्ता मा-
योवउत्ता लोचोवउत्ता ?। गोयमा ! सन्ने वि ताव होज्ज
कोहोवउत्ता ?, अइवा-कोहोवउत्ता माणोवउत्ते य १,
अइवा-कोहोवउत्ता य माणोवउत्ता य ३, अइवा-कोहो-
वउत्ता य मायोवउत्ते य ४, अइवा-कोहोवउत्ता य मा-
योवउत्ता य ५. अइवा-कोहोवउत्ता य लोचोवउत्ते य
६, अइवा-कोहोवउत्ता य लोचोवउत्ता य ७ ।
अइवा-कोहोवउत्ता य माणोवउत्ते य, मायोवउत्ते य ?,
कोहोवउत्ता य माणोवउत्ते य मायोवउत्ता ३, कोहोवउत्ता
माणोवउत्ता मायोवउत्ते य ३, कोहोवउत्ता माणोवउत्ता
मायोवउत्ता ४। एवं कोहोणं माणोणं लोचोणं चचारि भंगा
?१। अइवा-कोहोवउत्ता माणोवउत्ते मायोवउत्ते लो-
चोवउत्ते ?, अइवा-कोहोवउत्ता माणोवउत्ते मायोवउत्ते
लोचोवउत्ता १, अइवा-कोहोवउत्ता माणोवउत्ते मायोव-
उत्ता लोचोवउत्ते ३, अइवा-कोहोवउत्ता माणोवउत्ते
मायोवउत्ता लोचोवउत्ता ४, अइवा-कोहोवउत्ता मा-
णोवउत्ता मायोवउत्ते लोचोवउत्ते ५, अइवा-कोहोव-
उत्ता माणोवउत्ता मायोवउत्ते लोचोवउत्ता ६, अइवा-
कोहोवउत्ता माणोवउत्ता मायोवउत्ता लोचोवउत्ते ७,
अइवा-कोहोवउत्ता माणोवउत्ता मायोवउत्ता लोचोव-
उत्ता ८। एवं सत्तावांनं भंगा नेयव्वा ॥

" इमीसे णं " इत्यादि । (जहसियाए डिईए वट्टमाणत्ति)
या यत्र नरकाऽऽसासं जघन्घा, तस्यां वसतामाः " किं कोहोवउ-
त्तं " इत्यादिप्रश्ने " सन्ने वि " इत्याद्युत्तरम् । तत्र च प्रतनरकं ज-
घन्घास्थितिकानां सदैव भावात्तसु च क्रोधोपयुक्तानां बहुवचन-
स्त्रीवर्णनम् । काः । एऽऽसिदंश्चानसमयाधिकजघन्घास्थितिकानां
ननु काद्विभक्त्या तेषु च क्रोधाऽऽपयुक्तानामेकवचनकृत्यं
जघान्दशौचिदंश्चानु तु सर्वकारोपयुक्तानां प्रत्येकं
बहुनां भावाद्विभक्त्या । आह - " सन्नेव अहं विरहो, अमीति-

भंगा तदि करेज्जाहि । जदियं न होइ विरहो, अनेगवं ससवी-
सा वा ॥१॥ " अयं च तत्सत्ताऽपेको विरहो ब्रह्मणो, न नृपा-
द्योपेक्षः, यतो रत्नप्रभायां चतुर्विंशतिमुद्गानु उपाह्वारिद्विक्रान्त-
उत्ता, ततश्च यत्र सप्तविंशतिभेदका उच्यन्ते, तथापि विरहप्रभा-
वशीलिनः प्राप्नोति, सप्तविंशतेश्चाभाव एवास्ति । तत्र (सन्ने वि-
ताव होज्ज कोहोवउत्तात्) प्रतनरकं स्वकीयस्त्रीकाम्य-
पेक्षया जघन्घास्थितिकानां नारकानां सदैव बहुनां मन्त्रावात्त-
रकमवस्थे च क्रोधोपयुक्तान्त्वात् सयं एव क्रोधोपयुक्त-
अपेयुरित्येको भङ्गः " अइवा " इत्यादिना द्वि- चतुःसंयोगमन्त्र-
वाशनाः, तत्र द्विक्रमेणो बहुवचनान्तं क्रोधममुक्त्वा यद् द्विभङ्ग-
कार्याः । तथाहि- क्रोधोपयुक्तम्, मानोपयुक्तम् १, तथा क्रोधोप-
युक्ताश्च, मानोपयुक्ताश्च २ । एवं प्रायैकत्वबहुवचनार्थं टी,
आमेन च टी । एवमेतं द्विक्रमेण यद् द्विक्रमेण तु द्विपदं भवति ।
तथाहि- क्रोधे नित्ये बहुवचनम्, मानमाययोरेकवचनमित्येक-
मानिकत्वे मायाबहुत्वे च द्वितीयः । माने च बहुवचनं, मायाया-
मेकत्वमित्ति सूचीयः । मानबहुत्वे मायाबहुत्वे च चतुर्थः, पुनः
क्रोधमानभेदेतिरथमेव चत्वारः, पुनः क्रोधमायालोभैरथ-
मेव चत्वारः, एवमेतं द्वात्रिंशत् । अतुक्तसंयोगे स्पष्टी । तथाहि- क्रो-
धे बहुवचनेन मानमायालोभेषु एकवचनेनेकः । इत्येवमे लो-
भे बहुवचनेन द्वितीयः । एवमतथैकवचनान्मायाया जानी,
एवं बहुवचनान्मायायाऽप्यौ द्वौ, एवमेतं चत्वारः एकवच-
नान्मानेन जाताः । एवमेव बहुवचनान्मानेन चत्वारः इत्येव-
मष्टौ । एवमेतं सप्तविंशतिषु नारकेषु सप्तविंशतैर्भवति ।
जघन्घास्थितौ हि बहुषो नारकाः भवन्त्यतः क्रोधे बहुवचनमेव ।

इमीसे णं जंते । रयणप्यजाए पुढवीए तीमाए निरया-
वासमयमहस्सेसु एगमेगंसि निरयावासंसि जहसियाए
जहसियाए वट्टमाणा नेरइया किं कोहोवउत्ता माणोवउ-
त्ता मायोवउत्ता लोचोवउत्ता ?। गोयमा ! कोहोवउत्ते य
माणोवउत्ते य मायोवउत्ते य लोचोवउत्ते य, कोहोवउत्ता य
माणोवउत्ता य मायोवउत्ते य लोचोवउत्ता य, अइवा-
कोहोवउत्ते य माणोवउत्ते य, अइवा-कोहोवउत्ते य माणो-
वउत्ता य, एवं असिद्भंगा नेयव्वा । एवं० त्रय संसंज्ञम-
मयाद्विया डिई, अमंलज्जसमयाहिडिईए त्पाठम्मुक्ता-
सियाए डिईए सत्तावीसं जंगा मा णयव्वा ।

" समयाहियाए जहसियाए वट्टमाणा नेरइया किं कोहोव-
उत्ता " इत्यादि प्रश्नः । इहोत्तरम् - " कोहोवउत्ते य " इत्याह-
योऽशीनिभङ्गाः । इह समयाधिकानां यावत् सन्नेयसमयाधि-
कानां जघन्घास्थितौ नारका न तत्रभवन्ति भवन्ति चेत्येक-
ानेक वेति । ततः क्रोधाऽऽसिदंश्चोक्त्येन चत्वारो विकल्पाः, बहुवच-
नं चाप्ये चत्वार एव ४, द्विक्रमेणो चतुर्विंशतिः । तथाहि- क्रो-
धमानयोरेकवचनार्थां चत्वारः, एवं क्रोधमाययोः ४, एवं
क्रोधलोभयोः ४, एवं मानमाययोः ४, एवं मानलोभयोः ४, एवं
मायालोभयोः ४ । द्विक्रमेणो चतुर्विंशतिः, विक्रमेणो द्वि-
विंशतिः । तथाहि- क्रोधमानमायालोभैकत्वेनेकः, एष्वेव मायाबहुत्वेन
द्वितीयः, एवमेतौ मानिकत्वेन, द्वायवयोऽहद्वयेन, एवमेतं च-
त्वारः, क्रोधैवेन चत्वार एव, अन्ये क्रोधबहुत्वेन, एवमेतं च-

कोधमानमायात्रिके जाताः । तद्यथाऽप्येष्टौ कोधमानलोभेषु, तद्यथाऽप्येष्टौ कोधमायात्रोनेषु, तद्यथाऽप्येष्टौ मानमायात्रोभेष्विति प्राविशत्, अत्रुक्त्वयं योऽहम् । तथाह-कोधाऽऽदिव्येकत्वेनेको, लोभस्य बहुभवेन द्वितीयः, एवमेवो मायैकत्वेन, तथाऽप्यौ मायाबहुभवेन । एवमेव चत्वारो मायैकत्वेन, तथाऽप्ये चत्वार एव मानबहुभवेन । एवमेव प्रवृत्तौ कोधैकत्वेन, एवमप्येष्टौ कोधबहुभवेनात्तं योऽहम् । एवमेव सर्वं एवाशीनिरिति । एते च जन्मासाधनावकाऽऽदिसङ्ख्यातान्तसमयाधिकार्या जयन्ति, अन्वयः तसमयाधिकार्यास्तु जयन्स्थितेरारक्ष्योऽकृष्टस्थिति वायत्नसंस्थितिरिहस्त एव, तत्र नारकाणां बहुव्यादिति ।

अथावगाहनाद्वारे-

इमीमे णं जंते । रयणप्पजाए पुडवीए तीसाए निरया-वासमयसइस्सेमु एगमेसि निरयावासंसि नेउपायां के-वइया ओगाहणट्टाणा एणएत्ता । गोयमा । अमंस्सेज्जा ओगाहणट्टाणा एणएत्ता । तं जहा-जहसिया ओगाहणा अंगुलस्स असंस्सेज्जज्जाणं, जहसिया ओगाहणा एगपदे-साहिया, जहसिया ओगाहणा दुपदेसाहिया, जहसिया ओगाहणा १० जाव असंस्सेज्जपदेसाहिया, जहसिया ओगाहणा तपाउग्गुक्केमिया ओगाहणा ॥

तत्र (ओगाहणट्टाणं चि) अवगाहने आन्ते यस्यां साऽवगाहना ननुः, तथापारभूतं वा केषं, तस्याः स्थानानि । प्रदेसवृद्ध्या विभागो अवगाहनास्थानानि, तत्र (जहसिया चि) जयन्त्याऽऽङ्गनासंस्थेयभागमात्रा सर्वनरकेषु, (तपाउग्गुक्कस्य चि) तस्य विचक्षणनरकस्य प्रायेण्या वा उत्कर्षिका सा तत्रायेत्येत्कर्षिका । यथा-त्रयोदशमस्तटे धनुःसतकं रतिनवयमङ्गुल-वृद्धं चान् ।

इमीमे णं भंते । रयणप्पजाए पुडवीए तीसाए निरया-वासमयसइस्सेमु एगमेसि निरयावासंसि जहसियाए ओगाहणाए वट्टाणा नेरइया किं कोहोवउत्ता असईं जंगा जाणियव्वा ० जाव संस्सेज्जपदेसाहिया जहसिया ओगाहणा, असंस्सेज्जपदेसाहियाए जहसियाए ओगाहणाए वट्टाणाणं तपाउग्गुक्कासियाए ओगाहणाए वट्टाणाणं नेरइयायं दोमु वि सत्तावीसं भंगा ।

“जहसियाए” इत्यादि । जयन्त्यायां नव्यामेव कैकाऽऽदिसङ्ख्यातान्तप्रदेशाधिकार्यामवगाहनादियुं वृत्तमानानां नारकाणामन्वयप्रकारोऽऽप्युक्त एकोऽपि लक्षणः, अत्रोऽशीनभङ्गाः “असंस्सेज्जपदे” इत्यादि । असंस्सेज्जपदेऽधिकार्या नृमायोभ्योऽङ्गायां च नारकाणां बहुव्याप्तेषु च वृद्ध्यां कोषोपसृक्तयेन कोषे बहुवचनस्य भावात्मानादियुं त्वैकत्वबहुवचनस्य वास्तवसिद्धिर्नाभङ्गाः भवन्तीति । ननु ये जयन्त्यास्थानयो जयन्त्यावगाहनाच्च भवन्ति, तेषां जयन्त्यास्थितिकत्वेन ससंस्थितिनङ्क-कारः प्राण्यन्ते, जयन्त्यावगाहकत्वेन चाशोतिरिति विनोचः ? । अत्रोच्यते-जयन्त्यास्थितिकानामपि जयन्त्यावगाहनाकारेऽशो-तिरेऽ, उत्पत्तिकावन्निश्चयेन जयन्त्यावगाहनामवस्थादाति, ३६

या च जयन्त्यास्थितिकानां ससंस्थिता सा जयन्त्यावगाहन-त्वमतिक्रान्तानामिति भावणायम् ।

शरीरद्वार-

इमीमे णं जंते । रयणप्पजाए जाव ० एगमेसि निरया-वासंसि नेरइयायं कइं सरीरया पण्णात्ता । गोयमा । तिष्ठि सरीरया पण्णात्ता । तं जहा-वेउउत्तए, तंए, कम्मए । इमी-से णं भंते । ० जाव वेउउत्तएसरीरे वट्टाणा नेरइः । किं कोहोवउत्ता, सत्तावीसं जंगा । एणं गमेणं तिष्ठि सरीर-या जाणियव्वा ॥

(सत्तावीसं जंग चि) जनेन यद्यपि वैदिकशरीरे स-संस्थितिनङ्कका उक्ताः, तथापि वा स्थित्याभ्यासवगाहना-भ्या च जङ्गकप्रकृणा, सा तथैव दृश्या, निरवकाशत्वा-त्तस्याः, शरीराभ्यायाच्च सावकाशात्वात् । एवमन्यथापि विमर्शनीयमिति । (एणं गमेणं तिष्ठि सरीरया जाणिय-वत् चि) वैदिकशरीररूपप्राप्तेन कीणि शरीरकाणि वैदिक-तैजसकामंशानि भणितव्यानि, किंचापि जङ्गकसंस्थितिसं-व्येत्यर्थः । ननु विप्रदत्तैः केशजले ये तैजसकामंशशरीरे स्वार्तां तथोदह्यत्वेनाशीनिरिति नङ्ककामां सम्भवतीति कथमुच्यते तयोः ससंस्थितात्वेनात् ? । अत्रोच्यते-सत्यमेतत्, केशस्य वैदिक-शरीरात्तु गन्तोस्तपोरिहाऽऽभययं केशत्रयाऽज्ञानाभयणमिति ससं-स्थितिरिति । यच्च ह्योरोरेवादिदृश्यत्वे त्रीर्षीत्युक्तं, तत्रया-जामपि गमस्यात्यन्तसाः शोपवशीनाथमिति ॥

संहननद्वार-

इमीसे णं जंते । रयणप्पजाए ० जाव नेरइयायं सरीरया किं संघयणा एणएत्ता । गोयमा । छएइं संघयणाणं असंघयणी, नेवउट्ठी नेव छिह्कारा नेव एहाऽरुण, जे पोंगाला अणुह्हा अरुक्ता अप्पया असुहा अमणुष्सा अमणामा, एणामं सरीरसंघयणाए परिणमंति । इमीसे णं भंते । ० जाव छएइं संघयणाणं असंघयणे वट्टाणाणं नेरइया किं कोहोवउत्ता । ० सत्तावीसं भंगा ।

(जगहं संघयणाणं असंघयणि चि) यथां संहननानां बहुश्लेष-भारताकाऽऽदीनां मत्प्रावेकनरेणापि संहननेनासंहननीना । कस्माद्विभिन्यत् आह-“नेवृद्धी” इत्यादि । नैवास्त्वयादीनि तेषां स-नि, अस्त्वसंश्लेषकं च संहननमुच्यत इति । (आणं चि) इत्यन्ते स्मेतोऽऽः, तत्रिषेधादिनाए, क्षान्तिरूपि किञ्चित्कमनीचं भवतीत्येन उच्यते-अकान्ताः, अकान्तमपि किञ्चित्कारणवशा-त्प्रोतये भवतीत्येन आह-अप्रियाः, अप्रतिहेतवः, अप्रियत्वं तेषां कुनः, यतः (असुप्तं चि) अशुभस्वजावाः, तं च सामान्यं अपि भवन्तीत्यन्तो विशेप्यन्ते- (अमणुष्सा चि) न मनसाऽन्तःसंवे-दनं च भवत्या ज्ञायन् इत्यमनोहाः । अमनोहाना वैकदाऽपि स्वादं आह- (अमणाम चि) न मनसा अन्वयेन गम्यन्ते पुनः पुनः स्मरणनां ये नेऽमनोमाः एकवारिणा कश्चिं शब्दाः अनि-एनाप्रकृतमतिप्राधान्याः इति । (संघयणा चि) सङ्गततया, शरीररूपसंश्लेषत्वेत्यर्थः ।

संस्थानद्वार-

इमीसे णं भंते । ० जाव सरीरया किंसंघिया पण्णात्ता । ॥

गोयमा ! दुविधा पद्यथा । तं जहा-जवधारणिज्जा य, उचरवेठन्विथा य । तस्य णं जे ते जवधारणिज्जा ते हुं-रुसंठिया पद्यथा, तस्य जे ते उचरवेठन्विथा ते वि हुं-रुसंठिया पद्यथा । इमीसे णं जाव हुंरुसंठाणे वट्टमाणा नेरइया कि कोहोवठथा ? , सत्तावीसं भंगा ।

(किंसांठिय णि) किं सांठियतं संस्वयानं वेणं तानि किं-सांठियतानि ? (अथचारणिकज्जा णि) अथचारणं निजजग्गामानि-सांठयं प्रयोजनं वेणं तानि अथचारणीयात्वात्प्रथमचारणीया-नीत्यर्थः । (उचरवेठन्विथा णि) पूर्ववैकियायेक्या उचरा-णि उचरकात्समाधीनि वैकियाणि उचरवैकियाणि । (हुं-रुसंठिय णि) सर्वत्राहुमसंस्वयानि ।

नेरइयाद्वारे-

इमीसे णं भंते ! रयणुप्पजाए वुडवीए नेरइयाणं कइ खेस्साओ पद्यथाओ ? । गोयमा ! एमा काउलेस्सा पद्यथा । इमीसे णं भंते ! रयणुप्पजाए जाव काउलेस्साए वट्ट-माणा सत्तावीसं भंगा ।

वट्टिद्वारे-

इमीसे णं भंते ! जाव किं सम्मदिट्ठी, मिच्छदिट्ठी, सम्मामिच्छदिट्ठी ? । गोयमा ! तिस्सि वि; इमीसे णं जाव सम्मदंसणे वट्टमाणा नेरइया सत्तावीसं जंगा । एवं मिच्छदंसणे वि; सम्मामिच्छदंसणे असीदंसंगा ।

(सम्मामिच्छदंसणे असीदंसंगे णि) मिच्छदंमामन्यत्वात् तज्जा-क्ययापि च काकालोऽन्यथादेकोऽपि स्रम्यत इत्यर्थः । तत्रेङ्गाः ।

हावद्वारे-

इमीसे णं जाव किं नासी, अस्साणं ? । गोयमा ! नाणं वि, अस्साणं वि, तिस्सि नाणाइं नियमा, तिस्सि अस्साणाइं जयणाए । इमीसे णं भंते ! जाव आजिण्णोहिययाधि वट्टमाणे ? । गोयमा ! सत्तावीसं जंगा, एवं विस्सि णाणाइं तिस्सि अस्साणाइं भाणियन्माइं ।

(तिस्सि णाणाइं नियमं णि) ये ससम्भक्त्या नरकेषूपघ-ने तेषां प्रथमसमवाहारस्य नवप्रत्ययव्याप्यविद्यानस्य त्रावा-त्तिष्ठात्मिक एव ते, ये तु मिथ्यादृष्टयस्तं सांक्रियाणोऽसंक्रियमभ्यो-त्पद्यन्ते, तत्र ये सांक्रियवस्तं अथप्रत्ययादेव विमङ्गल्य आवाह-रानिमा, ये स्वसंक्रियवस्तं चामापादमनुहुतात्परतो विजङ्गस्यो-त्पत्तिरिति तेषां पूर्वमङ्गलमप्यं, पश्चात्तिसंज्ञास्यैवाङ्गलमप्य-त्पत्त इत्यर्थः-(तिस्सि अस्साणाइं भयणाए णि) जज्जनया विक्कय-नया कदाचित् के, कदाचित्तीणीत्यर्थः ।

अस्साणं गाये स्वात्ताय-

“ सखीं येरइएणुं, उरसयरेइयायणतेर समए ।
विण्णमं सोहिं वा, आविग्गहे विग्गहे सहइ ॥ १ ॥
अस्सणी नरएणुं, पड्ढाओ जेय सहइ विण्णमं ।
माया तिस्सेव तओ, अस्साणा दोसि तिस्सेव ॥ २ ॥”
एवय “ तिस्सि णाणाइं ” इत्यादि । आनिनिवाचिककालम-
च सत्सिद्धिः तत्रेङ्गासंस्वयानं आध्यामि षरंणं इत्यादि । अस्साणा-

नि वेति । इह च शोभि ज्ञानाधीनि वक्तुं, तदाभिनिवाचिक-
स्य पुनर्गणनेन । अन्वया इ एष ते वाक्ये स्वात्मामिति । “ तस्मि
अस्साणाइं ” इत्यत्र यदि अन्वयज्ञानभूताज्ञानं विजङ्गाइं वृत्तकाल-
माधिनीं विक्कयते, तदा अस्मात्तस्मैः सम्भवे, अस्साणाकेवायम् ।
किं तु जज्जन्वावगहनान्ते, ततो जज्जन्वावगहनान्तेवेवाध्यात्ति-
भेदकालस्तेषामवस्था इति ।

बागद्वारे-

इमीसे णं जाव किं मणजोगी, वयजोगी, कायजोगी ? ।
गोयमा ! तिस्सि वि । इमीसे णं जाव मणजोए वट्टमाणा
सत्तावीसं भंगा; एवं कायजोए ।

(एवं कायजोए णि) इह यद्यपि केवलकर्मणुकापयोगे
असीतिभेदः संज्ञयान्, तथापि तस्याविवक्षणात् सामान्यकाय-
योगाऽऽश्रयत्वात् सत्सिद्धिः त्रिकति ।

अपयोगद्वारे-

इमीसे णं जाव नेरइया किं सागारोवउत्ता, अस्सागारोव-
उत्ता ? । गोयमा ! सागारोवउत्ता वि, अस्सागारोवउत्ता वि ।
इमीसे णं जाव सागारोवउत्ते वट्टमाणा सत्तावीसं जंगा,
एवं अस्सागारोवउत्ते वि सत्तावीसं जंगा, एवं सत्त वि
पुडवीओ नेरइयाओ, पाणुत्तं लेसाणु ।

(सागारोवउत्त णि) आकारं विशेषांगप्रदणशक्तिः, तेन
सह इति सूत्रकारः, तद्विकलोऽकारः । सामान्यप्राहीत्यर्थः ।
(पाणुत्तं लेसाणु णि) रत्नप्रमाणुविधीप्रकरणज्योत्पू-
षधीप्रकारकान्यथेयानि । कवचं देहस्यायु विशयः, नासं । जिह-
त्वात् । अत एव नट्टोत्तरं गाथा-

गाथा-

काओय दोसु तइया-एं बांभिया नीलिया चउत्थोए ।
पंचमियाए मीसा, कइटा तत्तो परमकइहा ॥ ? ॥

(काओय इत्यादि) तत्र (नइयाए मीलिय ति) बाणुकप्रजा-
प्रकरणे उपरितननरकेणु कापोमी, अथस्सणु मीसां अमसीति
ते यथासम्भवं प्रक्रमेण उचरन्ते चाभ्येत्यर्थ इत्यर्थः । यच्च
सुधाभिद्रावेषु नरकाऽऽयससङ्घातानाम्, तत् “ तीसा व प-
धीसा ” इत्यादिना पूर्वप्रदर्शितेन समवसेयमिति । एवं च सूत्रा-
जिहायः कार्यः-“ सङ्करपपजाय ख भंते ! पुडवीए पचवीसाय न-
रयावात्सलसयसहस्सेणु एगमंगोमि नरयावात्सलं कइ केस्साओ
पद्यथाओ ? । गोयमा ! एमा काउलेस्सा पद्यथा । सङ्करपपजाय
खं जने ! जाव काउलेसाए वट्टमाणा नेरइया कि कोहोवठ-
था ? , इत्यादि । जाव सत्तावीसं भंगा । एवं सर्वेषुपुषधीषु
गाथाऽनुसारेण वाक्यव ।

चउसट्ठीए णं भंते ! अमुरकुमारावाससयसहस्सेणु एग-
मेगमि अमुरकुमारावासंति अमुरकुमाराणं केइया उइ-
ट्ठाणा पद्यथा ? । गोयमा ! अस्सेज्जा उइट्ठाणा पद्यथा । तं
जहा-नइइया उइं जहा नेरइया तहा, नवरं पडिलोवा
जंगा जाणियन्वा, सव्हे वि ताव होजा सोभोवउत्ता व
याणोवउत्ते व, एएणं गयेणं नेयन्वं जाव यणियकुमारा,
नवरं नाणत्तं जाणियन्वं ।

असुरकुमारप्रकरणं (पहिलोमांगसि) नारकप्रकरणे हि कोधनामाऽऽदिना क्रमेण जन्मकर्मिदंति । कुनाऽसुरकुमाराऽऽदिप्रकरणेषु लोभमायाऽऽदिदोषी कार्यं इत्यर्थः । अत एवाह—(सन्धे वि ताव होऽञ्ज लोहोवउत्ता सि) देवा हि प्रायो लोभजन्मो भवन्ति, तेन सन्धेऽसुरकुमारा लोभोपयुक्ताः स्युः । त्रिकसंयोगे तु लोभोपयुक्तत्वे बहवश्चानभव, प्रायोपयोगे त्वकत्वबहुताभ्यां लोभो जन्मो, एवं सतिविशतिनेत्रकाः कार्याः । (एवमं काणसं जाणियम्भं) नारकात्प्राप्तसुरकुमाराऽऽदीनां च परस्परं ना-
 नाभं हात्वा प्रअज्ञात्पयुसरस्त्राणि चाप्येयानीति हृदयम् । त-
 त्वा नारकात्प्राप्तसुराऽऽदीनां च संहननसंस्थानहेत्यासुषेणु ज-
 वति । तत्सन्धेयम्—“ बहसदीय वं मंन । असुरकुमारावाससय-
 सहइत्येवम् । एवमेगांसि असुरकुमारावासंसि असुरकुमाराणां
 सररीरागा कि संघयणी ? । गोयमा ! असंघयणी, जे योगाहा
 वहा कंता, ते तेसि संघयसाय परिणमंति, एवं संठाणे वि,
 नवरं जयवारिण्डा सप्तचरंरसंरिवा, वृत्तारवेठडिवया अ-
 ष्ययरंरिवा, एवं लेसावु वि, नवरं कर लेसाभो पयथाभो ।
 गोयमा ! वसतिरि । तं जहा-कयहा नीहा काऊ नेऊहेसा । बह-
 सदीय वंञ्ज कयहेसाए वहुनाणा कि कोहोवउत्ता । ० ५।
 गोयमा ! सन्धे वि ताव होऽञ्ज लोहोवउत्ता ” इत्यादि । एवं
 “ नीरकाकतक वि ” । नागकुमाराऽऽदिप्रकरणेषु तु—“ बुलसीए
 नागकुमाराणां ससयमहस्सेसु ” इत्येवं “ बउसडी असुराहं,
 नागकुमाराण होऽ बुलसीहै । ” इत्यादंभवनात्प्रअसूनेषु
 जवमसहृषानामावमयमयम् म्वाशिलापः कार्यं इति ।

अमंस्लेजेमु णं भंते । पुढविकाइयावाससयमहस्सेसु ए-
 गमेगांसि पुढविकाइयावासंसि पुढविकाइयाणं केवइया ठि-
 ट्टाणा पम्भता । गोयमा ! असंस्लेजा ठिट्टाणा पम्भता ।
 तं जहा-जहसिवा ठिःञ्ज जाव तप्याउग्गुकोसिया ठिई ।
 असंस्लेजेमु णं भंते । पुढविकाइयावाससयमहस्सेसु एगमेगं-
 सि पुढविकाइयावासंसि जहसिठिईए वहुनाणा पुढविकाइया
 कि कोहोवउत्ता भाजोवउत्ता मायोवउत्ता लोचोवउत्ता ।
 गोयमा ! कोहोवउत्ता वि, मायोवउत्ता वि, मायोवउत्ता
 वि, लोहोवउत्ता वि । एवं पुढविकाइयाण सन्धेसु वि ठाणे-
 सु अजंगयं, नवरं तेठसेसाए असीइजंगा, एवं अवा-
 काइया वि, तेवकाइयावउत्ताइयाणं सन्धेसु वि ठाणेषु
 अमंमयं, वणप्फकाइया जहा पुढविकाइया ।

(एवं पुढविकाइयाणं सन्धेसु ठाणेषु अमंमयं वि) पृथिवी-
 कायिका एकेकासिम्ह कथाये उपयुक्ता बहवो ज्ञपयन इत्यभ-
 न्नकं वरास्त्रापि स्थानेषु । (नवरं नेउभंसेसाए असीइजंगं वि)
 पृथिवीकायिकेषु हेरयाहारे तेजोहेरया वाच्यः । सा च यदा
 हेरयोकाच्यते ते देव एकोऽनेको वा पृथिवीकायिकेषूपयते त-
 दा भवति, तन्मन्त्र तदेकत्वाऽऽदिजवनादृशोऽतिमैज्जाका भवतीति ।
 इह पृथिवीकायिकप्रकरणे स्थितिरस्थानमन्त्रं साहास्रिचि-
 त्तमेवासिन्, शोषापि तु नारकवत्तत्त्वायानि । तत्र च “ नयरं
 नायसं जाणियम्भं ” इत्येतस्यानुवृत्तेर्नामावधिम् प्रकृत उ-
 सरतत्त्वाचसंयम् । तत्र शरीराऽऽदिवेषु ससत्सु हारेनेवद्व- “ अ-
 सलंजेसु णं भंते । पुढविकाइयावाससयमहस्सेसुञ्ज जाव पुढ-

विकाइयाणं कइ सररीरा पयसा ? । गोयमा ! तिन्नि । तं जहा-
 श्रोरासिप, तेयव, कम्मए । ” एतेषु च “ कोहोवउत्ता वि, ना-
 शोवउत्ता वि ” इत्यादि वाच्यम् । यथा—“ असंस्लेजेसु णंञ्ज
 पुढविकाइयाणं सररीरा कि संघयणी ” इत्यादि तथैव । “ न-
 वरं योगाहा मयुक्ता मयुक्ता सररीरसंघयसाए परिणमंति । ”
 एवं संस्थानमहोऽपि, कि वृत्त- “ वृत्तसंरिवाए ” ताक-
 र्वं वाच्यम्, न तु “ बुधिया सररीरा पयसा तं जहा-अवधा-
 तिञ्जा य, वृत्तारवेठडिवया य ” इत्यादि । पृथिवीकायिकाः
 तद्भावाविति । हेरयाहारे नुनरेवं वाच्यम्—“ पुढविकाइयाणं
 मंने ! कइ लेसाभो पयथाभो ? । गोयमा ! वसतिरि । तं जहा-
 कयहेलेसा०ञ्ज तेठसेसा । ” एतासु च तिल्लुवमन्नकमेव,
 तेजोहेरयावां, वृत्तारवेठडिवया, एतच्च प्रागेवांकमिति । इतिहारे
 इदं वाच्यम्—“ असंस्लेजेसुञ्ज जाव पुढविकाइया कि सम्महि-
 ट्ठो, मिच्छादिट्टो, सम्मानिमच्छादिट्टो । गोयमा ! मिच्छादिट्टो ”
 शेषं तथैव । ज्ञानहारेऽपि तथैव । “ एवमं वृद्धिकाइयाणं जं-
 ते ! कि नाणी, अजाणी ? । गोयमा ! नो नाणी, अजाणी
 नियमा दुअजाणी । ” योगहारेऽपि तथैव । नवरम्—“ पुढविकाइ-
 याणं मंने ! कि मयुजोगी, वडजोगी, कायजोगी ? । गोयमा !
 नो मयुजोगी, नो वडजोगी, कायजोगी ” (एवं अवाकाइ-
 या वि सि) पृथिवीकायिकवदकायिका अपि वाच्यः, ते हि
 दशास्त्रापि स्थानकम्भम्भङ्गाः, तेजोहेरयावां चऽऽदीतिमन्नक-
 वन्तो, यनस्तेष्वपि देव उच्यते इति । “ तेउकाइय ” इत्यादौ
 (सन्धेसु वि ठाणेषु सि) स्थितिरस्थानाऽऽदिवेषु दशास्त्रजन्मकं,
 कोधाऽऽसुरपयुकानामेकद्वैतं नेवु बह्वानं ज्ञायत । इह देवा नोपच-
 न्भ इति तेजोअइया नेषु नासिन् । तत्तत्प्रत्ययमन्त्रादिरी-
 त्यमन्नकमेयेति । एतेषु च म्नाणि पृथिवीकायिकसमाणि, केवढं
 वायुकयसुषेणु शरीरहारे एवमप्येवम्—“ असंस्लेजेसु णं भंते ।
 ०ञ्ज जाव वाठकाइयाणं कइ सररीरा पयसा ? । गोयमा ! वसतिरि । तं
 जहा-श्रोरासिप, वंठडिवय, नेयव, कम्मए सि । ” “ वणप्फकाइया ”
 इत्यादि । वनस्पतयः पृथिवीकायिकसमाणा वनतयाः, दशास्त्र-
 पि स्थानकेषु जन्मकाभावात्तेजोहेरयावां च तथैवातीतिमन्न-
 कसत्प्रभावेति । ननु पृथिव्यन्वयनस्पतीनां इतिहारे नारका-
 र्त्तभावेन सम्भक्तवं कर्मभन्धेववउत्तायन्ते, नत एव ज्ञानम-
 र्त्तमिष्ठानं भुवनात्तं वादवाक्यैत इत्येवमशानिनेत्रकाः सम्भ-
 र्त्तनाभिनवाः। चक्रेनानुज्ञानेषु जवन्तु । । नैवम् । पृथिव्यादिषु सा-
 स्त्राद्वनजावस्थायन्तविरहत्वेनैवाधिकारत्वात् । तत्र एवोच्यते—
 “ उभयाभावां पुढवा-इत्यसु विगलेसु होऽञ्ज उववयो । ” इति ।
 उभय प्रतिपद्यमानेषु प्रतिपद्यकाविति ।

वेरिदियतेरिदियवठरिदियाणं जेहि ठाणेहि नेरइयाणं
 असीइजंगा, तेहि ठाणेहि असीई वेव, नवरं अरुपीइया
 सम्भवे आभिणिविगेहिइयनाये सुयनाये, एएहि अमीइ-
 भंगा । जेहि ठाणेहि नेरइयाणं सत्तावंसं जंगा, तेषु ठाणेषु
 सन्धेसु अजंगयं ।

“ वेरिदियं ” इत्यादौचवमन्नकवदना—“ जेहि ठाणेहि नेरइयाणं
 असीइजंगा, तेहि ठाणेहि वेरिदियतेरिदियवठरिदियाणं असी-
 ई वेव सि । ” एत एकाऽऽदिसंस्थानात्प्रसमयाविकायां जव-
 न्वास्थितो, तथा अज्ययावामवगाइयावां च, तथैव च संश-
 यन्तप्रदेशवृत्तयां च, मिच्छादि ५ च, नारकात्प्राप्तोऽतिमैज्जाका
 उक्ता, विकल्पिकावामयेतेषु स्थानेषु मिच्छादिचैष्यदिति-

रेव, अद्वयत्वात्प्रायमेकस्यापि क्रोधाऽऽप्युक्तस्य संज्ञान्ता, मिथर्हाएतन् विकलेन्द्रियैकेन्द्रियेषु च न भवतीति न विकलेन्द्रियाणां तत्राशीतिभङ्गकसंभव इति । युकेस्तिह सूत्रे कुनोऽपि वाचनान्विशेषात् यथाशीतिलसत्पान्त्रज्जकमिति व्याख्यातम् । इहैव विशेषानिधानायाऽऽह--"नवरं" इत्यादि । अयमथा-दृष्टिद्वारे, ज्ञानद्वारे च नारकाणां सप्तविंशतिकका । विकलेन्द्रियाणां तु (कर्मविद्ये लि) अत्रपञ्चिकाश्वःशीतिभङ्गकानां भवति । कैत्याह-सम्पत्कवेऽन्यायसां हि विकलेन्द्रियाणां सास्वादनभावेन सम्पत्कवं जयति, अद्वयत्वाच्च तेषामेकस्यापि संभवेनाशीतिभङ्गकानां भवति, एवमानिवाप्येकं भूते खानि । तथा "जहि" इत्याह । येषु स्थानेषु नैरयिकाणां सप्तविंशतिभङ्गाः, तेषु स्थानेषु द्विविधचतुरिन्द्रियाणां जङ्गकानाम्, तानि च प्रागुक्तानिभङ्गकस्थानावशिष्टानि मन्त्रध्याने, भङ्गकाभावश्च क्रोधाऽऽप्युक्तकानामेकैव बहूनां भावाविति । विकलेन्द्रियसूत्राणि च पृथिवीकार्यकस्त्राणांवाप्येवानि । नवरमिह लक्ष्याद्वारे तेजोविद्यया नाप्येतस्या । इष्टद्वारे च--" वचदियाणं भते । किं सम्मोहोऽि, मिच्छादिहो, सम्मामिच्छादिहो । गोयमा । सम्मोहोऽि, मिच्छादिहो वि, नो सम्मामिच्छादिहो । सम्मंस्सणे षड्दमाणा वेदंन्द्रिया किं होवायउत्ता ।" इत्यादि प्रश्ने उत्तरमथ-अशीतिभङ्गाः । तथा ज्ञानद्वारे--" वेददियाणां भते । किं नाशा, अथाणां । गोयमा । नाशी वि, अनाणी वि । जह नाणी बुधाणी-मदनाणी, सुयमाणी य । शेषं तथैव अशीतिभङ्गा जहा इति । योमद्वारे--"नेददियाणं भते । किं मणजोमी, वज्रजोमी, कायजोमी । गोयमा । नो मणजोमी, वज्रजोमी, कायजोमी य " शेषं तथैव । एवं श्रीःन्द्रियचतुरिन्द्रियसूत्राण्यपि ।

पंचिदियातिरिक्त्वजोमिया जहा नेरदया तदा जाणिय-त्वा, नवरं जहि सत्तावीसं भंगा तहि अमंगयं कायवं । जत्य अमीई तत्य अमीई माणुम्सा वि । जहिं ठाणेहि ने-रदयाणं अमीईजंगा तहिं ठाणेहि माणुम्सा वि अमीई-यंगा जाणियत्वा । जसु सत्तावीसा तेषु अजंगयं । नवरं माणुम्साणं चत्वाइयं जह सियद्विष्टं आहारप य असी-इभंगा, वाणपंतरजोऽसवेपाणिषा जहा जघणवामी । नवरं नाणचं जाणियत्वं । जं जसमं जाव अणुत्तरा ।

" पंचिदिय " इत्यादि । (जहिं सत्तावीसं जंग लि) यत्र नारकाणां सप्तविंशतिभङ्गस्तत्र पञ्चिन्द्रियान्त्रयामभङ्गकम्, तथा जघणवाध्यादि कं पूर्वं द्वाभितंभ, भङ्गकाभावश्च क्रोधाऽऽप्युक्तानां बहूनामेकैव तेषु भावाविति । मन्त्राणं चह नारकसुवदध्ययानि । नवरं शरीरद्वारेऽयं विशेषः--" असंख-जेषु णं भते । पंचिदियातिरिक्त्वजोमियावासेसु पंचिदिय-तिरिक्त्वजोमियाणं केवइया सरीरा पण्सा । गोयमा । च-सारि । नं जहा-आराण्य, वेडविचप, नयय, कम्मप" । संवघ चाभङ्गकमिति । तथा मंजुनद्वारे--" पंचिदियातारकत्वजाण-याणं कःइया संघयणा पण्सा । गोयमा । छ संघयणा । तं जहा-चदरेऽनहनारायं जाव छेवइत्ता " इति । एवं स्थान-द्वारेऽपि च " छुट्टाणा पण्सा । नं जहा-समचउरंमं ० " ६ । एवं वेदयाद्वारे--"कह लेसाओ पण्साओ । गोयमा । छुल्लेसा पण-सा । तं जहा-कपहल्लेसां ० " ६ । (मणुस्सापि लि) यथा

नैरयिका द्वासु द्वारेऽपिनिहितस्तथा मनुष्या अपि भजित-व्या इति प्रथमः । एतद्विहाह--" जहि " इत्यादि । तत्र नारका-णां अघर्षादधत्तायाऽऽहंस्वत्वात्तत्तसमयाधिक्यायम् १, तथा जघण्यायगाहनायाम् २, तथाभैव संख्यात्तत्तप्रदेशा-धिक्यायाम् ३, मिथं च ४ अशीतिभङ्गका उक्ताः । मनुष्याणा-मप्येतेष्वशीतिरेव । तत्कारणं च तद्व्यवस्थेयेति । नारकाणां, मनुष्याणां च सर्वेषां साम्यपरिहारक्याऽऽह--"जसु सत्तावीस" इत्यादि । सप्तविंशतिभङ्गकस्थानानि च नारकाणां जघण-स्थितौ स्थित्यभङ्गतासमयाधिक्यजघण-परिस्थातभूनामि, तेषु च अ-घणस्थितौ विशेषस्य चङ्गमाणास्येन तद्वेषु मनुष्याणामभ-ङ्गकं, यता नारकाणां बाहुल्येन क्रोधाद्य एव भवति । तेन तेषां सप्तविंशतिभङ्गका उक्तस्थानेषु युज्यन्ते । मनुष्याणां तु प्रथमं क्रोधाऽऽप्युक्तोपायनां बहूनां जायाय कथायाद्य विशेषो-ऽस्ति । तेन तेषां तेषु स्थानेषु भङ्गकानाम् इति । इदंैव विशेषा-भिधानायाऽऽह--"नवरम्" इत्यादि । येषु स्थानेषु नारकाणाम-शीतिस्तेषु मनुष्याणामप्यशीतिः, तथा " जसु सत्तावीसा तेषु अजंगयं " इत्युक्तम्, केवञ्च मनुष्याणामिन्द्रियभङ्गक-चतुस्रजघ-ण्यकस्थितौ तेषामशीतिर्न तु नारकाणाम् । तत्र सप्तविंशतिके-स्यभङ्गकम् । तथा आहारकशरीरे अशीतिः, आहारकशरीरवतां मनुष्याणामप्यत्वात् । नारकाणां तु तत्रास्त्येवैतन्मध्यधिकं म-नुष्याणामिति । इह च नारकस्त्राणां मनुष्यस्त्राणां च प्रायः शरीराऽऽदित्यु चतुषु ज्ञानद्वारेषु च विशेषः । तथाह--"असंख-जेषु णं भते । मणुस्सावाससु मणुम्साणं कह सरीरा पण-सा । गोयमा । पंच । तं जहा-आराण्य, वेडविचप, आहारप, तेयप, कम्मप । असंखजेषु णं जाव अंरालियमरीरे वट्टमाणा मणुसा लि किं होवायउत्ता वि ० " ६ । एवं वेशरीरेऽपि, नव-रमाहारकऽशीतिभङ्गकानां वाचया, एव संक्रमणोऽपि, नवरं "मणुस्साणं जंत । कह संघयणा पण्सा । गोयमा । छ संघय-णा पण्सा । तं जहा-चदरेऽनहनारायं जाव छेवइत्ता " । स्थान-द्वारे " छु मंजुणा पण्सा । नं जहा-समचउरंमं जाव छुइत्ता " । लक्ष्याद्वारे--"छु लेसाओ पण्साओ । न जहा-कपहल्लेसां जाव छुक्कल्लेसा " । ज्ञानद्वारे--"मणुम्साणं जंत । कह नासाणं । गोयमा । पंच । तं जहा-आराण्योहाइयनाणं ० " एव च केवञ्च-जेषुभङ्गकम्, केवञ्च तु कथायाद्य एव नान्नामि । " वागमं-तर " इत्यादि । इत्यनराऽऽदयां दशम्विधं स्थानेषु यथा भवन्वा-स्मिन्नस्या वाचयाः यत्रासुराऽऽदीनामशीतिभङ्गकाः यत्र च स-प्तविंशतिः, तत्र च इत्यनराऽऽदीनामपि ते तथैव वाचयाः जङ्गका-स्तु तान्त्रमादीं विषयायधेतव्याः, तत्र भवन्वास्मिन्मिः सद्द-इत्यनराणां साम्येभ्यः । उपांतिकाऽऽदीनां तु न श्योति । तैरेषां सर्वेषां साम्यपरिहारकस्यायाऽऽह--"खवरं नाणचं भाणियत्वं जं जसम लि । पण्सायऽऽहंमं नयय उपांतिकाऽऽदीनां नारकमिन-रापिकया अरकमज्जतत्तमिहिति, एवमनराणां विशेषं ज्ञान्ता वने-पयं सुत्रायध्ययानां नान्नाव । तत्र लक्ष्याद्वारे-उपांतिकायामे-कं नेजोविद्यया वाचया, ज्ञानद्वारे-प्राणं ज्ञानानि, अज्ञानान्य-पि त्रियेव, अनांतिनां तथोपांतानां चैव । अमभङ्गक्यापथोक्त-वस्थायामपि भावान् । तथा वैमानिकानां लक्ष्याद्वारे-तेजो-विद्ययाऽऽप्युक्तानां वाचयाः आहारद्वारे च श्रीणं ज्ञानान्यज्ञा-नानि खानि । वैमानिकमन्त्राणि चैवमप्येवानी- " संखजेषु णं भते । वैमानियासासु सप्तमहंस्वत्वात् एतयोर्मात्रं वैमानियावासां-सि केवइया इट्टयाणा पण्सा । " इत्येवमादीनि ॥ ३० ॥ ३३० ॥

जीवानां स्वमेवाकृत्यात्मत्वम्-

एयमिं गं भेने! महाज्ञयंमि लोमंगिभ अत्रिय केइ परमाणुपो-
 म्नाममेते वि पपमे, जस्य गं अयं जीवेन न जाए वा, न मए वा
 वि । गोयमा! गो इगण्डे ममहे । मे क्खण्डेणं भेने! एवं बुद्ध-
 वपंमि । महाज्ञयंमि लोमंगिभ मत्रिय केइ परमाणुपोमलमेते
 वि पपमे, जस्य गं अयं जीवे न जाए वा, न मए वा वि ।
 गोयमा! मे जहाणामप केइ पुरिमि अयावयसम एगं महं
 थयावयं करंजा, से गं तस्य अहमेणं एगं वा दो वा
 निर्मम वा, उक्कोभेणं अयामहस्से पवित्रवेज्जा, ताओ एं
 तस्य पउरगांयराओ पउरगाणीयाओ जइसेणं एगइं वा
 दुयाहं वा तियाहं वा, उक्कोभेणं क्खमासे परिववेज्जा, अ-
 त्तिव एं गोयमा! तस्स अयावयसस केइ परमाणुपोम-
 लमेते वि पपमे, जेणं तासि अयाणं उच्चारेण वा पास-
 वणण वा खेत्तण वा सिघाणेण वा वंतेण वा पिसेण वा
 पूण वा सुकण वा सोणिएण वा चम्पेहिं वा रोमहिं वा
 मिंमहिं वा खुंमहिं वा पांमहिं वा अणिकेत्तुं, उवे अवइ । एो
 इण्डे मपडे, हांजाइ गं गोयमा! तस्म अयावयसस केइ
 परमाणुपोमलमेते वि पपमे, जेणं तासि अयाणं उच्चारेण
 वा० जाव णट्ठेण वा अणिकेत्तुं, गो चेव णं एयंमि
 महाज्ञयंमि लोमंगम माभयं जावं, संभारसम अणादिजावं,
 जं वसम य । एणयजावं, कम्मवइत्तं जम्मणमरणावुत्तं व
 पवुञ्ज ण्तिय केइ परमाणुपोमलमेते वि पपमे, जस्य गं
 अयं जीवे न जाए वा, न मए वा वि, मे तेगड्ढेणं तं चेव०
 जाव ण मए वा वि ॥

(परमाणुपोमलमेते वि पप) अत्रायि: संभावनायाव ।
 (अयावयसस ति) पउरगाण्यनुपपेयं वा जहाणामप (अयाव-
 यं ति) अजावजस्य, अजावाटकांमययः । (उक्कोभेणं अयासह-
 वं पाक्कवज्ज ति) यंहाहाजासुनप्राभाभयं वाटके उर-
 वेणाजासहस्रपदेणमाजाहंतं तत्तासांमानसहस्रं नतयाऽव-
 स्थानकथापनाभिमिति । (पउरगाणीयाओ पउरगाणीयाओ ति)
 प्रमुञ्चरणभूमयः, प्रकृपाणीयाश्च । अनेन च नामां प्रमुञ्चर-
 णेन नमो बुद्धिज्ञापयसांवरदेण स्वस्थानया चिरजीविमं
 वांमसु । (मंमहिं व ति) नञाः खुरप्रजातान्ते: "गो चेव
 गं एयंसि महाज्ञयंसि लोमंगिभ" इत्यस्य "अत्रिय केइ परमा-
 णुपोमलमेते नि पपसे" इत्यादिना पुत्रोक्ताजिज्ञापिन संव-
 श्चः, महत्त्वात्कस्य । कथमर्थमिति चेत् ? अत आह-"लो-
 मंगसु । (ति) क्विप्यां ह्येवं संभवमस्ति वक्तव्य-लोकादप्य
 शाब्दान्नायं, प्रतीत्यनि वागः । शाब्दान्त्येऽपि लोकादप्य संसा-
 रस्य सादृश्ये अर्थं स्वादिश्यामिदं तस्योक्तं, ज्ञानाजीवापि कृपा-
 संसारस्यानादित्येऽपि विधाङ्गिजीवस्यानित्यत्वे लोकोऽप्य-
 स्वादित्ये जीवस्य नित्यत्वमुक्तं, नित्यत्वेऽपि जीवस्य कर्मोद-
 त्वे यथाविधमंसरसाभावात्कोक्तं वस्तु स्वादानः कर्मबाहुव्यमु-
 क्तव्यं, कर्मबाहुव्येऽपि अन्नादिरहस्यत्वे लोकोऽप्येऽस्वादिश्या-
 म्निबाहुव्यमुक्तमिति ।

एतन्मय प्रपञ्चव्याह-

कड गं जंते ! पुढवीओ एहणत्ताभां ? । गोयमा ! जहा
 पदमनए पंचमुवेसए तंवेव आवासा तावपेवणा० जाव
 अणुत्तरविधाणे । तं० जाव अपरानिए मव्वट्टिसिद्धे । अयं एं
 जंते ! जीवे इमीमे रयणप्पभाए पुढवीए तांसाए गिरया-
 वानमयमहस्सेसु एगमेगंसि गिरयावानंसि पुढवीकाइय-
 चाए० जाव वणस्सइकाइयत्ताए खरगत्ताए खगडयत्ताए
 उववसपुण्वे ? इता गोयमा! अनई अणुत्ता अणान्तसुत्तो ।
 "कड गं" इत्यादि । (नरयत्ताए ति) नरकाऽऽवासावुपयथो-
 कायिकनयेवर्थः । (अयमं ति) अयमहंनकसाः (अणुव ति)
 अणव । (अणान्तसुत्तो ति) अणान्तसुत्तोऽणनयाराव ।
 सव्वजीवा वि एं भंते ! इमीसे रयणप्पजाए पुढवीए
 तीमाए गिरया० तं चेव० जाव अणान्तसुत्तां । अयं एं भंते !
 जीवे मक्खणप्पजाए पुढवीए, पणत्तांसाए एवं जहा रयणप्प-
 जाए तदेव दो आसावगा जाणियन्ता, एव० जाव भूमप्पभा-
 ए । अयं एं भंते ! जीवे तयाए पुढवीए पंचुत्ते गिरयावानस-
 यपइस्से एगमेगंसि, सेसं तं चेव । अयं एं भंते ! जीवे अहं
 सत्तयाए पुढवीए पंचमु अणुणंसु महइमहाज्ञएसु
 महाणिएसु एगमेगंसि गिरयावानंसि, सेसं जहा रय-
 णप्पभाए । अयं एं भंते ! जीवे चउमट्टी असुरकुमार-
 वानसयमहस्सेसु एगमेगंसि असुरकुमारानंसि पुढवीकाइ-
 यत्ताए० जाव नणस्-इकाइयत्ताए देवत्ताए देविताए आस-
 णमयणत्तं नमत्तावगरणत्ताए उववसपुण्वे ? इता गो-
 यमा०! जाव कसुत्तो । मव्वजीवा वि गं भंते ! एवं चेव, ए-
 वं० जाव एणियकुमारंसु एणत्तं आवाभेसु आवासा पु-
 व्वभणिया । अयं एं भंते ! जीवे अमंसेसु पुढवीकाइया-
 वानसयमहस्सेसु एगमेगंसि पुढवीकाइयावानंसि पुढवी-
 काइयत्ताए० जाव वणस्सइकाइयत्ताए उववसपुण्वे ? इता
 गोयमा!० जाव सुत्तो । एवं सव्वजीवा वि । एवं० जाव
 वणस्सइकाइएसु ।

(असेकेउंसेसु पुढवीकाइयावानसयसहस्सेसु ति) इहासं-
 वधानु पुण्यथाकायिकाऽऽयासेऽवेनावनेव । तंकेवंचनसह-
 स्रपइत्तं नत्तयागंसवदुत्तवथापनाभंम् । नवरसु-
 अयं एं भंते ! जावे अमंसेऽनेसु वेदंदिद्यावानसयमहस्सेसु
 एगमेगंसि वेदंदिद्यावानंसि पुढवीकाइयत्ताए० जाव वण-
 स्सइकाइयत्ताए वेदंदिद्यत्ताए उववसपुण्वे ? इता गोयमा!०
 जाव अणान्तसुत्तो । मव्वजीवा वि गं एवं चेव, एवं० जाव
 मणुस्सेसु, एववं तेइदिएसु० जाव वणस्सइकाइयत्ताए तं-
 दिद्यत्ताए चउरंदिद्येसु चउरंदिद्यत्ताए, एवं पंचंदिद्यति-
 (रक्खमाणिएसु पंचंदिद्यतिरिक्खमाणियत्ताए मणुस्सेसु
 मणुस्सत्ताए, सेसं जहा वइदियाणं, वाणमंतरंजाइसियसां-
 इमीसायाण य जहा असुरकुमारयां ।

“नेहियसु” इत्यादि । श्रीहिन्द्याऽऽदिषुत्रेषु श्रीहिन्द्याऽऽदि-
सुधाव मोहिन्दयन्तुरिन्द्रियेन्द्रादिनैव विद्याय इत्यर्थः ।

अयं णं भंते ! जीवे सण्णकुमारकण्यं वाससमु विवाणावास-
सयमहुस्सेसु एगमेगंसि वयाणियावासांसि पुटवाकाडया, म-
सं महा अमुत्तुमारणं जाव अणंतसुत्तां । एतां वेव णं
देविचाए, एवं स-सजीवा वि, एवं ० जाव आसावथाएएए,
एवं आराएच्छुपुसु वि ।

(सो वेव णं देविचाए णि) ईशानाभ्येधेव देवस्थानेषु देव्य
ह्यप्युत्तं, सनत्कुमाराऽऽदिषु पुनर्मेति ह्य्या “सो वेव णं देवि-
चाए” इत्युक्तम् ।

अयं णं भंते ! जावे तिसु वि अह्जारसुत्तरेसु गेरिज्जगति-
भायावाससपसु एवं वेव । अयं णं वंते ! जीवे पंचसु अणु-
त्तरविमाणेषु एगमेगंसि अणुत्तरविमाणंसि पुटवा ० तहेव
० जाव अणंतसुत्तां । एतां वेव णं देवचाए देविचाए, एव
सञ्जजीवा वि ।

(सो वेव णं देवचाए देविचाए व णि) अनुत्तरविमानेष्व-
ननकृत्यां देवा मोत्यद्यन्ते, ईशेभ्यः सर्वधैरेण “सो वेव णं”
इत्याद्युक्तमिति ।

अयं णं भंते ! जावे सव्वजावाणं माह्ताए पिच्छिचाए
माऽत्ताए जगिाण्णाए भज्जाचाए पुत्तचाए धूपचाए सु-
एह्ताए उववण्णं इहे । इता गोयमा ० जाव अणंतसुत्तो ।
अयं णं भंते ! जावे नव्वज्जावाणं अरेचाए वेरियचाए पावग-
त्ताए वइहात्ताए पटिणीयत्ताए पव्वाभिचत्ताए उववण्णमुत्तं ।
इता गोयमा ० जाव अणंतसुत्तां । सव्वजीवा वि णं भंते !
एवं वेव । अयं णं भंते ! जावे सव्वज वाणं रायत्ताए
खुवायत्ताए ० जाव सत्तवाहत्ताए उववण्णमुत्तं, इता गो-
यमा ! असतिं ० जाव अणंतसुत्तो । सव्वजवाणं एव वेव ।

(अरेचाए णि) सासायनः शुकुभायेन । वेरियचाए णि)
केरिः शुकुभावायुक्त्तसुत्तस्था- (चायगत्ताए णि) मार-
कतया (वइहाए णि) इयव कतया, माह कतयेत्यर्थः । (प-
टिणीयत्ताए णि) प्रथमीकतया कायोपघातकतया (पव्वाभि-
चत्ताए णि) आग्निप्रसङ्गात्तया ।

अयं णं भंते ! जीवे सव्वजीवाणं दासचाए पेवचाए
जुयगत्ताए जाइल्लगत्ताए चाणपुरिमत्ताए सीस ।-वे-
चाए उववण्णमुत्तं । इता गायमा ० जाव अणंतसुत्तां,
एवं सव्वजीवा वि ० जाव अणंतसुत्तो ॥

(दासचाए णि) पुटवासीपुत्रतया (पेवचाए णि) प्रथमतया
आदेवतया (जुयगत्ताए णि) शुकुत्तया दुष्कलादायौ योग्य-
तया (जाइल्लगत्ताए णि) कुष्वाद्दामस्य नामाह्वयकत्वेन (जो-
यपुरिमत्ताए णि) अग्निदेवाजिताधीनां भोगकारिणरतया
(सीसचाए णि) शिञ्जनायनया (वेवचाए णि) द्वेषतयेति ।
ज० १२ श० ७ उ० १२५० । (जाव) सदा समित्तंजते तत्र किं
कायक इति । ‘हरियाचरिया’ शब्दे द्वितीयभागे ६६५ पृष्ठ ६-

शिनम्) (जीवाणां कर्मप्रतिष्ठितत्वं, कर्मसंशुद्धीतत्वं, जीवपु-
द्गतयोरन्योन्यव्यवहृतत्वं च) शोभति । ‘साम्भवे’ अथवे) करणे चत् ।
जीवयोपाये, ‘जीव’ लिच्च् अच् । बुकमदे, वाच० । बुहस्पती, तदे-
वनाके पुष्पनक्षत्रं च : १५० १ उ० १ उ० । यथा मनुष्ययौतौ
श्रीहिन्द्याऽऽदिजीवोत्पांसनयेधेव तिवेधोनी, कश्चिद्विशेषो वा ?
इति प्रश्ने, उत्तरम्—तिवेधोभितः कोऽपि विशेषः शाले इतो
नास्तीति । १५५ प्र० । सन० २ उ० । अनुत्तरावमानेषु जी-
वः कति भवाद् करोतीति प्रश्ने, उत्तरम्—विजयाऽऽदिषु उत्त-
रयो वादयव, स्वर्वाणंसिद्धिमामे एकवारामितं । जीवाभि-
यनवृत्तौ विजयाऽऽदिषु द्विवरमा, इति तस्यायमुपचतुर्थाध्याय
सर्वार्थासिद्धिमामादायानोऽभ्यन्तरमेव सिद्धयत्येव, विजयाऽऽदि-
षुतुषु गतो मनुष्येषु चाऽऽयति । तत्रापि ज्ञाप्येन एकं हीं वा
भवी, उत्तरपंचमत्तुषिष्टिमवाच, तत्र नरभवेऽष्टौ, देवभवेऽष्टौ,
भूयां नरभवेऽष्टौ, मनः सिद्धये च, विजयाऽऽदिषु द्विवरमस्य
विद्यमानसिद्धिरभ्यन्तरमेव यथेति प्रचोयः, महापानायां स्वधात-
नवामिति । १७ प्र० । सन० ३ उ० । आउत्तिसामा वन-
स्यानिधेयः किं सव्वयानज्जीवोऽसंस्फातजीवः, प्रमत्तजीवो वा ?,
कुप प्रोक्तमस्तीति प्रश्ने, उत्तरम्—आउत्तिसामा ३ऽऽष्टौ आ-
संस्फाता जीवाः, पञ्चाऽऽष्टौ तु एकैको जीव इति प्रज्ञापनाऽऽष्टौ
प्रोक्तमस्तीति । १९ प्र० । सन० ३ उ० । जीवयानादिक्का-
लनव इत्यं वृत्तं च भवति, तदनर्थमेव बुद्धये, न वेति प्रश्ने,
उत्तरम्—पकामो नास्ति; यद् नपःस्फात्तयाऽऽदान कर्म नि-
ज्जयति, तदा तदनर्थमेव बुद्धये । कर्मनिर्ज्जणमस्तरा तदन-
र्थमेव न बुद्धये इति । ६७ प्र० । सन० ४ उ० । इयदात्त-
रारितं प्रासां जीवः पुनः सुहमिनामस्मभ्ये यान, न वेति प्रश्ने,
उत्तरम्—पुटमनुष्यान् पुट्ठा इदानीयङ्काराणि सन्तीति । १६ प्र० ।
सन० ४ उ० । विक्खित्तपुत्रपञ्चमस्य जीवाः सव्वयानाः,
असंस्फाता येति प्रश्ने, उत्तरम्—केपु विमनुष्येषु सव्वयानाः, केपु-
विदसंस्फाताः, केपु विदसन्नाथ महापानाऽऽदिषु कश्चिनाः सन्ति ।
जानियुवगम्ये तु संस्फाता एव कश्चिनाः सन्ति । १३ प्र० । स-
न० ४ उ० ।

जीवअग्निचा-जीवाग्निक्का-णिं ० । यज्जीवाग्नराजमाण-
स्योऽमुत्तः कर्मव्यञ्जनं वा जीवाग्निक्का । कियानेदे, “आग्-
निया कियया पुट्ठाए परमत्ता । तं जहां जीवाग्निचा क्व,
आग्निचाग्निचा वेव ” । १५० १ उ० १ उ० ।
जीवं नीव-जीवजीव-पु० । जीवचर्च, “ स एणं जीवजीवेषु
गच्छन्, जीवजीवेषु चिद्ध ” । अनुत्तरावस्यायामिक्काऽऽजीव-
जीवेन जीवचर्चनं गच्छति, न शरीरबलं । ज० २ श० १ उ० ।
हा० । अण० । जीवात् जीवयति इत्येतेन मुक्तिरन्वात् । चको-
रपत्तणि, वाच० ।
जीवं जीवग-जीवजीवक्का-पु० । जीवान् जीवयति चत् । च-
कोर, चमेयचर्चभेदे, वाच० । प्रज्ञा० जी० । श्रौ० । अण० ।
जीवंत-जीवत्-णि० । प्राणात् चारयति; “ मच्छा व जीवंत
व जीवंतस ” । (१३ माथा) सु० १ श्रु० ५ अ० १ उ० ।
जीव ६५५-जीवक्कल्प-पु० । कल्पकल्पभेदे, “ तिविहो य जी-
वकण्ये, दुवपववपवववपवयेहो ” । पं० प्रा० । पं० श्रु० ।
जीवक्काय-जीवक्काय-पु० । जीवेन जीवो हायाऽऽपुपयोगस्तत्रक-
नः कायो जीवकायः । म० ७ श० १ उ० । जीवराशौ, लृच्च् ० ।

ने न. वृद्धवयसि एषु, तन्मुपमेव उरलमये ॥ ४ ॥

अपयोस्तां मृदमकारद्वित्रिचतुरस्रिपञ्चोद्भिन्नायां पृथुप्रयो
सन्दू, तत्रिभ्रव जयथांसन्दू, संक्षिपञ्चोद्भिन्नायां तपसिनेषु
वदुतु अपयोतिषु योगी मयः । द्विचतस्रस्य वृद्धवयसं प्राकृत्यभा-
वः । यथा - "इत्या पयो" इत्यादीः । को योगी ? इति । आह - काम-
सौदारिकामधैः । तत्र काममिकाययोगोऽपानतरागमनानुपवासप्रथ-
ममये च, शेषकासं शौर्यारिकमिश्रकः पयोः । (अवयवकीदु ।
ते सविडवमील वि) अपयोसंक्षिपु संक्षिपयणांशोयेषु नो
पूर्वोक्तौ कामसौदारिकमिश्रकाययोगो मयः । किं कथलो ? ने-
त्याह - वैपिकयमिच्छे चयेन इति लोकेयमिच्छे । तथा या-
पयांसंक्षिपि त्रयो यथा प्रवान् काममिकाययोगः, सौदारि-
कमिश्रकाययोगः, वैकियमिश्रकाययोगः । तत्र काममिकाय-
योगोऽपानतरागमनानुपवासप्रथममये च, शेषकासं तु निवेकम-
नुपयारीदारिकमिश्रकाययोगः । संक्षिपोऽपयोसंक्षिपे देवनारेकेषु
पुनरुपघामास्य वैकियमिश्रकाययोगो ह्युच्यते; न शेषस्य, असं-
भवत् । मिश्रता यात्र काममेतत् स ह्युच्यते । अथैव मत्तान्तरानुप-
वस्येव आह - एषु पूर्वनिर्दिष्टेषु शेषप्राप्ययेषु या पयोतिषु, अनुपयो-
तिषु, शरीरपयोसंक्षिप्येथः । सौदारिकसौदारिककथयोगस्य,
अप्ये केचिदाचार्याः शीलाहोऽऽदयः प्रतिपाद्यन्तीति शेषः ।
शरीरपयोपया हि पारसमांसवत्या किञ्च तेषां शरीरे
पारयोर्निष्पन्नमिति कथ्यते । तथा न तदुच्यते - सौदारिक-
काययोगादित्येहमनुपयोः शरीरपयोतिरूपः, तद्वारकसु (मश
इति । नमनया युक्त्या सांज्ञानेऽपयोस्य देवनारेकपुपघमान-
स्य ननुपयोपया पयोसंक्षिपे वैकियमयि शरीरानुपपद्यत एव,
किमिह तस्मात्कामोत् । उपपत्त - उपलब्धत्वात् एवमपि ह्युच्य-
मित्युच्ये । यथा - इहापयोस्ता संक्षिपयणां का एवान्तमुहुः
सुयो ह्युच्यते । ने च तियेकमनुपया एव चटने, नैवामिवात्मसु-
सौपुकरवसेनवान्, न देवनारेकान्, तेषां अच्यन्तोऽपि दशवसेल-
दुकाऽऽदयस्कथन्तु । संक्षिपयणांस्तका इति न उच्यन्ते, ऽपौकिय-
पयोसौ पारसमांसवत्यामेव द्विचये, नाकागिनुसुप्रमाणामिमा-
येषु । तनस्तेषां संक्षिपयणांस्तकां शरीरपयोपया पयोस्तामा-
सौदारिकमेव शरीरपुपघयते, न वैकियमिश्रकायः । किं चाच-
मनकथमेनायमिमांशः सूच्यते - यद्यपि तेषां शरीरपयोतिः स-
मञ्जित्त, तथापि इमिषुच्यन्तासाऽऽदयः नामाप्यान्विष्यन्त्वेन श-
रीरस्यसंक्षिप्यन्ताः । अत एव काममिकायपयथापि ध्यामिमां-
श्याः सौदारिकमिश्रमेव तेषां युक्त्या घटयामासि ॥ ४ ॥

सन्धे सक्षिपयमे, उरसं सुमुने सजास तं चउतु ।

बायिरे सतिठविन्दुनं, पञ्चसक्षिपु चार उच भोगो ॥ ५ ॥

सन्धे पञ्चदशपि योगा मयन्ति । तथापि - अनुपयोसंयोगः, अनु-
योसंयोगः, सप्तथा काययोगः इति, इति । आह - सन्धेपयाते संधे
आसी पयोः संक्षिपयणांस्तकासंक्षिपयति । सन्धेदारिकमि-
श्रकैकियमिश्रकामिश्रकाय योगः कथं संक्षिपयणांस्तका घटने, नेवा-
मनयोस्तावन्नामित्याह । उपपत्त - वैकियमिश्र संघताऽऽदेः कै-
रिपयं प्रारजनास्य प्रापने, सौदारिकमिश्रकामिश्रकाययोगी तु
केचिन्निः समुद्रघातावस्थायाह ।

यथाह भगवानुमास्तातिवाचकवरः -
" सौदारिकयोकां, प्रथमाहमसमयोरसविधिः ।
सिद्धौदारिकयोका, सप्तमपञ्चदशोऽपि ॥ १ ॥
कामंशुशरीरयोगी, अनुपयोसंक्षिपे लोचये च ॥ " इति ।
१८८

पयःसत्त्वमैकांक्ष्ये सौदारिककाययोगो मयति, यथासंज्ञक्य
"सन्धेयंजापञ्चने" इतिपश्चाद् तदसदकमिन्वयायेन सन्धेयं योगः ॥
(चउतु वि) अनुपयोसंक्षिपयणांश्चतुरिन्द्रियाणांश्चपञ्चोद्भिन्नेषु
पयोसु तद्वैप्यदारक प्रथमिः किं कथयति ? नेत्याह - समासं
सह प्रायश्च असन्वयानुष्ठाप्यकपः, " विगलेषु अत्यन्तमांस
सि" यवनात् वसते इति समासः । कोऽर्थः ? - विकलांकासं-
क्षिपञ्चोद्भिन्नेषु पयोसु सौदारिककाययोगो सत्यात्प्राभाप्याल-
काः । इति योगी इत्यर्थः । नाद्वयानुवनेने, नदीदारिके सह
वैकियमिश्रकम वैकियमैकांक्ष्यमिश्रकमेव वसत इति ल्वे-
कियमिश्रकं चार्थैकांक्ष्यपयोसं मयति । अयमर्थः - चार्थैकांक्ष्ये
पयोसं सौदारिककाययोगः - वैकियकाययोगः - वैकियमिश्रका-
ययोगश्चाथ कथयो योगश्च मयति । तसौदारिककाययोगः प्र-
थम्यन्तुनेचोच्यते । वैकियमिश्रकं तु वायुकायस्थेति वृ-
चिता औपस्थापितेषु योगाः । कर्म - ४ कर्म ०

एतेषु पुनर्भवेत्पयोसु यथावन्निवायन्तुरा -

विभासनापञ्च - चएषु लम्बति कायपञ्चमोगा ।

सन्धे वि सक्षिपयञ्च - चएषु सेनेषु काभोगो ॥ ६ ॥

इह वैकयेसं पदमनुदायोगव्यारद् विकला इत्युक्ते विकले
न्द्रियप्रथमम् । पदमयकापि यथायोगं पतिनामयीम् । तत्र
विकलेन्द्रिये द्वित्रिचतुरिन्द्रियकयेषु, असंक्षिपेयु पञ्चोद्भिन्नेषु,
पयोसंक्षिपे कायव.ध्यायोगं लप्येते । तत्र काययोगो सौदारिक-
शरीरकथो ह्युच्यते, वायुयोगश्चास्यात्प्राप्यकः, " विगलेषु
असत्त्वमसे च " इति वचनात् । नयेऽपि च सांक्षिपञ्चोद्भिन्ने-
षु पयोसु सप्तमैदाः कायव.ध्यायोगः पञ्चदशापि योग-
सन्धे तु जवन्तोऽप्ये । तत्र कामसौदारिकमिश्रो कथसिस्समु-
धानावस्थायाह । इत्कं च - " मिश्रौदारिकयोगी, सप्तमपञ्चद-
शोपि । कामसौदारिकयोगी, अनुपयोसंक्षिपे लोचये च ॥ १ ॥
इति । आह - काहाराकारकाहाराकारमिश्रकयोर्भुक्तियवैकियमिश्रो
च तर्कः । शेषासौदारिकाऽऽदयः सुप्रमाणाः, तथा शेषेषु पयोस-
पयोसंक्षिपयणांस्तकासंक्षिपेयु, अपयोसु च द्वित्रिचतुरिन्द्रियासं-
क्षिपेयु काययोग एवैको मयति ॥ ६ ॥

तमेव स्पष्टव्याह -

सन्धेयं चरपोहि व. शौरालिय धीसगो अपञ्चये ।

पञ्चये भ्रोलो, वेठन्विप धीसगो वा वि ॥ ७ ॥

ह्यप्या, करवैक्यापयोसं सौदारिकमिश्रः काययोगो मयति ।
इं व तियेकमनुपयासंक्षिपेयुकायव.ध्यायोगः । नेवामेव हि ह्यप्या,
करवैक्याति विगेषणश्चसंभवः, न देवनारेकानो, ते हि करवा-
पयोस्ता एव संभवन्ति, न त्वपयोसंक्षिपेयुः, तनस्तेषां पयोसंक्षि-
पयणां वैकियमिश्रः काययोगो वेदितव्यः । सप्तमपि चापयो-
सनामपानतरागमनानुपवासप्रथममये च काममिकाययोगः ।
तथा पयोसं सौदारिको, वैकियो, वैकियमिश्रः । तसौदारिक-
स्तियेकमनुपयाः, वैकियो देवनारेकां, वैकियवैकियमिश्रो
पयोसंक्षिपयणां युक्त्यावैकियमिश्रकयोर्भुक्तियेहमनुपयाः वैकियमिश्र-
मनास । चापिप्यादाहाराकारकाहाराकारमिश्रो अनुपयोसंक्षिपे, इह
केचन शरीरपयोसैरयोक् तदमित्यवसासौदारिकमिश्रं, देवनारे-
कानो वैकियमिश्रं, शरीरपयोसंक्षिपे पुनः शेषपयोसंक्षिपयणांस्त-
कास्यौदारिकं वैकियं केचनिति, तन्मतेनेवम्यकत्तुं । याथा -
कमुरसमुदागपञ्जे, वेठन्विपुं च सक्षिपेत्किञ्चि ।

काश्यपमिदियजीवविधिश्चर्ची य, बादरपुढर्वाकाश्यपमि-
दियजीवविधिश्चर्ची य । एवं एषां अजिज्ञानेन भेदे जहा
बहुगर्भं तेयगसरीरस्स० जाव सम्भङ्गमिच्छन्नुत्तरोववा-
इकृष्णातीववेयाधिपदेव । पंचिदियजीवविधिश्चर्ची यं भंते ।
कविद्या पञ्चया । गोयमा । दुविहा पञ्चया । तं जहा-
पञ्चगतसम्भङ्गमिच्छन्नुत्तरोववाइय० जाव देवपंचिदिय-
जीवविधिश्चर्ची य अणपञ्चगतसम्भङ्गमिच्छन्नुत्तरोववाइय०
जाव देवपंचिदियजीवविधिश्चर्ची य ।

(जहा बहुगर्भं तेयगसरीरस्स (सि)यथा-महद्गर्भानांकारे-
ऽहमस्तनवमोदेयकाभिहिते तजःशरीरस्य बन्ध उक्तः एवमिह
निर्गुणित्यथा, सा च तत्र एव ह्यथेति ॥ अ० १९. डा० ७ उ० ।

जीवविधिज्ञानमग्ने-जीवविध्याणाम्-पु० । जीवस्य निर्यायं
मरणाकाले शरीरिणः शरीराभिर्गमः, तस्य मार्गं जीवनिर्वाण-
मार्गः । जीवनिर्गममार्गं, स्या० ।

पंचविधे जीवस्स णिज्जाणमग्ने पण्णमे । तं जहा-पाएहि,
उरुहं, उरंणं, सिरेंणं, सम्भेगेहि । पाएहि णिज्जाणमाणे
निरयगामी ज्वइ । उरुहं णिज्जाणमाणे विरियगामी
ज्वइ । उरंणं णिज्जाणमाणे मण्णयगामी ज्वइ । सिरेंणं
णिज्जाणमाणे देवगामी ज्वइ । सम्भेगेहि णिज्जाणमाणे
मिच्छित्तिपञ्जरसाणे पण्णमे ॥

निर्यायं मरणकाले शरीरिणः शरीराभिर्गमः, तस्य मार्गं नि-
र्वाणमार्गः पादाऽऽदिक्, नभः (पादरिः) पादाभ्यां मार्गचूलाभ्यां
कारणनाऽऽवकाश्याः, जीवः शरीराभिर्वातांति गोचः । एषमृच्छन्वा-
मित्यादावधि । अथ क्रमेणस्य निर्याणमार्गस्य फलमाह-पादा-
रूपां शरीराभिर्वातं जीवो निरयगमोति । प्राकृतवात्पुस्तार इ-
ति । निरयगामी भवति । एषमर्थयथापि । सवाणि च तास्यङ्गानि
च सर्वोङ्गानि, तैर्निर्यायं सिद्धिगतिः पंचवसानं संसरणपर्यन्तो व-
स्य स निर्यागतिपंचवसानः प्रकृत इति । ण्या० ५ डा० ३ उ० ।

जीवविदिस्य-जीवनिश्चित-वि० । जीवाऽऽभिने, ण्या० ७ डा० ।

जीवनिःसृत-वि० । जीवन्मोः निःसृतो निर्गतो जीवनिःसृतः ।

जीवनिर्गते, स्य० ७ डा० । (जीवनिःसृताः स्वराः ' सर'
शब्दे बह्ववन्ते)

जीवसिद्धिकाय-जीवास्तिकाय-पुं० । जीवन्ति, जीवन्तिन्त, जी-
वितवन्त इति जीवाः, ते च तेऽस्तिकायाभित समासः । प्र-
रक्षकसंभवेप्रदेशाऽऽयमकलकलसोकाभाविशानाजीवकस्यस-
सुहाऽऽयमकेऽस्तिकायभेद, अणु० । आवा० । स० । घटाऽऽदि-
क्षणमुद्यस्य प्रतिप्राणं स्वसंवेदनसिद्धिराजाजीवस्यास्तिस्यमव-
गतस्यम् । न च गुणितमन्तरेण गुणसत्ता युक्ता, अतिप्रसङ्गात् ।
न च देह एवाश्व गुणी युज्यते । यतो ह्यनममूर्त्तं बिहृपं स्वैवमि-
च्छन्तोऽवतीतस्याऽऽदिधर्मोपेतमत्तस्यैवायुश्च यथ किञ्चिद् गुणी
सम्भवेवर्जितः । स च जीव एव, न तु देहो, विपरीतवात् ।
अदि पुनरनुकरोऽपि युक्तानां गुणी कल्पन्ते, तन्नैवस्यैवाक्याऽऽ-
दिशुवात्मान्मप्याकाशाऽऽदेर्गुणित्यकस्याना प्रसङ्गादिति । अणु० ।

जीवास्तिकायान् जीवानां प्रवृत्तिमाह-

जीवसिद्धिकायं भंते । जीवायं किं पचध्वं ? गोयमा ।

जीवसिद्धिकायं जीवे अणतायं आजिणिषोहिण्यमाणपञ्च-
वायं अणतायं सुभ्रमाणपञ्चवायं जहा विविचस्य
अत्यिद्वयवत्सए० जाव उवचानं गच्छेति, उवचोणस-
कलणेयं जीवे ॥

जीवानां किं प्रवर्तत इति प्रश्नः । उत्तरं तु प्रतीतायंभवेति ।
अ० १३ डा० ४ उ० ।

जीवास्तिकायस्याजिबन्तान्माह-

जीवसिद्धिकायस्त एं भंते । केवड्मा अजिबयणा पण्णया ।
गोयमा । अणोमा अजिबयणा पण्णया । तं जहा-जीवे ति
वा, जीवसिद्धिकाय ति वा, पाणे ति वा, जूए ति वा, सचे ति वा,
विष्णु ति वा, चेया ति वा, जेया ति वा, आया ति वा, रंगणे ति
वा, हिंरुए ति वा, पोणल्ले ति वा, माणवे ति वा, कथा ति वा,
विकत्ता ति वा, मए ति वा, जंतु ति वा, जौणिए ति वा, सपंजु
ति वा, ससरं । ति वा, नायए ति वा, अंतरप्या ति वा, जे पा-
वण्णे तहप्यगारा, सव्णे ते जीवअजिबयणा पण्णया ॥

(अयं (सि) वेता-पुक्कल्लमां अयकारो, अतयिता वा । (अये
सि) जेता कर्मरिपुणाम् । (आयं (सि) आत्मा मात्मानसित्त-
तां गाम्भवात् । (रंगणे ति) रङ्गने रागस्तयोगाकृष्णः । (हिंरुए
सि) हिंरुकत्वेन हिंरुकः । (पोणल्ले ति) पूरणाफलनाथ
शरीराऽऽदीनां पुक्कलः (माणव सि) मा निषेधे, नवः प्रत्यग्रो मा-
नवः, अनादितापुत्राण स्थल्यः । (कथं (सि) कर्ता कारकः
कर्मणाम् । (विकथं (सि) विविधतया कर्ता, विकर्तयिता वा
हेदकः कर्मणामेव । (जए (सि) अतिसयगमाद् अगद । (जंतु
सि) जन्मान्जंतुः । (जौणिए सि) बोधिरग्येवाद्युत्पादकत्वात् ।
(सपंजु सि) सप्यं जवनात् स्वयंभूः । (ससरीरि सि) सह
शरीरेणैतं सशरीरो । (नायए सि) नायकः कर्मणां नेता ।
(अंतरप्य सि) अन्तर्मध्यक्य आत्मानं शरीरकप इत्यन्तरा-
रमेत । अ० २० डा० २ उ० ।

जीवदय-जीवदय-पुं० । जीवनें जीवः-आश्रायणधारणममरण-

धर्मैवमित्यर्थः, तं दयत इति जीवदयः । जीवेषु वा ह्यायस्य स
जीवदयः । जीवदयेपिते, स० १ सम० । औ० । कए० ।

जीवदया-जीवदया-स्त्री० । जीवाभ्यन्तनाऽऽदिद्विज्ञान्यज्ञाना यद्वेन्दि-
याऽऽदयः, नेवां ह्या रक्तुयं जीवदया । जीवदयान्, दृशे० १ तव ।

जीवदयान्मवक्यमाह-

अंघाणं विगल्लाणं अयणमायं अणाहायां बहुवाह्विषेय-
पापरियमरीराणं सव्वज्ञोयपरिभूयाणं दारिद्वुकखरोह-
मकलं कियायं अमदारियाणं समणायां विहासियायं च
संवेधिषिंघवायं जं जस्स इहं जपं वा पाणे वा० जाव यं
अणपण्युवन्नहिरिंघं वा कुणसु य सयलोमोसदायणं सं-
पुंयं जीवदयं ति । महा० २ चू० ।

जीवदयपरकल्प-जीवदयपरकल्प-पुं० । " जीवस्य दयस्य
जहा देवदत्तस्य अमकलसदायणं कल्पणं" जीवदयपरकल्पः ।
कल्पपरकल्पमेव, ति० चू० १ उ० ।

जीवदिद्विधा-जीवद्विष्टिका-स्त्री० । या अन्नाऽऽदिद्वर्गमायं ग-
ज्जति. तस्याम, स्या० २ डा० १ उ० ।

जीवदेवसूरि-जीवदेवसूरि-पुं० । " रासिहस्युरिवाभ्ये, जै० १० ।
 बायटप्रामे महीधरमहीपाठनामानी द्वौ ब्राह्मणकुमारवास्ताम् ।
 तयोरंहीवरो वैश्वदेवसूरिणा द्योःसतो रासिहस्यूरिरजवत् ।
 महीपातो देशान्तरे दिग्भरप्रमज्ज्यां गृहीत्वा सुवर्णकोर्ति-
 नामाऽभवत् । नत्र स आधाकर्मिकाऽऽदिदोषयुक्तमवेष्य
 रासिहस्युरिसमीचे भ्रेताम्बरहीलामग्रहीत् । ततो जीवदेवस्-
 रितामाऽभवत् । परेतैव बायटप्रामे जेनामं ब्राह्मणैः सह वि-
 रोधस्याजितः । जै० १० ।

जीवधम्म-जीवधर्म-पुं० । जीधानां जम्मजराभरकथाधिरोग-
 शोकसुखदुःखजीवनाऽऽदिके धर्मे. सूत्र० २ भू० १ अ० ।

जीवपद्विष्टिप-जीवप्रतिष्ठित-चि० । जीवेषु स्थिते, " अजीवा
 जीवपरिचिन्ना " अजीवाः शरीराऽऽविपुत्रलरूपा जीवप्रतिष्ठिताः,
 जीवेषु तेषां स्थितत्वात् । अ० १ श० ६ उ० । २था० ।

जीवपपस-जीवप्रदेश-पुं० । जीवानामवषव्ये, अ० ।
 त्रिजजीवकण्डानां जीवप्रदेशैः स्वर्गो यथा-

अहं जंते । कुम्भे कुम्भावलिया गोशु गोहावलिया गो-
 खा गोबावलिमा मणुस्स मणुस्सावजिआ महिसे महि-
 सावजिआ, एणसिणं जंते । उट्ठा वा तिहा वा संखेज्जाह वा
 छिण्णायं जे अंतरा ते विणं तद्धि जीवपपसेद्धि फुडा ।
 इहा फुडा । पुरिवेणं जंते । अंतरा इत्थेण वा पाण्ण वा
 अंगुलिपाए वा सलामाए वा कट्ठेण वा कलिबेण वा
 आमुसमाणे वा संसुसमाणे वा आसिद्धमाणे वा वि-
 लिद्धमाणे वा अएणयेरेण वा तिकखेणं मत्थजाएण आ-
 चिद्धमाणे वा विचिद्धमाणे वा अगणिकाएणं समोद-
 हमाणे तेसि जीवपपसाणं किंचि आवाहं वा वावाहं वा
 लप्पायड, उविच्छेदं वा करेइ । एो इण्ठे सम्भे । नो
 खट्टु तत्थ सत्थं कपइ ।।

" अह " इत्यादि । (कुम्भे चि) कुम्भेः कञ्चपः । (कुम्भावलि.
 व लि) कुम्भावजिका कञ्चपपरिद्धिः, (गाह चि) गोधा स्वरीसु-
 पाविशेषः । (जे अंतर चि) याम्प्यतरालानि (ते वि लि) ता-
 न्यन्तराणामपि (कलिबेण चि) कुरुकाण्डकेणे (आमुसमाणे
 व लि) वामुशान्, ईयस्सुशान्निपथं : (संसुसमाणे व लि)
 साम्पत्वेन स्सुशान्निपथं । (आलिहमाणे व लि) आलिहन्
 ईयस्सुशान् कपेन्, (विलिद्धमाणे व लि) विलिहन् नितरा-
 मनेकशां वा कपेन्, (आचिद्धमाणे व लि) अचम्भकृत्वा
 छिन्नेन्, (विचिद्धमाणे व लि) नितरामसकृत्वा छिन्नेन्
 (समोद्धमाणे चि) समुपपहन्, (आवाहं व लि) ईयद्वावां
 (वावाहं व लि) श्वावावां प्रकृष्टपीडाम् । अ० १ श० ३ उ० ।
 एक एव चरमप्रदेशो जीव इत्यभ्युपगमाज्जीवः प्रदेशो येषां ते
 जीवप्रदेशाः । चरमप्रदेशाज्जीवप्रकृषिणि द्वितीयमिह्वेव, (वयो० ।
 " जीवपपसा य तसिगुत्ताञ्चो " । जीवप्रदेशाः पुनस्तिगुत्त-
 सादुत्पन्नाः । विस० ।

प्रदेशजीव-पुं० । प्रदेशे इत्यन्त्यप्रदेशः जीवो येषां ते प्रदेशजीवाः ।
 प्राकृतस्थाक स्वयन्वयः । अन्त्यप्रदेश एव जीव इत्यभ्युपगते-
 ऽन्त्यप्रदेशजीवत्वादि द्वितीयमिह्वेव, उच्य० ३ अ० ।

जीवपरसिय-जीवमादेशिक-पुं० । जीवप्रदेशा एव जीवमादे-
 शिकाः । अथवा जीवप्रदेशो जीवभ्युपगमतो विद्यते येषां ते
 तथा । चरमप्रदेशजीवप्रकृषिणः (स्वा० ७ डा०) एकनाऽपि
 प्रदेशेन न्यूनो जीवो न भवत्यनो येनैकेन प्रदेशेन पूर्णः
 स जीवो ज्ञवति । स एवैकः प्रदेशो जीवो भवतीत्येवंविध्या-
 दिनि तिष्यगुत्ताऽऽचार्यमतवासिंसादिनि द्वितीयमिह्वेव, अ-
 ० ।

अथ द्वितीयमिह्वेवकथ्यतामाह नियुक्तकारः-
 सोलस वासाई तथा, जिण्ण उप्पादियसस नाणसस ।
 जीवपरमियदिह्णं, तां उससपुंरं समुप्पन्ना ॥ २३३३ ॥
 रायगिहे गुणसिलह, वसु चउदसपुत्थि तीसगुत्ते य ।
 आमलकपा नयरी, मिचिसरी कुरपिउदरई ॥ २३३४ ॥

श्रीमन्महावीरजनेन तदा योऽस्य वर्षाणि केवलज्ञानस्वोत्पा-
 दितस्याभूवन् । तत्र राजगृहापरमाग्निं भूयजपुरे नगरे
 जीवप्रदेशकदृष्टिः समुत्पन्नेति । कथमुत्पन्ना ? इत्याह-राज-
 गृहे नगरे गुणशिलके चैत्यं वनुरंशपुंषिणो वसुनामान प्राचा-
 र्वाः समागताः, तेषां च तिष्यगुत्तो नाम शिष्यः । स च तत्र
 पूर्वगतमालापकं वय्यमासस्वकपमधीयानो वक्ष्यमाणयुक्ति-
 त्तिप्रतिपत्तनोऽसंखुदः परिहृतो गृहभारिहरन् आमलककवा-
 या नगरी गतः, तत्र च मित्रश्रीमान्ना आश्वकेण " कुरपिउदर-
 ऽऽदिना कुरसिक्कथाऽऽदिद्वानेन प्रातिबोधित इत्यर्थः ॥ २३३३ ।
 २३३४ ॥

अथास्य नियुक्तिगाथाह्वयस्य भाष्यमाह-
 आयापवायपुव्वं, अहिज्जापाणस मीसगुत्तसम् ।
 नयमयमाणमाण-म्म दिट्ठिपोटो मणुपपसो ॥ २३३५ ॥

आमप्रवादानामकं पूर्वमधीयानस्य तिष्यगुत्तस्य अयं सूत्रा-
 लापकः समायातः । तथा- " एणं भंते । जीवपपसं जीवे
 ति वल्लवं सिया ? । नो इण्ठे सम्भट्ठ । एयं हां तिण्णो जाव
 दस संखेज्जा । अमंखज्जा भंते । जीवपपसा जीव ति वल्लवं
 सिया ? । नो इण्ठे सम्भट्ठ । एणपपसुणे वि णं जीवे भो जीवे
 ति वल्लवं सिया । से कणं अट्ठेण ? । जग्धा णं कांसिणं पडि-
 पुत्ते लेगाणासपपसनुद्वे जीवे जीवे । ण वल्लवं सिया, से
 तणं उट्ठं " इति । अमुं चाऽऽल्लापकमधीयानस्य कथापि न-
 यस्वयंदमापि महिम्, न तु सर्वजनवागिमिष्यमजानतस्तथ्यगुत्तस्य
 मिष्यावाद्योदयाद् दृष्टेः दशमस्य मोहो विपर्यासः संजात इति ।
 ॥ २३३५ ॥

कथामस्याह-
 एमादओ पपसा, नो जीवो नो पपसहीमां वि ।
 जं तो स जेण पुत्तो, स एव जीवां पपसां ति ॥ २३३६ ॥

यद्यस्मादेकाऽऽद्वयः प्रदेशस्तावज्जीवो न भवति, " एणे भंते ।
 जीवपपसं " इत्याद्याऽलपकं शिष्यकृत्यात् । एवं यावदेकेनापि
 प्रदेशेन हीनो जीवो न भवति, अत्रैवाऽऽल्लापकं निवारितम्वात् ।
 ततस्तस्माद् येन केनापि चरमप्रदेशेन स जीवः परिपूर्णः क्रियते,
 स एव प्रदेशो जीवो, न शेषप्रदेशाः । एतन्मूलाऽऽल्लापकमामा-
 एषादिस्थं च विप्रतिपत्तनोऽस्तावति ॥ २३३६ ॥

ततः किमिष्याह-
 गुक्काऽऽदिह्विभो जइ त, पदमपपानं न सम्पञ्चो जीवो ।

तो तत्परिमाणो विष्य, जीवो कहुमंतिमपपमो ? ॥२३३७॥

एकोऽन्यप्रदेशो जीवस्तद्भावाभिव्यापजीवत्वस्थेत्यादि कु-
बायास्तिस्रस्तु शुद्धया वसुत्विद्या अजिहितः-हन्त । यदि हि
तत्र प्रथमो जीवप्रदेशो जीवो न संभ्रमः, ततस्तर्ह्येतिमो जी-
वप्रदेशः कथं केन प्रकारेण जीवः ? न घटत एव साऽपि जीव
इत्यर्थः । कुनः ? तत्परिणाम इति कृत्वा । इदमुक्तं नवति-अवद्-
भिमर्तोऽन्यप्रदेशोऽपि न जीवः, अन्यप्रदेशेऽप्युद्वपरिणाम-
त्वात्, प्रथमाऽऽद्यन्यप्रदेशाविति ॥ २३३७ ॥

अथवा स्वल्पेन प्रयोग इति दर्शयति-

अहव स जीवो कहु ना-इमो चि को वा विसेसहेक ते ?

अह पूरणो चि बुक्छि, एकेको पूरणो तस ॥२३३८॥

अथवा-साऽन्तिमप्रदेशः कथं जीवस्त्वयाऽप्युपगम्यते ?
कथं च न-नैवाऽऽदिमः प्रथमस्तद्गुणवा इत्यने ? नन्वाद्योऽपि
प्रदेशो जीव एवेत्येता, शेषप्रदेशेऽनुद्वपरिणामत्वात्, अन्यप्रदे-
शाविति । को वाऽत्र विशेषहेतुस्तत्र, येन प्रदेशत्वे तुल्येऽ-
प्यन्तिमो जीवो न प्रथमः, इति । अथ विद्योतनात्मकेष्वप्यप्रदेश-
राशेरन्यः प्रदेशः पूरण इति विशेषसद्भावनः स जीवो न प्रथम
इति तत्र बुक्तिः । तद्व्युक्तम् । यतो यथाऽन्यः प्रदेशः पूरणस्त-
था एकेकः प्रथमाऽऽदिप्रदेशः, तस्य विद्योतनात्मकजीवप्रदेशाशोः
पूरण एव, एकमपि प्रदेशमन्तरेण तस्वापरिपूर्यति ॥२३३८॥

एवं च सर्वप्रदेशानां पूरणत्वे इदमनिष्ठमापतति ।

किम ? इत्याह-

एवं जीववृत्तं, पदजीवं सन्वधा व तद्भावा ।

इच्छा विवज्जामो वा, विममर्कं सवसिद्धी वा ॥२३३९॥

एव सर्वप्रदेशानां विद्योतनात्मकतासंपूर्णत्वेऽन्यप्रदेश-
वाप्येकं जीवत्वप्रतिज्ञां जीवत्वद्वयसंकेत्येव जीवाऽऽमकं
प्राप्नोति । अथवा-प्रथमाऽऽदिप्रदेशावन्त्यप्रदेशस्याप्यजीव-
त्वे स्वयंवा तद्भावा जीवाभावाः प्रमज्जति । अथ पूरणत्वे
समानेऽप्यन्यप्रदेश एव जीवः, शेषास्तु प्रदेशा अजीवा इत्या-
प्रोतं न मुच्यते, तर्हि राजाऽऽदिप्रदेशावन्त्यप्रदेशाः, यद्यपिभा-
सने तद्वद् द्वि जल्पन्त इति । तथा च सति विषयेषांऽपि क-
स्मात् अयति-आद्या जीवोऽन्यस्तु प्रदेशो जीव इति ? विषय-
त्वं वा कुनो न नवति-केचनाऽपि प्रदेशा जीवाः, किञ्चप्यजी-
वा इति ? अतिवनेन सर्वैककणामिच्छिं कस्मात् नवति.
स्वेच्छया सर्वपक्षाणामपि वक्तुं शक्यत्वादिति ? ॥२३३९॥

किञ्च-

जं सव्वट्टा न वीभुं, भव्वेमु वि तं न रेणुतुल्लं व ।

सेसेसु अमव्वुत्तो, जीवो कहुमंतिमपपमो ॥२३४०॥

यद् विषयभेदेकस्मिन्नवयवे संधंशा नास्ति तत्संबन्धवि अ-
वयवेषु समुचितेषु न भवति, यथा रेणुकणेषु प्रायेकसत्सत्स-
मुत्वात् तैलं, नास्ति च प्रथमाऽऽदिदे एकेकस्मिन् प्रदेशे जीव-
त्वं, ततः शेषेषु प्रथमाऽऽदिप्रदेशेष्वसंभ्रमं परिणामाऽऽदिना
सुद्वे कथमकस्मादेकस्मिन्नेवाऽन्यप्रदेशे समावातामिति ? २३४०॥

पुनः परतमताहाक्षय परिहरन्नाह-

अह देसओऽवनेये-सु तां वि किहू सव्वइतिमे बुजे ।

अह तस्मि व जो हेक, म एव सेसेसु वि समावो ॥२३४१॥

अयान्स्याद्बोधेषु प्रथमाऽऽदिप्रदेशेषु, देशानो जीवः स्वमन्थेव,
अन्यप्रदेशेषु तु सर्वोऽऽममाऽऽलो समस्तीति विशेषः। ततो "अं स-
व्वहा न वोसुं" इत्येतदसिद्धमिति भावः । अत्रोत्तरमाह-नथा-
पि कथमन्यप्रदेशेषु सर्वाऽऽममा जीवो युक्तः ? ननु तत्रापि दृश्यत
एवाऽऽलो युच्यते, तस्यापि प्रदेशत्वात्, प्रथमऽऽदिप्रदेशावत् । अ-
थान्यप्रदेशो संपूर्णो जीव इत्येव, तर्हि तत्र तद्भावं यो हेतुः स
शेषेष्वपि प्रथमाऽऽदिप्रदेशेषु समान एव, तुल्यधर्मकत्वात् ।
अतस्त्वेवपि प्रतिप्रदेशं संपूर्णं जीवत्वमन्यप्रदेशावति नैष्य-
ते ? इति ॥२३४१॥

अथ प्रथमाऽऽदिप्रदेशेषु जीवत्वं नेष्यते, तर्ह्यन्यप्रदेशेषुऽपि
तत्तद्व्यमः । कुनः ? इत्याह-

नेह पपसत्तणओ, अंतो जीवो जहइपपएसो ।

आह सुयुभिम निस्सिक्ख, सेसा न वणोःतिमपपमो ॥२३४२॥

इहान्यप्रदेशोऽपि न जीवः, प्रदेशत्वात्, यथा प्रथमाऽऽदिप्रदेशे
इति । आह-नन्वागमत्वात्प्रियेयं प्रतिज्ञा, यतः पूर्वोक्तोऽऽत्माप-
कत्वे अने शेषाः प्रथमाऽऽदिप्रदेशा जीवत्वं न निषिद्धाः, न
पुनरन्यप्रदेशः, तस्य तत्र जीवत्वात्तुक्तात् । अतः कथं प्रथमा-
ऽऽदिप्रदेशवदन्यस्य जीवत्वात्तपेधं मय्यामहे ? इति ॥२३४२॥

अत्रोत्तरमाह-

नणु एणो चि निमिक्को, सो वि सुए जइ सुयं पमाणं ते ।

सुत्ते मच्चपपसा, भणिया जीवो न चारिमांति ॥२३४३॥

ननु कोऽपि-अन्यप्रदेशः अने जीवत्वेन निषिद्धः । कुनः ? इत्याह-
एक इति कृत्वा । नथादि-नन्वागमत्वात् । "एणं जंते ? जीवपपसं
जीवं चि वत्तव्वं मिया ?" यो इणं सहेट्ट" इति । ततो यदि
अने तत्र प्रमाणं, ततोऽन्यप्रदेशस्यापि जीवत्वं नेद्वेष्यम्, एकात्वात्,
प्रथमाऽऽद्यन्तरप्रदेशावत् । किञ्च-यदि अने हन्त । प्रमाणीक-
रोपि, तदा सर्वेऽपि जीवप्रदेशाः परिपूर्णा जीवत्वेन कुनं भणि-
ताः, न त्वेक एव चरमप्रदेशः । तथा च तत्रैवाभिहितम्-"अ-
ट्टा णं कसिणं परिपुणे लोणायासपपसतुल्लं जीवे चि वत्त-
व्वं सिया" अतः अने प्रमाणाएवामिच्छता भवता नैक एवान्यप्र-
देशो जीवत्वनेद्वेष्य इति ॥ २३४३ ॥

अमुमवार्थं हट्टान्तेन साधयन्नाह-

तंत्तु पढोवयारी, न सपत्तपनो य समुदिया ते उ ।

सव्वे सपत्तपपओ, सव्वपपसा तहा जीवो ॥२३४४॥

एकस्मन्मूर्ध्वति समस्तपटोपकारी, तमपन्तरेषु समस्तपट-
स्याज्जावात् । परं स एकस्मन्तुः समस्तपटो न भवति, किन्तु ते
तन्तवः सर्वेऽपि समुदिताः समस्तपटव्यपदेशं लज्जन्त इति प्र-
तीतमंथ । तथा जीवप्रदेशोऽप्येको जीवो न भवति किन्तु सर्वे-
ऽपि जीवप्रदेशाः समुदिता जीव इति ॥२३४४॥

ननु प्रायं वदुक्तम्-"नयमयमाणमाण-स्स दिचिमाहो स-
मुपको ति" तत्र कस्य न्यर्थेयं मतम् ? इत्येतद्व्यकतीकरणपु-
र्वकमुपदेशमाह-

एवंभूवचयमयं, देस-पपसा न वल्लुणो भिएणा ।

तेणान्यणु चि मया, कसिअं चिय वल्लुभिडं से ॥२३४५॥

अहं तं पमाणमेवं, कसिणो जीवो अहोवपाराओ ।

देमे वि त्वत्पुच्छी, पवज्जसे मे वि तां जीवं ॥२३४६॥

एवंभूतनयन्येवं प्रंतं यच्चुन-देशप्रदेशी न वस्तुनां भवती, तेन तौ अयत्नकृषो भवती । अतो देशप्रदेशकल्पवारादिंतं कल्पमे परिपुष्पमेव वस्तु 'से' तस्यैवंभूतनयन्येवम् । ततो यदि तद्वं-भूतनयन्यमेवं प्रमां ज्ञानात् त्वय, एवं तदिदं कल्पः परिपुष्पो जीवो, न त्वन्यप्रदेशमात्रमपि प्रतिपद्यस्व । अथ प्रामां दग्धः, घटो दग्धः, इत्यादिभ्यांयादिंकदेशेऽपि समस्तवस्तुपचारान्-म्यप्रदेशलक्षणं देशेऽपि समस्तजीवकल्पस्तत्र प्रवर्त्तते, तदिदं बोधेऽपि प्रथमाऽऽहं प्रदेशं ह्यपचारतो जीवं प्रतिपद्यस्व, न्यायव्यव-समानत्वादितां ॥ २३४५ । २३४६ ॥

अथवा-अनुपपन्नान्येवमुक्तं, न वैकप्रदेशमात्रे सर्वजी-
वापचारो युज्यते इति देशपण्णाह-

शुचो च तदुपचारो, देश्यो न उ पपमेचमि ।

अहं तंनुत्तमि पदे, पदोवपारो न तंतुमि ॥ २३४७ ॥

अथवा-उपचारान्येव कथाम्यप्रदेशो जीवो न भवति, किं तु देशोमे एव जीवं जीवोपचारो युज्यते, यथा तनुत्तमिः क-
तिथैकमे पदे पदोपचारो दृश्यते, न त्वेकस्मिन्नुत्तमात्रे इति ॥ २३४७ ॥

एवं गुरुमाऽभिदिने ततः किम् ?, इत्याह-

इय पष्पविभो जाहे, न पवज्जसे सो कम्पो तस्यो वज्जो ।

तत्र आभसकपाण,मिचमिनिरिणा शुहोवांय ॥ २३४८ ॥

जकलण-पाण-ध्वंनण-वत्पंतावयवलाजिभो जणइ ।

सावपां विचमिपया म्हे, कसिं ल तपो भणइ सङ्गां २३४९ ॥

नणु तुज्जो सिक्तो, पज्जतावयवमेत्तओऽवयवं ।

अहं सच्चमिणं तो का,विहम्मणा मिच्छमिहरा जे ॥२३५०॥

गतायां एव, नवरम, इति पूर्वोक्तप्रकारेण गुरुभिः प्रहा-
पितस्तिष्ठगुप्तो यावच्च किञ्चित्प्रतिपद्यते, तत्र उद्घाटय बाह्यः
कुतो विहरकामकल्पानं नगरं गत्वा आस्रशास्रघने स्थितः ।
तत्र मित्रश्रीभावकंण मिह्वोऽयमिति हावा तत्रानिबोधनायै
गत्वा निमग्निनः- ' यस्मिंश्चयुहे प्रकरमद्य तत्र भवतिः स्व-
यमानन्यधः । ततो गनाहते तद्वृद्धो । तेन च नत्र निव्यगुप्तमु-
पेक्ष्य महाहते संक्षममुपरदेशेना तन्पुत्रोमे अयमभोऽयाप्रपान-
ध्वन्यनयवलाऽऽदिचस्तुमिचया विस्तरिताः । ततस्तेषां मय्या-
स्त्वर्वाभ्यावयववात्, पृहोवा प्रनिज्ञामितोऽस्ती, कूरःसत्याऽऽ-
दिना प्रनिज्ञामित इत्यर्थः । ततो अण्ययमिचये- 'हे भावक !
विशर्मिनाः किमिने तस्या वयमिस्त्वय । । ननः आकां त्रजानु-
(नणु तुज्जोमियाह) (मिच्छामिहरा जे सि) अण्यथा यदि
मेवं सत्यम्, तदा सर्वेभ्यो मिच्छा भवतां भाविनामिति ॥२३५०॥

अपि च-

अंतोऽवयवो न कुणइ, मयत्तकजं ति अइ न सोऽज्जिमओ ।

संबवहाराऽए, तां तम्मि कओऽवयवविगाहो ॥ २३५१ ॥

यदि नामाऽन्यावयवः समस्तस्वोपवयवविना यस्याप्यं
कार्यं तत्र कर्तव्यं नऽस्ती । नाजिमतो भवनात्-कूरकणप्रवला-
ऽऽदीनामिच कतिवयवकथयुक्तुमारिकः, अदेव्युक्तमवहनयवा-

इत्युक्तोऽन्यावयवो यदि न परितोषकरो, भवतामिचयोः, तदिदं
संबवहारातीने निमित्तमन्यावयवे कुतः किल समस्तस्वोपवय-
प्रहो भवतामिति ? ॥२३५१॥

प्रमाणपण्णाह-

अंतिमतंतु न पदो, तत्तज्जाकरणओ महा कुंभो ।

अहं तपभावे विपना, सो किं न पदो त्वपुष्कं वः ? ॥२३५२॥

अन्यतन्तुमात्रं न पटः, तस्य पटस्य कार्यं वीतत्राणाऽऽदिकं
तत्कार्यं, तस्याकरणं तत्कार्याकरणं, तस्मादितां । यथा कुम्भो घटः ।
अथ तद्वंभावेऽपि पटकार्याभवेऽपि तनुः पट इत्यन्ते, तदिदं
किमिचम्ये पदो घटः कपुष्पं वा न भवति, पटकार्याकट्यं-
स्यांभंशुधादितां ? ॥२३५२॥

तथादि-

उवलंभन्ववहारा-जावाओ नत्थि ते त्वपुष्कं व ।

अंतावयवेऽवयवं, दिहंताजावओ वा वि ॥ २३५३ ॥

तथाभिमनोऽवयवो अन्यवयवमे नास्ति, उपस्थितलक्षणम्य-
सत्यानुपलब्धेः, स्ववहाराभावात्, कपुष्पवदिति । अथवा-
' अन्यवयवमात्रमवयवो, अथपि संबुधेऽनुत्पत्तः, ' इत्यत्र
तावद् दृष्टान्ताभावाद् न साप्यसिद्धिरिति ॥ २३५३ ॥

यदि नाम नोपलभ्यते, नापि व्यवहियते, दृष्टान्ता-
भावाच्च नानुभियते, ततः किम् ?, इत्याह-

एचचत्तओऽणुमाणा-दागमओ वा य मिद्धि अस्याए ।

सच्चपमाणविसेपा-ईयं मिच्छत्तमेवं जे ॥ २३५४ ॥

प्रत्यक्षाऽऽहं प्रमोदयेर्यानां मिदिः, नास्ति च स्ववपुष्कसाध्यक-
त्वेन न प्रवर्त्तते । अतः संबुधेऽणुमाणाविषयवतीने ' भं ' भवता-
मिदिति (मय्यात्वमेवति ॥ २३५४ ॥

तद्वं मित्रश्रीभावकणोके स किं कुनवात् ?, इत्याह-

इय चोडयवमुक्तो, स्तमिय पदिज्ञाजिओ पुणो विहिण ।

गंतु गुरुपापमूलं, ससीसपरिसो पदिक्तं ॥ २३५५ ॥

इति प्रेरितः संबुधोऽस्ती विहितकामिज्ञामिनेन मित्रश्रीभा-
वकल सपुणोऽप्रदहनाऽऽदिचिचिना पुनरपि प्रातिसार्मानो गुरु-
पापमूलं गत्वा (अथपरिवर्त्तमेनां विधिना प्रातिकात्मः सत्य-
सामां प्रपद्यो गुर्वैर्निकं विजहारेति गाथायः ॥ २३५५ ॥
जीवप्रदेशः आकाशप्रदेशश्चतुर्व्यः वाऽऽधिको वा द्वीनां वेति ।
प्रथे, उचरत्-जीवप्रदेशऽऽकाशप्रदेशशुभांतीषीमागमाकृ-
त्वेन तुष्टयत्वेमेवति प्रत्ययः । १०१ प्र० । सेत० ३ उक्ता० ।
तथाऽऽी वास्तनाकारा जीवप्रदेशः साम्नि, तेषां कर्मवर्गना
लगनं, न घातं ? प्रथे, उचरत्-जीवानां मय्याहृप्रदेशां कर्म-
वर्गना न लगनंति ज्ञानवर्षावकार्यां प्राकृतसि । यथा-
' स्तुइयंते कमेणा नेऽपि, प्रदेशा आत्मना यदि । तथा जीवो
जगद्व्यसि-अज्जीववयवमंनुवात् ' ॥२३५५ प्र० । सेत०४ उक्ता० ।

जीवपण्यायवा-जीवपण्यायवा-खी० प्रहापण्ये जीवाऽऽदधे
भावा अणया शब्दसंज्ञेत्येति प्रहायवा । प्रहा० १ पद । जीवा-
नो प्रहायवा जीवपण्यायवाः प्रहायवोपाकृत्य जीवपण्यायवा
शब्दसंज्ञेति, प्रहा० १ पद ।

साधनं जीवप्रज्ञापनाभिधिपुस्तद्विषयं प्रश्नञ्च वाह-
से किं तं जीवपञ्चव्या ? । जीवपणव्या दृष्टिहा पञ्च-
व्या । तं जहा-भंसारमवाणजीवपणव्या य, अस्-
सारसमावणजीवपणव्या य । से किं तं अस्सारसमा-
वणजीवपणव्या ? । अस्सारसमावणजीवपणव्या दु-
षिहा पञ्चव्या । तं जहा-आणतरसिद्धयस्सारसमाव-
णजीवपणव्या, परंपरसिद्धअस्सारसमावणजीव-
पणव्या ॥

“से किं तं” इत्यादि । अथ का सा जीवप्रज्ञापना ? सूरिराह-
जीवप्रज्ञापना द्विविधा प्रज्ञप्ता । तद्यथा-संसारसमापन्नजीवप्र-
ज्ञापना च, अस्सारसमापन्नजीवप्रज्ञापना च । तत्र संसरणं
संसारो नारकनिर्वृत्तनारकमत्तानुभवलक्षणः, तं सम्यग्धीमा-
वेनाऽऽपन्नाः, संसारवर्षित इत्यर्थः । ते च ते जीवाश्च, तेषां प्र-
ज्ञापना संसारसमापन्नजीवप्रज्ञापना । न संसाराऽऽसंसारो मो-
क्षस्तं समापन्ना अस्सारसमापन्नाः, मुक्ता इत्यर्थः । ते च ते जी-
वाश्च, तेषां प्रज्ञापना अस्सारसमापन्नजीवप्रज्ञापना । अशब्दै-
प्रावृद्धं प्रावृत्तौ यैः । तत्राप्यवकाशव्यवस्थामतेऽसंसारसमा-
पन्नजीवप्रज्ञापनामभिधिपुस्तद्विषयं प्रश्नञ्चवाह-“से किं तं”
इत्यादि । अथ का सा अस्सारसमापन्नजीवप्रज्ञापना ? ।
सूरिराह-अस्सारसमापन्नजीवप्रज्ञापना द्विविधा प्रज्ञप्ता ।
तद्यथा-अस्सारसिद्धासंसारसमापन्नजीवप्रज्ञापना च, पर-
म्परसिद्धासंसारसमापन्नजीवप्रज्ञापना च । तत्र न विद्यतेऽन्तर-
व्यवधानम्, अर्थात्समये येषां तेऽन्तराः, ते च ते सिद्धा-
न्तान्तरसिद्धाः, निश्चयप्रथमसमये वसन्तमाना इत्यर्थः । ते
च तेऽसंसारसमापन्नजायाश्च अनन्तरसिद्धासंसारसमापन्न-
जीवाः, तेषां प्रज्ञापना अनन्तरसिद्धासंसारसमापन्नजीवप्र-
ज्ञापना । अशब्दः स्वगतानेकेभिरसुचकः । तथा-विवाङ्किते प्रथ-
मे समये चः सिद्धस्तथा यो द्वितीयसमयसिद्धः स परः, तस्या-
पि यस्तृतीयसमयसिद्धः स परः । एवमन्वेष्येति वाक्याः । परे च
परे चेति धोक्त्याथ “पुषोद्ग्राऽऽऽयः” ॥३२११॥५॥ इति (सि०
हे०) सूत्रेण परम्परशब्दनिर्घातः । परम्पराश्च ते सिद्धाश्च पर-
म्परसिद्धाः, विवाङ्कितसिद्धा प्रथमसमयाप्रागु द्वितीयाऽऽ-
द्विसमयेष्वन्तर्निर्वाहा यद्युक्तमज्ञानं इति भावः । ते च ते अस्सा-
रसमापन्नाश्च परम्परसिद्धासंसारसमापन्नाः । ते च ते जीवाश्च,
तेषां प्रज्ञापना परम्परसिद्धासंसारसमापन्नजीवप्रज्ञापना । अ-
प्रापि अशब्दः स्वगतानेकेभिरसुचकः । प्रज्ञा० ? पञ्च ।

जीवपरिणाम-जीवपरिणाम-पुं० । परिणामनं परिणामः, ल-
ज्जावगमनमित्यर्थः । यदाह-“परिणामो ह्ययान्तर-गमनं न
च स्वयथा स्ववस्थानम् । न च स्वयथा निरन्तराः, परिणामस्त-
त्त्विति ॥ १ ॥ ” इत्याद्यर्थनयस्यान्त सत्ययथेयं नाशः प्रा-
पुर्भावाऽऽन्तना च पर्येतनो द्रव्यार्थाः परिणामः प्रोक्तः । अस्तु प-
र्ययन्येति जीवस्य परिणाम इति विग्रहः । जीवस्य लज्जा-
वगमनं, स्यात् ।

दसविधे जीवपरिणामे पणव्या । तं जहा-नद्विपरिणामे,
इद्विपरिणामे, कर्मावपरिणामे, लेस्सापरिणामे, जोगप-
रिणामे, अत्रागपरिणामे, नाणपरिणामे, ईसणपरिणामे,
चरिणपरिणामे, वेदपरिणामे ।

स च प्रायोगिकः, नत्र गतिरेव परिणामो गतिपरिणामः । एवं ल-
क्षेण । गतिहेतु गतिनामकमोदयाकारकाऽऽदिव्यपदेमादेतुः, नपरि-
णामश्च जयक्यापदि । स च नरकत्यादिद्व्यनुर्विधो, गतिपरिणामे
नामे च स्वयंवेच्छिद्यपरिणामो भवति । नमाह- (इद्विपरिणामे
सि) स च अनाऽऽद्विनेदात्तज्ञेयान् । इद्विपरिणामो चेष्टा-
ऽनद्विषयसंबन्धात् । मूलेपरिणामिनिति तदन्तरं क्वावपरि-
णाम उक्तः । स च कोषाऽऽद्विनेदात्तनुर्विधः क्वावपरिणामं च
सति लेह्यापरिणामिः, न तु लेह्यापरिणामो क्वावपरिणामिः, येन
क्षीणक्यावस्यापि क्वावलेह्यापरिणामिर्देशो नपूर्वकोटिः यावद्भ-
वति । यत उक्तम्-“मुहुतकं तु जह्या, उक्तेऽसा होह पुष्यको-
दोषो । नवादि चरिसेदि कणा, नायस्या सुक्कलेस्साप ” ५१॥
सि । प्रतो लेह्यापरिणाम उक्तः । स च कृष्णऽऽद्विनेदात्तयोर्देति ।
अयं च योगपरिणामं सति भवति, यस्मात्प्रकृष्टयोग्य भेदायाप-
रिणामोऽपीति, यतः समुच्चिन्नाम्रायं ध्यानमलेष्टस्य भवन्तीति
लेह्यापरिणामानन्तरं योगपरिणाम उक्तः । स च प्रतोवाक्काव-
भेदात्प्रथेति । संसारिणां च योगपरिणामोऽप्युपयोगपरिणामि-
वनीति तदन्तरमुपयोगपरिणाम उक्तः । स च साकारानिर्वा-
नभेदात्प्रथेति । सति चोपयोगपरिणामे ज्ञानपरिणामः, अतस्तदन्-
तरमसात्तुक्तः । स चाऽऽभिनिर्वाहकाऽऽद्विनेदात्तज्ञेयान् । तथा-
मिथ्यादृष्टान्तमप्यज्ञानपरिणामो मत्यज्ञानमृत्तानाविवेकज्ञान-
मज्ञानश्चैवविधोऽपि विशेषप्रदणसाधार्वाद् ज्ञानपरिणामग्रह-
णं योर्देतो कृष्टव्य इति ज्ञानाज्ञानपरिणामं च सति सम्यक्त्वा-
ऽऽद्विपरिणामिनिति, ततो द्वांनपरिणाम उक्तः । स च त्रिधा,
सम्यक्त्वविभक्त्यात्मिभ्रभेदात् । सम्यक्त्वे सति चार्चित्वमिति,
ततस्तन्परिणाम उक्तः । स च सामांयकाऽऽद्विनेदात्तज्ञेयान्
क्यादिद्विपरिणामं चोपपरिणामं, न तु परिणामे भेदवर्णन-
तिर्येस्माद्द्वयकस्यापि यथाक्यातचारिणपरिणामिर्देशान् चारि-
णपरिणामानन्तरं वेदपरिणाम उक्तः, स च क्वावदिनेदा-
त्तप्रथेति । स्यात् ० १० टा० ।

जीवपञ्चव्यापरिणाम-जीवप्रत्याख्यानाक्रिया-अं० । जाव-
विषये प्रत्याख्यानाभावेन चःयाऽऽद्विप्यापारे, स्यात् ० २ टा० । ७० ।

जीवप्राप्तिसिद्धि-जीवप्राप्तिसिद्धि-अं० । जीवस्याऽऽमपरतनु-
जयकरूपस्यपरि प्रद्वेयाऽऽया क्रिया प्रद्वेयकारणमेव वा जीवप्रा-
प्तिके । प्राद्विपक्याः क्रियाया नदे, अ० ३ टा० ३ टा० स्यात् ० ।

जीवप्राप्तिसिद्धि-जीवप्राप्तिना-अं० । जीवं प्रतीत्य चः
कमश्चः सा तथा । क्रियाभेदे, स्यात् ० २ टा० १ टा० ।

जीवजाव-जीवभाव-पुं० । जीवत्वं, भ० ।

अथ तद्विषयो जीव उच्यते । अद्विप्या इति इत्यर्थश्चाह-
जावो भवेत् । सद्योपे मकम्पे मबले सर्वाः रिपे मपुरिसकार-
परकमे आयजावेणे ज। मवावं उवर्देसे सि वत्तव्वं सिया ।।
हेता गोयमा । जावेणं सद्योपे ० जव उवर्देसे सि वत्तव्वं
मिया । से केणहेणे ० जाव वत्तव्वं सिया ।। गोयमा ।।
जावेणं अयेतागमाभिगोहेडियनाणपजजावेणं, एवं सुयना-
णपजजावेणं अोहेडियनाणपजजावेणं मणपजजनाणपजजावेणं
केवलनाणपजजावेणं मइ अण्णपजजजावेणं सुयअण्णपजज-
जावेणं विजंजनाणपजजजावेणं चकसुदंसणपजजजावेणं अचकसु-
दंसणपजजजावेणं अोहेडियसणपजजजावेणं केवलदंसणपजजजावेणं

षं भ्रवभ्रोगं गच्छद्भव भ्रवभ्रोगलक्षणेषां जीवे, स एषाद्वेष्यं एवं बुद्धयः-गायया । जीवे सद्रष्टाणो जाव वत्तव्यं मिया ।

“जीवेण” इत्यादि । इह च ‘सउत्पाणे’ इत्यादिनि विशेषणानि मुक्तजीवबुद्ध्यासाधारिणि (आयभाषणे नि) आत्मभावेन उत्पानशयनगमनजननाऽऽदिद्वेष्याऽऽत्मप्रकाशमविशेषणे (जीवभाषंति) जीवस्य चेतन्यमुपपद्यति प्रकाशयति इति बहव्यं स्यात्, विशिष्टस्योत्पानाऽऽदेर्विशिष्टवचनानुपपत्तयस्त्वादि । “असंज्ञानामाभिनिर्वाह्य” इत्यादि । पर्यथाः प्रकाशता आविभायाः पश्चिच्छाद, ते चानन्ता आभिनिर्वाहकज्ञानस्वान्तोऽन्तानामाभिनिर्वाहकज्ञानपर्यवर्णानां संभविप्रमनसनाभिनिर्वाहकज्ञानपर्यवर्णाऽऽत्मकमित्यर्थः उपयोगे चेतनाविशेष गच्छतीति योगः । उरथानाऽऽदात्तात्मभावे वर्णमान इति हृदयस्यम् । अथ वसुथानाऽऽदात्तात्मभावे वर्णमान जीव आभिनिर्वाहकज्ञानाऽऽमुपयोगे गच्छति, तत्किमेतावनेव जीवजावपुपद्यतीति वक्तव्यं स्यात्, इत्याद्यस्यैवऽऽह-“उवभ्रोग” इत्यादि । अत उपयोगलक्षणं जीवजावसुपानाऽऽदात्तात्मभावेनोपपद्यतीति वक्तव्यं स्यादेवेति । अ० प्र० अ० १० उ० ।

जीवमज्जीव-जीवाजीव-पुं० । जीवद्रव्याजीवद्रव्ययोः, आ० अ० २ अ० ।

जीवमिसिया-जीवमिश्रिता-स्त्री० । प्रभूतानां जीवानां स्त्रोक्तानां च मृतानां च शङ्कराकृतनाऽऽदीनामेकत्र राशौ दृष्टं यदा कश्चिदेवं वर्द्धति-अहो ! महान् जीवराशिरयमिति, तदा सा जीवमिश्रिता । सत्याभूताभाषानेदे, सत्याभूतास्य च्यास्या जीवस्तु सत्यत्वान्, मृतेषु मृतास्यात् । प्रका० ११ पद ।

जीवयामदे-देव्या-स्याभ्रमृगाम्, दे० ना० ३ वर्गे ।

जीवरक्षता-जीवरक्षा-स्त्री० । गायत्रिजीवभोजनया कृष्यसिद्धिनां कृषेः महीतुं कवयते, न वाः, इति प्रश्ने, उत्तरम्-यदि ज्ञानाऽऽदि संभविष्य द्रव्यं न भवति, तदा पृथगेन, निषेधां ज्ञातो नास्तीति । अ० प्र० । सेम० ३ उल्ला० ।

जीवराशि-जीवराशि-पुं० । राशिभेदे, जीवराशिद्विविधा-संसारसमापत्तांऽऽसंसारसमापत्तयः । स० ।

जीवस्य-जीवस्य-न० । मयूरमाञ्जूरकसारिकाऽऽदिद्विषये, जीत० ।

जीवसिद्धि-जीवसिद्धि-न० । अतनस्यपदनाङ्कुरोद्भवस्वेदभ्रानाऽऽदिके, “विश्राय सिग्ं तसयावराणां” सूत्र० २ अ० ६ अ० ।

जीवद्वेष-जीवलोक-पुं० । जीवद्रव्ये, ज्ञा० १ अ० १ अ० ।

जीवविजय-जीवविजय-पुं० । असंभवेयप्रदेशाऽऽत्मकसाकारानाकारांपयोगलक्षणानादिस्वद्वतकर्मफलोपयोगिभाव्याऽऽदिजीवस्यकारणानुत्पत्तेन, सम्म० ३ कायम् ।

जीववित्तवित्तमिच्छ-जीववृत्तवित्तमिच्छ-वि० । केवहृत्तित्ववित्तमिच्छे, “ जीववृत्तवित्तमिच्छा-भाव्याभावप्रहोऽप्यसत् । उक्तवैश्यापक्षेऽभ्य-भ्यदस्यो यदपेक्षया ” ॥ १५ ॥ जीववृत्तवित्तमिच्छाः केवहृत्तित्ववित्तमिच्छाः । ज्ञा० १५ ज्ञा० ।

जीवविषयज-जीवविषयज-वि० । प्रायुक्ते, अ० श० अ० १ उ० । “ देवविषयस्य दारगसस्य सररीरं विषयानं विषिद्धं जीवविषयजं कृष्य पक्षवर्णनम् । (जीवविषयजं ति) आत्मना विषयमुक्तः । ज्ञा० १ अ० १ अ० ।

जीवविजाय-जीवविभक्ति-स्त्री० । कृष्यविक्रिभेदे, सूत्र० १ अ० ५ अ० १ उ० । जीवविभक्तिः सात्सारिकेनरभेदाद् देवाः । तथाप्यसात्सारिकजीवविभक्तिरुक्तकालभेदाद् देवाः । तत्र कृष्यनसत्तां धर्मिभ्यः ।ऽऽदिनेदापुद्गलश्चाथ । कालनस्तु तत्रभ्रमस्यमयत्किः ।ऽऽदिनेदापुद्गलश्चाथ । सात्सारिकजीवविभक्तिरिन्द्रियजातिभयभेदाद्देवाः । तत्रोन्मत्तविक्रिभेदेकिन्द्रियविक्रिभेद्विषयसिद्धिः ।ऽऽदिनेदापुद्गलश्चाथ । जीवानां विभागेनत्वत्त्वात्पे, उच्यते । “ इतो जीवावर्जास्तु, बोधव्यामि अणुपुद्गलतो ” ॥ अ० १ अ० ३ अ० ।

जीवविचार-जीवविचार-पुं० । जीवविचारशायाम्, सेन० । “ अहोऽऽत्मज्ञगणमाद्ये, पुद्वर्षाकाए इवति जे जीवाः । ते पारेवर्षामिशा, जंभूदीवे न माहंति ॥१॥ एयमिदं दगावर्द्धिमि, जे जीवा जिषयरेहं पद्यता । ते जे सतिस्वमिशा, जंभूदीवे न माहंति ॥२॥ ” एतन्नाद्याद्यं प्रतिक्रमणसूत्रवृत्तप्रवचनसाराकारसूत्रवृत्तादी यथा इदयन्, तथा तेजस्कायप्रभृतेऽंकिन्द्रियाणां जीवमानप्रतिपादिका गाथाः प्रायां प्रथमे न इदयन्ते, तत्कथम् ॥ १ । किञ्च-बर्हिक्ताएतुप्रमाणाभेदे तेजस्कायं ये जीवास्ते यदि मस्तकलिताप्रमाणेद्देवधारिणो भवेयुः, तदा ते जम्भूदीपे न माहंति । निम्बपत्रसुपुत्राभेदे वायैः ये जीवाः सन्ति, ते यदि ससस्वसप्रमाणेद्देवधारिणो जवेयुः, तदा जम्भूदीपे न माहंति । अयमर्थः प्रमाणम्, अप्रमाणं वा । किञ्च-एतदर्थं प्रागपिदि के यादृशयो बुद्धिपथे गाथेऽपि स्तः । तथा-“ बर्हिद्विन्दुलमिना, तेजर्जावा जिणोहं पद्यता । मय्यवलिक्त्वपमाया, जंभूदीवे न माहंति ॥१॥ जे जिषयपक्षरिस्ता, ताज्जीवा जिणोहं पद्यता । ते जे ससस्वसमिशा, जंभूदीवे न माहंति ॥२॥ ” किञ्च-पृथिवीकायाऽऽतीप्रमाणप्रतिपादिकायां गाथायां पारापताऽऽदयः प्रोक्ताः, ते च न सत्त्वतीर्थेऽहोऽहो निम्बमिन्द्रप्रमाणाद्येद्देवधारिणो भवन्ति, तेन पारापताऽऽदयः किकालीनाप्राज्ञाः ॥ ३ ॥ प्रश्ने, उत्तरम्-तेजस्कायप्रभृतिशरीरमानप्रतिपादकं गाथाद्वयं यद्यपि महाप्रथमे न इदयन्ते, तथापि सूत्रेण सह सम्मनमेव, तदर्थं च्युत्तानुयायित्वात् । तथा-जीवमानप्रतिपादकपारापताऽऽदिप्रमाणमवस्थितकालत्वेन सहाविदेहगतं ज्ञायन इति सूत्रेणैवपार्थक्यायमुपेक्षा इति न काऽऽन्यनुपपत्तः ॥ २६६ प० । सेन० ३ उल्ला० । पत्रात्मके प्रश्न-णप्रथम च ।

जीवविरिय-जीववीर्य-न० । आत्मसामर्थ्ये, “ उल्लासियं जीवविरियं कहं वि । ” पं० व० ३ छार ।

जीवविवाग-जीवविपाका-स्त्री० । जीव एव विपाकः स्यात्कि-द्व्यनञ्जङ्गणे विधेने यासां ता जीवविपाकाः । कर्म० १ कर्म० । जीवे जीवमते ज्ञानाऽऽदिज्ञज्ञणे स्वंकपविपाकसत्त्वुपपत्तानाऽऽदिसंपादनाभिमुखनालक्षणो यासां ता जीवविपाकाः । कर्मप्रकृतिभेदे, पं० सं० ३ छार ।

जीवविपाकविषयमिच्छय परप्रथमपुद्गलश्चाह-संपप्य जीयकाते, उदयं कात्रो न जति पगईश । पत्वापत्तामाहडं. आमज्ज विमिसपं नत्थि ॥ अ० १ ॥

मनु कान्तः कर्मप्रकृतयो, वा जीवं कात्रे वाऽऽश्रयं नेद्व्य-माधयच्छन्ति ॥ सर्वं अपि जीवकाशावधिभ्रुयोद्व्यमविगच्छन्तीति भावः । जीवकाशावन्तरेणोद्व्यमसंवादात् । ततः सर्वां भावि जीवविपाका एतेन प्रवृत्तमिमायः । अत्राऽऽव्यायं आह-“ एवमिच्छं ” इत्यादि । प्रोचतः सामान्येन हेतु हेतुत्वमात्ममिश्रित्य, एवमे-

नेतराचैर्मित्याह-जीवा इति च जीवव्याप्तत्वात्, तदाभितत्या-
 ह्वा । अजीवा इति च पुद्गलाऽऽद्यजीवरूपत्वात्, तदाभित-
 त्याह्नेति । प्रोक्त्यन्त-जिवेः प्रकृत्यन्त इति । इह च-“ जीवा इ च ”
 इत्यादिबुधपञ्चकऽपि प्रत्यक्षमप्येतत्प्रमितिः । ॥२०२॥ ७०॥
 अथ समयाऽऽदिवस्तु जीवाजीवरूपमेव कस्मादग्निधीयते ?,
 उच्यते-तद्विलक्षणप्रायस्तराभावात् । अत एवाऽऽह-
 दो रासी पद्यत्वा । तं जहा-जीवरासी चैव, अजीव-
 रासी चैव । स्या० ४ ३० ४ ३० ।

(जीवाजीवयोरस्तित्वप्रतिपादनं ' अग्निधाय ' शब्दे प्रथम-
 भागे १२९, पुष्टे कृतम्)

जीवाजीवपरिहारेण कलम्-

जो जीवे वि न जाणैः, अजीवे वि न जाणइ ।

जीवाजीवे अजाणंते, कहं सो नाहीइ संजमे ॥ ११२॥
 यां जीवानापि पृथगीकायिकाऽऽदिविभक्तिना ज्ञानाति, अ-
 जीवानापि संयमपघातितो मयादिरण्याऽऽदीना ज्ञानाति वा,
 जीवाजीवाऽऽदीनज्ञानम् कथमसौ ह्यस्यति संयमं तद्विषयम् ?,
 तद्विषयाज्ञानादिति ज्ञावः ॥ १२ ॥

जो जीवे वि वियाणैः, अजीवे वि वियाणइ ।

जीवाजीवे वियाणंते, सों नु नाहीइ संजमे ॥ १३ ॥
 नतश्च यो जीवानपि ज्ञानात्जीवानपि ज्ञानाति, जीवाजीवात्
 विज्ञानम् स एव ह्यस्यति संयममिति प्रतिपादितः प्रथमं उप-
 देशार्थाधिकारः ॥ १३ ॥

अया जीवमजीवे य, दो वि एष वियाणइ ।

तया गदं बहुविहं, सव्वजीवाण जाणइ ॥ १४ ॥
 यदा यस्मिन् काले जीवानजीवांश्च द्राव्यत्वेन विज्ञानाति-वि-
 विधं जानाति, तदा तस्मिन् काले गतिं नरकमयाविरुद्धां, बहु-
 विधां स्वपरगतभेदेनामेककारां, सर्वजीवानां जानाति, यथाव-
 स्थितजीवाजीवपरिहानमन्तरेण गतिपरिहानाज्ञावात् ॥ १४ ॥
 उत्तरात्तरां फलशुद्धिमाह-

अया गदं बहुविहं, सव्वजीवाण जाणइ ।

तया पुणं च पावं च, बंधं मोक्खं च जाणइ ॥ १५ ॥
 यदा यस्मिन् काले गतिं बहुविधां सर्वजीवानां जानाति, तदा
 पुण्यं च पापं च बहुविधगतिनिःश्रयं, तथा-शुद्धं जीवकर्मयो-
 गत्वाः बुद्धकर्म, मोक्षं च तद्वियोगसुखलक्षणं जानाति । इहा० ४
 ३० । जीवनां स्तोत्राणां च भूतसंश्रुतानां च शङ्खराफनकाऽऽ-
 धामेकराशी कृत्वा नाम । प्रहा० ११ पद । प्रज्जुतेषु सुतेषु स्तोकेषु
 जीवन्तु पकराशी कृतेषु शङ्खाऽऽदिवु, प्रहा० ११ पद । एतावन्तोऽ-
 च जीवन्त एतावन्तोऽव सुता इति नियमेनावधारयतो विसं-
 भादे जीवाजीवविभिन्नाः । एतयाश्रुताज्ञाने, प्रहा० ११ पद ।

जीवाजीवविजति-जीवाजीवविजत्त-खं० । जीवानामजी-
 वानां च विभक्तिर्विजागंभावस्वापना जीवाजीवविभक्तिः ।
 जीवानामजीवानां च विजागेभावस्वापनायाम्, उच्य० ।
 तथा च निर्युक्तिकारः-

जीवाणपजीवाण य, जीवविजतिं तर्हि दुविहा ॥३६॥
 सिक्काणमसिद्धाण य, अजीवाणं तु होइ दुविहा छ ।
 शो रुविपकरीय च, विजासियव्वा जहासुचं ॥३७॥

जीवानामजीवानां च योऽर्थो जीवविभक्तिर्जीवानां विजागे-
 भावस्वापनमेव जीवविभक्तिः, उत्तरात्तरात्पेवमेव संबन्धिनेत्याह
 व्याख्येयः । (तर्हि ति) अचनव्यत्यवाप्तयोर्जीवाजावविजन्त्यो-
 र्भेदे द्विविधा सिक्काया, अस्तिज्ञानं च । (अजीवाणं तु छि)
 नुरापेशाद्दार्थः, ततोऽजीवानामपि भवति (दुविहा छ सि)
 नुरवधारणे, ततो द्विविधैव कृपायामकृपायां च विभाजितत्वा
 विशेषेण व्यक्तं वक्तव्यम् । उच्य० नि० पार्श्वे० ३६ ३० । जीवाजीव-
 विभक्तिप्रतिपादकं उत्तरात्तरात्पेव चर्त्विशोऽप्ययन्, न० । ख० ।

जीवाजीवविभक्त्याकथं वर्त्तिशमस्ययन्तं व्याख्यायते-
 जीवाजीवविजतिं, सुखेह वे एगमणा इमो ।
 जं जाणिरुण्ण भिक्खु, सम्मं जयइ संजमे ॥ १ ॥

ओ शिष्वाः । एकाग्रमनसः सन्तः स्मिन्विचिताः सन्तो धृवं तां
 जीवाजीवविजतिः, जीवाजीवाऽऽदीनां लक्षणं, मे मम कथयतः सतः
 शृणुतु । जीवाश्च अजीवाश्च जीवाऽऽजीवाः, तेषां विजकिलं कृत्वा-
 ज्ञानेन धृयक्तं कृत्यं जीवाजीवविभक्तिः, ताव, उपयाग-
 वाद् जीव परकीय्याऽऽदिः । उपयोगरहितोऽजीवः काहाऽऽदिः ।
 इत्यादि त्रैयमतो कलक्षणैरेव व्यवहृतव्यं, तामिति काव्यं ?, यां
 जीवाजीवविभक्तिं ह्यात्वा भिक्षुः संयमे संयममार्गे सम्यक्
 यत्नेन यत्नं कुरुते ॥१॥

जीवा चैव अजीवा य, एस होए वियाणिए ।
 अर्माव्देसमागाते, अमोए से वियाणिए ॥ २ ॥

जीवाश्चेतनालक्षणाऽऽत्मकाः, च पुनरजीवा अचेतनाऽऽत्मकाः ।
 अकार एवकारश्च पादपुरेण । एष लोको व्याख्यातस्ततोर्धैकैरु-
 क्तः । अजीवदेशे अकाराद्यम्, अत्रोक्तो व्याख्यातः । अजीवस्य अ-
 र्मास्तिकायाऽऽदिकस्य देशोऽज्ञोऽजीवदेशो अर्मास्तिकायाऽऽदि-
 वृत्तिराहितस्य अकाराद्यैव देशः स अत्रोक्तो व्याख्यातः । जीवा-
 जीवानामापेयभूतानां लोकाऽऽकाराभावात्तन्मततो लोकाशो-
 कलक्षणमुक्तम् ॥ २ ॥

जीवाजीवविभक्तिर्यथा स्यात्तथाऽऽह-
 दुच्चओ लिचअं चैव, कालओ जावओ तइ ॥

परुक्खा तसे जवे, जीवाणमजीवाण य ॥ ३ ॥
 उच्यते श्रेयसाभिरय इदं उच्यम् इयज्जेवं, क्षेत्रतः इदं उच्यम्
 एतावन्ति श्रेयं स्थितं, काश्चत इदं द्रव्यमित्याकालीस्थितमवर्तते,
 मावतोऽस्य प्रव्यस्य इयन्तः पर्यायाः । एवं तेषां जीवकृपाया-
 मजीवकृपायां च उच्यतेकालमावेन चतुर्धा प्रकृपा प्रवेत्
 ॥ ३ ॥ उच्य० ३६ ३० ।

जीवाजीवतत्प्राप्त-जीवाजीवसमायुक्त-त्रि० । जीवदशयोगल-
 क्षणैस्तथाऽजीवैधेनोर्धमाऽऽकारापुरल्लाऽऽदिकैः समन्विता जी-
 वाजीवसमायुक्ताः जीवाजीवसमन्विते, तथा च लोकमधिकृत्य-
 “ जीवाजीवसमायुक्ते, सुहृदुक्कसमायुक्ते ” । सूत्र० १ श्रु० १
 ३० ३ ० ।

जीवाजीवाहिंगम-जीवाजीवाभिगम-पुं० । जीवानामेकस्मिन्-
 ऽऽदीनमजीवानां धर्मास्तिकायाऽऽदीनमभिगमः परिच्छेदो
 जीवाजीवभिगमः । जीवाजीवपरिच्छेदे, जी० ।

से किं तं जीवाजीवाहिंगमे ? जीवाजीवाहिंगमे बुविहे प-
 ष्यचे । तं जहा-जीवाहिंगमे य, अजीवाहिंगमे य ।

अथ किं तज्जीवाजीवाणिगम इति ? । अथवा-प्राकृतशैल्याऽ-
निषेधवृत्तिरूपवचनानि प्रवर्तन्तीति न्यायतः किं तदिति को-
ऽसाविष्यसिद्धये प्रपञ्चम् । ततोऽप्यर्थः-कोऽसौ जीवाजी-
वाणिगमः, इति । यदा सामान्येन केनचिदप्यभेदं कृतं सति प्रग-
वात्तं गुरुः शिष्यवचनानुरोधेनानुसङ्गतऽऽथानार्थं किञ्चिदप्युक्त्वा-
र्थाऽऽह-जीवाजीवाणिगमोऽनन्तरतोऽदितद्व्याख्यायौ चिधिषो हि-
प्रकारः प्रवृत्तस्तीर्थकरणधरैः । अनेन चापुत्रीशिष्यानिधानेन
निर्वचनमनुपैतदाहः न सर्वमेव सूत्रं गणधरप्रभ-तीर्थकरणनिर्वच-
नरूपं, किन्तु किञ्चिदन्वयाऽपि, केचनं सूत्रं बाहुल्येन गणधरैः
दृश्यं, स्तोत्रं शेषे । यत उक्तम्-“अर्थं भासद्, अरदा” इत्यादि ।
तद्यद्येति वक्ष्यमाणमुक्तं कथनोपन्यासाद्यैः, स जीवाजीवाणि-
गमो यथा चिधिषो भवति तद्योपन्यस्यत इति भावः ।
जीवाणिगमश्च, अजीवाणिगमश्च । अशुभैः वस्तुतत्त्वम-
ङ्गीकृत्य इत्यारपि तुल्यककृतोद्गाथनार्थी । आह-जीवाजीवाणि-
गमप्रसूते संचलितं उच्यतेऽतः, तं तेषोपचचार्योसंचलितनि-
षेधवचनानिमगुक्तम्, असंचलितं संचलितविधानायोगात् ।
नैव दोषः । प्रसूतऽप्यसंचलितस्यैवोपन्यासाद्यैः, मिथजा-
तीययोरेकतायायोगात् । जी० १ प्रति० । जीवानामेकेन्द्रियाऽऽ-
दीनामजीवानां धर्मास्तिकायाऽऽदीनामभिगमः परिच्छेदो य-
दिमद् तद् जीवाजीवाणिगमम् । जीवाजीवपरिच्छेदप्रतिवा-
दके जीवाजीवाणिगमस्येऽप्यवधिषेपे, जी० ।

तत्त्वैवादिमं सूत्रम्-

इह खलु विद्यमयं जिणाणुमयं जिणाणुसोमं जिणुप्य-
पीतं जिणुपकविषं जिणुकत्वायं जिणाणुचिषं जिणुपकत्तं
जिणुदेसियं जिणुपसत्त्वं जिणुचिचित्तयं सहस्रमाया तं
पचियमाणा तं रोपमाणा अथा भगवते जीवाजीवाणि-
गमं नामऽऽभ्युपगं पणवदंशु ।

जिनप्रशस्नं जिनानां मोक्षविद्युद्योपायानिमुक्त्वापयधियुक्त्वहि-
तप्रवृत्ताऽऽदिभेदानां प्रशस्नं निरुपमपच्यभाषन् उच्यतेसचन-
या इतिम्, एवंभूतं जिनमतमनुचिन्त्य औपचित्यवादिभेदवि-
षया पर्यालोच्य तद् जिनमतं भवद्ब्रह्मना यद्यपि नाम काल-
स्युपयतो मेधाऽऽदिरुणहीनाः प्राणिगन्तयाऽप्यतः स्वल्प-
मन्वधितं जवन्चेदायत्यादिश्चतया मध्यमानस्तथा तद् जि-
नमतमेव प्राथमाणा असङ्कष्टाकिंमत्ता पश्यन्तः, तथा तज्जि-
नमतमेव रोच्यन्तः सार्वमानेनानुभवन्तः, क यतं ? इ-
त्याह-स्थविरा प्रगवन्तः, तत्र धर्मपरिणायनिवृत्त्या संभव-
कियामततवः स्वविराः परिणतसाधुनागाः, आचार्या इति
गमैः । प्रगवन्तः बुतेष्वर्थाऽऽदिरुणोत्तं भ्रमन्तानां वा क-
यायाहीनिति प्रगवन्तः । पुरोदरदिवाचकारलोपः । जी-
वाजीवाणिगमने नाम, नामसुशब्दस्याभाव्यवशात्ततः परस्य
तुनीयिकवचनस्य शेषः । जीवानामेकेन्द्रियाऽऽदीनामजीवा-
नां धर्मास्तिकायाऽऽदीनामभिगमः परिच्छेदो यदिमद् तद्
जीवाजीवाणिगमः । इदं चान्धर्षप्रधानं नाम । यथा उच्यतेतीति
उच्यतेन इत्यादि । किं तदित्याह-अर्थायत इत्यवययनश्च, विशु-
द्धार्थव्यतिर्वेदभेदः, प्रज्ञापितवन्तः प्रकृतिवन्तः । यत्नं गुरुव्य-
कमसं कृतः संभवः साक्षात्परिणतः, यत्तदुपश्रयंशान्निधेयाऽऽ-
दिकमपि सिद्धाह । यथाकामन्तरमिति कृतं प्रसङ्गेन । जी० ।

प्रति० । जीवाजीवस्वरूपं धामिगम्यतेऽस्मिन्किंति जीवाजीवाणि-
गमः । इशवैकाहिकस्य वदजीवनिक्त्वाव्ययने, इशो ४ ४ अ० ।
इशवैकाहिकस्य वदजीवनिक्त्वाव्ययनपर्यायशब्दप्रतिपादना-
याऽऽह नियुक्तिकारः, “जीवाजीवाणिगमो”-जीवाजीवाणि-
गमः, सम्यग् जीवाजीवाणिगमहेतुत्वात् । इश० नि० ४ अ० ।
जीवाणुद-जीवानन्द-पुं० । स्वनामक्यते सुविधिषेद्यस्य सुते,
“जम्भुद्वीपे विरेहेषु, पुरे कितिप्रतिष्ठेने । वैद्यस्य सुविधेः स्-
तु-जीवानन्दाभिधोऽभवत् ॥ १ ॥” आ० क० ।

जीवाणुसासण-जीवानुद्यासन-न० । जीवस्याऽऽत्मनो जाति-
निर्देशाद्वा जीवस्य भव्यप्राणित्वात्स्यानुद्यासनं शिक्षा । जीवस्य
शिक्ष्यात्, तत्प्रतिपादके श्रीदेवसुरिरेवचिते स्वनामक्यते
प्रकरणप्रत्ये च । जीवा० ।

तत्त्वैवमादिमा गाथा-

विष्मद्विषयारयोसं, वीरं नमिऊण चूणपतियंशुं ।
यत्कृत्यजावषाणु, जीवस्यऽणुमामणं वाच्छं ॥१॥
वीरं नत्वा जीवानुद्यासनं वदय इति संदृष्टः । अथवबाधैस्त्व-
द्य-निर्मोषितरागरोपं निराकृतप्रोतिष्ठं, वीरं वन्ताननीधा-
धिपतिं, तत्वा प्रणय, किं विशिष्टम् ? सुवनत्रिकमणुं जगन्त्रय-
वाग्ध्वं माधव्यवभाषनया राजगुणाज्जिनं जीवस्याऽऽत्मनो
जातिनिर्देशाद् वा जीवस्य प्रत्यभाणिगणस्य । एवमप्रेऽपि
ज्ञातव्यम् । अनुद्यासनं शिक्षाम् । अथ च “स्वराणां स्वरे प्रकृ-
तिलोपसंभयः” इति प्राकृतजनकानेन सकाराकारलोपेऽनुशब्दा-
कारस्य सस्वरत्वे च रूपमिदम् । एवमप्यपि यथासंभवं
केचमिति वदयऽनिरास्ये । शब्दस्यव्यादिवचंस्तु सर्वत्र
सुकर पद्येति न प्रत्ययेत । जीवा० १ प्रावि० ।

अन्ते च-

इय सिरिसिद्धंतमहो-यद्दोष सिरिनेमिच्छंमूरीणं ।
उवषसाओ मङ्गल-त्थया य सिरिदेवसुरीहिं ॥ ? ॥
सिरिवीरचंद्रसुरी-ण सीमपसोहं निरस्यं एयं ।
सिद्धंतजिजुच्छं, जीवस्यऽणुमामणं विमलं ॥ ५ ॥
तह सयलागमपरम-स्थकणयकसवहस्रद उवषाहिं ।
सयलगुणयराटोण-गिरिहिं निणुदत्तमूरीहिं ॥३॥
सोहियमेयं अन्ते-सि सुरिपरवराण सम्यं किं च ।
अं पत्य अणामिषं, तं गीपत्वा वि सोहिं ॥ ४ ॥
इतिः प्रकरणसमाप्ते । श्रीसिद्धान्तमहोदधीनां शंभनाऽऽत्म-
वृहत्समुदाणां श्रीनिमिच्छंमूर्याणां निमिच्छंमूरीणां श्रीमद्भुक्तराध्याय-
नलुचुत्तिवीरचरितंनलुकाऽऽदिराशुक्लतूनां वृहद्गुणशिराम-
र्यानां निष्कलसुद्धिदान्द्वयाव्यानिशिक्षातां मध्यस्थतया रा-
गाऽऽथजावत्तः श्रीदेवसुरिनिः श्रीवीरवन्द्यसुरीणां निजद-
शवावशास्त्रानिमलकांतीनां शिष्यमसैत्रिनियेगणवदुत्तुणीर्षि-
रचितं दृष्टमतेविद्वं सिद्धान्तपुं राक्षास्त्युक्तिसिद्धिं, जीव-
स्याऽऽत्मनो भव्यस्य वा अनुद्यासनं बांधवः, मिमसं निमलम् ।
तथेति । किं च-सकलाऽऽत्मपरमार्थकमककयवदुत्तुणीर्षि-
निःशेषसिद्धान्तमलकांतीनां कतरपरीक्षादत्तौपलयासोपमानैः स-
कलगुणरत्नरोहणागिरिनिर्मिच्छंमूरीणां पलयासोपमानैः स-
कलसुरीनिरेतधामकैः ससगुहानिवासाभिरेविति यावत् ।

शोषितं निर्वाणोक्तमेतद् जीवानुशासनम् । अन्वेषं प्रदेष्टु-
रिप्रमुखायां सूरिप्रबराणाम्नाम्यर्थेषां सप्तममभिप्रेतं, किं
च-अपरं यद्ब्र प्रकरणे अनात्मिकमुत्सवं, तस्मात्तायाः सिद्धा-
त्वादिषु, शोषयन्तु निर्मलीकुर्वन्तु । इति गाथाचतुष्टयायैः ।

प्रकारान्तरेण निजनाम कथयन् प्रकरणसंख्यामाह-
देसचसुखरीसा-इति साइडनेकहरियनामाहिं ।

पवरणमिण्यो रक्ष्यं, तवीसा-तिभि-सयगाहं ॥

देशचसुखरीसाहिसासकणा ये शम्भाः, तेषु ये आदिवर्णाः
प्रथमाङ्गराणि, तैः कथितं प्रतिपादितं, नामाभिधेयं येषां ते
तथा, तैः, प्राकृतभाषया 'देवसूरीहि' इत्यर्थः । प्रकरणं प्रथम-
दमः, इदं प्रत्यक्षम्, ओ इति निपातः पूरणायै । रचितमिति ।
आह-

अणुहिङ्गवाहनयरे, जयमीहनेरसरमि विज्जंत ।

दोहटिवसहिठिएहिं, वासडीमूरनवमीए ॥

अणुहिङ्गवाहनयरे श्रीगुञ्जराजधान्यां जयसिंहनेरम्बरे श्री-
कण्ठकण्ठिद्वराजसूमी विद्यमाने सति दोहटिनामभावकवस-
तिरिक्तैश्चोपे संवत्सरं एकादशशत उपरिच्छादिति शेषः ११६२।
सूरेणाऽऽदित्यवारेण नवमी तिथिसङ्ख्या तस्यां रचितमि-
ति पूर्वगाथोक्तक्रियासंख्यादिति गाथायैः ।

“ एतस्य कृत्तिकरणे, पुण्यं यदुपासितं मया तेन ।

शुभितोऽस्तु अन्धशोकः, कुमाराविद्योगातो नित्यम् ॥ १ ॥

मासैर्मेकेनेयं, सरस्वतीतोक्तः कृता कृत्तिः ।

अणुदिलपाटकनगरे, विज्जयिन जयसिंहदेहनूपे ॥ २ ॥

दोहटिवसतिवासैः, अष्टिभीजासकस्य दानरुचेः ।

तनुपष्टमादपरं, च आदिकाया वसुधर्याः ॥ ३ ॥

बाराऽऽदिपुत्रमातु-नित्यं जिन्मयापुत्रवन्तायाः ।

अर्धेवसुरिभरसौ, जयजने जान्निमसद्वैः ॥ ४ ॥

अर्धमाङ्गिनैमिचन्द्रावध-सूरिजिः शोषिनाऽऽहृतेः ।

कृत्तिकर्याऽतिगम्भीर-सिद्धिसिद्धान्तपारणेः ॥ ५ ॥

सम्प्रतमस्य प्रकरणस्याऽऽशीर्षाद्दमाह-

आव जिणुसामणमिणं, एवं जीवाणुसास्यं ताव ।

नन्दं लोए सिक्कं-तजुविनारं कुपयहरणं ॥

मत्तोनाथां ।

येनाभिमायेणेदं प्रकरणं कर्त्ता कृतं तपश्चिक्क-
बंथाह-

पंक्षित्ताजियाणे-ण विरइयं नेप किं तु इय बोहो ।

धम्मरयपुव्वमूरी-ण वेडिए जंति जइ जीवाः । ? ॥

इयमपि तथैव ।

अधुना यावन्तोऽत्र मुक्यतः प्रकरणेऽर्थाधिकाराः
ग्रन्थामहष्टास्तां स्रग्दहाधापञ्चकेन स्वरूपधर्माह-

बिषपइडा ? पास-

स्वनमण २ पदिकमण ३ वंदणं धं मंति ५ ।

दाणानिसिद्धो ६ महमा-

ल ७ पदिम ८ अविहो ९ अणुड्यायं ॥ ? ॥

सिद्धवलि १० पदएँ पास-

च ? ? चइविहि ? ? सूरिसंघनिंदं च ? ?-१४ ।

पासत्यस्येव ? ५ नाण-

८ निंद ? ६ गुणककुवाणं च ? ७-१८ ॥ १ ॥

बंजाइएव ? १९ उत्स-

म पण २० बलीहीण ? ? अविहियमणं च २२ ।

पलानिंद २३ मडिवक्का-

ण २४ मदनमणं च २५ ओलमं २६ ॥ ३ ॥

संजइकहणं २७ जिणकुसु-

म २८ मुक्कगहं च २९ तवनिदा ३० ।

विक्कइचेइ ? ? मिच्छ ३१ अप-

माणवेस ३३ अस्संजया ३४ पाणे ३५ ॥ ४ ॥

चारिचसत्त ३६ आयर-

ण ३७ गुणधुरें ३८ एएँ हॉति अटतीसा ।

अहिगारा त इमंभी,

जीवसऽणुसासणे विपझे ॥ ५ ॥

एतदर्थेभ्य पूर्वोक्ताधिकारवशतो हेयः । जीवां ३६ अदि० ।

जीवाजिगम-जीवाजिगम-पुं० । जीवानां हेतानामवस्थादिभ-

वाजिगमो जीवाजिगमः । गुणप्रथयावस्थादिप्रत्यक्ततः सत्त्वा-

जिगमे, स्या० ३ जा० ३ उ० ।

से किं तं जीवाजिगमे ? । जीवाभिगमे सुविहे पक्षे । तं

जहा-संसारसमावण्णजीवाजिगमे य, अस्संसारसमाव-

ण्णजीवाजिगमे य ॥

संस्करणं संसारो नारकतिथेस्वरानामवप्रहणलक्षणसत्तं स-

म्भक्क एकीनावेनाऽऽपन्नाः प्राप्ताः संसारसमापन्नाः संसारव-

त्तिनः, ते च ते जीवाश्च, तेषामजिगमः संसारसमापन्नजीवाभि-

गमः । तथा-न संसाराऽसंसारः संसारप्रतिपक्कभूतो मोक्क

इत्यर्थः । तं समापन्ना अस्संसारसमापन्नाः, ते च ते जीवाश्च,

तेषामभिगमोऽसंसारसमापन्नजीवाभिगमः । चशब्दाद्युभये-

यामपि जीवानां जीवत्वं प्रति तुल्यकृतास्तुचकौ । तेन ये वि-

ध्यातप्रदीपकत्वं निर्वाणमभ्युपगतवन्तः, ये च नवानामात्मगु-

णानामस्वत्वाच्छुभेयं, ते निरस्ता उच्छ्राय, तथाज्जलमात्मानु-

पगमे तदर्थं प्रेक्षावतां प्रवृत्त्यनुपपत्तेः । नखलु सचेतनः स्ववधाव

कण्ठे कुजारे व्यापारयति, पुंक्षितोऽपि हि जीवन् कदाचिद्भू-

त्तमाप्नुयात्, मृतन तु निर्मूलमपहस्तताः संपद इति । इह

केवलान् अजीवान् जीवभ्रातृव्याय अभिगमशब्दसंज्ञितः

प्रश्नोऽभिगमव्यतिरेकेण प्रतिपत्तेरसंभवः, तत्तस्मैनामभिगम्यते

धर्मव्यापनार्थः, तेन सर्वेवेदान्त्यादिसद्वैताऽऽद्यपौह उक्त्वा वे-

दित्तव्यः । सद्वैताऽऽद्यभ्युपगमेऽभिगमः गम्यतारूपधर्मोद्योग-

तः प्रतिपत्तेरेवासंजयात् । जी० प्रति० “तिहि दिसाहि जीवा-

नं जीवाभिगमे पक्षे । तं जहा-उच्छ्राय, अहो, निरिवायः । एवं

पंक्षाद्व्यातिरिक्कजोणियाणं, एवं मणुस्साण वि” ॥ स्या० ३ जा० ।

“ उहि दिसाहि जीवानं जीवाभिगमे पक्षे । पार्थणाए० जाव

अहाए, एवं पंक्षाद्व्यातिरिक्कजोणियाण वि, मणुस्साण वि” ॥

स्या० ६ डा० । जीवानामुपलक्षणत्वाद्जीवानां वाजिगमो ह्यनं

यत्न जीवाभिगमः । स्थानाङ्कस्योपास्यतेऽङ्कधाद्य उक्त्वात्ति-

कसुतापेयोपे च । पा० १० ।

जीवि [ए]—जीविन्—पुं० प्राणधारकः, “अ एते एव जीविषुः ।” य एते वनय एवं जीवन्ति परशुह्रायव्यटनोऽन्तप्रान्तजोऽजिनो वृक्षाऽऽशना बुद्धितशिरसः सपेनोगवक्षिता दुःखतं जीवन्तीति । सूत्र० १ श्रु० ३ अ० १ उ० ।

जीवितकाम—जीवितुकाम—त्रि० । दीघकालमायुष्कान्तिहापिषि, “अपियवह पियजीविषो जीवितुकामाः ॥” यत एव प्रियजीविभ्योऽन एव दीघेकालं जीवितुकामाः—दीघकालमायुष्कान्तिहापिषिः (आत्मा०) “जीवितुकामे स्नात्प्रमाम्णे ॥” जीवितुकाम आयुष्कान्तुमवनममिन्नयमाणः । आत्मा० १ सु० ३ अ० ३ उ० ।

जीविश्रोमसिय—जीवितात्सविक—त्रि० । जीवितस्थोत्सव इव जीवितात्सवः, स एव जीवितात्सविकः । रा० । हा० । जीवितात्सवय य उत्सवो महः, स इव यः म जीवितात्सविकः । अ० । “जीविश्रोमसियः” । ज० ए श्रु० ३३ उ० । हा० । रा० । जीविश्रोमासिय—जीवितात्सासिक—त्रि० । जीवितमुष्णस्यपि चर्द्धयतीति जीवितात्सासिकः, स एव जीवितात्सासिकः । जीवितसविकः, अ० ६ श्रु० ३३ उ० । हा० ।

जीविय—जीवित—न० । प्राणधारके, रा० । प्रअ० । विशेष । हा० । आवा० । आनु० । नि० । “जीवियं खाभिकंलेजा ॥” जीवितं प्राणधारणलक्षणं नाभिकाङ्कन । आत्मा० १ श्रु० ८ अ० ८ उ० । “ते वीरा चक्षुणोमुक्ता, नावकंन्ति जीवियं ॥” जीवितसंयमजीविनं प्राणधारणं वा । सूत्र० १ श्रु० ६ अ० । “जीवितं दुविहं—संजमजीवियं, असंजमजीवियं च ॥” नि० श्रु० १ उ० ।

कुमियमिव कुसुमे पणुषं ससिषुष्यं वातरियं एवं बालस्तस जीवियं ।

कुशाभोदकविः कुमिव बालस्य जीवितमिति संबन्धः । तदिक-भूमिम्याह—“पणुषं” इत्यादि । प्रणुषमनवरताऽपराऽपरोदकपरमाणुपचयात् प्रणुषं प्रेरितं, वातेनेरितं संनिपतितं—भविनि जूतयद्रुपचाराधिपतदेव निपतितं, दाष्टान्मिक दशयस्येवमिति—यथा—कुशाप्रमिन्येवमिति । यथा—कुशाप्र विन्दुः कृणसंभावितस्थानिकः, एवं बालस्यापि जीविनम्, अवगततरसो हि स्वयमेवावगच्छति । आत्मा० १ श्रु० ५ अ० १ उ० ।

जीवितं दृश्या । तथा वाऽऽह—
नामं उवणा ददिय, आहं भव तन्भवे य जोगे य ।

संजम जस किञ्ची जी—वियं च तं धन्य ए दमहा ॥
नदु जं वितं दृश्या प्रमथन । तथयथा—नामजीविनं,स्थापनाजीविनं,द्रव्यजीवितम्, ओद्यजीविनं, भवजीविनं,तद्भवजीविनं, भोग्यजीविनं, संयमजीविनं, यशोजीविनं, कौलंजीविनं च । एष यापालसामास्यैः । व्यासार्थं तु भाव्यकारः स्वयमेव वदति । तत्र नामस्थापने श्लुष्य/वादानाहृत्य शेषनिदेशात्कथानार्थमाह—दृव्ये मक्षिदादी, आउपनदन्वपाजने आहं ।

नेरइयाइए जने, तन्नव तन्वे उववशी ॥
रुष्ये रुष्यवियं जीविनं,द्रव्यजीविनमित्यर्थः । सखिताऽऽदिसिखितसमित्,मिन्न च । इह काम्ये कांयंपचाराद् येन रुष्येण सखिताऽऽसिखितमिन्नंनेन पुत्रविरणयोभयकुरेण वस्य यथा जीविनायचं तस्य तथा तत्र रुष्यजीविनमुच्यते । उक्तं रुष्यजीवितम् । (आउपसद्वन्वामने आहं) शोचजीविनं सामान्य-

जीवितमायुःसद्व्यवता आयुःप्रदेशकम्, तस्य रुष्येः सह मायता आयुःसद्व्यवता, आयुःमेद्रव्यसहकारिता, जीवस्येत्यर्थः । इह च सामान्यजीविनं सकलसंसारिणामधिक्येषु सधेदा भावि, तत इहमङ्गीकृत्य यदि परं सिद्धा एव सुगानः न पुनरुपे केचन । उक्तमोद्यजीवितम् । नैरयिकाऽऽऽनीनैरयिक-तिर्यङ्करामराणां जने स्वस्वभवे स्थितिभेदजीवितम् । उक्तं भवजीवितम् । (तन्भव तन्वे उववशी) तस्मिन् नवे ज्ञयो ज्ञयो जीविनं तद्भवजीवितम् । उक्तं तादत्याह—तत्रैवोत्यानिः तत्र नांसा-अधिकृते तिर्यग्भवे, प्रमुष्यभवे वा स्थाकारस्थायित्वात्तत्र ज्ञयो ज्ञय इत्यपिः । इहं बौद्धिकशरीरिणाभेवावसात्तव्यम्, भवश्च निरन्तरं भूयोऽन्यस्त्वैवोत्पत्त्याभावात् । उक्तं तद्भवजीवितम् ।

भोगमि चक्षिमाई, संजमजीये तु संजयजणस्स ।
जसकिंसां य जयततो, संजम नरजीव अट्टिगारो ॥

भोग भोगजीवितं चक्रवर्त्यादीनाम् । आदिशब्दाद् बलसंभववास्तु-देवाऽऽदिपरिग्रहः । उक्तं भोगजीवितम् । संयमजीविनं संयत-जनस्य स्वाधुलाकस्य । उक्तं संयमजीवितम् । यशोःकीर्ती भगवतो बद्धमानस्यमिनिः । ततो यशोःजीविनं कौलंजीवितं च जगवतः प्रतिपद्यम् । यशोःकीर्त्याश्चाय विशयः—“आनपुस्यक-ला कीर्तिः, पराकमकृतं यशः” । अन्ये त्विदमकमेवाभेदध-नि, केवलं संयममतेपक्वभावतो दृशमसंयमजीवितमविरत-कृतं प्रतिगृह्णति । आ० म० १ अ० २ स्नात् । विशेष । आ० श्रु० । जीवम्यनेनाऽऽयुष्कमंणानि जीविनम् । प्राणधारणाऽऽयुष्कं आयु-षि,आत्मा० १ श्रु० १ अ० १ उ० । “जीवियं दुप/नेवृहणं” जीवि-नमायुष्कं नव क्षीणं सत् दुष्प/नेवृहणीयं,द्वैतभावाद्यो,नैव वृत्तिक-नीयं इति यावत् । आत्मा० १ श्रु० ५ उ० । अथवा जीविनमायुष्कमसंयमजीविनं केन । आत्मा० १ श्रु० २ अ० ३ उ० । “सो जीवियं षो मरणादिहकंती ।” जीविनमसंयमजीविनं, दीघायुष्कं वा । सूत्र० १ श्रु० १ अ० ३ अ० । “शु य संभवमाहु जीवियं, तह वि य बाल-जणो पमगइह ।” न च नैव जीविनमायुष्कं कालपर्यायेण वृद्धितं सत् पुनः (संभवमिति) संस्कृत्तुं ननुवमंभ्यातुं शक्यते, इत्येवमाहुस्तेन्द्रिः, तथाऽप्येवमपि व्यवस्थिते, बालो-ऽहं जनः प्रगल्भते पाप कुर्वन् घृष्टो भवान्, असदनुष्ठानर-तोऽपि न लज्जत इति । सूत्र० १ श्रु० २ अ० २ उ० । न च नैव वृद्धितं जीविनमायुः संस्कृत्तुं मंभ्यातुं शक्यते,एवमाहुः स्वैक्याः । तथाहि—“दंरुकाजियं करिता, यथानां हु राश्रो य विवमा य । माळसं च्छेत्ता,गया य पुण नाणानियनं ॥१॥” तथाऽप्येवमपि व्यवस्थिते जीवानामायुषि बाधजनोऽप्यो लोको जिर्विषेकतया असदनुष्ठाने प्रवृत्तिं कुर्वन् प्रगल्भते घृष्टनां यानि, असदनुष्ठान-नेनापि न लज्जत इत्यर्थः । सूत्र० १ श्रु० ३ अ० ३ उ० ।

कुसुमं गह आमविद्वेष, योवं चिट्टइ हंभयाणए ।
एवं मणुयाण जीवियं, समये गोयम । मा पयायए ॥३॥
हे गोतम ! समयमात्रमपि मा प्रमादोः । नदेतुनोकाह—यथा कु-शास्याप्रे अवश्यायांशुर्दुर्लभमानः सन् स्तोको स्तोकाकालं नि-ष्ठितिं वाताऽऽदिना प्रयेमाणः सन् पतति, तथा मनुष्याणां जी-विनम् आयुश्चरं होयम् । एवमायुषोऽनियत्यं ज्ञात्वा धर्मे प्रमादोः न विषये रुष्यते ॥ ३ ॥

इह इतरियमि आउए, जीवियए बहुपक्षयाए ।
विदुभादि रियं पुरा कदं,समयं गोयम । मा पयायए ॥३॥

इत्युक्तदृष्टान्तेन, इत्येव स्वल्पकालपरिमादे, मनुष्यस्थाऽऽयुषि प्रो गौतम ! पुरा कृतं रजः प्राचीनकृतं पातकं बुधकर्म, विशेषेण धुनीहि औवात् बुधक कुट । हे गौतम ! पुनर्जीवितिके अर्थात् सोपक्रमे ऋायुषि, बहवः प्रत्यक्षा ब्रह्मपातहेतवोऽप्यवसा- वाऽऽरब्धा वर्तन्ते यस्मिन् तद् बहुप्रत्ययायकं, तस्मिन् बहुप्रत्य- यायकं, सक्रयमपि मा प्रमादं कुर्याः। अत्राऽऽयुःशब्देन निरुपक्रमं ऋायुर्भवत्येव, जीवितशब्देन सोपक्रमं भवत्येव । एतौ प्रामोति उपक्रमहेतुर्जननपरव्यंतया यथास्थित्या एव अनुभवशक्तिं ऋायुः । तस्मिन्ऋायुषि निरुपक्रमे ऋायुषि स्वल्पपरिमाणेऽपि तुच्छं कुर्यात् । यद्यपि पूर्वं कौटिल्यप्रमाणमायुर्भवति, तथापि द्वापेक्षया स्वल्पमेव हेतवः, अनृतत्वात् । यदुक्तम्— “ धनेषु जीवित्येषु, रतिकामेषु प्रातः । अतुताः प्राणिनः सर्वे, याता यास्यन्ति यान्ति च ॥ १ ॥ ” अत्र सोपक्रमनिरुक्तमायु- र्ज्ञानं कर्वालन एव भवति । कृष्ण ० १ ० ॥

ता किमर्थं आउतां । नो एवं चित्तेयवर्षं जवद् । अंतरा- यवद्वले खलु अयं जीविए, इमे बहवे वाऽयपिचिद्यमिभिय- संनिवाद्या विविहा रोगाऽऽयंका कुर्मति जीविये ॥

ताश्चद्वादि किमर्थं नैव चिन्तयितव्यम्, हे ऋायुः । त्वं शृणु, यतो जवति अन्तरायवद्दुःखं त्रिप्रप्रभुसुमिदं, खलु निश्चये, जीवितमायुर्जीवानाम् । तथा-इमे प्रत्यक्षा बहवो वातिका चा- त्तर्गोत्रावाः, पेशिकाः पित्तरोगजाः (सिभिय सि) श्लेष्म- भावाः, सन्निवातिकाः सन्निवातजन्याः, दिविया अनेकप्रकारा रोगा व्याधयः, न च ते आनन्दाश्च कुरुञ्जीवितकारिण्य इति रोगाऽऽनन्दा जीवितं स्मृयन्तीति । तं । शरीरे, कृष्ण ० १ ० ॥

प्रयवान् भीमदावीरवेवो गौतमस्वामिनमुद्दिह्यन्त्यानानपि प्रद्वेजावान्वादाशनि-

मुमपत्तर्षं पंपुषु जहा, निवट्टं राङ्गणाण अच्रए । एवं माणुषाण जीविये, समयं गोयम । मा प्रायए ॥ १ ॥ हे गौतम ! एवमनेन दृष्टान्तेन, मनुजानां मनुष्याणां, जीविनं जानीहि, त्वं समयं समयमाश्रमपि, मा प्रमादोः प्रमादो मा कुर्याः । अत्र समयमाश्रमप्रदणमन्यन्तप्रमादनिवारणार्थं, अनेन केन दृष्टान्तेन १, तद् दृष्टान्तमाह-यथा रात्रिणामामत्यये वामने, रात्रिर्वा गणा रात्रिगणः काष्ठपरिणामाः रात्रिदिवस- समूहाः, तेषामत्ययेऽतकमे पागुरुं हुमपत्रक पकं वृन्तात् शिशुलप्रस्थं पणं निपतति, तथैव दिनानामत्यये ऋायुर्लक्षणं कृते शिशुलं जाते सति जीवितं शरीरं पतति । जीवो जातो रोगः सन्निवादिनं, शरीरमित्यर्थः । जीवितस्य कालस्य वि- नाशमावादाद् जीवितशब्देन शरीरमुच्यते । उच्छ ० १० ॥ जीवितमित्व जीवितम् । द्वाश्चक्रां भूतं, मर्यादायां च विष्टं । आ ० म ० ।

जीवितं करण-जीवितान्तरकरण-पुं० । प्राणवधे, प्राणवधस्य चैतद् गौणं नाम । प्रश्न ० १ आश्र ० द्वार ।

जीवियद्वि [ए]-जीवितार्थि-पुं० । जीवितुकामे, “ जो वा विस्त्रं वायद् जीवियेछी । ” दश ० ९ अ ० १ उ ० । आवा ० । सूत्र ० । “ अयं न कुञ्जा इह जीवियेछी । ” इहासंयमजीवि- तार्थां प्रभूतकालं सुखेन जीविष्यामीत्येतदध्यवसायो अयं कर्माऽऽभवत्कृत्वन न कुर्यात् । सूत्र ० १ सु ० १ अ ० ।

जीवियणाम [ए]-जीविनानाम्-न० । जीविकाहेतौ नाम- नि, अत्रु ० । “ से किं तं जीवियणाम ? जीवियणामे अच- करप उक्कुर्दिए उभिभए कज्जए सुएए । सत्तं जीवियणा- मे । ” “ से किं तं जीवियणामे ” इत्यादि । इह यस्या ज्ञानमा- त्रमपत्तं त्रियते सा बोकास्थितिर्बौद्धाऽज्ञातमात्रमपि किञ्चिदप- त्यं जीवनामिच्छितमवस्थाऽऽदिष्वस्यान्तं नश्य वाचकरक वत्तु- दटक इत्यादि यस्मान् कियते तज्जीविकाहेतुः स्थापनानामाऽऽ- क्थायते । (सुएए सि) सुएं हत्या त्यउते, तस्य सुएक एव नाम स्थाप्यते, शयं प्रतीतम् । अत्रु ० ।

जीवियजावणा-जीवितभावना-स्त्री० । जीवसमाधानकारि- एयां प्रावनायाम्, सूत्र ० ।

यथा भूतेषु भेदां संपूर्णमायमनुभवति तथा दृष्टान्तुमाह- नृपदि न विरुक्तेजा, एस धम्मं बुसीमअं ।

साद् जयं परिक्खाय, अस्सि जीवितजावणा ॥ ४ ॥

“ नृपदि ” इत्यादि । दृष्टेः स्थावरजङ्गमेः सह विरोधं न कुर्यात्, तदुपघातकारिणमारम्भं तद्विरोधकारणं दूरतः परि- वृत्तयित्वा । स एषोऽनन्तराकां भूतानां धर्माः, धर्मः स्व- भावः, पुषयाऽऽख्या वा, (वृक्षीमभो सि) ताश्चकृतेऽयं स्वसंयम- वतो वेति । तथा सत्संयमवाद् साधुस्त्रीपंडितजगत्त्वरज्ज- त्प्रामाऽऽख्यं केवलाऽऽशोकं सर्वज्ञप्रतीताऽऽगमपरिज्ञानेन वा परिक्रयं स्वभयबुधुषामिन्द्र जगति मीरीन्द्रे वा धर्मे भावनाः पञ्चविंशतिकया चादशप्रकारा वा वा अज्ञानतास्ता जीवितजा- वना जीवसमाधानकारिणीः सत्संयमाज्ञतया मोक्षकारिणी- भावयति । सूत्र ० १ सु ० १ अ ० ।

जीवियमरणनिरवकत्स-जं वितमरणनिरवकाङ्क-त्रि० । जी- वितमरणयोर्विषये निरवकाङ्को जीवितमरणनिरवकाङ्काः । जी- वितमरणयोर्विषये वाञ्छारहिते, कल्प ० ६ क्षण ।

जीवियरसज-जीविकरमभ-पुं० । साधारणशरीरबादरवन- रूपतिकायिकमेदे, प्रज्ञा ० १ पद ।

जीवियरेहा-जीवितरेत्वा-स्त्री० । मणिबन्धादुत्थाय तज्जन्तु- छकालतर्गतार्थां रेखायाम्, कल्प ० ।

“ मणिवन्धापितुत्सेवा, करमात्तुभवायुषोः । लेखे द्वे यानि तिष्ठोऽपि, तज्जन्तुछकालन्तरम् ॥ ११ ॥ यथा रेखा इमांसिकाम्, संपूर्णा दोषवर्जिताः । तेषां गोत्रघनार्थ्यु, संपूर्णान्यन्यथा न तु ॥ ११ ॥ छकालन्यतं च यावन्त्या-ऽऽहुषो जीवितरेत्वा । पञ्चविधतायां हेया-स्तावनवः शरदां बुधैः ” ॥ १२ ॥ कल्प ० १ क्षण ।

जीविया-जीविका-स्त्री० । जीव अकन्-इत्वम् । जीवनो- पाये, आजीवने च । वाच ० । बुधौ, स्था ० ४ डा ० २ उ ० । आजम्भनिबादि, ज्ञा ० १ सु ० १ अ ० । कल्प ० । “ सा जीवि- या पचिवा चिरेसु । ” सूत्र ० २ सु ० ४ अ ० ।

जीवियारिह-जीविकाऽर्ह-त्रि० । जीविकोचितं, म ० ११ श ० ११ उ ० । आजम्भनिबादिर्हयायं, “ विडलं जीवियारिहं पीहदा- यं वल्लह । ” ज्ञा ० १ सु ० १ अ ० । कल्प ० । जी ० ।

जीवियासंसप्यभोग-जीवितऽऽज्ञानाप्रयोग-पुं० । जीविनं प्रत्या- शंस-चिरं मे जीवितं भवतिविति जीवितऽऽज्ञानाप्रयोगः अशंस-

जीवियासंसत्पम्पोग

प्रयोगान्दे, स्था० १० वा० । जीवितं प्राणधारणं, तदाशांसा-
वास्तद्विज्ञानवस्य प्रयोगः, यदि बहुकाशमहं जीवयमिति ।
संज्ञकनायास्तुतीयेऽतिचारे, उपा० १ ध० । तथा काश्च-
कृतामनामः प्रवृत्तपौरजनमालाविहितमहामदः सततावल्लो-
कनामप्रभुवन्द्याऽवन्दुवन्द्यन्तसंमर्दशोनात् अस्तोकविवेकितो-
कसकृतस्फोकसमाकर्षणान् पुरतः संत्युज द्यो ज्यः सत्ता-
मिकजनविशययानां पबुं हणधवणात् अनघसमस्तस्य हजनम-
ध्वसमारम्भपुस्तकवाचनवत्समात्स्याऽऽदिसकारनिरीकृताऽर्ध्वं
मन्यते-प्रतिपञ्चानमस्यापि मम जीवितमेव सुखं भयः,
यत् एवंविधा मद्गुद्देशेन विवृतिर्बतत इति जीविताऽऽशंसाप्र-
योगः । ध० २ अथि० । आ० चू० । आ० ।

जीवियासंसा-जीविताऽऽशंसा-स्त्री० । प्राणधारणाभिलाषा-
याम्, उपा० १ ध० । जीवितं प्राणधारणं, तत्र पूजाविशेष-
दर्शनात् प्रवृत्तपरिवाराऽऽदिलोकानात् सर्वलोकप्रशान्नाभ-
वणाच्च एवं मन्यते-जीवितमेव भयः, प्रत्यावयानचतुर्विधाऽऽ-
हारस्थायि यत् एवंविधा मद्गुद्देशेनेयं विवृतिर्वसंत इत्याशं-
स्येति तुतीयः । जीविताऽऽशंसासंज्ञेकनायास्तुतीयेऽतिचारे,
ध० २ अथि० ।

जीवियासा-जीविताऽऽशा-स्त्री० । जीवितप्राप्तिसंज्ञावनायाम्,
म० १२ श० ५ उ० । जीवितस्य प्राणधारणस्याऽऽशा वाङ्मो-
जाविताऽऽशा । प्राणधारणवाङ्मोयाम्, रा० । नि० । हा० । हा-
प्रकथाचनेदे, स० ५२ ।

जीवियासामरणाजयविष्पमुक्त-जीविताऽऽशामरणजयविष्पमु-
क्त-त्रि० । जीवितस्य प्राणधारणस्याऽऽशा वाङ्मो मरणाय
बद्धये, नाम्नां विष्पमुक्तो जीविताऽऽशामरणजयविष्पमुक्तः । जी-
विताऽऽशामरणजयविष्पमुक्तः, नि० १ धर्म १ ध० । हा० । रा० ।

जीवुष्पत्ति-जीवोत्पत्ति-स्त्री० । असत्स्थावरान्तरप्रायिप्राङ्-
मंथे, सेन० ।

अथ बृहस्प० कनकविजयगणितप्रश्नाः, तदुत्तराणि च-
अचिन्ताशनाऽऽदित्चतुष्कमध्ये रात्रौ प्रसजीवानां स्थाव-
रजीवानां चोत्पत्तिर्नैवति, न वा ? इति प्रश्ने, उत्तरम-
रात्रावचिन्ताशनाऽऽदित्चतुष्कमध्ये "नजोगिआद्य जीवाणं, तदा
सोपावसिना वा । निंसि भले वदो वृद्धा, सन्वदंसीह सव्वहा" ॥१॥
इतिआकृदित्कृत्यसूत्रवचनात्, तथा-"अपवदं तिलुअणमाहो,
दांषो संसत्ति होहं राएय । सत्तंमंघरना, रंसेसु रनिअ,
जिआ बुति" ॥२॥ इति बृहकथायाऽनुसारेण च स्थावरजीवा-
न्पतिः संज्ञाप्यते, न तत्र असजीवानांश्च, रात्रियोगादिति । ध०
३० । सेन २ ब्रह्मा० ।

जीवोत्पत्ति-जीवोत्पत्ति-न० । मन्थशकृभेदे, स्था० ६ डा० ।
जीदु-लस्रज-धा० । जीदायाव, ३वादि०-आराम०-अक०-संद् ।
"ब्रसेजोहः" ॥१॥ १०३॥ इति प्राकृतसूत्रेण लस्रजोदाऽऽदेशः ।
जीदु, लस्रज । प्रा० पाद । लस्रजे, अलजिअ । निद्रायामनिद्र,
तस्य नः । लस्रजः । वाच० ।

जीहगार-जिह्वाकार-पुं० । ' जिह्मगार ' शब्दायै, प्रथ० १
१ पद ।

जीहा-जिह्वा-स्त्री० । ' जिम्ना ' शब्दायै, प्रा० २ पाद ।
रसवैन्दिय, वृ० १ उ० ।

जीहावृष्ट-जिहावृष्ट-पुं० । ' जिम्मावृष्ट ' शब्दायै, प्रा० ५ ध० ।
जीहादोस-जिहादोष-पुं० । ' जिम्मादोस ' शब्दायै, प्रा० ५ ध० ।
जीहादोसिणुत्त-जिहादोपिणुत्त-त्रि० । रसयुक्तिरहित, वृ०
१ उ० ।

जीहामयलुक्त्त-जिहामयदुःख-न० । ' जिम्नामयलुक्त्त ' श-
ब्दायै, स्था० ५ रा० २ उ० ।

जीहामयसोक्त्त-जिहामयसोक्त्त-न० । ' जिम्नामयसोक्त्त ' श-
ब्दायै, स्था० ५ रा० ३ उ० ।

जीहिद्विय-जिहेन्दिय-न० । ' जिभिन्दिय ' शब्दायै, प्रथ० १
आध० चार ।

जीहिद्वियनिग्गह-जिहेन्दियनिग्गह-पुं० । ' जिभिद्वियनिग्गह '
शब्दायै, उच० २ ६ ध० ।

जीहिद्वियसंवर-जिहेन्दियसंवर-पुं० । ' जिभिद्वियसंवर ' श-
ब्दायै, प्रथ० ५ संभ० द्वार ।

जु-जु-पुं० । वेगे, ननांस, स्वके, गौ, स्त्री० । एका० ।

जु-त्रि० । यौति पृथग् भवतीति युः । वाचं ग्रन्थसत्त्वाद्गुणाभावः ।
पृथग्भूते, जै० ना० । अणुयग्भूते च । ' जु ' मिश्रयेऽभिधेण चेति
संज्ञेनात् । जै० ना० ।

जुअस-देशी-तत्त्वे, दे० ना० ३ वर्ग ।

जुआनिअ-देशी-द्विगुणंते, दे० ना० ३ वर्ग ।

जुह-युति-[ती]-स्त्री० । युत् इत् वा ऊपि । "घरपर्या जः" ॥
३ । २५ । इति प्राकृतसूत्रेण जः । प्रा० २ पाद । स्फुरणे, हा० १
ध० ६ ध० । शरीराऽऽरणाऽऽदृशी, स० ३० म० १ । आ० ।
सूत्र० । युतिवकल्पनाप्रतिषेधं निरयाऽऽसिंकोपाङ्गस्य वृष्णद-
शानामकपञ्चममेव षष्ठ्यध्वने, नि० १ धर्म० । (तद्व-
कल्पना निशुद्वयत्, सा च ' निशुद ' शब्दे वच्यते) आन्तरं ते-
जांसि, हा० १ ध्रु० ८ ध० । तपोहीनो, तेजोभेदध्यायाम्,
उच० १ ध० । माहात्म्ये च, युतिः प्रमा माहात्म्यमित्यर्थः ।
स्था० ६ डा० । कान्ती, शोभायाम्, प्रकाशं च । वाच० । ' जु '
कित्त् । इष्टार्थसंप्रयोगं च, ' जु ' अभिगमने इति वचनात् ।
जी० ३ प्रति० । प्रहा० ।

युति-स्त्री० । युतिर्कृत्य । मिश्रीकरणं, प्रव० ६ द्वार । युक्तो, इष्टपरि-
वाराऽऽदिसंयोगः, स्था० । (जुर्वां) युतिर्वातिः शरीराऽऽरणाऽऽ-
दिसंभवा, युतिर्वा युतिर्वापरिवाराऽऽदिसंयोगात्कृणाति । आ०
३ रा० ३ उ० । वस्तुघटनायां च, (मन्वेवस्तुर्ण) मन्वेवस्तुऽऽरणा-
ऽऽदिसंयोग-या संवेयुक्त्वा वा । अंभनेपु वस्तुघटनात्कृणाति ।
हा० १ ध्रु० १ ध० । स्था० । युत्या यथार्थिक विस्फारितं
शरीराऽऽरणात्तंसंज्ञेति । आ० म० १ ध० १ ध० ।

जुर्मे-युतिमत-त्रि० । युतिर्वातिर्गतिशायिनां विद्यते यस्य सः ।
उच० ५ ध० । दौर्गम्यं, सूत्र० १ ध्रु० ६ ध० । तेजस्विनि,
उच० १८ म० । आचा० ।

जुदे-युति-स्त्री० । युत् इत् ऊपि । ' जु ' शब्दायै, प्रा० २ पाद ।

जुउंछ-जुगुप्स-स्त्री० । ' गुप् ' निम्दायै स्वाधं सत् । ' जुगु-

जुउच्छ

प्लेकुंज-दुगुच्छ-जुगुच्छाः ॥ ८ । ४ । ४ ॥ इति प्राकृतसुषेण जुगुप्लेरेते त्रय आदेशाः । जुगुर, जुगुच्छ, जुगुञ्ज । प्ले-जुगुच्छर । गलोप-दुगुच्छर, दुगुञ्ज । पक्के-जुगुच्छर, जुगुञ्ज । प्रा० ४ पाद । बाच० ।

जुउंछिय-जुगुपित्त-वि० । निदिने, नि० चू० ४ ङ० ।

जुगिय-जुञ्जिक-पुं० । जातिकर्मशरीराऽऽदिभिर्दृविने, ग० । जा-तिकर्मशरीराऽऽदिभिर्दृविता जुञ्जितः । तत्र मातङ्कर्मलिकवच-ट्पञ्चिकङ्क्षिम्पकाऽऽदयोऽस्पृश्या जातिजुञ्जिताः स्पृश्या अपि, स्त्रीमयूरकृष्णकुटाऽऽदिषोषकाः बंशवर्त्राऽऽरोदणा नापितसौक-रिकवाशुभिकताऽऽदिनिन्दितकर्मकारिणः कर्मजुञ्जिताः, कर-चरणकर्णाऽऽदिवाजिताः पङ्कुकञ्जवामनककागप्रभूयन्तः शरीर-जुञ्जिताः । ग० १ अधि० ५०. द्य० । नि० चू० । (जुञ्जितस्य दांकाऽनहंत्वं 'आपरिय' शब्दे जित्प्रत्ययाग ३२१ पृष्ठे ङकम्)

वितियपदे दिक्खञ्जा-

जाहे य माहणेहिं, परिज्जता कम्मसिपपविमिरता ।
अट्टाणए विदेसे, दिक्खन्ने से उत्तिसिद्धे य ॥ ४१६ ॥

जाहे जुगितो महायणमाहणेहिं परिज्जता ताहे दिक्खञ्जानि, कम्मसिपपविमिरता माहणादिभुत्ता तथा दिक्खञ्जानि, शरीरजु-गितो अ दिक्खञ्जो उत्तिसिद्धे वा । नि० चू० ११ ङ० । प० भा० । प० चू० ।

जुञ्जित-पुं० । जानिकर्मशरीराऽऽदिभिर्दृविने, ग० १ अधि० । सान्निहृते, द्य० ३ उ० । पि० ।

जुगियंग-जुञ्जिताङ्क-त्रि० । व्यक्तिते, द्या० ४ ग० ३ ङ० । कसितहस्मपादाऽऽद्यवयवे, पि० ।

जुञ्ज-जुञ्ज-धा० । बन्धने, युतौ च । चुरा०-बज० । पक्के-ज्वादि०-पर०-सक०-सेट् । 'युञ्जो जुञ्जजुञ्जन्पाः' ॥ ८ । ४ । १०६ । इति प्राकृतसुषेण युञ्जेरेते त्रय आदेशाः । जुञ्ज, जु-जुञ्ज, जुप्लेहः योजयति, योजयते । आ०४ पाद । योगे, समाधौ, दिवा०-अक०-अनिट् । युज्यते, अयुक्त । बाच० । 'जुञ्ज य जहृथायम् ।' युञ्जर् योगे, योजयति च । नि० चू० १ उ० ।

जुञ्जण-योजन-न० । 'युञ्ज' ज्ञावादी व्युद् । संयोगे, षिच् व्युद् । संयोगकरणे, बाच० । व्यापारणे, 'द्विदियाण य जुञ्जणे' शो-भनेत्ररत्नानासावगादीनिामिन्द्रियार्णां शब्दकरणसगन्धस्पर्शाऽऽदिर्बिषयेषु व्यापारणे, उच० २४ अ० । 'सत्विर्बिद्यजो-गन्तुज्जया ।' स्था० ७ ग० ।

जुञ्जणा-योजना-स्त्री० । व्यापारणे, आ० म० १ अ० १ खएड ।
जुञ्जणाकरण-योजनाकरण-न० । मनःप्रतृतीनां व्यापारणक-रणे,भोभुनकरणभेदे च । भोभुनकरणजन्मार्थक्यम्-“तह य जु-ज्जाकरणं ।” योजनाकरणं च मनःप्रतृतीनां व्यापारणम् । (आ० म०)

सत्यमनं योजनाकरणं व्याविश्यासुराह-

जुञ्जणाकरणं तिविहं, मणवयकए मणसि सच्चार्हि ।
सट्टाणे तजेदो, चउ चउहा सचहा च ॥

योजनाकरणं त्रिविधम् । तद्यथा-मनोवाक्याय मनोवाक्यायविषय-मनोविषयं, वाग्विषयं, क्वापदिवयं चेत्यर्थः । तत्र अमलं सत्याऽऽ-

दिकं यद् योजनाकरणम् । तद्यथा-सत्यमनोयोजनाकरणम्, प्र-सत्यमनोयोजनाकरणम्, सत्यामनोयोजनाकरणम्, असत्या-मनोयोजनाकरणमित्येते । स्वस्थाने प्रत्येकं मनोवाक्याय तद्वृत्तं, तेषां योजनाकरणानां, जेदो विज्ञाणो वक्तव्यः । तद्यथा-चतुर्था, चतु-र्था, सप्तधा चैवेति । अयमत्र भावार्थः-चतुर्भेदं सत्यमनोयो-जनाकरणाऽऽदि दृश्यंत्वम्, एवं वाग्वाचनाकरणमपि सत्यमनो-योजनाकरणमिति । आ० म० १ अ० १ खएड । आ० चू० ।

जुञ्जुदो-देशी-अपरिमहे, दे० ना० ३ वगं ।

जुगञ्ज-जुगुप्म- 'जुञ्ज' शब्दायै, प्रा०४ पाद ।

जुग-जुग-धा० । त्यागे, भ्वादि०-पर०-सक०-सेट्, इदित् ।
जुञ्जित, जयुञ्जित । बाच० ।

जुग-धा० । बज्जेते, भ्वादि०-पर०-सक०-सेट्, इदित् । बाच० ।
जुगि-अच्, पूषा०-नलोपः । युग्मं, द्विवचस्यऽन्विते, युक्त-नामोपधे, हस्तचतुष्कपरिमाणे च । न० । वाच० । चतुर्हस्त-परिमाणे युपे, प्रव० १०४ द्वार । प्रअ० । द्या० । भ० । तं० । जी० । शकटाङ्गविशेषे, ज० ३ वङ्ग० । 'इदने भंजप जुगं ।' युगं ज्-सस्म । उच० २ ङ० । 'उसु चोदया तलजुगुसु जुता ।' स्व० १ ऋ० ५ अ० २ उ० । 'सुजायजुगुजुतवज्जुगपसत्यसुवि-रद्ययतिस्मियं ।' उपा० १ अ० । आ० । शकटाङ्गविशेषाऽऽत्मके करचरणेषु पुरुषलक्षणविशेषे, ज० ३ वङ्ग० । चतुर्विंशत्यङ्गुलमा-नैश्चतुर्भिर्हस्तैर्निषपञ्चेऽवमानप्रमाणसाधनेऽवमानविशेषे, अनु० । यद्बर्हीयन्ते खानाऽऽदि तद्बर्हीयन्तः । कर्माभ्युत्थत्, इत्याह-
"इत्थेण वा देण्डेण वा घण्टककेण वा जुगेष वा नालिमाण वा अक्खणेण वा मूलत्थेण वा ।" चतुर्भिर्हस्तैर्निषपन्ना अवमानविशे-षा दृपउपजुगमालिकाङ्गमुशकल्पाः पदं संज्ञाः लज्जते । अत एवऽऽह-
"इदं धरु जुगमालिया य अक्खं मुसलं च अकहः" अनु० । ज० । उपा० । स० । लोकात्मिके कृतयुगाऽऽदिके सत्यत्र-ताह्यपरकलिकपे कालविशेषे, द्या० । पञ्चवर्षाऽऽत्मके सुव-मनुष्यमाऽऽदिके कालमानविशेषे च । द्या० ३ ग० ४ उ० ।
"पंचसंवत्सरिण जुगं" जं १ वङ्ग० । कर्म० । विश० । द्या० । अनु० । आ० म० । तं० । भ० । कल्प० । हा० । (तानि पञ्च संवत्सराणि 'पंच' शब्दे वह्यायामः)

तथा-

चंदो चंदो अजिब-छिआ य चंदमजिबछिआो चैव ।
पंचसाहियं जुगमिणं, दिहं तेल्लोक्कदंसां हि ॥

चान्द्राब्दस्वतन्त्रतरमजिबद्वितयूनां नृष्वान्द्रः अथ मका-रोऽभाङ्गाणकः । ततोऽभिभवः । एतेः पञ्चमिद्वयैः सहितम् । किमुक्तं भवति, एतत् पञ्चवर्षात्मकं युगम् । इत्यस्मिन् युग-मिदं दृष्टं त्रैनां क्यदर्शोभिः सर्वैर्हस्तैश्चैङ्गिः, ततोऽवश्यमि-दं तथैति अर्थः ।

पतदेव व्याख्यानयति-

पदमविद्याय चंदा, तदं अंभिबक्षियं विद्यायाहि ।
चंदे चैव चउत्थं, पंचममभिवक्षियं जाण ॥

युगे पञ्चसंवत्सराऽऽत्मकेऽन्तरमुद्दिष्टे प्रथमजिनीयो संवत्स-री चान्द्रो ज्ञातव्यो, त्वनीयसंवत्सरेऽभिबक्षितं ज्ञानीहि । चतुर्थे-

संवत्सरं भूयश्चन्द्रमेव जानीहि, पञ्चममनोवर्द्धितम् । अत्र ये चाग्नाः संवत्सराः, ते द्वादशमासिकाः, यौ तु द्वावभिवर्द्धिताः ५-५-५ यौ संवत्सरो, तौ त्रयोदशमासिकौ चान्द्रमासप्रमाणेन । अत्र द्वितीयस्य चान्द्रसंवत्सरस्य च आदिसमयस्तदनन्तरं पञ्चाङ्गा-
 वी समयोः प्रथमचान्द्रसंवत्सरस्य पर्यवसानम् । तदानीं च च-
 न्द्रमसो योग उत्तराषाढाजिः, उत्तराषाढाङ्गानां च तदानीं शेषीजु-
 ताः । षष्ठीयशतिमुहूर्त्ताः, पद्विंशतिश्च द्वावधिभागं मुहूर्त्तस्य, ए-
 कस्य च द्वावधिभागस्य सप्तपद्यिधा द्विन्वस्य सत्काश्चतुःपञ्चाशद्
 प्रागाः । उक्तं च- "जे णं वेधे चन्दं संवत्सरस्त आहं से णं पदमस्त
 चंदं संवत्सरस्त पञ्चवसाणे अणंतरं पञ्चाकमे समप तं स-
 मयं च णं चंदे केषुं नक्खलेणं जोएइ ? । ता उत्तराहिं आसादाहिं,
 उत्तराणे आसादाणं छन्दीसमुहुत्ता, उन्दीसं च वावट्टिभा-
 गा मुहुत्तस्य, वावट्टिभागं च सत्तट्टिहा द्विष्णं चउपधासं खुमि-
 या सेसा" इति । तदानीं च सूर्यस्य योगः पुनर्वसुनक्षत्रेण, पुन-
 र्वसुनक्षत्रस्य च तदा शेषीभूताः बौध्दस्य मुहुत्ताः, अथो द्वावधि-
 प्रागा मुहुत्तस्य, एकस्य च द्वावधिभागस्य सप्तपद्यिधा त्रिन्वस्य
 सत्का विंशतिभागः । उक्तं च- "तं समयं च णं सूरं
 केषुं नक्खलेणं जोएइ ? । ता पुण्णवसुणा, पुण्णवसुस्त
 सोल्लस मुहुत्ता, अठ य वावट्टिनागा मुहुत्तस्य, वाव-
 ट्टिभागं च सत्तट्टिहा त्रिष्ठा वीसं खुमिया भागा सेसा" ।
 इति । तृतीयस्याभिवर्द्धिताः ५-५-५स्य संवत्सरस्य च आ-
 दिसमयस्तदनन्तरं पञ्चाङ्गावी समयो द्वितीयस्य चाग्नेसं-
 वत्सरस्य पर्यवसानं, तदानीं च चान्द्रमसो योगः पूर्वाषाढाजिः,
 तासां च पूर्वाषाढाङ्गानां शेषीभूताः सप्त मुहूर्त्तांस्त्रयोपधाश्च द्वा-
 वधिभागं मुहुत्तस्य, एकस्य च द्वावधिभागस्य सप्तपद्यिधा
 द्विन्वस्य सत्का एकोनचत्वारिंशद्प्रागाः । उक्तं च- "जे णं तच्च-
 रस अग्निवाहियसं वत्सरस्त आहं से णं द्वां चस्त चंदं संवत्सर-
 स्त पञ्चवसाणे अणंतरं पञ्चाकमे समप तं समयं च णं चंदे
 केषुं नक्खलेणं जोएइ ? । ता पुण्णविहिं आसादाहिं, पुण्णानं
 आसादाणं सत्त मुहुत्ता, तियष्णसं च वावट्टिभागा मुहुत्तस्य,
 वावट्टि च सत्तट्टिहा त्रिष्ठा उणयालीसं खुमिया भागा सेसा" ।
 इति । तदानीं च सूर्यस्य योगः पुनर्वसुनक्षत्रेण, तस्य च पुनर्व-
 सुनक्षत्रस्य तदा शेषीभूता द्विचत्वारिंशत्समुहुत्ताः, पञ्चविंशच्च द्वा-
 वधिभागं मुहुत्तस्य, एकस्य च द्वावधिभागस्य सप्तपद्यिधा त्रि-
 न्वस्य सत्काः सप्त प्रागाः । उक्तं च- "तं समयं च णं सूरं केषुं
 नक्खलेणं जोएइ ? । ता पुण्णवसुणा, पुण्णवसुस्त वायालीसं
 मुहुत्ता, पणतासं च वावट्टिभागा मुहुत्तस्य, वावट्टिभागं च स-
 त्तट्टिहा त्रिष्ठा सत्त खुमिया प्रागा सेसा" इति । चतुर्थस्य
 संवत्सरस्य च आदिसमयस्तदनन्तरं पञ्चाङ्गावी समयस्तद-
 नन्तरं अग्निवर्द्धिताः ५-५-५स्य संवत्सरस्य पर्यवसानं, तदानीं च च-
 न्द्रमसो योग उत्तराषाढाजिः, तामामुत्तराषाढाङ्गानां शेषीभूता-
 नां तदानीं त्रयोदश मुहुत्तांस्त्रयोदश च द्वावधिभागं मुहुत्तस्य,
 एकस्य च द्वावधिभागस्य सप्तपद्यिधा द्विन्वस्य सत्काः सप्तान्,
 शतभागः । उक्तं च- "जे णं चउपधस्त सं वत्सरस्त आहं
 से णं तच्चरस अग्निवाहियसं वत्सरस्त पञ्चवसाणे अणंतरं
 पच्छे कडे समप तं समयं च णं चंदे केषुं नक्खलेणं जोएइ ? ।
 ता उत्तराहिं आसादाहिं, उत्तराणे आसादाणं तेरस मु-
 हुत्ता, तेरस य वावट्टिभागा मुहुत्तस्य, वावट्टिभागं च सत्तट्टिहा
 द्विष्णं सत्तावीसं खुमिया भागा सेसा" इति । तदानीं च सूर्य-
 स्य योगः पुनर्वसुनक्षत्रेण, पुनर्वसुनक्षत्रस्य च तदा शेषीभूताः

पद्यपञ्चाशद् द्वावधिभागं मुहुत्तस्य, एकस्य च द्वावधिभागस्य
 सप्तपद्यिधा द्विन्वस्य सत्काः पद्यिभागः शेषाः । उक्तं च- "तं
 समयं च णं सूरं केषुं नक्खलेणं जोएइ ? । ता पुण्णवसुणा, पुण्णव-
 सुस्त दो मुहुत्तनागा उण्यं च वावट्टिभागा मुहुत्तस्य, वावट्टि
 च सत्तट्टिहा त्रिष्ठा सत्त खुमिया भागा सेसा" इति । पञ्चमस्य
 स्वमिर्वर्द्धितस्य संवत्सरस्य च आदिसमयस्तदनन्तरं पञ्चाङ्ग-
 भावी समयश्चतुर्थस्य चान्द्रस्य संवत्सरस्य पर्यवसानं, तदा
 च चन्द्रमसो योग उत्तराषाढाजिः, उत्तराषाढाङ्गानां शेषीभूताः सप्त
 मुहुत्ता एकोनचत्वारिंशद्प्रागाश्चत्वारिंशद् द्वा-
 वधिभागं मुहुत्तस्य, द्वावधिभागस्य सप्तपद्यिधा प्रथमकस्य
 सप्तचत्वारिंशद् प्रागाः । उक्तं च- "जे णं पंचमस्त आग्निव-
 हियसं वत्सरस्त आहं से णं वउपधस्त चंदं संवत्सरस्त पञ्च-
 वसाणे अणंतरं पञ्चाकमे समप तं समयं च णं चंदे केषुं
 नक्खलेणं जोएइ ? । ता उत्तराहिं आसादाहिं, उत्तराणे आसा-
 दाणं मुणताशोसं मुहुत्ता, वायालीसं च वावट्टिभागा मुहुत्तस्य,
 वावट्टिभागं च सत्तट्टिहा त्रिष्ठा वीसं खुमिया भागा सेसा" इति । तदानीं च योगः सूर्यस्य पुनर्वसुनक्षत्रेण, तस्य
 च पुनर्वसुनक्षत्रस्य तदा शेषीभूता एकोनचत्वारिंशद्प्रागाः, पद्यविंश-
 तिचत्वारिंशद्प्रागा मुहुत्तस्य, एकस्य च द्वावधिभागस्य सप्तपद्यिधा
 द्विन्वस्य सत्काः सप्तचत्वारिंशद् प्रागाः । उक्तं च- "तं समयं च णं
 सूरं केषुं नक्खलेणं जोएइ ? । ता पुण्णवसुणा, पुण्णवसुस्त अठ-
 णातीसं मुहुत्ता पणवीसं च वावट्टिभागा, वावट्टिभागं च सत्त-
 ट्टिहा त्रिष्ठा वीसं खुमिया भागा सेसा" इति । षष्ठ्य द्वि-
 तीयस्य युगस्याऽऽदिपूतस्य चान्द्रमस्याभिवर्द्धितसंवत्सरस्य पर्य-
 वसानं तदानीं चान्द्रमसो योग उत्तराषाढाजिः, सोऽपि
 चतुर्थस्य युगस्याऽऽदिपूतस्य चान्द्रमस्याभिवर्द्धितसंवत्सरस्य पर्य-
 वसानं तदानीं वर्षीभूता एकोनचत्वारिंशत्संवत्सरस्य द्वावधि-
 भागं मुहुत्तस्य, एकस्य च द्वावधिभागस्य सप्तपद्यिधा त्रिन्वस्य
 त्रयोविंशद् प्रागाः । उक्तं च- "ता जे णं पदमस्त चंदं-
 सं वत्सरस्त आहं से णं पदमस्त अग्निवहियसं वत्सरस्त पञ्च-
 वसाणे अणंतरं पञ्चाकमे समप तं समयं च णं चंदे केषुं नक्ख-
 लेणं जोएइ ? । ता उत्तराहिं आसादाहिं, उत्तराणे आसादाणं चर-
 मसमप । तं समयं च णं सूरं केषुं नक्खलेणं जोएइ ? । ता पुण्णसं,
 पञ्चवीसं मुहुत्ता नेयालीसं च, वावट्टिभागं च सत्तट्टिहा त्रिष्ठा
 तेसां च खुमिया भागा सेसा" इति । सप्तमं च सूर्यनक्षत्रयोग-
 चिन्तायां मुहूर्त्ताः सूर्यमुहूर्त्तां धारं चतुर्धा, न तु ध्यावहिरिकाः ।

संप्रति युगं प्रथितं तस्यैकपतया मेयकृतया च
 परिमाणमनिर्दिष्टानं प्रनियायात्तन्माह-
 चंद्रमिभिवर्द्धियाणं, वामाणं पुत्रवन्नियाणं च ।
 त्रिविहं पि तं पर्याणं, जुगामि मर्वं निरवेसेमं ॥
 चान्दानिधानानां त्रयाणां संवत्सराणां, इवाग्निवर्द्धितसं व-
 त्सरयोरित्येषु । कथंभूतानामित्याह-पूर्ववर्तिनां पूर्वं प्राक्
 अहोरात्राऽऽदिप्रमाणं तस्यैकपतया चाऽऽनिर्दिष्टानां, समुदायकथे
 युगे विविधमयहोरात्राऽऽदिपूतया तदप्रमाणं सर्वं निरवो-
 धमवगतमथय । तत्राहोरात्रप्रमाणं युगेऽऽहोरात्रानामि विशद-
 यिक्तानि । १२३० । तथाहि—युगे चान्द्रसंवत्सराख्याय, द्वौ
 चाग्निवर्द्धितसंवत्सरो, चान्द्रसंवत्सरो च काकसंनहोरात्राणां
 त्रीणि शतानि चतुःपञ्चाशदधिकानि । द्वादश च द्वावधिभागं

अहोरात्रस्य ३४५। ३३। तद्वत् चित्रिगुणयन्ते, जाताम्बहो-
 रात्राणां दशशतानि द्वापद्यधिकानि वदन्तिशब्दं द्वापद्यभाग
 अहोरात्रस्य १०६२। ३३। अत्रिभित्तसंस्कारे कैकस्मिन्-
 द्वापद्यभागं त्रिणि शतानि त्र्यश्वितीयधिकानि, चतुष्पञ्चदश
 द्वापद्यभागानि अहोरात्रस्य ३८३। ३३। एतद् द्वापद्य गुणयन्ते,
 जानानि सप्त शतानि षट्षष्ट्यधिकानि, अहोरात्रस्य
 प्रकृत्या वदन्तिशब्दं द्वापद्यभागानि अष्टाशती प्रकल्पन्ते, जान
 चतुर्विंशत्यधिकं शतम् १२५। तस्य द्वापद्यभागे हुते लब्धो
 द्वापद्यभागो, तौ पूर्ववत्सहस्रमेव मध्ये प्रकल्प्यन्ते, ततः सर्वसं-
 कनया जाना अहोरात्रा अष्टादशशतानि त्रिशदधिकानि १८३०।
 एतावन्तो युगऽहोरात्राः। यदा तु मुहुक्षपरिमाणं चिन्त्यन्ते, तदा
 एकैकस्मिन्अहोरात्रे त्रिशद्विंशत्यहोरात्रादश शतानि त्रिशदधि-
 कानि अष्टोत्तराणां त्रिशता गुणयन्ते, ज्ञातानि चतुष्पञ्चदशसह-
 स्राणि नवशतानि ५४९००। एतावन्तो युगं मुहुर्तोः। तथा
 वाकं जम्बूद्वीपप्रकृती-पंचसंबच्चरिण्यं नंते। जुगे केवद्भवा
 मुहुत्ता पञ्चत्ता ? गीयमा। पंचसंबच्चरिण्यं जुग दस अयणा,
 तासं उऊ, सछी मासा, एगे वासुचरे पक्वस्य, अद्दारस
 तीसा अद्दारससया, चउपणं मुहुत्ससहससा नव सया पञ्च-
 चा" इति। (अ० ७ वक्त्र०) अत्र वदिमोसा त्रिशत्युत्तरं च पक्वशतं
 सुपंसंबत्सरापेक्षया रूपव्यम्, ततो न काश्चिद् वक्ष्यमाणपीणं
 मास्यदिनसंख्यानेन। एकस्मिन्मुहुत्तोरपि अवार आढकाः, ततो
 वयमुहुत्संपरिमाणं चतुष्पञ्चदशसहस्राणि नवशतानि तत् चतु-
 र्भिगुयन्ते ततो यथोक्तमादकपरिमाणं भवति। तथा-एकैक-
 स्मिन्अहोरात्रे मेयकपतया परिमाणं त्रयां भाराः, अहोरात्राणां
 च युगे अष्टादश शतानि त्रिशदधिकानि, तत्सर्तानि त्रिभिगु-
 यन्ते, ज्ञातानि चतुष्पञ्चदशसहस्राणि नवत्यधिकानि ४४६०।
 एतावन्तो भागा युगे। एयो २ पाहु०।

युगऽयनाऽऽदिप्रमाणं पृच्छद्वाह—

पंचसंबच्चरिण्यं भंते ! जुगे केवद्भवा अयणा, केव-
 द्भवा उऊ, एवं मासा, पक्वता, अद्दारात्ता, केवद्भवा मुहु-
 त्ता पण्णत्ता ?। गीयमा। पंचसंबच्चरिण्यं जुगे दसं
 अयणा, तासं उऊ, सछी मासा, एगे वासुचरे पक्वस-
 स्य, अद्दारसतीमा अद्दारससया, चउपणं मुहुत्ससह-
 ससा एव सया पञ्चत्ता ॥

" पंचसंबच्चरिण्यं भंते ! जुगे " इत्यादि। पञ्च संव-
 स्तराः सौरा मानमस्येति पञ्चसंबत्सरिकं युगम्, अनन
 नोत्तरसूत्रेण " दस अयणा " इत्यादिकेन विरोधः, चान्द-
 संवत्सरोपयोगानां चान्दायणानां तु चतुर्विंशदधिकशतस्य
 संनवात्। अ० ७ वक्त्र०।

संप्रति युगे सर्वसंख्या तिथिपरिमाणमहो-
 रात्रपरिमाणं च प्रतिपादयति—

अद्दारस सद्धिसया, तिद्दीण नियमा लुगामि नायव्या।
 तस्येव अद्दारात्ता, तीसा अद्दारससया ॥

इह तिथयः शशिसंभवाः, अहोरात्रास्तु सूर्यसंभवाः, तत्र युगे
 तिथिनां नियमाद्भवत्यहोरात्र शतानि षष्ट्यधिकानि ज्ञातव्यानि।
 कथमिति चेत् ?। षष्ठयन्ते-३३ अथैकमर्कमात्रकालमेकाहोरा-
 त्रेण परिमिति मापयति, तस्य अहोरात्रस्य षष्ट्यभागो वर्त-
 ते, युगे अहोरात्राणामष्टादशशतानि त्रिशदधिकानि। तत्
 ३६३

एकषष्टिनामा अपि प्रवर्द्धमाना एतावन्तो लक्ष्यन्ते। तत् एते-
 षां तिथिकरणार्थमेकषष्टया भागे हुते लब्धास्त्रिंशत्सिधयः,
 ता अहोरात्रस्योपयधिकत्वेन प्रकल्पन्ते। तत् आगतं यथो-
 क्तिनां परिमाणमिति। तथा तत्रैकैकस्मिन् युगे अहोरात्रा
 अष्टादश शतानि त्रिशानि-त्रिशदधिकानि ज्ञयति। तथाहि-
 एकस्मिन् युगेऽनुपान्तरिकानि पञ्च सूर्यवर्षाणि भवति,
 एकैकस्मिन् च सूर्यवर्षे त्रिणि शतानि षट्षष्ट्यधिकानि अहोरात्रा-
 णां, तानि पञ्चभिगुयन्ते, ततो यथाकमहोरात्रपरिमाणं भवति ॥

तस्य षष्टिमिज्जभायो, पंचद्विं माणेहि पुव्वगणि एहि।
 मासेद्विं विभोजित्ता, जइ मासा होंति ते वाच्छं ॥

तथानन्तरोक्तस्वरूपे युगे पञ्चत्रिंशतीमानसंबत्सरेः, आर्द्धस्यसं-
 बत्सराऽऽदिजिरित्यर्थः। पूर्वगणितैः प्राक्प्रतिनसंख्यातस्वरूपैः,
 प्रतिमीयमाने परिसरयमाने, मासैः सूर्योऽऽदिमासैः, विजय-
 माना मासा यावन्तो ज्ञयति तां वक्ष्ये।

प्रतिज्ञातमेव निर्वाहयति—

अद्दारेण उ सद्धी, मासा उउता उ होंति एगद्धी।
 चंद्रेण य वावद्धी, सच्छद्धी होंति नक्खवी ॥

अर्द्धयुगेन अर्द्धयुगमासेन विजययमाना मासा युगे भवति
 षष्टिः षष्टिसंख्याः। तथाहि-सूर्यमासे सार्द्धास्त्रिंशद्दहोरात्राः,
 युगे अहोरात्राणामष्टादशशतानि त्रिशदधिकानि, तत् एते-
 षां सार्द्धत्रिंशद्दहोरात्राणां द्वियुगाने षष्टिमासा लक्ष्यन्ते।
 तथा ऋतुना युगोऽनुसंबत्सरेण सार्द्धोत्तरैर्विजययमाने युगे एक-
 षष्टिमासा ज्ञयति। ऋतुमासा हि त्रिशद्दहोरात्रपरिमाणः,
 ततोऽष्टादशशतानां त्रिशदधिकानां त्रिशता भागे हुते एक-
 षष्टिरेव लक्ष्यन्ते इति। तथा चान्द्रेण चान्दसंबत्सरेण सार्द्ध-
 मासेन च विजययमाना मासा युगे सर्वसंख्या द्वापद्यभि-
 न्ति। तथाहि-चान्द्रमासपरिमाणमेकोनाशतिनामि त्रिंशत्-
 क्व द्वापद्यभागानि विनस्य, तत् एकोनाशतिनामि द्वापद्यभाग-
 करणार्थं द्वापद्यया गुणयन्ते, ज्ञातानि सप्तदशशतानाम्यष्टनवत्य-
 धिकानि १७६८। ततो द्वात्रिंशत्परिमाणं द्वापद्यभागस्तत्र
 प्रकल्पन्ते, ज्ञातान्यष्टादशशतानि त्रिशदधिकानि १८३०।
 येऽपि च युगाहोरात्रा अष्टादशशतानि त्रिशदधिकानि,
 तेऽपि द्वापद्यया गुणयन्ते, ज्ञात एकां लक्षस्योदशसह-
 स्राणि चत्वारि शतानि षष्ट्यधिकानि। ११३४६०। एते-
 षामष्टादशशतैस्त्रिंशदधिकैश्चान्द्रमासस्तत्रैकैर्द्वापद्यभागैर्विभ-
 हियते, लब्धाश्चान्द्रमासा द्वापद्यः। तथा नक्षत्रेण नक्षत्र-
 मासे परिगणयमाने सनसंख्या युगे नक्षत्रमासा सप्त-
 षष्टिर्भवति। तथाहि—नक्षत्रमासाः सप्तविंशतिहोरात्रा
 एकविंशतिः सप्तषष्टिनागाः, सप्तषष्टिनागरकरणाणि सप्त-
 षष्टया गुणयन्ते, ज्ञातान्यष्टादशशतानि नक्षत्राणाम् १८०६।
 तत् उपरितना एकविंशतिः सप्तषष्टिमागास्तत्र प्रकल्पन्ते,
 जानाम्यष्टादशशतानि त्रिशदधिकानि १८३०। युगस्यापि
 च संबन्धिचान्द्रदधिकैष्टादशशतपरिमाणं अहोरात्राः सप्तष-
 ष्टया गुणयन्ते, ज्ञात एको लक्षः त्रिंशतिसहस्राणि षट्शतानि
 दशोत्तराणि १२०६१०। एतेषामष्टादशशतैस्त्रिंशदधिकैश्चान्द्र-
 माससंख्यैर्द्वापद्यभागैर्विभंगो द्वियन्ते, लब्धाः सप्तषष्टिमासाः।
 मासा सप्तषष्ट्यासं, सच य रांदिद्याहं अजिषेहू।
 एकारस य मुहुत्ता, विसद्धिजागा य तवीसं ॥

वपरितना, तेऽपि विंशता गुणयन्ते, जातानि पदशतानि त्रिशदधिकानि । एतेषां सप्तपञ्चाशद्भागं द्विषते, तेषां नव मुहूर्त्ताः, शेषास्त्रिंशन्नि सप्तविंशतिः । मुहूर्त्ताश्च मुहूर्त्तराशौ प्रसिष्यन्ते, आत्मानि सन्ध्याया मुहूर्त्तानामष्टौ शतान्येकैर्नविंशत्यधिकानि सप्तविंशतिकं ८१, १२७, एकस्य च तस्य सप्तपञ्चमाणाः पतावन्त-
 सप्तमाले मुहूर्त्तपरिमाणम् । ततो घटिकापरिमाणम् ११५ नवमार्थ-
 मेनद्वेष द्वाभ्यां गुणयते, आत्मानि योऽष्ट शतान्यष्टविंशदधि-
 कानि, चतुष्पञ्चाशद्व्यसप्तपञ्चमाणा घटिकायाः १६६० । ३३ ।
 एतावद् घटिकापरिमाणम् नक्षत्रमाले तौद्व्यसप्तपञ्चमायामेकस्मि-
 न्नक्षत्रास्य त्रयो भागा इति सप्तविंशतिरक्षरापस्त्रिभिर्गुणयन्ते,
 आत्मान्येकाशीतिः, एतस्य रिमाणं नक्षत्रमाले एकाशीतिभिरा-
 स्त्रिपञ्चसप्तपञ्चमाणा भारस्य, तथा एकविंशतिरपि त्रि-
 भिर्गुणयन्ते, आत्मा त्रिपञ्चिः, ततो जातं तौद्व्यसप्तपरिमाणं
 नक्षत्रमाले एकाशीतिभिरास्त्रिपञ्चसप्तपञ्चमाणां घटिकायां प्रा-
 र्थम् । तथा-एकैकस्मिन्मुहूर्त्ते अन्वार आढका इति मुहूर्त्त-
 सप्तपरिमाणमनन्तरकं सप्तमपि चतुर्भिर्गुणयते, तत प्रा-
 गत्मानि नक्षत्रमाले मेघपरिमाणविन्नायामाढकानां द्वाविंश-
 च्छतानि सप्तसप्तत्यधिकाम्येकचत्वारिंशच्च सप्तपञ्चमाणा आढ-
 कस्य ३२७१ । ३३ । अग्निवर्द्धनमाले एकविंशदक्षराः, एक-
 विंशत्युत्तरं च शतं चतुर्विंशत्युत्तरशतमानानामहोरात्रस्य,
 तत्र मुहूर्त्तान् ११५ नवमार्थमेकविंशदक्षरास्त्रिंशताना गुणयन्ते, जा-
 तानि नवशतानि त्रिशदधिकानि ९३० । तदपि एकैकविंश-
 त्युत्तरं शतं भागानां, तदपि त्रिंशता गुणयन्ते, आत्मानि प-
 दविंशच्चतुर्नानि त्रिशदधिकानि ३६३० । एतेषां च चतुर्विंशत्यु-
 त्तरेण शताने भागो द्विषते, तेषां एकोनविंशत्युहूर्त्ताः, शेषमुहूर्त्त-
 नि चतुर्विंशत्युत्तरशतमानानां चत्वारिंशच्च चतुर्विंशत्युत्तरशत-
 भागा मुहूर्त्ता मुहूर्त्तराशौ प्रसिष्यन्ते, ततो जातमभिवर्द्धिते माले
 सप्तसप्तसप्तया मुहूर्त्तपरिमाणं नवशतान्येकैर्नविंशत्यधिकानि
 चतुर्विंशत्युत्तरशतमानाः २५६ । ३३ । मुहूर्त्तं च
 घटिकाद्वयमित्येवद्वेष मुहूर्त्तपरिमाणं घटिकाऽऽनयनय द्वाभ्यां
 गुणयते, आत्मान्येकैर्नविंशत्युत्तरशतान्यष्टदशाधिकानि घटिकानाम-
 षट्पञ्चविंशत्युत्तरं शतं भागानाम् १६१० । ३३ । एकैकस्यां
 च घटिकायां द्वौ द्वावाढकाविति घटिकापरिमाणमिदम् ।
 मेघरूपतया विन्नायामाढकाऽऽनयनय षट्पञ्चमुणयते, जा-
 तान्यष्टदशानामष्टविंशच्चतुर्नानि सप्तविंशदधिकानि, द्वाद्य च
 चतुर्विंशत्युत्तरशतमानानामाढकस्य ३८३७ । ३३ । तथाहि-
 एकैकस्मिन्क्षराद्ये जारत्रयमित्येकविंशदक्षरास्त्रिंशत्त्रिभिर्गुणयन्ते,
 आत्मानि त्रिंशत्तानि । यदपि एकैकविंशत्युत्तरं शतमपि त्रिभिर्गु-
 णयन्ते, आत्मानि त्रिंशत्तानि त्रिपञ्चसप्तधिकानि ३६३ । त-
 षां च चतुर्विंशत्युत्तरं शताने भागो द्विषते, तेषां द्वौ भागा,
 तौ च पूर्वराशौ प्रसिष्यन्ते, शेषं पञ्चदशोत्तरं शतम्, तत प्रागतं
 नचौत्तरव्यां चत्वारिंशत्परिमाणं सप्तविंशत्परिमाणं पञ्चनवतिभोराः
 शतमेकं पञ्चदशोत्तरं चतुर्विंशत्युत्तरशतमानानाम् १६५ । ३३ ।
 यदा तु मालस्य त्रिशतमे भागो द्विषते इति दिवसलक्षणमु-
 हूर्त्तमालाऽऽदिदिवसपरिमाणं विन्त्येते, तदा यदेव तस्य
 मालस्य द्विचत्वारिंशत्परिमाणं, तदेव तस्य दिवसस्य मु-
 हूर्त्तान्येव, परिमाणमवसेयम् । यथा सूर्यदिवसस्य त्रिंश-
 द्मुहूर्त्तपरिमाणं, कर्मदिवसस्य त्रिंशत्मुहूर्त्तानि एकविंशतिकं
 सप्तपञ्चमाणा मुहूर्त्तस्य, अभिवर्द्धितदिवसस्यैकविंशत्मुहूर्त्तानि प-

कविशत्युत्तरं च शतं चतुर्विंशत्युत्तरशतमानानां मुहूर्त्तस्य ।
 तथा-सूर्यदिवसस्य एकविंशतिकं परिमाणम्, कर्मदिवसस्य
 षट्पञ्चदशिकाः, च-द्विदिवसस्य एकोनषट्पञ्चदशिका तौ च द्वाविंश-
 द्वाभौ घटिकायाः, नक्षत्रदिवसस्य चतुष्पञ्चाशदधिकं द्विचत्वारि-
 षत्युत्तरशतमाना घटिकायाः, अभिवर्द्धितदिवसस्य षट्पञ्चद-
 शिका अष्टदशोत्तरं शतं चतुर्विंशत्युत्तरशतमानां घटिकायाः
 ११८ । १२४ । एकैकस्यां च घटिकायां द्वौ द्वावाढकाविति दिवस-
 स्य मेघयत्विन्नायां सूर्यदिवसस्य द्वाविंशतं अन्वारद्वयं
 द्वाविंशत्भागं आढकस्य २२२६ । नक्षत्रदिवसस्य दशोत्तरं
 शतमाढकानां, पञ्चनवतिराढकाः, सप्तविंशत्परिमाणं सप्तविंशत्भागं
 आढकस्य ११० । १५ । ३३ । अग्निवर्द्धितदिवसस्य सप्तविं-
 शत्युत्तरमाढकशतं द्वादशोत्तरं शतं च चतुर्विंशत्युत्तरशतमा-
 गानामाढकस्य १२७ । ३३ । एकैकस्यां नवनासि-
 कायाः पञ्चशतमितं तौद्व्यसप्तपञ्चमाणां घटिकायां दिवसस्य
 परिमाणम् । सूर्यदिवसस्यैकषट्पञ्चशतानि परिमाणम् ६१०० ।
 कर्मदिवसस्य चतुष्पञ्चाशत्पञ्चशतानि ४५०० । च-द्विदिवस-
 स्यैकोनषट्पञ्चशतानि, द्वौ च द्वाविंशत्भागौ पञ्चशतस्य ४६०० ।
 ३३ । नक्षत्रदिवसस्य चतुष्पञ्चाशत्पञ्चशतानि षट्पञ्चदशस्य
 सप्तपञ्चमाणाः पञ्चशतस्य ४५०० । ३३ । अग्निवर्द्धितदिवसस्य
 त्रिपञ्चिः पञ्चशतान्यष्टदशोत्तरं च चतुर्विंशत्युत्तरं पञ्चशतस्य
 ६३०० । ३३ । तदेवमुक्तं सप्तपञ्च पञ्चानामपि संवत्सराणां
 स्वकर्म, युगप्रमाणं च । जयां २ पाहुं ५० प्र ० ।

पंचसंवत्परिचयस्य थं जुगस्य नक्षत्रमालासिंघे मिज्जमा-
 णस्य सप्तसप्तद्वि नक्षत्रमाला पद्यम् ।

“पंच संवत्पर” इत्यादि । नक्षत्रमालासो येन कावेन चन्द्रो
 नक्षत्रमालेन जुह्वे, स च सप्तविंशतिरहोरात्राणि, एकविंशति-
 न्नाहोरात्रस्य सप्तपञ्चमाणाः २७ । ३३ । युगप्रमाणं चाष्टदश-
 शतानि त्रिशदधिकानानि प्राद्विशतम् १८३० । तदेवं नक्ष-
 त्रमालस्योक्तप्रमाणानि दिनसप्तपञ्चमाणां व्यवस्थापिते-
 न त्रिशत्पञ्चदशशतप्रमाणेन युगदिनप्रमाणराशिः सप्तपञ्च-
 भागतया व्यवस्थापिता, एकं षट्कं, द्वाविंशतिः सहस्राणि, पद-
 शतानि, द्वा स्येवैवंकोपो १२२६१० । विमलयमानः सप्तपञ्चनक्ष-
 त्रमालप्रमाणं भवतीति । स ६७ सय ० ।
 पंचसंवत्परिचयस्य थं जुगस्य रिडमासिंघे मिज्जमाणस्य
 ङ्गमद्वि उठ्ठमास पद्यम् ।
 “पंच” इत्यादि । पञ्चजिनः संवत्सरेभिर्मुक्तमिते पञ्चसंवत्परिकं,
 तस्य, पमिस्वङ्कुरे, युगस्य काशमानविशेषस्य ऋतुमालेन
 च-द्विऽऽदिमासेन मंथमानस्य एकषट्पञ्च-ऋतुमालाः प्रकृताः ।
 इह वायु भावाः-युगं द्वि पञ्च संवत्सरा निष्पाद्य-
 न्ति । तथा-चन्द्रमन्दाऽभिवर्द्धितमन्दाऽभिवर्द्धितमन्दा-
 ति । तत्र एकोनविंशदहोरात्राणि द्वाविंशच्च त्रिपञ्च-
 भागा अहोरात्रस्येवैवं प्रमाणेन २६ । ३३ । कृष्णप्र-
 तिपदाभारस्य वैलौकिकानिहितेन चन्द्रमासेन द्वादश-
 मालपरिमाणमन्दासंवत्सरः । तस्य च प्रमाणमिदम्-
 त्रिपञ्चि शतान्यष्टं चतुष्पञ्चाशत्पञ्चशतानि, द्वादश च द्वि-
 पञ्चमाणा दिवसस्य ३५४ । ३३ । तथा-एकविंशत्तद्व्यमेक-
 विंशत्युत्तरं च शतं चतुर्विंशत्युत्तरशतमानानां दिवसस्येवैवं
 प्रमाणोऽभिवर्द्धितमाल इति ३१ । ३३ । एतेन च मालेन
 द्वादशमालप्रमाणोऽभिवर्द्धितसंवत्सरो भवति । स च प्रमासो-

न श्रीणि शतान्यहान्, श्यशीत्यधिकानि, चतुश्चत्वारिंशच्च द्विष-
ष्टिमास विषसस्य ३८३ । १११ । तदेवं त्रयाणां चन्द्रखं-
व-सराणां द्वयोश्चाभिषेद्धितसंघस्यरथरेकीकरणे जातानि दिना-
नां त्रिंशदुत्तरात्यष्टादशमासाहोरात्राणाम् १८३० षष्ठि-
मासश्च त्रिंशताऽहोरात्रैश्चैतौ त्रिंशता प्रागहारं लब्धा
एकषष्टिः-षष्ठुमासा इति । स० १११ स० ॥

एकमासेन चन्द्रा दक्षिणोत्तरचारिणः, सूर्याः पुनः संवत्सरेण
दक्षिणोत्तरचारिणो ज्ञानिनः । अत्र चन्द्रस्य नक्षत्रमासा प्राग्वाः,
स च सप्तविंशतिदिनान्येकाविंशतिः सप्तषष्टिजागश्चैति प्रमा-
णः २७ । १११ । तद्द्वे १३ ॥ १११ ॥ चन्द्रस्य दक्षिणाऽऽ-
यमन, अर्द्धेन चोत्तरायणम् । यतश्चन्द्रचन्द्राऽभिवाञ्छित-
चन्द्राभिषेद्धितनामानः संकलराः ५ । ते च त्रिंशद-
धिकषष्टिदशशतदिनसंख्ये युगे पञ्च भवन्ति । तत्रैकोविंशति-
दिनमानाः सद्वात्रिंशद्द्विषष्टिजागश्चन्द्रमासा चाषष्टिः, सार्द्ध-
त्रिंशदिनमानाः सूर्यमासाः षष्टिः, सप्तविंशतिदिनमानिक-
विंशतिः सप्तषष्टिजाग नक्षत्रमासाः सप्तषष्टियुगे, तेन युगे
चन्द्रस्य दक्षिणायमनि सप्तषष्टिः, उत्तरायणान्यपि सप्त-
षष्टिः, सर्वाणि युगे चन्द्रायणानि १३४, तथा सूर्यस्य
पञ्चाब्जन्त्रेण त्रोगो येषां तानि पञ्चाङ्गो गानि, चन्द्रोऽतिक्रम्य
यानि लुक्के, वृष्टे द्श्वेत्थेऽपेः, इत्यादि इत्यम् ॥ ७६ ॥

चन्द्रसूर्ययोर्पञ्चदशमाऽऽदिसंख्येकं प्रकाशयाम नक्ष-
त्रांतरकास्वकल्पमात्र-

अष्टव मंदलाः, ण्यसत्ताणं जिणोर्है भण्डि आर्द्ध ।
दो मंदलाः दीने, मंदलक्रे च लवणमि ॥ ८० ॥

अष्टाधेव मगदलानि नक्षत्राणं जिनेर्कर्मणानि, तत्र द्वे म-
ण्डले जम्बूद्वीपे, मण्डलद्वयं च लवणद्वीपे, यच्चन्द्रमसः सवो-
ऽभ्यन्तरमण्डलं तत्र नक्षत्राणामपि सवोऽभ्यन्तरमण्डलं, यच्चन्द्रमसः
संबंधाद्वा मण्डलं तत्र नक्षत्राणामपि संबन्धाद्वा मण्डलम् । यदुक्तं
जम्बूद्वीपमण्डलम्-“जम्बूद्वीपे मं भेने ! कचइअं अंगादिस्सा
नक्षत्रसमंडला पण्णा ? गोयमा ! जम्बूद्वीपे द्वीपे असीसयं अंग-
गाहणा, एत्यं णं दो नक्षत्रसमंडला, लवणसमुद्रे वि तिजि, ती-
से अंगणसप अंगादेस्सा, एत्यं सं न नक्षत्रसमंडला पण्णा ।
सवभ्यन्तरमात्रो षं णक्षत्रसमंडलाओ कचइए अवाहाए स-
ववाहाएए णक्षत्रसमंडले पण्णा ? गोयमा ! पंचदसुत्तर-
ओत्तरायसए अवाहाए णक्षत्रसमंडले पण्णे ? इति ॥ ८० ॥

अथ केतु केतु चन्द्रमण्डलेषु नक्षत्राणं सन्ति ? , इत्याह-

अभिर्द ? सखण २ धण्डि ३,

सयभिस ४ पुञ्चुत्तरा य ५ जद्वया ६ ।

रेव ७ असिण ८ जराणि ९,

पुञ्चुत्तर ? ० फग्गुपीओ ? १ अ ॥ ८१ ॥

अर्जोऽच्छुवणधनिष्ठाशर्तजिवापूर्वांजाद्वयोत्तराभाद्रपदा यु-
गे दशायमानि । तत्र पञ्च दक्षिणायमनि, पञ्चैवो-
त्तरायमनि, श्यशीत्यधिकशतदिनानामेकमयनम् १८३ ।
तद्दशगुणं युगं १८३० दिनप्रमाणम् । तथा सूर्येः सर्वा-
भ्यन्तरमण्डले दिनमेकं चरति, संबन्धाद्वाष्टि दिनमेकं, शो-
बेपु मण्डलेषु प्रवेशानिर्गमात्प्रां दिनद्वयम्, अतः प्रथमचरमणि-
नयूतन्ये सूर्यसंवत्सरे ३६६ दिनानि । स च पञ्चगुणितोऽ-
ष्टादशशतानि त्रिंशदधिकानि । मं ।

संप्रति कति मण्डलानि चन्द्राः, सूर्या वा युगमध्ये
चरन्तीत्येतांशकल्पयति-

सुचरससए पुष्पे, अष्टद्वे चैव मंदलं चर ॥
चंदो जुगेण णियमा, सूरौ अट्टारस उ तीलं ॥

चन्द्रो युगेन चन्द्रचन्द्रानिर्वाचितचन्द्राभिषेद्धितसंवत्सरपञ्च-
काऽऽत्मकेन नियमान्मण्डलं चरति अस्या पुरवति सप्तदशश-
तान्यष्टपष्ट्याधिकानि १७६८ । सूर्यः पुनर्युगेन मण्डलानि चरति
अष्टादशशतानि त्रिंशदधिकानि १८३० ।

संप्रति चन्द्रः स्वकीयेनायनेन कियन्ति मण्डलानि
चरतीति ? , एतंशकल्पयति-

तेरस य मंडलाः, तेरस सत्तद्वि चैव ज्ञामा य ।
अपणेण चर १ सोपो, नखलवणेऽऽप्यासेणं ॥

इह नक्षत्रार्चमासप्रमाणं चन्द्रस्ययानं, ततो नक्षत्रेषु नक्षत्र-
सत्केनार्द्धमासेन यच्चन्द्रस्ययानं, तेन स्वकीयेनायनेन चन्द्रस्य-
योद्वा मण्डलानि, एकस्य च मण्डलस्य सप्तषष्टिमासिकेनस्य
त्रयोद्वा भागम् चरति । कथमेतस्यापवसिरेति चत ? ।
उच्यते-चतुर्विंशदधिकेनायनशतेन सप्तदशशतान्यष्टपष्टिस-
हितानि मण्डलानां लभ्यन्ते, तत एकेनायनेन किं लभामहे ? ।
राशियवस्थापना-१३४ । १७६८ । १ । अत्राभ्येन राशिन-
कक्षकृत्वेन मध्यराशिगुणयते, स च तावानेव जानः । तत
अयनेन राशिनो चतुर्विंशदधिकेन शतकृत्वेण भागो हियते,
लब्धास्योद्वाश, शेषास्मिष्टिनि पदविंशतिः । तत्र षष्ठेऽप्येद-
कराश्याऽर्द्धिकेनापवसना, लब्धास्योद्वाश सप्तषष्टिजागः ।

अधुना यावन्ति मण्डलाऽऽत्मकेन पर्वणा चन्द्र-
श्चरति, तावन्तिर्दक्षिणराह-

चोदस य मंडलाः, विमट्टिजागा य मोन्नस हवेजा ।
मासकेण उजुवर्द्ध, एत्तियमिने चर १ खेवं ॥

मासाऽर्द्धैकेन पर्वणा उजुपनिष्चन्द्रमा, एतावन्मात्रमेताव-
त्प्रमाणं क्षेत्रं चरति । यदुत-चतुर्दश मासकानि, एकस्य च म-
ण्डलस्य चोदश द्वाषष्टिमागाः । तथाह-यदि चतुर्विंशत्य-
धिकेन पर्वशानेन समदशशतान्यष्टपष्ट्याधिकानि मासकानां
लज्यन्ते, तत एकेन पर्वणा किं लभ्यते ? । राशियवस्थापना-
१३४ । १७६८ । १ । अत्राभ्येन राशिनो मध्यराशिगुणयते, ते
च तावानेव जानाः, तत्राऽऽयनेन राशिनो भागहरणं, लब्धास्य-
तुर्दश, शेषास्मिष्टिनि त्रिंशतिश । तत्र कृत्वेदकराश्याऽर्द्धिके-
नापवसना, लब्धाः चोदश द्वाषष्टिमागाः ।

संप्रति पर्वणतमासकलेज्याऽयनगतमासकालपगमे यच्छेषम-
यानिष्टने तत्रिकल्पयति-

एगं च मंदलं मंडलस्य मत्तद्विजाग चत्तारि ।
नव चैव सुषिष्याओ, इगतीमकरणं छेएण ॥

एकं मासकमेकस्य च मण्डलस्य सप्तषष्टिमागाश्चत्वारः, एक-
स्य च सप्तषष्टिमागस्यैकात्रिंशदशतेन षष्ठेदेन नव सूर्योत्तका भागाः,
एतावत्पर्वणतकालपगमे शेषः एतस्यैवमुपवसितः यद्वि चतुर्विंश-
त्याधिकेन पर्वशानेन सप्तदशशतान्यष्टपष्ट्याधिकानि मण्डलानां
लज्यन्ते, तत एकेन पर्वणा किं लभामहे ? । अत्र राशियव-
स्थापना-१३४ । १७६८ । १ । अत्राभ्येन राशिनो मध्यरा-

जुगमप्याह

ज्ञातं नास्ति, दृश्यन्तेऽपि च न, तेन तून् बोध्यात्प्राप्तस्य ते भविष्यन्तीति ज्ञायते । ५१ प्र० । सेन० १ उल्ला० ।

जुगमप्य-जुगमत्स्य-पुं० । मस्यभेदे, विषा० १ ब्रु० मं ब्र० । जी० । प्रज्ञा० ।

जुगमप्य-जुगमात्र-त्रि० । युगं यूपं चतुर्हस्तं, तत्प्रमाणं युगमात्रम् । चतुर्हस्तप्रमाणे, प्रथ० १०३ द्वारः । "पुरयो जुगमत्स्य" प, वेदमागो महिं चरे । " (३ गद्या) पुरताऽप्रतो युगमात्रया शरीरप्रमाणाया शकटोऽङ्गुलं स्थितया दृश्यते । दृश० ५ अ० १ उ० ।

जुगमाय-जुगमात्र-त्रि० । 'जुगमत्' शब्दाद्ये, प्रथ० १०३ द्वारः । "पुरयो जुगमायं वेदमागो" । "युगमात्रं चतुर्हस्तप्रमाणं शकटोऽङ्गुलं स्थितं नूनायं पश्यन् । भाषा० २ अ० ३ अ० १ उ० ।

जुगल-जुगल-न० । युगं द्विभं विद्यतेऽस्तस्य लक्ष् । युग्मे, द्वि-त्वं संस्थापयित्वा च । त्रि० । घञ० । युगसं द्वयमिति । अत्रु० । तं० । उच्य० । का० । रा० । न० । स० । ष्री० । सजातीयविजातीययोऽङ्ग्रे, रा० । जी० । जं० । "आमेलगजमलजुगलघट्टियमल्लुख्यपी-नरकस्यन्त्रियमोहरा" । युगलौ युगलक्षणे, द्विविधस्यैः । का० १ अ० १ म० ।

जुगलधर्म-जुगलधर्म-पुं० । स्त्रीपुरुषद्वन्द्वधर्मं, आ० म० १ अ० १ अष्ट० । तं० । ज्यो० ।

जुगलधर्मिय-जुगलधर्मिक-पुं० । स्त्रीपुरुषद्वन्द्वधर्मवति, तं० ।

जुगलयमलुय-जुगलकमलुज-पुं० । युगलधर्मिणि मनुष्ये, ज्यो० १ षट्ठ० ।

जुगलि[ण]-जुगलिन-त्रि० । सजातीयविजातीयद्वन्द्वोपेते, उच्यते । रक्षुर् अगवाद् युगलिकोऽहं युगलिनिति (द्विधांसवचः) कल्प० ७ लृण । यस्मिन् काले कालान्तरे वा यावन्ना युगलिनस्तस्मिन् तावन्त एव, न्यूनाः, अधिका वा १, इति प्रश्ने, उत्तरम्-यस्मिन् काले यावन्तो युगलिनस्तस्मिन्काले तु तावन्त एव भवन्तीति । कालान्तरे च नरतैरावयोर्युगलिनां न्यूनाधिकत्वं, देवकुर्वादिषु तु जातु तस्मिन्हरणसंभवे कुतश्चिददानयनमपि भवतीति न तत्र न्यूनाऽऽधिक्यमिति । १३ प्र० । सेन० ३ उल्ला० ।

जुगलिय-जुगलिक-त्रि० । स्त्रीपुरुषद्वन्द्वोपेते, कल्प० ७ लृण । २० विषयविकृतप्रश्ने, श्रीआदिनाथस्य चारुके तालफलेन युगसंवत्सराः सन्ते, युगलिनां वाकालसमर्थं न भवतीति कथं घटते १, इति प्रश्ने, उत्तरम्-पूर्वकोट्याधिकानुषो युगलिना न्यूनायुपि न द्वियन्ते, ततः श्रीआदिनाथस्य चारुके तालफलेन सूत्रस्य युगलिनाः पूर्वकोट्याधिकमायुर्नोऽुदिति संगच्छन्त इति । ३ प्र० । ही० । ही० । युगलिकनारायणि सुराः समुद्रं क्षिपन्ति, अथवा स्वयं विनश्रीरभवन्ति । इति प्रश्ने, उत्तरम्- "पुरा हि सूतमिषुन-हारीयणि महाश्रवाः । नीडकाष्ठमिषोर्याप्य, सदाहिव-क्षिपन्त्युषो" ॥ १ ॥ इति विषयविश्वरभदेवचरित्रवचनार्त् समुक्ते युगलिकनारीयणि क्षिप्यन्ते, अन्वयुगलिकके-त्रेभ्यश्च संभाष्यते, आरएथकपशूनां निरगतौ मृतानां यथा किमप्यथवाऽऽदिकं नोपलभ्यते, तथा तेषामपिरेवापि संभाषणा संज्ञायत इति । ३ प्र० । सेन० ३ उल्ला० । सर्वेषु युगलिक-केषु युगलिनां गर्भजयान्मृतान्तेदेविश्रानां जन्ममप्य-

मोक्षेनेद्विभ्रमायुष्यम्, किं बोद्धव्यमेव? इति प्रश्ने, उत्तरम्-युगलिनामुक्त्वायुष्येधास्थानं विषयोपमादि प्रतीतं, जन्मार्थं तु कुल्लकनवरूपं ज्ञेयम्, अर्थात्पद्योपमप्रमितमप्यायुष्यपवत्यं कुल्लकनवरूपं कश्चिच्छत्रुः करोतीत्यर्थं कालराण्याचारान्तर-कृत्वाही स्मिति, परं तद्वपवतनमर्थात्तावदथायामिव जयति, त-दुद्धतं तु न भवति, तेषां निरुपकनायुष्कत्वात् । प्रथमं तु युगलि-नामपि नवज्ञातमित्युगमेजा उपपन्ते, निष्पद्यन्ते च द्वयमेव । येषास्तु स्वस्वमायुष्यपवत्यं गर्भस्था एव द्वियन्ते; तथा कुल्लकनवा-दधिकसमायाऽऽदिवचने संभवतीति । १६ प्र० । सेन० २ उल्ला० ।

युगलिय-त्रि० । युगलं सजातीयविजातीययोर्द्वन्द्वं, तस्मात्तम-स्यस्य युगलितः । सजातीयविजातीयद्वन्द्वोपेते, जी० ३ प्रति० । जं० । जी० । "निभं जुगलिया" युगलतया लिताः । का० १ अ० १ म० ।

युगलियस्येत्कल्पस्वरस्य-युगलिकचेनकल्पवृत्त-पुं० । युगलिक-केत्रे कल्पवृत्ता घनस्वपितृकायाः पृथ्वीकायुषा वा १, इति प्रश्ने, उत्तरम्-ते वनस्वपितृकायां हाता ४४९० । सेन० ३ उल्ला० ।

जग्वं-युगवत्-त्रि० । युगं सुषमदृश्यमाऽऽदितः काशः, सोऽनुष्ठो निर-कपद्रवो विशिष्टवर्णदृश्येस्थास्यसौ युगवाद् । काशोपद्रववर्हिते, अत्रु० । काशोपद्रवोऽपि सामर्थ्यविज्जदंतुः, स चास्य नास्तीति । अत्रु० । म० । रा० । आ० म० ।

युगपत्-अन्व० । युगमिव पद्यते, पद-क्षिप । एकस्मिन् काले इत्यर्थे, नं० । "अचारि कम्मं से जुगधं क्वेरे" । योगपद्येति निर्यच्यति । जी० । आ० म० । उच्य० । विश० । (युगपतिक्या-द्वयवचन्यता 'शोकरिय' शब्दे बह्वचने)

जुगवाहु-जुगवाहु-पुं० । युगो यूपस्तदाकारा वृत्तत्वाद्दीर्घत्वाच्च बाहवो यस्य सः । युगवर्दीषवाही, स्या० ६ टा० । सुविधि-जिने, सुविधिजिनस्य चैतन्पूर्वभयनामधेयम् । स० । पूर्ववि-देहस्ये स्त्रीमन्धरतीरक्षरसमाहिते वासुदेवे, आ० न्यू० ४ म० । आच० । मातवदेहस्यस्य सुदयंनपुत्रपुत्रमंशिरिद्य-स्य स्वनामक्याते भ्रातरि, उच्य० ९, अ० । मिथिशास्त्रे भगिराजपितरि, "इत्थं जुगवाहुमयणरेहाणं पुंसां नमो नाम महाराया ।" ति० ।

जुगसंवत्सर-युगसंवत्सर-पुं० । युगं पञ्चवर्षाऽऽमकं तत् पुरकः संवत्सरो युगसंवत्सराः स० प्र० १ पादु० । जं० प्र० । पञ्चसंव-त्सराऽऽमकं युगं, तदेकदेशभूतो वष्यमाणलक्षणव्यन्ताऽऽदित्यु-गपुरकावापुगसंवत्सराः । जं० ७ वल्ल० । का० । संवत्सरविशेषः, (तद्व्यवहृतता 'जुग' शब्देऽत्रैव भागे १५६७ पुष्टे लक्षणा)

जुगसंनिज-युगसंनिधि-त्रि० । वृत्ततया प्रापततया च यूपतुल्ये, 'जुगमक्षि मपीकरदृश्यपरपठसंज्ञियुसिंहलिचर्चिसदृशण-धिरसुष्यसंधीपुस्वरकल्लिहर्वाह्यनृया ।' जी० ३ प्रति० । तं० । प्रज्ञा० ।

जुगाह-युगाऽऽदि-पुं० । युगाऽऽरम्भे, युगाऽऽरम्भकाले प्रथमतः प्रवृत्ते मासतिथिसमुत्पत्तौ च । जं० ।

संप्रति युगसंवत्सरमासदिनामादि प्रकृत्या-आदी जुगसत् संवत्सरो व माससत् अक्षमासो ङ ।

जुग्मायरिया

मेने, षो उपह्जार्ई । उपह्जार्ई षामेगे, षो पंथार्ई । षेने पंथार्ई वि, उपह्जार्ई वि । एगे षो पंथार्ई, षो उपह्जार्ई ॥

(जुग्मायरिय सि) युष्पस्व चर्वा बहन्, गमनमित्यर्थः क्वचिपु-
“जुग्मायरिय सि” पाठः, तत्रापि युष्वाच्योत, पद्यवाच्येकं युष्पं
मवाति, नोपयथाधीत्यादि चतुर्जङ्ग । इह ह युष्पस्व चर्वाश्रयेषु
निर्देशे चतुर्विधत्वेनोक्तत्वात् तच्चर्वाया एतेषु श्लोकं चातुर्विध-
मवसेमिति भावः । युष्पस्वे तु युष्मिन् युष्पं, संयमयागे-
भारवोदा साधुरेव, स च पथिवारम्भप्रथम उपयथाधी ति क्लृप्ता-
वशेषः, उभयपथा प्रथमश्चतुर्थः सिद्धकमेण सदसद्रुभ-
वातुभयातुष्ठानरूपवादात् । अथवा-पथ्युपयथयोः स्वपरसमय-
रूपत्वाद् वायित्वस्य च गत्यर्थत्वेन बोधपर्यायत्वात् स्व-
परसमयबोधोपपत्त्यर्थे चतुर्भङ्गी भवेति । स्या० ४ टा० ३ उ० ।

जुग्मारिया-युग्माचर्वा-ञ्जि० “जुग्मायरिया” शब्दार्थे, स्या० ४
टा० ३ उ० ।

जुज्जार्वा-युक्त्वा-अथ० । योगे कृत्वन्त्यर्थे, प्रा० २ पाद ।
जुज्ज-युष्-धा० । युजे, दिवा०-भाम०-प्रक०-मनिद ।
युज्यते, अयुक्त । वाच० । “संपल्लग्नो च जुज्जिभं” ।
आ० म० १ अ० १ खए० । युजे, न० । युष्-कः । शस्त्रादिक्-
पण्ययापारे योधने, वाच० । सुद्युवाऽऽदिना परस्परतान्त्रे, तं० ।
“जुज्जर्वा बाहुजुज्जार्वाचर्वा चर्वाऽऽर्वाचर्वा च” युज्जानि नाम-बाहुयु-
ज्जार्वाऽऽदिनि, यदि वा बर्षकाऽऽर्वाचर्वा । प्रा० म० १ म० १ खए० ।
युक् कुक्कुटाऽऽर्वाचर्वा नामिन् मुग्गाभूमिन्, शुकुण्णामिन् शुकुण्ण-
मुग्गास्य वा योधयेवेत्याम । जं० २ बङ्ग० । अयुष्पयुक्, ॥
हा० १ अ० १ अ० । वैरिणां परमापठपरपोषणायवसायं,
मातु० । संग्रामे, “अप्यायमेव जुज्जार्हा, किं ते जुज्जेण बज्ज-
ञ्जो” उच्य० ७ अ० । ति० । प्रश्न० : उच्यतः संग्रामयुक्, नावतः
परीवहाऽऽदिरियुक्, तद् द्विविधम्, आर्यानाथेनेद्रात् । तत्रानर्थ
संग्रामयुक्, परीवहाऽऽदिरियुक् त्वार्थम् । आचा० १ अ० ५
अ० ३ उ० । तदात्मके द्वास्ततकलाऽस्तगतं कलाभेदे, हा० १
अ० १ अ० । आ० । जं० ।

युद्धशोनिषेधो यथा—

ये जिक्खु आसजुज्जाणि वा० जाव मूरजुज्जाणि वा
चचलुद्धंणवदिपाए अजितंधारेद, अभिसंधारंते वा सा-
इज्जर् ॥ ३१ ॥

“हयजुज्ज” गाहा । हयोऽश्वत्सेषां परस्परतो युक्तं, पवमन्वे-
षामापि, गजाऽश्वः प्रसिद्धाः, शरीरेण विमध्यमः कर्णः, रक्त-
पादपवहकः शिबीः, धूम्रवर्णो लावकः, आडिमादि प्रसिद्धा, अ-
द्विपचक्रद्विधाधिकरणार्थं युक्तं, सन्नसंधिषिक्कोमणं शिशुयुक्तं,
पुत्रं युक्तं युक्तं च पञ्चा संघो विक्कोमिज्जति जय्य तं
युक्तं । ति० मू० १२ उ० ।

जुज्जर्ग-युक्ता-न० । संग्रामाङ्गे, उच० ।

साम्प्रतं युक्ताहमाह-

जापाऽऽवरणपट्टेण, जुज्जे कुमलत्थं च शीतीए ।
दक्खत्तं ववसातो, सररीपारंगं चेव ॥ १५ ॥ उच० नि० ।
(जापावरणपट्टेण सि) यानं च इत्यादि, तत्र सत्यपि न
शक्नोति यमिर्नातु शुभ्रमत आचरन्तु, आचरणं च क्वचार्वाऽदि,

सत्यप्याचरणे प्रहरणं विना किं करोतीति, प्रहरणं प्रहरणं च अ-
र्वाऽऽदि, यानाऽऽवरणप्रहरणानि, यदि युजे कुशलत्वं नास्ति,
तदा किं यानाऽऽदिने युजे संग्रामे कुशलत्वं, कुशलत्वं च प्रा-
वीपयकं, सत्यप्याचरणं विना तत्र शत्रुजयप्रसक्तो नीतिः, नीति-
क्षापकमाऽऽदिलक्षणा, सत्यापि वाचां दक्षताधीनो जयः, ततो
दक्षत्वम्, दक्षत्वमाशुकारित्वं, सत्यप्याचरणं वसायस्य कुतो
जय इति व्यवसायः, व्यवसायो व्यापारः, तत्रापि यदि न शरी-
रमहीनाङ्गं, ततो न जय इति शरीरम्, प्रधार्ताऽऽर्वाऽऽदिनाः । तत्रा-
प्यारोम्यं च जयायेति (आरोग्यं ति) आरोग्यता, चः समुच्चये,
पञ्चाऽऽवरणैः । ततः समुद्दितामभिवर्षां युक्ताविति सूत्रार्थः ।
उच० पाद० ३ अ० ।

जुज्जार्वा-युक्त्वा-न० । युक् वैरिणां परमापठपरपोषा-
यवसायः, तस्य ध्यानं युक्त्वात् । ध्यानभेदे, श्रान्तृणां विना-
शे, चेटकेन स कौणिकेण युक्तं, अक्षरत्वादिप्रदने च अक-
प्रघातस्येव वा । आतु० ।

जुज्जर्त-युज्यत्-वि० । युजं कुर्वति, ति० मू० १ उ० । “महया
रिबुवसेण जुज्जर्ता दिदो” । आ० म० १ अ० १ खए० ।

युध्यमान-वि० । शस्त्राणि व्यापारयति, “जुज्जंते ददधम्मा-
णं” । मू० १ अ० ३ अ० १ उ० ।

जुज्जाकीचपूरिस-युक्तांतिपुष्प-पुं० । युक्त्रनिता या की-
र्तिः, तस्य धानः पुरुषा युक्तांतिपुष्पः । युद्धजनिता कीर्तिमिति
पुष्पे, स० ।

जुज्जकुमल-युक्कुशत्र-पुं० । युद्धप्रवीणे, उच० ३ अ० । यु-
क्तिक्रियाज्ञानवति, आ० क० ।

जुज्जर्वा-युक्तनीति-ञ्जि० । व्यूहरचनाऽऽदिके, स्या० ६ टा० ।
संग्रामनिर्णयप्रवेधे च । आ० क० । उच० ।

जुज्जर्दवस्व-युक्दक्ष-पुं० । युक्ते आशुकारिणे, उच० ३ अ० ।

जुज्जर्ववमाय-युद्धव्यवमाय-पुं० । युद्धव्यापारे, उच० ३ अ० ।

जुज्जर्वाय-युक्त्वा-वि० । पुष्पवृत्तान्तनसमकालिकं नृपे,
“जुज्जर्वायिबुधस्यस” । ति० ।

जुज्जर्तज-युक्त्वा-वि० । युक्तनिमित्तं सज्जः प्रयुक्तीवृत्तो यु-
क्तमज्जः । रा० । युद्धप्रयुगे, म० ७ अ० ६ उ० । युद्धसज्जो
रणप्रह इति । औ० ।

जुज्जर्तज-युक्त्वा-वि० । युक्तं संग्रामस्तत्र संज्ञाता अथा
यस्य सः । युक्तअथावति, प्रश्न० ३ अ० ३ अ० द्वार ।

जुज्जर्तज-युक्त्वा-पुं० । युद्धे शः मुद्रतः । रणदीक्षावदकके,
संघा० । शूरविशेषः, “जुज्जर्ते वासुदेवे” युद्धशरी वासुदेवः ।
कृष्णवत्सव वष्टपथिकेपु त्रिपु संग्रामशतेषु लब्धजयत्वात् ।
स्या० ४ टा० ३ उ० ।

जुज्जार्वा-युक्तानियुक्त-न० । यत्र प्रतिवृत्तिरहनामां पुरुषा-
णां पातः स्यादित्येवम्भूते अर्वाऽऽदिप्रदनेषु युद्धे महायुद्धे, तदा-
त्मके द्वास्ततकलाऽस्तगतं कलाभेदे च । जं० २ बङ्ग० । स०
औ० । हा० ।

जुज्जार्वा-युक्तार्थ-न० । युक्तभेदे, युक्तं द्विविधम्, आर्यानाथेने-
द्रात् । अनार्थे संग्रामयुद्धम्, परीवहाऽऽदिरियुक्तं त्वार्थम् ।
आचा० १ अ० ५ अ० ३ उ० ।

जुष्कारिह-युक्कारि-वि० । युक्कारिभित्ते, "इमेन केव जुष्कारिह कि ते जुष्मेण वरुहभाः । जुष्कारिह तु वहु यु-रुहं जहेत्य कुस-मेहि ॥ १ ॥" आचा० १ श्रु० ५ अ० ३ उ० ।

जुष्कारिवा-युद्धवा-अभ्यास युक्तं कृतवैयर्थे, स्या० ३ अ० २ अ० ।

जुष्वा-जूथ-जीर्ण-वि० । तुमनेहे, वाच० । 'जिष् शब्दायै च । प्रा० १ पाद ।

जुष्कुमारी-जिष्कुमारी-स्त्री० । 'जिष्कुमारी'शब्दायै, आ० २ श्रु० १ अर्ग १ अ० ।

जुष्गुल-जिष्गुल-पुं० । 'जिष्गुल' शब्दायै, म० पा० ५० ६ उ० ।

जुष्गुल-जिष्गुल-पुं० । 'जिष्गुल' शब्दायै, अनु० ।

जुष्गुल-जिष्गुल-पुं० । 'जिष्गुल' शब्दायै, ज० ८ श्रु० ६ अ० ।

जुष्गुल-जिष्गुल-पुं० । 'जिष्गुल' शब्दायै, आचा० २ श्रु० ५ अ० ।

जुष्गुल-जिष्गुल-पुं० । 'जिष्गुल' शब्दायै, ती० ४ कल्प ।

जुष्गुल-जिष्गुल-पुं० । 'जिष्गुल' शब्दायै, म० पा० ५० ६ उ० ।

जुष्गुल-जिष्गुल-पुं० । 'जिष्गुल' शब्दायै, म० पा० ५० ६ उ० ।

जुष्गुल-जिष्गुल-पुं० । 'जिष्गुल' शब्दायै, म० पा० ५० ६ उ० ।

जुष्गुल-जिष्गुल-पुं० । 'जिष्गुल' शब्दायै, म० पा० ५० ६ उ० ।

जुष्गुल-जिष्गुल-पुं० । 'जिष्गुल' शब्दायै, म० पा० ५० ६ उ० ।

जुष्गुल-जिष्गुल-पुं० । 'जिष्गुल' शब्दायै, म० पा० ५० ६ उ० ।

जुष्गुल-जिष्गुल-पुं० । 'जिष्गुल' शब्दायै, म० पा० ५० ६ उ० ।

जुष्गुल-जिष्गुल-पुं० । 'जिष्गुल' शब्दायै, म० पा० ५० ६ उ० ।

जुष्गुल-जिष्गुल-पुं० । 'जिष्गुल' शब्दायै, म० पा० ५० ६ उ० ।

जुष्गुल-जिष्गुल-पुं० । 'जिष्गुल' शब्दायै, म० पा० ५० ६ उ० ।

जुष्गुल-जिष्गुल-पुं० । 'जिष्गुल' शब्दायै, म० पा० ५० ६ उ० ।

जुष्गुल-जिष्गुल-पुं० । 'जिष्गुल' शब्दायै, म० पा० ५० ६ उ० ।

जुष्गुल-जिष्गुल-पुं० । 'जिष्गुल' शब्दायै, म० पा० ५० ६ उ० ।

जुष्गुल-जिष्गुल-पुं० । 'जिष्गुल' शब्दायै, म० पा० ५० ६ उ० ।

जुष्गुल-जिष्गुल-पुं० । 'जिष्गुल' शब्दायै, म० पा० ५० ६ उ० ।

जुष्गुल-जिष्गुल-पुं० । 'जिष्गुल' शब्दायै, म० पा० ५० ६ उ० ।

वृहदभरता पात्रिः सेतुवैष्य स युक्तपात्रिकः । परस्परसंब-
द्धसेतुके, रा० । जी० ।

जुत्तिसुवस्य-युक्तसुवस्य-न० । उचितविष्णुनिपाते, "जुत्तिसुव-
स्येदयस्ये ।" स० ३४ स० ।

जुत्तिसुवस्य-युक्तसुवस्य-वि० । संगतस्वभावे, प्रशस्तस्वभावे, उचित-
वेषे, सुविहितनेपथ्ये च । स्या० ४ अ० ३ उ० ।

जुत्तिसुवस्य-युक्तसुवस्य-वि० । युक्तं शोभते युक्तस्य वा शोभा यस्य
तद्युक्तशोभते । गवाऽऽदिसस्तामप्रीयुक्तया शोभमाने पानाऽऽ-
दी, स्या० ४ अ० ३ उ० । युक्ता उचिता शोभा यस्य सः युक्त-
शोभोपपत्ते, स्या० ४ अ० ३ उ० ।

जुत्तिसुवस्य-युक्तसुवस्य-वि० । योजनते युक्तिः, युज्-किद् । विद्ये० । बोणे,
" दिव्याय जुत्तिय " युक्त्या विवक्षितार्थयोगेन शो० । मक्री,
आ० ८ अ० । इत्याऽऽदिसंयोगे, स० ५ अ० । आचा० । ज्ञा० ।

युक्त्याऽऽव्याप्तिकमित्यस्योपाधिप्रत्ययशोभनेति । स्या० ४
अ० । लोकाभ्याय, बो० ६ वि० । विद्ये० । हेतौ, स० ५ अ० ।
उपपत्तौ, अ० १६ अ० । आ० । पञ्चा० । "यसा सत्तु संत-
जुत्तिसुवस्ये ।" तन्प्रत्ययः शास्त्रीयोपपत्तिः । पञ्चा० १८ वि० ।
उचितार्थमणितौ, "तस्थिमा जुत्तिय वस्तुभा ।" जीघा० प अ-
धि० । युक्तयः सर्वप्रमाणनयार्थो इति । बो० ५ वि० । अनु-
माने, यो० वि० । अनुमाननाथने लिङ्गज्ञानाऽऽदी, वाच० । "स-
व्यादि अयुक्तोक्तिः ।" सर्वैरेव हतुद्वयार्थः प्रमाणार्थः । सुत्र० १
श्रु० ११ अ० । युक्तयः सः वानि, अस्तिवृत्तकानैकान्तिकपरि-
हारेण प्रकथ्येत्सम्पत्कृतव्यवस्थित्युक्तसुवस्योपाधिप्रत्ययः युक्तिप्रत्यया युक्तिः
युक्तयः । सुत्र० १ श्रु० ३ अ० ३ उ० । योजनते युक्तिः । अर्थघट-
नायाम्, स० ४ अ० । सुत्र० । "तथ जुत्तिय वि पयमा ।" जी०
प्रति० । "सर्वजुत्तिय " सर्वयुक्त्या उचितेषु वस्तुघटना-
नकल्पयति । ज्ञा० । श्रु० ७ अ० । विद्यौ, श्रु० १ उ० । युक्ति-
र्यावधारणमित्युक्ते नाटकाङ्कविशेषे च । वाच० ।

जुत्तिसुवस्य-युक्तसुवस्य-वि० । उचर-किन्तम्, संप्रसारणम् । उचरे, वाच० ।

जुत्तिसुवस्य-युक्तसुवस्य-वि० । उचर-किन्तम्, संप्रसारणम् । उचरे, वाच० ।

जुत्तिसुवस्य-युक्तसुवस्य-वि० । उचर-किन्तम्, संप्रसारणम् । उचरे, वाच० ।

जुत्तिसुवस्य-युक्तसुवस्य-वि० । उचर-किन्तम्, संप्रसारणम् । उचरे, वाच० ।

जुत्तिसुवस्य-युक्तसुवस्य-वि० । उचर-किन्तम्, संप्रसारणम् । उचरे, वाच० ।

जुत्तिसुवस्य-युक्तसुवस्य-वि० । उचर-किन्तम्, संप्रसारणम् । उचरे, वाच० ।

जुत्तिसुवस्य-युक्तसुवस्य-वि० । उचर-किन्तम्, संप्रसारणम् । उचरे, वाच० ।

जुत्तिसुवस्य-युक्तसुवस्य-वि० । उचर-किन्तम्, संप्रसारणम् । उचरे, वाच० ।

जुत्तिसुवस्य-युक्तसुवस्य-वि० । उचर-किन्तम्, संप्रसारणम् । उचरे, वाच० ।

जुत्तिसुवस्य-युक्तसुवस्य-वि० । उचर-किन्तम्, संप्रसारणम् । उचरे, वाच० ।

जुत्तिसुवस्य-युक्तसुवस्य-वि० । उचर-किन्तम्, संप्रसारणम् । उचरे, वाच० ।

जुत्तिसुवस्य-युक्तसुवस्य-वि० । उचर-किन्तम्, संप्रसारणम् । उचरे, वाच० ।

जुत्तिसुवस्य-युक्तसुवस्य-वि० । उचर-किन्तम्, संप्रसारणम् । उचरे, वाच० ।

जुत्तिसुवस्य-युक्तसुवस्य-वि० । उचर-किन्तम्, संप्रसारणम् । उचरे, वाच० ।

जुत्तिसुवस्य-युक्तसुवस्य-वि० । उचर-किन्तम्, संप्रसारणम् । उचरे, वाच० ।

जुत्तिसुवस्य-युक्तसुवस्य-वि० । उचर-किन्तम्, संप्रसारणम् । उचरे, वाच० ।

जुत्तिसुवस्य-युक्तसुवस्य-वि० । उचर-किन्तम्, संप्रसारणम् । उचरे, वाच० ।

जुत्तिसुवस्य-युक्तसुवस्य-वि० । उचर-किन्तम्, संप्रसारणम् । उचरे, वाच० ।

जुत्तिसुवष

वेत विधीयेत, कथाञ्चनधापि ' न ह्यु ' नैव भवति स्यात्, तपु-
पिनसुवषयम्, सुवषयं हेन, संशेषेयंभ्यांतिरिक्तैःपुत्रैःविषयाताऽऽर्ह-
भिरसाञ्जरीति गाथायः ॥ ३३ ॥ पञ्चा० १४ विष० ।

जुक्तिकिचपुरिस-युक्तकीर्तिपुरुष-पु० । ' जुक्तकीर्त्तपुरिस '
शब्दायै, सं० ।

जुक्तकुसल-युद्धकुसल-पुं० । ' जुक्तकुसल ' शब्दायै, प्रा० क० ।

जुक्तली-युक्तनीति-स्त्री० । ' जुक्तली ' शब्दायै, प्रा० क० ।

जुक्तदत्त-युद्धदत्त-पुं० । ' जुक्तदत्त ' शब्दायै, उच० ३ अ० ।

जुद्धववसाय-युक्तववसाय-पुं० । ' जुक्तववसाय ' शब्दायै,
उच० ३ अ० ।

जुक्तविरिय-युक्तवीर्य-पुं० । ' जुक्तविरिय ' शब्दायै, सि० ।

जुक्तसज्ज-युक्तसज्ज-पुं० । ' जुक्तसज्ज ' शब्दायै, रा० ।

जुद्धसह-युक्तभ्रक्ष-जि० । ' जुद्धसह ' शब्दायै, प्रा० ३ अ० ।

जुद्धपत्ता-युक्तत्ता-अप० । युज्-कषा । योगं कृत्वैवययं, प्रा०
४ पाद ।

जुम्म-युग्म-न० । युज्-मङ् । पृषोदराऽऽदिवाजस्य गः । "भ्यो
वा" । ८ । ३ । ६३ । इतिप्राकृतसूत्रेण मस्य भ्यो वा । प्रा० २
पाद । क्त्विषंत्वयाभिवेते पदाद्यंत्वयस्वांन, पि० । ओघ० ।
युगले, "युमाञ्जितभूतानि, वयमुपयोवेत्सुरभ्रयोः" कडेण द्वा-
शी युका, अनुद्वैश्यव पूर्णिमा । प्रतिपदाऽप्यमावस्या, तिष्यायु-
धं महाफलम् ॥ " इत्युक्ते तिथियोगविशेषे, वाच० । गणपरि-
भाषया समराहस्यात्मके राशिशिरोभे-कस्या० ४ ग० ३ उ० ।
युग्ममेवा-
कः षं जंते । जुम्मा पषया । । गोयमा । चत्तारि जुम्मा
पषया । तं जहा-कदजुम्मे, तेओए, दावरजुम्मे, कलि-
ओए । से केणहेणं भंते । एवं वुचव० जाव कलिओए ? ।
गोयमा । जे णं रासीचउकएणं अबहारेणं अबहारेमाये
अवहारेमाणे चउपज्जवसिए, से तं कदजुम्मे ? । जे णं
रासीचउकएणं अबहारेणं अबहारेमाये अबहारेमाये ति-
पज्जवसिए, से तं तेओए ३ । जे णं रासीचउकएणं अबहारेणं
अवहारेमाणे अबहारेमाये उपज्जवसिए, से तं दावरजुम्मे
३ । जे णं रासीचउकएणं अबहारेणं अबहारेमाये अब-
हारेमाये एगपज्जवसिए, से तं कलिओए ४ । से तेणहेणं
गोयमा । एवं वुचव० जाव कलिओए ॥

" कः षं " इत्यादि । (चत्तारि जुम्म (सि) इह गणितपरिजा-
पया समो राशियुग्ममुच्यते, विषमस्तु ओज इति । तत्र च
यद्यपिह द्वौ राशी युग्मशब्दवाच्यौ । औ च ओजशब्दवाच्यौ न-
वनः, तथापिह युग्मशब्देन राशयो विद्योक्ताः, अनभ्यन्वारि यु-
ग्मवति, राशय इत्यर्थः । तत्र (कः जुम्मे सि) कृते भिज् पू-
र्यै, ततः परस्य राशिसंज्ञान्तरस्याभावेन, न उद्योतः प्रभृतिवद्-
पुषि यद्युग्मं समराशिर्बोधः, तत्कृतयुग्मम् । (तेओए सि)
त्रिभिरादित एव, कृतयुग्माद्वेपरिवासेभिराशौ विषमराशि-
विशेषस्थाः । (दावजुम्मे सि) उभ्यामाविति एव, कृतयु-
ग्माद्वेपरिवासेभ्यो यदपदे युग्मं कृतयुग्मादभ्यसंज्ञिपातनायं-
चेत्पदपर्युग्मम् । (कलिओए सि) कलिना एकं भादित एव, क-

तयुग्माद्वेपरिवासेना ओजो विषमराशिबोधः कस्योऽय इति ।
" जे णं रासी " इत्यादि । यो राशिशब्दकनेनापहारेणोपाधिक्यमा-
ख्यतुपर्यवसितो जवति स कृतयुग्ममभिधायितः यथापि राशी
वत्कृपयन्न कृतयुग्मपहारेण नास्ति, सोऽपि वतुपर्यवसितव-
संज्ञावाकृतयुग्ममेव, एवमुक्तपदे स्थितिः । ज० १८ श० ४ ड० ।
प्रा० बा० । स्या० । यस्तु त्रिपर्यवसितः स उद्योतः, त्रिपर्यवसि-
तो द्वापर्युग्मं, एकपर्यवसितः कस्योऽय इति । इह गणितपरि-
भाषायां समराशियुग्मं इत्युच्यते, विषमस्तु ओज इति । इयं च
समयावितिः, लोके तु कृतयुग्माऽऽदीनि एवमुच्यन्ते- " द्वाविशष
सहस्राणि, कलौ लक्षवतुष्टयम् । वर्षाणां द्वापराऽऽदी " स्या-
देतद् द्वित्रिचतुर्गुणम् " ॥ ११ ॥ इति । स्या० ४ ग० ३ उ० ।

उत्तराशीभारकाऽऽदिचि विषयपञ्चाह-

ऐरइयाणं चत्तारि जुम्मा पएणत्ता । तं जहा-कदजुम्मे,
तेओए, दावरजुम्मे, कलिओए । एवमसुरकुमाराणं० जाव
घणियकुमाराणं, एवं पुढविकाऽयाणं भाजेतेवाउवण-
स्सइवेइंदियाणं तंदियाणं चउरिदिियाणं पंचिदियातिरि-
वस्सओणियाणं मणुस्साणं वाणमंतरओऽसियाणं वेमाणि-
याणं सव्वेसं जहा नेरइयाणं ॥

" नेरइयाणं " इत्यादि सुगमम् । नयरथ, नारकाऽऽदिवत्तुर्धा-
ऽपि स्युः, जुम्ममरणार्थां ईनाधिकत्वसंभवादेति । स्या० ४
ग० ३ उ० ।

अनन्तरे कृतयुग्माऽऽदिराशयः प्रकथिताः । अथ तैरेव
नारकाऽऽदीव प्रकथयन्नाह-

नेरइयाणं जंते । किं कदजुम्मा, तेओआ, दावरजुम्मा, कलि-
ओआ । गोयमा । जहाएणपदे कदजुम्मा, उक्कोमपदे ते-
ओआ, अनइएणमाओकोमपदे सिय कदजुम्मा० जाव सिय
कलिओआ० जाव चाणियकुमाराणं

" नेरइयाणं " इत्यादि । (जहएणपदे कदजुम्मा सि) अत्य-
न्तस्तोकात्वेन कृतयुग्माः कृतयुग्मकृतिनाः, (उक्कोमपदे सि)
सर्वोत्कृष्टनायां शोभःसंज्ञिताः, मध्यमपदे चतुर्विधा अत्यन्त-
व्येवमहाप्राप्तमाण्यावगन्तव्यम् ।

वणस्सइकाइयाणं पुच्छा । गोयमा । जहएणपदे उक्कोस-
पदे अपदा, अजइएणमाओकोमपदे सिय कदजुम्मा० जाव
सिय कलिओआ । वेइंदियाणं पुच्छा । गोयमा । जह-
एणपदे कदजुम्मा, उक्कोसपदे दावरजुम्मा, अजइएणमाणु-
कोसपदे सिय कदजुम्मा० जाव सिय कलिओआ । एवं०
जाव चउरिदििया । सेसा एमिदििया, जहा वेइंदििया, पंचि-
दियातिरिक्त्वओणिया० जाव वेमाणिया जहा ऐरइया,
सिक्का जहा वणस्सइकाइया ॥

" वणस्सइकाइयाणं " इत्यादि । वनस्पतिकार्थिका जघन्यपदे,
उत्कृष्टपदे चापदाः, जघन्यपदस्थात्कृष्टपदस्य च नेवामनाशान् ।
तथाहि-जघन्यपदमुत्कृष्टपदं च तदुच्यत यन्नियतकपं, तच्च
यथा नारकाऽऽदीनां कालान्तरेणापि सभ्यते, न तथा वनस्पती-
नां, तथा परम्परया सिद्धमग्नेन तद्वाहनमन्वसापारव्यातेऽप्य-
नियतकपयार्थिनि । (सिद्धा जहा वणस्सइकाइय सि) ज-
घन्यपदे, उत्कृष्टपदे चापदाः, मज्जघन्योत्कृष्टपदे च स्यात्कृतयुग्मा-

ऽऽद्य इत्यर्थः । तत्र अघ्नोत्कृष्टपदापिसया अघदर्थं बद्धमान-
सया तेषामावयतपरिमणस्वाज्ञापनीयमिति ॥

इत्थोत्रो णं भंते ! किं कर्जुम्माओ पुच्छा ? गोयमा !
जहसपदे कर्जुम्माओ, ठकोसपदे कर्जुम्माओ, अजह-
समणुकोसपदे सिय कर्जुम्माओ० जाव सिय कलिओ-
आओ । एवं अणुक्कुमारइत्थोत्रो वि० जाव यणियकुमार-
इत्थोत्रो वि, एवं तिरिक्खजोणियइत्थोत्रो वि, एवं म-
णुस्सइत्थोत्रो वि, एवं बाणमंतरजोइसियपेमाणियपदेव-
इत्थोत्रो वि ॥ ज० १८ श० ४ ३० ।

गेरइयाणं जंते ! कर्जुम्मा पणथा ? गोयमा ! चचारि
जुम्मा पणथा ! तं जहा-कर्जुम्मे० जाव कलिओए । से
केणट्ठेणं जंते ! एवं बुब्ब-गेरइयाणं चचारि जुम्मा
पणथा । तं जहा-कर्जुम्मे, अट्ठो तट्ठेव । एवं० जाव
बाठकाइयाणं । वणस्सइकाइयाणं पुच्छा ? गोयमा ! व-
णस्सइकाइया मिय कर्जुम्मा, सिय तेओआ, मिय दावर-
जुम्मा, सिय कलिओआ । से केणट्ठेणं जंते ! एवं बुब्ब-
वणस्सइकाइया० जाव कलिओआ ? गोयमा ! उववायं
पट्ठु से तेणट्ठणं तं चेव । वेडं दियाणं जहा गेरइयाणं ।
एवं० जाव वेमाणियाणं । सिक्खाणं जहा वणस्सइकाइ-
याणं ॥

“ गेरइयाणं जंते ! कति जुम्मा ” इत्यादौ (अट्ठो तट्ठेव चि)
स वाधः । “ जंते गेरइयाणं अउकएणं अवहारंणं अघदोरे-
माणा अघदोरेमाणा अघपज्जवसिया ते णं गेरइया कर्जुम्मे ”
इत्यादिभिः । अनस्पतिकारिय कसुवे- (उववायं पट्ठु च चि) य-
द्यपि अनस्पतिकारियका अनन्तत्वेन स्वजायाकृत्युम्मा एव
प्राप्तुवन्ति, तथापि गत्यन्तरेण्य एकाऽऽदिजीवानां तत्रोत्पाद-
मङ्गीकृत्य तेषां अनूकपत्तमयौगपथेन प्रवर्तित्युच्यते उच्चत-
मामप्यङ्गीकृत्य, स्वादितत, केवलं सेह न विचक्षितमिति ॥

अथ कृत्युम्माऽऽदिनिरेव राशिभिर्कस्याणां
प्रकृत्यायद्दमाह-

धम्मत्थिकाए णं भंते ! दवट्टयाए किं कर्जुम्मे०
जाव कलिओए ? गोयमा ! णो कर्जुम्मे, णो ते-
ओए, णो दावरजुम्मे, कलिओए । एवं अधम्मत्थिका-
ए वि । एवं आगासत्थिकाए वि । जीवत्थिकाए णं
पुच्छा ? गोयमा ! कर्जुम्मे, णो तेओए, णो दावरजुम्मे,
णो कलिओए । पोमणत्थिकाए णं पुच्छा ? गोयमा !
सिय कर्जुम्मे० जाव सिय कलिओए, अण्णासमए
जहा जावत्थिकाए । धम्मत्थिकाएणं भंते ! प्रदेसह-
याए किं कर्जुम्मे पुच्छा ? गोयमा ! कर्जुम्मे, णो
तेओए, णो दावरजुम्मे, णो कलिओए । एवं० जाव
अण्णासमए ॥

“ धम्मत्थिकाए णं जंते ! ” इत्यादौ (कोइओए चि)

एकत्वाद्भूमिस्तिकायस्य सतुष्कापहाराभावेनैकैकैवावस्था-
नात्कल्योऽय एवासाविति । “ जीवत्थि ” इत्यादि । जी-
वत्त्वस्यापामवस्थितानन्तत्वाकृत्युम्मेवैव । “ पोमणत्थिका-
ए ” इत्यादि । पुष्कास्तिकायस्यानन्तत्वेऽपि संघा-
तभेदमाजन्तत्वाच्चातुर्विधप्रथमधेयव, अण्णासमयानां स्वनी-
तानामानामावस्थितानन्तत्वेन कृत्युम्मेवम् । अत एवाह-
(अण्णासमए जहा जीवत्थिकाए चि) अका भव्यापैता ।
अथ प्रदेसाधेता तेषामावस्थाने-“ धम्मत्थि ” इत्यादि । सर्वा-
यपि भव्यापि कृत्युम्मानि प्रदेशाधेताऽवस्थितासंस्कृत्यप्र-
देशात्वाद्बस्थिताऽनन्तप्रदेशत्वाच्चवेति ।

अथ भव्यापयेव क्षेत्रापेक्षया कृत्युम्माऽऽदिभिः
प्रकृत्यसाह-

धम्मत्थिकाए णं जंते ! किं ओगाटे, अणोगाटे ?
गोयमा ! ओगाटे, णो अणोगाटे । जइ ओगाटे, किं संखे-
जपएसोगाटे, असंखेजपएसोगाटे, अशंतपएसोगाटे ? गो-
यमा ! णो संखेजपएसोगाटे, असंखेजपएसोगाटे, णो
अशंतपएसोगाटे । अः असंखेजपएसोगाटे, किं कर्जुम्मेप-
एसोगाटे पुच्छा ? गोयमा ! कर्जुम्मेपएसोगाटे, णो तेओए,
णो दावरजुम्मे, णो कलिओवपएसोगाटे । एवं अइम्म-
त्थिकाए वि, एवं आगासत्थिकाए, जीवत्थिकाए, पोमण-
त्थिकाए, अण्णासमए एवं च ।

“ धम्मत्थिकाए ” इत्यादि । (असंखेजपएसोगाटे चि) अ-
संख्यतेषु षोकाऽऽकाशप्रदेशेष्ववगाढोऽसौ, षोकाऽऽकाश-
प्रमाणात्प्रसक्तश्चेति । (कर्जुम्मेपएसोगाटे चि) षोकस्याव-
स्थितासंख्यप्रदेशस्थेन कृत्युम्मेप्रदेशतः, षोकाऽऽकाशप्रमा-
णत्वेन च धर्मोस्तिकायस्वापि कृत्युम्मेवैव । एवं सर्वास्ति-
कायानां, षोकावगाहत्वात्पोमा । नवरम्, आकाशास्तिकायस्या-
वस्थितानन्तप्रदेशत्वादात्तमावगाहित्वाच्च कृत्युम्मेप्रदेशायगाह-
ताऽण्णासमस्य चावस्थितासंख्यप्रदेशऽऽनन्तकृत्युम्मेवैव-
गाहित्वाविति ।

अथ कृत्युम्माऽऽदिभिरेव जीवाऽऽदिनि वक्षिणत्थिकायस्येक-
स्युपकृत्याभ्यां निकृष्टत्वाद्-

जीवे णं भंते ! दवट्टयाए किं कर्जुम्मे पुच्छा ? गो-
यमा ! णो कर्जुम्मे, णो तेओए, णो दावरजुम्मे, कलि-
ओए । एवं गेरइए वि, एवं० जाव सिद्धे ॥

“ जीवेणं ” इत्यादि । इत्यादौ एको जीव एकमेव रूपं,
तस्मात्कल्प्योऽजो, न शेषाः ।

जीवाणं भंते ! दवट्टयाए किं कर्जुम्मा ? गोयमा ! ओ-
पादसेणं कर्जुम्मा, णो तेओआ, णो दावरजुम्मा, णो
कलिओआ । विहाणादसेणं णो कर्जुम्मा. णो तेओआ,
णो दावरजुम्मा, कलिओआ । गेरइयाणं जंते ! दवट्टयाए
पुच्छा ? गोयमा ! ओपादसेणं सिय कर्जुम्मा० जाव सिय
कलिओआ । विहाणादसेणं णो कर्जुम्मा, णो तेओआ,
णो दावरजुम्मा, कलिओआ, एवं० जाव सिद्धं ॥

“जीवाणं” इत्यादि । जीवा अर्वादिप्रधानस्तथाद्याऽऽदेशान् सामान्यतः कृत्युग्माः । (विद्याणादेशेणं ति) भेदप्रकारेण एकैकस्य इत्यर्थः । कस्योच्चा एकत्वात्सत्यकस्य । “ नेरहया-थं ” इत्यादी (ओच्चादेशेणं ति) सर्वे एव परिणयमानाः (सिय कदजुम्मे सि) कदाचिच्चतुष्कापरारेण चतुररा भव-न्ति । “ एवं सिय तेओच्चा ” इत्याद्यप्यवगत्यभिमिति । उक्ता कस्यार्थतया जीवाऽऽप्यः ।

अथ तथैव प्रदेशार्थतयोच्चापत्ते-

जीवेणं जंते ! पदेसद्वयाए किं कदजुम्मा पुच्छा ? गो-यमा ! जीवपदेसे पदुच्च कदजुम्मे, णो तेओप, णो दावरजु-म्मे, णो कलिओए । सररीरपदेसे पदुच्च सिय कदजुम्मे० जाव सिय कलिओए, एवं० जाव वेमाणिए । सिक्केणं भंते ! पदेसद्वयाए किं कदजुम्मे पुच्छा ? गोयमा ! कदजुम्मे, णो तेओए, णो दावरजुम्मे, णो कलिओए ।

“ जीवेणं ” इत्यादि । (जीवपपसे पदुच्च कदजुम्मे सि) अस्तस्यथात्वाद्बन्धितत्वाच्च जीवप्रदेशानां चतुरप्र एव जीवप्र-देशतः । “ सररीरपपसे पदुच्च ” इत्यादि औदारिकाऽऽदिशरीर-प्रदेशानामनन्तत्वेऽपि संयोगवियोगधर्मत्वाद्युपपन्नतुर्वि-धत्ता इत्यादि ।

जीवाणं भंते ! पदेसद्वयाए किं कदजुम्मा पुच्छा ? गोयमा ! जीवपदेसे पदुच्च ओप्पादेशेसा वि विद्याणादेशेण वि कदजु-म्मा, णो तेओच्चा, णो दावरजुम्मा, णो कलिओच्चा । सररी-पदेसं पदुच्च ओप्पादेशेणं सिय कदजुम्मा० जाव सिय क-लिओच्चा । विद्याणादेशेणं कदजुम्मा वि० जाव कलिओच्चा वि । एवं नेरहया वि, एवं० जाव वेमाणिया । सिद्धाणं भंते ! पुच्छा ? गोयमा ! ओप्पादेशेण वि विद्याणादेशेण वि क-दजुम्मा, णो तेओच्चा, णो दावरजुम्मा, णो कलिओच्चा ।

“ जीवाणं ” इत्यादि । (ओच्चादेशेणं वि विद्याणादेशेणं वि कदजुम्मे सि) समस्तजीवानां प्रदेशा अनन्तत्वाद्बन्धित-तत्वाच्च एकैकस्य प्रदेशे अनन्तत्वाद्बन्धितत्वाच्च चतुररा एव, शरीरप्रदेशेण चत्वेऽपि सत्त्वाऽऽदेशेण सर्वजोषशरीरप्रदेशाना-मयुगपच्चतुर्विधं च, अनन्तत्वेऽपि तेषां संख्यातमेधमाधेनानव-स्थितत्वात् । “ विद्याणादेशेणं कदजुम्मा वि ” इत्यादि । विद्या-नाऽऽदेशेनैकैकजोषशरीरस्य प्रदेशाणानामां युगपच्चतुर्विधं प्रचति, यतः कस्यापि जीवशरीरस्य कृत्युग्मप्रदेशात्, कस्या-पि ज्योत्सुप्रदेशेत्वेवमादीनि ।

अथ क्षेत्रतो जीवाऽऽदि तथैवऽऽह-

जीवे णं भंते ! किं कदजुम्पपदेसोगादे० पुच्छा ? गोयमा ! सिय कदजुम्पपदेसोगादे० जाव सिय कलिओपपदेसो-गादे, एवं० प्राव सिक्के ।

“ जीवे णं ” इत्यादि । औदारिकाऽऽदिशरीराणां विचित्रावगा-हन्तत्वात्प्राऽऽदिरेवमन्तत्वात् एवाऽऽह-“ सिय कदजुम्मे ” इत्यादि ।

जीवाणं जंते ! किं कदजुम्पपदेसोगादे पुच्छा ? गोयमा ! ओप्पादेशेणं कदजुम्पपदेसोगादा, णो तेओच्चा, णो दावर-

जुम्मा, णो कलिओच्चा । विद्याणादेशेणं कदजुम्पपदेसोगादा वि० जाव कलिओपपदेसोगादा वि । ऐरट्ठयाणं पुच्छा ? गोयमा ! ओप्पादेशेणं सिय कदजुम्पपदेसोगादा वि० जाव सिय कलिओपपदेसोगादा वि । विद्याणादेशेणं कदजुम्पप-देसोगादा वि० जाव सिय कलिओपपदेसोगादा वि, एवं एग्गिदिपवजा० जाव वेमाणिया सिक्का । एग्गिदिपा य जहा जीवा ।

“ जीवाणं जंते ! ” इत्यादि । समस्तजीवेनमादानां प्रदेशा-नामसंख्यातत्वाद्बन्धितत्वाच्चतुरप्रनेवत्वेऽपि सत्त्वाऽऽदेशेण कृत्यु-ग्मप्रदेशावगादाः । विद्यानाऽऽदेशेणं विचित्रत्वाद्बन्धितत्वाद्बन्धित-त्वाच्च युगपच्चतुर्विधाः, ते नारकाः पुनरोचनो विचित्रपरिणामत्वे-न विचित्रशरीररचनात्वेन विचित्रावगाहनाप्रदेशापरिणामत्वात्-वैरापदेन चतुर्विधा अपि, विधानतस्तु विचित्रावगाहन-त्वादेकदाऽपि चतुर्विधास्ते भवन्ति । (एवं एग्गिदिपसि-क्किवज्जा सन्वे पि सि) असुराऽऽद्यां नारकवदन्त्या इत्यर्थः । तत्रोच्यते कृत्युग्माऽऽप्य-प्रयोगपदेन, विधानतस्तु युगपदेवैते ; (सिक्का एग्गिदिपा य जहाजीव पि) सिक्का-पकेन्द्रियाच्च यथा जीवास्तथा वाच्याः, ते चोचनः कृत्युग्मा एव, विधानतस्तु युगपच्चतुर्विधा अपि । युक्तस्यैवमात्रावि-प्रायत् ।

अथ क्षिनिमार्गस्य जीवाऽऽदि तथैव प्रकृत्यन्ते-

जीवे णं भंते ! किं कदजुम्मसमपपट्ठितीए पुच्छा ? गोयमा ! कदजुम्मसमपपट्ठितीए. णो तेओए, णो दावरजुम्मे, णो क-लिओपसमपपट्ठितीए । ऐरट्ठयाणं पुच्छा ? गोयमा ! सिय कदजुम्मसमपपट्ठितीए० जाव सिय कलिओपसमपपट्ठितीए । एवं० जाव वेमाणिए सिक्के जहा जीवे ॥

“ जीवेणं ” इत्यादि । तत्रातीतानागतवर्तमानकालेषु जीवाऽ-स्तौति, सर्वोच्चाया अनन्तसमयाऽऽनन्तत्वाद्बन्धितत्वाच्चत्वात्सौ कृत्युग्मसमयस्थितिक एव । नारकाऽऽदिस्तु विचित्रसमय-स्थितिक्तत्वात्कदाचिच्चतुररा, कदाचिद्-यन्त्रितयवतीति ।

जीवाणं जंते ! पुच्छा ? गोयमा ! ओप्पादेशेण वि, विद्या-णादेशेण वि कदजुम्मसमपपट्ठितीया, णो तेओच्चा, णो दावर-जुम्मसमपपट्ठितीया, णो कलिओच्चा । ऐरट्ठयाणं पुच्छा ? गोयमा ! ओप्पादेशेणं सिय कदजुम्मसमपपट्ठितीया वि० जाव सिय कलिओपसमपपट्ठितीया वि । विद्याणादेशेणं कदजुम्म-समपपट्ठितीया वि जाव० कलिओपसमपपट्ठितीया वि, एवं० जाव वेमाणिया सिक्का जहा जीवा ॥

“ जीवाणं ” इत्यादि । बहुते जीवा ओचोघे. विधानतश्च चतुर-प्रसमयस्थितिका एव, अनाद्यनन्तत्वेनाकनन्तमर्थस्थितिकत्वा-त्तथापि । नारकाऽऽद्यः पुनोर्विचित्रसमयस्थितिकाः । तेषां च सर्वे-षां स्थितिसमयान्तरे चतुष्कापरहारे चोच्चाऽऽदेशेन स्यात्कृत्यु-ग्मसमयस्थितिका इत्यादि । विधानतस्तु युगपच्चतुर्विधा अपि ।

अथ भावतो जीवाऽऽदि तथैव प्रकृत्यन्ते-

जीवे णं जंते ! कात्तवषपज्जवेदिं किं कदजुम्मे पुच्छा ?

मेधमा । जीवपदेसे पदुब णो कदजुम्मे० जाव णो कलि-
ओए । सरीरपदेसे सिय कदजुम्मे० जाव सिय कलिओए ।
एवं० जाव वेमाणिए । मिद्धो वेव णु पुच्छिज्जहं ॥

“जीवेणं” इत्यादि (जीवपदेसे पदुब णो कदजुम्म (सि) ब्रह्मून्-
त्वाज्जीवमदेशानां न कान्ताऽऽदिवर्णपर्येषानामाश्रय कृतजुम्माऽऽ-
दिव्यपदेशोऽस्ति, शरीरवर्णोपेक्षा तु कर्मण्य चतुर्विधोऽपि
स्यात् । अत एवाऽऽह-“ सरीर ” इत्यादि । (सिद्धो न खेव
पुच्छिज्जहं (सि) ब्रह्मून्त्येन तस्य वर्णोऽऽधमावात् ।

जीवा एं जंते किं कालवक्ष्यपञ्चवेदिं पुच्छा ? गोयमा !
जीवपदेसे पदुब च ओयादेसेण वि विहाणादेसेण वि, णो
कदजुम्मा० जाव णो कलिओआभा । सरिंरपदेसे पदुब ओ-
यादेसेण सिय कदजुम्मा० जाव सिय कलिओआभा । विहाणा-
देसेण कदजुम्मा० वि जाव कलिओआभा वि । एवं० जाव
वेमाणिया, एवं पीलवक्ष्यपञ्चवेदिं वि देदंओ जाणियन्तो
एरावपुढंणाए, एवं० जाव जुक्खसासपज्जवेदिं । जीवे एं
जंते । आनिणिवोहियणाएपज्जवेदिं किं कदजुम्मे पुच्छा ? ।
गोयमा ! सिय कदजुम्मे० जाव सिय कलिओए, एवं ए-
गिंदियवज्जं० जाव वेमाणिए । जीवा णं भंते ! आभिधि-
वोहियणाएपज्जवेदिं पुच्छा ? । गोयमा ! ओया-
देसेणं सिय कदजुम्मा० जाव सिय कलिओआभा ।
विह.णादेसेणं कदजुम्मा वि० जाव कलिओआभा वि । एवं
एगिंदियवज्जं० जाव वेमाणिया । एवं सुयणाएपज्जवेदिं वि,
ओहियाणपज्जवेदिं वि एवं वेव, णवरं विगहिंदियाणं
एण्यि ओहियाणं, मएपज्जवएणां वि एवं वेव, णवरं
जांवाणं मएस्साए ण मेमाणं पण्यि ।

(आनिणिवोहियणाएपज्जवेदिं (सि) आभिनिबोधिकज्ञानस्याऽऽ
धरण्युक्त्यापशमभेदेन ये विहाणास्तस्यैव च ये निर्दिभागपरिच्छे-
दास्ते आनिनिबोधिकज्ञानपर्येषास्ते, तेषां चानन्तत्वेऽपि क-
र्वापशमस्य विधिभवेनानन्तरिस्थानपरिणामत्वाद्ध्ययमापयेन जी-
वधनुत्प्राऽऽदिः स्यात् (एवं एगिंदियवज्जंति) एकोन्द्रवाणां
सम्पत्कवाभावात्प्राप्त्यानिबोधिकमिति न तद्वक्तृत्वा तेषां
कृतजुम्माऽऽदिव्यपदेश इति : “जीवाव” इत्यादि । बहुत्वे स्व-
सत्त्वानामग्निनिबोधिकज्ञानपर्येषाणां आंशाने चतुष्कापहारे वा यु-
गपचतुष्प्राऽऽदिवत्समोऽतः स्यात्, विधिभवेन ज्ञयोपशमस्य
तत्पर्ययोपगतमवस्थितत्वात् । विधानतस्तस्यकदैव चत्वारोऽपि-
तज्जराः स्मृतिरिति ।

जीवे णं भंते ! केवलणाएपज्जवेदिं किं कदजुम्मे पुच्छा ? ।
गोयमा ! कदजुम्मे, णो तेओए, णो दावरजुम्मे, णो कलिओ-
ए । एवं मएस्स वि, एवं सिद्धे वि । जीवा णं जंते ! केवलणाए
पुच्छा ? । गोयमा ! ओयादेसेण वि विहाणादेसेण वि कदजु-
म्मा, णो तेओआभा, णो दावरजुम्मा, णो कलिओआभा । एवं
मएस्सा वि । जीवे एं जंते ! मइग्गहाएपज्जवेदिं किं कदजु-
म्मे ? ; जहा आभिधिबो.हियणाएपज्जवेदिं तद्वेव दा देकगा,
३२६

एवं सुयणाएपज्जवेदिं वि, एवं विचंगणाएपज्जवेदिं वि,
चक्रजुदंसणअचक्रजुदंसणओहिदंसणपज्जवेदिं ।

केवलज्ञानपर्येषपदे च सर्वत्र चतुरभ्रवमेव धारयं, तस्यानन्त-
पर्यायत्वाद्बन्धितत्वाच्च, एतस्य च पर्याया आर्वभागपरिच्छेद-
कृपा एवावसंभवाः, न तु नद्विहायाः, एकाधिकत्वाच्चत्वेन । (दो इंग्र
खि) एकत्वबहुत्वकृती द्वौ दृष्टकालांतः । अ० २५ श्ल० ४ उ० ।
पुस्तकानेव कृतयुग्माऽऽदिर्भाषिकव्यवहारा-

परमाणुपोग्गज्ञा णं भंते ! दृक्छयाए किं कदजुम्मे, तेओए ए,
दावरजुम्मे कलिओए ? । गोयमा ! णो कदजुम्मे, णो तेओए,
णो दावरजुम्मे, कलिओए । एवं० जाव अणंतपएणिए खंथे ।
“परमाणु” इत्यादि । परमाणुपुद्गला ओऽयाऽऽदेशानः कृतयुग्मा-
ऽऽद्यो भजनया भवन्ति, अनन्तत्वेऽपि तेषां सङ्घातजन्तोऽ-
नवस्थितस्वरूपत्वाद्, विधानतस्तु एकैकशः कल्पो जा एषोत ।
परमाणुपोग्गज्ञा णं भंते ! दृक्छयाए किं कदजुम्मा
पुच्छा ? । गोयमा ! ओयादेसेणं सिय कदजुम्मा० जाव
सिय कलिओआभा, विहाणादेसेणं णो कदजुम्मा, णो तेओ-
या, णो दावरजुम्मा, कलिओआभा, एवं० जाव अणंतपदेसिया
संधा । परमाणुपोग्गला एं भंते ! पदेमदृयाए किं कदजुम्मा
पुच्छा ? । गोयमा ! णो कदजुम्मे, णो तेओए, णो दावरजुम्मे,
कलिओए । तुपदेनिए पुच्छा ? । गोयमा ! कदजुम्मे, णो ते-
ओए, दावरजुम्मे, णो कलिओए । तिपदेसिए पुच्छा ? । गोयमा !
णो कदजुम्मे, णो दावरजुम्मे, तेओए, णो कलिओए । चउप्ये-
सिए पुच्छा ? । गोयमा ! कदजुम्मे, णो तेओए, णो दावरजुम्मे,
णो कलिओए । पंचपदेसिए जहा परमाणुपोग्गज्ञे । उप्ये-
सिए जहा दुपदेसिए । सचपदेनिए जहा तिपदेसिए । अह-
पदेसिए जहा चउप्येसिए । एवपएणिए जहा परमाणुपों-
गज्ञे । दमपएणिए जहा दुपएणिए । सेरेजपएणिए णं भंते !
एंगगज्ञे । पुच्छा ? । गोयमा ! सिय कदजुम्मे० जाव सिय
कलिओए । एवं असंखेजपएणिए वि । एवं अणंतपएणिए
वि । परमाणुपोग्गज्ञे णं जंते ! पपसदृयाए किं कदजुम्मा
पुच्छा ? । गोयमा ! ओयादेसेणं सिय कदजुम्मा० जाव सिय
कलिओआभा । विहाणादेसेणं णो कदजुम्मा, णो तेओआभा,
णो दावरजुम्मा, णो कलिओआभा ।

(पंचपयसिए जहा परमाणुपोग्गला (सि) एकाप्रत्वात्कस्योऽय
इत्यर्थः । (ऊप्येणिए जहा दुपएणिए (सि) द्वाप्रत्वाद् चापरयु-
ग्म इत्यर्थः । एवमन्यदपि । “ संखेजपएणिए एं ” इत्यादि ।
संख्यातप्रदेशिकस्य विधिभवेनस्थत्वाद्भजनया चतुर्विध्यामिति ।
दुपएणिया णं पुच्छा ? । गोयमा ! ओयादेसेणं सिय कद-
जुम्मा, णो तेओआभा, सिय दावरजुम्मा, णो कलिओआभा ।
विहाणादेसेणं णो कदजुम्मा, णो तेओआभा, दावरजुम्मा,
णो कलिओआभा ।

“ दुपएणिया एं ” इत्यादि । त्तिप्रदेशिका यदा स्वसंख्या
भवन्ति तदा प्रसृतः कृतयुग्माः, यदा तु विषमसंख्यास्तदा
द्वारयुग्माः । “ विहाणादेसेणं ” इत्यादि । ये विमदोऽयकस्ते

“ उप्येसिया एं ” इत्यादि । त्तिप्रदेशिका यदा स्वसंख्या
भवन्ति तदा प्रसृतः कृतयुग्माः, यदा तु विषमसंख्यास्तदा
द्वारयुग्माः । “ विहाणादेसेणं ” इत्यादि । ये विमदोऽयकस्ते

“ उप्येसिया एं ” इत्यादि । त्तिप्रदेशिका यदा स्वसंख्या
भवन्ति तदा प्रसृतः कृतयुग्माः, यदा तु विषमसंख्यास्तदा
द्वारयुग्माः । “ विहाणादेसेणं ” इत्यादि । ये विमदोऽयकस्ते

“ उप्येसिया एं ” इत्यादि । त्तिप्रदेशिका यदा स्वसंख्या
भवन्ति तदा प्रसृतः कृतयुग्माः, यदा तु विषमसंख्यास्तदा
द्वारयुग्माः । “ विहाणादेसेणं ” इत्यादि । ये विमदोऽयकस्ते

'कर्मशास्त्रेऽप्यर्थोऽनुष्ठयं प्रवर्ति, न तु परमाश्रयार्थेऽस्ति निप्रार्थ-
येति । अत एवाऽऽह- (सौमित्रासिन्धुः कलुष्का जहा वक्ष सि)
एतस्यैवाधिकारे परमाश्रयार्थोऽपि बाध्या इति भावः ।
म २१ श ४ उ ० ।

जुम्पपसिय-युगमादेशिक-त्रि० । समसंख्यप्रदानिपुत्रे, त-
द्यात्मके प्रतरवृत्तभेदे च । न० २५ श ० ४ उ ० ।

जुम्प-युग्मर्ध-त्रि० । युग्-मादेशिक । संघोष्यन्तेन प्रवच्छब्दाथे,
तस्य चोक्तार्थे षिपु लिङ्गेषु सर्वनामता । वाच० । "युग्मार्थप-
रे तः" । म । १ । १४६ । इति प्राकृतसूत्रेण युग्मच्छब्देऽर्थपरे
यस्य तः "तुम्हारिसिं, तुम्हकरा" प्रा० १ पाद् । (युग्मच्छ
वृत्तपालसिन्सु एतत्कोशप्रथमभागस्य प्रथमपरिच्छेदे २८ पृष्ठे
प्रदर्शिता, क्पाण तु तुनीयपरिच्छेदे १७ पृष्ठे विविचितातीति
नन एवावगतनव्यांन)

जुगल-युगल-न० । 'जुगल' शब्दाथे, अनु० ।

जुगलधर्म-युगलधर्म-न० । 'जुगलधर्म' शब्दाथे, आ० म० १
अ० १ खग ।

जुगलधर्मिय-युगलधर्मिक-पुं० । 'जुगलधर्मिय' शब्दाथे, तं०

जुगलयमयुय-युगलयमनुज-पुं० । 'जुगलयमयुय' शब्दाथे,
उयो० १ पाठ० ।

जुगलजन्त-न० । देशी-गहने, दे० ना० ३ वे च० ।

जुग[यु]-युवन्-त्रि० । यु-कनिश्च । अष्ट, नितम्बवर्तन, वाच० ।
यौवनस्थे, ज० ३ प्रति० । रा० । युवा यौवनगामीति । झा० २२
झा० । युवा वयःप्राप्त इति । उपा० ७ अ० । म० । "आयोऽशश-
दे बालः, तदुपस्तन उच्यते ।" इत्युक्त्वयस्यकतकथं, वाच० ।
झ० । आवा० । झा० । भाव० ।

जुवद-युवति [ती]-स्त्री० । युवन् ति । युवत्-ऊए वा । यौ-
वनवर्षांस्त्रियाम्, वाच० । तरुण्याम्, का० १ श्रु० १ अ० । आवा०
झी० । प्रा० । रा० । "जुवई समथ वूया" युवातरिभिनवयौवना
स्त्री । सूत्र० १ श्रु० ४ अ० १ उ० ।

जुवदजल-युवति [ती] जन-पुं० । तरुणीजने, प्रा० १ पाद् ।

जुवंगव-युवंगव-पुं० । युवाऽयं गौः युवंगवः । पूनि गवि,
"जुवंगवे षि वा ।" आवा० २ श्रु० ४ अ० २ उ० ।

जुवराज-यौवराज्य-न० । प्राचीनव्यायानो यौवराज्याभ्याभिक
आसीत्सेनाधिष्ठितं राज्यं परमनेन यावन्नाद्यापि द्वितीयो
युवराजःऽऽजिषिकस्तावद्यौवराज्यमुत्पन्ने । इत्युक्तस्य राज्ञे,
श्रु० १ उ० । नि० । अ० । यत्र नाद्यापि राजानियेको जयति । इत्यु-
क्तस्य यौवराज्ये, आवा० २ श्रु० ३ अ० १ उ० ।

जुवराय-युवराज-पुं० । युवा चाऽसौ राजा च युवराजः । पि-
तरि जीवति सति राजयोभ्यः कुमारो युवराज उच्यते । इत्यु-
क्तस्य कुमारपदधारके, उ० १ १६ अ० । राश्री चिन्तियस्या-
नद्यांसि, अ० १ उ० । राजयोग्याकथकार्यंकरे राजपुत्रे, वा-
च० । युवराज उदिधनाऽऽमन इति । जी० ३ प्रा० । आवा० ।
आ० म । अ० । औ० । आवा० । हुं० ।

युवराजस्वरूपमाह-

आवस्सगाईं काठे, सो सुखाईं तु गिरिवसेसाईं ।

अत्यागामोऽभूत्कामो, पच्छेत्तु कजाः जुवराया ॥३१०॥
यां नाम प्रातःकथय शौचपूर्वाणाम् आचर्यकानि शरीरचि-
त्तादेशवत्सेनाऽऽदीनि निरवशोपानि कृत्वा आचर्यविकामाध्य-

गतः सन् कार्याणि प्रेक्षन् विन्तयति स युवराजः । अ० १ उ० ।
युवा राजा यत्र । म० । औ० । युवराजति, आवा० २ श्रु० ३ अ० १ उ० ।
जुवाण-युवाण-युवन्-पुं० । "युवन् क्राणं राजवृक्च" ॥ ७ ।

३ । ५६ । इति प्राकृतसूत्रेण पुंलिङ्गे वर्तमानस्यान्नतस्य स्थाने
'आण' इत्यादेशो वा भवति । प्रा० ३ पाद् । युवा यौवनस्थस्तु
प्राप्तवया एव इत्येवमपति व्यपदेशानि शोको यमसौ निरु-
क्तवशाद् युवाणः । अत्याऽऽदिशालाऽपि शारकः।सिंधीयऽपि
विशिष्टवयोऽवस्थापरिग्रहार्थमेतद्विशेषणम् । यौवनस्थ इत्येवं
लांकेन व्यपदेशयमाने प्राप्ताविशिष्टवयोऽवस्था, अनु० ।

जुवण्यस्थी-यौवन्-स्त्री० । तरुण्याम्, "पिच्छांसि मुं सति-
रन्, सविसेसं सरायण अहरेणं । सक्कम्पं सविथारं, तर-
रुच्छिं जुवण्यस्थीय ॥२२॥" तं० ।

जुभिय-जुभ-त्रि० । जुभ-कः । उच्चष्टे, सन्धिने च । वाच० ।
प्रति, "पाणु देह कोमो, उपगारिनु परिचिद व जुभिय वा ।"
स्था० ४ श्रु० ४ उ० ।

जुहिङ्गिल-युधिष्ठिर-पुं० । युधि युधेः स्थितः । "गविदुःश्रयं स्थि-
रः" ॥ ८३ । ए० । इति (पाणि०) वृत्तेण वत्सम् । वाच० । हस्ति-
नापुरस्थे पाण्डुराजस्य ज्येष्ठपुत्रे, झा० १ श्रु० १६ अ० । "जुधिङ्गि-
लपामोक्त्वाणं पंचसदं पित्राणां ।" अतः ० १ श्रु० ५ अ० ।
जुहुट्टिज-युधिष्ठिर-पुं० । "युधिष्ठिरे वा" ॥ ८१ । १६६ इति प्रा-
कृतसूत्रेण युधिष्ठिरशब्दे आदेरित उच्यं वा । प्रा० १ पाद् । "जुहि-
ङ्गिल" शब्दाथे, म० १ पाद् । झा० ।

जु-जु-पुं० । जवे, श्वोमिन्, पिशाचे, गणके, जने, सखे, प्राङ्-
मांघे, नखे च । सख्यस्थाय, स्त्री० । "जुः पुंलिङ्गे जवे श्वोमिन्,
पिशाचगणके जने । जुः स्त्रियां तु सख्यस्थाय, जातिः स्यात्सख-
हे पुमान् ॥१॥" इति । एका० । "जुजुवंतु जुव धरयति, प्राङ्मां
घे अवे इति ।" एका० ।

जुअअ-पुं० । देशी-बातके, दे० ना० ३ वे च० ।

जुय-युप-पुं० । न० । यु-प-कः-पूयो०-दीर्घे । युगे, "जुयसह-
स्सं" यूपा युगास्तेषां सहस्रम् । क० १ ५ क्षुण । प्रश० सत्स-
विशेषे, ज० २ वक्र० । यक्षस्तम्भे, ज० ३ वक्र० । उ० ० ।
यज्ञीयपञ्चम्यकाष्ठनेदे, यागसमाप्तिवह्यार्थे स्तम्भे च, वाच० ।
जयस्तम्भे, पुं० । वाच० । तद्व्यामके सामुद्रिकशास्त्रके पुरुषस्य
करचरणस्थे प्रशस्तसत्तणभेदे, ज० २ वक्र० । स्तनाभयार्थे
पश्चिमस्थां दिशि स्थिते पानालकलरो च । प्रब० २७२ झार ।

युत-न० । दिव-कः । कीर्त्तियशेषे, स्त्री० । प्रब० । स्था० ।
उ० ० । "सपुत्रं सो ज्यं केनलड ।" आ० म० १ अ० १२
खग । उ० ० । ('मण्डस्तत्' शब्देऽप्य दृष्टान्तः) पाशकर्मि-
नायाम्, अथाधिकारणकर्मिनाया, कैतव्ये च । वाच० । तद्व्यामके
ह्यास्तमितकलाऽवगते कलाभेदे, झा० १ श्रु० १ अ० । जं० । स० ।

जुयल्लय-युतल्लय-न० । युन्वयिरेतत्, झा० १ श्रु० २ अ० ।

जुयग-युयक-पुं० । सन्ध्याप्रभा चन्द्रप्रभा च यष्टुगण्डम् अवन-
स्तद् "जुयगो षि" मणिनम् । सन्ध्याप्रभाचन्द्रप्रयोर्यभिर्भवे,
तदारम्भे आन्तरिकेऽवस्थापयने च । "द्वन्विदे अन्तरिकखण्ड
असक्तारूप पण्डितं । तं जहा-अकावाप, दिशिवादे, गाङ्गाय, वि-
उत्पु, निष्वाप, जूयप, अक्कालिषाप, धूमिप, मदिप, रउत्तुआप ।"
स्था० १ उ० । शुक्लपल्लमपिपदाऽऽदिदिनत्रयं यावधेः सन्ध्या-
च्छेदा प्राप्तिपन्थे तु युयक इति । म० ७ श० ३ उ० । आवा० ।

ज्यग

पञ्चमस्यां दिशि स्थिते स्वनामक्याते महापातशे, स्यात् ४ टा २ उ ० । (यूपकस्य विशेषवचन्यता तु 'असज्जास्य' शब्दे प्रथमभागे ८२६ पुष्टे लिखयित्वा)

संक्षुब्धश्रावणं, उ ज्यगो मुकदिगु तिषि ॥ १९ ॥

(ज्यगो ति) "संक्षुब्धश्रावणं य, ज्यं ज्यगं भवति तेष ज्यगो, सा संक्षुब्धा चंद्रपन्था चरिया फिहं ति, न नक्षत्रसुकृप- क्चपाभिर्बगारिषु दिशेषु संक्षुब्धाय देव य मण्डलमाण का- लयत्ने न मुष्यति, अत्रो ते तिषि दिना पाश्चात्स्यकालं न गे- बहति, तेषु तिषु दिगेषु पाश्चात्स्यसुषोर्गतिं न करंति" इति शार्दूलः ॥ अत्रो ४ अ ० । जलमप्यवर्णिते, केट, कः १ उ ० । (तत्र न वस्तव्यं न वाऽऽतापनाऽऽदिका क्रिया कसंशयेति 'द्वगीर' शब्दे वचयते)

ज्यगर्-यूतकर-त्रि० । घृतं करोति कृ-अथ । पाशकाऽऽदि- काऽकारके, बाच० । प्रश्न० ।

ज्यगर्-यूतकार-त्रि० । घृतं करोति । कृ-यजुह्व । पाशकाऽऽ- दिकाऽकारके, बाच० । प्रश्न० ।

ज्यविद्-यूपचिती-स्त्री० । यक्षेण यूपचयने, औ० । घृतचिती-स्त्री० । घृतानि क्रीडाविशेषास्तेषां चितीः । घृतच- यने, औ० ।

ज्यवप्याय-घृतप्रमाद-पुं० । घृतं प्रतीतिं, तदपि प्रमाद एव घृतप्रमादः । प्रमादभेदः, (स्यात्) "घृतमऽऽसकस्य सचिचसं, यने कामाः सुवेष्टितम् । नश्यत्येव परं श्रुवि, नामापि च विन- श्यति" ॥ १ ॥ स्यात् ६ टा ० ।

ज्यवपसंगि[ए]-घृतमसङ्गि-त्रि० । घृतमऽऽसकते, ज्ञा० १ कृ० २ अ० । ज्ञा० म० ।

ज्या-यूका-स्त्री० । संवेदके त्रीन्द्रियजोबाधिये, आवात् १ कृ० १ अ० ६ उ० । प्रश्ना० । "लिक्त्वं वा ज्यं वा" । आवात् २ कृ० २ सू० । अटलित्वाऽऽत्मके प्रमाणनेदे, स्यात् ६ ज्ञा० । कः ३० । "अटलित्वाभ्यो सा एया ज्याः" अ० ६ टा ० उ० । अ० । उ० । प्रव० । ज्यो० । न० ।

ज्यासिद्धापरय-यूकाऽऽदातरक-पुं० । यूकानां स्थानदातरि, ज्ञा० १ श० १ उ० ।

जूर-जूर-धा० । बयोद्धानौ, अक० । वधे, सक०-दिवा०-आत्म०- सेद । ज्येते, अजूरिष्ठ, ज्योः । बाच० । पश्चात्पायं, "अथहारि व्य जूरः" यथा वाऽऽत्मं बोधस्त्वाऽऽहस्यं । अपालनराले क्य्या- दिज्ञाने सत्यपि वृत्तमानोतिमि कृत्वा नोक्तिनवान्, पश्चात्स्वा- षस्थानाऽवाप्तवपसामे सति जूरितवान्, पश्चात्पायं कृतवान्, एवं मन्मताऽपि जूरिष्यन्तीति । सूत्र० १ कृ० ३ अ० ४ उ० । कृत्-वा० । कोपं, दिवा०-पर०-अक० । लोपसंगसक०-अ- तिद । "कृधेजूरः" । ८ । ४ । १३६ । इति प्राकृतसूत्रेण कृधे- जूरं स्यादशो वा भवति । 'जूरध' 'कुजूरध' । प्रा० ४ पाद ।

कृत्वाति, भूयमांसकृत्वाति । अकृत्वात् । बाच० । सिद्ध-वा० । दिव्ये, दिवा०-ध्या० च-आत्म०-अक०-अतिद ।

"सिद्धजूरविद्युत्" ॥ ४० ॥ ३१३ ॥ इति प्राकृतसूत्रेण सिद्धेरेतावा- देयो वा प्रवते । 'जूरध' 'विद्युत्' 'सिद्धजूर' । प्रा० ४ पाद । सिद्ध- ते, अकृत्वात् । बाच० । पश्चात्पायं, तुदा०-पर०-अक०-अतिद । मुखा- दिः । सिद्धति, सिद्धत्वात्, अकृत्वात्, सिद्धः । बाच० ।

जूरु-जूरु-न० । बयोद्धानौ, सू० २ कृ० ४ उ० । गद्वे, सू० १ कृ० १६ अ० । पश्चात्पायं, सू० १ कृ० ३ अ० ४ उ० ।

जूरु-वृष-धा० । प्रतरणे, " वज्रवेदवधेऽवज्रवयोमच्छाः" ॥ ८ । ४ । ६३ ॥ इति प्राकृतसूत्रेण वज्ररेते प्रादेशो वा भवति । 'जूरवध, वंश' । प्रा० ४ पाद ।

जूरुग-जूरुग-न० । शोकातिरेकाच्छरीरज्योताप्रापणायाम्, अ० ३ श० २ उ० ।

जूरुमिष्टय-पुं० । देशी-गोपात्रे, ने० ना० ३ वर्ग ।

ज्वग-यूपक-पुं० । 'ज्वग' शब्दाद्यैः, स्यात् १० ज्ञा० ।

ज्वविद्-यूपचिती-स्त्री० । 'ज्यावद्' शब्दाद्यैः, स्त्री० ।

ज्व-ज्व-पुं० । ज्वं वज्र, अथ वा । मुक्ताऽऽनां काये, वा- च० । मुद्रनकुमुद्वीरककट्टामाऽऽर्द्रसऽऽर्द्रसऽऽत्मके व्यञ्जनेभ्यः, स्यात् ३ टा ० उ० । सू० प्र० । चं० प्र० । ज० । प्रश्न० ।

ज्वग्या-ज्वग्या-स्त्री० । संवायाम्, औ० । ज्वग्या-स्त्री० । संवायाम्, स्यात् ४ ज्ञा० ३ उ० । सूत्र० ।

ज्वसिय-ज्वृ-त्रि० । सोविते, स्यात् ४ टा ० ३ उ० ।

ज्वपित-त्रि० । सेविते, सूत्र० २ कृ० ७ उ० ।

ज्व-यूय-न० । यु-युक्, पृथो-द्विधाः सजातीयसमुदायं, वाच० । यूयं समूह इति । स्यात् १० ज्ञा० । वच० ।

ज्वमग्नवा[ए]-यथमग्नवादि-पुं० । वार्धविशेषः, कल्प० ६ क्रमा

ज्ववद्-यूपचिती-पुं० । यूपस्वामिनि, ज्ञा० १ कृ० ३ अ० । "भावी

ज्वपतिः स्वयम्" । अ० क० । "सो वान् ज्ववद्" । आ० क०

ज्वद्वि-यूयाधिप-पुं० । यूपस्वामिनि, आ० म० २ अ० १ अ० ।

ज्वद्वि-यूयाधिपि-पुं० । यूपस्य चतुर्विधसंख्याधिप- तिः । यूपस्वामिनि, उ० ११ अ० ।

ज्वृटि-यू-युक्-त्रि० । 'यूपभवे', 'पुत्रज्वृटिदृष्टाणां वा इय- ज्वृटिदृष्टाणां वा नयज्वृटिदृष्टाणां वा' । प्राचा० २ अ० २ सू० ।

ज्वृट्या-यूयिका-स्त्री० । यु-युक्, पृथो-द्विधाः स्वाधे कर्त्तु, अथ इत्यम-टाप । अम्लानके पात्रायाम्, यूय्या च । धाच० । पुत्रयथाने गमनाऽऽत्मके वनस्पतिवशेषे, प्राचा० १ कृ० १ अ० ७ उ० । प्रा० १ रा० । ज० । "ज्वृट्याकुमुभे वा" । आ० म० १ अ० १ अ० ।

ज्वृट्यापु-यूयिकापुट-न० । यूयिकायाः पुट पत्राऽऽर्द्रिमयं तदमाज्जं यथिकापुटम् । यूयिकापुत्रस्य पत्राऽऽर्द्रिमयं आज्जने, ज्ञा० १ कृ० १ उ० । प्रा० म० ।

ज्वृट्याधिप-यूयिकापुट-पुं० । यूयिका वनस्पतिविशेष- षः, तन्मयो मल्लः कः यूयिकापुत्रस्य कः । यूयिकामयं मल्लके, औ० ३ प्रति० । ज० ।

जे-जे-अव्य० । पादपुरगे, सू० १ उ० । व्य० । सं० । "जे" इति निपातः पादपुराद्यैः । नया चाह वरकोवः स्वभाकृतन- कृणे- "इजैरः पादपुरगे" ॥ ८ । २ । ११ ॥ एते पाद- पुरगे प्रयोक्तव्या इति वृत्तिः । प्रा० म० १ अ० १ अ० १ अ० १ अ० । पश्चात् । ज्ञा० । वाच्यत्वात्कारे, जे इति निपातो वाच्यत्वात्कारार्थे इति विशेषः । "जे ति क्वृत्तिहेमं" जे इति । नि० सू० १ उ० । य इत्यस्य स्थानेऽपि 'जे' इति । कल्प० १ कृपा ।

जेठया

जेठाया-जित्ता-मन्व० । जयं ज्येष्ठशय्ये, मा० ४ पाह ।

जेठ-उपेष्ट-वि० बृह-वृष्टिनि उपादेशः । म० १ रा० १ उ० । ज० ।

१० प्र० । उ०० । ४०० प्र० । अजु० । यो वस्वाऽऽही स तस्य जेठः । यथा-द्विकस्योको ज्येष्ठः, त्रिकस्य त्वेकोऽनुज्येष्ठः, चतुष्काऽऽर्शानां तु स एव ज्येष्ठमुज्येष्ठः । एवं त्रिकस्य द्विको ज्येष्ठः, स एव चतुष्काऽनुज्येष्ठः, पञ्चकाऽऽर्शानां तु स एव ज्येष्ठाऽनुज्येष्ठ इति । अजु० । विद्ये० । म० म० । अतिवृद्धे, " कणिच-मज्जमज्जा धितिसंघयथेषु उवासिहा । " ज्येष्ठमतिशयवृद्धम, उच्छ्रित्तमित्यर्थः । उ०० । पाई ३ अ० । जेठ, " गिरधधम्मा परमं ति नञ्जा । " गृहस्थधर्मात्परमं प्रधानं ज्येष्ठमित्येवं ज्ञात्वा । विदो० । रत्नाधिके, पञ्चा० १६ विष० । कल्प० ।

यत्र च गच्छे ज्येष्ठकनिष्ठो न ज्ञायते, न तद्वक्तव्यम् । तथा च-

अत्य य जेठ-कणिष्ठो, माणिसज्ज जेठपपयवृद्धमाणो ।

दिवसेषु वि जो जेठो, न य हंसिज्ज इ स गोयमा । गच्छे ॥ ४ ॥

यत्र च गणे ज्येष्ठः कनिष्ठश्च ज्ञायते, तत्र ज्येष्ठः पर्यायण वृद्धः, कनिष्ठः पर्यायण लघुः । तथा यत्र ज्येष्ठस्य वचनमादेशो ज्येष्ठवचनं, तस्य बहुमानः संमानो ज्ञायते । " जंघविषयवृद्धमांशुं वि " पाठे तु ज्येष्ठस्य विनयवृद्धमांशुं ज्ञायते, तथा यत्र च दिवसंन-ऽपि यो ज्येष्ठः स न हीत्येते, चकाराद्यत्र पर्यायेषु लघुरपि युगवृद्धो न हीत्येते, सिहागिरिद्विष्यैषेणशिशुरिय । हे गौतम ! स गच्छो हेय इति । पा० २ अधि० । अग्रजं, पुं० । वाच० । " उचिञ्चं एअं पि न्हो-अरतिमं जं निग्गहं अण्यसममेव । जेठं च कणिठं पि हु, बहु मग्गहं सव्वकञ्जेतु ॥ ८ ॥ " (निग्गहं) पश्चात् (जेठं च वि) ज्येष्ठो ज्ञाता पितृसुख्य, तमिव तथा । घ० २ अधि० ।

जेठ-उपेष्ट-वि० बृह-वृष्टिनि उपादेशः । ततः स्मार्थिक अण्य-अतिवृद्धे, जेठे च । अग्रजं, पुं० । वाच० ।

जेठकल्प-ज्येष्ठकल्प-कल्पनेदे, ज्येष्ठो रत्नाधिकः, स एव कल्पो बृहद्भुक्तव्यवहारो यत्र स ज्येष्ठकल्पः कल्पनेदे, कल्प० १ कल्प ।

पुत्रवतरे सामर्थ्यं, नस्त कयं जो वनेसुवृद्धविभ्रो ।

एस कित्तकम्मज्जो, ए जातिमुत्तमो दुपपत्ते ॥ ४ ॥

यस्य सामर्थिकं पुत्रवतरे प्रथमतरं कृतमारोपितम्, यो वा प्रथमं प्रथममुपस्थापितः, स एव कृतकर्मज्येष्ठो भवत्येते, न पुनर्द्विपदेऽपि संयतपत्ते संयतोपदे च जातिनो बृहत्तरे जन्म-पर्यायमङ्गीकृत्य, कुतवः प्रसूतं धुनमाभिव्य ज्येष्ठ इहाध-किन्ते, इह च प्रथमसाधुनां यस्य सामर्थिकं पुत्रवतरे स्थापितं स ज्येष्ठः, पूर्वपश्चिमानां तु यस्य प्रथममुपस्थापना कृता स ज्येष्ठ इति । वृ० ६ उ० । म्ब० । प्र० म० । पं० वृ० ।

ज्येष्ठस्वरूपे गाथात्रयेणाऽऽह-

उवठावणारै जेठो, विसेओ दुमिसपथिमन्निणायणं ।

पम्बज्जा ए ठुहा, मज्जिमणायं गिरतियारो । २ए ॥

उपस्थापनया महात्मनाऽऽरोपणेन, ज्येष्ठो रत्नाधिको विशेषः, पूर्वपश्चिमानामभिव्यक्तसाधुनामितिशेषः । प्रथम्यथा तु प्रजाजनेन पुत्रसंयति ज्येष्ठो हेय इत्येतत्सम्बन्धमर्थः । अथमकार्णां ह्यविस्तिज्जसाधुनां, गिरतिवारोऽतिवारद्विहः । सातिवार-स्तु गोपस्थापनया प्रथम्यथा वा ज्येष्ठः, प्राक्तन्योत्सवोरप्रमाण-त्वात्, पुनरुपस्थापनयाः सामर्थिकोऽऽरोपणस्यैव च प्रमा-त्यादिता ॥ ३३ ॥

उपस्थापनया ज्येष्ठ इ-युक्तम्, अथ अक्षिमुपस्थापण-

पदिरेय कदिरेयं अदिहपि, परिहर उवठावणारै कयो वि ।

उक्के तीहि विमुद्धं, सम्मं एवपण भेषण ॥ १० ॥

पठितेऽर्थाते लुप्ततः शस्त्रपरिहाऽप्ययमे । चाश्वो जिन्नकमः ।

कथिते इवाक्यातेऽप्येतः । अग्निगते च क्राते, एतांलसनेषु सति ।

(१) एकारस्य तु ह्रस्वाऽऽः प्राकृतस्ताऽऽः । परिहरत्तु बर्जयम् स-परिहायेम् उपस्थापनया महात्मनाऽऽरोपणस्य कल्पो यो ग-त्वेवंभूतः प्राणी । किं परिहरन्निव्याह-वत्त्वं जीविकायवद्वृत्त, अग्र-तपदं वा, अग्निर्मनोवाक्यैः, विद्युक्तं निर्धाय यथा मखांत तथा, सप्रभवात्तः, नवकेन नवपरिमाणेन, अदेन विकल्पेन, न-विर्महेरित्यर्थः । अत्रसा कृतकारितानुमतिना, एव वाचा कायेव वेति ॥ ३० ॥

अथ ज्येष्ठुंगणपुपस्थाप्यमानयोः को ज्येष्ठः ? इत्यत्राऽऽह-

पितिपुष्पमाऽयाणं, समयं पचाय जेठ पितिपर्जि ।

घोवतरे विंशंभो, पञ्चवणार उचचवण ॥ ११ ॥

पितापुत्राऽऽर्शानां जनकसुतपुत्रधुनीनाम, आदिशब्दाद्राजानाम्यमा-तादुहितृराह्यमात्वाऽऽहप्रहः । समकं युगपत्, प्राप्तानां विधाकृता-धयनताभिगमनोपस्थापनयोर्वनामवासानां यौगपदेनोपस्था-प्यमानानां, ज्येष्ठः रत्नाधिकः पितृप्रभृतयः । अथ पुत्राऽऽदिः प्राप्ते न पित्राद्, तथा को विधिः, इत्याह-स्तोकेऽऽप्यंशे विशेषे कि-नह्याऽऽर्शिनः पित्रादिपि प्राप्यतोत्पेवंकये, विलम्बः प्रतीक्यं काये । पित्राद्ग्राहं प्राप्ति युगपद्वय विना । पुत्राऽऽदिऽऽर्शकपस्थाप-नीयो माभ्युपस्थाप्यतेक्या लघुनाकरणेन पित्राऽऽर्शसमाश्रुचि-कमनाऽऽर्शितः । अथ बहून्तर, तथा को विधिः, इत्याह-प्रज्ञाप-नया (पित्रादेः सम्बन्धनात्) " नव पुत्रो यदि विवक्षितो महात्म-श्रियं प्राप्तिस्त्येवम् च ज्येष्ठतरौ भवति तथेवाभ्युदयः, ततो न तस्याऽस्य विप्रो विधेयः " इत्यादिसंज्ञकणया, उपस्थापना अनाऽऽ-रोपणा कार्या । अथ प्रहृत्यमानोऽपि यदि न प्रातिपद्यते, तथा प्रतीकणीयं यावत्सो प्राप्तः, ज्येष्ठे राजाऽऽद्यो युगपद्यथा उपस्था-प्यन्ते तदा यथाऽऽस्तं ज्येष्ठतेति । तदेवं प्रकारद्वयेनापि ज्येष्ठस्यै सर्वेऽप्यवस्थिता इति गाथात्रयायाः ॥ ३३ ॥ पञ्चा० १२ विष० ।

जेठज्ज-ज्येष्ठुर्पि-पुं० । प्रथमे ज्ञायं, नि० वृ० १ उ० ।

जेठज्ज-ज्येष्ठुत्ति-पुं० । " जिठभृह " शब्दार्थे, ति० ।

जेठमहाजण-ज्येष्ठमहाजनेन-पुं० । ज्येष्ठसंसाधुसमुदाये, वृ० ३० ।

जेठवर-ज्येष्ठतर-वि० । " जिठवर " शब्दार्थे, प्रा० २ पाह ।

जेठ-ज्येष्ठा-की० । ज्येष्ठतृतीयत्वात्, वयोज्येष्ठायाम्, ज्येष्ठस्य

पत्याम्, गङ्गायाय, बलहृन्त्याय, अश्वत्थवधिकेऽऽष्टादशे इन्द्रवैवताके नक्षत्रे, वाच० । ४०० प्र० । ज्ये० । क्या० । अजु० । अण्व० । " जेठुणककत्ते तितारो पण्यं " । स० । स०० । क्या० । भगवतो महावोरस्य स्वनामक्या-तायां दुहितरे, तथाश्च ज्येष्ठेति वा सुप्रसोतेति वाऽऽ-पचाङ्गाति वा नास्ति । विदो० । वैशाखीनगरपुनसंश्लेषकस्य

(१) " यदंतो पदांतं प्राकृतं हृत्वी वा " इति हेमे उच्येऽऽ-शासने ।

उजोङ्क-अप्य० । उजो-दो-किः । संप्रत्यये, कालस्यस्त्वे, शी-
प्रतायास, प्रहने च । बाच० ।

जोड्वाण-न० । देशी-लोकने, दे० ना० ३ वर्ग ।

जोड्वाण-पुं० । देशी-इन्द्रगोपे, दे० ना० ३ वर्ग ।

जोड-उयोतिस्-पुं० । चोतेते सुत्येनेऽनेन वा युव-इत्यत् ।
आदेर्द्वेष जः । सुये, आनौ, आनौ "रूपमलं व जोड्याण ।"
उयोतिषाऽभिना । अत्राच० २ अ० १६ अ० । द्वा० । स्या० ।

अ० । सूत्र० " सव्यां जहा पदियं जोडमङ्के । " सूत्र० १ अ०
१६ अ० । स्या० । " किं माहृणा जोडमस्मरभंता । " उच०

१६ अ० " किं ने जोडं, के य ते जोड्वाणा । " किं ज्योतिः कोऽग्निः ।
उच० १६ अ० । विपा० । उचलदंशं, उपातिष द्वाऽऽघाधारे उच-
लदंशः । आद च स्युंकिरुत्- " जोड ति मल्लगाहृदिभां अग-
शां जलतो ति । " न० । प्रकाशस्त्रजये प्रदीपाऽऽदिक, धो० ।

विपा० " जहा दि अंथ नद जोड्या वि । " उयोतिषा प्रदीपाऽऽदि-
नाऽपि स हि वनेमानो न पद्यति । सूत्र० १ अ० १२ अ० । " स-
भगराएण जोड्या जियायमाणानं । " सूत्र० २ अ० २ अ० । " उ-

विहो य होड जोडं. अमदवरा य मभवरा ह य । " नि० अ० १६ उ० ।
उपातिषकयाद्दृष्टीत्. नदु द्विविधम-अनापेत्तात्रिकम-कियता-
मंय रात्रि यत् प्रज्यलति । नद्विचरानं सार्वरात्रिकम् ।
उभयोरपि तिष्ठतां (गीतार्थानां) चतुर्लघुकाः । अ० २ अ० ।

स्वयं, विशे० । अ० म० । उयोतिराग्नः, तत्कार्यकारिण कल्प-
वृक्षभेदे, स० १ अ० म० । अंधिकावृक्षे, बाच० । उयोतिरिव उयो-
तिः । मध्यस्थाने, आदिवाऽऽदिप्रकाशे, स्या० ४ उ० ३ उ० । सूत्र० ।

नेककालिक कामध्यस्थे द्योतनाशने पदार्थे. नलते, स्वयं प्रकाशे,
सर्वावजासके चैनये, बाच० । प्रहनकृत्तराकारकाऽऽदिक, अं०
म० । उयोतिषि प्रहनकृत्तराका इति । अं० म० १ पाठ० ।

आच० । प्रअ० । प्रध्वञ्चसुर्यनकृत्तराकारं उयोतिषं उयोति-
ककृत्तये विमानविशेष, स० । तद्विनापार्थके उयोतिषामयने
शास्त्रभेदे, नि० ३ वर्ग ३ अ० । तदुपे द्वाऽसत्सत्कामाऽनगैने
कलानेदे च । न० । कल्प० ७ कृत्त उयोतिरेव उयोतिः । उपा-

जित्तज्ञाने, प्रसिद्धि प्राप्ते. स्या० ४ उ० ३ उ० । सकर्मकारित-
योऽज्यलस्यजाये च । नि० । स्या० ४ उ० ३ उ० ।

योगिन्-पुं० । योगोऽस्य विद्यते इति योगी । न० । योगबल-
सम्पन्ने, धो० १५ विष० । योगिनो योगमाज इति । अ०
२६ अ० । योगाभ्यासपरे, धो० वि० । दिव्यदृष्टे, या० वि० ।

मनोवाङ्मायरोधके, अष्ट० २ अष्ट० । योगं धर्मः सुप्रवृत्तयान-
सकृद्यः भू येयं विद्यते इति योगिन । सौधे, आच० ४ अ० ।

" सत्यकृत्वात्मचारित्र-योगः सदाय नमसिः प्रकरीयोगिनद्वय प्र-
योगो स्यात् परमब्रह्मसाधकः " । १ । एतदाकारे साधकभेदे,
पुं० सु० ४ सूत्र टि० । एतन्नयकपमांज्ञोपाधिनि, अष्ट० २ अष्ट० ।

तत्रापायं च नवधा, योगिनेदमदृशान्ता । [३१]
तत्र मुक्त्यारोगे उपायं च, नवधा नमसिः प्रकरीयोगिनद्वय प्र-

ध्वशोनाङ्गपवर्गनात् । तथाहि-सुदृष्यायो सुदृप्तसंवेगो, मधोपायो
सुदृप्तसंवेगः, अधुपायो सुदृप्तसंवेगः, मधुपायो मध्यसंवेगो, मधो-
पायो मध्यसंवेगः, अधुपायो मध्यसंवेगः, सुदृष्यायोऽधिसंवेगः,
मधोपायोऽधिसंवेगः, अधुपायोऽधिसंवेगः श्रेष्ठोति नवधा योगिन
इति योगाचार्याः । अ० १६ अ० । तीर्थकरे, गीतायें च । अ० ।

गीतायेंमाधकृत्य-

कथा इव सो कथा, एवं जैमी वि नायम्भो ।

कतो इव तीर्थकर इवाकोपनीयत्वात् कर्ता द्रष्टव्यः । एवं
वायपि हास्यः । किमुक्तं भवति ?-यथा तीर्थकरः
प्रशस्तमनोवाङ्माययोगं प्रयुज्जानो योगी भवत्यने, एवं गीतायै-
ऽप्युन्मगोपवाद्बलवन्नाऽपवादकारिणं कुवाणोऽपि प्रशस्तमनो-
वाङ्माययोगं प्रयुज्जानो योगीव कान्तव्यः । अ० १ उ० ।

अध्यात्मशास्त्रानुष्ठानिनि अन्वतीर्थिके परित्याजकभेदे, धौ० ।
युज-घित्तुए । संयोगवति, जि० । बाच० ।

जोड्वाण-पुं० । देशी-अघाते, दे० ना० ३ वर्ग ।

जोड्वाण-उयोतिरङ्क-पुं० । उयोतिराग्नः, तत्र च सुधमसुधमा-
यामनेरभावाद् उयोतिरवयवस्तु सौम्यप्रकाशामिति भावः स-
त्कारणत्वव्यतिरङ्कः । सुधमसुधमामयं उयोतिषिके कल्पवृक्ष-
भेदे, स्या० १ उ० १ उ० । ति० । उयोतिषिकाः सुधमसुधमवयव-
तेजसा सर्वव्यवभासयन्तः सन्तीति । तं० ।

जोड्वाण-उयोतिरुपगृह-वि० । उयोतिषाऽभिनीपयूटः समा-
लिङ्गितः । अग्निनोपगृहं जतुकुन्ने, " जोड्वाणवृह । " सूत्र० १
अ० ४ अ० १ उ० ।

जोड्वाण-पुं० । देशी-दीपे, ' जोड्वाण ' शब्दस्य देवयो द्वीपे
घसते । प्रथ० ४ द्वार । दे० ना० । ' जोड्वाणो ' नाम द्वीपः ।
" जोड्वाणं तह ष्याऽल्लयं च द्वीवं मुणैजाह । " अ्य० ७ उ० ।

जोड्वाण-उयोतिरुपगृह-वि० । कौशाभ्वीनेगरस्थायां स्वना-
मस्थानायां वसपत्तिकावाय, आच० ४ अ० ।

जोड्वाण-उयोतिःस्थान-न० । अग्निस्थाने, न० । " के ते जोडं
के य ते जोड्वाणा । " उच० । उयोतिःस्थानं यत्र ज्योतिर्नि-
धीयते । उच० १ अ० ।

जोड्वाण-योगिज्ञान-न० । सकलातीतानागतपहार्थसाक्षा-
त्कारिणि, स्यम० २ काण्ड । समाधिषोषवन्नराद्योषे,
पञ्चा० १६ विष० । योगिज्ञानस्य सकलातीतानागतपहार्थ-
साक्षात्कारिणोऽतीतानागततत्त्वपदार्थाज्ञानेऽपि भवाज्युपग-
मात् । स्यम० २ काण्ड ।

जोड्वाण-योगिनाथ-पुं० । तीर्थकरे, अ० १४ अ० ।

जोड्वाण-योगिनीपत्तन-न० । पुरजेदे, अष्टापदकल्पम-
धिकृत्य- " अन्धोऽयं परिपूर्णतामप्रजत भौयोगिनीपत्तने । "
ती० ४७ कल्प ।

जोड्वाण-उयोतिरिबल-वि० । उयोतिज्ञानं बलं यस्य, आदित्वा-
ऽऽदिप्रकाशं वा उयोति, तदेव तत्र वा बलं यस्य स तथा ।
सदाचारवति ज्ञानवति, दिनचारिणि च । स्या० ४ उ० ३ उ० ।

जोड्वाण-उयोतिरिबल-वि० । उयोतिज्ञानं बलं यस्य, आदित्वा-
ऽऽदिप्रकाशं वा उयोति, तदेव तत्र वा बलं यस्य स तथा ।
सदाचारवति ज्ञानवति, दिनचारिणि च । स्या० ४ उ० ३ उ० ।

जोड्वाण-उयोतिरिबल-वि० । उयोतिज्ञानं बलं यस्य, आदित्वा-
ऽऽदिप्रकाशं वा उयोति, तदेव तत्र वा बलं यस्य स तथा ।
सदाचारवति ज्ञानवति, दिनचारिणि च । स्या० ४ उ० ३ उ० ।

जोड्वाण-उयोतिरिबल-वि० । उयोतिज्ञानं बलं यस्य, आदित्वा-
ऽऽदिप्रकाशं वा उयोति, तदेव तत्र वा बलं यस्य स तथा ।
सदाचारवति ज्ञानवति, दिनचारिणि च । स्या० ४ उ० ३ उ० ।

जोड्वाण-उयोतिरिबल-वि० । उयोतिज्ञानं बलं यस्य, आदित्वा-
ऽऽदिप्रकाशं वा उयोति, तदेव तत्र वा बलं यस्य स तथा ।
सदाचारवति ज्ञानवति, दिनचारिणि च । स्या० ४ उ० ३ उ० ।

जोड्वाण-उयोतिरिबल-वि० । उयोतिज्ञानं बलं यस्य, आदित्वा-
ऽऽदिप्रकाशं वा उयोति, तदेव तत्र वा बलं यस्य स तथा ।
सदाचारवति ज्ञानवति, दिनचारिणि च । स्या० ४ उ० ३ उ० ।

जोड्वाण-उयोतिरिबल-वि० । उयोतिज्ञानं बलं यस्य, आदित्वा-
ऽऽदिप्रकाशं वा उयोति, तदेव तत्र वा बलं यस्य स तथा ।
सदाचारवति ज्ञानवति, दिनचारिणि च । स्या० ४ उ० ३ उ० ।

जोड्वाण-उयोतिरिबल-वि० । उयोतिज्ञानं बलं यस्य, आदित्वा-
ऽऽदिप्रकाशं वा उयोति, तदेव तत्र वा बलं यस्य स तथा ।
सदाचारवति ज्ञानवति, दिनचारिणि च । स्या० ४ उ० ३ उ० ।

जोड्वाण-उयोतिरिबल-वि० । उयोतिज्ञानं बलं यस्य, आदित्वा-
ऽऽदिप्रकाशं वा उयोति, तदेव तत्र वा बलं यस्य स तथा ।
सदाचारवति ज्ञानवति, दिनचारिणि च । स्या० ४ उ० ३ उ० ।

जोड्वाण-उयोतिरिबल-वि० । उयोतिज्ञानं बलं यस्य, आदित्वा-
ऽऽदिप्रकाशं वा उयोति, तदेव तत्र वा बलं यस्य स तथा ।
सदाचारवति ज्ञानवति, दिनचारिणि च । स्या० ४ उ० ३ उ० ।

जोड्वाण-उयोतिरिबल-वि० । उयोतिज्ञानं बलं यस्य, आदित्वा-
ऽऽदिप्रकाशं वा उयोति, तदेव तत्र वा बलं यस्य स तथा ।
सदाचारवति ज्ञानवति, दिनचारिणि च । स्या० ४ उ० ३ उ० ।

जोइसचक्र

जोइसचक्र-योगिबुद्धि-श्री० । समाधि विशेष वनराशयोधे, " निश्चया जोगिबुद्धीय । " योगिबुद्ध्या समाधि विशेष वनरा-
शयोधेन योगिन एव कथात्मिकाद्यविषयनचतुरचेतसा जय-
न्तीति । पञ्चा० १३ वि०० ।

जोइसचक्र-उद्योतिर्ज्ञान-श्री० । अतिमं ज्ञाने, " जोइसचक्रागो
विच मुहुरागविरागाशो । " तं० ।

जोइसचक्र-उद्योतिर्ज्ञान-श्री० । उद्योतिर्मयं ज्ञाने, " तच्छं समजोइ-
सचक्रं " समा तुल्या उद्योतिषा बह्विना भूना जाता या सा तथा ।
विषा० १ श्रु० ४ अ० । स्या० । तं जोइसचक्रं च सया पञ्च-
का । " उद्योतिर्ज्ञानं यद्व्यप्रकाशकतया चन्द्राऽऽदित्यप्रदीपक-
व्यम् । श्रु० १ श्रु० २ अ० ।

जोइसचक्र-उद्योतिर्ज्ञान-श्री० । उद्योतिरस्यस्य मनुष्य । सूर्ये, प्लक्ष-
क्षीपस्ये पर्वतभेदे च । सताभेदे, राजी, योगशास्त्रांके चित्त-
शुचिभेदे च । श्री० । का० । बाच० । तैत्तिरियानं निशाऽत-
र्कासंघेयबुद्धीज्योतिष्पतीकत्वाऽऽदित्यजिरति । आवा० १
श्रु० १ अ० ४ अ० । उद्योतिर्युक्ते, शि० । बाच० ।

जोइसचक्र-उद्योतिर्मय-श्री० । ज्ञानमये, आ० म० १ अ० १ अ० ।
प्रकाशमये, " उद्योतिर्मयीव दीपस्य, क्रिया सचाऽपि चिन्मयी । "
अ० १३ अ० ।

जोइसचक्र-यौगिक-श्री० । शब्दभेदे, प्रश्न० । यौगिकं यदेतेषामेव
। नामाऽऽव्ययतोपसर्गनकिनसमाससन्धिपदानामेव प्रकादिसंयो-
गवद् यथोपकरेति सेनयाऽनियत्यभिधेयवतीति । प्रश्न० ३
सम्भ० अ० ।

जोइसचक्र-श्री० । उपनीते, पञ्चा० १४ वि०० । संश्लिष्यते,
श्री० । अ० ।

जोइसचक्र-श्री० । देशी-स्वाङ्गिते, दे० ना० ३ वर्ग ।

जोइसचक्र-उद्योतिश्च-श्री० । उद्योतिराधिकृत्य कृतो प्रत्यः शि० न० न०-श्रु-
क्तिः । उद्योतिरपम्यत्र । बाच० । उद्योतिःशास्त्राऽऽमके वेदकभेदे,
आच० ३ अ० । आ० म० । उल० । उद्योतिष्के, कल्प० १
कृपः । " जे गहा जोइसचक्रि चारं चरति । " प्रश्न० ३ पद ।
उद्योतिष्कसङ्घे विमानविशये, स० । नक्षत्रे, दे० ना० ३ वर्ग ।
उद्योतिश्च-श्री० । उद्योतिष्के अवा उद्योतिषाः । उद्योतिष्कसिद्धये
सुव्याऽऽदिके त्रैभेदे, पुं० । पञ्चा० २ वि०० । हा० ।

जोइसचक्रविज्ञ-उद्योतिषाऽऽविद-श्री० । उद्योतिषं उद्योतिष्कं उद्यो-
तिःशास्त्रमङ्गलं च विदग्नि ये ते उद्योतिषाऽऽविदः । उद्योति-
शास्त्रस्य, शि० ५५ अ० । च वेत्तारं, अ० २ अ० ।

जोइसचक्र-उद्योतिर्मंचाल-श्री० । उद्योतिः तारककस्य सं-
चक्राः । " तारकायं तिदिं डागुहिं ताराकवे चरेडा । " इत्या-
दिना सुत्रेण प्रतिपादितं संवाक्ये, स० ३ अ० ।
जोइसचक्र-उद्योतिषान्त-श्री० । उद्योतिष्कस्य पयन्ते, स० ।

तरप्रमाणं यथा-

शोमंताश्री णं इकारसर्दिं एकारेदिं जोपणसर्दिं
अवाहाए जोइसंते पञ्चते ।

'शोकमत्ता, गमित्यनङ्कारे, एकादश शतानि (एकारे शि)
एकादशधाजनाः। अकारानि अवाधया बाधारहितया, कृतेति

शेषः । (जोतिस्ते शि) उद्योतिष्कस्यपयन्तः प्रकृत इति । स०
११ स० ।

जोइसचक्र-उद्योतिष्करस्य-श्री० । उद्योतिष्करस्यपयन्तः प्रकृत इति । स०
११ स० ।

जोइसचक्र-उद्योतिष्करस्य-श्री० । उद्योतिष्करस्यपयन्तः प्रकृत इति । स०
११ स० ।

जोइसचक्र-उद्योतिष्करस्य-श्री० । उद्योतिष्करस्यपयन्तः प्रकृत इति । स०
११ स० ।

जोइसचक्र-उद्योतिष्करस्य-श्री० । उद्योतिष्करस्यपयन्तः प्रकृत इति । स०
११ स० ।

जोइसचक्र-उद्योतिष्करस्य-श्री० । उद्योतिष्करस्यपयन्तः प्रकृत इति । स०
११ स० ।

जोइसचक्र-उद्योतिष्करस्य-श्री० । उद्योतिष्करस्यपयन्तः प्रकृत इति । स०
११ स० ।

जोइसचक्र-उद्योतिष्करस्य-श्री० । उद्योतिष्करस्यपयन्तः प्रकृत इति । स०
११ स० ।

जोइसचक्र-उद्योतिष्करस्य-श्री० । उद्योतिष्करस्यपयन्तः प्रकृत इति । स०
११ स० ।

जोइसचक्र-उद्योतिष्करस्य-श्री० । उद्योतिष्करस्यपयन्तः प्रकृत इति । स०
११ स० ।

जोइसचक्र-उद्योतिष्करस्य-श्री० । उद्योतिष्करस्यपयन्तः प्रकृत इति । स०
११ स० ।

जोइसचक्र-उद्योतिष्करस्य-श्री० । उद्योतिष्करस्यपयन्तः प्रकृत इति । स०
११ स० ।

जोइसचक्र-उद्योतिष्करस्य-श्री० । उद्योतिष्करस्यपयन्तः प्रकृत इति । स०
११ स० ।

जोइसचक्र-उद्योतिष्करस्य-श्री० । उद्योतिष्करस्यपयन्तः प्रकृत इति । स०
११ स० ।

जोइसचक्र-उद्योतिष्करस्य-श्री० । उद्योतिष्करस्यपयन्तः प्रकृत इति । स०
११ स० ।

जोइसचक्र-उद्योतिष्करस्य-श्री० । उद्योतिष्करस्यपयन्तः प्रकृत इति । स०
११ स० ।

जोइसचक्र-उद्योतिष्करस्य-श्री० । उद्योतिष्करस्यपयन्तः प्रकृत इति । स०
११ स० ।

जोइसचक्र-उद्योतिष्करस्य-श्री० । उद्योतिष्करस्यपयन्तः प्रकृत इति । स०
११ स० ।

जोइसचक्र-उद्योतिष्करस्य-श्री० । उद्योतिष्करस्यपयन्तः प्रकृत इति । स०
११ स० ।

जोइसचक्र-उद्योतिष्करस्य-श्री० । उद्योतिष्करस्यपयन्तः प्रकृत इति । स०
११ स० ।

जोइसचक्र-उद्योतिष्करस्य-श्री० । उद्योतिष्करस्यपयन्तः प्रकृत इति । स०
११ स० ।

जोइसचक्र-उद्योतिष्करस्य-श्री० । उद्योतिष्करस्यपयन्तः प्रकृत इति । स०
११ स० ।

जोइसचक्र-उद्योतिष्करस्य-श्री० । उद्योतिष्करस्यपयन्तः प्रकृत इति । स०
११ स० ।

जोइसचक्र-उद्योतिष्करस्य-श्री० । उद्योतिष्करस्यपयन्तः प्रकृत इति । स०
११ स० ।

जोइसचक्र-उद्योतिष्करस्य-श्री० । उद्योतिष्करस्यपयन्तः प्रकृत इति । स०
११ स० ।

जोइसचक्र-उद्योतिष्करस्य-श्री० । उद्योतिष्करस्यपयन्तः प्रकृत इति । स०
११ स० ।

सुषमसुषमाऽऽद्यो भवति, ततो मनुष्यक्रेत्रात्परतः सर्वमपि देवारण्यं देवानां कीडास्थानं, तत्र जन्मतो मनुष्याः, नापि तत्र कोऽपि कालीजगाम इत्यर्थः ।

पतदेव एवपुत्रवाह-

एवं माणसविषं, एतद् विचारीणि जोड़िसगणाणि ।

परतो दीवममुदे, अवद्विपं जोड़सं जाण ॥

एतत् अन्नमन्दांस्तस्वकं मातुषं क्षेत्रव, आसिन्ध मनुष्य- क्षेत्रे, विचारिणो विचरणशीला उद्योतिष्कराणांश्चन्द्रस्यमहानक्षत्र- तारागणाः सूत्रं च ननुसकता प्राकृतन्यायः । परतो मनुष्यक्षेत्र- स्तव वाहिः शेषेषु द्वीपसमुद्रेष्वर्थात्मतवस्थानशीलं उद्योतिष्ककं जानीहि । उद्यो० ६ वाहू० ।

(४) संग्रति प्रतिह्रीषं प्रतिस्समुद्रं चन्द्रऽऽदीनां परिमाण- प्रतिपादनाय कति चन्द्रसुत्राः सर्वलोकं आख्याताः ?

इति, तत्सन्दर्भविषयं प्रश्नसूत्रमाह-

तः कति णं चंद्रिपसूरिया सव्वलोकं ओजासंति, उज्जो- एंति, तवेंति, पजासंति आहिता ति वदेज्जा ॥

(ना कति णमिप्यादि) 'ना' इति पूर्ववत् । कति किंप्रमाणाः, 'णं' इति वाक्याद्भूतरे, चन्द्रसुत्राः सर्वलोकं अवज्जासन्ने अव- बाभमानानाः, उद्घोतयन्तः प्रकाशयन्त आख्याता इति वदेत् । एवमुक्ते जगवानेतद्भिषये वाक्यस्यः प्रतिपत्तयस्तावतोक्त्व- दशयति-

तस्य खलु इमाओ दुवात्तसपदिवतीओ पखत्ताओ । तन्थेग एवमाहंसु-ता एगे चंदे एगे सूरे सव्वलोकं ओ- जाभेति, उज्जाएति, तवेंति, पजाभेति, एगे एवमाहंसु ? । एगे पुण एवमाहंसु-ता तिषि चंदा तिःएण सूरा सव्वलोकं ओभासंति, उज्जोएंति, तवेंति, पजासंति, एगे एवमाहंसु ३ । एगे पुण एवमाहंसु-ता आउट्ठि चंदा आउट्ठि सूरा सव्व- लोकं ओजासंति, उज्जोएंति, तवेंति, पजासंति, एगे एव- माहंसु ३ । एगे पुण एवमाहंसु-एवं एतेणं अनिलावेणं णे- तवणं-सत्त चंदा सत्त सूरा ४। दस चंदा दस सूरा ५। वारम चंदा वारस सूरा ६। वाताओसं चंदा वाताओसं सरा ७ । वावत्तरी चंदा वावत्तरीसूरा ८। वाताओसं चंदमयं वाताओसं सूरामयं ९ । वावत्तरे चंदमयं वावत्तरे सूरमयं १० । वायालीसं चंदसहस्सं, वायालीसं सूरसहस्सं ११ । वावत्तरी चंदसहस्सं, वावत्तरी सूरसहस्सं सव्वलोकं ओजासंति, उज्जोएंति, तवेंति, पजासंति, एगे एवमाहंसु ? १॥

(नथेव्यादि) तत्र सर्वलोकविषयकस्योद्योतिष्कत्वविषये कस्मिन्ना बह्व्यमाणस्यैकया द्वादश प्रतिपत्तयः परतीर्थ- केरुपुत्रपुत्रमक्याः प्रकृताः । तत्र तेषां द्वादशानां परतीर्थि- कानां मध्ये एके परतीर्थिका एवमाहुः—(ता इति) तेषां परतीर्थिकानां प्रथमं स्वशिष्यं प्रथमेकवक्तव्यतोपक्रमे क्रमोपदर्शनीयः । एकश्चन्द्र एकः सूत्रः स्वर्गोक्तमन्त्रमा- सखति, अवज्जासवय उद्घोतयन्त तापयन् प्रजासवयव आ- ख्यात इति वदेत् । अर्धवारसंहारमाह—(एगे एवमा-

हंसु) १। एगे पुनरेवमाहुः—त्रयश्चन्द्रास्त्रयः सुर्वाः सर्वलोकमव- भासयन्त आख्याता इति वदेत् । उपसंहारवाक्यस्य—(एगे एव- माहंसु) २। एगे पुनरेवमाहुः—अर्धचतुर्थाश्चन्द्रा अर्धचतुर्थाः सु- र्वाः सर्वलोकमवभासयन्त आख्याता इति वदेत् । अत्राप्युपसं- हारः—(एगे एवमाहंसु) ३। (एवमिप्यादि) एवमुक्तेन प्रका- रेण एतेनामन्तरोदितेनाभिधायैव तृतीयमाभूतोक्तयकारेण द्वाद- शप्रतिपात्तविषयं सकलमपि सूत्र नेतव्यम् । नथैव—“ सत्त चंदा सत्त सूरा इति, एगे पुण एवमाहंसु-ता सत्त चंदा सत्त सूरा सव्वलोकं ओभासंति, उज्जोएंति, तवेंति, पजासंति, आ- हिद्य चि वयज्जा, एगे एवमाहंसु ४। एगे पुण एवमाहंसु-ता इत्त चंदा इत्त सूरा सव्वलोकं ओजासंति, उज्जोएंति, तवेंति, पजासंति, आ- हिद्य चि वयज्जा, एगे एवमाहंसु ५। एगे पुण एवमाहंसु-ता वारस चंदा वारस सूरा सव्वलोकं ओजासंति, उज्जोएंति, त- वेंति, पजासंति, आहिद्य चि वयज्जा, एगे एवमाहंसु ६। एगे पुण एवमाहंसु-ता वायालीसं चंदा वायालीसं सूरा सव्वलोकं ओभासंति, उज्जोएंति, तवेंति, पजासंति, आ- हिद्य चि वयज्जा, एगे एवमाहंसु ७। एगे पुण एवमाहंसु-ता वावत्तरी चंदा वाव- त्तरी सूरा सव्वलोकं ओभासंति, उज्जोएंति, तवेंति, पजासंति, आ- हिद्य चि वयज्जा, एगे एवमाहंसु ८। एगे पुण एवमाहंसु-ता वायालीसं चंदस्यं वायालीसं सूरस्यं सव्वलोकं ओभासेह, उज्जोएह, तवंह, पजासेह, आहिद्य चि वयज्जा, एगे एवमाहंसु ९। एगे पुण एवमाहंसु-ता वावत्तरे चंदस्यं वावत्तरे सूरस्यं स- व्वलोकं ओजासेह, उज्जोएह, तवंह, पजासेह, आहिद्य चि वयज्जा, एगे एवमाहंसु १०। एगे पुण एवमाहंसु-ता वायाली- सं चंदसहस्सं वायालीसं सूरसहस्सं सव्वलोकं ओजासेह, उज्जोएह, तवंह, पजासेह, आहिद्य चि वयज्जा, एगे एवमा- हंसु ११ । एगे पुण एवमाहंसु-ता वावत्तरे चंदसहस्सं वावत्तरे सूरसहस्सं सव्वलोकं ओभासेह, उज्जोएह, तवंह, पजासेह, आहिद्य चि वयज्जा, एगे एवमाहंसु १२ । ”

एताश्च सर्वे अपि प्रतिपत्तयो मिथ्याकथाः, तथा भगवात्

स्वमनमेताश्चः पुण्यभूतमाह-

वयं पुण एवं वदामो—ता अयं णं जंभुदीवे दीवे जाव परिकल्पेणं ताव जंभुदीवे दीवे केवतिया चंदा पजासंसु वा, पजासंसि वा, पजासिस्संसि वा?, केवतिया सूरा तर्षिसु वा, तवेंति वा, तविस्संसि वा ?, केवतिया नक्खत्ता जोड़ंसु वा, जोएंसि वा, जोड़संसि वा ?, केवतिया गहा चारं चारंसु वा, चरंति वा, चरिस्संसि वा ?, केवतिया तारागणकोकिकोडीओ सांभेसु वा, सोभंसि वा, सोजिस्संसि वा ?। ता जंभुदीवे णं दीवे दो चंदा पमासंसु वा, पजासंसि वा, पजासिस्संसि वा, दो सुरिया तवंसु वा, तवंसि वा, तविस्संसि वा, उण्यणं णवत्तचा जोःणं जोंसु वा, जोएंसि वा, जोड़संसि वा, वावत्तरीगहसंसं चारं चारंसु वा, चरंति वा, चरिस्संसि वा, एगं सयसहस्सं तेत्तीसं च सहस्सं एवसया पणसा तारागणकोदाकोदीणं सोभेसु वा, सोजिंसि वा, सोभिस्संसि वा ।

(वयं पुण इत्यादि) वयं पुनरुपपन्नकवत्सत्तानां, एवं बह्व्यमाण- प्रकारेण वदामः । तत्रैव प्रकारमाह—(ता अयं णमिप्यादि) इत्तं जम्भुदीपवाक्यं पूर्ववत् परिपूर्णे पठनीयं, व्याख्यायीषं

ब (ता जंबुद्वीपे खं शीषे दो चंदा इत्यादि) जंबुद्वीपे द्वौ चन्द्रौ प्रतिभासितवन्तौ, प्रतिभास्यन्त, प्रतिभासिष्यन्ते, कृत्वास्तिकनयमं मतन सकलकालमेवांधाध्याया एव अगवस्थितेः सद्भावात् । तथा द्वौ सूर्यौ तापितवन्तौ, तापयत्सत्तापयस्यतः । तथा एकैकस्य शशिनोऽष्टाविंशतिवैकृष्णस्य परिवारो, जम्बुद्वीपे च द्वौ शशिनौ, ततः बद्धपञ्चाशत्सहस्राणि, जम्बुद्वीपे च जम्बुद्वीप्यां सह बोगं युक्तवन्तः, युक्तवन्ति, योष्यन्ति वा । तथा एकैकस्य शशिनोऽष्टाविंशतिवैकृष्णः परिवारतः, ततः शशिद्वयसत्कप्रहमीलोत्ते स- बंधसंख्याया बद्धसत्स्यधिकं प्रहसतं जयति, ततो जम्बुद्वीपे चारं करितवान्, चरति, चरिष्यति च । तथा एकैकस्य शशिनस्तापारपरिारः कोटाकोटीनां बद्धपृष्टः सहस्राणि, नवशतानि पञ्चसत्स्यधिकानि, जम्बुद्वीपे च द्वौ शशिनौ, तदेतत् ताराप्राप्तं द्विपयां गुणयते, तत एकं शतसहस्रं त्रयस्त्रिंशत्सहस्राणि नवशतानि पञ्चाशत्स्यधिकानि, तारागणकोटीनां भवति । एतावत्प्रमाणास्ता- रा जम्बुद्वीपे शोजिनवन्तः, शोभन्ते, शोभिष्यन्ते । सु० प्र० १६ पाठु० । जी० । अ० । प्र० ।

(६) संप्रति विनेयजनामुपग्राहय यथोकजम्बुद्वीपगत- चन्द्राऽऽदिसंख्यासंप्रादिकं द्वे गांघ्र आह- दो चैदा दो स्रा, एषत्सत्ता खलु इवति ह्यप्यथा । बावचरं गहनतं, जंबुद्वीपे विचारं ॥ १॥॥ एगं च सपसहस्रं, तिचोसं खलु भवे सहस्राहं । एव य सता पथासा, तारागणकांकिनीर्ण ॥१॥

एने च द्वे ऋषि सुगमे, नवरं (जंबुद्वीपे विचारो षं) णमिति वाक्याहहारे, ततो 'विचारीति' विभक्तिपरिणामेन चन्द्राद्विभि- सक्त सामानाधिकराम्येन योजनीयमिति । सु० प्र० १६ पाठु० । (सवणसमुद्रगनचन्द्राऽऽदिसंख्यापरिमाणत्वं 'सवणसमुद्र' शब्द- बध्दयेन) (आतकीश्यामद्वीपचन्द्राऽऽदिसंख्या ' धार्यं चंरुद्वीपे ' शब्दे प्रांतपादविषयने) (काशोद्वे समुद्रचन्द्राऽऽदिसंख्या 'काशोद्वे शब्दे तुलीयजगं ५०४ पृष्ठ गता) (पुष्करवर्द्धीपचन्द्राऽऽदिसं- ख्या, प्राण्यन्तरपुष्कराहंगनचन्द्राऽऽदिवकव्यता च 'पुष्करवर्- र्द्धीप' शब्दे बध्दयेन) इह सर्वत्र तारापरिमाणाधिसंख्यां कोटी- कोट्याः-कोटीकोट्य एव ह्यहव्याः, तथा पूर्वसुरिद्वयाक्यानात् । अत्र उच्छ्वायाङ्गुलप्रमाणमयुज्जित्य कोटीकोटीरिच समर्थयन्ते । उक्तं च - "कोटाकोटीसत्, तंरनु मंत्रति केह धोवतया । अजे कस्मेहंरुल-माणं काऽण ताराखं ॥१॥" इति । जी० ३ प्रति०।

(७) संप्रति मनुष्यकेप्रगनसमस्तचन्द्राऽऽदिसंख्या- परिमाणमाह- माणस्सत्वेते खं जंते । कइ चंदा पनासेसु वा, पभासिति वा, पभासिसंति वा, कइ हरा तवहंसु वा, तवैति वा, तविसंति वा ? । गोयमा ।- "वचीसं चंदमयं, वचीसं चैव सूरियाण सयं । सपलं माणस्सलायं, चरति एए पगासेता ॥१॥ एकार सप सहस्सा, ऋषिय य सोझा महमगहाणं तु । उच सया उचउथा, णकसत्ता तिष्ठिय य सहस्सा ॥ २ ॥ अहानीद सतसहस्सा,वायालीसं सहस्स मणुयलोगमि ।

सच य सया अणुणा, तारागणकांकिनीर्ण ॥ ३ ॥ सोजेसु वा, सोजंति वा, सोभिस्संति वा ॥ "मणुस्सत्वेते खं" इत्यादि पार्श्वसङ्ग्रहः । उक्तं चैवंकपं परि- माणमन्त्रप्रापि । (वचीसमित्यादि गाथात्रयम्) तत्र ह्यत्रिणं चन्द्रशतम्, एवं द्वौ चन्द्रौ जम्बुद्वीपे, चत्वारो लक्षणाद्वे, तद्वत्त- धानकीषणपदं, ह्याकाशारिशाकालाद्वे, ह्यासतिरभ्यन्तरपुष्क- राहं, सवबंधव्या ह्यात्रिणं शतम् । एवं स्यानामपि ह्यात्रिणं शतं परिजाबनीयम् । नह्यत्राऽऽद्विपरिमाणस्य अष्टाविंशत्यादिसं- ख्यानं नसत्राऽऽद्वि ह्यात्रिंशतं शतं गुणयित्वा परिभाष- नीयम् । जी० ३ प्रति० ।

मनभेदेनाह-

अहानीति चत्ता-इ सतमहस्साइ मणुयलोयमि । सच य सता अणुणा, तारागणकांकिनीर्ण ॥३॥ (महासोद्वे चत्ताइ नि) अष्टायातिः सहस्राणि चत्वारिंशत्- शताधिकानि, शेषं नार्थम् । सु० प्र० १६ पाठु० । च० प्र० । म० । इ० ग० । संप्रति सकलमनुष्यलोकगततारागणस्योपसंहारमाह- एसो तारापिदो, सन्वसमासेण मणुयलोयमि । बहियं पुण ना तारा, जिहोइं जणिआ इमंसेत्ता ॥१॥ एवथियं तारागणं, जं मणियं माणुयमि लोममि । चारं कइसुयापु-प्फसंठितं जेतिमं चरति ॥ २ ॥ एवंऽन-तरगेकधाधोक्तस्तारापिदाः सवबंधव्या मनुष्यलो- के, भाष्यात् इति गम्यते । यदिः पुमंमनुष्यलोकाद्वे वास्तारागणा जिनैः सवंधैस्तेनैशुक्रज्जनेणता असंख्यानाः, द्वीपसमुद्राणाम- संख्यास्तथात् । प्रतिद्वीपं प्रतिसमुद्रं च यथायां सव्येयानाम- संख्येयानां च ताराणां सद्भावात् ॥१॥ "एवबंधं" इत्यादि । ए- तावत्संख्याकं तारापरिमाणं यदन्तरं भगिनं मानुषे लोकं, तस्योपतिष्कं उपोतिष्कद्वेविमानकपं कइसुपुष्पमस्थितं क- इम्बुपुष्पवत् स्यःसंकुलितं उपरि विस्त्रंणमुलानीकृताकं- पियसंस्थानसंस्थितमित्यर्थः । चारं चरति चारं प्रतिपद्यते, तथा अगत्स्वाभावात् । ताराप्रहणं चोपसहस्राणं, तेन स्याद्व- योऽपि यथोक्तसंख्याका मनुष्यलोकं तथा जगत्स्वजायात् चारं प्रतिपद्यते इति ह्यहस्यं च ॥ २ ॥

संप्रयेनद्वयतमेवोपसंहारमाह-

रविसिसगहणकसत्ता, एवतिया आहित्ता मणुयलोप । जेसिं धामागोचं, न पागता पसुवेहिंति ॥ ३ ॥ रविदाशप्रहदनसत्राणि, उपलक्ष्यतेतत्त, तारकाणि च पञ्चाबन्धे- तावत्संख्यानि आख्यानानि सर्वैकैमनुष्यलोकं, येषां किमित्या- ह-येषां सूर्योऽऽदीनां यथोक्तसंख्याकानां सकलमनुष्यलो- काभितानां प्रत्येकनामगोत्राणि, इहाप्रथयुक्तं ताम सिक्तामप- रिभाषया नामगोत्रमित्युच्यते । ततोऽवधमेव-नामगोत्राणि ज- न्यंशुक्रानि, यदि वा नामानि च गोत्राणि नामगोत्राणि, प्राकृतान् अमन्तिशयिनः पुरुषाः न कदाचनपि प्रहापापिष्यन्ति, कश्चं यदा तदा वा सर्वेषां एव, नत इदमपि सूर्योऽऽदिसंस्थानं प्राकृतपुरुषाप्रमेयं सर्वेषोपादृष्टमिति सत्यम् अद्वैतमिति ॥३॥

(८) अवाहिं पंदगादं, चंदादिबाण मणुयलोपमि ।

प्रकथेय सर्वास्तु विदुषु विदितुः क्व परि समन्ताकचन्द्राऽऽदीनां दक्षिण एव मेरुर्मेवाति यस्मिन्नावर्ते मण्डलापरिभ्रमणरूपे न प्रदक्षिणः, प्रदक्षिण आबतैमण्डलो येषां ते तथा, मेरुस्तु लङ्गीकृत्य वदन्ति । तस्मैतद्गुक्तं भवति-सूर्याऽऽद्यः समस्ता माप मनुष्य-सोकावर्तिनः प्रदक्षिणाऽऽद्यसमस्तमण्डलस्य परिभ्रमन्ति ॥६॥

(१३) इह चन्द्राऽऽदिग्रहणाणां मण्डलाणि अनवस्थितानि, यथायोग्यमन्यास्मिन्नन्यास्मिन् मण्डले तेषां संचारित्वात्, नक्षत्र-ताराणां तु मण्डलात्मवस्थितात्मव्य । तथा चाऽऽद्य-एकलक्षत्तारगायां, अष्टाद्विंशति मंडला भूगोचर्या ।

ते वि य पद्माह्विणाऽऽद्य-चमेव मेरु आणु चरेति ॥ ? ० ॥

“एकलक्ष” इत्यादि । नक्षत्राणां तारकाणां च मण्डलात्मवस्थितानि ज्ञातव्यानि । किमुक्तं नवान् ?-आकाशं प्रतिनियन्ते मेरुके नक्षत्राणां तारकाणां च प्रत्येकं मण्डलमिति । न वेत्थ-मनवस्थितमण्डलवर्त्योकाविवचनाङ्गनीयत्-यथेतेषां गतिरेव न ज्ञानीति । यत् माह-“ते वि य” इत्यादि । तानपि-नक्षत्राणि, तारकाणि च । सूत्र पुंस्त्वनिर्देशः प्राकृतत्वात् । प्रदक्षिणाऽऽद्यर्मेव । इत्थं क्रियाविशेषोऽयं, मेरुस्तु न लङ्गीकृत्य वदन्ति । एतच्च मेरुं लङ्गीकृत्य प्रदक्षिणाऽऽद्यर्च, तेषां चरणं प्रत्यङ्गन यथोपलक्षणं इति समवादि ॥०॥

(१४) अथ चन्द्रपूर्वयोर्मेरुदक्षिणान्तराद्युक्तं संक्रमणपरिचयेषमाह-

रथणिकरदियकराणं, ठं च अद्देव संक्रमो नऽदित्य । मंडलसंक्रमणं पुण, सचन्तरवारिर्दं तिरिए ॥ ? ? ॥

“रथणिकर” इत्यादि । रजनीकरदियकराणां चन्द्राऽऽदित्यानामुत्सृज्य संक्रमो न भवति, तथा जगत्प्राभाभ्यात् । दिग्दु नुनैरदले तु संक्रमणं नयति । किञ्चित्तदपि, इत्याह-साध्यन्तरवाद्येषु, अद्यन्तरं च बाह्यमध्यन्तरवाद्येषु, सदाद्यन्तरं बाह्येन वक्षते इति साध्यन्तरवाद्येषु । एतद्युक्तं भवति-सर्वाद्यन्तरात्मण्डलाऽऽद्यन्तरत्वात्मण्डलेषु संक्रमणं यावत्संबन्धाद्यै मण्डलं, सर्वबाह्यं च मण्डलादीन्वा तावत्प्रण्डलेषु संक्रमणं यावत्सर्वाऽऽद्यन्तरमिति ॥१॥

(१५) रथणिकरदियकराणं, एकलखाणं महागहाणं । चारविसेसेज जवे, सुदुदुकराण्यं मणुसगाणं ॥ ? २ ॥

“रथणिकर” इत्यादि । रजनीकरदियकराणां चन्द्राऽऽदित्यानां, नक्षत्राणां च, महाग्रहणाणां च चारविशेषेषु तेन तेन चारेण सुलक्ष्णःस्वविशेषो मनुष्याणां जयति । तथाहि-द्विविधानि सन्ति सदा मनुष्याणां क्रमाणि । तद्यथा-सुभवेयानि, अद्यन्तरे वा । क्रमेषां सामान्यतया विपाकहतयः पञ्च । तद्यथा-ऊर्ध्वं, क्षेत्रं, कालो, भयो, जा-वञ्च । उक्तं च-“ उद्वक्कवयञ्च उद्वयमा-वयमाजं च कम्म-यो” भाषिया । दन्वं अत्तं काल, जवं च भावं च मवप्य” ॥ १ ॥

सुभ्रकर्मणां प्रायः सुभ्रवर्णानां क्रमेषां शुभ्रसुद्वक्क्रेत्राऽऽदिनामग्री-विपाकहतयः, मञ्जुनवेयानामुपलक्ष्य क्रोत्राऽऽदिनामग्री, नतो यद्वा वेद्यो जन्मनक्रोत्राऽऽदिविरोधो चन्द्रसूर्याऽऽदीनां चारो जयति, तथा तेषां प्रायः यावत्सुभ्रवर्णानि क्रमाणि तानि तौ तथाविध-विपाकसामग्रीमयात्, धनदानिकरणतो वा, प्रियविश्रयोजनेन वा, कलहसंपादनतो वा दुःखमुपादयन्ति । यथा च एषां जन्मन-क्रोत्राऽऽद्युत्सृज्य चन्द्राऽऽदीनां चादत्तदा तेषां प्रायो यानि शुभ-

वेद्यानि क्रमाणि तानि तौ तथाविधां विपाकसामग्रीमयिगन्ध-विपाकं प्रातिपद्यन्ते, प्रियवेषाविपाकानि च तानि शरीरलोपो-वासंपादनतो, धनमुक्तिकरणेन वा, वैरोपशमननः, प्रियसंप्रयोग-संपादनतो वा प्रारम्भोर्मेष्टयोजनमधिसंस्कारजनः सुखमनु-जनयति । अथ एव महीप्रायः परमविश्रयोजनोऽप्यप्रियं प्रयोजनं सुभ्रानिपिनक्षत्रमुत्सृज्यऽऽद्यावारमने, न तु यथाकथञ्चन । अथ एव जितानामप्याङ्गा प्रमाजनाऽऽदिकमाप्युत्सृज्यमथमथिष्ठते-यथा सुभ्रक्षेत्रे शुभाऽऽदिविश्रयमिमुक्तौक्यं शुभं तिमिनक्षत्र-मुद्गनाऽऽद्यौ प्रमाजनाऽऽद्योपयाऽऽदिवि कथस्यं, नाप्यथा ।

तथा चोक्तं पञ्चवस्तुके-

“ एसा जिणामाणा, विस्वादेया य कम्पुणो जणिया । उद्वयाकार्ये जे, तद्भा सव्वरा जइयव्वे” ॥ १ ॥

अस्या अक्षरगमनिका-एषा जितानामाङ्गा-वथा शुभ्रक्षेत्रे सुभ्र-विश्रयमिमुक्तां कृत्य तेषु तिमिनक्षत्रमुत्सृज्यऽऽद्यौ प्रमाजनाऽऽद्योपयाऽऽदिवि कथस्यं, नाप्यथा । प्रायं च क्षेत्राऽऽद्यंऽपि कर्म-यासुद्वयाऽऽदिकाराणं मणवद्व्यभिकताः, ततोऽसुभ्रव्यक्षेत्राऽऽदिसामग्रीं प्राप्य कदाचिन्शुभवेद्यानि क्रमाणि विपाकं गम्बाद्व-मासाद्येयुः, नतुदये च शुद्धान्तमनक्रोत्राऽऽदिवोपयन्तः । सुभ्र-व्यक्षेत्राऽऽदिसामग्र्यां तु प्राया नाशुभ्रकर्मोपपाकमेव च न नि-विष्टिं सामांयिकपरिपासनाऽऽदिवि । तस्माद्वचनं सुभ्रमेव सर्वत्र शु-भ्रक्षेत्राऽऽद्यौ यानियम्य, ये तु भगवतोऽप्रतिपाद्यन्तेऽप्यत्र यथा-वेद्यं निर्दिष्टं स्याद्विषयं वा स्यद्यपिजिच्छिद्यते, तेषु न शुभ्रानिपि-मुद्गनाऽऽदिकमपेक्षन्ते इति न नमामांशुत्तरं उच्यते-न्यादयम । तेन वे परममुनिपुत्र्यास्तत्रवचनार्थद्वयका अर्थाभिर्निर्जन-शासनोपरिपद्यन्तुशान्तरासुद्वयपरम्यगोपानोन्मवस्थावशुदकासोच-तसासाचारः प्राप्तिवर्णनः स्वामिनिर्जनसासाचारो आनन्द-धर्षित-यथा प्रमाजनाऽऽदिव्य सुभ्रानिपिनक्षत्राऽऽदिनिर्गुणं कथस्यं, न स्युः जगत्वात् जगत्स्योर्मा प्रमाजनायोस्थितेषु शुभ्र-तिथ्यादिविरोधानि कृतवानिति । न अप्यात्र प्रष्टव्यः ॥१-॥

(१६) अथ चन्द्रपूर्वयोर्मेरुदक्षिणान्तराद्युक्तं संक्रमणपरिचयेषमाह-

तेसिं पविसेताणं, तावकेवेत्तं तु वदन्ते पिययं । तेषा य कम्मिय पुणो, परिद्विपतिं निजवपंताणं ॥ ? ३ ॥

“तेसिं” इत्यादि । तेषां सृष्टि-चन्द्रमसां सर्वेषु, अन्धमण्डलाद्व्यन्त-रं प्रविशन्तौ तापपदं प्रतिदिवसं क्रमेण नियमादायामतो वक्षते, येन च क्रमेण परिवर्द्धते तेनैव क्रमेण सर्वाद्यन्तरात्मण्डलं च-द्विनिष्क्रामनां परिहोयते । तथाहि-सर्वबाह्ये मण्डले चारं चरन्तौ सृष्टोचन्द्रमसां प्रत्येकं जन्मद्वयं चक्रवालयस्य दृश्या प्रविजन्त्य-दौ द्वौ भागौ तापपदं, ततः सूर्यस्याप्यन्तरं प्रविशतः प्रतिमण्ड-लं षष्ट्याधिकपदं त्रिंशत्पञ्चमप्रतिमण्डलं द्वौ द्वौ भागौ तापपदं च यद्वेत्ते, चन्द्रममस्तु मण्डलेषु प्रत्येकं वीणमासीसंभवं क्रमेण प्रतिमण्डलं पद्विंशतिभागां, सप्तविंशतितमस्य च एक-सप्त-भाग इति वक्षते । एवं च क्रमेण प्रतिमण्डलमिति वृद्धौ यदा स-र्वाद्यन्तरे मण्डले चारं चरतः, तदा प्रत्येकं जन्मद्वयं चक्रवाला-स्य त्रय परिपुनो द्वाभ्यामस्याप्यङ्कं, ततः पुनरपि सर्वाद्यन्त-रमण्डलाद्वा द्विनिष्क्रमणं सृष्ट्यं प्रतिमण्डलं षष्ट्याधिकपद-त्रिंशत्पञ्चमप्रतिमण्डलं जन्मद्वयं चक्रवालयस्य द्वौ द्वौ भागौ परि-होयते, चन्द्रममस्तु मण्डलेषु प्रत्येकं वीणमासीसंभवकमेव प्रतिमण्डलं पद्विंशतिभागां, सप्तविंशतितमस्य च भागस्य एक-कसताण इति ।

(२१) बहिता तु माधुसनग-स्स चंदसुराण्यज्जिता तेज्जा ।
थंदा अभिया जुत्ता, सूरा पुण हंति पुस्सेहिं ॥ २६ ॥

“ बहिता ” इत्यादि । माधुसनगस्य माधुसोकरपवतस्य बहि-
क्ष्मसूर्योणां तेजोसि अवात्सलानि भवन्ति । किमुक्तं भवति ?-
सूर्याः सवेधामधुसुष्णं तेजसा, न तु जानुविधिं मनुष्यलोकां
क्षीयन्काल इवामुष्णतेजसः । अन्धमसोऽपि सर्वदेवानां तशीत-
श्रेयसाकाः, न तु कदाचनमधुसुष्णस्यैव शिशिरकाल-
इवातिशीततेजसः । तथा मनुष्यकेशादु बहिः सर्वेऽपि अन्धाः
सर्वदेवानां जिज्ञासा नख्येण युक्ताः, सूर्याः पुनर्भवन्ति पुष्येण युक्ता
इति ॥२६॥ सू० प्र० १६ पाठु० । (अक्षुसूर्योणां अन्धकल्पाणां
तथा सूर्यसूर्योणां च परस्परस्मरन् रम्यपरिमाणप्रतिपादनम् ‘अं-
तर’ शब्दे प्रथमभागे ६६ पृष्ठे गतम्)

(२२) संग्रति बहिक्ष्मसूर्योणां पक्ष्णववस्थाममाह-
सूरंतरिया चंदा, चंदंतरिया य दिण्यरा दिषा ।
चिचंतरलेसागा, मुहलेसा मंददेसा य ॥ २७ ॥

(सूरंतरिप चि) नृजोकादु बहिः पक्ष्णवा स्थिताः सूर्योन्तरिता-
क्ष्मन्नाक्ष्मन्तरिता दिनकराः रीसाः दीप्यन्ते स्म, रीता नास्त्व-
इत्यर्थः । कथंभूतास्ते अन्धसूर्याः ? इत्याह- (चि) अंतरलेहयाकाः
चित्रमन्तरं देहया सप्रकाशयुक्ता येवां ते तथा, तत्र चित्रमन्तरं च-
मूलायां सूर्योन्तरितायात्, सूर्योणां च अन्धान्तरितायात्, चित्रदेहया
चन्द्रमसोर्वादीनविमन्वात्, सूर्याणामुष्णरश्मिन्वात् । देहयाचिरे-
ष्वर्धनाथैमाह- (मुहलेसा मंददेसा य चि) सुक्तं लेहयाच-
न्द्रमसो, न शीतकाले मनुष्यलोकं इवात्यन्तशीतलक्ष्मण इत्यर्थः ।
अन्धदेहयाः सूर्याः, न तु मनुष्यलोकं निद्राप्रसमये इव एकान्तत-
च्छन्तरमव इत्यर्थः आह च तथार्थटीकाकारो हरिभक्तपुरि-
नाम्नत्यन्तशीतान्धकल्पाणां, नात्यन्तौष्णाः सूर्याः, किं तु साधा-
रण्यं इत्योत्तर्यति ॥२७॥

(२३) इदेदमुक्तं यत्र शीपे सयुके वा नक्षत्राऽऽविपरिमाणं
ह्यनुमिष्यते तत्र एकमाशिपरिवारं नूतनह्यऽऽविपरिमाणं
साधकैः शशिशिशुं यिसम्भिति । तत एकश-
शिपरिवारभूतामां प्राहऽऽर्धनां संख्यामाह-

अष्टासीति च गदा, अष्टादीनां च हंति नक्षत्रा ।
एगससीपरिवारो, इषो ताराण बोच्छामि ॥ ३० ॥
ठावहि सहस्सां, षव चैव सताऽं पंचसयराई ।
एगससीपरिवारो, तारागणकोधिकोदीधिं ॥३१॥
ता अंतोगण्युस्तक्षेत्रे जे चंदिममूरियगहगण्यकलचता-
राह्वा, ते थं देवा किं उच्छोववषगा, कृप्याववषगा, विमाणो-
ववषगा, चारोववषगा, चारद्वितिया, गतिरतिया, गतिस-
मावषगा ? । ता ते थं देवा षो उच्छोववषगा, षो कर्पो-
ववषगा, विमाणोववषगा, चारोववषगा, षो चारद्वितिया,
गदरइया, गतिसमावषगा उहो! सुकक्षेत्रे प्रापुक्तं ठाण-
संतिवेदिं जो अण्यसहस्रीएदिं तावकलेवेदिं साहस्सिमा-
हिं बाहिरादिं वेजन्वियाहिं परिसाहिं महताऽऽहतपट्टनी-
षवप्रपवंदीतलतालतुदिययणमृगपट्टुप्यवइयरवेथं यइय

ठाकिहमीह्यादोलकलकरवेणं अचं पम्बतराथं पदा-
दियावचं भंरुलवारं वेकं अणु परिपट्टति ।

“अष्टासीति च गदा” इत्यादि गाथाद्वयं निगदस्त्वम् । “ता अंतो
मण्युस्तक्षेत्रे” इत्यादि । अन्तंमनुष्यक्षेत्रे च अन्धसूर्यप्रद-
णनक्षत्रताराह्वा देवास्ते किमुष्णोपपन्नाः सौमनाऽऽविचयां हा-
इत्यर्थः कक्षेत्रे च अन्धमुपपन्नाः, कक्षेत्रे सौमनाऽऽविचुः उपप-
न्नाः कक्षेत्रोपपन्नाः, विमानेषु सामान्येव्युपपन्ना विमानोपपन्नाः,
आरो मण्डलगत्या परिग्रमणं, तमुपपन्ना आश्रिताकारोपपन्नाः,
आरस्य यथोक्तकक्षेत्र स्थितिरभावो येषां ते चारस्थितिकारः,
अपगतकारा इत्यर्थः । गतैः रतितारो येषां तेषां ते गतिरति-
कारः । एतेन गतौ रतिसामग्र्युक्तम् । संग्रति साक्षात्प्रति प्रश्नयति-
गतिसमापक्षा गतियुक्ताः । एवं प्रश्ने कृते भगवानाह- “ता ते थं
देवा” इत्यादि । ‘ता’ इति पुष्यवत् । ते अन्धाऽऽर्धो देवा भोष्णो-
पपन्नाः, नाऽपि कक्षेत्रोपपन्नाः, किं तु विमानोपपन्नाः, चारोपप-
न्नाः आरसहिताः, नो चारस्थितिकारः, तथा स्वभावोऽपि गतिरति-
कारः, साक्षात्प्रतियुक्ताश्च, कृष्णं मुक्तां कृतकद्रव्यकणुपुष्यस्थान-
संश्लेषोर्जनसाहचिकैरेनेकयोर्जनसहस्रप्रमाथैरनापकैः सा-
हचिकानिरनकसहस्रं नैष्यामिवांश्यानिः पयंजि । अत्र बह-
वचनं ध्वनयत्येकया, वैकुण्ठिकाभिर्विकुण्ठितनाराक्ष्याणिभिः,
महता रवेणानि योगान् आह्वानानि अह्वानानि, अनवान्तिव्ययः यानि
मात्स्यानि गीतानि वादिवादि च, यश्च नन्दया वीणा, ये च नल-
ताला हस्ततालाः, यानि च नृदिवांशिनो गानानि त्र्याणि, ये च ध-
ना धनाका ध्वनिनाद्यध्वनौ पट्टयवादिना निपुणपट्टयवादिना
सुदुक्ताः, तेषां रवेण, तथा स्वभावतो गतिरतिक्रमोऽप्यवन्त-
तैर्वैवेयंन गच्छन्तु विमानेषु उग्रतण्ड उरुवयंशानं थो मुचते
सिंहताऽं, यश्च क्रियन्ते शोलां नाम मुख हसन् दया महना श-
भ्यंन फूरकरणे, यश्च कलकसोः ध्याकुलयुव्यसमूहस्तद्वेषण, न-
शमिति योगः किंवाशिष्टम् । इत्याह- अचक्षुमना इव स्वच्छमनि-
निर्मलजाम्बूदररत्नहस्तान्वा, पवेतराजं पवेतन्, प्रदक्षिणा-
वर्षी मरुतलचारं यथा प्रचति तथा मंरुतु सङ्कल्यो परिच-
हंति । पयेटन्ति । सू० प्र० १६ पाठु० । अं० प्र० ३० ।

(आष्टाशोतिकादेवेन्दुस्मानम् ‘इंदटाण’ शब्दे द्वितीयभागे
३३५ पृष्ठ गतम्)

वा बहिया थं मण्युस्तक्षेत्रमजे चंदिममूरियगहं आह
ताराह्वा ते थं देवा किं उच्छोववषगा, कृप्याववषगा,
विमाणोववषगा, चारोववषगा, चारद्वितिया, गतिर-
तिया, गतिसमावषगा ? । ता ते थं देवा थो उच्छोवव-
षगा, थो कर्पोववषगा, विमाणोववषगा, थो
चारोववषगा, चारद्विनिमा, थो गदरइया, थो गति-
समावषगा पकिइंठंठाणसंतिवेदिं जोगणमतसाहस्रीए-
हिं तावकलेवेदिं सतमाहस्सियाहिं बाहिरादिं वेजन्वियाहिं
परिसादिं महताऽऽहतपट्टनीयवाइप० जावरवेषं दिव्याहं
जोगजोगाऽं जुजमाणं विहरति, मुहलेसा मंदलेसा [मंदा-
तक्षेत्रेसा] चिचंतरलेसा अद्योएणसमोगादाहिं सेम्माहिं कृत्वा
इव ठाणद्विता ते पदेसे सम्भवो समंता अजोनांसि, उज्जो-
वेति, तवेति, पजासेवि, वा वेसि थं देवाथं आहं इंदा अंयति

जोड़सिय

से कसिपदाणि पकरेति, ता० जाव चचारि पंच स्या-
खिया देवा सं जाणं तद्देव० जाव छमासे ।

“ ता बहिषा यं ” इत्यादि अन्नसूत्रमिदं प्राम्बद्धं व्याख्येयम् ।
अथवाताह-“ता ते भं” इत्यादि । ‘ता’ इति पूर्ववत् ते मनुष्येष्वे-
वाहृ बहिर्बैतनञ्च-ऽऽद्यो देवा नोऽस्तीरपकाः; नापि कर्षोपकाः;
किं तु विमानोपपत्ताः । तथा नो चारोपपकाश्चायुक्ताः, किं तु
चारकियातिकाः। अत एव नो गणिततयो, नापि गतिसमापककाः,
एकैकका प्राचामतो हीषो प्रवति, चिस्तारतस्तु पूर्वोक्ता, चतुरक्षा
, तथा तेषामपि मनुष्येष्वेवाहृद्विष्वक्कितानां चन्द्रसूत्राणा-
मातपक्षेणाथवायततेऽनकयोऽनगतसहस्रमात्राणि, चिस्तारत
एकयोऽनगतसहस्राणि, चतुरक्षाणि चेति । तैरिदं दृष्टेरातपक्षे-
ः शतसाहस्रिकाभिरनेकसहस्रसंख्याजिबिह्वामिः पञ्चति, प्र-
भापि बहुबचनं व्यवहृतस्य । महतेत्यादि पूर्ववत् । दिवि अथान्
द्विष्वान्, भोगजोगान् जोगाहोर्बु शब्दाऽऽदीन् भोगान्, सूत्रजाना
विरहन्ति । कथंभूताः, इत्याह-शुभेभ्यः। एतच्च विशेषणं च-
मत्तः प्रति, तेन नागिणतलेजसः, किं तु शुक्रोत्पादपरमेश्वर्याका
हस्यथेः। मन्दा देव्या रश्मिसंघातो येषां ते तथा । कथंयुता-
श्चन्द्राऽऽदित्याः, इत्याह-चित्रान्तरलेख्याः-चित्रमन्तरं लेख्या च
येषां ते तथा । भावार्थेच्छाश्च परहस्य प्रागेवापदर्शित-
तः । तत्र रूपंभूताश्चन्द्राऽदित्याः परस्परमवगाढाभि-
नेश्यामिः । तथाहि-चन्द्रमसं सूर्याणं च प्रलेकं देव्या
योऽनगतसहस्रमात्रम्, विस्तारसूर्याण्योऽंशं च सूचीप-
क्ष्या व्यवस्थितानां परस्परमन्तरं पञ्चाशद्व्योऽनगत-
सहस्राणि । तत्रचन्द्रमससिमाः सूर्यजिनः, सूर्यप्रमासंमिभा-
क्तोऽन्नप्रजाः, इत्थं परस्परमवगाढाभिनेश्यामिः कृतानि च पंच-
तोऽपि व्यवस्थितोऽक्षराणीव स्थानमिथात्वा सदैव एकत्र स्थाने
दिशनाः, तान् प्रदेशान् लक्ष्यमत्यासक्तान् अथमासयन्ति, इदृशोत्त-
बन्धिन्, नावयन्ति, प्रकाशयन्ति । “ता तेषि चं जाहे इदे अर्धेति” इ-
त्यादि प्राम्बद्धं व्याख्येयम् । सू० प्र० १११ पाठु० । जी० । सं० प्र० ।

(२४) संप्रति चन्द्रसूर्ययोश्चयनोपपत्तौ चकव्याधिति तत-
स्तद्विष्ववं प्रअसूत्रमाह-
ता कर्हं ते चवयोववते आह्रिप ति बदेजा? । तस्य सखु
इमाभो पणवीसं पदिषवांओ पथथाभो । तस्य एगे एव-
माहंसु-ता अणुसमयमेव चंदिमसूरिया अझे चंपंति, अझे
उचवजंति, आह्रिय ति वपउजा, एगे एवमाहंसु । एगे
पुण एवमाहंसु-ता अणुसदुत्तमेव चंदिमसूरिया अझे च-
पंति, अझे उचवजंति, आह्रिय ति वपउजा, एगे एवमा-
हंसु जहेव हेक्का तहेव० जाव ता एगे पुण एवमाहंसु-
ता अणु ओतसिपुछीरस्सपिण्णमेव चंदिमसूरिया अझे
चंपंति, अझे उचवजंति, एगे एवमाहंसु । एवं पुण एगे
वदाभो, ता चंदिमसूरिया णं देवा महिद्धिया महाजुईया
महापत्ता महाजता महासोक्त्वा महापुणया वरवत्थमण-
धरा वरमंथवरा वराभरणधारा अणुओच्छिण्णियण्डभाए
अझे चंपंति, अझे उचवजंति, आह्रिय ति वपउजा ।

“ता कर्हं, ते” इत्यादि । ‘ता’ इति पूर्ववत् । कर्हं केव प्रकारेण

प्रणवद् । त्वया चन्द्राऽऽदीनां चयनोपपत्तौ व्याख्यानाधिति च-
द्वेत् । एते च द्विष्वपि बहुबचनं प्राकृतत्वात् । उक्तं च-“बहुव-
चनेण दुबचनं ” इति । एवं प्रमे इते प्रभावानेताहृष्वेष यावन्त्यः
प्रतिपत्तवः सन्ति तावतीरुपदर्शयान्ति-“ तस्य ” इत्यादि । तत्र
चयनोपपत्तौविष्वक् कश्चिदमा चयनमात्रस्यैवाः पञ्चविंशतिः
प्रतिपत्तवः परतोऽर्थाकाम्युपगमकयाः प्रकृताः । तथाचा-“तस्ये-
वे ” इत्यादि । तेषां पञ्चविंशतिपरिधार्थिकानां प्रथे एके
परतोऽर्थिका एवमाहुः-“ता’ इति । तेषां प्रथमं स्वार्थिष्वं प्रथम-
कवकव्यतोपकमे क्रमोपदर्शनाथम्, अनुसमयमेव चन्द्रसूर्या
अन्ये पूर्वोपपत्ताहृष्ववने चयनमात्राः, अन्ये चापूषे उत्पद्यन्ते उ-
त्पद्यमाना आख्याता इति बदेव । अत्रोपसंहारमाह-“ ता’ एके
एवमाहुः। एके पुनरेवमाहुः-अनुसम्युत्तमेव चन्द्रसूर्यो अन्ये पूर्वो-
पपत्ताहृष्ववने चयनमात्राः, अन्येऽपूषो उत्पद्यन्ते उत्पद्यमाना
आख्याता इति बदेव । उपसंहारमाह-“ एगे एवमाहंसु जहा
दिट्ठा तहंय० जाव ” इत्यादि । एवमुक्तेन प्रकारेण चथा प्रथ-
स्तात् चष्टे प्राजुने भोजःसंस्थितो किमवमानायां पञ्चविंशतिप्र-
तिपत्तव उक्तस्यैवाभापि चकव्याः । ता अणुओसिपि-
ण्णितस्सपिण्णमेव ” इत्यादि चरमसूत्रम् । ताभैवं अगिनव्याः-
“ एगे पुण एवमाहंसु-ता अणुसाहृदियमेव चंदिमसूरिया अझे
चंपंति, अझे उचवजंति, आह्रिय ति वपउजा, एगे एवमाहंसु ३।
एगे पुण एवमाहंसु-साणुपक्कमेव चंदिमसूरिया अझे चंपंति,
अझे उचवजंति, आह्रिया इति वपउजा, एगे एवमाहंसु ४ । एगे
पुण एवमाहंसु-ता अणुसमयमेव चंदिमसूरिया अझे चंपंति, अझे
उचवजंति, आह्रिय ति वपउजा, एगे एवमाहंसु १। एगे पुण एवमा-
हंसु-ता अणु इमेव चंदिमसूरिया अझे चंपंति, अझे उचवजंति,
आह्रिय ति वपउजा, एगे एवमाहंसु ६ एव ता अणुसवलयमेव ७।
ता अणुसंभवच्छरेमेव ८। ता अणुवासससहस्रमेव ९। ता अणुवासससहस्रमेव
१० । ता अणुवासससहस्रमेव ११। ता अणुवासससहस्रमेव
१२। ता अणुपुणमेव १३। ता अणुपुणमेव १४। ता अणुपु-
णसहस्रमेव १५। ता अणुपुणससहस्रमेव १६। ता अणु-
पुणसहस्रमेव १७ । ता अणुपुणसहस्रमेव १८। ता अणुपुणसहस्रमेव
१९। ता अणुपुणसहस्रमेव २०। ता अणुपुणसहस्रमेव २१। ता अणुपुणसहस्रमेव
२२। ता अणुपुणसहस्रमेव २३। ता अणुपुणसहस्रमेव २४ । पञ्चविंशतिपरिधार्थिकप्रतिपत्तवसु ता सा-
क्षादेव सूत्रज्ञता दृष्टितम् । तत्रेवमुक्ताः परतोऽर्थिकप्रतिपत्तवः ।
एताश्च सर्वा अपि मिथ्याद्वाराः । तत एताभ्यः पृथग्भूतं स्वमतं
मगवानुपदर्शयन्ति-“ एवं पुण ” इत्यादि । एवं पुनरप्यकव-
सङ्गामा एवं बहूपमाणेन प्रकारेण च्चदामः । तमेव प्रकारमाह-
“ता चंदिम” इत्यादि । ‘ता’ इति पूर्ववत् । चन्द्रसूर्याः, जमिति-
वाक्यासङ्कारे । देवा महर्हिकाः, महती आहृकविमानपरिवाराऽऽ-
दिकाः येषां ते तथा । तथा महती पुतिः शरीराऽऽनरण्याऽऽभिता
येषां ते महापुणवः, तथा महद्दं चं शरीरप्रमाणं येषां ते महा-
बलाः, तथा महद्द विस्तीर्णं सर्वोक्तापि जगति विस्तृतत्वाद्
वयाः श्लाघा येषां ते महावशालः । तथा महद्द भवतपतिभ्यन्तरे-
भ्योऽतिप्रभूतं, तदपेक्षया तेषां प्रगातत्वाद्, लीक्षं येषां ते
महालीक्ष्याः, तथा महद्द अणुभायो वैकियकरव्याऽऽदि-
विषयोऽचिन्त्यः शक्तिविशेषो येषां ते महापुणवाः । प्र-
वक्ष्यामन्वयवरा वरगन्धवरा वराऽऽनरण्यावरा प्रथमविक्रम-
न्यायंतका कन्याविक्रमवमतेन काहं-चयनमात्रमात्रं स्वर्हया-

सुर्वेचन्दे, अन्धे पूर्वोत्पन्नास्यवन्दे स्वयवमानाः, अन्धे तथा जगत्स्वाभाव्यात् पयमासादारतो नियमत उल्लघाने उत्पद्यमाना आख्याता इति वदेव स्मृतिष्वेवम् । सू० प्र० १७ पाठु० ।

[३५] ता पुनस्वरचरोदे णं समुद्दे केवतिया चंदा पजासेमु वा, पजामंति वा, पजासिस्संति वा पुच्छा तदेव ? । ता पुनस्वरारोदे णं समुद्दे णं सलेजा चंदा पजासेमु वा, पजासंति वा, पजसिस्संति वा० जाव सलेजाओ तारागणकोदि-कोदीओ सोभिणु वा, सोभंति वा, सोजिस्संति वा । एतेणं अग्निहावेणं वरुणवरे दीवे वरुणोदे समुद्दे ४, स्वीरवरे दीवे स्वीरोदे समुद्दे ५, वतवरे दीवे वतोदे समुद्दे ६, खोतवरे दीवे खोतोदे समुद्दे ७, णंदिस्सरवरे दीवे णंदिस्सरवरे समुद्दे ८, अरुणे दीवे अरुणोदे समुद्दे ९, अरुणवरे दीवे अरुणवरे समुद्दे १०, अरुणवरोवभाभे दीवे अरुणवरोवभाभे समुद्दे ११, कुंरुडे दीवे कुंरुलोदे समुद्दे १२, कुंरुडवरे दीवे कुंरुलवरोदे समुद्दे १३, कुंरुडवरोवभाभे दीवे कुंरुलवरोवभाभे समुद्दे १४, सधेसि वि-कसंभपरिक्लेवजोतिसाईं पुनस्वरोद्सागरपरिसाईं ।

“सधेसि” इत्यादि । सधेसामुक्त्वापानां श्लोपसमुक्त्वा-प्रत्ययं कुंरुडवरोवभाभेसामुक्त्वापानेनामां विष्कम्भपरिक्लेव-जोतिसायाणि पुच्छरोद्सागरसदृशानि च वक्तव्यानि, सधेस्येवयां जगत्प्रमाणो विष्कम्भः, सधेस्येवयां जगत्प्रमाणः परिक्लेपः, सधेस्ये-वाक्काऽऽद्यो वक्तव्या इत्यर्थः सू० प्र० १६ पाठु० । अं० प्र० । ता रुपणे णं दीवे केवतिया चंदा पजासेमु वा, पजामंति वा, पजासिस्संति वा पुच्छा ? । ता रुपणे णं अस्सेजेजाईं चंदा पजासेमु वा, पजामंति वा, पजासिस्संति वा० जाव अस्सेजेजाओ तारागणकोदिकोदीओ सोभं मोभिणु वा, सोभंति वा, सोभिस्संति वा, एवं रुपणे समुद्दे, रुपणवरे दीवे, रु-धगवरोदे समुद्दे, रुपणवरोवभाभे दीवे, रुपणवरोवभाभे समुद्दे, एवं तिपदोवयारा शेतव्या० जाव मूरे दीवे, मूरोदे समुदे, मूरवरे दीवे, मूरवे समुद्दे, मूरवरोवभाभे दीवे, मूरवरोवभाभे समुद्दे, सधेसि विक्लंजपरिक्लेवजोतिसाईं रुपणवरेदीव-सरिसाईं ॥

“सधेसि” इत्यादि । सधेसां वक्तव्यसमुक्त्वाऽऽदीनां सुधेवरा-बमानसमुक्त्वापानेनामां विष्कम्भपरिक्लेपजोतिसायाणि वक्तव्यानि-पलसृशानि वक्तव्यानि, अस्सेजेवयां जगत्प्रमाणो विष्कम्भोऽस्से-क्येवयां जगत्प्रमाणः परिक्लेपोऽसंभवयथाः प्रत्येकं अन्द्रसूयमहज-क्त्वाकारा वक्तव्या इति भावः । सू० प्र० १६ पाठु० । अं० प्र० । ता देवे णं दीवे केवतिया चंदा पजासेमु वा, पजामंति वा, पजासिस्संति वा पुच्छा तदेव ? । ता देवे णं दीवे अस्से-जेजा चंदा पजासेमु वा, पजामंति वा, पजासिस्संति वा० जाव अस्सेजेजाओ तारागणकोदिकोदीओ सोभं सोभिणु वा, सोभंति वा, सोभिस्संति वा । एवं देवानोदे स-मुद्दे, खाने दीवे, खानोदे समुद्दे, अरुणे दीवे, अरुणोदे समुद्दे,

जृते दीवे, जृतोदे समुदे, संपंचूरमणे दीवे, संपंचूरमणे समुदे सव्व देवदीवपरिसा । सू० प्र० १६ पा० । अं० प्र० । जी० ।

(२६) अन्द्रसूययोः परिवारो वधा-

एगमेगस्स णं भंते । चंदिमसूरियस्स केवतिओ णक्क-वपरिवारो पध्दो ?, केवतिओ महरमपरिवारो पध्दो ?, केवतिओ तारागणकोदीकोदीओ परिवारो पएणो ? । गायमा । एगमेगस्स णं चंदिमसूरियस्स-

“अट्टासाईं च गदा, अट्टावीसे च होइ णक्कवा । एगमसीपरिवारो, एणो तारागणं बोच्छं ॥१॥ छावट्टिमहस्साईं, छाव वेव सयाईं पंचसवराईं । एगमसीपरिवारो, तारागणकोदीकोदीणं ॥२॥

“एगमेगस्स णं जंत । चंदिमसूरियस्स” इत्यादि । एकैकस्य अद्रस्त । अन्द्रसूयस्य, अनेन च पदेन यथा नक्षत्राऽऽदीनां अन्द्रः स्वामी, तथा सूर्योऽपि, तस्याऽऽपि अन्द्रादिनि क्वापयन्ति । किंचित्त नक्षत्राणि परिवारः प्रकृतः ?, किंचित्तो महाप्रहा अङ्गा-रकाऽऽद्यः परिवारः प्रकृतः ?, किंचित्तस्तारागणकोटीकोट्यः परिवारः प्रकृतः ? । इह ज्ञानं पुनरेव चान्नाभेदो, गांक्षानि च युजानि बहुषु पुनरेव, ततो यथाऽवस्थितवाचनाभेदप्रतिप-त्यर्थे गणितसूत्राकारण्ये चैवं सुगमोऽन्यपि विज्ञेयः । भग-वानाह-गीतम् । एकैकस्य अन्द्रसूयस्य अष्टाविंशतिर्नक्षत्राणि परिवारः प्रकृतः, अष्टाविंशतिर्नक्षत्राः परिवारः प्रकृतः । “छा-वट्टिमहस्साईं” इति गाथा । पदवृत्तिः सहजाणि चैव षड् श-तानि पञ्चसप्तानि एव तारापरिवारः तारागणकोटीकोटीनाम्, कोटीकोटीनि कोटय एव सजा, तत्रस्तारागणकोटीनामिति द्र-ष्टव्यम् । जी० ३ प्र० १ उ० । एने च यद्यपि अन्द्रसूयैव परि-वारोऽप्यत्र न्यूनत, तथापि सूयस्यापि अन्द्रादेन एव परिवार-त्वाऽवसंवा इति । सू० प्र० सप्त० ३० । सू० प्र० ।

(३७) कौडशास्त्र-प्रसूत्रनामहा इति, तत्सत्त/दिबयं प्रसूत्रनामहा-

ता कर्हं ते अणुभावे आहिते ति वदेजजा ? । तस्य खलु इमा-ओ दो पडिवचीओ पएणवाओ । तस्य एणे एवमाहंसु-ता चंदिमसूरिया णं खो जीवा, अजीवा, णो यथा, कुमिरा, वा-दरवोदिधरा, क्लेशवरा नत्थि णं तेषिं उट्टाणे ति वा कमे ति वा बसे ति वा विरि ए ति वा पुरिसकारपरक्के ति वा, ते णो विरुं सु-संवेति, णो असाणि संवेति, णो यणितं लवंति, अहं य णं वादरे वाउक्काए समुच्छति, अहे य णं वादरे वाउक्काए समुच्छति वा निरुं पि संवेति, अमणि पि लवंति, यणितं पि संवेति, एणे एवमाहंसु । एणे एण एवमाहंसु-ता चंदिमसूरिया णं जीवा, णो अजीवा, यथा, णो सुमिरा बादरकुदिधरा, नो क्लेशवरा अत्थि णं तेषिं उट्टाणे ति वा कमे ति वा बसे ति वा विरि-ए ति वा पुरिसकारपरक्के ति वा, तपि विरुं पि संवेति, अमणि पि लवंति, यणितं पि लवंति, एणे एवमाहंसु । एवं एण एवं वदामा-ता चंदिमसूरिया णं देवा महिद्विया० जाव महापुमाना वरवत्थवरा वरमह्वरा वराजरवापारी अथो-च्छिच्छयवहाए अचे वयंति, अथे उवयजंति ।

"ता कहं ते" इत्यादि । 'ता' इति पूर्ववत् । कथं केन प्रकारेण चन्द्राऽऽदीनामनुभावः स्वक्याविशेष आख्यात इति वदेत् । एवमुक्तं भगवान्वाह—यत्तद्विषये ह्ये प्रतिपत्तौ । ते उपदर्शयति—" तत्र चन्द्रो " इत्यादि । तत्र चन्द्राऽऽदीनामनुभावविषये कालिन्ने मे प्रतिपत्तौ परतीर्थिकाप्युपगमकूपे प्रकृत । तद्यथा—" तद्यथा—" इत्यादि । तत्र तेषां ह्यर्थानां परतीर्थिकानां मध्ये एकं परतीर्थिका एवमाहुः (ता इति) तेषां परतीर्थिकानां प्रथमं स्वाशुष्यं प्रत्येकककपत्तोपकमे क्रमोपदर्शनार्थं चन्द्रसूर्याः, जामितिया-क्यालङ्कारः, नो जीवा जीवकथाः, किं स्वजीवाः तथा नो धनानि निमित्तप्रदर्शोपचयाः, किं तु क्षुधिराः तथा बाह्वरेवोद्दिधराः प्रधानमनुभावसुष्यकावयवशरीरोपेतोः, किं तु कलधराः कलेधर-मावास्तथा नास्ति, जामिति वाक्यालङ्कारः, तेषां चन्द्राऽऽदीनाम, चर्यालङ्कारोपचयनव, इति कपदर्शने, बाधुष्यो विकल्पे, समुच्चये वा । कर्म बहुक्रेपणावसेपणादि, वलं शारीरप्रमाणं, बर्ध्यामस्तो-स्ताहः, (पुरितलङ्कारपरकमे इति) मुकुषकारः पोकथामिमानः, परा-कमः स एवासाधिताभितप्रयोजनः । पुदककारक पराकमश्च पुदकका पराकमिति । बाशब्दः सर्वत्रापि पूर्ववत् । तथा ते चन्द्राऽऽदित्याः (नो विजुष्य खचिति नि) न विपुनं प्रवर्षयन्ति, नाप्यग्नि विपुष्टिशोषकं, नापि गजितं मेघधर्मान्, किं तु "अहं यं " इत्यादि । चन्द्राऽऽदित्याऽऽदीनामघो, णामित पूर्ववत् । बाधुरा बाधुकाविकः संसृष्टैति, अथच बाधुरो बाधुकाविकः संसृष्ट्ये, (विजुष्ये पि सवह (ण) विपुषुणमपि प्रवर्तयन्ति, क्वाग्निमपि प्रवर्तयन्ति, गजितमपि प्रवर्षयन्ति, विपुष्टादिकेषु परिणमन्ति इति भावः । अथोपसंहारमाह—(एगे एवमाहुस्तु) । एके पुनरेवमाहुः—'ता' इति प्राग्बन् । चन्द्रसूर्याः, जामिति वाक्यालङ्कारः, जीवा जीवकथाः, न पुनरजीवाः, यथाऽऽहुः परतीर्थिकाः, तथा घनाः, न क्षुधिराः, तथा बाह्वरेवोद्दिधराः, न कलेधरमाः, तथा नास्ति तेषाम् " उद्गुणे इति वा " इत्यादि पूर्ववत् व्याख्येयम् । (नि वि विजुष्ये पि खर्वां) विपुषुणमपि प्रवर्षयन्ति, अथानिमपि प्रवर्षयन्ति, अत्रिनमपि प्रवर्षयन्ति । किमुक्तं जयति । विपुष्टादिकं सर्वं चन्द्राऽऽदित्याः प्रवर्षयन् इति । अत्रापसंहारमाह—(एगे एवमाहुस्तु) । एवं परतीर्थिकप्रतिपत्तिह्ययुपदर्शयं संग्रति भगवान् स्वमतं कथयति—" वयं पुण " इत्यादि । वयं पुनरेवं वरामः । कथं वदयि, इत्याह—'ता' इति पूर्ववत्, चन्द्रसूर्याः, जामिति वाक्यालङ्कारः, देवा देवकथाः, न स्वाभावतो जीवकथाः । कथं भूतास्ते देवाः, इत्याह—महर्षिकाः महतीं श्रुतिविमानपरिचाराऽऽदीका येवं ते तथा (०) आह महाशुजाभा इति) वाध्वरकणाम्—" मह-जुष्यया महाहवा महाजला महालेखकम् " इति कथ्यम् । तत्र महतीं शुनिः शरीराऽऽनखविषया येथां ते महाशुतयः । तथा महत् बलं शारीरप्रमाणं येथां ते महाबलाः, तथा महत् यथाः क्यानिर्घेषां ते महायशसाः, तथा महेश इति महान् इह ईश्वर इत्यावया येथां ते महेशकथाः । क्विचत्, "महासोकता" इति पाठः । तत्र महर्षीकं येथां ते महासौक्याः तथा महानुजानां विशि-ष्टवैशिककरवाऽऽदिविषया आख्याया शक्तिर्घेषां ते महानुभावाः, बरवस्त्रधराः बरमाद्वेषधरा बरानवणधारिणः, अश्वभक्ति-विशयापेतया कृत्यानां लक्षणयमतेन, अन्धे पूर्वोपका सायुःकृते कथयन्ते, अन्धे सूर्यकृते । सू० प्र० २० पाठः । (उधोतिष्कानां काममौली " काममोम " शब्दे लृतीजनगे ४४२ वृष्टे इत्यथी)

(२५) संग्रति चन्द्रसूर्ययोः संख्यातमभिहितः कथं

इवेतथायाः संस्थितिराख्यातोति ततस्तद्विषयं प्रथममनुभाह—
 ता कहं ते से चन्द्राए संस्थितौ आहिता ति वदेजा । एतत् सल्लु इमा क्षुधिरा संस्थितौ पद्यथा । तं जहा—चंदिमसुरि-यसंस्थितौ य, तावकसेवातितौ य । ता कहं ते चंदिमसुरि-यासंस्थितौ आहिता ति वदेजा । तत्त्व सल्लु इमातो सोमस पदिबलीशो पद्यथाओ । तत्वेगे च एवमाहुं—ता समचउरस-संस्थिता चंदिमसुरियसंस्थितौ पद्यथा, एगे एवमाहुंस्तु । एने पुण एवमाहुं—ता विसमचउरससंस्थिता चंदिमसुरियसंस्थितौ पद्यथा । एवं समचउकोणसंस्थिता वै विसमचउकोणसंस्थि-या प्रसमचकवालसंस्थिता य विसमचकवालसंस्थिता ६ चक-चकवालसंस्थिता, एगे एवमाहुंस्तु । एने पुण एवमाहुं—ता उतागारसंस्थिता चंदिमसुरियसंस्थितौ पद्यथा । एगे एवमाहुंस्तु, मेहावणसंस्थिता १०, पासादसंस्थिता ११ गोपुरसंस्थिता १२ पेच्छपरसंस्थिता १३ वलीभीसंस्थिता । प्र ह्मिपयवसंस्थिता १४ बासगपोषियासंस्थिता चंदिमसुरियसंस्थितौ पद्यथा १६ । तत्त्व जे ते एवमाहुंस्तु—ता समचउरससंस्थिता चंदिमसुरियसं-स्थितौ पद्यथा, एतेवं अएवं जेतव्या, एतां चेष णं इतेरेदिं ।
 " ता कहं ते से चन्द्राए संस्थितौ आहिता ति वदेजा । " ।
 'ता' इति पूर्ववत् । कथं भगवान् । त्वथा इवेतथायाः संस्थिति-राख्याता इति भगवान् वदेत् । एवं भगवता गौतमेनोके बर्ध-मानस्वामो भगवान्माह—" तद्यथा " इत्यादि । तत्र इवेतथाया विषये कालिन्ने वद्वयमाशुष्यकथा द्विविधा संस्थितिः प्रकृता । तामेव तद्यथेत्यादिनोपदर्शयति । तद्यथेत्येव तदनुपुन्ये प्रथयति । ततोऽयमर्थः—ता इवेतथा यथा येन प्रकारेण द्विविधा भवति तथोपदर्शयते—चन्द्रसूर्ये संस्थितिरस्तापक्लेषसंस्थितिका । इह श्चे-तता चन्द्रसूर्येविमानामापि विधाने, तत्कृतापक्लेषस्य च, ततः इवेतथायोगानुभवमपि श्चेतताशब्दोकोचयते । तेनोक्तप्रकारेण श्चेतता द्विविधा जयति । तत्र चन्द्रसूर्यसंस्थितिषिये प्रकृत-ति—" ता कहं ते " इत्यादि । 'ता' इति प्राग्बन् । कथं ते स्वथा भगवान् । चन्द्रसूर्यसंस्थितिराख्याता इति वदेत् । इह चन्द्रसूर्य-विमानानां संस्थानकथा संस्थितिः प्रागेवाजिह्विता, तत इह चन्द्रसूर्याणां संस्थितिलक्षणमपि अथवधानकथा कथयति । एवमुक्ते भगवानेताद्विषये यावन्मयः परतीर्थिकानां प्रतिपत्तय-स्वात्पत्तीकपदवैयन्ति—" तद्यथा " इत्यादि । तत्र चन्द्रसूर्यसं-स्थितौ विचार्यमाख्यायां कालिन्ने योःरुण प्रतिपत्तयः प्रकृताः । तद्यथा—एके वादिन एवमाहुः—समचउरससंस्थिता चन्द्रसूर्य-संस्थितिः प्रकृता । समचउरससंस्थितं संस्थानं यस्याच्चन्द्र-सूर्यसंस्थितेः सा तथा । अत्रैवोपसंहारवाक्यमाह—" एगे एवमा-हुंस्तु १ " । एवं सर्वत्रापि प्रत्येकमुपसंहारवाक्यं कथयति । एके पुनरेवमाहुः—विमचउरससंस्थिता चन्द्रसूर्यसंस्थितिराख्या-ता । अत्रापि विमचउरससंस्थितं संस्थानं यस्याः सा तेनोक्त प्र-कारेणोपर्यामभिप्रेथेय समचउरससंस्थिता चन्द्रसूर्यसं-स्थितिवक्यता । सा वैषय—" एगे पुण एवमाहुंस्तु—समचउको-णसंस्थिता चंदिमसुरियसंस्थितौ पद्यथा, एगे एवमाहुंस्तु । "

विषयते । ततः प्रतिनक्षत्रपर्यायस्यैके चारमजिजिता नक्षत्रेण सह चन्द्रस्य योगस्य अष्टाशुभपद्यते चन्द्रोऽभिजिता नक्षत्रेण सह संयुक्तं युगमध्ये सप्तपदिसंख्यां चारान् चरतीति । एवं प्रतिनक्षत्रं भावनीयम् ।

संभवादिष्वचारविषयं प्रश्नसुप्रमाह-

ता कहे ते आरुचवचारा आहिते ति वदेज्जा ।। ता पंच-संबवदरिण् णं युगे अजिईणकलसे पंच चारे सुरेण सार्कि जोयं जोएति, एवं० जाव उचरासाढाणकलसे पंच चारे सुरेण सदिं जोयं जोएति ।।

“ ता कहे ते ” इत्यादि । 'ता' इति श्रावणम् । कथं किंप्रमाणया संबधया भगवन् ! त्वया आदित्यचारा आख्याता इति वदेत् । भगवान्माह-“ ता पंचसंबवदरिण् णं ” इत्यादि । 'ता' इति पृथ्वयः । पञ्चनीवसरिके चन्द्रोऽऽदिपञ्चसंबवदरिण्णये, युगे युगमध्ये, अभिजिजिजितं पञ्च चारान् यावत् सूर्येण सह योगं युगार्कः । अष्टाप्यं प्रावाधाः-अभिजिता नक्षत्रेण सह संयुक्तः सूर्यो युगमध्ये पञ्चसंख्यां चारान् चरति । कथमेतद्व्यगम्यते इति चेत् ? उच्यते-इह योगसिद्धस्य सूर्यस्य सकलनक्षत्रम-बद्धत्वापरिसमाप्तिरनेकन सूर्यसंस्वस्त्रेण । सूर्यसंबवदरिण्णं युगे अभ्यति पञ्च । ततः प्रतिनक्षत्रपर्यायस्यैके चारमजिजिता नक्ष-त्रेण सह योगस्य संभवाद् घटनं अभिजिता नक्षत्रेण सह सं-युक्तः सूर्यो युगे पञ्च चारान् चरतीति । एवं योगनक्षत्रवि-भावना भावनीया । सू. प्र० १८ पाठ० ।

(३०) संभति चन्द्रसूर्योऽऽदिनां भूमेकहस्तमुच्यप्रमाणं चक्रव्यमितं तनस्तीचषयं प्रश्नसुप्रमाह-

ता कहे ते उचचे आहिते ति वदेज्जा ।। तस्य सखु इमाओ पण्णावंसं पविचचीओ पञ्चत्ताओ । तत्पेगे एवमाहुंसु-ता एगं जोयणसहस्रं सूरं उहं उचचेणं दिवहं चंदे, एगे एवमाहुंसु ।। एगे पुण एवमाहुंसु-ता द्वां जोयणसहस्राई सूरं उहं उचचेणं अह्नाऽऽजाई चंदे, एगे एवमाहुंसु २ । एगे पुण ए-माहुंसु-ता तिणि जोयणसहस्राईं सरं उहं उच-चेणं अचुटाई चंदे, एगे एवमाहुंसु ३ । एगे पुण ए-वमाहुंसु-ता चचारि जोयणसहस्राईं सूरं उहं उच-चेणं अरुचववाई चंदे, एगे एवमाहुंसु ४ । एगे पुण एवमाहुंसु-ता पंचजोयणसहस्राईं सूरं उहं उचचेणं अरुहडाई चंदे, एगे एवमाहुंसु ५ । एगे पुण एवमाहुंसु-ता अजोयणसहस्राईं सूरं उहं उचचेणं अरुनसमए चंदे, एगे एवमाहुंसु ६ । एगे पुण एवमाहुंसु-ता सप्तजोयणसहस्राईं भूरे उहं उचचेणं अरुहडाई चंदे, एगे एवमाहुंसु ७ । एगे पुण एवमाहुंसु-ता अष्टजोयणसहस्राईं सूरं उहं उचचेणं अरुनसमाई चंदे, एगे एवमाहुंसु ८ । एगे पुण एवमाहुंसु-ता नवजोयणसहस्राईं सूरं उहं उचचेणं अष्टदसमाई चंदे, एगे एवमाहुंसु ९ । एगे पुण एवमाहुंसु-ता दसजोयणसहस्राईं सूरं उहं उचचेणं अष्टदकारस चंदे, एगे एवमाहुंसु १० । एगे

पुण एवमाहुंसु-एकारसजोयणसहस्राईं सूरं उहं उचचेणं अरुचवारस चंदे, एगे एवमाहुंसु ? । एतेणं अभिजावेणं णत-त्वं वारस सूरं अरुचेतरस चंदे ? १ । तेस सूरं अरुचवारस चंदे ? २ । चोइस सूरं अरुचपुसरस चंदे ? ३ । पसरस सूरं अरुसो-हस चंदे ? ४ । सोलस सूरं अरुसचरस चंदे ? ५ । सचरस सूरं अरुअडारस चंदे ? ७ । अडारस सूरं अरुचपुणुवीसं चंदे ? ८ । एगुणवीसं सूरं अरुवीसं चंदे ? ९ । बांसं सूरं अरुचपगवीसं चंदे १० । षगवीसं सूरं अरुचवावीसं चंदे २ ? । वाव।सं सूरं अरुचेवं।सं चंदे ११ । तेवीसं सूरं अरुचउवीसं चंदे २ ३ । चउवीसं सूरं अरुचपगवीसं चंदे, एगे एवमाहुंसु १४ । एगे पुण एवमाहुंसु-पणुवीसं जोयणसहस्राईं सूरं उहं उचचेणं अरुहउवीसं चंदे, एगे एवमाहुंसु १५ । एवं पुण एवं वदामो-ता इमीमे रचणपत्ताए पुववीए बहु-समरपिण्णजाथो नूभिजागाथो सत्तणउए जोयणसए उहं उप्पत्तिचा हेडिह्णं तारविमाणे चारं चरति, अट्टजोयणसए उहं उप्पत्तिचा सुरविमाणे चारं चरति, अट्टअसीईए जोयण-सए उहं उप्पत्तिचा चंदविमाणं चारं चरति, अरुचजोयणम-ताई उहं उप्पत्तिचा उवरिं तारविमाणे चारं चरति, हेडिह्णामो तागविमाणामो दम जोयणाई उहं उप्पत्तिचा सुरविमाणे चारं चरति, नवउचिजोयणाई उहं उप्पत्तिचा चंदविमाणे चारं चरति, दसुचरं जोयणसतं उहं उप्प-त्तिचा उवरिह्णं ताराकूचे चारं चरति, ता सूरविमाणामो अभीतिजोयणाई उहं उप्पत्तिचा चंदविमाणे चारं चरति, जोयणसतं उहं उप्पत्तिचा उवरिह्णं ताराकूचे चारं चरति. ता चंदविमाणामो एवं बींसं जोयणाई उहं उप्पत्तिचा उवरिह्णं ताराकूचे चारं चरति । एवामेव सपुत्रावरंणं दसुचरजोयण-सतं वाडह्णं तिरियवसंत्वे जेतिसविसए जेतिसं चारं चरति आहिते ति वदेज्जा ।

“ ता कहे ते ” इत्यादि । 'ता' इति पृथ्वयम् । कथं केन प्रका-रेण भगवन् ! त्वया ज्ञमरुचये चन्द्रोऽऽदिनामुच्यप्रमाणव्यमितं वदेत् ? । एवं प्रश्ने क्वेन भगवान्तद्विषये वाच्यस्यः प्रतिपत्त-यस्तावनीउपदीयति-“ ता तरथ ” इत्यादि । तत्र उच्यत्व-विषये आदिपमा चष्यप्रमाणस्वरूपाः पञ्चविंशतिप्रतिपत्तयः परनीर्थिकाऽप्युपगमरूपाः प्रकृताः । ता एव “ तथगे ” इत्यादि-ना वक्ष्यति । तत्रैतेषां पञ्चविंशतिपरनीर्थिकानां मध्ये एके परनीर्थिका एवमाहुः-‘ता’ इति पृथ्वयम् । एकयोजनसहस्रं सूर्यो नूमेकहस्तमुच्यप्रमाणेन ध्यवस्थितो, आदि सार्वायोजनसहस्रं नूमे-कहस्तं चन्द्रः । किमुक्तं भवति-‘नूमेकहस्तं योजनसहस्रे गते १३।०-न्तरे सूर्यो व्यवस्थितः; सार्वां च योजनसहस्रमन्ते चन्द्रः । नूत्र च योजनसंख्यापदस्य सूर्योऽऽदिपदस्य च तुल्यार्थिकताव्यभि-द्वैशोऽनेनोपचारात् । यथा पाटलिपुत्राद् राजसूयं नवयोऽजना-नीत्यादि । एवमुच्यतेऽपि सूर्यो भवनीयम् । अत्रापसंभार-माह-“ एवं एवमाहुंसु १ ” । एके युनदेवमाहुः-‘ ता ’ इति

पूर्वेण । हे वाञ्छनसहस्रं भूमिर्दुः सुषो ध्यवहित्यनः, अर्द्ध-
 लोणीयानि योजनसहस्राणि चन्द्रः । अत्रोपसंहारः— "एते एव-
 माहंस्तु २" । एवं शेषोऽपि सुवर्णानि भावनीयानि । "एषु" ।
 इत्यादि । एतेनानन्तरं द्वितोमामिहापन शेषप्रतिपत्तिगतमपि
 सूत्रजातं नेतव्यम् । तत्रैवैषम— "तिषि" इत्यादि । "एते पुण्य-
 वमाहंस्तु—तिषि जौहिसियसहस्राहं सुरे उहं उच्यते अद्भुता-
 हं चंदे, एते एवमाहंस्तु ३" । "ता चत्वारि" इत्यादि । "एते
 पुण्य एवमाहंस्तु—ता चत्वारि जौहिसियसहस्राहं सुरे उहं उच्य-
 तेषु अर्द्धपंचमाहं चंदे, एते एवमाहंस्तु ४" । "ता पंच" इ-
 त्यादि । "एते पुण्य एवमाहंस्तु—ता पंच जौहिसियसहस्राहं सुरे
 उहं उच्यतेषु अर्द्धछाहं चंदे, एते एवमाहंस्तु ५" । एवं च सुरे
 अर्द्धसप्तमाहं चंदे । एते पुण्य एवमाहंस्तु—ता षड्जौहिसियसहस्राहं
 सुरे उहं उच्यतेषु अर्द्धअष्टमाहं चंदे इति । एते पुण्य एवमाहंस्तु ६ ।
 सप्तसुरे अर्द्धनवमाहं चंदे इति । एते पुण्य एवमाहंस्तु—ता सप्तजौ-
 हिसियसहस्राहं सुरे उहं उच्यतेषु अर्द्धदशमाहं चंदे, एते एवमा-
 हंस्तु ७ । अष्टसुरे अर्द्धनवमाहं चंदे इति । एते पुण्य एवमाहंस्तु—
 ता षड्जौहिसियसहस्राहं सुरे उहं उच्यतेषु अर्द्धनवमाहं चंदे,
 एते एवमाहंस्तु ८ । नवसुरे अर्द्धदशमाहं चंदे इति । एते पुण्य एवमा-
 हंस्तु—ता नवजौहिसियसहस्राहं सुरे उहं उच्यतेषु अर्द्धदशमाहं
 चंदे, एते एवमाहंस्तु ९ । दशसुरे अर्द्धएकादशमाहं चंदे इति । एते
 पुण्य एवमाहंस्तु—ता दशजौहिसियसहस्राहं सुरे उहं उच्यतेषु
 अर्द्धएकादशमाहं चंदे, एते एवमाहंस्तु १० । एकादशसुरे अर्द्धद्वा-
 दशमाहं चंदे इति । एते पुण्य एवमाहंस्तु—ता द्वादशजौहिसियसहस्राहं
 सुरे उहं उच्यतेषु अर्द्धत्रयोदशमाहं चंदे इति । एते पुण्य एवमाहंस्तु—
 ता त्रयोदशजौहिसियसहस्राहं सुरे उहं उच्यतेषु अर्द्धचतुर्दशमाहं
 चंदे, एते एवमाहंस्तु १२ । चतुर्दशसुरे अर्द्धपंचदशमाहं
 चंदे इति । एते पुण्य एवमाहंस्तु—ता चतुर्दशजौहिसियसहस्राहं
 सुरे उहं उच्यतेषु अर्द्धषड्दशमाहं चंदे, एते एवमाहंस्तु १४ ।
 षड्दशसुरे अर्द्धसप्तदशमाहं चंदे इति । एते पुण्य एवमाहंस्तु—
 ता षड्दशजौहिसियसहस्राहं सुरे उहं उच्यतेषु अर्द्धसप्तदशमाहं
 चंदे, एते एवमाहंस्तु १५ । सप्तदशसुरे अर्द्धअष्टदशमाहं चंदे
 इति । एते पुण्य एवमाहंस्तु—ता सप्तदशजौहिसियसहस्राहं सुरे उहं
 उच्यतेषु अर्द्धअष्टदशमाहं चंदे, एते एवमाहंस्तु १६ । अष्टदशस-
 माहं सुरे अर्द्धअष्टदशमाहं चंदे इति । एते पुण्य एवमाहंस्तु—ता स-
 त्तरजौहिसियसहस्राहं सुरे उहं उच्यतेषु अर्द्धअष्टदशमाहं चंदे, एते
 एवमाहंस्तु १७ । अष्टदशसुरे अर्द्धअष्टदशमाहं चंदे इति । एते
 पुण्य एवमाहंस्तु—ता अष्टदशजौहिसियसहस्राहं सुरे उहं उच्यतेषु
 अर्द्धअष्टदशमाहं चंदे, एते एवमाहंस्तु १८ । एतन्मूलं सुरे
 अर्द्धअष्टदशमाहं चंदे इति । एते पुण्य एवमाहंस्तु—ता एतन्मूलं
 जौहिसियसहस्राहं सुरे उहं उच्यतेषु अर्द्धअष्टदशमाहं चंदे, एते
 एवमाहंस्तु १९ । अष्टदशसुरे अर्द्धअष्टदशमाहं चंदे इति । एते पुण्य
 एवमाहंस्तु—ता अष्टदशजौहिसियसहस्राहं सुरे उहं उच्यतेषु अर्द्ध-
 अष्टदशमाहं चंदे, एते एवमाहंस्तु २० । एतन्मूलं सुरे अर्द्ध-
 अष्टदशमाहं चंदे इति । एते पुण्य एवमाहंस्तु—ता एतन्मूलं
 जौहिसियसहस्राहं सुरे उहं उच्यतेषु अर्द्धअष्टदशमाहं चंदे, एते
 एवमाहंस्तु २१ । अष्टदशसुरे अर्द्धअष्टदशमाहं चंदे इति ।

एते पुण्य एवमाहंस्तु—ता बाबोसं जौहिसियसहस्राहं सुरे उहं
 उच्यतेषु अर्द्धतेवीसमाहं चंदे, एते एवमाहंस्तु २२ । तेवीसं सुरे
 अर्द्धचत्वीसमाहं चंदे इति । एते पुण्य एवमाहंस्तु—ता तेवीसं
 जौहिसियसहस्राहं सुरे उहं उच्यतेषु अर्द्धचत्वीसमाहं चंदे,
 एते एवमाहंस्तु २३ । चत्वीसं सुरे अर्द्धचत्वीसमाहं चंदे इति ।
 एते पुण्य एवमाहंस्तु—ता चत्वीसं जौहिसियसहस्राहं सुरे उहं उच्य-
 तेषु अर्द्धचत्वीसमाहं चंदे, एते एवमाहंस्तु २४ । पंचाविं-
 शतितमप्रतिपत्तिसूत्रं तु साक्षाद्दृश्यते— "एते पुण्य एवमाहंस्तु—
 ना पणवोसं" इत्यादि । एतानि च सूत्राणि सुगमन्याश्चयं भाव-
 नीयानि । तदेवमुक्त्वाः परप्रतिपत्तयः । संप्रति स्वयमं प्रणयात्पुण्य-
 द्दृशयति—वयं पुनरुपलक्ष्येवसाविद्वस्तु एते वक्ष्यमाणेन प्रकारेण
 वक्ष्यामः । तेनैव प्रकारमाह— "ता मनीसे" इत्यादि । "ता" इति
 पूर्वेषुत् । अत्रा रत्नप्रजायाः पृथिव्या बहुमनमरमणीयाद् भूमिजा-
 गादुर्द्धं नस्योऽजगत्तानानि नवस्यधिकानि उक्तान्युप गवाः, अत्रा-
 न्तेऽप्यननं ताराविमानं चारं चरति—मण्डलगत्या पारंश्रम-
 यं प्रतिपद्यते, तथा अस्या एव रत्नप्रजायाः पृथिव्या बहुमनमर-
 मणीयाद् भूमिभागादुर्द्धंमैठी योजनशानाम्युत्प्लुत्यात्रान्तेरं सु-
 र्यविमानं चारं चरति । तथा अस्या एव रत्नप्रजायाः पृथिव्या
 बहुमनमरमणीयाद् भूमिभागादुर्द्धंमैठी योजनशाना—वशोऽप्यांश्र-
 कानि उक्तान्युत्प्लुत्यात्रान्तेरं चरति—विमानं चारं चरति, तथा अस्या एव
 रत्नप्रजायाः पृथिव्या बहुमनमरमणीयाद् भूमिभागादुर्द्धं परि-
 पुणानि नवयोऽजगत्तानाम्युत्प्लुत्यात्रान्तेरं सद्योपरितनं तारा-
 विमानं चारं चरति, अपरंननताराविमानादुर्द्धं द्वाषांजनाम्यु-
 त्प्लुत्यात्रान्तेरं सुर्यविमानं चारं चरति । नत एव अशरत्नगत नार-
 विमानाश्रयति—योजनान्म्युत्प्लुत्यात्रान्तेरं चरति—विमानं चारं
 चरति । नत एव सद्योऽशरत्नताराविमानाद्दशोत्तरं योजनश-
 तम्युत्प्लुत्यात्रान्तेरं सद्योपरितनं ताराविमानं चारं चरति ।
 "ता सुर्यविमानाश्रो" इत्यादि । "ता" इति पूर्वेषुत् । सुर्यविमानाद्-
 र्द्धंमैठीयोजनशानाम्युत्प्लुत्यात्रान्तेरं चरति—विमानं चारं चरति,
 तस्मादेव सुर्यविमानाद्दशोत्तरं योजनशतम्युत्प्लुत्यात्रान्तेरं सद्यो-
 परितनं ताराकूपं ज्योतिष्कं चारं चरति । "ता चर्द्धविमानाश्रो"
 इत्यादि । "ता" इति पूर्वेषुत् । चर्द्धविमानादुर्द्धं विंशतिजो-
 गत्तानि उक्तान्युत्प्लुत्यात्रान्तेरं सद्योपरितनं ताराविमानं ज्योति-
 श्चकं चारं चरति (एवमित्येवादि) एवमेव तत्रैवैव प्रकारेण
 (सपुष्पावरेण नि) एव सुषोऽपरंण वक्षते इति सपुष्पं, सपु-
 षं च तद्व अपरं च सुषोऽपरं, तेन सुषोऽपरमतीलनमर्थः ।
 दशोत्तरयोजनशतवाहस्येन । तथाहि—सद्योऽशरत्नताराकृपाद्वाह
 ज्योतिष्ककृपाद्दशोत्तरं दशमिजोः सुर्यविमानं, ततोऽप्यशरत्नया यो-
 जनेनैकद्वयविमानं, ततो विशरत्नया सद्योपरितनं ताराकूपं ज्योतिष्क-
 कारविषयस्य दशोत्तरं योजनशतं वाहस्ये, तस्मद् दशोत्तरं
 योजनशतवाहस्ये । पुनः कथं नूने ? इत्याह—निर्णयसत्येये यो-
 जनकोटिकांकोटिप्रमाणं ज्योतिर्विषये मनुष्येकोर्णस्ययं ज्योतिष्क-
 कारं चरति, चारं चरन्मनुष्येकोत्तराद् वाहिः पुनरवाहंशतमा-
 स्यात् इति चेदन् । सू० प्र० १८ पादु० । सू० प्र० १० । जी० ।
 धरत्नियलाउ समाश्रो, सत्त च नउर्द्धिं जौहिसियसहस्राहं ।
 हिट्टिहोद्दोद्दो तन्नो, सूरो पुण्य अर्द्धिं सपहं ॥ ८४ ॥
 अष्टमए आशीप, चंदो तह चैव होइ उवरितेले ।
 एणं दपुचरसये, बाहड्डं जौहिसियस भवे ॥ ८५ ॥
 ६०५ ।

(३१) देवसामर्थ्यमप्राप्तस्यैव उच्यतेऽस्मात्तद्विद्ययाऽऽह-

ता अस्तिय षं चंदिमसूरियाणं देवाणं द्विडं पि ताराकूवा
अयुं पि तुह्णा वि, समं पि ताराकूवा अयुं पि तुह्णा वि,
उत्पि पि ताराकूवा अयुं पि तुह्णा वि । ता अस्तिय । ता कर्हं
से चंदिमसूरियाणं देवाणं द्विडं पि ताराकूवा अयुं पि तुह्णा
वि, समं पि ताराकूवा अयुं पि तुह्णा वि, उत्पि पि
ताराकूवा अयुं पि तुह्णा वि । ता नद्दा जद्दा खं
सेनि णं देवाणं तवणियमर्बंजचेरार्हं उरिससाहं जवेंति, तद्दा
तद्दा णं तसिं देवाणं एवं जवति, तं अणुते वा तुह्णते वा,
ता एवं लखु चंदिमसूरियाणं देवाणं द्विडं पि ताराकूवा
अयुं पि तुह्णा वि ॥

“ ता अस्तिय षं ” इत्यादि । ‘ता’ इति पूर्ववत् । अस्येतद् भग-
वत् । यत्न चन्द्रसूर्याणां देवानां (द्विडं पि ति) क्रमापेक्षया
अपस्तना अपि ताराकूपविमानाधिष्ठातारो देवा एतित्विभवत्ते-
इयाऽऽदिक्मपेक्षय कश्चिद्वर्णवोऽपि लखतेऽपि, भवन्तीत्यर्थः ।
कश्चिपुत्रया अपि भवति । तथा समर्पाय चन्द्रविमानैः सूर्यवि-
मानैश्च लोकापेक्षया समश्रेण्याऽपि ये व्यवस्थितास्ताराकूवास्ता-
रविमानाधिष्ठातारो देवाः, तेऽपि चन्द्रसूर्याणां देवानां एतित्वि-
वित्त्वाऽऽदिक्मपेक्षय कश्चिद्वर्णवोऽपि भवन्ति, कश्चिपुत्रया अपि,
इति गौरवमेव प्रत्ये कृते भगवान्नाह-(ता अस्तिय ति) यदेतत्
स्वया पुंते तस्वर्भे तथैवास्ति । एवमुक्तं पुनः प्रथमवति-“ता कर्हं
ने ” इत्यादि सुगमम् । भगवान्नाह-‘ता जद्दा जद्दा ’ इत्यादि ।
‘ ता ’ इति पूर्ववत् । यथा यथा । एतित्वि वाक्यालङ्कारे ।
तेषां देवानां ताराकूपविमानाधिष्ठातारं प्राप्नुयं तेषां तेषां नियमल-
क्ष्यचर्याणि कश्चिद्वृत्तानि उत्कटाणि भवन्ति, तथा तथा तेषां देवा-
नां तस्मिन् ताराकूपविमानाधिष्ठातारान् एवं जवति, यथा-अणु-
त्पि वा, तुष्यते वा । किमुक्तं भवति-‘येः प्राग्भवे तेषो नियमलक्ष-
ययोगि मन्दाणि कृतानि ते ताराकूपविमानाधिष्ठातारस्यैव भव-
मनुयासाश्चन्द्रसूर्येण्यो देवेषु तेषां एतित्विभवत्त्वाऽऽदिक्मपेक्षय इति
भवति, येभ्यो भवान्ने तेषो नियमलक्ष्ययोगि अस्त्युत्कटान्या-
सावेतानि ते ताराकूपविमानाधिष्ठातारस्यैव देवस्य मनुयासा एतित्वि-
भवाऽऽदिक्मपेक्षय चन्द्रसूर्येण्यैः सह समात्मा भवति । न चै-
तदनुपपन्नम् । इत्यन्ते इति मनुष्यानां केषु केषु चन्द्रसूर्याणां तेषां
तत्तथाविधेषु तेषां तारा राजन्वममासा अपि राक्षा नह तुष्य-
एतित्विभवत्त्वा इति । “ ता एवं लखु ” इत्यादि निगमनवाक्यं
सुगमम् । १० प्र० १८ पाठ् । १० प्र० १० जी० । जी० । (म-
हाराष्ट्रपेक्षया उच्यतेऽस्मात्तद्विद्ययाऽऽह- उच्यतेऽस्मात्तद्विद्ययाऽऽह-
१० प्र० १८ पाठ्)

[३२] ता जेवुहीवे णं दीवे कतरे णकलवे सव्वभंत्तरिडं
चारं चरति, कतरे णकलवे सव्वबाहिरिडं चारं चरति, कतरे
णकलवे सव्वुवरिडं चारं चरति, कतरे णकलवे सव्वह-
दिडं चारं चरति । अर्धे णकलवे सव्वभंत्तरिडं चारं
चरति, मूले णकलवे सव्वबाहिरिडं चारं चरति, सातो-
णकलवे सव्वुवरिडं चारं चरति, अर्धे णकलवे सव्व-
दिडं चारं चरति ।

“ता जेवुहीवे णं दीवे कतरे णकलवे” इत्यादि सुगमम् । नभ-
रम, अग्निजलकषं सर्वोप्यन्तरं नक्षत्रमपकालिकामपेक्षय, एवं
मूलाऽऽदीनि सर्वेषाम्नाऽऽदीनि वेदितव्यानि । १० प्र० १८ पाठ् ।
उक्तं च-“ सव्वभंत्तरिडं, मूलां पुण सव्वबाहिरुं भवत् ।
सव्वोवरिं च सां, अर्धेण पुण सव्वहदिडं चया ” ॥ १० प्र० १८
१० । १० प्र० १० जी० ।

(३३) अन्तः सुयो वा कियरत्तेभं प्रकाशयतीति ततस्तच्चिचं
प्रथमस्यमाह-

ता केवतिं येत्तं चंदिमसूरिया ओजासंति, उज्जोवेति,
तवेति, पगासंति, अर्द्धिता ति वदेज्जा । तस्य लखु इमाओ
वारस पविचचीओ पषयाओ । तत्त्वेगे एवमाहं सु-ता एणं
दीवं एणं समुहं चंदिमसूरिया ओजासंति, उज्जोवेति, तवेति,
पगासंति, एगे एवमाहं सु ? । एगे पुण एवमाहं सु-ता तिखि
दीवे तिखि समुहे चंदिमसूरिया ओजासंति, उज्जोवेति, तवे-
ति, पगासंति, एगे एवमाहं सु । एगे पुण एवमाहं सु-स्य
अच्छुदे दीवे अच्छुदे समुहे चंदिमसूरिया ओजासंति, उ-
ज्जोवेति, तवेति, पगासंति, एगे एवमाहं सु ३ । एगे पुण
एवमाहं सु-ता सत्त दीवं सत्त समुहे चंदिमसूरिया ओजासं-
ति, उज्जोवेति, तवेति, पगासंति एके, एगे एवमाहं सु ४ एणं
पुण एवमाहं सु-दस दीवं दस समुहे चंदिमसूरिया ओजा-
संति, उज्जोवेति, तवेति, पगासंति एके, एगे एवमाहं सु ५ ।
एगे पुण एवमाहं सु-ता वारस दीवे वारस समुहे चंदिमसूरिया
ओजासंति, उज्जोवेति, तवेति, पगासंति एके, एगे एवमाहं सु ६ ।
एगे पुण एवमाहं सु-ता वायाहोसं दीवे वायालीसं समुहे
चंदिमसूरिया ओजासंति, उज्जोवेति, तवेति, पगासंति एके, एगे
एवमाहं सु ७ एगे पुण एवमाहं सु-वावचरिं दीवे वावचरिं
समुहे चंदिमसूरिया ओजासंति, उज्जोवेति, तवेति, पगासंति
एके, एगे एवमाहं सु ८ एगे पुण एवमाहं सु-ता बातालीसं
दीवसं बाताहोसं समुहसं चंदिमसूरिया ओजासंति,
उज्जोवेति, तवेति, पगासंति एके, एगे एवमाहं सु ९ एगे पुण
एवमाहं सु-ता वावचरिं दीवसं वावचरिं समुहसं चंदि-
मसूरिया ओजासंति, उज्जोवेति, तवेति, पगासंति एके,
एगे एवमाहं सु १० । एगे पुण एवमाहं सु-ता वायालीसं
दीवसहसं वायाहोसं समुहसहसं चंदिमसूरिया ओजा-
संति, उज्जोवेति, तवेति, पगासंति एके, एगे एवमाहं सु ११ ।
एगे पुण एवमाहं सु-ता वावचरिं दीवसहसं वावचरिं
समुहसहसं चंदिमसूरिया ओजासंति, उज्जोवेति, तवेति,
पगासंति एके, एगे एवमाहं सु १२ ।

“ ता केवतिं ” इत्यादि । ‘ता’ इति पूर्ववत् । कियरत्तेभं, च-
न्द्रसूर्येण्येवमं जम्होपे चन्द्रसूर्यस्य सूर्येण्येव वा जवादा ।
अवसासव्यति, तत्राच नासां ज्ञानस्यापि प्रतिभासो शय्य/इयते,
अस्त्युत्कटान्येवमाह- उच्यतेऽस्मात्तद्विद्ययाऽऽह- उच्यतेऽस्मात्तद्विद्ययाऽऽह-

जोड़िसिय

कृति ? । ता जं मंडलं उवसंक्रमिचा चारं चरति तस्य तस्य मंडलपरिवेवस्व सत्तरस अद्दुडे भागा सते गच्छति, मंडलं सतसहस्रेणं अद्दुष्टाणुवीए संतंठं क्छेत्ता । ता एगमेगेणं मुहुचणं मूरिए केवतिपाइं जागसताइं गच्छति । ता जं मंडलं उवसंक्रमिचा चारं चरति तस्य तस्य मंडलस्य परिवेवस्वस अद्दुष्टास तीमे जागसते गच्छति, मंडलसतम-इस्नेणं अद्दुष्टाणुवितमेठिं छेत्ता । ता एगमेगेणं मुहुचणं एवस्वके केवतिपाइं जागसातइं गच्छति ? । ता जं मंडलं उवसंक्रमिचा चारं चरति तस्य तस्य मंडलस्य परिवेवस्वस अद्दुष्टासपणतीमे भागसते गच्छति, मंडलं सतसह-इस्नेणं अद्दुष्टाणवितमेठिं छेत्ता ।

“ ता एगमेगेणं ” इत्यादि । ‘ता’ इति पूर्ववत् । एकैकेन मुहु-
त्तेन चन्द्रः कियन्ति मण्डलस्य भागशतानि गच्छति ? जगवा-
बाह-“ ता जं जं ” इत्यादि । यद्यद् मण्डलमुपसंक्रम्य चन्द्रा-
भारं चरति, तस्य तस्य मण्डलस्य संश्लिष्यतः पार्लोपस्य प-
रिच्छेः सत्प्रशस्त्यात्पद्यप्यथाप्यकानि जागानां गच्छति, मण्डलं
मण्डलपरिष्ठाप्येकेन शतसहस्रेणाद्यानवत्या च शतेश्चिन्वा वि-
भज्य । इयमत्र ज्ञानना-इह प्रथमतश्चात्मसो मण्डलकालो
निरूपणीयः, तद्वानतरं तदनुसारेण मुहुत्तगतपरिमाणं भावनी-
यम् । तत्र प्रथममण्डलकालनिरूपणोपदिष्टं त्रैराशिकं यदि
सप्तशुक्तिः शुभैःपुण्यार्थिकैः सकलयुगनाभिःभरकमंडलैः-
द्वादश शतानि त्रिशदधिकानि रात्रिद्विद्यानि स्रज्यन्ते, ततः
द्वादशमंडलमंडलभागेकेन (मण्डललेनाति भावः) कति
रात्रिद्विद्यानि स्रज्यन्ते ? । रात्रिपथव्यापना- १७३० । १७३० । २ ।
अत्रान्येन राशिनो द्विकलस्येन मन्थ्य राशियुगन्ते, जातानि
वद्विशतच्छतानि षड्पाधिकानि । ३६६० । एतेषामाद्येन रा-
शिनो भागद्वये, लक्षे द्वे रात्रिद्वये, शेषं तिष्ठति चतुर्विंश-
त्यधिकं शतम् । १२४ । तत्रैकैस्मिन् रात्रिद्वये त्रिभुमुहुत्ता
इति, तस्य त्रिशता युगन्ते जातानि सप्तशतच्छतानि विशत्यधि-
कानि । ३७२० । तेषां सप्तशुक्तिः शतैःपुण्यार्थिकैःजागे हुं
लक्ष्यो द्वौ मुहुत्तौ, ततः शेषस्रज्यच्छदकराश्यांरष्टकेनापवर्तना,
जातशुक्तौ रात्रिद्वयोराशिनः, त्रैदकराश्यां शतैः पक्षावशत्यधि-
कैः, आगता मुहुत्तेन कालेन त्रैसंक्रम्येणं परिपूर्णं चरति । कि-
मुक्तं । ३३३ । एतावता कालेन त्रैसंक्रम्येणं परिपूर्णं चरति । कि-
मुक्तं । ३३३ । अत्रान् १-तावता कालेन परिपूर्णमेकं मण्डलं च-
न्द्राभरति । तदेवं मण्डलकाशपरिमाणं हुतम् । साम्प्रतमण्डलानु-
सारेण मुहुत्तगतपरिमाणं चिन्त्यते-तत्र ये द्वे रात्रिद्वये ते मुहुत्त-
कराश्यां त्रिशता युगन्ते, जाताः षड्मुहुत्ताः १६०। तत उपरितनो
द्वौ मुहुत्तौ प्रकृतिः, जाताः द्वादशः । ६२ । एषा स्वर्णनार्थं द्वा-
चयां शताब्द्यामेकाविंशत्यधिकार्यां युगन्ते, युगयित्वा चोपरि-
तना त्रयोविंशतिः लिप्यन्ते, जातानि त्रयोदशसहस्राण्य समश-
तानि पञ्चविंशत्यधिकानि । १३७२५ । एतदेकमण्डलकाशगत-
मुहुत्तेनैकाविंशत्यधिकशतस्रज्यभागानां योगमात्रं, तत्रैकाविंश-
त्यधिकमात्र-यदि त्रयोदशानिः स्रज्येः सप्तानिः शतैः पञ्चविं-
शत्यधिकैःकाविंशत्यधिकशतस्रज्यभागानां मण्डलज्ञाना एकं
शतसहस्रमष्टमवतिशतानि लभ्यन्ते, तत एकेन मुहुत्तेन किं ल-
भास्यते ? । रात्रिपथव्यापना-१३७३५ । १०१६०० । १ । १४५५५०
राशियुहुत्तमेकाविंशत्यधिकशतस्रज्यभायः उपवर्ततेः स्वर्णनार्थ-

मन्थ्या राशिकेकच्छतौ द्वाभ्यां शताब्द्यामेकाविंशत्यधिकार्यां
युगन्ते, जाते द्वे शतैःपक्षविंशत्यधिकैः । २२१ । ताभ्यां मन्थरा-
शियुगन्ते, जाते द्वे कोटी षट्पञ्चाशत्स्रज्यः पञ्चपादः स्रज्य-
पद्ये शतानि । २४२६४००० । तेषां त्रयोदशानिः सप्तैकैः सप्त-
दशशताभ्यष्टपद्यधिकानि । १७६६ । एतावतां भागाद्
यत्र तत्र एकमण्डलं चन्द्रो मुहुत्तेन गच्छति । “ ता
एगमेगेणं ” इत्यादि ‘ ता ’ इति पूर्ववत् । एकैकेन मुहु-
त्तेन स्यैः कियन्ति भागशतानि गच्छति ? । जगवाबाह-“ ता
जं जं ” इत्यादि । यद्यद्मण्डलमुपसंक्रम्य स्यैःभारं चरति
तस्य तस्य मण्डलसंश्लिष्यतः पार्लोपस्य परिच्छेदादशताग-
शतानि त्रिशदधिकानि गच्छति, मण्डलं शतसहस्रेणाद्यानव-
त्या च शतेश्चिन्वा । कथमेतद्व्यवस्थे इति चेत् । उच्यते-
त्रैराशिककालत्वात्- तथा हि-यदि षड्वा मुहुत्तैरेकं शतसहस्रमष्टा-
नवतिः शतानि मण्डलभागानां लभ्यन्ते, तत एकैकेन मुहु-
त्तेन कति भागाद् ज्ञानस्य ? । रात्रिपथव्यापना- ६० । १०१६
००० । १ । अत्रान्येन राशिनो एकलक्षणेन मन्थस्य राशियुगन्ते,
जातः सतावनेव । “ एकेन युगिने तदेव जवति ” इति वचनात् ।
तस्यतस्याऽऽप्येन राशिनो षट्कलणेन भागो द्वियेन, लक्ष्या-
भ्यष्टादशशतानि त्रिशदधिकानि । १८३० । एतावतां भागाद्
मण्डलस्य स्यैः एकैकेन मुहुत्तेन गच्छति । “ ता एगमेगेणं ” इ-
त्यादि । ‘ता’ इति पूर्ववत् । एकैकेन मुहुत्तेन कियतां भागाभ्य-
ष्टमस्य नक्षत्र गच्छति । जगवाबाह-“ ता जं जं ” इत्यादि ।
यद्यदात्म्यमाकालपरिणयितमण्डलमुपसंक्रम्य चारं चरति
तस्य तस्याऽऽप्येव मण्डलसंश्लिष्यतः परिच्छेदस्य परि-
च्छेदादशतागशतानि त्रिशदधिकानि गच्छति, मण्डलं
शतसहस्रेणाद्यानवत्या च शतेश्चिन्वा । द्वादश प्रथमतः म-
ण्डलकाशो निरूपणाय ततस्तदनुसारेणैव मुहुत्तगतपरिमा-
णवत्या । तत्र मण्डलकाशपरिमाणवत्यापदिष्टं त्रैराशिकम्, षड-
द्वादशानिः शतैः पञ्चविंशत्यधिकैः सकलयुगनाभिःभरकमंड-
लैःद्वादशशतानि त्रिशदधिकानि रात्रिद्विद्यानां लभ्यन्ते, त-
तो द्वाभ्यामष्टमण्डलान्यामेकैकेन परिपूर्णं (मण्डललेनाति भा-
वः) किं ज्ञानस्य ? । रात्रिपथव्यापना- १७३५ । १८३० । २ ।
अत्रान्येन राशिनो मन्थराशियुगन्ते, जातानि वद्विशतच्छतानि
षट्पञ्चाधिकानि । ३६६० । तत कालेन राशिनो भागद्वयेव १८-
३४ । लक्षमेकं रात्रिद्वयम् । ? । शेषानि तिष्ठन्षष्टादशशतानि
पञ्चविंशत्यधिकानि । १८२५ । ततो मुहुत्ताऽऽप्यनयांशेतानि
त्रिशता युगन्ते, जातानि षड्पञ्चाशत्स्रज्यः सप्तशतानि
पञ्चपादधिकानि । ४७५० । तेषामष्टावतानिः शतैः पञ्च-
विंशत्यधिकैःजागे लक्ष्या पक्षैःकाविंशत्युगन्ते । २९ । ततः
शेषस्रज्यच्छदकराश्यांः पञ्चकलापवर्तना, जात उपरितनो
राशिनः, त्रिंश शतानि सप्तस्रज्यां । ३०७ । द्वैदकराश्याः
शीघ्र शतानि सप्तपद्यधिकानि । ३६७ । तत आगतमेकं रात्रि-
द्वियम्, एकस्य च रात्रिद्वयस्यैकानि त्रयोदशानिः सप्तस्रज्या-
नि । २६ । ३०७ । इदानीमेतदनुसारेण मुहुत्तगतपरिमाणं
चिन्त्यते-तत्र रात्रिद्वये त्रिभुमुहुत्ताः । ३० । तेषुपरितना ए-
काविंशत्युगन्तेः प्राकृत्यन्ते, जातानि एकोनशतमुहुत्तानां, ततः
सा स्वर्णनार्थं त्रिंशः शतैः सप्तपद्यधिकैः युगन्ते, युगयित्वा
चोपरितनानि शीघ्र ज्ञानि सप्तस्रज्यां प्राकृत्यन्ते- आद्याभ्य-

कथितसिद्धकायि नवशतानि पञ्चमधिकानि । २१६६० ।
 इनौरांशकं यदि मुहुहृत्गतसप्तपञ्चमधिकशब्दभागामा-
 कथितया सहस्रैर्नवानि शतैः पञ्चमधिकैरकं शतसहस्रमष्टा-
 नवतिशतानि मयदलभागानां लभ्यन्ते, तत एकन मुहुहृत्तेन कि
 भासाहो ? राशिचयस्थापना-२१९३० । १०६८०० । १ । अत्रा-
 षो राशिमुहुहृत्संगतसप्तपञ्चमधिकशब्दनागरूपः, ततोऽन्व्या-
 ष्टि राशिगण्यः शतैः सप्तपञ्चमधिकशतयते, जानानि षोडश
 शतानि सप्तपञ्चमधिकानि ३६५ । तैर्मध्ये राशिगुंमृष्ये, जाताः
 तस्यः कोटयो हे इके पञ्चमतिसहस्राणि वदशतानि । ४०१६६-
 ६०० । तेषामाद्यन राशिनेकविशतिः सहस्राणि नवशतानि
 षष्टपञ्चमिकांनान्त्येयंरूपेण भागो द्वियते, सप्त्यान्वष्टादशशतानि
 पञ्चत्रिंशदधिकानि । १५३५ । एतावतो अत्रागणकज्ञं प्रतिमु-
 हुहृत्सं गच्छति, तदयं ननञ्चन्दे यत्र तत्र वा मालेन एकैकेन
 मुहुहृत्सैन मयदलपरिक्रम्य सप्तशतानामष्टपञ्चमधिकानि भा-
 गानां गच्छति, स्यांष्टादशशतानि त्रिंशदधिकानि नलत्रय, स
 षष्टादशशतानि पञ्चत्रिंशदधिकानि । तनञ्चन्द्रयः शीघ्रगतयः
 स्याः, स्यैभ्यः शीघ्रगतीनि नलत्राणि, प्रहातुं वकालुवकाऽऽ-
 ष्ढगतिभाष्यतोऽनिधतगतिप्रस्थापानाः, ततो न तेषामुक्तप्रकार्य
 षतिप्रमाणप्रकरणं कृतम् ।

उक्तं च-

“ चंदोहि सिम्भयरा, सुरा सुरेहिं हौति नकलसा ।
 आणियथगदपन्थाया, उवांन सेसा गृहा स्वन्ने ॥ १ ॥
 प्रदुरस एवनीसे, भागस्य गच्छर मुहुहृत्सेणं ।
 नकलनं चंदो पुण, मलरस सय च मष्टदु ॥ २ ॥
 अदुरसजागसय, तीसे गच्छर रथो मुहुहृत्सेणं ।
 नकलसर्त्तमांमद्रेदा, सो चैव हविं तयान्वो ॥ ३ ॥ ”
 इदं गद्यात्रयमपि सुगमम् । नवर्षं कृत्स्नसंभाष्येदः स ए-
 वात्रापि हानस्य इति । किमुक्तं भवति ?-अत्रापि मयदलमेकन
 शतसहस्राणांशानवत्या च शतैः प्रविनसकप्रमिति ।

(३८) संक्रयुक्तस्वरूपमेव च-कृत्यनलत्राणां परस्परं
 मलदलनागवियथविशेषं निरुद्धयति-

ता जया यं चंदं गतिस्मावस्य भवति से णं गतिमा-
 ताए केवतियं विसेमेति ? वावट्टिजागे विसेमेति । ता जता णं
 चंदं गतिस्मावस्यकत्वचे गतिस्मावस्ये जवइ से णं गतिमा-
 ताए केवतियं विसेमेति । सचट्टि भागे त्रसपेति । ता जता
 यं धूरं गतिस्मावस्यकत्वचे गतिस्मावस्ये जवति से णं
 गतिमानाए केवतियं विसेमेति ? ता पंचभागे विसेमेति । ता
 जता गं चंदं गतिस्मावस्ये अथिइणकत्वचे णं गतिस्मावस्ये
 पुरच्छिभाते जामाते समामादिशा णवमुहुहृत्ते मत्तार्वासे च
 मत्तच्छिभागे मुहुहृत्सस चंदेण सकिं जोएति, जोअं जो-
 एत्ता जोअं अणुपरियदंति, जोअं जोएत्ता विजेति, विजड-
 णं, विपजडणं, विगतजोई यावि जवति । ता जता यं चंदं-
 गतिस्मावस्यं समावस्ये णकत्वचे गतिस्मावस्ये पुरच्छिभा
 तिसागा देसमासादेति, पुरच्छिभाते भागाते समासादेचा
 बीसें मुहुहृत्ते चंदेणं सकिं जोअं जोएति, जोअं जोएत्ता
 जोअं अणुपरिप्रहादे, जोअं जोएत्ता विजेति, विजडणं,

विपजडणं, विगतजोई यावि जवति । एवं पर्यं अथि-
 लावणं येतन्वे पणसर मुहुहृत्ता राई, तिसतीमुहुहृत्ताई भाणि-
 यन्वाइं० जाव उचरासादा ।

“ वा जया णं ” इत्यादि । 'ना' इति पूर्ववत् । यदा जामिति वा-
 क्यवाङ्मूलं । चन्द्रगतिस्मापञ्चमपेक्ष्य सुवो गतिस्मापञ्चो विष-
 क्तोः भवति । किमुक्तं भवति ?-प्रतिमुहुहृत्चन्द्रगतिसमपेक्ष्य सुव-
 यतिश्चिन्त्यते, तदा स्यां गतिमात्रया एकमुहुहृत्गतगतिपरिमा-
 नं कियन्तो जगाममुहुहृत्नां विशेयथति । एकन मुहुहृत्तं चन्द्रक-
 भित्तयो जायेभ्यः कियतोऽधिकनराजं जगाम् सुव श्चाकमतःति
 भावः । भगवानाह-द्वार्षाष्टिभागान् विशेयथति । तथाहि-चन्द्र ए-
 केन मुहुहृत्तैः सप्तदशशतशतानामष्टपञ्चमधिकानि गच्छति ॥ ७६४ ॥
 स्यांष्टादशशतानि त्रिंशदधिकानि । १८३० । ततो भवति द्वा-
 षष्टिभागान्तरः परस्परविशेषः । “ ता जया णं ” इत्यादि । 'ता'
 इति प्राथम्यं । यदा चन्द्रगतिस्मापञ्चमपेक्ष्य नकृत्तं गतिस्माप-
 षं विचक्षितं भवति, तदा नकृत्तं गतिमात्रया एकमुहुहृत्गतग-
 तिपरिमाणेन कियत्तं विशेयथति । चन्द्रकामिभ्यो ज्ञानेभ्यः
 कियतो जगामनिकाकामाकमतीति जावः । भगवानाह-सप्तप-
 ष्टिभागान्तरं लोकन मुहुहृत्तैः सप्तदशशतशतानि पञ्चत्रिंशद-
 ष्टिकानि मयदले । चन्द्रस्तु सप्तदशशतशतानामष्टपञ्चमधिकानि-
 धि, नत उपपद्यते सप्तपञ्चमिभागकृतो विशेषः । “ ता जया णं ”
 इत्यादि प्रभयुं प्रगवदु जावनीचम । जगवानाह-“ ता एव ”
 इत्यादि । पञ्च भागात् विशेयथति, स्यांष्टाकान्तभागेभ्यो नकृत्ता-
 ष्टकान्तभागानां पञ्चत्रिंशदधिकानि । तथाहि-स्यं एकन मुहुहृत्-
 नाष्टादशभागशतानि त्रिंशदधिकानि गच्छति । नक्षत्रमष्टादश-
 भागशतानि पञ्चत्रिंशदधिकानि । ततो भवति परस्परं पञ्चभा-
 गकृतो विशेषः । “ ता जया णं ” इत्यादि । 'ता' इति पूर्ववत् ।
 यदा जामिति वाक्यालङ्कारे, चन्द्रगतिस्मापञ्चमपेक्षयाभिजि-
 कृत्तं गतिस्मापञ्चं भवति, तदा पौरुष्याङ्गागात्यधमतोऽभिजि-
 कृत्तं चन्द्रमसं समासादयति । एतच्च प्रागेव ज्ञाविति । समा-
 साद्य च नव मुहुहृत्तान्, दशमस्य च मुहुहृत्स्य सप्तत्रिंशतिः सप्तप-
 ष्टिभागान् च-कल्प स्यादे वागं युक्तिकन, कराति, एतदपि प्रागेव
 भावितम् । एवं प्रमाणं च कालं योयं युक्ता पर्यन्तसमये योगमनु-
 परिवर्तयति । अथननकृत्तस्य योयं समर्थगतीति भावः । वायं
 च परावर्ष्ये तेन सह योगं विजडहति । किं बहुना ?, विगतयोगी
 वापि भवति । “ ता जया यं ” इत्यादि । “ ता ” इति प्राथम्यं ।
 यदा चन्द्रं गतिस्मापञ्चमपेक्ष्य अथयनकृत्तं समापञ्चं भवति,
 तदा तद्व्यवचनकृत्तं प्रथमतः पौरुष्याङ्गागापुत्रेण प्रागेन चन्द्र-
 मसं समासादयति, समासाद्य चन्द्रेण स्यादे त्रिंशत्मुहुहृत्तान् श्या-
 योयं युक्तिक, एवं प्रमाणं च कालं वाचयोयं युक्त्या पर्यन्तसमये
 योगमनु परिवर्तयति । अनिष्टानकृत्तस्य योयं समर्थवतुत्कारभते
 इत्यर्थः । योगमनुपरिवर्तय च तेन सह योयं विपजडहति । किं
 बहुना ?, विगतयोगी वाऽपि भवति । “ एवं ” इत्यादि । एवं युक्तं
 प्रकारेणैतानामनुरोपद्वीशंनानि लोचने यानि पञ्चदश मुहु-
 हृत्तानि शतत्रिंशदप्रभृतीनि नलत्राणि, यानि त्रिंशत्मुहुहृत्तानि धां-
 छप्रभृतीनि, यानि च पञ्चचत्वारिंशत्मुहुहृत्तान्युत्तरजदपदाऽर्द्धाणि,
 स्यांषडपि अथय तावद्विहितस्यानि बाधुत्तरावाता । तत्राभि-
 ज्ञापः सुगमप्रत्याख्यं जावनीचः, प्रत्यगौरवमयाक विषयत इति ।

(३९) संप्रति प्रहृत्तयि कृत्य योयं कियत्तं कराति-

वा जया यं चंदं गतिस्मावस्ये गदयतिस्मावस्ये पुरच्छि-

जोड़सिख

बाते जागाते समासादेति, पुरच्छिमाते जागाते समासादे-
 चा अदेपं सकिं अद्वा जोगं जुंजति, अद्वा जोगं जुंजति-
 चा अद्वा जोगं अणुपरियट्टति, अद्वा जोगं अणुपरियट्टति-
 चा विजेति, विजहति, विप्यजहति, विगतजोई यावि जवति ।
 “ ता जया वं ” इत्यादि । ‘ ता ’ इति पूर्ववत् ।
 वदा षामिति षाक्पालाहारे, अन्कं गतिसमापन्नमपहय
 ब्रह्मो गतिसमापन्नं जवति, तदा स ब्रह्मः पौरस्त्याङ्गागप-
 षेण भागेन प्रथमतश्चन्द्रमसं समासादयति, समासाय च
 षाशासंभवं योगं युनक्ति, यथासंजनं योगं युक्त्वा पर्यन्तसम-
 वे यथासंजनं योगमनुपरिवस्यति, यथासंभवमन्यस्य ब्रह्मस्य
 योगं समर्थयितुमारभते इति । प्राक्योगमनुभवं च तेन सह योगं
 विजहाति, विप्रजहाति । किं बहूनाः १, विगतयोगां चापि जवति ।

(४०) अणुता स्येण सह नक्षत्रस्य योगविभानां करोति-
 ता जया वं मूर्ं गतिसमापवथं अभिई एकत्वचे गतिसमापवथे पुर-
 च्छिमाते भागाते समासादेति, पुरच्छिमाते भागाते समासादेत्ता
 षारि अहोरेचे छष मुहुचे मूर्णे सकिं जोगं जोएति, जोगं
 अणुपरियट्टति, अणुपरियट्टिता विजेति, विजहति, विप्यजह-
 ति, विगतजोई यावि जवति । एवं अहोरेचा छ एकत्रैर्मं मुहुत्ता
 य, तेरस अहोरेचा बारम मुहुत्ता य, वंमं अहोरेचा तिथि
 मुहुत्ता य, ताव मन्वे भाणतन्वना जाव उचारासादाएकत्वचा ।
 “ता जया वं” इत्यादि । ‘ता’ इति प्राक्वत् । वदा सूर्ये गति-
 समापन्नपेक्ष्याभिज्ञकृत्तं गतिसमापन्नं भवति, तदाऽभिज्ञ-
 कृत्तं प्रथमतः पौरस्त्याङ्गागपत्स्ये समासादयति, समासाय
 चक्रवः परियेणोहोरात्रात्, पञ्चमस्य चाहोरात्रस्य षट्मुहुत्तोद्
 बावत्स्येण सह योगं युनक्ति । एवंप्रमाणं च कालं यावद्योगं
 युक्त्वा पर्यन्तसमवे योगमनुपरिवस्यति । अन्वयानकृत्तस्य योगं
 समर्थयितुमारभत इति भावः । अणुपरिवस्ये च तेन सह योगं
 विजहाति, विप्रजहाति, किं बहूनाः १, विगतयोगी चापि भवति ।
 ‘एवं’ इत्यादि । एवमुक्तेन प्रकारेण पञ्चदशमुहुत्तोनां शतभिष-
 क्मभूतीनां षडहोरात्राः, सप्तमस्याहोरात्रस्येकविंशतिमुहुत्तो-
 ष्चिण्णमुहुत्तोनां अथवाऽऽदीनां त्रयोदश अहोरात्राहचतुर्दश-
 चाहोरात्रस्य द्वादश मुहुत्तोः, पञ्चमस्य चाहोरात्रस्य षट्मुहुत्तोनामुत्तर-
 अर्धपदाऽऽदीनां विंशतिरहोरात्राः, एकविंशतितमस्य चा-
 होरात्रस्य त्रयो मुहुत्तोः, क्रमेण सर्वे तावन्नैमित्त्या बावत्सु-
 क्रावासादानकृत्तम् ।

तपोचराषादानकृत्तममनिलायां साक्षादृश्यति-
 ता जता वं मूर्ं गतिसमापवथं उचारासादाएकत्वचे ग-
 विसमापवथे पुरच्छिमाते भागाते समासादेति, पुरच्छिमाते
 जागाते समासादेत्ता वंसि अहोरेचे तिगिय य मुहुत्ते
 मूर्णे मदिं जोगं जोएति, जोगं जोएत्ता जोगं अणुप-
 रियट्टति, जोगं अणुपरियट्टिता विजेति, विजहति,
 विप्यजहति, विगतजोई यावि भवति ।
 ‘ता जया’ इत्यादि सुगमम् । एतदनुसारेण शेषा अद्यात्तायाः
 स्वयं वक्तव्याः, सुगमत्यानु नात्र वर्धयन्ते ।
 (४१) म्भ्रमति स्येण सह ब्रह्मस्य योगविभानां करोति-
 ता जया वं मूर्ं गतिसमापवथं गहृगतिसमापवथे पुरच्छिमा-

ते जागाते समासादेति, पुरच्छिमाते जागाते समासादेचा
 खरेण सकिं अद्वा जोगं जुंजति, अद्वा जोगं जुंजिता
 अक्ता जोगं अणुपरियट्टति, अद्वा जोगं अणुपरियट्टिता
 विजेति०जाव विगतजोई यावि भवति ।
 “ ता जया वं ” इत्यादि सुगमम् ।

(४२) अणुता स्येण नक्षत्रेण मासेन कति मरदक्षानि
 अरन्तीयेतकिरूपयितुकाम आह-

ता णक्त्वचेपं मासेण चंदे कति मंदझाई चरति ? । ता
 तेरस मंदझाई चरति, तेरम य सचट्टिजागे मंदलसस ।
 ता एकत्वचेपं मासेण सूरै कति मंदझाई चरति ? । ता तेरस
 मंदझाई चरति, चोचालीसं च सचट्टिभागे मंदलसस । ता
 एकत्वचे कति मंदझाई चरति ? । ता तेरस मंदझाई चरति,
 अरुसतालीसं च सचट्टिजागे मंदलसस ।

“ ता णक्त्वचेपं ” इत्यादि । ‘ता’ इति पूर्ववत् । नक्षत्रेण मा-
 सेन अन्कः कति मरदक्षानि चरति ? । एवं गौतमेन प्रश्न कृते
 जगवानाह-“ता तेरस” इत्यादि । त्रयोदश मरदक्षानि, चतुर्-
 दशस्य मरदक्षस्य त्रयोदश सप्तपञ्चिनागात् । कथमेतद्वचनीयते ?
 इति चेत्- । उच्यते-त्रैराशिककक्षान् । तथाहि-यदि सप्तपञ्च्या न-
 क्षत्रमालैरेद्यं शतानि चतुरशोत्संधिकानि मरदक्षानां स्रभ्यन्ते,
 तत एकेन नक्षत्रमासेन किं ज्ञामहे ? । राशित्रयस्थापना-६७।
 ८८४ । १ । अन्वयानेन राशिना मन्वराशुभेण, ज्ञानः स
 तावानेव, तस्य सप्तपञ्च्या भागहस्तान् नक्षत्रानि त्रयोदश मरद-
 क्षानि, चतुर्दशस्य च मरदक्षस्य त्रयोदश सप्तपञ्चिनागाः । १३।
 १३ । “ ता णक्त्वचे पं ” इत्यादि पूर्ववत्प्रश्नं सुगमम् ।
 जगवानाह-“ ता तेरस ” इत्यादि । त्रयोदश मरदक्षानि, चतु-
 र्दशस्य च मरदक्षस्य चतुर्दशवारिशातं सप्तपञ्चिनागात् । तथाहि-
 यदि सप्तपञ्च्या नक्षत्रमालैरेद्यं शतानि पञ्चदशवारिशातं म-
 रदक्षानां स्येस्य लभ्यन्ते, तत एकेन नक्षत्रेण मासेन कति
 मरदक्षानि ज्ञामहे ? । राशित्रयस्थापना-६७ । ६१४ । १ ।
 अन्वयानेन राशिना मन्वराशुभेण, तत आयेन राशिना भावा-
 हारः, लभ्यानि त्रयोदश मरदक्षानि, चतुर्दशस्य च मरदक्षस्य
 चतुर्दशवारिशातसप्तपञ्चिनागाः । १३। १३ । “ ता णक्त्व ” इत्यादि
 नक्षत्रविषयं प्रश्नस्य सुगमम् । जगवानाह-“ ता तेरस ” इत्या-
 दि । त्रयोदश मरदक्षानि, चतुर्दशस्य च मरदक्षस्य अरुससत्त्व-
 र्वारिशातं सप्तपञ्च्यवारिशातं सप्तपञ्चिनागात् चरति । तथाहि-
 यदि सप्तपञ्च्या नक्षत्रमालैरेद्यं शतानि पञ्चदशवारिशातं
 अरुसमरदक्षानि नक्षत्रस्य लभ्यन्ते, तत एकेन नक्षत्रेण मा-
 सेन किं ज्ञामहे ? । राशित्रयस्थापना-६७ । १३७५ । १ ।
 अन्वयानेन राशिना मन्वराशुभेण, तत आयेन राशिना
 जागहाराः, लभ्यानि सप्तपञ्चवारिशातं मरदक्षानि, अष्टाविंशतितमस्य
 स्य चाहेमरदक्षस्य षट्द्विकानिः सप्तपञ्चिनागाः २७ । १३ । ततो
 द्वाभ्यामहेमरदक्षान्यामेकं मरदक्षानित्यस्य राशोर्दक्षकरणेव
 लभ्यानि त्रयोदश मरदक्षानि, चतुर्दशस्य च मरदक्षस्य सार्क-
 षट्दक्षवारिशातसप्तपञ्चिनागाः । १३ । १३ ।

(४३) स्रमति चन्द्रमासमाधिकृत्य चन्द्रऽऽदीनां मरदक्षानि-
 रूपणां करोति-
 ता चंदेण मासेयं चंदे कति मंदझाई चरति ? । चोइ

चञ्जामार्गं मंदलाईं चरति, एगं च चञ्चरीससयभागं मंदलस्स । ता चेंद्रेणं मासेणं सुरे कति मंदलाईं चरति ? । ता पणरस चञ्जामार्गणं मंदलाईं चरति, एगं च चञ्चरीससयभागं मंदलस्स । ता चेंद्रेणं मासेणं एकलत्ते कति मंदलाईं चरति ? । ता पणरस चञ्चामार्गणं मंदलाईं चरति, उच्च चञ्चरीससतजागे मंदलस्स ॥

“ ता चेंद्रेणं ” इत्यादि । ‘ ता ’ इति पूर्ववत् । अग्नेय मासेन प्रायुक्त्वकपेण, अन्धः कति मण्डलानि चरति ? । अगवानाह-“ ता अउइस्स । अतुदंशस्य अतुजोगमण्डलानि अतुजोगसहितानि मण्डलानि चरति, एकं च अतुविशानिनमं मण्डलस्य । किमुक्तं भवति ?-परिपूर्णाणि अतुदंश मण्डलानि, पञ्चदशस्य च मण्डलस्य अतुजोगं अतुविशाल्यधिकशतसत्केशिशशागममाद्यम्, एकं च अतुविशाल्यधिकशस्य भागं श्रावशानं, पञ्चदशस्य मण्डलस्य अतुविशाल्यधिकशतसत्केशिशशागममाद्यम् चरति । तथाहि-यदि अतुदि-शाल्यधिकेन पर्वशानेनाद्यं शतानि अतुरशाल्यधिकानि मण्डलानां उच्यन्ते, ततो ज्ञाप्यां पंचांश्यां किं ज्ञामाहे ? । राशिप्रयस्थापना-१२४८०५४२ अत्रान्येन राशिना द्विकलस्येन मध्यराशेगुणं, जातानि सप्तदशशाल्यधिकानि १७६० । तेषां अतुविशाल्यधिकेन शतानि भागहारणं, लब्धानि अतुदंश मण्डलानि, पञ्चदशस्य च मण्डलस्य चाविशाल्यधिकशतसत्केशिशशागममाद्यम् । १४३३३ । “ ता चेंद्रेणं ” इत्यादि सूत्रविषयं प्रश्नस्य सुगमम् । “ ता पणरस ” इत्यादि । पञ्चदश अतुजोगमण्डलानि मण्डलानि चरति, एकं च अतुविशाल्यधिकशतभागं मण्डलस्य । किमुक्तं भवति ?-अतुदंश परिपूर्णाणि मण्डलानि, पञ्चदशस्य च मण्डलस्य अतुजोवनिअतुविशाल्यधिकशतभागम् चरति । तथाहि-यदि अतुविशाल्यधिकेन पर्वशतन नव शतानि पञ्चदशसत्केशिश मण्डलानां लभ्यन्ते, ततो ज्ञाप्यां किं ज्ञामाहे ? । राशिप्रयस्थापना-१२४ । ६१४ । २ । अत्रान्येन राशिना मध्यराशेगुणं, जातापञ्चदश शतानि विशाल्यधिकानि । १३३० । एतेषामाद्येन राशिना अतुविशाल्यधिकेन शतन प्रागहरणं, लब्धानि अतुदंश मण्डलानि, पञ्चदशस्य च मण्डलस्य अतुजोवनिअतुविशाल्यधिकशतनामाः । १४३३३ । इति । “ ता चेंद्रेणं ” इत्यादि नक्षत्रविषयं प्रश्नस्य सुगमम् । अगवानाह-“ ता पणरस ” इत्यादि । पञ्चदश मण्डलानि अतुजोगमण्डलानि चरति, अतुजोवनिअतुविशाल्यधिकशतभागं मण्डलस्य । किमुक्तं भवति ?-परिपूर्णाणि अतुदंशमण्डलानि चरति, पञ्चदशस्य च मण्डलस्य नवशतानिअतुविशाल्यधिकशतभागान् । तथाहि-यदि अतुविशाल्यधिकेन पर्वशानेनाद्यं शतानि पञ्चदशसत्केशिशकानि अर्द्धमण्डलानां लभ्यन्ते, ततो ज्ञाप्यां पंचांश्यां किं ज्ञामाहे ? । राशिप्रयस्थापना-१२४ । १३३५ । २ । अत्रान्येन राशिना द्विकलस्येन मध्यराशेगुणं, जातानि पञ्चदशसत्केशिशकानि सप्तशतशतानि । ३६३० । एतेषामाद्येन राशिना अतुविशाल्यधिकशतकपेण प्रागहरणं, लब्धा एकान्शिशतशत, शेषासित्तुतेन अतुसप्तानि । इदं चाद्धमण्डलगतं परिमाणम् । ज्ञाप्यां चाद्धमण्डलशतशतकपेण परिपूर्णं मण्डलं, ततोऽस्य राशेधिकेन भागहारणं, लब्धानि अतुदंश मण्डलानि, पञ्चदशस्य च मण्डलस्य नवशतानिअतुविशाल्यधिकशतभागान् । १४३३३ ।

(४४) ताम्रतमनुनासमधिकृत्य अन्धाऽऽदीनां मण्डलानि रूपानि करोति-

ता उठणा मासेणं चेंद्रे कति मंदलाईं चरति ? । ता चौरसमंदलाईं चरति, तांसं च एगच्छागे मंदलस्स । ता उठणा मासेणं सुरे कति मंदलाईं चरति ? । ता पणरस मंदलाईं चरति । ता उठणा मासेणं एकलत्ते कति मंदलाईं चरति ? । ता पणरस मंदलाईं चरति, पंच य बावीसमतजागे मंदलस्स । “ ता उठमासेणं चेंद्रे ” इत्यादि । अतुजोवनि कर्ममासेन अन्धः कति मण्डलानि चरति ? । अगवानाह-“ ता चौरस ” इत्यादि । अतुदंश मण्डलानि चरति । पञ्चदशस्य च मण्डलस्य विशाल्यधिकशतभागान् । तथाहि-यदि एकपृष्ठा कर्ममासेणैशु शतानि अतुरशाल्यधिकानि मण्डलानां लभ्यन्ते, तत एकन कर्ममासेन किं ज्ञामाहे ? । राशिप्रयस्थापना-६१ । ८८४ । १ । अत्रान्येन राशिना एकलस्येन मध्यराशेगुणं, जातः स तावानेव । तस्य एकपृष्ठा प्रागहरणं, लब्धानि परिपूर्णाणि अतुदंश मण्डलानि, पञ्चदशस्य च मण्डलस्य विशाल्यधिकच्छाभागाः । १४ ३३३ । “ ता उठणा मासेणं ” इत्यादि सूत्रविषयं प्रश्नस्य सुगमम् । अगवानाह-“ ता पणरस ” इत्यादि । पञ्चदश परिपूर्णाणि मण्डलानि चरति । तथाहि-यदि एकपृष्ठा कर्ममासेनेव शतानि पञ्चदशशतशतानि सूत्रमण्डलानां लभ्यन्ते, तत एकन कर्ममासेन किं ज्ञामाहे ? । राशिप्रयस्थापना-६१ । ११५ । १ । अत्रान्येन राशिना मध्यराशेगुणं, जातः स तावानेव, तस्यैकपृष्ठा प्रागहरणं, लब्धानि परिपूर्णाणि पञ्चदश मण्डलानि । १५ । “ ता उठणा मासेणं ” इत्यादि नक्षत्रविषयं प्रश्नस्य सुगमम् । अगवानाह-“ ता पणरस ” इत्यादि । पञ्चदश मण्डलानि चरति, पंचदशस्य च मण्डलस्य पञ्चदशविशाल्यधिकशतभागान् । तथाहि-यदि द्विविशेन कर्ममासेन शतानि पञ्चदशविशाल्यधिकानि मण्डलानि नक्षत्रस्य लभ्यन्ते, तत एकन कर्ममासेन किं ज्ञामाहे ? । राशिप्रयस्थापना-१२४ । १०५५ । १ । अत्रान्येन राशिना मध्यराशेगुणं, जातः स तावानेव, तस्यऽऽदीनां राशिना द्विविशाल्यधिकशतकपेण प्रागहरणं, लब्धानि पञ्चदश मण्डलानि, पंचदशस्य च पञ्चदशविशाल्यधिकशतभागान् । १५ ३३३ ।

(४५) संप्रति सूत्रमासमधिकृत्य अन्धाऽऽदीनां मण्डलानि रूपानि करोति-

ता आइच्छेवं मासेणं चेंद्रे कति मंदलाईं चरति ? । ता चौरमण्डलाईं चरति, एकारस य पणरसजागे मंदलस्स । ता आइच्छेवं मासेणं सुरे कति मंदलाईं चरति ? । ता पणरस चञ्जामार्गं मंदलाईं चरति ? । ता पणरस चञ्जामार्गं मंदलस्स ॥ “ ता आइच्छेवं ” इत्यादि । ‘ ता ’ इति पूर्ववत् । अत्रान्येन मासेन अन्धः कति मण्डलानि चरति ? । अगवानाह-अतुदंश मण्डलानि चरति, पञ्चदशस्य च मण्डलस्य एकादश पञ्चदश भागात् । तथाहि-यदि पृष्ठा सूत्रमासेणैशु शतानि अतुरशाल्यधिकानि मण्डलानां लभ्यन्ते, तत एकन सूत्रमासेन किं ज्ञामाहे ? । राशिप्रयस्थापना-६० । ८०५ । १ । अत्रान्येन राशिना मध्यराशेगुणं, जातः स

हत्यादि । एकमर्कमण्डलं चरति, एकविंशति मातैर्युतं नवभिः पञ्चदशोत्तरैः शतैरष्टमण्डलं द्विधा । तथाहि-रात्रिभिव्वाताम-
 छदशभिः शतैश्चिदधिकैः सप्तदश शतान्यष्टपञ्चकधिकान्यर्द्ध-
 मण्डलानां चन्द्रस्य लक्ष्यन्ते, तत एकं रात्रिभिव्वा किं लक्ष्य-
 ते । रात्रिशतवस्थापना-१८३०।१७३६।। अत्रान्येन रात्रिभै-
 ककक्षणेन मध्यरात्रिगुण्येन, जातः स तावानेव, तस्याऽऽ-
 धेन १२३० राशिनो जागहरणं, स चोपरिनतो राशेः स्तो-
 कत्वाङ्गत्वं न ज्ञाने । ततश्चेच्छुद्धेकराश्यां किंनोपवर्तना,
 आन उपरिनतो राशिरष्टौ शताभि चतुरश्रस्यधिकानि, अथस्तनो
 नव शतानि पञ्चदशोत्तराणि । ६६१ । तन आगतमेकविंशति
 मातैर्युतमेकमर्कमण्डलं नवभिः शतैः पञ्चदशोत्तरैः प्रविजक-
 रिति । " ता एगमेगंणं " इत्यादि । एकमर्कमण्डलं सुगमय ।
 जगवानाह- " ता एगमेगंणं " इत्यादि । एकमर्कमण्डलं चर-
 ति । एतच्च सुप्रतीतमेव । " ता एगमेगंणं " इत्यादि नक्ष-
 त्रिविधं प्रसन्नं सुगमम् । अगवानाह- " ता एगमेगंणं " इ-
 त्यादि । एकमर्कमण्डलं द्वार्यां भागाज्जामिकं चरति, द्वारि-
 शदधिकैः सप्तभिः शतैरष्टमण्डलं द्विधा । तथाहि-बृहहोरा-
 श्वात्मसादशभिः शतैश्चिदधिकैरष्टदशशतानि पञ्चविंशद-
 धिकानि नक्षत्राणामष्टमण्डलानि लक्ष्यन्ते, तत एकैनाहोराशे-
 ण किं लक्ष्यते । रात्रिशतवस्थापना-१८३० । १७३६ ।। अ-
 न्यान्येन रात्रिभैकक्षणेन मध्यरात्रिगुण्येन, जातः स तावानेव,
 तस्याऽऽधेन १७३० राशिनो जागहरणं, अथमेकमर्कमण्डलं,
 शेषांस्तद्विने पञ्च । ततश्चेच्छुद्धेकराश्यां चतुरश्रस्यैरपवर्तना,
 आतावुपरि द्वे । अथस्नात्मस शतानि चतुर्विंशदधिकानि, उत्तरै ।
 सभ्यां द्वौ द्वारिभदधिकसप्तशतमाह ।

(४७) अथुना एकैकं परिपूर्णं मण्डलं चन्द्राऽऽद्यः प्रत्येकं
 कतिभिरहोराशैश्चरन्तीत्यतःपञ्चमण्डलानामाह-

ता एगमेगं मंडलं वेदे कतिहि अहोरेचोर्हि चरति ? । ता
 दोर्हि अहोरेचोर्हि चरति, एकतीशए जागेर्हि अहिनेर्हि
 चर्हि चोतालेर्हि सतेर्हि रांदिर्पुर्हि छेत्ता । ता एगमेगं मं-
 दलं सूर कतिहि अहोरेचोर्हि चरति ? । ता दोर्हि अहोरेचोर्हि
 चरति । ता एगमेगं मंडलं एकस्रच कतिहि अहोरेचोर्हि
 चरति ? । ता दोर्हि अहोरेचोर्हि चरति, दोर्हि भागेर्हि
 ऊगेर्हि तिर्हि सचर्हि सतेर्हि रांदिर्पुर्हि छेत्ता ।

" ता एगं " इत्यादि । 'ता' इति पूर्ववत् । एकैकं मण्डलं च-
 न्द्रः कतिभिरहोराशैश्चरति ? । जगवानाह- " ता दोर्हि " इत्या-
 दि । द्वार्यामहोराश्यां चरति, एकविंशति मातैरधिकाराश्यां
 चतुर्विंशतिराश्याधिकैः शतै रात्रिभिव्वां द्विधा । तथाहि-यदि
 चन्द्रस्य मण्डलानामष्टभिः शतैश्चतुरश्रस्यधिकैरष्टाराश्याम-
 छदश शतानि चिदधिकानि लक्ष्यन्ते, तत एकं मण्डलं
 कति रात्रिभिव्वां ज्ञानमहे । रात्रिशतवस्थापना-१७३६ । १८३०
 १ । अत्रान्येन राशिनो मध्यरात्रिगुण्येन, जातः स तावानेव,
 तस्याऽऽधेन राशिनो चतुरश्रस्यधिकाराशानप्रमाणेन भागहरणं,
 सभ्यां द्वौ बृहहोराशौ, शेषांस्तद्विने द्वारिभः । ६६१ । ततश्चेच्छु-
 द्धेकराश्यां किंनोपवर्तना, जात उपरिनतो राशिरैकविंशद-
 धिकानि चतुर्विंशदधिकानि । ६६१ । तत
 आगतमेकविंशद द्विचत्वारिंशदधिकचतुश्चतानाम् । " ता एग-

मेगं " इत्यादि । 'ता' इति पूर्ववत् । एकैकं मण्डलं सूर्यः कति-
 निरहोराशैश्चरति ? । जगवानाह- " ता दोर्हि " इत्यादि । द्वार्या-
 महोराश्यां चरति । तथाहि-यदि सूर्यस्य मण्डलानां नवभिः
 शतैः पञ्चदशोत्तरैश्चदश शतानि चिदधिकाराश्यां
 लक्ष्यन्ते, तत एकं मण्डलं कत्यहोराश्यां ज्ञानमहे । रात्रि-
 शतवस्थापना-१८३० । १८३० ।। अत्रान्येन राशिनो मध्यरात्रिगु-
 ण्येन, जातः स तावानेव, तस्याऽऽधेन ११६ राशिनो जागहरणं,
 सभ्यां द्वौ बृहहोराशौ, शेषांस्तद्विने द्वारिभः । ६६१ । 'ता' इति
 पूर्ववत् । एकैकमण्डलं चन्द्रः कतिभिरहोराशैश्चरति ? ।
 जगवानाह- " ता दोर्हि " इत्यादि । द्वार्यामहोराश्यां चरति,
 द्वार्यां भागाज्यां हीनाभ्यां चिनिः सप्तषष्टेः सप्तपञ्चदशिकैः
 शतै रात्रिभिव्वां द्विधा । तथाहि-यदि चन्द्रस्य मण्डलानामष्टा-
 दशभिः शतैः पञ्चविंशदधिकैः चतुर्विंशदधिकैः अष्टपञ्चकानि
 रात्रिभिव्वां ज्ञानमहे, तदैकेन मण्डलेन किं ज्ञानमहे । रा-
 शिशतवस्थापना-१७३६ । ३६६० ।। अत्रान्येन राशिनो मध्य-
 राशेस्तादना, जातः स तावानेव, तस्याऽऽधेन १७३६ राशिनो
 भागहरणं, अथमेकं रात्रिभिव्वां, शेषाणि तित्पन्वष्टदश
 शतानि पञ्चविंशस्यधिकानि । १८३६ । ततश्चेच्छुद्धेकरा-
 श्यांः पञ्चकेनापचनेन । जात उपरिनतो राशिस्यैषि शतानि
 पञ्चपञ्चदशधिकानि ३६६ । उच्छेकराशिस्यैषि शतानि सप्तपञ्च-
 धिकानि, ३६७ नत आगतं द्वार्यां सप्तपञ्चदशिकसप्तभाग्यां
 हानं द्वितीयां रात्रिभिव्वांमिति ।

(४८) संप्रति चन्द्राऽऽद्यः प्रत्येकं कति मण्डलानि युगे
 चरन्तीत्यतःपञ्चमण्डलानामाह-

ता जुगेणं वेदे कति मंडलांश्चरति ? । ता अहृत्तुस्रसी-
 ते मंडलमेतं चरति । ता जुगेर्हि सूरै कति मंडलांश्चरति ? ।
 ता एव पञ्चरते मंडलसते चरति । ता जुगेणं एकलखे
 कति मंडलांश्चरति ? । ता अत्रारस पण्चीसे दुभागमंडल-
 सते चरति ॥

" ता जुगेणं " इत्यादि । 'ता' इति पूर्ववत् । युगेन कति म-
 ण्डलानि चरति ? । जगवानाह- " ता अहृत् " इत्यादि । 'ता' इति प-
 र्ववत् । अष्टौ मण्डलशतानि चतुरश्रस्यधिकानि चरति । तथा-
 हि-चन्द्र एकं शतसहस्रेणाद्यानवस्था शते प्राविभक्तस्य म-
 ण्डलस्याष्टपञ्चदशिकसप्तदशशतसंख्यात् भागात् एकं स्र-
 ह्छेतं गच्छति । युगे च मुहूर्तः सर्वसंख्या चतुःपञ्चत्वारि-
 षत्सहस्राणि, नव शतानि, ततः सप्तदश शतानि अष्टपञ्चदशिका-
 नि चतुःपञ्चशतानि सप्तकेनचिञ्च शतैर्युगेन, जात नव कोटयः,
 सप्तत्रिंशत्कांश्चिदः सहस्राणि, द्वे शत ६७०६३२०० । ततोऽऽ-
 धा शशेकेन शतसहस्रेणाद्यानवस्था च शतैः १०९००० मण्ड-
 लानाऽऽनवथा भागो द्विष्यते, तस्यानि अष्टौ शतानि चतुरश्री-
 स्यधिकानि मण्डलानामिति । " ता जुगेणं " इत्यादि सूर्यविषयं
 प्रश्नसूत्रं सुगमम् । जगवानाह- " ता नव पञ्चरसं " इत्यादि । 'ता' इति
 पूर्ववत् । नव मण्डलशतानि पञ्चदशस्यधिकानि चरति । तथा-
 हि-यदि द्वार्यामहोराश्याज्यामेकं सूर्यमण्डलं लक्ष्यते, ततः
 सकलसूर्यमाविरह्यदशानिरहोराश्यां चतुर्विंशदधिकैः कति
 मण्डलानि लक्ष्यन्ते ? । रात्रिशतवस्थापना-१८३० । १८३० । अत्रा-
 न्येन राशिनो मध्यरात्रिगुण्येन, जातान्यष्टदश शतानि चिद-
 धिकानि १२३० । तेनामष्टौ रात्रिभो द्विकक्षणे जगहरणं,

कन्धानि मय शतानि पञ्चदशशोचराणि ६१५। " ना जुगंघं " इत्यादि नक्षत्रविषयं प्रकृतम् सुगमम् । प्रगवाणाह " ना अघार-
 क " इत्यादि । अघादशशिभागमपरुलशतानि अर्द्धमपरुलशतानि
 पञ्चविंशतानि पञ्चविंशदधिकानि अर्चन्ति । तथाहि-नक्षत्र-
 मेकेन शतसहस्रेणाद्यानवरया च शनैः प्रथिनकस्य मषडलस-
 ल्कान् पञ्चविंशदधिकाराद्यशशतसंख्याद् जगत्त्वं एकम सुदु-
 र्लभं गच्छन्ति, युगं च दुर्दुर्लभं : सर्वसंख्यायां चतुःपञ्चाशत्सह-
 स्राणि, तत्र शतानि । ततस्तेः चतुःपञ्चाशत्सहस्राणि अर्द्धमैव शनिः शनैः
 दशदश शतानि पञ्चविंशदधिकानि गृह्यन्ते, जाता दश
 कोटयः, सप्त ब्रह्माः, एकसंव्यारिणात् सहस्राणि, पञ्चशतानि
 ००७३१५०० । अर्द्धमजलानि चह हातुमिच्छन्ति, तन
 एकस्य शतसहस्राद्यानवरतेन शतानामर्द्धं यानि चतुः-
 पञ्चाशत्सहस्राणि मय शतानि, तैर्मांशं ह्रियते, लब्धानि
 ब्रह्मदश शतानि पञ्चविंशदधिकानि अर्द्धमजलानामि-
 ति । १०० प्र० १५ पाङ्गु० । अं० प्र० । उयो० । ६० प० ।

(४०) " चंदेहि उ निम्बयरा, युवा सुदेहिं तह गडा सिम्बा ।
 नक्षत्रा च गदेहि य, नक्षत्रोहि तु नाराधो ॥ ६४ ॥
 सर्वोपमर्ह चंद्रा, तारा पुण सुनिं स्वयंमग्यवर् ।
 एतो गर्दिविसेतो, जोड़िसियाणं तु देवाणं ॥६५॥ " ६० प० ।

(४१) मय चन्द्रसूर्यनक्षत्रतारापामर्यादिकरत्वं महर्हिकत्वं च
 विषयुग्राह-

एतेसि णं भेंते । चंदिमसूरिअगहएकलक्षताराकूवाणं क-
 यरे सव्वमहादिआ, कयरे सव्वपिण्डिआ ॥ गौयमा । ताराकू-
 वेहिंनो एकलखा महीदिआ, णकलकोहिंनो गहा मही दुआ,
 गेहिंनो सूरिआ महीदिआ, मुरेहिंनो मही महीदिआ, मच-
 प्पिदिआ ताराकूवा, सव्वमहादिआ चंदा ।

" एतेसि णं " इत्यादि । एतेषां मदनः । चन्द्रसूर्यप्रहनकक्षना-
 राकूपाणां मध्ये कतरे सर्वमहर्हिकाः, कनरं च, चकाराः, अग्यः ।
 सर्वाहर्हिकाः ? । भगवानाह-गौयम । ताराकूपेभ्यां नक्षत्राणि
 महर्हिकानि, नक्षत्रभ्यां ब्रह्मा महर्हिकाः, ग्रहेभ्यः सूर्यां महर्हिक-
 काः, सूर्येभ्यश्चन्द्रमा महर्हिकाः अत एव सर्वाहर्हिकास्ताराकूपाः,
 सर्वमहर्हिकाश्चन्द्राः । इयमत्र ज्ञानमा-यतिस्मिन्नारणार्थां यंत्राः
 शौभा उकास्ते तेभ्यश्चक्रिचिचाराणामुत्कमनो महर्हिका
 क्त्वा इति । अं० ७ वक्र० । जी० । मू० प्र० । अं० प्र० । (चन्द्र-
 सूर्ययोश्चक्रपास्तमयने, तत्र बह्व्यो विप्रतिपत्तयसंनिष्ठाकरणं च
 'सूर्यमंडल' शब्दे बह्व्यते) भागवतप्रतिपादके उपोतिःशालो,
 म० । मू० १ प्र० ३ अ० ३ उ० ।

जोड़िसियदेवित्थी-उपोतिपदत्रेवली-श्री० । चन्द्राऽऽदिज्योति-
 ष्कंदवानामप्रमद्विषयम्, जी० ।

ते किं ते जोड़िमियदेवित्थियाओ ? । जोड़िमियदेवि-
 थियाओ पंचविंशतो पक्षचाओ । तं गहा-चंद्रविमा-
 षमोऽभिपश्येदित्थियाओ, सूर्यविमाणजोड़िमियदेवित्थिया-
 ओ, गहविमाणजोड़िमियदेवित्थियाओ, एकलक्षविमाण-
 जोड़िसियदेवित्थियाओ, ताराविमाणजोड़िमियदेवित्थिया-
 ओ । श्लेच जोड़िसियदेवित्थियाओ । जी० १ श्रि० ।

जोड़िसियमंडल-उपोतिपदमण्डल-न० । चन्द्रसूर्यप्रहनकक्षना-
 राणां मयने, अं० ७ वक्र० । (ज्योतिष्कसहस्रानिष्पत्तिलक्षके
 'मंडल' शब्दे बह्व्यते) (अथ सूर्यमण्डलानां मिथश्चन्द्रमण्ड-
 लानां चास्तराणि 'अंतर' शब्दे प्रथमभागं ६६ पृष्ठे कृच्छर्यानि)

अथ कति मण्डलानि द्वीपे, कति च निषचलवर्षे चन्द्रसूर्य-
 चोर्ध्वनोत्थाह-

संततमंतरमेयं, रचीण पणसद्धि मंडला दीवे ।
 तत्त्व विंसद्धि निंसद्धि, तिंशु अथाहाएँ तत्सेव ॥११॥

सततं निरम्नाय, एतत्पूर्वाकं सूर्याच-कूपोश्च मन्थं प्रविश-
 तोर्ध्वेतिमिंश्च्यन्ताह मधुब्रह्मानां परस्परमन्तरं कृयं, तत्र रव्योः
 पञ्चषोडशमण्डलानि ऽपि, तत्रापि षाडश निषचलवर्षे,त्रीण च
 तस्य बाह्यायम् । इदं तु श्रीभूमिचन्द्रसूर्यनिरुक्तं समवाया-
 ज्ञतुतौ । निषचलवर्षेण जम्बूद्वीपस्य पूर्वोत्तरेऽतीत्युत्तरं योजन-
 शनैः पञ्चषोडशमण्डलानि । तत्र निषचलवर्षेण नीलवन्नपर्वने च त्रि-
 षष्टिः सूर्योदयाः, सूर्यमण्डलानि इत्यर्थः । तदस्य तु द्वे जलपयः,
 शेषाणि तु शक्ये इत्युक्तमस्ति । संग्रहीतुमुत्तरावधि त्रिषष्टिः ३
 मण्डलानि निषचलीलवताः, द्वे द्वे हारं चयकाश्चारीः ॥ ११ ॥
 चंद्राणं निमडे विं अ, मंडल पण सुकृवरमि दीर्भति ।
 सेसाई मंडलाई, दोएह वि मलहिस्स मज्जम्भि ॥१२॥

तथा चन्द्रयोर्निषचलीलवपर्वने एव पञ्च मण्डलानि सुक-
 पर्वेशे दृश्यन्ते । गोवाणि द्वयोरापि जलधौ रवेर्देश, पञ्च
 शशिनक्षत्र भवन्ति । तत्रापि चतुर्षो विंशोः-१ । २ । ३ । ४ । ५ ।
 ११ । १२ । १३ । १४ । १५ । एतानि चन्द्रस्य सूर्यस्याऽपि
 साधारणानि । ६ । ७ । ८ । ९ । १० कृष्णाणं पुनश्चन्द्रस्यैव
 भवन्ति, न जानुचिदपि तेषु सूर्यः समायानि । चन्द्रस्य
 मयदन्तानगानि चतुर्दश सन्ति । तत्र चतुर्षु सर्वांश्चयन-
 रेषु सर्वबाह्यमयदन्तानरेषु च सूर्यस्य प्रत्येकं द्वादश मयदन्त-
 नि स्युः, मध्यवर्तिषु पदन्तु, चन्द्रमयदन्तानरेषु सूर्यमण्डलानि
 त्रयोदश भवन्ति ॥ १२ ॥ मं० ।

चन्द्रमण्डलाऽऽदिविषयको यथा-

एगद्धिभोगेँ उेच्छ-ए जौयणं तत्स हौंति जे जागा ।
 ते चंदा कृष्णं, अरुयालीसं जवे सूर ।।

एकवच्छा योजनप्रमाणाहुःशनिषर्षं त्रित्वा तस्य भवन्ति जे
 भागा एकषष्टिसंख्याः, ते च चन्द्राऽष्टमण्डलानि चन्द्राश्चाराह
 भवन्ति । सूर्यमण्डलं नि भवन्त्यष्टाश्चाराश्चिज्जागाः । किमुक्तं
 भवति ।-योजनस्यैकषष्टिभागः पञ्चदशशुचन्द्रमयदन्तस्य वि-
 षकन्तरप्रमाणं सूर्यमण्डलस्याष्टाचाराश्चि । एतेष्वेव गन्धुन-
 परिमाणेन चिन्त्येन-तत्र चतुर्गन्धुनं योजनमितं पदपञ्चाशत्
 तुर्भिगृह्यते, जाते ऽं शनै चतुर्भिःसायधिके । ३२४ । तयोरेक-
 वच्छा भागे हने इत्याक्षयः कोशाः, एकस्य च कोशास्य एक-
 चाव्यारिंशद्वैकषष्टिभागः । विषकन्तः अर्द्धं चोत्संघ, ततोऽष्टाविंश-
 तिरैकषष्टिभागो योजनस्योत्सेधपरिमाणं चन्द्रमयदन्तस्य सा-
 र्द्धं गन्धुनैकषष्टिभागोऽसितस्यैकषष्टिभागो गन्धुनस्य, तथा सूर्य-
 मण्डलस्याष्टाचाराश्चाराश्चिज्जागा योजनस्य चतुर्भिगृह्यते,
 जातं दिनपर्यायंके शतम् । १२४ नरैकषष्टिभागोऽसिते, इ-
 ष्याक्षयः कोशाः, कोशास्य च नैकषष्टिभागो विषकन्तः चतुर्षु

थ इत्युत्प्रेषपरिमाणं चतुर्विंशत्येकषष्टिनामा योजनस्य । यदि वा द्वयैव गव्यूतं, न च चारिविंशत्यधिकशतनामान् गव्यूतस्य । तथा चन्द्रस्य चन्द्रमण्डलस्य परिधेः परिमाणं द्वे योजने, त्रयः क्रोशाः, एकस्य क्रोशस्य सप्तविंशत्येकषष्टिभाग्य विंशत्यधिकः । सूर्यमण्डलस्य द्वे योजने, एकः क्रोशः, अष्टपञ्चाशच्च सप्तषष्टिभाग्यः क्रोशस्य विंशत्यधिकः । नक्षत्राऽऽदिमण्डलानां तु विष्कम्भाऽऽदिपरिमाणं संप्रहरीटीकायां तस्यांटीकायां चाभिहितमस्मात्प्रितरिति ततोऽपचायं य । ज्यो० ७ पाठु० । (चन्द्रस्यमण्डलप्रहाराणां सूर्यसंगतिप्रमाणं 'जोसिनिय' शब्दे १६०५ पृष्ठे गतम्)

जोसिनियराय-उयोतिष्कराज-पुं० । चन्द्रे, सूर्ये च । " चंद्रसुरिया य एतथ दुष्टे जोसिवा जोसिनियरायासो परिचसति । " प्रह्ला० २ पद । स्या० । सु० प्र० ।

जोसिनियविमारा-उयोतिष्कविमान-न० । चन्द्रस्यप्रहनक्षत्र-ताराणां विमाने, " एतथ खं जोसिनियखं देवानां तिरियमसंखे-ज्जा जोसिनियविमारायाससयसदस्सा इयीति । " प्रह्ला० २ पद । (सर्वा विमानवक्ष्यता 'विमाण' शब्दे चक्ष्यते)

जोसिस्-योगीश्वर-पुं० । योगो धर्मः शुक्लध्यानसङ्कल्पः, स येनां विद्यते इति योगिनः साधयः, तैरीश्वरः सपुण्ड्रेणन तेषां प्रसुप्तसंसंख्याऽऽदिति, तेषां वा इश्वर्यो योगीश्वरः । प्रसुरित्यनयोत्तरम् । योगिनां प्रभौ, आश्व० ४ अ० ।

यज्ञुकम्-

" चाण्डालः किमयं द्विजातिरेधवा, शुक्रोऽथ वा तापसः, किं वा तस्वनिवेशोपालमतोयोगीश्वरः कापि वा ? । इत्थस्वल्पकिं च कथं यजन्मुञ्चरेः संभाष्यमाणो जने-नो रथो न हि खि च हृष्टहृद्यो योगीश्वरः गच्छति ॥१॥ " ब्रह्म० ३ अ० । याज्ञवल्क्यमुनी, योगिनां भेदे च । तुर्गायाम्, स्त्री० । जीप् । वाच० ।

योगेश्वर-पुं० । युज्यन्त इति योगा मनोवाक्कायव्यापारसङ्क्रमाः, तैरीश्वरः प्रधानो योगेश्वरः । योगप्रधाने, आश्व० ४ अ० । श्रीकण्ठे, तुर्गायां, बन्धाककौटकायां च, स्त्री० । जीप् । वाच० । योगिस्त्वयै-त्रि० । योगिनां चिन्तनीये, आश्व० ४ अ० ।

जोसिरेन्द्रिचारण-उयोतीरिर्मचारण-पुं० । चारणेभेदे, चन्द्रा-कप्रहनक्षत्राऽऽद्यन्तमज्योतीरिर्मसंख्येन सुबोध चरणच-क्रमणप्रवधा ज्योतीरिर्मचारणाः । प्रथ० ६७ इति ।

जोसिरे-उयोतीरिस-न० । एतमेवे, रा० । इति । आश्व० अ० । ज्योतीरिसं नाम रत्नम् । जी० ३ प्रि० ।

जोसिरेसमय-उयोतीरिसमय-त्रि० । ज्योतीरिसाऽऽद्यरत्नाऽऽ-त्मके, " जोसिरेसमया उत्तरंगा । " " जोसिरेसमया वंसा । " ज्योतीरिसं नाम रत्नं तन्मया वंशाः । रा० ।

जोकारकरण-जोत्कारकरण-न० । पित्रादीनां जोत्कारकरणा-ऽऽत्मके जिनमवनांश्चतानामाश्रातमानेभेदे, ष० २ काथि० ।

जोग-योग-पुं० । योजनं योगः युज्-घञ् । बन्धे, योगो बन्ध इत्यर्थोऽन्तराभिति । वं० सु० ४ सुज् । संकथे, वृ० ६ वृ० ।

आतु० । स्या० । इति० । प्रह्ला० । विशे० । संभवे, घा० १० घा० । अमासहानाऽऽदिमापणे, कथप० १ कृण ।

(१) " आंगणक्षेमं वदुमाणा पदिचर्हति । " अलम्ब-स्येप्लितस्य वस्तुनो हानौ योगं, लघ्वस्य परिपात्रं केम इति । इति० । श्रु० ५ अ० । योगो बीजाऽऽध्याना-ज्ञेयविषयकरणम्, केमे तत्पुण्ड्रवाऽऽपादनम् । रा० । सं-योगे, मेलने, वर्याऽऽदिधारणे, युक्तौ, शब्दाऽऽदीनां प्रयोगे, सपुत्रायशब्दस्यावयवायसंबन्धे, 'योगवत्तं समाध्या' इति मीमांसकाः । " योगः कर्मसु कौशलम् " इत्युक्ते यथास्थित-वस्तुनोऽप्यधाकृपप्रतिपादनं, वाच० । विधिकर्मतुकुलपरि-चारसंपत्तौ, प्रति० । उच्यते । बाह्ये मनोवाक्कायव्यापारे, तं । आ० म० । आ० मू० । अनु० । नि० मू० । प० व० । न० । स्या० । प्रह्ला० । आश्व० । उच्य० । सूत्र० । विशे० । योगो, व्यापारः, कर्म, किंचित्यनयोत्तरमिति । विशे० । आनु० । ध्य० । जीत० । " जोगा मणमाईक्षा । " योगा मनोवाक्कायऽऽध्याः प्रति० । आचा० । स्या० । सूत्र० । " नणवयसकाइए जोगे वदुमाणाणं " स्या० ६ णा० ।

(२) स च द्विधा । द्रव्ययोगो, भावयोगश्च-
द्रव्ये मणवइकाए-जोगा दृवा दुहा उ जावमि ।
जोगो सम्प्रचाई, पसरइ इयोरो य विवरीओ ॥

दृवा इति द्वारपरामर्शः । (मणवइकाए-जोगा दृवा इति) मनोवाक्काययोगानि उच्यार्थं उच्ययोगः इयमत्र भावना-जी-वेनाश्रुहेतानि गृहीतानि वा स्वस्थापाराप्रवृत्तानि उच्ययोगाः । (दुहा इ भावमि स्ति) द्विधिव, गृह्यस्वैवकार्यान्वाद् द्विप्रकार पथ, प्रावे प्राविषययोः योगः । तथा-प्रशस्तोऽप्रशस्तश्च । तत्र प्रशस्तः सम्प्रक्याऽऽदिः आदिशब्दोद्द्वे हानाऽऽस्वरपरिभ्रः । प्रशस्तना चास्य प्रशस्त्यंतं युज्यते अनेनाऽऽस्माऽऽपगमैवत्य-स्वधंशलात् । इनरो मिथ्यात्वाऽऽदियोगो विपरीतोऽप्रश-स्तः, युज्यतेऽनेनाऽऽस्मा अद्यधिधेन कमेयेति स्युत्पात्तभावात् । आ० म० १ अ० २ खरद । " द्रवजोगो-तिपई चरपई वा जोगाणं जोगा । अइवा-मणवइकायप्रांगार्णं द्रवमैविय । नावजोगो- " जोगो चिरियं थामो, उचुवा-इ परकमां तथा वेहा । सत्ती सामम्यं नि य, जोगस्स इवंति पज्जाथ " ॥१॥ सो य सम्पत्तादिप्रगुगतो पसत्थो, मिच्छत्तमज्जाणव्यविरति-गसो अयसत्थो " । आ० मू० २ अ० ।

(३) मनोवाक्कायाऽऽत्मकाः योग एकस्मिन्समये शुनोऽशुभो वा प्रवेक्ष तृणयरूप इति प्रेरकः प्राह-

नाणु मणवइकाओगा, सुपाऽपुभा वि समयमि दीसंति ।
द्रवमि धीसत्तावो, भेदेज न उ जावकरणमि । १ ए ३ ६ ।
ननु मनोवाक्काययोगोः शुजा अशुभाश्च, मिथा इत्यर्थः । एक-स्मिन्समये दृवयतोऽतत्कथयती उच्यते- " शुभोऽशुभो वा स पग-समयमि स्ति १ ६ ३ ६ गथा । " तथाहि- किञ्चिदविधिना दानाऽऽ-दिवितरणं चित्तवतः शुभाशुनो मनोयोगः । तथा-किमप्यविधि-वैव दानाऽऽदिधर्ममुपादिशतः शुभाशुनो वायोपाः । तथा-किम-व्यविधिर्वै जिनपुत्रावन्त्याऽऽदिकायवेष्टो कुवैतः शुभाशुभः का-ययोग इति । तदेतद्रुकुचमा । कुन इत्याह- " द्रवमि " इत्यादि । इ-सुकं भवति-इह द्विधियो योगः-उच्यते, जावतश्च । तत्र मनोवा-क्काययोगप्रवर्तकानि उच्यार्थं, मनोवाक्कायपरिप्यन्दाऽऽत्म-का योगश्च द्रवयोगः । यस्सतेतदुभयरूपयोगहेतुऽप्यवसायः

स प्रावधोगः । तत्र शुभशुभरूपानां यद्योक्तकिनादेस-
 नाकायवेष्टानां प्रवचकं निविधयति इत्ययं चो व्यवहारम-
 बद्देश्चतयिष्यहामामेव जवद्वि शुभशुभस्वत्कणो मिधभावा,
 न तु मनावाकाययोगनिधनप्रावधसायकूपे प्रावकरणे भा-
 वाऽऽप्यके योगः । अथमभिप्रायः—द्रव्ययोगो व्यवहारमयश्च-
 येन ह्यनाशुनरूपोऽधीयते । योक्तोऽपि तु सोऽपि शुभोऽ-
 येन वा केवशः समस्तः । योक्तोऽपि तु सोऽपि शुभोऽ-
 व्यवयोगानामपि शुभाशुभरूपमिधनां तन्मतनाभावात् । मनो-
 बाह्यावद्रव्ययोगनिधनप्रावधसायकूपे तु प्रावकरणे भावयोगे
 शुभाशुनरूपो मिधनायो नास्ति, निधनमयश्च शून्यैवाऽऽगमेऽत्र
 विवाहितत्वात् । न हि शुभाभ्युत्थानि वाऽप्यवसायव्यामनि
 शुभत्वा ह्यनाशुनाप्यवसायव्यामरूपस्त्वयो राशिरागमे क-
 विद्विधीयते, येनाप्यवसायकूपे भावयोगे शुभाशुभमयं स्थापि-
 भावः । तस्मात्प्रावधयोग एकस्मिन्प्रत्ये शुभोऽशुनो वा जयति,
 न तु मिधः । विद्ये० । प्राव० ॥

(५) योगाश्च दोषाय गुणाय च भवन्ति, तदेतदप्रतिपाद्यलि-
 म्णां च वाय काश्चो य, तिबिहो जोगसंगरो ।

ते अशुचस्स दोषाय, शुचस्स य गुणावहो ॥

मनोयोगो, वायव्यो, कायव्यो, त्रिविधो योगसंगरो
 प्रवति, संक्षेपनाश्रया योगो जयतीत्यर्थः । ते मनोवाकाय-
 योगा अशुचस्त्याशुयुक्तस्य दोषाय कर्मण्यथा भवन्ति, युक्तस्य
 तु तस्य शुभाऽऽवहोः कर्मनिर्देशकारिणः संपद्यन्ते । वृ० ३ उ० ।
 तद्दामके आश्रयद्दामदे, स० ५ स० ५ । याजने योगो, जीवस्य
 बोधपरिचयम् इति यावत् । यदि वा—युक्तमेव धावनचक्षणाऽऽ-
 दिक्पाशु ह्यवापर्वत इति योगः । कर्मणं चञ्च यद्वा—युक्तमेव सं-
 क्षयते धावनचक्षणाऽऽदिक्पाशु युक्तोऽनेनेति "युगाङ्ग" ॥५॥
 ३१३०॥ इति करणे चञ्चप्रत्ययः कर्म० ३ कर्म० । स० । प० ॥
 आश्रयो अशु० भावतः कायाऽऽदिकरणयुक्तस्याऽऽत्मनो बोध-
 परिणानिविशये, एथा० १ रा० । अशु० ।

(६) स च मनोवाकायज्ञानलहकारिकारणभेदाद्विधेयः—
 " परिणामाज्ञेयगणह-यसाहयं तेन सञ्जनामिगम् ॥" क०प० ।
 अस्याह्वरगामिनिका—परिणमने परिणामः । अन्तर्भूतानिजघो-
 त् (व्यवज्ञानात्—) ॥ ५ । ३ । १३२ ॥ इति चञ्च
 प्रत्ययः । परिणामाऽऽवधानमिथ्येः । आलम्ब्यत इत्या-
 लम्बनम्, 'अनद्' । ३ । १ । १३४ । इति भावेऽनद्प्रत्ययः ।
 शुद्धीतिश्रेयं, तेषां साधने, साधयतेऽनेनेति साधनं, योगसङ्घि-
 चोर्ध्वं " करणाऽऽधारः " । ३ । १ । १३६ । इत्यनद्प्रत्ययः । तद्या-
 हि—तेन बाधविरोधेन योगसंज्ञनोद्धारकःऽऽदिकारीप्रयो-
 यान् पुञ्जान् प्रथमो शुद्धान्, शुद्धीयते च प्रत्यापानाऽऽदि-
 क्तमथा परिणमयति, परिणमय च तन्निर्णयतेऽनुसन्धयति—
 शेषसिद्धये तानेव पुञ्जानवबलम्बने । यथा मन्त्रशुक्तिः कश्चि-
 चसरे परिणमयति यद्यिमप्रथमते, तन्मन्त्रवद्व्यमनो जातम्या-
 मयविधौः स च तद् प्राणापानाऽऽदिपुञ्जं न विच्छेदतीति ।
 परिणामाऽऽलम्बनप्रदणसाधनं चोर्ध्वं, तेन च धीरेण योगसंज्ञकन
 मनावाकायाप्यनतो जायमानेन (लक्ष्णार्थिनं नि) लब्धं
 नार्थिकं—मनोयोगः, वायव्यो, कायव्यो इति । तत्र मनसा क-
 रणभूतेन योगो मनोयोगः, वाचा योगो वायव्यो, कायेन यागः
 कायव्योः । कर्म० ५ कर्म० ॥

(६) योगप्रकरण्याऽऽह—

तिविहे जोगे पद्यते । तं जहा—मर्णाजोगे, वयजोगे, का-
 यजोगे ॥

" तिबिहे जोगे " इत्यादि । इह च वीर्यनरायणहृद्यकूपेक-
 मसमुत्थलविधिविशेषोपपत्त्यर्थमसिद्धमनिसांध्यपूर्वकमगमने
 बाधयोगः । आह च—"जोगो विरयं धामो, उच्छाह परकर्मो महा
 चिदा । सचो सामर्थं ति य, जोगस्म इवति पञ्जाम् ॥" ११ ॥
 इति । स च द्विधा—सकरोऽकरणश्च । तत्रान्वयस्य केवलि-
 नः कृत्स्नयोर्ह्येवद्वयोरर्थयोः केवलज्ञानं, दृश्यं चोपयुक्तान-
 स्य योऽस्तावपरिचयः प्रतिष्ठां वीर्यविशेषः साऽऽकरणः । क्व
 च नेदाऽप्यकियते, सकरणस्यैव त्रिस्थानकावगतिरन्वयः । अत
 सस्यैव व्युत्पत्तिः, तमेव वाऽऽश्रित्य सुत्रव्याख्या युज्यते ।
 जीवः कर्मभिनेन " कर्म जांमनिमित्तं वज्रकम् " इति वचनात्
 युक्ते वा युक्ते च पर्याय स योगो, वीर्यनरायणस्योपपत्तमज-
 नितो जीवपरिणामविशेष इति ।

आह च—
 " मणसा वयसा काय-ण वा वि सुतस्स विरियपरिणामो ।
 जीवस्स अण्यणिज्जे, स जोगससो जणक्कामो ॥ १ ॥
 तेनाजोगेण जहा, रत्ताहे घट्ठस्स परिणामो ।
 जीवकरुण्णभोगे, विरियविह अण्यपरिणामो ॥ २ ॥ इति ।
 एथा० ३ रा० १ उ० । औद्धारिकाऽऽदिकारीरस्याऽऽत्मनो बो-
 धपरिणानिविशेषः काययोगः, औद्धारिकदेः कायाऽऽहारककारार-
 ध्यापाराऽऽह्वरगणह्वरसमुत्थलविधिविशेषोऽप्यवापारो वायव्योः ।
 न० । पं० सं० । एथा० । सुत्र० । मनसा करणेण मणसा जीव-
 स्य योगो वीर्यपर्यायो पुञ्जस्य यदिकारुण्ययुक्तस्य सकरो
 मनोयोग इति । स चतुर्विधः—सत्यमनोयोगः, मृष्टामनोयोगः
 सत्यमृष्टामनोयोगः, असत्यमृष्टामनोयोगश्च । मनसा वा योगः
 करणकारणानुमित्तकं व्यापारो मनोयोगः । एवं वायव्योऽपि ।
 एवं कायव्योऽपि । नवरं, म सत्यव्यः, औद्धारिकौद्धारिकमि-
 धेयैकियैकियमिध्याऽऽहारकाऽऽहारकामिध्यामण्ययोगमे-
 दादिति । तत्रौद्धारिकऽऽधारः शुद्धाः शुद्धाः । औद्धारिकमिध्या
 औद्धारिक एवापरिपूर्णं मिधं उच्यते । यथा—शुद्धमिधं दधि न
 शुद्धनया नापि दधितया व्यपदिश्यते, तस्मात्प्रथमपरिपूर्णम्यादेत्,
 एवमौद्धारिकमिधं कामयेन औद्धारिकनया, नापि कामयेनया
 व्यपदंशु शुच्यमपरिपूर्णम्यादिति । तस्मिन्मिधप्रवदेशः । एवं त्रै-
 कियाऽऽहारकामिध्यावधीति शतकटाकाशेणः प्रहाणनाव्याक-
 मंशुस्त्रैवेय-औद्धारिकऽऽधारः शुद्धास्तन्यपातस्य च, मिश्रक्य-
 पयोस्तस्येति । तत्रावसावौद्धारककायः कामयेन, औद्धारिकक-
 रारिणश्च वैकियाऽऽहारककणकले वैकियाऽऽहारकाचर्मा
 मिधो भवतीति, एवमौद्धारिकमिधः । तथा वाक्य-
 मिधो देवाऽऽशुच्यतां कामयेन कृतवैकियस्य वैद्वारिकप्र-
 वेशाकायमौद्धारिकेण । आहाराकामिधस्तु साधनाऽऽहार-
 ककायप्रयोजनः पुनरौद्धारिकप्रवेसो औद्धारिकेणिति का-
 मयेस्तु विग्रहं कथमित्तमुच्छानेनेति सर्वं एवाधं योगः
 पञ्चदशोति । सप्रद० १६९— " सभं मोसं मीसं, सल-
 च्चमोसं मयो वर जेव । काशो बराल विक्षि, भाहा-
 रम मीस कम जोगे ति " ॥ १ ॥ एथा० ३ उ० १ उ० ।
 (७) काव्यापारगवयोवैव मनोवायव्यो, वच्यते यद्यस्मान्नो-
 ऽवमर्ष्यते, तदि काव्यं का योगः कस्याश्चिद्व्यवस्थायां श्रुतिरि-

योगिनां कुले यजन्म, तस्य बाधकम् । अनेन योगिकुञ्जग्राम्यापि जगन्मन्दरे न स्तप्यते इति कृत्वा योगिकुञ्जग्रामबाधकम्, अल- मयधर्म, एतच्छिद्दामर्षे योगशिद्दामभिमतम् ॥ ५ ॥

द्वेषेऽपि चाप्रमथ्या-दिष्टफलासम्बन्धे न जात्वेतत् ।

नासक्तुत्पाटनतः, शास्त्रिणः फलाऽऽवहः पुंसः ॥६॥

द्वेषेऽपि च चित्तदोषे, अग्रमथाग्रमन्वयभावात्, चित्तस्य फलफलसम्बन्धे विधाकृतसम्बन्धे योगनिष्पत्तये, न, जातु कदाचित्, एतत्करणं, चित्तं वा भवति । किमन्यन्वयान्मन्त्र चित्तप्रक्षेपे फलसम्बन्धेन भवतीति । आह-नासक्तुदनेकशा, उत्पाटन उन्मथननात्, शास्त्रिणः चाप्यविशेषः, फलाऽऽवहः फल- संयुक्तः, पुंसः पुरुषस्य यतो जयति ॥ ६ ॥

उपयानं निर्वेदात्, करणमकरणाद्यं सर्वैवाय ।

अत्यागत्यागाचित्तं-यत्तु स्वमयस्यैऽपि मतम् ॥ ७ ॥

उपयानं चित्तदोषे मन्त्रप्रधानमन्त्रातिशयोक्तिः, निर्वेदान्तोः, करणं निष्पादनम् । अकरणाद्यं भाविकाश्रमाश्रमाकरणस्यैवोदयो यांस्त्रिभिर्न तत्तथा, सर्वैवायं योगस्य, न विद्यते त्यागो यस्य कश्चिदुपादेयत्वात्तदुपायं, त्यागायांचित्तं योग्यम्, अग्रशा- म्नाहातिताऽप्यात् । अत्यागं च तस्यागोचरं च अत्यागस्य गो- चित्तम्, एतत् एतन्मुनः, करणमजिसंभवत्ये । स्वसमयेऽपि स्व- सिद्धान्तेऽपि, मत्तमिष्टम् ॥ ७ ॥

आग्नी विभ्रमयोगम्, न हि संस्कारः कुनेतराऽऽदिगतः ।

तदज्ञां च तत्करणं, प्रकान्तविराड्पनिष्टफलम् ॥ ८ ॥

आग्नी चित्तदोषे सति, विभ्रमयोगमन्त्रोपनिष्टमसंभवात्, न हि संस्कारो नैव वासनाविशेषः, कुनेतराऽऽदिगतः-इदं मया कृतमनन्तरकृतम् । आदिशब्दादिदं मयोक्तकारिणमिदमुच्यते । एतन्न एतन्निष्पत्तः । न हि अनाद्यन्मं कृतनराऽऽदि- संस्कारो जयति । तदभावे संस्काराज्जाये, तत्करण-नस्य प्रस्तुतस्य योगस्य करणं, प्रकान्तविराड् प्रस्तुतयोगविशेषि, अग्निष्ट- फलमिष्टफलरहितम् ॥ ८ ॥

अन्यमुदि तत्र रागात्, तदनादरताऽर्थतो महापाया ।

सर्वानर्थनिमित्तं, मुद्रियथाङ्कारवृष्टयाच ॥ ९ ॥

अनुष्ठानयमानादस्य मुद्रयमादस्य, अस्मां सत्यां चित्तदोषरूपायां, तत्रान्यस्मिन् वा, रागादिभिलाषादिरेकात्, तदनादरता अनुष्ठी- यमानानादरमायो, अर्थतः सामर्थ्यात्, मरायां महापायाः य- स्याः सकाशात्सा तथा, सर्वानर्थनिमित्तं सर्वेषामनर्थानां हेतुः, तदनादरताऽभिसंक्षेपः । मुद्रियथाङ्कारवृष्टयाच-मुद्रां हर्षस्य विषयो यस्तस्मिन्काङ्क्षावृष्टयाङ्कारवृष्टयाम् । अङ्कार- वृष्टिस्तदानीं, प्रमोदविषयाद्योपपन्नकारिणोऽप्येव । इयं आ- न्यमुद्रयरेष्याय शास्त्रोक्तेषु वैषम्यवन्नास्वाभ्यायकरणाऽऽदिषु सुनानुरागाद्यैववन्नाऽऽद्यनाऽऽद्यनाऽऽद्यनास्य तत्करणेलायाऽपि तदुपयोग्याभावेतरताऽऽसक्तचित्तवृत्तेः सर्वथा, न हि शास्त्रो- क्तयोरनुष्ठानयोरयं विषयः समस्त-यज्जैकमादरविषयो, अ- न्यदनादरविषय इति ॥ ९ ॥

रजि निजजात्युच्छेदात्, करणमपि हि नेष्टसिद्धये नियमात् । अन्वेष्येत्पन्ननुष्ठानं, तैनेतद् बन्धकप्रपेव ॥ १० ॥

अङ्गि रोमे चित्तदोषे क्षितिः, अजजात्युच्छेदादिति । कोऽर्थः, कर-

णमपि हि नेष्टसिद्धये नामिमतफलनिष्पत्तये, नियमांशयमेन, अस्य प्रस्तुतस्यार्थस्य, इत्यनुष्ठानम्-इतिहेतोरनुष्ठानमक- रणं, तेन कारणेन, एतत्करणं, बन्धकप्रपेवष्टफलाभावात् । इयं हि कर्मकृत्वा पीडाकृता वाऽनुष्ठानजातेकच्छेदकरणद्वारेण स्वयानुष्ठानानां बन्धकप्रपेवाऽऽपादनाय प्रभवति, तेन सर्वदोषा विधेयिका परितर्क्येति दर्शिता ॥ १० ॥

आसक्तेश्चयविधाना-दसन्ननक्त्युचितमित्यफलमेतत् ।

भवतीष्टफलदमुच्यै-स्तदप्यसक्तं यतः परमम् ॥ ११ ॥

आसक्तेश्चय चित्तदोषे सति विधीयमानानुष्ठाने इदमेव सुन्द- रमित्थं कृते, अविधानात्कृत्वाकविधिरभावात्, सांकरनवर- तप्रवृत्तितं विद्यते सक्ते यस्यां सेवमसक्ताऽभिष्टक्याभावात्, अस्मात् कालौ सत्किञ्च, नित्यं क्वचित् योगमिति कृत्वा, अफल- मेतदिष्टफलरहितमेतदनुष्ठानम्, अत्रति जायते, इष्टफलदमिष्टफ- लासंपादकम्, उच्येत्यर्थं, तदपि शास्त्रोक्तमुष्ठानम्, अग्रमन्त्र- मिष्टकुरितम्, यतो यस्मात्, परमं प्रधानम् । अस्मत्कृतं ह्य- अनुष्ठानं तस्याप्रमुक्तस्थानकस्थितिकायं, न मोहोन्मथनद्वारेण केवलज्ञानोपपत्तयं प्रभवति, तस्मान्दर्शनात् आसक्तस्य दोष- कृता विज्ञेयति ॥ ११ ॥

एवमष्टपृषत्तमचित्तदोषान् प्रतिपाठ, तस्यागद्वारेण

योगांशचतुष्टयं प्रहा-

एतदोषविमुक्तं, शान्तोदात्ताऽऽदिजावसंयुक्तम् ।

सततं परार्थनियतं, मन्त्रलेशाविवर्जितं चैव ॥ १२ ॥

एतदोषविमुक्तमष्टचित्तदोषविमुक्तम्, शान्तोदात्ताऽऽदिमाषसं- युक्तम्-शान्त उपशमनात् । यथोक्तम्-“ न यत् कुञ्जं न सुखं न रागो, न द्वेषमोहो न च काचिद्विदग्धा । रसः च शान्तो विहितो मुनानां, सर्वेषु भावेषु समः प्रदिष्टः ॥ १ ॥ ” उदात्त उदारः । यत् उक्तम्-“ अयं निजः परो वेति, मरणं लघुचेत- स्याम् । उदारचरितानां तु, वसुधैव कुटुम्बकम् । नैः संयुक्तं सममित्यथ, सतनमनवरतम्, परार्थमिदमेतं परोपकारनियतवृत्तं, सङ्को- शाविवर्जितं चैव-सङ्कोचः, निष्पत्तिप्रतिपत्तः कालुष्यं, तेन विरहितं चैव ॥ १२ ॥

सुस्वप्नदर्शनपरं, समुद्रमदगुणगौषौषमत्यन्तम् ।

कल्पतरुषु । अकल्पं, सुतोदयं योगिनां चित्तम् ॥ १३ ॥

सुस्वप्नदर्शनपरं-शान्तानः स्वप्नः सुस्वप्नः-श्वेनसुरविभुपवत्त्वाऽऽ- तपश्चकाराऽऽवयः, तद्दर्शनमवृत्तम्, समुद्रसन्मुणयवीषो गुण- निकरप्रवाहो योऽस्मिन्स्वमुल्लसन्वृणुगणीयम्, अत्यन्तमातशये- न, कल्पतरुः । अकल्पः, कल्पनरतीर्षं कल्पनकं कारणं तेन सुस्व- प्त्वं, सुतोदयं योगिनां चित्तं, सुम उदयोऽप्येति सुतोदयम् ॥ १३ ॥

कल्पे पुनरंवेदिषे विशेषेण योगिनश्चित्तं भवतीत्याह-

एवंविधमिदं चित्तं, भवति मायः प्रवृत्तित्करूपम् ।

ध्यानमपि शून्यमस्य, त्वधिकृतमित्याहुः रावाचोः ॥ १४ ॥

एवंविधमसंस्वरूपम्, इह प्रकमे, चित्तं मनः, भवति सम्भवति, प्रायो बाहुल्येन, प्रवृत्तचक्रस्य प्रवृत्तचारिण्द्विवाद्युष्ठानसम्बद्धस्य योगिनां, ध्यानमपि पूर्वोक्तस्य, शून्यं प्रशून्यम्, अस्य त्व- स्यैव, अविभक्तं प्रस्तुतम्, इत्याहुः रावाचोः सुरयो भवतः ॥ १४ ॥

कथं पुनस्तद्ध्यानं देशाऽऽद्यप्येषाया भवतीत्याह-
शुद्धे विविक्तदेशे, सम्यक्प्रमितकाययोगस्य ।
कायोत्सर्गेण हृद्, यद्वा पर्यङ्कन्येन ॥ १९ ॥

शुद्धे श्चौषधिषिकदेशे अनाऽऽकीर्णाऽऽदिरहिते, सम्यगवैरगी-
स्थेन, संयमितकाययोगस्य नियमितसर्वकायवेष्टस्य, कायोत्स-
र्गेण उक्तुस्थानरूपेण, हृदमवस्थेयं, यद्वा-पर्यङ्कन्येनाऽऽसन-
विशेषकरणे ॥ १९ ॥

साध्यागमानुसारात्, चेतो विन्यस्य जगवति विमुक्त्वम् ।
स्पर्शाऽऽनेषात्तिसिद्धयोगिनिस्मरणयोगेन ॥ १६ ॥

साधु यथा जगत्प्रवेशमागमानुसारात् निष्कान्तानुसारं, चेत-
वित्तिस्य, विन्यस्य निद्रियेण, भगवतः जने, विशुद्धं विशुद्धचित्तम्,
स्पर्शस्तरवस्त्वानाम्, तस्माऽऽनेषात् संस्कारात्, तस्मिन्प्रधाने, सिद्धाः
प्रतिष्ठिताः सन्धाऽऽसन्सन्ना ये योगिनस्तेषां संस्मरणयोगः
स्मरणश्यापारः, तेन । यो हि यत्र कर्मणि सिद्धस्तदनुस्मरणं
तत्रेष्टफलसिद्धये भवति ॥ १६ ॥ वी० १५ वि० ० ।

‘योगश्चित्तवृत्तनिरोधः’ इति पानत्रज्जलकं सर्वविषयेभ्योऽतः-
करणवृत्तनिरोधे, वाच० । योगो मनावाह्यानिरोध इति । स-
था० । योगश्चाह्वयचोयमिति । उच० १२ अ० । “ मोक्षेण
योजनादेव, योगो यत्र निरुच्यते । लक्षणं तेन तन्मुख्य-हस्तु-
व्यापारताऽस्य तु ॥ १ ॥ ” इत्युक्तलक्षणे मांसमुख्यवहती व्या-
पारः, शां० ।

(११) योगस्य मोक्षहेतुत्वमेव भावयशाह-

मोक्षहेतुर्गता योगो, जिघत्ते न ततः इवचित् ।
साध्याभेदात्, तथाजाये, तूक्तभेदां न कारुण्यम् ॥ ३ ॥

मोक्षहेतुत्वनिमित्तमिच्छन्, यतो यस्मात् कारणात्, योगः । सर्व-
योगशास्त्रकारैः संगीयते । जिघत्ते भेदमनुभवति, न नैव, ततो
मोक्षहेतुत्वात्तेनोः । क्वचिद्योगशास्त्रे । एतद्वयं कुतः, इत्याह-सा-
ध्याः । दात्-साध्यस्य योगश्यासनिषाद्यस्य मोक्षस्यानेदादि-
करणत्वात् । सत्कर्मकर्मोदाहृत्यलक्षणां हि मोक्षां, न तत्र क-
श्चिद्भेद इति । एवंसात यासत् तदाः तथाजाये तु मोक्षा-
नेदनाथे योगः सति, तर्कनेदो योगशास्त्रे स्थाप्याऽऽदीनां योग-
कार्मां यो भिद्यते, सः, न कारयं हेतुयोगभेदस्य । न हि मा-
माभभेदेन नवा भिद्यते, एकस्यापि शक्ताऽऽदरेनेकन नाद्या
व्यवहित्यमात्तत्वात् ॥ ३ ॥

अथात्रैव विशेषमाह-

मोक्षहेतुत्वमेवाश्रय, किं तु यत्नेन धीघ्नैः ।
मोक्षराजाऽऽदिसंशुचि, सृष्टयं स्वहितकामिच्छति ॥ ४ ॥

मोक्षहेतुत्वमेव मोक्षांनिमित्तत्वात् एव, नापर किञ्चित्, अथ्य योग-
स्य, किं तु कियत्, यत्नेनाऽऽदरेण, धीघ्नैर्युक्तिर्मांसा, सृष्टयमित्यु-
त्तरेण योगः । कीदृशम्, इति । आह-सनाऽऽनुपचारितेन, योगरा-
ऽऽदितऽऽसन्नामेव दक्षोव्यवसायेन संशुचि मन्वयेन, सृष्टयम् । की-
दृशैरात्मसाऽऽदीनां मोक्षहेतुत्वां यो ज्ञेयं इत्येवंरूपेण नियुक्तोहायो-
द्योगेन गवयप्रापः, स्वादितकामिच्छति यत्सकल्याणसिद्धयैः । योग-
व्यवस्थानां हि न्येयपुत्रायेव ज्ञाना नियमात्सवच्छेदे । यद्यथावि-
“ एतौ य इत्समं जं, पुत्रिन्मयो वप्यं यां चो नियमा । धि-
अह इत्संशुचि, कल्याणसु न स्वदेहो ॥ १ ॥ ” ४ ॥

अथ कस्मादस्य गां चराऽऽदिष्टिर्भूम्यते ? इत्याशङ्क्याऽऽह-
गो वरश्च स्वस्वत्वं च, फलं च यदि युज्यते ।

अस्य योगस्ततोऽयं यश्च मुख्यदार्ढ्ययोगतः ॥ ५ ॥
गां चरां विषयः परिणामिणीवलक्षणः, स्वकथं सर्वान्येषु चि-
तप्रवृत्तिलक्षणम्, फलं मोक्षाऽऽसन्कथं, चकारा उक्तसमुच्चये ।
यदि इत्युक्त्युपगमः । युज्यते घटनं, अस्य योगस्य, योगः । ततो
गां चराऽऽदियांगात्, अयं प्रस्तुतो, यद्यस्मात्त्वात् । पतदधि
कुतः ? इत्याह-मुख्यस्यानुपचारितस्य शब्दाद्यस्य मोक्षेण यो-
जनाद्योग इत्येवंलक्षणस्य योगतो घटनान् ॥ ५ ॥ यो० वि० ।

(१२) योगस्य लक्षणं निरूपयशाह-

मोक्षेण योजनादेव, योगो यत्र निरुच्यते ।

लक्षणां तेन तन्मुख्य-हेतुव्यापारताऽस्य तु ॥ १ ॥
योगो हि योगशब्दो हि, अत्र लोके, प्रवचने वा; भिक्षेण यांज-
नादेव, निरुच्यते इत्याद्युचते, ननास्य योगस्य तु, तन्मुख्यहेतु-
व्यापारता, लक्षणं, निरुकायस्याप्यनतिप्रसक्तस्य लक्षणत्वान-
प्यात् ॥ १ ॥

मुख्यत्वं चान्तरहत्वात्, फलाऽऽक्षेपाच्च दर्शितम् ।

चरमे पुत्रलाऽऽसत्त्वं, यत एतस्य संजनः ॥ २ ॥

न यन्मार्गाभिमुख्यं स्या-दावर्षेण परेषु तु ।

मिथ्यात्वचक्रमुत्थानां, दिग्मुहानभिवाङ्मिनाम् ॥ ३ ॥

मुख्यत्वं चान्तरहत्वात्तानां प्रत्युपादानत्वात्, फलाऽऽक्षेपात्प्र-
जननं प्रत्येविलम्बत्वाच्च; दर्शितं प्रवचने, यतो यस्मात्, चरमे
पुत्रज्ञाऽऽसत्त्वं, एतस्य योगस्य मन्त्रयः इत्यं ह्यमवष्टरमव्याक्र-
याव्यवच्छेदः कुतो भवति, एकस्य मोक्षायात्तत्त्वात्तत्त्वात्तस्य
च फलविशेषादिति ध्येयम् ॥ २ ॥ नेति स्पष्टः ॥ ३ ॥

तदा जवाभिन्दी स्यात्, मङ्गाविक्रमं विना ।

धर्मकृतं कश्चिदवाङ्गी, लोकपङ्क्तिरुताऽऽदरः ॥ ४ ॥

तदाऽऽवरेमेववाचसे, अङ्गं प्राणो, मङ्गाविक्रममण्य आहारा-
ऽऽदितोऽद्वयव्यवस्थेयं विधा, कश्चिदधर्मकृत्तानां कृत्तानां
सरप्रयत्नाऽऽदधर्मकारो, लोकपङ्क्तिं लोकसदृशभावात्पदा-
नरुपायां, कुताऽऽदरः कृतयत्नाः स्यात् ॥ ४ ॥

शुद्धे शान्तरितेर्दोषो, मत्सरी जयपान शत्रुः ।

अज्ञो जवाभिन्दी स्यात्, निष्कज्ञाऽऽसन्मज्जतः ॥ ५ ॥

शुद्धः कृपणः, शान्तरितोऽप्यशोकाः, दानं; सर्वैवाहृदकल्या-
ण, मत्सरी परकल्याणप्रार्थयतः, जयवाङ्मयजितः, शत्रु मा-
याधी, अज्ञो मूखः, मया मननी-“ असारोऽप्येव सत्साराः, मत्-
वार्तिव लक्ष्येन । दिव्युद्यत्तुनाम्बुत्त-पठयत्यत्तनाऽऽदि-
भिः । इत्यादिचिन्तेः सत्साराः मननशीलाः, स्यात्तु हेतु, निष्क-
ज्ञाऽऽसन्मज्जतः सर्वे । अन्वर्त्तानोनेवशाद्दृश्यत्क्रियायत्तः ॥ ५ ॥

शोकऽऽगत्यनेहोर्था, मतिनेनान्तगऽऽत्मना ।

क्रियते मत्क्रिया सा च, शोकपङ्क्तिरुदाहृता ॥ ६ ॥

शोकाऽऽगत्यनेहोर्लोकांश्चिन्ताऽऽसन्मनामिं न, या मतिनेन की-
र्त्तिसंभूदाऽऽदमांश्रयत्तनाऽऽगत्यनेना विनिरुपेण, क्रियते सांक्र-
या विष्टममान-रुपणा, सा च योगानिरुपणायां शोकपङ्क्तिरु-
दावा शोकराशब्दे ॥ ६ ॥

महत्स्यपत्न्यवधेन, विपरीतफलाऽऽवहा ।
 नवाग्निनिन्दनो लोक-पक्षक्या धर्मक्रिया मता ॥ ७ ॥
 महान् अथरीकृतकहमृच्चन्तामगिकामधेनो धर्मै, अष्टयथयो-
 धेनानितुच्छुकार्यादिमात्रहस्तुप्रधानेन, विपरीतफलाऽऽवहा
 उन्नतसंसारानुबन्धनी, भवानिर्मादयो ज्ञावस्य, लोकपक्षक्या
 धर्मक्रिया मता, नात्र कवलमकृत्यमव, किं तु विपरीतफल-
 स्वांमनि भावः ॥ ७ ॥

धर्मार्थं सा शुभायापि, धर्मस्तु न तदर्थिनः ।
 वक्षेऽसादीष्टो वनार्थं हि, वक्षेऽशार्थं ज्ञातु नो धनम् ॥ ८ ॥
 धर्मार्थं स्वयमर्थोनाऽऽदिमो कृषार्थोऽऽधानतिमिषम, सा
 लोकपाङ्कः, दानसंमनोबलसंज्ञापयाऽऽदिनिर्भक्षैरुपार्थैः शु-
 भाय कुशलातुवन्वायापि । धर्मस्तु तदर्थिनो लोकपक्षार्थिनो न
 ह्यनाय, हि नाना, धनार्थं क्लेशोऽपीष्टो-धनाधिनां राजसेवाऽऽ-
 र्थं प्रवृत्तयोनात् । क्लेशार्थं ज्ञातु कदाचिद्, धर्मं नेष्टव, न हि
 'धनाद् न क्लेशो जवतु' इति कोपाव्यति प्रेषावात् ।
 तदिदं तुलं योगिभ्यो-
 " धर्मार्थं लोकपाङ्कः स्वान्, कल्याणार्थं महात्मैः ।
 तदर्थं तु पुनर्धमः, पापयादप्यधामलम् ॥ ९० ॥ "

तथा—
 " जनविद्यत्वं वृक्षं, चरुमंसादिफलदमसम् ।
 धर्मप्रदं यनाऽऽर्-र्षीजं ऽऽधानाऽऽदिनायेन ॥ १ ॥ " ॥ ८ ॥ इति ।
 अना नोगवतः साऽपि, धर्मोद्धानिकृतो वरम् ।
 शुभा तथेन नैकाऽपि, प्राणधानाऽऽद्य नावतः ॥ ९ ॥
 अना नोगवतः भंयुत्तत्रप्रायस्य स्वभावत एव वैनयिकप्र-
 कृते, साऽपि लोकपक्षक्या धर्मक्रियाऽपि, धर्मोद्धानिकृतो धर्मै
 महत्स्यैव यथास्थितस्याङ्गानाम्प्रवृत्तौकटहत्याया अज्ञायेन महत्स्य-
 रःश्रमिपत्तैर्धर्मोद्धारकारिणो, वरमन्वायेत्यया मनाक सुन्दर,
 तस्वेन नैकमः, पुनर्नैकाऽपि प्राणधानाऽऽद्यनावतौ नैकाऽपि
 वरं, प्राणधानाऽऽदानं क्रियावृत्तिहेतुर्वात् ॥ ९ ॥

तानेवाऽऽह-
 प्राणधानं प्रवृत्तिश्च, तथा विद्यनयस्त्रिधा ।
 निःशिक्ष विनियोगश्च, एते कर्मशुजाऽऽज्ञयाः ॥ १० ॥
 कर्मण क्रियायां, शुभाऽऽज्ञयाः स्वपुष्टिपुष्टयुक्तप्रवृत्तयः-
 शुभप्रतिगामाः पुष्टिप्रवृत्तयः, शुद्धिश्च शानाऽऽदिगुणविद्याति-
 धानं कर्मणोऽर्थानमेताना, इत्यवधेयम् ॥ १० ॥
 प्राणधानं क्रियानिष्ठ-मधोद्वैतकृताऽनुगम् ।
 परोपकारसारं च, चित्तं पापविभिनम् ॥ ११ ॥
 प्राणधानं क्रियानिष्ठमधिकृतधर्मव्यानाद्विचलितस्वभावश्च,
 अयोधुत्तुश्च स्वप्रतिपद्यधर्मव्यानाद्व्यपन्नसंमोषु, प्राणेषु
 कृपाऽनुगं करुणाऽन्विनं, न तु हानिगुण्येन तेषु रूपसमाधनं,
 परोपकारसारं च परार्थनिष्पत्तयः प्रदानं च, चित्तं पापविभजितं
 सावधयारिहारेण निरवश्यवस्तुविषयम् ॥ ११ ॥

प्रवृत्तिः प्रकृतस्थाने, यस्तानिशायसंभवा ।
 अन्वाभिज्ञापरहित्ता, चेदपरिणतिः स्थिरा ॥ १२ ॥
 प्रवृत्तिः प्रकृतस्थानेऽधिकृतधर्मविषये, यस्तानिशायसंभवा पूर्व-
 प्रवृत्त्यधिकोत्तरमवयनजनित्वा, अन्वाभिज्ञापरहित्ताऽधिकृतैरकार्या-

जिलायेण रहिता, चेनसोऽन्तरात्मनः परिणतिः स्थिरा एकाम्,
 स्वविषय एव यस्तानिशायजाताना तत्रैव च तज्जननसिद्धेः ॥ ११ ॥
 बाह्यान्तर्णाधिभिध्यात्वं-जयपक्षक्याऽऽज्ञयाऽऽत्मकः ।
 कएटकवर्मोद्धानां, जयैर्विज्ञनयः समः ॥ १३ ॥

बाह्यान्वाधयः श्रौतेऽप्याऽऽद्यः, अन्तर्व्याधयश्च उभराऽऽद्यः,
 मिथ्यात्वं अयत्तद्व्यवधानात्, तेषां जयलक्षणैकैक्यमिहाकरत्वं
 तद्व्यवधानाऽऽज्ञयाऽऽत्मकः कएटकवर्मोद्धानां जयैः समो विज्ञन-
 यः । इत्थं च हानिमध्यमेतद्वृष्ट्येनास्य जिविधयः प्रामुक्तं व्यकी-
 कृतम् । तथाहि-कस्याचित्तं पुंसः कएटकाऽऽज्ञेयमार्गावर्णयोस्त्व
 कएटकाव्यष्टौ विशिष्टमनविधयः तद्विदुः, तदाहते तु पाथ प्रवृत्तस्य
 निराकुलं गमनं संज्ञायते, एवं कएटकविज्ञजयसमः प्रथमो
 विज्ञजयः । तथा-तस्यैव उवरवेदनाऽनिभूतशरीरस्य विद्वान्प्रा-
 द्यासस्य निराकुलं गमनं चिकीर्षयति तत्कर्ममशक्यतुवतः क-
 एटकविज्ञान्द्वयात् । उवरविद्वान्, तद्व्यवस्तु निराकुलप्रवृत्तिहेतुः ।
 एवं उवरविद्वानमो जिनियो विज्ञजयः तस्यैव चाध्याने जिवि-
 थोदकमोहकस्यो मोहविद्वान्, तन्नाजिनस्य प्रयंमाणस्याप्य-
 ध्वनानिं गमनोत्साहः कथाऽव्याजप्रभेदनि, तद्व्यवस्तु स्वरसनो
 मार्गगमनप्रवृत्तिहेतुः । एवमिह मोहविज्ञजयसमस्तुनयो वि-
 ज्ञजयः । इति फलैकोश्रयाः संहत्ये ॥ १३ ॥

सिद्धिस्ताद्विधयोऽऽप्तिः, साक्षादनुभवाऽऽत्मिका ।
 कुपोपकारावयना-न्विता हीनाऽऽदुष क्रपात् ॥ १४ ॥
 तसिद्धिः ताद्विकस्याप्यास्यशुद्धस्य, न त्याज्यासकमात्रस्य,
 धर्मस्य अदिसाऽऽप्रेः, आत्मिः तद्विधयः, साक्षादनुभवकारेण, अदु-
 भवाऽऽत्मिका आत्मन आत्मना आत्मनि सांविधिकस्या हान्यदर्शन-
 कारिभैकः, हीनाऽऽदिषु क्रमात् कुपोपकारावयनान्विता,
 हीने कृपाऽन्विता, मध्यमे उपकारान्विता, आधिकं च विनययु-
 ता ॥ १४ ॥

अन्यस्य योजनं धर्मै, विनियोगस्तदुत्तरम् ।
 कार्यमन्यवसेपत्या, तदन्वयफलं मत् ॥ १५ ॥
 अन्यस्य स्वयन्निर्दकस्य, योजनं धर्मोद्दिसाऽऽदौ विनियोगः,
 तदुत्तरं सिद्धयुत्तरं कार्यम् । तदन्वयसंभवाऽविकल्पितसिद्धौ,
 अन्वयफलमन्वाभिकारिकं मन्म । स्वरोपकारशुद्धिह-
 यस्यानेकजन्मातरस्तत्तोद्बोधेन प्रकृष्टधर्मैरुपानावासेतु-
 त्वात् ॥ १५ ॥

एतैराशययोगैस्तु, विना धर्माय न क्रिया ।
 प्रत्युत प्रत्युपायाय, शोभकोधर्क्रिया यथा ॥ १६ ॥
 एतैः प्राणधानाऽऽदानैः, आशययोगैस्तु विना धर्माय न क्रिया
 बाह्यकार्यव्यापारक्या, प्रत्युतान्तमालिन्त्यनज्ञावात् प्रत्युपाया-
 येप्यमानप्रतिपक्षविनयाय, यथा शोभकोधर्क्रिया कृतनुज्ञाऽऽ-
 दिन्सङ्गमाऽऽदिसङ्गमाः । तदुक्तम्-"तद्वेधेन तु पुनर्नैकाऽऽन्यत्र
 धर्मक्रिया मता । तदनुभवाऽऽदिगुण्य-शोभकोधर्क्रिया यथा ॥"
 ॥ १६ ॥ (यो १००) ॥ १६ ॥

तस्माद्वचनमाऽऽवर्त्त-व्ययोगो योगवर्त्तनः ।
 योग्यत्वेऽपि तुणाऽऽदीनां, घृतस्वाऽऽवेस्ता यथा ॥ १७ ॥
 तस्मात्प्राणधानाऽऽद्यभारवात्, अचरमाऽऽद्यसेषु योगवर्त्तनो
 योगमार्गस्य, अर्थयोगाऽऽसंभवः । योग्यत्वेऽपि योग्यत्वव्यव-
 स्वेऽपि, तुणाऽऽदीनां, तदा तुणाऽऽदिकाले, यथा घृतस्वा-
 ऽऽद्वैरयोक्त-तुणाऽऽदिप्राणामकात् तुणाऽऽद्वैरुत्ताऽऽद्वैरि-

आमस्यरूपयोग्यत्वेऽपि घृताऽऽदिपरिणामसहकारिभ्योऽप्यताऽ-
मावाहृ यथा न घृताऽऽदिपरिणामः, तथा प्रकृतेऽपि आवर्त्तो-
भयम् । अत एव सहकारिभ्योऽप्यताऽमावाहति तत्र काष्ठं कार्या-
नुपधानम् ।

तद् योग्यताऽमावाहस्येनैव साधयितुमिष्टेयाऽऽह
(योगविम्वी०) हरिमकरुक्तिः-

“ तस्माद् चरमाऽऽवर्त्त-पथध्यायते नैव यज्यते ।
कार्याभितरोर्येन्द्र-सज्जन्मस्वामिं सुखम् ॥ ९३ ॥
तेजसात्मा च जीवायां, भव्यानामापि नो तदा ।
यथा स्वारिप्रसिद्धेयं, नाप्यथा योगसंभवः ॥ ९४ ॥” इति । १७।
नवनीताऽऽदिकल्पस्त-क्षरमाऽऽवर्त्त इष्यते ।

अथैव विमोक्षो जावो, गोपेन्द्रोऽपि यदभ्यधातुः । १७ ॥
व्यवनीताऽऽदिकल्पो घृणपरिणामनिबन्धनवर्त्तान्तर्दधुधुध्याऽऽ-
दिव्युत्पत्तः, न तस्मात्, चरमाऽऽवर्त्त इष्यते योगपरिणामनिबन्ध-
नम् । अथैव चरमाऽऽवर्त्त एव, विमलो भावो भवाभिष्वङ्गाभा-
वाद्भवति । यज्ञोपेन्द्रोऽपि अद्यथाऽहं न तस्मिन्तरेण ॥ १८ ॥

अग्निवृत्ताधिकारायां, प्रकृतौ सर्वथैव हि ।
न पुंसस्तस्वमार्गेऽस्मिन्, जिज्ञासाऽपि प्रवर्त्तते ॥ १९ ॥

अग्निवृत्तः प्रतिबोमशक्याऽन्तरक्षीतोऽपि, कारः पुरुषाग्निभय-
नरूपो यस्यास्तस्यां प्रकृतौ, सर्वथैव हि सर्वैरेव प्रकारैः,
अनुपनन्दनस्थानस्याऽप्यप्रासादिवर्ययः । न तैव, पुंसस्तस्वमार्गेऽ-
स्मिन् वस्तुमुपकान्ते, जिज्ञासाऽपि हातुमिच्छाऽपि, किं पुनस्त-
द्व्ययमाः ? इत्यपिप्रश्नार्थाः । प्रवर्त्तने संजायते ॥ १६ ॥

साधिकारप्रकृतिम-न्यावर्त्तं ति नियोगतः ।
पथेच्छेव न जिज्ञासा, क्षेत्रगोदये जवेत् ॥ २० ॥

साधिकारा पुरुषाभिभवप्रवृत्ता या प्रह्लानिः, न तन्वावर्त्तं हि,
नियोगतो जिज्ञानम्, जिज्ञासा तत्त्वमार्गपरिज्ञानेन्द्रा, न जवेत् ।
क्षेत्रगोदये इव पथेच्छा । क्षेत्रगो नाम-रोगान्तराऽऽधार-
भूतः कृष्णऽऽद्विरोगः, ततो यथा पथ्यापथ्यधीविषयांसः, तथा
प्रकृतेऽपि ॥ २० ॥

पुरुषाग्निभयः कश्चित्, तस्यामपि हि हीयते ।
युक्तं तेनैतदधिक-सुपरिष्टाद् जगिष्यते ॥ २१ ॥

तस्यामपि हि जिज्ञासाध्यामपि हि स्वर्गाः, कांश्रुपुरुषाग्निभयः,
प्रह्लान्हीयते निवर्त्तते, न हि कांश्रुत्सनात्तानां पारम्य विमलो जावः
संनयानि, तेनैव कोपेन्द्रोक्तं युक्तम् । आधिक्यमपरिणाम्यात्मपक्षे
तदभिभवतः अक्षुब्धाऽनुपपर्यासलक्षणम्, उपरिष्टादग्निमद्वावि-
शिखायां, मजिष्यते ॥ २१ ॥

भावस्य मोक्षहेतुत्वं, तेन मोक्षे व्यवस्थितम् ।
तस्यैव चरमाऽऽवर्त्तं, क्रियाया अपि योगतः ॥ २२ ॥

तेन भावस्थान परिणामस्य, मोक्षे मुख्यहेतुत्वं व्यवस्थितम्,
तेन स एव याग इत्युक्तं जवति । तस्यैव योगान्तरचरमाऽऽवर्त्तं
क्रियाया अपि मोक्षे मुख्यहेतुत्वम्, अतस्तस्या अपि योगत्व-
मिति ज्ञायः ॥ २२ ॥

रसानुबोधेनाश्रयस्य, हेतुत्वं जायते यथा ।
क्रियाया अपि सम्यक्त्वं, तथा जावानुबोधतः ॥ २३ ॥

आश्रय रसानुबोधेनाश्रयस्य संवेपकाद्, यथा हेतुत्वं जायते,

तथा क्रियाया अपि भावानुबोधतः सम्यक्त्वं मोक्षसाधना-
किरूपम् ॥ २३ ॥

जावसात्म्ये त एवास्याः, भक्त्योऽपि व्यक्तमन्वयः ।
सुवर्गघटन्युत्पां तां, हुतेत सौमता अपि ॥ २४ ॥

अत एवास्याः क्रियाया भावसात्म्ये, लक्षजनशक्या जावव्याप्ति-
लक्षणं मतिः, भक्त्योऽपि तथाविधकथया, वाद्यवाशाऽपि, व्यक्तं प्रक-
टम्, अन्वयो भावानुबुद्धिसंज्ञायाः, तदुभयकथया भावोऽपि तत्प्रकथ-
नयमातः । अत एव तां भावानुबुद्धिं, क्रियां, नैरोगा अपि सुवर्गघट-
न्युत्पां ज्वते । यथा हि सुवर्गघटो मिधमानोऽपि न सुवर्गानु-
बन्धं मुञ्चति, एवं श्रुमांकर्या तथाविधकथया, वाद्यवाशाऽपि श्रुणु-
क्षेवति । तद्विदुमुक्तम्-“ भावश्रुत्वात्ताऽवश्यं, सात्त्विक्यं श्रुणो-
ष्यम् । मायनेऽन्वये हेतुत्वं, सुवर्गघटनकिरूपम् ॥ ३५ ॥”
(या० वि०) इति । २४।

शिरोदकसमो जावः, क्रिया च स्वनोपमा ।
जावपूर्वद्विगुणान्द, जावद्विद्विरोतो भ्रुवा ॥ २५ ॥

शिरोदकसमस्याविधकूपे सदप्रवृत्ताशाराजतनुव्यां भावः,
क्रिया च स्वनोपमा शिरोऽऽश्रयकृपाऽऽदिकननसदृशी, अतो
जावपूर्वद्विगुणान्दभावाद्द्विगुणं प्रिया, जलकुक्षौ कृपस्वनसंभवे भाव-
कुक्षौ क्रियाया हेतुम्याद्भावस्य दलत्वेऽपि बहुदलमलनक-
पाया वृक्षेऽप्यन्वयव्यभिचिकानुविधानात् ॥ २५ ॥

मरुकृत्पूर्वमदृशाः, क्षेत्रध्वंसः क्रियाकृतः ।
तत्प्रसमसदृशस्तु स्याद्, जावपूर्वक्रियाकृतः ॥ २६ ॥

क्रियाकृतः कवलक्रियाजितः, क्षेत्रध्वंसो रागोऽऽद्विपरिणयः,
मरुकृत्पूर्वमदृशाः, पुनर्व्याप्तशक्याऽभित्तवात् । भावपूर्व-
क्रियाकृतस्तु तत्प्रसमसदृशाः मरुकृत्पूर्वमदृशाः च्याजः । पुनर्व-
स्यांशक्याऽभित्तवात् । एवं च क्षेत्रध्वंसोऽप्यभित्तवः शक्तिः वि-
शेष एव क्रियायां भाववृत्तानुक्रमेण इति फलतम् ॥ २६ ॥

तथा च-
विविचित्रावाद्गारा तत, क्रिया हेतुः शिवं प्रति ।

अस्या व्यञ्जकताऽप्येषा, परा ज्ञाननयाचित्वा ॥ २७ ॥
विश्वयो भावोऽध्यात्माऽऽदिकः, तद्गद्वाः क्रिया, शिवं प्रति हेतुः,
दृष्ट इव चकश्रमिद्वारा घटो । करणतः च तथाः शक्तिः शक्याऽप्यण,
न तु भावपूर्वकमेव, भावस्याप्यथासांक्षिप्यसद्भावात् । अस्याः
क्रियायाः, व्यञ्जकताऽप्येषा हेतुना विशेषरूपा परा । अत एव
जावस्य जावप्रकृत्वाऽप्यव्यञ्जकता ज्ञाननयाचित्वा ज्ञाननय-
प्राधान्योपयुक्ता, न तु व्यवहारतो वास्तवं, अन्वयथा सत्कार्यै-
षाद्प्रसङ्गादिति भावः ॥ २७ ॥

व्यापारविद्विधनैर्वाद्, वीर्योद्धामाच्च स स्मृतः ।
विविचयमाना जियन्ते, परिणामा हि वस्तुनः ॥ २८ ॥

स योगः, विद्विचयसाद् ज्ञानपरिणामाद्, वीर्योद्धामात्तान्-
शांक्षिकोपमाच्च, व्यापारः स्मृतः, क्रमवतः प्रवृत्ताविवच्य-
व्यापारत्वात् । एतेन कृष्णाऽऽद्वैत्यवच्छेदः । हि यतो, विद्विचय-
माना भेदमयं न शुद्धमाणा, वस्तुनः परिणामा मिधयन्ते । तथा
च-न व्यापाराऽऽश्रयस्यापि व्यापारत्वमिति भावः ॥ २८ ॥

एतद्व्याऽऽह-
जीकस्थानानि सर्वाणि, शुणस्थानानि मार्गणाः ।
परिणामा विवर्त्तते, जीवस्तु न कदाचन ॥ २९ ॥

दिः अनुसूचने गुरुमुखादित्यनुश्रवो वेदः ततः प्रतीयमानं लु-
ब्धिकेकं द्वानि भ्युपलसेः । तयोः परिधामविरसन्वयशानाद्, वितृष्ण-
स्य विगनपक्षेभ्यः, या वशीकारसंज्ञा 'ममैवेते वयसा नाहमेतेषां
वयसा' इत्येषं विमर्शोऽऽभिज्ञः । तदपरं वयसमासुपरवर्त्तव्या-
स्याज्ञायां वैरायां स्यात्, अथधीनता फलतः पराधीनताऽभावा-
कथम् । तदाह—'दद्याऽऽनुभविकविषयवितृष्णस्य वशीकारसंज्ञा
वैरायमिति ।' (१-१४) ॥ ८ ॥

तत्परं जातपुरुषगते—ग्री, वैतृष्णयमं क्रमम् ।
बाहिरैर्मुख्यमुत्पाद्य, वैरायमुपयुज्यते ॥ ८ ॥

जातपुरुषगते कथं च गुणपुरुषविवेककथातेः गुणवैतृष्णसंज्ञकं गु-
णवैतृष्णं तुष्णाऽनाशब्दं क्रमय, यथाचार्यभियानं, परं प्रकृष्टं, तद्वैराय-
म् । तदाह—'तत्परं पुरुषकथाने गुणवैतृष्णमिति ।' (१-१६) प्रथमं
हि विषयविषयं, द्वितीयं च गुणविषयमिति ज्ञेयः । बाहिराहा-
विषये वैतृष्णं दोषदर्शनं ज्ञानाभ्युत्थानमात्मलक्षणमुत्पाद्य वैराय-
मुपयुज्यते उपकाराऽऽघातकं भवति ॥ ९ ॥

निरोधे पुनरुत्पासां, अनपन स्थिरतां दद्यात् ।
परमाऽऽनन्दनिषेधं—शान्तस्त्रांतःशान्तेनात् ॥ १० ॥

निरोधे विशुद्धिनिरोधे, मरणानः पुनर्दशानिनाविश्रं वि-
रानामवाप्नोतिज्ञज्ञानं जनयत्, परमाऽऽनन्दनिषेधं स्वानिनाविश्र-
लक्षणं यानिर्लेपुत्स्य शान्तस्त्रांतः शान्तरसप्रवाहस्य प्रदर्श-
नात्, उपायुज्यते इत्यन्वयः । तत्रैव सुखमनस्य मनसोऽप्यव-
गमनायां तात् । इत्यं च 'विशुद्धिनिरोधः' इति योगसूत्रस्य
सोपपत्तिकं व्याख्यानम् ॥ १० ॥

(१४) अथ तद् द्वेषव्याह-
न वैतृष्णयते किञ्चि—द्वेषव्यपारिणामिनि ।
कूटये स्पादसंनारो—ऽोक्तो वा तत्र हि भुञ्ज ॥ ११ ॥

न केनत् पूर्वोक्तं किञ्चिदपरिणामिनि आत्मनि युज्यते, तथा-
ऽऽमानः इ कूटये एकान्तिकेयभावे सति असंसारः संसा-
रानाव एव स्यात्, उक्तपत्रप्रतिपत्त्ये तस्याधिकहितस्वभाव-
स्यात् । प्रकृतिनिर्दिशकारोपहितस्वभावे च तस्मिन् संसारदशा-
वामभ्युपगमयमाने, भ्रवं निश्चिन्तममोहो मोहाभाको वा स्यात्, सु-
किर्त्तसाधो पूर्वसंज्ञावत्स्ये कौटह्यहाजिनप्रसङ्गात् ॥ ११ ॥

प्रकृतेरपि चैकत्वे, मुक्तिः सर्वत्रैव तैव वा ।
जदायाश्च पुण्यस्य, कर्तव्यत्पयमुक्तिम् ॥ १२ ॥

प्रकृतेरपि चैकत्वेऽनुपगम्यमाने सर्वस्य मुक्तिः स्यात्, नैव
वा कस्यचित्स्यात् । एकं प्रति विक्रानोपधानावास्तस्याः स-
र्वात् प्रति नद्यास्यात्, एकं प्रत्यहादव्याह्नं सर्वात् प्रयत्नघात्या-
त् । अन्वयात् स्वभावात्तदं प्रकृतिनेदुप्रसङ्गात् । किं च—आत्मनोऽ-
व्याप्तिवामासुखे जोगसंपादानार्थमेव प्रकृतिः सर्वसत् इति ज्ञ-
तमभ्युपगमः । तदुक्तम्—'ऊह्यं दशिमाशः शुकुऽपि प्रत्यथाउ-
पहयः ।' (२-२०) 'तदर्थं एव दृष्टव्यस्याऽऽप्रति ।' (२-२१)
जदायाश्च तस्याः पुण्यस्य कर्तव्यत्वमयुक्तिम् । पुरुषार्थो
मया कर्तव्य इत्येवं विधायव्यस्तां हि पुरुषार्थकसंभवात्,
तत्सवभावे च प्रकृतेर्नैवद्वेषात्त इति ॥ १२ ॥

अथ स्वविद्यान्ताऽऽसत् प्रकटयत् पुष्पकी शङ्कते-
नतु विचयव वृत्तीनां, सदा ह्याननिष्पन्नात् ।

विद्यायां क्रमाच्छेतो—रात्यनोऽपरिणामिता ॥ १३ ॥

नतु चित्तस्य वृत्तीनां प्रमाणाऽऽदिकवाप्याम्, सदा सर्वकामस्य,
ज्ञाननिष्पन्नापरिच्छेदहेतोः । विच्छायासंक्रमाद्धेनोऽभिज्ञा-
दात्मनोऽपरिणामिताऽऽप्रतीयते । इदमुक्तं अर्थात्—पुरुषस्य चि-
त्तस्य सदैवाच्छादित्येन सिद्धस्य वदन्तर्गं निर्गमं होय सत्यं,
तस्यापि सदैव व्यवस्थिताऽच्छादनार्थेनोपरकं भवति तथा-
विषयस्य दृष्टव्यस्य विद्यायासंक्रान्तिसङ्गवात् सदा ज्ञान्यं
सिद्धं भवति । परिणामित्वे स्थारमन्विच्छायासंक्रमस्यासावे-
दिकत्वात् सदा ज्ञातव्यं न स्यादिति । तद्विषयकम्—'नद-
हाततिश्चक्षुस्यः तत्प्रभोः पुरुषस्यापारंत्वाभिवादिनि' ।
(४-१८) ॥ १३ ॥

नतु चित्तमेव सर्वतोऽप्येव प्रकाशकं तदा तस्य स्वप्रकाश-
कत्वात्तदर्थस्यैवाऽऽप्रभोऽपि प्रकाशकत्वेन व्यवहारोपपत्ती किं
प्रदीपमन्तरौ १, अयं ताव-
स्वाऽऽभासं खलु नो चित्तं, दृष्टयत्नेन घटाऽऽदिवत् ।
तदन्वदृष्टयतायां चा—नद्वयास्त्युतिमद्वुरौ ॥ १४ ॥

चित्तं खलु नो वैव, स्वाऽऽभासं स्वप्रकाशकं, किं तु द्रष्टव्यं, दृष्टय-
त्नेन दृष्टिवयत्नेन, घटाऽऽदिवत् । यद् यद् दृश्यं तस्य द्रष्टव्य-
मिति व्यप्तेः । तद्विमुक्तम्—'न तत् स्वभासां दृष्टयत्वात् ।' (४-
१६) अन्तर्बेदिमुखायावद्व्यवहारोच्यते, तन्निष्पाद्यफलद्वयस्था-
संबन्धात् बाह्यदुष्कथेयार्थानिष्ठत्वेन चित्तस्य संबन्धनायानिष्ठ-
मेव तत्फलं, न स्वनिष्ठमित्वात् राजमात्रैः १ । तथापि चित्तान्-
रदृश्यं चित्तमस्त्वित्यत् आह—तदादृष्टयत्तायां च चित्तान्-
दृष्टयत्तायां च, चित्तस्यानुपगम्यमानावामनव्याख्यासिद्धौ
स्याताम् । तथाहि—यदि बुद्धिः कूटयत्नेन चेतं तदा साऽपि
शुक्तिः स्वयं बुद्ध्या बुद्ध्या—तं प्रकाशयितुमसमर्थेति, तस्या प्रा-
हकं बुद्ध्यन्तरं कट-नायत्, तस्याभ्यन्तरेण तस्यैवात्मानाऽनुषा-
युषः सवक्षणपवर्धप्रतीतिं स्यात् । न हि प्रतीतायप्रतीतावाम-
धेः प्रतीतो भवति । तथा स्मृतिचक्रोऽपि स्यात् । एकः स्मृत् कवे,
रसे वा समुपस्थायां बुद्धौ तद्व्याहक्यामन्तानां बुद्धौनामु-
त्पत्तेऽनन्तितसंस्कारोपगुणद्वयं बहुशु च्छुतिप्राप्त्यात् कारंमन्त्रे
स्मृतिरिवमुपपेति ज्ञातुमशक्यत्वात् । तदाह—' एकसमये
योमवानवधारणम् ।' (४-२०) ' चित्तान्तरादृष्टे
बुद्धिर्दुर्दृतीभ्यस्तुः स्मृतिरसद्वरेति ।' (४-२१) ॥ १४ ॥

नन्वेवं कथं विषयव्यवहार इत्यथाऽऽह-
अज्ञाज्ञिजावचाराऽप्यां, चित्तिरपिनिर्गमा ।
द्रष्टव्योपरकं तत्, चित्तं सर्वार्थोच्यम् ॥ १५ ॥

चित्तिः दुष्टव्यव्या चिच्छक्तिः, मज्ञाज्ञिजावचाराऽप्यां परिणामपरि-
णामिनाश्रयमानाऽप्याम्, अप्रतिनिर्गमाऽप्येतासंकीर्णा । यथा हि
गुणाः स्वशुद्धिगमनरूपे परिणामोऽङ्गमनुपलक्षकमित्ये ननुपना-
मित्यऽऽच्छन्, यथाऽऽज्ञोक्तपरमाश्रयः प्रसन्नोऽपि विषयव्यानु-
षिन्, नैवं चित्तशक्तिः, तस्याः सर्वदेहकत्पतया स्वप्रतिष्ठित्वेन
व्यवस्थितत्वादेवित्यर्थः । तत्संज्ञात्पत्तावयानं बुद्धेस्तदाकारताः
ऽऽपत्ती चेत्तन्नायामिषोपजायमानायां, बुद्धिचक्रप्रतीतिं संक्रान्ता-
याश्च चिच्छक्त्युक्तिविहितया संपत्तौ खमंभ्युपपत्तेरित्यर्थः ।
द्रष्टव्यव्याप्यानुपरकं द्रष्टव्यपत्तिमिवाऽऽप्यं, शुद्धीतिविषयाऽऽ-
कारपरिणामं च चित्तं, सर्वार्थोच्यं सर्वार्थव्यवहारसमर्थं भ-
वति । तदुक्तम्—'चित्तरासंक्रमावत्तद्व्याऽऽकारऽऽप्यं च स्वबु-

किसंवेदनम्" (४-२२) प्रकृत्युपयोगं क्लं चित्तं सर्वोपयोगं (४-२३) यथा हि निर्मलं स्फटिकद्वेषणाऽऽद्यैव प्रतिबिम्बप्रदुष्यसमर्थम्, एवं रजसमोन्मत्तामनमिभूतं सत्त्वं बुद्ध्यात्प्रविच्छायाप्रदुष्यसमर्थं, न पुनर्बुद्ध्यात्प्रकृत्यस्तमयोः । ततो न्यवभूतरजसमोऽकृपमोऽकृतया सत्त्वं निश्चलप्रदीपाशकाऽऽकारं स्वदैवैककृतयथा परिणममानं चिच्छायाप्रतणसामर्थ्यात्प्रोक्तामिति तद्वदितिष्ठते, यथाऽऽयस्कान्त-सन्निधानं लाहस्य चलनमाभिव्यंति, एवं चिद्रूपपुरुषसन्निधा-ने सत्त्वस्याभिव्यक्त्यामभिव्यज्यते चैतन्यमिते ॥ १५ ॥

इत्थं च द्विविधा चिच्छाकांरत्याद-

नित्योदिता त्वजिष्यकृपाया, चिच्छाकद्विविधा हि नः ।

आद्या पुनान् द्वितीया तु, सत्त्वे तत्सन्निधानतः ॥ १६ ॥

नित्योदिता, तु पुनः, अजिष्यकृपाया, चिच्छा हि नः-अस्माकं चिच्छाकः-आद्या नित्योदिता पुनान् पुरुष एव, द्वितीयाऽजिष्यकृ-पाया, तत्सन्निधानतः पुनः सामान्यान्, सत्त्वे सत्त्वनिष्ठा, यज्ञोक्तः- "अन एषांस्तन द्यौंते द्वे चिच्छाकौ-नित्योदिता, अजिष्यकृपाया च । नित्योदिता चिच्छाकः पुरुषः तत्सन्निधानाभिव्यक्त्याऽभि-व्यक्तं चैतन्यं सत्त्वमभिव्यक्त्या चिच्छाकैरिति ॥ १६ ॥

इत्थं च भोगोपपत्तिमत्प्राद-

सत्त्वे पुंस्थितचिच्छाया-समाऽऽया तदुपस्थितिः ।

प्रतिबिम्बाऽऽत्मको जोगः, पुंस्ति जेदाऽऽग्रहादयम् ॥ १७ ॥

सत्त्वे बुद्धेः सार्विकपरिणामे, पुंस्थिता या चिच्छाया, त-त्समा याऽऽया, सा स्वकार्यचिच्छाया, तस्या उपस्थिति-रजिष्यकः, प्रतिबिम्बाऽऽत्मको भोगः । अन्वयापि हि प्रतिबि-म्बे प्रतिबिम्बमानच्छायासदृशच्छायास्तरोऽद्य एव प्रतिबिम्ब-शब्दोच्यते । पुंस्ति पुनर्थं भोगो भेदाऽऽग्रहादयन्तसाधिष्ये-न त्रिवेकाप्रदगाद् व्यपदिश्यते । यत्तु व्यापकस्यातिनिर्मलस्य चाऽऽत्मनः कथं सत्त्वं प्रतिबिम्बनमिति ? तत्र । व्यापकस्याप्या-काशस्य दर्पणाऽऽद्यैव प्रकृष्टैर्भेदव्यवधानं च जलाऽऽदावादिस्था-ऽऽदीनां प्रतिबिम्बदर्शनात् स्वार्थिचिच्छायासदृशचिच्छाया-ऽभिभक्तिकरस्य प्रतिबिम्बस्य प्रतिबिम्बास्वरसैलकृपायाच्चे-ति भोजः ॥ १७ ॥

इत्थं प्रत्यात्मनियतं, बुद्धितत्त्वं हि शक्तिमत् ।

निर्वाहे लोकपात्रायाः, ततः कान्तिमसञ्जनम् ? ॥ १८ ॥

इत्थमुत्पत्तिकारेण, प्रत्यात्मनियतम् आत्मानमात्मानं प्रति निय-तकृत्यसंवादादिकम् । बुद्धितत्त्वं हि लोकपात्राया लोकव्यवहारस्य निर्वाहे व्यवस्थापनं, शक्तिमत्समर्थम्, नतः कान्तिप्रसञ्जनं, योगादे-कस्य मुक्तावस्थापि मुक्तावस्थापि च, प्रकृतेः सत्त्वैकत्वेऽपि बुद्धिस्यापारभेदेन जेदावपत्तेः । तथा च सूत्रम्-"कृतायै प्रति बह्वमप्यनहं तद्व्यसाधारण्यार्थानि ।" (४-२२) ॥ १८ ॥

यथाकम्-"जडायाश्च पुमर्थस्य" इत्यादि, तथाऽऽह-
कर्तृण्यतं पुमर्थस्या-मुलोभ्यमातिलोभ्यतः ।

प्रकृतौ परिणामानां, शक्तौ स्वाजाविके उजे ॥ १९ ॥

पुमर्थस्य कर्मव्ययं प्रकृतौ परिणामानां महदाद्योनाम, आनु-ज्ञोत्पत्तिशोभ्यतः, उभे शक्तौ स्वाजाविके स्वजावन्विते, पुमर्थं सतीति शेषः । न त्वान्यद्, महदादिमहाकृत्यमर्थतः अहस्यया वार्तिमुक्तायाऽनुज्ञोमः परिणामः, पुनः स्वकारणानुपवेशद्वारे-णात्मतान्वाप्रतिज्ञामः परिणामः । इत्थं च पुरुषस्य भोगपरि-

समाप्तेः सहजकारिकाव्यवसायात् कृतार्था प्रकृतिः, न पुनः परिणा-ममारभते । एतद्विधार्था च पुरुषार्थकरीष्यनात्वात् प्रकृतेर्जडत्वेन कर्तव्याध्यवसायाभावादेऽपि न कार्यादनुपपत्तिरिति ॥ १९ ॥

ननु यदि प्रतिलोभशक्तिरपि सहजेव प्रयानस्यास्ति, तदा किमर्थं योगिभिर्मोक्षार्थं यत्नः क्रियते ? । मोक्षस्य आनर्थ-नीयत्वं तदुपदेशकारात्कस्याप्यानर्थक्यमित्यत आह-
न चैवं मांशशास्त्रस्य, वैषम्यं प्रकृत्येतेतः ।
ततो दुःस्वनिर्हायं, कर्मसत्यपवर्जनम् ॥ २० ॥

न चैवं मुक्तौ प्रकृतेरेव सामर्थ्यं, मोक्षशास्त्रस्य वैषम्यमनर्थक्यं, यतो यस्मात्, ततो मोक्षशास्त्राद्, दुःस्वनिर्हायं दुःस्वनिर्हायः, प्र-कृतेः प्रयानस्य, कर्मव्यवसायस्य कर्तव्यमित्यतः, यजेनं निष्-सिर्भवेन । अनादिरेव हि प्रकृतिपुरुषयोरौक्तोमयोत्प्रायसङ्गताः संबन्धः, तास्मद् सति, व्यकमचेतनायाः प्रकृतेः कर्तव्यमित्या-वाद् दुःस्वनिर्हायं सति 'कर्मव्यवसायः दुःस्वनिर्हायपर्यन्तकौ मय स्यात्' इति प्रत्यक्षव्याप्यवसायः, अना दुःस्वनिर्हायुपायांपोदेश-काराक्षोपदेशयोर्हाऽऽद्यैव युक्तिमतीति ॥ २० ॥

व्यक्तं कैवल्यापादाऽऽद्यः, सर्वं साधितं चेन्न तत् ।

एवं हि प्रकृतेर्भोक्तो, न पुंसस्तददो वया ॥ २१ ॥

कैवल्यपादे बांगुणशासनवदुपदेशे, अद् एतत्, व्यक्तं प्रकटं, सर्वमज्ञितं, स्वाधु निर्दोषमिति समाधत्ते-इति चेन्न तत्, यस्माद् प्रपञ्चितं, हि यतः, एवमुकारात्, प्रकृतेर्भोक्तः स्यात्, तस्या एव कर्तव्यमित्यतः निवृत्त्या दुःस्वनिर्हायुपपत्तेः, न पुंसः, नस्याव्यक्तरे-न मुक्त्ययोगाद्, मुक्तेर्भेदनिवृत्त्येवार्थवत् । तत्त्वस्माद्दो व-द्व्यमानं अद्भ्युक्तं, वृथा कएतयोममात्रफलम् ॥ २१ ॥
पञ्चविंशतितत्त्वज्ञो, यत्र तत्राऽऽश्रेभे रतः ।

जटौ मुएकं । शिखी वाऽपि, मुच्यते नात्र शंशयः ॥ २२ ॥

अत्र हि पञ्चविंशतितत्त्वज्ञानात् कुरवस्थेव मुक्तकृता, सा च न संभवतीति । न च जोगव्यपदेशवन्मुक्तिव्यवदेशोऽप्युपपा-रादेव पुंस्ति संभवतीति वाच्यम्, एवं हि तत्र वैशम्यस्याप्यु-पकारेण सुखव्याऽऽपत्तेः । आधकाजावच्च तत्र तत्त्वोपचार इति चेत्, तत्र कृत्वाऽऽद्वैतात्मनाऽधिकरवस्थेवामु न्यमानस्य हित आरम्भः, एतेन मेवां मित्राऽऽश्रयं कल्प्यते । आरम्भः परिणा-मित्याऽऽपत्तिसाधिकांति बन्धु, न । तत्परिणामात्त्वेऽप्यन्यायानपा-या, अन्वयात् (अत्रस्यापि तद्व्यापत्तेः, प्रतिज्ञात् (अस्यैव मन्त्र-स्योपपत्तेः) "अनीनागतं स्वरूपताऽऽस्त्येव भेदाः धर्माणात् ॥" (४-२२) "ये इत्यकस्त्वृणुणाऽऽस्त्येव भेदाः धर्माणात् ॥" (४-२३) "परि-णामैकत्वाद् बस्तुनार्थमतः ।" (४-२४) सुखपत्तौ लोभनाशमे-भेदेऽपि तेषामज्ञानावपरिणामैकत्वाद् न चिच्छात्मस्य इति चेत्, तदेतद्व्यवसायं पत्तौ लोभयमानं शोभते, कूटस्थस्युत्तेः शरीराऽऽद्वैतभेदप्रत्ययानुपपत्तौ रिति सम्भवं चिन्तानो-यम् ॥ २२ ॥

किञ्च-

बुद्ध्या सर्वोपपत्तौ च, मानमात्मनि मूच्यते ।

संहृत्यकारिता मानं, पाराधर्षी नियतं च न ॥ २३ ॥

तुच्छया महत्सत्त्वेन, सर्वोपपत्तौ सकर्तृत्वकारणात्निर्वाहे च सति, आरम्भे मानं प्रमानं मूच्यते । कृत्वाऽऽप्यन्यपर्यातिरेके ऋत्मानं प्रमाद्यन्वेष्योपनिमित्तव्यः । न च पाराधर्षीनेयता परा-

थेकत्वव्याप्या, संहत्यकारिता संभूयमित्तितायां कियार्कारिता, मानमतिरिक्ताऽऽत्मनि प्रमाणं, यत्संहत्यार्थकियार्कारि तत्परायं हृद्यम्, यथा शास्त्राशयनाऽऽत्मनाऽऽद्यथाः । तस्वरजसमनोयं च चित्तज्ञानपारिणाममाञ्जं संहत्यकारिणः, अतः परार्थानि, यद्यपः स पुरुष इति । तदुक्तम्— " तदसंख्येयवासनाभिहितमपि परार्थं, संहत्यकारित्वादिति । " (४-२५) ॥ ३३ ॥

कृतः ? इत्याह—

सत्त्वाऽऽदीनामपि स्वाङ्गि-न्युपकारोपपत्तिः ।

बुद्धिर्नामैव पुंसस्तत्, स्वाह तत्त्वान्तरव्ययः ॥ ३४ ॥

सत्त्वाऽऽदीनां धर्मणां, स्वाङ्गिन्यपि स्वाऽऽभ्येति, उपकारोपपत्तिः फलाऽऽधानसंज्ञाबुक्तियमं मानानाञ्चत् सत्त्वाऽऽदौ संहत्यकारित्वस्य विद्वङ्गणत्वात् । अथवा-प्रसङ्गतदुपपत्ति-कोर्धर्मानां साभ्यव्याप्यस्य बुद्धयैव सफलत्वाद् नैवमात्मा कश्चिदतिरिक्तः सिद्धेति ज्ञावः । तत्त्वमाह बुद्धिः पुंसः पुरुषस्यैव नाम स्यात् । च पुनः, तत्त्वान्तरव्ययोऽहङ्काराऽऽदितत्त्वो-च्छेदः स्यात् ॥ ३४ ॥

तथाहि—

व्यापारभेदादेकस्य, बायोः पञ्चविधत्वम् ।

अहङ्काराऽऽदिर्मज्ञानो-पपत्तिमुक्तत्वतः ॥ ३५ ॥

एकस्य बायोः, व्यापारजेतादुद्धेगनाऽऽदिर्व्यापारभेदात्, पञ्चविधत्ववत्-पञ्च बायवः प्राणापानाऽऽदिभेदादिति व्यपदेश-वत् । अहङ्काराऽऽदिसंज्ञानामुपपत्तेः सुकारत्वनः सौकर्यात् । तथाहि-बुद्धिरेवाहङ्कारव्यापारं जनयती अहङ्कार इत्युच्यताम्, तेन च प्रसुप्तत्वमाया साधकारा प्रकृतिरिति व्यपदेश्यताम्, किमन्तर्गतं तस्यान्तरपरिकल्पनवेति ॥ २४ ॥

पुंसश्च व्यञ्जनकर्त्वेऽपि, कूटस्थत्वमनुत्तिम् ।

अधिष्ठानत्वमेतच्चेत्, तदेत्यादिनिश्चयकम् ॥ ३६ ॥

पुंसः पुरुषस्य च, व्यञ्जनकर्त्वेऽन्युपगम्यमाने, कूटस्थत्वमनु-क्तिमद्सङ्गनम् । अतिव्यञ्जकत्वं क्षामिव्यांजनकत्वम् । तथा च— " अकारणमकार्यं च पुरुषः " इति वचनं व्याहृत्येति ज्ञावः । अधिष्ठानत्वमभिव्यांकदेशाऽऽश्रयत्वम्, एतद् व्यञ्जकत्वं, पुरुष-स्तु सदैकरूप इति चेत्, तर्हि तदेत्यादि— " तदा हृद्युः स्वकाय-काननम् " (१-२) इति सूत्रं निरर्थकम्, तदेत्यस्य व्यवच्छेद्याभावात्-तः कालपरिकल्पे चैतद्विषयस्य घटाऽऽदिव्यवहर्निवयवस्यापि तथात्वाऽऽपत्तौ शून्यवादिमतप्रवेश इति भावः ॥ २६ ॥

निमित्तत्वंऽपि कौटस्थ-मथास्यापारिणामतः ।

स्याङ्गदो धर्मजेदेन, तथापि भवमोक्षयोः ॥ ३७ ॥

अथास्याऽऽत्मनो, निमित्तत्वेऽपि, सर्वान्प्रामभयङ्गानां चिच्छ-क्तिप्रति, अपरिणामतः परिणामाभावात् । कौटस्थ्यमकारणमित्यस्यानुपादानकारणमित्यर्थान् उपपादानकारणस्यैव परिणामित्वात् परिणामस्य आवश्यकान्तरमनसङ्गणत्वादिति भावः । तथाऽपि भवमोक्षयोः संसारावयवयोः, धर्मभेदेन ज्ञाननिमित्तानि-मित्तत्वधर्मभेदेन, स्यात्कथाञ्चित्, जन्म भावदयकः । मोक्षेऽपि पृथ्क्त्वंसम्भवस्य कारणान्तराभावात् जोग इति को भेद इति चेत् ? सौम्य ! कथं तर्हि न जन्ममोक्षमयत्वस्यैव विरोधः ? । उभयैकरवभावत्वाद् नायमिति चेद् भङ्ग्यन्तरेणायमेव स्या-द्वाद् इति किं ब्रूयात् विजय ॥ ३७ ॥

मसङ्गताद्वस्त्वर्थं च, बुद्धेर्भेदेऽपि तत्त्वतः ।

प्रकृत्यन्ते ज्ञेयं मुक्ति-र्भेदेव्याप्यहृत्तितः ॥ ३८ ॥

बुद्धेर्भेदऽपि प्रत्यात्मनिवत्तत्त्वेष्वभ्युपगम्यमाने, तत्त्वतः पर-मार्थतः, प्रकृत्यन्ते प्रकृतिविश्रान्ते, ज्ञेये बुद्धेः अर्थसंज्ञिते, प्रस-ङ्गताद्वस्त्वर्थं, एकस्य मुक्तावप्यवस्थायां तदापरितरित्वस्याप-रिहार एव, प्रकृतेरेव मुक्तरभ्युपगम्यमानत्वात्, तस्याच्च मुक्तावमुक्तयोर्भावविरोधात् । एकत्र बुद्धेः संयोगदत्तभावो-रिव प्रकृतेः विभिन्नवृत्तवच्छेदेन न मुक्तावमुक्तयोर्विरोध इ-त्यत आह—चेद् यदि, मुक्तेरप्याप्यवृत्तता, न, अभ्युपगम्यत इति शेषः । तद्व्युपगमं च मुक्तेऽप्यमुक्तत्वव्यवहाराऽऽपत्तरेव दु-षणम् । किं चैवं मुक्तस्याप्यात्मनो ज्ञवत्शरीरावच्छेदं न भोगाऽऽ-पत्तिरिति तत्प्रकृतिसिद्धिरवश्यमभ्युपेयति ह्यहम् ॥ २८ ॥

प्रधानभेदे चैतत् स्यात्, कर्मबुद्धिगुणः पुमान् ।

स्याद् भुवश्चाभुवश्चेति, जयताद् जैनदर्शनम् ॥ ३९ ॥

उक्तदोषत्रिया प्रधानभेदे चाऽन्युपगम्यमाने, आत्ममोहावयवमि-र्वाहकमेतत् कर्म स्यात्, पुमान् पुरुषः बुद्धिगुणः स्यात् । बुद्धि-विद्वङ्गानामानर्थान्तरत्वात् । स्यात्कथाञ्चित्, भुवश्च कृत्योऽभु-वश्च भावोयत इत्यर्थं जैनदर्शनं जयताद्, शीघ्रव्यवस्थाप्यप्रज्ञात् । ननु च पुंसो विषयग्रहणसमर्थत्वेनैव चिद्रूपत्व व्यभिक्तिरु-न इति विकल्पाऽऽत्मकबुक्त्यनुत्वं न युक्तम्, अन्तर्बोहमुक्त्याप-ारहृयविरोधादिति चेत् । न । अनुभूयमानकर्मिकोपयोगस्-ज्ञावत्त्वेन तद्विरोधादिति ॥ २६ ॥

तथा च कारयोधाऽऽदा-वव्याप्तं शोक्तसङ्गणम् ।

एकाग्रताऽवर्थां शोभे, वाच्यं च प्राचि चेतसि ॥ ३० ॥

तथा च जैनदर्शनजयमित्त्वात्, शोक्तसङ्गणं पतञ्जल्यन्ययोग-ज्ञानम्, कारयोधाऽऽदाव्यापाम्, आदिना वाकानोधाऽऽदि-ग्रहः । एकाग्रताऽववाधिकप्रानां नो धमात्रमाधारो च शोभे वा-च्ये, प्राचि एकाग्रतायाः पृष्ठमार्थानि, चेतस्यध्यात्वाऽऽद्विष्टुके, व्याप्तम् ॥ ३० ॥

योगऽऽऽत्मेऽपि विक्रिन्ते, व्युत्थानं क्षिप्तमूढयोः ।

एकाग्रं च निरुद्धे च, समाधिनि चेत तत् ॥ ३१ ॥

अथ विक्रान्ते चित्तं योगाऽऽत्मनः क्षिप्तमूढयोर्बलस्युत्थानम्, एकाग्रं च निरुद्धे च चित्तं समाधिनि एकाग्रतापृष्ठमार्थानि-क्षिप्तम्याल्लव्यावदेवं न तत्राव्याप्तिः । किन्तु हि रजस उच्छेका-स्थिरं च हि मुक्तयथा सुखदुःखाऽऽदिविषयेषु क्षिप्ततेषु सत्सिद्धि-नु वा रजसा प्ररितत्, तच्च सदैव दैत्यदानवाऽऽदीनाम्, मुद्धे तमस-उच्छेकात् कृत्याकृत्यावभागासंगने कोधाऽऽदिविर्भिरुद्धकृत्येष्वेव नियमितम्, तच्च सदैव रक्षोपशाशाऽऽदीनाम्, विक्रान्तं तु सत्सद्विक्ताप्यरिद्धन्तुः क्षमाधनेष्वेव शब्दाऽऽदिवु प्रवृत्तम्, तच्च सदैव देवानाम् । एतास्तिक्ष्णित्वावस्था न सं-माधाधुपयोगिन्यः । एकाग्रतानिरुद्धरूपे ह्ये एव सत्तो-त्कपोद् यथोत्तरमवस्थितत्वाच्च समाधाधुपयोगं न जेत इति चेद्, न तत् ॥ ३१ ॥

योगाऽऽऽत्मेऽपि योगस्य, निश्चयोपपादानता ।

मदुक्तं लक्षणं तस्मात्, परमाऽऽत्नतदुक्तं सताम् ॥ ३३ ॥

योगाऽऽऽत्मेऽपि योगप्रारम्भकालेऽपि, निश्चयं निश्चयवयेन, नो-

गस्वोपपादनाद् स्ववस्थापनाद्, क्रियमाणं कृतमिति तदभ्युप-
गमाद् प्राद्यासमये तदनुपस्थापयामि तस्यैव तदनुपस्थापयः॥
बस्तुनो योगविशेषप्रारम्भकालेऽपि कर्मकूपकफलान्यथाऽनु-
पपदा इत्यहारेणापि योगसामान्यसद्भावोऽनहवचन्युपय इति
प्रागुक्तानिश्चयसिद्धेयलोपाधिनेषु । तस्मान्मन्त्रकं लक्षणं 'मोक्षमु-
च्यतेतुभ्यावाद्', इत्येवंकपं, सर्वान् स्तुत्यज्ञानाम्, अमुद्यमप्रतिप-
त्तिद्वारा परमाऽऽनन्दकृत ॥ ३१ ॥ ३१ ॥ ३१ ॥

(१६) योगनेदाः-अत्र मिथ्यात्वाऽऽदिहेतुगतं मनोबाह्यावयोग-
त्रयम्, तत्र कर्मशुक्तिस्तुवाद् न प्राद्याम्, किं तु मोक्षसाधनहे-
तुनूतं शुद्धाध्यात्मनाश्वनातिचेतनाश्विपर्यागमसाधनकार-
कप्रवर्धनरूपं प्राद्यं उच्यते तत्राभेदं बाह्याऽऽचारविशेषपूर्व-
काभ्यन्तराऽऽचारशुद्धिरूपः-

मोक्षेण योगनाद योगः, सर्वोऽप्याचार इत्येतं ।

विशिष्य स्थानवर्गीयाः-ऽऽनन्दनैकात्म्ययोगे चरः । ? ॥
सकलकर्मज्ञो मोक्षः, तेन योगनाद् योग उच्यते । स च
सर्वोऽप्याचारो जिनशासनोकः अरणसर्वातिकरणससन्निकरुपे
मोक्षोपायत्वाद् योग इत्येतं । तत्र विशेषेण स्थानम् १, षणः २,
अर्थः ३, प्राज्ञम्बनम् ४, प्रकाशता ५, इति पञ्चप्रकारयोगो मोक्षो-
पायहेतुर्भूतः, इत्येतेनावादिपरमात्माऽऽसकलमव्यग्रमप्राहृद् पु-
त्रलनोगमन्मानां न भवत्यथमभिप्रायः-यतोऽस्माकं मोक्षः सा-
ध्याऽस्ति । स च शुरुवचनस्मरणतत्त्वजिज्ञासाऽऽदिव्योगेन स्वकूपं
निर्मलं निःसङ्गं परमाऽऽनन्दमयं स्वरूपं तत्कथाश्रवणग्रीयादिकं
कराति, स परम्परया सिद्धिर्गोमो भवति । न हि मरुदेवावत्
सर्वेषामहवप्रयासा सिद्धिः, तस्या हि अनहयाऽऽशातनादोषका-
रकत्वेन निष्प्रयासा सिद्धिः । अन्त्यजानामां चिराऽऽशातना-
वसद्यादकर्मणां तु स्थानाऽऽदिकर्मणैव जवति ॥ १ ॥

अथ योगपञ्चके बाह्यान्तरज्ञसाधकस्तुमुपादिशति-

कर्मयोगद्वयं तत्र, ज्ञानयोगत्रयं विदुः ।

विरतव्येन नियमाद्, बीजमात्रं परेष्वपि ॥ २ ॥

तत्र मोक्षसाधने, कर्मयोगद्वयं, क्रियाऽऽचरणयोगरूपम्,
त्रयम् अर्थप्रमुखं, ज्ञानयोगं विदुः प्राहुर्बुधानां नत्र विशित्काऽनु-
सारेण स्रज्जणाऽऽदिकं निरुच्यत-तत्र स्थानरूपं काथोत्सर्गोऽऽ-
दिजैनाऽऽगमोक्तक्रियाकरणे करचरणाऽऽसनमुद्रारूपम् । उक्तं
च विशित्कान्याम्-"गणवणस्थालबण-रदिशा तंमिम्पंचहा
एसां । दुगमित्य कम्मजोगो, महा निमाजाजोगा च ॥१॥ एष
पञ्चप्रकारो योगः, विरतेषु देशविरतसर्वधिरतेषु, नियमाद् जव-
ति । योगपञ्चके हि चापहयचारणम्, तेन योगवता प्रवितम्बम् ।
परेषु मार्गानुमाप्रमुखेषु बीजमात्रं भवति किञ्चिन्मत्तं भव-
ति । उक्तं च विशित्कान्याम्-"द्वेसे सव्ये य तहर, नियमेण सां
चरित्तिणो होइ । इयरस्स बीयमिच्छं, इति वेअ केइ इच्छति ॥१॥

(१६) अत्र योगोत्पत्तिहेतवः प्रोच्यन्ते-
कृपानिवेदसंवेग-प्रशुभोत्पत्तिकारिणः ।
भेदाः मत्येकमत्रेच्छा-प्रवृत्तिस्थिरसिद्धयः ॥ ३ ॥

कृपानुमुद्रया-दुःखितेषु दुःखमोचनलक्षणं आर्द्रतापरि-
णामः । निवेदः भवोद्वेगः-चतुर्गतिषु चारकवद्वासात्मनः । संवे-
गः मोक्षानिन्नायः, प्रशमः कथायाभावः । एते परिणामाः-
यो योगो मोक्षोपायः, तस्योपात्तकारिणः करणक्षालाः, ए-
तादृक्कारिणामपरिणतस्य संसाराद्विमुक्तस्य शुद्धात्मनस्त्वाच्छ-
५०७

कस्य योगसाधना जवन्ति । अत्र योगपञ्चके, प्रत्येक एकैकस्य
कार्यो भेदाः । ते च क्रम-इच्छा १, प्रवृत्तिः २, स्थिरता ३, सिद्धिः
४ इत्येवं पञ्च भेदाः । उक्तं च विशित्कान्याम्-" इत्तिको य
अउत्ता, इरथं पुण तत्तत्रो मुणभव्यो । इच्छापवित्तिधिरसि-
द्धिमेययो संयमनीरपं ॥१॥ इत्ता ॥ ३ ॥

इच्छा तद्वत्कथाप्रोतिः, प्रवृत्तिः पालनं परम् ।
स्थैर्यं वाचकभीहानिः, सिद्धिरन्यार्थसाधनम् ॥ ४ ॥

इच्छा साधकभावामिलायः, तद् योगपञ्चकं येषु विद्यन्ते तद्वन्तः
अमणाः, तेषां कथासु गुणरूपनाऽऽदिव्यु.प्रति-इष्टना । उक्तं च ह-
रिभद्रपुत्रे-"तज्जुक्कहापीई, समयाद्विपरीणामणो इच्छा ॥"
इति । तस्य सत्यवर्गशोभाऽऽदिव्युण्णुहिदुभूतं क्रियाशुनाण्यास-
पालनं परं परा अकृष्टा सा प्रवृत्तिः । उक्तं च-"सव्यधुवसम-
दं, नपाजणमा पवित्तो ॥" इति । इत्येवं योगद्वयं बाह्यरूपत्वात्
क्रियासुखत्वाद् साध्यावलम्बिनां कारणरूपम् । धेयानां तु शु-
प्रवन्विनश्चरन्ते स्थैर्यं-बाधका अशुच्यविषयसाया अर्थाकाराः,
तेषां त्रीभ्यं, तस्य हानिरजाच, निरतिचारगुणपालनरूपं यत्र
तद् स्थैर्यम् । कृपयोक्तोऽपि अतिगुणसाधनापरिणामेन स-
द्वजभावत्वात् निर्दोषगुणसाधनो जवति । उक्तं च-"तद् ख्व
एयथाधग-वित्तारथं धरिच्छं येषं ।" शुद्धानामधार्मानं पर-
मात्मरूपानां साधनं स्वकृपालम्बनं शुद्धनस्वसाधनं सिद्धिः ।
उक्तं च-" सव्ये परमात्माहाग-कवं पुण होइ सिद्धि चि ।"
एवं सप्रभेदं ज्ञेयम् ॥ ४ ॥

यावद् ध्यातिकल्पनं भवति तावद् न्यासमुद्रावर्णशुक्तिपूर्व-
कमावयकचैत्यवन्दनप्रत्युपेक्षणाऽऽदिकमुपयोगयोगापहय-
चारणार्थमवयवं कारणं, महद् द्वितकरं सर्वजीवानां, तेन
स्थानवर्णकमण तस्मात्सिद्धिः-

अर्थाऽऽनन्दनयोश्चैर्य-वन्दनाऽऽदौ विभावनम् ।

श्रेयसे योगिनः स्थान-वर्णयोर्धन एव च ॥ ५ ॥

अर्थां वाचकस्य आचार्यः, आसम्बनं वाच्ये पदायै अर्हतस्वरूपे
उपयोगस्यैकत्वम्, अर्थश्च आलम्बनं च अर्थाऽऽनन्दनं, तयोर्भेद-
वन्दनाऽऽदौ अर्हद्वन्दनाधिकारः, विज्ञानं स्मरणं कारणं,
श्रेयसे कल्याणार्थं, च पुनः, स्थानं वन्दनं कायोत्पत्तिशरीराव-
स्थानम्, आसनमुद्राऽऽदिकं, वर्णां अक्षराणि, तयोर्धन एव शुक्तिः
श्रेयसे कल्याणाय भवति । उक्तं च आऽऽनन्दनम्-"जं वादकं, व-
चामिच्छिं, शीलकन्दरं, अथकन्दरं, पर्यहोणं, विषयहोणं, घोसहोणं,
जोगहोणं, सुदुं दिच्छं, बुद्धुं पामिच्छं, अकाळे कभो सज्जामो,
काले न कभो सज्जामो, असज्जामो सज्जामयं, सज्जामे न स-
ज्जामयं, तस्से मिच्छां मि तुक्कडं ॥" इत्यनेन उच्यतेत्रकालावि-
श्लोर्नां प्रावसाधनसिद्धिः, तेन प्रव्यकिया दित ॥५॥

आलम्बनमिह ज्ञेयं, द्विविधं रूपरूपि च ।

अरूपि गुणसायुज्यं, योगानालम्बनं परम् ॥ ६ ॥

इह जैनमार्गं, आलम्बनं द्विविधं ज्ञेयम् । एकं-रूपि, अपरम्-
अरूपि । तत्र रूपालम्बनं जिनमुद्राऽऽदिकपिण्डस्वधर्गदृश्यरूप-
रूपधर्मं यावत् अर्हद्वन्दनाऽऽलम्बनं, तावद् कारणावलम्बनं
शरारालिशयो येन कल्पवल्बनं, तत्र अनादिपरजावशरीरचनस्व-
जनावलम्बो परत्र परिशुतचेतनः विषयाऽऽस्मान्नाऽऽश्रयं तीर्थकू-
राऽऽद्यवल्बनमपि जवहेतुः । तथैव यः स्वकृपाऽऽनन्दपिपासिनः
स्वकृपालभार्थं प्रथमं कारणरूपं जिनेन्द्रे वीतरागाऽऽदिव्युण-

भूदेरवसम्भवे यावद् मुक्ताऽऽद्यालम्बनी, तावद् कृत्वावसम्बनी, स एव अर्द्धसंस्कारकप इति। अत्राद्यलम्बनी तत्र जाव्यते-अनादिनो जीवो भूतं पुत्रलम्बन्यावसम्बनपरिचयः कथं प्रथमतः एवाम्नाऽऽनन्तकृपं स्वकथमवसम्बनते?, यत अतिशयोपेतवीतराममुद्राऽऽदिकं परं भूते आसम्बन विषयकपायवृत्तिकरं स्त्रीधनाऽऽद्य-वसम्बनं त्यज्यति इत्येका परावृत्तिः। पुनः स एव अतिशयाऽऽदिकं परं भूते नासम्बनीयम्, अर्द्धं तु अमूर्त्तं, मूर्तेभावरसिकत्वं नो-पच्युजते । यद्यपि अर्द्धतः संबद्धं तथापि औद्दयिकं नालम्बनम्, अनन्तगुणाऽऽसम्बनमुत्तममिति गुणावलम्बनीं मूर्त्तं जावात् न रसिकत्वेन युष्ठाति, सापेक्षपरत्वेन पश्यतीति द्वितीया परावृत्तिः। एवममूर्त्तऽऽनन्तगुणरसिको भवति, तेन परमेष्ठिनरूपं कारणना-वधार्थं स्त्रीधासंख्येयप्रदेशावप्यव्यापकमावाच्यं चन्द्रव्यास्तिक-पर्याप्तिलिखान्तस्वजायमसम्बन्धमूर्त्तऽऽनन्तं ध्येयत्वेनावस-म्बनते इति तृतीया परावृत्तिरिति। साधनपद्धतिः सर्वेषां तत्स्वरूप-साधनम्, अक्षिपुगुणाः सिद्धगुणाः, तेषां भावेन सायुज्यं नदास्त-ता, तथा योग आत्मोपयोगयोजनं यद्यपि ईश्वरवलम्बनं अताऽऽ-दीनां, तथापि अनासम्बनमेव पर उत्कृष्टो योगः। उक्तं च पाठके-
“तत्राप्रतिष्ठितं ऋतुः, यतः प्रवृत्तअस्त्यतस्नत्र । सर्वेषो हि मनु-
जः, तेनानासम्बनो गीतः॥१॥” निरासम्बनयोगेन धारावादि प्रशा-
स्तवादिना नाम चिन्तितस्य स्वरस्त एव मनः सङ्गधारायां व-
र्तते, न प्रयासो भवति । उक्तं च विशुद्धिकाध्याय-“आर्त्तं नान्यं वि-
एयं, क्वचिदुक्तं च इत्थं परमो सि । तथ्युणपरणामितो, छुद्रमो
आलम्बनो नाम ” ॥ १ ॥ एकप्रयोगस्वीकारनाम अनासम्बन-
योग इति । एवं आनाऽऽद्याः पञ्च इच्छाऽऽदिगुणां विश-
दोषं चिन्तित । ते च प्रत्येकमनुष्ठानवस्तुष्ययोजिता अश्रुतिप्रकारा-
भवन्ति ॥ ६ ॥

तत्स्वरूपनिरूपणयोपदिशति-

प्रीतिभक्तिवचोऽनन्तैः, स्थानाऽऽद्यापि चतुर्विधम् ।

तस्माद्योगियोगाऽऽस्ते-मौक्षयोगः क्रमाद् जन्वेत् ॥ ७ ॥

एते आनाऽऽद्यः, प्रीतिभक्तिवचनसङ्ग इति भेदचतुष्टयैरशी-
तिभेदाः भवन्ति । तस्माद् योगक्रमेण अयोगिनामा योगः, तस्या-
ऽऽस्तिः प्राप्तिमेवति, अयोगी योगशैशवीकरणं सकलयोगवापद-
रहितो योगसत् प्राप्नोति, तेन पुनः क्रमाद् मोक्षः “सर्वकर्मोभावा-
ल्लग्न आत्मनस्तादात्म्यावस्थानं मोक्षः” एवं योगः संयोगः, क्रमात्
अनुक्रमेण भवति । (अथ प्रत्या-चतुष्टयस्वरूपं तु पुरुषसक-
पाठेन “अष्टाङ्ग” शब्दे प्रथमतः ३७७ पृष्ठे गतावेम) एवं क्रमेण
योगसाधनरतः सर्वयोगरोधं कृत्वा अयोगी भवति ॥ ७ ॥

स्थानाऽऽद्ययोगिनस्तीर्थो-च्छेदाऽऽद्याव्यवधानादपि ।

सूत्रदाने महादोषः, इत्याचार्यः प्रवक्षते ॥ ८ ॥
इति स्थानाऽऽदिप्रवृत्तियोगरहितस्य सूत्रदानं महादोष इति
आचार्यो हरिभद्राऽऽद्यः, प्रवक्षते कथयन्ति, क्रमात् १, तीर्थो-
च्छेदाऽऽद्याव्यवधानात्, निरास्तिकस्य सूत्रदानं कदाचित् कुप-
रुणाकार्येन तीर्थोच्छेदो भवति ।

उक्तं च विशालिकाध्याय-

“ तिथ्यस्तुच्छेदा इति, पालंभणं स एव परमेव ।

सुस्तिक्रियादानानो, एवमो असान्जसविहायो ॥ १ ॥

सो एव नंक्रमो विभ, नअसममयमादिश्यायविसेसा ।

वधं वि भाविष्यन्, इह तिष्ठच्छुद्धमर्हि ॥ २ ॥

मुष्ण लोणसर्पं, नाक्षय य साहसुसमयसम्भावं ।
सम्यं परिचक्षिन्, बुधेण मरिचणबुद्धिप ” ॥ ३ ॥
एवं प्रथमं आनाऽऽदिविद्युक्तिं कृत्वा इच्छाऽऽदिपरिणतः क्रमेषु
स्वरूपकाऽऽलम्बनाऽऽदि गृहीता प्रत्याचतुष्टयमेव अस्माकमु-
ष्ठानयोगनः संबंधो भूत्वा अयोगीभूय सिद्धो भवति, अतः क्रम-
साधना भवेत्करी । इति व्याख्यातं योगाष्टकम् ॥ अष्ट०
२७ अष्ट० ।

अध्यात्मं ज्ञाना ध्यानं, समता वृत्तिसंज्ञयः ।

योगः पञ्चविधः प्राक्तो, योगमार्गविशारदैः ॥ ? ॥

ब्रा० १८ च० ॥ अष्ट० । (सर्वे भेदाः ‘ज्ञाना’ शब्दे विवेचना-
साहिता वदयन्ते)

(१७) वृत्तिरौघोऽपि योगभेदं, भिद्यते पञ्चधाऽप्ययम् ।

प्रनोवाकायवृत्तीनां, रोधे व्यापारभेदतः ॥ २७ ॥

मोक्षहेतुवक्रणो योगः पञ्चधा मिथ इति प्रदर्शितं, वृत्तिरो-
धोऽपि वेद्योऽपि उच्यते, अथमपि पञ्चधा भिद्यते, प्रनोवाकाय
वृत्तीनां रोधे व्यापारभेदतः। अनुभवसिद्धानां भेदानां दुरपहव-
त्वाद् अन्वधा इत्यमत्रपरिशेषप्रकाशदिति भावः ॥ २७ ॥

प्रवृत्तिस्थिरताच्यां हि, मनोगुप्तिद्वे किल ।

जेदाश्चत्वार इत्यन्ते, तत्रान्त्यायां तथाऽऽन्तमः ॥ २८ ॥

प्रवृत्तिः प्रथमाऽस्याः, स्थिरता चतुर्कथाद्याप्राप्तिः, ताच्यां मनो-
गुप्तिद्वे किल प्राक्षाऽप्यारो जेदाः-अध्यायमज्ञानवध्यात्म-
मताऽङ्गणा इत्यन्ते, व्यापारभेदादेकत्र क्रमेणाभ्याः समवेशा-
द् यथोत्तरं विमुक्तत्वाद् । तथाऽऽन्त्यायां चरमायां, तत्र मनोगुप्तीं,
अन्तिमो वृत्तिसंज्ञय इत्यतः इत्यं हि पञ्चार्ग्य प्रकारा निर्णया
एव ॥ २८ ॥

विमुक्तकल्पनात्तान्, समन्वे सुप्रतिष्ठितम् ।

आत्माऽऽरगामं मनश्चेति, मनोगुप्तिस्त्रिधादिता ॥ २९ ॥

विमुक्तं परिप्यक्त, कल्पनाजालं संकल्पविकल्पवक्तं, येन तनुः, तथा
समन्वे सुप्रतिष्ठितं सम्यग् व्यवस्थितम्, आत्माऽऽरगामं स्वज्ञाव-
तिवक्तं, मनः, तद्वैस्तेद्वेदिमं, मनोगुप्तिस्त्रिधा विज्ञानं प्रकारैः,
उदिता कथिता ॥ २९ ॥

अन्व्यासामवतारोऽपि, यथायोगं विभाव्यताम् ।

यतः सतिविगुप्तानां, प्रपञ्चो योग उत्तमः ॥ ३० ॥

अन्व्यासां बाह्यागुप्तौर्थासमित्यादीनाम्, प्रवतारोऽप्यन्तर्जोऽपि,
यथायोगं यथास्थानं, यिनाऽप्यनं विचार्यतां, यतो यस्मात्,
समितिगुप्तानां प्रपञ्चो यथापर्यायं विस्तारो, योग उच्यते वच-
म उच्छेदः, न तु सर्वात्मिगुप्तिभिरभिव्यक्तानां योगवदायोऽति-
रिक्तः कोऽपि विद्यत इति ॥ ३० ॥

उपायत्वेऽत्र पूर्णया-मन्स्य एवावशिष्यते ।

तत्पञ्चमगुणस्थाना-उपायोऽर्गामिति स्थितिः ॥ ३१ ॥

अन्व्यासात्माऽऽदिभेदेषु योगेषु, पूर्णयावधाम्नाऽऽदीनाम्, उपाय-
त्वे योगोपायःप्रमात्र वक्तव्यं, अन्वय एव वृत्तिक्षय एव योगोऽप्य-
शिष्यते । नस्तस्मात्, पञ्चमगुणव्यानाद्वार्त्तक पूर्णव्यापक उपायः,
तत आरज्यं तु सातुष्ययोगप्रवृत्तिरिति स्थितिः सास्त्रम-
र्थाद् ॥ ३१ ॥

प्रगवद्भवचनदिव्यत्वा, योगः पञ्चविधोऽप्ययम् ।
 सर्वोपमं फलं दत्ते, परमाऽऽनन्दप्रज्ञसा ॥ ३३ ॥
 निघटासिद्धोऽयम् ॥ ३२ ॥ ३३० ॥ १० ॥
 (१८) अथात्माऽऽदीन योगमेदानुपदहयं तद्वान्तरनानामेद-
 मवर्धनेन तद्विधेयमेवाऽऽह-

इच्छां शालं च सामर्थ्यं-माभित्य त्रिविधोऽप्ययम् ।
 गीयते योगशास्त्रज्ञैः-निष्पार्जं यो विधीयते ॥ १ ॥
 इच्छां, शालं, सामर्थ्यं चाऽऽभित्य त्रिविधोऽप्ययं योगो योगशा-
 स्त्रज्ञैर्गीयते, इच्छायोगः, शास्त्रयोगः, सामर्थ्ययोगश्चाति यो
 निव्याजं निष्कपटं विधीयते । सर्वथाऽस्तु योगाऽऽभासो गणना-
 यामेव मात्तरतीति ॥ १ ॥

इच्छायोगमाह-

चिकीर्षोस्तु श्रुतार्थस्य, ज्ञानिनोऽपि प्रमादिनः ।
 काळाऽऽदिकल्लो योगः, इच्छायोग उदाहृतः ॥ २ ॥
 चिकीर्षोः-तथाविधकृत्योपशमायऽपि निव्याजमेव कर्तुं-
 मिच्छाः, श्रुतार्थस्य श्रुताऽऽगमस्य, अर्धतेऽनेन तस्वामिति, तस्वा-
 थंशब्दस्यऽऽगमवचनत्वात् । ज्ञानिनोऽपि अगगतानुष्ठेयतत्त्वार्थ-
 स्त्वापि, प्रमादिनो विक्रयाऽऽदिप्रमाद्वतः, काळाऽऽदिना विक-
 ल्लोऽसंपूर्वो, योगसंकेतवचनान्नाऽऽदिव्यापारः, इच्छायोग उदाहृतः
 प्रतिपादितः ॥ २ ॥

प्रधानपक्षेच्छायोगस्ये तद्व्यवस्थापि तथात्यमिति दर्शयन्नाह-
 साङ्गमप्येककं कर्म, प्रतिपक्षे प्रमादिनः ।
 न त्वच्छायोगत इति, श्रवणादत्र मज्जति ॥ ३ ॥

साङ्गमपि अङ्गसाकल्येनाधिकलमपि, एककं स्वल्पं किञ्चित्कर्म,
 प्रतिपक्षे बहुकालव्यापिनि प्रधाने कर्मठयाइते, प्रमादिनः प्रमा-
 द्भवतः, न त्वच्छायोगत इति श्रवणात्, अत्र इच्छायोगे, मज्जति
 मन्त्रं भवति । अत्रथा हि इच्छायोगाधिकारी प्रगवान् हरिभ-
 द्दुर्ययोगादृष्टिसमुच्चयप्रकरणप्रारम्भे श्रुतावाद्परिदारेण सर्व-
 शौचित्याऽऽरम्भप्रदर्शनार्थं न त्वेच्छायोगतोऽवंगमित्यादि नाव-
 क्तवतः; यान्तप्रकारमात्रव्याप्यस्य विधिगुह्यत्वापि संभवात् ।
 प्रतिपक्षस्वपर्यायात्तर्भूतत्वेन च प्रकृतनमस्कारत्वापि इच्छा-
 योगप्रमत्त्वमनुष्ठामिति विभाषणीयम् ॥ ३ ॥

यथाशक्त्यप्रमत्तस्य, तीव्रश्रद्धाऽवबोधतः ।
 शास्त्रयोगस्त्वत्पादाथो-ऽऽराधनादुपदिश्यते ॥ ४ ॥

यथाशक्ति स्वशक्त्यनतिक्रमेण, अगमस्तस्य चिक्रयाऽऽदिप्रमा-
 द्दरहितस्य, तीव्री तथाविधमोहावगमत्याप्युत्तरी, शौ अक्षाऽवबोधो
 जितप्रभवत्तनाऽऽस्तकथतस्परिच्छेदो, तत आत्मज्ञानायाऽऽराधना-
 त् काशाऽऽद्यविकलवचनानुष्ठानात् तु शास्त्रयोग उपदिश्यते ॥४॥

शास्त्रेण दर्शितोपायः, फलपर्यवमागिना ।
 तद्विज्ञान्ताविषयः, साधुर्थाऽऽख्याऽन्तिव्यक्तितः ॥ ५ ॥
 फलपर्यवसायिना मोक्षपर्यन्तापदेशेन शास्त्रेण दर्शितः
 सामान्यतो ज्ञापित उपायो यस्य, सामान्यतः फलपर्यवसा-
 नत्वाच्छास्त्रस्य द्वारमात्रबोधनेन विशेषहेतुविक्रमप्रदर्शकत्वात्
 अतिशयकितः शक्तिप्राप्तत्वात्, तद्विज्ञान्ताविषयः शास्त्राति-
 कान्तगोचरः सामर्थ्योऽऽख्या योग उच्यते ॥ ५ ॥

शास्त्रातिकान्ताविषयत्वस्य समर्थयन्नाह-
 शास्त्रादेव न बुध्यन्ते, सर्वथा सिद्धिदेवतः ।
 अन्यथा श्रवणादेव, सर्वज्ञत्वं प्रसज्यते ॥ ६ ॥
 सिद्धिदेवतः सर्वैः, सर्वथा सर्वैः प्रकारैः, शास्त्रादेव न बुध्यन्ते,
 अन्यथा शास्त्रादेव सर्वसिद्धिहेतूनां बोधे, सर्वज्ञत्वं प्रसज्यते
 श्रवणादेव, सर्वसिद्धिहेतूनामे सर्वज्ञत्वनिष्कपुण्याकोट्युद्धेदुः-
 ज्ञानस्याप्यावश्यकत्वात्तद्व्यपलम्माऽऽख्यात्वक्याऽऽकरकूपचा-
 रित्रस्यापि विलम्बाज्जावात् सर्वसिद्धयुपायज्ञानस्य साधुर्थाऽऽ-
 प्यत्वाच्च ।

तद्विद्युक्तम्-

“ सिद्ध्यापश्यदसंप्राप्त-हेतुनैतदा न तस्मिन् ।
 शास्त्रादेवावगम्यते, सर्वथेव हि योगिभिः ॥ १ ॥
 सर्वथा तत्परिच्छेदात्, साक्षात्कारित्वयोगतः ।
 तत्सर्वज्ञत्वसंसिद्धेः, तदा सिद्धिपदाऽऽसितः ॥२॥” ॥ ६ ॥
 मात्त्रिज्ञानगम्यतस्तत्, सामर्थ्याऽऽख्याऽऽप्यमिष्यते ।

अरुणोद्यकल्पं हि, प्राच्यं तत्केवलार्कितः ॥ ७ ॥
 तत्तस्मात्, प्रातिज्ञानानगम्योऽयं सामर्थ्योऽऽख्या योग उच्यते,
 साधुर्ज्ञहेतुः अख्यं मार्गानुसारिप्रकृष्टादस्वैव विषयो, न तु
 वाचाम्, रूपकभ्रोगिगतस्य धर्मव्यापारस्य स्वानुभवमात्रवेद्यत्वा-
 दिति भावः । न तु प्रातिज्ञमपि श्रुतज्ञानमेव, अन्यथा चष्टानाप्र-
 सङ्गात्, तथा च कथं शास्त्रातिकान्ताविषयत्वस्येत्यत आह-तद
 प्रातिभिं हि, केवलाकंतः कवलज्ञानानुष्ठानात्तानः, प्राच्यं पूर्वैका-
 लीनम्, अर्थाद्यकल्पम् ॥ ७ ॥

एतदेव भावयति-

रात्रेर्दिनादपि पृथग्, यथा नो बाऽऽख्याऽऽप्यम् ॥
 श्रुताच्च केवलज्ञानात्, तथेदमपि भाव्यताम् ॥८॥
 यथाऽऽख्याऽऽप्योः रात्रेर्दिनादपि पृथग्, नो वा, अरुणमित्यर्थः । न
 पुनरत्रैककल्पं विवेचयितुं शक्यते, पूर्वापरत्वाविशेषोभय-
 भागसंज्ञवात् । श्रुतात् केवलज्ञानात्, तथेदमपि प्रातिभिं ज्ञानं
 प्राप्यते, तत्काल एव तथाविधकृत्योपशमाजिज्ञानस्तस्य भूतत्वे-
 न तत्त्वतोऽसंशयवहार्यनया श्रुतादेशपदव्यपरयोविषयत्वेन,
 ज्ञायोपशमिकत्वेन च केवलज्ञानान्तिभिश्चत्वात् केवलश्रुतपूर्वा-
 परकोटिप्रवस्थितत्वेन, तत्रेक्तुकायैतया च तात्पर्याभिज्ञत्वा-
 त ॥ ८ ॥

श्रुतमन्त्राऽऽदिभिः शब्दैः, वाच्यमेतत्परैरपि ।
 इष्यते गमकत्वं चा-मुष्य व्यासोऽपि यज्जगौ ॥ ९ ॥

एतत् प्रकृतं प्रातिमज्ञानं, परैरपि पातच्छलाऽऽदिभिः, श्रुतमन्-
 राऽऽदिभिः शब्दैर्वाच्यमिष्यते, आदिना तरकाऽऽदिशब्दप्रहः ।
 गमकत्वं सामर्थ्ययोगाहापकत्वं च, अमुष्य प्रातिज्ञस्य परैरिष्यते,
 यद् यस्माद्ज्ञासोऽपि जगौ ॥ ९ ॥

आगमधेनानुमानेन, ध्यानाप्यातरसेन च ।
 त्रिधा प्रकल्पनं प्रज्ञां, लज्जते योगानुत्तमम् ॥ १० ॥
 आगमेन शास्त्रेण, अनुमानेन सिद्धानुमानेन सिद्धानुमानेन, ध्याना-
 म्यासस्य रसः श्रुतानुमानप्रज्ञाविकलण अतमन्त्राऽऽख्या विधे-
 यविषयः, तेन च; त्रिधा प्रज्ञां प्रकल्पयन्, उक्तं सर्वोक्तं,
 योगं लभते ॥ १० ॥
 द्वियाऽयं धर्मसंज्ञास-योगसंज्ञासंज्ञितः ।

सायोपशमिका धर्माः, योगाः कायाऽऽदिकं तु ॥११॥

द्विधा द्विप्रकारोऽयं सामर्थ्ययोगः धर्मसंन्यास-योगसंन्याससङ्गो ज्ञाने बन्धस्य स तथा । सङ्गा चेद् तथा सङ्गायत इति कृत्वा, तत्त्वस्वरूपमेव युज्यते । कायोपशमिकाः-करोपशमनिवृत्त्याः ज्ञानस्याद्दयो धर्माः, योगास्तु-कायाऽऽदिकं सायोपशमनिवृत्त्याऽऽद्य-यः कायाऽऽदिव्यापाराः ॥ ११ ॥

द्वितीयापूर्वकरणे, मयमस्तात्त्विको जनेव ।

आयोष्यकरणादूर्ध्वं, द्वितीय इति तद्विदः ॥ १२ ॥

द्वितीयापूर्वकरण इति । प्रमिञ्जद्विबन्धनप्रथमापूर्वकरणव्यवच्छेदाद्यै द्वितीयप्रद्वयं, प्रथमेऽधिकृतसामर्थ्ययोगासिद्धेः अपूर्वकरणस्य तु नञासंज्ञानपूर्वप्रत्ययभ्रंशऽऽदिकफलनाभिधानाद् यथाप्राधान्यमयमुपन्यासः । आरब्धो यत्कानुपप्यति तस्यमविदः । ततो द्वितीयेऽस्मिंस्तथाधिकर्मस्थितेस्तथाविधसंस्थेयसागोपयमानिक्रमभाविनि प्रथमो धर्मसंन्याससङ्कितः सामर्थ्ययोगः नात्त्विकः पारमार्थिको भवेत्, रूपकभ्रैषियोगिनः कायोपशमिकृत्वाऽन्यादिधर्मनिवृत्तेः । अतस्त्विकस्तु प्रथम्यकालेऽपि भवति, प्रकृतिसङ्गणधर्मसंन्यासायाः प्रथमयाया ज्ञानयोगप्रतिपातिसङ्गणत्वात् । अत एवास्या भवतिरूपक एवाधिकारिकः । यद्योक्तम्-“अथ प्रथम्यऽऽर्हः, आर्यदेशोत्पन्नः, विशिष्टजातिकुलान्धितः, क्लृणुमायकर्ममलकुञ्जः, युद्धं न मातुष्यं, जन्म मरणनिमित्तं, संपरब्रह्मज्ञाः, विषया दुःखहतवः, संयोगो विद्यागान्तः, प्रतिज्ञां मरत्तं, दातव्यो विपाकः, इत्यथगतमंसारनैगुण्यः, तत एव तद्विदः, प्रतनुकथायाऽऽपहत्याऽऽदिकैः, कृतकैः, विनीतः, प्राणि रजामात्यपौरजनबहुमतोऽऽधिकारी, कल्याणाङ्गः, आरुः, सनुपपन्नं कश्चेति” । न ह्यनौद्योः ज्ञानयोगमाराधयति, न चेद्योः नाराधयतीति ज्ञानीयम् । सर्वज्ञयजनमागमः, तज्जायमनिकृतायं इति, आयोष्यकरणं केवलाऽऽभोगनात्मिन्यविर्यथा भवोपप्राङ्कर्मणि तथा भ्यवस्थापय तत्तत्कृत्वव्यापारं गौडदयवस्थापङ्कतं ऊर्ध्वं द्वितीये योगसंन्याससङ्कित इति, तद्विदोऽभिदधति, शैलभ्यवस्थायां कायाऽऽदियोगानां संन्यासेनायासाऽऽस्यस्य सर्वसंन्यासलक्षणस्य सर्वोत्तमस्य योगस्य प्राप्तिति ॥१२॥

तात्त्विकोऽनात्त्विकश्चेति, सामान्येन द्विधाऽऽप्ययम् ।

तात्त्विको वास्तवोऽप्यस्तु, तदाभासः प्रकीर्तितः ॥ १३ ॥

सामान्येन विद्योपभेदानुपग्रहेण, तात्त्विकोऽनात्त्विकश्चेति द्विधाऽऽप्ययं योग इत्यन्ते । तात्त्विको काश्चनः, केनापि नयेन भौक्तयोजनफल इत्यर्थः । अन्तोऽतात्त्विकस्तु तदाज्ञस्य सकलसङ्कारविहितोऽपि, योगोऽन्वितवेषाऽऽदिना योगवदानासमानः प्रकीर्तितः ॥ १३ ॥

अपुनर्वैभक्तस्यायं, व्यवहारेण तात्त्विकः ।

अध्यात्मज्ञानारूपो, निश्चयेनोत्तरस्य तु ॥ १४ ॥

अपुनर्वैभक्तस्योपलक्षणत्वात् सम्म्यग्दृष्ट्यः अयं योगो, व्यवहारेण कारणस्यापि कार्यापेक्षारूपेण, तात्त्विकोऽध्यात्मरूपो, भावनारूपश्च, निश्चयेन निश्चयनैयोपकारपरिहाररूपेणोत्तरस्य तु चरित्रिय एव ॥ १४ ॥

सकृदावर्तनाऽऽदीना-मतात्त्विक उदाहृतः ।

प्रत्ययापफलमायः, तथाचेवाऽऽदिमात्रः ॥ १५ ॥

सकृदेकवारस्य, आवर्तनेऽङ्कुर्यन्ति बध्नन्तीति सकृदावर्तनाः, आदिवाद्याद् द्विवावर्तनाऽऽदिप्रहः । तेषामनात्त्विको व्यवहारेणो, निश्चयतश्चातवकपोऽप्युक् परिष्कारात्तदाहोऽप्यध्यात्मभावनाकपो योगः । प्रत्ययायोऽनयः फलं, प्रायो वाहृदयेत्यस्य स तथा । तथा तत्रकारजावमाराप्याऽऽत्मभावनायुक्तयोर्गोचर्यं यद्वेषाऽऽदिमात्रं नेपथ्यचेष्टाजालाङ्गणं अज्ञानमय्यं वस्तु तस्मात्, तत्र विषेवाऽऽदिमात्रमेव स्याद्, न पुनस्तेषां काचित्कञ्चिदालुतेति ॥१५॥

शुक्लपेषो यथायोगं, चरित्रवत एव च ।

हन्तः ध्यानाऽऽदिको योग-स्तात्त्विकः मविजुमते ॥१६॥

यथायोगं यथात्मानं, शुद्धपेक बसरोत्तरं शुद्धिमपहस्य प्रवर्तमानचारित्रवत एव च, हन्तः । तात्त्विकः पारमार्थिककस्वरूपो, ध्यानाऽऽदिको योगः, प्रविजुमते प्रोक्षति ॥ १६ ॥

अप्रायजावाभावाचर्या, सानुबन्धोऽपरश्च सः ।

निरुपक्रमकर्मैना-पायो योगस्य बाधकम् ॥ १७ ॥

अप्रायस्य नावाभावाभ्यां सद्भावसद्भावभ्यां, सानुबन्धः, अपरो निरनुबन्धश्च, स योगः अप्रायसदितः सानुबन्धः, तस्मिन्निश्च निरनुबन्ध इति । योगस्य बाधकं निरुपक्रमं विशिष्टानुष्ठानचेष्टाऽप्यनुच्छेद्यमनाद्यैः, स्वावैवाकसामर्थ्यं वा, कर्मैव चारित्र्यमोहनीयाऽऽऽप्यवपायाः ॥ १७ ॥

बहुजन्मान्तरकरः, सापायस्यैव साऽऽश्रवः ।

अनाश्रवस्त्वेकजन्मा, तच्चाङ्गान्यवहारतः ॥ १८ ॥

बहुजन्मान्तरकरो देवमनुष्याऽऽद्येकजन्मविशेषहेतुः, निरुपक्रमकर्मणोऽश्रव्यविदनीयत्वात्, सापायस्यैवापायवत एव, साऽऽश्रयो योगः, एकमेव वनेमाने जन्म बन्धस्य न्यनाश्रवः । ननु कथमेतन्, अयोगिकं कार्यमुत्पन्नादान्दर्शकं सर्वसंन्यासांशानात्तथात्वा-संभवादित्यत आह-तस्याङ्गनिश्चयप्रापकोऽय व्यवहारः, तस्तेन साम्प्रदायिककर्मबंधनलक्षणस्य वाऽऽश्रवस्याभ्युपगमात्सद्भावे इत्यराऽऽश्रवभावेऽपि नामाश्रवयोगसंगतिरिति भायः ।

नदुःखम्-

“अश्रवो वन्धहेतुदुःखः, बन्ध एवेह यमतः ।

स सांप्रदायिको मुक्त्यः, तदेषोऽप्योऽस्य मङ्गलः ॥ ३७५ ॥

एवं चरमदृहस्य, मंपरायवियोगिनः ।

इत्यराऽऽश्रवभावेऽपि, स तथाऽनाश्रवो मतः ॥ ३७६ ॥

निश्चयेनात्र शब्दार्थः, सर्वत्र व्यवहारतः ।

निश्चयव्यवहारी बहु, द्वाव्यभिमतयोर्धो ॥ ३७७ ॥ (योर्योऽपि)

निश्चयेनेत्युपलक्षणं नृतीया, ततो निश्चयेनापत्राङ्गितानु तस्यापकव्यवहारत इत्यन्वयः ॥ १८ ॥

इयं साऽऽश्रवनाश्रवत्वाभ्यां योगोऽपिऽप्यनुकृष्या, शास्त्रत्वापेक्षयाधिकारिकत्वात् । इयं यथाचर्या तद्दृष्टवित्त्वाभिधानात्प्रभावानाह-

शास्त्रेणाधीयते चार्यं, नात्त्विकेर्गोत्रयोगिनाम् ।

मिच्छन्तिपुत्रयोगस्य, नोदेशः परयकस्य यत् ॥१९॥

अयं च योगो गोत्रयोगिनो गोत्रमात्रेण योगिनाम्, आत्त्विकेर्मिमान्तराऽऽत्मनया योगमाध्यकत्वाभावात् शास्त्रेण योगानुष्ठेय नाधीयते, तथा सिद्धेः सामर्थ्ययोगत एव कार्यानिष्पत्तेः, मिच्छयोगस्यासङ्गानुष्ठानप्रदाप्रशंसनेन सिद्धयोगत्वाद्यं शास्त्रेण नाधीयते, यद् वस्मात्, परयकस्य स्वत एव पवित्रव्यवहृत्य, इ-

(२०) जीवाऽऽत्मनि परमाऽऽत्मनः सत्त्वापत्वर्थमात्मवर्षं सन्निहितमुपदर्शयति-

बाह्याऽऽत्मा चाऽऽन्तराऽऽत्मा च, परमाऽऽत्मेति च त्रयः। कायाधिष्ठापकभ्येयाः, प्रसिक्त्वा योगवाक्ये ॥ १७ ॥

कायः स्याऽऽत्माधिष्ठापकः कायवेद्याजनकप्रयत्नात्, ध्येयस्य ध्यानमात्म्यः, एते त्रयो-बाह्याऽऽत्मा च अन्तराऽऽत्मा च, परमाऽऽत्मा चेति योगवाक्येयं योगशास्त्रं प्रसिद्धम् । एतेषां च स्वैतरेभ्यःप्रसिधेयिगत्वध्यातृत्वध्येयत्वैर्ध्यानोंयोगस्तात्त्विकतात्त्विकत्वपरिणामतस्य सन्निधानमतात्त्विकपरिणामनिवृत्तौ तात्त्विकपरिणामोपसम्पन्नस्य समापत्तिरिति ध्येयम् ॥ १७ ॥

अन्ये मिथ्यात्वसम्पत्त्य-केवलज्ञानजागिनः । मिश्रे च श्रीगोमोहे च, विश्रान्तास्ते त्वयोगिनि ॥ १८ ॥

अन्ये पुनराहुः-मिथ्यात्वसम्पत्त्यकेवलज्ञानजागिनो बाह्याऽऽत्मान्तराऽऽत्मपरमाऽऽत्मानः तैर्-मिश्रे च श्रीगोमोहे चायोगिनि च गुणस्थाने कर्मण विश्रान्तः तत्र च बाह्याऽऽत्मतादृशायात्मन्तराऽऽत्मपरमाऽऽत्मनोः शक्तिः, तदेकव्यपत्याव, अन्तराऽऽत्मदृशायां च परमाऽऽत्मनः शक्तिः, बाह्याऽऽत्मनस्तु पूर्वनेयेन योगः। परमाऽऽत्मतादृशायां च बाह्याऽऽत्मान्तराऽऽत्मनोर्ह्योरपि चूनमुपनेयेनैव योग इति वदन्ति । तत्रैवमूल्यमध्यात्मतपरिज्ञायां ध्येयस्थापितमस्माभिः ॥ १८ ॥

विषयस्य समापत्ति-रूपचिर्ज्ञावसंज्ञिनः । आत्मनस्तु समापत्ति-र्भावो ह्यव्यय तात्त्विकः ॥१९॥

विषयस्याऽऽत्मानिरिकस्य जात्यस्य, समापत्तिर्ज्ञावसंज्ञिनो भाषानिधानस्तोत्पत्तिकथ्यते । वदन्ति हि नयदुक्ताः-“अभ्युपगुक्तं मासुवक्तोऽव्यभिचारेणैः। शब्दाद्यैरवस्थानां तुल्यानिधानत्वात् न वदन्तेकानयोः कश्चनैकवृत्तयाकदंतया एकस्वपरिणामः संभवति, चेननस्याचेतनत्वयोर्विरोधादिति भावः। आत्मनस्तु समापत्तिकत्वस्य परमाऽऽत्मदृश्यस्य, तात्त्विकः सहजशुक्तो भावः परिणामः ॥ १९ ॥

अत एव च योऽर्हन्ते, स्वहृद्यगुणपर्ययेः । वेदाऽऽत्मानं स एव स्वं, वेदेत्युक्तं महर्षिभिः ॥ २० ॥

यत्र पक्ष द्रव्यतया परमाऽऽत्मैव जीवाऽऽत्मा, अत एव च, योऽर्हन्ते तार्थिकरः, स्वद्रव्यगुणपर्ययेर्निजशुक्लाऽऽत्मकेषलज्ञानस्वजावपरिणामनस्यैवैः, वेद आत्मानि, स एव स्वमात्मानं वेद तत्त्वतो आमाति, तथाज्ञानस्य तदाध्यानद्वारा तदात्मतापत्तिजनकत्वाद्दिति महर्षिंरुक्तम् । यतः पठन्ते-“ओ जागह अरहन्ते, ह्यव्ययगुणस्यजन्तेर्हे। सो जागह अरण्यं, मोहो जलु जाह तस्य सत् ॥१॥” न चैतद्व्याधाकतुर्दिगम्बरत्वम महर्षिस्वामिधानं न निरवधमाति सुदधिया शब्दनीयम, सत्याधेकत्वमगुणेन ध्यात्वाऽऽत्मानमपि हरिजन्नाऽऽत्मेतिस्तथाऽभिधानादिति कथ्यम् ॥ २० ॥

(२१) असंयद्भातनामा तु, संयतो ह्यसंयुतः । सर्वतोऽस्माद्भ्रम-नियमः पापगोचरः ॥ २१ ॥ असंयद्भातनामा तु समाधिभूषितसंज्ञवः संमतः, सयोव्यथोपिककश्चित्स्वकां मनोविकल्पपरिरेप्यवपुःशुक्तिरूपं तदुप-

गमात् । तदुक्तम्-“असंयद्भात द्योऽपि, समाधिगीर्यते पौरः । निष्काशेयुषवादि, तत्स्वकपापुत्तयेतः ॥४२०॥” (यो ७६०) इति । धर्ममेव हायवस्यैव नाम । यावत्तत्त्वज्ञानेन फलमधिष्णोः सर्वथा विवेककमनात् धर्ममनुभवकृष्णं महति सिद्धमिति श्रुतयतेः तदुक्तम्-“प्रसंख्याने कुशोदरस्य सर्वथा विवेककमनात् धर्ममेवः समाधिरेति ॥” (४-२९) एवमन्येनामपि तत्त्वमन्सिद्धानां शुद्धानामर्षोऽत्र यथायोगं भावनीयः । तदाह-“ धर्ममेवोऽमुताऽऽत्मा च, मयचक्रशिषोऽप्यः। सत्त्वाऽऽत्मपरिरेप्येति, ऽयोऽयोऽभेदाद्योगतः” ॥४२१॥ (यो ७६०) अस्माद् वृत्तिसंज्ञक्यात् फलोत्पत्ताव, सर्वतः स्वैः प्रकारैः,पापगोचरः पापविषयः,अकरणनियमः, अनुमीयत इति शेषः।नरककमनाऽऽदिवृत्तिभूषेतेमहात्मनपरिरेप्याहोहेत्वकरणनियमनेकोपपत्तेः।११

अन्यिधेदे यथाऽयं स्याद्, बन्धेऽतुं प्र प्रति । नरकाऽऽद्विगतित्येव, क्षेत्रतत्त्वतुगाचरः ॥ २२ ॥

यथाऽयमकरणनियमो, कथ्येते तु मिथ्यात्वं परमुत्कृष्टं ससिद्धिकेदिकोत्थादादित्यितिमिश्रं, प्रत्याभ्रस्य ग्रन्थिभेदे निरूप्यते । एवं नरकाऽऽद्विगतितु निवर्तनार्थमुत्कृतुगोचरं नरकाऽऽद्विहेतुविषयोऽकरणनियमो हेयः ॥ २२ ॥

दुःस्वात्यन्तविपुल्लादि, नान्यथा स्यात् शुनोदितम् । हेतुः सिक्च भावोऽस्मि-भिति वृत्तिस्योचिनी ॥ २३ ॥

अन्यथा दुःस्वात्यन्तविपुल्लादि, शुभदितं सिद्धान्तप्रतिपादितं, न स्यात् । तदाह-“अन्यथाऽऽप्यतिकं मृत्युर्ज्येस्तत्राऽऽगतिस्तथा । न युज्यते हि सन्यावा-दित्यादि समयोदितम् ।” ॥४१६॥ (यो ७६०) न च तत्रज्ञानैव दुःस्वात्यन्तविपुल्लाद्युपपत्तौ किमकरणनियमेति वाच्यम् । तस्याऽऽपत्तिकामप्रथाज्ञाननाशद्वारा हेतुत्वापगमे तद्वैतकरणापयमस्यावस्थाऽऽभवच्छीयत्वादिति भावः। अस्मिंस्तत्त्वपरिरेप्यानाकरणावियमे च, सिक्चः परापरधर्मावृत्तिहेतुत्वज्ञानानुगततया प्रतिष्ठितो भावोऽन्तःकरणपरिणामो हेतुः तदुक्तम्-“ हेतुमस्य परं भावं, स्वस्याद्यागो विवर्तनम् । प्रथमं करुणारूपं, शुभतं सुखदाग्निः” ॥ ४१७ ॥ (यो ७६०) इति एवमकरणावियमोपपत्तौ, वृत्तिस्योचितौ वृत्तिस्यैव न्याय्यता, हेत्वकरणावियमेन फलात्पत्तिसिद्धयोपपत्तेस्तत्राभावापगमस्यापि धांयत्तावियममाऽऽत्मस्य हेत्वकरणावियमेव फलवत्त्वात्परिरेप्यहेतुत्वस्य तस्य फलनियतत्वात् । तदुक्तम्-“प्रद्वेषकल्पन्यायवै, वृत्तिस्यैव महानुभिः । योग्यताऽपगमाद्भव्या, ततः कल्याणमवतुते” ॥ ४२२ ॥ (यो ७६०) इति ॥ २३ ॥

(२२) ननु वद्येक एव योगस्तदा कथं भेदः?, भेदे च प्रकृते किं तदन्तर्भावप्रवासेन इ, ह्यत आह-

योगे जिनेकेऽप्येकसिन्तु, दृष्टिभेदः प्रवर्तेते । ह्योपशमवैचित्र्यात्, समथाऽऽध्यापहृष्टिवत् ॥ २४ ॥ जिनेके सर्वेक्षणके, तत्रत एकसिन्तुयि शोभे, ह्योपशमवैचित्र्यात् दृष्टिनेयोर्दशानवशेषः प्रवर्तते, समेधाऽर्हो मेघसहितराडावादी, प्रोच्छाष्टिवत्-सामान्यदर्शनमिदं । यथा हि एकसिन्तुपि हृदये समेधायां राशौ दृष्टिः क्लिप्तामत्राद्वादि, अमेधायां तु म्नागधिकतयाद्वादिपि । एवं क्लिप्ताऽमेघायां दिवसस्योत्पत्ति विशेषः । तथा समराह्रदशोच्छाष्टिवत्तदनावाभ्यामभर्मकाभर्कयोःरपि शुभत्वविचकार्याव उपहतानुपहतशोचव्यथोक्त

दोषगुणाचार्यां ब्राह्मणवोरपि, तथा प्रकृतेऽपि योगदृष्टिजेद इति भावनीयम् । एतन्निश्चयनोऽयं ब्रह्मसंभेद इति योगोऽऽचार्याः । न ब्रह्मवयं विद्याऽऽदिदृष्टिप्रतां निश्चरन्धीनां योगिनां यथाविषयं नयनेदावबोधोभासवृत्तिरव्यसोर्मां पराधं शुद्धबोधजायेन यिनि-
वृत्ताऽऽप्रवृत्तया मैत्र्यादिपारतन्त्र्येण गम्भीरोदात्ताऽऽशयस्थात्वा-
रिखरकक्षेत्रीविन्यन्त्रकारणमनोत्प्रेयाङ्गुः ॥२४॥ ॥२०॥ २० ॥२०॥

योगस्य कारणानि विषयुयोगस्य प्रथमोपायभूतां
पूर्वसेवामाह-

पूर्वसेवा तु योगस्य, गुरुदेवाऽऽदिपूजनम् ।
सदाचारस्तपो मुक्त्य-रूपश्चेति प्रकीर्तिताः ? ॥२००? २२॥०॥
(यमाऽऽर्थां योगाङ्गत्वं योगकीर्तानि यमाऽऽदियोगाङ्गयुक्तानां
मित्राद्या दृश्यञ्च ' जोगदिष्टि ' शब्दे वक्ष्यते)

(२३) योगमार्गाधिकारिण्यनु-

योजनाद् योग इत्युक्तो, मोक्षेण मुनिसत्त्वम् ।
स निवृत्ताधिकारायां, प्रकृतौ देशतो ध्रुवः ॥ १४ ॥
बोजनाद् घटनाद्, मोक्षेण, इत्यस्माद्धेतोः, मुनिसत्त्वम्: श्रुतिपुङ्ग-
वैः, योग उक्तः, स निवृत्ताधिकारायां व्यावृत्तपुरुषाभिज्ञायां,
प्रकृतौ सत्यां, देशतः किञ्चिद्बुद्ध्या, ध्रुवो निश्चितः ॥ १४ ॥

गोपेन्द्रवचनादस्मा-देवंलक्षणशास्त्रिनः ।
परैरस्येष्यते योगः, प्रतिश्रोतोऽनुमात्वतः ॥ १५ ॥

अस्माद् गोपेन्द्रवचनात्, पर्येत्तलक्षणशास्त्रिनः शास्त्रोदात्तत्वाऽऽदि-
गुणयुक्त्यापुनर्वचकत्वात्, परैस्तौ शोभन्तः यिः, योग इष्यते-उच्यते,
प्रतिश्रोतोऽनुगच्छति यः स प्रतिश्रोतोऽनुगः, तद्व्यावृत्तत्वं, तत
इन्द्रियकषयायुक्तत्वाद् हि श्रुतिरनुभूतोः, तत्प्रतिश्रुता तु प्रतिश्रोत
इति । इत्थं हि प्रत्यहं शुभपरिणाशुभद्वयः, सा च योगफलमि-
त्यस्य शोभासिध्यम् । तदाह- " बलावलनवश्या-स्तदापूर्य-
संहते । प्रतिश्रोतोऽनुमात्वेन, प्रत्यहं वृत्तिसंयुतः " ॥ २०२ ॥
(यो० बि०) इति ॥ १५ ॥

तत्क्रियायोगहेतुत्वाद्, योग इत्युचितं वचः ।
मोक्षेऽतिदृढविषयस्य, निश्चप्रत्येस्तु भावतः ॥१६॥

तद्वचः, क्रियायोगस्य मदाचारलक्षणस्य, हेतुत्वाद् योग इ-
त्येवमुच्यते, अस्य इत्ययोगवत्त्वाद्, मोक्षे निर्वोषेऽतिदृढ-
विषयस्येकधारान्नाप्रदृश्यस्य, निश्चप्रत्येविदारिद्र्यानिर्वागद्वे-
षपरिणामस्य तु, भावतो योगः संभवति । सम्यग्दृष्टेर्दो मो-
क्षोऽऽकाङ्क्षाकृष्णिकचित्तस्य, या यां चष्टा, सा सा मोक्षप्राप्ति-
पथबलानकालिकेति तस्यैव ज्ञानयोऽयम्, अप्रुतबन्धकस्य तु न
सावैदिकस्तथा परिणाम इति इत्येव एवेति । तदुक्तम्- "नि-
श्चप्रत्येस्तु वद प्राप्ताः, मोक्षं चित्तं भवे तदु । तस्य तत्सर्वं
एवेह, योगो योगो हि भावतः ॥२०३॥ (यो० बि०) इति ॥१६॥

अन्यसक्तस्त्रियोर् नर्तु-योगोऽन्यश्रेयसे यथा ।
तथाऽन्य कुटुम्बाऽऽदि-व्यापारोऽपि न बन्धकृत् ॥ १७॥

अन्यस्त्रिद स्वमर्त्यव्यतिरेकेः पुंसि, सक्तया अनुपत्तरतिरसा-
याः, स्त्रियो योगिनः, मर्त्ययोगार्थं पातश्च श्रुत्याऽऽदिस्थापारो-
पि, यथाऽन्यसे पापकर्मजाया, तथाऽन्यस्य निश्चप्रत्येः, कुटु-
म्बाऽऽदिस्थापारोऽपि, न बन्धकृत्, इत्ययोगार्थे पापपरिणामेन

पापस्येव बन्धकव्युत्पत्तिसंभवात्तदाऽऽदियोगोऽपि ब्रह्मपरि-
णामेन सत्सुबन्धस्यैवोपपत्तेः ।

तदुक्तम्-

" नायां यथाऽन्यसक्तया-स्तर भावे सदा स्थितेनः ।
तदयोगः पापव्यञ्ज, तथा मोक्षोऽस्य दृश्यताम् ॥ २०४ ॥
न वेह अग्निजनेन, पश्यतो भावमुत्तमम् ।
इतरंजाऽऽकुलस्थापि, तत्र चित्तं न जायते " ॥ २०५ ॥
(यो० बि०) १७ ॥
निजाऽऽशयविशुद्धौ हि, बाधो हेतुकारणम् ।

शुश्रूषाऽऽदिक्रियाऽप्यस्य, शुद्धभ्रक्षाऽनुमारिणी ॥ १८॥
निजाऽऽशयविशुद्धौ हि सत्यां, बाधो हेतुः कुटुम्बचित्तनाऽऽदि-
व्यापारोऽकारणं, कर्मवन्धं प्रति भवहेतुनामिव परिणामविशे-
षेण मोक्षहेतुत्वेन परिणमनात्- "जे ज्ञानया व हेङ्क,भवस्स ते
तस्मिन्ना य मुक्तस्स ।" इति वचनप्रामाण्यम् । ननु किमेकं
शुभपरिणामेनः, क्रियाया अपि मोक्षकारणत्वात्, तदभावे तस्या-
किञ्चिदस्त्वात्: इत्यन आह-शुश्रूषाऽऽदिक्रियाऽप्यस्य स-
म्यग्दृष्टाः, शुद्धभ्रक्षाऽनुमारिणी जिनवचनप्रामाण्यप्रतिपत्त्य-
नुगामिनी, परिशुद्धोहापोहयोगस्य हि प्रकृतेरप्रवृत्तविरोधि-
प्रकृतियोगाद्यां सम्यगनुष्ठानावन्धकारणत्वात्तेनैव तदाकि-
प्यत इति भावः ।

तदुक्तम्-

" चारु चैतद् यतो ह्यस्य, तदाहः संभवते ।
एतद्वियोगविययः, भ्रक्षाऽनुष्ठानमात्रं स यत् ॥२०६॥
प्रकृतेरा यत्तत्त्वं, नाप्रवृत्त्यादिधर्मेताम् ।
तथा विहाय घटनं, ऊरोऽस्य विमर्शे मनः ॥२०७॥
सति च्यास्मिन् रुद्ररुत्तन-कलेः सत्योत्पत्तितोऽनः ।
भावस्यैमित्यनः गुरु-मनुष्ठानं सर्वैव हि " ॥२०८॥ (यो० बि०)
ननु सम्यग्दृष्टिपथंनमस्य दृश्ययोग एवोक्त्येन इति कथ-
मत्र ज्ञानोऽयमुक्त इति चेत् २; चाग्रप्रतिपत्तिधनमननात्ब-
न्धिनामपगमे तदुगप्राप्तुर्नोवनियम इति निश्चयाऽऽश्रयणात्प्र-
ज्ञेदविषयापरं च व्यवहारं त्वन्नायं नेष्यत एव । " एतच्च
योगहेतुत्वाद्, योग इत्युचितं वचः । मुक्त्यायां पूर्वमेवाया-मनना-
रोऽस्य केवलम् " ॥ २०९ ॥ (यो० बि०) इत्यनमापुनर्ब्रह्म-
निर्वायामिधानं तु सम्यग्दृष्टो वैगमनस्युत्पत्तिप्रकृत्यापुङ्क-
मिति न काश्चिद्विरोध इति विज्ञायनीयं सुधीभिः ॥ २० ॥

एतन्निश्चयवृत्तयेव, यद् योगः शास्त्रमङ्गितः ।
त्रिधा शुद्धादनुष्ठानानां, सम्यक्प्रत्यययुक्तितः ॥ १९ ॥

एतद् यदुक्तम्-निश्चप्रत्येरेव भावो योग इति, निश्चयवृत्तयेव
परमाधुवृत्तयेव, न तु कल्पनया, यद् यस्माद्, शास्त्रेणैव संज्ञी,
तद्विना त्वसंज्ञिव्य क्तायथे प्रवसंमानो यः, तस्य, त्रिधा वक्ष्य-
मार्गोऽस्तिभिः प्रकृतैः, शुद्धाश्रितव्यात्, अनुष्ठानादाव्यात्, स-
म्यक्प्रत्ययनाऽऽनुगमकालेऽङ्गुत्त्वा स्मृत्तिसाधनत्वात्तद्वि-
श्वामेन, श्रुतिः प्रवृत्तिः, ततो ज्ञयनीति ॥ २१ ॥

शास्त्रामनञ्चकल्पय, मानयामुभिके विधौ ।
स्येयं यद्विकिन्तायाः, समाधेः प्रतिकूलता ॥२०॥

आसन्ननवस्थाभ्रव्यासंमोक्षलाभस्य प्राणिनः, आश्रयिष्ये
विधौ पारलौकिकं कर्मणि, शास्त्रं मानं, धर्माधर्मयोरतीन्द्र-
त्वेन तदुपायवर्षोचने प्रमाणात्तरासामप्यात् । अतः संख्यं सख्यं

प्रबुधौ पुरस्करणीयं, न तु कश्चिद्व्यंशोऽनादरणीयम् । यद् व-
स्माद्, विभक्तिस्वाया-युक्त्या समुपशेषेपि मतिष्वाभीहोप-
क्षितचित्तव्युत्तिक्रपायाः,समाधेः चित्तस्वास्थ्यरूपस्य, ज्ञानदर्श-
नचार्तिनाऽऽत्मकस्य वा, प्रतिकूलता विरोधिताऽस्ति । अथो
हि त्रिविधः-सुखाधिगमो, उरुधिगमोऽनाधिगमश्चेति भोतारं
प्रति शिष्यते । आद्यो यथा-बलुपमतश्चित्तकर्मनिपुणस्य कृपासि-
द्धिः, द्वितीयः सैवानिपुणस्य, तृतीयस्त्वस्थस्येति । तत्र प्रथमचर-
मयोगोऽस्यैव विभक्तिरसा, निश्चयावसिद्धिः । द्वितीये तु देश-
कालस्वजावक्षिप्रकृते धर्माधर्माऽऽदौ प्रवर्तते । सा महानयंकारि-
णी । यदागमः-“ चित्तिगच्छ सम्रावभेधेन अर्थाद्येषु षो लह-
नि समाहि । ” अतश्चित्तव्युत्तिक्रपायाऽऽदरणीयमिति
भावः । यत उक्तम्-“ मलिनस्य यथाऽऽयत्नं, जलं बलस्य शो-
धनम् । अन्तःकरणच्छस्य, तथा शास्त्रं विद्युत्तुषाः ” ॥ २२० ॥
(यो० बि०) ॥ २० ॥ द्वा० १४ द्वा० ।

(२४) आत्माऽऽदिप्रत्ययं विना न सिद्धिरित्युपक्रम्य-
सद्योगोऽऽऽत्मकस्त्वेनं, शास्त्रसिद्धमपेक्षते ।
सदा भेदः परेऽन्यो हि, तस्य जात्यमयुरवत् ॥ २७ ॥

सद्योगोऽऽऽत्मकस्तु सातुबन्धयोगोऽऽऽत्मक एव, एतन्मात्मा-
ऽऽदिप्रत्ययं, शास्त्रसिद्धमतीक्ष्णियाद्येसाधिसमर्थनसमर्थाऽऽगम-
प्रतिष्ठितम्, अपेक्षतेऽत्रलम्बनं । परेऽन्यो हि असद्योगोऽऽऽत्मके-
भ्यो हि, नस्य सद्योगोऽऽऽत्मकस्य, सदा भेदो वैलक्षण्यं, जात्यम-
युरवत् सर्वोपाधिबिद्युत्कमयुरवत् । यथाहि-जात्यमयुरोऽजात्य-
मयूराव सदैव निम्नः, तथा सद्योगोऽऽऽत्मकऽऽऽत्मकमदिति
प्राधान्यं । तदुक्तम्-“ न च सद्योगगम्यस्य, वृत्तिरेवं-
विधाऽपि हि । न जात्यजात्यधर्मोन् यज्जात्यः सन् भजते
शिखां ” ॥ १२४ ॥ (यो० बि०) ॥ २६ ॥

यथा शक्तितद्दत्ताऽऽदौ, विचित्रा तद्दस्य हि ।
गर्जयोगेऽपि मातृणां, श्रूयतेऽत्युचिता क्रिया ॥ ३० ॥

यथा तद्वत्ताऽऽदौ जात्यमयूराण्यवबुधचरणाऽऽद्यवयवेषु, श-
क्तिः विचित्राऽजात्यमयूरावयववर्षाद्विलक्षणा, तद्दस्य हि स-
द्योगोऽऽऽत्मकस्याऽऽदित एवाऽऽऽऽत्मेतरभ्यो विलक्षणा श-
क्तित्वेषु । यत उक्तम्-“ यथात्र शिबिदृष्टान्तः, शास्त्रे प्रोक्ता
महामन्त्रिः । स तद्वत्तरसाऽऽदौनि, सञ्जक्यादिप्रसन्नधनः ”
॥ २४४ ॥ इति (यो० बि०) अत एव सद्योगोऽऽऽत्मकस्येति
गम्यम् । मातृणां जननीनां, गर्जयोगोऽपि किं पुनरुत्तरकालाः, इ-
त्यपिशुद्धार्थः । श्रूयते निशाम्यते, शास्त्रेषु अत्युचिता लोकाना-
मतिरुत्पाधनीया, क्रिया प्रशस्तमाहात्म्यलामलक्षणा । यत एवं
पठ्यते-“ जगणो सर्वस्य त्रिणि-च्छरपटु सुमहं चि तेज सुमहं
जिवां । ” (४३ गाथा) तथा-“ गममय जं जणयो, जात्यसुध-
म्म चि तेज धम्मजिवां । ” (४९ गाथा) तथा-“ जाया जणणीं जं
सु-अव्य चि मुणिसुवधो तम्हा । ” (४० गाथा) (आध० २ अ०)
इत्यादि । इदं गर्जयोगव्याप्यम् । उत्तरकालेऽप्यत्युचितैव
तेषां क्रिया । यत उक्तम्-“ श्रीनिवासऽऽदरिभयोऽऽकृता, प्रे-
क्षावन्तः शुनाऽऽशयाः । अक्षयवेच्छाः कालबाधा, योगधर्माधि-
कारिणः ” ॥ २४४ ॥ (यो० बि०) इति । तद्वै सिकः सद्बुधो-
गोऽऽऽत्मक इतरैरेवो विलक्षणः, स चाऽऽऽत्माऽऽदिप्रत्यय-
पेक्षत यवेति ॥ ३० ॥ द्वा० १४ द्वा० ।

(२४) योगस्य कर्म कर्मक्षयः, तथा च कर्मोपयधिकृत्य-
केशाः पापानि कर्माणि, बहुभेदानि नो मते ।
योगादेव क्षयतेषां, न भोगादनवस्थितेः ॥ ३१ ॥
ततो निरुपमं स्थान-मनन्तमुपतिष्ठते ।
जन्मपञ्चरहितं, परमाऽऽनन्दमेतुःसु ॥ ३२ ॥

नोऽस्माकं, अतः, पापान्युश्रयविविधानि, बहुभेदानि विचित्राणि,
कर्माणि ज्ञानाऽऽवरणीयानि, केशा इत्येवमिति । अतः कर्मक्षय एव
केशाहाविरिति प्रावः । ननु-“ नाभुक्तं क्षीयते कर्म, कल्पको-
टितैरपि । अवहस्यमेव नोक्षयं, कृतं कर्म ह्यभानुजम् ३१ ॥ ”
इति वचनानुसारादेव कर्मणां क्षये तस्याप्युपराध्यात्मनिवारि-
तमेवेत्यत आह-योगादेव ज्ञानक्रियासमुच्चयलक्षणत्वं कृत्यः, ते-
षां नानाभवाङ्गितानां प्रवृत्तानां, न भोगादनवस्थितेभोगजनित-
तकर्मन्तरस्थापि जोगनाश्वत्वात्नवस्थानात् । ननु निरतिष्ठपञ्च-
मंगास्य, न कर्मोन्तरजानकर्मं, प्रवृत्तानामपि च तेषां क्षये
योगजादृष्टाधीनकायव्यूहलातुरपस्थत् इति चेत् । न । प्राय-
श्चित्ताऽऽदिनाऽपि कर्मनाशोपपत्तेः कर्मणां जोगेतरनाशस्यस्या-
पि व्यवस्थितो योगोनापि तथाशक्यमेव कायव्यूहोऽऽदिकल्पने
प्रमाणप्राप्तात् । कर्मणां ज्ञानयोगानाश्वतायाः-“ ज्ञानाग्निः सर्व-
कर्माणि, भस्मसात् कुरुतेऽग्निः । ” इति भवदागमेनापि सिद्धत्वा-
त् । नराऽऽदिशरीरसम्भे शूकराऽऽदिशरीरानुपपत्तेः कायव्यूहा-
नुपपत्तेर्नोऽन्तरप्रवेशाऽऽदिकल्पने मौरत्वात् । ये त्वाहुः पातज-
ज्ञाः-अग्नेः स्फुल्लिङ्गानामिव कायव्यूहदृश्यायामेकस्मादेव वि-
क्षिप्त्ययोजकान्नाश्वितानां परिभाषांशंस्मिन्नाश्वितादिति । तदु-
क्तम्-“ निर्मांश्वितान्स्मिन्नाश्विताम्हा । ” (४-४) “ प्रबुधभिर्भेद-
प्रयोजकं चित्तमेकमेवकेवाभिति । ” (४-५) तेषामप्यनन्त-
कालप्रवृत्तानां कर्मणां नानाशरीरोपजोगनाश्वत्कल्पने मोह
एव । तावददृष्टानां युगपद् वृत्तिलाजस्यप्यनुपपत्तेरिति निरुप-
क्रमकर्मणामिव भोगेकनाश्वत्वात्प्रयणीयमिति सर्वमवदात्तम् ।
॥ ३१ ॥ तत इति ध्वकम् ॥ ३२ ॥ द्वा० २४ द्वा० ।

(२६) योगस्य प्रेक्षावत्प्रवृत्तौपपत्तिकं माहात्म्यमुपदर्शयन् आह-
शास्त्रस्योपनिषद् योगो, योगो मोक्षस्य वर्तिनी ।
अपयशमनो योगो, योगः कल्याणकारणम् ॥ १ ॥
संसारवृत्तिधर्निनां, पुत्रदाराऽऽदिना यथा ।
शास्त्रेणापि तथा योगं, विना हन्त । विपश्चिता ॥ २ ॥
इहापि सन्ध्याशिक्षाः, परत्र च महोदयः ।
पराऽऽत्माऽऽप्युचिता चैव, योगकल्पतरोः फलम् ॥ १ ॥
योगसिद्धिः श्रुतस्यैव, बहुधा दर्शितं फलम् ॥ ३ ॥
दर्शयते श्रेष्ठतथैतद्, यदन्यैरपि दर्शितम् ॥ ४ ॥
इयं वतुश्लोकं सुगमा । द्वा० २६ द्वा० ।
मायश्चित्तं पुनर्योगः, माजन्मकृतपाप्मानम् ।
अध्वीनां निश्चयादन्तः-कोटाकोटिरिष्यतेः किल ॥ ३१ ॥
प्राग्जन्मकृतपाप्मानां पुनः प्रायश्चित्तं योगः, तथाशास्त्रात्सत्यम् ।
तथा किनेति सत्यं, अध्वीनां सागरोपमाम्नाम्, अन्तःकोटाका-
टिरिष्यतेनिश्चयाद्पूर्वकरणाऽऽऽत्मकेऽपि तावांश्वत्कर्मसं-
ज्ञावाऽऽवश्यकत्वस्य महात्मानोऽऽदिप्रसिद्धत्वात्, तस्य च
धर्मसंन्यासैकानाश्वत्वादिति ॥ २६ ॥

निकाचितानामपि यः, कर्मणां तपसा ज्ञयः ।
सोऽजिमेतेयोक्तयं योग-भूर्पुत्रकरोदयम् ॥ २४ ॥

निकाचितानामपि उपश्रमनाऽऽदिकल्पान्तसंयोज्यत्वेन व्यच-
स्थापितानामपि, कर्मणां वस्तुपक्षा कृत्ये, भवित इति शेषः ।
“तपसा उ निकाइआणं पि,” इति वचनात् । स्वोऽपुत्रकरोदयम्,
उक्तं योगं धर्मेन्यासलक्षणप्रतिश्रयः, न तु यतिकञ्चित्तप इति
कल्पयम् । तत्त्वमथत्यमथात्परौक्षाऽऽदी विपश्चितम् ॥ २४ ॥

आपि कुराणि कर्माणि, कृणात् योगः कृणोति हि ।
ज्वसतो ज्वालयत्येव, कुटिलानपि पादपान् ॥ २५ ॥
दृढमद्वारिशरणं, चिन्तातीपुत्रकृकः ।
अपि पापकृतां योगः, पत्न्यापत्त शङ्कते ॥ २६ ॥
अद्विंशमपि ध्यातं, योग इत्यङ्गद्वयम् ।
अप्रवेशाय पानानां, भूवे वज्राग्न्याये ॥ २७ ॥
आजीविकाऽऽदिनाऽर्थेन, योगस्य च विदम्बना ।
पवनाजिमुलस्यस्य, ज्वलनज्वालयतोपमा ॥ २८ ॥
योगस्पृहाऽपि संसार-तापव्ययतथात्ययः ।
महोदयस्तरतीर-समीपलहरीरुनः ॥ २९ ॥
योगानुग्राहको योऽप्यैः, परमेश्वर इत्येते ।
अचिन्त्यपुण्यभानार-योगानुग्राह एव सः ॥ ३० ॥
जरतो भरतकौर्षी, चुम्बानोऽपि मदाप्तिः ।
तत्कालं योगमाहात्म्याद्, बुभुजे केवलश्रियम् ॥ ३१ ॥
पूर्वमग्राह्यमोऽपि परमाऽऽन्दनन्दिता ।
योगमभावतः प्राप, मरुदेवा परं पदम् ॥ ३२ ॥
अदृष्टोऽपि सुगमा । ह्यो ३६ ह्यो ।

योगमाहात्म्यमेवाऽऽह-

योगः कल्पतरुः श्रेष्ठो, योगश्चिन्तामणिः परः ।
योगः प्रधानं धर्माणां, योगः मिच्छे स्वयं ब्रह्मः ॥ ३७ ॥
योग उक्तो निरुक्तः, कल्पतरुः कल्पद्रुमः, श्रेष्ठोऽयकल्पद्रुमेन्द्रयो-
तिशयाथी । तथा योगश्चिन्तामणिश्चिन्तारत्नं, परः प्रकृतः योगः
प्रधानं वस्तु, धर्माणां शेषधर्मेऽधानानाम् । न्या योगः लि-
खेतिबुल्लक्षणयाः, स्वयंप्रहृहेतुत्वात्स्वयंप्रदः । यद्ब्र पुनः
पुनयोगशब्दोपादानं तदस्वात्स्वतमादरधीयात्वात्पानार्थ-
मिति ॥ ३७ ॥

तथा च जन्मबीजाग्नि-जरमोऽपि जरा परः ।
दुःखानां राजयत्वाऽयं, मृत्योर्मृत्युरदाहृतः ॥ ३८ ॥
तथा चैति समुत्पत्तये, जन्मबीजाग्निः पुनःपुनजन्मकारणकर्म-
शक्तिदाहकारी, तथा जरसोऽपि जराया अपि, जरा, वयाहात्मिका-
रणावात, परा प्रकृता । तथा दुःखानां शारीरमानसाऽऽप्ताधाक-
षाणां, राजयत्वा राजमान्यमित्, धयं योगः, तथा मृत्योस्त-
कस्य मृत्युरदाहृतः शास्त्रकारैर्निरुक्तिः ॥ ३८ ॥

निकञ्ज-

कुण्ठीजवन्ति तीक्ष्णानि, ममयास्त्राणि सर्वथा ।
योगवर्षाऽऽङ्कुरेते चित्ते, तपश्चिह्नकराएवपि ॥ ३९ ॥

कुण्ठीजवन्ति मन्दानि जायन्ते, तीक्ष्णानि निश्चिन्तानि, ममया-
स्त्राणि कामशस्त्राणि-शब्दाऽऽदिनिश्चिन्तकपाणि, सर्वथा सर्व-
प्रकारैः । क, इ, इत्याह-योगवर्षाऽऽङ्कुरेते योगसंज्ञाहवति, चित्तं म-
नसि । कीहशानि ? इत्याह-तपश्चिह्नकराएवपि भासकृपणाऽऽ-
दिनपोद्गंशकारतीयपि, तथाविधयोगाधिकलतां तपश्चिन्त-
मिति ॥ ३९ ॥

अङ्कुरद्वयमप्येतत्, श्रयमाणं विधानतः ।
गीतं पापसपायोचै-योगिसिद्धैर्माहात्मिः ॥४०॥

अङ्कुरद्वयमपि, किं पुनः पञ्चमस्काराऽऽद्दि-यनेकाप्यसाराणीत्यपि-
शब्दायैः ? । एतद् योग इति शब्दसङ्कोचं, श्रयमाणमाकल्पयमानं,
तथाविधाचार्यवर्षाऽपि विधानतो विधानेन, अस्मासंवेगाऽऽदि-
शुद्धभावात्सकृत्कृत्यत्वात्तत्रनाऽऽदिद्विलक्षणं, गीतमुक्तं, पाप-
कृत्याय मिथ्यात्वमोहाऽऽद्यकृत्यसकर्मनमुञ्जनाय उच्येत्यर्थम् ।
कैर्गीतसु, इत्याह-योगासिद्धैर्योगः सिद्धो नियमो येषां ते तथा,
तैर्जिनगणधराऽऽदिभिः, महात्मभिः प्रशस्तस्त्वभावेरिति ॥४०॥
तथा-

मलिनस्य यथा हेमनो, बद्धेः कुट्टिर्नियोगतः ।
योगान्नेश्वेतमस्तद्-द्विघामलिनाऽऽत्मनः ॥ ४१ ॥

मलिनस्त्व तासाऽऽदिमलबहुलस्य, यथेति दृष्टान्तायैः । हेमनः
सुवर्णस्य, बद्धैर्बन्धनतः, कुट्टिर्निर्मलता, नियोगानो नियमन, कु-
ट्टिकारणानां स्वकार्यार्थान्तरात् । योगान्नेश्वयोगवद्धेः, चेतसा
मनसःशुद्धितः, तद्वत्त्वमवत् । कीदृशो मनसः, इत्याह-अपिघा-
मक्षिनाऽऽत्मनः सङ्गतवस्तुविषयज्ञानित्यवशात्कुट्टितस्त्वकृप-
स्येति ॥ ४१ ॥

तथा-

अमुत्र संशयाऽऽप्यव-चेतनोऽपि ह्यतो भूवम् ।
सत्त्वन्प्रत्ययाऽऽदिद्विष्यः, मेशयो विनिवर्तते ॥ ४२ ॥

अमुत्र परलोकविषये, संशयाऽऽप्यवचेतनो भवान्तरं सम-
स्ति, न चेति आन्तमनसः किं पुनरत्यस्येत्यपि हीनिशब्दायैः ।
अतो योगाद्, भूवमसंशयं, सत्त्वन्प्रत्ययाऽऽदिद्विष्यः सत्त्वमा-
क्षिदायमाशावस्थायां स्वर्गाऽऽदिजन्मानरदेशनसङ्गाऽऽव्यः प्र-
त्ययः प्रतीतिर्नैवान्तरस्य, आदिशब्दाश्चिह्नोपादान्ताविधाऽऽ-
गमाभ्यासजन्मप्रत्ययप्रदः, तेभ्यः सकाशात्, संशयः संदेहो,
विनिवर्तनं उपरमिति ॥ ४२ ॥

शुद्धसमाचारा हि साधः सत्त्वसाधनेन मित्रोहापोहयो-
गेन, सद्गमनाभ्यानेन च, प्राक् संशयितमनसोऽपि श्याव-
नितविषयोसहेतुमिथ्यात्वाऽऽदिमोहोऽया अङ्कुरदृष्टान्तसंज्ञि-
नमशोपप्रनोदाहरणेन भवान्तरं नियोगस्येति । न च क-
ल्पं स्वप्नोऽपि कथं लज्यते इति ? ।

यतः-

अश्लेशोशाभियोगेन, बाह्ययोगवतोऽपि हि ।
शुक्लस्वप्ना जवन्तोऽह-देवतादर्शनाऽऽद्वयः ॥ ४३ ॥

अश्लेशोशब्दशुद्धमात्साद्भावियोगेन नियमन, बाह्ययोगवतोऽपि हि
तथाविधोपयोगशून्यतया जावयोगानुष्ठापिकायामाशुक्तस्य, किं
पुनरबाह्ययोगवत इत्यपि हि । तद्यथाः । किम्, इ, इत्याह-शुक्-
लस्वप्ना मन्दीमन्याः स्वप्नाः, जवन्ति जायन्ते, इष्टदेवतादर्शनाऽऽ-
द्वय-दिवसाऽऽरम्भाऽऽराधनजननसुखादिमिच्छायाऽऽद्वि-
कृपाः ॥ ४३ ॥

तथा-

देवान् गुरुन् विजान् साधून्, सत्कर्मस्था हि योगिनः ।

प्रायः स्वप्ने प्रपश्यन्ति, दृष्टान् सन्नोदनापरान् ॥ ४४ ॥

देवान्-भारारभ्यतमान् जिनाऽऽदीन्, गुरुन् यमाऽऽचार्याऽऽदीन्, मा-
तापित्रादीन् वा; विजान् ब्रह्मदीक्षाणामकङ्क्षितान्प्रजप्तान् मुनीन्,
साधून् शेषशिशुलोकान्, सत्कर्मस्थाः स्वसिद्धान्साविस्वर्कवा-
सिनाः, हिः प्राग्भूद्, योगिनां योगाज्यासपरः प्राणिनः; किम्?, इ-
त्याह-प्रायो बाहुल्येन, स्वप्ने प्रतीतकृपे एव, प्रपश्यन्ति प्रेक्षन्ते,
दृष्टान् दर्शयन्तः, तथा सन्नोदनापरान् सुकार्यविषयपरणपर-
यणान् ॥४४॥

न चासौ ज्ञानेति भावयन्नाह—

नोदनाऽपि च मा यतो, यथायैवोपजायते ।

तथाकालाऽऽदिभेदेन, दृष्टान् नोपलुप्तततः ॥ ४५ ॥

नोदनाऽपि च न केवलं देवतादर्शनाऽऽदि, तथा देवाऽऽदिकृणा, यतो
यस्मात्कारणान्, यथायैव स्वीचनप्रयोजनफलवोपजायते । कथम्,
इत्याह-तथाकालाऽऽदिभेदेन तत्प्रकारकाशकशक्तिभावविशेषे-
ण, दृष्टान् । इति प्राग्भूत् । न नैव, उपलब्धः वानाऽऽदिजातविकार-
जनितश्चित्तसंक्रान्ति भवेत्ते गैरणा; ततो यथायैव्त्वाद् हेनोः,
न हि यथायैवकलाजः प्रत्याभासा अविमंशदिकल्पवाद्योके
उपलब्धरूपतां ज्ञानेन, किं तु सत्यतामेवेति ॥ ४५ ॥

तथा—

स्वप्नमन्त्रयोगाच्च, मत्स्यः स्वप्नोऽभिजायते ।

विद्वज्जनेऽविगानेन, सुमसिक्किमिदं तथा ॥ ४६ ॥

स्वप्नमन्त्रयोगाच्च-स्वप्ननामफलको मन्त्रविषयः, तत्प्रयोगात्,
चकारारब्धुद्धयोगाच्च, मत्स्यः स्वप्नो यथायैवः स्वप्नः अभिजायते
आविर्भावान्, एतेनैव रुढीकुम्भहार-वृक्षजने मातमल्लोके, आविग-
नेर्मात्रमिति परया, सुवसिद्धमतीव यथानिर्माणम्, इदं स्वप्नमन्त्र-
प्रयोगारसत्यः स्वप्नो जायत इत्येवन्तु, तथा तेन प्रकारेण ॥ ४६ ॥

नैवंभूतहेतुकोऽयं व्यवहारः इति दर्शयति-

न ह्येतद्भूतमात्रं-निमित्तं संगतं वचः ।

अयोगिनः सम्पद्यन्, यथैवोपयोगोचरम् ॥ ४७ ॥

न हि नैव, एतद्गुरुकर्म देवतादर्शनाऽऽदि, ज्ञानमात्रवर्त्मसिद्धं ज्ञान-
मात्रवत् कथञ्च नूनमात्र एव, निमित्तं हेतुर्नैव तत्तथा, इत्येवं
परेण प्रवर्तमानं, स्वप्नं घटमानकं, वचो वचनम्, एतत्सङ्ग-
नाऽऽदि, यत्केचिद्भूतमात्रमिदमुच्यते, तत्सङ्ग-नं वच इत्यर्थः ।
कुः?, इत्याह-अयोगिनोऽर्वागुर्दृष्टिः प्रमातुः, सम्पद्यन् प्रत्यक्षं
चाबुयाऽऽदि, यत् यस्माद्, नैव, एवमिदं योचरम्-एवंविधाः स्वप्न-
दर्शनाऽऽदिकृताऽऽदिप्रदोऽर्वा ज्ञानमात्रमिच्छन्, न तु देवताऽऽदिप्र-
मन्त्रप्रयोगाऽऽदिनिमित्तक इत्यादिकोऽर्थो गोचरो विषयो वक्ष्य-
त तथा । इदमुक्तं न ज्ञाने-प्रत्यक्षस्य पूर्वव्यादिकल्पनमात्रपरि-
हारणातीन्द्रिय देवताऽऽदिसर्वं विधिप्रतिषेधयोः प्रत्यक्षमकल्प-
मेव, तस्य तद्विषयत्वादिति ॥ ४७ ॥

एतदेव भावयति-

मन्त्रापामात्रं च वचो, यद्मत्प्रकृपुर्वकम् ।

यथेहात्परसः स्वप्नो, मोक्षे चाऽऽनन्द उच्यते ॥ ४८ ॥

प्रलापमात्रमर्थकमेव, चः समुच्चयः; वचो वचनम् । कीदृश-

यः, इत्याह-यद्मत्प्रकृपुर्वकं प्रत्यक्षेणानुपलब्धय यज्ञपितम् । इ-
च्छन्त्याह-यथा इह मय्यलोक, कश्चिद् वाकि मय्येवैववादी श्रीमां-
सकाऽऽदिः, अन्तरसो मेनकारऽनाऽऽद्याः स्वयं सन्ति, मोक्षे च
मुक्तौ पुनरानन्दं प्राप्नाहः, उच्यतेः सर्वोत्तिशाधी; साक्षाद्बद्धे हि
वाच्य अन्तरःप्रमुखे भ्रुवाणो श्रीमांसकाऽऽदिः प्रलापमात्रकर्मयैव
क्यात्; एवं नास्ति कोऽप्यतीन्द्रियं देवताऽऽदिकं निवृत्तान् इति ।
अथेयमनवकाशीकृतः कदाचित्परलाकंशंशयवादी, श्रीमांसको
वा क्व्यात् ? ॥४८॥

यथा—

योगिनो यत्सम्पद्यन्, ततश्चेत्तुक्तिरचरयः ।

आत्माऽऽद्रेपि युक्तोऽयं, तत एवेति चिन्त्यताम् ॥ ४९ ॥

योगिनो दिव्यदृशः प्रमातुः, यत्सम्पद्यन् प्रत्यक्षज्ञानं, ततस्तत्स-
म्पद्यन्त्वाद्, चिद् वाकि, उक्तमिच्छयः-अन्तरसः स्वप्नो, मोक्षे चाऽऽनन्द
इति प्रागुक्त्यायिनिर्णयो जायते, एवं तर्हि आत्माऽऽद्रेऽप्यतीन्द्रि-
यायैवस्य । किं पुनः प्रस्तुतस्य?, इत्यपिशब्दार्थः । युक्तो घट-
मानोऽयं मिश्रवा, तत एव योगिसम्पद्यन्त्वादेव, इत्येतच्चिन्त्यतां
विश्वयथाभिति ॥४९॥

एतदेव भावयति—

अयोगिनो हि प्रत्यक्ष-गोचरातीतमप्यज्ञम् ।

विज्ञानात्येतदेवं च, बाधाऽत्रापि न विद्यते ॥ ५० ॥

अयोगिनोऽर्वागुर्दृष्टिः प्रमातुः, हिंयस्मात्, प्रत्यक्षगोचरातीतमपि
एन्द्रियकाश्चक्षुषविषयभावातिकान्तमपि आत्माऽऽदि वस्तु, किं
पुनरितरकूपम्?, इत्यपिशब्दार्थः । अलमत्यर्थम्, इत्येतच्चिन्त्यतेनि-
स्तलसृष्टलमुक्ताफलवायसोकोनोदाहरणेन, विज्ञानाति प्रेक्षते । ए-
तच्छीगिसम्पद्यन्, दिव्यदर्शोक्त्यायस्य । यदि नमिदं ततः किं
सिद्धम्?, इत्याह-एवं च अस्मिन्नप्रकारे सति, बाधा अघटनाल-
क्षणा, अत्रापि आत्माऽऽदिनिच्छयः, न केवलमन्तरःप्रज्ञानार्थक, इ-
त्यपिशब्दार्थः । न विद्यते नास्ति ॥५०॥

(२७) इत्यमागमप्रत्ययमन्त्रिधायाधुनाऽनुमानविषयत्वमाह-

आत्माऽऽद्यतीन्द्रियं वस्तु, योगिमप्रत्यक्षजावतः ।

परोक्षमपि चान्येषां, न हि युक्त्या न युज्यते ॥ ५१ ॥

आत्माऽऽदि आत्मकमसंबन्धाऽऽदि, अतीन्द्रियमिन्द्रियविषयभा-
वातीतं वस्तु न हि न, युज्यते इत्युच्यतेन योगः । कीदृशम्?, इ-
त्याह-योगिप्रत्यक्षजावतः स्वबन्धज्ञानविषयभावेन, परोक्षमपि
च इन्द्रियज्ञानागोचरमपि, किं पुनरपरोक्षम्?, इत्यपि चशब्दार्थः ।
अन्येषामस्मादशाया अर्वागुर्दृष्टिः, न हि नैव, युक्त्या शुक्-
हेतुप्रयोगरूपया, न युज्यते, किं तु युज्यत एव ।

तत्र युक्तिः-

“अचेतनानि भूतानि, न तद्धमो न तत्फलम् ।

चेतनाऽस्ति च यस्येह, स एवाऽऽमेति बुध्यताम् ॥ १ ॥

यदीयं ज्ञतधर्मः स्यात्, प्रत्येकं तेषु सवेदा ।

उपसङ्घते सत्त्वाऽऽदि, कश्चिन्त्याऽऽद्यो यथा ॥ २ ॥

काश्चिन्त्यासिद्धिज्ञानानि, ज्ञानायश्चक्षुसिद्धिः ।

चेतना तु न तद्भा, सा कथं तत्फलं भवेद्द ? ॥३॥” इत्यादि ।

“तुल्यप्रतापोद्यमसाहसानां,

कौञ्चद्वयभते निजकार्यसिद्धिः ।

परे न तामत्र निराधृतां मे

कर्मोक्तिं दिश्या यदि कोऽपि हेतुः ॥ १ ॥

विचित्रदेहाऽऽकृतिवर्षेण-च-

प्रभावजातिप्रभवस्वभावाः ।
केन क्रियन्ते षड्भंगान्त्रिभंगो-
न्धिरन्तं कर्म निरूप्य चित्राः ? ॥ २ ॥
विषयं भासात्रयभंगेभ्यो,
षड्भंगकारिः कलत्राऽऽर्थाभावेः ।
बहुर्यं निष्काशयते सावज्याः,
को गर्भतः कर्म विहाय पूर्वम् ? ॥ ३ ॥ इत्यादि ।
“धीतरागोर्धित, सर्वज्ञः प्रमाणाबाधितत्वतः ।
सर्वथा विदितः सद्भिः, सुखाऽऽदिकमिष ध्रुवम् ॥ १ ॥
क्षीयते सर्वथा रामः, कापि कारणहानितः ।
स्वल्पनो हायते कि न, काष्ठाऽऽर्थांनं वियोगतः ॥ २ ॥
प्रकर्षस्य प्रतिष्ठानं, ज्ञानं कापि प्रपञ्चतः ।
परिभाषामिवाऽऽकारां, तातन्म्योपलम्पितः” ॥३॥ इत्यादि ।

अथैवानुषयमाह—

किं चान्यद् योगतः स्वैर्यं, धैर्यं श्रुत्वा च जायते ।
मैत्री जनप्रियत्वं च, प्रातिभं तत्त्वज्ञानसम् ॥ १२ ॥
किं च इत्यभ्युक्तव्ये, अन्वयानुकाङ्क्षितकृष्णं योगफलमस्ति ।
तदेव दर्शयति-योगतां योगतः, स्वैर्यं स्थिरराजाः प्रतिपन्न-
निर्वाहणो, धैर्यं व्यसनानासित्तिनपातेऽपि मविचञ्चित-
प्रकृतिभावः, श्रद्धा च रुचिस्तत्त्वमांगानुषा, जायते आवि-
र्भवति, मैत्री सर्वसत्त्वेषु मित्रज्ञावः, जनप्रियत्वं च शिष्टलोक-
वन्दनभावः, प्रातिभं सद्दृशप्रतिभाधमवं, तत्त्वभासनं जीवा-
दित्वाभावज्ञाकं न भवतीति ॥ १२ ॥

तथा—

विनिवृत्ताऽऽप्रहृतं च, तथा द्न्द्वसहिष्णुता ।
तदभावश्च साजश्च, बाह्यानां कालसङ्गतः ॥ १३ ॥
विनिवृत्ताऽऽप्रहृतं च निमुक्ताजुचितार्थानिनिवेशित्वं च, तथा
द्दःसहिष्णुता निरपकमक्रिष्टकर्मोद्याऽऽपादितानामिष्टवियो-
गानिष्टसंप्रयोगाऽऽर्थांनं व्यसनानां सम्यक् सहनभावः । तदज्ञा-
वञ्च द्द्विनिवाशश्च प्रायः परिशुद्धयोगोपहनशक्तिकत्वाद् द्द-
श्लसंपादकोपायानाम, लाभश्च भासिञ्च बाह्यानां निर्वाहऽऽ-
र्थांनं समाधिदेतृणां, कालसङ्गतो यत्र काले योग्य इति ॥१३॥

तथा—

धृतिः कृपा सदाचारो, योगहृदिः शुभोद्देश्य ।
आदिपयता गुरुत्वं च, शमसौख्यमनुचरम् ॥ १४ ॥

धृतिर्येन केनचिद् व्यसनभोजनाऽऽदिना निर्वाहमात्रनिमित्तेन
सन्तोषः कृपा सस्तेरदापश्रवणेन कायतत्त्वमविचार्योन्तर्बहिश्च
कोपोद्देशाद् विक्रियामापाद्यमानस्याऽऽत्मनो निर्दोषनम् । सदाचारः
सःसोपकारप्रियवचनाकाङ्क्षिभोजितस्नेहाऽऽदिका सज्जनचेष्टा ।
योगबुद्धिः सम्यग्दर्शनाऽऽदिमुक्तिर्ज्ञानोत्कर्षकया । शुनोद्देश्या
प्रशस्तफलोद्भवहेतुः । धृष्ट्यादः प्रत्येकविशेषणमन्तः । आदिपयता
परैरादर्शीयवचनचन्द्ररूपता । गुरुत्वं च सर्वत्र गौरवसाज-
नकृपम् । तथा शमसौख्यमतिमदीभूतकपायविषयदोषतया
प्रथमशमं । अनुश्रुतं विषयसेवाज्ञानिताऽऽनन्दातिशयाि । यतः
पठ्यते—“ निजितमदमदनांनं, वाङ्मयमयोपकाररहितानाम् ।
विनिवृत्तपरशाना-मिहेव भोक्षः सुवाहितानाम्” ॥१॥ इति ।
अत्र च श्लोकप्रथे चकारास्तयाद्यम्ब्य ससुखभाषाः ॥१४॥

आ विद्वद्भक्त्यासिद्ध-मिदानीमपि हरयते ।
एतत्प्रायस्तदन्येषु, सुबहागमनाचितम् ॥ १५ ॥
आ विद्वद्भक्त्यासिद्ध-आ-विद्वद्भयः आ-अज्ञानान्यथ्य चो
लोकः,तस्यैत्यर्थः । सिद्धं प्रतीतम्, इदानीमपि दुःखभावाः किं
पुनः सुखमदुःखमाऽऽद्यावित्यपिशब्दावयः । दृश्यते अत्रकोष्यत्,
एतत् प्रायुक्तं योगफलं, प्रायोबाहुदयेन, तदन्वयकृतादन्वत्
पुनर्योगफलं, सुबहु प्रतिभूति, आभयौपचयादिकं हि प्रासिद्धम्,
भागमभाषितम्-आवश्यकानिमुक्त्वादिनिकापतम् ।

यत्कृतं मत्र-

“ आमोसहि विप्योसहि-अलोसहि जलमोसही खेव ।
संभिक्षसोय उज्जुमह, सज्योसहि श्रेय बोधभवो ॥६॥
आरण्य आसींवास के-वर्शां य मणयणयिणो य पुन्यधरा ।
अरहंत चक्रवर्टी, बलदेवा बाहुदेवा य” ॥ ६६ ॥ इति ।
“अलोद्यमार्थमनिष्टुरत्वं,
गन्धः श्लोको सुषुपुरीषमदपम् ।
कान्तिः प्रसादः स्वरसोम्यता च,
योगप्रवृत्तः प्रथमं हि लिङ्गम् ॥ १ ॥
मैश्यादियुक्तं विषयेषु चेतः,
प्रजावक्त्रैर्येसमन्वितं च ।
ःद्वैरुधुधत्वमजीष्टलाभो,
जनप्रियत्वं च तथा परं स्यात् ॥ २ ॥
दोषव्यपारः परमा च सृष्टि-
रिचिन्त्ययोगः समता च गुर्वां ।
वैराऽऽदिनाशोऽथ कृतं भवा चीः,
निष्पन्नयोगस्य तु चिह्नमतत्” ॥ ३ ॥
अथोकादिव योगफलान्वात्स्नरप्रसिद्धमहाह-

न चैतकृतसङ्गत-मात्रादेवोपपद्यते ।
तदन्यद्भेदकाचावे, तद्वैचित्र्याप्रसिद्धतः ॥ १६ ॥
न च नैव, एतद्योगमाहास्यं भावयोगिगुण्पलभमानं, दूतस-
ङ्गातमात्रादेव शुचिय्यादिमहाभूतसङ्गातात्, केवसादात्माऽऽदि-
रूपतत्त्वान्तरशुच्यत्, उपपद्यते घटते । कुनः ? इत्याह-तदन्व-
नेदकाभावे-तस्माद् भूतसङ्गाताद् यद्व्यसत्त्वात्तरमात्माऽऽ-
दिज्ञकृष्ण,भेदकं विशेषकारि,तस्याजाये तद्वैचित्र्याप्रसिद्धतः,
तेषां दूतसङ्गातानां कायाऽऽकारपरिणतानामपि, वैचित्र्यव्य
नानात्वस्य, योगमाहास्ययुक्तैतरतज्ञकृष्णस्य,अप्रसिद्धरघटना-
त् । अतो बलात् अनुमिमीमहे भूतसङ्गातारिकं विचित्रशक्ति-
सङ्गतं तस्यान्तरं समस्तं, यद्दशादयं योगमाहास्यम्भावाभाव-
लकृणां भेदः संपद्यते ॥१६॥ योगिर्बो ।

अथ निगमप्रसाह-

एवं च तन्ममिच्छे-योग एव निवन्धनम् ।
अतो यथिश्चित्तैर्यं, नान्यत्स्त्वैरदृशं कश्चित् ॥ १६ ॥
एवं चोक्त्यायेनैव,तत्त्वसिद्धेः-आत्मादृष्टाऽऽदिप्रतीतिः,योग
पद्यनापरं किञ्चिद्, निवन्धनं हेतुर्नयेत । यत्तच्चि कृतः, इत्याह-
प्रतः योगात्, यत् यस्मात्, निश्चितं भावपर्योसवयैव, इयं तत्त्व-
सिद्धिः स्याद्, न नैव, अन्त्यतोऽन्यसाहायप्रतिवादाऽऽरेः, तुः पुन-
र्ये, ईदृशी निश्चिनकया तत्त्वसिद्धिः, कश्चित् ज्ञानाऽऽर्था ॥१६॥
(२८) अतोऽत्रैव मद्गान् यत्न-स्तत्त्वचरम्प्रसिद्धये ।
प्रेक्षातता सदा कार्यो, वादप्रत्यास्त्यकारणम् ॥ १५ ॥

जगः-अस्माकारण्यात्, अथैव योगो, महान् अण्योपायातशायां, यथाः प्रादुरः, तस्य तस्य तत्त्वस्य स्वगनरकाऽऽदेशः, प्रसिद्धये प्रतीत्यर्थे, प्रकाशता बुद्धिमता, सदा सर्वकालं, कार्यो विधेयः । उपायात्प्रतिप्रतिषेधमाह-वाद्ग्रन्थाः परपञ्जिनकारणेन कल्पप्रान्तशास्त्रानि तर्कप्रकरणाणि, पुः प्राग्बुद्, अकार्यं तत्त्व-प्रतीतिरेदेषः ॥६४॥

एतदेव समर्पयमानं प्राह—

लुक्तं च योगमार्गज्ञैः-स्तपोनिधूतकल्पैः ।

जाबिधोगिहित्वाप्येव-मोहद्विपसमं वचः ॥ ६६ ॥

लुक्तं च निरूपितं पुनः, योगमार्गज्ञैः-अध्वममविज्ञैः पतञ्जलिप्र-कृतानिः, तपोनिधूतकल्पैः-प्रथमप्रधानेन तपसा क्लृणमायां-सुवाचिरोपधाधकमोहमलैः, भाविंयोगिहितान्-मांश्व्याख्या-द्वद्दुलकनिकालयोगिहितार्थम्, अचैरत्यर्थे, मोहद्विपसममति-मोहाधकारप्रद्विपस्यानीशम्, यथा वचनम् ॥६६॥

एतदेव दशोक्ति—

बादौश्च प्रतिचादौश्च, बदन्तो निमित्तीन्पथा ।

तथान्तं नैव गच्छन्ति, तिलपीलकवद्भूतो ॥६७॥

बादौश्च पूर्वपङ्क्तपाद, प्रतिबादौश्च परोऽध्वममवसप्रतिवचन-रूपाद, चो समुच्चये, बदन्तो सुवाचाः, निमित्तानामासञ्जनिकामित्का-ऽऽविहेतुदोषपरिहारण, तथा तेन प्रकारेण तत्त्वकल्पसिद्धेय, सर्वेऽप्यदशानेन मुमुक्षुवोऽपि, किञ्च, इत्याह-तस्यान्वयं भा-स्याऽऽदिन्दवप्रसिद्धिर्न, नैव गच्छन्ति न प्रतिपद्यन्ते । तिलपी-लकवद् निरुक्तास्तसंवाचितयत्नवाहानियुक्तेः कर्मागमहिषाऽऽ-दिद्यत्, गती बहनकरपायां अत्यामिति; यथा मूलो तिलपीलको गवाहीनिरुक्ताज्ञपथा नित्यं प्राग्भवात् न तत्परिमाणमवबुध्यते, एवमेवऽपि वादिनः स्वपक्षाभिनिवेशात्था विचित्रं बदन्तो-ऽपि नोपमानतस्य प्रतिपद्यन्ति इति ॥ ६७ ॥ ६७ ॥ ६७ ॥

(२६) ते च दश-

तस्य खड्गु इमे दसविधे भोए पाएयत्ते । तं जहा-वसजा-ण्णान्ति ? , वेणुपायां जाते २, भेच ३, भंचाडमंवे ४, छत्ते ५, छत्तातिष्ठते ६, जुआण्णे ७, मये ८, पीणिते ९, भंदकपुचे गामं दसमेत्ता ? ॥

“तस्य खड्गु” इत्यादि । नत्र सुगे, अद्वयं बह्वभाषो, दशविधो योगः प्रकृतः । तद्यथा-बुधभानुजातः, अथ अनुजातद्यम्दः सद्यश्चक्षुः, बुधभस्यानुजातः सद्यो बुधभानुजातः, बुधभा-ऽऽकारेण चन्द्रसूर्यनक्षत्राण्यं यास्वन् योग एव निष्ठान्ति स बुधभा-नुजात इति भावना । एष सर्वत्रापि भावविद्यमन्वयः । वेणुपायाः, तदनुजातस्त्वसद्यो वेणुकानुजातः । मञ्जो मञ्जसद्यः । मञ्जु-स्ववहारमसिद्धात् जिनिभूमिकाभावनोऽतिशयो मञ्जो म-ञ्जानिमञ्जः, मन्मद्यो योगोऽपि मञ्जानिमञ्जः । कुत्र प्रसिद्धय, लदाकारो योगोऽपि च्छत्रम् । उत्रात् सामान्यकरात् उपर्येवा-म्यच्छत्रमावतौऽतिशयोच्यं च्छत्रातिच्छत्रम्, मदाकारो योगोऽपि च्छत्रातिच्छत्रम्, युगमिच नदो युगनक्तः, यथा युगं बुधमस्कन्ध-बोरापोपिनं वतते तद्वद् योगोऽपि यः प्रतिज्ञानि, स युगन-क्त इत्युच्यते । घनाः संमर्दकाः, यत्र चन्द्रः सूर्यो वा मद्दस्य मञ्जुसर्वं वा मध्ये गच्छात्, प्राणित् उपचयं नीतः चः प्रथ-

मनश्चन्द्रमसः सूर्यस्य वा एकतरस्य प्रवेणं नक्षत्रेण वा एक-तरेण जगः, मन्मन्तरे द्वितीयं सूर्याऽऽदिना सहोपचयं गतः स प्राणित् इति प्रायः मद्दस्यसूर्यो नाम दशमः । तत्र मद्दस्य-स्युत्था वो जातो वाः स मयस्युत्थुः, स च प्रदेव सद्ये वे-दिनव्यः । अन्वयस्य मद्दस्यसूर्यमिगममासंजवात् । लुक्तं च-अन्व-सूर्येण नक्षत्राणि प्रातिनयनगमावि, प्रहास्त्वभियतगनय इति । ब-दिशं बधावबोधं दद्यातामपि योगानां लक्ष्यान्वयप्रायणा कृत्वा यथासंमदायमन्यथा वाचया, तत्र युगे कुत्रातिच्छत्रवर्जः शेषा नवापि योगाः प्रायो बह्वपु बह्वपु च दैशुभं भवन्ति । कुत्राति-च्छत्रयोगस्तु कर्त्वात्कालिकमिदं च देशः । सु० प्र० ११ पाठु० ।

(३०) योगाङ्गमाह योगाः यमाऽऽदिकेषु योगाङ्गेषु (ने च ‘जोगं’ शब्देऽनुपदेशे ३३३३ पुष्ट् वक्ष्यन्ते) इत्याह, पा० ३ विच० । आ-काशगणनाऽऽदिकेन वास्तुवेऽदिके च्छत्रस्येति, योग आकाश-यमनाऽऽदिको च्छत्रसंघातः । पि० । योगा बह्विधोऽऽदि-प्रयोगजातु च्छत्रस्ययोगा इति । प्र० ३ संख० इति । “जोगं पुत्र-दोह पायवेत्ता” । नि० सु० १३ उ० । “बसिकरुपावत्तथाऽऽ-दिया तु जोगा सुवेयव्या” । पं० अ० । पं० सु० । वाग्मंथाऽऽ-दियः लीलापरीभाषणकरा योगाः । षोऽं षां० योगनीभाषणा-ऽऽदिकु च्छत्रान्वय इति । ग० १ आं० । (अन्वयसूरिकानां, सुदंशानां वा योगकरणे प्रायश्चित्ताऽऽदिमुत्र पि ‘अथ शीथ’ च-शब्दं प्रथमजागे ४३२ पुष्ट् प्रदृश्याते । तेषां सुत्राणां स्वा-वाक्या गाथाः ‘वासपायिष्यु’ शब्दे दृश्याः) न्यायिके पञ्च-दशे उत्पादनादोये च । पि० । (तद्वक्तव्यता ‘जोगिन्द’ शब्दे दृश्या) भूगोपधाने, “जोगा य बह्वावकृता । ” योगा उपधा-नानि, बहुविक्रताः गच्छन्ते न बह्वेभेदाः । इय० १ उ० । “माग-दमखामादे, ज्ञानेच जोग समासता होइ ” । जोगो दुविधो-आगाढो च, अनागाढो च । जर्मि जोगं जंतथा चो आगाढो । यथा अगननीत्यादि । इतरो अनागाढो, यथासरा-धयनाऽऽदि । नि० सु० ५ उ० । आकाशसुराधयनगनवाका-दिकम्, अनागाढ दृशेकांलिकाऽऽदिकमिति । जी० । इया० । वाक्ये, वाक्येऽथैकार्यैकानाधिकृत्यं । इति जोगजोगं च । ” इशु० ७ अ० । उपरितयोक्तेषु रविचन्द्रयोगार्थानेषु च्छत्राऽऽदिकेषु तिथिधारनक्षत्राऽऽदीनामन्यतरान्यतमानामनुभूतयोगाऽऽदिकेषु-वो-ग इत्यादिके योगविशेषे, याच० । वायमालिकयोगाऽऽदी इति-प्रत्याख्यानं काव्ये, तत् किं “सपाणभोअयं पंचदशत्वं प्रा-बिलं पञ्चक्याह । ” इत्यावाऽऽदिकान्ते पठ्यते । अथवा-“स-पाणभोअयं पंचदशत्वं एगसणं पञ्चक्याह । ” इत्येकाग्र-काऽऽदिकान्ते पठ्यते । इति प्रक०, उचरत्-“सपाणभोअयं पंच-दशत्वं आयां बिलं पञ्चक्याह । ” इत्येवंप्रं प्रत्याख्यानं गुरुवर-उपरया पठ्यमानमुपलभ्यते, न स्वम्यथेति । ७६ प्र० । सेन० १ उद्गा० । योगप्रत्ये रात्राधनादापरहणं भवति, न वा ? इति प्रक०, उचरत्-रात्रौ योगिनं संघट्टकाभावात् किमपि महीतुं न कल्पते, संघट्टकं तु स्यां सुकामात् प्रातः प्रवचनमेवनाथ-न्तरेव तद्वद्वे कल्पत इति । १०३ प्र० । सेन० २ उद्गा० । आचरत्कालरात्रयमनाऽऽदिकेषु पृथग्निबुधुभोपमोद्वच-केचन शुद्धिन्, केचन न ? इति प्रक०, उचरत्-न शुद्ध्यानि शुद्ध-परम्पराऽऽदीनि । १३५ प्र० । सेन० ३ उद्गा० । आचरत्काल-गसंघट्टकेश्वेकांलिकयोगप्रवेशः शुद्ध्याति ? , न वा ? इति प्रक०, उचरत्-शुद्ध्याति । १३६ प्र० । सेन० ३ उद्गा० । येन साधुना ये योगा न व्युद्गा, तेन साधुनामं प्रवेशोऽरयं कार्यते, न

आनय । बोधोऽऽदिबिभागांशसंज्ञाने, कर्म० ५ कर्म० । (नङ्क-
व्यना 'अप्यबहुव' शब्दे प्रथमभागे ६५६ वृष्ट गना)

जोगमिभ्रम-योगनियोग-पुं० । ८० स० । कामण्वशकीर-
याऽऽदिप्रकृत, बोगान्योयैः कामण्वशकीरणाऽऽदिप्रकृतिरि-
ति । तं० ।

जोगमिभ्रम-योगनिग्रह-पुं० । कायोरसौ, "उत्सगो वि
बा जोगणुमाहं ति वा ।" आ० चू० ५ अ० ।

जोगशिरोह-योगनिराध-पुं० । योगशोहारिकाऽऽदिशरीरसं-
योगमनुष्या आत्मपरिणामविशेषव्यापारा एव, तेषां निरोधनं
निरोधः प्रलयकरणम्, योगनिराधः । मनोबाह्यावस्थापरप्र-
वकरणे, एव एव च जिनानां स्थानम् । "जोगानरोहो जिनाणं
तु ।" आ० ५ अ० । आ० म० ।

जोगशिवोत्ति-योगनिर्वृत्ति-स्त्री० । बांगनिष्पत्तौ, म० १ श० १
ब० । "कश्चिद्वा गो भंत । जोगनिर्वृत्तौ पद्यता । गोयमा ।
तिचिद्वा पद्यता । तं जहा-मणुजोगनिष्पत्तौ, वदजोगनिष्पत्तौ,
कायजोगनिष्पत्तौ, एवं० जाव बंभाणिया उत्स जहविहो
जोगे ।" ज० ५ श० ८ ३० ।

जोगनिय-योगनिक्र-म० । कृतकारितानुमनिक्रमे व्यापारनिक्र,
दश० १० म० ।

जोगदिष्टि-योगदृष्टि-स्त्री० । योगप्रतिभञ्जने, द्वा० १६ द्वा०
मिवाऽऽदिकायां बोगदृष्टौ च । घ० १ आ० ।

सञ्चर्याभंगतो बोधो, दृष्टिः सा चाष्टयोदितान् ।
मित्रा तारा वला दीमा, स्थिरा कान्ता भभा परा ॥१२॥
सञ्चर्याया शास्त्राभ्यामिभ्रावधिकरसदुहसञ्चया, संगतो, बोधो,
दृष्टिः, तस्या उच्यतेरनुगुणाऽऽपान्नाहारा सत्प्रवृत्तियपरा-
ऽऽवश्यम् । तदुक्तम्-"सञ्चर्या संगतो बोधो, दृष्टिरित्यभिधी-
यते । असत्प्रवृत्तिसंघात-सत्प्रवृत्तियपराऽऽवश्यः" ॥ १ ॥
इति । सा चाष्टयोदितान्-मित्रा, तारा, वला, दीमा, स्थिरा,
कान्ता, प्रभा, परा चेति ॥ १२ ॥

गुणगोमपकाष्ठानि-कषादीभ्रमजोपमा ।
रत्नताराऽर्केचञ्चाऽऽज्ञा, क्रमेणद्ववादिसिञ्जना ॥१६॥

मित्रा दृष्टिप्रवृत्तौप्रकणोपमा, न तन्वनेऽभीष्टकार्यकाम, स-
व्यकपयोगकाश्च वासदन्वस्थानान् । अस्वर्धोयंयताततः पदुन्मू-
तिबीजसंस्काराऽऽध्यानानुपपत्तेः, विकल्पयोगान्नाहारावने क-
न्धनाऽऽदिकायांयोगानि । तारा दृष्टिगोमपकाष्ठिकणसदृशो ।
प्रथमपुनकसर्वैव, तस्यनो विशिष्टस्थितिवर्षिककलत्वात्, अनोऽ-
पि प्रयोगकाले स्मृतिपादव्यासक्तः, ननु ज्ञाने प्रयोगविकल्पात्, तत्,
रत्ना तात्कार्याभावाद्दिति । क्ता दृष्टिः काष्ठानिकणतुल्या । ई-
र्वादिशिशोक्तबोधद्वयात् । तज्ज्ञानेनात्र मनाश्च स्थितिवीर्यैः, अतः प-
दुन्माया स्मृतिः, इह प्रयोगसमये, तज्ज्ञाने कार्यप्रयोगमात्रप्रिया
वज्रतशभावाद्दिति । दीमा दृष्टिर्गोपनासदृशौ । विशिष्टनर-
कबोधवशात् । अनोऽन्वर्धे स्थितिवीर्ये, तदुन्मूषापि प्रयोगस-
मये स्मृतिः । एवं ज्ञानेऽप्रवृत्तद्वयप्रयोगां च-वजाऽऽदी, तथा
निकतो यत्नप्रवृत्तेरिति प्रथमगुणस्थानकप्रकवे यथास्मिति
समयविदः । स्थिरा च त्रिप्रप्रथेरेव, सा च रत्नाना, तद्वबोधो
हि रत्नानससमानः, तज्ज्ञानोऽप्रतिपाद्यः । प्रवर्धमानो निरपायो
भापरपरितापकत्वं परितोबहेतुः प्रायेण प्रथिधानाऽऽदि-
बोधिदिति । कान्ता ताराऽऽना, तद्वबोधोस्ताराभास्त्रमात्रः ।

अतः स्थित एव प्रकृत्या निरानिचारमत्रानुष्ठानं श्रुत्योपयोगानु-
सारि विशिष्टप्रमादसाधिवं यितियोगप्रधानं गम्भीरोद्गाराऽऽ-
शयमित । प्रभा अर्कभा । तद्वबोधोस्तराजनास्समानः, स्-
न्धानदेतुवरे सर्वदा, नेह प्राये विकल्पावसरः । प्रथमसारं ह-
कामिह, अकिञ्चकारापत्रान्यशास्त्राणि, समाधिनिष्ठमनुष्ठानं,
तन्माधिधौ विराऽऽदिनाहाः परानुग्रहकर्तृना, औचित्ययोगो विन-
येषु, तथाऽवस्था सार्थाचयेति । परानु दृष्टिचञ्चाऽऽना । तद्व-
बोधश्चञ्चनिक्रमाभास्समानः, सद्दृशानकप एव सर्वदा, वि-
कल्परहितं मनः, तदा भावेनोत्तमं सुखम्, आकाशऽऽरोहणमा-
तोऽनुष्ठानं प्रतिक्रमयाऽऽदि, परंपकारितं, यथा भव्यमवस्था
क्रियति, तथा क्रमेण मिवाऽऽनुक्रमेणद्ववादिसंघातौ दृष्टि-
च्युरसककृत्वगुत्कट्याः आनवाद्यास्ततः अपरशकंरामस्त्व-
यन्वयैलकसमाख्याप्रमा इत्याचार्याः । इहादिकल्पानामेव
कल्यादिगोचरानां संशेगमाधुर्भेदोपरंशः, नलाऽऽदिकल्प-
नामवस्थानां संशेगमाधुर्भेदोपवाद्दिति ॥ २६ ॥

यमाऽऽदियोगयुक्तानां, सेदाऽऽदिपरिहारतः ।
अद्वेषऽऽदिगुणस्थानां, क्रमेणैषा सर्ता मता ॥ १७ ॥

यमाऽऽदयो योगाश्चाद्द योगाः यद्योक्तम्-"यमनियमाऽऽसव-
प्रणायामप्रवाहाद्वारणापानसमाधयोऽऽष्टावङ्गानि योगस्ये-
ति ।" (१-२६) तैयुक्तानां सेदाऽऽदीनां प्यानिभिधानस्थले
शोकानां योगप्रत्यनांकाऽऽयुक्तानां परिहारतोऽऽष्टाऽऽदयो
येऽष्टौ गुणाः । तदुक्तम्-"अद्वेषो जिज्ञासा, शृष्टरा भवणबोध-
मीमांसाः । परिशुद्धा प्रतिपालः, प्रवृत्तिरष्टाङ्गीको तस्य ॥११॥"
इति । तद्वस्थानां तन्प्रतिबद्धवृत्तानां क्रमेणैषा दृष्टिः सर्ता नान्य-
न्वयतज्जलिभदस्तभास्काराऽऽदीनां योगानां मतेष्ट ॥ १७ ॥

आद्याश्वतसः सापाय-पाता मिथ्यादृष्टाशमिदं ।
तत्त्वतो निरपायाश्च, भिन्नप्रत्येस्तयोचराः ॥ २८ ॥

आद्याश्चतस्रो मित्राऽऽया दृष्टयः, इह जगति, मिथ्यादृष्टां प्रचरति ।
सापायपाता दुर्गातिहेतुकमन्त्रेण तन्निमित्तमाभावात्पायसहितानां
कर्मवैचित्र्याद् अंगयोगेन, सपायान्, न तु सपाता एव, नाच्यः
तदुत्तरजायादिति । तथाश्चतस्रः स्थिराऽऽया दृष्टयो नि-
श्चर्येस्तत्त्वतः परमार्थतश्च निरपायाः, भेजिकाऽऽदीनामित-
द्भावोपात्तकर्मसामर्थ्ये हि तस्यापायस्यापि सहस्यस्थितानेन
तत्त्वतोऽनपायत्वाद् अज्ञानदुल्लवणकमे तदाशयस्य कायडु-
नजायेऽपि विक्रिपाऽऽनुपपत्तेः, योगाऽऽज्ञायां यथात्र प्रमाद्यः ।
तदुक्तम्-"प्रतिपाततुल्यभावा- अन्वेषां नोत्पादयता । सापाय
प्रपि चैतास्तव, प्रतिपातेन नेतरा ॥११॥" इति ॥ २८ ॥

प्रयाणजङ्गामावेन, निशि स्वापसमः पुनः ।
विद्यातो दिव्यभवत-श्रयाणस्यापजायते ॥ १२ ॥

प्रयाणस्य कान्यकूडाऽऽऽवनवतरतमनद्वष्टाप्य, यद्भाभावेन
निशि रात्रौ, आपसमः पुनर्विद्यातः प्रतिबन्धः, पुनर्विद्यजतः
स्मर्जन्मनः सकशात्, चरत्यस्य चार्चनस्थोपायते ॥ २९ ॥
तादृश्यौदिके चाने, विलीने योगिनां पुनः ।
जाग्रन्निरन्तरगति-प्राया योगप्रवृत्तयः ॥ ३० ॥
तादृशि स्मर्गगतिनिरुधने सरागचारित्र्यशास्त्रात्, औदिके
प्रावे प्रशस्तरगाऽऽदिकवे, विज्ञाने पुनर्विगिनां जाग्रतो वा
विरन्तरा यतव, तद्व्यायायोगिनां प्रवृत्तयो अर्वाति, अक्रेपैवै

कोकपुत्राण्युपपत्तेः तथाविधकर्मरूपधर्माभावेन, तद्वपयवार्थं
कापसमस्यत्रावेनाविधत्वादिर्हितः आद्यः ॥ ३० ॥

मिथ्यात्वे मन्दतां प्राप्ते, मित्राऽऽद्या अपि हृद्यः ।
मार्गाभिमुखभावेन, कुर्वते मोक्षयोजनम् ॥ ३१ ॥

मिथ्यात्वे मिथ्यात्वमोहनीचे कर्मणि, मन्दतां प्राप्तेऽपुनर्वन्धक-
त्वाऽऽदिभावेन मित्राऽऽद्या अपि हृद्यश्चनकाः, किं पुनः स्थिरा-
ऽऽद्या इत्यर्थः १, मार्गाभिमुखभावेन मार्गसमुत्पन्नं कल्पयो-
क्तया मोक्षयोजनं कुर्वते, चरमाऽऽवर्तभावेन सन्निहितयो-
क्त्यासाधेः ॥ ३१ ॥

मकुत्सा जहकः शान्तो, विनीतो मुदुरुत्तमः ।
सूत्रे मिथ्याहम्युक्तः, परमाऽऽनन्दभागतः ॥ ३२ ॥

अन उक्तोनेनाः, सुखे जितप्रयत्ने, प्रकृत्या निरगण, अहको
निरुपमकव्यापयुक्तिः, शान्तः कौषाधिकारिर्हितः, विनीतोऽपु
सप्रकृतिः, सुदुर्निर्दिष्टः, उत्तमः सन्तोषस्तुत्रप्रधानः, मिथ्याहम-
पि, परमाऽऽनन्दमाहू निरतिशययोगसुखभाजनयुक्तः, शिवा-
कारिर्वादिर् ॥ ३२ ॥ ॥ १० २० ॥ (शिवाचारविचारं 'सिच'
छन्दे बह्वयने) (मित्रा-तारा-बन्धा-दीमा-स्थिरा-कान्ता-
प्रभा-परानां योगदृष्टानां व्याख्यानं स्वस्वशाब्दे कृत्यम्)

योगदुष्प्रणिधानां—योगदुष्प्रणिधान-न० । सावधप्रवर्तनात्कल-
के कायवाहमनसां प्रविधाने, च० १ अधि० ।

योगदुष्प्रणिधानानि, सूस्तेरनवतारणम् ।
अनादरश्चेति जिनैः, मोक्षाः सामायिके त्रये ॥ १५ ॥

योगदुष्प्रणिधानात् ते प्रकामप्राप्तित्वाः सामायिक-
प्रणे जनिः प्रोक्ता इत्यन्वयः । तत्र योगाः कायवाह-
मनांसि, तेषां तुष्टेष्टानि प्रविधानानि प्रविधयेनां दुष्प्रणिधा-
नानि, सावधे प्रवर्तनात्कृष्णानीत्यर्थः । तथापि शरीरावय-
वानां पाणिपादाऽऽदीनामनिभूतनाऽवस्थापनं कायदुष्प्र-
णिधानम् । वर्णसंस्काराभावेऽर्थानवस्थापनस्य च बाहु-
दुष्प्रणिधानम् । कौषलेनाद्रोहाभमानेर्ष्याऽऽद्यः कार्यस्यासङ्गः
संश्रमश्च मनोदुष्प्रणिधानम् । च० २ अधि० । (एतेषां
सामायिकप्रवर्तनस्यातिचारवं 'सामाद्य' शब्दे बह्वयते)

योगपक्वस्वाद्ये—योगप्रत्याख्यान-न० । मनोवाकायाणां व्या-
पारो योगः, तस्य प्रत्याख्यानं परिहारी योगप्रत्याख्यानम् । उक्तं
२६ ब्र० । प्राणतितानाऽऽदिषु कृतकारिणामुत्तमिलकृष्णात् मनः-
प्रयुधित्व्यापारणां निरोधप्रतिज्ञाने, ब्र० १५ श० १ ब० ।

योगप्रत्याख्यानफलं प्रअपुत्रेकमाह—

योगपक्वस्वाद्येणं जंते । जीवे किं जणयद १ । जोगपक्व-
स्वाद्येणं अजोगिचं जणयद । अजोगेणं जीवे नवं कम्मं
न बण्ड, पुक्वबद्धं निजंरं ॥ ३७ ॥

हे भगवन् ! योगप्रत्याख्यानेन जीवः किं जनयति ? योगप्रत्या-
ख्यानेन अयोगिभ्यं जनयति—शैलेश्रीभावं भजति । अयोगो हि
जीवः अनुद्वैतगुणस्थाने प्रवर्तमानो जीवो त्वं कर्म न ब्रह्मति,
पुक्वबद्धं कर्म निजैर्यति, कृपयतीति भावः । उक्तं २६ ब्र० ।
जोगपट्ट—योगपट्ट-न० । योगाध्यसाध्यं पट्टम् । योगिधार्थं पट्ट-
स्यनेदे, धाच० । मुक्तां धार्यं विविधं उच्यते च । १० ।

“ अस्मद्व्ययणपट्टे य, विविमिमी धारय शुक् । ” एदो वांगपट्ट
इति । च० ३ कां० ।

जोगपरिक्रमण—योगपरिक्रमण-न० । मनोवचनकायव्यापारा-
णामशांभानां व्यायनेनकपे प्रतिक्रमणभेदे, स्थ० ५ ता० ३ उ० ।
जोगपर—योगपर-नि० । उन्साहपरं, शो० ६ विब० ।

जोगपरिणाम—योगपरिणाम-पुं० । योग एव परिणामो योग-
परिणामः । जीवपरिणामभेदे, स च मनोवाकायजंगमश्चेति ।
स्थ० ६ ता० ।

जोगर्षिद—योगर्षिद-पुं० । योगो वशोकरणाऽऽदिकृषो कृष्-
संयोगः । पञ्च० १३ विब० । योगादस्जनाऽऽदरेवासः पिपदो

योगर्षिदः । आवा० १ शु० १ ब्र० ६ उ० । योगः पादप्रलेप-
नाऽऽदि तत्रयोगणं तस्यः पिपदः वांगपरिणः । जीन० । यदा मु-
ग्धलोकात् सौभाम्याऽऽदिश्लेषेनराजशशाकरणाऽऽदितिलकेन
उत्सव्यमार्गोऽङ्कुरनसुजगदुर्नगार्थेषुमुद्विष्टाऽऽदर शुभाति,
तदा योगर्षिदः प्रोचः । इत्युक्तकृष्णे पञ्चदशे उपादानादौषे,
उक्तं २६ ब्र० । पि० । ग० । च० । स्थ० ।

उपादानादौषाधिकारे वांगचारमधिहृत्य—“पायलेवणे
जोगे ” इति व्याख्यानयथाह—

सोमदो जग्गकरा, जोगा आहारिया य इपरे य ।
अपत्यधुव्वामा, पायपत्रेवाणो इपरे ॥

योगः सौजात्यदौ।मध्यकरा जगमिद्व्यन्त्रियव्यकराः । ते च वि-
धा-आहाराः, इतरे च । तथाऽऽहार्ये ये पानीयाऽऽदीनां सहाङ्ग-
वर्धित्वे । तद्विपराना इतरे । तथाऽर्था-आप्यर्थाः, पूषाचान्नाहः ।
ये पानीयाऽऽदीनां सह धर्मिषाणां धीवन्ते ते आप्यर्थाः शृणाना-
साः प्रनीताः । अथ नृणाम्य चामानां च परस्परं कः प्रति-
विश्यः, द्वयोरपि कौदकप्रत्याविशेषान् ? । कथ्यते-सामान्य-
द्वयनिर्णयः शुक्ल आर्द्रो वा कौदः पूर्ण, सुगन्धच्छयनि-
ष्पन्नाश्च शुष्कपत्रे पिष्टाः वासाः, इतरे वाऽऽहारां योगाः
पादप्रलेपनाऽऽद्यः । पि० ।

जे भिवक्व जोगर्षिदं जुंमद, जुंमंतं वा साज्जइ ॥ १७ ॥

जो निक्खु जोगर्षिदं, जुंमज्जं सयं तु अट्टव सातिज्जं ।
सो आणा अणवत्थं, निच्छुक्कविरादणं पावे ॥ १० ॥

पादलेवाऽऽदिजोगर्षिदं आउठं जो पिदं उपायदि, नस्स आ-
णादीं दोस्सा । नि० बू० १३ उ० । “अस्सत्थिकाएणसु वा जोग-
र्षिदं उपायज्जा जो दोस्सा सि । ” नि० बू० १३ ब० ।

अत्र दृष्टानं गाथात्रयेण भावयति—
नइकन्ध-विन्म-दीधे, पंचमया तत्रसाण निवसेति ।
एवदिवनेसु कुसवड, पाझेतुसारं सकासो ॥

जणं सावगाण विंसण, मपिय स्वमाउ ठाण जेवेषं ।
सावयपत्तकरणं, अविण्यलोए चलाणपोए ॥

पदिजा।नेय वेवंता, निबुदु नउकुल मिलण सभियाओ ।
विभिद्वयपंचमया ता-वसाण पव्वज्ज साहा य ॥

“पुक्कथां प्रतिष्ठं नगरं, सुप्रतिष्ठः क्वितीभरः ।
कृष्णा येना च वादिथी, तिष्ठनस्तत्पुरुषातिके ॥ १ ॥

प्रथमोपसंयत्तन-स्तत्राऽऽसन् कऽपि तावसाः ।
पृथीव पावंपेन, त अजोपरिचारियः ॥ २ ॥

ऊचुः वृष्टास्तपःशुकि-रक्षाकामियमर्हती ।
 तेषामहनस्ततो लोकः, क्षुनिताः आधका अपि ॥ ३ ॥
 आसतामपरे धर्मा, जिनधर्मोऽपि हीवन्त ।
 तदाऽऽयंस्मिताऽऽचार्याः, तन्मयुषंजानुक्ताः ॥ ४ ॥
 आहः सुधीर्गुरोराभ्यद्, भीतोऽस्मं युक्तस्तः ।
 ज्ञानितानां प्रबोधाय, शिक्रां तस्य ददौ रत्नः ॥ ५ ॥
 सोऽथ गन्धा प्रजाते ताद्, भीताद् सवामन्मन्थय ।
 दृष्टास्तेऽसत्स्वरिषेण, क्षुनिताः आधका अपि ॥ ६ ॥
 मथाऽऽनीय दृष्टं सवां, पादशीले कृताधमः ।
 स तेनिर्दिष्यमानोऽपि, भक्त्यैवाद्यालव्य कमाद् ॥ ७ ॥
 यौनात्त वातुकास्तथा, यथेष्टं भोजनास्ततः ।
 अद्यानुजजनं आह्लातः, मन्दाजव इव इयुजुः ॥ ८ ॥
 गथां प्राग्मप्रविष्टास्ते, कृमन्लस्तारंकेधुनाः ।
 तदेत्युक्त्वैजना ऊचुः मुंथाः स्मन्मृच्छतापसैः ॥ ९ ॥
 तदाऽऽचार्यास्मद्ऽऽयाताः, योगं क्रियन्वा नदीं जगुः ।
 पृथि पुत्रि । यथा यामो, वयं परतदं तव ॥ १० ॥
 मीनता च्वापि तदौ, स्वधर्मापि पश्यताम् ।
 गुरवः परतो जग्मु-सोःकः सर्वोऽपि विंस्ततः ॥ ११ ॥
 तापसाः प्रतिबुक्तास्ते, तथां पाथे प्रथमजुः ।
 ते प्रह्लादीपवासिस्तात्, तदाहाः साधयोऽभयम् ॥ १२ ॥
 आ० क० ।

जोगवुद्धि-योगहृदि-क्री० । सम्बन्धदर्शनाऽऽविशुक्तिबीजात्मकैः, यो० वि० ।

जोगभाम-योगाज्यास-पुं० । योगो ध्यानं, तस्याज्यासः परिचयो योगाज्यासः । ध्यानपरिचये, यो० ।

योगाज्यासमाह-

स्थानार्थोऽऽऽम्बन-तदन्वयोगपरिभावं सस्यक् ।
 परतस्त्वयोजनफलं, योगाज्यास इति तवविदः ॥ ४ ॥
 र्द्योयतेऽनेनेति स्थानमासनाविशेषकपद-कार्यासंगपर्यङ्कभ्यप-
 षाऽऽसनाऽऽदिसकशशास्त्रिकम् । कर्णः शब्दः, स च वर्णाऽऽम्ब-
 कः । अर्थः शब्दव्याभिधेयम् । आऽम्बनं बाह्यो विषयः प्रतिमाऽऽ-
 दिः । तस्मादाऽम्बनादन्वः, तद्विरहितस्वरूपोऽनाम्बन इति यावत् ।
 आनं चोर्णार्थश्चाऽऽम्बनं च तदन्वमेतं यः योगाः, तथां परि-
 भावं सर्वतोऽऽज्यासः, सस्यक् समीचीनं, परं तरतं योज्यतीति
 परतस्त्वयोजनं, मोक्षेण योजनात्, अन्नमर्थस्यैव, योगस्य योगाङ्कप-
 दस्य ध्यानस्य चाऽम्बनः परिचयो योगाज्यासः, इति हस्यं, तस्वनि-
 र्हाऽऽभिषद्मिति । कथं पुनः आनाऽऽदीनां योगाङ्कपर्यं, येन तत्परि-
 भावं योगाज्यासो ज्ञेयेत् ? । उच्यते-योगाङ्कस्य, योगाङ्कस्य च
 शास्त्रेषु योगाङ्कतामसिद्धेनुकलमान्येनोपेक्षात् । योगाङ्कं तु
 स्थानाऽऽदीनां प्रतिपादितमेव योगशास्त्रेषु । यद्योक्तम्-“ यम-
 निवन्माऽऽसनप्राणाध्यामप्रत्याहारचारुणाध्यानसमाधयोऽष्टाव-
 ङ्गानि ॥ ” (२-२९ वातसङ्गलयोग०) ॥ ४ ॥ यो० २ वि० ।

जोगजंग-योगभङ्ग-पुं० । क्षुणोपधानमङ्गं, स च द्विविधः-
 सर्वभङ्गो, देशभङ्गश्च । इत्त० ४ उ० । इत्त० । वि० । (योगभङ्गं प्राय-
 श्चिन्वते “ करियाविधिं ” शब्दे लुग्नभङ्गो ११६२ वृष्टे ऋष्टिः)

जोगजविषयद्-योगजावितमति-त्रि० । यमव्यापारविशेषजा-
 वित्तनुक्तौ, “ पायं तद् जोगमावितमर्षेण ॥ ” योगजावितमतीनां
 धर्मव्यापारविशेषावसितविधिमिति । पञ्चा० ४ वि० ।

४११

जोगमग-योगमार्ग-पुं० । योगवर्त्मनि, “ आमुत्सामिदं परमं,
 सर्वस्य हि योगमर्गस्य ॥ ” यो० १५ वि० । अर्थात्समाहास्ये
 च । पञ्चा० १६ वि० ।

जोगमुद्गा-योगमुद्गा-क्री० । हस्तविम्बासविशेषाऽऽम्बकं मुद्गा-
 न्दे, संघा० १ प्रस्ता० ।

योगमुद्गायाः स्वरूपमाह-

अष्टाधंतरिभंगुलि-कोसाकारोद्दोहि हृत्थोर्हि ।
 पिष्टोविरि कोपरसं-तिपिद्दिं तद् जोगमुद्गं वि० । १७ ॥
 अग्न्यान्वेन परस्वरेण, अन्तरिता इवहितः, अङ्गुलवः करणा-
 का यथोस्ती, तथा तौ, कोशाऽऽकारी च कमलकोरकाऽऽङ्गुली, उ-
 न्नयजोदनेनाग्न्यान्वेतरिताङ्गुलिकोराऽऽकारी, तत्रान्म । अग्न्यां,
 इस्ताभ्यां करार्यां, करणभूतायाव । पुनः किन्तान्यां ?-पेद्दस्व
 उदरस्य, उपरि ऊर्ध्वभागे, कूर्परान्यां कुक्षिकापर्यां, संस्थितौ
 इवस्थितौ यौ तौ तथा तत्रयां-पेष्टोपरिकूर्परसंस्थितायाव ।
 तथा तेन प्रकारेणाऽऽवरकगम्येन, अथवा-पञ्चाङ्गप्रतिपा-
 तापेक्षया समुक्त्वयायंस्तथागम्दः योगो हस्तयोगोऽनविशेषः,
 समाधिः, तत्रधाना मुद्गाऽङ्ग्यासाविशेषो विप्रविशेषव्यपो-
 हनसमयो योगमुद्गा, भवतीति गम्यते । इतिशब्दो योगमुद्गा-
 षङ्गणसमाप्तिसंज्ञकः, उपमर्शानां यो-इत्यंशकृपा यो-ग-
 मुक्त्यर्थः । इति गार्ग्यायः ॥२९॥ पञ्चा० ३ वि० । दर्श० ।

योगमुद्गायां किं कर्तव्यम् ? इत्याह-

ययपाठो होइ जोगमुद्गा । (१७)

स्तवपाठः शाकस्तयाऽऽदिपठनम्, भवति, कर्तव्य इति शेषः ।
 कथा ? इत्याह-योगमुद्गाया प्रदग्निनसङ्गुषया । ननु ननु
 तुर्बिंशतिस्तवाऽऽदेरेव पाठो योगमुद्गाया विशेषः, न च
 शाकस्तवस्य, तर्हि किमर्थं समाकुञ्चनमाजानुर्ध्वमिष्यस्त-
 द्दक्रिणजानुर्ध्वलाटपट्टादितकरकुरुमः पठतीति जीषाभिग-
 माऽऽदिष्वभिधीयत इति ? । सत्यम् । क्वचनं नानस्तोरक-
 विशेषणयुक्त एव तं पठतीति नियमोऽस्ति, पर्यङ्काऽऽसनस्यः
 शिरोऽधिनियेक्षितकरकोरकरतं पठतीत्यस्यैव धानाधर्मकथाः
 दर्शनात् । तथा हरिभद्राऽऽचार्येणापि शैत्यवन्मन्वृषो-“ अ-
 त्तिनिहितजानुकर्तसो भुवनगुरो विभिद्येक्षितनयमनासः प्रणि-
 पान्दधरकं पठति ” इत्यस्य विध्वन्स्वरस्याभिधानात् । ततोऽ-
 स्य पाठे विविधविधिश्रद्धोनात्सर्वेषां च तेषां प्रमाणव्युत्पत्त्येन,
 विनयविशेषव्यतिथेन च निषेक्युमसक्यत्वाद् योगमुद्गायाऽपि
 शाकस्तवपाठो न विकल्पते, विध्वन्स्वभाऽऽमुनिमतानाम् । न चैता-
 नि परस्परमतिविद्यमानि, स्वैरेपि विनयस्य दृष्टितत्वाद् इति ।
 पञ्चा० ३ वि० । प्रव० । दर्श० । सङ्गा० ।

जोगरहिय-योगरहित-त्रि० । सम्बन्धतुयोगोद्गमे, तदात्मके
 सुत्रदोषनेर्हं च । न० घ० ६ अचि० ।

जोगज्ञोपण-योगज्ञोचन-त्रि० । योग एव लोचनमस्ति यस्य ।
 योगव्यत्येन योगास्थितवस्तुपरिहाजनानि, यो० वि० ।

जोगर्व-योगवत्-त्रि० । योजनं योगो व्यापारः तदाह, अतिघात्ये
 मनुष्यं । व्यापारवति, योगः समाधिः, सोऽस्यास्तीति यो-
 गवद् । प्रदर्शयार्थं मनुष्यं । समाधिमिति, उक्त० ११ अ० । संय-
 माऽऽदिद्योगवति च । सुत्र० १ सु० २ अ० १ उ० ।

एवं कालग्रहणाऽऽविधिपरिष्काराभ्ययनाऽऽदिगो ब्रह्मवः । इ-
पचानं च यथास्मिन्नाऽऽद्रेः भूतितं, तत्तद्विधिभिः योगाविधिप्रतिपा-
दकप्रयत्नो होयः । कालक्रमेण आचारान्नाऽऽद्रेः क्रियन्तोऽऽविधय-
ः सुशोकाः, तद्वत्प्रभेनेन द्दतन्तु आहान्नाऽऽद्रेः यो दया यव ।

स च काशो यथा—

“ तिष्ठति स परिभ्रागवत् ३, आचारकल्प्यताममज्जयन् ।
चञ्चरिस्सत्स ज सन्मं, सुग्रहं नाम मंगं ति ॥ १ ॥
दसकल्प इववाहा, संवत्परपणमादिभिरुच्यते ।
जगुं समवासां सि च, अंगाई अद्वयास्सत्स ॥ २ ॥
दसवास्स विवाहा, पञ्जरसवासयस्स य इमाशो ।
सुद्विभ्रविमाणमाई, अज्जयणा पंच जायन्वा ॥ ३ ॥
वारसयामस्स तहा, अकृत्तववायाइ पंच अज्जयणा ।
तेरसवासत्स तहा, उच्छान्णुआइआ चत्रो ॥ ४ ॥
अनदसवासत्स तहा, आभंघिसज्जावधि जिष्णा भिति ।
पञ्जरसवासयस्स य, विच्छिन्निमावधि तह य ॥ ५ ॥
सोमसवान्माईसु य, एककुत्तरवद्विप्लु जहसलं ।
चारणमावशमहसुवि-णमावणा तेअगानिसग्गा ॥ ६ ॥
पण्णवासयस्स उ, विच्छिन्नां कुवालसममं ।
तेसु पुण वांसवरिसो, अण्णुवाई सव्यसुत्तस्स ॥ ७ ॥ इति ।
आवश्यकाऽऽद्रेःतु योगोद्ग्रहणोत्तरकाश एव काश इत्यवसेयम् ।
च ३ अविच ० ।

अहणा मेमसाहूयं जोगविही विद्याद्विज्ञः । तस्य पदमं
कालग्रहणविही जज्ञः—“दिश ? वसहि २ कालवेला
३, दिशि ४ मोही ५ कालविहि ६ समनक्षया ।
सम्भायपपद्वयं ७, वृच्छामि जहायं सुगमं” ॥१॥ दारं ।
तस्य चित्तस्य आलोपरस य सुकल्पवर्षि, आसादस
कचित्तस्य य सुकचउद्दीर्घ य मञ्जुएडाओ आरञ्ज
पदिवयंतेसु दिशेसु लामेसु पुण सावणपुष्पिमाए महा-
अनञ्जायं ति काठं काशग्रहणं—अञ्जणुएउदेसायं ण
कीरइ, जगईवञ्जं जोगा य ण खिलिर्पति । चित्तसु-
च्छएगारसीओ आरञ्ज पुष्पितेसु दिवसेसु अचिचरज-
ओदुदावणयं पदिकमणांयंतरं चउओअगरं चित्तयमाणो
काउस्सगो कीरइ । अइ न सुपरियं तो संवच्छरं जाव
पुशीए पदेतोए अमञ्जाओ । मृगग्रहणे मुके तं चेव अहो-
रथमसञ्जाइयं, अमुके तं चेव, अमं च । एवं चंदग्रहणे
मुके सा चेव राई; अमुके सा राई. अचं च अहोरचं ॥

यथा—

“मग्गह निम्बुद एवं, सुराई जेण हंतिऽहोरथा ।
आइन्ने दिगमुके, सो विप दिवसो य राई य” ॥१॥
गंधवन्नगरादिसिदाहउक्काविज्जुहिं इकिक्का पोरिसी अ-
सज्जाओ । गजिए दो पोरिसी । रविजुयअधानकल्लराओ
आव माइयंथा दस नकल्ला, ताव विज्जुगजिएहिं न अस-
ञ्जाओ । चइहके जूमिकेणे य अइण्णुएडा । पंचरुधिरपजि-

इद्विभ्रम सचधरअंतरगए य अहोरचं । यहियाए रओसुद्वी-
ए महाकनई आसणे पुरिसाणं इत्योणं वा कुञ्जु-
लिमाइमई गाइपलीचणे अचिचरं देविए कासए उविधेणे
जाव असमंजसं, ताव असज्जाओ । निरंतरं पुव्वुयपुद्वीए
तिहंइ, सामन्नधाराए पंचएइ, कुसियमिचारे सचएइ दि-
णाणं परेण आइकायभाविंयं ति जिन्ममासं असज्जाओ ।
वसही पुण गीयत्थेण उजयकासं दव्वाएइहिं सोहि-
यव्वा—तत्थ तेरिचं सोणियमंसचम्मअद्विहंइ अण्णु-
क्खियं सचउद्वत्थअजंतरे पदणकालाओ पोरिसितिगमस-
ज्जाओ । सोणियं पुण जूमिपदियं उद्विठं न कप्पइ ।
मंते पुण वहि धोए अंतो पके कप्पइ । अंहर चिणे
मवाइपय्वाए तहा जराए पमिए तदेव पोरिमितिगम-
सज्जाओ । विराडाइया महाकायमृगगाइगिहए अंतो
सद्विइत्थस्य अहोरचमसज्जाओ । दनवाहेण कृते अग्गिण्ण
दहे परिवायन्ने विवन्ने गिलिओग्गिण्णिए उययनिग्ग-
ममग्गवाहिप हंतरिए य न असज्जाओ, माणुस्सए
वि नवरं हत्थसए तिसु अहोरचं । अद्विप पुण वारस
वरिसाणि । दंते नइ पयत्थेण गविहे अद्विहे तस्सोहदाव-
णं अहुस्सासो उस्सग्गो कीरइ । इत्योए मासाविप
महाउपचारे तिचि दिणाणि अमज्जाओ; परओ तहा
पावासुयाए वसवेहिं पन्नवियाए अणत्थंताए तदेव काठ-
सग्गो । पसुयाए कचइए जाव सचदिणे, कन्दिमियाए पुण
अद्वदिणं, जगदलाइएसु बाहिं धोइयज्जइत्थवागवंधिप न
असज्जाइयं । तह विगलंतेहिं तिचि वंथा कायन्वा ।
अणाउमइए बाहिं नीखियमित्ते विसुक्कइ ।

“ह्वाइगिहसुसाणे, आसिवासाऽऽयाएं वार वरिसाणि ।
अमभाइयं च क्खिरे, मच्चिउपयाओ जहिं सुपे ॥१॥
असजाइएं आलोए, कासाइए अण्णएण कुज्जा
घाणायुत्तपुरांमे, चिस्सिमिलि अन्नत्थ गम्पइ वा ॥२॥”
एवं सुद्वे दिनने पच्छिमपोरिसीए सोहिणु कुणुरओ
वसहीए पवेइयाए आवस्सए कए किंधियाए कालवेलाए
जहाकाले उस्सग्गसु तिसु चउसु वा कएसु कासो सज्जायस्स
येपइ, नहि वायाइओ कालो विचन्तो । अचरत्त पुण किंइणे
अचरत्तिओ, तइयपहरंतसमयए वेत्तियो, तओ वेत्तिय-
यसज्जायपद्वयं । तस्सज्जायकरणकालं वितांवि, जहा
सलियाइया अइवेलाइए कालग्रहणवेला, पदिकमण्ये-
ला य पदुभइ, तहा पाजाइओ येत्तव्वा । तहा तिसु तिखि
तारमाओ ति पाजाइए अद्विहे वि वासासु अ ता-
रमा चत्रो उन्नत्तिम चिहो वि कालग्रहणवेलाए आय-
रियस्स सद्वाइकइणविकलवाइया वायणापरियअभावे य
कालग्रहाइयो अय्ययंए हिंसाए विरावाइयो उवयायि-

१० ठविभु पदमकासकालरक्षणं पयदिसाभिद्युतो चैव करिति ।
 तं जहा—“पाठसिध्दो अश्रोत्रे च, उच्यते सिध्दो पुत्र्ये पेश्च काले ।
 वेरसिध्दो जवला, पुत्र्यदिसा पवित्रे काले” ॥ १ ॥
 कासग्गाही पुण पुरिसगुणुक्तो काले गिएह ।
 “पियपम्भो दृढपम्भो, संविगो चैवऽवज्जभीरु य ।
 सेयचे य अज्जीरु, कासं पडिसेहए साहू” ॥१॥
 सामन्नेण ताव कालग्गाहणविही जणइ—
 “कणगाहणं ति कालं, ति पंच मयेव सिमिरवासेयु ।
 उक्का उ सरेहा जा, रेहराहिओ जने कणगो” ॥ २ ॥
 कणगो सभरेहो, पगासविरिहो य । उक्का महरेहा,
 पगासकारिणी य । अहवा—रेहराहिओ विष्णुग्गो पगा-
 सकरो उक्का चैव । काले गिहामो कासग्गाहिणो दंडध-
 रस्स वा बंधंतस्स णियचंतस्स कासग्गियावणिया, काउत्स-
 म्भो वा बंधाणंतरे संदिसावणपवेयणसमए वा पावा-
 सुयाइं रूपंतेहिं अच्चायासेण रूपंति अजं पिरिहिं जगेण जं पि-
 कण अच्चाया वि बीसरसदृश्यंतेण ठीयाजिचयविहसियनि-
 दुरपरखरोसाविष्णस्स उहिं निजिमारिहच्चाइ अण्हि-
 विसएण च उचउविहम्मं ति तत्तन्व जोगेउत्तिसिपाइपहिं
 च उएहविओ पापाइओ पुण उचउओ इक्किमंभले तिभि वारे
 विष्णुं कणइ । अभावे पुण ताहिं चैव नववेत्ता विष्णुः । इपि-
 षा विहिणा जइ संदिनावणुपुवं भज्जइ, तो मूझाओ विष्णु ।
 अइ संदिसावणाणंतरे बंधंतस्स कासमंभस्स पदिसेहाणं-
 तरे पुवं वा जज्जइ, तो एयेव निष्णियकालगिएहवो उव-
 षायरियसमीवे स्वामसमणपुवं संदिसावणविहिणा कास-
 मंभस्स आगच्छइ । अह कासमंभस्से पकिसेहणाणंतरे कालका-
 उस्सगेण काउत्सग्गाणंतरे कासमंभले त्रियस्स तो तत्तयेव
 त्रिओ उवसापरियसमुहं उठ्ठण पंचंगस्वामसमणपुवं
 संदिसाविय पुणो मूझाओ काउत्सग्गं करेइ । अह का-
 लकाउत्सग्गाणंतरे गच्छतस्स पवेयणसमए भज्जइ, तो
 मूझाओ विष्णु ।
 विमंभेण कालग्गहणविही जणइ—तत्थ पाउपिप पदमं
 कासग्गं पमज्जिय इकिल्लदिसाए उवणायपरिं ठवि-
 भु कालग्गाही दंनियाइत्यवामपासद्वियदंभरसमीवे स्व-
 वानमणपुवं जणइ—इच्छाकारेण संदिसह वाघाइअ-
 कालपदियरउं, इत्थं मत्थएण वंदामि । आबसी इत्थं
 अमज्ज ३, नितीही ? आसज्ज ३, नितीही ? आसज्ज
 ३, नितीही नमो स्वामसमणानं भणिय कालसगासे दो वि-
 विहंति । तत्रो दंभरो दिनाऽऽओयं करिय इत्थद्विपदंनिया-
 संमुहं मत्थएण वंदामि । आबसी इत्थं इच्छाइ नमो स्वाम-
 समणानं जणिय उवणायपरियसमीवे स्वाममणं दाउं एवं
 अणइ—इच्छाकारेण संदिसह वाघाइं च कालं वाचइइ,

इत्थं मत्थएण वंदामि । आबसी इत्थं आसज्जइ ३, इत्यादि
 नमो स्वामसमणानमित्यं जणिय कालग्गाहिसमीवे दक्षि-
 षाभिमुद्धो चिह्नइ । इत्थं मंभरुमरुहिं दिहंतेो नायन्वो ।
 अइ दंभरेण महंतसरेण पुट्टं, तो जेण न सुयं, तस्स कासो
 न दिवजइ, अहव एहिं न सुयं, तो दंभरस्स न दिवजइ ।
 तत्रो कासग्गाही दंनियसंमुहं मत्थएण वंदामि, आबसी
 इत्थं अमज्जइ ३, इच्छाइ नमो स्वामसमणानमित्यन्तए । तत्रो
 उवणायपरियसमीवे स्वामसमणपुवं इरियं पडिक्कइ, नयो-
 क्कारं चित्तेइ, पारित्ता नमुक्कारं भणइ स्वामसमणानं पुट्टिं
 पुत्तिं पेटिय वारसावचं वंदंणं दाउं—इच्छाकारेण संदिसह
 वाघाइअकालात्तियावियं इत्थं मत्थएण वंदामि । आबसी
 इत्थं अमज्जइ ३, नमो स्वामसमणानमित्यव्यासा कालमंभस्से
 जाइ दंभरो, वस्संमुहं दंनियं धरेइ, तत्रो कालग्गाही
 तयगं ओट्टाजिउं मत्थएण वंदामि, इरियाविहियं पदिक्कमिउं
 इत्थं इच्छामि पदिक्कमिउं इरियाविहियाए भणिय काउत्स-
 म्भो नमुक्कारं चित्तेइ । पारित्ता नमुक्कारं भणिय मंभसए पदि-
 सेहिय दो वि उवविसेनि । तत्रो कासग्गाही दाहियचलणो-
 वरि संभच्छं कासमंभस्से रयहरणं उविय सुट्टपुत्तिं उवरी कार्यं
 च पेटिय वासहत्थएण कासमंभले संघट्टिय दाहियह-
 त्थगदियपरयहरणेण पाए पमज्जिय सुट्टपुत्तिं संगोविष
 दाहियजंयपुले रयहरणं वामहत्थेण निवेसेय रयहरण-
 मियाहिं दाहियहत्थं तिक्किवारे दिहोवरि संघट्टिय काल-
 मंभस्समंभियकयसंपुट्टहत्थेणुमंगुट्टपुत्तिं नासाए दाहिय-
 क्के वा तिक्कि वारे उवअंगं करिय दिहोवरि दोहिं
 हत्थेहिं एगंतियं तिक्कि वारे आवचेण जूमि परामुसि-
 य दाहियहत्थगदियपरयहरणेण कालमंभस्सद्वियवायक-
 रंगुट्टमंगुत्तिं अंतरे निन्नि वारे पमज्जिय वादजाणुणा
 कालमंभस्सं संघट्टिय दंभरहत्थाओ दंनियं गहिय परि-
 य कर्णीए निवेसेइ । एवं तिक्कि वारे पुत्तिपेहणपुवं मं-
 भस्सं पदिसेहिय दंनियं नमोक्कारपुवं दंभरकेरं समपेइ ।
 तत्रो दाहिं हत्थेहिं कालमंभस्सं संघट्टिय हत्थेसु पाएसु
 समग्गासित्तो नितीही नमो स्वामसमणानं ति जंयंतो
 कालमंभले पविमइ, चालपट्टं पक्किसेइ, सागारियस्स जावे
 उक्को होऊण रयहरणेणं तं पमज्जिय जणइ—वाघाइअक-
 ल्लियावियियं करंमि काउत्सग्गं, अन्नत्थूसमिणं ० जाव
 बोसिरामि । कासग्गाहो उट्टादिय दंभरो वि उक्को होऊण
 भणइ—इच्छाकारि साहवो । उवउत्ता होइ । वाघाइअकालं
 वाचइइ, दंभियं तस्स रज्जे अइइ, अमिकिल्लं कालग्गाहिसस
 पाए पमज्जइ य, इयरे काउत्सग्गं नमुक्कारं चिनिय सणियं
 वाहाओ सपाहइ, रयहरणसगाहं सुट्टपुत्तिं मुहं दाउं स-
 चाविमुस्सतासं चउवीतं ययं चित्तेइ । तत्रो सुमपुत्तिं

सामनपुत्रियं अज्जयणे, तदय्यक्यणस्स सिलोमं च ।
एवमुत्तराए चितिय पुक्काए दाहियाए पच्छिक्काए चितेह,
इथो उत्तराए बाहाओ अवलंबिय नमुक्कारं चितेह, पारिचा
नमुक्कारं कडिचा मत्थएण वंदामि आवसी इच्छं इहाऽवि-
हिणा उवणावरियसमीवे पवेसिय खमासमणपुब्बं इरियं
पक्किमइ; काउस्सगे नमुक्कारं चितिय जणिका य खमा-
समणपुब्बं पुत्ति पेहिय वंदणं दाठं इच्छाकारेण संदिसह
बायाइअकालो पवेसिठं, इच्छं खमासमण इच्छकारि साहने
बायाइयकालो मुक्कइ । जगवन् ! मुद्धो बायाइओ काहो
मुक्को । तओ वंगसाइसज्जायं करंति । दंढरो खमासमण-
पुब्बं भयइ-साहने ! दिहं मुयं किंचि पुच्छिप, मुक्को काहो ।
एवं अप्परचियपाजाइया वि पिणंति । केवलं तयभावे
पाजाइए इच्छाकारेण संदिसह पाजाइओ काहलिओ०
जाव मुक्क ति जअइ । एवं मुक्के काले पाजाइए य
उवणावरियसमीवे गुरुहिं समं खमासमणपुब्बं पुत्ति पे-
हिय वंदणे दिन्ने साहने जयंति-इच्छाकारेण संदिसह
सज्जायं संदिसाविठं । गुरु भयइ-संदिसावेह । साहने
इच्छं ति जणिय खमासमणं दाळाण जयंति-इच्छाकारेण
संदिसह सज्जायं पट्टविठं । गुरु जणइ-पट्टवेह । साहने
इच्छं ति जयंति । तओ गुरुहिं एवं चेव पट्टाविए सन्ने
जयंति-सज्जायस्स पट्टाविणियं करेमि काउस्सग्गमि-
च्छा० जाव वोसिरामि । तओ नमुक्कारं चितिय सणियं
सणियं बाहाओ साहइ सचावीसुस्तासं चउवीमत्थयं
दुमपुत्तिकं सामणपुत्रियं तदय्यक्यणसिलोमं च चितिय
बाहाओ अवलंबिय नमुक्कारं चितिय पारिचा नमुक्कारं
जणिय वंदणं दाठं गुरुं भयइ-इच्छाकारेण संदिसह स-
ज्जायं पवेइठं इच्छं पुणो खमासमणपुब्बं जणइ-इच्छकारि
साहने सज्जाओ मुक्कइ । भगवन् ! मुक्को सज्जाओ मुक्को ।
एवं साहूहिं वि गुरुपुरओ सज्जाए पवेइए सन्ने समं स-
ज्जायं करंति । तओ वंदणं सज्जायं करंति । तओ वंद-
णं दाठं गुरुहिं बइसणगे संदिसाविए खमासमणपुब्बं बइ-
सणगे ठामिचि भणिए इयरे वि तहेव करंति । पाजाइय-
सज्जायं पुण तओ० जाव मुक्क ति जअइ । अत्रापि कुतस्त्व-
लिताऽऽदिनिः कालम्यायातः । एवं मुक्के सज्जाए पारि-
सिं० जाव सज्जाइत्ता उवणावरियसमीवे खमासमणपुब्बं
इच्छाकारेण संदिसह सज्जायं पक्किमिठं इच्छं सज्जायप-
क्किमावणियं करेमि काउस्सग्गमिच्छा नमुक्कारचित्तणं,
जयाणं च । एवं कालपक्किमणं पि पाजाइए पुण पच्छिमपो-
रिसीए पुणो वि सज्जायं पट्टविणिय करिय पक्किमिय कालो
पक्किमयणो । अमुक्के पुण पाजाइए अओ वि काहो
सुपनिजग्गिओ पाजाइयथावे उएयणो ॥ दां ॥ ५ ॥

“जोगिगुणा? जोगिक्खवट, सुयअंगुसेइसखुन्ना नंदी य ३ ।
जोगाणुहाणविही ४, कपु ५ स्संघ ६ निक्खेवो ७ । १ ।

तत्थ-

गुरुजत्तो अपमत्तो, खंतो य निक्खयत्तो ।
धीरचित्तो दटसत्तो, विखयत्तुत्तो जनविरत्तो ॥३॥
जियसोहो जियविदां, हियपियपियजंणिरां मिउ अस्सत्थो ।
अप्पाहारो अप्पो-वही य दक्खो मुदक्खिन्तो ॥३॥
पंचसमिओ तियुत्तो, उज्जुत्तो संजमे तवे चरणे ।
परिसहसह होइ सुणी, विसेसओ जोगवाइ वि ॥ ४ ॥
कयसोहिओयकम्मं, तिवासपरियाइएण काळेण ।
आयारएकप्पाई, उरिसिंउं कप्पई जुगो” ॥ ५ ॥
तत्थ जोगा बुविहा-गण्णिजोगा, बाहिरजोगा य गण्णिजोगा
विवाइपन्नची, बाहिरजोगा उकालिया । उकाहिया आव-
स्सगाई । ते पुण संयट्ठयं, कालिए सुभंयट्ठयं । ते बुविहा-
आगादा, अण्णागादा य । आगादा-उत्तरज्जयणासत्ति-
क्याविवाइपन्नची ॥ उट्टवागणयमहानिसीहाणि ॥ आगादा
नाम-सज्जसम्मचीए उत्तरज्जइ चि काठं आगावेसु
उत्तरज्जयणवज्जेसु आउवाणयं च इवइ । सेसा सन्ने अ-
णागादा । अस्सम्मचीए वि कारणे दिण्णतिगाणंत्तरं उ-
त्तरज्जइ चि गोसे पक्किमयाणंत्तरं बुधियाए पवेइयाए
पक्किहेणाणंत्तरं बसरीए पवेइआए साहू उवओमं क-
रिय गंधे आणिय गओ पुरओ पुत्ति पेहिय खमासमण-
पुब्बं भयइ-इच्छकारि तुम्हे अम्हे जोगुक्खेवावणियं
देवे वंदावेह । तओ सकत्थयं भणिय खमासमणपुब्बं
जोगुक्खेवावणियं सचावीसुस्तासं काउस्सगं रज्जं
करिय चउवीसत्थयं जणइ । कालिएसु पुण गुरुहिं जोन-
बाहिए सज्जायपट्टाविए जोगुक्खेवे कए सुयअलंभस्स
अंगस्स उरेसे अणुन्ना य नंदी जवइ । तत्थ खमासमणपु-
ब्बं अणुसुयक्खेवं अंगउहेसावणियं वा नंदिकुहावणियं
वा सनिक्खेवं करेह । एवं देवे वंदावेह । तओ वहुंतिपाहि
गुरुहिं देवे वंदिय बारमावत्तं वंदणं देइ । तओ हों वि
नंदिकुहावणियं सचावीसुस्तासं काउस्सगं करंति, चउ-
वीसत्थयं अणंति । तओ गुरु नमुक्कारपुब्बं नंदि कइइ । सा
चेयं-नाणं पंचविठं पणत्तं । तं जहा-आजिणिबोदियणाए,
सुयणाए, ओदिनाए, मणपज्जवनाए, केवलणाए । तत्थ
चचारि नाणाई उप्पाई उवणिज्जाई नो उरिसिज्जंति, नो
समुहिसिज्जंति, नो अणुन्निदज्जंति, सुयणायस्स उरेमो
समुहेमो अणुणापुओमो य पवत्तइ । जइ सुयणायस्स उहेमो
समुहेमो अणुणापुओमो य पवत्तइ, किं अंगपविट्टस्स उहेमो
समुहेमो अणुणापुओमो य पवत्तइ ? । अंगपविट्टस्स जइ
उहेमो समुहेमो अणुणापुओमो य पवत्तइ, अंगवाहिरस्स वि

उद्देशो समुद्देशो अणुष्णाणुओगो पवचइ । जइ अंगवाहि-
रस्त उद्देशो समुद्देशो अणुष्णाणुओगो पवचइ, किं आवसग-
गस्त उद्देशो समुद्देशो अणुष्णाणुओगो पवचइ, आवसगव-
रिक्तस्त उद्देशो समुद्देशो अणुष्णाणुओगो पवचइ ॥४॥ जइ
आवसगवहरिक्तस्त उद्देशो समुद्देशो अणुष्णाणुओगो पवचइ,
कालियस्त वि उद्देशो समुद्देशो अणुष्णाणुओगो पवचइ । उका-
लियस्त उद्देशो समुद्देशो अणुष्णाणुओगो पवचइ, दसवेयालि-
यस्त रायपत्तेणियस्त जीवाजिगमस्त पञ्चवणाए महा-
पञ्चवणाए पंढीए अणुष्णाणुओगो देविदत्थयस्त तंदुलवेया-
लियस्त चंद्राविजयस्त पोरिसिमेंदन्नस्त मंडल्लिपेसस्त
गणिविज्जाए विज्जाचरणविणिक्ठियस्त जाणविभत्तीए
मरणविज्जाए आपत्तोहीए संज्ञेहाणुयुयस्त वीयराग-
मुयस्त विहारकप्यस्त चरणविहीए आउपरचक्खवा-
णस्त सन्वेसिं पि एएसिं उद्देशो समुद्देशो अणुष्णाणु-
ओगो पवचइ । जइ कालियस्त उद्देशो समुद्देशो अ-
णुष्णाणुओगो पवचइ, उकालियस्त वि उद्देशो समुद्देशो
अणुष्णाणुओगो पवचइ । जइ आवसगवहरिक्तस्त
उद्देशो समुद्देशो अणुष्णाणुओगो पवचइ, कालियस्त वि
उद्देशो समुद्देशो अणुष्णाणुओगो पवचइ, उकालियस्त वि
उद्देशो समुद्देशो अणुष्णाणुओगो पवचइ ॥५॥ जइ उकालि-
स्त उद्देशो समुद्देशो अणुष्णाणुओगो पवचइ, दसवेयालियस्त
रायपत्तेणियस्त जीवाजिगमस्त पञ्चवणाए महापञ्चवणाए
पंढीए अणुष्णाणुओगो देविदत्थयस्त तंदुलवेयालियस्त
चंद्राविजयस्त पोरिसिमेंदन्नस्त मंडल्लिपेसस्त गणिविज्जाए
विज्जाचरणविणिक्ठियस्त जाणविज्जाए मरणविज्जाए
आपत्तोहीए संज्ञेहाणुयुयस्त वीयरागमुयस्त विहारकप-
स्त चरणविहीए आउपरचक्खवाणस्त सन्वेसिं पि एएसिं
उद्देशो समुद्देशो अणुष्णाणुओगो पवचइ ॥६॥ जइ कालियस्त
उद्देशो समुद्देशो अणुष्णाणुओगो पवचइ, उउरज्जयणा-
णं कप्यस्त ववहारस्त इमिनामियाणं निमोइस्त महानि-
संहस्त सुरपञ्चतीए अंबुद्रीवपञ्चतीए चंद्रपञ्चतीए दीवना-
गपन्नतीए छुट्टियाविमाणपविज्जाचीए महत्तियाविमाण-
पविज्जाचीए अंगचुट्टियाए वंगचुट्टियाए विवाहचुट्टियाए
अरुणोववाए देविदत्थयस्त [वरु गोववायस्त] तंदुलवेया-
लियस्त चंद्राविजयस्त पोरिसिमेंदन्नस्त मंडल्लिपेसस्त ग-
णिविज्जाए विज्जाचरणविणिक्ठियस्त जाणविभत्तीए मर-
णविज्जाए आपत्तोहीयस्त मरुओववायस्त धरणोववा-
यस्त वेसमणोववायस्त वेलेयरोववायस्त [देविदोववायस्त]
उद्धाणुयुयस्त समुद्धाणुयुयस्त नागपरिखायलियाणं निर-
यावत्तियाणं कपिययाणं कप्यवत्तियाणं पुट्टिकयाणं पु-
ट्टिकयाणं वन्टियाणं वन्टियाणं वन्टियाणं आसीवि-

सजावणां दिट्ठीविसभावणां चरणजावणां महा-
मुयिणभावणां तेयमानिसमाणं सन्वेसिं पि एएसिं उद्देशो
समुद्देशो अणुष्णाणुओगो पवचइ ॥ ७ ॥ जइ अंगपविट्टस्त
उद्देशो समुद्देशो अणुष्णाणुओगो पवचइ, किं आयारस्त
सुयगदस्त ठाणुस्त सभवायस्त विवाहपन्नचीए नायाच-
म्मकराणं उवासागदसाणं अंतगददसाणं अणुष्णाणुओगो
इयदसाणं पण्हवागरणाणं विवागमुयस्त दिट्ठीवायस्त
सन्वेसिं पि एएसिं उद्देशो समुद्देशो अणुष्णाणुओगो
पवचइ ॥८॥ इयं पुण पडवणं पडुच इमस्त साहुस्त साहु-
णीए वा अणुयसुयकलंथस्त अंगस्त च उद्देशो नंदी अणु-
ष्णाणुओगो पवचइ, तओ उवाविसिय मंताणं सेज्जं
वामदायणं ; तओ जागवाहं खवासमणं दाजं भणइ-
इच्छकारि तुम्हं अणुयसुयकलंथं अंगं वा उद्दिहइ । गुरु ज-
णइ-उद्दिहसामि । वीयस्वाममणं संदिहइ-किं जणामि ?
तइ अणुयसुयकलंथं अंगं वा उद्दिहं । इच्छामि अणुयसुहं ।
गुरु जणइ-उद्दिहं उद्दिहं । खवासमणं इत्थं सुचयेणं
अत्थं तइयपणं जां करिजाहि । पंचमं नमुक्कारेणं पयक्खणां,
एवं तिन्नि वारा । छुट्टे तुम्हाणं पंचयं साहुणं मात्थीणं
पंचयं संदिहइ-काउस्समं करेमि । सत्तमं अणुयसुयकलंथं-
अंगं उद्दिहसावियं करेमि काउस्समं इत्यादि सचावीसु-
स्सातवित्थं चउरं सत्थयमणं । एवमणुष्णाए वि; नवरं
मम्मं धारिजा, अन्नेसिं च पविजाहि । समुद्देशे पुण विरप-
रिचियं करिजाहि । सुयकलंथे उद्दिहं तम्म अज्जयणां उ-
दिसिय अज्जयणं उद्दिहसिज्जइ । नं तिउद्दिह-एगसरं, समु-
द्देशं, विसमुद्देशं च । एगसरं नाम-उद्देशगरहियं । समुद्देशं
उद्दिहं-दुउदमं, चउरकउदसं । विसमुद्देशं-तिगपण-
उद्देशं । तत्थ एगसरं अज्जयणं उद्दिहिय समुद्दिहिय
तिउद्दिहणं संदिहामिय खवासमणुपुचं गिएहामि चि
जाणिय खवासमणुपुचं काळमंदलं संदिहामि, पदि-
हेहिसामि, ० खवासमणुपुचं वडसणं ठामि, तओ
वदंणं दाजं अज्जयणमणुष्णाविय खवासमणुपुचं
काळमंदलं संदिहामि, पदिहेहियस्सामि, खवासमणुपुचं
सज्जायं पट्टिकपिस्सामि, तिउद्दिहणं वि वडसणं संदिहसामि-
मि, पदिहेहिसामि, [खवासमणुपुचं सज्जायं पट्टिकपि-
स्सामि, तिउद्दिहणं वि वडसणं संदिहसामि, पदिहेहिसामि,
खवासमणुपुचं सज्जायं पट्टिकपिस्सामि,] तिउद्दिहणं वि
वडसणं संदिहामिय खवासमणुपुचं वडसणं ठामि
तओ वदंणं दाजं अज्जयणमणुष्णाविय खवासमणुपुचं
काळमंदलं ० खवासमणु ० सज्जायं पट्टिकपामि, खवा-

समण्डुगेण काशं पक्कमामि, तत्रो वइसणावंदणं । एवं एगभरे विन्नि काउस्सगए एगं दिणं हुउदसज्जयणा बंदणं दाउं अज्जयणमुहिसिय पइमुहेसए बीयउहेसो उ- णिस्सिज्जइ, तं पइमुहेसो समुहेसिय बीयउहेसो उ- णिसिज्जइ । तं पइमुहेसो समुहेसिज्जइ, तओ बीओ, तओ अ- ष्कयणे, तओ वायणाइयं, तओ बंदणं दाउं पइमुहेसो अणुन्निविज्जइ. तओ बीओ, तओ अज्जयणं, तओ का- लमंरुलाइयं । एवं तवउवसग्गा दिणमेगं; एवं सए वि- जय एगो काओ नवगं आइएस्सा अंतिष्ठा उहेसा इति वचव्वं । वग्गे वि एवं । नवरं अज्जयणं ति वचव्वं, चउरा- ण्यमुहेसो बंदणं दाउं अज्जयणउहेसपुव्वं पढमं पढमं बीओ बीए उहेसो उणिसिज्जइ । तओ दो वि उ- णिसमुहेसयवायणाइयं काउं बंदणयपुव्वं दो वि अणु- णविज्जंति । एवं उस्सग्गा सचदिणमेगं । एवं सेमा दो दो उहेसा उहं उस्सग्गोहं एक्किदिणेण वचंति, अंतिष्ठा पुण दो उहेसा उहिसिय समुहिसिय तओ अज्जयणं समुहिसिय वायणाइयं काउं उहेमउगमज्जयणं च अणु- णविज्जइ । एवं अइ उस्सग्गा दिणमेगं । एवं विसमुहेसेसु धि । नवरं उहेसमुहिसिय अज्जयणं समुहिसिज्जइ, तओ उहेमपणुआवज्जइ, एवं उस्सग्गा पंच, दिणमेगं, तहा सुयखं- धो । तत्थ दो दिणा-एगेण समुहेमो, एगेण अणुआ । जत्थेगे दो सुयखंघे तत्थेगदिणेण सुयखंघसस समुहेसा, एगेण अणुआ । जत्थेगे दो सुयखंघा तत्थेगदिणेण सुयखंघसस समुहेसो, अंगसुयखंघो, उहेससमुहेमो, एगेण अणु- आ । जत्थेगदिणेण सुयखंघसस समुहेमो, अणुन्ना य, अंगसुयखंघो उहेसो अणुआ वि ण य पडिनिरुक्कं करियउं पारणं वा निहिसंति आयामाइपारणं, निव्विइयं, तओ खमासमणपुव्वं पचचक्खाणं करेइ, तओ वइसणावं- दणं । इत्थं वइसणावंतरं वणइक्कं, ता पढमं वइसणयं संदिसावणयं न किज्जइ, पचचक्खाणाणंतरं वइसणयं बंद- णेण वेसरइ, तओ खए संघट्टय मुहुपवी खए संघट्टय संदि- साविय खए संघट्टलेओ जाव सरीरखए संघट्टाडियावाणियं काउस्सग्गे नमुक्कारचित्तं, भयणं च । एवं आउववाणयं पि, नवरं तइए खमासमणाणंतरं तंवा तउआ सीसा काँसा सोना रूपा हाइवाभरुधिर बालसूकं माँसाऽऽदि; इत्थे- षमादि आइवावणिय करेमि काउस्सग्गमित्यादि कापोत्सर्णी पुवेवत् । भगवर्इ पच्चुदाए आउववाणए पुवीओ न पइज्जंति, इक्कि काँले दो सज्जाया, दो दो काल- वंदलाणि, एवं समवं पि पढपपोरिसिमतज्जे न पइविज्जा, यो काउं पइ इक्किं सज्जायं पइविवा अणुआणं कीरइ,

दो सज्जाया कासमंरुलाणि य पच्छिउपेरिसाणंतरं वि करिज्जा, अइ न पइविज्जा, नो कयं पि अणु- आणं मूसाओ उच्छिज्जा, वायाइयकासे मुक्के अ- ष्कयणे दिवसाइयं राएि वि करिज्जा, तहा पच्छिम- पोरीसीए कालियवांगेसु वइसणावंदं संघट्टा आउववा- णं पि उट्टावणिकाउस्सग्गं च कीरइ, संघट्टेण पुण आरं- भदिणा पारइ उस्सासाणंतरं आरओ वेव पूरिज्जति ।

“आवस्सगे य एगो, सुयखंघो कूच हुंति अज्जयणा । कुञ्चि दिणा सुयखंघे, सव्वे वि य हुंति अइ दिणा ॥१॥ दसयाडियम्म एगो, सुयखंघो वारसेव अज्जयणा । पंचम नवमे दो चउ, उहेसा दिवस पवरसा ॥ १ ॥ उचचिं अज्जयणा, एगेगदिणेण गुरियमस्संत्ता । दो दिण दो सुयखंघे, गुणचत्ता उतरज्जयणे ॥ १ ॥ अइवेगसरा चउदस, एगेगदिणेण कुञ्चि तइय दिणा । सचावीसं वासी..... मां इ पच्छिइकप्ये ” ॥ ४ ॥

अमंत्वं पुण जइ पढमपोरीसीए उहिसइ, तो आयं- विनेण अणुआविज्जइ, जइ बीयदिणे पोरीसिमज्जे, तो निव्वीएण; अइ ततो बीयदिणे वि आयंविनें । एवं ऊणचत्ता अट्टावीस दिणा उअइज्जयणहेसा ॥

“सत्त य उदच्चउ चउरो, उदपंचउ अउच सत्त चउरो य । इकारस ? ? तिरेति ? दोउदोए, दो दो सचक्क एक्को य” ॥ १ ॥

सुयखंघदिणसमं आरयो सव्वदिणा पससा । सत्थ- परिणयाए उहेसा ७ दिण ४ लोमविनए उहेसा ६ दिण ३ सीओसणिकजे उहेसा ४ दिण ३ सम्मणे उहेसा ४ दिण २ आरवईए उहेसा ६ दिण ३ धुवज्जयणे उहेसा ५ दिण ३ विमोहे उहेसा ७ दिण ४ बहानसुए उहेसा ४ दिण ३ महपरिणयज्जयणं बुच्छिं, दिणमेगं सुयखंघं । एदीएण, एवं दिन ३५ । विसेणयाए उहेसा ? ? दिण ६ निज्जाए उहेसा ३ दिण २ भासज्जायाए उ- हेसा २ दिण ? पाएसणीए उहेसा ३ दिण १ उव- ग्गपहिमाए उहेसा ३ दिण ? सत्तसत्तिकया आउ- ववाणएणं दिण ४ जावणज्जयणे दिण ? विमुत्तिज्जयणे दिण ? बीओ सुयकल्लो । दिण ? अग्गे दिण २ एवं आ- चारगे दिण ५० । एयम्मि वूहे य कडजागी इवइ, दिण- समं सव्वेसिं जोगवाहीणं कण्यइ भयपाणं पदिगाहिणए ।

“पढमज्जयणउहेसा, चउ तिय चउ दो उगार इक्करा ? ६ । बीए सत्तिकसरा २३, सुयगडे सव्वदिण सीसं” ॥ १ ॥

सीसज्जयणेसु कूचीस दिणा दो सुयकल्लेसु इक्किं दिणं, अग्गे दो दिणा, एवं सीस दिणा ।

“इकसरं ? चउ ३ चउ ४ तिथि,उदेसा तउ पयोगसरा ? ०।
गणा अडारस दिणा, उ समरुदुनेदि तिथि दिणा”॥१॥
इयाणिं जगर्षे। सा य उमासेहिं क्कहिं दिणेहिं आउचवाणए
एवं वचुइ। इत्य नत्थि सुयक्खंषो। सयाणि पुण इक-
तालीसं, सचरिं काला। इत्य विवाहएष्चिअंगं नंदीए
उादिसिय पदमसं उरिसिज्जइ। तत्थ य उदेसा दस इकि-
कदिणेख दो दो अंति, एवं दिणा ५। वीयसए वि दस
उदेमगा, नवरं पढमो खंदगुइमओ आंयविसुदुगेण सपाणभो-
वयाहिं पंचहिं दचीहिं दोहिं दिणेहिं वचइ, सेसा नवुइसा
पंचहिं दिणेहिं, एवं दिणा सच। तइयसए देउदेसो
पदमउदेसओ एगदिणेण वचइ, वीओ चमरुदेसओ खं-
इओ अ दोहिं दिणेहिं वचइ। एवं पकरसेहिं कालेहिं च-
परेहिं अणुष्वाए ओगाहिमविगइविमउजणत्थं अहुइसासो
काउस्समगो कीरइ,उउजोगो वि लग्गइ। पंच निम्बिइया,उउ
आयंविं। तदा मोइयवचारियतीमणाइ कपइ। सेसा अ-
हुइसा चउहिं दिणेहिं वचंति। चउत्थसए दस उदेसा।
तत्थ पदमा अउ आइह्वअतिष्ण कि काउस्समगेहिं एग-
दिणेण अंति। सेसा दो उदेसगा अहुइसमगेहिं एगेहिं दिणेण
अंति। मचदिणं वीसं। नचमइसमसएमु चउतीस उ-
देसा, नव नव बग्गा, इक्किं दिणं। इकारसमे सए उदेसा
? ३ दिन ?। बारसमे तेरसमे चउदसमे य उदेसा १०दिन ३।
इक्किदिणे पकरसमे गोसालए आयामवुगं, सपाणचोयणा-
ओ तिथि दचओ, दो दिणे, एवं एगेण चचाए कालेहिं
गोसाले अणुष्वाए अहमं जोगो लग्गइ, सच निम्बिइया,
अहमं आइह्वं पुण अहमचउदतीसु आयामं। सेसाणि
अचरीसं सयाणि नव नव उदेसगेहिं इक्किदिणेण अंति। त-
त्थ सोलममे सए उदेसा ? ४। सचरसमे उदेसा ? ५। अडारसमे
उदेसा ? ०। एगुणवीसइमे उदेसा ? ०। वीसइमे उदेसा ? ०। इक्की
सइमे उदेसा ०। बावीसइमे उदेसा ६०। तेवीसइमे उदेसा ३०।
करिसुगसए ३७ उदेसा ? १। कम्मपवीजणाणसए ३८ उदेसा
? १। उउउउाणसए ३९ उदेसा २८। एगिदियजुम्मसयाणि
बारस ३३। तेसु चउचवीसगमयं बुहा काउं ६३। मेहीसयाणि
बारस ३४ उदेसा ? ३५। एगिदियमहाकम्ममयाणि बारस
३५ उदेसा ? ३६। बेइदियमहाजुम्मसयाणि बारस ३७
उदेसा ? ३७। चउरिदियमहाजुम्मसयाणि बारस ३८
उदेसा ? ३८। सन्निपंचिदियमहाजुम्मसयाणि बारम ४०
उदेसा ? ३९। रामीजुम्मसए ४१ उदेसा ? ४०। एवं
काला ७५ अंगमइसेसं अणुष्वाए य इक्किं दिणं। एवं म-
अवे सचउचरिं काला अणुष्वाए नंदीए नामं उविज्जइ।
“नायसुए गुणवीसं, एगारसइकयण पदमसुयक्खंषे ।

वीए पुण दस बग्गा, एण नंदी दिवस तिचीसं ॥१॥
दुसु दुसु वग्गसु कमा, अउजयणा हुंति दस य चउपन्ना ।
बचीसा चउ अहं, पम्मकहा वीयसुयक्खंषे ॥२॥
सचमए पुण अंगे, दस अउजयणाणि एगसरयाणि ।
चउदस दिण नंदितियं, एगो य तथा सुयक्खंषो ॥३॥
बारस दिण अउपए, अंगे बग्गाएसु अउजयणा ।
दस अउ तेर दस दस, सोलस तेरस दस कमेण ॥४॥
नचपंगे सच दिणा, बग्गातिए तेसु अउजयणसंसा ।
दसमं तेरस दसगं, नंदितियं एगसुयक्खंषो ॥५॥
दसपंगे एगमरा, दस अउजयणाणि चउदस दिणा य ।
बुडाइ भगवईए, कपइ इह उउजोगि व्व ॥६॥
पदममी सुयक्खंषे, एगमरा दस इवांते अउजयणा ।
वीए वि देसगसरा, चउवीस दिणा विवागसुए” ॥७॥
इयाणिं उर्वंगा-आयारं उवाइयं?, सुयगने रायपसेणइयं, ३,
ठाथे जीवाजिगमो ३, समवाए पक्खणा ४, एए उका-
इया। भगवईए सुरपक्खती ५, नायाणं अंबुदीवपन्नती ६,
उवासगदसाणं चंदयन्नती ७। एए कालिवा। सव्वे वि उदे-
ससमुइसअणुत्तयं आयंविंलतिगेण वचंति। अनेंसिं पुण
पन्नवणउते जोगमउके आयंविंलतिगपुरणत्थं वि वचंति।
अंतगदसाइंचहंमंगाणं निरयावलिपमुयक्खंषो उवंगं।
तम्मि पंच बग्गा-कुरिपाओ, कपयविंसियाओ, पुण्फिपाओ,
पुण्फुइयाओ। एएसु चउसु दम दन अउजयणा। बन्दिइ-
सासु बारस। एवं दिणा ५, सुयक्खंषे दिणा ३, सव्वे दिणा ७।
अहुइया उेअंगंथा-निंसीइजयणा एगसरा दिन ? ८,
सुयक्खंषे दिन ३, एवं वीसं दिणा ।
“पढमेसरं नव सं-ल सोल बारस, चउक उग वीसा ।
सचउजयणेसु निविंयं, पडन्नं तत्थ नंदीए” ॥१॥
अणुभोगदाराणं तिन्नि निम्बिइया। देविंदत्थया तं-
बुल्लवेयालियं चंदाविजया आउएपचवक्खयां गणिवि-
ज्जा। एवमाइसु इक्किं निम्बिइयं ? एवं आयरयंके दिन ८,
दशवैकासिके दिन १५, [मंडलिकं ७] उचराध्ययने ३५, आ-
चारांगं ५०, सुत्रं ३०, ठाणां १८, समवायं ३, भगवती
? ८६, ज्ञाताथयंकया ३३, उपामकदशां ४, अंतगदशा
? ३, अणुत्तरोवर्वा ७, परइवागरण ? ४, विपाक २४, उवाहिं
३, रायपसेणी ३, जीवाजिगम ३, पक्खणा ३, सुयमकृप्ति
३, अंबुदीवपमकृप्ति ३, चन्धकृप्ति ३, निरयावली ७, नि-
शीथ ? ०, कल्पजाण २८, मडानिशीथ ४५, पंचकल्प ?,
जीतकल्प ?, नंदी ३, अनुयोगद्वार १, ग० ?। सर्वसंरुवा
इगुवीस थाम, दिन ६, संपपं आउचवाणए कयाकपविही।
तत्थ सगउचंसाकपाउचवाणं जोगवाहिंसमी अउसउजयं

च न उवहणइ । उद्भासन्नासत्पुपाणमज्जारार्थं आ-
मिसासीच्छं पक्कीणं अंतिथिपक्खिणुचोनपरस्त गयइव-
त्तणं चिद्धका समाधीं छड्डं हड्डं चम्मं च उवहणइ । प-
द्यावंतीए वंतीए वंते अद्रिस्समाणे न उवहम्मइ । सं-
शियमणुयतिरिपंपंचिदियसंथे उवहम्मइ । कप्पइ नि-
क्किंइयपतिच्छाईं कारोपायगायागयाइ अन्नंगित्तणं
सीवणत्तुण्णलेवणाइयं न कप्पइ काउं । आ उद्भोगोओ
सव्याविगईं बावइत्त्याए उद्भोगसम्मो पुण भोगाहि-
मवज्जाईं जत्तपाणं उवहम्मइ । पगरणंसंस्समाइसरावाइ-
त्तिं च न उवहणइ । तद्विणुनवणीयमिस्सकज्जन्नयणंजिया-
ए तद्विणुत्तिल्लमिस्सकुमपिंमरियाए अन्नंगिएण च उवह-
म्मइ । कडाइ थिरं विगइसंसंठं उचित्तिविकंविपमकप्पभायणं
हुंयमरियं च न उवहणइ । एवं तिरिच्छत्तविपसु परोप्परं
संबच्छेत्तु दापेत्तु वि एमो उवहयाणुवहइविद्धं जत्त-
पाणणिमिचं काउसम्मो कए दच्छवो । तदा कक्कवइत्तुर-
सगुल्लवॉणं । खंनसक्कवक्खीरत्तुत्तमादियाकक्करियगुल्लदा-
णं । बीसदण्णघाटनंदिहत्तनालियरतिलपरत्तिव्हीइ तदा
वामीपोइमंक्खियमंनत्तामोइयसत्तुयत्तुत्तुरियोत्तिसिद्धरिण-
त्तिन्नवट्टिकंवाइ छुत्तजोगा आउरं कपंति । छड्डं जोगे
पुण लम्भे न तत्तद्विणुमंइवज्जारियवीमणाउयं कप्पइ ।
अववाएण असुद्धस तिद्धं पाणांक्खिलयं विइज्जणं न क-
प्पइ । गिद्धिभायणमइसजायणणावि अप्पणा कप्पइ
चंदपरिगाह्णत्तए । तदा जं जत्थ जोगे कप्पइ, तं चैव आइव-
स्सगात्तु कप्पइ । भत्तपाणपानिलेहणकात्ते वीहिणुच्छंभे
रयहरणं च विअणुत्तरं परागववीहीए पत्तवंधा पत्तचरिं
कप्पइ पत्तवंधीसं उवहो पेहिय उवसंभे जत्तपाणअगाटिए
पुत्तचरयहरणे वेइयावहिरा पच्छितो य पुणो वि काउसम्मो
संथेइ वइइ । रओहरणपुत्तवज्जो जा सरीरंबंधी इइइ, सो
पुणो वि पक्खिल्लिण्णवो । वेइयावाहिरमयं उद्भुज्जोवखोव-
रिगयं च भत्तं पाणं च मज्जपविद्धं अंगुल्लत्तज्जोगमहिंयं
तिपपाइयं मज्जपविद्धं अंगुल्लत्तइयं पचाइयं च उस्संयट्टिज्जाइ ।
जत्तं पाणं वा उगुट्टिउत्तुभीए रयहरणं पुत्तिं वा भूमीए प-
दिए विओ निस्संनिमभे त्रियस्स च अप्पेइ उगुकिउत्तु-
भीए त्रियं संथेइइ । विगाइअ असंत्तं वा करेमाणो तुयहो वा
संथेइ वा पेयलाइई पायचारिणुयतिरियिच्छिभे य उस्सेवट्टं २
अंनइ, अकाइसत्तं उच्छं वा करेइ, काइसंनत्ताणि थंकिइत्ताणि
य न पदिभेइइ, दिणुत्तुही जोगमिक्खेवो वि उक्खेवस-
रिस्सो, नवरं पुत्तिं पेहिय वंधं दाठं पच्चकत्ताणं काउं वि-
गइविसत्तजावधिंयं अहुस्सत्तं काउसम्मं करिति, पारिए
नमुक्कारं जत्थेति ।

“इयं तुचो जोगविद्धी, संखेवेणं सुयाणुसारेणं ।
अं च न इत्थ उ जणियं, गीयापरणात्त तं नेयं ॥१॥
उम्म्यायं गुरुगो-उपमज्जरियं तु सव्वसंसारं ।
जोगविहीए उपपत्तो, वायंतो कुज्ज जइजणियं ॥१॥”
एसा जोगविइ । जंजू । सपणेणं जगत्तया महावीरंणं पवेइया
सुअक्खाया सुपत्तया तुज्जां जुज्जो गिम्मंथायं । नान्गधीणं
जाणियव्वा पासियव्वा फासियव्वा पाणियव्वा तीरइयव्वा
किट्टइयव्वा, एसा णो अतिकामिअव्वा । एसाए । वहीए
वहिया सुत्तपदिणीया अत्थपदिणीया तत्तुपपयदियोया
जिणाणाए विराहगा छिएहगा चैव अणत्तसंसारिया, तेस्सिं
पासे जोगविहीए विणा कइकिरियाकत्तावे एणंतनो मि-
च्छादिट्टिया चैव, पुण जंजू । एयारिसाए जोगविहीए
वाहिया ते साहू कट्ठाणं मंगलं देवयं चैइअमिच पज्जु-
वासणिज्जा मोक्खत्तफत्तयागमा णेयव्वा, पुण जे जंजू ।
अणुत्ताअणुओगकिरियावहिया माहुवंसे विद्धरंता वि
किरियाए फत्ताकोवं दंसत्ता वि ते अमाहू, दिट्टीए वि ण
दइव्वा; सेवं जंते जंते त्ति । “ तमेव सव्वं थिस्संके, जं
जिणेहिं पवेइअं ॥ ” अंग० ।

(आगाढागमाइयंगविथी स्वाध्यायभूमिंविधिषत्त्वम् ‘ अ-
रियावधिच ’ शब्दे दुर्तीयभागे ११६६ पृष्ठे कथ्यते) अत्र
महोपाध्यायीविमर्शापेगणित्तरात्रं यथा-वापमासिकयोगो-
द्गाहकानां षड्विंशत्साधिकेनां परमासैवां, षड्विंशत्सहोस्रैवां, ष-
रुमास्यास्तोचना दीयते । यद्वि श्चशुभिकेत्तदानींमत्साध्यायसंबन्धि-
द्गाह्यदिनं कथं चत्तुर्मासिकत्वात् । तस्मात्साध्यायदिनं चत्तुष्टयमपि कथं न
कल्पते ? तथा च श्चशुभिकाः षणमासा जन्वन्तीति कथमा-
लोचनाविधिरिति प्रस्तावम् ? इति प्रश्ने, उच्यते- वापमासिकयो-
गवाहितानां षड्विंशत्साधिकैः षणमासैरुपाध्यायदिनगणनामि-
रपेकमेव आलोचना वातयेति वृत्तसंप्रदाय इति । १८ प्र० ।
ही० १ प्रका० । ४४० । (योगवाहकस्य कारणेन विद्यतिः कल्पत
इति ‘ विगइ ’ शब्दे बह्यते)

जोगविरिय-योगवीर्ये-० । भाववीर्यभेदे, स च विद्या,
मनोवाकायमेवाह । सु० १ शु० १ अ० ।

जोगवीय-योगवीज-० । भोक्तृयोजकात्तुछानकाणे, हा० २१
हा० । (ताव च ‘ जोगविद्धु ’ शब्दे आस्सेव भोगे १६४६ पृष्ठे
गतानि)

जोगमंगह-योगसंग्रह-पुं० । युज्यते इति योगा मगवांश्वच-
व्यापाराः, ते चंठ प्रशस्तना पच विचिन्ताः, तेवां शिष्टयाऽऽचार्य-
गनात्तामोचनानिरपत्तायाऽऽदिना प्रकरेण संग्रहणानि संग्र-
हाः, प्रशस्तयोगसंग्रहाः, प्रशस्तयोगसंग्रहनिमित्तत्वात्तालोचना-
ऽऽद्याऽपि योगसंग्रहाः । प्रशस्तयोगसंग्रहानिमित्तेषु आलो-
चनाऽऽदिषु, स० ।

ते च त्रिशद् भवन्ति । तदुपदर्शकं स्तोत्रकथनकथन-
आलोचन निरवज्ञावे, आइइत्तु दइधमत्तया ।
अणित्तिअंवाहणे य, सिकत्ता गिण्णिकमत्तया ॥७३॥

(आश्लेषण ि) प्रशस्तमोक्षसाधनयोगसंप्रदाय शिष्येणाऽऽ-
 चायांय सत्यमालोचना दातव्या १ । (निरवहाये ि) आचा-
 योऽपि प्रशस्तमोक्षसाधको योगसंप्रदायैव प्रदायामालोच-
 नायां निरपलायः स्वाधु, नायस्मै कथयद्विषयः २ । एकारा-
 न्तश्च प्राकृते प्रथमान्तो भवनीत्यसङ्कारोवेदितम् । यथा- " कतरे
 आचकृद्द्विषयः " इत्यादि । (आचरेत्सु द्दधम्मय ि)
 तथा योगसंप्रदायैव सर्वेषु साधना सुप्रप्तुं कृष्याऽऽदिभेदासु
 द्दधर्मता कार्या, आपस्तु सतीषु, आप्तरे द्दधर्मण भवितव्य-
 मित्यर्थः ३ । (अगिस्तिआवहाण ि) योगसंप्रदायैयानि-
 श्रितोपधानेन भवितव्यम् । अथवा-अनिश्रितोपधाने च
 यत्नः कार्यः, उपदधातीत्युपधानं तपः । तदनिश्रितम्,
 निश्रितं च । तच्च तदुपधानं चेति समासः ४ । (सिक्ख ि)
 प्रशस्तयोगसंप्रदायैव शिक्षा आसेवितव्या । सा च द्विप्रकारा
 जगति-सद्गुणशिक्षा, आसेवनाशिक्षा च ५ । (निष्पष्टक-
 मय ि) प्रशस्तयोगसंप्रदायैव निष्पष्टिकप्रशरीरेणासेवनीया,
 न पुनर्नोदुचचद्वयथा वर्दिनयमिति प्रथमगाथासमासाः
 ॥ ६ ॥ (नागदत्तदृष्टान्तः ' गिष्पष्टिकमयय ' शब्दे वक्ष्यते)

असायया अलोचने य, वितिकला अज्ञये सुई ।

सम्पदिद्वी समाही य, आयारे विणञ्चो व ॥ ७४ ॥

(प्रसायय ि) तपसि अज्ञानता कार्या, यथाऽन्ये न जाना-
 ति तथा तपः कार्यम् । प्रशस्तयोगसंप्रदायैरेतत्सर्वत्र योज्यम् ।
 ७४ । (अज्ञोत्रे य ि) अलोचनश्च कार्यः । अथवा-अज्ञानेन यत्नः
 कार्यः ८ । (तितिकख ि) तितिक्षा कार्या, परब्रह्माऽऽदि-
 जय इत्यर्थः ९ । (अज्ञये ि) अज्ञानेन अज्ञानं, तच्च क-
 तैवम् १० । (सुइ ि) अविना भवितव्यं, संयमयतैत्यर्थः ११ ।
 (सम्पदिद्वि ि) सम्पदविपरीता दृष्टिः कार्या, सम्पदशु-
 न्हाविरत्यर्थः १२ । (समाही य ि) समाधिश्च कार्यः,
 समाधानं समाधिभेदेनः स्वास्थ्यम् १३ । (आयारे विणञ्चो
 ि) द्वारद्वयम् । आचारोपगमः स्थातः, न मायां कुर्याद्वि-
 स्यर्थः १४ । तथा विनयोपगमः स्वातः न मानं कुर्याद्विषयः १५
 इति द्वितीयाध्यासमासाः ॥ ७४ ॥

धिर्दं मई य संवेगे, पणिही सुविहि संवेरे ।

अचदासोवसंद्दारे, सव्वकामविररुया ॥ ७५ ॥

(धिर्दं मई य ि) धृतिमतिश्च कार्यः, धृतिप्रधाना
 प्रतिरित्यर्थः १६ । (संवेगे ि) संवेगः संसाराद्भयं,
 मोक्षाभिशाषो वा कार्यः १७ । (पणिही ि) प्राणु-
 शिष्यात्सो, माया न कार्यैर्यर्थः १८ । (सुविहि ि)
 सुविधेः कार्यः १९ । (संवेरे ि) संवेगः कार्यः, न तु न
 कार्ष इति व्यतिरेकोदाहरणमत्र प्रावि २० । (अचदासोव-
 संद्दारे ि) आत्मदोषोपसंद्दारेः कार्यः २१ । (सव्वकाम-
 विररुय ि) सर्वकामविरक्तता भावनीया २२ । इति
 तृतीयाध्यासमासाः ॥ ७५ ॥

पचचत्तायां विउरस्सगे, अप्पमाए लवावोवे ।

जाणसंवरयोगे य, उदुप मारणोति ॥ ७६ ॥

(पचचत्तायां ि) मूलगुणोत्तरगुणविवर्धनं प्रत्याख्यानं कार्य-
 मिति द्वारद्वयम् २३-२४ । (विउरस्सगे ि) विविध उत्सर्गो
 न्युत्सर्गः, स च कार्यं इति कृष्यमाचमर्द्दिनः २५ । (अ-

पमाए ि) न प्रमादोऽप्रमादः, अप्रमादः कार्यः २६ ।
 (लवावोव ि) कालोपल्लवायं लणे लणे सामाचार्यमुद्राणं
 कार्यम् २७ । (अप्पमाए लवावोवे ि) ध्यानसंवरयोगश्च
 कार्यः, ध्यानमेव संवरयोगः २८ । (उदुप मारणोति ि)
 वेदोदये मारणात्मिकेऽपि न क्षामः कार्यः २९ । इति
 चतुर्थगाथासमासाः ॥ ७६ ॥

संताणं य परिहा य, पच्छित्तकरणे वि य ।

आराहणा य मरणंत, वचोसं जोगसंगह ॥ ७७ ॥

(संताणं च परिहा य ि) सङ्गानं च परिहा, प्रत्याख्यानप-
 रिहातेन परिहा कार्यं ३० । (पच्छित्तकरणे वि य ि)
 प्रायश्चित्तकरणं कार्यम् ३१ । (आराहणा य मरणंत ि) आरा-
 धना च मरणात्ते कार्या, मरणात्तकाल इत्यर्थः ३२ । एते द्वौ
 श्लोकोऽसंग्रहाः इति पञ्चमगाथासमासाः ॥ ७७ ॥ आचोऽ ३० ।
 ३० । ध० । " ते य इमे वत्सोसं जोगसंगह-धम्मं सोसंवि-
 धं, एवं सुक्खं वि । एते वत्सोसं जोगसंगह ि " आ० ३० । ध० ।
 (आचावनाऽऽदीनां योगसंप्रदाणामुदाहरणाऽऽदि तत्तच्छब्दे
 दृश्यम्) योगसंप्रदाने लिखितमस्ति यत्रानातिकालो वैरा-
 त्तिककालत्वात्नैः स्वायत्त इत्यत्राकसंध्यादिकारुण्येनत्थापकम-
 न्यथा धेन प्रश्ने ? उत्तरम्-प्राभातिककालो वैरात्तिककाल-
 लस्थाने स्थाप्यनामाकमन्यथादिकारुण्ये सति, तथा वैरात्तिककाल-
 नातिककालेनैवकमन्यथादिसङ्घादे समुद्रशानुक्त्यामेवै कार-
 णानो यथानरं जायते, तदा श्रम्ये दंतमक वृद्धः वीचते, आ-
 गादयोगे तु आकसन्निवृत्तप्राणानयनाद् यावत् आचार्यसंभव का-
 र्ष, गुणाङ्गया शुद्धानि, योगविध्यादी तथैव प्रतिपादनादिति ।
 ३० प्र० । सेनः १ उच्यते ।

जोगसच्च-योगसत्य-न० । प्रनोवाक्काययोगेषु सत्य योगसत्य-
 म् । उत्त० २६ अ० । योगा मनोवाक्कायाः, नेयां न्यत्यमि-
 तथत्वं योगसत्यम् । अ० १७ श्ल० ३० । प्रनःपुनर्नाना-
 विधयश्चक्रे सत्यभेदे, प्रश्न० ५ संव० द्वार । योगनः संव-
 न्यतः सत्यं योगसत्यम् । तथा द्वाष्टयोगाद् दृष्टः, कृत्रयोवा-
 च्छत्र एव उच्यते, इत्येवंक्रे सत्यभेदं च । स्या० १० टा० ।

योगसत्यस्य फलं प्रश्नपूर्वकमाह-

जोगमवेणं भंते ॥ जिवं किं जणुपइ ॥ जोगसत्तं जोगे
 विमोहं ॥ ७८ ॥

इं भद्रन् । योगसत्येन मनोवाक्काययोगानां न्यत्वं योगसत्यं,
 तेन योगसत्येन मनोवाक्कायसाकश्येन जीयः किं जनयति ? त-
 दा सुकुराह-हे शिष्ये । योगसत्येन योगाद् विज्ञोऽप्ययानं म-
 नोवाक्काययोगाद् विज्ञोऽकर्तनीति कर्मकष्याम्यथाश्रिदावाद् क-
 र्त्तनीति प्रावः ॥ ७८ ॥ न० २६ अ० । योगः संवन्धः, तस्मात्स-
 न्या योगसत्या । कृत्रयोवाद् विवक्षितशब्दप्रयोगकालं कृत्राभा-
 ऽपि कृत्रयोगस्य संनवात् कृत्रं । एवं दृष्टवोगाद्दृष्टात्येवंक्रे
 पर्यामन्यानेदं, कृत्रो-टाप । प्रश्न० ११ पृ ।

जोगसत्ताम-योगमन्यास-पुं० । सामर्थ्ययोगमाधिकृत्य-
 ऽपि धर्मसत्यास-योगमन्याससंज्ञितः । श्ल० १६ श्ल० (तत्र-
 कथ्यता ' जोग ' शब्दे अस्मिन्नेव भागे १६२७ पृष्ठे गतः)
 जोगमत्य-जोगज्ञान-न० । पानञ्जनाऽऽदिद्वयव्यामित्रतासाक्षात्,
 श्ल० २३ श्ल० ३० । पशुद्वया जोगसत्ये ॥ योगशास्त्रेऽप्य-

स्मरणयेषु पातञ्जलाऽऽदिष्विति । पञ्चा० १ विव० । हेमचन्द्र-
ऽऽचार्येभिराचते योगशास्त्रनामके प्रकरणग्रन्थे च ।

जोगसह-योगशाब्द-पुं० । योगप्रतिपादके शब्दे, अथ पवित्रत-
धीजगत्सामानाधिकरन्तप्रभो यथा- "आयस्वियाय जस्व जोगो
सिञ्जातर०" इत्यत्र योगशब्देन किमुच्यते १, इति प्रश्ने, उ-
च्यते- "वस्य योगं" निष्कार्थं गच्छन्निर्दिष्टं धातु, वस्य योगो-
बेन वस्तुना सह संबन्धो जयिष्यति, तद् प्रह्रीष्यामीत्यर्थः ।
इति आचारिण्युं कतवृत्तौ । १० प्र० । ही० १ प्रका० ।

जोगसिद्ध-योगसिद्धि-पुं० । योगेषु योगे वा सिद्धौ योगसि-
द्धः । योगालिखयति सिद्धनेत्रे, ब्रा० प्र० ।

साम्प्रतं योगसिद्धं प्रतिपाद्यन्नाह-

सत्त्वे त्रि दृष्यजोगा, परमच्छेरयफडाऽह्दवेगो वि ।

जस्मेस होवज निदो, स जोगसिद्धो जहा सभिवो ॥

सर्वेऽपि कार्त्स्न्येन दृश्ययोगाः परमाऽऽभ्यर्कलाः परमाऽऽत-
कायाः । अथवा-एकाऽपि योगः परमाऽऽभ्यर्कतो यस्य भवत
सिद्धः स योगेषु योगे वा सिद्धौ योगसिद्धोऽतिशयवाच्यः ।
यथा सामंत आचार्य इति माथाह्वारथैः । ब्रा० प्र० १ अ० २
खण्ड । (कथानकं 'जोगसिद्ध' शब्दे अस्मिन्नेव जागं १६४०
पृष्ठे कृत्यम्)

जोगसिद्धि-योगसिद्धि-स्त्री० । योगनिष्पत्तौ, यो० िं० ।

जोगमुक्ति-योगमुक्ति-स्त्री० । योगाः कायवाक्यमनोव्यापारस-
त्तनाः, तेषां मुक्तिः । मोक्षयोगान्तरमगमनितरवचनानामुक्ति-
नानाऽऽदिश्रुत्यायां शब्दौ, य० २ आधि० ।

जोगमुक्तिव-योगमुक्तिवत्-न० । मनोवाक्याव्यव्यापाराऽन-
वचनसंपादकैः तपोविशेषे, पञ्चा० १ एए विव० । यत्र भिषिक्तता-
यामेवमाना एकैकयोगमभ्यस्य विशीयतेऽसौ योगमुक्तिः, इह
च परिपाटीत्रयेण नव तपोदिनानि स्युरिति । पञ्चा० १६ विव० ।

जोगमुदिसिचिव-योगमुदिसिचिव-त्रि० । मनोवाक्याव्यव्यापार-
सिद्धिते, यो० १३ िव० ।

जोगहाणि-योगहानि-स्त्री० । योगानां संयमव्यापाररूपाणां
हानिः । संयमव्यापारहानौ, "संबच्छरेणावि न तसि ब्रासी,
जोगाण हाणी इविदे वलम्मि" इत्य० १ व० ।

जोगहीण-योगहीन-न० । असत्यकृतपठपचारे भ्रुतदोषभेदे,
आव० ४ अ० ।

जोगादस्य-योगातिशय-पुं० । आरामाभ्यन्तरारणामोत्कर्षे,
ब्रा० १६ ब्रा० ।

जोगाथरिय-योगाचार्य-पुं० । पतञ्जलयादिके, "योगाऽऽचा-
र्येयथोदिनम् ।" योगाऽऽचार्येः पतञ्जलयादिसिद्धिते । ब्रा० २१
ब्रा० । योगप्रतिपादके सूत्रे च । "योगाऽऽचार्यैर्बिनिर्दिष्टं, तस्य-
पुण्यमिष्टं पुनः ।" योगाऽऽचार्यैः योगप्रतिपादकैः सूत्रिसिद्धिते ।
पञ्चा० १ एए ब्रा० ।

जोगाधार-योगाऽऽधार-पुं० । योगेनाऽऽधारति । आ-धर-धञ् ।
आधार्यप्रतिकेपण विज्ञानमात्रवादिनि बौद्धभेदे, आध्यात्मप्रतिके-
पेण विज्ञानमात्रसमभिरुद्धौ योगाऽऽधार इति । सप्तम १
काण्डे । बाच० ।

जोगारूढ-योगाऽऽरूढ-पुं० । योगमारूढः । आ-रूढ-रुः ।

"यदा तु नेष्टिबाधैस्तु कमस्त्वचुपज्जते । सर्वसंकल्पसंन्यासी,
योगाऽऽरूढस्तदोच्यते ॥१॥" इत्युक्ते योगिजने, "योगाऽऽरू-
ढस्य तस्यैव, समः कारणमुच्यते ।" इति । बाच० । योगं स-
म्यग्दर्शनकारिणे आरम्यसाधनरत्नस्यहीनकण्ये आरूढो योगा-
ऽऽरूढः । सम्यग्दर्शनकारिणेषूपुके, "योगाऽऽरूढः शमादेव,
सुध्यायन्तर्गतकियः" अष्ट० ६ अष्ट० ।

जोगि (ष)-योगिन्-पुं० । 'जोह (ण)' शब्दाद्यैः, यो० १३
विव० ।

जोगिणाण-योगिहान-न० । 'जोहणाण' शब्दाद्यैः, सप्तम० शकारक ।

जोगिणाह-योगिनाह-पुं० । 'जोहणाह' शब्दाद्यैः, ब्रा० १५ ब्रा० ।

जोगिणीपट्टण-योगिणीपट्टण-न० । 'जोहणीपट्टण' शब्दाद्यैः,
ती० ४४ कटव ।

जोगिय-योगिक-त्रि० । 'जोहण' शब्दाद्यैः, प्रथम० २ संब० डार ।

जोगिवृद्धि-योगिवृद्धि-स्त्री० । 'जोहवृद्धि' शब्दाद्यैः, तं० ।

जोग-योग्य-वि० । योगमर्हति । युज्-यत्, एयत् वा । योगार्हं,
बाच० । अर्थे, "अरिहो पित वा, जोगो पित वा एगढं ।" ब्रा०
चू० १ अ० । योग्यमर्हतिमन्युर्धनन्तरम् । विशे० । ब्रा० प्र० ।
उचिन्ते, इश० १ अ० । प्रभो, "पमु पित वा जोगो पित वा
एगढं" नि० चू० २० उ० । घटमानक, "अजोगमरुचं इह सं-
जयाणं ।" अयोभ्यकपमघटमानकम् । सुभ० २ सू० ६ अ० । नि-
पुष्टे, शक्ते, पुष्यनक्षत्रे च । पुं० । श्रद्धिनामोपेक्ष, न० । बाच० ।
चाट्टी, दे० ना० ३ वर्गे ।

जोगा-योग्या-स्त्री० । योगमर्हति, युज्-यत्-कृतवच । एयत् वा ।

गुणनिकायाव, म० ११ अ० ११ उ० । औ० । अन्वासे, जं० ३
वह्ण० । "खुरली तु अमो योग्याऽऽपासाः" इति वचनात् । क-
ल्प० ३० लण । शास्त्राजाले, सूर्यस्त्रियां च । बाच० । गर्भधार-
रणसमर्थायां यौगौ, तं० ।

कोसायारिं जोगिं, संपचा सुकूपीसिया जया ।
तया जीवुच्चाए, जोगा जणिया जिण्दिहे ॥१११॥

ते कश्चिरेकवचः कांवाऽऽकार्यं योगिं संरासाः सन्तः शुक्रमि-
श्रिता श्रुतुदितत्रयान्ते पुरुषसंयोगेन असंयोगेन वा पुरुषवा-
येण मिलिताः (नद्य सि) तदा जोवाऽऽदि गर्भसंभूतलक्षणं,
योभ्या मणिताः कथिताः, जिनेन्दैः सर्वैकैः ॥११॥ तं० ।

जोगोवयरिया-योग्योपचर्या-स्त्री० । योग्यानां देवगुहसाधमि-
कलजजरीनानायाऽऽशीनामुचितोपचर्या योभ्योपचर्या । धूपपु-
ष्पवस्त्रविषेपनाऽऽसनदानाऽऽदिगौरवाऽऽमिकायां देवगुहसा-
धमिकलजजरीनानायाऽऽशीनामुचितोपचर्यायाव, य० २ आधि० ।

जोह-शीट-सम्प-प्यादि०-पर०-सक०-सेट्ट । योऽति, अथौ-
टीत् । अकि न द्ववः । बाच० । नक्षत्रे, दे० ना० ३ वर्गे ।

जोडिअ-पुं० । देशी-व्याधे, दे० ना० ३ वर्गे ।

जो[ष्]-यान्-पुं० । योर्नि सञ्चिताऽऽदिकां चतुरशीतिलक्षण-
क्याचकिञ्जालं करोतीति वचनत्वात् किपि भिन्नुक् । संसार-
त्रै० ना० ।

व खीरालस्यैव, तस्यां च प्राणिनां संज्ञयो नास्ति, न निष्पत्तिः । तथा बंशुपत्ता, सा च प्राङ्मनजनस्येति । तथा पारं वैश्विधं निरुत्किङ्कर्यथेति । तद्यथा-अरुडजा, वीनजा, अरायुजा चेति । तथापरुडजाः पश्यादयः, पोतजा बह्मुड्डी-नजकसनाऽऽदयः, अरायुजा मोमविधीमनुष्णाऽऽदयः, तथा द्विविधतुःपञ्चैम्पमेदाह विद्यन्ते । आद्याः १ पु० १ श० ६ उ० ।

सर्वानां योनयः प्रतिपाद्यन्ते-

कनिविहा षं भंते ! जोषी पश्याता ! गोयया ! तिबिहा जोषी ! पश्याता । तं जहा-सीता जोषी, उसिष्या जोषी, सीतोसिष्या जोषी ।

“कनिविहा षं भंते ! जोषी” इत्यादि । कनिविधा कतिप्रकारा, जमिति पूषेव, प्रदन्त ! योनिः प्रज्ञता ! अय योनिरिति कः ज्ञ-यन्त ! उच्यते-“यु” मिश्रणे, युवन्ति तेजसलक्ष्मणशरीररचनेः स्वन्त श्रीहार्तिकोऽग्निशरीरप्रायोपपुङ्गवकणःअसुद्वेषेन मिश्री-भवन्त्यस्यामिति योनिरुपस्थित्यात्म । औषाधिको निरययः । भगवानाह-गीतम् । विविधा योनिः प्रज्ञता । तद्यथा-श्रोता, उष्णा, श्रोतोष्णा । तत्र श्रोतस्पर्शपरिणामा शीता, उष्णस्पर्शपरिणामा उष्णा, श्रोतोष्णकणोन्नयस्पर्शपरिणामा श्रोतोष्णा ।

योनिविशेषप्रतिपादनायाऽऽह-

नेरुदयाणं जंते ! किं सीता जोषी, उसिष्या जोषी, सीतोसिष्या जोषी ? । गोयया ! सीता वि जोषी, उसिष्या वि जोषी, नो सीतोसिष्या जोषी । अमुरकुमाराणं भंते ! किं सीता जोषी, उसिष्या जोषी, सीतोसिष्या जोषी ? । गोयया ! नो सीता जोषी, नो उसिष्या जोषी, सीतोसिष्या जोषी, एवं० ज्ञव बाधियकुमाराणं । पुढर्बं काइयाणं जंते ! किं सीता जोषी, उसिष्या जोषी, सीतोसिष्या जोषी ? । गोयया ! सीता वि जोषी, उसिष्या वि जोषी, सीतोसिष्या वि जोषी । एवं आउवाउच्यन्तस्त्वेवंदियतेर्दियवचरिदिया-ण वि पचेयं भाधियवधं । तेउकाइयाणं नो सीता, उसिष्या, नो सीतोसिष्या । पंचिदियतिरिक्लसजोषियाणं जंते ! किं सीता जोषी, उसिष्या जोषी, सीतोसिष्या जोषी ? । गोयया ! सीता वि जोषी, उसिष्या वि जोषी, सीतोसिष्या वि जोषी । संसुच्छिमपंचिदियतिरिक्लसजोषियाण वि एवं वेव । गज्जवर्कोतिपमपुस्ताणं जंते ! किं सीता जोषी, उसिष्या जोषी, सीतोसिष्या जोषी ? । गोयया ! नो सीता जोषी, नो उसिष्या जोषी, सीतोसिष्या जोषी । मपुस्ताणं जंते ! किं सीता जोषी, उसिष्या जोषी, सीतोसिष्या जोषी ? । गोयया ! सीता वि, उसिष्या वि, सीतोसिष्या वि जोषी । संसुच्छिमपुस्ताणं भंते ! किं सीता जोषी, उसिष्या जोषी, सीतोसिष्या जोषी ? । गोयया ! तिबिहा वि जोषी । बाणभंसरदेवाणं किं सीता जोषी, उसिष्या जोषी, सीतोसिष्या जोषी ? ।

गोयया ! नो सीता, नो उसिष्या, सीतोसिष्या जोषी । जोइसियाणं वेमाखियाण वि एवं वेव ।

तत्र त्रैरधिकानां द्विविधा योनिः-शीता, उष्णा च । न तृतीया श्रोतोष्णा । कस्यां युष्पत्ता च शीतानि, उष्णानि, उष्णानि-रत्न-प्रजायां शुक्रेप्रभायां बालुकाप्रभायां च यानि त्रैरधिकानामुप-पातक्रेत्राणि तानि सर्वांस्वपि श्रोतस्पर्शपरिणामपरिणतानि उपपातक्रेत्रव्यतिरेकेण चाम्यत् सवेमवि निरुष्णवि युष्णवि-ष्णस्पर्शपरिणामपरिणतं, तेन तत्रत्या त्रैरधिकाः श्रोतयोनिका उष्णां वेदनां वेदयन्ते । पशुकप्रभायां बहुम्युपपातक्रेत्राणि श्रोतस्पर्शपरिणामपरिणतानि, स्तोकात्म्युष्णस्पर्शपरिणामपरिण-तानि, येषु च प्रस्तटेयु नरकाऽऽद्यासेषु श्रोतस्पर्शपरिणामाम्युप-पातक्रेत्राणि, तेषु तद्व्यतिरेकेण चाम्यत्स्वेषुष्णस्पर्शपरिणतं, तेषु प्रस्तटेयु नरकाऽऽद्यासेषु योपातक्रेत्रावयुष्णस्पर्शपरिणामानि, तेषु तद्व्यतिरेकेण चाम्यत्स्वेषु श्रोतस्पर्शपरिणामं, तेन तत्रत्या बहुयोः त्रैरधिकाः श्रोतयोनिका उष्णां वेदनां वेदयन्ते, स्तोका उष्णयोनिकाः श्रोतवेदनामिति । युष्प्रजायां बहुम्युपपातक्रे-त्राणि उष्णस्पर्शपरिणामपरिणतानि, स्तोकाणि श्रोतस्पर्शपरि-णामानि, येषु च प्रस्तटेयु येषु च नरकाऽऽद्यासेषु योष्णस्पर्श-परिणामपरिणतान्युपपातक्रेत्राणि, तेषु तद्व्यतिरेकेण चाम्यत्स्वेषु श्रोतस्पर्शपरिणामं, येषु च श्रोतस्पर्शपरिणामाम्युपपातक्रेत्राणि, तेषु उष्णस्पर्शपरिणामं, तेन च तत्रत्या बहुच उ-ष्णयोनिकाः श्रोतवेदनां वेदयन्ते, स्तोकाः श्रोतयोनिका उष्णवेदनामिति । तमःप्रभायां तमस्तमःप्रभायां योपयान-क्रेत्राणि सर्वांस्वप्युष्णस्पर्शपरिणामपरिणतानि, तद्व्यतिरेकेण चाम्यत्स्वेषु तत्र श्रोतस्पर्शपरिणामं, तेन तत्रत्या नारका उ-ष्णयोनिकाः श्रोतवेदनां वेदयितार इति । भवन्वासिनां गज्ज-क्लांतिकतिर्यक्पञ्चोद्दिग्यगर्जन्मुक्ताग्नि कमनुष्णाणां ह्यत्त-र्योतिष्कथैक्यमिनिकानां योपातक्रेत्राणि श्रोतोष्णकणोन्नयस्पर्श-परिणामपरिणतानि, तेन तेषां योनिरुमयस्वभावा-न शीता, ना-म्युष्णा । एकेन्द्रिवायामिनिकायिकजोषां द्विविधतुःपञ्चैम्पसं-सुच्छिम्यतिर्यक्पञ्चोद्दिग्यगर्जन्मुक्ताग्नि कमनुष्णाणां योपातक्रेत्रानि श्रोतस्पर्शान्युष्णस्पर्शान्युमयस्पर्शांयपि भवन्तीति, तेषां विवि-धा योनिः-तैजसकायिका उष्णयोनिकाः, तथा प्रायकृत उपल-ब्धः । प्रज्ञा० ८ पद । (पनेभामसपहद्वह्मस्य ‘अपरावहुव’ शब्दे प्र-थमभागे ६५० पृष्ठे गतम्) शीताऽऽदिविभिप्रकारार्थेसंप्रत्यु-प्रायेणैवम्-“ शीतोसिष्याजोषीया, सन्ने देवा य गज्जवर्क-ः । उसिष्या वे उउकाप, युइ निरप तिबिह सेसेसु १ १ १ १ ” (गज्जवर्कतिरि कि) गज्जोत्पातिकाः । अ० १० श० २६ उ० स्या० । युयोऽपि प्रकारान्तरेण योनिनां त्रैविधं प्रतिपिपाद्यिपुरात-

कतिविहा षं भंते ! जोषी पश्याता ! गोयया ! तिबिहा जोषी पश्याता । तं जहा-सविचा, अविचा, भीसिया ! । “कनिविहा षं भंते ! जोषी पश्याता ! ” इत्यादि । सविचा जीवमदेशसंबन्धा, अविचा संबन्धा जीवमिप्रमुक्ता, मित्रा जीवमिप्रमुक्तामिप्रमुक्तरचय । नेरुदयाणं भंते ! किं सविचा जोषी, अविचा जोषी, भीसिया जोषी ? । गोयया ! नो सविचा जोषी, अवि-चा, नो भीसिया जोषी । अमुरकुमाराणं भंते ! किं स-विचा जोषी, अविचा जोषी, भीनिवा जोषी ? । गोयया !

नो सचिचा जोषी, अचिचा जोषी, नो मीसिया । एवं जाव धणियकुमाराणं । पुढीकाइयाणं भंते ! कि सचिचा जोषी, अचिचा जोषी, मीसिया जोषी ? गायमा ! सचिचा बि जोषी, अचिचा बि जोषी, मीसिया बि जोषी । एवं जाव चडरिदियाणं । सम्मुच्छिमपंचिदियतिरिक्खनो-खियाणं, सम्मुच्छिमपणुस्साण ए एवं चेव; गम्भवकंति-यपंचिदियतिरिक्खजोषियाणं गम्भवकंतिपणुस्साण य नो मचिचा, नो अचिचा, मीसिया जोषी । बाणमं-वरजेइसियवेमाणियाणं जहा असुरकुमाराणं ॥

तत्र नैरयिकायां यदुपपालकेन तत्र न केनचिज्जीवेन परि-रुहीतमिति तथाचिचा योनिः । यद्यपि सुहृद्व्यस्तारिते उपाखात्, 'देवस्यार्थ-जालो कव्यापिनः, तथाऽपि न तत्रदशैकपदानस्थानयुद्धा-अन्यायानुगमसंबद्धा इति अचिचैव तेषां योनिः । एवमसुर-कुमाराऽऽदीनां प्रवचनपतीनां व्यस्तारज्योतिष्क्यैमानिकानां वा अचिचा योनिर्भाषनीया । पृथिवीकाथिकाऽऽदीनां संमुच्छि-ममुपपद्यवर्धनानामुपपानकेन जीवैः परिरुहीतमपरिरुहीत-मुपपद्यवर्धनं च संभवतीति त्रिविधा योनिः, एतद्व्युत्पा-न्निकतियेकपञ्चेन्द्रियाणां गर्भव्युत्पन्निकतियेकपञ्चाशौ च यत्रो-त्पन्नस्तत्र सचिचाचिचा अपि ह्युक्तयोनिताऽऽदिरुद्धः सन्तीति मिथ्या तेषां योनिः । प्रश्ना० ९, पद । (अल्पबहुत्वम् 'अप्याबहुव' शब्दे प्रथमनागे ६६८ पृष्ठे उक्तम्)

सचिचाऽऽदियोनिकप्रकरणार्थसंग्रहस्तु प्रायेणव्य-
 " अचिचा क्तु जोषी, नैरयियाणं तदेव देवाणं ।
 मीसा य गम्भवान्, तिचिहा पुण होइ सेसंछु " ॥ १ ॥
 सत्यस्य कन्दिययुद्धाजोषीकव्याससंबन्धे नारकदेवानां यदु-
 पपानकमेतं तत्र केनचिज्जीवेन परिरुहीतमित्याचिचा तेषां
 योनिः । गर्भवासयोनिस्तु मिथ्या, शुक्रसोमनिपुद्गलानामाचि-
 चानां गर्भाशयस्य च सचिचनस्य ज्ञावाइति । शेषानां पृथि-
 व्यादीनां संमुच्छिजानां च मनुष्याऽऽदीनामुपपानकेन जीवेन
 परिरुहीतऽपरिरुहीते उन्नयकत्वेपत्सारिते त्रिविधाऽपि यो-
 निरिति । अ० १० श्ल० २ उ० । श्या० । प्र० ।

भूयोऽपि प्रकारान्तरेण योनिः प्रतिपाद्यितुकाम आह-
 कतिविहा णं जंते ! जोषी पणत्ता ? । गोयमा ! तिचि-
 हा जोषी पणत्ता । तं जहा-मंबुडा जोषी, विचदा जोषी, संबुदविचदा जोषी । नैरय्याणं जंते ! कि संबुडा जोषी, विचदा जोषी, संबुदविचदा जोषी । गोयमा ! सं-
 बुदा जोषी, नो विचदा जोषी, नो संबुदविचदा जोषी । एवं जाव वणस्सइकाइयाणं । वेदंदियाणं पुत्ता ? । गोयमा ! नो
 मंबुदजोषी, विचदजोषी, नो संबुदविचदजोषी । एवं जाव चडरिदियाणं । संमुच्छिमपंचिदियतिरिक्खजोषि-
 याणं मंमुच्छिमपणुस्साण ए एवं चेव । गम्भवकंतिपंचि-
 दियतिरिक्खजोषियाणं गम्भवकंतिपणुस्साण य नो संबुदा जोषी, नो विचदा जोषी, संबुदविचदा जोषी । बाणमं-
 तरजेइसियवेमाणियाणं जहा नैरय्याणं ॥
 तत्र नारकायां संबुदा योनिः, नरकनिष्कृतां नारकोपस्था-

नानां संबुतगवाहकदपत्यात् । तत्र च जाताः सन्तो नैरयिकाः प्र-
 बन्मानमुपपन्नस्यः पतन्ति शीतेज्य उष्णेषु, उष्णेषुः शी-
 तेचिचि । अथनपतिव्यस्तारज्योतिष्क्यैमानिकानामपि संबुदा
 योनिः, तेषां देवस्यार्थयोर्देवबहुव्यस्तारिते उपाखात्, 'देवस्यार्थ-
 जालो देवस्यस्तारिषु अंगुलासंश्लेज्जगमेसाए सरीरोगाह-
 णाए उवचउज्ज' इति बचनात् । एकेन्द्रिया अपि संबुतयोनि-
 काः, तथापि योनिः स्पष्टमनुपलक्ष्यमाणत्वात् । इन्द्रियाऽऽदीनां
 यदुत्पन्नियेकपञ्चानां सम्मुच्छिमनियेकपञ्चेन्द्रियसम्मुच्छि-
 मनुष्याणां च विदुता योनिः, तथाप्युत्पन्नस्थानजालाऽऽशयाऽऽदौ-
 स्पष्टमनुपलक्ष्यमाणत्वात् । गर्भव्युत्पन्निकतियेकपञ्चेन्द्रियगर्भ-
 व्युत्पन्निकतियेकपञ्चाशौ च संबुतयिदुता योनिः, गर्भस्य संबुत-
 यिदुतकपत्यात् । गर्भो ह्यनःस्थकपतो नोपलक्ष्यते, बहिर्द-
 र्शयुद्धादीनांपलक्ष्यते इति । प्रश्ना० ९, पद । (अल्पबहुत्वम्
 'अप्याबहुव' शब्दे प्रथमनागे ६६८ पृष्ठे उक्तम्)
 संबुदाऽऽदियोनिकप्रकरणार्थसंग्रहस्तु प्राय एवम्-

" एगिदियेनरय्या, संबुदजोषी तदेव देवा ।
 विगजिदियसु विचदा, संबुदविचदा य गम्भसि ॥ १ ॥"
 एकन्द्रियाणां संबुदा योनिः, तथास्यभावत्वात् । नारकाणा-
 मपि संबुतैव । यतो नरकनिष्कृताः संबुतगवाहकव्याः, तेषु
 च जानासने वर्द्धमानस्यैव । नस्यः पतन्ति शीतेज्यो निष्कृ-
 तेषु उष्णेषु नरकेषु, उष्णेषु शीतेचिचि । देवानामपि संबु-
 तयोनिः क्वेव देवस्यार्थयोर्देवबहुव्यस्तारितोऽस्तुमानासत्त्व्या-
 मभामात्रावगाहानो देव उत्पद्यन् इति । प्र० १० श्ल० २ उ० ।
 श्या० । मू० । न० ।

सम्यत् मनुष्ययोनिविशेषमतिपादानार्थमाह-
 कतिविहा णं जंते ! जोषी पणत्ता ? । गोयमा ! तिचिहा
 जोषी पणत्ता । तं जहा-कुम्भुषया, संखावत्ता, वंभीपत्ता ।
 कुम्भुन्याणं जोषी उन्नयपुरिममाजयाणं कुम्भुन्याए खं
 जोषीए उन्नयपुरिमसा गम्भे वक्कमिति । तं जहा-अग्रहंतवक्कव-
 टीणं वन्नरेवा दामुदंवा । संखावत्ता णं जोषी इन्धेरयण-
 स्म, संखावत्ताणं जोषीए वहेवे जीवा य पांगला य ब-
 क्कमिति, विउक्कमिति, चंदमिति, उन्नयपमिति, नो चं वं खां निपज्जे-
 ति । वंभीपत्ता णं जोषी पिहुहणस्म, वंभीपतियाए णं जो-
 षीए पिहुजणे गम्भे वक्कमिति ॥

" कवविहा णं जंते ! जोषी पणत्ता ? " इत्यादिः कुम्भपृष्ठमि-
 त्थना कुम्भेन । शस्त्रस्यैवाऽऽवतो वस्याः सा शङ्खावत्ता ।
 संयुक्तशोषवद्वयाऽऽकारत्वात् शङ्खोपमा । शेषं सुगमं । नवरं
 शङ्खावत्तायां योनिं बहवो जीवा जीवसंबद्धाः पुद्गलाकारवक्त्र-
 म्, आगच्छन्ति, व्युत्पन्नानि गर्भनयोत्पद्यन्ते, तथा जीवन्ते सामा-
 न्यतन्त्र्यमागच्छन्ति, वपकीयन्ते विशेषत उन्नयव्यावाति, परं
 न निपद्यन्ते, अतिप्रयत्नकामिप्रतिपत्तयो ध्वंसगमना-
 दिति वृत्तप्रवादः । प्रश्ना० ९ पद ।

एवमुक्तमनासंग्रहस्वेवम्-
 " संखाऽऽवत्ता जोषी, इन्धेरयणस्म होइ विक्षेया ।
 तीए पुण उन्नयो, नियमात् विणस्सई गम्भे ॥ १ ॥
 कुम्भुषयोषीए, तिरयवत्ता च्छि-चाडुदंवा य ।

रामा वि य जायंते, सेसाय सेसगजनाभो ॥ २ ॥” इति ।
अ० १० शृ० २ उ० । स्था० । प्रव० ।

तथा सुभाशुभमेदेन योनीनामेकत्वं याथाभिः प्रदर्थ्यते-
“ सीयाऽऽदी कोणीषो, कठरासी-नीयसय-सहस्साई ।
असुनाभो य सुनाई, तप्य सुनाभो रमा जाण ॥१॥
अस्संका उ मयुस्सा, राईसउत्तंजमादिभ्राणं ।
तिथयरमागोत्तं, सखसुई होई मायत्वं ॥१॥
तथ वि य जाइसंय-ननादि सेसा उ हुंति असुज्जभो ।
होसु वि किन्निवसादी, सेसाभो हुंति असुनाभो ॥३॥
पंचिदियतिरिपसुं, इयगयरयो इयंति उ सुभाभो ।
सेसाभो असुनाभो, सुज्जभोतिदियादीया ॥४॥
देविद्विक्कवट्टि-सणाई मोणं च तिथयरजावं ।
असुगारमाविता यि य, सेसा उ अणेततो पत्ता ॥५॥
आचा० १ पु० १ अ० १ उ० ।

अथ खीणां कियद्भ्यो वषेण्यः पुनरुर्ध्वं योनिविष्वंसो
भवतीत्याह-
पणपत्ता य परेणं, जेणीं पमिन्नायए मडिदिसियाणं ।
पणत्तरीए परओ,प्राएण पुणं जयेऽवींओ ॥ १० ॥

महिसानां खीणां प्रायः प्रवाहण (पणपत्ता य सि) पञ्चपञ्चा-
शब्दभ्रमः (परेणं ति) ऊर्ध्वं योनिः प्रमन्थयति, गर्भधारणा-
ऽसमर्थं जवनीत्यर्थः । तं० । (एत कृता बहुवचनव्यता ‘गम्भ’
शब्दे तृतीयभागे ८३१ पृष्ठे कृष्टव्या)

सम्प्रति जीवविशेषयोनिविकल्पतादिरर्थे उच्यते । तत्र-
चदं सुत्रम्-

अह भंते ! सालीणं बीहीणं गोधूयाणं जवाणं जवजवा-
णं एएणि णं धम्माणं कोट्टाउत्ताणं पट्टाउत्ताणं मंचा-
उत्ताणं मालाउत्ताणं झोसिच्छाणं सिच्छाणं पिहिपाणं सु-
दियाणं लंछियाणं केवडं कांसे जाणीं संचिद्धं ॥ गीयमा !
जहसं अंतो मुहुत्तं, उक्कामं तिषि संवच्छराई, तेण परं
जोर्णी पमिन्नाय, तेण परं जोर्णी विक्कंसह, तेण परं बीए
अवीए भवड, तेण परं जोर्णीवोच्छेदे पद्युचे, समयात्तां !
अ० ६ शृ० ७ उ० ।

“ जंते सि ” एवं साधनीयमिति, अतो भंते सि महाबी-
रामान्धयन्तुकवात् नौनमाऽऽदिः । शालीनां, कलमाऽऽ-
दिकानामिति विशेषः । शेपाणं प्रोहीणामिति सामान्यम् । य-
यथा यथविशेषा एव । पतेयामासिंहतत्वेन प्रत्यक्षाणां कोष्ठे कु-
शुलं आगुप्तानि प्रकृषणेन संरक्षितानि कोष्ठागुप्तानि,तेषाम् । एवं
संबन्ध, तवर्धं यंशकटकाऽऽभिरुक्तौ धान्याऽऽधारविशेषः, मज्जाः
स्वूपानामुपारंस्वर्थापितयंशकटकाऽऽदिभ्यो जनप्रतीताः, मालको
पृष्टस्योपरितनजायः । अमाहितं च-“अशुकुहो होइ मंचा, मांशो
य धरोवाए होइ” इति । (कोलिस्साणं ति) द्वारदेश पिधानेन सह
गोमबाऽऽदिना अचसिसानाम् । (लिस्साणं ति) सर्वतः (विहिद्या-
णं ति) स्थानितानाम् (मुदियाणं ति) मूषिकाऽऽदिसुन्नावनाय
(संश्रियाणं ति) रेखाऽऽदिनिः कृतलाञ्छनानाम् । (केवडं ति)
कियतं कालं योनिधेयामाहुर उपरयते, ततः परं योनिः
प्रमत्तायति,वर्णाऽऽदिना ईयते, प्रतिष्वस्यते विष्वंखाभिमुत्तोज-

यति । विष्वस्यते,ह्नीयते । एवं च तद् बीजमवीजं भवति उत्तमपि
नाहुरमुत्पाद्यति । किमुत्तं अयति ॥ ततः परं योनिविकल्पः प्र-
हसो भया.अन्येभ्य केचलिजिरिति शेषं स्पष्टम् । का० ३३० १ ७०
अह भंते ! कट्टावमदुरं तिसुभुगमासिण्णावकुसल्यथा-
लिसंदुगसंतीणं पत्तिमेयभाईणं एएसि णं धम्माणं ॥ जहा
सालीणं तथा एयाणि वि,एाषरं पंचसंवच्छराई,सेसंते वेव ।
अह जंते ! अयसिहुत्तं जगकोद्वं कुंवरगारागकोवसगस-
णसरिसवमुत्तावीयभाईणं एएसि णं धम्माणं ॥ एयाणि वि
तहेव, एावरं मच संवच्छराई, सेसंते वेव । ज० ६३० ७ उ० ।
अहेत्यादि स्वप्निसह । नवरय, अयेति परप्रभायः ।
प्रन्दतेति शुभामिन्नणय । (अयसि) अतस्तं कुत्तसो रहा
रालकः कक्षुविशेषः सगस्वकप्रधानो धान्याविशेषः, सर्वथाः
सिद्धार्थकाः, मूलकः शाकाविशेषः, तस्य बांजानि ककाराण्ये-
सन्निव्याय “मूलाकार्यं सि” प्रतिपादितमिति । शेपाणां पर्या-
या शोकदितो ह्यथा इति । यावदुग्रहसाध-” मंचाउत्ताणं
मालाउत्ताणं कोलि साणं संश्रियाणं मुदियाणं ॥” इति द्रष्टव्यम् ।
व्याख्याऽस्य प्राणियेति । पुनयावत्करसात्-“पविक्कंसह विक्कं-
सह से बीए अवीए भवड नेण परं ॥” इति दृश्यम् । स्था० ७ उ० ।
कोष्ठाऽऽदिषु निःक्षिप्तानाम्, उपलक्षणमेतत्-विहितानामव-
लितानां शास्त्रिकानां मुद्रितानां चोक्तानां स्थितौ सतवर्षा-
णि भवन्ति, उद्यम्येन पुनः सर्वेषामपि पूर्वोक्तानां धान्या-
नामन्तुमुद्गुत्तं स्थितिर्जवेत्, अन्तमुद्गुत्तां परतः स्वायुः-
त्तयादेवावर्षं जायते । सा च परमायतऽतिशयज्ञानेनैव सत्य-
क परिहायते, न छात्रास्थिकहानेनेति न व्यवहारपरमवतर-
ति । अत एव च विप्रासापीदितानामपि साधूनां स्वजावतः
स्वायुःस्येषावशिष्टोऽतुतमपि तदागोद्वं कृपानाय चैकमानस्वामी
भवत्यत् नानुज्ञातवान् । इत्यंभूतस्याचित्सीभवस्य उग्रस्थानां
दुल्लहत्वेन मा भूत्संबन्धापि तदगोद्वंके सविसेपि यथास्वसा-
धूनां प्रवृत्तिप्रसङ्ग इति कृत्वा । प्रव० १५४ द्वार । तं० १० ३० ।
सूत्र० । (कियद्दृग्गमनेन धान्यानामावित्तवमिति ’ मचित ’
शब्दे प्रथमज्ञागे १८५ पृष्ठे कृष्टव्यम्) अन्येषामुत्पादकत्वाद्
जीवे जीवस्याविवचनान्यधिकृत्य-“जोपीए सि वा” यानिर्ये-
षामुत्पादकत्वात् । अ० २० शृ० २ उ० । अगनागके देव, तदे-
वताके पूर्वाफलमुनीनकृषे च । स्था० २ शृ० ३ उ० । वाच० ।
योनिवचिर-यथ मनुष्योपार्थसत्त्वैव द्वीगुत्पाऽऽदीनामुत्पात्ति-
ईदयेते, तथा च योनिस्वरः स्वायत्, इति प्रश्ने,उत्तरम्-मनु-
ष्यद्वीगिन्ध्याऽऽदीनां योन्धेकरेभिरपि स्वस्वजातावेव योन्धेकान्ध-
वहारो, न तु भिन्नजातौ । अत एव जगणाऽऽदिषु अत्युत्पन्नानां
भूयसां कुलानां द्वीगिन्ध्याऽऽदीनां स्वजात्यपेक्षया योन्धेकान्ध,
भिन्नजातीयानामपि तत्रोत्पन्नानं स्वजात्यपेक्षयैक्यानिक्त्वं,
तेन न योनिस्वरः संभाव्यत इति । १० २ । ३० । लेन० ३ उ० ।

जोषिणावत-योनिवात-पुं० । योनिविष्वंसं, नि० वृ० ४ उ० ।
(अस्य विस्तरः ‘गम्भ’ शब्दे ८३१ पृष्ठे कृष्टव्यम्)
जोषिण्जम्भण्यिकल्पय-योनिजम्भनिष्कम्पण-न० । वाक्य
जम्भाश्रिष्कमयं, कहर० २ कृष्ण ।
जोषिणाहुः-योनिमाजुत-न० । जीवयोनिभेदस्वरूपमतिपाद-
के पदव्यताऽपिच, विश्वे, इ० १ उ० ।

जोषिप्यमुह

जोषिप्यमुह-योनिमसुख-वि० । योनिद्वारक, विषा० १ भु० १ अ० । " बडरासीजोषिप्यमुहस्यसहस्रसः । " स० ८४ लम० । योनिमसुखानि योनिप्रवाहादि एकस्यानिव योनायनेकजातिकुलसंभवादिति । जी० ३ प्रति० । प्रथ० ।

जोषिजूय-योनिजूत-वि० । योन्ववस्थे बीजाऽऽश्रौ, " जोषि-वृष्टे बीजे, जीवोऽवब्रह्मह सौ ब्रह्मो वा । " ब्राह्म० नि० १ भु० १ अ० ५ उ० । अथ मृतशब्दोऽवस्थाबन्धनः, योन्ववस्थे बीजे योनिपरिणाममजहतीत्यर्थः । ब्राह्म० १ भु० १ अ० ५ उ० । बीजे योनिभूते योन्ववस्थां प्राप्ते योनिपरिणाममजहतीति प्रायः । बीजस्य हि द्विविधाऽवस्था । तद्यथा-योन्ववस्था, अयोन्ववस्था च । तत्र यदा बीजं योन्ववस्थां न जहाति, अथ योनिभूतं जननुवा, तदा तद् योनिभूतमित्यभिधीयते । प्रश्ना० १ पद० १ भु० १ ।

जोषिमुहशिफादिष-योनिमसुखनिष्फटित-वि० । स्मरमाश्रित-तुष्टमभिगते, तं० ।

जोषिय-योनिक-वि० । योनदेशोन्नये, प्रा० १ भु० १ अ० । योनित्र-वि० । योनिस्थानाद् जायते । जन-इः । देहभेदे, जरायुजंऽपरमेजं च देहे, वाच० ।

जोषिलकलसुलसी-योनिद्रुचतुरशीति-जी० । चतुरशीति-योनिमसुखसूत्रे, प्रथ० १२१ चार । (तद्रुचव्यता ' जोषि ' शब्दे १६३३ पृष्ठे गता)

जोषिविहाण-योनिविधान-न० । योनिभेदे, विषा० १ भु० १ अ० ।

जोषिसंगह-योनिसंग्रह-पुं० । योनिरूपसिद्धेऽर्थावस्थे तथा संग्रहऽनेकचामेकशब्दाभिप्रायस्यं योनिसंग्रहः । म० ७ श्ल० ५ उ० । योनिभिरुपासिस्थानाविशेषजीवानां संग्रहो योनिसंग्रहः । योनिप्रतिपादनकाराऽनेकेषां जीवानामेकशब्देन प्रतिपादने, स्था० ।

योनिसंग्रहो जीवानाह-

सचविहे जोषिसंगहे पश्यचे । तं जहा-ब्रह्मजा, पोतजा, जराठया, रसया, संसेयया, संमुच्छिमा, षड्विजया ॥ " सचविहे " इत्यादि । योनिभिरुपासिस्थानविशेषजीवानां संग्रहो योनिसंग्रहः । स च समया, योनिजेश्वाससया जीवा इत्यर्थः । अथब्रह्मजाः पक्षिप्रत्ययसंपाऽऽव्ययः । पोतं वक्रं, तजाताः पोतविह्व वा बोहिव्याऽजाताः, अजरायुषिता इत्यर्थः । पोतजा हस्तिबहुगुलीप्रभृतयो जरायौ गर्भेवस्थे जातास्तच्छिता इत्यर्थः । जरायुजा मनुष्याः, गवाश्चक्राः । रसे हीमनकमिजकाऽऽश्रौ जाता रसजाः । संसेयजाऽनाः संसेयजाः-यूकाऽऽव्ययः । संमुच्छिमा (भिक्षुः) संमुच्छिमाः संमुच्छिमाः, उन्नयो योनिमिवाजाता वज्रजाः अन्नजनकाऽऽव्ययः । स्था० ७ श्ल० ।

अहविहे जोषिसंगहे पश्यचे । तं जहा-ब्रह्मजा, पोयया, ०जाय षड्विजया उवाद्याया ॥ " अचविहे " इत्यादि सुगमं, नवरमौपपासिका देवधारकाः । स्था० ८ श्ल० ।

संप्रति पक्षिणां प्रकारान्तरेण भेदप्रतिपादनार्थमाह-पक्षीणां भंते ! कइविहे जोषिसंगहे पश्यचे ? । गोयया !

तिविहे जोषिसंगहे पश्यचे । तं जहा-ब्रह्मजा, पोयया, संमुच्छिमा ॥

" पक्षीणां भंते ! " इत्यादि । पक्षिणां भवन्त ! कतिविधोः कतिप्रकारो योनिसंग्रहो, योन्मुपजाकृतं संग्रहणमित्यर्थः ? । भगवानाह-गीतम ! त्रिविधो योनिसंग्रहः प्रकृतः । तद्यथा-अथब्रह्मजा-मनुष्याऽऽव्ययः, पोतजाः-बहुगुणयावः, संमुच्छिमाः-अजरीटाऽऽव्ययः । जी० ३ प्रति० ।

जुयगार्णां भंते ! कइविहे जोषिसंगहे पश्यचे ? । गोयया ! तिविहे जोषिसंगहे पश्यचे । तं जहा-ब्रह्मजा, पोयया, संमुच्छिमा, एवं जहा सहयराणं ॥

" जुयगार्णां भंते ! " इत्यादि । जुयगार्णां भवन्त ! कतिविधो योनिसंग्रहः प्रकृतः ? इत्यादि पक्षिवत् सर्वे निरवशेषं वक्तव्यम् । जी० ३ प्रति० ।

चतुष्पयपक्षयपरपंचिदियतिरिक्सजोगियाणं पुच्छा ? । गोयया ! कुविहा पयथा । तं जहा-जराठया संमुच्छिमया । जराठया तिविहा पयथा । तं जहा-इत्थी, पुरिमा, न-पुंसगा । तस्य णं जे ते संमुच्छिमा ते सव्वे णुपुंसगा ॥

" चउष्पयार्णं " इत्यादि । चतुष्पयार्णां भवन्त ! कतिविधो योनिसंग्रहः प्रकृतः ? । भगवानाह-गीतम ! द्विविधो योनिसंग्रहः प्रकृतः । तद्यथा-पोतजाः, संमुच्छिमाश्च । इह ये अथब्रह्मजातिरिगमंभ्युक्तान्तास्ते सर्वे जरायुजाः, अजरायुजा वा पोतजा इति विवक्षितमतेऽत्र द्विविधो यथोक्तकथो योनिसंग्रह उक्तः । अन्वथा गवादीनां जरायुजावत् तृती-योऽपि जरायुजलक्षणं योनिसंग्रहो वक्तव्यः इत्यादि । तत्र ये पोतजाः ते त्रिविधः प्रकृतः । तद्यथा-स्त्रियः, पुरुषाः, नपुंसकाश्च । तत्र ये ते संमुच्छिमास्ते सर्वे नपुंसकाः । जी० ३ प्रति० ।

जलयरपंचिदियतिरिक्सजोगियाणं भंते ! पुच्छा ? । गोयया ! तिविहा पयथा । तं जहा-अथजा, पोयया, संमुच्छिमा, एवं जहा जुयगपारिसपाणं ॥

" जलथराणं " इत्यादि । जलथराणां भवन्त ! कतिविधो योनिसंग्रहः प्रकृतः ? । भगवानाह-गीतम ! त्रिविधो योनिसंग्रहः प्रकृतः । तद्यथा-अथब्रह्मजा, पोतजाः, संमुच्छिमाश्च । जी० ३ प्रति० ।

जोषिसमुच्छय-योनिमसुच्छेद-पुं० । योनिविष्ये, " एव ओषी जगार्णां विहा न कल्पेह जीविमसुच्छेभो । " प्रश्न० ५ सव्व० श्ल० ।

जोएह-उपोत्तन-पुं० । उपोत्तनाऽन्विते शुक्रपक्ते, उवो०५ पाहु० । जोएहा-उपोत्तना-जी० । " जोएसिया " शब्दार्थे, प्रा० १ पाद । जोत्त-योकथ-न० । युत्तयेऽनेन । युज-पूज । ईषावदराऽऽदी ।

युगवन्थार्थे वामनि, बाच० । " सुहिरवतबणिजजोसकलियं " उ०३ वक्र० । " जोत्तस्यकस्यपहारवापदिडाज्जुं । " योक्त्वं पूषे वृषभसंभवमामिति । प्रश्न० ५ सव्व० श्ल० । योत्र-न० । यु-पूज । योक्ते, बाच० । सुभ० ।

जोय-योकथ-न० । " जोत्त " अन्वार्थे, उ० ३ वक्र० ।

जोयष-योजन-न० । युज-भावाऽऽदौ ह्युट् । संयोग, णिच्
 ह्युट् । संयोगकरणे, बाच० । संवन्धने, प्रस० १ आध्म० द्वार ।
 कच० । अतुंगेभूताऽऽत्मकं आध्वमानविशेष, अ० ३ वक्त्वा० स्यात् ।
 “अध्याकरणे जोयषे पथत्” । स० १ सम० । य० आ० म०
 प्रस० । “अहहत्थं पणध्यात्, युजि सहस्साह गाडमं तेषि ।
 अचारि गाडमा पुण, ओषणमंगं युजपथत्” ॥ १ ॥ प्र०
 २१६ द्वार । “अठेव धनुसहस्सा, जोयषमार्थं यमायेवं ।”
 म्यो० २ पाठु० ।

संप्रति मागचयोजनमाह—

मागहस्य णं जोयषस्य अहृषणुसहस्साइं नीहारे पथत्से ।
 “मागह” इत्यादि । मगधेषु अर्थं मागधं मगधदेशव्यवहृतं,
 तस्य योजनस्याध्वमानविशेषस्याधुनुःसहस्त्राणि भीहारे नि-
 र्गमः, प्रमाणमिति यावत् । (निहत्सं चि) क्वचित्पाठः । तत्र नि-
 चयं निकामितं निश्चितं, प्रमाणमिति गम्यते । इत्वं च प्रमाणं प-
 रमाध्यादिना क्रमणाथसेवम् ।
 तथाहि—

“परमायु तसरेण, रहरेणु अगयं च कालस्य ।
 लिपन्ता ज्ञया य जयो, अहृषणुसहस्त्राया कप्रसो ॥ १ ॥”
 तत्र परमायुरनन्तानां निश्चयपरमायुनां समुद्रवरूप ऊर्जु-
 रेष्वदिभेदा अनुयोगद्वाराभिहितान् अनेनैव संयुहीतान् दृश्याः,
 तथा वीरस्यादिवायुप्रेरितस्त्वस्यति गच्छतीति प्रसरेणुः, रथ-
 गमनोत्क्रान्ते रथरेणुःरिति । एवं चाशौ यवमन्त्रायास्फुट्त्वं, अतुर्वि-
 शतिभूतानि हस्तः, चत्वारो हस्ता अतुः, असे सहस्रं धनुषां गम्यत्,
 अत्यरि गम्यन्तानि योजनमिति । मागधप्रदण्डात् अर्थावधि-
 यपि योजनं स्यादिति प्रतिपादितम् । तत्र यस्मिन् देवो योऽश-
 त्रिधनुःशतैर्गम्यन् स्यात्तत्र यद्विजिः सहस्रैस्तुर्मिः शतैर्धनुषां
 योजनं भवतीति । स्यात् ० ८ ७० । आच० । “अरहो वि
 जगयधो पुंयं काऽयु चक्रययस्य अघादिधामाहिमं करिया-
 द, इधो निवसात् अघादिधाय तं चक्रययं पुष्यमुहं पहाविंयं,
 अरहो सस्यबलेण तमखुगाच्छिन्नाह, उचुं जोयषं गंतुष्य तिषं,
 ततो सा जोयषसंज्ञा जाय ।” आच० १ अ० ।

जोयषनीहारि [ष्]-योजननीहारिन-त्रि० । योजनातिक्रामि-
 णि, “जोयषनीहारिष्वा सरेयं” । योजनातिक्रामिणा शब्देन ।
 उपा० २ अ० । “जोयषनीहारी सरो” । तीर्थकृत्यामकविश्रितित-
 म् अतिधायः । स० ३४ सम० ।

जोयषपरिमंढल-योजनपरिमंढल-त्रि० । योजनं योजन-
 प्रमाणं परिमंढलं, गुणप्रधानोऽयं मिहेशः, परिमंढलक्यं
 बक्ष्यं स योजनपरिमंढलः । योजनप्रमाणपरिमंढलक्योपेतं,
 “जोयषपरिमंढलं सुस्वरं घंटे तिक्युषो वज्राभेमायं ।” रा० ।

जोयषा-योजना-स्त्री० । युज-णिच्-युच् । संयोगकरणे, नि०
 वृ० ३ अ० । “उत्तमं प्रथिपातेन, ह्यं भेदेन योजयेत् । नीम-
 ष्यमयानेन, सहस्रं च पराक्रमः” ॥ १ ॥ दृश० ३ अ० ।

जोयषिज्ञ-योजनीय-त्रि० । संवन्धनीये, नि० वृ० १ अ० ।

जोयषिय-जोगत्रिक-न० । “जोगसियं शब्धात्, दृश० १० अ० ।

जोइ-न० । देवी-चिन्वी, स्तोके च । दे० ना० ३ वर्गं ।

जोदारी-स्त्री० । देवी-चाप्ये, दे० ना० ३ वर्गं ।

जोव्यव-यौवन-न० । य्वो भावः-अच् । “श्रीत क्रोत्” ॥ ८१ ।
 ११५ ॥ इति प्राकृतसूत्रेषाऽऽदौत क्रोकारः । प्रा० १ पाठ् ।
 “तैसाऽऽश्री” ॥ ०।१। ६८ ॥ इति प्राकृतसूत्रेणानादौ वचमान-
 स्थान्यस्यानन्यस्य च व्यञ्जनव्य द्वित्यच् । प्रा० २ पाठ् ।
 तादयने, प्रस० ४ सम्भ० द्वार । ज्ञा० । यं व० । नि० वृ० ।
 “निरुधयस्वरसञ्जोष्यककसत्तकथयभाबजुयवयाभो” ।
 निरुधत्सं रोमाऽऽदिना अवाधितं सरसं च शुक्रारस्त्रोपेतं निरु-
 धत्सो वा स्त्रो रसो यत्र तच्छाविषं यौवनं, तथा कर्कशोऽ-
 स्त्रयाङ्गतया यस्तद्वणवयोनायस्तादृश्यं, तं योपगता वास्ता-
 स्तथा । इह च यौवनतद्वणभावव्योप्येयत्वायनात्, तथापि
 सरसत्वाऽऽशुभान्तरकण्ठयोर्मनःशरीराश्रितयोः प्रधानतया वि-
 षकृतयोर्धमेयोरारधतया भेदेन विवक्षणात् न यौवनकल्प-
 मिति । औ० । “जोव्येण य संपये” । स० २१ अ० । यौवनं
 परमस्तव्यमिति । प्रज्ञा० ३१ पृथ । “आबोदमाहृं यथेह बाह-
 स्तस्तद्वण उच्यते । वृद्धः स्यात्सत्तेकूर्ज्व, इत्युक्तकण्ठोऽव-
 षान्निदं, “अद जोव्यं समुपयत्” । यौवनं बयोविशेषकण-
 यमिति । आ० म० १ अ० २ अक्षरं । बाच० । सुत्र० १ “यौवनमुद्र-
 कालं, विदधाति विरूपकंमि लावययम् । दधीयति पाकसमये,
 निम्बकस्येवपि माधुर्यम्” ॥ १ ॥ इति । दृश० ३ अ० । “बयो अमेह
 जोव्यं च ।” बयोऽप्रहणेनैव यौवम्यगतत्वात्पुत्रादानं प्राधान्य-
 स्थापनार्थं, धर्मायं कामानां तन्निवन्धनत्वात्सर्वेभ्यसां यौवनं
 साधीयस्तदपि स्थिरं चारीति । उक्तं च-“नह्येगमसं चंचलं,
 अविधिं जोव्येण च कुसुमसमं । संकल्पं च जं अग्रिभ्यं, तिथि-
 वि तुरमाणभोजार्हं ॥ १ ॥” आचा० १ अ० १ उ० ।

जोव्यकरण-यौवनकरण-न० । कालकृतयोऽवस्थाविशेषा-
 ऽऽत्मके रसान्नाऽऽद्यापादितवयोऽवस्थाविशेषाऽऽत्मके च
 करणभेदे, सुत्र० १ अ० १ अ० १ अ० ।

जोव्यकिडगा-यौवनकीडक-त्रि० । नाकण्यावस्थायां कीडा-
 कर्तारि, तथा चोक्तम्-“पियपुसभाहिकदगा, जू किडगा
 य सयणकिडगा य । पते जोव्यकिडगा, पच्छनपदे महिति-
 यानं ॥ १ ॥” सुत्र० १ अ० ४ अ० १ अ० ।

जोव्यगम-यौवनक-न० । यौवनमेव यौवनकम् । दृश० १०
 अ० । यौवने, “जोव्यगममुप्यसे” । आ० म० १ अ० १ अक्षरम् ।

जोव्यगुण-यौवनगुण-पुं० । युवतीनां श्रियभाषित्वाऽऽदिहे
 शुचि, ज्ञा० १ अ० १ अ० ।

जोव्यमद-यौवनमद-पुं० । सास्यपयवै, “विदवाकोषणवि-
 य-दि” आहं कीरिति जोव्यमपयज । वयपरिणामे सारिया-ईं तर्हि
 हिमय अजुञ्जति ॥ १ ॥” सुत्र० १ अ० ३ अ० ४ अ० ।

जोव्यगिया-यौवनिका-स्त्री० । यौवने, रा० ।

जोसंत-युवत्-त्रि० । सेवमाने, आचा० १ अ० ६ अ० ४ अ० ।

जोसण-जोषण-न० । सेवने, आचा० १ अ० ६ अ० ४ अ० ।
 आच० ।

जोसखा-जोषणा-स्त्री० । प्रीतौ, सेवार्थं च । “शुची” प्रीतिले-
 वनभोरिति वचनात् । औ० । स० ।

जोसिय-जुह्व-त्रि० । संचिते, दृश० १ अ० २ अ० ३ अ० ।

जोसियंग-बोपिद्व-व० । कर्मात्मने, तथा बोकर-“ काव्ये-
ऽपीचमतिमा-चिरीकते बोपिद्वमदिधरथा । अस्मिन्धया ह-
माऽव-हवा ककुपितोऽपि कुपित इव ॥ १ ॥ ” सूत्र० १ सू० ४
अ० १ उ० ।

जोसियाण-जोपित्वा-अव्य० । प्रीतयित्त्वेत्यर्थे, व्य०७ उ० ।

जोह-बोव-मुं० । युष्मति शब्द प्रतिबंधरतोति बोधः । युक्तं कृत्वा
शब्दानां जेतदि, उच्य० १४ अ० । शूरपुत्रे, “ जोहाय व ह्यप्य-
थी । ” बोधानां शूरपुत्राकाम । स्यात् ० १० जा० । सुमते, “ वया
बोवैः क्लं बुवद् । ” अष्ट० १५ अष्ट० । ते च भवेत्यो विदित्त-
राः सहस्रयोथाऽऽद्यः । मौ० । अ० । रा० । डा० । सूत्र० ।
“ सावरणो वि दु क्तसिग्मर जोहो । ” ह० १ उ० । सहस्रयो-
धित्कामायेऽपि बोधित्त्वमिदानीम् ।

तथा च-

साहस्रीमग्ना स्वसु, महपाया पुत्रव आसि जोहा उ ।

वपुश्च नत्वि परिहं, किं ते जोहा न हौंति तो ॥

पूर्व बोधा महाभाषाः सहस्रमग्ना आसीत्, इदानीं तेषां सु-
ख्या न सति, किन्त्वन्तसागहीनाः, ततः किं ते बोधा न जन्व-
न्ति !, जन्वन्त्येव, कालौचित्येन तेषामपि युक्तकार्यकरणादिति
भावः । व्य०३ उ० । युष्मत् इति बोधः सुमते, बोध इव बोधः ।
कर्मवैरिपरानजकारके बहुभुताऽऽदी, “ अप्यदिह्यबले ओदे,
एवं इवह बहुस्सुर । ” उच्य० ११ अ० भावे चम् । युजे, बाच० ।
योद्घु-मुं० । युच-एच् । युजकर्तरि, बाच० ।

जोहजुजसत्र-बोधयुक्तसत्र-वि० । बोधानां युजं लक्षितं

सत्रजः प्रगुणीयूतः यः स बोधसत्रजः । बोधानां युक्तार्थे प्रगुणी-
यूते, जी० ३ प्रति० ।

जोहट्टाय-बोधस्थान-न० । आलीहाऽऽदिके युक्तकाममे बो-
धानामङ्गविश्यासविशेषे, स्यात् ० डा० । तानि च-“ लोचप-
चाय पंच डाणायि । तं जहा-मालीढं, पचालीढं, वहासाढं, मंदकं,
समपादं । ” आ० म० १ म० २ अष्ट । “ एवायि पंच डाणायि
लोचपचायण सयणकरयङ्कट्टायि सि । ” आ० म० १ अ० २
अष्ट । आ० सू० । उच्य० ।

तथा च बोधाऽऽदिव्यत्यतिपार्वान्येमाह-

आलीढं पचलीढे, वेसाहे मंदके य समपाद् ।

बोधानां स्थानं पञ्चविधम् । तद्यथा-मालीढं, प्रत्यालीढं, वैशाखं,
महकलं, समपादं च । एतेहि पञ्चभिरपि स्थानैर्बोधा वधायोगे
युष्मत्ते, तत एतानि बोधस्थानानि । व्य० २ उ० । “ अथे जण-
ति-अं एतेसि चेषे गणायं जहासंजं चत्तिय जितो वासतो
पिट्ठेता वा जुग्गन्ति, तं जहुं चत्तियणामाचणं ति । ” ति० सू०
२० उ० । (आलीहाऽऽदीनां स्वरूपं तस्यच्छब्दे)

जोहिया-बोधिका-खी० । युजपरिमर्षिणीभेदे, जी० ३ प्रति० ।

उभट-शुद्-धा० । शालने, उवा०-पर०-सक०-अभिद् । “ शट्टे
उभट-पचसौम् । ” ॥ ८ । ४ । १३० ॥ इति प्राकृतसूत्रेषु शीयंत-

ऊडादेशः । “ उभटइह । ” प्रा० ४ पाद् । शीयंत, अशुद् । बाच० ।

उजर-कूर्-धा० । सङ्खलने, उवादि०-पर०-अक०-संद् । “ अरः
खिर-उभर-पजर-पकचड-विचल-खिट्टुआः । ” ॥ ८ ॥ १७३ ॥

इति प्राकृतसूत्रेण कर्तव्येऊडादेशः । प्रा० ४ पाद् । कर्तवे,
अकारोद् । बाच० ।

इति श्रीसोषर्मवृहत्तपागच्छीय-कलिकाससर्वज्ञकल्प-जहारक-

जेनश्रैताम्बराऽऽचार्यधर्म १००० श्रीमद्विजयराजेन्द्रसूरीश्वर-

विरचिते “अभिधानराजेन्द्रे” जकाराऽऽदिशब्द-

सङ्खलनं समाप्तम् ।

भकार

ऊ-ऊ-पुं० । 'ऊग' संहती, मदे, पिधाने वा ङः । सुखशीरु
 इन्के, धनी, बाब० । स्वप्नं, शृण्वं, कर्षणं, विभे, विचरे, वृद्धे,
 पका० । को० । शब्दास्तरं, सरसीरुहसंभवे ऊष्णानिजे,
 मतां, धर्मं, हंसकं, मदे, उपायं, घर्षणं, पका० ।
 'ऊ' लय ऊणस्स इह' इहसे । 'ध्यानस्य विदेशं, आ०
 म० १ श्र० २ आह । नष्टकन्ये, त्रि० । बाब० ।

ऊङ्ग-उज्ज-पुं० । 'ध्वजं वा' । ॥ १२ । २७ । उज्जशब्दे संयुक्त-
 स्य ऊं वा प्रवर्ति । 'ऊङ्गो' चको । प्रा० ३ पाद । चतुष्को-
 षाऽऽकारे संशयनेोपरिद्वये वक्ष्यमाणे, बाब० ।

ऊंकारिभ्र-न० । देशी-भवचयने, दे० ना० ३ वर्ग ।

ऊंल-उपपञ्च+लप-धा० । निम्बार्थकतुष्टयचने, परस्परवृषणे
 च । बाब० । 'घातकोऽर्थात्तरं'पि' । ॥ ८ । ४ । २५८ । उल्काधो-
 र्थात्तरं'पि घातयो वतन्ते इति उपालम्भेऊंलदेशः । 'ऊंलह'
 उपालम्बने, माचने वा । प्रा० ४ पाद । 'उपालम्भेऊंलपञ्च-
 वेसवाः' । ॥ ८ । ४ । २६१ । इत्यनेन वा उपालम्भेऊंलदेशः । 'ऊं-
 लह' उवालात्मज्ञे । प्रा० ४ पाद । तुटे, दे० ना० ३ वर्ग ।

वि+लप-धा० । परिदेवनांको, बाब० । 'घातकोऽर्थात्तरं'पि'
 ॥ ८ । ४ । २६८ ॥ इति विलपेऊंलदेशः । 'विलपेऊंल-वदधनी'
 ॥ ८ । ४ । २७८ ॥ इत्यनेन वा ऊंलदेशः । प्रा० ४ पाद ।

निर्+भ्रम-धा० । मुक्तासाभयगतं बायो, बाब० । 'नि-
 भ्रसंऊंलः' । ॥ ८ । ४ । २०१ । निःभ्रसंऊंल इत्यादेशो प्रवर्ति ।
 'ऊंलह' । 'मीससह' । प्रा० ४ पाद ।

ऊंलर-पुं० । देशी-वृक्षतरी, दे० ना० ३ वर्ग ।

ऊंलसिद्धि-न० । देशी-भवचयने, दे० ना० ३ वर्ग ।

ऊंज-ऊज्ज-पुं० । कडहविशेषं, प्रौ० ।

ऊंजकर-ऊंजकर-पुं० । येन येन गणस्य भेदे भवति तत्का-
 रिति, येन गणस्य मनोऽङ्गमुपयते तद्भाषिणि च । प्रथम० ३
 संव० द्वार । आ० षू० ।

ऊंजकारीय-ऊंजकारीय-पुं० । ऊंजकरे, 'जेण गणस्स भेदो
 भवति, सत्तो वा गणो ऊंजविधो भवति, तादिंसां भासह,
 कदे वा ।' आब० ४ आ० ।

ऊंजपथ-ऊंजमातु-पुं० । द्वि० ह० । कडहं कोचं माचं वा
 भासं, लृण० १ कु० १३ आ० ।

ऊंजा-ऊंजा-स्त्री० । क्रमिति कृत्वा ऊज्यते वच ङः । ध्वनिभेदे,
 तथाध्वनिमुक्ते ऋषदागिते च । बाब० । कडहे, लृ० ३
 ह० । तुष्यायाम्, लृण० ३ कु० ३ आ० २ उ० । कोचे,
 मायायाम्, लृण० १ कु० १३ ह० । गोमिच्छायाम्, आबा० १
 कु० ४ आ० ३ उ० । विमर्शीयवचने, स्या० ८ ज्ञा० । स्वाकुलता-
 चां च । इष्टविषयायौ रामभङ्गा । कानिद्यावाती च जेण-
 ऊंजा । आबा० १ कु० ३ आ० ३ उ० ।

ऊंजातर-ऊंजाऽऽतुर-वि० । लुष्णाऽऽतुरे, लृण० ३ कु० ३ आ० ।
 ऊंजावाप-ऊंजावात-पुं० । प्रद्युमे निष्ठुरे सप्तद्विके च बायो,
 प्रहा० १ पद । म० ।

ऊंजिय-ऊंजित-वि० । कुतुकिते, आ० १ लृ० १ म० ।

ऊंज-ऊम-धा० । चलने, दिवा०-पर०-सक०-सेद् । बाब० ।
 " ज्ञमोदिरिद्विष्णु-दुपुल्ल-उपल्ल-चकम्भ-भम्भ-भम्भ-भ-
 माह-तल्लभएत-भएत-भम्भ-भुम-भुम-भुम-भुल-भुम-भुल-परि-
 पराः' ॥ ८ । ४ । १६१ ॥ इति ऊंजादेशः । 'ऊंजह' । प्रा० ४ पाद ।
 शिष्यां ङीपु । लघुर्ध्वकेषु, दे० ना० ३ वर्ग ।

ऊंजलिभ्र-स्त्री० । देशी-वृक्षतरी, दे० ना० ३ वर्ग ।

ऊंजद-पुं० । देशी-पिशुमुके, दे० ना० ३ वर्ग ।

ऊंजल-स्त्री० । देशी-अस्त्याय, कीनायां च । दे० ना० ३ वर्ग ।

ऊंजर-ध्वन्तर-न० । शिष्यां कुद्वन्तरं विद्येयो स्वन्तरम् । वि-
 शिष्टमुक्ते, प्रने० ४ आ० ।

ऊंजराज-ध्वन्तरयोग-पुं० । ध्वन्तरेषोपलक्षिते सस्यहममो-
 बाह्यायवापारकृते अस्तस्यहमनावाह्यायतिषेचकृते योगे, प्रने०
 ४ आ० ।

ऊंज-ऊम-धा० । चलने, ज्वा०-पर०-सक०-सेद् । बाब० ।
 " ज्ञमोदिरिद्विष्णु-'' ॥ ८ । ४ । १६१ ॥ इत्यादिना ऊंजादेशः ।
 'ऊंजह' । प्रा० ४ पाद ।

ऊंजयी-स्त्री० । देशी-पथमणि, दे० ना० ३ वर्ग ।

ऊंजिय-न० । देशी-मुद्रिते, घाटने च । दे० ना० ३ वर्ग ।

ऊंजद-क्रिया । देशी-संतप्यते, हिलपति, उपालम्बते, निःभ्र-
 सिति च । दे० ना० ३ वर्ग ।

ऊंजिभ्र-न० । देशी-वचनीयं, दे० ना० ३ वर्ग ।

ऊंजजर-ऊंजर-पुं० । ऊंज-अर्त्नं । बाब० । 'नादियुज्योरन्धेयाय'
 । ॥ ८ । ४ । ३२७ । वृत्तिकपिशाचिकेऽप्यन्यथाभाचार्याणां मतेन
 लृणीयुत्थंशारादौ वर्त्तमानयोः युजि घाटी बाघजिनीयो न
 भवतः । ऊंजकरो, ऊंजकरो । प्रा० ४ पाद । 'ऊंजा' इति क्वाति
 बाघमंहे, पटहे, कलिमुणे, नदमंहे, बाब० ।

ऊंजरिय-ऊंरित-[-ऊंरित]-वि० । सतमीककरटिकाऽऽवि-
 बाधशब्दवाति, स्या० १० डा० ।

ऊंजकरी-स्त्री० । देशी-स्वर्षपरिहरार्यं, खण्डाकाऽऽर्त्नां
 हस्तघटी, दे० ना० ३ वर्ग ।

ऊंजपर-ऊंजित-न० । बंग, कुं० ४ पाद । दिग्गहा जनि
 ऊंजपरदादिं, पदादिं मणोरह पञ्चि । प्रा० ४ पाद ३८८ लृण ।

ऊंजिजांत-ऊंर्यमाण-वि० । हीयमाने, 'बासाणु सीतवातेर्हि
 ऊंजिजांतो ।' आब० १ आ० ।

जम्बिल-जम्बिल-त्रि० । "जम्बिलो जो म्बो वा" ॥७।१।१६५॥ जम्बिले अज्य जो वा मबलि । "जम्बिलो" - "जम्बिलो" निबिदे, प्रा० १ पाद् ।

जम्बनी-स्त्री० । देशी-निरन्तरच्छुटी, दे० ना० ३ वर्ग ।

जम्बय-न० । देशी-गते, नष्टे च । दे० ना० ३ वर्ग ।

जम्बास-न० । देशी-दम्बजासे, दे० ना० ३ वर्ग ।

जम्ब-ध्वज-पुं० । ध्वज-अम्ब । शीघ्रिके, सपे च । बाच० । क-कसिहाऽऽदिहाऽऽनोपेते, म० ए श० ३३ उ० । चतुष्कोणाऽऽकारे बंधुद्वन्द्वोपरिस्थिते बन्धनपदे, बाच० । स्त्री० । चतुर्दशा-वामधमे स्वममेदे, कल्प० ।

तत्रो पुणो जम्ब कणगलद्विपङ्क्तिं समूहनीलरत्नपी-
-अमुक्त्वाऽऽमुक्त्वाऽऽसिधोरापिचकयमुक्त्वं भयं अहिय-
-सस्तिरीयं फालिग्रसंस्कंदुदपरपरययकज्ञसंपदुरेणं म-
-स्थयत्पण सीट्टेण रायमाणेण रायमाणं जिप्तुं गगलतलर्ष-
-कज्ञं चैव ववसिष्णं पिच्छइ सिचमउयपाकपदयाह्यकप-
-माणं अद्रुपमाणं जणपिच्छिण्णिकरुवं ॥

"तत्रो पुणो जम्ब" इत्यादितः "अणुपिच्छिण्णिकरुवं" इतिप-
-धेतन्तु । ततः सा विशला पुनरुद्यमे स्वमे (अयं ति) ध्वजं
-पश्यति । किं विशिष्टं ध्वजम् ? - "जम्बकणग" इत्यादि । जात्यथ
-कलसंज्ञानीयं यत् (कणगं ति) कनकं सुवर्णं तस्य (सुद्वि षि)
-वधिः, तत्र (पश्चिन्नं ति) प्रतिष्ठितं, सुवर्णमयइयशिखरे लि-
-लितमित्यर्थः । पुनः किं विशिष्टम् ? - (समूहं ति) समूहीभूतानि,
-बहुनि इत्यर्थः । (नीलरत्नपीअमुक्त्वाऽऽसि षि) नीलरत्नपीतशुक्ल-
-वर्णमनोहराणीत्यर्थः । (सुकुमालं ति) सुकुमालानि (उ-
-त्कृत्सिय षि) उत्कृत्सनि, वातेन लहृद्वहायमानानि इत्यर्थः ।
-एवंविधानि यानि (मोर्गपिच्छ षि) मूर्धपरिच्छानि, तैः कृता मू-
-र्कजा इव केशा इव यस्य स तथा तम् । अयमर्थः - यथा मनुष्य-
-शिरसि वेणुभिर्वत, तथा तस्य ध्वजस्य वर्णस्थाने मूर्धपरिच्छ-
-समूहः स्थापितोऽस्तीति । पुनः किं विशिष्टम् ? - (अहियसन्नि-
-रीयं ति) अधिकसन्नीकय, अतिशोभितम् इत्यर्थः । पुनः किं वि-
-शिष्टम् ? - एवंविधेन सिद्धेन राजमानस इति विशेषणयाजना । अ-
-थ कीदृशेन सिद्धेन ? - "फालिष" इत्यादि । स्फटिकं रत्नविशेषः,
-शुद्धः प्रासक्तः, अद्भुतं अथ स्वविशेषः, (कुं द ति) कुन्दस्य ध-
-वस्युत्कृष्टविशेषस्य माह्वयम्, (वगर्ग षि) वक्रजालं जलक-
-षा, (रायकज्ञस षि) रत्नतकज्ञस्यो रूप्यघटः, (पंशुरेण
-षि) उत्कलसंयन्तुवत् उज्ज्वलवर्णेन, (मध्यवर्णेण षि)
-मस्तकसिधेतन, बिम्बतथा चन्द्रशिरसि आलोकितेत्यर्थः ।
-पुनः कीदृशेन सिद्धेन ? - (रायमाणेण ति) राजमानेन ।
-सुन्दरमाद्य सोममानेत्यर्थः । (रायमाणं ति) राजमानस
-इति तु योजितम् । पुनः कीदृशेन सिद्धेन ? - (भिष्णुं जेषुं द्विधा
-कषुं, किम् ? - (गगननलमंडलं ति) आकाशतलमण्डलम् ।
- (च षि) उभेष्वायाम् (ववसिष्यण षि) साधमेनेव ।
-अयमर्थः - ध्वजस्यायद्वायुनरङ्गण कल्पने । कल्पमाने च इवजे
-सिद्धोऽपि गगनं प्रति उच्छलति । तथा च उभेष्कृते-अयं
-सिद्धः किं गगनसं जेषुम् उद्यमं करोतीति ? (पिच्छइ षि)
-श्लेषेन इति प्राग्वत् । अथ पुनः किं विशिष्टं ध्वजम् ? - "सिच" ।
-इत्यादि । शिचः शीघ्रः सुखकारी, अत एव (मञ्ज षि)

सुदुको, मन्मन्द् इति यावत् । एवंविधो यो (मास्य षि)
-मास्यो वायुः, तस्य (लय षि) लय आम्बुषो, मिलनमिति
-यावत् । तेन (आह्वय षि) आहृत आन्वोक्षितो यः । तत
-एव (कंयमाण षि) चलनस्वभावाः यः स तथा तम् । पुनः
-किं विशिष्टम् ? - (अद्रुपमाणं ति) अतिप्रमाणम्, महात्सम् इ-
-त्यर्थः । पुनः किं विशिष्टम् ? - (जणपिच्छिण्णिकरुवं ति) जनानां
-प्रेमणीयं रूपं योयं कवं स्वर्णं यस्य स तथा तम् । कल्प०
-३ षण । आ० म० । कदाऽऽकं, मंके च । पुं० । न० । बाच० ।
-शिवायं टाप् । स्त्री० । ज्ञा० । नि० । स्था० । विपा० ।

भूर-स्मर-धा० । स्मरणे, उवा०-पर०-सक०-प्रतिद् । "स्मरे-
-भूर-भूर-भर-भल-लद-विभूर-स्मर-पवर-पदुहृदाः" । ८ ।
- ४ । ७४ । इति भ्रादशाः । भूरश्च । प्रा० ४ पाद् ।

ऊर-पुं० । देशी-सुवर्णकारे, दे० ना० ३ वर्ग ।

ऊरक-पुं० । देशी-तुणमयपुरुषे, दे० ना० ३ वर्ग ।

भूरग-ध्यातु-पुं० । ध्यायतीति ध्याता । ध्यानकर्त्तरि, " मखं
-करं भूरं, पभावगं वाणुदंसणुमाणं " । तं ।

ऊरण-ऊरण-स्त्री० । कारेण, इव० १ उ० ।

ऊरणा-ऊरणा-स्त्री० । करणे, आ० म० १ अ० ३ अण्ड ।

भूरुअ-पुं० । देशी-मशके, दे० ना० ३ वर्ग ।

ऊरेपव्व-स्मृषुठय-त्रि० । परिचेतव्ये, वृ० ५ उ० ।

ऊलकिअ-दग्ध-त्रि० । अस्मीजुते, "तद्वादीनां क्ताऽऽद्यः"
- । ८ । ४ । ३६ । इति इदस्य अक्षरादेशः, कप्रत्यये "स्वराणां०"
- । ७ । ४ । ३३८ । क-किः, "कण-क०" । ८ । १ । १७७ ।
- तलुक । स्वार्थे कः । स्-१ । "कान०" । ८ । १ । १७७ । कलुक ।
- "स्वमोरस्वोते" । ८ । ४ । ३३१ । "अउ" ऊलकियक । पुं० ४
- पाद् । " सासानलऊलकिअउ, वाहसालससिचउ " । प्रा०
- ४ पाद् ३६५ वृष ।

ऊलकिकत-त्रि० । प्रस्मीभूते, प्रा० ४ पाद् ।

भूलाऊलिआ-स्त्री० । देशी-कौलिकायाम्, दे० ना० ३ वर्ग ।

भूला-स्त्री० । देशी-शुगन्तुष्यायाम्, दे० ना० ३ वर्ग ।

ऊलुसियअ-न० । देशी-दग्धार्थे, दे० ना० ३ वर्ग ।

ऊलुकिअ-न० । देशी-दग्धार्थे, दे० ना० ३ वर्ग ।

ऊलूरी-ऊलूरी-स्त्री० । ऊर्जाति ऊर्म-अरत्-वृ० । बाच० । उभ-
-तो विस्नीये चम्मोसदुण्डुणे मध्ये सङ्घिटे ढक्काकारे बाधमेदे,
-आ० ० १ अ० । कयड । प्रहा० ज्ञोः अद्यत्कृष्णे महातुलं, (म०
- ए श० ३३ उ०) चतुरङ्गलान्तिके करटिसदृशे बलयकारे आ-
-तोदाविशेषे च । आचा० ० १ कु० १ अ० ५ उ० । आ० म० ।
- कल्प० । रा० । स्त्री० । ज्ञा० । विशे० । " सजो यद्द वंधारं,
- मज्जिमं पुणु अङ्गरी । " इत्या० ७ डा० । अणु० ।

ऊलूरीसटिप-ऊलूरीसंस्थत-त्रि० । ऊलूरीसंस्थानवति, अ-
-द्योऽङ्गायस्वाम्याहविस्तारत्वाच्च । तिसंशोकरुत्रलोको ऊलूरी-
-संस्थतः । म० ११ श० १० उ० । स्था० ।

ऊवण-ध्यापन-न० । उपयमधर्मयां कर्मानुदयलक्षणो वि-
-ध्यापने, आचा० ० १ कु० ३ अ० १ उ० ।

जन्म-कृपणा-क्री० । कृपणाऽपचयो निर्जरा पापकर्मणाः-
स्मादिह कृपणाः विद्ये० (१६१ गाथा) । " वाचा जन्म
चि " पापकर्मज्ञापनहेतुस्वात्कृपणाः । भाषाभ्ययने सामयिका-
ऽऽदिभूतविद्येयं, जन्म० । स्या० । (अथवा विद्येयस्तु ' जन्मना '
शब्दे तुनीयजाने ७३३ पृष्ठे गतः)

जन्म-जन्म-पुं० । जन्मते कर्मणि च । मन्वे, ज्ञी० ३ प्रति० ।
वाच० । तं० । जं० । प्रश्न० । विशेष० ज्ञा० । मीनराशौ च । भावे
यः । तपे, श्रम्ये । विज्ञे चने च । न० । नागवल्ल्याम, ज्ञी० । वा-
च० । " जन्मविद्येयस्तुवाचपीणकुञ्जी । " ज्ञी० ३ प्रति० । जं० ।
टङ्कित्तं, श्रयशास्त्रे, तट, तटस्थे, द्वाधैगमरीरे च । दे०
ना० ३ वर्गे ।

जन्मि-जन्म-न० । देशी-पर्यस्ते, श्राद्धे च । दे० ना० ३ वर्गे ।

जन्म-न० । देशी-ताम्बूले, श्रये च । दे० ना० ३ वर्गे ।

जन्म-ध्याति-क्री० । " स्मरान्ततो वा " । ङ । ४ । ३४० । अ-
कारगतवर्जितास्वरान्तास्त्रातोऽरन्तेऽकाराऽऽमगो वा भवति ।
' जन्म ' । जन्म ' । आ० ४ पाद । ध्या०, स्या० ६ ङा० । श्राव० ।

जन्म-ध्याति-क्री० । " जन्म ' शब्दार्थे, प्रा० ४ पाद ।

जन्म-ध्याति-त्रि० । अनुप्रकृते, स्या० ३ ङा० ४ ङ ।

जन्म-ध्याति-त्रि० । ध्येयं, श्राव० ४ ङ ।

जन्म-न० । देशी-कार्यासफने, दे० ना० ३ वर्गे ।

जन्म-जन्म-पुं० । जन्म-णिच् । श्रम्ये । निक्षेपे कार्याते, प्रथमाऽऽदी-
नां च भाजने, वाच० । जन्मगहने, दे० ना० ३ वर्गे ।

जन्म-जन्म-न० । जोषे, स्या० ४ ङा० २ ङ । प्रस्फोटने,
स्या० ४ ङा० २ ङ ।

जन्म-ध्यान-न० । ' ध्ये ' चिन्तायाश्च । आ० ४ ङ । ध्यायते
चिन्त्यने वस्तुचनेन, ध्यातिर्धा ध्यानश्च । प्रश्न० ६ द्वार । " साध-
सध्याश्च ऋ " ॥ ङ । २ । २६ । इति स्वयं ऊः । प्रा० २ पाद ।
चिन्तायाश्च, आ० ४ ङ । परिश्रमस्विरतायाश्च, श्राव० ६
श्राव० । एकाऽऽलम्बनस्यस्यस्य सद्यश्चप्रत्ययस्य च प्रत्ययान्तमि-
युक्तप्रसादे, प्रा० २ विभ० । आन्त्यमुहूर्त्तमात्रकाशमेकाप्रचित्त-
ताऽऽभ्यसनेन, प्रा० ६ द्वार । एकावशम्बनेन मनःस्थैर्धे, विशेष० ।
सु० । योगनिरोधे, स० १ स० । प्रश्न० । पञ्चा० । स्या० ।
ग० । सु० ।

विषयसूची-

- (१) ध्यानस्वरूपम् ।
- (२) ध्यानस्य चानुविषयम् ।
- (३) ध्यानार्थानुविषयचक्षणम् ।
- (४) ध्यानस्थैव भेदनिर्णयम् ।
- (५) प्रशस्तप्रशस्तानि ध्यानानि ।
- (६) शुभाशुभध्यानस्य विशेषतो वर्णनम् ।
- (७) धर्मध्यानस्य वर्णनम् ।
- (८) तत्र प्रसङ्गतो ज्ञानदर्शनकारिष्वैराध्यजावनानां
स्वरूपप्रदर्शनम् ।
- (९) देशद्वारे परिणतापरिणतयोगानां स्थाननिर्देशनम् ।
- (१०) काशाऽऽलम्बनाऽऽलम्बनकर्मद्वाराणि ।
- (११) ध्यानध्यानद्वारे ध्यातव्यभेदप्रतिपादनम् ।

- (१२) ध्यायः स्वरूपस्य निरूपणम् ।
- (१३) तन्मात्रमिच्छायाश्चिह्नद्वाराणि ।
- (१४) फलद्वारे आश्रयध्यानाऽऽदिस्वरतः ।
- (१५) ध्यानद्वारस्य विशेषतो विवरणम् ।
- (१६) संसारप्रतिपक्षतया मोक्षहेतुत्वानुमिते निरूपणम् ।
- (१७) ध्यानार्थकन ध्यानस्य फलद्वाराऽऽदिनिरूपणम् ।

(१) ध्यानस्वरूपम्-

ध्यायते विजातीय-प्रत्ययान्तप्रधानज्ञात् ।
धुमेकप्रत्ययो ध्यानं, सुहृत्प्राऽऽनोगसपन्वितम् ॥ १ ॥

(उपयोग इति) उपयोगे स्थिरप्रदीपसदृशो धाराशब्दे ज्ञाने,
विज्ञानाद्यप्रत्ययेन तद्विच्छेदकारिणा विषयात्तरसंचारेणाल-
स्यकारिण्यपि, अथवाध्यानज्ञानमन्तरितः, धुमेकप्रत्ययः प्रशास्ते-
कार्यबोधो, ध्यानमुच्यते; सुहृत्प्राऽऽनोगसपन्वितमाऽऽदिविषयसु-
ध्याऽऽनोच्यतेन, समन्वितं साहित्यम् । आ० १८ आ० ।

ध्यानं च विमले बोधे, सदैव हि महात्मनाम् ।
सदा प्रसूयरोऽनघ्रे, प्रकाशो गगने विभोः ॥ ३० ॥

(ध्यानं वेति) विमले बोधे च सति, प्रदात्मनां सदैव हि
ध्यानं भवति, तस्य तद्विषयत्वम् । दृष्टान्तमाह-अनघ्रेऽनघरि-
ते गगने, विशेषादित्यस्य प्रकाशः सदा प्रसूयरो भवति, तथाऽ-
वस्थास्वाभाव्यादिति । आ० २४ आ० ।

(२) तन्मात्रविषयम्-

चत्वारि जाणा पञ्चत्वा । तं त्रडा-चष्टे जाण्ये, रोदे जाण्ये,
धम्मे जाण्ये, सुके जाण्ये ।

सुगमं चैतद्-नवर-ध्यानवो ध्यानानि, अनमुहूर्त्तमात्रं कालं
विशुद्धिधरानालक्षणानि । उक्तं च-"अनो मुहूर्त्तमिच्छं, विशुद्धाऽऽ-
स्थानमंगमपुत्रिम् । उच्यते-ध्यायं ज्ञानं, जोगनिरोधो जिणाणं
ति" ॥ १ ॥ तत्र ज्ञानं दुःखं, तस्य निमित्तं, तत्र वा जन्म, ज्ञाते वा
पीडिते जन्मसंभ्यान्, दुष्टोऽभ्यसनाद्यो हिंसाऽऽद्यतिक्तीर्योगतं
रौकं, धुन्यकरणमोदनपेतं धर्म्ये, शोधयत्यष्टप्रकारं कर्मसंज्ञं,
सुखं वा क्लामयतीति शुक्लम् । आ० ४ ङा० १ ङ । वि-
शे० । घ० । ज० । ग० । ज्ञी० । ध्या० ४ ङ । तत्र ध्यातिर्ध्यात-
मिति भावसाधनम्, तस्युः कारणात् । अन्त्यमुहूर्त्तमात्रं, भेदतस्तु
चतुःप्रकारमात्सोऽऽदिभेदेन, ध्येयप्रकारास्त्वमनोहाविषयसम्प्र-
योगाऽऽद्यः । तत्र शोकाऽऽकन्दन्विषयपनाऽऽदिककण्ठमासै, त-
न् उरस्यजन्माऽऽदिककण्ठं रौकं, तेन त्रिनप्रपीतभावकल्पनाऽऽ-
दिककण्ठं धर्म्ये, तेन अथवास्योहाऽऽदिककण्ठं शुक्लम् । तेन
फलं पुनरेषां तिर्यक्नरकदेवगत्या विमोहाऽऽद्यमिति क्रमेण
अयं ध्यानसमासाधोः ध्यासास्यैतु-ध्यानज्ञानपादसंभवः । तन्-
द् ध्यानघातकम्-अस्य च महार्थत्वाद्बहुस्तुतः शास्त्रान्तरत्वाद्
प्राक्तर एव विष्णुविनायकोपशान्तये महात्माधिमिहृदयतानम-
स्कारमाह-

वीरं सुहृत्कृत्वा-ऽऽदिदुःखनिर्घणं पणमिच्छां ।
जोडेरं सराणं, जाणकृत्तयं पवकत्तमि ॥ १ ॥

वीरं सुहृत्प्रधानानिदुःखनिर्घणं, प्रणय, ध्यानार्थध्यानं प्रव-
ह्यामीति योगः । तत्र 'दुः' गतिरेत्युपोरित्यस्य विपूर्वसाङ्ग-
नस्य विशेषेण ईरयति कर्म गमयति, याति वेह शिञ्जिति धीराः,
तं पोरं, किञ्चित्पद्य । इत्यत आह-सुखं क्लामयतीति शु-

जाण

ह्ने, शोकं श्रुतयतीत्यर्थः । 'ध्ये' -ध्यायते चिन्त्यतेऽनेन तत्त्वमि-
ति ध्यानतः, एकाग्रचित्तनिरोध इत्यर्थः । शुक्लं च तद् ध्यानं च,
तदेव कर्मण्येनदृशनादिभिः शुक्लध्यायानिभिः, तथा सिध्यादशना-
धिरतिसादृशकथायोभिः शिष्यत इति कर्म-ज्ञानाऽऽध्याययोगोऽपि,
तदेवातिशयः । अतः खान्निबन्धनस्वादिश्रुतं कर्मण्येन, ततश्च शु-
क्लध्यायानिना इव सर्वत्र समापनयनेन प्रसमीक्य कर्मण्येन
येन स तथाविधः, न प्रणय, सकर्मेव मनोवाङ्माययोगैर्नैवेत्यर्थः ।
किम् । समाप्तकर्तव्योः पूर्वकाले क्त्वा-प्रत्ययावधानात् ध्या-
नाध्ययनं प्रवक्ष्यामीति योगः । तथाधीयत इत्यध्ययनं, कर्मणि
क्युत्, पठ्यत इत्यर्थः । ध्यानप्रतिपादकमध्ययनं ध्यानाध्ययनम् ।
तथाध्यायमङ्गीकृत्य प्रकथेन बहुषेऽभिधास्ये, किंविशिष्टं चोर्
तत्रण्य, इत्यत आह-योगेश्वरः, योगेश्वरं वा । तत्र युज्यत
इति योगा मनोवाङ्मायव्यापारलक्षणाः, तैरीश्वरः प्रधानः, तत्र
तथाहि-अनुत्तर एव भगवतः मनोवाङ्मायव्यापार इति ।

यद्योक्तम् -
" द्ध्वमस्योजोयनं, मयनामीयं अणुसरासं च ।
संलययोरिच्छति के-बलेषु नाऊण सति कुणह ॥ १ ॥
निशियपयक्त्वरसरङ्ग निच्छितरतिरिच्छसगिरपरिणामा ।
मयनेस्यमी । यामी, ज्ञोयनीहारीयमी वेव ॥ २ ॥
एका य अयेगेषि, संलययोरिच्छयमि अपरिहया ।
न व निशियज्जह सोभ्रा, तिपह सक्वाऽयने पि ॥ ३ ॥
सस्यसुरहेतो वि ह्यु, आहिगो कतो य कायजोगो स ।
तह वि य पसंतकवे, कुणह सया पाणिसंघाय ॥ ४ ॥ इत्यादि ।
युज्यते वाऽनेन केष्यज्ञानाऽऽदिनाऽऽग्नेति योगे च-
मेशुक्लध्यानलक्षणः । स येषां चिदने इति योगिनः
साधवः, तैरीश्वरः, तदुपदेशेन तेषां प्रवृत्तं, तत्संभन्धा-
दिति । तेषां वा ईश्वरो योगेश्वरः प्रभुः स्वामीयनयोगान-
रह । ते योगेश्वरः । अथवा योगिस्मार्थ-योगिनां चिन्त्यं, ध्येय-
नित्यर्थः । पुनरपि स एव विशेष्यते-अरयत्-तत्र शरणे साधुः
शरयत्; तं रागाऽद्विपरिभूताऽऽग्निस्त्ववसरत्, रक्षकमित्यर्थः ।
ध्यानाध्ययनं प्रवक्ष्यामीत्येतद् ध्यायमानमेव ।

अत्राऽऽह-यः शुक्लध्यानानिद्वयकर्मण्येनः स योगेश्वर एव,
यश्च योगेश्वरः स शरय एवेति यानापो विशेषणं । न । अग्नि-
प्रायापरिहानात् । इह शुक्लध्यानानिद्वयकर्मण्येनः सामा-
यिकव्यपि जवाति, न त्वसौ योगेश्वरः, धाङ्कारातशुभामा-
यात्; स एव च तत्रतः शरय इति ज्ञापनायमेवाऽऽहमेतदपि ।
तथा ज्ञोयनपदध्वनिच्चारं एकपदध्वनिच्चारं अज्ञानज्ञापनार्थं
व शाल्के विशेषणानिधानमनुज्ञातमेव पूर्वमुक्तिरित्यलं वि-
स्तरेणैति गाथायः ॥ २ ॥

(३) सामन्तं ध्यानाध्यानलक्षणं प्रतिपादयच्छाह-
जं चिरमभ्रवसाए, तं जाणं जं वसें तयं विचं ।
नं हुज्ज जावणा वा, अणुपेह्वा वा अट्टव चित्ता ॥ २ ॥
यदित्युह्वयः, चिरं निश्चिन्त्य, अथवसात्, मन एकाग्रताऽऽग्रभवन-
मित्यर्थः । नदिति निर्देशः, ध्यानं-आग्निर्कथितशब्दायम् । तन्ने-
तुक्तं सधति-यन्तिरभ्रवसात्सं तद्ज्ञानमभिधीयते, यच्छ-
मिति यानुत्तरनवचिन्तं नश्चितम् । तन्नेचतस्त्रिधा भवतीति ह्यं-
वाति । तद्वन्नैवावा धेति-नाश्च भवेत् । का । जायना-जायत
इति भाषना, ध्यानाग्रयासक्तित्यर्थः । वा विभाषायाः, अनुपेह्वा
वैति-अनु पश्चात्तव, प्रेक्षणं प्रेक्षा, सा व स्मृतः, ध्यानाङ्कएव

चित्तभेदेयं : । वा पूर्ववत् । अथवा (चिन्ते चि) अथवाऽऽह-
प्रकारान्तरपर्यन्तयोः । चिन्तेति-वा बहुलप्रकाररूपवदिति
मनश्चेष्टा, सा चिन्तति गाथायः ॥ २ ॥

इत्वं ध्यानाध्यानलक्षणमोषोऽभिधायापुनःध्यानमेव का-
लस्वामिद्वयं निरूपयच्छाह-
अंतोमुहुचयितं, चित्तावस्थापेगवन्त्युमि ।
अरमस्थासं जाणं, जोगनिरोधो निगाणं तु ॥ १ ॥

इह मुहुसंः ससप्तज्ञानलक्षणप्रमाणः काशविशेषो भवत्येत् (आ-
व ०) अन्तर्मध्यकरणं, ततश्च अन्तर्मुहुसंमार्गः, काशमिति गम्य-
ते । मात्रशब्दस्तदधिकाराग्रयवच्छेदार्थः । ततश्च निष्कमुहुसंके-
य काशम्, किम्, चित्तावस्थानमिति-चित्तस्य मनसः, अथस्थानं
चित्तावस्थानम्, अथस्थानं स्वस्थानं, निष्कमुहुसंमत्तया वृत्तिरित्य-
र्थः । ह्ने, एकवस्तुनि-एकमङ्गीनाथं, वस्त्यसिद्धं गुणपरयोवा
इति वस्तु-चेतनाऽदिःएकं च तद्गन्तुं न एकवस्तु, तस्मिन् । उ-
पस्थानां ध्यानांमिति-मत्र च्चाऽऽयनीति उच्य-विधानं, तत्र ज्ञाना-
ऽऽज्ञानां गुणानामाचारकत्वाद् ज्ञानाऽऽयनाऽऽदिश्रुतं ज्ञानं प्राप्ति-
कमे, ज्ञानं स्थितानः उच्यन्ते; अन्तर्निष्ठ इत्यर्थः । तेषां उच्य-
स्थानात्, ध्यानं प्राभवत् । ततश्चायं समुदायः-अन्तर्मुहुसंका-
सं चित्तावस्थानम् एकस्मिन् वस्तुनि ननु उच्यस्थानां ध्यान-
मिति । योगनिरोधो जिनानां निवृत्तिः । तत्र योगास्तथेन औदारि-
काऽऽदिशरीरसंयोगसमुत्था आग्रमपरिणामविशेषव्यापारा एव ।
यद्योक्तम्-" औदारिकऽऽदिशरीरसंयोगसाऽऽयनाऽऽदिशरीरसंय-
गितिःविशेषः काशयोः । तसौदारिकसंयोगसाऽऽयनाऽऽदिशरीरसंय-
पाराऽऽह्नयान्कथ्यसमूहसाविष्वाऽऽद्यव्यापारो वायुयोगः । त-
सौदारिकसंयोगसाऽऽयनाऽऽदिशरीरसंयपाराऽऽह्नयमनोऽऽह्नयसमूह-
साविष्वाऽऽद्यव्यापारो मनोयोग इति । अन्तर्निष्ठो नीरोयो वां-
गिनिरोधः, निरोधनं निरोधः, प्रत्ययकरणमित्यर्थः । केषां ?
जिनानां केवलिनां, तुहाह एवकारार्थः । स वावधारणं,
योगनिरोध एव, न तु चित्तावस्थानं, चित्तस्थैवाभावम् ।
अथवा यागनिरोधो जिनानामेव ध्यानं, भाष्येयाव, अशुक्लध्या-
दित्यलं चित्तवन्तः । यथा चायं योगनिरोधो जिनानां ध्यानं
यावन्तं च काशं तद्भवत्येतदुपरिष्टात्तथाय इति गाथायः ॥३॥

सामन्तं उच्यस्थानामन्तर्मुहुसापरतो यज्ञवति,
तदुपश्रयच्छाह-

अंतोमुहुत्तपरतो, चित्ता जाणतं व हुज्जादि ।
मुचितं वि हुज्ज बहुव-त्युसंकेपे जाणसंताणो ॥ ४ ॥

अन्तर्मुहुसापरत इति-अन्तर्मुहुसापूर्त्तं, चित्ता प्रागुक्लस्यका,
तथा ध्यानान्तरं वा भवेत् । तत्रैव न ध्यानादन्त्यद् ध्यानं ध्याना-
न्तरं परिगृह्यते, किं तर्हि ? जायनाऽऽग्रपश्चात्तथाऽऽयनाऽऽह्नय-
इत्वं च ध्यानान्तरं तदुक्तं काशजायति ध्यानं सति तद्यति,
तत्राप्ययमेव व्याय इति कृत्वा ध्यानसन्तानप्रतिबंधनः, अतस्मि-
मेव काशमानं वस्तुसंक्रमणारेण निरूपयच्छाह-मुचिरभपि
प्रभूतमपि, काशमिनि गम्यते । अथेव, बहुवस्तुसंक्रमं इति ।
ध्यानसन्तानो ध्यानप्रवाह इति । तत्र बह्वि च तानि वस्तुनि
बहुवस्तुनि, सामान्यपरतानां शुद्ध्यन्ते । तथाऽऽयनाज्ञाना-
मनःप्रवृत्तीनि, परगतानि कृप्याऽऽज्ञादीनि, तेषु संक्रमः संभ्र-ज-
नाति गाथायः ॥४॥

(४) अथ ध्यानस्यैव भेदाद्गाह-

कायाऽऽदिविद्विकिंक्, तिष्ठं वययं च मज्जं च ।

जह सीहस्म गतींओ, भेदा य पुता दुया चैव ॥

पुनरुद्घातवत्कायाऽऽस्मकं चिच्छं त्रिया-कायिकं, वाचिकं, मानसिकं च । कायिकं नाम-यत्कायव्यापारोपयुक्तो ननुकच्यारथिकारं करोति, कर्मवद्गा संश्लोनाङ्गापङ्क्तिमष्टति । वाचिकं तु-मयदृशी निरचया भावा भाषितवया, नेदृशी सावधेति विमर्शपुरस्सरं यद्भाषते । यद्गा-विकथाऽऽदियुगालेन कुनपरवाच्येनाऽऽदिकमुपयुक्तः करोति तत्राचिकम् । मानसं तु-एकस्मिन् वस्तुनि चिन्तास्यैकाग्रता । पुनरैकैकं त्रिविधं—तीर्थं, मृदुकं च, मय्यं च । तत्र तीर्थमुत्कटम्, मृदुकं च मन्दम्, मय्यं च-नाति-तीर्थं नातिमृदुकमित्यर्थः । यथा सिहृष्ट गतयत्सिक्तो भवति । तद्यथा-मन्दा च, प्लुता, कुना च । तत्र मन्दा-विलास्यता, प्लुता-नानिमन्दा नाति त्वरिता, कुना-अतिशीघ्रवगा । वृ० १ व० । दश० ।

अथं नात्रत् स्मरसङ्गं ध्यानस्य सामान्येन सङ्गलमुक्तम्, अथुना विशेषलक्षणाभिधत्सव्या ध्यानाद्दर्शं विशिष्टफलहेतु-

भावं च संक्लृपतः प्रदर्शयन्नाह-

(५) प्रशस्ताप्रशस्तानि ध्यानानि-

अष्टं ? रुद्रं २ धर्मं ३, सुकं ४ भ्राणार्द्रं तस्य अंताई । निष्ठाणसाहणार्द्रं, भवकारणमदृष्टार्द्रं ॥ ५ ॥

आसी, रौद्र, धर्म, सुकम् । तत्र अष्टं दुःखं, तत्रिभिन्नो हृदोऽप्य-वसायः, अतः प्रवसायः, किञ्चमत्स्यथः । हिंसाऽऽस्तिकीयांनुयानं रौद्रम् । चरणभूतधर्मानुं धर्मम् । शोधस्ययष्टप्रकारं कर्ममं, शुचं वा क्लामयतीति सुकम् । अमूनि ध्यानानि चर्मेने । ब्रधुना फलह-तुम्पुदशोधति-तत्र ध्यानचतुष्टये, अन्ते चरमे-सूचकमप्रमा-ग्याद् धर्मयुक्ते इत्यर्थः । कर्म ?, निर्धोणसाधने । इह निर्धुनिर्नि-र्धाणं, सामान्येन सुकमभिधीयते । तस्य साधने-कारणे इत्यर्थः । ततश्च-“ अष्टेण तिरिक्कमार्गि, रौद्रज्जगणेण गम्भती नरयं । धम्मोण देवलांयं, सिद्धिगार्निं सुकजाणेणं ॥ १ ॥ ” इति यदुक्तं, तदापि विवक्षयते । देवगतिरितिर्गिन्याः सामान्येन सुखार्थस्त्वे-रिति । ब्रधायि निर्वाणं मोक्षः, तथाऽपि वारम्भयेन धर्मध्यानस्यापि तत्साधनत्वाद्बिरोध इति । तथा भवकारणमार्गैरौद्रं इति । तत्र भवजन्यसिद्धं कर्मवशुशसितं प्राणिन इति भव-संसार एव, तथाऽप्यत्र व्याख्यानतो विशेषप्रतिपत्तेरिति वक्ष्येनारक-भवप्रह इति गाथायैः ॥ ५ ॥ ब्राव० ४ अ० । सम्भ० ।

(६) अथ शुभाशुभधातुहान्यार्थमिदमाह-

बसरसर्गंधकासा, उड्गाणिट्टा विभासिया सुवे ।

अड्किञ्चि दव्यसेसा, ताडि ह साहिज्जई भावो ॥

सुवे प्रहापनाऽऽशी, कृष्णाऽऽदीनां श्रेयानां यद्गुणोपाधरसस्पर्शाः, इष्टा आनिष्टाश्च, विभासिया विविधमनैकैकपमानैर्विष्णुताः (श्रेयशब्देन 'लेस्मा' शब्दे वक्ष्यते) तदेतत् सर्वमपि रुच्यवे-दया आनिकृष्टम् प्रतिपन्नव्यम् । तामिञ्च रुच्यवेदयानिः शुभाशु-भापयवसावक्यपः साधयते भावः । वृ० १ व० । ब्राव० । दर्श० । (आर्षेयानिचकलवत्तत् ' अङ्गुष्ठाण्य ' शब्दे प्रथमजातं २३४ पृष्ठे निरूपिता । रौक्थ्यानवकलवत्तत् ' रौद्रज्जगणे ' शब्दे वक्ष्यते । धर्मशुचकलध्यानोस्तु परमार्थतो ध्यानत्वाद्देहैव व्याख्या ।

(७) साम्प्रतं धर्मध्यानावसरः, तत्र तदभिधत्सवै-वाऽऽदिविद्वं चारणायाह्वयमाह-

जाणस्स भावणाओ, देसं काङ्गं तहाऽऽसणविसेसं ।

आंशेषण कम्मं जा-इअवययं जं च भावपारां ॥ ३७ ॥

तत्ताऽणुपेहेत्ताओ, हेस्सा लिंगं फलं च नाऊय ।

धम्मं जाइज्ज सुणी, तक्कयजोगो तओ सुक्कं ॥ ३८ ॥

ध्यानस्य प्राक्निर्वापेनशुद्धाद्येस्य, किम् ? भावनाः-ज्ञानाऽऽद्याः, ज्ञानेति योगः । किं च-देशं तदुचितं, कालं, तथाऽऽत्मनविशेषं तदुचिन्तितं, आत्मन्येन वाचनाऽऽदि, कर्म मनोनिरोधाऽऽदि, तथा ध्यातव्यं प्रव्यमाज्ञाऽऽदि, तथा ये च ध्यातारः-अप्रमादाऽऽदियुक्तः, ततोऽनुपेहेताः-ध्यानोपरमकात्मभावित्योऽनिव्यम्भाऽऽद्यानां चनाङ्गाः, तथा हेस्सा-अज्ञा एव, तथा लिंगं-अज्ञानाऽऽदि, तथा फलं-उत्पन्नोकाऽऽदि । अशब्दः स्वभावानेकमेदृ-दर्शनपरः । एतद्-ज्ञात्वा, किम् ?, धर्मोभाति-धर्मध्यानं, ध्याय-मुनिरिति । तन्मनयोगः-धर्मध्यानकृताऽप्यासाः, ततः पश्चात्, सुकलध्यानमिति गाथाद्वयसमासायैः । व्यासार्थं तु प्रतिद्वारं प्रत्यकारः स्वयमेव वक्ष्यति । २८ । २९ ।

तत्राऽऽद्यहारावयवार्थप्रतिपादनायाऽऽह-

पुञ्चकपञ्जसो भा-वणाहिं जाणस्स जुगगयवुवेइ ।

ताओ अ नाणईमण-चरित्तवेरगानिअयाओ ॥ ३७ ॥

“वेरमाञ्जणियाओ” इति पाठान्तरम् ।

पूर्वं ध्यानप्रथमं, कृतो निर्वासितः, अख्यास आसेयनात्सज्जो येन स तथाविधः, काभिः पुञ्कृताऽप्यासाः-भावनाभिः कर्ण-भूतानि, जावनास्तु वा जावनाविषये पश्चाद्, ध्यानस्याधिक्लृप्त्य, योग्यताश्च-अयुक्तापताम्, उपांतं यातीत्यर्थः । ताश्च भावना ज्ञान-दर्शनोच्चरित्रवेद्यायनितया वर्तन्ते, निवता इति परिच्छिन्नाः । पाठान्तरे वा ज्ञानिना इति गाथायैः ॥ ३७ ॥

(८) साम्प्रतं ज्ञानभायनास्वरूपं गुणदर्शनाध्वमाह-

णाणे निष्कन्नासो, कुणइ मणोधारए विमुक्किं च ।

नाणगुणसुखिअसारो, तो जाइ सुनिवसमईओ ॥ ३९ ॥

ज्ञाने शुनज्ञाने, निव्यं सदा, अद्यास आसेयनात्सज्जो, करोति निपंसेयति, किम् ?, मनसोऽन्तःकरणस्य, चेतस इत्यर्थः । धार-णमज्जु भवयाधारनिरोधभावस्थानमिति ज्ञानता । तथा विमुक्किं च, तत्र विशेषधनं विमुक्किः, सुधांधोरिति गम्यते । नाश्च, अशब्दात् अचनिर्वेदं च । एवं ज्ञानगुणज्ञानसार इति-ज्ञानेन गुणानां जीवा-जीवाऽऽभिप्रायं, 'गुणपर्यायं च रुच्यव्यं' इति वचनात्, पर्याया-यां च तद्विधानाभावात् (शुनितो) ज्ञातः सारः परमाधो वेन स तथाविध इति गाथायैः ॥ ३९ ॥ उक्ता ज्ञानभायना । ज्ञानः सारो येन, त्रिभ्रव्येति गम्यते । स तथाविधः । ततश्च पश्चाद्, ध्यायति चिन्तयति; किंविशिष्टः सन् ?, निश्चला निश्चक्यता, सम्यग्ज्ञानतोऽप्यथापुनिकम्परादेति भावः । मतिबुद्धिर्दिव्य स तथाविध इति गाथायैः ॥ ३९ ॥ उक्ता ज्ञानभायना ।

साम्प्रतं दर्शनभायनास्वरूपं गुणदर्शनाध्वमिदमाह-

संकाइदोमरहिओ, पसमत्थिज्जाइगुणगणोवेओ ।

होइ अंसयुवपणां, देसणसुदीइ ऊणम्मि ॥ ३९ ॥

(संकादिशेसरहितं च) सुकं यद्गा, मादिशब्दात्काङ्गाऽऽदि-

परिग्रहः । उक्तञ्च—“शङ्काकाङ्क्षाविचिकित्साऽथच्यद्विप्रशंसापर-
प्राप्त्येकसंस्काराः सत्यगृह्यदृष्टीर्वाचः” इति । (यत्रैषां च अक्षरं प्र-
त्ययव्याभ्यामध्ययने म्यङ्कश्च बह्वचाम्) तत्र शङ्काऽऽद्वय एव सम्प-
कानांऽऽद्वयप्रथमगुणानि चारिभ्याश्चोपाः शङ्काऽऽद्वयोपाः, तैः रहि-
तः त्यक्तः । उक्तोच्य रहितस्यैवेव । किम् ?-प्रथमस्थेयोऽऽद्विगुणग-
णोपायः । तत्र प्रकथने भ्रमः प्रथमः शब्दः । स च स्वपरसमयत-
स्वाभियमकःपुं, स्थेयै तु जिनशास्त्रे निष्कल्पयत । आदिशब्दान्
प्रज्ञावनाऽऽद्विपरिग्रहः । उक्तञ्च—“सपरसमयं कोसङ्गं, पिदिष्य
जिनशास्त्रे पभाषणया । प्रायवपक्षेचनत्तो, हंसणदीषा गुणा
पंच” ॥११॥ प्रथमकथनेऽऽद्वय एव गुणाः । तेषां गणः ससूहः, ति-
नोपेतो युक्तो यः स तथाविधः अथवा-प्रथमाऽऽद्विना स्थेयो-
ऽऽद्विना च गुणगणोपेतः । तत्र प्रथमाऽऽद्विगुणगणः प्रथम-
स्थेयानिदेवानुक्त्वाऽऽद्विस्तथाभिव्यक्तिलक्षणः । स्थाऽऽद्विस्तु
द्वयित एव । इत्यभ्युत्तः, कात्ती प्रत्ययसंयुद्धमनाः, तस्मान्पर-
ऽऽभ्यान्चिच इत्यर्थः । दृशानुक्तयोक्तलक्षणया हेतुभूतया, क, १,
ध्याने इति गाथायैः ॥ ३२ ॥ उक्त्वा दृशानुक्तया ।

साम्प्रतं चारित्रभावनास्वरूपं मुखदृशानुक्त्येदमाह-
नचकम्भाणायार्ण, पौराणविष्णुअजरं सुभादायं ।

चारित्रभावनाए, भाग्यपयोणे य संघे ॥ ३३ ॥
नचकम्भामनादानामिति नवायुचोपयमानानि प्रत्यग्राणि जयय-
न्ते, क्रियन्ते इति कर्माणि-हानाऽऽवरणीयाऽऽद्विनि, तेषामनादान-
ममग्रहणयः चारित्रभावनायुष्मिति गच्छन्तानि यंगः । तथा
पुराणानिजरां- चिरन्तनसुप्रेमिच्छति । तथा सुभाऽऽदान-
मिति-सुभं पुत्र्यं सत्यकवहवात्यरितपुरुषदेवदुभाभुर्नमगोत्रा-
स्तक, तस्मात्प्रदानं प्रदणय । किम् ?-चारित्रभावनाया हेतुभूतया
ध्यानां, चशब्दाश्रयकर्मानादानाऽऽद्विचः अयमेनाङ्गयोगेन, समेति
गच्छति, प्राप्नोतीत्यर्थः ।

तत्र चारित्रभावनेयोते कोऽर्थः ? , ‘चर’ गतिभक्षणचारित्यस्व
“ अक्षिलुप्तमृषानिसहचर इवः” ॥३१॥१८४॥ इति (पाणि०)
इत्यप्रवचान्तरस्य चारित्रमिति भवति । अस्त्वनिश्चितमने-
नेति चरितं-कृपाप्राप्तकरुणं, तस्य ज्ञावकारित्वम् । एतत्तुक्तं
भयति-इहाप्यज्ज्योपासाद्यविप्रकर्मसंख्यापचयाय अरणजा-
यः चारित्रमिति, सर्वेनावधयोगाविनिवृत्तिरुपाया क्रियेत्यर्थः ।
तस्य ज्ञानवाऽऽभ्यासकारित्रभावनेति गाथायैः । उक्त्वा चारि-
त्रभावना ॥ ३३ ॥

साम्प्रतं वैराग्यभावनास्वरूपं गुणदृशानुक्त्येदमाह-
सुविद्विभ्रमसहदाश्रं, निरसेगो निवमश्रो निरासो अ ।
वैरगजाविभ्रमणो, जाणस्य सुनिचलो हाह ॥ ३४ ॥
सुदृशीच विदिना हातः अगतभ्रारचरस्य । यद्योक्त-
“ अगति उद्धमायाह-अंगदृ हेयं वराचरम् ॥”

स्थो भावः स्वजायः ।
“ अयं अरक्षाय नियते, बन्धुदुःखाय धममनिवृत्तये ।
तत्रास्ति यत्र विपदं, तथापि शोको निरालोकोः” ॥२॥
इत्यादिहक्षणया येन स तथाविधः । कदाचिदेवंचुत्तो-
ऽपि कर्मपरिणतियज्ञान ससङ्गो अचरयत ब्राह्-
मिन्सङ्गो विषयस्नेहसङ्गरहितः एवम्भूतोऽपि कदाचिद्व सभयो
प्रदायत ब्राह्-निभयः-इहलोकाऽद्विस्तजयविप्रमुक्तः कदा-
चिदेवम्भूतोऽपि विशिष्टपरिणयनाभाय परलोकमधिकृत्य सा-
ऽऽशोभो अचरयत ब्राह्-मिराशुभ-इष्टयुक्तोकाऽऽशोसाविप्रमुक्तः,

चशब्दास्तथाविधकोपाऽऽद्विरहितश्च । य एवंविधो वैराग्य-
भावितमना जयति स कल्पकाऽऽद्विपुत्रवद्विरहितायुध्यानि
सुनिश्चलां भवतीति गाथायैः ॥ ३३ ॥ उक्त्वा वैराग्यभावना,
सुलहावगाथाऽऽद्ये स्थानस्य भावना इति व्याख्यातम् ।

(१) अमुना देशद्वारव्याभयव्यासयाऽऽ-
निभं विद्वान् जुवपपुत्र-नुपुंसकुसंभ, परि वजिज्जं अशोभो ।
उपां विद्वान् जणिभं, विमेषको जाणकालम् ॥ ३५ ॥
नित्यमेव सर्वकाशमेव, न केवलं प्रधानकाश इति । किम् ?-युक्तानि-
पशुनपुंसककुशीलपरिवर्जिनं, यतैः स्थानं विज्जं भयितमिति ।
तत्र युवतिशब्देन मनुष्यस्त्री, दैवी च परिगृह्यते । पशुशब्देन तु
तिर्यक्स्त्रीति । नपुंसकं प्रतीतं, कुस्तिरं निरंश्वरं शक्तिं वृत्तं ये-
षां ते कुशीलाः, ते च तथाविधा घृतकाराऽऽद्वयः ।

उक्तञ्च-
“अधरसोलसैग, वद्धा उद्धामगाइयो जे व ।
एते इति कुशीला, वज्जेयवा पयकेण” ॥ १ ॥
युवतिश्च पशुशब्देत्यादिग्रन्थः । युक्त्वाविभिः, परि सन्मताद्, ब-
ज्जिनं रदितमिति विग्रहः । यन्तस्तथास्थानः साध्याः, एकप्रथये
सज्जानोवप्रहणमिति साध्याश्च । किं ?-स्थानमवकृताशुभ-
णम् । नतेव विशोष्यते-युपुस्त्वादिभ्यतिरिक्तसज्जनापेक्षया वि-
शतं जं विज्जं, भयितमुक्तं, तीर्थकर्मैश्वर्यभेदंयुंनं नमि-
त्येव, अन्वत्र प्रवचनोक्तदोषनंवाद्, विशोक्तो ध्यायकाश
इति । अपरिणतयोनाऽऽद्विनाऽऽद्ये स्थानस्योऽऽराधायितुम-
शक्त्यस्वादिह गाथायैः ॥ ३४ ॥

इत्थं तावत्परिणतयोनाऽऽदीनां स्थानमुक्तम्, अमुना
परिणतयोनाऽऽदीनाधिकृत्य विशेषमाह-
धिरकयजोगाणं पुण, सुणीण जाणे सुनिचलमणायं ।
गाभमि जणाइणे, मुन्नेऽऽणव न विमो ॥ ३५ ॥

तत्र स्थिराः संहमनवृत्तिभ्यां बलवन्त उच्यन्ते, कृता निर्वाचिताः,
अचरस्ता इति यावत् । के?-युज्यन्त इति योनाः-हानाऽऽद्विभा-
वनाऽऽद्विध्यापाराः, सम्भुवनपप्रभुनयो वा येस्ते कृतयोगाः,
स्थिराश्च ते कृतयोगाश्चेति विग्रहः । तेषाम् अत्र च स्थिरकृतयोग-
योश्चतुर्भङ्गी जयति । तदुच्यते-“धिरं सामंनो क्व जयति” इत्या-
दि । स्थिरा या पीन पुत्र्यकरणं परिचिनाः कृता योगा येस्ते तथा-
विधाः, तेषाम् । पुत्र्यशब्दो विशेषणार्थः । किं विशिष्टाः?-पुत्रीधम-
क्यवर्तां न शेषाणां, स्वयंप्रत्ययोगानां वा । मुनीनामिति-मन्थने
जीवाऽऽदीनां पदयोनिं सुभयो विषयः साध्याः, तेषाम्, तथा, तथा
ध्याने अधि कृते एव धर्मध्याने, सुश्रुतिमयेन निश्चलं निष्कल्पं म-
नो येषां ते तथाविधयाः, तेषाम् । एषां येषां भ्यामं प्रतीमाने जनाऽऽ-
कीर्णो, सुखेऽऽद्ये वा, न विशेष इति । तत्र प्रसूति बुद्ध्यादीनि पु-
त्राद् इति प्रामः, गच्छो वा काराऽऽदीनामिति प्रामः, सङ्घेस्यैय-
शेषः । इह शैकप्रहणेन तज्जानोवप्रहणप्रवक्षेत्-कवटाऽऽद्वि-
परिग्रह इति । जनाऽऽद्विकीर्णं जनाऽऽद्विकं भ्यामं एषां चानाऽऽद्वी,
तथा सुखे नस्मिन्नय, अरचय-वा कानारं वेति, वा शिकस्येव
विशोचाने नैदः, सर्वत्र तुदवजावत्वात् परिणतत्वात्तथाविति
गाथायैः ॥ ३६ ॥

सौ जत्य समाहाणे, हाइ मणोववकृत्वायजोगाणं ।
पृथोषरोहराहयो, सो देनां जायमाजस ॥ ३७ ॥
यत् यत्तुक्तमस्मत्तस्मात् कारणाद्, यत्र प्रायाऽऽद्वी स्थानं, स-

माधानं स्वास्थ्यं, भयति आचते । केवाच ? इत्यत आह-ममो-
वाङ्माययोगानां प्राक्निष्कृतिस्वकारणामिति । आह-ममोवांग-
समाधानमस्तु, वाङ्माययोगसमाधानं त्वच्च कोपयुज्यते, न हि
तन्मयं ध्यानं भवति । आत्मोपयते तत्समाधानम्-तावन्ममोपो-
योपकारकं ध्यावमपि च तदात्मकं भवत्येव ।

यद्योक्तम्-

“एवंविधा गिरा मे, वसन्त्या परित्तम न वसन्त्या ।
इय वंयास्त्य वक्ष-स्तस भासन्तो वाद्यं ज्ञायं ॥ १ ॥”

तथा-

“सुसमादिवकरवाच-स्तस आ कज्जे कारवन्मि अजणाय ।
किरिवाकरवं ऊं तं, काइयज्जणं भये जइणो ॥१॥”

न चात्र समाधानमात्रकारिण्येव गुह्यते, किं तु जूलोपरोधरहि-
तः, तत्र भूतानि पृथिव्यादीनि, अथोपधस्तनं चन्द्रमाऽद्विलक्षणः,
तेन रहितः परिवक्तव्यो यः । एकप्रश्नेन तज्जातीयप्रश्नात् चन्द्रमात्-
साऽस्तमैपुनपरिग्रहाऽस्तपुपरोधरहितत्वज्ञ, तदेवो, ध्यावन्तः-वि-
न्ततः, उचिन इति शेषः । अयं गाथायैः ॥३९॥ गते देहाद्वात् ।
(१०) अपुना कालाऽऽसनाऽऽस्तमनकमद्वारेणु क्रमप्रस-
कालद्वारमनिर्दिष्टरूप-

कालो वि सो विभ्र जहं, जोगसपाहाणमुत्तमं लहइ ।
न ठ दिवसनिसावेला-इनिअणयं जाणुओ भण्णअं । ३९ ॥

कलनं कालः, कलासमुदाहो वा, स चाकृतोपेयु क्रीपसमुत्पे-
च-कस्यं गतिक्रियांपाकृतिः । विषसाऽऽदिर्यस्येयः । आपिशब्दे
देहानियमेन तुल्यत्वसंप्रावनायं तथा आह-कालोऽपि स एव,
पदानोऽवत इति गम्यते । यत्र काले, योगसमाधानं मनोवां-
गाऽद्विस्थास्थ्यम्, उत्तमं प्रधानं, सन्नेत प्रसोत्तमं तु पुननैव,
मुमुक्षुत्व पुनोऽर्थाथेत्वादिपकारोपर्यभासः । किम् ?, विषसनि-
शावेलाऽऽद्विनियमनं ध्याविमो ऋषितमिति । विषसनिअं प्रतीते ।
वेला सामान्यत एव तदेकदेशे मुमुक्षाऽऽदिः । आदिशब्दात्-
वाङ्मायपराऽऽद्विस्था । एतन्नियमनं विधेयत्वाद्ब्रह्मकणं, ध्याननः
सत्त्वस्य, अभिनमुक्तं, क्षीधेककरणभेदेनैविति गाथायैः । गते
कालद्वारम् ॥३९॥

आसनविशेषद्वारं ध्याविषयासयाऽऽह-

जञ्चिअ देहावत्या, निअा ए जाणोवरोहिण्यो होइ ।
जाइजा तपवत्यो, तिअो निसअं-अनिसओ वा ॥३९॥

इह यैव काचित्, देहावत्या शरीरावस्था विषयताऽऽद्विक्रिया, कि-
ञ्चि, अित्तस्यम्यस्ता, उचितता वा, तथाऽऽपुष्टीयमाना, न, ध्यालोपरो-
धिनी भवति-नाधिकृतधर्मध्यानपीमाकारी भवतीत्यर्थः । ध्यायते,
तद्वत्त्व इति-सैवावस्था यस्या स तद्वत्त्वः, तमेव विशेषतः
प्राऽऽह-स्मितः कायोत्सर्गेण, ईषन्नताऽऽदिना निषयण उपविष्टो,
धाराऽऽद्विनाऽऽदिनाऽऽनियमः । तद्यो इवमाऽऽवतऽऽदिना, वा
विभाषणामिति गाथायैः ॥३९॥

आह-किं पुनरतं देहाकालाऽऽसनागानामनियम इति, प्रभोऽप्यते-
सन्वासु बहमाणा, मुण्णो अं देसकालविद्याम् ।

वरकेदाइशार्दं, पवा बहुसो समियपावा ॥ ४० ॥

सर्वादिस्वयंशेषां, देहाकालावस्थाविति योगः । वेदा देहावस्था,
किम् ?, बर्नमाना अचरित्वानाः के ?, मुनयः प्राक्निष्कृतिशब्दा-
यां, यद्यथाकारण्यात्; किम् ?, वरः प्रधानमासी केवलाऽऽदि-
मावच्च, तं, ज्ञाता इतिः । आदिशब्दात्स्वयंशेषां यद्वागानाऽऽद्विकृतत्वः ।
४०

किं सक्तदेव प्रसाः ? , न । केवत्तवर्जं बहुशोऽनेकशः, किं-
विश्राः ?, शान्त्यपाराः, तत्र पानयति वरकाऽऽद्विस्विति पापव,
शान्तमुपशमं नीतं वापं येस्ते तथाविधा इति गाथायैः ॥४०॥

तो देसकालविद्या-नियमो जाणस्स नत्थि सययन्मि ।
जोगाण समाहाणं, जह होइ तह पयइयन्मं ॥ ४१ ॥

वक्ष्यादिति पुंवागाथायामुक्तं, तेन सहस्राव्याजिसंभवः, तस्माद्, देहा-
कालावस्थानियमो, ध्यानस्य, मास्ति न विद्यते । इति, समये भागमे, किं
तु योगानां मनःप्रभूतीनां, समाधानं पुर्वोक्तं, यथा भवति तथा
भित्तम्यं यत्नः कार्य इत्यत्र विषय एवति गाथायैः ॥४१॥ गत-
मासनद्वारम् ।

अपुना आऽस्तमद्वारवद्यथायं प्रतिपादनावाऽऽह-

आलं वयाऽऽद्वयाय-पुच्छणपरिग्रहणाद्युचितान्णो ।
सामाद्विइइ पया-इ सद्धमाऽऽवस्तयायं च ॥ ४२ ॥

इह धर्मध्यानाऽऽद्वारार्थमास्तम्यत इत्यास्तम्यमानि, वाचनानि
पुच्छना परावर्तनाऽऽनुचिन्ता इति । तत्र वाचनं वाचन, विनेयाव
निर्जरायै सूत्राऽऽद्विद्वानिमित्थेः । श्रुतिं सूत्राऽऽद्वि संशयापना-
दाय गुरुपुत्रं प्रश्न इति । परिवर्त्तनं तु पूर्वोपधीतस्यैव सूत्राऽऽद्वि-
रविस्तरनिर्जरागिनसमभ्यासकरणामिति । अनुचितनमनुचि-
न्ता, मनसैवाविस्तरणमिच्छं सूत्रानुस्मरणमित्यर्थः । वाचना च,
प्रसङ्गेत्यादि इहाः । एतानि च गुणधर्मोत्तमानि वर्त्तन्ते । तथा
सामाधिक्याऽऽद्विनि सद्धमाऽऽवस्तयायं चेति । प्रभूमि तु वरन्व-
धोनुगतानि वर्त्तन्ते । सामाधिक्यमाहै येषां तानि सामाधिक्याऽऽद्वि-
नि । सामाधिक्यं प्रतीतय, आद्विद्वारं मुमुक्षवास्तिस्युपेक्षणऽऽ-
द्विलक्षणसकलवक्रवाङ्मायवाचरोपरिग्रहः । वास्तुनरपि सां-
माधिक्यमिति । एतन्मथ्य विधिबद्धसंस्थयमानानि, सन्ति शोभमानि,
सन्ति च तानि आद्विधर्ममाऽऽवस्तयायं चेति विग्रहः । वाचव-
कानि नियमतः करणीयानि । अः सनुच्ये । इति गाथायैः ॥४२॥
साम्प्रतममौषानिवाऽऽस्तमनयं विनाम्पनमाह-

विमसमि समारोइइ, ददंभ्वाऽऽलं वयो जहा पुरिसो ।
सुचाऽऽद्विकयाऽऽद्वेवो, तह भाणवरं समाकहइ ॥ ४३ ॥

विषये निम्ने दुःसंवादे, समारोइति सम्यगवारिकेशेणेर्ष्यं
याति । कः?, हतं वलवत्, इत्यं रजसाद्याऽऽस्तमनं यद्य स तथा-
विद्यः । यथा पुत्रवः पुमाः किञ्चित्पुत्राऽऽद्विकृताऽऽस्तमनं, वाचनाना-
ऽऽद्विकृताऽऽस्तमन इत्यर्थः । तथा तैरेव प्रकारेण, च्चानवत् च-
र्मेष्वानमित्यर्थः । समारोइतीति गाथायैः । गतमास्तमद्वारम् ।
अपुना क्रमद्वारवसरः । तत्र ज्ञापयार्थं क्रमं धर्मस्य
शुक्तस्य च प्रतिपाद्यकाह-

भाणयपदिवाचिकम्भो, शोइ मणो जोगनिगहार्इयं ॥ ४४ ॥

जवकासे केवलियो, सेसस्त जहा समादीए ॥ ४५ ॥

ध्यानं प्राक्निष्कृतिशब्दाद्यर्थे, तस्य प्रतिपाद्यकम इति समासः प्र-
तिपाद्यकमः प्रतिपाद्यपरिपाद्यमिधोयते । एव च प्रवर्ति मनोयोग-
निग्रहाऽऽद्विः । तत्र प्रथमं मनोयोगनिग्रहः, ततो वाग्योनिग्रहः, ततः
काययोगनिग्रह इति । किमयं सामान्येन सर्वस्यैवेत्यभूतः क्रमः ?,
न, किं तु जवकासे केवलियः । अत्र मयत्तज्जशब्देन भोगानमन-
प्रत्यासन्नः अणुत्प्रेक्ष्यमानः एव तैरेवैवयवत्वात्प्रतिपाद्यः परि-
गृह्यते । केवत्तमस्यास्तीति केवली, तस्य शुक्तस्यमन एवार्थं
क्रमः प्रतिपाद्यकमः शेषस्यानन्वय्य धर्मध्यानात्प्रतिपाद्यः, योगार्थः ।

आचार्यभ्यः, किम् ? यथा समाधिनेति-यथैव स्वास्थे प्रवर्ति, तथैव प्रतिपाद्यति गार्थाः ॥४४॥ गतं क्रमज्ञारम् ।

(११) इदानीं भ्यातव्यमुच्यते-

आचार्य विजयै आचार्य, विवाये संज्ञानमो अ नयन्मा । एष चचारि पथा, ज्ञापन्मा धम्मज्ञानस्त ॥ ४५ ॥ तच्चमुद्देशमाहाऽऽदि । कर्क च-आहाऽऽपावविपाकसंस्थानवि-चचार्य धर्ममित्यादि । (तथाद्यनेद्य 'आचार्य' शब्दे द्वितीयाज्ञो ११५ पृष्ठे गतम्)

अनुना द्वितीय उच्यते-

रागहोसकसाया-ऽऽसबाऽऽकिरियामु बहुमायाणं । इहपरलोकाचार्य, ज्ञाऽज्ञा वज्जपरिवज्जी ॥ ४६ ॥ रागद्वेषकवासाऽऽभवाऽऽदिक्किवाणु बर्कमानामं इहपरलोकापा-वाणु भ्यायेत् । यथा-रागाऽऽदिक्किवाऽऽमुष्मिकविरोधिनी ।

इत्तं च-

“ रागः सम्पद्यमानोऽपि, दुःखदो दुःखगोचरः । महात्वाप्यमित्तत्प, अपथ्यमाभिमिश्रयत्वे ” ॥ १ ॥

तथा-

“ श्रेयः सम्पद्यमानोऽपि, तापवत्येव देहिनम् । कोटरयो उचलकाणु, क्षाप्तानक इव दुग्धम् ” ॥ २ ॥

तथा-

“ इहवादिनेदनिजस्य, रागस्याऽऽमुष्मिकं फलम् । दीर्घः संसार एवाकः, सर्वज्ञैः सर्वद्वैतैःभिः ” ॥ ३ ॥ इत्यादि ।

तथा-

“ दोसानुसंसृतायो, इह लोके येव दुक्किमो जीवो । परलोगमि य पाथो, पावइ निरयानं संत्तो ” ॥ ४ ॥ इत्यादि ।

तथा-

कचायाः कोचाऽऽद्वयः, तदपन्थाः पुनः- “कोहो पीरं पनासेह, माणो विनयनासयो ” ॥ ५ ॥

“कोहो य माथो य भविमार्दी य,

माया य सोजो य पवकुमाणो,

चचारि एप कसिणा कसाया,

सिंचति वृषाई पुणुजवस्स ” ॥ ६ ॥

तथा आधवाः कर्मकथहेतवो मिथ्यात्वाऽऽद्वयः, नर्पायाः पुनः-

“मिच्छसमोहियमरं, जीवो इहलोग एय दुक्कमाई । निरलोभमाह पावो, पावति पथमाऽऽरुणहरीवो ” ॥ ७ ॥

तथा-

“मत्तानं कलु कटं, कोचाऽऽदिभ्योऽपि सवैदोनेज्जः । कयै हितमहितं वा, न वेत्थि येनाऽऽदुत्तो होकः ” ॥ ८ ॥

तथा-

“ जीवा पावति इहं, पाणकवादाधिरतीर्य पावाय । नियसुवचायमार्दी, दोसे ज्ञणवरदिय पावे ॥ १ ॥ परलोगमि यि एवं, आसवकिरियाहि अज्जिय कम्मो । जीवाय अरन्धवाया, सिट्पादिगते प्रमंसाय ” ॥ १० ॥ इत्यादि । आदिशब्दः स्वगतानेकमेद्वेषापकः; प्रकृतिस्थियनुमाद्यप्र-देधानुचनेद्वेषाह क इत्यर्थः । किवास्तु कारिक्कयाऽऽदिनराः पंक्षः । यताः पुनवचरन्त्येव्येज्ज वच्यतः ।

विपाकः पुनः-

“ किरियाणु बहुमाना, काहगामरं दुक्किक्कया जीवा । इह येव य परलोगे, संसारपवकुमा भगिया ॥१॥ ” तत्तद्वैचं रागाऽऽदिक्किवाणु बर्कमानामापावाणु भ्यायेत् । कि-विरोधः सामिति, आह-वन्द्यपरिवर्जो-त्तव वर्जनीयं च धर्ममङ्गलं परिचुद्धते, तत्परिवर्जो, प्रमत्त इति गार्थाः ॥ ४६ ॥ उक्तः कलु द्वितीयो भ्यातव्यमेदः ।

अनुना तृतीय उच्यते-

एयद्विस्पेसा-ज्जाजाविभं सुहामुहविजसं । जोगाणुजावजणुअं, कम्मविभागं विचित्तजा ॥ ४७ ॥

तत्र प्रकृतिस्थितप्रदेशानुभावमिभं शुभाणुभावमकामिष्य च प्रकृ-तिशब्देनाहो कर्मप्रकृतयोऽभिधीयते, ज्ञानाऽऽभरणीयाऽऽदिभेदा इति । प्रकृतिरंशो जेद इति पद्योऽयः स्थितिः-तासांभावस्थानं ज्ञान्याऽऽदिभेदनिजम् । प्रदेशशब्देन जीवप्रदेशकमेतदुद्देश्यं-म्यामिधीयते, अनुभावशब्देन तु विपाकः । एते च प्रकृत्याद्यः शुभाणुभेदमिषा जयति । ततमेतदुक्तं भवति-प्रकृत्यादिभेद-मिभं शुभाणुभावमिभं योगानुभावजिते मनोयोगाऽऽदिगुण-प्रजनं, कर्मविपाकं विचित्थेयिति गार्थाः ।

आचार्यः पुनर्द्वैतविषयत्वाद्यसेवः । तथेदम्-“ इह पयतिमिभं शुभाणुभावमिभं कम्मविपागं विचित्तज्जा । तस्य पयतीको षि कम्मणे जेदा, यसा नाणवरणोऽज्जायो अट्टा, नेहि मिभं पि इतं च, सुअं पुणं-साताऽऽदियं, अल्लुअं पावं, नेहि विमिअं विमिअवि-पागं, जहा कम्मपगदीए तहा विसेत्तज्जा विचित्तजा विचित्तजा । कि-ञ्च त्रितिमिभं च सुभाणुभावमिभं कम्मविपाक विचित्तजा । त्रिति षि तासि येव अट्टुएदं पगदीए जहा कम्मपगदीए कसातावाथा, जहा कम्मपगदीए । किं च पयसिभं शुभाणुजं जाव कृवा पूर्वविधानं पद्यस्तावेव पूर्ववत्प्रत्यं बगघनी कुयोत् । तां तृतीयराशेः, ततः प्रान्तव कृत्वा पूर्वविधानमिति २५६ । धर्मोपदे-कने कृते राशिपयमागच्छति । अथवा चतुस्रिणो चारा शुषिंते अस्व राशेः पूर्वपदस्य घनाऽऽदि कृत्वा, तस्य चर्गोऽदि । ततः द्वितीयपदस्य इहमेव विपरितं कियते । तत एतावेव बन्धेते । ततस्तृतीयापदस्य बगघनी कियेते । एतन्नेन क्रमणां च राशिः १५७७२१६ चित्तज्जा । पदेसो षि जीवपदंसायै कम्म-पदमेदं इ सुखमोई एककंसावगाहोई पुट्टोऽगादअनंत - अणुवावरदुट्टोई भेदोई बकाणं विषयं च कम्मपगदीए भाणयायं कम्मविपाकं चित्तज्जा । किं च-अणुभावमिभं सुजाणु-भावमिभं कम्मविपागं विचित्तज्जा । तस्य अणुभावो षि, तासिं येव ५८५हं पगदीए पुट्टकनिकाऽऽयायं उद्वामो अणुजावणं, तं च कम्मविपाकं जोगाणुभावजितं विचित्तज्जा । तस्य जोगा मलववकावा, अणुभावो आद्यगुण एव । स च मिथ्याद्वेषो-वि-रतिप्रमाहकवाया, तिहि अणुमायेव य जणिवमुत्पादयं जीवस्स कम्मं अं, तस्स विपाकं उदयं विचित्तज्जा ” इति । उक्ततृतीयो भ्यातव्यमेदः ।

आरम्भं चतुथ उच्यते-

मिणदेसिअरंई हवसण-संज्ञायासणविहाणमाणुं । उप्पापाडिअंथा, पजाया ने अ दुव्वाणं ॥ ४८ ॥ जिनाः प्राहणकपित्तशब्दाद्योस्तीयकराः; नेदंशितानि कथितानि जिनर्दाद्यतानि । कानि १, अत आह-अङ्गणसंस्थानाऽऽसमाव-

आत्ममायानि । किंपू, - 'विश्वित्येत्' इति पर्यन्ते वक्ष्यति बह्वर्था(?) (१८) वायावायामिति । तत्र ब्रह्मणाऽऽदीनि विश्वित्येद्व्यापि माया-
 न्ते ब्रह्मणावामित्युक्तं, नमस्तिपदमात्रेणैव यमिति । तत्र ब्रह्मणं च-
 म्भस्तिरकायाऽऽदिकष्याणां गन्धाद्यः तथा संख्यां मुखयद्वया पु-
 ष्करात्तत्राऽऽकारकज्ञानं परित्यज्यत्ताऽऽप्यधीनामाह । यद्युक्तम्-
 "परिमंढले पवन्ते, तंसे चउरसं आयेते षेच ।" जीवशरी-
 रार्थां च समचतुरक्षाऽऽदि । यद्युक्तम्- "समचउरसे निगमो-
 दमंनसे साति चामये सुखे । कुंने वि च संडाये, जीवायं ह्यु-
 मुयेवचना ॥ ११ ॥" धर्माधर्मयोरेपि लोकात्प्रेषणया भावनी-
 यमिति । उक्तं च- "हेहा मग्ने उवारी, उषधीजलुरिमुपमं-
 डाणे । जोगो मद्भागारो, मत्ता वितागिर्हे येना ॥ ११ ॥" तथाऽऽ-
 सन्मायापारलक्ष्यानि धर्मास्तिकायाऽऽदीनां लोकाऽऽकाशाऽऽ-
 दीनि, कल्लरुपाणि वा । तथा विधानानि धर्मास्तिकायाऽऽदीना-
 मेषु जेदानीत्यर्थः । यथा- "धर्मस्थिकाय धर्मस्थिकायस्स
 देसे धर्मस्थिकायस्स पदेसे" इत्यादि । तथा मानानि-
 प्रमायानि धर्मास्तिकायाऽऽदीनामेवाऽऽसीवाणि । तथा उर्या-
 द्बिभित्तमन्त्राऽऽदिपर्याय वे च उर्यापेत्ता धर्मास्तिकायाऽऽदीनां,
 साम्बिभित्तयेदिति । तद्योपादाऽऽदिपर्यायसिद्धिः "उर्यापेत्त-
 यत्रैतययुक्तं सत्" इति वचनात् ।

शुक्तिः पुनरुच-

"घटमौलिसुवर्णाद्यं, नाशोपादद्विस्तिष्वयम् ।
 श्लोकप्रमोदमायवर्ष्यं, जने याति सहेतुकम् ॥ १ ॥
 पयोमते न वष्यति, न पयोऽपि ह्यिध्रतः ॥
 अगोऽस्रमते गोमे, तस्मात्सर्वं मेधाऽऽमकम् ॥ २ ॥"
 तत्र च धर्मास्तिकायो विवक्षितसमयसंबन्धरुपापेक्षयो-
 रत्यन्ते, तदनन्तरतो तसमयसंबन्धरुपापेक्षया तु विनश्यति,
 धर्मास्तिकायकर्म्याऽऽमना तु नित्य इति । उक्तं च- "सर्वेषु-
 किञ्च नियते, कृते लोणप्रभवमेष च न विशेषः । सत्योऽपि-
 पक्षिणो-राकृतिजातिव्यवस्थान्ता ॥ १ ॥" आदिशब्दाद्व्युत्पन्ना-
 दिपर्यायपरिग्रहः । अद्यत्थः ससुख्यार्थे इति गाथाऽर्थः ॥१३॥

किञ्च-

पंचतिकायमईशं, लोमगण्डानिहणं जिष्णवसायं ।
 नामाङ्गेअविह्रिंभं, तिबिहमहीसोमजेभ्राह्मि ॥ १४ ॥
 पञ्चस्तिकायमयं लोकात्मनादानिधनं जिनाऽऽक्यातमिति, क्रिया
 पूर्ववत् । तत्रास्तनयः प्रवेशः, तेषां काया अस्तिकायाः, पञ्च च ते
 अस्तिकायाभेदिति विग्रहः । एते च धर्मास्तिकायाऽऽदयो गत्यापुप-
 षहकरा हेवा इति ।

उक्तं च-

"जीवानां पुत्रज्ञानं च, मय्युपग्रहकारणम् ।
 धर्मास्तिकायां ज्ञानस्य, ह्येषुपग्रहमतो यथा ॥ १ ॥
 जीवानां पुत्रज्ञानं च, दिशयुपग्रहकारणम् ।
 अथवाः पुत्रव्येव, तिष्ठान्तोरवनिः समा ॥ २ ॥
 जीवानां पुत्रज्ञानं च, धर्माधर्मास्तिकाययोः ।
 बाट्टायां चटो यद्द-राकाशमवकाशयद्म् ॥ ३ ॥
 ज्ञानाऽऽस्य सर्वभावको, भोजक कर्ता च कर्मणाम् ।
 मानासंस्तारिणुक्ताऽऽक्या, जीवः प्रोको जिनाऽऽमये ॥ ४ ॥
 स्वशरीरसगन्धवर्ण-शब्दस्पर्शरसस्वभावकाः ॥
 सत्यमेद्वेनिष्पन्नाः, पुत्रज्ञा जिनदेवताः ॥ ५ ॥
 तन्मयं तदात्मकम्; लोकायत इति लोकास्तय, काष्ठतः किञ्चुत-
 मिति । अत आह-प्रनाद्यमित्यन्त-प्रनाद्ययवैवक्षितमित्यर्थः ।

अनेनेभ्राऽऽदिद्वयव्यवच्छेदमाह । असावपि दृष्टमेदेवादिच
 एचेत्यत आह-जिनाऽऽक्यातं तीर्थकरमणीतम् ।
 आह-जिनदेवतानीत्यस्मात्किमप्रणीतधर्माधिकारोऽमुषसेत एव,
 तत्र च जिनाऽऽक्यातमित्यतिरिच्यते । न । अस्वाऽऽदरक्याप-
 नार्थत्वात्, आदरक्यापनाऽऽदी च पुनरुक्तदोषानुपपत्तेः ।

तद्युक्तम्-

"अनुवावाऽऽदरबोष्ठा-भृशार्थविनियोगेऽनुवावाणु ।
 ईषस्संज्ञमविकल्प-गणनकारणे न पुनरुक्तम्" ॥१॥
 तथा-नामाऽऽदिभेदविहितं भेदतो नामाऽऽदिभेदादव्यभि-
 तमित्यर्थः ।

उक्तम्-

"नामं उचया दधिप, वेत्तं काले प्रये व माने व ।
 पञ्चवक्तोमे व तदा, अचधिदो लोगनिष्कथो ॥ १ ॥"
 प्राथम्येनतु वैशतिस्त्वविविधत्वाद्बलेद्यः ।
 साम्प्रतं क्लेशलोकात्मविद्ययाऽऽह-विधिचं त्रिप्रकारव, अयो-
 लोकात्प्रेषाऽऽदीनि प्राकृतशैल्याऽऽंशोकाऽऽदिजेवच, आदिश-
 ष्दादिपर्यवर्ष्यलोकापरग्रहः । इति गाथाऽर्थः ॥ १४ ॥
 किं च-तस्मिन्नेव क्लेशलोके इदं केदं च विक्षित्तयेदिति
 प्रतिपादयन्नाह-

तिह्वलपदीवसागर-निरपविमाखजवणास्तर्णां ।
 योमाइपृष्ठाणं, निषं लोगिहिविहाणं ॥ १५ ॥

क्षितिचलपदीवसागरनिषपविमानजनाऽऽदिसंस्थानं, तत्र क्षि-
 तयः क्लृप्त धर्मोऽऽया ईषरामभारावसत्ताना अष्टौ भूमयः परिशु-
 द्धान्ते । बलयानि धर्मोऽऽदिघननातननुवाताऽऽमकानि धर्मोऽऽ-
 दिसस्युत्पिर्वापरिकृतीयेकविशतिः । होया जम्ह्लावाऽऽदयः
 स्ववभूरमण्डीयान्ता असकृत्थेयाः । सागरा लवणसागराऽऽ-
 दयः स्ववभूरमणसमुद्रपर्यन्ता असकृत्थेया एव । निरवाः
 सोमन्तकाऽऽया अमतिष्ठानावसत्तानाः संखेयाः ।

अत उक्तम्-

"तीसा य पञ्चवीसा, पनरस य हलेव सवसहस्ताह ।
 तिभेनं पंचूयं, पंच य मरगा जहा कमसा ॥ १ ॥
 विमानानि ज्योतिष्काऽऽदिसंबन्धीन्पुत्रवरिमानान्ताम्वस-
 न्धयेयानि, ज्योतिष्कविमानानामसङ्ख्येयत्वात् ।
 भवनानि भवनवात्यालयलक्षणां अस्तुराऽऽदिदृशानिकाय-
 संबन्धीनि सङ्ख्येयानि ।

उक्तं च-

"सत्तेव य कोमीसो, इवति वावसर्ति सवसहस्ताह ।
 एसो जवणसमासो, जवणवतीयं विवायोज्ज ॥ १ ॥"
 आदिशब्दादसङ्ख्येयव्यन्तस्वरूपपरिग्रहः ।

उक्तं च-

"हेहोषरि जोयवसय-रदिए रयणाएँ जोयणसहस्ते ।
 पठमं भंतिरियाणं, जोमा भगरा अलंजेजा ॥ १ ॥"
 तत्र च क्षित्यथ च बलयानि चेत्यादिग्रहः । एतेषां संख्यानमाका-
 रविशेषलक्षणं, विक्षित्तयेदिति । तथा धर्मोऽऽदिप्रतिष्ठान-
 मित्यथ प्रतिष्ठितिः प्रतिष्ठानं, मावे सुपुद । धर्मो आकाशत् । आ-
 दिशब्दात्तत्त्वाऽऽदिपरिग्रहः । धर्मोऽऽदी प्रतिष्ठानमभ्येति धर्मो-
 माऽऽदिप्रतिष्ठानं, लोकास्तिकाविधानमिति बोधः । विधिधि-
 धानं, अकार स्वर्थोः । लोकास्तिकास्तिकाः, स्थिति-
 र्थवत्त्वात् प्रार्थित्यनधोऽस्मत् । सतिष्ठानमथ । किञ्चूतम् । निषं
 शाब्दात् । क्रिया पूर्ववदिति गाथाऽर्थः ॥ १५ ॥

भाष्य

किं च-

उपश्रोगलक्षणाया-इतिहायपर्यन्तं सरीराश्रो ।

वीचपरकं कारि, जोइ च सपत्त कम्मस्स ॥ ५६ ॥

उपश्रुत्यतेऽनेकेषुपयोगाः, साकारानाकाराऽऽदिः उक्तं च-“स विधिषोऽवचनुनैः ।” स एव लक्षणं यस्य स उपशोषसङ्गस्त-
वः, वीचमिति बहुधाति । तथा-अनायासिचयवद् अनाद्यपयवासितं,
जवापयगमवाहपिकृष्या नित्यमित्यर्थः । तथाऽर्थात्तरं पृथग्युतं,
कुम्भी, शरीरात्, आतायिकवचनम्-शरीरेभ्य श्रीदारिकाऽऽदिपय
इति । किमिति ? अत आह-जोवति, जिविप्यति, जिवितवाह्य वा
जीव इति, तद्य । किभूतमिति ? अत आह-अकपियममूर्त्तमि-
त्यर्थः । तथा ककारं निर्बर्त्सकं, कर्मण इति गम्यते । तथा भोका-
रमुपश्रोकृत्तारम्, कस्य ?-इत्यकस्य आत्मांस्यस्य, कर्मणो हाना-
ऽऽवरणाऽऽरेरिति गाथाऽर्थः ॥ ५६ ॥

तस्स य सक्कमज्जिअं, जम्माज्जलं कसायपापात्तं ।

वत्तणसयसायपमणं, मोड्ठाऽऽवत्तं महाभूमिं ॥ ५७ ॥

तस्य च जीवस्य च, इयकर्मजानितम्-आत्मीयकर्मनिर्देशितम् ।
कम् ?-संसारसागरमिति बहुधाति । किन्मूलम् ? जम्माऽऽविजलं,
जन्म प्रतीतम् ; आदिशब्दाज्जामरपरिग्रहः । एताभ्येवातिबहु-
त्वाज्जलमिष जलं योस्मिन्स तथाविधस्तम् । तथा कथायपाताङ्क-
कथायाः पूर्वोक्ताः, त यथागात्रजनजननसामान्येन पातालमिष
पातालं यस्मिन्स तथाविधस्तम् । तथा इवसमयात्तम्भवन्तम्-
भ्यस्तन्मिति दुःखानि, पूनाऽऽदीनि इति, तथा ताभ्ये च पांशुदित्तुत्वात्
भ्यापदानि, ताभ्यस्य विग्रहस्त इति तद्व्याज, तं, (मयं ति) दे-
हीताभ्यां मन्वर्षीयः । उक्तं च-“अनुभवयामि मुणेअह, भासं वड्ढं
मयं च मणुयं च” इति । तथा मोहाऽऽवत्तम्-मोहाः मोहनीयं कर्म,
तदेव तत्र विधिप्रतिज्जकत्वात् आचर्यो यस्मिन्स स तथावि-
धस्तम् । तथा महाज्जम-आत्मीयकर्मनिर्देशितं गाथाऽर्थः ॥ ५७ ॥

किं च-

अभायमारुपरिअ-संज्ञोगविश्रोगवाइसंताणं ।

संसारसागरमणो-रारपमणुइ विचिंतिज्जा ॥ ५८ ॥

अज्ञानं हानाऽऽवरणकर्मोद्यज्जित आत्मपरिणामः, स एव
संसारकत्वाग्राहतां वायुः, नेनेरितः प्रेरितः, कः ?-संयोगविश्रोग-
वाविस्त्वान्तां यस्मिन्स तथाविधस्तम् । तत्र संयोगः केचचि-
त्सह संसर्गः, विश्रोगस्तैव विश्रयोगः । एतावेव सततप्रवृत्त-
त्वाद्वाच्यं क्रमैर्यस्तत्प्रवाहः सन्तान इति भावना । संसारयं सं-
कारः सागर इव संसारसागरस्तम् । किन्मूलम् ? “अणोरपारं”-
अनाद्यपयवासितम्, अणुममसांभनं, विश्रान्तयेव, तस्य शुक्लर-
जितस्य जीवस्येति गाथाऽर्थः ॥ ५८ ॥

तस्म य संतरणसहं, मम्मत्तणमुत्तं चण्णइं ।

नाणमयकल्लधारं, चारिचमयं महापोथं ॥ ५९ ॥

तस्य च संसारसागरस्य, सन्तरणसहं सन्तरणसमर्थं, पो-
थमिति बहुधाति । किंचिशिष्टम् ? सत्यमसंशयं शीजानं कथनं
यस्य स तथाविधः, तम्, अनद्यम्-अयापय । ज्ञानं प्रतीतं, तस्म-
वस्तुव्यामकः, कर्णधारो निर्यासकविशेषो यस्य यस्मिन्स वा स
सर्वाविधस्तम्, चारिचं प्रतीतम्, तथाव्यक्तम् । महापोथमिति
महायां दिव्यम् ; किया पूर्ववदिति गाथाऽर्थः ॥ ५९ ॥

संवरकयपिच्छुद्धं, तपपवणाऽऽविक्कजणत्तरवेमं ।

वेरगममगपादिअं, विमुत्तिअवीरिनिक्खोइं ॥ ६० ॥

इहऽऽऽभवतिरोधः संवरः, तेन ह्येतं निदिच्छुद्धम्, स्वगितरम्प्रमि-
त्यर्थः । अनद्यानाऽऽदिद्विज्ञं तपः, तपवेद्युत्तरं प्रति प्रेरकत्वात्
पवन इव तपःपवनः, तेनाऽऽविद्वस्य प्रेरितस्य, अवगततः
शीघ्रतरः, वेगो द्यो यस्य स तथाविधस्तम् । तथा विरायस्य
भाषो वैराग्यः, तदेवेद्युत्तरमापकत्वात् भागं इव वैराग्यमार्थः, एता-
स्मिन्स पतितो गतस्तम् ; तथा विभोतिसिका जपधामानि, ता-
पवेद्युत्तरमासिद्विज्ञेतुत्वाद्वाच्यं इव विभोतिसिकावाच्यम् ; ता-
मिनिहोह्यम् : मिध्यकम्पत्तमिति गाथाऽर्थः ॥ ६० ॥

एवञ्चतुत्तं पोतम् । किम् ?-

आरोडुं मुणिविण्णिआ, महग्गीसंतिंगरयणपदिपुणं ।

अह तं निम्बाणपुरं, सिम्पमविण्णेषो पावतिं ॥ ६१ ॥

आरोडुमित्यस्त्वात्, के ?, मुनिवशिजः-मन्थते जगतस्त्रिकात्ताव-
स्थासिति मुणयः, त एवाविनिपुक्तामध्ययपुक्त्रकवृत्तवैरिज्ज
इव मुनिवशिजः । पोत एव विश्रयने-महाधौणि महाहाणि, वी-
साह्वारि पुंशिवीकायसमात्मनपारित्यानाऽऽदीनि बहयमात्मल-
क्षणानि, तान्मथैकान्तिकाऽऽव्यन्तिसुखेदित्याकृत्यानि, तैः प्रति-
पूर्णां वृतस्तम् । यथा येन प्रकारेण, तदप्रकाशं, निर्वाणपुरं स्नि-
हित्तनं परिनिर्वाणपुरं वेति पाठान्तरम् । शीघ्रम् आरु, स्वदे-
न शोलेनत्यर्थः । आचिन्नेनान्तरायमन्तरेण, प्राप्नुवन्त्यासाव्य-
नि, तथा विचिन्त्येवेदिति वर्णेत । इत्ययं गाथाऽर्थः ॥ ६१ ॥

तस्य य तिरयच्छाविण्णो-गमपदअप्रेयतिअं निरान्थां ।

साहाविमं निरुवमं, ज्जुं छुत्तं अकस्ययपिविति ॥ ६२ ॥

तत्र च परिनिर्वाणपुरे, निरुत्थविश्रियोगोऽऽव्यन्तिसुखे-वाचि-
त्तानि ज्ञानाऽऽदीनि, विनिर्वाणमेषो विचारकरं, ततः प्रप्नुत्सदा-
त्मकमुच्यते । तथैकान्तिकर्मित-एकान्तमार्गिः ; निरान्थापिमिन्वा-
धाचारहितं, स्वाभाविकं न कृत्रिमम्, निरुपममुपमाऽनीतमिति ।
उक्तं च-“अथ वि अथि मण्डुसाणं, तं सोक्कं ।” इत्यादि । यथा
वेन प्रकारेण, लौकिकं प्रतीतम्, अज्ञतमपयवनाम, उपपान्त
सामीप्येन प्राप्नुवन्ति, किया प्रावर्दिनि गाथाऽर्थः ॥ ६२ ॥

किं बहुधा सन्वं चिअ, जीवाइपयत्तवित्परेनिअं ।

सन्वन्यससमूहपरं, जाड्जा समयत्तम्पावं ॥ ६३ ॥

किं बहुना ज्ञापितम् ?, सर्वमेव निरवशेषम्, जीवाऽऽदिपथावै-
रिक्त्सरोपेतं-जीवात्तं वाऽऽभवत्तत्संवरनिजरोमोक्ताऽऽव्यन्त-
वायं प्रपञ्जसमन्वितं, समयत्तम्प्राप्तमिति धामः । किंचिशिष्टम् ?-
सर्वमेवसमूहाऽऽऽत्मकं कृत्यास्तिक्त्वायाऽऽदिनयसङ्गानमयार्थ-
त्यर्थः । भ्यायोज्जिचिन्त्येवेदिति भावना । समयत्तम्प्रावं सिक्ता-
न्वार्थमिति इदमर्थः । अयं गाथाऽर्थः । गतं ध्यातव्यं इत्यर्थः ॥ ६३ ॥

(१२) सात्त्वतं वेऽस्य ध्यानारस्तामप्रतिपाद्यव्याह-

सम्पत्पमापरिग्रहा, मुणञ्चो खीणोपसंतभोड्ठा य ।

जायारो नाणुपाणा, धम्मउक्ताणस्स निदिद्धा ॥ ६४ ॥

प्रमादा मथाऽऽदयः । यथोकम्-“मज्जं विसयकसावा, निहा
विकहा च पंचमी भणिवा ।” सवप्रमादोः रहिताः सवप्रमाद-
वदिहा, प्रममारुवन्त इत्यर्थः । मुनयः साधवाः क्लृप्तेष्वान्तो-

हाक्षेति-क्षीणमोहाः कृपकनिर्मैयाः, उपशान्तमोहा उपशान्त-
 कनिर्मैयाः चहाभ्यान्त्ये चाम्राभादिनः, ध्यातारक्षितकाः, धर्म-
 ध्यानस्वैति संभवः । ध्यातार एव विशेष्यन्ते-ज्ञानधना ज्ञान-
 विद्याः, विप्रक्षित इत्यर्थः । निर्दिष्टाः प्रतिपादिताः, तीर्थकरगण-
 धरैरिति गाथाऽर्थः ॥६४॥ उक्ता धर्मध्यानस्य ध्यातारः ।

आमप्रतं शुक्लध्यानस्यापचायभेदप्रत्ययविशेषैरेत-
 एव वतां ध्यातार इत्यतो नाम्ने पुनरभिधेया
 अविष्यन्तीति साधवार्थं अरमजद्वयस्य
 च प्रसङ्गत एतानिवाभिधिसुहृदा-

एष वि य पुण्यां, पुनरपरा सुल्पसत्यसंयया ।
 सुन्द सजोमागो, सुक्ला पराण केरलियो ॥ ६५ ॥

एत एव अरमजद्वयस्य धर्मध्यानध्यातारः उक्ताः, पूर्वयोर्तिषाध-
 क्शेदयोः शुक्लध्यानभेदयोः वृथ कृतमित्येकं सावचारम्, एकत्व-
 विरक्तमविचारमित्यनयोः, ध्यातार इति गम्यते । अयं पुनर्निर्वाण-
 पूर्वध्यातुर्दृशपूर्वविद्वन्नुपयुक्तः, इदं च पूर्वध्यातृशेषेण-
 मप्रमादवतामेव वेदितव्यम्; न निश्चिन्तानं, प्राथम्यमकरेण्यदी-
 नामपूर्वध्यातृवामात्रं तद्व्यपचयः । सुप्रमादसत्सहनना इत्यासदहन-
 नयुक्ताः, इदं पुनरोच्यत एव विशेष्यमिति । तथा इयोः सुप्रमोः
 परध्यातृकाः समाविनोः प्रधानवार्थो सुप्रमक्रियानिवृत्तिव्युत्प-
 र्तक्रियाप्रतिपातिलक्षणव्यर्थेयासङ्घस्य सत्योपयोगिकेवास्त्रिनोः,
 ध्यातार इति योगः । अर्थे च गम्यन्ते-“सुक्लज्जाणोऽप्युक्तोऽनस्य
 तनिवमपसद्वे एवाए ज्ञानांरिवाए वद्वृणामस्य केवलनाथं
 समुपज्जदः, केवलियसुक्लतेसो अज्जाणो यो आस सुप्रमकरिय-
 ममिर्वाइ सि” गाथाऽर्थः ॥ ६५ ॥ उक्तमनुपयुक्तिकम् ।

(११) इदानीमवसरप्राप्तमनुपेक्षाहारं एवाचिषया-
 सुरिदमाह-

जाणोरये वि मुणी, निवमणिवाइचित्तोपरमो ।
 होइ सुजाविअचिचो, धम्मज्जाणोणो जो पुत्ति ॥६६॥
 इह ध्यानं धर्मध्यानमनिगुह्यते ; तदुपरमेऽपि ताङ्गयमेऽपि,
 मुनिः साधुः, नित्यं सर्वकाष्ठम्, अनित्याऽऽदिचिन्तनोपरमो जव-
 ति । आधिगम्यद्वानित्याशुपरेकवसंसारपरिग्रहः । एतावत्तसोऽ-
 नुपेक्षा भावयितव्याः, इदमनसंयोगार्थं विषयसुखसंयत् इत्या-
 दिना प्रपन्ने । फलं वासां सञ्जिताऽऽदिचिन्तनविषयसुखवनिर्वादि-
 ति प्रावणीयम् । अथ किञ्चिद्विद्वानित्याऽऽदिचिन्तनोपरमो अ-
 धितिः, अथ आह-सुभाधितिः विषः सुभाधितिस्तः करणः, केन ?
 धर्मध्यानेन प्राक्किण्णितस्वकरणे, यः काश्चित्, पूर्वमादाधिति
 गाथाऽर्थः ॥ ६६ ॥ एतमनुपेक्षाहारम् ।

अपुना जेव्याहारमतिविषयाद्विषयाऽऽह-

हुंति कम्मविसुक्काड, सेसाओ पीअपम्मुक्काओ ।
 धम्मज्जाणोवमय-सस तिम्मंदाइयेआओ ॥ ६७ ॥

इह अर्वाति संज्ञायन्ते, कम्मविशुद्धाः परिपाद्विषुद्धाः काः ?
 जेव्याः । तावत् पीतपद्मसङ्घाः । एतदुक्तं जवति-पीतजेव्यायाः
 पद्मजेव्या विशुद्धा, तस्या अपि सुक्लजेव्येति कम्मः । कथं पीता
 अवर्तिता, अत आह-धर्मध्यानोपरमस्य, धर्मध्यानयुक्तस्येत्यर्थः ।
 किञ्चिद्विद्वान्ति अर्वाति ? अत आह-तीक्ष्णमन्दाऽऽदि-
 नेदा इति । तत्र तीक्ष्णनेदाः पीताऽऽदिस्वकारेणव्याः, मन्-
 देदास्वाद्याः । आदिशुद्धात्मधर्मध्यानपरिग्रहः । अथवीचत
 ४१८

एव परिषामविशेषाद् तीक्ष्णमन्दाऽऽदिनेदा इति गाथा-
 ऽर्थः ॥ ६७ ॥ उक्तं जेव्याहारम् ।

इदानीं सिद्धकारं विवृणुष्याह-

आमपउपरसाऽऽण्ण-निमसमो जं मिण्णपणीयाणं ।
 जाण्यो सइहणं, धम्मज्जाणोसस ते त्तिणं ॥ ६८ ॥
 इहाऽऽणमोपदेशऽऽण्णानिसंगतो यज्जिनमण्णतानां तीर्थेकुरव-
 क्वपितानां, आवाणां क्वप्पाऽऽदिपद्याथानां, अज्ञानस्य-अचित्तया
 एत इत्यादिसङ्घस्य, धर्मध्यानस्य, तद्विद्वानिति । तत्र अज्ञान-
 नेन सिद्धयते धर्मध्यामोति । इह चाऽऽणमः सुत्रमेव, त-
 दनुसारं च धममनुपदेशः, आहा त्वर्थः, निसरोः स्वभाव इति
 गाथाऽर्थः ॥ ६८ ॥

किं च-

मिण्णसाहुगुणुक्किचण-परं सणादासविण्णयसंपप्लो ।
 सुअसंलासंजमरओ, धम्मज्जाणो मुण्येयन्ने ॥ ६९ ॥

जिनसाधुगुणोक्तंतेनप्रशंसादार्शनियसंपन्नः । इह जिनसाधवः
 प्रतीताः, तद्वृणात्क निरतिव्यारसदयवदशोनाऽऽवयवः, तेषामनुत्कीर्तनं
 सामान्येन संशयमनुत्पद्यते । प्रशंसा स्वहोः स्थापयया अकिण्-
 र्दिका स्तुतिः, निवमोऽप्युत्पत्त्यानाऽऽदिः, वाममशनाऽऽदिप्रदानम् ;
 एतसंपन्न एतत्सम्पन्नितः । तथा अनशीलसंयमरता-तत्र कुतं
 सामायिकाऽऽदिबिहुसारत्तः, श्रीं भ्रान्ताऽऽदिस्वमाधानलक्षणं,
 संयमरतु प्राणायित्ताऽऽदिनिवृत्तिलक्षणः । यथोक्तम्-पञ्चाऽऽ-
 भवादिस्थादि । एतेषु जायते रतः; किम् ?, धर्मध्यानीं विद्या-
 तव्य इति गाथाऽर्थः ॥ ६९ ॥ गतं सिद्धकारम् ।

(१२) अपुना फणहारानसरतः । तत्र साधवार्थं सुक्लध्यानपरिग्रह-
 कारं वक्ष्यतीति । उक्तं धर्मध्यानम् । इदानीं शुक्लध्यानवसर इत्य-
 ख्य नाम्नेयः प्राक्किणित एव । इहापि च भावनाऽऽदिनि फला-
 न्यानि ताप्येव ह्यदृशं ह्यारणि अर्वाति । तत्र भावनादेशुक्ताऽऽ-
 सनविशेषेषु धर्मध्यानाद्व्याविशेषे वप्येत्यस्ताप्यनाहत्याऽऽ-
 सन्मनाऽऽदिनिर्वाचित्तुहारा-

अह खंतिमद्वदज्जव-मुणीओ जिण्णयपण्णहाणो ।
 आलंभवोइ मेहिं, मुक्कजाणो समारुइ ॥ ७० ॥

अथेत्यासनविशेषाऽऽनन्तरं, क्लान्तिमादवाऽऽऽनवमुक्त्वा-क्लोधमा-
 नमावाहोत्रपरिष्कारकयाः । परिष्कारात्काकोधेन वसंमम्, उदयनि-
 रोधः, उद्वीर्षेयस्य च विफलं करणमिति । एवं मानाऽऽदिचिन्तयि भाव-
 नीयम् । एता एव क्लान्तिमादवाऽऽऽनवमुक्त्वा विशेष्पन्ते-जिनम-
 तप्रधाना इति-जिनमते तीर्थकरस्येते, कथंयथेहतरुनाचिक्त्वा
 प्रधानाः जिनमतप्रधानाः प्राधान्ये चाऽऽसामकथायं आरिष्यन्,
 आरिष्यात्क निष्कयतो मुक्तिरिति कृत्वा । तन्क्षेता आह-वसंमनि प्रा-
 क्किणितयशुद्धार्थानि, येरात्मन्मेः करणत्वेः शुक्लध्यानं समारो-
 इति । तथा च क्लान्त्याद्याऽऽनव एव शुक्लध्यानमासादवति, मान्म-
 इति गाथाऽर्थः । एवाच्यतं सुक्लध्यानमचिक्त्वाऽऽसन्मनहारम् ।
 (शुक्लध्यानभेदाद्वयं “सुक्लध्यानं” शब्दे विज्ञोक्तमिवाः)
 साम्प्रतं कथं ह्यारवसर-कम्मनाऽऽऽपयोर्हेयो-

धर्मध्यानं पयोःकः । इह पुनरर्थं विद्योषः-
 तिहुपद्यमित्यं कमतो, संखितविषयं यं अपुण्णम उच्यते ।
 फाद्येह मुनिपर्ययो, जाणं आमपो जिणो होइ ॥७०॥
 सिद्धवचनमादित्यं वप्येतेहोकेमेदं, तद्विषयो गोचर आसम्भवं

यस्य,मनस इति योगः। तद् विभुवनविवयं,क्रमशः क्रमेण,परिपा-
या प्रथमस्तुत्यागलक्षणया,संक्रियेय संकीष्य, किम्?, मनः-अ-
न्तःकरणम् । कः,अथौ पदमाथौ, विधायेति शेषः। कः?, उग्रस्थः
प्राक्किंपितशुभ्रायैः। ध्यायति चिन्तयति, सुनिश्चकम्पेऽतीव
निम्नल इत्यर्थः। ध्यानं शुक्लं, ततोऽपि प्रवृत्तविशेषात्मनः अ-
प-
र्यं, अमना भाविष्यामागतः करणो, जिनो मन्वस्यदेव भवति,
कारणयोर्द्वयोर्भ्यांतेति बाष्पशेषेण । तथाप्याद्यस्यामसुंल्लेन
शैलेशीमप्राप्तस्त्वयां च द्वितीयस्थेति गाथाऽर्थः ॥७१॥

आह-कथं पुनः उग्रस्थः विभुवनविवयं मनः संक्रियेयौ
धारयति, केवली वा ततोऽप्यपनयति ? (अत्र दृष्टान्तः 'जिण-
चिक्क' शब्दे स्तुतीयजागे १५०६ पुष्टे गतः)

अस्मिन्नेवार्थे दृष्टान्तात्परमत्रिधातुकाम आह-
ओसारिर्षंषणभरो, जह् परिहाइ कम्पसो बुभ्रासो वा ।
योर्विषण्वावमेसो, निन्वाइ तत्रोऽवर्णो। ओ अ ॥ ७१ ॥

अपसारितेवमनरः—अपनीतदृष्टासंज्ञातः, यथा परिहीयते
हानिं प्रपद्यते, क्रमशः क्रमेण, हुनाशो वधिः, वा विकल्पायैः, स्तो-
केन्धनावशेषेणः दुताशुनमात्रं भवति, तथा निर्धाति विष्वापप-
ति, ततः स्तोकेन्धनाहपनीतमेति गाथाऽर्थः ॥७१॥

अस्यैव दृष्टान्तस्योपनयमाह—

तह विसर्षणह्रीणो, मणोहुभ्रासो कमेण तणुअग्निम ।
विहयंण्यो निरुज्जः, निन्वाइ तत्रोऽवर्णो। ओ अ ॥७६॥
नया विषयेपन्नहीनो गोचरैःपन्नहीन इत्यर्थः । मन एव
दुःखदाहकारणत्वात् हुनाशो मनोदुताशः, क्रमेण परिपाट्या,
तनुके कुरोःकै-विषयेपन्ने, मणाविष्येऽर्थः। किम्?, निरुधने-
निम्नयेन जिणेषे, तथा निर्धाति, ततस्त्वस्मात्पणौ अपर्नातमेति
गाथाऽर्थः ॥ ७६ ॥

पुनरप्यस्मिन्नेवार्थे दृष्टान्तोपनयावाह—

तोयमिष नालिआए, त्वायसजाणोदूरस्यं वा ।
परिहाइ कमेण जहा, तह जोगिमणोभजे जाण ॥७७॥

तोयमिष उदकमिष, नालिकायाः घटिकायाः, तथा-नसं च तदा-
स्यमाजनं सोहभाजनं, तद्ददरत्नः वा विकल्पायैः । परिहीयते
क्रमेण घटा । एव दृष्टान्तः अयमुपनयः-तथा तैवैव प्रकरेण,
योगमन यथाऽभिकल्पत्वाजलं योगिनोऽजलं, जानोहि अवयु-
धत्वा। तथा-अममादानलतसजीवभाजनस्यं मनो जलं परिही-
यत इति ज्ञायना । अलमातिवित्प्रेण इति गाथाऽर्थः ॥७७॥
अपनयति ततोऽपि निषेध इति वचनादेव तावन्केवली
मनापीमं निरुधकीर्युकम् ।

अमुना शेषयोगान्नरोधविधिमाभिधातुकाम आह-

एवं चित्र वयजोमं, निरुज्ज कमेण कायजोमं पि ।
तो सेसेमु व्व थिरो, सेसेसी केवली होइ ॥ ७८ ॥
एवमेव यजिरेष विधाऽइदृष्टान्तैः, किम्?, बाययोगं, निरुधत्ति ।
तथा क्रमेण काययोगमपि, निरुधकीरिं वपतेति । ततः शैलेष
इव मेहरवः, विधरः सन् शैलेषी केवली भवतीति गाथाऽर्थः ।
(आब ०) (१६ च गाथायैः 'सेसेसी' शब्दे बह्वन्ते)

(१५) इहानीं ध्यानध्याहारं विष्णुप्रवशाह-
उप्यायद्विर्भंगा-इषजबाणं जमेगद्वन्धिम् ।

नाथानयापुसरणं, पुव्वगयमुआपुसरणं ॥ ७९ ॥

उप्यायद्विधितिः। उद्विषयोनाथान, उप्यायाऽऽद्यः प्रतीताः ।
आदिशब्दाभ्यांशुसुप्रहः । अमीर्वा पर्यावाची, यथेकस्मिन्
द्वये अर्थाऽऽद्यैः, किम्?, नाथानयेकेष्यासिनकायाऽऽदिभिः,
अनुस्मरणं चिन्तनम् । कथयत, पूर्वगतश्रुतानुसारैव पूर्वोक्तैः ।
मन्वेकेष्यादीनां त्वम्याथा । तत्किमिच्छाह-

सविआरमत्यर्जण-जोगंतरओ तयं पदमसुक्तं ।

होइ पुहुचविअकं, सविआरमरागभावस्त ॥ ८० ॥

सविआरम-सहविचारण वषेत इति सविआरम, "विचारोऽ-
र्थव्यञ्जनयोगसंक्रमः" इति आह ह । अर्थव्यञ्जनयोगान्तरम-अ-
र्थो द्वयं, व्यञ्जनं शब्दः, योगो मनःप्रभृति, एतदन्तरत
एतज्ज्ञेय, सविआरम, अर्थव्यञ्जनं संक्रामतीति विभाया । तद्य,
कम्?, एतत् प्रथमं शुक्लमात्रं शुभ्रं च भवति । किनाम्ना?, इत्यत
आह-पृथक्प्रायितकं सविचार-पृथक्प्रेयं जेदं चिस्तीर्ष्यामांश्च
अन्ते चित्तकः भुते यस्मिंस्तथा । कन्वेदं भवति १, इत्यथा-
ऽऽह-अरागनायवस्य रागपरिणामरहितस्येति गाथाऽर्थः ॥८०॥

जं पुण सुनिष्पकंयं, निवायसरणएण्डंविषि चिचं ।

उप्यायद्विर्भंगा-इषाणमंगमि पञजाए ॥ ८१ ॥

यत्पुनः सुनिष्पकस्यं चित्तेपरिदितं, निर्धातरागमदीप इव नि-
र्गतवातगृहेकदेशस्थदीप इव, चिन्तनःकरणं, कम्?, उरायाह-
स्मितजडाऽऽदीनामकस्मिन् पर्याये ॥८१॥

तत्किम्? अत आह-

अवियारमत्यर्जण-जोगंतरओ तयं विद्वयसुक्तं ।

पुव्वगयमुआलंनए-मेगवावि अकमवियारं ॥ ८२ ॥

अविचारमसंक्रमण, कुनः?, अर्थव्यञ्जनयोगान्तरत इति पूर्व-
वत् । तद्य, किमिर्षावधम्?, जिनोर्षं शक्यं भवति । किमभिधान-
मिति?, अत आह-एकस्वचित्तकमविचार-एकस्वेनाभेदेन चित्तकः
व्यञ्जनरूपः, अर्थरूपो वा यस्य तत्तथा । इहमपि च पूर्वगतश्रुता-
ऽऽक्रमणम्, पुव्वगतश्रुतानुसारैवैव भवति । अविचारोऽऽदि
पूर्वोक्तिं गाथाऽर्थः ॥८२॥

निन्वाणमणकाले, केवलियो दरनिरुधजोगसस ।

सुहुमकिरियाऽनिअदि, तऽअं तणुकायकिरिदसस ॥८३॥

निर्वाणमणकाले मोःक्रमणमप्या। लक्षणमयं, केवलितः सर्वक-
स्य, मनोबाधयोगद्वये निरुधे सति, अन्वेनेरुधकाययोगस्य, कि-
म्?, सुहुमकिरियाविचि-सुहुमा किरियायस्य तत्सुहुमःकथं, सुव-
किति च तदनिर्वाते चेति नाम-निर्वातेतु शीघ्रमस्थिति निवर्त्ति,
प्रथममानरपरिणामान्, न निवर्त्ति आनवधिं, तुनीं, ध्यान-
मिति गम्यते । तनुकायिकयम्यांन-त-नी-उन्वायसिःआसाऽऽदि-
लक्षणा, कायिकिया यस्य च तथाविधत्वेति गाथाऽर्थः ॥८३॥
तस्मेव य सेलेमिं, गयस्य सेलेसु व निष्पकंयसस ।

तुच्छिअकिरिअमपपदि-वाई जाणं परमसुक्तं ॥ ८४ ॥

तस्मेव च केवसिन्ः शैलेषीं गतस्य, शैलेषीं प्राग्विधाता, तां
प्राप्तस्य, किंविशुधस्य?, निरुधयोगत्वाच्छैलेष इव चिन्तकस्य-
स्य, मेहरवैर विरस्यत्यर्थः। किम्?, व्यथविद्वन्नाकिं, योगाभावात्,
अप्रतिपाति अनुपपत्तिस्माद्यमिति । एतदेव वाक्यं नाम, ध्यावं
परमसुक्तं, प्रकटायेमेव तदिति गाथाऽर्थः ॥ ८४ ॥

इत्थं चतुर्विधं ध्यानमभिधायानुनेनप्रतिबद्धमेव सक-
ष्यताज्ञापमाज्ञाधिसुप्राह-

पदं जोगे जोगे-सु वा यपं विद्भयेजोगमिम् ।
तदं च कायजोगे, सुकमजोगिमिम् अ चठत्वं ॥ ८५ ॥
प्रथमं पुण्यस्वाधितकं सविचारं, योगे मनसाद्दी, योगेषु वा
सर्वेषु,मनामिहस,तथाऽऽर्थासकमुत्पादितः । 'हीनोवम-एकन्ववि'
तकेमाविचारं, तदकयोग एव, अन्यतरस्मिन् सद्कममायावात्'
सुयोगं च-सुहृमकियानिधितं, काययोगे, न योगान्तरे, सुहृम
अयोगिमि च शैश्याकेवसिनि, चतुर्थम-धुपरतरकियाऽभित.
पाति, इति गाथाऽर्थः ॥ ८५ ॥

आह-सुकृष्यामोपरिममेद्भवे मने मासित, अमनस्कत्वाद्
केवाज्ञानः, ध्यानं च मनोविशेषः, 'धै' जिन्त्यापामिति
पाठात्, तदेनकथयद्, इति । उच्यते-

जह उभत्यस्य मयो, जायं जस्य मुनिबलं संतं ।
तह केवक्षिणां काभो, मुनिचक्षो जस्य कायं ॥ ८६ ॥
यथा सुहृष्यस्य मनः, किं स, -ध्यानं जयते । मुनिबलं सत्,
तथा तेनैव प्रकारेण, योगत्वात्प्रतिबन्धात्, केवज्ञानः, कायः
मुनिबलस्य जयते ध्यानतः । इति गाथाऽर्थः ॥ ८६ ॥

आह-चतुर्थे निकटत्वाद्सवाधि न भवति, तथाविधज्ञावे-
ऽपि च सर्वेभावप्रसङ्गः, तत्र का वार्ता । इत्युच्यते-
पुव्वपत्रोगमो वि अ, कम्मविणिज्जरण्णुत्तमो चावि ।
सदत्यबहुचाभो, तह जिणचंदागमाभो अ ॥८७॥
विचाभावे वि सद्दे, सुहुमोवरयकिरियाउ जस्येति ।
जीवोवओगसक्का-अओ जवत्यस्य जायाद् ॥ ८७ ॥

काययोगनिरोधिनो योगिनोऽयोगिनो वा, विचारभावेऽपि स-
ति सुहृमोपरतरकिये भवयेते । सुवमप्रहणात्सुहृमकियानिधितनो
प्रहणं, उपरतप्रहणाद्भुपरतरकियाऽपतिपातिन इति ॥ पूर्वप्रयोगा-
दिति हेतुः, कुलालचक्रप्रमणवदिति दधान्तोऽन्यथाः । यथा न-
बलकं सुमनानिमिषद्दृष्टाऽऽदिकियाऽज्ञावेऽपि सुमति, तथाऽध्यापि
मनःप्रभृतियोगोपरमेऽपि जीवोपयोगमग्नचक्षो नावमनसो
भावाद् प्रवक्ष्यस्य ध्याने इति । अपिशब्दकोद्वाननिशेषप्रथम-
हेतुसमावधानार्थः । अशब्दस्तु प्रस्तुतदैन्यनुकरणात् । एवं केव-
हेतुसोऽप्यनया गाथया याजनीयाः ॥ विशेषस्तुत्यते-कर्मवि-
निरूपणं नुतन्भापि-कर्मविनिर्जरणहेतुत्वात्, सावकभोगवत् ।
जवति च रूपकश्रेयायामिवास्व प्रत्येवमार्हाकर्मनिर्जरेति
भावः । अशब्दः प्रस्तुतदैन्यनुकरणात् । अपिशब्दस्तु हि-
तीयहेतुसमावधानार्थ इति ॥ तथा शब्दाद्यबहुत्वात्, यथैक-
शब्द हेतुशब्दस्य शकशास्त्रामुगाऽऽद्वयानेकऽप्योः, एवं ध्यान-
शब्दस्वाप, न चिरोधः । 'धै' जिन्त्यायाद्, 'धै' काययो-
गनिरोधे, 'धै' अयोगिस्थे, इत्यादि ॥ तथा जिनचक्षोऽऽगमा-
धेनदेवमिति । उक्तं च- " आगमभ्योपविशद्, सप्तयुगे दक्षिण-
क्षणम् । अतीन्द्रियाणामधोनि, सङ्गावप्रतिपद्यते ॥ १ ॥ "
इत्यादि गाथाह्वयार्थः ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ उक्तं ध्यातव्यद्वारम् ।

ध्यातास्तु धर्मध्यानाधिकारे उक्तः ।
अनुवाऽनुपेक्षाचारमुच्यते-
सुकृष्णसुभाविभ्र-विधो विदेह जायविगमे वि ।

निश्चयमप्युपेक्षाभो, चचारि चरिचसंपन्नो ॥ ८९ ॥
सुकृष्यानसुभाविचिन्तितयति ध्यानोपरमेऽपि निश्चतमु-
पेक्षाक्षतस्यारिचसंपन्नः, तस्य चरिचामरहितस्य तदभावाधि-
ति गाथाऽर्थः ॥ ८९ ॥

साक्षेताः-

आसवदारावाए, तह संसारासुहाणुजावं च ।
जवसंतासुभावेतं, बत्पुणं विपरिणामं च ॥ ९० ॥

आश्वद्वाराणि मिथ्यात्वाऽऽदीनि, तदुपायाद् दुःखसङ्घाद्दत्-
वा-संसारानुभासुभावं च "असुमानुभावबंधी संसारो" इत्या-
दि । जवसत्याममनसं भावितारकाऽऽद्यदेव्या । वस्तुनं विपरि-
णामाद् सचेतनाचेतनामाद्, "सवद्वुजाणि वसासवाधि" इत्या-
दि । एताक्षतकोऽप्युपायाद्भुमानन्तविपरिणामानुपेक्षा भावा-
दयमेवसंगता एव कृष्टव्याः । इति गाथाऽर्थः ॥ ९० ॥ उक्त-
नुपेक्षाचारम् ।

इदानीं श्रेयाद्वाराभिधितस्यऽऽह-

सुकाए लेसाए, दो तइअं परमसुकसेताए ।
धिरयाविजससेलसं, लेसाईअं परमसुकं ॥ ९१ ॥

सामान्येन सुकलायां श्रेयायां, द्वे आद्ये उक्तसङ्केने, स्तृतीयमु-
क्तसङ्केनेव, परमसुकलश्रेयायां स्थिररतजितश्रेयो मेरोरपि
निष्कम्पतरभिधयेः । श्रेयाऽतीते परमसुकसं चतुर्थमिति
गाथाऽर्थः ॥ ९१ ॥ उक्तं श्रेयाद्वारम् ।

इदानीं शिखण्डारं विवर्णयितुस्तेषां नामप्रमाण-
स्वरूपगुणभावनार्थमाह-

अबहासंमोहविने-गवुसग्मा तस्य हुंति क्षिगाई ।
क्षिगज्जदे जोई सुणं, सुकञ्जकाशोवगवचत्तो ॥९२॥
चालिज्जदे बीहेइ व, धीरो न परीसहोवसग्गेहि ।
सुहुमेसु न संमुच्छइ, जावेसु न देवमायासु ॥ ९३ ॥
देइविचितं पिच्छइ, अर्पाणं तह य सव्वसंजोगे ।
देवोविहुत्तुसग्गं, निस्संमं सव्वइ कुणइ ॥ ९४ ॥

अवधालंमोहविवेकव्युत्सर्गाः, तस्य सुकृष्यानस्य, भवमिति क्षि-
ङ्गाणि, शिखण्डते गम्यन्ते यैर्मुनिः सुकृष्यानोपगतजिच इति
गाथाऽऽकारार्थः ॥ ९२ ॥ अनुना ज्ञावाधंमाह-साक्षयत ध्यानात्
परीसहोपसर्गं विजित वा धीरो बुद्धिमाश्रित्यो वा, न तेच्य इत्यव-
धालिङ्गम् । सुहृमेधव्यन्तगहनेषु न संसुष्टानि न संमोहमुपगच्छन्-
ति, भावेषु यथाशेषं, न देवमायास्वनेककपास्वित्यत्यन्तमोहलिङ्गम्,
इति गाथाऽर्थः ॥ ९३ ॥ देइविचितं पश्यति आत्मानं, तथा च
सर्वसंयोगानिति विवेकलिङ्गम् । देहोपधिष्युत्सर्गं निःसङ्गः स-
र्वथा करोतीति म्युत्सर्गलिङ्गमिति गाथाऽर्थः ॥ ९४ ॥ गतं
शिखण्डारम् ।

साम्प्रतं कलत्रारमुच्यते । इह च तावकार्यं प्रथमोपर्यन्तं
धर्मफलमभिधाय सुकृष्यानकलमाह, धर्मफ-
लानामेव सुकृतारामाद्युक्तसङ्घक-
लात्वात् आह-

हुंति सुजाऽऽसत्संवर-विधिज्जराऽपरमुदाई विवसाई ।
जायवररस फलाई, सुहाणुषंधीणि चम्यसस ॥ ९५ ॥

प्रवृत्ति शुभाऽऽभवसंभरनिर्जराभरसुखानि-शुभाऽऽभवः-
 पुण्याऽऽभवः, सम्भरः-अशुभकर्माऽऽभवनिरोधः, विनिर्जरा-
 कर्मकृतयः, अमरसुखानि-देवसुखानि । एतानि च ईर्ष्येस्थिति-
 चित्तुत्पुण्यताप्यां चित्तुखानि द्विस्त्रीप्रीति, ध्यानवरस्य ध्या-
 नमवानस्य, क्लान्ति शुभानुभवप्रीति सुखप्रत्ययानि पुनर्बो-
 धितानामोद्योगप्रत्याकेवज्ञेयमव्ययवर्णानुभवानि, धर्मध्यानस्ये-
 ति माथाऽर्थः ॥ ६५ ॥ उक्तानि धर्मध्यानऽऽह- ।

अनुभा शुक्लमधिष्णुयाऽऽह-

ते अ विसेसेष सुहा-ऽऽमवाद्भ्रोऽऽपुत्ररामसुहं च ।

सुहं सुखाय फलं, परिनिष्पन्नं परिष्ठाणं ॥ ६६ ॥

ते च विरोषेण शुभाऽऽभवऽऽशुभोऽऽमनरोऽऽविताः, अनुत्तरामर-
 सुहं अ, इत्योः शुक्लस्योः, फलमाद्योः । परिनिर्वाहं भोगप्रमत्तं
 (परिष्ठाणं ति) अरमयोर्द्वीपरिति माथाऽर्थः ॥ ६६ ॥

अथवा सामान्यैश्च संसारप्रतिपक्षभूतं एते इति-
 द्दशैर्यति-

आसवदारा संसा-रहेडुभो जे न धम्मकुप्पेसु ।

संसारकारणार्हं, न तो पुत्रं धम्मसुक्कां ॥ ६७ ॥

आभवशाखाणि संसारदेतवो वसैन्ते, तानि च यद् यस्मात्
 धर्मशुक्लस्योर्भवन्ति । संसारकारणानि न तस्माद् भुवं विषयेन
 धर्मशुक्लानि । इति माथाऽर्थः ॥ ६७ ॥

(१६) संसारप्रतिपक्षतया च मोक्षहेतु-

ध्यानमित्यादिदयनाह-

संवरविणिज्जाराभो, सुक्लस्स एहे तवो तासिं ।

जाणं च पहाणं, तस्स तो सुक्लसंकेतं तं ॥ ६८ ॥

संवरविनिर्जरे मोक्षस्य पन्था-अपवगस्य मार्गः, तप-पन्थाः
 मार्गः, तथाः संवरनिर्जरोः । ध्यानं च प्रथमाह तपस आस्त-
 रकारणत्वात् । ततो मोक्षहेतुस्तद् ध्यानमिति माथाऽर्थः ॥ ६८ ॥

अमुमेचार्ये सुक्लप्रतिपक्षे दहान्तेः प्रतिपाद्ययाह-

अंवरलोहमहीणं, कमसो जह मल्लकलंकपंकाणं ।

सोऽज्जावण्यणसोसे, साहंति जलानलाद्वा ॥ ६९ ॥

अंवरलोहमहीनां वल्लोहद्विक्रितीनां, कमसः क्रमेण, यथा म-
 ल्लकलंकपङ्कानां यथासंख्यं शोषापण्यनशोषात् यथासंख्य-
 मेव, साधयन्ति निर्वैलेयन्ति, जलानलाऽऽदित्वाः । इति मा-
 थाऽर्थः ॥ ६९ ॥

तद् मुज्जाइसत्तथा, जीर्वरतोहेप्यिगयाणं ।

जाणमज्ञानसंहरा, कम्ममज्ञकलंकपंकाणं ॥ ७० ॥

तथा शोष्यादिसमयो जीवामरलोहमहीनानानां ध्यानमेव
 जलानलसूयोः, कर्मैव मल्लकलंकपङ्काः, तथाभिति माथाऽर्थः
 ॥ ७० ॥

किञ्च-

तावो सोसो भेत्तो, जोगाणं जाणभो जहा निज्जयं ।

तद् तावतोसजेत्ता, कम्मस्स वि जाण्णो निज्जमा ॥ ७१ ॥

तापः, शोषो, जेदः, योगानां, ध्यानतो ध्यानात्, यथा निवृत्त-
 मवश्यम् । तत्र तापो दुःखं, तत्र यत्र शोषो दौर्बल्यवत्, तत्र यत्र
 जेदः विदारणं, योगानां वागादीनां, तथा सेनेव प्रकारेण,
 तापशोषजेदः, कर्मकोऽपि अस्मिन् । कस्य ?-ध्यायिनः,
 न यदच्छया, निवृत्त्याद् निवृत्तेरिति माथाऽर्थः ॥ ७० ॥

किं च-

जह रोगाऽऽसयसमणं, विंसां सण्णिरेअणोसहविट्ठीहिं ।

तद् कम्पाऽऽसयसमणं, फाहाणसण्णजोमेहिं ॥ ७२ ॥

यथा रोगाऽऽशयसमणं रोगविदानाधिकित्वा, विदोषणधरेक-
 भौषधविधिभिः-अभोजनधरेकौषधप्रकरिः, तथा कर्माऽऽसयसम-
 मणं कर्मरोगाधिकित्वा, ध्यानाभ्यासाऽऽदिभिर्योगैः, आदिशब्दाद्
 ध्यानवृत्तिकारकत्वोपेतयोर्भद्रप्रदप्रमिति माथाऽर्थः ॥ ७२ ॥

किञ्च-

जह विरसंअयमिणण, जत्तो पवणसदिभो दुब्बं कहइ ।

तद् कम्मिणणयमिणं, सण्णेण जाणान्तो कहइ ॥ ७३ ॥

यथा विरसंविंति प्रभूतकालसंविनम्, क्मणं काण्णऽऽदि, ज-
 लतोऽङ्गिः, पवनसहितो वायुसमन्वितः, दूतं शीघ्रं, इदमि प्र-
 र्भोकरांति । तथा दुःखतापहेतुत्वात्कर्मैवैषमन्म, अस्मिन्तन्ने-
 कजयोपास्य, अनन्तं, कृणव समयेन, ध्यानमनस इव ध्यानाम-
 लः, अतो, इहति अस्मीकरांति माथाऽर्थः ॥ ७३ ॥

जह वा घणसंवाया, सण्णेण पवणाइया विद्वयमिति ।

जाणपवणाइहूआ, तद् कम्मवणा विद्विज्जंति ॥ ७४ ॥

यथा वा घनसङ्घाताः-मेषोत्कराः, ज्ञेयेन, पचनाइता वायुप्र-
 रिताः, विद्वयं विनाश, यान्ति गच्छन्ति । ध्यानपवनावधूना, ध्यान-
 वायुधिक्रिताः, तथा कर्मैव जीवस्वभावा घनाः कर्मघनाः ।

उक्तं च-

“द्वियनः शीतोऽनुष्णोऽथः, प्रकृत्या भावमुद्भवत् ।

यन्तिकवाचय विज्ञानं, तद्विपरिणामम् ॥ १ ॥

इत्यादि । विस्तीयेन विनाशसुप्रयान्ति, इति माथाऽर्थः ॥ ७४ ॥

किञ्च दमन्यदिहसोऽकप्रनीतेमेव ध्यानफलमिति द्वायंयति-

न कसायसमुत्पेदि अ, वाहिज्जइ माण्णेतिहं दुक्खेतिहं ।

ईसादिनायमोमा-इपहिं जाणोपण्यविचो ॥ ७५ ॥

न कसायसमुत्पेद्येन न कोथाऽऽपुद्गैश्च, बाध्यते पीक्यते, मानसैः
 दुःखैः, मानसप्रदधानात्प इत्याद्यपि यद्भुक्तम्, तत्र बाध्यते; इ-
 त्प्यादिपदाद्योकाऽऽदिभिः, नच प्रतिपक्काभ्युदयोपलम्भजनितो
 मत्सरविशेष इर्थ्यः, विचारो वैकल्यव्यस, शोको वैश्यम्, आदिश-
 ष्याद् इर्थाऽऽदिपरिग्रहः । ध्यानोपगतोऽन्त इति प्रकटायेम् । अर्थं
 माथाऽर्थः ॥ ७५ ॥

सोऽपथापपण्णि अ, सारीदिह सुवहण्यगारेहिं ।

जाणसुनिच्छसच्चिचो, न वरिज्जइ निज्जारेहिं ॥ ७६ ॥

इह कारणे कार्योपकारार्थीताऽऽसत्ताऽऽदिभिश्च, आदिशब्दात्
 सुवादिपरिग्रहः । शारीरैः, सुवहण्यकारिरेकेकमेधैः, ध्यानसुनि-
 च्छलचित्तः ध्यानभावितमतिः, न स बाध्यते, ध्यानसुखादिति
 गम्यते । अथवा न शक्यते आलस्यिदुः, तत्र एव निजरेऽप्यङ्गी
 कर्मव्यापेक्षकः इति माथाऽर्थः ॥ ७६ ॥ उक्तं फलज्ञारत् ।

अनुपपमंहरसाह-

इयसवगुणाऽऽह्राणं, दिग्गादिदुसुसहणं जाणं ।

सुपमत्थं सत्केरं, मेत्थं जेत्तं च निच्छं पि ॥ ७७ ॥

पंचुत्तरेण गाहा-सण्णेण फाहासमणं समुपेहिं ।

निज्जइरसपासमणे-हिं कम्मसोदीकरं अइया ॥ ७८ ॥

' ह ' एवमुक्तेन प्रकारेण, सर्वगुणाऽऽधानमशेषगुणस्था-
नं, ब्रह्मब्रह्मसुखासाधनं ध्यानमुक्त्वाऽथास्तु प्रशस्तं तीर्थ-
काऽऽविनिरासेषितत्वात्, यतश्चेदमत्तः अक्षयं, नान्यथेतिदि-
नि भाषयथा, हेतुं ज्ञातव्यं, स्वरूपतः ध्येयमिति, चिन्तनीयं
क्रियया । एवं च एति सत्यप्रयत्नज्ञानकारिणाएवासचितानि
प्रमर्शित, निरूपयति सर्वकालमपि । आह-एवं तर्हि शेषक्रिया-
शेषः प्रमार्ति । न । तदास्तेष्वन्यथापि तत्त्वतो ध्यानत्वात् । नास्ति
काश्चिदसौ क्रियायाः आगमनामुत्सारेण क्रियमाणा स्थायुर्वा ध्यानं
न भवतीति गार्थायः ॥१०७॥ ॥ १०८ ॥ समाप्तं ध्यानशतकम् ।
आच० ४ अ० । १० । संज्ञा० । (' कवसिसमुखाय ' शब्दे
सुतीव्यते ६६७ पुत्रु शैशववयस्यार्थो ध्यानशतकः)

(१७) ध्यानस्वरूपं निरूपयन्नाह-

ध्याता ध्येयं तथा ध्यानं, त्रयं यदैकतां गतम् ।
मुनेरनन्यविषयस्य, तस्य दुःखं न विद्यते ॥ १ ॥
ध्याताऽन्तराऽऽत्मा ध्येयस्तु, परमाऽऽत्मा प्रकीर्तिता ।
ध्यानं चैकाग्र्यसंविधिः, समापचित्तदेकता ॥ २ ॥
यागो विम्बप्रतिच्छाया, समापतिः पराऽऽत्मनः ।
चीणवृक्षो ज्ञेयदे ध्याना-दन्तराऽऽत्मनि निर्मले ॥ ३ ॥
आपचित्श्च ततः पुण्य-तीर्थैकतुर्कर्मफलतः ।
तद्वावाजिसुखत्वेन, संपादिष्य क्रमाच्छेते ॥ ४ ॥
इत्थं ध्यानफलायुक्तं, विश्रुतिसिद्धानकाऽऽद्यपि ।
कष्टमात्रं त्वजग्याना-मपि नो दुर्लभं भवेद् ॥ ५ ॥
जितेन्द्रियस्य भीरस्य, प्रशान्तस्य स्थिराऽऽत्मनः ।
सुखाऽऽसनस्य नामात्र-न्यस्तनत्रयस्य योगिनः ॥ ६ ॥
कचःवाण्यनोवृत्तं-भीरायाधाराय रथात् ।
परान्तस्याप्रमत्तस्य, विद्वानन्दमुधासिद्धिः ॥ ७ ॥
साक्षात्प्रमपतिद्वन्द्व-मन्त्रे च विद्यतेततः ।
ध्यानिनां नांपया लोके, सदेवमनुजेऽपि हि ॥ ८ ॥

अष्ट० ३० अष्ट० ॥ " बीयं जाणं क्रियायह । " विनस्व हितोष
ग्रहरे ध्यानं ध्यायतीति प्रतिविनक्रिया । अष्ट० २६ अ० ।
करणप्रत्ययन निविचये प्रमत्त, अष्ट० ११ अ० ।

जाणंतर-ध्यानान्तर-न० । अष्टाध्यायसाधनध्यानस्य चान्तरि-
कायाय, अष्ट० १ अ० ।

जाणंतरिया-ध्यानान्तरिका-खी० । ध्यानयोः सुकृप्यानहितो-
यसुतीयनेद्वन्द्वकणयोरन्तरं अर्थं ध्यानान्तरय, तदेव ध्यानान्तरि-
का । अष्ट० १० अ० । अन्तरस्य विच्छेदस्य करणमन्तरि-
का, ध्यानस्यान्तरिका ध्यानान्तरिका । अष्ट० ५ अ० ४ अ० ।
ध्यानस्य अन्वयानां, अष्ट० ६ अ० । आरम्भध्यानस्य समा-
प्त्यपूर्यस्यनारम्भेण, अष्ट० ५ अ० ४ अ० । प्रव्याऽऽदीनाम-
न्वयध्यानशतो यदा चिन्तयुष्यते-सम्प्रति शेषाणां ध्या-
नस्थानां कतरत्त्वाध्यायार्थेऽपि विमर्शं, अष्ट० ७ अ० ।

कंच पुनर्ध्यानान्तरिकेति १, उच्यते-

अक्षतरजाणऽतीतो, विद्मं आर्थां तु सो अस्तंपथो ।
जाणंतरभिम् बहद्, विपद् व विदुचियमईमां ॥

न-चतरस्ताद् रूप्याऽऽद्यन्तरवस्तुविषयत्वात्, ध्यानादीनां वः
कश्चिदपि द्वितीयध्यानं न संप्रमार्ति, स हितोषं ध्यानमन्त-
रातः सन् ध्यानान्तरे वर्तते, सा ध्यानान्तरिका भवतीति
शेषः । इयमत्र भाषना-रूपाऽऽदीनामन्वयध्यानशतो यदा
चिन्तयुष्यते-सम्प्रति शेषाणां ध्यानस्थानां कतरत्त्वाध्यायार्थ-
मिति, एवंपिचो विमर्शो ध्यानान्तरिकेऽप्युच्यते । अत्र यथा-
(विपद् व विदुचियमईमां) द्विपं मार्गवस्थानं, ततः
कश्चिदेकेन पथा गच्छन् पुरस्ताद् द्विपे मार्गद्वये दृष्टे सति
यिकुञ्चितमतिकोऽनयोर्मागयोः कतरेण प्रजाम् । इति विमर्शा-
ऽऽकुलबुद्धिः सद्यप्यन्तरात्वे वर्तते । एवमेवोऽपि ध्यानान्तरे
इति ॥ अ० १ अ० ।

जाणकोटोवगय-ध्यानकोटोपगत-पुं० । ध्यानं-धर्मध्यानं, सु-
कृप्यानं च । तदेव कोटः कुशलो ध्यानकोटः, तमुपगतो ध्यान-
कोटोपगतः । यथा हि कोटकं चाम्पं प्रांसं विप्रसूतं भवति,
एवं ध्यानात् । अविप्रकीर्णिकास्तः करणवृक्षौ, १० । अं० प्र० ।
ज० । अं० । सु० प्र० । विपा० । औ० । धर्मध्यानकोटुम-
नुप्रविश्येन्द्रियमनोऽधिष्ठय संवृताऽऽत्मनि, ज्ञा० १ पु० १
अ० । नि० । औ० ।

जाणनुत्त-ध्यानयुक्त-वि० । ध्यानं चिन्तनरोधः, तेन युक्तो वः
स तथा । चिन्तनरोधवति, प्रश्न० ३ सत्र० शार ।

जाणजोग-ध्यानयोग-पुं० । ७ त० । चिन्तनरोधसङ्कल्पे धर्म-
ध्यानाऽऽदौ विशिष्टयनोक्ताव्यवध्यापारे, सूत्र० १ सु० ८ अ० ।

जाणऊयण-ध्यानाध्ययन-न० । ध्यानप्रतिपादके आक्षरवका-
ध्वयने, आच० ४ अ० ।

जाणऊयणरु-ध्यानाध्ययनरति-खी० । ७ त० । ध्यानं वा-
ध्ययनं च ध्यानाध्ययनं, आरम्भपूर्वकत्वेऽपि ध्यानस्याव्यव-
रन्वाह्यर्थदित्वात् । पूर्वनिपातः । एकात्मन्यनस्यस्य सद्यःप्र-
त्ययस्य च प्रत्ययान्तरप्रवाहस्वाध्याययोरासक्तौ, १० । २ । विच० ।
जाणप्ययान-ध्यानप्रकाश-पुं० । ध्यानप्रतिपादके प्रत्यविशेषे,
उक्तञ्च ध्यानप्रकाशे " जायविषयो चिरकालीभो । " अष्ट० १
अष्ट० ।

जाणवर-ध्यानवर-न० । ध्यानभेदे, सूत्र० १ सु० ६ अ० । प्रचा-
नध्याने, आच० ४ अ० । प्रश्न० । धर्मध्याने, आच० ४ अ० ।

जाणविभक्ति-ध्यानविभक्ति-खी० । ध्यानान्धानं ध्यानाऽऽदीनि,
तेषां विभजनं विभक्तिकेवार्थं प्रत्ययकतौ सा । उक्तान्तिकमुत्त-
विशेषे, नं० । पा० ।

जाणसंवरजोग-ध्यानसंवरयोग-पुं० । ध्यानमेव संवरयोगो
ध्यानसंवरयोगः । स० ३२ सत्र० ।

ध्यानसंवरयोगताम्राह-

" नगरं व सिन्धुवह्ण्य, मुनिवगो अत्रऽपुस्तसूई च ।
आणयण पुसमिते, सुदुर्मे भोजे षवाभो अ ॥ १ ॥ "
" आसीन्मुण्डिवको राजा, नगरं सिन्धुवह्ण्ये ।
पुष्पद्वल्यमिधास्तस्यि-आथायाः सुबहुमुताः ॥ १ ॥
योचितस्तैः स राजजुषुः परमः आबकोऽजमत् ।
पुष्पसिन्धु शिष्योऽस्मिन्, तेषामतिबहुभुतः ॥ २ ॥
अक्षसन्नताऽऽद्यत्र, तिष्ठति इय परं सुखी ।

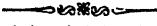
अन्यथा दृक्पुराचार्याः,सूक्ष्मध्यानं प्रवेशनम् ॥ ३ ॥
 महाप्राणसमं तच्छब्दं, तत्र द्यावैतननासिप न ।
 अगीतायाश्च तत्प्राग्भ्यं, पुण्यमिश्रोऽथ शश्वत्तः ॥ ४ ॥
 आगतः कथितं तस्य, प्रपन्नं तेन तऽप्यथ ।
 किञ्चैकवाचकं, ध्यानमादेभिरे ददः ॥ ५ ॥
 दत्ते दौकं न कस्यपि, स तेषां किं तु कस्यदः ।
 अत्रस्था एव बन्धवः, श्याकुलाः सन्ति सूरयः ॥ ६ ॥
 दिनेः कतिपयैरन्ये-ऽस्यगद्यं साधवो विधः ।
 कुर्वन्तः सन्ति किं पुण्याः?, एकस्तत्र न्यभासयत् ॥ ७ ॥
 तावद् गुह्यं चकति, न स्पन्दते न चकि च ।
 भाष्यसदृषं सर्वेषां, उद्याः सर्वेऽपि साधवः ॥ ८ ॥
 आर्याऽऽक्यासि त्वन्माचार्यान्, किं न कालगतानपि ? ।
 साऽऽक्यास्तगता नैते, ध्यानं ध्यायन्ति किं त्वमी ॥ ९ ॥
 एवाधातमेषां मा कर्तुं-कुरुस्ते धूर्तता तव ।
 त्वं साधयितुकामोऽसि, संतप्तं पूर्णसत्तैः ॥ १० ॥
 आचार्यैरिति ते सर्वे, तेन सार्द्धं ध्ययुः कलिय ।
 ध्यायित्वे तैस्ततो राजा-ऽऽचार्याः कालगतान इति ॥ ११ ॥
 दत्तेऽसौ शिञ्जिकः किं तु, न निर्वाणं कथञ्चन ।
 राजा स्वयमयाऽऽलोचय, मने कालगताद् गुह्यम् ॥ १२ ॥
 पुण्यमिन्नमवहाय, सिञ्जिका सञ्जिता ततः ।
 अन्त्याद्यपाये महति, स्पृहयोऽङ्गुष्ठो मम त्वया ॥ १३ ॥
 पुण्यस्तमिति संकेतात्, पदयो परययुक्त सः ।
 उच्ये किमार्यैः । ध्यायान्तः, संतप्तं क्व चः शिष्यकैः कृतः ॥ १४ ॥
 उक्तास्ते न कृतं रम्यं, भङ्गा ध्यानस्य नः कृतः ।
 प्रवेश्यमीदृशो ध्यानं, येन द्याप्रागसंग्रहः ॥ १५ ॥ आ० क० ।
 आच० । आच० । अष्टाविंशो योगसंग्रहः, प्रश्न० ४ ख० च० द्वार ।
 जाग्रतस्यग-ध्यानशतक-न० । ध्यानप्रतिपादके गाथाशतकं,
 "पञ्चुरेण गाहा-सपथ ज्ञानसयमं समुद्दिह" । (१०८ गाथा)
 आच० ४ अ० । च० ।
 जापोष आगचित्त-ध्यानोपयोगचित्त-त्रि० । ध्यानोपयोगे वि-
 शिष्टध्यानाख्याले चित्तं बन्ध सः । विशिष्टध्यानाख्यासचि-
 त्तं, संधा० ।
 जाप-ध्यान-त्रि० । दृष्ये, आचा० २ अ० १ अ० १ उ० । आ० अ० ।
 ध्याम-त्रि० । अनुउज्वले, प्रश्न० २ आ० द्वार ।
 जापण-ध्यापन-न० । प्रदीपनके, न्य० २ उ० । सूत्र० ।
 जापर्षादिज्ञ-ध्यातस्थितिद्वल-न० । दशरुमौ, आचा० २ अ०
 ? अ० १ उ० ।
 जापिय-ध्यामित-त्रि० । अविना दृष्ये, ध्य० ७ उ० । ह० ।
 " वायधरं सत्वं जापियं । " आ० अ० १ अ० १ कएउ । दे० ना० ।
 जाय-ध्यात-त्रि० । अस्मीकृतं, न० ।
 जायन्-ध्यातव्य-त्रि० । ध्येये, आच० ४ अ० । दश० ।
 ज्ञाया-ध्यातृ-त्रि० । चिन्तके, आच० ४ अ० । दश० ।
 जाह्व-श्री० । देशी-बीर्याम्, " जाह्वमन्त्रकच्छे, किरिहय
 पस जं पमिरी । " (४८ गाथा) बीर्यतागाहनच्छेपे बीर्य-
 कृपे एव यत् परित्यज्यत, इत्यर्थः । दे० ना० ३ अ० ।
 जातय-ध्यापन-मञ्जवावकरयो, आचा० १ अ० १ अ० १ उ० ।

जावणा-ध्यापना-श्री० । अविनसंस्कारे, आ० अ० १ अ०
 एक । स च भगवतो निर्वाणप्राप्तस्यान्वेषां च साधुनामिष्या-
 कृणामितरेषां च प्रथमं निरेशः कृतः, पञ्चाङ्गोऽपि संज्ञातः ।
 आ० अ० १ अ० १ कएउ ।
 जिगिर-जिह्विर-पुं० । श्रीशिवजीवभेदे, जी० १ प्रसि० ।
 जिगिरद-जिह्विरद-पुं० । श्रीशिवजीवभेदे, जी० १ प्रसि० ।
 जिह्वि-जिह्वित-त्रि० । बुलुकाऽऽर्ते, ह० ६ ह० ।
 जिह्विरी-जिह्विरी-श्री० । बद्धीभेदे, " किञ्चिरीबद्धीए सा-
 द्दगां शिः " आचा० २ अ० १ अ० ८ उ० । बद्धीपञ्चा-
 शकं, ह० १ उ० ।
 जिह्व-जैह्व-न० । येन परब्रह्मनिर्माप्रयेव जैह्वं किवासु
 मान्द्यमालगते रश्मिभावे, ज० १२ अ० ५ उ० ।
 जिवायंत-ध्यायतृ-त्रि० । चिन्तयति, विद्या० १ अ० २ अ० ।
 जिवायमाण-ध्यायमान-त्रि० । आजवन्धमाने, दशा० १० अ० ।
 ज्वलति, ज० ८ अ० ६ उ० । सूत्र० । दृष्टमाने, हा० १ अ० १ अ० ।
 ध्यायमान-त्रि० । चिन्त्यमानं, दशा० ५ अ० १ अ० ।
 जिह्व-न० । देशी-जीवकूप, दे० ना० ३ अ० ।
 जिह्विषा-जिह्विका-श्री० । श्रीशिवजीवभेदे, प्रहा० १ पद ।
 जिह्विरिषा-श्री० । देशी-बीर्याम्, मयके च । दे० ना० ३ अ० ।
 जिह्वी-जिह्वी-श्री० । चिद्यति-चित्त-अन्व-पूर्वा०-गीरा०-
 श्री० । कीटभेदे, संज्ञार्थां क्रुदः । आतपकवीं, वर्त्यां च । आच० ।
 कन्दभेदे, प्रहा० १ पद ।
 जीव-ज्ञां-त्रि० । जितः । दुर्बले, ज्ञाने च । आच० । अष्ट० ।
 क० अ० । अङ्ग, कीटे च । दे० ना० ३ अ० ।
 जीर-श्री० । देशी-सञ्जायाम, दे० ना० ३ अ० ।
 कुंल-पुं० । देशी-तुणपाऽऽश्च बायविशेषे, दे० ना० ३ अ० ।
 कुंभिय-कुंभित-त्रि० । बुलुकिते, कुरितके च । अ० १६ अ०
 ४ उ० ।
 कुंभुमुमयय-न० । देशी-मनोतुम्बं, दे० ना० ३ अ० ।
 कुंटाण-देशी-प्रवाह, दे० ना० ३ अ० ।
 कुंवनग-कुंवनक-न० । प्रालम्बे कर्णाऽऽनरजविशेषे, हा० १
 अ० १ अ० ।
 कुट्ट-न० । देशी-अल्लोके, दे० ना० ३ अ० ।
 कुण-कुणुप्त-चा० । निन्दायाम, " कुणुप्तं कुणुप्तुगुणुक्तुगुं-
 च्छाः " ॥ ८ । ४ । ४ । इति कुणुप्तं कुणुप्ताऽऽदेशः । ' कुण' ।
 प्रा० ४ पाद ।
 कुणि-ध्वनि-पुं० ध्वन्-इत् । " ध्वनिविश्वकोशः " ॥ ८ । १ । ४२५ ।
 इति आदेरस्व लत्वम् । प्रा० १ पाद । अथके मुदङ्गाऽऽदेशान्भे-
 अल्लकारांके लतमकाव्ये च । आच० । " कुणि कन्धव्यहृत् । " ।
 प्रा० ४ पाद ।

श्रुति

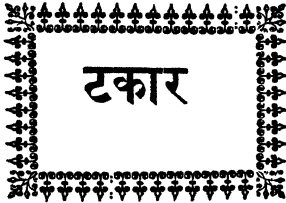
कुपि-स्त्री० । देशी-ल्लेदे, दे० ना० ३ वर्ग ।
 कुड्गरी-देशी- शुक्ले, दे० ना० ३ वर्ग ।
 कुसण-जोषण-न० । सेवायाय, स्या० २ डा० १ ड० ।
 कल्प० । झा० ।
 कुसणा-जोषणा स्त्री० । सेवायाय, स्या० ४ डा० १ ड० ।
 कुसिय-जुषित-त्रि० । सेविते, वृ० २ ड० ।
 कुसिर-शुषिर-न० । शुषेः शोषस्व दानाच्छुषिरम् । आकाशे,
 अ० २० श० २ ड० । रण्डे, झा० १ ड० ८ अ० । पोले, नि० वृ०
 १२ ड० । स्वच्छुके, ग० २ अ० । अन्तःसाररहिते, दशा० १०
 अ० । असारकाये, प्रश्न० २ आ० ४ द्वार । शक्नाऽऽदी, रा० । काह-
 नाऽऽदी, रा० । आ० म० । जी० । आ० वृ० । वंशाऽऽदी वाचे,
 अ० ४ श० ४ ड० । अ० । अनुविधे आतोपशब्दे, आवा० ३
 शु० २ वृ० । १९ अ० । " कुसिरा जमलकुलीसंठाणसंठिया । "
 उपा० २ अ० ।
 अथ कतिविधं शुषिरमिति प्रश्नावकाशमाशङ्कयाऽऽह-
 शुषिर्त्वं पञ्चविधम् । तद्दृश्या-पुस्तकपञ्चकं, पृथपञ्चकं,
 दूष्य-वस्त्रं, तत्पञ्चकं शिबिधम्-अप्र-युपेक्षकदूष्यपञ्चकं, दुष्य-
 शुभ्रकदूष्यपञ्चकं च । चर्मपञ्चकं चेति ।
 अथ पृथपञ्चकाऽऽदिषु दोषानाह-
 तणपणममि वि दोषा, विराइणा होति संजमाऽऽताप ।
 मेमेधु वि पणमेधुं, विराइणा संजमे हंति ॥
 नृपपञ्चकंऽपि दोषा आहामहनाऽऽद्यो भवन्ति । विराधना च
 संयमाऽऽमविषया । शोषेभ्योपि दूष्यपञ्चकाऽऽदिषु संयमविषया
 विराधना भवति ।
 इदमेव ज्ञायति-
 अहिचिन्नुगविसकंटग-मार्दादिं स्वयं व होज्ञ आयाप ।
 कुंयादि संजममि य, जति उवचादि तति झडुगा ॥
 नृपाऽऽदिषु गुणित्वाद्दहिर्गुणिकं वा, विषकण्टको वा जयेत् ।
 एतेः, आदिशब्दात्मकटिकाऽऽदिनिष्ठ, तत्र शयान आसीनो वा
 उपहृयेत् । क्षत वा दर्शनाऽऽदिषु सुप्तस्य जयेत् । एषा आत्मविरा-
 धना । कुन्नुपनकाऽऽदिप्राणिव्यपरोपणं तु संयमविराधना । गुणेषु
 च प्रसूतो (यति) यावतो वारानुव्रतने परिवर्तनमाकुञ्चनं
 प्रसारणं वा करोति (तति) तावन्तस्मिन्नेषुकाः वृ० ३ ड० ।
 कुनिरगोलसंठिय-शुषिरगोलसंस्थित-त्रि० । अन्तःशुषिरगो-
 लकाऽऽकारे, न० ११ श० १० ड० ।

कूर-स्मर-चा० । म्वा०-पर०-सक०-जनिद् । "स्मरकूर-कूर-अर-
 भल-अह-विम्हर-सुमर-वयर-पम्पुहाः" ॥वा॥७३॥ इति क-
 रेभूराऽऽदेशः । 'कूरह' 'सरह' प्रा० ४ पाद । स्मरति, अस्मार्थौ ।
 "भूरह सि" इत्येव निघण्टे । आवा० १ शु० ३ अ० ५ ड० ।
 कुदिले, दे० ना० ३ वर्ग ।
 कूसण-जोषण-न० । मीतौ, सेवयां च । मी० । क्षियां टाप ।
 का० २ डा० २ ड० । आ० वृ० । स० ।
 कूसरिअ-त्रि० । देशी-अर्यये, स्वच्छे च । दे० ना० ३ वर्ग ।
 कूसिय-शुष्ट-त्रि० । सेविते, का० २ डा० २ ड० । मी० । झा० ।
 कूपित-त्रि० । कृपिते, स्या० १ डा० २ ड० । कल्प० ।
 कुंडुअ-पुं० । देशी-कन्दुके, दे० ना० ३ वर्ग ।
 जेय-ध्येय-न० । किन्तनीये, आवा० ४ अ० ।
 जोरुसिअ-स्त्री० । देशी-कीदावाय, दे० ना० ३ वर्ग ।
 जोहृ-स्त्री० । देशी-अरुमहिष्याय, दे० ना० ३ वर्ग ।
 जोरुप-न० । देशी-पणके, दे० ना० ३ वर्ग ।
 जोभिअ-पुं० । देशी-न्याये, दे० ना० ३ वर्ग ।
 जोह्रिआ-जोह्रिका-स्त्री० । पुत्रप्रथोक्तिसे "जोबी" इति
 श्वाते पदायै, सूत्र० २ शु० ४ अ० ।
 जोस-जोष-पुं० । यथेह तीर्थे यद्मासानामेव तपः, ततः चर्षां मा-
 सानामुपरि यान् मासानापन्नोऽपरार्धी, तेषां क्षपणमनारोपणम् ।
 प्रस्थे क्तुः संतिकातिरिक्तधाम्यस्येव फाटने, स्या० ५ डा० २
 ड० । नि० वृ० ।
 जोमण-जोषण-न० । मार्गणे, " आनेगणं ति वा मभायं ति वा
 ओसणं ति वा यण्डुं । " इय० ३ अ० ।
 जोसमाण-जोषयन्-त्रि० । कृपयति, आवा० १ शु० ४ अ० २ ड० ।
 जोसिय-जुष्ट-त्रि० । सेविते, आवा० १ शु० ४ अ० ३ ड० ।
 जोषित-त्रि० । कृपिते, आवा० १ शु० ५ अ० २ ड० ।
 जोषेमाण-शुषत्-त्रि० । आचरति, आवा० १ शु० ८ अ० १ ड० ।
 जोसेहि-देशी-किया । मयेषयत इत्यर्थे, वृ० ३ ड० ।

इति श्रीसौधर्मबृहत्तपागच्छीय-कलिकाखसर्वज्ञकल्प-जहारक-
 जैनश्वेताम्बराऽऽचार्यश्री १००८ श्रीमद्विजयराजेन्द्रसूरीश्वर-
 विरचिते " अजिधानराजेन्द्रे " ऊकाराऽऽदिशब्द-
 सङ्खनं समाप्तम् ।

टकार

ट-ट- 'ट' इत्यर्थं वर्णां सूत्रैरुच्चारणीयैः स्वरसंज्ञः । बाच० ।

ट-पुं० । टल- डः । बामने, पादे, निःश्वने, वाच० । धने, सुनी, करटे, धूमे, पाते, भावते, आनुदमी, तारुने, जाले, स्थिरे, अग्ने च । एका० । करङ्गे, टङ्कुरे च । न० । बाच० ।

टङ्क-टङ्कु-पुं० । टाक-घञ्, मञ् वा । कोंप, कोपे, अङ्ग, पाषाणभे-
दनेऽङ्के, बाच० । अङ्गाऽऽदीनामप्रमाणे, प्रङ्ग० । अङ्गाङ्गं ह्यार ।
मुक्ताचित्रविशेषे, पञ्चा० ५ विधे० । आच० । प्रङ्गा० । छिन्नतटे
कूटे, नं० । म० । एकदिशि द्विजे पर्यते, ह्यार० । अ० । अ० ।
रात्रिजयपर्यते, ती० । कल्पे० । सोमपर्णकमेदे च । जी० ।
प्रति० । अनुसंधारकपुं परिमाणे, बीजकपित्ये, जनिने, वपे
च । पुं० । वाच० । अङ्के, चिह्ने, जाते, अङ्गावाय, जनिने,
निची, नटे च । दे० ना० ५ वर्ग ।

टङ्क्या-टङ्कुन-पुं० । टाक-युञ् । 'साहागा' इति क्वाते ह्यारभेदे,
बाच० । वचरापथे म्लेच्छदेशवास्तव्ये स्वनामक्याते म्लेच्छ-
विशेषे, विशेषे० । आ० म० । आ० चू० । लृञ् ।

टंका-टङ्का-क्री० । स्वनामक्याते तीर्थे, यत्र वीरः पूज्यते ।
नी० ५३ कल्प ।

टंकिञ्च-न० । देशी-प्रसूने, दे० ना० ४ वर्ग ।

टंवरञ्च-वि० । देशी-मारिके, दे० ना० ४ वर्ग ।

टकर-टकर-पुं० । अङ्कुत्वादिना शिरवादी टगिति करव्ये, व्य०
१ उ० ।

टगर-टगर-पुं० । घृ-भञ् । तस्य क्रोडस्व गरः । बाच० । " त-
गर-व्रसर-तृवरे टः " ॥ ८ । १ । २०५ । इति तस्य टः । प्रा०
१ पाद । स्वनामक्याते वृङ्गे, बाच० ।

टमरुक-टमरुक-पुं० । " वृक्षिकापिशाचिके लृतीयतुर्बयोरारु-
चित्तीयौ " ॥ ८ । ४ । ३२५ । इति रुस्य टः । प्रा० ५ पाद ।
वाघमंदे, कार्पासकयोगवाच्ये चमत्कारे च । बाच० ।

टसर-व्रसर-पुं० । व्रस-अरञ् । तन्तुवायोपकरणभेदे, बाच० ।
" तगर-व्रसर-तृवरे टः " ॥ ८ । १ । २०५ । इति व्रस्य टः ।
प्रा० १ पाद ।

टा-टा-क्री० । घटिकायाव, भुवि, भूत्वायां, व्यावृत्तौ, गिगरेऽ-
पि च । एका० ।

टाल-टाल-म० । अश्वास्विनि कले, वध० ७ अ० । आचा० ।

टिपुर-टिम्पुरी-क्री० । तीर्थभेदे, ती० ।

तत्कल्पं यथा-

" श्रीपार्ष्णे वेङ्गुजाभिरुचं, व्यान्वा भीवारमप्यथ ।
कल्पं श्रुतिटम्पुरीसोच-स्याभिवाच्ये यथाशुभम् ॥ १ ॥

पारेतजनपदास्त-अमंभवत्यास्तदे महानघाः ।
नानाधनवनगहना, उच्यत्वसौ टिम्पुरीति पुरी " ॥ ३ ॥

अत्रैव प्रारते वषं विमलवशा नाम भूपतिरभूत् । तस्य सुमङ्ग-
सादेभ्या सह विषयसुखमनुभवतः क्रमाज्ञातमप्ययुगलम् ।

तत्र पुत्रः पुष्पवृक्षः, पुत्री पुष्पवृक्षा । अनर्थसाधेमुपादायितुः
पुष्पवृक्षस्य कृते शोकः- " वङ्गवृक्ष " इति नाम । महाजना-
पाहस्येन राज्ञा वधितेन निःसारिता नगराद्बङ्गवृक्षः । गच्छन्
पतिना भीष्मायामाटव्यां सह निजपरिजनेन स्वस्वा च संह-
बधया । तत्र च क्षुद्रियपासाऽऽदितो दृष्टेः भिक्षुः, नीतः स्वपत्नीं,
आविशत्सु पूर्वेपत्नीयानेपदे । पर्ययापकाज्यय, अस्तुपयज्ञान-
गरसायांऽऽदित् । अम्यदा सुसुताचार्या अर्जुदाचलावृष्टापद्या-
श्रथे प्रस्थितास्तामि च सिंहगुहां नाम पत्नीं समकृष्ठाः प्रापुः । आ-
तक्ष वर्णाकारः । अजानं च पृथ्वी जीवाऽऽकुहा । साधुभिः स-
हाऽऽसौच्य आर्गायत्वा वङ्गवृक्षाद् वसतिं क्षिनास्तत्रैव द्य-
रवः । तेन च प्रथममेव ध्यवस्था कृता । मम सीमाऽन्तर्धर्म-
कथा न कथनीया; यतो युष्मत्कथायामहिंसाऽऽदिको धर्मः,
न वैधं मङ्गोको नियेधेति । "पयमस्तु" इति प्रतिपद्य तस्युक्त्वा-
भये गुरवः । तेन चाऽऽदृष्ट्य सर्वे प्रधानपुरुषा ज्ञानिताः । अहं
राजपुत्रः, मन्समीपे ब्राह्मणाऽऽदय आर्गामभवन्ति, ततो जन्म-
जीवधर्मां, मांसमयाऽऽदिवसकृष्ण पल्लवा अर्थे न कल्पेभ्यः । एवं
कृते तु पतीनां न भयकाममङ्गुप्लसतं कल्पत इति । तेस्तैवैव कृतं
वाचकतुषा अकसात् । प्राप्ता विहारकथया । अतुष्ठापिना वङ्गवृ-
क्षः सुरभिः- " समणश्च सजगणश्च " इत्यादिवाक्यैः । ततस्तेः
सह चक्षितो वङ्गवृक्षः स्वसीमां प्राप । तेन विकृतं-वयं परकी-
सीमाधां न प्रविशाम इति । भणितः सुरभिः-वयं सीमान्तर-
मुपेतः, तस्मिन्पुष्पांदांशमस्तुप्यथ । तेनाकम्-यन्माय विधि-
ति तदुपदेशेनानुपृष्टातामयं जनः । ततः सुरभिश्चत्वारो नि-
बन्धा दत्ताः । तद्यथा-अज्ञातफज्जानि न भोक्तव्यानि, सप्ताद्यानि
पश्यान्पस्यत्वा घानो देयः, पट्टेवी नामिगमन्ध्या, काकमांसं च
न भक्षणीयमिति । प्रतिपक्वस्तेन ते । गुरुक प्रथमस्य स्ववृद्दा-
नामगत् । अम्यदा गतः सारथेस्योपरि चाव्यत्, मङ्गलकणाशाना-
तः सारथेः क्रुदितं च नस्य पश्यदन्म । पीकितः क्षुधा राजन्याः,
दृष्ट्वा तैः किंपाकतः फलितः, मुहीतानि फलानि, न जानाति
तन्नामधेयामिति तेन न तुकामि । इतरेः सर्वैरुमुद्रितैः, सुताश्च तैः
किफलैः । ततश्चित्ततः तेन-अहो! नियमानां फल, तत यका-
क्यंवाऽऽगतः पत्नीं, रजन्मां प्रविष्टः स्वगृहं, दृष्ट्वा पुष्पवृक्षा दीपा-
ऽऽलाकेन पुरुषवधा निजपत्न्या सह प्रसुता । ज्ञातस्तस्य कोप-
स्तयोर्धर्या । ह्यवप्यतो अङ्गप्रहारेण द्विनष्टाति वाचदम्बलव-
चाधव स्मृनां नियमः । ततः सप्ताद्यपयन्पकम्प्य घातं दत्त्वा,
आदृष्टनमुपरि कङ्कन, द्यावृत्तं स्वस्वा, जीवतु वङ्गवृक्ष इति ।
तद्वचः कृत्वा लाजितोऽसावपुष्पदत्त-किमनिर्दिन ? । साऽपि
नट्टुसाल्मनचोकपद्यत् । काक्षकमेण तस्य तद्वाच्यं घामस्तस्मैव
पल्लवां तस्यैवाऽऽचायस्य शिष्यौ धर्मश्रुतिधर्मदत्तनामनौ क-
दाचिद्द्वयोरारभ्रमावाल्भतात् । तत्र तथैरिक्तः साधुक्षिमासङ्गपथं
विधेयं, द्वितीयश्चतुर्मांसकूपणम् । वङ्गवृक्षस्तु तद्वचनिबन्धा-
नामायातुम्भकफलाताम्यक्षक्यं व्यतिष्ठत् । अदन्तौ ! मद्भुञ्ज-

इत्या कमपि पेशलं धर्मोपदेशं दृष्टः । ततस्तापत्रां चैत्यवि-
धापनदेशना क्लेशनाशिकी विदधे । तेनापि धाराविकाशवन्त-
समीपवर्तिभ्यां तस्यामेव पक्ष्यां धर्मेष्वतीसार्त्तरीरे कारितमु-
च्यते वाद वैतथ्यम् । स्थापिते श्रीमन्महावीरविष्णवे । तीर्थतया
च कदं तम् । प्रथमित्तु स यतुर्वैश्वदेवः सङ्घः काशान्तरे कश्चिन्मै-
यमः सभार्यः सर्वथा तद्यात्रापि मलितः, प्रातः क्रमेण रत्ननदी-
म् । नावमाकटौ च दम्पती चैत्यशिवरं ध्योलोकयताम् । ततः स-
रप्रसं सौषर्णिककषोलके कुकुम्भचन्दनकूर्परे प्रक्षिप्य जलं स-
न्तुमारम्भवती नैगमगृहिणी । प्रमादनिपतितं तद्वन्दैतललयत् ।
तं ततो जयितं वयिजा- " अहो ! इदं कषोलके त्रैकण्डित्पू-
न्यरत्नकाचिते राज्ञा प्रदणकेऽपितमःसीत्, ततो राज्ञः कथं
कुटितमसि ? इति चिरं विषय बहुचूलस्य पहरीपतेर्बिम्बापितं
तत् । यथा-अस्य राजकीयवस्तुनो विभिन्निः कार्यताम् । तेनापि
धीवर आदिद्वस्तुच्छेषयितुम् । प्राथिगदन्तनैदम् । विभिन्वता
चान्द्रेलतलं ददं तेन हिरण्यमवरयस्य जीवतस्वामिभ्रीयाभ्या-
वर्षिभ्यो नाथत्, पश्यति स्म स विम्बस्य इदमेव तद कषोलकम् ।
धीवरः कौम-धन्याविमो दम्पती, यज्ञगतयो वक्तुनि पुत्रुचन-
वन्दवन्दनविलेपनाई कषोलके स्थितम् । ततो गृहीत्वा तदपितं
नैगमस्य । तेनापि दृष्टं तल्लै बहु कथम् । उक्तं च विम्बस्य रूपं
नायिकम् । नतो वस्तुन्नेन अद्वालुना तमेव प्रवेश्य निष्कासितं
तद् विम्बम् । कनकरूपयत् तत्रैव मुक्तः निविधिते हि केनापि स्थो
प्राज्ञावता नृपतेः-यत्र क्षिप्ता सती पुष्पमात्रा गत्या तिष्ठति
तम विम्बं शोऽह्नामिति । तदनुसारं च विम्बमानीय समर्पितं राज्ञे
बहुचूललाय । तेनापि स्थापिते श्रीवीरविष्णवे बहिर्भेजेपे या-
वत् काष्ठं नश्यं चैत्यमल्ले कार्यामितिनिश्चितम् । राजपते
चैत्यानन्तरे यावत्तत्र स्थापनाधर्मस्थापयितुमारजसे राजकी-
यः पुण्यास्वाभिरिभ्यं नोर्षिष्ठति स्म । देवताधिष्ठानात्तत्रैव स्थि-
तम् । अथापि तत्रैवाऽऽन्ते । श्रीवरेण पुनर्बिम्बः पृष्ठीपतिः-यस्य
देव ! मया नयां प्रविष्टे विम्बस्तत्प्राप दहं, तदपि बहिरानय-
नेनोचिनीमञ्जलि, गुमाऽऽकदं हि भवति । देव ! पत्नीभ्यरेण पुष्टा
स्वपरिवत्-नोः ! ज्ञानीते काऽप्यनयोर्बिम्बयोः संविधानकं, केन
स्थानतो नष्टमजलनत् न्यस्ते ? इत्याकर्ष्येकन पुराविदा स्थावि-
रेण विक्रमत्-देव ! एकाऽस्मिन्नगरे पूर्वं नृपतिरासीत् । स च पर-
कथेण सन्निपेयुषा सार्कं यामुं स कलचमूसूहसचहनेन गतः ।
तस्याप्रमाहर्षा च निजं सवस्वमेतन्न विम्बद्वयं कनकरूपस्यं
विधाय जलदुर्गमिति कृत्वा धर्मपक्ष्यां काण्डिम्बकं प्रक्षिप्य
स्थिता । चिरं युञ्जतस्तस्य काण्डिपि जलः किञ्च वार्तामादि-
वत्-यस्यं नृपतिस्तेन परचकाधिपतिनृपतिनास्थापित
इति । तत् क्षुधा देवो तस्काण्डिम्बकामाक्यनतर्जलतलं प्राक्षि-
पत् । एकं च तथोरानीतं पूष्यमानं वास्ति । द्वितीयमपि चेदु-
तिःक्षरति तदापच्यतामिति । तदाकथं बहुक्षुभः परमाहृत्-
वृत्तमजित्तमेव धीवरं तदानयनाय नयां प्राधीविशदत् । स
च तदुचिभ्यं कटीद्वयपुर्जलनरेऽवतिगमनम् बहिःस्थोषाङ्गं
यावत्तत्रैव निष्कासनोपायानेकानकार्षीत् । न च तत्रिगं-
तामिति देवप्रमाथमाकलयत् समागत्य च विद्यानीसाव न्य-
वेद्यत् तत्त्वकलयत् । अथापि तत्रिक तथैवाऽऽन्ते । भूयतेऽ-
पि-कंथापि धीवरस्थवितरेण सैकात्थाः स्वस्मै जाते तस्कारणं
विभिन्वता तस्य हिरण्यमवरयस्य कीर्त्तिका सञ्चया । तां क-
नकमयीं कृत्वा कुम्भेन तेन व्यवस्थित-यद्द्वयं दयं कमासर्षी
गृहीत्वा श्रुक्कमान् अधिव्यामिति । तत्रञ्च राधो विद्वां न केमे ।

उक्तस्य केनाप्यदृष्टपक्षेण-वदिमानं तत्रैव विमुक्त्य स्थेयाः, मो-
त्स्य एव त्वां हान्तव्यामिति । तेन प्रयाऽऽनत तत्रैव मुक्ता मु-
गकीलिका इत्यादि । किं न संजाव्यने देवताधिष्ठितेषु धर्षा-
युः ! भूयते च संप्रति काष्ठे कश्चिन्मैयञ्चः पाषाणपाथिः श्रीपा-
श्वनायप्रतिमां जङ्गलमुत्सृष्टः स्वस्मितवाहुर्जातः, महति पु-
ञ्जाविधौ कृते सज्जतामापन्न इति । श्रीवीरविष्णवं महत्, तद्वेष-
या लघीवस्तरं श्रीपाश्वनायविष्णमिति महावीरव्यानकषपो-
ऽयं देव इति देवाभेद्येण इत्याक्यं प्राचीकरोत । श्रीमन्चे-
दस्यवेचस्य महावस्तममाहात्म्यनिधेः पुरः ताप्यां महर्षिभ्यां
सुवर्णमुकुटमन्वाऽऽम्नायः समर्पितः प्रकशितस्य भयेश्वरः ।
सा च सिद्धगुहापदलो कालकमादः ' टिपूरी ' इत्या-
क्यया श्रीमन्महाशिवः सज्जता नगरी संजाता । अथापि स भगवान्
श्रीमहाशिवः सच्चिदानुपाश्वनायः सकलसङ्घं तस्यामेव त्रयां
वातोत्सवैराराधयते इति । अन्वया बहुचूल उज्जयिन्यां आत्र-
पातनाय चौर्यवृत्त्या कस्यापि भेद्युः सन्नाते गतः, कांताहं
भुत्वा ततः कालितः । नतो देवदत्ताया गणिकाया गणिक्यम-
शिक्यभूताया गृहं प्राविशत् । इहा सा कुटुम्बा सह प्रभुता ।
ततो निःसृत्य गतः पुरः भेद्युनो वेशम् । तत्रैकविशोपको लेख्यके
तुघलीति पक्ष्याभ्यांनिर्भेत्स्यं तिःसारितो गेहात्पु पुनः भेद्युना ।
विरराम च यामिनी । यावद्वाजकुलं यामीत्थन्वत्तत्पु तत्रपुञ्ज-
गाम धामार्पितः पत्नीशब्धे निःसृत्य नगराधोर्षां गृहीत्वा सह-
तल्ले दिनं नीत्वा पुनरात्रावागङ्गाकुलम् । प्राण्णारावद् बहि-
र्षोषापुच्छे विलय्य प्राविशार्कांशम् । इहो राजाप्रमाहृत्स्य । कथया
पुष्टश्च-कस्तवमिति ! तेनोच्च-वीर इति । तवोक्त-मा श्रेष्ठाः, मया
सह सङ्गं कुवा सोऽनावीत्का स्मम् ! साऽप्युच-अप्रमर्शयद्-
मिति । वीरोऽनावीदु-व्यथेव तदि ममाम्बा भवसि, अतो यामि !
इति वीरेण निमित्तं, तथा सङ्गं नवीरैर्वायं प्रहृतिप्रेममाता
रक्षकाः । गृहीतस्तेः राज्ञा जानुनवार्थमागतने तद् दृष्टम् । राज्ञो-
कास्तेपीकृपामये गार्ढ कुवीरमिति ते रक्षितः । प्रायः पुष्टः कि-
तिभूतः । तेनाप्युक्त-देव ! वीर्यायां प्रविष्टः पश्चादेव जाण्ण-
गारे देव्या इहोऽस्मिन् यावददम्भन कथयति तावत्पुष्टो विदितवेषो
नरेऽकः, स्वोक्तः पुष्टतया । स्थापितस्य सांस्तपदे । देवो
विद्विभ्यमाना रक्षितव बहुचूलेन । अहो ! निपमानं गुणकल-
मित्यनश्चरतमप्यथासीत् । प्राथितकाप्यथा राज्ञा काकप-
दुपसाधनायम् । धातैर्जयितो विजित्य तमगात् स्वस्थानम् ।
व्याहृताश्च राज्ञा धेयाः, यावद् गृहोऽपि धातवयो विकसति ।
तैकम्-देव ! काकमालेन शोभनं प्रजयस्यस । तस्य च जिन-
दत्तभाषक्ये साई प्रागेव प्रेयमानासीत् । इतस्मादना-
नाय प्रेषितः पुरुषः पुरुषाधिपतिना, येन तद्वाक्याकाकमालं
मक्षयतीति । तद्वाहृतस्य जिनदासाचन्नीमागच्छन्नुमे देव्यो
कस्यावकाहीव । तेन पृष्टे-किं रुदियः ? । ताप्यामुक्त-
कस्याकं भतो सौधमचन्द्रतुतः, भतो राजपुत्रं बहुचूलं
प्राधयावहे, स्वयि गते स मांसं मक्षयिता, तेन गन्ता दुर्गतम्,
तेन कश्चि । तेनोक्त-तथा करिष्यं, यथा तथ मक्षयिता । गतस्य तत्र
राजोपरोषाद्बहुचूलमवाप्त-गृहण्य बहिभुक्प्रथितस्य, यद्-
मुक्तः सन् प्राथयितं चरेः बहुचूलोऽवोच-जानासि त्वं यदा-
कस्याप्येकान्तं प्राथयितं प्राहं, ततः प्रागेव तद्नाचरणं अथ
इति, "महासनादि पदस्य, दृष्टादृष्टपशंनं वस्तुम्" इति वाक्या-
त् । निष्को नृपतिः । विशयप्रतिपन्नतानिवह्याच्युतकलय-
ममत् । वक्तव्यानेन जिनदासेन ते देव्यो तथैव कथस्यो इहा प्रो-

टिप्परी

कम्-किसिमि कविचा ? ; न तावच्छ मीलं प्रादितः । ताभ्याम्-
 मिदधे-स ऋषिकाराधनवद्योदक्युतं प्रातः ।
 " सेदलायापावर्तनाद्यस्य, कल्पयत वधादुतम् ।
 किञ्चिद्विरचवाचकुः, श्रीजिनप्रसन्नस्यः " ॥ १ ॥
 इति श्रीचण्डापाभ्याम्भाष्यस्य कल्पः ॥

टिप्परीस्तवस्वचय-

" वपुःशैबिचिमेनेकलनन्वायेरिजिज्ञाजिता,
 श्रीबीरप्रभुपाभ्यंभुवनयुगाऽऽशीसाऽऽविचिभ्यैयुता ।
 पक्षी वृत्तलाचिभृता नियामिवः श्रीवक्रचुलस्य या,
 सा भूत्वा विरमदुत्तुनां कलयतु श्रीदि पुरी टिप्परी ॥१॥
 श्रीमत्पुनिसिद्धारं प्रनोदं, रत्नदेवतादिनीतदभियनय ।
 अथ कैत्यमवज्ञोक्त्य याचिकाः, शैत्यमाद्य इति स्वच्छुचोमः,
 सुकनाचक इहान्वायजिनेन्-आदल्लेपयदितोऽद्भुतश्रुतिः ।
 हीक्षणे जयति सेल्लणयाम्भौ, ज्ञान्युवकनक्षपः फाकेतुः ॥३॥
 एकत आदिजिनेऽत्र जिनेऽभ्यो-ऽवबन् पुनर्गुनिदुजिननाथः ।
 एधमनेकजिनेभ्यःश्रुति-स्फूर्तिमद्य चकारास्त जिनीकः ॥४॥

अभान्बिकाह्यारसमीपवतिनौ,
 श्रीकृष्णालौ वृजजवदुकभास्त्रे ।
 सबंक्षपावाम्भुजलेवनालिनौ,
 सङ्ख्य विद्वीधमपोहतः क्षपात् ॥ ५ ॥
 यात्रात्सवाग्निद सिते सहस्रो द्वाभ्या-
 मालोक्य लोकाकसमवायविधीयमानान् ।
 संभावयन्ति भविकाः कलिक्वालेगे,
 प्राघृणेकं कृतयुगं भ्रूषमप्रयुपेतय ॥ ६ ॥
 अमरमहितमेनचौषमारोभ्य अकन्या,
 फलितसकलकामाः, सबेनीतीज्ययति ।
 बहलपरिमलाऽऽख्यं चन्दनं प्राप्य यद्वा,
 क इह सहतु तापभ्यापमार्गाङ्गानाङ्गय ॥ ७ ॥
 शाराधरहृषीकाराङ्गलोभाग्निने १२२१ शककसरदे,
 प्रहमणिमहे सङ्गःवीता उपेत्य पुरीमिमाम् ।
 सुदितमनसस्तोषेव्यास्य प्रजाचमहंदिधि-
 रिति विरचवाचकुः स्तोत्रं जिनप्रसन्नस्यः " ॥ ७ ॥
 टिप्परीस्तोत्रस्य । टी० ४३ कल्प ।

टिंक्स-पुं० । देशी-स्त्वविदे, दे० ना० ४ वर्ग ।
 टिक्क-न० । देशी-तिलक, दे० ना० ४ वर्ग ।
 टिग्घर-पुं० । देशी-स्त्वविदे, दे० ना० ४ वर्ग ।
 टिद्दिभ-टिद्दिच-पुं० । 'दिधि' इत्यभ्यक्तं भाषते । (टिद्दि)
 पक्षिभेदे, सायं कच, श्रैवायै, वाच० । क्षियां कीर् ।
 आ० म० १ ख० १ कात् ।

टिद्दिवाच-टिद्दिवापन-म० । शब्दाभ्यामकारके, " मयूरा च
 इयं अक्षिकवचं अक्षिकवचं नो उच्यते १० जाच नो टिद्दिवा-
 चे ॥ " इति १ पु० ४ ख० । स्वकीयकणसमीपे भूत्वा टिद्दिवाचे-
 ति-शब्दाभ्यामनं करोति । इति १ पु० ४ ख० । इ० ।
 टिप्पी-स्त्री० । देशी-तिलक, दे० ना० ४ वर्ग ।
 टिपिदिक्क-भ्रूय-धा० । चलने, पचा० पर०-प्रक०-सेदं । वाच० ।
 " अमोदिरेदिक्क-पुणदुल्ल-इपदल्ल-चकमम-भम्भ-ममइ-ममाइ-
 तल अट-जंठ-रुं-प-दुम-गुम-कुम-कुल-दुम-दुल्ल-परी-पराः " ॥४॥
 १६१॥ इति टिपिदिक्काऽऽदेशः । 'टिपिदिक्क', 'जमह' । प्रा० ४ पाद ।
 टिविदिक्क-मएद-धा० । भूषायाच, चुरा० उत्र०-पले-पचा०-
 पर०-सक०-सेद-इति । वाच० । " मयदेहिश्चक्र-विज्ञ-प्र-
 चिञ्चल्ल-रीक-टिविदिक्काः " ॥४॥ १६१॥ इति टिविदिक्काऽऽदेशः ।
 'टिविदिक्क' । प्रा० ४ पाद ।
 टुं-पुं० । देशी-विचकर, दे० ना० ४ वर्ग ।
 टुवर-तुवर-पुं० । तरति हिनस्ति टोयान्तौ । तु-चरत् । नि०-
 गुणाभाचः । वाच० । 'तगर-नसर-तुवेर टः' ॥ ८ । १ २०५॥
 इति तस्य टः ॥ प्रा० १ पाद । धाव्यभेदे, कचकरसे च, तद्धति;
 नि० । आदकवाच, सौराष्ट्राणिकार्थं च । स्त्री० । वित्वाद् स्त्री-
 प् । स्वार्थे क्व । तुवुरिकाऽप्यत्रैव । वाच० ।
 टुंटा-स्त्री० । देशी-पुनस्थान, दे० ना० ४ वर्ग ।

टुकर-न० । देशी-स्थले, दे० ना० ४ वर्ग ।
 टोक्ण-न० । देशी-मघापरिणामजाये, दे० ना० ४ वर्ग ।
 टोक्ल-टोक्ल-पुं० । एकधावनिष्पन्ने व्यञ्जनभेदे, एकधाव-
 निष्पन्नान्यपि पुनिकापयूनरोटकमयपरकचूचरीटोक्लपु-
 लोवाटकणिकाऽऽशीभि वृथक् वृथक् नामाऽऽस्यादवस्वने वृथक्
 वृथक् इत्यादि । घ० २ अदि० ।
 टोप्परिया-टोप्परिका-स्त्री० । " वषरी " इति वधाते अत्राऽऽ-
 दिनिक्षेपणार्थं वस्तुनि, प्राचा० २ खू० १ ख० ७ उ० । ग० । अ-
 धन्योपकरणेषु टोप्पटिकाऽपि गृह्यते ।
 टोलाङ्ग-देशी-मधुके, दे० ना० ४ वर्ग ।
 टोला-पुं० । देशी-शलने, दे० ना० ४ वर्ग ।
 टोलागद्-टोलागति-पुं० । पञ्चमं चयनार्थे । " टोला वय उ कि-
 भूता, शोसकमित्यक्तं इहयो । " इति ३ उ० । प्रथ० । पञ्चमं
 वापमाह- अचध्वक्यं पञ्चममन, अजिपवकगमजिपवग-
 मनं । तेऽवध्वक्यार्थमवध्वक्ये टोलावणि चवदुत्सवमानः क-
 रोति यत्र तद्दोलगतिवन्दनमित्यर्थः । प्रथ० २ द्वार । प्राच० ।
 इ० । उद्भूऽऽदिसमप्रचारं च । भा० ७ श० ६ उ० । अ० ।
 टोलागद्-टोलाकृति-वि० । प्रशस्ताऽऽकारे, म० ७ ख० ६ उ० ।

इति श्रीश्रीधर्मचूडत्पागच्छीय-कलिकालसर्वज्ञकल्प-जहारक-
 जैनश्वेताम्बराऽऽचार्यश्री १००० श्रीमद्विजयराजेन्द्रसूरीश्वर-
 विरचिते " अजिधानराजेन्द्रे " टकाराऽऽदिशब्द-
 सङ्कलनं समाप्तम् ।

ठकार

ठ-ठ- ' ठ ' इत्ययं बर्णो मूर्धस्थासीयः स्पर्शसंज्ञकः । वाच० ।

ठ-पुं० । महेशमहामन्त्रे, मंत्रिण, पूजे, वाक्ये, भासने, शयने, आकाशे, जलाऽऽशये, घटे, चक्रे, मुद्रायाव, कुरंगले, भगवत्कचे, बृहदृष्वनि, साहस्रे, स्तम्भे, चन्द्रमण्डले च । न० । शय्, शय्ये, मनोः, कठिने च । त्रि० । एका० ।

ठङ्ग-पुं० । देशी-उत्कृते, अयकाशे, दे० ना० ४ वर्ग ।

ठकार-ठकार-पुं० । शङ्करे, विषये, हरे, भासे, शङ्खनिगारे, क्ये, रौद्रसे, ध्वनौ च । एका० ।

ठका-ठका-स्त्री० । " वृत्तिकपिशाचिके लुनीयतुर्वयोराघ्रितीर्षी " । ८ । ३२६ ॥ इति ढस्य ठः । प्रा० ४ पाद । स्वनामस्थाने वाच्ये, वाच० ।

ठक्कुर-ठक्कुर-पुं० । प्रामाऽऽदिप्रभौ, विभे० । आ० म० ।

ठट्टारत्त-ठट्टारत्त-न० । शुक्लनागवक्त्रकांस्यपित्तलाऽऽदीनां करणघटनाऽऽदिना जीविकायास्त, ध० ३ अधि० ।

ठठ्ठ-स्तम्भ-त्रि० । " स्तम्भे ठ-ठै " । ८ । २ । ३३ ॥ इति स्तम्भे संयुक्तयोर्ध्याकर्म ठठै मयतः । जडे, प्रा० २ पाद ।

ठप्प-स्थाप्य-न० । असंख्यवर्हये, अनु० । म० ।

ठरिञ्ज-न० । देशी-गौरविते, ऊर्ध्वस्थिने, दे० ना० ४ वर्ग ।

ठल्ल-पुं० । देशी-निर्धने, दे० ना० ४ वर्ग ।

ठवणपुरिस-स्थापनापुरुष-पुं० । पुरुषप्रतिमाऽऽज्ञौ, एषा० ३ ग्रा० १ ङ० ।

ठवण्यप्रमाण-स्थापनाप्रमाण-न० । आकारविशेषवद्वस्तु-प्रतिपादके नामनि, अनु० ।

से किं तं ठवण्यप्रमाणे ? । ठवण्यप्रमाणे सप्तविधे पञ्चसे ।
तं जहा-
" णक्लवादेवय-कुले, पासंरु-गणे अ जीवियादेक ।
आभिष्याह्यनामे, ठवणानां तु सप्तविह " ॥ १ ॥
अथ किं तत् स्थापनाप्रमाणम् ? । स्थापनाप्रमाणं सप्तविधमि-
त्यादि । " णक्लवादाह । " इयमत्र हृदयस-नक्षत्रदेवताकुलपाक-
रुढगणाऽऽज्ञानि वस्तुन्यामित्य वस्य किञ्चिन्नामस्थापनं कि-
न्तु, सेह स्थापना सुष्ठते । न पुनर्येषु तर्थाविशुक्तं तदभिप्रायेण,
वच्यं तत्कर्मोत्थाहिना पूर्वे परिभाषितस्वक्या सैव प्रमाद्यं
तेन हेतुभूतेन नाम सप्तविधं भवति । अनु० ।

ठवणसम्भ-स्थापनासर्ह-न० । स्थापनया सम्भवेतिदिति कस्य-

नवा अक्षाऽऽदिकस्य सर्वे, स्थापनैव वा अक्षाऽऽदिव्यवस्था
सर्वे स्थापनासम्भम् । एषा० १० टा० ।

उवशा-स्थापना-स्त्री० । आप्त्येऽनुक्तोऽवमित्यभिप्रायेण कि-
यते निर्धयत इति स्थापना । काष्ठकर्मोऽऽदिगतऽऽवहयकवद
सम्भवादिक्ये, अनु० । एषा० । जेष्याऽऽदिकर्मणि, एषा० २ ग्रा० ४
ङ० । सर्वस्य वस्तुने निजे निजे आकारे, विष्टे० । आकारवि-
शेषे, प्रा० म० १ अ० १ अणम् । जेष्याऽऽदिकर्म- अर्हदादिविकल्पेन
स्थाप्यते । एषा० १० टा० । सजाचासजाचकपयतिङ्गती,
आषा० १ सु० २ अ० १ उ० । पत्राऽऽदिभिर्जाते आकारे,
नयां० । आ० म० । एषा० । तन्निधे स्थापनेति-तस्य
घटस्य चिन्म पत्राऽऽदिभिर्जाते आकारः स्थापना ।

तद्वृत्तानं वेदं करन्ति-

" यषु तर्थाविशुक्तं, तदभिप्रायेण यस्य तत्करयिः ।
जेष्याऽऽदिकस्येत् तद स्था-पनेति कियतेऽवकाशं च " ॥ १ ॥
एतत्था०ऽवयवस्तु, तर्थाविशुक्तं भावेन्द्रापरिहृते, तदभिप्राये-
ण तद्वृत्तया, करणराज्ञिः, यन्त्राऽऽकाष्ठानि जेष्याऽऽदिकस्य
कियते, अथवाप्राज्ञितस्य च आकानिकेषाऽऽदि, तस्य स्थापनेति,
तच्चाप्यकाष्ठमित्यवमित्यर्थः । अथवाद् वाच्यव्यवसायि च
मूर्त्कल्पमिति, घटकारोभूता सुदेव इत्यघट इत्यर्थः । नयो० ।
ननु साहस्यसंभन्धस्य स्थापना मिहेपनियामकत्वेऽसजा
वस्थापनोक्तेर्द्वयसङ्कोऽभिप्रायसंभन्धस्थापि तन्नि-
धामकत्वं च नाम्नापि तस्य सुवचनत्वादि-
प्रसङ्गस्य वदवस्थापनाप्रमाह-

अतिप्रसङ्गो नैवं वा-ऽभिप्रायाऽऽकारयोगतः ।

पञ्चगोक्तमनुसङ्ख्य, स्थापना नाम चान्यतः ॥ एए ॥

(अतिप्रसङ्ग इति) एवमुक्त्वास्वरप्रकारेण च, अतिप्रसङ्गो न
भवति, यत् भूतेकं सिद्धान्तवचनमनुलक्ष्य, अक्षाऽऽदिवागि-
प्रायसंभन्धं, प्रतिमादार्थव वाऽऽकारसंभन्धं पुरस्कृत्य, स्थाप-
नाऽऽदिक्ये, अयतोऽवस्थले च, नाम निक्षेप इति क्वचित्-
प्रसङ्गः ? । तथा च-सुत्रबोधितवत्तद्वन्निष्ठाननुचोर्ध्यासधनता-
कतकृतणस्युत्तिजनकसंस्कारोद्देशकाभिप्रायाऽऽकारान्यतर-
संभन्धवत्त्वं तत्स्थापनात्वमिति फलितं भवति ॥ ६९ ॥

अविशेषप्रयोजनमेवोपदेशयितुमाह-

अत एव न धीरर्ह-त्यतिभायाभिवाहैतः ।

भावसाधोः स्थापनायाः, ऊन्यभिज्ञानि कीर्त्सिता ॥ १०० ॥

" अत एव " इत्यादि । अत एवोक्तविशेषणभिवेशप्रयोगादे-
व, अर्हत्यतिभायामर्हत इव, इत्यभिज्ञानि प्रकटप्रतिबोधि-
पार्थस्थाऽऽदौ, स्थापनायाः, भावसाधोः, धीः, सिद्धान्ते, न
कीर्त्सिता ॥ १०० ॥

कुतः ? इत्याह-

सा हि स्थाप्यस्मृतिद्वारा, भावाऽऽद्वारविधायिनी ।

न चोक्तदत्तरे दोषे, स्थाप्यस्थापकजावनम् ॥ १०१ ॥

सा हि स्थापनाधीर्हि, स्थाप्यस्मृतिद्वारा " एकसंबन्धिज्ञाने
अपरसंबन्धिः स्मृतिः " इति नियमविधया स्थाप्यस्मृतिव्यापारेण,
भावाऽऽद्वारस्य स्थाप्यवस्तुण्यभिप्रायानुसङ्गस्य, तज्जनिवर्ति-
ऽतिशयस्य वा, विधायिनी । न च स्थापनाविषये कटदत्तरे दोषे,
प्रतिस्पर्धाभावान् इति शेषः । एषाप्यस्थापकमाकर्म, कर्म-

अनुवा

वतीति श्रेयः । तथा च इत्यसिद्धिदोषादपि न भावसाधु-
गुणाः । ननु स्मृतिरेव तन्निधानकमाधिकसाधित्यस्य राज्ञो-
हरणकोष्ठकपतस्तद्भावाऽऽधिक्यस्य तस्यावाधित्यात्, किं तु-
क्तदोषवत्त्वेन प्रति संधीयमावस्य सा इत्या । अन्वकान्युपेयो-
तिराधरगुणा पदिमा-स्तु अस्मिन् विस्सेसं विधानंते ।
तिराधर इति अन्तंते, सो पावइ विप्रउत्तं विवसं ।।५५।।
जितं शिणपयसं, एष अन्तसस गिज्जरा वित्ता ।
अहं वि गुणविपद्योत्तं, अंहइ अज्जकसोहाँए ।। ५६ ।। ”
(अनयोर्धः ' किइकम्म ' शब्दे तुतीयभागे ५१६ पूठे क-
ण्वः) इति पाशाभ्यां सादृश्यसंज्ञकमाभेदाहं प्रतिमाया
भाहंतो इत्यसिद्धिनां जावसाधोस्तदस्थेन स्थूनेकत्वापकतया-
ऽध्यात्मसुखिप्रभवनिर्गैराऽङ्गत्वेन अन्तंतीयसं यदासासं पुत्रेण-
कृष्णा । तत्र । आवायैरेकत्रोःकटदोषवत्त्वेनोपस्थितसमागसं-
वित्तस्येष्टताऽहम्यगुणवत्साहाय्यधीस्तत्तदोपायुत्तिलकपतया
सुखवदपकथंष्यकृष्णत्वेन तन्निदानकत्वेन बलवदनिष्ठानुबन्धा-
वहा, अन्यत्र चोत्कारणाभावात् तथाचमिति वैषम्यमुक्ताव-
धित्वा समाधानं कृतम् ।

“ संता तित्थयरगुणा, तिरथये तेसिंमं तु अज्जम्पं ।
एव सावज्जा किरिया, इयंरत्तं पुवा समज्जुममा ” ॥६०॥ इति ।
अथा अर्थः—सन्तो विद्यमानाः शोभना वा तीर्थकर-
नप्रतीयमानस्य गुणाः, तीर्थकरऽइति, इयं च प्रतिमा, तेषां
नमस्कृत्याम, इदमध्यात्म-समापन्यादिकृष्णानुभूयमानतीर्थेक-
रगुणस्त्वनाऽऽज्जम्भनत् । यद्वा-तेषां गुणानाम्, इदमध्यात्म्यम्-
अथारोपविषयः, तदप्येव स्मृतौ योगजीवानुसमापस्यसिद्धेः ।
न च तन्तु प्रतिमास्तु साध्या सपाया, किरिया, इत्येतेषु चार्थेऽस्या-
ऽऽविपु, भूवा, स्तिति योज्यते । ततः समनुज्ञा साधयधियायुक्त-
पार्थेऽस्याऽऽविप्रमणमाद्, अवेति योगः । एवं च सति प्रतिमाया-
नुभूयक्रियाभावप्रसिद्धिं उजयफलाभासत्तद्वाङ्मनकथाप्य-
गुणसंकरूपकप्रमनःशुद्धसंभवस्यैव निराक्रियमाणः पार्थेऽस्याऽऽ-
दिवन्तंऽपि मनःशुद्धसंभवस्यैव दोषाभावं गुणार्थं च साधयि-
तुं कथं न प्रगलजते । इत्याशुक्रुण्येव उजयथाविक एव आकारमा-
त्रतुल्ये कतिपयगुणान्विते चोःकृष्टगुणाध्यारोपसुभसंकरूपकप-
तान्मास्कृष्टनिर्गैराहेतुः । अन्यत्र त्वत्साधुसंकरूपकत्वेन नि-
रवचकमानाववाधियथाव्यक्तवस्य यौरवेष्ठातन्वत्वात् सावचकम-
बाऽऽशुभ्यकतयैव विपयंस्तत्तत्तत्समन्वयेन च । अन्तश्चत्सेष्ठाऽऽ-
बह इत्यनिमाभेणाऽऽबायैस्तयैव निराकृतः ।

तथाहि-
“ अहं सावज्जा किरिया, गरियं य पदिमास्तु एवमिचरा वि ।
तयजावे जायि फलं, अहं होइ अहेउअं होइ ।। ६१ ।।
कामं उजयाभावात्, तद्वि फलं अरिथं मणविसुखो ।।
तीइ पुण मणविसुखो-इ कारणं हुंति पदिमाओ ।। ६२ ।।
अहं वि अ पदिमा उ अहा, मुणिसुखसंकरूपकारणं सिमं ।
उभयमवि अरिथं सिमे, एव च पदिमासुजं अरिथं ।। ६३ ।।
णिममा जिणसु उ गुणा, पदिमाओ दिस्स अं मणे कुणइ ।
आगुणे उ विद्यावन्तः कं नमउ मणे गुणं काठं ।। ६४ ।।
अहं वंरत्तगसिंमं, जाणनस त्वत्साधुं चुरो बोसां ।
णिंअचसमिअ काक-ए वंरत्तमां पुणो हांसां ।। ६५ ।। इति ।। १० ।।
(आसां गाथानामर्थः ' किइकम्म ' शब्दे तुतीयभागे ५१६ पूठे गतः)

अन्वेव स्थापनास्थले सावचकमानाववाधियोग्यसंकर-
वत्त्वं भावस्य निर्जाहृत्युत्पत्त्यागतम् । तथाचुपमा । सा-
धनेन निरवचकमंवाऽऽशुभ्यकत्वेवैव तदेतुत्पत्त्याऽङ्गकणनौर-
वापकेषा काणमावनीरवस्य महादोषवत्वात् । किञ्च-स्थाप-
नास्यलीवजावे जागुपावायन्तत्पुनातिरिक्विशेषाभावे यद्यो-
ककपनेष हेतुत्वं भावाऽङ्गदित्तं च आलवविद्वाराऽऽदिता सु-
त्ताप्रतिसेधान्वदशायां वपमाने साधो कथं निर्जरोपधिः
संगच्छते । न च तत्र निरवचकत्वं युक्तयाऽऽशुदीतासंसेस-
कगुणसंकरूपेण पृथगेव निर्जाहृत्यत्वादोषः । तथा सति
तुल्याव्यवतया सावचकमंयुक्तत्वेनाशुदीतासंसेसकगुणसंकरूप-
त्वेन अन्वहेतुनाया एव युक्तत्वात् । प्रतिमाचन्वदनुभूयानावा-
ऽऽपत्तेः । न च सर्वसुखविषया कारणतायामयसं प्रकारः,
अवज्ञकयोगविषया कारणतायां तु वास्तवविषयताया एव
निवेशाश्च शेष इति चाप्यम् । सर्वसुखविषय एव प्रतिमा-
चन्वनानिर्जरोपत्तेः । “ तद्वि फलं अरिथं मणविसुखो ।। ”
इत्येन प्रतिपादनात् । किं च-गुणोपायंयैकदयमात्रेण
प्रतिमायामहद्व्यवसायस्य निर्जाऽङ्गत्वे प्रांतप्रतिमाप्रति-
तयोरविशेषाऽऽपत्तेः । न च-

“ सयकारियाइ एसा, नायइ उनणाइ बहुफला केइ ।
शुकरारियाइ अणे, विसंछविदिकारियाय य ।। १ ।।
यंकिं वि य एसा, मणवयथाए पसत्थया च्च ।
आयासमोमोइ-हि एयमुत्तुवणाइ हिं यं ।। २ ।।
उवयारंसा इह सो-अणोवनावाहरणया फला ।
किं च विसंसेण तत्रो, सव्वे वि ये ते विअइअव्वा ” ॥३॥
इतिपुजाविधिविशिष्टावचनपर्यालोचनयामिहपदेति चाप्य-
म् । तत्र प्रांतप्रतिमवस्थाप्यधर्मपुरस्कारेण मानसमात्रा-
पुरस्कारेण प्रसूतानां पुजाविधिकल्पानां विधिप्रांतप्रतिपुजा-
जन्यताऽवच्छेदकत्वात्पुजाऽऽशुभ्यकत्वात्सावचकत्वेन, मानसाभिप्रायशो-
धितान्विधिप्रांतप्रतिपुजाजन्यतावच्छेदकत्वात्सवच्छेदेन च फल-
भेदाहेतुभेदो युक्त इत्यभिप्रायेण प्रसूताविधि प्रांतप्रतिमा-
मान्यस्याकिञ्चकारत्वे तावथोभावात्, अन्यथा प्रतिष्ठावि-
धिवैधर्म्यप्रसङ्गात् ।

ततः प्रतिष्ठाऽऽविधिजनितः प्रतिप्रागन्तेऽतिशयविशेषः
कश्चित्स्थापनान्तिकेयो निदहन्यामियावाङ्मयात्-“ संता ति-
त्थयरगुणा ” । (आवा० ६० गाथा) इत्यादिशाधामेव ध्या-
वधानान्तरस्मृतिं प्रकृान्तरं परिच्छुर्वन्नाह-

यद्वा प्रतिष्ठाविधिना, स्वाऽऽप्येव पराऽऽप्येव ।
स्थापना स्थापनमापत्ति-विन्नेमा चापचारतः ।। १०७ ।।
यद्वा प्रकृान्ते, प्रतिष्ठाविधिना प्रतिष्ठाकारयितुः स्वाऽऽप्येव-
यत्, पराऽऽप्येव परपगुणवतः त्रिभुवनभूमिः ध्यानतादृश्ये च
तास्त्वेनद्वयवस्वरुपा समापत्तिरेव स्थापना स्यात्, निश्च-
यतः सर्वोक्तिषायां तत्कल्पानां च उद्देश्यसंबन्धित्वेन व्यक्तव्य-
मानानामपि सामान्यसंबन्धित्वस्यैव भाष्याऽऽदी इत्यवस्थापनात् ।
पराऽऽप्येव इत्युपलक्षणम् । स्वाभाव्याऽऽशुभ्यादिप्रतिष्ठाया कार-
वित्तिरे स्वाभाव एव स्यात्वेन । परन्तरया तु तन्मूलप्रमाणानुप-
गत्या विषयवचनाऽऽप्यवनेनकवसंभन्धकारितः । तत्र च कर्तुं प्र-
तिष्ठा निजभावात् एव, उक्तोद्देशात् सामान्येन, परं यत् स्थाप-
नामिह वचनतोऽपि ऊचै-“ धीआमिदं परमं यत्, परमाया एव

समस्तसाऽऽपत्तेः । स्वाप्येन तदपि सुकथा, इत्यैवेति विज्ञेया ॥१॥ इति । नन्वेवं निश्चयतः स्वापयान् आह्वयगतयाः प्राप्ते प्रतिमायां तदुपचयहारः कस्यम् ? अत आह- निम्नं च, सा स्वापयान् उपचारतः, स्वाऽऽत्मनि स्वापितस्य भावस्वाऽऽत्मन्य-गतया समापयतिविषयैतिक्रममात्रस्य परमाऽऽत्मनः साकारयोगमुक्त्वाऽनुकारितया वा अज्ञपया एव इत्यर्थः ॥ १०३ ॥

नन्वेवं यजमानगतादृष्टमेव प्रतिष्ठाफलं भवन्निरूपयदितम्, तावता बन्धकपूजकाऽऽर्चनां का सिद्धिः? सा हि तदा स्यात्, यदि प्रतिष्ठाऽऽदिहत्वापदात्ताऽऽदिस्वयंभाष्यः पूजाफलप्रयोजकः कश्चिदित्ययोऽप्युपगतः स्यात्, प्रतिष्ठितप्रतिमाबन्धनपूजनन-स्यादिना फलविशेषहेतुत्वस्य इत्येवैव वक्तुं शक्यत्वात् । न च यजमानगतादृष्टं तदाहितं, तथा आह्वयताऽऽदिस्वयंन व्य-धिकार्येण तन्नाशयोगाद् यजमानस्य तददृष्टकृत्ये पूज्यत्वानाप-त्तेः । एतेन संबन्धविशेषेण यजमानगतादृष्टस्य प्रतिमागतत्व-समर्थनमपि प्रत्याख्यातम् ।

यत्-प्रतिष्ठाविधेर्देवतासंविधानस्य स्वाभेदस्वीयत्वाऽऽदिज्ञान-नतदाहितसंस्काररूपस्य अर्थादात्त फलोत्पत्तिः, आह्वयताऽऽ-दिस्वयं च तदभावात् फलज्ञाव इति कस्यचिद् मतम् । तत्पु-त्रुिकप्रतिष्ठितदेवताया अभिमानात्प्राधातः प्रतिष्ठाया तत्पुत्रकण-स्य अशक्यकथयत्वात् वाऽऽर्थादेरेव वृथितम् । तदुक्तम्-“ सु-कस्यादौ तत्सन्, प्रतिष्ठिताया न देवतायास्तु । स्वाप्ये न च सुक्ये तत्, तदधिष्ठानाऽऽर्थादेरेव ” । इत्यादिनं च तस्या उपकारः क-श्चिदत्र मुख्य इति; तदतत्त्वकल्पनैवा वास्तविकतासमा भवतीति ।

यदपि “प्रतिष्ठितं पूजयेत्” इति विधिः प्रतिष्ठाकालो नवाच-द्वैतपूज्यत्वात्मावशिष्टः प्रतिष्ठात्वंसु; तदधिष्ठितप्रतिमापूजनं वा फलप्रदं, कप्रत्ययादतीतत्वज्ञानात्” इति गणेशोपाध्यायै-कम् । नदपि तुक्तम् । प्रतिष्ठापूजायां पूजायानेवाऽऽभेदः, न च पंचसत्यैव फलजनकत्वापारस्व्याऽऽवयवे आह्वयमात्रस्यैव दृष्टजलाश्लिष्यप्रसङ्गात् । कस्य चैवं प्रतिष्ठितेऽप्यत्र प्रतिष्ठ-तत्त्वज्ञाने न पूजाफलम् ?, प्रतिष्ठापंचसत्येन प्रतीयमाणत्वस्य पूजाफलजनकताऽवच्छेदककटौ निवेशन प्रतिष्ठावसंन प्रमी-यमाणत्वस्यैव निवेशोचित्यम्, इति नांकाशब्दतत् ।

तस्माद् बन्धनपूजनाऽऽदिफलप्रयोजकत्वं कथं प्रतिष्ठायाः ? इति जिज्ञासायामाह-

प्रतिष्ठितमत्यजिज्ञा-समापपपराऽऽत्मनः ।
आह्वयार्थोऽऽरोपतः सा च, ऊर्ध्वामपि धर्म्युः ॥१०३॥

(प्रतिष्ठितेति) सा स्वापयान्, प्रतिष्ठितप्रत्यजिज्ञाया, समापनो यः पू-राऽऽत्मा प्रगवान्, तस्य, आह्वयार्थोऽऽरोपतः, ऊर्ध्वामपि, उपलक्षणाद्-धर्मकानां पूजकानां च, धर्म्युः धर्मकारणं प्रवृत्ति । अर्थे भावा-प्रतिमायां भगवद्भेदाऽऽरोप विना न तावन्नयनपूजनाऽऽर्थादिकं हेतुत्वहेतुत्वापि संपाद्यते, स च काष्ठापाशाशाखाऽऽदिना भेदप्रत्य-क्षं स्तिति स्वरसतो नोदयतीत्यहोद्यार्थे एव संपादनीयः आह्वयार्थं चेच्छान्तिव्यवहृत् । इच्छा वा इष्टसाधनताशानसत्त्वाया, इति इष्ट-साधनताज्ञानसंपादनाय प्रतिष्ठितं प्रतिमां भगवद्भेदेन अ-ध्वारोपयेदिति विधिः कथ्यमन्वया । तथा वाऽऽर्थादेरेव अर्था-दोपविषयप्रतिमापूजनत्वाऽऽदिना प्रतिष्ठावशाहेतुत्वं आह्वयार्थ-विशेषोपयोजकताजनकत्वानिश्चयत्वाऽऽवच्छेदककृत्विप्रतिष्ठितेन प्रतिष्ठाया अपि परम्परया प्रयोक्तव्यमित्युक्तं भवति ॥ प्रतिष्ठा-
५२१

तं पूजयेत्” इत्यपि कस्यचिदर्थः, आह्वयः शक्यता अज्ञानाऽऽ-दिना वा प्रतिष्ठाप्रयुक्ताऽऽर्थायाऽऽरोपविषयपूजनत्वाऽऽर्थादेरेव फलहेतुता । कस्यचिदर्थे आर्थादेरेव कृतवत्यापार्थेन उपलक्ष्य-त्वेनैवार्थचयेति चिन्तामधिकारादप्यतिवृत्तमितिपुत्रं च धर्म्युक्तामहे ॥ १०३ ॥

उक्तमेव वचनमाह्वयत्वात्वाऽऽह-

तस्कारणेऽज्ञानक-ज्ञानगोचरोपधाः ।
विषयोऽप्युपयुज्यन्ते, तेनेदं दुर्मतं हृतम् ॥ १०४ ॥

(तस्कारणेति) तस्याऽऽर्थायाऽऽरोपस्य, कारकं वा इच्छा, तज्जनकं यत् “प्रतिष्ठितं प्रतिमां भगवद्भेदाऽऽरोपयेत्” इति विधि-जनितं ज्ञानं, तज्ज्ञेयतयाः प्रतिष्ठाया बोधकाः, इष्टसाधन-त्वबोधनाऽऽदिद्वारा तद्वर्णनहेतव इति यावत् । विषयो वि-धियाऽऽर्थाय, अप्युपयुज्यन्ते फलजनो भवति, तैः प्रतिष्ठापा-दने प्रतिष्ठितप्रतिमायारोपविधिना भगवद्भेदाऽऽरोपयो-पत्तेः पूजाफलप्रयोजकफलसिद्धेः । तेनेदं वचनमात्रं, दुर्मत-माध्यात्मिकाऽऽज्ञानानां, हतं निराकृतम् ॥ १०४ ॥

किं तु ? इत्याह-

प्रतिष्ठाऽऽर्थादेरेव, शाश्वतप्रतिमाऽऽर्थादेरेव ।
अशाश्वतार्थापूजायां, को विधिः किं निषेधनम् ? ॥१०५॥

शाश्वतप्रतिमाऽऽर्थादेरेव प्रतिष्ठाया आदाविह प्रथमतोऽऽनेप्राप्तं तत्रैव तस्याः फले स्वभिन्नत्वात् । अशाश्वतार्थानां कृत्रिमप्र-तिमानां पूजायां, “प्रतिष्ठितं प्रतिमां पूजयेत्” इति विधिः कः ? “अप्रतिष्ठितं न पूजयेत्” इति निषेधनं वा किम् ?, प्रति-ष्ठातद्भाष्योपादेः प्रतिष्ठापत्तयत्वात् व्यजिन्वात्प्राज्ञेन तत्र वि-धिविधेयार्थान्वयस्यायोग्यत्वात् । इति भावः ॥ १०५ ॥

कथमेतच्चिरत्नम् ? इत्याह-

पूजाऽऽर्थादेरेव ज्ञान-विषयव्यक्तिर्न यदाभिताः ।
शाश्वतशाश्वतार्थाचोप, विभेदेन व्यवस्थिताः ॥ १०६ ॥

(पूजाऽऽर्थादेरेव) पूजाऽऽर्थादेरेव, “प्रतिष्ठितं प्रतिमां पूजयेत्” इत्यादिवाक्यफलसंज्ञायाः, ज्ञानविधेः “प्रतिष्ठितं प्रतिमां भगवद्भे-दाऽऽरोपयेत्” इत्युक्तवाक्याऽऽत्मकस्य, अज्ञितं प्रधानत्व-य, आभिन्नः, शाश्वतशाश्वतार्थाचोप, विभेदेन निकल्पेण, व्यव-स्थिताः तथा च-प्रतिष्ठाया न पूजासंस्कारित्वमर्थे किं तु स्वक-तं व्यतारोपविषयपूजताऽऽवच्छेदविधिविषयनिर्वाहकत्वेन प्रयो-क्तव्यम् । तथाशाश्वतप्रतिमाऽऽर्थादेरेव, अन्वयत्वानादप्रतिष्ठितत्वम-त्यभिज्ञाया एव नयात्वं, तादृशशिष्टाऽऽकारेण तथैव विधिवान-नादिति विधिव्येनानयोः पूजाफलप्रयोजकत्वाहेतुनं कोऽपि हेतव इति । अत्र एव विधितानिश्चिताऽऽर्थादेरेवेन स्वधर्म्युक्तविधिनाऽऽर्थादेरेव विशेषाऽऽर्थादेरेव स्वव्यतिथिकल्पोपपादकत्वं संगच्छते । अत एव आविधिप्रतिष्ठितं अप्यविच्छेदाऽऽर्थादेरेव प्रा-ऽऽत्मनोपयुक्तिर्न तत्रैकानिकविधिना विधिप्रतिष्ठिततुल्यतामान-निति संभ्रमव्यवहृत् । आश्वतोषितुल्यत्वमितिस्मैमिच्छितुल्यत्व-कृतनाथेऽपीदानीन्मनयतिधर्म्युक्तवाऽऽर्थादेरेव स्वव्यतिथिकल्पोप-नमात्रेण प्रथममशुद्धमन्वयतासत्त्वा अपि च शुद्धतुल्यत्वात्सा-दित्यादिकमुपादात्तं प्रतिमाज्ञानकताऽऽर्थादेरेव । तस्मात् स्वापयान-तदर्थेन भगवद्भुक्तव्यवहारकतया तदाह्वयार्थोऽऽरोपप्रयोजकता वा संभ्रमव्येनान्वयस्यै स्वकीकृत्या, इति व्यवस्थापिता ॥ १०६ ॥

एतेन तद्व्युपगमनव्यवहारोऽपि निरस्त इत्याह-
 एतेन व्यवहारोऽपि, स्थापनाऽनाग्रहो इतः ।
 नत्राक्षरतीर्थं किं, नाम्नाऽपि व्यवहरीरि ? ॥ १०७ ॥
 (पंनन्ति) एतेनानुपबोक्तुकिरुक्मकेन संभवस्थापना-
 व्यवस्थापनेन, व्यवहारोऽपि, स्थापनाया अनाग्रहोऽस्वीकारो,
 इति निरस्तः, कार्याङ्गद्वारात्प्राप्त्या, यतस्तत्र व्यवहारः । नाम्ना-
 ऽपि नामनिर्ज्ञापयति, व्यवहारेण व्यवहारमव्युपगम्यति, कि-
 मित्थमक्षरतीर्थम् ? पशुतु स्थापनाया व्यवहार इति, न हीं प्र-
 तिमार्थं नेत्रव्यवहारो ज्ञानेन, तत्राज्ञापयति ज्ञानत एव । न वा
 नामाऽऽदिप्रतिपक्षव्यवहारसाध्यम् ; इत्येकमाक्षिपयाम्यस्थाप-
 न्य परित्यजतः केवलमार्होऽपुत्रिकामात्रमेवेति ॥ नयो ॥

अथ सामान्येनैव स्थापनायाः स्वकारमाह-
 जं पुण तदर्थदुर्लभं, तथानिष्पाएण तारिसाऽऽगारं ।

कार्द्वय निरागारं, इत्तरमिपरं व सा उत्तरणा ॥११६॥
 सा स्थापनाऽभिधीयते, यत्, किम् ? इत्याह-प्राक्तियते-
 श्चकाऽऽदिस्थापनाकपतया विधीयते वस्तु, पुनःशब्दा नामल-
 क्षणात् स्थापनालक्षणस्य वैसहस्यद्योतकः । केन ? इत्याह-
 तद्विप्रमाणेन-तस्य सञ्ज्ञेत्येकस्वामिप्रायोऽप्यवसायस्तेन । क-
 थंभूते तद्वस्तु ? इत्याह-तदर्थशून्यं-स चासावर्थम् तदर्थ-
 यन्मिच्छतलक्षणं, तेन शून्यं तदर्थशून्यम् । पुनरपि कथंभूत-
 म्, तादृशाऽऽकारं-सञ्ज्ञेत्येकस्वामिनाऽऽकारं, चाहाशब्दस्य निष्क-
 मन्वाञ्छितकारं वा, सञ्ज्ञेत्येकस्वामिनाऽऽकारं शून्यमित्यर्थः । चित्तलक्ष्यका-
 ष्टापापानाऽऽदिषु तादृशाऽऽकारं भवति, अत्राऽऽदिषु तु निराकार-
 मित्यर्थः । पुनः किं नूनम्, इत्तरम्-अक्षरकालोत्तर । इत्तरम्-वा-
 चकथिकम् । तत्रैतरे चित्राङ्गाऽऽदिगितम् । यावत्कथिकं तु-न-
 म्प्रतिभ्यर्थ्यप्रतिमाऽऽदि । तदर्थे हि 'तिष्ठतीति स्थापना' इति स्था-
 पनात्वेन समये निर्दिष्टमेव । तद्विदमिह तावत्पर्य-यवस्तु सञ्-
 भूतेऽप्यर्थः सञ्ज्ञेत्वा तादृशाऽऽकारं, निराकारं वा स्वीकार-
 नं, यावत्कथिकं वा स्थाप्यते सा स्थापनेति । प्रकृते योजना तु
 इत्थं क्रियते-चित्तकर्मोऽऽदिगतः परममुनिः, स्थापनं स्थापना, त-
 या मङ्गल, स्थाप्यते इति वा स्थापना, तथा मङ्गलं, स्थापना-
 मङ्गलमिति व्यपदिश्यते । इति माथाऽर्थः ॥ २६ ॥

अथ भावकारः स्वयमेव नामस्थापनामङ्गलप्रोक्तादहरणमुप-
 दधीयकाह-

जह मंगलमिह नामं, जीवाजीवोपपाण्य देतीक्रो ।
 रुढं जलणार्णं, उत्तरणार्णं सोरित्यार्णं ॥ ११७ ॥
 यथाशब्द उदाहरणोपपाण्यार्णः । क्व यथा ? इत्याह-जीवा-
 जीवोभयानां उच्यतेनाऽऽदीनां, देशतो देशीभाषया, मङ्गलमिति
 नाम कडम् । तत्र जीवस्थापनेमङ्गलमिति नाम कडम्, सिन्धु-
 विषये अजीवस्य दवरकलनस्य मङ्गलमिति नाम कडम्, लादे-
 देशे जीवाजीवोभयस्य तु मङ्गलमिति नाम कडं बन्दनमा-
 न्यायाः, दवरिकाऽऽदीनामिहावलनस्यैव, यथाऽऽदीनां तु सवे-
 तनस्याद् जीवाजीवोभयस्य भावनीयम् । रुक्मिकाऽऽदीनां तु
 या स्थापना लोके, तस्या कडं स्थापनामङ्गलत्वमिति शेषः ।
 इति माथाऽर्थः ॥ २७ ॥ विशेषेण ।

" उचिमां व आरित्यसे, जग्दा तु तेन उचय षि ।" पंजना ।
 पविन्दनगर्षिकततया-वापयराः प्रतिक्रमनं कुर्वाणाः स्था-
 पनां कुर्वन्ति, न वा ? , कुर्वाणा अपि वीर्यकरस्य,

अन्यस्य वा ? इति प्रश्ने, उत्तरम्-तीर्थोक्तस्य देवगुणकल्पनेन
 तत्समीपे प्रतिक्रमणाऽऽदि कुर्वन्तं स्थापनाप्रयोजनं न स्यात् । जि-
 नपरोके तत्कर्त्तव्यं तु स्थापनाकरणमात्मनामिधति संशयते । ६
 प्र० । १० । ३ प्रका० । दीपवन्दिरसङ्कतप्रश्नः-अत्रमासा-
 ऽऽदिका स्थापना या नमस्कारेण विधीयते, तदुपरि
 उद्योते दृष्टिरक्षणं सुकम्, प्रत्यकारे कथं च न-
 र्चिति ? , तद्विना च स्थापना शुक्लपति, न वा ? , इति
 प्रश्ने, उत्तरम्-अत्र अत्रमालाऽऽदिकाऽऽदिकास्थापना नमस्का-
 रेण स्थाप्यते, स्थापनाऽनन्तरं च क्रियाकारणं यावद्दुद्योते
 यथाशक्ति हृद्युपयोगो रक्ष्यते अन्धकारे, हृद्युपयोगयो-
 रन्तरे जाने तु पुनः स्थापनां कृत्वा अग्रतः क्रिया क्रिया-
 यते । यतः स्थापना द्विधा-इत्यत्र, यावत्कथिका च । तत्र इ-
 त्तराऽऽकामालाऽऽदिका, या नमस्कारेण स्वयं स्थापिता इ-
 त्तुपयोगायाः सत्तोरेव तिष्ठति । यावत्कथिका चातप्रतिमा-
 ऽऽदिका या गुणसकाशात् स्थाप्यते, सा पुनः पुनः स्थापिता न
 विलोच्यते इति ६ प्र० । १० । ४ प्रका० । कायोत्सवं वन्दन-
 कदानावसरे च स्थापनाऽऽध्यायवाहनं शुभ्यति, न वा ? इति
 प्रश्ने, उत्तरम्-अत्र कायोत्सवकरणवसरे, बन्दनकदानवसरे
 च स्थापनाऽऽध्यायवाहने न शङ्कनीत्येकान्तो ज्ञातो नास्ति ।
 १४ प्र० । १० । ४ प्रका० । पण्डितगुणयज्यवर्णकृतप्रश्नः-स्था-
 पनाः कियति प्रदेशे ऊर्ध्वमधस्तित्येकं च द्वे स्थापिताः क्रिया-
 युक्तिस्तयो ज्ञानिने ? , इति प्रश्ने, उत्तरम्-अथाहं मत्सकाव-
 पाद्योऽप्रस्तात् तित्येकं च ह्युपशुभ्यते द्वान् स्थापिताः स्था-
 पनाः क्रियाङ्गानिमित्तं न ज्ञानानिमित्तं बुद्ध्यादि । यत्-उपरि-
 तनभूयादौ स्थापितानु तासु अधस्तनभूयादौ चापि क्रियायाः
 क्रियमाणत्वं, तत्कारणिकमिति क्वम् । ४ प्र० । १० । २ प्रका० ।
 स्थापने, न० । 'ग्लिष्कन्त्यां' स्थापनाऽऽयासक इत्यनर्थान्तरम् ।
 ४ प्र० चू । १ प्र० । न्यास, पञ्च । स्थापनां निधानं निधानि-
 क्रोपो न्यासां विरचना प्रसारः स्थापनेति पर्यायाः । अत्र ० ।
 (जिनिचिञ्चस्थापना 'वेद्य' शब्दे तुगीभवागे १२७० पृष्ठे
 निक्षिपता, सा च तत एवाध्यायार्थः) पञ्चम उक्रमार्थः, स्था०
 ६ प्र० । ४ प्र० । स्थाप्यते साधुनिमित्तं । क्वचनं कालं यावात्क-
 थोषते इति स्थापना । यथा-स्थापनं साधुभ्यो देयमित्थमिति
 बुद्ध्या देववस्तुतः क्रियन्ते कालं इत्यवस्थापनं स्थापना, तद्यो-
 गाद्वैयमिं स्थापना । स्वस्थाने बुद्ध्याऽऽस्थापना, परस्थाने सु-
 स्थितकल्लुक्काऽऽदौ चिकित्सात्मिनःकालं च साधुदाननिमित्त-
 तं धार्यमाणमन्त्राऽऽदिकं स्थापनेति व्युत्पत्तिः । प्रश्न० ६७
 द्वार । पि० । ५० । ५ प्रका० । आचा० । ५ । उत्त० । १० । ६ प्र० ।

अथ स्थापनासाम्प्रदाय-
 सद्धार्ये परद्राणे, पुत्रिदं च त्रिपं तु शोड नायकं ।
 सौराऽऽदिपरपर, हृद्यमयधर्तरे जात्र ॥
 स्थापिते सार्वात्मिकं, धूलमसुऽऽदि । तत्र द्विधा । तद्यथा-
 स्वस्थाने, परस्थाने च । तत्र स्वस्थानं-सुल्लयसुल्लाऽऽदि । पर-
 स्थानं-कुष्काऽऽदि । एकं द्विधा-अनन्तरं, परस्परं च । तत्र
 परस्व साधुनिमित्तं स्थापितस्य व्यो चिकारान्तरं न भवित्यति,
 यथा धूनाऽऽदि, तत्रानन्तरस्थापितम् । क्षीराऽऽदिकं तु, परस्परकं
 परस्वस्थापितम् । तथाहि-क्षीरं स्थापितं सत् द्विधं ज्ञानि,
 दधि भूत्वा नवनीतं, नवनीतं जूत्वा घृतं, ततो यदेव साधु-
 निमित्तं क्षीरं धूत्वा धूतीकृत्य ददाति, तदा तद् क्षीरं
 परस्वस्थापितं भवति । एवमन्यर्थाङ्गुरसाऽऽदिकं क-

द्वयम् । तथा पक्कुरिद्यते गृहत्रये उपयोगावकाशसंभवे
 सति, हस्मनगात्रु तिसृषु मित्रास्वेकः, साधुरेकां मित्रां सन्ध-
 गुपयोगेन परिभाषयन् शक्यति । द्वितीयस्तु द्वयोर्गृहयोर्हस्त-
 गते द्वे मित्रे परिभाषयति । ततो गृहत्रयात्परतो यावद् गृहा-
 म्भरं न भवति, तावन्न तस्य स्थापनादोषः । गृहान्तरे तु सा-
 धुनिमित्रं हस्तगता मित्रा स्थापना, तत्रोपयोगासंभवात् ।
 तत्र पनामेव मायां भाष्यदृष्ट्वा विधाकथास्तुः प्रथमतः स्व-
 स्थानमाह-

सुद्धी अश्वसुद्धो वा, गण्डाण्डाणं तु भायणं पिदरे ।
 सद्गाण्डाण्डम्यि य, जापण्डाण्डे य चतुर्जंमा ॥

द्विविधं स्थानम् । तद् यथा-स्थानस्वस्थानं, प्राजनस्वस्थानं
 च । तत्र स्थानरूपं स्वस्थानम्-सुद्धी, अश्वसुद्धो वा । सुल्ल्या
 ष्व यथात् अश्वसुद्धः । राजदत्ताऽऽदित्यावयवशब्दस्य पूर्वनि-
 यानोऽस्त्यन्ता च । तत्र सुद्धी प्रतीता । अश्वसुद्धो अश्वद्वयः ।
 पनयोश्च स्थितं तद् अकं पच्यते । तत एतौ स्थानरूपं स्व-
 स्थानम् । प्राजनरूपं तु स्वस्थानं-पिदरं स्थाश्री, तत्र स्थानस्व-
 स्थानम्, भाजनस्वस्थानं च वात्स्यो भङ्गाः । तद्यथा-सुल्ल्या
 स्थापितम्, पिदरं च । सुल्ल्यां स्थापितं, न पिदरे; उष्काऽऽदीं
 स्थापित्वात् । न सुल्ल्यां, किं तु पिदरे । तच्च सुल्ल्ययथसुल्ला-
 ञ्चामन्यत्र प्रदेशान्तरे स्थापितं कृद्व्यम् । न सुल्ल्यां, न पिदरे,
 सुल्ल्ययथसुल्लाञ्चामन्यत्र उष्काऽऽदीं स्थापितमित्यर्थः ।

संप्रति परस्थानमाह-

कृचवगवारगार्दई, हांस परद्व्याण्डो अग्रेणविर् ।
 सद्गाण्डे पिदरे कृ- ष्वगे य एवेव दूरे य ॥

कृचवगवारगार्दईकम्, अनेकविधं परस्थानं परभाजनं भवति द्र-
 ष्टव्यम् । तत्र कृचक-पदलक्षणात् । वारक-लघुषटः । आ-
 दिशब्दात्प्राकभाजनयज्ञसुल्ल्ययथसुल्ल्याञ्चामन्यत्रपरिग्र-
 हः । अत्रापि स्वस्थानपरस्थानाधिक्या चतुसङ्की । तद् यथा-
 स्वस्थानं स्वस्थानं, स्वस्थानं परस्थानं, परस्थानं स्वस्थानं,
 परस्थानं परस्थानं । पनामेव धनुर्मङ्गीं दर्शयति-"सद्गाण्डे"
 इत्यादि । अत्र (सद्गाणे पिदरे कृचवगे य इति) अनेन प्रक-
 ष्टयं युक्तितम्, स्वस्थानस्य पिदरकृचवकाश्यां प्रत्येकमभि-
 संबन्धान् । तद् यथा-स्वस्थानं सुल्ल्यादीं, पिदरे वा, तथा
 स्वस्थानं सुल्ल्यादीं, कृचवके च । परस्थानं (एवेव दूरे य
 चि) इह दूरं सुल्ल्ययथसुल्लाञ्चामन्यत्र प्रदेशान्तरे, तथापि
 तदपेक्षयाऽपि, एवेमेव भङ्गद्वयं कृद्व्यम् । तद् यथा-भाजन-
 रूपं स्वस्थानं पिदरे परस्थानोऽप्यत्र प्रदेशान्तरे, तथा पर-
 स्थानोऽप्यत्र प्रदेशान्तरे परस्थानं कृचकाऽऽदीविति । सर्वसं-
 कथनात्मनो जङ्गाः । तदर्थं तदर्थं मूलगाथायाः " सद्गाण्डे " इ-
 त्यादि पूर्वाङ्गं व्याख्यातम् ।

अथ " आदिपरपरप " इति व्याख्यानसुराह-

एकेकं तं दुविदं, अण्ठरपरंपरे य नायम् ।
 अविकारि कयं दम्भं, तं चैव अण्ठरं होइ ॥

तद् साधुनिमित्तं स्थानम्, एकैकं स्वस्थानपरस्थानगतं द्विविधं
 ह्याश्वयम् । तद् यथा-अनन्तरं अनन्तराभावे, विकारकृत्यवधाना-
 भावे इत्यर्थः । परम्परके, विकारपरम्परतामित्यर्थः । तत्र यद्
 कर्त्तुं स्वयोगेनाविकारि-भूयोऽसंभवविकारि पृथग्भाऽऽदि,

तत्कर्म, न हि तस्य भूयोऽपि विकारः संभवति, तत् साधुनिमित्तं
 स्थापितमनन्तरस्थापितम् । उपलक्ष्ययोगेता-तेन क्लीराऽऽदि-
 कर्मणि यस्माद् दिने साधुनिमित्तं स्थापितं, यदि तस्मिन्नेव
 दिने द्वादि, तादृि तदपि द्वाधादिकं विकारान्तरमापद्यमान-
 मनन्तरस्थापितं कृद्व्यम् । तदेष तु क्लीरं साधुनिमित्तं घृत्वं
 सद्दु इत्यादिकपतया परिकल्प्यमाणं परम्परास्थापितं भवति ।
 एवमिच्छुरसाऽऽदिकमपि तस्मिन्नेव दिने द्वाधापितं द्योयमान-
 मनन्तरस्थापितम् । कृचकाऽऽदिकपतया तु परिकल्प्यमाणं पर-
 म्परास्थापितमिति ।

सम्प्रति विकारोत्तरादि कृत्याधि प्रतिपाद्यते-

उष्कृत्वारिर्दयं, विगारि अविगारि ष्यगुर्कार्यं ।
 परिषावज्जणदोसा, भोयणदद्विमाद्यं वा वि ॥

इष्कृत्वारिऽऽदिकं विकारि, तस्य कृचकाऽऽदिद्विधाविकारसहि-
 तत्वात् । तथा ओदमद्विधादिकमपि करम्भाऽऽदिकं विकारि ।
 कुतः ? इत्याह-पर्यायाऽऽपवादोवात् । करम्भाऽऽदिकं हि
 कियमाणं नियमात्पर्यवपद्यते, कोयमायातीत्यर्थः । ततस्तदपि
 विकारि द्रष्टव्यम् । तदर्थं विकारोत्तराणि द्रव्याण्यभिहितानि ।

सम्प्रति क्लीराऽऽदिकं परम्परास्थापितं प्रावधयति-

उष्मद्व परिषायं, अण्ठं लक्षं पभोयणं येत्थी ।
 रिणधीया व अगारं, दद्वि चि दारं सुए उपणा ॥
 नवणीय मंयु तर्कं, ति जाव अचद्विधा व गियर्द्विति ।
 देसुणा जाव घयं, कुमुणं पि य जविषं काठं ॥

' उष्मद्व ' केनापि साधुना कस्याश्चिद्गान्धियाः सकाशे
 क्लीरमपद्यतम् । ततस्तथा प्रतिज्ञानम्-कृणान्तरे दास्यामि ।
 साधुना चाप्यत्रान्यत् क्लीरं कृष्यम् । ततः पृथमपद्यति तथा
 अगारिण्या उष्मसंप्रप्तौ सत्यां साधुं प्रति प्रत्यधादि-गृहाह
 भगवन् । इह दुग्धमिति । साधुना चोक्तम्-लक्षमन्यत्र मया
 दुग्धं, ततो यदि धूयोऽपि प्रयोजनं भविष्यति, ततो (घेरथी)
 प्रदोष्यामि । एवमुक्तं सा अगारिष्यी श्रूयमीतेष्व स्वभं नो धु-
 मुजे । किं च । एवं चिन्तयामास-इवः कथ्ये, दधि कृत्या दास्या-
 मिति । तत एवं चिन्तयित्वा स्थापयति । ततो द्वितीयदिने दधि
 जातं, तदपि साधुना न गृहीतं, तद् नवनीतं तर्कं च जातं,
 नवनीतमपि घृतं कृतम् । इह क्लीराऽऽदिकं सकलमपि स्थापना-
 द्वाहद्विधाविकारसाधुना न कल्पते । यद्वा-क्लीराऽऽदिकं यावद्
 नवनीतं, मस्तु, तर्कं वा, तावदेतानि सर्वोपपत्त्यात्माधीकृतानि
 मा गृहीत्यात् साधुः कुटुम्बे प्रविष्टोऽप्येवमात्मसत्त्वाकीकृतानि
 तु साधवो गृह्णीत । घृतं त्वात्माधीकृतमपि तेजस्कथायाऽऽ-
 न्नादाधकमेति न कल्पते । घृतं च आपिनं सत् तावद् ष-
 टते यावद्देशोना पूर्वकोटी । तथाहि-पूर्वकोट्यायुषा केनापि
 साधुना षष्ठीकप्रमाणेन कस्यांश्चिद् पूर्वकोट्यायुषोऽप्यारि-
 ष्यः पाञ्चै घृतं यथाच । तयोक्तम्-कृणान्तरे दास्यामि ।
 साधुना चाप्यत्र घृतं लक्षम् । ततः सा अण्ठमतेव तावद्
 घृतं घृतवती यावत् साधोरायुः । ततो श्रुते साधो तदप्य-
 शोपयुकमिति नाहितं स्थापना । (इह षष्ठीकृत्याः पूर्वको-
 टेवपरि च आरिष्यं न प्रवति । आरिष्यं चाधिकृत्य स्थापना-
 दोषः, ततो देशोना पूर्वकोटीत्युक्तम्) एषं शुद्धाऽऽदिकवधाना-
 द्विने कृत्यत्वात्प्रायोगं स्थापनाकारपरिषयं कृद्व्यम् ।

(कुमुधं वि य चि) कुमुधितमपि -करन्वाऽऽविक्रपतया कृतम-
पि, वाचसे काञ्चमीनाद्युनाद् काङ्, तस्य स्थापना कल्पया ।
परतस्तु कथितस्याद् उच्यते यथेति प्राचः । तदेवं क्रीराऽऽवि-
क परम्परान्नामित्युक्तम् ।

साम्प्रतमिच्छुरक्षाऽऽविकमपि परम्परान्नापितमाह-
रसककनपिदगुना-मन्थदिययसंरसकराय च ।

होइ परंपरठवणा, अकन्य च जुज्जए तस्य ॥

इह केनापि साधुना किमपि प्रयोजनमुद्दिश्य कोऽपीच्छुर-
सं बाधितः । स प्रतिज्ञातवान् कृष्णाम्बरे वास्यामि । साधुना
वाच्यवेच्छुरसो ज्ञप्यः । पूर्वमन्थयित्वा अन्नमीत इव तमिच्छुर-
रसं ककनं करोति, वाच्यं मकंरोति । एतेषां वेच्छुरसककनयाऽऽ-
दीनामुच्छुरोच्छुरपिसन्मुनाऽऽविकयोऽप्याऽऽनुरस्सरं श्रिय-
मायानां स्थापना परम्परान्नापि । अथमन्थयति कृष्णाम्बरे यत्रै-
वं परम्परया स्थापना घटते, तत्र परम्परारस्थापना कल्पया ।
वाच्य स्थापितस्य नाधार्कमसंभवः, तावदात्मार्थीकृतं क-
ल्पते । कृतपाकाऽऽरम्भं तु न कल्पते ।

सम्प्रति " इत्यमयघरंतंरं जाय " इति व्याख्येयासुराह-
निकस्रमगाह । एग-त्य कुणइ विइउ दोसु उवअगं ।

तेज परं ठकिलत्ता, पाहुडिया होइ उठिया उ ॥

मिक्काप्राहो एकत्रापयामं करोति, द्वितीयस्तु द्वयोर्मुहयोः, तत्र
त्रिषु गृहेषुचयोगसम्बन्धे स्थापनादोषो न भवति । गृहत्रयापरं
साम्यवेच्छुरादित्वा मिक्का प्राप्रुतिका स्थापना भवति । अर्क-
पनाह्वारम् । पि० । स्वाप्यते इति स्थापना । अथमागेनाऽऽरं-
पनापकारेण शुद्धीकृतं यत् । सञ्जयमासंज्ञां ये शेषा मासाले-
षां प्रतिनियतदिवसस्रहृद्यतो व्ययस्थापने, व्य० १ ३० । नि०
५०० । (अस्थापनांशदाः " पाकिच्छुर " शब्दे बह्वयने) अनुज्ञायाम,
यत्तत्र पञ्चमं गौणमुक्तानाम् । न० । एतुयवायाय, अर्वाक-
थायान्वा मर्यादा स्थाप्यते अन्नयति व्युत्पत्तः । नि० ५०० १०
३० । (विशेषः " पञ्जमया " शब्दे बह्वयते)

उपधाकल्प-स्थापनाकल्प-पुं० । अकल्पस्थापनाकल्प-शैह-
स्थापनाकल्पोभयकपे साप्याचार, ह० ।

उपधाकल्पो दुविहो, अकल्पठवणा य सेहठवणा य ।

पदमो अकल्पिपयं, आहाराऽऽर्जे न निगृह्णावे ॥

स्थापनाकल्पो शिष्या-अकल्पस्थापनाकल्पः, शैहस्थाप-
नाकल्पः । तत्राकल्पिकेनाश्रितोपदेश्ययाऽऽविक्रयार्थेन, आ-
हाराऽऽविकं न प्रादयेत्-नाऽऽनायवेत् । तेन नितं न कल्पत
इत्यर्थः । एष प्रथमः-अकल्पस्थापनाकल्प उच्यते ।

अह्वारसे य पुरिसे, बीसं इत्थीउ दस पयुंमा य ।

दिवसेति ओ ष्ते, सेहठवणाए सो कप्यो ॥

अद्यश्च भद्रः पुरुषे पुरुषविषयाः, शिष्यतिः शिष्यो, द्वा न-
पुलकाः । यतानष्टव्यादिश्रुतममलान् दीक्षाद यो न दीकृत, स
एष कल्पकल्पयनोऽभेदात् शैहस्थापनाकल्प उच्यते । ५० ६
३० । नि० ५०० । पं० भा० ।

उपधाकर्म-स्थापनाकर्म-न० । स्थापनं प्रतिष्ठानं स्थापना,
तस्याः कर्म कर्म स्थापनाकर्म । येन ज्ञानेन परमं तं दृष्यायत्वा
समस्तस्थापना क्रियते तस्यापनाकर्मम् । तस्य द्वि-
तीयांशे द्वितीयश्रुतस्कन्धे प्रथमाध्वयं पुण्डरीकाऽऽविकम् ।

तत्र इपुक्य-मसित काचित् पुष्करिणी कर्ममच्छुरजसा ।
तस्मभ्यदेशे महापुष्करीकम् । तदुच्छुरायां चतसृष्या दिग्ग-
न्ध्यात्वारः पुरुषः सकर्ममायं प्रवेष्टुमात्रमा । ते बाह्रतत-
दुच्छुरणा एव पक्षे निमग्नाः । अन्वस्तु तदस्थोऽसंस्पृष्टकर्म
पशामोचचकनतया तद्दुन्दुतवानिति ज्ञातम् । उपमयस्याप-
म-अथ कर्मस्थानोऽथ विषयाः, पुष्करिणी राजाऽऽविमं-
व्यपुरुषः, श्वारः पुरुषः परतीर्थिकाः, पञ्चमः साधुः,
अमोचचकनं धर्मदेशना, पुष्करिणी संसारः, तदुच्छुरो नि-
धोयमिति । ज्ञानेन च ज्ञानेन विषयान्निष्कृतवतामत्यतीर्थिका-
नां प्रव्यस्य संसारादुत्तारकथं, साधोऽथ तद्विषयं बद्धता
प्राचार्येण प्रवृत्तदूषणेन स्वमते स्थापितमतो भवतीति, इह
ज्ञातं स्थापनाकर्ममिति । अथवा-भाषणं दृषणमपोह स्वामिमत-
स्थापना कार्यत्वेनविधाषणप्रतिपत्तिर्यतो जायते तत् स्थापनाक-
र्म । यथा किल-आत्माकारेण केनापि राजमन्ये पुरोधोऽस्यंभ-
यापराधापोहाय तत्स्थाने पुण्यपुण्ड्रकरणेन किमिदमिति
पुष्कतेः लोकस्य हिङ्गुशिवां देवांस्यमिति बद्धता व्यन्तराऽऽव्य-
नस्थापना कृतेति । तत्स्नात् किलाऽऽव्यनकाऽऽकार्थः प्रतीयते ।
इहं स्थापनाकर्ममिति ॥ स्था० ४ ड ३० ३ ३० ।

अधुना स्थापनाह्वारमभिधिसुराह-

उपधाकर्म एकं, दिदुंतो तस्य पोंरंअं तु ।

अह्वा विसन्नदक्षप-हिङ्गुसिनकयं लदाररत् ॥ ६६ ॥

स्थाप्यते इति स्थापना, तथा, तस्याः, नस्यां वा कर्म-सम्बन्ध-
भीहार्थप्रकृपणलक्षणं किञ्च स्थापनाकर्म । एकमिति तस्मात्-
त्यंपक्षया । दिदुंतो नित्यम् । तत्र स्थापनाकर्मणि, पौनःपरीकं
तु, तुशुभ्राऽथवाभूतमन्वञ्च । तथा च पौण्डरीकाध्ययने पौ-
ण्डरीकं प्रकृत्य प्राकृत्येशाप्यमनिरासेन स्मृतमवस्थापिन-
मिति । अथवेत्यादि पञ्चाहं सुगमम् । लौकिकं चेदमिति
गाथाऽङ्कणम् । भाषायेतु कथातकार्थमेव । तच्छब्द- " अहा
एवमिं नगरे एगो मालावरो सखाऽशो करं दे पुण्ड्रे वेच्छुर
वीहो ए ए । सो अद्वेन मवचाहिष्ठा, ताहं तेप सियं वोंसिरि-
कणं, सा पुष्करिडिया तस्मेच उवरि पव्हरिषया । ताहं लो-
को पुष्कुर-किमेवं ति ज्ञेयिाथ पुष्कणि ठुक्खि ? । ताहं लो
अणु-अइ अशोभिष्ठा, एथ हिङ्गुसिबो नामं । एतं तं बाण-
मंतंरं हिङ्गुसिबं नाम उच्यते । लोपेण परिमाहियं । पुषा से
जाया । आइ गयं, अज्ज वि तं पादलिपुत्ते हिङ्गुसिबं नाम बाण-
मंतंरं । एवं अइ किं वि उव्हाइ पावणयीयं कवं होअ । केज वि
पमपय, ताहं तहा पच्छाऽपयसं, अहा पच्छुयं पवयणुभावा-
या हवइ । संजाए उव्हाइ अइ गिरिसिअं हि कुसलपुदीहि
लोपस्स धम्मलका पवयणवधंणं सुट्टु कया " । एवं तावत्त-
एणकरनानुषांणं लोके चाधिकृत्य स्थापनाकर्म प्रतिपादितम् ।

अधुना कथातुषोणमधिकृत्योपदेश्यवाराह-

सव्वज्जिचारं हेवं, सवसा वोणुं तयं अवेहिं ॥

उववुइइ सप्यसं, सामत्तं चऽप्यपो नां ॥ ६७ ॥

सह व्याभिकारेण वचंत इति सव्वजिचारः, तं हेतु-साध्यधर्मान्वा-
याऽऽदिलक्षणं, सवसा तत्क्षणमेव, 'वोणुं' अभिधाय, तमेव हेतु-
मन्यैव हेतुभिर्गव, उववुइइते समर्थयति, सप्रवरेणकथा स्फुरायत्त
सामर्थ्यं प्रकाशयति । अशुभो निष्कर्मः । आत्मनश्च लब्ध च ह्यावा
विज्ञाय, चश्र्वापरस्य वेति गाथायः ॥ ६७ ॥

प्राचार्यसम्बन्ध-द्रव्यास्तिकाऽऽद्येकनयसंकुलप्रवचनकेन सा-
धुना तत्स्थापनाया नयान्तरमापेक्षया स्वस्मिन्चारं हेतु-
मभिप्राय प्रतिपन्ननयमतानुसारतः तथा समर्थनीयः यथा
सम्पत्तयेकान्तवादप्रतिपत्तिर्नयतीति । आह-उदाहरणमेव-
स्थापनाऽद्यकाराभित्तायां स्वयम्भिचारहेत्वभिधानं किमर्थमि-
ति ? उच्यते-तदाभ्यंशेषु ध्रुवसामुदाहरणानां प्रबुधैः, तद-
न्वितं चांदाहरणमपि प्राय इति ज्ञापनार्थम्; अन्तं प्रसङ्गेन ।
अभिहितं स्थापनाकर्मक्षारय । दश० नि० १ उ० ।

उपयाकम्प-स्थापनाकुल-न० । प्रतिमु. एकुले, ध० ३ अधि० ।
स्थापनाकुलानि निर्विशतिः इत्यथा-यानि श्लोकं गौडितानि
कुलानि स्थापितान्युच्यन्ते, तेवाप्रतिरोध्यतया जिनैः स्था-
पितत्वात्, तेषु आहाराऽऽदिकमुपाधयति । ध्य० १ उ० ।

इदानीं उपणेति-

उपयाकुलेषु उचि-सु वारए अक्षसें शिष्कम्पे ।

अस्या व्याख्या-उपयाकुलम् । उपयाकुला अतिशयकुला अ-
र्थाणि, येष्वान्यथाऽऽदीर्घां भक्तमानीयते, तेसु उचिषसु अल्पे
शिष्यमे पविंसते, शिष्यारतः इत्यर्थः । नि०सू० १ उ० । "सज्जा-
तरसामगाइकुलाइ उपणकुलाइ प्रथेति ।" नि० सू० ४ उ० ।

जे निक्खु उपयाकुलाइं अजाणिय अयुच्छिय अगवे-
सिय पुब्बामेव पिन्दवायवटियाए अणुपविसइ, अणुपविसंतं
वा साइज्जइ ॥ २४ ॥

(जे निक्खु उपयाकुलाइ इति) उपयाकुला उपयाकुला, अजो-
ज्जा इत्यर्थः । साधुउपयाय वा उचिष्कम्पे नि उपयाकुला, सं-
ज्जातर इत्यर्थः । पुष्पदिपे पुष्पा, अदिपे गवेसणा । अथवा-
शामान वा गोलेष वा द्विसाप वा पुष्पा, धूमिद्याइविधेइ
गवेसणा, पूर्वं प्रथमम्, आदावेव । जो पुण पुष्पणगवेसणं
करेति, तस्य पूर्वं न भवतीत्यर्थः ।

गाहा-

उपयाकुला नु दुविषा, बोइय लोउत्तरा समासेण ।
इचारिय आवकहिया, दुविषा पुण बोइया होति ॥६॥
समासा संज्ञेवो, लोइया तुविहा-इत्तरिया, आवकहिया य ।
इमे इत्तरिया । गाहा-

सूयमतगकुलाइं, इचारिया जे य होति निब्बुटा ।
जे जय्य सुंगिता खल्लु, ते होतीं आवकधिया तु ॥६०॥

कालावधीय जे उपा कथा ते निब्बुटा. (जे सि) कुला, जय्य वि-
सप, सुंगिता सुगुंगिता, अजोञ्जा इत्यर्थः । कम्पेण वा, सिप्येण
वा, जानीय वा । कम्पे-एहाधिया, सोहका, मारपोसणा । सिप्ये-
इत्तरिवा, तेरिमा, पयकरा, शिष्येवा, जातीय-याणा, डोवा,
मारिच्छया य । अहससहोऽभधारणे । ते चेव अक्षय्य अञ्ज-
गिता, अहा सिषुए णिल्लवणा ।

इमे लोमुत्तरा । गाहा-

दुविषा लोउत्तरिया, वसधीसंक्क एतरा वेव ।
सधपरंवर आव तु, मुत्तूणं वसधिंमक्का ॥ ६१ ॥
वसहीए संबद्धा य, असंबद्धा य । वसहीए मोणुं सधरा
वसधिसंबद्धा, तेसु अत्तं वा पायं वा वेत्तणं ।

इमा असंबद्धा । गाहा-

दाणे अजिगमसहो, संयणे खल्लु तद्देव पिच्छवे ।
यायाए अबियये, एवं इतरे वि णायव्वा ॥ ६२ ॥

अहामहो दाणकं दाणसन्तो सम्महिद्धी गिहीताण्णुज्जोअ-
जिगमसहो (सम्पत्तये णि) अविरयसम्महिद्धी । एतेसु पसया-
होसा । खल्लुसहो पादपूरणे । (मिच्छत्त णि) अजिगहियमिच्छे
साहूपडिणीय । ईसाणुत्तयेणं मा अम धरंयइ समणं ति जणाइ ।
अक्षस्स ईसा खल्लु अत्तयेण चेव-साहू धरं पविसंता अवि-
यसा चायाए अणानि न किंवि चि । एतेसु विसगपंताबयादि
होसा । (इवरं ति) असंबद्धा ॥

गाहा-

एतेसामखतरे, उपणकुलं जो तु पविसतो भिक्खु ।
पुब्बं अयुच्छिवेणं, सो पावति आणमादींण ॥६३ ॥
कंठा ।

चोइय आह-लोउत्तरे डिवाचं लोइयउपणपरिहारण किंच
अम्भं ? । आचार्य आह-

लोउत्तरमि उविता-ण लोणिण्वाहिरत्तमिच्छंति ।
लोणज्जे परिचया, तित्थविबुद्धी य वधो य ॥ ६४ ॥

पुष्पकं कंठे । लोणदुमुत्तिया जे, ते परिहरेणं तित्थस्स वि-
बुद्धी कता जवति, (वधो णि) जसो पत्रावितो भवति
तो अर्थाणि ।

लोइयउपणकुलेसु गेपहंतस्स इमे होसा । गाहा-
अपसो पवयागाणी, विपरिणामो तरेव य लुगुंठा ।
लोइयउपणकुलेसुं, गहणे आहारमादीयं ॥ ६५ ॥

अवसो णि अवधो, पवयणाणां-व कश्चित्प्रमज्जति, सं-
मत्तचारिणा भंदा विपरिणमंति, कावाणिया इव भोए युत्तुंजता
जवति, असुइया इत्यर्थः । पच्छकं कंठे ।

लोउत्तरियसु दाणाइसहुकुलेसु पविसंतस्स इमे होसा । गाहा-

आयरियबालवुडा, खवगगिलाया भहादराऽऽएसा ।
सव्हे वि परिचया, जो उपयाकुलाइं णिविमति ॥६६॥

महोत्तरोऽयं बह्मशी, अपासः प्रापूर्णेककः, णि-आधिक्केण,
विशति निविशति, प्रविशतीत्यर्थः ।

इमे पच्छिक्तं । गाहा-

आयरिय गिलायां, गुफा लहूगा य स्वमणं पाहूणए ।
गुफो य बाइबुद्धे, सोइ य भहादरे लहूयो ॥६७॥

जो एते उपयाकुले य णिविसति, तस्सिमे गुफा । गाहा-
गच्छे महाणुपायो, सवालवुद्धाऽणुक्किपां तोण ।

जिनकवियकाऽऽदिरञ्जानामाकरत्वाव समुक्कइ महानुमागः,
बालवुक्कगिलाणादीनां च साधारणत्वात् महानुजागः, जो तेसु
य णिविसति तेथ सो गच्छो अणुक्किपां ।

गाहा-

लमयमदोसा य जेठा, जो उपयाकुलाइं परिहरइ ॥६८॥

उवपाकुल

उरुमदोपाख्य परित्यक्ता भवन्ति ।

गच्छवासीषं इमा सामायारी । गच्छन्ति गाहा-

गच्छन्मि एस कपो, वासावासि तद्देव उद्वृषद ।

कपो विधी, एस वासावासि, उद्वृषद वा ।

गामनगरनिगमेष्टं, अतिसेसी ठावते सङ्घे ॥ ६१ ॥

गामनगरातिस्तु विहरंताणं अतिसयदन्वा उरुमसा, ते जेसु कुलेसु जन्मन्ति, ते ठाविबन्धा, ण सव्वसंवादागा तेसु पबिसन्ति (सङ्घि सि) संजमे सङ्घा जस्स संसंखडी, आयरिओ ।

मज्जाद गाहा-

मज्जादठावणेणं, पवत्तगा सन्वसेचं आयरिया ।

जो तु अम्मज्जातङ्घो, आवज्जति मासियं लहुपं ॥७०॥

मज्जाया मेरा, ताणं उवणा,पवत्तगा य सव्वसेचेसु आयरिबा भवन्ति । जो पुण आयरिओ मज्जायं ए बोत्त, ए पवत्तति वा, सो अमज्जाइल्लो असमायारिणिप्पणं मासल्लहु पावत्ति । नि० चू० ४ उ० ।

अथ स्थापनामन्त्रिभिस्तुः प्रस्तावनामाह-

यचद्विया च स्वमगा, अमंगलं चोयण जिहाहरणं ।

जइ स्वमगा वंदंता, दाभंतियरे विहिं वोच्छं ॥ ७४४ ॥

ने हि साधवः क्लेशं प्रविशन्तो भकार्थिनो वा भवेयुः कृपा क वा । यदि कृपाकाः, ततो नोदकस्य नोदना प्रेरणा-यथा प्रथ-मेव तावद्मङ्गलमिदं यद्युपवाहं प्रत्याकथ्या प्रविशयते । सुरि-गद-(जिहाहरणं) जिहानामुद्गाहरणं मन्त्रव्यम । ते हि भगव-न्तो निष्कर्मणसमये प्रायश्चित्तुर्थादि तपः कृत्वा निष्कामन्ति, न च तेषामामङ्गलम् । एवं तत्रापि भावनीयम् । ततश्च यदि ते क-पाकाः, तदा वैश्वानि बन्धमाना एव दर्शयन्ति स्थाय-नाकुलानि क्षेत्रप्रत्युपेक्षकात् । अथ भक्तायिनस्ते, ततः (इत्ये र्चि) इतरेषु भकार्थिषु चो विधिस्तं वक्ष्ये ।

तमेवाऽऽह-

मन्वे दहुं ठग्गा-द्विएण ओदरि भयं मसुण्जे ।

तम्बेक दोहं तिहं वा, ठग्गाद्विए चेए वंदे ॥७४५॥

वैश्वान्वन्तार्थे गन्तुकामा यदि सर्वेऽपि पात्रकमुद्रप्राहयेयुः, नतः स्वार्थं साधुतुद्ग्राहिनेन पात्रकण दृष्ट्वा भद्रो ! औदार्य-का एते इति भावकश्चित्त्यपि । अयं च तस्य मसुण्जो । यथा-कथंमतावनं मयेकेन दास्यत इति ? तस्मादकेन ज्ञान्यां त्रिभिर्वा साधुभिरुक्ताहितपात्रकेः, उभेः पुनरनुक्ताहितपात्रकेः सहितः सूर्यश्चैत्यानि बन्धते ।

अथ यद्येकोऽपि साधुः पात्रकं नोद्ग्राहयति, ततः को दोषः?, इत्याह--

सद्धाभोऽङ्गुमा-हिषमि उवणाइया जवे दोसा ।

परचेइएं आयरिए, कइपयगणं च गढणं च ॥७४६॥

अयानुक्ताहिते पात्रके प्रयान्ते, ततश्चेत्यानि बन्धमाना दृष्ट्वा कोऽपि धर्ममज्जावान् प्रकथानेन निमन्वयेत्, तदा यदि आजं

मास्तीति कृत्वा न गृह्णते, ततः अक्रान्तस्तस्यापजायते । अथ कृषते-पात्रं घृहीत्वा वायव्यभागान्वाभः, तावदेवमेव तिष्ठतु, ततः स्थापनाऽऽद्यं दोषा भवेयुः । तस्माद्दुद्ग्राहणीयं पात्रकम् । जिनघृष्टेषु च बुद्धेन सर्वेऽपि चैत्यानि चान्दत्वा गृहचैत्यव-न्दनार्थमाचार्येण कनिपयैः साधुभिः उदुमादितपात्रकेः समं गमनं कर्त्तव्यं, तत्र यदि आवकः प्राशुक्येन अक्रापानेन निमन्व-येत्, ततो प्रहयमापि तस्य कथंभव्यम् । अ० १ उ० ।

कानि पुनः कुलानि चैत्यवन्दनं बिदधानास्ते (सूरवः) दर्शयन्ति ? । उच्यते-

दाणे अजिगमसङ्घे, सम्भत्ते खलु तद्देव मिच्छते ।

गामाप अविषये, कुलाई दासिन्ति गीतत्या ॥७१॥

रानो दिवसतो वा बाहद्विवा वसडीए वा निष्पन्न हिंसा उवणकुले दासन्ति ।

हरिस्तिनेसु गुरुणो इमा सामायारी-

दाणे अभिगमसङ्घे, संभत्ते खलु तद्देव मिच्छते ।

गामाप अविषये, कुलाई टाएँति गीपत्या ॥७२॥ नि० चू० ४ उ० । एतानि कुलानि स्थापयन्ति गीतार्थाः; अगोपु प्रवेष्टव्यमगोपु नेति व्यवसायवन्तोत्येभः ।

अथ न स्थापयन्ति तदा किम् ?, इत्याह-

दाणे अजिगमसङ्घे, सम्भत्ते खलु तद्देव मिच्छते ।

गामाप अविषये, कुलाई अर्थायिन् चउ गुरुणा ॥७४५॥

एतानि कुलान्यस्थापयतस्मात्तारो गुरुकाः प्रार्थयन्त्यम् ।

यत एवमनः-

कयउरम्मगाऽऽमतेण, अमुच्छणे अकहिणगयेदत्तम्म ।

उवपाकुलाय य उवणं, पविसइ गीयत्यसंभारो ॥७५०॥ उरम्मं-चैत्यवन्दनं विधाय मतानामेवोपाधिकीकार्योःस्वर्गं कृतं, यद्वा-(भोग्यं चि) आवश्यकं कृतं सर्वेऽपि साधवो मोर्तार्थ-रामन्त्रणीयाः-आगच्छतु कृमाश्रमणाः !, आचार्यो स्थापनां प्रव-क्ष्येतिष्यन्ति । इत्यनुके सर्वेऽप्यवगम्य च गुरुपदकमलमभिवन्द्य रचितस्त्रयवस्तुप्रति । तत आचार्यैः क्षेत्रप्रत्युपेक्षकाः प्रष्ट-व्याः-कथयन् कानि कुलानि प्रवेष्टव्यानि, कानि वा नेति ? । तत-स्त्वेरपि क्षेत्रप्रत्युपेक्षकैर्वाधवकथनीयम् । यथाचार्यो क्षेत्र-प्रत्युपेक्षकां पृच्छन्ति, न च पृष्ट्वाः सन्तो न कथयन्ति, ततस्तेषु प्रविशन्तं ये संयमाऽऽमविराधनाऽऽद्यं दोषास्तानंकरते-सूर-यः, क्षेत्रप्रत्युपेक्षका वा, प्राप्नुवन्ति । ततः कानि सति चानि घृहीतमिष्याःवामाकार्यस्यानि तानि सर्वेऽपि स्थाप्यानि, यथा नेतेषु कनाप प्रवेष्टव्यम, यानि तु दानभावाऽऽदीनां स्था-पनाकुलानि नेवामपि स्थापनं कर्त्तव्यम् । कथय ? इत्याह- प्रवि-शन्तं एक एव गीतार्थसङ्घादकां गुवाँइवेद्याद्युत्तरकः, तेषु ।

इमंयं ज्ञापयति-

गच्छन्मि एस कपो, वासावाने तद्देव उद्वृषदके ।

गामनगरनिगमेष्टं, अइसेसी ठावए सङ्घे ॥ ७५१ ॥

वर्षावामं, तेषु म्रुतुबकं, ग्रामनगरनिगमेषु विद्यमानां गच्छे यप कल्पः कः?, इत्याह-अनिशेषाद्येतिशयोक्तिं स्मिधमसुरद-व्यानि प्राप्यन्ते येयुः ताम्नातिशेषानि (सङ्घि सि) दानअक्रान्त- * " वा व्यपि " ॥ ६ । ४ । ३८ । अनुनासिकसोपः । आ-गम्य, आगम्य ।

न्ति, एषांविधाभि कुलानि स्यादप्येव । एकं गीतायैलङ्कारकं सु-
कथा, शेषलङ्कारकाश्च तत्र प्रवेशं कारयेत् ।

आह नियुक्तिकारः-

किं कारणं चमदहणा, दम्बसत्रो उगमो वि ष न सुक्ते ।
गच्छन्मि नियय कञ्जं, अयारियगिलाणपाहुणुए ॥७५३॥

किं कारणं को हेतुः ? येन स्यापनाकुलत्वेक एव लङ्कारकः
प्रविशति ? सूरिराह-(चमदहणं ति) अयैरश्वैश्च सङ्घाटकैः
प्रविशन्निस्सानि कुलान्मुद्गेणं प्राप्यन्ते । ततश्च कथायां स्नि-
ग्धमधुपानां कथो भवति । ननुक्रमोऽपि वा न ह्युच्यते । गच्छे-
च्च निययं मिश्रितं प्राचोऽश्वद्वयैः कायं भवति । किमर्थम्?, इत्याह-
आचार्यैश्चानप्राचूर्णकानां हेतोरिति नियुक्तिकायासमासाद्यैः ।
अथ आच्यकार एनामेव विवृणोति-

पुर्व्वे पि वीरसुणिषा, भणिषा जणिषा पहावच तुरियं ।
सा चमदहणां सिग्मा, नेच्छइ दहं पि गंतुं जे ॥७५३॥

“ जह का वीरसुणिषा केपाइ पारडिएण तिसिराईणं ग-
हणे जिक्कारिया समाणी तिसिराईणि गिरहइ, पच्छा सा
नेई सावण षिणा जि जिक्कारेइ, सा वीरसुणिषा इतो
तत्रो पदावंध, जाव न किञ्चि पेच्छइ, ताइ सा वे-
यारिया समाणी जइ सो सावणं दहं पच्छा जिक्कारेइ, तदा
हि एयं पि न इच्छइ गंतुं । ” अथ गावात्तरोजना-यः
शुनिकडिनीयः शस्त्रापरेकारहिनो मुष्यां श्वापदे स वीरः
वचनं । तस्य शुनिका, यथा पूर्व्वमदृष्टेऽपि श्वापदे मण्डिता
ग्रीकृणा कृमिकृणा सती (तुरियं) त्वारनमितस्ततः प्रधावति,
ततः ना “चमदहणायां निरसकमुद्गेजतया, ‘सिग्मा’ आना सती,
सन्ममपि श्वापदं दहन्, पदमपि गन्तुं, ‘जे’ इति पादपूर्व्वे,
नेच्छति । एव दहणांतः ।

प्रयोपनयस्त्वेवम्-

एवं समुकुलाईं, चमदिज्जंताईं अमपभोईं ।
नेच्छंति किञ्चि दाउं, अंतं पि तहिं गिदाराखस ॥७५४॥

एवममुनेव प्रकारेण, आककुलानि (चमदिज्जंताईं ति) उ-
द्देश्यमानानि, अन्यान्वि-सुखकस्थविरक्तपकाऽऽदिभिः । यद्वा-
(अमपभोईं ति) अन्वयोः परिकल्पनायैः कारणैः यथा ए-
कः प्राह-लानस्य शीघ्रं दुष्प्रति, शुकंरां प्रयच्छ । अपरः
प्राह-समादरं दुष्प्रति, वपुः कस्येन प्रयाजतम् । तदपरः
प्राह-प्राचूर्णक आवातोऽस्ति घृताऽऽदिकं वेदि । अन्यः प्राह-
अहमाचार्यस्य हेतोरयातोऽस्ति, वृषं सशर्करं प्रतिद्वामयेत्या-
दि । ततस्तानि प्रवीर-पुंयं सच एव स्नानां, अतो वयं
कियतां प्रयच्छामः ? , को वा जानाति-भूयमाचार्योऽऽदीनां
हेतोर्भुङ्क्ष्य, आहोऽस्वदास्येभ्यः । इत्येवमुद्देश्यमानानि नेच्छ-
न्ति, सद्यपि विद्यमानमपि, घृताऽऽदिकं, किञ्चित् स्वेकोमात्रमपि,
स्नानस्य, उपसङ्कान्वात्-आचार्यप्राचूर्णकाऽऽदेर्यथायं हानम् ।
ततश्च यत् स्नानाऽऽद्यः परितोप्यन्ते, तत्रिष्वथेच प्रायश्चित्तम् ।
गतं चमदहणाद्वारम् ।

अथ कथं कथं प्रमादुक्तिकारणमाह-

अभो चमदहणांदां, दम्बसत्रो उगमो वि ष न सुक्ते ।
स्त्रीणे दुग्धमद्वन्धे, नतिवि मिन्नाहसस पाठमं ॥ ७५४॥

अन्वोऽपरश्चमदहणायां दोषः । काः?, इत्याह-कथं स्यात्प्रमादुक्ति-
ताऽऽद्यैः, कारणमन्तर्यापि दिने दिने सुखमानस्य, श्वो जघति ।
ततश्च यद्यनिमग्नमथवाहिमाऽऽदिकम् साधूनामर्थोयं करोति,
कीर्णाति वा, तत उद्गमाऽपि न युज्यते, सदाऽप्येवात् तदुत्प-
दितमपि न कथ्यत इति प्राचः । ततः क्वांते ध्ववच्छिद्ये दुग्ध-
मद्वन्धे, प्रयाजने दृश्येऽपि नास्ति आनस्य प्राथम्यं, ततः
परितापमहाऽऽदिनाऽऽदिका श्चानाऽऽदेर्यथाकथंनमद्वक-
न्तकृताश्च दोषा भवन्ति ।

तानिवाह-

दम्बसत्रणं पंतो, इत्थि धाएइ कीस ते दिवें ? ।
जपो दहपइहो, करिज्ज अथं पि साहृणं ॥७५६॥

इह कस्यापि प्रान्तस्य ज्ञायां आदिना, ततस्तथा अन्वयसा-
धूनां यावत्मानानां प्राथम्यं द्रव्यं सर्वमपि प्रदद्यात् । ततस्तथा-
पानिभोजनार्थमुपाविष्टः सन्नू-नू-कुरं मे परिचेषय । सा प्राह-
साधूनां प्रदक्षः । स प्रतिभूयात्-पुर्णलकां ताईं परिचेषय । सा
प्राह-ता मपि प्रदक्षाः । एवं सुपदुग्धदधिप्रभृतीनापि साधू-
नां वितनीयानि । इयं कथं कथं प्रान्तः कुपितः सन्नू स्वस्त्रियं
प्रातयेत्-कुहयेत् । कस्मात्कथं, त्वथा तेऽयः सर्वमपि दृ-
शति कृत्वा ? । अत्र पाठान्तरम्-“ दम्बसत्रणं लुक् ति ” कु-
ब्धो लोभाभिप्लूतः, शेषं प्राथम्यं । यस्तु भक्तो गृहपातिः, स
आदिनायां सर्वस्मिन्निषेत्, तथैव च कथिते, इष्टमष्टौ म-
वति; इष्टे-नाम मनसि परितोषवात् । अहृष्टस्तु प्रदक्षितवचनं-
समुद्गुरोमहर्षे इति । ततश्च कथाऽद्वयमपि, अथवाहिमाऽऽदिकं
साधूनामर्थोयं कारणैरिदृशैः । एतदोषपरिदरणाधमेकं नी-
तायंलङ्कारकं मुक्त्वा, शंभाः स्थापनाकुलानि न निर्दिशन्तुः । प्रा-
चूर्णकं चाऽऽप्यते सति प्राचूर्ण्यं विधेयं, तच्च स्वभावानुमतै-
रेव प्रकथयते ।

अथा अत्र दहन्तमाह-

जहो महिसि चारिं, आतो गोणे य जे य जावसिया ।
एपसि पडिवक्खे, चचारि उ संजया होंति ॥७५७॥

अहो इस्ती, मदिवाहवै प्रतीतौ, गोणो बहोवर्हः । एतेषां ये
यावत्सिका यवसस्तत्प्रायोऽयमुक्तमावादिक्त्वा आहारः, तेन
तद्वहनने चरन्तीति यावत्सिका; तं अस्तुसूनां चारिं मानयति ।
एतेषां जहोऽऽदीनां प्रतिपत्ती प्रतिपत्ती, पक्षलण्डक इत्यर्थः ।
तत्र त्वयारः प्राचूर्णकस्येता जघति । तद्यथा-जहूसमानो,
मद्विसमानः, अश्वसमानः, गोसमानश्चेति ।

अथामीचमेव स्वाकथानामाह-

जहो जं वा तं वा, सुकुमालं महिसिभो महुरमासो ।
गोणो सुगंघिदव्धे, इच्छइ एवमे साहू वि ॥७५८॥

अहो इस्ती, स यद्वा तद्वा-सकंशकदुक्ताऽऽदिकमप्याहारयति ।
यस्तु महिषः, स सुकुमारं बंशकरीडाऽदिकमभिलषति । अश्वे
मधुरं सुकृमायाऽऽदिकमभिलाषति । गौर्बहोवर्हः, स सुगन्धि-
स्वमसुर्गं कथियपर्णोऽऽदिकमिच्छति । एवंमेव साधुवचनवार-
च्छुर्विषं भवमिच्छति । “ तथ पदमे जहूसमापो पाहुण-
गसाहू भणइ-मम जं दोसि पंचाडरहं वा कथियं वा ल-
हइ, तं वेच अणोदि; नचरं इदृचूरं । एवंमेव किं दोकी-

उपपाकुस

वं चैव भाग्यवन्, न विसंसेव सोऽहं तस्त्वं भाग्यवन् । वि-
होः पाहुण्यवसाह् नमश्-परं मे नेहदहिया विभूषणिया सु-
कुमाला होऽ । तवभो जन्म-भ्रुर्न नचिरि मे होऽ । अरयो
नमश्-मन्त्रं वा पाणं वा निष्पदिसंघं मे भाणेह । एवं ताणं
प्रथंनं अं शोभं तं सङ्घयकुलेऽतो विसंसेव भाण्डजश् ।
सं जियेयसु चैव सङ्घयकुलेऽसु लम्भर, तां ठवियेयुं पाहुणे व
कीरमाणे महंता निष्काराणोः साहुणकारो व पाविष्कार । अतो
कायवन् तं जहाविदि साहुहि ति । ”

आह-यद्येवं तर्हि आरक्षुनेषु मा सोऽपि प्रवेश्यकार्षीत्, यदा
प्राणैर्वाऽऽदिकार्यं समुत्पन्नं जन्मिष्यति, तदा प्रवेशं कारिष्या-
मः, ततश्च बहुतरसुमुत्सवं च लप्स्यामहे ।

सूरिवाच-

एवं च पुणो ऽविष, अप्यविमंते इमे नवे दोसा ।

वीसराण संजयाणं, विसुकुणोणोऽपि आरामे ॥१३६॥

एवं च तावच्चमदपायां दीपा अग्निहिताः । पुनःशम्भो विघो-
बचार्यैः । यदि पुनः स्थापनाकुलाणि सर्वथैव स्थाप्यन्ते. ततो
(जाय ए ति) सर्वथैव स्थापितेषु अग्निशयानं साधूनामेते दीपा
अवेयुः । तद्यथा-विष्मरणं संयतानां जवति, जिज्ञा दातम्येति-
नियमाज्जावात् । अत्र च विष्णुकथा गवा, आरामेण च दृष्टा-
मः-“जहा एगस्त चोर्ध्विज्जार्हयस्त गोशी-धेयुः । स च पशो-
सपत्न्येषु कुत्रचं कुत्रचं कुत्रचं च पत्यन्ते । तस्त य द्वादि
दिवसेहि संभदा भविसस्सह । ताहे सो विनेह-एसा यावी ताव
बहुयंभोरं देह, तथा य दुह्मदंभोरं भविसस्सह, समयतया अवसस्सि,
कज्जे, तो इयानं न दुहामि । तथा चैव पत्न्यकराए दुहिसस्सि,
मं न दस कुनवा होनवा । पसे च संभानेदिवसे संमदं कुडवं
गहाय गोणीदुहणचयाए दुहो जाव विसुक्का, वुल्लोभो वि
मथि दुहस्स । एवं संजया वि अण्डिपंतो तेषि सङ्घानं प-
मृच्छा न चैव जाणंति-कि संजया आर्य, न वा । न वि संजया
जन्मि दिवसे कज्जे ति मियाया जाव न संति ताणि इवभाणि,
तम्हा दोषह वा तिषह वा दिवसाणं अवसस्सं गंतव्यं ।

अहंवा आरामविदुंते-जहा एगो आरामिभो सो वितेह-मम
आरामे पुष्पानं आढयं दिणं दिणं वट्टेह, इदंमहदिवसे अ बहुज्जुणी
पुष्पानं कायभो भविसस्सह, तो मा विण दिणं पुष्पार् उक्खंमि, तदि-
वसे वर बहुणि पुष्पाणि होतानाणि सि । पसे च इदंमहदिवसे सो प-
सियया उ म्भं गम्भो, ताव सो आरामो उण्डुळो, एगमवि पुष्पं न-
रि । एवं ते र्यादिवसे कज्जपुष्पचं तदिवसे पावहुा ठवपाकुलेऽसु ।
ताहे सङ्गा जणानं-नुभे इहं चिय अर्यंतो न सुयह वेत्तं अर्यं,
एव चत्था नेह्ना अण्वविसंतेऽसु य न कोह दंमं पांडवज्जह । न वा
अपुण्वद गिलाणपाउमं वि नरिय । ” यतश्चैवमतः प्रवेष्टव्यं
स्थापनाकुलेषु गीतार्थसंघाटकेन ।

स कोहपूरोधैरिदंहरातः, इत्यत आह-

अह्नां यस्मिं सुविरे, स्वमं कोट्टयाणयापोहिहं ।

कोट्टहपदिक्कं, वेयावचं न कारिजा ॥१३६०॥

अह्नां नित्यमं, प्रसितारं बहुज्जिणं, सुसारं स्वजनीयम् ।
“शीलाऽऽद्यथेस्वेरः” ॥४। २।१५॥ इति प्राकृतसङ्गणकशास्त्रा-
यथापि पुनःप्रत्ययैः पांड्यः । कृपकं प्रतीर्नं (कोहमायनायालो-
दिहं वि) को यवन्तं, मायवन्तं, मायावन्तं, शोमवन्तव । सवैकापि

मनुप्रत्ययः । यथा योमानिति । (कोहहह सि) मन्थर्थावमल-
यलोपात्कौटुहलिनं, प्रनिबकं सुभाषेप्रहणसकम् । पताह वैवाह-
त्यमाचार्यां न कारयेदिति समासार्थः ।

अथैवमेव गार्धां विचरीषुः प्रथमतः प्रायश्चित्तमाह-
निषु सङ्घो तिसु सङ्घा, गुरुभो गुरुमा य सङ्घु सङ्घुगो य ।
पेसगकरितगणं, आयाऽ विराहणा चैव ॥१३६१॥

अलसाऽऽदीन् व आचार्यैः स्वयैवाहुस्वर्षे प्रेषयति, अ्यापारव-
दीत्यर्थः । यथैनिर्दोषेदुः स्वयं वैपाह्यं करोति; तयोः प्रेष-
ककुर्वंतोः प्रायश्चित्तम् । तद् यथा-त्रिषु अलसबह्वाशिनंक्राहुषु
सङ्घो मासः, त्रिषु कृपककोपनाजिमाणिषु चत्वारो लघवः,
मायावति गुरुको मासः । शोचयति चत्वारो गुरुकाः । कौटुह-
लवति चत्वारो लघुकाः । स्वायंप्रतिबकं लघुमासः । आह्वा-
ऽऽद्यथश्च दोषाः ; विराचना वाऽऽस्तसंयमविषयः ।

तत्रालसस्वप्रशीलशोचनदोषानाह-

ता अत्यऽ ना फिदिभो, सङ्कातो अस्समविरे दोसा ।
गुरुमां तेण विणा, विराहणुस्सकउवयादं ॥१३६२॥

अलसः स्वप्रशीलश्च तावदुपविष्टः शयानो वा आस्तं, यावत्
सद् विद्यमानकालः सत्कालः, जिज्ञायाः स्फिदितोऽपिनिष्कान्तः, तथा
च पर्यटनलो वा शूद्रा तद्वा जह्णयानं ज्ञानं, न प्रायोभ्यं, तेन प्रायोभ्यं-
वा विना या बुधोर्दोषानामाचार्यैवाहृष्टदृश्यानाऽऽदीनां विराचना
तत्रिष्वप्यं प्रायश्चित्तम् । यद्वा-मनिकान्तायां वेलायामायानं वै-
याहृयकरं मन्वा प्रायोभ्यस्थापुष्पकं आरुक्वाणि कुण्डं, उ-
त्सुरं तद्विदुःपुरिणि भावः यद्वा-तदुपस्कृतं प्रायोभ्यं जकनं स्था-
पयेयुः, ततः स्थापनादौषः । आदिशुदायसाधुत्पन्नमं विभक्तं म-
कं कथं युवे प्रक्षिप्यते ? इति बुद्ध्या तेवामहृष्यमानानाम-
स्तरायाऽऽद्यो द्वापः ॥

अप्ये वि अल्लो, हाणी आनकणा प अज्जरे ।

अण्णहिंदतो अ चिरं, न लहइ नं किंवि आणेइ ॥१३६३॥

अथ यदेनत् कर्मास्त्रकं मध्ये समापितं तत्रिबोहिनं ज-
वन्विति क्त्वा अयांसं काले जिनामटनि. तदा अलानो-न
किमपि प्राप्यते । तत्रास्माऽऽचार्योऽऽदीनां हानिरसंस्तरं ।
यस्तु अनिमककोऽनीच धर्मभ्रष्टावान्, गृहयति सोऽव्यवकथं,
विभक्तिनकालादौर्वाक्यं जकनंनपाइसं कुर्यात् । यद्वा-अन्नावह-
सत्वांशकानुत्पाह्ना विरमहेपदमामः सद् किमपि जनेन;
यन्किञ्चिदा पुण्यं पचं वृद्धकणऽदिकं वा आनयति, तेन
जकनेनापचयतया शुर्वादीनां श्लानार्थं मर्यात; ततः परि-
तापमहाऽऽऽदिका श्लानाऽऽपणा ।

अथ 'घसिंदि' एवं भावयति-

मिषट्टमपि अण्णयो ता, पज्जवं तां गुरुण धित्थामि ।
येतुं च तेमि येर्यं, सीयअसोसकओमाइ ॥१३६४॥

यो महोदरः स वैपाहृष्यं निगुको जिनामटनं चिन्तयति-दु-
ह्नामि तावदात्मनो योष्यं पर्याप्तं, ततो गुरुणां हेतोर्भेदीयामि ।
यद्वा-तेषां गुरुणां योष्यं घृहीत्वा, तत आरमनो अर्थां च अ-
हाभ्ये, इयं विचिन्त्य वादं यद्यमं गुरुणां योष्यं घृहीत्वा प-
ञ्चात्सार्थं शूकति, ततो यावना कालेनाऽऽजना पुयेने, तप-
कासं भवति, तावता स्थापनाकुलेषु वेलाऽतिक्रमो प्रवेष्ट ।

अथ वेलाऽतिक्रमभयाद्दृश्य कथं तेषु संविशति, तत आत्मनोऽ-
वसो भवेत्, उद्वृत्तं न भवेदिति भावः । ततश्चैवमा-
हारतया तस्यैव अनायादपरिहासनाऽऽद्यो दोषाः ।

अथ ह्यपकरोधवतो दोषानाह-

परितापिज्ज्ज्ञं स्वप्नो, अहं गियहृद् अप्यौ इपर-हाणी ।
अविदिभे कोहिद्धो, रुसद् किं वा तुमं देसि ॥ १७६५ ॥

यदि ह्यपकरोधवतो दोषाः प्रायोभ्यं गृह्णाति, नाऽऽत्मनः, ततः स
यव परिताप्यन । अथाऽऽत्मनो गृह्णाति, तत इतरेषामाचार्याणां,
हानिः परितापन । यस्तु क्रोधवान्, सोऽवितीर्णे-अद्ये स-
ति कथ्यति । कष्टागारिणं जपति-यदि अथान् न ददाति,
सहिं सा दातु । किं अथदीयं गृहं हृद्व्वाऽस्माभिः प्रमत्ता प्र-
सिपद्यते ? किं वा स्वं ददाति, येनैवमहं ददामीति गर्हितो
भवति । इत्यादिनिर्दुष्टैश्चैः सार्द्धं विपरिणमयति ।

मानिभाषिनोर्दोषानाह-

छाण्णुद्धमदिभे, थच्छो न य गच्छद् एपुणो जं वा ।
मार्इ भद्गजोई, पंतण व अप्योयो छाण्ण ॥ १७६६ ॥

यः स्वप्नः मानी, स ऊने तुच्छे दत्तः, (छाण्णु ल्) अमृत्याने वा
अहते (अविद्वं सि) सन्धेयवा अहंसे सति, पुनस्यं, तदीयं
गृहं न गच्छति । अणति च-आवकाणामितरेषां च का विदोषः,।
यदि द्विनयेऽपि स्वाधुनाममृत्यानाऽऽदिनिवयप्रतिक्रियामन्तरेण
भित्तं प्रचच्छति ? ततो नाहममृत्यु गृहं भूयः प्रविशामीति ।
ततो (जं व ल्) तद्वृद्धिप्रवेशं विना प्रायोभ्यस्याज्ञाने यत्किञ्चि-
दाचार्याऽऽदीनां परितापनाऽऽदिकं भवति, तन्निरूप्यते प्रायश्चि-
त्तम् । यस्तु मानी अहंकारोर्जो, प्रायोभ्यमुपाभ्याहृदियुक्त्वा प्रा-
न्तमामनयति प्रायः । यद्वा-प्रान्तेन चक्रणकाऽऽदिना, आत्मनो
योग्यं क्षिप्रमधुपुररूप्यं ज्ञाध्वति, ज्ञाध्वित्वा च गुरुणां द-
श्यात ।

लुब्धस्य दोषानाह-

ओजासद् खीराई, दिज्जंत वा न वारई लुच्छो ।
जेऽण्णविसण्णोसा, एगस्स वि ते उ लुच्छस्स ॥ १७६७ ॥

यो लुब्धः सन् आनाकुलेषु क्षीराऽऽदीन्यभ्यापते । यद्वा-अज्ञा-
तेरिरेकतस्तेऽयिमानानि क्षिप्रमधुपुराणि न चारयति, ततश्च
येऽनेकेषु स्थापनाकुलैः प्रविशन्तु चमदहताऽऽद्यो दोषा व-
र्षिताः, ते सर्वेऽप्येकस्यापि लुब्धस्य प्रवेशतो प्रवृत्त्याः ।

कुम्हलिनः स्वार्थप्रतिबन्धस्य च दोषानाह-

नदमार्इ पिच्छंतो, ता अत्यइ जाव किद्धई वेसा ।
सुचत्थे पदिबच्छो, ओसकडभिसकमार्इया ॥ १७६८ ॥

यः कुम्हलि, स नदाऽऽदीनं प्रेक्षमाणस्तावदास्ते, यावदेसा वि-
दति । यस्तु सुचे अर्थे वा प्रतिबन्ध आत्मनः, स गुरुणां धर्म-
कथाऽऽदिव्यप्रतया यदेवान्तरं समने, तदैवाप्रासकज्जऽपि मि-
च्छार्थमवतरति । वेलाऽतिक्रमं वा कृत्वाऽऽकालेऽऽद्यवधत्त-
रति, ततोऽप्येकस्यापि जन्मवच्छेपनाऽऽद्यो दोषाः ।

वतश्चैवमतः किं कथंमिति ।, आह-

एवहोसविबुद्धे, कडमोर्णि नायसिलमापारं ।

गुरुजयिमें विणीयं, वेयाववं तु कारेज्जा ॥ १७६९ ॥

एभिरन्तरोकैः द्वावैदिसुक्तं धर्जितम् । किंविशिष्टम्, इत्याह-हृ-
योगिणं गीर्णार्थसाक्षात्तशाऽऽचार्य-ज्ञातं सम्प्रगवन्तं, शोभं वि-
यधर्मताऽऽदिक्रमम्, आचार्यकथाज्ञानात्प्राचीनो यस्य स तथा,
तम् । तथा गुरुव आचार्याः, तेषु आहंमन्तमान्तरप्रतिबन्धोपेतम् ।
विनीतमन्वयुषानाऽऽदिबाह्यादिवनयवन्तम् । एवंविधं द्विष्यं वे-
यावृथमायाः कारयेत् * ।

आह-किमर्थं वैयावृथकारस्येयन्तो गुणा म्रम्यन्ते ? ।
उच्यते-

साहंति य पियधम्मा, एसणदोमे अजिग्गहविसे ।

एवं तु विहिग्गहणे, दग्धं वहुंति गीयत्था ॥ १७७० ॥

मिथप्रमाणः, अपसप्तशतवार्यपरिच्यन्तरोक्तगुणेषुका वैया-
वृथकराः (साहंति सि) कथयन्ति, एषणादोषान्-अज्ञातनि-
क्षिताऽऽदीनि । यथा-दत्तं अज्ञितवशो भवति, दत्तं तु निक्षिप्त
इत्यादि । एतेषु दोषैर्दुष्टं साधुनां न दीयते । अमिप्रहविशेषांश्च
जिनकल्पिकस्वविरकादिवकलंवाचिनः, कथयन्ति । एवम्-उक्तं
विधिना, स्थापनाकुलेषु ग्रहणे, अर्द्धं बर्कवन्तो गीतार्थाः, द्रव्यम-
पि घृताऽऽदिकं चर्कयन्ति ।

इदमेव भावति-

एसणदोसे न कए, अकए वा जइगुणविकत्थंता ।

कहयंति अमदनावा, एमएदोसे गुणे चेव ॥ १७७१ ॥

एषणादोषे अज्ञिताऽऽदी, कृते वा अहने वा, यतिगुणान्-सांतिमा-
र्द्धाऽऽदिन्, विकल्पमाना-विशिषे ऋष्यमाना, अराजनावाः कै-
तवजिनाः, न अह्नाणपायतिमितमिति भावः । एषणादोषाद्
कथयन्ति । तथा गुणा-साधुनां प्राशुकैषण्यमकपानप्रभावाः
पापकर्मनर्जराऽऽद्यः, तौष्ण्यगताः कथयन्ति । एवम्-“सम-
स्योवासगस्स मंते । तद्वाक्यं समणं वा माहणं वा फाण्णुएणं
एसणिज्जेणं असणपाण्णुक्काइमसाइमेणं पत्तिनामेमाणस्स किं
कज्जइ ? मोयमा । एतत्सो निउउत्ता कउउइ, नत्थे य स्यो पा-
वकम्मि कउउइ सि ” ।

अपेत्थं न कथयेयुः, नतः के दोषा इति ।, आह-

बाह्माई परिचत्ता, अकहितेऽण्णसाण्णइगहणं वा ।

न य कट्ठपंथेयोमा, अहं य गुणा साहिवा द्वेति ॥ १७७२ ॥

तेषु आहंकेषु जिनकल्पिका भित्ताधेमायाताः, तेषां परमा-
नाऽऽदिकं लोपन्नमुपनीतं, नैव भगवत्पुत्रः प्रतिपद्यत । तत-
स्तानि आहंकानि क्थितेषु-“एत एव प्रधानाः साधवाः, इतरे
तु स्निग्धमधुपुररूप्यप्रदिणः सर्वेऽपि नामधारकमानाः सा-
धवाभासा एव इति । ततः अज्ञातमज्ञातानि ज्ञेयः प्रायोभ्यद्-
व्यं नोपदौकयेयुः । एवममिप्रहविशेषानकथयार्जुनीतार्थै-
र्बाह्माऽऽद्यः परित्यक्ता भवति । अनेचणतो दोषान्,
शुद्धमकपानदानस्य च गुणान् कथयेयुः, ततस्तानि आ-
हंकान्यनेषणां कुयुः; तत्र च यदि प्रतिबन्धयति, तदाऽपि बाह्माऽऽ-
द्यः परित्यक्ताः; तेषां प्रायोभ्याभावे संस्तरणाभावात् । अथ न
प्रतिबन्धयति, ततोऽनेषणाऽऽदिप्रहणं भावयेत् । आहिशुद्ध एव-

* “हृकोरन्त्यनरस्याम्” १ । ४ । ५३ ॥ (पाणि०) हृकोर-
वौ यः कर्ता स यौ कर्म वा स्यात् । “हृकोर्मवा” ॥ २ । २५॥
(हेम०) हृकोरापकर्तो यौ कर्म वा स्यात् ।

जादोपायामेव स्वगतानेकमेवसूचकः । आह-नोचरप्रसिद्धानां साधूनां कथाप्रबन्धः कर्तुं न कल्पयते । अस्मीं साधव इत्यमेव बलादोपाऽऽदीनां कथाप्रबन्धतः कथं न दोषभाजो भवन्तीति ? उच्यते-न च नैवात्र, कथाप्रबन्धदोषा भवन्ति । यदिह नकथाबलोलुपतया कथां प्रबन्धीयुः, ततो भवेद्युदोषाः, तच्च नास्ति, एषणाशुद्धितोरेव तेषामित्यर्थं कथमाह । अथ च प्रत्युत्तरेथं कथयन्तिस्तेगीताःपुण्यः-बासकः५५तुपुष्टमगुक्तमभ्युत-बाः, साधिता प्रबन्धित ।

कथं पुनस्तै कथयन्ति ? इत्याह-

ठाणं गमयागमणं, बावारं पिन्दसोहिमुद्धोमं ।

जापंताण वि तुभं, बहुवक्त्रेवाण कथामो ॥७७३॥

स्थानं नाम-आरामप्रवचनसंयोगोपघातवर्जितो भूभागः । यत्र स्थितस्य गवाश्वमहिषाऽऽदेराहननाऽऽदि न भवति, स आरामोपघातवर्जितः । यत्र तु निर्दमनाऽऽष्टशुद्धिस्थानव्यतिरिक्तो प्रवेशो स्थितस्य लोकाः प्रबन्धनस्वावर्णं न भूयात्, स प्रवचनोपघातवर्जितः । यत्र पुनः पृथिव्यादिकार्यानां विघाधना न भवति, स संयोगोपघातवर्जितः । गमनं, गच्छता षट्कार्यानामुपमर्दनं कुर्वता न गन्तव्यम् । एवमागमनमपि, जिज्ञां शुद्धीत्वा साधुसंमुखमागतत्वादायकनोपयुक्तनाऽऽगतव्यम् । व्यापारः कर्तृनकरदनपेयशाऽऽदिकः । तं च सम्यक् ज्ञापयन्ति-ईदृशे व्यापारे भिक्षा प्रदीतुं कल्पते, ईदृशे तु नेति । पिष्टमशुद्धेक श्लोकं श्लोकोऽर्थं कथयन्ति-स्त्रयमाधाकमाऽऽद्यां दोषा उपजायते; इदमेभिर्दोषैरुद्धः विषदः साधूनां दायमानः शुद्धो षट्फलश्च भवतीत्येवंपिपकान्तर्गुकिश्लेशतो ज्ञापयन्तीति जायः । तथा यद्यपि स्यामिदं साधुधर्मकृपमोऽपि जानीध, तथाऽपि शुष्माकं बहुव्याकृपाणामविस्मरणायै कथयाम इति ।

आपि च-

केमिषि अजिगगट्टिया, अणजिगगट्टिएसणा य कोसिंवि ।
मा ह्यु अवर्षे काहिह, सन्ने वि ह्यु ते जिणाणाए ॥७७४॥

केवाञ्जिरसाधुनाय, अभिसुहृती एषणा । यथा-जिनकविपकानाम् । केवाञ्जिपु अनभिसुहृती । यथा-गच्छव्यासिनाय, ससखिप एषणासु तेषां भकपानस्य प्रहणात् । एवं चापरां भकपानप्रहणासामाचारीं दृष्ट्वा येषं मा प्रवर्दानं करिष्यथ । कुणः, इत्याह-सर्वेऽपि ते अगवन्तो जिनकट्टियाकाः स्खिरकट्टिपकाश्च, जिनाऽऽज्ञायां वतन्ते, स्वस्वकव्यक्तिपरिपालनात् । अतो न केऽयव-ज्ञानुमहेतीति भावः ।

किं च-

संविगगावियाणं, लुक्कादिदंत्तमावियाणं च ।
मुत्तणं सेत्तकात्ते, भावे च कर्हिंति सुत्तुं ॥७७५॥

येषां आत्मानं पुरत एषणादोषाः कथयन्ते, ते द्विधा-संविग्रजाविताः, लुब्धकदृष्टान्तमाविताश्च । संविग्रहेतयविहारिभ्रम्राविताः संविग्रमाविताः । ये तु पाश्वेस्थाऽऽदिमंलुब्धकदृष्टान्तं न प्रावितास्ते लुब्धकदृष्टान्तमाविताः । कथमिति चेत् ? उच्यते-पाश्वेस्थाः आश्रान्तिरं प्रज्ञापयन्ति । यथा-कस्यापि हरिणस्य पृष्ठेनो लुब्धको धावति, तस्य हरिणस्य पलायनं भवेत्; लुब्धकस्यापि तत्पृष्ठतोऽनुपायनं भवेत् । एवं साधोरप्येवेषीयप्रहणतः पलायनमेव

युज्यते; आश्वकस्यापि तेन तेनोपायेन साधोरेवेषीयम-नवेषीयं वा दातुमेव युज्यते इति । इत्ये द्विविधानामपि आत्मानं पुरतः लुब्धे ज्ञापयारिशुद्धोपरहितं, यदुक्तमिदोशुद्ध-स्तोकस्तोकप्रहणत्, तच्चनुशुद्धम्, उत्सर्गपदमित्यर्थः । तत्कथयन्ति । किं सर्वदेव ? , नत्याह-मुक्त्वा कथकासौ, भावं जेत । श्रेत्रं कर्कशलेभमध्वानं वा, कालं कुम्भिकाऽऽदिकं, भावं ज्ञापयत्वाऽऽदिकं प्रतीते, त आकाः किञ्चिदपथादमपि प्राप्नोते ।

आपि च-इदमपि ते आका ज्ञापयन्तीयाः-

संशरणस्मि अमुक्त्, दोएह वि गिएहंत्तदितयाणऽहियं ।
आठरादिदंतेणं, तं चेव हियं असंशरणे ॥७७६॥

संशरणं नाम-प्राणकर्मवर्णाय वा श्रयानाऽऽदि पर्याप्तं प्राप्यते, न च किमपि श्रयानस्य विघाते; तत्राशुद्ध-अप्राणकर्मवर्णाय च, शुद्धतां दत्त्वा, ह्योपरि, अहितमप्यथः शुद्धतः संयमथाधि-ध्यायित्वात् । द्दन्तस्तु भवान्नेरे स्वल्पायुर्निबन्धनकर्मोपार्जनात् । तदेवाशुद्धम्, असंशरणं भाविष्ये, दायमानं च हितं पथं प्रवृत्तिः । आह-कथं यदेवाकल्पं, तदेव च कल्पं भवितुमर्हतीति ? उच्यते-आतुरो रोगी, तस्य हृष्टमन्तेदेवं मन्तव्यम् । यथा हि-रोगिणः कामप्यवस्थाभाश्रित्य अश्लीषथाऽऽदिकमपथं प्रवति, काञ्चिन्पुनः समाश्रित्य तदेव पथम्; एवमिहापि भावनीयम् । तदेवं भावितम्-“ सादिति य पियधम्म, एषद्यदोसें अजिग्ग-हावसेसे । ” (७७० गाथा) इति ।

अथ यद्वक्त- (एवं तु विद्विग्महणे सि) तत्र विधिग्रहं भावयन्ति-

संचयममंचयं, नाऊण असंचयं तु गिएहंति ।
संचयं पुण कजे, निव्वेधे चेव संतरंति ॥७७७॥

प्रायोभ्यक्तं विधा-सञ्चयिकमसञ्चयिकं च । सञ्चयिकं-पु-तमुदमादकाऽऽदि । असञ्चयिकं तु-दुष्टद्विधायाऽऽदि । तत्र यदसञ्चयिकं, तत् स्थापनाकुलेषु प्रभूतं ज्ञात्वा शुद्धन्ति । सञ्चयिकं पुनश्चोत्प्राणपूर्णेकाऽऽदी महति कार्ये उत्पन्ने शुद्धन्ति । अथ आत्मानं महानिबन्धे भवति, ततोऽश्रयाना आपि शुद्धन्ति, परं सान्तरितम्; न दिने दिने इति भावः । एष सञ्चयिकप्रहणस्यापवादो उक्तः ।

अथापवादस्यापवादमाह-

अहुवणं सद्धाविधेवे, कासें भावे च बालुवुहारीं ।
नाउ निरंतरगहणं, अग्निज्जावे य उर्यति ॥७७८॥

“अहुवणं सि” अस्माकमप्यं प्रकरान्तरद्योतनार्थम् । आश्व-कार्यां अर्दानं दानार्थं िमां परिहाय, विज्रं च विपुल-तरं तवीयशुद्धेऽवगम्य, काशं कुम्भिकाऽऽदिकं, भावं च श्लाक-त्वाऽऽदिकं, ज्ञात्वा, बालुवुहारीऽऽद्यां वा आप्यायिता प्रवन्तीति ज्ञात्वा, निरन्तरप्रहणमपि कुर्वन्तिः सञ्चयिकमपि दिने दिने शुद्धन्तीति भावः । यावच्च हायकस्य दाननाशो न व्यवच्छिद्यते, तावदच्छिद्ये भावे तिष्ठन्ति; हीयमानं प्रतिषेधयन्तीत्यर्थः । यथा तेषां लुब्धोऽपि अन्ना जायते ।

अथ स्थापनाकुले मकथानप्रहणे सामाचार्यीमतिभ्रमुराह-द्वन्पमायं गणना, सारिय फोदिय तदेव अक्षा य । संविग एगठाणे, अणेणसाहुपु पवरत्त ॥७७९॥

द्वयं शब्दादि, तस्य प्रमांश्च ज्ञातव्यम्- किञ्चन एवै रसवत्यां
 ध्यात्स्मिन्नाऽऽदि दिने दिने प्रविशति ? गणना नाम-कियन्ति कुत-
 पलाभ्यत्र प्रविशति । यद्वा-कियन्ति मानुषायायत्र अत्र (य) त्ति ।
 क्वारो मयं, तेन संस्कृतानि क्षारितानि-करीऽऽदीनि व्यञ्जना-
 नि, तानि कियन्त्यत्र पचयन्त इति ? । (फोडिय ति) स्फोटि-
 तानि मरिचञ्जीरकाऽऽदिकद्रुमापन्नभूपरितानि शालनकानि । ए-
 तेषामपि तथैव प्रमांश्च ज्ञातव्यम् । अद्वा कालः, स ज्ञातव्यः-कि-
 मत्र प्रहरे वेत्ता, सत साहस्यहरे, आहोस्विप्रहरे इत्येति । पतद्
 द्रव्यप्रमाणाऽऽदि विज्ञाय संबिद्धो मोक्षाभिलाषी । (पगणाये
 ति) एकः संघाटकः, तत्र प्रविशति । यदि पुनर्येके साधवः
 स्थापनाकुलेषु प्रविशन्ति, ततः पञ्चदशाऽऽयाकर्माऽऽद्योऽ-
 निवृत्त्यन्त उन्मदोपा नवन्ति, अथ्वपूरकस्य मिभजात-
 पद्यान्तर्भावत् । एष संप्रहगाथासमासाथः ।

अस्या एव भाष्यद्वयं व्याख्यानमाह-

असणाऽद्रव्यमायै, दमपरीरिभेर् एगभक्तमुन्वरति ।

सो परादिणं कप्यइ, निबंधं तुऽज्योयरो इहरा * ॥७८०॥

अशममोदनद्वयाऽऽदि, आदिप्रहयात्पानकवादिमत्सादिमपरि-
 प्रहः । एतेषां द्रव्याणां परिमितानामपरिमितानां च मानं प्रमा-
 णं ज्ञातव्यम् । यत्र परिमितप्रमाणाऽऽदि द्वयं प्रविशति, तत्र दशानां
 मानुषाणां हेतोरपस्क्रियमाणे, एकस्थापरस्य योग्यं मक-
 भक्तार्थमुन्वरति । स च भक्तार्थं एकस्य साधोः परिपूर्णाऽऽदा-
 रमात्रप एकं दिनें प्रहीतुं कथंते । इतरथा यदि शिंतीयाऽऽदि-
 विनसेषु गृह्यन्ति, तदा (निबंधं तु ति) स साधुनिः प्रतिविब-
 दं श्रुत्वासाधो भक्तार्थो नित्यजेसनमेव तेः आर्द्धयोग्यत, ततश्च
 तदर्थंमध्यपूरकः प्रक्षिप्यन्त । एवं तावत्परिमितमाभिर्योक्तम् ।

अपारिमितमपि कथं पृ. १५६

अपरिमियारदेण नि, दसएइव्वरइ एगभक्तो ।

बंजणसमित्तोपेडे, वेसणमांसु ए तव्वे ॥७८१॥

यत्र पुनरपरिमितं राशये, तत्र दशानां मानुषाणामसांमपि न-
 बाद्याऽऽदिसङ्ख्याकानामपि हेतोः, राद्धे, एकस्य योग्यं भक्तार्थं
 उन्वरति । स च दिने दिने कथयति इति । आह च चूर्णिकुल-
 " अपरिमिय पुण असे, दसएइइरेण वि एगसस नत्तठो दिणे
 विणे कप्यइ चव ।" तथा व्यञ्जनानि तीमनवाटकाभ्रिंकाऽऽदी-
 नि । (समितिम ति) समिता काणिका, नया निष्पत्ता समिति-
 मा-मयनका, पुण्ड्रिका वा, पिण्डमुन्नेरकाऽऽदि । सकुम्भान्त व ।
 (वेसणं) मरिचञ्जीरकदिङ्गुप्रभृतिक कद्रुमात्रकम् । आदिप्र-
 हयाद्भवणगुणद्वयादिपरिप्रहः । एतेषामपि परिमानं तथैव
 द्रव्यं, यथा अशानाऽऽदीनाम् । एतावता द्रव्यप्रमाणां गणना
 क्षारितस्फोटिनामीति गाथादत्तं भावितम् ।

अप " अद्वा य ति " एवं व्याचष्टे-

सतिकाल्पं नावं, कुमे कुले तादि तस्य पविसंति ।

ओसकण्ठाइ दोसा, अलेवं बालादहाणी य ॥७८२॥

सत्कालाद्या-मिज्ञायाः संश्लेषी यः, तत्र वेसकालकपोऽद्या, तं
 ज्ञात्वा, कुले कुलं, तस्मिद् हेतोः, तत्र कालं, प्रविशामि । अथ देश-
 काले अतिक्रान्तेऽप्राप्ते वा प्रविशति, ततोऽव्यवच्छेदाऽऽद्यो-
 दोषाः । अथावच्छेदकाऽऽदिकं तानि आककाम्यथुत्तदानदोषव-

* " सो परादिणं कप्यतिणेकतेदिं आंरोरो इहरा । "

इति प्राचीनपुस्तकसंस्करणम् ।

बणव्युत्पन्नमतीनि न कुर्वुः, ततः प्रायःस्यद्वयस्याज्ञाने
 बाह्याऽऽदीनां इतिर्भवेदिति ।

एषो व होज गच्छो, दोषे व तिथि उपणा असंकिम् ।

सोही गिलाणमाई, असईई द्वाइ एमेव ॥ ७८३ ॥

विषयिज्ञानेषु एको वा गच्छो भवेत्, द्वौ वा, त्रयो वा । तत्रैके
 गच्छमाश्रित्य विधिककः । अथ ज्ञादीद् गच्छानपि कस्य वि-
 धिरभिधीयते- (उचया असंविद्यो ति) येषु असंविद्याः प्रवि-
 शन्ति, तेषां आककुलाणां स्थापना कर्त्तव्या । न तेषु प्रवे-
 ह्यम् । अथ प्रविशन्ति, ततः पञ्चदशोऽऽपानापाद्यन्ते ।
 (सोहि ति) तद्वैपिन्येवा हांशः प्रायश्चित्तवः । यद्वा- " सो-
 हि ति पदं गिलाणमाई " इत्युन्तरपदेन सह योग्यते । अतोऽ-
 मर्थः-स्नानप्राणैर्काऽऽदीनामर्थाय, असंविद्यन्नातिवैष्यपि कु-
 लेषु शोधिरचयाशुक्तिः तथा ह्यदं जलं गृह्णते, न कश्चिदोषः ।
 " (असई इवाइ एमेव ति) " अन्यथासति अविद्यमाने,
 द्वावाऽऽदिकमप्येवमेव-असंविद्यन्नातिविकुलेषु प्रहीतव्यमिति
 क्षारयासमासाथः ।

अथैनामेव विषयीपुराह-

संविगमणुभाते, अर्तिंति अद्वा कुले विरंचिति ।

अप्राणुत्तं च सह, एमेव य संजद्वमे ॥ ७८४ ॥

इह थैस्तद् ज्ञेयं प्रयुक्तेर्नि, तेषु पुर्वस्थितेषु च अन्ये साधवः
 समावाप्ति, ते क्षा-भेगिकाः, असा-भेगिकाश्च । तत्र बाला-
 र्भेगिकेषु संविगम्य विधिचर्यते-संविगम्यैवास्तव्यसाधुनिः, अत-
 ज्ञाने पुर्वस्थापनाकुलेषु, प्रविशति, वयमज्ञातोऽर्थं गवेषयिष्यामः,
 इत्येवमनुभातं प्रवक्ष्यामामानुकाः संविगमः स्थापनाकु-
 लेषु (अर्तिंति ति) प्रविशन्ति । वास्तव्यास्तु स्थापनाकुलव-
 जेषु शुरुबाह्वद्वयाऽऽदीनामात्मनश्च हेतोर्भेकपानमुपाद्यन्ति ।
 अथवा वास्तव्या असाहियन्वः, ततो वाचन्तो गच्छन्, तावज्जि-
 त्तैः स्थापनाकुलानि विरचयन्ति-आर्याः एतावन्तु कुलेषु प्रव-
 द्धिः प्रवेष्टव्यम्, एतावन्तु पुनरसमाभिरिति । अथवा यथा-
 गन्तुकाः (सह इति) सहियन्वः समर्थशरीराः, ततोऽज्ञातो-
 र्थं गवेषयन्तः पर्यटन्ति । एवमेव च संयतोऽपि द्रष्टव्यम् ।
 ता अपि ज्ञादिगच्छन्तान् एव विधिचर्मधिषं कुर्वन्तीत्यर्थः ।

एवं तु अणसंज्ञो-इत्राण संज्ञोऽत्राण ते चैव ।

जाणिया निबंधं, वत्यन्वेळं स तु परमां ॥ ७८५ ॥

एवं, तु पुनरर्थं, एवं पुनर्विधिरत्यसामभेगिकानामुक्तः वे तु
 सामभेगिकाः परस्परभेकसामाकारीकाः, तेषामागन्तुकानामर्थं-
 य त एव वास्तव्याः स्थापनाकुलेषुऽपि भक्तपानमानीय प्रवच्छ-
 न्ति । अथ आद्याः प्राणैर्कमदका अतीव निर्बंधं कुर्वुः ।
 यथा-प्राणैर्कसंघाटकोऽप्यस्मद्गृहे प्रस्थापनीयः । ततो निर्ब-
 न्धं ज्ञात्वा, वास्तव्यसंघाटकोऽप्यगन्तुकसंघाटकं पृथीत्या तत्र
 गन्तव्यम् । यदि च-तत्र प्रणुप्रायस्यं प्राप्यते, तत्र आगन्तुक-
 संघाटकेन गवेषणं न कर्त्तव्या । यथा-किमिच्छेतावत्सुखं दीयते ?
 किं तु, (स तु) स एव वास्तव्यसंघाटकः, तत्र प्रमाणां वाच्यमात्रं
 प्रहीतव्यम्, यद्वा कथयन्ति, तदेतत्सर्वमपि स एव जानानीति
 ज्ञावः । एव एकस्यां वसतीति स्थितानां विधिककः । पुं १
 द० । शोच ० ।

उपशाणय

अथ पृथग्व्यतिष्ठवस्थितानामाह-

असद् बसहीर्षं वीरुं, रायणिए वसदिभोयणा गम्मा * ।

असद्दु अपरिणया वा, ताह वीरुं सह विपरे ॥७०६॥

विस्तीर्णयो वा बसतेरस्तयमावे. विस्वकृ पृथग्, अन्वयां बसतौ
 स्तिमानाम्, आगन्तुको वास्तव्यो वा यो रक्षाधिक भाचार्यः, तस्य
 बसतावागम्यावमरक्षाधिकेन भोजनं कर्तव्यम् । अथक-
 किन्द गच्छेत्, ऋषोर्वा गच्छद्वयोरसहिष्णवो भक्षाना भवेयुः अप-
 रिणया वा शैक्षाः-परस्परमितिताः स्मभोऽसंभवं कुर्युः, तदा
 (वीरुं ति) अपरिणयान पृथक् पृथक् भोजयन्ति । (सद् विप-
 रे चि) अकारप्रभेदादसहिष्णुतां प्रथमालिकां वितरन्ति प्र-
 कल्पन्ति, ततोऽपरिणयान् बसतो स्थापयित्वा कृतमालिकान् स-
 हिष्णून् पृष्टीत्वा, सर्वेऽपि रक्षाधिकवसतौ गन्वा मरणद्वयं जुञ्जति ।
 अथ चोत्तरार्कमन्वथा व्याख्यायन्ते- (असद् इति) यद्य-
 वमरक्षाधिक आचार्यः स्वयमसहिष्णुने शक्तानि रत्नाधि-
 काऽऽचार्यसंज्ञितौ गन्तुं, न वा तावतीं चेतां प्रतिपालयितुं शकः ।
 अपरिणया वा अग्नीचार्येभ्यस्त्रिभ्यः, तेषां नास्ति कोऽपि
 सामाचार्यो उपदेष्टा, आचार्यचामया वा प्रतीच्छकः । ततो वि-
 श्वस्वसतौ द्वावप्याचार्यौ समुद्दिशतः (सह विभरं चि)
 अथवा-यदि रत्नाधिकः सहिष्णुः, तत इतरस्यावमरत्नाधिक-
 स्तोपाचार्यं गत्वा समुद्दिशति । एवं तावद् ऋषोर्बन्ध्याविविध-
 बः ।

अथ त्रयो गच्छा भवेयुः, ततः को विधिरिति ? आह-
 तिरहं एकेण समं, भक्तद् अप्णो अपवहं तु ।

पच्छा इयरेण समं, आगमणं विरेगो सो वेव ॥७०७॥

यद्येक आचार्यो वास्तव्यो भवति, द्वौ वाऽऽगन्तुकौ, तन इभ्ये
 प्रयानामाचार्याणां सज्जने द्वयोरागच्छयोर्भवेत्तु यो रत्नाधि-
 कः, तस्य संबन्धो यो वैयानुयकरः, तैकेन समं वास्तव्याऽऽचार्य-
 वैयानुयकरः पयंदत प्रापूर्णाकाऽऽचार्यस्य हेनोभंकार्ये पारंपुर्या-
 ऽऽहाराभक्त्यम्, आत्मनश्चाऽऽसीयाऽऽचार्येभ्यश्चाधर्मं माथं, अ-
 क्तकुले ज्यो गृह्णाति । पश्चादितरेणाऽऽगच्छाकवमरत्नाधिकाऽऽचार्य-
 संबन्धना वैयानुयकृता समं पयंदत तथैव तद्योयं प्रजाधमा-
 त्मनश्चाधर्मं गृह्णाति । (आगमणं विरेगो सो वेव चि) यदि
 विचिन्तुः प्रमुनीनामाचार्योणागमणं भवति, ततः स एव वि-
 रेको विभज्जयम् । किमुक्तं भवति ?-तदीयैरपि वैयानुयकरैः
 समं पथाक्रमं पयंदता वास्तव्यत्वात्पुनः आत्मीयाऽऽचार्यं
 तथा इवादिजिज्ञेसादिभ्यो विज्जय भक्तं प्रदत्तव्यं, यथा सर्वा-
 त्तिभवेयानुयकरेण समं पयंदतारमगुरुणां प्रकाथं परिपूर-
 वतीति ।

अथ "गित्ताणमार्ह असति चि" पदं विवृणोति-

अतरेतस्स ज जोगा-सईइ इभेगिई भाविआवभिंठं ।

अथमहाणमुवववद, जं वा सर्वां सयं जुजे ॥७०८॥

अतरेतो भ्रान्तः, तस्य, उपपन्नकृपास्याद्-आचार्यस्यापि, यद्यस्य प्रा-
 बोध्यं, तस्यामत्यज्ञाने, इतरे नाम असंविज्ञाः, तैर्भाविनेषु आकृतेषु-
 बु, प्रावश्य, यत्किमदानसे तेऽसंविज्ञाः अथवपूर्णाकाऽऽचार्यपुद्गु-
 लं ज्ञां गृह्णते, तच्छांयत्वा, यद्व्यसिन्धमात्मसं कवलं गृहाध-
 मेयोपस्कृतं, ततो भ्रान्ताऽऽचार्यं गृह्णाते । यद्वा ज्ञकं पृथगुपस्कृतं,
 * गतुं, इति प्राचीनपुस्तक पाठः ।

सन्तो स गृहस्थाभी भावकः, स्वयं युक्तं, ततो वा गृह्णते, अन्व-
 दीयाद्वा कुनोऽपि गृहाद्यप्रदेशकाऽऽदिकमायातं तद् गृह्णते ।

अथ ' द्वाह एवेव चि ' पदं व्याख्यानयन्ति-

असतीर्षं व दवस्स व, परि सत्तिथर्कं निगुणद्वार्याणि ।

अच द्वियायै गिएहइ, सन्नासन्ने विमिस्साई ॥७०९॥

यदि भ्रान्तस्य गच्छस्व वा योग्यं क्वचं पानकं संबिम्भनाभिवे-
 धवपि कुलेषु (परितोससिय चि) येनोष्णोद्कंन दधिमात्रानानि क-
 प्यन्ते, तत् परिपक्वपानकं कार्मिककारमाराम, शुद्धद्रव्यं नाम-
 यस्यां केवाङ्गाकार्यां शुभ उन्कादयेते, तस्यां यत्समतनसं वा पानीयं
 तद् गुह्योपाधिं द्रव्यं गुरुकवम् । आदिप्रदण्डाङ्गिपानकाऽऽदिप-
 रिप्रहः प्तानं पानकानि यदि तैः आकृतेरत्माऽऽपिनाति प्र-
 थममेवाऽऽचार्यं कृतानि, भ्रान्तानाथं गृह्णाति । (सन्नासन्ने चि)
 यदि समंधेव भ्रान्तस्य वा गच्छस्व वा योग्यमणोयं न ल-
 ज्यते, तदा (विमिस्साय चि) विमिस्साय अत्रांयवनात् आच-
 काणां चाचार्यावचितकृतानि, तान्यपि द्वितीयपदे गृह्णन्ते ।

अथ " असईइ द्वाह " इत्यत्र योऽयमादिशब्दः, तस्य

सफलतामुपदेशोपप्राह-

पाण्ड्याणपविद्धो, विमुद्दपाहारजं द्वो गिएह ।

अच्छाणइअसथेरं, जटं एवेव जद्वुक्क ॥७१०॥

पानकार्यं वा प्रविष्टो यदि विमुद्दक्षेत्रेणोपेनाऽऽहारेण शुद्ध-
 ताना कृष्यते निमकपते, ततश्चादितः सन् तमापि गृह्णाति । त-
 था- (अद्वाणाह चि) अथविनर्गतानां नाधुनां हेनोः, आदिश-
 न्दार्थमेवैवाशिवाऽऽदिषु वा अस्मन्तरे, अथविनर्भाविनकु-
 लेषु, एवमेव भ्रान्तोकाविधिना शुक्लाण्येव, यतित्वा यत्न कृत्वा, त-
 तो यद्गुह्यमनेपणीयं, तदप्यागमोक्तनीया गृह्णीत । उक्तं स्थधि-
 रकल्पिकानधिकृत्य विहारहारमः ७० १ उ० ।

उपशाणय-स्थापनानन्तक-१० । स्थापनानन्तकं यद्वाद्वा-
 वननकमिति स्थाप्यते । तस्मिन्नन्तकजेदं, स्था० १० ज० ।
 (इदं च ' अणंत' शब्दे प्रथमयोग २६० पृष्ठे कृतव्यम्)

उपशाणय-स्थापनानय-पुं० । स्थापनाप्राधान्यमिच्छन्त नये,
 स्थापनाय आह- यथापनेयाकारः तनश्च- "प्रमाणमिदंमथार्थ-
 स्वाऽऽकारमयनां प्रति । नामाऽऽदि न यिनाऽऽकारं, यतः कनापि
 बंधने ॥१॥ तथादि-नाम्नोऽयोमरंऽपि यत्कीयितुं शक्यमत्र न त-
 दुल्लेखेऽप्याकारावनामन्तरेण नियतनीऽऽऽयथैवगृह्णामिन्या-
 कारग्रहण एव प्रदातुं सर्वेय सिद्धाकारमयवम्, ततो ज्ञान-
 हेयोजिधानानिधेयाऽऽदिसकलमाकाराऽऽरेपिनमेव संबन्धहा-
 रावतारि, तद्विकलस्य स्रुपुपन्थेवासत्वात् । उक्त० १ अ० ।

आगारो विप मइस-द्वत्पुकि र्याफलाजिह्वाणाई ।

आगारमयं सर्वं, जयगामारं त्वं नयिथ ॥६१॥

आकार एव आकारमात्रकपाथेव, कानिई. इत्याह-मतिश्च
 शब्दमेत्यादिद्वयः । तत्र मतिस्तावद्वेयाऽऽकारग्रहणपरिजल-
 त्वादाकारवती । तदाकारवधे तु- " नीलस्येधं संबिदं न-
 पीताऽऽदेः " इति नैयत्यं न स्यात्, नियामकाभावात् । मीनाऽऽ
 धाकारो हि नियामकः, यदा च स नैयत्यं, तदा " नीलप्राहृषी
 मतिं पीताऽऽदिप्राहृषी " इति कथं व्यथस्याप्येतत्, विद्याप्राज्ञ-

वात्, तस्मादाकारवायेव मतिरनुपगमन्त्या । शब्दोऽपि पौत्रलिकत्वादाकारवायेव । यदाऽऽदिकं तु वस्त्वाकारवत्त्वं प्रत्यक्षसिद्धमेव । किंचाऽप्युक्तेपवाषकपणाऽऽदिका क्रियावतोऽन्यथावादाकारवत्त्वेव । फलमपि कुम्भकाराऽऽदिक्रियासाध्यं यदाऽऽदिकं स्फुरिष्यदाऽऽदिवस्तुपर्यायकपत्वादाकारवत्त्वेव । अभिधानमपि शब्दः; स च पौत्रगणिकत्वादाकारवायित्युक्तमेव । तस्माद् यदस्ति तत्सर्वमाकारमयमेव । यत्त्वनाकारं तस्मात्त्वेव, यन्वापुत्राऽऽदिकपर्यायस्येति गाथाऽर्थः ॥ ६४ ॥

अथ प्रयोगद्वारणानाकारं वस्तु निराचिकीर्तुराह-
न पराणुमयं वस्तु, आगाराजावभ्रो खपुष्पं च ।

उत्थलं भस्ववहारा-भावाभ्रो नाणुऽगारं च ॥ ६५ ॥

परस्मादाकारवस्तुनिवेशकस्य, अनुमतमभिप्रेतं, सामर्थ्याद् बन्नाकारवद् वस्तु, तस्मात्ति, आकाराभावात्, खपुष्पवत् । अप-
रमपि हेतुद्वयमाह- "उत्थलं भ" इत्यादि । (नाणगरामिनि) ना-
स्यनाकारं वस्तु, सर्वेष्वानुपलब्धमानत्वात्, तेनाणीयसोऽपि
व्यवहारस्याभावाच्च इति पर्यन्तवर्ती, चकारोऽत्र योजनीयः,
खपुष्पवादिनि दृष्टान्तो हेतुद्वयेऽपि स पवेति गाथाऽर्थः ।
॥ ६४ ॥ विद्या ॥

उपणानुगिति-स्थापनापुरुष-पुं० । पुरुषप्रतिमाऽऽदौ, स्था० ३
शा० १ उ० । काष्ठाऽऽदिनिमित्ते जिनप्रतिमाऽऽदिके, सूत्रं १
शु० ४ अ० १ उ० ।

उपन्यायिरिय-स्थापनाऽऽचार्य-पुं० । अक्षराघाटाऽऽदिविद्युस्था-
पिते आचार्ये, (घ०) आचकस्य स्थापनाऽऽचार्यविचारः-
मनु "गुणोत्तरद्विभक्तं उपणा, गुणवत्सोवर्द्धसत्त्वात् च । जिण-
विरहमिह च जिणवि-भक्तवर्णामंतं सहलं ॥१॥" इत्यादिवि-
शेषाऽऽवश्यकचयनप्रामाण्यं यत्तिनामाधिकप्रस्तावे प्रवृत्त-
शब्दं व्याख्यानयता भाष्यहृता साधुमाश्रित्य स्थापनाऽऽचार्य-
स्थापनमुक्तं, न आचकमाश्रित्येति कुलस्तेषां स्थापनाऽधिकार
इति चेत् ? न । अवलम्ब्य भणतां तेषां स्थापनाऽऽचार्यस्थापने
पुक्तमेव । आ-यथा भदन्तशब्दपठनं व्यथमेव स्यात् । अथ च
स्थापनाऽऽचार्यस्थापनमन्तरेणापि वन्दनाऽऽद्यनुष्ठानं विधी-
यते, तदा वचनकमित्युक्तौ- "आयपपामाणुमिच्छां, चउदित्ति होह
उगमां शुठण्णो ।" इत्यङ्कुरेऽङ्कुरेवप्रमाणमुक्तम्, तत्कथं च-
टने ? न हि गुर्वेभावं शुभगतावप्रहप्रमाणं पठमानं स्यात्,
प्रामाण्ये तस्मीमववस्थापते । अ० २ अधि० । (ब्रह्मोपनिषाजः
प्रतिनिष्कानभिः स्थापनाऽऽचार्यस्य प्रतिनिष्कानां 'पदिच्छेदसा'
शब्दे वक्ष्यते)

उपवादीर-स्थापनादीर-पुं० । वीरवर्द्धमानस्वामिस्थापना-
वत् सुजटस्य स्थापनायाम्, सू० प्र० २० पाठु० ।

उपवापकच-स्थापनास्तप-न० । स्थाप्यत इति स्थापना, यल्ले-
प्याऽऽदिकमोहदादिविकल्पेन स्थाप्यते तद्विषये सत्यं स्थापना-
सत्यम् । यथा-अजिनोऽपि जिनांआचार्योऽप्याचार्योऽयमिति ।
स्था० १० शा० । जितप्रतिमाऽऽदिविद्यु जिनाऽऽदिव्यपदेशे, प्रह० २
सं० ४ आ० । स्थापना सत्या यथाधिधमदाऽऽदिविद्यासं सुद्रा-
विद्यासं चोपलभ्य प्रयुज्यते, यथा-एककं पुरतो बिन्दुद्वय-
कहितमुपलभ्य छतमिमिति, बिन्दुद्वयसहितं सहकाम-
धरम्

वमिति । तथाविधं मुक्ताविन्यासमुपलभ्य स्फुरिकाऽऽदिविद्यु मा-
योऽव कार्याणोऽयमिति । प्रश्ना० ११ पदं । घ० ।

उपधिद-स्थापनेन्द्र-पुं० । स्थाऽऽकारलक्षिते, स्था० ३ शा० १
उ० । (स्थावथा वास्य 'इद्' शब्दे च्छितीयजानो ३३३ पुष्टे गता)

उविआ-कौ० । देशी-प्रतिमायाव, दे० ना० ४ वर्ग ।

उविचा-स्थापयित्वा-अव० । प्रकल्पत्यर्थे, व्य० १ उ० ।

उविय-स्थापित-वि० । संयतार्थे स्वस्थाने परस्थाने वा स्था-
पिते स्थापनादोषदुष्टे, व्य० ३ उ० । "उवियं संकमद्वाप, तं च
होत्र चलाचलम् ।" (६४गाथा) दशा० ५ अ० १ उ० । स्थापितं
द्विविधम्-विद्वस्थापितम्, आचिरस्थापितं च । तत्र विद्वस्थापितं
मासलक्ष्यं । श्र० १ उ० । ऊर्ध्वं, निकटे, द्विकर्षां च । दे०
ना० ४ वर्ग ।

उवियगजोऽ(ष्)-स्थापनकभोजिन-वि० । स्थापनादोषदुष्टप्र-
भूतकनोजिनि, व्य० १ उ० ।

उविचा-स्थापिता-कौ० । आरोपणानेरे, (स्था०) यत्प्राय-
श्चित्तमापन्नस्तस्य स्थापितं कृतं, न चाद्विगुनारचमस्यर्थः ।
आचार्याऽऽदिवेद्यावृत्त्यकरणापर्यन्तं, तच्चि वक्ष्यशाकानि वैश्यावृत्त्यं
कर्तव्यं, वैशावृत्त्यसमाप्ती तु तत्करिष्यतीति स्थापितोच्यत इति ।
स्था० ५ शा० १ उ० । "मासाऽऽदी निश्चित्तं, जं सेसं दिङ्ग-
ए तसु" ति० सू० १ उ० । यदि पुनर्वेम्मासाऽऽदिकमापन्नं तद्
वैशावृत्त्यमाचार्याऽऽदीनां करोतीति स्थापितं कियते, तस्मिन्न
स्थापिते यदस्मत् शेषमुद्दानमनुष्ठानं वाऽऽपद्यते, तत्प्रथममपि
प्रमादनिवारणार्थमनुष्ठानं दियते सा 'दाददना' आरोपणा ।
व्य० १ उ० ।

ठा-स्था-धा० । गतिनिवृत्तौ, " स्थष्टापकचिद्विनिरप्याः " ॥ ४
। ४ । १६ ॥ इति निष्ठनेष्टाऽऽदेशाः 'ठां' उाञ्च' 'ठाणं' । प्रा० ४
पादं । 'आदे एवा जिववह ताहि खवं ठाहेति' ति० सू० १ उ० ।
ठाउं-स्थानुषु-अव० । 'ठा' गतिनिवृत्तौ इत्यस्य तुमुप्रत्ययात्-
स्य भवति । अत्रस्थापत्यर्थे, आच० ४ अ० । " इच्छामि ठां
काठसल्लं ।" आच० ४ अ० ।

ठाऊण-स्थित्वा-अव० । अवस्थापित्यर्थे, प्रश्ना० १८ विद्या ० ।

ठाग-स्ताप- अचकाशे, श्र० ३ उ० ।

ठाण-स्थान-न० । 'स्था' प्रायाऽऽदौ व्युद् । " स्थापकचि-
द्विनिरप्याः " ॥ ८ । ४ । १६ ॥ इति स्थाधानोऽऽदेशः । प्रा० ४
पादं । अत्रनिधितिविशेषे, आच० ५ अ० एकत्रैव (दशा० ४ अ०)
उपवेशने, दशा० ३ अ० । निषद्यायाम्, स्था० १० शा० ।
निषदनस्थाने, स्वयतनस्थाने, म० १४ श० ८ उ० । पाद-
न्यासविशेषे, म० ७ श० ९ उ० । अत्रस्थाने, प्रब० ११२
द्वार । आसने, ज्ञा० १ श्रु० १ अ० । गमनाऽनुपस्य निशयं कृ-
त्वा कचिद् प्रदेशेषु अचस्थाने, श्रु० १ उ० । स्थितौ, सू०
१ श्रु० ५ अ० १ उ० । कुक्ष्याऽऽदिविद्यु स्थाने, ति० सू०
१ उ० । मानि, दे० ना० ४ वर्ग ।

जे भिकव् अणंतरहिपाए पुढवीए ठाणं वा सेज्जं वा
निसीदित्थं वा वेपइ, वेयंते वा साइज्जइ ॥ १ ॥ जे निक्खं

ठाथ

ससरक्त्वाए पुढवीए ठाणं वा सेज्जं वा णिसीहियं वा चेपए, वेयंवं वा साइज्जइ ॥ २ ॥ जे जिक्खु ससणि-
क्काए पुढवीए ठाणं वा सेज्जं वा णिसीहियं वा चेपए, वे-
यंवं वा साइज्जइ ॥ ३ ॥ जे जिक्खु चित्तमंताए सिद्धाए
चिचमंताए भेसुए कोलावासंसि वा दाएए जाव पट्टिए
सअद्वे सपाणे सबीए सट्ठमे सवत्तिगपणदग्गमट्टियम-
कदपमंताएणंसि ठाणं वा सेज्जं वा णिसीहियं वा चेपए,
वेयंवं वा साइज्जइ ॥ ४ ॥

ससणिज्जससरक्कसिद्धालेखुकोलावासा सअद्वे सपाणे सबीए
सउत्तं वत्तिगपणदग्गमट्टियमकदपमंताएणंसि, एते सुत्तपदा ।

इमं वचनानां । गाहा-

पुढवीमादी ठाणा, जसिचमिच्छा उ अट्टाहिया सुचे ।
तेसु क्काणदीणी, चेतंताऽऽणादिणो दोसो ॥ २ ॥

ठाणं काउत्तमं, आदिसहातो णिसीयणुतुवट्टणा,वेयनं कर-
नं,अयंनरहिवा णाम सविष्ठा,तरिम सट्टाणे पण्डितं चउलहु ।

अहवा । गाहा-

अंतररहिताऽऽंगतर, ईसिं उट्टा उ होति ससणिक्का ।
अंतरणविभिन्ना फा-सुगाए पुढवी तु ससरक्त्वा ॥ ३ ॥
अंतरं वचनानां, नेण रदिता, निरंतरमित्यर्थः । अहवा-पुढ-
वी अणंतत्रायण रदिता असंज्ञातजीविका, पज्जत्तं पदुच्च सं-
खेया सि । अचवा-जीए पुढवाए अंतो जीवंहि रदिवा ण अंत-
रदिवा अणंतररहिता, सबी सचेतना, न मिच्छा इत्यर्थः । ईसिं
उट्टा ससणिक्का, सेयं पुढवी अविष्ठा, सविष्णेण अरक्ष्यण
विभिन्ना ससरक्त्वा ।

गाहा-

चिचं जीवो जणितो, तेणं सह संगया तु होति सविष्ठा ।
पासाणसिद्धा रंदा, भेखु पुण मट्टिया लेहु ॥ ४ ॥
सचयेणा रंदा मदासिद्धा, सविष्ठा वा लेखु लेट्टुअओ ।

गाहा-

कोला उ पुणा तेमिं, आवासो तण्णित्तिं दारं ।
अंदा तु सुइंमादी, पाणमहणे तसा चउरो ॥ ५ ॥
वितियं तु अप्पकदं, तदेव रुदं तु होति हरिताऽऽदी ।
कीरगनगरुत्तिगो, सअंकरु णिरंकुरो पण्यो ॥ ६ ॥

कोला पुणा, तेसिं आवासदाकए वा, जीवपण्टिए सपाणे
दाकए, पुढवीए वा । एवं सबीए दाकए, पुढवीए वा, अणंकरियं
वायं, तं चव अंकुकीन्नमं हरिते, कौरुयणगरगा-उत्तिगो, पर-
गट्टा वा वा; पण्यं पंचवक्को-संकुरो अणंकुरो वा उसावेहो, अं-
दगा सुइंमाऽऽदिगा, दगमट्टिया-विचक्का,सविष्ठा, भीसो वा ।

गाहा-

मकदसंताणो पुण, ख्खुपुढतो उ अकुटितो जाव ।
संक्रमणे तस्सेव उ, पिपीक्षिकादीयिअं तसिं ॥ ७ ॥
कालियपुढत्तं अकुटितं संताणमं, तस्सेव पुढवस्स गमणकाठे
संक्रमनं भवति । अहवा-संताणमं संक्रमनं पिपीक्षियमक-

दगादीयं प्रवृत्ति । ठाणं उच्छ्रान्तं, सेज्जा आसन्नं, भिसीहिका
सज्जकारणं । एयंसि वेयनं करयं, आचक्षन्तानां, पण्डितं,
आणादिवा य होसा, प्राए संजमे य होसा जहासंभवं ज्ञानियमंभं ।
पुढवादिपमिदिवाय संघट्टणादिकरणे वेयणोवम इमा ।
गाहा-

धेरवमा अक्केते, मत्ते सुत्ते व जारिसं दुक्खं ।
एमेव य अन्नवाता, वियणा एमिदिवाणं तु ॥ ८ ॥

जहा धेरस्स जराय जिह्वस्स बरिससनापुस्स तउणेण बलव-
ता अमलपाणिना सव्यायमेण अक्कंतस्स जारिसा वेयणा, ता-
रिसा पुढविकारियाय अविचकतरा ठाणादिहियंक्केतेहि वेयणा
भवति । वेयणा य जीवस्स प्रवति,योऽजीवस्स,ते य जीवसि-
णा एमिदिपुत्तु अन्नवा जहा मत्ते सुत्ते वा अन्नत्तं सुदुक्कण-
लिंगं, एवं एमिदिपुत्तु वि अन्नवा वेयणा वट्टवा, लिंगं च ।
किं च-एमिदिवाण उवयोगपसाइगा इमं दिट्टेता । गाहा-
जोयणे वा सिंभिए वा, जहा एरो तएुडितो ।
पावड्ढे नेहकज्जेउ, कारंत्तुं जे अपवत्तं ॥ ९ ॥

जहा रुक्कोत्त जोयणे सुद्धुमे गेहउणुणो अण्ण आ,ना तेणाहा-
रिएण सरोरोवचयो भवति, षय अन्नचरणं अं लसिक्कज्जति ।
तहा पुढवीए अण्णि नेहो सुद्धुमां, सो वि सुद्धुमचणं ण
दिससति, उअं पुढवीए तएुट्टेता अन्नपं, ततो तेण प्रावट्टे
नेहकज्जे हत्यादिसरोरंमखं कणंमण्ययम ।

अस्स दिट्टेवस्स उववत्तं ॥ गाहा-

कोहातिया परिणामा, तहा एमिदिअण तु ।
पावड्ढे तेसु कउजेसु, कारंत्तुं जे अपवत्तं ॥ १० ॥

एमिदिवाणं कोहादिया परिणामा, सागारया य उवयोगा,
तहा सातादिवाभो वेयणातो, एते सव्ये भावा सुद्धुमचणंओ
अणतिसयस्स अणुवत्तक्का । जहा सखी पज्जत्ता कोहुवया
उक्कोसंति,नियसिं भिगुडिं वा करंति, तेसु ते अण्णीतिकउजेसु
तहा प्रावट्टेन एमिदिवा अपवत्तत्ता, अयमयां इत्यर्थः । उअं
पुढवीकाया एवंविधवेदमण्युभवति, तहा तेसु ठाणादिचं
ण कायवं ।

अववाहतो वा करेज्ज । गाहा-

वोसट्टकायअसिचो, गेल्लएऽऽणमंभंगतरं ।
वसहीवायाएण य, असती जपणा य जा जण्ण ॥ ११ ॥

वोसट्टकायो पाओवगतो, सो परप्पओगा अणुक्कपण्डिया-
यत्तणेण वा अणंतररहिवाउणुसु उवउजेज्जा, असिचमहावा
वसहिसलमंता रुक्कादिहेट्टु ठाणंति, वेज्जट्टा, ओसहिहा
वा गिल्लायो उवा णिउज्जति, तदा वसहिअभावे अयंदिने
उपउज्ज, अट्टाणं पडिचया वा ठायंति, अगण्णमादिसंभवे वा
वसदिणमत्ता ठाणंति, वसहिवाभाए वा ठायंति, सव्वहा
वा वसहिअभावे ठाणंति, अणंतररहितादिपंतिक्काण आ
जण्ण जपणा संभवति पमिहेणपमज्जणादिवा वा, सा
सव्वा वि कायव्वा ॥

सुत्तं-

जे जिक्खु पुणंसि वा गिहेखुयंसि वा अमुक्कासंसि वा
कामजलंसि वा ठाणं वा सिज्जं वा णिसीहियं वा चेपए,
वेयंवं वा साइज्जइ ॥ ५ ॥

गाहा-

पूणाऽऽदी ठाणा खलु, जचियमेत्ता उ आहिया मुचे ।
तेसि ठाणादीणी, चेतताऽऽणादिणो दोसा ॥१२॥
पूणा वेला, गिहेलुको उंचरो, उमुकाळं उफकाळं, कामजळं
हाणपीढं ।

गाहा-

पूणा उ होति विचली, गिहेलुओ उंचरो उ नायब्यो ।
ठुजुखळं ठमुकाळं, सिणायपीढं तु कामजळं ॥ १३ ॥
गतार्थी । खबर-सिणाण मउजणा दो वि पण्टा ।

विचियपदं । गाहा-

बोसिट्टकार्णै असिबे, गेलखऽऽणसंभमेगतरे ।
बसह्नीवाघाएण य, असती जयणा य जा जणिया ॥१४॥
पुर्वेवत् ।

जे भिक्खु कुसिंपंसि बा मिलंसि बा लेलुपंसि बा कंठ-
रिफसजार्णसि बा ठाणं बा सेज्जं बा थिसांदिहियं बा चेपइ,
चेयंतं बा साउज्जइ ॥ ६ ॥

कुसियं कुळं, तं जगो जिणमवतरति, इयरा मइ करजण
जिनी, नर्यं वा तर्मी निची । सिखा अहेइ पुव्वुत्ता पदमसुचे
थियमा सखिजा इह भजिउजा । शंयं पुर्वेवत् ।

गाहा-

कुलियादी ठाणा खलु, जचियमेत्ता उ आहिया मुचे ।
तेमु ट्ठाणादीणी, चेतता आणमादीणि ॥ १५ ॥
पुर्वेवत् ।

बोसिट्टकार्णै असिबे, गेलखऽऽणसंभमेगतरे ।
बसह्नीवाघाएण य, असती जयणा य जा जणिया ॥१६॥
पुर्वेवत् ।

सुचं-

जे भिक्खु खंधंसि वा फसिंहंसि वा अकुण्डंसि वा गिह-
पासंसि वा दुम्भंभे दुनिर्कल्लचे चलचले ठाणं बा सेज्जं वा
निसीहियं वा चेपइ चेष्यंतं बा साउज्जइ ॥ ७ ॥

(जे भिक्खु खंधंसि वा इत्यादि) खंधं पागारो, पेढं वा, फसिहो
अण्णात्ता, अकुण्डो अंबो । सो य मंडयो । गिहोवरं मालो दु मुमिगा-
दीणि । जहा गयक्खोबसोमितो पासारो सव्योवरि दाता जं
इमिततलं भूमितलं तरं वा हम्मतलं । एस सुचत्यो ।

इमा जिज्जुत्ती । अंधादिगाहा-

खंधो खलु पावारो, पेढं फसिहो तु अण्णमत्ता होति ।
आह्वा खंधो उ पारो, मंधो अकुण्डो गिहमात्तो ॥१७॥
आह्वा अंधो चरो, पूढे इहकदाकंसंभातो, एकप्य इत्यर्थः ।

कुचंभे सि । अंधो कुचिंधो-रज्जुचंभे, कदाचित्पु वेहंधं चो वा । तेषं
सुचत्तं दुबत्तं, कुणिकल्लं ति-पण्डितं, इथापितसिख्यं; तेण सु-
णिकिल्लं, कंसि सि कुचिरिकल्लं ति आलायणो, तं अपण्डिते-
हियं कुचिरिकेहियं वा, तं निपुणं अणियकंयं, अणियकणिय-
त्थावे चलायत्तं चलायाचलनवज्जायं, तादृशे स्थानाऽऽदि न
कण्ठेवयम्-

रज्जुवेहो अंधो, गिहयाणिहत्तं तु होति निकल्लवधं ।
अनिरिक्खअपण्डितेहो, चलाचलमणियकंयं तु ॥ १८ ॥

पवन्तो कायवहे, आवववाओ य जाणजेदादी ।
तस्सेव पुणो करये, अदिहारणं अस्सकरणे वा ॥ १९ ॥

गतार्थी । जवरं (जिहताणियवत्ति) जिक्खवमणिकल्लं च ।
तारिसे सदीसे ज्जायां कंठस्स इमे दोसा-

ततो पदन्तो छयं कावाणं बिराहणं करेज्ज, अण्णो
वा से इत्थणवादिबिराहणा इवेज्जा । आयादि वा
उवकरणजातं बिराधेज्जा । तस्स व पूणादिवस्स पादिबस्स
रज्जुबस्स वा श्रोत्रतस्स वा वि संघातियस्स पुणो करणे
अरणस्स वा अदिणवस्स करणे, अथिकरणं जचनि । पदि-
सिक्ककरणे आयादिवा दोसा, चउल्लुं च से पच्छिं ।

बोसिट्टकार्णै असिबे, गेलखऽऽण संभमेगतरे ।
बसह्नीवाघाएण य, असती जयणा य जा जण्य ॥१७॥

पुर्वेवत् । नि० खू० १३ उ० । स्वकपपाती, सन्न० ३ काण्ड ।
ऊर्ध्वस्थाने, वय० ४ उ० । कायोत्सर्गे, वृ० १ उ० । नि० खू० ।
श्रोत्र० । पं० आ० । आवा० । स्थान० । आवा० । सुच० ।

पञ्च स्थानानि मुक्त्वा निर्गन्धैर्निर्गन्धोनिष्कैकत्र कायो-
त्सर्गो न कार्यः-

पंचाहे ठाणेहिं निग्गंया य निग्गंधीओ य एगयओ ठा-
णं वा सेज्जं वा निसीहियं वा चेपमाणा णाऽकमंति । तं
जहा-अत्येगइया निग्गंया य निग्गंधीओ य एगं महे आ-
गाभियं च्छिआवायं दोइमइमदभियणुपविट्ठा, तत्येगयाओ
ठाणं वा सेज्जं वा निसीहियं वा चेपमाणा णाऽकमंति ? ।

अत्येगइया थिग्गंया य थिग्गंधीओ य गामंसि वा नगरंसि
वा० जाव रायहाणि वा वासं उवगाया एगइया नत्थ उवस्स-
यं झमंति, एगइया णो लजंति, तत्येगयाओ ठाणं वा०
जाव णाऽकमंति २ । अत्येगइया य थिग्गंया य थिग्गंधीओ
य णाणकुमारवासंसि वा सुवन्नकुमारवासंसि वा वासं
उवगया, तत्येगयाओ ठाणं वा० जाव णाऽकमंति ३ ।

आमोसगा दीसंति इच्छंति थिग्गंधीओ चीवरपडियाए
पदिगाहत्तए, तत्येगयाओ ठाणं वा० जाव णाऽकमंति ४ ।
जुवाणा दीसंति ते इच्छंति थिग्गंधीओ भेदुणवां दवाए प-
दिगाहत्तए, तत्येगयाओ ठाणं वा० जाव णाऽकमंति ५ ।

इच्छेहिं पंचाहे ठाणेहिं० जाव णाऽकमंति ।

" पंचाहे " इत्यादि सुगमम् । नवरत्न (एगयाओ चि) एकत्र
(ठाणं ति) कार्योत्सर्गः, उपवेदानं वा । (सिख (चि) शयनम् ।
(निस्सोहिय सि) स्वाध्यायस्थानं, चेतयन्तः कुर्वन्तो नाति-
क्रामन्ति-न लक्ष्मणन्ति, आहामितं गम्यते । (अथि चि) क्षमित
अवन्ति, (एगइय चि) एके केषम, एकामहितोयं, अह-
र्षो विपुलासमायिकामकायिकां वा अन्नमिल्लवणीयं च्छिआम,
आपाताः स्वायंभुकोऽऽदीनां यस्यां सा तथा, ताम् । दीशोऽऽथा
भागो बस्यां सा तथा, तां दीशोपवाहम् । अकावस्त्वायिकः । दीशो-
ऽथा वा काशो निस्तरणे यस्यां सा दीशोका, तामवर्षो कान्ता-
रम्, अजुमबिहा दुर्मिक्काऽऽदिकारकवहात् ; तथाऽऽव्याय (व-
गयथा चि) एकतः, एकत्रेत्थयः ४ स्थानाऽऽदि कुर्वन्त आन-

एवं संस्यमस्थानान्पिच्छाकान्येव भवन्ति । भोगव्यतिरेकेण वा प्रयत्नान्कथञ्चकस्यन्ति । छिन्नप्रशस्तभावसम्भानं पुनरौपशमिकाऽऽदिनावादैविकाऽऽदिनावात्तरगतस्य पुनरसि युक्तपरिणामवस्तुवैव गमनम् । अग्रवास्ताच्छिन्नभावसम्भानानुपगतभेषर्था प्रतिपत्तयेऽविद्युत्प्रथमानपरिणा— मस्थानानानुबन्धिभियथावाद्यं यावत्, उद्यमभोगमन्तरेणापि कथायथाशब्दाध्यवसायस्थानानुचरोत्तरापयवगाहमानस्य वा इति । अग्रवस्तुच्छिन्नसम्भानं पुनरौदयिकभावाद्यौपशमिकाऽऽदिभावात्तरसंक्रान्ते सत्यां पुनस्तवैव गमनमिति । इह द्वारद्वयं योगपथेन व्याख्यातम् । तत्र सम्भानस्थानं रूपविषयम्, इतरत्तु ज्ञावाविषयमिति । उक्तं स्थानम् ।

अथवा भावस्थानं कथायाणां यत् स्थानमिह परि-
शुद्धम्, तेषामेव जेतुर्द्वन्द्वभावाधिकृतत्वाद्येषां
किं स्थानं, यथाभित्य च ते भवन्ति ! शुद्धा-
ऽऽदिविषयानाभित्य च ते भवन्तीति

तदर्थयति-

पंचसु कामशुशेसु, मधफरिसरसकत्वगेषु ।
जस्म कसाया वदं-नि मूलठाणं तु संसारं ॥ ७४ ॥

तत्रेच्छाऽनङ्कपः कामः, तस्य शुशाः पानाभित्य चासी चेतसो विकारमादशयोति । ते च शब्दरसगौरसकपगन्धाः, तेषु पञ्चस्वाप्यव्युत्पेयु समस्तेषु वा विषयभूतेषु, यस्य जनोर्विषयसुखापिपासो-
न्मुञ्जन्नापरमाथंदिशिः संसारानिष्वाङ्गेषां रागद्वेषनिमित्तोप-
पन्नमनोहेतुरविषयोपसम्भौ सत्यां कथाया वन्ते प्रादुर्भवन्ति, त-
न्मुञ्जन् संसारवाद्येषु प्रादुर्भवन्तीत्यनः शुद्धाऽऽदिविषयोद्युभूत-
कथायाः, संसारे संसारविषयं, मूलस्थानमेवेति । पञ्चसु क भवति-
रानाऽऽदुपहतचेताः परमार्थमज्ञानानोऽस्तत्सम्भावऽपि तस्व-
भावाऽऽदोपणेनाध्याद्यधनतः कामो मोदते । तत आह-
“ इदं च वस्तु परं न पश्यति जगद्यन्धः पुरोऽधसितं,
रामान्धस्तु वदन्ति तत्परिहरन् यथास्ति तत्पश्यति ।
कुन्देन्द्वीवरपुण्येचन्द्रकलशभीमल्लुतापल्लवा-
नारोप्याद्युधिराशिषु म्रियतमागानेषु यस्माद्दे ॥ १ ॥ ”

इत्थं वा कर्कशशब्दऽऽदौ प्रकृतीति । तत्र च मनोहेतुरशब्दाऽऽ-
दिविषयाः कथायाणां मूलस्थानं, ते च संसारस्येति गाथात्-
त्पर्यायः । आचा० नि० १ श्लो २ अ० १ उ० । नि०
७० । ७०० ।

कहि णं भंते ! बादरपुढविकाइयाणं पञ्जगणायां ठाणा
पण्णया ? । गोयमा ! सङ्घाणेणं अद्दमु पुढवीसु । तं
जहा-रपण्णभाए, सकरप्पजाए, बाहुयप्पजाए, पं-
कप्पजाए, धूपप्पजाए, तमप्पजाए, तयतमप्पजाए, अद्दे
सत्तमाए ईसिप्पजाए, अशोसोए पापाक्षेसु जणेषु
जवणपत्त्येसु निरएसु निरयावन्नियासु निरयपत्त्येसु, उ-
त्तलोए कप्पेसु विमाणेसु विमाणावन्नियासु विमाणपत्त्य-
नेसु, तिरियसोए टंकेसु कूडेसु मेसेसु सिहरिसु पम्भारेसु
विजयेसु बवत्तारसु चासेसु चासरपरम्पएसु वा वेमासु वे-
इयासु दारेसु तोरखेसु दीवेसु ससुसुसु । एत्थं थं बादरपुढ-
विकाइयाणं पञ्जगणाणं ठाणा पण्णया । उववाएणं ढोयस्स
३२५

असंसेअइभागे, मग्गुभाएणं ढोयस्स असंसेअइजागे,
सङ्घाणेणं लोयस्स असंसेअइभागे ।

‘कहि णं भंते !’ इत्यादि । (कहि ति) कश्चिद्, ‘ णं ’ शब्दो
वाक्यान्तकूपरे । प्रदमेति परमपुत्राभिष्ठासु । बादरपुढवी-
कायिकानां पयोत्तानां स्थानानि स्वस्थानाऽऽदीनि प्रकृतानि प्रकृपि-
तामि ! एवं गौतमस्वामिना प्रश्ने कृते भगवाद्वा वदंमान्स्थान्याह-
गौतम ! “सङ्घाणेषु” इत्यादि । ननु गौतमोऽपि जगवानुपकि-
तकृशसमूहानां वाद्यथरः तीर्थकरजापितमातृकापद्भवणमाभा-
वात्तत्प्रकृतभूतज्ञानाऽऽवत्प्रणकृपयशमन्तुर्दशपुर्वेचिन् सर्वाङ्कर-
संज्ञिपाती विद्याल्लनाथप्रतिज्ञानसमन्वित एव, ततः किमर्थं पू-
च्छन्ति !, न हि स्तुतुर्दशपुर्वेचिः सर्वोत्कृष्टभूतल्लिखिसमन्वितस्य
किञ्चित् प्रज्ञापनीयमर्थवित्तमार्ता । यत उक्त- “ संक्षारं वि
भवे, साहृ जं वा पुरो उ पेच्छेज्जा । नयणं अणार्हसंसी, वि-
याण्णं एसं सुउत्तमो ” ॥ १ ॥ सत्यमेवम् । कथलं जानन्नेव
गौतमस्वामी भगवान् अन्वयं विनयेच्चः प्रतिपाद्य तत्सम्पत्त्य-
यनिमिच्छंति स्वोच्छिन्नां पूच्छति : यदि वा-प्रायः सधेच गणधर-
प्रश्नतीर्थकरनिबंधनकपं स्वम्, अतो भगवानार्थश्रमाऽर्थोऽर्थमेव
सूत्रं रचयति । अथवा सम्भवति तस्यापि गणभूतो गौतमस्वामि-
नोऽनाजोः, सुधुष्णवात् । उक्तं च- “ न हि नामानाजोः, ज्ञास्य-
स्येह कस्यचित्प्राति । ज्ञानाऽऽवत्प्रणयं हि, ज्ञानाऽऽवत्प्रणयं कि-
मे ॥ १ ॥ ” ततो जानसंशयः सद् पूच्छन्तीति न कश्चिदोचः ‘गोय-
मा !’ इति लोकाप्रथितमहाविशिष्टगोत्राभिषयाकां पमाऽऽवत्प्र-
थमिः । हे गौतम ! गौतमगणं चिति आवाह्ये । (सङ्घाणेणं इति) स्व-
स्थानं यथाऽऽदीनि बादरपुढवीकायाः पयोत्तानां, आसंसेअइव-
णाऽऽदिविद्यानागनाऽऽदुषु शक्यन्ते तस्वस्थानमिति भावः । स्वस्थान-
प्रहृष्टपुपातसमुद्घातस्थाननिर्दुर्घथम्, तेन स्वस्थानेन, स्वस्थानमङ्गी-
कृत्येति ज्ञाचः । अष्टासु पुढवीषु, स्वैत्र बादरपुढवीकायिकानां
पयोत्तानां स्थानानां योः ता एवाद्यौ पुढवीषीनां प्राहमाह-
“ तं उद्दा ” इत्यादि । तद्यथा-रत्नप्रजायां वाद्यदृष्ट्याभीषत्-
प्राग्भारायासु, तथाऽऽथोलां-पातालेषु पातालकसरोषु बलया-
मुक्तप्रभृतिषु, जनेषु भवनपतिनिर्वाकाऽऽवत्सकषेषु भवनभू-
मिकाकषेपु । इह जवनप्रहणेन भवनानामेव केवलानां प्रहणम् ;
अभनप्रस्तदप्रहणेन भवनानामाप्तराऽऽव्यापि ; तथा नरकेषु
प्रकीर्णकषेपु नरकाऽऽवत्सेषु, नरकाऽऽवत्सिकासु आवाजिका-
व्यवाचिनेषु नरकाऽऽवत्सेषु, नरकप्रस्तदेषु नरकभूमिकषेपु,
अथापि नरकनरकाऽऽवत्सिकाप्रहणेन केवला एव नरकाऽऽ-
वास्ताः परिशुभन्ते, नरकप्रस्तदप्रहणेन तु नरकापात्तरालम-
पि । ऊर्ध्वलोके-कल्पेषु सौवर्गिकाऽऽदिकल्पेषु, अनेन द्वा-
दश देवलोकापरिप्रदः । विमानेषु प्रियेयकसम्बन्धिषु प्रकीर्णक-
कषेपु, विमानाऽऽवत्सिकासु आवाजिकाप्रतिष्ठेषु प्रियेयकाऽऽ-
दिविमानेषु, विमानप्रस्तदेषु विमानचूिमिकाकषेपु, आनारं-
प्रस्तदप्रहणं विमानान्तराऽऽवत्सिकाप्रतिष्ठेषु यथासंजनभावितानां
बाद्परयोत्तपुढवीकायिकानां स्थानपरिप्रहणं ; तथापि तिर्थ-
भोगे-टङ्केषु छिन्नटङ्केषु, कूटेषु सिद्धाऽऽवत्प्रणकृष्टप्रभृतिषु, शैलेषु
शिखरहोमपर्वतेषु, शिखरिषु शिखरयुक्तेषु पर्वतेषु, प्रागनारं-
इषत्कृष्णेषु, विजयेषु कच्छाऽऽदिविषु, बह्मकरारेषु विष्णुप्रजाऽऽ-
दिविषु पर्वतेषु, वषेषु जरताऽऽदिविषु, बर्षधरेषु हिमशरदिप-
केषु, वेलासु समुक्ताऽऽदिविषान्तरमन्त्रादिषु, वेदिकासु
जम्बूद्वीपजम्बूद्वीपसंनिधिषु, द्वारंषु विजयाऽऽदिविषु, तोर-

केषु द्वाराऽऽदिसंबन्धिषु, किं बहुना ? , स्वामस्वेषु स्वेषु
 ङोपेयुः समुद्रेषु । "एत्यर्थ" इत्यादि । अत्र यत्तेषु ङानेषु बा-
 र्पुयिषीकायिकानां पयोत्तानां स्थानानि प्रकृतानि, मया, अ-
 न्यैरपि लीयेकैः । " उचवापयत् " इत्यादि । उपपातो वा-
 र्पुयिषीकायिकानां पयोत्तानां यवमन्तरमुक्तं तत्राप्याभिमु-
 क्तवामित् भावः, तेनोपातमङ्गीकृत्यैत भावः । लोकरूपं चतु-
 र्दशराज्यकस्यासङ्ख्येयभागो । अत्रैकं व्याकृतं-श्रुत्युत्प-
 नयो विचित्रः, ततो यदा परिरूपरश्रुत्युत्पन्नवदर्शनेन बादर-
 पूषिषीकायिकाः पयोत्तानिभ्यन्ते, तदा ये स्वस्थानप्राप्ता आहा-
 राऽऽदिसंबन्धिषुपारिसमाप्या विशिष्टविषयकतो बादरपयोत्तपूषि-
 षीकायिकाऽऽयुक्तव्यन्ते, त एव द्रष्टव्याः, नाराप्तराजगतावपि, त-
 दानीं विषयाऽऽयुक्तव्यन्तसंभवात् । स्वस्थानं च तेषां रत्नमभाऽऽ-
 दिकं समुद्रितमपि लोकरूपसङ्ख्येयभागो भवते । तत उपपात-
 नापि लोकरूपसङ्ख्येयभागगतो वेदितव्यः । अन्ये स्वामिद-
 ति-पयोत्ता हि नाम-बादरपूषिषीकायिकाः सर्वैस्तथा, ततस्ते-
 ऽपान्तराजगतावपि परिशुद्धमाणा लोकरूपसङ्ख्येयभाग एव-
 ति न कतिहोषः । तथा च-समुद्रघातेनापि लोकरूपसङ्-
 ख्येयभाग एव वक्ष्यते । अन्यथा समुद्रघातवस्थायामपि
 स्वस्थानितिरैकेषु क्षेत्रान्तर्गतित्यसंभवादसङ्ख्येयभागवर्तितो
 नापचयत इति । तस्य पुनः केवलिनो विद्वन्ति, विशिष्टकृतविदो
 वा । तथा- (समुद्रघातेण लोकास्व असंख्येयभाग इति)
 समुद्रघातेन समुद्रघातमिच्छन्, लोकरूपसङ्ख्येयभाग । इय-
 मत्र भाषणा-यदा बादरपयोत्तपूषिषीकायिकाः सोपक्रममा-
 युषा, निकृष्टक्रममायुषा वा त्रिभागाऽऽद्यवशेषायुषः परजविक्रमा-
 युषैः प्राणान्तरिकसमुद्रघातेन समवह्यन्ते, तदा ते विक्र-
 मःऽऽमग्रदेशपदञ्च अपि लोकरूपसङ्ख्येयतम एव भागे व-
 र्त्ते, स्वोक्तव्यात् । बादरपूषिषीकायिकपयोत्तानां प्राणान्तर-
 क्तवामित् पयोत्तानां बादरपूषिषीकायिका अपि लभ्यन्ते । इह पूर्व
 पूषिष्यादिषु स्वस्थानमात्रमुक्तम् । इदानीं स्वस्थानानपि
 कथयित् लोकरूप भागे वर्त्तन्ते इति निकृष्टवति- (सहायेणं
 लोकास्व असंख्येयभागो इति) स्वस्थानं रत्नमभाऽऽदिकं । तत्र
 समुद्रिनमपि लोकरूपसङ्ख्येयभागवर्त्तते । तथा हि-रत्नमभा अ-
 र्थतियोजनसहस्राधिकलक्षप्रमाणपरिपञ्चमाभा, एवं शेषा अपि
 युधिष्यः स्वस्थानमात्रेण वक्तव्याः । पातालकण्ठा अपि
 योजनलक्षावगाहाः, तरकाऽऽसाः, क्रिस्तद्वज्रयोत्रोच्छ्रयाः, वि-
 मानमन्वीय ह्यभिश्चोत्रजगत्तन्त्रालानि, ततः सौधैर्माषो परि-
 मितमाभात्, समुद्रतानामप्यसंख्येयभागवर्त्तितेवेति ॥

कहि णं भंते ! बादरपुढविकाइयाणं अपज्जत्तगाणं
 ठाणा पक्खत्ता ? । गोयमा ! जत्थेव बादरपुढविकाइयाणं
 पज्जत्तगाणं ठाणा पक्खत्ता, तत्थेव बादरपुढविकाइयाणं
 अपज्जत्तगाणं ठाणा पक्खत्ता । ठववारणं सव्वत्तोए, समु-
 म्पाएणं मव्वत्तोए, सहायेणं लोयस्स असंखेज्जज्जाणे ॥
 बादरपयोत्तपूषिषीकायिकसुत्रे- (उचवापयत् सव्वत्तोए, स-
 मुम्पाएणं सव्वत्तोए इति) इहापयोत्ता बादरपूषिषीकायिका
 अपान्तराजगतावपि स्वस्थानेऽपि बापयोत्तानां बादरपूषिषीका-
 यिकाऽऽयुक्तविशिष्टविषयकतो वेदितव्ये, तथा देवैरेव विक्रयजोत्रः
 श्रवसंकेतपञ्चोपापचयन्ते, उचुहुत्ता अपि च देवैरेविक्रयजोत्रं
 श्रवसंख्येयस्थानेषु गच्छन्ति । तत्रोऽपान्तराजगतावपि व-

समाना अमीं सुच्छन्ते इति । प्रभूनाञ्च स्वभावतोऽपीत्युपपातेन
 समुद्रघातेन च सर्वैर्लोकं वर्त्तन्ते । अन्ये तु अभिदधति-स्वभावात्
 एवामीं वदथ इति, उपपातेन समुद्रघातेन च सर्वैर्लोकं वर्त्तन्ते, त-
 त्थापपातः केषांश्चिद्विक्रयत्वा, तत्र श्रुत्यातिः सुप्रतीता । यवत्ता-
 पना चैवम्- अत्र यद्वं प्रथमं वक्रमेके संहरन्ति, तदेवापरे तत्र-
 कदेशमापूरयन्ति, एवं द्वितीयवकदेशसंहरणेऽपि, तत्रोपाप-
 चापि प्रथमो निरन्तरमापूरयं जावनीयम् । (सहायेणं लोय-
 स्स असंखेज्जज्जाणे इति) यथा पयोत्तानां आवितं, तथा अ-
 पयोत्तानामपि आवनीयम्, तत्रोपापेत्थेयामुत्पादभावात् ।

कहि णं भंते ! समुद्रपुढविकाइयाणं पज्जत्तगाणं
 अपज्जत्तगाणं य ठाणा पक्खत्ता ? । गोयमा ! सु-
 मुद्रपुढविकाइया जे पज्जत्तगा, जे य अपज्जत्तगा,
 ते सव्वे पगविहा अविमेमा अनानाषा सव्वत्तोए
 परियावत्तगा परेणत्ता समणत्तो ! । प्रहाणं २ पद ।
 कहि णं जंते ! अणंतेरोवत्तवत्तगावपरपुढविकाइयाणं
 ठाणा पक्खत्ता ? । गोयमा ! सहायेणं अद्दुमु पुढवीसु । तं
 जहा-रयाएपत्ता जहा सहाएपदेणं जाव दीवसमुद्देसु । एत्थ
 यं अणंतेरोवत्तवत्तगाणं बादरपुढविकाइयाणं ठाणा पक्ख-
 त्ता । उचवातेणं मव्वत्तोए, समुम्पाएणं सव्वत्तोए, सहायेणं
 लोयस्स असंखेज्जज्जाणे । ज०) सहायेणं सव्वेतिं जहा
 ठाणपदे, तेसिं पज्जत्तगाणं वावराणं उचवायममुम्पायन-
 डाखाणि जहा तेसिं चैव अपज्जत्तगाणं बादराणं, समुम्पा-
 णं सव्वेतिं जहा पुढवीकाइयाणं जणिया, तदेव भाणिय-
 व्वाणं जाव वणत्तस्सिकायि । ज० ३ श० ० १ ।
 कहि णं जंते ! बादरपुढविकाइयाणं पज्जत्तगाणं ठाणा
 पक्खत्ता ? । गोयमा ! सहायेणं सचसु पणोदपिसु सत्तसु
 पणोदपिचलपसु, अर्रोत्तोए पायात्तेसु जवनेसु जवसत्त-
 नेसु, उच्छत्तोए कपेसु विमाणेसु विमाणवात्तियासु विमाण-
 पत्तयेसु, तिरियात्तेसु अग्नेसु तलापसु सेरेसु नदीसु दहेसु
 वावीसु पुक्खरिणीसु दीदियासु गुंमालियासु सेरेसु सरपं-
 तियासु सरसरेपियासु विष्णपेतियासु उच्छत्तेसु पिच्छत्तेसु
 विष्णत्तेसु, पल्लत्तेसु नेपिणत्तेसु दीविसु समुद्देसु सव्वेसु चैव
 जत्तासपत्तु जल्लाहेसु जल्लत्तुमिभासु । एत्थं बादरभा-
 उकाइयाणं पज्जत्तगाणं ठाणा पक्खत्ता । ठववारणं लोव-
 स्स असंखेज्जज्जाणे ० । कहि णं भंते ! वावत्ताउकाइयाणं
 अपज्जत्तगाणं ठाणा पक्खत्ता ? । गोयमा ! जत्थेव बादर-
 आठकाइयाणं पज्जत्तगाणं ठाणा, तत्थेव बादरआठकाइ-
 याणं अपज्जत्तगाणं ठाणा पक्खत्ता । ठववारणं सव्वत्तोए,
 समुम्पाएणं सव्वत्तोए, सहायेणं लोयस्स असंखेज्जज्जाणे ।
 कहि णं भंते ! समुद्रपुढविकाइयाणं पज्जत्तापज्जत्तगाणं
 ठाणा पक्खत्ता ? । गोयमा ! समुद्रपुढविकाइया जे य
 पज्जत्तगा, जे य अपज्जत्तगा, ते सव्वे पगविहा अविमेसेसा

अनायासा सन्वलोप परियावकणा पञ्चता समणाउतो ! ।
 कहि णं भंते ! बादरेत्तकाइयाणं पञ्जत्तगाणं ठाणा पञ्च-
 चा । ? गोयमा ! सट्ठाणेणं अंतोमण्णस्सत्थे च्छाट्ठज्जनेसु
 दीवससुयेसु निन्वापाए पक्करससु कम्मज्जीसु बाचायं प-
 कुच पंचसु म्हादिदेसु । पत्थ यं बादरेत्तकाइयाणं पञ्ज-
 त्तगाणं ठाणा पञ्चचा । उववाएणं लोयस्स असंखेज्ज-
 ज्ञागे, समुग्गाएणं होयस्स असंखेज्जज्ञागे, सट्ठाणेणं
 लोयस्स असंखेज्जज्ञागे । कहि णं जंते ! बादरेत्त-
 काइयाणं अपञ्जत्तगाणं ठाणा पञ्चचा ! ? गोयमा ! जत्थेव
 बादरेत्तकाइयाणं पञ्जत्तगाणं ठाणा, तत्थेव बादरेत्तका-
 इयाणं अपञ्जत्तगाणं ठाणा पञ्चचा । उववाएणं लोयस्स
 दोसु उव्वकवाकेसु तिरियलोएतदे व, समुग्गाएणं सन्वलोप,
 सट्ठाणेणं लोयस्स असंखेज्जज्ञागे । कहि णं भंते ! सु-
 हुपत्तेत्तकाइयाणं पञ्जत्तगाणं अपञ्जत्तगाणं य ठाणा पञ्च-
 चा । ? गोयमा ! सुहुपत्तेत्तकाइयाणं जे पञ्जत्तगा अपञ्जत्त-
 गा यत्ते सन्वे एगविहा अविसेसा अनायासा सन्वलोप प-
 रियावकणा पञ्चता समणाउतो ! । कहि णं जंते ! बाद-
 राउत्तकाइयाणं पञ्जत्तगाणं ठाणा पञ्चचा । ? गोयमा ! सट्ठाणे-
 णं सचसु घणवाएसु, सचसु घणवायवलएसु, सचसु तणु-
 वाएसु सचसु तणुवायवलएसु, अहोलोए पायालेसु जयणेसु
 जयणपत्थकेसु जवणच्छिदेसु जवणच्छिदेसु निरएसु नि-
 रवावलिआसु निरयपत्थकेसु निरयच्छिदेसु निरयनिकसु-
 केसु, उच्चलोए कप्पेसु विमाणेसु विमाणावलिआसु विमाण-
 पत्थकेसु विमाणाच्छिदेसु विमाणनिकसुकेसु, तिरियलोएसु
 पाईणदादिणउदीणेसु सन्वेसु चेव लोगागासाच्छिदेसु लो-
 निकसुकेसु य । पत्थ यं बादरवात्तकाइयाणं पञ्जत्तगाणं
 ठाणा पञ्चचा । उववाएणं होयस्स असंखेज्जेसु जागेसु,
 समुग्गाएणं होयस्स असंखेज्जेसु जागेसु, सट्ठाणेणं हो-
 यस्स असंखेज्जेसु भागेसु । कहि णं भंते ! बादरवात्तका-
 इयाणं अपञ्जत्तगाणं ठाणा पञ्चचा । ? गोयमा ! जत्थेव
 बादरवात्तकाइयाणं पञ्जत्तगाणं, तत्थेव बादरवात्तकाइ-
 याणं अपञ्जत्तगाणं ठाणा पञ्चचा । उववाएणं सन्व-
 लोए, समुग्गाएणं सन्वलोए, सट्ठाणेणं लोयस्स असंखेज्जे-
 सु भागेसु । कहि णं भंते ! सुहुपत्तकाइयाणं पञ्जत्त-
 गापञ्जत्तगाणं ठाणा पञ्चचा । ? गोयमा ! सुहुपत्तकाइ-
 याणं जे पञ्जत्ता अपञ्जत्ता य, ते सन्वे एगविहा अवि-
 सेसा अनयासा सन्वलोपपरियावकणा पञ्चता समणाउ-
 तो ! । कहि णं भंते ! बादरवात्तकाइयाणं पञ्जत्त-
 गाणं ठाणा पञ्चचा । ? गोयमा ! सट्ठाणेणं सचसु प-
 चादीसु सचसु पयोदिहवत्तएसु, अहोसोए पायाणेसु ज-
 वणेषु जवणपत्थकेसु, उच्चलोए कप्पेसु विमाणेसु विमा-

णावलिआसु विमाणपत्थकेसु, तिरियलोए अगडेसु तला-
 गेसु नदीसु वहेसु बावीसु पुक्खरिणीसु दीहिआसु गुं-
 णाहियासु सरेसु सरपतिआसु सरसरपतिआसु विलपतिआ-
 सु उच्छरेसु निज्जरेसु विच्छलेसु पल्लेसु बप्पिणेसु दीवेसु
 समुहेसु सन्वेसु चेव जनासएसु जलहायेसु । पत्थ यं बा-
 दरवात्तकाइयाणं पञ्जत्तगाणं ठाणा पञ्चचा । उव-
 वाएणं सन्वलोए, समुग्गाएणं सन्वलोए, सट्ठाणेणं होय-
 स्स असंखेज्जज्ञागे । कहि णं भंते ! बादरवात्तकाइ-
 याणं अपञ्जत्तगाणं ठाणा पञ्चचा । ? गोयमा ! ज-
 त्थेव बादरवात्तकाइयाणं पञ्जत्तगाणं ठाणा, तत्थेव
 बादरवात्तकाइयाणं अपञ्जत्तगाणं ठाणा पञ्चचा ।
 उववाएणं सन्वलोए, समुग्गाएणं सन्वलोए, सट्ठाणेणं
 होयस्स असंखेज्जज्ञागे । कहि णं जंते ! सुहुपत्तकाइ-
 याणं पञ्जत्तगाणं अपञ्जत्तगाणं य ठाणा पञ्च-
 चा । ? गोयमा ! सुहुपत्तकाइया जे पञ्जत्तगा
 जे अपञ्जत्तगा य, ते सन्वे एगविहा अविसेसा अ-
 नायासा सन्वलोपपरियावएणगा पएणता समणाउ-
 तो ! । कहि णं जंते ! बेइदियाणं पञ्जत्तापञ्जत्तगाणं
 ठाणा पएणता । ? गोयमा ! उच्चलोए तदेकदेसभागे, अ-
 होलोए तदेकदेसभागे, तिरियलोए अगडेसु तलाएसु नदी-
 सु बावीसु पुक्खरिणीसु दीहिआसु गुंजाहियासु सरेसु
 सरपतिआसु सरसरपतिआसु उच्छरेसु निज्जरेसु विच्छ-
 लेसु पल्लेसु बप्पिणेसु दीवेसु समुहेसु सन्वेसु चेव जना-
 सएसु जलहायेसु । पत्थ यं बेइदियाणं पञ्जत्तापञ्जत्तगा-
 णं ठाणा पएणता । उववाएणं होयस्स असंखेज्जज्ञा-
 गे, समुग्गाएणं होयस्स असंखेज्जज्ञागे, सट्ठाणेणं लो-
 यस्स असंखेज्जज्ञागे । कहि णं जंते ! तेइदियाणं प-
 ञ्जत्तापञ्जत्तगाणं ठाणा पएणता । ? गोयमा !
 उच्चलोए तदेकदेसभाए, अहोलोए तदेकदेसभाए,
 तिरियलोए अगडेसु तलाएसु बावीसु पुक्खरिणीसु दी-
 हियासु गुंजाहियासु सरेसु सरपतिआसु सरसरपतिआसु
 विलपतिआसु उच्छरेसु निज्जरेसु विच्छलेसु पल्लेसु
 बप्पिणेसु दीवेसु समुहेसु सन्वेसु चेव जनासएसु ज-
 लहायेसु । पत्थ यं तेइदियाणं पञ्जत्तापञ्जत्तगाणं ठाणा
 पएणता । उववाएणं लोयस्स असंखेज्जज्ञागे, समुग्गाएणं
 होयस्स असंखेज्जज्ञागे, सट्ठाणेणं होयस्स असंखेज्जज्ञा-
 गे । कहि णं जंते ! चउरिदियाणं पञ्जत्तापञ्जत्तगाणं
 ठाणा पएणता । ? गोयमा ! उच्चलोए तदेकदेसभाए, अहोलोए
 तदेकदेसभागे, तिरियलोए अगडेसु तलाएसु बावीसु पु-
 क्खरिणीसु दीहिआसु गुंजाहियासु सरेसु सरपतिआसु सर-
 सरपतिआसु विज्जरेसु उच्छरेसु विच्छलेसु पल्लेसु बप्पि-

एषेऽथ त्रीषेऽथ समुपेऽथ सन्धेऽथ च नञासएष जलहाणेऽथ ।
 एत्य थं चठरिंदिषां पञ्जत्तापञ्जत्तां ठाणा पषत्ता ।
 उववाएणं लोयस्स असंखेज्जजागे, समुग्याएणं लोय-
 स्स असंखेज्जजागे, सट्टाणेणं होयस्स असंखेज्जजागे ।
 कट्ठि थं जंते ! पंचिंदिषाणं पञ्जत्तापञ्जत्तां ठाणा प-
 षत्ता ? । गोयमा ! उव्वहोए तदेकदेशजागे, अहोसोए त-
 देकदेशभागे, तिरियहोए अगमेऽथ तत्ताएऽथ नदीऽथ द-
 हेऽथ वानीऽथ पुक्खरिणांऽथ दीहिऽथ गुंजाऽथ स-
 रेऽथ सरपंतिऽथ सरसरपंतिऽथ बिहपंतिऽथ उज्ज-
 रेऽथ गिज्जरेऽथ चिह्लेऽथ पल्लेऽथ वण्णेषेऽथ दंविऽथ स-
 मुपेऽथ मन्धेऽथ च नञासएष जलहाणेऽथ । एत्य थं पं-
 चिंदिषाणं पञ्जत्तापञ्जत्तां ठाणा पषत्ता । उववाएणं
 होयस्स असंखेज्जजागे, समुग्याएणं होयस्स असंखे-
 ज्जजागे, सट्टाणेणं होयस्स असंखेज्जजागे । कट्ठि थं
 जंते ! नेरइयाणं पञ्जत्तापञ्जत्तां ठाणा पषत्ता ? , कट्ठि थं
 भंते ! नेरइया परिवसंति ? । गोयमा ! सट्टाणेणं सच-
 पुदनीऽथ तं जहा-रयणपञ्जाए सक्करप्यभाए बाहुयपञ्जाए
 पंकप्यभाए धूमप्यजाए तमप्यजाए तमसप्यज्जए । एत्य थं
 नेरइयाणं चठरांसि निरयावाससयसहस्साइ जवंतीति प-
 वत्तायं । ते थं नरगा अंतो वट्टा, बाई चठरंसा, अहे सु-
 रपसंठाणसंठिया निचंषयारतमसा ववगयगहचंदसुरनकत्त-
 जोऽसपहा भेदवसापुद्दसहिरमंसचिक्खिह्लालिचाणुलेवणतत्ता
 अरुई वीसा परमट्टुजिनगंधा काळयणविब्रजाजा ककल-
 नफासा छुरहिंयासा अरुत्ता नरगा अरुत्ता नरएष वेय-
 षाओ । एत्य थं नेरइयाणं पञ्जत्तापञ्जत्तां ठाणा पष-
 त्ता । उववाएणं लोयस्स असंखेज्जजागे, समुग्याएणं लो-
 यस्स असंखेज्जजागे, सट्टाणेणं होयस्स असंखेज्जजागे ।
 एत्य थं बहवे नेरइया परिवसंति । कात्ता कालाजासा गंधी-
 रलोमहरिंसा, भीमा, उत्तासणगा, परमकहा वषेणं पषत्ता ।
 ते थं तत्थ णिच्चं जीया णिच्चं तत्था णिच्चं तसिया णिच्चं
 उन्विग्गा णिच्चं परममसुभसंबक्खनरगभयं पच्चणुम्भवमाणा
 विहरंति । कट्ठि थं जंते ! रयणप्यजापुदविनेरइयाणं पञ्ज-
 त्तापञ्जत्तां ठाणा पणत्ता ? ; कट्ठि थं भंते ! रयणप्य-
 जापुदविनेरइया परिवसंति ? । गोयमा ! इमीसे रयणप्यभाए
 पुदवीए असीउत्तरजोयणसयसहस्सबाह्लाए उवरि एणं
 जोयणमहस्सभोगाहिंसा, हेडा वेगं जोयणसहस्सं वज्जिता,
 वज्जे अट्टकारिजोयणसयसहस्से । एत्य थं रयणप्यजा-
 पुदविनेरइयाणं तासं निरयावाससयसहस्सा जवंतीति
 मक्कत्तायं । ते थं नरगा अंतो वट्टा बाई चठरंसा अहे सु-
 रपसंठाणसंठिया निचंषयारतमसा ववगयगहचंदसुरन-

कलचजोदमपहा भेदवसापुद्दपकलकट्टिरमंसचिक्खिह्लालि-
 चाणुलेवणतत्ता अरुई वीसा परमट्टुजिनगंधा काळयण-
 विब्रजाजा ककलनफासा छुरहिंयासा अमुभा धरगा अ-
 मुजा नरगेसु वेदणाओ । एत्य थं रयणप्यजापुदविनेरइया-
 णं पञ्जत्तापञ्जत्तां ठाणा पषत्ता । उववाएणं होयस्स
 असंखेज्जजागे, समुग्याएणं होयस्स असंखेज्जजागे, स-
 ट्टाणेणं होयस्स असंखेज्जजागे । तत्थ थं बहवे रय-
 णप्यजापुदविनेरइया परिवसंति । काला, कात्ताभासा, गं-
 थीरलोमहरिंसा, भीमा, उत्तासणगा, परमकहा वषेणं प-
 षत्ता समणत्ताओ ! । ते थं णिच्चं भीया णिच्चं तत्था णिच्चं
 तसिया णिच्चं उन्विग्गा णिच्चं परममसुभसंबक्खं नरगजयं
 पच्चणुम्भवमाणा विहरंति । कट्ठि थं भंते ! सक्करप्य-
 जापुदविनेरइयाणं पञ्जत्तापञ्जत्तां ठाणा पषत्ता ? । कट्ठि
 थं जंते ! सक्करप्यजापुदविनेरइया परिवसंति ? । गोयमा !
 सक्करप्यजापुदवीए वचीमुत्तरजोयणसयसहस्सबाह्लाए,
 उवरि एणं जोयणसहस्सं उग्गाहिंसा, हेडा वेगं जोयण-
 सहस्सं वज्जिता, वज्जे तीमुत्तरजोयणसयसहस्सं । एत्य
 थं सक्करप्यजापुदविनेरइयाणं पणवीसं गिरयावाससयस-
 हस्सा इवंतीति मक्कत्तायं । ते थं नरगा अतो वट्टा बाई
 चठरंसा अहे सुक्करप्यसंठाणसंठिया णिच्चंषयारतमसा व-
 वगयगहचंदसुरणकलचजोऽसपहा भेदवसापुद्दपकलकट्टि-
 रमंसचिक्खिह्लालिचाणुलेवणतत्ता अरुई वीसा परमट्टुजि-
 गंधा काळयणविब्रजाजा ककलनफासा छुरहिंयासा अ-
 मुभा नरगा, अमुभा नरगेसु वेदणाओ । एत्य थं सक्करप्य-
 जापुदविनेरइयाणं पञ्जत्तापञ्जत्तां ठाणा पषत्ता । उव-
 वाएणं लोयस्स असंखेज्जजागे, समुग्याएणं लोयस्स अ-
 संखेज्जजागे, सट्टाणेणं लोयस्स असंखेज्जजागे । तत्थ
 थं बहवे सक्करप्यजापुदविनेरइया परिवसंति । काला, का-
 ताजासा, गंधीरलोमहरिंसा, भीमा, उत्तासणगा, परमकि-
 हा वषेणं पषत्ता समणत्ताओ ! । ते थं निच्चं भीया नि-
 च्चं तत्था निच्चं तसिया निच्चं उन्विग्गा निच्चं परमम-
 सुजसंबक्खं नरगजयं पच्चणुम्भवमाणा विहरंति । कट्ठि थं
 जंते ! बाहुयप्यजापुदविनेरइयाणं पञ्जत्तापञ्जत्तां ठाणा
 पषत्ता ? । गोयमा ! बाहुयप्यजापुदवीए अट्टावीमुत्तरजोयण-
 सयसहस्सबाह्लाए उवरि एणं जोयणसहस्सं उग्गाहिंसा,
 हेडा वेगं जोयणसहस्सं वज्जिता, वज्जे अट्टावीमुत्तरजोय-
 णसयसहस्से । एत्य थं बाहुयप्यजापुदविनेरइयाणं पषत्तरस
 निरयावाससयसहस्सा जवंतीति मक्कत्तायं । ते थं नरगा
 अंतो वट्टा बाई चठरंसा अहे सुक्करप्यसंठाणसंठिया निचं-
 षयारतमसा ववगयगहचंदसुरणकलचजोऽसपहा भेदवसापु-

शेष

कवलकहासा बुरहियासा अमुजा नरगा अमुजा नरगेषु
 वेअयाओ । एत्थं यं तपत्तमापुद्विनरेत्थायं ठाणा पण्णा ।
 च्चवाएणं होयस्स अस्सेज्जइभाए, समुग्घाएणं होयस्स
 अस्सेज्जइभाए, सट्ठाणं होयस्स अस्सेज्जइभाए । त-
 र्थं यं बह्वे तपत्तमापुद्विनरेत्था परिवसेंति । कासा, काला-
 जासा, गंजोरकोमहरिस्ता, जीया, उत्ता नखया, परमकिएहा
 वण्णं पण्णा सव्वाउत्तो ! । ते षं निष् भीया निचवं
 तत्था निष् वण्णिका निष् परपमसुयचंभवं नरगभयं प-
 षण्णजवयाणा विहरंति ।

“ आतीये वचीसं, अट्ठावीसं च होइ वीसं च ।
 अट्ठारस सोलसं, अट्ठारभेव हेइमिया । ? ॥
 अट्ठार वचीसं, अट्ठावीसं च होइ वीसं तु ।
 अट्ठारस सोलसं, चोइसमाहियं तु उट्ठीए । २ ॥
 अण्णतिवण्ण सहस्सा, उवरियं वण्णजण्ण गो जणियं ।
 पण्णे उ तिसु सहस्से-सु होति नरगा तपत्तमाए ॥ ३ ॥
 वीसा य पचवीसा, पण्णरस दत्तेव सयसहस्साई ।
 तिभि य पंचूणं, पंचव अण्णत्ता नरगा ॥ ४ ॥ ”

कहिं णं भंते ! पंचिदियातिरिक्खजोणियायं पञ्जत्ताप-
 ञ्जत्तायं ठाणा पण्णा ? । गोयमा ! उल्लोए तदेकदे-
 सभाए, अट्ठोओए तदेकदेसभाए, तिरियलोए अगंरसु
 तलाएसु नदीसु दहेसु वावीसु पुक्खरिणीसु दीहियासु
 गुंभाभियासु सरेशु सरपंविद्यासु सरसपंविद्यासु विलपंति-
 यासु उक्कंरेशु निज्जोसु विट्ठलेसु पल्लेसु वापियोसु दीवेषु
 सयुरेशु सभ्वेषु चैव जलासपसु मल्लापेषु । एत्थं यं पं-
 चिदियातिरिक्खजोणियायं पञ्जत्तापञ्जत्तायं ठाणा पण्णा-
 चा । उववाएणं लोगस्स अस्सेज्जइभागे, समुग्घाएणं हो-
 यस्स अस्सेज्जइभागे, सट्ठाणं होयस्स अस्सेज्जइभागे । तत्थं
 यं बह्वे जवणवासी देवा परिचंथंति ।

तं जहा-
 “ अमुरा नागसुवणा, विज्ज अग्गी य दीव उट्ठी य ।
 दिनि पवणवणियणामा, देसहा एए अवणवासीं ॥ १ ॥ ”
 वृद्धमखिमउररयजणसुणा फणिकरुद्धवदरपुण्णकलसं-
 उण्णैसा सीहभरमपेकअस्सवरवक्कमाणनिज्जुत्ताविचचिच-
 मता मुक्खा महिंहिया महज्जुतिया महावसा महावसा
 महाण्णजाया महासोक्खा हारविराइयवत्था कम्मजु-
 हिययंभियज्जया अंगदहंउत्तमहंउत्तमहंउत्तमहंउत्तमहंउत्तमहं
 विचिचइत्ताजराणा विचिचमात्तामउत्तमहंउत्तमहंउत्तमहंउत्तमहं
 रत्तवपरिदिहा कण्णायणपरमत्तापुल्लेवणधरा भासुरवोदी
 पल्लवणपमल्लधरा दिव्भेयं वधेयं दिव्भेयं गंधेयं दिव्भेयं
 कासयं दिव्भेयं संघपणेयं दिव्भेयं संद.पेयं दिव्भेयं इ-
 छीए दिव्भाए लुत्थीए दिव्वाए पजाए दिव्वाए जयाए दि-
 व्वाए अर्धीए दिव्भेयं जेएणं दिव्वाए लेसमाए दम दिसाओ
 उक्कंमेम.णा पजनेमाणा, ते षं तत्थं सायं सायं भवणा-
 वाससपसइस्सायं सायं सायं सामाभियसाइस्सीयं सायं
 सायं तायवीसायं सायं सायं लोगपाद्दायं सायं सायं
 अग्गमहिस्सीयं सायं सायं परियायं मायं सायं अणीयायं
 सायं सायं अणीयाविक्रयं सायं सायं अग्गमवत्त.वसाह.

कहिं णं भंते ! भवणवासीयं देवायं पञ्जत्तापञ्जत्तायं
 ठाणा पण्णा ? , कहिं जवणवासी देवा परिचंथंति ! गो-
 यमा ! इयीने रयणपजाए पुहवीए अमीउत्तरजोयणमय-
 सहस्सवाइहाए उवरि एयं जोयणमहस्सं उगाहिस्ता, हेट्ठा
 वेंगं जो-उत्तसहस्सं वण्णजत्ता, पण्णे अट्ठारवरी जोयणसय-
 सहस्सं, एत्थं यं जवणवासीयं देवायं पञ्जत्तापञ्जत्तायं

सच भवणकोमाओ वावचरिं च जवणवासं सयसइस्सा
 ह्वेवंति मक्खवायं । ते षं भवणा वाहिं बट्ठा, अंतो स-
 मचउरंसा, अहे पुक्खरकभियासंठाणसंठिया उल्लोसतर-
 विउत्तंजीरखातकहिंहा पागाउत्ताखवक्कावतोरुपदि-
 दुवारदेसभागा अंतमपण्यिसुसलजुसंदिपरिवारिया अ-
 उक्का सया जया सया अमेया सदा गुत्ता अरुवासाकोह-
 रइया अरुवासाकवयणमात्ता लेमा सिवा किकारमरंके-
 वरिक्खया लाउत्तोइयमाहिया गोसीससरसरचचंदनइ-
 रदिक्खपंचंगुमित्तमा उवविचयचंदणकलसा चंदणपदमुक्क-
 यतोरुपदिदुवारदेसजागा आसत्तोसत्ताविउत्तवइववा-
 रियमत्तदायकलसा पंचवससरससुरभिमुक्कपुक्कपुंजोव-
 याकभिया कासागुरुपवरकुंभुकुत्तुक्कपुवममपंतंयपुसु-
 याभिया सुगंधवरगंधिया गंधवट्टीव्या अक्कुरगण-
 संघसंकिमा दिव्वनुदियसइपंभादिता सव्वरयणायया अ-
 ष्छा सएहा एएहा घट्ठा मट्ठा खीरया निम्मसा निणंका
 निक्कंरुक्खया सपभा सनिरिया सउत्तोया पासदीया
 दरिसणिज्जा अग्गिक्खा पट्टिक्खा । एत्थं यं जवणवासी-
 यं देवायं पञ्जत्तापञ्जत्तायं ठाणा पण्णा । उववाएणं
 होयस्स अस्सेज्जइभागे, समुग्घाएणं होयस्स अस्से-
 ज्जइभागे, सट्ठाणं होयस्स अस्सेज्जइभागे । तत्थं
 यं बह्वे जवणवासी देवा परिचंथंति ।

तं जहा-
 “ अमुरा नागसुवणा, विज्ज अग्गी य दीव उट्ठी य ।
 दिनि पवणवणियणामा, देसहा एए अवणवासीं ॥ १ ॥ ”
 वृद्धमखिमउररयजणसुणा फणिकरुद्धवदरपुण्णकलसं-
 उण्णैसा सीहभरमपेकअस्सवरवक्कमाणनिज्जुत्ताविचचिच-
 मता मुक्खा महिंहिया महज्जुतिया महावसा महावसा
 महाण्णजाया महासोक्खा हारविराइयवत्था कम्मजु-
 हिययंभियज्जया अंगदहंउत्तमहंउत्तमहंउत्तमहंउत्तमहंउत्तमहं
 विचिचइत्ताजराणा विचिचमात्तामउत्तमहंउत्तमहंउत्तमहंउत्तमहं
 रत्तवपरिदिहा कण्णायणपरमत्तापुल्लेवणधरा भासुरवोदी
 पल्लवणपमल्लधरा दिव्भेयं वधेयं दिव्भेयं गंधेयं दिव्भेयं
 कासयं दिव्भेयं संघपणेयं दिव्भेयं संद.पेयं दिव्भेयं इ-
 छीए दिव्भाए लुत्थीए दिव्वाए पजाए दिव्वाए जयाए दि-
 व्वाए अर्धीए दिव्भेयं जेएणं दिव्वाए लेसमाए दम दिसाओ
 उक्कंमेम.णा पजनेमाणा, ते षं तत्थं सायं सायं भवणा-
 वाससपसइस्सायं सायं सायं सामाभियसाइस्सीयं सायं
 सायं तायवीसायं सायं सायं लोगपाद्दायं सायं सायं
 अग्गमहिस्सीयं सायं सायं परियायं मायं सायं अणीयायं
 सायं सायं अणीयाविक्रयं सायं सायं अग्गमवत्त.वसाह.

स्तीर्णं अशोभि च बहुलं भवणवासीयं देवाय य देवीय
 च आदिचर्चं पोरचर्चं सामिचं भट्टिचं महचरगचं आ-
 भाईसलेखाचर्चं कारेमाया पक्षेमाया मया इयनट्टा-
 यवाइयनवं। तसालातुदिययलमुईगपुष्पवाइयरेवेयं दि-
 व्वाइं जोगजोगाईं जूजेमाया विहरंति ।

कडि यं जंतं । असुरकुमारायं देवायं पञ्चापज्ज-
 कायं ठाया पय्था ? , कडि यं मंतं । असुरकुमारा देवा
 परिवसंति ? । गोयमा । इयमि रयणप्यनाए पुढवीए अ-
 सीठचरजोयलसयसहस्तबाइहाए ठपरि एगं जोगयस-
 हस्तं उगाहिचा, हेडा वेगं जोगयसहस्तं वज्जिजा,पक्के
 कुट्टहचरे जोगयसयसहस्ते बाइहाए । एत्थ यं असुर-
 कुमारायं देवायं बांच्छिजवलावासयसहस्तम् जन्तीति
 यत्त्वायं । तेणं भवथा बाईं वट्टा, जंतं चउरंसा, अइं
 पुक्खरकामियासंठायायंठिया किंरंरविउल्लगंजीरक्खाय-
 फलिहा पामारऽहालयकवाइवोरखपिडुवाइरदेसभागा मंत-
 सयंभियसुसामुसंदिपरिवाीरया अउज्ज सदा सया वलया
 सदा गुत्ता अदयाला कोहगरइया अइयापुक्खयवमयाला
 खेमा सिवा किंकरामरंडेवोरक्खिया भाउडाइंयमहिद्या गो-
 भीससरमरचचंदएदूरदिक्कपंगुमित्तला उवचियचंदख-
 कलसा चंदखयमरुक्कयतोरखपिडुवाइरदेसजाया आसचो-
 सचविउल्लवट्टस्यारियमरुदाभकलला वा पंचकससरससुरजि-
 मुक्कपुष्पुंजोववारकमिया कालासुक्कपचंडुक्कनुक्क-
 कजंतयवमयपयंतंमधुक्कविभिराया सुयंवरमंगंभिया मंच-
 वडिइया अउज्जरायसंपसंविदिक्खा दिक्कमुक्कियसहं-
 पयंदिया सप्यरयणामया अउजा सवहा वडा वडा मीरया
 निम्मला निर्यंका निर्यंकाउपया सप्यमा ससिरिया सउ-
 ज्जाया पासइया दरिसिउज्जा अभिक्खा पक्किवा । एत्थ
 यं असुरकुमारायं देवायं पञ्चापज्जकायं ठाया पय्था ।
 उववाएणं लोयस्स असंसेज्जाइभाने, सड्ढाएयं लोयस्स
 असंसेज्जाइजागे, सडायेयं लोयस्स असंसेज्जइजागे । तय
 यं वड्ढे असुरकुमारा देवा परिवसंति । कासा, सोहिउवला,
 विंभोडा, वपलपुक्कदेवा, असियकेसा, वामयकुंडलचरा, अ-
 ईचंद्याणुसिपमगा ईनीसिलिपक्कयमासाई अयंकिं-
 डाईं छमुगाईं वत्थाईं पवरपरिदिवा, वयं च पयं सयइंका,
 विइयं च असंपचा, अइं ओज्जेयं वट्टमाया तलमंगयतु-
 दियववरज्जसामिम्मलानिरयमयोरयणमंक्कियज्जया दसमु-
 धामंदिवउगइत्था वृत्तामीविचिचिक्कमता सुक्का मदि-
 विया महज्जुइया महायसा महउवला महाणुजागा महःसो-
 कला हारविदाइयवत्था कडयतुडिचयंभियज्जया भंगयकुं-
 डलमरुंउवलाउपयाइरा । विचिचइत्थानरणा विचिच-
 मालायठमिमठडा कळाखणपवरवत्थपरिदिवा कळाखणप-
 वरमड्ढाणुलेवणपरा भाउरुचौदी पलंबवणवासपरा दिक्केयं
 वनेयं दिक्केयं मंथेयं दिक्केयं फालेयं दिक्केयं संयवणेयं
 दिक्केयं संठाणेयं दिक्काए इड्ढेए दिक्काए पुईए दिक्काए
 भागाए दिक्काए ठायाए दिक्काए पडाए दिक्काए अचीए
 दिक्केयं एएं दिक्काए सेसाए दमदिसाओ उजांवेया-
 णा पजासेमाया । तेणं तस्य मायं सायं भवलावासम-
 यनइत्सायं सायं सायं सामाखियमाइत्सीयं सायं
 सायं सायमीसायं सायं सायं लोमपात्तायं सायं सायं

चवासावउ. लियउवक कळाखणपवरवत्थपरिदिवा कळाखण-
 पवरमड्ढाणुलेवणपरा जासुरचौदी पलंबवणवासपरा दिक्केयं
 वनेयं दिक्केयं मंथेयं दिक्केयं फालेयं दिक्केयं संयवणेयं दि-
 क्केयं संठाणेयं दिक्काए इड्ढे ए दिक्काए पुईए दिक्काए भागाए
 दिक्काए ठायाए दिक्काए पडाए दिक्काए अचीए दिक्केयं एए-
 यं दिक्काए सेसाए दमदिसाओ उजांवेयाणा पजासेमाया ।
 तेणं तस्य सायं सायं जवलावाससयसहस्तसायं सायं सायं
 सामाखियमाइत्सीयं सायं सायं सायमीसायं सायं सायं
 लोमपात्तायं सायं सायं भगयइसि।यं सायं सायं परिसायं
 सायं सायं अणीवायं सायं सायं अणीवाइिचईयं सायं
 सायं अयारक्कदेवसाइत्सीयं, अशोभि च बहुलं जवणवा-
 सीर्णं देवाय य देवीय च आदिचर्चं पोरचर्चं सामिचं
 भट्टिचं महचरगचं आभाईसलेखाचर्चं कारेमाया पा-
 लेमाया मया इयनट्टणीचवाइयनवंत। तसालातुदिययल-
 मुईगपुष्पवाइयरेवेयं दिक्काईं जोगजोगाईं जूजेमाया वि-
 हरंति । चपरवडिओ इत्थ दुवे असुरकुमारिंदा असुरकु-
 मारारायाओ परिवसंति । कासा, महानःखपरिसा, नीलगुडि-
 यमवज्जउपसीकुमुपयमागा, वियसियनयवचनिम्मसेनीनि-
 यरचंतवनयया मरुजाययउउज्जुमुननासा उवचियसिल्लपवा-
 ङ्गविचकलसजिहाउरोडा पंडु(ससिसगलविमज्जिम्मज्ज-
 इदिपणसंस्तगोस्तीरकुंदगरयवृत्ता)खियाचवकदंतसेधी हु-
 ववडिण्णंतथोयततववाणुअरततज्जामुभीहा अंजय-
 यणक. सण्णयणपरिउज्जनि उकेना वामयकुंडलचरा अइ-
 चंद्याणुसिपमगा ईसीसिखिपुष्पयमासाई असंकिं-
 डाईं छमुगाईं वत्थाईं पवरपरिदिवा, वयं च पयं सयइंका,
 विइयं च असंपचा, जइं ओज्जेयं वट्टमाया तलमंगयतु-
 दियववरज्जसामिम्मलानिरयमयोरयणमंक्कियज्जया दसमु-
 धामंदिवउगइत्था वृत्तामीविचिचिक्कमता सुक्का मदि-
 विया महज्जुइया महायसा महउवला महाणुजागा महःसो-
 कला हारविदाइयवत्था कडयतुडिचयंभियज्जया भंगयकुं-
 डलमरुंउवलाउपयाइरा । विचिचइत्थानरणा विचिच-
 मालायठमिमठडा कळाखणपवरवत्थपरिदिवा कळाखणप-
 वरमड्ढाणुलेवणपरा भाउरुचौदी पलंबवणवासपरा दिक्केयं
 वनेयं दिक्केयं मंथेयं दिक्केयं फालेयं दिक्केयं संयवणेयं
 दिक्केयं संठाणेयं दिक्काए इड्ढेए दिक्काए पुईए दिक्काए
 भागाए दिक्काए ठायाए दिक्काए पडाए दिक्काए अचीए
 दिक्केयं एएं दिक्काए सेसाए दमदिसाओ उजांवेया-
 णा पजासेमाया । तेणं तस्य मायं सायं भवलावासम-
 यनइत्सायं सायं सायं सामाखियमाइत्सीयं सायं
 सायं सायमीसायं सायं सायं लोमपात्तायं सायं सायं

७७

अगणदिसीं सायं मायै पिसाथ सायं सायं अणीया-
थं सायं सायं अणीयादिबर्देथं सायं साय अणपरकल-
देव । इन्मीणं, अग्नेति च बहूयं भवणवासींयं देवाय
व देवीय व आदेवचं पोरेवचं साभिसंमट्टिं महत्तरणं
आभाईमरमेणावचं करेमाणे पालेमाणे भव्वा इयनट्टी-
ववाइयमंतीसत्तालागुडिययथहुइंगपकुप्यवाइयरेथं दि-
व्याई भोगजोमायं इमेमाया विहरंति ।

कहि णं भंते ! दाहिणिल्लाणं अणुरकुमारदेवायं पञ्ज-
त्तापज्जाचायं ठाणा पल्लत्ता !, कहि णं भंते ! दा-
हिणिल्ला णं अणुरकुमारा देवा परिवसंति ? गोयमा ! जं-
बुदीवे दीवे भंदरस्स पव्वयस्स दाहिणेणं इमीसे र-
यणप्यजाए पुढवीए असीउत्तरजोयणसयसइस्सवाइ-
ह्वाए उवरि एगं जोयणसइस्सं उग्गाहित्ता, हेइहा चेगं
जोयणसइस्सं वज्जिच्चा, मज्जे अउहत्तरिजोयण-
सयमइस्से । एत्थं दाहिणिल्लाणं अणुरकुमारायं देवा-
यं देवीय च बोधीसं जवणावाससयसइस्सा इवंतीति
यक्खायं । ते णं जवणा बाहिं बहा, भंते चउरंसा, सो
वेव वएणओ० जाव पकिरुवा । एत्थं दाहिणिल्लाणं
अणुरकुमारदेवायं पञ्जत्तापञ्जत्तायं ठाणा पएणत्ता ।
तिसु वि खोगस्स अंसंखेज्जइभागे । तत्थं बहवे दाहि-
णिल्ला अणुरकुमारदेवा देवाओ परिवसंति । कात्ता, सो-
दियत्ता सवै० जाव ज्ञेजोमाया विहरंति । एवं सवत्थ
प्राणियचं जवणवासीयं ।

अपर इत्थ अणुरकुमारिदे अणुरकुमाराराया परिवसइ ।
कासे मडानात्तसरिसे० जाव पहामेमाणे, सेयं तत्थ चउ-
पीसाए जवणावाससयसइस्सायं चउसइए सामाणिय-
साइस्सीयं तायपीसाए तायपीसमायं चउएइं खोग-
पत्तायं पंचएइं अगणदिसीयं सपरिवारायं तिथइं परि-
सायं सत्तएइं अणीयायं सत्तएइं अणीयाइवईंयं च-
उयइं च चउमट्टीयं आणपरकलदेवसाइस्सीयं, अग्नेति च
बहूयं दाहिणिल्लाणं देवायं देवीय च आदेवचं पोरे-
वचं० जाव विहरंति ।

कहि णं भंते ! उत्तरिल्लाणं अणुरकुमारायं देवायं
पञ्जत्तापज्जाचायं ठाणा पल्लत्ता !, कहि णं भंते ! उ-
त्तरिल्ला अणुरकुमारा देवा परिवसंति ? गोयमा ! जं-
बुदीवे दीवे भंदरस्स पव्वयस्स उत्तरंणं इमांसं रयण-
प्यजाए पुढवीए असीउत्तरजोयणसयसइस्सवाइस्साए
उवरि एगं जोयणसइस्सं उग्गाहित्ता, हेइहा चेगं जोयणस-
इस्सं वज्जिच्चा, मज्जे अउहत्तरिजोयणसयसइस्से । एत्थं
उत्तरिल्लाणं अणुरकुमारायं देवायं देवीय च नीसं

जवणावाससयसइस्सा इवंतीति यक्खायं । ते णं भव-
णा बाहिं बहा, भंते चउरंसा, सेसं जहा दाहिणिल्लाणं०
जाव विहरंति । पत्ती इत्थ वउरपण्डिदे वउरोयणराया प-
रिवसइ, कासे भहानीत्तसरिसे० जाव पजासेमाणे, से णं
तत्थ तीसाए भवणावाससयसइस्सायं सट्टीए सामा-
णियसाइस्सीयं तायपीसाए तायपीसमायं चउएइं
खोगपत्तायं पंचएइं अगणदिसीयं सपरिवारायं तिथइं
परिसायं सत्तएइं अणीयायं सत्तएइं अणीयाइवईंयं
चउएइं सट्टीयं आणपरकलदेवसाइस्सीयं, अग्नेति च
बहूयं उत्तरिल्लाणं अणुरकुमारायं देवाय च देवीय
च आदेवचं पोरेवचं० जाव कुवमाणे विहरंति ।

कहि णं भंते ! नागकुमारायं देवायं पञ्जत्तापज्ज-
त्तायं ठाणा पएणत्ता !, कहि णं भंते ! नागकुमारा देवा
परिवसंति ? गोयमा ! इमीसे रयणप्यजाए पुढवीए अ-
सीउत्तरजोयणसयसइस्सवाइह्वाए, उवरि एगं जोयणसइ-
स्सं वज्जिज्जण, मज्जे अउहत्तरिजोयणसयसइस्से । एत्थं
णं नागकुमारायं देवायं पञ्जत्तापञ्जत्तायं खुल्लसंइजवणा-
वाससयसइस्सा इवंतीति यक्खायं । ते णं भवणा बाहिं
बहा, भंते चउरंसा० जाव पकिरुवा । तत्थं नागकुमा-
रायं पञ्जत्तापञ्जत्तायं ठाणा पल्लत्ता । तिसु वि खोगस्स
अंसंखेज्जइभागे । तत्थं बहवे नागकुमारा देवा परिवसंति
महिच्छिया महुज्जुच्चा सेसं जहा ओडियायं० जाव विहरंति ।
अरण्य्या तांदा एत्थं पुवे नागकुमारायायो परिवसंति म-
हिच्छिया, सेसं जहा ओडियायं० जाव विहरंति । कहि णं भंते !
दाहिणिल्लाणं नागकुमारायं देवायं पञ्जत्तापञ्जत्तायं ठा-
णा पएणत्ता !, कहि णं भंते ! दाहिणिल्ला णं नागकुमा-
रा देवा परिवसंति ? गोयमा ! जंबुदीवे दीवे भंदरस्स पव्वयस्स
दाहिणेणं इमीसे रयणप्यजाए पुढवीए असीउत्तरजोयण-
सयसइस्सवाइह्वाए, उवरि एगं जोयणसइस्सं उग्गाहित्ता
हेइहा चेगं जोयणसइस्सं वज्जिच्चा, मज्जे अउहत्तरिजोयण-
सयसइस्से । एत्थं दाहिणिल्लाणं नागकुमारायं देवायं बो-
यालीसं भवणावाससयसइस्सा इवंतीति यक्खायं । ते णं
भवणा बाहिं बहा० जाव पकिरुवा । एत्थं दाहिणिल्लाणं
नागकुमारायं देवायं पञ्जत्तापञ्जत्तायं ठाणा पल्लत्ता, तिसु
वि खोगस्स अंसंखेज्जइभागे । एत्थं बहवे दाहिणिल्ला णं
नागकुमारा देवा परिवसंति महिच्छिया० जाव विहरंति । अरये
एत्थं नागकुमारिदे नागकुमाराराया परिवसंति महिच्छीए०
जाव पभोभमाणे, से णं तत्थ बोयालीसाए भवणावास-
सयसइस्सायं उएइं सामाणियसाइस्सीयं तायपीसाए
तायपीसमायं चउएइं खोगपत्तायं उएइं अगणदिसीयं

सपरिवारार्थं तिष्ठेत् परिसार्थं सप्तहृदं अग्नीयाणं सप्त-
हृदं अग्नीयाद्दिव्यं चतुर्वीसाए आपरकस्त्वेषाहस्तीयं,
अभोसि च बभूयं दाहिगिष्ठाणं नागकुमाराणं देवान् य
देवीण य आदेववं परेद्वचं० जाव कुम्भमाणे विहरंति ।
कहि णं जंते ! उचरिष्ठाणं नागकुमाराणं देवान् पञ्ज-
त्तापञ्जत्ताणं ठाणा पष्ठात्ता ? , कहि णं भंते ! उचरिष्ठा
नागकुमारा देवा परिवसंति ? । गोयमा ! अंबुद्दीवे दीवे मं-
दरस्स पन्वयस्स उचरंणं इमीसे रयणप्यजाए पुदवीए
असीउचरजोयणसयसहस्सबाह्णए उवरी एणं जोयण-
सहस्सं भोगाहिता, हेहा वेणं जोयणसहस्सं बज्जिता,
मज्जे अह्णत्तरिजोयणसयसहस्से । एत्थ णं उचरिष्ठाणं
नागकुमाराणं देवान् चत्तालीसं जवणावाससयसहस्सा
इवंतीति मक्खायं । ते णं जवणा बाहिं बहा, सेसं जहा
दाहिगिष्ठाणं० जाव विहरंति । भूयाणंदे इत्थ नागकुमारिंदे
नागकुमाराया परिवसद महिहिणं जाव पजामेमाणे, से णं
तत्थ चत्ताहीमाए भवणावाससयसहस्साणं आदेवचं०
जाव विहरइ ।

कहि णं जंते ! सुवष्कुमाराणं देवान् पञ्जत्तापञ्जत्ताणं
ठाणा पण्णत्ता ? , कहि णं भंते ! सुवष्कुमारा देवा प-
रिवसंति ? । गोयमा ! इमीसे रयणप्यजाए पुदवीए० जाव
एत्थ णं सुवष्कुमाराणं देवान् बावत्तरिजवणावाससय-
सहस्सा इवंतीति मक्खायं । ते णं भवणा बाहिं बहा० जाव
पक्खिवा, तत्थ णं सुवष्कुमाराणं देवान् पञ्जत्तापञ्ज-
त्ताणं ठाणा पष्ठात्ता । तिसु वि लोगस्स अस्संत्वेज्जइभागे ।
तत्थ णं बह्वे सुवष्कुमारा देवा परिवसंति महिहिणा, सेसं
जहा भोहिणाणं० जाव विहरंति । वेणुदेवे वेणुदाही य
इत्थ बुवे सुवष्कुमारिदा सुवष्कुमाररायाणो परिवसंति,
महिहिणा० जाव विहरंति ।

कहि णं जंते ! दाहिगिष्ठाणं सुवष्कुमाराणं देवान्
पञ्जत्तापञ्जत्ताणं ठाणा पष्ठात्ता ? , कहि णं भंते ! दाहिगिष्ठा
सुवष्कुमारा देवा परिवसंति ? । गोयमा ! इमीसे० जाव म-
ज्जे अह्णत्तरिजोयणसयसहस्से । एत्थ णं दाहिगिष्ठाणं
सुवष्कुमाराणं अह्णत्तं भवणावाससयसहस्सा इवंती-
ति मक्खायं । ते णं भवणा बाहिं बहा० जाव पक्खिवा ।
तत्थ णं दाहिगिष्ठाणं सुवष्कुमाराणं पञ्जत्तापञ्जत्ताणं
ठाणा पष्ठात्ता । तिसु वि लोगस्स अस्संत्वेज्जइभागे । एत्थ
णं बह्वे सुवष्कुमारा देवा परिवसंति । वेणुदेवे इत्थ सु-
वष्कुदे सुवष्कुमाररायाणो परिवसंति, सेसं जहा नाग-
कुमाराणं ।

कहि णं जंते ! उचरिष्ठाणं सुवष्कुमाराणं देवान् प-

उचरिष्ठाणं ठाणा पष्ठात्ता ? , कहि णं जंते ! उचरिष्ठा
सुवष्कुमारा देवा परिवसंति ? । गोयमा ! इमीसे रयणप्य-
जाए० जाव एत्थ णं उचरिष्ठाणं सुवष्कुमाराणं वक्ख-
या जणिया, तहा सेसाण वि चोदसएणं इंदंणं भाणिय-
न्वा; नवरं भवणनाणत्तं इंदंण नाणत्तं वखेण नाणत्तं प-
रिहाणनाणत्तं च इमाहिं गाहाहिं अणुणंत्तं-

“ बोवद्दी अमुराणं, सुवसीती वेव होइ नायाणं ।
बावत्तरिं सुवधे, वाउकुमाराणं उच्यउती ॥ १ ॥
दावदियाउदहीयं, विज्जुकुमारिदिधणियममंणं ।
उएहं वि लुवत्तयायं, उवत्तरिमीं सयसहस्सा ॥ २ ॥
बोत्तीसा बोयात्ता, अरुत्तांसं होइ सयसहस्साइ ।
पष्ठा चत्ताहीना, दाहिणत्तो हींति भवणाइ ॥ ३ ॥
वीसा चत्ताहीसा, बोत्तीसं वेव सयसहस्साइ ।
उवात्ता उत्तीसा, उचरत्तो हींति भवणाइ ॥ ४ ॥
उत्तसद्दी सद्दी खलु, उचच सहस्सा उ अमुरवजाणं ।
सामाणियाउ एप, उउगुणा आवपरक्खाओ ॥ ५ ॥
चमरे धरेण तद्द वे-उदेवहरिकंत अग्गितीहे य ।
पुसे जज्जंते य, अमिए वेत्तंत्तं घोमे य ॥ ६ ॥
वलि नूयाणंदे वे-उदादिहारिहइग्गिमाणवविस्सिडे ।
जलपत्ते अणियवाहणे, पंभंजणे वा महायोसे ॥७॥ ”
उचरिष्ठाणं० जाव विहरंति ।

“ कात्ता अमुरकुमारा, नामा उदही य पंधरा दो वि ।
वरकणणियाहसगीरा, हींति सुवधा दिसा थणिया ॥१॥
उचचकणणवग्वा, विज्जू अग्गी य हींति दीवा य ।
सामा पियंयुवष्ठा, वाउकुमारा मुण्येयन्वा ॥ २ ॥
अमुरेसु हींति रत्ता, सीलिपपुप्फभायणा उदही ।
आसासयवसणधरा, हींति सुवष्ठा दिसा थणिया ॥३॥
नीलाणुरागवसणा, विज्जू अग्गी य हींति दीवा य ।
संजाउपुरागवसणा, वाउकुमारा मुण्येयन्वा ॥४॥ ”

कहि णं भंते ! बाण्यंतराणं देवान् पञ्जत्तापञ्जत्ताणं
ठाणा पष्ठात्ता ? , कहि णं जंते ! बाण्यंतरा देवा परिवसं-
ति ? । गोयमा ! इमीसे रयणप्यजाए पुदवीए रयणापयस्स
कंदयस्स जोयणसहस्सबाह्णस्स उवरी एणं जोयणसयं
भोगाहिता, हिहा वि एणं जोयणय वज्जिता, मज्जे अह्णत्त
जोयणसपसु । एत्थ णं बाण्यंतराणं देवान् तिरियम-
संत्वेज्जाओ भोगेज्जानगरावाससयसहस्सा इवंतीति
मक्खायं । ते णं भोगेज्जा खगरा बाहिं बहा, अंतो चउरंसा,
अहे पुक्खरकन्मियांसं ठाणभंत्ता, उक्किभंतरविउलगं-
भीरत्तायफंसा पागरउत्तासयफवाकतोरणपविउवारादे-

सजागा जंतसयभियमुसलजुमृष्टिपरिवारिया अउज्जा सया
 जया सया गुषा अमयालकुहररयअमयालकयवमामा
 खेया सिबा किंकरामरदंदोवरकिया साउज्जोइयमडिया
 गोलीससरसरचचंदणदहरदिसपंचंगुलितला उवचियचंद-
 णकलासा चंदणचरमुकयतोरणपकिदुवारदेसजागा आस-
 षांससचियउसचदुवगयारियमल्लदामकलाबा पंचवससरस-
 सुरभियुक्पुष्पुंजोवषारकसिया कासागुरुपवरकंदककुतु-
 कथुवपमपंचंगुपुडुयाभिरामा सुगंधवरगंधिया गंधवहृज्या
 अचक्रगणसंघविकिसा दिव्वतुडियसइसंपन्नं दिया पनाग-
 मालाठलाजिरामा सवरयाणयमा अच्छा सएहा म्हा
 पडा मडा नीरया निम्मला निपंका निक्कंरुक्छा-
 या सपजा ससिरीया सउज्जोया पासादीया दरिस-
 णिजा अजिरूवा पकिरूवा । एत्थ णं बाणुमंतराणं देवा-
 णं पज्जाचापज्जाचाणं ठाणा पणचा । तिसु वि लोगस्स
 असंखेज्जजागे । तत्थ णं बह्वे बाणुमंतरा देवा परि-
 वसंति । तं जहा-पिसाया जूया जकला रकससा किंकरा
 किंपुरिसा जुयमवातियो य महाकाया गंधवरगणा य निउण-
 गंधवन्गीसइणो अणवधियपणवधियइसिबाइयजूयवाइय-
 कंदियमहाकंदियकोइंरुपयं देवा चलचवलाचिचकीलण-
 दवरया गडिरहानियपिया गीयणिकरती वयमासाऽऽ-
 भेलमठसकुंडससच्छंदविउज्जियाजरयाचारुजुमखररा स-
 ष्योयमुरभिकुमुसुरइयपलवतोइंतकंतवियसितचिचवममा-
 इरइयवच्छा कामकामा कामरूवेदुधरा नायावि-
 हवभगरमवरवससिनाचिचिच्छगणियंसणा विविइं-
 सनेवत्थगहियवेमा समुइपकंदप्पकलइकेलिकोसाइलपि-
 या-हासा बोलवहुला अमिमोगरसधिकुंतहत्था अणेग-
 मणिरयणविविहुनिज्जुचविचिचिचिभगया सुरूवा मडि-
 ष्टिया महज्जुतिया महायसा महाजसा महाणुजागा महा-
 सोक्खा हारविराइववच्छा करुणुडिययांजियजूया अंग-
 यकुंडसमहंगंरुयसकणपठिथारं विचिचिहत्थाजरणा
 विचिचामासाठलिकुणाणमपवरवत्थपरिइया कण्ठाणगप-
 वरमण्णाणुलेवणधरा जासुरवादीं पलेववणमालधरा दि-
 ष्णेणं वचणं दिव्वेणं गंधेणं दिव्वेणं कामेणं दिव्वेणं संठा-
 णं दिव्वाए इक्षीए दिव्वाए सुंए दिव्वाए पजाए दिव्वाए
 क्खापाए दिव्वाए अक्षीए दिव्वेणं एएणं दिव्वाए लेसाए
 दसदिसाभां ठउमोबेमाणा पजासेमाणा ! ते णं तत्थ साणं
 साणं जमेज्जाणगरावाससयसइसा असंखिज्जाणं साणं
 साणं सामाणियसाइसतीं साणं साणं अगमडिसीं साणं
 साणं सपरिसाणं साणं साणं अणीयाणं साणं साणं अ-
 षीवाडिचरं साणं साणं आपरकलेदेवसाइसतीं, अ-

एणेमि च बहूणं बाणुमंतराणं देवाण य देवीण य आ-
 हेववं पारेववं सायितं जाइत्तं महउरगरणं आणाईमसे-
 णावचवं कारियाणा पालेयाणा मडया इयमडुगीयवाइयवं-
 तीतलवाखनुडिययणसुंइंगपुष्पाइयवचें दिव्वाइं भोग-
 थांगाइं जुंजेयाणा विहरंति ।

कडि णं भंते ! पिसायाणं देवाणं पज्जाचापज्जसाणं ठाणा
 पचासा ? कडि णं भंते ! पिसाया देवा परिवसंति ? गो-
 यमा ! इमीसे रयणपजाए पुहवीए रयणामयसस कंदयसस
 जोयणमहससाहइसस उवरि एगं जोयणसयं ओगाहिचा,
 डिटा चेगं जोयणसयं वज्जिचा, मज्जे अहुसु जोयणस-
 पसु, एत्थ णं पिसायाणं देवाणं तिरियमसेखेजा भोमे-
 ज्जानगरावाससयमहससा हवंतीति मक्खायं । ते णं भो-
 मेज्जा नगरा बाहं वहा, जहा ओडिओ भवणवसओ, तहा
 जाणियव्वे० जाव पकिरूवा । एत्थ णं पिसायाणं देवाणं
 पज्जाचापज्जसाणं ठाणा पणचा । तिसु वि लोगस्स असंखे-
 ज्जजागे, तत्थ णं बह्वे पिमाया परिवसंति मडिडिया जहा
 ओडिया० जाव विहरंति । कासा, मडाकासा, इत्थ जुंजे पि-
 साइंदा पिसायारायाणो परिवसंति मडिडिया महज्जुया०
 जाव विहरंति ।

कडि णं भंते ! दाडिणिण्णाणं पिमायाणं देवाणं ठाणा
 पचासा ? कडि णं भंते ! दाडिणिण्णा पिमाया देवा परि-
 वसंति ? गोयमा ! जंघुदीचे दीवे मंदरस्स पववसस
 दाडिणेणं इमीसे रयणपजाए पुहवीए रयणामयसस कंद-
 यसस जोयणसहससाहइसस उवरि एगं जोयणसयं ओ-
 गाहिचा, डिटा चेगं जोयणसयं वज्जिचा, मज्जे अहुसु
 जोयणसपसु, एत्थ णं दाडिणिण्णाणं पिमायाणं देवाणं ति-
 रियमसेखेजा भोमेज्जानगरावाससयमहससा हवंतीति
 मक्खायं । ते णं जवणा जहा ओडिओ भवणवसओ
 तहेव जाणियव्वे० जाव पकिरूवा, एत्थ णं दाडिणि-
 ण्णाणं पिसायाणं देवाणं पज्जाचापज्जसाणं ठाणा पणचा,
 तिसु वि लोगस्स असंखेज्जजागे, तत्थ णं बह्वे दाडि-
 णिण्णा पिसाया देवा परिवसंति, मडिडिया जहा ओडिया०
 जाव विहरंति । काले जत्थ पिमाइं दे पिसायाराया परिव-
 सति मडिडिण्णं जाव पचासेमाणे, से णं तत्थ तिरिय-
 मसेखेज्जाणं भोमेज्जा णगरावासमयसहससाणं चउएहं
 सामाणियसाइसतीं चउएहं अगमडिसीं सपरिवाराणं
 तिएहं परिसाणं सचएहं अणीयाणं सचएहं अणीयाहं चरं-
 णं सोलसएहं आपरकलेदेवसाइसतीं, अणेसिं च बहूणं
 दाडिणिण्णाणं बाणुमंतराणं देवाण य देवीण य आह्वेववं०
 जाव विहरंति ।

उचरिष्ठाणं पुच्छा ? । गोयमा ! जरेव दाहिणिष्ठाणं
बचन्वया, तदेव, उचरिष्ठाणं पि, नवरं मंदरस्स पच्ययस्स
उभरं महाकाले जल्य विमाइं दे विमायाया परिबसांतं
जाव विहरति । एवं जहा पिसायाणं तहा जूयाणं पि० जाव
गंधव्याणं, नवरं इंदेसु नाखणं भाणियणं, इमेणं पि विहिंया
जूयाणं सुखपदिक्खा, जक्खायां पुसभरमाणिभदा, र
क्खसाणं जीमहाजाणीया, किन्नराणं किन्नरकिंपुरिसा, किं-
पुरिसाणं संपुरिसमहापुरिसा. महोरगाणं अइकायमहाकाया,
गंधव्याणं गीतरं गीतजसा० जाव गीयजसे विहरति ।

“ कासे य महाकाले, सुख पदिक्ख पुच्छजे य ।

अयरवइ माणज्जे, जीमे य तहा महाभीमे ॥१॥

किन्नर किंपुरिसे खल्लु, संपुरिसे खल्लु तहा महापुरिसे ।

अइकार्यं महाकाय, गोयवती चेव गोयजसे ॥२॥ विहरति ।

कहि णं भंते ! अणवभियाणं देवाणं ठाणा पण-

चा ? कहि णं भंते ! अणवभिया देवा परिवसंति । गोयमा !
इभीसे रयणपजाए पुव्वीए रयणामयस्स कंदयस्स औयण-
सइस्सवाइल्लस्स उवरि ढिड्डा य एणं औयणस्यं बज्जिता,
मज्जे अट्टमु औयणसएव, एत्य णं अणवभिनियाणं देवाणं ति-
रियमसंखिज्जा जवणा वामसयसइस्सा हुवंतीति भक्खायं ।
ते णं ० जाव पदिक्खा, एत्य णं अणवभियाणं देवाणं ठाणा
पणचा । उवमाणं लोगस्स असंखेज्जज्जाणे, समुग्घाएणं
भोगस्स अंखेज्जज्जाणे, सट्ठाएणं भोगस्स असंखेज्जज्ज-
यागे । तत्य णं अणवभिनिया देवा परिवसंति, महिड्डिया जहा
विमाया० जाव विहरति, सन्निडियसामाणा, एत्य जुवे अणव-
भिनिया अणवभिनियकुपाररायाणो परिवसंति महिड्डिया, जहा
काहमहाकासा, एवं जहा कालमहाकालाणं दोयहं पि
दाहिणिष्ठाणं उचरिष्ठाणं य जणिया, तहा संनिडिय-
सामाणाणं पि भाणियन्ध ॥

संगहणियाहा-

“ अणवभिनियं पणवभिनियं, इनिमाइयं भूयवाइए चेव ।

कंदिंयं य महाकंदिंयं, कोहंठयं पयगदेवा य ॥१॥ ”

इमे इंदा-

“ संनिडिये सामाणिये, पाइ बिचाए इसी य इविवाझे ।

ईसेरं महेमरे वि य, इवइ सुवये विवाझे य ॥ १ ॥

हासे हासरं वि य, सेय य भवे तहा महासेए ।

पयमे पयमए वि य, नेवन्ना अणुपुव्वीए ॥ २ ॥ ”

कहि णं भंते ! जोइमियाणं देवाणं पज्जापज्जाणं ठाणा
पणचा ? कहि णं भंते ! जोइमिया देवा परिवसंति ? ।
गोयमा ! इमासे रयणपजाए पुव्वीए बहुसयरमणिज्जा-
ओ जूमिजागाओ सचयउए औयणसए उहं उण्यइचा,

दमुचरं औयणसयं बाह्ले, तिरियमसंखिज्जा मोइमभिमए ।
एत्य णं जोइमियाणं देवाणं तिरियमसंखिज्जा मोइसिय-
बिवाणा वाससयसइस्सा हुवंतीति भक्खायं । ते णं विवा-
णा अउकविड्डगसंठाएसंठिया सक्खाणियामया अइइ-
गयसुसियपहासिया इव विविहमणिक्कणरयणवचिचिचा
वाउक्कतविजयेजयंतोपदागा उचाइक्ककलिया तुंगा
मगनवममहिंययाणसिहरा जासेतररयणपंजक्खीणिय ष्व
मणिकणमयुभियाणा विपसियसयपचपोंदरीया तिलगए-
यणक्खंदिचिया नानामणियमयदामालंकिया अंतो वाहिं च
सएहा तणियज्जक्खवाणुया एत्यदा सुइकासा ससिरीय-
क्खा पासाईया दरिसणिज्जा अजिक्खा पदिक्खा, एत्य णं
जोइसियाणं देवाणं एज्जचापज्जचाणं ठाणा पणचा ।
तिमु वि भोगस्स असंखेज्जज्जाणे । तत्य णं बहुवे जोइसिया
देवा परिवसंति । तं जहा-बइस्सई, चंदा, मूरा, मुक्का, सणि-
क्करा, राहुधूपकेतुक्खा, अंगारगा, तत्ततवणियज्जकणवक्खा
जे महा जोइसिणिय चारं चरंति, केतू य गतिरइया अट्ठावी-
सइविहा य नक्खचा देवयगणा नाणासंठाणसंठियाओ य
पंचवक्खाओ तारवाओ वि य तेपल्लेस्साचारिणो अविस्सा-
ममंदज्जगई एवेयं णामकपणडियचिचियउका महिड्डिया० जाव
पभासेमाणा, ते णं तत्य माणं साणं बिवाणावाससयसइ-
स्साणं साणं साणं सामाणियमाइस्सीणं साणं साणं अ-
ग्गमहिंसीणं सपरिवाराणं साणं साणं परिसाणं साणं साणं
अणीयाणं साणं साणं अणीयाणिवइंणं साणं साणं
आपरक्खदेवसाइस्सीणं अणेसि च बहुणं जोइमियाणं
देवाण य देवीण य अइवचं० जाव विहरति । चंदिम-
हुरिया य, एत्य जुवे जोइसिंदा जोइसियरायाणो परि-
वसंति महिड्डिया० जाव पजासेमाणा, ते णं तत्य साणं
साणं जोइसिंदाविवाणावाससयसइस्साणं चउयइं माणाणि-
यसाइस्सीणं चउएहं अग्गमहिंसीणं सपरिवाराणं तिएहं
परिसाणं सचएहं अणुधियाणं सचएहं अणीयाणिवइंणं
सोससएहं आयरक्खदेवमहस्सीणं जोइसियाणं देवाण
य देवीण य अइवचं० जाव विहरति ।

कहि णं भंते ! वेवाणियाणं देवाणं एज्जचापज्जचाणं
ठाणा पणचा ? कहि णं भंते ! वेवाणिया देवा परिवसंति
? गोयमा ! इभीसे रयणपजाए पुव्वीए बहुसयरमणि-
ज्जाओ जूमिजागाओ उहं चंदिमसुरियणहनक्खस-
तारारूवाणं बहुं औयणसयाई बहुं औयणसइस्साई
बहुगाओ औयणकोकीओ बहुगाओ औयणकोकाको-
कीओ उहं दूरं उण्यइचा, एत्य णं सोहंमनीयाणसयं-
कुम्भपाहिंइदंभलोमलंयमपदासुक्कसइस्साआणयपाणय-

आरण्यमञ्जुयमैविजाणुत्तरैस्तत्त्व इत्य षं वेमाणियाणं देवाणं चउरालं।विभाणसयमहस्वा सत्ताण्डरुंजवे महस्वाओ तेवीसं विमाणा हुवंतीति मकलायं।तेणं विमाणा सत्त्वयणामया अत्या सहहा लडा घडा मडा नीरया निम्मला निपंका निक्ककम्पकाया सप्यहा सांसीया स-अउजोया पासादीया दरिमणिका अनिरुवा पदिरुवा, इत्य षं वेमाणियाणं देवाणं पउजत्तापउजत्ताणं ठाणा पषत्ता। तिसु वि लोंगस्स अमंसेउजडागे, तत्य षं बह्वे वेमाणिया देवा परिवसंति। तं जहा-सोइम्मिनाणस-यंकुमारमाहिंदरंभलोंगसंभामहासुकसइसरआरआणयपाण-बआरणअचञ्जुयमैविजजाणुत्तरैववाइया देवा, ते षं मि-कपडिसवराहसीइङ्कगददुरइयपयउयगत्वगउमचंकि-विपपागदिपविषमउहा पनदिलवरमउडटिरीकधारियो बरकुंरुहुओइयाणणा मउमदित्तसिरचा रत्तामा पउमप्यह-गोरा जाभेया सुहवखमथफामा उचमवेउन्विणो पवर-वत्वमंभयद्वाणुलेवसाधरा महिंदिया महउजुया महायसा महक्वत्ता महाणुभामा महामोक्त्ता हारविगइयवच्छा क-दगनुदियथंभियजुया अंगदकुंरुममचंगंरुतलकषपीदधारं। विविचइत्याभरणा विविचमामाउमउलं।कल्लाणपवरवत्य-परिदिया कड्ढाणमपवरमल्लाणुलेवला जासुरबोदी पउंभव-णमामभरा दिव्वेणं वणेणं,दिव्वेणं गंथेणं,दिव्वेणं फासेणं, दिव्वेणं सेंधयणेणं, दिव्वेणं भंउणेणं,दिक्खाए इण्णै,दि-क्खाए उण्णै,दिक्खाए पजाए,दिक्खाए छायाए, दिक्खाए अ-बीए,दिव्वेणं तेएणं,दिक्खाए लेसाए दसादसाओ उज्जांवे-माणा पजामेमाणा,ते षं तत्य साणं साणं विमाणावास-स-वमहस्ताणं साणं साणं सामाणियसाहस्सीणं साणं साणं त्रायसीसगाणं साणं साणं भोगपालाणं साणं साणं अग्ग-महिंसोणं सपरिवाराणं साणं साणं परिसाणं साणं साणं अणं।पाणं साणं साणं अणीयाइवईणं साणं साणं आय-रक्खदेवसाहस्सीणं अणेसिं व बहूणं वेमाणियाणं देवाणं देवीण य आहुवधं पारेवधं सामिपं भट्ठिं महत्तरमत्तं आणइसरमेणाक्खं कारेमाणा पासेमाणा मडया हयनहु-गीयवाइयतेतं।तत्ततात्तगुणियपणमुंमपडुपवाइयरेवधं दि-म्माई जोगभोगाईं जूंजमाणे विहरंति ।

कहि षं जंते ! सोइम्ममदेवाणं पज्जत्ताऽपज्जत्ताणं ठाणा पषत्ता !; कहि षं जंते ! सोइम्ममदेवा परिवसंति ? । गोयमा ! जंजुईवे दीवे मंदरस्स पव्वयस्स दाहिणंणं इभीसे रयवण्यभाए पुदरीए.बहुरसरमणियज्जाओ जूमिजगाओ अण्णं चंदिमसुरियमहाणनक्खत्तारायाणं बहूणि जोयणसयाईं बहूणि ओयणसइस्साईं बहूण जोयणसवसइस्साईं बहू-

गाओ जोयणकोडीओ बहुगाओ जोयणकोडाकोडीओ उईं वूरं उपयत्ता एत्य षं मोइस्से नायं कप्य पषत्ते । पातीणपमीलायते उदीण्णदाहिणदित्थियन्ने अण्णचंदेसं-ठाणसंठिए अक्खिमाग्गिभासरासिन्नाने अमंसेउजजाओ जोयणकोडीओ अमंसेउजजाओ जोयणकोडाकोडीओ अयायामविकल्लेणं अमंसेउजजाओ जोयणकोडाको-डीओ परिकलेवेणं सत्त्वयणामए अत्ये सहहे सहे घट्टे महेउं जाव पडिक्के । तत्य षं सोइम्मम-देवाणं बचीसं विमाणावाससयसइस्सा हुवंतीति मकला-यं । ते षं विमाणा सत्त्वयणामया अत्याउं जाव पदिरुवा । तेसि षं विमाणाणं बहुमउजदेसभाए पंच वधेनया पषत्ता । तं जहा-असांगवधेनए, सत्त्वयवधेनए, चंपवधेनए, चूयवधेनए,मउजे तत्य सोइम्ममवधेनए । ते षं वधेसया सत्त्वयणामया अत्याउं जाव पदिरुवा. एत्य षं सोइम्ममदेवाणं पज्जत्ताऽपज्जत्ताणं ठाणा पषत्ता, तिसु वि लोंगस्स अमंसेउजडागे, तत्य षं बह्वे सोइम्ममदे-वा परिवसंति महिंदियाउं जाव पजामेमाणा । ते षं तत्य साणं साणं विमाणावासमयमहस्ताणं साणं साणं अ-ग्गमहिसीणं साणं साणं सामाणियमाहस्सीणं एवं जहेव ओदियाणं तट्टेव एतेसि पि जाणियवन्नेउं जाव आय-रक्खदेवसाहस्सीणं, अणेसिं व बहूणं सोइम्ममकप्यवा-सीणं वेमाणियाणं देवाणं देवीण य आहुवधं पारेवधंउं जाव विहरंति । सके इत्य देविंदे देवराया परिवसइं व-ज्जपाणी पुंरंदरे सयकउ सट्टसक्खे मयवं पाकतामणे दाहिणच्छोगादिवईं बचीमविमाणावाससयमहस्ताडिबईं परावणवाइणे सुंरिंदे अरयंयवक्खधरे आलइयमाउमउठे नवइमवाकविचचंचलकुंरुलविजिहइजमाणयंमं महिंदिएं जाव पजामेमाणे से षं तत्य बचीनाए विमाणावाससय-सहस्सीणं चउरालीए सामाणियमाहस्सीणं तायचीनाए तायचीसगाणं चउरहं लोणपालाणं अट्टएहं अग्गम-हिणीणं सपरिवाराणं तिएहं परिसाणं सत्तएहं अ-णीयाणं सत्तएहं अणीयाडिवईणं चउरहं चउरालीणं आपरक्खदेवसाहस्सीणं, अणेसिं व बहूणं सोइम्मकप्य-वासीणं वेमाणियाणं देवाण य देवीण य आहुवधं पो-रेवधं कुण्णमाणेउं जाव विहरति ।

कहि षं भंते ! ईसाणपदेवाणं पज्जत्तापउजत्ताणं ठा-णा पषत्ता !; कहि षं भंते ! ईसाणपदेवा परिवसंति ? । गोयमा ! जंजुईवे दीवे मंदरस्स पव्वयस्स उक्खेणं इभी-से रयवण्यभाए पुदरीए बहुरसरमणियज्जाओ जूमिजगा-ओ उठं चंदिमसूरियमहाणनक्खत्तारायाणं बहूणं

जोयणसयाईं बहूईं जोयणसहस्ताः० जाव उप्यइचा, इ-
त्य थं ईसाणे नामं कप्ये पक्खे, पाईणपदींणायप उदी-
णदाहिणवित्तिये, एवं जहा सोहम्मं० जाव पक्खे ।
तत्थ थं ईसाणदेवाणं अट्ठावीमं विमाणावाससयसहस्ता
हवंतीति मक्खायं । ते थं विमाणा सत्वरयणामया० जाव
पक्खे । तेसि थं बहुमज्जेसजाए पंच वडैसगा
पक्खे । तं जहा-अंकवडैसए, फसिहवडैसए, रयणवडै-
सए, ० जाव सुक्खवडैसए, मज्जे इत्य ईसाणवडैसए ।
ते थं वडैसया सत्वरयणामया० जाव पक्खे । इत्य थं
ईसाणायं देवाणं पञ्जचापञ्जचाणं ठाणा पक्खे । तिसु
वि लोमस्स अमंसेज्जइजागे, सेसं जहा सोहम्मग-
देवाणं० जाव विहरंति, ईसाणे इत्य देविंदे देवराया
परिवसति मूअपाणीं वसजवाइणे उत्तरकल्लोगाहिर्वे
अट्ठावीसविमाणावाससयसहस्ताद्विईं अरयंवरत्थपरे,
सेसं जहा सकस्स० जाव पजामेमाणे, तत्थ अट्ठावीमाए
विमाणावाससयसहस्ताणं असतींए सामाणियसाहस्ती-
णं तायचीमाए तायचीसागाणं चउएहं लोमपात्ताणं अ-
ट्टएहं अगमहिंसाणं सपरिवाराणं नियहं परिसाणं स-
चाहं अणीयाणं सचाहं अणीयाद्विईं चउएहं अ-
सतींणं आयरक्खेदेवसाहस्तींणं, अणोसिं च बहूयं ई-
साणकप्पवासींणं वेमाणियाणं देवाण व देवीण य आहि-
वभं पारेवच्चं कुण्वाणो० जाव विहरइ ।

कहि थं जंते ! सयंकुमारदेवाणं पञ्जचापञ्जचाणं
ठाणा पक्खे ?; कहि थं भंते ! सयंकुमारा देवा
परिवसंति ? । गोयमा ! सोहम्मस्स कप्पस्स उरिं
सपक्खिं सपक्खिदिसिं बहूईं जोयणाईं बहूईं जोयण-
सयाईं बहूईं जोयणसयसहस्ताईं बहुगाओ जोयणकोमी-
ओ बहुगाओ जोयणकोडाकोडींओ उहं दूरं उप्यइचा,
तत्थ थं सयंकुमारे नामं कप्ये पक्खे, पाईणपदींणायप,
उदीणदाहिणवित्तिये, जहा सोहम्मं कप्यं० जाव पक्खे ।
तत्थ थं सयंकुमाराणं देवाणं वारस विमाणावाससयस-
हस्ता इवंतीति मक्खायं । ते थं विमाणा सत्वरयणामया०
जाव पक्खे, तेसि थं विमाणाणं बहुमज्जेसजागे पंच-
वडैसगा पक्खे । तं जहा-असोमवडैसए, सत्तवडैसए,
वंपनवडैसए, च्यरवडैसए, मज्जे इत्य सयंकुमारवडैसए, तं
थं वडैसया सत्वरयणामया अट्टा० जाव पक्खे । तत्थ
थं सयंकुमारेदेवाणं पञ्जचापञ्जचाणं ठाणा पक्खे ।
तिसु वि लोमस्स अमंसेज्जइजागे, तत्थ थं बहूव सयं-
कुमारा देवा परिवसंति मदिहिवा० जाव पमासेमाणा
विहरंति, नवरं अममहिंसीओ यात्थिसयंकुमारे, इत्थ दे-

विंदे देवराया परिवसइ, अरयंवरत्थपरे, सेसं जहा सक्-
स्म, से थं तत्थ वारसएहं विमाणावाससयसहस्ताणं वा-
वचरीए सामाणियसाहस्तींणं, सेसं जहा सकस्स अगम-
हिंसीवजं, नवरं चउएहं वावचरींणं आयरक्खेदेवसाह-
स्तींणं० जाव विहरइ ।

कहि थं भंते ! माहिंदेवाणं देवाणं पञ्जचापञ्जचाणं ठा-
णा पक्खे ?; कहि थं जंते ! माहिंदगा देवा परिवसंति ? ।
गोयमा ! ईसाणस्स कप्पस्स उरिं सपक्खिं सपक्खिदिसिं
बहूईं जोयणाईं० जाव बहुगाओ जोयणकोडाकोमीओ
उहं दूरं उप्यइचा, तत्थ थं माहिंदे नामं कप्ये पक्खे, पा-
ईणपदींणायप० जाव एवं जडेव सणंकुमारे, नवरं अट्ट वि-
माणावाससयसहस्ता वडैसगा, जहा ईसाणे, नवरं मज्जे तत्थ
देविंदे देवराया परिवसइ, अरयंवरत्थपरे, एवं जहा स-
यंकुमारे० जाव विहरइ. नवरं अट्टएहं विमाणावाससयस-
हस्ताणं सचरीए सामाणियसाहस्तींणं चउएहं सचरींणं
आयरक्खेदेवसाहस्तींणं० जाव विहरइ ।

कहि थं जंते ! बंधलोगदेवाणं पञ्जचापञ्जचाणं
ठाणा पक्खे ?; कहि थं जंते ! बंधलोगा देवा
परिवसंति ? । गोयमा ! सयंकुमारमाहिंदेवाणं कप्याणं उरिं
सपक्खिं सपक्खिदिसिं बहूईं जोयणाईं० जाव उप्यइचा, इत्य
थं बंधलोए नामं कप्ये पाईणपदींणायपे, उदीणदाहिण-
वित्तिये, पक्खिपुअचंदंसंठाणंउरिं अक्खिमाली भासराभि-
प्यजे, अवसेसं जहा सयंकुमाराणं, नवरं वचरि विमाणा-
वासमयसहस्ता वडैसगा, जहा सोहम्मस्स वडैसगा, नवरं
मज्जे इत्य बंधलोगवडैसए, इत्य थं बंधलोगाणं देवाणं
ठाणा पक्खे । सेसं तदेव० जाव विहरति । बंधे इत्य दे-
विंदे देवराया परिवसइ अरयंवरत्थपरे, एवं जहा सयं-
कुमारे० जाव विहरति, नवरं चउएहं विमाणावाससयस-
हस्ताणं सट्टीए सामाणियसाहस्तींणं चउएह व सट्टींणं
आयरक्खेदेवसाहस्तींणं, अणोसिं च बहूयं० जाव विहरइ ।

कहि थं जंते ! लंतगदेवाणं पञ्जचापञ्जचाणं ठाणा
पक्खे ?; कहि थं जंते ! लंतगदेवा परिवसंति ? । गोयमा !
बंधलोगस्स कप्पस्स उरिं सपक्खिं सपक्खिदिसिं बहूईं
जोयणसयाईं० जाव बहुईंओ जोयणकोडाकोमीओ उहं
दूरं उप्यइचा, इत्य थं लंतग नामं कप्ये पक्खे । पाईणप-
दींणायपे जहा बंधलोगे, नवरं पमासा विमाणावासमह-
स्ता इवंतीति मक्खायं, वडैसगा जहा ईसाणवडैसगा, नवरं
मज्जे इत्य लंतगवडैसए देवा तदेव० जाव विहरंति, लंतग
इत्य देविंदे देवराया परिवसइ, जहा सयंकुमारे, नवरं प-
मासाए विमाणावाससहस्ताणं, पमासाए तामाणयसाह-

स्तीणं चण्डणं पयासायं आयरक्खदेवसाहस्तीणं अघे-
सिं च बहूणं जाव विहरइ ।

कहि णं जंते ! महासुक्काणं देवाणं पज्जात्ताऽपज्जात्ताणं
ठाणा पक्खत्ता ? कहि णं जंते ! महासुक्का देवा परिवसंति
! गोयमा ! लंतस्म कप्पस्स उट्ठिं सपक्खिं सपकिदिमिं
जाव उप्पइत्ता, इत्थं मट्ठासुक्के नामं कप्पे पक्खे, पाई-
णपदीणायते, उदीणदाहिणवित्थिणे, जहा वंचलोणं, नवरं
चत्तालीसं विमाणावाससहस्सा इवंतीति मक्खत्तायं, वडैसगा
जहा सोहम्मवडैसगा, नवरं मज्जे तत्थ महासुक्कवडैसए
जाव विहरइ । महासुक्के इत्थं देविंदे देवराया जहा सणंकु-
मारे, नवरं चत्तालीसाए विमाणावाससाहस्तीणं चत्ताली-
साए सामाणियसाहस्तीणं चण्डणं चत्तालीसायं आय-
रक्खदेवसाहस्तीणं जाव विहरंति ।

कहि णं भंते ! सहस्सारदेवाणं पज्जात्ताऽपज्जात्ताणं ठाणा
पक्खत्ता ? कहि णं भंते ! सहस्सार देवा परिवसंति ? गो-
यमा ! महासुक्कस्स कप्पस्स उट्ठिं सपक्खिं सपकिदिमिं जाव
उप्पइत्ता, इत्थं महस्सारे नामं कप्पे पक्खे, पाईणपदी-
णायते, जहा वंचलोणं, नवरं उ विमाणावाससहस्सा इवं-
तीति मक्खत्तायं, देवा तहेव वडैसगा, जहा ईमाणस्स वडै-
सगा, नवरं मज्जे जत्थ सहस्सारवडैसए जाव विहरंति ।
महस्सारे इत्थं देविंदे देवराया परिवसत्, जहा सणंकुमारे,
नवरं छएणं विमाणावाससहस्सायं तीसाए सामाणि-
यसाहस्तीणं चण्डणं य तीसाणं आयरक्खदेवसाहस्तीणं
जाव आहवचं पोरवचं करंमाणे विहरति ।

कहि णं भंते ! आणयपाणयदेवाणं पज्जात्ताऽपज्जात्ताणं ठाणा
पक्खत्ता ? कहि णं भंते ! आणयपाणयदेवा परिवसंति ? गो-
यमा ! सहस्सारस्स कप्पस्स उट्ठिं सपक्खिं सपकिदिमिं
जाव उप्पइत्ता, इत्थं आणयपाणयदेवाणं दुवेकप्पा पक्खत्ता,
पाईणपदीणायते, उदीणदाहिणवित्थिणा, अक्खंचंदमंठाण-
मंठिआ अग्गिमाळी भासरासिप्पजा, सेसं जहा सणंकुमारे
जाव पकिरूवा । तत्थं आणयपाणयदेवाणं चत्तारि वि-
माणावाससया इवंतीति मक्खत्तायं जाव पकिरूवा वडैसगा,
जहा सोहम्मे, नवरं मज्जे पाणयवडैसए, ते णं वडैसगा
सव्वरयणामया अक्खत्ता जाव पकिरूवा, इत्थं आणय-
पाणयदेवाणं पज्जात्ताऽपज्जात्ताणं ठाणा पन्नत्ता; तिसु वि
डोगस्स अमंखेज्जभागं, तत्थं बह्वं आणयपाणयदेवा
परिवसंति, महिड्डियां जाव पज्जामंभाणा । ते णं तत्थ सायं
साणं विमाणावासमयाणं जाव विहरंति । पाणए एत्थ
देविंदे देवराया परिवसंति, जहा सणंकुमारे, नवरं चण्डणं
विमाणावाससयायं तीसाए सामाणियसाहस्तीणं असी-

तीए आयरक्खदेवसाहस्तीणं, अन्नेसिं च बहूणं जाव
विहरंति ।

कहि णं भंते ! आणयचुयायं देवाणं पज्जात्ताऽपज्जात्ता-
णं ठाणा पक्खत्ता ? कहि णं भंते ! आणयचुया देवा
परिवसंति ? गोयमा ! आणयपाणययाणं कप्पायं उट्ठिं
सपक्खिं सपकिदिमिं इत्थं आणयचुया नाम दुवे कप्पा
पणत्ता, पाईणपदीणायता, उदीणदाहिणवित्थिणा,
अक्खंचंदमंठाणमंठिया अग्गिमाळी जामरासिवन्नाभा
अमंखिज्जाओ जोयणकोटाकोटओ आणयामवक्खंजेणं,
असंखेज्जओ जोयणकोटाकोटओ परिकखेणं सव्वरय-
णामया अक्खा सएहा लट्ठा पट्ठा मट्ठा नीरया निम्मला
णियंका निक्ककच्छया सप्पजा ससिरीया सउज्जोया
पासाईया दरिसणज्जा अग्गिमाळी पकिरूवा । इत्थं
आणयचुयायं देवाणं तिन्नि विमाणावाससया इवंतीति
मक्खत्तायं । ते णं विमाणा सव्वरयणामया अक्खा सएहा
लट्ठा पट्ठा मट्ठा नीरया निम्मला निष्का निक्ककच्छया
सप्पभा ससिरीया सउज्जोया पासादीया दरिसणज्जा अ-
ग्गिमाळी पकिरूवा, तसि णं विमाणाणं बहुमवडैसभाए
पंच वडैसया पक्खत्ता । तं जहा-अकवडैसए, फलिहवडैसए,
रणयवडैसए जाव वडैसए, मज्जे जत्थ अक्खुपव-
डैसए, ते णं वडैसया सव्वरयणामया जाव पकिरूवा; इत्थं
आणयचुयायं देवाणं पज्जात्ताऽपज्जात्ताणं ठाणा पक्खत्ता ।
तिसु वि डोगस्स असंखेज्जभागं, तत्थं बह्वं आणय-
चुया देवा जाव विहरंति । अक्खुए तत्थ देविंदे देवराया
परिवसत् । जहा पाणए जाव विहरति, नवरं तिहणं विमा-
णावाससयायं दसएणं माभाणियसाहस्तीणं चत्तालीसाए
आयरक्खदेवसाहस्तीणं आहवचं जाव कुवेमाणे विहरति ।

“ बसीसज्जावीमा, वास अट्ठ चउरां सयसहस्सा ।

पन्ना चत्तालीसा, छव सहस्सा सहसारे ॥ १ ॥

आणयपाणयकप्पे, चत्तारि सयाऽरणयचुए तिखि ।

सच्चविमाणसयाई, चउसु वि एणुसु कप्पेसु ॥ २ ॥ ”

सामाणियसंमहणं गहा-

“ चउरासीइ असीडे, वावत्तारि सत्तरी य सट्ठीए ।

पन्ना चत्तालीसा, तीसा वीसा दस सहस्सा ॥ १ ॥ ”

एए वेव आयरक्खा चउग्गुया ।

कहि णं जंते ! हिड्डिमगेविज्जगदेवाणं पज्जात्ताऽपज्जात्ताणं
ठाणा पक्खत्ता ? कहि णं जंते ! हेड्डिमगेविज्जगा देवा
परिवसंति ? गोयमा ! आणयचुयायं कप्पायं उट्ठिं
जाव उप्पइत्ता, इत्थं हेड्डिमगेविज्जायं देवाणं तओ
वेवेज्जविमाणयत्थया पक्खत्ता, पाईणपदीणायता उदीणदा-

हिष्ठविस्थिता पक्षिपुष्पचंदसंठाकमंत्रिया अचिचमाली
 भासरासिन्धवाभा,संसं जहा बंधुभोगेजाव पदिरूवा । तत्प
 णं हेडिमगेविजगाणं देवाणं एकारसुत्तरे विभाणावा-
 सतए इवंतीति मक्त्वाय । ते णं विभाणा सव्वरयणापया
 ०जाव पदिरूवा, इत्थ णं हेडिमगेविजगाणं देवाणं प-
 ज्ञाचापज्जाचाणं ठाणा पण्णा । तिसु वि भोगस्स अ-
 संवेज्जज्ञानगे, तत्थ णं बह्वे हेडिमगेविजगा देवा परि-
 वसंति, सव्वे समपहिडिया सव्वे समज्जुतीया सव्वे स-
 मजसा सव्वे समवत्ता सव्वे समाणुजावा महासांक्त्वा अ-
 णिदा अप्पेस्सा अपुरोहिद्या अहमिंदा नामं ते देवगणा प-
 ष्छा, समणाउसा ।।

कहिं णं भंते ! मडिक्कमाणं गेविजगदेवाणं पज्जाचा-
 पज्जाचाणं ठाणा पण्णाचा ?; कहिं णं भंते ! मडिक्कमगेविज-
 गदेवा परिवसंति ! गोयमा ! हेडिमगेविजगाणं उप्पि सप-
 किंय सपडिदिंसिंजाव उप्पइचा, इत्थ णं मडिक्कमगेवि-
 जगदेवाणं तत्रो गेविजगविभाणपत्थदा पण्णाचा, पांछपदी-
 णायवा, जहा हेडिमगेविजगाणं, नवरं सत्तुत्तरे विभाणा-
 वाससए इवंतीति मक्त्वाय । ते णं विभाणा०जाव पदिरूवा,
 इत्थ णं मडिक्कमगेविजगाणं देवाणं ० जाव तिसु वि भोगस्स
 अमंवेज्जज्ञानगे, तत्थ णं बह्वे मडिक्कमगेविजगा देवा परि-
 वसंति ० जाव अहमिंदा नामं देवगणा पण्णाचा, समणा-
 उसा ।।

कहिं णं भंते ! उवरिमगेवेज्जगाणं देवाणं पज्जाचापज्जाचा-
 णं ठाणा पण्णाचा; कहिं णं भंते ! उवरिमगेविजगा देवा
 परिवसंति ? गोयमा ! मडिक्कमगेवेज्जगाणं उप्पि ० जाव
 उप्पइचा, तत्थ णं उवरिमगेवेज्जगाणं देवाणं तत्रो गेविज-
 गविभाणपत्थदा पण्णाचा, पांछपदीणाओ, संसं जहा
 हेडिमगेविजगाणं, नवरं एगे विभाणावाससए इवंतीति म-
 क्त्वाय, संसं तह्वे भाणियसव्वं ० जाव अहमिंदा नामं ते
 देवगणा पण्णाचा, समणाउसा ।।

“ एकारसुत्तरं हे-डिमए सुत्तत्तरं च मडिक्कमए ।
 सयमेणं उवरिमए, पंचेव अणुत्तरविभाणा ” ॥ ? ॥
 कहिं णं जंते ! अणुत्तराववाइयाणं देवाणं पज्जाचाप-
 ज्जाचाणं ठाणा पण्णाचा; कहिं णं भंते ! अणुत्तरेववा-
 इया देवा परिवसंति ? गोयमा ! इमसि रयणप्पभाए
 पुदवीए बहुसमरमणियजाओ ज्जिमिभागाओ उहं चंदिम-
 सुरियमहगणनक्त्तत्ताराकूवाणं बहूइं जोयणसयाइं बहूइं
 जोयणसहस्साइं बहूइं जोयणसयसहस्साइं बहुगाओ
 जोयणकोमीओ बहुगाओ जोयणकोंकाकोमीओ उहं
 हूरं उप्पइचा सोहम्मसीसाणसबंधुमारवाहिंदवंजलोगलं-

तमणुक्कसहस्मारआणयपाणयआरणअच्छुयकण्या सिद्धि
 य अह्जारसुत्तरे गेविजविभाणावाससए वीतीवइचा ते
 णं परं हूरं गता णीया निम्मला वितिमिरा वि-
 सुक्का पंचदिंसिं पंच अणुत्तरा महतिपहाइया महावि-
 भाणा पण्णाचा । तं जहा-विजए, वेजयंते, जयंते, अपराभि-
 ए, सव्वइसिक्के । ते णं विभाणा सव्वरयणापया अच्चा
 सयहा पट्टा पट्टा णीरया निम्मला निष्पंका निककट-
 च्चाया सप्पभा ससिरीया सउज्जोया पासादीया हरिस-
 णिज्जा अणिरूवा पदिरूवा, इत्थ णं अणुत्तराववाइयाणं
 देवाणं उप्पत्तापज्जाचाणं ठाणा पण्णाचा । तिसु वि भोग-
 स्स अमंवेज्जज्ञानगे, तत्थ णं बह्वे अणुत्तराववाइया दे-
 वा परिवसंति, सव्वे समपहिडिया सव्वे समवत्ता सव्वे
 समाणुजावा महासांक्त्वा अणिदा अप्पेस्सा अपुरोहिद्या
 अहमिंदा ते देवगणा पण्णाचा, समणाउसा ! ।

कहिं णं जंते ! सिक्काणं ठाणा पण्णाचा, कहिं णं भंते!
 सिक्का परिवसंति ! गोयमा ! सव्वइसस महाविभाणस्स
 उवरिद्धाओ धूजियग्गाओ दुवाइसजोयणे उहं अवा-
 हाए, इत्थ णं इसीपब्भारा नामं पुदवी पण्णाचा । पण्णाया-
 लीमं जोयणसयसहस्साइं आयावमिक्कंजेणं, एगं जोयण-
 कोमीओ बायालीसं च सयसहस्साइं तीसं सहस्साइं दो-
 ष्चि य अउण्णापे जोयणमए किंचि विससाहेए परि-
 वत्तेवेणं पण्णाचा, इसीपब्भाराए णं पुदवीए बहुमज्जेस-
 भाए अह जोयणिए त्वत्ते अइओयसाइं बाइह्णेणं पण्ण-
 च, ततो अणत्तरं च णं माताए २ एएसपरिहाणी २ परिहाय-
 माणी २ सव्वेसु चरिमंतेसु मच्छिपपत्तातो तणुपरी अं-
 गुलस्स संवेज्जज्ञानगे बाइह्णेणं पण्णाचा, इसीपब्भाराए णं
 पुदवीए बुवालसनामंधेजा पण्णाचा, इमीति वा इमीपब्भाराइ
 वा तणुपरीति वा तणुत्तणुपरीति वा निदिदिति वा सिद्धात्तए-
 ति वा मुचीइ वा सुचान्त्तए वा जोयण्गेति वा जोयण्ण्ण्णि-
 याति वा जोयणपिडुज्जणाइ वा सव्वेवाणज्जयजीवसत्तसु-
 दावहावइ वा इसीपब्भारा ए पुदवी सेता संसदत्तविम-
 ङ्गोत्थियसमुत्तात्तदगरयतुमारगोत्तराइरववा उत्ताणयक्-
 चसंठाणमंत्रिया सव्वज्जुत्तसुवसयमं अच्चा सयहा सयहा
 पट्टा पट्टा णीरया निम्मला निष्पंका निककटच्चाया स-
 प्पभा ससिरीया सउज्जोया पासादीया हरिसणिज्जा अ-
 भिरूवा पदिरूवा, इसीपब्भाराए णं सीताए जोयणम्म
 भोगंतो, तस्स णं जोयणस्स ते से उवरिद्धं गाउए, तस्स
 णं गाउयस्स ते से उवरिद्धे उज्जानगे, एत्थ णं सिद्धा जगवं-
 तो सादिया अपज्जावसिया अण्येजातिजराभरज्जोनिंसं-
 सारकलंकेलीभावपुण्णज्जवगज्जवामवसही० एवं च समइं-
 ता सासययणायपक्कं काळं चिहंति । तत्थ वि य ते

मंताणमभित्यर्थं, जं अरापरवाचिसुकाणं ॥ ७ ॥

“ आंगाहृद्यानं ” इत्यादि सुगमं, नवरत्नं (आभिधानमिति) हृद्यं प्रकाशमापन्नमित्यर्थः, इत्थं तिङ्गन्तिति इत्यर्थः, न इत्यर्थस्यम्-
आभिधानस्ये, वदनाऽऽदिद्विपरिप्रतिपूरणेन पूर्वोऽऽकारान्ध्यात्-
आभावाऽऽभिधत्ताऽऽकारमिति आभाः । वाऽपि च सिद्धाऽऽदिगुणेषु
“सिद्धे न हीने न हस्से ” इत्यादिना हींश्वत्वाऽऽशीनां प्रतिषेधः
सोऽपि पूर्वोऽऽकाराद्युक्त्वा संख्यानाभिधानस्यत्वात्प्रतिपत्त-
व्यः, न पुनः सर्वथा संख्यानाम्नात्प्रतिपत्तः ।

आह च भाष्यकृत-

“ सुसिरपरिपूरणाभ्यो, पुष्पागारऽऽहदाववत्प्रयातो ।
संज्ञाप्रमाणित्यर्थं, जं अभियं अविद्ययागारं ॥ ३१७३ ॥
एषां चिष्य पदिसिद्धौ, सिद्धाहगुणेषु हीहृत्वाऽऽऽर्षं ।
अभियान्यर्थं पुष्पा-ऽऽगारावेक्यायं नामाभ्यो ॥ ३१७३ ॥ ”
(विधेः०) ॥ ८ ॥

नन्वेते सिद्धाः परस्परं देशभेदेन व्यवस्थिताः, उत नेति ? ।
नेति तद् ब्रूमः । कस्मादिति चेत् ? उच्यते-

अप्य य एषो सिद्धो, तस्य अनंता जवकस्यविमुक्ता ।
अनन्तान्नसमोनादा, पुक्ता सन्वे वि बोधंते ॥ ९ ॥

“अप्य य ” इत्यादि । यैवैव देशे, अद्यत्स्य एवकाराद्येत्वात्,
एकः सिद्धो निर्द्वैतः, तत्रानन्ता अत्र द्वयविमुक्ताः । अत्र अत्रयुग्म-
होत्रेण स्वेच्छवा भवकानरणशक्तिमत्सिद्धवच्छेदमाह । अ-
भ्योऽप्यसमबगनादाः, तथा विद्याविद्यमपरिणात्मत्वाद्द्वैतास्तिक्ता-
याऽऽदिद्वयत् । तथा स्पृष्टा क्त्वाः सर्वेऽपि बोकान्ते ॥ ९ ॥

कुम्भद् भाष्येते सिद्धे, सन्वपेसोर्हे नियमतो सिद्धा ।
ते वि असंख्येज्जगुणा, देसपदेसोर्हे ज पुक्ता ॥ १० ॥

“कुम्भद् ” इत्यादि । स्पृष्टान्नन्तात् सिद्धात् सर्वप्रदेशैरात्मसं-
धिः सिद्धो निर्द्वैतः । तथा तेऽपि सिद्धाः सर्वप्रदेशेषु स्पृष्टेऽयो-
संख्येयगुणा वर्यन्ते, ये देशप्रदेशैः स्पृष्टाः कथमित्येतेषु, उच्यते-
इदं कस्य सिद्धस्य पदवगाहनं कृतं, तत्रैकस्मिन्नपि परिपूर्णेऽव-
गाढा अन्वेऽप्यनन्ताः सिद्धाः प्राप्यन्ते । अपरे तु ये तस्य ऐक-
स्य एकैकं प्रदेशमाह्वयान्नादास्तेऽपि प्रत्येकमनन्ताः, एवं द्वि-
त्रिचतुष्पञ्चाऽऽदिप्रदेशेषु क्त्वा । येऽवगाढास्तेऽपि प्रत्येकमनन्ताः,
तथा तस्य मूलक्षेत्रस्य एकैकं प्रदेशं परिचय्य येऽवगाढास्तेऽपि
प्रत्येकमनन्ताः । एवं च सात प्रदेशार्थकान्निध्या ये समवगा-
ढाः, ते परिपूर्णेकक्षेत्रावगाढेऽयोऽसंख्येयगुणा ज्ञान्ति, अत्र-
गाढप्रदेशानामसंख्येयत्वात् ।

आह च भाष्यकृत-

“ एगक्कोत्तेऽर्थात्, पयसपरिपूरिहृद्याभियो तयो ।
हुंति अस्संख्यगुणा-ऽसंख्यपयो जमवगाहो ” ॥ ३१७० ॥
(विधेः०) ॥ १० ॥

सम्प्रति सिद्धानेव कथञ्चतः प्रतिपाद्यन्ति-

असरीरा जीवधना, उवठथा दंसये य नाथे य ।
सागारमथगागरं, लखलखमेतुं सिद्धाणं ॥ १ ॥
“ असरीरा ” इत्यादि । अविद्यमवधरीरा असारीराः । औदा-
गिकाऽऽदिपञ्चविधरीराः । इत्यर्थः । आंवाभ्य ते अनाक्य व-
बकोरऽऽदिद्विपरिपूरणात् जीवधनाः । उच्यते इत्येते-केवल-
४३१

दशने, ज्ञाने च-केवलज्ञाने । यद्यपि सिद्धत्वप्रादुर्भावकस्यैव
केवलज्ञानमिति ज्ञानं प्रधानं, तथाऽपि सामान्याऽऽसंख्यंकेवलज्ञान-
मेतदिति ज्ञापनार्थमाहौ सामान्याऽऽसंख्यं वर्धमानमुच्यते । तथा
च सामान्यविषयं दशने, विशेषविषयं ज्ञानमिति । ततः आ-
कारानाकारं, सामान्यविशेषोपयोगकमत्यर्थः । एते अकारो-
ऽकाराणिकः । अक्षुण्णं-तदव्यव्यापित्वकपद, एतत् अन्नन्तरिकं,
तुलाभ्यो बध्यमाननिकपदसुकादिशेषायाः, सिद्धानां मित्रि-
तायानामिति ॥ ११ ॥

सम्प्रति केवलज्ञानदर्शनयोरोपविषयतामुपदर्शयन्ति-

केवलज्ञानावृष्टथा, आण्दी सत्त्वजावृष्टजावे ।
पासंति सन्वभ्यो सन्नु, केवलदिद्विहिऽवताई ॥ १२ ॥

“ केवलज्ञानावृष्टथा ” इत्यादि । केवलज्ञानेनोपपुक्ता, न त्व-
न्तःकरणेन, तदज्ञावादिनि केवलज्ञानोपपुक्ता, ज्ञानमयवगच्छ-
न्ति, सर्वभाष्यगुणमात्रात् सर्वपदावृष्टगुणपर्यायान्ति । प्रथमो आव-
शुच्यः पदावृष्टवचनः, द्वितीयः पर्यायवचनः । गुणपर्याययोस्त्वयं
विशेषः-सह वर्तितो गुणाः, कर्मप्रतिनः पर्याया इति । तथा
पद्यन्ति सर्वतः अलु, अमृशुद्धव्याध्याचारार्थात्त्वं सर्वं एव,
केवलद्विजिनरन्ताभिः, अनन्तेः केवलद्विजिनरन्तव्यर्थः । केवलज्ञ-
शानानां चानन्तात्, सिद्धानामनन्तत्वात्, इहाऽऽदौ ज्ञानप्रदणं
प्रथमतया तदुपयोगात्त्वाः सिद्धन्तीति ज्ञापनार्थम् ॥ १२ ॥

सम्प्रति निरुपमसुक्ताज्जास्ते इति दर्शयन्ति-

न वि अन्ति माणुसाणं, तं सोक्खं नत्थि सन्वदेवाणं ।
जं सिद्धाणं सुक्खं, अन्वयावाहं उवगयाणं ॥ १३ ॥

“ न वि अन्ति ” इत्यादि । नैव अस्ति मनुष्याणां अकृत्या-
र्थानामपि, तस्मैक्यं, नैव सर्वदेशानामनुसर्षयोऽज्ञानानामपि, यद्य
सिद्धानां सौम्यं, अकृत्यावाचासुगुणतानां, न विविधा कथाया
अव्यावाधा । ताम्, उप सामीप्येन गतानां प्राप्तानाम् ॥ १३ ॥

यथा नास्ति तथा जङ्गवा उपदर्शयन्ति-

सुरगखुसुहं सुप्रसं, सन्वच्छादिपिधं अणेतगुणं ।
न वि पावऽ मुचिसुहं-ऽणताहिं वि वग वगुहिं ॥ १४ ॥

“सुरगणसुहं ” इत्यादि । सुरगणसुखं देवसंख्यातसुखं, सम-
स्तं सम्पुण्यं, अन्तानामागतवर्षाणामाकाशोद्गोमिथ्यर्थः । पुनः
सर्वाकारापर्यन्तं सर्वकारसमप्रयुगितम्, तथाऽनन्तगुणमि-
ति, तदेषं प्रमाणां किञ्चासत्कल्पना एकाऽऽकारप्रदेशेऽव्या-
प्यते, इत्येषं सकलाऽऽकारप्रदेशेऽप्यनेन यद्यन्तन्मं भवति,
तदन्तरमन्वन्तेवैर्बोमितम्, तथाऽप्येषं प्रकरोतमपि सुक-
सुखं सिद्धिसुखं, न प्राप्नोति ॥ १४ ॥

एतदेव स्पष्टतरं भङ्गवन्तरेण प्रतिपाद्यन्ति-

सिद्धस्स सुहोरासी, सन्वच्छादिपिधे जइ हविजा ।
सोऽणंतवग्माज्जसो, सन्वामासे ष माऽज्जा ॥ १५ ॥

“ सिद्धस्स सुहोरासी ” इत्यादि । सुखानां राशिः सुखराशिः
सुखसङ्घातः, सिद्धस्य सुखराशिः सिद्धसुखराशिः, सर्वोदापि-
पिदतः सर्वथा साधयेवमितया अकृता, अमुक्त्वा, सिद्धः प्रति-
समयमनुभवति, तदेकत्र विपदोद्गन्तमिति आभाः । सोऽणन्तवग्मे-
अन्तःप्रत्येकमेवमूलैरप्यतितं, अणन्तैवममूलैरसावदप्यन्तिनो या-
कसत्तंकाऽऽसङ्घेन गुणकारेण गुणैरेवार्थिकं जातं, तस्य सर्वेऽव्या-

पचनैः सिद्धाद्याः समयमविक्रममात्रां प्राप्त इति भाषः । सर्वाकाशे न मति-पतायन्मारेऽपि सर्वाकाशे न मति, सर्व-
 एव दृग्वाचनप्रसर एवेति हावापार्थे विद्यन्मिथा पुनरपचनं
 सुकराद्योः । इयमत्र प्राचय-इह किल विहासऽऽह्वारक्यं सुखं
 परिगुह्यते, तन्मत्र धन आरन्ध्र मिश्रानां लुब्धकमदभ्रवृत्तिः, न-
 माहादुर्मासिक्रम्य एकैकमुद्युञ्जितारनभ्येन तावदसावाहादो
 विशिष्येन, यावन्नननमुद्गुद्धा निरतिशयनिष्ठामुपगतः, सोऽप-
 नत्यनोपमाऽऽतिहासोस्तु क्यवितिशुक्तिव्यक्तमात्मतमकल्प-
 न्मरमाऽऽह्वारः सदा सिद्धानां वस्त्राभारतः प्रथमाच्छुभ्रमपान्तरा
 ब्रह्मसो वे गुणास्तारनभ्येताऽऽह्वार-वशाश्रुपाः, न सर्वाऽऽका-
 शप्रदेशेष्वोऽप्यतिश्रुयन्तः । ततः किं कात्म-“सर्वत्राऽऽगासे न
 मःप्रत्यक्षं” इति । अन्वया यस्वर्वाऽऽकाशे न मति, तदाऽथमक-
 क्षिन्व सिद्धे मायात्, इति पूर्वसुरिसम्प्रदायः ॥१५॥

सात्मनमरुप निवृत्तमनां प्रतिपत्तायति-

जह नाम कोइ मिच्छो, नगगुणं बहु विजाणतो ।

ए च एइ * परिकेडठं, उवमाए तिट्ठं असतीए ॥१६॥
 “जह नाम” इत्यादि । यथा नाम कोइवन्नेल्लेच्छो नगरगुणाद् यद्
 निवासोऽऽदीन, बहुविधान् अनेकप्रकाराद्, विजानन्, अरयथाऽऽ-
 गतः सन् अन्वयसंकेतयो न शक्योति परिकथयितुम् । कस्माद्
 न शक्योति? इत्यत्र आह-उपमायां तात्पर्यात् । “नामस्यकारणहे-
 तुषु सर्वानां विभक्तानां प्राधानं दर्शयन् ॥” इति व्याख्याद् हेतौ स-
 क्षमः । न च उपमाया अभावादिनि कथ्यते । एव माथाऽस्ताराद्योः
 माथाद्योः कथानकाद्वचनयोः तद्वचन-“एवो महाराष्ट्रावासी मि-
 च्छोऽथे विहंत । इतो व यगो रात्रा आसेण अवहरतो तं
 अडवि पवसितो । तेण इदं चो शक्यं क्खण्णव च नीतो । एता
 वि सो नगरे पच्छा उवगारि त्त माडुपचारतो-जहा राया
 विट्टर यवत्तराऽऽनेगेण वि, वावाकाऽल्लेणऽऽपणे सरिअमार-
 ट्ठो, एखा विहासिअत्तो, नतोऽरखया पुच्छंति-कांरसं नवरं ति ?
 सो विषाणतो वि तथोवमाऽऽनाथा व लखेह नयत्तुणं परिक-
 देठं । एत्त दिठंतां ॥१६॥

अयमर्थोपपन्नः-

इय सिद्धाय मे, कलं, अयोवमं नदिम तस्स ओवम्मं ।
 किंचि विसंभेयिषो, सारिक्खमिणं मुण्ह बोच्छं ॥१७॥
 “इय सिद्धाय” इत्यादि । इति पर्य, सिद्धानां भौक्त्वमनुपमं च-
 कते । किंमिति, तत्र आह-यतो नास्ति तद्वर्षपर्य, तथापि
 ब्रह्मजनप्रतिपत्तये किञ्चिद्विशेषेण, “इतो” इति । आद्ये-
 त्वादन्वयस्यः । साहचर्यमिदं वक्ष्यमाणं, शुण्णु ॥१७॥

जह सर्वकामगुणियं, पुरिसो नेच्छुण जोययं कोइ ।
 त्हाहानुहाविमुक्को, अत्थिज्ज जहा अमियतत्तो ॥१८॥
 “जह सर्व” इत्यादि । यथयुक्तारणोपदेशनायः । मुञ्चते
 इति प्रोक्तं, सर्वकामगुणियं सकलसौन्दर्यसंस्करणं, कांश्चि पुरुषो,
 सुक्खा, सुदुःखमुक्तः सन्, यथा अनुमत्तः, तथा तिष्ठति ॥१८॥
 इय सर्वकालोत्तिचा, अउलं निष्वाणुपुग्गया सिद्धा ।
 सासयमव्याबाहं, चिदंति सुही सुं पत्ता ॥ १९ ॥
 “इय” इत्यादि । इति एवं, निर्वोणं भोगमुपगतः सिद्धा,
 सर्वकालं साद्यप्येवसितं कालं, तदाः सर्वधौमुक्त्याविवृत्तिना-

* “हाकेअय नर-सीर-पाराः” ॥ ८. ४. ८६ ॥ हाकोतिरे-
 वे अन्तर आदेश भवति । “अवह” । त्वज्जटोपि “अवह” ।

वनः परमसन्तोषमाधिगतः, अनुभवमन्यसदृशवत्, उपमातो-
 त्स्ववत्; शाब्धन् प्रतिपातनाभावात्; अन्वयाद्यर्थं लेशतोऽपि व्याधा-
 धाया असत्त्वत्वात्; सुखं प्राप्ताः, अत एव सुखिनितिशुभ्रित ॥१६॥

एनेइव सर्वाशेषनरं भाषयति -
 सिद्धा चि य बुद्ध चि य, परायति यि य-परपरगत ति ।
 उम्मुक्ककम्मकवया, अजरा अमरा अमंगा य ॥ १७ ॥
 “सिद्धा चि य” इत्यादि । सितं बह्वस्यप्रकारं कर्म, अनां म-
 र्स्माकृते, येस्ते सिद्धाः । “पुयोदराऽऽइयाः” ॥३६१॥५॥ (हेमं०)
 इति कृपाविषयाः, निर्दग्धानकमभवकैमिथना इत्यर्थः । ते च
 सामान्यतः कर्माऽऽदिसिद्धा अपि भवन्ति । यत् उक्तम्-“कम्मं
 सिद्धे य विज्जाए, अंते जोगं य आगमे । अत्थ-अत्ता-अत्तिप्याय,
 तथं कम्मकथाए इह” ॥३६१॥ भाव० नि० (३०३०विशे०) ० ततः
 कर्माऽऽदिसिद्धायोपायाऽऽद- (बुद्ध १९) अज्ञाननिद्राप्रसूते
 उपानि अयरोदेशेन जीवाऽऽदिकं यत्तं बुद्धवर्गो बुद्धाः, सर्वक-
 लसर्वदशैस्वभावोपधक्या इति भाषः । एनेऽपि च संसारा-
 निर्वोणोभयपरिस्वामेन स्थितवन्तः कैश्चिद्विषयत्ते, “संसारे न च
 निर्वोणं, स्थितो नृवचभूयते । अस्मिन्धः सर्वतोऽकारि विस्तार-
 त्याधिकः महान्” ॥ १ ॥ इतिवचनात् । तनसंश्रारसाधमाह-
 पारगताः-पारं एवेने संसारात्, प्रयोजनमातस्य वागताः पार-
 गताः । तथा भवत्वाऽऽक्षितलकलप्रयोजनसमाप्त्या निर्वेशोव-
 कनंभ्यशक्तिभिरुक्ता इति भावः । इत्यथोक्ता अपि कैश्चिद्
 यद्दग्धावाद्भिरुक्ताऽऽद्वेताव गीयन्ते । तथोक्तम्-“नेका-
 दिसकथ्याकमतो, विनप्रतिनिवगतः । इतिद्वाराऽमाऽऽसिसमा,
 तत्तमुक्तिः कथिच किं प ॥ १ ॥ ” तन्तन्मनव्यपोहायाऽऽह-
 परपरगता इति । परपरवत् कान्तं शैवकान्तित्वकथया, मिथ्याह-
 धिनासादनमवयव मेधवाद्दृष्टविरनिसम्प्रदृष्टदेशविरतिप्र-
 कनिष्ठुर्धमिच्छावाद्भिरुक्ताऽऽद्वेतावसम्प्रदायोपशान्तोहकी-
 लोहसत्यो गेक्येवयोर्यापिकयालितुगपचानव्यभिचया, गताः ।
 एत च कैश्चिद्वचनतोऽनुमुक्तकर्मकथना अत्रुपपन्नमेव, गर्धोनि-
 कारदर्शनादिहाऽऽतकम्भ्रतानि चवन्तः पुनः संसारावतण्णुऽनु-
 पगमाद्दत्तस्वमगतापरकणार्थमाह-उम्मुक्तकर्मकथनाः-उत्तमा-
 र्थेनापुनर्भवकथयता सुकं परिदृश्य कर्म कथयामि कर्मकथनं
 येस्ते उम्मुक्तकर्मकथनाः । अत एव अजराः शरीराजावतो
 जरसोऽनावात्, अमरा अमरीरावाद्येव प्रत्यावासात्मन्भावः ।
 उक्तं च-“ वयसो हाहीहं जरा, पाण्णमाद्यो व मरुत्थमादिठं ।
 सर्वे हेइमि तज्जयं, तदभावं मेव करंसेव ॥१८॥” अल्ल-
 बाहाउपनयरत्तज्जहाहन्तावा ॥ २० ॥

प्राप्तियन्मद्वबुद्धत्वा, जातिनगरपरणेषधणवियुक्ता ।
 अन्वाराहं मुक्खं, अणुहोवो सासयं सिद्धा ॥ १९ ॥
 “निर्वच” इत्यादि । निस्तीर्णं लङ्घितं सर्वं दुःखं येस्ते नि-
 स्तीर्णसंयुक्ताः । कुनो, इत्याह- (आतिजराप्रत्ययवर्णवियुक्ता)
 जातिजैन, जरा वत्तं हानिलक्षणा, मरुत्तं प्राणत्यागाद्युक्तं, अणु-
 नितिलक्षणावर्णवर्णवियुक्ताः । निर्दग्धाना निर्दग्धापरमार्थेन मुक्ता
 जातिजरा मरुत्तवत्त्वोवियुक्ताः । देवावयं प्रथमा । यतो जरा मर-
 वण्युक्तवियुक्तानतो निस्तीर्णसंयुक्ताः, कारणाभावात् ।
 ततोऽन्याथात्वं लोच्यं शाब्धन् सिद्धा अनुभवन्ति ॥२०॥ प्रकाशे
 पदं ॥ ३० ॥ एतदर्थमितिपादकं प्रज्ञापनाया द्वितीयं पदे, प्रकाशे
 पदं ॥ ३० ॥ तिष्ठति अनेवस्थाननिश्चयनकर्मावधिं सदाऽव-
 र्चितो भवति यथ तद् इत्यादौ । कौषिकमयो कौषिक्य स्व-

रुपे, लोकात्ते वा । म० १ हा० १ उ० । जी० । सं० । तिष्ठन्ति
 सकसकर्मज्ञायासात्मनश्चानुसुखाकृपायाभितः शुकात्मानाऽ-
 स्मिन्निति आत्मन् । सम्म० २ काण्ड । व्यवहारतः सिद्धिक्रमे,
 सिद्धयन्तं यथाऽर्थासम्बन्धे, स्थानस्थानिनेरसंभार्यात्
 सिद्धिगतिनामर्थे, जी० १ प्रती० । प्रवेश, पा० । उ०० ।
 तिष्ठन्ति मुमुक्षुषो वेतु ताभिः स्थानानि । महाशब्देनैकाऽऽदिः ११
 विषयान्ता० म० । स्थीयन् अस्मिन्निति स्थानम् । युगानिगमनाऽऽ-
 दिक्, सुत्र० १ सु० ६ अ० । अयमाहनायाम्, आ० म० २ अ० ।
 तिष्ठान्ति साधयोंऽत्रेति स्थानम् । बलनौ, सु० २ उ० । तिष्ठन्त्य-
 स्मिन् कर्मणि प्रायश्चित्ताऽऽचरण इति स्थानम् । पात्राञ्जिने,
 जी० १ प्रती० । तिष्ठन्त्यस्मिन्प्रतिपाद्यनवा जीवाऽऽद्य इति
 स्थानम् । स्थानाङ्गाऽऽद्ये प्रवचनपदस्य सुनिवेऽङ्ग, स० ३
 अङ्ग । समुदाये, कर्म० ५ कर्म० ।

ठाण्यं-स्थानाङ्ग-न० । तिष्ठति प्रतिपाद्यनवा जीवाऽऽद्यः
 पदार्थो अस्मिन्निति स्थानम् । न० । स० । तिष्ठन्ति आत्मने चलन्त
 पदार्थाभिधेयनयेकवाऽऽद्विविशेषिता आत्माऽऽद्यः पदार्थो य-
 स्मिन् तस्थानम् । अथवा-स्थानशब्देनैकाऽऽदिः सत्कथाने-
 र्दोऽनिधायिते, तन्नाऽऽसाऽऽदिपदार्थागनात्माकाऽऽदिदशा-
 न्नानां स्थानानामभिधायकत्वेन आचारविधायकत्वात् आचार-
 दिति स्थानं, तच्च प्रवचनपदस्य ज्ञायोपशमिकभावकपस्याङ्ग-
 यामिवाङ्गं इति समुदायात् । स्थानं १ ता० । प्रवचनपदस्य
 सुनिवेऽङ्ग, स० १ अङ्ग ।

ये किं तं ठाण्यं ? ठाण्यं जीवा ठाण्यंति, अजीवा ठा-
 विज्जं त, मीवाजीवा ठाण्यंति, मसम ए ठाण्यंति, परमम ए
 ठाण्यंति, सममपरसम ए ठाण्यंति, लो ए ठाण्यंति,
 अलो ए ठाण्यंति, लोयालो ए ठाण्यंति । ठाण्यं टंका कृत्वा
 संज्ञा सिद्धिरिति पञ्जारा कुटारा गुहाभ्यो आगरा द्वा नैत्रो
 आधविज्जंति । ठाण्यं एगायाए एगुचारियाए बुद्दीए
 दसठाण्यगविवृथाए भावाणं पद्वत्था आधविज्जं । ठाण्य-
 स्स णं परिचा वायणा संसिज्जा अणुओगदारा संसिज्जा
 वेदा संसिज्जा सिद्धोगा संसिज्जाभ्यो निज्जुत्तीच्यो संसि-
 ज्जाभ्यो संगहणीभ्यो संसिज्जाभ्यो पविक्कीभ्यो, मे णं अण-
 ड्याए तए अगे एगे सुपसल्लेवं दस अज्जयणा एगवीसं
 उंसणकाळा एगवीसं सुवुंसणकाळा वाचचरिपयसहसा
 पथेणं संसिज्जा अज्जरा अणंता गमा अणंता पज्जवा
 परिचा तमा अणंता वावरा सासयकहनिर्वाणिकाऽवा
 जिणपत्तवा भावा आधविज्जंति, पन्नाज्जंति, पकुंविज्जंति,
 दंसिज्जंति, निदंसिज्जंति, उवदंसिज्जंति, से एवं आया एवं
 वाया एवं विद्याया एवं चरणकरणपद्वत्था आधविज्जंति,
 से तं ठाण्यं ।

“ से किं तं ” इत्यादि अथ किं त्वं स्थानम् । तिष्ठन्ति प्रति-
 पाद्यतया जीवाऽऽद्यः पदार्थो अस्मिन् इति स्थानम् ।
 तथा चऽहं सुदिः-“ ठाण्येणं ” इत्यादि । कानेन, काने वा,
 याम्नाये वाक्याङ्गान्ते, जीवाः आचरन्ते यथाऽर्थासम्बन्ध-
 क

प्रवचनया व्यवस्थाप्यन्ते, शेषं यथा निगदसिद्धं, नवरं (टंक
 चि) विवृततटं दृश्यं, कृतादि पर्वतयोपरि । यथा-वेताण्यस्या-
 परं सिद्धाऽऽद्यतनकृताऽऽर्थाणि नव कृतादि, शैला हिमवदाराधः,
 शिखरिणः शिखरान् समन्विताः, ते च वेताण्यऽऽद्यः । तथा यत्
 कृदनुपरि कुञ्जाभवत् कुञ्जं नप्राग्भावरत्नं यद्वा-यत् पर्वतस्य य-
 त् इति कृत्वाऽऽद्यतनकृतां कुञ्जं विनिर्गतं, तथाभावरत्नं कुपडादि
 यद्वाऽऽद्यतनकृतां, गुहास्तम्भानुगुहाऽऽद्यः, आकरा कल्पस्तु-
 षण्योऽऽद्यतनकृताभिः, ह्वाः पौष्टरं काऽऽद्यः, नद्यो गङ्गाऽऽद्य-
 तनकृताऽऽद्यतनकृताभिः, इत्यादि । तथा स्थानानि । अथवा-स्थानं, यामिति
 वाक्याङ्गान्ते । एकायकात्परिकया वृक्षा दशस्थानं यावत् विच-
 रित्तानां प्राधानां प्रकृष्या आख्यायने । किमुक्तं भवति-एकसं-
 ख्यायां द्विसंख्यायां यावद्दशसंख्यायां ये य जावा यथाऽस्तंके-
 न्ति, तथा ते ते प्रकृष्यन्ते इत्यर्थः । अथा “यने श्वावा” इत्यादि,
 तथा “ अं इयं च णं सांगे तं सखं दुप्राडियारं जीवा चेष
 अजांवा चेष ” इत्यादि । “ ठाण्यस्स णं परिचा वायणा ”
 इत्यादि सर्वे प्राक्स्थानाभ्यान्तंयम् । पदप्रमाणं च पूर्वस्था-
 द्वाङ्गुपरस्मिन्नुत्तरस्मिन्नङ्गे द्विगुणमवसंशं, शेषं पाठासंशं
 यार्थानुगमनम् । न० । निगुणबुद्ध्याद्द्विगुणगणमात्रिण्य-
 रोहणधरणीकदंतेन प्राण्डाभारनिमुक्तं च गणधरेण पूर्वका-
 ले अनुवेषेण अणुसङ्गमद्वारकस्य त्तत्समानस्य चोपकारात्
 निरूपितस्य विधिधार्तरनमास्य देवताऽप्राप्तिस्य विधा-
 क्रियावत्त्वनात्ऽपि पूर्वपदस्य फलार्थे देवताऽपि पूर्वपदस्योत्प-
 दिनस्यात एव च केषाञ्चिदर्थान्तराणां मनोरथगोचाराति-
 कान्तस्य मर्दान्ताभ्यस्येव कानाङ्गस्य तथाविधविद्याऽऽदिष्व-
 ष्वकलेरपि कवलं धार्यमर्थान्तेः स्वरोपकारार्थविनियोजना-
 भित्तात्परिदत्त एव चाविधानस्यस्येनैतिमुक्तपूर्वपदप्रयोगा-
 नुपस्य्य किञ्चित् स्वमन्योऽप्येव तथाविधवचमानजनानापु-
 क्तुषु च सङ्घातान् दृष्टाऽऽदिमहास्यसनीयेतिवाक्याभ्यमुत्प-
 ष्वामिवायुगोः प्रारण्यत इति शास्त्रप्रस्तावना । तस्य वास्तुयोग-
 स्य फलाऽऽदिवरिणिकृषणतः प्रायः स । वत अकम्-“ त्तस्य फल-
 जोगमंगल-समुदायथा तद्वत् दाराई । तस्मैयनिकसिद्धम-पयो
 यथाई च वाक्यं ” ॥१॥ इति । तत्र प्रज्ञावर्गां प्रकृष्ये फलमवहं
 वाक्यम् । अन्वया हि निष्पद्यान्तजन्मस्थाऽऽद्यङ्गमानाः भो-
 तारः कपटकात्कामार्देन इव न प्रवृत्तवन्ति । तच्चात्मनरुपर-
 स्परजंदाद् विधा । तन्नात्मनरुपरमयोऽवमः, तत्पूर्वकानुष्ठानत-
 त्त्वापवर्गप्रार्थिणां सा परस्परमयोऽवममिति । तथा योगः स-
 म्बन्धः । स च यदि तथावोपभवानुत्कृष्य, यद्वतानुयोग उपा-
 यः, अर्थोपवनाऽऽदि चोपेयमिति, तथा सप्रयोगानुष्ठानाजनादेवा-
 जिहिन इत्यवसरकृष्यः सम्बन्धोऽस्य वाच्यः । कांऽस्य दामे
 संख्योऽस्य इति, भावयोगो वा इति न ज्ञेय क इति । तत्र न-
 स्यस्व मोक्षमार्गाभित्ताविधेः स्थितशुक्रपदेगस्य प्राणियोऽस्य-
 चप्रमाणप्रसरो, योगोऽपि चायमेवति ।

यथोक्तम्-
 “ तिचरिसपरिवागसत् उ, आचारपकप्यनाममङ्गयणं ।
 अडकदिससत् य सम्मं, सुथमं नाम धंय चि ॥ १ ॥
 दसकप्यववहारा, संवच्छरप्यगदिक्रियस्तेव ॥
 ठाण्यं समवासां वि य, अगे ने अडवाससत् ॥ २ ॥ ” इति ।
 अन्वया दामेऽस्याऽऽद्यमङ्गऽऽद्यो दोषा इति । इथा० ता० ।
 ठाण्यं-स्थानान्तर-न० । स्वस्थाप्यन्तं प्रवचनम्, धं २ अर्थः ।

गणकप्य

गणकप्य-स्थानकप्य-पुं० । कल्पनेदे, "अपुषा तु गणकप्यो, बद्धाणादिभ्यो भुनेयन्ते । त्रिकप्यसंज्ञकश्च वि, ब्रह्मण्यभो पाठितस्तेषु ॥१॥" पं० आ० । पं० बृ० ।

गणगुण-स्थानगुण-पुं० । स्थानं स्थितिर्गुणः कार्यं यत्प स स्थानगुणः । स्थानं ५ तानं ३ ० । जीवपुत्रानां स्थितिपरिचलानां स्थित्युपलब्धहेतौ गुणतः उपभक्तिस्थाने, ज० १ ख० १ ३० ।

गणध्वज-स्थानकप्य-पुं० । ब्रह्मसहस्रेणार्थकं ब्रह्म-नेदे, ५० १ ३० ।

गणध्वज-स्थानस्थापना-स्त्री० । उचितस्थानस्थापने, प-ञ्चा० ८ विध० ।

गणध्वज-स्थानस्थापित-पुं० । उचितस्थानस्थापितः, ५० १ ३० । नि० बृ० ।

गणधि-स्थानस्थिति-स्त्री० । विहारान्तरं वसतिप्रदेशात्माह मन्वे स्थितिः, षोडश० । (पतञ्जलम्यासु च 'मासकप्यविहार' मन्वे बह्वन्ते)

गणधिय-स्थान-स्थित-वि० । उच्चोत्तरविशिष्टसंयमस्थाना-ध्यासिनि, दृष० १ ख० १ ३० ।

गणध्वजे स्थानस्थितो भवतीदमुक्तं, स च एभिः कारणैः-
कामिने श्रीभोग्यरिप, रायपुत्रे च षु षुद्राणे ।

किंकिरे गिलाखं कासगर्भे, बामे गणध्वजो द्वेष्ट । १७७

अग्निदे देवताजनिनोपपत्ते सति तस्मिद् यत्राभिप्रेतं गमनं कदाचिदपान्तरान्ते भवति, ततश्चानेन कारणेन स्थानस्थितो भवति । (श्रीभोग्यरिपे चि) दुर्मिक्ते विवाहिते देवो जाते अजापन्नगणे वा, ततश्च स्थानस्थितो भवति । (रायपुत्रे चि) राजाधिष्ठे कदाचिदत्र भवत्यभिप्रेतदेष्टे, अपान्तरान्ते वा, तेन च कारणेन स्थानस्थितो भवति । स्तेनाऽऽदिभयं विवाहिते देशे, अपान्तरान्ते वा, ततश्चानेन कारणेन स्थानस्थितो भवति । (नक्षत्रे चि) कदाचिदग्नेः विवाहिते देवो, अपान्तरान्ते वा भवति, तेन प्रतिबन्धेन स्थानस्थितो भवति । (किञ्चि चि) कदाचिदसावाचायं-स्तस्मात् क्रमात् क्युतोऽपगतो भवति, ततश्च तावदास्ते वाचद्वारात् सञ्चयते, अनेन कारणेन स्थानस्थितो भवति । (गिलाखे चि) श्लानः कदाचिदसावाचायां प्रवति, तेन प्रतिबन्धेन स्थानस्थितो भवति । (कासगर्भे चि) कदाचिदसावाचायः कासगतो मृतो भवति तथाच वाचसनिश्चयो भवति तावत् स्थानस्थितो भवति । (बामे चि) वर्षाकासः संज्ञानस्मननप्रत्यिष्ठायात् स्थावस्थितो भवति, तत्रैव प्रामा-दावास्ते । इयं द्वारवाधा ॥१७७॥

इदानीं निरुक्तिकार एव तानि विहाराणि व्याख्यायन्प्राह-
तस्यैव अंतरा वा, अस्मिन्ऽऽदी सोऽ परिचयस्ससति ।
संविदे जाव सिधं, ब्रह्मवा बी ते तत्रो किदिवा ॥१७८॥

(तप चि) तत्र याऽस्त्री विवक्षितो देशः, तत्रैव (अंतरा) अन्तरान्ते वा, अग्निवाऽऽद्यो जाना इति क्षुमा आकथये । आदिब्रह्मणात् अस्मिन्दिक्काऽऽदिभयानि परिपृच्छन्ते । (परिपृक्त्वेऽस्य चि) 'भस्मादयस्स' ब्रसतं अस्मान् तिष्ठति । एतदुक्तं प्रवति-यदि गन्तुं शक्नोति अमपः ततोऽपान्तरान्ते परिपृक्ष्यामिच्छावितस्थानं य-च्छति, अथ न शक्नोते गन्तुं ततः (संविदे चि) संतिष्ठति ।

कियन्तं कालं यावद् ? अत्र आह- (आच सिधं) यावद् (सधं) नक्षत्रं यथातीति । (ब्रह्मवा बी ते तत्रो किदिवा) अथवा ते आवाचाऽऽद्यस्तस्मात् क्रमात्पगतता द्रष्टा इति, ततश्च वातोपसन्नं यावद् तिष्ठति ॥१७८॥

इदानीं आर्यकृतं शेषद्वाराणि व्याख्यायन्प्राह-

पुन्ना च नई चषमा-सवाहिणी वि य न कोऽ ष्टारे ।
तस्यंतरालदेमे, उड्डि उ षि सन्नद पविची ॥१७९॥

पूर्णा भूना, का १, नदी, किञ्चिच्छा १, चतुर्मासवाहिनी, न च किञ्चिदुत्तरायति, ततोऽपान्तरान्ते एव तिष्ठति । तत्र, अ-न्तरान्ते वा देशे, अर्थात् उक्तमितः, न च प्रकृतिसर्वातां सञ्चयते, अतस्तिष्ठति तावद् ॥१७९॥

किदिपसु जा पवची, सयं गिलापो परं च पदियरद् ।
कासगप चि पविची, समकिए जाव निस्संकं ॥१८०॥

(किदिपसु) तस्मात् क्रमात्पगतेषु सन्तु (जा पवची) यावद्द्वारात् प्रवति, तावत्तिष्ठति । तथा- (सयं गिलापो) स्वयमेव श्लानो जातः, ततस्तिष्ठति । (परं च पदियरद्) अन्त्ये वा श्लानं सन्नं प्रतिचरति (कासगप चि पविची) अथवा-कासग-नास्ते आवाचाः, इति एवममृता, प्रकृतिः कृता, ततः (ससंकंते जाव निस्संकं) सशब्दावा चांयाः प्रामिदिच्छतायां तावदास्ते, यावन्निःशङ्कं संजातमित ॥१८०॥

वामासुं उचिन्ना, वीयाऽऽदी तेषु अंतरा चिद्वे ।
तैगिच्छि जोगि मार-कलणहृद्वे य गणामिच्छन्ति ॥१८१॥

वर्षाद्युद्गन्ना षोडशऽऽद्यः, आदिष्टशुभादिमनकायः, तेन कारणेन अन्तरान्ते एव तिष्ठति । मन्त्रश्च (तैगिच्छि चि) वि-किरसकं, तथा (मार चि) भोगिकं प्रामस्वार्थानं पृच्छन्ति । किमर्थं पुनः वैद्यभोगिकयोः पृच्छनं करोतित्यत आह- (सार-कलणहृद्वे) वैद्यं पृच्छति मन्त्रायां सत्यं (इदं चि) इदी-करणार्थम्, जोगिकं पृच्छति सरकृष्णार्थं परिभवाऽऽदे; ततः स्थानं च वसनिष्ठायां कियत् ॥१८१॥

तत आह-

संविममभिजन्म-अष्टपहाणेसु जोऽयधरे वा ।
उषवा आपरियस्म, सामायारी पडेजणया ॥१८२॥

वैद्यभोगिकयोः कथानन्वा संविम्नेषु मोक्षानिच्छासिषु तिष्ठति, (सचि चि) सदा आचयः, तदुद्दे तिष्ठति, अतः स्या-द्व्यां अवाकारः, तदुद्दे तिष्ठतं, तदुद्दे निवासं करोति । (अष्टपहाणेसु चि) यथाप्रधानोपधिते-यो यत्र प्रामाऽऽदी प्र-धानः प्रधानस्तेषु यथाप्रधानोपधितः । पतेधामप्राये (योऽयधरे च चि) भोगिकयुदे वा प्रामस्वार्थानुद्दे वा तिष्ठति । तत्र च तिष्ठत् किं करोतीति ? अत्र आह- (उषवा आपरियस्म) दृष्टकाऽऽदि-मावायं कल्पयति निरावाये प्रदेष्टा; अथमावायं इति नन्व वा-प्रतः सकलां चकालसामायां प्रयुक्ते, निषध करोती-त्यर्थः ॥१८२॥

एतच्च कारणिकद्वारम्-

एवं ता कारणिओ, दृष्टज गुचो अण्यमाएणं ।
निकारणिओ एषो, चऽओ आदिहओ चैव ॥१८३॥
यं तथाकारणिकः, (दृष्टज चि) विहरति । कथं विहरति ? (गुचो अण्यमाएणं) अस्मादेन युक्तः, प्रवलयत

त्राश्रयि

हृत्पथः । निष्कारणकोऽन ऊर्ध्वमुच्यते, स द्विविधः (चक्षुःको)
स्वाज्ञः सारण्यकारणाऽऽदिभिस्त्वाजितः आहिण्यकः-अगी-
सार्थककस्त्याऽऽदिदृशैरनमृत्तः ॥१८३॥

तत्र तावद्य त्वाजित उच्यते-

जड सागरमि मीणा, संज्ञां च सागरस्य भ्रमइना ।

धिति तत्रो सुहृदायी, निगमयमेवा विद्यसंति ॥१८४॥

यथा सागरे समुद्रे, मीना मत्स्याः, संज्ञां च सागरस्य भ्रमइ-
मानाः, निगच्छन्ति, ततः समुद्राय, सुखकामिनः सुखामिला-
षिष्यः, निर्गतमात्राश्च विनश्यन्ति ॥१८४॥

एवं गच्छतमुदे, सारण्यीर्दीर्घं चाइया मंता ।

धिति तत्रो सुहृदायी, मीणा व जहा विद्यसंति । १८५॥

एवं गच्छतमुदे सारण्यराजना एव नीचयः, नमिस्त्वाजि-
तः स्वानो निर्गच्छन्ति, तत्रो गच्छन्तः, सुखामिलाषिष्यो, मीना
इव मीना यथा विनश्यन्ति । उक्तं त्वाजिनश्रवणम् ॥१८५॥ ओष-
ण (आहिण्यकस्तु ' आहिण्य ' शब्दे द्वितीयभागे ५२७ पृष्ठे
प्रतिपादितः)

ठाणपिउत्त-स्थाननियुक्त-त्रि० । स्थाने यदे नियुक्तो भ्यापारि-
तः स्थानानियुक्तः प्रवर्त्तकस्त्वाविरगणायच्छेदकेतुः, ग० ३ भाष्य० ।
सामान्यसाध्या, य० ३ भाष्य० ।

ठाणतिग-स्थानत्रिक-न० । स्थानत्रये, य० । पिपुत्रप्रहर्षं कुर्वता
स्थानत्रयं परिहरणीयम् । तथाया-आत्मोपज्ञाति, संभवोपज्ञा-
ति, प्रवचनोपज्ञाति चेति । य० ३ भाष्य० ।

ठाणपदिमा-स्थानप्रतिमा-ज्ञा० । स्थानं कायोःस्तर्गाऽऽर्घ्यं आ-
श्रय, तत्र प्रतिमा स्थानप्रतिमा । स्थानविषयकं तथाऽभिधेऽभि-
प्रहः ' चकारि ठाणपदिमा । ' (स्था०) स्थानं कायोःस्तर्गाऽऽर्घ्य-
आश्रयः, तत्र प्रतिमाः स्थानप्रतिमाः । तत्र कस्यचिद् भिक्षो-
रेऽर्थोऽभिप्रहो भवति । यद्यद्भवति च स्थानमुपाश्रयिष्यामि,
तत्र चाऽऽकुञ्चनप्रसारणाऽऽदिकां क्रियां करिष्ये, तथा कि-
ञ्चिद्विचिंत्य कुत्सादिकमथसम्कार्यम्, तथा तत्रैव स्तोत्रं वाद्वि-
हरणं समाश्रयिष्यामिति प्रथमा प्रतिमा । द्वितीया तु आकुञ्चन-
प्रसारणाऽऽदिकांक्रियामथसम्बन्धं च कारिष्ये, न पादांविहरणमिति ।
तृतीया तु आकुञ्चनप्रसारणमेव, नालम्बनवाद्विहरणे इति ।
चतुर्थी पुनर्यत्र अथमपि न विद्यते । स्था० ४ ग्रा० ३ उ० ।

ठाणपरिणाम-स्थानपरिणाम-पुं० । परिणामं परिणामः, तत्त-
ज्जावगमनमित्यर्थः । यदाह-परिणामं ध्यायान्तराऽऽगमनं, न
च सर्वथा व्यवस्थानं, न च सर्वथा विनाशः । परिणामभेदे,
स्था० १० डा० ।

ठाणजड-स्थानजड-त्रि० । स्थानाकारिवाद्, शुक्कुलाऽऽसास-
ऽऽदिकात्, सिद्धात्तद्व्याख्यानकपादात् सूत्रप्रकरणेन जडं, दुष्टा-
कारे च । त० ।

ठाणप्र-स्थानप्र-त्रि० । कायोःस्तर्गाकारिणि, आचा० २ भु०
३ अ० ३ उ० ।

ठाणविच्छ्रय-स्थानवृत्तिक-न० । सम्पूर्तिजनमुत्सकजां-
भेदे, प्रथा० १ पद ।

ठाणसचिद्वय-स्थानसत्तिक-पुं० । आचापकस्य द्वितीयपुन-
रकथे सत्तिककानां प्रथमं, आचा० २ भु० २ सू० । स्था० ।
(आश्रयः सर्वो विषयो ' वसति ' शब्दे वक्ष्यते)

ठाणाऽगा-स्थानावतिका-ज्ञा० । ऊर्ध्वस्थायाय, इ० । नो
कल्पते निर्गम्यथाः स्थानायायनो अयितुं स्थानायतं नामोर्ध्वस्था-
नकल्पमायतं स्थानं, तथास्यामिति साः स्थानावतिका । भु० ५ उ०
स्थानादिगा-ज्ञा० । ऊर्ध्वस्थायाय, कालिपु ' ठाणाऽगा ' इति
पदान्न । तथायमर्थः-संभवो नियतनाऽऽर्गाणां स्थानानामावि-
भूतसूक्ष्मस्थानततः स्थानानामार्थं गच्छन्तीति स्थानाऽऽर्ध्वं
तदुच्यते, तथांतावार्थाकाऽपि स्थानाऽऽर्ध्वेति व्यपदिश्यन् ।
इ० ५ उ० । (एतच्च ' आसन ' शब्दे द्वितीयभागे ४७०
पृष्ठे उक्तम्)

ठाणाइय-स्थानातिद-पुं० । स्थानं कायोःस्तर्गाऽऽर्ध्वकमतिशयेन
इवाति प्रकरोति अतिगच्छति वेति । स्था० ७ ग्रा० ३ म० ।
कायोःस्तर्गाकारिणि, धर्मधर्मिभोरभेदोपचारात्, कायकेशाभेदे
च । स्था० ७ डा० ।

स्थानातिग-पुं० । कायकेशभेदे, स्था० ७ ग्रा० ।

स्थानायतिका-पुं० । कायकेशभेदे, स्था० ७ ग्रा० ।

ठाणापय-स्थानाऽऽयत-न० । ऊर्ध्वस्थानकूपे आश्रयस्थाने,
इ० ५ उ० ।

ठाणि [ण]-स्थानिन्-पुं० । त्रि० । स्थानानि विद्यन्ते येषां ते
स्थानिनः । स्थानवस्तु, सूत्र० १ भु० ३ अ० ।

ठाणकुपुय-स्थानोत्कुटुक-त्रि० । स्थानमासनमुत्कुटुकमाधारे
पुनालग्नकरं यस्यासौ स्थानोत्कुटुकः । आसनानिप्रहविशेष-
यति, म० २ ग्रा० १ उ० ।

ठाणुप्ययथ-स्थानोत्पातिकमद-पुं० । स्वनामकपाले अर्पणे
उरसथाविशेषः, इ० १ उ० ।

ठाण-स्थापन-न० । आरोपणे, वो० १२ विद्य० । धारणे, प-
ञ्जा० १३ विद्य० ।

ठाण-स्थापन-ज्ञा० । निक्षेपे, म्यासे, स्था० १ ग्रा० । प्रति-
ष्ठायाय, इ० प्रतिष्ठा स्थापना स्थानं व्यवस्था संस्थतिः स्थि-
तिरवस्थानम्, अथव्या वैकारिकानि पदानि । इ० ५ उ० ।

ठाणिचा-स्थापयितु-त्रि० । स्थापनार्थे, स्था० ३ ग्रा० २ उ० ।

ठाणोस्स-स्थितज्ञेय-न० । लक्ष्यभेदे, स्था० ३ ग्रा० ५ उ० ।
(अर्थस्य ' काजमरण ' शब्दे वक्ष्यते)

ठाण-स्थिति-ज्ञा० । अवस्थाने, आच० ४ अ० । विशेषः । आ०
इ० । स्थाने, स्था० ५ डा० ३ उ० । अर्थः । अर्थः स्थितिः कस्यो
व्यवस्था सप्तयो मयोर्दिति परिभाषाः । न० । इत्यो० ।
' बुविहा ठिरे पवणला । नं जहा-काय'छि'रे'च, भाषाठिरे'के-
व । ' ला० २ ग्रा० ३ उ० । आच० । आ० सू० । (इवाव्या
' कर्णाठिरे ' शब्दे तृतीयभागे ३३३ पृष्ठे प्रदर्शितः) स्थितिः प्रक-
ल्पमवस्थानं विकल्पनमित्यकार्यम् । स्था० ५ ग्रा० ३ उ० ।
स्वभावव्यवस्थायाय, आ० २१ डा० । क्रमे, स्था० ५ डा० १
उ० । आधुधि, म० १५ ग्रा० ५ उ० । प्रथमं । तद्भवत्येके आनु-
धि, कल्प० ३ अण ।

त्रैविकामा-
नेरइयानं भेत ! केइयं कालं ठिरे पयसा ? । गोपया !
जइमर्था दंत बातसइइरई, उक्कोसणे तच ॥ सागरोवर्मा ।

नैरिचकायां नवन्त ! कियन्तं कासं स्थितः प्रहस्ता ! । तत्र
 दधोयतेऽप्यवधीयते जनवाऽऽप्युक्तमात्रभूयति विमानः, स्थि-
 तिरासुपकर्मोत्तुभूतिजीवनमिति पयोवाः । यद्यप्यत्र जीवेन मिथवा-
 त्वाऽऽश्नितवासाणां कर्मोदुक्तानां ज्ञानाऽऽवरणीयाऽऽहकपन-
 वा परिप्यतानां यद्यद्यथानं सा स्थितिरिति प्रसिद्धं, तथापि
 नारकाऽऽविश्यपदेशहेतुनासुपकर्मोत्तुभूतिः । तथाहि-यद्यपि नर-
 कगतियोग्येन्द्रियजाल्यादिनामकर्मोद्व्याऽऽश्रयो नारकस्य पयोयः,
 तथाऽपि नारकाऽऽप्युःप्रथमसमयसंवेदनकाल एव तन्निष्पन्न-
 नारकक्षेत्रमप्राप्तोऽपि नारकस्य स्वपदेशं जन्ते । तथा च
 नैरीयिकं प्रथमवच- " नेरद्वयं नंत ! नेरद्वयु उचवज्जह, अने-
 रद्वय नेरद्वयु उचवज्जह ! । गोयमा ! नेरद्वय नेरद्वयु उचव-
 ज्जह, नो अनेरद्वय नेरद्वयु उचवज्जह " इत्यादि । ततः सेवाऽऽप्यु-
 कर्मोत्तुभूतिरिह यथांकरुप्यत्पथा स्थितिरभिधीयते इति । अत्र
 निषेधनमाह- " गोयमा ! " इत्यादि । एतच्च पयोस्तापयतिवि-
 मागानावेन सामान्य उक्तम् ।

यदा तु पर्यास्तापयतिविमागेन विस्ता, तदेवं सूचय-
 अप्रजजगनेरद्वयायं भंते ! केवदयं कासं तिर्ह पयसा ? ।
 गोयमा ! जह्मेयं अंतोमुहुत्वं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्वं ।
 " अप्रजजगनेरद्वयायं भंते ! " इत्यादि । इहापयोस्ता द्वि-
 वि-साध्या, करणेन । तत्र नैरिचका देवाः संश्लेषयत्पयोवास्ति-
 वेभ्यस्तुवाः करणैरेवापर्यास्ता, न तत्रथा, तत्रथपयोस्ताकां
 तेषु मध्ये उपादास्तजनाह । एत पते उपपातकाह एव
 करणेः कियन्तं काहमपयोस्ता छट्ठ्याः । येषास्तु तिर्यग्मनुष्या
 जन्वा अपयोस्ता उपपातकाले च ।
 उक्तं च-

" नारगेषा निरिमणु-वगणमजा जे अस्सकवासाज्ज ।
 एए अप्पजज्जती, उचवाए च्च यो व्वासा ॥ १ ॥
 सेसा च तिरियमणुया, लोकि पयोववावायकाले च ।
 उह्मेयो वि य जइयथा, पज्जसिथरे व जिणवचयणं ॥ २ ॥ "

अपयोस्ताकाह अचन्त रुक्कपेनो वाऽऽन्तमुहुत्वं । अत उक्तम्-
 " गोयमा ! जह्मेयं उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्वं " ।

पज्जजगनेरद्वयायं भंते ! केवदयं कासं तिर्ह पयसा ? ।
 गोयमा ! जह्मेयं दस वाससहस्रमाई अंतोमुहुत्वाइं,
 उक्कोसेयं तेषां सगरोवमाई अंतोमुहुत्वाइं ॥

अपयोस्ताकाऽप्यगमे च शेषकालः पर्यास्ता । तत उक्तं पर्यास्त-
 वे- " गोयमा ! जह्मेयं दस वाससहस्रमाई अंतोमुहुत्वाइं,
 उक्कोसेयं तेषां सगरोवमाई अंतोमुहुत्वाइं । " एतच्च
 धूमिव्यविमागेन स्थितमव ।

सम्प्रति धृषिवाविमागेन स्थितयति-
 रयण्यभापुदविणेरद्वयायं भंते ! केवदयं कासं तिर्ह
 पयसा ? । गोयमा ! जह्मेयं दस वाससहस्रमाई, उक्कोसेयं
 सगरोवमाई । अपज्जजगनेरयण्यभापुदविणेरद्वयायं जंते ! के-
 वदयं कासं तिर्ह पयसा ? । गोयमा ! जह्मेयं वि अंतोमु-
 हुत्वं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्वं । पज्जजगनेरयण्यभापुदविणे-
 रद्वयायं जंते ! केवदयं कासं तिर्ह पयसा ? । गोयमा ! ज-

ह्मेयं दस वाससहस्रमाई अंतोमुहुत्वाइं, उक्कोसेयं
 सगरोवमाई अंतोमुहुत्वाइं । प्रह्मां ४ पद । अन्तुं स० ।
 इमीसं थं रयण्यभाए पुहवाए अत्येवद्वयायं नेरद्वयां
 तेषां सगरोवमाई तिर्ह पयसा । सम० ३२ सम० ।

सकरुप्यभापुदविनेरद्वयायं भंते ! केवदयं कासं तिर्ह
 पयसा ? । गोयमा ! जह्मेयं ह्यं सगरोवमाई, उक्कोसेयं
 तिखि सगरोवमाई । अपज्जजगनेरयण्यभापुदविणेरद्वयायं
 भंते ! केवदयं कासं तिर्ह पयसा ? । गोयमा ! जह्मेयं
 अंतोमुहुत्वं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्वं । पज्जजगनेरयण्यभा-
 पुदविणेरद्वयायं भंते ! केवदयं कासं तिर्ह पयसा ? । गोयमा !
 जह्मेयं सगरोवमाई अंतोमुहुत्वं, उक्कोसेयं तिखि सगरो-
 वमाई अंतोमुहुत्वाइं ।

बालुप्यभापुदविनेरद्वयायं जंते ! केवदयं कासं तिर्ह
 पयसा ? । गोयमा ! जह्मेयं तिण्ण सगरोवमाई, उ-
 क्कोसेयं सत्त सगरोवमाई । अपज्जजगनेरयण्यभापुदविणे-
 रद्वयायं भंते ! केवदयं कासं तिर्ह पयसा ? । गोयमा !
 जह्मेयं अंतोमुहुत्वं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्वं । पज्जजग-
 नेरयण्यभापुदविनेरद्वयायं जंते ! केवदयं कासं तिर्ह पयसा ? ।
 गोयमा ! जह्मेयं तिण्ण सगरोवमाई अंतोमु-
 हुत्वाइं, उक्कोसेयं सत्त सगरोवमाई अंतोमुहुत्वाइं ।

पंकरुप्यभापुदविणेरद्वयायं जंते ! केवदयं कासं तिर्ह पयसा ? ।
 गोयमा ! जह्मेयं सत्त सगरोवमाई, उक्कोसेयं दस सग-
 रोवमाई । अपज्जजगनेरयण्यभापुदविनेरद्वयायं जंते ! के-
 वदयं कासं तिर्ह पयसा ? । गोयमा ! जह्मेयं अंतोमु-
 हुत्वं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्वं । पज्जजगनेरयण्यभापुदवि-
 नेरद्वयायं भंते ! केवदयं कासं तिर्ह पयसा ? ।
 गोयमा ! जह्मेयं सत्त सगरोवमाई अंतोमुहुत्वाइं,
 उक्कोसेयं दस सगरोवमाई अंतोमुहुत्वाइं ।

धूप्यभापुदविणेरद्वयायं भंते ! केवदयं कासं तिर्ह पयसा ? ।
 गोयमा ! जह्मेयं दस सगरोवमाई, उक्कोसेयं सत्त सगरो-
 वमाई । अपज्जजगनेरयण्यभापुदविणेरद्वयायं जंते ! केवदयं
 कासं तिर्ह पयसा ? । गोयमा ! जह्मेयं वि अंतोमुहुत्वं, उक्को-
 सेण वि अंतोमुहुत्वं । पज्जजगनेरयण्यभापुदविनेरद्वयायं भं-
 ते ! केवदयं कासं तिर्ह पयसा ? । गोयमा ! जह्मेयं
 दस सगरोवमाई अंतोमुहुत्वाइं, उक्कोसेयं सत्त सगरो-
 वमाई अंतोमुहुत्वाइं ॥

तप्यभापुदविनेरद्वयायं जंते ! केवदयं कासं तिर्ह
 पयसा ? । गोयमा ! जह्मेयं सत्त सगरोवमाई,
 उक्कोसेयं वारीं सगरोवमाई । अपज्जजगनेरयण्यभापुद-

एणत्ता । गोयमा । जहमेणं दस वामसहस्सां, उक्कोमेणं दो पलिभोवमाई देसुणाई । अपज्जत्तयाणं पुच्छा । गो-यमा । जहमेण वि उक्कोमेण वि अंतोमुहुत्तं । पज्जत्तयाणं पुच्छा । गोयमा । जहमेणं दम वाससहस्सां अंतोमु-हुत्तयाई, उक्कोमेणं दो पलिभोवमाई देसुणाई अंतो-हुत्तयाई ।

सुवएणकुपारीणं देवीणं पुच्छा । गोयमा । जहएणं दस वाससहस्सां, उक्कोमेणं देसुणं पलिभोवमं । अपज्जत्तिया-याणं पुच्छा । गोयमा । जहमेण वि उक्कोमेण वि अंतो-मुहुत्तं । पज्जत्तियाणं पुच्छा । गोयमा । जहएणं दम वा-ससहस्सां अंतोमुहुत्तयाई; उक्कोमेणं दसुणं पलिभोवमं अंतोमुहुत्तयाई ।

एवं एणं अजिज्ञावेणं ओइयअपज्जत्तपज्जत्तमु-त्तयाणं देवाण य देवीण य एणव्वं जाव थणि-वकुमाराणं जहा नामकुमाराणं ।

पुदविकाइयाणं जेते ! केवडयं काळं ठिई, पएणत्ता । गोयमा । जहमेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोमेणं बावीसं वासस-हस्साई । प्रहा ० ४ पद ।

सयइपुदवीणं भंते ! केवडयं कालं ठिई पणत्ता । गोयमा । जहमेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोमेणं एणं वामसहस्सं । सुच्छ-पुदवीपुच्छा । गोयमा । जहमेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोमेणं वारस वाससहस्सा । बाहुयापुदवीपुच्छा । गोयमा । जह-मेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोमेणं वउदम वामसहस्सा । वणोसि-त्तापुदवीपुच्छा । गोयमा । जहमेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोमेणं सोत्तस वाससहस्साई । मकापुदवीपुच्छा । गोयमा । ज-हमेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोमेणं अइरस वामसहस्साई । सर-पुदवीपुच्छा । गोयमा । जहमेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोमेणं बा-वीसं वाससहस्सा ।

“ सयइपुदविकाइयाणं ” इत्यादि । मएणपुधिवीकायिकानं अन्नं । कियत्ते कालं विधातिः प्रहसता । जगवानाह-गीमत्तं । अणय्येनात्तमुह्वत्तं, उक्कमेत एकं वयंसहस्सम् । एवमण्येनाजि-ज्ञापेण वेवाणामपि पुण्यवीनाम् । सुच्छपुदव्या हावरा वयंस-हस्साणि, बाहुकापुधिव्याअनुत्तं वयंसहस्साणि, मन-शि-जापुधिव्याः वीमशु वयंसहस्साणि, हाकंगपुण्यव्या अणवरा वयंसहस्साणि, सक्कुथव्या ज्ञाविशानवयंसहस्साणि । मन्वा-णामपि काय्यां पुण्यवीनां जचयेण विधातिरस्तमुहुत्तं वलज्जया । की ० ३ प्रति ० ।

अपज्जत्तयपुदविकाइयाणं जेते ! केवडयं काळं ठिई पणत्ता । गोयमा । जहमेण वि उक्कोमेण वि अंतोमुहुत्तं । पज्जत्तयपुदविकाइयाणं जेते ! केवडयं कालं ठिई पणत्ता । गोयमा । जहमेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोमेणं बावीसं वामसहस्सा-ई-अंतोमुहुत्तयाई । सुहुत्तयपुदविकाइयाणं पुच्छा । गोयमा ।

जहमेण वि उक्कोमेण वि अंतोमुहुत्तं । अपज्जत्तयपुदविकाइया-काइयाणं पुच्छा । गोयमा । जहमेण वि उक्कोमेण वि अंतोमुहुत्तं । पज्जत्तयपुदविकाइयाणं पुच्छा । गोयमा । जहमेण वि उक्कोमेण वि अंतोमुहुत्तं । बादरपुदविकाइयाणं पुच्छा । गोयमा । जहमेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोमेणं बावीसं वामसहस्साई । प्रहा ० ४ पद ।

वायरस्त यं भंते ! केवडयं काळं ठिई पणत्ता । गोय-मा । जहमेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोमेणं तेत्थिसं सागरोवमाई त्रितीं पणत्ता । जी ० ६ प्रति ० । अपज्जत्तयवादरपुदविका-इयाणं पुच्छा । गोयमा । जहमेण वि उक्कोमेण वि अंतोमुहुत्तं । पज्जत्तयवादरपुदविकाइयाणं पुच्छा । गो-यमा । जहमेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोमेणं बावीसं वाससह-स्साई अंतोमुहुत्तयाई ।

आठकाइयाणं भंते ! केवडयं कालं ठिई पणत्ता । गोयमा । जहमेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोमेणं सत्त वाससहस्साई । अपज्जत्तयआठकाइयाणं पुच्छा । गोयमा । जहमेण वि उक्कोमेण वि अंतोमुहुत्तं । पज्जत्तयआठकाइयाणं पुच्छा । गोयमा । जहमेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोमेणं सत्त वामसहस्साई अंतोमुहुत्तयाई । आठकाइयाणं ओइयाणं अपज्ज-त्तयाणं पज्जत्तयाणं अहा सुहुत्तयपुदविकाइयाणं तदा भा-णियव्वं । बादरआठकाइयाणं पुच्छा । गोयमा । जहमेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोमेणं सत्त वाससहस्साई । अपज्जत्तयवा-दरआठकाइयाणं पुच्छा । गोयमा । जहमेण वि उक्कोमेण वि अंतोमुहुत्तं । पज्जत्तयाणं पुच्छा । गोयमा । जहमेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोमेणं सत्त वाससहस्साई अंतोमुहुत्तयाई ।

तेरकाइयाणं जेते ! केवडयं काळं ठिई पणत्ता । गोयमा । जहमेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोमेणं तिन्नि राईदियाई । अपज्जत्त-याणं पुच्छा । गोयमा । जहमेण वि उक्कोमेण वि अंतो-मुहुत्तं । पज्जत्तयाणं पुच्छा । गोयमा । जहमेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोमेणं तिन्नि राईदियाई । सुहुत्तयपुदविकाइ-याणं पुच्छा । गोयमा । जहमेण वि उक्कोमेण वि अंतो-मुहुत्तं । अपज्जत्तयपज्जत्तयाणं सुहुत्तयाणं पुच्छा । गोयमा । जहमेण वि उक्कोमेण वि अंतोमुहुत्तं । वायरतेरकाइयाणं पुच्छा । गोयमा । जहमेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोमेणं तिन्नि राईदियाई । अपज्जत्तयाणं पुच्छा । गोयमा । जहमेण वि उक्कोमेण वि अंतोमुहुत्तं । पज्जत्तयाणं पुच्छा । गोयमा । जहमेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोमेणं तिन्नि राईदियाई ।

बाठकाइयाणं भंते ! केवडयं काळं ठिई पणत्ता । गोयमा । जहमेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोमेणं तिन्नि वाससहस्साई ।

मुहुचं । पञ्चचयम्बवर्कतिषसहयरपंखिदिपतिरिक्खमो-
गियायं पुञ्जा ? । गोयमा ! जहएणेणं अंतोमुहुचं, उक्को-
सेणं पत्तिओवमस्स असंसेज्जाइभागो अंतोमुहुचुणो ।

अणुस्समाणं जंते ! केवइयं कालं तिई पक्खा ? । गोयमा !
अइमणं अंतोमुहुचं, उक्कोसेणं तिखि पत्तिओवमाई । अ-
पञ्चचयमणुस्समाणं पुञ्जा ? । गोयमा ! जहएणेणं अंतोमुहुचं,
उक्कोसेणं वि अंतोमुहुचं । अपञ्चचयमणुस्समाणं पुञ्जा ? ।
गोयमा ! जहएणेणं अंतोमुहुचं, उक्कोसेणं तिखि पत्तिओव-
माई अंतोमुहुचुणार्इ । प्रह्णा० ४ पद ।

(निमग्गामां स्थितिः ' निमग्गं ' शब्दे वच्यते)

खान्याम—

पणुस्सिपत्थीणं जंते ! केवतियं कालं त्रिती पक्खा ? ।
गोयमा ! खंचं पञ्च जहएणेणं अंतोमुहुचं, उक्कोसेणं
तिखि पत्तिओवमाई । धम्मचरणं पञ्च जहएणेणं अंतोमुहुचं,
उक्कोसेणं देसुणा पुक्ककोडी । कम्मजुमगणुस्सिपत्थीणं
भंते ! केवतियं कालं त्रितो पणुणा ? । गोयमा ! खंचं
पञ्च जहएणेणं अंतोमुहुचं, उक्कोसेणं तिखि पत्तिओ-
वमाई । धम्मचरणं पञ्च जहएणेणं अंतोमुहुचं, उक्को-
सेणं देसुणा पुक्ककोडी । जरहेरवपकम्मजुमगणुस्सिप-
त्थीणं भंते ! केवतियं कालं त्रितो पणुणा ? । गोयमा !
खंचं पञ्च जहएणेणं अंतोमुहुचं, उक्कोसेणं तिखि पत्ति-
ओवमाई । धम्मचरणं पञ्च जहएणेणं अंतोमुहुचं,
उक्कोसेणं देसुणा पुक्ककोडी । पुक्कावेदहअवरविदेहक-
म्मजुमगणुस्सिपत्थीणं जंते ! केवतियं कालं त्रिती पणुणा-
चा ? । गोयमा ! खंचं पञ्च जहएणेणं अंतोमुहुचं, उ-
क्कोसेणं पुक्ककोडी । धम्मचरणं पञ्च जहएणेणं अं-
तोमुहुचं, उक्कोसेणं देसुणा पुक्ककोडी । अकम्मजुमगणु-
स्सिपत्थीणं जंते ! केवतियं कालं त्रिती पणुणा ? । गो-
यमा ! जम्भं पञ्च जहएणेणं देसुणं पत्तिओवमं, प-
त्तिओवमस्स असंसेज्जातिजागणं ऊणमं, उक्कोसेणं तिखि
पत्तिओवमाई । संहरणं पञ्च जहएणेणं अंतोमुहुचं,
उक्कोसेणं देसुणा पुक्ककोडी । हेमवए एरन्नवए जह-
एणेणं देसुणं पत्तिओवमं, पत्तिओवमस्स असंसेज्जा-
जागणं ऊणमं, उक्कोसेणं पत्तिओवमं । संहरणं पञ्च ज-
हएणेणं अंतोमुहुचं, उक्कोसेणं देसुणा पुक्ककोडी । हेम-
वए एरन्नवए पञ्च जहएणेणं देसुणं पत्तिओवमं, पत्तिओ-
वमस्स असंसेज्जाभागणं ऊणमं, उक्कोसेणं पत्तिओवमं ।
संहरणं पञ्च जहएणेणं अंतोमुहुचं, उक्कोसेणं देसुणा
पुक्ककोडी । हरिवाससम्भवासअकम्मजुमगणुस्सिपत्थी-
णं जंते ! केवइयं कालं तिई पणुणा ? ।

गोयमा ! जम्भं पञ्च जहएणेणं देसुणाई दो पत्तिओव-
माई, पत्तिओवमस्स असंसेज्जातिजागणं ऊणमं, उक्कोसेणं
दो पत्तिओवमाई । संहरणं पञ्च जहएणेणं अंतोमुहुचं, उ-
क्कोसेणं देसुणा पुक्ककोडी । देवकुचउत्तरकुलकम्मजुमग-
णुस्सिपत्थीणं भंते ! केवतियं कालं त्रिती पणुणा ? ।
गोयमा ! जम्भं पञ्च जहएणेणं देसुणाई तिखि पत्ति-
ओवमाई, पत्तिओवमस्स असंसेज्जातिजागणं ऊणमं, उ-
क्कोसेणं तिखि पत्तिओवमाई । संहरणं पञ्च जहएणेणं
अंतोमुहुचं, उक्कोसेणं देसुणा पुक्ककोडी । अंतरद्विगअ-
कम्मजुमगणुस्सिपत्थीणं भंते ! केवतियं कालं त्रितो प-
णुणा ? । गोयमा ! जम्भं पञ्च जहएणेणं देसुणं पत्ति-
ओवमं, पत्तिओवमस्स असंसेज्जातिजागणं ऊणमं, उ-
क्कोसेणं पत्तिओवमस्स असंसेज्जातिभागं । संहरणं पञ्च
जहएणेणं अंतोमुहुचं, उक्कोसेणं देसुणा पुक्ककोडी ॥

मनुष्येषु चैवं प्रतीत्य, केचाऽऽश्चयेति जावः । जप्य-
तोऽनमुहुचं, उक्कपंतो देवकुर्वादिषु, नरनाऽद्विष्येवप, च, एका-
नसुचमाऽऽधिकाने चणि पद्योपमानि । धम्मचरणं धम्मसेवमं प्र-
सांय, जप्येनाम्नुहुचंमेव । तच्च तज्जुस्थिताया एव परि-
णामवद्यः प्रतिपात्तुं कुर्यात् । चरणधर्मस्य चरणस-
म्भरेण सर्वेनाकनयाऽप्येतावन्मात्रकालावस्थानमावात् । त-
थादि-कचित् क्वा तथाविचक्रुपोपशमजावः सर्वैविति प्र-
तिपद्य तावन्मात्रस्योपशममावात् अन्तमुहुचोनामभरं न्युपोऽ-
पि अत्रितलस्यस्युहृदि, मिथ्यासं च प्रतिपद्यते इति । अथा-
धम्मचरणमिह देशचरणं प्रतिपद्यन्ते, न सर्वचरणमं; देशचरण-
प्रतिपांसुत्वे जप्यन्तोऽप्यनमोऽधिकेति, तस्या मङ्गलमावा-
त् । अथोभयाऽऽचरणसंभवे किमर्थमिह देशचरणं प्रतिपद्यते ?
सुप्रयते-देशचरणपुत्रं प्रायः सर्वचरणमिति कथयन्माथम् ।
अत एवोक्तं दैः— 'सम्मसस्मि उ लदे, पत्तिपमुहुसेणं साव-
ओ होइ । चरणवसमो खयायं, सागरमंभंनरा हेति ॥ १ ॥
अपरिवादि' इत्यादि । उक्कपंतो देसुणा पुक्ककोडी, अहत्तव-
स्सिक्याअचरणधर्ममतिः, तसुहृदि चरमात्तमुहुचं यावदप्रतिप-
त्तिपरिणाममावात् । पूर्वपरमाणं वेद्वं— 'पुक्कस्स उ परि-
माणं, सयदि क्खु वासकोदिमक्कसाओ । सुप्रयणं च सहससा,
बोधसा वासकोदीणं ॥ १ ॥' इति । सम्प्रति कम्मभूमिकाऽद्विदि-
शेषकीणां चकुर्यात्तमाह (कम्मभूमिमणुस्सिपत्थीणं इत्यादि)
अत्रपरममिका सुयमा । आवापंस्त्वय्य-कम्मभूमिकमनुष्य-
कीणां क्षेत्रं कम्मभूमिसामान्यलक्षणमधिकृत्य जप्यन्तो-
ऽनमुहुचंमेव, उक्कपंतकीणि पद्योपमानि । तानि च जन्ते-
रायतेषु सुप्रमसुचमालत्रये अरके वेदिनव्यासि । धम्मचरणमधि-
कृत्य जप्यन्तोऽनमुहुचंमेव, उक्कपंतो देसुणा पुक्ककोडी । जावमा-
वात् प्रागिव द्रष्टव्य । एवमुत्तरसुप्रयतेऽपि । अत्रैव विशेष-
कित्तां किंकीपुरात— 'अरहेरवपवासकम्मजुमग' इत्यादि सु-
गमं, नचरं जन्तेरवनेषु चीणि पद्योपमानि, सुप्रयणां पुर्व-
दिदेहापरिविहेषु केवमः पूर्वकीदि', तस ऊहृदि तत्र तथा क्षेत्र-
काऽमाहादासुपोऽसमवात् । (अकम्मजुमेयोपि) जम्भं प्रती-
त्येति । 'अकम्मभूमिप्या'पमभिय' , उक्कपंतो देसेणं पद्योपमं,

विहः

विहः

व्याप्तिसिद्धयर्थं देशो न भवति । ततो विशेष्यपनाया-
 ३३-पद्योपमस्यासंख्येयमागोचरम् । एतच्च हेमचन्द्रव्यव-
 ष्टौषध्या कथ्यते । तत्र जघन्यतः स्थितेऽन्तःस्थापमायायाः
 संज्ञात्, उत्कर्षतस्त्रिणि पद्योपमानि, तानि च देवकुपेधेक्या ।
 (संहरणं पदुभेयादि) संहरणं माय-भूमिर्भूमिजायाः
 स्थित्योऽकर्मभूमि नयनं, तरुणीत्य तर्वाभ्यय, जघन्येनास्त-
 म्हेष्ये, उत्कर्षतो देशोना पूर्वकोटी । इयमत्र जायता-इह कर्म-
 भूमिकाम्पकर्मभूमि तु संहृता एकमेभूमिकेनि व्यग्रहियने, तत्-
 केयसंख्यभावात् । यथा लोके कश्चिन्मयायाऽऽदिदेशात्
 सुतापुत्रं प्रविद्यते, गिरिनगरेषु निवासं कल्पयितुकामः सु-
 राष्ट्रपंचमप्राप्तं प्राप्तेः सन् ससुपचमाभेपु तथाविधेषु प्रयो-
 गेषु सौराष्ट्रं इति व्यग्रहियने, तद्वद्व्यग्रहणाऽपि तत्र संहृ-
 ता स्तोत्राकार्थसंभूतं ज्ञेयं । ततोऽपि वा भूयोऽपि
 संहृियते काश्चित्पूर्वकोट्यायुक्ता यावज्जीवमपि तत्रावतिष्ठते,
 ततो जघन्यतोऽन्तमुहूर्तमुकम्, उत्कर्षतो देशोना पुर्वकोटीति ।
 आह-भरतेरवशात्प्रियं कर्मभूमौ धरतेः; तत्र कैकान्तसु-
 पमाऽऽदी त्राद्यपि पद्योपमानां स्थितिरस्या भवति, सं-
 हरणं च संभवति, तरुणं देशोना पूर्वकोटी भ्रमयते इति ?
 अत्रोच्यते-कर्मकाशाविषयकाऽभिधानाश्च येनावमात्रव्य-
 विनि हेमचन्द्रव्यवचनकर्मभूमिकमनुष्यस्त्रीणां जग्नो जघन्ये-
 देशोम पद्योपमं, पद्योपमासंख्येयमागोचरं भूयन्, उत्कर्षतः परि-
 पूर्ण पद्योपमम् । संहरणमिच्छय जघन्यतोऽन्तमुहूर्तम्, उत्कर्-
 षतो देशोना पूर्वकोटी; भावना प्रागिह । एवं 'हरिवासरमया'
 इत्याद्यपि स्वयं भावनीयम् । नवरं हरिवर्षरम्यकथोर्जमतो
 उत्कर्षते पद्योपमे, पद्योपमासंख्येयमागोचरं भूयन् । उत्कर्षतः
 परिपूर्णं हे पद्योपमे । देवकुरुत्तकुरुतु जग्नतो जघन्येन त्रीणि
 पद्योपमानि, पद्योपमासंख्येयमागोचराणि । उत्कर्षतः परिपु-
 र्णानि त्रीणि पद्योपमानि । अन्तरादिषु जघन्यतो जघन्येन
 देशोमपद्योपमासंख्येयः । कियता देशो न इति चेत् ? अत आह-
 पद्योपमासंख्येयमागोचरः । किमर्कं ज्ञवति ?-उक्त्यात् प-
 द्योपमासंख्येयजागमसाक्षात्पुत्रो जघ-वमाशुःपद्योपमासं-
 ख्येयमागोचरम्, नवरसूनतात्तुः पद्योपमासंख्येयो भागो-
 ३३-तत्र स्तोको कथ्यते । संहरणमिच्छय सर्वत्रापि जघ-
 न्यत उत्कर्षतश्च तावदेव प्रमाणम् । जी० २ प्रति० ।

नपुंसकानाम्—

भाष्येनपुंसगस्य णं जंते । केवतियं कालं त्रिणि पद्य-
 ता ? । गायमा । संखं पदुच जहएणोणं अंतोमुहृत्तं, उक्को-
 मेणं पुव्वकोदी । धम्मचरणं पदुच जहएणोणं अंतोमुहृत्तं,
 उक्कोमेणं देव्वा पुव्वकोदी । कम्मजपमगरैरव्यपुव्ववि-
 देहअवरिवेदेहमाएस्सणपुंसगस्यं चि तदेव । अकम्मजपम-
 गणस्सणपुंसगस्यं णं जंते । केवतियं कालं त्रिणि पद्यत्ता ? ।
 गायमा । जम्मं खं पदुच जहएणोणं अंतोमुहृत्तं, उक्कोमेणं
 अंतोमुहृत्तं । संहरणं पदुच जहएणं अंतोमुहृत्तं, उक्कोमेणं
 देवणा पुव्वकोदी । एवं जाव अंतरादीवणाणं ॥

सास्यतो मनुष्यनपुंसकस्यापि जघन्यतोऽन्तमुहूर्तम्, उत्कर्षतः
 पूर्वकोटी । कर्मभूमिकमनुष्यनपुंसकस्य क्षेत्रं प्रतीत्य जघन्यतोऽ-
 न्तमुहूर्तम्, उत्कर्षतः पूर्वकोटी । धम्मचरणं वाहोवपरिकारप्रस-
 न्तमुहूर्तम्, उत्कर्षतः पूर्वकोटी । धम्मचरणं वाहोवपरिकारप्रस-

व्याप्तिसिद्धयर्थं जघन्येनान्तमुहूर्तं, तत् ऊर्ध्वं मरणाऽऽदि-
 प्रावात् । उत्कर्षतो देशोना पूर्वकोटी, संवत्सराद्याऽऽर्ध-
 प्रतिपद्य उन्मप्राप्तत्वात् । भरतेरवनकर्मभूमिकमनुष्यनपुंसक-
 स्य च क्षेत्रं, धर्मचरणं च प्रतीत्य जघन्यत उत्कर्षतश्चैवमेव क-
 थ्यते । अन्तमुहूर्तमनुष्यनपुंसकस्य जम्म प्रतीत्य जघ-
 न्येनान्तमुहूर्तम्, उत्कर्षतोऽपि अन्तमुहूर्तम् । एकमेवमे हि सं-
 ख्येयमा मनुष्या नपुंसका एव भवति, न गमेष्युक्तास्त्रि-
 काः, युगस्यपिमाकाणां नपुंसकत्वात्प्रावात् । मनुष्येनाऽऽ-
 जघन्यत उत्कर्षतो वाऽन्तमुहूर्ताद्युपः, केवलं जघन्याऽऽर्ध-
 मन्तमुहूर्तं बृहत्तरमवसेयम् । संहरणं प्रतीत्य जघन्यतोऽन्त-
 मुहूर्तम्, उत्कर्षतो देशोना पूर्वकोटी, संहरणादूर्ध्वामरकालान-
 मवस्थानसंभवात् । देशोना च पूर्वकोट्या गर्भान्तोत्स्य
 संज्ञान्ताम् । एवं विशेष्यवन्तावो हेमचन्द्रव्यवचनकर्मभूमिकमनु-
 ष्यनपुंसकस्य हरिवर्षरम्यकथोर्जमतोऽन्तमुहूर्तमुकस्य
 देवकुरुत्तकुरुत्तकर्मभूमिकमनुष्यनपुंसकस्य, अन्तरादिपकमनु-
 ष्यनपुंसकस्य च जम्म, संहरणं च प्रतीत्येवमेव कथ्यते ।
 जी० २ प्रति० ।

सम्पुच्छिमणस्साणं पुच्छा ? । गायमा । जहएणं अं-
 तोमुहृत्तं, उक्कोमेणं चि अंतोमुहृत्तं । गज्जवक्कतियपणस्सा-
 णं पुच्छा ? । गायमा । जहएणोणं अंतोमुहृत्तं, उक्कोमेणं
 तिथि पलिओवमाई । अपज्जवगज्जवक्कतियपणस्साणं
 पुच्छा ? । गायमा । जहएणोणं अंतोमुहृत्तं, उक्कोमेणं चि
 अंतोमुहृत्तं । पज्जवगज्जवक्कतियपणस्साणं पुच्छा ? ।
 गायमा । जहएणं अंतोमुहृत्तं, उक्कोमेणं तिथि पलिओ-
 वमाई अंतोमुहृत्तयाई । प्रज्ञा० ४ पद ।

उत्कर्षतः परिपूर्णानि त्रीणि पद्योपमानि जघन्येन पद्योपमासंख्येयजागो-
 नानि त्रीणि पद्योपमानि, उत्कर्षतः परिपूर्णानि त्रीणि पद्यो-
 पमानि । जी० ३ प्रति० ।

वाणंतेवणां जंते । देवाणं केवदयं कालं त्रिं पद्यत्ता ? ।
 गायमा । जहएणं दम वामसहस्साई, उक्कोमेणं पलिओ-
 वमं । अपज्जववणाणंतेवणां पुच्छा ? । गायमा । जह-
 एणं अंतोमुहृत्तं, उक्कोमेणं चि अंतोमुहृत्तं । पज्जववणा-
 णंतेवणां पुच्छा ? । गायमा । जहएणं दम वाम-
 सहस्साई अंतोमुहृत्तयाई, उक्कोमेणं पलिओवमं अंतोमु-
 हृत्तं । प्रज्ञा० ४ पद । १० द० ।

अकामकायकलेशनपसिनां व्यन्यरेवपपन्नानां वशं वधेस-
 ह्हाणि भिन्निः । औ० । वाहमरणं सुनातं व्यन्यरेवपप-
 न्नानां इवशं वधेसह्हाणि भिन्निः । औ० । विषयानामप्या-
 ररन्प्रवृत्तावां व्यन्यरेवपपन्नानां अतुद्वेषं वधेसह्हाणि भिन्निः ।
 औ० । अकामकायकलेशनपसिनां स्त्रीणां व्यन्यरेवपपन्नानां
 अतुद्वेषं वधेसह्हाणि भिन्निः । औ० । उक्कांतोनावाऽऽदीनां
 पाकामप्रतिनां भिन्निः । औ० । व्यन्यरेवपपन्नानां अतुद्वेषो-
 तिषंनेसह्हाणि भिन्निः । औ० ।

वाणंतेवणां देवाणं पुच्छा ? । गायमा । जहएणं
 दम वामसहस्साई, उक्कोमेणं अप्पपलिओवमं । अप-
 उज्जितयाणां जंते । वाणंतेवणां देवाणं पुच्छा ? । गो-

बर्माई । ईसाणे कल्पे अपरिगमिद्याणं अपज्जत्तियाणं दे-
वीयं पुच्छा ? । गोयमा ! जह्सेयं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेयं
वि अंतोमुहुत्तं । ईसाणे कल्पे अपरिगमिद्याणं पज्जत्तियाणं
देवीयं पुच्छा ? । गोयमा ! जह्सेयं सादरेणं पल्लिओवमं
अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेयं पणपण पल्लिओवर्माई अंतो-
मुहुत्तयाई ॥

ईसाणस्स यं देविंदस्स पकिज्जमए परिसाए देवाणं छ प-
ड्ढिओवमा तिई पण्णत्ता । स्या० ६ उ० ।

(' लोमपाल ' धाम्मे सव्वेन्द्राणां लोकापालाणां स्थितिवकाव-
ता) कन्वर्तिकाऽऽदीनां अमणायामुत्कर्णेयं लोचमकल्पे कन्-
विकेसु देवेषूपपजानां वषंसहस्रममयाधिकं पज्जोवमं स्थितिः ।
औ० । य० । ६० प० । स्या० ।

सयं कुमारे कल्पे देवाणं पुच्छा ? । गोयमा ! जह्सेयं दो
सागरांबर्माई, उक्कोसेयं सच्च सागरांबर्माई । सयं कुमारे कल्पे
अपज्जत्तियाणं देवाणं पुच्छा ? । गोयमा ! जह्सेयं अंतो-
मुहुत्तं, उक्कोसेयं वि अंतोमुहुत्तं । सयं कुमारे कल्पे पज्जत्तियाणं
देवाणं पुच्छा ? । गोयमा ! जह्सेयं दो सागरोवर्माई
अंतोमुहुत्तयाई, उक्कोसेयं सच्च सागरोवर्माई अंतोमुहुत्तयाई ।

मार्हिंदे कल्पे देवाणं पुच्छा ? । गोयमा ! जह्सेयं सादरेगाई
दो सागरोवर्माई, उक्कोसेयं सच्च साहियाई सागरोवर्माई ।
मार्हिंदे कल्पे अपज्जत्तियाणं देवाणं पुच्छा ? । गोयमा ! ज-
ह्सेयं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेयं वि अंतोमुहुत्तं । मार्हिंदे कल्पे
पज्जत्तियाणं पुच्छा ? । गोयमा ! जह्सेयं सादरेगाई दो साग-
रोवर्माई अंतोमुहुत्तयाई, उक्कोसेयं सच्च साहियाई सागरो-
वर्माई अंतोमुहुत्तयाई ।

असुरिंदवज्जियाणं भवण्णत्तियाणीं देवाणं देस्साई दो
पल्लिओवर्माई तिई पण्णत्ता ? । सोइम्ये कल्पे देव-
उक्कोसेयं दो सागरोवर्माई तिई पण्णत्ता । ईसाणे कल्पे
देवाणं उक्कोसेयं सादरेगाई दो सागरोवर्माई तिई पण्णत्ता ।
सयं कुमारे कल्पे देवाणं अण्णत्तियाणं दो सागरोवर्माई तिई
पण्णत्ता । मार्हिंदे कल्पे देवाणं जह्सेयं सादरेगाई दो
सागरोवर्माई तिई पण्णत्ता । स्या० २ उ० प० ४० ।

बंधलोए कल्पे देवाणं पुच्छा ? । गोयमा ! जह्सेयं
सच्च सागरोवर्माई, उक्कोसेयं दस सागरोवर्माई । बंधलोए
अपज्जत्तियाणं पुच्छा ? । गोयमा ! जह्सेयं अंतोमुहुत्तं,
उक्कोसेयं वि अंतोमुहुत्तं । बंधलोए पज्जत्तियाणं पुच्छा ? ।
गोयमा ! जह्सेयं सच्च सागरोवर्माई अंतोमुहुत्तयाई, उ-
क्कोसेयं दस सागरोवर्माई अंतोमुहुत्तयाई ।

मरुद्विसाहस्ययोगिकापिज्जत्तियाणीं अरुक्कपरिज्जाअकमानु-
त्कर्णेयं अण्णत्तियाणीं देवेषूपपजानां दस सागरोवर्माइ स्थितिः-

तद् वथा-

ते यं परिग्मावगा एयाक्केयं विहरयं विहरयाणा बहू-
इ वासाई परियाई पाउण्णित्ति, बहूई वासाई परियाई पाउ-
ण्णित्ति कालमाने कालं किन्त्वा उक्कोसेयं बंधलोए कल्पे
देवचाए उववचारी जन्ति । तेहिं तेसिं गतं तेस सगरोव-
र्मायां तिई पण्णत्ता । सेसं तं वेव ॥ १२॥ औ० ।

अममस्य देवस्य अण्णत्तियाणीं देवेषूपपजानं दस सागरोव-
र्मा स्थितिः । औ० ।

संतए पुच्छा ? । गोयमा ! जह्सेयं दस सागरोवर्माई,
उक्कोसेयं चउदस सागरोवर्माई । संतए अपज्जत्तियाणं पु-
च्छा ? । गोयमा ! जह्सेयं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेयं वि अं-
तोमुहुत्तं । संतए पज्जत्तियाणं पुच्छा ? । गोयमा ! जह्सेयं
दस सागरोवर्माई अंतोमुहुत्तयाई, उक्कोसेयं चउदस साग-
रोवर्माई अंतोमुहुत्तयाई । मङ्गा० ४ पद ।

मामाऽऽकराऽऽदिवि पमज्जितानामावावर्वाऽऽदिमन्वोकाणा-
मुत्कर्णेयं ज्ञानके कल्पे देवकिंविचरिक्केषूपपजानां अचोएय
सागरोवर्मा स्थितिः । औ० ।

तद् वथा-

से इमे गायाऽऽगरजाणसंघिरेसेसु पव्वइया मयाणा जंवे-
त्ति । तं जहा-आयरियपादिणीया, उववहावपदिणीया, कु-
सपदिणीया, गणपदिणीया, आयरियसव्वभ्यायाणं अयस-
कारणा अचएयकारणा अकित्तिकरणा बहूई असम्भा-
ण्णम्भावणाई मिच्छत्ताहिणिवेसेदि ए अण्णाणं ए वरं
ए तज्जुयं ए वृत्तायेमाणा वुत्पायमाणा विहरित्ता बहूई
वासाई सामएयपरियाणं पाउण्णित्ति, बहूपस्स ठाण्णस्य
अण्णान्देय अपकिंत्वा कासमासे कालं किंवा उक्को-
तेयं संतए कल्पे देवकिंभिसिएय देवकिंभिसियाए
उववचारी इन्ति । तेहिं तेसिं गतं तेस सगरोवर्माई
तिई अण्णत्तियाणा, सेसं तं वेव ॥ १३॥ औ० ।

महासुके देवाणं पुच्छा ? । गोयमा ! जह्सेयं चउदस
सागरोवर्माई, उक्कोसेयं सतर सागरोवर्माई । महासुके अप-
ज्जत्तियाणं पुच्छा ? । गोयमा ! जह्सेयं अंतोमुहुत्तं, उक्को-
सेयं वि अंतोमुहुत्तं । महासुके पज्जत्तियाणं पुच्छा ? । गोयमा !
जह्सेयं चोइस सागरोवर्माई अंतोमुहुत्तयाई, उक्कोसेयं
सतर सागरोवर्माई अंतोमुहुत्तयाई ।

सहस्सारे देवाणं पुच्छा ? । गोयमा ! जह्सेयं सतर
सागरोवर्माई, उक्कोसेयं अट्ठारस सागरोवर्माई । सहस्सारे
अपज्जत्तियाणं पुच्छा ? । गोयमा ! जह्सेयं अंतोमुहुत्तं, उक्को-
सेयं वि अंतोमुहुत्तं । सहस्सारे पज्जत्तियाणं पुच्छा ? । गो-
यमा ! जह्सेयं सतर सागरोवर्माई अंतोमुहुत्तयाई, उक्कोसेयं
अट्ठारस सागरोवर्माई अंतोमुहुत्तयाई । मङ्गा० ४ पद ।

एष्येणं अद्वाहीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्पूयाइं, उक्कोसेणं पृण्णतीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्पूयाइं ।

उवरियमविक्रममेविक्रमदेवाणं पुच्छा ? । गोयमा ! जह-
क्षेणं एण्णवीसं सागरोवमाइं, उक्कोसेणं तीसं सागरोवमाइं ।
उवरियमविक्रममेविक्रमदेवाणं अपज्जचाणं पुच्छा ? । गो-
यमा ! जहक्षेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं । उवरि-
मविक्रममेविक्रमदेवाणं पज्जचाणं पुच्छा ? । गोयमा ! जह-
क्षेणं एण्णवीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्पूयाइं, उक्कोसेणं तीसं
सागरोवमाइं अंतोमुहुत्पूयाइं ।

उवरियउवरियमेविक्रमदेवाणं पुच्छा ? । गोयमा !
जहक्षेणं तीसं सागरोवमाइं, उक्कोसेणं एकतीसं सागरोव-
माइं । उवरियउवरियमेविक्रमदेवाणं अपज्जचाणं पुच्छा ? ।
गोयमा ! जहक्षेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं ।
उवरियउवरियमेविक्रमदेवाणं पज्जचाणं पुच्छा ? । गोयमा !
जहक्षेणं तीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्पूयाइं, उक्कोसेणं ए-
कतीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्पूयाइं । भङ्गां ० ४ पदं । ञ्चो ० ।

विजयवेजयंतजयंतअपराजिएसु णं जंते । देवाणं केवड-
यं कालं तिइं एण्णत्ता ? । गोयमा ! जहक्षेणं एकतीसं
सागरोवमाइं, उक्कोसेणं तेचीसं सागरोवमाइं । विजयवेजय-
ंतजयंतअपराजितदेवाणं अपज्जचाणं पुच्छा ? । गोयमा !
जहक्षेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं । विजयवेजयंत-
जयंतअपराजितदेवाणं पज्जचाणं पुच्छा ? । गोयमा ! जह-
क्षेणं एकतीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्पूयाइं, उक्कोसेणं ते-
चीसं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्पूयाइं ।

सम्बद्धसिद्धदेवाणं जंते । केवडयं कालं तिइं एण्णत्ता ? ।
गोयमा ! अजट्टएण्णमुक्कोसेणं तेचीसं सागरोवमाइं तिइं
पण्णत्ता । सम्बद्धसिद्धदेवाणं अपज्जचाणं पुच्छा ? । गोयमा !
जहक्षेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेण वि अंतोमुहुत्तं । सम्बद्धसि-
द्धदेवाणं पज्जचाणं केवडयं कालं तिइं पण्णत्ता ? । गोयमा !
अजट्टएण्णमुक्कोसेणं तेचासं सागरोवमाइं अंतोमुहुत्त-
पूयाइं तिइं पण्णत्ता । भङ्गां ० ४ पदं । ञ्चो ० षो ० ।

(देवत्वतिविषये यथा श्लेषमन्त्रपुत्रः "जहक्षेणं दस वाससह-
स्साइं तिइं पण्णत्ता । तेण परं समाहिद्या तुसमाहिद्या ० जाव
हससमाहिद्या संकेज्जसमाहिद्या, अस्संकेज्जसमाहिद्या, उक्को-
सेणं तेचीसं सागरोवमाइं पण्णत्ता । तेण परं बोकिञ्चा देवा
व, देवसोगा य । " इति प्रतिपदे, भगवता वीरजिनेन च सत्या-
वैनेन भगः, तथा "हंससमुत्त" शब्धे द्वितीयभागे ६३४ पृष्ठे-
ऽस्माजित्तरुत्ति)

प्रत्याऽऽदिदेवानां स्थितिः-

अविषदव्यदेवाणं जंते । केवडयं कालं तिइं पण्णत्ता ? ।
गोयमा ! जहक्षेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तिथि पासेअोव-
४३३

माइं । जहक्षेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं दस वाससहस्साइं, उक्कोसेणं चउरासीतिपुण्यसयमहस्साइं । धम्मदे-
वाणं अंतं पुच्छा ? । गोयमा ! जहक्षेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं
देसुयाइं वाचरिणीं । देवाहिदेवाणं अंतं पुच्छा ? । गोयमा !
जहक्षेणं वाचरिणीं वासाइं, उक्कोसेणं चउरासींऽपुण्यसयमस-
हस्साइं । वाचदेवाणं अंतं पुच्छा ? । गोयमा ! जहक्षेणं
दस वाससहस्साइं, उक्कोसेणं तेचीसं सागरोवमाइं ।

" भवियदव्यदेवाणं " इत्यादि । (जहक्षेणं अंतोमुहुत्तं ति)
अन्तमुहुत्तं पुंशः पञ्चमिदयतिरम्भोः, देवेवृत्पादाः क्रमवृत्त्यदेवस्य
अचन्याऽन्तमुहुत्तं स्थितिः । (उक्कोसेणं तिपिण पञ्चिओवमाइं
ति) उचररकुवादिमनुज्जाऽऽदीनां देवेष्वेवोत्पादात् । ते जय्यकस्य-
देवाः, तेषां चोरकपेता यथोक्ता स्थितिरिति । (सप्त वाससयाइं
ति) यथा ब्रह्मदसस्य (चउरासीतिपुण्यसयमसहस्साइं ति)
यथा अरतस्य । धम्मदेवाणाम् (जहक्षेणं अंतोमुहुत्तं ति)
योअन्तमुहुत्तयोवशेषाऽऽपुण्यारिणं प्रतिपद्यते तद्व्यक्तिमिदम् । (उ-
क्कोसेणं देसुया । पुण्यकोटी ति) यो देवोः नपुंसकोदण्युक्कारिणं
प्रतिपद्यते तद्व्यक्तिमिति । जनता च पूर्वकोट्या अण्णमि-
धैः, अण्वयस्येऽ प्रमज्ज्याऽदेव्यात् । यस्व परव्यस्यवर्षो वा
प्रदाजसांभिनमुक्तां चेरस्वामी वा, तस्कादाचित्काम्यति न
सुभाक्तरर्यति । देवाधिदेवाणाम् (जहक्षेणं वाचरिणीं वासाइं
ति) श्रीमन्महाचोरक्येव । (उक्कोसेणं चउरासीतिपुण्यसयमसह-
स्साइं ति) श्लेषजस्वामिनो यथा । वाचदेवाणाम् (जहक्षेणं
दस वाससहस्साइं ति) यथा ध्वन्तराणाम् । (उक्कोसेणं
तेचीसं सागरोवमाइं ति) यथा सवार्थोत्सवेवाणाम् । ञ्चो ० २२
श्लो ० ए ३० ।

एप्पसि णं अद्दविदाणं होगंतियाणं देवाणं अजहक्षमणु-
क्कोसेणं अद्द सागरोवमाइं तिइं पण्णत्ता ॥ स्थां ० ४ श्लो ० ।
(वेदनायस्य क्रमेणः स्थितिः ' कम्म ' शब्धे तृतीयभागे
३२० पृष्ठे स्थितिकर्मप्रस्तावे उक्ता)

पुण्यसकानां स्थितिः-

पुरिसस्स णं जंते । केवतिथं कालं तिइं पण्णत्ता ? । गोयमा !
जहक्षेणं अंतोमुहुत्तं, उक्कोसेणं तेचासं सागरोवमाइं ।
(विरिक्खजोण्णियपुरिसाणं मणुस्सऽपुरिसाणं जं वेव इत्थ । णं
तितां, मा वेव जाणियत्थवा ।

" पुरिसस्स णं अंतं " इत्यादि । पुण्यस्य स्वयमत्रावमजहते
अन्नं । कियणं कालं यावत् स्थितिः प्रकता । नगवाणाइ-अ-
अन्थत्ताअन्तमुहुत्तं, तत्त ऊह्णं मरणजावात् । उत्कथेतत्तयंअन्तस्ता-
गरोपमायि । तान्यनुत्तरस्तुरोपणया चउरवर्गान्, अन्थास्य पणा-
त्थाः सिन्हेरंजजावा । तिथ्योऽनिकानामांशघकानां अजचराणां अ-
अचराणां अचराणां यथा खीणां कितिकत्ता, तथा वकत्थवा । मनुष्य-
पुण्यस्याप्यौचित्यकस्य कर्ममूलकस्य सामागयो विशेपयो जरतेरावत्
कस्य पूर्वविदेहाः २ विदेहकस्याः कर्ममूलकस्य सामाग्यो वि-
शेपयो हेमवैतरयवचनिकस्य हरिचरंज्यकदेवकुक्कसकुककस्य
अन्तरहीपकस्य वैवाऽऽसीये आसीये स्थाने तिथ्याः, हेव पुण्य-
स्थापि वकत्थवा । तद्यथा-सामानिकतिथेयोऽनिकपुत्रवाणां अचन्य-
नात्तमुहुत्तं च, उत्कथेताः बीजि पवयोऽपमानि । जलचरपुत्रवाणां

अध-येनान्तमुद्गुत्सं, उत्कर्षतः पूर्वकोटी । चतुष्पदस्य षड्वर-
 पुरुषाणां अधभ्येनान्तमुद्गुत्सं, उत्कर्षतः ऋषि पदयोपमानि ।
 षडःपरिसर्पस्य षड्वरपुरुषाणां अधभ्यतोऽन्तमुद्गुत्सं, उत्कर्षतः
 पूर्वकोटी । एवं नृजपरिसर्पस्य षड्वरपुरुषाणां पद्योपमाणि ।
 षडःपरिसर्पस्य अधभ्यतोऽन्तमुद्गुत्सं, उत्कर्षतः पदयोपमास्यांस्येवो
 भावः, सामान्यतो मनुष्यपुरुषाणां अधभ्यतोऽन्तमुद्गुत्सं, उ-
 त्कर्षतः ऋषि पदयोपमानि । धर्मचरणमधिकृत्य अधभ्यतोऽन्तमु-
 द्गुत्सं । एतच्च बाह्यलिङ्गप्रमाणाप्रतिपाद्यमङ्गुलकृत्य वेदितव्यम् ।
 अन्यथा चरणपरिणामस्यैकसामाजिकव्याप्य सम्भवादेकं सम-
 यमिति ज्ञेयात् । इत्यथा देशचरणमधिकृत्यैव वक्तव्यम् । देश-
 चरणप्रतिपत्तेर्मङ्गुलनया अधभ्यतोऽन्तमुद्गुत्सं संज्ञयात् ।
 तत्र सर्वचरणसम्बन्धेभ्यः देशचरणमधिकृत्योक्तम् । तदे-
 शाचरणपूर्वकं प्रायः सर्वचरणमिति प्रतिपत्त्यर्थम् । तथा
 चोक्तम्— "सदमन्मि इ ऋद्वे, पयिषुपुद्गुत्सं सावजो
 होइ । चरणोपसमव्याप्यं, सारसं संज्ञया दौति ॥ १ ॥"
 (पं० सू० टी०) अत्र यदापं व्याख्यातं, तदा ऋद्वेद्विन्ता-
 वामिपि कृष्टव्यम्; वचच श्रीवेद्विन्तायां व्याख्यातं, तदत्रा-
 पति । उत्कर्षतो देशोना पूर्वकोटी, वर्षाष्टकादूर्ध्वमुत्कर्षतोऽपि
 पूर्वकोट्यावयु एव चरणप्रतिपत्तिसंभवात् । कर्मभूमिकमनु-
 ष्यपुरुषाणां अधभ्यतोऽन्तमुद्गुत्सं, उत्कर्षतः ऋषि पदयोपमानि ।
 चरणप्रतिपत्तिमङ्गुलकृत्य अधभ्यतोऽन्तमुद्गुत्सं, उत्कर्षतो देशोना
 पूर्वकोटी । भरतैरावनकर्मभूमिकमनुष्याणां पुरुषाणां क्लेशं प्रती-
 त्व अधभ्यतोऽन्तमुद्गुत्सं, उत्कर्षतः ऋषि पदयोपमानि । तानि च
 सुपमसुपमाऽऽरके वेदितव्यानि । धर्मचरणमधिकृत्य अधभ्य-
 तोऽन्तमुद्गुत्सं, उत्कर्षतो देशोना पूर्वकोटी । पूर्वविदेहापरविदेह-
 कर्मभूमिकमनुष्यपुरुषाणां क्लेशं प्रतीत्य अधभ्यतोऽन्तमुद्गुत्सं,
 उत्कर्षतो देशोना पूर्वकोटी । धर्मचरणं प्रतीत्य अधभ्येनान्तमु-
 द्गुत्सं, उत्कर्षतो देशोना पूर्वकोटी । सामान्यतोऽकर्मभूमिकमनु-
 ष्यपुरुषाणां अन्तःप्रतीत्य अधभ्येन पदयोपमासङ्ख्येयज्ञानान्य-
 मेकं पदयोपमम्, उत्कर्षतः ऋषि पदयोपमानि । संहरणमधिकृत्य
 अधभ्यतोऽन्तमुद्गुत्सं, उत्कर्षेण देशोना पूर्वकोटी । पूर्वाधवेहक-
 स्यापरविदेहः कस्य वा एकर्मभूमौ संहरतस्य अधभ्येन उत्कर्षतः
 पनावधायुःप्रमाणासंभवात् । हेमवनेरघवताकर्मभूमिकमनुष्य-
 पुरुषाणां अन्तःप्रतीत्य अधभ्येन पदयोपमं पदयोपमासङ्ख्येयमा-
 न्यभूयम्, उत्कर्षतः परिपुण्यां पदयोपमम् । संहरणमधिकृत्य अध-
 भ्यतोऽन्तमुद्गुत्सं, उत्कर्षतो देशोना पूर्वकोटी । मायना प्राग्विच ।
 हरिचरणस्य कर्षोऽकर्मभूमिकमनुष्यपुरुषाणां अन्तःप्रतीत्य अध-
 भ्यतोऽन्तमुद्गुत्सं, उत्कर्षतो देशोना पूर्वकोटी । अधभ्येन पदयोपमे
 पदयोपमासङ्ख्येयमागन्तुः, उत्कर्षतः परिपुण्यां पदयोपमे ।
 संहरणं प्रतीत्य अधभ्यतोऽन्तमुद्गुत्सं, उत्कर्षतो देशो-
 ना पूर्वकोटी । देवकुरुत्तरकुर्वेकर्मभूमिकमनुष्यपुरुषाणां अन्तः
 प्रतीत्य अधभ्येनः पदयोपमासङ्ख्येयमागन्तुः प्राग्वि पदयो-
 पमाणि । उत्कर्षतः परिपुण्यां प्राग्वि पदयोपमानि । संहरणम-
 विकृत्य अधभ्यतोऽन्तमुद्गुत्सं, उत्कर्षतो देशोना पूर्वकोटी । ब्रह्म-
 न्द्वीपकाः कर्मभूमिकमनुष्यपुरुषाणां अन्तःप्रतीत्य अधभ्येन देवस-
 नः पदयोपमासङ्ख्येयमागः, उत्कर्षतः परिपुण्यां पदयोपमास-
 ङ्ख्येयमागः, संहरणमधिकृत्य अधभ्येनान्तमुद्गुत्सं, उत्कर्षतो
 देशोना पूर्वकोटीति ॥ जी० २ प्रति० ।

सम्प्रति स्थितिप्रतिपादनार्थमाह-

नपुंसगस्य थं जंते । केवतिपं काळं त्रिविं पण्यथा ? ।

गोपमा । जह्वाण्येवं जंतेमुद्गुत्सं, ऋकोस्यं तेषां सा-
 गोवमाई ॥

"नपुंसगस्य थं जंते ।" इत्यादि श्रुतम्, नवरत्नमुद्गुत्सं तिर्बन्
 मनुष्याणां पद्योपमा कृतव्यम् । यदाऽपि सागरोपमापि सप्तमपुष्प-
 चान्दिकाविक्रया । जी० २ प्रति० । "वासुधां च हृद्वाणं,
 वासहरायं महापुण्यं च । द्वािवाणं उद्दीणं, पश्चिमावसगा-
 उच्यते" ॥ १ ॥ जी० । स्थितिप्रतिपादके प्रहापनायाः अन्तः-
 पदे, प्रहा० ४ पद । (उत्पत्त्याऽऽदिजीवानां स्थितिः "षण्यन्" शब्दे
 प्रहापनायां स्थितिः "कसाप" शब्दे तुनी-
 यज्ञाने ३६७ पृष्ठे प्रकृतिता)

त्रिःश्रुतवृत्त्या-स्थित्यपवर्त्तना-ऋ० । स्थितिकर्मविषयका-
 पवर्त्तनाकरणे, पं० सं० ५ द्वार । क० प्र० । ("अवचहृत्वा" शब्दे
 प्रथमनागे ७६६ पृष्ठेऽप्या व्याख्या)

विःश्रुतवृत्त्या-स्थित्युदय-पुं० । अवावाकासकपायाः स्थितेः
 कृतेण उद्दीणकाकरणकृतेण प्रयोगेण वा कर्माद्यकृते उदयनेदे,
 पं० सं० ५ द्वार । क० प्र० । (स च "उदय" शब्दे द्वितीयनागे
 ७७३ पृष्ठे व्याख्यातः)

त्रिःउदीरणा-स्थित्युदीरणा-ऋ० । स्थितिकर्मविषयकोदीर-
 णाकरणे, पं० सं० ५ द्वार । क० प्र० ।

त्रिःउत्पट्टणा-स्थित्युत्पट्टना-ऋ० । स्थितिकर्मविषयकोत्पट्टना-
 करणे, क० प्र० । पं० सं० । (स च "उत्पट्टय" शब्दे द्वितीय-
 नागे ११२० पृष्ठे व्याख्यातः)

त्रिःकृप-स्थितिकृप-त्रि० । प्रथमचरणमजिनसाधुनां सतताऽऽ-
 सेवनेनावस्थिते आचलकस्याऽऽदिशब्दविधे कल्पे, प्रथ० ७७ द्वार ।

त्रिःकर्म [पु] -स्थितिकर्म-न० । कर्मभेदे, कर्म० ५ कर्म० ।

त्रिःकरणा-स्थितिकरण-न० । व्यापने, स० १० अत्र ॥

विःकृष्णाया-स्थितिकृष्णाया-न० । स्थितिकार्यक्रियासागरोप-
 मलक्षणः कृष्णायां येषां ते । सर्वोत्कर्षेऽस्थितिकेषु, स० ८००
 सप्त० ।

विःकारण-स्थितिकारण-न० । "वागेरिता तथा इव, पदपमा-
 नाय तदुपमादीणं । होति धिरा बहुतो, तद्व च धिरकरणत्वे
 तु ॥ १ ॥" इति निकृतितायां सप्तदश्यां गौणाऽनुशायात्, पं०
 प्रा० । नं० ।

त्रिःस्रय-स्थितिस्रय-पुं० । आयुष्काऽऽदिकर्मणां स्थितेरिर्नि-
 र्भे, प्र० ७ शृ० ए ङ० । आयुः स्थितिस्रयकृते, स्या० ८
 ङ० । वेदने, म० २ शृ० १ ङ० । विगमने, विपा० २ ङ० १०
 म० । स्थितिरिर्निर्भरिदे अचस्थानं, तस्याः कृतेऽप्युत्पीकरणे ।
 कल्प० १ कृण ।

विःप्राथ-स्थितिप्राथ-पुं० । बृहत्प्रमाणवा हानाऽऽवरणीवाऽऽदि-
 कर्मस्थितेरपवर्त्तनाकरणेण अरुदने, कर्म० १ कर्म० । क० प्र० ।
 पं० सं० । (स च "उचसमलोह" शब्दे द्वितीयनागे १०४४
 पृष्ठे उक्तः)

विःप्राथ-स्थितिस्रय-न० । आयुषो विभागे, म० १ स० ५

४० । क० प्र० । पं० सं० । (नैरुचिकाऽऽदीनां स्थितिस्थानमा-
श्रित्य वृषवको "जीव" शब्दे चतुर्थेऽनेने १५४२ पृष्ठे उक्तः)

सिद्धपारिणामिहाद्यप्य-स्थितिनामानिचत्वाद्युप-न० । स्थितिर्बन्धा
स्थानत्वं तेन ज्ञातेनाऽऽयुर्द्विकल्पेनैव नाम परिणामो, धर्म
इत्यर्थः । स्थितिनाम गतिजात्याधिक्येनां च प्रकृत्यादिभे-
देन चतुर्विधानां यः स्थितिकल्पेनेद्रेक्ष्यते स्थितिनाम, तेन सह
विच्यत्वाद्युः स्थितिनामानिचत्वाऽऽयुः । आद्युर्बन्धभेदे, स० ।
स्था० । अ० । प्रश्ना० ।

विद्वेषपरिणाम-स्थितिपरिणाम-पुं० । आद्युषो वाऽन्तर्मुहूर्त्वाऽऽदि-
प्रयत्निसात्मगरोपमाना स्थितिभैर्यति स स्थितिपरिणामः ।
आद्युःपरिणामभेदे, स्था० ६ प्रा० ।

विद्वेषपण्य-स्थितिप्रकल्प-पुं० । स्थितौ अवस्थाने वल्लिखन्ना-
वस्थये प्रकल्पः सत्प्रकल्पः स्थितिप्रकल्पः । अवस्थानविषयके
वस्तुत्वे, अ० ३ श० । उ० । स्थितिप्रकल्पमवस्थानं विकल्पमप्य-ने-
त्सर्वं निवेद्यमिति, एते वा मम तिष्ठन्तु स्थितीमभ्यान्वत्येवंकल्पे,
स्थित्या वा प्रत्याह्वा विशिष्टः प्रकल्पः । आचाराऽऽसेवायाश्च,
स्था० ३ प्रा० ३ उ० । यानिमानि सुप्रसक्ततया प्रत्यक्षाणि स्व-
धियाणां स्थितिकल्पिकानां स्थितौ समाचारे प्रकल्पानि प्रक-
ल्पनीयानि येष्वपि विशुद्धपिण्डशक्याऽऽदीनि स्थितप्रकल्पा-
नि । विपदाऽऽदिकानां च कल्पानां मासकल्पाऽऽदिकानां च
स्थितौनां द्रव्ये, स्था० ५ प्रा० १ उ० ।

विद्वेष-स्थितिबन्ध-पुं० । अप्यवसायविशेषगृहीतस्य कर्म-
बलिकस्य स्थितिकालनियमने, कर्म० ५ कर्म० । पं० सं० ।
अष्टानां ज्ञानाऽऽवरणीयाऽऽदिकर्मप्रकृतीनां जघन्याऽऽदिभेदजि-
ज्ञावस्थानस्य निवर्तने, स० १ सप्त० । स्था० । मूलोत्तरप्र-
कृतीनामुक्तभेदे, आचा० १ पु० ३ अ० १ उ० । कर्म० । क०
प्र० । पं० सं० । (एकैक्याऽऽदिजीवाग्राभित्याद्यवस्तुत्व-
च "अप्यावहुय" शब्दे प्रथमभागे ३१८ पृष्ठे वक्ष्यते) (अत्रत्यं
नवं " बंध " शब्दे प्रदर्शयिष्यामि) ।

विद्वेषपरिणाम-स्थितिबन्धपरिणाम-पुं० । येन पूर्वज्ञानाऽऽयुः-
परिणामेन परजनाऽऽयुषो नियतो स्थितिं ब्रजति, स स्थितिबन्ध-
परिणामः । यथा तिर्यगायुःपरिणामेन देवाऽऽयुष उक्तचर्यतोऽभ्य-
दाहस्य सागरोपमाणीति । आद्युःपरिणामभेदे, स्था० ६ प्रा० ।

विद्वेषद्विय-स्थितिपतित-त्रि० । कुलकामादागते पुत्रजन्मानु-
ष्ठाने, नि० १ पु० १ वर्ग १ अ० । कुलस्य लोकस्य वा प्रयो-
दायां गतायां पुत्रजन्मसमप्रकियायाश्च, ज० ११ श० ११ उ० ।
रा० । विधा० । हा० ।

विद्वेषकर्म-स्थितिसंक्रम-पुं० । मूलप्रकृतौनामुत्तरप्रकृतौनां च
स्थितेरुत्कर्षभेदप्रकल्पेने प्रकल्पयन्तस्थितौ नयनं, (स्था०)
" विद्वेषकर्मो चि वृत्तश्च, मूलोत्तरपराशक्तौ च जा हि निर्ह ।
उत्सवद्विधा च शोच-द्विधा च वगैर्निवाचनं " ॥ १ ॥ स्था० ४
प्रा० २ उ० । क० प्र० । पं० सं० । (स च " संक्रम " शब्दे
व्यवर्तते)

विद्वेषतत्कर्म-स्थितिसत्कर्ष-न० । कर्मस्थितिसत्कर्मकर्मैव,
क० प्र० । पं० सं० । ('सत्कर्म' शब्दे प्रकल्पविवर्तते)

विद्वेषाह्व-स्थितिमाधन-न० । हीनामर्थाहाकथने, पश्चा०
१३ विच० ।

विद्वेषिक-स्थितिस्थिकि-श्री० । व्यवस्थानसाधने, हा० २५
पृष्ठे ।

विष-स्थित-त्रि० । व्यवस्थिते, सूत्र० १ पु० ६ अ० । अथस्थि-
ते, स्था० २ प्रा० ४ अ० । उक्त० । पश्चा० । अथा० । अत्रस्थिते, अ-
नु० । आ० म० । निचये, उच्यते, अनातिपरिणामे, नि० ५ पु० १
उ० । कटीरतमनेन कल्पस्थाने, वृ० १ उ० । कल्पस्थाना-
स्थिते, अ० ६ प्रा० ३ उ० । सुत्राऽऽदित आरभ्य पठनाकर्म-
वाचकस्यदेवाभिरमरणतमोऽसि स्थितत्वात् स्थितम् । द्वितीये
आगतौ कल्पाऽऽवहकभेदे, हा० १ पु० ७ अ० । आ०
पु० । विद्ये० । प्रथमे कल्पभेदे, " अन्त्ये विनयोचकारिणे
त्रिवस्व जहा विज्जामो फलं पयच्छीनं " नि० ५ पु० १ उ० ।
त्रियकल्प-स्थितकल्प-पुं० । अथस्थितसमाचारे, वृ० ६ उ० । नि०
पु० । ज० । प्रथ० । पश्चा० । सि० । (प्रथमचरमयोस्तीर्थो-
त्तरयोराधेयकल्पाऽऽद्यो दश कथा अयस्थिताना एवेति "कल्प"
शब्दे तृतीयान्तो २२४ पृष्ठे दर्शिताः)

अयमर्थः स्थितकल्पः-

वितकल्पो तु तत्रो, बोध्यामि गुरुवदेस्यं ।
गच्छाणुर्कंपताय, सुत्तयविसार ए य आयरि ए ॥
आगादं पदवसंजय-तवगाहिए य कल्पदु ए ।
गच्छे जदि हं रिजा, आयरियं वासिवायते कोइ ॥
एरिसए आगादे, जस्त तु जो होति सद्दीओ ।
सो न पमादेतं पद-मथियंते पुलगसत्कीओ ॥
गच्छोवगमहइउं, करणकण्ठितोऽणुएणा ॥
दुपय त साहुमाहुइ, तदइइतं तु एव मूलगुणे ।
भंगिता सेवा एसा, सांसे पुच्छति तु अह इणमो ।
जह कारणम्मि भंगिता, मूलगुणेषुं तु एव परिसेवा ।
तह होज्ज कारणम्मी, पहिसेवा उत्तरगुणे वि ? ॥
गुरुपतरएसु एरं, मूलगुणेषुं तु जदि भवेऽणुएणा ।
उत्तरगुणेषुं तत्रो, सहुयतरेसुं भवेऽणुएणा ॥

वितकल्पो सो भंगितो, । पं० प्रा० ।

" ह्यगि त्रियकल्पो । तस्य गाहा- (मच्छाणु) आयरिया
वा उवउत्ताया वा गच्छो वा हीरइजा, उवगरनं आसिया-
वेज्जइ हुंमं, ताहे मारिया येव भवंति सीएण, एएदिं कार्णे-
दि आगादे जह मथि पुलगसत्की, अणयं वा सामत्तं, तांहे
परिकइह । आंवगाहिओ नाम-गच्छोपप्रहकरः । एकप्यद्वियस्व
एवमणुपणाये । गाहा- (उभं तं) साहुं साहुणीय य पडिसं-
वणा, एवं मूलगुणेषुं जप्रिया पडिसंवेण । सीसे पुच्छइ-अहा
मूलगुणेषुं परिसेवा भंगिता, तहा उत्तरगुणेषुं वि होजा ? ।
उत्तरवे-जह तव शुक्ल अणुपणाया, उत्तरगुणेषुं लणुपसु
पानोव अणुपणाया । द्वियकल्पो नाम एसु कार्णेषु पसेसु
भवस्सं कायत्तं । एज द्वियकल्पो । " पं० पु० ।

कल्पद्वितमद्विए पुण, बोध्यामिगुहा समासेणं ।
संघयणवविज्जामो वि हु, दुत्तसत्तयकारओ एणगजाओ ।
संघयणसम्ममस्स वि, अजावत्तरोओ भोक्त्ताए ।
बंध तु यत्तवघाईं, पयमं तेषिं करे पयच्छं तु ॥

आओ जो निष्कण्यो, अग्रातो गियमा अशिष्कण्यो ।
 त्रियमद्विर विकल्पे, संवयणेखावि ओ विर्णो तु ॥
 सो कुण्णति दोकसमोक्त्तं, ओ पुण्ण न करे पपचं तु ।
 पंचसु महप्पपुं, संवयणेणं तु जदि वि संपण्णो ॥
 सो चउमोसिसारे, जयवो न य पावती मोक्त्तं । पं० भा० ।
 " इवाधि त्रियमद्विया समा वेव जंति । सोद्दय आह-अविम्व
 कोले संहननवजित्तमां साधुनां काद्वी। संवयणिकिः ? । तथ
 गाहा- (संवयण०) उच्यते-वास । संहननवजित्तोऽपि अवं
 पचांसिचुपयामग्गयेसु । यद्यपि अत्रमादिसंहननय, अजकाते
 संबर्त्तंसहननियाः साधवः पञ्चमहाभनयुकाश्च, तथापि कुःखत्त-
 यं कुर्वांसि, संहननसंपयी तु अहं बलवारियं सुहं, अहं न
 करेह पंचसु महप्पपुं पपचं, सो कत्तसु गत्तसु अययदि गदं
 जाह, न य ले मोक्त्तो प्राथि, एवं द्वियकल्पे अद्यियकल्पे वि
 आयरतो विमुक्त्त संसाराम्भो, इयरो चउमरसु अययथदि गदं
 गत्तह, पुव्ववधिया व यर द्वियमोद्विकण्य । " पं० सु० ।

त्रियवि-द्वियतावि-वि० । स्थिता शुक्लवभावाऽऽत्मना आर्त्ति-
 लेख्या यन्म स भवति स्थिताविः । सुविद्वुषास्थिरलेख्ये,
 सु० १ सु० १० अ० ।
 त्रियपा-स्थिताऽऽत्मन्-पुं० । स्थितो व्यवस्थितोऽशेषकर्म-
 विगमादात्मसकृप आत्मा यन्म स भवति स्थितात्मा । ज्ञानकि-
 ययोः प्रधानफलयोगेन मुक्त्तवर्त्तं, सु० १ सु० १० अ० । महासपथे,
 वृत्त० ६ अ० । ज्ञानाऽऽर्त्तके मोक्षापत्ति, आत्मा १ सु० ६ अ० ६
 उ० । सन्यस्रमार्गे, सु० १ सु० १० अ० ।
 तीर्थ-स्थान-न० । " ईः स्थानकदवादि " ॥ ० । १ । १७ ॥ स्थानक-
 द्वादयोरादेरान ईर्त्तवति । " स्थानचतुर्णोर्वै वा " ॥ १ । १ । ३ ॥ एषु
 संयुक्तस्य जे वा भवति । " तीर्णे ' धीयं ' । प्रा० ३ पाद । ' स्त्यै ' भावे
 कः, तस्य नः । स्नेहे, धनत्वे, संहृतौ, आलस्ये, प्रतिशुष्ये च ।
 कर्मैरि कः । संहोतकारके, ध्यानकारके च । वि० । वाच० ।
 मुंठ-पुं० । जिज्ञासुसिद्धयनस्पतीनां शुष्कावयव, अं १ कण्ठ० ।
 वृ० प्र० ।

इति श्रीमत्सौधर्मबृहत्तपागच्छोय—कलिकालसर्वज्ञकल्प-
 श्रीमद्भहारक—जेनश्वेताम्बराचार्यश्रीश्री १००८ श्री
 विजयराजेन्द्रसूरिविरचिते 'अनिधाराजेन्द्र'
 उकारादिशब्दसङ्कलनं समाप्तम् ।

उकार

द-द-पुं० । दकारो व्यञ्जनवर्गीभ्यः कतुपञ्चमीषः सूक्तस्त्रीषाः स्वयसंज्ञः । दीङ-दः । बाहवाम्नी, शब्दे, बापपञ्चिषि, शिषे, बाब० । प्रयहरमादे, कन्धे, सञ्जलयोगिति, जिह्वापाम, कुयक- लिम्बाप, एका० । शङ्करे, विषये, वरे, आसं, शङ्कनिमादे, कृषे, लीकरले, अन्वो व । एका० । बाधि, सत्तापाम, यज्ञापाम, स्त्री० । भवे, उभे, पटै, दमकंके, बाण्णोहने, उमारे व । न० । एका० ।

द झोपर-दकोदर-न० । अज्ञोदरमाग्नि रोमे, ति० चू० १ उ० ।

दङ्क-दङ्कु-पुं० । वृक्षिकाऽभिकदष्टके, ज्ञा० १ सु० १६ अ० । ति० चू० । आच० ।

दंस्व-संवर-धा० । संतापे, " संतपेद्वैकः " । ॥ १५ । १५ । संतप्यते- र्कञ्च स्त्रयादेश्यो वा जयति । 'दंस्व', पक्षे 'संतप्यद्' प्रा० ४ पाद् ।

दंड-दृष्ट-पुं० । न० । " दृष्टमदृष्टमथदोहादृष्टदृष्टदाहृष्टज- दमेकद्वयोद्देशे दो वा दः " ॥ ८ । १ । ३१ । ३५ । इति द्वय वा दः । प्रा० १ पाद् । दृष्ट-अच् । निप्रदे, विपा० १ भू० ३ अ० । आधिसे स्त्रामभ्याते आतोघनेदे, द० । 'काञ्ची' वक्तव्याते अघुडे, अघुडेदे, प्रकाएदे, अश्वे, कोणे, मन्थनवृष्टे, सैन्धे व । पुं० । द- अथतेऽनेन दम-दः । मस्य व नस्यम् । पथिपज्ञाऽऽत्मके कांसे, 'काठा' इतिप्रसिद्धे सूत्रिमाननेदे, सुयोनुवदे, पुं० । दृष्ट-नाथे अच् । अर्थागृह्यारूपे राक्षां कतुपौपाथे, दृष्ट-करीरि अच् । घने, पुं० । वाच० । सूच्या सङ्ख्यादितेषु पञ्चम्यायेषु, दे० ना० ४ वर्गे ।

दंडक-पुं० । देशी-रथवापाम, दे० ना० ४ वर्गे ।

दंडन-दृष्टक-पुं० । साधूपकरणे दृष्टे, आचा० २ भू० १ चू० ७ अ० १ उ० । ति० चू० ।

दंडगा-दृष्टका-स्त्री० । दृष्टकाऽऽरथे अमस्मान्नामके अने, वाच० । आ० क० ।

दंडगि-दृष्टक-पुं० । उरुप्रापथे कुम्भकारकृतनगरस्य राज्ञि, अतुरोहितेन पाक्षकान्धे वृक्षे बाधपराजितक्यपराजः स्व- म्बकः इत्यन्व भगिनीं पुरन्दरचशसं कुरुमागतो मारितः सन् अग्निकुमारेवृत्तपन्नः । ति० चू० १६ उ० । स्व० ।

दंडवपुगार-दृष्टदानगार-पुं० । स्त्रामभ्यातेऽनगारे, वस्य य- मुनातीरे यमुनाबकोपाने यमुनाराजेन इतस्य केवले उरपथे आहृमाथे शाक आगतः । वो० वि० । आ० चू० । आच० । स्त्री० । संघा० ।

दंडव-दृष्टक-पुं० । 'दंडन' शब्दाथे, आचा० ३ सु० १ चू० ७ अ० १ उ० । ति० चू० ।

दंडक-दृष्टका-स्त्री० । 'दंडगा' शब्दाथे, वाच० । आ० क० ।

दंडि [व] दृष्टिदन्-पुं० । दृष्टकारके, स्त्री० ।

दंडिलंदवसप-दृष्टिलसकृदसन-पुं० । दारिद्र्यवपदवर्षं वसन्तं वस्यं येषां ते । दारिद्र्यवपदकयस्यवति, प्रज्ञ० ३ आच० द्वार ।

दंडन-दृष्टन-पुं० । " दृष्टमदृष्ट- " ॥ ८ । १ । ३१ । ३५ । स्त्रयादिना दृष्टव दः । 'दंडो' दंडनः । प्रा० १ पाद् । दृष्ट-अच् । कपदे, शाल्ये व । वाच० । साधामाथे, प्रथम० १ संघ० द्वार ।

दंडप-दृष्टमन-न० । सूचीप्राथे दंडकारके अङ्कितेषु प्रक्षेप्ये शाकाविद्ये, विपा० १ भू० ३ अ० ।

दंडिद्र-पुं० । देशी-पूतकारे, दे० ना० ४ वर्गे ।

दंडर-पुं० । देशी-घने, दे० ना० ४ वर्गे ।

दंड-दृष्ट-धा० । दंडने, म्या०-पर०-सक०-अनिद् । वाच० । " द- शदोः " ॥ ८ । १ । २१-३५ इति आत्वादेशेद्वयः क । 'उसद्' । प्रा० १ पाद् । सूत्र० । आ० म० ।

दङ्क-दृष्ट-वि० । " अनादी शेषाऽऽदेशयोर्द्विष्यम् " ॥ ८ । २ । ८३ इति पदस्वामादौ वर्तमानस्य द्वित्यथ । 'दङ्को' प्रा० २ पाद् । " शकमुकदृष्टकमुच्यते को वा " ॥ ८ । १ । २५ इति संयु- क्तस्य वा कः । 'दङ्को', 'दङ्को' । प्रा० २ पाद् । दृष्टमाऽऽहृते, ति० चू० १ उ० । प्रथम० । आच० । दंडाविधाऽऽदिना दृष्टस्य प्रा- णिभः पीडाकारिणि विषपरिग्रामे, अच० ३ जा० । दन्त- मुहृति, दे० ना० ४ वर्गे ।

दगाप-दगाप-न० । नामविद्ये, दू० १ उ० ।

दगाप-दगलक-पुं० । न० । अतीव पकेकामु, शोध० । अ- युवावाणाऽऽदी, श्लो० । पकेकामुदरे, ति० । पुरीतोत्स- गान्तरमपामप्रोक्तमकपावाणाऽऽदिष्वपदे, ति० । चू० ।

दगल-पुं० । देशी-अवतोपरिभूमितके, दे० ना० ४ वर्गे ।

दङ्कपाप-दृष्टमान-पुं० । दृष्ट-कचच् । " दृष्टो ज्ञः " ॥ ८ । ४ । २५ । दृष्टोऽन्यस्य कर्मभावे द्विक्रतो ज्ञो वा मयति, त- त्सविद्योने कचस्य लुक् व । प्रा० ४ पाद् । अस्मात्किच- माणे, उच० १४ अ० । आच० । प्रति० । आ० म० । अ० । ति० चू० । सूत्र० । प्रथम० ।

दङ्कपाप-दृष्टमानपूप-पुं० । अस्मात्सत्किचमाणे अनेक- सुगन्धजन्यसंयोगसमुद्भूते दृष्टाङ्गाऽऽविधूपके, कृष्ण० २ लण ।

दङ्क-दृष्ट-वि० । " दृष्टमदृष्ट- " ॥ ८ । १ । २ । ३१ । ३५ । स्त्रयादिना दृष्टव वा दः । 'दङ्को' 'दङ्को' । दृष्टमाऽऽहृते, प्रा० १ पाद् । दृष्ट-वि० । अस्मीकृते, आच० ४ अ० । प्रथम० । औ० । ति० चू० । दू० । संघा० ।

दङ्क-दृष्ट-स्त्री० । देशी-द्वयार्थे, दे० ना० ४ वर्गे ।

दप-दप-धा० । संहृती, सुप्रा० । पक्षे-रथा०-आत्स०-अच् । सेद् ।

दपयति, दपयते, दपते । अर्द्धापत, अर्द्धापत, अर्द्धापि । वाच० । " दप " रिपुर् " संघाते । दपान्तं मिश्रन्ति । संघा० १ अधि० । प्रस्ता० ।

दप-न० । देशी-सेवकाऽऽप्ये क्त्वाथे, दे० ना० ४ वर्गे ।

दप-दप-पुं० । 'दप' शब्दे अच् । " दृष्टमदृष्ट- " ॥ ८ । १ ।

२२७ ॥ इत्यादिना इत्य वा ङः । ' इभ्यो ' ' इभ्यो ' । प्रा० १ पाद । ' कृशाः काशा बलवन्नाथ, तथाऽप्ये तीक्ष्णरोमशाः । मीऽन्नाथ साक्षात्सायै, चट्टुर्द्वाः पारेकीर्तिताः ॥ १ ॥ इत्युकेषु काशाऽऽदिषु चट्टु पुषु, वाच० ।

दभय-दभय-पुं० । न० । अश्वमेदे, प्रज्ञा० १ पाद ।

दभय-दभय-पुं० । न० । स्वपद्भोजे, सूत्र० ३ सु० १ अ० । परराजकोपकचे, जं० २ वक्र० । स्वचक्रपरचक्रकृते विप्लवे, प्रच० ४ द्वार । कल्लवे, आचा० ३ सु० ३ सू० ४ अ० । विप्रवे, प्रज्ञा० ३ आका० द्वार । विद्वेदे, श्री० । प्रज्ञा० । राजकुमाराऽऽदि-कुलविद्वेदे, रा० । नि० । आ० । कुमाराऽऽपुत्र्याने, स्वा० ६ ज्ञा० । अशोभने, आच० १ अ० ।

दभय-दभय-पुं० । न० । परस्परच कलहविधायके, आ० १ सु० १ अ० । विद्वकपरिषे, जं० ६ शा० ३३ उ० । श्री० । धाक्षावमनोमिर्धिविषतामकरणाशीले, आ० ३ २ अ० । दभय-दभय-पुं० । न० । अशोभने, आच० १ अ० ।

दभय-दभय-पुं० । न० । शूलिकापिशाचिकेऽप्येवामाचार्याणां मनेन नृनीयस्य स्थाने प्रथमे प्राप्ते " मादियुज्योरन्येषाम् " ॥ ७ । ४ । ३२७ ॥ इति निवेद्याच टः । ' दभयो ' प्रा० ४ पाद । बाधभेदे, वाच० ।

दभयपिशाच-दभयपिशाचि-पुं० । पक्षैस्त्वैव पदवचनपूर्वस्मिद् परस्मैच पदे वाच्ये वा संज्ञकधायक्ये स्यावे, पि-शे० । उच० ।

दभ-दभ-पुं० । उभेते, " अलेहैरभोजअज्जः " ॥ ८ । ४ । १९८ ॥ अलेहेते त्रय आदेशा वा भवन्ति । ' दरह', ' अज्जह', ' अज्जह' ' तलह' प्रा० ४ पाद ।

दभ-दभ-पुं० । ' दभ' । ' दभानदह' ॥ ७ । १ । २१७ ॥ इत्यादिना इत्य वा ङः । ' दरो', ' दरो ' । प्रा० १ पाद । ईषदर्थे, अये, गर्ते च । पुं० । न० । कन्द्रे, पुं० । श्री० । अतिथे श्री । वाच० ।

दभ-पुं० । देशी-जोष्टे, दे० ना० ४ वर्ग ।

दभ-पुं० । देशी-पाटिकायाम्, दे० ना० ४ वर्ग ।

दभ-पुं० । देशी-पाटिकायाम्, दे० ना० ४ वर्ग ।

दभ-पुं० । देशी-वामकरे, दे० ना० ४ वर्ग ।

दभ-पुं० । देशी-वामकरे, दे० ना० ४ वर्ग ।

दभ-दभ-पुं० । दारे, अवादि०-पर०-सक०-अनिद् । वाच० । ' वंसादहो' ॥ ७ । १ । २१७ ॥ इति दहधातोर्द्वेष्य ङः । प्रा० १ पाद । ' दहेरदिकलाऽऽशुकी ' । ७ । ४ । २०८ । ' दहेरेतावादेशी वा भवताः । ' अदिकलह', ' आलुलह', ' डहह' । प्रा० ४ पाद ।

दभ-दह-पुं० । दह-दह-पुं० । अस्तीकरणे, वृ० १ उ० । आचा० । अग्ने, विषकवृत्ते, मङ्गातके, पुष्टकतन्त्रे च । वाच० । प्राये च्चुद् । दाहे, न० । वाच० । केषुसिसुवृत्तारभ्यावाग्निना । वेद-

नीयस्य अस्मसात्करणे, शेषस्य च दधरज्जुसुवत्वाऽऽपादने च । आचा० १ सु० १ अ० ४ उ० । पाटलिपुत्रवास्तवस्य वृत्ताशमनाश्रयस्य स्वनामस्थाने पुत्रे, स च पित्रुर्वा आचा च सह प्रजाजितः । आच० १ अ० ।

दह-दह-पुं० । लघौ, सूत्र० १ सु० १ अ० । वृ० । मोघ० । अघो० । दशा० । पुत्रनप्यादी, सूत्र० १ सु० २ अ० । उ० । बालके, सूत्र० ३ सु० ३ अ० । आचा० । अमासवयासि, दृश० ६ अ० १ उ० । याथापरिपूर्वाणि पञ्चदशवर्षाणि षोडशवर्षादीनां तावद्द्वारकं भवते समयाविद् । अय० ३ उ० । सुल्लके, सूत्र० १ सु० १ अ० । दहरवगाम-दहरकप्राम-पुं० । सुल्लकप्रामे, अ० ७ उ० ।

दहरिया-दहरिका-श्री० । अज्मतेऽष्टादशवर्षावधिकार्यां बोधिते, अज्मपयांश्च द्यवदष्टादशिका अष्टादशवर्षममाया तावद्भवति दहरिका । अय० ४ उ० ।

दाकुलीजीमिस्वर-दाकुलीजीमिश्वर-पुं० । स्वनामस्थाने तीर्थे, यत्र श्रीपार्ष्णनाथः पूज्यते । ती० ४ उ० कल्प । (' जियाप-दिमा' शब्दोऽत्र १४६४ पृष्ठे विज्ञेयः)

दाग-दाक-पुं० । शाके, पि० । प्रज्ञा० । सू० प्र० । स० । पञ्चशा-के, दशा० १ अ० । नि० । वृ० । दालप्रधाने शाके, आचा० २ सु० २ सू० १२ उ० । वास्तुकाऽऽदिमार्जिकायाम्, अ० ७ अ० २ उ० । अं० प्र० । कृताकविर्मिदिकाचणकाऽऽद्यः संस्कृताः पत्र-शाकान्ता दाकशब्देन भवन्ते । प्रच० २ दार । आच० ।

दागवच-दाकवर्षम्-न० । यत्र पतितो दाकः सतनेन चर्चो-भयति तादृशे स्थले, आचा० २ सु० ३ सू० १० अ० ।

दागिणी-दाकिनी-श्री० । पूतनायाम्, सूत्र० १ सु० ३ अ० ४ उ० ।

दाप-दाक-पुं० । ' दाप' शब्दार्थे, पि० । प्रज्ञा० । सू० प्र० । स० ।

दापाल-दापाल-न० । इष्वेतले, आचा० २ सु० १ सू० २ अ० १ उ० ।

दास-दाल-न० । शाकायाम्, पञ्चा० १९ । विष० । स्वा० । शाकेकदेशे, आचा० २ सु० १ सू० १ अ० १ उ० ।

दास-दासा-श्री० । शाकायाम्, " लिङ्गमनन्धम् " । ८ । ४ । ४४५ ॥ अथचण्डे लिङ्गमनन्धं व्यञ्जिचारि प्रायो प्रवतीत्यनेन " लिङ्गि चदिन्ना संति फलई, पुषु दासई मोर्कनि । तो नि मद्रदुषुम सउण्णाई, अवादिउ म करति " ॥ १ ॥ इत्यत्र दासई इति श्रीगिलङ्गस्य नपुंसकत्वम् । प्रा० ४ पाद ।

दाली-दासी-श्री० । शाकायाम्, नि० । सू० १ उ० । दे० ना० ।

दान-पुं० । देशी-वामकरे, दे० ना० ४ वर्ग ।

दाह-दाह-पुं० । ' दहनदह' ॥ ८ । १ । २१७ ॥ इत्यादिना इत्य वा ङः । ' दाहो' दाहः । अस्तीकरणे, प्रा० १ पाद । आचा० । अजु० ।

दाहर-दहुर-पुं० । पादशूलिके, नि० । सू० १५ उ० ।

दिदिम-दिदिम-पुं० । ' दिदिम' इति शब्दं मिनीति प्रकाशय-ति । पटहाऽऽदिवादिभविशेषे, सूत्र० १ सु० ४ अ० २ उ० । रा० । अ० । प्रथमप्रस्तावनात्पक्षके पञ्चविंशत्ये, जं० ३ वक्र० ।

औ० । गर्भे, हू० ३ उ० । कांस्वमाङ्गने, न० । आका० २
 सु० १ चू० १ अ० ११ उ० ।
 दिक्दिग्भिन्न-न० । देशी-कालिकावित्तवज्जे, स्वस्तिवहस्ते च । दे०
 ना० ४ वर्ग ।
 दिनी-औ० । देशी-सूत्रा सङ्घटितेषु वल्लवपदेषु, दे० ना० ४ वर्ग ।
 दिनीबंध-दिएहीबन्ध-पुं० । गणितसम्भवे, नि० चू० ११ उ० ।
 दिनीर-दिएकार-पुं० । 'दिक्दि' इति शब्दोऽस्त्यस्य टा ।
 पूर्वपददीर्घः । सप्तमफेने, बाष्प० फेने, आ० म० । अ० १ अघट ।
 दिक्दिग्भिन्न-न० । देशी-जलपतिने, दे० ना० ४ वर्ग ।
 दिक्-दिग्भ-पुं० । दिक्वि-घञ् । शिरो, अघडे, धीहनि, वि-
 ष्णवे, शब्दे, कलले, पररदे, भयहेतुके ध्वनि, जये, क्रमरे,
 कुण्डले, बाष्प० । वधे, स्वा० ९ उ० । प्र० । औ० । आका० ।
 नि० । रा० । हा० । सदेसोत्पत्तिप्रये, न० । जं० २ चक्र० । जी० ।
 पराऽऽनीतश्रुगाणिके, पुं० । सु० २ सु० २ अ० ।
 दिङ्-दिग्भ-पुं० । दिभि-घञ् । लघुतरवसि बाह्वके, हू० ३
 उ० । आ० म० । नि० । आ० क० । हा० ।
 संसृ-घा० । अघःपतने, 'संसेईलकिनी' ॥ ८ । १५७ ॥
 अति संसेईनाऽऽदेशः । 'दिभ' 'संस' । प्रा० ४ पाद ।
 दिङ्गली-औ० । देशी-व्यूपायाम्, दे० ना० ४ वर्ग ।
 दिङ्गुर-न० । देशी-मेके, दे० ना० ४ वर्ग ।
 दिङ्गी-दिङ्गी-पुं० । प्राहभेदे, औ० १ प्रत० । प्रहा० ।
 दीण-दीय-वि० । नि-कः । 'कः कश्चि उट्टै' ॥ ८ ।
 २ । ३ ॥ कस्य औ भवति, कश्चित् कुमावपि । 'कीयं' ।
 'कीयं' । 'दीयं' । प्रा० ३ पाद । उच्यते, क्वावे च । वाच० ।
 अचलीयं, दे० ना० ४ वर्ग ।
 दीछोवय-न० । देशी-उपरि, दे० ना० ४ वर्ग ।
 दीर-देशी-कन्दले, दे० ना० ४ वर्ग ।
 दुंग-दुङ्ग-न० । शिलासुन्दे, जं० २ चक्र० ।
 दुंगर-दुङ्गर-पुं० । शिलोत्थयमात्रकवे पर्वते, म० १ श० २ उ० ।
 नि० चू० । आ० चू० । 'जिम दुंगर तिम कुहर' । प्रा० ४
 पाद । शैले, दे० ना० ४ वर्ग ।
 दुङ्ग-पुं० । देशी-नारिकेलवे उदरचक्रविशेषे, दे० ना० ४ वर्ग ।

दुङ्ग-पुं० । देशी-और्ध्वचगदे, दे० ना० ४ वर्ग ।
 दुर्व-दोम्भ-पुं० । एकान्वयतितमे श्लेषकमेदे, प्रच० ६ शार । सं०
 चू० । स्व० । ती० । हयपथे, दे० ना० ४ वर्ग ।
 दुम्बय-दुम्बय-न० । वृक्षसमूहे, प्रत० ।
 दुदिल-दुदिल-पुं० । श्राहलभावे, विद्ये० ।
 दुवय-दुवय-पुं० । आत्मनः प्रतिक्षेपे, स्व० ३ उ० । आ० म० । मत्ते-
 वरात्माऽऽदीर्घां रवेकोङ्गमे, उत० । स्व० । अहा० । म० । की० ।
 दुवेमाय-दुवयत्-पुं० । आतकामनि, म० १ श० ७ उ० ।
 दुंगर-दुङ्गर-पुं० । 'दुंगर' शब्दात्, म० १ श० ३ उ० ।
 दुंगिली-औ० । देशी-सायूतमाजमविशेषे, दे० ना० ४ वर्ग ।
 दुर्व-दोम्भ-पुं० । एकान्वयतितमे श्लेषकमेदे, प्रच० ६ शार ।
 दुर्विलग-दोर्विलग-पुं० । श्लेषकालीये, प्रथम० १ आश्र-
 षार । प्रहा० ।
 दुर्व-पुं० । देशी-वाकहस्ते, दे० ना० ४ वर्ग ।
 दुर्व-दोर्व-पुं० । लिङ्गाऽऽश्वे प्रापिनि, हू० १ उ० । जी० ।
 उच० । मधुककलाऽऽदी, पं० व० २ शार । प्रच० ।
 दुर्व-दोर्व-औ० । दुर्व-अघ-टा । 'दुर्वानद' ॥ ८ । २१७ ॥
 इत्यादिना वच्य ऋः । 'दोर्वा' दोर्वा । प्रा० १ पाद । 'दोर्वी'
 इतिव्यति बाधभेदे, उद्यानाऽऽदेशे । कीर्त्ताऽऽदी दोर्वानवये च ।
 आर्थे क्त । पूर्वोकार्ये, वाच० ।
 दुर्वायमाय-दोर्वायमान-वि० । पुं० । दोर्वा दोर्वानमयते ।
 अघ-यानच् । वाच० । शिविकावाय, दे० ना० ४ वर्ग । अघविच-
 वृत्तौ, नि० चू० १ उ० । दोर्वानं कुर्वति, दोर्वाकनन्दे च । वाच० ।
 दोर्विद्य-दोर्विद्य-पुं० । उदकसंजाते संसेईजे जीवे, सु०
 २ पुं० ३ अ० ।
 दोर्विद्य-पुं० । देशी-कृष्णसारे, दे० ना० ४ वर्ग ।
 दोर्व-पुं० । देशी-दुर्व्याय, मं० ।
 दोर्व-दोर्व-पुं० । न० । 'दुर्वानद' ॥ ८ । १ । २१७ ॥
 इत्यादिना वच्य ऋः । 'दोर्वो, दोर्वो' । प्रा० १ पाद । मनोरथे,
 हा० २ श० १ अ० । आच० । नि० चू० । गतिपीतवृषपथोर्दुर्व-
 द्वयमत्र गर्जे दोर्वमाकर्षे द्वातीति दा-कः । वाग्विद्यमिताये,
 आशलावां च । चिडे, गर्जेककये च । न० । वाच० ।

इति श्रीमत्सौधर्मबृहत्तपागच्छीय—कलिकाससर्वज्ञकथ्य-
 श्रीमद्भारक—जैनश्वेताम्बराचार्यश्रीश्री १००८ श्री-
 विजयराजेन्द्रसूरिविरचिते 'अजिधानराजेन्द्रे'
 ककाराऽऽदिशब्दसङ्कलनं समाप्तम् ।

एकार

शु-शु-पुं० 'ण' इति टर्चर्गस्य पञ्चमो षष्ठीं सूचयत्यः । संस्कृते षष्ठ्ये-
 काकारात्तथा चकाराऽऽद्यः शब्दा न सन्ति । ये खोपदेशे 'लभ'
 शब्दे, शब्दे च, इत्याद्यो वाचकः पठ्यन्ते, तेषामपि 'शो नः'
 ॥ ६ । १ । ६५ ॥ (पाणि०) इति मन्वेन नमतीत्यादिनि नकारा-
 ऽऽदीन्वेव क्वापि भवन्ति । प्राक्ते तु नकाराऽऽद्योऽपि नष्टाद्यः
 शब्दाः "नो जः" ॥ ७ । १ । २२० ॥ इति आत्मे कृते नकाराऽऽदि-
 तं प्रकर्मति, अस्माभिनिवेदित्वायाणां णाऽऽद्यः शब्दा
 नाद्योऽपि शुक्ला पठेत्पञ्चम्याम् । 'णञ्' गती रुः ।
 पुषो-लक्ष्यम् । विष्णुदेवे, भूषणे, शुण्णजिने, जलक्ष्याने,
 विष्णवे, हाने च । वाच० । निगुणे, जवे, योष्ये, पुष्टे, फोडे,
 तस्करे, पशुपुष्टे च । एका० ।

"शो निगुणे जवे योष्ये, पुष्टे फोडे च तस्करे ।
 पशुपुष्टे श्रियां जा खी, वृष्टमाने न चः पुमान् ॥ ३८ ॥
 संप्रत्यये तथा स्वायं, यः कोषे वैकचक्षुषि ।
 क्षीरे रथे घने ध्याने, यीः पुमान् शीघ्रिणी जियः ॥ ३९ ॥
 वने स्वरे चये भारे, चरणे गिष्मोनायामकः ।"
 इति विश्वदेवशब्दमुनिः । एका० ।

अण्यथ-

"विशिष्टयां निगुणे गृहे, सौम्ये सव्यापनव्ययोः ।
 कृशब्दः कृकृते रागे, भेरावभौ भजे पुमान् ॥ ३३ ॥
 या तु खी रजनीशुष्या-धेनुनासाकृपास्वपि ।
 चं सरोजजले हाने, गमने चरणे रणे ॥ ४० ॥
 नशब्दक्षिपु निक्षेपु, भवेद् वस्तुष्वस्तुमि" ॥ इतिमाधवः । एका० ।
 न-अव्य० । 'नह' शब्देकः । प्रतिषेधे, नि० चू० १०३ । नश-
 शब्दव्यनशब्दोऽर्थास्तः प्रत एव न एकं नैकं, जायं नश्च, किन्तु न
 इति; अन्यथा न शोपः स्यादिति । छा० सू० १ अ० २ अ० १ ।
 नि० चू० । तत्र कियत्प्रयोगे धामावे, तद्विभक्त्योरे तु भेदे,
 "नकारो संज्ञोगमाश्च पक्सिहे" नकारः पुनः संयोगाऽऽदित्तु
 संयोगसमावायसामाधिक्यशेषचतुष्टये प्रतिषेधं करोति ।

अभोदाहरणम्-

अथ संयोगाऽऽदिविषयं नकारप्रतिषेधं ज्ञापयति-
 संज्ञोगे समवाय, साम्ये सख्यु तद्वा विसंसे अ ।
 कालात्पि पक्षिसिंहो, जत्पुवद्रागो नकारस्त ॥ १०२३ ॥
 संयोगे, समवाये, सामाभ्ये, विद्येये चेति चतुर्धा प्रतिषेधो
 नकारस्य भवति । स च प्रत्येकमतीतानामनवसमानसङ्गका-
 ङ्किकविकल्पभादेकैः कियच्च इति सर्वसंख्यया द्वावशब्दयो
 ५३७

नकारप्रतिषेधः । यत्र च क्वापि नकारस्योपयोगो भवति तथा-
 मीषां द्वावशानां भेदानामन्यतमः प्रतिषेधः प्रतिपत्स्य इति ।

अथ संयोगाऽऽदित्तु यथाक्रमं प्रतिषेधमुदाहरति-

नस्थियरे जिण्दयो, पुष्वपनिष्ठाण तेसि दोएहं पि ।
 संज्ञोगो पक्षिसिंहो, न सन्वसो तेसिं अस्थिचं ॥ १०२३ ॥
 समवाय सरासिगं, साम्ये नस्थि एरिसो चंदा ।
 नस्थि सद्यप्यमाणा, विसंसो होति मुष्वाभो ॥ १०२४ ॥

'नास्ति एदे जिण्दत्त' इत्यत्र प्रयोगे पूर्वप्रसिद्धयोस्तयोर्द्वयजि-
 न्दत्तयोर्द्वोरपि संयोगः संबन्धनात् प्रतिषिध्यते, न पुनः
 सर्वेष्वेव तयोर्वक्तव्यमिति संयोगप्रतिषेधः । समवायप्रतिषेधे तु
 नकारमुदाहरणं, खरोऽप्यस्ति, शूद्रकमप्यस्ति, परं नकारविरहित
 शूद्रकं नास्तीति समवायः, 'एकत्र संस्थेयः सन्नधारपि' प्रति-
 षिध्यते इति समवायप्रतिषेधः । सामाभ्यप्रतिषेधो यथा-ना-
 स्थ्यस्तिम्य स्थिःप्य इदंशब्दमाह्वा इति । विश्वममथिव्य
 पुवरचं प्रतिषेधः-न सन्ति चट्टप्रमाणा मुक्ता, मुक्ताफलानोऽप्येयः ।
 सन्ति मुक्ताफलानि, परं न चट्टप्रमाणान्मोति चट्टप्रमाणत्वस्य
 स्थि विशेषस्य प्रतिषिध्यमानत्वाद्द्विशेषप्रतिषेधो भाषितः ।
 भाषितः खयोगाऽऽदित्तुच्यप्रतिषेधः ।

सम्प्रति कालत्रयविषयं तमेव भावयति-

नेवामी न ज्विस्मद्, गेव घटो अस्थि इति तिद्वा कास्तो ।
 पदिमेहेद् नकारो, सजं तु अकारनोकारा ॥ १२१ ॥

त्रैवाऽऽदीक्ष भविष्यति, नैवास्ति घट इति यथाक्रमम-
 तोतानामनवसमानेदाद् त्रिधा कालविषयं वस्तुनकारः प्रति-
 षेधयति । अकारनोकारौ तु लघो वस्त्वानाकाशभेदः प्रायः प्र-
 तिषेधयतः । यथा-अकारोपि स्व, नो कल्पते तान्नप्रत्ययं प्रतिषु-
 द्हीतुमित्यादि । नकारस्य द्विविधकालप्रतिषेधकत्वं पूर्वमुक्तै-
 वेति न पुनश्चयते । वृ० १ उ० । नि० चू० । सू० १ । उपमायां
 च-धे, प्रस्तुते च । वाच० । नराऽऽदित्तु, एका० ।

"नो नरे च समाधेऽपि, नो माधेऽपि प्रद्वयेने ।
 नृशब्दोऽपि नरे नाधे, ना नरी नर इत्यपि ॥ ७६ ॥
 नती इति नियाती ही, नू द्वेऽपि तयोदिगः ।
 पृथजायां तु वितकेऽपि, निर्निशब्दौ तथाऽवयवम् ॥ ७७ ॥
 नोभनो ब्रह्मीवाच्यः स्या-नास्तिरे नियो नियः ।
 तु स्तुनी दीर्घेहस्वे स्त्री, नैवाश्च तरणौ क्षियाम ॥ ७८ ॥
 नृशब्दः पातके भुंसि, बायो ह्रीवे तु वादिणि ।
 नं ब्रह्मणि तथाऽनने, सामभ्ये नं च नन्वे ॥ ७९ ॥"
 इति विश्वदेवशब्दमुनिः । एका० ।

"नकारस्तु क्षियां नासौ, नं माठ्यहागयोर्भेवत् ।
 नशब्दक्षिपु निक्षेपु, पठ्यन्ते निक्षेपप्रयोगे ॥ ५३ ॥
 प्रस्तुने वा पारित्ये, शुके नियेतरि स्तुतः ।
 तुः क्षियां तु स्तुतो नावि, नोऽस्थिच निक्ष्यन्ते ।
 नृशब्दस्थित्तिङ्कः स्या-निमद्युकार्येवाचकः ।
 अवयवं प्रतिषेधेऽनरे, नकारः शिरनिक्षये ॥ ५४ ॥
 नाभाप्रकारे नेद् स्यात्, भावे नववधारणे ॥" इति माधवः ।
 एका० ।

नन्व-अव्य० । सर्वनिषेधे, पशुवासे, नं० । स्वा० । कुस्त्रायं, य-
 चा कुस्त्रेनो ब्राह्मणोऽप्राप्तमः । च० १ आधि० । कुस्त्रितं शीघ्र-

मयीसमिति । अतु० । दुःखार्थे, यथा मयीसाः, दुःशीला इत्यर्थः । अतु० ३ अ० ३ उ० । अन्वयार्थे, यथाऽयं युमानकः, स्वल्प-क्षण इत्यर्थः । आधा० १ अ० ६ अ० ६ उ० ।

षाई-षाई-अन्वयः० अन्वयार्थे, "यद् अथ चिन्तनं अन्वयार्थे" ॥८॥ १॥६॥ इत्यन्वयार्थे अथ इति प्रयोगः । 'यद्' प्रा०२ पाद् । नति-कौ० । वयमे, मन्त्रीजनमे, आधा० ।

षाईगाम-नदीगाम-पुं० । "समासे वा" ॥ ८ ॥ २ ॥ १९३ ॥ इति समाने द्वित्वं वा, द्वित्वे द्वस्वः । नदीतरद्वये प्राप्ते, प्रा०२ पाद् । माईमोक्ष-नदीमोक्ष-न० । "दीचेद्वन्वौ निपो वृत्तौ" ॥८॥ १॥ ६ ॥ इति दीर्घकारण्ये वा द्वस्वः । मद्याः प्रवाहे, प्रा० १ पाद् ।

षाईसंतार-नदीसन्तार-पुं० । "षाईसंतार" शब्दार्थे, जीत० ।

षाई-नदी-कौ० । सरिति, सूच० १ अ० १ प्र० ५ उ० । उच० । हा० । सखित्वायाम्, अ० १ शृ० २ उ० । प्रअ० । गङ्गा नदी बह्मरके रथपयप्रमाणा अभिव्यति, न वा, वेङ्गवि-भ्यति, तथाऽन्वाधनुर्दृशसद्व्यमितान् नद्यः क्वास्वन्तीति प्र-ये १, उचरन्-गङ्गा यथोक्तप्रमाणा अभिव्यति, अन्वाधनु व-तुर्दृशसद्व्यमितान् नद्यः पृथिव्या भूयस्तरतापचत्वेन शोषं या-स्यतीति अन्वाधनुपमहासद्व्यमितान् । ६७ प्र० सेन० १ उच्चा० । तथा अन्वाधनुपमध्ये अतुर्दृशलक्ष्यपञ्चशास्त्रसद्व्यमितान्-र-नद्या महाविदेहसद्व्यमितान् इत्येवमित्यादिः यद् नद्योऽन्याः प्राग्गैताह्वयमध्योऽन्यस्या निमग्नप्रतिभाजाना नद्यश्च संख्यामध्ये कथं नागनाः ? इति प्रश्ने, उचरन्-पूर्वाभाषार्थं विवक्षेव प्रमाद्यं, अन्वाधनुपमध्ये कारेण तु साधिकसद्व्यमितान् नद्यो अन्वाधनुपमध्ये संकलितः सन्तीति । ६८ प्र० । सेन० प्र० २ उच्चा० ।

(सखित्वा महानद्योऽन्तरनद्यश्च "जंबूद्वीप" शब्दे अतुर्द्वयमात्रे १३७५ पृष्ठे उक्ताः) (गङ्गासिन्धोर्बेकम्प्यता स्वल्पस्थाने)

षाईकच्छ-नदीकच्छ-पुं० । नदीगहने, हा० १ अ० १ अ० ।

षाईगाम-नदीगाम-अन्वयः० । "षाईगाम" शब्दार्थे, प्रा० २ पाद् ।

माईजल-नदीजल-न० । सामान्यनदीजले, गङ्गानदीजले यथा लक्षणासौ विधास्यति तथा मानुषोत्पत्त्यंतसंयुक्तविनि-गननदीजलमात्रे कुत्र विधास्यतीति प्रश्ने ? उचरन्-मानुषो-त्तराभिमुख्येनैतन्दीजलं पुष्करपरममुद्रे विधास्यतीति स्या-नाऽऽहास्यतीति । २६४ प्र० । सेन० प्र० ३ उच्चा० ।

षाईमनु-नदीमनु-पि० । नदीमनुः।ऽऽदिनाः, प्रब० ८२ पाद् ।

षाईमासय-न० । वेणी-जलोद्भवे, वे० ना० ४ अ० ।

षाईसंतार-नदीसन्तार-पुं० । नद्युत्तरणे, नदीसन्तारवृत्तौ-ज-ङ्गुपद्वयोक्तः, संघट्टस्तद्वर्षे आभिद्रव्यसोदकः, तेषस्तद्वर्षे-जलो, लेपोपरि बाहुच्यमनुपूर्वा अतुर्द्वयः । अतुर्द्वयं प्रायः कायोःसव्यः । जीत० ।

अनोत्तरणप्रकाराः--

अंघारापरि कत्यङ्, कत्यङ् बाहादि अल्प ण तरेजा । कुंजे दतिर् तुंवे, पावा उडवे य पथी य ॥ ११९ ॥ ॥ समासतो अक्षसंतरणं दुर्बल-बाहं, अर्थाद् व । अं घाई

तं तिर्बहं संघट्टो, लोको, लेपोपरि च । एवं तिर्बहं पि अंघासंतांराम्बहृषेण गहियं । (कत्यङ् षि) कत्वच्यार्थिदु ईदरां मवतीत्यर्थः । वितियं (कत्यङ् षि) कत्वच्यार्थिदु अर्थाद् जन्तोर्यर्थः । एष्य च बाहादि अल्पना नो तरेजा, इत्याऽऽदिप्रसंगे बहुद्वकोपधानत्वात् । अलनांघरादि इमेहि सं-तरणं कायवर्ष-कुंजेन, तदनावा दक्षिण-तदनावा तुंजेन, तदनावा उडवेण, तदनावा पथीयं, तद-पाषाणं । अंघाऽ-पुलोना मज्जे शावागहणं कर्त्तं ।

एषो एगतरेणं, तत्रियुषं कारण्मि जातम् । एतेसं विवचाले, चातुष्मासा भवे लहुया ॥ ११९ ॥ गहा बंटा । एष्वरं (विवचाले षि) सति कुंभस्व दक्षिण्य तरति तो अललहुयं । एवं एकेहस्व विवचाले अललहुयं इद्वयं । सध्वते कुमाती इमाय जययाय धेत्तव्या ।

शावं पुण अहिकक्ष जस्यति- एषाऽप्ये विजनासु तु, भाविताऽनाविते षि य । दग्गपमाविर् एव, उच्चाऽप्राणो य मगगा ॥ ११९ ॥

सा पावा अहाकनेण य जाति, संजयद्वया वा अहाकन्याय गंतव्यं । अस्ति अहाकन्याय संजयद्वयं वि जा जाति, ताप वि गंतव्यं । सा दुविहा- (एषाऽप्ये विजनास षि) एषा, पुराणा वा । अन्वयं गंतव्यं, न पुराणाय, सप्रत्ययायवात् । एषा दुविहा- (प्राविद्याऽनाविद्य षि) उदगभाविता, अभावि-ता य । जा उदगे बुद्धपुत्रा, सा उदगजाविद्या । इतरा अ-भाविद्या । जाविद्याय गंतव्यं, ए इतरा । मा उदगशक्तं प्रा-विद्यतीति क्त्या । नदुदयभाविद्या दुविहा- (उच्चाऽप्राणो षि) मगगा उच्चा तिना, अणोल्ला सुक्ता । उच्चाय गंतव्यं, न इयरी-य, दगाकर्षणजयात् । (मगगे षि) एषा एव मगगा, वा-ऽजिहिता, परिसयावाय पुण गच्छति । नि० अ० १ अ० । (अन्वयो मौसंतरणप्रकाराः ' पाषा ' शब्दे अन्वयने) महाणवसूच्यम्-

नो कप्यद् निगंघाण वा निगंघीय वा इमात्रो पंच महस्यामो महानदीत्रो उदिहःओ गणियाओ बंविद्याओ अंतेभासस्व दुक्खुषो वा तिकुषुषो वा लपरिचय वा संत-रिचय वा । तं जहा-गंगा, जठणा, सरळ, कोमिता, गही । नो कल्पते न तुच्यते । सूत्रे एवमन्वयनिर्देशः प्राकृत्यात् । नि-र्देश्यानाम, इत्याः प्रत्यासन्नाः पञ्च महाणवो बहुद्वकतया महा-समुद्रगामिन्यो महानद्यो मुदनिजना उदिहाः सामान्येर्मानादि-ताः, यथा महानद्य इति । गणितया यथा पञ्चेनि । स्याज्जना स्याज्जिता यथा गणैत्यादि । अन्तर्मध्ये मासस्व द्विःकृत्यो वा त्रिःकृत्यो वा च सरोतुं बहुज्ज्जाऽऽदिनाः संतरतुं नाथादिना । तथा-गङ्गा १ यमुना २ सत्यर् ३ कौशिकी ४ मही ५ । एष सूत्रार्थः ।

अथ भाष्यकारः कानिचिद्विषयपदानि विवृणोति- इमात्रो षि सुचउत्ता, उदिहं नदीं उ गणिय पंचेव । गंगादि वंजिताओ, बहुज्ज्जगा महस्यामो तु ॥११९॥ (इमा इति) प्रत्यङ्गार्थाना सव्येनाम्ना सूत्रोक्ता उच्यन्ते । उदिहा नद्य इति । गणियाः पञ्चेति । स्याज्जिता गङ्गाऽऽदिपै-

मर्ककोकृताः, यास्तु बहुदकास्ता महास्येवा उच्यन्ते । कृता विष-
मपक्ष्याकाया प्राप्यकृता ।

अथ निर्युक्तिविस्तारः-

पंचाहं गहरोपं, सेसा वि तु सूड्या महासलिला ।
तस्य पुरा विहरिस्तु, न य ताभं कपाहं सुकलंति ॥७१॥

पञ्चानां गङ्गाऽऽदीनां प्रहयेन देवा प्रथि वा महासलिला बहु-
दका नाबिच्छेदाहित्यस्ताः सूक्ष्मता मत्स्य्याः । स्यात् शुष्कः
किमर्थे गङ्गाऽऽदीनां प्रहयन्, इत्याह-(नथ इत्यादि) येषु ग-
ङ्गाऽऽदयः पञ्च महानद्यो बहन्ति, तेषु पुरा साधवो विहृतवन्तः,
न च ताः कदाचिद्द्वि गृह्यन्ति, अतस्तासां प्रहयन् ।

पंच पक्ष्येकणं, पावासंतारिर्न तु भं जस्य ।
उत्तरणमि वि लहुगा, तस्य वि आणाऽऽदिणो दोसा ॥७१॥

पञ्चापि महानदीः प्रच्य, वा यादहो र्द्विविषये, तां तथा
पर्यवित्वा प्रस्तुतमभिधास्यन्म । तद्येद्य-नौसंतारिर्न यथोदकं
तत्र यः पदकावाविराधनां प्राप्नोति, तन्नियत्तं प्रायश्चित्तं,
यत्रापि ज्जाऽऽदिनां उत्तरणं भवति, तत्रापि उतुलंयुकाः । अपि-
धम्भारसेनरयोऽपि चतुलंयु । तत्राप्युत्तरणं आङ्गाऽऽदयो दोषाः,
किं पुनः संतरणे?, इत्यापिहाध्यायः । ७० ४ ३० । स्थानं । ग०
नि० च्च० ।

सन्तरणे दोषाः । तत्र संतरणे तावदोषानाह-

अनुकंपा परिणीया, व होज्ज बहवो व पचचवायाभ्रो ।
एतेसिं पाणचं, नोचक्रापि अहाणुपुर्वी ॥७२॥

अनुकम्पादोषाः, प्रत्यनीकदोषाः, बहवो वा प्रत्यपावा नावमा-
कृतानां भवन्ति । एतेषां च नामात्वं विभागं यथाऽऽनुपूर्व्या
बह्यामि ।

तदेवाऽह-

तुभयं जले थलातो, अएणे वोचारिता रुषिति साह ।
उषणं व परित्यतार, दहं धारं व आछाती ॥७३॥
साधु तरणाथेनं ज्ञात्वा नौवाणिजो, नाधिको वा अनुकम्पया
नाभं स्वलाज्जले प्रक्षिपेत् । ये वा पूर्वं नावमारोपिताः, ताजुद-
के, तदे वाऽन्यतायं साधून् प्रक्षिपेत्, नावमारोपयेदित्यर्थः ।
संप्रस्थिता वा नावं साधव उचरिष्यन्तीति कृत्वा स्थापयेत् ।
साधून् वा इह्वा परकृत्वासाधमानयेत् ।

अथ वामो द्वापः-

जावियसाधुपदोसा, थियचणस्यंतमा व हरियाऽऽदी ।
अं तेणसावपदि व, पवहण अएणार्थे किण्णं वा ॥७४॥

ये वेदिकावा अद्यतारिताः, ते नादिकस्य वा, साधूनां वा
प्रह्वं गच्छेयुः । यहा-ते निवर्णेमानास्तैश्च तिष्ठन्ना ह-
रिताऽऽदीनां विराधनामन्यथाऽधिकरणं यत् कुर्वन्ति । यहा-
स्तेनम्भापेनेत्र्य उपदकं प्राप्नुवन्ति, अथहर्सां वा नावं यत्र-
वायिष्यन्ति, अन्यस्या नावः कथयं करिष्यन्ति ते, तन्नियत्तं
प्रायश्चित्तम् ।

परकृत्वासाधमानये व हन्तमाह-

वज्जणमतो मुदंको, धारं दह्य अणया ठेवि ।
करिया क्कति अ कसेवा, वति लहुगा मणया पञ्च ॥७५॥

मज्जनमनः स्नानं कुर्वन्, पुण्यदो राजा साकृन् इह्वा नावमास्यक
भवति, यनो वावाकहः साधुः कथिकाः कथाचतुं खन्तः, वावन्तस्य
तत्र वज्जकहेपास्तावन्ति चतुर्लक्ष्मि, पञ्चाकव साधूनां मार्गसा-
संयमां चरायना १, आमाविराधना २, इमवविराधना वा । यदि
वा उदकभवन्तरतः, नावाकहस्य, नाव उत्तरतमेति । एतेषां व-
वायानेकरत्नियन् बहवः प्रत्यपावा ज्ञवाति । उक्तं संतरणम् ॥

उत्तरणे अनुसंधयाऽऽदिदोषाः । अथोत्तरणमाह-
उत्तरणमि पवविते, उत्तरणायसम चतुल्लहं होति ।
आणाऽऽदिणो व दोना, विराहया संभमाऽऽतार ॥७५॥

उत्तरणं नाम वक्तावं विना वृषयमायैः संघट्टऽऽदिनिः प्रकृति-
रुचार्थे, तस्मिन्नुत्तरणे प्रकृतिरे सतीदमत्रिणीयते, वादि अ-
ङ्गाऽऽदिनाऽऽप्युत्तरति, तदा चतुल्लहं, आङ्गाऽऽदयश्च दोषाः,
संयमाऽऽमवविराधना च भवति ।

तस्य चोत्तरणस्यैते देदाः-

जंघया संघट्टो, संघट्टुद्वरि तु भेषो ना भायी ।
तेण परं भेवोपरि, तुंवाऽऽदी पाववज्जो ॥७६॥

यस्मिन् कृते उत्तरणं पादतलाहारच अङ्गावा अर्कं कृदति
स संघट्टः, तस्यैव संघट्टस्यापि पावकाजिरेव तावद्यत्तं यव-
शति स भेषः । ततः परं नाभेरादरच्येपरि सर्ममपि लेवोपरि
भययेते । तच्च द्विधा-स्थास्यस्नानं च । यत्र नासिका न मुदति
तत् स्नानं, यत्र तु नासिका मुदति तदस्थास्य । तत्र तुम्बो-
ह्याऽऽदिनामौवाजैतेत्यर्थे ननुत्तरणं मन्यस्य ।

तत्रोत्तरणे एते संयमाऽऽमवविराधनादोषाः-

संघट्टणा व भिचण, उवगरणे पदण संभेये दोमा ।
चिखिल्लखाणुकंय, सावतजयवाहणे आया ॥७७॥

लोकेन साधोः संघट्टं जवेत्, साधुषां जसं सङ्घट्टेत्, सङ्घट्ट-
नसङ्घट्टात् परित्पातमपद्रावणं च ख्विन्म । एतेषु कायनिष्पन्नं
प्रायश्चित्तम् । मयनोकः साधुपुराधि वा सिञ्जति, लयं वा सा-
धुगामानं सिञ्चेत्, साधोः कपकस्य जले पतनम् । एते संयमे
दोषाः । तथा चिखिल्लध्वमिभज्जति, जडमथये वा चतुर, विषयना
स्थागुमा कण्ठकेन वा यद्विषयते, मकराऽऽदिभ्यापद्रज्यं वा
भवति, नदीवाहेन वा वाहमम् । एषा सर्वाऽन्यास्यविराधना ।
देवतर्तोकृपासायां धूमम्-

अह पुण एवं जाविज्जा-एरवर्त्त कुलाहाए जस्य चकिया
एगं पायं जसे किवा एगं पायं यसे किवा, एव यहं कपपः
अंतोमाससस दुक्खुचो वा तिवक्खुचो वा उत्तरिचए वा सं-
तरिचए वा; नो चकिया एव यहं नो कपपः अंतोमाससस
दुक्खुचो वा तिवक्खुचो वा उत्तरिचए वा संतरिचए वा ।

अथ पुनरेवं ज्ञानं पाद-परायती नाम नदी कृपासायाः न
गर्वाः सर्माये ज्जाहं प्रमाणेनोद्रेथेन वरति, तस्यामन्यस्यां वा
गर्वाव (चकिया) शक्युयात्, उत्तरीतुमिति शेषः । कथा-
मिति?, आह-एकं पादं जले कृत्वा, एकं पादं स्थले आकाशे
कृत्वा । एव यद्दामति वाक्याहहारे । यनोत्तरीतुं शक्युयात्, तत्र
कपपते अन्तर्मासस्य द्विःकृत्यो वा त्रिःकृत्यो वा उत्तरीतुं सङ्घि-
तम्, संतरातुं सूचः प्रत्यागन्, यत्र पुनरेवमुत्तरीतुं न शक्युयात्,
तत्र नो कपपते अन्तर्मासस्य द्विःकृत्यो वा त्रिःकृत्यो वा उत्तरीतुं
सङ्घिचतुं, संतरातुं सूचः प्रत्यागन्, यत्र पुनरेवमुत्तरीतुं न श-

शङ्खसंसार

चतुष्टय, तत्र नो कल्पते अन्तर्मांसस्य द्विःकृत्वो वा त्रिःकृत्वो वा उत्तरीतुं वा संतरीतुं वा । इति सूत्रार्थः ।

अथ जम्बूद्विपमद्वीपि व्याख्ये-

एरवद् जटिह् चक्रिय, अन्नयज्ञकारणे इयं तु षाण्णत् ।

एवो जलमि एगो, पल्लमि इहर्षं बलमासं ॥७३३॥

वेरावती नाम यत्र नदी, नद्यां अन्नस्यस्योः पादकरभोत्तरीतुं शक्यम् । इदमेव आत्र नामार्थः, यत्सर्वेषु लोकानु महानदीषु मा-
सान्मर्द्दीं धोन् वारान् न कल्पते । यच्छात्रैको जलो, एकस्य पादः
स्थले इत्युक्तं, तद्विह स्थलमाकाशमुच्यते ।

एरवद् कुणालास्य, विस्तिष्या अष्पञ्चोपयं बहुति ।

कप्पति तस्य अपुषे, गंतुं जा एरिसं अष्टया ॥७३३॥

वेरावती नदी कुणालानगरो अष्टरे अर्द्धयोऽन्नविस्तीर्णा बह-
ति । सा बोद् वैधेन च अर्द्धान्दममाशा, तत्र अस्तुषुदे काले मास-
कस्ते अष्टपुषे, त्रिःकृत्यां त्रिशासद्वृणसपाऽऽनयाऽऽरी कार्ये यत-
नया गंतुं कल्पते, या वेदयां मन्वाऽपि नदी, तस्यामपि त्रिः-
कृत्यो गंतुं कल्पते । कृता विषमपद्व्याख्या आष्पञ्कृता ।

सम्प्रति नियुक्तिवितरः-

संकमपक्षे य थो-थल पासाणजले य बाहुगजले य ।

सुद्धमे पंक्मसं, परिचऽणते तसा वेव ॥७३४॥

नदीसुत्तरस्तु ये पश्यातः । तथाया-संकमस्थलं, नो स्थलं च
तत्र यदेकाङ्गिकाऽऽदिना संकमेव गम्यते, तत्र संकमस्थलं,
नद्यां कूर्परेषु बरेयेन वा यद् नदीजलं परिहृत्य गम्यते । नोस्थलं
कल्पितं यथा-पाषाणजलं, बाहुकाजलं, शुकोद्गं, पट्टमिअजलम् ।
एतेषु चतुर्थेऽपि गच्छतां यथासंभवं परीक्षान्तकायास्साश्च
विचारयन्तं प्राप्नुवन्ति ।

तथा-

उद्व चिकित्सणपरि-चऽणतकाऽगमते य भीसे य ।

अर्कतमणकते, संजोए ढोति अप्रपवद् ॥७३५॥

उद्वके चिकित्सणऽऽदिकः पृषिष्वीकायां, वनस्पनयञ्च परीक्षका-
यिकाः, अन्तःकायिका वा, प्रसाञ्च इन्द्रियऽऽन्द्यो भवेयुः । एते
वा सर्वेऽपि यथासंभवं मिश्राः सन्धिका अन्धिका वा, आकाशता
अनाकाशता वा, स्थिरा अस्थिरा वा, सप्रययाया निश्चययाया वा
भवेयुः । एतेषु बहवः संयोगा उपयुज्य चकन्त्याः । तेषु बाह्यव-
क्तुषं अर्धनि, अन्वयतरसंयमाऽऽनिराधनारोषाः, बहवश्च युगा
सम्बन्धीत्यर्थः । तत्र कारणे समुपपत्ते यन्तव्यम् ।

यत्र च संकमो जवति, तत्राम्नी अङ्गविकल्पया भवेयुः-

एगंगिचस्रतिथरपारि-सादिसासंब्वजिए सचए ।

पद्विचवेमु तु गमथं, सज्जातितरे य संदेवा ॥७३६॥

संकमः एकाङ्गिको वा स्वाद्, अनेकाङ्गिको वा । एकाङ्गिको य
यकेन कञ्चकाऽऽदिना कृतः । अनेकाङ्गिको योऽनेककञ्चकाऽऽदि-
निसिन्धुः अनेकाङ्गिकेन गन्तव्यम्, न अनेकाङ्गिकेन । एवं स्थिरेश,
न च अनेन । अपरिशाऽदिना, नो परिशाऽदिना । सासम्बेन
गन्तव्यं, न चाजनेन ; निरासम्बेनत्यर्थः । सासम्बोऽपि त्रिधा-
एकतः सासम्बः, द्विधा सासम्बश्च । पूर्वं द्विधा सासम्बेन, तत्र
एकतः सासम्बेनापि । तथा निर्भयेन गन्तव्यं, न सभयेन ।

अत एवाऽऽह-पश्चिचक्वेत्यु य गमथं ति) अनेकाङ्गिकवत्तपरि-
शादितिरासम्बसंभवाऽऽभ्यानां पञ्चानां पदानां, ये एकाङ्गिकाऽऽ-
द्वयः प्रतिपत्तव्यः, तेषु गमथं कर्तव्यम् । अत्र पञ्चानिः पदैर्होनिश-
ज्जङ्गाः । एकाङ्गिकः, स्थिराऽपरिशादी, सासम्बो, निर्भय इत्यादि ।
एषु प्रथमो भङ्गः शुकः, शेषा अमुखाः । तेष्वपि बहुगुणतरेषु ग-
मथं, यतसा च कर्तव्या । सद्यदेवका अर्थ संकमनेदा । यथा-
नकाः, रतेरे वा अयुधानकाः सद्यदेवका जनेयुः अत आह-तथैव
जातास्तज्जाताः, शिशाऽऽद्वयः । अन्वयतः स्थानादादीनिव स्थानापिता
अतज्जाताः, इहासकाऽऽद्वयः । तेष्वपि चत्वारश्चासम्बान्मा-
कान्ताऽऽद्वयो नेहाः कर्तव्याः । उक्तः संकमः ।

अथ स्थलमाह-

नदिकोप्परवरणेण य, थलमुदयं थोथलं तु तं चउहा ॥

ठवजलसबाहुगमनं, सुदपदं पंकमुदयं च ॥ ७३७॥

नद्या आहुपित्तकूर्पराऽऽकारजलेन नदीकूर्परेऽमुच्यते । ज-
लोपरि कपाटानि मुक्त्वा पाशिवधः कियते, स वरण उच्यते ।
एताभ्यां यद्बुद्धं परिहृत्य गम्यते, तत् स्थलं कृष्टम्यम् । अथ नो-
क्त्वा, तत्तनुविषयम् । उपलजलम्-अथः पाषाणाः, उपरि जलम् ।
बाहुकाजलम्-अथो बाहुकाः, उपरि पानीयं च । शुद्धोद्गम्-अथः
शुद्धा नदी, उपरि जलम् । पट्टोद्गम्-अथः कर्म उपरि जलम् ।

पट्टोद्गवत्स्य चाम्बुन विधानानि-

सप्तगपद्दे य सतुए, तहऽऽऽजेषोर्षेण आणुत्तरी च ।

क्षेपो य क्षेचउरिण, अर्कतादी उ संजोगा ॥ ७३८॥

यावन्मात्रसक्षेमेव पादोः रज्यते, तावन्मात्रे यत्र पश्चि
कर्मसः स ह्यक्तकपयः । कलुकायाः पादुषुटकप्रमाणः, अर्ध-
जङ्गमात्रे अर्धार्धे बावद् जयति, आनुपरि आनुमात्रं या-
वज्जयति, क्षेपो नाभिप्रमाणः, तत्र कर्त्तव्यं सर्वोऽपि क्षेपोरपि ।
एते सर्वेऽपि कर्मप्रकारास्तनुविधे मोस्थलं कर्त्तव्यं च, आ-
कान्तानाकाशतसम्भवांननेयाऽऽद्वयः संयोगा यथासंजयं च-
कन्त्याः ।

सदोषः पन्थाः । अनुना दोषेण युक्तः पन्थाः परिहर्तव्यः-

जो वि पदो अर्कते, हरियाद्रितसेहोर्षे च परिहीरो ।

तेण वि तु ए गंतव्यं, जत्य अत्रया इमे ह्योति ॥७३९॥

योऽपि च पन्था आकाशो हरमजितो, हरिताऽऽदिनिक्त्वास्य
परिहीरो अर्धति, ततोऽपि न गन्तव्यम्, यत्राम्नी अयाथा
प्रवन्ति ।

गिरिनिदि पुषा बान्वा-द्विकंटागा वृपारमावचा ।

चिकित्सणऽऽस्तुगुणिय य, गारा सवाल उचला य ॥७४०॥

यत्र पश्चि गिरिनीदी पूर्वां तीव्रवेगा बहति । मकराऽऽद्वयो
स्थला अहयो वा यत्र जलमप्ये भवति, कण्टका वाऽऽद्वयो-
रेणाऽऽनीताः, वृषपारम्, आचर्तवद्गलं वा जलं जनेत् । चिकित्सणो
वा नदीषु तद्दोषो-यत्र पादो निमज्जति, कलुकाः, गाथायां न-
पुंसकत्वं प्राकृत्यात् । पाषाणेषु द्विःकृत्यजानिधयेषा भव-
न्ति, ते पादौ ज्वयन्ति । गाराः पाषाणघ्नाङ्काः, सेवा-
न्तः प्रसिक्तः, उपलाः त्रिभयापाषाणाः । यनिरपाषाणैर्जितेन पुष्पे
क्षेत्रेन गन्तव्यम्, तदभाये संकमेण, तदभाये मोक्त्सेनापि ।
तत्र चतुर्विधे मोस्थलं पृथ्वममुणा गन्तव्यम्-

ठवलजलोया तु पुष्वं, अर्कते निरक्षए गंतव्यं ।

वत्सऽसति अणुक्षेते, निरक्षर्यं तु गंतव्यं ॥७४१॥

उपसज्जते कर्मो न प्रवति, स्थिरसंहननं च तद् प्रवति, अतः
पूर्वं तेनाऽऽक्रान्ते निरक्षर्येण बुद्धिनिष्पत्त्यायेन गन्तव्यम् । त-
स्यानाये अवाक्रान्ते निरक्षर्येणापि गन्तव्यम् ।

एवैव तेसएतु वि, सिगदभ्रज्जादीर्हे ह्येति संजोगा ।

पंकयुत्तिसिपल्लवचन-सल्लऽकजंया य जंया य ॥७४२॥

उपसाद् वायुका अदपसंहनना, तत उपसज्जनाभावे वायुका-
ज्जेन गन्तव्यम् । वायुकायाः शुद्धा बुधिया स्वल्पतरसंहनना,
ततो वायुकाज्जलानन्तरं बुद्धेरुक्तेन गन्तव्ये, तेष्वपि सितकाज्जा-
दि, शेषवेषु एवमेव प्राग्ब्रह्माकाशान्ताकाशान्ताऽऽद्याः संयोगा
प्रवन्ति । एषकजं च बहुप्रपयायमतः स्वयानुपलज्जाऽऽदीनाम-
प्राये तेन गन्तव्ये । स च यो मनुसिक्तऽऽदिति कर्मलतयारंभे कथं
कथं भवति, यो वा अलक्षकमात्रस्ते पूर्व गन्तव्ये, एवमाद् वायुका-
मात्रेण, एवमाद्कज्ज्यामात्रेण, ततो ज्ज्यामात्रेणापि, जानुप्रमा-
नेनयथैः । यस्तु जानुप्रमाणादुपरि पङ्कलेन न गन्तव्यम् ।

यत आह-

अद्भेरुमिषातो, जो सल्लु उवरि तु कथो होति ।

कंदादिज्जो वि य सो, अस्वाहाज्जलं व सावायं ॥७४३॥

अद्भेरुममात्राद् जानुप्रमाणादुपरि यः कर्मो भवति, स क-
ष्टकाऽऽप्रापयतिताऽऽप्यस्तापज्जलमिष गन्तुमशक्यत्वाद्
सावायां मन्तव्यः । य ए विधिः सर्वैरपि स्वचित्पुष्टिबानुक्तः ।

अथाविषयपुष्टिर्वायं तमेनाऽऽह-

अस्य अविषा पुदवी, तद्विषं आउतस्तीवसंजोगो ।

ओषिपरितपीरिह य, अक्रंताभिरक्षरिहं च ॥७४४॥

यत्र पुष्टिषु अविषा तथाप्यायजीवानां तदजीवानां च संयो-
गाः कसंभवाः । तद्यथा-पुष्टिषु सर्वत्राप्यविषा किमप्यायेन गच्छ-
तु किं वा वनस्पतिनाः । उच्यते- अक्रान्ते निषमाह्ननस्पीतरिहिन,
तस्यायेन मा गातु । वनस्पतिना गच्छतु तत्रापि परीक्षार्थोमकेन
स्थिरसंहननेन आक्रान्तेन निरक्षर्येण निष्पत्त्यायेन । अत्र षोड-
शं ज्ञानाः । तद्यथा-प्रत्येक्यानिक्तः स्थिर आक्रान्ते निष्पत्त्यायाः ।
एव प्रथमो ज्ञानः । सप्रपयायेन द्वितीयः । अनाक्रान्तेऽप्येवमेव
द्वौ चिकित्सी । एवं स्थिरं चत्वारो चिकित्सा ज्ञानाः । अस्थिर-
संभवे चत्वारः । एते प्रत्येकयोमिकेनाहौ ज्ञाना लक्षणाः । अगन्तव्यो-
मिषसंभवेऽप्येवौ स्वल्पते । एवं सर्वसंभवे वा वनस्पतिकथे
परीक्षाऽऽदिभिः पदैः षोडशं ज्ञानं भवति ।

अथाप्यायवच, वलानां च संयोगानाह-

एवैव य संजोगा, उदगस्त चउविरोहे तु तसेहि ।

अक्रंताभिरसरिरे, शिरक्षयर्षाहे तु गंतव्यं ॥७४५॥

वस्तुविषास्यता ह्यस्त्विकारोन्निवृत्त्यात्तरिक्त्याः एतेऽन्विषाये-
ति । एतेऽन्विषायेऽपि तसैराक्रान्ताऽऽदिभिः पदैरेवमेव उक्तेन
एव संयोगाः कार्याः । तद्यथा-आक्रान्ताः स्थिराः सप्रपयायाः ।
एव द्विभिः पदैरेवौ ज्ञाना भवन्ति । एते च द्वीन्विषाऽऽदिषु
वस्तुविषाये प्रत्येकमष्टावधौ अह्नयेन्, आतां ज्ञानकर्ता ह्यविषाद्य ।
अत्र क्षान्तरनिरन्तरं चिकित्साविषया निवृत्ते, ततश्चानुप्यांश-
क्षयोगा उच्यन्ते । अत्र चाऽऽक्रान्ताविषयनिरक्षर्येः क्षान्तर-
क्षेत्रेणवच, नाप्याये मावा-

तेजसावबिहृया, एवं तेसा वि सम्बसंजोगा ।

उदगस्त उ कायव्या, जेणऽदिगारो इहं उदग् ॥७४६॥

तेजोवायुकाययोगममं न संभवतीति कथ्या तेजोवायुविही-
याः । एवं तेसा अपि संयोगाः सर्वैरपि कर्तव्याः । तथाप्य-
वस्य वनस्पतिना वल्लेख एव अत्रुका उच्यते । (७०)

“अतो मासस्त उच्यन्ते” वा” इत्यादिसंभवे व्याख्याति-

एवैव अस्य अक्षिप, शारिसर् ए उवहन्मर्वा। सेचं ।

एविसिचं उचरथं, असासति सेचऽपुण्यारतं ॥७४७॥

वा एवतीति नदी कुणालाज्जवपदे योजनार्थं विस्तीर्णं अहार्क-
जानुमुदकं बहति, तस्यै केषिचत्तेशाः शुष्काः न तत्रोदकमांसल ।
तादृशीये यदि जिज्ञास्यतां गन्तव्ये, तथा अतुषके तु ये उदकसं-
घटाः, ते च गताऽऽगतेन वद् ज्ञवन्ति । वर्षासु सप्त दकसंघटाः, ते
च गताऽऽगतेन चतुर्दश भवन्ति । एवमीदो संघट्टप्रमाणे केचं नो-
पहन्ते । इत एकेनाप्यधिके संघट्टे उदगन्ते । अत्रोदकाभावे वा-
युवाधिकतरसंघट्टाः, तत्रोत्तरं प्रतिविद्यते । पूर्वे मासकल्पे,
वर्षावासे वा चतुर्दशानामपरं मासकल्पप्रमाणं ज्ञेयमस्ति,
ततो मोक्षनीयम् । अथातुषाणानामप्यत्र केचं नास्ति, ततः
असति केने उत्तरजन्तुज्जातम् ।

इदमेव व्याचष्टे-

सच उ वासासु भवे, दगघटा तिणिण ह्येति उदुवदे ।

जे तु ए इयंति सेचं, भिक्त्यापरियं व ए इयंति ॥७४८॥

सप्तोदकसंघटाः वर्षासु, ज्ञवः संघट्टाः अतुषके भवन्ति । ये
एवावन्तं केचं नोपपन्नं, न वा मिस्राक्षयामुपपन्नं ।

जह कारणमि पुजे, अतो तह कारणमि अतिवाऽऽदी ।

उवहिस्त गहृणसिपद्य-नावोदगतं वि जतयाए ॥७४९॥

यथा कारणे पूर्वं मासकल्पे, वर्षावासे वा अत्रोदकाभावे उ-
च्यन्ते, तथा मासकल्पेऽप्येवमिषाऽऽदिभिः कारणैः, उप-
थैर्वा प्रहृण्यै, लेपस्याऽऽनयनार्थं योत्तरणीयम्, कारणे यत्र ना-
वाऽऽप्युदकं तार्थते, तत्रापि यतनया संतरणीयम् ।

तत्र वायं विधिः-

नावथल्लेखद्विहा, सेवो वा उवरि एव सेवस्त ।

दोएहादिवहृयेन, अचं थावापं परिहाती ॥ ७५० ॥

तत्र पूर्वार्धेऽप्याऽऽपदानां यथासंभवेन वोजना । मासुत्तरज-
स्थानाद् यदि द्वे योजने लक्षकथलेन गन्तव्ये, तेन गन्तव्यं,
न च नौरादोहव्या । (जेवद्विद्वि सि) जेवस्यावस्ताद् दकसंघ-
ट्टेन यदि साद्व्योजनपरिधये गन्तव्ये, ततस्तत्र गन्तव्यं, न च
नावमधिरोहेत् । एवं योजनपरिदारेण जेपेन गच्छतु, न च
नावमधिरोहेत् । अर्द्धयोजनपरिदारेण स्वथेन एकयोजनप-
रिधये स्वघट्टेन अर्द्धयोजनपरिदारेण वा लेपेन गन्तव्या, न
च लेपोपरिजा । लेपोत्तरस्थानाद्द्वयोयोजनपरिदारेण स्वथे-
नार्द्धयोजनपरिदारेण वा संघट्टेन गन्तव्यं, न जेपेन । संघट्ट-
त्तरस्थानाद्द्वयोयोजनपरिदारेण स्वथेन गन्तव्यं, न च संघ-
ट्टेन । एतेर्वा परिदरमाकानामभावे नावा लेपोपरिजा जेपेन
संघट्टेन वा गन्तव्ये, न कश्चिदोचः ।

अत्र “नावचक्षि” एवं व्याचष्टे-

वो योषयाई गंतुं, जहियं नमन्ति यजेद्ये तोष एव ।

या य दूक्रे नादं, तत्पायाया बहु युवा ॥ ७१? ॥

ये योजने गत्वा यत्र स्थलेन गम्यते, तेन पथा प्रजेत्, मा च मायमाप्राहेत् । यतस्तत्र बहवोऽप्यावाः पूर्वमेवोकाः । कारणे तु तत्रापि गम्यते ।

तत्र संघटे गच्छतां साधयतानामाह-

बहसंसकथणे जयया, पत्नीगया पुष्पिकण लघरवं ।

परिहरिकायं गमयं, जति पंथो तेष जययाए ॥७५२॥

स्थसंसकथने यतना कार्याः, एकं पादं जले, एकं पादं स्थले कुर्वाद्यर्थः । प्रलोकना नाम-लोकमुत्तरत्नं प्रलोकयति, य-स्मिन् पार्श्वे जङ्घाऽऽमात्रमुद्रकं तत्र गच्छति । अयोत्तरतो न पश्यति, ततः प्रालिप्योद्यमं, अग्न्यं वा पृच्छति । ततो यत्र मोक्ष-त्तरमुद्रकं, तत्रोत्तरत्नं विधेयम् । (परिहरिकायं) इत्यादि । यदि तस्योदकस्य परिहारेण पन्था विद्यते, तदा तं परिव्रज्य यत-नथा तेन गन्तव्यम् ।

अथ स्थलपदे जमी होवा भवेयुः-

समुद्राणं पंथो वा, वसही वा धलपंपेण जति ख्यति ।

सावयतेखभयं वा, संयष्टेयं ततो गच्छे ॥ ७५३ ॥

समुद्राणं भिक्षा तत्र नास्ति, स्थलपथेन व वा नास्ति, व-सतिर्वा स्थलपथेन यदि न समस्ति, आशयद्वयं, स्तेनजन्यं वा तत्र विद्यते, ततः स्थलपथं मुक्त्वा संघटेन प्रथमतो गच्छेत्, तद्भावे हेपेन ।

तत्रैवं यतना-

निज्जणैऽगारत्यायं, तु भगतो चोलपट्टमुस्तारे ।

सजये अत्याये वा, उचितेणैतुं यणं पट् ॥ ७५४ ॥

यदि स साधुर्द्विषासार्थेऽदायः, तत उदकसमीपं गत्वोर्ध्व-कायं मुखावक्षिकया, अथःकायं रजोहरणेन प्रमाज्योपकरणमे-कायं कृत्वा, यदि निर्भयं चौरभयं नास्ति, ततो गृहस्थानां मार्गैः सर्वैः पश्चानुद्रकमवतरति, यथा यथा बोधहमुद्रकतत्-जलमवगाहते, तथा तद्योपयुक्तिं बोधहमुद्रकमुत्सारयेत्; येन न नीभ्यते । अथ तत्र सनयस्य, अस्तायं वा जगं. ततो यदा कियतोऽपि गृहस्था अग्रतोऽवनीर्णाः, तदा अथ येष साधुनाऽ-वतरणीयम्, बोधहमुद्रकं च घनं द्रव्यं धर्म्येव ।

एतेन विधिनोर्त्तीयस्य यदि बोधहमुद्रकोऽभ्यधा किञ्चिदुप-करणजतं तीर्णितं तदाऽयं विधिः-

दगतीरे ता चिष्टे, गिण्पगतो जाय चोलपट्टो तु ।

सभए पलंबमायं, गच्छति कारण अकुसंतो ॥७५५॥

दगतीरे स्निग्धपृथिव्यामपकायरक्षणार्थे ताकात्पट्टे वायव्यो-द्रपट्टकोऽन्वच्छोपकरणं निष्पन्नं भवति । अथ तत्र तिष्ठतः समर्थः, ततः प्रगहस्तमेव तं बोधहमुद्रकं कायेनास्पृश्याद् बाह-यां प्रलम्बमानं नयन् गच्छति ।

यत्र सायंविहरित एकाकी समुत्तरति, तत्रायं विधिः-

असऽ गिहि गाक्षियाए, आणवस्तेऽं पुणोऽवि पदियरयं ।

एगाजोणं च करे, उवमरणं हेव उवरी च ॥७५६॥

गृहस्थामभावे सर्वोपकरणमवतरणीये मुक्त्वा नाक्षिका-मात्मप्रमाणात्तनुद्रुक्त्वातिरिक्तं यदि गृहीत्वा, तथा (आच-

कथेत्) वस्तुव्ययानुसूचीय, सीतल पुनरपि जले प्रतिचरन्तं क-रोति, प्रत्यागच्छतीत्यर्थः । आगत्य च तनुपकरणेनकाजोम-करोति, एकत्र निबन्धयतीत्यर्थः ततस्तद् गृहीत्वा, तेन परीक्षि-तजलपयोचोत्तरति । एष हेपे, हेपोपरी वा विधिककः ॥७५४०॥

से भिक्षू वा जिक्खुणी वा मामाण्णामं दूज्जमाणे यो परेहिं सदिं परित्रयिप परित्रयिप मामाण्णामं दूज्जमा, तन्नो संजयामेव मामाण्णामं दूज्जमा [७५०] से भिक्षू वा भिक्षुणी वा मामाण्णामं दूज्जमाए अंतरा से जंघासं-वारिंमे उदए सिया, से पुब्बामेव ससीसोवरियं कायं पादे य पयज्जेजजा, से पुब्बामेव पयज्जिषाणं जाव एगं पादं ज-ले किञ्चा एगं पादं यत्थे किञ्चा, तन्नो संजयामेव जंघासं-तारिमे उदगे अहारियं रीएज्जा [७५१] से भिक्षू वा भिक्षु-णी वा जंघासंतारिमे उदगे अहारियं रीयमाणे यो ह-त्येण वा इत्थं पादेण वा पादं काएण वा कायं आसाए-ज्जा, से अण्णासादए अण्णासायमाणे तन्नो संजयामेव जं-घासंतारिमे उदए अहारियं रीएज्जा [७५२] से भिक्षू वा भिक्षुणी वा जंघासंतारिमे उदए अहारियं रीयमाणे यो सा-यावदियाए यो परिदाहवदियाए भवति पहालयंसि उद-गंसि कायं वित्तिसेज्जा, तन्नो संजयामेव जंघासंतारिमे उ-दए अहारियं रीएज्जा, अह पुण एवं जाणिएज्जा-पारए सिया उदगाओ तीरं पाठणिसए, तन्नो संजयामेव उदउ-हेण वा ससणिक्खेण वा काएण उदगतीरे चिद्रेज्जा [७५३]

'से' इत्यादि स्थलम् । नवरभयेयं सामाचारि-यज्जकार्त्तं वस्त्रं तत् स्वत एव यावद्विष्णुगणं भवति, तावदुदकतीरे एव स्थेयम् । अथ चौराऽऽदिजवह गमनं स्यात्, ततः प्रलम्बमानं कायेनास्पृशता मेयमिति । तथा 'से' इत्यादि कथयम् । नवर (परिजिविय इ-त्ति) परैः सार्त्तं भूसासुहृणं कुर्वन् गच्छेदिति । इदानीं अण्णस-तरणविधिमाह-"से" इत्यादि । तस्य जिह्वीमास्तरं गच्छतो यदन्तराजे जाडुदध्नाऽऽदिकमुद्रकं स्यात्, तत ऊर्ध्वकायं मुख-वक्षिकया, अथःकायं रजोहरणेन प्रसुयोदकं प्रविशेत्प्रविष्टञ्च पादमेकं जले कृत्वा, अघटं स्थले आक्राम्य कृत्वा पाठासुत्त-पथ गच्छेत्, न जलमाहोमयता नान्द्व्यमित्यर्थः (अहारियं री-येज्ज चि) यथा अज्जु भवति तथा गच्छेत्, नार्त्तित्तं विकारं वा कुर्वन् गच्छेदिति । 'से' इत्यादि । स भिक्षुर्धेयाधेयव गच्छन् म-हत्पुत्रकं महाभये वक्तव्यथाऽऽदिप्रमाणे जङ्घासंतरणीये नदी-हाऽऽरी पूर्वंविधेयं कायं प्रयेथेयत् । प्रविष्टञ्च यद्युपकरणं मिर्बाहियनुमसमयेस्ततः सर्वम्, आसारं वा परिवर्त्तेत् । जयेयं जानीयाच्छुकोऽरं पारगमनाय, ततस्तथाभूत एव गच्छेत् । उच्छांरिञ्च कायोत्सांऽदि पूर्ववत् कुर्वाद्येति । आचा० २ अ० १ अ० ३ अ० २ उ० ।

अथापवादाह-

पंचहिं ठाणेहिं कपपइ । तं जहा-भवसि वा, दुज्जिन्नसं-सि वा पन्वहेज्ज व णं कोइ, दन्नोपंसि वा एज्जमायांसि पइता वा, अहारिएहिं ।

(पंचेयादि) अथे राजप्रत्ययीकाऽऽदेः सकारावृत्तपञ्चा-
 पहराविवधे सति १, दुर्भिक्षे वा भिक्षाऽजाये सति २, (प-
 ष्वेदेज्जि) प्रथमद्यते बाधते, अन्तर्भूतकारिणापत्त्याद्वा प्रबाह-
 येत् कश्चित् प्रत्ययीकस्तत्रैव गङ्गाऽऽदी प्रक्षिपेदित्यर्थः ३ ।
 (द्रकोचंसि पि) द्रव्यकी वा गङ्गाऽऽदीनामुत्सर्गाणामित्येनाग-
 च्छति सति, तेन प्लाव्यमानामामित्यर्थः महता वा बाहोपेमेति
 शेषः ४ । (अकारिवादि ति) विभक्त्याव्यत्ययादनीयैक्याऽऽ-
 दिभिर्जीवित्वात्प्राग्वह्यारिभ्यः, अजिभूतानामिति शेषः । ५ ।
 छेकश्चेत् वा, प्राग्वच्छास्वति शेषः । एतानि पुराणान्यन्यनामीति
 तत्पर्येऽपि न शेष इति ।

उक्तञ्च-

“ साक्षंभणो पंक्तो, विद्यप्ययं दुग्मणे वि धारेत् ।
 इव साक्षंभणसेवी, धारेद्व ऊर्ध्वं अलसदान् ॥ १ ॥
 आक्षंभणुद्गीणो पुण, निवन्दह कालिभो ब्रधे दुकसारे ।
 इय निकारणसेवो, पञ्च जयोदे भगवाहंस्म ” ॥ २ ॥ इति ।
 भा० ५ ग्रा० २ उ० ।

अथ नावं येः कारयेरादौहेत्, तानि दर्शयति-
 विप्रययं तेणमानय-भिक्षसे वा कारये ष आगोदे ।
 कञ्जुबह्विगमरतुङ्गुख-नावोदग्न सं पि जतयाए ॥७३७॥

त्रितीयवचनमत्रोच्यते । स्थलसंघट्टाऽऽदिष्वेत्तु शरीरोपधिस्तेना,
 लिङाऽऽद्येवो वा भ्यापदा प्रत्ययेः, भूह्वयं वा न ह्यप्यते, आगोदं वा
 कारणमहिदृष्टविषयिषुषिंकाऽऽदिकं भवेत्, तत्र स्वरितमोषधा-
 म्यनित्यमिति, कुलाऽऽदिकार्ये वा आक्षेपण करणीयमुपस्थित्यत,
 उपधिरुपादकेभ्योदके प्राक्षिप्येत, तत एकाजोगङ्गोत्तु आजनेत्तु
 विश्वस्तयतीति । (नावोदगतं पि जययापि णि) यदि बलान्-
 जियोगेन नाद्युक्तस्योत्सेक्ष्यापमं कार्यंते, तदा तदपि यतनया
 कर्तव्यम् ।

कथं पुनरेकाभोगमूपकरणं करोतीत्याह-

पुरतो दुरुदृष्टधर्मै-ते पकिलेह पुडव पच्छ समगं व ।
 सीसे भग्गतो मज्ज्जे, विविधं उवगरण्ण षययाए ॥७५८॥
 घृदिर्णं पुरत उवकरणं न प्रत्युपेक्षते, न वा एकाभोगं करो-
 ति, (दुरुदृष्ट) नावमारोदुकायेन एकात्मतपकरोपकरणं
 प्रत्युपेक्षणीयं, ततोऽथ-कार्यं रजोहरद्वेन, उपरिकावं मुक्काम-स-
 केन प्रमूच्य प्राज्ञान्त्येकत्र बध्नाति, तेषामुपरिद्रष्टापरिं सुनि-
 बन्धितं करोति । (पुडव पच्छ समगं व णि) किं घृदिभ्यः पूर्वमा-
 रोदध्वम्, उत पश्चात्, उताहो समकम् ।। अत्रोत्पद्य-यदि अक-
 का प्रायिकाऽऽद्यो, यदि च स्थिरा नौर्न दोलायते, ततः पूर्वं
 समारोदध्वम् । अथ प्राप्तास्ततः पूर्वं नाकृष्टा, ना अमङ्गलमिति
 कृत्वा प्रक्षेपं गमय्, तेषां प्राप्तामां भावं हात्वा समकं, पश्चाद्वा
 आरौणीयम् । (सीसे णि) नावः शिरसि न स्थातव्यं, देवता-
 स्थानं तदतिक्रान्त्वा, मार्गतोऽपि न स्थातव्यं, निर्यामकपात्रं ति-
 ष्ठीतीति कृत्वा, मध्येऽपि यत्र कूपकरस्थानं, तत्र न स्थातव्यं, तन्मु-
 क्त्या यदपरं मध्यस्थानं, तत्र स्थेयम् । अथ मध्ये मास्ति स्थानं,
 ततः शिरसि पृष्ठतो वा यत्र ते स्थाययन्ति, तत्र निरावाचे स्थीय-
 ते, स्यात्तं अर्कं प्रत्यास्थाव नमस्कारपर्यन्तमिति । उचरन्नापि न
 पूर्वमुचरति, न वा पश्चात्, किं तु मध्ये उचरति । सापोवाचेऽथ
 पूर्वमेवाहवसागारिकैः । कियते, यदन्तःप्राप्तं कीर्यते, तस्मात्पुनरिति,
 यदि च तरपयवं नाविको मार्गंयति, तदा यमैक्या, कञ्जुसि-

द्विष्य कियते । अथ न मुञ्जानि, ततो द्वितीयवपदे यदन्तःप्राप्तमुप-
 करणं, तत्तु यतनया दातव्यम् । अथ तथेकजानि, निर्याद्वे वा,
 ततोऽनुकल्पया वद्यप्यो ददाति तदा न वाणीयाः । ७०४ उ० ।

साध्यतं भोगमगमिषिभिर्कृत्वाऽऽह-

से जिक्खु वा भिक्खुणी वा गामाणुममं द्दुक्कमाये
 ऊतरा से थावासंतारिभं उदयं सिया, सेज्जं पुण्ण थावं चाये-
 ज्जा-अस्संभए भिक्खुपादियाए कियेज्ज वा, पाभिकेज्ज वा,
 थावाए वा थावापरिणामं कट्ठु यलाओ वा थावं जल्लंछि
 ओगाहेज्जा, जलाओ वा थावं थल्लंति उक्खेज्जा, पुणं वा
 थावं ठस्सिथेज्जा, सथं वा थावं उप्पोलावेज्जा, तथंभागरं
 थावं उट्ठामिणि वा आयेगमिणि वा तिरियगामिणि वा परं
 जोयणमेराए अद्दजोवणमेराए वा अप्पतरो वा भुज्जतरो
 वा पो दुरुद्वेज्ज गयथाए । [७३१]

से जिक्खु वा जिक्खुणी वा पुत्र्यामेव तिरिच्छसंपातिमं
 थावं जायेज्जा, नायिचा से तथायाए एतंमपकमेचा
 भंढमं पकिलेहेज्जा, पकिलेहेहिचा एगमो जोयणभंढमं
 करेज्जा, करिचा समोभोवचरिं कायं पाए य पक्कजेज्जा,
 पमाजिन्ना सागारियज्जं पक्कसाएज्जा, पक्कसाइंवा
 एगं पायं ज्जे किंवा एगं पायं यत्ते किंवा, तज्जो संज-
 यामेव थावं दुरुद्वेज्जा । [७३४]

से भिक्खु वा भिक्खुणी वा थावं दुरुद्वहाणे षो णावाए
 पुरओ दुरुद्वेज्जा, षो थावाए अगमओ दुरुद्वेज्जा, पो
 थावाए मज्जतो दुरुद्वेज्जा, पो बाहाओ पणिज्जय ३ अंगु-
 लीए उवदंभिय ३ उयणमिय ३ पिज्जाएज्जा । से षं परो
 थावागतो थावागतं वएज्जा-आउसंतो । समया । एयं तुयं
 थावं उक्कसाहि वा, वांक्साहि वा, सिंवाहि वा, रज्जुए वा
 गहाय भागसाहि, पो सेयं परिच्छं परिजाणिज्जा, तुसिणीओ
 उवेहेज्जा । से षं परो थावागतो थावागतं वएज्जा-आउसंतो ।
 समया । पो संचापसि तुयं थावं उक्कसिचए वा, योक्कसि-
 चए वा, सिंविचए वा, रज्जुपाए वा गहाय आकसिचए,
 आहर एतं थावाए रज्जुयं, सयं वेव षं वयं थावं उक्क-
 सिस्सापो वा० जान रज्जुए वा गहाय आकसिसामो, षो
 सेयं परिच्छं परिजाणिज्जा, तुसिणीओ उवेहेज्जा । से षं परो
 थावागतो थावागतं वएज्जा-आउसंतो । समया । एयं ता
 तुयं थावं अलिषेण वा पीठेख वा वंसेख वा वसएण वा
 अयहएण वा वांशेहि, थो सेयं परिच्छं जान उवेहेज्जा । से षं
 परो थावागतो थावागतं वएज्जा-आउसंतो । समया ।
 एतं ता तुयं थावाए उदयं इत्येख वा पाएण वा क्खेण
 वा पदिमगहेय वा थावा ठस्सिंच्छेय वा ठस्सिंच्छाहि,
 थो सेयं परिच्छं परिजाणेज्जा । से षं परो थावागतो था-
 वागतं वएज्जा-आउसंतो । समया । एतं ता तुयं थावाए

अचिं ग इत्थेण वा पाएण वा बाहुया वा उरुखा वा उदरेण वा सीसेण वा काएण वा थावाठरिसिषण्णेष वा भेसेण वा महियाए वा कुमपचएण वा कुकविंदेण वा वेहेदि, यो सेवं परिच्छं परिभाजेज्जा ।

से भिक्खू वा निक्खुत्थी वा भावाए ङाणैगेणं उदयं आसवमाद्यं पेहाए उवक्खरि छावं कज्जलावेमाद्यं पेहाए यो परं उवसंक्रमिषु एवं बूया-आठसंतो ! गाहाए ! एवं ते थावाए उदयं उचिगेणं आसवति, उवक्खरि वा छावा कज्जलावेति, एतप्पगारं मणं वा वार्यं वा यो पुरभो कट्ठु विहरेज्जा, अणुस्सुए अवहिसेसे एगंतिगएणं अण्णाणं विपासेज्ज समाहीए, तओ संजयामेव थावासं- वारिपे उदए अहारिणं रीएज्जा । एवं खलु तस्म भि- क्खुस्स वा निक्खुत्थि ए वा सामगिणं, एं सव्वहेदिं सहि- से सदा जएज्जासि चि वेमि । (७३५)

स निक्खुत्थाम्पराजे यदि मौसंनार्येसुदकं जानीयात्त्वायं धेवंनूनां विजानीयात् । तद्यथा-असंनयो गृहस्थां भिक्षु- प्रतिहृया नावं क्रीणीयात्, अन्वस्माद्धीच्छुर्वा वा शुद्धीयात्, प- रिचरंतं वा कुर्वान् । एवं स्थलासाव्यनयाऽऽदिक्रियोपेनां नावं ह्वात्वा नादहेति । शेषं सुगमम् । इदानीं कारणज्जाते ना- बाहोहणविधिमाह- ' से ' इत्यादि सुगमम् । तथा ' से ' इत्यादि स्पष्टं, नवरं नो नाव अन्नजागमाकहेदु, विद्यामकोपवृत्तं जनात् । नाबाहोहिणां वा पुरतां नाऽऽरोहेत्, प्रवर्ननाधिकरणसंभवात् । तत्रस्थञ्च मौध्यापारं नापरेण बोधितः कुर्वान्, नाप्य- ग्ं कारयेत् । (उल्लेखे सि) एत्थे (कज्जलावमाद्यं ति) प्ला- व्यमानाव, (अणुस्सुए सि) अविमस्सकः हाटीरोपकरणऽऽदी सुद्धामकुर्वंद तस्मिंस्सुदकेनावगच्छन् (अहारिणमित्ति) यत् तावे जवति, तथा मच्छे विद्यापयवसाये यावादिस्मर्थः । एत उव्वस तिक्रोः सामइवमित्ति । आवा-२ सु-१ सु-३ अ-१ उ-० । जे भिक्खू अणुहाए छावं दुरुद्धं, दुरुद्धं ता साइज्जइ ॥ यो अणुए अणुहाए, दुरुद्धं सि, विजगहं सि, आसवति सि पगठं । आवाऽऽवेद्या दासा अउअइ ॥

गाहा-
बारममे उदये, नावासंतारिमग्गि मे दोसा ।
ते चेद अणुहाए, अहारसमे निरवसेसा ॥ २ ॥
कञ्जा ।

अणुहुं संसेति । गाहा-
अंतो मण केरिमिया, पाणाकडोईं गम्पति कइं वा ॥
अहवा पाणादिजं, दुरुद्धं होतऽणुहाए ॥ ३ ॥

केरिसि अन्नंर सि अक्खुदंमणपट्टियाए आकहति, गम- अणुदंभेण वा दुरुद्धति । अहवा नायादिजं दुरुद्धतस्स सेसं सव्वं अणुत्ता ।

अपवादेण आगाहे कारणे दुरुद्धेजा धलपेण संभटा- तिजजलेण वा अइ इमे दोसा इवेज्जा । गाहा-

विविपपदं तेणसावप-विकसेवा कारणे च आगाहे ।

कञ्जुवद्विगयरुद्धण-नावोदगं तं पि जययाए ॥ ४ ॥
एस वारस्समुदंसे अहा, तथा भाणियव्वा ।
सुत्तविट्ठकारणा विजगमियव्वं, केरिसं पणु जावं विजगमति, केरिसं वा व विजगमति १, प्रयो सुत्तं अणुणति-

जे निक्खू छावं किणइ, किणावेइ, किणावंतं दिज्जमाणं जावं दुरुद्धं, दुरुद्धं ता किणावेइ, किणावंतं ता साइज्जइ ॥ २ ॥

जे निक्खू छावं पाभिषेइ, पाभिषावेइ, पाभिषियमाहुइ दिज्जमाणं दुरुद्धं, दुरुद्धं ता साइज्जइ ॥ ३ ॥

जे निक्खू छावं परियंइ, परियंहावेइ, परियंट्टियमाहुइ दिज्जमाणं दुरुद्धं, दुरुद्धं ता साइज्जइ ॥ ४ ॥

जे निक्खू छावं अचिंइ अणिसिद्धं अजिहडमाहुइ दिज्जमाणं दुरुद्धं, दुरुद्धं ता साइज्जइ ॥ ५ ॥

अपणा किणइ, अणुण वा किणावेति, अणुणोवेति वा, तथा पाभिषेति, पाभिषावेति, पाभिषंतं अणुणोवेति । पाभिषत्तं गाम उच्छेएणं जो छावं परिच्छेति ॥ ३ ॥ तथा उहरिययाहा- ए अहत्तं जवं परिणयेति साहु ।

एतेहिं सुत्तपदेहिं सव्वे उग्गमुप्पायणेषणापोसा व सुविता, तेण वावणिज्जुति भयति । गाहा-
छावा उग्गमत्तप्पा-यणेषणा सुत्तसूया दोसा ।
जावृत्तरगमकारण, अहुद्विहा ताव निज्जुत्ती ॥ ५ ॥

उग्गमोसेसु अ वरल्लुअहा, ते अहासंजवं जावं पटुअ वसव्वा ।

गाहा-
उत्त जसिए वा, सुविहा किणण उ होति वावाए ।
हीणाहियणावाए, जंरुगुरू तेण पाभिषे ॥ ६ ॥

साधुमहाए उवक्खराए छावं किणति, सर्वथा आस्मीकरोतीत्व- थः । (जसिए ति) माइएणं गेहदि अणुणा, से थावा हीणप्प- माथा, अदिवप्पमाथा वा । अहवा- (मंरुगुरू सि) जंतय मंरु- मारोधिज्जति, तं गुठं, साहु व यो अमिहिति सि, ता एवमा- दिकउओहि जावं पाभिषन्ति ।

अहवा-सा गावा स्वयमेवं गुरू, गुत्तवाहू न हीन्नगा- मिनीन्धथः । गाहा-

दोएह वि उवक्खिताणं, जचाए हीणअदियसिग्गहा ।
जावा परियाट्टिज्जइ, एवं माहुइ आयरिया ॥ ७ ॥

दो व. थिया जचाए थावाहि उवचित्त, तथा य पावस हीणा, अहस्स अहवा, तो परोपरं गावा परिणामं करेति, गावा नाव परागर्थं वन्तीथथः । अहवा-अन्व्यामिनीं हीन्नगामिन्था एवावत्तं यथि, एवं सावधंमयि ।

गाहा-
एवमे सेमएसु वि, उप्पायए एतथाइदोमेसुं ।
अं जं जुजजति सुत्ते, विभासियव्वं दुरुच्चाए ॥ ८ ॥

कीवकदादिगामानुमेसु अं जं जुजजति, तं तं पिद्विज्जुत्तीव अणियव्वं । पुत्रथा वावाहीसा-संजस उग्गमदोसा, सेल्लव उप्पमयादोसा, एस एसयादोसा । एत्थे मिंसवा वासावा

अङ्गमङ्गलकलेखना विविध वारमना ।

संज्ञोगादिवाच चउपदं इमा विज्ञासा । गाहा-

संज्ञोए तखमादी, जखेच थाबाएँ होति पाणं तु ।

सुहृदपयो इंगाकं, छही खोदाऽऽदिस् पूषो ॥ ९ ॥

खापुत्रद्वय तजमादि किंच कं संज्ञोपति, आसखमज्ज-
दूरवमया अङ्गपमणसाजुप्यमायाओ य हीचं सुचमविचं प-
मायेन वा खाबा होअ (सुहृदयो लि) रामेचं इंगाकलाटिसं व-
रचं करेति, नावागमयें कुङ्गी हृदद, कुङ्गा वाहवा वा नावागमय
खरीरसंज्ञोदो प्रवति, कपो, मुष्का, सिरसी च । यवमा-
दिहोला वरचधूमिचयेन समं करेति ।

गाहा-

कारयेँ बिलगियचं, अकारणे चउमद् सुखेयचं ।

किं पुण कारख होआ, असिवादि यसासति कुक्केइ ॥१०॥

वावागमये कारयेण च कुकडियचं, निष्कारणे चउमद् ।

असिवाहकारणे वा गच्छतस्स तं वावातादिमं

चउमिचं । गाहा-

नावासंसारपहो, चउमिचहो वसितो उ जो पुचं ।

गिरकुचं।एँ सुविदिष्ट, सो वेव इहँ पि छायचो ॥११॥

निजुत्तोपेदं इमस्तेव जहा पेहवा आउककादिगारेण भा-
गिष्या, तहा भागियव्वा ।

गाहा-

तिरिओगाणुजाओ, समुरगामी य वेव नावाए ।

चउमद्दुगा अंतगुक्, जोयखमकऽक जाणु पदं ॥१२॥

नच इच । गाहा-

वीयपेँ तेणसावपेँ, जिकले वा कारखे च अगादे ।

वत्पूवदिमगरकुडुख-नाबोदग तं पि जयवाए ॥१३॥

वारसमे पूरंभव ।

सुचं-

जे भिकखु यसाओ थावं जले उकसावेइ, उकसावंतं वा
साइज्जइ ॥ ६ ॥

व्यहस्यं जलं कारेति ।

जे भिकखु जसाओ थावं यसे उकसावेइ, उकसावंतं वा
साइज्जइ ॥ ७ ॥

जलस्यं स्थले कारेति ।

सुचं-

जे भिकखु पुष्पथावं उस्सिचइ, उस्सिचंवे वा साइज्जइ ॥८॥

जे भिकखु सएणं थावं उप्पिआवेइ, उप्पिआवंतं वा
साइज्जइ ॥ ९ ॥

(सख चि) कइमे कुत्ता (उप्पिआवेइ चि), ततो उक्कजति ।

गाहा-

माहेइ जलाउ यसें, जाव यसाओ जस्ययोगाहे ।

सखं च उप्पिआवे, होसा ते तव वितियपदं ॥ १५ ॥

होसा जे वारमे अजिता, ते अवंति, वितियपदं जे तत्येव
प्रविचं, तं वेव प्राप्तिवचं ।

जे भिकखु परिणाविय कइयावाए कुक्कइ, कुक्कं

वा साइज्जइ ॥ १० ॥ जे भिकखु उहमागिष्या वा थावं

अहेगागिष्या वा थावं कुक्कइ, कुक्कं वा साइज्जइ

॥ ११ ॥ जे भिकखु जोयवावेसागामिणी वा अक्कजोयव-

वेसागामिणी वा थावं कुक्कइ, कुक्कं वा साइज्जइ

॥ १२ ॥ जे भिकखु थावं आकसइ, आकसावेइ, आकसावेइ

वा साइज्जइ ॥ १३ ॥ जे भिकखु थावं सेवावेइ, सेवावंतं वा

साइज्जइ ॥ १४ ॥ जे भिकखु थावं रजुषुणा वा कइयावेइ,

कइयावंतं वा साइज्जइ ॥ १५ ॥ जे भिकखु थावं अस्सिण-

एण वा परिणएण वा दंएण वा बंसेण वा ख्मेण वा बा-

हेइ, वाहंतं वा साइज्जइ ॥ १६ ॥ जे भिकखु थावाएउदगे

हत्थेण वा पदिमग्रेण वा मणेण वा नावाउस्सिचवएण वा

उस्सिचइ, उस्सिचंवे वा साइज्जइ ॥ १७ ॥

जे भिकखु उक्कवियं थावं उप्पिगं वा उदगं प्राप्तिचमाणि

वा उक्कवएि वा कउमलावेमाणि पेहाए हत्थेण वा पाएण

वा असिपणेण वा कुसपणेण वा गइयाए वा चेल्लेण वा

पदिपिहेइ, पदिपिहंतं वा साइज्जइ ॥ १८ ॥

जओ नावं बेलाए होरदि पि हीहरउट्टए तंउत्ति कके वा

कांजे वा वचं वा सुसिता वाहेआ, कुक्कमाणि वा वंयिआ,

उप्पिगेण वा अरितं अरिआमाणि वा जो उक्कसिचति सबल-

पायिचस्स, रिचं वा थिमिता गच्छउ चि पाणिचस्स अ-

रेति, तस्स चउमद्दु ।

गाहा-

उक्कवें वाहेती, वंथइ कुक्कं जरिं उस्सिचे ।

रिची वा पूरेती, ते दोसा तं वितियपदं ॥ १९ ॥

कंजा ।

जे थावं भागसति वा इत्यादि । जे थावाए उदगं इत्थेण

वा० जाव उस्सिचति, थावाए उप्पिगं० जाव पिहितं वा

साइज्जइ ।

एतेसि सुसाचं ववा सुत्तसिक्का वेव, तहा पि कोइ पदे

सुत्तफसिना फुसनि । गाहा-

नावाएँ सिखणवाहण-उस्सिचवएपिहणसाइणं वा वि ।

जे भिकखु कुजाही, सो पावति आणवादीणि ॥१६॥

अथणावहितो जहादितो तवडिओ वा नावपराहुचं पिचति,

वावऽअतरणवणपगारेणं नवचं वाहनें प्रकति । उप्पिगादिना-

वापवउत्तुदगं अथयरेण कटाऽऽदिआ उस्सिचवए उस्सिच-

ति । उस्सिनाऽऽदिना उदगहत्थाऽऽदिआ विहति, यवमण्यना

करेति, अथवस वा कहेति, भाखादि, चउमद्दु च ।

एतेसु य अथेसु य सुत्तपेसु इमं वितियपदं । गाहा-

वितियपपेँ तेणसावपेँ, भिकले वा कारणे च अगादे ।

कउमोवदिमगरकुडुख-थावोदग तं पि जतवाए ॥१७॥

पूरंभव ।

गाहा-

आकइणयाकमणं, उकसचं पेहणं तु जउ उदगं ।

उहमहवितियकइण, रजुपेँ कइमि वा पेणुं ॥१८॥

अप्यनो वेद्य आकल्पनाकालस्य, उद्यमत्वेन प्रेरयं उक्तवन् । (उक्ते सि)गदीरय सद्युदे वा वेसावायिवस्व प्रतिभूतं उक्तं (ग्रह सि) तस्वस्य उद्यमस्व भोतोनुकूलस्य आदो भवति । नो प्रतिभूतं, नो अनुकूलं चि तिरिच्छं तिरियं प्रकथति । एवं उक्तं अहं तिरियं वा ररगुप कचमि वा वेत्तुं कथंति ।

ग्राहा-

साप्यपवित्तिं भ्रातो, पचे सिरतो पिदो हवति बंदो ।
बंसे थावा उ गम्भति, बलपृण बलिज्वती धाना ॥११॥

तप्यमपीरं, (आक्षिप्तमिति) अत्रिचं भ्रातो दो वि पचो, तस्व पस्वस्य सिरसो बंदो पिदो प्रकथि, बंभो वेद्यु, तस्व अचउनेन, पारेहिं परिभावे भावा गच्छति, अेण बामं वयिष्यं वा बलिज्जति, सो बलतारयं वि प्रकथति ।

ग्राहा-

सूक्ष्मे बंदं अयच्छा, अंते तपुणा बह्वंति धायन्वा ।
दन्वो तपुगी लपुगी, दोषी बाहिज्ज बंतीये ॥२०॥

पुष्पकं कंडं । सधुणी जा दोषी, सा तीप रन्वीय वाहिज्जति । भावाउत्सवणयं च पुणं रन्वगादि वा भवति । अक्षियं नाम-भिर्हं, सं हप्यमादीहिं पिहेति ।

ग्राहा-

इसिगाइ विपिनंती, होति उ उद्यपट्टिया व तम्पिस्ता ।
भोयगुलवंजघाती, अमुना बह्वी कुर्विदे उ ॥२१॥

अह्ना सस्वस्युगी ईसिगि पि, तस्वस्य रन्वीरं तस्व बह्वी, सो व मुंजो रन्वो वा ; एते विपिनंति, कुट्टिया पुष्पी मट्टियाए सव कुट्टिज्जति । एत रन्वुमट्टिता, कुसुमट्टिया वा भोदगुलवंजघाती, आदिसहातो वदविपिनकासंतत्त्वमादिवाणपक्षो मट्टियाए सव कुट्टिज्जति, सो कुर्विदे प्रकथति । अह्ना च्छेप सव मट्टिया कुट्टिया वेकमट्टिया प्रकथति । एवमाप्यहं तं उ-पियं पिहेति जो, तस्व अचलहुं, आवादिवा व होसा । सुतं- (अ वावाए उद्यं अचलवमानं येहाए इत्यादि) उच्छेपेण थावाए उद्यं आसवति, पेहेति, मेव च वचवरिं कउज्जमाने विजरी-ज्जमानं वकिञ्जा परस्व हापति, आवादिवा अचलहुं च ।

ग्राहा-

ठसिगो पुण छिहं, तेणासिं उवरिपण कउज्जघां ।
विसियपदेण दुन्दो, थावाए जंरुचूतो वा ॥ २२ ॥

पुष्पकं गताथंयं । अक्षिपदिवाणाधिकारणेहिं दुन्दो भावं अहा जंनं तथा गिष्वावारभूतेण अविषयं । सव्यसुते जानि वा पवि-सिद्धाधि, तानि कारणाकटो सव्याधि सवं करेज्ज, कारवेज्ज वा, अओ ताए सापुनो विम्यावारे बहुं क्रोद वडिणीओ अडे व-विषवेज्ज नि० १०० १८ उ० ।

गौतमस्य विष्णुस्वरय-

मे नं परो वावागए वावागवं वएजा-आठसंतो ! समथा !
एवं ता तुयं अचवं वा० जाव रन्मप्येवणं वा गियहाहि, एयाणि तुयं विकरकवाधि सस्वजायाधि वारेहि, एवं ता तुयं वारयं वा दारियं वा पचमेहि, जो से सं परिच्छं परि-जायेज्जा, सुसिणीओ उयेहेज्जा । [७३३]

(से णमित्वादि) अचरी सुहस्वाऽऽदिनांश्चकविततः मत्पत्येव सापुमेवं भूवात् । तद्यथा-आपुष्पम् अमण । एतन्मन्त्रीं साप्यच्छ-ब्रकाऽऽदि शुद्धाए, तेषांनि अकजाताप्यापुष्पापिचोवाह वारव, तथा वारकाऽऽपुष्पकं पायव, इत्येतां परिच्छं प्रायेनां परस्व न शुपुष्पादिदि ।

नरकरये च परः प्रविष्टः सव वदि नाचः मकिरेये, तत्र वरक-संभवं तराह-

से थं परो थावागयो थावागवं वदेज्जा-आठसंतो ! एस थं सयथे थावाए भंडजारिए भवति, से थं वाहाए गहाए थावाओ उद्यंसि पक्सिवह । एतप्यगारं गिष्पोयं सोषा गिसम्म से व चीवरधारी सिया श्लिपामेव चीवराधि ठप्ये-हेज्ज वा, थिष्पेहेज्ज वा, उष्पोसं वा करेज्जा [७३४] अहं पुण एवं जायेज्जा-अधिकंतहूकम्मा सज्जु वात्ता वाहाहि गहाए थावाओ उद्यंसि पक्सिवेज्जा । से पुन्वामेव वएजा-आठसंतो ! गाहावचं ! मा मेथो वाहाए गहाए थावाओ उद्यंसि पक्सिवह । सयं वेव थं अहं थावातो उद्यंसि अगोहिससामि । से येवं वयंतं परो मइसा बलसा वाहाहि गहाए थावाए उद्यंसि पक्सिवेज्जा । तं थो सुयथे सिया, थो दुम्भणे सिया, थो ठच्चावयं मथं थियच्छेज्जा, थो तेसिं बालाथं याताए बहाए समुहेज्जा, अप्यसुए० जाव समादीए, ततो संजयामेव उद्यंसि वरजेज्जजा । [७३५]

(से णमित्वादि) स परः, अक्षिति वाक्वाहाएकारे । गौगत-रुतं सुवापुसुदियए अपरमेवं भूवात् । तद्यथा-आपुष्पम् । अ-वमय अमणो जाएववकिष्पेअवाह गुक, माएवेण वा अपरकथेन युवः, तथेवं रन्ववापुष्पासं माच उक्ते अक्षिपेण युवमित्थेवंअकारं शुभं सुत्वा, तयाअव्यतो वा कुतअक्षिपिअए अचगम, स सापु-गंछत्तो निमित्तो वा, तेन च चीवरधादिगीतद्विधेयं-क्षिप्रमेव ची-वरधि गुरुवक्किवाहविगुमशक्यानि चोद्वेधेयं-पृथक्कुर्यात्, तच्चिपरीतामि तु निवेधेयत्, सुवदागि कुर्यात् । तथा (अष्पोयं वा करेज्ज सि) शिरोवेष्टनं वा कुर्यात् । येन संवृणोपकरणे मि-ष्यांङ्कत्वात् सुकेमेव अलं तरति, तांश्च धमेदेवानवा अनुकू-षेत् । अथ पुनरेवं जानीवादिस्वादि कवथ्वमिति ।

सात्तमुदकं प्रथमानस्य विधिमाह-

से जिक्खु वा जिक्खुण्णं वा उद्यंसि पवमाये नो इ-त्येथ इत्यं पाएथ पायं काएथ कायं आसादेज्जा, से अथासादए अयासायमाये तअओ संजयामेव उद्यंसि ये-ज्जा । [७३६] से जिक्खु वा जिक्खुण्णं वा उद्यंसि पव-माये थो उम्भज्जाणिमज्जियं करेजा, मा येयं उद्यं कथ्येसु वा अच्चीसु वा जकंसि वा सुदंसि वा परिवावजेज्जा, तअओ संजयामेव उद्यंसि पवेज्जा । [७३७] से जिक्खु वा जिक्खुण्णं वा उद्यंसि पवमाये दोम्भसियं पाठयेज्जा, श्लिपामेव उ-वधिं विगिचेज्ज वा, विसोहेज्ज वा, थो वेव थं साति-जेज्जा । अह पुण एवं जायेज्जा-वारए सिया उद्याओ

शब्दोपदेस

शाम्भोजवर्णमिशिष्यात्सपरिहृतजीताक्षिजयगणिसतीर्ष्वेति-
ककपतिप्रतभीनर्षिजयगणिवरजकमसलेविना परिहृतभी-
पक्षविजयगणिसद्वरैर्योपाध्यायकर्मिष्यांविजयगणिना विरचि-
ताम्बुलतद्विष्णी नारमी नवोपदेसटीका संयुक्ता । नवो० ।

भं-भं-सम्भ-। नम्भ-। 'भं नम्भे'। आभा० पृ० ३॥ घोरस्तेषां नम्भ-
वै भामिति निपाताः प्रयोक्तव्यः । घं भक्तयोद्वा, भं श्रवामिस्तेषां
पदम् ज्येष्ठ आशुत्, भं भ्रं भं जगद्गो कश्चिद् । आर्षे बाध्या-
नङ्कारेऽपि द्रव्यते-भ्रमोऽभ्युत् । ज्या भं । तथा भं । प्रा० ४ पाद् ।
ते भं कास्ते भं ते भं क्षमप भं । भामिति बाध्यानङ्कारे । सूत्र० १
सु० ११ अ० । ति० । प्रक्र० । रा० । औ० । कल्प० । स० ।
स० प्र० । चिह्नो० । स्थान० । प्रयो, श्रम्युपगमसुचने, सत्रम् २
कावच । निपातानामनेकार्थत्वात् । (प्रक्र० १५ पद) भामि-
स्तुपसंहरबाध्यात् । रा० । 'भं भं भि भ्रमि भ्रम्य भ्रम्य भं
भ्रमं भ्रमं भ्रं भ्रमा ' ॥ ३ । १०७ ॥ इत्यनेन भ्रम्यसहित-
त्वात्सर्वो नमादृष्टः । प्रा० ३ पाद् । ' भं ' इत्यात्मनिर्देशे, मि०
सू० १३ उ० ।

भंगस्य-साङ्गस्य-न० । 'सादङ्ग-साङ्ग-साङ्ग्युत्वे चाऽऽश्लेषः' ॥
॥ ११२५ ॥ इत्यनेन श्लेषे आदिशस्व शब्दं वा । इषावाय, प्रा०
१ पाद् ।

भंगस्यमाभ-साङ्गस्यप्रा-पुं० । स्वनामक्याते प्राप्ते, यत्र बाहु-
बेधपक्षे घोरजिनः प्रतिमया स्थितः, तत्र सद् विहरद् गोशालो
को विद्यमानपनवाऽऽभिधिभिर्नां कुर्वन् त्रिपथादिभिः कृदितो
मुनिपिशाच इत्युपेक्षितः । कल्प० ६ छपा । प्रा० म० । प्रा० सू० ।

भंगक्षिप-साङ्गस्य-पुं० । गलावकाशितसुचयोऽऽदिभ-
साङ्गस्यप्रतिष्ठाभिरपि महविशेषे, न० ३ रा० ३ उ० । अं० ।
कल्प० । औ० ।

भंगुस्य-साङ्गस्यूल-न० । 'सादङ्ग-साङ्ग-साङ्ग्युत्वे चाऽऽश्लेषः' ॥
८ । १ । ३५ ॥ इति श्लेषे आदिलक्ष्य णत्वं वा । पुच्छे, प्रा०
१ पाद् । अं० ।

भंगोमिष्य-साङ्गस्योसिक-पुं० । दिग्भक्तः पक्षिमाषां विमि प-
थेन्नाहारस्य पक्षिमोक्षरस्यां विमि षीमि योजनछातानि लच-
यसमुत्तममगणोपरि दंष्ट्रायां अतुषेऽन्तरक्षीये, कर्म० १ कर्म० ।
नं० । अं० । स्थान० । तद्भाषिणि मनुष्ये च । प्रक्र० १ पद ।

भंगतन-न० । देशी-वके, बक्ष्यपुकेषु परिहृयिभयाभेधु मगवता बजो-
त्पादमिभं बक्ष्यगिष्पुष्पापितवत् । आ० म० १ अ० १
अवट । यथा- ' सुहृदं तं ' मुखबक्षिका । प्रा० ५ छ० ।

भङ्ग-नन्द-पुं० । नम्भन्ति, नम्भतीति वा नम्भः । नम्भुत्वे, प्रा० १
सू० १ अ० । ' अथ अथ णदा ! अथ अथ णदा ! ' नम्भति ला-
सुद्धो भवतीति नम्भः । तस्य सन्भोचनं हे नम्भः । हीर्ष्यं सा-
कृतत्वात् । कल्प० ५ छपा । प्रक्र० । स्वनामक्याते राजसुहृजे प्र-
गिकारोद्योगिनि, स च माणकारोऽर्थी राजसुहृदे वीरजिनात्मिके आ-
वको मूढाऽपि मिथ्यातर्क गतः । अथिकाऽऽध्याया राजसुहृदस्य बाहिर-
रोम्यशास्त्राऽऽविमोऽभिनवननभक्त्युत्पत्कपरिचुत्तां नम्भःपुष्करिणीं
निर्ममं लक्ष्म्यसायने सुखा तेषु पुष्करिण्यं दृष्टुं गतः ।
ततो आतिशयनेन वीरसमयसत्त्वमागच्छद् अथिकाऽऽध्यायिको-
रेणाऽऽकृतो सुखा सौभर्म कथे दृष्टुंऽप्यनसको दृष्टुं गतः ।
सो जाता, ततन्मुष्पत्वा महाविद्वेदे तेत्यथिति । प्रा० १ सु० १ अ० ।

(इति 'द्वन्द्व' शब्दे बहव्यते) आदिहनेनेः प्रथमश्लेषे आश्लेषे, कल्प०
७ छपा । प्रा० सू० । ति० । प्रा० म० । काशीके भाविकमेदे, ती० ।
तदुत्पत्त-
काव्यां नन्दविधानो भाविकस्तरिपपञ्चपञ्चक्या मुमुक्षुं ध-
र्मको विराध्य तस्य दुःखारेण भक्तोभूय पृष्टकोकितासुसिंह-
भवाद् यथासंभवं सभाभ्यागृहीतीटाऽऽजगतिरिमिन्मवाय तस्यै बह-
गारस्य तेजोऽभिसर्गेण विषय चास्वामिने (काव्यां) पुरी बह-
पूरुषा तत्रैव निधनमभिध्यास्वामिने राजा सत्रमजित्वा जाति-
स्यः स्यादै मूर्धो कर्मकरोत्, अन्वेषुस्तेषां ५५ गते तमनगरं सत्र-
म्यापुर्याऽऽश्लेषायामयवानपुरस्तरमुपगच्छ च स्रमविद्या परमा-
ऽऽहतीऽपूय, सिद्धय चमकेशः कमात् ।

सा शेषं समस्य विज्ञेया-
" गंगाय भाविको नरो, सत्राय चरकोद्गो ।
हंसो मयंगतीराय, सोहो भंजयत्पथे ॥ १ ॥
बाणारसोप बभूवो, राया तस्यैव आगवो ।
एरसि चाबर्षो जाभो, सो हार्येव सत्रगणो ॥ २ ॥ "
ती० ३७ छपा । प्रा० क० म० म० । तं० । ('राग' शब्दे उदा-
हरणम्) वीरप्रायःप्रायस्ये ह्ये जाते पादलिपुत्रस्य महा-
राजे, ति० । नव नन्दा भासन्, तत्र प्रथमस्य वाचद्वयस्य वृत्तं
कथाऽनुवोदाद्यस्येयथ, अत्र नोपलभ्यते । नयमेन नन्देन बाण-
वयो विमो यथा कर्दयिनी, यथा च- ' कोशेभ्य भूयैष्य निषज-
सूत्रं, पुत्रैष्य भूयैष्य विवृज्याचक्षम् । इत्याद्य नन्दं परिवर्तयामि,
महासुमं बायुरिषोभयेनः " ॥ १ ॥ इति अथिष्ठाऽऽनुसारेण नन्द-
सुम्भुजितवान् । प्रा० क० । मं० । प्रा० म० । प्रा० सू० । प्रा०
म० । आ० । ' यत्तच्च बंधुशुभं शब्दे तृतीयभागे १०६ पृष्ठे द-
र्शितम्) (चम्पुसुतस्य विन्दुसार, तस्य बाहोः कर्मोः तस्य कुवा-
जा, तस्य समामिन्महाराज इत्येवं शौर्यस्यस्वापसोः कर्मिभः श्रे-
यिकापरतामत्वाङ्गीकारे नन्दस्य वीरजिनाद् पूर्वमेव जिनीये
सुतीये वा शरते कायते इति युक्तं स्यात्, तद् न संजायते, तस्मा-
न्मौर्वीदशोऽकीनाम्नोऽऽशोकान्तरपरनामा वीरजिनसमकाली-
नः अथिकोऽप्य इति वीरजिनमोहाद्वानेव नन्दसो शौर्यस्यैव
पादलिपुत्रराज्यमकार्षीत् इति प्रतिज्ञाति) (नवनां नन्द्यां
कल्पकबंधवा तन्त्रिय भासन् इति ' कल्पय ' शब्दे तृतीयभागे
२३१ पृष्ठे उक्तम्) (नवमनन्दस्य मन्त्रिणां शुकदासस्तुनः कृष्ण-
भद्रोऽन्वोऽकीकृत्य प्रथमाजोनि ' सुहृद' शब्दे बहव्यते) (' मंदराव ')
शब्देऽनुपद्वये १७५ पृष्ठेऽप्य संक्षिप्तबहव्यतां बहव्यां)
वीरजिनकाश्च प्राध्याप्राप्ते सत्रमक्याते प्रधानपुत्रे, कल्प० ।
ततः स्वामी ब्राह्मणप्रामगयात्, तत्र मन्वोपनन्दप्रापुत्रस्य संव-
न्विनी श्री पादकी, स्वामी नन्दपादके प्रविष्टः, प्रतिज्ञाजितस्य
नन्देन । गोशालस्तुपनन्दपृष्टे पशुपितासुहृदामेन दहः, यद्यस्ति मे
धर्मोऽर्थाय तस्यैवस्तदाऽप्य पृष्टे दहतामिति शशाप । तदनु
तद्दृष्टमालस्यं देवता ददाह । कल्प० ६ छपा । प्रा० सू० । प्रा०
म० । अर्थासजितस्य प्रथममिन्महापादके, प्रा० म० १ प्र०
१ अ० । स० । पादलिपुने सत्रमक्याते सुहृदधर्माणि, प्रा० म० १
अ० ३ अ० ३ । (उदाहरणं ' सोम ' शब्दे बहव्यते) । बन्धुपिपदां
अनिष्यमाणे प्रथमवासुदेवे, स० । मि० । नासिक्पयुरे सुन्दरीनः-
तैरि, नं० । सुहृदोदासने, प्रा० १ सु० १ अ० । प्रा० म० म० । सुहृ-
दयोगमेदे, द० ७० । नन्देन, कल्प० ७ छपा । सत्रमदेषको कल्पे
विमाममेदे, सत्रमदेषको नन्दऽऽध्यामि विमामामि । स० ।

शंभूराय

सिद्धाऽऽयतनाभिः विविधेषु पुष्करिण्यः । तत्रैव प्रभावं सिद्धाऽऽयत-
नानां पुष्करिणीनां च यज्ञप्रशास्त्रे उक्तम् । प्रासादात्तत्संसास्त-
शैव शुकेशानयोर्वांश्याः, यथा मद्राशाने, दक्षिणदिक्संबद्ध-
विदित्कर्मिनः प्रासादाः इत्यन्वयः, तयोत्तरदिक्संबद्धविदित्-
कर्मिणस्तु ईशानेन्द्रव्ये तत्रैव प्रभायेन सुखयोजनशतोत्थावाऽऽभि-
नेति ॥ अत्र च पुष्करिणीनां नामानि पञ्चकाराभिः क्विन्त्वाद्, जि-
पिप्रभादाद्या आर्द्रौषु न इत्यन्वये इति । तत्रैशान्यादिप्रासाद-
कम्पादिमानि नामानि क्वद्वयादि पूव्यप्रयांतिसंज्ञाधारतः-
नन्दोत्तरा १ नन्दा २ सुनन्दा ३ बर्दना ४ । तथा नन्दिषणा १
नमोभा २ गोस्वया ३ सुद्वयोना ४ तथा सुनन्दा १ विशाखा २
कुमुदा ३ पुण्डरीकिणी ४ । तथा बिजया १ वैजयन्ती २ अयरा-
जिता ३ जयन्ती ४ इति । अ० ४ बहूः ० स्या० । (अत्र नन्दाऽऽभि-
नि नच कूटानि 'कूट' शब्दे स्थीयन्ने २२२ पृष्ठे उक्तानि) आ-
रिचार्वा ईशानाक्षपर्वतस्थ च, अन्त० ४ बर्ग० ४० । "तस्त्वं
रेवमगस्त पश्यवस्त अयुरत्सामंते, एतथं शंभूरायणे खामं उ-
ज्जाये होथा । " नि० १ अ० ४ बर्ग० ४० । अ० ४०० । अ०
म० । अ० । बिजयपुरनगरसंकोचाने, विधा० ३ शू० ४ अ० ।

शंभूरीपिवा-नन्दनीपिदु-शुं० । आबस्तानगरीवास्तव्यं स्वना-
मक्याते गृहपती, उपा० ।

तद्वृत्तय-

एवं तस्य जंभू ! तेषां काशेषां तेषां स्रपणं मावस्थी
षवरी, कोट्य चेट्ट, जियसत्त राया । त्वयं शं सावस्थीए
शंभूरीपिवा नामं गाहाबई परिवसद् अष्टौ चचारि शिरम्-
कोटीश्रो विहाणपठका, बुद्धिपवित्तरपचाश्रो चचारि, व-
या दस मोसाहस्तिपणं वरणं, अस्तिपनी चारिया ।
सामी सभोसोको, जहा आगुंदो तत्रैव निदिधम्यं पडिबज्जु ।
सामी बहिया बिहरद् । तए शं से शंभूरीपिवा समथो-
बासए जाए बिहरद्, तए शं तस्स शंभूरीपियस्स बहूई
सिम्बवगुणवयं० जाव जावेमाणस्स चोहस संबच्छरा
वितिकेता, तद्देव जेडुत्तं उवेद् । धम्मपणिसिं वीसं बासाईं
परिआयं पाठणिया अरुणगणियायो जववाए महाविदेहे
आसे सिक्किण्डि पि । उपा० ए अ० ४० । स्या० ।
उपा० य० ।

शंभूराय-नन्दत्-नि० । लौक्यं लुञ्जाने, तं० ।

शंभूराय-नन्दराज-शुं० । पाटलिपुत्रमहाराजे नन्दे, ती० ।

तद्वृत्तय-

पाटलीनाम्ना पाटलिपुत्रं पञ्चनमसीद । असमकुमुनबहुज्जतया
च कुमुनपुरमित्थिपि नाम उक्तम् । तन्मध्ये श्रीनेमिसेखं राज्ञाऽऽका-
रिः । तत्र पुरे गङ्गाभरपक्षज्ञाप्रासाद्वलीकमाकारणोपुत्तुवयसा-
ज्ञासाऽऽमारदन्वे चिदं राजं जैनचरं अपाञ्चरदुर्वाचिनन्दः ।
तस्मिन्पुत्राश्ववीचयेभ्यदोवायिमारेकेण स्वर्गाऽऽतिथ्यं प्रापिते
निकासुतो नन्दः श्रीबीरमोहाच बह्वित्तसर्वाभेतीतायां
क्षितिपतिरुज्जिनः । तद्वन्धये सस नन्दा वृषा जाताः ।
नचमन्वे राजनि परमार्हेकदण्डकाश्वी शकटाशो मन्वभूत् ।
तस्य पुत्री स्वर्जनक्यायकी, सस च पुत्रो यज्ञापहृदाचार्य-

ताभूतदासायेवायेचारेयाऽऽभ्याः कामादेकसिद्धाऽऽचार्यत-
पात्रिन्योऽऽभिषत् । तत्रैव पुरे कोरा वेदया, तज्जातिभयकोशा
चास्तुता । तत्रैव च भाणिकयः सचिवो मन्दं ससुत्तुत्तु-
द्वय श्रीयंशं श्रीबन्धुसुत्तं न्यवीचिद्विशिष्टां पतिषे । त-
श्रयोः तु विन्दुसारोऽश्रीक्रीः । कुशाभसुपुत्रिणामभरताधिपः
प्रमर्तोऽभ्यादेशेष्वपि प्रवर्त्तितः (अभयविहारः संप्रतिमहा-
राजज्ञानमवत् । मूत्रदेवः सतककलाकल्पज्ञो बहससायेवाही
महाभनी, देवत्वा च गणिकयं तत्रैव प्रागभवत् । उमास्वाति-
बाचकः कौभीपायगोत्रः पञ्चरातसंस्तुतप्रकरणसिद्धः तत्रैव
तथापीपिगसुत्तं सभ्राप्यं भ्यरचयत् । चतुरशीतिवोदशाकाऽऽ
तत्रैव विदुषां परिवेताय पर्यंतसिधुः । तत्रैव शोभुत्तुत्तुत्तु-
क्षिणमनाऽऽभ्या परिचरति मदान्दं गङ्गा, तत्रैव चोत्तरादिशि
विपुलं चालुकास्वयं नातिद्वे । यन्नाऽऽकला कदम्बो, प्रातिपुत्रऽऽ-
न्यायं प्रमुक्तसङ्गस्य सलिलस्यबाभिस्रतीता । तत्रैव च भविष्यात्
कदिकुत्तुपतिः । यम्येकाजितशत्रुमघयोऽऽभ्यस्य तत्रैवयाः । तत्रैव
च विद्यन्ते धन्तीहितनृत्तस्य कनकनवतिरुद्वयकोटयः पञ्च
स्तथाः येषु भनाशया श्रीसहस्रावधतीसुत्तरात्रावस्तापुत्राक-
मतोपकमाद् । ते च तस्मैभ्योपपन्नबायिकाकल्पन्त । तत्रैव बिहृत्त-
न्तः श्रीमद्व्याहृत्तमगिरिस्तुहृत्स्तिवज्ज्वाभ्याश्च । युगप्रवाऽऽभ्या-
माः, विहृत्स्तिव्यं च प्रातिपदाऽऽभ्यायाऽऽभ्याः । तत्रैव महाधमध-
नश्रेष्ठिनन्दना कर्मिणी श्रीबह्वस्वामिनिं प्रतीयन्ती, प्रतिवाप्य
तेन प्रगवता निजोऽन्युत्तमगिना प्रमाजिता । तत्रैव सुद्वंमश्रेष्ठी
महेश्वरमयाराहया स्वमनीशुतया स्यस्वरसुपमगितोऽपि न
कोभमभजता । तत्रैव स्थूलनजमहागुनिः बर्त्साऽऽधारवः को-
शायाश्विनशास्त्रायामुस्तादितमरुत्तकार चर्वासां अमुनीसीम् ।
सिंहगुहावासिमुनिरपि तस्यैर्द्विपुस्तत्रैव कोशाया तन्मोतर-
त्तकम्बलस्य कर्त्तविकामेनेण प्रतिशेष्य पुत्राकारतारं वरज-
श्विमङ्गलकारितः । तत्रैव चारुशब्दे तुमिके गच्छे देवाम्तर-
शोपिते सति सुस्थिताऽऽचार्यशिक्ष्यो शुल्लकाश्वरीकरणाज्जा-
कचक्षुषी चन्कगुत्तुपतिना सह बुधुत्ता कियमर्यापि दिमाना ।
तद्वु गुरुमयुपासकनाशिक्ष्यगुत्त एव तवोनिर्वात्मकरोद । तत्रैव
श्रीवज्जस्वामी पीरकीजनमनःसंकोमरुत्तार्ये प्रथमदिने सा-
माप्येव रूपं विकृत्य, द्वितीयेऽङ्कि वाहो मास्य भगवतो गुणा-
नुकूपं रूपमिति देवाम्तरसहस्रद्वयजनमुत्तुत्त संसापाद् शुन्वा-
ऽनेकश्विधमाद्, महज्जगप्रतिरूपं रूपं विकृत्यं लौचयंसहस्रपत्रे
निषद्य देशानं विद्याय राजाजिजनताममोदयत् । तस्यैव ब्रह्म-
मथे सप्रभावातिशया मातृदेवता आ सासद्, तद्वुत्तुत्तुत्तुत्तुत्तु
परैराप्रह्वज्जिरापि न कलु प्रहीतुमशानिः । आशिकयचकोपा-
दिने पुनर्जनेमात्तममथे मूदीतवातकी चन्कगुत्तुत्तुत्तुत्तुत्तु
मुतायेव च ज्ञासतौ कज्ञानु भरतदास्वयमवायिकयचक्षुष्यं र-
क्षयम्, मन्त्रतन्त्रविद्यासु रसवाद्धानुमिधियाज्जगन्गुदिका-
पात्रमथेपरत्नपदीहावास्तुविद्याकीज्जाश्वभुवमाऽऽदिशक्षयो-
जाज्ञाऽऽदिप्रभेषु कथयेत्तु च तेषुत्तुत्तुत्तुत्तुत्तुत्तुत्तुत्तुत्तुत्तुत्तुत्तु
नीयनामयेयोः आर्येऽतिशोऽपि च सुद्वैर्वाचयस्थानानि तत्रै-
वाधीत्य दशपुत्राऽऽतिथ्यं । आपात्तु तत्रैर्वाधिया बसन्ति स्म,
वके योजनसहस्रगमने यानि गजपदानि भवेयुस्तानि प्रत्येकं
स्वयंसहस्रेषु पुरंविन्दुमीदते । अन्ये च तिस्रानामाहके प्रकटे
सुफलिने वाचमोस्तिताः स्तुः, तावन्ति हेमसहस्रानि तिञ्जति
पुरे । अपरैऽभयनामकाः मध्वगिरिनदीमहाहृत्तस्यैकनिशेषके

मवाङ्मनमतीत्य संचरं विरक्तव्य पवोरवं स्खलयितुमशक्य । न-
न्यतन्मे वैकडेसाहजात्यनवाकेशोरायां लसुद्रुतेः स्वचकेतैः
पाद्यविपुवं समस्ताद्वेयितुमशक्यम् । इतरे च शालिरत्नहर्षं
वेदमणि विभरुंभभुः । तत्रैकः शालीरिकाभिसाहासिबीजप्र-
सृतिमान्, अन्वभ गदेभिकारासिचो हूनल्लतः पुनः पुनः फलति ।
ती० ३५ कल्प ।

शंदवर्-नन्दवती-श्री० । श्रेयिकनहाराजमायायाश्च, सा च
राजपुदे स्वनामध्वयात् शोपातिते प्रसजिता विद्यतिवचंपर्याया
सिद्धा । उपा० १ अ० । रतिकपरवैते शकसामानिकानां व-
सिषादिकस्यायां राजधान्याय, की० ।

शंदसंक्षिपा-नन्दसंक्षिपा-श्री० । नर्गामितप्रम्यपकतैः, आ०
म० १ अ० १ अण्ड ।

शंदसिरी-नन्दश्री-श्री० । वापाणस्यां मद्रसेनाजेषक्षेत्रिनः
सुतायाय, ती० । "वापारसीदं कोष्ठं, पासे गोचारिभर्हसेयेय ।
शंदसिरी पञ्चमह-रायगिहे सेणिय वीरे" ॥ १ ॥
अथैव पुर्यां मद्रासनो जीवेषुश्री, तस्य प्रार्था नम्या । तयोः
पुरी नन्दश्रीक्षरकरहिता । अथैव कोष्ठके शैत्ये अन्वदा पार्थ-
स्वामी समवासरत्तुः नन्दश्रीः प्राप्ताजीदृ गोचारिपथांशो शिष्य-
त्वाश्रिता । सा च पूर्वमुद्रं विहाय पञ्चाक्षसोभ्रीता इस्तपादा-
ऽऽशङ्काश्रय, साध्यांभियांयमाणा तु विनकायां बसनी स्थिता,
तदनाशोच्य मृना सुष्ठुद्विमवति पञ्चदरे श्रीदेवी अहे देवग-
णिका, भगवतः श्रीशारदस्य राजपुदे समवसूतत्वायैव नाञ्च-
विचिमुपवर्षं गता । अन्ये त्वाहुः-करियीकेषु धातिसल्लग्न-
करो, श्रेयिकेय तस्याः स्वकपे धृष्टे भगवानामन्वत् तस्याः
पूर्वमवावसन्नतावृत्तम् । ती० ३७ कल्प । आ० क० । आच० ।

शोदा-नन्दा-श्री० । ज्योतिषसङ्केतिते तियिमेदे, तत्र प्रीतपद,
बही, वकादही च मन्दा । सं० प्र० १ पादु० अं० सु० प्र० । ६०
प० । श्रीमतीसजिनस्य मातरि, प्रव० १३ द्वार । ति० । आच० ।
क्या० । श्या० । शीरजिनसत्कस्य अचलजानुनाम गणधरस्य
मातरि, आ० म० १ अ० २ अण्ड । आ० सु० । श्रेयिकभार्था-
नामभवकुमारमातरि, ति० १ सु० १ वर्ग १ अ० । अनु० ।
सा च वेद्यातदगरे कस्याचित् क्वाणधनस्य श्रेष्ठिनो द्वितीऽपि
जनाऽऽहता श्रेयिकेन तत्र गवा शरिणीता, क्सेद्याभवकुमारं
नाम पुत्रं जनिववती । तेन च बयःप्रतिन साकं राजपुद्गमाग-
ता श्रेयिकेन संसागिता राजभोगानुपसिधेदे । सं० । (इति
"श्रेयिषिषा" शब्धे द्वितीयानगरे ६२७ पुष्टे सुबुकोवाहरणा-
चक्रे प्रत्यपारि)

स्वप्नतरय-

वर्षं लल्लु अंभू । तेषां कालेषां तेषां सपथं राप-
गिहे जगरे, शुषसिखए चेदप, सेणिए राया । वषभ्रो ।
तस्स खं सेषियसस रथो शंदा नाम देवी । होत्था । वषभ्रो ।
सामी सगोल्डे, परिसा भिमया, तवे खं सा नंदा देवी इ-
पीसे कदाचं खड्के सभाये हड्डहडा कोडुविषपुरिते सप्रायेषि,
प्राधैषिषिषा जा खं महा पञ्चमीवती० जाव एकारस अं-
नाइं अदिक्षिषा पीसं पासां परिपार्य० जाव सिषा ।

अन्त० ७ वर्ग १ अ० । ज्ञा० । आ० म० । कल्प० ।
कौशाम्बीराजशतामीकमन्त्रिणः सुगुत्सव प्रार्थायां शतामीक-
राजमहिष्या शुभाभत्याः सत्याया, तथा च सुर्गकोणस्यकुम्भ-
वाभिन्नहृत्सवं शीरजनकत्वं प्रतिज्ञापयन्त्या, तद्ग्रहवपराद्यमुक्तं
हृत्पुत्रा अभिप्रदृष्टिशेषवाक्यमिति मिश्रस्य शुभापीठारपु-
स्तामीको शोपाश्रयः । वरपु दधिवाहनद्रुमुकुम्भया वसुम-
त्सा यमश्रेष्ठिना युधीत्येन कीतया अन्वनाम्या पुरितोऽभि-
प्रदः । आ० क० । आ० म० । (इति 'शीर' शब्धे वषयते)
वापाणस्यां नन्दश्रीमातरि भद्रासनश्रेष्ठिनायांयाय, आ० सु०
११ अ० । ती० । आच० । तासकलाऽऽहृतपुवचनान्यां श्री-
शुभजनदेवेन परिशीतायां वावृद्वीसुवृत्तितानियुक्तमातरि,
आ० म० १ अ० १ अण्ड । शीरस्यचकपपेतस्य द्विती-
यापनीवकूदवासरथायां विकुम्भयाय, आ० म० १ अ० २
अण्ड । आ० क० । द्वी० । ती० । श्या० । अं० । उतरपौरस्ये
रतिकपरवैते शैलानामादिभ्याः कृष्णराजपञ्चम्याय, आ०
४ अ० २ उ० । ती० । जी० । आ० सु० । स्वनामप्रसिद्ध्यां
पुष्करियाम्, तत्र श्याम्भटपुष्करियः सर्वां अपि सामान्येन
नन्देयुष्मते । विशेषेण तु-१ नन्दा २ नन्दोचरा ३ आनन्दा ४
नन्दिचयेति चतस्रोऽप्युक्तपथेत्तयोः वर्तिताः । आ० ४
अ० ३ अ० जी० रा० । आ० । (राजपुदे नन्देन मयिकारश्रेष्ठिना
कारिताया नन्दायाः पुष्करियायाः वर्णको 'वृद्धर' शब्धे
वषयते) गवि, दे० ना० ४ वर्ग ।

शंदावच-नन्दावर्षे-पुं० । प्रतिदिक्कनकोणके स्वस्तिके, अं० ३
क० । रा० । मद्रा० । चतुरिदिक्कजीवमेदे, जी० १ प्रति० ।

शंदि-नन्दि (न्दी)-पुं० । श्री० । 'दुनदि' धातोः नुमि नमनं
नन्दिः । इषे, नन्दिहेतुत्वाद् ज्ञानपञ्चके, नन्दिन्ति प्राक्शिवोऽभेवा-
स्मिद् वेति नन्दिः । इत्यस्याः । ज्ञाते, आ० म० १ अ० १ अण्ड ।
अथ नन्दिदिति कः शब्दायोः । उच्यते-दुनदि' ससुद्धी इत्यस्य
धातोः "हदितो नुम्-०" ॥ ७ । १ । ५ । इति नुमि षिङिते नन्द-
नं नन्दिः, अन्वोदो इषे इत्यर्थः । नन्दिहेतुत्वाद् ज्ञानपञ्चकामि-
षाचकमध्ययनमपि नन्दिः । नन्दिन्ति प्राक्शिवोऽभेवास्मद् वेति
नन्दिः । इदमेव प्रस्तुतमध्ययनयद् प्राक्शिविज्ञानाध्यायिवन्नेषि
वर्तमानस्य नन्दिशब्दस्य सुंस्त्वम् "इः सर्वेषातुभ्यः" । इयौशा-
दिक इः प्रत्ययः अपरे तु नन्दीति पाठमिति, "ईकृष्णादिभ्यः" इति
शुभादीकप्रत्ययं समानीय स्त्रीत्वेऽपि वक्ष्यमि । ततश्च "हतो-
अन्ययोः" ॥ १५४ ॥ ३१ ॥ इति इतिप्रत्ययः । स च नन्दिन्तुयोः । न-
द्याया-नामनन्दिः, स्वधानानन्दिः, कल्पनान्दिः, नाभनन्दिश्च ।
तत्र नामनन्दिष्वेत्वं कस्याचिद्धीवद्याऽजीवस्य वा नन्दिषु-
द्धार्थरहितस्य नन्दिदिति नाम कियते, स नाम्ना नन्दिर्नोमन-
न्दिः । यद्वा-नामनामनोऽनेशोपकारार्थं नाम धातो नन्दिश्च ना-
मनन्दिः । नन्दिदिति नामवाच्यं नामनन्दिः । तथा-सन्नाममभिन्न-
जेव्यकर्माऽऽविषु, असन्नायं वाऽऽभिस्याह्वयपरादकाऽऽविषु माच-
नन्दिमैतः । श्याम्भदेवोऽप्यपना स स्वधानानन्दिः । अथवा ज्ञा-
द्यविषयपूर्वकप्रज्ञानविश्वस्यापना स्वधानानन्दिः । कल्प-
नन्दिर्द्विधा-आगतो, नोऽप्यपनात्तथा । तथाऽऽगतो नन्दिषु-
धेत्वं ज्ञाता, तत्र चातुपपुत्रः, चातुपयोगो कल्पयित्ति वचनात् ।
नोऽप्यपनात्तस्यु निषा । तथाया-द्वाराऽऽव्यनन्दिः, नन्दोऽपि-
कल्पनान्दिः, वसरोऽप्यनन्दोऽप्यनन्दिः कल्पनानन्दिश्च । तथ च

खं तुमे देवाणुपिया ! चंपाए नगरीए बहिया अणु-
 जायसि ममं पक्खिआमेमाणा पक्खिआमेमाणा चिद्धह ।
 तए णं ते चरगा य धणोयं सत्यवाहेयं एवं वृत्ता स-
 माणुं जाव चिद्धंति । तए णं ते धखे सत्यवाहे सो-
 हणंसि तिदिक्खणपक्खसंसि विद्धं सत्यवणं पाणं
 स्वाहंमं साहंमं उवक्खत्तावेद, उवक्खत्तावेदत्ता मिचं आमं-
 तेति, जोयथा भोवावेति, भोवावेतिचा आणुच्छति, सगदीसा-
 गं जोवावेति, जोवावेतिचा चंपाए खगरीए निग्गच्छति, एा-
 तिभिगिहेहिं अच्चाहिं बममाणे ३ सुहेहिं बमहिपाय-
 रासीहिं अगजजवयं मज्जे मज्जेणं जेयेव देसग्गे, तेणेव
 उवागच्छइ, उवागच्छइत्ता सगदंसागदं भोवावेति, सत्य-
 निवेसं करेइ, कोहुंविपपुरिसे सहवेति, सदावेइत्ता एवं वयइ-
 तुज्जे णं देवाणुपिया ! मम सत्यनिवेसंसि मइया मइ-
 या सहं उग्गोमेमाणा एवं वयइ-एवं खलु देवाणुपिया !
 इमंति आगमियाए जिआवायाए दीहमक्काए अबीए
 महुमज्जेदेसजाए बहवे णंदिफला एांमं रुक्खा पक्खत्ता
 किएहाणं जाव पत्तिया पुणिया फलिया हरिया रजिआत्ता
 सिरीए अइव २ उवसोत्तेमाणा चिद्धंति, माणुसा व-
 धोयं० जाव माणुसा फांमयं, माणुसा छाया, ते जो एं
 देवाणुपिया ! तंसिं शुद्धिफलाणं रुक्खायं मूलाणि वा
 कंदतयपक्खफलायणि वा हरियाणि वा आहारेइ,
 ग्याए वा बीसमति, तस्म णं आवाए भएए जवति,
 तनो उ पच्छा परिणममाणा अकाले चैव जीवियाओ व-
 वरोवेति । तं मा एं देवाणुपिया ! कइ तंसिं नंदिफलाणं
 मूलाणि वा० जाव ग्याए मा बीसमत्त, मा णं सविय अ-
 काडे चैव जीवियाओ ववरोविज्जति, तुक्के णं देवाणुपिया !
 अखोसिं रुक्खाणं मूलाणि य० जाव हरियाणि य आहा-
 रेइ, ग्यायसु बीसमत्त हि घोसेणं घोसहणं जाव पक्खिणंति ।
 तए णं धखे सत्यवाहे सगदी सागदं जोएत्ता जेनेव शुद्धिफला
 रुक्खा, तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छइत्ता तंसिं शुद्धिफलाणं
 अइरसामंते सत्यनिवेसं करेति, दांभं पि कोहुंविपपुरिसे
 सदावेति, महावेइत्ता एवं वयइ-तुज्जे णं देवाणुपिया ! मम
 सत्यनिवेसंसि उग्गोमेमाणा २ एवं वयइ-एवं देवाणुपिया !
 तं शुद्धिफला किएहाणं जाव माणुसा छाया, ते जो एं
 देवाणुपिया ! एपंसिं शुद्धिफलाणं रुक्खायं मूलाणि वा
 कंदपुफलयपक्खफल० जाव अकाले चैव जीवियाओ व-
 रोवेति । तं मा णं तुक्के बीसमत्त, मा णं अकाले० जाव जीविया-
 ओ ववरोविस्सइ । अखोसिं रुक्खाणं मूलाणि य० जाव बीस-
 मत्त सि कहु घोसेणं पक्खिणंति । तत्थ णं अप्पेगइया
 पुरिसा धखस्स सत्यवाहस्स एयमहं सइहंति० जाव रो-

यंति, एयमहं सइहमाणा रोपमाणा तंसिं शुद्धिफलाणं
 दूरेणं परिहरयाणा, अखोसिं रुक्खाणं मूलाणि य० जाव
 बीसमंति ; तंसिं णं आवाए नो जएए जवति, तनो
 पच्छा परिणममाणा ३ सुइरुक्खाए य तुज्जा ३ परिणमं-
 ति । एवामेव समणउसो ! जो अइयं निग्गंथो वा
 निग्गंथी वा० जाव पंचसु कामगुणेसुं नो सज्जति, नो र-
 ज्जति, से णं इइजवे चैव बहूणं समणाणं समणीयं
 शिग्गंथाणं शिग्गंथीयं अक्खिज्जे परलोए नो आगच्छ-
 ति० जाव बीतीवत्तस्सति, जहा वा ते पुरिसा । तत्थ णं अप्प-
 गतिया पुरिसा धखस्स एयमहं नो सइहंति, धखस्स
 एयमहं अइसइहमाणा जेणव ते शुद्धिफला, तेणेव उवाग-
 च्छति, तंसिं शुद्धिफलाणं मूलाणि य० जाव बीसमंति,
 तंसिं णं आवाए भएए जवति, तओ पच्छा परिणममाणा०
 जाव ववरोवेति । एवामेव समणउसो ! जो अइयं निग्गं-
 थो वा निग्गंथी वा पवइए पंचसु कामगुणेषु सज्जति०
 जाव आणुपरिवट्टिस्सति, जहा वा ते पुरिसा । तए णं मे धखे
 सगदीसागदं जोवावेति, जेणेव अइइच्छत्ता नगरीए, तेणेव
 उवागच्छइ, उवागच्छइत्ता अइइच्छत्ता नगरीए बहिया
 अग्गोआणंति सत्यनिवेसं करेति, मगदंसागदं भोवावेति ।
 तए णं से धरणे सत्यवाहे महइये रायारिहं पाहुं
 गिएहेति, बहूहिं पुरिसंतिं सक्खिं मंपरिवुडे अइइच्छत्ता-
 खगरस्स मज्जे मज्जेणं आणुपविस्सति, जेणेव कणगकेऊ
 राया तेणेव उवागच्छति, उवागच्छत्ता करयल० जाव
 वक्खेवेति, वक्खेवेतिचा तं महयं पाहुं उवरोति । तए णं
 से कणगकेऊ राया इत्तुहुं० एयस्स सत्यवाहस्स तं मह-
 त्थं० ३ जाव पक्खिच्छति, धरणं सत्यवाहं मकारंति, सक्का-
 रत्तित्ता संमाणेति, मंमाणेत्तित्ता ठस्सुं वियरंति, वियर-
 त्तिचा पक्खिच्छतेति, पक्खिच्छत्तित्ता भेदविनिगमं करंति,
 करेत्तित्ता पक्खिच्छं गिएहेति, सुहं सुहंयं जेणेव चंपा नग-
 री तेणेव उवागच्छति, उवागच्छत्तित्ता मिच्छति अज्जिसम-
 छाणए विद्धाणं माणुस्सगदं जोगं जाव विट्ठरति । तेणं
 कासेणं तेणं समएणं थेरागमणं, धखे धम्मं सांखा जि-
 ह्ठपुत्ते कुहुंते उवेत्ता पवइए माइयमाइयाइं एकररसंगदं
 बहूणि वासाणि सामएणमासियाए अइयंरसु देवसोगे-
 सु देवचाए उववखे महाविदेदे वासं मिज्जिह्ठि ।

अज्ञाना पञ्चदशं विभजते, अस्व चैव पूर्वैण सह संबन्धः-
 पूर्वैस्त्रिषण्णपमानाद्भिन्नव्यत्यागः यातपार्श्वतः, इह तु त्रिगोपदे-
 यान् । तत्र च सत्ययथासि, तद्भावे त्वनर्थाप्रतिरिधीयते,
 इत्थेवं संबन्धस्य सर्वं सुगमं, न चरं (चए वेत्यादि) तत्र च
 रको धाटिमिकाचरः, चारिको रथापतित्तीवपरिधातः, जी-
 वरोपकरण इत्यन्तः । कर्मण्यदिनकाक्षमपरिधातः, चमोप-

करण इति चार्थे । जिहोपको मिक्षामोजी, सुपनशासनस्य इत्य-
 म्भे । पावहुपरागः शेषः । गौतमः-अनुतरात्मनाः। शब्दिविचित्राया-
 वृत्तमाऽऽदिशिक्ताकलापवराप्रतिबुधमको गवतः । कणमिक्षाप्र-
 ह । गौत्रातिकः-गोचवांऽनुकारः । उक्तं च-“गाबोहि” समं निम्नाम-
 पचेत्सन्नाऽऽस्यार पकारिति । मुञ्जति जहा गावः । तिरिकन्वा-
 सं विजायिता ॥ १ ॥ ” शुद्धमो शुद्धपथमं एव श्रेयानि-
 त्मनिस्त्वय्ये तथ्योक्तकारी । धर्मोक्तको धर्मसंहितापरि-
 ज्ञानवान् । सभासद् अविहको वैतनिकः । उक्तं च-“ अविह-
 को विणयकारी, देवाद्यं य पराद्यं अर्थाय । जः वेत्सियावय-
 सुभो, एवं भवे वि नायव्वा ॥ १ ॥ ” बिकुलोऽर्द्धयावादी, पर-
 लोकात्मन्युपगमात् सर्वथादिन्यो विकृष्ट एव । वृकस्तापसः, प्र-
 थममुपक्रमाप्राप्तो वृककाले च हीनाप्रतिपत्तेः । भावको ब्रा-
 ह्मणः । श्रम्ये तु वृकश्रावक इति व्याचक्षते । स च ब्राह्मण एव ।
 रकटदः परित्राजकः । निर्मथः साधुः । प्रभृतिप्रहणात् कपिसा-
 ऽऽदिपरिग्रह इति । (पथयद्यु इति) पथयन् शब्दस्य (पथकेच-
 लि) अर्द्धपथे मृष्टिसंश्लेषस्य खल्वपूरणं द्रव्यं प्रक्षेपकः । (प-
 थियस्स सि) बाहनापतिततय, रोमे वा पतितस्य (जगद्गुण-
 स्स सि) बाहनास्त्वज्ञानात्पतने प्रमत्तस्य, कर्मस्य च जीयतां
 गतस्येत्यर्थः । “ हृदि सि” श्रामन्त्रणे । (नाहोमिण्डि अकारि-
 ति) नातिविकृष्टेषु नातिहीनैष्वेवष्टसु प्रयाणकमार्गेषु वस्य
 न्नुतरकुलैर्यस्यनिप्रान्तराभ्यासस्थानैः, प्रातोजनकाशैश्चो-
 ष्यथः । ‘ देसगं ति’ देशान्तस्य । इहोपनयस्तथामिहित एव ।

विशेषतः पुनरेवं तं प्रतिपाद्यन्ति-

“ जेषा इव मस्युयगती, धनो स्वअयव जिषो वृक्षरक्तो ।
 अहिकृत्तानथरिसमं, इह निव्वानं मुण्येयव्वं ॥ १ ॥
 सोलणथा इय तिरथं-करस्स सिवमगगदेससपणथं ।
 चरगावणो इव इत्थं, सिवपुसुकाभा जिथा बह्वेयं ॥ २ ॥
 न्दिकताइ इव इहं, सिवपइपदिचक्रमाण विस्वाभो ।
 तम्मकम्बणा च मरत्तं, जइ नइ विसएदि” संसारो ॥ ३ ॥
 तस्यस्रणेण जइ इ-उपुरगमो विसयवउज्जेथं तहा ।
 परमाणंदिगिंश्रेथ-सिवपुरगमणं मुण्येयव्वं” ॥ ४ ॥ इणं १
 श्लो० १५ अ० १

शब्दिवचनान्-नन्दिवर्धन-पुं० । गौतमस्वामिप्रतिष्ठितस्य ब्रह्मव्या-
 गतस्य चन्द्रमजस्य पुत्रकं, ती० ४३ कण्ठः । पायवृत्तमापिने
 मूककुण्डप्रामे महावीरस्वामिनो ज्येष्ठप्रातरिति, चेटकराजसुना-
 याः ब्रह्मपासवतुः ज्येष्ठप्रायाः पत्नी, सा च-५०४ अ० । कल्प० । श्रा०
 म० । श्राव० । श्राव० । श्लोकोत्तररीत्या कार्तिकमासे, कल्प०
 ६ कृष्ण । नन्दियेणमुनेरी, श्रा० ५० ५० अ० । श्राव० ।
 मधुरावां श्रीवामराजपुत्रे, विवा० ।

तत्कथा-

एवं स्वमु जंबू ! तेषां कालेषां तेषां समएणं महुरा णयरी,
 जंदिरे उज्जाणे, सुदरिसये जन्से, मिरिदाये राया, बंजु-
 सिरी जारिया, पुत्ते णंदिबद्धये णामं कुमारे अहीणं जाव
 जुवराया । तस्स णं सिरिदायस्स सुबंघुणं अयच्छे होत्था,
 साम्भेदभेय० । तस्स णं सुबंघुसम अयच्छस्स बहुमिती पुत्ते
 णामं दारए होत्था, अहीणं । तस्स णं सिरिदायस्स रथो
 विचे णामं अलंकारि ए होत्था । सिरिदायस्स रथो विचे

बहुविहं अलंकारियकम्मं करेमाणे सक्कहापेसु सक्कपूभि-
 यासु य अंतउरे य दिक्षुविचारो याभि होत्था । तेषां कालेण
 तेषां समएणं सामी समोसुदे, परिसा राया च पिग्गमां० जाव
 गया । तेषां कासेणं तेषां समएणं समखस्स जेहे० जाव राय-
 मगं भोगाहे, तहेव इत्थं आसे पुरिसे । तस्मिं च णं पुरि-
 साणं मज्जगयं षणं पुरिसं पासइ० जाव णरणा-
 रीसंपरिकुदं । तए णं तं पुरिसं रायपुरिसा चक्करंसि
 तचांसि अश्रोपयंसि समजोइयंसि सिहासर्णसि नि-
 वेसावेइ । तयापंतरं च णं पुरिमाणं मज्जगयं बहुविहं
 अयकससेदिं तचेदिं समजोइयणं अप्पेगइयाणं तंभरि-
 एदिं, अप्पेगइयाणं तथयपरिदिं, अप्पेगइयाणं सीसगभ-
 रिएदिं, अप्पेगइयाणं कलकलजरिएदिं, अप्पेगइयाणं खार-
 तेक्कजरिएदिं, महया महया रायाभिमेएणं अभिसिचइ । त-
 याणंतरं च णं तत्तअजययं समजोइयणं अजययसंकासंगं-
 हाय हारं पिणद्धइ । तयाणंतरं च णं हारं अद्धहारं जाव पदं
 मउहे विता तहेव० जाव वागरेइ । एवं खड्डु गोयमा ! तेषां
 कासेणं तेषां समएणं इहेव अंशुदीवे दीवे चारहे भासे सीह-
 पुरे णामं णयरे होत्था रिक्कत्थि० । तथ्यं णं सीहपुरे
 सीहरहे णामं गया । तस्स णं सीहरहस्स रथो दुज्जोइये
 णामं चारगपासए होत्था अट्ठमिए० जाव वुप्पभियाणंदि ।
 तस्म णं बुज्जोइणस्स चारगपासस्स इमे एयाक्खे चारगजंहे
 होत्था । तस्स णं बुज्जोइणस्स चारगपासस्स बहवे अयकुं-
 कीओ अप्पेगइयाओ तंभरियाओ, अप्पेगइयाओ तथय-
 भरियाओ, अप्पेगइयाओ सीसगजरियाओ, अप्पे० कल-
 कल भरियाओ, अप्पे० खारतेक्क जरियाओ, अग्निणीकायंभि
 अइहियाओ चिहंति । तस्स णं बुज्जोइणस्स चारगपासस्स
 बहवे ठट्ठियाओ आसमुचभरियाओ, अप्पेगइयाओ इ-
 ल्थीमुत्तजरियाओ, अप्पे० ठट्ठमुत्तजरियाओ, अप्पे० गोमु०,
 अप्पे० एवयमु०, अप्पे० महिसमु०, बहुपदिपुयाओ वि-
 द्दइ । तस्स णं बुज्जोइणस्स चारगपासस्स बहवे इत्थं-
 बुयाण य पायंबुयाण य इहीण य णियसण य संकलाण
 य पुंजा य पिगरा य संघिसिक्खा चिहंति । तस्स णं बुज्जो-
 इणस्स चारगपासस्स बहवे वेणुसणाय य चिंवाचिणाय
 य कसाण य वायरासीण य पुंजा पिगरा चिहंति । तस्म
 णं दुज्जोइणस्स चारगपासस्स बहवे सिहाण य लठ्ठणाय
 य मोग्गणाय य कणंगणाय य पुंजा पिगरा चिहंति । तस्म
 णं दुज्जोइणस्स चारगपासस्स वरत्ताण य वागरज्जण य
 बाहलुत्तरज्जण य पुंजा पिगरा संचिहंति । तस्स णं दुज्जो-
 इणस्स चारगपासस्स बहवे असिपत्ताण य करपत्ताण य
 सुएपत्ताण य कलंबचीरत्ताण य पुंजा पिगरा संचिहंति ।

तस्स खं दुज्जोहणस्स चारमपालस्स बहने लोहस्सोत्तमाय
 व कदसकराय व चम्पपट्टाय व अन्नियपत्ताय व पुंजा
 गिरा संघिद्धे । तस्स खं दुज्जोहणस्स चारमपालस्स
 बहने सूतीय व लंदणाय व कोट्टिन्नाय व पुंजा गिरा
 संघिद्धे । तस्स खं दुज्जोहणस्स चारमपालस्स बहने स-
 त्थाय व पिप्पलाय व कुशापाय व वृहच्छेयणाय व
 वत्थाय व पुंजा गिरा संघिद्धे । तस्स खं से दुज्जो-
 हणस्स चारमपालस्स सीहरहस्स रत्तो बहने चारे व
 पारदारिणं व गंठिजेदे व रायावकारी व अण्णाहारणं व
 वात्थपाते व वीसंजपाते व सुद्धकरे व लंदणपट्टे व पुरिसेहिं
 गिएहवेदं, गिएहवेदं वा चत्थायणं पावेदं, लोहदंभेण सुदं
 विहावेदं, अण्णवेदं तत्तं तं वं पजेदं, अण्णं तत्तं वं पजेदं,
 अण्णं सीसमं पजेदं, अण्णं कलकसं पजेदं, अण्णं
 सारवेदं पजेदं, अण्णं तेषं वेच अजिसेगं करेदं, अण्णं
 उत्ताणणं पावेदं, अण्णं आसमुत्तं पजेदं, अण्णं इत्थियुत्तं
 पजेदं जाव वत्थयुत्तं पजेदं, अण्णं विहा सुदं पावेदं,
 अण्णं बल्लस्स वभावेदं, अण्णं तेषं वेच वतीसं दल्लयं,
 अण्णं इत्थंहुयाहिं वंभावेदं, अण्णं पायंहुयाहिं वंभावेदं,
 अण्णं इत्थिवंघणं करेदं, अण्णं शियल्लवंपणं करेदं, अण्णं
 वंकोटियं करेदं, अण्णं संकल्लवंपणं करेदं, अण्णं इत्थ-
 य्च्छिएणणं करेदं जाव सत्तोववादिणं करेदं, अण्णं
 वेणुल्लयाहिं वं जाव वेवरासीहिं य एहावेदं,
 अण्णं उत्ताणणं करेदं, करेदं वा उरे सिंसं द-
 ङ्गावेदं, दंढावेदं वा लल्लं दावेदं, पुरिसेहिं उक्कं पा-
 वेदं, अण्णं संताहिं वं जाव सुत्तरञ्जुहिं व इत्थं सु
 व पावेदं व वंभावेदं, अण्णं दम्भेदि व उक्कं पाणं पजेदं,
 अण्णं असिपत्तेहिं वं जाव कल्लवंचीरणपत्तेहिं व प-
 च्चावेदं, सारवेदं अण्णं वंभावेदं, अण्णं थिल्लावेदं व
 अण्णं व कोप्परेयं व जाणुयं व लल्लुयं व लोह-
 वील्लयं व कदसकराय व दंढावेदं, अण्णं वंभावेदं,
 अण्णं सूतीयं व दंभपाणियं व इत्थं गल्लियायु व पायं गुरु-
 यायु व कोट्टिन्नायं आठकावेदं, आठकावेदं वा जूमि
 कंहुयावेदं, अण्णं सत्थियं वं जाव लल्लुयं व वंभावेदं
 व अण्णं पत्तावेदं, दम्भेदि व कुसेदि व उक्कं दम्भेदि व
 वेहावेदं, आययंसि दल्लयं, सुके सभाये चरुचदस्स उप्पा-
 वेदं । तस्स खं से दुज्जोहणचारं वयकम्भे ० सुवहुपावं स-
 म्भज्जियि वा पगवीसं वाससयाइं परमाउवं पावणिया काळ-
 मासे काळं किंवा उहणं पुढवीए उक्कोसं वारं सिसं सागरोवयाइं
 उहणं वरुणं उववणे । से खं तत्रो अण्णं वंभावेदं उक्कं
 इहं वहुपाए वयराए सिरिदायस्स वत्तो वंघुतिरिं ।

देवीए कुच्छित्ति पुचत्ताए उववणे । तस्स खं वंघुतिरि
 वत्तो वंभासं वहुपदिपुष्पायं ० जाव दारणं पवाया ।
 तस्स खं तस्स दारणस्स अण्णं पिरो शिष्यवचारसाहे इमं
 एवाकं छापयेज्जं करेदं-होतं खं अण्णं दारणे खंदिसेणे
 वामेणं । तस्स खं से वंदिसेणे कुमारे वंभावेपरिउके ० जाव
 परिउहे । तस्स खं से वंदिसेणे कुमारे उण्णं कालजावे ०
 जाव विहरणं ० जाव सुवराया जाए वावि होत्वा । तस्स
 खं से वंदिकुमारे रजे यं जाव अंतरे व पुच्छिए ० ४
 इच्छिए सिरिदायं रायं जीवियाओ ववरोविचा मयमेव
 रज्जसिदिं कारेमाणे पालेमाणे विहरिउं । तस्स खं से वंदि-
 सेणे कुमारे सिरिदायस्स रत्तो अंतरे अल्लमाणे अल्लया
 कयाइं चित्तं अलंकारियं सदावेदं, सदावेदं वा एवं वयासी-
 तुयं खं देवाण्णिया । सिरिदायं रायं सन्ध्याणो सुत्तं भूमिया-
 सु य अंतरे य दिशवियारे सिरिदायं रायं अजिक्कणं अजि-
 क्कणं अलंकारियकम्भं करेमाणे विहरि । तं तुम्हं देवा-
 ण्णिया । सिरिदायं रायं अलंकारियकम्भं करेमाणे गीवाए
 सुत्तं शिवसेहि, ता वं अण्णं तुम्भं अण्णं जियं करेसामि, तुम्भं
 अण्णं इत्थं उराले भोगभोगां जुंजयाणे विहरिस्सह ।
 तस्स खं से चित्तं अलंकारियं खंदिसेणस्स कुमारे मयं वं-
 यमं पदिमुणेइ, पदिमुणेइ वा-तस्स खं तस्स चित्तस्स अण्णं
 कारियस्स इमे एवाकं ० जाव सण्णं पजित्था । जइ वं मं
 मिरिदायं राया एयमं आणवेदं, तस्स खं मं खं नज्जइ
 केणइ अण्णं कुमारेणं मारिस्सत्तं चि कट्टुं भाए ० ४,
 जेणेव मिरिदायं राया, तेणेव उवामच्छं, उवामच्छं वा
 मिरिदायं रायं रहसि एवं करपलं जाव एवं वयासी-
 एवं लल्लु सामी । वंदिसेणे कुमारे रजे यं जाव सु-
 च्छिए ० ४ इच्छिए तुम्भे जीवियाओ ववरोविचा सयमेव
 रज्जसिदिं कारेमाणे पालेमाणे विहरिउं । तस्स खं से सि-
 रिदायं राया चित्तस्स अलंकारियस्स अंतरे एयमं सांवा
 शिसम्म आसुक्ते ० ४ जाव साहहुं खंदिसेणं कुमारे पु-
 रिसेहिं गिएहावेदं, एयं विहायेणं वज्जं आणवेदं । तं
 एवं लल्लु गोयमा । वंदिसेणे पुणे ० जाव विहरं । वं-
 दिसेणे कुमारे जयवं । इओ पुओ कहिं गच्छित्ति, कहिं
 उववणियज्जित्ति ! गोयमा । वंदिसेणे कुमारे सत्थियासाइं
 परमाउवं पावणिया काळमासे काळं किंवा इवीसे रयण्य-
 जाए पुढवीए संतारो तहेव; वतो इत्थियारो वयरे
 मच्छत्ताए उववज्जित्ति । से वं लल्लु मच्छिएइं वचि
 सयाणे तस्येव सेद्धिक्कं बोहिं पावणिया सोहमे कप्पे म-
 हाविदेहे वासे सिक्कित्ति, सुज्जित्ति, सुधिदि, परिधि-
 व्वादिदि । विया ० १ सु ० ६ अ ० ।

शंदिषय्या-नन्दिषय्या-श्री० । अम्बुहीये मन्वरस्य पूर्व क-
ष्यकवरस्य पवनस्य उन्नतकूटास्तध्यायां दिषकुमार्याम्,
स्था० ७ ता० । आ० २० । आ० ७० । जं० । आ० १० ।
श्राव्यपुष्करिणीनेदे, स्था० ४ ता० ३ उ० । ती० । जी० ।

शंदिभाण-नन्दिभाजन-न० । औपग्रहिकोपकरणनेदे, ७० ।
तदुपयोगश्च-

एकं भरेभि जाणं, अणुकपा न्हिजाण दरिसेति ।

निंति व तं वदगाऽऽदृष्ट, गालिति तद् चम्पकरपुणं ॥

अथ प्रतिपन्नानां कोऽम्बुनुकम्पया ह्यात्-अदं युधमन्यं दिने
दिने एकं ज्ञाजने बिभर्मि वृथ्यामि, ततस्तत्र नन्दिभाजनं बिभ-
र्ति पूर्यानि, ततस्तत्र नन्दिभाजनं दृश्यंति । अधवा-तव नन्दि-
भाजनं जिज्ञाच्यया भजिकाऽऽदिष्टु नयति । तथा प्रासुकं तद् दृ-
श्यं पानकं चर्मकरकेण गालयति । ७० । १० । ओषः । नि० चू० ।
इदानीमेतदेव प्राथ्यकारो ध्यात्वापानयन्काह-

वेयावशगरो वा, नन्दिभाणं भवे ष्वगगार्हियं ।

सो खलु तस्स विसेसो, पमाणुणं नु मेमाणं ॥१०५॥

वैयावृष्यकरो वा नन्दिपात्रं धारयत्यौपग्राहिकम्, आचार्येण
समर्पितं, निजं वा स खलु तस्यैव वैयावृष्यकरस्य विशेषः । पन-
दुकं जवति-यदतिरिक्तपात्रक्यागम, अयं तस्यैव वैयावृ-
ष्यकरस्य विशेषः क्रियते । शेषानां साधूनां प्रमाणयुक्तमेव
पात्रकं भवति, उदरप्रमाणयुक्तमित्यर्थः ॥१०५॥

पनच्व मणाणातिरिक्तेन पात्रकेन प्रयोक्तव्यं भवति-

देजाहि भाणपूर्, तु रिक्किं कोद रोहमाईसु ।

तत्रा वि तस्सुपन्नोयो, सेमं कालं नु पडिक्को ॥१०६॥

दृष्टाद् भाजनपूर् कश्चित्किमात्र-पात्रकभरण काश्चिद्भ्रारः
कुप्यात् । कदा ?, पचनरोधकाऽऽदी । तत्र पात्रकभरणे तस्य
नन्दिपात्रस्यापयोगः, शेषकालमुपयोगः तस्य प्रातःकृतेः प्रातः-
(पत्रः), कारणमन्तरेणेत्यर्थः । ओष० । पं० च० ।

शंदिमिच-नन्दिभिन्न-पुं० । साध्विनि जित्वाये वासुदेवे, ती० ३०
कल्प । मल्ल्या सह प्रव्रजिते राजपुत्रे, ३०१ ध्रु० ८ अ० ।

शंदिमुंग-नन्दिमुदङ्क-पुं० । पकृतः संकीर्णज्यत्र विस्तृते सु-
रजविशेषे, रा० । आ० चू० ।

शंदिमुह-नन्दिमुस-पुं० । अक्रुशुभप्रमाणशरीरके पक्षिदिशेषे,
प्रश्न० १ आ० ३० द्वार । जी० । रा० ।

शंदिष-नन्दिष-त्रि० । ससृष्टितरतामुपगने, जी० । स्वनाम-
ध्याते स्वधरे, कल्प० । " मिउमह्वल्लपंभं, उचउत्तं नाण्डं-
सणचरिण । येरं च षोदिसं पि य, कासवकुणं पणिबया-
मि " १ ॥ कल्प० ८ क्षण ।

शंदिगणपोसया-नन्दिदकपोषण-न० । मनोहाऽऽहाराऽऽदि-
निषेधपशोः परिपालने, ७०१ उ० ।

शंदिगणच-नन्दिगणवर्त-पुं० । प्रतिदिक्लवकोणके स्वस्तिके,
प्रश्न० १ आ० ३० द्वार । जं० । रा० । जी० । प्र० । प्रश्नश्लोके क-
ल्पे तदिष्टस्य पारिध्यायके विधाने, स्था० १० ता० । द्विभिन्न-
यजिभनेदे, प्रश्न० १ पद । जी० । स्तानिनकुमारेण्णस्य घोषस्य
प्रहाघोषस्य च शोकपालनेदे, स्था० ४ ता० १ उ० । म० ।
सिक्कभेगिकापरिकर्मनेदे, स० १३ अङ्क० ।

शंदिराय-नन्दिराज-पुं० । शीरस्वामिपुत्रेणैव तदि नन्दिर्वकने,
कल्प० ५ ऋष ।

नन्दिराग-पुं० । सम्यूहो सत्यां ह्ये, म० २ श० ५ उ० ।

शंदिस्वस्व-नन्दिशुश्रु-पुं० । धवहृते, अन्वयधृते, तुषे, कुवेर-
के, मेघधृतायां च । धाव० । प्रहा० । जी० । ति० । स० । रा० ।

शंदिस्वुरि-नन्दिस्वुरि-पुं० । श्रीशुश्रुजयतोर्षोकारकारके स्व-
नामके स्वुरी, ती० २ कल्प ।

शंदिसेण-नन्दिषेण-पुं० । मधुरायां श्रीधरामराजसुते युवराजे
नन्दिषर्षेनापरनामके, स्था० १० ता० । विपा० । स्वनामस्याने
पाशचापनयो आचार्यं, यो हि भक्तिकापुर्वा श्रीरे भगवत्याने
प्रतिमया स्थितकौरवज्ञानयाऽऽरक्तकपूरुकेण मन्त्राऽऽहो जाता-
धिः स्वर्जगाम । कल्प० ५ ऋष । आ० म० । आ० चू० । नन्दिग्रामे
गौतमपुत्रे नन्दिषर्षेनसुरिस्थिषे, ३० १ क० ।

" मगधे हि नन्दिग्रामे, गौतमः कण्वुत्तकः ।
तपस्वी धारणी तस्याः, गर्भे धारमासिके पिता ॥ १ ॥
सूतो मानाऽपि ज्ञाते च, मातुलेन स वदितः ।
नन्दिषेणाभिधस्तस्य, गृहे कर्म चकार सः ॥ २ ॥
प्रनारितः मं लोकेन, मातुलेन स्थिरकृतः ।
मा श्रीपौत्रोक्तवाच्यमि, स्थितिं सति सुता मम ॥ ३ ॥
दास्यामि तव मैतुस्ताः, कुक्ष्यामि तं परम् ।
निर्षिषणः सोऽप्य निर्गये, मृत्युर्विद्वेष कुजबित् ॥ ४ ॥
नन्दिर्वकनसुरीणां, सखिषो जनमप्रदीत् ।

स पद्यलपकः श्यातः, यशःकीर्तिरनुज्जुनिः ॥ ५ ॥
वैयावृष्येऽग्निप्रदी च, बालशरणाऽऽसिद्धाद्यु ।
शुकोऽशसत्तमेकोऽया-अहधानः सुरोऽभवगाव् ॥ ६ ॥
चक्रे अमयकरे दे, बाहरेकोऽतिसारको ।
स्थितोऽगावपरो मध्ये, साधूपान्ते प्रयोदित् ॥ ७ ॥
ग्लानर्षिः पतिनोऽस्त्येको, वैयावृष्यकरोऽस्तित् चेल ।
स अक्षिष्ठतु तच्छुक्ता, चष्टपारणकऽपि हि ॥ ८ ॥

सहसा नन्दिषेयारि-सुंभका कवलमुत्पितः ।
ऊचेऽथैः केन सोऽवाद्, अज्ञानाऽऽगात् स तद्धते ॥ ९ ॥
अनेपणां सुरशक्त-अनेपणीयं न सोऽभदीत् ।
प्रात्स्वा द्विक्लिः स ह्युक्ताम्बो, पृहीत्वाऽऽगात्सदन्तिके ॥ १० ॥
प्रायुकोश स तं ग्लानो, सुनि निपुत्रवा निरा ।
स्वं ध्यावृष्यकारीति, सुतो नाम्नेव वरुसे ॥ ११ ॥
स तद्विदं सुधासारां, अथमानः क्षामयिः ।
अशोकः कालयामास, तं विष्ठाऽऽक्षिसमप्युपिम ॥ १२ ॥
अयाऽऽदीऽसिद्ध यामात्त-नीकजं त्वां करोमि यत् ।
शानोऽवचन न क्षमः सोऽवक, पृष्ठमारोह तर्हि मे ॥ १३ ॥
पृष्ठमारोच्य तं गार्ह-स्तेन द्धेन द्धेन माधवा ।
नन्दिषेणः पुरीषेण, क्षिप्तोऽतीव विगन्धिना ॥ १४ ॥
आकुष्ठश्च कथं वेत्त-अज्ञाने मृतनायाय ।
करोषि मोकुकामस्यं, प्रजह्यस्वत्तरंदा ॥ १५ ॥
मुनिश्चम्यकलेपे तं, मन्वानोऽभ्येष्टेयमत् ।
आकाशं वाऽऽशिषं दधौ, कथं स्यादस्य निरुतिः ? ॥ १६ ॥
देवस्तुष्टोऽयं संहृत्य, मायां नत्वा च तं मुनिम् ।
शकप्रशंसा कऽऽदेव, स्वं विधानं जगाम सः ॥ १७ ॥

षड्विंसेष

बसती मुनिरध्याना-दुरोपाशोष्य शुक्रवाद् ।
 यथासासितिः पाश्चा, तदेवं मुनिपुत्रैः ॥ १८ ॥
 अ० क० । आ० ॥ १० । नि० ५० । १५० ।
 षेयिकस्य पुत्रे, स च पूर्वजने कस्मिन्श्चि चित्रजातिक-
 स्य दास भ्रातृत्वे, तेन च बह्व्रतये निमुक्तैः स्वामिनो
 यद्यशेषं याजित्वा आचयेत् इत्या तन्पुत्रेण देवकोके गत्वा
 ततः वसुध्वा षेयिकस्य पुत्रो जले (आ० ५० ५० । आ० ५०)
 स च श्रीरजिनातिके प्रब्रह्मं जपुद्दे, तस्य साधोः षेयिकपुत्रस्य
 नन्दिश्वरस्य स्वामिष्यस्य ब्रतमुक्तिमुक्तामस्य स्थिराकरणाय
 भयब्रह्मं मानस्वामिष्यमनिमित्तकचक्रितमुक्ताऽऽनरणभ्येताम्ब-
 रपरिधानकप्रमणीयता। विमिर्षितामरसुन्दरीं च स्नात्वाः पुरवर्त्यं
 कारितम् । (सा पारिजातिकी सुदिः) स हि [नन्दिश्वरस्य] ताद-
 शमन्ताः पुरं गच्छिष्येत्; परित्यक्तं दृष्ट्वा दृढतरं संवसे स्थिरो बन्-
 ध । नं० । आ० क० । आ० ५० । १० । आ० ५० । श्रीसाय-
 ङ्गले चारखमुनी, महा० । स चावलोचन् मुखां चकार ।

तद् यथा—

“ता गोपम । षड्विंसेषेणं, गिरिपर्वणं जाष पत्सुयं ।
 वाष आयासे इया बाष्णी, पदिभ्यो वि खो भरेज्ज तं ॥
 दित्तामुद्गां जं गोप, ता पेच्छ चारखं सुधि ।
 अकाले नतिय ते मरुचू, विरम विसपादितो गम्भो ॥
 ताहे वि अयाहियासेहिं, विसर्षिं जाष पादिभ्यो ।
 वाष चिना सद्युष्या, जहा किं जीविष्य मे ।
 कुंवेदुनिम्भलपरागं, तित्यं पावनी अहं ।
 उद्गाहितो य सिगिजसं, कस्य गंतुमधारिभ्यो ? ॥
 अहवा तसंजपो चंदो, कुंदस उषका पदा ।
 कलिकमुसकलंकेहिं, वरिजवं त्रियसासयं ॥
 ता एयं सयलदासिह-दृढकिलेसससयं-करं ।
 पवषणं सिंसाहिंयो, कस्य गंतूण सिगिहहं ? ॥
 दुगुहकं गिरिं रोडं, अयाचनं शुचिभ्यो सुवं ।
 जान विसपवसेयाहं, किंचि उद्गाहयं करे ॥
 एषं पुषो वि अरातेहं, इंकुचिचिं गिरिततं ।
 संचरे किञ्च निरागारं, गयषे पुषारवि जाणियं ॥
 अकाले नतिय ते मरुचू, चारियं तुक्क इयं ताणुं ।
 ता बन्धुडं भोगहसं, वेदना संजयं कुष ॥
 एषं तु जाष बेपारा, चारखसपणेहिं सेहिभ्यो ।
 ताहे गंतूण सो सिंगं, मुकपायसुं निषेदिभ्यो” ॥ महा० ६ अ० ।

अरतक्षेत्रजाभिन्मन्दीरीयक्षसमकाशो मे धरत्तजे सीयंकरे,
 ति० । टी० । शमुजयतीयं जिमशान्तिविद्यायकं गयेषु, टी० १
 कस्य । श्रीपसमुदविद्योपाधिपती, श्री० । अजितशान्तिस्तव
 पकारके आचार्ये, श्री० ६ ।

षड्विंसेषा-नन्दिश्वर-आ० । पूर्वदिग्ब्रह्मणकपर्वते पूर्वस्थां दि-
 श्चि मन्वापुष्कारिह्याम, जी० ३ प्रति० । सी० । श्री० । १५० ।
 अज्ञानकपर्वतामासुचरस्थां मन्वापुष्कारिह्याम, श्री० । नन्दिश्वर-
 नापरात्मिकायां पूर्वकचकरवाहनभ्यां दिक्कुम्भयौव, श्री० ।

स्था० । रतिकरपर्वतामासुचरदिह्यस्थासु शकसामात्मिकाज-
 धानीषु, श्री० ।

षड्विंसेषिषा-नन्दिश्वरिका-श्री० । स्वनामकथातायां षेयिक-
 आध्याय, सा च श्रीरान्तिके प्रब्रह्मिता सिद्धा, इति अमृतहृ-
 द्यायां सतसे बन्धे यत्पुत्रेभ्यस्येव सुचितम् । अमृत० १ कवे
 १६ अ० ।

षड्विंस्तर-नन्दिश्वर-पुं० । द्वादशसूर्यसंचालस्वरे, जी० ३
 प्रति० । सं० । १० ।

नन्दीश्वर-पुं० । महाभारतऽऽव्यव्यन्तरस्य शिष्यनेदे, आ०
 ५० ४ अ० । आ० क० । नन्दी सख्युक्तिः, तस्या इश्वरो
 श्रीपो नन्दीश्वरः । अतु० । “ अन्व सख्ये धायह-काशो-
 वपुष्काराह कुयसाह । वासिणीकीरधयकम्, नदीसरकम-
 दीषुपदी ॥ १ ॥” इति गणनाऽऽहने श्लोप, १५० ४ अ० २
 ४० । प्रव० । १० ।

तन्कल्पं यथा-

“ आराष्य श्रीजिनाधीशान्, सुराधीशार्थितकमान् ।
 कल्पे नन्दीश्वरश्लोप-स्याऽऽहनेऽहं विषयपावनम् ॥ १ ॥
 अस्ति नन्दीश्वरो नाम्ना-ऽहमेव षोडशो सुसांवाजः ।
 तत्परिकल्पिष्या नन्दी-श्वरेश्याऽभ्यां चानुतः ॥ २ ॥
 एतच्छयचक्रिभ्यो, कर्माणीतिभ्योऽनुषुणा ।
 योजनानां विषयिभ्यः कोऽहः कोऽतिस्तं तथा ॥ ३ ॥
 असी विषयविषयासो-यानाम् देवभोग्यम् ।
 जिनेन्दुपुजासंस्तक-सुरसंचालसुन्दरः ॥ ४ ॥
 अस्य मध्यप्रदेशे तु, कर्मात्पूर्वाऽऽदिदिशु च ।
 अज्ञानवर्णाङ्गाचार-स्तिष्ठन्त्यज्ञानपर्वताः ॥ ५ ॥
 दशयोजनसाहस्रका-तिरिक्तविस्तृतान्तराले ।
 सहस्रयोजनाभ्योऽहं, शुक्रनेकभङ्गायाश्च मे ॥ ६ ॥
 तत्र प्राग्देवराज्यां, निषेधोद्योतकं दृष्टिभ्यः ।
 स्वर्गमः प्रतीक्यन्तु, रमणीयौषधकथिभ्यः ॥ ७ ॥
 शतयोजन्याकथानि, तदर्थं विस्तृतानि च ।
 द्विसप्ततिर्योजनोष्वा-भ्येदं चैत्यानि तेषु च ॥ ८ ॥
 पृथग्द्वाराणि चत्वार्यु-च्छानि चोदशायाजानम् ।
 प्रवेशो योजनभ्यश्च, विस्तारोऽप्यहं तेषु तु ॥ ९ ॥
 कानि दशयोजनान-सुपर्णानां द्विबौकसाय ।
 समभ्रवास्तेषामेव, नामनिर्विस्तृतानि च ॥ १० ॥
 योऽहोष्वाजनाऽऽयामा-स्नावन्मात्राञ्च विस्तृतौ ।
 अहोष्वाजकोत्सेषा-स्तमभ्ये मणिपठिकाः ॥ ११ ॥
 सवरेजमभ्या देव-चन्द्रकाः पतिञ्जोपरि ।
 पठिकाश्चोऽधिकाऽऽयामो-च्छयमात्राञ्च तेषु तु ॥ १२ ॥
 श्लेषो बर्कमानस्तु, तथा चन्द्रानमोऽपि च ।
 चारिषेणो वेति नाम्ना, पर्यङ्गासमसंस्थिताः ॥ १३ ॥
 रत्नमय्यो युताः स्वस्व-परिवारेषु हारिणा ।
 श्याम्बतार्थ्यातिमाः प्र-वेकमशेषं चालय ॥ १४ ॥
 हे मे नामयकपुत्र-कुम्भहृत्समितिं वृषक ।
 प्रतिमानां वृहत्सु, क्वत्रनूत्यतिमैकका ॥ १५ ॥
 तेषु श्रुपवतींदास-धरशालमहज्जन्मजाः ।
 उषदोरण्यक्षेत्रे, पदसाध्याकथानि च ॥ १६ ॥
 पोरुश्च पूर्वकमश्याः, शिष्यसङ्घरजानि च ।

सुवर्णचिहरको-बाहुकास्तत्र मूलवः ॥ १७ ॥
 आचतनप्रभायेन, कचिरा तुभ्यसुखायाः ।
 मेक्राण्यमपदया अङ्क-बाटिका मन्थिपीठिका ॥ १८ ॥
 रण्पाङ्क स्तूपमतिमा-अन्वेषणाङ्क सुवर्वाः ।
 इन्कज्याः पुष्करिदयो, दिम्बाः स्मृति यथाकमवः ॥ १९ ॥
 प्रतिमाः चोदस चतु-होत्रस्तूपु सुवैतः ।
 मृतं चतुर्विंशत्यं, ताः साधकस्ततस्तुताः ॥ २० ॥
 प्रत्येकमखनापीयो, ककुमु सुवस्तुम्बपि ।
 गतं लको योजनानां, निर्मलेयस्वचन्द्रवारवः ॥ २१ ॥
 सहस्रायोजनोद्रेषा, विष्कम्भे लक्षयोजनाः ।
 पुष्करित्वः स्मृति तासां, कनाश्रामानि चोदस ॥ २२ ॥
 नन्विषेया चामोचा च, गोस्त्वाऽप सुद्वयंनः ।
 तथा मन्वोचरा नन्दा, सुन्दना गन्दिचर्दना ॥ २३ ॥
 मन्दा विद्यासा कुमुदा, पुण्डरीकाणिका तथा ।
 विजया वैजयन्ती च, जयन्ती चापराजिता ॥ २४ ॥
 प्रत्येकमासां योजन-पञ्चशत्या पत्र च ।
 योजनानां पञ्चदशती, याचद्विस्तारभाञ्जि तु ॥ २५ ॥
 अष्टयोजनदीर्घाणि, महाशानानि तानि तु ।
 प्रशोकसतञ्चदक-चञ्चकचतुसहस्रा ॥ २६ ॥
 मध्ये पुष्करिणीनां च, स्फाटिकाः कल्पसंयः ।
 लज्जामवपुषामानि, विद्या दधिमुकाचतः ॥ २७ ॥
 चतुःपदिसहस्रोच्चारा, सहस्रं चागगादिनः ।
 सहस्राणि दशाचस्ता-द्वुपरिद्वेषा विस्तृताः ॥ २८ ॥
 अन्तरे पुष्करिणीनां, द्वौ द्वौ रतिकराचको ।
 ततो जगन्ति द्वात्रिंश-द्वेते रतिकराचकाः ॥ २९ ॥
 शैलसु दधिमुकोषु, तथा रतिकराचतु ।
 श्याबनान्धैरैत्यानि, सन्मन्मन्मन्गिरिनिवच ॥ ३० ॥
 अक्षराङ्गीपविविष्णु, तथा रतिकराचकाः ।
 दशयोजनसाहस्रा-ऽऽयामविष्कम्भशालिनः ॥ ३१ ॥
 योजनानां सहस्रं तु, यावदुसुवर्णोभिताः ।
 सर्वैरन्मया दिम्बा, जलनर्याकाचचारिणः ॥ ३२ ॥
 तत्र द्वयोः रतिकरा-चकापोद्वैकनस्पयोः ।
 शकन्धेहामस्य पुन-दुष्टरास्यतयोः पूवक् ॥ ३३ ॥
 अष्टानां महादेवीनां, राजचामोऽष्टदिषु ताः ।
 लकोद्रेषा अक्षमामा, जिनाऽऽयनमभुवितः ॥ ३४ ॥
 सुजाता लौमस्ता चा-पिंमोला च प्रजाकरा ।
 पश्चा शिवाङ्गभाञ्जने, चूला चूलावतसिका ॥ ३५ ॥
 गोस्तुपासुद्वैते अ-प्यमहाभक्तसौ तथा ।
 रोहिणी नभसी आच, रत्ना रमोचकाऽपि च ॥ ३६ ॥
 सर्वैरत्ना रत्नसंघ-या चतुर्वैशुमिजिका ।
 चतुर्भानाऽपि च चतु-खराचन्द्रेरे अपि ॥ ३७ ॥
 नन्दोत्तरकुर्वेच-कुनः, कृष्णा ततोऽपि च ।
 कृष्णोत्तरादमाराम-पक्षिताः शकृकमावसुः ॥ ३८ ॥
 खर्बर्चवस्तासु देवा, कुर्वेते सुपारिञ्जदाः ॥ ३९ ॥
 शिल्पो ह्याहिकाः पुष्य-सिन्धिपु श्रीमहैतावः ॥ ४० ॥
 प्राच्येऽऽजगन्गिरी शकः, कुर्वेतेऽष्टादिहोत्रसवय ।
 प्रतिमार्त्तं शम्भतीर्त्तं, चतुर्वेदे तिवान्त्रये ॥ ४१ ॥
 तस्य चामे चतुर्विक्रम-महावापीविचार्यितु ।
 स्फाटिकेभु दधिमुच-चर्वेतेभु चतुर्वेदे ॥ ४२ ॥
 वैश्वेन्द्रेऽस्मदिमानां, साम्भतीनां बधापिथि ।

वत्वारः सर्वदिशुवासा, कुर्वेतेऽष्टादिहोत्रसवय ॥ ४३ ॥
 ईशानेन्द्राकोत्तरादे-अक्षमामादौ विवर्धति तव ।
 तन्मोक्षपाशास्तद्वापी-वधिमुकाचिपु कुर्वेते ॥ ४४ ॥
 अन्तरेऽपि दधिवापार्ये-अक्षमामाकुर्वेते चतुः ।
 तद्वाप्यस्तर्धविमुके-व्यस्य विवर्धतवः पुनः ॥ ४५ ॥
 पश्चिमे जिम्बैर्त्तं तु, बर्धनाः कुर्वेते सवय ।
 तद्विषवासास्तु तद्वाप्य-मन्वीव्यचिमुकाचिपु ॥ ४६ ॥
 सर्वद्वीपरिनाऽऽऽऽऽ-नुववासात् न कुर्वतिपी ।
 कुर्वन्कापीभरोपासके, शैवर्त्तं शिवमार्त्तयेतु ॥ ४७ ॥
 मन्व्या चैत्यानि चण्दाह-स्तस्तोत्रस्तुतिपात्राणाक ।
 नन्वीभरमुपासीनो-सुवर्णहस्ततुत्तरव ॥ ४८ ॥
 प्रावः सुवर्णऽऽचार्ये-प्रथितैरेवायमाचितः श्लोकैः ।
 श्रीनन्वीभरकपयो, विहित इति श्रीजिनप्रमाऽऽचार्यैः ॥४८॥
 इति श्रीनन्वीभरकथयः । टी० ४९ कथप ।
 शंदी-नन्दी-की० ॥ 'गंदि' शब्दात्, प्रा० म० शि० । गवि,
 दे० ना० ४ बर्ग ।
 शंदीसुख-नन्दीचूर्णक-म० । 'चंदि'सुखं' शब्दात्, स्त०
 १ सु० ४ अ० २ उ० ।
 शंदीस्वर-नन्दीभर-पुं० । नन्दीभर एव चरन्न मनुष्यद्वी-
 पापेक्षया बहुतरजिनमन्माऽऽदि सवभायेन तस्य चरत्वाहिति ।
 अष्टमे द्वीपे, कथा० ४ ना० २ उ० । जी० ३ । टी० ।
 तद्वकम्भतः शैवम०-
 'सोदोदं यं समुद्रं नदीसरवरे त्वायं द्वीपे वृद्धे कलयागार-
 संतापसंतिगे तदेव० जाव परिकलेषो पञ्चमरवरासने परि-
 दारा दारंवरपेदेसा नीवा तदेव २; से केण्डेणं जेतै । एवं
 बुचद्-नदीसरवरो दीनो यं दीसरवरो दीवो । गोयया ।
 देते देसे बहुभो सुष्टा सुष्टिवाभो बावीभो० जाव वि-
 लपतिवाभो सेषोदापमिहत्वायो उप्तातपण्वया सम्ब-
 वदरायया अण्णा०जाव पनिकुवा.अदुत्तरं च यं गोयया ।
 शंदीसरदीवकवाताविकलंभवदुमज्जसेजाए, एत्यं यं च-
 उदितिसं चत्तारि अंजणपण्वया पएणया ।
 (कोदोदं यं समुद्रमिहत्वायि) शोदोदं,यामिति पूर्ववत् । समु-
 द्रं,नन्दीभरवरो नाम द्वीपो वृषो वृषयाऽऽकारसंघट्टानसंक्षितः,
 सर्वैतः समन्ताव, संपरिरीक्ष्य तिष्ठति । बकवाङ्गविष्कम्भपरि-
 क्केपाऽऽदिवकम्भता प्राग्वत्, यावद् जीवोपगतसुख्य । सन्मिग
 नामनिमिसन्मिगिच्छुराह-(से केण्डेणमित्यादि) अथ केन कार-
 नत एवमुच्यते-नन्दीभरवरो द्वीपः नन्दीहवरचरद्वीप इति ।
 प्रणवावाह-गीतम् । नन्दीभरवरो वदयः " सुष्टा सुष्टिवाभो
 बावीभो" इत्यादि प्रागुक्तं सर्वं तावदकम्भ, यावद् "शाममेतर
 देवा देवीभो य आसन्ति सयति०जाव विहरंति" नवरत्नय वा-
 प्याहयः होरोदकप्रतिपूर्णां बकम्बा, पर्वतका, पर्वतकेण्वास-
 नानि, सुदकानि, सुदेकेण्वासनानि, मयदपका, मयदपकेतु
 दिक्तापहकाः सवोऽऽयना ब्रह्ममया, शैवं सैषेच । (अजुदत्तं च
 यं गोयया । इत्यादि) अण्णावद् गीतम् । नन्दीभरे चत्वारो
 दिशः समाहृतान्शुर्वैक, तस्मिन्, बकवाङ्गविष्कम्भे च त्रुम-
 प्पदेहामागे दैकेकस्यां दिशि दैकेकमागेन चत्वारोऽऽजमकप-
 देवाः प्रकृताः । तद्यथा-पूर्वस्यां दिशि, एवं पश्चिमार्त्तं, दक्षिण-

पंढीसरवर

स्यामुत्तरस्याम् । जी० ३ प्रति० । प्रथ० । अं० प्र० । सु० प्र० । स्या० । (अञ्जनकपवताः स्वस्थानि उक्ताः) " ण-दीनरवरदीवस्स चं दीवस्स अंतो सत्त दीवा पण्णात्ता । तं जहा-अनुदीये, धायइत्तं, पुक्कवरचंरं, चाकणिवरे, खीरचंरं, चयवरे, क्क्याववरे । णंढीसरवरस्स णं दीवस्स अंतो सत्त समुत्ता पण्णात्ता । तं अहा-ल्लवणे, कालोप, पुक्करोदे, वच-णोदे, खीरोदे, चणोदे, क्क्याओपे । स्या० ७ उ० ।

पंढीसरवरोद्-नन्दीश्वरवरोद्-पुं० । नन्दीश्वरहोपस्थानितः समुद्रे, जी० ।

पंढीसरवरे णं दीवे णंढीसरवरोदे णामं समुदे षट्ठे वल्ल-यागारसंठाणसंठिए० जाव सत्तं तदेव अट्ठो, जहा क्तो-दोद्गसत्त० जाव सुभयासोमणसा य अत्थ दो देवा मट्ठि-हिया० जाव परिवसंति, सेसं तदेव० जाव तारमं ॥

" णंढीसरवरे णं " इत्यादि । नन्दीश्वरवर्तं, णमित्ति पूर्वषष्ठ । नन्दी-श्वरवरोदो नाम समुद्रो वृत्तो बलयाऽऽकारसंस्थानसंस्थितः सर्वतः समन्यारसंपरिहृष्य तिष्ठति । यथैव क्रोदोद्दकसमुद्रस्य वक्रव्यता, तथैवस्यापि श्रयैःसहिना बह्व्यता, नवममत्र तु-मसोमनसौ च द्वौ देवौ बलस्यै, तावांशय्येन स्फोर्तावावति । जी० ३ प्रति० ।

पंढुत्तर-नन्दीश्वर-पुं० । जवनपतीन्द्राणां रथानीकाधिपतिषु, स्या० ५ उ० । १ उ० ।

पंढुत्तरा-नन्दीश्वरा-खी० । उत्तरपौरस्ये रतिकरपवते इशा-स्य देवैस्त्वस्य कृष्णाया अन्नमदिध्या राजधान्याम्, जी० ३ प्रति० । स्वनामक्यातायां शाश्वतनद्यापुष्करिरयाम्, स्वा० ४ उ० । २ उ० । अन्वरस्य पर्वतस्य रिष्टकूटवासध्यायं दिङ्कु-मार्थाय, जी० ५ वक्र० । द्वी० । स्वा० । ति० । ती० । जी० । द्वा० म० । स्वनामक्यातायां भेजिकमदाराजमार्था-याम्, सा च खीरराजान्तिके प्रप्रस्य सिद्धा, इत्यन्तच्छहानां सप्तमे षगे तृतीयेऽवयवे सूचितम् । अन्त० ७ वर्गे० १ अ० । ती० ।

णकर-नगर-न० । " कूलिकापेशाबिके तृतीयचतुर्थयोरापाङ्कि-तोवी " ॥ ८ । ४ । ३२५ ॥ इति गद्य कः । प्रा० ४ पाद् । प्रां-शुप्रकारवदे सखिवेयो, आवा० १ सु० ८ पा० ६ उ० ।

णक-नासिक्य-न० । नासकान्तान्तराय, विषा० १ सु० १ अ० । प्रथ० ।

नक-न० । " नाक " इति क्यते अलक्षरजेदे, प्रथ० १ पद् । प्रथ० । मन्वभेदे, जी० १ प्रति० ।

णकस-नस-पुं० । " सेत्राऽऽदौ घा " ॥ ८ । ३ । ३३१ इति खड्गि-स्वम् । प्रा० २ पाद् । करकडे, जी० ३ प्रति० । खौ० । करजे, मद्-नाकुवो च । पुं० । न० । हेम० । नकोपु, हे० ना० ४ वर्ग ।

णकसंठाणिया-नसाचनिका-खी० । नखहरणिकायाय, " न-कखग्रणं नखकटाई " नखाचनं नखहरणिका,सा नखकेदलार्थं, कएटकाऽऽदृशक्योऽखरणार्थं वा युज्यते । वृ० १ उ० ।

णकसच-नकूच-न० । ज्योतिष्कभेदे, ६० प० ।

विषयसूची-

(१) शोण इति वस्तुनां नक्षत्रजातस्य क्रमेण चक्रसूचैः

सह संपातविषये पञ्च प्रतिपत्तीकवृत्ताय भगवन्मन-निकृपणम् ।

- (२) धार्मि नक्षत्राणि प्रत्येकं द्वे द्वे, तेषां प्रतिपादनम् ।
- (३) अष्टाविंशतिर्नक्षत्राणामष्टाविंशतिर्देवतानां सामान्य-तो नामनिर्देशनम् ।
- (४) जम्बूद्वीपेऽभिजिद्वर्जातैः सप्तविंशतिवर्षभैष्वहा-रो भवन्तीति प्रतिपादनम् ।
- (५) येषु नक्षत्रेषु गमनप्रस्थानाऽऽदीनि कार्याणि कर्तव्या-नि, येषु भौत, नमुद्गाटनम् ।
- (६) पादोपगमनलोचकमांऽऽदीनि येषु नक्षत्रेषु कर्तव्या-नि वज्येनक्षत्रायुदस्य तेषां निकृपणम् ।
- (७) क्रियसूत्रसंस्कृतानि स्वाध्यायाऽऽदिनक्षत्राणि ।
- (८) तपःकर्मापकरणगणसंप्रदानकृत्रप्रकरणं, करणप्रकृ-पणं च ।
- (९) ज्ञानवृद्धिकारणां नक्षत्राणां निर्देशनम् ।
- (१०) प्रतिनक्षत्रं मुहूर्तेपरिमाणविचारे चन्द्रेण सार्धं नक्ष-त्रयोगप्रतिपादनम् ।
- (११) तथैव सूर्येणापि साकं तदभिधानम् ।
- (१२) नक्षत्राणामाश्रानविसर्गपरिक्राननिमित्तनिकृपणम् ।
- (१३) चन्द्रसूर्ययोगं नक्षत्रयोगंनपरामर्शः ।
- (१४) सार्वान्नि भागानि नक्षत्राणि चन्द्रेण सह युज्यन्ते, तेषां प्रतिपादनम् ।
- (१५) यानि प्रमदयोगीनि नक्षत्राणि, तेषामभिधानम् ।
- (१६) सार्वानि नक्षत्राणि याधन्ति भागानि पूर्णिमाऽऽमार्च्यां, तत्परामर्शः ।
- (१७) यद् नक्षत्रं यावत्सारं भवति, तांशुदेशः ।
- (१८) यावन्ति नक्षत्राणि स्वयमस्तेगमनाहोरात्रपरिसमाप-कृत्यायै ग्रामं नयन्ति, तन्निकृपणम् ।
- (१९) येषां नक्षत्राणां या देवकाकतासामभिजिन्नक्षत्र उ-त्तराषाढापर्यन्तं विशिष्य विवेचनम् ।
- (२०) नक्षत्राणां गोत्राणि ।
- (२१) नक्षत्रेषु यानि भोजनानि, तन्निकृपणम् ।
- (२२) यत्रक्षत्रं यद्द्वारिकं, तत्प्रदर्शनम् ।
- (२३) नक्षत्रविषयनिर्देशनम् ।
- (२४) सार्यं प्रातश्च नक्षत्रचन्द्रयोगविचारः ।
- (२५) पूर्णिमासु चन्द्रनक्षत्रयोगस्य सुबंनक्षत्रयोगस्य च प्रकरणम् ।
- (२६) यस्मिन् देशे यत्रक्षत्रं यावना कालेन भूयश्चन्द्रेण सह सूर्येण वा साकं योगमुपागच्छति, नावतः काक्षस्य प्रकरणम् ।
- (२७) नक्षत्राणां संस्थानानि ।
- (२८) नक्षत्राणामन्तर्बहिश्च चारप्रतिपादनम् ।

(१) तस्मक्या-

ता नोए ति वर्युसस आबसियनिवाते आहितेति वदे-ज्जा । ता कटं त नोगेति वर्युसस आबसियनिवाते आ-हितेति वदेज्जा । तस्य स्वसु द्माओ पंच वनिचरीओ पछाओ । तस्येण एवमाहुं-ता सव्ये वि णं एणकवता कचिनादीओ जरणीपज्जवसिओ आहितेति वदेज्जा, एगे

एवमाहंसु । १ । एगे पुण एवमाहंसु-ता सन्वे वि णं एकस्वत्ता महाऽऽदीआ अस्सेसापज्जवसिआ आहितेति वदेज्जा, एगे एवमाहंसु । २ । एगे पुण एवमाहंसु-ता सन्वे वि णं एकस्वत्ता धणिट्ठाऽऽदिया सवणपज्जवसिया आहिता ति वदेज्जा, एगे एवमाहंसु । ३ । एगे पुण एवमाहंसु-ता सन्वे वि णं एकस्वत्ता अस्सिणीआदिआ रेवतिपज्जवसिआ आहिता ति वदेज्जा, एगे एवमाहंसु । ४ । एगे पुण एवमाहंसु-ता सन्वे वि एकस्वत्ता भरणीआदिआ अस्सिणीपज्जवसिआ आहिनेति वदेज्जा, एगे एवमाहंसु । ५ । वयं पुण एवं वदामो-ता सन्वे वि णं एकस्वत्ता अभिजिताऽऽदिआ उत्तरासाढापज्जवसिआ आहिता ति वदेज्जा । तं जहा-अजिणिए, सबणो, धणिट्ठा, सतजिसता, पुण्वभरवता, उत्तराजइवता, रेवती, अस्सिणी, भरणी, कत्तिया, रोहिणी, मिगसिरं, अद्दा, पुणव्वस्, पुस्सो, अस्सिलेसा, मया, पुण्वा-फग्गुणी, उत्तराफग्गुणी, हत्थो, चित्ता, साती, विसाहा, आगुराहा, जेट्ठा, भूतो, पुण्वासाढा, उत्तरासाढा ।

अत्र चाथमर्थान्तराः । यथा-योगमिति किं भगवन् ! त्वया समाख्यायत इति । ततस्तद्वचनं निवेचनसूत्रमाह-“ ता जोगे ति वय्युस्व ” इत्यादि । ‘ ता ’ इति । आस्तां तावद्वचनपर्यायम्, इदानीं तावदेतदेव कथ्यते-योग इति वस्तुनो नक्षत्रजातस्य (आर्वाख्यनिवासे ति) आर्वाख्यका क्रमेण, निपातश्चन्द्रव्यैः सह संपानम्, आख्यातां मथेति वक्षेत् स्वर्गिण्यर्थः । एवमुक्ते भगवान् मौलमः पृच्छति-“ ता क्वं ते ” इत्यादि । ‘ ता ’ इति पूर्ववत्, कथं केन प्रकारेण, भगवन् ! त्वया योग इति योगस्य वस्तुनो नक्षत्रजातस्याऽऽवलिंकानिपातः, स आख्यात इति वक्षेत् । जगवानाह-“ तथं ऋतु ” इत्यादि । तत्र तस्मिन् नक्षत्रजातस्याऽऽवलिंकानिपातविषये, अस्त्रिभ्याः पञ्च प्रतिपत्तयः परतीर्थिकाऽपुगमरुपाः प्रकृताः । तद्यथा-तत्र तेषां पञ्चानां परतीर्थिकानां मध्ये, एके परतीर्थिका एवमाह-‘ ता ’ इति पूर्ववत् । सर्वांगवर्षं नक्षत्राणि कृत्तिका-ऽऽदीनि भरणीपर्यवसानानि प्रकृतानि । कृत्तिकावै पुस्त्वानिर्देशाः प्राकृतवादात् । तत्रैवोपसंहरामाह-“ एगे एवमाहंसु ? ” । एवं शेषप्रतिपत्तयस्त्रिचयगतान्यपि सूत्राणि परिजाननीयानि । तदेवं परप्रतिपत्तीरुपदर्शं संप्रति स्वमतस्युपदर्शयति-“ वयं पुण ” इत्यादि । वयं पुनरपि वचनमार्गेण प्रकारेण वदामः । तत्रैव प्रकारमाह-“ ता सन्वे वि णं ” इत्यादि । “ ता ” इति पूर्ववत् । सर्वांगवर्षं नक्षत्रावर्षाभिजिदादीनि, उत्तरासाढापर्यवसानानि प्रकृतानि । कृत्तादी, इति चेत् । उच्यते-इह सर्वेषामपि सुप्तमस्तु-धमाऽऽदिकार्ष्यां काक्षविशोषाणांमाहिसुगम्, “ एप उ सुसम-स्तुसमाद्भो अक्वविलेसो जुगाइया सह पवकत्ते, जुगं तेष सह समप्यंति, इति भीपादिअसत्तुविचचनप्रामाण्यथाह, युगस्य चाऽऽदिः प्रवत्ते अत्येण मासि बहुलपके प्रतिपादि निचो वासवकरणे अभिजिते नक्षत्रे चन्द्रेण सह योगस्युपगच्छति । तथा लोकं अतीष्करवचके-

“ सावकवहुत्तपडिबव, वासवकरणे अमीइयकवणे ।
४४ ?

अन्वर्थ पदमसमप, युगस्य आदं विअपादि ॥ १ ॥ ” अत्र (सन्वेत्येति) भरते ऐरवते महाविषेदे क्लेशेष सुगमम् । ततः सर्वेषामपि काक्षविशोषाणांमाहौ चन्द्रयोगमधिकृत्याभि-क्षिप्रकृत्रस्य प्रवत्तेमानन्वादिभिजिदादीनि नक्षत्राणि प्रकृतानि । तावदेव तद् वच्येत्यादौ उपदर्शयति-“ आदिं सबणां ” इत्यादि । स० प्र० १० पाठु० १ पाठु० ।

(२) यानि नक्षत्राणि प्रत्येकं द्वे द्वे-
दो कत्तियाओ, दो रोहिणीओ, दो मियसिराओ, दो अद्दाओ, एवं जाणियन्वं-

“ कत्तिय रोहिणि मियसिर, अद्दा य पुणव्वस् य पुस्सो य ।
तथो वि अस्मलेसा, महा य दो फग्गुणीओ व ॥ ? ॥
इत्थो चित्ता सार्दे, य विसाहा हांति अगुराहा ।
जेट्ठा भूतो पुण्वा-आसाढा उत्तरा चैव ॥ २ ॥
अभिं सवण धणिट्ठा, सयजिसया दो य हांति भववया ।
रेवइ अस्सिणि जरणी, गियम्भा जाणपुण्वीए ” ॥ ३ ॥
एवं गाढागुराहोण पायन्वं० जाव दो जरणीओ ।

द्वे कृत्तिका नक्षत्रावप्युक्ता, न तु तारकाश्रेयुक्ता, इत्येव सर्वत्रेति । “ कत्तिय ” इत्यादि गाथात्रयण नक्षत्रसूत्रसंग्रहः ।

(३) कृत्तिकाऽऽदीनामष्टाविंशतेर्नक्षत्राणां क्रमेणाभ्याद्यो-
ग्धादिशतित्त्वे देवता प्रवर्तते । ता आह-

दो अग्नी, दो पयार्वे, दो सोमा, दो रुहा, दो अर्द्धेदो, दो बहस्सर्धे, दो सप्पा, दो पिदं, दो जगा, दो अज्जया, दो सविया, दो तट्ठा, दो वाऊ, दो इंदगी, दो मिचा, दो इंदा, दो निरिं, दो आऊ, दो विस्सा, दो वम्हा, दो विएह, दो वस्, दो वरुणा, दो अया, दो विविही, दो पुसा, दो अस्सा, दो जया ।

श्रावणी १, एवं प्रजापती २, सौमि ३, रुही ४, अश्विनी ५, बृहस्पती ६, सर्वा ७, पितरौ ८, जगो ९, अर्यमणो १०, सविता ११, त्वष्टारो १२, वायु १३, इन्द्राग्नी १४, मित्रौ १५, इन्द्रौ १६, निश्वेती १७, आपः १८, विश्वो १९, ब्रह्माणी २०, विष्णु २१, शसु २२, वरुणो २३, अग्नी २४, विबुको (२५) । अग्न्यान्तरे अ-दिशुष्णाकुली २६ । पृथ्वी २६, अश्विनी २७, यमादि ति २८ ।

अग्न्यान्तरे पुनरादिभूत आरभ्येता एवमुक्ताः-
“ अश्विपयमदहनकमलज-शशिशुभ्रुवदिमजीवकमित्तरः ।
योग्यमदिनकृत्य-पुष्यनशाकान्मिषाऽऽभ्याः ॥ १ ॥
ऐन्दो नैश्वतितोऽयं, विश्वो अथा हरिवसुवैरुणः ।
अज्ञपादोऽदिशुष्मः, पूषा वेतीहरा जनाव ॥ २ ॥
स्वप्नो २ ज ३ उ ० । अ ० ।

(४) जंबुद्वीपे दीवे अजिर्नवजोर्जे सत्तावीसाए एकस्व-
सेहिं संबवहारे वदति ।

जम्बुद्वीपे, न धातकीकृत्ताऽऽदी, अभिजिद्व्यैः सर्वांगवर्षाया नक्षत्रैर्व्यवहारः प्रवर्तते, अभिजिद्व्यैः उत्तरासाढावधुत्तपा-
दानुप्रवेशानादिति । स० २७ सप्त० ।

(४) केषु नक्षत्रेषु कानि कार्याणि गमनप्रस्थानाऽऽदीनि कर्त्तव्यानि-

पुस्तऽसिषाणि मिगसिर रे-र्द्धे य दृत्वो तद्देव चित्ता य ।
 आण्णाराह मिह मूलो, नव याकलत्ता गणयसिष्ठा ॥११॥
 मिगसिर मदा य मूलो, विसाह तद्देव होइ अण्णाराहा ।
 इत्थुचर रेवइ अ-सिस्सणी य सवणे य याकलत्ते ॥१२॥
 एएसु य अद्दाण्णे, पत्थागां ठाहायं च कायव्वं ।
 जइ य गहुत्थं न चिद्धइ, संजासुक्कं च जइ होइ ॥१३॥
 उप्पन्नजचपाणो, अद्दाण्णम्मिं ङ सया ङ जो होइ ।
 फलपुप्फवग्गुवेच्चो, गच्चो वि लेमेण सो एइ ॥ १४ ॥

सन्ध्यागताऽऽदीनि-

संजागयं रविगयं, बिद्धेरं सग्गहं विद्धंभिं च ॥
 राहुहयं गहभिमं, च वज्जए सच नकलत्ते ॥ १५ ॥
 अत्थमखे संजागय, रविगय जइ पड्ढिओ उ आइच्चो ।
 बिद्धेरमविहारिय, सग्गह कूरगगड्डियं तु ॥ १६ ॥
 आइच्चपिट्ठो जं, विल्लंवि राहुहयं जहिं गहणं ।
 मय्जेय गहो जस्स उ, गच्छइ तं होइ गहजिजं ॥१७॥
 संजागयम्मि कड्डहो, होइ विभाओ विल्लंवि नकलत्ते ।
 बिद्धे ररविजओ, आइच्चगए अण्णिच्चाणि ॥ १८ ॥
 जं सग्गहम्मि कीरइ, नकलत्ते तत्थ निग्गहो होइ ।
 राहुहयम्मि य मरयं, गहभिमो सोणजग्गाओ ॥ १९ ॥
 संजागयं गहगयं, आइच्चगयं च उब्बल्लं रिक्कलं ।
 संग्गाऽऽच्चविशुक्कं, गहयुक्कं चैव वलियाइं ॥ २० ॥

(६) पादोपगमनलोकाकर्माऽऽदीनि-

पुस्तो इत्थो अर्भिइ य, अस्सिणीं जरणीं गहा ।
 एएसु य रिक्कलत्तु य, पाओवगमणं करे ॥ २१ ॥
 मवणेण थण्णिद्धाई, पुणव्वसु न वि करिच्च निक्कलपणं ।
 सयमित्तपत्त न बंभे, विज्जाऽऽरजे पविचिज्जा ॥२२॥
 इत्थाइ पंच विकत्ता, वरुत्तस पत्तत्थया विणिहिद्धा ।
 उच्चरतिभि थण्णिद्धा, पुणव्वसु रोहिणी पुस्तो ॥२३॥ ६०० ।
 पुणव्वसुणा पुस्तोणं, सवणेण थण्णिच्चा ।
 एएहिं चउरिक्कल्लोहिं, सोयकम्माणि कारए ॥ २४ ॥
 ६०० । विष्ण० । ६४०० । आ० म० । पं० व० ।

कच्चिपाहि विसाहाहिं, मयाहिं जरणींदि य ।
 एएहिं चउरिक्कल्लोहिं, सोयकम्माणि वज्जए ॥ २६ ॥
 तिहिं उच्चरिहिं तद्दे-रिणींदि कुज्जा ङ सोहनिकलपणं ।
 सेहोवडावणं कुज्जा, अण्णो गणियायए ॥ २७ ॥
 गणसंगहणं कुज्जा, गणरहं चैव ठावए ।
 ठागहं वसहिद्धाणं, यावराणि पवचए ॥ २८ ॥

(७) स्वाचयायाऽऽदिनकृत्ताणि किमसुद्धसंहकानि-
 पुस्तो य इत्थो अर्भिइ, अस्सिणीं य तद्देव य ।
 चत्तारि सत्थिकारोणि, विज्जाऽऽरजेसु सोहिया ॥२९॥
 विज्जायं थारणं कुज्जा, बंधलोणि य साहए ।
 सज्झायं च अण्णोचं च, उहिसो य समुदिसो ॥ ३० ॥
 अण्णाराहा रेवइ चैव, चित्ता मिगसिरं तदा ।
 यिक्क योयाणि चत्तारि, मिहकम्मं तेषु कारए ॥ ३१ ॥
 थिक्कत्ताचरणसत्ताणं, कुज्जा गहयुधारणं ।
 संगहोवग्गाइं चैव, बालपुक्षाण कारए ॥ ३२ ॥

(८) अद्दा अस्सेस जिद्धा य, मूलो चैव चउत्थओ ।
 गुरुणो कारए पढिंमं, तवोकम्मं च कारए ॥ ३३ ॥
 दिव्वयाणुस्सेतेरिच्छ-उवसग्गोऽऽहियासए ।
 गुरुसु चरणकराणं, उग्गहोवग्गाइं करे ॥ ३४ ॥
 मदा भरणि पुव्वाणि, तिभिओ य वियाहिया ।
 एएसु य तवं कुज्जा, सत्थितरयवाहिरं ॥ ३५ ॥
 तिभि सयाणि सट्ठाणि, तवोकम्मा य आहिया ।
 उग्गनकलत्तजोएसु, तेषुमभतरं करे ॥ ३६ ॥
 कत्तिया य विनाहा य, उट्ठा एयाणि दुभिओ ।
 छिपणं सिचणं कुज्जा, संचारग्गाह्यारणं ॥ ३७ ॥
 उच्चरणं जेदमाइणं, विवारं चैवराण य ।
 उच्चरणं विजागं च, आपरियाणं च कारए ॥ ३८ ॥
 थण्णिद्धा सयजिसा सार्इ, सवणो य पुणव्वसु ।
 एएसु गुरुसुसुसं, वेइयाणं च पूयणं ॥ ३९ ॥
 सज्जायकरणं कुज्जा, विज्जाऽऽरजे य कारए ।
 चैवोवडावणं कुज्जा, अण्णो गणियायए ॥ ४० ॥
 गणसंगहणं कुज्जा, सहनिकलपणं तदा ।
 संगहोवग्गाइं कुज्जा, गणावच्छेऽयं तदा ॥ ४१ ॥
 चवरेवाणं च २ तद्दे को-अयं च ततोहायं ४ गराइं च ५ ।
 वणियं ६ विद्धो ७ य तदा, सुत्तपक्विण निराइया ॥ ४२ ॥
 सउणि चउत्थय नागं, किनुग्गं च करणा युवा हुंति ।
 किद्धचउहिसरिचं, सउणं पडिच्चजण करणं ॥ ४३ ॥
 काऊण तिहिं थि ऊणं, जन्हेगो साहए न पुण काओ ।
 सचहि इरिज्जा जागं, जं सेसं तं जवे करणं ॥ ४४ ॥
 ६० ५० । स० । म्वा० । सं० प्र० ।

(९) ज्ञानवृत्तिकारणि नकृत्ताणि-
 दस नकलत्ता नाणवुद्धिकरा पद्यता । तं जहा-
 "मिगसिर अद्दा पुस्तो, तिभि अ पुव्वाइ मूलमस्सेसा ।
 इत्थो चित्ता य तदा, दस वुद्धिकरा य नाणस्स ॥१॥
 स० १० सम० । ६० ५० ।

(१०) चन्द्रनक्षत्रयोगः-
 ता कहं ते सुहुत्तगं आहिते ति वेदजा १ । ता एतेसि षं
 अद्दावीसाए थक्कत्तायं अरिय थक्कत्ते, जे थं थव सुहुत्तं,

योगो बर्षन्ते ? , कानि च प्रागतीतानि ? , इति सम्बन्धं ज्ञानं, तस्मिन्-
मिच्छं करन्, चन्द्रे सूर्ये च प्रत्येकं पद्याऽनुपूर्वाय क्रमेण वचनानि ।

तत्र चषोदशैर्गं निवेश इति म्वात्तत् प्रथमतः

चन्द्रविषयं कल्पमाह-

पर्वे पश्चरसगुणं, तिद्विसद्विषं श्रोमरपपरिरीणं ।

वासीद्व विषये, लक्ष् अंसे वियाणादि ॥

जं इद्व भागलक्ष्, कापर्वे तं चउगुणं णियमा ।

अजिइस्त एकवीसा, जागे सांटेहि लक्ष्मि ॥

सेसाणं रासीणं, सत्तावीसा तु मंडला सोज्जा ।

अभिइस्म सोदुणाऽनं-जवे तु इणमो विही होइ ।

सेसाओ रासीओ, रुवं पेत्तूण सप्तमिदि काठयं ।

पक्खिब म्हादेसु पुणो, अभिजिइ सोद्वेउ पुणकमा ॥

पंच दस तेरसट्ठा-रसे य वावीस पचवीसा य ।

सोज्जा दिवह्वलेचं, तं जइवई असादंता ॥

एयाणि सोदुइचा, जं सेसं नं इविज्ज नक्खचं ।

मोउम्मा तीसगुणाओ, सत्तट्टिइते सुधुत्ताओ ॥

यस्मिन् दिने चन्द्रेण सह युक्तं नक्षत्रं ज्ञातुमिष्यते, तस्माद्-
दिनान् प्राक् यानि पर्वोण युगमध्येऽतीतानि, तानि सं-
ख्या परिज्ञाय तसंख्या भ्रियते । नक्ष्रे च पर्वसंख्याऽप्युप-
चारात् पर्वस्याभिहता । पर्वे पञ्चदशविध्यात्मकम्, अतस्तत् प-
ञ्चदशभिर्गुणयुते, गुणार्थत्वात् । तेषां पर्वोणोपपरि विधिक्षिता-
यास्तथेयाः प्रागतीतास्तथेयाः, ताभिः सहितं संयुक्तं पञ्चदश-
गुणानाऽनन्तरं पर्वोपर्यवर्तितेषुऽतीतास्तिथयो मध्ये प्रकल्प्यन्त
इति । ततो येऽप्यमरात्रा अर्धनाक्षत्रेषु पयस्य गताः, तेः पर्वहीणं
क्रियते, ततोऽपनीयत इत्यर्थः । ततो ह्यवशीत्या भागो ह्रिय-
ते । तत्र जागं ह्ये यत्तुपथं, ये चांसा अर्धनाक्षत्राणाः, तदनन्तरं
विजातीही, ह्युक्ता सम्यगवधारयेति भावः । लक्ष्यं चोपरि स्था-
प्य, अंशोऽधस्तात् लक्ष्यञ्च राशिरिति व्यथाह्रियते, अंशाश्च
शेषो राशिरिति । तत्र यद् अवति वर्तते भागलक्ष्यं, तद् निय-
मात्तुगुणं कर्तव्यं, कृते च सति लक्ष्यरूपात् राशेरभिजित-
तो नक्षत्रेण सम्बन्धान् एकविंशतिभागान् शोषयं । शेषाणो
त्प्रागतीतमधस्तत्त्वान्वाचनानि मप्यात्सविंशतितसंख्यं नक्ष-
त्रमएकत्रं शोष्यं, सप्तविंशतिः शोष्या इत्यर्थः । अर्धोपरित-
तो राशिः स्तोक्तया एकविंशतिरूपं शोषणं न सहते, तत
आह-“सेसाओ” इत्यादि । शेषात् अथस्तनरूपान् राशेरकं रूपं
युदांसा सप्तपष्टिमागीक्रियते, कृत्वा च पुनस्ते सप्तपष्टिमागा
संख्येषु लक्ष्यराशिमध्ये प्राकल्पते । प्राकल्प्य च ततोऽभिजिद्विंश-
दशमक्षत्रसंबन्धेनेकविंशतिनामान्, पूर्वकमात् पूर्वकमानु-
सारेण शोषयं । शोषयित्वा च पञ्चदशमपंचदशाष्टदशद्विं-
शतिःसप्तविंशतिरूपाय शोष्यात् द्व्यंकेनात्र द्व्यंकेनपर्यन्त-
संख्यकात्, तस्यैव शोषयं । पर्वदेव द्व्यकमाचष्टे-ततोऽप्यद्विंश-
द्विंशतिनाम्, उच्चरआकपदान्, उच्चराधापयंस्तस्यैकानित्य-
र्थः । तथाहि-पञ्चकं अथवाद्वात् श्योत्तरआकपदाकपद्व्यंकेनोत्रपर्य-
न्तस्यचकः दशको रोहिणीरूपद्व्यंकेनसीमास्यचकः त्रयोदश-
कः पुनर्वसुरूपद्व्यंकेनपर्यन्तस्याचकः । अष्टादशक उच्चराधा-
कमनीचकपचस्रसीमापरिकाचकः । द्विविंशतिविंशत्काकपद्व्यं-
केनसीमास्यैकित्यर्थः । सप्तविंशतिरुच्चराधाकपद्व्यंकेन-
४४२

सीमास्यचकः । शोभिनेषु चाम्युषु तदुपरितनेषु चदस्ति तत् त्रिंशता
गुणयित्वा, सप्तपष्टया भागे ह्येते ये लक्ष्यास्ते मुहूर्तां ज्ञातव्याः । त-
त्राप्यवशेषांशो मुहूर्तस्य सप्तपष्टिमागा अथसेवा इति करणया-
याकृत्वायः ।

संप्रति भावना क्रियते-

युगस्य प्रथमे संवत्सरे दशसु पर्वेषु गतेषु पञ्चम्यां केन
नक्षत्रेण सह योक्तव्यम् ? , इति जिज्ञासायां पर्वसंख्या द्वाहा-
को भ्रियते, ते च दश पञ्चदशभिर्गुणयुते, जातं पञ्चाशदधिकं
शतम् १५० । पञ्चम्यां च नक्षत्रेण सह चन्द्रस्य योगो ज्ञातुमिष्ट
इति दशानां पर्वेषामुपरितनान्तिथयोऽतीतान्ताः, ताः प्राकल्प्यते,
जाते चतुष्पञ्चाशदधिकं शतम् १५४ । दशसु पर्वेषु द्वावप्यम-
राशौ, ततस्ते तस्मात्पारयेते, जातं द्विपञ्चाशदधिकं शतम् १५२ ।
तस्य द्व्यशीत्या जागो ह्रियते, लक्ष्यसंकेतं रूपं, तत्र उपरि
न्यस्यते, न्यस्य च चतुर्भिर्गुणयुते, जाताश्चारायः ४ । शेषं
वाधस्तादुद्धति सप्ततिः । तत्रोपरितनो राशिः स्तोक्तयादे-
कविंशतिरूपं शोषणं न सहते, ततः सप्ततेरेकं रूपं
युदांसा सप्तपष्टिमागीक्रियते । ते च सप्तपष्टिमागा उपरि-
तनराशिमध्ये प्राकल्प्यन्ते जात उपरितनो राशेरकसप्ततिः ७१ ।
अथस्तात्केनोक्तसप्ततिः ११ । तत उपरितनराशेरकविंशति एक-
विंशतिः शोष्यते, अथस्तनराशेश्च नक्षत्रमण्डलं सप्तविंशतिः,
तत उपरि पञ्चाशदात् जाताः ५० । अथस्तात् द्विचत्वारिं-
शज्जानाः ११ । ततः पुनरप्युपरितनराशेरकविंशतिः शुद्धाः,
अथस्तात् सप्तविंशतिः । तत उपरि एकोविंशत् १२
जाताः, अथस्तात् पञ्चदश ११ । ततो भूयोऽप्युपरितनरा-
शेरभिजित एकविंशतिः शोष्यते ८ । अथस्तात्च पञ्चदशसु
त्रयोदशकमक्षयानि पुनर्वसुनाक्षत्रयुतेऽनन्तरं तत्पचकम्, अतः पुन-
र्वसुपर्वेनाति तत्रत्राणि युज्याति । शेषो द्वौ तिष्ठत्यः । तत्रस्य न-
क्षत्रे बुद्धे । तत्रथा-पुष्यं, मारुतेया च । उपरि च तिष्ठत्युद्धौ । ते
त्रिंशता गुणयुते, जाते ते श्येते चत्वारिंशदधिकं २५० । तथाः सप्त-
पष्टया जागे ह्ये लक्ष्यास्तयां मुहूर्ताः, एकस्य च मुहूर्तस्य ए-
कोनचत्वारिंशत्सप्तपष्टिनामाः एकस्य च मुहूर्तस्य सप्तत्येको-
नचत्वारिंशत्सप्तत्येव सप्तपष्टया भागेषु चन्द्रेण ह्युक्तेषु पच-
म्यां सूर्ये उदित इति । तथा युगे प्रथमदिवसे प्रतिपदि केन
नक्षत्रेण सह युक्तव्यम् ? , इति चिन्तायां पाश्चात्ययुगपर्वसंख्या
भ्रियते चतुर्विंश शतं १२४ । नतः पञ्चदशभिर्गुणयुते, जातानि
पष्टपष्टिमागाःपष्टपष्टाशतानि १२५० युगे च त्रिंशद्वचमरात्रा इति
तेऽप्यस्विगपारयेते, जाताःपष्टपष्टाशतानि त्रिंशदधिकानि १२३० ।
तेषां द्व्यशीत्या भागो ह्रियते, लक्ष्या द्वविंशतिः । सा उपरि न्य-
स्यते, न्यस्य च चतुर्भिर्गुणयुते, जाता अष्टाशीतिः । शेषमप्यननु-
द्धति बहिर्शतिः । तत्रोपरितनराशेरकविंशतिरभिजितः
शोष्यते, स्थिता पञ्चात् सप्तपष्टिः ६९ । तथा च कित्तैकं न-
क्षत्रं लभ्यते । अथस्तात्च बहिर्शतिरिति सप्तसंकेतमया स-
प्तविंशतिरूपं नक्षत्रागुत्तराऽऽप्यादापर्यन्तानि शुद्धानि । तत
प्रागततुस्यसम्य पद्याभिजिज्जकत्रं चन्द्रेण सह योगमुपयानो-
ति । तथा युगे द्वितीयेऽहोरात्रे द्वितीयायां केन नक्षत्रेण सह युक्त-
व्यम् ? , इति चिन्तायां पाश्चात्या त्रिपरितकान्ता प्रतिपल्लङ्गणा,
तसंख्या एकको भ्रियते, स द्व्यशीत्या भागं न सहते, ततः
सप्तपष्टिमागीक्रियते, तस्मादेकविंशतिरभिजितः शोष्यते,
स्थिता पञ्चात् चत्वारिंशत् ४६ । सा मुहूर्तकरणायम् ३०
त्रिंशता गुणयुते । जातानि त्रयोदशशतान्यशीत्यधिकानि

१३० । तेषां सतपथया ज्ञानो द्विवेदः, सत्त्वा मुहूर्त्तं विरातिः ३० । स्थित्याः पञ्चाद एकवर्तितात् ४० । आगतं भ्रजनकर्म विनाशितमुत्केषु, पञ्चक व मुहूर्त्तस्य शब्दपरिहाति सतपथिमागेषु च्छन्दे मुकेषु पुगे द्विवेदे अहोरात्रे द्वितीयायां सूर्य उच्यते । एवं सर्वेषां भावनायम् । अथां १५ पाठुः ।

[१३] एवं पञ्चरसार्ण्यं, तिष्ठित्वाह्वयं श्रौमत्परिहीणं । तिदिं ब्राह्मणसर्गं, भागं सेतमिभ सोह्वर्णं ॥

युगस्यैव विचक्षिताद् दिनात् प्राक् यानि पर्वाणि अतीतानि, सत्संख्या स्यात्पथे, स्यात्परित्या वा पञ्चदशनिर्गुण्यते, ततो विचक्षिताद् दिनात् प्राक् परैशामुपरि यास्तिययोः अतिकास्तास्तस्माद्दिता क्रियन्ते । तत्सस्तदन्तरमधिष्ठाद् दिनाद्द्वयं ये गणा अथवाप्राजाः, तैः परिहीना क्रियन्ते, ते ततः पाल्यन्त इत्यर्थः । ततः शेषस्य त्रिभिः शतैः पञ्चदशधिकैर्विभजेत् प्रागं इत्येत्, भागे के द्वे चत्तये, तस्मिन् शतं, शोचनकं पञ्चमाश्वत्थकं कुर्वात् ।

तत्र यदिमन् शोचनके सुपे पञ्चमं ह्युचं जवति, तदेतन्नक्षत्रपञ्चाह-

चउवीसं च मुहुत्ता, अट्टेय व केवसा अशोरत्रा । एए पुसे सेसा, एशो सेमाण बोच्छामि ॥

चतुर्विंशतिमुहूर्त्तः, अशो च केवसाः परिपूर्णे अहोरात्राः एते पलायन्तो मुहूर्त्तः, अहोरात्राश्च-पुष्ये पुष्यनक्षत्रे, शोचन्तः । किमुकं जवति ?-पतेषु शोचितेषु पुष्यनक्षत्रं शोचितं जवति । अत ऊर्ध्वं शोचानां नक्षत्राणां शोचनकानि वक्ष्ये ।

तानि च क्रमेण ब्राह्-

राइदिया विसाडी, य मुहुत्ता वारमुत्ता मुष्का । सोसससयं विसादा, वीसंदेवा य तेतीयं ॥

ब्राह्मिहोषदिसंख्यानि, रात्रिद्विबानि, ब्राह्म्य च मुहूर्त्तः, एतावति शोचिते उत्तरफल्गुनीनक्षत्रं शुकं जवति । तथा बोरुदाशतं बोरुदाशार्थकं शतं, विशाखा विशाखापर्यन्तस्य चकं, तत्स्वदिमन् शोचिते विशाखाः अस्तानि नक्षत्राणि शोचिमानि जवन्तीति ज्ञायः । तथा श्यशीतं श्यशीत्यधिकं शतं, विष्वग्देवा विष्वग्देवाधिपतिरुत्तराषाढा इत्यर्थः । अत्राऽयं प्राचायः-श्यशीत्याधिकं शतमुत्तराषाढापर्यन्तस्य चकानिति ।

दो चउपथे उच्ये-च मुहुत्ता उत्तरा उ पोडवया ।

तिण्णेष एक्कीसा, उच्य ह्युत्ता उ रोहिणिया ॥

द्वे शते चतुपञ्चाशो चतुपञ्चाशधिके, पद च मुहूर्त्तः, उत्तराश्लेषा-उत्तरा माकपदा, उत्तरमाकपदपर्यन्तस्य चक इत्यर्थः । ततस्त्रीणि शताभ्येकविंशत्यधिकानि, पद च मुहूर्त्तः, रोहिणी-रोहिणीस्य चक इति योगः ।

विन्नेगद्दा वारस, य मुहुत्ता सोषर्षं पुण्णसुणो ।

शो सोह्वर्णं न गच्छद्, नकलत्तं तु मुग्गयं ॥

भाषि सताभ्येकपञ्चदशिकानि ब्राह्म्य मुहूर्त्तः, एतावत् शोचनकं पुनर्बन्धोः पुनर्बन्धनकस्य । एतानि च शोचकानि पुष्यं यानि शोचानि ब्रह्मं केव पर्यन्तानामुक्तानि । तत एतेषामपारंपराये यानि नक्षत्राणि, तान्यामीयन प्रमाणेन शोचन्ते । तद्यथा-ब्रह्मिहोषाणि ब्रह्मिहोषपर्यन्तैर्कविंशत्या च मुहूर्त्तैः ; समक्षेणाणि त्रयोदशभि-

दिनेर्ब्राह्मिहोषाणि विचक्षित्या त्रैविंशतिभिः मुहूर्त्तरिति । यद्यप्युत्तरादिशतं शोचनं न गच्छति, तत्र ब्रह्मं सूर्येणामवस्यम् । चाऽपि शोचः स्तोत्रतया पदपञ्चदशिकात्पञ्चमयागं न सहते, तत्रापि यथायोगं शोचनं कर्तव्यम् । अर्कं करणम् ।

संस्पतत्रद्विषया आख्या क्रियन्ते-

युगस्य प्रथमे संवत्सरे आग्ने दशसु पञ्चवैतिकास्तेषु पञ्चम्यां केन नक्षत्रेण सह योगो द्विषसाधिपतेः ? इति चिन्तायां पञ्चसंख्या दश क्रियते, ततः पञ्चदशनिर्गुण्यते, आतं पञ्चाशदधिकं शतम् १५० । दशानां च पञ्चसामुपरि पञ्चम्याः प्राक् तिथयोऽतिक्रान्ताः अतस्तत्र, ततस्तास्तत्र प्राक् क्रियन्ते, आतं चतुःपञ्चाशदधिकं शतम् १५४ । दशसु च पञ्चसु ब्राह्मचर्यप्रभौः । ततस्तो तस्मात् पात्यन्ते, आतं द्विषव्याशुदधिकं शतम् १५२ । अयं च रात्रिः पञ्चदशधिकं शतत्रययागं न सहते, ततो यथासंभवं शोचनकं कर्तव्यम् । तत्र योऽश्याधिकेन शतेन विशाखाऽस्तानि नक्षत्राणि शुद्धानि, शोचानि पदविंशत्यः । ततोऽनुत्तरा अथोदशमहोरात्रैर्ब्राह्मिहोषादिभिर्मुहूर्त्तैः शुद्धा, शेषास्तिष्ठन्ति ब्राह्मिहोषादिष्विषयाः, अशुद्धा च मुहूर्त्तः । पुनः ब्रह्मिहोषपर्यन्तैर्कविंशत्या च मुहूर्त्तैर्ज्येष्ठा शुद्धा, शेषाः पञ्चदश दिवसाः सप्तविंशतिर्मुहूर्त्तः अर्थात् छन्दे । नेष्योऽपि त्रयोदशभिर्दिवसैर्ब्राह्मिहोषादिभिर्मुहूर्त्तैर्ब्रह्मण्यं शुकं, शेषौ द्वौ दिवसौ, पञ्चदश मुहूर्त्तस्तिष्ठन्ति । एतावद् काशः पञ्चदशकालिक्रमं पञ्चम्यां पुष्याषाढा-प्रथिष्यस्य सूर्येस्याहम् ॥ तथा युगस्य प्रथमसंवत्सरपर्यन्ते केन नक्षत्रेण सह समेतं भास्करः ? इति चिन्तायां प्रथमसंवत्सरे पर्वाणि चतुर्विंशतिः, तानि पञ्चदशनिर्गुण्यन्ते, आतानि त्रीणि शतानि पञ्चदशिकानि ३६० । संवत्सरे च पञ्चमरात्रा इति पदं तेज्यः पात्यन्ते, आतानि त्रीणि शतानि चतुपञ्चाशदधिकानि ३६४ । अत्रापि त्रिभिः शतैः पञ्चदशधिकैर्भागो न पुर्यते, ततो यथासंभवं शोचनं कर्तव्यम् । तत्र त्रिभिः शतैरेकविंशत्याधिकैः पदत्रिंशत् मुहूर्त्तैर्द्विष्य-भ्यानि नक्षत्राणि शुद्धानि, शेषास्तिष्ठन्ति ब्राह्मिहोषादौत्तराः अतुर्विंशतिकश्च मुहूर्त्तः । नेष्योऽपि त्रयोदशभिर्दिवसैर्ब्राह्मिहोषादिभिर्मुहूर्त्तैर्ब्रह्मण्यो नक्षत्रं, शेषा अस्तिष्ठन्ते एकोनविंशतिरेहोरात्राः, ब्राह्म्य च मुहूर्त्तः । नेष्योऽपि ब्रह्मिहोषपर्यन्तैर्कविंशत्या च मुहूर्त्तैर्ब्रह्मं नक्षत्रं शुद्धं, शेषास्तिष्ठन्ति ब्राह्म्य दिवसाः, एकविंशतिर्मुहूर्त्तः । एतावद् काशस्तदानीं पुनर्बन्धनकप्रथिष्यस्य सूर्येस्याजवत् । इह पञ्चनक्षत्राणां काशं यावच्छन्दस्य ह्यस्य योगमाकडं बनेने, तस्य सूर्येण सह यावन्तं काशं योगः । तस्य विंशत्यमागमागण एकः सूर्यमुहूर्त्तः । एवं त्रयोदश मुहूर्त्तः, एकस्य च मुहूर्त्तस्य चतुर्विंशतिर्ब्राह्मिहोषादिमागः, एकस्य च ब्राह्मिहोषस्य सप्तपञ्चदशानिष्य किञ्चित्सप्तमधिकाः साः अस्तिष्यव्याशुदश्याः । एवंप्रमाणे मुहूर्त्तो अर्धेक्षेत्राणां पञ्चदश, सप्तक्षेत्राणां त्रिंशत्, द्व्यर्धक्षेत्राणां पञ्चदशपर्यन्तः । तत्र ब्राह्मिहोषादित्रैरेकविंशत्या च मुहूर्त्तैरे चतुपञ्चाशदधिककालत्रयस्योपरि ब्राह्मिहोषादिप्रागाः अन्तःसंवत्सरस्यकाशः साः ब्राह्मिहोषादिसंख्याः किञ्चित्सप्तमधिकाः सूर्यमुहूर्त्तो अर्धन्ति, शेषास्तु किञ्चित्सप्तमधिकाः । एवंप्रमाणेः सूर्यमुहूर्त्तोः योऽशु तिष्ठन्ति । तदुच्यते सूर्यप्रभौ-“अ जे हो शब्दस्य चर्चसंश्लेषस्तद् ब्राह्मिहोषं परं पदमस्य चर्चसंश्लेषस्तद् पञ्चम्याण, अर्धं तदुच्यते काशे सम्य । तं सम्यं च जे चर्चे केनं लक्षणेनं ओपद्, ओदत्ता उत्तरादि आसाः (ब्राह्मिहोषादौ उत्तरादौ आसादानं कुर्वीसं मुहुत्ता, उ-

श्वसिं च बाधाहुमाणा मुहुश्चस्त,वाचोद्विभागं च सत्ताद्विहा देसा
 चवपथं बुधिया प्राणा सेसा । तं समर्थं च र्चं सूरे केयं चकन्वते-
 मं जोयद्, जोशुचा पुण्यसुस्तस सोमस मुहुषा अष्ट च वाच-
 दिभाणा मुहुश्चस्त, वाचोद्विभागं च सत्ताद्विहा त्रिधा वीसं
 बुधिया प्राणा सेसा " इति ।

संमति पञ्चाशदधिकेन शतेन प्रागे हुते लब्धाः पद्मदोषात्, शेषं तिष्ठति पञ्चोत्तरं शतं, ततो मुहुर्चाऽऽनयनाय देवराशेर-
 र्दक्षेणाऽऽदीनां नक्षत्राणां काक्षपरिमाणज्ञानार्थं करणमाह-

नकलचर्चंजोगे, नियमा सचष्टिह सपुण्ये ।

पएणेण सपण भए, लहईं सूस्त सो जोगो ॥

नक्षत्राणां वाचद् प्रमाणो योगः सप्तपद्या नियमाविध्येन,
 प्रत्युत्पन्ने इत्यर्थः। तस्मिन् चन्द्रनक्षत्रयोगे सप्तपद्या प्रत्युत्पन्ने
 पञ्चाशेन पञ्चाशदधिकेन शतेन प्रजेत् प्रागहार्त्तं कुर्वात्, भागे
 हुते बद् द्व्यं, स तावत्कालप्रमायाः सूर्यस्य योगः ।

इयमत्र नाचना-कोऽपि पृच्छति-यस्मिद् द्वे पञ्चदश मुहु-
 र्चाः। नवनिष्ठे चन्दः, तत्र सूर्यः कियत्तं कालमवधानं कराति ।।
 तत्र पञ्चदश सप्तपद्या गुणयन्ते, जातं पञ्चोत्तरं सहस्रम्
 १००। तस्य पञ्चाशदधिकश्चानकस्य विद्यता प्रागहृत्तं, लब्धाः
 पञ्च, तेन पञ्चोत्तरात्तस्य भागे हुते लब्धा एकाविंशतिमुहुर्चाः ।
 पञ्चानन्दक्षत्राणां प्रत्येकं सूर्येण समं योगः । तथा समक्षे-
 षाणां त्रिंशद्मुहुर्चाः। चन्द्रयोगपरिमाणं, तत्रोत्तरसप्तपद्या गु-
 षयन्ते, जाते द्वे सहस्रे दशोत्तरे २०२० । तेषां पञ्चाशदधिकेन
 शतेन प्रागे द्वियते, लब्धाः त्रयोदश अदोषात्, शेषास्तिस्रस्रि
 षष्टिः, ततो मुहुर्चाऽऽनयनात् देवराशेरिद्यता भागहृत्तं, स्थि-
 ताः पञ्च, तेः चर्चैर्नागो द्वियते, लब्धा द्वादश मुहुर्चाः, एतावान्
 समक्षेणाणां प्रत्येकं सूर्येण सह योगः । तथा द्वादक्षेणाणां प-
 ञ्चचत्वारिंशद्मुहुर्चाः। चन्द्रयोगः पञ्चचत्वारिंशत्सप्तपद्या गुण्यते,
 जातामि श्रीणि सहस्राणि पञ्चदशराशि ३०१५ । तेषां
 पञ्चाशदधिकेन शतेन भागे द्वियते, लब्धा विंशतिरदो-
 षात्, शेषास्तिस्रस्रि पञ्चदश, ततो मुहुर्चाऽऽनयनाय देवरा-
 शेरिद्यता भागहृत्तं, स्थिताः पञ्च, तथा दशानां भागे हुते
 लब्धाः सप्तः पञ्च मुहुर्चाः, एतावान् द्वादक्षेणाणां प्रत्येकं
 सूर्येण समं योगः ।

साऽप्रतं यथा सूर्ययोगपरिमाणदर्शनतः चन्द्रयोगपरिमाणज्ञा-
 नं भवति, तथा प्रतिपादयति-

नकलचमूर्जोगो, मुहुचरासीकम्पो ष पंचगुणो ।

सचष्टीर्षे विचजो, षडो बंदस्त सो जोगो ॥

नक्षत्राणांमर्दक्षेणाऽऽदीनां चः सूर्येण सह योगः स मुहुर्चरा-
 शीकित्वेन, इत्यत्र च पञ्चविंशतिमुहुर्चाः, ततः सप्तपद्या भागे हुते
 बह्व्यं, स चन्द्रस्य योगः । अत्रापीषं नाचना-कोऽपि शिष्यः
 पृच्छति-यत्र सूर्यः पद् दिवसत्वाद् एकाविंशतिः स मुहुर्चाद् अव-
 निष्ठते, तत्र चन्द्रः कियत्तं कालं तिष्ठतीति ।। तत्र मुहुत्तरादि-
 कर्त्तव्यं बद् दिवसाः विद्यता गुणयन्ते, गुणयित्वा को-
 पति एकाविंशतिमुहुर्चाः प्रकल्पन्ते, जाते द्वे शते एको-
 त्तरे २०१ । ते पञ्चविंशतिमुहुर्चाः, जातं पञ्चोत्तरं सहस्रम्
 १००। तस्य सप्तपद्या भागे हुते लब्धाः पञ्चदश मुहुर्चाः, एता-
 वानन्दक्षेणाणां प्रत्येकं चन्द्रेण समं योगः । तथा समक्षेणाणां
 सूर्ययोगपरिमाणज्ञानार्थं द्वादश मुहुर्चाः, तत्र दिवससंख्या

मुहुर्चकर्त्तव्यं विद्यता गुणयन्ते, जातामि श्रीणि शतामि नकल-
 चिकामि ३५० । इपरितमाश्च द्वादश मुहुर्चास्तत्र प्रकल्पन्ते,
 जातामि चत्वारिंशति शतामि द्विपञ्चराशि ४०२ । तानि पञ्चविंशतिमुहु-
 र्चान्ते, जाते द्वे सहस्रे दशोत्तरे २०१० । तेषां सप्तपद्या भागे हुते
 लब्धाः त्रिंशद्मुहुर्चाः ३० । एतावान् समक्षेणाणां प्रत्येकं चन्द्रेणो-
 षः । तथा द्वादक्षेणाणां सूर्ययोगः विंशतिरदोषात्तस्यो मुहुर्चाः,
 तथादोषात्सप्तपद्या मुहुर्चकर्त्तव्यं विद्यता गुणयन्ते, जातामि बद्
 शतामि, उपरितमाश्च त्रयो मुहुर्चास्तत्र प्रकल्पन्ते, जातामि बद्
 शतामि श्युपराशि ६०३ । तानि पञ्चविंशतिमुहुर्चाः, जातामि श्रीणि
 सहस्राणि पञ्चदशराशि ३१५ । तेषां सप्तपद्या भागे हुते
 लब्धाः पञ्चचत्वारिंशद्मुहुर्चाः ४० । एतावान् द्वादक्षेणाणां
 प्रत्येकं चन्द्रेण सह योगः ।

संमत्युपसंहारमाह-

नकलचायं जोगा, चंदाऽऽऽच्चेसु करणसंयुता ।

जणिया [मुणाह एतो, पविजागं मंदक्षार्त्तं तु] ॥

नक्षत्राणां चन्द्राऽऽदिभ्यो चन्द्रनिश्चये, आदिशब्दविषये च क-
 एषसंयुक्ता योगा प्रथिताः प्रतिपादिताः । स्यो ० ए गण्ड ० ।

(१४) कति प्रागामि नक्षत्राणि चन्द्रेण सह गुणयन्ते-

ता कर्त्तुं ते एवंभागा आदिता ति बदेजा । ता एतेसि
 षं ऋधावीसाए शकलचायं अतिय शकलचा, जे षं
 शकलचा पुषंजागा समक्लेचा तीसतिमुहुचा पष्यता ।
 अतिय शकलचा, जे षं शकलचा पचंभागा समक्लेचा
 तीसतिमुहुचा पष्यता । अतिय शकलचा, जे षं शकल-
 चा षर्चंजागा अषड्क्लेचा पष्यस मुहुचा पष्यता ।
 अतिय शकलचा, जे षं शकलचा उचर्चंजागा दिवद-
 क्लेचा पषयालीस मुहुचा पष्यता । ता एरसि षं अचा-
 बीसाए शकलचायं कतरे शकलचा, जे षं शकलचा
 पुषंभागा समक्लेचा तीसतिमुहुचा पएयता ।।
 कतरे शकलचा, जे षं शकलचा पचंजागा सम-
 क्लेचा तीसतिमुहुचा पएयता ।। कतरे शकलचा, जे
 षं शकलचा षर्चंजागा अषड्क्लेचा पएयतरस मु-
 हुचा पएयता ।। कतरे शकलचा, जे षं शकलचा
 उचर्चंजागा दिवदक्लेचा पषयालीसमुहुचा पष्यता ।।
 ता एतेसि षं अचाबीसाए शकलचायं, तस्य षं जे ते
 शकलचा, जे षं शकलचा पुषंजागा समक्लेचा तीसति-
 मुहुचा पष्यता । ते षं छ । तं जहा-पुषंजद्वया ? ॥ कश्चिता
 २, महा ३, पुषंजगुणो ४, मूला ५, पुषंसादा ६ ।
 तस्य षं जे ते शकलचा, जे षं शकलचा पचंभागा
 समक्लेचा तीसतिमुहुचा पष्यता । ते षं दस । तं जहा-
 अथिरे १, सव्यो २, वणिडा ३, रेवती ४, अस्तिपी ५,
 भिमासरे ६, पुस्तो ७, इत्यो ८, चिचा ९, अण्णारा १०
 षं पचंजागा दस द्वयंति । तस्य षं जे ते शकलचा, जे षं
 शकलचा षर्चंभागा अषड्क्लेचा पष्यतरस मुहुचा पष्यता ।।

तेषां च । तं महा-सतजिसया १, जराणी २, अद्वा ३, अस्सेसा ४, सानी ५, जेडा ६ । तस्य च जे ते एकस्वत्ता लजयभागा दिवद्वकलेत्ता पणयालीसितिसुद्धत्ता पयत्ता । तेषां च । तं जहा-उत्तराजद्वया १, रोहिणी २, पुणव्व-सू ३, लहराकगुणी ४, बिसाहा ५, उत्तरासादा ६ ।

“ता कहे ते” इत्यादि । ‘ता’ इति पूर्ववत्, कथं केन प्रका-
रेण भगवन् ! स्वया एवंजागानि बहुव्ययमात्रप्रकारभागाणि नक्ष-
त्राणि आख्यातानि इति भगवान् ब्रूवेत् ? एवमुक्ते जगवानाह-
“ता एपसि णं” इत्यादि । ‘ता’ इति पूर्ववत् । एतेषामष्टावि-
शतेनेकत्राणां मध्येऽस्तीति स्मितं तानि नक्षत्राणि, यानि पूर्व-
भागानि-द्विवस्वस्य पूर्वभागान्त्वयोगस्याऽऽदिमधिकृत्य विद्य-
ते येषां तानि पूर्वजागानि, समक्षेत्राणि-समं पूर्णं क्षेत्रमहोरात्र-
प्रतीतं अणुयोगमधिकृत्यास्तित् येषां तानि समक्षेत्राणि ; अत
एव त्रिशसुद्धन्तीनि प्रकृतानि । तथा स्मितं तानि नक्षत्राणि, यानि
पश्चिमभागानि-द्विवस्वस्य पश्चानो भागः अणुयोगमधिकृत्य
विद्यते येषां तानि पश्चिमभागानि, समक्षेत्राणि त्रिशसुद्धन्तीनि
प्रकृतानि । तथा स्मितं तानि नक्षत्राणि, यानि नक्षत्राणि-
नक्षत्रं राशौ अणुयोगस्याऽऽदिमधिकृत्य भागोऽवकाशो येषां
तानि । तथा अणुयोगमधिकृत्या-अणुयोगस्यैवस्य तदपार्श्वे, अ-
र्द्धमात्रमित्यर्थः । अपार्श्वेऽर्द्धमात्रं क्षेत्रमहोरात्रप्रतीतं येषां अ-
णुयोगस्याऽऽदिमधिकृत्य तान्पार्श्वेक्षेत्राणि । अत एव पञ्चदश
सुद्धन्तीनि-पञ्चदश अणुयोगमधिकृत्य सुद्धन्ती विद्यन्ते येषां
तानि । तथा स्मितं तानि नक्षत्राणि, यानि नक्षत्राणि उभयजगानि
उजयं द्विवसं राशिः, तस्य उजयस्य-द्विवस्वस्य, रात्र्येऽर्द्धमात्र-
मित्यर्थः । अणुयोगस्याऽऽदिमधिकृत्य जगो येषां तानि । तथा अर्द्धक्षेत्राणि-
क्षेत्रमित्यर्थे यस्य तव इत्यर्थे, सार्द्धमित्यर्थः । इत्यर्थे सार्द्धमहो-
रात्रमित्यर्थे क्षेत्रं येषां तानि तथा । अत एव पञ्चवत्पारिशद-
सुद्धन्तीनि प्रकृतानि । एवं सामान्येभ्योके विशेषावबोधनायै
भगवान् गौतमः पृच्छति-“ता एपेसि णं” इत्यादि सुगमम् ।
प्रथमाद् प्रतिबन्धनमाह-“ता एपेसि णं” इत्यादि । ‘ता’
इति पूर्ववत् । एतेषामष्टाविशतेनेकत्राणां मध्ये यानि नक्षत्रा-
णि पूर्वभागानि समक्षेत्राणि त्रिशसुद्धन्तीनि प्रकृतानि, तानि
वद् । तथा-“पुण्वमद्वयया” इत्यादि । (एतन्नामन्तरे एव प्रा-
भूतमात्रत्वे योगस्याऽऽर्द्धा-विन्ययमाने भावविषये) । तथा तत्र
तेषामष्टाविशतेनेकत्राणां मध्ये यानि नक्षत्राणि पश्चिमभागानि
समक्षेत्राणि त्रिशसुद्धन्तीनि प्रकृतानि । तानि इति । तथा-
“अभिर्द्धे” इत्यादि । तथा तत्र तेषामष्टाविशतेनेकत्राणां
मध्ये यानि नक्षत्राणि नक्षत्राणां अपार्श्वेक्षेत्राणि पञ्चदश
सुद्धन्तीनि प्रकृतानि । तानि वद् । तथा-“स्वयजिस्या” इ-
त्यादि । तथा तत्र तेषामष्टाविशतेनेकत्राणां मध्ये यानि नक्ष-
त्राण्युभयभागानि अर्द्धक्षेत्राणि पञ्चवत्पारिशदसुद्धन्तीनि । ता-
नि वद् । तद् वया-“उत्तराह्वया” इत्यादि । सं० प्र०
१० पाठो ३ पाठो । सा० । सं० । सु० प्र० ।

(१५) प्रमद्वेयोगीनि नक्षत्राणि-

अद्द एकत्रया णं चंदेण सद्धिं पमदं जोगं जोइति । तं
नहा-कच्चिया, राहिणी, पुणव्वसु, महा, बिचा, बिसाहा,
अणुदाहा, जिद्धा ।

(पमदं ति) प्रमद्वेयोगेण स्वययमागता, तद्वृत्ताने वोगे
वोजयति, आत्मनश्चन्द्रेण सार्द्धे कदाचिद्, न तु तमेव सर्ववे-
ति । उक्तं च-“पुणवसु राहिणि बिचा । मह जेद्धसुदाह
कच्चिय बिसाहा । चंदस्य उभयजोगं” इति । यानि च
इतिषोऽपरयोगीनि, तानि प्रमद्वेयोगीण्यपि कदाचिद्भव-
न्ति, यतो लोकाभ्युदयोऽस्य-एतानि नक्षत्राण्युभययोगीनि
चन्द्रस्य दक्षिणेनोत्तरेण च पुण्यन्ते, कदाचिद्चन्द्रेण जेवम-
प्युपयान्तीनि । एतत्फलं वेदम्-“एतेषामुत्तरगाः, महाः सुनि-
क्षाव अम्प्रा मितरायम् ।” इति । इथा० १० डा० ।

(१६) कति नक्षत्राणि कति भागाणि पूर्णिमाऽभावाय-
ता कति ते जोगस्सादीं भाहिता ति बदेज्जा ? ता अभिर्द्धे,
सवणो खलु दुवे एकस्वत्ता पच्चंभागा समक्खेत्ता साति-
रेगउणत्ताहीसमुद्धत्ता तं पदमताए सायं चंदेण सद्धिं
जोगं जोइति । ततो पच्छा अवरं सातिरेगं दिवसं ।
एवं खलु अभिर्द्धे, सवणो दुवे एकस्वत्ता एगं रातिं एगं
च सातिरेगं दिवसं चंदेण सद्धिं जोगं जोइति, जोगं जो-
इत्ता जोगं अणुपरियट्ठति, जोगं अणुपरियट्ठत्ता सायं चंदं
धण्डिहाणं समप्येति, समप्येत्तिता धण्डिहा खलु एकस्वत्ते
पच्चंभागे समक्खेत्ते तीसतिमुद्धत्ते तपपदमताए सायं
चंदेण सद्धिं जोगं जोइति । ततो पच्छा अवरं दिवसं । एवं
खलु धण्डिहा एकस्वत्ते एगं रातिं एगं च दिवसं चंदेण सद्धिं
जोगं जोइति, जोगं जोइत्ता जोगं अणुपरियट्ठत्त, जोगं
अणुपरियट्ठत्ता सायं चंदं मत्तजिसत्ताणं समप्येत्ति । ता
सतजिसत्ता खलु एकस्वत्ते एणंजोगे अवद्वेत्ते तपपदमताए
सायं चंदेण सद्धिं जोगं जोइति, णा लज्जति अवरं दिवसं ।
एवं खलु सतभमत्ता एकस्वत्ते एगं रातिं चंदेण सद्धिं
जोगं जोइति, जोगं जोइत्ता अणुपरियट्ठति, अणुपरि-
यट्ठत्ता पातो चंदं पुव्वाणं पाट्टवयाणं समप्येत्ति, ता पुव्वा
पाट्टवत्ता खलु एकस्वत्ते पुव्वंजागे ममक्खेत्ते तीमत्तिसुद्धत्ते
तपपदमताए पातो चंदेण सद्धिं जोगं जोइति, पच्छा अ-
वरं राइं । एवं खलु पुव्वा पाट्टवत्ता एकस्वत्ते एगं च दिवसं
एगं च रातिं चंदेण सद्धिं जोगं जोइति, जोगं जोइत्ता
अणुपरियट्ठति, जोगं अणुपरियट्ठत्ता पातो चंदं उत्तराणं
पाट्टवत्ताणं समप्येति । लहरपाट्टवत्ता खलु एकस्वत्ते पण-
यालीसितिसुद्धत्ते तपपदमताए पातो चंदेण सद्धिं जोगं
जोइति, अवरं च रातिं, ततो पच्छा अवरं दिवसं । एवं
खलु उत्तरापाट्टवत्ता एकस्वत्ते दो दिवसे, एगं च रातिं चं-
देण सद्धिं जोगं जोइति, जोगं जोइत्ता जोगं अणुपरिय-
ट्ठति, जोगं अणुपरियट्ठत्ता सायं चंदं रेवतीणं समप्येत्ति । ता
रेवती खलु एकस्वत्ते पच्चंभागे समक्खेत्ते जहा धण्डिहा
जाव सायं चंदं अस्मिणीणं समप्येत्ति । जराणी खलु ए-
कस्वत्ते एणंभागे अवद्वुद्धं जहा सचचीसत्ता जाव पातो चंदं

कचित्ताणं समपेति० जाव पातो चंद्रं रोहिणीं समपेति, रोहिणी जहा उत्तरजहवया,मिगतिरं जहा पण्डिता । एवं जहा सतजिसता, तद्वा षण्चभागा भवेच्वा । एवं जहा पुब्बाज-दवसा, तथा पुब्बेजागा ऋषि ऐयव्या । जहा थण्डिता तद्वा पञ्चजेजागा अष्ट भवेच्वा० जाव एवं तसु उत्तरासाढा दो दिवसे एगं च रातिं चंदेषा सकिं जोगं जोएति, जोगं जोएत्ता जोगं अणुपरियट्टति, जोगं अणुपरियट्टिच्चा सायं चंद्रं अभिदेसवखाणं समपेत् ।

“ता कहं ते” इत्यादि । ‘ता’ इति पूर्ववत्, कथं ते स्वया भगवद् ! योगस्याऽऽदिशक्यात् इति श्वेतः । इह निश्चयनयतेन चन्द्र-योगस्याऽऽदिता । सवैषामपि नक्षत्राणामप्रतिनियतकालप्रमाणा, ततः सा करणवशादवगतमथा । तच्च करणं ज्योतिष्करवृत्तेकं समस्मृतिं तदाकां कुर्वता तथैव समपञ्चं साविनेनमतस्मोऽप्यधायम् । अत्र तु व्यवहारनवमधिकृत्य बाहुद्वयेन यस्य नक्षत्रस्य यदा चन्द्रयोगस्याऽऽदिमंवाति तमज्जित्तुराह-“ता आभिरे” इत्या-दि । ‘ता’ इति पूर्ववत् । द्वे अभिजिज्ज्वलाऽऽस्ते नक्ष्त्रेः पञ्चाङ्गागो समपेत् । इहाभिजिज्ज्वलं समपेत्, नाप्येकं, नापि द्विकं, केवलं भवणेन सह संवञ्जमुपासमित्यनेदोपकारात् तदपि म-मनेकमुपेयस्य समपेत् इत्युक्तम् । सातिरेकेकानवत्सादिशानु-ष्ठेयं प्रमाणे । तथाहि-सातिरेका नव मुद्गानं अभिजितः, त्रिश-मुद्गानाः भयणस्येत्युभयमौत्तरे यथोक्तं मुद्गुत्तं परिमाणं भवति । तदवयवतया चन्द्रयोगस्य प्रथमतया, सायं विवालावेद्यायाम्, इह दिवसस्य कतिनामचक्रमाङ्गात्प्रादर्य वायुद्वारैः कति-तमो जागो यावच्छापि परिस्फुटनक्षत्रमण्डलाऽऽस्तोः, तावान् कालविशेषः सायमितं द्रष्टव्यः; तथा लोके व्यवहारदर्शो-नाम् । तस्मिन् सायं समये, चन्द्रेण सार्द्धं योगं युक्तः । इहाभिजिज्ज्वलं यद्यपि युगस्याऽऽदौ प्रातश्चन्द्रेण सह योगमुपैति, तथापि अत्रेव सह सम्बन्धि तद्विवाङ्कितम् । भवयानक्षत्रं च मध्याह्नादूर्ध्वमपररति, दिवसे चन्द्रेण सह योगमावृत्ते । त-नस्तन्साहचर्योपदपि सायं समये चन्द्रेण सार्द्धं यज्यमानं वि-वाङ्कितं ततः सामान्यतः सायं चन्द्रेण सार्द्धं योगं युज्यन्ती-त्युक्तम् । अथवा युगस्याऽऽदिमतिरिचयान्यथा बाहुद्वयमधिक-स्येदमुक्तं, ततो न कश्चिदोषः । “ततो पञ्चा” इत्यादि । पञ्चात् ननुद्वयं, अपरमप्यं सातिरेकदिवसं यावत् । एतदेवोपसंहारव्या-पिनं व्यक्तं करोति-“एवं अणु” इत्यादि । एवमुक्तं प्रकारेण, अ-दिनाति निश्चये, अभिजिज्ज्वलां द्वे नक्षत्रे, सायं समयाद्दरभ्य एकां रात्रिभेकं च सातिरेके दिवसं, चन्द्रेण सार्द्धं युक्तः । एता-वन्तं च काणं युक्त्या तद्वन्तरं योगमनुपरिवर्त्तयानि, आत्मन-रूपावयव इत्यर्थः । योगं आनुपरिवर्त्त्य सायं दिवसस्य कति-नये पञ्चाङ्गानो चन्द्रं धनिष्ठायाम् समपेत् । तदेवमभिजितं भवणं धनिष्ठा सायं समये चन्द्रेण सह प्रथमतो योगं युज्यते । तेना-मूनि श्रीपर्यापि पञ्चाङ्गभागान्यवशेषयामि । ततः समपेणादनन्तरं धनिष्ठा अणु नक्षत्रे पञ्चाङ्गानं सायं समये तस्य प्रथमतश्चन्द्रे-ण सह युज्यमानत्वात् समञ्जसं त्रिशमुद्गुत्तं तत्रप्रथमतया सा-यं समये चन्द्रेण सार्द्धं योगं युज्यति । चन्द्रेण सह योगं युक्त्या ततः सायं समयादूर्ध्वं, ततः पञ्चाङ्गाभिः, अपरं च दिवसं यावद् योगं युज्यति । एतदेवोपसंहाराव्याजनाऽऽवृत्ते-“एवं अणु”

इत्यादि सुगमं, यावद् योगमनुपरिवर्त्त्य सायं समये चन्द्रं शतभिषजः समपेयामि । प्रायः परिस्फुटनक्षत्रमण्डलावशोके तत इदं नक्षत्रं नक्तभागं कृष्टव्यम् । तथा चाऽऽह-(ता इत्यादि) ‘ता’ इति । ततः समपेणादनन्तरं शतभिषजश्चक्रं अणु नक्त-भागमपार्लोके पञ्चाङ्गमुद्गुत्तं तत्रप्रथमतया चन्द्रेण सार्द्धं योगं युज्यति । तथा तथा युक्तं सप्त तत्रते अपरं दिवसं, पञ्चाङ्गमुद्गु-त्तं प्रथमतया, किन्तु रात्रित एव योगमधिकृत्य परिसमा-प्तिमुपैति । तथा चाऽऽह-“एवं अणु” इत्यादि सुगमम् । यावद् योगमनुपरिवर्त्त्य प्रातश्चन्द्रं पूर्वयोगः प्रोष्ठपदयोर्नक्षत्रयोः सम-पेयति । इह पूर्वोपसंहारव्यवस्था प्रातश्चन्द्रेण सह प्रथमतया योगः प्रवृत्त इतीदं पूर्वभागमुच्यते । तथा चाऽऽह-(ता युज्येत्या-दि) ततः समपेणादनन्तरं प्रोष्ठपदा अणु नक्षत्रं पूर्वभागं सम-पेत् त्रिशमुद्गुत्तं तत्रप्रथमतया प्रातश्चन्द्रेण सह योगं युज्यति । तथा तथा युक्तं सप्ततः समयादूर्ध्वं तं सकलं दिवसम्, अपरं च रात्रिं यावद्दस्यते । एतदेवोपसंहाराव्याजनाऽऽह-“एवं अणु” इत्यादि सुगमं, यावद् योगमनुपरिवर्त्त्य प्रातश्चन्द्रमुत्तरयोः प्रो-ष्ठपदयोः समपेयति । इह किलोत्तराजान्द्रपदाऽऽस्तं नक्षत्रमुत्तर-कारणं प्रातश्चन्द्रेण सह योगमभिवाङ्कितं, कवलं प्रथमया प-ञ्चदश मुद्गुत्तानां चकानपर्यायं समपेत्तस्य कदपरित्या यदा यो-गश्चिन्त्यते, तदा नक्तमपि योगोऽस्तांशुभयभागमवशेषयद् । तथा चाऽऽह-ततः समपेणादनन्तरं प्रोष्ठपदा नक्षत्रं अणुभयनागं द्वा-दशं पञ्चचक्रं त्रिशमुद्गुत्तं तत्रप्रथमतया प्रातश्चन्द्रेण सार्द्धं योगं युज्यति । तथा तथा युक्तं सप्तकलमपि दिवसमपरं च रात्रिं ततः पञ्चाङ्गपरं दिवसं यावद्दस्यते । एतदेवोपसंहाराव्याजिनं व्यक्तं, के-रति-(एवं अणु) इत्यादि सुगमम्, यावद्योगमनुपरिवर्त्त्य सायं समये चन्द्रं रेवत्याः समपेयति । ततो रेवतीनामक्षत्रं सायं समये चन्द्रेण सह योगमधिगच्छति; ततस्त्वपञ्चाङ्गागमवशेषम् । तथा चाऽऽह-“ता रेवती” इत्यादि । ‘ता’ इति । ततः समपेणाद-नन्तरं, शयं सुगमम् । इदं च चन्द्रेण युक्तं सप्त सायं समयादूर्ध्वं सकलां रात्रिमपरं च दिवसं यावद्वातद्वयं, समपेयामि । एत-देवोपसंहारत आह-“एवं अणु” इत्यादि सुगमम् । यावद् यो-गमनुपरिवर्त्त्य सायं समये चन्द्रमश्विन्याः समपेयति । तत इदम-प्यश्विनो नक्षत्रं सायं समये चन्द्रेण सह युज्यमानत्वात् प-ञ्चाङ्गागमवशेषम् । तथा चाऽऽह-“ता” इत्यादि सुगमं, नवर-मिदमप्यश्विनो नक्षत्रं समपेत्तत्वात् सायं समयाद्दरभ्य तां स-कलां रात्रिमपरं च दिवसं यावच्चन्द्रेण सह युक्तमवतिष्ठति । ए-तदेवोपसंहाराव्याजनाऽऽह-“एवं अणु” इत्यादि सुगमम् । यावद् योगमनुपरिवर्त्त्य सायं प्रायः परिस्फुटनक्षत्रमण्डलावशोकेसमये चन्द्रं मर्यादाः समपेयति । इदं च मर्यादां नक्षत्रमुत्तराया रात्रौ चन्द्रेण सह योगमुपैति, ततो नक्तभागमवशेषम् । तथा चाऽऽह-“नर्यादा” इत्यादि पाठलिख्यम् । नक्षत्रमण्डलं सेकश्वाकाञ्चौ तं योगं परिसमापयति, ततो न तत्रते चन्द्रेण सह युक्तमपरं दिवसम् । एतदेवोपसंहाराव्याजनाऽऽह-“एवं अणु” इत्यादि सु-गमम् । यावद् योगमनुपरिवर्त्त्य प्रातश्चन्द्रं कृत्तिकानां समपेयति । इदं च कृत्तिकानक्षत्रमुत्तराया प्रातः चन्द्रेण सह योगमुपैति, ततः पूर्वभागमवशेषम् । एतदेवोपसंहाराव्याजिनं व्यक्तं करो-ति-“एवं अणु” इत्यादि सुगमं, यावद्योगमनुपरिवर्त्त्य प्रातश्चन्द्रं रोहिण्याः समपेयति । इदं च रोहिणो नक्षत्रं द्वादशेकम्, अतः प्रागुक्तमुक्तेशानुजयमानं प्रतिपत्तव्यम् । (रोहिणी जहा उत्तर-जहवया इति) रोहिणी यथा प्रागुत्तरजहवया दत्ता, तथा

० अणुत्वं प्रागुक्तानुवाचकत्वात् ।
४४३

कस्या । सा वैश्वम्-“ ता रोहिणीं क्लृणुष्वकसे उभयंजागे दिवङ्कष्येण पणयालीसहस्रमुहुरे तत्पद्धमयाए पातो चंदेण सखि जोगं जोएइ, अवरं च राई, ततो पच्छा अवरं दिवसं । एवं क्लृणु रोहिणीं गणकसे दो दिवसे एग च राई चंदेण सखि जोगं जोएइ, जोगं जोइसा जोगं अणुपरियट्टइ, जोगं अणुपरियट्टइ सायं चंदं भिगसिरस समप्येइ ।” इति । “ भिगसिरं जहा धाणिं च र्मि ।” मृगशिरो नक्खं यथा प्राक् धमिष्ठोका तथा वत्तयम । तयाथा-“ ता भिगसिरे क्लृणु गणकसे पच्छंभागे समकष्येते तीसंभुहुरे तत्पद्धमताए सायं चंदेण सखि जोगं जोएइ, जोगं जोइसा ततो पच्छा अवरं दिवसं । एवं क्लृणु भिगसिरे गणकसे एवं राई एगं च दिवसं चंदेण सखि जोगं जोएइ, जोगं जोइसा जोगं अणुपरियट्टइ, जोगं अणुपरियट्टइ सायं चंदं अणुए समप्येइ ” इति । “ एवं जहा सर्वाजसया, तथा उभयागा खेयसा । एवं जहा पुव्वाजसया तथा पुवंभागा छिपि येयसा । जहा धाणिं ताहा पच्छंभागा अट्ट येयसा ” इति । एयमुत्तेन प्रकारेण यथा शतभिन्मुक्ता, तथा सर्वाथयि नक्तंभागानि नेत्थयानि । तेन यथोत्तराभ्युपदा, तथा सर्वाथय्यमुयभागानि छट्टयानि । तानि वैश्वम्-“ ता अहा क्लृणु गणकसे पच्छंभागे अक्खकसे पहरसमुहुरे तत्पद्धमयाए सायं चंदेण सखि जोगं जोएइ, ततो लहइ अवरं दिवसं । एवं क्लृणु अहा एगं राई चंदेण सखि जोगं जोएइ, जोगं जोइसा जोगं अणुपरियट्टइ, जोगं अणुपरियट्टइ पातो चंदं पुणव्वसुणं समप्येइ ।” इदं पुणंउत्तसत्तं अणुअक्खेसाया प्रागुक्थुत्तेनयमवसेयम् । इदं पुणंउत्तसत्तं-“ ता पुणव्वसुणं गणकसे उभयंजागे दिवङ्कष्येते पणयालीसहस्रमुहुरे तत्पद्धमयाए पातो चंदेण सखि जोगं जोएइ, अवरं च राई, ततो पच्छा अवरं दिवसं । एवं क्लृणु पुणव्वसुणं गणकसे दो दिवसे एगं च राई चंदेण सखि जोगं जोएइ, जोगं जोइसा जोगं अणुपरियट्टइ, जोगं अणुपरियट्टइ सायं चंदं पुत्तसत्त समप्येइ ।” इदं च पुच्यनत्तं सायं समये दिवसावसानरूपे चन्द्रेण सह योगमभ्युपैति, ततः पश्चाद्भागमवसेयम् । तत एवं तत्सूत्रम्-“ ता पुत्तस्ये य क्लृणु गणकसे पच्छंभागे समकष्येते तीसंभुहुरे तत्पद्धमयाए सायं चंदेण सखि जोगं जोएइ, जोगं जोइसा ततो पच्छा अवरं दिवसं । एवं क्लृणु पुत्तसे गणकसे एगं राई एगं च दिवसं चंदेण सखि जोगं जोएइ, जोगं जोइसा जोगं अणुपरियट्टइ, जोगं अणुपरियट्टइ सायं चंदं अक्खेसाया समप्येइ ।” इदं चाऽऽग्नेया नक्खं सायं समये परिष्कुत्तसत्तंभागाऽऽशोक-रूपे प्रायश्चन्द्रेण सह योगमुपैति; तत इदं नक्तंभागमवसेयम्, अप्रायश्चन्द्रेण च तथाभवे रात्रौ योगं परिष्कारयति । तत एवं तत्सूत्रम्-“ ता अक्खिसेसा क्लृणु गणकसे नक्तंभागे अक्खकसे पहरसमुहुरे तत्पद्धमयाए सायं चंदेण सखि जोगं जोएइ, जोगं जोइसा ततो लहइ अवरं दिवसं । एवं क्लृणु अक्खिसेसा गणकसे एगं राई चंदेण सखि जोगं जोएइ, जोगं जोइसा जोगं अणुपरियट्टइ, जोगं अणुपरियट्टइ पातो चंदं मध्यायं समप्येइ ” इति । इदं तु मघानक्खमुक्थुत्तया प्रातःकण्ठेण सह योगमभ्युपैति, ततः पुवंभागमवसेयम् । एवं च तत्सूत्रम्-“ ता मघा

• अत्र सायंभिते प्रायः परिष्कुत्तसत्तंभागाऽऽशोकसमये, अत पश्चैतत्तंभागात् ।

क्लृणु गणकसे पुवंभागे समकष्येते तीसंभुहुरे तत्पद्धमयाए पातो चंदेण सखि जोगं जोएइ, ततो पच्छा अवरं राई । एवं क्लृणु मघा गणकसे एगं दिवसं एगं च राई चंदेण सखि जोगं जोएइ, जोगं जोइसा जोगं अणुपरियट्टइ, जोगं अणुपरियट्टइ पातो चंदं पुधाकगुणीयं समप्येइ ।” इदं-मपि पुवंफाल्गुनीनक्षत्रं प्रातःकण्ठेण सह योगमुक्थुत्तया समभियञ्चन्ति, ततः पुवंभागे प्रयतस्वयम् । एवं च तत्सूत्रम्-“ ता पुव्वाकगुणी गणकसे पुवंभागे समकष्येते तीसंभुहुरे तत्पद्धमयाए पातो चंदेण सखि जोगं जोएइ, ततो पच्छा अवरं राई, एवं क्लृणु पुव्वाकगुणीगणकसे एगं च दिवसमेगं च राई चंदेण सखि जोगं जोएइ, जोगं जोइसा जोगं अणुपरियट्टइ, जोगं अणुपरियट्टइ पातो चंदंमुत्तराणं फग्गुणीयं समप्येइ ।” एतच्चोत्तरफाल्गुनीनक्षत्रं अणुअक्खेयम्, अतः प्रागुक्थुत्तंभागाऽऽपुत्रजनायं चंदितस्वयम् । एवं च तत्सूत्रम्-“ ता उत्तराफाल्गुणी गणकसे उभयंजागे दिवङ्कष्येते पणयालीसहस्रमुहुरे तत्पद्धमयाए पातो चंदेण सखि जोगं जोएइ, अवरं च राई, ततो पच्छा अवरं च दिवसं । एवं क्लृणु उत्तराफाल्गुणी गणकसे दो दिवसे एगं च राई चंदेण सखि जोगं जोएइ, जोगं जोइसा जोगं अणुपरियट्टइ, जोगं अणुपरियट्टइ सायं चंदं इत्थंस्स समप्येइ ” । एतच्च हस्तनक्षत्रं सायं दिवसावसानसमये चन्द्रेण सह योगमभ्युपैति, तेन पश्चाद्भागमवसेयम् । तत्सूत्रं वैश्वम्-“ ता हन्थे क्लृणु गणकसे पच्छंभागे ममकष्येते तीसंभुहुरे तत्पद्धमयाए सायं चंदेण सखि जोगं जोएइ, ततो पच्छा अवरं दिवसं । एवं क्लृणु हन्थं नक्खसे एगं राईमेगं च दिवसं चंदेण सखि जोगं जोएइ, जोगं जोइसा जोगं अणुपरियट्टइ, जोगं अणुपरियट्टइ सायं चंदं चित्तायं समप्येइ ।” इदंमपि चित्ता नक्खं सायं समये योगं दिवसावसानसमये चन्द्रेण सह योगमुपैति, तत इदंमपि पश्चाद्भागमवसेयम् । एवं च तत्सूत्रम्-“ ता चित्ता क्लृणु गणकसे पच्छंभागे ममकष्येते तीसंभुहुरे तत्पद्धमयाए सायं चंदेण सखि जोगं जोएइ, ततो पच्छा अवरं दिवसं । एवं क्लृणु चित्ता गणकसे एगं राईमेगं च दिवसं चंदेण सखि जोगं जोएइ, जोगं जोइसा जोगं अणुपरियट्टइ, जोगं अणुपरियट्टइ चंदं सायं माईए समप्येइ ।” स्वानिश्च सायं समये प्रायः परिष्कुत्तं इत्यमाने नक्षत्रमण्डलरूपे चन्द्रेण सह योगमुपैति । तत इदं नक्तंभागा प्रत्येया । तत्सूत्रं चैत्थम्-“ ता सार्ई क्लृणु गणकसे पच्छंभागे अक्खकसे पहरसमुहुरे तत्पद्धमयाए सायं चंदेण सखि जोगं जोएइ, तो लहइ अवरं दिवसं । एवं क्लृणु सार्ई गणकसे एगं राई चंदेण सखि जोगं जोएइ, जोगं जोइसा जोगं अणुपरियट्टइ, जोगं अणुपरियट्टइ पातो चंदं विसाहाणं समप्येइ ।” इदं च विसाहानक्षत्रं अणुअक्खेयम्, ततः प्रागुक्थुत्तंभागाऽऽपुत्रजनायं चंदितस्वयम् । एवं च तत्सूत्रम्-“ विसाहा क्लृणु गणकसे उभयंजागे दिवङ्कष्येते पणयालीसहस्रमुहुरे तत्पद्धमयाए पातो चंदेण सखि जोगं जोएइ, अवरं च राई, ततो पच्छा अवरं दिवसं । एवं क्लृणु विसाहा गणकसे दो दिवसे एगं च राई चंदेण सखि जोगं जोएइ, जोगं जोइसा जोगं अणुपरियट्टइ, जोगं अणुपरियट्टइ सायं चंदं अणुग्राहाय समप्येइ ।” इदं चाऽऽग्राधानक्षत्रं सायं समये दिवसावसानरूपे चन्द्रेण सह योगमुपैति, ततः प्रागुक्थुत्तंभागाऽऽपुत्रजनायं चंदितस्वयम् । इत्थं च तत्सूत्रम्-“ ता अणुग्राहा क्लृणु गणकसे पच्छंभागे स-

अक्षयेत नीलसमुद्रो तप्यदमयाए सायं चंदेण सदि जोगं जोएइ । ततो पच्छा अवरं दिवसं : एवं खलु अणुगहा एकलक्षे परं च राहं परं च दिवसं चंदेण सदि जोगं जोएइ, जोगं जोइहा जोगं अणुपरियट्टइ, जोगं अणुपरियट्टिहा सायं चंदं जोहाए सायं जोएइ । " उभेष्टायाश्च सायं समं समं पर्यायि प्रायः परिसुष्टं इत्यमाननक्षत्रमण्डले, तत इवं ज्येष्ठा नक्षत्रं नक्षत्रागमवसेयम् । तत्सूत्रं वैवम्- " ता जेहा खलु एकलक्षे नक्षत्रागे अक्षयक्षेत्रे परस्वसुद्रो तप्यदमयाए सायं चंदेण सदि जोगं जोएइ, मो त्रभइ अवरं दिवसं । एवं खलु जेहा एकलक्षे परं राहं चंदेण सदि जोगं जोएइ, जोगं जोइहा जोगं अणुपरियट्टइ, जोगं अणुपरियट्टिहा पातो चंदं सुखस्त समप्येइ । " सूत्रमन्त्रं चांक्रकारेण प्रायश्चित्तेण सह योगमधिगच्छति प्रायः, तत इवं भुवेभागमवसानम्यम् । तत्सूत्रं वेदम्- " ता सुलक्षकलत् पुवंभुवे समक्षेत्रे ती- ससुद्रो तप्यदमयाए पातो चंदेण सदि जोगं जोएइ, ततो पच्छा अवरं राहं । एवं खलु सुलक्षकलत् एवं च दिवसमेवं च राहं चंदेण सदि जोगं जोएइ, जोगं जोइहा जोगं अणुपरियट्टइ, जोगं अणुपरियट्टिहा पातो चंदं पुष्पासाढा- यं समप्येइ । " इदमाप पूर्वावादानक्षत्रं प्रातश्चरेण सह योगमुक्त्वा समर्पणीत पुत्रजागमवसेयम् । एवं च तत्सू- त्रम्- " ता पुष्पासाढा खलु एकलक्षे तीससुद्रो तप्यदम- याए पातो चंदेण सदि जोगं जोएइ, अवरं च राहं । एवं खलु पुष्पासाढा एकलक्षे परं च दिवसमेवं च राहं चंदेण सदि जोगं जोएइ, जोगं जोइहा जोगं अणुपरियट्टइ, जोगं अणुपरियट्टिहा पातो चंदं उचरासाढायां समप्येइ । " उ- चरासाढा नक्षत्रं च धर्षक्रेयत्वाद्युभयपान्ति, ततः तत्सूत्रं वैवम्- " ता उचरासाढा खलु एकलक्षे उभयंजागे दिवक्ष- क्षेत्रे पण्यसौलं समुद्रो तप्यदमयाए पातो चंदेण सदि जोगं जोएइ, अवरं च राहं, ततो पच्छा अवरं दिवसं । " तस्य ऊर्ध्वे वैतन्त्रं सूत्रं साक्षादाह- " ० जाव परं खलु उच- रासाढा वा दियसे " इत्यादि । याचकरणात् पक्षाव्यन- कृत्रगतानि सुत्रायतनुकाम्यि च्छव्यानि । तानि च तथोप- दर्शितानि । तदेवं बाहुल्यमाधिकृत्योत्क्रकारेण यथोक्तु काले- बु नक्षत्राणि चन्द्रेण सह योगमुपयान्ति, ततः कानिचित्पुवं- ज्ञागानि, कानिचित्पश्चाद्ज्ञागानि, कानिचित्क्षयज्ञागानि, का- निचित्पुभयज्ञागानि । चं० प्र० १० पाहु० ४ पाहु० । सू० प्र० १० । (अमार्ष्टिगमाभिर्नक्षत्रकक्ष्ययोगः " अमावसा " शब्दं प्रथम- भागे ७५३ पृष्ठे उक्तः) (कुलोपकुलकुलोपकुलसंरुकाणि नक्षत्राणि " कुल " शब्दे तृतीयभागे ५५३ पृष्ठे उक्तानि)

(१७) किं नक्षत्रं कतितारम्-

ता कहुं ते तारम्गे आहिते ति बदेज्जा ? । ता एतेसि थं अद्वावीसाए एकलक्षार्णं अभिई एकलक्षे कतितारे प- क्षं ? । तितारे पक्षे । सत्पे एकलक्षे कतितारे प- क्षे ? । तितारे पक्षे । धिगिहा एकलक्षे कतितारे पं- क्षे ? । पंचतारे पक्षे । सतनिसया एकलक्षे कतितारे पक्षे ? । सतनारे पक्षे । पुष्पापोचवता एकलक्षे कतितारे पक्षे ? । हुतारे पक्षे । एवं उचरा वि । रेवती एकलक्षे कतितारे पक्षे ? । बचीसहारे पक्षे । अस्विणी

एकलक्षे कतितारे पक्षे ? । तितारे पक्षे । एवं सन्धे पुच्छिजाति । बरणी तितारे पक्षे । कथिया वृत्तारे पक्ष- । रोहिणी पंचतारे पक्षे । मिगिरे तितारे पक्षे । अहा एगतारे पक्षे । पुणव्वम् पंचतारे पक्षे । पुस्से एकलक्षे तितारे पक्षे । अस्सेसा उचारे पक्षे । महा सततारे पक्षे । पुष्पाफगुच्छं । दूतारे पक्षे । एवं उ- चरा वि । इत्ये पंचतारे पक्षे । चिन्ना एगतारे पक्षे । साती एगतारे पक्षे । विसाढा पंचतारे पक्षे । अ- षुराहा चततारे पक्षे । जेहा तितारे पक्षे । मूलं एगारसतारे पक्षे । पुष्पासाढा चततारे पक्षे । उ- चरासाढा एकलक्षे चततारे पक्षे ।

" ता कहुं ते " इत्यादि । " ता " इति पूर्ववत् । कथं केन प्रकारेण ते त्वया भगवन् । नक्षत्राणां तारात्रं ताराप्रमाणमाख्यामिति शब्दे ? । एवं सामान्यतः प्रश्नं कृत्वा संप्रति नक्षत्रं पृच्छन्ति- " ता पर्यसि जं " इत्यादि । " हा " इति पूर्ववत् । एतेषामष्टाविंशते- नैकत्राणां मध्येऽभिजिज्जकृत् कतितारे प्रकृतम् । । जगधानाह- अर्निजिज्जकृत् तितारे प्रकृतम् । एवं शेषाएव्यप प्रशान्विचन- सुष्यि भावनीयानि ।

ताराप्रमाणसंप्रदाहे केमे अष्टद्वीपप्रकृतिसत्के गाथे-

" तिग तिग पंचम सय दुग, दुग वसीलं तिगं तइ तिगं च । कु पंचम तिग एकम, पंचम तिग कुकमं चं च ॥ १ ॥ सत्तम दुग दुग पंचम, हांककम पंच चउ तिगं चैव । इकारसम चककं, चककमं चैव तारमं " ॥ २ ॥

सू० प्र० १० पाहु० ६ पाहु० । इथा० ।

" जेहापञ्जवसाणानं पर्योपवीसाए एकलक्षार्णं मद्यावउभो तारायो तारम्येणं पक्षेणुत्तारो " । सू० ६६ सत्र० ।

(१८) कति नक्षत्राणि स्वयमर्षगमनेनाहोरात्रपरिसमापक- तया कं मासं नचन्तीति-

ता कहुं ते ऐता आहिते ति बदेज्जा ? । ता वासाणं पदमं मासं कति एकलक्षा येति ? । ता चत्तारि एकलक्षा येति । तं जहा-उचरासाढा, अभिई, सवणो, धिगिहा । उ- चरासाढा चौहस अहोरेत्ते येति, अनिई सत्त अहोरेत्ते येति, सवणो अद्द अहोरेत्ते येति, धिगिहा एगं अहोरे- तं येति । तंसि च थं मासंसि चवरं गुलपारिमीए गवाए मूरिए अणुपरियट्टति । तस्स थं मासस्स चरिमे दिवसे दो पदाई चत्तारि य अंगुलाणि पोरिसी ज्वति । ता वासा- णं दोषं मासं कति एकलक्षा येति ? । ता चत्तारि एकल- क्षा येति । तं जहा-धिगिहा, सत्तभिसया, पुष्पापोहवया, उचरापोहवया । धिगिहा चौहस अहोरेत्ते येति, सवभिसया सत्त अहोरेत्ते येति, पुष्पाभरवया अद्द अहोरेत्ते येति, उचरापोहवया एगं अहोरेत्ते येति । तंसि च थं मासंसि अईऽगुले पोरिसीए कायाए मूरिए अणुपरियट्टति । तस्स थं मासस्स चरिमे दिवसे दो पदाई अईऽगुलाई पोरिसी

भवति । ता वासाणं ततियं मासं कति एकस्यचा खैति ? । ता तिखि एकस्यचा खैति । तं जहा-उचराफगुणी, रेवती, अस्मिणी । उचराफगुणी चोदस अहोरचे गेति, रेवती पधरस अहोरचे खैति, अस्मिणी एगं अहोरचं गेति । तं-सि च एं मासंसि दुवालसंगुलाए पोरिसीए जायाए सूरिए अणुपरियट्टति । तस्स एं मासस्स चरिमे दिवसे सेहड्डाणि तिपदाई पोरिसी जवति । ता वासाणं चउ-त्यमामं कति एकस्यचा खैति ? । ता तिखि एकस्यचा खैति । तं जहा-अस्मिणी, जरणी कचिया । अस्मिणी चउदस अहोरचे गेति । जरणी पनरस अहोरचे गेति । कचिया एगं अहोरचं गेति । तंसि च एं मासंसि सोलसंगुलाए पोरिसीए जायाए सूरिए अणुपरियट्टति । तस्स एं मासस्स चरिमे दिवसे तिखि पदाई चचारि अंगुलाई पोरिसी भवति । ता हेमंताणं पदमं मासं कति एकस्यचा खैति ? । ता तिखि एकस्यचा खैति । तं जहा-कचिया, रोहिणी, संठाणा । कचिया चोदस अहोरचे गेति । रोहिणी प-एधरस अहोरचे गेति । संठाणा एगं अहोरचं गेति । तंसि च एं मासंसि बीमंगुलाए पोरिसीए जायाए सूरिए अणुपरियट्टति । तस्स एं मासस्स चरिमे दिवसे तिखि पदाई अहंउगुलाई पोरिसी भवति । ता हेमंताणं दोन्चे मासे कति एकस्यचा खैति ? । चचारि एकस्यचा खैति । तं जहा-संठाणा, अथा, पुणवसू, पुस्से । संठा-णा चोदस अहोरचे गेति, अथा सच अहोरचे गेति, पु-णवसू अहोरचे गेति, पुस्से एगं अहोरचं गेति । तंसि च एं मासंसि चउदसंगुलाए पोरिसीए जायाए सूरिए अणुपरियट्टति । तस्स एं मासस्स चरिमे दिवसे सेहड्डाणि चचारि पदाई पोरिसी भवति । ता हेमंताणं ततियं मासं कति एकस्यचा खैति ? । ता तिखि एकस्यचा खैति । तं जहा-पुस्से, अस्सेसा, महा । पुस्से चोदस अहोरचं खैति, अस्सेसा पंचदस अहोरचे गेति, महा एगं अहोरचं खैति । तंसि च एं मासंसि बीमंगुलाए पोरिसीए जायाए सूरिए अणुपरियट्टति । तस्स एं मासस्स चरिमे दिवसे तिखि पदाई अहंउगुलाई पोरिसी भवति । ता हेमंताणं चउदसमासं कति एकस्यचा खैति ? । ता तिखि एकस्यचा खैति । तं जहा-महा, पुन्वा-फगुणी, उचराफगुणी । महा चोदस अहोरचे गेति । पुन्वाफगुणी पनरस अहोरचे खैति । उचराफगुणी एगं अहोरचं गेति । तंसि च एं मासंसि सोलस अंगुलाए पोरिसीए जायाए सूरिए अणुपरियट्टति । तस्स एं मासस्स चरिमे दिवसे तिखि पदाई चचारि अंगुलाई पोरिसी जवति । ता गिम्हाणं पदमं मासं कति एकस्यचा खैति ? । ता तिखि

एकस्यचा खैति । तं जहा-उचराफगुणी, इत्यो, चिचा । उचराफगुणी चोदस अहोरचे गेति । इत्यो पधरस अहोरचं खैति । चिचा एगं अहोरचं गेति । तंसि च एं मासंसि दुवालसंगुलाए पोरिसीए जायाए सूरिए अणुपरियट्टति । तस्स एं मासस्स चरिमे दिवसे सेहड्डाणि तिखि पदाई पोरिसी जवति । ता गिम्हाणं ततियं मासं कति एकस्यचा खैति ? । ता तिखि एकस्यचा खैति । तं जहा-चि-चा, सार्दे, विसाहा । चिचा चोदम अहोरचे गेति । सार्दे प-एधरस अहोरचे गेति । विसाहा एगं अहोरचं खैति । तंसि च एं मासंसि अहंउगुलाए पोरिसीए जायाए सूरिए अणुपरियट्टति । तस्स एं मासस्स चरिमे दिवसे दो पदाई अहंउगुलाई पोरिसी जवति । गिम्हाणं ततियं मासं कति एकस्यचा खैति ? । ता चचारि एकस्यचा खैति । तं जहा-विसाहा, अणुराधा, जेडा, मूलो । विसाहा चोदम अहोरचे गेति । अणुराधा सच, जेडा अह, मूलो एगं अहोरचं गेति । तंसि च एं मासंसि चउदसंगुलाए पोरिसीए जायाए सूरिए अणुपरियट्टति । तस्स एं मासस्स चरिमे दिवसे दो पदाणि चचारि अंगुलाणि पोरिसी जवति । ता गिम्हाणं चउदसं मासं कति एकस्यचा खैति ? । तिखि एकस्यचा खैति । तं जहा-मूलो, पुन्वासादा, उचरासादा । मूलो चोदम अहोरचे खैति । पुन्वासादा पधरस अहोरचे गेति । उचरासादा एगं अहोरचं गेति । तंसि च एं मासंसि बट्टाप समचउदससंठाणसंठाणाए पग्गोपधरिमंकाणाए सकापधुरंगीणीए जायाए सूरिए अणुपरियट्टति । तस्स एं मासस्स चरिमे दिवसे सेहड्डाणि दो पदाई पोरिसी जवति ।

(ता कहं ते खैता आहिते ति वदेज्जा) 'ता' इति पूर्ववत् । कथं केन प्रकारेण जगच्च । ते स्वया स्वयमस्तेगमनेनाहोरात्रपरिसमापकौ नक्षत्रकौ नेना आख्यात इति वदेत् । एतदेव प्रतिमामं पिपुळुपुराह- (ता वासाणमित्यादि) 'ता' इति पूर्ववत् । यथाणां यथाकालस्य अनुमालप्रमाणस्य प्रथमं मासं आचलनकृत् कति नक्षत्राणि स्वयमस्तेगमनेनाहोरात्रपरिसमापकतया नयन्ति गमयन्ति ? । अगवानाह- (ता वचारीत्यादि) 'ता' इति पूर्ववत् । अन्वारि नक्षत्राणि स्वयमस्तेगमनेनाहोरात्रपरिसमापकतया कमेच नयन्ति । नद्यथा-उचरासादा, अभिजित्, अक्षया, धनिष्ठा च । तत्रोचरासादा प्रथमाय चतुर्थया अहोरात्राय स्वयमस्तेगमनेनाहोरात्रपरिसमापकतया नयति, तदनन्तरमभिजित्कृत् सस्यहोरात्राचरति । अतः परं अक्षयनक्षत्रमपि अहोरात्राचरति । एवं च सर्वसंकलनया आचलनस्यैकोनविंशत्याहोरात्रा यताः । ततः परं अक्षयमासस्य संवाचनेन चरममेकमहोरात्रं धनिष्ठा नक्षत्रं स्वयमस्तेगमनेनाहोरात्रपरिसमापकतया नयति । एवं अन्वारि नक्षत्राणि आचलनमासं नयन्ति । (तंसि च उ-

मित्यादि) तस्मिन्नाश्रयणे मासे चतुरङ्गुलापौरुष्या चतुरङ्गुलाधिकपौरुष्या क्षायया सूर्योऽनु प्रतिदिवसं परावर्षते । किमुक्तं भवति ?—आश्रये मासे प्रथमाहोरात्राभ्याम् प्रतिदिनमन्यान्मन्वद्ब्रह्मसंक्रान्त्या तथा कथञ्चानापि परावर्षते, यथा तस्य आश्रयमासस्य पंचमे चतुरङ्गुलाधिक द्विपदा पौरुषी भवति । तदेवाऽह—(तस्य नामित्यादि) तस्य आश्रयमासस्य चतुर्थे दिवसे हे परे अन्वारि चतुरङ्गुलापि पौरुषी भवति । (ता वासात्मित्यादि) 'ता' इति पूर्ववत् । वर्षायां वर्षोकास्य चतुर्मासप्रमाणस्य द्वितीयं भाद्रपदसङ्कलनं मासं कति नक्षत्राणि नयति ? अस्य षाण्णस्य भावाथे प्रथमज्ञावनीयः । मगवासाह—('ता' इत्यादि) 'ता' इति पूर्ववत् । अन्वारि नक्षत्राणि नयति । तद्यथा—अग्निह, शतजिषक, पूर्वोद्योष्टपदा, उचरप्रोद्योष्टपदा च । तत्र अग्निह तस्मिन् भाद्रपदे मासे प्रथमाह चतुर्थे च अहोरात्रात् स्वयमन्यगमनेनाहोरात्रपरिसमापकतया नयति । तदन्वयं शतजिषक नक्षत्रं सप्तदशोरात्रात्, ततः परमद्योष्टपदाभावे पूर्वोद्योष्टपदा । तदनन्तरमेकमाहोरात्रमुचरप्रोद्योष्टपदा । एवमेतं भाद्रपदं मासं अन्वारि नक्षत्राणि नयति । (तसि च शमित्यादि) तस्मिन्नाश्र 'खं' इति षाण्णवद्ब्रह्म । मासे भाद्रपदे अष्टाचतुरपौरुष्या अष्टाङ्गुलाधिकपौरुष्या त्रायया सूर्योऽनु प्रतिदिवसं परावर्षते । अत्राप्ययं भावाथेः—भाद्रपदे मासे प्रथमाहोरात्राभ्याम् प्रतिदिवसमन्यान्मन्वद्ब्रह्मसंक्रान्त्या तथा कथमपि परावर्षते, यथा तस्य भाद्रपदस्य मासस्थाने अष्टाङ्गुलापौरुष्या भवति । परदे-वाऽह—(तस्य शमित्यादि) सुगमम् । एवं श्रेयमासगतामपि सुखायि आश्रयानि, नभरं (नेहद्वुगति तिपदांरं ति) देवा पाद्वर्षतवर्षेणो स्त्रीमा, तन्वद्यानि त्रीणि पदानि पौरुषी भवति । किमुक्तं भवति ?—परिपूर्वोनि भ्रात्रि पदानि पौरुषी भवति । एषा चतुरङ्गुला प्रतिमासं बुद्धिस्तावद्वक्षेया यावत्पौरुषमासः, तदनन्तरं प्रतिमासं चतुरङ्गुला द्वितियेकस्याः सा च तावद् यावदाशाहो मासः । तेनाऽऽपारधमन्त्रे द्विपदा पौरुषी भवति । इह च पौरुषीपरिमाणं व्यवहारत उक्तं, निश्चयतः सार्द्धैःश्रुता अहोरात्रैश्चतुरङ्गुला बुद्धिर्निर्वा भवितव्यम् ।

तथा च निश्चयतः पौरुषीपरिमाणप्रतिपाद्वार्थिमासः पूर्वोऽन्वार्थमर्हतिताः अन्वयात्तयाः करवृत्तयाः—
 “ एषे पञ्चरसगुणे, तिहिसह्रिय पोरिसीर्धे आश्रयथे ।
 कुक्षसीहसवयिभन्धे, अं स्रद्धे तं विद्यात्वादि ” ॥ १ ॥

इत्यान्वा-युगमध्ये यस्मिन् पर्वणि यस्यां त्रिपौ पौरुषीपरिमाणं ज्ञातव्यमेत, ततः पूर्वेषुग्राऽऽदित् भाद्रपद याग्नि-पर्वणातिक्रान्त्यानि, तानि श्रियन्ते, धृत्वा च पञ्चदश-सिमुंयस्मिन्, गुणयित्वा च विभक्तिवास्तित्थेयोः प्रागतिकान्वास्तित्थयः, तानि सदिताथे कियन्ते, कृत्वा च वदशीत्यधिकेन ह्येतेषां भागे ज्ञियन्ते । इह एकस्मिन्पंचेन इयशीत्यधिकमन्वद्ब्रह्मशतपरिमासे अन्वनिष्पादितार्थां तिथीनां वदशीत्यधिकं शतं भवति, ततस्तेन प्राग्वहर्षत्, भागे च ह्येते वद्वन्धं सद्भिजाभित्ति, सन्वयवधारथेत्थयः ॥ १ ॥

“अह होह विसल लम्, दक्षिणायमयं द्विविज्ञ भावयन् ।
 “इह ह्वर सन् सन्, मायवं उचरं अयनं” ॥ २ ॥
 तत्र यदि स्रद्धे विषयं भवति, यथा—यकालिका, पञ्चकः, सलको, नक्षत्रे वा; तदा तदप्येतवर्षे दक्षिणमयं ज्ञातव्यम् ।
 ४४४

अथ भवति स्रद्धे सम्यक् । तद्यथा—द्विकञ्चतुष्कः, वद्वैःश्रुको, दशको वा । तदा तदप्येतवर्षे उचरायमयसंभवम् । तदेवमुक्तो दक्षिणायनोचरायनपरिहामोपायः ॥ ३ ॥
 सन्वित् वदशीत्यधिकेन शतेन भागे ह्येते वद्वेचभवतिह्येते, यद्वि वा भागासंभवेन यद्वेचं तिष्ठति, तद्वृत्तवधिमाह—
 “अयथायदं तिहिसीरसी, अयन्वये पञ्चप्रायमयसंभवम् ।
 अं स्रद्धेऽंगुनायि य, यन्वद्विहो पोरिसीय उ” ॥ ३ ॥
 ‘अयथायदं’ इत्यादि । यः पूर्व भागे ह्येते, भागासंभवे वा शेषीभूतोऽयनगतस्तिराश्रयार्थेते, स चतुर्निगुंययते, गुणयित्वा च पूर्वपादेन-युगमध्ये वानि सवसेसंख्या पञ्चाथे चतुर्दशान्यधिकशतसंख्यानि, तेषां पादेन चतुर्मेऽंशेन, एक-त्रिंशता इत्यर्थः । तथा भागे ह्येते यद्वेचं, तान्यङ्गुलानि, चकारादङ्गुलांशावश्च पौरुष्याः कृत्वङ्गुलोऽंशेतन्व्यानि । दक्षिणायने पद-द्वेष्वराशेपरिहो बुद्धौ ज्ञातव्यानि; उचरायने पद-द्वेष्वराशेः कृते ज्ञातव्यानीत्यर्थः ॥ अथैवंचतुस्य गुणकारस्य प्राग्वहर्षस्य वा कथमुपपात्तः । उच्यते—यदि वदशीत्यधिकेन तिथिशतेन चतुर्दशतिरङ्गुलानि कृते बुद्धौ वा प्राप्यन्ते, तत एकस्यां तिथौ का बुद्धिः, कृतो वा । राशिश्रयस्थापना—१०६ । १४ ॥ राशिमन्वेन राशिना एकसङ्कलनेन मन्वये राशिश्रयचतुर्दशतिरुपेण गुणयते, ज्ञातः स तावन्नेव, ‘पकेन गुणितं तदेव भवति’ इति वचनात् । तत आद्येन राशिना वदशीत्यधिकशतकथेण ज्ञायो ज्ञियते, ततोपवित्तयोः सौकर्याङ्गुलो न लक्ष्यन्ते, ततः त्रेधाऽङ्गुलकार-भयोः वद्वैनापवर्तना, ज्ञात उपरिततो राशिश्रयचतुष्कपौऽयस्य-नः एकविंशत्, स्रद्धमेकस्यां तिथौ अन्वारि एकविंशद्भागाः कृते बुद्धौ वेति चतुष्को गुणकार उक्त एकविंशद्भागाद्वार इति ॥ ३ ॥ इह यद्वेचं तान्यङ्गुलानि ह्येते बुद्धौ वा ज्ञातव्यानीत्युक्तं, तत्र कस्मिन्पंचेन कियथप्रमाणद्वेष्वराशेरुचरं बुद्धौ, कस्मिन् वा अयने किं प्रमाणद्वेष्वराशेः कृते ?, इत्येतद्विषयव्याप्याह—
 “द्विकथे बुद्धौ द्वुपया-उ अंगुनायं तु होह नायव्य ।
 उचरअयने हाणी, कायव्या चडाहिं पयाहिं” ॥ ४ ॥
 “द्विकथे बुद्धौ” इत्यादि । दक्षिणायने द्विपदात् पदद्वयस्यो-परि अङ्गुलानां बुद्धिर्ज्ञातव्या, उचरायने चतुर्मेः पादेभ्यः सकारादङ्गुलानां ज्ञानिः ॥ ४ ॥

तत्र युगमध्ये प्रथमे संवत्सरे दक्षिणायने यतो दिवसादा-रस्य बुद्धिः, तानिश्चययति—
 “सावन्वद्वेचपदिचय, द्वुपया पुण पोरिसी बुवा होह ।
 अन्वारि अंगुलार्धे, भासेनं बद्धुप तयो ॥ ५ ॥
 दक्षिणायने भागा, तिहिय पुण अंगुलस्य अन्वारि ।
 दक्षिणायमये बुद्धौ, जाव उ अन्वारि उ पयाहिं” ॥ ६ ॥
 “सावन्” इत्यादिग्राह्याह्वयम् । युगस्य प्रथमे संवत्सरे आश्रये मासि बहुलपक्षे प्रतिपदि पौरुषी द्विपदा पदद्वेष्वप्रमाणा भूषा भवति, ततस्तेन सूर्याः प्रतिपद भारस्य प्रतितिथिक्रमेण तावद्वेचंते यावन्मासेन सूर्याः प्रतिपद सार्द्धैःश्रुदोरात्रप्रमाणेन अन्वमासा-पेक्षेयैर्दक्षिणायनित्थिभिरित्यर्थः । अन्वारि अङ्गुलानि वक्ष्यन्ते ॥ ५ ॥ कथमेतद्वदशीत्येते, यथा मासेन सूर्यमासेन सार्द्धैःश्रुदोरात्र-प्रमाणेयैर्दक्षिणायनित्थिभ्यस्तेकेनेति । अत आह—(“इकथल” इत्यादि) यत् एकस्यां तिथौ अन्वारि एकविंशद्भागा वद्वेचं, एतत्तत्र प्रागेव भावितव्यम् । परिपूर्णे तु दक्षिणायने बुद्धिः । परिपूर्वोनि अन्वारि पदानि । ततो भागेन सूर्यमासेन सार्द्धैःश्रुदोरात्र-प्रमाणेयैर्दक्षिणायनित्थिभ्यस्तेकेनेत्युक्तम् । तदेवमुक्ता बुद्धिः ॥ ६ ॥

संप्रति हानिमाह—

“उत्तरभाषणे हाणी, चर्हाई पायादि” जाव दो पाया ।

एवं तु पौरसोप, बुद्धिबया हुंति नाचव्या” ॥ ७ ॥

“उत्तर” इत्यादि । युगस्य प्रथमे संवत्सरे माघमासे बहु-
 लपके सप्तम्या आरभ्य चतुर्थेः पादेषुः सकशाःप्रति-
 तिष्येकत्रिंशद्भागवतुष्टयहामिस्तावद्वसन्तः । यावदुत्तरायणप-
 येनेन ही पादौ पौरुषीति । एव प्रथमसंवत्सरागतौ विधिः । द्विती-
 ये संवत्सरे आष्वभासे बहुलपके त्रयोदशीमादौ कृत्वा बुद्धिः ।
 माघमासे ह्युक्तपके चतुर्थीमादि कृत्वा कृपः । तृतीये संवत्सरे
 आष्वभासे ह्युक्तपके दशमी बुद्धरादिः । माघमासे बहुलपके प्र-
 तिपत्त कृत्वस्याऽऽदिः । चतुर्थे संवत्सरे आष्वभासे बहुलपके सप्त-
 मी बुद्धरादिः । माघमासे बहुलपके त्रयोदशी कृत्वस्याऽऽदिः । पञ्चमे
 संवत्सरे आष्वभासे ह्युक्तपके दशमी बुद्धरादिः । माघमासे
 बहुलपके प्रतिपत्त कृत्वस्याऽऽदिः । चतुर्थे संवत्सरे आष्वे चतुर्थी
 बुद्धरादिः । माघमासे ह्युक्तपके दशमी कृत्वस्याऽऽदिः । पतञ्ज-
 कर्णगाथाऽनुवाचसर्गप पृष्ठाऽऽव्यायप्रदक्षितव्याख्यानाद्वसितम् ।
 संप्रत्युपसंहरामाह—“एवं तु” इत्यादि । एवमुक्तेन प्रकारेण पौ-
 रुष्यां पौरुषां विषये बुद्धिक्रयैः यथाक्रमं दक्षिणायनेषु उत्तरायणेषु
 वेदितव्यैः । तदेवमकरार्धेमाश्रित्युक्तव्याख्याता कर्णगाथा ॥७॥
 संप्रत्यस्य कर्णस्य प्राक्का कियते—कोऽपि पुच्छति—युग आदित
 आरभ्य पञ्चाशीतितमं पर्वणि पञ्चम्यां तिथौ कतिपदा पौरुषी
 भवति ? तत्र अनुत्तरशीतिप्रियते, तस्याऽप्यथास्त्याऽऽव्यां तिथौ पृष्ट-
 मिति । पञ्च चतुष्ठीतिष्ठ पञ्चदशमिगुण्यते, जातानि द्वादश श-
 तानि षड्धाधिकानि १२६० । एतेषु मध्येऽवस्तनाः पञ्च प्रक्षिप्यन्ते,
 जातानि द्वादशा शतानि पञ्चषष्ट्याधिकानि १२६५ । तेषां पद्मशी-
 ल्यधिकेन शतेन भागो द्विषते, सन्धाः षट्, आगतं षट् अथान्य-
 त्द्विषन्नाति, सप्तममयनं वसते । तदुक्तं च शेषमेकोनपञ्चाशद-
 धिकं शतं तिष्ठति १२४१ । तत्रअनुमिगुण्यते, जातानि पञ्चशता-
 नि षड्धत्वाधिकानि ५२६ । तेषामेकत्रिंशता भागहरये सन्धा
 एकोनत्रिंशतः । शेषास्तिष्ठन्ति सप्त । तत्र षड्दशाङ्गुलानि पाद्
 हरयेकोनत्रिंशतेद्वादशानिः पदं सन्धम । शेषानि तिष्ठन्ति सप्त
 अङ्गुलानि, षड् चायनमुत्तरायणं, तत्रनं सप्तमं तु दक्षिणायनं
 वसते । ततः पद्मेकं, सप्तान्गुलानि षड्दशप्रमाणे ध्रुवराशौ प्रक्षि-
 प्यन्ते, जातानि त्रीणि पदानि सप्तान्गुलानि । ये च सप्त एकत्रिंश-
 द्भागः शेषीभूता वसन्ते, तां चत्वारं कुर्मः । तत्राष्टौ यथा अङ्गु-
 लं प्रति तेषां षड्भागमिगुण्यन्ते, जाताः षट्पञ्चाशदः ५६ । तस्या
 एकत्रिंशता भागे द्वे सन्धे एको यवः । शेषास्तिष्ठन्ति यवस्य पञ्च-
 विंशतिरेकत्रिंशद्भागः । आगतं पञ्चाशीतितमं पर्वणि पञ्चम्यां त्रीणि
 पदानि, सप्तान्गुलानि, एको यवः, एकस्य च यवस्य पञ्चविंशतिरे-
 कत्रिंशद्भागः इत्येतावती पौरुषीति । तथापिः कोऽपि पुच्छति—
 सप्तनवतितमे पर्वणि पञ्चम्यां तिथौ कतिपदा पौरुषी भवति ?
 तत्र षड्धत्वाधिकेन, तस्याऽप्यथास्त्याऽऽव्यां षड्धत्वाधिकं पञ्चदश-
 मिगुण्यते, जातानि चतुर्दश शतानि षट्दश्याधिकानि १४४० ।
 तेषां मध्येऽवस्तनाः षट् प्रक्षिप्यन्ते । जातानि अनुद्विंशदशतानि
 षट्चत्वारिंशदाधिकानि १४४५ । तेषां पद्मशील्यधिकेन शतेन
 भागो द्विषते, सन्धानि सप्त अथानानि । शेषं तिष्ठति त्रिचत्वारिं-
 शदाधिकं शतम् १४३१ । तत्रचतुर्दशमिगुण्यते, जातानि पञ्च शतानि
 द्विसप्तत्याधिकानि ५७२ । तेषामेकत्रिंशता भागो द्विषते, सन्धा-
 न्यष्टाशु अङ्गुलानि १५० । तेषां मध्ये द्वादशमिगुण्यतेः पदमिति

सन्धमेकं षड्दशमिगुलानि, उपरि चार्गा उदरन्ति चतुर्दशते यथाऽऽ-
 नयनायेमद्यनिगुण्यते, जातं द्वादशोत्तरं शतम् ११३ । तस्यैकत्रिं-
 शता भागे द्वे सन्धास्यो यवाः, शेषास्तिष्ठन्ति यवस्यैकोन-
 विंशतिरेकत्रिंशद्भागः, सप्त चायनास्तिष्ठातामि । षट्मं वसन्ते,
 षट्मं चायनमुत्तरायणं, उत्तरायणे च पद्मचतुष्टयपदात्तं ध्रुव-
 राशौर्हानिबद्धव्या, तत एकं पदं सप्तान्गुलानि, त्रयो यवाः, एकस्य
 च यवस्यैकोनत्रिंशतिरेकत्रिंशद्भागः शतं पद्मचतुष्टयात् पावते,
 शेषं तिष्ठति द्वे पदे चत्वारि, आऽऽव्याङ्गुलानि, चत्वारो यवाः, ए-
 कस्य च यवस्य द्वादश एकत्रिंशद्भागः । एतावती युगे आदि-
 त आरभ्य सप्तनवतितमे पर्वणि पञ्चम्यां तिथौ पौरुषीति । एवं
 सर्वत्र मानवीयम् ।

संप्रति पौरुषपरिमाणतोऽनयगतपरिमाणह्यपनार्थमियं कर-
णगाथा—

“बुद्धौ वा हाणी वा, जावदया पौरिस्वीये दिक्षाओ ।
 तपो दिवसमणयं, जं ह्यत्तं तं शु अणमणयं ॥ ८ ॥ ”
 “बुद्धौ वा” इत्यादि । पौरुष्यां यावती बुद्धिदिग्निर्वा दृष्टा,
 ततः सकाशात् दिवसमनेन प्रवर्तमानेन वा त्रैराशिककर्मो-
 नुसारतो यद्ब्रह्मं, तदयनगतमयनस्य त्रावत्प्रमाणं गतं वे-
 दितव्यम् । एव करणगाथाऽऽकुर्यात् ॥ ८ ॥

आवना त्रियम—तत्र दक्षिणायने पद्मद्वयस्योपरि चत्वारः-
 ष्णुगुलानि बुद्धौ दृष्टानि । ततः कोऽपि पुच्छति—किंयत् गतं
 दक्षिणायनस्य ? अत्र त्रैराशिककर्मोत्तराः, यदि चतुर्दशमिगु-
 लस्यैकत्रिंशद्भागोऽपि तिथिसेच्यते, ततश्चतुर्दशमिगुलैः कति
 तिथीभेदाभेदः ? राशिप्रवस्थापना—४ । १ । ४ । अत्रान्यो
 राशिरेकत्रिंशद्भागः पञ्चविंशद्भागः कतिपदा कतिपदा भवत्ये-
 जातं चतुर्दशमिगुलं गतम् १२४ । तेन मन्थो राशिगुण्यते,
 जातं तदेव चतुर्दशमिगुलं शतम् १२४, ‘ एकेन गुणितं
 तदेव भवति ’ इति वचनात् । तस्य चतुष्कण्ठेऽऽद्वि-
 शिना प्रायो द्विषते, सन्धा एकत्रिंशत्तयः । आगतं दक्षिणायने
 एकत्रिंशत्तययां तिथौ चतुर्दशमिगुला पौरुष्यां बुद्धिरिति । तथा
 उत्तरायणे पद्मचतुष्टयाद्दशमिगुलाएकं हीनं पौरुष्यामण्यस्य कोऽपि
 पुच्छति—किंयत् गतमुत्तरायणस्य ? अत्रापि त्रैराशिकम् । यदि
 चतुर्दशमिगुलस्यैकत्रिंशद्भागोऽपि तिथिसेच्यते, ततोऽष्टमिगु-
 लैर्द्विगुण्यते कति तिथयो सन्धये ? । राशिप्रवस्थापना—४ । १ । ४ ।
 अत्रान्यो राशिरेकत्रिंशद्भागः कतिपदायमेकत्रिंशत्तयया गुर्यते, जाते
 द्वे शतेऽष्टमिगुलाएकत्रिंशदधिकं २४८ । तत्रान्यं मन्थो राशिरेकत्रिं-
 शत्तयया गुर्यते, जाते ते पदे द्वे शते षट्दशमिगुलाएकत्रिंशदधिकं २४८ । त-
 योरायेन राशिना चतुष्कण्ठेन त्रयहरणम्, सन्धा जावधिः
 ६२ । आगतमुत्तरायणे द्वापद्विंशतयां तिथ्यावष्टावष्टमिगुलानि
 पौरुष्यां हीनानीति ।

“ तंसि च मंसंसि वष्टा ” इत्यादि । तस्मिन्नापादे
 मासे प्रकाश्यस्य वस्तुनो दृष्टस्य वृत्तया, समचतुष्कण्ठ-
 स्थानसंस्थानस्य च समचतुष्कण्ठसंस्थानसंस्थितया, मन्थोद्य-
 र्मिण्डलसंस्थानस्य मन्थोद्यपरिमण्डलया । उपलक्षणे-
 तत्-शुषसंस्थानसंस्थितस्य प्रकाश्यस्य वस्तुनो शेषसंस्थि-
 तया । छापादे हि मासे प्रायः सर्वस्यापि प्रकाश्यस्य वस्तुनो
 दिवसस्य चतुर्दशमिगुलैः शेषे वा सप्तमया गवा भवति ।
 निष्कतः पुनरापादनास्य चरममण्डले, तथापि सर्वोत्पन्नरे
 मण्डले वर्तमानं सूर्ये । ततो वरमकाश्यं वस्तु वरसंस्थानं
 भवति, तस्य ज्ञयाऽपि तथासंस्थानेपजावते । तत्र ४-

कं कृष्यस्य कृष्या इत्यादि । एतदेवाऽऽह-एवकायमनुत्त-
रिणा-एवस्य एवकीयस्य ह्यायमिदमस्य वस्तुनः कायः
एतरेऽ एवकायः, तमनुत्तमते अनुत्तारं विधातातीत्येवंहीना
एवकायानुत्तङ्गी । " संघुषानुत्तमकायमस्यपरिस्सुसंघुष-
दिथेऽ संघपरिस्सुषपरिस्सुषपरिस्सुषपरिस्सुषपरिस्सुष-
नुहं- " ॥ ३ । २ । १७२ ॥ (पणि०) इत्यादिना धितुण् प्रत्य-
यः। तथा एवकायमनुत्तङ्गी ह्यायथा सुधौऽनु प्रतिदिबसं प-
रावर्तते । एतदुक्तं भवति-आपाहस्य प्रथमाहोरात्रादारभ्य
प्रतिदिबसमभ्यान्वमण्डलसंकास्या तथा कथञ्चनपि सुयैः
परावर्तते, तथा सर्वस्यापि प्रकाश्यस्य वस्तुना दिवसस्य
यानुभागेऽतिक्रान्ते, शेषे वा स्वानुत्तया एवप्रमाणा वा ज्ञाया
प्रवर्तते । शेषं सुगमम् । सू० प्र० १० पाठु० १ पाठु० । (नक-
त्रायचक्रित्य आन्त्यागोः ' बहमम ' शब्दे लृतीयभागे १०=३
पृष्ठे उकाः)

(१६) नकत्राणां देवता-

ता कर्हं ते देवतायां अस्म्यप्या आहिता ति बदेज्जा ? । ता
एपसि षं अट्टावीसाए एवकल्लाणं अजिई एवकल्ले किं-
देवताए पण्णत्ते ? । ता बंभदेवताए पण्णत्ते । सवणे एवकल्ले
किंदेवताए पण्णत्ते ? । ता विएदुदेवताए पण्णत्ते । धण्डि
णकल्ले किंदेवताए पण्णत्ते ? । ता बसुदेवताए पण्णत्ते ।
सयजिसया एवकल्ले किंदेवताए पण्णत्ते ? । ता वरुणदे-
वताए पण्णत्ते । पुब्बापोट्टवता एवकल्ले किंदेवताए पण्ण-
त्ते ? । अण्णदेवताए पण्णत्ते । उत्तरापोट्टवता एवकल्ले किं-
देवताए पण्णत्ते ? । ता अहिदिदेवताए पण्णत्ते । एवं
सञ्चे वि पुच्छिज्जंति । रेवती पुस्सदेवताए, अस्सिणी
अस्सदेवताए, जरणी जम्भेदेवताए, कच्चिया अग्निदेवताए,
रोहिणी पयावदेवताए, संठाणा सोमदेवताए, अद्दा रुह-
देवताए, पुण्णवसु अद्रितिदेवताए, पुस्सो बहस्सदेवताए,
अस्सेसा सप्पदेवताए, महा पित्तिदेवताए, पुब्बाफग्गुणी
भगदेवताए, उत्तराफग्गुणी अज्जमदेवताए, इत्ये सविति-
देवताए, चिन्धा सट्टेदेवताए, सारो वाडदेवताए, विसाहा
इंदग्ग्िदेवताए, अणुराधा मिच्छदेवताए, नेट्ठा इंददेव-
ताए, मूसे गिरितिदेवताए, पुब्बासाढा आचदेवताए,
उत्तरासाढा विस्सदेवताए पण्णत्ता ॥

" ता कर्हं ते देवतायां " इत्यादि । ' ता ' इति । पूर्ववत् । कथं
केन प्रकाशेण भगवत् । त्वया नकत्राण्येतेनां देवतानामप्यप-
मानि, अर्थावन्ते ह्यावन्ते वैसात्म्यपयानि, नामात्मीत्यर्थः । आ-
क्यातामीति वदेत् । एवं प्रश्ने कृते भगवानाह- " ता एपसि षं " इ-
त्यादि । ' ता ' इति पूर्ववत् । एतेषामन्तरोदितानामाद्यभिया-
तेवैकत्राणां मध्येऽसिञ्चिष्यन्तं किंदेवताकं किनामप्येतेदेवताकं
अकृतम् । । भगवानाह- ' ता ' इत्यादि । ' ता ' इति प्राग्बत् । अकृत-
देवताकं अज्ञानिभवेदेवताकं प्रवृत्तम् । अत्यपकृतं किंदेवताकं
अकृतम् । । जगवानाह- ' ता ' इत्यादि । विष्णुदेवताकं विष्णुनाम-
देवताकं प्रवृत्तम् । एवं शेषेष्वपि लृथापि भावनीयानि ।

देवताऽग्निद्यामसंघाहिकाद्येनास्तिकाः प्रवचनम-
स्तिकाः संघहृदिवाद्या-

" बन्द्या विष्णु य वन्त्, वरुणो ऽह अजो जगन्तरं होह ।
अग्निदि पूस गंघ-अ चैव परतो अजो होह ॥ १ ॥
अग्नि पयावह सोमे, क्दे अदिई बहस्सई चैव ।
माये प्रिय अज्जम, सविथा षठा व याक व ॥ २ ॥
इवनी मिठो वि य, इंने निरई य आउ विस्सो अ ।
नामान्ण देवेषाणं, इवांति रिक्खाए अहकमसो ॥ ३ ॥ "
अ० उ बह० । सू० प्र० १० पाठु० १४ पाठु० ।

(१७) नकत्राणां गोत्राणि-

ता कर्हं ते गोत्रा आहिता ति बदेज्जा ? । ता एतेसि
णं अट्टावीसाए एवकल्लाणं अजिई एवकल्ले किंगोत्रे
पण्णत्ते ? । ता भोग्गलायणसगोत्रे पण्णत्ते । सवणे ए-
वकल्ले किंगोत्रे पण्णत्ते ? । संत्तायणसगोत्रे पण्णत्ते ।
धण्डि एवकल्ले किंगोत्रे पण्णत्ते ? । अगमतावसगोत्रे प-
ण्णत्ते । सतजिसया एवकल्ले किंगोत्रे पण्णत्ते ? । क-
एिण्यपणसगोत्रे पण्णत्ते । पुब्बापोट्टवता एवकल्ले किं-
गोत्रे पण्णत्ते ? । जाडकळीयसगोत्रे पण्णत्ते । उचरा-
पोट्टवता एवकल्ले किंगोत्रे पण्णत्ते ? । धणंजयसगोत्रे
पण्णत्ते । रेवती एवकल्ले किंगोत्रे पण्णत्ते ? । पुस्सायणसगोत्रे
पण्णत्ते । अस्सिणी एवकल्ले किंगोत्रे पण्णत्ते ? । अस्साव-
णसगोत्रे पण्णत्ते । भरणी एवकल्ले किंगोत्रे पण्णत्ते ? ।
भग्गवेससगोत्रे पण्णत्ते ? । कच्चिया एवकल्ले किंगोत्रे
पण्णत्ते ? । अग्निवेससगोत्रे पण्णत्ते ? । रोहिणी ए-
वकल्ले किंगोत्रे पण्णत्ते ? । गोतमसगोत्रे पण्णत्ते ।
संठाणा एवकल्ले किंगोत्रे पण्णत्ते ? । भारहायसगोत्रे
पण्णत्ते । अद्दा एवकल्ले किंगोत्रे पण्णत्ते ? । लोहि-
न्चायणसगोत्रे पण्णत्ते । पुण्णवसु एवकल्ले किंगोत्रे
पण्णत्ते ? । वासिड्डसगोत्रे पण्णत्ते । पुस्से एवकल्ले किं-
गोत्रे पण्णत्ते ? । दग्ग्नायणसगोत्रे पण्णत्ते । अस्सेसा
एवकल्ले किंगोत्रे पण्णत्ते ? । मंदन्वायणसगोत्रे पण्ण-
त्ते । महा एवकल्ले किंगोत्रे पण्णत्ते ? । पिगायणस-
गोत्रे पण्णत्ते ? । पुब्बाफग्गुणी एवकल्ले किंगोत्रे पण्णत्ते ।
गोवह्णायणसगोत्रे पण्णत्ते । उत्तराफग्गुणी एवकल्ले किं-
गोत्रे पण्णत्ते ? । कासवगोत्रे पण्णत्ते । इत्ये एवकल्ले किं-
गोत्रे पण्णत्ते ? । कोसियगोत्रे पण्णत्ते । चिन्धा एवकल्ले किं-
गोत्रे पण्णत्ते ? । दग्ग्नायणसगोत्रे पण्णत्ते । सार्ई
एवकल्ले किंगोत्रे पण्णत्ते ? । चापरत्यगोत्रे पण्णत्ते ।
विसाहा एवकल्ले किंगोत्रे पण्णत्ते ? । सुंगायणसगोत्रे प-
ण्णत्ते । अणुराधा एवकल्ले किंगोत्रे पण्णत्ते ? । गोल-
व्हायणसगोत्रे पण्णत्ते । नेट्ठा एवकल्ले किंगोत्रे पण्णत्ते ? ।

तिगिञ्चायणसगोचे पद्यते । शूले नकलचे किंगोचे पद्यते ! । कचायणसगोचे पद्यते । पुष्पासाढा खकलचे किंगोचे पद्यते ? । वजिन्पापणसगोचे पद्यते । उचरासाढा शकलचे किंगोचे पद्यते ? । कचायणसगोचे पद्यते ।

इह नकलत्राणां स्वकपतो न गोत्रसंभवः, यत इयं गोत्रस्य स्व-
रूपं लोकं अस्मिन्निवृत्तयामस्त-प्रकाशकाऽऽद्यपुत्रव्याभिधानस्तद-
पत्यस्तानां वशीजिज्ञासो गोत्रमिति । न वैश्वस्वकपं नकलत्राणां
गोत्रं संभवति, तेवामौपपातिकत्वात् । तत इत्यं गोत्रसंभवो
कथ्यः-यस्मिन्नकत्रेण शूभ्रेद्युधैर्वा प्रदेः समानं यस्य गोत्रस्य
वधाकर्म शूभ्रमश्रुजं वा भवति, तत्स्य गोत्रम्, ततः प्रभोप-
पत्तिः । 'ता' इति पूर्ववत् । कथं स्वधा नकलत्राणां गोत्राणि आ-
ख्यातानीति ब्रूवेत् ? । अगवाहाह-"ता एयसि यं" इत्यादि ।
'ता' इति पूर्ववत् । एतेषामस्मिन्निवृत्तयामां मध्येऽभिजिज्ञा-
स्यं सौदृगज्ञानसगोत्रं मौक्षप्रज्ञानेन सह गोत्रेण वरुते वच-
त्तया । अथयुगकर्म सत्त्वधायनसगोत्रम् । एवं शूचायणपि सू-
त्राणि ज्ञावनीयानि ।

क्रमेण गोत्रसंप्रदाहिकाशब्देना जन्मद्वीपप्रवृत्तिसत्त्वाभ्यस्तः
संप्रहणियाथाः-

"मोग्गदसायच संक्वा-यणे य तद् अन्नात्वा पक्षिषे ।
ततो य जाउकषे, यणञ्जए केव बोधन्ने ॥ १ ॥
पुस्सायणे अस्साय-यं, व अन्नायेसे व अग्नियेसे व ।
गोयम आरहाय, बोहिषे केव वाल्लहे ॥ २ ॥
ओमउजायणे अंर-अययण पिंयायवे व गोत्रवले ।
कास्य कोसिय वज्जा-यण यामरत्था व सुंथा य ॥ ३ ॥
गोत्रव्यायण तिगिञ्चा-यणे व कचायणे इवचं शूले ।
ततो व वजिन्पायणे, वन्नायवचे व गोत्राहं ॥ ४ ॥"
(अं ० व क्लं ०) सू० प्र० १० पाठु० १६ पाठु० । अं० प्र० ।

(२१) संप्रति भोजनानि वक्यन्ति. ततस्त्रात्रियं
प्रअसुवमाह-

ता कर्हं ने ज्ञोयथा आहिता ति वदेज्जा ? । ता एतेमि
यं अद्वावीसाए नकलत्राणां कक्षियाहं दधिणा भोच्चा
कर्जं साधेति ? । रिगिणीहं वसत्रमं भोष्वा कर्जं साधेति ।
संठायाहं निगमं सं जोष्वा कर्जं साधेति । अद्वाहं एव-
पीतेण जोष्वा कर्जं साधेति । पुष्पासुष्वाया वरुणं भोष्वा
कर्जं साधेति । पुस्तेणं खरिणं जोष्वा कर्जं साधेति ।
अस्सेसाहं दीवगमं सं जोष्वा कर्जं साधेति । महाहं कसोर
भोच्चा कर्जं साधेति । पुष्पाकम्बुणीहं वेधगमं सं जोष्वा
कर्जं साधेति । उचराहं कम्बुणीहं गलीमं सं जोष्वा कर्जं
साधेति । इत्येयं वच्चासीयपक्षेयं भोच्चा कर्जं साधेति ।
चिचाहं मुगम्बुयं जोष्वा कर्जं साधेति । सादिशा कलाहं
भोच्चा कर्जं साधेति । विसाहाहं आतिचिञ्चा जोष्वा
कर्जं साधेति । अणुराहाहं मासाकूरं भोष्वा कर्जं साधेति ।
जेडाहं कोलाचिणं जोष्वा कर्जं साधेति । शूलेण मूलमसने-
यं भोच्चा कर्जं साधेति । पुष्पाहं आसाहाहं आयलन-
सारिणं जोष्वा कर्जं साधेति । उचराहं आसाहाहं

विद्येहं भोच्चा कर्जं साधेति । अजिङ्गा पुष्केहं भोच्चा
कर्जं साधेति । सवेषेणं खरिणं भोष्वा कर्जं साधेति ।
धणिहाहं जूषेयं जोष्वा कर्जं साधेति । सयजिसयाए
तुवरं भो जोष्वा कर्जं साधेति । पुष्पाहं पोडवयाहं
कारिहाहं भोच्चा कर्जं साधेति । उचराहं पोडवयाहं
बराहमं भोच्चा कर्जं साधेति । रेवतीहं जलपरमं सं भोष्वा
कर्जं साधेति । अस्सिणीहं तिचिरमं सं जोष्वा कर्जं सा-
धेति । जरणीहं तिसरं दुलकं भोच्चा कर्जं साधेति ।

ता कर्हं ने ज्ञोयथा इत्यादि । 'ता' इति पूर्ववत् । कथं केन प्रका-
रेण नकलत्रियव्याणि भोजनानि आख्यातानीति ब्रूवेत् ? । प्रगवा-
नाह-"ता एयसि यं" इत्यादि । 'ता' इति पूर्ववत् । एतेषामनन्तरो-
दिनानामस्मिन्निवृत्तयामां मध्ये कृत्स्नकामिः पुष्पा कर्जं
साधयति वज्जा संसिभमोदं लुक्त्वा । किमुक्तं भवति ?-
कृत्स्नकासु प्रारब्धे कार्ये द्धिने नृके प्रायो विधिर्न लिङ्गिमासा-
ह्यतीति जावः । एवं शेषेषांयं सुत्रेषु ज्ञानमा इच्छ्या । सू०
प्र० १० पाठु० १७ पाठु० । अं० प्र० ।

(२२) किं नकत्रं किं शारिकम्-

ता कर्हं ने ज्ञोतिसस्य दारा आहिता ति वदेज्जा ? ।
तस्य लक्ष्म इमाओ पंच पक्षिवची भो पक्ष्याभो । तस्येगे
एवमाहं सु-ता कक्षियादिया सच नकलत्रा पुष्पादारिया
पक्ष्या, एगे एवमाहं सु । ? । एगे पुष्पा एवमाहं सु-ता
अणुराहादिया सच खकलत्रा पुष्पादारिया परणत्ता, एगे
एवमाहं सु । २ । एगे पुष्पा एवमाहं सु-ता धणिञ्चादिया
सच खकलत्रा पुष्पादारिया पक्ष्या, एगे एवमाहं सु । ३ ।
एगे पुष्पा एवमाहं सु-अस्सिणीयादिया सच नकलत्रा पुष्पा-
दारिया पक्ष्या, एगे एवमाहं सु । ४ । एगे पुष्पा एवमाहं सु-
ता जरणिषादिया सच खकलत्रा पुष्पादारिया पक्ष्या
। ५ । तस्य जे ते एवमाहं सु-ता कक्षियादिया सच ख-
कलत्रा पुष्पादारिया पक्ष्या, ते एवमाहं सु-तं जहा-कक्षिया,
रोहिणं, संठाया, अद्वा, पुणव्वत्, पुस्सो, अस्सेसा । महादि-
या सच खकलत्रा दाहिणदारिया पक्ष्या । तं जहा-
महा, पुष्पाकम्बुणी, उचराकम्बुणी, इत्यो, चिचा, सार्ह,
विसाहा । अणुराहादिया सच खकलत्रा पश्चिमदारिया
पक्ष्या । तं जहा-अणुराषा. जेडा, शूले, पुष्पासाढा,
उचरासाढा, अजिहं, सवखो । धणिञ्चादिया सच नकल-
त्रा उचरादारिया पक्ष्या । तं जहा-धणिहा, सतजि-
सया, पुष्पापोडवता, उचरापोडवता, रेवती, अस्सिणी,
भरणी । तस्य जे ते एवमाहं सु-ता महादिया सच खकल-
त्रा पुष्पादारिया पक्ष्या, ते एवमाहं सु-तं जहा-पुष्पा-
कम्बुणी, उचराकम्बुणी, इत्यो, चिचा, सावी, विसाहा ।
अणुराषादिया सच खकलत्रा दाहिणदारिया पक्ष्या ।

वं जहा-अशुराधा, जेडा, मूले, पुब्बासादा, उचरासादा, अग्निर्हे, सबधो । धण्डाऽऽदिया सच्च शकल्लत्ता पच्छि-
मदारिया पण्णत्ता । तं जहा-धण्डा, सत्तभिसया, पुब्बा-
पोच्चता, उचरापोद्धवता, रेवती, अस्सिणी, भरणी । क-
च्चियाऽऽदिया सच्च शकल्लत्ता उचरदारिया पण्णत्ता । तं
जहा-कच्चिया, रोहिणी, संठाणा, अदा, पुण्णम्बू, पु-
स्सो, अस्सेसा । तत्थ जे ते एवमाहंसु-ता धण्डाऽऽदि-
या सच्च शकल्लत्ता पुब्बदारिया पण्णत्ता, ते एव-
माहंसु-वं जहा-धण्डा, सत्तभिसया, पुब्बाभद्वया,
उचराजद्वया, रेवती, अस्सिणी, जरणी । कच्चियाऽऽदिया
सच्च शकल्लत्ता दाह्णिणदारिया पण्णत्ता । तं जहा-क-
च्चिया, रोहिणी, संठाणा, अदा, पुण्णम्बू, अस्सेसा । य-
हाऽऽदिया सच्च शकल्लत्ता पच्छिमदारिया पण्णत्ता । तं
जहा-महा, पुब्बाफग्गुणी, उचराफग्गुणी, इत्थो, वि-
त्था, साती, विसाहा । अण्णराधाऽऽदिया सच्च शकल्लत्ता
उचरदारिया पण्णत्ता । तं जहा-अशुराधा, जेडा, मूले,
पुब्बासादा, उचरासादा, अग्निर्हे, सबधो । तत्थ जे ते
एवमाहंसु-ता अस्सिणीआदिया सच्च शकल्लत्ता पुब्ब-
दारिया पण्णत्ता, ते एवमाहंसु-वं जहा-अस्सिणी,
जरणी, कच्चिया, रोहिणी, संठाणा, अदा, पुण्णम्बू ।
पुस्साऽऽदिया सच्च शकल्लत्ता दाह्णिणदारिया पण्णत्ता ।
तं जहा-पुस्सा, अस्सेसा, महा, पुब्बाफग्गुणी, उचराफ-
ग्गुणी, इत्थो, वित्था । सातीआदिया सच्च शकल्लत्ता
पच्छिमदारिया पण्णत्ता । तं जहा-साती, विसाहा, अ-
शुराहा, जेडा, मूले, पुब्बासादा, उचरासादा । अग्निर्हे-
आदिया सच्च शकल्लत्ता उचरदारिया पण्णत्ता । तं
जहा-अग्निर्हे, सबधो, धण्डा, सत्तभिसया, पुब्बाज-
द्वया, उचराभद्वया, रेवती । तत्थ जे ते एवमाहंसु-ता
जरणीआदिया सच्च शकल्लत्ता पुब्बदारिया पण्णत्ता,
ते एवमाहंसु-वं जहा-भरणी, कच्चिया, रोहिणी, संठाणा,
अदा, पुण्णम्बू, पुस्सो । अस्सेसाऽऽदिया सच्च शकल्लत्ता
दाह्णिणदारिया पण्णत्ता । तं जहा-अस्सेसा, महा, पु-
ब्बाफग्गुणी, उचराफग्गुणी, इत्थो, वित्था, सार्हे । विसा-
हाऽऽदिया सच्च शकल्लत्ता पच्छिमदारिया पण्णत्ता । तं
जहा-विसाहा, अशुराहा, जेडा, मूले, पुब्बासादा, उ-
चरासादा, अग्निर्हे । सबधाऽऽदिया सच्च शकल्लत्ता उचर-
दारिया पण्णत्ता । तं जहा-सबधा, धण्डा, सत्तभिस-
या, पुब्बापोच्चता, उचरापोद्धवता, रेवती, अस्सिणी ।
व्हे एवमाहंसु । वयं पुण्ण एवं वदामो-ता अग्निर्हेआदिया
सच्च शकल्लत्ता पुब्बदारिया पण्णत्ता । तं जहा-अग्निर्हे,

सबधो, धण्डा, सत्तभिसया, पुब्बापोद्धवता, उचरापो-
द्धवता, रेवती । अस्सिणीआदिया सच्च शकल्लत्ता
दाह्णिणदारिया पण्णत्ता । तं जहा-अस्सिणी, भरणी,
कच्चिया, रोहिणी, संठाणा, अदा, पुण्णम्बू । पुस्साऽऽदिया
सच्च शकल्लत्ता पच्छिमदारिया पण्णत्ता । पुस्से, अस्से-
सा, महा, पुब्बाफग्गुणी, उचराफग्गुणी, इत्थो, वित्था ।
सातीआदिया सच्च शकल्लत्ता उचरदारिया पण्णत्ता । तं
जहा-साती, विसाहा, अशुराहा, जेडा, मूले, पुब्बा-
सादा, उचरासादा ॥

“ ता कर्हे ते जोदसदार ” इत्यादि । ‘ ता ’ इति पूर्ववत् ।
कथं केन प्रकारेण, केन क्रमेणेत्यर्थः ? ज्योतिषो नक्षत्रसङ्कल्प-
द्वाराणि श्राव्यांशान्नीतिं वदेत् । एवमुक्ते जगत्तानि तत्रिष्ये वा-
क्यः परतीर्थिकानां प्रतिपत्तयः, तावतोऽपदर्शयति- (तर्षे-
त्यादि) तत्र द्वारविचारविषये अस्मिन्मा वक्ष्यमाणस्वरू-
पाः पञ्च परतीर्थिकानां प्रतिपत्तयः प्रकृताः । ता पञ्च क्रमेणाऽऽह-
“ तर्षेणे ” इत्यादि । तत्र तेषां पञ्चानां परतीर्थिक-
संघातानां मध्ये एके एवमाहुः—कृत्तिकाऽऽदीनि सप्त
नक्षत्राणि पूर्वद्वारकाणि प्रकृतानि । इह येषु नक्षत्रेषु पूर्वेषां
दिशि गच्छतः प्रायः शुभमुपजायते, तानि पूर्वद्वारकाणि । एवं
दक्षिणद्वारकाऽऽदीनि पञ्चमाणांशानि श्रावणीयाणि । अश्विनापसं-
हारमाह-“ मध्ये एवमाहंसु ” । एके पुनरेवमाहुः—अशुराधाऽऽदी-
नि सप्त नक्षत्राणि पूर्वद्वारकाणि प्रकृतानि । अश्विन्युपसंहारमाह-
“ एते एवमाहंसु ” । एवं शेषाद्युपसंहारद्वारकाणि याजनीयाणि ।
एके पुनरेवमाहुः—धनिष्ठाऽऽदीनि सप्त नक्षत्राणि पूर्वद्वारकाणि ।
एके पुनरेवमाहुः—शक्रिष्ठाऽऽदीनि सप्त नक्षत्राणि पूर्वद्वारकाणि
प्रकृतानि । एके पुनरेवमाहुः—जरेव्यादीनि सप्त नक्षत्राणि पूर्व-
द्वारकाणि । संप्रत्येतेषामेव पञ्चानामपि मतानां भावनात्मिकाः-
“ तत्थ जे ते एवमाहंसु ” इत्यादि सुगमम् । भगवान् स्वमत-
माह-“ वयं पुण्ण ” इत्यादि पाठसिद्धम् । सू० प्र० १० पाठो
२१ पाठो ।

(२३) नक्षत्रविषयः—

ता कर्हे ते शकल्लत्तविचए आहिते ति वदेज्जा ? । ता
अयं थं अनुहोवे हं वि० जाव परिकलेषेथं । ता अनुहोवे थं हं वि
दो थंदा पजासेंथ वा, पजासेंति वा, पजासिस्संति वा ।
दो सूरिया तविंथं वा, तवैति वा, तविस्संति वा । क्खण्णं श-
कल्लत्ता जयं जेअंसु वा, जेयंति वा, जेअस्संति वा । तं जहा-
दो अग्निर्हे, दो सबधा, दो धण्डा, दो सत्तभिसया, दो
पुब्बापोद्धवता, दो उचरापोद्धवता, दो रेवती, दो अस्सिणी,
दो भरणी, दो कच्चिया, दो रोहिणी, दो संठाणा, दो अदा,
दो पुण्णम्बू, दो पुस्सा, दो अस्सेसा, दो महा, दो
पुब्बाफग्गुणी, दो उचराफग्गुणी, दो इत्था, दो वित्था, दो
सार्हे, दो विसाहा, दो अण्णराधा, दो जेडा, दो मूला,
दो पुब्बासादा, दो उचरासादा । ता एस्सि थं क्खण्णएए
शकल्लत्तानं अस्मि शकल्लत्ता, जे थं क्ख वदुत्ते, सत्तावीसं

च सचष्टिज्ञाने मुहुत्तस्त चंदेण सद्धिं जायं जोरंति । अत्थि
 णकलत्वा, जे णं पछरस मुहुत्ते चंदेण सद्धिं जायं जोरंति ।
 अत्थि णकलत्वा, जे णं तीसं मुहुत्ते चंदेण सद्धिं जायं जोरंति ।
 अत्थि णकलत्वा, जे णं पणवालीसं मुहुत्ते चंदेण सद्धिं
 जायं जोरंति । ता एतेसि णं ढप्पण्णाए णकलत्वाणं कतेरं
 णकलत्वे, जे णं षव मुहुत्ते सचारीसं च सचष्टिभागो मुहु-
 त्तस्त चंदेण सद्धिं जायं जोरंति ? कतेरं णकलत्वा, जे णं
 पछरस मुहुत्ते चंदेण सद्धिं जायं जोरंति ? कतेरं णकलत्वा,
 जे णं तीसं मुहुत्ते चंदेण सद्धिं जायं जोरंति ? कतेरं णकल-
 त्वा, जे णं पणवालीसं मुहुत्ते चंदेण सद्धिं जायं जोरंति ?
 ता एतेसि णं ढप्पण्णाए णकलत्वाणं, तत्थ जे ते
 खकलत्वा, जे णं षव मुहुत्ते सचारीसं च सच-
 ष्टिभागो मुहुत्तस्त चंदेण सद्धिं जायं जोरंति । ते णं दो
 अजिई । तत्थ जे ते णकलत्वा, जे णं पछरस मुहुत्ते चंदेण
 सद्धिं जायं जोरंति । ते णं बारस । तं जहा-दो सतजिमाया,
 दां जराणी, दो अदा, दो अस्सेसा, दो साती, दो जेडा । तत्थ
 जे ते णकलत्वा, जे णं तीसं मुहुत्ते चंदेण सद्धिं जायं जो-
 रंति । ते णं तीसं । तं जहा-दो सवणा, दो भसिडा, दो
 पुव्वा तदवणा, दां रेवती, दां अस्मिणी, दो कत्थिया, दां
 संघाणा, दो पुसा, दो म्हा, दो पुव्वाफगुणी, दो
 हत्था, दो विचा, दो अणुराधा, दो म्हा, दो पुव्वासाढा ।
 तत्थ जे ते णकलत्वा, जे णं पणवालीसं मुहुत्ते चंदेण सद्धिं
 जायं जोरंति । ते णं बारस । तं जहा-दो उचारापोडवणा,
 दो रोहिणी, दो पुणव्वम्भु, दो उचाराफगुणी, दो विसाहा,
 दो उचारासाढा ॥ ता एतेसि णं ढप्पण्णाए णकलत्वाणं अत्थि
 णकलत्वा, जे णं चत्तारि अहोरत्ते ढव मुहुत्ते सूरंण सद्धिं
 जायं जोरंति । अत्थि णकलत्वा, जे णं च अहोरत्ते एकवीसं
 च मुहुत्तं सूरंण सद्धिं जायं जोरंति । अत्थि णकलत्वा,
 जे णं तेरस अहोरत्ते बारस मुहुत्ते सूरंण सद्धिं जायं
 जोरंति । अत्थि णकलत्वा, जे णं बीसं अहोरत्ते तिथि य
 मुहुत्ते सूरंण सद्धिं जायं जोरंति । ता एतेसि णं ढप्पण्णाए
 णकलत्वाण कतेरं णकलत्वा, जे णं तं षेव उचारेवन् ? ।
 ता एतेसि णं ढप्पण्णाए णकलत्वाणं, तत्थ जे ते
 खकलत्वा, जे णं चत्तारि अहोरत्ते ढव मुहुत्ते सूरंण
 सद्धिं जायं जोरंति । ते णं दो अजिई । तत्थ जे ते
 णकलत्वा, जे णं च अहोरत्ते एकवीसं च मुहुत्ते सूरंण
 सद्धिं जायं जोरंति । जे णं बारस । तं जहा-दो सतजि-
 मया, दां भरणी, दो अदा, दो अस्सेसा, दो साती,
 दो जेडा । तत्थ जे ते णकलत्वा, जे णं तेरस अहोरत्ते
 बारस मुहुत्ते सूरंण सद्धिं जायं जोरंति । ते णं तीसं । तं
 जहा-दो सवणा ० जाव दो पुव्वासाढा । तत्थ जे ते ण-

कलत्वा, जे णं बीसं अहोरत्ते तिथि य मुहुत्ते सूरंण
 सद्धिं जायं जोरंति । ते णं बारस । तं जहा-दो उचारा-
 पोडवणा ० जाव दो उचारासाढा ।

“ ता कढं ते ” इत्यादि । ‘ ता ’ इति पूर्ववत् । कयं केन प्रका-
 रेण (णकलत्वाविषयं ति) विपूर्वाभिप्रेत्य स्वभावात् स्वकप-
 निर्यये वतते । तथा चोक्तमन्त्र- “ आलम्बनं प्रवचनं, क्वाता
 विचयस्तद्वैतविषयम् । ” तत्र विचयं विचयः, नक्षत्राणां
 विचयो नक्षत्रविचयः-नक्षत्राणां स्वकपनिर्णयः, आख्यात इ-
 ति वदेय ? । जगन्नाह- “ ता जयं णं ” इत्यादि । इदं जम्भू-
 द्वीपवाक्यं पूर्ववत् परिपूर्णं स्वयं कृत्वा परिभाषनीयम् ।
 “ ता जम्भूद्वीपे णं ” इत्यादि । तत्र जम्भूद्वीपे, यस्मिन् विचया-
 लङ्कारे । द्वीपे द्वौ जम्भू द्वौ प्रभासितवन्तौ, प्रभासंते, प्रभासि-
 ष्यन्ते । द्वौ सुर्वौ तापितवन्तौ, तापयन्तः, तापयिष्यन्तः । इद-
 म्ब्रह्मज्ञानवाक्यं कच्छाऽऽदिभिः सह योगमयुज्य, युजन्ति, बो-
 धयन्ति । तत्र तान्येव वदन्त्याश्चाक्षरकलाणि दृश्यन्ति- (तं ज-
 हा) इत्यादि सुगमम् । इह भरतक्षेत्रे प्रतिविद्यमानाविश-
 तिरिव नक्षत्राणि चारं चरन्ति । ततः पूर्वमस्य दृश्यस्य प्रा-
 म्भूतस्य द्वितीये प्राभूतप्राभूतेऽप्राविशतेनक्षत्राणां कच्छमसा
 स्वयं च सह योगपरिमाणं चिन्तितम् । संप्रति पुनः स्व-
 कभवेव जम्भूद्वीपमाधकृत्य नक्षत्राणि चिन्त्यमानानि वतन्ते,
 तानि च सर्वेसंख्यां वदन्त्याश्चात् । ततस्तेषां सर्वेषामपि कम्प-
 र्ख्योन्मां सह योगमाधकृत्य मुहुत्तेपरिमाणं चिन्तयित्पुरि-
 द्माह- “ ता एतेसि णं ” इत्यादि । एतच्च समुक्ताङ्गितीयमजुत-
 प्राभूतवर्णपरिभाषनीयम् । तदेवं कालमाधकृत्य कच्छमसा स्वयं-
 ण च सह योगपरिमाणं चिन्तितम् ।

संप्रति क्षेत्रमाधिकृत्य तं चिन्तितंयुः प्रथमतः सीमावि-
 ष्यन्तविषयं प्रश्नप्रमाह-

ता कढं ते सीमाविकसंजो आदिहे ति वदेज्जा ? । ता ए-
 तेसि णं ढप्पण्णाए णकलत्वाणं अत्थि णकलत्वा, जेसि णं
 जमया तीसा सचष्टिभागतीसतिभागानं सीमाविकसंजो ।
 अत्थि णकलत्वा, जेसि णं सहस्सं पंचोत्तरं सचष्टिभाग-
 तीसतिजागाणं सीमाविकसंजो । अत्थि णकलत्वा, जेसि
 णं दो सहस्सा दसुत्तरा सचष्टिभागतीसतिभागानं सीमा-
 विकसंजो । अत्थि णकलत्वा, जेसि णं तिथि सहस्सा
 पछरसुत्तरा सचष्टिजागतीसतिजागाणं सीमाविकसंजो ।
 ता एतेसि णं ढप्पण्णाए णकलत्वाणं कतेरं णकलत्वा,
 जेसि णं जमया तीसा ० तं षेव उचारेवन् ? । ता एतेसि
 णं ढप्पण्णाए णकलत्वाणं तत्थ जे ते णकलत्वा, जेसि
 णं जमया तीसा सचष्टिभागतीसतिजागाणं सीमाविकसंजो ।
 ते णं दो आभिई । तत्थ जे ते णकलत्वा, जेसि णं सहस्सं
 पंचोत्तरं सचष्टिभागतीसतिजागाणं सीमाविकसंजो । ते णं बा-
 रस । तं जहा-दो सतजिसया ० जाव दो जेजा । तत्थ जे ते
 णकलत्वा, जेसि णं दो सहस्सा दसुत्तरा सचष्टिजागतीसति-
 भागाणं सीमाविकसंजो । ते णं तीसं । तं जहा-दो सवणा ०
 जाव दो पुव्वासाढा । तत्थ जे ते णकलत्वा, जेसि णं वि-

जोएति ? ता जंसि खं देसंसि चंदे तच्चं पुष्पिमासिणि
जोएति, ताते पुष्पिमासिणिद्याणातो मंडलं चउब्बीसेणं
सतेणं ठेचा दोखि अघासीते भागसते उवातिणावेचा
एत्थं णं से चंदे दुवात्तसं पुष्पिमासिणि जोएति । एवं खलु
एतेणुवाएणं ताते १ पुष्पिमासिणिद्याणातो मंडलं चउब्बी-
सेणं सतेणं ठेचा दुवचीसं दुवचीसं भागे उवातिणावेचा
तंसि वंसि देसंसि तं तं पुष्पिमासिणि चंदे जोएति । ता
एतेसि णं पंचएहं संबच्छराणं चरमं बावडिं पुष्पिमासिणि
चंदे कंमि देसंसि जोएति ? ता जंबुदीवस्स णं दीवस्स पाई-
खपमीणाऽऽपतउदीणदाहणाऽऽपताए जीवाए मंडलं
चउब्बीसेणं सतेणं ठेचा दाहिणिद्वंसि चउब्जागमंदलंसि
सत्तावीसं च भागे उवातिणावेचा अद्वावीसतिजागं बीसहा
ठेचा अघावीसतिजागे उवातिणावेचा तिडिं जागेडिं
दोहि य कलाहिं पक्खिणिद्युचउब्जागमंदलं अस्पंषे
एत्थं णं से चंदे चरिमं बावडिं पुष्पिमासिणि जोएति ।
ता एतेसि णं पंचएहं संबच्छराणं पढमं पुष्पिमासिणि सुरे
कंसि देसंसि जोएति ? ता जंसि णं देसंसि सुरे चरिमं बा-
वडिं पुष्पिमासिणि जोएति, ताते पुष्पिमासिणिद्याणातो मं-
दलं चउब्बीसेणं सतेणं ठेचा चउणउतिभागे उवातिणा-
वेचा एत्थं णं से सुरे पढमं पुष्पिमासिणि जोएत् । ता एतेसि
णं पंचएहं संबच्छराणां दोखं पुष्पिमासिणि सुरे कंसि देसंसि
जोएति ? ता जंसि णं देसंसि सुरे पढमं पुष्पिमासिणि जोएत्,
ताते पुष्पिमासिणिद्याणातो मंडलं चउब्बीसेणं सतेणं ठेचा
चउणउतिजागे उवातिणावेचा एत्थं णं से सुरे दोखं पु-
ष्पिमासिणि जोएति । ता एतेसि णं पंचएहं संबच्छराणं
तत्तं पुष्पिमासिणि सुरे कंसि देसंसि जोएति ? ता जंसि
णं देसंसि सुरे दोखं पुष्पिमासिणि जोएति, ताते पुष्पि-
मासिणिद्याणातो मंडलं चउब्बीसेणं सतेणं ठेचा चउ-
णउतिभागे उवातिणावेचा एत्थं णं से सुरे तत्तं पुष्पिमा-
सिणि जोएति । ता एतेसि णं पंचएहं संबच्छराणं दु-
वात्तसएडं पुष्पिमासिणि सुरे कंसि देसंसि जोएति ? ता
जंसि णं देसंसि सुरे तत्तं पुष्पिमासिणि जोएति, ता-
ते पुष्पिमासिणिद्याणातो मंडलं चउब्बीसेणं सतेणं ठे-
चा अद्दचचाले भागसते उवातिणावेचा एत्थं णं से
सुरे दुवात्तसं पुष्पिमासिणि जोएति । एवं खलु एते-
णुवाएणं ताते २ पुष्पिमासिणिद्याणातो मंडलं चउब्बी-
सेणं सतेणं ठेचा चउणउतिचउणउतिजागे उवाति-
णावेचा तंसि तंसि देसंसि तं तं पुष्पिमासिणि सुरे
जोएत् जोएति । ता एतेसि णं पंचएहं संबच्छराणं च-
रिमं बावडिं पुष्पिमासिणि सुरे कंसि देसंसि जोएति ? ।

ता जंबुदीवस्स णं दीवस्स पाईखपमीणाऽऽपतउदीणदाहि-
णाऽऽपताए जीवाए मंडलं चउब्बीसेणं सतेणं ठेचा पुर-
च्छिदिद्वंसि चउब्जागमंदलंसि सत्तावीसजागे उवा-
तिणावेचा अघावीसतिजागं बीसहा ठेचा अद्दारस-
भागे उवातिणावेचा तिडिं जागेडिं दोहि य कलाहिं दा-
हिणिद्युचउब्जागमंदलं अस्पंषे एत्थं णं से सुरे चरिमं
बावडिं पुष्पिमासिणि जोएति ।

ता एतेसि णं पंचएहं संबच्छराणं पढमं अमावासं चंदे कंसि
देसंसि जोएति ? ता जंसि णं देसंसि चंदे चरिमं बावडिं अ-
मावासं जोएति, ताते अमावासद्वाणातो मंडलं चउब्बीसेणं
सतेणं ठेचा दुवचीसं भागे उवातिणावेचा एत्थं णं से चंदे
पढमं अमावासं जोएति । एवं जेणोव अजिल्लावेणं चं-
दस्स पुष्पिमासिणीओ भणित्ताओ, तेणोव अजिल्लावेणं अ-
मावासाओ जणित्त्वाओ । तं जहा-वितिया, ततिया, उ-
वात्तसमी । एवं खलु एतेणुवाएणं ताते ३ अमावासद्वाणातो
मंडलं चउब्बीसेणं सतेणं ठेचा दुतीसं दुतीसं भागे
उवातिणावेचा तंसि तंसि देसंसि तं तं अमावासं चं-
दे जोएति । ता एतेसि णं पंचएहं संबच्छराणं चरमं
बावडिं अमावासं चंदे कंसि देसंसि जोएति ? ता जंसि
णं देसंसि चंदे चरिमं बावडिं पुष्पिमासिणि जोएति,
ताते पुष्पिमासिणिद्याणातो मंडलं चउब्बीसेणं सतेणं ठे-
चा सोत्तसभागे ओसक्कावइथा एत्थं णं से चंदे चरिमं
बावडिं अमावासं जोएति । ता एतेसि णं पंचएहं
संबच्छराणं पढमं अमावासं सुरे कंसि देसंसि जोएति ? ।
ता जंसि णं देसंसि सुरे चरिमं बावडिं अमावासं जो-
एति, ताते अमावासद्वाणातो मंडलं चउब्बीसेणं
सतेणं ठेचा चउणउतिजागे उवातिणावेचा एत्थं णं
से सुरे पढमं अमावासं जोएति । एवं जेणोव अजिल्ला-
वेणं सुरस्स पुष्पिमासिणीओ, तेणोव अमावासाओ वि ।
तं जहा-वितिया, ततिया, दुवात्तसमी । एवं खलु एतेणुवा-
एणं ताते अमावासद्वाणातो मंडलं चउब्बीसेणं सपणं
ठेचा चउणउतिचउणउतिजागे उवातिणावेचा तंसि तंसि
देसंसि तं तं अमावासं सुरे जोएति । ता एतेसि णं पं-
चएहं संबच्छराणं चरिमं बावडिं अमावासं सुरे कंसि
देसंसि जोएति ? ता जंसि णं देसंसि सुरे चरिमं बावडिं
अमावासं जोएति, ताते पुष्पिमासिणिद्याणातो मंडलं
चउब्बीसेणं सतेणं ठेचा मत्तालोसं भागे ओसक्कावइथा
एत्थं णं से सुरे चरिमं बावडिं अमावासं जोएति ।
ता एतेसि णं पंचएहं संबच्छराणं पढमं पुष्पिमासिणि
चंदे कंसि देसंसि जोएति ? ता पण्डिडिं, पण्डिडिं

नव मुहूर्ताः, एकस्य च मुहूर्तस्य चतुर्विंशतिर्वाष्टिभाग्याः, एकस्य च द्वाषष्टिभागस्य सत्काः षट्षष्टिः सप्तर्वाष्टिभागाः शायन्ते, जातं द्वाविंशं शतं मुहूर्तानाम्, एकस्य च मुहूर्तस्य सप्तसप्तर्वाष्टिर्वाष्टिभाग्याः, एकस्य च द्वाषष्टिभागस्य त्रयः सप्तर्वाष्टिभागाः १२२ । ११ । १७ । ततस्त्रिंशता मुहूर्तैः अन्नजः, त्रिंशता धनिष्ठा, पञ्चदशभिः शतभिषक्, त्रिंशता पूर्वार्द्राण्यपराशुकेति स्थिताः पञ्चासत्सदश मुहूर्ताः १७ । शेषं तथैव । १७७ । तत आगतम्-उत्तराभाद्रपदपक्षत्रयं सप्तत्रिंशतैः मुहूर्तैः एकस्य च मुहूर्तस्य चतुर्विंशत् द्वाषष्टिभाग्यु, एकस्य च द्वाषष्टिभागस्य चतुःषष्टौ सप्तर्वाष्टिभाग्यु गनेषु शेषेषु षट्तिर्वाधा षोडशाली परिसमाप्तमुपैत । प्र० प्र० १० पाहु० २२ पाहु० । च० प्र० ।

संप्रत्यवस्थामेव षोडशमास्यां सूर्यनक्षत्रयोर्गं चन्द्रनक्षत्र-

योर्गं च पृच्छन्ति-

तं समयं च यं सूर्ये केणं यावत्सत्तेणं जोएति ? । ता उत्तरा-
 ङ्किगणुणीङ्कि । उत्तरायं फगुणीणं सच मुहुरेण, तेचीसं च
 बावडिजागा मुहुरत्सम्, बावडिभागं च सचडिधा उच्चा
 एकनीसं जुषियाजागा मेसा । ता एतेमि यं पंचाई संव-
 च्चरायं तथं पुषिमामिणिं चंदे केणं यावत्सत्तेणं जोएति ? ।
 ता अस्सिमागीङ्कि, अस्सिणां । एकवीसं मुहुरत्ता, णव य बाव-
 डिजागा मुहुरत्सम्, बावडिजागं च सचडिधा उच्चा तेवडि
 जुषियाजागा मेसा । तं समयं च यं सूर्ये केणं यावत्सत्तेणं
 जोएति ? । ता विचाडि, विचायं एगं मुहुरत्तं, अट्टावांसं
 च बावडिभागं मुहुरत्सम्, बावडिभागं च सचडिधा उच्चा
 तासं जुषियाजागा मेसा । ता एतेसि यं पंचाई संवच्चरायं
 हुवालसपं पुषिमामिणिं चंदे केणं यावत्सत्तेणं जोएति ? । ता
 उत्तराङ्कि आसादाङ्कि, उत्तरायं आसादायं उचवीसं मुहुरत्ता,
 उचवीसं च बावडिजागा मुहुरत्सम्, बावडिभागं च सच-
 डिधा उच्चा चवपसं जुषियाजागा मेसा । तं समयं च यं सूर्ये
 केणं यावत्सत्तेणं जोएति ? । ता पुणव्वसुणा, पुणव्वसुसं सोझस
 मुहुरत्ता, अट्ट य बावडिजागा मुहुरत्सम्, बावडिभागं च सच-
 डिधा उच्चा वीसं जुषियाजागा मेसा । ता एतेसि यं पंचाई
 संवच्चरायं चरमं बावडि पुषिमामिणिं चंदे केणं यावत्सत्तेणं
 जोएति ? । ता उत्तराङ्कि आसादाङ्कि, उत्तरायं आसादायं च-
 वपसप । तं समयं च यं सूर्ये केणं यावत्सत्तेणं जोएति ? । ता
 पुस्तेसं, पुस्तेसम् एगुणवीसं मुहुरत्ता, तेचाझीसं च बावडि-
 जागा मुहुरत्सम्, बावडिजागं च सचडिधा उच्चा तेचीसं
 जुषियाजागा मेसा ॥

“तं समयं च यं” इत्यादि सुगमम् । जगवानाह- (ता उत्तरा-
 ङ्कि इरादि) ‘ ता ’ इति पुषेवद । उत्तरायं फगुनीन्ध्यां,
 तयोश्च उत्तरयोः फगुनीन्ध्यात्सदानीं द्वितीयषोडशालीपरिस-
 मातिवैशाखं सप्त मुहूर्ताः, त्रयस्त्रिंशत् च द्वाषष्टिभाग्याः मुहूर्तस्य,
 द्वाषष्टिभागं च सप्तर्वाष्टिभागा इति तस्य सत्का एकविंशत्
 षोडशमास्याः शेषाः । तथाहि-स एव अत्रराशिः ६६ ।
 ४ । १ । षुष्वा च द्वितीयस्थाः षोडशमास्याः संप्रति शिषोर्दि द्वा-

भ्यां गुणयन्ते, जातं द्वाविंशं शतं मुहूर्तानाम्, एकस्य च मुहूर्तस्य
 दश द्वाषष्टिभाग्याः, एकस्य च द्वाषष्टिभागस्य द्वौ सप्तर्वाष्टिभागाः ।
 १३२ । ११ । १७ । तत परस्मात् पुष्यशोधनक्रमेणोविंशतिमुहूर्ताः,
 एकस्य च मुहूर्तस्य त्रिचत्वारिंशत् द्वाषष्टिभाग्याः, एकस्य च
 द्वाषष्टिभागस्य त्रयस्त्रिंशत् सप्तर्वाष्टिभागाः १४० । ११ । १७ । इत्येवं
 परिमाणं पूर्वरीत्या शोष्यते, किञ्च पञ्चाङ्गं द्वादशोत्तरं शतं मुह-
 र्तानाम्, एकस्य च मुहूर्तस्य द्वाषष्टिवाष्टिर्वाष्टिभाग्याः, एकस्य च
 द्वाषष्टिभागस्य षट्षष्टिर्वाष्टिर्वाष्टिभाग्याः ११२ । ११ । १७ ।
 ततः पञ्चदशतिमुहूर्तैरन्धेषु, त्रिंशता महा, त्रिंशता पूर्वार्द्राण्यपरा-
 शुक्या, स्थिताः पञ्चासत्मुहूर्ताः सप्तत्रिंशत्, शेषं तथैव । तत्र आग-
 तं-सूर्येण युक्तमुत्तराफगुनीनक्षत्रं एकसमुहूर्तु, एकस्य च
 मुहूर्तस्य त्रयस्त्रिंशत् द्वाषष्टिभाग्यु, एकस्य च द्वाषष्टिभागस्य
 एकत्रिंशत् सप्तर्वाष्टिभाग्यु शेषेषु द्वितीयं षोडशाली परिसमा-
 प्यति । अत्रानु तृतीयषोडशालीविषयं चन्द्रनक्षत्रयोर्गं पृच्छ-
 ति-“ता एतेसि यं” इत्यादि सुगमम् । जगवानाह- (अस्सिमागी-
 ङ्कि इत्यादि) अस्सिनीनक्षत्रं त्रिंशत्परिमितं त्रयोऽपि द्वाषष्टिभागाः
 तदानीं च तृतीयषोडशालीपरिसमातिवैशाखायम्भनीनक्षत्र-
 स्य एकविंशतिमुहूर्ताः, एकस्य च मुहूर्तस्य नव द्वाषष्टिभाग्याः,
 एकं च द्वाषष्टिभागं सप्तर्वाष्टिभागा इति तस्य सत्का त्रिंशत् षोड-
 शमास्याः शेषाः । तथाहि-स एव अत्रराशिः ६६ । १७ । १७ ।
 तृतीयया षोडशाली चिन्त्यमाना वसंत इति त्रिभिर्गुणयते, जातम-
 छानवस्यधिकं शतं मुहूर्तानाम्, एकस्य च मुहूर्तस्य पञ्चदश द्वा-
 षष्टिभाग्याः, एकस्य च द्वाषष्टिभागस्य त्रयः सप्तर्वाष्टिभागाः
 १६७ । ११ । १७ । “तत अत्रुण्यो षोडशायाः” इत्यादि वचनात्
 एकोनषष्टिभागेन शतं न तृतीयराशा द्वाषष्टिभागैरेकस्य च
 द्वाषष्टिभागस्य षट्षष्टिभागा सप्तर्वाष्टिभागैर्माज्जदादिषुत्तरा-
 भाद्रपदपर्यन्तानि षट्षष्टिभाग्याणि शुद्धानि, पञ्चादशतिष्ठन्तेऽऽऽ-
 त्रिंशत् मुहूर्ताः, एकस्य च मुहूर्तस्य त्रिंशत् द्वाषष्टिभाग्यु द्वाष-
 ष्टिभाग्याः, एकस्य च द्वाषष्टिभागस्य चत्वारः सप्तर्वाष्टिभागा-
 याः ३८ । ११ । १७ । ततस्त्रिंशता मुहूर्तैः रेवनी नक्षत्रं शुद्धं,
 निष्कल्पयै मुहूर्ताः, तत आगतं चन्द्रयुक्तमभिनीनक्षत्रमेक-
 विंशतैः मुहूर्तस्यैकस्य च मुहूर्तस्य नवषु द्वाषष्टिभागेष्वेकस्य
 च द्वाषष्टिभागस्य त्रिषष्टौ सप्तर्वाष्टिभाग्यु शेषेषु परिसमाप-
 यति । संप्रत्यवस्थामेव तृतीयस्थां सूर्यनक्षत्रयोर्गं पृच्छन्ति-
 “ तं समयं च यं ” इत्यादि सुगमम् । जगवानाह- “ ता वि-
 चाङ्कि ” इत्यादि । त्रिंशत्तुक्तः सूर्यः भगसमापयति । तदानीं च
 तृतीयषोडशालीपरिसमातिवैशाखायं वित्रायामको मुहूर्तः, एक-
 स्य च मुहूर्तस्य द्वाषष्टिवाष्टिर्वाष्टिर्वाष्टिभाग्याः, एकं च द्वाषष्टिभागं
 सप्तर्वाष्टिभागा इति तस्य सत्का त्रिंशत् षोडशमास्याः शेषाः ।
 तथाहि-स एव अत्रराशिः ६६ । ११ । संप्रति तृतीयषोडशाली-
 चिन्तेति त्रिभिर्गुणयते, जातमछानवस्यधिकं शतं मुहूर्तानाम्,
 एकस्य च मुहूर्तस्य पञ्चदश द्वाषष्टिभाग्याः, एकस्य च द्वाषष्टि-
 भागस्य त्रयः सप्तर्वाष्टिभाग्याः १२० । ११ । १७ । तत परस्मात्पुष्यशो-
 धनक्रम १६६ । ४३ । ३३ पूर्वोक्तकरणेषु शोष्यते, किञ्च पञ्चा-
 ङ्कसप्तत्यधिकं मुहूर्तानां शतम्, एकस्य च मुहूर्तस्य त्रयस्त्रिं-
 शत् द्वाषष्टिभाग्याः, एकस्य च द्वाषष्टिभागस्य सप्तत्रिंशत् सप्तर्वाष्टि-
 भागाः १७७ । ११ । १७ । ततः पञ्चाङ्गशुद्धिकेन मुहूर्तशतना-
 न्धेषुऽऽरीति हस्तपर्यन्तानि पञ्च नक्षत्राणि शुद्धानि । शेषास्त-
 द्वाषष्टिभागाः शेषाः । येषं तथैव २५ । ३ । ३७ । तत आगतं-
 सूर्येण सह संप्रत्यं वित्रानक्षत्रमेकविंशत् मुहूर्तः, एकस्य च मुह-

शकसप्त

संख्याद्वाविंशतीं द्वाषष्टिभागेषु, एकस्य च द्वाषष्टिभागस्य विंशति सप्तषष्टिभागेषु शेषेषु एतेषां वीर्णमालीं परिसमापयति । अंशतिं द्वावर्षां वीर्णमालां चन्द्रमक्षत्रयोर्गं पृच्छति- " ता एतेसि चं " इत्यादि सुगमम् । जगन्नामाह- " ता उच्यतादि " इति । " ता " इति पूर्ववत् । उच्यताम्नामावाहाय्यां द्वावर्षी वीर्णमालीं चन्द्रः परिसमापयति । तदानीं च तयोक्तसप्त-
 वीरावाहयोः बन्धिशास्त्रिमुद्रुत्तौ, एकस्य च मुद्रुत्तस्य बन्धिशा-
 स्त्रिर्द्वाषष्टिभागः, एकं च द्वाषष्टिभागं सप्तषष्टिभा त्रिधा तस्य सत्काण्डमुप्यद्वावर्षीकाजनायाः शेषाः । तथाहि-स एव भूवराशिः-६६ । १ । १ । द्वावर्षी किल वीर्णमाली चिन्त्यते इति द्वावर्षास्त्रिमुद्रुत्तौ, आतामि सप्तशतानि त्रिनवत्यधिकानि मुद्रुत्तानाम्, एकस्य च मुद्रुत्तस्य षड्विंशतिषष्टिभागः । एकस्य च द्वाषष्टिभागस्य द्वावर्ष सप्तषष्टिभागः ७६२ । ६ । १२ । तत एतस्माद्- " सुते सप्तच बोधता " इत्यादिबन्धनत्वात् स-
 त्तमिच्छन्त्यावारिशद्विकैर्मुद्रुत्तानां शतैः । एकस्य च मुद्रुत्तस्य सप्तषष्टिभागः द्वाषष्टिभागः, एकस्य च द्वाषष्टिभागस्य षट्षष्ट्या सप्तच विंशतिषष्टिभागाः इति मूलपर्यन्तानि नक्षत्राणि शुक्रानि, तमसिच्छता मुद्रुत्तैः पूर्वाषाढा, शेषं तिष्ठन्महाद्वावर्षी मुद्रुत्तौ, एकस्य च मुद्रुत्तस्य षड्विंशतिषष्टिभागः, एकस्य च द्वा-
 षष्टिभागस्य त्रयोदश सप्तषष्टिभागः । १८ । ३६ । १३ । तत आगतं-चन्द्रस्य युक्तमुच्यतावाहानक्षत्रं द्वावर्षी वीर्णमालीं बन्धिशास्त्रो मुद्रुत्तैः, एकस्य च मुद्रुत्तस्य बन्धिशास्त्रो द्वाषष्टिभा-
 गस्य चतुष्पञ्चाशत्सप्तषष्टिभागेषु शेषेषु परिसमापयति । सं-
 प्रत्यस्यामेव द्वावर्ष्यां वीर्णमालां सूर्यमक्षत्रयोगं पृच्छति-
 " तं समयं च नं " इत्यादि सुगमम् । जगन्नामाह- " ता पुनश्चमुखा " इत्यादि । " ता " इति पूर्ववत् । पुनश्चमुखा युक्तः सूर्यः परिसमापयति । तदानीं च द्वावर्षी वीर्णमालीपरिस-
 मयितेसावां पुनश्चमुनक्षत्रस्य बोधश मुद्रुत्तानां, श्रेष्ठौ च द्वाषष्टि-
 भागः मुद्रुत्तस्य, एकं च द्वाषष्टिभागं सप्तषष्टिभा त्रिधा तस्य स-
 त्का विंशतिषष्टिभागाः शेषाः । तथाहि-स एव भूवरा-
 शिः ६६ । १ । १ । द्वावर्षास्त्रिमुद्रुत्तौ, एकस्य च मुद्रुत्तस्य षड्विंशतिषष्टिभा-
 गः, एकस्य च द्वाषष्टिभागस्य द्वावर्ष सप्तषष्टिभागः ७६२ ।
 ६० । १२ । तत एतस्मानुप्यशोचनकं १६ । ४३ । ३३ पु-
 षोक्तप्रकारेण शोष्यते, स्थितानि पञ्चासप्तशतानि त्रिसप्तत्य-
 ष्टिकानि मुद्रुत्तानाम्, एकस्य च मुद्रुत्तस्य बोधश द्वाषष्टिभागः,
 एकस्य च द्वाषष्टिभागस्य षट्षष्ट्यावर्षी सप्तषष्टिभागः ।
 ७७३ । १६ । ४६ । तत एतस्मात्सप्तानि शतैश्चतुष्पञ्चावारिशद्वि-
 कैर्मुद्रुत्तानाम्, एकस्य च मुद्रुत्तस्य चतुर्विंशत्य द्वाषष्टिभागे,
 एकस्य च द्वाषष्टिभागस्य षट्षष्ट्या सप्तषष्टिभागे त्रयो-
 दाशत्सप्तषष्टिभागाः इति मूलपर्यन्तानि नक्षत्राणि शुक्रानि, पञ्चावर्षतिष्ठते
 अष्टाविंशतिमुद्रुत्तौ, एकस्य च मुद्रुत्तस्य विपञ्चाशद् द्वा-
 षष्टिभागः, एकस्य च द्वाषष्टिभागस्य सप्तषष्टिभागस्य त्रयो-
 दश योगमुपागतं षोडशसु मुद्रुत्तैः शेषेषु, एकस्य च मुद्रुत्तस्य चतु-
 सप्तषष्टिभागेषु, एकस्य च द्वाषष्टिभागस्य विंशतीं सप्तषष्टिभागेषु शेषेषु
 द्वावर्षी वीर्णमालीं परिसमापयति । " ता एतेसि चं " इत्यादि सुगमम् । जगन्नामाह- " ता उच्यतादि " इत्यादि । उच्यताम्नामावाहाय्यां युक्तसप्त-
 षट्शतं द्वाषष्टिभागं वीर्णमालीं परिसमापयति । तदानीं च

एतद्वाषष्टिभागस्य वीर्णमालीं परिसमापितेषावायुचरयोः द्वाषष्टिभा-
 गस्य सप्तषष्टिभागः । तथाहि-स एव भूवराशिः ६६ । १२ । १ । अत्रमा द्वाष-
 ष्टिमा वीर्णमालीं सप्तति चिन्त्यमाना बन्धते, इति द्वाषष्ट्या गुण्यते, आतामि मुद्रुत्तानां चत्वारिंशत्सप्तानि त्रिनवत्यधिक-
 कानि, एकस्य च मुद्रुत्तस्य द्वाषष्टिभागानां त्रिंशति शतानि द्वावर्षीकाज-
 नायाः ४०७२ । ३१० । ६२ । तत एतस्माद्- " अष्टसप्तच गुणवीसा, सोहृण्य उच्यताम साहायं । अउवीसं चतु-
 भागा, द्वावर्षी सुषियामो च " ॥ १ ॥ इत्येवंप्रमा-
 नमेकं सप्तमक्षत्रपर्यायशोचनकं पञ्चत्रिंशत्तुष्यिता शो-
 ष्यते । तत्र पूर्वोक्तं प्रकारेण शोष्यमानं परिपूर्णं शुद्धिमा-
 सावर्ष्यतीति न किञ्चिदप्यद्वावर्षिमुद्रुत्तैः । तत आगतं-उच्यता-
 वाहानक्षत्रं चन्द्रस्य सह युक्तं चरमसमेव चरमां द्वाषष्टिमां वीर्णमालीं
 परिसमापयति । संप्रत्यस्यामेव द्वाषष्टिभाग्यां वीर्णमालां सूर्यमक्षत्रयोगं पृच्छति-
 " तं समयं च नं " इत्यादि सुगमम् । जगन्नामाह- " ता पुनश्च नं " इत्यादि ।
 युष्मत्स्य युक्तः सूर्यश्चरमां द्वाषष्टिभागं वीर्णमालीं परिसमापयति । तदानीं च
 द्वाषष्टिभागस्य वीर्णमालीं परिसमापितेषावायुचरयोः द्वाषष्टिभाग-
 स्य सप्तषष्टिभागः । तथाहि-स एव भूवराशिः ६६ । १२ । १ । द्वाषष्ट्या गुण्यते,
 आतामि मुद्रुत्तानां चत्वारिंशत्सप्तानि त्रिनवत्यधिकानि, एक-
 स्य च मुद्रुत्तस्य द्वाषष्टिभागानां त्रिंशति शतानि द्वावर्षीकाज-
 नायाः ४०७२ । ३१० । ६३ । इह पुष्पस्य दशमुद्रुत्तैश्चेकस्य च मुद्रुत्तस्य-
 षट्षष्ट्या द्वाषष्टिभागेषु एकस्य च द्वाषष्टिभागस्य चतुर्विं-
 शति सप्तषष्टिभागेषु तिष्ठन्महाद्वावर्षीकाजनायाः शेषेषु परिसमापयति,
 तदनन्तरमप्युगतं प्रवर्तते । पुष्पस्यापि च तावन्मादादि-
 कान्यात् परतो यावद् भूयोऽपि तावन्मात्रस्य पुष्पस्यातिक्रमात्,
 एतावत्प्रमाणं एकः परिपूर्णां नक्षत्रपर्यायः । तस्य च प्रमाणमष्टौ
 सताम्बकोनाधिकार्यधिकानि मुद्रुत्तानाम्, एकस्य च मुद्रुत्तस्य च-
 त्त्विंशतिषष्टिभागः, एकस्य च द्वाषष्टिभागस्य षट्षष्ट्या सप्त-
 षष्टिभागः ८१६ । १४ । ६६ । तत एतत् पञ्चत्रिंशत्तुष्यिता प्रा-
 गुक्तद् भूवराशोर्द्वाषष्टिगुण्यतावच्छोष्यते, तथापरपूर्वेषु चतुर्विंश-
 तिषष्टिभागाः शोष्यन्ते, तत आगतं-पुष्पस्य सूर्येण युक्तस्य दशसु मुद्रुत्तैश्चेकस्य च मुद्रुत्तस्य अष्टादशसु द्वाषष्टि-
 भागेषु, एकस्य च द्वाषष्टिभागस्य चतुर्विंशति सप्तषष्टिभा-
 गेषु अतिक्रान्तेषु एकोविंशतौ च मुद्रुत्तैः, एकस्य च मुद्रु-
 त्तस्य चिन्त्यतावर्षिणि द्वाषष्टिभागेषु, एकस्य च द्वाषष्टिभागस्य त्रयो-
 दाशसप्तषष्टिभागेषु शेषेषु चरमा द्वाषष्टिमा वीर्ण-
 मालीं परिसमाप्तमगमयति । तदेषं वीर्णमालीविषय-
 चन्द्रमक्षत्रयोगः, सूर्यमक्षत्रयोगश्च । सु० प्र० १० पाठु० २२ पाठु० ।
 चं०प्र० (अमावास्याविषयचन्द्रमक्षत्रयोगः, सूर्यमक्ष-
 त्रयोगश्च " अमावसा " शब्दे प्रथमजाने ७७३ पुष्टे निरूपितः)

(१६) संप्रति यत्र कृत्वं वाहनामकं तदेषं वा तस्मिन्नेव दशे
 मन्वस्मिन् वा यावता कालेन मूषकस्यैव सह योग-
 मुपागच्छति तावत्तं काठं निर्दिष्टिह्यार-
 ता जेणं अज्ज एकसल्लेणं चंदे जोयं जोयतिं जंयि देसं-
 सि,से चं इमाणि एत्तं पञ्चाशीसाणि मुत्तसत्तां, चवर्षी-

सं च वावाहिनो मुहुत्सस, वावाहिनो च सचक्रिवा
 लेका वावाहिनो मुहुत्सस उवातिवावेत्ता पुपरवि से चंदे
 अयेणं सरिसएणं चैव एकलक्षेणं जोयं जोएति अयं-
 ति देसंसि । ता जेणं अज्ज एकलक्षेणं चंदे जोयं जोएति
 नंसि देसंसि, से णं इमाई सोलस अठ्ठीवीसं मुहुत्ससताई
 अठ्ठाणापयं च वावाहिनो मुहुत्सस, वावाहिनो च
 मचक्रिवा लेका पयएदिमुधिवाजावे उवातिवावेत्ता पुए-
 रवि से चंदे तेणं चैव एकलक्षेणं जोयं जोएति अयंसि
 देसंसि । ता जेणं अज्ज एकलक्षेणं चंदे जोयं जोएति नंसि
 देसंसि, से णं इमाई चठ्ठपयं मुहुत्ससहस्ताई, णव प मुहुत्स-
 सताई उवातिवावेत्ता पुएरवि से चंदे अयेणं तारिसएणं
 चैव एकलक्षेणं जोयं जोएति तंसि देसंसि । ता जेणं अज्ज
 एकलक्षेणं चंदे जोयं जोएति नंसि देसंसि, से णं इमे षं
 मुहुत्ससपसहस्सं अठ्ठाणवति चैव मुहुत्ससताई उवाति-
 वावेत्ता पुएरवि से चंदे तेणं चैव एकलक्षेणं जोयं जो-
 एति तंसि तंसि देसंसि ।

“ ता जेणं अज्ज एकलक्षेणं ” इत्यादि । ‘ ता ’ इति पूर्ववत् ।
 येन नक्षत्रेण सह चन्द्रो ग्रह विचक्रिते दिने योगं युक्तिक
 करोति यस्मिन् देशे, स चन्द्रः, जामिति वाक्यात्कारे । इमानि
 चक्रमात्रसंख्याकानि । ताभ्यंवाह-अष्टौ मुहुत्ससताभ्येकोनविं-
 शत्येकोनविंशत्यधिकानि, एकस्य च मुहुत्सस्य अनुविंशतिहा-
 विभागान्, एक च षोडशभागं सप्तवाहिका त्रिधा षोडशविंश-
 त्किंभागाण्युपादाय सूरीत्या, अतिक्रम्येत्यर्थः । पुनरपि स च-
 न्द्रोऽभ्येन द्वितीयेन सहस्रानाम्ना नक्षत्रेषु योगं युक्तिक अ-
 न्यस्मिन् देशे । इयमत्र भावना-इह चन्द्रोप्येननक्षत्राणां मध्ये
 नक्षत्राणि सन्देशीभ्रात्रि, तेभ्यो मन्वरातेः सुयोः, तेभ्योऽपि
 मन्वरातपञ्चमसः । (एतन्नामैव स्वयमेव प्रपञ्चयिष्यते) वद-
 यद्वाशुक्रस्य प्रतिनियतापात्रादहदेशानि अक्रवात्प्रत्यह-
 सता स्थवस्थितानि सर्वैकैकपतया परिप्लमयति । तत्र किञ्च
 युगस्थाऽभ्यावमिजिता नक्षत्रेषु सह योगमधिगच्छति चन्द्र-
 मा, स च योगसुपागतः सन् शोभे शोभे पञ्चदशपञ्चक-
 से; तस्य नक्षत्रेभ्योऽनीव मन्वरातिन्वाह । ततो नवाणां मुहुत्सा-
 नामैकस्य च मुहुत्सस्य अनुविंशतिहाविभागान्मात्र, एकस्य च
 षोडशभागस्य वदवाहिसप्तवाहिकाभागान्मात्रिकेने पुरतः अ-
 चक्रते सह योगमायाति । ततस्तत्कालोऽपि शोभे पञ्चदश-
 पञ्चमानीकशुता मुहुत्सैः अचयेन सह योगं समाम्य पुरतो
 यतिवत्सा सह योगसुपागच्छति । एवं एवं एवं काञ्चमयेव
 न्वरपि नक्षत्रेः सह योगस्तापञ्चकयो वाचसुत्तपादावाह-
 क्ययोगमयैतः । एतावता च काञ्चमानी मुहुत्सयुतामि, एक-
 स्य च मुहुत्सस्य अनुविंशतिहाविभागान्, एकस्य च षोडश-
 भागस्य वदवाहः सप्तवाहिका मन्वराह । तवाहिवद नक्षत्राणि,
 पञ्चत्वारिंशत् मुहुत्सानीति वद पञ्चत्वारिंशता शुचयन्ते,
 जाते ते शोभे सत्यर्थिके ३७० । वद च नक्षत्राणं प-
 ञ्चदश मुहुत्सानीति म्यः वद पञ्चदशमिगुचयन्ते, जात
 नवतिः पञ्चदश विंशत्मुहुत्सानीति पञ्चदश मिशता शुचय-
 न्ते, आवाति चत्वारि वतामि पञ्चदशविक्रानि ३४० ।

अभिजितो नव मुहुत्साः, एकस्य च मुहुत्सस्य अनुविंशतिहावि-
 ष्टिभागाः, एकस्य च षोडशभागस्य वदवाहः सप्तवाहिका इति
 भवति सप्तवाहिक्य मीतने यथोक्ता मुहुत्ससंख्या । एवं एतावा-
 ह नक्षत्रमासः । ततस्तदनन्तरं चर्वाभिजिह्वकक्षमतिक्रान्तं तद-
 परेण द्वितीयेनाभिजिता नक्षत्रेषु सह नवमुहुत्साऽऽधिकार्थं
 योगसुपागच्छति, ततः परमपरेण द्वितीयावाहिसप्तसंख्याया
 अचयेन सह योगमन्वुरते, एवं पूर्ववत् सावदाह्यं वाचसुत्तपादा-
 वा, तदनन्तरं न्युवः प्रथमैवेनाभिजिता नक्षत्रेषु सह योगं याति ।
 ततः प्रागुक्तमेषु अथवाऽऽदिभिः, एवं सफलकात्मयि तनी
 विचक्रिते दिने यस्मिन् देशे येन नक्षत्रेण सह योगमग्रपञ्चदश-
 माः स चोक्तमुहुत्ससंख्यातिक्रमे म्यस्ताहरोनैवापरेण नक्षत्रेण
 सह अग्रपञ्चदश देशे योगमादसे, न तेनेवापि तस्मिन्नेव देशे
 इति । तथा (ता जेयतिन्वाह) अथ विचक्रिते दिने येन नक्ष-
 त्रेण सह योगं युक्तिक यस्मिन् देशे चन्द्रमा, स
 इमानि चक्रमात्रसंख्याकानि । ताभ्यंवाह-चौदश मुहुत्सतामि
 अष्टमिगुचयकानि, एकोनपञ्चदशतं षोडशभागान् मुहुत्सस्य,
 एकं च षोडशभागं सप्तवाहिका त्रिधा तस्य सत्कात् पञ्चदश-
 विंशतिभागाण्युपादायावतिक्त्रय पुनरपि स चन्द्रस्तेनैव नक्षत्रेण
 सह योगं युक्तिक, परमप्यस्मिन् देशे, न तु तस्मिन् देशे चन्द्र-
 मा, इति चेत् । उच्यते-इह म्यस्तास्मिन्नेव देशे तैमैव नक्षत्रेण सह योगः,
 युगस्यकासातिक्रमे तथा केचनसेवसा उपातिसककतेवपदपत्रेभ
 जन्मद्वीपे च वदपञ्चदशसह नक्षत्राणि, ततो विचक्रितनक्षत्रयोगे
 सति तत आरभ्य वदपञ्चदशपञ्चकक्षमतिक्रमेन त नक्षत्रेषु सह
 योगमादसे, वदपञ्चदशकाञ्चमातिक्रम्य प्रागुक्ताऽवाहिसप्तनक्ष-
 त्रमुहुत्ससंख्याया । तत उच्यते-“ सोलस अठ्ठीवीसं मुहुत्ससया ”
 इत्यादि । तदेवं ताहरोन तेन वा नक्षत्रेषु सह अग्रपञ्चदश देशे
 वाचता काञ्चेन म्योऽपि योग उपजायेत, तावत् काञ्चमेव
 उक्तः । अत्रति तस्मिन्नेव देशे ताहरोन तेन वा नक्षत्रेण सह
 म्योऽपि योगो वाचता काञ्चेन भवति, तावत् काञ्चविंशत्यमा-
 ह-(ता जेणं अज्ज एकलक्षेणं इत्यदि) अथ विचक्रिते दिने
 येन नक्षत्रेण सह योगं चन्द्रो युक्तिक भिन्मन् देशे, स चन्द्रमा
 इमानि चक्रमात्रसंख्याकानि । ताभ्यंवाह-चतुःपञ्चदशमुहुत्सै-
 सहकाणि । नव च मुहुत्सयुताम्युपादायातिक्रम्य पुनरपि स
 चन्द्रोऽभ्येन ताहरोनैव नक्षत्रेण सह योगं युक्तिक तत्रिंशतेषु
 देशे । इयमत्र प्रावना-विचक्रिते युगे विचक्रितानामहाविंशताने-
 ष्वाणां मये येन नक्षत्रेण सह यस्मिन् देशे वद चन्द्रमसो
 योगो जातो, म्यस्तास्मिन्नेव देशे तदेवं तैमैव नक्षत्रेषु सह
 योगो विचक्रितमुपादावरम्य नृतीये युगे, न तु द्वितीये । कुतः, इति
 चेत् । उच्यते-इह युगाऽऽदित आरभ्य प्रथमं नक्षत्रमासेन ताभ्यंवा-
 ह्याविंशतानक्षत्राणि समतिक्रामित चितीयेन चक्रत्रमासेन,
 तेभ्योऽपरापि द्वितीयां ततो म्यस्तास्मिन्नेव नक्षत्रमासेन, ता-
 म्येव प्रथमापञ्चदशविंशतानक्षत्राणि अनुयैव पुनस्तस्यैव चिती-
 या । एवं सत्कालात् युगे च नक्षत्रमासः सप्तवाहः सत्वाहः सत्वा-
 हसप्तसंख्या विचक्रिते विचक्रितयुगपरिसमाप्ती सत्वाभ्य-
 स्य युगस्य आरभ्ये याति विचक्रितयुगस्थाऽऽदी भुक्तानि
 नक्षत्राणि, तेभ्योऽपराप्येव चितीयानि मोगमापातित, न
 तु ताभ्येव, युगस्येव च अनुविंशतचक्रत्रमाससहं भवति । ना
 च अनुविंशतचक्रत्रमाससत्संख्या अत्रेति द्वितीयेनपुन-
 र्जातौ वदकात्मयि नक्षत्राणि समानितयुगपातित, ततो वि-
 चक्रितयुगादरम्य सूरीये युगे तैमैव नक्षत्रेण अचिक्रमेव देशे

तदा चन्द्रमसो योगः, युगे चाहोरात्राद्याद्यश्रुतानि त्रि-
श्रादधिकानि; एकैर्कर्मिन्वाहोरात्रे सुपूर्वोत्क्रान्ताः, ततोऽष्टादशानां
श्रुतानां त्रिश्रादधिकानां त्रिश्रुता युगेषु प्रकृति यथोक्ता सुग-
तसंख्या, यथोक्तसुपूर्वसंख्याऽतिक्रमे च तादृशेभ्य नक्षत्रेण सह
योगः चन्द्रमसस्तस्मिन्नेव देशे, न तु नेन नक्षत्रेण, अथ्यस्मिन्वा
देशे इति । (ता जेणमित्यादि) इदं सूत्रमङ्गार्यमधिकृत्य
सुगमम्, भावना नु प्रागेव कृता, नवरं युगप्रत्ययकालं चन्द्रश्रा-
दिकानि चर्षयधिकानि साहोरात्राणाम्, एकैर्कर्मिन्वाहोरात्रे
त्रिश्रासुपूर्वा इति चन्द्रश्रादिकानां चर्षयधिकानां त्रिश्रुता यु-
गेषु यथोक्ता सुगुणसंख्या भवति । तदर्थं तादृशेन तेन वा
नक्षत्रेण सहाम्यस्मिन् तस्मिन् वा देशे चन्द्रमसो योगे का-
लप्रमाणसूक्तम् ।

संप्रति सूर्यविषये तदाह-

वा जेणं अज्ज णक्सत्तेणं सूरं जोयं जोएति ञंसि देसं-
सि, से थं इमाइं तिणिए णवट्ठाइं राइंदियमताइं उवाति-
णावेचा पुएरवि से सुरिए अछेणं तारिसएणं चैव
णक्सत्तेणं जोयं जोएति तंसि देसंसि । ता जेणं अज्ज
णक्सत्तेणं सूरं जोयं जोएति ञंसि देसंसि, से थं इमाइं
सत्तदुवचंतीं राइंदियमताइं उवातिणावेचा पुएरवि से सूरं
तेणं चैव णक्सत्तेणं जोयं जोएति तंसि देसंसि । ता जेणं
अज्ज णक्सत्तेणं सूरं जोयं जोएति ञंसि देसंसि, से थं इमाइं
अट्ठारस तीसाइं राइंदियमताइं उवातिणावेचा पुएरवि सूरं
अछेणं तारिसएणं चैव णक्सत्तेणं जोगं जोएति तंसि दे-
संसि । ता जेणं अज्ज णक्सत्तेणं सूरं जोयं जोएति ञंसि
देसंसि, ते थं इमाइं छत्तीं सट्ठाइं राइंदियमसाइं उ-
वातिणावेचा पुएरवि से सूरं तेणं चैव णक्सत्तेणं जोयं
जोएति तंसि देसंसि । वा जया णं इमे चंदे गतिसमावणए
जवति, तता थं इतरे वि चंदे गतिसमावणए जवति,
जता थं इतरे वि चंदे गतिसमावणए भवति, तता थं इमे
चि चंदे गतिसमावणए जवति । ता जया णं इमे सूरिए ग-
तिमवाणए जवति, तथा थं इतरे वि सूरिए गतिसमावणए
भवति, जता थं इतरे सूरिए गतिसमावणए भवति, तथा णं
इमे चि सूरिए गतिसमावणए जवति । एवं गट्ठे वि, णक्सत्ते
वि । ता जता थं इमे चंदे जुत्ते जोगेणं जवति, तता थं इतरे
वि चंदे जुत्ते जोगेणं जवति, जया थं इतरे चंदे जुत्ते जोगेणं
भवति, तता थं इमे चि चंदे जुत्ते जोगेणं जवति । एवं सूरं वि,
गट्ठे वि, णक्सत्ते वि । सया वि थं चंदा जुत्ता जोएहिं, सता वि
थं सूरं जुत्ता जोगहिं, सया वि थं गट्ठा जुत्ता जोगहिं, सया
वि थं णक्सत्ता जुत्ता जोगहिं । जुट्ठतो वि थं चंदा जुत्ता
जोगहिं, दुट्ठतो वि थं सूरं जुत्ता जोगहिं, जुट्ठतो वि थं
गट्ठा जुत्ता जोगहिं, जुट्ठतो वि थं णक्सत्ता जुत्ता जोगहिं ।
"ता जेणं" इत्यादि । 'ता' इति पूर्ववत् । अथ विचक्षिते दिने
येन नक्षत्रेण सह सूर्यो वस्मिन् देशे योगं युज्जि, स इमानि

योगि चर्षयधिकानि रात्रिद्वयश्रुतानि उपादाय अतिक्रम्य,
पुनरपि स सूर्यस्तस्मिन्नेव देशे तादृशोत्क्रान्तेन नक्षत्रेण सह योगं
युज्जि, न तु तेनैव । कुतः ? इति चेत् । उच्यते-इह चन्द्रो नक्षत्र-
मासैर्केनाश्रादिसंश्रुतानां प्राक् । सूर्यस्तु श्रादियेवाहोरात्रा-
णैः चर्षयधिकैः । श्रादिये चाहोरात्रश्रुतानि चर्षयधिकानि प्रा-
कैः सूर्यसंस्तरः । ततोऽप्येकैर्कर्मिन्वाहोरात्रश्रुतिः चर्षयधिकै-
रन्यानि द्वितीयाव्यष्टिश्रादिसंश्रुतानि परिगृह्णे । तन्मन्तरं यु-
स्ताव्येव प्रथमाव्यष्टिश्रादिसंश्रुतानि तावत्याहोरात्रसंख्यया
क्रमेण युज्जि । ततः चर्षयधिकारात्रिद्वयश्रुतप्रत्ययतिक्रमेण
सूर्यस्य तस्मिन्नेव देशे तादृशेनैवापरेण नक्षत्रेण सह योगः,
न तु तेनैव । (ता जेणं इत्यादि) इदं सूत्रमङ्गार्यमधिकृत्य
सुगमम्, भावना नु प्रागेव कृता । (ता जेणमित्यादि) 'ता' इति
पूर्ववत् । अथ विचक्षिते दिने येन नक्षत्रेण सह सूर्यो वस्मिन्
देशे योगं युज्जि, स इमानि अष्टादश रात्रिद्वयश्रुतानि त्रिश्रा-
दिकानि उपादायातिक्रम्य, पुनरपि तस्मिन्नेव देशेऽप्येनैव नाह-
शेन नक्षत्रेण सह योगं युज्जि, न तु तेनैव । कस्मान् ? इति चेत् ।
उच्यते-इह रात्रिद्वयानामष्टादशश्रादय त्रिश्रादिकानि युगे
भवन्ति । तत्र सूर्यो विचक्षितदिनाद्वाराव्य तस्मिन्नेव देशे तद्वै
दिने तेनैव नक्षत्रेण सह योगमागच्छति । तृतीये संवत्सरे युग
च सूर्यवर्षाणि पञ्च; नतस्तृतीये पञ्चमे वा सूर्यसंवत्सरे सूर्यः
तेनैव नक्षत्रेण तस्मिन्नेव काले योगमागच्छे, न न युगा-
तिक्रमे पठे चर्षे इति । "ता जेणं" इत्यादि सुगमं, नवरं च-
न्द्रश्रादिकानि चर्षयधिकानि चर्षयधिकानि युगद्वये भवन्ति, युगद्वये
च इया सूर्यवर्षाणि । नतः युगद्वयानि क्रम एकादशे चर्षे सूर्यस्य
तेनैव नक्षत्रेण सह तस्मिन्नेव देशे योगं उपपद्यत इति । इह उ-
च्यते-यै द्वौ चन्द्रमसौ, द्वौ सूर्यौ, एकैकस्य चन्द्रमसो त्रिंशोः प्रश्रा-
दिकः परिवाय इति सूर्या काश्चिद्वैषम्यपि मध्येन-वया त्रिंश-
कालं मण्डलेषु चन्द्राऽऽर्द्धाणां गतिः, भिन्नकालं च तेषां नक्षत्राऽऽ-
दिभिः सह योग इति । ततस्तदाऽप्येनोदायीमाह-(ता जया
णमित्यादि) 'ता' इति पूर्ववत् । यदा यास्मिन् काले, अयं प्रत्य-
क्षत उपलभ्यमानो ज्ञतस्मिन्नेव प्रकाशयन् विचक्षितश्चन्द्रः, विच-
क्षिते मयस्मिन् इति भव्यते । गतिसमापको गतिपुको भवति, नवा
तस्मिन् काले इतरेऽपि पेषायेन क्लेशं प्रकाशयन् तस्मिन्नेव विच-
क्षिते मयस्मिन्नेव गतिसमापको भवति । एवं शेषाव्यपि स्याज्जि विच-
क्षितानि । नवरम् (एवं गट्ठे वि, एवं णक्सत्ते वि) तत्रमुनेन
प्रकारेण अष्टेऽपि हावालापको वक्ष्यते, नक्षत्रेऽपि च । तद्यथा-
"ता जया णं इमे गट्ठे गट्ठसामावणे जवट्ठे, तथा थं इतरे वि गट्ठे
गट्ठसामावणे भवट्ठे, ता जया थं इतरे गट्ठे गट्ठसामावणे जवट्ठे,
तथा थं इमे चि गट्ठे गट्ठसामावणे भवट्ठे ।" एवं चक्षत्रेऽपि
वाच्यम् । "ता जया थं इमे चंदे जुत्ते जोगेणं" इत्यादि सुगमं,
नवरं (जुट्ठतो वि) उभयतोऽपि वृक्षिणोत्तरयोः, पूर्वप-
च्छिमयोर्वा । सू० प्र० १० पाठो २३ पाठो । (संवत्सराव्ये-
षु नक्षत्रचन्द्रयोः 'संवत्सरे' शब्दे वक्ष्यते । (संवत्सरेषु चन्द्र-
केन नक्षत्रेणऽऽवृत्ति योजयतीति 'आवाहं' शब्दे चित्वा-
भागे ३३ पृष्ठे उक्तम्) (अष्टेऽमासे केन नक्षत्रेण चन्द्रावा-
चरतीति 'चंद्रमंडल' शब्दे तृतीयभागे १०२ पृष्ठे उक्तम्)

(३९) नक्षत्राणां संख्यायामि-

ता कट्ठे वे णक्सत्तसंठित्वी ब्राहिता ति वेदेज्जा । ता एते-
सि थं अट्ठावीसाए णक्सत्तसं ब्रामिइं णक्सत्ते गो-

सीसाऽऽवलिंसंतिष्ठे पण्णचे १, सवणे णकलचे काह्वारसं-
 ठिष्ठे पण्णचे २, धण्डाहा णकलचे सञ्चयिपट्टीण्णसंतिष्ठे प-
 ण्णचे ३, सतजितया णकलचे पुण्णोपचारसंतिष्ठे पण्णचे ४,
 पुव्वापोह्वयया णकलचे ५, उत्तररज्जवया णकलचे अ वा-
 बीमंतिष्ठे पण्णचे ६, रेवती णकलचे णावासंतिष्ठे पण्णचे ७,
 अस्सिणी णकलचे अस्ससंखमंतिष्ठे पण्णचे ८, जरणी ण-
 कलचे जगसंतिष्ठे पण्णचे ९, कलिया णकलचे दुरघरसंतिष्ठे
 पण्णचे १०, रोहिणी णकलचे सगदसंतिष्ठे पण्णचे ११,
 मगसिरे णकलचे मगसीसाऽऽवलिंसंतिष्ठे पाण्णचे १२, अथा
 णकलचे कहरिबिदुमंतिष्ठे पण्णचे १३. पुण्णवन् णकलचे
 तुलामंतिष्ठे पण्णचे १४, पुस्से णकलचे बह्माण्णसंतिष्ठे
 पण्णचे १५, असिलंसा णकलचे पढागसंतिष्ठे पण्णचे १६,
 मढा णकलचे पागारसंतिष्ठे पण्णचे १७, पुव्वाफग्गुणी ण-
 कलचे अह्णवलिंसंतिष्ठे पण्णचे १८, उत्तरा वि एवं चेव
 १९, इत्ये इत्यसंतिष्ठे पण्णचे २०, चिवा णकलचे मह्णुद्धम-
 संतिष्ठे पण्णचे २१, सार्दे णकलचे त्वीलगसंतिष्ठे पण्ण-
 चे २२, विसाहा णकलचे दामणसंतिष्ठे पण्णचे २३, अ-
 ण्णाराहा णकलचे एगवलिंसंतिष्ठे पण्णचे २४, अढा णकलचे
 गजदंतसंतिष्ठे पण्णचे २५, पुसे णकलचे विच्छुपसंगुलसंतिष्ठे
 पण्णचे २६, पुव्वामाहा णकलचे गयविक्रमसंतिष्ठे पण्णचे २७,
 उत्तरासाहा णकलचे सीहण्णिसाहसंतिष्ठे पण्णचे २८ ।

नक्षत्राणां संस्थानं वक्रव्यमिति तत्सन्वृषिययं प्रअश्रुमाह-
 "ता कहंते" इत्यादि । 'ता' इति पूर्ववत् । कथं केन प्रकारेण भग-
 वन् नक्षत्राणां संस्थितिः संस्थानमाख्यातमिति बधेत् ? एवमुक्ते
 भगवानाह "ता एतेसि णं" इत्यादि । 'ता' इति पूर्ववत् । एतेषा-
 मनन्तरादिनामष्टाविंशतैनक्षत्राणां मध्येऽभिजिज्जलस्यं गोशी-
 यांऽऽवलिंसंस्थितिं प्रकृतम् । गोः शीर्षं, तस्याऽऽवली तत्पुद्गलानां
 दीर्घरूपा भ्रंशः, तत्समं संस्थानं प्रकृतम् । अथवणमस्यं काला-
 रसंस्थितं प्रकृतम् । एवं शेषाण्यपि स्वल्पसंस्थानानि नक्षत्राणि
 ज्ञावनीयानि, नवरं दामनीं पशुवन्मनं, शेषं प्रायः सुगमम् ।

संस्थानसंप्राधिकारोमा अश्रुद्धी पप्रकृतिस्तरकास्तिज्ञो गायः-
 "गोसीसाऽऽवलिं काहा-र सउणं पुण्णोपचार धावी ब ।
 नावा प्रासकण्णध, मग नुदघरए व सगडुक्की" ॥ १ ॥
 मिगसीसाऽऽवलिं कहरि-रस बिदु तुल वक्रमाणग पढागा ।
 पागारे पण्णचे, इत्ये मह्णुद्धम चेव ॥ २ ॥

बीजग दामणि एगा-वली ब गयदंत विच्छुअश्रले य ।
 गयविक्रमे य तथो, सीहण्णिसाहं ये संठाणा" ॥ ३ ॥ इति ।
 अं ७ वक्रं । अं ८ प्रं ० १ पाहुं ० पाहुं ० । (नक्षत्राणां
 पङ्कतः " जोहसिय " शब्देऽस्मिन्नेव भागे १५६३ पृष्ठे उक्तः)
 (२८) (नक्षत्राणामन्तरादिष्व आरः " जोहसिय " शब्देऽस्मिन्नेव
 भागे १६०३ पृष्ठे प्रत्ययादि)

शकलचतमंनद-नक्षत्रचन्द्रयोग-पुं० । सप्तविंशत्या नक्षत्रैः
 स्याकथेन सकलस्य योग, उभे० २ पाहुं० । (नक्षत्रस्य चन्द्रस्य
 योगो ' शकलच ' शब्दे १७०० पृष्ठे समुक्तः)
 ४४८

शकलचणाम [ण]-नक्षत्रनामन्-न० । नक्षत्रनामाभिधायक
 शब्दे, अत्रु० ।

नक्षत्राण्यथान्त्रिय यन्मान स्थान्येते तदहोयति-
 से किं तं शकलचणामे ? शकलचणामे अणेषांविहे प-
 ण्णचे । तं जडा-कलियाहिं जाए कलिये, कलियादिषे,
 कलियाधम्मे, कलियासम्मे, कलियादेवे, कलियादासे,
 कलियासेणे, कलियारकिएए । रोहिणीहिं जाए रोहिणीए,
 रोहिणीदिषे, रोहिणीधम्मे, रोहिणीसम्मे, रोहिणीदेवे,
 रोहिणीदासे, रोहिणीसेणे, रोहिणीरकिएए । एवं सवन्-
 णकलचेसु णावा जाणियन्वा ।

एत्य संगहण्णियाहाओ-
 " कलिअ रोहिणि मगसिर, अथा प पुण्णवन् अ पुस्से अ ।
 तथो अ अस्सिमेसा, मढा ब दो फग्गुणीओ अ ॥ १ ॥
 इत्यो चित्ता साती, होइ विसाहा तथा व अण्णाराहा ।
 जेढा मूला पुव्वा-साहा तह उत्तरा चेव ॥ २ ॥
 अभिदे सवण धण्डाहा, सतजितया दो अ ह्णोति जह्वया ।
 रेवइ अस्सिणि जरणी, एसा शकलचपरिवारी" ॥ ३ ॥
 सेसं शकलचणामे ।

कृत्तिकासु जातः कृत्तिकाः, कृत्तिकाभिर्दत्तः कृत्तिकाश्च ।
 एवं कृत्तिकाधर्मः, कृत्तिकाशर्मः, कृत्तिकादेवा, कृत्तिकादासः,
 कृत्तिकासेनः, कृत्तिकारक्षिणः । एवमन्यान्वपि रोहिण्यथादिसत्-
 विद्यानिनक्षत्राण्यथान्त्रिय नामस्थापना प्रवृथ्या । तत्र स्वयंनक्षत्र-
 संप्रदाहे " कलिया रोहिणी" इत्यादि नाथात्रयं सुगमम् । नव-
 रमानिजिनक्षत्रेण सह पठ्यमानेषु नक्षत्रेषु कृत्तिकाऽऽदिरेव नम
 इत्येविवन्व्यादिकमनुसृत्येवमेव पठितव्यानीति । अत्रु० ।
 शकलचणामे-देवी-बध्नी, दे० ना० ब धगे ।

शकलचतमंनद-नक्षत्रमण्डल-न० । नक्षत्राणां संबंधिनि मण्ड-
 ले, जं० ।

नक्षत्रमण्डलस्य अष्टनिर्द्वैरेः प्रकृत्या-नष्टौ द्वारणि
 यथा-मण्डलसंख्याप्रकृत्या १, मण्डलचारक्षेत्रप्रकृत्या २,
 अष्टमन्तराऽऽदिमण्डलस्थानियानामष्टाविंशतैनक्षत्राणां परस्पर-
 मन्तरनिकृपणा ३, नक्षत्रविमानानामायामाऽऽनिकृपणम्
 ४, नक्षत्रमण्डलानां ज्येष्ठोऽष्ठाधानिकृपणम् ५, तेषामेवाऽऽ-
 यामाऽऽनिकृपणम् ६, मुद्दंतगलप्रमाणनिकृपणम् ७, नक्षत्र-
 मण्डलानां चन्द्रमण्डलैः समवतारनिकृपणम् ८ ।

तत्राऽऽदी मण्डलसंख्याप्रकृत्याप्रकृत्याह १-
 कइ णं जंते । शकलचतमंनदा पण्णया ? गोयमा । अइ
 शकलचतमंनदा पण्णया ।
 " कइ णं अंते ! " इत्यादि । कति जदन्त ! नक्षत्रमण्डलानि
 प्रकृतानि ? भगवानाह-मीतम ! अइ नक्षत्रमण्डलानि प्रकृतानि,
 अथाविशुतेरीपि नक्षत्राणां प्रतिनियतस्वस्वमण्डलेष्वेतावद-
 स्वेव संस्वरणात् ।

एतदेव क्षेत्रविभागं प्रकृत्यति-
 जंबुद्वीपे द्वीपे केवड्यं भोगादिना केवडया शकलचतमं-
 नदा पण्णया ? गोयमा । जंबुद्वीपे द्वीपे अमीयं ज्येष्ठ-
 ४४८

सयं भोगादिचा एत्थ णं दां एकलक्षत्रमंडला पद्यत्ता । सव-
णं षं समुद्रे केवडयं भोगादिचा केवडया एकलक्षत्रमंडला
पद्यत्ता । गोयमा ! सवणे षं समुद्रे तिथि तीसे जोगणसए
भोगादिचा एत्थ णं ङ एकलक्षत्रमंडला पद्यत्ता । एवामेव
सपुत्रावरेणं जंबुद्वीपे दीवे लखएसमुद्रे अद्द एकलक्षत्रमंड-
ला जयंतीति मक्खत्तयं ।

जम्बूद्वीपे द्वीपे कियत्तकैत्रमवगाह कियन्ति नक्षत्रमण्डलानि
प्रकृतानि ? । भगवानाह-गीतम ! जम्बूद्वीपे द्वीपे अशीतमशी-
त्यधिकं योजनशतान्यवगाहान्तरं द्वे नक्षत्रमण्डले प्रकृते ।
लखणसमुद्रे कियद्दवगाह कियन्ति नक्षत्रमण्डलानि प्रकृतानि ? ।
भगवानाह-गीतम ! लखणसमुद्रे त्रिणिविशदधिकानि योजनशतान्यवगाहान्तरं षट् नक्षत्रमण्डलानि प्रकृतानि ।
अभोपसहारवाक्येनोक्तसंख्यां मीलयति-एवमेव सपूर्वापरेण
जम्बूद्वीपे द्वीपे लखणसमुद्रे चाष्ट नक्षत्रमण्डलानि भवन्ति,
इत्याख्यातम् । मकारोऽत्राऽऽगमिकः ।

अथ मण्डलकारकैत्रप्रकृपणा २-

सवज्जंतराभो णं भंते ! एकलक्षत्रमंडलाभो केवड्याए
अवाहाए सववाहिएए एकलक्षत्रमंडले पद्यत्ते ! गोयमा !
पंचदसुचरे जोगणसए अवाहाए सववाहिएए एकलक्षत्र-
मंडले पद्यत्ते ॥

सर्वाभ्यन्तराद् भवन्त ! नक्षत्रमण्डलानि कियत्या अवाधया
सर्वबाह्यं नक्षत्रमण्डलं प्रकृतम् । । जगवानाह-गीतम ! पञ्चदशो-
त्तराणि योजनशतान्यवगाहया सर्वबाह्यं नक्षत्रमण्डलं प्रकृतम् ।
३६ च सूर्यं नक्षत्रजात्येवेषया बोध्यम् । अन्वया सर्वाभ्यन्त-
रमण्डलसंख्यायिनामभिजिदादिः पञ्चदशानक्षत्राणामवस्थितमण्ड-
लकथंन सर्वबाह्यमण्डलस्यैवात्राभावात् । तेनायमर्थः संभवः-
सर्वाभ्यन्तरनक्षत्रमण्डलजातीयान् सर्वबाह्यं नक्षत्रमण्डलजा-
तीयमित्यया अवाधया प्रकृतमिति बोध्यम् ।

अथाभ्यन्तराऽऽदिमण्डलसंख्यायिनामष्टाविंशतेर्नक्षत्राणां
परस्परमन्तरनिकृपणा ३-

एकलक्षत्रमंडलसस णं भंते ! एकलक्षत्रमंडलसस य एस णं
केवड्याए अवाहाए अंतरे पद्यत्ते ! गोयमा ! दां जोगणाई
एकलक्षत्रमंडलसस एकलक्षत्रमंडलसस य अवाहाए अंतरे
पद्यत्ते ॥

“एकलक्षत्र” इत्यादि । नक्षत्रमण्डलस्य नक्षत्रविमानस्य, नक्ष-
त्रमण्डलस्य नक्षत्रविमानस्य च भवन्त ! कियत्या अवाधया
अन्तरं प्रकृतम् । । जगवानाह-गीतम ! द्वे योजने नक्षत्रविमान-
स्य नक्षत्रविमानस्य च अवाधया अन्तरं प्रकृतम् । अयमर्थः-अ-
ष्टास्यपि मण्डलेषु यत्र यत्र मण्डले यावन्ति नक्षत्राणां विमानानि,
तेषामन्तरबोधकमिदं सूच्यते । यथा अभिजिज्ञासत्रविमानस्य
अध्यायविमानस्य च परस्परमन्तरं द्वे योजने, न तु नक्षत्रसंस्क-
सर्वाभ्यन्तराऽऽदिमण्डलानामन्तरसूचकम्, अन्यथा नक्षत्रमण्ड-
लानां बहुयमाणचन्द्रमण्डलसंभारसूत्रेषु स ए विरोधात् ।

अथ नक्षत्रविमानानामाद्यामाऽऽदिप्रकृपणा ४-

एकलक्षत्रमंडले णं भंते ! केवडयं आयामविकल्पं जेणं, के-

वडयं परिकल्पेणं, केवडयं बाहुद्वेणं पद्यत्ते ? । गोयमा !
गाडयं आयामविकल्पं जेणं, तंतिगुणं सवित्सेसं परिकल्पे-
णेणं, अरुगाडयं बाहुद्वेणं पद्यत्ते ।

“ एकलक्षत्र ” इत्यादि । नक्षत्रमण्डलं भवन्त ! कियदायाम-
विकल्पमात्र्यां, कियत् परिकल्पण, कियद् बाहुद्वेयोर्बैस्वेन प्रक-
ृतम् ! । भगवानाह-गीतम ! जम्बूद्वीपेणामविकल्पमात्र्यां, तन्वि-
शुएवात् विशुएवात् परिकल्पेण, अद्देगण्यन्तं बाहुद्वेयं प्रकृतमिति ।

संप्रत्येवामिष मेकमधिकृत्यावाधाप्रकृपणा ५-

जंबुद्वीपे णं भंते ! दीवे मंदरस्त पव्वयसस केवड्याए
अवाहाए सवज्जंतरं एकलक्षत्रमंडले पद्यत्ते ! गोयमा ! चो-
आलीसं जोगणसहससाई अद्द य बीसे जोगणसए अ-
वाहाए सवज्जंतरं एकलक्षत्रमंडले पद्यत्ते ।

जम्बूद्वीपे भवन्त ! ऽपि मन्दरस्य पर्वतस्य कियत्या अवा-
धया सर्वाभ्यन्तरं नक्षत्रमण्डलं प्रकृतम् ! । भगवानाह-गीतम !
चतुस्रवारिशाद्योजनसहस्राणि, अष्ट च विशाखाधिकानि यो-
जनशतान्यवगाहया सर्वाभ्यन्तरं नक्षत्रमण्डलं प्रकृतम् ।
अथ बाह्यमण्डलाऽवाधां पृच्छति-

जंबुद्वीपे णं जंते ! दीवे मंदरस्त पव्वयसस केवड्याए
अवाहाए सववाहिएए एकलक्षत्रमण्डले पद्यत्ते ! गोयमा !
पणयालीसं जोगणसहससाई तिथि अ तीसे जोगण-
सए अवाहाए सववाहिएए एकलक्षत्रमंडले पद्यत्ते ।

जम्बूद्वीपे नदन्त ! ऽपि मन्दरस्य पर्वतस्य कियत्या अवा-
धया सर्वबाह्यं नक्षत्रमण्डलं प्रकृतम् । । जगवानाह-गीतम !
पञ्चवत्वारिशाद्योजनसहस्राणि, शीथि च विशाखाधिकानि यो-
जनशतान्यवगाहया सर्वबाह्यं नक्षत्रमण्डलं प्रकृतम् ।

अथ तेषामेवाऽऽवायाऽऽदिनिकृपणम् ६-

मव्वज्जंतरेणं भंते ! एकलक्षत्रमंडले केवडयं आयाम-
विकल्पेणं, केवडयं परिकल्पेणं पद्यत्ते ! गोयमा ! एवण-
ठतिजोगणसहससाई ङ्ख च चाले जोगणसए आया-
मविकल्पेणं तिथि अ जोगणससहससाई पणएणस सह-
ससाई प्रगुणएवति च जोगणाई किंवि वित्सेसाहिए परि-
कल्पेणं पद्यत्ते ।

‘सव्वज्जंतरेणं’ इत्यादि प्राग्बत् ।

अथ सर्वबाह्यमण्डलं पृच्छति-

सववाहिएए णं भंते ! एकलक्षत्रमंडले केवडयं आ-
यामविकल्पेणं, केवडयं आयामपरिकल्पेणं पद्यत्ते ! गो-
यमा ! एणं जोगणमण्डलं ङ्ख सद्दे जोगणसए आ-
यामविकल्पेणं, तिथि अ जोगणससहससाई अद्दारास
य सहससाई तिथि अ पणएणसुचरं जोगणसए ।

“ सववाहिएए ” इत्यादि प्राग्बत् । मयमेवु बहुदु मण्ड-
लेषु तु चन्द्रमण्डलानुसारेणाऽऽवायामविकल्पपरिकल्पेणः परिज-
ठ्याः, अष्टावपि नक्षत्रमण्डलानि चन्द्रमण्डले समवतरन्तीति
मण्यथ्यमागत्यात् ।

अथ मुहुत्तगतित्वाद्य ७-

जया एं परिकल्पेण भंत । एकसत्वे सम्बन्जतरं म-
दलं उवसंक्रमिषा चारं चरड, तथा णं एगमेगेणं मुहुत्तचं
कवड्यं खेचं गच्छइ । गोयया । पंच जोयणसहस्रसाइ दौ-
षि अ पच्छे जोयणसए अद्धारस भागसहस्से दौषिण अ
तेवडे जागसए गच्छइ मंदलं एकवीसाए जागसहस्सेहिं
एवहि अ सडेहिं सएहिं छेवा ।

“जया षं” इत्यादि । वदा भवन्त । परिकल्पेण नक्षत्रं सर्वोभ्यन्तरं
मयदक्षमुपसंक्रम्य चारं चरति, तदैकेन मुहुत्तेन कियत् छेत्रं ग-
च्छति । नक्षत्रमित्यत्र जात्यपेक्षेयैकवचनम्, अथवाऽऽप्यन्त-
रमयदक्षगतिविशेषात्वाद् द्वादशानामपि नक्षत्राणां समूहाय बहु-
वचनस्योच्यिष्यात् । अगवानाहु-गौतम । पञ्च योजनसह-
स्राणि, द्वे च पञ्चव्यधिकयोजनशते, अष्टाष्टय च भाग-
सहस्राणि, द्वे च त्रिपञ्चशतके जागवाते गच्छति मयदक्षमेक-
विंशत्या भागसहस्रैर्नैर्वाग्निश्च षडधधिकैः शतैः त्रिषा इति ।
अधोपपत्तिः-बहु नक्षत्रमयदक्षला एकैनेषादिमुहुत्ताः, ए-
कस्य च मुहुत्तस्य सप्तपञ्चशतिकात्रिंशद्विंशत्युत्तमानां त्रीणि शतानि
सप्तोत्तराणीति ५६। ३३५५ । इदानीमेतदनुसारेण मुहुत्तगतित्विच-
न्यते-तत्र रात्रिद्वये त्रिंशत्मुहुत्ताः, तेषु उपरितमा एकान्त्रि-
शत्मुहुत्ताः प्रक्रियन्ते, जाता एकानपसहस्रमुहुत्तानाम् । ततः सव-
शानार्थं त्रिजिः शतैः सप्तपञ्चशतिकांशुण्यित्वा उपरितनानि
त्रीणि शतानि सप्तोत्तराणि प्रक्रियन्ते, जातान्येकविंशति-
सहस्राणि नच शतानि षडधधिकैश्च ३१६० । अयं प्रति-
शतैः प्रक्रियन्ते, जाता एकानपसहस्रमुहुत्तानाम् परिधिः
३१५०८६ । अयं च योजनाऽऽमको राशिभागाऽऽमको राशिनो
प्रज्ञानार्थः त्रिजिः सप्तपञ्चशतिकाः शतैः ३६७ गुणयते । जा-
तम् ११५३३७६३ । अस्य राशेरकविंशत्या सहस्रैर्नैर्वाग्निः
शतैः षडधधिकैर्भागे हुते लक्ष्याणि ५२३५ । शेषम् १८२६३२
१२६० भागाः । एतावतीं सर्वाऽऽप्यन्तरमयदक्षेऽभिजिद्वादीनां
द्वादशनक्षत्राणां मुहुत्तगतित्वाः ।

अथ बाह्यनक्षत्रमयदक्षे मुहुत्तगतित्वा पृच्छति-

जया णं जंते । एकसत्वे सम्बन्धाद्धिरं मंदलं उवसंक्रमि-
षा चारं चरड, तथा णं एगमेगेणं मुहुत्तचं कवड्यं
खेचं गच्छइ । गोयया । पंच जोयणसहस्रसाइ तिणिण अ
एगुणवीसाए जोयणसए सोलस य जागमहस्से तिणिण अ
एणएडे जागसए गच्छइ मंदलं एगवीसाए भागसहस्सेहिं
एवहि अ सडेहिं सएहिं छेवा ।

“जया षं” इत्यादि । वदा भवन्त । नक्षत्रं सर्वबाह्यं मयदक्षमु-
पसंक्रम्य चारं चरति, तदा पदैकेन मुहुत्तेन कियत् छेत्रं ग-
च्छति । अत्रात्येकवचनं प्राग्वत् । जगवानाहु-गौतम । एवच यो-
जनसहस्राणि त्रीणि त्रैकोनविंशत्यधिकानि योजनशतानि शोदश
च भागसहस्राणि त्रीणि च पञ्चव्यधिकानि भागशतानि ग-
च्छति मयदक्षमेकविंशत्या भागसहस्रैर्नैर्वाग्निश्च षडधधिकैः
शतैः त्रिषा इति । अधोपपत्तिः-अत्र मयदक्षे परिधिः ३१-
३३५५ । अयं त्रिजिः सप्तपञ्चशतिकाः शतैः ३६७ गुणयते, जा-
तम्-११५३३७६०८ । अस्य राशेरकविंशत्या सहस्रैर्नैर्वाग्निः शतैः

षडधधिकैः भागे लक्ष्याणि ५३१६ योजनानि । शेषम्
१६३६३११६०० जागाः । एतावतीं सर्वबाह्यनक्षत्रमयदक्षे मुगशी-
र्षमधुनीनामष्टानां नक्षत्राणां मुहुत्तगतित्वाः । उक्ता तावत् सर्वा-
भ्यन्तरसंबन्धाह्यमयदक्षवातेनां नक्षत्राणां मुहुत्तगतित्वाः ।

अथ नक्षत्रतारकाणामाद्यमयदक्षलाकल्पेन प्रातिनिय-
तगतिकल्पेन चावशिष्टेषु वदन्तु मयदक्षे तु मुहु-
त्तगतित्वाङ्कानं बुधकारमित्वा-
रथयुतं मयदक्षपरिहानं कर्तुं
नक्षत्रमयदक्षानां चन्द-
मयदक्षेषु समवतार-
प्रश्नमाह -

एते णं जंते । अद्द एकसत्त्वमंदला कतिहिं चंद्रमंदलेहिं
समोअरति । गोयया । अद्दहिं चंद्रमंदलेहिं समोअरति । तं
जहा-पडमे चंद्रमंदले, तित्प, छडे, सचमे, अद्दमे, दसमे,
इकारसमे, एणएरसमे चंद्रमंदले ।

“एते णं” इत्यादि । एतानि भवन्त । अष्टौ नक्षत्रमयदक्षानि
कतिषु चन्द्रमयदक्षेषु समवतरति अन्तर्नैर्वाग्निः, चन्दनक्ष-
त्राणां साधारणमयदक्षानि कार्त्तिस्यैः । अगवानाहु-गौतम ।
अष्टासु चन्द्रमयदक्षेषु समवतरति । तद्यथा-प्रथमे चन्दन-
मयदक्षे प्रथमं नक्षत्रमयदक्षं चारुकेत्रम्, संचारिणामनवस्थितचारि-
रिणां च संघेषां षोडशिकाणां उम्बूदीये चक्रात्यधिकयोजन-
शतमवगाष्टौव मयदक्षप्रवर्तेनात् । तृतीये चन्द्रमयदक्षे द्वितीयं
नक्षत्रमयदक्षम् । एते च द्वे अम्बूदीये । षष्ठे लवणं भागिनि चन्द-
मयदक्षे तृतीयम् । तस्यैव भागिनि सप्तमे चतुर्थम् । अष्टमे पञ्च-
मम् । दशमे षष्ठम् । एकादशे सप्तमम् । पञ्चदशे नवमम् । शेवा-
यि तु द्वितीयाऽऽदीनि सप्त चन्दनमयदक्षानि नक्षत्रैर्विहितानि ।
तत्र प्रथमे चन्दनमयदक्षे द्वादश नक्षत्राणि । तद्यथा-अजिजित्,
अवषयः, धनिष्ठा, शतभिषकः, पूर्वार्जाक्षपदा, उत्तरार्जाक्षपदा,
रेवती, अश्लिषा, भरणी, पूर्वफाल्गुनी, उत्तरफाल्गुनी, स्वाति-
का । द्वितीये पुनर्वसु, मघा च । तृतीये कृत्तिका । चतुर्थे
रोहिणी, चित्रा च । पञ्चमे विशाखा । षष्ठे अनुराधा । सप्तमे
ज्येष्ठा । अष्टमे मृगशिरः, आर्द्रा, पुष्यः, अश्लेषाः, मूला, हस्त-
का । पूर्वार्षादोत्तरार्षादौ द्वे द्वे तारे अज्यन्तरतो, द्वे द्वे बाह्यत
इति । एवं स्वस्वमयदक्षान्ततरसत्त्वचन्द्रमयदक्षपरिष्वनुसा-
रेण प्रागुक्तरीत्या द्वितीयाऽऽदीनामपि नक्षत्रमयदक्षानां मुहुत्त-
गतित्वाः परिभाषनीया । उक्ता प्रतिमयदक्षं चन्द्राऽऽद्वानां योज-
नाऽऽदिमका मुहुत्तगतित्वाः । अं ७ वङ्क ।

एकसप्तमास-न (ना) द्विप्रभास-पुं० । चन्द्रस्य नक्षत्रमयदक्षे
परिचर्तमाने निषेध इत्युपचारेतो मासोऽपि नक्षत्रं, नक्षत्रेषु प्रयो-
नाक्षत्रं, स चासीत् मासश्च । चन्द्राद्वारं चरन् यावता कालिना-
भित्ति अरुच्योक्तवादानक्षत्रपर्यन्तं गच्छति तस्मात्प्रभासो
मासमेवे, अं १ इ० । नि० पुं० । लो० । तन्मानव-नक्षत्र-
मासः-सप्तविंशतिरहोरात्रम्, एकविंशतिश्च सप्तपञ्चिजागा अ-
होरात्रस्य । नक्षत्रसंबन्धे द्वेद्वाराणां त्रीणि शतानि सप्तविंश-
त्यधिकानि, एकपञ्चाशच्च सप्तपञ्चमिणा अहोरात्रस्य । ततश्च-
वाप्यं शतानां सप्तविंशत्यधिकानां द्वादशमिनांशु द्विपते, ल-
क्षाः सप्तविंशतिरहोरात्राः, शेषात्क्षयस्तित्तिष्ठति । तेऽपि सप्तप-
ञ्चिभागकरार्थं सप्तपञ्चाशत्मुक्यन्ते, जाते द्वे शते एकोत्तरे ।
३०१ । येऽपि च उपरितना एकपञ्चाशत्सप्तपञ्चमिणाः, तेऽपि

एकलतमास

अ तत्र प्रकल्प्यन्ते, जाते द्वे श्वते चिपञ्जाराशुदधिके २५१ ।
तेषां द्वादशभिर्भोगे ह्येते लक्ष्म्या एकविंशतिः सप्तषष्टिनायाः,
भागतं यद्योक्तं नक्षत्रमासपरिमाणवत् । ज्यो० २ पाठु० २
नि० ५७० । ५० । "यममेगेर्षं एकलतमासे सत्तावीरसाहिं राहं-
दिवारिं राहविभोगो पञ्चशतः" । स० २७ सप्त० । ('मास'
शब्देऽप्यत्र बह्वचते)

एकलतसमुहं-नक्षत्रपुल्ल-न० । अत्रे, " एकलतसाण सुहं वृदि,
एकलतसाण सुहं चंदो । " उच० २५ अ० ।

एकलतविषय-नक्षत्रविषय-पुं० । विपुर्वाधिक स्वभावात्
स्वरूपनिर्णये वर्तते । तथा चोक्तमप्यत्र-"आगतवचनं प्रवचनं,
आत्मा विषयस्त्वर्थनिर्णयनम् ।" तत्र विषयनं विषयः, नक्षत्राणां
विषयो नक्षत्रविषयः । नक्षत्राणां स्वरूपनिर्णये, स० प्र० १
पाठु० । (स च 'एकलत' शब्देऽप्यत्र भागं १७७७ पृष्ठ उक्तः)

एकलतसंवच्छर-न [ना] क्षत्रसंवत्सर-पुं० । नक्षत्रेषु भवो
नाक्षत्रः । किमुक्तं भवति ।-चन्द्रआरं चरद् यवता कालेनाभि-
जित आरभ्योत्तरापादानक्षत्रपर्यन्तं गच्छति तत्प्रमाणो नाक्ष-
त्रो मासः । यद्यथा चन्द्रस्य नक्षत्रमण्डले परिवर्तननानि-
ष्यत् इत्युपचारतो मासोऽपि नक्षत्रम् । स च द्वादशगुणो नक्ष-
त्रसंवत्सरः । अं० ७ बृह० । चन्द्रस्य नक्षत्रमण्डलभोगकालो
नक्षत्रमासः, स च सप्तविंशतिर्दिनानि, एकविंशतिः सप्तषष्टि-
भागा दिवसस्येयंबविषयद्वादशमासमिते संवत्सरजेदे, स्या० ५
श्र० ३७० । स चायं त्रीणि शताभि अष्टौ सप्तविंशत्यु-
त्तराणि एकपञ्चाशच्च सप्तषष्टिभागा इति । स्या० ५ धा० ३३० ।

संप्रति नक्षत्रसंवत्सरमाह-

एकलतचंदभोगो, वारसगुणि अथ एकलततो ।

नक्षत्रचन्द्रभोगः सप्तविंशत्या नक्षत्रैः साकल्येन च एकत्र
चन्द्रेण योगः, एष द्वादशभिर्गुणितो नक्षत्रो नक्षत्रसंवत्सरो भव-
ति । अत्र पुनरेकः समस्तनक्षत्रभोगपर्याय एव नक्षत्रमासः ।
स च सप्तविंशतिरदोरात्राः, एकविंशतिश्च सप्तषष्टिभागा अदो-
रात्रस्य, एष राशिर्यद्वा द्वादशभिर्गुण्यते तदा त्रियशहोरात्र-
शतानि सप्तविंशत्यधिकानि, एकपञ्चाशच्च सप्तषष्टिभागा
अदोरात्रस्य । एतावत्प्रमाणो नक्षत्रसंवत्सरः । ज्यो० २ पाठु० ।

नामनिर्वाक्यमुक्त्वाऽप्य तेषां भेदानामाह-

एकलतसंवच्छरे णं भंते । कद्विद्वे पद्यते ? गोपया !
दुवाप्तसविद्वे पण्यते । तं जहा-सावणे, भद्वप, अत्रासो-
ए० जाव असादे । जं वा बिद्वप्फई महग्ण्दे दुवालोसेहि
संवच्छरेहि सव्वएकलतचंदमंलं समाणैर् । सेचं एकलतसं-
वच्छरे ॥

"एकलत" इत्यादि । नक्षत्रसंवत्सरो भगवन् ! कतिविधः प्रक-
रः ? । जगत्पानाह-गौतमः द्वादशाविधः प्रकृतः । तद्यथा-आवष्यः,
आक्षुपदः, आश्विनः वायव्यदात् कार्तिकाऽऽदिसिंहः । द्वादश-
स्त्यापादाः आश्विनः-वैश्वः-समस्तनक्षत्रभोगपर्यायो द्वादश-
भिर्गुणितो नक्षत्रसंवत्सरः । ततो ये नक्षत्रसंवत्सरस्य दूरका-
र्षदश समस्तनक्षत्रभोगपर्यायाः आक्षुपदाऽऽदिसिंहानामः,
तस्यैवयथे मनुष्याद्योपाराद् नक्षत्रसंवत्सरः । ततः आक्षुपदाऽऽ-

दिद्वादशाविधो नक्षत्रसंवत्सरः । वा इति पञ्जातरत्त्वमे । अथवा
बृहस्पतिर्मेहाभ्यो द्वादशाभिः संवत्सरेष्वौगधिकृत्य यत् सवै
नक्षत्रमण्डलमजिद्विर्वादीमृष्ट्याभिधितनक्षत्राणि परिसमाप-
यति, तावान् कार्दशविंशयो द्वादशवर्षप्रमाणो नक्षत्रसंवत्सरः ।
अं० ७ बृह० । अं० २० । उक्तस्वरूपे प्रमाणसंवत्सरजेदे,
बह्वभाष्यस्वरूपे प्रमाणसंवत्सरभेदे, बह्वभाष्यस्वरूपे लक्षण-
संवत्सरभेदे च ।

तत्स्वरूपं च-

ता एकलतसं संवच्छरसस पंचविदिं लक्षसयां पद्यते । तं
जहा-"समगं एकलतसा जोगं, जोंपति समगं उक्त परिश-
मंति । एऽऽच्छुहए हातिसंति, बहुउद्भो ह्योति एकल-
सो" ॥ १ ॥

"ता एकलत" इत्यादि । 'ता' इति । तत्र नक्षत्रसंवत्सरस्य लक्ष-
णमधिकृत्य पञ्चाविधः प्रकृतः । किमुक्तं भवति ।-नक्षत्रसंवत्सरस्य
पञ्चाविधं लक्षणं प्रकृतमिति । तदेव गद्यथाऽऽह-(समगं एकल-
तसा जोगं जोंपति चि) यस्मिन् संवत्सरे समकं समकमेव-एक-
कालमेव, अश्रुतः सदेति गम्यते । नक्षत्राणि चत्तराधाप्रभृती-
नि, योगं युञ्जति सर्वांहतां पौर्णमासीं परिसमापयन्ति । तथा
समकमेव-एककालमेव, तथा तथा परिसमाप्त्यमानवा पौर्णमा-
स्या सह अश्रुतयो निद्वाधाऽऽद्याः परिणमन्ति परिसमाप्तिसुपया-
न्ति । इयमत्र प्राणादीं पौर्णमासीं परिसमापयति, तथा आवा-
ख्या पौर्णमास्या सह निद्वाधोऽपि अश्रुतः परिसमाप्तिसुपैति, स
नक्षत्रसंवत्सरः, नक्षत्रानुरोधेन तथापरिणममानवात् । एतेन
च लक्षणद्वयमभिहितं छन्दस्यम् । तथा न विद्यते अतिशयंन
कृष्णप उष्णरूपः परितपो यस्मिन् स नारुष्णः, तथा न
विद्यते अतिशयेन शीतं यत्र स मातिशीतः बहू उर्कं यस्मिन्
स बद्दकः । एवंरूपैः पञ्चभिः समग्रैर्लक्षणैरपेतो भवति नक्षत्र-
संवत्सरः । अं० प्र० १० पाठु० २० पाठु० । स्या० ।

एकिल [छ]-नसिन्-त्रि० । नखाः करजा विद्यन्ते येषां ते
नाखिनः । प्रयंसायाम्ने ननुपू, यथा रूपवती कन्येऽयादियु ।
" द्वितीयतुर्थोद्योपरि पूर्वः " । ८ । १० । ए० । द्वितीयपुण्ये-
बोद्धिर्वसलक्षे उपरि पूर्वी भवतः * इति अकारस्य ककारः,
द्विचं च । सुनक्षेपु, ५० १० ।

एग-नग-पुं० । पर्वते, श्री० । जी० । तं० । सृज० । ज्ञा० । प्रक० ।
" जहा सं गगानं पवरे सुमहं भंदरो गिरी । " उच० ११ अ० ।
वृक्षे च । वाच० ।

जगय-नाज्य-न० । नक्षत्रस भावो नाभ-यम् । सरज्जकत्ये, "जू-
इगहयं उद नगवायं " । संपा० ।

जगर-नकर-न० । वास्मिद् करोऽस्तीति नकरम् । नखाऽऽदि-
त्वात्क्रोशकारनामः । ५० १० । उच० । आवा० । नि०
५७० । कल्प० । स्या० । अष्टादशकररहिते, ज० १ श० १ उ० ।
प्रज्ञा० । स्या० । उच० । अ० । ज्ञा० । य० । अकरदायिजाकाऽऽसा-
से, प्रज्ञ० ३ आध० द्वार ।

* यथा-"वषाकां, वाघो, सुच्छा, गिज्जरो," इत्यादि ।

नगर-म० । अतुर्गोपुरोद्भासिनि पक्षे, झी० । अं० ।
 "आतो वृत्तावृत्तः श्याद, कथरमुक्त्वात्तुर्गोपुरोद्भासिण्योम्ये,
 खेटं नपाकिवेष्ट, परिप्लुतमग्नितः कावेदं यथेतन ।
 प्रायेत्युक्तं मरु (इ) अं, मिथितवयस्यतेः यत्तनं रत्नयोमि,
 कोवाऽऽभ्यं सिन्धुवेष्टावप्यविवत्तव संवाधानं वाऽऽद्विष्टु" ॥१॥
 सु० ३ भू० ३ ख० ।
 "पुष्यभिकवाऽऽद्विगिपुष्ये-आतुर्गुप्यंजनैर्युतम् ।
 अनेकजातिसंभवं, नैकशिद्विपसमाकुलम् ॥
 सर्वदैवतसंभवं, नगरं त्वयिचोयते ।" बा० ।
 नगरवासिषु प्रकृतितु, हा० १ भू० १ अ० । झी० । सैव्यनिवा-
 सिप्रकृतितु, ख० ७ श० ६ ख० ।

शगरगुप्तिय-नगरगुप्तिक-पुं० । नगररत्नके, हा० १ भू० २ अ० ।
 कांडपाले, प्र० ३ आ० ३ ख० ।
 शगरहाण्य-नगरस्थान-न० । उरुसप्रामस्थाने, क० ५ ख० ।
 शगरणिकमण्य-नगरनिर्घमन-न० । नगरजलनिर्घमने, अ० ३
 श० ७ उ० । नगरजलनिर्घमनकावे, हा० १ भू० २ ख० ।
 शगरणिवेस-नगरनिवेश-पुं० । नगरवासकल्पनायाय, स०
 ७३ सम० ।

शगरधम्म-नगरधर्म-पुं० । नगराऽऽकारे, श्या० १० टा० ।
 शगरमाण्य-नगरमान-न० । नगरस्य द्वादशयोजनाऽऽयामनव-
 योजनम्यासाऽऽद्विपरिक्राने, कलाशाऽऽद्विनितोक्षणपूर्वकसुत्रम्या-
 सवथाऽऽयामवर्णाऽऽद्विद्वयस्थापरिक्राने, अं० । पञ्चम्याऽऽद्विद्वय-
 कलानिदः । अं० २ वक्र० । हा० । स० ।

शगरमारि-नगरमारि-खी० । नगरवासिलोकानां मारिकृते
 प्राणकृते, जी० ३ प्रति० ।

शगररक्त्वय-नगररक्तिक-पुं० । नगरं रकति यः स नगरर-
 क्तिकः । कांडपाले, नि० चू० ६ उ० ।

शगरवह-नगरवध-पुं० । सर्वेषां नगरवासिनामपराध्वनपरा-
 धयविवेकेन प्रत्यनीकराजाऽऽकृपा मारणे, " से सुचरुहं नगरवधे
 व सहे ।" अथ तेषां मारकाणां भयानकशब्दो नगरवध इव
 भूयते । यथा नगरसंबन्धो महानाकन्दः स्वाच्छादये, सुत्र० १
 भू० ५ अ० १ उ० ।

शगराय-नगराज-पुं० । मन्वरे, मेरी च, श्या० १ टा० ।

शगरावास-नगराऽऽवास-पुं० । नगराणामावासेषु, नगरर-
 पेवु वा आवासेषु, स० ।

शगरी-नगरी-खी० । पुर्बाम्, झी० ।
 तद्वचनेकः-

ते षां काले षां ते षां सषयं षां षां नार्थं नयरी होत्या-
 रिद्धित्थिविसमिका, पशुध्वजणजणवया, आशुधजणय-
 णुस्ता, हुहसयसहस्तसंकिद्धिकिद्धकणपषयसेउसीमा, कु-
 क्कुदसंसेपापपडरा, उन्नुजषसालिकसिया, गोपहिमग-
 वेहगणपुत्वा, आचारबन्धेयपुत्वाविनिहसंशिधिविष्टुसा, *
 उक्कोमियगामागंठिभेजकतकरसेभरकसरद्विषा, लेपा, वि-

* 'अरिहंतसेययजषयविषाविष्टिविष्टुसा' इति पाठान्तरम् ।
 ५४६

स्वर्षवा, सुजिक्त्वा, वासंदिभित्थवैस्त्रवृष्टावास्ता,
 अशेगोकिभिकुडुविपाऽऽएणशिवुपमुह्रा, एणद्वगणम-
 म्हापुडियवेलंबयकहृगपगलासनआदक्त्वागंतासंमंल्लुण-
 छतुंषथीयिपप्रवेगतात्तावराण्यारिया, आरमुज्जापममद-
 त्तागदीहियवपिणयुगोववेवा, * ठविज्जविहसंमंरीरत्वा-
 पकसिहा, पकमपसुमुदिओरोहसपमिपयमकवाकवध-
 कुप्पेसा, वणुकुनिलरुपकागारपरिकिलत्ता, काविसीसयव-
 हरइपसंद्विषरियपाया, आदिसायचरियदागोपुरतोराण-
 उष्यमुविभचरायमगा, उषयाचरियइयद्वफसिहइदंकांसा,
 विवायिविषयंवेचरिसिपियाऽऽइणपिण्वयमुहा, सिंधान-
 तिगचउकचवरपथियाऽऽवणविविहवत्पुपरिमंठिया, सुरम्मा,
 नरवपविदएणमहिइपहा, अशेगवत्तरुगयककुंजरहृप-
 करसीयसंदापीयाऽऽइज्जाणुमुगा विमुत्तणवणलि-
 णिसोत्रियज्जा, पंहुवरभवणसंमिपहिया, वत्ताणयण-
 वेच्छणज्जा, पामाईया, दरिसिणज्जा, अमिरुवा पमिरुवा ।
 तत्र योऽयं षण्डाब्दः स वाक्यात्तद्वाच्यः । 'ते' इत्यत्र च य ए-
 कात्, स प्राकृतदेशैरप्रभवः । यथा-"करेमि नेते ।" इत्यादिषु ।
 ततोऽयं वाक्याथो जान-तस्मिन् काले तस्मिन् समये, य-
 स्मिन्नसौ नगरी भूभूयेति । अधिकरणे च ये सप्तमी । प्रथ-
 काहसमययोः कः प्रतिविशेषः ? उच्यते-काल इति सामान्य-
 कालः वर्तमानावसरिपियाभ्युत्थविभागलक्षणः । समयस्तु-त-
 द्दिशेषः, यत्र सा नगरी, स राजा, वर्त्मानस्वामी च भूभूत् ।
 अथवा-तुल्यवैवेयम् । ततश्च तेन कालेन अत्रसरिणीचतुर्षोऽऽर-
 कलकृणेन हेतुभूतेन, समयेन तच्छिषेणभूतेन हेतुना चम्पा
 नाम नगरी (होत्यति) अमवदासीदित्यर्थः । ननु चेदा-
 नीमपि साऽस्ति, किं पुनरथिद्धतप्रथकरणकाले, तत्कयमुक-
 मासीदिति ? उच्यते-अवसरिणीवाकालस्य वर्णकप्रथवर्णि-
 तविभूतियुक्ता सा इदानीं नास्तीति । (अशुद्धित्थिविसमिका)
 अत्रा नवनाऽऽद्विजिद्विमुपगतता, स्तिमिता अयधार्जितयेन शि-
 रा, समुद्रा चनथाप्याऽऽद्वियुक्ता । ततः पदत्रयस्य कर्मधारयः ।
 (पशुध्वजणजणवया) प्रमुदित इष्टः, प्रमोदकारणयस्तुं
 सद्भावः ; जना नगरीवास्तवशोकाः, जानपदाश्च जनपद-
 वाः, तथाऽऽवयाः सन्तो यस्याम, सा प्रमुदितजनजानपदा । पा-
 ठान्तरे-"पशुध्वजणुज्जाणयजषयवा" । तत्र प्रमुदितजनान्युधा-
 नामि जनपदाश्च यस्यां सा तथा । (आशुधजणमणुस्ता) मनु-
 प्यजनेनाऽऽकीर्णो संकीर्णो, मनुष्यजनाऽऽकीर्णोति वाच्ये राज-
 दत्ताऽऽद्विदर्शनादाकीर्णजनमनुष्येत्युक्तम् । आकीर्णो वा शुण-
 ध्वातो मनुष्यजनो यस्यां सा तथा । (हुहसयसहस्तसंकि-
 द्धिविकिण्डपषयसेउसीमा) हलानां साङ्गलानां श्लेः, स-
 हस्यैश्च, श्लसहस्यैर्वां लक्षैः ; संकृष्टा विभक्तिता विकृष्टं हूं
 यावत्, अविच्छेदा वा आसन्ना, सदा मनोहा, कर्षकासिमतरु-
 ल्लाभनसमर्थत्वात् । (पषयं त्ति) षोष्णीकता क्षीजवमनस्य
 सतुसीमा मार्गसीमा यस्याः सा तथा । अथवा संकृष्टाऽऽ-
 दिविशेषणविशिष्टानि सेदुमि कुट्टा जलसेकृष्णानि सी-
 मासु यस्याः सा तथा । अथवा-हलश्लसहस्यार्णां सं-

* 'शुद्धजषयस्यिनप्यासा' इति कश्चिद् पाठः ।

छन्देन संकषेणन विकृता दूरवर्तिभ्यो लघाः प्रहृषिताः कथिताः सेतुसीमा यस्याः सा तथा; अनेन तज्ज-
नपदस्य लोकावृष्टयं, क्षेत्रावृष्टयं चोक्तम् । (कुक्कुलसं-
देयगामपत्रा) कुक्कुटाः ताम्रचूडाः, बरमेयाः पादपुष्पकाः
षट्पा एव, तेषां ग्रामाः समुद्रास्ते प्रचुराः प्रचुराः वस्यां
सा तथा; अनेन लोकाप्रमुदितस्यं व्यकीकृतस्य; प्रमुदितो हि
लोकः क्रीडास्यर्थे कुक्कुटादौ पोषयति, षट्पांश्च करोतीति ।
(उच्चुजवसालिखितायां) पाठान्तरम्-“ उच्चुजवसालिखि-
तिर्वाया ।” पतद्व्यासेत्यर्थः । अनेन च जनप्रसोदकारणमुक्तं,
न श्लेषप्रकारवस्त्वज्ञाये प्रसोदो जनस्य स्यादिति । (गोमहि-
सगवेक्षणप्रभृता) गवाक्षः प्रभूताः प्रचुरा यस्यामिति वाक्य-
शः गवेक्षका उरुघ्नाः । आयावसेतव्यज्जुवहर्वाहसिखि-
चबुला) आकारवन्ति सुखराऽस्काराणि, आकारचित्राणि वा
यानि चैत्यानि देवताऽस्यतमानि, युवतीनां च तस्मिन्नां, परयत-
रणीनामिति हृद्यम् । यानि विधिधानि सन्निविष्टानि सन्निवेश-
ानि पाटकाः, तानि बहुमानि यस्यां सा तथा । “ अदिर्तल-
स्यजणवसिखिचिबुला ” इति पाठान्तरम् । तत्रार्हैवेत्यानां
जानानां प्रतिनां च विधिधानि यानि सन्निविष्टानि पाटकास्तेबहु-
लेति विग्रहः । “ सुजागणिवस्येद्वयज्जुवहर्वाहसिखिविबुला ”
इति च पाठान्तरम् । तत्र च सुजागाः शोभनयज्ञाः, चित्रवै-
त्यानि प्रतीतानि, यूपचितयो वक्ष्ये यूपचयनानि, यूपानि वा
कीर्तिशेषाधिकृतयस्तेषां सन्निविष्टानि निवेशाः, तैर्बहुला वा
सा तथा । (उक्तोन्मियगामयग्निजेनजतकरचंडककराहिया)
उक्तोऽता उक्तोऽता, लज्जैत्यर्थः । तथा ये ध्यवहर्तुति ते श्रीकोटि-
काः; गोत्राद् अनुष्णशरीरावयवविशेषात् कथ्यते; सकाराद्
प्रसिद्धि कार्यापणाऽऽदिपुस्तिकां जिन्वन्त्याऽऽन्वन्तीति गामप्रसि-
धेभ्यः । “ उक्तोन्मियगामयग्निजेय ” इति च पाठान्तरं व्यक्तम् ।
भट्टाचारजटाः बलात्कामप्रवृत्त्याः, तस्करास्त एव चौर्यं कुर्वन्ती-
त्येवंशोलाः, ऋणरक्षा ब्रह्मपाशिकाः, शूलरुपाणा वा, पमी-
रहिता वा सा तथा; अनेन तत्रोपदवकारिणाऽऽमवासाह ।
(जेमा) अशिवाभावाद् । (शिववह्वा) निरुपवशा, अविद्यमा-
नराजाऽऽदिहृत्तोपदवैत्यर्थः । (सुनिष्का) सुपु मनोज्ञा प्रचुरा
भिज्ञा जिज्ञुषाणां यस्यां सा सुजिज्ञा, अत एव पापविहनां
गृहस्थानां च (बीसर्पासुहावास्ता) विभ्रस्तानां निर्जयाना-
नमुत्सुकानां वा सुखः सुखस्वपकः सुज्ञो वाऽऽवालो यस्यां
सा तथा । (भयेगकोभिः कुकुविषाऽऽद्युग्नियुसुहा) अनेकाः
कोटयो रज्यसङ्ख्यानां स्वकूपपरिमाणे वा येषां ते अनेकको-
टयः, तैः कौटुम्बिकैः कुटुम्बिभिराकांशो सङ्गृह्य वा सा त-
था । सा बालो निर्वाता च सन्तुष्टजनयोगारसन्तोषवतीति
कर्मधारयः; अत एव सा बालो सुखा च सुज्ञा येति कर्मधार-
यः । (नरुनहृगज्जम्भुमुष्टिबवेऽङ्गवहकयपवगलासगआश्च-
गल्लकम्भदृगद्विस्तुवनीणयमंगतानाप्रयराष्ट्रचरिया) नटाः
नाटकानां नाटवितारः, नतका ये नृत्यन्ति, अङ्गिह्ला इत्येके । ज-
ङ्घा वरत्रासेलकाः, राह्मस्तोत्रपाटका इत्येते । मल्लाः प्रतीताः ।
मौष्टिका मल्ला एव, ये सुष्टिभिः प्रहर्तन्ति । विरम्बकाः विदू-
षकाः; कथकाः प्रतीताः, प्रवका ये उल्लसन्ति, नयादिकं वा
नरन्ति । बासका ये रासकान् वायन्ति, जयशब्दप्रयोक्तारो
वा, जगद्धा वा इत्यर्थः । आसवायका ये सुज्ञानुमान्वायन्ति ।
लङ्का महावंशप्रलेलकाः, मल्लाऽविभ्रकप्रकहस्ता जिज्ञुषाः,
‘पुनरङ्गा’ दृग्धीभिधानवाधविशेषवन्मः, तुम्बवीणाका बीणावाद्-

काः, अनेके च ये तासाञ्चराः-तासांश्चानेन प्रेक्षाकारिणः, तैरनु-
चरिता आसेविता वा सा तथा । (आरामुञ्जानुष्णनरु-
त्तागदीहिववपिषयगुणोववेया) आरामन्ति येषु माधवलि-
पुष्टाऽऽदितु सुप्रत्यादीनि क्रीरन्ति ते आरामाः, उद्यानानि पु-
ष्पाऽऽदिसद्वृक्षसङ्कुमानुपसवाऽऽदी बहुजनभोग्यानि (अगड-
त्ति) अघटाः कृपाः, तन्मागानि प्रतीतानि, शीर्षिका क्षाणी, (व-
प्विणत्ति) केदारः । येषां ये गुणाः रम्यताऽऽद्यः, तैरुपपेता यु-
क्ता वा सा तथा । उप अप इत इत्येतस्य शब्दत्रयस्य स्थानि
शकन्वादिदर्शनादकारलोपे उपपेतेति प्रथति । क्वचित्प-
ठ्यते-“ नदृषवपसिभिभप्यगासा ” नन्दनवनं मेरोङ्गिनीय-
वनं, तत्रप्रकाशालिभः प्रकाशो यस्यां सा तथा । इह एकस्य
प्रकाशशब्दस्य लोप उद्भूतञ्च इत्यादाविति । (उचिचवि-
रुगभोरभारखायफलहा) ‘ उचिचं ’ उचै विपुलं विस्तीर्णं ग-
ञ्जीरमश्वत्थमयं स्नातपुरिचिस्तीर्णस्य अथः सङ्कटं, परिक्षा च
अथ उपरि च समा स्नातरुपा यस्यां सा तथा । (चक्रगयमुष्टि-
भरोहसर्पाधमजसकवाडधयुष्पेसा) अफानि रथाङ्गानि,
अरघ्याङ्गानि वा, गदाः प्रहरणविशेषाः, सुसुपडयोऽप्येवम् ।
अवरोधः प्रतोऽभिचारेष्ववात्तरप्रकारः सनाव्यते । शतफ्यो
महापृथयः, महाशिक्षा वा, या उपरिद्वारापातिताः सत्य-
शताभिः पुष्पाणां प्रतीति, यमज्ञानि समसंविद्यतद्व्यवधिणि
यानि कयाटानि घनानि च निश्चिच्छानि तैर्दुष्प्रवेशा वा सा
तथा । (अयुक्तुनिष्कंपगारपरिष्कषा) घटाः कुटिल-
कुटिलधनुः, ततोऽपि वक्षेण प्राकरेण परिष्कषा वा सा तथा ।
(कविर्सास्यकट्टरयसंतिविशारयमाना) कविशरीर्कैर्मुष्टि-
रचितैर्वैलुकतैः सन्निवृत्तिशिष्टसंस्थानवाङ्मिराजमाना शोभ-
माना वा सा तथा । (अष्टालयचरियद्वारगोपुरतोचरिय उष्यसु-
विभसरायमग्ना) अष्टालकाः प्राकारोपरिवर्त्याभयविशेषाः,
चरिका अष्टस्तप्रमाणा नगराकारान्तरालामानाः, द्वारानि
प्राकारद्वारिकाः, गोपुरानि पुष्टद्वारानि, तोरणानि प्रतीतानि,
उत्तमानि गुणवन्ति उच्चानि च यस्यां सा तथा । सुदिनकाः
विचिका राजमार्गा यस्यां सा तथा । ततः पद्वयस्य कर्म-
धारयः । (नैयारियरवद्विष्कलिहृदंकीक्षा) जेकेन निपुणना-
ऽऽचर्येण शिदिपना रचिता हटा बसवाद् परिचोऽगंशा,
इन्दकीर्षाङ्गोपुरावयवविशेषो यस्यां सा तथा । (विवणिच-
णिवक्त्रेकासिप्याऽऽद्युग्नियुसुहा) विपणीनां वणिक्पया-
नां हृद्यमानां, वणिजां च वणिजकानां च क्षेत्रं स्थानं वा
सा तथा । शिदिपिनिः कुम्भकाराऽऽदिभिराकांशो, अत एव
जनप्रयाजनसंनिधिजनानां निर्दुर्गानेन सुखितत्वेन च नि-
वृत्तमुखा च या सा तथा । वाचान्तरं-जेसशब्दस्य स्थाने जेय-
शब्दोऽधीयते । तत्र च जेयशिदिपिकाऽऽद्युग्निते व्याकथ्येयः । (सि-
धारुगतियगज्जकचकरपणिषाऽऽद्युग्नियुसुहापरिमंडिया)
शुद्धाटकं विकीर्णं स्थानं, विकं यत्र रथ्याश्वं मिश्रति, अतुष्कं
रथ्याचतुष्कमेलेकं, चत्वरं बहुरथ्याऽऽपातस्थानं, पणितमिभ
भाट्याणि, तत्रप्रधाना शीपणा हृष्टा विधिचवस्तुर्न अनेकविध-
द्रव्याणि, यानिः परिमीयन्ता वा सा तथा । पुस्तकास्तऽधीयते-
“ सिधारुगतियगज्जकचकरचउम्मुदमहापृथपहेसु पणिषाऽऽपण-
विहिचंसपरिमंडिया ।” तत्र अतुष्कं चतुर्धरं वैचकुड्याऽऽदि, प्र-
हापयो राजमार्गः, पथास्तद्वितरः, तत्तच्च शृङ्गाटाऽऽदियु पणि-
ताऽऽपणैर्विचिष्यवेत्ताऽऽनेर्वागंधेयस्यार्थिनां परिमीयन्ता वा
सा तथा । (सुरम्भा) अतिरमणीया । (नरवह्वपविद्युमहिचवह्वप-)

नरपातिना राज्ञा प्रविकीर्णो गमनाऽगमनाभ्यां ज्ञातो मही-
 पतिपथो राजमागो बस्यां सा तथा । अथवा-नरपातिना
 प्राविकीर्णो विक्रान्त निरस्त्राऽप्येवमहीपतीनां प्रभा बस्यां
 सा तथा । अथवा-नरपातिभिः प्रविकीर्णो महीपतेः प्रभा
 बस्यां सा तथा । (अनेनवरतुर्गमणकुञ्जररूपकरसंघ-
 संदमाणिवाऽऽदृशजाणशुभा) अभिकर्षनुरगैमिचकुञ्जैः (र-
 इपकरे चि) रथानकैः शिबिकाभिः स्वन्दमानाभिरकीर्णा
 भ्याता यन्मिथुवैश्व या सा तथा । अथवा-अनेके वरतुरगा-
 ऽऽदयो यस्यामाकीर्णाणि च गुणवन्ति यानाऽऽद्रीनि यस्यां
 सा तथा । तत्र शिबिकाः कूटाऽऽकारेण ङादिताः ' जम्पान '
 विशेषाः, स्वन्दमानिकाः पुरुषप्रमाणा जम्पानविशेषाः, बानानि
 शकटाऽऽद्रीनि, युग्यानि गोल्लविषयप्रसिक्तानि द्विद्वयप्रमाणा-
 नि वेदिकीपशोभितानि जम्पानान्धेवेति । (विमुञ्जलणवण-
 ल्लिणसोभियजला) विमुकुलाभिविक्रान्तकमलाभिर्नवा-
 जिनैर्जिनीभिः शोभितानि जङ्गानि बस्यां सा तथा । (पेंदु-
 ररभवणसिद्धिमदिया) पारदुःरे सुधाधवैः वरभवैः
 प्रासादैः सम्यक् निरन्तरं महित्व महिना पूजिता या सा
 तथा । (उलाणायणपंचकृष्णिजा) सौभाग्यातिशयाद्ब्रह्म-
 निकैरनिमित्तिर्नयैल्लोचनैः प्रेक्षणीया या सा तथा । (पा-
 साईया) विश्वप्रसन्नकारिणी । (हरिसिणिजा) यां पश्य-
 बभूवुः भ्रमं न गच्छति । (अमिक्रवा) मनोकृपा । (पदिक्रवा)
 छटारं छटारं प्रति ' रमणीयं ' रूपं यस्याः सा तथेति । सौ ।
 चं० पु० ॥ १० । रा० ।

पामाहिरा-नमाधिप-पुं० । श्रीशुभजयपथेते, तौ० १ कथ्य ।
 पाग्निद-नगेन्द्र-पुं० । पवनप्रधाने मेरी, सु० १ शु० ६ अ० ।
 रागिण-नम-श्री० भावतो निर्गन्धे, आचा० १ शु० ६ अ० १ उ० ।
 एग-नम-त्रि० । मज-कः । " अथो मनयाय " । ॥ १ । ७० ।
 इति संयुक्तस्य नस्य लुक् । प्रा० २ पाद । " अनादौ शेवाऽऽदेश-
 योऽित्थम् " ॥ ० । ३ । ०९ ॥ इत्यनादौ बतैमात्स्य गस्य
 चित्त्वम् । प्रा० २ पाद । दिगम्बरे, नं० । आ० अ० ।

पाम्ग-नमजित्-पुं० । मन्वारविषये पुरुषपुराधिपतौ स्वना-
 मधवाते राक्षि, भाव० अ० अ० । " नमी राधा विदेहेसु, गंधा-
 रेसु च शुभम् । " प्रसजित इति शेषः । उच० १० अ० ।
 अथास्य पूर्वमन्वारविषयैः बृहस्पुत्राभ्याम्ते-

अस्मिन् अनेते पुत्रदुर्जनं नाम नगरमस्ति । तत्र सिंहरथो
 राजा बरते गन्धारदेशाधिपतिः । तस्य राज्ञोऽप्यथा ह्यवश्वी
 प्राभूते समायातौ । तयोः परीक्षाधर्मकस्मिन् तुरङ्गे राजाऽ-
 धिक्रुद्धः, द्वितीये तुरङ्गऽपरो नर आकृष्टः । तेन सममप-
 रैश्चाश्ववारथैः परिबुद्धो भूपतिर्बालाभिकायां गतः । परीक्षां
 कुर्वतां च राज्ञोऽम्भः प्रयागत्या विमुक्तः । सोऽपि बल्लवात वे-
 गेन निर्यथै । बधा यथा राजा बल्लमाकर्षयति, तथा तथा स
 वायुवेगोऽभवत् । पुरीषवनात्यतिक्रम्य सोऽम्भो राजानं ज्ञात्वा
 महादहते प्रसिद्धः । आग्नेन ज्वेपेन तदाऽथ बल्ला विमुक्ता ।
 अथ यदा वृष्टामोचनेऽम्भः अगत्या विमुक्तः । सोऽपि बल्लवतम-
 श्वं मन्वन्ते आ, ततस्तस्मादुचीर्य राजा भूमिचरो बभूव । तं च
 पानावीं पापयित्वा वृक्षे बध्नाथ, स्थापयत्युचि च फलविक्षेपे । तत
 एकं नगमाकृष्ट कश्चिदप्येव सुन्दरमेकं महाबालं दृष्टो । राजा
 कुन्दह्लासस्मिन्नावात् प्रविष्टः । तत्रैकाकिनां पवित्रयात्रां
 कर्णां भूपतिर्दृष्टवाह सा राजानमागच्छन्तं दृष्ट्वा भूरिदृष्टोऽऽ-

सन् ददौ । राज्ञा कथे-का स्वयं । कोऽयमकिमिवासाः, किमिदं
 रथं धाम ? सा प्राऽऽह-भूपति । प्रथमं मयापिप्रहृष्टं कुक्, सा-
 म्रतं सिंहविशेषं लक्ष्मस्त, पश्चात्सर्वं बृहत्सम्पदं कथयि-
 श्यामि । तथेयुक्ते नरपतिसत्र कथया समं पृथक् जितान्वेषं
 प्रणम्योपाहासकथयमसञ्जकार । नृपतिना परिणीता सा क-
 म्प्या विविधायां भोगोपचारार्थं चकार, विचित्राश्च भर्कादं-
 शूयामास । अयसरे राजा तां प्रत्येयमाह-विमलः पुरयैरावयोः
 संबन्धो जातोऽस्ति, परं त्वं स्मृत्वा सर्वं बह-कारासि स्वयं । कथ-
 मत्रैकाकिनी बससि ? समं वसुके सा स्वसंबन्धं दृष्टतो वकु-
 मारेभ-विप्रतिष्ठे नमरे जितशतुर्गुणोऽस्ति, सोऽम्भदा वरदेश-
 ऽऽघातचरानेवमाह-अहो ! मद्यप्ये किञ्चिद् न्यूनमस्ति । ते
 प्राऽऽहुः-समंस्ति तव राज्ये, परं विचित्राचरा समाभा नास्ति ।
 ततो नृपतिश्चित्रकरानाकार्यं समागृह्यमिच्छिभागास्तेषां सर्वेषां
 समाभिप्रयितुं दृष्ट्वाः सर्वेऽपि चित्रकराः स्वस्वमिच्छिभागात् या-
 दोग्रामेन चित्रयन्ते । तत्रैको बृहत्चित्रकरः सकलचित्रकहाये-
 दी स्वमिच्छिभागां चित्रयितुं प्रारभ्यवाद् । सहायश्च स्वयं तस्य
 निरन्तरं गृह्तः कवकमञ्जरं कपतौ तत्पुत्री भक्तं तत्राऽऽन-
 यति । अन्पदा सा स्वगृहाद् नक्तमानयतो राजामगं गच्छन्त्य-
 श्ववारमेकं दृष्टो । स च बालस्त्रीवराकाऽऽद्विजनसङ्घोऽपि
 राजामगं स्वरितमन्वभवाहलेत् । लोकात् तत्रावाहितस्ततो न-
 द्राः । साऽपि कश्चिच्छुः स्थिता, पश्चात् तत्राऽऽयाता । भक्तपात्र-
 हुस्तां तामागतं बाल्य स बृहत्चित्रकरः पुरीषोत्सर्गायै ब-
 ह्विज्ञेयम् । एकत्राऽऽहारापामात्राच्छादित्वा सा कश्चिन्नृश-
 देशे बणेकैर्युपपिच्छमाल्लेखे । अथ तत्र राजा संयासः । वि-
 सिचित्राणि पश्यत् कुमारां लेखिते केकिपिच्छे साहाय्यिच्छं
 मन्यमानः कर्क चिक्षेपुः । जिपास्फालनतो नखनङ्गेन विलकीभू-
 तं नृपं सामान्यपुरुषमेव जानन्तः सा चित्रकरपुरोदयमाह-
 वतुयोः पादास्त्वं मया शब्धः । नृपाः प्राऽऽह-पुत्रं त्वया केन मयः
 पादा शब्धः, साम्प्रतमे कथं त्वया वतुयोः पादौ लब्धः ? सा
 प्राऽऽह-भयताय-योऽथ राजामगं स्वरितमहयं बाहयन् बालस्त्री-
 प्रमुञ्जजनानां आसमुत्पाद्यन् दृष्टः, स मूर्खत्वेन प्रथमः पादः ।
 द्वितीयः पाद इतो राजा, बः कुटुम्बलोकसाहितैश्चित्रकरैः समं
 जित्तिभागं जराऽऽतुरस्यैकस्यैव मम पितुर्ददौ । तृतीयः
 पादो मम पिता, यो नित्यं भके समायातं बहियेति । वतुयस्तु
 स्वयं, योऽस्मिन् भिक्षुदेशे मल्लिच्छे मयूरपिच्छे कर्क चिक्षेपुः ।
 किमित्थं त्वया न विमृष्टम्-बहयन् सुचाशुषे जिभिक्षे न निराधारा
 मयूरपिच्छस्थितिः कथम् ? एवं तस्या बल्लभानुराजिजतो
 राजा तत्पाणिप्रदृश्याकृष्टः सन् तस्याः पितुः समीपे स्वमन्त्रायां
 प्रेषयित्वा तां प्रार्थितवाद् । पित्राऽपि सा दृष्टा, सुमुहूर्ते परिणी-
 ता, राज्ञः प्रथमे प्रेमाया बन्धुः । सर्वोत्परीक्षु च मुक्या जा-
 ता । विविधानि वृष्णाणि, रत्नाऽऽभरणानि चाऽऽससाद् । एकदा
 तथा मद्भानभिधाना स्वहृती रदस्येवं भगामे-अद्रे ! यदा
 मद्भनान्तौ रूपतिः स्वपिति, तदा त्वयाऽऽहमेवं प्रष्टव्या-
 स्वाभिति ! कथां कथयेति । तत्रोक्तम्-अवश्यमेवं तर्हामं प्रम-
 विष्ये । अथ रात्रिसमये राजा तद्गृहे समायातः, तां मुक्या
 रतभान्तो वायव स्वपिति, तावता दृष्ट्वा इयं पुधा-स्वामिनि !
 कथां कथया ? रात्री प्राऽऽह-यावकाया निष्ठां नाऽऽस्ति तावन्मौ-
 नं कुक्, पश्चात् स्वयमे वधेदं कथां कथयित्वासि । राजाऽपि नं
 कथां श्रोतुम् । कथयित्वा सुधाशुः । पुनर्दृष्ट्वा साम्प्रतं कथां
 कथयेति पृष्टा चित्रकरपुत्री कथां कथयितुमारेभ-

मनुष्ये वक्ष्यतेऽथैककरप्रमाणं देवकुन्जमकरपत्तु, अतुःकप्र-
माणो देवस्तम स्यादितिः, सस्ति देवशक्तिगतिरार्थद्वयको बभूव ।
अथ दासी प्राऽऽह- एकद्वये नैवकुले अतुःकप्रमाणो देवः कथं
माति ? इति तथा पुष्टे सा राक्षी प्राऽऽह- इमे रहस्वं तव
कक्षराभौ कथयिष्यामि, अथ तु मित्रा समावातीति श्रोत्र
सा राक्षी यद्वाः शय्याकाः पुष्टे क्त्वा सुखा । सा दासी तां
तथा दृष्ट्वा स्वपुष्टे गता । राजा मनस्येवं चिन्तयामास- कक्ष-
राक्षावर्षीहं कथानकं मया श्रोतव्यमिति निश्चित्य सुप्तः सुखानि-
द्रमन्वप । द्वितीयादिनेऽपि राजा तस्या एव पुष्टेराभौ समावा-
तः, राक्षसे पावत् सुखं भजे, यस्माकृतस्नानोऽपि पूर्वकथा-
मकथयणाव कपटमिच्छा सुप्तः । दासी प्राऽऽह-स्वामिनि !
कक्षराभौतकथानकरहस्वं वद । राक्षी प्राऽऽह- एकद्वये देव-
कुले अथारः कदा वक्ष्य स अतुःकरो देवो मारयताऽऽदि-
स्तम स्यादिति इति रहस्वम् । इति यका कथा १ ।

अथ मूर्तीवन्दितारामावधि राजा तथैव कपटमिच्छा सुप्तः ।
पुनः कथामथ कथयति दासी तामाह । सा प्राऽऽह- विन्व्या-
वज्ञे एवते कोऽपि रकाशोऽकद्रमः मीढोऽस्ति, तत्र च
नामि पत्राणि सन्ति, परं ज्ञाया नास्ति । दासी प्राऽऽह- यथा-
ऽऽहृतस्य तस्य ज्ञाया कथं न ज्ञायते ? राक्षी प्राऽऽह- यतकह-
स्वं तव कक्षराभौ कथयिष्यामि, अथाहं रतस्मान्ना मित्रास्तुज-
मन्त्रप्रतिष्ठामीत्युक्त्वा सुप्तः । सा दासी तु स्वपुष्टे गता । अथर-
रात्रावपि राजा नेत्राङ्ग मुक्त्वा तथैव तत्र सुप्तः दासी प्राऽऽह-
स्वामिनि ! कक्षराभौतकथारहस्वं वदामीत्य । राक्षी प्राऽऽह-
तस्य वृक्षस्य स्वर्गोऽऽतस्य मूर्तिं क्त्वाया नास्ति, किन्त्वथ
एव ज्ञायाऽस्ति । इति द्वितीया कथा २ ।

अथ पुनस्तथैव रात्रौ नृपे सुप्ते दासीपुष्टा राक्षी प्राऽऽह-
कथिन्नेवो कथिद्धुद्धर कदापि वक्रमूलतं दृश्ये । तस्-
मिमुक्तो श्रीवां कुर्वन्मत्प्रतापेः प्रमाणं विन्वस्तस्यैव बन्धु-
कतरोऽपरि पुरीयोऽस्मिं कृतवान् । दासी राक्षीं पपच्छ-हे
स्वामिनि ! कथमेतद् अटते, स्वमीयाव बन्धुतवर्णे प्रासः
तदुपरि कथमसाङ्गसर्गं अकार ? राक्षी प्राऽऽह- अथ मित्रा
समावाति, तैनेतकथारहस्वं कक्षरात्राववशं कथयिष्या-
मीत्युक्त्वा सुप्तः । कक्षरादिनरात्रावपि तथैव नृपे सुप्ते दासी-
पुष्टा राक्षी तत्कथातत्वं प्राऽऽह-स उष्टुः कथमन्वष्येवं तं
बन्धुतवं दृश्येति घटत एवेहम् । इति मूर्तीया कथा ३ ।

पुनस्तथैव नृपे सुप्ते राक्षी दासीपुष्टा सा राक्षी कथामावकथौ-
कथिन्नेवो कथिद्धुद्धर कदापि वक्रमूलतं दृश्ये । तस्-
मिमुक्तो श्रीवां कुर्वन्मत्प्रतापेः प्रमाणं विन्वस्तस्यैव बन्धु-
कतरोऽपरि पुरीयोऽस्मिं कृतवान् । दासी राक्षीं पपच्छ-हे
स्वामिनि ! कथमेतद् अटते, स्वमीयाव बन्धुतवर्णे प्रासः
तदुपरि कथमसाङ्गसर्गं अकार ? राक्षी प्राऽऽह- अथ मित्रा
समावाति, तैनेतकथारहस्वं कक्षरात्राववशं कथयिष्या-
मीत्युक्त्वा सुप्तः । कक्षरादिनरात्रावपि तथैव नृपे सुप्ते दासी-
पुष्टा राक्षी तत्कथातत्वं प्राऽऽह-स उष्टुः कथमन्वष्येवं तं
बन्धुतवं दृश्येति घटत एवेहम् । इति मूर्तीया कथा ३ ।

तथैवान्यरात्रौ नृपे सुप्ते दासीपुष्टा राक्षी प्राऽऽह- कथिच्छ-
नृपः सपत्न्ये दिव्यमज्जहारवं सुप्रतन्मिषुहे रत्नाऽऽशोकात्
सुवर्षं करिद्रीघटत । तथैकः सुवर्षकारः सन्त्यां पतितां
ज्ञातवान् । राक्षी प्राऽऽह- हे सखि ! तेन रत्नाऽऽशोकात्सखि
सुप्रतन्मिषुहे वामिनोऽयुक्तं कथं ज्ञातव ? दासी प्राऽऽह- नाहं
वेधि, स्वमेव ब्रूहि । राक्षी प्राऽऽह- सख्येति प्रभाति स्मारातीत्यु-
क्त्वा सुप्तः । द्वितीयादिनरात्रौ दासीपुष्टा सा प्राऽऽह- स सुवर्ष-
कारो रात्र्यन्ध आसीदिति ज्ञातं तेन । इति पञ्चमीया कथा ५ ।

पुनरपि रात्रौ सुप्ते नृपे दासीपुष्टा सा प्राऽऽह- केनापि राज्ञा ह्यौ
मन्त्रिस्तुभौ निश्चिद्रूपेभ्यां जितौ समुद्रमन्त्रे प्रभाति स्म, क्त्वापि तटे
सा पेटीं ज्ञान्या केनचिद् नरेण ग्रहीता, उद्घाटय तौ दृष्ट्वा पुष्टी-
प्रोः ! युवयोश्च क्लिप्तयोः कतमो दिवसोऽयम् ? । तयोर्मन्त्रे वैकः
प्राऽऽह- अथ नृपो दिवसः । राक्षी प्राऽऽह- हे सखि ! तेन नृपो
दिवसः कथं ज्ञातः ? दासी प्राऽऽह- आहं न वेधि, त्वमेव ब्रूहि ।
राक्षी तु साम्प्रतं मित्रा समावातीत्युक्त्वा सुप्तः । द्वितीयादिने
रात्रौ दासीपुष्टा राक्षी प्राऽऽह- स अतुःयोदिनवका पुरुषस्तु-
वेत्यरि वचते स्मेति तेन तथा प्रकथितम् । इति षष्ठी कथा ६ ।

पुनरन्वदा दासीपुष्टा सा राक्षी राक्षी कथामावकथौ-
कथिच्छौ सपत्नीमयेन मित्राङ्गभूषणामिष्यां निश्चिद्य मुक्तं च
दृश्याऽऽशोकात्सुमी मुमेच । अन्वदा सा क्त्वा सपत्नीनिवा-
वज्ञे गता, सपत्नी च विजने विबोध्य तां पेटीमुद्घाटयतेऽऽशोकात्सुम-
रन्नेधिमन्त्रादेकं हारं निष्कष्य सतनयायै ददौ । तनया च
स्वपतिपुष्टे तं श्रुतं अकार । कियत्काङ्गानन्तरं सा स्त्री
तत्राऽऽवाता, तां पेटीं दृश्यावबोध्यैव ज्ञातवती-यदस्याः
पेठ्या मन्थान्म हारोऽनयाऽऽपहत इति सपत्नी बोधेय दृश्या-
मास । सपत्नी शायवान् कुर्वतीं हारापहारं न मन्यते च । तदा
सा स्त्री तां सपत्नीं पुष्टदेववापुष्पेशशय्यावाऽऽसितवती ।
तदानीं अयत्नात् सपत्नी तं हारं तनयापुष्टादानीय तथैव ददौ ।
दासी प्राऽऽह- हे स्वामिनि ! तथा कथं ज्ञातो हारापहारः ? ।
राक्षी प्राऽऽह- कक्षराभौ कथयिष्यामीत्युक्त्वा सुप्तः । द्वितीया-
दिनरात्रौ पुनस्तथा पुष्टा राक्षी प्राऽऽह- सा पेटीं स्वच्छ-
वमयी ब्रूयति ज्ञातं तथा । इति सप्तमी कथा ७ ।

कथञ्चिच्छाः कथ्या केनापि खेऽनेनापहता । तस्य राक्षस्यार-
ः पुष्टाः सन्ति-यको निमित्तधेरी, द्वितीयादिपुष्ट, मूर्तीया
सहस्रयोधा, अनुषो वैधः । तत्र निमित्तधेरी विद्यो विवेद् ।
स्यकृद्विषं रथं अकार । अगामिनं तं रथमारुह्य सहस्रयोधा,
वैद्यश्च विद्यापर्यटं गतौ । सहस्रयोधी तं कष्टं इतवात् । इत्य-
मानेन तेन खेऽनेन कन्वाशिरस्मिद्धम, तदैव तेन वैद्येनौषधेन
शिरः संयोजितम् । राजा तु पश्चाद्गतोऽप्यन्वपत्न्युमेवैस्तां
सुतां ददौ । कथ्या प्राऽऽह- एव मध्ये यो मया सह चित्ताप्रवेशं
करिष्यति, तमहं वरिष्यामि । इति श्रोत्र सा कथ्या सुवर्षकारि
रचितयां चित्तायं प्रविष्टा । यस्तथा सह तत्र प्रविष्टः, स तां क-
न्वासुववात् । दासी प्राऽऽह- हे स्वामिनि ! अष्टुऽप्ये मन्त्रे कोऽत्र
प्रविष्टः ? राक्षी प्राऽऽह- अत्र रतिज्ञान्ताया मे मित्रा समावाती-
त्युक्त्वा सुप्तः । द्वितीयादिनरात्रौ पुनर्दासीपुष्टा राक्षी प्राऽऽह-
निमित्तधेरी- क्वं च अरिष्यति ? इति मत्वा चित्तां प्रविष्टस्ततस्त-
सुवर्षारः । इत्यष्टमी कथा ८ ।

पुनरपि रात्रौ दासीपुष्टा राक्षी कथामाह- अजयपुरगरे सुवर्ष-
नामा राजाऽऽसीत् । स कान्वात् विपरीतायनेक दशदश्यां
नीतः, ततो बलात् शिपिस्त्रीसंभोगात् स राजा सुप्रसूतोः ।

तमयेवं क्वचित्चरी बद्धा स्वभावितस्ततो अन्वत् स कस्मिंश्चित्
 सदासि जलं पयै । तेषां सुकपां तापसपुत्रीं वदथे । तापसपु-
 त्र्याहुतः स तापसाऽऽत्मनं प्राप । तत्र तापसास्तस्य भृशं स-
 त्कारं ककुः । सा कन्या तापसदेवता, राजा च परिधीता । तां
 नपेक्षीं कर्णं शुद्धीत्या तमेवाद्यमभिरुक्त्वा यथाज्ञानोऽन्तराह-
 ममं कश्चित् सखायत्वात् राजा सुतोषि जातयेथाऽऽसीत् ।
 राज्ञी तु मित्राणा । केशरिपराकलेन तत्राऽऽगत्य नृपस्यैवं क-
 थितव्य-पथमासात् बाधद् बुभुक्षितोऽहं त्वां मह्यं प्राप्या-
 य मृतो भविष्यामि, सन्ध्या महाभिङ्गतं देहि । राज्ञो-
 कथ-श्रुति स्वभावभिङ्गतम् । तेनोकथ-कश्चिद्दृष्टाशर्षणीयो आ-
 ह्वयपुत्रः शिरसि पिबुत्पदस्यस्यया कलेन इतः सप्तदिनमध्ये
 केहसिर्द्विषीयते, तदाऽहं त्वां मुञ्चामि, नाम्थया इति । राजा प्रति-
 पन्नम् । ममाते राजा कश्चितः कुशलेन स्वपुत्रं गतः । सेनिकाः स-
 र्वेषु मित्रितः । राजा स्वर्गार्थं प्रति राजसुहृदात्मः कथितः ।
 मन्त्री सुवर्णपुत्रं निर्मात्र पट्टवाहनपूर्वं नगरे आम्रयामास ।
 तेषां चोत्सवोवितम्-यो हि आह्वयपुत्रो राज्ञाय सजीवितदानेन
 नृपजीवितं रक्षते, तस्य पित्रोरयं सुवर्णपुत्रको दीयते । इयमुद्-
 घोषया वदं शिवाग्निं यावत् तत्र जाता । सप्तमदिने एकत्र प्राज्ञो
 आह्वयपुत्रस्तां निर्घोषणां भुविषं मातापितरवाचोभयत्-प्राणा
 गत्पराः सन्ति, मातापित्रोश्चेत्कुरुषुं मम प्राणैः कृत्वा प्रवेद्य,तदा
 वद, तेमाहं नृपजीवितरक्षाऽयं स्वर्गजीवितं राजसाय इत्या
 सुवर्णपुत्रं दापयामि । एवं भृशमग्रहण्ये मातापित्रोऽनुमतिं
 शुद्धीत्या राज्ञः समीपे गतः । राजा तु तत्पितुः पादौ शिरसि
 दापापितरा स्वयमाकर्ष्ये सञ्चङ्कस्तस्य पृष्ठतो भूत्वा राजसस्य
 समीपमानीतः बाधता राज्ञस्तो दृष्टस्तावता नृपयोग्यम्-भो आ-
 ह्वयपुत्रम् । इहं स्मर । एवं नृपयोग्यं च आह्वयपुत्र तस्ततो मेने
 निकृष्यद् अहास । तदानीं राजसस्तुष्टः प्राऽऽद्-भयिहं तन्मार्ग-
 येति । स प्राऽऽद्-भयि त्वं तुष्टस्तदा हिंसां त्यज, जिनीदितं द-
 यार्थमं कुक । राजसेनापि तद्वत्सा दयार्थमः प्रतिपद्य । राजा-
 द्योर्धमं न हारकं श्रयंसितवन्तः । अद्य दास्त्री प्राऽऽद्-दे राक्षि !
 तस्य आह्वयपुत्रस्य को हास्यदेतुः ! तयोक्तम्-आग्रतं मे मित्रा
 समायातोयुक्त्वा सा सुता । द्वितीयदिने दास्त्रीपृष्टा सा राज्ञी
 प्राऽऽद्-दे ह्ये ! अयं तस्य हास्यदेतुः-मृणां हि माता, पिता,नृपः
 शरणं,ते प्रयोगिपि मत्प्राप्त्येष्टाः,अहं पुनः कश्चमं शरणं अया-
 मि । तथा षिन्त्य तस्य हास्यपुत्रपञ्चम् । इति नभनी । स ।
 एवं सा चित्रकरसुता कथामिमुद्दुमुमुहोहयन्तं) राजानं वशी-
 बकार । राजा तु तस्यामिवाऽऽसक्तोऽन्मत्तां राज्ञीनां नामापि न
 अग्रहं । ततस्तस्याभिङ्गकामि पश्यन्थः सर्वा अपि सपत्न्यः पर-
 मब्रह्मं वदन्ति सः । चित्रकरसुता तु निरन्तरं मन्थाहो रद्वेषका-
 किनी कपाटमुगतं दत्त्वा युष्टानः प्रविश्य पूर्वेष्वग्निं प्रावृत्त्-
 ५ऽऽमानयेवं शिक्वायामास-भारम्बु ! तेषां पूर्वेषाम्,सास्त्रं पा-
 त्रमसदाद्वाङ्मत्तमस्येषां प्राप्ये एवं आ कुर्वीः । यममात्मनः शि-
 क्वां ददन्ति इहा सपत्न्यो राजानमेवं चित्रपयामाऽऽ-स्वामिद् !
 यथा कुक्ता तवाहर्नितां कामेवं कुर्वते, यद्यस्माकं वचनं न म-
 न्यते, तदा मन्थाहो स्वयं तदुद्गृहं गन्वा तस्याः स्वकपं चिकी-
 कय । नृपतिस्तासां बाधयं मिश्रन् मन्थाहो तस्या पृष्टं गतः । सा
 तु तस्यैव पूर्वेषुपथं परिधायऽऽत्मनः शिक्वां ददती नृपतिना
 दत्ता । सर्वाणि तच्छास्त्राणि भुतामि । राजा तस्या निषेवतां
 ह्यात्वा परमं प्रमोद्मवाप । इमां च पट्टाणीं ककार । राज्ञो विवे-
 चात्मनो विवेदिमिषं श्वयात् । अन्वदा तस्यगरोक्षाने चिमहाऽऽ-

बायोः समायाताः । रात्र्या सह नृपस्तद्वन्ध्याय तत्र गतः, नग-
 रकोकोपि तद्वन्ध्यायै गतः तथा चिमहाऽऽबायो देशानं ककार ।
 चित्रकरसुता, नृपश्च ह्यपि प्रतिबुद्धी भावकथमं युद्धीतवन्तौ,
 परस्परमनावाधया चित्रगोक्षानं कुर्वतः । अन्वेषुस्तथा इत्तपत्र-
 परमेष्ठिनीममस्कारस्तपिता मृतो व्यन्तरो जातः । काशान्तर-
 याऽस्त्रं धर्ममस्कारचित्रकरसुता राज्ञी मृता देवताः मया । तस-
 इत्युत्था बैसाख्ये तोरणामिषेपुरे दृढसाक्षिणेचरत्य पुत्री कनकमा-
 हा बभूव । आसवीचर्मां तामिहाका वीह्य कल्पिततां बाधयनामा
 कश्चिद् शोचरोऽग्रहत्याय महार्द्रो मुफ्त्या स्वचिरे प्रमोद्दं वमार ।
 अथ विद्यापहाय सप्तमं सामार्थं विद्याय च बासवींवाधायते
 वाचःप्रबोद्धाहाय सप्तमस्तुकोऽभवत्, तावत् कनकमाहाऽऽग्रः
 सुवर्णतेजास्तदुपाधिकस्तथाऽप्यातस्तं बाधयं विद्यापरमाधि-
 क्षितबाध् । तौ ह्यपिपि कोपाद् शंकरं युक्तं कुर्वामौ परस्परमहाराह-
 वतौ । कनकमाहा तु युक्तं प्रावृत्तोः ककार । तदानीं बाधय-
 स्तथाऽऽगत्य कनकमाहां प्रत्येवमवदत्-पुमि ! ह्यवृत्तोः मुञ्ज,
 चिचं स्वस्यं कुक, ईहृष्ट एव संसारोऽस्ति, त्वं मम पूर्वमेव
 पुत्रभूत्, तिष्ठ त्वमथैव गिरो । अत्र स्थितायास्तव सर्वे भयं
 प्रविष्यति । एवं देवबन्धमाकर्ष्ये कनकमाहा चित्रप-
 मास-कोऽसौ देवः ? कथमस्याहं पुत्री ? प्रसौ मवि किञ्चते,
 महमप्यस्मिद् निन्धामि । यावदेवं कनकमाहा चिन्थयति-ताप-
 तज्जनको विद्याधरेन्द्रो दृढशक्तिनामा धावद् तत्राऽऽप्यातः,त्वपु-
 त्तं स्मृतेजसं, चिरोपिनं बासविद्याधरं च मृतं दृष्ट्वा जिह्वम-
 स्तको च तां पुत्रीं दृष्ट्वेवं विचारयामास-अयं सुत, इयं
 सुता, अयं शत्रुकुलोऽप्यनी ईदृगवर्षां प्राताः । स्वामयं अग-
 रत्सर्वं इत्यते । एवं व्यायस्तस्य दृढशक्तिविद्याधरस्य जाति-
 स्वरूपमुत्पन्नम् । तदाऽसौ शासन्धेवीप्रदक्षिणैश्चकारणधरणी
 यतिरजत् । अथ स व्यन्तरस्तया पुत्र्या सह तं भ्रमणं नना-
 म । जीवन्ती तां पुत्रीं वीह्य स कारणभ्रमणस्तं व्यन्तरं नमस्त-
 मपृच्छत्-किमिद्विन्धुजाहं मया दृष्टम् ? व्यन्तरः प्राऽऽद्-तत्र
 पुत्रः शत्रुत्वं चिरो नित्यम् मृतौ । एवं च कन्या जीवन्त्यपि
 मया तव मृता दक्षिता । मुनिः प्राह-कथं त्वया मृता कृता ?
 स व्यन्तरः स्मृत्वैवमाह-दे मुनिनाथक ! पतद्द्वारां श्-
 सु-क्षितिप्रतिष्ठलपतेऽतितद्योभिरयं मग्गभे पत्यन्वयि, चि-
 त्प्राङ्गदनाम्निचिन्धुकृतो मेधया पुत्रमभवत्, पतया प्रायमेव
 ऽप्यसमये मम नमस्कारा दत्ताः, तत्रमाभाद्दहं व्यन्तरो
 जातः । एषा अपि मृता देवी जाता, देवीत्वंमनुजय तत्र सुता-
 ऽन प्रवे अहे । तेन विद्याधरेणापहृत्याय मुक्तो, या-
 नाधीमायातन मया दद्या, पतस्या बन्धो चौरै च मृते या-
 धिमामहनाभयामि तावद्भवन्तोऽत्र प्राताः । मया विमुच्य-
 इयमेव जनकेन सप्तं मा याविति मथितस्या गोपनमा-
 बा चिह्तिता । यद्य मिराधामं मया तदानीं कृतं, तत्र कल्पव्ययम् ।
 मुनिरुक्ते-अहो ! व्यन्तर ! बा त्वया तदा मावा कृता, सा नम-
 त्यमायापहारिणी जाता, तेन मम जयतोपकृतं, न किम-
 प्यपराधः । एवमुक्त्वा स मुनिर्धर्मोऽऽशिषं दत्त्वाऽप्यत्र विज-
 हार । अथ प्राग्जन्तुस्तं भुञ्जवा सा कन्या जातिस्त्वितिमा-
 गृहत्, प्राग्जन्मजनकं व्यन्तरं प्राऽऽद्-तात ! तं पूर्वजन्तुपति मे-
 ष्य । व्यन्तरः प्राऽऽद्-स ते प्राग्जन्ततो जितशत्रुत्पतिदेवीवृत्त
 यतः सास्त्रं सिद्धयथो नाम राजा जातोऽस्ति । स मन्थाध-
 रेण पुत्रद्वन्द्वनगरादप्यापहृतोऽस्य समायास्यति । स हि त्वा-
 मथैव सकलसामग्रया परिषेधयति । बाध् स इहास्ति ता-

शुभार्थ

वय स्वमेवैव तिष्ठेत्पुनश्च स स्वस्तरः पुराकठे श्याम्भतजि-
नविश्यानि कम्पु गतवन्तः ।

इदं सर्वं बुधस्तं कथयित्वा सा कन्या राजानं प्रया-
ह-व्याभिरु । स्वभन भङ्गाशोऽऽभितः सभायातः ।
सिंहदधराजान्श्यामां पूर्वमवकथां मुन्या पूर्वमवम्बुद्धं तं

भवन्तरमस्वत् । तेन स्मृतः स स्वन्तरस्तथाऽऽगत्य,
दिव्यवादिभ्रमिषोषं कृन्धारः । मन्थाहे जिनविश्याम्यपकथं
बुधो मुक्ते स्म । तत्रस्तेन स्वन्तरे पुरिताशेषवाम्बुक्तो-

ऽसौ नृपतिस्तत्र मास्मेकं कित्तवान् । शिरकाशेन स्वरा-
उभानिष्टयाह्वया राजा तां द्यितां प्रतीहमाह-प्रिये । प्रबहो
वैरिप्रजो मे राज्यमुपजोष्यति, ततोऽहं स्वपुत्रं यामि । द्यिता

अगाह-यदि राज्यं मोक्षं न हाप्यते, तदा ध्योमगमनसाधिकां
प्रहसिष्यां मन्मुकाद् घृहाण, यतस्ते ध्योमगतिर्वेद्यासुषं स्यात् ।
प्रियाप्रदत्तां तां विद्यामासाद्य सिंहदधरो राजा विद्याधराप्रयो-

वेभूय । मागुभवेमपूर्णां तां प्रियामापृच्छय च राजा स्वपुत्रे
व्योभिरागेण समागतः । वयं पुत्रे किंचिद्वापि स्थित्याऽऽप्य-
नृपतिस्तं पर्वतं पुनर्गतः । एवं लनगरात् तस्मिन्नेति त्वं गताऽऽ-

गतं कुर्वन् नृपतिः सिंहदधरो ढोकाभग्नतिरिति नामप्रसिद्धिं
प्राप्स्य । अन्वया तत्र नये तं पूर स स्वन्तर दधम्माह-अहं
मत्स्ववामिनेदेहाद् देशाभरं गमिष्यामि, त्वं मनुषीं स्वनगरे

नीत्येन नगं शून्यं मा कार्षीः । पशुमुक्त्वा स स्वन्तरः खान्तरम-
गात् । नृपतिस्तत्रे महजगरं व्यधात्, तस्य नगमित्युपमिति नाम
कृतवान् । तत्रस्यो राजा तथा राक्षसाह भोगान् द्रुञ्जानः

दुष्टेन काशं भिगमयति स्म । तत्र राक्षं पालयस्तस्य बहुरः
काशो भवौ । अन्वया नगमित्युः पुरपरिसरे वसन्तोऽसं कृष्टं
जगाम, मार्गे च मञ्जरीपुष्पमञ्जुलाभ्रमुक्कमकाशौ । तत

एकां मञ्जरीं मृपतिर्लीलाय स्वकरेण जगाम । सतो "गतानुगति-
काः प्रायो, ददयन्ते बहवो नराः स्वपुत्रमुवर्त्तन्ते, यथा राजा त-
था प्रजाः ॥ १ ॥" इति न्यायात् सर्वं तस्य मञ्जरीपद्माऽऽदिकं

अष्टुः । भूमिपालः कीर्ता कृत्वा ततः पद्माङ्गलितस्तमाशुक्कं
काष्ठेयसमाशोष्यैवं चिन्तितवान्-अयमाश्रुवृत्तो मेवप्रतीतिकरी,
यो मया पूर्व गच्छता दृष्टः, सोऽयं काष्ठेयो विगतशोभः

साम्प्रतं ददयते यथा, तथा सर्वोऽपि जीवः कुटुम्बधनधान्यदे-
हाऽऽदितोऽद्यंशुष्टो नैव शोभां प्राप्नोति । एतन्न सर्वं विनश्यत्
यावन् शीयते तावत्संयमे पत्नः कांश्च इति चिन्तयन्नामतेः

प्रतिबुक्ते जातः, शालमेदेवीप्रदक्षेयः संयममाहदे । वस० १
अ० । प्रा० ० । प्रा० ० । कृत्रियपरिवाङ्कनदे, जी० ।
पामयधमग-नगमत्पार्गो-पुं० । विषमपर्वतमार्गो, तं० ।

पामगजाव-नगनजाव-पुं० । अचेहस्ते, "समजायं जिम्भायां
नगमजावे मुदमजावे ।" स्या० १ उ० ।
शुमिगा-नाशिका-श्री० । अचक्रायाम्, विशे० ।

शुगोह-न्यप्रोष-पुं० । वटे, प्रहा० १ पद० । नि० ० ।
पगोहपीर्येदह-न्यप्रोषपरिमदहत्ता-न० । म्यपोषवपरिम-
एकं पश्य स तथा । यथा म्यप्रोष उपरि संपूर्णपम्बोऽ-

भवन्तु हीनः, तथा यत् संस्थानं नामेवपरि संपूर्णं, अद्यस्तनु,
तस्मिन् संस्थानमदे, तं० ।
शुगोहवरपायन-न्यप्रोषवरपादप-पुं० । वटप्रधानवृक्के, अन्त०
१ शु० ५ क० १ ख० ।

शुभ-नृत-धा० । गाभाधिके, "अत्रनृतमर्वां लयः ॥८॥ १२५॥
एवामन्वयश्च शिदकः " लयः " इति लयः " लयः, " लुपति ।
प्रा० ५ पाद० ।

नृत्य-न० । पादजहोवकटपुदरबाहुविश्वदमननमूमाकाऽऽ-
दिविकारकरणे, नि० ० । ११ उ० । नाट्ये, ल्या० १ उ० ।

शब्दं-नृत्यपद-त्रि० । अह्वयिकारकारके, जी० । नि० ० ।
" गन्तांति वा हसंतांति वा रमंतांति वा ।" आभा० १ शु०
१ ० । ५ अ० । " नन्तकथंघपउरे ।" नृपति कथम्यानि सितो-

रहितकलेवरार्थि प्रकुरार्थि यत्र स तथा । प्रहा० २ आ० ० ।
पञ्च-नृतेक-पुं० । नटां नान्यके, स्य० १ उ० ।

शुभा-कृत्वा-अय० ० । " लघ्वद्वयं अजगभाः कथिचिद " ॥
८ । १ । ११ ॥ प्रा० २ पाद० । अयमन्वयेत्यर्थं, सु० १ शु० ५
अ० १ उ० । अन्वयेत्यर्थं, सु० १ शु० ८ अ० । दृश० । आभा० ।
उत्त० । "सत्वं लुक्ता अदिद्विपु ।" सु० २ शु० २ अ० ३ उ० ।

शुभाविप-नृति-न० । नृत्यबादिच कृते, ल्या० १ उ० ।
शुषिर-पुं० । देशी-रमशुशीले, दे० ना० ५ अ० ।

शुज-न्यारय-त्रि० । न्यायोपपत्ते मुक्ते, हा० १६ अ० ।
शुजंते-हापयान-त्रि० । " हो जन्मजौ " ॥ ८ । ४ । ११ ॥
इति जानातेः कर्मणि प्राये वा "णञ्" इत्यादेशः । अयमन्वया-
ने, प्रा० ५ पाद० नि० ।

शुजर-पुं० । देशी-महिमे, दे० ना० ५ अ० ।
शुज्जर-पुं० । देशी-विभक्ते, दे० ना० ५ अ० ।

शुष्ट-नाट्य-न० । नटय भावः कर्म वा । करचरयाऽदिविशि-
ष्टपरिस्पर्धाविशेषे, आ० ३ अ० । नृत्ते, हा० १ शु० १ अ० ।
प्रहा० । जं० । जी० । स्या० । करपादशुश्रीोऽन्वोष्टऽऽदीनां

साधिकारे चलने, च० ३ अ० । नृत्ते, म० १५ अ० १ उ० ।
स्मिन्परिस्पर्धयर्भेदजिने ताप्यं, जं० ५ अ० । उत्त० ।
"व्यब्धिदे नष्टे पश्यते । तं जहा-अचिद, रिमिप, आरमने, ज-

सोते ।" एतन्न संप्रदायानायाच विवृत्तः । आ० ४ उ० ५ उ० ।
आ० ० । एतेऽङ्गिताऽऽद्वयकान्नायोऽपि जेदा नाट्यशास्त्र-
सिद्धाः । अथवा-" नष्टो ह्योऽपि, मीपुष्टं नादयं तु नाथ-

व्यं ।" ० । १ उ० । एते नाट्यविधयो भरताऽद्विद्याकाशेभ्योऽ-
वसेयाः । जं० ५ अ० । " बलीसतिविधे शुष्टे पश्यते ।" हा-
त्रिशुशिक्षिं नाट्यमभिनयविषयवस्तुभेदाद्, यथा राजप्रमनकना-

सिधान्द्वितीयोवाङ् इति संभाव्यते । हात्रिशास्त्रप्रतिषेधमिति
केचिद । स० ३३ स० १ ।

ते यं मे सूत्रियाभे देवे सयवं जयवं महावीरं दोषं पि
तवं पि एवं वयासी-नुभे यं जंते । सर्वं जापह उवर्द-
सित्त्प (यि क्वत् समर्थं जगवं महावीरं तिकुलुतो आयादि-

षापपादियं करेद्, करेद्वा च वंद, अयंसह, वेडन्विषयसमुगा-
एषं समोहणति, समोहणतिवा सित्त्वाऽं ज्योथाऽं उषं
दं निससह, निससहता आहामुभे दोषं पि वेडन्विषयस-

मुम्पाएषं० जाव बहुसमरमपिजं शुमिजां विडम्बे । से

जहानामए आसिंम पुनस्तेरिे वा० जाव यणीयं फासो ।
 त्तस थं बहुसमरमण्डिअस्स जूमिजागस्स बहुभुअदेत्तजा-
 ने पेञ्जापरमंडवे विउब्बइ, अयोवत्तंमसयससिधिविं बहुअओ ।
 अंतो बहुसमरमण्डिअं जूमिजागं विउब्बइ, उड्ढोयं अक्खला-
 कंमं मणियेपेदिवं विउब्बइ । नीसे थं मणियेपेदिवाए उवरिं
 सीहासथं सपरिवारं० जाव दायो विड्ढंति । तए थं से सूरि-
 याभे देवे समखस्स भगवअो महावीरस्स आलोए पणामं
 करेति, पणामं करेतिआ अणुआअड म्मे जगवं तिरुडु
 सीहासणवरगयतित्थयराभिमुदुदे सभिसजे । तए थं से
 सूरियाभे देवे तएहमयाए खाणामणिकणमरयणविमल्लमह-
 रिइविउद्योवविपामिसमित्तविरितियमहाजरायकगगुनि-
 यवरत्तसुजुअळं पीवरपल्लंमं हाइयिउत्तयं पसारेति । तओ थं
 सरिसयायं सरिसतयायं सरिसवयायं सरिसलत्तायथ्यक्खजो-
 व्वणगुणोवनेयायं एगाजरयवसखमणियेयिउज्जोमाणं दुहतो
 संविद्धिवग्गणिवत्थायं आविइत्तिसयामेअणं पिउक्खने-
 विअकंजुयायं ठण्णीसियचित्तपट्टपरिपरसकेणमावचर-
 इयसंगयपल्लंभवत्थं तचित्तविद्धसगनिवसयायं एगावसि-
 कंउरइयसोभंतवच्छपरिइत्थज्जसुखायं अइत्तसयं वट्टसज्जा-
 णं देवकुमारानं शिग्गच्छइ । तयायंत्तरं व थं खाणाम-
 णि० जाव पीवरपल्लंमं वामज्जयं पसारेइ । तओ सरिसयायं
 सरिसतयायं सरिसवयायं सरिसलत्तायवक्खरुवन्नोव्वणगुणो-
 वनेयायं भगामरणवसणमणियेयिउज्जोयायं दुहतो संविद्धि-
 यग्गनियत्यायं आविअत्तिसयामेअणं विणक्खगेविअकंजु-
 यायं खाणामणिकणमरयणत्तसणविराइयं गुणं गां० जाव
 अइत्तसयं नइत्तज्जायं देवकुमारियायं शिग्गच्छइ । तते थं
 से सूरियाभे देवे अइत्तसयं संस्लाणं विउब्बइ, अइत्तसयं
 संस्लवावयायं विउब्बइ, अइत्तसयं संगानं विउब्बइ, अइत्तसयं
 संगवावयायं विउब्बइ, अइत्तसयं संस्लियायं विउब्बइ,
 अइत्तसयं संस्लियावावयायं विउब्बइ, अइत्तसयं खरमुद्धीयं
 विउब्बइ, अइत्तसयं खरमुद्धीवावयायं विउब्बइ, अइत्तसयं
 पेयायं विउब्बइ, अइत्तसयं पेयावावयायं विउब्बइ, अइ-
 त्तसयं परिपिरियायं विउब्बइ, ० एवमादियायं एग्गुणपथयं
 आठज्जविहाणां विउब्बति, विउब्बिआ ते बहवे देव-
 कुमारा य देवकुमारीओ य सदावेइ । तते थं ते बहवे देवकु-
 मारा य देवकुमारीओ य सूरियाभेयं देवेयं सदाविया समाणा
 हइत्तुह० जाव हियाय अणेष सूरियाभे देवे तेनेव ठवाग-
 च्छइ, उवागच्छिता तेयेव सूरियाजं देयं करपलपरिगाहियं०
 जाव बच्चावेइ, बच्चावेइआ एवं वयासी-संदिस्तुं मे देवापु-
 षिया ! नं अग्गेहिं कायव्वं । तए थं से सूरियाजे देवे
 बहवे देवकुमारा य देवकुमारीओ य एवं वयासी-ग-

च्छइ थं सुभे देवापुषिया ! समयं भगवं महावीरं ति-
 क्खुओ आयादियपवादिणं करोइ, करोतिआ वंदइ, थंवेसइ,
 वंदिया थंमसिआ गोयमाऽऽयायं समाणायं निग्गंथायं तं
 दिव्वं देवादिं दिव्वं देवजुइं दिव्वं देवापुजायं दिव्वं वचीमइ-
 विइं नइविहिं उवदेसेइ, उवदेसिआ लिप्पामेव एवमाणत्तियं
 पवापिवाइ । तते थं ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारीओ य
 सूरियाभेयं देवेयं एवं वुआ समाणा हइत्तुहकरपल० जाव
 पदिगुणोति, तेयेव समये भगवं महावीरं तेयेव ठवागच्छंति,
 उवागच्छंतिआ समायं जगवं महावीरं० जाव थंमसिआ जेने-
 व गोयमाऽऽया समाणा शिग्गंथा, तेयेव शिग्गच्छंति । तते थं
 ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारीओ व समायेव समोसरयं
 करंति, समायेव समोसरयं करोआ समायेव पंती बंधंति, समा-
 येव पंती बंधेआ नमंसंति, नमंसिआ समायेव ठवाणमंति,
 ठवाणमंतिआ समायेव उअयंति, समायेव उअयमंतिआ,
 एवं सइत्तामेव उवयमंति, उवयमंतिआ विमियामेव उ-
 अयंति, उअयंतिआ संगयामेव उअयमंति, उअयमंतिआ०
 जाव समायेव आठज्जविहाणां गिएहंति, समायेव व वा-
 इंइ, पगाइंइ, पणत्तिसु । किं ते उरेयं मंइं तिरेयं तारं
 कंठेय व तारं समपरयगरयं गुंजावक्कुहरोवपुंइ रयं
 तिहायकरयमुक्कं सकुहुरगुंमंतवंसंतीतलत्ताल्लयगहमु-
 संपठयं महुसरसममुअलितं मवाइरं मिउरिजितपयसंवायं
 धुरइत्तुनितिवरवाक्कवं दिव्वं नइत्तसं नेये पणिया वि-
 रोत्था । किं ते उअयंतायं संस्लायं संगेण संस्लि-
 यायं खरमुद्धीयं पेयायं पिरिपिरियायं, ब्याइयंतायं पण-
 वायं पदवाणं, आफासिअंतीयं भंथायं होरंभायं, ता-
 सिअंतीयं जेरीयं उअरीयं उंउज्जीयं, आअयंतायं
 मुरजायं मुइंगायं मैदिमुइंगायं, ठवासिअंतायं आसिग
 कुमुंवीयं गोमुद्धीयं मइत्तायं मुच्छिअंतायं वीयायं विपं-
 चीयं वक्ककीयं, कुटिअंतीयं मइतीयं कच्छज्जीयं तंतिवा-
 णायं, सारिअंतीयं बच्चीत्तायं सुयोसायं थंदिपोसायं,
 फुरिअंतीयं भाभरीयं परिवाइणीयं, फासंतीयं तू-
 णायं तुंभवीयायं, आयोदिअंतीयं णउसायं, मुच्छि-
 अंतीयं मुयुंदायं हुदक्कीयं चिचिक्कीयं, बाइअंतायं
 करकायं दिदिमानं कियियायं कदंवायं, ठवादिअं-
 तायं दइरायं दइरियायं कुइंवरुयं कलसियायं म-
 हयायं, आवादिअंतायं तल्लायं तल्लायं कंसदात्तायं,
 पट्टिअंतायं गिरिसयायं लखिरयायं मगरियायं सुंसमा-
 रियायं, पूमिअंतायं वंसायं वेण्णं चाल्ळीयं पिरिअीयं
 वक्कणायं, तते थं से दिव्वे षडे दिव्वे गोए दिव्वे वा-

इए, एवं अष्टद्वय सिंगारे उरावे मण्डुहो वषट्के गीए बाण्ड
 एहं, अर्पिण्डजन्तुए कडकडन्तुए दिव्ये देवरमणे पवचे यावि
 होत्या । तए थं ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारीओ य
 समणस्स भगवओ महावीरस्स मोलियवसिरिचत्थनंदिवा-
 वचवत्थमायापरासणकससणवत्थपयंमंगलभाषिचिचं धामं
 दिव्यं षट्ठविहिं उवदंसेति १ । तए थं ते बहवे देवकुमारा
 य देवकुमारीयाओ य समावेव समोसरणं करंति, समोसरणं
 करेत्ता तं चेव ज्ञापियण्वं० जाव दिव्ये देवरमणे पवचे यावि
 होत्या । तते थं ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारीयाओ य स-
 मणस्स भगवओ महावीरस्स आरवत्थपत्थावदत्तेविपसंदिस्ता-
 वियवसिरिचत्थिपूसापणवत्थमायापमत्थवत्थपायकंकाजारा-
 मारापुञ्जावत्थिपठपत्थागततरंगवासांतील्लयपठमल्लयभत्थि-
 चिचं धामं दिव्यं षट्ठविहिं उवदंसेति २ । एवं एकेकियाए
 षट्ठविहीए समोसरणादिए सा वचवत्था० जाव देवरमणे
 पवचे यावि होत्या । तते थं ते बहवे देवकुमारा य देवकुमा-
 रीयाओ य समणस्स जगवओ महावीरस्स ईशामियत्थज-
 तुरगवत्थमगरविहगवात्थगीकळरक्कसरभचमरकुंजरवत्थजय-
 पठमल्लयभत्थिचिचं धामं दिव्यं षट्ठविहिं उवदंसेति ३ ।
 एगओपंचं दुइओपंचं एगओचकपालं दुइओचकपालं च-
 कळचकपालं धामं दिव्यं षट्ठविहिं उवदंसेति ४ । चंदाव-
 लिषविजात्थि मूरावत्थिपविभात्थि च बल्लयावत्थिपविजात्थि च
 ईसावत्थिपविजात्थि च एगावत्थिपविजात्थि च तारावत्थिपविजा-
 त्थि च मुत्तावत्थिपविभात्थि च कणगावत्थिपविभात्थि च रयणा-
 वत्थिपविभात्थि च आवत्थिपविभात्थिधामं दिव्यं षट्ठविहिं उ-
 वदंसेति ५ । चंद्गमणपविजात्थि च सुक्कमणपविजात्थि च उ-
 मणपणपविभात्थि धामं दिव्यं षट्ठविहिं उवदंसेति ६ । चं-
 दागमणपविभात्थि च सुरागमणपविजात्थि च आगमणगमणप-
 विजात्थि धामं दिव्यं षट्ठविहिं उवदंसेति ७ । चंदावरणप-
 विजात्थि च मूरावरणपविजात्थि च आरखानवरणपविभात्थि
 धामं दिव्यं षट्ठविहिं उवदंसेति ८ । चंदत्थमणपविजात्थि च
 मूर्त्थमणपविभात्थि च अत्थमणवत्थमणपविभात्थि च धामं
 दिव्यं षट्ठविहिं उवदंसेति ९ । चंदमंजलपविभात्थि च मूर्द-
 लपविजात्थि च नागमंजलपविजात्थि च अत्थमंजलपविजात्थि
 च जयमंजलपविजात्थि च रत्थसमहोरगमंजलपविजात्थि
 च मंजलपविजात्थि धामं दिव्यं षट्ठविहिं उवदं-
 सेति १० । उतमत्थिपविभात्थि संहिण्णवत्थिपविभात्थि ह्य-
 विभात्थि गयविभात्थि ह्यविभात्थि गयविभात्थि मत्थहव-
 विलसियं मत्थगयविभात्थि मत्थहवत्थिपविभात्थि मत्थगयविभात्थि-
 थियं दुपविभात्थि धामं दिव्यं षट्ठविहिं उवदंसेति ११ ।
 सागरपविजात्थि च नागरपविजात्थि च सागरनागरपविभात्थि
 च धामं दिव्यं षट्ठविहिं उवदंसेति १२ । चंदापविभात्थि च

चंदापविजात्थि च पंदाचंदापविभात्थि धामं दिव्यं षट्ठविहिं
 उवदंसेति १३ । मत्थंदापविजात्थि च मगरंदापविजात्थि
 च आरापविजात्थि च मारापविजात्थि च मत्थंदापमगरंदा-
 आरापारापविभात्थि च धामं दिव्यं षट्ठविहिं उवदंसेति १४ ।
 क षि ककारपविजात्थि च ल षि लकारपविजात्थि च म षि म
 कारपविभात्थि च व षि वकारपविभात्थि च ष षि षकारप-
 विभात्थि च ककारलकारगकारपकारककारपविजात्थि च धामं
 दिव्यं षट्ठविहिं उवदंसेति १५ । एवं चकारवगो वि १६ ।
 टकारवगो वि १७ । तवगो वि १८ । पवगो वि १९ । अ-
 सोयपल्लवपविभात्थि च अंबपल्लवपविजात्थि च जंबुपल्लवपवि-
 भात्थि च कौसेवपल्लवपविभात्थि च पल्लवपविभात्थि च धामं
 दिव्यं षट्ठविहिं उवदंसेति २० । पठमल्लयापविभात्थि च नाग-
 लयापविभात्थि च० जाव सामल्लयापविजात्थि च लयापविभात्थि
 च धामं दिव्यं षट्ठविहिं उवदंसेति २१ । दुपधामं षट्ठविहिं
 उवदंसेति २२ । विभात्थि धामं षट्ठविहिं उवदंसेति २३ । दु-
 यविभात्थि धामं षट्ठविहिं उवदंसेति २४ । अंभियं धामं
 षट्ठविहिं उवदंसेति २५ । रिभियं धामं षट्ठविहिं उवदंसेति
 २६ । अंभियरिभियं धामं उवदंसेति २७ । आरंभं धामं
 षट्ठविहिं उवदंसेति २८ । अंभियं धामं षट्ठविहिं
 उवदंसेति २९ । आरंजमपसोळं उवदंसेति ३० । उप्पयणि-
 वायपरिधिवायपसत्थं संकुच्चियं पसारियं रेखावरिचियं-
 जंतं संजंतं धामं दिव्यं षट्ठविहिं उवदंसेति ३१ ।
 तते थं ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारीओ य समावेव
 समोसरणं करंति० जाव दिव्ये देवरमणे पवचे यावि
 होत्या । तए थं ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारीओ य
 समणस्स भगवओ महावीरस्स पुब्बभवत्थिपविभात्थि देव-
 लोचरियिषवत्थं च वत्थवरियिषवत्थं च गम्भसंहरणव-
 रियिषवत्थं च जम्भवत्थिपविषवत्थं च अग्निपेपव-
 रियिषवत्थं च बाळजावत्थिपविषवत्थं च भोवत्थिप-
 रियिषवत्थं च कामभोगत्थिपविषवत्थं च शिक्कसमणव-
 रियिषवत्थं च तवत्थिपविषवत्थं च धात्थिपविष-
 रियिषवत्थं च वित्थपवत्थिपविषवत्थं च परिणिष्वात्थ-
 चरियिषवत्थं च चरमत्थिपविषवत्थं च धामं दिव्यं षट्ठ-
 विहिं उवदंसेति ३२ । तते थं ते बहवे देवकुमारा य देवकुमा-
 रीओ य चत्थिपविभात्थि वात्थं वात्थं । तं जहा-वत्थं, वित्तं, धार्यं,
 कुमिरं । तते थं ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारीओ य
 चत्थिपविभात्थि मेयं गायंति । तं जहा-वत्थं, धार्यं, मंदायं,
 रोहावत्थं च । तते थं ते बहवे देवकुमारा य देवकुमारीओ
 य चत्थिपविभात्थि षट्ठविहिं उवदंसेति । तं जहा-वत्थं, धार्यं,
 ३, आरंजं ३, जसोळं च ४ । तते थं ते बहवे देवकुमारा

य देवकुमारीभ्यो य चरन्विहं अत्रिणयं अत्रिणयंति । तं ज-
 ह्वा- दिहंतिथं, पान्तिथं, सामंतोवायविवाहं, अंतोप-
 ज्ञातसाणियं । तेषं तं वचने देवकुमारा य देवकुमारीभ्यो य
 गोपयाऽऽदियाणं समखाणं शिगंथाणं दिवं देवहिं दिव्यं
 देवजुतिं दिव्यं देवाण्युयावं दिव्यं वचंसिद्धिं विहं विहं-
 सिचा समयं जगवं महावारं तिरुत्तुयो आयाहिणपया-
 हिणं करेद, करेद्वा चंद, एमंस, बंदिचा एमंसिचा जेजेव
 छुरियाजे देवे तेजेव उवागच्छंति, उवागच्छंतिचा सुरियावं
 देवं करयलपरिगमहिं सिरसावचं मस्य एं अंजलिं कहु
 जण्यं विजण्यं वक्त्वावेति, वक्त्वावेतिचा एवमाणयिचं
 पचप्यिणंति ।

“ नप नं ” इत्यादि । ततः सूर्यांजो देवस्त्रीणकरस्य जगवत
 आशोके प्रथमं करोति । कृत्वा चातुजानातु भगवाद् मामित्य-
 नुवाचपानं कृत्वा सिंहासनवरगततीर्थकरामिमुषः सन्निवस्यः ।
 “ तप खं ” इत्यादि । ततः सूर्यांजो देवस्तप्रथमतया-तस्य ना-
 ट्यानिधेः प्रथमतायां, दक्षिणं नुजं प्रसारयति । कथंभूतम्, जया-
 ह— (षाणाम्णिकणमरयणमिमलमहरिहणित्णोर्वाचयमिस-
 मिसंनविरानियमहाजनरणकडगतुक्रियवरनुसुलपुञ्जलामिति) ना-
 नाविधानि मखिकनकरन्नामि येषु तानि नामानिमाननकरन्ना-
 नि, मयथो नानाविधाश्चन्द्रकान्ताऽऽद्यः । कनकानि ना-
 नायणंता, रत्नानि नामाविधानि कर्कतनाऽऽदीनि, तथा विम-
 लानि निर्मलानि, तथा महातमुपजोकरामहेति, यदि वा मह-
 दुत्सवं कृणमहेतीति महाहाणि, तथा तिमिणुं मिपुण्युद्धिगम्यं
 यथा जत्रति (एवमुच्येव चि) परिकर्माणि । (मिस-
 मिसंत इति) हीप्यमानानि, विरचितानि महाभरणानि यानि क-
 टकानि कशाविकाऽऽमरणानि, षट्ठितानि बाहुराक्षेकाः, अन्यानि
 च यानि बरपुत्राणि, तैरुज्जवं भास्वरम् । तथा पीथरं क्णुलं
 प्रलम्बं हीरे (तन्नो न इत्यादि) । तत्सन्मत्वाद् दक्षिणजुआद्
 अष्टशतमष्टाधिकं शानं देवकुमाराणां निर्गमयति । कथयुतानाम्, ।
 इत्याह-सदशानं, सप्तमाऽऽकाराणामित्यर्थः । तत्राऽऽकारेण कस्य-
 चित् सदृशोऽपि धर्मतः सदृशो न भवति, ततः सदृश्यैवप्र-
 तिपद्वान्तंभाह- (सरिसतयाणामिति) सदृशी सदृगवयो त्वग्
 येषां तं तथा । सदृक्त्वयगपि कश्चिद् बयसा बिसदृहः संजा-
 ध्येन, तत आह- (सरिसववानं) सदृक् समानं वयो येषां तं ।
 (सरिसत्रायकवज्जोणमुणोवधोपायमिति) सादयेन सा-
 वयसं हवशिष्टम्, अनिसुजनाया शरीरकान्थेति भावः । क-
 पेय आकृत्या यौवनेन धौबानिकया शरीरकामियंभ्रवत्वाऽऽदि-
 निरुपेताः सदृशाहावप्यकवयौवमगुणोपेताः, तथा । (एवा-
 भरणवत्सणगदियमिज्जोनाणामिति) । एका समान आनर-
 णवसनस्रकृणो पृहीतो नियोग उपकरणमथांकाव्योपकरणं
 यैस्ते तथा, तथा । (तुदथो संविश्रुयमानिब्रवाणं ति) शि-
 धातो ह्ययोः याम्बोः संबोधिनामि अत्राणि यच्च तद् शिधातः
 संबोधिनामं, निवसनं साधन्यांनुचरं यैस्ते तथा, तथा ।
 तथा— (उपपत्तिवचिसपट्टपरिररकफेणुगवाकस्यसंगयपलं-
 वयवंतंविचिसविक्रमगमनिलवयाणमिति) उपपत्तिं तस्यल-
 वकश्चिपट्टो विचित्रवर्णंवल्लयाः परिकरो यैस्ते तथा, तथा यस्मि-
 ष्वाच संनैव फेनविनिर्गमो भवति स फेनकाऽऽधतः, तेन रचिताः
 ४४१

संगता नाट्यविधावुपपन्नाः प्रसन्ना वस्त्राणां यच्च निवसन्मद्य
 तत्तथा; तद् विभं वयं 'विलसन्तं' देहीपसमानं निवसन् परि-
 धामं 'ेषां तया । ततः पूर्वपदेन विशेषणसामितिः । तेषाम्, (ए-
 गावसिकउररयसोमंतवचपडिहवपुत्रसाणमिति) एकाव-
 ली वा कण्ठे रचिता तथा शोभमानं वक्षो येषां तं तथा । ' व-
 सिद्धय' शब्दो देवतः परिरुचोवाकः । पदिहत्यानि पूर्णानि
 पूण्यानि येषां तं तथा । ततः पूर्वपदेन कर्मवाचः, तेषां (न-
 हसज्जाणं) गृण्ये सज्जाः प्रशुणीभूता नृपसज्जाः, तेषाम् । तदनन्तरं
 च बधोक्तविशेषणविशेषं वामं नुजं प्रसारयति, नस्माद् वाम-
 भुजादृशतं देवकुमारिकाणां यिनिर्गच्छति । कथंभूतम् ? इ-
 त्याह— 'सरिसवानं सरिसतयाणं सरिसवयानं सरिसलावयक-
 वज्जोणमुणोवधोपायं' एवाजनरयणसंगदियमिज्जोनाणं नुजोत्तं
 संविश्रुयमानिब्रवाणं' इति पूर्ववत् । (आविच्छित्तनयामेला-
 णमिति) आविच्छित्तसक आनिसस्र वक्षरकं यकानिस्त्वा आ-
 विच्छित्तकाऽऽमेलाः, तासां (पियुक्तेविज्जकुंयुवायमिति)
 यिनत्तं भवेयकं धीकाऽऽनरत्तं कण्ठकालं यकामिस्त्वा, तासां
 (खाणामणिकयमरयण नूसनविराहयंयुगंयणमिति) ना-
 नाविधानि म्रौखिकनकरन्नामि येषु भूषणेषु तानि नामानिण-
 कनकरन्मपुत्रानि, तैर्विराजितान्येऽपान्नामि वासां तास्तथा,
 तासां । यान्करणम्— “ बंधाणयां बंधं क्कसमानिद्राहोत्तं
 बंधांइयसोमहंसलानं उक्काए उज्जोवमाणीयं ” इति सुग-
 मम् । तथा— “ सितापामाकावदेसानं हसियजयिचिदि-
 यविसासलसियसंसायविचिदुत्तुचोवयारुकसलानं गदियाउज्जा-
 नं महुत्तुज्जायं ” इति पूर्ववत् । “ तप नं सं सुदियं देवं ” इत्या-
 दि । ततः सूर्यांजो देवोऽष्टशतं शङ्कानं विकुर्वेति, अष्टशतं शङ्कावा-
 द्कानाम्, अष्टशतं शृङ्गाणामष्टशतं शृङ्गावद्कानाम् १, अष्टशतं
 शृङ्गिकानामष्टशतं शृङ्गाकावाद्कानाम्, द्वयः शङ्को जात्यन्तरा-
 ऽऽमकः शृङ्गिका, तस्यां हि स्वरो मनाक् तीक्ष्णो जत्रति, न तु
 शृङ्गवदतिगम्यीरः २, तथाऽष्टशतं खरमुक्ताणाम्—काहसानाम्,
 अष्टशतं खरमुक्तीवाद्कानाम् ३, अष्टशतं पेयानां, पेया नाम म-
 हतीं काहसा, अष्टशतं पेयावाद्कानाम् ४, अष्टशतं पिरिपिरि-
 काणां कौशिकपुटावचनकुसुबवायविशेषकणामाम्, (एवमादिया-
 णमिति) अष्टशतं पिरिपिरिकावाद्कानाम् ५, अष्टशतं पणवानां,
 पणवो ज्ञाप्यं पट्टो वा, अष्टशतं पणवावाद्कानाम् ६, अष्टशतं
 पट्टहाममष्टशतं पट्टवाद्कानाम् ७, अष्टशतं भस्मानां, भस्ना
 दृष्का, अष्टशतं जन्मावाद्कानाम् ८, अष्टशतं होररम्भानां,
 होररम्भ महादृष्का, अष्टशतं होररम्भावाद्कानाम् ९, अष्टशतं
 भेरीणां दृष्काऽऽदिविधावाविशेषकणामाम्, अष्टशतं भेरीवाद्का-
 नाम् १०, अष्टशतं अष्टरीणां, जलरी नाम जर्मभनका विसि-
 तीयद्ववाऽऽकार, अष्टशतं अष्टरीवाद्कानाम् ११, अष्टशतं कु-
 ष्टुजीनाम्, अष्टशतं कुम्भमिवाद्कानां, कुतुमुनिर्भवांकार
 संकटमुक्ती देवाऽऽनोऽपविशेणः १२, अष्टशतं सुरजानां, महाप्र-
 माणो मर्त्तो मुरजः, अष्टशतं मुरजवाद्कानाम् १३, अष्टशतं
 मूदृजानां, तनुमर्त्तो मूदृजः, अष्टशतं मूदृजवाद्कानाम् १४,
 अष्टशतं नन्दीमूदृजानाम्, नन्दीमूदृजो नाम एकतः संकीर्णोऽ-
 न्पर बिस्तृतो मुरजविशेषः, अष्टशतं नन्दीमूदृजवाद्कानाम्
 १५, अष्टशतमालिङ्गानाम्, आक्षिप्त्वा मुरजवायविशेष एव । अष्ट-
 शतमालिङ्गवाद्कानाम् १६, अष्टशतं कुस्तुम्बीनां, कुस्तुम्बी-
 नानांनजडपट्टो वायविशेषः । अष्टशतं कुस्तुम्बीवाद्कानाम् १७,
 अष्टशतं गोमुक्तीनां, गोमुक्ती लोकांतोऽवसेया, अष्टशतं गोमुक्ती-

वाङ्कानाम् १८, अष्टयत्तं मद्देहानां, मद्देह उभयनः सप्तः, अष्टयत्तं मद्देहवाङ्कानाम् १९, अष्टयत्तं विपञ्चीनां, विपञ्ची विनयनी बीणा, अष्टयत्तं विपञ्चीवाङ्कानाम् २०, अष्टयत्तं वल्लकीनां, वल्लकी सामयतोषो बीणा । अष्टयत्तं वल्लकीवाङ्कानाम् २१, अष्टयत्तं ज्ञमरीष्याम्, अष्टयत्तं ज्ञमरीष्याङ्कानाम् २२, अष्टयत्तं ध्रामरीष्याम्, अष्टयत्तं ध्रामरीष्याङ्कानाम् २३, अष्टयत्तं परिवादिनीनां, परिवादिनी सततन्मो बीणा । अष्टयत्तं परिवादिनीवाङ्कानाम् २४, अष्टयत्तं चञ्चलानाम्, अष्टयत्तं चञ्चलवाङ्कानाम् २५, अष्टयत्तं सुषोषाष्याम्, अष्टयत्तं सुषोषावाङ्कानाम् २६, अष्टयत्तं तन्वीषोषाष्याम्, अष्टयत्तं तन्वीषोषावाङ्कानाम् २७, अष्टयत्तं महतीनाम्, अष्टयत्तं महतीवाङ्कानाम् २८, अष्टयत्तं कञ्जनीनाम्, अष्टयत्तं कञ्जनीवाङ्कानाम् २९, अष्टयत्तं चित्रवीणायाम्, अष्टयत्तं चित्रवीणावाङ्कानाम् ३०, अष्टयत्तं नमोदानाम्, अष्टयत्तं नमोदानवाङ्कानाम् ३१, अष्टयत्तं दण्डानाम्, अष्टयत्तं दण्डवाङ्कानाम् ३२, अष्टयत्तं मकुटानाम्, अष्टयत्तं मकुटवाङ्कानाम् ३३, अष्टयत्तं तूषानाम्, अष्टयत्तं तूषावाङ्कानाम् ३४, अष्टयत्तं तुम्बुकीनां, तुम्बुकी बीणा वाऽप्यकल्पप्रसिद्धा । अष्टयत्तं तुम्बुकीणावाङ्कानाम् ३५, अष्टयत्तं मुकुन्दानां, मुकुन्दो मुरजो वा-विशेषो बोऽन्तिरीनं प्रायो वाद्यत्तं, अष्टयत्तं मुकुन्दवाङ्कानाम् ३६, अष्टयत्तं हुडुकीनाम्, अष्टयत्तं हुडुकीवाङ्कानाम्, हुडुकी प्रतीता ३७, अष्टयत्तं त्रिभुक्तिकानाम्, अष्टयत्तं त्रिभुक्तिकीवाङ्कानाम् ३८, अष्टयत्तं करटीनाम्, अष्टयत्तं करटीवाङ्कानाम्, करटी प्रतीता ३९, अष्टयत्तं डिगिदमानाम्, अष्टयत्तं डिगिदमानवाङ्कानाम्, प्रथमप्रस्तावनास्तवकः पणवविशेषो दिगिदः ४०, अष्टयत्तं कणितानाम्, अष्टयत्तं कणितवाङ्कानाम् ४१, अष्टयत्तं कन्डमानाम्, अष्टयत्तं कन्डमानवाङ्कानाम्, कन्डमाना करटिका ४२, अष्टयत्तं दर्दरकाणाम्, अष्टयत्तं दर्दरकावाङ्कानाम्, दर्दरकः प्रतीतः ४३, अष्टयत्तं दर्दरिकाणाम्, अष्टयत्तं दर्दरिकावाङ्कानाम्, लघुदर्दरी कर्दुरिका ४४, अष्टयत्तं कुडुम्बकाणाम्, अष्टयत्तं कुडुम्बकावाङ्कानाम् ४५, अष्टयत्तं कलशिकाणाम्, अष्टयत्तं कलशिकावाङ्कानाम् ४६, अष्टयत्तं तल्लानाम्, अष्टयत्तं तल्लवाङ्कानाम् ४७, अष्टयत्तं तालानाम्, अष्टयत्तं तालवाङ्कानाम् ४८, अष्टयत्तं कल्पितालानाम्, अष्टयत्तं कल्पितालवाङ्कानाम् ४९, अष्टयत्तं गिरिशिकानाम्, अष्टयत्तं गिरिशिकावाङ्कानाम् ५०, अष्टयत्तं मकरिकाणाम्, अष्टयत्तं मकरिकावाङ्कानाम् ५१, अष्टयत्तं शिशुमारिकाणाम्, अष्टयत्तं शिशुमारिकावाङ्कानाम् ५२, अष्टयत्तं बंशानाम्, अष्टयत्तं बंशवाङ्कानाम् ५३, अष्टयत्तं चालीनाम्, अष्टयत्तं चालीवाङ्कानाम्, चाली नृणविशेषः, स हि मुखे दृष्या वाद्यत्तं ५४, अष्टयत्तं वेणुनाम्, अष्टयत्तं वेणुवाङ्कानाम् ५५, अष्टयत्तं परित्रीनाम्, अष्टयत्तं परित्रीवाङ्कानाम् ५६, अष्टयत्तं बद्धकानाम्, अष्टयत्तं बद्धकावाङ्कानाम्, बद्धकन्वीरविशेषः ५७, अस्याख्यातास्तु भेदा लोकानः प्रत्येतयाः । एषामादिनि बहुन्यानीयानि, यानोपवाङ्कानि विकृतिनि । सवेमंभ्यया तु म्भमेद्भेपुक्त्रयाऽनोपभेद्भेपुक्त्रया आतोपभेदा एकोनपञ्चाशत्, शेषास्तु त्रेधा एतेष्वेयान्तन्नेवनि । यथा बंशाऽऽतोपनिषाने चालीवेणुपरिलीपकका इति । यथा चाऽऽह—“एषामिदयाई पयु-णपत्रं आउडावैदपणं च विउप्यंति” । विकृष्यं च तावत् स्वंयं विकृतिंयत्तं बद्धं देवकुमारान् देवकुमारिकाञ्च शब्दयति । ते च

शब्दिनाः सन्तो हृष्टपुष्टऽऽनन्दितचित्ताः स्याऽऽसमसमीपमाग-
च्छन्ति, आगत्य च कदलतलपुष्टीतं दशानन्दं शिरसाचर्षं मस्त-
केऽङ्गीरु कृष्या जयेन विजयेन वडोपयित्वा एवमवादिषु-ऽऽसिद्ध-
शन्तु देवानां मियाः । यद्स्मानिः कष्टेष्वन्वुः ततः स स्याऽनो देव-
स्ताम् देवकुमारान् देवकुमारिकाञ्च एवमवादीत्-गच्छत स्युं देवा-
नां मियाः । अग्रतं जगत्वं महावीरं मिःहृष्टाः, आर्द्रकिणप्रदक्षिणं
कुचन, कृत्वा चन्दन्, नमस्यन्, वन्दित्वा नमस्सिन्वा गीतमाऽऽद्वि-
नां भगवानां निम्नयानां नां देवजनप्रसङ्गां विष्वार् देवादि विष्वार्
देवयुनि विष्वार् देवानुभावं विष्वार् ह्याभिशाङ्गिचं नाटयविधिमुप-
दशयत्, उपदश्ये सैनानामाङ्गितां किमिषेव प्रत्यपेयत् । “तए तु”
इत्यादि । तत्तरे बहवो देवकुमारा देवकुमारिकाञ्च स्युवनि
देवेन एवमुक्तः सन्तो हृष्टा यावत्प्रतिष्ठापयन्ति, अन्वुपग-
च्छन्तीत्यर्थः । प्रतिष्ठुत्य च यत्र भगवो भगवान् म्. पारि-
स्तपोपानन्दुनि, नयान्य च अग्रतं भगवत्तं महावीरं
त्रिःकृत्य आर्द्रकिणप्रदक्षिणं कुर्वन्ति, कृत्वा च चन्दन्ते, नमस्य-
न्ति, वन्दित्वा नमस्सिन्वा च यस्मिन् प्रदेष्ये गीतमाऽऽह्याः अमशा-
स्तत्र समकालमेव एककालमेव समवसरान्ति, मिलन्तीत्यर्थः ।
समवसूय्य च समकमेव एककालमेव भ्रमन्त्यन्ति, अथो नीचा
जयन्ति । भ्रमन्त्य च समकमेव उग्रमन्ति, ऊर्ध्वमवतिष्ठन्ति इति
भावः । तदन्तरं चैव क्रमेण साहितं संगन्त, निमित्तं चाव-
नमनमुग्रमनं च वाच्यम् । अग्नीषां च संहिताऽऽदीनां भेदः सभ्य-
कौशोपेतनाट्योपाध्यायवृत्तत्वः । ततः क्तिमितं समकमु-
न्यस्य समकमेव प्रसरन्ति, प्रसूय्य च समकमेव यथायोगमात्त-
विधानानि युक्तानि । युष्टीत्वा च समकमेव वादितवन्तः, स-
मकमेव प्रगीतवन्तः, समकमेव प्रनीतवन्तः । किं ते इत्या-
दि । केचिद् देवकुमारा देवकुमारिकाञ्च एवं प्रगीता अन्व-
भवन्ति योगः । कथम् ? इत्याह—(उरेण भेदंमिति) सर्वत्र स-
सम्यर्थं तुनीषा । उरि सन्त्यं यथा भवति एवं प्रगीताः ।
(सिरेण तारं कंठेण च तारमिति) शब्देन यथावत्पुणोपेतम् ।
किमुक्तं भवति ?—उरसि प्रथमतो गीतमुक्तिपत्ये, उरुपेकाले
च गीतं मन्त्यं जयति । “आदिमिउमरानेना, ” इति चचनात् ।
अन्यथा गीतगुणकते, तत् उक्तगुरासि मन्त्यंमिति । ततो गीत-
तां मूढानामन्वयन् स्वर् उच्चैस्तरां जयति । स्थानकं च निनीयं
तुनीयं वा समधिरोहति । ततः शिरसि तारमत्युक्तं, शिरसञ्च
प्रतिनिवृत्तः सन् स्वर् करणे युलति, युक्तमिति मथुरां भवति ।
(समथरेयवदयमिति) (गुञ्जाच्च कुडुरीवर्षदं) गुञ्जनं
गुञ्जा, तदयथानि यानि चक्राणि शब्दमगीतमिदानीं कुडुर-
राणि तेषुपणदं गुञ्जाचक्रकुडुरोपगुडम् । किमुक्तं जयति ?—नेपां
देवकुमारानां देवकुमारिकाणां च तस्मिन् प्रेक्षायुहमप्येपायात्तां
गीतं तेषु प्रेक्षायुहमप्येपायात्तां च कुडुरेषु स्वानि रूपाणि
प्रतिष्ठन्त्येपायात्तां यथावत्तरे इति । (रुचमिति) रकम्,
इह यद् गेयवाराकन गीतं गीत्ये तन् रकमिति । तद् विद्या
प्रसिद्धं (तिकाणकरयलुङ्गमिति) भीणि स्थानानि उरःअभू-
दीनि तेषु करयेषु किन्धया युक्तं त्रिस्थानकरयलुङ्गम् ।
तद् यथा—उरःशुद्धं, करयलुङ्गं, शरीरिशुद्धं च । तत्र यदि
उरसि स्वर्ः स्वभूमिकाऽनुसारेण विशालो भवति, तत
उरसिशुद्धं, स एव यदि कण्ठे चरितो जयति अस्फुटितञ्च,
ततः करयलुङ्गं, यदि पुनः शिरः प्रासः सन् सागुनासिको
भवति, ततः शिरोविशुद्धं । यदि वा यद् उरःकण्ठशुभ्रंभिः
श्लेषमागुऽप्याङ्गिनिर्देश्युक्तैरियते तद् उरःकाराणोर्विशुद्ध-

हकारप्रविन्नकिनामा । एवं बोद्धशब्दकारहकारजकारककार-
 यकारश्चि भकिनामा । ससदृशः-दकारदकारदकारदकारख-
 कारप्रविभकिनामा । अष्टादशस्तकारथकारदकारनकार-
 प्रविभकिनामा । एकोनविंशतितमः पकारपकारपकारपकार-
 प्रविभकिनामा । शिष्टतिसप्तोऽशोकपञ्चमप्रविन्नक्याप्रप-
 ल्लयप्रविभकिनामा । किञ्चम्पञ्चमप्रविभकिःश्याम्पञ्चमप्रविभक्यानि-
 याऽऽम्बकः पञ्चमप्रविभकिनामा । एकविंशतितमः पक्षलताप्रवि-
 न्नकिनागहताप्रविन्नचशो कहताप्रविभकिचस्पकहताप्रविन्न-
 किचूतलताप्रविन्नकिलताप्रविभकिवास्तुलताप्रविन्नच-
 तिसुक्तलताप्रविभकिश्याम्पञ्चमप्रविभक्याऽऽम्बको
 ज्ञताप्रविभकिनामा । द्वाविंशतितमो वृतनामा । त्रयोविंशतितमो
 विलम्बितनामा । चतुर्विंशतितमो वृत्तविलाम्बितनामा । पञ्चविं-
 शतितमस्त्वञ्जितनामा । षड्विंशतितमो रिजितनामा । सप्तविं-
 शतितमोऽञ्जितरिजितनामा । अष्टविंशतितम आरभटनामा । ए-
 कोनविंशत्यमो असोऽज्ञनामा । त्रिंशत्यम आरभटमसोऽज्ञनामा । ए-
 कत्रिंशत्यम उपातनिपातयारोनिपातप्रसक्तसंकुचितप्रसारितरे-
 षकारचित्तान्तसंज्ञान्तनामा । चारिंशत्यमस्तु चरमनामिष-
 चनामा । स च सूर्याऽऽमर्देवेन अमयनो वर्द्धमानस्वामिनः पुरतो
 जगत्तत्त्वचरमपूर्वमनुष्यमपचरमर्देवलोकमवचरमचरमचरमचरम-
 गर्भसंहारचरमभरतक्षेत्रावसर्पिणीतीर्थंकरजन्मान्तियेकचरम-
 बाह्यजावचरमबोधनचरमकामभोगचरमानिष्कण्णचरमतपश्च-
 रणचरमज्ञानोपाद्चरमतोर्ध्वमरसनचरमनिर्वाणामिनयाऽऽम्ब-
 को प्रातिष्ठः ३२ । तत्रैतौ प्रातिष्ठो नाट्यविधीर्भौ मध्ये
 काँश्चन नाट्यविधीन् उपायस्यति-अप्येकका देवा हुननामकं
 द्वाविंशतितमं नाट्यविधिमुपदर्शयति । एवमप्येकका विलम्बितं
 नाट्यविधिम्, अप्येकका अञ्जितं नाट्यविधिम्, अप्येकका रिजितं
 नाट्यविधिम्, अप्येकका अञ्जितरिजितं नाट्यविधिम्, अप्ये-
 कका आरभटं नाट्यविधिम्, अप्येकका असोऽज्ञं नाट्यविधिम्,
 अप्येकका आरभटमसोऽज्ञं नाट्यविधिमुपदर्शयति । अप्येकका
 देवा उपातनिपातम्, उपातपूर्वो निपातो यस्मिन् स उपात-
 निपातः, तस्य । एवं निपातोत्पत्तं, संकुचितं प्रसारितं, रे-
 षकारचित्तमिति गमनागमनं प्रान्तं संज्ञान्तं नाम नाट्यविधि
 सामान्यतो नष्टेनविधिं द्वाविंशत्युच्यतेऽप्युपदर्शयति । अप्ये-
 कका देवा इच्छुर्विधिं बाधं वाचयति । तद्यथा-तत्तं सूदृक्कप-
 टःऽऽदि, वित्तं वीणाऽऽदिकं, यनं कंसिकाऽऽदि, श्युरिदं काह-
 लाऽऽदि । अप्येकका देवा इच्छुर्विधिं गेयं गायति । तद्यथा-प्र-
 ययतः समारचयमाणमुनिरुक्तम्, उत्फोषवस्थतो विक्रान्तं मना-
 क्क भूरेण प्रवर्तमानं पाह्याम्ब । (मंदाबामिनि) मय्यन्तये मूर्च्छना-
 ऽऽदिगुणोपेततया मर्द्धं मर्द्धं घोलनाऽऽम्बकम् । रोचितावसान-
 मितिरौचितं यथोचितलक्षणोपेततया प्राविभं, सत्योचितमिति
 वाच्यं, अवसानं यस्य तद् रोचितावसानम् । जी० ३२ प्रति० ।
 नृत्-धा० । नृत्ते, नृत्तादि०-परस्मै०-सेद० ॥ शुकाऽऽदीनां हि-
 ष्वद ॥ ७ । ४ । ३३ ॥ इत्यन्वयस्य द्विष्वद ॥ 'गृह्ण', नद-
 ति । प्रा० ४ पाद ।

शुद्धम-नर्षक-पुं० । स्वयं नृत्यकसैरि, कल्प० ५ लृण । औ० ।
 रा० । ह्रा० । प्रश्न० । अत्रु० ।

शुद्धपास-नाट्यपास-पुं० । नाट्यस्वामिनि सुत्रचारे, " गृह-
 पासो णिष्ठसो तेथ गंतवावचक्रधाऽर्थादिं प्राविज्जभो । "

आ० चू० १ अ० ।

गृहपास-नृत्यपालक-पुं० । जयद्रकप्रपातगुहास्तावन्तो नृत्यपालकाः ।
 देवेषु, यावत्स्यः जयद्रकप्रपातगुहास्तावन्तो नृत्यपालकाः ।
 स्था० १ श० ३ उ० । आ० म० । छुप्रमसुप्रमभामिनि कल्प-
 नुमविशेषे, जं० १ श० ७ ।

गृहवस्तु-नाट्यवस्तु-न० । मुख्यप्रतिपादके पापवृत्ते, प्रश्न० ५
 सम्ब० द्वार । प्रा० ७ ।

गृहवाह-नाट्यवादित्र-न० । मर्तकीस्ये, वृ० ५ उ० ।

गृहविधि-नाट्यविधि-पुं० । ६ त० । मुख्यकरजकारे, स्था० १
 टा० । नायकचरितामिनये, म० ११ श० ६ उ० । सामान्यतो नष्टेन-
 विधी, जी० । "शुद्धसुपदसन्नाभे" नष्टेऽपगतः सत्पथः सद्-
 ज्ञावः मन्मार्गः परमार्थो येभ्यस्ते । सुत्र० १ श्रु० ३ अ० ३ उ० ।
 रात्रिन्दिबस्य सत्पथो मुहुर्ते, स० ३० सप्त० ।

गृहाणीय-नाट्यानीक-पुं० । न० । नाट्यकारकजनसूत्रे, म०
 १४ श० ६ उ० ।

गृह-गृह-त्रि० । सर्वथाऽहृद्यीत्ने, आ० म० १ अ० १ अ० १ अ० ।
 व्य० । अगतं, सुत्र० १ श्रु० ३ अ० ३ उ० । हारिते, वृ० ३ उ० ।
 " गृहे ति वा विगप ति वा अंतज्ञाप ति वा पगडा । " आ०
 चू० १ अ० । "शुद्धसुपदसन्नाभे" नष्टेऽपगतः सत्पथः सद्-
 ज्ञावः मन्मार्गः परमार्थो येभ्यस्ते । सुत्र० १ श्रु० ३ अ० ३ उ० ।
 रात्रिन्दिबस्य सत्पथो मुहुर्ते, स० ३० सप्त० ।

गृहमय-नष्टमतिक-त्रि० । प्रत्या स्वविषयकानिश्चयके,
 ह्रा० १ श्रु० १६ अ० ।

गृहरय-नष्टरज्ज-त्रि० । अह सर्वथाऽहृद्यीत्ने रजो यत्र स
 तथा । जी० ३ प्रति० । गृहप्रयमानरज्जके, आ० म० १ अ० १
 अ० १ अ० ।

गृहर्त-नष्टर्त-त्रि० । अहोरात्रस्य वर्धयितो मुहुर्ते, स० ३०
 सप्त० ।

गृहसण-नष्टसंज्ञ-त्रि० । मनसा ज्ञानते, ह्रा० १ श्रु० १६ अ० ।

गृहमुद्रय-नष्टश्रुतिक-पुं० । निर्धामक, तास्त्रेण दिगादिविषयन-
 स्य करणेऽशक्ते, ह्रा० १ श्रु० १६ अ० ।

गृह-नट-पुं० । "टो डः" ॥ १ । ११५ । इति टय्यः । प्रा० १
 पाद । नाटकानां नाटयिनरि, ह्रा० १ श्रु० १ अ० १ अ० । अत्रु० ।
 नटा ये नाटकानि मन्वयन्ति । मय्ये ३ उ० । ति० ७० । कट० ० ।
 औ० । "नटा दुविहा-अंसका, वगुरिया य । " पं० चू० ।
 नटति नद् अच् । नाटकाऽऽदिदृश्यकाभ्यानिनयकत्तरि नसक-
 भेदे, जायाजीवनि वर्णसहकरभेदे, अशोकवृक्षे, शोकाकवृक्षे,
 नले, किष्कुपर्णयि, गोदन्तहरिताले च । वाच० ।

गुप-धा० । व्याकुलीजावे, दिवा०-पर०-सक०-सेद० । "गुपे-
 विंजनसै ॥ ८ । ४ । १५० ॥ इति गुप्यतेनतःऽऽदेशः । 'नद' '
 'गुप्यते' । प्रा० ४ पाद ।

गृहखाटा-नट्यादिता-औ० । नटस्यैव संवेगविकलधर्म-
 कथाकरयोपाजितभोजनाऽऽदीनां खादितं मक्षणं पस्यां सा
 नटखादिता । प्रमथ्याभेदे, स्था० ४ ज० ४ उ० ।

गुपयिष्य-नटपिटक-पुं० । स्वनामधेयते मुमुकच्छुभ्यन्तरा-
 लप्रामे, यत्र काश्चिद् गुह्यंविधतः सापुः वर्णोपातनावदकः

सामाचार्यमुपकृत् एवाऽऽचरन् ब्रह्मालम्बे उदाहरणम् । आ०
क० । आच० ।

पक्षपेहा-नटप्रेक्षा-श्री० । नटा नाटकानां नाययिताए, तेषां
मेकाः नटपेक्षाः । नटप्रेक्षकत्वे, श्री० ३ प्रति० । वीरसाम्राज्यानु-
सुत्रजनने, कल्प० १ कृष्ण । वृ० । (नटप्रेक्षोदाहरणम् 'कल्प' शब्दे
शुनीयमात्रं २२६ पृष्ठे गतम्)

पक्षपादपाय-नटाऽऽदिज्ञात-न० । नतकमन्त्रयुदाहरणे, पञ्चा०
१६ विष० ।

पक्षाल-सलाट-न० । 'सलाटे च' । ॥ २१ । १२४ । अदिति ब्रह्म वः ।
'पक्षाऽऽकारणसलाटे वा' । ॥ २ । १ । ४४ । अत्यादेरत इवाभावा-
पक्षे । मन्त्रके, प्रा० १ पाद ।

पक्षिय-नटित-नि० । विदम्बिते, ज्ञा० १ श्लो ६ अ० ।

पक्षी-नटी-श्री० । नतक्याम्, वृ० ३ उ० । नटनार्यांश्याम्,
स्था० ६ द्वा० ।

पक्षीरंग-नटीरङ्ग-पुं० । नतकीरङ्गे नाटयस्थाने, वृ० ३ उ० ।

पक्षुरी-देशी-नेके, दे० ना० ४ वर्ग ।

पक्षुन्न-नक्षुन्न-नि० । नटाः सन्त्यश्च नक्षुत् । नक्षुके देशे, वाच० ।
कारण्य कार्यापञ्चाराद् नक्षुत् । पादरंग इति । विशेषे । आचा० ।

पक्षुली-श्री० । देशी-कच्छपे, दे० ना० ४ वर्ग ।

पक्षु-ननु-अध्य० । आशङ्कितवधारणे, नि० श्लो १ उ० ।
विनये, वो० १६ विष० । अक्षमायाम्, दृश० १ अ० । जी० ।
विशे० । प्रति० । अक्षयायाम्, विशे० ।

पक्षुमुरी-नक्षुमुरी-पुं० । चन्द्रगच्छोद्भवेषु श्रीचन्द्रप्रहृष्टिस्त्रि-
शिष्येषु सर्वदेवस्वरमुरी, स च विक्रमसंवत्सरे ९०० मिते वि-
षयान् आसीत् । अ० ६० ।

पक्ष-नक्त-न० । रात्रौ, चं० प्र० १० पादु० ३ पादु० ।

पक्षन्दि-नक्तन्दि-न० । अहारात्, अष्ट० ६ अष्ट० ।

पक्षजग-नक्तभग-पुं० । नक्तं रात्रौ चन्द्रयोगस्याऽऽदिमधि-
कृत्य विद्यमाने येषां तानि नक्तभावे तथा । चं० प्र० १० पादु० ३
पादु० । चन्द्रस्य समयो गिषु नक्षत्रेषु, ' अष्टाऽऽसेसा सार्धे, सय-
भित्ति आग्निर् य जेष्ठसमजोगा । ' स्था० ६ ज्ञा० ।

पक्षिभ्र-ननुक-पुं० । ' इतौ वृष्टवृष्टिपक्षमृङ्गनपृके ' ।
॥ २ । १ । २३७ । इति शब्द इकारोकारौ । प्रा० १ पाद । पुनस्व
दुहितुवां पुत्रे, नि० श्लो ३ उ० । आ० म० । वृ० । विशे० ।

पक्षिभ्रा-ननुका-श्री० । वीर्यां, दौहित्र्यां च । विवा० १
श्लो ३ अ० । म० ।

पक्षुभ्रा-ननुक-पुं० । ' पक्षिभ्र ' शब्दार्थे, नि० श्लो २ उ० ।
आ० म० । वृ० । विशे० ।

पक्षुभ्रा-ननुका-श्री० । ' पक्षिभ्रा ' शब्दार्थे, विवा० १ श्लो
३ अ० । म० ।

पक्षुभ्राव-ननुकापति-पुं० । वीर्याणां दौहित्र्याणां वा अर्पणु,
वृ० १ उ० ।

पक्षुड्वी-ननुकीनी-श्री० । वीर्यदौहित्र्यभावांश्याम्, विवा० १
श्लो ३ अ० ।

पक्षु-न्यस्त-नि० । साम्बन्धमुपकथिते, सुत्र० १ श्लो ४ अ० ।
उ० । स्थापिते, अष्ट० ३० अष्ट० ।

शब्दार्थ-नास्तिक-पुं० । नास्ति जीवः परलोको वेदेषु च-
तियस्य सः । प्राक्कियावादिनि, स्था० ४ ज्ञा० ४ उ० । आचा० ।
सुत्र० । (२४ भेदाः ' प्राक्कियावाह (ए) ' शब्दे प्रथमभाग १२७
पृष्ठे उक्ताः) नास्तिकवादिनामप्यन्यत्र न सन्ति सत स्वपरसं-
स्थाः । स्था० ४ ज्ञा० ४ उ० । सुत्र० ।

तद् यथा-

नत्थि जीवो, न जाइ, इह परं वा शोए न य किंचि वि
पुनइ पुएयापायं, नत्थि फलं सुकयदुक्कायां, पंचमहन्नुतियं
सररिं जासति हं वातजोगुणुं, पंच य रूणे मण्ठि ति
केइ, मणं च मणजीविका वर्दति, वाउजीवो सि एवमाहंइइ,
सररिं सादियं सनिषणं इहभंवे एगे भवे तस्स विप्पया-
संत्ति सच्चानासो चि एवं जंपति सुमाभाइं ॥

शून्यमिति, अगदिति गम्यते, कथम् ? , आत्माऽऽद्यभावात्, एत-
द्वा-नास्ति जीवः, नमसाद्यकप्रमाणामावात् । स हि न प्रत्य-
क्षब्रह्मः, अतीन्द्रियत्वेन तस्याभ्युपगमत्वात् । नाप्यनुमानब्रह्मः,
प्रत्यक्षप्रबुद्धसाधनुमानस्याप्यप्रबुद्धेः । ब्रह्मज्ञानां च परस्परतो
विरुद्धत्वेनाप्रमाणत्वादिति । असत्त्वादेवासौ न याति न गच्छ-
ति । इहेति प्रत्युत्पापेक्षया अनुत्पत्तौकः, ' परं वा ' परस्मिन् तद-
पेक्षयेव देवाऽऽदिहोके, न च किञ्चिदापि स्फुरति ब्रह्मति पुत्र-
पापं शुभाह्वयं कर्म, नास्ति फलं सुकर्मदुष्कर्मणां पुत्रवपाप-
कर्मणां, जीवासात्त्वेन तयोरेव्यसत्वात् । तथा पञ्चमहाभौत-
शरीरं भावते । ' इ' इति निपातो वाक्याप्यङ्कारे । वातयोपयुक्तं
प्राणवायुना सचेकियासु प्रयासितमित्यर्थः । तत्र पञ्चमहा-
भौतिकमिति, महात्मिन् च तानि शौकमयापकत्वाद् भूतानि च
सर्वभूतवस्तूनि महादुर्गताः । तानि चामूनि-पृथिवी कठिनकषा,
आपो द्रवसङ्गताः, तेज उष्णकषण, वायुव्यसनलक्षणः, आका-
शं ह्यथिरसङ्गयमिति । एतन्मयमेव शरीरं, नापरः शरीरवर्त्तं त-
न्निष्पादकमस्ति जीव इति विषयः । तथाहि-भूतान्येव सन्ति,
प्रत्यक्षेण तेषामेव प्रतीयमानत्वात् । तदितरेषु तु सर्वेषां-
प्रतीयमानत्वात् । यथु चैतन्यं भूतेषूपलभ्यते, तद् भूतेष्वेव
कायाऽऽकारपरिणतेष्वभिव्यज्यते, मयाङ्गेषु समुचितेषु मद्रस-
कित्तव । तथा न भूतेषुभौतिकिके चैतन्ये, कार्यत्वात्, सुदो घ-
टवदिति । ततो भूतानामेव चैतन्याभिव्यक्तिरेव बुद्धवृत्तिभि-
र्व्यक्तिवदिति । अतीकवादिता विद्यामयत्वे सत्त्वात्, स्वप्न च प्र-
माणीपपत्तेः । प्रमाणं च सर्वजनप्रतीतं ज्ञातिस्वरूपाऽऽद्यव्यथा-
नुपपत्तिलक्षणमेवेकधा शास्त्रान्तरासिद्धमिति । न च भूतचर-
णैतन्यं, तज्जोडेऽपि तस्याज्ञात्वाद्, विचक्षितभूतानामेऽपि प्रेत-
व्यवस्थायां चैतन्यसंज्ञाव्यवधि । (पंच य कंचे अर्थात् केइ
चि) पञ्च च स्वरूपाश्च कपदेवनायिहानसंज्ञासंस्काराऽऽद्यव्य-
मणानि कंचिदिति बोद्धाः । तत्र कपस्वरूपाः पृथिवीधातुभायो,
रूपाऽऽद्यव्यश्च । वेदनास्वरूपाः पुनः सुखदुःखाऽऽद्यव्यश्चेति श्रित्ति-
वेदनास्वरूपाः । विज्ञानस्वरूपास्तु रूपाऽऽदिविज्ञानलक्षणाः संज्ञा-
स्वरूपाश्च संज्ञानिमित्तोद्भवयाऽऽत्मकाः प्रत्ययः । संस्कारस्वरूपाः
पुनः पुण्यापुण्याऽऽदिबन्धसमुदाय इति । न चैतन्मो व्यतिरिक्तः
कश्चिदात्माऽऽत्म्यः पदायांभ्यवाऽऽदिविरच्यसीत इति । तथा-
(अयं च मणजीविया वर्धति चि) न केवलं पञ्चैव स्वरूपाः,
अन्यत्र नसंस्कारो रूपाऽऽदिविज्ञानलक्षणानुपादानकारणभूतः, अ-
माश्रित्य परलोकोऽभ्युपगम्यते वैकैः ; अत्र एव जीवो येषां ते अ-

शब्दार्थ

नोजीवाः, त एव मनोजीविकाः । अस्तीकवादिता चैषां सर्वेषामनु-
 सृजामिनि मनोमात्रकेषु जीवेषु कश्चिदपि परलोकवासिन्ः । तद-
 सिद्धिः । अत्र स्थितस्यैकस्याऽऽत्मनोऽसत्त्वात्, मनोमात्राऽऽत्म-
 नः कृपात्तरस्यैवोत्पादाद्भक्त्याभ्यागमाऽऽदिदोषप्रसङ्गात् । कथ-
 म्निदमनुगामिनि तु मनसि जीवत्वाभ्युपगमः सम्यक् पक्ष एव-
 ति । तथा (इत्युक्त्वां चि एवमाहुं चि) वात उच्युत्साऽऽदिदेष-
 षो जीव (वायुदुरेक) । तज्ज्ञावाभाष्यो जीवत्वात्परमार्थपदेषाद्वाद् ना-
 न्यः परलोकयाव्याप्त्याऽस्तीति । अस्तीकवादिता चैषां वायाज्ज-
 त्वेन चैतन्यजीवरूपत्वायोगात् । तथा शरीरं साऽऽदि, जपकत्वा-
 त्, सनिधनं, तद्यदज्ञानम् । (इह भवे एगो भव (चि) इह भवे एव
 प्रत्यङ्गजन्मेव एकां नव एकं जन्म, नायः परलोकोऽस्ति, प्रमा-
 षाविषयत्वात्, तस्य शरीरस्य, विधिषः प्रकारैः प्रकृष्टो नाशः
 प्रणाशस्तस्मिन् सति सर्वमात्र इति नाऽऽत्मा शुजाशुनकपं वा
 कर्मानिदमप्रवशिष्यते । एवमेव उक्तप्रकारं ' अंपति ' उदपन्ति
 मृगवादिनाः । मृगवादिना चैषां ज्ञातिस्मरणाऽऽदिना जी-
 वपरलोकवासिन्ः । प्रश्न ० २ आश ० द्वा ० । यथावस्थितं
 हि बस्त्वनेकान्ताऽऽत्मकं, तथास्त्वनेकान्ताऽऽत्मकमेव चास्तीति
 प्रतिपत्तिमन्तः सर्वेऽपि नास्तिकाः । श्या ० उ ० ।

एकात्वाभिनिवेशे तु ज्ञात्वा सर्वेषां तुल्यत्वमेवेत्याह-
 स्वरूपतस्तु सर्वेऽपि, स्मृमिथोऽनिश्रिता नयाः ।
 मिथ्यात्वमिति को भेदो, नास्तित्वाऽस्तित्वाभिनिमित्तः ? ॥ ११५ ॥
 स्वकृतपरित्यागः । (मिथोऽनिश्रिता इति) स्याद्वाद्भ्यु-
 क्त्वा परस्परऽऽकाङ्क्षावद्विहाता इत्यर्थः ॥ ११२ ॥
 ननु नास्तिकास्तिकस्येवहारप्रयोगजकृतवैधेतेषां भेदो भविष्य-
 तीत्यत आह-

धर्म्यशे नास्तिको श्लोको, बार्हस्पत्यः प्रकीर्तितः ।
 धर्मशे नास्तिका क्लेशाः, सर्वेऽपि परतीर्थिकाः ॥ १२६ ॥
 (धर्म्यशे इति) धर्मिण आत्मनोऽशे नास्तित्वभागे, एको
 बार्हस्पत्यश्लोको नास्तिकः प्रकीर्तितः । धर्मोऽणाम्भ्यः शरीर-
 प्रमाणान्वनात्प्रतिपत्तिरिति वाच्यं तद्वत्सर्वज्ञातीयत्वाऽऽत्मानो-
 मंशे नास्तित्वपक्षे सर्वेऽपि नैषाधिक्यैशेषिक्येवाग्निसाहचर्यपा-
 तः जलजैमिनीयाऽऽद्यः परतीर्थिका नास्तिका श्लोकाः । यत्र यथा-
 वदस्ति तत्र तथा तदनभ्युपगमस्य, स्वरसतो भगवद्भक्त्या
 आत्मस्यैव वा नास्तिकपदप्रवृत्तिरिति वास्तव्यमिति भावः । आ-
 दौकाऽऽदिभिन्नद्वैतस्वीकर्तृत्वमेवास्तिकत्वमिति कश्चित्तनुक-
 रणमात्रम् । नयो ० आ ० म ० । (' बसन् ' शब्दे द्वितीयजाने
 ११३४ पृष्ठे कश्चित्कश्चिद्वचनव्यवहारो नास्तिकवादिनं सुबुद्धि-
 प्रति स्ववशुक्कृत उपदेशो कश्चित् ।)

पत्तिज्ञाव-नास्तिकज्ञाव-पुं० । अस्तीकमानभावे, ' पत्तिभाषो
 ल्ति वा भविष्यमाशुभाशो ल्ति वा परात् ॥ ' आ ० सू ० १ प्र ० ।
 पात्युन-नष्टा-प्रत्य० । नश-क्त्वा । ' नूनथूतो ह्यु ' ॥ ० । ४ ।
 ३१३ ॥ इति ह्यु इत्यस्य श्लोके त्थुनाऽऽदेशः । अद्वैतवीच्युत्सयै,
 प्रा ० १ वा १ ।
 पादियापयण-नद्यायतन-न० । नयाः प्रधानत्वाने, यत्र लोथे-
 स्थानेषु लोकाः पुण्याश्च श्वानाऽऽदि कुर्वन्ति । जा ० २ सू ० १
 सू ० ३ अ ० ।
 एशी-नर्द-श्री० । गङ्गासिन्धुमहोकीश्रीप्रतीतिषु सतिष्ठु, स ०
 ३ अ ॥ प्रश्न ० । गिरिनद्यान्वि, प्रश्न ० ११ प ॥

पादिय-नर्दित-न० । घोषे, हा ० १ सू ० ए अ ० ।
 वाद्-नर्द-वि० । निगमन्ते, सं ० । आकटे, दे ० ना ० ४ अ ० ।
 गुपुंसग-नपुंसक-पुं० । न० । न स्त्री न पुमान् नपुंसकम् । ग ० १
 अंथि ० । श्रीपुरुषोभयानिर्भाषणि पुरुषाऽऽह्वती पुरुषे, अ ० २
 अथि ० । ' स्तनाऽऽदिशमशुकसाऽऽदि-भाषामावसमन्वितम् ।
 नपुंसकं बुधाः प्रादु-मोदानलसुदीपितम् १ १ ॥ ' सं ० ।
 तिबिद्धा गुपुंसगा पक्ष्यात् । तं जहा-छोरद्वयगुपुंसगा, ति-
 रिक्त्वजोपियणगुपुंसगा, मण्युसतगुपुंसगा । तिरियणगुपुंसगा
 तिबिद्धा पक्ष्यात् । तं जहा-जलचरा, थलचरा, स्तचरा ।
 मण्युणगुपुंसगा तिबिद्धा पक्ष्यात् । तं जहा-कम्पज्मिया,
 अकम्पज्मिया, अंतरदीप्यात् । श्या ० ३ उ ० । उ ० ।
 ' स्तनेकेशवती श्री स्या-क्षोमशः पुरुषः स्मृतः । उज्योरत्तरं
 यच्च, तदभावे नपुंसकम् १ १ ॥ ' आ ० ३ उ ० । १ उ ० । नपुं-
 सकः पण्डक इति पर्यायी । सू ० ४ उ ० । आ ० १ । (पण्डकल-
 कृपाणि ' पंडग ' शब्दे बह्वयन्ते) ' अज्यवसायविसिं सं त इह
 ते हुंति गुपुंसगे । ' महा ० १ अ ० ।

दश नपुंसकाः-
 पंदए १ वाइए २ कीचे, ३ कुंजी ४ ईसाणए ५ सि अ ।
 सठणीदतकम्पसेवी अण, पकिलआपकिलए इअण ॥ ००० ॥
 सोगंधिए अ ए आसचे १०, दस एए नपुंसगा ।
 संकिशिद्धि चि साहृणं, पन्वावेठं अकपिअ ॥ ०० ॥
 प्र० १ ० ए द्वार ।
 पयकाऽऽद्यो दश नपुंसकाः संक्रियचित्वा इति कृत्वा साधूनां
 प्रमाजयितुमकल्प्याः । संक्रियते चैषां सर्वेषामप्यविशेषतो
 नगरदाहसमातकाभापयसायसंयत्नमेव श्रीपुत्रसेवामाभित्य
 विशेषम्, उभयलेनिनो ह्येन । य ० ३ अथि ० ।
 नपुंसकानामिमे पण्ड भेदाऽऽभ्यास्ये-

 बद्धिरे विपितत्ति ए ।

मंतोसहितवहतर, इसिसचे देवसत्त य ॥ ११५ ॥
 नि ० सू ० ११ उ ० । पं ० भा ० । पं ० सू ० । आ ० १ ।
 नपुंसका द्विधाः-श्रीनेपथ्यकाः, पुरुषनेपथ्यकाः ।
 तद् यथा-
 एमेव ह्येति दुविहा, पुरिसनपुंसा वि सभि अस्समी ।
 मवकृत्याऽऽजराणपिया, कंदपा काहिया चेव ॥ ४ १ ॥
 पुरुषसागारिकाशाभे काहियापुंसकसागारिकः प्रतिश्रयो
 लज्यने, तत्राप्येवमेव भेदाः कर्तव्याः । तत्र नपुंसका द्विधा-
 श्रीनेपथ्यकाः, पुरुषनेपथ्यकाः । ये पुरुषनेपथ्यकाः ते द्विधा-
 प्रतिसेविनः, अप्रतिसेविनश्च । ये तु श्रीनेपथ्यकास्ते नियमा-
 त्त्यतिसेविनः । तत्र पुरुषनपुंसका अप्रि, न केवलं पुरुषा इत्यथि-
 शब्दार्थः । संक्रिय, असंक्रियेत्येति द्विधाः । उभयेऽपि वतु-
 र्विधाः-मध्यस्थाः, आभरणप्रियाः, काम्पिकाः, काथिकाश्च ।
 एकेका ते तिबिद्धा, येरा तद् मज्जिमा य तरुणा य ।
 एवं सन्नी वास, असनिनयो ह्येति एकेके ॥ ४ १ ॥
 ते मध्यस्थाऽऽद्यस्त्रिधाः-श्वविराः, मध्यस्थाः, तरुणाश्च । एवं
 संक्रियो ह्यद्वय । असंक्रियोऽपि द्वारश्च भवति । सू ० १ उ ० ।
 नि ० सू ० ।

बं निघन्तु निजमायुः पूर्वं विद्यायैको विधिज्ञानपूर्वां पश्च-
रथो भूयोऽभवत् । तेन पश्चरथोऽभ्यापयतेन तस्मिन् कश्चि
समायातेन हे महाशुभाये ! स भूयो ह्यथो, पृथ्वीस्य,
मिथिज्ञानार्थं नीत्वा स्वपार्थे च समापितः । तस्मिन्मन्त्रोक्तयो
महात् (विहितः ॥) "अथान्तरं तत्र मन्त्रोद्धारणासादेऽपरिहारा-
देकं विद्यामन्त्रताराः । तन्मन्त्रात्को विद्यविभूषणारः सुतो नि-
र्यत्य मन्त्रोर्वां शिःप्रदक्षिणीकृत्य प्रथमं प्रथमान्, पश्चाद्
मुनिं प्रथम्याथे निविष्टः सुतः । मन्त्रिपरिधिवाचोर्न्दीय विन-
यविपर्योसकारणं पृथग् । स सुतः प्राऽऽह-अहं पूर्वंभवे युगवा-
हुर्मन्त्रिपर्यथाका बहुदृष्टान्ता निवृत्तः, जनया मन्त्राऽऽज्ञानाद्य-
नाऽऽविद्विष्यामि कारितानि, तत्रप्रभावाद्दम्योद्यो देवो ब्रह्म-
देवकान्ते जाता । ततो धर्मोऽऽवायैत्वाद्दमिनां प्रथमं प्रव-
त् । एवं क्षेत्रं प्रतिबोधय स सुतो मन्त्रोर्वां जगौ-हे सति ।
स्वं समादिश, किं ते मियं कुर्वे ? सा प्राऽऽह-मम मुक्तिरेव मिया,
मायत्किमपि, तथाऽपि मुताऽम्ननं कुरुतुस्तुकां मां त्यमितो मि-
थिज्ञानोत्तौ नय, तथाऽपि निवृत्ताऽम्नना परहोकादितं करिष्यामि ।
इत्युच्यते । तां देवो मिथिकां पुरीं निनाय । तत्र प्रथमं मन्-
त्रोक्ता निवृत्तैत्यानि नत्वा अमर्गीनामुपाभवे जगाम । बन्दि-
त्वा पुरीमिथिकां तां प्रवृत्तैव्यं प्रतिबोधयामास-सुदृढं-
तसो जना धर्मोद्विना प्रबहुषणिकृत्योऽपि माह्वयोन युवा-
ऽऽपिपु स्नेहं कुर्वन्ति । संसारं हि मातृपुत्रानुभोगिनीद्वि-
बुधुमिथितमनुवाऽऽप्रीनामनन्तः । संविद्यो जाता । धर्मोद्वि-
तुम्भेद्दहाऽऽदिकं सर्वं विनश्यत्, धर्मं परिकः नाशयत् । इत्यादि
साध्याःवाक्यैः प्रतिबुक्ता सा सती देवेन पुनर्बोधार्थं प्रार्थिते-
यमाह-अबहुषिकरेण प्रेमपूरणं ममात्मनः, अतः परं तु साध्या-
व्यथा एव हार्यामिःशुक्लत्वा साध्याःसाध्याः स प्रथम्यो
जग्राह । देवततो बन्दित्वा स्वस्थाने जगाम । पश्चरथस्य पृथे
यथा यथायं बाहो बद्धेत्, तथा तथा तस्यान्वे टाजानोऽनमत् ।
ततः पश्चरथराजा तस्य बाहस्य मन्त्रिरेपि नाम कृतवान् ।
शुचिं मन्तस्तस्य बाहस्य कृत्वाऽऽसाध्याःसिष्यत्वाथे कलाः
समायाताः, स कल्लोकाजोवनरं वैश्वानम्यस्वाऽऽश्वातम् ।
पिशा बाह्याधिकसदृशपात्रकल्पानां पाथिप्रहर्षं कारितम् । प-
श्चरथोऽस्मै राज्यं दत्त्वा स्वयं तपस्यां पृथ्वीत्वा केवलज्ञानं
माय्यं शोकं गतवान् । मन्त्रराजा प्रायं राज्यं पातयामास,
न्यायेन यथाःपातमभूत् । अथ पूर्वं युगवाहुं हत्वा मन्त्रिण्यो
भुयोऽस्तिकमन्त्राथः स्वधाम प्राप्तस्तत्र तत्राग्नीव्यं प्रकण्टसर्पे-
ण दृष्टयुर्थं नरकं जगाम । ह्योःश्रीश्रीरौद्रेदेहिर्कां किंवां कृत्वा
मन्त्रिभियुवाहुपुत्रकल्पकथया राज्येऽभिषिक्तः । स न्यायेन
राज्यं पातयति तस्य । अन्वया मन्त्रराजो ध्वजकामिगीगो मयो-
मन्त्रं ब्राह्मणस्तम्भमुन्मूढवापराद् हस्तिनोऽम्बकामनुष्वातमि
त्रासत्तद् अन्वयकोऽनुमन्त्रसीति समायातः । अन्वयथा
नुपस्तमागतं मुक्त्वा सप्तमस्तुम्भेदेऽपिवा स्वयं बशीष्ठस्य
च जग्राह । मन्त्रराजाऽऽभिर्देहिस्तां दातीं सुत्वा अ-
न्वययोऽस्तिके हूं मेधियवान् । हूंतोऽपि तत्र तत्वा अन्वय-
रिचं मर्ग्यमास । कुपितकल्पकत्वा हूंतं गते सुत्वा नयटाद्
बधिमिःकालसयामास । हूंतोऽपि मनेः पुरो गत्वा ह्वाऽपमा-
नं जगौ । कुपितो मन्त्रराजाऽनुभवत्येधेहितोऽभिप्रायप्रवाधैः
सुवर्षीमुपसर्षीये समायातः । अन्वयथा उपसितः स्वसैव्य-
धेहितो वाच्यमिमुक्तं सुकथं बलिस्तः, तावदप्यजुर्नैर्वाःरितो
मन्त्रिभिरभूवै-श्यानिहः । कोहं सज्जीकृत्य तत्र साभ्यं

पुरास्त्रेऽप्यवस्तुं युक्तम्, काशविद्यम्येतेतरकायं कर्तव्यम् ।
तस्मिन्कथयाः कोहं शतश्रीभिर्जनाऽऽपुत्रस्त्रेऽहं सज्जी-
कृतवान्, मन्त्रिस्तं कोहं स्वसैव्येतेवहत् । अथकैः शनि-
कैः सहोद्देष्टवानां शैलिकानां मयात् समाप्तः प्रवृत्ते स्म ।
ममिः कोहम्बे विधिज्ञानुवायाद् विद्ययति स्म । अन्वयथा
नुपस्तु कोहदृष्टये विधिज्ञानुवायाद् करति स्म । बलिह-
वसरे तयोर्माता साध्या मन्त्रोर्वा प्रवर्तिनीमुत्तुवाच तव-
संभ्रामचारार्थाथे प्रथमं नमिराजसैव्ये समायातः । नमिरपि तां
साध्यां म्याम । आसते चोर्वाथय मनेः पुरः सा साध्या
एवं वाचं विस्तारवासास-अमन्तःशैकमाज्ञानेऽभिस्तः संसा-
रे नृजयं माय्यं पापैस्वयं किं मुक्तोः ? राजन् । तत्र अणुना
अन्वयथाका स्वमागतो हस्ती वेद् पृथ्वीत्, तर्हि तेन समं किं
युक्तं करोषि ? कुत्सव्यं न किञ्चिदस्ति । वृषकथः ॥ शोभी प-
श्येद् धनमिति, कामिनीं कातुकुत्सवाः । ज्ञमं परयेद्भोग्यमो-
न किञ्चिद् कुशाऽऽकुतः ॥ र ॥ " इदं साध्यावचो विद्यम्य
मन्त्रिभिरवासास-अयं अणुद्वया सुताहनुमकोऽस्ति, अहं तु
पश्चरथभुयोऽस्मि, इयं साध्या साध्यादिवी सती कथं मम
वानेन समं ज्ञानुत्वं बहति ? इति विदुष्यं ह्योर्वा प्रत्येवं सत्यो
स्म-हे पृथे । कुतं क ? अहं क ? । मिथिकृत्यसंभवयोर्मेदयोः
कथं ज्ञानुत्वं बहति ? इति मन्त्रोक्ता साध्या प्राऽऽह-वत्स !
शैकमैश्वर्येनमं अहं मुक्तुं बहि ष्ट्योर्वा, तदा स्वकथं स्व-
रुप कथ्यते । अथ श्रोतुमुत्तुवाच निमृग्याय सर्वं सुषुक्तं-
साध्या जग्राह । पुनर्येवं बन्वा-सुदरीमनुष्वामी युगवाहु-
स्तवास्थ च पित्त, अहं मन्त्रोक्ता । तत्र मातेति । पश्चरथस्तु तत्र
पात्रका पिबेति । अनेन ज्ञाना समं मा पिबेवं कुक्, कुत्स-
स्य हितमिति साध्यामोक्तं युगवाहुनामाहकितकरमुत्पादय-
न्तः सर्वं ममिः सत्यं विवेधे । तां साध्यां प्रथमं विद्योक्ता-
सेन स्वमातरं मत्वा शिशोषाश्रमिः प्रथनाम । इवाच च-मातः !
वत् त्वया शोकं, तद् सर्वं तवमेव । नाश् काचिद्विचारणा-
स्तित, ममेवं करमुद्रा युगवाहुस्तुत्वं ज्ञापयति । अयं अन्वयथा
मे अ्येहज्जाता प्रवत्येच, परं शोकः कथं प्रत्याव्यते ? । हनु-
द्वयासासत्यतो अ्येहज्जेव संमुक्तमायाति, तदाऽऽहृत्तितं विनयं
कुर्वन् शोभास्तुच्छामि । एवं मन्त्रिणोक्तमाकर्ष्य सा साध्या
ज्जोग्रावरमनां प्रविश्व राजसीये जगाम । अन्वयथा नृपस्तु
तामकसादातास्तुपुत्रहृदय स्वमातरं साध्यां विद्योक्ताऽनुष्वाथ
मतवाद्, अचित्ताऽऽसन्नोपविष्टां तां साध्यां हृत्पातं पृथवाद् ।
साध्या अकथं हृत्पातं मन्त्रराजमिदं वायत् कथयामास ।
अन्वयथा नृपस्तं ममि निजलज्जुत्तारं मत्वा समलोकाद्
प्रयेवमुवाच- ॥ सुहृताः सन्ति सर्वेभ्यः, पुत्रप्राप्त्याद्यः श्र-
माः । ज्ञेयः सोऽरो बन्धु-भेस्तेव सुकृतैर्वा ॥ १ ॥ " इत्युक्त्वा
अन्वयथा भुयोऽपि पुराह बहिर्गतेतः । मन्त्रिरेपि तं अ्येहज्जातर-
मन्वागच्छन्तं ह्वा सिहाऽऽसनादुत्थाय सूतलमिहज्जितः प्र-
थनाम । अन्वयथा भुयोऽपि स्वकारणार्थं पुत्रप्राप्त्याद्यः भूय-
माश्लिङ्गि । युगवाऽऽकारो तुम्भयर्थं तापेकमाधुपितुसंस्तुत्येन
तदा परममीतिपदं जाति, शोकैः सहोद्देरौ ह्यतो । अन्वयथा
नुपस्तु तदाग्नीव्यं मन्त्रमथवे सुवर्षीमुपसर्षयं ददौ, स्वयं सं-
भ्रामाह्वयमन्वे शीहो ह्यतो । कमेव राज्यधरं पाह्वयामिः
क्षितौ प्रकथयाम्भो जने । अन्वया नमेधुपि द्वाचशरो जातः ।
पूर्वकर्मदोषेन तस्य वापमसिकी पीदा महेती उत्पन्ना, तथा मि-
कामपि न ज्ञेये, अतःपुटीनृपराध्या इपि कर्णयुतायाऽऽसत् ।

षामि

ममिराज्ञो द्वात्रिंशत्सन्तये स्वयं चन्दनं धर्षयन्तीनामन्तःपुरीणां बलयशब्दाः रोमसु मङ्गलाया बन्तुः। तत्र तामिहलयाभि सम-
स्तान्पुत्तरिताभि, केवलमेकैकं मङ्गलाय रक्षितम् । तस्मात् नूपुर-
रकङ्कशशब्दाः श्रवणेन नमिना कञ्चित्कृतस्यः सेवकः पुष्टः-
कथमभुजा कङ्कणशब्दा न श्रवन्ते ? तेनोक्तम्-स्वामिन् ! मन्-
त्प्रीडाकरनेनान्तःपुरीभिः कङ्कणान्पुत्तरिताभि, केवलमेकैकं म-
ङ्गलाय रक्षितमिति, तेन नैकैककङ्कणशब्दाः श्रवन्ते, परस्परधर्षा-
प्राभावा । एवं तद्वचः श्रुत्वा प्रतिबुद्धो नमिरेवं चिन्तयामास-यथा
संयोगतः ह्युमा अशुभाः शब्दा जायन्ते, तथा रामाऽऽदिका
दोषाः संयोगत एव भवन्ति । यद्यस्मात्सोपाद्दे मुक्तः स्यात्, तदा
सर्वसङ्गं विमुच्य दार्ढ्यां प्रहृष्यामि । तस्योतिध्यायमानस्य रामो
स्वप्नं निद्रा समायाता । निद्रायां स्वप्नेषं दृश्यां-गज-
मालकाद् मन्दरगिरिमाह्वः । प्रातः प्रतिबुद्धो नीरोगो जातः ।
स एव स्वचित्तयत्-अस्य पर्वतं क्राप्यहमपश्यत्, एवमुहाऽ-
पोद् कुर्वतस्तस्य जातिस्मरणमुत्पन्नम् । एवं च पूर्वभयमप-
श्यत्-यदाऽहं पूर्वजं शुककल्पे सुरोऽजन्मत्, तदाऽहं पुनरमा-
भिषेककरणायाहमस्मिन् मेरावगमम् । अथ कम्कणद-
ष्टान्तेनैकत्वं सुखकारिणी चिन्तयत् प्रत्यंकनुत्वं प्राप्य
प्रज्जितो नमिः । तदा राज्यमन्तःपुरनेकपदे त्यजन्तं नमि
श्राद्धेनकपधरः शकः समागत्य परीक्षितवान्, प्रणतवान् ।
शकपरीक्षासमये नमिराजलत्कशकप्रश्ननमिराजभुत्तरकपसु-
त्तराश्रयनान्तर्गतं नवममधयमं संजातम् । ७८० ६ ७० ।
इह हि करकण्ड्विसुखानिनगतिराजानभस्वरोऽपि प्र-
त्येकबुद्धाः संयमिनो विरहन्ति स्म । एकदा ते क्षीणी-
प्रतिष्ठनगरं प्रासाः, तत्र बन्तुसुखदेवकुले क्रमतः पूर्वाऽऽप्ये
अनुदीर्घाक्षरेण युगपत्प्रविष्टाः, तेषामादरकरणायै बन्तुसुखो
बन्धुः समन्तात् संभुक्तोऽभवत् । तस्मात् करकण्ड्वः स्वदे-
हकरप्रदोपशमनाय कर्णपूतां शलाकां गोपयत् द्विसुखेन
संयमिनोक्तः-पुरमन्तःपुरं राज्यं देशं च विमुच्य पुनस्त्यं कि
सङ्घं कुरुषे ? । करकण्ड्वसुनिर्वाणत् तं प्रति बन्दितावद् प्रग-
वन्नमिराजार्थिणा द्विसुखं प्रत्येकमुक्तम्-सर्वाणि राजकावांषि
सुखत्वा पुनस्तथा किमिति शिक्षाकपं कार्यं वक्तुमारब्धम् ? । या-
वद् द्विसुखो मुनिर्नमिराजार्थिं प्रति प्रत्युत्तरं दत्ते, तावन्नगति-
राजार्थिरेवमुक्ताव-यदा राज्यं परित्यज्य भवान् मुक्तावृत्सदते,
तदाऽभ्यतिक्रमण्यावयातुं नार्हति । अथ करकण्ड्वमुनिस्तात्
नीद प्रत्येकमुक्ताव-चापुत्रु सापुत्रितं वदन् न श्रुत्वाच ज्ञाति,
कण्ड्वशमनाय कर्णपूतशलाकासङ्घोऽयुक्त एव, परमसहता
मयेवं मुनाऽस्तीति । एवं चत्वारोऽपि परस्परं संबुद्धाः सत्यवा-
दिनः सर्वथा संयमाऽऽप्यकाः केवलज्ञानमालाश शिबं जग्मुः ।
७८० ६ ७० । (करकण्ड्वान्नीनामुत्पाकथा, प्रज्जयाकारणं च
करकण्ड्वान्नीनामवसरं तु०भागे ३५७ पृष्ठे, बन्तुसुखेन १७९५
पृष्ठे प्रतिपादितम्, द्विसुखस्य 'दुमुक्त' शब्दे बह्यते)

तथा च नमिचारिणं कृत्वाऽप्यस्यते-

मिहिलावदस्त् षामिणो,
तन्मासाऽऽतं कवेज्जपदितेहो ।
कथिषे सुविद्यागदं सण,
अदिपंदर यंदिपोसे य ॥ १ ॥
दोषि वि नमी विदेहा,

रज्जाइं पजिह्णुष्य पम्बइया ।

एगो नमि वित्त्वयरो,
एगो पचेयबुद्धो उ ॥ २ ॥

जो से नमि वित्त्वयरो,
सो साहस्तीपपरिवुद्धो जगर्ष ।

गंधमवद्व्याय पम्बई,
पुलं रज्जे ठवेळणं ॥ ३ ॥

वितिओ वि नमी राया,
रज्जे चइळण गुणगणसमम् ।

गंधमवद्व्याय पम्बई,
अद्विगारो पत्त्य विद्वेषणं ॥ ४ ॥

पुष्पुत्तराओ चवणं,
पम्बज्जा होइ एगसमएणं ।

पचेयबुद्धकेवति-

सिक्किगया एगसमएणं ॥ ५ ॥

सेयं मुजायं सुविभसार्निमं,
जो पासिया वसदं गोद्वमभे ।

रिद्धि अरिद्धिं समुपेहिया णं,
कलिंगराया वि सपिक्क धम्मं ॥ ६ ॥

वुद्धिं च हाणिं वसजस दहुं,
पूरावरेणं च महाउणं ।

अहो अण्णिच्छं अणुवं च ण्णत्वा,
पंचालराया वि सपिक्क धम्मं ॥ ७ ॥

जा इंदकेत्तं सुअल्लिंयं तु,
दहुं पदंत्तं वि वित्त्वपमाणं ।

रिद्धिं अरिद्धिं समुपेहिया णं,
पंचालराया वि सपिक्क धम्मं ॥ ८ ॥

बहुयाण सएयं सोभा,
एगस्स य असएयं ।

वत्तयाणं नमी राया,
निक्कलंत्तो मिहिश्राशिवो ॥ ९ ॥

जो च्चयस्सत्तं तु मणानिरामं,
संमजरीपल्लवपुष्पचित्तं ।

रिद्धिं अरिद्धिं समुपेहियाणं,
गंधारराया वि सपिक्क धम्मं ॥ १० ॥

जहा रज्जे च रद्धं च, पुरं अंतवत्तं तहा ।

सन्नेपेयं परिचज्ज, संचयं किं करेसिम् ? ॥ ११ ॥

जया ते पेइए रज्जे, कया किच्चकरा बह ।

तेसि किञ्चं परिचज्ज, अज्ज किच्चकरो भवं ? ॥ १२ ॥

जया सन्नें परिचज्ज, मोक्खाय धरसी भवं ।

परं गरिहसौ कील, अचनित्सेसकारए ? ॥ ११ ॥

शोकस्यमग्नं पशवेभु, साहस्यं ब्रजपासिह ।

अहियस्यं निवारितो, न दासं बधुमरिहसि ॥ १४ ॥

एतत्पर्यन्तु प्रायः संग्रहाद्याश्चलेषु इति तावत् ए एकोचकने । अ-
 क्रारायैतन्तु इत्येव एव । नचरं मिथिहाम नाम नगरं, तस्याः पतिः स्वामी
 मिथिहापतिः, तस्य, अनेनाभ्येधामयि नमीनां संग्रहाद्यव्यव-
 च्छेदार्थमाह-नमनेमिनाहः, (उन्मासाऽस्यंयत्तद्विजयतिहां षि) ए-
 षमासागतो ह्यहज्वराऽस्यको रोगः यथासाऽस्तहः, तत्र वैधे-
 यिभ्यः प्रतिषेधां निराकरण-व्यवधिकित्तयोऽभ्यतिथ्यभिधानक-
 पः, यथासाऽस्तह्यैद्यप्रतिषेधः । (कात्तए षि) कालिकमासे (सुवि-
 षणदस्यमिति) स्वप्न एव स्वप्नकः, तस्मिन् दृश्यं स्वप्नकदशनम्,
 अच्युदिति शेषः कयोः? (अहिनदर षि) अहिनदरयोर्नागराजा-
 चक्षराजयोः, (मंदिपोले ष षि) द्वादशमूर्त्यंयतातो नम्यौ, तस्या
 घोषः, स च स्वप्नमग्नशोककथतो जातः, तेन जातो प्रतिषेधित
 इत्युक्तकारः॥१॥ इह च मिथिहापतिनेमिदित्युक्तौ मानुसघाति-
 चस्य तौघकरस्यापि नमोः संग्रहाद्य इति ह्यौ नमी वै-
 देहादित्यायुक्तम् ॥२॥ तथा [पुण्युत्तर षि] पुण्योत्तरविमानात्
 पचनं संसन्तम्, एकसमयेनेति बाण्यते । अत्राप्ये च निष्कृतम्
 अहनेत्यकलमयेनेव । तथा प्रत्येकामिति-एकैकं हेतुमाश्रित्य युक्त
 प्रथमतयाः प्रत्येकयुक्तः, केष्वनित्य इत्येकैकशब्दात्, । र्णादि-
 गता मुक्तिपदप्राप्ताः, अथाद्यामपि कर्मधारयः । एकसमयेनेव
 इति; अत्रुपामपि समसमयसंभवात् ॥३॥ तथा [सिचं सुजायं ति]
 श्वेतं बर्णतः, सुजातं प्रथमत एवाहोवसनाक्रोपात्तया, सुदु
 शोभनं, विभक्तं विमानोपागतं, सुमे विषाये वस्य स तथा
 तय, अह्नि बहोपचकाऽस्तिकाव, अरिहसि तस्यैव बहोपचका-
 योकाऽस्तिकपरिमयकर्त्वा, (समुपेदिवा भं ति) सत्यमुत्थयेति पयो-
 कौच्यः/पाठांतरतः समुपेदिपयोवा, का, कालराजोऽपीत्यवावि-
 श्यम् अचरापेक्षया समुपेदि ॥६॥ तथा [पराचरने षि] पूरः पूरता,
 अचरेको रिक्तता, अगयोः समाहारः पूराचरनेकम् ॥७॥ तथेकैके-
 मित्कत्वं, अविदुष्यमानव इति, अनेः स्वस्वकत्वाद्वाऽऽविभ-
 द्यत इतश्चेतक विदुष्यमानव ॥८॥ तथा (समजरीपल्लवपुष्पकेचं
 ति) सह मञ्जरीभिः प्रतीताभिः, पल्लवैक फिहायैवैयानि पुष्पा-
 षि कुसुमानि, तैस्मिन् कर्तुः समञ्जरीपल्लवपुष्पविभ्रं, तय,
 यद्वा-सह मञ्जरीपल्लवपुष्पैर्वर्तते षः स तथा, विभ्रं क्वाक्योऽन-
 योर्विशेषणसमासः । [समिष्क षि] अर्थात्सामसमीक्ष्यते पर्या-
 योर्वाच्यतेनार्थान्तराद्वाङ्गीकृतत्वात्, अर्थात्सामिदयोः अर्थवत् । यद्वा-
 (समिष्क षि) समीक्षित्वात्, अर्थे वतिधर्मम् ॥१०॥
 यदा ते स्वभा वैतुके पितृदामते राज्ये कृता विहिताः, कृत्यानि
 कुर्वन्नुचितद्विग्नित्वात् कृत्यकार निधोऽभिः, अहयः प्रयत्नः, तदैव कृत्य-
 कारकं इत्यर्थं तथा तथ कर्तुमुचिततासौचित्यपुष्कलाः । तेषामिति
 कृत्यकारणां कृत्यं परापरव्यपदिनात्प्रायः॥११॥ अहिकेचं चं परिच्यव्य
 अनाङ्गीकारात्प्रायः, अथ कृत्यकारो निष्कृतोऽप्यहोविक्रमो
 अर्थात्स्वं, किमिति ज्ञात इति शेषः ? ॥१२॥ तथा [मिष्कभाय च-
 दस्यौति] माकृतत्वाद् मोक्षाय मोक्षार्थे, अर्थात्ते हेतुते, तथा (अनाति-
 संसकारए षि) आत्मनो निःशोभमिति शेषाभावं, अत्राप्य
 कर्मणः, करोति विषये इत्यात्मनिःशेषकारकः । यद्वा- (नित्सेस
 षि) निःशेषतो मोक्षः, सत्कारकः ॥१३॥ मोक्षार्थं शुक्लव्या-
 नं प्रतिपशेधङ्गीकृतवन्तु सायुषु म्भवारिह (अहियस्यं

ति) अहियस्यं, निवारयन्निषेधयत्, न दोषं परापवादसङ्गणय, अ-
 श्वेति शेषः, बहुमभिधानुमहंसि । यथा हि अनाहितानिवा-
 यन् कचमहेतीत्याह, एवं नमिरपि अथ कृत्यकारो अर्थात्-
 ति कृत्यकारत्वकृपादेहातिवाधारयति, तथा कुतुहोऽपि
 संसचं कि करोषीति सञ्जयत एवाहितानिषेधयतीति नाभे
 परापवाद इति बहुमुचितम् । यद्वा- (अहियस्यं निवारितो षि)
 कृत्यव्यवस्थादेहातिवाधारयन् (न होसमिति) अनुम्भोपाय
 दोषमिति न दोषकत्वं बहुमुहंसि ॥ १४ ॥

संग्रहि सुधाऽऽहापकम्पिणस्यवासरः, स च सुने सति
 प्रवतीति सुजातुगमे सुमनुष्यारणीयम् । तथैवम-
 च्छेत्ताए देवलोगा, उवन्नो मणुसम्पि लोगमि ।
 त्वसंतमोहनिज्जो, सररं पोरारण्यं जाई ॥ १ ॥
 एतथा देवलोकाव प्रतीत्याह, उत्यजो ज्ञातो, मानुषे मानुषसं-
 ग्गिभ्यं, ज्ञाके प्राणिगण, उपमानुसमनुष्यमार्गं, मोहनीयं द-
 शममोहनीयं यस्यात्तापुपुष्पान्तमोहनीयाः, स्मरति विस्त-
 यति, स्मेति शेषः । अर्थात्मानुषो वा प्राण्यः । कामित्याह-
 (पोरारण्यं ति) पुराकामेव पौराणिकं, विनयाऽऽदित्याह उक्त ।
 विस्तनीमित्यर्थः । आतिमुत्पति, देवलोकाऽऽध्यापिति प्रकमः ।
 तत्रतत्कलकेष्टेपल्लवम् येह आतिरिति सुनायः ॥ १ ॥

ततः कियत्त्याह-
 जाई सरिपु जयनं, सहसंयुक्तो अणुचरं धम्मे ।
 पुषं उवेचु रज्जे, अविश्लिखस्यई नमी राया ॥ २ ॥
 आतिमुक्तकापं स्मृत्या, प्रगद्यो यद्यपि वैवाऽऽदिव्यने-
 कायैवु वर्तते । यद्वा- " वैर्येतीजान्नास्य-यकोऽई-
 मुतिशोभिवः । तपोऽर्षोपस्थपुपुषेण-प्रवतनयो जगः ॥१॥"
 इति । तथाऽपीह शास्त्रतत्त्वदुक्तिवचन एव गृह्यते, ततो
 जगो बुद्धिर्देवत्वात्प्रीति प्रगदाय, (सह षि) स्वय-
 मानुषैव संयुक्तः अथवागततयः सहसंयुक्तः, नाभ्यन्त-
 योचित इत्यर्थः । अथवा- (सहसं ति) आर्पत्याव सह आतिस्व-
 ख्यनतरं कतिशेषः, बुद्धः । क । इत्याह-अनुचरं प्रधानं, धर्मं
 कारिणधर्मं, पुषं सुतं, आपयित्वा निषेध, क । इत्ये, अहि-
 मित्कामिति धर्मोऽभियुष्येन गृह्यकार्योविशोभकृति, स्मेतीह-
 पि शेषः । ततश्च प्रमादित्वावित्यर्थः । अत्रातिस्वल्पत्वं वा
 व्याकथयत् । नमिनेयिनामा, राजा पुष्पौपतिरिति सुवायोः ॥३॥
 स्यादेतत्, कुशाकितः कीदृशान् वा भोगान् शुक्ला संयुक्तः
 कि वाऽमित्कामत्वं करोतीत्याह-

सो देवलोगसरिते, अतेवररगमो वरे चौर ।
 सुंजिपु नमी राया, बुक्तो जोगे परिच्येय ॥ ३ ॥
 स इत्यनन्तरमूदिह, (देवलोगसरिते षि) देवलोकमोगैः
 सहरा देवलोकासहराः, अन्तरंयत्कऽऽदित्याम्भयमपदलोपी
 समासः । (अतेवररगमो षि) वरं प्रधानं, तथ तदन्तःपुरं
 च वरान्तःपुरं, तत्र गतः कितो वरान्तःपुरगतः । माकृत्याव
 वरशब्दस्य वरान्तावः । वरान्तःपुरं इति रामहेतुरिति तद्वन्त्या-
 स प्रोपपरिवाचाभिधानेन जीवर्थांल्लासातिरेक उक्तः तथा-
 पि कदाचिद्दराः शब्दाऽऽश्वो न स्युः, तसंज्ञेऽपि वा सुकन्तु-
 रिच कुतमिषिनिताव ह्युऽमीताऽपीत्याह-वरात् प्रथमाद्
 भोगान् मनोह्रशब्दाऽऽदित्, शुक्ला आशेष, नमिनामा राजा.

बुद्धो विहाततयो, जोगानुकरकपाह, परित्यजति, स्मेति शेषः । इह पुनःप्रोगमद्वयमतिविस्मयद्युष्टीहा अन्वयुष्टा एवेति हा-
 पनायमिति सूत्रार्थः ॥ ३ ॥

किं जोगानये त्यक्त्वाऽभिनिष्कान्तबाह, उताम्वये १, इत्याह-

मिहितं सपुरुजयवर्षं, बलमवरोहं च परियचं तस्यं ।

चिप्या अग्निपिक्वलो, पंगंतपहिद्विभो जयवं ॥ ४ ॥

मिहितं मिथिज्ञानार्त्मी नगरीं, सहा पुरैरन्यनगरेऽनपदेन च
 वर्तते वा सा तयोका, र्वा, न त्येकामेव, बह्वं इत्यव्याहऽऽदि-
 क्तपुरुजय, अवरोधं चान्तःपुरं, परिरजं परिरर्गं, सर्वं निरवरोधं, न
 तु तथापिचप्रतिबन्धानाएवर्षं किमिदेष, त्यक्त्वाऽप्यहाय, अग्निनि-
 ष्कान्तः प्रमजितः, (पंगंतं चि) एकोऽद्वितीयः कर्मणामन्तो बहि-
 ष्ठितिः प्रभूरुप्यंसाकाऽद्वित्वात्समासः । तत एकान्तो मोक्षः, तम-
 चिद्विहित इवाऽऽभिलक्षानिवाचिद्विहितः, तदुपायसम्बन्धेनाऽऽद्या-
 सेनानाहचिद्विहित एव वा, इदेष जीवकतुक्त्वासातः बहु वा-यकात्
 कल्पतो विजयमुपायाऽऽदि । भावतस्य " एकोऽहं न मे कश्चि-
 द्वाहमन्यस्य कस्यचिद् " तं सं पदयामि वचनाहं, नास्ती हरयो-
 ऽस्ति यो मम ॥ १ ॥ " इति प्राचनात् एक एवाहमित्यन्तो निक्षय
 एकान्तः, प्राग्बुद्धसासः । तमचिद्विगतो भयवानिति विषेयान्,
 मुक्तबाह वेति सूत्रार्थः ॥ ४ ॥

तत्रैवमतिनिष्कामति यद्भूत्तदाहः यदि वा बह्वक्तं 'सर्वं परित्य-
 ज्यामिनिष्कान्तः, इति, तत्र क्व। इत् एकवचनमानमासीत् १, इत्याह-
 कोलाहलगसंनृपं, आसी मिहिलाहं पन्थयंतमि ।

तदा रापरिमित्री, नमिमि अग्निपिक्वलोतमि ॥ ५ ॥

कोलाहलो विहापिताऽऽकृष्टितः, कोलाहल एव कोलाहलकः, सं-
 नृप इति ज्ञातो यस्मिन् तत् कोलाहलकसंनृपम्, आहिलाऽऽदेरा-
 कृतिगण्यदाह मिहिलान्तस्य परमिपिताः यदि वा भूतशब्द उपायार्थः,
 ततः कोलाहलकसंनृपमिति कोलाहलकपतामिहाऽऽपन्नय-हा
 तात् । हा मातरित्यादि कलकलाऽऽकृष्टितस्य, आसीद्भूत्, मिथिहा-
 यं, सर्वं बुद्धविहारऽऽप्याऽऽहति प्रकामः क्व सति, प्रमजयामाह-
 राने, तदा तस्मिन् काले, राजा काली राजवाचक्यामाश्रित, श्रुचिच
 तत्कालायेकवा राजर्षिः, यदि वा-राजवाचक्यामपि अग्निपिच
 अग्निः, कोधाऽऽदिचिद्वर्गजपात् । तथा च राजनातिः- " कामः क्रो-
 धस्तथा क्रोयो, ह्यो मानो मवस्तथा । बहुर्गम्युखजेवं, तस्मि-
 न्येकं सुखी नृपः ॥ १ ॥ " तस्मिन्मना नमिनाम्यभिनिष्कान-
 तमिति गृहात्कवायाऽऽदिश्यो वा तस्मिन्चरति । इति सूत्रार्थः ॥ ५ ॥

पुरजानतरे यद्भूत्तदाह (शकसंवाहः)-

अन्नुद्विषं रापरिं, पन्थजाताणुमुचयं ।

सको माहृषवेसेष, इयं वयणमवर्षी ॥ ६ ॥

अनुद्विषतमम्युदितं, राजर्षिं प्राणव, प्रमज्यैव स्थानं-तिष्ठति
 सन्पुष्पंर्येनाऽऽव्यो गुण्या अस्मिन्निति कृता प्रमज्यस्थानं, प्र-
 तीति शेषः । उच्यतं प्रधानं, सुपुण्यत्येन सत्सम्यं वा द्विती-
 वा । ततः प्रमज्यस्थाने उच्यतेऽप्युच्यतं तद्विषयोमवर्षतं, शाक
 तस्मिन्, माहनवेयेण प्राणनवेयेण, आगम्येति शेषः । तदा हि
 तस्मिन्प्राणमि प्रमज्यं प्रहीनुमनसि तदाद्यं परीक्षितुना-
 मः स्वयमिन्द्र आजगाम, ततः स इदं वक्ष्यमाणव, उच्यते
 इति वचनं वाक्यव, अन्नवीजुकत्वामिति सूत्रार्थः ॥ ६ ॥

यदुक्तवैस्तदाह-

किं शु जो अज मिहिलाए, कोलाहलगसंकुला ।

सुपंचति दाक्या सदा, पासाएव गिरेव च ॥ ७ ॥

किमिति परिग्रहे, शु इति वितकै, जो इत्यामन्त्ये । अद्येतस्मिन्-
 द दिने, मिथिज्ञानार्त्मी नगरीं कोलाहलकेन बहुसकलासाऽऽम-
 केन संकुला इत्याहुताः कोलाहलकसंकुलाः, अयन्ते इत्याकल्पन्ते,
 इत्या अन्वय इति संकल्पः । तं च कदाचिद्विद्विबुद्धोर्दित्ता अपि
 स्युः, तस्मिन्कारणायाऽऽह-दारयति अनमनांसीति दाक्या वि-
 द्ययिताऽऽकल्पिताऽऽम्यः, क पुनस्ते १, प्रासादेषु सतसकलाऽऽम्येव,
 धूरेषु सामान्येन वेद्यमसु, तथा 'प्रासादो देवतानरेष्वाणाम्'
 इति वचनात् प्रासादेषु देवतानरेऽनसंवाच्यत्पदेषु, धूरेषु त-
 तितरेषु, अद्यत्पदात् विकचतुक्त्वात्पराऽऽदितु वेति सूत्रार्थः ॥ ७ ॥

ततश्च-

एयमदं निसापिचा, हेतुकारयचोऽत्रो ।

तन्नो नमी रापरिसी, देविदं इणमवर्षवी ॥ ८ ॥

एवमन्तरोक्तव, अर्थमिति, यथाचारादयंभिधानिचं अर्थं, नि-
 श्याऽऽकल्पं, हिमोति गमयति विचक्रितमर्थमिति हेतुः, स च
 पञ्चाशयववाक्यकपः, कारणं वाच्यवाऽनुपपत्तिमानं, ताच्यं
 योदितः प्रेरितो हेतुकारयचोदितः, कोलाहलकसंकुलाः
 दाक्याः शब्दाः अयन्त इत्यनेन हि उच्ययमेतत् सूचितम् ।
 तथाहि-अनुचितमिदं नवतोऽभिनिष्काममिति प्रतिक्रा, आ-
 कान्वाऽऽदिदाक्यशब्दहेतुत्वादिति हेतुः, प्राणवरोपपत्त्याऽऽदि-
 वदिति इष्टान्तः, यथाहान्वाऽऽदिदाक्यशब्दहेतुत्पत्तद धर्मा-
 र्थिनोऽनुचितं, यथा प्राणवरोपपत्त्याऽऽदि, तथा चेदं सवतो-
 ऽभिनिष्काममित्युपपन्नवः, तस्मादाकान्वाऽऽदिदाक्यशब्दहेतु-
 त्वात्सुचितं सवतोऽभिनिष्काममिति विगमयामिति पञ्चाश-
 वं वाक्यमिह हेतुः, शेषाव्यववाचिकाविरहितं त्वाकान्वाऽऽदि-
 दाक्यशब्दहेतुत्वं अवद्विनिष्कामनात्कृतित्वं चिनाऽनुपपत्तमि-
 त्येतावन्मानं कारणम्, अमर्थहेतु पुण्युपादानं प्रतिपाद्यनतः
 साधनवाक्यवेत्तव्यवचनार्थम् । तथा च भुक्तकेशी- " करय दि
 पंचाशयव, इक्षवा वा सव्यहा व पमिसिद्धं । न य पुण स्यं
 मय्यति, हंवी सविचारमक्कावं ॥ १ ॥ " तथा- " जिषवयसं सिद्धं
 चिच, अय्यति करय वि उदाहरणं । आसन्न उ सोनारं, हेक वि
 कर्हि वि वसन्तो ॥ १ ॥ " (नि०) अयथाभ्ययतिरेककल्पणो हेतुः,
 उपपत्तिमानं तु इहा-त्वाऽऽदिविरहितं कारणम् । तथा निदमसुचः
 सिक्तो, ज्ञानाभ्यावाचप्रकर्षात्, अन्वय इ निदमसुक्तासंनवाको-
 दाहरणमस्ति । इष्टान्तं प्रकृतमत्यादिज्ञानानावाधाः परमसुखिनो
 मुनय इति ज्ञानानावाधप्रकर्षो निदमसुक्त्वात् हेतुकल्पते । तथा
 च पुन्याः- " हेक अणुगमवतिरे-गलकल्पे सन्नवगुणपञ्चाशो ।
 आहरणं दिद्विद्वो, कारणमुचयसिमेत्तं ॥ १२७७ ॥ " (विशे०) इ-
 हापि आकान्वाऽऽदिदाक्यशब्दहेतुत्वमव हेतुः, तद्योक्तव्यायेना-
 न्वाच्यमित्वासासि चान्दवे च्चेतिरेकत्वापि संनवात् । इदं च
 चान्दव्यतिरेकविकल्पतया विचक्रितमुपपत्तिमानं कारणम्,
 यत् सर्वेषु कारणानामना कार्येत्स्यं प्रसङ्गेन । प्रकृतमेव सुवमनु-
 श्रियते-ततः प्रेरणाकर्तव्यं, नमिर्मनिमाना, राजर्षिर्वैदेकं शक-
 मिदं वक्ष्यन्मायमन्वीजुकत्वामिति सूत्रार्थः ॥ ८ ॥

किं तदुक्तवामित्याह-

मिहिलाए येऽए वच्चे, सीयकजाए मयोऽरये ।

पचतुक्त्वात्पेये, बहूणं बहुषुषो सपा ॥ ९ ॥

मिथिवायां पुदि, कितिरिह मस्तावात्प्रमुपयुक्तः। तत्र
 वायु विषयः, ततः प्रकाशः। इतिगणत्वात् स्थायिकेऽपि वैश्वमु-
 च्यामन् । तस्मिन् (बन्धे चि) स्त्रत्वादिवाच्येऽपि वृत्तेः, गीता गी-
 तका आया बन्ध तच्छीतलक्षणायां, तस्मिन्, मनाश्च रमते, प-
 तिसमाप्तौ ति वस्मिन् तन्मनोरमत्-मनोरमाश्चिन्तान्, तस्मिन्, प्र-
 मुपुष्पकामि प्रतीतानि, तत्पेतेषु युक्तं प्रमुपुष्पकोपेत, तस्मिन्-
 बहूनां प्रकमात् अगाऽऽदिनां, बहूनां गुणा बन्धाश्चया, त-
 स्मिन् । कोऽपेः, कलाऽऽदिनिः प्रमुपुष्पकारकारिणि, सदा स-
 र्वाकामिनि स्थायैः ॥ ६ ॥

तत्र किच १, इत्याह—

वाएण हीरमाणमि, वेदयमि मणारेये ।
 दुदिया अमरणा अत्ता, एए कंदंति जो । खगा ॥ १० ॥
 वातेन वायुना, हियमाण इतस्ततः किष्पमाणे; वातश्च तदा शु-
 क्तैरेव कृत इति संप्रदायः । चित्तिरिहेष्टऽऽदिच्यवः, तत्र सायु-
 योयिभिर्याः प्राग्वत्, स एव वैश्वः, तस्मिन् । किमुक्तं जवाति? अ-
 धो बह्वापठिके उपरि बोधुतपताके मणारेये मनोऽभिरतिहेतो, वृक्षे इति शेषः । दुःखं संजानं येषां ते दुःखिताः, अश्रुणास्त्रापर-
 दिनाः, अत एवाऽऽतोः पीडिताः, एते प्रवक्ताः, कन्वन्वाकन्वशब्दं
 कुर्वन्ति, नो इत्यामन्वयम्, अगाः पक्षिणः । इह च किमपि मिथि-
 वायां शक्याः शब्दाः श्रुयन्ते? इति यत् स्वजननाऽऽकन्दनमुक्तं,
 तन् स्वगणप्रदानायम्, आत्मा च वृक्षकल्पः, ततो हि नियत-
 काश्चमेव सदावस्थितत्वेन, उत्तरकां च स्वस्वगतिगामितया
 मुमाऽऽभितक्षयोपमा एवामी स्वजनाऽऽद्यः ।

वचं हि—

“ यद्बद्धं दुमे महति पक्षिगणा विचित्रा,
 कृत्वाऽऽक्षयं हि मिथि याम्बित पुनः प्रयाते ।
 तद्वज्रगत्यसकृदेव कुटुम्बज्यायाः,
 सर्वे समेत्प पुनरेव दिशो जजन्ते ॥१॥ ” इति ।
 तत्राऽऽकन्वाऽऽदिवाकणशब्दं हेतुत्वेनाभिधीयमानमसिद्धम् ।
 एते हि स्वजनाऽऽद्यो वातेन प्रेयेमाया इमविच्छिद्यत्कमा
 इव स्वस्वप्रयोजनानिमिषाऽऽशुभ्रानाः कन्दन्ति ।

आह च—
 “ आत्मायै स्त्रीद्वयानं स्वजनपरजानो रौति हा हा कुलाऽऽतो,
 भावी वाऽऽस्त्रीपयोऽं गृहविजयसुखं एवं बयस्याश्च कार्यम् ।
 कन्वन्वयोऽऽमयमस्तिह हि बहुजानो लोक्याभानिमिषं,
 यथाऽऽस्त्यत्र कश्चिद् गृहपाति हि गुणं रोदितिः स तस्मै ॥१॥
 एवं वाऽऽकन्वाऽऽदिवाकणशब्दानामभिच्छिद्यमानहेतुकत्वम-
 सिद्धम्, स्वप्रयोजनहेतुकत्वात्प्रायः, तथा च भवदुःकहेतुका-
 रणे अस्तिहे एवेत्युक्तं भवतीति स्थायैः ॥ १० ॥

ततश्च—

एयमहं निसामिचा, हेळकारणचोइमो ।
 तत्रो नमि रायरिसि, देविंदो इणमव्ववी ॥ ११ ॥
 यममथे निगाम्ब हेतुकारणयोरनन्तरव्युत्पत्तितयोः, बोदितः-
 अस्तिऽयं प्रवर्धभित्तो हेतुः, कारणं केव्यनुपपत्त्या प्रेरितो
 हेतुकारणबोदितः, ततो नमि राजावि देवमद् इदं बह्यमाण-
 मबोदिति स्थायैः ॥ ११ ॥

कि तत् १, इत्याह—

एस अगी य बाऊ य, एयं कज्जइं धंदिं ।
 अयवर्धं अंतवर्तते थं, कीस थं नावपेसह ॥ ११ ॥
 ४५४

एव इति प्रत्यक्षोपलभ्यमानोऽश्लक्ष वैश्वानरो, वातश्च यमनः,
 तथेतदिति प्रत्यक्षं, दृष्टाने मन्सात् किन्ते, प्रकमाऽऽतोऽंतेना-
 प्रवैव, मन्दिर् वेवम, भवत्संभवधीति शेषः । अयवर्धिति पूर्ववत् ।
 (अंतवर्तते थं ति) अतःपुरामिमुक्तं, (कीस थं) कस्मात्,
 यमिति वाक्याहारे । नावपेसहे नावलोकायले ॥ इह च य-
 द्वात्मनः स्वं सत्कथयति, यथा ज्ञानाऽऽदि, स्वं वेदं अचतो-
 ऽस्तःपुरमित्यादिहेतुकारणयभावना प्राग्वदिति स्थायैः ॥ १२ ॥
 ततश्च—

एयमहं निसामिचा, हेळकारणचोइमो ।
 तत्रो नमि रायरिसि, देविंदो इणमव्ववी ॥ १२ ॥
 प्राग्वत् ॥१३॥

किमप्रवाची १, इत्याह—

सुहं वसामो जीवामो, जेसि मो नस्थ किचण ।
 मिहित्ताए कज्जमाणीए, न मे कज्जइ किचण ॥ १४ ॥
 सुखं यथा प्रवच्येवं चत्वादिस्तुतां, जीवामः प्राणात् चारवायः,
 येषां (मो इति) अस्माकं, नास्त न विद्यते, किञ्चन वस्तुजा-
 तम् । यत्— “ एकोऽहं न मे कश्चिद्, स्वः परो वाऽपि विद्यते ।
 यदेको जायते जन्तु-स्त्रियतेऽप्येक एव हि ॥ १ ॥ ” इति न कि-
 ञ्चिद्गतःपुराऽऽदि मरस्तकं, वतश्चैवमतो-मिथिलायामस्यां पुदि
 दृष्टानामायां न मे दृष्टाने किञ्चिद् स्वल्पमिति । मिथिलामग्रहं
 तु-न केवन्नमस्तःपुराऽऽद्येव न मरत्संवाद्यं, कि त्वयदपि स्वज-
 नाऽऽदि, स्वस्वकर्मफलजुतो हि जन्तवस्तथा तथाऽऽस्मिन् प्रा-
 न्दन्तीति किमत्र कस्य स्वं परं भवति अथापार्थम् ॥ तत्राश्चानेन
 प्रायुक्तेनोरसिक्तत्वमुक्तं, तत्रतो ज्ञानाऽऽदिव्यतिरिक्तस्य
 सर्वस्यास्वकीयत्वादिप्रादि प्राग्वदिति स्थायैः ॥१४॥

यनवेच प्राययितुमाह—

चचपुत्रकज्जत्तस, निव्वापारसस निक्खणो ।
 पिपं न विज्जए किंचि, अत्थियं पि न विज्जए ॥१५॥
 बहुं खु सुणियो जहं, अणगारसस निक्खणो ।
 सव्वंओ विप्लुक्कत्तस, एगंतमापुप्समओ ॥ १६ ॥

स्वकाः परिहृताः-पुत्राश्च सुताः, कलत्राणि च शाराः, येन स
 तथा, तस्य, अत एव निव्वापारस्य परिहृत्कापिपुष्ट्याऽऽ-
 दिक्रियस्य, मिहोदककल्पस्य, प्रियमिधं, न विद्यते नास्ति, कि-
 ञ्चिद्वयमपि, अत्थियमप्यानेधमपि, न विद्यते नास्ति, प्रियाप्रिय-
 चिनागादित्ये हि सति पुत्रकज्जत्तयागं न कुर्यात्, यतथोरवाति-
 प्रतिबन्धविपयत्वादिति प्रायः । एतेन यदुक्तं-नास्ति किञ्चनति
 तस्तमर्थितं, तत् स्वकीयत्वं हि पुत्राऽऽद्यत्यागतोऽभिच्छिद्यतः
 स्वात्, स च निवृत्त इति ॥ यत्रमपि कथं सुखेन बन्धवं जीवने
 च १, इत्याह-बहुं विपुलं, सुखचारेये, बह्वेव, पुनेस्तपस्विनो, अहं
 कदायं सुखं च, अनगारस्य मिहोरिति च प्राग्वत् । सर्वतो
 बाह्याऽऽप्यन्तरात् । यथा-स्वजनात्परजनाच्च, विप्रमुक्तस्येति
 पूर्ववत् । एकांतमेव-कोऽहमित्यायुक्तकैफावभावाऽऽऽम-
 कम्, अनुपपत्तयः पर्यालोच्यत इति सुवद्व्यायैः ॥ १५ ॥ १६ ॥

पुनरपि—

एयमहं निसामिचा, हेळकारणचोइमो ।
 तत्रो नमि रायरिसि, देविंदो इणमव्ववी ॥ १७ ॥
 प्राग्वत् ॥१७॥
 पागारं कारइचा थं, गोइरइटात्तगापि य ।

उत्प्लवगसययीभ्यो, तन्नो गच्छसि स्वधिया ॥ १७ ॥
 प्रकथं कुर्वन्ति तस्मिन् प्राकारः, सं, पूरुणीहकाऽऽदिबिचरितं,
 कारित्वा विधाप्य, गोपुराद्वाकामि च-तत्र नोभिः पुष्येते
 इति गंगुपामि प्रतोडीप्यारणि, गौपुराद्ग्रहमर्गलाकपाटोपलक्ष-
 णम् । अद्वाङ्गकामि प्राकारकोशकोपरिवर्तीत्यायोधनस्थानामि,
 (उत्प्लवगि चि) आतिका परब्रह्मपातायुपरिःप्रदितगर्भा,
 (सययीभ्यो चि) शतं प्रति शतम्भ्यः, ताव्य यन्मविशेषकथा,
 तत यत् सकलं निराकुर्वीह्यप्य (गच्छसि इति) तिक्क्यत्ययाद्
 गच्छ । कृतात् वाचत इति कृत्रियः, तद् संवीचयं कृत्रिय । हेत्प-
 ङ्कनं वेद्यम् । स वाचय-यः कृत्रियः स पुरुरक्षं प्रत्यवाहितो, य-
 थोहितोत्वाऽभेदिः, कृत्रियश्च अचान्, शेषं प्राम्बदिति स्वार्थः । १८ ॥
 ततः-

एयमहं निसामिधा, हेङ्कारणचोइभो ।
 तन्नो नमी रायरिसी, देविंदे इण्मप्ववी ॥ १९ ॥
 प्राग्ब ॥ १९ ॥
 सचं च नगरं किष्वा, तवसंवरमगलं ।
 खंतिं निठण-पागारं, तिरुणं दुप्पधंसमं ॥ २० ॥
 ध्वं परकमं किष्वा, जीवं च इरियं सया ।
 भिदं च केयथं किष्वा, सचप्ये पतिमंधप ॥ २१ ॥
 तथनारायजुषेयं, भेषुणं कम्मकंजुयं ।

मुष्णी विगयसंगामो, जवाभो परिमुच्यद् ॥ २२ ॥
 अद्वा तत्पक्षबिह्वयम्, अशेषगुणमणनापतया नगरं पुरीं, कृत्वा
 हृदि विधाप्य, अनेन च प्रथमसंवेगाऽऽग्निं गौपुरादि कृत्वेत्यु-
 पलक्षयते, अग्रेलाकपाटं तर्हि किम् । इत्याह-तपोऽन्यनाऽऽदि-
 बाह्यान्तरप्रधानः संबर आश्विनितोयलक्षणस्तपःसंबरः, सं,
 निष्पत्त्याऽऽदिदुष्टनिवारकत्वेनागोला परिष्ठाः, तत्प्रधानं कपाट-
 मन्वर्गश्रेत्युक्तम्, ततोऽंभ्रामर्गलाकपाटं, हृत्वेति संबन्धः । प्राकारः
 कः, इत्याह-कामिः कृमा, निपुणमिष निपुणं शत्रुकुणं प्रति, अन्वा-
 चितोऽध्वनान्ताभुवणिकपापरो । अतया प्राकारं, कृत्वेति संबन्धः । उ-
 पलक्षणं वेदां माताऽऽदिनिरीधिनां माद्वैवाऽऽग्नीनाम् । तिष्ठतिरह-
 ङ्ककोच्छ्रङ्कगतस्त्रीसंस्नानीयाजनेनोत्पुष्यादिशुभित्तुःश्रेयुः । मय-
 रसंस्काऽऽदित्वात्समाहः । प्राकारस्य विशेयमथ । अत एव दु-
 ष्केन प्रपुष्यते परैरजिभूयत इति दुःप्रथयैः, स एव दुःप्रथयैः तम् ।
 पठन्ति च-“कति निउण-पागारं, तिरुणं दुप्पधंसवं” इति स्पष्टम् ।
 इत्थं यत्कुं प्राकाराऽऽग्निं कारचयेति तद्वतिषचनमुच्यम् ॥
 संप्रति तु प्राकाराद्वाक्येयवच्यं योऽक्यम्, तच्च सत्पु मद्र-
 नाऽऽदिपु-प्रातिविधेयं च वैरिणे संभवति । अत आह-धनुः की-
 द्दर्यं, पराकमं जीववीथींहासकपुत्रसादं कृत्वा, जीवं च प्रल-
 ङ्गां च, ईर्ष्यां पोसामिति, उपलक्षणत्वात्पेचसतितीक्ष्णं, सदा
 सचेकता, तद्विद्वित्तव्य जीववीथेयव्याकृतिस्वरत्वात् । धृतिं च
 धर्मोदित्तकपां, केतनं भूकमयधनुर्मये चालम्भमुद्रिकाऽऽत्मकम् ;
 तनुपरि क्षातना निबन्धते, इदं तु केन कर्मनायम् । इत्याह-सत्वे-
 न मनःसत्त्वाऽऽदिना (पतिमंधप चि) बानीयात् ॥ ततः किम् । इ-
 त्याह-तपः पद्मविचमन्तरं परिपुष्टते, तत्रैव कर्मप्रत्यभिभेदतया
 नाराच-प्रथोमयो बाधः ; तद्व्युक्तं प्रकामाचनुवा, निष्वा वि-
 द्यथै, कर्म ज्ञानाऽऽवरकाऽऽदिः, कम्बुक इच कर्मकम्बुकः, तम् ।
 इह कर्मकम्बुकप्रहणेनाऽऽस्यैवाचुतो धेरीरयुक्तं प्रवति । बचयति
 च-“अप्या मिषममिचं च, अद्वाइर दुप्पतांइद ।” कर्मनस्तु क-

म्बुकत्वं तद्गतमिष्यात्वाऽभिविभक्तुपुद्बचवर्तिनः अन्वामगमुप-
 कथत आत्मना पुमिचारत्वात्, सुभिः प्राग्ब । कर्मभेदे जेयस्य
 जिनत्वाद् विगतः संग्रामो वयस्य यस्माद्वेति विगतसंग्राम उच्यताऽऽ-
 बोधनः सद्, अकम्बुत्वाद् शारीरमानसामि दुःकामोति भवः सं-
 शारः, तस्मात्परिमुच्यते । एतेन च बहुकम्-प्राकारं कारयित्-
 व्वादि, तस्मिन्सत्त्वमन्व । इत्थं अन्वामन्तरकृणामिभागान्प्रवत्त
 तत्पत्तसत्त्वविहितेति बोधं भवति । न च अच्यंभिन्नताप्राकाराऽऽ-
 दिकरणे सकलशारीरमानसत्पेचशुचिपुक्तिक्षणा मुक्तिरवाप्य-
 ने, इतस्तु तद्व्याप्तिरपीति सुत्रवार्थः ॥ १२० ॥ १२१ ॥

एवं च तेभोके-

एयमहं निसामिधा, हेङ्कारणचोइभो ।
 तन्नो नमि रायरिसिं, देविंदो इण्मप्ववी ॥ २३ ॥
 प्राग्ब ॥ २३ ॥
 पासाए कारत्वा यं, बद्धयाणगिहाणि य ।
 बाह्यगपोइयाभो य, तन्नो गच्छसि स्वधिया ॥ २४ ॥

प्रसीदति नृणां नयनमनोसि येषु ते प्रासादाः, तानुकपाद्,
 वर्द्धमानगुहाणि वानेकथा वास्तुविद्याऽऽभिहितानि । (बाह्यगपो-
 इय चि) हेयोपदं वलमीवाचकम्, ततो बहमीक्ष कारित्वाः
 अन्वे तथाकाशुतहागम्याक्षितं धुत्कामासादमेव “ बाह्यगपोइ-
 याभो चि ” हेथोपदामिधेयमाहः । ततस्ताह्यं क्रीडाव्यनभूताः
 कारित्वा, ततोऽनन्तरं गच्छ कृत्रिय । एतेन च यः प्रेक्षायाद् स
 सति सामर्थ्यं प्रासादाऽऽदि कारिता, यथा ब्रह्मदत्ताऽभिविः, प्रे-
 ङ्कावांच सति सामर्थ्ये भवान्तित्यादिहेतुकारणयोः सूचनम-
 कारीति स्वार्थः ॥ २४ ॥

एवं च शकेभोके-

एयमहं निसामिधा, हेङ्कारणचोइभो ।
 तन्नो नमी रायरिसी, देविंदे इण्मप्ववी ॥ २५ ॥
 प्राग्ब ॥ २५ ॥
 संसयं सत्पु सो कुणइ, भो मनो कुणई धरं ।
 जत्थेच गंतुमिच्छेज्जा, तत्थ कुब्जेज्जा ससयं ॥ २६ ॥

संशयिः संशयः-इत्यन्तयं भविष्यति, न वा, इत्युपवर्थाऽऽव-
 ङ्कमन्प्रत्ययः, सं, अस्तुनेवकारायेः । ततः संशयमेव, स कुर्वते;
 यथा-मम काराविद्दु गमनं प्रविष्यतीति । यो मार्गं कुर्वते गृहं ।
 यमननिश्चये तु करणयोगात्; अहं तु न संशयित्वाशयः; स-
 म्यग्शौशाऽऽदीनां मुक्तिं कल्पन्त्येदं तुल्येन मया निश्चितत्वाद्वा-
 स्तापच । यदि नाम न संशयितस्त्वयापि किमिहैव गृहं न
 कुर्वे ? अत आह-यवैव विषं कृतमयेतो, गन्तुं वातुह, इच्छेत्-
 चमिलयेत् । (तथेति) व्यवच्छेदकतात्वाद्वाप्यव्यर्थं तत्रैव-जिग-
 मितमित्ययेतो, कुर्वति बिद्धीत, स्वत्वाऽऽत्मनः, आशयो वैश्व स्वा-
 भयः, नम् । यद्वा-शाश्वतं नित्यं, प्रकामाद् गृहमेव । ततोऽथमर्थः-इदं
 तावदिशयकानं मार्गोवस्थानमायमेव, यत्र तु जिगमित-
 प्रयत्ने कुर्वति बिद्धीतास्मान्निस्तन्मुक्तिपदं, तदाशयवि-
 धाने च प्रवृत्तं च वयम्, ततस्तत्कारणवृत्तत्वात् कथं
 प्रेक्षाव्यवहृतिः ? तथा च यः प्रेक्षावन्तित्याद्यपि तत्पत्तः सिक्-
 क्षाधनतयैवावस्थितमिति स्वार्थः ॥ २६ ॥

ततः पुनरपि-

एयमहं निसामिधा, हेङ्कारणचोइभो ।

तत्रो नमि रायरिसिं, देविंदो इणमव्ववी ॥ २७ ॥

आण्वत् ॥२७॥

आमोसे खोपहारे य, मंडिजेय व तकरे ।
नगरस्स खेम काळणं, तत्रो गच्छसि खचिच्चा ॥३७॥

आ समन्ताद् मुष्णति स्तेष्वं कुर्वन्पीत्यामोषाः, ताम्, सो-
मनि इरनि व्यचनयति प्राणिनां ये ते सोमहाराः । किमुक्तं
अवति ?-निश्चिदासतया, आत्मविधाताऽऽङ्गाद्या व प्राणान् निह-
त्यैव ततः सर्वेष्वनपहरति । तथा व वृत्ताः-“ सोमहाराः
प्राणहाराः ” इति । तांश्च, मन्थि कृष्यसंबन्धिनां निम्नति पु-
षुंकरिकर्तिकाऽऽदिना विदारयन्तीति मन्थिभराः, तान्, यथा-
शो भिष्कमः । तदेव कुर्वन्ति तत्काराः, सर्वकांश्च शीर्षका-
रिणः, तांश्च । यत आहुर्वैवाकरणाः-“ तद्वृक्षहतोः करपयोऽभोर-
देवतयोः सुद तलोपक्ष । ” (वार्त्ति०) इह बोत्सायेति गम्यते, प्र-
विश्य पिपीलीमित्युक्ती अकृतेवित् । यथा-सप्तम्येवेवं, बह्वयं वैक-
षण्यम, ततश्चाऽऽमोषाऽऽदिनूपताकारिषु ससु, नगरस्य पुरस्य
केमं सुष्यं, कृत्वा विधाया, ततस्मदनन्तरं, गच्छ क्रियेत् ॥ एते-
नापि यः सधर्मा नृपतिः, स इहाधर्मकारिनिग्रहकृत्, यथा अर-
ताऽऽदिः, सधर्मनृपतिश्च अमानित्यादिहेतुकारणमुत्पन्ना कृतै-
वेति सुत्रार्थः ॥३८॥

इयं शक्तौ-

एयमहं निसामिचा, हेळकारणपोइओ ।

तत्रो नमी रायरिसी, देविंदे इणमव्ववी ॥ २६ ॥

असई तु मणुस्सेदि, मिच्छा दंनो पवञ्ज ।

अकारिणोऽप्य बर्जति, मुचर्षे कारओ जणो ॥ ३० ॥
असकृदेकथा, तुरेककारायोः, ततश्चासकृदेव, मनुष्येर्मनुजैः, मि-
थ्या ध्यहीकः । किमुक्तं प्रवति ?-अनपराधिष्यन्त्यानाहृष्टाऽऽ-
दि हेतुमिपराधनिष्पन्न, यद्वन्तं वृद्धो-हेतव्यायद्यरीरनिग्रहऽऽ-
दिः, मनुष्यतेष्वापयंते । कथमित्द ? इत्याह-अकारिण आमोष-
याऽऽपिधायेनाः, अनेत्वास्मन् प्रत्यक्षत उपसम्भमानमनुष्य-
शोको, बध्यन्ते निगन्ताऽऽदिभिमियन्तश्चेः मुच्यते त्यज्यते, कारको
विधायाः, प्रकृतत्वाद्दामोषयाऽऽदिनाम् । जतो शोकाः । तद्वेन
यदुक्तम्-प्राणामोषकाऽऽपुस्ताद्वेन नगरस्य शोमं कृत्वा गच्छेति,
तत्र तेषां हानुमशयवतया केमकरकम्यव्यवशयवत्यमुक्तम् ।
यतु यः सधर्मत्वादि सुष्यम, तत्रापारिहानतोऽनपराधिनामपि
पुत्रमाद्वर्ता सधर्मनृपतिताम् अपि तावद्विन्ध्यामित्यसिद्धता हे-
तोरिति सुत्रार्थः ॥ २९ ॥ ३० ॥

एयमहं निसामिचा, हेळकारणपोइओ ।

तत्रो नमि रायरिसिं, देविंदो इणमव्ववी ॥ ३१ ॥

आण्वत् ॥३१॥

नवरमित्यत स्वजन्मान्भुरपुरुत्सावन्वपतिधर्मविषयः
किमन्ध्यानिष्करोऽस्ति, नेति नेति विन्धुष्य, सं-
प्रति हेत्वाभावं विवेकुमिच्छुर्जिगिणुतामूह-
त्वात् द्वेषध, सामेव परीकितुकामः शक
इदमुक्तवान्-

जे केइ पत्थिया तुजं क, नाणपति नरादिवा ।
बसे ते ठावइथा षं, तत्रो गच्छसि खचिया ॥३९॥

● तुवकमिति पाठान्तरम् ।

ये केचिविति सामस्त्योपदेशक, पार्थिवा मृषाः।। (तुम्भं ति)
मुष्यं, नाममति न मयाव्या प्रकृत्यवन्ति, तुष्णमिति नमतीति-
योगेऽपि क्तुथी, “माने पिने साविने व, ममामि” इत्यादिष्वद्भुदै-
व । बाचनान्तरं पठन्ते च- (तुम्भं ति) तत्र च तत्रेति शेषविष-
कृत्वा वही । ‘नरादिवा’ इत्यत्राऽऽकारो “कृत्वादीर्घो विधो वृथी”
॥ ८ । १ । ४ ॥ इति सप्तम्या कः । ततश्च हे नराधिप ! नृपते !,
बधो इत्यास्ताऽऽप्येते, तानित्यन्ध्यापार्थिवाः, यथापत्थिया नि-
षेधेय, कृत्येति यावत् । ततो गच्छ सन्निये । इहापि यो नृपतिः
स नाममत्पार्थिवं ममयित्वा, यथा अरताऽऽदिहेतुकारणमुत्पन्ना-
रणे मयेत आच्छिन्ते, इति सुत्रार्थः ॥ ३१ ॥

एवं तु सुप्रपत्तिनोक्त-

एयमहं निसामिचा, हेळकारणपोइओ ।
तत्रो नमी रायरिसी, देविंदे इणमव्ववी ॥ ३१ ॥
सुधं प्राण्वत् ॥३९॥
जो सहरसं सहरसानं, संगमो दुज्जए जणो ।
एणं जिणोच्च अण्णाणं, एम से परमो जज्जो ॥ ३४ ॥
अण्णाणमेव जुज्जति, किं ते जुजेण बज्जज्जो ? ।
अण्णाणो वेव अण्णाणं, जइत्ता सुवहेएणं ॥ ३५ ॥
पंदिदियाणि कोहं, मार्यं मार्यं तद्धेव लोचं व ।
दुज्जयं वेव अण्णाणं, सण्णपणे जिये णियं ॥ ३६ ॥

य इत्यनुद्विष्टनिर्देशे, सहरसं पशुमताऽऽत्मकं, सहरसायां प्रकमा-
त् सुजज्जानाम, संग्रामे युद्धे, दुर्जये तुरापपरिपरिभवे, अवेदमि-
भवेत् । संनाभवे जिह । एकमद्वितीयं, जवेद यदि कपञ्जिउत्तव-
वीर्योत्साहोऽस्तिभवेत्, कमः, आत्मानं स्वं, इराचारप्रवृत्तयिति
गम्यते । एतेऽन्तरादौकः (सं इति) तस्य जेतुः, सुविद्वद्भ्रमि-
सहस्रजयात्परमः प्रकृतो, जयः परेशामनिजयः, तद्वेनाऽऽत्मन
पथातिदुर्जयवत्यमुक्तम् ॥ ३४ ॥ तथा च (अण्णाणमेव चि) तुती-
यार्थे द्वितीया । ततश्चात्मेव सह, पुद्गलस्य संग्रामं कुरु । यद्वा-
युधेरन्तर्भावितत्यर्थेणाप्युत्प्लेति योष्यस्व । कमः, आत्मानं च,
इहाप्यात्मेव सहेति शेषः । किम् ?, न किञ्चित्पन्थः । ते तत्र,
युद्धेन संग्रामेन, बाह्यत इति बाह्यं पार्थिवाऽऽदिकमाश्रित्य, यदि
चा बाह्य इति तुतीयार्थे तसिः, ततो बाह्येन युद्धेनेति सख्यते । एवं
च (अण्णाणो वेव चि) आत्मेवैवाप्यन्ध्यातिरिक्तं, आत्मानं स्वं च,
[अरच चि] जित्वा, सुखमेकान्तिकात्पत्निकमुत्कृष्टमात्मक-
म, यत्नत इति-अनेकार्थत्वात्कानूनं प्राप्तिः । (अरवा सुदमेइप
चि) ह्युं पुण्यमेधते-अन्तर्भावितत्यर्थेत्पत्तद् बुद्धिं मयति ॥३५॥
कथमात्म्येव जिते सुखावाप्तिः, इत्याह-पञ्जेण्णाणि शोभा-
ऽऽदीनि, कोषः कोषो, मानोऽहङ्कारो, मया निकमितः, मयेव लोभश्च
गार्ध्वंनृकपो, दुर्जयो तुरमिभूतः, चः समुच्ये । यदेति पुरयो ।
अनति सततं यच्छति तानि ताभ्यप्यथसायकानामत्तरापीति ध्यु-
त्पत्तेरात्मा मनः, सर्वं च सूत्रवात्सारमना निर्देशः । सर्वमन्धो-
मिन्दियापि, उपलक्षणत्वाद् मिच्छात्वाऽऽदि च, आत्मनि ज्ञाने,
जितेऽभिभूते, जितमित्यभिपूतमेव । ननु अमसि जिते जितानि

● अयं तु प्रमादेनोक्तेषुः, वतो हि ‘मो दीर्घो वा’ ॥७॥३१॥
इतिमुधं विषेवचता हेमकन्दूरिया। आस्तासाविभावात्तमस्य
स्वस्य समर्थितय । तद् यथा-हे मुक, हे मुक, हे पङ्क, हे पङ्क, एषु
माते विकल्पः । हे योवमा !, हे योवम ! इह त्वमासे विकल्पः ।

पञ्चैकियाऽऽदीर्घीति, किं वृषकृत्तल्लवाभिधानेन । लक्ष्म-तथा-
ऽपि प्रत्येकं कुञ्जयत्तथापनाय पृथगुपन्यास इत्यर्थः । बह्ना-
[कुञ्जयं वेध अग्राणां वि] बकारो हेत्वर्थः, यत्रोऽप्यकारणे, जिब-
कमन्ध-भारमशुभानन्तरं ङइत्यः । ततश्च यथावर्त्मैव जीव यत्
कुञ्जयस्ततः सर्वैर्मिच्छियाऽऽद्यात्मनि जिते जितम् । अनेन केन्दि-
याऽऽदीर्घानिबन्धे दुःखहेतुत्वात्तज्जवतः सुखमासिः समर्थिता भव-
ति । एवं च फलोपदर्शनद्वारेणैषीधिवेष जिगीषुना भयसी-
त्याचक्षे । ततश्च यो नृपतिरित्याद्यपि तच्चतो विजिगीषुनृपव-
र्धेनाथ सिद्धसाधनतया प्रत्युक्तमिति सूत्रव्यायर्थः ॥३६॥

भूयोऽपि-

एषमहं निसामिधा, हेङ्कारणचोऽओ ।
तत्रो नमि रापरिसि, देविंदो इषामन्ववी ॥ ३७ ॥
प्राणवत् ॥३७॥
नवरत्ननन्तरपरीक्षातो द्वेषोऽप्यनेन परिहृत इति निश्चित्य,
जिनप्रणीतधर्मं प्रति कैर्यं परीक्षितुकामः शकृ
इदमवोचत्-

जइसा विउळे जषे, जोएचा समणमाहणे ।
दबा भोच्चा य जिह्दा य, तओ गच्छसि त्वपिपा । ॥३७॥

[जइत्त चि] याजयित्वा विपुलात् विस्तीर्णान्, यद्वात्त या-
गान्, भोजयित्वा-अन्नवहायै, अन्नपात्र निर्मग्याऽऽद्यो, ब्राह्म-
पात्र द्विजाः, अन्नपत्राह्वानाः, तावत्, द्विजाऽऽदिन्दो गोभूमिसुवर्णो-
ऽऽदीर्घ इत्या, युक्त्वा च मनोहयश्याऽऽदीर्घ, इष्ट्वा च राजयित्वात्
स्वयमेव यद्वात्, ततो गच्छ इतिथि । अनेन यद्यत्प्राणिप्रीतिकरं
तस्य धर्माय, यथा हिंसायोरमाऽऽदि, प्राणिप्रीतिकराणि चाग्नि
यागाऽऽदीर्घानिःप्रादिनीत्या हेतुकारणे स्वीते यथेति सूत्रार्थः ॥३८॥

शकृवचनामन्तरं-

एषमहं निसामिधा, हेङ्कारणचोऽओ ।
तत्रो नमी रापरिसि, देविंदो इषामन्ववी ॥३९॥
सुभं प्राणवत् ॥३९॥
जो सहस्सं सहस्साएणं, मासे मासे गवं दए ।
तस्सा वि संजमो सेओ, अइदितस्स वि किंण ॥ ४० ॥

यः सहस्रं सहस्राणां दशलक्षाऽऽत्मकं, मासे मासे, गवां
प्रतीतानां, (दए चि) दद्यात्, तस्यान्वेधेविधयश्च दातुर्पदि कथ-
ञ्चिन्नारिचमोहनीयङ्गोपशामेन संयम आश्वाऽऽदिविदमयाऽऽ-
त्मकः स्यात्, तदा स एव श्रेयान्(तशयश्रयः) कथंभूतस्यापि ?,
अद्वोतोऽप्यपच्छतोऽपि, किञ्चन स्वस्वमपि वस्तु । बह्ना-(त-
स्सा वि चि)यस्मादप्युक्तकरात् रदतुराचमित्तेन विविकितात्संय-
च्छति प्राणिहिंसाऽऽदिभ्याः सम्पुत्रपदमशोति, सर्वेषामानां पचा-
ऽऽदिषु दर्शनाद्वि संयमः संयमवान्, साधुरित्यर्थः । श्रेयान्
प्रशस्त्यर्थः । अथवा तस्यापि दातुः, प्रकटाभोदानधर्मात्, संयम
उक्तयः, श्रेयान्, शेषं पूर्णवत् । गोदानं यत्तद्दयागाऽऽपुत्राङ्ग-
मितिप्रभृतजनाऽऽप्यरितमित्युपात्तम् । एवं च संयमस्य प्रशस्त्य-
तरत्नमभिदधता यागाऽऽदीर्घानां साधनत्वमर्थोवादेदितम् । तथा
च यद्वाग्नेयुमित्यकम्-“वद् दातानि विद्युत्पने, पशूनां मध्वमे-
ऽग्नि । आग्नेयश्च वचनात्, म्यूनि पशुमिच्छिभिः ॥ १ ॥ ”
इत्यम्यन्तु बधे च कथयसाविका नाम । तथा दानाप्यव्या-
ऽऽदिविधवाणि, धर्मोपकरणगोचराणि च धर्माय वर्धयेते । यत्

आह-“ अथमाऽऽदीर्घे दानानि, धर्मोपकरणानि च । साधुभ्यः
साधुतोऽप्यानि, देवानां विधिना तुषेः ॥१॥ शेषाणि तु सुबर्ण-
योभूत्यादीनि प्रास्वुपमर्देहेतुतया सावधान्येव, प्रांगामां तु
सावधान्यं सुमसिद्धतया च प्राणिप्रीतिकरत्वादिस्थास्यो हे-
तुः । प्रयोगश्च-यस्यावचं तस्याप्रीतिकरं न, यथा हिंसाऽऽदि,
सावधानि च यागाऽऽदीर्घीति सूत्रार्थः ॥४०॥

एषमहं निसामिधा, हेङ्कारणचोऽओ ।
तत्रो नमि रापरिसि, देविंदो इषामन्ववी ॥ ४१ ॥
' एषमहं ' सुभं प्राणवत् ॥४१॥

नवरत्न, इत्थं जिनधर्मस्वीयंमवधार्य, प्रशस्त्यां प्रति
ददोऽप्यनुत्त मेति परीक्षणायै शकृ इदमवधीत्-
घोराऽऽसमं चइसा धं, अयं पत्थेसि आसमं ।
इहेव पोसइरओ, जवाहि मएयाहिवा ! ॥ ४२ ॥

घोरोऽप्यनुत्तदुरनुचरं, स चासावाअन्नम्, आकिनि स्वपर-
प्रयोजनानिव्याप्या, आसन्ति केदमनुभवन्मस्मिन्निति कृत्वा घो-
राऽऽसमो गार्हस्थ्यम्, नस्यैवात्पत्सर्वैः तुष्करत्यात् । यत् आहुः-
“ शूहाऽऽअमसतो धर्मो, न जूनां न जन्मिष्यति । पालयन्ति नराः
शूराः, क्लोबाः पाखण्डमाभिताः ॥१॥ ” तं, यत्स्वयाऽप्यहाय, “ज-
हिंसा नं ति” कवित्पाठः । तत्र च हिंसा, अन्वपेतद्व्यतिरिक्तं
कृषिपाशुपात्याऽऽद्यशकृकातरजनाभिर्नन्तं, प्रार्थयसेऽभिलष-
सि, आभ्रमं प्रमथ्यासक्त्वं, नेदं क्लेशसत्पानुचारेतिं अवाद्यामुवि-
तमित्यजिप्रायः तर्हि किमुचितम् ?, इत्याह-इहैवास्मिन्नेव शूहा-
भे, क्लित इति गम्यते । पोवं धमेपुष्टिं धत्त इति पोषधः, अहत्या-
दिनिधिषु व्रतविशेषः, तत्र रत्न आशकः पोषधरतो, (जवाह
चि)मव. अष्टमनाऽऽपुत्रलक्षणमेतत् । अथतोपोदानं पोषधादिने-
ष्ववधेभावतस्तोऽपुष्ट्यान्व्यापकम् । यत् आह आग्नेयतेन-
“सर्वेष्वपि तपोयोगः, प्रशस्तं कालपश्चेत् । अष्टन्यां पञ्चइदयां
च, निवतः पोषधं चरेत् ॥१॥ ” इति । मनुजाधिपः नृपतेः १, अत्र च
घोरपदेन हेतुराकृतः । तथाहि-यद्यत् घोरं तद् तत्कर्माथेनाऽपि
अनुष्ठेयं, यथाऽनवानाऽऽदि, तथा चार्थ शूहाऽऽअमः, शेषमेत-
दनुत्तारतोऽप्युक्तमिति सूत्रार्थः ॥४२॥

ततश्च-

एषमहं निसामिधा, हेङ्कारणचोऽओ ।
तत्रो नमी रापरिसि, देविंदो इषामन्ववी ॥ ४३ ॥
प्राणवत् ॥४३॥

नसे मासे द जो बाहो, कुसमोण छ इण्वए ।
न सो सुअक्त्वाप्यमन्वस्त, कसो अण्वए सोलसि ॥४४॥
“ मासे मासे ” इति बीत्पानां द्विर्बचनम्, तुरिदो-
च्छरत्र शैवकारार्थः, ततश्च मासे मास एव, न त्थेक-
स्मिन्नेव मासे, अर्कमात्ताऽऽदीर्घे वेति, च कश्चिद् बाहोऽपिबे-
कः, कुशामेवैव तुणविशेषकामतेन, युक्ते । यत्तदुक्तं मवाति-
यावत् कुशामेवैवतिष्ठते तावदेवाव्यवहरत्, नातोऽधिकम्; अथवा
कुशामेवैवति जानायेकवचनम् । तृतीया तु बोधनेनासी युक्त
इत्यादिवत् साधनतमन्वेनाप्यवहित्वाप्यन्वेऽपि विविकिता-
स्यात् । मेति निषेधः स इति चः कुशामेवैवैके स यद्विधकृता-
नुष्ठान्त्यपि, सुदु शोभनः सर्वसाधवितिकरत्पत्वात्, आकिनिवि-
व्याप्या, क्वातस्तीर्थकराऽऽदिभिः कथितः स्वाक्यातः, तथाविधो

धर्मो बन्धु स्तोऽयं स्वाध्यायधर्मो, तस्य, आरिचिच इत्यर्थः ।
 कर्मो भागवति, अर्थात् वीरधर्मो वीरधर्मधर्मो । इत्युक्तं जयति-
 क्त समोऽपि च जयति, किं पुनस्तुभ्यः, आधिको वा । ततो यदु-
 क्त-बन्धु चोरे न तस्यधर्मोयिनाऽस्तुतेष्वय, अगस्त्याऽऽदिबिदित्यस्य
 चोरेणादित्यन्वेकान्तिको हेतुः । सोऽस्यापि स्वाध्यायधर्मस्यैव
 धर्मोयिनाऽस्तुतेष्वस्यास्य, अन्वयस्य स्वाध्यायधर्मोयिनाऽऽदिबिदित्य-
 यात्वात् । प्रयोगात्ताव-यत् स्वाध्यायधर्मस्य न जयति चोरेम-
 पि न तस्मैयिनाऽस्तुतेष्वय, यथा-आत्मवधोऽऽदिः, तथा च
 गृहोऽऽभ्यस, तद्व्यसं चास्य साध्यात्वाद् द्विस्ताऽऽदिबिदित्यसं
 असन्नेन । शेषं प्राग्बिदिति सूत्रार्थः ॥४४॥

ततश्च—

एयमर्द्धं निसामिषा, हेङ्कारणचोद्गमो ।

तत्रो नमि रायसि, देविदो इणमण्वर्षी ॥ ४५ ॥

'एयमर्द्धं' सूत्रं प्राग्बद्ध ॥ ४४ ॥

नवरं यतिधर्मं हेङ्कारणमिति निश्चित्य, कुस्ततोऽ-
 यमनिष्पन्न इति तन्नामं परिक्रितमपि पुनः
 परीक्षितुमिच्छन् उवाच—

द्विरर्धं मुवमं मणियुक्तं, कंसं दूसे च वाहणं ।

कोसं बहुवद्वाचा यो, तत्रो गच्छसि स्वचित्या ॥ ४६ ॥

द्विरर्धं सुवर्णं, स्वर्णं शोभनस्वर्णं, विशिष्टवर्णकमित्यर्थः ।
 यद्वा-द्विरर्धं घटितस्वर्णवर्ण, इतरत्तु सुवर्णं, मणयश्चेन्मूनीनाऽऽऽ-
 यः, मूल्याश्च मीनकानि, मणियुक्तम् । तथा काश्यं काश्यमाज-
 नाऽऽदि, दूष्यं वस्त्राणि, चः स्वगतानेकमेवसंस्पर्शकम् । वाहनं
 एवाऽऽदि । आचान्तरं पठति च— (स्ववाहयंति) सद् वाह-
 नैवैतत् इति स्ववाहनम्, द्विरर्धोऽऽदिति संबन्धः । कोसं माण्डा-
 गारं धर्मज्ञानाऽऽद्यनेकवस्तुस्वरूपं [ब्रह्मवद्वाचं नि] वृद्धिं
 प्रापय, ततः समस्तवस्तुविषयेच्छापरिपूर्त्तौ, गच्छं सूत्राय ।
 अयमाश्रयः-यः साऽऽकाङ्क्षते, नास्तीं नमोस्तुष्टानयोग्यो भवति,
 यथा मम्मणवणिक, साऽऽकाङ्क्षक भवति, आकाङ्क्षणीयहिर-
 योऽऽदिबिदित्यपरिपूर्त्तौ, तथाविधकर्मकवदिति । शेषं प्राग्बिदिति
 सूत्रार्थः ॥ ४६ ॥ [तत्कथा 'मग्मया' शब्धे वक्ष्यते]

ततः—

एयमर्द्धं निसामिषा, हेङ्कारणचोद्गमो ।

तत्रो नमो रायसि, देविदो इणमण्वर्षी ॥ ४७ ॥

प्राग्बद्ध ॥४६॥

सुवर्णरूपस्य च पत्रया जने,

निरस्य हु कलासतमा असंसला ।

नरस्य तुष्कस्य न वेदि किंचि,

हृच्छा हु अगाससमा अयंतिषा ॥ ४८ ॥

पुहवीं साक्षीं जवा येव, द्विरर्धं पसुंरिं वद्ध ।

पभियुक्तं नाल्पेगस्त, इह विज्जा तवं चरे ॥ ४९ ॥

सुवर्णं रूपं च सुवर्णरूपमिति समाहारः । तस्य, तुः पूरजे ।
 यद्वा-आपैर्वात्तज्जाककोपः, सुवर्णश्च ससुवर्णः, ततः सुवर्णस्य
 रूपस्य च वधेता इव वधेताः पर्येतप्रमाणा राद्यः, (अथे चि)
 अर्थः स्युः, पर्येतप्रमाणायेति च ज्ञानुपर्येतप्रमाणा एव स्युः, अत
 आह—[सिधा तु इति] इत्याह कदाचित्, इत्यवधारणे, निष्कर्म-
 क्ष, ततः कैलाशसमा एव कैलाशपर्येतद्वया एव, न त्वन्व-
 दसुपर्येतप्रमाणा, तेऽन्वसंभवाकाः संभवाविरहिताः, न तु द्विजा
 ४४४

एव, नरस्य पुत्रकस्य, उपजाङ्गयात्वाद् द्विजः, पुत्रकस्य वा । न
 तैः कैलाशस्यैरसंख्यैरपि सुवर्णरूप्यपर्येतैः, किञ्चिद्व्यवहृत्परि,
 परितोपोत्पादनं प्रति क्रियत इति शेषः । आचान्तरं पठ्यते
 च—[न तेण चि] अत्र च सूत्रान्नाह्वनव्यवस्थाः । कुतः सुवर्ण-
 र्णः । इत्याह-इच्छा अस्मिन्नापो, दुहिते यस्मात्, आकाशेन समा
 तुष्टया आकाशासमा, अगणितका अन्तरहिता । तथा वैतदु-
 वादी आचकाः—“न सुद्विहृदं शताश्रजतोर्न सद्वाहक कोदितः ।
 न राज्यायैव देवात्वा-येनत्वात्पि विद्यते ॥ १ ॥” ॥ ४८ ॥

किं सुवर्णरूप्ये केचन एव नेच्छापरिपूर्त्तौ, इत्याह-इच्छाऽऽ-
 पूर्यो वही, आशपो ह्योहितयाऽऽद्य, यथाः प्रतीकाः, आशे-
 धान्यसमुच्चयार्थः । एवोऽवधारणे, स च निष्कर्मो नेत्रव्यानरं
 पोचयते । द्विरर्धं सुवर्णं, ताज्जाऽऽपुणस्तकान्येतत्, पशुनिर्गवा-
 श्वाऽऽदिनिः, सह साह्यं, मतिपूर्णे समस्तम् । आचान्तरं पठन्ति
 च—(सर्वं तं ति) सर्वंशेषं, न तु किंचिदेष, तत् पूषिष्यते । नेति
 नैव, अत्र समर्थं, प्रकर्मविच्छापरिपूर्त्तौ । एकस्याद्वितीयस्य, अ-
 न्योदिति गम्यते । इत्येतत् श्लोकद्वयोकम्, (विज्जा चि) सुवर्णत्वा-
 दित्या । यद्वा-इतीत्यस्माकेतोः, विज्ञानं यजित्तः, तपो ह्यहंशविचं,
 चरेदासेधेत । तत एव निष्पृहत्तथेच्छापरिपूर्त्तौ संभवादि
 भावः । अनेन च संतोष एव निराकाङ्क्षायां हेतुर्न तु द्विरर्धोऽऽ-
 दिवर्द्धनमित्युक्तम् । तथा च द्विरर्धोऽऽदि वद्विषयत्वं यद्-
 नुमानमुक्तं, तथ साकाङ्क्षस्वस्वकणो हेतुरसिद्धः, न चाऽऽकाङ्-
 षीयवस्वपरिपूर्त्तौ संभवति सिद्धत्वं, संतुष्टया अमाऽऽकाङ्क्षया-
 यद्यस्तुन एवाभावादिदिति सूत्रार्थः ॥४९॥

सूत्रोऽपि—

एयमर्द्धं निसामिषा, हेङ्कारणचोद्गमो ।

तत्रो नमि रायसि, देविदो इणमण्वर्षी ॥ ५० ॥

'एयमर्द्धं' सूत्रं प्राग्बद्ध ॥४९॥

नवरत्न, अविद्यमानविषयेषु विषयवाङ्मनिष्पुत्रोऽयमिति
 निश्चित्य, सतसु तेष्वभिन्नोऽस्तु, न वा । इति
 विवेचयितुमिच्छन् उवाच—

अच्छेरयमञ्जुद्व, जोए जहसि पत्थिवा । ।

असंते कामे पत्थोसि, संकप्येय विहृषसि ॥ ५१ ॥

(अच्छेरंति ति) आश्चर्यं वर्यते, वत् त्वमेवंविधोऽपि (अभ्युदय
 ति) अद्भुतकामाश्चर्यंरुपाद्, अयोग्य कामाद्, अहर्षिच त्यज-
 ति । आचान्तरं पठ्यते च—(अयसि चि) पार्थिव । पृथिवीपथे ।
 पाजान्तरं च—आसिच । अयथा—(अभ्युदय चि) अभ्युदये; त-
 तस्य यद्भ्युदयेऽपि जोगर्यं अहसि तदाश्चैव वर्यते । तथा-
 तत्पागतस्य-अन्तरं, अविद्यमानत्वं, कामान्, प्राप्यतेऽभिन्नवत्
 यत्, तद्व्याश्रयमिति संबन्धः । अयथा-कस्तवाज शेषः ।
 संकल्पेन उचरोचराप्राप्तनोभाभिन्नान्नाश्रयकपेय विहृषकेन, वि-
 हृत्यसे विषिचं वाप्यसे, यद्विषयसंकरव्यवधार्यं वसितत्वाद्ग-
 लम्; अर्मीर्षं एषुलसुहृत्माणाभिन्दिवायंभिन्नापिनां वाक्काऽऽ-
 द्योऽपि नो सुसिचंवाध्यानामुपागतः । यद्वा—(अच्छेरमञ्जु-
 द्व चि) मकारोऽस्माकृणिकः । ततस्माऽऽऽश्रयोऽहृष्टव्योरेकार्य-
 त्वेऽस्तुप्रादावनिश्चयव्यवधार्यम् । अतिशयात्तान् अयोग्य
 अहसि पार्थिव । असतश्च कामान् प्राप्यति यत्, तसंकर्ये-
 नैवोक्तयेन, विहृत्यसे वाप्यसे । कथं ह्यन्यथा विवेकिनस्त्वैत-
 त्संभवेत्, एतेन च वा अत्रियेको, नास्तीं श्रावत्, विषयानमाताऽऽ-

काङ्क्षया परिहरति; यथा ब्रह्मद्वेषकवर्त्यादिः, सखिचकहच
भवानित्यादिहेतुकारणे सुखिते इति सूत्रार्थः ॥ ५१ ॥ (त-
त्कथा ' ब्रजवच ' शब्दे)

तदनु—

एयमदं निसामिचा, हेतुकारणचोइओ ।
तन्नो नमी रायरिती, देविदं इयमवर्वा ॥ ५२ ॥
प्राप्यद ॥ ५३ ॥

सल्लं कामा विसं कामा, कामा आसीविसोवया ।
कामे पत्येउजमाया य, अकामा जंति दुग्गइ ॥ ५३ ॥

(सल्लं ति)देहात्तश्चलतीति शब्दं शरीरान्तःप्रविष्टं तोमराऽऽदि,
शब्दसिच शब्दम । के ते?, काम्यमानत्वाद् कामाः, मनोहाराशब्द-
ऽशब्दः । यथादि-शतयमत्तश्चसखिचिवायाविवायि, तथैतेऽपि,
सखत्वं एवामपि सदा वाभाविचोयित्वात् । तथा वैधेदि व्वासीतीति
चिचं ताहपुटाऽऽदि, विचमिच विचं कामाः, यथैव हि तद्वपमु-
उयमानं मधुरमित्यापातसुन्दरमिवाऽऽमति, अथ परिणतावति-
दावण्य, एवमेते अपि कामाः, तथा कामाः-आशब्दो ब्रह्म, तासु
विषयस्यैव्याशीविषः, तदुपमाः । यथा ह्ययमहैरवलोचनमानः
स्फुल्लमणिकण्ठाश्रित इति शोभन इव विभाष्यते, स्पशोना-
ऽऽदिभिरनुनूयमानश्च विनाहायैव जयति, तथैतेऽपि कामाः ।
किंश्च-कामात् प्रार्थयमाना अभिलषन्तः, अपि शब्दस्य लुप्त-
निर्देशत्वात्प्रार्थयमाना अपि, अकामा इष्यमाणाकामाभावाद्,
यान्ति गच्छन्ति, दुर्गतिं दुष्टां नरकाऽऽदिगतिय । तदनेन न के-
षां शब्दाऽऽदिचदनुनूयमाना एवामो दोषकारिणः, किं तु प्रार्थ-
यमाना अपीत्युक्तं भवति । तथा यः सत्त्विको, नाली प्राप्तम-
ध्यमानाकाङ्क्षया जहातीत्यादौ सखिचकत्वमैकान्तिको हेतुः ।
न ह्ययमेकान्तः, यथा-प्राप्तमप्राप्तयैः, प्राप्तस्वाप्पयावर्हेतोस्त-
दुच्छेदकाप्राप्तार्थे चिचंकिञ्चः परिद्विष्यमाणत्वाद्; अनभ्युपगतो-
पाह्नमश्चायम, सुसुकृतां क्वचिदाकान्त्या एवासंभवाद । उक्तं हि-
"मोके त्वे च सर्वत्र, निःस्पृहे मुनि सत्तमः" इति सूत्रार्थः ॥ ५३ ॥

कथं पुनः कामाद् प्रार्थयमाना दुर्गतिं यान्ति ?, अत आह-
अहं वयइ कोहेणं, माणेणं अइमा गई ।

माया गदपकीयाओ, होजाओ दुहओ जयं ॥ ५४ ॥
अथां नरकगतौ, ज्ञानति गच्छते, कोपेन कोपेन, मानेनाहङ्कार-
रेषा, अथमा नीचा गतिः, भवतीति गम्यते । (माच चि) सुखय-
त्यथा मायया परब्रह्मनाऽऽरिभक्त्या, गतो-वस्तत्वात् सद्गतेः,
प्रतिघातो विनाशो गतिप्रतिघातो भवति । होमाप्रार्थं ब्रह्मणात्,
(दुहओ ति) द्विधा द्विःप्रकारम-यैहेहि, पारिचिकं च । विभ्य-
त्यस्मादिति अयं बुद्धः, तदाशङ्कते सात्त्विकं च । कामेषु प्रार्थयमा-
नेष्ववर्षंभावी क्रोधसंज्ञकः, स वैदहगतिं कथं न, तत्
प्रार्थनातो दुर्गतिगमनमित्यभिप्रायः । यज्ञ-सर्वमपि यद्वि-
न्देणोक्तं तत्कथावाजुपातीति तद्विप्राकानुवर्गनमिदमिति
सूत्रार्थः ॥ ५४ ॥

एवं बहुभिरन्युपायैस्तमित्कः क्षोानचित्तमशकः किमकरोत् ?,
इत्याह-

अववठिककण्ठ माहण-रुवं च विउठिकण्ठ इंदचं ।
वंदइ अभित्युणंते, इयाहि मधुराडि वग्गहिं ॥ ५५ ॥
अहो ! ते निजितो कोहो, अहो ! माणो पराजितो ।

अहो ! निरक्षिया माया, अहो ! होजो वसीककओ ॥ ५६ ॥
अहो ! ते अउजवं साहु, अहो ! ते साहु मयं ।
अहो ! ते उचमा खंती, अहो ! ते ह्यति उचमा ॥ ५७ ॥

(अववठिककण्ठ चि) अपोहो त्यक्त्वा, प्राणलक्षयं चिगुणलक्षेणं,
(चिउठिकण्ठं ति) विकृता, इन्द्रायमुचरैविकिचकपमित्कभावं,
वन्दत्स्नेकाधर्तत्वाद् प्रणमते, अभिपुत्रपान्मिणेन स्तुतिं कुर्वन्,
इमाभिरनन्तरवचनमाणाभिः, मधुराभिः भुतिस्तुभाभिः, (वग्गहिं
ति) आर्षेत्वाद् वाग्जिर्वाणाभिः, मधुराभिः । इति चिस्सयं,
(ते चि) त्वया, नितरामतिशयेन जितोऽभिमृतो निर्जितः, क्रोधेन
कोपेन, यतस्वयमनामरपायिचवशो करणुप्रेरणायामपि न ह्युचित
इत्यभिप्रायः । तथा अहो ! त्वया मानोऽहमिति प्रत्यवहेतुः,
पराजितोऽभिमृतः, यस्त्वं मन्दिर् दृष्टान इत्याद्युक्तंऽपि कथं मयि
धीवती द्मिति नाहङ्कृतिं कृतयानिति ॥ ५६ ॥ तथा- (अहो निर-
क्षिय चि) आहृत्याभिराहृताऽप्यास्ता माया, यस्त्वं पुनः रक्षाहे-
तुमाकाराहालकोच्युक्तकाऽऽदिषु निहृतिहेतुकथ्यामोयकोत्साव-
नाऽऽदिषु च न मनो निहितवान् । तथा-अहो ते क्षोजो वशीकृत इ-
ति नियन्त्रिनः, यस्त्वं हिरण्याऽऽदि बर्षेयित्वा गच्छति सहेतुकम-
मिदतोऽपि इच्छत्या आकाशसमत्वमेवोदाहृतवान्, अत एव अ-
हो ! ते तथाऽऽजवं विनयवचं, साधु शोभनम्, अहो ! ते साधु मार्त-
वं सुदुश्चम्, अहो ! ते उचमा प्रधाना क्वातिः कोपयशमलक्षणा,
अहो ! ते मुक्तिर्निर्गोभता, उचमा; व्यत्ययनिर्देशस्त्वनापुन्येऽपि
प्रकृपणाङ्गितिलकत्वेति सूत्रार्थः ॥ ५७ ॥

इयं गुणोपवर्णेनद्वारेषानिदुष्य संप्रति कषोपदर्शोद्वारेण
प्रस्तुवन्नाह-

इहं सि उचमो भंते !, पच्छा होहिंति उचमो ।
होउत्तमुत्तवं ठाणं, सिचिं गच्छसि नीरअओ ॥ ५८ ॥

इहास्मिन् जन्मनि, मसि सवसि, उचमः प्रथमः, उचमगुणाश्रित-
त्वात् । (भंते चि) पूर्यानिधानम् । पच्छाऽप्येव परलोके मविष्ण-
स्तुचमः । कथमित्याह-हो कस्य चतुर्दशरज्ज्यात्मकस्य, चतसमु-
परिचरितं होकोत्तमम् । उत्तम-द्वंशत्वाकोऽऽप्येकया प्रधानम् ।
अथवा- (होउत्तममुत्तम चि) मकारोऽस्मात्कीर्णकः, ततो होकस्य
होके वा, उत्तमोत्तमतिशयप्रधानं होकोत्तमम्, तिष्ठत्यविक्षापा-
तः परं गच्छन्तीति श्लाघं, किं तत् ?, इत्याह-सिचिं मुक्तिं, गच्छांति
सूत्रत्वाद् गमिष्यसि, निर्गतो राजसः कर्मणः, इति सूत्रार्थः ॥ ५८ ॥

उपसंहारमाह-

एवं अभित्युणंते, रायरिसि उचमारौ सन्नाए ।
पायाहिणं करंते, पुणो पुणो वंदइ सको ॥ ५९ ॥

एवमनुनोकम्यायेन, अभिपुत्रन् राजार्थिमुक्तकथं, प्रकमाभामिच,
सत्तया प्रधानया, अत्रया जन्मया, (पायाहिणं ति) प्रदक्षिणां,
कुर्वन् विदधत, पुनः पुनः वन्दते प्रणमति, शकः पुरन्तर, इति
सूत्रार्थः ॥ ५९ ॥

अनन्तरं च यत् कृतवींस्तदाह-

तो वंदिऊण पाए, चकंठुसस्रचलेणु षणिचरसम् ।
आमासेणुण्णइओ, खलिचवसकुंठुनलतीरीकी ॥ ६० ॥
तत्तद्वनन्तरं, पात्रान्तरतश्च-(व वंति) शकः, बलिन्त्या, पादौ
चरणौ, चकं चाङ्कुशश्च प्रतीकायेषु, तत्प्रयानानि ब्रह्मयाणि

ययोस्वी, तथा मुनिवरक्य, नमिनाम इति प्रकृतः । तत आका-
शेन ननसा, उदिति ऊर्ध्व-देवलोकाभिमुखं, पतितो गत
रुपायितः, शक्तिरे च ते स्वभिभासतया, चपले च चञ्चल-
तया ललितचपले, तथाविधे कुरगने करणाऽऽनुरणे यस्यास्वी
ललितचपलकुरगमलः, स चास्वी तिरिटी च मुकुटवान्, शङ्खत-
चपलकुरगदलान्तिरीटीति सूत्रार्थः ॥ ६० ॥

स एवंधिधः स्वयमिच्छामाभिन्द्यमानः किमुत्कर्ष
मनस्यातवाद्, उत न ? इत्याह-

नमी नमेइ आत्पायं, सक्खं सक्खेण चोइओ ।
चइऊण गेहं वइदेही, सामएणे पइजुनइए ॥६१॥

नमिर्ममर्थात् भावतः प्रह्वीजवन्तमात्मानं स्वं तत्त्वभावनया
विशेषतः प्रणययति नत्तच्छिकृतां नयति, शक्कालापेकया अट् ।
कथं नूनः सत्, साक्षात् प्रत्यक्षाभासपमथय, शक्केणन्देण, (चोइ-
ओ षि) मेरितः, त्वकवाऽपहाय, गेहं गृहं, (वइदेहि षि) सुत्त्वाद्
विदेहनामा जनपदः, सोऽप्यास्तीति वेदेहो, विदेहजनपदाधिपः,
न त्वय्य एव कश्चिदिति भावः यद्वा-विदेहेषु अवा वैदेही मिथि-
शापुरी, सुप्रस्ययात् तां च, त्वकत्वेनि संवत्सर्नाथम् । आमपये
ध्रमणभावे पयुं पग्गियते, उद्यतोऽभूदिति शेषः । यद्वा-नमिर्मम-
यति संयमं प्रति प्रवर्णीकरोत्यामानम्, कीदृशः, शक्केण मेरितः,
कथम ? साक्षात् स्वयं, न स्ववपाभ्रं गृह्णितमं देहाऽऽदिना,
आमगं पयुं पग्गियतः, न तु प्रमेरणात् इति धर्मं प्रति विन्दुतो-
ऽभूदिति भावः । इति सूत्रार्थः ॥६१॥

किमेव पयैवंधिधः, उतात्थेऽपि ? इत्याह-

एवं करंति संभुक्का, पंभिया पविपवत्तणा ।
विणियट्ठेति जोगेण, जहा से नमी रायरीसी ॥६२॥ षि वैमि ।

(पवामिनि) यथेतन नमिना निश्चलत्वं कृतं, तथाऽप्येऽपि कुर्वन्ति,
उपलक्षणात्प्राक्कापुं, करिष्याति च । न त्वयमेव, निद्रुंनतयैवा-
स्योपासत्वात् । कीदृशाः पुनरप्येऽप्येवं कुर्वन्ति ? संभुक्का मि-
थ्यावापगमतोऽवगतजीवाजीवाऽऽदित्वाः । पायिरताः सुनिश्चि-
तशास्त्रार्थाः, प्रविचकृणा मन्व्यासातिशयतः क्रियं प्रति प्रावीचय-
वन्तः, तथाविधाश्च सन्तः किं विद्म्यते, विनिवर्तन्ते विशेषेण त-
द्गान्तेवनाडुपरमति, केभ्यः ? (योगेण षि) जोगेज्यम्, किं वत् ?
यथा स नमिर्ममिनामा राजार्थमिच्छतो भूत्वा तेषु निवृत्त इति ॥
यद्वा-उपदेशपरमेनेद्, यत एवं कुर्वन्ति संभुक्काः परिग्रताः प्रविक्क-
णाः । एवमिति कथम ? इत्याह-जोगेज्यो विमिधर्तन्ते विशेषेणा-
त्यन्तनिश्चलताश्चकृणन्, निवर्तन्ते, यथा स नमिनामा राजार्थः,
ततो भवत्प्रेरितवर्षाधिरेरथमेव विधेयामिति सूत्रार्थः ॥ ६२ ॥
इति त्रयीमिति पूर्ववचनयाश्च प्राग्भवेति । उच्यते ० ५ ॥
सुखं ० आ० सु० । आ० ० । आ० प्रजिनसहप्रमजितस्य क-
ण्डस्य सुते विनमिच्छातरि, यो हि कुसुमोत्थयेन भगवन्तं
प्रसाद्य चरणेभ्यःऽऽदेशाद् विद्याधरकिंसंसायो वैताळेभ्ये नमे
दक्षिणमेययां राउयं चकार । (आ० म० १ आ० १ अ० १ क० १ ॥
आ० सु० ०) ततो विजयमधुसूतेन भरतचक्रिया पराजितो रत्नाभि
दत्त्वा क्रमवर्षं चतुव । आ० १ ॥ आ० १ ॥ (शत्रुजयेऽस्य प्रति-
भाः) "आशासिना विनामिना, नमिना च विधेयतः । स्वर्गाऽऽरो-
हणधैर्ये च, श्रीनामनेवः प्रभासते ॥३॥ ती० १ क० १ । स्वनामके के-
रथी, " अस्मिधर्मिदमन्वयायै, श्वचरेऽन्वयाऽऽधी । कांति-

इत्या मर्ह्यीणां, साहित्यो लिच्छित्रीयतुः ॥१॥ ती० १ क० १ । इत्या-
मवसापिण्यां भरतकेजे एकविंशो नोपकर, परीचहोपसयाऽऽदि-
नामनाद् "नमन्तु वा" इति विकल्पेनोपास्यत्याकाराभाषकं न-
मिः । धर्म० २ ऋषि० । प्रकृतशेवया ज्ञान्त्सत्याश्चकृणात्तरसंनवा-
च "तथा सन्ने वि परीसहोवसन्त्या गामिना कसाय षि सामर्भं,
विससो पुण् "पयथा पवन्तनिवा, इतिश्रुतिना ज्ञिणमि तेण
गमी ।" (४१) आ० २ अ० । तथा गमन्नेषे प्रगवति परच-
कनूपरिचि प्रणानिः कृतेति गमिः । ध० २ ऋषि० । आनु० ।
(' तिथयर् ' शब्दे सचं वक्ष्यते) " नवरं नमीयं अरहा इ-
सवाससहस्साइ सन्वाउयं पाहस्ता सिद्धे ० जाव पहणे ॥"
स्या० १० ज्ञा० क० १० । "नमिस्स वं मरदयो पयुण्वत्ताली-
सं आदेहिदयसया होत्या ।" स० ३ स० १ । "नमिस्स वं अर-
हसो एवचत्तालीसं अजिवासाहस्वी होत्या ।" स० ४ स० १ ।
प्रव० । आ० सु० । अन्तकृद्दशानां प्रथमाऽऽव्ययोः कवचयता-
केऽतकृत्साधो, * स्या० १० ज्ञा० ।

पमिक्कण-नत्ता-मव्य० । प्रथम्येत्थये, दशा० १ अ० । "गमिः-
वऽरहताणं, सिद्धाणं कम्मचक्रुणाणं ।" नि० सु० १ उ० ।
पञ्चा० । पं० सं० ।

एमिपवज्जा-नमिपवज्जा-अ० । कमेः प्रवज्जाऽऽभिधीयते
इति गमिप्रमथ्या । मिथिगारासहस्व नमेः प्रवज्जायां शकसंवा-
दरूपे नम्ये उचरताम्यन्ते, उच्यते ६ अ० । स० । ("गमि" शब्दे
वैतद्वचनमतोका)

खुमिय-नमित्त-वि० । नमे, जी० ३ प्रति० । " कुसुमफलमार-
नमिचसात्ता ।" जी० ३ प्रति० । नीचैर्भावं प्रापिते, जी० १ अ० ।
नत्वा-अव्य० । प्रथम्येत्थये, कर्म० ४ कर्म० ।

एमिपयमिप-नमितनमित्त-वि० । देवविचमन्ति, पं० सु० १ सुव ।
एमिसात्तु-नमिसात्तु-पुं० । धाटापकपुट्रियगच्छीयश्रान्तिभ-
द्रुपदिशिष्ये, अनेन कद्रटपरितकाव्यालङ्कारप्रयोपरि टिप्पणं
कृतम् । अयं च ११२५ वि० वयं विद्यमान आसीत् । जी० १० ।
एमुदय-नमुदय-पुं० । आजीविकोपासकमेदे, ज० ७ हा० १
ठ० ।

गमोक्षार-नमस्कार-पुं० । नमस्कारं नमस्कारः । नमस्-क-अ० ।
"नमस्कारपरस्परदे हिलोचमत्" ॥ ८ । १ । ६२ ॥ अनयोहितो-
चस्यात आंश्वत्, इत्योत्तमत् । प्रा० १ पाद् । " नमस्कारो-
त्तिन " ॥ ८ । १ । ३ ॥ इति नाम्नीति निर्देशाच्च अः । प्रा० २
पाद् । अस्माक्ष्वचशिरोनमनाऽऽदित्कण्ये प्रणामभावे, कायेन
प्रणमन्, आ० १ सु० १ अ० १ । अर्हद्विप्रमती, विशेषे ० सङ्गा० ।
(१) नमस्कारस्य व्याख्यायं चोत्पन्नाऽऽनुगोपान्ति-
विधिभ्यम्, तानि चाम्नी-

उत्पत्ती निस्सवेो, पयं पयत्थो पक्कणया वत्तु ।
अक्खेव पसिक्क कपो, पञ्चोपय कलं नमोकारो । २० ० ॥
अन्वदमनुपत्तिः-प्रवृत्तिः, सा चास्य नमस्कारस्य नवानुसारेण
चिन्त्या । तथा-निशेषणं निक्षेपो व्यासः, च चास्य कार्यः ।
पद्यते गम्यतेऽर्थाऽऽनेनेति पदं नामिकाऽऽदि, तच्चेह चिन्तनीय-
म् । पदस्यार्थः पदायं, स चास्य चकलयः । प्रकृषा कपया प्रकपया,
* परमस्वाभ्युद्वृष्टाऽऽपु नामापि न भूयते ।

व्या भाव्य द्विविधाऽऽदिदेवतो विधेया । वस्तुव्यक्तिं शुभा इति वस्तु, तच्च नमस्कारार्थं बाध्यम् । आश्लेषमात्रेणः पूर्वपक्षो बाध्यः प्रसिद्धस्तत्परिहारक्या चक्षता । क्रमोर्द्धवादिरेभिधेयः । प्रयोजनार्थेदादिकामस्य कार्थं बाध्यम् । अथवा-येन प्रयुक्तः प्रयच्छेते तन्ममकारस्य प्रयोजनमपयोगोऽस्यं बाध्यम् । तथा-प्रज्ञं च नमस्कारमाऽऽदिविज्ञानान्तरभावि स्वर्गोऽऽदिकं निरूपयौष्यम् । अन्वे तु व्यत्ययेन प्रयोजनफलपरोर्यं प्रतिपादयति-(नमोकारो ि) नमस्कारः अन्वेभिर्गोरीकित्तमीयः । इति मिथुनिकायाःकौशेधार्थः ॥ २८०५ ॥

(१४) अथ मिथुनिकारं एकोत्पत्तिद्वारं विस्तरेणाऽऽह-
ठपपक्षाऽऽणुप्येषां, इत्य नया प्रोगमसऽणुप्येषां ।

सेसाथं ठप्येषां, जइ कषो ति विहृतामिषा ॥३७०६॥
उत्पत्तिसासाचतुत्पत्तिसाचतुत्पत्तौ नमस्कारो मन्तव्यः । आह-कथमक परात्पत्तोऽनुत्पत्तयश्च भवति, विरोधात् । इत्याह-(इत्य इत्यादि) अत्र नयाः प्रयन्ते । ते च नैगमाऽऽद्यः सतः । नैगमो द्विविधः-सर्वसंप्राप्तेः, श्रेयसंप्राप्तेः । तत्राऽऽदिनैगमस्य सामान्यमात्रावहानिस्त्वात्, तस्य चोत्पादस्यचर-
द्वितरत्वाद् नमस्कारस्यापि तद्वर्गतात्वादानुपपत्तेः । (सेसाथं ठप्येषां ि) शेषा विशेषप्राहियः, तेषां शेषायां विशेषप्राहियत्वात्, तस्य चोत्पादस्यवत्त्वाद्, उत्पादस्यचरस्यस्य वात्थेयाऽऽदिद्वस्तुत्वात्, नमस्कारस्य तु वस्तुत्वादानुपपत्तेः । (अह कषो ि) यद्युपपत्ता, कुतः । इत्याह-(तिविहृतामिषा) त्रिविधं च तत्स्वामित्वं केति सत्यम् । तस्वामित्वविधस्वामित्वात् त्रिविधस्वामितामित्रविधकारादित्यर्थः ॥ २८०६ ॥

तदेव त्रिविधस्वामित्वं दृशयति-

समुत्पाणवायणान्न-किञ्चो य पथे नयासिप ति विहृ ।
उत्सुमुयपथमवजं, सेसनया हाकिमिच्छति ॥ २८०७ ॥

(समुत्पाणेत्यादि) समुत्पाणतः, वाचनातः, अविधतत्त्वं, ' नमस्कार उत्पद्यते ' इति बाध्यत्वम् । तत्र सम्यक् सङ्गतं चोपिहृतेऽस्मादिति समुत्पाणम्, मिमिषामित्यर्थः । किं पुनस्तद्विहृ, इति । उच्यते-अप्यस्याभूतत्वात्, तदाहारात्तया प्रत्यासन्नत्वाद्देहोऽत्र परिगृह्यते; देहो हि नमस्कारकारणम्, तत्रावभासित्वाद्, बीजवद्वृत्तम्, इत्यर्थं देहसङ्कपात् समुत्पाणाद् नमस्कार उत्पद्यते । तथा-बचनं वाचनादुच्यतेः अथममचिगतम् इत्यर्थः, तस्माच्च बाधनायाः सकाशाद् नमस्कारो जायते । तथा-अविधतत्त्वात्प्रकृत्युपपत्तम्, लक्षणा, तस्माच्छास्यमुपजायते । इत्येतन्निविधं कारणं, प्रथमे नैगमसंप्रादस्यबहारसङ्गणे त्रिके, नैगमाऽऽदिनयत्रयमतेनावगमनमित्यर्थः । तथा-अनुत्पत्तस्य प्रथमवर्जं वाचनावधिद्वयं नमस्कारस्य कारणम्, तच्छून्यस्य जन्तोर्देहात्तत्रावेऽपि नमस्काराऽऽस्यकार्योत्पत्तिव्यभिचारात् । शृणवास्तु शब्दाऽऽद्यो लभिधमेवैका नमस्कारकारणत्वेनेच्छति, वाचनाया अ-
पि अविधतत्त्वेष्वन्यथाऽऽदिव नमस्कारकारणत्वात्, लभिधयुक्तेषु तु मत्वेकद्वयाऽऽदिव तदभावेऽपि तत्सङ्गत्वात् व्यभिचारात्त्वात् । इति मिथुनिकायाःप्रार्थः ॥ २८०७ ॥

" ठप्येषाऽणुप्येषां " (२८०६) इत्यत्र प्राच्य-
सप्तमिषमाहारी, जेषाऽऽद्य-नैगमो तत्रो तस्य ।

ठप्यज्जइ नात्रयं, जृपं न य नासए वस्युं ॥ ३८०८ ॥

येन यस्मात्कारणात्, आद्यनैगमः सप्तमामाहारी, ततस्तस्याऽऽद्यनैगमस्य मतेन सर्वं वस्तु भाशुतं नाऽविद्यमानं, किं तु सर्वदेव सर्वं सदेव । ततः किम्, इत्याह-(उच्यज्जइ न) इत्येव-
मिहापि मन्व सत्यत्वे, आशुचित्याव्यक्त्यामात् । इत्थुक्तं मयति-
यत्सर्वदेव सत्, तन्नोत्पद्यते । यथा-नमः, तस्याव्युत्पादाव्यु-
पगम इत्यनन्याव्युत्पादप्रसङ्गेनानवभासातः । तथा-यद् जृतं विद्यमानं सर्वदेव सद्रस्त, तन्न नद्यति, सर्वथा सर्वदेव सतो विनाद्योयोगादिति ॥ २८०८ ॥

तो तस्य नमोकारो, वत्युत्तयो नहुं व सो निषो ।
संतं पि न तं सचनो, मुखइ सरुचं व वरणाभो ॥३७०९॥

अत एवम्, ततस्तस्याऽऽद्यनैगमस्य, स नमस्कारो नित्य एव, वस्तुत्वात्, नजोचतु, नोत्पद्यते, नाऽपि विद्यमयतीत्यर्थः । अत एवेतन्मतेनानुत्पन्नोऽसाविति धोयते । आह-ननु यदि नमस्कारः सर्वदेव संस्तुता मिथ्याइच्छन्वत्त्वात् किमित्यती न लक्ष्यते ? इत्याह-(संतं पीत्यादि) सर्वावस्थाषु सन्तमपि नमस्कारमतिहायज्ञानिनं विहाय न सर्वोऽपि ' मुणिति ' जानातीति प्रतिज्ञा । (वरणाभो ि) आचरणकर्मसङ्गाव-
विति हेतुः, आत्मनः स्वकृपवतिनि दृष्टान्तः । इत्थुक्तं भवति-मिथ्याइच्छन्वत्त्वात्तमपि छन्दकृतया नमस्कारोऽस्ति । स्वर्षेयाऽसतः स्वरविषयान्त्येव पश्चाद्व्युत्पादायांमात्, केवलं ज्ञानाऽऽवरणोनाऽऽनुत्पत्त्याद् छन्दप्रयजनवस्तुत्पत्तया सन्तमपि तं नमस्कारं न लक्षयन्ति, यथाऽऽमनः स्वकृपम् । न हि आत्मनः स्वकृपं नास्ति, केवलमममृतत्वाद् सर्वदेवाः सद्रूपि तस्केवसिनं विहाय न कोऽपि लक्षयति । एवं नमस्कारोऽपि इत्यनः सर्वदेव सत्त्वात्सावादिनैगमाभिप्रायेणादुत्पन्न इत्यत इति ॥२८०९॥

" सेसाथं उच्यते " [२८०६] इत्येतद् गद्यावयवं
व्याचिष्यासुराह-

सेसमयं नित्य तत्रो-ऽणुप्यायविषासत्रो खपुक्तं न ।
अमिहऽदित्य तदुप्याय-अवयवधुवधर्मं जहा कुञ्जो ॥३७१०॥
शेषायां विशेषवादिमथानाम, एतन्मत्थ-तकोऽस्ती पराजिमतो नमस्कारो नास्ति, इति प्रतिज्ञा । अनुत्पादविनाशाद्-उत्पाद-
विनाशान्नावादिति हेतुः । अनुत्पद्यति हेतुतः । इह यदस्ति तत्सर्वमुत्पादस्यवज्जघनकम्, यथा कुम्भः ; यस्य पुनश्चात्पादाऽऽद्यो न सति, तत्सदपि न भवतिः यथा स्रक्वा-
प्यम्, अन्त्याद-विनाशशून्यत्वञ्च परिर्नमस्कारोऽनुत्पद्यन्वते, ततो नास्त्यसावपि ॥ ३७१० ॥

यतुकम्-आचरणोत्सतोऽप्यस्याप्रहणश्च, तत्राऽऽह-
आचरणोत्पत्तयार्थं, नाभावात् ि तत्थ को हेतुः ।

अर्थां नमोकारो,कइमत्थि य सा नयमहर्णो ॥३८११॥
अन्त्याचरणोद् ज्ञानाऽऽवरणोद्वात् सकापि नमस्कारः सर्वेण न गृह्यते, न पुनः ज्ञानावहित्यं को हेतुः-किं त्रियामकम्, न कि-
च्छिदित्यर्थः । अत्रावादेवायं सर्वेण सर्वदा न गृह्यते, न पुन-
राचरणोद्वादिनि शेषनयाभिप्रायः । किञ्च-तीर्थकाराऽऽदिव अकनैमस्कारोऽभिधायते, सा च सर्वदाऽस्ति, न च मि-
थ्याइच्छन्वत्त्वायां गृह्यत इति परस्परव्याहमिदम् । तस्मा-
दुत्पन्नोऽस्ती गृह्यते, अनुत्पन्नस्तु न गृह्यते, इत्येतेषु सुप्र-
रथ, किमाचरणऽऽदिकव्यवनायः ; इत्यभिप्रायः ॥ ३८११ ॥

वाच्यवाचकभावसंबन्धात्सिद्धं किलशब्दस्य नित्यत्वम् । न हि स्वभावनित्यत्वमादिकास्तस्यैतिकेनित्यत्वेषांदिनिरर्थैः सद्वाच्यवाचकभावसंबन्धः सिद्ध इति त्रिजः । तर्हि घटाऽऽदिवाचकशब्दानां कथं नित्यत्वं सिध्यति ? इति चेत् । उच्यते-मेधादिवाचकशब्दानां नित्यत्वे सिद्धे तेषामिव तस्मात्प्रत्येकघटायाः नित्या घटाऽऽदिवाचकशब्दाः । अथवाह्यः, मेधादिवाच्यवदिति ।

अथैव नृतीयदेतुमाह- (अणवव्याप्यो षि) अथं च विपद्ये वाचक एव हेतुः । मूलहेतुसिद्धयर्थं कृद्ध्यः-नित्याः सर्वेऽपि घटाऽऽदिवाचकाः शब्दाः, अनादिकास्तत्र तद्वाच्यत्वेन तेषां सिद्धत्वात्, इह यद्वादिक्तास्तस्यै तथित्वं हृद्यम्, यथा चन्द्रा-केशिमानाऽऽद्यः, अनादिकास्तत्राद्यः घटाऽऽदिवाचकशब्दाः, तस्मात्प्रिया इति । ननु साङ्केतिका एव घटाऽऽदिवाचकशब्दास्तनाऽऽदिचममीशाननादिकास्तसिद्धत्वमिति चेत् । तदयुक्तम् । सङ्केतस्य कर्तुमशक्यत्वात् । कुतः ? इत्याह-अनवस्थातः, अनवस्थात्पञ्चम भाषकं प्रमायमित्यर्थः । तथाहि-येन शब्देन सङ्केतः क्रियते, तत्रापि सङ्केतकारकं शब्दान्तरमपेक्षणीयम्, तत्राप्यन्वयः, पुनस्तत्राप्यपरांमतिः, एवमनवस्थाप्रसङ्गनाऽऽशक्यं सङ्केतकरणम् । अथ पर्यन्ते कश्चिदकृतसङ्केतोऽपि ध्वनिरिष्यते, तर्हि प्राक्तना अपि सर्वे ध्वनयोऽकृतसङ्केताः, शब्दत्वात्, पर्यन्तध्वनिवत्, इत्यसाङ्केतिकत्वात्सिद्धं घटाऽऽदिवाचकशब्दानामनादिकास्तसिद्धत्वमिति ।

चतुर्थे हेतुमाह- (संबन्धविशेषाभावात् षि) नित्यः शब्दः, उक्तम्यायेन तस्य घटाऽऽदिभिः सद्वाच्यवाचकभावसंबन्धस्य नित्यत्वात्, तस्यानित्यत्वे वाच्यवाचकभावसंबन्धनित्यत्वात्-मुपपद्येरिति । इत्थं च ज्ञानाऽऽदीनां नित्यत्वे सिद्धे सिद्धोऽनुत्पन्नस्तद्व्याप्यको नमस्कार इत्याद्यनित्यमात्राया इति ॥२८१॥
अथ शेषनया पृथरेव जीवात्मन्याऽऽदिहेतुनिर्ज्ञानाऽऽदीनामनित्यत्वं साधयन्ति-

चेणं चिय जीवात्त्रो-ऽणञं तेणेव नाणमुपायं ।

उप्यज्झं जं जीवो, बहुहा देवाऽऽदजावेणं । १८१॥
येवैव काणेन जीवाहन्यवभिसिं ज्ञानं, तेवैव लहुपघते, यधस्माद्, बहुधा जीवो देवाऽऽदिभावेनोपघते, तज्जगद्ये च ज्ञानस्याप्युत्पादादिति । २८१६ ॥

बहुकम्-“नित्युत्पादो व सुप” (२८१६) इति तत्राऽऽह-
क्रान्तिसिद्धोऽस्तरभागे, मुच्येऽपि सिद्धो न सम्मनाणं ति । ॥२८१७॥
क्रान्तमरो तस्म इहं, सम्मनाणाहिगाम्भि । ॥२८१८॥

अङ्करस्य योऽनन्तमेव भागो नित्योऽहः कुनेऽभिलितः, सौर्वाशरुष्ट एव सम्प्रत्यमर्थाविशेषरहित एषोक्तः, न तु सम्प्रत्यज्ञानकवः । ततः सम्प्रत्यज्ञानविशेषरऽऽ प्रस्तुते कस्तस्याधि-कारः ? इदमुक्तं भवति-यथाविशेषज्ञानकवोऽङ्करानन्तभागो नित्योऽहः इत्येतन्न नित्यः, तर्हि नमस्काररूपस्य सम्प्रत्यज्ञानस्य नित्यत्वं किमायातम् ? अतो यत्किञ्चिदतिरिति । १२८० ॥

यदुक्तम्-“अहया अरुवगुण्यो नामं निष्” (२८१७) इत्यादि तत्राऽऽह-

अवगाहशाऽऽद्यो नपु, गुण्यो चैव पचधम्य व्व ।
उपयाऽऽमहाया, तद् जीवगुणा वि को दोतो । १८१९ ।
न-बवाहनः, ११२ उरशाऽऽदिबने ना वः, गुण्यत्वात्, पत्रनी-

हताऽऽदिगुणवद्वयं जीवगुणा अपि नमस्काराऽऽह उरशाऽऽदिधर्मका एव, गुण्यत्वात्, पत्रधर्मवत्, इत्यपि स्वयुक्तविपरीतं भुवतां को दोषः ? न कश्चिदिति ॥२८२॥

किञ्च-

अवगाहारं च विणा, कुभोऽवगाहो ति तेष संज्ञोर्गो ?
उप्यां सोऽवस्तं, गच्छुवगाशाऽऽद्यो चैवं । १८२१ ॥

अवगाहारं चावगाहकं जीव-परमाध्यादिकं विना विचार्यमाणः कुतोऽयोऽवगाह इति वक्तव्यम् ? । तेनावगाहो नमसा सहा-वगाहकस्य जीवाऽऽद्ये, तेन चावगाहकेन जीवाऽऽदिना सहावगाहो नमसा संयोगोऽवगाह इति चेत् । ननु यद्येवं, जितमस्माभिः, यतोऽववह्यमुत्पादी भवौ, संयोगत्वात्, अत्राहताऽऽदिसंयोगवदिति । एवं गनेरुपकारो गत्युपकारः, अत्राह-येषां स्थित्युपकाराऽऽदीनां ते गत्युपकाराऽऽद्यो धर्मास्तिकायाऽऽदिगुणाः, तेऽप्येवमयोत्पादवन्तो कृद्ध्यः, गुण्यत्वात्, अवगाहगुणवदिति । १२८२ ॥

अपि च, आकाशपरमाध्यादिदृष्टान्तो प्रवता नित्यत्वे साध्यते, तत्राऽऽकाशाऽऽदीनां नित्यत्वमस्माकमसिद्धम्, कुतः ? इत्याह-

न य पञ्चभ्रो भिन्नं, द्वयभित्तेगन्तव्यो जयो तेष ।

तन्नासमि कर्हं वा, नहाऽऽद्यो सप्या निवा । १८२३ ॥

न च पर्यायो घटाऽऽदिसंबोगवर्षोऽवगाहः सकाशाद्, यतो यसाद्, कथमेकान्तो भिन्नः, किन्त्वानिजमपि तत्तस्मादिष्यते, तेन तस्मात्कारणात्, तत्राशे पर्यायविनाशो, कथं वा केन वा प्रकारेण, नमः परमाध्यादिवः संबन्धा नित्याः ? कथाऽऽद्यिदं नित्या भवन्ति, तर्हि भवन्तु । तपु संबन्धा नित्यत्वं, तद्येषां न घटते, पर्यायविनाशे अत्युत्पत्ता तेषामपि विनाशादिति भावः । तत् एकांतानित्यत्वं साधयेतेषां दृष्टान्तस्य युक्तमिति ॥२८३॥

यदुक्तम्-“हरिसखपरस्यभाभो” (२८१८) इत्यादि, तत्र दूषयानिदेशमाह-

निच्चत्सादाहाणि य, सहस्तासिख्याऽऽनुदृष्टां ।

संजबत्रो वचार्हं, पक्वोदाहरणदोसा य । १८२४ ॥

इशेनपराधेत्वाऽऽदीनि शब्दस्य नित्यत्वसाधनायानि चानि उक्तानि, तानि न्यायमार्गानुसरित्तिः स्वभावसाध्याद्यथाऽऽनन्तमसिद्धाऽऽदिगुण्युत्पादनि वाचयामि । तथाहि-इशेनपराधेत्वादि-त्यसिद्धो हेतुः, स्वाभावो धार्येणपि कथाऽऽद्यप्रयोगदृष्टान्तः, तथाऽनेकान्तिकञ्च, विषयेषु वाचकप्रमाणाभावात् । चिकरे वा, प्रयोगानन्तरमेव विशराऽऽद्यदर्शनात्, कृतकत्वाद्वा शब्दो-नित्यत्वस्यैव दर्शनात् । इत्यादिदूषयानि सर्वत्रानुपपन्न वक्तव्यानि । तथा-पक्वोदाहरणदोषाश्च वाच्याः, येषु तु साक्षात् प्रमा, प्रत्यक्षस्तरमवात् । तत्र प्रत्यक्षाऽऽदिवाचितः पक्षः, स्वाध्वसाधनविकलमुदाहरणम् । इत्यादिदोषाः स्वमेव दृष्टव्या इति ॥ १२८४ ॥

तथैवं नेगमोक्तं दूषयित्वा स्वपक्षसिद्धयर्थं उपनयाः प्राऽऽहुः-
धणिकर्पाई इंदिय-गजकृताभो पपसजत्ताभो ।

पुगलसंचर्द्दो, पचवभेष य जेयाभो । २८२५ ॥

उप्याइ नाणमिदं, निमित्तसकजावत्रो जहा कुंते ।

तद् सद्कायकिरिया, तस्संज्ञोर्गो य जोऽजिमभो १८२६ ॥

उत्पन्न इत्युत्पादी भवतिरिति प्रतिक्रिया, इन्द्रियप्राणात्वात्, घट-
 वादिति । तथा-प्रबलताज्जायत इति प्रयत्नज्ञः, नज्ञावः प्रयत्नज्ञ-
 त्वं, नज्ञाप्यत्नज्ञत्वात् । तथा-पुत्रोत्पन्नः संभूतः । तथा-तावचा-
 दिप्रत्ययभेदेद्विधाः पुत्रादी शब्दः घटवदिति स्वैत्रं कृष्टव्यम् ।
 यथाःत्पादी स विनाशित्वात् इति सिद्धमेवेति ॥२७२५॥
 तथा-उत्पादि ज्ञान नमस्कारज्ञानमिष्टमिति प्रतिक्रिया, निमित्त-
 तत्प्राधान्यादिति हेतुः, विनाशित्वात्प्राणात्त्वान्त्वादिभ्यः ।
 यथा कुम्भ इति दृष्टान्तः । न केवलं ज्ञानं, तथा शब्दशिरोन-
 मनाऽऽदिता कावचिका, तथा च ज्ञानाऽऽर्थां यो द्विक्रियाऽऽ-
 दिसंयोगो नित्येनानिजमतः परव्य, एतत्सर्वमुत्पादि, निजनि-
 जनिमित्ताज्ञापमानत्वात्, यथा कुम्भः । ततो ज्ञानाऽऽद्यासको
 नमस्कार संपन्न इति सिद्धम् । तदेवं "संज्ञानं उत्पद्यो" (२००६)
 इति व्याख्यात्मम् ॥ २७२६ ॥

“ जह कसो तिविहसामिच्छा ? ” (२००६) इत्येतद् व्याचि-
 क्यासुराह-

उत्पत्तिमत्रोऽवस्सं, निमित्तमस्य च खयसिधं तिविहं ।
 इच्छद्द पियिचमेत्तो, जमस्यहा नत्थि संजूई ॥२७२७॥

यदि नामोत्पन्नो नमस्कारस्ततः किम् ? अत्रोच्यते-उत्पत्ति-
 मतश्च वस्तुनोऽवश्यं निमित्तम्, ' अस्ति ' इति क्रियाऽभ्या-
 हारः । तथा च सत्यस्य नमस्कारस्योत्पत्तिप्रस्ताद्विद्वत्तैग-
 मसंभ्रदश्ववहारलक्षणं प्रथमनयत्रिकं समुत्पादन-वाचनानल-
 धिधम्बकं त्रिविधं निमित्तमिच्छन्ति । कुतः ? इत्याह-
 (एत्तो इत्यादि) यद्यस्मात्तत्त्वविधाद् विमिलादन्वयाऽभ्येन
 प्रकारेण नमस्कारस्य नास्ति संभूतित्वात्परिति ॥ २७२७ ॥

तत्र समुत्पादनलक्षणं निमित्तं व्याचिख्यासुराह-
 देहममुत्पाद्यं चिय, हेतु भवपचयावहित्सेव ।

पुणुप्यसस वि से, इहभवभावो समुत्पाद्यं ॥२७२८॥
 सत्यक सङ्गतं वा उचित्थि जायतेऽस्मादिति समुत्पा-
 नम्, देह एव समुत्पादनं, तदेव तावदेतुनिमित्तम्, ' से '

तस्य नमस्कारस्य । आह-यदाऽयमन्यभव एव स्वाऽऽवरण-
 यादुत्पन्नः स्यात्तदा कथमयं देहो हेतुः ? इत्याद्यङ्गुथा-
 २५ह- (पुणुप्यसस वि से इहभवभावो समुत्पाद्यं ति)
 प्राग्भवे उत्पन्नस्यापि नमस्कारस्येहव्यपन्नव इहभवशरीरं स-
 मुत्पादनं कारणं भवति, एतद्भावभावित्वात्तस्य । दृष्टान्तमाह-
 (भवचक्षयावहित्सेव वि) यथा दि भवप्रत्ययोऽवधिस्ति-
 थैरकाऽऽदिसंभन्धी प्राग्पुणोऽभ्येतज्ञशरीरान्मन्तरेण न भ-
 वति । ततश्चेहभवशरीरं तस्य समुत्पादनमेवं नमस्कारस्या-
 पीति । एतद्भक्तं भवति-यथा पूर्वोत्पन्ना अपि घटाऽऽद्वयो
 द्वैपेनाभिधायन्ते, तथा पूर्वोत्पन्नी अपि नमस्कार इहभवदेहेना-
 भिन्यज्यते, इत्यसौ तस्य निमित्तं इवपदिहयत इति ॥२७२८॥

अत्र परमतमाहस्य परिरिद्धाह-

अस्ये सयमुत्पाद्यं, सविरीयमशोवगारविमुर्दि ति ।
 द्युत्तं तदवत्ये, युपलक्ष्दे लक्ष्दिभो गि ॥ २७२९ ॥

अथे सुराः स्वकमुत्पादनं इवमुत्पादनं, स्वधीर्येतितावच्छते ।
 कुतः ? इत्याह- (अशोवगारविमुर्दि ति) अश्वेनापात्तरा-
 लक्ष्दिना कारणात्तरेण कृत सपकारोऽप्योपकार, नक्षिद्युत्तं
 तक्षिरपेक्षं, यतोऽन्तरकारणमित्यर्थः, तस्मादव्योपकारवि-

मुक्त्वादनन्तरकारणत्वात्स्वधीर्यनमस्कारस्य समुत्पादनं कार-
 णमिति । एतन्निरासार्थमाह- (तद्युत्तं ति) तद्विषयमुत्पन्नम्,
 नमस्कारानन्तरकारणत्वात् व्यभिचारित्वात् । कुतः ? इत्याह-
 (तदवत्ये इत्यादि) यतस्तदवत्येऽपि विद्यमाने धीर्ये कस्या-
 पि लक्ष्योऽपि नमस्कारः स्वाऽऽवरणोद्घातपुनरपि च्ययते श्र-
 स्यति; च्युतोऽपि कदाचिद् तदावरणस्योपश्रमात्पुनरपि
 लभ्यते । तत एव तदवत्येऽपि धीर्ये च्युतलक्ष्ये नमस्कारे
 सति विहायते-लक्षितो नान्यद्विषयं किमपि नमस्कारकारण-
 मस्ति, व्यभिचारित्वात् । व्यभिचारित्वं च नमस्कारस्य तद-
 न्यव्यतिरेकानुविधावित्वात् । लक्षिधस्तु तस्कोव्यभिचारि-
 कारणम्, तदवत्येऽवत्येऽपि तदनुविधावित्वात् इति ॥ २७२९ ॥

तदेवं समुत्पादनं व्याख्याय वाचनात्प्रतिषेधरूपं
 व्याचिख्यासुराह-

परत्रो सवणमाहिगमो, परावरसो वि वायथाऽभिमया ।
 लक्ष्दी यथाऽऽवरण-वसल्लोवसपमो सयं साभो ॥२७३०॥

परतो गुरुत्वे यद्वृत्तवणम्, तथा-अभिगमः, परोपदेशश्च, सा
 वाचनाऽभिधीयते । लक्षिधस्तु का ई, इत्याह-परतो वाचनात्प्र-
 तरेण नमस्कारस्य यः स्वयं लाजः । कुतः पुनर्यं लक्षिधः ? इ-
 त्याह-तदावरणोद्घातपुनरमाह-नमस्काराऽऽवरणकर्मकृत्योपश्रमा-
 दित्यर्थः । आह-ननु तदावरणस्योपश्रम एव लक्षिधस्यत्र
 प्रसिद्धा, तद्व कथमिह तत्कार्यं नृतो नमस्कारज्ञानो लक्षिधमे-
 नोच्यते, नमस्कारकारणस्यैवहे चिन्तयितुं प्रस्तुतत्वात् यथो-
 क्ताया एव च लक्ष्येनमस्कारकारणत्वात् । सत्यम्, किन्तु त-
 त्कार्यं नृतोऽपि नमस्कारलाभोऽत्र लक्षिधरुका, कारणे कार्यो-
 पचारादिति । एतद्विद्वत्तैगमसंभ्रदश्ववहारनयमतेन त्रिविधं
 नमस्कारकारणं मतव्यमिति ॥ २७३० ॥

अनुत्पन्नमतेन तु त्रिविधमेव कारणमिति इत्येवकाह-
 उज्जुमुयपयमपिअं, पुणुप्यसस च कि समुत्पाद्यं ? ।

अहं संपद्दमुप्यज्ज, न वायथाऽलक्षिजिभं तं ॥२७३१॥

अनुत्पन्ननयस्येवं मतम्-यदि पूर्वजवोत्पन्नो नमस्कारः, तदे-
 हभवदेहलक्षणं समुत्पादनं तस्य किं करोति ?, न किञ्चित्-
 ल्थमिप्रायः; इत्येवकाह कारणोपेक्षायोगादिति । अथ सत्त्वति-
 इभवे समुत्पन्नो नमस्कारः, तर्हि यस्तस्य कारणं तद्भावना-
 लक्षिधस्यां त्रिविधं स्वतिरिक्तं न किञ्चित्पदधामः; अत इदमेवं
 त्रिविधं तस्य कारणमिति ॥ २७३१ ॥

इदमेव प्रायवकाह-

परत्रो सयं व कोजो, जह परत्रो वायथा सयं सध्दी ।
 जं न परत्रो सयं वा, तत्रो किमप्यं समुत्पाद्यं ॥२७३२॥

नमस्कारस्य हि ज्ञानो जायमानः परतोऽपि भवेत्, स्वयं वा ?,
 इति ह्यपी गतिः, तत्र यदि परत इति पक्षः, तर्हि (वायण वि)
 गुरुपदेऽलक्षणया वाच्यैव तत्र कारणम् । प्राय स्वयमिति
 पक्षः, तर्हि (लक्षि वि) तदावरणस्योपश्रमलक्षणात् लक्षिधरेव
 तत्र कारणं, नापरम् । यच्च परतः स्वयं वा मोत्पद्यते, तत्त्वर-
 विधाणकल्पनस्यैवैवत्पन्नाऽऽः षट्पुन उत्पत्तौ सधोक्त-
 प्रकारच्यस्यैव संभवात्, अनुत्पन्नस्य वावस्तुत्वादिति । त-
 तस्तस्मात्प्राणात्प्राणजन्मात्म्यादि नाम समुत्पादनं, परत्येवं
 परतो वाऽनुत्पन्नस्यावस्तुनः कारणं भवेदिति ॥ २७३२ ॥

अथ परमये समुत्पन्नस्य नमस्कारस्येहोपपत्तेरुच्यतेः परतो वा-
स्तुत्यस्य तस्याभिषेकिलक्षणत्वात् अल्पतेः कारणं समुत्थानं
मविष्यति । तद्व्ययुक्तम् । कुतः ? इत्याह-

उप्यजह् नार्थं, तकिरिभोवपममो क्यपयो व् ।

अह्वा कर्षं पि कीरह, कीरह निर्षं कद्रो षिट्हा ? । २०३३ ।

इहातीतोत्पादिकं बस्यतीतमभिमेतम् । तदेषंभूतं पूर्वभ-
वेऽतीतोत्पादिक्रियमतीतं नमस्कारलक्षणं बास्वह भवे पुन-
रपि मोत्पद्यत इति तद्विज्ञा । (तकिरिभोवपमो पि) तस्य
नमस्कारस्योत्पादलक्षणा क्रिया तत्क्रिया, तस्या उपरमो वि-
रामः तत्किरिभोवपमः, तस्मादिति हेतुः । कृतघटवदिति इहा-
नृतः । इह बस्योत्पत्तिक्रियोपरता तत्पुनरपि मोत्पद्यते, यथा
पूर्वकृतो घटः; उपरतोत्पत्तिक्रियया पूर्वमघोत्पन्नो नमस्कार
इत्यन्ते, तत इहमभे पुनरपि मोत्पद्यत इति । अथवा पूर्वं कृत-
मपि पुनः क्रियते, तर्हि पुनः पुनर्नियमेव क्रियताम्, पू-
र्वंकृतत्वाविधेयात् । तथा च सति कुतः करणक्रियाया नि-
ष्ठा ? इति । तदेषं च इहोत्पद्यते नासौ पूर्वोत्पन्न इति सा-
मर्थ्यायुक्तम् । २०३३ ।

अथवा-अबन्तु पूर्वोत्पन्नः, तथाऽपि मयक्वसिदिरिति-
दृश्यं ब्रूहाह-

होच व पुव्नुत्पाभो, तद् वि न सो ङ्किन्वायणानिन्नी ।
भेष पुरा वि सयं वा, परभो वा होज्ज से लायो ॥ २०३४ ॥

अबन्तु वा नमस्कारस्य पूर्वजन्मस्युत्पादः, तथाऽपि न स
तदुत्पादेव लक्षिवाचनान्तरां मिश्रः-न लक्षिवाचनलक्षण-
कारणद्वयव्यभिचारिकेषु समुत्थानलक्षणेषु कारणेन नमस्कारो
अग्यत इत्यर्थः । कुतः ? इत्याह-येन बस्मात्पुरा परमयेऽपि
प्रद्वयोऽङ्गि त्वं स्वयं वा परतो वा (से) तस्य नमस्कारस्य
लाभ इति षक्यमर्थः ? यदि स्वयं, तर्हि लक्षिधरेव तत्कार-
णम् । अथ परतः, तर्हि वाचना तत्केतुरिति न किमप्येतत्कार-
णद्वयव्यतिरिक्तं समुत्थानलक्षणं कारणं पदव्ययम् इति ॥ २०३४ ॥

अथ " स्वैसनया ह्यकिमिच्छति " (२०७) इत्येतद्-
व्याचिष्यमास्तुहाह-

सहाऽऽर्धमं न सहइ, नं गुरुकम्मा पवायथाए वि ।

पावइ प त्पावरण-कलओवसपमो जभ्रोऽऽर्धसं । २०३५ ॥

शब्दसमभिद्वैधेषुतनयानामेतत्तमत्त-वधसात्कारणाद् गुरु-
कर्मा प्रार्थी शुद्धम्यः प्रभावनायां सत्यासि नमस्कारं न
सभते, समुक्तमां तु वाचनामन्तरेणायपि तदावरणकर्मज्ञयोप-
शमाद् बतःअधयमेव नमस्कारं प्राप्नोति ॥ २०३५ ॥

तो हेज्ज लुकि विष्य, न वायणा जइ पक्कसओवसमो ।

तकारणो चि तम्मि वि, नण्ण साऽण्योगीगो दिट्ठा ॥ २०३६ ॥

(तो हेज्ज लुकि विष्य चि) ततस्तस्माद्वाचनया
नमस्कारजनने व्यभिचारित्वाद्युत्पादवरणज्ञयोपशमलक्षणा ह-
विधरेव तद्वैतुने वाचनेति । बहि तु ऋजुपुनः कथमप्येवं ब्रूवा-
द-ननु प्रतिज्ञानाऽऽवरणाऽऽदिकर्मज्ञयोपशमस्तत्कारणो वा-
चनाजन्मः, तथा च सति तत्कर्मज्ञयोपशमस्यैव नमस्कारस्य
पारदर्शित्वं वाचनाऽपि कारणं भवति । अत्रोच्यते-ननु तत्किञ्चपि
प्रतिज्ञानाऽऽवरणाऽऽदिकर्मज्ञयोपशमे अन्ये सा वाचनाऽऽने-

कात्तिकी इह्य, गुरुकर्मणां वाचनातोऽपि यथोक्तज्ञयोपशमात्-
शंभदिति ॥ २०३६ ॥

अथ कस्यापि तावद्वाचनातः कर्मज्ञयोपशमो प्रव-
स्तुपक्ष्यन्ते, तस्मादित्ये वाचना नमस्कार-
कारणं भवित्यति । तद्व्ययुक्तम् ।

कुतः ? इत्याह-

जस्स वि स त्तिमिभो, तस्स वि त्मयसकारणं होजा ।
न नमोकारस्स त्ते, कम्मयत्तओवससङ्गजस्स ॥ २०३७ ॥

कस्यापि जीवस्य स प्रतिज्ञानाऽऽवरणाऽऽदिकर्मज्ञयोपशम-
स्तत्किमिदं वाचनाहेतुको इत्यन्ते, तस्यापि तस्मात्कारणं यथो-
क्तज्ञयोपशमनिमित्तं (तत् चि) सा वाचना भवेत्, न तु
नमस्कारस्य कारणं सा युज्यते । कथंभूतस्य ? इत्याह-
कर्मज्ञयोपशमलक्षणस्य । इदमुक्तं भवति-यद्यपि प्रतिज्ञानाऽऽ-
वरणाऽऽदिकर्मज्ञयोपशमादेशानन्तरं नमस्कारोऽव्यपद्यते, न तु वाच-
नातः, नतोऽप्रायेव तत्कारणं युज्यते, न तु वाचना, तस्या यथो-
क्तज्ञयोपशमजनकत्वेनाऽऽव्यकारणत्वादिति ॥ २०३७ ॥

पुनरपि परतमाशुक्लव परिहरेच्चाह-

अह् कारणोवगारि, वि कारणं तेण कारणं सव्वं ।

पाएण वज्जवत्तुं, को नियमो सद्मेत्तमि ॥ २०३८ ॥

अह् पवासस्युत्तरं, कारणमेवंतिवयं तत्रो लुकि ।

पविद्वज्ज न चेदेवं, न वायणमिषानियमो ते ॥ २०३९ ॥

अथ कारणस्य यथोक्तज्ञयोपशमसंभवाकारिणो वाचनेति,
अतः कारणकारणत्वाद्सौ नमस्कारस्य कारणमिष्यते ।
अत्रोच्यते-(तेवैत्यादि) तेन तर्हि प्राथम्यं सव्वंमपि क्कित्तेश-
व्याऽऽसनाऽऽहार-वच्छ-पात्राऽऽदिकं बाणं वस्तु नमस्कारका-
रणस्य यथोक्तज्ञयोपशमसंभवाकारित्वात्परत्परत्वात् नमस्कारस्य
कारणं प्राप्नोति । अतः को नाम वाचनालक्षणं शब्दप्राये तत्कार-
णवनिषयः ? इति ॥ २०३९ ॥ अथ परत्परत्वात् सव्वं च बाह्यवस्तु-
नो नमस्कारकारणोपकारित्वे सत्यपि बधे प्रत्यासन्नतरं वा-
चनालक्षणं वस्तु, तदेषाऽऽसन्नोपकारित्वात्नमस्कारस्य कारण-
मिष्यते । ननु तथाऽपि नमस्कारजनने तदेषैकात्मिकमित्युक्त-
म् । तत एकान्तकामान्त्येयातिप्रत्यासन्नतरं लक्षिधरेव त-
त्कारणं प्रतिपद्यते । न चेदेवं प्रतिपद्यते, तर्हि न वाचनामा-
त्रस्य नमस्कारकारणत्वनिषयः । ते' तव सिष्यति; किन्त्वादेर-
पि पूर्वोक्तनीत्या तत्कारणत्वप्राप्तः । तदेषं प्रथमपुन-
रव्ययुक्तं त्रिभिधं कारणम्, अस्त्युत्पन्नं द्विभिधं, शब्दनयास्तु
लक्षिधरेकान्तं नमस्कारकारणमित्यन्तीति श्रितम् । इति द्विभि-
शब्दार्थः ॥ २०३९ ॥ तदेष्वर्थाभिहितमुत्पत्तिद्वयम् ।

(३) इदानीं निक्षेपद्वारमुच्यते-तत्र नमस्कारस्य निक्षेप-
अनुषंगी-नामनमस्कारः, आपनामनस्कारः,
ऊच्यनमस्कारः, प्रावनामनस्कारश्चेति । तत्र-
नामवाचने शुद्धयै, इत्यव्ययुक्तस्य-
तिरिक्तद्रव्यनमस्काराऽभि-
धित्वाया पुनराह-

निह्वाऽऽद्वं वधो-वधत्तं नं कुज्ज सम्मदिट्ठी ॥
नेवाइयं पदं-व्वजावसंकोषय पयत्थो ॥ २०४० ॥
नमस्कारतद्गतोऽनेदोपवादाविज्ञानाऽऽदिव्यव्यनमस्कारः, आ-

दिशव्याहृत् को द्वावार्थं विद्यामन्त्रहेतुताऽऽदीनां नमस्कारः कियते, सोऽपि द्रव्यनमस्कारः । निष्वाहऽऽदिनमस्कारस्य च द्रव्यत्व-मप्राधान्यात्, अत्राधान्यं च तेषां मिथ्यात्वाऽऽदिकुलितत्वादि-ति । भाववमस्कारस्यावगतः स विद्येयो, वस्तुपयुक्तः सम्भृ-द्विर्हृद्वादीनां कुर्यादिति चारम् ॥

(४) अथ पद्मवारमुच्यते-पद्यते प्रथतेऽर्थोऽनेनेति पद्म् । तत्र पद्मवा-नामिकम्, नैपातिकम्, औपसर्गिकम्, आख्यातिकम्, मिश्रं वेति । तत्र 'अर्थः' इति नामिकम् । 'सलु' इति नैपातिकम्, 'परि' इत्यौपसर्गिकम् । 'धावमि' इत्या-ख्यातिकम् । 'संवतः' इति मिश्रम् । एवं नामिकाऽऽदिप-ञ्चप्रकारपदसंभव सत्याह-(नैवावर्थं पद्यं ति) निपतत्यह-दादिपदानामादिपर्यन्तयोरिति निपातः, निपाताद्वागतं, तेन वा निर्दुष्टं, स एव वा स्वाधिकप्रथयविधानामैपातिकम् 'नमः' इति पदम् । इति पद्मवारम् ॥

(५) अथ पदार्थेन्द्रारमुच्यते-(द्वन्भावसंकोचण पद्ययो लि) इह 'नमोऽहं दृश्यः' इत्यादिपु यत् 'नमः' इति पदं, तस्य नम इति पदस्यार्थः पदार्थः, स च पुञ्जालक्षणः । सा च का ? इत्याह-(द्वन्भावसंकोचण लि) द्रव्यसंकोचनम्, भावसं-कोचनं च । तत्र द्रव्यसंकोचनं कराशिरःपाद्वाऽऽदिंसंकोचः, भा-वसंकोचनं तु विशुद्धस्य मनसोऽहंदादिगुणेषु निवेशः । अत्र च नञ्चतुष्टयम् । तथाना-द्रव्यसंकोचां न भावसंकोचः, यथा पालकाऽऽदीनाम, भावसंकोचो न द्रव्यसंकोच इत्यनुक्तसुरा-ऽऽदीनाम; द्रव्यसंकोचो न्रावसंकोचश्च, यथा शम्भस्य; न द्रव्य-संकोचो न न्रावसंकोच इति श्रुत्यः । इह च भावसंकोचप्र-धानो द्रव्यसंकोचोऽपि तच्छुक्तिमिच्छः ॥ इति त्रिवृत्किमाया-संज्ञेपार्थः ॥ २८४ ॥

अथ नमस्कारस्य प्राप्यकारो नामाऽऽदिनिकेपं विस्तरतो व्याचिन्ध्यासुराह-

नामाऽऽद्वयवम्भेभ्यो, निक्सेवो मंगलं च सो नेभ्यो ।

नामं नमोऽभिहाणं, उवणा नासोऽह्वाऽऽगारो ॥२८४॥

नामस्थापनाऽऽदिचतुर्भेदो नमस्कारस्य निक्षेपः । स चाच-स्तादुक्तमङ्गलस्येव विस्तरतो विज्ञेयः । संज्ञेपतस्विहाण्यु-च्यते-(नामं ति) नामनमस्कारो 'नमः' इत्यजिधानम् । स्थापनानमस्कारस्तु- 'नमः' इत्यङ्करद्रव्यस्य विन्यासः । अथवा-नमस्कारकरणाप्रवृत्तस्य संकोचनकरचरणस्य काष्ठ-पुस्तकवित्राऽऽदिगतस्य साध्यादेराकारः स्थापनानमस्कार इति ॥ २८४ ॥

द्रव्यनमस्कारमाह-

आगमभ्योऽनुवचतो, अज्ञेया द्रव्यभ्यो नमोकारो ।

नोऽगामभ्यो जापाय-जन्वसरीरारिचोऽप्यं ॥२८५॥

द्रव्यनमस्कारो ज्ञेया-आगमतः, नोऽगामतश्च । तत्रानुपयुक्तो नमस्कारस्याभ्येता-आगमतो द्रव्यनमस्कारः । नोऽगामतोऽप्यं द्रव्यनमस्कारो ह्यारीर-अव्यहारीर-तद्व्यतिरिक्तभेदात्रिविध इति । तत्र ह्यारीर-जन्वसरीर-चकम्बता श्रुत्या ॥ २८५ ॥

तद्व्यतिरिक्तं तु द्रव्यनमस्कारमाह-

मिच्छोवषया जं जा-वभो वि कुर्वन्ति निन्हाऽऽर्था ।

सो द्रव्यनमोकारो, सम्पाणुवचकरणं च ॥ २८६ ॥

मिथ्यात्वापहतता निष्वाहऽऽद्यो न्रावतोऽपि यं नमस्कारं कुर्वन्-ति, स ह्यारीर-अव्यहारीरव्यतिरिक्तोऽगामत्वान्वाद् द्रव्यनम-स्कारः । तथा सम्भृद्विरेप्यनुपयुक्तो यं नमस्कारं करोति स तद्व्यतिरिक्तो द्रव्यनमस्कार इति ॥ २८५ ॥

आह-ननु न्रावतोऽपि कुर्वन्तां निष्वाहऽऽदीनां किमिति द्रव्यन-मस्कारः ? । अत्रोच्यते-अज्ञानिवात् । अज्ञानिवां च तेषां मिथ्यादृष्टित्वात्, 'मिथ्यादृष्टेरज्ञानम्' एतदपि कुतः ? इ-त्याह-

सदसदविससणाभ्यो, नषदेक जदिच्छिभोवत्तं प्राभ्यो ।

नाणफलाभावाभ्यो, मिच्छदिद्विस्त अन्त्यां ॥२८६॥

प्रागसङ्कृद् व्याख्यातार्थो ॥ २८६ ॥

प्रकारान्तरेणापि द्रव्यनमस्कारमाह-

जो वा द्रव्यत्वमसं-जपस्त व भयापाऽववा सो वि ।

द्रव्यनमोकारो चिचय, कीरद् दमण्य रमो व्व ॥२८७॥

जो वा द्रव्यार्थं कियते स द्रव्यनमस्कारः । अथवा-द्रव्यत्वामं विनाऽपि योऽस्यंतस्य राजाऽभ्येभ्याऽऽदिकारणतो द्रमकाऽऽ-दिना कियते, सोऽपि तद्व्यतिरिक्तो द्रव्यनमस्कार इति ॥ २८६ ॥

अथाऽऽगतो नोऽगामतश्च त्रिधिं प्राननमस्कारमाह-

आगमभ्यो विनाया, तच्चित्तो जावभ्यो नमोकारो ।

नोऽगामभ्यो सो चिचय, सेसयकरणोवत्ततो चि ॥२८८॥

तस्मिन् नमस्कारार्थे चित्तमुपयोगो यस्य नात्यत्र-मसौ तच्चित्तो विज्ञाता आगमतो भावनमस्कारः, स एव नम-स्कारणेनोपयुक्तो नमस्कारकर्त्ता यदा शेषकाभ्यामपि बाह्या-यकरणाऽन्यमुपयुक्तो नमस्कारं करोति-वचनेन 'नमोऽहं-दृश्यः' इति वृत्ताणः, कायेन तु संकोचितकरचरणो यथा न-मस्कारं करोतीत्यर्थः, तदाऽसौ नोऽगामतो प्रावनमस्कार उच्यते, उपयोगलक्षणस्याऽऽगमस्य बाह्यायकरणावियामि-अत्वात्, मोशब्दस्य वेद मिश्रवचनत्वादिति ॥ २८६ ॥

अथायं नामाऽऽदिनिकेपमपि नयेद्विचार-वन्माह-

जावं चिय सदनया, सेसा इच्छति सव्वनिकसेवे ।

उणयावजे संगह-ववहारो के इच्छति ॥२८७॥

प्राथम्ये भावनमस्कारमेव इच्छन्ति ज्योऽपि शब्दनया, शु-क्त्यात् । शेषस्तु श्रुजुमृत्प्राताऽऽव्यारो नयाः, सर्वोऽनु-ऽपि निकेपानिच्छन्ति, अत्रियुक्त्यात् । केचिपु व्याचक्षते-सं-प्रहृष्यवहारी स्थापनावर्जोऽनिकेपानिच्छन्तः, सज्ञावाऽऽ-स-ज्ञावस्थापनायाः किल सादृशकतकनामभिधेत्येव नामनिकेप यवान्तर्जावाहिति ॥ २८७ ॥

तथा-

द्वन्द्वद्वयावजो, उज्जुमुभ्यो तं न जुजपे जग्हा ।

इच्छद्द सुयस्मि भणियं, सो द्रव्यं किं तु न पुहत् ॥२८८॥

द्रव्यस्थापनावर्जो शेषो ह्येषेव नाममाविकेपानिच्छन्ति श्रु-तुल्लभः । तदेतद् व्याख्यातं न युज्यते, यस्मात्सौ श्रुजु-ल्लभो द्रव्यमिच्छत्येव, केवलं पृथक्सेव न्यच्छति-यस्मि द्रव्याऽऽ-व्यवस्थाऽऽर्हा निच्छन्तीत्यर्थः । एतच्च नृनेऽनुपयोगद्वारलक्षणे,

अशितं प्रतिपादितम् । तथाया-“ उज्जुस्यस्य एव प्रपुष्यते चागमश्चो वगे दन्वावस्त्वपु इदं नेच्छे ” इति ॥ २८८८ ॥

स्थापनेच्छामवस्थाऽह—

इच्छंती व स दन्वं, तद्व्यागारं तु जावहेत् चि ।
नेच्छेज्ज कर्ह उवर्ण, सागारं भावरेत् चि ? ॥२८८९॥

इच्छंज्ज श्रुतुस्त्वस्तमसिद्धं सुषुष्योऽऽदि कं क्वं पिक्वाव-
स्थापामाकारं तथापिचकटककेद्रोऽऽप्याकारहितम्, वि-
शिष्टेन्द्राऽऽप्याकाररहितं वा । कुप इच्छन्, इत्याह-भावेतुयव-
स्तद्- अविध्यत्कृपकडाऽऽदिपयावकृणमाभेदुत्वादिपयः क-
यं नाम नेच्छेत्स्थापनाम् ? कयंभूताम्, साकारं विशिष्टेन्द्राऽऽ-
प्याकारसहितामपीत्यर्थः । पुनरपि किंविशिष्टम्, इत्याह-
भावेतुभूतां-साकारत्वेन विशिष्टेन्द्राऽऽप्याकारव्यभूता-
मित्यर्थः । इदमुक्तं प्रवर्ति-यो ह्याकारप्रमपि भावहेतुर्वाह
द्रव्यमिच्छति श्रुतुसुषुष्य, स साकारमपि विशिष्टेन्द्राऽऽदिना-
वहेतुत्वात् स्थापनां किमिति नेच्छेत्, इच्छेदेव, नाम संशय
इति ॥ २८८९ ॥

उपपत्त्यन्तरेणापि क्वयस्थापनेच्छामस्य साध-
यज्ञाह-

नामं पि होज्ज सज्जा, तन्वचं वा तदत्यपरिसुषं ।
हेत् चि तदिच्छंती, दम्बद्वयणा कर्हं नेच्छे ? ॥२८९०॥
ननु श्रुतुस्त्वस्तावन्नाम निर्वाहमिच्छति । तच्च नाम
इन्द्राऽऽदिसंज्ञामात्रं वा भवेत्, तत्राच्छं वा तदर्थपरिशुष्यमि-
न्द्रास्तव्यान्वं वा, इन्द्रार्थरहितं वा सौपाख्यकारकाऽऽदि वस्तु
भवेतिहि ज्ञायी गतिः । इदं शोययकृपमपि नामहेतुर्जावका-
रणमिति कृत्वा इच्छंज्जो श्रुतुसुषुष्यो द्रव्यस्थापने कयं नाम
नेच्छेत् ?, भावकारणत्वाविशेषादिता भावः ॥ २८९० ॥

अह नामं भावमि वि, तेषोच्छेत् तेष दन्वतवजा वि ।
भावस्थाऽऽसन्नयरा, हेउस्तदो व वज्रफुरो ॥२८९१॥
अनेच्छाऽऽदि कं नाम भावेऽपि भावेच्छेऽपि संनिहितमस्ति, तेन
तस्मादिच्छति तद्वस्तुषुष्यः । तेन तर्हि जितमस्मान्नि, अस्य
न्यायस्य द्रव्यस्थापनापक्वे सुसमतरत्वात् । तथाहि-क्यस्थापने
अपि भावस्थेन्द्रपयोवस्थासन्नतरो हेत्, शम्बस्तु तन्नामज्ञ-
करो बाह्यत्वं इति । एतन्नक्तं जवाह-इच्छंज्जितकृणं क्वयं
विशिष्टतदाकाररूपा तु स्थापना, एते हे अपीन्द्रपयोवस्य
तदाह्यसंबन्धेनाविभक्तत्वात् साक्षरहिततरे, शम्बस्तु नामज्ञ-
करो वाच्यवाचकभावसंबन्धमात्रेणैव अितस्तावत् बाह्यत्वं इति ।
अतो प्राये साक्षरितत्वानामिच्छन् श्रुतुसुषुष्यो क्वयस्थापने
सन्नहिततरत्वात्सुतरामिच्छेदिति । तद्व्यस्तुसुषुष्यस्य चतुर्वि-
धनिर्नेच्छासाधनेनानन्तरिच्छत्वात्परिच्छत् तद्व्ययं दुष्योवस्थान-
म् ॥ २८९१ ॥

अथ प्राग् यज्जकम्-“ उवर्णावजे संगहवचहारा ” [२८९२]
इत्यादि, तत्परिहरत्वाह-

संगहितं अंसंगहिश्चो, सव्यो वा नेगयो उवर्णमिच्छे ।
इच्छंज्ज संगहिश्चो, तं नेच्छे संगहो कीस ? ॥२८९३॥
इह संग्रहिकोऽसंग्रहिकः सव्यो वा नेगमस्तावितिर्वाहं
स्वापनामिच्छत्येव । तत्र संग्रहिकः संग्रहमताव्यवस्थी, सामा-
न्यवादीत्यर्थः । असंग्रहिकस्तु-व्यवहारानवमतानुसारी, विरो-

धवादीत्यर्थः, सर्वस्तु समुदितः । तत्र यदि संग्रहिकः संग्र-
हमताव्यवस्थी नेगमस्तां स्वापनामिच्छति, तर्हि संग्रहस्तस्म-
न्नामतोऽपि तां किमिति नेच्छति ?, इच्छेदेवेत्यर्थः ॥२८९२॥

अह वयमसंगहिश्चो, तो ववहारो वि किं न तच्छम्मा ?
अह सव्यो तो तस्सम-धम्माणो दो वि ते जुष्वा । ॥२८९३॥

(अह व यममित्यादि) “ अयवा ” इत्यव्ययोऽप्याऽर्थे । अय
परस्य मतम्-यथापि सामान्येन सव्यो नेगमः स्वापनामि-
च्छति, तथापि व्याख्यानतो विशेषप्रतिपक्षेसंग्रहिकोऽसौ
तामिच्छतीति प्रतिपत्त्यर्थः । ‘ न संग्रहिकः ’ इत्यध्याहारः,
न ततः संग्रहस्य स्वापनेच्छा निविध्यत इति भावः । अत्रो-
त्तरमाह-‘ तो ’ इत्यादि । तत्रोक्तं संक्षिप्ततोऽप्यत्र प्रवच-
ते, एवं हि सति व्यवहारोऽपि स्थापनां किमिति ‘नेच्छति’
इति शेषः । कुतः ?, इत्याह-यतस्तद्व्योऽसौ-असंग्रहिकनेगम-
समानधर्मा व्यवहारनयोऽपि वर्तते, विशेषवाहित्वात् । तत्रो-
पोऽपि स्थापनामिच्छदेवेति, निषिद्धा वास्थापि त्वया, “उ-
वर्णावजे संगहवचहारा ” इति वक्ष्यामिदिति । अथ सर्वोऽज्ज-
गदः परिपूर्णां नेगमः स्थापनामिच्छति, न तु संग्रहिकोऽसंग्रह-
को वेति भेदवान्, अतस्तद्दृष्टान्तात्संग्रहव्यवहारयोर्नं स्वा-
पनेच्छा साधयितुं युक्तेति भावः । अत्रोत्तरते-‘ तो ’ इत्या-
दि । ततस्ताहि तस्मिन्धर्मो नेगमसमानधर्मोऽप्यो ज्ञायते स-
मुदितौ ताविति संग्रहव्यवहारो युक्तावैव । इदमत्र इदमय-
तर्हि प्रत्येकं तयोरेकतरनिरोधकयोः स्थापनाऽऽप्युपगमां मा
भूविति समुदितोस्तयोः संपूर्णमगमकृपावच्छेद्युगमः कं-
न धार्यते, तत्रिभागस्थात् नेगमात्प्रत्येकं तदेककतावहात्वात् ?,
इति ॥ २८९३ ॥

इतच्च स्थापनाऽऽप्युपगमः संग्रहव्यवहारयोऽयुक्तः । कुतः ?,
इत्याह-

जं च पवसो नेगम-नयस्स दोसु बहुसो समक्खाओ ।
तो तम्मयं पि जिच्छं, मयमिपरोसि विभिन्नाणं ॥२८९४॥
यथा यस्मात् प्रवेद्योऽनन्वीचः, “ जो सामधम्माही सो नेगमो
संगहं गमो ” इत्यादिना ग्रन्थेन प्राग्वान्नायत्र च नेगमनव-
स्य ज्ञयोः संग्रहव्यवहारयोर्दुसोऽनेकधा समाकृताः प्रति-
पादितः । ततस्तन्मतमपि स्थापनाऽऽप्युपगमलक्षणं नेगमनव-
मतमपीतरयोः संग्रहव्यवहारयोर्विभिन्नयोर्निर्देवताभिन्नं पुण-
मन्तं सम्मतमिति । इदमुक्तं प्रवर्ति-यथा विभिन्नयोः संग्रह-
व्यवहारयोर्नेगमोऽन्तर्भूतः, तथा स्थापनाऽऽप्युपगमलक्षणं तन्म-
तर्माप तयोरेकतन्ममेव; ततो भिन्नं भेदेव तौ तदिच्छत एव-
स्थापनासामान्यं संग्रह इच्छति, स्थापनाविशेषास्तु व्यव-
हार इत्येतदेव युक्तं, त्वमिच्छा तु सर्वेषाऽनयोर्नं युक्ते-
ति ॥ २८९४ ॥

अथैषोपवयमाह-

सामएणाऽऽदिसिद्धं, वज्जं पि अजुज्जुसुसपज्जंता ।
इच्छंति वत्तुधम्मं, तो तेसिं सम्बनिकसेवो ॥ २८९५ ॥
यस्माच्च सामान्याऽऽदिविशिष्टं बाह्यमपि च विविधं बहुप्र-
कारश्रुतुसुषुष्यवन्त्या नया वस्तुधर्ममिच्छति, ततस्तेषां सर्वेऽ-
पि नामाऽऽद्यो निक्षेपाः संमता एवेति । अतः “ उवर्णावजे
संगहवचहारा ” (२८९४) इत्यादिना वत्केपादिभ्यस्तं, त-
द्वसंगतमेवेति ॥ २८९५ ॥

‘नेवाइयं पयं’ [१४४] इत्येतद्
व्याचिष्यवासुराह-

निवयद् पयाऽऽपञ्जं-तन्नो जन्नो तो नयो निवाउ चि ।
सो विष नियपत्यपरो, पयमिह नेवाइयं नाम ॥१४४५६॥
पूयत्पमिषं सा पुष्य, सिरकरपयाऽऽद्दन्नसंकोन्नो ।
जावस्तय य संकोन्नो, मयसा सुष्पस्त विविषेसो ॥१४४५७॥
यतो यस्माच्चिपतति पदाऽऽदिपत्तनयोस्सतो ‘नमः’ इति पदं
निपातो भयचरो । स एव ‘नमः’ इति निपातो निजकार्यपरः
स्वाधिकप्रत्ययोपादानो नैपातिकं पदमित्युच्यत इति ॥ २४५६ ॥
इदं च ‘नमः’ इति पदं पूजायाम्, शेषं सुगमम् ॥ १४५७ ॥

अत्र च प्रायसंकोचलक्षणं प्रायस्करणमेव प्रधानमिति-
इसंयथाह-

एत्थं तु भावकरणं, पहाणमेमंतिथं ति तस्सेव ।
वज्जं सुच्चिनिमित्तं, ज्ञावयेथं तु नं विक्कं ॥१४४५८॥
जं जुज्जंतो वि तयं, न तफ्फं ल्हइं पालगाइं व्व ।
तच्चिरहिया झइंति य, फत्तमिह जमपुषराऽऽइया ॥२५९॥
तह वि विमुक्की पाए-ण वज्जसहियस्स जान स इह्रा ।
संजायइ तेणोजय-मिदं संवस्स वा नमओ ॥१४४६०॥
सुगमाः, गताधोऽन्न । नवरं भावायेतं भावरहितं तद् बाह्यकरणं
विफलमेव । इति विशुक्तिगाथायाः ॥ २५८५२-२५८५६ ॥

(६) अथ अरुपणाहारनाम-

कुविहा पक्कवथा उ-प्पया य नवहा य उप्पया इ खमो ।
किं कस्म केण व कइं, केमिचिं कइविटो व जवे ॥२४६१॥
त्रिविधा द्विप्रकारा, प्रकृष्टा प्रधाना, प्रगता वा रुपणा वर्णना
अरुपणेति । तदेव द्वैविध्यमाह-वट्पदा व वट्पकारा, नवधा च
नवप्रकारा, चराध्वारपञ्चपदा, चतुष्पदा च । तत्र वट्पदा
' वमो ' इति पदं किं, कस्य, केन वा, क वा, कियच्चिरं, कति-
विधो वा जनेभ्यस्कारः । इति नियुक्तिगाथासंक्षेपायः ॥२४६१॥

तत्र किंचिदाव्यवधानार्थमाह-

किं जीवो तत्परिणओ, पुप्पवदिवच्चाओ य जीवाणं ।
जीवस्स य जीवाण य, पनुच्च पदिवच्चाओ तु ॥१४४६२॥

किं वस्तु नमस्कारो ? इत्याह-(जीवो चि) सामान्येन अवि-
ष्टुत्तमेगमाऽऽदिनयानां जीवः, तद्गृहान्नस्यित्युक्तो योम्यो वा नम-
स्कारः । शब्दाऽऽदिष्टुत्तमयसंतत्त्वधिकृत्याऽऽह-(तत्परिणओ चि)
शब्दाऽऽदिष्टुत्तमयसतेन तु जीवः, तत्परिणतो नमस्कारपरि-
णामपरिणत एव नमस्कारो, जापरिणत इति । अरुः किंचिदाव्य ।

अथ कस्येतिद्वारमुच्यते-तत्र च यदा पूर्वप्रतिपन्नो नमस्कारः
विन्यस्यते, तदा जीवानामस्यो विज्ञेयः, बहुजीवस्वामिक इत्यर्थः ।
प्रतिपद्यमानं तु नमस्कारं प्रतीयं यदा यको जीवस्तं प्रतिपद्य-
ते, तदा जीवस्वाम्यो विज्ञेयः, एकजीवस्वामिक इत्यर्थः । यदा
तु बहुवो जीवास्तं प्रतिपद्यन्ते, तदा जीवानामेव ज्ञातव्यः,
बहुजीवस्वामिक इत्यर्थः इति नियुक्तिगाथासंक्षेपायः ॥१४४६३॥

अथ किंचिदाव्यवधानं माध्यम-

किं होउ नमोकारो, जीवोऽजीवोऽहवा गुणो दब्बं ।
जीवो नो संखो चि व, तह नोगामो नमोकारो ॥१४४६४॥

किं वस्तु नमस्कारो भवेत् ?—जीवः, अजीवो वा ।
जीवाजीवत्येऽपि किं गुणो, कस्य वा नमस्कारः ? इति प्रश्ने
नेगमाऽऽद्यविष्टुत्तमयसतमङ्गीकृत्याऽऽह-जीवो नमस्कारः, ना-
ऽजीवः । स च संग्रहनायापक्षया मा भूद्विशिष्टः पञ्चास्तिका-
वयमयः स्वन्यः । यथाऽऽहुस्तमतापज्ञमिना-“ पुष्य पवेइं हि
सर्वे यद् त्तं यच्च माध्यमं । अनायुत्तवस्येशामो यदग्नेनाति-
रोहति ” इत्यादि । तथा संग्रहव्यवशिष्टयोश्चैवैव मा
भूद्विशिष्टाग्राम इति, ‘अतो नो स्फणो नो प्रागमः’ इति नियुक्ति-
गाथायां वाच्यशेषः । पञ्चास्तिकावयमयस्कन्धैकदेशत्वात्प्रोश-
ब्दस्य च देशवचनत्वात्प्रोस्कन्धो जीवो नमस्कारः, तथा- च-
तुर्देशविधयुक्तप्रायैकदेशत्वाद् नौद्याब्दस्य च देशवचनत्वाद्
नोप्रागरूपः प्रतिनियतः कोऽपि जीवो नमस्कार इति ॥२४६३॥

ननु कस्मात्तजीवो नमस्कारः, नाऽऽजीवः ? इत्याह-
जं जीवो षाणमओ-ऽणन्नो नाओ व जं नमोकारो ।
तो सो जीवो दब्बं, गुणो चि सायादपऽजिह्वियं ॥१४४६४॥
यद्यस्माद् ज्ञानमयो जीवः, ज्ञानं च यस्मात्तुज्ञानरूपो नम-
स्कारः, अन्नन्वक्ष्यतिरिक्तश्च ज्ञानात्तजीवः । ततः स नम-
स्कारो ‘ जीवो चि ’ जीव एव, नाजीवः, तस्य ज्ञानरूपत्वत्वा-
दिति । ननुतु जीवो नमस्कारः, केवलं त्रयमसौ, गुणो वा ?
इति वक्ष्यमिदमाह-“ कस्यं गुणो वा नमस्कारः ’ इत्येत-
त्सामाधिकं किं सामाधिकं ’ इति द्वारे-“ जीवो गुणपरिवचो,
नयस्स इवचिचयस्स सामहयं । सो खेव पज्जत्रचिय-नयस्स
जीवस्स एस गुणो ॥ १ ॥ ” (२४६३) इत्यादिना प्रत्येना-
जिहितमेव, केवलं सामाधिकस्याने नमस्कारो वाच्य इति ।
॥ १४४६४ ॥

ननुतु जीवो नमस्कारः, किंतु नोस्कन्धो नोप्रागमक कय-
मसौ ? इत्याह-

सन्नत्यिषओ संखो, तदेकदेशो य जं नमोकारो ।
देसपदिसेहवयणो, नोसदा तेण नोसंखो ॥२४६५॥
न्ययगामो गामं, तदेकदेशो तउ चि नोगामो ।
देसो चि सो किमेक्को-ऽतेगो नेमो नयमयाओ ॥१४४६६॥

सर्वे पञ्चास्तिकायाः, तन्मयस्तेर्निर्वृत्तः परिपुष्यैः, स्कन्ध
अच्यते । तदेकदेशश्च यस्माच्चमस्कारवाद् जीवः, नमस्कार-
तल्लोभाभेदोपचारात्नमस्कारोऽपि तदेकदेशः । देशप्रतिषेध-
वचनश्च नोद्यम्; तेन तस्मात्सामाधिकदेशो जीवः, अमेवोप-
चारात्नमस्कारश्च नोस्कन्ध इति । तथा-“दग्गिविय सुहुमियरा,
सच्चियपरिविवा सच्चिचिचक । पज्जत्तापज्जत्ता, नेणपं चव-
दस्समासा ॥ १ ॥ ” इति वचनाद्युत्तदेशविधौ भूतप्राप्तो नाम उच्यते ।
तदेकदेशश्च बसमासकोऽसौ, नमस्कारत्वाद् द्वयमनुत्वाऽऽदिजी-
वोऽमेवोपचारात्नमस्कारोऽपि तदेकदेश इत्यतोऽसौ नोप्राप्तोऽ-
पिधीयते । ‘ देसो चि ’ पृच्छति विनयेः-भूतप्राप्तस्य देशः सद् इ-
नमस्कारः, किनेकोऽनेको वा ? इति वक्ष्यम् । गुहराह-
हेयो नयमताउ-पक्कमनेकत्वं च तस्य नयमत्ताङ्गिणेयमि-
त्यर्थः । तत्वेतावता ‘ कि जीवो ’ (२४६२) इति व्याख्यातम्
॥ २४६५ ॥ २४६६ ॥

अथ ‘ तत्परिणओ ’ (२४६३) इत्येतद् व्याचिष्यवासुराह-
तत्परिणओ विष जया, सहाइयं तथा नमोकारो ।
तेसाणमणुवउचो, वि सत्सिहमिओऽहवा ओमो ॥२४६७॥

तत्परिणत एव नमस्कारपरिणामपरिणत एव, यथा जीवो भवति, तदाऽसौ शब्दाऽऽदिभवन्नयमतेन नमस्कारोऽभिधीयते । येषाणां तु नैवमाऽऽदिनयाममनुपपद्युकोऽपि नमस्कारो जीवो नमस्कार उच्यते । किं स्वयं ?, नेत्याह-स्मिन्निवसितस्त्वावरणमन्त्रायोपशम्युक्तम्, अथवा-योषो प्रत्यध्वरीराऽऽदिको राज्याहंक्रुमारराज्यावदिति ॥ १७८३ ॥

अथ कथं पुनर्भवमतेन नमस्कारस्यैकत्वमनेकत्वं च ज्ञेयम् ?, इत्याह-

संगहनमो नमोका-रजाइसाधनमो सया एगं ।
इच्छद् बवहारो पुण, एगमिहेगं बद् बहवो ॥१७८४॥
उज्जुयुयाऽऽर्णं पुण, जेण सयं संपयं व बत्थुं ति ।
पचेयं पचेयं, तेण नमोकारमिच्छंति ॥ १७८५ ॥

हे ऋषि ह्युगमे, नवरं व्यवहारतयः पुनरेकं नमस्कारवन्तं जीवमेकं नमस्कारमिच्छन्ति, यद्द्वैतद्वतो बद्धमस्कारानिच्छन्ति, लोकाव्यवहारपरत्वात्, लोके चेयं दशोनादिति । उज्जुयुयाऽऽर्ण-वस्तु बहुवचं नेच्छन्ति, यतमानसमयवर्तिनः स्वकीयस्यैवैकस्य प्रत्येकं प्रत्येकमभ्युपगमादिति ॥ व्याख्यातं किमितिप्रकल्पना-द्वारय ॥ २८६८ ॥ २८६९ ॥

अथ कथंतिष्ठारे " पुत्रपञ्चिक्वणो य जीवाय " (२८६२) इत्यादि व्याख्येयासथा प्राऽऽ७-

पदिबज्जापाशो पुण, एगोऽणोमे व संगहं मोचुं ।
इहो सेसनयाणं, पदिबज्जा पियमओऽणोमे ॥१७८७॥
प्रतिपद्यमानको नमस्कारस्यैकोऽनेकं वा जीवा भवन्तीत्य-
यं पक्षः संगहनयं मुक्त्वा शेषनयानामिष्टः समतः, पृथ-
तिपक्षास्तु नियमानेकं तेवामिष्टाः, गतिवस्तुष्येऽपि पूर्व-
प्रतिपक्ष्य सत्यन्वष्टीनामसंख्येयानां सदैव ज्ञानात् । संग्रह-
नयस्तु-बहुवचं सर्वत्र नेच्छन्तीति तद्वर्जनीयम् । तदेवं 'कस्य
नमस्कारः ?', इति श्रेष्ठे एकानेकजीवस्वामिको नमस्कार इति
निर्णीतम् ॥ १८७० ॥

अथ जीवस्वामिके सत्यपि 'किं नमस्कार्यं जीवस्वामिको
नमस्कारः, नमस्कार्यं जीवस्वामिको वा ?', इति जिज्ञा-
सायां नैधिसिंघेयमाह-

कस्तु सित नमोकारो, पुज्जस्त य संपयाणजावाओ ।
नेगमववहारमयं, जह भिक्ख। कस्तु जइणां सित ॥१७८७॥
कस्य नमस्कारः-किंस्वामिकोऽसौ ?, इति श्रेष्ठे गुरदाह-नेग-
मव्यवहारमयमतिमिहम्-पूज्यस्य नमस्कार्यस्य नमस्कारः, न
पुनस्तत्कर्तुः । कुतः ?; संप्रदानमावत्-तेन पूज्यस्यैव संप्रदाय-
मानत्वात् । लोकेऽपि बह्वारो भवन्ति-कस्य भिक्षा ?, 'यतेः',
इति, न पुनस्तदाहुः ॥ १८७१ ॥
हेत्वन्तरेणापि नमस्कार्यैस्वामिकत्वं नमस्कारस्यैतो
समर्थयतः । कथम् ?, इत्याह-

पुज्जस्त व पज्जाओ, तपववपओ धमाऽऽपधम्यं ज्व ।
तच्छेज्जावओ वा, यद्विणयाणाभिहाणं व ॥ १७८९ ॥
अथवा-पूज्यस्यैव पर्यायो नमस्कार इति प्रतिज्ञा । (तप-
ववओ षि) पूज्ये पूज्योऽप्यति प्रत्ययजनकावाचिति हेतुः । (व-

हाऽऽपधम्यं ज्व षि) घटस्थाऽऽस्मिन्नीयकाऽऽदिवदिति दद्यात्तः,
यथा-घटे घटप्रत्ययजनकत्वात्तद्वाऽऽप्यस्तपस्यांया इत्यर्थः ।
अथवा-अस्यामेव प्रतिज्ञायां तत्रेतुजायाविति हेतुः-नमस्कारो
तोप्यिहेतुत्वात्तद्विषयः । घटविज्ञानादिधानमवदिति दद्यात्तः ।
इवमत्र भावना-नमस्कार्यैर्हृदादी ११ इत्येवमतेन । (व्याधिष्टो-
ह्यासो बमस्कारकरणमिमाय उत्पद्यते, ततस्तत्तमस्कारस्य
नमस्कार्या हेतुः, ततस्तत्तत्तुजावात्तमस्कार्यैस्त्वैव पूज्यस्यैव पर्या-
यो नमस्कारः; यथा घटविषयविक्षानादिधाने घटहेतुक-
त्वाद् घटपर्यायाविति ॥ २८७१ ॥

किञ्च-पुत्रघन्तरेणापि पूज्यस्वामिक एव नमस्कारः;
कथम् ?, इत्याह-

अहवा स करेतो ये-न तस्म जं जिञ्जजावमावणो ।
का तस्त नमोकारे, चित्ता दातस्खरोरवमे ॥ १७८३ ॥

अथवा-यद्यस्मात् स नमस्कारकर्ता नमस्कारं कुर्वन् एव तस्य
नमस्कार्यस्याऽहंदादर्थुंस्वामावं दासत्वमापन्नः; ततस्तस्य नम-
स्कारकर्तुर्नमस्कारे का चिन्ता ?-किं मन्त्रम् ? । ननु नमस्कार-
त्वाद् दूरे तिष्ठतु, तस्याऽऽस्माऽपि नाम्नीयाः, पूज्यस्य श्रूय-
भावेन समर्पणात् । किञ्चिच्छेते नमस्कारे चिन्ता न विधेया?,
इत्याह-(दासस्वचरोरवमे षि) दाससंबन्धिना करणीपद्म-
नुपमानं यस्य तस्मिन्निवस्यते । इदमुक्तं जयति-" दासेण से
जरो कीओ, दासो बी से जरो बी स " इति सिद्धान्तोक्त्याया-
दासकल्पे नमस्कारकर्ता, करकल्पस्तु नमस्कारः, ज्ञाप्ये-
तो नमस्कार्यस्याहंदादेव, न पुनर्नमस्कारकर्तुः किञ्चिदिति
किं तस्य चिन्तया ?, इति । तदेवं पूज्यस्यैव नमस्कार इति
नैगमव्यवहारवचनमतेन प्रमितिम् ॥ २८७३ ॥

पूज्यं च वस्तु द्विविधं-जीवकं जिनाऽऽदि, अजीवकं च
तत्प्रतिमाऽऽदि । अस्व च जीवाजीवपद्मपक्षैकवचनबहुवच-
नाज्यामयै नञ्जा भवन्ति । तद्यथा-जीवस्य १, अजीवस्य १,
जीवानाम् ३, अजीवानाम् ४, जीवस्याऽऽजीवस्य च ४, जीव-
स्याऽजीवानां च ६, जीवानामजीवस्य च ७, जीवानामजीवा-
नां च ८ । इमामेवाद्यज्ज्ञां सोदाहरणं ज्ञाप्यकारः प्राऽऽह-

जीवस्त सो जिणस्त व, अजीवस्त उ जिण्दिपकिमाए ।
जीवाण जइणं पि व, अजीवाणां तु पदिमाणं ॥१७८४॥
जीवस्ताऽजीवस्त य, जइणो विवस्त चेगओ समयं ।
जीवस्ताऽजीवाण य, जइणो पदिमाण चेगत्तं ॥१७८५॥
जीवाणपजीवस्त य, जइणं विवस्त चेगओ समयं ।
जीवाणपजीवाण य, जइणं पदिमाण चेगत्तं ॥१७८६॥
तिस्कोऽपि गतायाः ॥ १७८७ ॥ २८७१ ॥ २८७२ ॥

अत्र परमतमशङ्क्य परिहरणार्थं-
जीवो षि एभोकारो, ननु सव्यमयं कर्हं पुणो जेओ ? ।
इह जीवस्त्वैव सन्नो, अथइ साभिपचितेयं ॥१७८७॥

ननु " किं जीवो तत्परिणमो " (१७८२) इत्यत्र पूर्व जीवो
नमस्कार इति सर्वव्यसंमतं समानाधिकरणमुक्तम् । इह तु
" जीवस्त सो जिणस्त व " (२८७४) इत्यर्थवच्छाति-
हंशत्कथं भेदोऽभिधीयते ? । अत्रोच्यते-(इहेत्यादि) इ-
हास्वामिद्वयकथां जीवस्यैव सतो नमस्कारत्वं तथैव समाना-

धिकरणमाजः सतो नमस्कारस्येत्यर्थः । किम् ? अत आह-
स्वामित्त्वमित्येवं भवत्यते-“स जीवकस्यो नमस्कारः किं नमस्कार-
येत्य संबन्धी, नमस्कर्तुषो ?” इत्येतद्विह चिन्त्यत इति भावः ।
एतत्त्वमेवमन्व्यहाराद्यन्यमतेन चिन्तितम् ॥ २८७७ ॥

अथ संग्रहव्यवसतेन चिन्तयन्वाह-

सामग्र्यमेवमहाही, सपरजिपरविसेतानिरेवको ।
संग्रहनमोऽजिमिच्छे, नमिहेहस्ताविसेद्वस्त ॥२७७८॥

सामान्यमात्रमाहो संग्रहनयोऽजिमिच्छे तमिह नमस्कारं,
संबन्धितया कस्य ? इत्याह-एकस्य । कथंयुक्तस्य ? अ-
विशिष्टस्य जीवाजीवाविशेषव्यवहितस्यैवाविशिष्टस्य स-
सामान्यरूपस्य संबन्धितया नमस्कारमसौ मन्यते, न तु
द्वयोः, बहूनां चेत्यर्थः । अत्रोपपत्तिमाह-“ सपरजिपर-
विसेतानिरेवको स्ति ।” एवमपि स्वपरो, स्वपरो च तौ
जीवौ च स्वपरजीवौ, तौ चितरेऽजीवाश्च स्वपरजीविताराः,
तेषां विशेषा एकाग्रिवाद्यः, स्वपरजीविताराश्च ते विशेषाश्च
स्वपरजीवितरेविशेषाः, तस्मिन्पक्षो यतोऽसौ, तत्तत्तत्तद्विरेक-
त्वात् सामान्यमात्रमात्रेय संग्रहेः नमस्कारं मन्यत इति ॥२८७८॥

एतदेव प्राचयति-

जीवस्साऽजीवस्स व, सस्स परस्स व विसेतयोऽजिञ्चो ।
न य भेयमिच्छेइ सया, स नयोसामग्र्यमचस्स ॥२८७९॥

(जीवस्येत्यादि) जीवस्याऽजीवस्य वा स्वस्य परस्य वी-
नमस्कारस्येत्येवं विशेषणे कश्चेत्येवञ्चोऽप्येवञ्चानसौ एतेरे-
वेनमस्कारं न विशेषयति, किं तु सामान्यमात्रमात्रादिव्याप्त सा-
मान्यमात्रस्यैव नमस्कारमसौ मन्यत इत्यर्थः । ननुवेवं, किं तु
नमःप्रत्ययं नमस्कारं स्वस्वस्वेषोऽऽधारऽऽदिर्नेहाजिन्म-
सौ मन्थते, अस्मिन् वा ? इत्याशङ्क्याऽऽह-न च नमस्कार-
सामान्यमात्रस्याऽऽधारऽऽदिर्नेहेऽपि स्यात् प्रकेशं स संग्रह-
नयो भेदमिच्छति, सर्वतः सामान्यमात्रमात्रादिव्यादिति ॥२८७९॥
अथवा जीवस्य नमस्कार इति पक्ष्या जेद्विद्वेशं सूततः
संग्रहेः न मन्यत एव, किमनया तस्य स्वामित्वचिन्त्या ?,
इति दशमपञ्चाह-

जीवो नमु चि तुल्ला-हिरण्यं वेइ न ठ स जीवस्स ।
इच्छेइ वाऽमुकूपरो, तं जीवस्सेव नऽस्यस्स ॥२८८०॥

(जीवो इत्यादि) संग्रहः-“जीवो नमस्कारः” इति तुल्याधिकरण-
तां स्वामानाधिकरणात्मेव प्रवृत्तिः, न पुनरसौ जीवस्य नमस्कार
इति स्वामिधिकरणमिच्छति, जीवनमस्कारऽऽधारोनां संबन्धमाप्य-
जेद्व्यादिव्यादिति । किमयमेक एव प्रकारस्तस्य ? , नेत्याह-(इ-
च्छेइ इत्यादि) इच्छति वाऽमुकूपरः संग्रहनयस्त्वं नमस्कारं संब-
न्धितया, कस्य ? , जीवस्यैव जीवसामान्यस्यैव, न पुनरस्यव्या-
ऽऽधमङ्करहितस्य शेषसत्समङ्गीगन्त्वाजीवाऽऽदेरिति ।२८८०॥

अथ श्रुतुस्त्रमचिकृत्याऽऽह-

उज्जुसुपयं नार्थे, सधो किरिया च नं नमोकारो ।
श्रुज्ज न हि सन्वधा सो, जुषो तक्कूपरस्स ॥२८८१॥

श्रुतुस्त्रमयस्येवं मतम्-यथाशङ्कानमुपयोगकं, शब्दो वा
“ नमोऽऽहंजुः ” इत्यादिकाः, किंवा वा किरियेनमनाऽऽदिका
नमस्कारो ज्ञेये इ ? , इति त्रयो वृत्तिः । तयो न हि त्रैव, स-
र्वथा सर्वैरपि प्रकारैः, तत्कारणं विनाऽप्यस्य युक्तः स नम-
स्कारः । तस्मात्तत्कर्तृव्याप्तिक एवासौ पुत्र्यते, न तु नम-
स्कार्यैस्वामिक इतीह भावायः ॥ २८८१ ॥

कृतः ? , इत्याह-

नापं जीवापऽन्ते, तं कइव्यत्तरस्स पुज्जस्स ? ।

जीवस्स षोड कइ वा, पदिकाए जीवराहियाए ॥२८८२॥

(नापमित्यादि) यदि ज्ञानं नमस्कारस्तथा गुणयेन तन्म-
नस्कर्तृजीवादनन्यदव्यतिरेकं चरते, तत्कथमथांतरस्य पु-
ज्यस्य नमस्कार्यैस्यादिशब्दैः संबन्धि वक्तुं युज्यते ? । यदि
ह्य-अत्राद्यमानकाम्यभ्युपगम्य ह्यन-जीवस्य पुज्यत्वापि सं-
बन्धि तद् भवतु, जीवरहिततास्यचेतनायाः प्रतिमायाः कथं
वा केन प्रकारेण तद्वदेव ? , तस्याः सर्वथा ज्ञानव्यत्ययेन
कथं तं महासाहसमिदमित्यभिप्रायः ॥ २८८२ ॥

एवं सधो किरिया, य सद्-किरियावन्नो भन्नो धम्मो ।

न य धम्मो दत्तेतर-वंचारी तो न पुज्जस्स ॥ २८८३ ॥

एवं श्रुतः क्तिवा च वस्मान्कृद्युक्तकियावतो नमस्कर्तृधर्मः,
धर्मश्च न कृत्यान्तरसंबन्धो, ततो न पुत्र्यस्य नमस्कार्यस्य
नमस्कार इति ॥ २८८३ ॥

कृतः पुनर्धर्मो ह्यन्यन्तरसंबन्धो न स्यात् ? , इत्याह-

एवं च क्यविण्णसा-ऽऽक्यागमेगन्धनंकराऽऽऽथा ।

अन्नस्स नमोक्कारे, दोसा बइवो पसज्जति ॥ २८८४ ॥

एवं धर्मेन पुत्रकेन ह्येन नमस्कारे, अन्यस्य पुत्रस्यैवभ्युप-
गम्यमानं बहूनां दोषाः प्रसज्जन्ते । के ? , इत्याह-कृतनाशाकृता-
ऽऽगमेकवत्सहृदाऽऽऽयाः । तत्र येन कृतस्तस्यानभ्युपगमाऽऽकृ-
तनाशाः, येन च न कृतः पुत्रेण, तस्यामित्याभ्युपगमेऽकृता-
ऽऽगमः । तथाऽप्योरप्येनकृतनमस्कारधर्मकत्वादिफलं, सहृदो
वा । आदिशब्दासहोपपत्तिविनाशाऽऽऽय इति ॥ २८८४ ॥

वेगमाऽऽदित्यनयादी पूर्वेपक्षान्माह-

जइ सामिभावन्नो हो-ज्ज पुयणज्जस्स सो तो को दोसो ? ।

अत्यंतरचूयस्स वि, जइ गावो देवदत्तस्स ॥२८८५॥

यदि पूजकाद्योत्तमूलत्वापि पुत्रजीवस्य पुत्रके स्थितोऽ-
पि स्वामिभावेन स नमस्कारो भवेत्, तर्हि को दोषः स्यात् ? -
धर्मस्य ह्यन्यन्तरे संबन्धनाभ्युपगमना कश्चिदित्यर्थः । बधा-
ऽन्यत्र स्थितानामपि गवां देवदत्तः स्वामीति ॥२८८५॥

श्रुतुस्त्र उच्यतेमाह-

अस्सेदं ववपसो, हवेज्ज दव्वम्मि न उणो जेषो ।

पदपस्स सुक्कभायो, जइ न हि देवदत्तस्स ॥२८८६॥

अन्यत्र स्थितोऽपि गवादिके ह्यन्यत्र स्थितत्वापि देव-
दत्ताऽऽदित्येवमिति स्वामित्वव्यपदेशो भवेत्पुत्रेण, गुणे त्वयं
न्यायो न युक्तः ; न हि पटस्य शुकनावः शुकगुणो देवदत्तस्य
अभ्यते, साक्षर्यैकत्वाऽऽदित्येवमङ्गीगर्हादिति ॥ २८८६ ॥

पुनरपि परः माऽऽह-

ववपसाजावस्मि वि, नणु सामिपपिवाचारियं वेव ।

अन्नापारापं पि हु, सणुणप च जोगभावाभो ॥२८८७॥

ननु गुणेव्यपदेशं न्यायो ह्यन्ये एव, तथाहि-अन्नाऽऽधारणाम-
पि देवदत्तसंबन्धिपदोऽऽदित्येवतामपि, शुक्लाऽऽदित्येवतामिति
शेषः । देवदत्तस्यैव शुक्लाऽऽदित्युक्ता इति स्वपदेशमात्रेऽपि
ननु तस्य तस्यामित्यननिवारितमेव । कृतः ? , इत्याह-जोगभा-
वाहितः, निजपदाऽऽदित्येवशुक्लाऽऽदित्युक्तायां देवदत्तं ह्युप-
मानत्वादित्यर्थः । केचो बधा कस्य स्वामित्वम् ? , इत्याह-

एयोकार

घषा-स्वगुणानां क्पाऽऽदीनां देवदत्तस्य स्वामित्थम् । ततः पुञ्जके लिखत्स्यापि नमस्कारस्य बहिः पुत्र्यः स्वामी भवेत्, तदा को दोषः ? इति प्रकृतम् ॥ २८८७ ॥

अनुसुवृत्तः प्राऽऽह-तथाऽपि पुत्र्यस्य नमस्कार इति न मय्यामहे । कुतः ? इत्याह-

एवं पि न सो पुञ्ज-स्स तफल्लाजावभो परधर्षं व । जुचो फल्लाजावाभो, सधर्षं पि व पूज्यंतस्स ॥ १७७७ ॥

यद्यपि न स नमस्कारः पुत्र्यस्य युक्तः, तत्फलस्य स्वर्गाऽऽ-देरभावात्परधनवादिति । युक्तः पुनरसौ पुञ्जकस्य, स्वर्गाऽऽदेः फलस्य सङ्गावात्, स्वधनवादिति ॥ २८७७ ॥

पुनरपि नैगमाऽऽदिनयमतमाशङ्कय

अनुसुवृत्तः परिहरन्त्याह-

ननु पुञ्जस्तेषु फलं, दीस्ये पूया न पूज्यंतस्स । नाखुवजीविचणभो, तंतस्स फलं जहा नभसो ॥ १७७७ ॥

ननु पूज्यस्यैव पूजासङ्गणं फलं इत्युक्तो ह्येतत्, न तु पुञ्जकस्य, ततः तत्फलमावादिष्यसिद्धो हेतुः । एवं नैगमाऽऽदिवादिना भोके अनुसुवृत्तः प्राऽऽह-न तत्तस्य पुत्र्यस्य पूजासङ्गणं फलम्, अनुपजीविष्यात्, यथा नमसः । इह यो यस्यानुपजीवी न तत्त-स्य फलं यथा नमसो इह्यमानासुक्तपूर्वाऽऽदिभूमपटलप्रसरस्तु-भनोगन्धाऽऽदिफलं न प्रजातिः किं तु तदुपजीवकस्य देवदत्ताऽऽ-देरेव, अनुपजीवी च पूजाया बीतरागः, अतो न तस्य पुञ्जक-स्य फलं तत्तस्यैवेति ॥ २७८९ ॥

न य दिङ्मफलात्सोऽयं, जुचो पुञ्जस्स वीवगराय ।

किं तु परिणाममुद्दि, फलमिदं सा य पूजयन्मो ॥ १७७७ ॥
न च हृद्यमेव प्रत्यक् पूजाऽऽदिकं फलमर्थः प्रबोधानं यस्याऽसौ हृद्यफलात्सोऽयं नमस्कृतुः नमस्कारो युक्तः, नापि च पुत्र्योपकार-रायासौ, किं त्वनन्तरं परिणामविद्युक्तः फलमिदं नमस्कार-स्य, परंपराफलं तु स्वर्गोपबर्गाऽऽदि । सा च परिणाममुद्दि, तच्च स्वर्गप्राप्त्यादिकं फलं पूज्यतः पूजकस्यैव भवति, न तु पुत्र्यस्येति । तस्मात्स नमस्कारस्तस्य नमस्कृतुरेव, न नमस्कृत्यस्येति ॥ २८९० ॥

अनुसुवृत्तनयप्रतिज्ञाहेतुनाऽऽह-

कस्तुरीगणयन्मो, तगुणभो तफलोवचनोगाम्नो । तस्स कल्लञ्जावसमभो, तज्जोगाम्नो य सो तस्स ॥ २८९१ ॥

कस्तुरेवाधीनवात्, तदधीनत्वं च तैवैव क्रियमाणत्वादि-ति । तथा तदुपगुणत्वाद्, ज्ञानसम्पत्क्रियाकल्पनेन नमस्कारस्य कर्तुमुत्पादकहित्यर्थः । तथा-तस्य नमस्कारस्य यत् फलं स्वर्गाऽऽदिकं तदुपयोगादिति । तथा-तस्य नमस्कारस्य यः कारणात्तः कर्मणोपशमः, तस्मिन्कर्मण्येव सङ्गावात्, कारण-परित्यागेन च कार्यस्वभावयोगादिति । तथा-तद्योगात्-त-परिणामरूपवादिति । इष्टान्तास्तु नमस्कृत्येति हेतुतु स्वधनव-दिन्याद्यः स्वयमगुण्या इति ॥ २८९१ ॥

अथ शब्दाऽऽदिनयवचनमतेन स्वामित्वाचित्तामाह-

जं नाणं चैव नमो, सहाऽऽदेणं न सहरिपियाम्नो । तेण त्रिसेसेण तयं, बज्जस्स न तेऽसुवधुंसेति ॥ १७७७ ॥

यद् यस्माद् नमो नमस्कारः शब्दाऽऽदिनयवचनमतेनोपयोग्यकं ज्ञान-मेव, न तु शब्दक्रिय, अत्रत्येन ज्ञानवादिदत्त्वाद् तेषामिति भावः । तेन

विशेषत एव तं नमस्कारं ने शब्दाऽऽदेयां बाह्यस्य जिनेन्द्राऽऽ-स्तप्रतिमाऽऽदेयां नाऽनुमन्यते नेष्वन्ति, किं तु तदुपयोगवतो-ऽन्तरङ्गस्यैव पुञ्जकजीवस्य ने तस्मिन्पिति । इति विशङ्कया-थायैः ॥ २७६२ ॥ गतं कस्येति प्रपणयात्तारम् ।

अथ केनेति द्वारमाह-

नापाऽऽवरणिज्जस्स य, दंसणभोइस्स जो खन्नोवसमो । जीवमजीवे अद्दसु, भंगसु य होइ सन्नत्तय ॥ १७७३ ॥

ज्ञानाऽऽवरणीयस्येत्यनेन मतिभूतज्ञानाऽऽवरणद्वयं गृह्यते; नम-स्कारस्य मतिभूतज्ञानान्तर्गतत्वाद्; ज्ञानस्य च सम्यक्त्वस्य च-रितत्वाद्देशेन मत्तुमीयमव्याप्तियेव । ततो मतिभूतज्ञानाऽऽवर-णद्वयस्य, दर्शनभोर्दानीयस्य च कर्मणो यः क्षयोपशमः 'तेन हेतुद्वयेन नमस्कारो सम्पद्यते' इत्यध्याहारः । तस्य चाऽऽवर-णस्य द्विविधानि रूपकानि प्रथमि-सर्वोपघातीनि, द्वेषोप-घातीनि च । तत्र सर्वेषु सर्वघातिषु हेतुषु देशोपघातिनां च प्रतिस्सयमनन्तं मंगीयसुधमानः क्रमेण नमस्कारस्य प्रथमं नमस्कारत्वं कृष्णमकरं लभते । एवमैकैकवर्षमाप्या सप्तस्तनमस्कारं प्राप्नोतीति । गतं केनेति द्वारमाह ।

अथ कास्मिन्निद्वारमात्रेचित्तुहाराह- [जीवमजीवे इत्यादि] मकारोऽन्नाङ्गणिकः । नमस्कारस्य जीवगुणत्वात्तज्जीवः, ततो नमस्कारत्वात् जीवो यदा गच्छन्नाऽऽदी जीवेऽधिकरणे घनैते तथा जीवे नमस्कारोऽभिधीयते, यथा तु कटाऽऽपजीवे तथाऽऽजीवेऽसौ व्यपार्थक्येति । यदा तु जीवाजीवोभ्याऽऽमके वस्तुनि तथा जीवाजीवोयः । इत्येकैकवर्षमाप्यां प्रागु-क्तैवष्टसु भङ्गेषु सर्वेषां भवति ॥ इति नियुक्तिगद्यासङ्केपा-र्थः ॥ २७६३ ॥

विस्तरार्थं स्वमिधिसुजोष्यकारः प्राऽऽह-

केणं ति एयोकारो, साहिज्जइ लण्यप य जणियम्मि । कम्मत्तल्लोवसमभो, किं कम्मं को खन्नोवसमो ॥ १७७४ ॥

केन हेतुना नमस्कारः साध्यते, लभ्यते वा ? इति जणि-ते गुकराह-कर्मणोपशमतोऽसौ सम्पद्यते । विनयः प्राऽऽह-कि-तत्कर्म, कल्ल ज्ञोपशमः ? इति ॥ २८६४ ॥

तत्र कर्म तावदाह-

मत्सुपनाणाऽऽवरणं, दंसणभोइं च तदुपघादिणि । तफ्फुथाइं दुविहा-इं सन्धेदेसोवघादिणि ॥ २७७५ ॥

सन्धेसु सन्नघर्षा-सु हएसु देनांवापायाणं च । पागीहं मुष्णपाणो, समए समए अणंतैहिं ॥ १७७६ ॥

पहमं लहइ नकारं, एकेकं वन्मोपवमनं पि । कपसो विसुज्जमाणो, सहइ समवं नमोकारं ॥ २७७७ ॥

तिष्ठोऽपि गतायोः, नवरं मतिज्ञानाऽऽवरणाऽऽदिवर्षकानि तीव्रमन्त्रमध्यमाऽऽदिमदमिच्छरत्विशेषरूपाणि क्षानान्तराद्व-सेवातीति ॥ २८५५ ॥ २८५६ ॥ २८५७ ॥

यदुक्तम् - 'कल्ल क्षोपशमः ?' इति, तथाऽऽह-स्त्रीणमुद्दंसेसय-सुवसंतं भण्णं खन्नोवसमो । उदयविषया उवसमो, वा समुद्गन्नेस य विमुद्दि ॥ २८५७ ॥

पूर्वांकेमोक्षारार्थेन म्याचष्टे-अनुदितत्त्वोद्भवविचारा उपशमः,

शब्दाऽऽदिनवसतमधिकृत्याऽऽह-

जं नाथं चैव नमो, सदाऽऽर्चनं न सद्किरिया वि ।
तेन विसेसेण तयं, बज्रज्जिम न तेऽमुमभंति ॥३६१०॥
इच्छं इवि उञ्जुमुञ्जो, किरियं पि स तेण तस्स काए वि ।
इच्छंति न सदनया, नियया तो तेसि जीवन्मि ॥३६११॥

यद् यस्माच्छब्दाऽऽदिनते नमो नमस्कारो ह्यनमेव, न तु शब्दक्रिये अपि, तेन विशेषतः नमो नमस्कारं तत्कृत्युर्जीवाद् बाह्यं वस्तुनि ते शब्दाऽऽद्यो नानुसन्धत इति ॥३६१०॥ तर्हि शब्दजुवनाच्छब्दाऽऽर्चनां न कश्चिज्ज्ञेयः, सर्वैरपि कर्तेरि नमस्कारस्याभ्युपगमात् । तत्पुण्यम् । यत इच्छत्यपि शब्दजुवनाः (किरियं वि) किर्याकरुपमपि, अपिशब्दाच्छब्दरुपमपि नमस्कारं, तेन तस्य मते " नमोऽर्हद्व्ययः " इत्यादिशब्दसुखात्पतः शिरोनमनाऽऽदिशक्तिर्वा च कुर्वतः कर्तुः कायेऽपि स नमस्कारो भवति । शब्दनवास्तु शब्दशक्तिपदकं नमस्कारं नेच्छन्त्येव । किं तुपयोगरूपं ज्ञानमेव तमिच्छन्ति । अतस्तेषां मते नियमात् तनुपयोगवति कर्तुर्जीव एव नमस्कारो, न काये इति विशेषः । इत्यहं श्रुतगथायाः ॥ २६११ ॥ व्याख्यातं कस्मिन्निति श्रारम् ।

अथ कियच्चिरं कालं नमस्कारो भवतीति श्रारम्, तत्राऽऽह-
उवमोग पनुच्छंता, मुहुच लक्ष्मीं होइ उ अहणा ।
उत्कोसदिया गावन्डि सागरा अरिहाऽऽ पंचविहो ॥३६१२॥
उपयोगं प्रतीत्य उच्यन्तः, उच्छ्रुतत्वा नमस्कारस्यान्तर्मुहूर्ते स्थितिर्भवति । लक्ष्मेस्तु तदावच्छब्दोपशमकप्रया जघन्थाऽन्तर्मुहूर्तमेव स्थितिः । उच्छ्रुतस्तु साधिकाणि यद्-
र्षाः सागरोपमाणि स्थितिर्भवति । एवं च- " दो चारे वि-
जयाइसु " (२७६२) इत्यादिना प्रतिज्ञानाऽऽर्चनामिव भावनीयति श्रारम् ।

अथ कतिविधो नमस्कार इति श्रारमाह- (अरिहाऽऽह इत्यादि)
अर्हत्सिद्धाऽऽदिपञ्चपदानामादौ नम इति पक्ष्य निपातात्पञ्च-
विधो नमस्कारः । इति निर्मुक्तिगथाऽर्थः ॥ २६१२ ॥

अत्र प्राच्य-
सो कइविहो वि भणिय, पंचविहो भणइ नाणु पुराऽभियिहं ।
इकं नमोऽजिहायं, केण बिहायेण पंचविहं ॥३६१३॥

स नमस्कारः कतिविधः ?, इति मणिते पृष्ठे श्रुतारह-पञ्च-
विध इति । अत्र मणिते श्रेकरः-ननु पुरा पूर्वं "नेवाइयं पदं"
(२८५०) इत्यादिप्रदितं प्रतिपादितम्, पक्षमेव ' नमः '
इत्यभिधानम् । तत्केन विधानेन केन अर्थेन पञ्चविधमुच्यते ?,
इति ॥ २६१३ ॥

अत्रोत्तरमाह-

एवं नमोऽभिहारणं, तदुक्तयार्थसन्निवायाओ ।
जापइ पंचविगार्थं, पंचविहत्यावमोमाओ ॥ ३६१४ ॥
सात्यम्, एकविधमेव नमोऽभिधानं, किं त्वर्हदादिपञ्चपदानामादौ सन्निपातात्पञ्चविधेऽर्हदादिकेषु उपयोगान्मनस्कारम-
कियचोपयुज्यमानत्वात्पञ्चविधकत्वं पञ्चमैव जायत इति ॥२९१४॥
अथवा " एकं नमोऽभिधानम् " (२९१४) इत्यसिद्धं

नैपातिकमिति, साध्यांभिधानेनैव प्रागपि तस्यानेकविधत्व-
वृत्तनाऽऽदिति इत्येवमाह-

अइवऽननपयाइनिवा-यणा हि नेवाइयं च ताइं च ।
पंचासहयाऽऽर्हियि य, पयाणि तं निवयए जेसु ॥३६१५॥
अथवा-अन्यपदानामादौ निपातनामैपातिकं पदमिदं श्रायु-
कम् । तच्च वेधन्यपदेष्वर्थादौ निपातितं ताम्यर्हत्सिद्धाऽऽर्थाभि-
पञ्च पदानि, अतः पञ्चानामन्यपदानामादौ निपातनामैपाति-
कमित्यन्वयेत एव पञ्चविधमिदं सामर्थ्याद्योग्यप्युक्तम् । अत्र
तु कतिविधो नमस्कार इति श्रारे स पद्यार्थो व्यक्रीकृत
इति ॥ २६१५ ॥

अथवा-पूर्वं पञ्चदश एव पञ्चविधो नमस्कार उक्तः, इह तु
कतिविधो प्रवेत् ? इति श्रारे पञ्चविधानामर्हदादिपदानामर्थः
कथ्यत इत्येतदुक्तयन्माह-

अहवा नेवाइयपय-पयत्पमेचानिहाणओ पुव्वं ।
इहपरिहदाऽपंचवि-धपयपयत्तोवदेसणया ॥ ३६१६ ॥

अथवा-नैपातिकं पत्यद् तस्य यत्पदाथैमानं पञ्चानामर्हदा-
दिपदानामादौ निपातनाद् नैपातिकमित्येवंस्वरूपं तस्य यद्भि-
धानं कथनं तस्यामैपातिकपदपदाथैमात्राभिधानात्पूर्वमेव पद-
श्रारे सातथ्योत्वं ' पञ्चविधो नमस्कार उक्तः ' इति शेषः ।
इह तु ' कतिविधो नमस्कारः ? ' इति श्रारे नैपात्येव पञ्चा-
नामर्हदादिपदानां " नमोऽर्हद्व्ययः, नमः सिद्धेऽर्थे, नम आच्चा-
वैज्यः " इत्यादिको वः पद्यांस्तत्त्वोपदेशना कथना कार्या,
तस्या एव प्रागनुक्तत्वादिति ॥ ३६१६ ॥

अत्र परस्य श्रेयैमाहाहृत्पय परिदरनाह-
नणु वत्पुम्मि पयत्तो, न जमो तसकइयं तर्हि जुवं ।

तद् वि पयत्तं तत्त्वं-व न्नायत्तं पवोऽच्छिद्वि ॥३६१७॥
नन्यत्रे वस्तुश्रारेऽर्हदादिपदानामर्थो बध्वते, तत्कथमुच्यते-
' इहार्हदादिपदानामर्थोपदेशनात् ' इति ? । तदेतत् पराकं न,
वतो यस्मादिह ' नमोऽर्हद्व्ययः ' इत्यादिके पद्यार्थं कथिते सति
तत्कथनं वस्तुश्रारेऽर्हदादीनां " देवासुरमणुपसुं, अरिहा पुयं-
सुलसमा अह्ना । अरियो देता रवं देता, अरिहेता तेण पुञ्च-
ति " ॥ ? ॥ इत्यादिकं, (तत्कथ इयं ति) तत्कथनं स्वरु-
पनिबेद्मं युक्तं भवति । किंयतां तद्धोवं, कथनान्यत्र पदाथे
इति चेत् । अत्राऽऽह- (तद् वि इत्यादि) यद्यन्यत्र पद्यां क-
थिते सति तत्र स्वरुपकथनं युज्यते, तथाऽपि नेह पदाथैः
कथ्यते, किं तु प्र-यत्ताद्यथायं तत्रव वस्तुश्रारे पदाथे बध्वतः
सति; अन्यथा यत्रार्हदादिपदानामर्थः, तत्र त्वर्हदादीनां स्वरु-
पकथनमिति प्रत्यगौरवमेव स्यादिति गाथापञ्चकार्थः । त-
देवमुक्ता वणिजप्रकपणा ॥ ३६१७ ॥

अथ नवाविधां तामभिधिसुराह-
संतपयपकुवाणया, दह्वपमायं च तेव फुसता य ।
कालो य अंतरं भा-नंजाअभ्यापहुं चैव ॥३६१८॥
इति श्रारगाथा । एतैः सत्यप्रकपणनाऽऽदिनिर्मन्त्राभिहोर्नम-
स्कारस्व भवविधेयं प्रकपणा श्रेयस्ते ॥३६१८॥

तत्र प्रथमश्रावधिकृत्याऽऽह-
संतपयं पकिवचै, पकिवज्जंतं य मग्गा गइसु ।
इदिय काए जोए, वेए य कसाय-सेसामु ॥३६१९॥

सम्पन्नानाद्यदस्य-संजयउवग्रोमग्रो य आहारे ।

जासगपरिचपण-चमुद्रुमसकी य भवचरिणे ॥१२७०॥

सक तपर्यं च सपर्यं, विद्यमानार्थं पदमित्यर्थः; तच्छेद नमस्कारकस्यैव । तस्य नमस्कारकस्यैव सपर्यस्य सपर्यप्रतिपन्नाय, प्रतिपद्यमानकांक्षाऽऽश्रिय (अभ्यक्ष) मागेषा अन्येषणा कर्तव्या । कास्तु ?, अतस्तुष्यति गतिषु । तथाया-नमस्कारः किमिति, न वा ? । अस्तीति श्रुतः । तत्र अतुष्यकारावामपि नमस्कारस्य पूर्वप्रतिपन्ना नियमतो विद्यन्ते, प्रतिपद्यमानास्तु विवासितकाले भाज्या-कदाचिन्नृपति, कदाचिन्नेति । एवमित्थियाऽऽदिष्यति अस्मान्तेषु द्वारेषु यथा धी-ठिकायां प्रतिज्ञानस्य सपर्यप्रकल्पना कृता, तथा नमस्कारस्यापि कर्त्तव्या, तयोर्परिभन्त्वाभित्येकैकवक्ष्यत्वाविति । तदेवं गतं सपर्यप्रकल्पयताह्वारम् ॥ २६१६ ॥ २६२० ॥

अथ क्वयप्रमाणद्वारमुच्यते-तत्र नमस्कारकजीवमुच्य-
प्रमाणं वक्ष्यते । एकस्मिन् समये कियमतो नमस्कारं प्रतिपद्यते, सर्वे वा कियन्त इति ? क्षेत्रमिति क्षेत्रं वक्ष्यन्-कियति क्षेत्रं नमस्कारः संभवति ? स्वर्गमा वा वक्ष्यन्त्या-कियन्तुं नमस्कारवन्तः स्फुरन्ति । इदं च द्वारत्रयमधिकृत्याऽऽह-

पलियमसंसेज्जमो, पविन्नो होज खेच होगस्स ।

सचमु चोदसजाग-सु होज कुसया वि पयेव ॥१२७१॥

(पलियेयादि) इह सूचनास्तुत्रव्यायमर्थः-नमस्कारस्य प्रतिपत्तिमङ्गीकृत्य लोके कदाचिन्नृपति, कदाचिन्नेति । यदि प्रथमं ज्ञान्यत एको हो भ्रया वा, उक्तकृतस्तु सुद्रुमक्षेत्रे पत्न्योपमासंख्येयभागप्रदेशराशिमुच्यते इति । पूर्वप्रतिपन्नास्तु ज्ञचयतः सुद्रुमक्षेत्रपत्न्योपमासंख्येयभागप्रदेशराशिपरिमाणा एव, उक्तकृतस्तेभ्यो विशेषाधिका इति । (क्षेत्रे चि) क्षेत्रे द्वारमुच्यते-तत्र नमस्कारवान् जीव ऊर्ध्वमनुत्तरसुरेषु गच्छन्तीकस्य सससु अतुर्देशभागेषु भवति, अथस्तु पृष्ठशुचि-
द्व्यां गच्छन् पञ्चसु अतुर्देशभागेषु भवतीति कृतव्यम् । स्वर्गनाह्वारमप्येवं वक्ष्यते । क्षेत्रप्रदर्शनेषु प्राशुको विशेष इति ॥ २६११ ॥

कासात्तरभाचलकणं द्वारत्रयमधिकृत्याऽऽह-

एगं पडुच हेडा, जरेव नाणाभियाण सक्कवा ।

अंतरं पडुचमेगं, जहन्नमंतोमुद्रुचं तु ॥ १२७२ ॥

उकांसऽगुंतकासं, अबहपरियदहं व देसुयं ।

णाणाजीवे णत्थि उ, ज्ञाये व भवे सकोवसमे ॥१२७३॥

एकं नमस्कारवन्तं जीवं प्रतीत्य (हेडा जरेव चि) यथैवाऽव-
स्तादनन्तरदिग्धे "उचयोगं पडुचन्तो, सुद्रुमक्षेत्रीयं होह व जह-
न्ना ।" (२६१२) इत्यादिना काल उक्तः, तथेहापि वक्ष्यते ।
नानाजीवानां तु नमस्कारः सर्वोदा सधेकाले भवति, लोके
नस्य सर्वेऽऽसिच्छेदादिति प्रतिपत्तिः । तस्य पुनर्होमस्त-
रप्येकं जीवं प्रतीत्य उचयन्ताऽस्तुद्रुतुं भवति ॥ २६१३ ॥
उक्तकृतस्त्वर्ध्वेपुत्रुल्लपरवर्तलक्षणेऽभ्यन्तकाल इति । नानाजी-
वान्स्तु प्रतीत्य नास्त्वन्तरं, तद्विच्छेदोदयेति । आक्षेपु क्वायो-
४४६

पञ्चमिकं नमस्कारो भवेदिति प्राशुर्ध्वमङ्गीकृतैस्तुक्रम, अन्व-
या-क्वायिकीपञ्चमिकयोरप्येकं वदति, क्वायिके यथा-भेजि-
काऽऽदीनाम्, औपश्रमिके भेजयन्तगतामिति ॥ २५२३ ॥
भागद्वाराह-

जीवाकाऽगुंतमागो, पविन्नो सेसगा अणुंतयुखा ।

वर्युं तरहेताई, पं व भवे तेभिमो हेऊ ॥ १२७४ ॥

जीवानामन्यतमो मागो नमस्कारस्य प्रतिपत्तः प्रापते ।
शेषकास्तु तमप्रतिपत्ता मिथ्यादृष्टयोऽन्यतमुखाः । इदं च
प्रागह्वारं गाथायां भावचारात्पूर्वमुपवन्तमपि व्यत्ययेन नि-
र्दिष्टं, चिञ्चित्वावसुप्रगतेः । अल्पबहुत्वद्वारमपि नेह विबु-
धतः । पीठिकायां प्रतिज्ञानस्येव च भावर्णमिति । साप्रसं
वशात्ऽऽश्रितो पञ्चविधाऽऽदिकपणानामपिवाच वस्तुद्वारं ता-
वदाह- (वस्तुमित्यादि) अस्तु क्वयं इदिकं नमस्कारस्य बो-
धमर्हसित्यन्यतमत्तत्तत्, तच्छेद नमस्काराहोः पञ्चार्हेषां यो भव-
न्त्याः । तेषां च वस्तुत्वेन नमस्काराहोऽयं बहुवचसाह-
वणो हेतुः । इति मियुंकिनाथासक्त्या ॥ २६१४ ॥

इह " एगं पडुच हेडा जरेव " (२६२२) इत्यादिना नम-
स्कारस्य कालद्वारं विकल्पितम् । अथवा-अन्यथा ल-
क्षितानीयं, कथम् ?, इत्याह भाष्यकारः-

अहवोसपुसुप्पिणि-कालो नियओ य तच्चिसिट्ठो प ।

तत्थऽत्थि नमोकारो, न व ति पत्थि एव जाहा सुचं ॥१२७५॥

अथवा-अथोसपरिपथसपरिणालक्षणः कालो वृष्टते । स च
अरतैरवनेषु नियतः प्रतिनिवृत्तेन निजस्वरूपेण वर्तते, दैवमत्तद-
रिचर्षेयकुत्तरकुत्तरमाहोर्ध्वदृश्यकेरप्यवनेषु पुनस्तद्विद्यते ।
तस्मात्सपरिपथसपरिणालक्षणो विरोधितस्तप्रतिभा-
गवप एव कालोऽयत्नः । तत्र चिञ्चित्पथे काले नमस्कारो-
ऽस्ति, न वा ?, इति जिनायां यथा भुतं भुतसामाधिकं पुर्व-
मुक्तं, तथाऽत्रापि हेयं, नमस्कारस्यापि पुतविशेषरूपत्वा-
दिति ॥ २६२४ ॥

इह च "संतपयप्रकल्पना" (२६१८) इत्यादिनवाचाराणां कि-
ञ्चिद्वाक्यान्तं, किञ्चिन्नेत्यतो भाष्यकारोऽतिदेशमाह-

यसुपनाथं नवहा, नंदीए जह पकविषं पुचं ।

तह येव नमोकारो, सो वि सुपजंनंतरो जह्ना ॥१२७६॥

सुगमा ॥ २५२६ ॥ चिथो ० । आ ० म ० ।

(आग्निनीयधिकमुत्तज्ञानशब्दात्तलो कनावसेया धेयम्)
अथ वशात्पुञ्चितो पञ्चविधकल्पनामाह-

आरोचना य जयणा, पुच्छा तह दायणा य निजवणा ।

एसा वा पंचविहा, परुच्छा रोवणा तस्य ॥२५२७॥

आरोपणा च जजना, पुच्छा तथा-दायना दैवमा दायना वा,
नियोपना बहुवचसाकृता, एवा वा प्रकृपणा पञ्चविधा हेवा
इति ॥ २६२७ ॥

तनाऽऽरोपणा वा ?, इत्याह-

किं जीवो होज्ज नमो, नमो व जीवो चि जं परोपरओ ।

अवज्जारोवणमेओ, पञ्जणुनोमो मया रुवणा ॥ १२७८ ॥

किं जीव एव यथेनमस्कारः, नमस्कार एव वा जीव इति
यत् परस्परवाचारात्परोपणं पर्यन्तोऽजनेयं पर्यन्तोप
श्रुतरोपणा मता संमतेति ॥ २६२८ ॥

अजनाभ्याश्चानमाह-

जीवो नमोऽनमो वा, नमो न नियमेण जीव इति चयणा ।

जह चूओ होइ दुमो, दुमो न चूओ अचूओ वा ॥१२३१॥

जीवस्तावद्वनवधारित एव नमो नमस्कारो वा स्वात्मसम्बन्ध-
दिः, अनमोऽनमस्कारो वा स्वात्मिष्याद्यदितिः । नमो नमस्कार-
स्त्वेष्यधारितो नियमेन जीव एव प्रवर्ति, अजीवस्य नमस्कारा-
संभवात् । यथा चूतो हुम एव जवति, हुमस्तु चूतोऽचूतो वा क-
दिराऽऽदिः स्वादितां । यथा एकपदध्वनिचारान्द्रजनेति ॥२६२३॥

पुच्छास्वरूपमाह-

तो जइ सव्वां जीवो, न नमोकारो उ तो मया पुच्छा ।

सो होज्ज किंविशिद्धो, को वा जीवो नमोकारो ॥१२३२॥

ततो यदि सव्वांषि जीवो न नमस्कारः, किं नहि ? कश्चिदेव ।
ततः पुच्छा मया पुच्छामा भवतः-यो जीवो नमस्कारः, स कि-
ंविशिष्टो भवेदिति कथ्यतां, को वा जीवो नमस्कारः ? इत्य-
पि निवेद्यतामिति । यथा पुच्छेति ॥२६३०॥

दापनानिर्यापनयोर्व्याख्यानमाह-

अह दापणा नमोका-रपरिणओ जो तओ नमोकारो ।

निज्जवणाए सो चिय, जो सो जीवो नमोकारो ॥२३३१॥

अथान्तरात्कर्मस्य निर्वचनरूपा दापनोच्यते-किं पुनस्त-
न्निर्वचनम् ? यो नमस्कारपरिणतो जीवस्तकोऽसौ नमस्कारः,
यस्तु तदपरिणतः स कश्चननमस्कार इति निर्यापनायां स एव
नमस्कारपरिणत एव, योऽसौ जीवः स एव नमस्कारः, नम-
स्कारोऽपि जीवपरिणत एव नाजीवपरिणत इति ॥२६३३॥

अथ दापनानिर्यापनयोः को विशेषः ? इत्याह-

दायणनिज्जवणाणं, को जेओ दायणा तत्पत्तस्स ? ।

बक्खाणं निज्जवणा, पच्चञ्जासो निगमाणं ति ॥१२३३॥

दापनानिर्यापनयोः को भेदः कः प्रतिविशेषः ? । अचोच्यते-
दापना तदर्थस्य "सो होज्ज किंविशिष्टो, को वा जीवो नमो-
कारो" (२६३०) इत्येव पुच्छापुच्छस्य तस्य नमस्कारस्वार्थ-
स्त्वद्वो भवत्येव । यथा-"नमोकारपरिणओ जो तओ नमोकारो
चित्" । निर्यापना तु दापनादतिरिक्त्येवार्थस्य प्रत्याभ्यासः
प्रयुक्त्याऽपि निगमनं, यथा-स एव नमस्कारपरिणत एव योऽसौ
जीवः स एव नमस्कारः, तमस्कारोऽपि जीवपरिणत एव ना-
जीवपरिणत इति । एवं च निगमनार्थः । निगमनकृत एव च
दापनानिर्यापनयोर्भेदः, न स्वायत्तिक इति भावनीय ॥२६३३॥

अथवा-अन्यथाऽनयोर्भेदो दृश्यते । कथम् ? इत्याह-

तत्परिणय एव जइ, जीवो अद्विडो वा तहा जुजो ।

तत्परिणओ सो स एव हि, निज्जवणाए प मओऽगुओ ॥१२३३॥

अथवा-यथा दापनायां जीवो (अथविश्रौ चित्) जी-
वोऽवचूतो नियमितः । तद्यथा-तत्परिणत एव नमस्कार-
परिणत एव जीवो नमस्कारो नाथ इति । (तदा
जुजो चित्) तथा नैवैव प्रकारेण निर्यापनायां ज्योऽपि
प्रकारान्तरतोऽवधार्यते । कथम् ? इत्याह- (तत्परिणओ सो स एव
हि चित्) यथा दापनायां नमस्कारपरिणत एव जीवो नमस्कार
स्त्वेष्यध्वनं, तथाऽत्र निर्यापनायां तत्परिणतो नमस्कारपरि-
णतो जीवः स एव भूतो नमस्कार एव मत इति ज्योऽव-

धार्यते । कुनः ? इत्याह-अनय इति कृत्या, अनन्यत्वाद्भिनन्त्या-
दित्यर्थः । इदमुक्तं भवति-यथाऽन्युपयुक्तो प्राणवकस्तदुप-
योगानन्यत्वादात्मरेव भवति, तथा नमस्कारपरिणतो जी-
वस्तदुपयोगानन्यत्वात्नमस्कार एव निर्यापनायां भवति ।
इति दापनानिर्यापनयोर्विधेय इति । तद्वचमिहित्वा पञ्चविधाऽ-
पि प्रकृषणा ॥ २६३३ ॥

अथवा चतुर्विधा प्रकृषणा सा, कथम् ? इत्याह-

पर्यईए अगारेण य, नोगारोऽनयनिमेहुओ वा वि ।
इह चित्तिज्ज जुजो, को होज्ज तओ नमोकारो ॥१२३३॥

प्रकृत्या स्वभावेन, अकारेण च प्रतिषेधवाचकेन, नोकारेण,
नियेधोनयेन च सहितोऽत्र भूयोऽपि नमस्कारोऽस्ति ।
तत्र प्रकृतिपक्षे नमस्कारः, अकारसहितस्त्वनमस्कारः, नो-
कारयुक्तस्तु नोनमस्कारः, नियेधोसहितस्तु नोअनमस्कार-
र इति । एवं च चिन्त्यमाने ततः कः किं यस्तु नमस्कारो
भवेत् ? उपलक्ष्ये चर्षे, को वाऽनमस्कारः, कश्च नोनम-
स्कारः, को वा नोनमस्कार इत्यपि दृष्टव्यमिति ॥ २६३४ ॥

एवं च जिह्वासिते सति ज्ञाप्यकारः प्राऽऽह-

पर्यइ चि नमोकारो, जीवो तत्परिणओ स चाभिहिओ ।
अनमोकारो परिणइ-रदिओ तत्तुच्चिरदिओ वा ॥१२३३॥

प्रकृतिस्तावन्नमस्कारः । स च कः ? इति यदि पुच्छयते,
तदाऽसौ जीवस्तत्परिणतो नमस्कारपरिणतो नमस्कार इति
प्राग्विहितमेव । अनमस्कारस्तु परिणयिरहितो नमस्कारप-
रिणतिवर्जितोऽन्युपयुक्तः सम्बन्धः । तस्माद्विधिविरहितो वा
नमस्कारकारणकर्मकृत्योपरिशुश्रूयो वा मिथ्याहृद्यरिति ॥२६३५॥

नोनमस्कारस्ताहि कः ? इत्याह-

नोपुवो तत्परिणय-देसो देनपदिमेहपक्खमि ।

पुणरनमोकारो चिय, सो सव्वनिसेहपक्खमि ॥१२३३॥

नोप्यंस्तु नोशब्दोऽप्यदो नमस्कारो, नोनमस्कार इत्यर्थः ।
(तत्परिणयदेसो चित्) देशप्रतिषेधवचने नोशब्दे तत्परिण-
तस्य नमस्कारपरिणामयुक्तस्य सम्बन्धविशेषो वा मिथ्याहृद्यरिति ॥२६३६॥
देशो भवत्येव । सर्वानपेधवचने तु नोशब्दे स नोनमस्कारः
पुनर्येव नमस्कार एव गम्यत इति ॥ २६३६ ॥

नोअनमस्कारः कः ? इत्याह-

नोअनमोकारो पुण, पुनिसेहपाद्गपयपावाओ ।

होइ नमोकारो चिय, देसनिसेहामि तदेसो ॥१२३३॥

नोनमस्कारः पुनोशब्दस्य सर्वानपेधपक्षे नमस्कार एव
भवति, इत्योर्निषेधयोः प्रकृतिगमकजाभाव "ओ नमो" प्रकृत्यर्थ
गम्यतः" इति न्यायादित्यर्थः । देशनिषेधवचने तु नोशब्दे तस्य
पूर्वात्कस्वरूपस्य नमस्कारस्त्वैकदेशः प्रतीयत इति ॥२६३७॥

इह च "नमस्कारोऽनमस्कारः" इत्यादिजङ्गवृत्तयुये य-
नुपचारितं, यद्य चान्तं, तन्निर्कारयन्नाह-

उवयारदेसणाओ, देस पपम चि नोनमोकारो ।

नोअनमोकारो वा, पपनिसेहपाद्गपयपावाओ ॥१२३३॥

(देस पपम चित्) इह यथासंभवेन संबन्धः । तुलायमङ्गे
यो देशो नमस्कारैकदेशो (नोनमोकारो चित्) नोनमस्कार
रकः, यश्च चतुर्धमके प्रदेशोऽनमस्कारैकदेशो (नोअन-

मोकारं (सि) मोन्नमस्कार उक्तः, स उपचारदेशनादिति संबन्धः । औपचारिकत्वं वेद मोन्नमस्काररूपस्य, मोन्नमस्काररूपस्य च देशप्रतिषेधवचने नोशब्दे संपूर्णस्य वस्तुनो-ऽभावादिति । अथ सद्भुतजनकर्मतिपादनायमाह- (पयईयादि) प्रकानः प्रथमो भङ्गः, निषेधस्तु चित्तीयजनकः, यतो ह्यवपि सद्भुतौ निरुपचरितौ, एतन्नृणावाच्यस्य नमस्कारानमस्काररूपस्य वस्तुनः संपूर्णस्य सद्भावादिति । तुभावाऽप-रिभाषि ष्टौ भङ्गौ सर्वनिषेधवचने नोशब्दे सति सद्भुतानु-चिति श्रुतस्य, तद्भावात्प्राप्य नमस्काराऽनमस्काररूपस्य वस्तुनः संपूर्णस्य सद्भावादिति ॥ २६३६ ॥

अथेतांश्चतुरो प्रकृत्यायैर्निरूपयन्नाह-

सन्धो वि नमोकारो, अनमोकारो य बंजणनयस्य ।

होतं चउरुत्वं वि हु, सेसाणं सन्वजेया वि । २७ ३७ ॥

इहशब्दनयाख्याऽपि शुकत्वाद्द्वयार्थं संपूर्णं देशप्रदेशरहितमेव वस्तु इच्छति । शेषास्तु नैगमाऽऽद्योऽपि शुकत्वाद्देश-प्रदेशश्रुतमपि नमन्यन् इति । एवं च स्थिते व्यञ्जनयस्य वि-विधस्यापि शब्दनयस्य भङ्गकप्रकृणाभावेण प्रकृत्यकारणे-कारनदुजययोगाच्छुद्धयोऽपि नमस्कारो भूया परिशिष्टः सर्वोऽपि नमस्कारोऽनमस्कारश्चेति द्विरूप यथावशिष्यते, प्र-यत्नितोऽपि नमस्कारस्य यथावतिष्ठति । तृतीयचतुर्थभङ्गौ तु तन्मतेन शून्यावेव, तच्चाच्यस्य देशस्य प्रदेशस्य चास-त्वादिति । शेषाणां तु नैगमाऽऽद्येनानां सत्त्वं चत्वारोऽपि प्र-कृत्या भेदाः सद्भुतायां एव, तन्मतेन देशस्य प्रदेशस्य च सत्त्वादिति । तद्वैयमुक्त्वा चतुर्विधाऽपि प्रकृष्या, तद्गणने च गतं समसङ्गं प्रकृष्याङ्गम् ॥ २६३६ ॥ विशेषं । आ० म० । आ० चू । “ यामो अरिहंताणं, यामो सिक्ताणं, यामो आच-रियाणं, यामो उचउभायाणं, यामो बंजोए लिचीए । ” अ० १ श० १ उ० । द्वा० ।

(९) नमस्कारस्याऽऽवश्यम्-

ये तु वदन्ति-नमस्कारमात्र एव नाऽऽयं, युक्तिरकावाह-सिक्ता-नामन्याहैस्त्वेन पूर्वमैर्नमस्कारस्याऽऽद्यमानत्वात्, आचार्याऽऽ-दिना सर्वसाधवो न वन्दनाया इति तथास्थितपञ्चमपदानुप-पत्तेरिति । पापिपुत्ररास्तेऽप्यनाकर्णनीयवाचोऽऽद्यव्यमुक्त्वाः । स्फ-कपोलकहितऽऽशुद्धया व्यवास्थितस्तत्रत्यागायोगात्, ईहाशकदा-शुद्धानिराशुर्धर्मसांक्रांतिसंस्तुतस्य नमस्कारपाठस्य स्थितक-मस्य निधुक्तिरुक्तैव उपयत्नापितत्वात् ।

तद्गाह-

“ न वि संकोचो न विभ्रानो, संकोचो बुद्धि सिद्ध-साहृषं ।
 न्वित्यरजोऽभगावहो, पंचविहो न ज्ञाप्य तस्मा ॥ ३२० १ ॥
 अरिहंताऽऽहं निधमा, साहू साहू उ तेषु भवयन्वा ।
 तस्मा पंचविहो बलु, हेउनिमित्तं हवई सिहो ॥ ३२० २ ॥
 “ पुत्राण्युपवि न कसो, नेव य पञ्जाण्युपविष स जने ।
 सिक्ताऽऽहंत्वा पदमा, बीयाए साहूणो आहं ॥ ३२१ ० ॥
 अरिहंतुषयसेणं, सिक्ता नञ्जति तेषु अरहाऽऽहं ।
 न वि कोहं परिखाए, पणमिखा पणमए रको ॥ ३२१ १ ॥ विशेषेण
 इत्यादिना सामान्यतः सर्वसाधुनमस्कारणेन च नास्थान-
 विनयकरणेऽऽदिविषयम् । अत एव “ सिक्ताणं यामो किञ्च, ”

• तदर्थं सयमैऽस्मिन्नैव शब्दे आक्षेपकारे स्पष्टीभविष्यति ।

संजयाणं च प्राचयो । ” इत्यापुत्राराध्यवेत्तौ संयच्छत इति । पञ्चपदनमस्कारश्च सर्वभूतस्काराणां प्रत्ययान्तत्वात्, नवपदश्च समू-
 लत्वात् पुष्यकृत्स्वत् इति प्रसिद्धत्वात् । अस्य हि नियु-
 क्तिसूच्यार्थः प्रथमेव प्रज्ञता आलीर्य, काठेन तदव्य-
 वच्छेदे सूक्ष्मसूत्रमथे तद्विषयं कृतं पदानुसारिणा वक्षस्वामि-
 नेति महाविशीष्यपञ्चमाच्यमेव व्ययस्थितम् । अतः ० ।

तथा च तद्विषयः-

एवं तु जं पंचमंगलयमहासुयकल्पं वस्तुत्वात्, तं महया पंच-
 धेणं अर्णतगमपज्जवेहिं सुचस्त य पियजूयाहिं शिज्जुचिभा-
 सचुझीहिं जहेव अयंतानाणदंसणभरोहिं तित्थयोहिं वक्खाणं,
 तद्देव समासन्नो वक्खाणिजं तं आभि, अहऽन्नया
 कालपरिहादिदोसाणं ताभो शिज्जुचिनासचुझीन्नो बु-
 च्छिन्नाभो । इम्यो य वचचेतेणं काठेणं समएणं महिं कि-
 पचे पयाणुसारी वरसामी नाम दुवालसंगुअहरे
 समुप्पन्ने । तेण य पंचमंगलयमहासुयकल्पं वस्तुत्वात्
 मूलसुचस्त मज्जे सिहिंओ । मूलसुचं पुण सुचत्ताए ग-
 णहुरेहिं अत्यत्ताए अरिहंतेहिं जगवंतेहिं धम्मतिर्य-
 यरेहिं तिलोगमदिएहिं वीरजिणियेहिं पक्खाविं ति एस वु-
 ह्तसंपयाओ । महा० १ अ० ।

(तद्विषयोपधानाभ्ययनिधिश्च ‘ उबहाण ’ शब्दे चित्ती-
 भावो ३०० पृष्ठे उक्तः)

अनुसंधिष्येणं चैव पंचमंगलयमहासुयनापसस वि उव-
 हाणं करेजा, से णं गोयमा । नो हील्लिजा सुचं, नो ही-
 लिजा अत्यं, यो हील्लिजा सुचत्योऽनए, से णं नो आसा-
 इजा तिकाळभावी तित्थयरे, यो आसाइजा तिलोगसि-
 हरवासी विहरयमणे सिक्के, यो आसाइजा आचरिय-
 उवज्जापसाहुणो, सुदुयरे चैव जवेज्जा पियधम्मं ददधम्मं
 भत्तिज्जे, पसेतेणं भावेज्जा सुचत्त्याणुरियिमाणुससक्का-
 संवेगमावको, से एस णं ए लभेज्जा पुणो पुणो जववारमे
 गन्नजसाइयं अणेगहा जंतणं ति । एवरं गोयमा । जे णं
 बाले जाव अविभायपुणपवाणं विसेसो, ताव णं से पंच-
 मंगलस्त णं गोयमा । एगंतेणं अउग्गे, तस्स णं पंचमंगल-
 महासुयकल्पं वस्तुत्वात् एगमवि आत्तावणं ए दायव्वं, अन्नो
 अण्णाइधं वरं तसमज्जियाऽऽद्युद्धमरातिदहण्णहमिणं हभित्ता
 णं न बाले तसमपाराहेजा । झहुचं च जण्डया तस्स
 केवलं धम्मकहाए गोयमा । जत्ती समुपाइज्जा । तन्नो
 नाठण पियधम्मं ददधम्मं जत्तिलुचं, ताहं जावइयं पच्च-
 क्खत्ताणं निव्वाहेइं समत्थो जवइ, तावइयं कारवेज्जइ,
 ररिभोपणं च उविहतिविहचठ्ठिबवेणं वा जहासर्वाए
 पच्चक्खत्ताविज्जइ, गोयमा । णं पणयान्ताए नमोकारसहिं-
 याणं चउत्यं चउवीसाए पोरिसीहिं वारसहिं पुदिमहेहिं
 दसाहिं अवेहेहिं छहिं निव्विइएहिं चउइं एग्गाणगेहिं

दोहिं आर्षिकेहिं एगेणं सुदृष्ट्यापंचिकेणं अन्वाधारत्तार
 रोदृष्ट्याणविगद्वाविरहियस सज्जापगमचिचस्स गोयमा !
 एवमापंचिकं मासक्तमणं विसेसेज्जा, तन्नो य जावइयं
 तजेवहाणमभियं समतो करेज्जा, तावइयं अमुगणेऊणं
 लोहे जाण्णेज्जा-नहा णं त्रिचियविणं तववहाएणं
 पंचमंगलसं जोग्गिज्जाओ, ताहे आछो पदेज्जा,ए अइह
 सि । ते जयवं ! पच्यं कालास्सकं इयं, जइ कइयवि अंत-
 र्णसं पंचसुववनस्से, तन्नो नमोकारविरहिए कइ सुचियइ
 सोहेज्जा ! । गोयमा ! नं समयं चेव सुतोवयानिमित्तेणं
 असइआवत्तारं बहासत्तीए किंचि तववारंमेज्जा, तं समय-
 वेवपदीवसुत्तपोचवं इहव्वं । जन्नो णं सो ते पंचनमोकारं
 सुत्तत्तोभवं च अविहीए गिएहे, किं तु तथा गेएहे, नहा ज-
 वंतरेमु वि षा विण्यस्से, एयस्सेव अज्जवसायत्तारं आरा-
 हगो जवेज्जा । से जयवं ! जेह उ षा अखोसिमहीवमाणायं
 सुयावरणसन्नोवसणं कइहासिचोणं पंचमंगलमहिंयं
 जवेज्जा, ते वि य किं तवोवद्दायं करेज्जा ! गोयमा !
 करेज्जा । से जयवं केणं अट्टेणं ! गोयमा ! सुसज्जोहि-
 लाजनिचियं । एवं चेइयाइअकुन्वमाणे नाएकुसीसे ऐए
 तथा गोयमा ! णं पन्वज्जादिससपभिएइ जइवविणं अओव-
 हाएणे ! महा० ३ अ० ।

“ एसो पंचगुमुकारो, सववपावप्यनासणो ।
 मंगलाणं च सर्वोधि, पढमं हवइ मंगलं ” ॥ १ ॥
 (१) नमस्कारसूत्रसंपदः । अक्षराणि च पदसंप्रकृतानीत्यतो-
 ऽक्षरपदसंपदिति श्रारचं प्रस्तावाऽऽयातव, तत्र
 च प्रथमं तावत्पञ्चपरमेष्ठिनमस्कारना-

भित्य तदाह-

वषाऽदृष्टसि नवपथं, नवकारे अह संपया तत्थ ।

समसंपय पपतुह्वा, तवरऽनतर अट्टमी दुपया ॥२॥ए॥

अथ कोऽत्र व्याख्यानेऽनतरं, चैत्यवन्दनाविधानस्याधिकृत-
 त्वात् ? इत्यम् । यदा जिनाऽभिन्नाभावे स्थापनाऽऽचार्यपुरतःकै-
 त्यवन्दना विधीयते, तदाऽनेन पञ्चपरमेष्ठिनमेवोऽनाकार-
 क्थापननाऽऽदिपु जिनाऽऽचार्यः स्थाप्यते । यदुक्तं बृहज्जाभ्ये-
 “ जिनाऽविज्ञाने पुन, उवणा गुक्तसकिलया वि कीरंति । विह-
 वंशु यथा इमा, तत्थ वि परमेष्ठिनवया च ” ॥१॥ इति । अथ
 अयोभूतं चैतव स्तुतिस्तोत्राऽऽदिप्रधानं चैत्यवन्दनाविधानं स-
 गौयवर्गावन्वयवित्-धनसम्पद्शुद्धीनाऽऽदिहेतुत्वात्, तथा वाऽऽश-
 माः-“ धयत्तुसंगलेणं भंतं । जीवे किं जयवइ । धयत्तुसंग-
 लेणं नादंसणकारिणं, बोहिद्विमां च जयवइ । माणदंसणव-
 रिससंपनेणं जीवे अंतकिरियं कयविमाणोववसियं आपाहेइ ”
 इति । अतोः निश्चितेन त्रिधातलसिद्धयै प्रथमं पञ्चमङ्गलमेव
 स्थापयन्ते । तथा चोक्तं महानिर्देशधखत्तुव्याख्यने-क-“ तस्स य
 सयसुत्तुक्कहेइपूचस्स व इन्देवयाणमुक्कारविरहिए केइ
 पारं गांजुज्जा, इइदेवयाणं च नमुक्कारो पंचमंगलमेव गोय-
 मा ! नो गमयं ति, ता निगमयो पंचमंगलस्सेव पढमं ताव वि-
 षोन्नोवहाणं कायव्वं । ” इत्थं वित्तेरेण ।

१ तुलीपाभ्ययने इति पाठो दृश्यते ।

संमति भाष्यवाद्या व्याख्यायते-—बर्षां प्रहाराणि प्र-
 हृषादिः, नमस्कारे पञ्चपरमेष्ठिनामन्वये भवतीति
 शेषः । इत्थं च-“ पंचपयावं पजती-स वष च्छुहा-
 इवव तितीसं । एवं इमो समण्य, कुममक्कामरुहउडी-
 ए ” ॥ १ ॥ तथा नवपदाणि विधाकितवधियुक्तामि “ नमो-
 अरिहंताणमित्थादीनि, न तु स्थापयन्ति । प्रथितं च-“ सत्त १
 पथ १ सत्त ३ सत्त य, ४ नव ७ अह य इ अह ७ अह ७
 नव १ पटुनि । इय पयअक्कवरसंभा, अलहु पुरेइ अइसट्टी
 ॥ १ ॥ ” तथाऽष्टौ संपदो विधातस्त्वामानि (तत्थ सि) ता-
 ल्लघामु संपत्तु संपत्तु कमेण सत्त संपदः-पदेः पंचोक्तवक्ये-
 स्तुध्याः समाप्ताः । अट्टमी पुनः संपत्तु सत्तइशाऽक्षरप्रमाणा,
 पयंतपदवर्धियेपद्द्वयाऽऽत्मिका व । यथा-“ मंगलाणं च सर्वो-
 धि, पढमं हवइ मंगलं । ” यदुक्तं चैत्यवन्दनाभाष्यप्रवचन-
 सारोद्धारऽऽदिपु-“ पंचपरमेष्ठिनं, यं ए सत्त संपया क-
 मसो । पञ्जते सत्तरऽक्कवर-परिमाणे अट्टमी भविया ॥ १ ॥ ”
 तथा एवं वा सतुपेपदस्य पाठः-“ नवऽक्कवरऽट्टमी सुप-
 यट्टी ” ॥ अट्टमी संपत्तु-“ पढमं हवइ मंगलं ” इति
 नवऽक्षरप्रमाणा इवै । बग्गो पुनः-“ एसो पंचनमुक्कारो
 सववपावप्यनासणो । ” इति । द्विप्रधाना । अन्वयाधि-“ अं-
 तिममूलाहतिं, सोल १ ५८ २ नवक्कवा तवं चेव १ । ओ
 पढइ अत्तिजुत्तो, सो पावइ सासयं जणं ॥ ४ ॥ ” एवं च त्रय-
 क्षियदक्षरप्रमाण्युक्ताकासहितो नमस्कारो अगनीय इत्युक्तं
 प्रवति । तथा चोक्तं बृहज्जमस्कारफले-“ सत्त पण सत्त सत्त य,
 नवऽक्कवरपमाण्यपयमपंचपयं । तिपोलऽक्कवरसुं, सुमिह
 नवक्कारवमंते ॥१॥ । सिद्धान्तेऽपि स्फुटार्कः-“ इवइ मंगलं ”
 इति अभित्तु । तथाहि महानिर्देशधखत्तुव्याख्यने सुवम-
 “ तदेव च तद्व्याख्यमित्यं इक्षारसपयपरिचिन्तनं ति आशाव-
 गतिशीलऽक्कवरपरिमाणं । ” एसो पंचनमुक्कारो, सववपावप्यनास-
 णो । मंगलाणं च सर्वोधि, पढमं हवइ मंगलं ॥१॥ इय च्छुल सि
 अहिज्जंति सि । ” तत्र प्रकृतं तदेवम-“ हवइ मंगलं ” इत्यस्य
 साक्षाद्गम्ये मणितत्वात्, प्रहृषोवज्जसाम्प्रतुत्तिसुहृदुभुगसु-
 विहितसंविद्यपूर्वाऽऽचार्यसंमतत्वाच्च “ पढमं हवइ मंगलं ” इ-
 तिपाठेन अष्टपद्यक्षरप्रमाणं एव नमस्कारः पजनीयः । त-
 था च महानिर्देशो-“ एवं तु अं पंचमंगलमहासुत्तुक्कवस्स
 वक्कवां तं मइया पचंथव अणंगमयज्जवेहिं सुत्तस्स व
 पियं म्याधि निज्जुत्तिमासचुवीहिं जइव अणंतयाणं सगधरे-
 हिं तियपरिही वक्काणिंथं, तदेव समासयो वक्कावियिजं तं
 आसि । अइऽज्जा कालपरिहाणरेसंणं ताणो निज्जुत्तिजा-
 ससुधीसो भुत्तिआणो, इथां व सन्तेणं सन्तेणं सज्जणं मदि-
 ह्दिपसे पयाशुसारी वहरसामी तुवालंगसुहरे नमुप्येणुं,
 तेणसो पंचमंगलमहासुत्तुक्कवस्स उदारो मूलसुत्तस्स मउवे
 तिहिओ, मूलसुत्तं पुण सुत्तयाव गणइरेहिं अत्थसाय मरिह-
 देहिं अगवेदेहिं धम्म(तियघरेहिं तिओ)यमरियेहिं वारजियेहिं
 पप्रथिअं ति, एत्त सुत्तसंपयार्थो एत्थ व । जत्थ य पयंपपाणु-
 लमं सुत्तात्तावमं न संपज्जइ, तत्थ तां सुत्तइरेहिं ति कोण्यए
 वि कुंलियेदयोसो न दायसुत्ति, किं तु ओ सो एत्तस्स प्रा-
 तिथितामणिकय्यपूचस्स महांनिशीहसुत्तुक्कवस्स पुट्ठाव-
 रितो आसि मइयाए सुत्तात्तावइहे पन्नसत्तएहिं उववाएहिं
 विधिपदिं सासपदेवीए मम अणिको सि त्थिं चेव अं-
 शान्तीए अहिहियाएधिं हेउंहिं इववे पक्कमा पत्तिस्सिवा,

तदा वि अर्धतस्तुमहत्याइत्यर्थे ति इमं महाशिवीहस्तुयकचं
 कसिणवचनस्य परमसादर्यं परं तस्य महत्त्वं ति क-
 लिकृष्य पचयनवच्छ्रमणोयं बहुमन्वसस्योवयार्यं च कार्यं
 तदा व आर्यदिहद्वयाय आर्यरियद्विरभूयं अं तत्यापरिसे
 हेद्दि, तं स्वयं समतीत्य लोकिद्वयं शिवायं ति अग्नेर्हि वि लिख-
 सेमिधियारवसुधुवाइअकषलेभेदेवसुतअसचदणकमासमण-
 सीसरीयसुतमेमिधंअणदासगणिकवगलसकारिपरमुहेर्हि ज्ञ-
 नुपद्दानसुवदरेर्हि बहु मन्मियमिं ति ॥ (महा० ३ अ०)अन्यत्र
 तु संप्रति षष्ठीमानाऽऽगमः, तत्र मध्ये न कुत्राऽप्येवं नवपदा-
 ष्टस्यपदादिप्रमाणो नवकार उक्तो दृश्यते । यतो भगवत्यादा-
 येवं पञ्चपदायुक्तानि—“ नमो अरिहंतानं, नमो सिंघानं, न-
 मो आर्यरियानं, नमो उचउम्भायानं, यमो बंज्राय शिवीय ” इ-
 त्यादि । क्यंचिद्—“ नमो लोय सख्यसाधूं ” इति पाठ इति ।
 तदुत्तिप्रत्याख्यानपारणप्रस्तावे चूर्णोवित्युक्तम्—“ नमो अरि-
 हंतानं ५ ” प्राणित्वा पारयति । नवकारमित्युक्त्युक्तौ त्वेवमु-
 क्तम्—“ सो नमुकारो कमा पयाणि उ वा, दस वा । तथ उ-
 प्ययाणि-नमो १ अरिहंतं २ सिंघ ३ आर्यरिय ४ उच-
 उम्भय ५ साधूं ६ ति । दश त्वेवम्—“ अरिहंतानं नमो ३
 सिंघानं ४ ” इत्यादि । यत्पुनर्नमस्कारमित्युक्त्याचशतित्प-
 दमाना विश्रुतिगाथाः सन्ति । यथा—“ अरिहंतनमुकारो, जीवं
 मोयत्र जनसहस्ताभो । (३५७) इत्यादयस्ता नवकार-
 नाऽन्यप्रसंगेपादका न पुनर्नमस्कारपरं भवितुमर्हति, बहु-
 पदत्वात् तासां, नवकारस्य तु नवपदाऽऽगमत्वात् । किञ्च-
 तान्वधि गाथासु बर्णयतात् तद्ब्रह्मणो पूर्ववैतरप्रतिषु “हृबह”
 इति पाठो दृश्यते । श्रीमत्सर्गपरिणाऽप्यावयवकवृत्ति कुर्वे-
 ता वृत्तिष्वेव ता गाथा “ हृबह ” इति पाठन एव लिखि-
 ताः । तथैवप्रायिमा तद्बुधैर्निर्णीयताः इति परमार्थं
 ज्ञात्वा कदाप्रहाभिविज्ञाऽऽदिविस्तसितकथितमगमगानुक्तं
 “हृह” इति युक्त्या साक्षात्परमगतसुजातत्वं श्रीब्रह्मवर्त्म-
 प्रभुनिर्दशपूर्वधराऽऽदिहृबुनसोऽन्मसुविहितव्याख्यातमाद्यतं
 “ हृबह ” इति पाठोऽष्ट्याष्टिनैप्रमाणं परिपूर्णे नवकारसुत्रम-
 ध्यंतव्यम् । तथैव—“ नमो अरिहंतानं १, नमो सिंघानं २, नमो
 आर्यरियानं ३, नमो उचउम्भायानं ४, नमो लोय सख्यसाधूं ५
 । एसो ८, नमो नमुकारो ६, सख्यपावकसासख्यो ७ । मंगलानं च
 सख्येति ८, परमं हृबव मंगलं ९ ॥” इति ब्रह्मच य म्नाभ्यानं यथेव
 श्रीब्रह्मस्य्यादिभिः छेदप्रत्याऽऽदिमथे शिञ्चितं, तदेव भक्ति-
 हुमानानादिशयतो विद्योपेतञ्च ज्ञस्यस्योपकारकमिति दृश्यते ।
 तथाहि—“ से प्रथमं ! किमेवस आधितचित्तमिच्छिपदूय-
 दस यं पंचमंगलमहासुयकचंसस सुप्रत्यं पद्यतं । तं जहा-
 जे जं दस पंचमंगलमहासुयकचंसं से नं सयसागमंतरोवचसी
 तिहंतलुकमलमयंरदसख्योवपंचात्पिकायमिब जहत्थकिरि-
 याऽपुनारसद्वयगुणकिचये अहिद्विष्यत् व फलत्पसाहते येव
 परमत्सुद्वयार । सा य परमत्सुर्हे कसि कायभाय ? । सख्यअगुत्त-
 मायं । सख्यअगुत्तमे व जं कं दूय, जे कं भवंति, जे कं
 भविसंति, ते सखे येव अरिहंतादको येव मो नमस्केति ।
 ते य पंचहा-अरिहंते १, सिंघे २, आर्यरिये ३, उचउम्भय ४,
 साधूं ५ । तथ पद्यति बंध गमत्थससमायो इमो । तं जहा-
 सनरामरानुरस्त नं सख्यस्तेव जगस्य ब्रह्ममहापाडिहृदाइ-
 प्यासस्र्वावकायिकयं अणवसतिरसंभितमपमेयकेचलाहि-
 द्वियं पचउसमत्तं । (महा० ३ अ०) “अरिहंति बंधनमं-सयापि
 ४६०

अरिहंति एवसाकारं । सिद्धिमयं च अरिहा, अरिहंता तेष
 कुचंति ॥१॥ (आ० म० द्वि०) सख्या० १ अर्ध० ३ प्रस्ता० ।

(६) वस्तुज्ञारम्-

अथ वस्तुक्रम—“ वस्तुं तदहंताऽऽदि, पंच अथे तेसिमो हेक । ”
 (२६३५) इति तदेतत्प्रकृष्यायामसमर्थितायामन्तरात्ते प्रागुपम्य-
 स्तत्वात्सांथासिक्तं कृत्वासीत् । तनेदानीं प्रकृत्यायाः समर्थि-
 तत्वाद्यथाऽवसरऽऽयातं वस्तुज्ञारं विस्मरणं ध्यायिष्यात्पुनराह-
 वस्तुं अरहा पुजा, जोग्गा के जे नमोऽग्निहाणसस ।
 संति गुणारासओ ते, पंचाख्ययाऽऽजाईया ॥ ३५५० ॥
 वस्तुं दक्षिकय, अर्हाः पुज्याः योग्या नमोऽग्निधानस्य के ?,
 इति पृष्ठे गुरुराह-ये नमोऽग्निधानस्य बोध्यास्ते पञ्च सन्तीति
 संबन्धः । किञ्चिद्विज्ञाते ?, गुणराशयो गुणसमूहाः । पुनः किं
 प्रकारः ? इत्याह-अर्हाद्विज्ञातोया अर्हदात्रिकपाराः-अर्हत्सि-
 काऽऽचार्योपध्यायसाश्व इत्यर्थः । तदेवमत्र ब्रह्मर्हदायो गु-
 णाराशयः सन्ति, इतिगुणगुणमोर्नेरह उक्तः ॥ २६४० ॥

अथ तथोऽग्निदोपकारादिब्रह्म-

अग्नेत्रयारओ वा, वसंति नाणाऽऽदो गुणा जत्य ।
 तं वस्तुमसाहारण-गुणासओ पंचजाईयं ॥ २५५१ ॥
 सुबोधा । नवरं “वडे क्वाऽऽदयः” इत्यादिविच गुणगुणिनो-
 त्रैदोपकारादिब्रह्मस्यते-वसन्ति ज्ञानाऽऽदयो गुणा यत्र तत्प-
 ञ्चप्रकारं ब्रह्मस्तीति ॥ २५५१ ॥

अथ तानेव विशेयोपाऽऽह-

ते अरिहंता सिंघा-ऽऽपरिओवज्जायसाहो नेपा ।
 जे गुणमयभावाओ, गुणा व पुजा गुणत्वीणं ॥३६४३॥
 ते पञ्चविषयवस्तुप्रा अर्हत्सिकाऽऽदयो ज्ञेयाः, ये ज्ञानाऽऽदि-
 गुणसमूहमयत्वात्पुर्वैज्ञानाऽऽदिया इव गुणार्थिमां ज्ञानाऽऽ-
 दिगुणाभिस्त्राणिनां भव्यजीवानां पुज्या इति । तद्ब्रह्मर्हदादीनां
 पूज्यत्वे “ गुणमयत्वात् ” इति हेतुवक्तः ॥ २६४३ ॥

अथवा हेतवन्तरमप्याह-

मोक्सत्तियो व जं मो-वसदेवओ दैनयाऽऽदितियं व ।
 तो तऽधिर्बेदधिजा, जद व भई इयओ क्हा ते ॥३६४३॥

यस्माद्वा मोक्षार्थिनो ज्यसस्यस्य मोक्षहेतवोऽर्हदादयः, त-
 तस्तऽग्निबन्दीयाः पूज्याः, मोक्षहेतुत्वात्, वर्योऽग्निब्रह्मकिचदि-
 ति । यदि का-इहेतंज्ञता परस्य मतिः स्यात्कथं केन हेतुना
 ते मोक्षहेतवः ?, तथा तमार्थे हेतुं कथयामः । इति सप्तदश
 गाथाः ॥ २६४३ ॥

अथ ते हेतवस्तथाऽऽह-

ममो अविष्पणासो, आपारे विष्पया सहाययं ।
 पंचविदनभोकारं, केमि एण्ढि हेरुहिं ॥ २५५४ ॥

अर्हातं नमस्काराऽर्हत्वे मार्गः सम्यग्दर्शनाऽऽदिसकृणो हेतुः,
 यस्मात्सौ तेः प्रदक्षितः, तस्मात्स मुक्तिः, ततश्च पारम्पर्येण
 मुक्तिहेतुत्वात्प्रवास्त इति । (अविष्पणासो । सि) सिंघा-
 नां तु नमस्काराऽर्हत्वे आधिप्रणासाः श्लाघ्यतं हेतुः । त-
 थाहि-तद्विष्पणाशमवगम्य प्राणिनः संसारेवैमुक्तयेन मोक्षाय
 षट्पत् इति । (आपारे सि) आचार्योनां तु नमस्काराऽर्हत्वे
 आचार एव हेतुः । तथाहि-नामाचारवत् आचारकथापकाश्च

प्राप्य प्राणिन आचारस्य विद्वत्तारोमुत्तारारो अभन्तीति ।
 (विभवस्य सि) उपाध्यायानां तु ममस्कारार्हेभ्ये विभवता
 विभवो हेतुः, यतस्तान् स्वयं विधीताद् प्राप्य कर्मविभवमस-
 र्थस्य ज्ञानाऽऽदिविभवस्यानुष्ठारतो अभन्ति । (सहायस्यंति)
 साधुनां तु ममस्कारार्थेभ्ये सहायस्यं हेतुः, यतस्ते सिद्धिच-
 कर्म्मकलाऽऽसायां जन्तूनां तेषामर्थिकायासाहाय्यममुतिष्ठन्ती-
 ति । अत इत्याऽऽह-पञ्चविधं ममस्कारं करोम्येतिहेतुभिरिति
 निर्मुक्तिगद्यासंक्षेपायोः ॥ २१४४ ॥

विस्तरार्थे स्वभिधित्तुगोभ्यकारः प्राऽऽह-

ममोवदसणाओ, अरिहंवा हेयओ हि मोवससस ।

तन्माये वसाओ, तयभायेऽजावओ तसम् ॥१२५४॥

अहंमो वसाद् मोक्तेतवस्तस्यात् पूज्या इति प्रथमः सत्यगु-
 र्दृशनाऽऽद्वैतमार्गस्योपदेशमादिति । अतश्चानवदिति
 इत्यन्ता स्वयं ह्युच्यते । यदि माम ते तन्मामेमुपदिशति तथाऽ-
 वि कथं मोक्तेतवः ? इत्याह-(तन्माये इत्यादि) तस्य सत्यगु-
 र्दृशनाऽऽदिमार्गस्य ज्ञाने भावात्, तदज्ञाने चामावात् तस्य मो-
 क्त्येति ॥ १२५४ ॥

यद्येवं, तर्हि सत्यगुर्दृशनाऽऽदिमार्गं एव मोक्तेहेतुः, तन्वच-
 स्वतिरेकः नृविद्यावित्पात् तस्य; य तु तदुपदेशकत्वेन
 तस्य मार्गस्य हेतवोऽद्वैतस्ये कथं मोक्तेतवो
 न युक्ताः ? इत्येतत्तैर्यमाश्रयस्य
 परिहरन्नाह-

ममो चिचय सिवदेऊ, जुषो तैवेयओ कर्हं जुषा ? ।

तद्दं णचणओऽहव, कारण कज्जावयाराओ ॥१२५५॥

प्रेकोपस्यस्यं पूर्वार्थेयुकार्थमेव । इत्यरमाह-(तद्दं णचणओ
 इत्यादि) सत्यम, मां एव मोक्तेहेतुः, केष्वमहं-तोऽपि नकेतव
 इत, तस्यापि मार्गस्य तदुपदेशकत्वेनेव तर्धान्त्वयादिति ।
 अथवा-मोक्तेतवोऽद्वैतः, कारणेऽद्वैतकृते मार्गलक्षणकार्यधर्म-
 स्य मोक्तेतवस्योपकारावधारोपादिति ॥ २५५५ ॥

आह-नन्वेतावता मार्गस्योपदेशकत्वेनेोपकारिणेऽद्वैत-
 स्तो मार्गजन्मस्य मोक्षस्य तेऽपि हेतवोऽग्नि-
 चीयस्य एव इत्युक्तम्, एवं चातिप्रस-
 न्नः । कथम् ? इत्याह-

ममोवयारिणो जइ, पुज्जा गिह्णियो वि सो तवुवगारी ।

तत्साहयदायाओ, तत्वं पुज्जं परंपरया ॥ १२५६ ॥

(तत्साहयदायाओ सि) तस्य मार्गस्य साधनानि यानि
 वक्ष्यामः।ऽऽहाराद्यस्याऽऽसनाऽऽर्च्येति तद्दामादिति । तेषं सुग-
 मम् ॥ १२५६ ॥

अत्रोत्तरमाह-

अं पषासन्ततरं, कारयभेगंतिथिं च नाण्णं ।

ममो तदायारो, सयं च ममो िचि ते पुज्जा ॥१२५७॥

सत्यपि विभवप्रयस्य परंपरया मार्गोपकारित्वे यत्प्रत्यासन्न-
 तरेकारित्येकं च मोक्षस्य कारणं ज्ञानाऽऽदिव्यं मोक्षस्य मार्गं
 इति, तस्य दातारस्तावद्वैत एव, न तु गुरुणाः, मापि वक्षाऽऽ-
 हाराद्यस्याऽऽसनाऽऽर्च्येति तस्याध्यानाभि, तेषामहं-दुष्यो ज्ञान-
 स्य ज्ञानाऽऽदिव्यस्योपकारित्येवमात्र एव वर्तनादिति । स्वय-
 प्यि च मोक्षस्य मार्गोऽद्वैतः, यथामात्रेणैव जन्मजन्तूनां तस्मा-

दितेनुत्पाद, अतो ज्ञानाऽऽदिव्यमर्गवत्पुत्पात्, स्वयमपि च मार्ग-
 स्वासेर्भ्यस्य एव पूज्याः, न तु गुरुणाऽऽदिव्यः, इति म्यातिप्र-
 सन्नः ॥ २२५७ ॥

एतदेवाऽऽह-

जज्ञार्है-वउभयरो, हेऊ न य नियमओ सिवसेव ।

तदायारो गिह्णियो, सयं न ममो िचि नो पुज्जा ॥१२५८॥

अकथानवक्षाऽऽदिविधोऽद्यतरो वृष्टवती परंपरया मोक्षस्य
 हेतुः । न च ज्ञानाऽऽदिव्यवदसाधेव नियमतः शिवस्य
 मोक्षस्य हेतुः, तमन्तरेणाऽऽप्यन्तकृतेवदयादीनां तत्सिद्धेः ।
 अतस्तस्य बाह्यतरात्मिकात्मिकहेतोर्भेकपानाऽऽद्वैतासारः, तदासा-
 रो गृह्णियो न पूज्याः, अद्वैताभिच तेषामन्तरात्मिकात्मिकमोक्ष-
 हेतुज्ञानाऽऽदिव्यदातृत्वाभावादिनि । न च तेऽद्वैत इव स्वयं
 मोक्षमार्गः, तदज्ञानाऽऽदिव्या मुक्तयनवातेः, इत्यतोऽपि न ते
 पूज्या इति ॥ १२५८ ॥

अथाविप्रणाशश्चक्रेण सिद्धनमस्कारार्हेभ्ये हेतुं श्याकित्यासु-

रमाह-

ममोशाणेणु सिधं, वषा सिक्का जमविष्णयामेणं ।

तेण कयत्पत्तणओ, ते पुज्जा गुणमया अं च ॥२५९॥

यद्यस्मात्सिद्धाः संप्राप्तनिर्वाणस्तुक्ता अनेन मांषेण ज्ञानवृत्त-
 चारित्रसत्कृतेन शिषं मोक्षं प्राप्ताः । कथम् ? अविप्रणाशेना-
 नुक्त्विजसन्मानजावेन, तस्मात्कृतार्थत्वात् पूज्याः । अथ प्रयोगः-
 पूज्याः सिद्धाः, अविप्रणाशानुक्त्विजनकत्वेन मार्गोपकारित्वात्,
 जितेन्द्रियदिति । (गुणमया अं च सि) इत्यन्तं ते पूज्याः-ज्ञा-
 नाऽऽदिव्यगुणसह्याऽऽत्मकत्वात्, जिनाऽऽर्चावर्थाऽऽदिव्यदि-
 ति ॥ २५९ ॥

अथ हेरकः प्राऽऽह-

गुणपुयावेत्ताओ, फलं ति तपुपयं पवज्जायो ।

अं जुणु जिणु व्व ममो-वयारिणो ते तयं कथो ? ॥२५९॥

गुणानां सत्यगुह्यानाऽऽद्वैतां पुज्यामात्रतोऽपि फलं विशिष्टं स्व-
 र्गोपवर्गोऽद्विकमस्तीति तत्पुज्यं तेषां गुणवर्तां सिद्धानां पूज्यं
 प्रतिपद्यामहे । यत्पुनरुच्यते- ' जिनवत्से सिद्धा अवि मार्गोपका-
 रियाः ' इति, तत्तथां सिद्धानां कृतः ?, न मय्यामहे एतद्विस्मये,
 इह तेषामज्ञात्वात्, अस्तस्योपकारायोगादित्वाभिप्रायः ॥२५९॥

अत्रोत्तरमाह-

जइ तमुणपुयाओ, फलं पवन् नवुवगारो सो ।

तर्हितो तदज्ञावे, का पूरा किं फलं वा से ? ॥१२५९॥

यदि तदुपपूजातो गुणवत्सिद्धगुणपूज्यात्मकत्वमस्तीति त्वथा
 प्रतिपद्यं, तर्हि तन्वसाधिव तेष्यः सिद्धेभ्य उच्यकारस्त्वयाऽपि
 प्रतिपद्यः, अप्यथा तदज्ञाने सिद्धानावे का तेषां पूजा, किं
 वा ' से ' तस्य पूज्यत्व फलम् ? । एवं च इति निर्द्वेषावि-
 ष्टाहाशुचिरपि सिद्धानावे न अचतीत्यनुपकारस्तेभ्यः
 किं नेष्यते ? इति ॥ २५९ ॥

अथवा " अविप्रणाशानुक्त्विहेतुगुणान्मार्गोपकारिणः सिद्धाः "

इत्ययमर्थोऽप्यथाऽपि साध्यते । कथम् ? इत्याह-

गंतुरासाओ वा, सम्मग्गोऽयं जग्घिचियपुरसस ।

सिक्को सिक्कित्थो, तदज्ञावे पषमो कथो ? ॥१२५९॥

अथवा-अथ सन्वत्पूर्वशान्तिरिक्तकृतौ मार्गे यद्येवमिदं गुर-
 वर मोक्षनवरद्वय सम्मार्गे इत्येवं सिद्धेऽत्र एव सिद्धौ निश्चिन्ता,
 मान्यस्मात् । कुतः ? इत्याह-(गंतुरनास्तावो चि) मोक्षपुरं ग-
 न्तुमुत्तुकोरथावासावोऽस्मात्साहचरिप्रथायात् । तद्व्यायो च स-
 म्मार्गोऽथ सन्वत्पूर्वशान्तिरिक्तौ मोक्षपुरं मार्गे इत्येवं मुमुक्षु-
 भां प्रत्यवोत्साहात् । तद्व्याये चो मु सिद्धाविप्रथायां कृतौऽथ प्रत्यवः
 स्यात् । न कुतश्चिदित्यर्थः । इदमत्र हृदयवद-वथा पाठमिदुभा-
 ऽऽदिनगराणां कश्चिद् वद्येवमित्युतं गन्तुः स्वायंवाहस्य मिरपा-
 वगमनेनाभिप्रणाशास्त्वस्मार्गोऽवमिति निश्चीयते, एवं सन्वत् पूर्-
 वशान्तिरिक्तौ मोक्षपुरमार्गोऽपि तद्व्याये चो मोक्षपुरं गन्तुमेव्यजन्तु-
 सार्थस्य मिरपावगमनेनाभिप्रणाशास्त्वस्मार्गोऽवमिति निश्चीय-
 ते । अत एवमूननिश्चयजनकत्वाम्नागोपकारिणः सिद्धाः, ततः
 पूज्या इति ॥ २६५३ ॥

अपि च-

मगमिम् रुई तद्वि-एपासिभसो तफ्लोवर्त्तजाओ ।
 जं आयइ तेहिंतो, नेपरहा तद्वुवगारो से ॥ १२६५४ ॥
 यथास्त्वाम्मगमिदशान्तिऽदिको मोक्षमार्गो यथावदवमित्येवं क्विचिः
 प्रितिजायेव उरपद्यते नव्यजन्तूनां (तेहिंतो चि) तेभ्यः सि-
 द्धेऽत्र एव, नेतरथा नाऽभ्यथा । कुतः ? इत्याह-तद्विप्रथाशास्त्वे-
 त्वां सिद्धानां शाह्वतभाषोपयोगात्; तथा-तत्फलोपपन्नजान्ते-
 वामेव सिद्धानां शाह्वतानुपमसुखलक्षणस्य फलस्योपपन्नमात् ।
 ततस्तदुपकारोऽस्ती मार्गे क्वथाविर्भावश्चकृत्वाः सिद्धकृतोऽसाधु-
 पकार इति ॥ २६५४ ॥

अथ परमतमाहाङ्कस्य परिहरन्नाह-

नाणु जिवपय्याठ चिचप, तद्विथिया तफ्लोवर्त्तजो या
 सञ्च तहा वि तफ्लञ्ज-सन्नावाओ रुई होइ ॥ २६५५ ॥
 ननु जिववचनाजिभोपदेशादयं, तद्विथिता तत्र मार्गे क्विचिद्वक-
 याऽर्थिता, तस्य मार्गस्य वरुत्तं सिद्धिस्तुल्यवत्कृतं तदुपपन्नम-
 न्न सर्वभिरुई जायते, तत्किमविप्रथायादेतदुपपत्तयेन ? । सत्यम् ।
 तथाऽपि तस्य मार्गस्य वरुत्तं सिद्धत्वप्राप्तिकृतं तस्य
 सञ्जाबाधविप्रथायाच्छब्दाद्वतभाषाश्लेषोपतितरा मार्गे क्विचि-
 संघति इति । अतो वरुत्तय एव सिद्धानामभिप्रणाशास्त्वजो
 हेतुरिति ॥ २६५५ ॥

पुनरपि परमतमाहाङ्कस्य परिहरन्नाह-

अप्य चिचप सिचमगो, निच्छपओ तह रुई तपयं ति ।
 मगोवपारियो जह, मिथा तहा स्वीणसंसारा ॥ २६५६ ॥
 ननु " दुष्पत्थिओ भमिचं, अन्या दुष्पत्थिओ हचइ मिचं " ।
 इत्यादिचयवाचिभ्ययतो निश्चयमयतेनाऽऽसिच शिष्यमार्गो
 मोक्षमार्गः, तथा-क्विचिन्न सन्वत्पूर्वशान्तिरिक्तं नापर इति, अतः
 किमत्र बाधोऽभिप्रणाशहेतुमोपपत्त्येव ? । सत्यम् । तथाऽपि श्वव-
 हारनवमनेन यथा मार्गोपदेशनाजिनास्तीतिक्त्वा मार्गोपका-
 रिण वच्यन्ते, तथा क्लीषसंसारा भवि सिद्धा क्वचित्प्रथाजो-
 नमार्गोपकारिणोऽभिधीयन्त्य इति न शेषः ॥ २६५६ ॥

अथाऽऽर्वावायुवपय्यावामां च नमस्काराह-
 हेतुत्वं स्थाविचयवासुटाह-

आपारदेसणाओ, पुज्जा परमोमगारियो गुरयो ।
 विषयाऽऽङ्गाहणा वा, उवजाया सुचदा भं च ॥ २६५७ ॥

पूज्याः परमोपकारियो गुरवः, स्वयमाचारपरत्वात्, परेभ्यश्चा-
 ऽऽचारदेशमादिति । तथा-पूज्या कृपाभ्यावा, स्वयं विनयवचनत्वात्,
 विषयायां च विनयप्राहाश्लिनवयधिकृतात् । यतश्च सुव-
 पाठदास्ते, अतोऽपि पूज्या इति ॥ २६५७ ॥

अथ साधुनां पूज्याहंस्वकारणम्, तथा-पञ्चानामन्य-
 हैरादीनां सामान्यं तत्कालगम्युपदेशोपचाह-
 आचारविषयसाहच-साहजं साहजो जसो वैति ।

तो पुज्जा ते पंच वि, तग्गुणपूयाफलनिधिचं ॥ २६५८ ॥
 ततः साधवः पूज्याः; यतः किम् ? इत्याह-(आचार इत्यादि)
 आचारवचनत्वात्, विनयवचनत्वात्, मोक्षसाधने साहाय्यवदानुपयासे
 इति भावार्थः । तथा-सामान्येन पञ्चान्यहंदादयः पूज्याः, ननु जना-
 नां ज्ञानाऽऽदीनां या पुज्जा, तस्या वरुत्तं स्वर्गोपवर्गोऽदिकं, त-
 न्निमित्तं ते जयन्तीति कृत्वा, तदुपपन्नफलनिमित्तत्वात् इत्यर्थः ।
 इति अनुदेशमाध्यायैः ॥ २६५८ ॥

एवं तावत्समासेनाहंदादीनां नमस्काराऽहंस्व-
 श्रारेण मार्गदेशकत्वाऽऽदयो गुणा उक्ताः ।

साधवत् संसारादवीर्यामादेशकत्वमभयसु-
 क्षमिरीयमकल्पवृद्धिचर्जावनिका-
 वनोपमत्त्वप्रकृपयाऽऽदिना प्र-
 पञ्जेनाहंतां गुणानुपपद्यं-
 यथाह-

अरवीर् देतपत्तं, तदेव निजामया समुदमि ।
 उकापरकलणका, महगोवा तेण युवंति ॥ २६५९ ॥
 प्रवाटभ्यां देशकत्वं मार्गोपदेशकत्वं कृतमहेन्द्रः, तथैव मियो-
 मकाः संसारात्समुदो भयवत्स एव, वृद्धापरकृपायै यतः प्रयत्नं च-
 कुर्महागोपाकरोऽनोऽवन्ते ॥ इति मिथुनिकिमायासंक्षेपायः ॥ २६५९ ॥
 अथ " जह मिथुनपुरमनां " इत्यादिका विस्तराद्यप्रतिपात्त-
 यपराः सतद्वद गाथाः सुगमाः । सति च वैषम्ये सूत्राऽऽव-
 द्यकटीकाऽनुसारतो प्राचीन्या इति न प्रतिपादिताः ।

तदेवमुक्तकारेणाहंतां नमस्काराहंस्वे हेतवो गुणाः
 प्रतिपादिताः, साऽऽमत्तं तु प्रकाशान्तरेण तदे-
 नुभूतानेव गुणान् प्रतिपादयन्नाह-

रागहोमकसाए, य इंदियाणि य पंच वि परीसहे ।
 उवत्तगो नामपंता, नमोऽरिहा तेण कुचवंति ॥ २६६० ॥
 रागद्वेषकृपायाहं इन्द्रियाणि च पञ्चऽपि परीषदाह, उपसर्ग-
 नमयन्तोऽहंन्तो नमोऽर्हाः ॥ इति मिथुनिकिमायासंक्षेपायः ॥ २६६० ॥
 (तदनुभवात्मकवृत्तं भाष्यं तु ह्येव प्रपञ्चितं विस्तरजवाद्य,
 किन्तु रागद्वेषाऽद्विषाश्लेषे च यथावधाने तु प्रवृत्तम्)
 अथ " नामपंता नमोऽरिहा " (२६६०) इत्येतद् भाषिचयवा-
 सुटाह-

पूर्वाकिरणं नापण-महवा नासवमओ जडाजोमं ।
 नेयं रागाऽऽर्षणं, तन्नामाओ नमोअरिहा ॥ १००८ ॥

रागाऽऽदीनां श्लोकिरणं वयवमाहाऽऽपाहं नमनमुच्यते, सूत्रज्ञं
 नाशमं वा । अतो रागाऽऽदीनामर्थविषयं नमनं यथायं च-
 न्नाद्यहंत्वं हेतवः । तच्छामवाच्यं नमो नमस्कारव्याहो अहंस्व
 इति ॥ १००८ ॥
 आऽमत्तं प्राकृतैरेववा अनेकाऽहंस्वद्विदिकसंनय इति

शशयन्नाह- 'शंदिब' इत्यादि चतस्रो गाथाः, यता अपि तथैव ।
इदानीममोघतात्प्रापनामप्राप्तारत्निकं नमस्कारफलमुप-
शंसति-

अरहंतनमोकारो, जीवं मोएइ जवहस्ताओ ।
जावेण कीरमाणो, होइ पुणो बोहिहाजाए ॥३००॥

इह नामस्वपनाद्रव्यप्रापनक्रयनमस्कारश्रुतिको श्रुहीतः, न-
प्राहंछुष्येन बुकिन्ना अईदाकारवती स्वापना गृह्णते, नस्या
नमस्कारः स्वापनामस्कार इति व्युत्पत्त्या स्वापनामस्कार-
ः संश्रुहीतः । (नमोकारो षि) इत्यनेन नामनमस्कारः ।
(कीरमाणो षि) अञ्जलिप्रहाऽऽदिना क्रियमाण इत्यनेन इ-
ष्यनमस्कारः । (भावेण षि) अनेन तु भावमस्कार इति ।
तथाईशमस्कारः क्रियमाणो जीवं मोचयति भवकहृदाय, प्र-
स्तोवायनमप्रजयेइ इत्यर्थः । अनन्तमयमोचनत्वमोक्त्वं प्राप-
यन्तिसुक्तं भवति । यद्यपि च कांश्चित्तद्वय एव मोक्तं न प्रा-
पयति, तथाऽपि भावेनोपयोगविशेषेण क्रियमाणो भावना-
विशेषत एवान्यस्मिन्नपि जन्मनि पुनरपि बोधिहाभाब प्रव-
ति । बोधिहाभम्भ मिच्छितोऽचिरात्प्रोक्तदेविति । एवं बाह्या-
दयमन्तरेण नामाऽऽदिच्छतुषिधाधिधामेन नमस्कारः क्रियमाणो
जीवं भवाद् मोचयति, पुनर्बोधिबीजं च जायते ॥ इति नियु-
क्तिगाथायाः ॥ ३०० ॥

अत्र ज्ञाप्यम्-

अरहंताऽऽचारवर्द्ध, उवणा नामं मयं नमोकारो ।
भावेणं ति य जावो,दुव्वं पुण कीरमाणो षि ॥३०१०॥
इय नामाऽऽदिच्छतिवह-बह्वऽऽन्तरविहाणकरणाओ ।
सो मोएइ भवाओ, होइ पुणो बोहिबीयं च ॥ ३०१ ॥
गतायं ॥३०१०३०१॥

तथा चाऽऽह-

अरहंतनमोकारो, पन्नाए जवकत्वयं करंताणं ।
हिययं अणुम्भयंतो, विसोचियावारओ होइ ॥३०११॥

चनं ज्ञानदर्शनचारित्रलक्षणमहंतीति धम्याः साध्याद्यः,
तेषां जवकत्वं तद्भवजोवितकृपणं कुर्वतां यावज्जीवं इदयम-
नुमुञ्चन् विन्नोक्तिकाया विमार्गमनस्थापयानस्य चाऽऽधारको-
ऽईशमस्कारो भवति । इति नियुक्तिगाथायाः ॥ ३०१ ॥

साध्यम्-

पन्ना नाणाऽऽपथणा, परित्तसंसारिणो पयणुकम्मा ।
जवज्जीवियं पुणजवो, तस्सेइ खयं करंतिताणं ॥३०१२॥
इह विस्सोओगमणं, विचस्स विसोचिया अवज्जाणं ।
अरहंतनमोकारो, हिययमओ तं निवारंइ ॥ ३०१४ ॥
गतायं ॥३०१३३०१४॥

अथाईशमस्कारस्यैव महाऽर्थतां दर्शयति-

अरहंतनमोकारो, एवं खलु वधिओ महत्थो षि ।
जो मराण्णि उव्वगे,अजिक्कणं कीरंइ बहुत्तो ॥३०१५॥
अईशमस्कार एवं खलु वयंतो महयं इति महाए अयं
वस्य स महाओऽप्याकारोऽपि द्वादशाक्षर्यमहिस्त्वाम्महार्थः ।
कयं पुनरेनदेयमं, इत्याह-यो नमस्कारो मरुणं प्राणोपर-

मलङ्कणे उपामे समीपवृत्ते, अर्भीक्ष्णमनचरतं क्रियते बहु-
शोऽनेकशः । ततश्च महत्यामापदि द्वादशाक्षीं सुक्या तस्याने-
ऽनुस्तरणाम्महायः ॥ इति नियुक्तिगाथायाः ॥ ३०१६ ॥
कयं पुनर्द्वादशाक्षायां नमस्कारः ? इत्याशङ्क्य युक्तिमाह
आध्यकारः-

जलाणाऽऽइयप सेसं, मोत्तुं पगरणयं महामोणं ।
शुपि वाऽतिपयं येप्पइ,अमोहमयं जह तरेइ ॥३०१६॥
मोत्तुं पि वारसंगं, मरणाऽऽइजएसु कीरए जम्हा ।
अरहंतनमोकारो, तम्हा सो वारसंगत्थो ॥ ३०१७ ॥
सव्वं पि वारसंगं, परिणापविमुक्तिहेइमिचागं ।
तकारणजावाओ,कहं न तयत्थो नमोकारो ॥३०१८॥
न हु तम्मि देसकावे, सको वारसिहो सुयवसंथो ।
सव्वो अणुचित्तरेइ, वंते पि समत्थाचित्तो ॥ ३०१९ ॥
चतस्रोऽपि सुयमाः, नवरं (देसकावे षि) देशः प्रस्तावः,
तद्रूपः कालो देशकालः, तस्मिन्मरसलक्षण देशकाल इति ।
(वंते पि त्ति) धनितमत्पयंमिति ॥ ३०१९ ॥ ३०१७ ।
३०१८ । ३०१९ ॥

एकस्मिन्मपि यत्र वीतरागोके पदे सति जीवः संवेगं गच्छ-
ति, येन च पदेन विरागत्वं भवति निर्बद्धमपि, तत्सत्यैकमपि
पदं समस्तमोहजाजोक्तेवहेतुत्वात्संपूर्णद्वादशाक्षर्यं ज्ञानमे-
व भवति, तत्कार्यकटुत्वात्, किं पुनरनेकपदाऽऽस्यको नमस्कार-
ः सव्वपुणं द्वादशाक्षर्यमं न भवित्थ्यति, इत्यनया मरुण्या नम-
स्कारस्य द्वादशाक्षर्यतां साधयन्नाह-

एगम्मि वि जम्मि एए, संवेगं कुणइ वीपरायमए ।
तं तस्स हांइ नाणं, जेए विरागसणुसेइ ॥३०२०॥
एगम्मि वि जम्मि एए, संवेगं कुणइ वीपरायमए ।
सो तेण मोहजासं, त्रिदइ अइक्कएभोगेणं ॥३०२१॥
ववहाराओ मरणे, तं पयमेकं मयं नमोकारो ।
अन्नं पि निच्छयाओ, तं चैव य वारसंगत्थो ॥३०२२॥
गतायो एव, नवरं किं पुनः प्रस्तुते तदेकं पदमं, इत्याह-
" ववहाराओ " इत्यादि । यथा लोकव्यवहारे ' साम्प्रतमव्य-
स्तःकुलः, प्रजुरो गोधूमः, संपन्नो यवः ' इत्यादावनेकमप्येक-
मुच्यते, तथा मरणसमये क्रियमाणः " एवं नमोकारो " अ-
नेकपदाऽऽस्यकोऽपि व्यवहारत एकं पदमत्राजिनमतः । निश्चय-
नयमनेन तदव्यवधि सुखन्तं तिष्ठन्तं वा लक्षयं यत्संवेगकरं
निर्जैराफलं पदं तदेतद् द्वादशाक्षां इति ॥ ३०२० ॥ ३०२१ ॥
३०२२ ॥

बहुक्तं नियुक्तिरुना- ' अजिककणं कीरंइ बहुत्तो ' । (३०१५)
इति । तत्र किं कारणम् ? इत्याशङ्क्याऽऽह-

जं सोऽतिनिज्जरत्थो, पिदयत्तो वन्निओ महत्थो वि ।
कीरइ निरंतरमजि-कखणं तु बहुत्तो बहू वारा ॥३०२३॥
यह यस्मात्सो नमस्कारोऽतिनिज्जरार्थः, तथा द्वादशाक्षराणि-
पिटकायां महायथोक्त्वाकारेण वीरितं, तस्माद्भीष्णं निरन्तरं
बहुशो बह्वो वाराः क्रियते ॥ इति गाथाश्लोकाः ॥ ३०२३ ॥
अथ नियुक्तिरुपसंहारम्नाह-
अरहंतनमोकारो, सव्वपाराऽऽप्यासाणो ।

मंगलाणं च सन्धेसि, पदमं हृदय मंगलं ॥ ३०३४ ॥

अत्र "सञ्चपावप्यन्तासयो" इत्यस्य ध्वाक्यायामाह-
पंसेइ पिबह व हियं, पाह जने वा जियं तयो पावं ।
तं सञ्चपावप्यन्तासयो-ज्याहभेये पयासेइ ॥ ३०३४ ॥

पांघर्याति अस्तिनयति जीवमिति पापम्, पिबति वा हित-
मिति पापम्, पाति वा भव एव रक्षति जीवं, न पुनस्त-
स्मान्नि-सन्तु ब्रह्मतीति पापम्; तथा सर्वे, कर्महामिभेतम् ।
कयंरूतम् ? इत्याह—(अट्टसामन्नाजहभेयं ति) अट्टो
सामान्येन ज्ञानाऽऽवर्त्तनीयाऽऽवरो जातिभेदा यस्य तद्वृ-
त्तामान्यजातिभेदं प्रणाशयत्युच्छेद्यतीति सर्वपापप्रणाशयन
इति ॥ ३०२५ ॥

" मंगलाणं च सन्धेसि " (३०३४)

इत्यादिर्ध्वाक्यायामाह—

नायाऽऽमंगलाणं, पदमं वि पश्यामहं पंचपरं ।

पदमं पश्यातरयं, व मंगलं पुञ्चपणियरयं ॥ ३०२६ ॥

अहंनमस्कारलक्षणं मङ्गलं नामवापनाऽऽदिमङ्गलानां प्रथमं प्र-
थम प्रधानम्, मोक्षलक्षणप्रधानपुरुषाऽऽद्यसाधकत्वात् । अथवा-
प्रस्तुतानामेव पञ्चानामहंतिस्माऽऽदिप्रथममङ्गलानामेतत्प्रथममा-
द्यम्, आश्चर्येण निर्दिष्टत्वात् । अथवा-प्रधानतरे प्रथमं, सिद्धाऽऽ-
द्यपेक्ष्याऽहंतां प्रधानतरपरोपकारार्थेसाधकत्वादिनि । " मंग-
लयह जवाजो, " (२४) इत्यादिना च मङ्गलं पूर्वजनिताशब्दा-
र्थमेव । इति गद्याश्रयाथैः ॥ ३०२६ ॥ इत्याहंनमस्कारः समाप्तः ।
विशो । (सिद्धनमस्कारशब्दाथैः ' सिद्ध ' शब्देऽभिधास्यते)

संप्रति सिद्धनमस्कारकल्पनामाह—

सिद्धाण नमोकारो, जीवं मोएइ जवसहस्ताओ ।

जावेण कीरमाणो, होइ पुणो बोहिलाजाए ॥

सिद्धाण नमोकारो, धन्नाण भवकत्थयं करंताणं ।

हिययं अण्णुमुयंतो, विसोचियाऽऽवारओ होइ ॥

सिद्धाण नमोकारो, एवं खलु वन्नितो महत्थो चि ।

जो मरएम्मि ठवग्गे, अभिकत्थयं कीरए बहुसो ।

मिद्धाण नमोकारो, सञ्चपावप्यन्तासणो ।

मंगलाणं च सन्धेसि, वीयं हृदय मंगलं ॥

गाथाचतुष्टयमप्यहंनमस्कार इव वेदितव्यम् । उक्तः सि-
द्धनमस्काराधिकारः । आ० म० १ अ० २ अण्ड । (सिद्धश-
ब्दाथैः ' सिद्ध ' शब्धे बह्व्यते)

साम्प्रतमाचार्यनमस्कारावसरः—

आपरियनमोकारो, जीवं मोएइ जवसहस्ताओ ।

जावेण कीरमाणो, होइ पुणो बोहिलाभाए ॥

आपरियनमोकारो, धन्नाण भवकत्थयं करंताणं ।

हिययं अण्णुमुयंतो, विसोचियाऽऽवारओ होइ ॥

आपरियनमोकारो, एवं खलु वक्षियो महत्थो चि ।

जो मरएम्मि ठवग्गे, अभिकत्थयं कीरए बहुसो ॥

आपरियनमोकारो, सञ्चपावप्यन्तासणो ।

मंगलाणं च सन्धेसि, तद्यं हृदय मंगलं ॥

गाथाचतुष्टयमप्यहंनमस्कारवदवसेवम्, विशेषस्तु सुग्गम
एव इत्युक्त आचार्यनमस्काराधिकारः । आ० म० १ अ० २
अण्ड । (आचार्यशब्दाथैस्तु ' आचार्य ' शब्धे द्वितीयभागे
३०२६ पुञ्च निरूपितः)

साम्प्रतमुपाध्यायनमस्कारः—

उवजायनमोकारो, जीवं मोएइ जवसहस्ताओ ।

जावेण कीरमाणो, होइ पुणो बोहिलाभाए ॥

उवजायनमोकारो, धन्नाण जवकत्थयं करंताणं ।

हिययं अण्णुमुयंतो, विसोचियाऽऽवारओ होइ ॥

उवजायनमोकारो, एवं खलु वन्नितो महत्थो चि ।

जो मरएम्मि उवग्गे, अभिकत्थयं कीरए बहुसो ।

उवजायनमोकारो, सञ्चपावप्यन्तासणो ।

मंगलाणं च सन्धेसि, चठपठं हृदय मंगलं ॥

गाथाचतुष्टयमपि सामान्याहंनमस्कारवदवसेवम् । विशेषस्तु
सुग्गमं एवेत्युक्त उपाध्यायनमस्काराधिकारः । आ० म० १ अ०
२ अण्ड । (उपाध्यायशब्दाथैस्तु ' उवजाय ' शब्धे द्वितीय-
भागे ८८३ पृष्ठे गतः)

अथ साधुनमस्कारः—

साहूण नमोकारो, जीवं मोएइ जवसहस्ताओ ।

जावेण कीरमाणो, होइ पुणो बोहिलाजाए ॥

साहूण नमोकारो, धन्नाण जवकत्थयं करंताणं ।

हिययं अण्णुमुयंतो, विसोचियाऽऽवारओ होइ ।

साहूण नमोकारो, एवं खलु वन्नितो महत्थो चि ।

जो मरएम्मि ठवग्गे, अभिकत्थयं कीरए बहुसो ॥

साहूण नमोकारो, सञ्चपावप्यन्तासणो ।

मंगलाणं च सन्धेसि, पंचमं हृदय मंगलं ॥

इवं गाथाचतुष्टयमप्यहंनमस्कारवदवसेवम्, विशेषस्तु
सुखोच्चेयः ।

एसो पंचनमोकारो, सञ्चपावप्यन्तासणो ।

मंगलाणं च सन्धेसि पदमं हृदय मंगलं ॥

पाठसिद्धा । तदेवं गतं वस्तुब्राह्मणम् । आ० म० १ अ० २ अण्ड ।

(१०) अथाऽऽश्लेषद्वारं बहव्यम् । तत्र परः प्राऽऽह—

न वि संसेवो न वित्थारो, संसेवो दुविह सिद्धसाहूणं ।

वित्थारओऽऽण्णुगविहो, पंचविहो न जुज्जए तम्हा । ३१० १ ।

इह किल सूत्रं संक्षेपवित्तरावतिकम्प्य न चर्यते । तत्र
संक्षेपवद् यथा सामाधिकसुत्रम्, वित्तरवद् यथा चतुर्दश
पुत्रोक्ति । इवं पुनर्नमस्कारसुत्रमुपायातितम्, ततोऽत्र न सं-
क्षेपो, नात्रपि वित्तरः । तथा—(संसेवो दुविह सि) पद्यं
संक्षेपः श्यासतस्तस्मिन् सति द्विविध एव नमस्कारो भवेत्सि-
द्धसाधुज्यामिति, परिनिर्वृताऽहंदादीनां सिद्धशब्देन प्रहणत्वात्,
संसारिणां तु साधुशब्देनेति । संसारिणो ह्यहंदाचार्योऽन्यथो न
साधुत्वमतिवर्तते । अथायं वित्तरतः । तदप्युक्तम् । यतो वि-

स्तरतोभेकविधो नमस्कारः प्राप्नोति । तथाहि- श्रुष्यनाऽस्तित-
संभवाऽऽदिष्यो नामप्राहं सर्वतोभेकरूपः; तथा-सिक्केष्योऽ-
प्येकस्त्रिचतुष्षष्टाऽऽदिसमयासिक्केष्यो बाधदनतसमयासिक्के-
भ्यः, तथा-सीधसिक्केप्रत्येकपञ्चाऽऽदिविशेषणविशिष्टेष्व इत्यादि-
भिर्भेदैर्विस्तरतोऽनन्तजेदो नमस्कारः प्राप्नोति । यतश्चैवं, तस्मा-
त्सुं पञ्चाशत्पञ्चविधोऽप्यं नमस्कारो न मुन्यत
इति ॥ ३२०१ ॥ तदेवमुक्तमात्रेणैव ॥

(११) अथ प्रसिद्धिद्वारम् । तत्र प्रसिद्धिद्वारोपस्य प्रतिवि-
धानमभिधीयते । इह चेदं प्रतिविधानम्-“ न संज्ञेपो,
नाऽपि विस्तरतः” इत्येतदसिद्धम्, संज्ञेपन्वाइव्य ।
अथ संज्ञेपकारणवशात्कृतायां कृतायां परिग्रहेण
सिक्केसाधुमात्रक एषोक्त इति चेत् ।
तच्चयुक्तम् । कारणान्तरत्वापि
स्वरूपात् । तथा चाऽऽह-

अरिहंताऽऽर्हं नियमा, साहू साहू उ त्सेतु जइयत्वा ।
तम्हा पंचविहो स्वदु, हेउनिमिचं हवइ सिक्को ॥३२०२॥
इहाहंदादयो नियमास्ताधवः, तदुणानामपि तत्र भावान् ।
स्ताधवस्तु तेभ्यर्हंदादिषु जकष्या विदपयनीयाः, यनस्ते न
सर्वेऽप्यर्हंदादयः, किं तर्हि, केचिद्वर्हंतः, येषां तीर्थंकरनाम-
कर्मोदयोऽस्ति, केचिषु सामान्यकर्मिणः, अन्ये त्वाचार्यां विज्ञा-
द्विष्टार्थदेशकाः, अपरे त्वाध्यायाः स्वरूपाटकाः, अन्ये त्वेत्तद-
विशुः सामान्यस्ताधव एव शिक्केऽऽप्यो, न पुनर्हंदादयः ।
तदेवं साधुनामर्हंदादिषु व्यजिचारात् तन्मस्करणेऽपि नाहंदा-
दिनमस्कारसाधव्य विशिष्टेषु फलसिद्धिः । तत्र च संज्ञेपो
द्विधिवनमस्करणमयुक्तमेव, अन्वयापकत्वादिति । अत्र प्रयोगः-
साधुमात्रनमस्कारो विशिष्टोऽर्हंदादिगुणनमस्करुतिफलप्रापणस-
मर्थो न प्रवति, तस्मान्नाभ्याभिधाननमस्कारोऽर्थात्, मनुष्यमात्र-
नमस्कारवद्, जीवमात्रनमस्कारवद्देति । तस्मात्संज्ञेपोऽपि
पञ्चविध एव नमस्कारो, न तु द्विविधः, अन्वयापकत्वात्; विस्तर-
तस्तु नमस्कारो न विधीयते, अशक्यत्वात् । तथा-“ मग्ने अ-
विष्णुषासो” इत्यादिको यः पूर्वं पञ्चविधो हेतुरुक्तः, तन्नमित्त-
मव्ययं पञ्चविधः सिक्को भवति । इति नियुक्तिमायायः ॥३२०२॥

अथ भाष्यकार आक्षेपविवरणमाह-

निष्पुपसंसरिक्या-कयत्पल्लवखणविहाणुओ जुचो ।
संखेचनमोकारो, बुविहोऽप्यं सिक्केसाहृणं ॥ ३२०३ ॥
उत्तनाऽऽर्हंणषण्यं तर-सिक्काऽऽर्हंणं जिष्ठाऽऽर्हंण्यं च ।
वित्तरओ पंचविहो, न वि संखेचो न वित्तारो ॥३२०४॥
गतायै ॥ ३२०३ः३२०४ ॥

अथ प्रसिद्धिविवरणमाह-

जइ वि जइमहणामो, हेइ कयं गहणमरुहयाऽऽर्हंणं ।
तह वि न तग्गुणप्या, मइगुणसामकप्याओ ॥३२०५॥
परिणामसुक्किहेउं, व पयो सो य वइअनत्थुओ ।
पार्यं गुणादिआओ, जा सा न तत्थुणगुणसकजा ॥३२०६॥
जइ मयुपाऽऽर्हंणमहणं, हेइ कयं महणमरुहयाऽऽर्हंणं ।
न य वत्थिसेसपुच्छी, तह जइसामसगहणसिमि ॥३२०७॥

जइ एवं वित्तरओ, जुचो तद्वयं तग्गुणविहाणुओ ।
जइइ तदसकज्जुओ, पंचविहो हेउमेयाओ ॥३२०८॥
पमोवएसणार्हं, सोऽजिह्मिओ तपभेपओ जेओ ।
जइ हावणाऽऽर्हंणो, दिहो मणणाऽऽदिकिरियाओ ॥३२०९॥
पला अपि गतायो एव ॥३२०९ः३२१०॥ नवरं (तह जइंवादि)
तथा तेनेव प्रकारेण, यतेः साधोः सामान्यं, तद्वयं सति
नार्हंदादिविशेषवति बुद्धिरूपपद्यत इति ॥ ३२०७ ॥
(तदनेतगुणेत्यादि) तेषामर्हंदादीनां ये अनन्ता गुणाः प्रत्ये-
कं क्षेत्रकालजातिगोचरमाणाऽऽस्तित्वेषःसंयमाऽऽदिविशेषकरुपा
उपाधयस्तैः कृत्वा विधानाद् नमस्कारस्य करणादिति ॥३२०८॥
(जइ हावणाऽऽर्हंणेत्यादि) यथा सावक-श्रवक-पावक-पात्र-
क-यावकाऽऽर्हंणानां जवन-पल्लव-पचन-पठन-याचनाऽऽदि-
कियातो भेदो दृष्टः ॥ ३२०९ ॥

(१२) अत्र क्रमद्वारविवारमाह-

पुब्बाणुपुण्वि न कपो, नेव य पच्छाणुपुण्वि व स जवे ।
सिक्काऽऽर्हंणया पढया, विहयाए साहृणो आर्हं ॥३२१०॥

इह क्रमस्वावद् द्विविधः-पूर्वानुपूर्वी वा, पश्चानुपूर्वी
वेति । अत्रानुपूर्वी किल क्रम एव न भवति, अस्म-
न्मस्करत्वात् । तत्रायमर्हंदादिक्रमः पूर्वानुपूर्वी न भवति,
सिक्काभावाद् वनभिधानादेरकालकृतकृत्यत्वेन । तथा-“ सि-
द्धाण नमोकारं, काऽण-मभिगर्हं तु भो गिरहे ।” इति
वचनाद्द्वैतमस्कार्यत्वेन च सिद्धाणां प्रधानत्वात्, प्रधानस्य
चाऽऽर्हंणत्वेन पूर्वोभिधानादिति भावार्थः । तथा-नेव च
पश्चानुपूर्व्यं क्रमो जनेत, साधूनां प्रथममनाभिधानात्, इहाऽ-
प्रधानत्वात्सर्वपाहंवाया इति साधवः । तत्रहं नावादीं प्रनिपाद्य
यदि पर्यन्ते सिक्काऽभिधानं स्यात्, नहा भवेत्पश्चानुपूर्वी । तस्मा-
त्प्रथमायाः सिक्काऽऽदित्वात्, द्वितीयायास्तु साध्यादित्वाद् नैवं
पूर्वानुपूर्वी, नापि पश्चानुपूर्वी ॥ इति नियुक्तिमायायः ॥३२१०॥

एतदेव भाष्यकारः प्राऽऽह-

जेण कयत्था सिक्का, न जिष्ठा मिक्काऽऽर्हंणो कपो जुचो ।
पच्छकमो व जइ सं-जयाऽऽर्हंणसिक्कावसाणा तो ॥३२११॥
जं च जिष्ठाण वि पुज्जा, सिद्धां जं तेसि निक्कखणकाले ।
कयमिक्कनयोकारा, करेति सामादयं सव्वे ॥ ३२१२ ॥
गतायै ॥ ३२११ ॥ ३२१२ ॥

अत्रोत्तरमाह-

अरहंणुवपेणं, सिद्धा न जंजति तेण अरहंणऽऽर्हं ।
न वि कोई परिमाणं, पणमिच्छा पणमर्हं रन्तो ॥३२१३॥

इह तावदयं पूर्वानुपूर्वीक्रम एव । यद्व्युक्तम्-“ सिक्कादिरयं
प्राप्नोति ” । तच्चयुक्तम् । यतोऽर्हंणुपदंशेनैव सिक्का अपि हावन्ते,
प्रत्येकाऽऽर्हंणोऽस्तीत्येनाऽऽमगम्यत्वात् तेषाम् । तेन तस्माद्-
र्हंदादिरैव, पूर्वानुपूर्वीक्रम इति गम्यते । अत एव बाहंता-
मभ्यर्हंणत्वमभयत्वेन । कृतकृत्यमभयत्वेन काऽऽर्हंणवदित्वात् प्रायः
समानमेव । तथा-नमस्कार्यत्वेनमभयत्वेन कर्मव, अर्हंणमस्कारपू-
र्बकमेव सिद्धस्यप्राप्तेर्हेतामपि वस्तुतः सिद्धनमस्कार्यत्वात्तिति ।
आह-यद्येवं तर्थाभावात्ऽऽदितिः क्रमः प्रातः, अर्हंतामवना-
भावोपदेशेन परिष्कारादिति । तच्चयुक्तम् । यस्माद्द्वैतसि-

कपोरेशाय वस्तुतस्तुद्वयव्ययोर्यिच्कारः शेषान्त, परमनायकप-
दवर्तितास्तयोः । अर्थायस्त्वहंतां परिचकन्त्या एव वर्तन्ते । ना-
ऽपि कश्चिन्परिचदे (पणमिसा) प्रथमानं कृत्वा, ततः प्रथम-
ति राक्षे; इत्यतोऽभेदमेवेदम् । इति नियुक्तिगार्थाः ॥ ३२१३ ॥

साध्यकारः प्राऽऽह-

जह एवं आयरिओ-वर्षसओ जं जिणाऽऽपदीवची ।
तेणाऽऽपरियाऽऽइकमो, जुचो नो चेदोगेगंतो ॥३२१४॥

यद्यहं दुपदेशेन सिक्वा ज्ञायन्त इत्यहंतामादी नमस्कार, तद्धेतुं सत्याचार्योपदेशत एव यस्माज्जिनाऽऽदीनामहंताऽऽदीनां प्रतिपत्तिर्नैव्यक्तोक्तोपजायते, तस्मादाचार्योद्विरेव क्रमो यु-
क्तः; न चेदेषामिच्छने, तद्धेतुकार्गोऽयं-यद्गुपदेशेन यो ज्ञायते तस्य प्रथान्यमितरस्य च गुणभाव इति ॥ ३२१४ ॥

पर एवाऽह-

जुचो ब गणहरायं, जिणाऽऽओ जं जिणोवर्षसं ।
जाणंनि ते विसंभे, सेसा उ गुरुकपरेमणं ॥ ३२१५ ॥

काका वदन्ति-युक्तो वा गणधराणां गौतमाऽऽदीनामयं जिनाऽऽ-
द्विरहंदादिदमः, यस्मासे गौतमाऽऽद्यो जिनस्याऽहंत पक्षोपदेशे-
नावश्यादप सिद्धाऽऽचार्योऽऽदीन् जानन्ति, योषास्तु गणधरादि-
प्यप्रशिक्षाऽऽद्यां निजनिजगुरुकपरेमं सिक्वाऽऽदीनहंतञ्च
जानन्ति, ततः केवाऽहंदादिः; केवाऽहंदाचार्योऽऽदिः क्रम-
स्वदभिस्रायतोऽनियमेन भवति इति ॥ ३२१५ ॥

तथा पर एवाऽह-

अहवा आयरिउ विय, सो तेसिं मइ तन्नो पससो भे ।
आयरियाऽऽइउ विय, एवं मइ सन्नसाहूणं ॥३२१६॥
अथवा मतिः-स जिना भगवानाचार्य एव तेषां गणधरा-
नामाचारप्रवर्तकत्वमाश्रित्येति भावः । ततश्चैवं सति- ' जे'
भगवतामाचार्योऽऽद्विरेव सत्सधूर्ता गणधराऽऽदीनां क्रमः
प्रसक्तः प्राप्त इति ॥ ३२१६ ॥

अत्र सूक्तस्वरमाह-

पदमोवपसगहणं, तं चारुओ न सेसपट्ठितो ।
गुरतो वि तद्गुवदङ्क-स्तवेव अण्णाभासया नरं ॥३२१७॥
अरहंतगुरुवज्जा-यथावन्नो तसस गण्णहूणं पि ।
जुचो तयाइउ विय, न गुरु चि तयो जिणे न चवे ॥३२१८॥
स जिणो जिणाऽऽसपसओ, सो वेव गुरु गुरुवपसाओ ।
करणाऽऽद्विणयणाओ, सो वेव मन्नो उवज्जाओ ॥३२१९॥

इह यद्यथाचार्योऽऽद्योऽहंदादीनुपदिशन्ति, तथाऽपि यत्प्र-
थममुपदेशग्रहणं गणधराणां तदधिकृत्योच्यते । तथाऽहंत
एव सक्त्वाह, न शेषेऽयं आचार्योपस्थाऽऽद्विः । वेऽपि
गुरुव आचार्योऽऽद्योऽहंदादीनुपदिशन्ति, तेऽपि तद्गुपदिष्ट-
स्वाहं दुपदिष्टस्यैव, केवसमुत्पापका; न पुनः स्वात्मस्यैव देवा-
का इति ॥३२१७॥ अथवा यद्यथाचार्योऽऽद्युपदेशेनाहंतां ज्ञाय-
न्त इत्यहंतामयते, तथाऽहंदादिरेव क्रमः । कुता? इत्याह-
(अरहंतेत्यादि) गणधराणां, अपिशब्दाच्छेवाऽऽचार्योऽऽदीना-
मपि, तदाहंदादिरेव क्रमो युक्तः । कुता?, इत्याह-तस्माहंत
पदाहं दुगुपकाप्यायभावतः । स यद्यहं महादाराऽऽद्विर्भगवान-

हमहाप्रतिहायोऽऽद्यतिहाययोगाहं, स एव तस्योपदेशेऽऽद्वि-
भ्यो गुरुराचार्यः, स एव वेगिभ्युपकाप्यायोगाऽऽद्विभिनयनापुपा-
प्यायः, ततश्चाऽऽचार्योऽऽद्विक्रमेऽपि परेणाऽऽद्यप्रथमानं सामर्थ्या-
वहंदादिरेव क्रमः संपद्यन इति भावः ॥३२१८॥ न चाऽयं गु-
रुराचार्य इत्यतो जिनाऽहं सवेव, किं तु अवेदेव, जिनातिशय-
योगादिति । एतदेवाऽऽह-(स जिनाो इत्यादि) गतार्था ॥३२१९॥
अथ यद्गुक्तम्-"अं च जिणाण वि पुज्जा सिक्वा" (३२१२)
इत्यादि; तत्राऽह-

जह सिच्छन्मोक्षारं, छउमत्थो कुणइ न य तदाईओ ।
ते पइ तथा न दांसो, न इति तकाहामरुहेतो ॥३२२०॥

यदि निष्कम्पकाक्षे भगवोऽहंत्सुक्ष्मायो गुणाधिकानां सिक्वा-
नां नमस्कारं करोति, करोतु नाम तदा, न कश्चिदोपः । कं
प्रति न दोषः?, इत्याह-तं छद्मस्यतोऽधिकं प्रति । न ह्यसौ
तस्मात्प्रमहं, केवलोपस्थास्येव तज्जावदिति । यदि उग्रस्य-
तोऽधिकरापेक्षया गुणाधिकाः सिक्वाः अन्वजित्वाऽप्यन्ते, तर्हि क-
यं उग्रस्यतोऽधिकराऽऽद्विनमस्कारः?, इति चेत् । तद्गुक्तम् । कु-
तः?, इत्याह-न च तदादिच्छद्मस्यतोऽधिकराऽऽद्विनमस्कार इत्य-
तेऽस्माभिः, किं तु समुत्पन्नकेशकानांऽहंदादिरेव । स च केव-
ल्पदेम् सिद्धाऽऽद्विभस्तुलोमस्वकापोपदेशेऽस्मान्तः सिक्वां गुणा-
धिकं इत्युक्तमेवेति; अतोऽहंदादिरेव नमस्कार इति ॥३२२०॥

अत्राऽऽक्षेपपरिहारी प्राऽह-

एवमकपत्यकाक्षे, सिक्वाऽऽइ होउ भण्णइ तथा वि ।
अन्ने संतसहंता, तन्नो तयाई तन्नो निच्छं ॥ ३२२१ ॥

यदि उग्रस्यतोऽधिकरापेक्षया गुणाधिकाः सिक्वाः, तद्धेतुं स-
त्यकृतायं उग्रस्यतोऽधिकरकाक्षे सिक्वाऽऽद्विनमस्कारो भवतु, स्या-
योपपन्नत्वादिति । जयतेऽत्रोत्तरम-हन्त ! यदाऽत्र जनना-
ऽऽदीं छद्मस्यतोऽधिकरस्तदाऽपि महाविदेहेत्यन्ते केवलिनोऽहं-
तः सन्ति, ततस्तदाद्विरेहंदादिरेव, तकोऽसौ नमस्कारो, नित्यं
सर्वदा ॥ इति गथाऽहकार्यः ॥ ३२२१ ॥ तदेवमुक्तं कम्पद्वारम् ।
(१३) अथ प्रयोजनफलवेदंशानांयमाह-

एत्य य पम्भोयणमिणं, कम्पकसयगमत्ताऽऽगमो चेव ।
इहलोयपारलोऽप-दुविदुफलं तस्य विदुता ॥ ३२२२ ॥

अथ च नमस्कारकरणे प्रयोजनमिदम् । यत्तु-करणकाल
एवाऽऽक्षेपेण ज्ञानाऽऽवरणऽऽद्विकर्मकम्, अनन्तकर्मपुत्रलापक
मनसरेण भावतो नमस्कारस्याऽऽप्यभावेरित्युक्तम् । तथा-मङ्ग-
ज्ञाऽऽगमश्चैव यः करणकालजावीति, तथा-कालान्तरभावि पुन-
रैदंशोऽधिकपारलौकिकनिर्दिष्टं द्विविधं फलम् । तत्र दृष्टान्ता
वद्ययमाणलक्षणा इति ॥ ३२२२ ॥

तदेव द्विविधं फलं तावच्छिबुषवन्नाह-

इहोपे अत्यकामा, आरोगं अजिरेई य निष्कत्ती ।
सिच्छी य समगुक्कुल-प्वषायाऽऽइई य परलोप ॥३२२३॥

इहलोकं नमस्काराद्यर्थकामौ भवतः; आरोग्यं नीचजन्ममु-
पजायते । एते चाऽऽद्योऽर्थः शुभविधापिनोऽस्मात्प्रवृत्तिः ।
तथा चाऽह-आभिनुबधेन रतिरमित्ति; सा जहल्लोकऽऽप्यर्था-
द्विभ्यो भवति, परलोकाविषया तु तस्यैव, ज्ञानातुर्भावि-
त्वात्; निष्कत्तिः ' पुण्यस्व ' इति गम्यते । अथवा- ' आभरतेऽथ
निष्कत्तिः ' इत्येकवाक्यतेव । तथा-निश्चिन्त, मुक्ति, स्वर्गः, सुकु-
लमस्वाऽऽद्विह परलोके इत्यस्याऽऽस्तुष्पकफलयमिति ॥३२२३॥

(१४) अथाऽन द्विविधेऽपि पुनोर्प्राप्तान् एतान्तामाह-
इहलोपमि तिर्दंती, सा दिव्यं भाउशुभ्रवणमि ।
परसोप चंपांगला, हुंनियजक्लो व दिहृता ॥२२५॥ शिष्योः।

इहलोके नमस्कारार्थमुदाहरणं त्रिवृत्तौ—

“यथास्व सावगस्व पुसो धर्मं य व केह । सो य सावगो का-
स्वगतो । सो वाहिराहमो (विद्याहमि) एवं चेष विहरह ।
अथवा तस्मि चरसमीषे चिद्यावगो आवासितो । सो तेषु
समं मेति करेह । अथवा अणह-प्राणेह निरुबहयं अणाहं
मडयं, जेण ते ईसरियं करेमि । तेण मणिमो, बढी उव्वज्जो
मणुस्सो । सो मसानं नीतो । अं च तत्प पाठमं तं च मीयं । सो य
दारगो पिपरेण नमोक्कारं सिक्खावगो, मयितो ब-आहे धी-
हेज्जालि, ताहे एवं पठिज्जालि, पिज्जा एसा । सो य तस्स मयग-
स्व पुसतो उविमो । तस्स य मयगस्व हथे मसी दिव्मो । परि-
व्यायगो विज्जं परिवहेह । उट्टुमारयो वेयालो । सो दारगो जी-
तो हियप नमोक्कारं परिवहेह । सो वेयालो पकितो । पुणो
वि जवति । पुणो वि उट्ठिओ । सुट्टुनरं परिवहेह । पुणो वि
पडितो । तिदंही जणह-किं वि जाणसि । । जणह-न किं पि
जाणामि । पुणो वि जवह । तथ्यवारं पुणो वि उट्ठितो । पुणो
नमोक्कारं परिवहेह । ताहे बाणमंतरेण कसिक्कणं तं जमं गहा-
य सो (तदंती) दो कंटा कओ । सुवयकंती (काडी) जातो ।
अंगोबंगणिय व से जुचजुत्तारं कांठं सव्वरंसि कूटं । इस्सरो
नमोक्कारपविजेण जातो । जह न हौतो नमोक्कारो, तो
वेयासेण मारिज्जतो सो सुवयं हौतो ।

कामनिष्कर्षो नमोक्कारतो कहे ?-

“यथा सावित्रा आसी, तीसे मत्ता मिच्छादिद्वि अर्थं मज्जं आ-
पेह अणह, तीसे तणुप न लक्कहं सि । स स्वसत्तं ति चित्तेह-
कंठं मरेमि । । अणयाया कणहसत्तो घनप बुभित्ता आणीतो, स-
संमो वितो ब । जितितो मणह-अणह पुष्पाणि अणुगे घनप उ-
विद्याणि । सा पविष्ठा अंधकारं ति नमोक्कारं परिवहेही चित्तेह-
जह वि मे कोह कापज्जा, तो पि मे मरंतीए नमोक्कारो न
मस्सिद्धिति । ता बूढो हथ्यो । सत्तो देवयाए अबाहितो पुष्प-
मत्ता कया । सा गहिया, दिग्धा य से । सा संभंता चित्तेह-
अथाणि पयाणिय । पुष्पह ब । तीए कहियं-ततो वेव घडातो
आणीयाणिय पयाणि । गतो तत्थ पेठ्ठह बडयं, पुष्पगंयं च ।
व ति वात्थ कोह सत्तो । ततो आउट्ठो पाए पकितो सव्वं कहेह,
कामेह य च पाज्जा सा वेव चरतामिणी जाया । एवं कामाबहो
नमोक्कारो ” ।

आरोमाभिरर्पण उदाहरणं—

“ एवं नगरं नदीतीरे । अरकमिषण सरीरचित्ताए नि-
भाएयं नदीए वुनकंठं माउठुगं दिहं । रायाए उवणीयं । रत्ता
सुयस्स हथे दिहं । तेण जिकिमयत्तस्स उवणीयं पमाणेव
वणेण गंधेण ब अहरिसं । तस्स मणुस्सस्स राया तुठो । दिक्षा
जोगा । राया मणह-अणुनदीए अणह जाव ह्वं भवे । पयय-
णं गहाव पुरिसा गवा । दिठो वणसंको । जो फसाणि गेणह
सो मरह । रथो कहियं । मणह-अणवत्तस्स प्राणेवव्याणि, गौलाव-
(अणव) पडिया वणंतु । एवं गवा आणेति । तत्थ अस्स गौहगो
आगतो सो गौा वणे वासिह । पविस्सिष्ठा फलाणि कहें तुमह,
ततो अथे आणेति । जो सुहह सो मरह । एवं काठे वणंते
सावगस्व परिवह्डी जाया । तत्थ गतो चित्तेह-मा विराहव-

सावगो को वि होज्ज सि निसीरियं प्राणसा नमोकारं पवतो
जुक्कह । बाणमंतरस्स चित्ता जाया-कथ मए एवं सुवपुणं ?,
पायं, संवुको बंध, जणह य-अहं तत्थेव साइरामि । गतो रथो
कहियं । रथा संमाणितो । तस्स उस्सीएय विणे दिणे उडेह ।
एवं तेषु अमिरदं, भोगा य हक्का । जीवियातो व किं अणो आरो-
मं ? । राया वि परिउठे सि ” ।

परलोपे वि नमोक्कारफलं—

“ वसंतपुरे नयरे जियसए राया । तस्स गथिया साविवा । घा
अंडपिगणेण चोरेण समं वसति । अथवा कयाह तेण रथो घरं
हयं (आयं), हारो आणीतो, भीरुहिं संगोविज्जह । अथवा उज्जा-
णियाए गमयं । सव्वामो विजुसियामो गणिवाओ वणंति । तीए
सव्वामो प्रतिवसायि सि सो हारो आविच्छो । जीसे देवीए य-
सो हारो, तीए दासीए सो नातो । कहियं रथो । सा केण समं वस-
ह ? । कहियं चंपांगलो गहिलो सुभं भिणो । तीए वि चिंति-
यं-मम दोसेव मारिओ सि सा से नमोक्कारं देह, मणह य
निदायं । करेदि अहा एयस्स रथो पुसो प्रायासि सि । कयं
निदायं । अग्गामहिंसीए उदरे उववओ । दारगो जातो । सा
साविवा कीलावणघातो जाया । अन्वया चित्तेह-कालो स-
मो गणस्स मरणस्व य होज्ज । कयाह रमायंती अणह-
मा रोव चंपांगला ! सि जाहं सरिया । संवुको राया मतो । सो
राया जातो । सुचिरेण काठेण दो वि पचचयाणि ” ।
एवं सुकुलपट्टयातीतं सभागमणं सिद्धिमममिति ।

अह वा विनिय उदाहरणं—

“ महराप नयरीए जिणदत्तो सावगो । तत्थ हुंदिओ चोरो
नगरं परिमुसह । सो कयाह गहिलो सूभं जिन्यो । रत्ता ज-
णियं-पदिभरह विद्याया वि से नजिह्मी सि । ततो रायमणुसा
पदिचरंति । सो जिणदत्तो सावगो तस्स माहदूरे वीतोवयध ।
सो चोरो जणह-सावग ! तुममणुक्कंपगो सि सि साहरो-हं, हेह
मम पाणियं, जा मरयि । सावगो मणह-रमं नमोक्कारं पवेज्जा,
ते प्राणेमि पाणिबं । जह विस्सारेस्सि तो ते आणीयं पि न देमि ।
सो ताए बोलायाए पडह । सावगो वि पाणियं गहाय आगतो ।
ता बेला पयाव (पवेलं पाहामि) सि नमोक्कारं चोसंतस्सेव
निग्गतो जीवो । जक्को उवचन्तो । सावगो तोहि मणुस्सेहि गहि-
तो । चोरमत्तदायगो सि रथो निवेयंयं । राया अणह-एयं पि सुणे
मिह्दह । आथायणं दिज्जह । जक्को ओहिं पंउज्ज । पेठ्ठह सावगं
अण्यणो य सरीरं । ततो पवयं उण्णंठणु नयस्स उवचं
उडेह । मणह य-सावगं महरायं न याणह, कामेह, मा मे सव्वे
दूरेहामि । ततो मुक्को आमितो चित्तुंए नयरे पवेसितो । नय-
रस्स पुणेण जक्कस्स आययणं कयं । एवं नमोक्कारेण फलं
अनह । ” उक्ता नमस्कारनिर्मुक्तिः । आ-म-० ? अ-० १ काठ ।

अथ प्रायकारः प्रयोजनफलयाविवेकप्रणाम-
सयभ्रोवभोगकिरिया-गुणसाजो तप्यभ्रोवयमिहेव ।
कासंतरनिष्कार्फि, फलमिहरद्वोगमोक्कलेमु ॥३२५॥
कम्मवत्तओऽणुसमयं, तन्नाये वेव तनुवभ्रोगा ओ ।
सव्वत्थसु य मंगल-मविग्गहेठ नमोक्कारो ॥३२६॥

तत्थ नमस्कारस्व प्रयोजनं तत्प्रयोजनमिद्वैवेदलोक एव ।
किमिति ? । अत्रोच्यते-तद्विषयस्वततोपयोगिकथवा यः कर्म-
ज्ञव-ज्ञवोपशमऽदित्युपस्थेयं ज्ञानः । फलं तु नमस्कारस्व (का-

लेतरनिष्पत्तिं ति) । कामान्तरं निष्पत्तिर्यस्य तत्काला-
न्तरनिष्पत्तिः, कालान्तरमाधीत्यर्थः । तत्र (इदं सि) इदं लो-
के, अर्थकामाऽऽदिकम् । (परलोपे सि) परलोके स्वर्गाऽऽदिकं,
मोक्षं तु जगत्प्रसादात्प्राप्ताऽऽदिकमिति । तदर्थं सामान्यतः प्र-
योजनं फलं कोपयति । ३२१५ ॥ अथ प्रयोजनं विद्योप-
सां दर्शयति—(कम्मेश्यादि) (तद्वाग्नेयं च) तस्य नम-
स्कारस्य लाजकाल एव, तद्भुतयोर्गाममस्कारोपयोगाद्भु-
तसमयं कर्मक्रिया भवति । तथा—मघायेषु च सधकायेषु प्र-
बुधालां मङ्गलमधिग्रहेतुर्नमस्कारः संपद्यत इति ॥ ३२२६ ॥

अथ कश्चिदाह—“ननु नमस्कारोपयोगान्मन्त्रैर्होतु-
वति ” इत्येतत्कृतः ?, इत्याह—

सुयमागमो चित यत्त्रो, सुभ्रोवभोगप्रभोयणो तं च ।

आप्राह्यपरिखाभा—वसंवरऽऽ—बहुविगणं च ॥ ३२२७ ॥

तकोऽसौ नमस्कारः सुमागम इत्यर्थः । स च भूतोपयोगप्र-
योजनः भूतोपयोगः प्रयोजनं फलमस्येत्येत कृत्या । तत्र भूतो-
पयोगप्रयोजनमात्महितभाषसंवरऽऽदिभेदेन बहुविकल्पं बहु-
नेद्म् । उक्तं च—“ आप्राह्यपरिखाभा—वसंवरो नमनो य-
संवेगो । निष्कंपया तत्रो नि—ज्जरा य परदेसियसं च ॥ १ ॥ ”
इत्यादि । अनो नमस्कारस्य अतकपरवाङ्मन्त्रस्यैव तद्भुतयोर्गाम-
कर्मण्य इति ॥ ३२२७ ॥

(१५) अथ प्रेरकः प्राऽऽह—

पूयाफलपपया न हि, नहं व कोवपसायविरहाभ्रो ।

निष्ठासिष्ठा दिदंती, वधधम्मणे निवाऽऽर्था ॥ ३२२८ ॥

नमस्कारलक्षणायाः पूजायाः फलं पूजाफलं तत्रयौ न हि
नैव जिगत्सिषौ, कोपप्रसादरहितत्वात्, नभोवदिति । ये तु
पूजाफलदाः ते कोपप्रसादरहिता न भवन्ति, यथा नृपाऽऽद्य
इत्येव वैश्वदेव्येण दृष्टान्त इति ॥ ३२२८ ॥

एतदेव समर्थयन्नाह—

पूयाऽणुवगाराभ्रो, अपरिगहाभ्रो विष्णुजिजाभाभ्रो ।

व्याऽऽर्थाभ्रो वा, विफला सिष्ठाऽऽद्यप्यचि ॥ ३२२९ ॥

विफला सिष्ठाऽऽदिपुजेति प्रतिज्ञा । देवताह—पूजाया अनुपक्रि-
यमानत्वात्, तद्परिघ्रादित्वाद्, अमूर्त्तत्वाद्, व्याऽऽदिज्ञाभा,
नभोवदिति ॥ ३२२९ ॥

अथ प्रतिविधानमाह—

जिष्ठासिष्ठा दिंति फलं, पूयाए केण वा पवसामिणं ? ।

धमपाऽधम्मनिचितं, फलमिह जं सव्वज्जीषाणं ॥ ३२३० ॥

ते य जभो जीवगुणा, तन्नो न देया न वा सपादेया ।

कथनासाऽक्यसंज्ञा—मसंकरंमत्तदोसाभो ॥ ३२३१ ॥

नन्यपमनुक्तोपाश्रमः सर्वोऽपि पूर्वोक्तः, यस्माद् “जिनसिष्ठाः
पूजायाः फलं ददति” इति केनेद् प्रवचनम् ? । धमाधर्मनिमित्त-
मेव हि यस्माद् स्वर्गनरकाऽऽदिकं फलमिह सर्वज्जीवानामिति ॥
तौ च धर्मोधर्मौ यतो जीवगुणौ, ततो न कस्यापि देवी दाल-
स्यौ, नापि कृतस्मिन्सादेव्यौ प्राप्नोः। ज्ञानाऽऽदिगुणवत् । कुतः ?,
इत्याह—(कथनासोऽयादि) यदि ह्येन जिगत्सिष्ठाः कुपिताः सन्तः
कस्याऽपि धर्ममपहरेरुपधर्मं च प्रयच्छन्तुः, तदा कोपविष-
यजुतस्य प्राणिनः कृतस्य धर्मस्य नाशः, अकृतस्य वाऽधर्म-
४६१

स्याऽऽगमः स्यात्, प्रसन्ना वा यदि कस्याऽप्यकाङ्क्षिकं धर्मं
प्रयच्छन्तुः, अधर्मं चापहारेणुः, तदाऽकृतस्य धर्मस्याऽऽगमः, कृत-
स्य चाधर्मस्य नाशो ज्ञेयमिति । एवं यदा ते प्रसन्नाः कुपिता वा
कस्याऽपि संबन्धिनी धर्माधर्मोपाच्छान्तास्येव द्युः, अन्वस्य
संबन्धिनी चापत्स्य, तदा प्राणिनां परस्परं धर्माधर्मयोः संकर-
ः, एकत्वं वा स्यात् । एवं स्वर्गनरकाऽऽदिकं धर्माधर्मकलेऽपि
कृतनाशाऽऽदिभावना कार्याति ॥ ३२३० ॥ ३२३१ ॥

अपि च—

नाणानावाइसुहं, भोक्त्वो पूयाफलं जज्जोऽजियमं ।

तं नाऽऽप्यपज्जयाभ्रो, देयं जीवाऽऽर्थावो व्व ॥ ३२३२ ॥

ज्ञाने सत्यनावाधस्य यस्तुक्तं तद्भूयो यो भोक्ता, स एव य-
स्मात्कर्मस्कारलक्षणायाः पूजायाः परमार्थतो मुष्यं फलम-
भिमते, स्वर्गोऽदेरातुपक्रिकफलत्वात् । तत्र यद्योक्तं सुखं न क-
स्याऽपि देयं दातुं शक्यम्, आत्मपर्यायत्वात्, जावचैनन्याऽऽदि-
भाववत् । ततश्च पूजाफलज्ञाननिषेधे सिद्धसाधनभेदेति ॥ ३२३२-
यदि पूजाफलं न देयं, तर्हि किं देयमिह भवेद् ? । इत्याह—
भवाऽऽर्हा ह्यो ज्ञेयं, न तद्वत्थो प्यणुप्ययोऽयं ।

तं पि सक्रोद्दोऽयं चिय, बज्जनिमित्तं परो नवरं ॥ ३२३३ ॥

द्यात्परोदनाऽऽदिकं भक्ताऽऽदिकं परस्मै देयं भवेत्, एतुलु-
द्वलस्कन्धमयत्वात्, घटाऽऽर्थात् । केवलं तदर्थो भक्ताऽऽ-
र्थाऽयं पूजनप्रयत्नो न जयति, किं तु भोक्ताऽर्थः । किञ्च—तदपि
भक्ताऽऽदिकं स्वकृतनात्मकं उच्ये ज्ञापित्यर्थे तत्सकृतादर्थं,
स्वकृतकर्मजनितमेवेत्यर्थः । यस्तु परः कश्चिद्दाला दृश्यते, स
केवलं बाह्यनिमित्तमात्रमेव । निश्चयानन्तु बाह्यो न कोऽपि क-
स्यापि दाता, प्रपहती चिति ॥ ३२३३ ॥

एतदेव समर्थयन्नाह—

कम्मं सुहाऽऽर्हा, बज्जपरं कारणं जया देहा ।

सदाऽऽर्हा बज्जपरं, जइ दायारो कहा का सु ? ॥ ३२३४ ॥

तद्भा सकारणं चिय, सुहाऽऽर्हा बज्जं निमित्तमेवायं ।

को कस्स देइ हरइ व, निच्छयभ्रो का कहा सिद्धे ? ॥ ३२३५ ॥

यदि हन्त । सुखदुःखानामन्तरङ्गं कर्मैव हेतुः, देहस्तु यदा
तेषां बाह्यतरं कारणं, शब्दरूपाऽऽदिकं तु ह्युभाभ्युभयपि बाह्य-
तरं कारणं, तदाऽऽतिबाह्यतरादपि परभूते दातरि काऽयं
किञ्च कारणत्वकथा ?, इति ॥ ३२३४ ॥ तस्मात्कामादीषु कर्मै-
व कारणं यस्य तत्सकारणमेव सुखाऽऽदि, बाह्यं तु देहशब्दरू-
पाऽऽदिकं निमित्तमात्रकमेव । ततो निश्चयतः कः कस्मै ददाति,
अपहरति वा ?, न कश्चिदित्यर्थः । तथा च सनि क्रीणगराग्नेये
सिद्धे का नमस्कारफलदातृत्वकथा ?, इति ॥ ३२३५ ॥

अथ परमेव परिहारं चाऽऽह—

जइ सव्वं सकयं चिय, न दागाहरगासइफलमिहाऽऽवणं ।

याणु जतो चिय सकयं, ततो चिय तत्फलं जुषो ॥ ३२३६ ॥

दागाऽऽर्हापराणुगाह—परिणामविसेसो अ भो च्व ।

पुणं हरणाऽऽर्हा—वचायपरिणामभ्रो पावं ॥ ३२३७ ॥

तं पुनं पावं वा, त्रियमचयि बज्जप्रचचयावेकं ।

कालंतरपाणाभ्रो, देइ फलं न परभो लभं ॥ ३२३८ ॥

यत्तुक्तप्रकारेण यद्योक्तः ह्यनमद्युभं वा फलमनुनयति, तत्स-

र्षे लकृतमेवेष्यते, न पुनः कोऽपि कस्याऽपि किमपि द्वात्य-
 पहरति वा; तर्हि दानापहरणाऽऽदीनामिह दानुरपदसूत्रं न कि-
 श्चिफलमविधापत्तं, स्वकृतस्यैव फलेन तस्य प्राप्त्यादिति ।
 सुहरिह-अनु यत एव तस्त्वञ्जं, तत एव तफलं दा-
 तुरपदसूत्रं युक्तम् । दाता हि दानसमये परानुग्रहपरिणा-
 मविशेषास्त्वत एव पुष्यं वज्राति; अग्रहर्ता तु परांप्रधातपरि-
 णामाद् स्वत एव पापं वध्नाति । अतस्तयो-
 रननुग्रहपापप्रलक्षणं फलं लकृतमेवेति फलं न युक्तम् ? युक्तमे-
 वेति ॥३२३६॥ एतदेवाह-(दायाऽऽहंस्यादि) आदिशब्दाद्या-
 ऽऽदिनिर्ग्रहः । (लभो वेव चि) स्वत एव स्वकृतमेव दातुः
 पुण्यं, स्वत एव आपहर्तुः पापम् । शेषं गनार्थमिति ॥३२३७॥
 तत्र पुण्यं पापं वा स्वपरिणामजनितमात्मन्येव स्थितं, किं तु
 बाह्यनिमित्तमात्रेणैव कालान्तरे विपाकाच्चलनमभ्युक्तं वा फलं
 द्दानतीति " परकृतम् " इति व्यपदिश्यते, न पुनः परमार्थतत्त्व-
 तत्तु पुण्यपापफलं परतो वदयामिति ॥ ३२३८ ॥

ननु परतस्तद्व्याप्ते को दाव- १, इत्याह-
 जइ वा परसहियत्रं, ततो विपे जेण तप्यारिगारिपं ।
 तो तस्मि सिवं पचे,कुणगए वा कुओ लोवं ॥३२३९॥
 स्पष्टा ॥३२३९॥

अपि च-यदि येन यद्वत् तस्मै तदेवम्, यस्य चाऽऽ-
 पहतमसावपि तस्याऽऽहरति, तर्हो ह्युप-
 य । किं तन् १, इत्याह-
 लहइ अदितो व कओ, साहू जं देज्ज पुव्वदायस्सम् ।
 कओऽऽवहारिणो जं, जं पदिहो । रिज्ज मे धणियाणो ॥३२४०॥
 अहूव मई जं तेण चि, दिक्खं अपएस्स तं तओ लक्खं ।
 पदिदेइ तहाऽऽहारि, हारीओ अन्नओ लक्खं ॥३२४१॥

वा अथवा, इह निर्मन्थत्वेन साधुदानमददप्रयच्छन्त्या
 मभान्तरं प्राप्तः पुष्यमवत्त्वाक्लुनः कस्यादाहाराऽऽदिकं तवल-
 जने, यत्पुष्यमवत्त्वाक्लुन आहाराऽऽदिदातुस्तदानीं दद्यात् ?
 इति । यो वा पूर्वभवे कस्यापि संबन्धिनमपहृत्य सृजो
 जन्मान्तरे निःस्वो जातः (से) तत्र परधनाऽपहारिणः कु-
 तस्तनञ्चनं चत्पुर्वमवधनिमा प्रतिद्वियते ?, इति ॥ ३२४० ॥
 ऊध प्रतिः परस्य भवेत्-तेनापि साधुना यदनेकमवेषवन्-
 स्याऽऽहाराऽऽदिकं दत्तं तत् ततो लभ्या पूर्वमवदातुः प्र-
 तिदद्याति । तथा-चोऽपि पुष्यंभवे परधनमपहृत्येहभवे निः-
 स्वो जानतस्यापि संबन्धिनं नानामवेषवन्त्येनाप्येन वाऽ-
 पहनमास्ते, ततश्चाद्यौ ततः स्वधनापहारिणोऽन्यतः स-
 काशाःस्वापहृन् लभ्या यस्य सत्कं तेन पूर्वमपहृतं तस्मै, प्रति-
 दद्यात्, इति शेषः ॥ ३२४१ ॥

तदेतत्सर्वमयुक्तम्, कुतः १, इत्याह-
 एवं होइऽणुवत्था, दाणुगमाहणामपरिजोमो य ।
 जइ परओ लक्खं, दिन्नं वा तस्स तं वेव ॥३२४२॥
 यदि दानाऽऽदिविषयस्वपरिणामवशात्पुण्यपापे भेष्येते, किं तु
 यद्यस्मै दत्तं तत्समादेव परतो लज्यमित्यभ्युपगम्यते । यस्मा-
 द् यदाहाराऽऽदिकं कदापि लब्धं, तस्यैवाऽऽप्यदा दत्तं, न पुन-
 दाप्येतेन ग्राहकस्य किमप्यधिकं कृतमिति शेष्यते; तदेवं स-
 ति दानप्रहयोरनवश्या प्राप्नोति; यस्मै दानं तस्मात्पुनः-

हृत्, पुनरपि चान्यस्मै दानं, पुनरपि तस्माद् ग्राहणमित्यादि ।
 तत्र दानप्रहणपरंपराराधापुत्रस्य मोक्षाभावात्प्रसङ्गः; दानफल-
 स्य च स्वयमपरिभोगः प्राप्नोति, अन्त्यान्वदानप्रहणाऽऽभावात्-
 व्ययविशुद्धत्वादिति ॥ ३२४२ ॥

तदेवं तीर्थिकविशेषाणां सौख्यतिकाऽऽदीनां मतमया-
 कृत्योपसंहारापूर्वकं स्वाऽऽभिमन्युपदसूत्रं यथाह-
 तम्हा सपराणुगमाह-परिणामाओ सुपचविणिओगो ।
 दाया पुष्यं पावड, जं ततो से फलं होइ ॥३२४३॥

तस्मात्स्वपरानुग्रहपरिणामेन सुपापेषु विचलविनियोगाहाता
 यत्पुष्यं प्राप्नोति, ततः (से) तस्य दातुः फलं स्वगोऽऽदिकं भव-
 तीति ॥ ३२४३ ॥
 तदेवमुक्तौत्या दाता स्वत एवेदं स्वगोऽऽदिकलं लजने, न
 तु परतः, शृदीनाऽऽप्येवमेव प्रष्टव्य इति दर्शयन्नाह-

जह सो पत्ताणुगमाह-परिणामाओ फलं सओ लहइ ।
 तह गेएहंनो वि फलं, तदाणुगमाहओ सओ लहइ ॥३२४४॥
 गतार्था ॥ ३२४४ ॥
 एवं परधनापहार्यपि स्वत एव वधधन्धननरकाऽऽदिकं पाप-
 फलं लभते, न परत इति दर्शयति-

हारी वि हरणपरिणाम-मसिओ वज्जपचचवोवेक्कं ।
 पावो पावं पावड, जं ततो से फलं होइ ॥ ३२४५ ॥
 इयमप्युक्तार्थमाया ॥ ३२४५ ॥

अथ प्रकृत्योजनामाह-
 जह मायवं दाणे, परिणामाओ फलं तहेद्वानि ।
 निययपरिणामओ विप,मिक्खं जिणसिद्धपूयाए ॥३२४६॥
 प्रकटार्थमाया ॥ ३२४६ ॥

(१६) अथ जिनाऽऽदिवृत्तापरिणामे प्रमाणवशाह-
 कजा जिणाऽऽदिवृत्ता, परिणामविस्तुकिहउओ निचवं ।
 दाणाऽऽदुत्तं व्व मग्ग-ण्णजावणाओ य कएहं व ॥३२४७॥
 कार्यं नित्यं जिनाऽऽदिवृत्तेन प्राप्तं, स्वपरिणामविशुद्धहेतु-
 त्वादिनि हेतुः, दानाऽऽदिवृत्तिरिह दृष्टान्तः । अथवा-कार्या नि-
 त्यमेव जिनाऽऽदिवृत्ता, मोक्षप्राप्त्यर्थावकाशात्, अमकथनव-
 दिति ॥३२४७ ॥

" कोपप्रसादरहितत्वात् " इति परोक्तदोषरत्नेकागितिकतां
 दर्शयन्नाह-

कोवप्पसायरिहियं, पि दीसए फलदप्पनपाणाऽऽडं ।
 कोवप्पमायरिहियं, ति निफसं तो अणेमेतं ॥३२४८॥
 पूर्वाक्षि सुबोधम् । ततः " कोपप्रसादरहितं वस्तु निफलक्य " इत्यनेकांतः, अथवापानाऽऽदिविषयिजमायविति ॥३२४८ ॥

अपि च-विशुद्धोऽन्यं हेतुरिति दर्शयन्नाह-
 कोबाऽऽदिविरिहियं चिय,सवं जमणुगमाहोववायाय ।

दीसइ तेण विरुक्कं, फलमिह कोवप्पमायाओ ॥३२४९॥
 इहाऽऽकामाऽऽपानपौष्यविषयिजमायवयोपलक्ष्यदुमविष-
 द्दुकागुहनागरहरीतकीमरीं बाऽऽद्यौषधाऽऽदिकं सर्वमपि वस्तु
 कोपप्रसादरहितमेव यस्मात्पुत्रोपधायातः प्रवर्तमानं दृश्यते,
 तेन तस्मादिह कोपप्रसादतः सफलाःफलदुक्तयमानं विशुद्धमेव

संज्ञयते । तथाहि-कोपाऽऽदिरितादेवाऽऽकाशाऽऽग्नेयैव उपवा-
 सः, पृथक्कथाऽऽग्नेस्त्वपुत्रः; हितितात्प्रपाताऽऽग्नेरुपग्रहः, त-
 स्माद्विपरोक्षानुपनक्षपासः । एवं पीयूषविधाऽऽदेरपि सकाशा-
 त्कोपाऽऽदिविराहिसादेवाऽऽपुत्रोपपातो दृश्यते । ततो विकन्दोऽ-
 यं हेतुः, विपक्व एव ह्युत्पद्येनादिति ॥ ३२४५ ॥

अथ राजाऽऽदिवो हृत्पमदन्तहत्वः कोपप्रसादा भवन्तीति
 प्रत्यङ्कृत एव दृष्टमिति परत्य मनिभवेत्; ननु तदपि सर्वैस्वा-
 ऽऽदरुणं, प्रदान वा स्वपापपुण्यकृतमेव । यस्तु परः, स तत्र
 कवन्नं निमित्तमात्रमेवेति प्रागेव भणितमिति द्वायैवकाह-

हरण्यपापाणैर्छ, ह्रुवेज कोपाऽऽद्रो मई ते पि ।
 नपु सकयं चिय जणियं, निमित्तमेपेत् परो नवरं ॥ ३२५० ॥
 गतायां ॥ ३२५० ॥

अथवाऽऽदरुणप्रदानाऽऽदिकं स्वकृतं नेष्यते, तथाऽऽह-
 जद वा न सकयेहेत्, तं तो कोवपसाययं राया ।
 सो सव्वसेवयाणं, समानफलदो कहं न जवे ॥ ३२५१ ॥
 पाठसिद्धा ॥ ३२५१ ॥

अपि च-

दीमइ य विममफन्नदो, विफलो य समाणसेवयाणं पि ।
 भयइ य सुकयपुण्यो, तो से रायप्पसाउ चि ॥ ३२५२ ॥
 समानसेवकानामपि विममफलदः केवाऽऽदिकफलत्वा दृश्यते
 राजा । ततो ह्यपते-स्वकृतपुण्यपापकृतमेवेत् सर्वमपि वैजिज्य-
 म, राजाऽऽदिरनु तत्र निमित्तमात्रमेवेति । अयं च श्लोकेऽपि ज-
 श्यते लोकेऽप्येवं वकारो भवति-“सुकृतपुण्यः स देवदत्ताऽऽ-
 दिः(तो से चि) ततः 'से' तस्यैव राजप्रसादो जातः” इति । तत
 परमादिलोकोक्तं स्वकृतपुण्यपापानुमानं प्रचलत इति ॥ ३२५२ ॥

अपि च-

कोवपसायवेहेत्, च जं फलं न हि तदत्यमार्थो ।
 न परप्पमायणत्थं, किं तु नियपपसायत्थं ॥ ३२५३ ॥
 कोपप्रसादहेतुकं च यत्किमपि फलं तद्यथो नैवावमस्याकम-
 हंदादिनमस्कारपुजाऽऽरम्भः, नाऽपि परप्रसादानर्थं, किं तु नि-
 जकांचसत्त्व यः प्रसादः प्रसन्निरहंदादिगुणबहुमानेन ह्यभ-
 कृपता, तद्यथोऽवमारम्भ इति ॥ ३२५३ ॥

परप्रसादनार्थं नाऽऽरम्भ इत्याह-

धम्माऽऽधम्मा न पर-प्पसायकोवाणुवत्तिणो जम्हा ।
 तो न परो ति पसाणो, धम्मा कुविउ चि वाऽऽधम्मा ॥ ३२५४ ॥
 धर्माप्यो ह्यवमारम्भः । धर्मोऽधर्मौ च यस्मान्न परप्र-
 सादकोपानुवर्तिनी, किं तर्हि ? जीवगतधृत्मान्नपरिणामानु-
 यायिनी; ततः 'परः प्रसन्नः' इत्येतावता न धर्मः, नापि
 'परः कुवित' इत्येतावतामेवाऽधर्मः, किं तु निजहृत्माद्यभ्य-
 रिणामववाह्यार्थधर्मः । तत्र च ह्युनाद्यभ्यपरिणामस्याऽऽ-
 स्तम्भनमर्हदाद्यो नमस्कारमाणाः संपद्यन्ते । ह्युत्परिणामाच्च
 धर्मः । तस्माच्चार्थकामाऽऽश्रयः स्वर्गापवर्गौ च भवतः ।
 इति संपद्यत द्यार्हन्नमस्कारस्य यथोक्तं फलमितीह ता-
 त्पर्यमिति ॥ ३२५४ ॥

बहि परप्रसादकोपाऽऽनुवर्तिनी धर्मोऽधर्मो स्वार्ता,
 ततः को दोषो भवेत् ? इत्याह-
 तस्साहणमुत्तस वि, जइ वा धम्मा परप्पसायाओ ।

तो जो उत्तस पसन्नो, स तस्स देज्जा जगद्धम्मं ॥ ३२५५ ॥
 कुपिओ हरेज्ज सव्वं, दिज्जा धम्मं व तह य पावं ति ।
 अकयाऽऽगमकयनासा, मोक्खलगयाणं वि चापदणं ॥ ३२५६ ॥

वाशब्दः प्रस्तावनायां, सा च कृतेव । तस्य धर्मस्य द्या-
 वानप्रसन्नस्यैव यथाऽऽदिविप्राऽऽग्नीनि साधनाति, तैः श्रुत्य-
 स्वापि बहि धर्मः परप्रसादमात्रेवेत्येत, ततस्तीहि य ईश्वरा-
 ऽऽदिवैस्व देवदत्ताऽऽदेः प्रसादः स ईश्वराऽऽदिवैजंततोऽपि संब-
 न्धिभं धर्ममपहृत्य तस्यैवैकस्य देवदत्ताऽऽदेः सर्वं दद्यात् । तथा-
 कुपितः स यत्र तस्य देवदत्ताऽऽदेः संबन्धिभं तदै धर्ममप-
 हरेत्, अधर्मं वा संबन्धिप्रयच्छेत् । तथा च सत्यकृताऽऽगमक-
 तनाशौ प्राप्नुत, एकस्याकृतयोरपि धर्मोऽधर्मयोरामाह, ज-
 न्येयो तु स्वयंकृतनोरपि तयोर्नाशादिति । मोक्षगतानामपि च
 सिद्धानामेवं पतनं स्वात्कीयपुण्यकृतत्वान्तरात्सर्व संवरणार्त्,
 अयदीयाधर्मस्य च तेषु प्रकृपादिति ॥ ३२५५ ॥ ३२५६ ॥
 किञ्च-परकीय कोपप्रसादायैऽपि धर्मोऽधर्मौ तथापि
 प्रसिद्धौ । कथम् ? इत्याह-

जइ वीयरागदोसं, मुण्णिमक्कोसिज्ज कोइ बुहुऽप्या ।
 कोवपसायराइओ, सुण्णि चि किं तस्य नाधम्मो ॥ ३२५७ ॥
 सबओ तस्साऽधम्मो, जइ वंदंतस्स तो पुवं धम्मो ।
 कोवपसायराइए, तइ जिणसिंछ वि को दोसो ॥ ३२५८ ॥

वीतव्यगतौ रागदोषौ यस्य तं वीतरागदोषं मुनिं बहि बुद्धाऽऽ-
 काब्धिः प्रकरोते, तदा वीतरागदोषव्यक्तकोपप्रसादादितिः स
 मुनिः " इत्येतावतामेव किं तस्याऽऽकृतुर्नोऽधर्मः स्यात् ?,
 ननु स्वदेवाऽऽदी, सकलशास्त्रलोकर्थोक्तत्वात् ॥ ३२५७ ॥
 ततश्च (सबबो चि) मुनिं शपमानस्य तस्याऽऽकृतुर्वैद्यध-
 मोऽऽप्युपगतस्यैव, ततस्तद्वैद्यस्य कस्यापि ह्युत्परिणाम-
 स्य तमेव मुनिं बन्धमानस्य भूयं निश्चितं धर्मोऽप्येष्टव्य एव,
 स्वपरिणामाप्रतिबन्धनत्वस्यैवाऽपि समानत्वादिति । बहि
 नाभिधं, ततः प्रकृते किम् ? इत्याह-तथा तेनैवोक्तप्रकारेण को-
 पप्रसादरहिते जिने सिद्धे च नमस्कृतुर्निजहृत्भ्यपरिणामवशा-
 द्यथोक्तफलप्राप्तौ को दोषः ? न कश्चिदिति ॥ ३२५८ ॥

(१७) दद्यान्मन्त्रेणाऽप्यहंदादिद्वयः फलमाति
 समर्थयथाह-

हिंसापि मुसं जाते, हरामि परदारमाविसामि चि ।
 चिंतेज्ज कोइ न य चिं-तियाण कोवाऽऽऽसंजुई ॥ ३२५९ ॥
 तह वि य धम्माधम्मो-दयाऽऽऽ संकपओ तरेहिया ।
 वीयकसाए सव्वओ-ऽधम्मो धम्मो य संपुण्यओ ॥ ३२६० ॥

“निस्किं हरिणाऽऽदीन्, भूषा भयोऽहं, तद्गणनाच्च ब्रह्मयामि
 देवदत्ताऽऽदीन्, धनमपहरामि तेपामेव, परदारनाभिसामि नि-
 वेदेऽहम्, ” इत्यादि कश्चिन्नियेत । न च तेषां चिन्तितानां हिं-
 साऽऽदिक्रिंताविषयभूतानां हरिणाऽऽदीनां तत्कालं कोपाऽऽदि-
 संभूतिः कोपाऽऽदिसंबन्धोऽस्ति ॥ ३२५९ ॥ तथाऽपि हिंसाऽऽदि-
 चिन्तकस्याधर्मः, दयाऽऽदिसंक्षयवस्तु तद्वतो धर्मो भवति ।
 इत्याद्योरपिनामेन प्रसिद्धमेव, तथेहापि प्रस्तुते वीतकवा-
 यान्त्यर्हतिस्त्वाऽऽदीन् शपमानस्याऽधर्मः, संस्तुतवस्तु धर्म
 इति किं नेष्यते ? इति ॥ ३२६० ॥

अधोपसंहारपूर्वकं प्रस्तुतमुपदर्शयामाह-

तस्मा धम्माऽधम्मा, लुत्ता निययप्पसायकोवाओ ।
धम्मत्थिणा पयत्तां, कज्जां तो सपत्तायम्मि ॥३२६१॥
सो व निययप्पसाओ-अस्ससं जिणसिक्कपूयणाउ चि ।
जस्स फलमपमेयं, तेण तपत्तो पयत्ताऽयं ॥३२६२॥
सुगमे, नवरं वस्य निज्जमनःप्रसादस्वामयमनन्तं फलं
वेमानन्तफलोऽस्सी, तेन कारणेन तद्यथो निज्जमनःप्रसादायं
वबाह्वंदिनमस्कारप्रवत्त इति ॥ ३२६१ ॥ ३२६२ ॥

अस्यैवार्थस्य साधनार्थं प्रमाणयन्माह-

नाखाऽऽज्जयस्ये सइ, पुज्जा कोवप्पसायावेरहाओ ।
निययप्पसायहेइं, नाणाऽऽतिथं व जिणसिद्धा ॥३२६३॥

निज्जमनःप्रसादहेतोः पूज्या जिनसिक्का इति प्रतिज्ञा, ज्ञानाऽऽ-
द्विमयत्वे सति कोपमसायविरहादिति हेतुः, ज्ञानाऽऽद्वि-
कवदिति दृष्टान्तः । कोयाऽऽद्विविरहिता लेखुकाष्टाऽऽद्वयोऽपि
विद्यन्ते, अतस्तद्वयवच्छेदार्थं ज्ञानाऽऽद्विमयत्वे सतीति हेतावि-
शेषणमिति ॥ ३२६३ ॥

(१०) परः प्राऽऽह-

पुज्जा जिणाऽऽएवज्जा, न हि भोक्खत्थं सरागद्दोसि चि ।
अकयत्थजावओ वि य, दवट्टापे दरिरे व्व ॥३२६४॥

जिनासिद्धावर्जयित्वा शेषा आचार्योपाध्यायसाधवो, न हि
नैव, मोक्षार्थं पूज्या इति प्रतिज्ञा, सरागद्वेषवत्त्वाद्, अत एवाऽ-
कृतार्थभावाच्च, कृतार्थं हरिक्का इवेति ॥ ३२६४ ॥

अत्र प्रतिविधानमाह-

कल्लुसफप्पेण न जुज्जेइ, किं चित्तं तत्थ जं विगयरागो ।
संते वि ओ कसाए, न गियहेइं सो वि तणुत्तो ॥३२६५॥

किं तत्र चित्रं किमाश्रयं, यद्विगततरागः कल्लुसफप्पेण कथाय-
जितेन विषयकालुष्येण न युज्यते, विगतकथायोद्यत्वात्तस्य ।
ननु सोऽपि तत्कृत्यां बीतरागसमान एव यः सतोऽपि कथा-
यान्त्तं शृणोति । तत्रास्मात्परमगुरुवचनादाचार्याऽऽद्वयोऽपि
बीतरागानुल्लया एव, सतामपि कथायां निग्रहाद् । ततः स-
रागद्वेषवत्त्वाविरत्यसिक्तो हेतुरिति आशयः इयं च गाथा केषुचिद्वा-
दशेषु न दृश्यते, पूर्वश्रीकावैरैरपि न व्यथयता, अस्मान्मित्तु
बहुधावदशेषु दर्शनास्तोपयोगत्वाच्च द्विब्रजितेति ॥ ३२६५ ॥

'अकृतार्थत्वात्' इत्यवयववि हेतुस्तैकात्मिकः, अकृतार्थत्वे स-
त्यपि कारणान्तरताऽपि पूजासंभववदिति दृश्यवत्त्वाह-

न परोवयाराओ श्विय, धम्मो न परोवयाराहेइं च ।
प्याऽऽरंजो नाणु सप-रिणाममुत्तमकत्ताओ ॥३२६६॥

'अकृतार्थभावात्' इति ब्रुवत्तत्त्वं किंसायमभिप्रायः- 'स्वयम-
कृतार्थोः सन्त आचार्याऽऽद्वयो न परोपकारकर्माः, अतस्तदसा-
मर्थं हरिक्का इव न ते नमस्करणीयाः' इति । एतच्चायुक्तम् ।
यतो न परस्मादहंदादेश्यकारत एव धर्मो नमस्कृत्ये, नापि
परस्याहंदादेश्यकारहेतोस्तस्य नमस्कारपूजाऽऽरम्भः । ननु
स्वपरिणामशुद्धयर्थमाश्रयानोऽस्मी । ततः किञ्चिदकृतार्थत्वे
सत्यपि स्वशुभपरिणामनिश्चयनत्वात्पूज्या एवाऽऽचार्याऽऽद्वय-
इति ॥ ३२६६ ॥

अथ पञ्चानामपि पूज्यत्वसमर्थनार्थं प्रमाणमाह-

पूया परोवयारा-भावे वि सिवाय जिणवराऽऽईणं ।
परिणाममुत्तुहेइं, सुजकिरियाओ य र्जं व ॥३२६७॥

शिवाय मोक्षार्थं भवति पूजा, परोपकाराभावेऽपि पञ्चाना-
मपि जिनवराऽऽदीनामिति साध्यम्, पूजकपरिणामशुद्धिहेतु-
त्वात्, तन्मस्कारकायाश्च ज्ञानाऽऽदिगुणव्ययबहुमानत्वेन
निरवद्यत्वेन च ह्यनन्याद्, ब्रह्मचर्याऽऽद्विवदिति ॥ ३२६७ ॥
अथ सुप्रसिद्धश्लोकोपदर्शनेनापि जिनाऽऽदिपूजा परोप-
काराभावेऽपि सिधायेति समर्थयत्त्वाह-

परदिययगया मेत्ती, करंइ ज्जाया कमुवयारं सा ।
अवयारं दूरत्तो, कं वा हिंसाऽऽइंसकप्पो ॥३२६८॥

धम्माऽधम्मनिमित्तं, तदा वि तह चेह निरुवगारो व ।
प्यामुहसंकोपो, धम्मनिमित्तं जिणाऽऽईणं ॥३२६९॥

परहृदयता संप्राहृदयता सर्वभूतेषु या भैर्यो सा तेषां
पृथिव्यादिचूतानां कमुपकारं करोति?, न कञ्चित् । तथा-कं वा
देवदत्ताऽऽदिहृदयमतो दूरस्थहरिणाऽऽदिनूतनामपि विषयो दूरस्थ-
हरिणाऽऽद्यैकया दूरस्थो हिंसास्तेष्वऽऽद्विसंकल्पोऽपकारं कुर्या-
त्?, न कञ्चित्; तथाऽपि भैर्यो हिंसाऽऽद्विसंकल्पकत्वात् भूतानामुप-
काराऽपकारविरहेऽपि ह्यवपि यथासंख्यं धर्माऽधर्मनिमित्तं
प्रवत एव । तथा चैवं चोक्तप्रकारेण निरुवगारोऽपि जिनाऽऽदी-
नामुपकारमनुभूय भूतानां सायुगमभैर्यो संकल्पवज्जिनाऽऽदीनां
पूजा शुजसंकल्पः पूजकस्य धर्मनिमित्तं प्रवतीति ॥ ३२६९ ॥

(११) आह-ननु यथा दानं साधनादीनामुपकारं करोति, तैवं
जिनाऽऽदीनां नमस्कारपूजा, तत्कथमसौ धर्मनिमित्तं
भवति?, इत्याशङ्क्याऽह-

दाणे वि पराऽऽगुमाह-खवत्थणसंकप्पमेत्तओ चेव ।
फलमिह न त पच्चात-कओवगाराऽऽवगाराओ ॥३२७०॥

इहोववत्तभूता-जिणाऽऽद्व वहुम्मि दक्खिणोयस्स ।
दितस्स बहावचि, तेणाऽऽद्व्याह्वयसंसांगं ॥३२७१॥

साध्वदिहानेऽपि पराऽऽगुमहसंक्रणसंकल्पमात्रेण एवेह
दानुः फलनिष्पत्तिः, न पुनः पञ्चासत्कृताद् दानकृताङ्ग-
पकारावपकाराहेति ॥ ३२७० ॥ इतरथोपयुक्ते साध्वदिना
शुके योऽर्थोऽऽदिदोषस्तेन दार्ढ्येणैव-रहिणा दानं
तद्विषयभूतस्य साध्वद्विषये मरणे सति दानुर्वथाऽऽप-
त्तिर्हिंसाऽऽदिदोषसमापत्तिः तेन च हिंसाऽऽदिदोषोपाऽऽनप्र-
सक्तोऽयं प्राप्नोति; अत्रिह वैतत्, दानुर्वथेऽपरिणामत्वात् । न
हि तेन साध्वदिजिनांसया दानं कृतं, किं तु तदुपशुद्ध-
मानाऽऽदिपरिणामेन । न चैवं विद्युत्परिणामस्यापि पापसं-
बन्धो घटते, अन्त्या मातुल्यपानाद्विजीर्णहृत् शालस्य मरणे
मातुल्यद्वन्द्वकृतपापप्रसङ्गादिति । तदेवं प्राग् यत्कृतं "पूजाऽऽ-
वगाराओऽपरिणामाहो" (३२६८) इत्यादि, तत्र पूजाऽऽनुपकारा-
दित्येवं हेतुरपहस्तः ॥ ३२७१ ॥

अथ "अपरिग्रहात्" इत्यस्य निराशिकीर्तुराह-

न परपरिमहद्व श्विय, धम्मो किं तु परिणाममुत्तुओ ।
पूया अपरिमहम्मि वि, सा य बुवा तो तदारंजो ॥३२७२॥

न कस्य पूजायाः परेण पूज्येन परिग्रहादेव स्वीकारादेश्च-

विषयसूची—

- (१) नमस्कारस्य ध्यायानार्थमुत्पत्ति-निक्षेप-पद्-पदा-र्थ-प्रकरण-वस्वाक्षेप-प्रसिद्धि-क्रम-प्रयोजन-फल-रूपानां द्वारानां संग्रहः ।
- (२) नमस्कारोत्पत्तिद्वारविस्तरे ज्ञानशब्दयोर्मित्यामित्यर्थविचारः ।
- (३) निक्षेपद्वारे नाम-स्वापना-द्वय-जावनेदेन निक्षेप-स्य चातुर्विध्यम् ।
- (४) पद्द्वारे नामिक-नैपातिकौपसार्गिकाऽऽख्यातिक-मिश्रभेदेन पदस्य पञ्चविधत्वम् ।
- (५) द्रव्यसंकोचो न भावसंकोचः, जावसंकोचो न द्रव्यसंकोचः, द्रव्यसंकोचो भावसंकोचश्च, न द्रव्यसंकोचो न जावसंकोच इति अङ्गचतुष्टयप्रतिपा-दनपुरस्सरं पदाधिचारम् ।
- (६) प्रकरणद्वारे " ईक कस्य केन क्व कियच्चरं कतिविधो वा नमस्कारः," " इन्द्रियकाययोगवेदकवायलेभ्याः-ऽऽहाराऽऽद्विचरन्तः," इत्यादिवत्प्रकारनवप्रका-राभ्यां प्रकरणसाय द्वैविध्यम् ।
- (७) नमस्कारपाठस्य युक्तपुस्तके विचार्यमाणे पञ्चपद-स्य संवेद्युक्तकन्धाद्युक्तनञ्जुतन्त्रं, नवपदस्य पुष्यकृ-शुनस्कन्धन्वमित्यत्र धीमहान्मन्त्रोद्युक्तसंवादः ।
- (८) नमस्कारसुसप्तपदस्यव्यतिथेः नवपदविषयत्वम् ।
- (९) वस्तुद्वारे शुभशुभिनोभेदाभेदपङ्क्तिरूपनपुरस्सर-मर्हत्सिद्धाऽऽचार्योपाध्यायसाधुनां नमस्कारार्हत्वे मा-र्गेदेशकत्वाऽऽद्विगुणित्प्रणयानन्तरे संसारचर्चामार्ग-देशकत्व-नवधनुःनिर्यामकत्व-पृथ्वीजडीवर्णिकाय-गोपनत्वं प्रक्याहंदादीनां नमस्कारफलप्रदर्शनम् ।
- (१०) आक्षेपद्वारे सिद्धसाधुज्यमेव भावार्थं नमस्कारः कथं न, परिनिर्मुक्ताहंदादीनां सिद्धशब्देन, आचार्याऽऽदी-नां संसारिणां साधुशब्देन प्रदानम् । तथा-शुभभाजि-तसंभवाऽऽद्विभ्यो नामप्राहं तीर्थकरेभ्यः, सिद्धेभ्यो-ऽपि एकद्विचित्रगुणपञ्चाऽऽद्विसमयेभ्यो यावद्वनन्तसि-द्धे ज्येष्ठांशोक्तप्रत्येकब्रह्माऽऽद्विचिरोषणविशिष्टेभ्य इत्यनन्तभेदस्य नमस्कारस्य पञ्चविधत्वं न युज्यते इति पञ्चविधनमस्काराऽऽक्षेपः ।
- (११) प्रसिद्धिद्वारे तद्गोक्षेपस्य प्रतिविधानम् ।
- (१२) कमन्दारेहंदादीनां नमस्कारे पौर्वापर्यकमव्युक्तमा-ऽङ्गप्रतिविधानातिवस्तरः ।
- (१३) प्रयोजनफलद्वारपौरहस्यौकिकपारलौकिकफलप्र-दानम् ।
- (१४) द्विचिरोऽपि फले दृष्टान्तप्रकाशदर्शनम् ।
- (१५) अहंतां पूजाफलद्वयं किमस्ति, न चेति विचारविस्तरः ।
- (१६) जिनाऽऽद्विपूजाऽप्ये संपत्पत्तिकामाद्योपन्यासः ।
- (१७) " हिनसि हरेत्साऽऽदीन, मृषा प्रायेऽहं, तद्भाषणा-कच वञ्चामि देववशाऽऽदीव, धमनपव्वारामि ते-भामिच, परदारान् मिषेवेऽहम् " इत्यादिविन्मत्वा न हि तेषां विम्लितानां तत्कालं कोपाऽऽद्विसंयुतिः, तथापि हिंसाऽऽद्विचिन्तकस्याधर्मः, द्वाऽऽद्विसंकषयतस्तु

तद्वतो धर्मः, तदेवापि तीर्थकरसिद्धाऽऽदीन् शपमा-नस्याधर्मः, संस्तुवतस्तु धर्म इत्याहंदादिव्यः फल-प्राप्तिसमर्थनम् ।

(१७) सारगद्विषयमात् कुलार्थानावाकाऽऽचार्योपाध्यायसा-धवो वन्दनीया न वेत्याक्षेपपरिहारः ।

(१६) साध्वादीनां दानमुपकार यथा करोति नैवं जिनाऽऽ-दीनां नमस्कारपूजा, तत्कथमवो धर्मेनमिसोतशा-ङ्गावित्साय युक्तिकप्रकरणम् ।

(२०) परिणामविद्युद्धिमिच्छता जिनाऽऽदीनां नित्यमेव पूजा विधेयेत्युपसंहारः ।

एमोकाराद्युक्तिसि-नमस्कारनियुक्ति-शी-० । नमस्कारप्रति-पादकाऽऽवश्यकनियुक्तिमाधाकम्बे, भा-० क-० ।

एमोकारसहितपञ्चकखाण-नमस्कारसहितप्रत्याख्यान-न-० । अन्तप्रत्याख्यानभेदः, (ध-०)

सास्मन् लुत्वाथी-

उगप सुरे नमुकारसद्विषयं पञ्चकखाण, चउज्जिहं पि आहारं-असणं पाणं स्वादमं सादमं, अमन्त्यऽऽणाजोगे-णं सहसामारेणं चोसिरम् ।

उक्तं सुर्ये, सुर्योक्तावारभ्येत्यर्थः । नमस्कारेण परमे-ष्ठित्वेन सद्विं युक्तं नमस्कारसहितं, प्रत्याख्याति " संषे चातवः करोत्यर्थेन व्यासः " इति न्यायाद् नमस्कारसहितं प्रत्याख्यानं करोति, विधेयतयाऽऽयुगपच्छतोत्थः । इदं गुरो-रनुवाद्बभूवा वचनम् । शिष्यस्तु ' प्रत्याख्यामि ' इत्याह । एवं म्युत्तजतीत्यत्रापि वाच्यम् । कथं प्रत्याख्याति ? इत्याह-चतु-र्विधनम्भाहारमिति न पुनरेकविधाऽऽद्विकम्, आहारमभ्यव-हार्यं, म्युत्तजतीत्युत्तरेण योगः । इदं चतुर्विधाऽऽहाराद्वैव अ-वतीत्युक्तमेव, रात्रिभोजनतीरप्रयात्वात्स्य, तथा मुहूर्तमानं नमस्कारोच्चारणावसानं च । ननु काष्ठस्यानुकृतात्सङ्केत-प्रत्याख्यानभेदेऽपि । प्रैवम् । सहितशब्देन मुहूर्तस्य विशेषणम् । अथ मुहूर्तशब्दो न स्यात् तत्कथं तस्य विशेषणत्वम् ? उच्यते-आकाशप्रत्याख्यानमप्येऽप्ये पाठवशात्, पौर्वाश्रीप्रत्याख्यानस्य च व-ह्यमाणत्वाद्बभूवं तद्व्यामृदुतं पदावधिष्यते । अथ मुहूर्त-ऽऽद्विकमपि कृतो न सञ्च्यते ? उच्यते-अप्याऽऽकारत्वात्स्य, पौर्वाश्री हि ब्रह्मकाराः, नदिसिन्धु प्रत्याख्याने आकारद्वयवति रूपेण एव काष्ठोऽवशिष्यते, स च नमस्कारेण सहितः, पूर्ण-ऽ-पि काष्ठे नमस्कारपाठमन्तरेण प्रत्याख्यानस्याऽऽपूर्वमाणत्वात्, सत्यपि नमस्कारपाठे मुहूर्तंभयन्तरे प्रत्याख्यानमङ्गात् । न-गिस्त्वमेतत्-मुहूर्तमानकाष्ठं नमस्कारसहितप्रत्याख्यानमिति । अथ चतुर्विधाऽऽहारेणैव व्यक्त्या प्रदर्शयति-अश्वानम् १, पानम् २, आदिमम् ३, स्वादिमं चेति ४, तत्राद्येते इति अश्वानम्, ' अश्व जोजने ' इत्यस्य स्युक्तस्य प्रवृत्ति । तथा-पीयत इति पान-म्, ' पा ' धातोः । तथा-आद्यत इति आदिमम्, ' आद्य ज-कृषे ' इत्यस्य वक्तव्यादिमप्रत्ययान्तस्य । एवं स्वाद्यत इति स्वादिमम्, ' एवद् आत्वादानं ' इत्यस्य च रूपम् । अद्यवा-चाद्यं स्वाद्यं चेति । अश्वानाऽऽहाराद्येभ्यामश्वैर्भाज्यैर्भाज्यैर्-विष्णुषु-० " अश्वानं-शाद्व्यादि सक्त्वादि स्यामऽपि सोदकाऽऽद्वि-क्षीराऽऽद्वि स्वरवाऽऽद्वि मरुदाऽऽद्वि च ।

- (७) सामान्यविशेषविचारः ।
- (८) सप्तमस्कंधां नवविज्ञानागोपदर्शनम् ।
- (९) एकत्रनेकाऽऽकारा प्रमाणधीः ।
- (११) नयानां प्रमाणाप्रमाणविधयः ।
- (१२) संमत्साधौ बह्मिनिश्चितरम्यबन्धनं तस्मात्संनिमित्तं बौद्धाऽऽदित्यपरिग्रहा अपि ब्रह्मपरायाऽऽदिबन्धुप्राप्त्या कथ्यते न सिध्यात्प्राया इत्यादिनिरूपणम् ।
- (१३) नवविभागे प्रत्यर्थार्थार्थिकतया नवस्य संक्षेपतो द्वैविध्यम् ।
- (१४) संग्रहविद्येभौ छन्दपर्यायौ सामान्यविशेषशब्दाभ्यावित्यत्र विचारः ।
- (१५) छन्दार्थिकपर्यायार्थिकनपर्यायैर्नैगमाऽऽदिवचानामन्तर्भावः ।
- (१६) सप्तसु नैगमाऽऽदिसु मूलनयेषु विचारे नैगमाऽऽदीनां मनसंप्रदः ।
- (१७) सिकलेनदिवाकरमते यद् नयाः, नैगमस्य संग्रहस्यवहारयोस्तर्भावात् ।
- (१८) प्रत्यक्षसतिप्रदशदृष्टान्तेन नयप्रमाणपरामर्शः ।
- (१९) तत्र प्रत्यक्षदृष्टान्तः ।
- (२०) वसतिदृष्टान्तः ।
- (२१) प्रदेहादृष्टान्तः ।
- (२२) सर्वे नयाः स्वस्वस्थाने स्थाः ।
- (२३) ७०० सप्त शतानि नयाः ।
- (२४) असंख्याता नया इति प्रतान्तरनिरूपणम् ।
- (२५) निक्षेपनयबोजनम् ।
- (२६) छव्यार्थिकपर्यायार्थिकनवपर्यायौ विचारः ।
- (२७) तौ सव्यपेक्षौ प्रमाणाः ।
- (२८) यद् दर्शनं यस्मात्प्रवाद् जातं सामान्यतस्तत्तद्विरूपणम् ।
- (२९) निश्चयस्यवहारयोः सर्वनयान्तर्भावः ।
- (३०) दिग्दर्शरते नयाः ।
- (३१) व्यवहारनयात् साहचर्यं प्रवृत्तम् ।
- (३२) वेदान्तसाहचर्यदर्शनयोः श्रुताह्वयत्वम् ।
- (३३) नैगमस्य संग्रहस्यवहारयोस्तर्भावः ।
- (३४) ये शाब्दनया ये चार्थनयास्तेषां निरूपणम् ।
- (३५) नयोपदिष्टेष्वपरिमितेषु दर्शनेषु यस्य सिध्वात्वं, यस्य च सव्यपेक्षत्वं तादृशिकरणम् ।
- (३६) नयफलविमर्शः ।
- (३७) ज्ञानकियानवधारं संग्रहाऽऽदीनां समवतारो भवतीति तत्स्यकपनिकरणम् ।
- (३८) नयानां पार्थक्ये वैः समवतारः, यत्र बाह्यवतारस्तद्विरूपणम् ।
- (३९) आज्ञाचनऽऽपद्यनयानां निरूपणम् ।

(१) अथ नयनिकविचारः-

स नयर् तेषु तर्हि वा, तत्रोऽपवा बत्पुण्यां व जं नयणं ।
 बहुधा पञ्जायाणं, संभवयो सो नयो नाप । ७१४ ॥
 स एव वक्ता संभवतिः पर्यायेष्वस्तु नयोति नमस्यति नयः ।
 अथवा-नयोते पर्यिच्छित्तये अनेन, अस्मिन्, अस्माद् वेति नयः; अन्तर्भवार्थास्तिते चत्तुःपेकाश्राद्भक्तौ बोध इत्यर्थः ।
 यदि वा-बहुधा वस्तुनः पर्यायानां संभवाद्भक्तिपर्यायेषु ४६४

यत्रवनमधिगमनं परिच्छेदमसौ नयो नाम ॥ ६१४ ॥ विज्ञे ० ।
 इह हि जिनप्रवचने सर्वं वस्तुनन्तमयोऽऽस्तवताया स्वीयेस्व-
 प्राचमिति तत्परिच्छेदकेन प्रमाणेनाऽपि तथैव अविशेष्यमि-
 त्यस्वीयेप्रामित्यपतधर्मप्रकारकस्यवहारसिद्धयं नयानामेव सा-
 मर्थ्यं । नयो ०

(२) नयतत्त्वं प्रकृतयान्ति-

नीयते येन श्रुताऽऽस्त्यप्रमाणाविषयीकृतस्यार्थस्यांशस्तदि-
 तर्शादासीन्मित्यतः स प्रतिपुत्रुभिर्मायाविशेषो नयः ॥ १ ॥
 अत्रैकवचनमन्वय, तेनांशार्थं वा, येन परामर्शविद्येभेन
 श्रुतप्रमाणप्रतिपक्षवस्तुनो विषयीकृत्यते तद्विदितर्शादासीन्वा-
 पेक्षा स नयोऽभिर्भावते । तद्विदितर्शाप्रतिक्षेपे तु तद्वान्वा-
 ता प्रविध्यते ('नयाभाव' शब्धे) ।

प्रत्यपादाय वा स्तुतिद्वान्निमित्त-

" ब्रह्मो ! चित्रं चित्रं तत्र चरितमेतन्गुणित्यते !,
 स्वकीयानामेषां विषयविषयव्यवसायिभ्यानाम् ।
 विपक्षापेक्षाणां कथयसि नयनां सुनयतां,
 विपक्षलेप्युणां पुनरिह विभो ! पुण्यवताम् ॥ १ ॥ "

पञ्चम्याति च-

" निःशेषांशुषां प्रमाणविषयीकृतं समासेषुधां,
 वस्तुनां नियतांशकल्पनपराः सप्त श्रुताऽऽसङ्गिनः ।
 श्रीदाम्नीत्यपराधनास्तदपरे वांशे भवेयुन्या-
 ओदेकान्तकल्पदृक्कल्पुषास्ते स्तुस्तदा तुर्नयाः ॥ १ ॥ "

रत्ना ० ७ परि ० ।

(३) नयलक्षणं नयस्वरूपोपपत्तिमाह-

सत्त्वाऽसत्त्वाऽऽस्तुपेतार्थै- ष्वपेक्षावचनं नयः ।

न विवेचयितुं शक्यं, विनाऽपेक्षां हि मिश्रितम् ॥ २ ॥

(सत्त्वाऽसत्त्वैः) सत्त्वाऽसत्त्वाऽऽस्तुयो ये धर्माः, आदिना नि-
 त्याऽनित्यत्वभेदाऽभेदाऽऽदिरिति परिग्रहः । तैरुपेक्षास्तदात्मका
 येऽप्योः आद्यपुञ्जाऽऽस्त्यः, तेष्वपेक्षावचनं प्रतिनियतधर्मप्रकार-
 कापेक्षाऽऽस्त्यशाब्दबोधजनकं वचनम्, नयवाक्यमित्यर्थः । इह
 वचनरूपस्य नयस्य लक्षणं, ज्ञानरूपस्य तु नयस्य-अपेक्षाऽऽस-
 त्त्वाऽऽस्त्यबोधत्वमेविति ऊह्यमम् । अपेक्षात्वं च श्रुयोपशमज-
 न्यताऽवच्छेदको जातिविशेषो, विषयताविशेषो वैत्यन्यथेदं ॥

ननु घटोऽस्तीत्यादिवाक्यव्यवधानाद् घटविषयकं शाब्दज्ञानं मम
 जातमित्येव शोकाः प्रतिपादितानि तु तत्रापेक्षात्वमपीत्यपेक्षाऽऽ-
 त्मकनयज्ञानसत्त्वे किं प्रमाणम्; अत आह-दि निश्चितं, मिश्रितं
 विकृतत्वेन प्रतीयमानैर्नाधर्मैः कुरमित्यं वस्तु, अपेक्षां विना
 विवेचयितुं विचारितकथमप्रकारकविशेषविषयीकर्तुं, न शक्यम्; त-
 त्किञ्च धर्मवचनान्नान्येनापेक्षाऽऽस्त्यकत्वात् । स्वांनुपपत्तेर्बोधप्र-
 तिबद्धताऽऽवच्छेदककोटौ ज्ञाव्येनाऽपेक्षाऽऽस्त्यकत्वस्यैव निवे-
 शात्, अथवाप्युक्तत्वात्कालीनाऽऽहर्बोधोविशेषजन्याऽऽदी-
 नापेक्षाऽऽस्त्यकत्वमेव तत्कारकविशेषवास्तुपादात्मात् । तथा च त-
 त्कर्मप्रतिपक्षधर्मवचनता ज्ञातेऽपि तत्कर्मवचनता ज्ञायमानत्वात् । ५५हा-
 वेदोवाविशेषजन्याऽऽदीनामपेक्षाऽऽस्त्यकतवाभ्यन्तवास्तुपपरिरे-
 वाऽपेक्षात्वे मानम्, तस्या एव सर्वतो बलवत्प्रमाणात्मात् । तदाह-
 उच्यते- "अन्यथाऽनुपपत्तिभेद-स्तु कस्तुपसाधिकाः।पिनयवत्त-
 र्भिमस्य, यतः सत्त्वशाधिका" । इति । म चाऽपेक्षां विना शैकिको-
 ऽपि व्यवहारः संभवत्येव, अप्राऽऽवच्छेदेन कपिसंयोगात्प्राचमिति

७ - दस्यवच्छेदासत्त्विकेति पाठः स्यात् ।

ईनिशातवंशाऽऽदिपरिमाणप्रहः । यद्वा-अर्धनिशातवंशाऽऽर्धमेह-
 त्वाऽऽर्धेति युद्धत एव, महान्तं वंश इति प्रतीतिः । तत्वात्परवे-
 जास्यं तु मातृपुत्र इति तच्छ्रेयाऽस्तप्रदं प्रत्यावरकसंयोगस्य वि-
 रोधिता । न च निशाताऽनिशातसदृशवंशयोः स्तनिकर्षकतायां
 तमहत्वाऽऽदिपुत्रवैलक्षण्यमात्रमात्रं वैजात्यप्रत्यक्षं [प्रत्यक्षं]
 प्रत्यावरकसंयोगानां प्रतिबन्धकत्वसंभव इति शक्यम्; तादृश-
 वैलक्षण्यप्रकारकं प्रत्यक्षं प्रत्येव तेषां विरोधित्वात् । विशेष्यत्वं
 प्रतिबन्धताऽवच्छेदकः संबन्धः; स्वाध्यमेव तथैव प्रतिबन्धता-
 वच्छेदकम्, इत्यनतिप्रसङ्गात् । न वैषम्यनिशातसंनिकर्षात् ता-
 दृशवैलक्षण्यविशिष्टकलाङ्गात्प्राऽऽपत्तेर्वारत्वात् । किञ्च-ए-
 वमातृसंयोगविच्छेदेन यच्च अङ्गुःसंयोगात्कवैजात्यस्य प्र-
 हः, तस्यैवाभ्यदा पुत्राभ्यन्तरस्य वा तदानीं धार्मिस्तरावच्छेदेन
 अङ्गुःसंयोगेऽप्यप्रहः स्यात्, आवरकसंयोगस्य विरोधिवः स-
 ३त्वात् । तत्कालीनतत्समुत्पत्तियमदृश्याऽऽदिप्रत्यक्षं प्रत्येवोक्त-
 प्रतिबन्धत्वेन्यावरणकार्णात्म्यं विभक्त्याऽऽदिप्रत्यक्ष-
 स्याऽऽवरणदृशाभ्युत्पत्तिप्रसङ्गः । न हि तत्रापि सन्निकर्षं
 विना अन्वयविशिष्टकारणं किञ्चि, येन तद्विस्तम्बाच्छिन्नम्यः
 स्यात् । अथ च-एवमातृसाहचर्येण प्रतिबन्धप्रसिद्धिः स्व-
 प्राप्ताऽऽद्यपुत्रार्थोक्तवैजात्यसाक्षात्कारत्वात्वाच्यैव एव स्वप्र-
 तीत्यर्थवैजात्यऽऽवरकसंयोगत्वेन प्रतिबन्धकत्वे तु छन्नयाच्युत्पे-
 देवमित्यादि संयोगप्रतिबन्धकत्वेन निर्वोहो भ्यवहितार्थादर्शना-
 न्यथाऽनुपपत्त्या अङ्गुःप्रापककारित्वसाधनप्रयासस्य वैफल्यऽऽ-
 पत्तित्वात् न किञ्चिद्रेतन् । येन तादृशवैलक्षण्यमात्रात्काय-
 योजनतया अङ्गुरादिसंयोगनिष्ठवैजात्यान्तरस्वीकारेणैव निर्वो-
 ह इति कल्पनाऽपि तेषामपास्ता, तद्वर्तायित्वा न्यायेनाऽऽजि-
 मुक्याविवेचनेनाऽऽवरणमाविविशेष्येण वा निर्वोहो नादृशवैजा-
 त्यकल्पनायाः न्यायवैयर्थ्यात्, न्यायवैयर्थ्येव स्वदेशापेक्षयाऽपि
 न्युनाधिकतयावपवैजात्यानुभवस्यापेक्षां विनाऽनुपपत्तेरिति
 दिक्षु ॥ ३ ॥ नवो० । छन्मा० ।

(५) तत्र नच इति किमुच्यते ? कतिभेदश्चाद्यम् ? इत्याह-
 एतेषु वत्पुणोऽने-मधममुणो जयधधारणोयेषु ।

नययां धर्मेषु तत्रो, होइ नत्रो सचहा सो य ॥२१०॥
 अनेकधर्मेषोऽन्तर्धर्माऽऽत्मक्य वस्तुनो यदेकेन नित्यत्वाऽऽ-
 चिन्ता, क्षान्तिव्याऽऽदिना वा धर्मेषामुपधारण्येव साधकाऽऽ-
 नयने प्रकृपणं तर्काऽसौ नयो भवति । अन्तर्धर्माऽऽत्मकं च-
 भवेकादौनेच नयति प्रकृपयतीति नयः । कथं पुनरेकस्य वस्तु-
 नो युगपदनन्तधर्माऽऽत्मकत्वम् ? अत्रोच्यते-सर्वमेव वस्तु
 तावत्पर्यायम् । ते च पर्याया द्विविधाः-कुरसाऽऽशुतो युग-
 पज्जाविनः, नवपुराणोऽऽद्वयस्तु क्रमजाविनः । पुनः शब्दाधंपर्या-
 यजनासर्वेऽपि द्विविधाः । तत्र “ इदो तु रुच्यवन्नो इतिः ”
 इत्यादिशब्दैर्बैदिकान्तरम्ये, ते सर्वेऽपि शब्दपर्यायाः । ये त-
 निष्ठापितुं न शक्यन्ते भुजङ्गानविवयत्वात्तिकात्नाः केवलाऽऽदि-
 क्तानविवयत्वात्तेऽधंपर्यायाः । पुनरते द्विविधाः-सपर्यायाः, पर-
 पर्यायाश्च । पुनस्तैऽपि केचित्स्वाभाषिकाः, केचित्तु पृष्ठापर-
 ऽदिविश्वेभ्योपेक्षिकाः । पुनरते सर्वेऽप्यतीनामावतर्कतज्ज-
 काव्यभेदादिविधा इत्यादिना अत्रापि समबालुसारतः सु-
 चित्तवैयर्थ्यात् युगपदनन्तधर्मकत्वं आशयनीयम् । स च नयः
 सप्तविधः सप्तप्रकार इति ॥२१०॥ विशेषः । आ० अ० ।
 ननु नवस्य प्रमाणद्वयेन सङ्ख्यप्रपञ्चयुक्तम्, स्वाध्यमेव-

सायाऽऽत्मकत्वेन तस्य प्रमाणस्वरक्तत्वात् । तयाहि-नयः प्रमाण-
 मेव, स्वाध्यमेवसायकत्वादिप्रमाणयुक्तं, स्वाध्यमेवसायक-
 स्वाध्यमेव प्रमाणत्वानन्युपयमं प्रमाथस्यापि तदाविषय-
 प्रमाथत्वं न स्यादिति कथितम् । तदस्य । नवस्य स्वाध्यैकदेशनि-
 र्णीतिलक्षणत्वेन स्वाध्यमेवसायकत्वात्तित्वात् । ननु नवविषय-
 तया सम्भतोऽप्येकदेशोऽपि यद्वि वस्तु तदा तद्विच्छेदी नयः
 प्रमाथमेव, वस्तुपरिच्छेदकत्वत्वात्प्रमाणस्य । स न वेदस्तु
 तद्वि तद्विषयो नयो मिथ्याज्ञानमेव स्वाद्य, तस्वाद्यस्तुविषयवत्त्वं
 उक्तकत्वाहिति चेत् । तद्वद्यम् । प्रत्येकदेशस्य वस्तुत्वावस्तु-
 त्वपरिदारेण वस्तव्यतया प्रतिज्ञानम् ।

तथा चाऽऽर्थाव-

“ नाऽनं वस्तु न चाऽवस्तु, वस्तवःशः कथ्यते बुधैः ।
 नाऽसमुद्रः समुद्रो वा, समुद्रांशो यथैव हि ॥ १ ॥
 तन्मात्रं च समुद्रत्वे, शेषांशस्याऽऽसमुद्रता ।
 समुद्रचतुर्था वा स्याद, तथैव कास्तु समुद्रमित् ? ॥ २ ॥ ”
 यथैव हि समुद्रांशस्य समुद्रत्वे शेषसमुद्रांशानामसमुद्रत्व-
 प्रसङ्गात् समुद्रचतुर्थाऽऽपत्तेर्वा तेषामपि प्रत्येकं समुद्रत्वात्,
 तस्याऽऽसमुद्रत्वे वा शेषसमुद्रांशानामप्यसमुद्रत्वात् कश्चि-
 दपि समुद्रत्ववद्दाराणां समुद्रांशः समुद्रांश एवोच्यते, न-
 चा-स्वार्थिकदेशो नवस्य न वस्तु, स्वाध्यैकदेशान्तराणामवस्तु-
 त्वप्रसङ्गात् वस्तुवद्वास्तुपत्तेर्वा; नाप्यवस्तु, शेषांशानामप्य-
 वस्तुत्वेन कश्चिदपि वस्तुत्ववत्त्वाऽनुपपत्तौ । किं तर्हि वस्तव-
 एवासौ तादृशप्रतीतिर्वाचकाजान्वा ? ततो वस्तवशे प्रवर्तमा-
 नो नयः स्वाध्यैकदेशव्यवसायलक्षणो न प्रमाथं, नापि निर्या-
 ज्ञानमिति ॥ १ ॥ (स्तो०)

नयप्रकारद्वयनायाऽऽशु-

स व्याससमासात्पञ्च द्विप्रकारः ॥ ३ ॥
 स प्रकृतो नयः स्वाधो विस्तरः, समासः संक्षेपः, तात्पर्या द्वि-
 प्रेदः-व्यासनयः, समासनयश्चेति ॥ ३ ॥

व्यासनयप्रकारान् प्रकाशयन्ति-

व्यासतोऽनेनैकिकल्पः ॥ ४ ॥

एकांशोचरत्व हि प्रतिपक्षिप्रामथविशेषस्य नयस्वरूपत्व-
 मुक्तं, ततश्चान्तराऽऽत्मकं वस्तुन्येकैकांशपर्यवसाविनो वाच-
 न्तः प्रातपपूजाप्रतिपक्षिप्रामथवस्तो नयाः; ते च नियतसंबन्धया
 संख्यातुं न शक्यन्त इति व्यासतो नवस्वानेकिकल्पप्रवृत्तमुक्त-
 य ॥ ४ ॥

समासनयं भेदतो दर्शयन्ति-

समासतस्तु द्विनेदो-द्रव्याधिकः, पर्यायाधिकश्च ॥५॥
 नच इत्युच्यते; उच्यति द्वेष्यति अमुदुवद तांस्तान् पर्या-
 यानिति उच्यं, तदेवाथैः, सोऽस्ति यस्य विषयत्वेन स रूपा-
 धिकः । पर्येत्युपादिनाशो प्राप्नोतीति पर्यायः स एवाथैः,
 सोऽस्ति यस्यासौ पर्यायाधिकः । पर्यायश्च च द्रव्यास्तिक-
 पर्यायास्तिकाविति, द्रव्यस्थितपर्यायास्तिकाविति, उच्यार्थ-
 पर्यायास्तिकाविति च मोच्यते । ननु गुणाविषयस्तार्थीयो गुणाधि-
 कोऽपि किमिति नोक्त इति चेत्, गुणस्य पर्याय एवास्त-
 तत्वेन पर्यायाधिक्येनैव सांसप्रहात् । पर्यायो हि द्विविधः-क-
 रमाधी, सहजाधी च । तत्र सहजाधी गुण इत्यनिधीयते;
 पर्यायाधम्येन तु पर्यायसामान्यस्य स्वार्थतत्त्वापिनोऽनिधा-
 नात् दोषः । ननु उच्यपर्यायाध्यायित्वात् सात्माःविशेषो वि-

छेते ततस्तत्रोच्यते नपुंसके नपुंसकत्वं प्राप्नोतीति चेत् । नैतदनुपपन्नम् । इत्यपरोक्षार्थानां व्यतिरिक्तयोः सामान्यविशेषपर-प्रसिद्धेः । तथाहि-किप्रकारं सामान्यमुक्तम्-कूर्हेतासामान्यं, त्रिषेकसामान्यं च । तयोर्कूर्हेतासामान्यं इत्यनेन; त्रिषेकसामान्यं तु प्रतिव्यक्तिसदृशपरिणामरूपं व्यवहृत्यैव एव । स्पष्टाः कालान्तरस्थाभिः शब्दानां संज्ञाविषया व्यवहृत्यैवैवा इति प्राक्बन्धिकाप्रसिद्धेः । विशेषेऽपि वैसदृशविषयसंज्ञकणः सर्वाथ एवातमेवतीति नैताभ्यामिषकणयथाकाशः ॥ ५ ॥

द्वयार्थिकमेवात्मानुः-

आद्यो नैगमसंग्रहव्यवहारजेदात् त्रैवा ॥ ६ ॥

आद्यो द्वयार्थिकः ॥ ६ ॥

तत्र नैगमं प्रकृतयति-

धर्मयोर्धर्मिणोर्धर्मिणोर्धर्मिणोश्च प्रधानोपसर्जनजावेन यद्विच-
क्षणं स नैगमो नैगमः ॥ ७ ॥

पर्यायोक्त्यर्थे योर्धर्मयोर्धर्मयोश्च मुख्यमुक्त्वरूपतया यद्विच-
क्षणं स यत्पर्यायो नैके गमा बोधमार्गा बन्त्वाऽसौ नैगमो नाम
नयो द्वेवः ॥ ७ ॥

अथास्योदाहरणाय सूत्रधर्मिणाः-

सचैतन्यमात्मनोति धर्मयोः ॥ ८ ॥

प्रधानोपसर्जनभावेन विचक्षणमित्येव सूत्रस्य च सूत्रद्वये योज-
नीयम् । अत्र चैतन्याऽऽव्यस्य व्यवहृत्यैव पर्यायस्य प्राधान्येन वि-
चक्षणम्, विशेष्यत्वात् । सत्त्वाऽऽव्यस्य तु व्यवहृत्यैव पर्यायस्यो-
पसर्जनभावेन; तस्य चैतन्यविशेषणत्वादिति धर्मसंग्रहगोचरो
नैगमस्य प्रथमो भेदः ॥ ८ ॥

वस्तुपर्यायवद् द्रव्यमिति धर्मिणोः ॥ ९ ॥

अत्र हि पर्यायवद् द्रव्यं वस्तु वर्तते इति विचक्षणायां पर्या-
यवद् द्रव्याऽऽव्यस्य धर्मिणो विशेष्यत्वेन प्राधान्यम्, बन्त्वा-
व्यस्य तु विशेषणत्वेन गोचरत्वम् । यद्वा-किं वस्तु पर्याय-
वद् इत्यमिति विचक्षणायां वस्तुनो विशेष्यत्वात् प्राधान्यम्,
पर्यायवद् इत्यस्य तु विशेषणत्वाद् यौषास्वमिति धर्मिणु-
मनोचरोऽयं नैगमस्य द्वितीयो भेदः ॥ ९ ॥

सामर्थ्येके मुखौ विषयाऽऽसक्तमौव इति धर्मधर्मिणोः ॥ १० ॥

अत्र हि विषयाऽऽसक्तजीवाऽऽव्यस्य धर्मिणो मुख्यतः, विशेष-
यत्वात्, मुख्यसङ्गत्वेन तु धर्मस्याप्राधान्यात्, तद्विशेषणत्वेनो-
पास्तत्वादिति धर्मधर्म्याऽऽसक्तमौव नैगमस्य तृतीयो भेदः । न
वास्तुधर्म प्रमाणाऽऽसक्तत्वात्तु च धर्मधर्मिणोः प्राधान्येन
इतेरसंभवात् तयोरेव्यतर एव हि नैगमत्वेन प्रधानतयाऽनु-
भूयते । प्राधान्येन इत्यपरोक्षवद्वयाऽऽसक्तं धार्थ्यमनुभवद्विहानं
प्रमाणं प्रतिपत्तव्यं नाम्बत् ॥ १० ॥ (रत्ना०)

अथ संग्रहस्वरूपमुपसर्गव्यति-

सामान्यमात्रग्राहो परामर्शः संग्रहः ॥ ११ ॥

सामान्यमात्रमशेषविशेषपरिहृतं सारकव्यवस्थाऽऽदिकं गृह्णाती-
त्येवंशीलः, सश्रेकीभावेन पिरद्वीभूततया विशेषरार्थि गृह्ण-
तीति संग्रहः । अत्रपर्याय-स्वजातेद्वेषेष्टान्तामभिरुचौनेन विशेष-
वाच्यमेकरूपतया यद् ग्रहणं स संग्रह इति ॥ ११ ॥

अमुं भेदतो दर्शयति-

अयमुपसर्गिकरूपः-परोऽपरश्च ॥ १४ ॥

तत्र परसंग्रहमातुः-

अशेषविशेषेणैवादासंयं भ्रजमानः शुक्लरूपं सन्मा-
न्यभिमन्यमानः परसंग्रहः ॥ १५ ॥

परामर्श इत्यनेनेऽपि बोधनीयम् ॥ १५ ॥

उदाहरन्ति-

विष्येकं सदविशेषादिति यथा ॥ १६ ॥

अस्मिन् उक्ते हि सदिति इत्याभिधानानुशुचितिक्रान्तमितल-
साकार्यनैकत्वमशेषार्थानां संग्रहते ॥ १६ ॥ (रत्ना०)

अथापरसंग्रहमातुः-

इत्युत्वाऽऽदीन्यवान्तरसामान्यानि यन्वान्तस्तेषु ग-
जनिर्भौलिकामवलम्बमानः पुनरपरसंग्रहः ॥ १७ ॥

इत्युत्वादिर्धेयां पर्यायत्वमभूतीनां तानि तथा, अवान्तर-
सामान्यानि सत्त्वाऽऽव्यस्यसामान्यापेक्षया कतिपयव्यक्तनि-
ष्ठानि तद्वेदे तु इत्युत्वाऽऽव्यस्यभूतविशेषेषु इत्यपरोक्षाऽऽदिषु
गजनिर्भौलिकामुपेक्षाम् ॥ १७ ॥

उदाहरन्ति-

धर्माऽपराऽऽकाशकालपुद्गलजीवइत्याणामित्येवं इत्य-
त्वाजेदादित्यादिर्धेया ॥ २० ॥

अत्र इत्यं द्रव्यमित्यनिष्ठानामभिधानलक्षणविक्रान्तमितद्रव्य-
त्वाऽऽसक्तत्वेनेकं धरणामपि धर्माऽऽदिद्रव्याणां संग्रहते ।
आदिरुद्धादिनाकेननपरोक्षायां सर्वेषामेकत्वम्; पर्यायत्वा-
विशेषादित्यादि इत्यम् ॥ २० ॥ (रत्ना०)

अथ व्यवहारनयं व्याहरन्ति-

संग्रहो गौचरीकृतानामर्थानां विधिपूर्वकमवहरणं येना-
जिसिन्धुना क्रियते स व्यवहारः ॥ २३ ॥

संग्रहगृहीतात् सत्त्वाऽऽव्यस्यं विधाया, न तु मिथियं यः प-
रामर्शविशेषः, तानेव विनजते, स व्यवहारनयस्यैवैः की-
र्यते ॥ २३ ॥

उदाहरन्ति-

यथा यत्सत्त्वं इत्यं पर्यायो वेत्यादिः ॥ २४ ॥

आदिरुद्धादपरसंग्रहगृह्णोर्धर्मोचरव्यवहारोदाहरणं इ-
त्यम् । यद् द्रव्यं तज्जीवाऽऽदि बद्धिः, यः पर्यायः स द्विविधः-
कमजसवी, सङ्ग्राहवी चेति । एवं या जीवः स मुक्तः संसारी
च, यः कमजसवी पर्यायः स किंवाकपः, आकिंवाकप्येव्या-
दि ॥ २४ ॥ (रत्ना०)

द्वयार्थिकं त्रैधाऽभिधाय पर्यायार्थिकं प्रत्यक्षयति-
पर्यायार्थिकम्यतुर्ध्या-श्चतुष्टयः, शब्दः, सपरिचरुडः, ए-
वंचतश्च ॥ २७ ॥

एषु ऋतुत्वं तावद्विद्वन्विति-

श्चतुर्वर्षमात्रज्ञास्यापि पर्यायार्थे प्राधान्यतः सूत्र्यक-
जिमाय श्चतुष्टयः ॥ २८ ॥

श्चतुर्वर्षमात्रमात्रज्ञानकालज्ञानकालौटिन्वैकव्यवहारं प्राञ्ज-
कम्; अयं हि द्रव्यं सद्यपि शुष्नीभावात्प्रापयति, पर्यायवस्तु क-
थंयसिन्ः प्रधानतया दर्शयतीति ॥ २८ ॥

उदाहरण-

यथा सुखविबर्ताः सम्प्रत्यर्थात्यादिः ॥ ३५ ॥

अनेन हि वाक्येन सुखस्यायिसुखाऽऽस्यं पर्यायमात्रं प्राधान्येन प्रदर्शयते, तदधिकरणभूतं पुनरात्मकस्यं मौल्यतया नाप्येते; आदिशब्दात् सुःअपर्यायोऽपुनाऽस्तीत्यादिकं प्रकृतनय-निर्देशमन्यून्यहनीयम् ॥ ३५ ॥ (रत्ना०)

शब्दनयं शब्दपणित-

कात्वाऽऽदिजेदेन ध्वनेरर्थजेदं प्रतिषधयानः शब्दः ॥ ३५ ॥ कात्वाऽऽदिभेदं कात्कारकालिङ्गसंख्यापुत्रवैपल्यभेदेन ॥ ३२ ॥

उदाहरण-

यथा बज्रं भवति न विपयति सुमेरुरियादिः ॥ ३६ ॥

अत्राऽपीतवर्तमानमविविष्टकणकालत्रयजेदात् कनकाऽच्चल-रवे भेदं शब्दनयः प्रतिषधयते । ह्यपकपतया पुनरभेदममुष्योपे-क्षाने । एतच्च कालभेदे उदाहरणम् । करोति कियते कुम्भ-उनि कारकभेदे, नटस्मृती तदार्थमिति लिङ्गभेदे, दाराः कलत्र-मित्यादि संख्याभेदे, एहि मन्थे रथेन यास्यासि न हि यास्या-सि यातस्ते पितेनि पुरुषभेदे, संतिष्ठतेऽप्रतिष्ठत इत्युपल-संभेदे ॥ ३६ ॥ (रत्ना०)

समभिकद्वयं वर्णयन्ति-

पर्यायशब्देषु निरुक्तिभेदेन जिज्ञप्तयं समभिराहुन् सम-जिह्वः ॥ ३६ ॥

शब्दनयो हि पर्यायभेदेऽप्यर्थान्तरमजिज्ञेति, समभिकद्वय-पर्यायभेदे जिज्ञानर्थान्तरमभ्यन्ते, अत्रेदं त्वर्थागतं पर्यायशब्दा-नामुपलक्षत इति ॥ ३६ ॥

उदाहरण-

इन्द्रानिन्द्रः, शकान्चक्रः, पूर्दारणात् पुरन्दर इत्या-दिषु यथा ॥ ३७ ॥

अथादिषु पर्यायशब्देषु यथा निरुक्तिभेदेन जिज्ञप्तयं समजि-रारंभप्रियायविशेषः समभिकद्वः, तथाऽभ्येध्यायि घटकुटकुम्भा-ऽऽदिषु ह्युच्यते ॥ ३७ ॥ (रत्ना०)

एवंभूतनयं प्रकाशयन्ति-

शब्दानां स्वप्रवृत्तिनिमित्तज्ञतक्रियाऽऽविश्लेषार्थं वाच्यत्वे-नाऽऽभ्युपगच्छेवंचतुः ॥ ४० ॥

समभिकद्वययो हीन्द्रनाऽऽदिक्रियायां सत्यामसत्यां च वासवा-ऽभ्येयधेयकाऽऽदिव्यपदशमजिज्ञेति, पश्यादिशेषस्य गमनक्रि-यायां सत्यामसत्यां च गोचरपदेष्वन्त तथा कठिः सज्जावात् । एवञ्चतुः पुनरिन्द्रनाऽऽदिक्रियापरिणतमर्थे तन्निकयाकाले इन्द्रा-ऽऽदिव्यपदेष्वनाजमजिमन्थे; न हि काश्चिदक्रियाशब्दोऽस्वास्ति, गैरशब्द इत्यादिज्ञातिशब्दाजिमन्थामपि क्रियाशब्दत्वाद्-गच्छन्तीति गौः, आशुगामित्वाद्भव इति । सुषको गील इति शुशुशब्दाजिमन्ता अपि क्रियाशब्दा एव-शब्दमन्थनात् सुषको, गौमनाब्जो इति । देवदत्तो यद्वत् इति यद्वन्ताशब्दा-जिमन्ता अपि क्रियाशब्दा एव-देव एते देवात्, यद् यन् देवा-दिति । संयोगिद्वयशब्दाः समवायिकव्यशब्दाश्चाजिमन्ताः क्रियाशब्दा एव-दृक्तेऽस्वाऽस्तीति दृक्ते, विद्यामन्थनास्ती-ति विद्यापीत्यदित क्रियामन्थानत्वात् । पञ्चतृती तु शब्दानां व्यवहारमात्राद् न निश्चयादित्यर्थं नयः स्वीकुरुते ॥ ४० ॥

उदाहरण-

यथेन्द्रमनुजर्वीनन्दः, शकनक्रियापरिणतः शक्रः, पूर्दा-रणप्रवृत्तः पुनरन्दः इत्युच्यते ॥ ४१ ॥ रत्ना० ७ परि० ।

(६) ननु सर्वत्र वास्तव्येवापेक्षा न्यप्रवृत्तिहेतुः, उत वै-ज्ञानिकव्यपि ? उच्यते क्वचित् वैज्ञानिकव्यपि, यत्र मत-भेदोऽव्यवसायाः । तथा वाऽऽ-

नानानयमर्था व्यक्तौ, मतजेदो ह्यपेक्षया ।

कोटयन्तरनिषेधस्तु, प्रमृतात्कोटकोटिकृत ॥ ४ ॥

(भाविति) हि निश्चितं मतभेदः—वीर्यानिवर्धादि-रानभेदः, नानानयमयः-स्वेच्छानिर्देशितत्वेनाऽनेकनयविकारक-यः, वस्तुत्वप्रकृतिको वा; अथेक्षया अयकः, शुक्लपर्यायशुक्ल-रूपोऽऽप्येकैव तत्पर्ययव्यवस्थाने । नवविशेषात्पर्यायैतदु, न स्वपेक्षेति चेत् । न । तात्पर्यस्याऽपि वस्तुत्वबन्धनरूपायैकान्तरमभ्य-प्रवृत्तेः, असति संख्ये नापर्ययस्य प्राभाष्यायत्तरात् । सा वि-यमपेक्षा वैजातिकाः संख्यः; अत एव विकल्पसिद्धस्य धर्मिणः प्रतिषेधाऽऽदिसाधनमात्मनि स्वाप्रदायिकाः । इन्द्रो नाम्नि, प्रकृतिसंज्ञायावी विशिष्टज्ञानाऽऽकारविषयत्वेन तत्र धर्मिणो विकल्पसिद्धत्वाद्द्विशिष्टवस्तुसिद्धौ कथं विशिष्टाऽऽकारो भ-वेदिति चेत् ? यथा तत्र विशिष्टानतिरेकेऽपि विशिष्टात्रावोगति-रिक्तः प्रतिषिद्धस्यल्लात् विन्दः, तथा मत्र विशिष्टाऽऽकारोऽपीति किं वाचकम् ? अत्रशः प्रसिद्धधर्मधर्मिकल्पसुत्रपाठेनासा-कारोत्पत्तेरौत्स्यस्यानिप्रसङ्गः [?] यथा-आलयविज्ञानसम्भ-तिरूप आत्माऽपि यदि कृत्याः, किं पुनर्वाच्यं वास्तवस्तुष्विति वैराभ्यप्रतिपत्तिपुष्पोच्चेद्वाक्यित्यभावनोद्देशेन वौद्धर्शनस्य ? सुमुमुषुणा सर्वे परिचयस्य स्वाभिमिष्टेन अभितत्त्वयः स च एक एवेति शोकात्तेषाऽऽदिविबन्धनानेकसंख्युक्तमलप्रसा-लनगङ्गाजलसमागिकत्वज्ञानोद्देशेन च वेदान्तिकदर्शनस्य प्रवृत्तेः ; तत्तद्दर्शनार्थज्ञानेन तत्तद्ज्ञानोद्देशप्रयुक्तमेवापेक्षा-त्वं, तेनैव तस्य सुनयनव्यवस्थितिः । अन्यथा तद्वाक्यित्ये वाह्याधेयानाऽऽदिविद्वानां, वेदान्तिसिद्धान्ते च प्रतिबन्धाभा-सावच्छेददृष्टिगुह्यवादाऽऽदीनामभ्यवधिप्रतिषेधत्वेन आ-त्या दुनेत्यस्य स्मर्यप्राप्तियेप्रवेणाऽपि निराकर्तुमशक्यत्वात् । न हि आत्या इल्लाहसं सर्वदृष्टास्तेषांदादानमात्रेणाऽऽनयाते, र-सायनीकरणं तु तयोकायैकैविति इह नवमवधेयम् । ननु कायेष्वप्याऽपि शुक्लसुसुताऽऽदीनामितरनयाधेयप्रतिषेधस्यौ कथं न पुन्यत्वम्, इन्द्रादीनां वासीयस्वस्य सुनयनव्यवस्थात् । इ-श्यन्ते च ते नयाः स्वस्यमे, परस्वमेयं च स्वेतरनयाधेयत्वेन प्रग-रुपमाना इत्याशङ्क्याऽऽह-कोट्यान्तरस्येतरनयाधेयं, निषेधो निराकरणे, प्रस्तुता या शक्यकोटिस्तकारो, विशिष्टविधेयविशे-षणानिभागेन प्रस्तुतकोटिस्तकारकृतव्यपिः । अत्रं ज्ञाव-यद्दी-तरनयाधेयप्रतिषेधो द्वेषवृत्त्या तदा पुन्यत्वमेव, यदि कोकभा-वनदाकाशोत्तुगनस्वविषयोत्कर्षोऽऽधानाया, तदा सुनयन-मेव, आत्या कुनयस्याऽपि चिन्ताज्ञानेन फलतः सुनयनीकरणत्वात्, ज्ञानाज्ञानेन वेदस्वपर्यायप्रधानकरणप्रमासाधक्येकदेशत्वा-ऽऽपदान्नात् ।

तत्राहुः श्रीहरिभक्तसूर्यः षोडशप्रकरणे-
“ वेदस्वयं बुद्धति, यथाऽसावागमः सुपरिशुद्धः ।
तन्नाये तद्देशः, काश्चिद् द्याव-ध्यामह्मणात् ॥ ६२ ॥ ”

आदिशामस्तरेषु विभक्तिप्रथमार्थिस्तत्प्रथमस्य न संज्ञयति, यस्य वस्तुनो देशोऽस्तथे निश्चितोऽसंज्ञेयार्थिस्तत्प्रथमोऽनुविद्योऽपरकालानुविद्युत् उभयथा सखसंज्ञेयस्य युगपद्विभक्तिस्तदा तद्द्रव्यं नास्ति बाधकत्वं च भवति, विकल्पवशात् स्वपदेशात् इत्यमपि तद्व्यवधेःशामसादादिति । केवलद्वितीयवर्तुवामङ्गव्याप्तिसं चङ्गमङ्गः प्रसिद्धः ।

ससमप्रदंशानायाऽऽह-

सम्भावाऽसम्भावे, देशो देशो व उच्यते वा जसत ।

तं भ्रान्तिं श्रित्विऽवच-च्ययं च द्विष्यं विवप्यसा ॥५०॥

यस्य देशिनो देशोऽव्यवधो देशो धर्मो वा सन्नान्ने नियतो निश्चितोऽपरस्वसन्नान्नात् प्रागेऽस्तथे, तृतीयकोऽभयव्येयव देशानां सर्वत्रा बन्धन्यः, स्वपदेशात् प्रागेऽस्तथे च नास्ति बाधकत्वं च भवति, विकल्पवशात्, न चाभूत् विशेषणान्नास्तितस्य इत्यवस्थानेन प्रतिपादान्नात्परसङ्गुपदानातः । एते च परस्वरकपापेक्षया ससमङ्गाऽऽत्मकाः प्रत्येकं स्वार्थं प्रतिपादन्ति, नाम्न्येति प्रत्येकं तत्समुदायो वा ससमङ्गाऽऽत्मकाः प्रतिपाद्यन्ति तथाभूयं देशवर्तुति इत्यवस्थितमत्र चाऽऽहमङ्गकलिधाः/त्रितोऽपि विशेष्यवर्तुतीयो वशात्; अतुद्योऽपि इत्यथेव; पञ्चमाऽऽहवस्तु विशेष्यकियतपरिमाणाः । प्रत्येकं श्रीमन्मङ्गवादिप्रभृतिभिर्ज्ञेयिस्ताः । पुनश्च ब्रह्मि-श्रुत्यधिक्यः अतुर्देशात्परिमाणास्त एव च ज्ञादिसंयोगकल्पवशा कोटियो भक्तित्वाभिहितं तैरेव । अत्र तु भ्रान्तिस्तरमवाचया न भवतिताः, तत एवावधार्याः । आधानतत्त्वमोऽऽत्मके वस्तुनि तन्प्रतिपाद्यकत्वमन्यव ससत्ता कल्पनेऽऽहमवचनविकल्पपरिकल्पनमपि किं न कियते? इति न बन्धन्यः, तत्परिकल्पन-मिच्छामाभात् । तथाहि-नेतत्संज्ञावचनाऽऽत्मकात्परं भिमिच्छं तत्परिकल्पयितुं युक्तं, अतुद्योऽपिदिवचनविकल्पेयु तत्सामान्यो-धमसङ्केतः । नाऽपि निरवयवकाऽऽत्मकमन्योन्मयिमिच्छं तत्परिकल्पनाऽऽपि, प्रथमाऽऽहिवु तत्पूर्वमसङ्केतः । न च गत्यन्तरमस्तीति नाऽहमङ्गपरिकल्पना युक्ता । किञ्चाऽसौ कमेण चोत्तममङ्गं प्रतिपाद्यति, यौगपद्येन वा प्रथमपक्षे गुणप्रधानमायेन तत्प्रतिपादने प्रथमद्वितीययोऽन्तर्जातप्रधानमायेन तत्प्रतिपादने अतुद्ये, यौगपद्येन तत्प्रतिपादने तृतीये, अङ्गकसंयोगकल्पनवा अङ्गान्तरकल्पनायां प्रथमद्वितीयजङ्गक एव प्रसज्यते । प्रथमवर्तुतीयसंयोगा-त्पञ्चमप्रसङ्कः, द्वितीयवर्तुतीयसंयोगात् च षष्ठमसङ्कः, प्रथमद्वितीयवर्तुतीयसंयोगात्ससमः, प्रथमसंयोगे किंसंयोगकल्पनायां युन-कल्पयः, तस्मात् कथञ्चिदहमङ्गसंज्ञं च हायुक्त्यावाहस्तप्रतिपादने ससत्त्विक एव बचनमार्गः ।

आभ्योऽन्वयपरिहारागमवद्विधितस्वरूपवाच्यनयानां श्रुत्या-श्रुतिविधानेन संग्रहाऽऽविष्मपदेशामसादादयतां ब्रह्मार्थिकपदार्थवा-र्थिकनवावेव सूत्राचार इति प्रदर्शनायमाह-

एवं सचविययो, वयापवहो होइ अत्यपज्जार् ।
 वंजणपज्जार् पुण, सविययो णिम्बिययो उ ॥५१॥

यद्यमित्यनन्तरोत्तरकारेण ससत्त्विकमयाः ससम्भेदः व-चनमार्थो बचनपथो भवत्यर्थेपथयोऽर्थेन संसंग्रहव्यवहार-सुवृत्तकक्षे सत्ताप्यन्तरोरका अङ्गका प्रवन्ति । तत्र प्रथमः संग्रहे सामान्यप्रादिति, द्वितीयस्तु नास्तीत्यर्थं तु व्यवहारे विशेषप्रादिति, अतुद्ये तृतीयः, अतुद्येः संग्रहव्यवहारयोः, पञ्चमः संग्रहव्यवहारयोः, षष्ठोः व्यवहारव्यवहारयोः, ससमः

संग्रहव्यवहारव्यवहारयोः । व्यवहारव्यवहारयोः शब्दनेय सविकल्पः, प्रथमे पथोयशब्दावयवात्ताविकल्पसन्नान्नेऽप्यर्थस्यैवात्सरात् । द्वितीयवर्तुते निर्विकल्पः, इत्यार्थेसामान्यसङ्गतात्पर्यव्यवहारि-धायकत्वात्, समनिकटत्व एवार्थेयनिर्दिष्टायेत्यात्, वस्तुवृत्तस्या-ऽपि विभक्तिविधाकात्प्रागेऽस्तथे तत्प्रथमोऽनुविद्योऽपरकालानुविद्युत् शब्दावयवात् शब्दाऽऽहिवु तृतीयः, प्रथमद्वितीयसंयोगे च-तुर्थः, तेभ्यश्च आगमिष्यसंयोगे पञ्चमपञ्चमसमा बचनमार्था भवति । अथवा-प्रदर्शितस्वरूपं ससमङ्गं संग्रहव्यवहारवृत्त-सुमेतु आर्थेनयेतु भवतीत्याह--" एवं सचविययो " इत्यभि-धायार्थः । अस्यास्तात्पयोऽर्थेः-अर्थेनय एव ससमङ्गाः, शब्दाऽऽ-हिवु सिद्ध्यतेयु प्रथमवर्तुतीयावेव अङ्गो । यो ह्यर्थमाश्रय्य वक्तृ-एषसंग्रहव्यवहारवृत्त्याऽऽवयवप्रत्ययः प्रादुर्भवति सोऽर्थेनयः, आ-र्थव्ययेन तत्पुरुषेः, अर्थे प्रधानतयाऽऽतीत्यवस्थापयतीति कृत्वा; शब्दं तु स्वभावमुपसर्जनतया व्यवहारापयति, तत्प्रयोगस्य परार्थत्वात् । यस्तु श्रोतरे तच्छब्दव्यवहारानुसङ्गतं शब्दसम-भिकट एव चूताऽऽवयवः प्रत्ययसत्त्व शब्दप्रधानं, तद्व्ययेन तत्पुरुषे-रर्थेः प्रधानं तथाऽप्युपसर्जनं तदुत्पत्तावनिमित्तत्वात्, स शब्दव्य-वच्यते । तत्र च बचनमार्थोः सविकल्पार्थविकल्पतया द्विविधः-सविकल्पं सामान्यनिर्विकल्पपर्यायः, तद्विधानाद्बचनमपि तथा स्वपदिश्यते । तत्र शब्दसमनिकटौ सङ्गातिप्रसङ्गवि-चनमर्थं प्रतिपाद्यत इति तद्विप्रामयेषु सविकल्पयो बचनमार्थः प्रथममङ्गकपाः । एवं हस्तु कियामेवार्थिकत्वमर्थो तद्वृत्तयो प्रतिपाद्यतीति निर्विकल्पो द्वितीयमङ्गकपस्तद्वचनमार्गः । अवकल्पजङ्गकन्तु व्यवहजनने न संज्ञयन्त्येव, यतः श्रोतमिप्रायो व्यवहजनन्यः, स च शब्दव्यवहार्यं प्रतिपद्यते, न शब्दव्यवहारात् । अवकल्पस्तु शब्दाभावविषय इति नावकल्पमङ्गको व्यवहजन-वाये संभवतीत्यन्तप्रावयत्ता व्यवहजनपर्याये तु सविकल्पनि-र्विकल्पौ प्रथमद्वितीयव्येव अङ्गावनिर्दिष्टावाच्येण । तुशब्द-एव माथावामेवकारापरत्वात् ।

इदानीं परस्वरकपापरिहारागमवृत्तसंग्रहाऽऽहिनयप्रादुर्गत-तथाविधाः एव वाच्यनवास्तथाविधायेप्रतिपाद्यका इत्येतद्विनि-पाद्याप्याऽऽनुपगमे तेषामप्यव्यक्तिवरीचोत्समाय एवत्येत-दुपदर्शनाय केवलानां तेषां तावन्मस्तुपन्यस्यति-

जह द्वियवपियं नं, तहव भ्रान्तिं चि पज्जवाणयस्स ।
 य ए स समयपववणा, पज्जवाणयपमपदिपुळा ॥ ५२ ॥

यथा वचनमात्रकत्वसंज्ञितया यद् इत्यमर्थेन प्रतिपाद्य-तुममीधं, तत्संज्ञेयाऽस्ति, नाम्न्यथा, अतुद्योऽवचनमप्यवचयित-योर्वाऽवचनमप्येनप्रतिपद्ये; अथर्थायमावयोश्च प्रतिपाद्यवि-मशकरीरेति प्रसङ्गात् वचनसंज्ञेयैव तस्य प्रतिपत्तिरिति पर्यायार्थिकनववाच्यत्वाऽऽभिप्रायः । एतदेकान्तवादी कुचियेनु-माह-नेति प्रतिपद्ये, स इति तथाविधो वाच्यनयः परावृत्त्यते, समय इति सम्यग् मीयने परिच्छिद्यत इति समयोऽर्थः, तस्य प्रहापना प्रकल्पना, पथोयनमार्थे इत्यनयनिर्देशे पथोयनये प्रतिपूर्णां पुष्कला संपद्यते । न स वाच्यनयः सम्यग्मर्थसंवा-यनं पूर्यतीति पथोयनवत्त्वात्साधारण्येकात्मनिपादानु-व्यवहारात्त्वात् । तद्व्याच्यं चास्तः प्रतिपाद्यप्यते । इत्यार्थेकवाच्यनयेऽव्यवयेय म्याय इति तद्विप्रामये तावदाह-

पदिपुष्टमोश्चगुणो, अह सज्जद् बालजाचवरिपिदि ।
 कुण्ड ए गुणपण्डिहापं, अयागयसुरोवाह्णस्व ॥४३॥
 प्राप्तयौवनगुणः पुरुषो लज्जते बालमाशंसुत्साऽऽर्मीबाहुजान-
 क्षणपात-पुष्टमहत्पस्वस्यसंस्वोऽऽदिव्यवहामनुहितवाद् ।
 यथेत्पुद्गाहरणायां गाथायामुपम्वस्तः, यथैवं ततोऽर्नातवस्मान-
 यदिकल्पमवलीयते । कर्तति च गुणेषुसाहाऽऽपुत्रि प्रणियान-
 मेकाप्रयव, अनागतं यस्तुक्तं तस्योपमानं प्रासितं, तस्यै तदर्थमपि,
 तस्मान्मुक्तसाधनास्तुक्तं प्रास्तयामिति, यतश्चैवमतोऽनागतयतै-
 मानयोरेक्यश्च ।

अथाऽपि मते यथाऽवस्थितवस्तुस्वरूपप्रकृपणा न प्रतिपूर्वत
 इति सूत्रान्तरेण दर्शयति-

ए य होइ मोव्णत्यो, बालो अक्षो वि लज्जद् ए तेष ।

ए वि य अखागपवयगुण-पसाहणं जुज्ज्दऽविभवे ॥४४॥

न च भवति यौवनकः पुरुषो बालः, अपि त्वस्य एव, अथोऽपि न
 लज्जते बालाचरितेन पुरुषान्तरवत्, तेनाऽप्येन । अथाऽनागतवृ-
 कावस्थायां सुखसाधनाध्यायुत्साहस्तस्य युज्यते अयमन्नेदे ।
 एनदेवाऽऽह-विजक्त इति । विजक्तिर्भेदः । अकारप्रत्ययेषाव्धि-
 भक्ते भेदाज्ञां च अविभाजितस्वरूपनया तत्समाचकगुणयत्नाञ्चम्भ-
 न, नक्षामभेदमात्रं तत्त्वं, कथाञ्चैद्व्यवहृत्प्रतिप्रज्ञासाधिवि-
 न्त्याव, नापि भेदमात्रम्, एकत्वव्यवहारप्रतिपत्तिक्रान्त्या-
 दिति भेदाभेदाऽऽमकं तत्त्वमभ्युपगमत्त्वम् । अथथा एकत्व-
 व्यवहारोऽप्येवप्रसक्तिः ।

एवमेदेनेदाऽऽमकस्य पुरुषतत्त्वस्य यथाऽतीनामागतदोष-
 गुणानिन्दाऽभ्युपगमत्त्वाञ्च संबन्धः, तथैव भेदाऽभेदाऽऽमकस्य
 तस्य संबन्धऽऽदिव्ययोगं इति दृष्टान्तदार्ष्टान्तिकोपसं-
 हारार्थमाह-

जाडुकुलरूपलकत्वण-समासंबन्धो अग्रियसस ।

बासाऽऽर्थावदिचि-गयसम जह तसस संबन्धो ॥४५॥

जातिः पुरुषत्वाऽऽदिका, कुलं प्रतिनियतपुरुषजन्यत्वम्, रूपं सुक-
 पकृपाऽऽदिव्यं, लक्षणं तिष्ठकाऽऽपि सूत्राऽऽदिव्यरूपकम्, संज्ञा
 प्रतिनियतशब्दाभिधेयत्वम् । एभिः संबन्धस्तद्भावपरिणा-
 मः, तत्तत्प्रभाक्षित्याधिगतस्य ज्ञानस्य तदारामकरेणाभि-
 क्षायमाशुविषयस्य । यद्वा-संबन्धो जन्यजनकभावः, परिष्कारि-
 तस्य लक्षणतत्त्वव्यवस्थैकाऽऽमकस्येति वाच्यं । बासाऽऽ-
 दिऽऽर्थावदिगतस्य तदुपाद्विगमाऽऽमकस्य तथा भेदप्रतीति-
 स्तस्य, यथा तस्य संबन्धो भेदाभेदपरिणतिकपो, भेदाभावाऽऽम-
 कत्वप्रतिपत्तेर्बाधाव्यवहृत्प्रतिपत्तिः काऽऽमकस्येति तथा प्रतीतिः ।
 तथाकारं तच्चिस्थिति प्रतिपाद्यकाह दृष्टान्तदार्ष्टान्तिक-
 कोपसंहारेण-

तेहिं अतीतानामय-दोसगुणदुग्गणान्नुभवमेहिं ।

तह बंधमोक्त्वसुहृदु-वस्तपवथना होइ जीवस्त ॥४६॥

ताऽऽमतीतानामगतदोषगुणदुग्गणान्नुगुणान्नुपगमात्त्वाञ्च यथा भे-
 दाभिदाऽऽमकस्य पुरुषत्वस्य सिद्धिः, तथा दार्ष्टान्तिकेऽपि (तह
 बंधमोक्त्वसुहृदु-वस्तपवथना होइ जीवस्त इति) तथा व-
 न्यमोहसुहृदु-वस्तपवथना; तत्र च कथं यथादानपरिवारयागद्वार-
 रेण भेदाभेदाऽऽमकस्यैव जीवत्त्वस्य प्रवृत्तिः, बासाऽऽमक-
 त्वपुरुषत्वव्यवहृत् । ततो जीवस्य पूर्वोपरजावानुभवितु-
 प्राधारभ्यमोक्षजायानाचः, उपपत्त्यव्यवहृत्त्याऽऽमकत्वतयाऽना-

घनतत्त्व प्रलाभितत्वात् । तथाहि-मरणविसं भावाऽऽभ्युपाद्-
 स्थित्यात्मकं, मरणविसत्त्वात्, जीवित्वस्यैवाविनाशविसत्त्वात् ।
 तथा अन्त्याऽऽदौ चित्तप्राप्तुर्नामोऽतीतचित्तस्थितिविनाशाऽऽ-
 त्मकः, चित्तप्राप्तुर्नामवत्त्वात्, मत्प्रयवत्त्वाच्चित्तप्राप्तुर्नामवत्त्वात् । अथवा
 तस्याप्यभावावसात्तकः । न चायावमावः, हर्षविवाहऽऽयनकविष-
 योऽऽमकस्यानयत्त्वात् बाह्यस्यान्तमुक्त्वाऽऽकारतया स्वसंवेदनाऽ-
 ध्वक्तवः शरीरैरेककथ्यतेऽनुज्ज्ञेन न च तथा प्रतीव्यमानत्वात्प-
 न्नाचः, शरीराऽऽदिव्येति बाह्यमुक्त्वाऽऽकारतया प्रतीव्यमानत्वात्प-
 न्नाचः । न च नित्यैकान्तके प्राप्ति जन्मरूपेऽप्यसंभवः,
 कुतो कथमोक्षप्रसक्तिः ? । न च नित्यत्वाऽऽप्यारम्भोऽऽजिनवधु-
 क्तिशरीरैरेकियैयोगो जन्म, तद्विद्योगो मरणमितिकल्पना समता,
 अस्वाः पूर्वं निश्चिदत्वात् । न चैकान्तोत्पाद्विनाशाऽऽमकं विषये
 इहलोकं परलोकं च परलोकव्यवस्था, कथाऽऽदिव्यवस्था वा युक्ता ।
 यत देहिककायत्यागनाऽऽभ्युपगमकतुपादानमेकस्यापरलोकं, पू-
 र्वप्रामापरित्यागाद्य तदितरेकपुरुषकथयत् । न च दृष्टान्तेऽप्येकत्व-
 मसिद्धम्, अभाववत्त्वात्सास्यैकत्वेन प्रतिपत्तेः । न चेयं शिष्या, शा-
 षकाऽऽनात्, चिकित्सासंसेनाऽऽदिव्यैः शिष्याऽऽप्यवस्थाऽऽना-
 मारितत्वात् । न च पूर्वावस्थान्त्याग एकत्वेऽप्येवोपादान-
 मन्तरेण दृष्टः, पुत्रपुत्रोद्वाऽऽप्यकारिणाशुवन्मृदुद्रव्यस्य कपा-
 लोत्पादनमन्तरेण दृश्यते । न च कपालोत्पादनमन्तरेण घटवि-
 नाश एव न सिद्धः, घटकपालव्यतिरेक्याऽऽप्यवस्था माहात्म्या-
 तीरेरिति बद्धव्यम्, कपालोत्पादस्यैव कथञ्चित्तघटवि-
 नाशाऽऽमकतया प्रतिपत्तेः; अत एव सहेतुमत्त्वं विना-
 शस्य, कपालोत्पादस्य सहेतुकत्वात् । न च कपालानां जावरूप-
 त्वैव केवलम्, घटाभिन्नुत्थो तद्विक्रिताया नेष्टभावरूपकः । न चै-
 कत्वेऽप्यत्र यथापरिविरोधः, दृष्टत्वात् । न च घटोऽप्युत्सि-
 कपालयोरेकान्तेन भेदः, कथाञ्चैकत्वप्रतीतिः । न च मुद्राऽऽदिव्यो-
 धं प्रत्यव्यापारे कविदभ्युपयोगे कयोऽपि न तदुपयोगः, अस्या-
 वस्थायामपि घटकाणान्तोत्पत्तिप्रसक्तः, तस्य तदुत्पादनसा-
 मर्थ्याविनाशात्, नस्य स्वर [स]तो विनाशात्पद्यन्तरेकसाध्या-
 स्याविनाशः । न पूर्वं तद्विनाशोऽपि तस्याविनाशो विरोधोऽनुत्प-
 क्षिधानात् । ननु स्वामनजातीयाः कृपान्तरं जनयतीति चेत् । न ।
 घटविरोधं । न च तद्विनाशवतीति ब्याहृतत्वात् । न च तद्वेत्-
 मत्वात्सामर्थ्याभावात्, तथाविधकार्यजननसमर्थहेतोर्नाभावः । अ-
 न्यथा प्रायपि तथाविधकलोत्पत्तिर्न ज्ञेयः । न च स्वहेतुनिर्-
 स्थित एव द्रव्याऽऽदिव्यसिद्धौ स्वाभ्युपगमः, दृष्टान्तदार्ष्टान्तिकवि-
 मपेक्षामण्यतस्य तस्य तद्वेतुत्त्वोपपत्तेः, अथवापि तद्व्यावृत्त-
 तत्राविषयत्वत्वात् । न च तद्व्यापारानन्तरं तदुत्पत्तिसमर्थत्वस्य तत्का-
 र्यत्वे सुवृत्त्यवस्थापि तत्कार्यताप्रसक्तिः, तस्य संवेदोपपत्त-
 त्वात्, सर्वदा नस्यानभ्युपगमे अत्याविनाशयोर्जावप्रसक्तियेन
 प्रतिपादितत्वात्च; तस्यैव तद्वृत्तया परिष्कृतो कथाञ्चैकत्व-
 स्थापिष्टत्वात् । यदि च पूर्वोत्पत्तऽऽकारतयागोपादानतस्यैव मुदा-
 दिवस्तथाव्यक्तोऽनुत्पत्ते, तदा तत्तदपेक्षकारणं कार्यनिर्णयं
 च उत्पन्नमन्तरेणैककालमनेककालं च त्रिभ्रमन्त्रिं चेति
 कथं नाभ्युपगमविषयः ? । न चाऽऽम विरोधः, सुवृत्त्यतिरिक्तकालं
 घटकपालयोऽप्यविनाशविसत्त्वात्त्वात्त्वात्तया प्रतीतिः । न च प्र-
 तीव्यमाने वस्तुसंवेदो विरोधः, अथवा प्राज्ञमाहाकाऽऽकाराऽऽम-
 मेकत्वेन वस्तुसंवेदनाऽऽयुक्तः प्रतीव्यमानस्य संवेदनस्य वि-
 रोधप्रसक्तः । न च संशयदोषप्रसक्तिरिति, उपपत्तिवि-
 तिविरोधानां निश्चिनकत्वतया वस्तुव्यविनिगात् । न च तथाऽप्यो-

पुरुषो वेति प्रतिपक्वादिषु प्रकृतानिन्द्रये स्तःमान्यप्रत्यक्षादिरोषा-
प्रत्यक्षादि विशेषस्मृतेषु संशय इति निमित्तमस्ति । न च अ-
ध्यकरणेनाद्येव प्रसक्तिरिति, धृतकपालनिवाशोपाद्योर्मुद्ग-
द्याःऽप्यधिकरणतया प्रतिपत्तेः । न सोमयद्येवोपातुषुः, इयामकस्य
बस्तुनो आत्मन्तरत्वात् । सत्त्वरूपेप्रसक्तिरिति नास्ति, अनु-
गतस्याप्युक्तस्येवकारके बस्तुनि स्वस्वकपेषव प्रतिभासनात् ।
अन्यथाद्योषोऽपि न संशयो, अत्रिषोत्पाद्यस्ययत्रौषधवतिरेकेषु
तदात्मकस्य बस्तुनोऽप्येके प्रतिभासनात् स्वस्वकपेषवत्त्वात्-
परचोपेऽपि तदात्मकताऽनुपपत्तेः, अन्यथाऽतिप्रसङ्गात् । तथा
प्रतिभासाद्येवोपात्तयोऽपि न संशयो, अवाचितप्रतिभासस्य
तद्भावेऽप्यभावात्, भावे वा न तावद्वस्तुष्वव्यभिचितिरिति स्वयं-
व्यवहारोद्भूयप्रसक्तिः । न च इयामकस्यमन्तरत्वं धृतस्य कपाल-
रोग्याद्विनाशानुमानं संशयति, तत्र तेषां प्रतिबन्धानकशाशतः । न हि
तद्विनाशनिमित्तापि शुद्धाऽऽदीनि, हेतुत्वाद् प्राक्स्य कारणात्वा-
त्सत्त्वात्सास्त्वय वद्यपि धृतेहेतुत्वानि तावत्, तथाऽपि धृतसद्भाव-
त्वेव सामयेऽपि तद्भाववत्, न हि धूमः प्रायश्चेत्तुक्तसत्त्वभाव-
यमक उपलब्धः, न वा त्रिाग्निमिश्रजन्यता तयोः प्रति-
बन्धः, भावस्योदाकार्यताऽनुपपन्नात् । नाऽपि सामर्थ्यलक्ष-
णं, तयोस्तादात्म्ययोग्यात् । न च धृतस्य कपवाद्युक्तत्वात्तेषां त-
द्भावाप्रतिपत्तजनकत्ववत्, स्वकल्पैतौक्यात्प्रायश्चित्तपित्तजनक-
त्वप्रसक्तेः, तेषां ततोऽपि व्याघ्रासकत्वत्वात् । न च धृतविनाशकृप-
त्वात्तेषां भावं बोधः, तेषां बस्तुकल्पत्वात्विनाशस्य च निःश्चिन्नावत्त्वात्,
तथा च तादात्म्यविरोधः, अन्यथा घटानुपपत्तभवत्त्वेनापि त-
द्बुनप्रतिपत्तिजनकत्ववत्, तद्वद्विनाशानुमानःऽभ्यमकः स च प्रवृत्तिसाधना-
ऽऽभ्यमकं प्रतिपद्यत इत्यभ्युपगन्तव्यम् । अन्यथा पूर्वोक्तदोषानि-
मित्तुः । सच द्रव्यरूपस्यापि हेतोर्गमकत्वमनैव प्रकारेण संश-
यति । अन्यथोत्पन्नवाजादस्तित्वाजावः, तद्भावं विनाशस्याऽप्य-
भावः, अस्तौ विनाशोपात्तवृत्तिः इयामकमेकं बस्तुजन्यपगन्त-
व्यव, अन्यथा तद्बुनप्रतिपत्ति प्राक् प्रवृत्तित्वाद् न पुनरुच्यते ।
यथा वाऽऽभ्यमः परस्त्रोक्तानामित्वं शरीरमात्रव्यपकत्वं च तथा
प्रतिपादितमेव । ननु शरीरमात्रव्यपित्वे तस्य गमनाभावादे-
वान्तरे तद्बुनप्रतिपत्तिमिधनं भवेत्, न च त्द्विच्छिन्नशरीरस्य
गमनाभिविरोधात्पुरुषाधिष्ठितत्वात्पन्नबन्धुः । न च सूक्ष्मसंबोर्घ-
टाऽऽकाशबोर्विष प्रतिबन्धभावात्सूक्ष्मशरीरगमनोऽपि मामूखं-
त्वात्, ततोऽपि गमनमिति वक्तव्यम्, संसारात्पस्त्येकान्तेनामूख-
त्वासिद्धेस्तव प्रतिबन्धत्वात्सावाहितेः ।

तदेवत्वात् २६-

अप्रोषाऽणुगणानां, इमं न तं वि विप्रयमणुषुं ।
जद् द्रुक्पापिषार्थं, जावंतविंसिसपज्जाया ॥ ४७ ॥

अमोयानुगतयोः परस्परानुप्रविष्टयोरात्मकमपेरीन्द्रे वा तद्धे-
नोदं कर्म अयमास्तेति चिन्तजननं पृथक्करणं तदभ्युक्तमधट-
मानकव, प्रमाणाप्रतिब कर्तुमशक्यत्वात्, यथा द्रुष्ययोवयोः
परस्परप्रवेशानुप्रविष्टयोः । किपरिप्रोऽप्यविरामयो जीवकमे-
देश्योर्तत्त्वात्-वाचनो विशेषपत्रोः, तावान्, अत एवमयस्तु-
स्वप्रसक्तैरस्यविशेषपत्रेस्तत्त्वात्सर्वेशिषोषायात् ।

अन्य इति विशेषणाऽन्वयाऽनुपपत्तेर्जीवकमनोरन्वोऽभ्यानु-
प्रवेश इत्याह-

कवाऽऽपज्जाया जे, देहे पीवद्विषमि शुक्लमि ।

ते अग्रोषाऽणुगणा, पक्षयणित्वा जवत्पयमि ॥ ४८ ॥
कपरस्यमध्यस्थोऽऽप्येव येषांवा देहाऽऽभित्ता जी-
वकम्ये विशुक्लरूपे च ये ज्ञानाऽऽश्चस्तेऽमोयानुगता
जावे कपाऽऽप्येव देहे ज्ञानाऽऽश्च इति प्रकपर्णयो
जवस्ये संसारिणि, अकारप्रवेशाऽऽसंसारिणि । न च संसारा-
वस्थायां देहाऽऽत्मनोऽमोयानुगन्तव्यानुप्रविष्टिस्तद्व्यवदेशः,
मुक्त्वावस्थायां तु तद्भावकासाऽयुक्त इति चकच्यम्, तद्-
व्यवस्थायापि देहाऽऽभित्ताकपाऽऽप्येव पारित्यक्तानुग्रहयण-
यांवाहारेणाऽऽत्मनस्तथाधिषत्वात्, तथा व्यपदेशसंभवात्त-
त्पुत्रलभोक्त कपाऽऽद्विज्ञानाऽऽदीनान्मोयानुप्रवेशाऽकपाऽऽदे-
कायमेकत्वं च सूत्रैवमयसूत्रं च वा धितिरैकान्तिरिति ।

तदेवत्वात् २७-

एवं एगे आया, एगे द्दो य होइ किरियाए ।
कप्राविसेस्य ए तिनि—हु जोगसिन्धी उ अविक्कट्टा ॥ ४८ ॥

एवमित्यन्तरोद्दिष्टप्रकारेण अनंत्वात्प्राक्प्रवेशायामात्मननु-
प्रवेशात्मेव, न तद्बुधतिरिकास्त इति तृतीयोक्त्या-
(एगे आया इति) प्रथमस्तत्र प्रतिपादितः । सिद्ध एक आ-
त्मा एको दृश्य एका कियेत्त भवति, प्रमोदायांषु दृश्यद्वि-
शब्दौ प्रत्येकमभिसेवजन्तौ, कर्तृविशेषेण च अनोधात्प्रा-
स्वकृतेणाऽऽभ्यन्तप्रवेशाभावात्विधेषांगस्यकपवात्प्रायश्चित्तो-
त्सिद्धिरपि आत्मनोऽविकल्पेति । एकस्य सतस्तस्य त्रिविध-
योगाऽऽत्मकत्वात्तत्तत्प्रकारेण भवत्यभित्तिः, न चाऽमोयानु-
प्रवेशादेकाऽऽत्मकत्वे बाह्याज्यन्तरविभागभाव इति । अत्र
हर्षविभादाऽऽप्येव कविषोऽऽत्मकमेकं वैतयं, यद्यद् बालक-
रवौयवाऽऽभ्येवकावलीकाऽऽत्ममेकं शरीरमप्युक्तः संवेद्यत इ-
त्यस्याविरोधः, बाह्याज्यन्तरविभावावपि निमित्तात्तत्तद्व्यव-
देशसंभवात् ।

तदेवत्वात् २८-

ए व बाहिरओ जावो, अग्निनतओ व अत्थि समयमि ।
पो इंदियं पूण पद्दु—ए च होइ अग्निंतरो जावो ॥ ४९ ॥

आम्यपुल्लयोरन्वोऽभ्यानुप्रवेशाद्द्रुकप्रकारेणाऽऽ त्रपीतशा-
सने न बाह्यो भावोऽभ्यन्तरो वा संभवति, सूत्रोऽमोयानुप्रवेशत्वा-
त्तमेकाऽऽत्मकत्वाच्च, संसाराद्वर्यातिः स लक्षणस्तुनोऽप्यन्तर इ-
ति व्यपदेशस्तु नोऽग्निमनःप्रतीतस्याऽऽभ्यपरिणतिकल्प एव परा-
प्रत्यक्षत्वात्प्राज्ञानविषय । न च शरीराऽऽभ्यानुप्रवेशतः शरी-
रानुप्रवेशात् शरीराजदे आत्मनोऽपि तद्व्यपदेशात्प्रकृतप्रसक्तिः, इ-
न्द्रियज्ञानव्यापेयव्यपदेशकत्वात्प्राज्ञानव्याप्यत्वेव प्रतिपा-
दिव्यपदेशत्वात् । अतः शरीरप्रतिबन्धकत्वमात्मनो न जवति, अमू-
र्तत्वात् । अत्र योगे हेतुसिद्धेः, यदि आत्मपरिणतिकल्पमनसः शरी-
रात्त्वान्तरितो जेदः स्यात्प्राज्ञानविचारार्थं शरीरस्य तथं
न स्यात्, तदुपकारापकारार्थं वा आत्मनः सुखदुः साानुभव-
न भवेत्, शरीरविद्योतकत्व हिंसकत्वमुपपन्नं भवेत् । शरी-
रुच्छथादे रागाऽऽभ्युपवश्यहेतुर्न, शरीरस्व कृशोऽहं स्मृतोऽहंमि-
ति प्रत्ययाविवरवं च दुरोत्पत्तिरिति ज्ञेयम् । पुरुषान्तरितात्त्वेष्व
घटाऽऽकाशबोर्विष प्रवेशोऽमोयप्रवेशहालज्ञाना अमोयऽस्त्येवैव्यु-
क्तो वृथान्तः, अन्वथा घटस्त्वाव्यभिचारेव न भवेत्, न चाऽमोयानु-
प्रवेशसद्भावोऽप्येकाऽऽत्मकत्वकुरीत्परतन्मत्ताऽऽत्मनोऽनुपपत्ता,
विषयात्वात्सदेः पारतन्त्र्यानिमित्तस्याऽऽत्मनि नात्वात्, आकाशे

शिवमतिविस्तारकश्च हि नयवाक्यस्य प्रमाणाऽस्त्यकमहावा-
क्यत्रयशाब्दबोधजनकावास्तरवाक्याप्यथाजनकत्वं, तदुक्तु-
शाऽऽकाङ्क्षोपायकश्च वा, तेन तथाऽऽदरणीयत्वस्यैव सिद्धेः । त-
दुक्तं वादिभ्यः "पुरिसिद्धांशु तु पशु- वा जाणघ्नो पक्वायिज्ञा अश्वपरं ।
परिक्रमस्त्यामिषिषं, वापहा सो विसेसं पि" ॥४४॥ (भस्म ० १
क) ॥ इति । प्रमाणवाक्यमपि ह्यनेकानकवाक्यानि युक्तविशेष-
मधिकृत्यैव प्रयुज्यते, तदनयोर्विरोधापि कारणिकत्वे प्राप्ते स्व-
स्वकाले श्रौतस्वयिक्तत्वेन न्यायसिद्धयः, विप्रतिषिद्धकारणवि-
शेषे नैव न्यायतुल्यतेः । तस्मात् "स्याद् ज्ञानाऽऽदिद्वेषणी जीवः"
इत्यपि सुनयवाक्यमेव, एकमङ्कुरप्रत्याह । प्रमाणवाक्यता तत्राऽऽ-
प्युदाह्याऽऽकाङ्क्षाकारणेण भङ्गवृत्तसंयोजनमेव । सकलाऽऽऽ-
शयश्च प्रतिभङ्गमनतधर्माऽऽस्त्यकप्रयोगेन; अयथा च
विकलाऽऽऽशयमित्येकं । अथएतद्वस्तुविषयत्वेन शिष्येवाऽऽ-
मङ्गुत तत्, अस्तुतु कोपरितनेषु एकदेशविषयत्वेन विकलाऽऽ-
ऽऽशयमित्यप्ये । अयं न्युपनिषत्प्रकारः स्वसत्तन्त्रज्ञासाधार-
णः, स्याच्छब्दज्ञानैतिकमात्रेण तु न प्रमाणवाक्यविशामः,
सुनयवाक्याप्यस्यैव ततः सिद्धेः । अत एव कृष्णः सर्व इत्या-
दिविशेषवशिष्टेष्वभात्रबोधकवाक्यैरेव नयेत्येकं कृष्णव्यव्या-
जाबादननेन व्यभिचारात् पृष्ठत्वच्छेदेन कृष्णोऽप्युदाहृत्येव
शुक्लोपपन्नताम् स्याच्छब्दसंयोजनया नयवाक्यत्वमित्याह
स्वमनमङ्कुरः । लक्ष्यलक्षणस्यैवद्वारादपि नयवाक्यैरेव सि-
द्धयति, उद्देश्यश्लोकिकबोधव्यवहारातिप्रसक्तस्य तत्र एव सिद्धेः ।
प्रमाणवाक्यत्वं लौकिकबोधार्थं सत्तन्त्रवाक्यमेवाऽऽशयणी-
यम् । अत एव तदुदाहरणत्वं सम्प्रत्यादी महता च यत्नेन सा-
धितमिति किमिति विस्मये ? ॥ ६ ॥

(१०) नयेकत्र वस्तुन्यमेकाऽऽकारा प्रमाणधीः, एकऽऽ-
कारा च नयोः कथमुत्पद्यते ? इति जिज्ञासायामाह -

यथा नैयायिकैरिष्टा, चित्रेऽनेकैककूपपीः ।
नयप्रमाणजेनेन, सर्वत्रैव तथाऽऽऽद्वैतैः ॥ ७ ॥

(यथेति) यथा नैयायिकैश्चित्रे नीलपीनाऽऽदिना शक्ये षडाऽऽ-
कारकैककूपा नीलपीताऽऽद्याकारा, एककूपा च बिजाऽऽकारा
धीरियाऽऽज्युगतता, तथाऽऽनुभवता; स्वामतनेवाऽऽशयवाका;
तथा सर्वत्रैव वस्तुन्येकानेककूपतया चित्रे प्रमाणनयमेनेन द्वि-
विधा बुकिराहैतेरिष्टा, अनुभवसिद्धेऽप्ये विरोधाज्ञाबादिति
भावः । यथा च सर्वस्य वस्तुन्यधिकत्वं तथोकमस्माभिरास्य-
क्यातौ, विस्तरत्रिणा नेह प्रतम्यते ।

चित्रकूपे तु मतभेदे तर्कसिद्धयुत्तरपर्ययपदशोचामः- तत्र
निङ्क मात्तयिकूपासमवाधिकारात् न वेति चित्रकूपे विप्रति-
पत्तिः, विधिकोटीः सामान्याधिकरणत्वेन, निषेधकोटिरवच्छेदक-
च्छेदेन । तेन नाऽऽशतो बाधः, सिद्धसाधनं वा । यत्तु नील-
कूपासमवाधिकारणकं पीतकूपासमवाधिकारणकं न वेति
प्रतिपादयति । तत्र । नीलकूपासमवाधिकारणस्य नीलस्य
पक्षमे वाधात् । चित्रकूपस्य पक्षमे आशयासिद्धेः । यद्यपि
नीलकूपासमवाधिकारणकवृत्तित्वविशिष्टकूपत्वं पीतकूपास-
मवाधिकारणकत्वं न वेति केवाञ्चित्प्रतिपत्तयुक्ताचक्षम् । त-
द्यपि न रमणीयम् । विशिष्टस्य, विशिष्टाऽऽशयतया वाऽऽमति-
रिक्तत्वादिति विद्मः ।

तत्र न्यायप्रदधिकारः-नागाकूपवद्वयवाऽऽरुचे- वस्तुनि नील-
४६७

पीताऽऽभिविरेकं संभूय चित्रकूपमारुचते । न च सामग्रीसत्त्वा-
मीशाऽऽदिनिर्माणाऽऽदरेपि तत्र जननाऽऽशयः, अगत्या नीले-
तरकूपाऽऽदीनीलाऽऽदिकप्रतिपत्त्यवकाशकत्वात्; प्रतिबन्धकताऽ-
वच्छेदकः संभवः स्वसमायासिसमवेतत्वम्, प्रतिबन्धकतावच्छे-
दकत्व समवायः । चित्रकूपावच्छिन्नेऽपि नीलेतरपीतेतरकूपाऽऽ-
दिनेव हेतुना, तेन न केवलम् नीलाभावाऽऽदीनां चित्रवाप्या-
प्रसङ्गः । यथवयमनिष्टमीलाजानाऽऽदिपदस्यैव चित्रं प्रति हे-
तुत्वमिति । तत्र । नीलपीतोऽभयकपासाऽऽरुचे षडपाकनाशिष्टा-
वयवपीते स्वचित्रेऽवच्छेदेन न्यायवृत्तिसौलोत्पत्तिकाले चित्रोत्प-
रथापत्तेः न च कार्यसहवायेन नीलाभावाऽऽदीनां तत्रेऽनुत्पत्त्य-
वयवमेव; नीलपीतच्छेताप्रत्यकपासाऽऽरुचे पीतच्छेतोः क्रमेण
नाश इवेतनाशकालेऽपि तदापत्तेरिति; पाकजन्मिने च नव्यभि-
चारः पाकादवच्छेदे मानाकपः, अथवाज्ञानतरमेवावयवयिनि चि-
त्रवृत्तिकाारणः पाकचित्रवृत्तिकाारे च जिज्ञातोऽप्यर्थं प्रति नीलेतर-
त्वाऽऽदिना हेतुना, अज्ञसंयोगजन्मिने च अवच्छेदकत्वसंख्याव-
च्छिन्न [प्रति] योगिताका नीलजनकानिमसंयोगाऽऽदरेऽनाकपज-
नकविजातीयमित्यसंयोगाद्भेदः । अस्तु वा तेजःसंयोगमात्रज-
न्ये विजातीये चित्रे विजातीयतेजःसंयोग्य हेतुत्वं, पाकवृत्त-
यजन्त्ये विजातीयं चित्रे चोन्नयोरेव कूपमात्राऽऽतिरिक्त एव वा
विजातीयतेजःसंयोगो हेतुः, फलबलेन तेजाव्यकत्वेनात् । न चा-
ज्ञिसंयोगमात्रातिरिक्तं कूपमेव हेतुस्तु इति विनिगमकाप्रारः ।
अभयलले नीलेतराऽऽदिसमाजानावस्यैव विनिगमकत्वमित्या-
हुः ॥ शिरोमणिशब्दाऽऽकार्यमनासुरािरिक्तुः- चित्रच्छेदस्याप्य-
न्येव नीलपीताऽऽदिनि नानाकाणि, एककूपमितिप्रतीतेरेकःश्च-
राशिरिति वस्तुच्छेदकत्वविवरतायाः सविधायित्वेन न्यायवृत्ति-
जातेरव्यव्यवृत्तित्वाविरोधस्तु प्रामाणिक एव । अत एव "सौहितो
यस्तु यतो न, युजे पुच्छे च पारकुः" इत्येत्तः लुचिरित्युत्पद्यते । अथाऽऽव्यव्य-
वृत्तनीलाऽऽदिकद्वयेन गौरवम् । तथाहि- अवच्छेदकतासंबन्धेन
नीलाऽऽदिकं प्रति समवायेन नीलेतरकूपाऽऽदीनां प्रतिबन्ध-
कत्वमस्ति, एते वाच्यम्, अन्यथा पीतावयवावच्छेदेन नीलो-
त्पत्तिप्रसंगत् । न च नीलस्य स्वाभ्यावच्छेदेन नीलजन्यत्व-
स्यानाभ्यादेव न तदापत्तिः, विज्ञेतादृशप्रतिबन्धप्रतिषेधक-
भावं तथा स्वाज्ञाभ्याविधोहात् । नतु समवायेन नीलं जायत
एव पीतावयवावच्छेदेनेत्येव आऽऽप्यदकाराव इति चेत् । न ।
समवायस्येवावच्छेदताया अपि कारणातिव्यवस्थात् । एवं च
नीलाऽऽदी नीलेन कपाऽऽदीनां, नीलेतरकूपाऽऽदी वा नीलाऽऽ-
दीनां प्रतिबन्धकत्वे विनिगमकाभावाः सम नीलेतरकूपाऽऽदीनी-
लाऽऽदीनां न प्रतिबन्धकत्वम् । नीलपीताऽऽरुचेऽपि नीलकूपव-
प्रसङ्गस्य बाधकत्वादिति चेत् । भ्रैयम् । ममाऽऽपि नीलकूपा-ऽऽ-
दिकमेव प्रतिबन्धकताऽऽरुच्छेदकं, न तु नीलेन कूपत्वाऽऽदिः गौरवा-
दिति वक्तुं शक्यवन्तात् । न च मानस्येन प्रतिबन्धकत्वं, न तु नी-
लेतरत्वेन, गौरवात्त्वेन किं न स्वाहिति बाधक्यम्, प्रतिबन्ध-
कताऽऽवच्छेदकगौरवस्येवाद्दोषत्वात् । अस्तु वाऽऽवच्छेदकतया
नीलाऽऽदी समवायेन नीलाऽऽदीनामेव हेतुत्वम् । न चाऽऽवच्छे-
दकतासाऽऽरुच्छेदनीलस्य तत्कपासावच्छेदोत्पत्तिप्रसङ्गः,
केवलनीलत्वाऽऽदिनेव तद्धेतुत्वात् । न च केवलत्वं नीलाऽऽव-
समानाधिकरणत्वमिति गौरवम्, जनवाक्यमूलसमवायेन नी-
लाऽऽदिहेतुत्वस्यैव तद्धेतुत्वात् । समवायेन नीलाऽऽदीनां
च संसमवायिसमवेतत्वं संसंवायेन नीलाऽऽदीनां हेतुत्वं, षडाप्यव-

नप्रदे स्वाविवेचयसमेतयसंवायेनो कश्च हेतुत्वे वृद्धावयवमव-
 त्तद्धर्मात् सुप्रकाशयवाचकच्छेदेन चित्रपदसङ्गिकेषु ऽपि तद्गुणवि-
 न्यस्यत्वात् ॥५५॥विरिति चार्थक्येन विन्यस्यत्वात् (चित्रपदकारक-
 प्रत्यक्ष एव चरमसमवेतत्वविमित्युक्त्यासंवायेन तरेणुत्वात् ।
 न च मीलितरूपत्वाऽऽप्यध्वनिप्रकारात्प्रारोहः न हेतुमी-
 मणीतत्वाऽऽपि न ऽवयवगतनीलपीताऽऽद्विदेहऽव्यवयविचित्र-
 प्रत्यक्षोत्पादिविति चाव्यय, चित्ररूपविचित्रप्रत्यक्षो तेन तेन
 रूपेण तच्छब्दप्रद्वयपि हेतुत्वात् । वस्तुतो मीलितरूपत्वा-
 ऽऽद्वियव्यवयवेन मीलितरूपत्वापीतत्वाऽऽप्यनुगमात् कृतिविति
 चेत् । न । इत्यणुकारकप्रकारेण चतुरणुकारकविषयज्ञानुपपत्तेः,
 चित्रावयवाऽऽऽप्येव विचित्रप्रद्वयवयवविवचयकनीलैतरूपत्वाऽऽ-
 द्विदव्यवयवेचित्रवाचित्वात्प्रकारकप्रद्वयवयव हेतुत्वात् । यदि च
 मीलितरूपत्वेनेतरूपत्वाऽऽद्विमन्वयवावाचित्वात्तन्त्रयसंनिकष-
 स्वावयवनीलऽऽद्विगतनीलताऽऽद्विप्रद्वयव्यवयवकाराभावात्-
 न च विचित्रप्रत्यक्ष हेतुत्वपक्षे, वस्तुतस्तत्तद्विचित्रत्वाऽऽपि चतुःषा
 प्रद्वयद्रयुःप्रवृत्तं, तदाऽन्वयहेतुहेतुमज्ञानकल्पनागौरवत्वात्, चित्रव्य-
 व्याप्तयक्षुण्डैव, तत्र च सामाधिकारयानानाकारप्रद्वयवयव-
 मित्येव कल्पयमानं शोभते । न ह्येवं गौरवं, चित्रत्वप्रदे सामानाधि-
 कारधेयेन रूपविशिष्टरूपप्रद्वयवयव हेतुत्वात्कुरद्वैतरात्रे चित्रत्व-
 विमित्तुं कविचित्रप्रत्यक्षत्वेन हेतुत्वानुकुद्वैतरात्रे चित्रत्व-
 विमित्तुं कविचित्रप्रत्यक्षत्वेन हेतुत्वानुकुद्वैतरात्रे चित्रत्व-
 विमित्तुं कविचित्रप्रत्यक्षत्वेन हेतुत्वानुकुद्वैतरात्रे चित्रत्व-
 विमित्तुं कविचित्रप्रत्यक्षत्वेन हेतुत्वानुकुद्वैतरात्रे चित्रत्व-
 विमित्तुं कविचित्रप्रत्यक्षत्वेन हेतुत्वानुकुद्वैतरात्रे चित्रत्व-
 विमित्तुं कविचित्रप्रत्यक्षत्वेन हेतुत्वानुकुद्वैतरात्रे चित्रत्व-

सामोचशाब्दान्वयलक्षणस्य मीलित्वोत्पादिव्यवयवसङ्गी-
 यित्मिद्वैतरत्वाऽऽप्यध्वनिप्रकारकत्वात् एवमेववयवमीलितत्वाऽऽपि मील-
 नुत्वे मीलितत्वाऽऽप्यध्वनिप्रकारकत्वाऽऽप्यध्वनिप्रकारकत्वाऽऽपि मील-
 नुत्वे मीलितत्वाऽऽप्यध्वनिप्रकारकत्वाऽऽप्यध्वनिप्रकारकत्वाऽऽपि मील-
 नुत्वे मीलितत्वाऽऽप्यध्वनिप्रकारकत्वाऽऽप्यध्वनिप्रकारकत्वाऽऽपि मील-
 नुत्वे मीलितत्वाऽऽप्यध्वनिप्रकारकत्वाऽऽप्यध्वनिप्रकारकत्वाऽऽपि मील-
 नुत्वे मीलितत्वाऽऽप्यध्वनिप्रकारकत्वाऽऽप्यध्वनिप्रकारकत्वाऽऽपि मील-
 नुत्वे मीलितत्वाऽऽप्यध्वनिप्रकारकत्वाऽऽप्यध्वनिप्रकारकत्वाऽऽपि मील-
 नुत्वे मीलितत्वाऽऽप्यध्वनिप्रकारकत्वाऽऽप्यध्वनिप्रकारकत्वाऽऽपि मील-
 नुत्वे मीलितत्वाऽऽप्यध्वनिप्रकारकत्वाऽऽप्यध्वनिप्रकारकत्वाऽऽपि मील-
 नुत्वे मीलितत्वाऽऽप्यध्वनिप्रकारकत्वाऽऽप्यध्वनिप्रकारकत्वाऽऽपि मील-

तदाह श्रीसिद्धसेनः-
 "पञ्चगुणव्यभि चि पञ्जादेवम जययागं पदह ह्यम् ।
 जं परगुणाऽऽर्हया, स्रष्टतकत्वा गुणविवेस ॥" ६॥ (सं ३का०)
 अत्राया-अष्टरूपत्वेन चरमातेऽपि पयोधे अज्ञानाति निषाभेऽप्र-
 कारं पतत्वासाहृद्यति कृम्य, यस्मादेकगुणाऽऽवयाः कृम्यत्वाऽऽ-
 र्थोऽनन्तप्रकारस्तत्र गुणविशिषाः प्रकाराः(विनः ।
 कृतं च मध्ये केनचिदेव गुणविशेषेण युक्तं तद्विति
 मयं हि कृतं कर्मगतरेण त्रुष्यमिविकृतं वा मवेत्,
 प्रकारान्तराभावात् । आद्ये सर्वगुणस्य तदेकताऽऽपत्तिः ।
 स्रष्टरयोः संभवेयाऽऽद्विभागगुणविहितिमां षट्स्थानकम-
 निपविष्टरश्चरंभाविनी । तथा च प्रतिनिधयस्तद्विबुक्तिकृष्ण-
 ताऽऽद्विपूर्वोभेय स्रष्टं, नाऽप्येतेति । इत्थं च मीलताऽऽ-
 धवात्परजातीनामन्वयत्वात् तस्मात्प्रजात्रयैव तद्गुणमस्य
 कर्तुमशक्यत्वात् । तत्रधवात्परजातीवमीलपीताऽऽर्हनामन्-
 न्यविचित्रहेतुत्वकल्पने गौरवमिति षट्स्थानपतितवर्षयोषिषा
 चित्रप्रद्वयवमेव स्वसावमिाप्रमवमभ्युपगमनम्यः । आर्येसमाज-
 न्निधयस्तथाऽपि तथा अन्यत्वात्कार्यंतावच्छेद्कत्वत्वमीकारत् ।
 यतेन चित्रप्रत्यक्षमेकताऽऽवच्छेद्कत्वमपि चतुःसंभवानिर्द्धे वै-
 जायं स्तोकात्संनिकषविति निरस्तम् । सृष्टेवैकित्वाऽऽन्वा-
 श्वात्परिधातुप्राध्वान्येनेजात्यकत्वाऽऽप्येतेरव्यवसायमावि-
 स्थाविति कृम्यम् । अत्यव्यवयुःसकृत्प्रत्यक्षेऽवयवगतोत्क-
 शापकृतीकृत्यावयवमिीलित्वयोरवच्छिन्नत्वाः सामान्य-

काव्यच्छेदकनाकाऽधिकरत्वात्मसंनिकषोऽऽद्विकल्पनाया भ-
 व्यावयवकत्वात्पुद्वैतसंयोगत्वात् ऽपि एकेकावच्छिन्नवयव-
 ग्राहवस्थीकारे च तद्विच्छिन्ना सर्वैश्च मीलितरऽऽऽप्येववयवमि-
 मीलानां सर्वैश्च चक्षेत्रेन समुपगमानं कल्पयित्वाऽऽव्यव-
 कर्मवोपपत्तेः, सजातीयजिवातोऽेवु कारागुणेषु जायमानं
 समूहाऽऽम्बन्निधयं कानामिति सर्वं विवृतुं चोर्षो व्यात, यथा
 द्वीमसंसकारात्प्रत्यक्षं नामंसंयोगत्वात्पञ्चममे इयञ्जितं
 व्याजितेव (?) यतेन नामकल्पकवयवत्वाऽऽप्येव व्याव्युत्पील्ये-
 च मीलपीताऽऽद्वियुपपत्तेः, मीलऽऽद्विं प्रति मीलितराऽऽद्वि-
 म्रितकवत्त्वमीलऽऽद्विकारपरत्वं कल्पयामायेह्या अद्याव्यवृत्ति-
 मीलपीताऽऽद्विकल्पनाया एव व्याव्युत्पील्ये एवृत्तिं मत्तं
 निरस्तम् । मीलकपालावच्छेदेन चतुःसंनिकषं पीताऽऽद्वे-
 कपलमनाऽऽप्येतेऽपि तत्र दोषत्वात् । तदाह सम्मत्तल-
 कारः- "आवयव्यापिनेऽप्येकावयवसाहितेऽप्यवयवविन्युपल-
 च्यमानेऽपरावयवानुपलक्षणवयवसंनिकषप्रतिपातिः ज्ञयात, स-
 र्वकल्पानामभवयव्यावित्वाविति" । न च मीलऽऽधवयवावच्छि-
 न्नसंनिकषस्य मीलऽऽद्विशब्दावयवकल्पनाद्दोषः, पीतकव्य-
 सिकाऽऽवच्छिन्नमीलपीतोमवयवकपालाच्छेदेन संनिकषस्यैपि मी-
 लप्रद्वयप्रलङ्घात् । न च केवलीमिावयवावच्छिन्नसंनिकषस्य एव
 प्राद्विक तदि चार्थक्यं, मीलपीतोमयज्ञात्वाऽऽऽप्यध्वन-
 देतुमीलमत्त्वाऽऽप्येतेः । परमाणुसंनिकषेऽप्येव परत्वावयव-
 चिन्मसंनिकषस्यैऽपि कल्याप्राद्विकत्वेन तत्रतत्कपालाद्विक-
 तत्वा चित्रमामात्मवामानुनधिकत्व, तथा प्राद्विके ज्ञानेऽऽ-
 तत्रावयवताया एकाऽऽऽकारताया, सत्त्वमात्रं च नामाऽऽ-
 कारताविशेषतास्तांसांनिकविषयतां नवनिद्वितानां वृद्धा-
 नां वाचुज्जोमप्रित्तोममयानेन समानम्, साहित्यसंबेदातामिा-
 कवैधिव्यवस्थानिनां च वदुनीममममत्तात् । नत एव "सावज-
 जोगिरिक्तो, तिष्ठु गुणो जम्तु सुसुन्तो । ज्वरतो जयमात्ते,
 आवा सामाहवं होर् ॥१॥" इति ससमवाऽऽम्बन्महावाक्यार्थ-
 ज्ञाने एकाऽऽदिष्टा प्रमाणाऽऽकारता, अनेकाऽऽदिष्टो नव-
 विषयतापरस्परसंयोगज्ञाञ्च चतुःसंभुपुपत्तेः । नैवावकास्त-
 विद्येयं, तत्र च विद्येयव्यानन्दम् १, विद्येयव्य वैशिष्ट्यम् २,
 एकावितिःएवैशिष्ट्यम् ३, एवम् इदम् ४, सर्वं चतुर्थं

विशिष्टा वैशिष्ट्यबुद्धिः । तत्र मध्यमद्वये विशेषेण विशेष्यताऽ-
 वच्छेदकप्रकारकनिश्चयत्वात् हेतुता, इतरद्वये तु विशेष्यताज्ञा-
 नासंनयग्रहणोः विशेष्ये विशेषणमितिरित्या बुद्धिर्न - रक्तम् ॥ १५५ -
 ध्वजचिह्नप्रकारतामिहापेनद्वन्द्वत्वाऽऽपचिह्नप्रकारकबुद्धि-
 त्वम्, तेन दृश्यो रक्तो दृक्त्वान्युक्त इति समुदाऽऽत्मन्ने नाति-
 प्रसङ्गः, तत्र दृक्त्वान्यावच्छिन्नप्रकारतायाः रक्तत्वावच्छिन्नप्र-
 कारतामिहापितत्वात् । न च विशिष्टवैशिष्ट्याविषयतास्वीकारे र-
 क्तदृक्त्वानित्यत्र विशेष्ये विशेषणमितिविधयितायां दृश्ये
 रक्तो दृक्त्वान्युक्त इति समुदाऽऽत्मन्नेत्यावृत्तार्थां ज्ञानाज्ञावः ।
 रक्तदृक्त्वयोर्नाशावच्छिन्नप्रकारतायाः प्रसङ्गकारताभिन्नाया र-
 क्तदृक्त्वत्वाऽवच्छिन्नप्रकारतामिहापितत्वात् दृक्त्वत्वावच्छिन्नप्र-
 कारतायां ज्ञानुभाषितत्वं । किञ्च - रक्तदृक्त्वानित्यादि-
 शोषणाद्युपपत्त्यर्थित्वत्वात्कालिप्रपदाद्योऽप्यमानाया अन-
 षितात्त्वमबुद्धिः रक्तो दृश्यो दृक्त्वान्युक्त इति वाक्यत्वमसमुदा-
 ऽऽत्मन्नावच्छिन्नद्वये रक्तदृक्त्वानावधानित्यावच्छिन्नकालेऽ-
 द्युपपत्त्यापत्तिरिति तस्मात्तद्वत्त्वाऽवच्छेदकत्वेन तदासिद्धि-
 कताः पाथिया रक्तदृक्त्वान्युक्तप्रकारतामिहापितत्वात् दृक्त्वत्वा-
 वच्छिन्नप्रकारतामिहापितत्वात्त्वत्वाऽवच्छिन्नविशेष्यताकाथियैव प्र-
 तिसिद्धत्वाविशिष्टवैशिष्ट्याविषयताया वाधप्रतिषेधनावच्छेद-
 कत्वे उक्तत्वात् एवानुपपत्तेः । अपि च - विशाकज्ञानज्ञानाद् व्या-
 पकविशेष्यतायाऽभिमतसत्त्वाकारेण तासांस्वार्थस्यैव प्रतिषेध-
 त्वं युक्तिम् । अथैवं दृश्यो रक्तो न वेति संशयकाले सकला-
 क्त्वाद्भिन्नोप्ये विशेषणमिति रीत्याऽवच्छेदोऽपत्तिरिति चेत् ।
 न प्रथममिच्छन्नात्, अनन्तरं च विशिष्टस्य वैशिष्ट्यामिति रीत्याऽ-
 न्युक्तपाथियः संभवात् । तत्र ननुभयोऽप्यवच्छिन्नः, प्रात्यङ्गिको बुद्धि-
 रन्युक्तसंशयकाले रक्तवोशे संशयाकारा इष्टेय । यत्तु घटघटत्वाऽऽ-
 दिगिर्विकल्पकोत्तरं घटघटित्याकारा धीविशेष्ये विशेषणमिति
 रीत्या ज्ञात इति । तत्र घटाऽऽत्मने तद्विप्रकारताया निरवच्छि-
 न्तत्वेऽपिसिद्धत्वात्, ज्ञात्यतिरिक्तत्वे किञ्चिद्व्यपकत्वोपेव भागात् ।
 तादृशधीविरोधिनोऽसंलग्नसंज्ञासंभवात्तथा विशेषणधियो-
 ऽहेतुत्वात् । तस्या घटत्वाऽऽपचिह्नत्वे तु तत्त्वो घटो
 नास्तौत्यादिवुद्धिर्वाशिष्टवैशिष्ट्यवैश्वचित्त्यैवाध्यायसितप्रकार-
 क्त्वाभिन्नयोपनायकम्, तस्य च कार्यतावच्छेदकं लौकिकविपरि-
 ताशुभ्रम्, तद्विपरिहङ्गाननयापेक्षया साधवाशिष्टवैशिष्ट्योशेषाऽ-
 ऽव्यविषयतायाऽभिन्नस्यैवमेवेति घटत्वप्रकारकज्ञानोत्तरं
 ज्ञापमानार्थां घटवदिति बुद्धौ विशिष्टवैशिष्ट्याविषयसंभवं निर्वि-
 कल्पकोत्तरं तु विशिष्ट्ये विशेषणमितिरित्या लौकिकविषयतायाः
 सिद्धिजनस्यैव लौकारात् । न च दृग् दृश्यादात्मकमानसबोधासं-
 ग्रहः, नत्र ज्ञानोपे दृक्त्वस्य प्रकाशकात्वात् । न चात्यन्त्युपनीतभावे
 च ज्ञानाज्ञाऽपि तत्रगत्या लौकिकविषयताशुभ्रत्वं निवेशनीयम् ;
 तादात्म्येन स्वास्मद् स्वप्रकारकत्वाद्युपपत्तिरित्यादिगिरस्तात् ।
 नवममे निर्विकल्पकतासाधकत्वात्साक्षि-स्वीकारोपेनयका-
 र्यताऽवच्छेदके लौकिकविषयिताशुभ्रत्वंस्यैव निवेशाय घटव-
 दित्यादौ सर्वेन विशेष्ये विशेषणमितिरित्या विषयतायां
 प्राप्तसङ्कल्पत्वावच्छेदके न साक्षाज्यायैति (१) भावः, दृग्हा न
 वेति संशयकाले दृक्त्वानावच्छिन्नचित्तोपे विशेषणमिति
 रीत्या स्यत्, तथाऽभावे प्रतियोगिताऽवच्छेदकविशिष्टप्रतिया-
 गिनो बुद्धेरप्रसिद्धा तस्मात्तदवच्छिन्नत्वात्प्रयोगादिति चेत् । ना
 तादृशबुद्धेरप्रसिद्धत्वे दृग्दत्ताभावसंलग्नताऽऽदिशामान्यसाम-
 ऋया विशिष्टवैशिष्ट्याविषयितासोच एव हेतुत्वात्, तादृशबुद्धेः

पाक्काजावाद्भिरोप्ये विशेषणमिति विषयितायाः वैशिष्ट्यावि-
 षयिताकथोच एव हेतुत्वात्, तादृशबुद्धेः पाक्काजावाद्भिरोप्ये
 विशेषणमिति विषयिताया विशिष्टवैशिष्ट्याविषयिताव्यापकत्वे
 दृग्दत्ताभाववदिति ज्ञानोपे तस्याः सन्नेन तद्वच्छिन्नं प्रति प्रति-
 बन्धकत्वसंभवात् । अत एव दृग्दत्तो रक्तो न वेति संशयकाले
 यदि विशेष्ये विशेषणमिति रीत्याऽपि रक्तो दृक्त्वत्वाभिनि चिन्तो
 नोत्पत्तिः, तदा तत्र दृग्दत्तो रक्त इत्यादिनिश्चयाज्ञावविशिष्टो
 दृग्दत्तो रक्तो न वेत्यादिबोधः प्रतिबन्धकः स्वीकृत्यते । इत्थं
 च व्यापकत्वाद् विशिष्ट्ये विशेषणमिति रीत्या विषयैवातु-
 मितिप्रसूत्यादिजनकताऽवच्छेदिका । विशिष्टवैशिष्ट्यावच्छिन्नं तु
 रक्तदृग्दत्ताऽऽविशिष्ट्यव्याप्तिप्रकारताकबुद्धिर्न रक्तदृग्दत्तेन
 ज्ञानाभाति प्रतीतिरिति प्रसङ्गात् । तद्वत्सत् । अस्या पथाऽ-
 नुमित्यादिजनकताऽवच्छेदकत्वे विशिष्टवैशिष्ट्याविषयितायां
 मानस्य दृग्दत्तावच्छिन्नः । रक्तदृग्दत्ताविषयिताऽपि रक्तत्वा-
 ऽऽदिप्रकारतामिहापेनद्वन्द्वत्वाऽऽदिगिर्विशेष्यताया एवानुजानात्
 रक्ताऽऽहेदृग्दत्ताऽऽदिविशेष्ये इत्येव प्रतीतेय । तस्मात्विशिष्टवैशिष्ट्या-
 विषयताकबुद्धिर्न वेवानुमित्यादिजनकताऽवच्छेदकम् । विशेष्ये
 विशेषणमिति बुद्धिर्न तु विशेषणताऽवच्छेदकत्वस्याकाशो न ज्ञान-
 साधारणमित्यलं संशयप्रतिषेधकत्वेन, विशिष्टप्राप्तप्रकारत्वा-
 संभवमित्या परामर्शवैशिष्ट्यबुद्धिर्न वेवानुमित्याऽपि न युक्तम् । बहिष्का-
 र्ये धनवानित्यादौ विशिष्टवैशिष्ट्यावच्छिन्नं प्रकाशत्वात्संभवमित्या
 परामर्शः, र्हापत्तौ खण्डको निष्कलानेनधर्मत्वाऽऽपानात् । अनन वै-
 शिष्ट्यं च वैज्ञानिकम्, तेन होतृनिबद्धिमानित्यादौ न विशिष्टवै-
 शिष्ट्यत्वेऽपानुपपत्तिरिति मयुतात्तापानुत्पत्त्यात् । विशिष्टवै-
 शिष्ट्याविषयताव्यपेयताऽऽवच्छेदकत्वसंभवेन मश्रोतं सर्वैः
 स्वीकारेण समवायऽऽदिगिर्विशिष्टानन्दसंभवेन वैज्ञानिकसंभवेन
 समपानुप्रसङ्गत्वात्, तत्सत्संभवेन विशेषणताऽवच्छेदकप्र-
 कारकनिश्चयस्य तत्सत्संभवात्कालिप्रपदाद्योऽपि निश्चयसंभवेन वि-
 शिष्टवैशिष्ट्यावच्छिन्नत्वाऽऽपचिह्नं प्रति हेतुत्वकल्पने त्वान्तगौर-
 वम्, संशयदश्यामपि बुद्धसंभवेन कायाऽऽपत्तिज्ञानं न दृग्हा-
 पत्तिः, मनुजविरोधात् । अथवा विशिष्टवैशिष्ट्यावच्छिन्नं न कार्यतावच्छे-
 दकम्, अथैवमाज्ञासिद्धवैशिष्ट्यवच्छिन्नज्ञानद्वयं न दृग्दत्तो बोधाऽऽ-
 पात्तिरिति मिश्रतत्ताज्ञाऽऽपत्तिः, इत्थं रक्तो न वेति संशया-
 नन्तरमज्ञापमानस्य, दृग्दत्तो रक्त इति निश्चयानन्तरं च ज्ञा-
 यमानस्य बोधस्यऽनुजनसंज्ञत्वात् । एव हि तत्रोक्तकार्यकारण-
 भावेन तत्रतं निराकारत्वे, नियतसंज्ञाधर्मत्वेऽप्ययमेव यु-
 क्तिरिति । इदं तु स्यादकदृग्दृश्यानिर्णयं दृग्दत्ताऽऽभवेन प्रका-
 रता, तद्वच्छेदकता च रक्तदृग्दत्तत्वे न पर्यता, रक्तं दृग्दत्तत्वेन
 चाऽनुभवं ज्ञानाभाति प्रतीतेर्विधिकरणस्यावच्छेदकत्वात् । त-
 त्ववच्छेदकत्वाऽऽदिगिर्विशिष्टवैशिष्ट्यावच्छिन्नवदित्याऽऽ-
 नुभववदिरक्तम् । साऽऽवच्छेदकता तत्सत्संभवे समानाधिकरण-
 व्यधिकरणतत्सत्संभवायाच्छिन्ना, तत्र निष्कलकबुद्धिर्न विशिष्ट-
 वैशिष्ट्यावच्छिन्नत्वं बहिष्कार्ये धनवानित्यादावपि संभवना-
 लनकतः, ऽवच्छेदिका नानाप्रकारताऽऽदिगिर्विशिष्टवैशिष्ट्यावच्छिन्न-
 रक्तदृग्दत्तत्वेन गौरवादि । अथ दृग्दत्तो रक्त इति निर्वि-
 ष्य रक्तदृग्दत्तत्वेनयथाऽऽवच्छिन्नप्रकारताकत्वं ज्ञपत्ताऽऽ-
 वच्छेदकमित्यनुपपत्तिरिति रक्तधर्मिताऽवच्छेदकत्वप्रकार-
 कनिष्चयस्यैव दृक्त्वकावचिति विशिष्टवैशिष्ट्यावच्छिन्नत्वं व्यभि-
 चार इति चेत् । न । रक्तप्रकारतामिहापितत्वात्तदवच्छिन्नत्वा-

विशेष्यत्वात्काल्पस्यापि तादृशानिषयजम्भताबन्धेके प्रवे-
शत्, उक्तस्थले इन्द्रप्रकाररतानिकपितरकत्वाविक्रमविशेष-
धत्ता एव सत्त्वात् । उभयधर्मोपनिषत्प्रकाररतां पतिव्यसंज्ञ-
यधोसंप्रकाररतानिषेधेन हेतुत्वस्वीकारे तु पर्वतो लौहित्या-
भावात्तन्मिति ज्ञानकाले लौहित्यवर्तिमानिति विशिष्टवैशिष्ट्य-
बुद्धयवगमाऽऽपत्तिः; पर्वतो न लोहित इति ज्ञानस्य लौहित्य-
प्रकारकपर्वतविशेष्यकज्ञान एव प्रतिबन्धकत्वात् । न च रक्त-
त्वाविक्रमविशेष्यताकारकप्रकारकस्य रक्तो रक्त इति स्मरण-
स्य प्रसङ्गः, तत्र तथा निषेधस्य हेतुत्वादिति बाध्यम्; रक्त-
त्वाविक्रमविशेष्यतायास्तत्र रक्तव्यप्रकाररतानिकपितत्वेऽपि र-
क्तत्वाविक्रमविशेष्यतात्वे तच्छास्त्रात्म्यं ज्ञानस्यैव, रक्तो रक्त
इत्याकारकस्मितजनकतया तादृशस्मरणऽऽप्यवसंभवात् ।
५ इत्येकारे रक्तो न वेति संशयात्तुल्यवसायस्तु वस्तुत्वाविशि-
ष्टद्वयैरेषादृशयागहा इत्येकारेण संवेक्ष्यात्यप्रत्ययान्, किं तु
रक्तव्यतद्व्याप्रकारकत्वव्यवशिष्टव्यवसायागहा इत्येवमेव तद-
भावेन च दृश्यं संवेक्ष्यति प्रत्ययादिति न तत्र व्यभिचार-
इति केचित् । तन्निमित्तम् । सन्मुख्यानुपपत्त्यावयवसद्विशेषो-
षणद्वयनिकपितैर्वैशिष्ट्यव्यवयवताहासित्यस्यैव वक्तुं शक्य-
त्वात् । रक्तदृष्टे न संवेक्ष्यात्म्यनिर्वापय वृषिकर्म जानामीत्यन-
जिज्ञापयधोपपत्तेर्ज्ञानत्वेन संवेष्टाऽऽनुव्यवसाये चोक्तप्रका-
राभावाद्दिशेषोपपत्त्युक्त्यमानस्य विशेषणत्वात् । उच्यते विशे-
ष्यनिष्ठसंभवागहात्ताया एवोक्तज्ञाने समर्थेन खान्यत्रा-
प्यतिप्रसङ्गात् । तस्माद्दिशेष्ये विशेषणमिति रीत्यैव संश-
यात्तुल्यवसाय इति न व्यभिचार इति बहवः । न च संवेक्ष्य-
त्यानुपपत्त्यास्य विशेषणमिति रीत्याऽऽनुव्यवसाये रक्तदृष्टो
द्रव्यमिति व्यवसायान्तरमपि रक्तद्वयं जानामीत्यनुव्य-
वसायप्रसङ्ग इति बाध्यम्, रक्तविशिष्टप्रकाररतानिकपितविष-
यित्वात्सर्विकविषयितानिकपितविशेष्यतासंभवेनाऽव्यवसा-
यं प्रति रक्तव्यप्रकाररतानिकपितव्यवसायाविक्रमविशेष्यता-
कत्वेन व्यवसायहेतुताया आवश्यकत्वात् । अन्वया रक्तो दृश्य
इति प्रत्ययान्तस्य रक्तत्वाद् दृश्यमेति स्मृद्वाऽऽऽम्बतस्मर-
णाऽऽदिरूपले रक्तद्वयं स्मरामीत्यनुव्यवसायपक्षेः । न च
दृश्ये रक्त इति ज्ञानोपरमेऽपि रक्तद्वयं कर्मायोगाकारक-
तिसाक्षाकारोत्पत्त्या व्यभिचारः, हेतुताऽवच्छेदके ज्ञानज्ञानि-
निषेधे च रक्तद्वयं इत्यनुव्यवसायकारात्प्रकारवातिविक्रमक-
दृश्याया विशिष्टयोऽऽऽपत्तिः; उच्यते चानां संस्कारजावि-
शिष्टवैशिष्ट्यव्यवसायहेतुत्वेऽपि तदभावे सात्त्विकसामद्रव्या
फलजननेनाबाधकभावादिति बाध्यम्, कृतिसाक्षाकारपूर्वे
नियमतो दृश्यो रक्त इति स्मरणाननुपपत्त्यात् । वस्तुतः
संस्कारत्वावच्छेदज्ञानेच्छाकृतियुक्तिजातिविषयं कल्पयित्वा वि-
शेष्यताऽवच्छेदप्रकारकविजातीयगुणवैभवे हेतुत्वं स्वीकृ-
यते, अनन्तस्त्वित्युक्तितेनुव्यवसायपक्षेणा तादृशजाति-
कल्पयानाया एवेचित्तत्वात् । न च कृतिसाक्षाकारपूर्वे विषय-
कृतिकल्पनमावश्यकम्, अन्वयोपपत्त्याविरुद्धेन विषयज्ञा-
नासंज्ञकेन कृतिसाक्षाकारजात्यवसङ्गादिति बाध्यम्; ज्ञान-
कल्पप्रत्ययसत्त्वेऽपि कृतिसाक्षाकारजात्यवशिष्टविषयविजातीयगुण-
त्वेनैव हेतुत्वोपपत्त्यात् । अत्रह्यं च गुणमानसजनकत्वच्छेदकत-
वा संस्काराऽऽदिव्याप्यतासि विशेषकत्वमयम् । अन्वया सं-

स्काराऽऽदिव्याप्यताऽऽपत्तिरिति विशिष्टवैशिष्ट्यानुप्रभावत्वमेव च
जन्मताऽवच्छेदकमास्तीवते, स्मरणे च तादृशविषयतानियामक
इति बहवः । वैशिष्ट्यं अनुभवत्वज्ञातो भावाभावेन ज्ञानत्वस्या-
ऽपि नियमाधारकतया जन्मताऽवच्छेदकत्वजाजन्मप्रत्ययानुशि-
जातिविशेष एव विशेषणत्वाऽवच्छेदकप्रकारकनिर्णयजन्मताऽ-
वच्छेदकोऽस्तुमित्येव च परामर्शाऽऽदिवरे तादृशविषयतानि-
यामकः, एवं शब्दयोरेव परामर्शाव्यापयोश्च एव, तथाऽऽवि-
जानीयप्रत्ययत्वस्य तज्जन्मताऽवच्छेदकत्वे इतरव्यापकाभूता-
प्रावप्रतिर्णानुपूर्वीवतीवति पृथिवीत्याकारकपरामर्शादितर-
भेदत्वप्रकारकज्ञानवशादायिष तच्छब्दश्यायामपि पृथिवेत-
रेभेदवतीत्याकारकविशिष्टवैशिष्ट्यविषयताशानुमित्याऽऽनुमितेरा-
पत्तिः; तादृशानुमितान्वयव्याप्तिसिद्धानस्यैव हेतुत्वाभावात्किरत्यु-
क्तौ च स्वातन्त्र्येभेदतरेभेदत्वप्रकारकज्ञानस्य सत्त्वे तादृशानुमित्य-
नुव्याऽऽपत्तिः । न च पृथिव्यामितरेभेदविशेष्यकानुमितेरैव स्वी-
काराशेष्यमापत्तिः; साध्यविशेष्यकत्वानुमितौ साध्यप्रतिस्फुरिषि-
तया तत्र तादृशानुमित्युत्पादासंभवात् । न च विशेष्ये विशेषण-
मिति रीत्या पृथिवीतरभेदवतीत्याकारानुमितेस्तत्र जायत ए-
वेति बाध्यम्, तथा सति साध्यज्ञानस्यकाले तादृशपरामर्श-
तृप्यव्यामितरेभेदः पृथिवीतरभेदवतीत्याकारकविशेष्यत्वविष-
यताशानुमित्या अनुमितेरापत्तेः । न च विशिष्टबुद्धि इति विशेषो-
षणज्ञानस्य हेतुत्वान्वायमापत्तिः, एवमपि प्रमेयस्वेतररेभेदज्ञान-
काले तथाविद्यानुमितेरापत्तिःसंभवात् । न च प्रमेयत्वाऽऽदिना
साध्यज्ञानकाले साध्यविशेष्यकत्वानुमितिप्रतिबन्धकोऽनु-
साध्यसिद्धिसत्त्वे तत्र तथाविधविषयताशानुमित्यापत्तिरिति
बाध्यम्, साध्यताऽवच्छेदकप्रकारकसिद्धेरैव साध्यविशेष्यक-
त्वानुमितिविरोधित्वात् । अन्यत्वेतरभेदत्वप्रकारेण नेहन्तारागहात्प्र-
सिद्धकाले तादृशानुमितिवारणाय तत्र पक्षविषयतासिद्धिसि-
द्धेः प्रतिबन्धप्रतिबन्धकजात्रावत्ताऽपत्तेः; तस्मादितरभेदत्व-
प्रकारकज्ञानकाली नव्यतिरेकव्याप्तिसिद्धानजन्मानुमितिविशिष्ट-
विशेष्यविषयतास्वीकार आवश्यकः; तस्मात्प्रादर्यं च विशेषो-
षणत्वाऽवच्छेदकप्रकारकज्ञानजन्मताऽवच्छेदकत्वावश्यकम् । तथा
च सतीतरभेदत्वप्रकारकज्ञानमूलकत्वाले विशेष्ये विशेषण-
मिति रीत्येतरभेदत्वप्रकारकविशेष्यविषयताशानुमितिव्यव-
सिः; विशिष्टवैशिष्ट्यवशागहादित्या विशेष्ये विशेषणमिति रीत्या
जायमानाया अनुमितेरपत्तिः । विशिष्टवैशिष्ट्यवशागहादित्या
च विशेषणताऽवच्छेदकप्रकारकनिर्णयस्य हेतुत्वादिति चेत्, एव-
मन्वयानुमितौ स्वातन्त्र्येवैव हेतुत्वम्, अनुमितिसाधारणजन्मताऽ-
वच्छेदकत्वे नित्यव्याप्यतया जन्मत्वनिवेश्यत्वावश्यकत्वम्, मित्या
विशेष्यविशेष्यत्वज्ञाने विनिमयनविद्वेषे नामाकारकजात्राभा-
वत्त्वाऽऽवश्यकत्वात् चच्छेदकप्रकारकज्ञानमूलकत्वात् तस्मिन्ने-
भेदज्ञाने च विशेष्ये विशेषणमित्येतादृशविषयतामात्रमनु-
पेयते, अतो न व्यभिचारः, न वा नित्यसाधारणमित्याहुः ।
केचित्तु-विशेष्यताऽवच्छेदकसंशयकाले विशिष्टवैशिष्ट्यव्यव-
सिद्धस्य विशेषणताऽवच्छेदकप्रकारकत्वमस्यैव हेतुत्वमाहुः ।
तदसत् । संशयसाधारणज्ञानस्य हेतुत्वेऽप्यामर्शनिर्णयस्यैवो-
त्पत्तिकतया निर्णयत्वेन हेतुत्वे स्वपरामर्शज्ञानस्यैव तथा-
वे निर्णयत्वेन हेतुत्वकल्पनया एवेचित्तत्वात् । अन्यथा विशेष-
यताऽवच्छेदकप्रकारकज्ञानीवर्णित्यापत्तेर्याऽनुव्यवसायाऽप्यामा-
एवज्ञाननिर्णयत्वस्य विशेष्ये महात्वात्प्रसङ्गात् । अथ विशेष-
यताऽवच्छेदकसंशयकाले तत्र नामासाध्यताऽऽपत्तिः अन्वयतस्य

इन ममापि विशिष्टवैशिष्ट्यबोधो न जायते, इत्यप्रामाण्यहा-
नन्वा इतिशब्दनामाद्यैश्च निवेद्यो क दोषः ? इति चेत्, एवमपि
संशयसाधारणज्ञानस्य विशिष्टवैशिष्ट्यबोधहेतुत्वेऽनुमित्वादि-
कप्रति परामर्शहेतुत्वे व्याप्यत्वसंशयो निर्णयत्वनिवृत्त्यादि-
शेषणताऽवच्छेदकप्रकारकनिश्चयस्य खानाद्वार्यैश्च हेतुत्व-
स्वीकारादुपगतसुत्तरात्प्रमाणज्ञाने व्याप्यत्वे निर्णयत्वनिवृत्त्यादि-
शेषणत्वात् । ननु तथाऽपि विशेष्ये विशेषणमितिज्ञा-
नसाधारण्ये चाऽतिरिक्तप्रकारिताऽस्तु, तद्वच्छिन्नेऽप्रामा-
ण्यनिश्चयानामकूटविशिष्टसंशयाभावस्य नियामकस्या—
प्रामाण्यज्ञानावाकूटविशिष्टनिश्चयत्वावच्छिन्नतो कथुत्वा-
दियमेव योग्यता ज्ञानाऽऽदिनिष्ठहेतुताऽवच्छेदिका, तथाऽऽदिप्र-
तिबन्धकताऽवच्छेदिका च । अत एवान्तिताम्बन्धुत्वेऽंघ्राऽऽ-
दिप्रतिबन्धकत्वप्रतिबन्धकत्वे, अत एव च इवाक्षिप्रकारक निश्च-
योरत्यपि व्याप्यत्वाभावे आह्वयसंशयाऽऽप्तकणध्याविज्ञाना-
वाद्नुमित्वादिपक्षे, कार्यतासद्वान्वयेन तथाऽविशेषसंशयस्य प्रति-
बन्धकत्वादिति चेत् । न । अप्रामाण्यनिश्चयत्वावच्छिन्नाभावावि-
शिष्टनिकृत्संशयाभावत्वेन हेतुत्वे गौरवात्, प्रतियोगिताऽवच्छे-
दकप्रकारकनिश्चयस्य प्रतियोगिताऽवच्छेदकविशिष्टविषयके-
ऽज्ञावत्स्य प्रत्यक्षे हेतुत्वं कथयमानमज्ञानाऽप्रामाण्येन साध्या-
सादृशज्ञान एव युक्तमिति नल्लेन निश्चयजन्यताऽवच्छेदक-
विशिष्टवैशिष्ट्यविषयतासिद्धेः च; साकारकत्ववत्ताऽऽदी साध्य-
वत्तावत्सद्वेदेनाहिते हेतौ साधवत्त्वाप्यव्यभिचारसंदेहः;
अपार्थक्यविद्युक्तस्तु फलीवृत्तसंदेह शास्त्रकत्वविशिष्टे
साध्यवत्तावत्त्ववत्त्वविशेषणत्वात् । अन्यथा तु प्रवृत्त्याऽऽदी तस्य
निश्चयत्वात् तद्विशेषणे तु साध्यवत्तावत्त्वविशेष्ये विशेष्य-
व्यतिरिक्तत्वात् संशयाऽऽकार एव स रको दृशो न वेति संशय-
कालीनो रको दृशकालीनो प्रत्यक्षलोकोप इव रक्तशोभा इति
कथ्यते । इदं तु बोध्यम्—किञ्चिद्वर्णवच्छिन्ने यद्विशेषयताऽव-
च्छेदकं तत्रकारकनिश्चयसंशयैव हेतुत्वमन्तरा धर्मिताऽवच्छे-
दकानियन्त्रितस्थले दृश्यवद्विस्तारौ तु दृश्यत्वाऽऽदिप्रकारकज्ञा-
नसंशय निर्दिष्टताऽवच्छेदकनिश्चयवत्त्वस्य दुर्बलत्वात्, तत्र-
वेश्ये वैयर्थ्याच्चेति । विशिष्टवैशिष्ट्यमिति बुक्तित्वं तु रक्तदृश-
त्वोपयधर्मावच्छिन्नविशेष्यतातानिकपिनप्रकारताशास्त्रिकत्वस्य ।
कारणता च तत्र दृश्यत्वावच्छिन्नविशेष्यतन्निर्कपिनप्रकारक-
प्रकारताशास्त्रनिर्णयत्वेन । कार्यता च रक्तवत्त्वविशिष्टदृश्यत्वा-
वच्छिन्नविशेष्यताशास्त्रज्ञानसंशयैव । तैरेकद्वयमिति रीत्या दृश्यो
रकोऽवश्येयत्वेति ज्ञाने न व्यतिचारः, तत्र च दृश्यत्वविशिष्टविशेष्य-
ताया रक्तवानवच्छिन्नत्वेन, रक्तधर्म धर्मितावच्छेदकत्वस्य प्रमे-
यत्वाऽऽदिवाचकत्वात्ऽपि तथाऽपि चक्षुःशक्त्याऽऽपत्तिरिति तादृशविशे-
ष्यताया रक्तवावच्छिन्नत्वमावश्यकमिति वाच्यम् । एकाऽपि प्र-
मेयत्वाऽऽदिप्रकारकतानिकपित्पददृश्यत्वावच्छिन्नविशेष्यताभिष्ठा-
या एव रक्तवावच्छिन्नविशेष्यताया अन्वयपममादेकस्याविशेष्य-
ताया रक्तदृश्योपज्ञानवच्छिन्नत्वत्वेनाप्यतिचारः, तथापि रक्त-
त्वधर्मिताऽवच्छेदकदृश्यत्वप्रकारकनिर्णयजन्ये दृश्यो रकः प्र-
मेय इत्येतादृशसंशयोऽप्यतिचारवारणत्वात् तादृशविशेष्यतायां रक्त-
प्रकारकताऽऽदिनिर्कपित्पददृश्यत्वावच्छिन्नविशेष्यताभिन्नत्वं नि-
वेशनीयम् । एकत्र च्यमिति विषयिता च प्रकारिताऽह्यावच्छि-
न्नविशेष्यताऽऽप्या । यथा—चैत्रो दृशो कुण्डलीस्वर्ग । न चैकमे-
कत्र प्रथादिकमप्यतिरिच्येत, एकत्र द्वयमिति संज्ञयैव संश-
यः । अयं च दृशो चैत्रो न कुण्डली, दृशो चैत्रः कुण्डली-

त्युभयत्र सत्त्वात्तद्वैयर्थ्याऽवच्छेदकत्वाविशेष्यत्वयोः प्रकाशवि-
शेष्यत्वात् तादृशवाच्यधीमप्रतिबद्धताऽवच्छेदकत्वादि च वाक्यावै-
श्वर्येण शरीरदृश्यत्वेऽप्युक्तप्रमादृश्यत्वे चैत्रो दृशो कुण्डली चेति
विषयो विशेषो रक्तदृशमावधिः सत्युक्तप्रमादृश्यत्वात्, इयं
चैत्रविशिष्टेऽऽदिवैशिष्ट्याविषयानुत्पत्तिका दृशो कु-
ण्डली चैत्रो प्रथममित्येव दृशो कुण्डली चैत्र इत्यत्रऽपि
सत्त्वात्त्वयोऽप्युक्तप्रमादृश्यत्वात्प्रकारकताप्रकारकताभेदेऽपि न-
दृश्यत् । सामान्यविशेष्यार्थक्येकानेकाऽऽप्तकत्वस्यन्युपगमे
एकान्तवादस्य कुत्राप्यवधानमत्वात् । विशिष्टवृत्तिसिद्धिर्हि सा-
मान्यत एका, विशेषतश्च परानिकपितत्वेन बहुतरा अपि विष-
यता अन्वयस्य इति चतुर्लक्षेण कोऽभिनिवेशः ? अत एवैकत्र
द्वयस्थलेऽप्येकत्र भासमानानयोर्विशेषणयोः परस्परमपि सामा-
न्यधिकरण्येन वैशिष्ट्यधर्मानुविषयताभेदः, यदि च तत्र प्रकार-
कतया तयोर्निर्कपितत्वे विशेष्यताऽतिरिक्तः, तदा विशिष्टवैशिष्ट्य-
स्थलेऽपि एककारकताऽवच्छिन्नापरकारकतयोपपत्तावतिरेको
किं मानम् ? विशेष्यं विशेषणमिति स्थले हि रक्तत्वप्रकारतानि-
कपिता दृश्यत्ववच्छिन्ना प्रकाशता, विशिष्टवैशिष्ट्यस्थले च
रक्तप्रकारताऽवच्छिन्ना दृश्यत्ववच्छिन्ना प्रकारकतयोर्बन्धो-
वत्संज्ञात् । लोकिचरतां या तत्रावच्छेदकत्वाऽऽदिवैश्येव प्र-
कारताप्रकारताद्वयव्यतिरेक्येण तु यथा हेतुतावच्छेदकत्वं तथा
प्रागुक्तमेव, यथा संनिवेशोऽभिधेयते न रक्तत्वदृश्यत्वोपज्ञाया-
वच्छिन्नप्रकारकतयैव रक्तदृश्यत्वस्य विशिष्टवैशिष्ट्यविषयता । अ-
न्यथा रक्तदृश्यत्वव्यतिरिक्तत्वे रक्तदृश्यत्वव्यतिरिक्तत्वव्यतिरि-
क्तत्वदृश्यत्वस्यैव त्वानुच्छिन्नत्वावच्छिन्नत्वमप्यतिरिक्तत्वावच्छे-
दकप्रकारताऽऽप्तकत्वव्यतिरिक्तत्वात् । युज्यते दृश्यत्वानुत्पत्ता
वैलक्षण्यसंपादनाय रक्तत्वव्यतिरिक्तदृश्यत्वोपज्ञायावत्त्वावच्छे-
दकप्रकारकतानुत्पत्तौ रक्तत्ववत्त्वात्, पानावगततासादृ-
शसंशयोऽवगतश्च तस्माद् रक्तत्वव्यतिरिक्तत्ववच्छेदकतानिकपक-
दृश्यत्वावच्छिन्नप्रकारकतानुत्पत्तौ रक्तदृश्यत्वानुत्पत्तिरिति विशिष्ट-
वैशिष्ट्यनुच्छिन्नत्वमाश्रयोषीयम्, अन्वयमिति उपरामर्शोऽपि हेतुता-
ऽवच्छेदकतानिकपितप्रतियोगित्वविशेष्यत्ववच्छेदकतानिकपिताऽपि
कारणनिष्ठावच्छेदकतानिकपिताधेयत्वावच्छिन्नत्ववच्छेदकतानि-
कपितेऽपि तुताऽवच्छेदकत्ववच्छिन्नप्रकारकत्वमेव निवेदयताम् ।
न च यत्र इयमिधूमत्वयोरेकत्वे इयमिति रत्नैव हेतुनिष्ठम-
प्रकारताऽवच्छेदकत्वं तादृशपरामर्शानुत्पत्तिरिति यथाऽपि; इत्यपि च
विरोधाव्यभिचारयोर्हेतुतासत्त्वानुत्पत्तौ; तादृशज्ञानस्य त्व-
ज्ञानाप्रतिबन्धकत्वादिनि तत्साधारण्यव्यतिरिक्तप्रकारतानिकपि-
तविशेष्यतात्वेन धूमत्वावच्छिन्नप्रकारकता निवेशनीया । तथैव
धूमत्वावच्छिन्नत्वमं च धूमप्रकारकतानुत्पत्तौ तथैव यत्र धूमत्वस्य
व्याप्तिधर्मिताऽवच्छेदकत्वम्, अन्यत्र तु धूमप्रकारकत्ववैधर्मितं ना-
ऽपि प्रसङ्गः । तथा च—प्रागुक्तत्वात् इत्यप्यत्राऽवच्छिन्नविशेष-
स्यवैधर्मित्वात् । न च । अयमेकान्तोऽपि तुकः, परस्परानिकपिता-
प्रकारकतयैवैः स्वामीविशेष्यताया अन्वयनमत्वात् । न च विशि-
ष्टत्वोपज्ञाप्रकारकतैकान्तपक्षाऽपि तुकः, विशिष्टवैशिष्ट्यवत्त्वोपज्ञा-
रतान्तरस्थाऽपि सिद्धात्तथैः, नतुमिच्छाविद्यापक्षेः । दृश्यवि-
शिष्टपुरुषविशिष्टज्ञानसंपत्तौ तत्रप्रकारकतानुत्पत्तौ च दृश्यविशिष्ट-
निश्चय-
दृश्योपुक्तत्वात् च संशयनिश्चयाऽऽप्तकत्वतादृशानुत्पत्तौ
विशेष्ये विशेषणमिति रीत्या उपरामर्शो विशिष्टनिकपितवैशिष्ट्य-
विषयताशास्त्रज्ञानाऽऽपत्तिरित्युपगमे च विशेषणविशिष्टवै-

शिष्टवस्तुविशेषे नवत्योः निष्क्याऽऽत्मकमेकं ज्ञानं हेतुभूतं कल्प-
नीयम् । ततः पूर्वं वैकल्यासेनाद्यानवतिज्ञानानि पञ्चानुपूर्व्यां हे-
तुभूतानि कल्पनीयानीति सर्वमिदं प्रभुत्वसिद्धौ । तत्र विशुद्ध-
ज्ञोपस्थितवक्षिणेणमिति दीक्षा बोधवर्णीकारे च तत्र द्वादशो-
ऽनुभूतान्येव निष्क्याऽऽकारस्य निष्क्यात्मकः, तत्र न्यंशवसाम-
ऽप्रभाय एवाऽऽपच्यः । तथा च—विशिष्टाद्योपभुविधायां विधाया
वक्षिण्याप्यतद्भाववक्ष्यप्रयानित इव पूर्वयो वक्षिण्याप्यभुवमाव
येवाधितोऽपि व्यापृष्टाऽस्तु, तद्वक्षिण्यनिष्क्यात्मकत्वं तत्संशय-
सामप्रजाव एवेति विषयताविशेषपर्यययोगे किमुत्तरम् ?
तस्मात् कृपोपशमाविशेषज्ञान्याऽवच्छेदिकाः सामभियता एवे-
ता विचिचिताः, अथाऽपेक्षाजेदेव प्रतीयमाना असमुद्भितपयासा
अनेकाः प्रतिपत्तव्याः, प्राह्येव्येव प्राहकस्य विषयत्वभावस्यावे-
त्तयेव विषयवियुते उपपत्त्यात् । इत्येवमन्वरहोऽपि विषयताविशे-
षः सिद्धयेव, सामान्य दृष्ट्या तथाऽप्यनुभवात् । तथा च—यत्नेनैव
परामर्शऽप्येहेतुत्वाऽऽपारिरेति चेत् । न्यत्तम् । भावसंप्रदेण वि-
यनाविशेषणे शाक्तिविशेषणे वा हेतुत्वेऽज्ञावसंप्रदेण जाभाव-
विशेषणे तथाऽपि बाधकाज्ञावाद् व्यहरोऽच्छेदस्य व्यह-
रनयमित्ककथेकारणभावे तैरेव गिराकरणात् । अतुभवसिद्धास्तु
प्राह्याहकसिद्धाः सामान्याविशेषधर्मानं कल्पनामात्रेणाऽऽपा-
दितुं शक्या इति दिक् ।

" भविसृष्टन्तु विकल्पवर्षाभिनियथाः पर्यायधर्मार्थाद्या,
कृत्वायाऽऽदियुते तु वेतसि चिरं शाश्वन्तु तत्रैव ते ।
वस्तु प्रस्तुतमस्तु मागुरलमं सर्वोपपत्तिज्ञम् ।
बाह्य वा स्फुटमान्तरं समुचितव्यवहारमुच्छादितम् ॥१॥
ईहाऽऽपयपरपरारविचयः सर्वोऽप्ययं सुव्यते,
व्यवस्थाऽऽप्युपयोगमकलयतामन्तर्गतोऽवधि ।
अर्थयो तु विकल्पशिल्पघटितो बौध्दस्तौवाह्वण-
पक्षोऽप्यतसमस्तोऽवधिः कस्मिन् विचारो ज्ञमः ॥२॥
तद्वैद्यमेकानेकरूपा नयप्रमाणप्रतिपत्तयः प्रमाथिका इति
स्थितम् ॥ ७ ॥ नवो ।

(११) ननु यदि प्रमाथं नयाः तर्हि ' प्रमाणनैवेरधिगमः '
इति प्रमाणनयनेदकल्पनाचैवधर्मप्रसक्तिः । अयामप्रमाथं, तथा-
ऽप्याधिगमानुपपत्तिः; तत्पुत्रानुत्पत्त्यापरस्यासंभेदनाव, प्रमाणा-
भावाप्रसक्तिः । असदेनत । नवोऽप्रमाथं नयाः, नयन्तीतर-
रूपसापेक्षं स्वविषयं परिच्छिन्दन्तीति नया इति श्रुत्यपत्तेः । न
चापरिच्छेदकाः, नयतेर्गत्वर्थत्वेन ज्ञानार्थत्वात्, ज्ञानस्य च परि-
च्छेदाऽऽत्मकरत्वात् । न च परिच्छेदाऽऽत्मकत्वेऽपि प्रमाथता, स-
मस्तनयविषयिकृतानेकात्मकस्तुप्राहकत्वेन प्रकृष्टं मानं प्रमाथ-
म्, इतरांशसम्यपेक्षकशांशग्राहं नच इति, तद्वत्त्वतस्त्वच-
स्थितेः । न चाऽनेकात्म्याऽऽत्मकत्वात्प्राधिगो नया न भवन्ति,
प्रत्येकं स्वविषयानियतत्वाद् तेषां तद्व्यतिरिक्तस्य वाऽन्य-
स्य तद्विषयत्वाऽऽनुभवात् । प्रमाणाभापोऽपि न आत्मनः,
कथञ्चिद् तद्व्यतिरिक्तस्य प्रमाथत्वेनानुभवसिद्धत्वात् ।
न च स्वविषयीकृतांशवत्त्वसाऽऽत्मकैकरूपप्राहकत्वस्य तत्र
प्रतीनेः । न च संशयाऽऽधिकारोपरामनः प्रमाणात्वेऽति-
प्रसङ्गः; प्रतीयतेऽनेन प्रमाणितोति वा प्रमाथमिति श्रु-
त्येन तस्य निरस्तत्वात् । न चाऽऽत्मनः कर्तृत्वात् करणरूप-
प्रमाथताऽऽनुपपत्तिः, इत्याद्यव्ययप्रैत्याऽऽत्मकत्वस्य तस्याऽनेक-
रूपत्वेन कर्तृकरणाभावादिर्भावात् । एतेन प्रत्येकं निष्क्यादृष्टयो

नयाः समुद्भिताः सत्यकसं प्रतिपत्तय इत्येव नवसमुदाहारे
इति प्रत्येकदृष्टत्वाद् ज्ञानस्यसमूहवदित्वेतिविरुद्धतः, अ-
दृष्टतसमूहसत्यकसंगमभ्युपगमात्; स्वविषयपरिच्छेदकत्वाच्च
नयानामदृष्टत्वात् । नयानामदृष्टत्वादिहेतुत्वासिद्धाः, परि-
पूर्णवत्स्वभावमिदं न्युत्वाऽऽदित्वेनै प्रतिभायैकदेशमसिद्धिः । सि-
द्धसाध्यानां च समुदायिनो दृष्टत्वनिषेधे साधये; अथ तस्यमु-
दाहस्य दृष्टत्वनिषेधेः साध्यः, तदाऽप्यहविरोधः, समुदाहय-
तिरिक्तस्वैकान्तेन समुदाहयस्याभावात् धर्मिणोऽप्रसिद्धिः, सा-
ध्यात्वाच्चनवसमुदायाभावं नया एव परस्परव्यापृष्टस्वकृपा इति
न क्वचित् सम्भवस्य, नवप्रमाथाऽऽत्मकैकविषयप्रतिपत्तेः,
रक्षावर्तीवदिति ।

एतदाह—

अहोऽनेकगणकस्यगुणा, वैकल्याऽऽर्धमणी विसंशुता ।
रयाप्रापसिचवर्षसं, न सार्ति विषयमुद्भवा वि ॥ २१ ॥

यद्वा—यत् प्रत्येकं न नयेषु सत्यकसं तत्तेषां समुदायेऽपि न
नवति, यथा सिकतासु प्रत्येकमनवत् तैसां तसां समुदायेऽपि
न नवति । अथ हेतोरेकैकान्तिकप्रामिदावनायमाह—(१६ऽऽ-
नेकगणकस्येत्यादि) यथाऽनेकप्रकाराः—विषयानि हेतुत्वाऽऽर्धमि
लक्षणानि नीलत्वाऽऽद्वयस्य गुणा येषां ते, वैकुण्ठोऽद्वयमनव्यव-
णयः पूषभूता रत्नावर्तीवपयेऽयं न सभन्ते महाधर्मस्यवा अवि ।
तद् गिययवायसुविधिः—किञ्चया वि अधोऽप्यवसलिरिवेवसा ।
सम्भर्हसणसर्दं, सन्वे वि गया पार्ति ॥ २२ ॥

तथा प्रमाणावस्थायामितरसम्यपेक्षकत्वविषयपरिच्छेदकत्वात्
चा स्वविषयपरिच्छेदकत्वेन सुनिश्चिता अर्थव्योऽन्ययज्ञ—
निरपेक्षाः प्रमाथमित्याख्यां सर्वेऽपि नया न प्राप्यन्ति नि-
जकवादिनिरपेक्षाः, सामान्याऽऽदिवाये सुविनिश्चिता हेतुप्रदर्श-
नकशला अन्त्याऽऽन्ययज्ञनिरपेक्षत्वात् सम्भर्हसणशब्दं सु-
नया इत्येवं रूपं सर्वेऽपि संप्रदाऽऽद्वयो नया न प्राप्यन्ति ।
अह पुण ते चैव मर्थां, अहा गुणवितेसपानपदिचदा ।
रयाप्रावलि ति जयण्डं, अर्हि ति पादिकसपणाभो ॥ २३ ॥
यथा पुनस्त एव प्रमथो यथा गुणविशेषपरिपाठ्या प्रतिष-
द्धा रत्नावर्तीयाक्यामासादादयति, प्रत्येकमिधानानि च त्व-
जित, रक्षावर्तीवत्तया रत्नावर्तीवत्तयाऽऽद्वयत्तया च रत्नानां
प्रतीतेः रत्नावर्तीति तत्र व्यपदेशः, न पुनः प्रत्येकमिधान-
म् ॥ २४ ॥

तद् सन्वे शयवाया, अहाऽऽनुपूर्वं शिउचवचन्दा ।
सम्भर्हसणसर्दं, लर्हि ति ण वितेससपणाभो ॥ २५ ॥

तथा सर्वे नयवादा यथाऽऽनुपूर्वं विनियुक्तवकण्या इति । यथेति
कीप्ताऽर्थं, अगुरिति सादरये, रूपमिति स्वभावां, तेना-
नुकृतामित्त्वव्यधीनाः । पुनयेथाशब्देन स एव " यथा सा-
दरये " ॥ १ । १ । ७ । (पाणि०) इत्यनेन । यद्यदनुपूर्वं तत्र
विनियुक्तं वक्तव्यम्, उपचारात्प्राहकः शब्दो येषां ते तथा,
यथाऽऽनुपूर्वं वक्तव्योऽप्याऽऽद्विप्रमाणाऽऽत्मकत्वेन व्यवस्थिताः
सत्यकसं प्रमाथमित्याख्यां लभन्ते, न विधापयतेः पूषभू-
तामिधानानि, यथाऽऽत्मकत्वेन चैतन्यप्रतिपत्तेः; अन्वयात् चाऽऽ-
प्रतिपत्तेरिति । ननु नयप्रमाणाऽऽत्मकत्वेन त्वन्यावर्तीवत्त्वेन
रक्षावर्तीवत्त्वात्प्रादानं व्यर्थम्, न । अर्थवर्तीवत्त्वेनका-

स्वमननुपगमन्तस्व अति श्ववहाःरत्नाभ्यां वृहत्तोपादानस्य
प्राप्त्युपात्तः । प्रवर्तितस्तत्र तेनाऽपि तजानोकास्तस्यवहाः ।

वृहत्तमुपप्रतिपाद्यवाऽऽह-

शोभयपरिच्छिद्यसुदो-ऽनियच्छुचयवणपदिबिसिगमो य ।

अह पणवणायामिसो, सि तेषु वीसत्यमुण्णीश्रो॥१६॥

अनुपलिकननाद् युक्तं प्राणिससूहसुसुखाह्वत्येकानेकाऽऽमक-
जावविषयवचो वाऽऽमकजनकस्य वा । अथेयवधारणार्थः, अन-
न्तघयोऽऽमकवस्तुप्रकल्पकव्यवविषयस्य वृहत्तस्यैव तैः कार-
णैः शुक्लव्यवच्छेदेवायानुपदर्शित इति ग्यातातपार्थयैः ।

न वाऽऽवयववस्थायाः प्रागुत्तरकासं व रत्नासं पृथगुपल-
म्नादिह व सर्वेश तथोपलम्नाज्याह्रियममुहाहरणमिति
वक्यस्य, अथक्त्वाद् वहाहरणमित्येवंप्रमासा । न च वृहत्तस्यवर्णा-
न्तिकयोः सर्वथा साम्यं, तत्र तदभावात्पणुपयोः । रत्नाऽऽदिकार-
णेष्वव्यवस्थादि कार्यं तद्वेति तत्कार्यैः, तेषामेवानेन रूपेण
व्यवस्थितत्वात् । तदव्यतिरिक्तं विकारमात्रं कार्यं तद्वेति
सांभवाविशेष एव । न कार्यं कारणे विद्यते इति तेष्वस्तत् पृ-
थग्भूतं, न हि कारणमेव कार्यरूपेण व्यवस्थिते परिश्रमते इति
विशेषिकाऽऽद्यः । न च कार्यं कारणं वाऽस्ति, इत्यमप्राप्तमेव त-
स्यमित्यपरः । एवंभूताभिप्रायवन्त एकान्तवादिनो वृहत्तस्य
सायसमतो मन्थते । नाह प्रत्याह-

इहा समूहसिक्तो, परिणामकं च जो बहि अत्यो ।

वे तं व ण तं तं चे-व व सि नियमेण मिच्छं ॥१७॥

इतरथोक्तप्रकारादप्यथा, समूह रत्नासो, किंचो निष्पन्नः
परिणामकतो वा मस्यादिव्यवस्थादिः, शोभाऽदिव्यु
द्वयादिर्वा । यो यथाऽथेः तं ते मस्यादय प्रायव्यवस्थाकार्यं, शोभं
द्वयादिर्क, तत्र तत्संज्ञात्वात्, तस्य तत्परिणामकत्वात् समू-
हः सिक्तः परिणामकतो वेति च द्वयोःरुपादानं शौकिकव्यवहार-
पेक्षया । परमाथतस्तु परमाहृतसूहपरिणामाऽऽमकत्वात् सर्वे
एव समूहकृतः, परिणामकतो वेति न भेदः । अयं चान्युपगमो
मिथ्या (मिथ्यात्वं च सम्प्रती विवृतम्) । सम्म० १ काण्ड ।

(११) ननु नवप्रणये सम्प्रत्यादौ शौकाऽऽदिसंज्ञानपरिग्रहेण
नैवार्यिकाऽऽदिसंज्ञानव्यवहृतं भवते, तत्र कुनैवपरिग्रहे किं न
मिथ्यावैकान्त इत्याहुक्त्याऽह-

शौकाऽऽदिसिद्धयोऽप्यत्र, वस्तुस्यैवेन नाऽप्रयाः ।

उद्देश्यसाधने रत्न-भजायां रत्नलुकिक्त् ॥ ११ ॥

(शौकाऽऽदिसिद्धिः) अत्र नवप्रणये उद्देश्यं चद्वि निश्चितेतरन-
व्यवहृतं, तत्साधने तत्साधनानिमित्तं, शौकाऽऽदिसिद्धयोऽपि
शौकाऽऽदिसिद्धयपरिग्रहा अपि, वस्तुस्यैवेन ह्युक्तपर्यायाऽऽदिव्यवस्तु-
प्राप्त्या, नाममाः फलतो न मिथ्यावैकान्तः प्रथमैः । किंच तं ?
रत्नप्रभायां रत्नलुकिक्त् । यथा हि तत्राऽरत्ने रत्नावगाहितया
स्वकृतो न प्राप्ताप्यम्, वृत्तिप्रकथांषु वस्तुभापकतया क-
र्त्तः प्रभापयत, तथा कुनैवात्तरकवेद्या कुनैवात्तरपरिग्रह-
ऽपीति न कश्चिदोषः ॥ ११ ॥

(१३) एवं सामान्यसङ्गत्तं विचिन्त्य तद्विभागमाह-

अयं संक्षेपतो इत्य-पर्यायार्थतया द्विधा ।

कृत्यार्थिकमते इत्यं, तस्यं नेहमसः पृथक् ॥ १३ ॥

(अयमिति) अयं सामान्यसङ्गत्तलक्षितो नयः संक्षेपतोऽत्रा-
न्तरप्रहापिप्रिग्रहेण इत्यपर्यायतया इत्यार्थिकः पर्यायार्थिक-
इत्येति द्विधा द्विमकारः, तीर्थद्वयवचनसंप्रहाविशेषप्रस्तासुख-
त्येनेयमेव मूलनयविभाजनात् । तदाह वाही- "तित्यथवचयण-
संगह-विसेसपत्यारमूलवागरी । इत्याहोमी तत्रा-वचनो
व सेसा विगण्या सि ॥३३ ॥ इति । (सम्म०१ काण्ड) । सम्म०१
इत्यार्थिकमत आह-इत्यार्थिकस्य मते इत्यं तस्यं परमाथं
सदतः इत्याह पृथग् जिक्तं विकल्पसिक्तं गुणपर्यायसङ्गत्तं तस्यं
नेहम् संग्राते सताऽपि तस्य परमाथतोऽस्तथाइति भावः॥१२॥
नयो० । इत्या० ।

(१४) अत्र कुहृद्विधयोऽव्यन्तेवासिनो योग्यताप्रतिपादनार्थः
प्रकरणाऽऽरम्भः प्रतिपादितः । सा व विशिष्टसामान्याविशो-
वाऽऽमकतत्प्रायानुत्तरार्थप्रतिपादनमन्तरेणानः प्रकरणात्संपद्य-
त इति प्रकरणाभिधेयं योग्यताप्रायानुत्तरार्थ-
तित्यथवचयणसंगह-विसेसपत्यारमूलवागरी ।

द्वन्द्विद्वयो य पञ्चव-एभ्यो य सेसा विगण्या सि ॥३३॥

इत्यनया गद्यया निर्दिशति । अस्याश्च समुदायार्थः पात-
निकयेव प्रतिपादितः । अयवयवस्तु-तरति संसाराण्यं येन
तत्तांयं ह्यादशाङ्गम, तदाचारो वा सङ्कः, नक्तुवन्नुपगमानुमुत्या-
द्यमित तस्त्वाभावात्तीर्थकरनामकमोदयाङ्गेन हेत्वाद्यर्थे दम् ।
तीर्थकरणां वचनमाचाराऽऽदौ, अर्थतस्तस्य तदुपदिष्टत्वात्,
तस्य संप्रहाविद्यो इत्यपर्यायो सामान्याविशेषशब्दाभावाव-
भिधेयौ, तयोः प्रस्ताः-प्रस्तार्थेने येन नयराशिना संप्रहाऽऽह-
कृत स प्रस्ताः, तस्य संप्रहव्यवहारप्रस्ताऽप्येव हेत्वाद्यर्थे दम् ।
प्राधवक्तुं ज्ञाता वा इत्यास्तिकः इतिनेयं न इत्यं सचेति या-
वत् । तत्राऽस्तीति मतिरस्य द्वयास्तिकः " सह सुधा ॥ २
। १ । ४ । इत्यत्र " सुधा सह " इति योगविज्ञानाद्, अत्रुत्वं-
सकाऽऽदित्याहा द्वयास्तिकशब्दार्थः समासः । द्वयमेव वा-
ऽयोऽप्येति इत्यार्थिकः, इत्ये वा लितो द्रवस्थितः । परि-
सम्नादवचनमयः पर्ययो विशेषः, तद् ज्ञाता वक्ता वा यो नयः
नीतिः स पर्यवचनयः । अत्र उद्देशानुपगमप्रायस्तिक इति वक्त-
व्ये पर्यवचन इत्युक्तम्, तेनाऽनाऽपि पर्याय एवाऽस्तीति इ-
त्यास्तिकवद् ध्रुवतिर्ग्रह्या । स च विशेषप्रस्तारवयव श्रु-
जुसुप्रभावाऽऽभेदायो वक्ता । ननु च मूलव्याकरणाति, अथव इ-
त्यास्तिकपर्यायनयवभिधेयाविति द्विवचनेन आम्, न प्रत्येकं,
वाक्यपरिसमासः । अत्र एव चकारद्वयं सुप्रनिर्दिष्टम् । योग्य-
स्तु नैगमाऽऽद्यो विकल्पया भेदाः, अनयोऽव्यार्थिकपर्यायार्थि-
कयोः (सिमिति) प्राकृतनैवया " बहुवचनयो दुवचयम् " इ-
ति द्विवचनस्य बहुवचनम् । तथाहि-परपर्यायविकल्पसामान्य-
विशेषविषयत्वाद् इत्यार्थिकपर्यायार्थिकावच नयौ । न तु यौ तं
प्रकारान्तरमिति, यद्विशयोऽप्यस्तत्प्रायं व्यतिरिक्तो नयः स्था-
त् । दुर्नीयविषयस्य चाऽसंभवः, भेदाभेदविभिन्निकस्य जा-
वात् प्रकृतविकल्पानितिदुषेः; तदुत्सनावातिकम् वा कतुप-
सदद्यत्वमसकेः, ताभ्यां तद्वतोऽर्थान्तरस्य सर्वथा संबन्ध-
प्रतिपादनापार्थानसंज्ञान्तरमयस्य तैरसंबन्धे तदुत्सनावातिक-
पठेः समवायान्तरकल्पनायामनवस्थाप्रसक्तेश्विशेषविशेष्यसं-
कल्पनायामप्यपर्यायपरसंकल्पनाप्रसक्तेश्वेन संबन्धसिद्धिः ।
ततः स्थितमेतन्न किञ्चिन्नयव्यवहोर्भाविभाषव्यवायान्तरविक-
ल्पनाऽऽचितं विशिष्टं प्रकल्पान्तरमिति । केवलं तथोच्ये शुक्ल-

द्विक्रियात्मनेकाः यस्तुस्वजापनिरुपपद्यविकल्पयाऽभिधानमवुत्तयो
व्यवहितवृत्तेः । तथा वृत्तौ द्रव्यास्तिकौ नवप्रवृत्तयामिदंतीष-
वप्रकल्पः । तथा च-संप्रवृत्तयामिद्रावः संश्लेषेव सत्, अवि-
शेषात् । सम्प्र० १ काथम् । विशेषेः । (द्रव्यास्तिकपर्यायस्ति-
कयोर्मनस्य 'द्वन्द्वित्व-पञ्चवित्व' शब्दयोर्द्वयम्)

(१५) तद्वेषसूक्तौ द्रव्यास्तिकपर्यायस्तिकलक्षणौ मूलनवभेदौ,
अनयोर्मैगमाऽऽदिषु मतभेदेन यथाऽतर्जोवस्तथाऽऽह-
तात्किंकार्णा त्रयो जेदाः, आधा द्रव्यार्थतो मताः ।

मैकान्तिकानां चत्वारः, पर्यायार्थताः परे ॥ १७ ॥

(तात्किंकार्णाभिहिते) तात्किंकार्णां वादिसिद्धसेनमतानुसारि-
णाभाषास्त्रयो भेदाः नैगमसङ्ग्रहव्यवहारलक्षणाः द्रव्या-
र्थतो मता द्रव्यमेवाथै विषयीकृत्याभिप्रैताः, आभाष्यो भे-
दास्तार्किकमतो द्रव्यास्तिका इति संसुक्तोऽर्थः । सैकान्तिकानां
जिनभक्तगणिक्रमाश्रमनवचमानुसारिणां चत्वार आधा ऋजु-
सुखसहितः, द्रव्यार्थिका इति शेषः । परे तु उक्तशेषाः, उभ-
येषामपि पर्यायार्थताः पर्यायार्थिकाः-ऋजुसुखाऽऽद्वयभवा-
रः पर्यायार्थिकाः वार्दानः; शब्दाऽऽद्वयस्य एव च क्रमाश्रमणा-
नाभिनि निर्गन्धितोऽर्थः ऋजुसुखो यदि द्रव्यं नाप्युपेयात्, तदा
" उज्जुसुखस्य एव अणुवचने एव द्वैवावस्थस्य पुद्गलौ षोड-
श " इति सूत्रं विरुध्यतेति सैकान्तिकाः । तात्किंकार्णाविरु-
क्त-अनात्मतामपरकीयभेदपृथक्पृथक्परित्यागाद्गन्धस्य स्वाका-
येसाद्यकत्वेन स्वकीयप्रवर्तमानवस्तुन एषोपगमाकास्व तु-
स्त्याश्रुप्रवृत्तलक्षणद्रव्याभ्युपगमाः; अत एव नास्यासङ्घटितजुत-
जाविपर्यायकारसात्वद्रव्याभ्युपगमोऽपि, अशुद्धधर्माऽऽधारिणे
द्रव्यमाप नास्त्य विषयः, शब्द नयेत्यतःप्रसङ्गात् । उक्तसूत्रं त्वनुप-
योर्गोशमादाय वक्ष्यमानाऽऽद्वयपर्यायद्रव्यपदोपचारात्समाधि-
व्य, पर्यायार्थिकेन मुख्यद्रव्यपदाद्येव्येन प्रतिज्ञेयम् । यदि वैश्वम-
त्येकोऽनुपपद्युक्तं च द्रव्याद्वयकमित्यत्रानुपगमास्य विषयानि-
वृत्तिरन्वेषमाधिष्यादुद्देश्यविषयजानानुपपत्तिरिति विभाषयते,
यथा द्रव्याऽऽद्वयकपक्षं द्रव्याऽऽद्वयकत्वेन व्यवहर्तव्यम्,
परं विवरणपरतया चेतश्चोत्रनाथमिति न कश्चिद् दोष इत्यालो-
चयामः ॥१८॥ (नयो०) सर्वधर्मविरहः शून्यतेति शुकतरप-
र्यायस्तिकमतावृत्तौ ऋजुसुख एव व्यवस्थितः, अथवा
सौप्रान्तिकमतेष्वपि कौ बाह्यधर्मोत्पत्तापुजुसुखशब्दौ, यदाक्रमं
वैभाषिकेण नित्याऽनित्यशब्दाव्यपुजुल्लस्याऽभ्युपगमात् ।

अद्वयते तु प्रवेशः, तस्य कायप्रतिज्ञेपस्य द्रव्यास्तिकपर्यायार्थिकौ
शुद्धव्याकरणानाधिति इशवस्थनयोर्ध्यापकताम् । सम्प्र० १
काथम् । अनु० । विशेषेः ।

(१६) नैगमाऽऽद्यो मूलनयाः-

से किं तं प ? । सत्त मूलखाया पक्ष्या । तं जहा-नेगमे,
संगदे, ववहारे, लज्जमुप, सदे, ममभिरुदे, एवंजए॥ अनु० ।

नैगमः संप्रहश्चैव, व्यवहारशुद्धसूक्तौ ।

शब्दः समभिरुद्धाऽऽद्वयः, एवंजुतश्च सत्त ते ॥ १७ ॥
४३०

(नैगम इति) एषः, ते मूलनयप्रभेदाः ॥ १६ ॥ नयो० ।
अनु० । विशेषेः । दृश० । दृशा० । दृश० । ग० । मण० ।
प्रथ० । आ० म० ।

तत्र नैगमनयस्य संप्रहश्यवहारयोस्तर्भावात्, शेषाणां
संप्रहाऽऽदीनां येषां नयानां सङ्क्षिप्तं मत्तं
तावद्रूपदशोपपादः-

साम्प्रपक्षं विसेमो, पद्युपपन्नं च जावमेतं च ।
पद्मसं च जहत्सं, च वयपमिह संगहाऽऽदीम् ॥ ३५७६ ॥

इह सामान्यमेवास्ति न विशेष इति संप्रहस्य वचनम्,
विशेष एव सति न सामान्यमिति व्यवहारस्य वचः । प्र-
त्युपपन्नं च वर्तमानमेव वस्तुवदिति न त्वतीतप्रमाणं चेति अ-
नुपपन्नस्य वचनम् । नामाऽऽदिविशेषाणां मध्ये भावेत्याऽऽदि-
कं भावनिर्दिष्ट एवास्ति, न नामाऽऽदिविशेषा इति शब्दप्रत्ययस्य
वचः । इन्द्राकाशपुद्गलाऽऽदिविशेषानां प्रतिशब्दमन्याय ए-
वाऽर्थो वाच्यः, न त्वेकं यदेति समभिरुद्धस्य वचः । यथा-
धैमेव स्वानिधायकशब्दवाच्यमर्थं कुर्वदेव षटाऽऽदिकं
वस्तु जयति, नाऽऽद्वय, इत्येवभूतनयस्य वचनम् । इत्युक्त-
प्रकारं संप्रहाऽऽदीनां वचनं मत्तं संक्षेपेणावगतव्यमिति
॥ ३५७६ ॥ विशेषेः ।

स्वकप्रमाण-

नैगमो देशसंप्रदी, व्यवहारशुद्धसूक्तौ ।
शब्दः समभिरुद्धे-त्येवमेतं प्रकृतं ॥ ४५ ॥

(नैगम इति) नैगमो नैगमनयः देशसंप्रहा । व्यवहारसं-
प्रहः, सर्वसंप्रहस्य सन्नाम्राधेश्वात् । व्यवहारशु-
द्धसूक्तौ व्यवहारस्य ऋजुसुखनयस्य शब्दः समभिरुद्धमेत्येते
नया एवं प्रचक्षते ॥ ४५ ॥

भावमौदिकं मुक्त-भेवैजुतो जवस्थितम् ।
जीवं प्रवक्तृजीवं तु, सिद्धं वा पुजुद्धाऽऽदिकम् ॥ ४६ ॥

(भावमिति) एवंभूतनयस्तु औदिकं भावं ध्युपपत्तिमि-
मेव प्रवृत्तिनिमित्ततया मुद्ध भवस्थितं संसारिणं जीवं
प्रचक्षि-जिवशब्देन व्यवहारितं, अजीवमजीवपदार्थं तु
सिद्धं वा पुजुद्धाऽऽदिव्यं वेचन्यसौ ॥ ४६ ॥

नो अजीवश्च नो जीवो, न जीवाऽऽन्ययोः पृथक् ।
देशप्रदेशी नास्येष्टा-विति विस्तृतमाकरे ॥ ४७ ॥

(नो इति) नो जीवो नो अजीवश्च पदस्य जीवाजीवयोर्ब-
ध्ययोः सतोः पृथक् न पार्थक्यं नापद्यते, यतोऽस्य नयस्य दे-
शप्रदेशौ नैष्टविति, नोशब्दः सर्वनियथायै एव घटते, इत्येता-
करेऽनुयोगद्वाराऽऽदी विस्तृतम् ॥ ४७ ॥

इत्थं स्वसमयसिद्धमेवभूतनयाधर्मक्रियाव्युपपाद्य, तथा दि-
गन्धरोकप्रक्रियां वृषवति-

सिद्धो निश्चयतो जीवः, इत्युक्तं पदिगम्भरैः ।
निराकृतं तदेतेन, वन्येऽप्येऽप्यथा तथा ॥ ४८ ॥

(सिद्ध इति) एतेन पृथक्केन सिद्धो निश्चयतो जीव इति
वदिगम्भरैरुक्तम्-"सिद्धात्वे च उपाया, इतिवद्व्यमत्तं भाषणा-

गद्य

पा य । बचद्वारा सो जीवो, तिष्ठत्यदो दुषेद्व्या जस्स ॥१॥ ” इत्यादिना, तस्मिन्कालम् । यद्युपस्मादस्ये एषंभूतयेऽन्वया प्रश्नाऽप्रसिद्धो जीव इत्येव प्रथमम् । मुक्तनिश्चयश्च स एवेति कथं निश्चयतः सिद्धो जीव इति वक्तुं शक्यमिति ? ॥४०॥

नन्वेवंतुः पर्यायार्थिकत्वेन मुक्तनिश्चयस्तेनाऽस्मदुक्तव्यनुपपत्तावपि दुःसाधिकप्रभेदेन सर्वसंप्रदानयेन मुक्त-

निश्चयेन तदुपपादयिष्याम इत्याकाङ्क्षायामाह-

आत्परत्वमेव जीवस्व-मिदंयं सर्वसंप्रदः ।

जीवत्वप्रतिज्ञः सिद्धेः, साधारण्यं निरूप्य न ॥४१॥

(आत्मत्वमिति) आत्मत्वमेव जीवत्वं जीवपदप्रयुक्तानामिषं, पारिष्ठात्मिकाभावस्य कालप्रयानुगतत्वेन सत्यत्वात्, जीव-यिकात्वावश्यं यौपाधिकत्वेन कालप्रयानुगतत्वेन च तुच्छत्वादि-द्वयैः । सर्वसंप्रदानयस्सु सिद्धिस्तथावयवेषु भवत्यतीत्यं नि-रूप्य जीवत्वसाधनेन प्रतिपद्य, सर्वत्र प्रत्युपजीवत्वादेवेको व्य-वहारतो जीवोऽप्यश्च निश्चय इति विभागकस्यासमीकृताभिधानमेवाऽऽप्येतेन, सर्वसंप्रद एव हि कर्मोपाधिनिरेकशुद्ध-द्रव्याधिकः, तेन च संसारी चैतन्यमपि निकृतरागं मुक्तमिति परिगम्यत एव । तदुक्तं ऋषिसंप्रद-“ मगग्यगुणतामेहि न, चउ दस य इधंति वह प्रमुक्तुणया । विधेया संसारी, स-वे सुखा उ सुखणया ॥ १ ॥ ” इति । न च संसारिचैतन्य-स्य संप्रदानयेन शक्यता मुक्तचैतन्ये, निश्चयेऽपि व्यकस्या शुद्ध-चैतन्यस्य सिद्ध एव निश्चयाच्च साधारण्यमिति शङ्कीयम्, संप्रदस्य शक्तिमाहकत्वेन शक्तिमाहकताया व्यवहार एव विधान्निश्चयमेव हि चेतनाशास्त्रे सिद्ध एव जीव इत्यस्य ब्रह्मातात् ॥ ४१ ॥

नन्वेव निश्चयतः सिद्धस्याऽजीवत्ये भवमिच्छिरिष्यमाणे भव-तमिष्य प्रपन्ने संसारिसिद्धसाधारण्यजीवपदाध्याभिधानं कथ-मित्याकाङ्क्षायामाह-

यज्ञीवत्वं क्वचिद् ऋण्य-जाग्राणामव्यात स्पृत्तम् ।

विज्जिनैगमाऽऽकृतात्, तद् क्लृप्तं न तु निश्चयात् ॥४०॥

(यदिति) यज्जीवत्वं क्वचिद् ऋण्ये ऋण्यप्राणानां भावप्रा-णानां चाप्यवधिर्वाकरतात् स्मृतं, संसारिसिद्धसाधारण्यमि-ति विशेषः । तद्विधौ विधिभावस्थो यो नैगमस्तस्याऽऽकृ-ताद्विधेयात् क्लृप्तं, न तु निश्चयवधेयंभूतन्यात्, तथा वैध-भूतनयेमैव सिद्धमजीव वयं प्रतिजानांमहे, न तु नयान्तरा-जिम्बेतेन जीवत्येऽपि विनाप्यपत्तामे, इति बुद्धागुणेन नैगम-नयेन साधारण्यजीवत्वाभ्युपगमेऽपि न कृतिः । इत्यन्तु विशेषः-प्रसिद्धनैगम श्रीद्वयिकजायपोल्लङ्घितासत्त्वाऽऽवेषं पारिष्ठा-त्मिकाजायमेव जीवपदप्रयुक्तिसिद्धमनुजुपेति, तादृशेष्वच क-श्चिदनुपपत्तापजीवो ऋण्यजायपत्तामप्यतत्त्वत्वेनानुगतमौद्वि-कक्षाधिकभावश्चमिति नेदं सिद्धात्प्राणेषु नयावकल्पकक्षो-लत्वेऽप्ये तस्यसंप्रदस्यत्वस्यसिद्धौजाऽऽवहम् ॥ ४० ॥

ननु ‘ जीव ’ प्राणधारणे इत्यत्र भावमापचारण्यमेव ध्यात्व-धेयं विधाकृतेन्यात्, निश्चयतः सिद्धस्य जीवत्वं समर्थोप-पत्ताम इत्याकाङ्क्षायामाह-

धात्वर्थं जावनिच्छेपा-त्परोक्तं न च युक्तिम् ।

प्रसिद्धार्थोपरोधेन, यन्नयान्तरमार्गणा ॥ ४१ ॥

(धात्वर्थे इति) धात्वर्थं जीवत्वर्थं जावनिच्छेपात् जावसंकेतप्र-

हात् परोक्तं निश्चयतः सिद्ध एव जीव इति दिग्दर्शकं न च नैव युक्तिम् । यद् यस्मात्प्रसिद्धोऽनादिधातुवाऽऽदिप्रतीय-मानो योऽप्यन्तदनुभवेन नयान्तरस्य मार्गणा विचारणा भवति । तथा च यादृशधात्वर्थमुपलक्षणोक्त्येनरनयाधमनि-स-धामं तादृशधात्वर्थप्रकारकाज्ज्ञासत्वेयभूताऽभिधानस्य संप्र-प्रयार्थकत्वाच्च तत्र भावनिच्छेपाऽऽवयवो युक्तिरस्ये । अन्वधा तत्राऽपि निक्षेपात्प्राऽऽवयवोऽभिधानात्पुत्रमेवाभिधानं युक्तम्, अन्व-धाऽप्राप्तकालत्वप्रसङ्गात् । तस्माद् व्यवहारऽऽपि निश्चय-व्युत्पत्त्यनुरोधेनोदायिकभावप्रादुर्भावमेवावश्यं सुविधिकं युक्त-मिति स्मरन्व्यद । न चेन्दिग्यरूपप्राणानां कृत्वापशमिकत्वात्कथ-मेवंभूतस्योदायिकभावमात्रप्रादुर्भावमित्यप्याशङ्कनीयम्, प्रा-धान्येनायुःकर्मोदयलक्षणस्यैव जीवमाश्रयस्य प्रवृत्तात् । उ-पहतेऽप्युपपत्त्यनुरोधेन जीवतनिश्चयविति दिक् ॥ ४१ ॥

शङ्कशेषमुपन्यस्य परिहरित-

शैलेश्वरपुत्रकृणे धर्मो, यथा सिद्धिस्तथाऽमुमान् ।

वाच्यं नेत्यपि यत्तत्र, फले विन्देद् धानुगा ॥४१॥

(शैलेश्वरपुत्रकृणे इति) शैलेश्वरा भयोगिगुणस्थानस्वाभ्युपगमे च चरमकृणे बधा निश्चयतो धर्मसन्दर्शकानकालजायैः तु व्यवहारत एव । तदुक्तं धर्मसंप्रदहृष्यां हरिजऽऽऽऽर्षे-“सो उभयकृष्णयदेक, सेसेसीचरमममयभावी ओ । समो पुण णि-कृष्णयो, तस्सेद् पसाहृषो ज्ञिष्णो ॥ १ ॥ ” इति । तथाऽमुमान् जीवोऽपि निश्चयतः सिद्ध एव तद्विषयनोऽप्येव न वाच्यम् । शै-स्वतत्र “ सो उभयकृष्णय ” इत्यादिगाथायां ध्यात्वर्थे निश्चि-तात्मानामिति धर्मः, इति फले फलकत्वं चात्यर्थं विना । सा च कुर्वन्पुत्रेन कारणत्वं वदत एषं तुतनस्य मेन शैलेश्वरपुत्रकृणे एव धर्मपदार्थासिद्धिसाक्षाणि, तदन्तरं सिद्धिसाधारण्यरूपसा-फलव्यवधानात्, इह तु धानुगा ध्यात्वर्थावच्छिन्नस्वरूपवर्षाव-र्णा विन्ना, सा च कदा साव्यवधानं गवेपयत् ? स्वकथं तु प्र-सिद्धानुरोधेन संसारिष्येव पर्यवसावधेन तु सिद्ध इति महाद् विशेषः । स्पन्देत्तु । धर्मपदार्थेण ध्यात्वर्थां धारणया-मान्यमेव, तथा यथा विशेषनानपर्यवशात्सिद्धिसाधारण्यरूपवर्षाव-धेयव्यवधानेन, तथा जीवपदार्थाऽपि विशेषेण पर्यवसाने, सिद्ध एव दत्तपर्यं मयिष्यति । मैवम् । ‘ जीव ’ प्राणधारणे इत्यत्र प्राणपद-समभिव्याहृतसाधारण्यस्य सृष्टिप्रयोगवशाद्बौद्धिकदाणधा-रण एव पर्यवसानात् । अत एव गोपदस्य नानाऽधेयैऽपि ततो सृष्टिप्रयोगवशात्साऽऽदिदत्त एवोपपत्तिः, अन्वऽऽद्रेस्तु पदा-न्तरनयनित्याहाराऽऽदिदेति तात्पर्यम् । तद्वैभवेयुक्तन्यायान-प्रायेण सिद्धो न जीव इति व्यवस्थापितम् । यदि पुनः प्रल-कन्यायादिसुदृष्टाननैगमभेदमाश्रित्य प्रागुक्तस्वप्नधायाध्या-व्यायाने परेः कदा न सिद्धिस्तथा च उच्यतेति किमदप्यारण्य-सदृशदत्तकौदेन ?

‘वेदो नतः प्रकायिपुत्रमिवाकुरात्रै-

येपादपश्रकिशेः कलयमुद्वीतम् ।

स्वाधामनसा इतिनायाद्दुष्टकट्,

शुक्लंभ्रप्रसृष्टिमिं शरणिकरामि ॥ ११ ॥ ”

(‘ जीव ’ इत्ये १४२१ पृष्ठेऽप्येव विषयः प्रासङ्गिकत्वेनोकोऽपि नयपरत्वेन नाभेयोक्तिः)

(१७) सिद्धसेनीयाः पुनः बदेव नयानञ्जयुपगतवन्तः, नैगमस्य संग्रहध्वजहार्योरनर्त्तविषयज्ञानात् । तथाहि-बदा नैगमः सामान्यप्रतिपाद्यपरस्माद् संभवेऽस्त्यनैवति, सामान्याञ्जयुपगतपरस्मात् । विशेषाञ्जयुपगतमनिष्ठसु ब्यवहारे ।

ब्राह्म च सिद्धसेनीयमतमुपसंविद्युत्तुनांपाकृत-

जो साम्यप्रमादी, से नेगमो संग्रहं गतो अहवा ।
इन्द्रो बवहारमित्यो, जो तेष समाएनिहैसो ॥ ३१ ॥
आ० य० ? आ० ? त्वएद । विशेष ।

(नैगमाऽऽदीनां नयानां पृथक् पृथक् प्रनं स्वस्वस्थाने रूढव्यय)

(१८) ह्युच्यन्ते नयानां, प्रसूकाऽऽदिदृष्टान्तध्व-
मे किं तं ।।पयपमाणं?।। गयपमाणं तिविहे पक्षेच । तं
जहा-पत्यगदिद्वेतेणं, बसहिद्विद्वेतेणं, पयसदिद्वेतेणं ।।

(से किं नं गयपमाणे त्वह्यादि) अनन्यधर्मणो वस्तुन एकां-
शेन नयनं नयः, स एव प्रमाणं नयप्रमाणं त्रिविधं प्रकृतमितं ।
यद्यपि नैगमसंग्रहाऽऽदिभेदो बहवो नयाः, तथाऽपि प्रसूकाऽऽ-
दिदृष्टान्तत्रयेण सर्वेषामिह निरूपयितुमिष्ट्याद् प्रावच्यमु-
च्यते । नया आऽऽह । तद्यथा-प्रत्यकदृष्टान्तेत्यादि प्रत्यकाऽऽ-
दिदृष्टान्तत्रयेण हेतुचूनेन त्रिविधं नयप्रमाणं जवतीत्यर्थः ।

(' १८) प्रत्यकदृष्टान्तं दर्शयति-

मे किं तं पत्यगदिद्वेतेणं ? । पत्यगदिद्वेतेणं से जहानामप
केड पुरिसे परसु गहाय अदवीसंमुक्चो गच्छेज्जा, तं पासि-
त्ता कोड वएज्जा-किं जवं ! गच्छसि ।। अविमुक्चो ने-
गमो भणइ-पत्ययस्स गच्छामि । तं च कोडं जिदमाणं पा-
मित्ता वएज्जा-किं जवं ! जिदमि ।। विमुद्धो नेगमो जणइ-
पत्ययं जिदामि । तं च कोडं तच्छयाणं पासित्ता वएज्जा-किं
जवं नच्छसि ? । विमुक्कराओ षो गमो जणइ-पत्ययं तच्छा-
मि । तं च कोडं उक्कीरमाणं पासित्ता वएज्जा-किं जवं ! उक्की-
रमि ।। विमुक्कराओ षो गमो भणइ-पत्ययं उक्कीरामि । तं च
कोडं जिदमाणं पासित्ता वएज्जा-किं जवं ! जिहसि ।। विमुक्क-
तराओ षो गमो भणइ-पत्ययं जिहामि । एवं विमुक्कराओ ग-
मस्त नामाडाडिओ पत्यओ । एवमेव बवहारस्स वि संग-
हस्स मितवेज्जसमाकूटो पत्यओ । उज्जुपुपस्स पत्यओ
वि पत्यओ, मेज्जं वि पत्यओ, तिएहं महनयाणं पत्ययस्स
अत्याहिरारं जणओ, जवत्ता वसेणं पत्यओ निष्फज्जइ,
से तं पत्ययदिद्वेतेणं ।

नह् यथा नाम-कश्चित्पुत्रवः परसुं कुजारं गृहीत्वा, अ-
दवीसंमुक्चो गच्छेदित्यादि । इदमुक्तं भवति-प्रत्यको मागध-
देशप्रसिद्धो धाम्यमानविशेषः । तस्मैनुतकाष्ठकर्मनाय कु-
टारअग्रहस्तं तस्मादभिविपुत्रकर्मणो गच्छन्ते वृद्धा कश्चिदप्यो
यथेव-कृ अन्वा गच्छन्ति । तत्राभिविद्युत्तयैवमो प्रणतिः,
अभिविद्युत्तयैगमयमत्तानुसारी सन्नसो प्रवृत्तरचतीत्यर्थः ।
कमित्वाह-प्रत्यकस्य गच्छामि । इदमुक्तं भवति-नैको गमो
वस्तुपरिच्छेदो यस्यापि तु बहवः, स निवकवशाककार-

शोपनो नैगम उच्यते । ज्ञतो यद्यप्यत्र प्रत्यककारणभूतकाष्ठ-
निमित्तमेव गमनं, न तु प्रत्यकनिमित्तम्, तथाऽप्येवैककारणव-
स्त्वञ्जयुपगतपरस्मादकारणे कायोपकारः । तथा व्यवहारवद्वेषा-
देवमप्यत्रिषोभसौ-प्रत्यकस्य गच्छामि इति । तं च कश्चित्
किंन्तं वृद्धं परयेत्, वृद्धा च वदेत्-किं प्रबोधिक्कमिति ? । ततः
प्राकानार्त्तिकश्चिद्विद्युत्तयैगमयमत्तानुसारी सन्नसो भवति-प्र-
त्यकं जिनवृत्तिम् । अत्रापि कारणे कायोपकाराद् तथा व्यवह-
रतिदर्शनादेव काष्ठेऽपि जिद्यमाने प्रत्यकं क्षिणधीत्युत्तरे, केवलं
काष्ठस्य प्रत्यकं प्रति कारणताभावस्याऽत्र किञ्चिदादा-
त्तात्वादिद्युत्तयं प्राक्पुनरतिव्यवहितत्वाद् भगीमसत्त्वम्, एवं
पूर्वपूर्वोपेक्षया यथोत्तरस्य विद्युत्ता प्राबन्ध्या, नवरं-
तद्वन्तं तनुकुर्वन्तम्, उत्तिकरन्तं विषयकेन मध्यादिकिरन्तं
लेखन्त्या वृष्टं कुवांशम् । एवमेतेन प्रकारेण तावनेनं यावति-
द्युत्तरतेनैगमस्य (नामाडाडिओ सि) आकृष्टिनामान प्रत्य-
कोऽप्यतिथेयं नामाङ्कितो निष्पद्यः प्रत्यक इति । एवमेव
व्यवहारस्याऽपि तिलोव्यवहारप्राधान्येन यो व्यवहारनयः,
सौके च पूर्वोक्तव्यवहारस्यैव प्रत्यकव्यवहारो दृश्यते, ज्ञतो
व्यवहारनयोऽप्येवमेव प्रतिपद्यते इति भावः । (संग्रहस्तेत्या-
दि) सामान्यकपया सर्वं वस्तु संघृह्यति कोटीरतीति
संग्रहः, तस्य मनेन जिनाऽऽदिविशेषणविशिष्ट एव प्रत्यको
भवति, नाप्यः । तत्र चित्तो धाम्येन व्याप्तः । स च देशतोऽपि
जवत्यत ब्राह्म-मितः पुरितः । अनेनैव प्रकारेण मेयं समाकृ-
दं यत्र स ब्राह्मिनाऽऽदिराकृतिगमनत्वाद् मेयसमाकृतः । अयमत्र
भावाथे-प्राक्तननयव्यवस्थाविद्युत्ताः प्रत्यककारणमपि प्र-
त्यकं तको निष्पद्यः प्रत्यकोऽपि स्वकार्यकारणकालेऽपि प्रत्य-
क इष्टः, अस्त्य तु ततो विद्युत्ताः प्राक्तनज्ञानं स्मर्यो कुर्वं-
शेव प्रत्यकः, तस्य तथेत्साद् । तदनाथे च प्रत्यकपदेशोऽपि-
प्रसङ्गादिति यथोक्तं एव प्रत्यकः । सोऽपि प्रत्यकसामान्याद्
व्यतिरेकाद् व्यतिरेकप्रत्यकत्वमज्ञातत्वेन एक एव प्रत्यक-
इति प्रस्तुतनयो मन्थते, सामान्यवार्त्तित्वादि । (उज्जुपुपस्से-
त्यादि) अज्जुत्तः पूर्वोक्तशुद्धार्थः, तस्य निष्पन्नस्वकोऽर्थकि-
याहेतुः प्रत्यकोऽपि प्रत्यकः, तत्परिच्छिन्नं धाम्याऽऽदिकमपि
वस्तु प्रत्यकः, तमयत्र प्रत्यकोऽर्थमितं व्यवहारदर्शनात्तथा
प्रतीतेः । अपरं चाऽसौ पूर्वस्माद्विद्युत्तत्वाज्ञानेनैव एव मानमेये
प्रत्यकत्वेन प्रतिपद्यते, नाऽनोताऽनागतकाले, तयोर्निष्ठान-
नुत्पन्नत्वेनास्तत्वादि । (तिएहं सदनयाणं ह्यादि) शब्द-
प्रधाना नयाः शुद्धनयाः शब्दसमिच्छैवभूताः, शब्देऽप्यथा
स्थितेऽर्थमनया नेच्छन्त्यनी, किं तु यथेशब्दो व्यवहित-
स्तथैव शब्देऽर्थे गमयन्तीत्यतः शब्दनया उच्यन्ते । अद्या-
स्तु यथा कश्चिच्छब्दाः प्रवर्तन्ताः तथा एव प्रधानमित्यञ्ज-
युपगतपरस्मादर्थेनयाः प्रकीर्त्यन्ते । अत एवां त्रयाणां शुद्धन-
यानां प्रत्यकायोपकारः प्रत्यकस्वकपरिष्कारोपयुक्तः प्र-
त्यकः । भावप्रधानाऽपु ते नया इत्यतो भावप्रत्यकमेवेच्छन्ति,
भावाप्रत्यकोपयोगेऽत्रः स प्रत्यकः, तज्जुपयोगशापि च, ततो-
ऽप्यतिरेकात्प्रत्यकः । यो हि यथोपयुक्तः सोऽमीर्वा मने भ
एव भवति, उपयोगेऽस्तत्तयो जीवः, उपयोगेऽतप्रत्यकाऽऽदि-
व्यवतया परिजितः क्राम्यजीवस्य रूपांतरमस्ति । यत्र व्यवदे-
शान्तरं स्थावितिः प्राम्यः (अश्ने स वसेणेत्यादि) यस्य
वा प्रत्यककर्तृगतस्योपयोगस्य अवशेन प्रत्यको निष्पद्यते । य-
थोपयोगे वचमानः कर्ता प्रत्यकः । न हि प्रत्यकञ्जुपयुक्तः

पुत्र

प्रत्यक्षं विवेकैर्यितुं कर्तौ समर्थः, तत्तत्तदुपयोगानन्वयत्वात्स एव प्रत्यक्षः । इत्थं च तैश्च नुक्तिमभिधत्तिसर्वं वस्तु स्वात्मकेव वृत्तेः, न स्वात्मभक्तिरिक्तं प्राचारे वक्ष्यमाणमुपस्था, दत्तप्रतीक्षाऽप्यस्याऽप्यत्र वृत्त्ययोगात्, प्रत्यक्षकक्ष निश्चयाऽऽत्यक्तं भागमुच्यते, निश्चयबलं ज्ञानत्रयं, तत्कथं उक्ताऽऽत्मनि काष्ठभाजने वृत्तिमनुजविषयति?, अतन्नाशेनमयोः सामानाधिकरण्याभावात्, तस्मात्प्रत्यक्षकोपयुक्त एव प्रत्यक्षः । " से तं " इत्यादि निगमनवत् । अन्तु० ।

प्रत्यक्षकष्टान्तं विवेकव्यति-

प्रत्यक्षार्थं प्रजाप्राप्तिं, वने गच्छन् ब्रवीति यत् ।

आदिमो वृषपचारोऽसौ, नैगमप्रवहारयोः ॥ ६२ ॥

(प्रत्यक्षार्थमित्यादि) प्रत्यक्षं मगच्छेन्नप्रसिक्तो धाम्यमान-
हेतुर्नैगमविशेषः, तदर्थं प्रजाप्राप्तिं वने गच्छन् यद् ब्रवीति त-
न्निश्च, अस्ौ नैगमप्रवहारयोर्निश्चिततादिम उपचारः ॥६२॥

नन्व प्रत्यक्षार्थं वने गच्छतः प्रत्यक्षकष्टाया मुष्या-
द्यस्याबाधितत्वात्कथं प्रत्यक्षपदस्योपचार इति ?

अत्र आह-

अत्र प्रत्यक्षशब्देन, क्रियाऽऽविष्टवैकफीः ।

प्रत्यक्षेऽहं प्रजाप्राप्तिं, वृषपचारोऽपि च स्फुटः ॥ ६३ ॥

(अत्रेति) अत्राधिकृतप्रयोगे केव्यधिकरण्याकाङ्क्षायां, प्रत्य-
क्षार्थमिति अन्तुर्पी, प्रकृत्यापेक्ष निवृत्तेः प्रत्यक्षद्वयोपयवृ-
त्ताप्रसिक्तक्रियाऽऽविष्टवनेकैकाऽऽर्चित्वाया धोरिति, तत्रोपचार-
भाषण्यक इत्यर्थः । ननु तथाऽपि ससम्पत्प्रभे ससम्पत्त-
मेवोत्तरमुचितमिव्यत आह-क भवान् गच्छतीति प्रभे प्र-
त्यक्षेऽहं प्रजाप्राप्तिं ससम्पत्प्रत्यक्षपदस्योपचारोऽपि वने
स्फुट एव इत्येत इत्यर्थः । तथा च वनगमने प्रत्यक्ष-
शब्देन वनाभिधानं नैगमप्रवहारयोः प्रथम उपचार इति
सिद्धम् ॥ ६३ ॥

त्रिनक्षि प्रत्यक्षं तद्गो-भ्युत्किराम्युत्त्रिसामि च ।

करांभि चेति तदनु-पचाराः शुक्लताःपुत्रः ॥ २४ ॥

(त्रिनक्षीति) कि त्रयान् त्रिनक्षीति प्रभे प्रत्यक्षं त्रिनक्षी-
भ्युत्तरं प्रत्यक्षपदस्येत्वंकथंमेकां काष्ठे उपचारः, स पृथेस्यत्
शुद्धः । एवं क्रमेण कि त्रयान् तद्वर्णोत्तरं, उत्किरति, उड्डिक्षति,
करोतीति प्रक्षेपु, प्रत्यक्षं तद्वर्णोत्तरं, उत्किरति, उड्डिक्षति,
करोतीत्युत्तरेषु प्रत्यक्षपदस्य तत्त्वाऽऽर्हिक्रियायोग्यकाष्ठेपचारा-
द्यद् यथोत्तरं प्रभवतः क्रमेण शुद्धतापुत्रो भवति । ननु सर्वत्र
प्रत्यक्षपदस्य प्रत्यक्षकथोप्यकाष्ठ एव उपचारः, तत्रिक्रियावि-
शेषोपसार्थधीक्ष तत्रातिक्रियायाचकपदसमनिश्चयाद्वारादेव त्रिषिष्य-
तीति कथमेतावन्त उपचारा यथाक्रमशुद्धा उच्यन्त इति चेत् ? ।
सत्यम् । द्वाप्यसापुदेष्वानुपूर्वतामयुदित्यादी दृग्भाऽऽर्हिकारणे ध्या-
युःकायोपचारस्यातिशयविशेषेण तारतम्यवत् प्रकृतेऽपि त्रेदना-
ऽऽर्हिक्रियाव्याप्याराऽऽभेदेन तज्जन्वायवयवसंयोगाऽऽर्हिकारण-
स्यतथा वा विनाङ्गेषु काष्ठकष्टेषु काष्ठप्रत्यक्षकर्षार्थोपात्त-
कथयानाऽप्यवधानान्तरं प्रत्यक्षपदोपचारातरतम्यस्यानुभव-
सिद्धत्वात् ॥ ६४ ॥

तमेतानिभ्युदौ त्-त्कीर्णानामानाहतुः ।

चितं मितं तथा मेया-च्छमेवाऽऽह संश्रहः ॥ ६५ ॥

(त्रिमिति) अतिशुद्धौ स्वैतो नैगमप्रवहारनयां तं प्रत्यक्ष-
मुत्कीर्णानामानं प्रत्यक्षकर्षार्थवचनं तं प्रत्यक्षमाहतुः, अन्तुत्कीर्णाना-
म्नाऽऽकृष्याद्विशेषोपाधि भावः । संप्रहणवस्तु चित्तमासादितं
प्रत्यक्षकर्षार्थं, मितमाकुट्टिनामानं, मेयं धान्यविशेषम्, आकृष्टं
प्रत्यक्षमाह, मेयकृष्टपदेन तद्वनाकृष्टस्याऽऽकृष्याद्विशेषस्यां-
ग्रहाद् नैगमोपदेशिताधेसंकोचकत्वेन स्वनाम्नोऽप्यर्थोऽसिक्तः ।
अयं हि विशुद्धत्वात् कारणे कायोपचारां कार्यकारणकाले प्र-
त्यक्षं च नाङ्गीकुरुते । न च तदा तस्य घटाऽऽऽत्ताकात्प्र-
सङ्गः, तदर्थिक्यां विना तस्यायोगात् । घटाऽऽऽत्ताकात्प्र-
यथा कथञ्चित्तत्रास्येवेति चेत्, साधारणतदर्थ्याक्रियाकारि-
त्यस्यैव तदात्मकात्प्रयोजकत्वात्, तथाऽपि प्रत्यक्षक्रियाविरहे
नाऽयं प्रत्यक्षो घटाऽऽत्ताकात्प्रयोजकत्वात् नाप्रत्यक्ष इत्यनुभवकः
स्यात् स्यात्, मतियोगिकोटौ स्वस्याऽपि प्रवेगेन यावद् घटाऽऽ-
द्यनान्त कत्वाऽऽसदेः । अर्थक्रियाभावभावाच्चान्यं प्रवृत्तेभ्यस्तनुप-
गमे श्रुतुं प्रवृत्तताप्रवेश इति चेत् । न । नैगमप्रयोगपत्तनाध्यासंको-
चनाय कार्वाण्यत्कनयोपगमेऽपि सर्वत्र तथाऽऽनुपगमभावेन तद-
ननुप्रवेद्यात्, इत्यर्थ आर्थाक्रियारितद्वारिप्रत्यक्षकथ्यकिमेदाभ्यु-
र्थाक्रियजनकप्रत्यक्षकथ्यतो प्रत्यक्षकथ्यासाम्यमपि नालीत्यभ्यु-
पगमेऽपि न कार्ष्णहोयः । वस्तुनो व्याकृतिर्वाशेषोऽऽ-
रिक्तेन वैराग्याऽऽर्हिसामान्यत्वाऽपि समर्थोपेतुमशक्यत्वात् । मृत्-
स्वर्णजनपाषाणोऽऽर्हयेतु मृत्स्वर्णव्याऽऽर्हना सापुत्रेण त-
द्विष्येः, अस्तु मृत्वे स्वर्णव्याऽऽर्हयत्पत्तनात्, नैवं घटान्तु कुड्गात्त-
स्वर्णकारजनव्याऽऽर्हयत्पत्तनात् तत्रानात्वस्याऽऽर्हयत्पत्तनात् ।
न हि स्वर्णघटाऽऽर्हो चक्राऽऽर्हिकं मृत्घटाऽऽर्हो च ओहवर्णोऽऽ-
र्हिकं हेतुः, अस्तुनुगतधीस्तु कथञ्चित् सौसाहृद्व्यात्, घटपदे तु ना-
नार्थकमित्यभ्युपगमे कथाऽऽर्हियार्थनिश्चयेनैवासाध्यासिक्त-
यते । अस्तुनुगतानां ज्ञातीनामिव व्यक्रीनानामपि सौसाहृद्वैवैवा-
नुपगमसंभवेन ज्ञात्युच्छेदाऽऽपत्तिः, घटपदस्य नातापेक्षे स्पष्ट एव
सौसाहृद्व्यवहारपाषाण्यत्, घटत्वाऽऽर्हिकमेकमुपयुक्तं मृत्त्वाऽऽर्ह-
कमेव वा, तथा कुड्गकारत्वेऽप्यकाराऽऽर्हिविज्ञातीयत्वेन हेतुत्वमि-
त्यादिनयोनकथनमा तु(?)त्वादेकत्वात्प्रथे घटाऽऽर्हिकप्रहादे-
कथ्येकत्वात्प्रसिद्धरूपेण कार्यकारणशाश्वत्त्वेदेव्यवहारांभो-
पाषाण्युपपेक्षांरितं नयाविशेषेण तत्र इत्यङ्गुष्ठविशेषकप-
स्यामिध्यानुपगमे विना न निर्वोह इति प्रकृते कार्यकारण-
कथाऽऽर्हियार्थविशेषकप्रत्यक्षकथ्यासाम्यनाभावानुपगमे न क-
तिरिति किमिति प्रपञ्चनेन ? ॥६५॥

प्रत्यक्षधनुस्त्रस्य, मानं मेयमिति द्वयम् ।

न ह्यकृष्टेगताज्ञावा-च्छब्दानां सोऽतिरिच्यते ॥ ६६ ॥

(प्रत्यक्षकथेति) अस्तुत्स्येव मानं मेयं चेति द्वयमेव प्रत्यक्ष-
कथ्ये, तमेयधाम्ये च समवहित एव प्रत्यक्षकथ्यवहारादेकत-
रविनाशमात्रे तत्परिच्छेदात्संभवात् । किञ्च ताऽऽऽकृष्टः प्रत्य-
क्षः प्रत्यक्षत्वेन व्यपदेश्य इति संग्रहणवचने मेयाकृष्टः प्रत्यक्षः,
प्रत्यक्षाऽऽकृष्टं मेयं वा, तथेत्यत्र विनिर्वायकभावात्तुनयेवैव प्रत्य-
क्षकथ्येकत्वात्सव्यवृत्तित्वं युक्तम् । कथं ताँहि प्रत्यक्षकथ्यामे
मीवत इति प्रयोगे एकोत्तराभयवाचकपदेनैकत्वानुपस्थाप-
नादिति चेत् । न । एतन्नयेन कथञ्चित्प्रत्यक्षकथ्यकथयताऽप्येव-
कथ्य व्यासन्नवृत्तत्वेन विषयज्ञानिदात् करणकथानुग्रहेहाहा-

ऽपि संवत्सा तद्व्युत्पत्तिरिति क्लृप्तव्यम् ॥ शब्दाणां शब्दसम-
 भिच्छैवं श्रुताऽभ्यासां प्रवाणां मयाणां मते स प्रथमः क्लृप्तुंग-
 ताङ्गात्वात्तिरिच्यते न भिद्यते ॥ इहा कर्ता व क्लृप्तौरी, क्लृप्तौ-
 रीतो क्लृप्तुंगतः, तस्मादिति समाहः ॥ प्रथम्याद् इगतत्वात् प्रथमक-
 लुंगमाङ्गा प्रथम्योपयोगादितिर्कं प्रथमं ते न सहन्ते निहाय-
 श्वाभावप्रथमप्रथमकस्य अङ्गवृत्तिव्यायोगाद् बाह्यप्रथमकस्याऽ-
 व्युत्पत्त्यस्य कालेऽसत्येनोपयोगात्तिरेकाऽऽवयवादादन्तो ह्य-
 न्येताव एव वसामाङ्गा । न च ह्याम्भ्याम्भ्यान्वयव्यभिचयस-
 मांश्चशांश्वरीचात्प्रत्येकमनयस्यमाशङ्कनीयम्, तादास्येनोभयक-
 पासमांश्वरीऽपि विषयव्यतादास्यव्याज्यां तद्व्यस्यमयायेशाव । वि-
 षयव्यमपि कथञ्चित्तादास्यमिते न युवान्ताऽऽकूलम्, यदाभ-
 येथु 'अथाऽऽपिधानप्रथयास्तुद्वयमाभयेथाः' इति प्राचीनीर्गीयत
 इति दिव् ॥ ६६ ॥ विवेचितः प्रथमकदृष्टान्तः । नयोः । विशेषः ॥

(२०) वसतिदृष्टान्तः-

से किं तं वसतिदृष्टितयं ? वसतिदृष्टितयं से ज्ञानामय केऽ
 पुरिसे किंच वुरिसे वएजा-कहिं जवं वसति ? अविशु-
 द्धो वेगमो भण्ड-लोगे वसामि । लोगे तिबिरे पद्यके । तं
 जहा-उहलोगे, अहलोगे, तिरिअलोगे । तेसु सन्धेसु जवं
 वसति ? विशुद्धो वेगमो जण्ड-तिरिअलोगे वसामि ।
 तिरिअलोगे जंजुदीवाऽऽह्मा सयं चूरमणपजजवसाया अ-
 संसिज्जा दीवसमुदा पद्यका, तेसु सन्धेसु जवं वसामि ? ।
 विशुद्धतराभो वेगमो जण्ड-जंजुदीवे वसामि । जंजु-
 दीवे दस लेखा पद्यका । तं जहा-जरहे, एरए, देववप,
 एरएवसे, हरिवसे, रम्यवसेसे, देवकृक, उचरकृक,
 पुव्वविदेहे, अवरविदेहे । तेसु सन्धेसु जवं वसति ? । वि-
 शुद्धतराभो वेगमो भण्ड-जरहे वासे वसामि । जरहे वासे
 दुविहे पद्यके । तं जहा-दादिणहजरहे, उचरहजरहे अ ।
 तेसु सन्धेसु जवं वसति ? । विशुद्धतराभो वेगमो जण्ड-दा-
 दिणहजरहे वसामि । दादिणहजरहे अण्णमाई गामामर-
 वागरलेककण्वरुपदेवदोण्णहवएणागममयंवाइसखिबेसाई, ते-
 सु सन्धेसु भवं वसति ? । विशुद्धतराभो वेगमो जण्ड-
 पागमिपुके वसामि । पागमिपुके अण्णमाई गिहाई, तेसु
 सन्धेसु जवं वसति ? । विशुद्धो वेगमो जण्ड-गकवपरे
 वसामि । एवं विशुद्धस्य वेगमस्य वसमाणो वसः । एव-
 मेव ववहारस्य वि । संगहस्य संधारसमाकटो वसः । उण्डु-
 मुअस्य जेसु अण्णमासपएसेसु अण्णमाइ तेसु वसः । तिएई
 सदनयावं अण्णमावं वसः । सेचं वसतिदृष्टितयं ॥

(से किं तं वसतिदृष्टिः) वसतिर्निवासः, तद्वृत्तान्तेन न-
 वाधिकार उच्यते । तद्यथानामकः कश्चित्पुरुषः पाटलिपुत्राऽऽ-
 वी वसन्तं कश्चित्पुरुषं वदेत्-क जवाव वसति ? । तत्राविशुद्धो
 दीनो भवति-अविशुद्धोभिममनवमतानुसारी सवली प्रत्यु-
 त्तरं प्रयच्छति-लोकं वसामि । तत्रिवासकेनमनस्यपि अतुदी-
 हारऽऽवात्सकलोककादगनीयत्तरवात्, इत्यपि च अन्वहारवर्गी-
 नाह । विशुद्धनेगमस्यविध्यातिपरत्वादिदमसङ्गवं मण्यते । उत-

स्तिवैश्वानो वसामीनि संक्षिप्तोत्तरं द्वाति विशुद्धतरादि-
 वय । अथाति विशुद्धतरादिदमवन्वयातिव्यतिनिष्ठं मण्यते । ततो
 जम्बूद्वीपे वसामीनि संक्षिप्ततरमाह । एवं भारतवर्ष-
 क्षिणात्पन्तरपटादिप्रदेशेषुदेववसत्युद्धमपुष्टये भावनीयम् ।
 (एवं विशुद्धस्य वेगमस्य वसमाणो वसति स्ति)
 एवमुत्तरतोत्तरजनेऽह्मा विशुद्धतरनेगमस्य वसत्येव वसति,
 नाम्यथा । इत्युक्तं भवति-एव वृहाऽऽदी सर्वदा निवासत्वेना-
 ५६ौ विवक्षितस्तत्र तिष्ठत्येव एव त वसतीति व्यपदिश्य-
 ते । यदि पुनः कारणवसतोऽप्यत्र रथ्यादी वसते, तथा तत्र
 विवक्षते वृहाऽऽदी वसतीति न प्रोच्यते, अतिप्रसङ्गादिति
 भावः । (एवमेवत्थादि) लोकाव्यवहारान्निष्ठो हि व्यवहार-
 नवः, लोकं च वेगमोक्तप्रकाराः सन्धेऽपि दृश्यन्ते इति ज्ञातः ।
 अथ चरमेगमोक्तप्रकारो लोके नेष्यते, कारणं तत्र नामऽऽ-
 दी वनमानेऽपि देवदत्ते पाटलिपुत्रे एव वसतीति व्यपदेशवर्श-
 नादिति चेत् । नैसदवम् । प्रोचिने देवदत्ते स इह वसति न वेति
 केनचित् पुष्टो, प्रोचिनेऽऽदी नेह वसतीत्येवत्थाऽपि लोकाव्यव-
 हारस्य दृश्यादिति । (संगहस्येत्थादि) प्राक्कालविशुद्धत्वा-
 त्संभ्रमनयस्य वृहाऽऽदी तिष्ठन्वपि संस्तारकाऽऽकट एव वायन-
 क्रियायाद् वसतीत्युच्यते । इत्युक्तं भवति-संस्तारेऽभ्यध्यानाद-
 म्यत्र निवासार्थं एव न भदते, अन्वनाऽऽधिक्रियाव्यवधानांऽऽदि-
 प्रयुक्तवन् । संस्तारके च वसतो वृहाऽऽदी संस्तारके व्यपदे-
 शयोग एव, अतिप्रसङ्गात् । तस्मात् काऽऽदी वसतीति
 निवाससिद्धासार्थो संस्तारके शब्दमात्राव्यवहारे वसतीत्येव-
 वास्व मतेनोच्यते, नावदिति ज्ञातः । न च मानदेशाऽऽद्विगतोऽ-
 न्येक एव, संस्तारके च वसतो वृहाऽऽदी संस्तारके व्यपदे-
 शयोग एव, अतिप्रसङ्गात् । अतुत्पत्त्युक्तं तु पुवं-
 व्माद्विद्युत्त्वाद्वा येष्वाकाशप्रदेशेष्ववगाढः, तेष्वेव वसतीत्युच्य-
 ते, न संस्तारके सर्वस्य ।ऽपि वस्तुतुवा । नभस्यवावगाहात् । येषु
 प्रदेशेषु संस्तारको भवति, संस्तारकेऽपि वाऽऽकाशप्रदेशतोऽप्ये-
 वे एवास्ति, अतीतानागतयोर्भिन्नशत्रुत्पन्नस्यैतन्मतेऽस्तव्यादि-
 ति । प्रवाणां शब्दमयानामात्मभावे स्वस्वरूपे सर्वोऽपि वसति,
 अन्वयत्वाऽऽवच भूययोगात् । तथाहि-अन्वोऽप्यत्र धर्तमानः किं
 सर्वाऽऽऽमना भवति ? देशाऽऽमना वा ? । यथाऽः पङ्कसतीहि त-
 स्याऽऽकारव्यतिरेकत्वा स्वकीयकणेनाप्रतिज्ञासनासत्त्वात् । यथा
 हि-संस्तारकाऽऽवाचारस्य स्वकचं सर्वाऽऽमना तत्र वृत्तं न त-
 द्ब्यतिरेकेणोपलभ्यते, एवं देवदत्ताऽऽदिदवि सर्वाऽऽमना तथा-
 भीयमानस्त्वदतिरेकेण भोपलभ्यते । अथ द्वितीयो विकल्पः
 स्वीकियते, तर्हि तथाऽपि देशेऽनेन वर्तितव्यम् । तत्रः पुनरपि
 विकल्पद्वयम्-किं सर्वाऽऽमना भवति, देशाऽऽमना वेत् ? ।
 सर्वाऽऽमनपके देशिने देशरूपताऽऽपत्तिः । देशाऽऽमनपके तु पुन-
 स्तत्रापि देशो देशिना वर्तितव्यं, ततः पुनरपि तदेव विकल्पद्वयम्;
 तदेव वृत्तमित्यनवस्था । तस्मात्सर्वोऽपि स्वस्वभाव एव नि-
 वसति, तत्परिचयोऽन्यत्र निवासे तस्य भिःस्वभावताप्रस-
 ङ्गादित्यवं बहुप्राप्तयथा । ' सेचं ' इत्यादि निगमनम् । अतुत्पत्त्युक्तं ।
 नयोः । अतु वसन्तं नाम वर्तमानमुच्यते । तथा च-देवदत्तो वृहे
 वसतीति । किमुक्तं भवति-देवदत्तो वृहे वसते, तत्र वसन्तं सर्व-
 स्यादपि वस्तुनाः स्वस्वभाव एव, नाऽऽवच, तथा अत्राहृत उपल-
 ष्यमानत्वात् । तथाहि-यद् अहत्तं स्वकचं तद् अहत् एव वर्त-
 ते, नाऽऽवच भूयो पटाऽऽदी वेति । अस्तिचमेव, देवद-

शाय

शाऽऽदि वक्ष्यते वस्तु स्वकल्पपहाय कथमन्यत्र विश्लेषणस्य कृते
 वस्तुनि साक्षात्श्लेषणं वक्ष्येत्सुसहते । तथा चाऽत्र प्रयोगः-
 यद्वस्तु सत् तत्र स्वयमात्मस्वरूपे वर्तते, यथा चेतना जीवः,
 वस्तु च देवदत्ताऽऽदिकांमिति तदपि स्वस्वरूप एव वर्तते,
 मान्यमीति । अथवाऽपि इतिरेकमुक्तं प्रयोगः-निवादाऽऽपदि-
 यती देवदत्तं नाऽऽकाशप्रदेशेऽप्यवतिष्ठते, ततो विश्लेषणस्यैव,
 यद् यतो विश्लेषणं न तत्र च वर्तते, यथा उच्यते अतः, विश्ले-
 षणाच्चेतनस्यैव देवदत्ताकाशप्रदेशा इति नास्तीति तत्र चर्तते ।

उक्तं च भाष्यकारैः-

“ आगोस्व वसह नि य, त्रिणपि त्रणह किह अत्रमप्रमि ।
 मोचूणाऽऽयसहायं, वसेज्जुत्तं विहम्ममिम् ॥ २४.२ ॥
 वर्युं वसह सहाय, सताओ चेषणा व जीवमिम् ।
 न विश्लेषणलक्षणो, मिणे क्खायाते चेष ॥ २२-२४ ॥
 एव वसतिवचनः ।

(२१) संप्रति प्रदेशदृष्टान्भावना-

तत्र प्रकृष्टो देशः प्रदेशः, स एव दृष्टान्तः प्रदेशदृष्टान्तः ।
 स वायम्-नैगमो वदति-यथा उच्यते प्रदेशः । तथा धर्मा-
 र्मस्तिकायप्रदेशः, अधर्मास्तिकायप्रदेशः, आकाशास्तिकाय-
 प्रदेशः, जीवप्रदेशः, रूपात्मप्रदेशः, रूपात्मगतकेशप्रदेशश्च ।
 सर्वत्र पृथ्नित्युक्तः समासः । यथा धर्मास्तिकायस्य प्रदेशो
 धर्मास्तिकायप्रदेशः । एवं सर्वत्रापि । स च धर्मास्तिकायप्र-
 देशोऽऽदि सामान्यविषयता यको, विशेषविषयक्यात्मक इति ।
 एवं वदति नैगमे संप्रदो वदति-यद्-वदन्-यथा प्रदेश इत्यादि ।
 तत्र भवति । यस्मात् यः रूपात्मगतकेशप्रदेशः, स तस्यैव
 रूपात्मस्य प्रदेशः, देशस्य रूपात्मगतनिराकाशत्वात् । तथा च लो-
 केषु च अकारः-“ हासेन मे अरः क्रीनो, वासोऽपि मे अरोऽपि
 मे ।” एवं चरकस्यैव संनिष्ठां देशं-यथा देशस्य प्रदेशः, स त-
 स्यैव रूपात्मस्य । ततो मैत्रे वदन्-यद्वन्-यथा प्रदेश इत्यादि,
 किं त्वेवं वद-यथा पञ्चानां देशः तथा धर्मास्तिकायप्रदेशः,
 अधर्मास्तिकायप्रदेशः, आकाशास्तिकायप्रदेशः, जीवप्रदेशः,
 रूपात्मप्रदेश इति । अत्र च धर्मास्तिकायप्रदेशः स्वस्वधर्मा-
 स्तिकायाऽऽद्यनुगतः सः शोऽप्येक एव उच्यते, सामान्यविषय-
 कात् । एवं च पूर्वप्रदोऽविशुद्धः प्रतिपत्तव्यः, अपरसामा-
 न्यान्पुपनामात् । पूर्वमभिधानं संग्रहं प्रति व्यवहारोऽभिधा-
 यद्वति अनात्/पञ्चानां प्रदेश इति, न भेदवदिति । न भेदवदिति ।
 तस्मादेवं वक्तव्यम्-पञ्चविधः प्रदेशः । तथा धर्मास्तिकाय-
 प्रदेशो यावत् रूपात्मप्रदेश इति । एतस्मै च व्यवहारेण शू-
 द्रत्वमो वदति-यद्वन्-यते भवान्-पञ्चविधः प्रदेश इत्यादि ।
 तत्र स्वयम् । तत्रापि शब्दार्थो विचार्यमाणेऽतिप्रसङ्गोऽपि चर्तते ।
 तथा हि-पञ्चविधः प्रदेश इत्युक्ते शब्दार्थयोर्लोकान्वायां यो यः
 प्रदेशः स पञ्चविध इति प्राप्तम्, एवं च सर्वत्रकः प्रदेशः पञ्च-
 विधाविधः प्रदेशः प्रसक्तः । न भेदवदिति । तस्मादेवमत्र व-
 क्तव्यम्-त्रायः प्रदेशः । तथा धर्मास्तिकायप्रदेशः, अर्था-
 धर्मास्तिकायप्रदेशः, अर्थाकाशास्तिकायप्रदेशः, अर्थाजीवप्र-
 देशः, अर्था रूपात्मप्रदेशः । एवमावच्छाद्यनुक्तं शब्दनयः
 प्रत्याचष्टे-यद्वत्सं त्रायः प्रदेश इत्यादि । तत्र भवति । कथ-
 मुच्यते ? यदि भावः प्रदेश इति स्मृतं ततः स्यात्प्रदक्षान्ने
 प्रतिनिधत्ते धर्मास्तिकायाऽऽद्यनुगतप्रदेशस्वरूपावधारणात्मना-
 यत्, धर्मास्तिकायप्रदेशोऽपि स्वाद्धर्मास्तिकायप्रदेशः, अध-
 र्मास्तिकायप्रदेशोऽपि स्वाद्धर्मास्तिकायप्रदेश इत्यादि । तत

एवं वक्तव्यम्-धर्मास्तिकायः प्रदेशः प्रदेशो धर्मास्तिकायः, अ-
 धर्मास्तिकायः प्रदेशः प्रदेशो अधर्मास्तिकाय इत्यादि । एवं च
 बदनः शाब्दनयस्यावधारणार्थः-य एव धर्मास्तिकायाऽऽदिक-
 पो देशो स एव देशः प्रदेशो वा न स्यात्, तद्व्यतिरिक्तत्वात् ।
 न क्वतु देशिनो भिन्नो देशः प्रदेशो वा भवितुमर्थात् ।
 भेदं सति तस्याऽस्ती देशः प्रदेशो वेति संबन्धानुपपत्तेः । न
 हि घटः पटस्थेति संबन्धत्वात्, स्वकल्पम् । संबन्धोऽपि हि
 संबन्धस्याऽप्यथाऽनुपपद्यमानत्वोद्देशः प्रदेशो वा देशिनः
 सत्ताशाभिन्नः प्रतिपत्तव्यः, तथा च सति य एव देशो स
 एव देशः प्रदेशश्चेति सिद्धं सामानाधिकरण्यात् । पतद्वय
 च सामाधिकरण्यं समभिन्नोऽपि सम्पत्ते । एवमनुसृत्य प्रदे-
 शवस्तुनो देशः प्रदेशो वा, युक्तव्योऽपि । तथा हि-देशः प्रदेशो
 वा देशिनो निश्चोऽभिन्नो वा, गत्यन्तराभावात् । यदि जे-
 र्नास्थेति संबन्धानुपपत्तः । अथाभेदस्ततो देशः प्रदेशो वा दे-
 श्वेव, तद्व्यतिरिक्तत्वात्, स्वकल्पम् । तथा च सति यो देशः
 प्रदेशश्चैतौ तौ परमाथेनो धर्मास्तिकायाऽऽदिकप्रतिपादकौ,
 ततो यथा पर्यायशब्दादेककालमेकस्मिन् वस्तुनि यद्वक्तुं
 मोक्षार्थे, एकेनाऽपि शब्देन तद्व्यस्य प्रतिपादने द्विनां
 शब्दप्रयोगस्य भेदप्रयोगात् । एवमिहापि धर्मास्तिकायाऽऽदिक-
 रूपे वस्तुनि धर्मास्तिकायाऽऽदिकदेशो देशप्रदेशोऽऽदिकदेशश्च
 एककालमुच्चारणमर्हत्, द्वयोरेककार्थार्थेनेत्यपि तद्व्यस्यार्थि-
 धामत्वेऽपरशब्दप्रयोगस्य वैयर्थ्यात् । तथा च सति धर्मास्तिका-
 यप्रदेशः, अधर्मास्तिकायप्रदेश इत्यादि परमात्रानं सर्वमुपपन्न-
 देशप्रदेशशब्दयोः परमाथेनो धर्मास्तिकायाऽऽदिकदेशो-
 वाचकतया पौनरुक्त्यापि वाचकत्वात् । योऽपि च नोऽप्येकदेशव-
 चनः, सोऽस्मिन्मते सर्वथाऽनुपपन्नः, तत्राप्युक्तोऽपि नात्मकत्वात् ।
 तथा हि-नोऽप्येकः सम्पूर्णव्यवधानिभक्तव्यः चोक्तदेशो वा ? यदि
 सम्पूर्णं, ततस्तस्य प्रयोगो निरर्थकः धर्मास्तिकायाऽऽदिकदेशैव
 तस्याऽऽभिधानात् । अथ वाऽस्मिन्देशेऽपि वक्तुः सोऽप्य-
 समर्थोऽपि वस्तुनो देशाभावात् । न हि वस्तुनो निश्चो देश उप-
 पद्यते, तस्येति स्वभावाऽऽभावात् । अत्र तु देवदेव, न देश
 इत्युपपादितमेतत् ।

उक्तं च भाष्यकारैः-

“ नो सद्धो वि समत्त, देव व भाणउज जइ समत्त तो ।
 तस्स पञ्चानोऽप्येवो, यद्वेत्तो तो न सो वर्युं ॥२४.२६॥”
 अत्र (न सो वर्युं) न स देशो वस्तु, जेवत्तेऽनेवपुके
 वा, तस्यासंबन्धाविति । वेऽपि च वीरलोकास्ताऽऽदयः शब्दा लो-
 कप्रसिद्धाः, तेऽस्मिन्मतेन विचार्यमाणः स्वैथाऽनुपपन्नाः त-
 था हि-तस्मिन् सत्ये वस्तु प्रत्येकप्रसङ्गप्रदः, न तस्य गुणाः
 पर्याया वा देशाः प्रदेशा वा सर्वथा कथञ्चिन्न वर्यन्तरक्या
 वर्तन्ते, ततो नीलशब्देनाऽपि तदेव वर्यन्तरकप्रसिद्धार्थे,
 वर्यन्तरकशब्देनाऽपि तदेवनि, नीलोत्पलशब्दोऽप्यन्तरकशब्दं न-
 त्त्वस्यसंभ्रमं धारणात् । द्वितीयशब्दप्रयोगोऽपि इत्युक्तं लोकोप-
 ताऽऽदयः शब्दाः । प्रकृते प्रदेशदृष्टान्भावनाऽपि तथैव । तदे-
 वमुक्ता नयाः । एतेषां च नयानामाद्यावच्छादो नया अर्थनयाः,
 मुख्यवस्तुया जीवाऽऽद्यसंभ्रमं अयथात् । शेवान्तु त्रयः शब्दा-
 ऽऽदयो नयाः शब्दनयाः, शब्दन पर्यायैर्नेशोऽप्योऽपि ।

उक्तं च-

“ अकारोऽर्थनया श्नेते, जीवाऽऽद्यैर्निमित्तव्यात् ।
 त्रयः शब्दनयाः सत्य-पद्विधां समभिधताः ॥ १४ ॥

नत्र (सन्ध्याद्विद्या समाधिना इति) सन्ध्याभि अभिपरी-
ताभिः, शब्दाङ्गशास्त्रीयकर्मिण्यथैकलक्षणोपेतानि श्यायः ।
नानि च तानि पञ्चभिः सत्यवृत्तानि, तेषां विद्या परिज्ञानं का-
लकारकाऽऽदिभेदात्। स्वयमः। तं समाधिना, तद्वशात्पञ्चैवम-
प्युपगमन इत्यर्थः ।

संभ्रमेतेषामिव नवानां प्रभेदसंख्याप्रशङ्गात्पर्यमाह नियु-
क्तकारः-

इकोक्तौ य सचविदो, सच नयसया हवंति एमेव ।

अत्रो वि य आएसो, पंचेव सया नयान्तु ॥२२६६॥

नया सूक्तभेदापेक्षया यथां ककया नैगमाऽऽर्यः सप्त, एकै-
कश्च प्रभेदनः शतविधः शतत्रयः, नतः सर्वप्रभेदगणनया स-
प्त नयशतानि भवन्ति । एवमप्येऽपि च आदिश्याः पञ्चश-
तानि भवन्ति नवानां शब्दाऽऽदीनामैकव्यादेकैकस्य च श-
तविधभवादिनि हृदयम् । अपिशब्दात् पद चत्वारि द्वे वा
शने । नत्र षट् शतमित्येवम्-नैगमः सामान्यप्राहो संग्रहे प्र-
विष्टो, विशेषप्राहो ध्येयद्वारे । सन्तं च प्रायकारिः-“जो सा-
मग्रमाहो, स नैगमो संग्रहो गनो अदवा । इयो वचद्वारमि-
तो, जो तेष न्यायाःनेहेयो ” ॥ ३६ ॥ ततः परेव सूक्तनयाः,
एकैकश्च प्रभेदनः शतत्रयः, इति पद शतानि । अपरादेश्याः
संग्रहव्यवहारोऽनुप्रशब्दा इति अथवा एव सूक्तनयाः, एकैकश्च
शतविध इति चत्वारि शतानि । शतत्रयं तु नैगमाऽऽदी-
नामनुप्रययनानां कृत्यास्तिकत्वात्, शब्दाऽऽदीनां तु पर्या-
यास्तिकत्वान्, तयोश्च प्रत्येक शतत्रयवात् । अथ वा या-
चतो वचनपथाः, तावन्तो नया इत्यसंख्याताः प्रतिपत्तव्याः ।
अ० ब० ? अ० २ अ० ३ अ० ४

प्रदेशदृष्टान्तसु-

मे किं तं परसदिच्छेतेणं ? परसदिच्छेतेणं योगमो भण्ड-
च्छेदं परसो । तं जहा-धम्मपरसो, अथम्मपरसो, आ-
गामपरसो, जीवपरसो, खंचपरसो, देनपरसो । एवं वयं
गेगमं संगहो जणइ-जं भणमि छेदं परसो, तं न भवइ,
कम्हा?, नम्हा देसपरसो, सां तस्म द्दवस्स एव, जहा को
दिच्छेतो-“दासिण मे खरो कीआ, दामो बी मे खरो वि मे ।”

तं मा भणहि छेदं परसो, भणहि-पंचएहं परसो । तं ज-
हा-धम्मपरसो, अथम्मपरसो, आगामपरसो, जीवपर-
सो, खंचपरसो । एवं वयं संगहं ववहारो जणइ-जं ज-
णमि-पंचएहं परसो, तं न जवइ, कम्हा ?, जइ जहा पंचएहं
गोहिआयं पुरिसायं केइ द्दवआए सामये मवइ । तं जहा-
द्विरस्ये वा, सुवस्ये वा, धणे वा, धणये वा, तथा पंचएहं
परसो, तं मा जणहि पंचएहं परसो, जणाहि-पंचविदो
परसो । तं जहा-धम्मपरसो, अथम्मपरसो, आगा-
मपरसो, जीवपरसो, खंचपरसो । एवं वयं ववहारं
उज्जुसुओ जणइ-जं जणमि-पंचविदो परसो, तं न भ-
वइ, कम्हा ?, जइ ते पंचविदो परसो, एवं ते एकोको परसो
पंचविदो, एवं ते पणायोसविदो परसो भवइ, तं मा भणा-
हि पंचविदो परसो, जणाहि-जइयन्तो परसो, सिअ ध-

म्मपरसो, सिअ अथम्मपरसो, सिअ आगामपरसो, सि-
अ जीवपरसो, सिअ खंचपरसो । एवं वयं उज्जुसुयं
पर सदनओ जणइ-जं जणमि-पंचयन्तो परसो, तं न
जवइ, कम्हा ?, जइ अइयन्तो परसो, एवं ते धम्मपरसो
वि सिअ अथम्मपरसो सिअ आगामपरसो सिअ जी-
वपरसो सिअ खंचपरसो; अथम्मपरसो वि सिअ धम्म-
परसो जव खंचपरसो । जीवपरसो वि सिअ धम्मप-
रसो जव सिअ खंचपरसो, खंचपरसो वि सिअ
धम्मपरसो जव सिअ खंचपरसो । एवं ते अणवत्था भ-
विस्सइ, तं मा जणाहि जइयन्तो परसो, भणाहि-धम्मे
परसे ते परसे धम्मे, अइयन्ते परसे ते परसे अइयन्ते, आ-
गासे परसे ते परसे आगासे, जीवे परसे ते परसे नो जी-
वे, खंचे परसे ते परसे नो खंचे । एवं वयं सदनयं स-
मनिकुओ जणइ-जं जणमि-धम्मे परसे ते परसे धम्मे,
जं वि परसे ते परसे नो जं वि, खंचे परसे ते परसे नो खंचे,
तं न जवइ, कम्हा ?, इत्थं खलु दो समाप्ता जयंति । तं ज-
हा-तप्पुरिसं अ, कम्मधार ए अ । तं एण जणइ कपरं
समासेणं जणमि, किं तप्पुरिसेणं ?, किं कम्मधारणं ? जइ
तप्पुरिसेणं भणमि, तो मा एवं जणाहि, अइ कम्मधार ए-
णं भणमि, तो विससओ भणाहि-धम्मे अ ते परसे अ मे
से परसे धम्मे, अइयन्ते अ ते परसे अ मे से परसे अइ-
यन्ते, आगासे अ ते परसे अ मे से परसे आगासे, जं वि
अ से परसे अ मे से परसे नो जं वि, खंचे अ से परसे अ
मे से परसे नो खंचे । एवं वयं समथिकुं पइ एवंचुओ
जणइ-जं जं जणमि तं तं सव्वं कसिणं पडिपुषं नि-
रवसेतं एगगहणमहिंते, देसे वि मे अवत्थु, पपसे वि मे
अवत्थु । से तं परसदिच्छेतेणं । से तं नयपमाणे ॥

(से किं तं परसदिच्छेतेणमित्यादि) प्रकृतो देशः प्रदेशो, नि-
र्विभागे जाग इत्यर्थः । स एव दृष्टान्तः, तेन नयप्रतामि वि-
न्यते । तत्र नैगमो भण्यति-पञ्चां प्रदेशः । तद्यथा- (ध-
म्मपरस इत्यादि) धम्मेश्वरेण धर्मास्तिकायां शुद्धते, तस्य
प्रदेशो धर्मप्रदेशः । एवमथमोऽऽकाशाजीवास्तिकायेश्वरेण (प थो-
उत्तम् । स्कन्धं पुत्रलक्ष्मणिकाया, तस्य प्रदेशः स्कन्धप्रदेशः,
देश एषामेव पञ्चानां धर्मास्तिकायाऽऽदिक्रमणां प्रदेशदृ-
ष्ट्याऽऽदिनिर्णयोऽवश्यः, तस्य प्रदेशो देशप्रदेशः । अयं च प्रदेश-
सामान्यावयनिकारात् पञ्चां प्रदेश इत्युक्त्य, विशेषान्वयत्वात् तु
पद प्रदेशाः, एवं धर्मं नैगमं प्रति नियुत्तरः संग्रहो भण्यति,
यत्रास्ति-पञ्चां प्रदेश इति, तत्र भवति तत्र युज्यते । कस्माद् ?
यस्माद्धो देशप्रदेश इति पठे स्थाने भवतां प्रतिपादितं, तद्दृष्ट-
तमेव । यतो धर्मास्तिकायाऽऽदिक्रमणस्य संश्लेषो यो देशस्त्वस्य
प्रदेशः, स बहुवचुरथा तस्यैव रूपस्य वसंश्लेषो देशो वि-
बध्यते, क्रम्याव्यतिरिक्तस्य देशस्य चः प्रदेशः स रूपस्यैव
भवति । यथा कोऽयं दृष्टान्त इत्याह-“ दासेत्येव्यादि ” लोकेऽ-

येषं व्यवहारोऽपि भवति । यथा कश्चिद्द्वार-मदीयवासिनं वारः
 मीतः, तत्र हाकोऽपि मदीयः, अरोऽपि मदीयः, वासस्य म-
 दीयत्वात् तदकारः करोऽपि मदीय इत्यर्थः । एव-
 म्निष्ठाया देशस्य कल्पसंवाचिन्मत्वात् तत्रप्रदेशोऽपि कल्पसं-
 वाच्येति भावः । तस्मान्नाम न-यथा प्रदेशः, अपि त्वेवं
 मन्-पञ्चानां प्रदेश इति, त्वत्पुत्रपुत्रद्वेषेवाऽऽपत्तादित्यर्थः ।
 तदेव ह्यशेषित-नपथा-धर्मप्रदेश इत्यादि । एतानि पञ्च ऊ-
 ष्याणि, तत्रप्रदेशोऽप्येवमपि बुद्धसंग्रह एव भवत्ये, अत्रान्तरक-
 ष्यसामान्याऽऽपत्तुपगमात् । विदुःकस्तु कल्पबाहुल्यं प्रदेशक-
 षणानां न चेत्तदप्येव, सर्वेऽप्येव वस्तुसामान्यकोऽङ्कितत्वेनैकत्वा-
 दित्यक्तं प्रसङ्गेन । अङ्कितमुच्यते-एवं वदन्तं संग्रहे ततोऽपि
 निपुणो व्यवहारो भवति-यज्ञपालि-पञ्चानां प्रदेश इति, तत्र
 जनसि न युज्यते, कस्मात् ? , यदि यथा पञ्चानां गोरुकाणां
 पुत्रवर्णां किञ्चिद् कल्पं सामान्यमेकं भवति । तद्यथा-हिरण्यं
 वैश्यादि । एवं यदि प्रदेशोऽपि स्वान्तो युज्यते वक्तुं पञ्चानां प्र-
 देश इति । इत्युक्तं भवति-यथा केवाञ्चिदप्यञ्चानां पुत्रवर्णां
 सारधारणं किञ्चिदप्युपपत्ति भवति, एवं पञ्चानामपि धर्मा-
 ष्वत्कथायाऽऽपि कल्पानां यथैकः कश्चित्साधारणप्रदेशः स्यात्कथं
 वाचो युक्तिभेदेन, न चैतदस्ति, प्रतिपुत्र्यं प्रदेशमेवाव ।
 तस्मान्नाम न-यथा पञ्चानां प्रदेशः, अपि तु पञ्चविधः पञ्चप्रकारः
 प्रदेशः, कल्पसङ्गणस्याऽऽभवस्य पञ्चविधत्वादिति भावः ।
 तदेवाऽऽह-धर्मप्रदेश इत्यादि । एवं वदन्तं व्यवहारोऽनुसृतो
 भवति-यज्ञपालि-पञ्चविधः प्रदेशः, तत्र जवति, क-
 स्मात् ? , वस्मादेव पञ्चविधः प्रदेशः, एवमेकैः धर्मास्तित-
 कायाऽऽपि प्रदेशः पञ्चविधः प्रकृतः, शब्दादेव वस्तुव्यवस्था,
 शब्दे त्वेवमेव प्रतीतिर्भवति । एवं च सति पञ्चविधसिधिविधः
 प्रदेशः प्राप्नोति । तस्मात् न-यथा पञ्चविधः प्रदेशः, किं त्वेवं
 मन्-प्राप्तः प्रदेशः स्यादधर्मप्रदेश इत्यादि । इत्युक्तं भवति-
 प्राप्तेः विकल्पयोः विभजनीयः प्रदेशः कियञ्चिद्विभागैः
 स्यादधर्मप्रदेश इत्यादि पञ्चभिः, ततश्च पञ्चमेद् एव प्रदेशः
 सिद्ध्यति । स च यथा स्वभावात्प्रतीत्येव वाऽऽस्ति, न पर-
 क्तियः, तथ्याथोक्तिः प्रासाधकत्वात्, प्रस्तुतमयमेतन्मास्त्वयादिति ।
 एवं जघन्तवृत्तुत्वं प्रति शब्दयोः भवति-यज्ञपालि-प्राप्तः प्र-
 देशः, तत्र भवति, कृतः, यदि प्राप्तः प्रदेशः, एवं ते धर्मास्तिका-
 योऽपि कदाचिदधर्मस्तिकायाऽऽपि प्रदेशः स्यात्, अथमन्-
 स्तिकायाऽऽपि कदाचिदधर्मस्तिकायाऽऽपि प्रदेशः स्यात्, इत्यर्थे
 विभजनीयः क्वचित्प्रतीत्येव वाऽऽस्ति । एवमाकाशास्तिका-
 याऽऽपि प्रदेशोऽपि वाच्यम् । तदेवं वैश्वामावादान्वयस्या प्र-
 पत्तेः । तन्मन्-अथ-आप्याः प्रदेशः, अपि तु कृतं भवन्-धर्ममे पयसे
 से पयसे धर्ममे इत्यादि । इत्युक्तं भवति-धर्मप्रदेश इति, धर्मा-
 ष्वत्कथाः प्रदेश इत्यर्थम् । अत्रःऽऽह-नन्वयं प्रदेशः सकल धर्मा-
 ष्वत्कथायाऽऽपि किरिकः सन् धर्माऽऽप्यमक इत्युच्यते, आहोऽस्ति
 तदेकदेशोऽप्यतिरिक्तः सन्, यथा सकलज्जीवास्तिकायाऽऽपि देशो-
 कर्जावकाव्यतिरिक्तः संस्तरप्रदेशो जीवाऽऽप्यमक इति व्यपदि-
 श्यत इत्याह-(से पयसे धर्ममे चि) स प्रदेशो धर्मः, सकलज-
 ष्वत्कथायाऽऽप्यतिरिक्त इत्यर्थः । जीवास्तिकायाऽऽपि इत्युच्यते
 निष्कामधामन्तानि जीवप्रधानाणि भवन्त्यतो य एकजीवकल्प-
 य प्रदेशः, स निष्कामजीवास्तिकायाऽऽपि किरिके सन् जी-

वाऽऽप्यमक इत्युच्यते । अत्र तु धर्मास्तिकायाऽऽपि कल्प इत्यर्थः,
 ततः सकलधर्मास्तिकायाऽऽप्यतिरिक्त एव संस्तरप्रदेशो
 धर्माऽऽप्यमक इत्युच्यते इति भावः । धर्माऽऽप्यमकत्वास्तिकायाऽऽप्ये-
 कैकप्रवृत्तत्वादेवमेव प्राग्गीयम् । जीवास्तिकायाऽऽपि तु (जीवे पयसे
 पयसे नो जीवे चि) जीवः प्रदेश इति, जीवास्तिकायाऽऽप्यमकः
 प्रदेश इत्यर्थः । स च प्रदेशो नो जीवः, नो शब्दस्यैव देशावचन-
 त्वात्, सकलजीवास्तिकायाऽऽप्यतिरिक्त इत्यर्थः । यो ह्येकजी-
 वो कल्प्याऽऽप्यमकः प्रदेशः स कथमनन्तजीवकल्प्याऽऽप्यमेकस-
 स्तजीवास्तिकायाऽऽप्येव वतन इति भावः । एवं कल्प्याऽऽप्यमकः
 प्रदेशो नो कल्पः, कल्पप्रधानाऽऽप्यमकत्वादेव देशावचनित्य-
 र्थः । एवं वदन्तं शब्दजन्यं नामान्येवसमभिरुह्यात्सामानिकः
 प्राऽऽह-यज्ञपालि-धर्मः प्रदेशो धर्म इत्यादि, तत्र अत्रानि न
 युज्यते, कस्मात् ? , इत्याह-इह बालु द्वी समासो भवतः । तद्यथा-
 तत्पुत्रः, कर्मधारयश्च । इत्युक्तं भवति-धर्ममे पयसे से पयसे
 धर्ममे इत्युक्ते समासश्चाऽऽऽप्यमकत्वात्कल्पप्रधानं संभाव्यते ।
 तथाहि-यदि धर्मशाब्दात् समासो तदा सप्तमीतत्पुत्रकत्वाऽऽ-
 रम्भकमिदं वाच्यम् । यथा वने हस्तीत्यादि । अथवा-प्रथमा,
 तदा कर्मधारयस्य । यथा-नीलमृगपक्षिमत्यादि । ननु यदि
 कर्मधारयमेवाऽऽह संज्ञाव्यते, तर्हि कथं द्वी समासो भवत
 इत्युक्तम् ? । उच्यते-ममासाऽऽऽप्यमकत्वात्कथयोः समासो-
 पचारात् । अथवा-अनुकृत्यमासाविवक्त्या समासावप्यन्ते नो-
 भवतः, यथा-करते काष्ठ इत्यादीत्येवम् । यदि नाम द्वी
 समासावचनं भवतः, ततः किमिवाह-तत्र ह्यप्यते कर्तव्ये
 म्मन्त्रे भवति-किं तत्पुत्रेण ? , कर्मधारयेण वा ? । यदि
 तत्पुत्रेण भवति, तन्मेवं ज्ञेयं, होमसंभवादिति शेषः । न
 चाऽऽह दोषः-धर्मप्रदेश इति मेदाऽऽप्यमकः, यथा कथं वहरा-
 शीति । न च प्रदेशप्रदेशिनो नामान्येवोपपत्तेः । अथ प्रा-
 देऽपि सप्तमी इत्यने । यथा-वृत्ते कल्पिम्यादि । एवमु-
 भवत्तद्दोषोऽप्यस्यैवकथनो दोषः स्यात् । अथ कर्मधारयेण
 भवति, ततो विशेषेण (धर्ममे अ से पयसे अ से चि) धर्मश्च
 स प्रदेशश्च स इति समासाधिकारः कर्मधारयः । एवं च स-
 सत्याश्चाऽऽप्यमकत्वात् न तत्पुत्रसंज्ञक इति भावः । आह-तन्वयं
 प्रदेशः समस्तार्थापि धर्मास्तिकायाऽऽप्यतिरिक्तः सन् समा-
 ष्वत्कथनयथा निर्दिश्यते, उत तदेकदेशोऽपि सन् ? इति यथा
 जीवास्तिकायाऽऽपि केशशुचिर्जीवप्रदेश इत्याह-पञ्चऽऽह-(मे से प-
 यसे धर्ममे चि) स च प्रदेशः सकलधर्मास्तिकायाऽऽप्यतिरि-
 क्तिको, न पुनस्तदेकदेशशुचिर्निर्ययः । शेषमात्रमा पूर्ववत् ।
 “ से पयसे नो जीवे मे पयसे नो चि” इत्यादापि वृ-
 षेवदेशार्थकथनम् । एवं वदन्तं समभिर्कृतं प्रत्येवंभूतो भवति-
 यद्यद् धर्मास्तिकायाऽऽप्यतिरिक्तं वस्तु भवति, तत्सर्वं समस्तं
 कृत्स्नं देशप्रदेशकल्पनानां इति प्रतिपुण्यमाऽऽप्यमकत्वात्कथं
 निरचरोऽपि तदेकैकत्वात्कथनम्, एकप्रधानशुचिर्न स एवाऽऽ-
 धानाभिधेयं, नामानि ह्येकैकैश्चिन्नेच्छति, अग्निधामनेव व-
 स्तुभेदाऽऽप्युपगमात् । तदेवंभूतं तद् धर्मास्तिकायाऽऽप्यतिरि-
 क्तं भवन्, न तु प्रदेशोऽऽप्यतिरिक्तः, यतो देशप्रदेशौ प्रमाप्रदेशौ च-
 वस्तुभूतौ, अथवद्वैव्येव वस्तुनः सर्वेनोपवादा । तथाहि-प्रदेश-
 प्रदेशिनोर्भाऽऽप्येव वा ? । यदि प्रथमः पञ्चः, तर्हि मेदेनोप-
 ष्वत्कथनम्, न च तथोपलभिराऽऽह । अथाऽऽप्यतिरि-
 क्तं प्रमाप्रदेशाभ्यां योः पञ्चोपलभ्ये प्राप्ता, एकैकैविवचनत्वात् । न च
 पर्यायशब्दोपेयापुत्रधारणं युज्यते, एकैकं तद्द्वेप्रतिपादने

द्विनीवश्य वैषय्यात्, तस्माद्देकाभिधानामिषेयं परिपूर्वमेकमेव
पद्यमिति । तदेवमेते निजानिजायैस्वयथाप्रतिपादनपर विप्रति-
पद्यन्ते नयाः । एते च परस्परं निरपेक्षा कुर्वन्वाः सौमत्याऽद्वि-
समयवत्, परस्परसापेक्षास्तु सुनयाः, तेभ्यः परस्परसापेक्षैः
समुदितैरेव संपूर्णजिनमन्तं भवति, नैकैकावस्थायाव ।

उक्तं च स्तुतिकारोक्तं-

“ उद्भाषिवि सर्वोक्तिष्वभाः समुदीर्णास्त्वयि नाथ । दृष्टयः ।
न च तासु भवान् प्रदश्यते, प्रविजगत्सु सरित्स्त्रियोदधिः” ॥१॥

एते च नया ज्ञानरूपाः, ते जीवगुणस्थेन यद्यपि गुणप्रमाणेन तन्नेव-
न्ति, तथाऽपि प्रत्यक्षाऽऽदिप्रमाणेन नयकरतामात्रेण पृथक्
सिक्त्वाद् बहुविचारविषयत्वाजिनाऽऽगमे प्रतिष्ठानमुप-
बोधिष्यात् गुणप्रमाणाः पृथगुक्ताः, तदेतत्प्रदेशदृष्टान्तेनेति नि-
गमनम् । प्रस्काऽऽदिदृष्टान्तत्रयैरेव नयप्रमाणं प्रतिपाद्योपसं-
रति-नदेतन्नयप्रमाणमिति । ज्ञानेन च दृष्टान्तत्रयेण दिव्यमानव-
शंभेयम कृतं, यावता यत्किमपि जीवाऽऽद्विषयस्वस्ति, तत्र सर्वैश्च
नयविचारः प्रवर्तते, इत्यन्तं बहुविधपरिनेति । अनु० ।

(२१) एतैर्दृष्टान्तैरेवस्माच्चपक्षकृत्वेति कथं हेयम्?, इत्याह-
गुक्ता भेदेषु मूलार्थाः, अगुक्ताः सूत्रमोचराः ।

फलानः गुक्तास्तादृ-व्यवहारैः न निश्चये ॥ ७४ ॥

(गुक्ता इति) एतेषु नयेषु उक्तदृष्टान्तरात्वा ये यतः सूत्रार्थाः
ते ततः शुद्धाः, ये च यतः स्थूलमोचराः ते ततोऽगुक्ताः, सूत्रप्र-
त्यं स्फुल्लं चाऽर्थानां तादृशतादृशानुक्तिविषयत्वेनानुगमनोप-
य, न तु बहुवचनमज्ञानेन, तथास्तस्युक्तरोक्तरभ्यः पूर्वपूर्वेषां
सुष्टमाधत्त्वप्रोक्तः । यत उक्तम् * - पूर्वः पूर्वो नयः प्रसूतमोचरः,
परः परस्तु परिमितविषयः ॥ ४६ ॥ समानामोचरान् सं-
प्रहास्यमनो ज्ञावाभावभूमिकात्वाद् भूमविषयः ॥ ४७ ॥ अज्ञिषो-
पकाश्याका इव्यवहारतः संप्रहः सत्प्रत्यक्षसत्सुवृत्तपदयो-
क्तत्वाद् बहुविषयः ॥ ४८ ॥ वतमानविषयत्वाद्बहुवचनत्वाद् इव्य-
वहारिकात्विषयत्वात्संभ्रमिन्त्याधनदार्थः ॥ ४९ ॥ कालाऽद्वि-
भेदेन निष्ठाद्योपदर्शिनः शुभ्राद्वज्जुष्यवस्तद्विपरीतवेदकन्याम्भ-
दार्थः ॥ ५० ॥ प्रतिपर्यायशब्दस्यैजदन्तीजस्ततः समभिकत्वा-
त्प्रत्यक्षस्तीर्षयानुयायित्वान्प्रज्ञविषयः ॥ ५१ ॥ प्रतिक्रियं वि-
निश्चयं प्रतिजानामादेवंभूतात् समनिकटवस्तव्यथाऽयैस्थान-
पकात्वाद् महानोचरः ॥ ५२ ॥ इति । एवं सद्बहुवचनऽश्लेष्यव-
हारस्य बहुवचनेन सूत्रमार्थत्वं स्थापितं बहुविचारसदृशत्वं च
ह्यावर्त्यम्, अज्ञविचारसदृशत्वं च स्थूलाध्यावमित्यादिकं वा
यथासम्यं परिजापणीयम्, इत्यं च निश्चयनया एतेषु गुक्ताः,
व्यवहारनयाश्चागुक्ता इति फलितम् । निश्चयत्वं च व्यवहारत-
द्वयजीवव्यवस्थानयत्वं व्यवहारतद्वयजीवतयाऽव्यवहारमिति
विशेषः । “ अहवा सव्यवयमयं, विधिणक्यमो इममयं च वच-
दौरो (विश्वे)” इति भाष्योक्तं पञ्चान्तरं च विष्णवस्य सप्तमह-
व्यादिविशेषितसद्योपपत्नीयम् । अयं च निश्चयव्यवहा-
रयोः शुद्धागुक्त्वोपपत्त्याः स्वकल्पतः फलतः शुद्धतां गमिषुक्तां
च व्यवहारमये प्राप्ते नु निश्चये ॥ ७४ ॥ नयो० । ७५० ॥

(२२) के पुनस्ते प्रवेद्याः?, इत्याह-

इकिञ्चो य सयविदो, सच नपसया इवति इमेव ।
अज्ञो वि व आप्रयो, शेषे सचा नपत्तं तु ॥२१६४॥

* प्रमाणवत्पक्षोक्तान्तरात् ।
५७२

एतेषां मूलजातिभेदतः सत्तामां नैगमाऽऽद्विनयानामैकैकः प्रने-
वतः शतविधः शतभेदः । एवं च सर्वैरपि प्रनेहैः सप्त नय-
शतानि भवन्ति । अन्वयोऽपि चाऽऽश्लेषः प्रकारः, तेन पञ्च नय-
शतानि प्रभवति । शाब्दऽऽद्विभिन्निरपि नयेषां एक एव
शब्दजन्यो विश्वव्युत्पत्ते तदा एवैव सूत्रनया भवन्ति, एकैकस्य
च शतविधव्यवपञ्चशतविधार्थं नयानाम् । (अथो वि व क्ति)
अपिशब्दात्, अत्यारि, हे वा शते नयानाम् । तत्र यदा सा-
मान्यप्राद्विणो नैगमस्य संग्रहे, विशेषप्राद्विणस्तु व्यवहारोऽन-
नोषो विषयते, तदा सूत्रनयानां बहुविधत्वादेकैकस्य च श-
तभेदत्वात्पद शतानि नयानाम्; यदा तु संग्रहव्यवहारोऽन-
सुखलक्षणास्त्रयोऽर्थनयाः विषयव्यन्ते, एकस्तु शब्दजन्यः प-
र्यायास्तिकसत्त्वात् अत्यारो मूलनया जवन्ति, प्रत्येकं च शतने-
व्यात्स्वव्यवति नयशतानि । यदा तु नैगमाऽऽद्वयव्यवहारोऽ-
प्येको द्वयोपार्तिकः, शब्दजन्यस्तु त्रयोऽप्येक एव पर्याया-
स्तिक इत्येव ज्ञायेव नया विवह्यते, तदा ज्ञानयोः प्रत्येक
शतभेदत्वाद्दे नयाने भवतः । इति निरुक्तिमाध्यायः ॥२१६४॥

(२४) अथवा किमनेन स्तोकेनेदंशो नयः?, अहंशतोऽ-
संख्याता अपि नया प्रवन्ति, इति अपि अपिशब्दात्

अहंशता इति दर्शयामा-

ज्ञानो वयणपदा, तावन्तो वा नया विसृष्टाश्चो ।
ते चेव य परसमया, समन्तं समुदिया सन्ने ॥२१६५॥

' वा ' प्रथमा, यावन्तो वचनपथा वचनमार्गाः वचनप्र-
कारास्तेऽपीहापिशब्दासंशुद्धाः । य एव च नवास्त-
एव च सावधारणाः सर्वेऽपि परसमयास्त्योक्तिस्तिस्रा-
स्ताः, समुदितस्तु निरवधारणाः स्वाच्छुद्धसाक्षिभूताः
सर्वेऽपि नयाः सम्यक्त्वं जिनशासनभावं प्रतिपद्यन्त इत्यर्थः ।
आह च स्तुतिकारः-“ उद्भाषिवि सर्वोक्तिष्वभाः समुदीर्णा-
स्त्वयि नाथ । दृष्टयः । न च तासु जवान् प्रदश्यते, प्रविभका-
स्तु सरित्स्त्रियोदधिः” ॥ १ ॥ इति ॥ २१६५ ॥

एतद्वत्सममणः परः प्राऽऽह-

न समेति न य समेया, समन्तं नेव वस्तुणो गमगा ।
वस्तुविषयायाप नया, विरोहको वेरिणो चेव ॥२१६६॥

न समपन्ति न समुदायभावमापद्यन्ते नयाः, नाऽपि समे-
तास्ते सम्यक्त्वं भवन्ति, प्रत्येकावस्थायां मिथ्यादृष्टित्वात्, त-
स्यमुदाये महाभिधामावप्रसङ्गात्, प्रसूतविषयवस्तुद्वये वि-
षयप्राप्नुयेवन् । नाऽपि ते संमता वस्तुनो गमकाः, प्रत्येकाव-
स्थायां तद्वगमकत्वात् । समुदायात् ते विवदमानाः प्रत्युत
वस्तुविधातायैव भवन्ति, न पुनस्तद्वगमकाः । कुतः पुनस्ते न
समपन्ति । न च समुदितताः सम्यक्त्वं, नाऽपि वस्तुगमकाः ?,
इत्याह-विरोधित्वाद्देरिषद्विहितं ॥ २१६६ ॥

अथोचरमाह-

सन्ने समर्थेति समं, चेववसात्रो नया विरुक्ता वि ।
भिषववहारिणो इव, रात्रोदासीणवसवती ॥ २१६७ ॥

परस्परविरुक्ता अपि नयाः सर्वेऽपि समर्थेति समुदितता जाव-
न्ते, सर्वे च सम्यक्त्वं भवन्ति । कुतः?, इत्याह-एकस्य जिन-
साधोर्भेद्यवर्तित्वाद्, राजवशावधिनानाऽजिनप्रभुत्ववर्गवत् ।
अथवा-व्यवहारिण इवोदासीणवशावती । इदमुक्तं भवति-
यथा नयदर्शिता आभासारेण एकेन रात्रो विरोधाऽद्विनयमा-

यत्न बहवोऽपि नृत्वाः सम्यगुपायतो विरोधाऽऽधिकारणान्धप-
नीय एकत्र मीदयन्ते, सप्तसुखं च कार्यन्ते; यथा वा धन-
धान्यभूषणार्थं परस्परं विवदन्तानां बहवोऽप्यधिप्रत्यधि-
सक्त्या इव्यवहारिणः समस्तं न्यायवर्तिना केनाऽप्युवासीनेन
युक्तिभिश्चकारणान्धपनीय मीदयन्ते, सप्तमं च प्रा-
हन्ते, तथेहापि परस्परविरुद्धाङ्गनपि नवान् सम्यक्का-
नी जैनसाधुस्तेषां सावधारणतालक्षणं विरोधकारणमपनीय
एकत्र मीक्षन्ति, सावधारणत्वे च मिथ्यात्वकारोऽपनी-
ते ताद् सम्यक्कृतं प्रादुर्भवति । प्रभुरविषलता अपि हि मी-
हमन्त्रवादिना निर्विभीक्ष्ण्य कुष्ठाऽऽद्विरोगिणो दत्ता अमृतकृतं
प्रतिपद्यन्त एवेति ॥२२६७॥

प्रत्येकावध्यायैकेकांशमाहित्याःसमुद्दिता अपि कथं ते व-
स्तुगमकाः ? इत्याह-

देसमगमगणामो, गमग चिचव वस्तुणो मुयाऽऽह च ॥

सन्ने सप्तमगमगा, केवलमिव सम्मजावमि ॥२२६८॥

इह नया वस्तुनस्तावसांमान्येव गमका अथबोधकाः, प्राप-
का इति पङ्कः, तथैशमगकत्वात् । ननु वस्तुनो देशमात्रमेव प्र-
त्येकममी शृङ्गानि, तत्कथं वस्तुगमका उच्यन्ते ? इत्याह-धुना-
ऽदिवत् । इत्युक्तं भवति-घटऽऽदीनां रूपमात्रमेव चतुर्द्वारानि,
न रसाऽऽदिवधमोन्; यथेताऽऽदीनां चाभ्येदशमात्रमेव शृङ्गाणि,
न परभागमिति । एवं देशप्रादिकमोत्त सन्नस्तु गमवत्येव, एवं
नया भवति । किञ्च-उत एव सर्वे नयाः मिथ्यात्वापगमेन स-
म्प्रत्यक्षज्ञाने केमेष विशुद्धात्मानाः सर्वोऽऽजगत्प्रतिबन्धाभा-
वात्समस्तवस्तुगमका अर्थात्, केवलज्ञानमिबोवेति ॥२२६८॥

आह-ननु यदि ते प्रत्येकमपि वस्तुगमकाः, तर्हि मिथ्या-
दृश्यः कथम ? इत्याह-

जययोग्यममणो व-स्तुणो तदसे च सन्नपदिचयी ।

अथ च गयावयवे, तो मिच्छिदिदियो वीमुं ॥२२६९॥

यद्यस्मान्नेकधर्मस्थानेकधर्मोऽऽत्यकश्च वस्तुनस्तदोऽपि वृ-
हतिऽमित्वादेकधर्ममात्रेऽपि परिच्छिन्ने वीकाऽऽनेयवादिनः
“समस्तं वस्तु मया वृहीतम्” इत्येवंमृता प्रतिपद्यन्तेति;
ततस्तस्माद्विचित्रकृपुणिकेशो मिथ्यादृश्यः, विपर्यस्तशुचि-
त्वात्, एकस्मिन्पुच्छान्दऽऽऽद्यवयवे समस्तगजप्रतिपत्तारो-
प्या इवेति ॥ २२६९ ॥

समुद्दिता अपि तर्हि कथं ते सम्यगदृश्यः ? इत्याह-

जं पुण सप्तपजा-यवस्तुगमग ति समुद्दिषा तेषं ।

सम्पत् चकस्तुमभो, सव्यगयावयवगह्यो च ॥२२७०॥

यस्मात् तु समुद्दिता नयाः समस्तपर्याया यस्य वस्तुनः, त-
त्समरूपधायं वस्तु, तस्य गमकाः प्रायकाः अवन्ति । तेन
ते सम्यक्त्वं सम्यक्वादिनो व्यर्थदृश्यन्ते । यथा सप्तस्तग-
जावयवव्रह्मे सर्वेगजावयवसमुद्गयाऽऽमकगजवादिनश्चतुष्प-
न्तः । निरवधारणोऽऽत्यवसायैः स्वायत्तलाभित एकोऽ-
पि नयः सम्यग्वादी, ये तु सावधारणा अन्धान्धमनपेक्षाः
क्यावयवज्ञाभिन्ताः ते बहवोऽपि समुद्दिता मिथ्यादृश्य एवे-
तीह तात्पर्यम् । अत एव ये सावधारणास्ते बहवोऽपि
समुद्दिश्यपदेशं न लभन्ते, तथैतस्तेषामसमुद्दिश्यात् । नि-
रवधारणास्तु नयाः पृथगपि किनाः परस्परं सापेक्षत्वेन
समुद्दिता अवयव इति ॥ २२७० ॥

इद्वान्तास्तेषाऽपि समुद्दितानां समस्तवस्तुगमकत्वं
समयथेकाह-

न सप्तवस्तुगमगा, बीमुं रयथाऽऽनसीर्षे मणमो च ॥

सदिया सप्तमगमगा, मणमो रयथाऽऽनसीर्षे च ॥२२७१॥

न समस्तवस्तुगमकाः पृथग्नृता नयाः, परस्परान्तरेक्षत्वा-
त्, पृथक्कालितरज्ञाविव्यपदेशानर्हणमप्य इव । त एव सप्त-
दिनाः समस्तवस्तुगमकाः, यथास्मान्निबोधयोगेन परस्परसा-
पेक्षत्वात्, एकस्मिन्प्रमोत्रज्ञावर्त्तमान्य एवेति ॥ २२७१ ॥

अथ परस्परं विवदन्तानाशयान्समीक्ष्य ये मुष्ठाति, ‘न कि-
ञ्चिदिह परस्परं मिलति’ इत्यादि ज्ञापयतः समयाऽऽ-
सातनां च कुर्वन्ति, नतुपदेशगमंमूलपरहृत्वा-

एवं सविसयमथे, परविसयपरंमुह्यत नाई ।

नेपसु न संयुक्तं, न पसयाऽऽसायणं कुणह ॥२२७२॥

एवमुक्तप्रकारेण यो वक्ष्य च्यास्तिकायाऽऽग्निनयस्याऽऽसीयो
मित्वावाऽऽदिको विवदन्तान्नाप्रतिपादने सत्योऽवितथां नयः,
परस्य तु पर्यास्तिकाऽऽग्निनयस्य चाऽमित्वावाऽऽदिको विषयस्त-
परास्मृजः, न तं निराकरोति, निरवधारणत्वेन सम्यक्त्वत्वा-
त्, नाऽपि तं स्थापयन्ति, नयथेनैकांशमादित्वादिप्यर्थः । एवं-
मृताद् सर्वानपि नवान् ज्ञात्वाऽप्योऽप्यकृतया तेषां स्विषय-
प्रतिपादनेऽपि नयाव्यापकः साकुर्वेयु वस्तुतु न संमृत्तात्, न दौ-
क्ष्यायमानमानसो जवति । नापि निन्दऽऽग्निः समयाऽऽसातनां
विषया मिथ्यात्वप्रत्यक्षति, किं तु ‘कथञ्चित्तदित्येव, क-
थञ्चिदिदमपि च घटते’ इत्यादिकृतया नयान्विषयविभागन
म्बवत्याप्य वस्तुवथे गमयतीति ॥२२७२॥ विशेषे ० उच्य ० ॥१०॥

(२५) वस्तुमिथ्यात्वाऽप्यवसायनिमित्तव्यवहारमूलका-
दयतामनयोः प्रतिपाद्यानुनाऽऽवरोपितान्मन्यारोपि-
तनामस्यापनादत्यभावात्निष्पन्नव्यवहारनिष्कण-
नतामन्यवरोव प्रतिपाद्यव्याहाराऽऽचार्यः-

नामं तवणा द्विषे, सिपुऽ दन्वद्विपस्त निक्त्सेवो ।

जावो उ पञ्जवद्विष-वकृषा एस परमयो ॥ ६ ॥

(नामं तवषोयादि) अस्याच्च समुदायाः-नामस्यापनाद-
म्यामयेव इत्यार्थिकस्य निकेपः । प्रावस्तु पर्यावर्त्तिकनिष्क-
षण्याया निकेप परमयो । सप्तम ० कथिह । (नाम-
ऽऽदीनां व्याक्या स्वत्वस्थाने । नामस्यापनादत्यभावनयानां
स्वत्वस्थाने मतानि)

तद्वं नामाऽऽदिनयानां परस्परविप्रतिपक्षिपुपदर्थो-

पसंहारपूर्वकं मिथ्येतजनां इशोपिमुह्य-

एवं विवर्षति नया, मिच्छाऽभिनिवेशमो परोपरमो ।

इयमिह सन्ननपमर्थं, जियमयमयवजमचर्चत् ॥ ७ ॥

एवमुक्तप्रकारेण परस्परानां मिथ्यामिनिवेशाद् विवदन्ते
विवादे कुर्वन्ति नामनाऽऽद्यो नयाः । ततश्च मिथ्यादृश्य
एते, असंपूर्णार्थमादित्वात्, गजगान्निवेशेऽसंयथेने बहु-
विधविषयाद्युक्तत्वात्पञ्चदशवत् । यथं नामैते मिथ्यादृश्यः,
तर्हि निमित्तं किम ? इत्याह-इदमिह लोके बधेमःम-
नुमवप्रत्याहलिकं जिनमत्तं जैनाऽऽप्यपनामकपय । कथंमृ-
य ?, सर्वेनमयत्तं मिथोऽनयसमूहाऽप्युपगमनिर्वृत्तम्, अस्त-
न्तमनयत्तं नामाऽऽदित्यव परस्पररोपिताऽविद्यमानानिःशेच-

दोषम्, सम्पूर्णाऽप्येवमिदं, अमुष्मन्तं समस्ताद् क्षमस्त-
द्विस्तयदीर्घानुष्ठापवत् ॥ इति गाथाः ॥ ७२ ॥

तथा च सम्पूर्णाऽप्येवमिदं जिनमतमेव दर्शयति-

नामाऽऽद्भेदभ्रसह-त्वबुद्धिपरिणामभावो निययं ।

जं इत्युपस्थिति लोप, चतुर्जाप्यं तथं सर्वं ॥ ७३ ॥

घटपटाऽऽदिकं यत् किमपि वस्तुमस्ति ज्ञाते, तत् सर्वं प्रत्येक-
मेव नियमं निश्चितं अत्यारः पर्याया नामाऽऽकाररूपमाश-
क्तत्वात् यत् तच्छतुष्पर्यायवत्; न पुनर्यथा नामाऽऽदिनवा-
प्राप्तुः; यथा-केवलनाममयं वा, केवलमाऽऽकाररूपं वा, केवलरू-
पमन्त्रिरूपं वा, केवलमाभाऽऽकारं वेति प्राबः । कुनञ्चतुष्पर्या-
यमेव । इत्याह-(नामादिभेद इत्यादि) नामाऽऽदिभेदेष्वेकत्व-
परिणितिसंवालेतनामाऽऽकार-रूप-आवेच्छेत्वेत्यर्थः । शब्दरूपा-
यं च बुद्धिश्च शब्दाऽऽदिभेदवत्तन् । परिणामस्त्वस्य भावः
सञ्जायस्तस्यात्, नामाऽऽदिभेदेषु समुदितेष्वेव योऽयं शब्दाऽऽदि-
बुद्धौर्नामं परिणामसञ्जायस्तस्मात्तन् सर्वं चतुष्पर्यायं वदित्व-
त्यर्थः । प्रयोगः-यत्र शब्दाऽऽदिभेदेषु परिणामसञ्जावः, तत् सर्वं
चतुष्पर्यायवत्, चतुष्पर्यायत्वाभावे शब्दाऽऽदिपरिणामसञ्जावोऽपि
न दृष्टः, यथा शशाशुक्ले, तस्माच्छब्दाऽऽदिपरिणामसञ्जावे स-
ंबन्धं चतुष्पर्यायस्यं निश्चितमिति प्राबः । इदमन्तं भवति-प्रमो-
ऽन्यसंबन्धितनामाऽऽदिचतुष्पर्यायऽऽन्येव वस्तुनां घटाऽऽदिश-
ब्दस्य नद्विधायकत्वेन परिणयतिदृष्टा, अर्थाऽऽदिषु पृथुभूजो-
द्राऽऽद्याकारस्य नामाऽऽदिचतुष्पर्यायऽऽन्यकतयैव परिणामः
समुपपद्यते; बुद्धेरपि तदाकारग्रहणकृततया परिणति-
स्तदामन्येव वस्तुमवबोधोक्तिः । न चेदं दर्शनं प्राप्तस्य,
बाधकाऽभावात् । नाऽप्यदृष्टाऽऽशुभ्राऽऽदिभेदकल्पना यु-
क्तिमतः, अतिप्रसङ्गात्, न हि दिनकराऽऽस्तमयोदयोपलम्ब-
रात्रिद्वयाऽऽदिभेदवस्तुनां बाधकसञ्जायनभाऽऽन्यथात्वकल्पना-
सङ्गतिमावदिति । न चेहाऽपि दर्शनाऽऽशुभ्रे विहायान्येव नि-
श्चायकं प्रमाणमुपपन्नमादौ, तस्मादेकत्वपरिणत्यापन्ननामा-
ऽऽदिभेदेष्वेव शब्दाऽऽदिपरिणतिदर्शनात् सर्वं चतुष्पर्यायं
वदित्वमिति स्थितम् । इति गाथाः ॥ ७३ ॥

आह-अनु यदि नामाऽऽदिचतुष्पर्यायं सर्वं वस्तु, तर्हि किं ना-
माऽऽदीनां जेदो नास्त्येव ? इत्याह-

इय सर्वभेदसंघा-यकारिणो जिनज्ञकसखा एते ।

उपयाया इति न पि व, धम्मा पदवत्पुमाठज्जा ॥७४॥

इत्येवं ते सर्वे जिनसखणा जिनस्वरूपा धर्मा नामाऽऽद्वयः
प्रोक्ताः, ते प्रतिवत्सवायोज्या भायोजनीया इति सम्बन्धः । कथ-
म्भूताः कल्पः ? इत्याह-भेदश्च सखासम्भेदसङ्गातो, सर्वैक्य
स्वाऽऽभयवृत्तवस्तुनो भेदसङ्गातो, तौ कर्तुं शीलं येषां ते सर्वे-
भेदसङ्गातकारिणो, निज्जाऽऽभयवत् सर्वैक्याऽपि वस्तुनः कथ-
ञ्चिद्भेदकारिणः, कथाञ्चिद्व्यभेदकारिण इत्यर्थः । तथाहि-केन-
चिद्विद्वत् इत्युच्चारिते अर्थः प्राऽऽद्वयः किमनेन नामेको विवक्षितः,
आहोस्विद्वत् स्थायमेन्द्रः, द्रुष्येन्द्रः, भावेन्द्रः वा ? नामेन्द्रोऽपि
द्रुष्यतः किं गोपालदारकः, हासिदारकः, क्षयिदारकः, प्रा-
क्षयदारकः, वैश्वदारकः, शूद्रदारको वा ? इत्यादि । तथा हे-
नतोऽपि नामेन्द्रः किं भारतः, पेररतः, महाविदेहजो वा ?
इत्यादि । कास्ततोऽपि किमतीतकालवर्षयोः, वस्त्रमाकाश-
भावी, भविष्यत् वा ? इत्यादि; अतीतकालाभावापि किमितीत-

वन्मतसमस्यजापी, अस्त्वस्वतन्मतसमस्यजापी, संख्यानम-
समस्यभावी वा ? इत्यादि । आस्तोऽपि किं कृष्णवर्णः, गौरव-
र्णः, शीघ्रः, मन्थरो वा ? इत्यादि । तदेवमेकोऽपि नामेन्द्रव्या-
ऽभयभूलोऽन्वेत्सवत् रूप-केचकालभावजेदाऽर्थाऽऽस्तोऽन्य-
भेदस्य प्रतिपद्यते । तथा क्वापना-द्रुष्य-भावाऽऽभयव्याऽप्युक्ताऽ-
नुसारतः प्रत्येकमन्वज्जन्त्यनुसर्णीयम् । इत्येवमेव नामाऽऽ-
द्वयो भेदकारिणः । अन्वेदकारिणस्तर्हि कथम् ? इति चेदत् । उ-
च्यते-यदैकस्मिन्नापि वस्तुनि नामाऽऽद्वयव्यावहारोऽपि प्रतीयन्तं,
तदाऽऽभेदविधाविनः । तथाहि-एकस्मिन्नापि हाचोऽप्यादौ 'इन्द्र'
इति नाम, तदाकारस्तु स्थापना, उच्यते-उच्यते-उच्यते-उच्यते-
उच्यते-इन्द्र इत्युच्यते-इन्द्र इति धारा-परमेष्ठिनोऽऽदिभेदसं-
पत्त्वं तु भाव इति चतुष्पर्यायं प्रतीयते । तस्मादेवं सर्वस्य स्वा-
ऽऽभयवृत्तस्य वस्तुनो भेदसङ्गातकारिणो भिन्नलक्षणा एते
नामाऽऽद्वयो धर्मा इत्याद्वयव्याऽऽभयवृत्तस्य प्रतिवस्तु भायो-
जनीयाः परस्परव्याऽऽभयवृत्तानिः प्रतिवस्तु चतुष्पा इति ताप-
येव । इति गाथाः ॥ ७४ ॥

" नतिथ नपट्टिं विद्वुर्गं, सुल्लं अत्रो अ जिणमप किंजि ।
आसञ्जउ सोधारं, नएण य बिसारओ बूवा " ॥ १ ॥
इति वचनाजिनमते सर्वं वस्तु प्राप्य नैवेदिचार्यते,
अतो नामस्थापनाऽऽदीनां प्रस्तुत्या
नैवेदिचार्यका-

नामाऽऽद्वयं दृष्ट-द्विपरस भावो य पञ्चजनयसम् ।
संगहचवहारा पद-मगस्स सेसा य इयरस्स ॥७५॥

एतेषु नामाऽऽद्वये मध्ये नामस्थापना-द्रुष्यनिक्षेपत्रयं च्या-
स्तिकनयस्यैवाऽऽभिमतं, न पर्यायस्तिकस्य, नामाऽऽदि-
निक्षेपत्रयस्य विवक्षितभावशून्यत्वात्, पर्यायस्तिकस्य तु
मात्राऽऽद्वयव्यादि । भावो भावनिक्षेपः पुनः पर्यायस्तिक-
नयस्यव्याऽऽभिमतो नेतरस्य, तस्य च्यामत्राऽऽद्वयत्वेन भावा-
ऽन्यत्वात्किञ्चादिति । आह-अनु तथा नेगमाऽऽद्वयः प्रसिद्धाः,
ततस्तेरेवाऽऽदि चिचारेो पुज्यते, अथ तेऽप्येव रूप-पर्याय-
स्तिकनयद्वयेऽन्तर्भवति, तदुच्यते कस्य कस्मिन्नत-
प्रावः ? इत्याह-कस्याऽऽह-(संगहेत्यादि) नेगमस्तावत्
सामाम्ब्राह्मी संगहेऽन्तर्भवति, विशेषमाहो तु व्यवहारे, सं-
प्रद्वयवहारी तु प्रस्तुतनयद्वयस्य मध्ये प्रथमकस्य च्या-
स्तिकस्य मतमन्युपगच्छतः च्यास्तिकमतोऽन्तर्भवत इति
तापयेयम् । शेवास्तु ऋजुव्याऽऽद्वय इतरस्य चित्तीयस्य पर्या-
यस्तिकस्य मतमन्युपगच्छतोऽप्यैवाऽऽन्यत्वेनैवोति इदमथ ।
आचार्यस्तिकसेनमतेन चेह ऋजुवृत्तस्य पर्यायस्तिकोऽन्तर्भावो
दर्शितः; सिद्धान्तःसिद्धिप्राप्तौ तु संग्रहव्यवहारवत् ऋजुवृ-
त्तस्याऽपि च्यास्तिकस्य पर्यायान्तोऽप्येव द्रष्टव्यः । तथा कोऽपि
सूत्रे-" ऋजुवृत्तस्य एते ऋजुवृत्तसे आगमयो एतं द्वाव-
स्वस्यं पुहत्तं नेच्छ " इति ।

[अस्वाऽऽद्वय-ऋजुवृत्तस्यैकोऽनुपयुक्त आगमत एकं द्वावभावव-
त्तं पुहत्तं नेच्छति । अत्युपगच्छतस्त्वस्योऽर्थं पाठः । तद्दी-
क्षा वेद्यम्-" ऋजुवृत्तस्येत्यादि "-ऋजु अतीतानागतपर-
कीयपरिहारेण प्राप्तस्य वस्तु स्वयमन्युपगच्छन्तीति ऋजु-
वृत्तः; अयं हि वर्तमानकालाभ्येव वस्तु अन्त्युपगच्छति,
वाऽऽदीयः; (विश्वव्याप्यः) नाऽन्यनागतः, ऋजुवृत्तव्याप्यः; व-
र्तमानकालाभावापि स्वीकीयमेव मन्यते, स्वकार्यसाधकत्वा-

ए, स्वधनवत्, परकीयं तु मेच्छति, स्वकार्याऽप्रसाधक-
त्वात्, स्वधनवत् । तस्मादेकीं देवदत्ताऽऽदिरनुभुक्ताऽस्य
मते प्रागमत् यत् इत्याऽऽऽशब्दकामिति । " पुष्टं मेच्छद
सि " श्वातीऽप्रागतत्वेत् । परकीयमेवतश्च पुष्यकथं पार्थिव्यं
मेच्छन्त्वसौ, किं तर्हि ?, वर्तमानकालीनं स्वकमेव वाऽऽनु-
भेति, तत्कमेवेति ।]

तदनेनाऽस्य द्रव्यसाधित्वं दर्शितम्, इति कथं पर्वासाहित-
केऽन्तर्जायः स्यात् ? । इति याथाऽर्थः ॥ ७४ ॥

आह-ननु संग्रहाऽऽदिनया नामनिकेपं सर्वमप्येकत्वेने-
च्छन्ति, नेद्वेन वा ? , एवं स्यापनाऽऽदिनिकेपे-
च्छयि प्रत्येकं एकव्ययम्, इत्याशङ्कयाऽऽऽ-

जं सामक्यमाह्री, संगीहद् तेज संगहो निययं ।

नेष विसेमग्राही, बहदानो तु विसेमो ॥ ७५ ॥

सद्गुणुपया पञ्जा-बयायगा ज्ञापसंगं वेति ।

उपरिमया विवरीया, भावं भिदंति तो निययं ॥ ७७ ॥

बहू बस्मात् कारणात् संग्रहनयः सामान्यग्राही सामान्य-
वाही, तेन कारणेन संपृक्तत्वेनाऽप्यवस्यति प्रत्येकं त्रि-
तयं नामस्थापनाऽऽद्यनिकेपसङ्गं चानि कानिचिद् नाम-
मङ्गलानि तस्य सर्वमप्येकं नाममङ्गलम्, तथा स्यापनामङ्ग-
ज्ञान्यदेवार्थव्येकं स्यापनामङ्गलम्, एवं द्रव्यमङ्गलान्यप-

रिशिष्टान्यप्येकं द्रव्यमङ्गलमित्यर्थः । एवमङ्गलस्यु येन कार-
णेन विशिष्टग्राही, ततो नामाऽऽदिनिकेपया विशिष्यति भे-
देदेच्छति-नाममङ्गलानि स्वापार्थि पृष्टम् नाममङ्गलत्वेने-
च्छति, एवं स्यापनाऽऽदिनिकेपेऽपि वाच्यम् ॥ ७६ ॥ (सद्-

द्रव्यमुपेत्याह) शब्दं शब्दुपनयो पुनः पर्यायेरैकार्याभिज्ञाऽ-
भिधेयैस्तु वस्तुं गीत्तं योऽस्ती पर्यायवाचिन्तौ स्मृतौ ना-

मस्थापनाद्रव्यनिकेपरिहारीकैकेष्वेव प्राचस्य भावनिकेपे-
स्य संपृहीतिः संग्रहाऽऽभिन्नवमेकत्वं प्राचसंग्रहस्तं ब्रू-

तः प्रतिपादयतः । इत्थं प्रवति-भ्रूजुलूयशब्दयोरौ
पूर्वमेवभ्यो विद्युत्कार्त्वाद् नाम-स्थापना-द्रव्यनिकेपं ता-

वद् मेच्छतः, किन्त्वैकमेव प्राचनिकेपमभ्युपगच्छतः, के-
वत्तं समनिकेपैव नूतनयाऽप्येक्याऽविशुद्धत्वाद् विभिन्नाऽनेक-

पर्यायाऽभिधेयत्वेऽपि भावनिकेपस्य संग्रहमेकत्वमेव प्रतिप-
द्यते, न भिन्नत्वमिति ज्ञावः । ततश्चान्तमेत एवैव मङ्गलसा-

म्बवाच्यं प्रावमङ्गलं प्रत्युहोपगमकाऽऽदिष्टविघातकद् विप्राप-
हरयाऽऽदिष्टवदानामपि तदेव वाच्यम्, न भिन्नम्, इति तात्प-

र्यम् । (उपरिमया विवरीया इत्यादि) उपरितेनो तु समनिकेप-
वैचूती नयो भ्रूजुलूयशब्दनामप्येक्या विवरीती मिज्ञाऽनेक-

पर्यायाऽभिधेयस्य भावस्यैकार्यं मेच्छतः, किन्तु भिन्नत्वम-

भ्युपगच्छतः । तथाहि-समानिकेपमतेनाऽप्येव मङ्गलशब्दवा-
च्यं प्रावमङ्गलम्, अन्यथा प्रत्येकं प्रत्युहोपगमकाऽऽदिष्टार्थो-

वाच्यम् । एवमनूतनत्वाऽप्येवमेव, केवलमेव पूर्वस्माद् विद्यु-

त्कार्त्वाक्यपर्यायानभिधेयमपि भावमङ्गलं भावमङ्गलकार्यं कुर्व-

देव मन्वते, नाऽऽया, यथा धर्मोपरकरणाऽऽभवाः सम्यक् वा-

रिभोपयोगे वर्तमानाः साजुरिति । तत्रेवभ्रूजुलूयशब्दनावाऽ-

भ्युपगमापेक्षया विपरीताऽभ्युपगमपरत्वाद् विपरीताचेतौ (तो
सि) तस्माद् भावं भावमङ्गलाऽऽदिकर्मण्ये नियतं निश्चितं

पर्यायेद्वाद् जितः-नेदेनेच्छत इत्यर्थः । यदि हि पर्यायभेदेऽपि

वस्तुनो न भेदः, तर्हि घट-पटाऽऽज्ञानामपि स न स्याद्वि-
त्वावियुक्तैः पर्यायभेदेन भिन्नमेव भावमङ्गलमभ्युपगच्छत इति
ज्ञावः । इति याथाऽऽर्थः ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ विद्यो ॥

(७६) परस्परं द्रव्याधिकपर्यायार्थकौ-

तत्कृणकथमथाने प्रत्यक्षाऽऽहः प्रमाणस्थानवताराष्ट्राद्यकथनेन
च तस्यैकत्वाभ्यवसायिनः प्रवृत्ताप्रतिपादनाद् न पर्यायास्त-

कामिमत्तपूर्वापरकृणाविकल्पकृणकथनात् वस्तु, किं स्वतीताऽ-

नागतपर्यायाऽऽधारणेकं द्रव्यं बसिन्वति द्रव्याधिकनिकेपः सिञ्चः,
द्रव्यं वा न नूतपर्यायमनुविष्यत्, पर्यायं चैकमेव, तेनाऽऽनु-

भूतपर्यायाभ्येव तत्कार्यावधिधीयते, कदाचित्वातुभविष्य-

त्पर्यायशब्देन, यथाऽऽनीतनूतसंबन्धो घटो घृतघट इत्यभिधी-
यते; भविष्यत्संबन्धोऽपि तथैवाभिधानमोचरवाच्यः, शुद्धतर-

पर्यायास्तिकेन च निराकारस्य ज्ञानस्याऽप्येवमङ्गलत्वाऽसंज्ञावत्,
साकारस्य ज्ञानापेक्षाऽऽसंज्ञावत्साकारं साकारं ज्ञानमभ्युपगन्तं,
तस्यैकत्वंमेव वा शब्दमेवैवं ज्ञानाऽऽनुभवव्यतिरेकेणाऽपरस्याऽ-

थाऽनुभवस्याभावाद् घटोपयोग एव घटः, तन्मतेन तत्पर्यायेना-

ऽनीतेन परिणयज्ञात् द्रव्यं तच्छब्दवाच्यं द्रव्याधिकनिकेपेन व्यव-

स्थितं पूर्ववत्, अत एव घटाऽऽद्यार्थाभिन्नस्य चानुपपत्त्येकं द्रव्य-

मिति प्रतिपादितम् इह तु युक्तं प्रतिपादनमोचरवाच्यं । वस्तु-
त्वात्प्रत्ययस्य । अथांति विवक्षितवर्तमानसमयपर्यायकृणेणोप-

घट इति ज्ञावः "विभाषा प्रहः" ॥ ३ । १ । ४३ ॥ (पाठो)

इत्यत्र सूत्रे केचिन्नूतनेऽप्येवार्थोपपत्तेः । अथवा-नूतनार्थो वज्र-

किरीटाऽऽधारणसंज्ञानपर्यायेण इ-ऽऽदिष्टवत्प्रत्ययः वस्तुनो
भवेत्, तद्महत्पर्यायेण वा ज्ञानस्य भवेत्, यथा नायं पर्या-

याधिकप्रकथया तथा प्रदर्शित एव भावः, न पुनःकथयते । इष
एव नयनिकेपानुसंगः प्रतिपादितः, उभयप्रतिज्ञायाः परमाहः,
परमं ह्यवमामस्यैतद्व्यतिरीक्येवयत्वात्संज्ञमेवयाभावात्, न

हि श्याकपरमहृदयनव्यतिरिक्तः कश्चिच्चयो विद्यते । सामा-

न्याविशेषसकृदपिषयद्वयव्यतिरिक्तविषयोऽन्तराभावाद्द्विषयो-

ऽप्यपरस्य मन्वातरस्याऽज्ञाव इति प्राक् प्रतिपादितम् ।

एतदपि नयद्वयं हास्यत्वं परमहृदयम्-द्रव्यं पर्यायाभ्युत्तं,
पर्यायाब्धं द्रव्याविरहितं इत्येवंतृतापेमात्प्रतिपादनपरम्, नाऽऽ-
प्येवैकत्वेऽप्येव प्रदर्शनार्थमाह-

पञ्जविनिस्सामर्थं, वयणं द्रव्यद्विपसम् अत्रिति चि ।

द्रव्यसेतो वयणविही, पञ्जवज्रयाः सपदिबन्धो ॥७७॥

परस्परनिरपेक्षस्य नयद्वयस्य प्रत्येकमेव वचनविधिः-द्रव्या-

स्तिकत्वात्तुवचनविधोर्बन्धनमस्तीत्येतावन्मार्गं पर्यायास्तिक-
स्य स्वपरार्थद्वयसाधनत्वात् द्रव्यं पुष्टिर्ही घटः द्रव्यसा-

क्षितपर्यायं परस्परनिरपेक्षं चोपयत्तवचनोऽस्तरेव, वचनार्थोऽ-

स्त्याहचनसदर्थमिति तदर्थंस्थाऽप्यस्यवभावेदितं प्रवर्ततेति
समुद्वायाद्यः ।

अथवयाप्येस्तु-पर्यायमयेन सह निस्सामान्यमसाधारणं व-

चनं द्रव्यास्तिकत्वाऽऽतीत्येवमेव द्रव्यात्तुवचनस्य, विशेषक्य
त्वमुपगुप्तप्रदेशात्, एतन्वा वचो निविधेयं निविधेयत्वाद् विष-

पञ्चाङ्गेन प्रतिपाद्यन्ति-अथशेष इति शेषः, स चोपकारकम्; बचनविधिबचनश्रेयः सचाधिकद्विविधोऽपि प्रादुर्भावः पर्येषु सचाभ्यातिरेक्यस्य जजनात् सचाया भारोपणात्, सप्रतिपक्ष इति-सतः प्रतिपक्षो विरोध्यस्य भवति । तथाहि-प्रतिपाद्यको बचनविधिबचनविधयोः, मिःसामान्यत्वात्, अपुण्यत्वात् । भाषा-भा नु इत्याधिकबचनविषयेण प्रयोगस्य कार्या । अथवा-अर्थाभिधानस्ययास्तुत्यभ्यासत्वात् इत्यनयोः स्वकथमभिधा-याभिधानस्य इत्यास्तिकस्यरूपस्य तदभिधानस्यकस्य प्रति-पाद्यार्थमाह-(पञ्चबहिस्तसामान्यमित्यादि) पर्यायाधिक्यात् तद्विक्रमं, सामान्यं संश्लेषस्वरूपं यस्मिन् बचने तत्पर्यायमिःसा-मान्यं बचनम् । किं पुनस्तद्विधाह-अस्तीति, तच्च इत्याधिकस्य रूपं, प्रतिपाद्यं वा । यद्वा-पर्यायश्चतुस्त्रयविधस्यार्थान्यो द्वय-त्वाऽऽदिशेषः, स एव न विहितं सामान्यं बचनं, इत्यस्याऽऽदि-सामान्यविशेषाऽभिधानायाति यावत् । तथाह-इत्याधिकसंबन्धि-तत्प्रतिपाद्यकार्येण तत्स्वरूपत्वेन वा अथशेषो बचनविधिर्भूय-तः, स प्रतिपक्षोऽस्य बचनस्य पर्यायाधिकनयः, तत्प्रति-पाद्यको वा पर्यायेन, अथवा कथमवशो बचनविधिः स्यात्, यदि विशेषं नाऽऽश्रेयः ? ।

एवं तावद् इत्याधिकभेदेन भेदमनुभवतां नयानां स्वरूपं प्रतिपाद्यानेकान्तभाषाभावनैपैर्वा सत्यता नास्त्येतत्प्रतिपा-दनायं हानानेकान्तमेव तावदाह-

पञ्चवर्णयवोक्तं, वस्तुं द्वन्द्वित्यस्य वपणिकां ।

जाव द्विभ्रोवद्विभ्रोगो, अपचित्प्रविण्यनिवन्वयणो ॥०॥

इत्यास्तिकस्य बचनं परिक्रमेण विषयो, निष्कणकर्तृवचनं च विकल्पनिर्बन्धेन, विद्येते पञ्चभिर् यस्मिन् विकल्पनिर्बन्धे तच्छया, ततः परं विकल्पवचनाप्रकृतेः, यावदपि निष्कणिक-द्विनिर्बन्धेनो इत्योपयोगः प्रवर्तते, तावद् इत्यास्तिकस्य वि-षयो वस्तुतत्पर्यायाऽऽकान्तमेव । अन्यथा हानानैक्योत्प्रतिप-क्षोत्सर्वप्रसक्तिः । न हि पर्यायाभावात्सत्त्वामात्रसङ्ग्राह्यं प्रत्यक्षमनुमानं वा प्रमाणमस्ति, इत्याऽऽदिपर्यायाऽऽकान्तस्यैव सर्वदा सत्त्वात्पर्यय ताभ्यामवगतः । यद्वा-यद्वस्तु सङ्घातरतऽऽ-ऽद्विबुद्धिना पर्यायमयेन स्थूलरूपमगोचरोत्तरतत्सङ्घातऽऽ-अथवाद्भुक्त्यान्तं शुद्धीतत्पर्यय, यथा किमिदंभूतसामान्यं श-टाऽऽदिभिनिना प्रतिपक्षविषयः, तावद् शुद्धतमरूपस्वरूपोऽन्यो विशेष एव, न इत्यास्तिकस्य वस्तुविषयो, यतो यावदपि निष्क-णिकद्विनिर्बन्धेनोऽन्यो विशेषस्तावद् इत्यास्तिको द्वयज्ञानं प्रवर्तते । न हि इत्याऽऽश्रेयो विशेषाऽन्ताः सहादिप्रत्यया विशिष्टैकान्तत्वाद्भुक्तिसङ्घातत्वा विशेष्यन्ते, तथाऽऽप्रतीत्यमा-नास्तथाऽऽनुपगमाहोः, अतिप्रसङ्गात् ।

तद्वेवं न सत्त्वा विशेषविरुद्धिर्नो, नाऽपि विशेषोः सत्त्वावि-कृता इति प्रदर्शयत्संहराह-

द्वन्द्विभो ऽत्त तन्हा, नतिय चक्रो नियम शुक्काईःक्रो ।

न य पञ्चद्विभो छा- म को य जयपाय व तिसैतो ॥ ६ ॥

नस्माद् इत्यास्तिक इति नवः शुक्काजतीयो विशेषविमित्तु-को नास्ति निबन्धेनैवधारणाऽऽश्रेयः, विषयाज्ञानेन विधिविजोऽ-प्यनावात् । न च पर्यायास्तिकोऽपि कश्चिदप्यो नामति प्रसिद्धाऽ-श्रेयं निबन्धेन शुक्लरूपः संज्ञकः, सामान्यविकृतास्त्यन्वत्त्वा-द्वाविशेषविषयज्ञानेन विधिविजोऽप्यभावात् । यदि विषयाभा-वादिमौ नवौ न स्तः, यत्तु क्रम-‘तीर्थकवचनसंश्लेष’ इत्यादि,

तद्विकल्पते इत्याह-(जयपाय व तिसैतो ऽत्ति) भजनावास्तु विषयाया एव विशेष इदं द्वयमयं पर्याय इत्ययं भेदः, तथा तद्वेदाद्विधिविधौऽपि तस्यैव भेद इत्यभिप्रायः । भजना च सामान्यविशेषाऽऽस्तिके वस्तुत्वेन उपसर्जनीकृतविशेषं यद्वन्-विकल्पं तद्व्यवृत्तम् इति विषयव्यति यद्वा तद्वा इत्यास्तिकविषयः, यद्वा तद्व्यवृत्तनीकृतान्तर्यायिकं तस्यैव वस्तुतो यद्वासाधारणं रूपं तद्विकल्पते इति पर्यायनयविषयवस्तुत्वेन ज्ञेयताति ।

परंरूपभजनाकृतमेव भेदं दर्शयितुमाह-

द्वन्द्वित्यवचनं, अत्युपेयं शिपुमेण होइ पञ्जाए ।

तद्वा पञ्च वस्तु अत्र-त्युपेयं द्वन्द्वित्यनयस्त ॥ १० ॥

पर्यायास्तिकस्य इत्यास्तिकभाषियेयमस्तित्वमवस्थेव, भेद-रूपापन्नत्वात्, इत्यास्तिकसत्त्वाऽपि पर्यायास्तिकत्वाभ्युपगता भेदा अवस्थरूपा एव जन्वति, सत्त्वात्त्वाऽऽपन्नत्वात् । अतो भजनाम-न्तरेणैकत्र सत्त्वाया अत्रत्य भेदानां नहत्वादिदं इत्यनेन च पर्याया इति नास्ति भेदः । न च प्रतिभासमानयोर्द्वन्द्वपर्याय-योः कथं पर्यायास्तिकद्वयस्तिकत्वाभ्यां प्रतिबन्धकत्वम् ? , यतः प्रतिभासोऽप्रतिभासस्य बाधकः, न तु मिथ्यात्वस्य, मिथ्या-रूपस्यापि प्रतिज्ञासनात् । तथाहि-पर्यायास्तिकः प्राऽऽह- न मया इत्यप्रतिभासो विधिष्यते, तस्याऽऽनुभवमानत्वात्, किं तु विशेष्यव्यतिरेक्य इत्यस्यास्तिकत्वाभ्यां प्रतिबन्धकत्वम् । किं त्वस्विकल्पवचनसामान्यत्वात्, यमव्यक्ततायास्मिन् विरोधाऽऽदि-गत्यान्तराभावाद् इत्याऽऽप्रतिभासस्वरूप मिथ्येव, विशेषप्र-तिभासस्वरूपत्वात्, बाधकाभावात्, यतः प्रतिज्ञां वस्तुनो वृत्ते-नांशोत्पादौ पर्यायसङ्गमं न विनतिः । इत्यास्तिकस्तु भजनाश्या-पित्वात्पर्ययः प्राऽऽह-अस्माकमव्यवधानानुपगमः, न विशेषप्र-तिज्ञासप्रतिज्ञेयः, किं तु तस्य ज्ञेयोभयविकल्पोऽप्यमानत्वाद् मिथ्यारूपत्वेन, अत्रैवप्रतिज्ञास्वरूपत्वात्प्रत्यक्षत्वस्य इत्यत-द्विषयसंबन्धोऽव्यक्तित्वात्प्राधान्यात् तस्य इति कल्पना ।

अथव्यापिपर्यायास्तिककल्पनास्तिककार्येरेकसङ्गोप्रदर्शितस्वरूप-पर्यायमिथ्यारूपताप्रतिपात्तः सुकरा भविष्यतीत्याह-

तत्पञ्जंति बयंति अ, भावा निष्प्रेण पञ्चवर्णयस्य ।

द्वन्द्वित्यस्य सर्वं, सया अणुत्प्रेणविद्युत् ॥ ११ ॥

अत्रपञ्चते प्रागभूत्वा भवन्ति, विशेषेण निरन्तररूपत्वात् प्रकृतं गच्छन्ति नाशमनुभवन्ति भावाः पदार्थां निबन्धेन इति अथचा-रणे । पर्यायनयस्य अनेन प्रतिज्ञामुत्पादाद्विनाशस्वरूपा एव प्रावाः पर्यायत्वाऽऽभिमतताः, इत्यास्तिकस्य सर्वे वस्तु सदाऽऽनु-त्पन्नमविद्यन्त, आकाशं श्चित्तस्वभावाभेदेति मतम् । एतच्च न-बन्धव्याऽऽभिमतवस्तुत्पन्नस्य सर्वे वस्तु सदाऽऽनुत्पन्नमिति प्राक्त-प्रतिपादितमिति न पुनरुच्यते ।

परस्परनिरेपेक्षे च उजययप्रदर्शितं वस्तु प्रमाणाजायतो न संज्ञवतीत्याह-

द्वन्द्वं पञ्चविजुं य, द्वन्द्वविठथा य पञ्चवा एत्थि ।

उत्पायद्विज्ञंजा, इंदि द्विविचसवसर्णं एयं ॥ १२ ॥

द्वयं पर्यायविद्युत्को नास्ति, अतिपरवन्ध्यासकोशयुक्त्याऽऽऽनु-गतसुखसामान्यप्रतीतिः । इत्यविरुद्धताञ्च पर्याया न स्मिति, अनु-गतेकाऽऽकारात्सामान्यात् नु विकल्पत्वात् अतिपरवन्ध्यासकोशयु-क्त्याऽऽर्थां विशेषार्थां प्रतिपत्तेः । अतो इत्यास्तिकान्तिमेवं वस्तु-पर्यायाऽऽकान्तमेव, न तद्विधिकं पर्यायाऽऽभिमतम् इत्यास्तिकत्वा-त् तद्विकल्पं, परस्परविरुद्धिकोः कदाचिद्व्यतिप्रतिभासनात् । कि-

भूतं पुनर्दध्यमसि १, इत्याह-उत्पादयित्वा त्रिज्जा यथा व्यावर्षित-
 स्वकृपाः परस्परचित्तिज्जासिः, हृद्वीत्युपप्रदर्शने । इत्यत्र श्रुणु
 कृपास्तिसक्यवत्त्वपको धर्मं एव हृद्यताम, यतः पुर्वोत्तर-
 पद्योपरित्यागाप्याः इत्यस्यैका स्वं प्रतिपत्तिः तथाभूतकृप-
 यत्वं प्रतिपाद्यतीति उत्पादय्यत्रोद्भवज्ञकणं वस्त्वज्जुपगत-
 १५५ । एतच्च जित्तं परस्परानुषिङ्गक, मन्यतमासां तदितर-
 दोरप्यज्जायात् । सम् ० १ कायम् ।

(२७) एते च परस्परसम्पेक्षा कृपयज्ञकणं न स्वतन्त्रा इति
 प्रदर्शनायाः १५६-

ए ए पुण संगहयो, पादिकमहावपुं द्विषिर्ए इ ।
 तम्हा मिच्छदिद्वी, पश्ये दो वि मूलणया ॥ १३ ॥

एते उत्पादाश्चः संग्रहः क्रियाधिकारिदुरुकया इव परस्परस-
 कृपायाद्विषयैश्च श्रुणु, प्रत्येकमेकका उत्पादाश्चो ह्यवोरपि द्वय-
 क्रिकरयोवास्तिकयोरेकश्रुणु, उद्धवतत्तया च त्ताश्रियथामे-
 त-
 सुहाकयोवाति तथाभूतयोरेकश्रुणु, उत्पादाश्रानं न च परस्पर-
 बिषयिककृपायासंनधान् । तस्मात्प्रिययाहृष्टो एव प्रत्येकं परस्पर-
 बिषयिको हावप्येती कृपाधिकरणयोवाधिकरूपकपी मूलनयो
 समस्तनयराशिगारणजतस्वयोपादे ।

तद्भवतु परस्परनिरपेक्षयोर्मिथ्यात्वम्, उभयनयाः १५८ एष-
 स्वैकः सम्पन्धद्विभिष्यतीत्याह-

ए ए तद्भो अत्थि ए भो, ए य सम्पत्तं न तेषु परिपथं ।
 येण तुने एर्गता, विजज्जमाणा अयोगेना ॥ १४ ॥

न च हृद्वीयः परस्परसाधोऽभोयार्थसिन नयः कश्चित्, तथाभू-
 तापैत्येकान्ताः सम्पत्तया चत्प्रादिः प्रत्येय नयाः सम्पत्तया-
 नुपपत्तेः न च सम्पत्तयं न तयोः प्रतिपूर्णाद, प्रतिषेधश्च न प्रक-
 ताधीन्येः, अथोपे द्वि प्राणयोः सापेक्षं श्रुणुमाणायोरेव विषय-
 योर्भवेत्विभक्त, येन हावप्येकान्तकतया प्रवक्ष्यतीति मिथ्यात्व-
 निबन्धनपरित्यागेनाम्बषयतिरेकौ विशेषण परस्परस्याव-
 रूपाेण भययमानौ मूलप्रमाणोभेकान्तौ ज्वत इति सम्पत्तयैतु-
 स्त्वमेतयोरेति । एवं सापेक्षज्ञप्रसादिहो नयत्वाजुपपत्तेस्तु-
 बयनाभावाः ।

प्रदर्शितनिरपेक्षप्रादिणा नु मिथ्यात्वं हृद्वीयिनुमाह-

जहृ ए ए तद् अणये, पश्यं दुणणया एया अने ।
 हुंदि हृ मूलणयाणं, एणणया वाचया दे वि ॥ १५ ॥

चक्षुतेति निरपेक्षज्ञप्रसादिहो मूलनयो मिथ्याहृष्टौ, तथा जनय-
 वाक्कृतयेन स्वबस्थितानामपि परस्परनिरपेक्षत्वस्य मिथ्यात्व-
 निबन्धनस्य तुल्यत्वात् प्रत्येकमितरानपेक्षा अन्वयेऽपि हृद्वीयः न
 च प्रकृतनयश्रुयव्यतिरिक्तनयाः इतराः सम्पत्तयाः सम्बन्धवद्वय न-
 यानामपि वैकल्यद्वयत्वाः १५८ पयितुमश्रुयत्वात् तद्भवत्वा-
 न्ये स्म्यक् प्रत्यया अभिप्रेत्यातीति शक्यम्, यतः हृद्वीयेवं श्रुणु-
 ताम्, हृद्वीति हेतौ, मूलनयश्च परिच्छिन्नश्च स्तुनि ये व्यापुनास्तेऽपि
 तद्विषयव्यतिरिक्तविषयान्तराः इत्यावात् । सधनयवादानां च सा-
 मान्यविशेषोभेकान्तविषयत्वात् तन्न नयान्तरसंज्ञावाः, यत्सल-
 हृद्वीययोर्जन्यवादे नयान्तं भवेत् ।

ननु संग्रहाः १५६ दिनयसंज्ञावाश्च कथं तद्विक्रानयान्तरानावः ? ।
 सत्यम् । सम्प्रित संग्रहाः १५५, किं नु तद्विषयव्यतिरिक्तविषयान्-
 तरान्नावतस्तद्दिनयाविषयत्वेऽपि तद्भवत्वेनेव हृद्वीता यतो
 न मूलच्छेदे तन्मृत्वास्तत्तथाः संभवतीत्याह-

सन्नवणयसममूहमि वि, एतिय ए भो उजयवायपक्षवभो ।

मूलणयाण उ अणयं, पश्यविसेमियं विति ॥ १६ ॥

संग्रहाः १५६ तिसकजनयसमूहेऽपि नास्ति कश्चिन्नय जनयवा-
 द्नप्रकयः, यतो मूलनयाज्जामेव वत् प्रतिज्ञानं वस्तु त-
 वेयाः १५६ तिसकजनयसमूहेऽपि नास्ति कश्चिन्नय जनयवा-
 विषयप्रदेशं गच्छतः मध्यमगत-तीति न विषयान्तरयोश्चः ।
 अतोऽम्बक्षितं परस्परस्यावप्रच्छसामान्यविषयविषयसंग्रहाः १५५-
 छात्यकनयज्ञयाधिगमाः १५६ मकत्वात् वस्तुवपुनयाः १५६ मकं न
 केवलं बाह्यवृत्ताः १५६ वस्तु उभयात्मकं, तथाविधप्रमाणप्राहृ-
 द्, कित्वाः अन्तरमपि, हृद्वीयकमयकद्वौत्वासांन्याः १५६ मकसांन्याः १५६ म-
 रविषयोः १५६ मकवेतननयवत्वं तत्सामान्यविषयैः १५६ मकवि-
 काराः १५६ मकं च स्वसंवेदनान्यत्रुपनीतं, तस्य भे-
 दैकान्यैकपताभ्युपगमे हृष्टाः १५६ विषयवस्तुल्लाः १५६-
 साधनस्वीकारस्यावप्रच्छिन्निवृत्तिसम्बन्धक-
 सकलस्यवहारोच्छेदमस्ति प्रतिपाद्-

यितुमाह-

ए ए दृवद्विपपक्षे, संसारो णेव पज्जवणयसम् ।
 सासपविचित्त्वाहं, जम्हा उच्छेद्वाहं ॥ १७ ॥

कृत्याधिकरणयोर्वाधिकनयत्वाऽभिमते वस्तुनि न संसारः
 संजवति, शाश्वतव्यक्तिप्रतिज्ञाण्यत्वेकान्ताः १५६ मकवेतनप्रा-
 हृकविषयीकृतवात्, पावकज्ञानविषयीकृते हृदकवत् । तथा-
 हि-संसारः संसृतिः, सा चिकान्तिन्यस्य पूर्वान्वयपरित्यागो
 सति न संभवति; नपरित्यागेनेव गतेर्भवात्तराः १५६ पक्षार्थं संसृतेः
 संभवात् । साऽप्युच्छेदे तन्पत्त्यनन्तरान्तरन्यत्वं संज्ञकणं संसृतिः
 संभवति, गतेर्भवात्तरापक्षार्थं कथञ्चिद्व्यविक्रममन्तरानयो-
 ग्यात् । अथैकस्य पूर्वोपरशारात्म्यं विशेषयोगीति संसारः,
 असावपि सदाऽधिकारिणो न संजवति, नित्यस्य पूर्वोऽपरश-
 राऽन्यां विद्योयोगोऽनुपपत्तेः । नित्यस्यजागर्त्तवन्तौ भवेका-
 धिकरणाः १५६ भवावतद्गणकः संसारः, न चाऽमूर्तेस्वाऽऽमननः
 सर्वगतेकमनोऽनित्यकशारीरेण विशिष्टयोगीति संसारो, न-
 नसोऽकनृकतेन शरीरमन्वन्वन्वस्याऽनुपपत्तेः यो हावदस्य वि-
 धाता स तन्नर्षितनशरीरेण सह संवध्यते, न चैवं मनः । न
 च मनसः शरीरसंबन्धेऽपि तद्वत्तद्वत्तुः कोऽपभोक्त्वान्य-
 त्मनि तस्याऽपगमात्, तदर्थं च शरीरसंबन्धोऽभ्युपगम्यत
 इति तत्संबन्धपरिकल्पनं मनसोऽर्थम्, यतः सिद्धतुः को-
 पभोक्त्वत्वाभ्युपगमे वा आत्मनः कल्पनावैयर्थ्यम्, मनस आ-
 त्मसिचः ॥ १७ ॥

सुहृत्सुखसंपन्नो, गु गुज्जई णिष्वापपक्सम्मि ।
 एगंतच्छेयमि वि, सुहृत्सुखसवियणणमजुणं ॥ १८ ॥

सुखेनाऽसाधस्वदण, दुःखेन बाधनात्तणेन, संद-
 योगः संबन्धो, न युज्यते न घटते प्राप्नोति, नित्यत्वापये
 कृत्यास्तिकाऽनुगमे सुखत्वानयस्याऽविच्छिन्नित्त्वपत्वात् सदा
 सुखरूपतेवाऽऽमनो न दुःखसंप्रयोगः, दुःखत्वाभावात् सत्त्वपतेन,
 तथादेव, एकांतोच्छेदे च पर्यायास्तिकपक्षे सुखदुःखसंज्ञासंप्र-
 न युज्यत इति संबन्धः । तथा पण्डितेऽपि सुखार्थं दुःखावि-
 योर्गायं च विशोद्धनयनं कल्पतेरत्र यतनार्थत्वात्, अणु-
 कमघटमानकं सुखदुःखोपादानन्यागार्थप्रयत्नस्याप्युत्पन्नम्,
 उक्त्यायात् । संसतरं निक्रयोगभावाैरविधासितं विक्रमंति
 साक्ष्यमयमतनिरस्तम्, न्यायस्य सर्विकान्तसाधारणत्वात् ।

एकात्मतयके आत्मसुखदुःखोपभोगनिर्वैतक्यारंरसंन्यधे-
त्वष्टोत्पादकनिर्मितानामप्यसंन्यधे दृश्यभावा-

कम्पं जोगनिमित्तं, ब्रह्मदं बंधद्विदं कसायपसा ।

अपरिणवच्छिद्येयु य, बंधद्विदकारणं पत्थि ॥ ११॥

कर्मादृष्टं योगनिमित्तं मनोधाक्षाद्यव्यापारनिमित्तं, षष्ठ्यते आ-
दीयते, बध्नत इति बन्धोऽदृष्टमेव, तस्य स्थितिः कालान्तरफल-
दात्तत्वेनाऽऽत्मन्यवस्थानम्, सा कषायवशात्क्रोधाऽऽदि सामर्थ्यो-
त् । पतद्ब्रह्मयमभ्येकान्ताघाद्यनुपगत आत्मैतत्त्वलक्षणं प्राये
अपरिणत्ये उल्लसने न बन्धस्थितिकारणम्, नास्ति । न ह्यपरिणामि-
न्यस्वतन्तापेयातिहासे आत्मनि क्रोधाऽऽद्यः संभवति । नाऽ-
प्येकान्तोऽस्तेऽनुसन्धानबिधौ अहमनेनाकुष्ट इति द्वेषसंभवः ।
तथा चाऽन्य आकुष्टोऽप्ये व्यावृत्तोऽपरो बद्धोऽपरम्भ मुक्त
इति कुलमाऽनुसालकमर्गोक्तं प्रवृत्त्याऽपारम्भकस्यशक्तिः, न
ह्येकसन्ततिनिमित्तोऽयं व्यवहारः, कृषिकैकान्तपते सन्ततिक-
ल्पनामौजभूतोपादानोपाद्यदमाधर्येयाऽऽद्यमानत्वात् । न च
ब्रह्मनुसन्धानप्रतिपत्तिः, मिथ्याद्वेषवशात्प्रवृत्त्याऽस्तोयाऽऽदीनाम-
न्योऽव्यवहृत्स्वमायामां क्रमवर्तिनां चिद्विचरानां स्वसंवेदना-
ध्यक्रुसिद्धानां तथा तथाऽनुभवितुम् संशयविपर्योसादृढबाना-
गोचरान्कृन्त्येकस्य वैतस्यानुग्रहात् । न च बाधारहितानुभववि-
षयस्यापह्नवः, सुखाऽऽदेरप्यनुभवविषयस्यापह्नुतिप्रसङ्गात् । तथा
च प्रमाणप्रमेयाऽऽदिव्यवहारोऽब्देदप्रसक्तिः । यद्यपि मिथ्याऽऽधा-
रोपादानादि यत्ने सत्यपि मोक्षरहितं, तदप्यनेनैव प्रतीतं बध्नितम्,
यद्योक्तप्रतिपत्तिमिथ्यात्वात्सत्तेः । न चाऽनुग्रहानां भव्यतेऽपि धारो-
पबुद्धेरपत्तिधुम्निश्चयवगतभूयश्च ज इव । न च मिथ्याज्ञा-
नस्य सत्त्वज्ञानाविपर्योसाद्योपस्थापकप्रमाणप्रसङ्गात्, तथाऽनुप-
गमे बंधं च स्तान्तानवच्छेद्य सर्वेषांऽनिवृत्तिरित्यनुमितिप्रसक्तिः,
असदं तु तत्प्रमाणप्रमाणोऽवश्यं निश्चयं तदुक्तिकावगमे
रजनञ्जम इव, अनिवृत्तौ वा न प्रमाणबाधकं प्रयेत् । न च कृ-
णक्यानिश्चये स एवाऽहमित्तिप्रत्ययो युक्तः, अपि तु स इवेति
स्वात् । न हि गवयनिश्चये गौरिवेति प्रत्ययो दृष्टः, अपि तु गौरि-
वेति । न च क्रमवच्छेधमिथ्यद्वेषेवाऽऽदिपयोर्यु वैतन्त्याऽनुस्यू-
तिप्रत्ययस्य मानसत्यमात्मनि कृणक्यव, अनुमानानिश्चित्ये-
ऽपि तदेव स्पष्टमनुभूयमानावाद्, विकल्पप्रत्ययस्य युगपदुत्पत्तिः
परिर्भवेति विकल्परूपस्य एकत्वप्रत्ययस्य कृणक्यानिश्चयसमये
सद्भावो न भवेदित्येकान्तनिश्चाऽऽनित्यप्युत्तोऽप्रयत्नक एव बन्ध-
स्थितिकारणं युक्तिसङ्गतम् ।

किञ्चैकान्तवादिनां संसारनिवृत्तिसमुत्सुक्याप्रत्यर्थोऽप्र-
विश्यासङ्गतत्वाद्-

बंधमि अर्पते, संसारजन्मोद्दसणं मांहे ।

बंधं च विद्या मोक्षसमु-द्वपत्थया पत्थि मोक्षो य ॥१०॥

बन्धे चास्ति संसारो जन्ममरणाऽऽदिप्रकल्पः, तत्र तत्का-
रणे वा मिथ्यात्वाऽऽदुःखकारात् तद्वद्वन्धमेव प्रयोषो मीति-
प्राणुर्थ, तस्य दृश्यं न-सर्वे बन्धुनिर्पथं नं दुःखाऽऽत्मकमिति
पर्योक्तोचनं, मोक्षं सद्दत्ताऽनुपपद्यमानं संसारदुःखोऽप्यविषय-
त्वाद् मिथ्याज्ञानं बन्धासुतजनितबाधगोचरमिति विषय-
पर्योक्तोचनमिव, मिथ्याज्ञानपूर्विकां च प्रवृत्तिर्विद्वान्दित्येव
बन्धं विना संसारनिवृत्तिः तस्युत्पत्त्यर्थं वा न भवत्येव । अथ

मोक्षत्वाऽनुपपत्तौ निरपराधपुरुषवद्वद्वत्स्य मोक्षसंभवात्,
कषात्प्रभवश्च योगकषायोः, प्रकृतद्विषयत्वनुभायमद्वेषाऽऽत्मक-
बन्धहेतुवैरिकात्मपठे विकृद्भवत् । न चैकद्वयत्वाद् ब्रह्मणो ब-
न्धाऽऽद्यभावात्प्रवृत्त्या न दोषाव, वेतनाऽवेतनाऽऽदिभेदकमितया
जगतः प्रतिपत्तेः । न च जेदप्रतिपत्तिर्निश्चयाऽविद्यानिर्मितत्वा-
दिति ब्रह्मस्य, अविद्यायाः प्रतिपत्तजननिर्वोधात्, अ-
विद्योवे विद्यारूपतामसैः द्वैताभासिरिति प्रतिबंधितभासित-
त्वाद् इति न पुनः प्रतप्यते ।

तदेवमेकान्ताऽनुपपत्ते बन्धहेत्वाद्यनुपपत्तेरिदिकाऽऽनुभाक्-
सर्वव्यवहारविशेषो इत्येकान्तव्यवस्थापकाः सर्वेऽपि मिथ्याद-
ष्ट्यां नवाः, अन्योऽन्यविषयापरित्यागवृत्तयस्तु त एव सम्बन्ध-
प्रतिपद्यन्त इत्युपसंहारत्वाद्-

तद्भा सत्त्वे वि णया, मिच्छादिद्वि सपक्षलपादिष्वत्ता ।

अखोषाणित्सन्ना लण, इवति सम्पत्सम्भवा ॥११॥

यस्मादेकान्तमिथ्याऽऽनित्यवस्तुभ्युपगमो कषाऽऽदिकारण-
योगकषायाऽऽनुपगमभाषितः, तदनुपगमोऽपि नित्याऽऽदेका-
न्ताऽऽनुपगमप्रतिहत इत्येवंभूतपूर्वोत्पत्त्याऽनुपगमस्वकषायाः, त-
स्मात्प्रव्यादृष्टयः सर्वेऽपि नयाः स्वपक्षप्रतिषेद्धाः-स्व प्रा-
त्नीयः पक्षोऽऽनुपगमः, तेन प्रतिषेद्धाः प्रतिहता यस्त इति,
नयज्ञानानां च मिथ्यात्वे तद्विषयस्य तदभिधानस्य च
मिथ्यात्वमेव । तेनैवं प्रयोगः-मिथ्या सर्वनयवादाः, स्वप-
क्षेणैव प्रतिहत्वात्, चौरवाच्यवत् । अथ तेषां मिथ्यात्वे
कषाऽऽद्यनुपपत्तौ सम्बन्धऽऽनुपपत्तिः सर्वैरेत्याह-अन्यो-
ऽन्यनिःस्तुताः परस्परपरिपत्येनैव व्यवहितानां, पुनरिति त
एव सम्बन्धस्य यथाऽऽवस्थितवस्तुप्रत्ययस्य, सुखाया म-
कन्तोति न कषाऽऽऽनुपपत्तिः । ननु यदि नयाः प्रत्येकं
सन्ति, कथं प्रत्येकव्यवस्थां तेषां सम्बन्धकाभावः ? स्वक-
प्यतिरेकेणपरस्यकषाभावात्, तस्य च तेष्यऽनुपगम-
त् । अथ न सन्ति, कथं तेषां समुदायः सम्बन्धनिबन्धनो
भवेत्, अस्तत् समुदायानुपपत्तेः ? । न चाऽस्ततोऽपि सम्बन्ध-
नयवादिष्वपि सम्बन्धप्रसक्तः । न च प्रत्येकं तेषां सता-
नयसम्बन्धेऽपि तत्समुदाये सम्बन्धं भविष्यति, "दृष्टाच्छि-
त्ति तद्भा, णित्य णमो" (१) इत्याद्युपसंहारः, तत्र विरोधात् । न
च प्रत्येकमेकैकांशप्राद्विषयः संयुगवस्तुप्राद्विषयः समुदाया इति
सम्बन्धव्यवधेदशमासाद्भवति, तत्तद्व्यवहारपरित्यागेन तत्रा-
ऽपि विषयान्तरे तेषामप्रवृत्तेः । न च प्रत्येकमसम्बन्धे समुदायेऽ-
पि सम्बन्धं युक्तम्, सिकतासु तैलवत् अस्तः सत्प्रत्ययवितोधा-
त् । अत्राऽभिधीयते-प्रत्येकमप्यपेक्षितेतरांशविषयप्राद्विषयव
सन्तो नयाः, तद्व्यवहारिकरूपतया त्वन्मत् इति सतां तत्समुदाये
सम्बन्धे न कश्चिद्विषयः । नवितरेतरविषयापरित्यागवृत्तौनां
ज्ञानानां कथं समुदायः संज्ञवी ?, येन तत्र सम्बन्धव्युपग-
म्येत ?, अनुक्तोपाज्ञम् एव, न ह्येकज्ञानोत्पादत्तत्वेनां समुदायो
विबन्धितोऽपि तु स्वपरित्यक्तैरकषाविषयाद्यवसाय एव समु-
दायः, "अन्योऽन्यनिश्चिताः" इत्यनेनापेक्षः प्रतिपादितः । न
हि द्वैतार्थिकपर्योयार्थिकाभ्यामस्तत्पुरुषानुत्पत्त्याभ्यामस्तुति-
यसंयोगवस्तुभववाहोऽपरकारणः । सम्म- ० कावच ।
(२०) अथ दृश्यमोजानामिच्छित्प्राह-
जातं च्युत्पत्तिकाऽनुका-दृश्यं ब्रह्मवादिनाम् ।
तत्रैके अद्वैतमार्गं, चिन्तनमार्गं परं जगुः ॥ १० ॥

शय

(जातमित्यादि) ब्रह्माद् इत्यास्तिकाद् ब्रह्माद्यादिनां द्वाभौ ज्ञानम् । तद्वाद् वासी- "द्वन्द्वयनययययी, सुखा संगदहपदवणा विसयो ॥" (४) इति । तत्रैके ब्रह्माद्यादिनाः शब्दसम्प्राप्तमिच्छन्ति, अन्ये च विनासमाचरन् । तत्राऽऽद्यमतावलम्बी शब्दसम्प्राप्तं ब्रह्म सर्वेषां शब्दानां सर्वेषां व्याधानां प्रकृत्यतिरिच्यनुपैति । यथा० । सम्म० । सर्वमेकं सत्, अविशेषादिति इत्यास्तिकाऽभिप्रायः । सम्म० ३ काण्ड । या० । (शब्दब्रह्माद्यादिनां मतम् 'सद्' शब्दे बह्वचते)

(६९) अथवा व्यवहारनिश्चयनयन्ये तेषां समवतारोऽस्तस्यैव व्यवहारनिश्चयनयन्यस्य सकृद्युपदर्शयन्नाह—

भोगव्यवहारपरो, बहुरो भयद् कालत्रो भयरो । परमत्यपरो मध्यद्, निष्कृद्भ्रो पंचमो चि ॥३५८७॥

भोगव्यवहारोऽभ्युपगमपरो नयो व्यवहारनय उच्यते । स च कालत्रयस्यैव उक्तदत्त्वेन भोके व्यवहृत्परमात्वाद्भ्रमति प्रति-पाद्यति कालको भ्रमर इति । परमार्थपरस्तु पारमार्थिकार्थत्वाद् नैक्यदिको निश्चयनय उच्यते । स पुनर्मध्यते- "पञ्चमो भ्रमरः" शब्दरक्तत्वेन तद्व्यतीरस्य पञ्चवर्णपुङ्गवमिष्यक्तत्वात्, शु-क्लाऽऽदीनां च स्वभूतत्वेनानुपलब्धत्वादिति ॥ ३५८७ ॥ विद्ये० ।

निश्चयव्यवहारो हि, द्वौ च मूलनयो स्मृतौ ।

निश्चयो द्विविधस्तत्र, शुक्लाऽशुक्लविभेदतः ॥ १ ॥

(निश्चय इति) हि निश्चितय, अन्धारासमाचारं मूलनयो द्वौ स्मृतौ । तौ च निश्चयव्यवहारौ, निश्चिनोति तन्वमिति नि-श्चयः । १ । व्यवहृतये इति व्यवहारः । २ । तथाऽपि निश्चयो नाम द्विविधोः द्विप्रकारः, एकः शुक्लनिश्चयनयः, द्वितीयोऽशुक्लनिश्चयनयः । एवं द्विप्रकारो ज्ञेयः ॥ १ ॥

यथा केवलज्ञानाऽऽदे-रूपो जीवोऽनुपाधिकः । शुक्लो मत्यादिकस्वात्प्या-ऽशुद्धः सोपाधिकः स्मृतः ॥२॥

यथा हि केवलज्ञानाऽऽदिकरूपो जीवोऽनुपाधिकः, उपाधिः कर्म-जन्यः, तेन विहीनोऽनुपाधिकः, शुद्ध इति शुक्लनिश्चयमेवं प्र-थमः । अत्र हि केवलज्ञानमासाद्य शुद्धयुगमयाऽऽत्मककूपेण जीवस्याऽभेदो दर्शितः । तथा च मतिज्ञानाऽऽदिक आत्मा अ-शुक्लनिश्चयमेवं द्वितीयः । अत्र हि आत्मनः सोपाधिकस्याऽऽवतरणकृतमितज्ञानविकल्पेनाऽऽत्मा मतिज्ञानी अशुद्ध उ-पाद्यते । सोपाधिकत्वात् केवलज्ञानाऽऽत्म्यो गुणः शुद्ध-गुणस्तदुच्यते आत्माऽपि शुक्लत्वात्प्रथमभेदोऽद्यात् शुक्लनिश्चयनयः । २ । मतिज्ञानाऽऽदिकरूपोऽशुक्लत्वात्प्रा-त्माऽप्यशुद्धत्वात्क-या नयोऽपि अशुक्लनिश्चय इति । निश्चयशब्द आत्ममात्रपरः, शुक्लशब्दः कर्माऽऽवतरणविशेषः । आचरणकृत्ये शुद्धः, सति त-स्त्रिणशुद्धः ॥ २ ॥

अथ व्यवहारस्य भेदं दर्शयति-

सद्भूतश्चाऽप्यसद्भूतो, व्यवहारो विधा जनेत् । तत्रैकविषयस्त्वाद्यः, परः परमतो मतः ॥ ३ ॥

व्यवहारोऽपि सद्भूतः पुनरसद्भूत इति भेदात्कां विधा द्विप्रकारः । तत्र आद्यः प्रथम एकविषय एककृत्याऽऽभिः स-

द्भूतव्यवहारः । परः परविषयः परकृत्याऽऽभिः सद्भूतव्य-वहार इति ॥ ३ ॥

उपचरितसद्भूता-नुपचरितभेदतः ।

आद्यो द्विधा च सोपाधि-गुणगुणित्विधीनात् ॥ ४ ॥ उपचरितसद्भूतमेवं, अनुपचरितसद्भूतमेवं च आद्यः एककृत्याऽऽभिः सद्भूतव्यवहारो द्विधा द्विप्रकारः । तत्र च सोपाधिकगुणगुणित्वेदात् प्रथमो भेदो जवति ॥ ४ ॥

यथोपचरितो भोके, जीवस्य मतिरुच्यते ।

यथा जीवस्य मतिज्ञानम् । अत्र हि मतिकथाधिः कर्माऽऽव-र-णकृत्याऽऽभिः सकलज्ञानत्वेन ज्ञानमिति कल्पनं सोपाधि-कथ, उपचरितो जातमिदम् ।

अथ द्वितीयभेदमाह-

अनुपचरितसद्भूतो-ऽनुपाधिगुणित्वतोः ॥ ५ ॥

उपाधिर्वादिनेन गुणेन अनुपाधिक आत्मा यदा संपद्यते, तदा अनुपाधिकगुणगुणित्वोर्भेदात्तदनुपचरितसद्भूतोऽपि द्वितीयो भेदः समुत्पद्यते इति ॥ ५ ॥

अथास्योदाहरणं श्लोकार्जेनाऽऽह-

केवलाऽऽदिगुणोपेतो, गुणयात्मा निरुपाधिकः ।

केवलाऽऽदिगुणोपेतः केवलज्ञानसहितः कर्मकृत्याभिर्भूतप्रज्ञा-नुपभवावाऽऽत्मको जीवो निरुपाधिकगुणोपेतो निरुपाधिको गुणो भवति । आत्मा हि संसारात्कल्याणम् अलक्ष्मणमितिऽऽव-रणपरिष्कृतप्रज्ञावभाषितः सोपाधिकगुणैस्त्वार्जितस्तद्भाषिते सोपाधिक आत्माने व्यपदेशमात्रं जवति । अत्र तु तद्भावे तद्-भावाद् निरुपाधिकगुणगुणित्वेदात्तदनुपचरितसद्भूतभेदोऽपि समुत्पद्यते । केवलाऽऽदिवरिति केवलस्यकत्वात् आदिवरिति तदुत्थानतनुगुणोपेतत्वात् केवलादिवरिति कथनम् ।

अथाऽसद्भूतव्यवहारस्यापीः प्रथमे भेदद्वयं प्रकटयन्नाह-
श्लोकार्जेन-

असद्भूतव्यवहारो, द्विवैवं परिकीर्तितः ॥ ६ ॥ (असद्भूतोति) असद्भूतव्यवहारोऽपि एवं पुरुषोक्तसद्भूतवद् द्विधा द्विप्रकारः परिकीर्तितः कथित इति ॥ ६ ॥

अथैतस्यासद्भूतव्यवहारस्य भेदद्वयं सोदाहरण-
पूर्वकं प्रकटयन्नाह-

असंश्लेषितयोगेऽप्यो, देवदत्तपनं यथा । स्यात्संश्लेषितयोगेऽप्यो, यथाऽऽस्ते देहमात्मनः ॥७॥

(असंश्लेषितेति) अत्र ह्योरपि भेदोऽप्येव, अद्यः अत्रे भवोऽप्यो मुख्यः प्रथमः, असंश्लेषितयोगे कतिपयसंख्याविषये उपचरितसद्भूतव्यवहारो जनेव । यथा-देवदत्तपनम् । इह धनेन देवदत्तस्य संख्याः स्वस्वामिनायकपदकं जायते, तद्वि कथितत्वात् उपचरितम् । यतो देवदत्तः पुनर्धनं चैककल्पं, न हि तस्मात्त्रिभद्रव्यत्वाद् सद्भूतज्ञानत्वात्करणेनासद्भूतव्यव-हार इति । तथा द्वितीयोऽप्यः संश्लेषितयोगे कर्मजसं-ख्यां जवति । यथा आत्मनो जीवस्य देहमिति आस्ते तिष्ठति । अत्र हि आत्मदेहयोः संख्यां देवदत्तपनसंख्यामिव कल्पनं नास्ति विपरीतभावात् । निवर्त्येत्त्वाद् वाचजीवसाधित्या-द्नुपचरितं, तथा निश्चयव्यवहारसद्भूतव्यवहार इति ॥७॥

अधोऽधिव्यवस्थामिच्छन्माह—

नयाश्रौपणयाश्रौते, तथा भूदानपाथापि ।
इत्थमेव समादिष्टं, नयचक्रेऽपि तत्कृता ॥ ७ ॥

(नवेति) येते नया उक्तकृष्णाः, च पुनरपनयास्तथैव औ
भूदानयो, अपि निश्चयेन इत्थममुना प्रकारेण एव, नय—
चक्रेऽपि दिग्गम्भरेवसेनकृते शाब्दे नयचक्रेऽपि, तत्कृता
तस्य नयचक्रेण कृता उत्पादकेन समादिष्टं कथितम् ।
यथायथा दिग्गम्भरेतानुगतनयचक्रेणपात्रपठितनयोपनयम्—
जनयाऽऽदिकं सर्वेभ्यो सर्वेऽहमप्रीतसदात्मानोऽप्युक्तियोऽनास-
मानतन्मात्रमेवाऽऽस्ते, न किमपि विंशत्वादिताऽऽतीति । ८ ।

अथ पुनरपि श्वेताम्बरदिग्गम्भरेभ्योः समागतनयच-
मुपदिश्यामाह—

यद्यपीहाप्रीतेनो न, तस्याऽऽस्माकमपि स्फुटम् ।
तथाऽऽप्युक्तमशौल्याऽमी, द्रव्यते वाऽऽन्तराऽऽभना ॥ ११ ॥

यद्यपि तस्य देवसेनस्य विद्यासलोऽपि, तथा अस्माकं
श्वेतभिक्षुणां स्फुटं प्रकटं यथा स्यात्तथा, इह द्रव्याऽऽदिवरिज्ञा-
नोपयोगिने नयाविचारे, अर्थज्ञेयो विषयमेवो मान्ति, उन्नयो-
रप्यर्थोऽऽश्रेयो विषयाजंस्त्वमेव, शब्दाऽऽश्रेयो किमपि पात्रान्तर-
त्वाद् न किमपि शोचः । यथा हि अर्थेऽप्यज्ञानवन्तस्तादिकाः,
शब्दस्याऽऽप्योजकत्वात् । तथाऽऽप्यसौ देवसेनो दिग्गम्भर उ-
त्क्रमशौल्या विपरीतपरिभाषया अर्थस्य तादृशान्वेन शब्दस्या-
तादृशान्वेन वा उन्क्रमशौल्या कृत्वा, अन्तराऽऽभना अन्तरपरि-
भाषेन ईर्ष्याशुभ्याद्, द्रव्यते विद्यते । ईर्ष्याशयो हि अन्तरपता-
पपर एव अभवति निष्कारणमेवेति । यतः—“ यद्यपि न मन्वाति
ज्ञानिः, परकीर्षो चरति दासो वाऽज्ञानम् । असमभ्रजंस्तु दृष्ट्वा,
तथाऽपि परिच्छद्यते भेतः ॥१॥ ” इति ब्रह्मनाद् यथोक्तजागवत-
सिद्धान्तद्वयपरिभाषां त्यक्त्वा स्वयोक्तृकथितसंस्कृतत्रायया
श्रीबीतरागोऽप्यधिव्यवस्थामशौल्या नवीनप्रभं विरचय्य प्रभावं
क्यापयतीत्यर्थः ॥ ६ ॥

(३०) अथ बौद्धिकमताऽऽजिमतविपरीतपरिभाषां दर्श-
यन्माह—

तत्त्वार्थेऽपि नयाः सप्त, पञ्चानु-ऽऽदेशान्तरेऽपि वा ।
अन्तर्ज्ञेयो समुक्तस्य, नवेति किमु कल्पते ? ॥ ११ ॥

तत्त्वार्थेऽपि नयाः सप्त उक्ताः, पुनरादेशान्तरे प्रतान्तरे तैवैव
नयाः पञ्च प्रतिपादिताः । तथा च तत्त्वार्थे—“ सप्त भूतनयाः,
पञ्च इत्यादेशान्तरे ” इति । शब्दः, समभिक्षुः, एवंभूत इति
नयाजकं शब्दमेव इति नाम्ना समुदासितानां त्रयाणामेवैकं नाम
शब्दनय इति ज्ञातेत, ततः प्रथमे चत्वारोऽऽस्तैः सह पञ्च नया
इति । अथैकैकस्य भेदानां शतमस्ति, तत्र च सप्तशतं तथा
पञ्चशतम्, एवं मतद्वयेऽपि भेदकल्पनम् । तयोक्तमाहयके—“ इ-
क्षिणे च लयविदोः, सप्त जयसत्वा इवेति पंचेव । इक्षो वि-
द्वा अपासो, पंचेव सत्वा जयानं तु ” ॥ (२३६४) यथा-
ह्येताः शास्त्रपरिभाषां त्यक्त्वा द्रव्याधिक्त्वार्थोक्तिकामानो-
प्यन्तर्ज्ञेयवितामेव उक्तुत्वे दरे कृत्वा नयः कथिताः, इति
किमु कल्पते देवसेनेन कः प्रपञ्चः कथिते ? ॥ १० ॥

पुनश्चार्थो कथयन्माह—

यदि पर्यायद्रव्याथे—नयो जिज्ञो विज्ञोकिती ।
४७४

अपिपानपिताऽप्यो तु, स्तुनकादश तत्कथम् ? ॥ ११ ॥

(यदीति) यदि पर्यायार्थेद्रव्याथेनयो जिज्ञो विज्ञोकिती युक्त
इती, तत्कथमेव नया इति कथम् ? अपिपानपिताऽप्यो सह
एकादश नया इति कथं न स्तुः, अपि तु स्तुः । ज्ञावार्थेऽस्त्व-
य-नेगमसंभ्रह्यवहारोदेवाद् आद्यो द्रव्याधिक्येण, पर्या-
याधिक्येणानुज्ञो—अनुज्ञुत्वं, शब्दः, समभिक्षुः, एवंभूत इति ।
अपिपानपितभेदाभापि सामान्यविशेषपर्यायो, तो च द्रव्य-
योययोऽपि । तथाहि—सामान्यं श्रिमकारय, ऊर्ध्वतासामान्यं,
तिथेकृतासामान्यं च । तत्र ऊर्ध्वतासामान्यं द्रव्यमेव, तिथेस्ता-
मान्यं तु प्रतिभ्यक्ति सहस्रपरिणामित्वात्कथं ध्वजजनपर्याय एव,
स्तुताः काशास्तरस्त्राग्निः शब्दानां सहेतविषया ध्वजजनपर्याया
इति प्राक्चनिकप्रसिद्धेः । विशेषोऽपि वैसहस्रपरिणामित्वात्कथः
पर्याय एवात्तमेवतीति, नैताभ्यामाधिक्यनयावकाशः ॥११॥

संग्रहे व्यवहारे च, यदीमी युक्त्यथ केवसम् ।
तदाघनतनयस्तोके, किं न युक्त्यथ इति तावपि ? ॥१२॥

अथ संग्रहे च पुनश्चवहारे यदि इमी अपिपानपितो युक्त्यथ,
तर्हि आघनतनयस्तोके तावार्थोऽऽप्यपर्यायोऽपि न युक्त्यथ इति ।
यदि एवं कथयथ अपिपानपितसिद्धेरित्यादिस्तुतेषु अपिपिता वि-
शेषाः, अर्थापिताः सामान्याः । तत्र अपिपिता व्यवहारोऽऽदिविशेष-
वधेषु अन्तमेवन्ति, अर्थापिताः संग्रहेऽनन्तमेवन्ति, तथा आद्येषु
प्रथमेषु, अन्येषु पाश्चात्येषु नयस्तोकेषु इमी द्रव्यपर्यायो
कथं न युक्त्यथ सतनयसम्बन्धसिद्धेरित्यादि विचारणीयम् । वि-
द्वान्ते श्रीजिनवाणी सतनयाऽवतारिका एवाऽऽस्ति, न न्यूना-
धिका । यतः—“सं किं तं नयः ? सप्त भूतनया पञ्चानां । तं जहा-
योगे मे १, संग्रहे २, व्यवहारे ३, उज्जुलुप ४, सहे ५, सम-
भिक्षुके ६, एवंभूत ७ ॥ ” इत्यादिसुतनयोऽपि हेयोऽऽस्तस्तु-
मार्थे त्यक्त्वा नया नय इत्यधिक्येजानां न साधीयसी ।
अथ अन्तर्ज्ञेयानां पृथक्करणमपि पिष्टपेषणमेवेति ॥१२॥ द्रव्या-
न् द्रव्याणां ।

(३१) व्यवहारनयास्तादृक्यमह—

अशुक्लाद् व्यवहारास्या—ततोऽनूसात्कल्पदर्शनम् ।
चेतनाऽचेतनद्रव्या—ऽनन्तपर्यायदर्शनम् ॥ ११ ॥

(अशुक्लादिनि) व्यवहारोऽऽस्त्वयाद् व्यवहारानामभेदाद्वाशुक्ला-
तो द्रव्याधिक्येणया सादृक्यवर्धनमनुत् । कीदृशं तत् ?
चेतनद्रव्यचेतनद्रव्यं चानन्तपर्यायाभ्याविशोभतिरोभावाऽऽ-
त्यक्तास्तेषां दर्शकं प्रतिपादकमिति । (११११) नयो ० ।
अशुक्लस्तु द्रव्याधिक्यो व्यवहारनयमतायोवज्ञाम्नी एकात्मन्ति-
त्यचेतनवस्तुद्रव्यप्रतिपादकसादृक्यवर्धनोभितोऽत एव तन्मता-
ऽनुसारिणः सादृक्याः सन्तो १ काण्ड ।

(३२) अथ वेदानि सादृक्यवर्धनयोः शुद्धाद्वाद्वाद्वा-
धिक्यप्रकृतिकम् यदुक्तं, तथाऽदिविशेष-
इत्या इद्वैधीजामावाराहते—

यद्यप्येतन्मतेऽप्यास्ता, निर्लेपो निर्गुणो विशुः ।
अध्यासाद् व्यवहारस्य, अज्ञानादेऽपि संमतः ॥ ११ ॥

(यद्यपीत्यादि) यद्यपि एतन्मतेऽपि सादृक्यमतेऽप्यात्मा
विज्ञेयः कर्तृत्वाऽदिविशेषरहितो निर्गुणो गुणव्यशुद्धयो विशु-
र्भावकमेति युक्तऽऽस्मानुपपन्नमेवोभयत्र युक्तित्वमेव । न च

भोक्तृत्वव्योपचारितत्वाऽऽत्मन्यनुपगमेन साक्ष्यदर्शने वेदा-
न्सदृशोपेक्षयाऽऽह्वयत्वं, यतोऽप्याह्वयं व्यवहारोऽप्यहोऽ-
पि संमतः, अज्ञाविद्योऽपि हि बुद्धिपुत्रात् ज्ञानाऽऽदीनारमनि
कल्पितानेवाऽऽनुपपद्यन्ति, न वासाधिकांमिति माधर्म्यं प्रकार
जनयोः शुक् इति विशेषः ॥ ११२ ॥

मत्पुताऽऽत्पनि कर्तुं, साक्ष्यानां प्रतिज्ञातिरिक्तम् ।

वेदान्तिनां त्वनिर्वाच्यं, मत् तद् व्यावहारिकम् ॥११३॥

(प्रत्युतेति) प्रत्युत वैपरीत्येन साक्ष्यानां मते कर्तृत्वम्, उप-
सक्तान्जोक्तृत्वाऽऽदि च, प्रातिभासिकमन्यस्थमेवाप्यथाऽऽरो-
पितम् । वेदान्तिनां तु प्रतेनान्तःकरणधर्मिणां कर्तृत्वाऽऽदीनां
कर्तृत्वम्, तत्त्व परमाधीनोऽस्यपि व्यवहारतः सांदिग्यं स्थूल-
व्यवहाराऽऽपुरोधादेः तद्वदो न पद्याह्वयत्वं स्यात्, अविद्यया
ऽऽप्यन्धर्ममात्मन्यवस्थाप्यनुपचारत्वे च व्यवहारत्वं कुण्ठ-
गतिनिश्चयत्वं चोत्तेजति साक्ष्यदर्शनेन एव शुक्तत्वं स्यादिति
प्रायः ॥ ११३ ॥

किञ्च-सत्कार्यवादिनादपि साक्ष्यस्य न व्यवहाराऽऽपुरो-
धिष्यत्वं, व्यवहारनयो हि कारकव्यापारान्तरमेव कार्योत्पत्ति
पश्यच्च सत्कार्यपक्षेनाऽऽश्रयते, न च कृमिकासत्कार्यानुपग-
गममात्रेणास्य व्यवहारपक्षपातित्वम्, तदनुपगमनेऽप्युत्प-
न्नमनुपगमने व्यवहारवद्भिर्वादिद्विभासावपेक्षीकरणपूर्वं
निगमनमाह—

अनुत्पत्तत्पक्षम्, निर्युक्ती नैगमे श्रुतः ।

नेति वेदान्तिनास्त्वोक्तयोः, संप्रहण्यवहारता ॥११४॥

अनुत्पत्तत्पक्षम् निर्युक्ती नमस्कारनिर्युक्ती नैगमे नैगमनये
श्रुतः " उपपत्ताद्युत्पत्तो, इत्यथ यथा नैगमस्सऽप्युत्पत्तो । से-
कात्वं ऽप्यनो, अह कसो तिविहसमिच्छा ॥ ११०६ ॥ " इति
(आद्यव्ययनिर्युक्ती) चन्नात् । तथा चानुत्पत्तिवादी
आद्यव्यय नैगमनयेकोपजीवी, व्यावहारिकोत्पत्तिवादी वे-
दान्ती च व्यवहारमपिमिति भावः । इति हेतोर्वेदान्तिनास्त्वो-
क्तयोस्तदर्थेनयोः संप्रहण्यवहारता संप्रहण्यवहाराऽऽप्यह-
वाह्यकल्प्याधिकप्रकृतिका न प्रवर्ति । तथा च संमती तयो-
क्तोः का गतिरिति भावः ॥ ११४ ॥

समाधत्ते तथापीतिज्ञेयम्—

तथाऽप्युपनिषद् दृष्टि-सृष्टिवादाऽऽत्मिका परा ।

तस्यां स्वप्नोपमे विषये, व्यवहारज्ञानोऽपि न ॥ ११५ ॥

तथाऽपि उपनिषद्देवान्तरात्मन्युत्पत्तः दृष्टिःसृष्टिवादाऽऽत्मिका
परा दृष्ट्याऽऽह्वयानुत्पत्ता, अन्वयगतत्वात्, तस्यां बाह्यास्त-
व्याजोपमे स्वप्नोपमे विषये जगति सति व्यवहारस्य लयोऽपि से-
शोऽपि नाऽस्ति, तन्मते आद्यव्यवहारस्य स्वप्नव्यवहारतुल्य-
त्वात् । तथा च मौनस्य वेदान्तरात्मन्येव व्यवहारापेतत्वं न
व्यवहारप्रकृतितया, किं त्वेकाऽऽत्मसंप्रहण्यवयवतया संप्रहण्य-
कृतितयाऽऽकाशोदकपातकणपल्लवदशमप्रवृत्त्यावे च येन नयप्रक-
ृतिःकथ्येति भावोऽन्येवास्तिनां मिथो विद्वद्व्यवहारानुत्पत्त-
्यपरहत्यानां व्यवहाराख्याससमर्थनेनाऽपि प्रतिभूतव्याहति-
रिति दृश्यम् ॥ ११५ ॥

साक्ष्यपशाक्षे च नानाऽऽत्म-व्यवस्था व्यवहारकम् ।

इत्येतावत्पुरस्कृत्य, विवेकः संमतवयम् ॥ ११६ ॥

(साक्ष्यपशाक्षे) साक्ष्यशास्त्रे च नानाऽऽत्मनां व्यवस्था प्रति-
निधनरूपमप्याऽऽदि व्यवहारकृत्तृवति इत्येतावत्पुरस्कृत्य ता-
त्पर्यविययोक्तृत्वाऽप्यं विवेकेः सम्मते । यद्युत-व्यवहारप्रक-
ृतिः साक्ष्यदर्शने, संप्रहण्यकृत्या च वेदान्तरात्मनिति वेदा-
न्तप्रकृतिभूतसंप्रहण्येवैव तथाविधयुक्तत्वाऽऽत्मनो भेदक-
रणेन संप्रहण्येवभेदकत्वमन्यसमर्थत्वात् व्यवहारप्रकृतिकत्वं
साक्ष्यदर्शनस्य विवक्षितमिति तात्पर्यम् । तेन सत्कार्याऽऽद्योऽं
व्यवहारप्रकृतित्वाऽऽभावेऽपि न कृतिः, आगमन एव सकलशा-
स्त्रप्रयोजनभागित्येन मुख्यत्वात्, मुख्योद्देशेनैव च नयानां प्र-
कृतिविकृतिचिन्ताया युक्त्यादिति प्रायः ॥ ११६ ॥ नयोः ।
अथ च नैगमसंप्रहण्यव्यवहारकल्पितव्यो नयाः शुद्धशुद्धिर्मां
कल्प्यास्तिकप्रतभिक्षिताः, अज्ञानप्रवृत्तसमिभिकर्तृभूतास्तु
ह्युक्तानारतम्यतः पर्यायनयनेद्राः । तथाहि-संप्रहण्यं तात्पर्य-
रहितमेव । येषां तु मने न नैगमनयस्य सद्भावस्तस्य स्वकल्पमेव
कार्यतम्, राशयन्तरापलम्भं नित्यत्वमात्यन्तं च नयसीति निग-
मव्यवस्थाऽऽनुपगमपरो नैगमनयः । निगमो हि नित्याऽऽनित्य-
सदसकृत्कालकालकल्पेषु जावेत्प्रास्तसाकार्यस्वजायः सर्व-
थैव धर्मधर्मिनेन संपद्यत इति । स पुनैर्नैगमोऽनेकथा व्यव-
स्थितः, प्रतिपत्तुरनिगमयशाक्यव्यवस्थानात् । प्रतिपत्तुराद्य
नामाभिप्रायाः । यतः कैश्चिद्वाहुः— "पुरुष एवेदं सर्वमित्यादि "
यदाभिलोक्यम्— " ऊर्ध्वमूलमथः शास्त्र-सम्भृतं प्राब्रूयत्यथम् ।
ऊर्ध्वसि यस्य पणानि, यस्मै वेदं स वेदवित् ॥११७॥ " इति
कथननामदेर्कैश्चिदनुपगतानो देवा, ज्ञानत्वंऽपि तस्य कर्तृ-
त्वाऽऽकृत्यभेदाऽऽपरैरात्मिनाः । कर्तृत्वेऽपि सधर्मतेरभेदः, नसर्व-
गतत्वेऽपि शरीरव्यापकत्वात्सिन्धोः भेदः, व्याप्युत्तैरविकल्प्या-
ज्ज्ञेद एव । अपरैस्तु प्रधानकारिणं जगदनुपगतं, तथापि से-
श्वरनिरीश्वरभेदाऽऽनुपगतं, अर्थितेन परमाद्युत्पत्तव्यव-
हण्यगतं जगत्, तथापि शेषानिरीश्वरभेदाऽऽनुपगतं, से-
श्वरपक्षेऽपि स्वकृत्कर्मसापेक्षानपेक्षानुत्पत्तां तद्व्यवस्था एव ने-
दाऽऽनुपगतम् । कैश्चित्स्वभावकायव्यवहाराऽऽदिवादाः समाख्याताः,
तेषां प सापेक्षानापेक्षानुत्पत्ताऽऽनुपगतं भेदव्यवस्थाऽऽनुपगतत्वं ।
तथा कारवं नित्यं कार्यमनित्यमित्यपि त्रैत कैश्चिदनुपगतम्,
तथाऽपि कार्यं स्वरूपं नियमन त्यजति, न सत्ययमापि भेदाऽऽनु-
पगतम् । एवं सूत्रैरेव सूत्रेणारज्यते, सूत्रैर्नूतैर्नूतैर्मित्याद्य-
नेकथा प्रतिपत्तभिप्रायतोऽनेकथा निगमनभावेनैगमोऽनेकधः ।
व्यवहारनयस्वभावस्तसमस्तभेदादेकप्रत्युपगच्छतोऽव्यवहारीकृत-
भेदनिष्कल्पनव्यवहारविरोधप्रयत्नः कारकत्वापक्षेने र्वाक-
ल्पनाऽऽनुरोधेन व्यवहारमारचयन् प्रवर्तेते इति कारणस्याऽपि च
सर्वथा नित्यत्वं, कार्यस्याऽपि नैक-ततः प्रकृत्य इति । तद्वन्न
न कदाचिद्विनीह्यं जगदिति प्रकृतोऽयं व्यवहारो न केनाऽपि
प्रवर्धते, अन्यथा प्रवर्तकत्वस्याप्रसक्तिः, ततो व्यवहारभूयं
जगत् । न च प्रमाणाविषयोऽहोः पक्षोऽऽनुपगमनं युक्तः, अद्यपरि-
कल्पनाप्रसक्तेः । दृष्टानुरोधेन अद्यपरिचयं वस्तु कल्पयितुं युक्तम्,
अन्यथा कल्पनासंभवादि । संप्रहण्यमनुपगतत्वात्स्वल्प-
काक्षोऽप्रतीतपथाऽऽनुत्पत्तौ प्रतिपत्तः गौरवपरिहारेण प्रमाशु-
प्रमेयप्रतीतप्रतिपादनं व्यवहारप्रतिस्वल्पे परीक्षकैः समाधि-
मिति व्यवहारनयानिप्रायः । ततः स्थितं नैगमसंप्रहण्यव्यवहारानां
कल्प्यास्तिकनयप्रभेदत्वं, विषयभेदक्षेत्रं प्रतिपादितः ।

तदुक्तम्-

“ शुकं द्रव्यं समाश्रित्य, संग्रहस्तददृष्टितः ।
 नैगमव्यवहारौ स्तो, शेषाः पर्यायसामानताः ॥ १ ॥
 अन्वयेषु हि सामान्य-मन्त्रिणज्ञानकारणम् ।
 विशेषोऽप्यन्वयेषु, मन्त्रतः नैगमो नयः ॥ २ ॥
 सद्रूपताऽनतिक्रान्त-स्वस्वप्राभाविदं जगत् ।
 स साकपतया सर्वं, संशुद्धं संग्रहो मतः ॥ ३ ॥
 व्यवहारस्तु तामिष, प्रतिबस्तुव्यवस्थिताम् ।
 तथैव दृश्यमानत्वाद्, व्यवहारयति वेदिनाम् ॥ ४ ॥ इति ।
 पर्यायनयमेदां श्रुत्वाऽऽश्रयः ।
 “तत्र श्रुत्वनांतिः स्या-च्छ्रुत्पर्यायसंभिता ।
 नेम्बरस्थेषु भाष्येषु, भाषास्थानविद्योगतः ॥ १ ॥ सस्म १
 काण्ड ।

(३३) यद्येवं संग्रहव्यवहारौ वेदान्तितादृक्कथं नैगमप्र-
 त्तको, नैगमनयस्तादृक् कथं दृश्यनस्य प्रवर्तकः, इति
 जिज्ञासायामाह-

हेतुमत्तस्य कस्याऽपि, शुद्धाऽशुद्धो न नैगमः ।
 अन्तर्भावो यतस्तस्य, सद्गृह्यव्यवहारयोः ॥ १.१.७ ॥
 (हेतुनि) सामान्यविशेषोऽनुजनप्राहित्वेन शुद्धाशुद्धो नैग-
 मः कस्याऽपि मनस्य दृश्यनस्य न हेतुने प्रकृतः, यतः सामा-
 न्यप्राय प्रवृत्तस्य संग्रह एव, विशेषप्रायश्च प्रवृत्तस्य व्य-
 वहार एवात्मसंभव इति । तदनुजनयिजं स्वामाननेवाहात्मना-
 नस्य न निबद्धं प्रकृतित्वमभिजातं युज्यत इति ॥ १.१.७ ॥

कृतस्ताहि वैशेषिकदर्शनमुपगमं, कथं वा तस्य न सन्व-
 कस्य च, इत्याकाङ्क्षायामाह-

द्वार्यां नयाऽप्यामुर्ध्वीत-यपि शाकं कथाऽशुनि ।
 अन्वयोऽन्यनिरपेक्षत्वा-न्मिथ्यायसं स्वयताव्रह्मात् ॥ १.१.८ ॥

(आश्चर्यामिति) द्वार्यां सामान्यविशेषप्राहित्व्यां संग्रहव्य-
 वहारार्यां नयाऽप्यामुर्ध्वीतं पृथक् व्यवस्थापितमपि कथाऽ-
 शुनि कथाद्वयमिना शाकम्, अन्वयोऽन्यनिरपेक्षत्वात्परस्पर-
 विरुद्धत्वपर्यायोभयावगाहित्वात् स्वमतप्राहात् स्वकल्प-
 नाऽमिनिषेशात्मप्रायश्च ॥ न हि नयाऽप्यामुर्ध्वीतस्य शाक-
 स्य सत्यत्वप्रयोजकं, किं तु यथास्थाने तद्विनिर्योगः । स च
 स्वप्रयुक्तसङ्गद्वयेत्यवयवप्रज्ञानां स्याद्वाङ्मार्गान्तरां परस्पर-
 साक्षात्कार्यां तात्पर्यावयवतया संघटते, एकतरस्याऽव्यता-
 पर्ये संसक्तविराहनाया अपदिहारात् । एतद्-“ जे व-
 षिञ्जिष्यन्त्या, संजुञ्जेऽनु हेति वपुः । सा ससजवपुष्यवणा,
 सिञ्जतविराहया आद्या ॥” इति । एदिह सामान्यविशेषयो-
 गः कुनस्तरात्मन्येषां प्रज्ञानामिति स्फुटमेव मिथ्यात्वम्, जतिरि-
 क्तज्ञानाम्प्रतिशेषापेक्षां विना सासाामान्याव्यविशेषयोरेव व-
 रुनुमात्रस्य स्वत एव सामान्यविशेषाऽभ्यन्तकत्वमित्येवैवैव व-
 यावक्यद्वयविनिर्योगकत्वात्, अन्यथाऽनवकत्वात् । तद्विदुक्त-
 “सगोऽनुशुचित्यवित्कृत्माजो, भाषा न भाषान्तरनेयकताः ।
 पराऽऽभ्यन्तकाऽहताऽऽभ्यन्तकाद्, द्वयं वत्सोऽङ्कुराः स्वक-
 ण्ति ॥४॥ (स्वा०) इति । एतेन नैवाधिकदर्शनमपि व्याख्यातम्,
 परार्थप्रमाणाऽऽभिज्ञेवं विना भाष्यस्तस्य वैशेषिकदर्शनसमा-
 विषयव्यापिति दिग् ॥ १.१.८ ॥

ननु संग्रहव्यवहारयोरेव विषयविवेकेन नैगमस्याभ्यन्तर्गो-
 तस्य पर्यायेषु किं बीजम् । अर्थावेऽपि किञ्चित्कल्पव्यवस्था
 इति चेत्, तर्हि दृष्टं स्वतन्त्रद्वयपर्यायोभयविषयत्वमेव तथाभ्यन्तु ।
 तथा च तत्र एव कथाद्वयमतीत्युक्तं परिष्कारपूर्वमाह-
 स्वतन्त्रव्यक्तिसामान्य-प्रहा येऽत्र तु नैगमे ।
 औत्सुक्यसमयोत्पत्तिं, श्रुदे तत एव हि ॥ १.१.९ ॥
 (स्वतन्त्रेति) स्पष्टः । अत्र बाये प्रदर्शित्वान्वयेन दृश्यपर्याय-
 रूपमुपयमपि परस्परवैषिकमेकत्र विद्यत इत्यभिप्रायो नैगमो-
 ऽशुद्धकल्पव्यक्तिकप्रकृतिरिति सम्मानित्वात्परस्परोऽप्योति ध्वे-
 यम् ॥ १.१.९ ॥

श्रुत्वाऽऽदितः सौवा-न्तिकवैजायिको क्रमात् ।
 अम्वन् सौगता योगा-चारमाध्यमिकाविति ॥ १.१.१० ॥

(अशुत्वाऽऽदित इति) श्रुत्वाऽऽदितः श्रुत्वाऽऽदितस्य सम-
 क्रमवैयुक्त्यः क्रमात् सौत्रान्तिकवैजायिकयोगाचारमाध्यमिका
 इति अन्वयः सौगता अशुत्वाऽऽदित्यन्वयः ।
 एतेषां स्वकप्रमेतेन कश्चन हेतव-
 “ अयो ज्ञानसमन्वितो मतिमता वैभाषिकेभ्यस्ते,
 प्रत्यक्षो न हि बाह्यवस्तुविसरः सौत्रान्तिकैराश्रितः ।
 योगोऽऽचारमतात्तुंगरजिमत साकारबुद्धिः परा,
 मन्वन्ते यत मयमाः कुनधियः सन्व्यां परं संविद्म् ॥” इति ।
 एतद्विशेषाऽवगमपुष्पमवार्थिता तु मद्रकृतज्ञताद्वयं परिशील-
 नीयम् । अत्र वैभाषिकस्य शब्दनयपक्षप्राप्तियं, नित्यामिन्वय-
 शब्दाव्यपुष्पताऽनुपगमात्, ज्ञानादव्यवस्थापेयपक्षकत्वं जन-
 यार्थप्रधानत्वात्वावगन्तव्यम् । योगाचारमाध्यमिकयोश्च श्रु-
 त्वात्तरत्वेन सममिक्रमवैयुक्त्यवितिः ॥ १.१.१० ॥
 नपसंयोगतः शब्दा-सुद्वाराऽऽदित्यं विस्तरः ।

कियान् वाच्यो वचस्तुल्यसंख्या अभिहितानयाः ॥ १.१.११ ॥
 (नयेति) शब्दाऽऽकारऽऽदित्यं करुणसहित्वाऽऽदित्याऽऽकार-
 च विस्तरं नयसंयोगो नामानयमर्थः, आदित एव तत्रप्रवृत्तौ
 नामानयविषयज्ञानमुपजीवनात् । अन्वयथा सार्थावर्धत्वाऽनु-
 पत्तिः । अत एव सीमासका अपि रूपपर्याययोः सार्थजनीन-
 नेदाभेदाऽऽनुपपत्तये व्यवहारनयमानन्वयविनिर्वाहः विव्य-
 तोऽवकल्पितप्रहाय ज्ञाते शक्तिमुपपत्तये संग्रहव्यं चादि-
 यमाणाः स्वमतप्रवृत्तौ नयसंयोगमेवाऽऽदावपेक्षन्ते । येषु सीमां-
 सकमतस्याऽऽदित्याऽऽकारव्यवहारनयप्रकृतियं स्वमतिवृत्तौ
 नाममिक्रमव्यवहारे जायते, “तच्छब्दाद्येयोऽनित्यसंबन्धमात्रावा-
 येक्या, औपचितिकस्तु शब्दस्यावेत् ॥” इति, तत्रचूने सौ-
 त्वात्तक इत्यस्य विपरीतलक्षण्या नित्य इति व्याख्यानं ।
 पुर्वुत्संकेतापेक्षावामनवकत्वां नित्यपदसंख्याऽनुपपत्तय एव ।
 प्रवृत्तिसूक्ष्मव्यवहारोऽऽद्यतः शब्दाऽऽदित्येवपर्यायोऽन्वयात् । तु
 नयसंयोगव्यवहारेण । अन्वया-शब्दनुमासनेनैव स्फुट-
 विचारे शब्दसाम्यसंग्रहप्राधान्येन नयसंयोगजत्वं न स्यात्, न
 यसंयोगजत्वे शब्दाऽऽदित्यां कथं न स्वमतप्रवृत्तयविति चेत्, मू-
 हनयान्तेषां यथावद्विनामाकरण्यात् । अत एव यथावद्वयविभा-
 गविकीर्षया “सिद्धिः स्वादादात्” ॥ १.१.११ ॥ इति (हेम०) वृत्तमुप-
 न्यस्य श्रीहेमचन्द्रः कथं शब्दनुमासनेनाऽऽकारस्य स्वमतप्रवृत्तयं
 दृष्टमावययमाविक्रमः । सङ्गेप्रमात्रेणैव उक्तं विस्तरः कि-
 यात् वाच्यो, हि यतः, वचस्तुल्यसंख्या नया अभिहितः ॥ १.१.११ ॥

स्वाद्वादित्येभ्यः, तैस्तावन्तः परामयाः ।
हेमोपयुज्य तदियं, दर्शने नययोजना ॥ १३१ ॥

(स्वाद्वादित्ये) तैमैषेः स्वाद्वादित्येभ्यः स्वाद्वादिकभाष्य-
तापदितैस्तावन्तो बह्व्युत्पत्त्यसंबन्धा एव परामयाः परस्तिता-
न्ता प्रवर्तित, अभिहितेष्टान्धितनवत्यस्यैव परसमयसङ्ग-
त्वात् । इदमुक्तं सम्प्रतिपत्तीयकाये-“आचर्या बह्व्युत्पत्त्या,
तावद्वाच्ये च कुतः नययथा । आचर्या खयथा, तावद्वा
येव परसमया ” ॥ ४७ ॥ एतावन्तु नयेष्विच्छाकल्पितसं-
योगस्येदेभ्यः समवायान्तराक्षेपकः सुज्ञान एव, इयं दर्शने
नययोजनापयुज्य हेत्वा, न त्वापातत एव; आपातज्ञानस्य
स्वसंभयपरसमयविपर्ययसफलात्वात् । अत एव बह्व्युत्पत्ति-
विचारे-“जे पक्षेभ्यः विच्छा, जीवा परसमयगतिविधिबिद्धा ।
आचर्यावाच्ये नित्या, ते सगसमया नुयेयव्या ” ॥ १ ॥
इति देगम्बरं बचनं बह्व्युत्पत्त्यै स्वसमयविच्छातताम-
न्निष्पन्नयाः । इत्यादितामिमायाः स्वसमया, पर्यायादिता-
मिमायाः परसमय इत्यस्य स्वाद्वादित्येपेक्षत्वात्नय-
वाच्यमैवेतिविति चत्, तर्हि प्रवचनप्रक्रियासुवादाने क इवा-
स्योपयोगः ? स्पृष्टसुखनयापानां कर्मधुर्यादानस्यैव शा-
स्त्राद्येत्वादिति सुगुणन्यममात्रमेतत् । यद्यपि प्रायश्चित्तानां
जिनान्दसिक्तसंनप्रयुतीनां स्वस्वतापयैविकरुचिष्ये सुधे
परतीर्थिककर्मप्रताप्रतिबन्धप्रतिपादनं, तद्यप्यभिनिवेशेन के-
न्दरा प्रायश्चित्तकल्पवितरिति । तत्र परतीर्थिकपदं जिनपर-
स्वप्रायासतात्पर्यानुसारितिरुदम; अत एव नवाभिमायेषु प्रवृत्त-
त्वादिति हेत्वनिधानोपपत्तिः । अत एव च नवाभिमायेषोऽप्य-
समाधानसम्प्राप्तिर्होमविधौ विहितमिति । एवमन्यभाष्ये दर्श-
नययोजनास्यापयुज्यो विधेयः समयविच्छातिः ॥ १३१ ॥ नयायः ।

(३४) के पुनरेतु नयेष्वेवप्रमाणाः, के च सम्भनया इति
दर्शयन्ति-

एतेषु चत्वारः प्रथमेऽप्यनिरूपणमखत्वादर्थनयाः ॥ ४४ ॥
शेषास्तु त्रयः शब्दवाच्यत्वाऽर्थगोचरतया शब्दनयाः ॥ ४५ ॥
कः पुनरत्र बहुविधयः, को वास्वविषयो नव इति विवेचयन्ति-
पूर्वः पूर्वो नयः प्रजुरगोचरः, परः परस्तु परित्यवि-
षयः ॥ ४६ ॥

तत्र नैगमसंग्रहयोस्तावन् संग्रहो बहुविषयो नैगमात्परः, किं
तर्हि नैगम एव संग्रहात्पूर्व हेत्वाहुः-

सन्मात्रगोचरतात्संग्रहाभैगमो जावाऽजावज्जिकत्वाद्
ज्मविषयः ॥ ४७ ॥

मावाऽभावभूमिकत्वात्त्रावाऽभावविषयत्वाद्, भूमविषयो ब-
हुविषयः ॥ ४८ ॥

संग्रहात् भ्यवहारो बहुविषय इति विपर्ययप्रमास्वन्ति-
सद्विषयमकाशकाचपरवहारतः संग्रहः समस्तसत्समूहोप-
र्शकत्वाद् बहुविषयः ॥ ४९ ॥

भ्यवहारो हि कतिपयाद् सत्यकाराद् प्रकाशवतीत्यवविष-
यः, संग्रहस्तु सकलसत्यकाराणां समूहं व्यापयतीति बहु-
विषयः ॥ ४९ ॥

भ्यवहारात् श्रुतुत्तुो बहुविषय इति विपर्ययसं निरवत्यान्ति-
वर्चमानविषयाहृत्तुत्तुाद्बह्व्यवहारसिकालविषयाऽवबन्धि-
त्वादनव्यपार्थः ॥ ४९ ॥

वर्तमानरूपमात्रवाच्यनिर्णयस्युत्तुत्तुः स्वव्यवतीत्यस्तावन्वि-
षयः, भ्यवहारस्तु काश्चित्तवचनार्थेऽन्तात्मवचन्यत इत्ययमन-
व्यर्थ इति ॥ ४९ ॥

श्रुतुत्तुवाच्यो बहुविषय इत्याशङ्कामसारायन्ति-

कालाऽऽदिनेन भिजायोपदर्शिनः शब्दाहृत्तुत्तुस्तद्विप-
रीतवदकत्वान्माह्यार्थः ॥ ५० ॥

शब्दनयो हि कालाऽऽदिनेदाङ्गिभ्रमसंभ्रमपद्यद्यतीति स्तोकि-
षयः, श्रुतुत्तुस्तु कालाऽऽदिनेदोऽप्यन्निर्णय सुचयतीति
बहुविषय इति ॥ ५० ॥

शब्दात्समभिकदो महार्थ इत्योरेकां पराकुर्वन्ति-

प्रतिपर्यायशब्दमर्थभेदमज्ञीप्ततः समभिकदाच्छब्दस्ताद्वि-
पर्ययाऽनुवायित्वात् प्रवृत्ताविषयः ॥ ५१ ॥

समभिकद्वनयो हि पर्यायशब्दानां म्युत्पत्तिभेदेन भिजायता-
मथयत इति तनुयोचरोऽसौ, शब्दनवस्तु तेषां तद्वनेदेनाऽप्ये-
कार्यतां समथयत इति समभिकविषयः ॥ ५१ ॥

समभिकदादेवभूतो भूमविषय इत्यप्याहुः प्रतिपत्तिनि-
प्रतिविधिं विजिण्यमर्थं प्रतिमानानादेवैवजुतासमजि-
रु-

दस्तदन्वयाऽर्थेऽप्युत्पत्त्यान्माहोगोचरः ॥ ५२ ॥
एवंभूतनयो हि किञ्चिदेन भिज्मर्थं प्रतिजानीत इति
तुच्छविषयोऽसौ, समभिकद्वस्तु तद्वनेदेनाऽप्यभिन्नं भावमजि-
प्रतीति प्रवृत्तविषयः ॥ ५२ ॥

अथ यथा नयवाक्यं प्रवर्चते तथा प्रकाशयन्ति-

नयवाक्यमपि स्वविषये प्रवर्चमानं विधिप्रतिषेधाज्ज्यां
ससृज्जीमनुव्रजति ॥ ५३ ॥

नयवाक्यव-प्रागुक्तानिकलाऽऽदेष्टास्वक्यं; न केचन स-
कलाऽऽदेष्टास्वभावं प्रमाणवाक्यमित्यपिशाब्दाऽयैः । स्वविषये
स्वाग्भिये प्रवर्तमानं विधिप्रतिषेधाज्ज्यां परस्परविभिन्नार्थनय-
न्यसमुत्पत्तिविधाननिषेधाज्ज्यां कुरवा ससृज्जीमनुव्रजति, प्रमा-
नससृज्जीवदेताद्विचारः कथंभ्यः, नयससृज्जीमनुव्रजति, प्रमा-
नत्वात्स्वैवकारस्य च प्रयोगसङ्गत्वात् । तासां विकलाऽऽदे-
ष्टावदेव सकलाऽऽदेष्टाऽऽस्तिकायाः प्रमाणमसृज्जीमनुव्रजा विरो-
धव्यवस्थानात् । विकलाऽऽदेष्टास्वभावा हि नयससृज्जी, व-
स्वभंशमात्रप्रकृतत्वात्; सकलाऽऽदेष्टास्वभावा तु प्रमाणससृज्जी
सम्पूर्णवस्तुस्वरूपप्रकृतत्वादिति ॥ ५३ ॥ रत्नाः ७ परिः ।
यावदेवंभेदाभेदकं बह्व्युत्पत्त्यर्थे भेदस्य पर्यायोधि-
कविषयस्य द्वैविध्यमाह-

सो पुण्य समासस्रो विषयैर्जगत्प्राप्यो य च अत्यथिप्रो य ।
अत्यथिप्रो य अजिथो, जइयन्तो बंजणविषयो ॥ ५० ॥

स पुनर्विभागः समासतः संज्ञेयोतः भ्यञ्जननिवतः शब्दनय-
निष्पन्नोऽप्येयित्वात्पर्ययनिष्पन्नश्च, तथाऽऽद्यगतस्तु विभा-
गोऽनिकः संग्रहस्तवहारऽऽनुत्पत्त्यर्थप्रधाननयविषयोऽर्थपर्यायो-
ऽनिकोऽसद्वक्ष्यतीतितामागतव्यक्तिकलाभिजायपर्यायकृत्वा-
त्तद्विषया नया न्ययथेगतो विभागोऽनिक इत्युच्यते ।

भास्वो व्यवहृतविषय इति विहितः शब्दपर्यायो भि-
न्नोऽग्निधामिकाग्निधान एकः, एकाग्निधानैक इति कृत्वा
समानमित्युक्त्या कालाऽऽदिरनकशब्दो घटः कुम्भ इत्यादि-
क एकयो इति शब्दमयः । समजिकदन्तु-भिन्नानिधेयौ घट-
कुट्टशब्दैः भिन्नभूतिसिद्धिस्तथात्र सः। अदिशब्दवदित्येकार्थं
एकशब्द इति मन्यते । एवंभूतस्तु चेष्टासमय एव घटो घट-
शब्दवाचकः, अन्यथाऽनिसङ्गात् ।

तदेवमाभिधोऽर्थो वाच्योऽप्ये त्वजिज्ञासौ घटशब्द इति
मन्यते यत्तद्वन्तो विज्ञकेन स्वकर्मणैकमेकं च
वस्तुत्वं तदनन्तप्रमाणमित्याख्यातमाह-

एगद्वियमि जे अ-त्यपज्जावा वणपज्जावा वा ।
तीयाऽण्णागपज्जाया, तावच्चयं तं इवच्च दव्वं ॥ ३१ ॥

एकस्मिद् जीवाऽऽदौ चत्पेऽर्थपर्याया अर्थप्राहकाः सङ्घ-
ध्ववहारजुंवाक्यास्नदुप्राह्या धाऽर्थभेदा वचनपर्यायाः हा-
ब्दनयाः शब्दसमभिकद्वैतुतास्तत्परिच्छेदा वस्तुवशा वा, ते
धातौतास्मागतवर्तमानरूपतया स्वेदा विधत्ते, विवृताः, विव-
र्तितम्यत् इति, तेषामानन्त्याद्भ्रस्तपि तावत्प्रमाणं अस्ति ॥ तथा
दि-अनन्तकालेन सुषेण वस्तुना संवायस्मानां परस्परानुगमे-
नासादितत्वाद्दश्यानुष्णावस्थानां कथाऽद्वयनन्यत्वाद् घटाऽऽ-
दिवस्तु क्तुपुरुवाऽऽदिकेणऽपि कथाऽद्विवृतामिति सर्वे सर्वा-
ऽऽत्मकं कथाऽद्विदिति स्थितम् । इदमेतं चैकं पुरुषत्त्वमनो-
तानागतवर्तमानरूपगुणकर्मासामान्यविशेषपरिणामाऽऽत्मकं
युगात्मकेणापि तत्तथा नृतेषु, एकानासन उपादायोपात्, सतश्च
निरन्वयविनाशासंजवादेति प्रिणपादितव्यम् ।

एवं तावद् बाह्याऽप्यन्तर्भेदेन द्विविधस्याऽपि वस्तु-
नोऽनेकान्ताऽऽत्मकत्वं प्रतिपाद्य तत्रप्रतिपा-
दनवाक्यनयानामपि तथाविधमेव स्व-
रूपं नाम्याद्गहनमस्तीति प्रति-
पादयन्नाह-

पुरिसम्मि पुरिससदो, जम्माऽऽदं मरणकालपज्जतो ।
तस्स उ बाह्याऽऽद्या, पज्जवज्जोया बहुविपपणा ॥ ३२ ॥

अथवा-अर्थव्यञ्जनपर्यायैः शक्तिव्याकरुणनरैरनुगतोऽर्थः
साविकल्पो, निर्विकल्पकश्च । प्रत्यक्षतोऽवगत इति इदानीं पुरुष-
दृष्टान्तद्वारेण व्यञ्जनपर्यायं तद्विकल्पत्वानिबन्धनमर्थपर्यायं च ।
तत्र साविकल्पव्यतिरिक्तमाह-"पुरिसम्मि" इत्यादिना सुषेण,
स्मृतीतानागतवर्तमानान्तराध्वन्यपर्यायाऽऽत्मके पुरुषवस्तुनि
पुरुष इति प्रसङ्गो यस्याऽस्ती पुरुषवाद्भक्त्याचयोऽर्थो जन्माऽऽ-
दिर्मैरनपर्थतोऽभिक इत्यर्थः, पुरुष इत्यभिज्ञानिधानप्रत्य-
यव्यवहारप्रसूतोः । तस्यैव बाह्याऽऽद्याः पर्याययोगोः परिशुति-
संबन्धा बहुविकल्पना अनेकान्तैः प्रतिक्षणस्तुपरिणामान्त-
र्युता भवन्ति, तत्रैव तथा व्यतिरेकज्ञानोत्पत्तेः । एवं च स्यादेक
इत्यविकल्पः, स्यादेक इति साविकल्पः सिद्धः । अन्यथाऽभ्युप-
गमे तदत्राव धेति विपक्षः " अस्त्यि चि क्षिभिव्यवर्त् (३३) "
इत्यन्तरमाधया भाषां कुर्यादित्यति, द्वितीयापत्तितिकया न ।
गाथायैस्तु-पुरुषवस्तुनि पुरुषवन्निर्व्यञ्जनपर्यायः, सोप्यो
बाह्याऽऽदिधर्मकज्ञापऽर्थपर्याय इति गाथास्तमुदाधायैः । ननु
कोऽयं पुरुषशब्दः, कथं वा शब्दोऽर्थस्य पर्यायः, ततोऽप्यन्तभि-
न्नाह- घटस्वैव परः ॥ (३२) सम्म ० १ काण्ड ।

यश्च कथं शब्दो वस्तुवन्तरत्यापुरुषाऽऽद्यैवस्तुनो धर्मः, येनाऽस्ती
तस्य व्यञ्जनपर्यायो भवेदित्युक्तम् । तत्र नामन्याऽभिप्रायात्
"नामनामवतोरभेदात्" पुरुषशब्द एव पुरुषार्थस्य व्यञ्जनपर्या-
यः । यद्वा-पुरुष इति शब्दो वाचको यस्याऽऽर्थागतत्वाच्चयसंभवा-
को पुरुषशब्दः, स चाभिधेयपरिणामको व्यञ्जनपर्यायः कथं नाऽ-
र्थधर्मैः, स च व्यञ्जनपर्यायः पुरुषोपरिणामकोऽऽप्युक्तविनाशा-
ज्ञवतीति जन्माऽऽदिरनसमयपर्यन्त उक्तः, तस्य तु बाह्याऽऽद्य-
यः पर्याययोगो बहुविकल्पः, तस्य पुरुषाभिधेयपरिणामवतो वा-
क्तुमारोऽऽद्यस्तपोपलम्भमाना अर्थपर्याया भवन्त्यनन्तरुपाः ।
एवं च पुरुषो व्यञ्जनपर्यायको, बाह्याऽऽदिविस्ववर्षपर्या-
यको, यथा पुरुषस्तथा सर्वे वस्तुविकल्पे वा, सव्यस्य त-
थैवोपलब्धेः, अन्यथाऽभ्युपगमे एकात्मरूपमपि तत्र भवेदिति
दृश्येथाह-

अस्त्यि चि क्षिभिव्यवर्त्, पुरिसं जं भवउ पुरिसकात्मिम् ।
सो बाह्याऽऽदिविषयं, न ह्यहं तुल्लं वयाविजा ॥ ३३ ॥
अस्तीत्यर्थं निर्विकल्पं निष्कान्ताशेषनैदस्त्वरूपं पुरुषमेककपं पुरु-
षद्रव्यं यो ज्ञावति पुरुषकथं पुरुषोत्पासत्तया एवाऽऽत्मी बाह्याऽऽदि-
भेदं न ज्ञाने, बाह्याऽऽदिभेदकपतया नाऽऽतीत्यमेव व्यवासाति
प्राप्तुयात्, नार्थ तत्पतया अपरमसौ पश्येदेवं वा भेदरूपमेव
तत् पुरुषवस्तु प्रसज्यते, तुल्यं वा प्राप्नुयात्, नद्वयभेदकं बाह्या-
ऽऽदिव्युत्पत्त्येव भावकपतया प्राप्नुयात् । ज्ञाप्रतीतावभेदस्याप्यप्र-
तीतरभाव इति भावः । यद्वा-अस्तीत्यर्थं निर्विकल्पं-निष्कान्ताति
विकल्पवा भेदो यस्मिन् पुरुषद्रव्ये ताविकल्पकं भेदकं पुरुषं
तस्वकल्पतामकाले ज्ञाप्यन्ती बाह्याऽऽदिविकल्पं न पुरुषं
तद्वर्तमानं चर्यतुल्यनामेवाऽस्ती प्राप्नुयात्, अत्राऽपि पूर्ववत्
नद्वयत् तद्व्यवहारोच्चेदप्रसक्तोरिति भेदाऽऽभेद-
रूपमेव वस्तु ।

अस्त्येवोपसंहारार्थमाह-
वञ्जणपज्जायस्म उ, पुरिसो पुरिमो चि क्षिचमवियप्यो ।
बाह्याऽऽदिविषयं पुण, पामऽ स अत्यपज्जाओ ॥ ३४ ॥
शब्दपर्यायशाविकल्पः पुरुषः, बाह्याऽऽदिना स्वपर्यायेण सा-
विकल्पः सिद्ध इति गाथातात्पर्यात् । व्यञ्जनपर्यायेण सा-
विकल्पेऽपि व्यञ्जनं शब्दः, न पुनः शब्दनच, तस्य श्रुतुत्वात्पर्याय-
विषयत्वादिति केचित् । तस्य पर्यायश्चा जन्मनो मरणान्तं याव-
दनिश्चयकपुपुरुषद्रव्यप्रतिपादकत्वं, तद्वती न तत्प्रतिपाद्यं व-
स्तुनरूपमत्र ग्राह्यम्, उपचारात् । एवं च द्वितयमप्येनपुरुषः
पुरुष इत्यभेदकपतया न भिद्यते, व्यञ्जनपर्यायमतेन पुरुषवस्तु स-
दाऽविकल्पं, भेदं न प्रतिपद्यत इति यावत् । बाह्याऽऽदिविकल्पं
बाह्याऽऽदिभेदं पुनस्तस्यैव पदस्यैव पर्यायं श्रुतुत्वात्तद्व्यञ्जनयः ।
अत्रापि विधायिना विषय श्रुतुत्वात्तद्व्यञ्जनयविषयेऽभिके पुरु-
षदे जेदे स्वकूपो निर्दिष्टः, उपचारात् । एवं चाभिधेयं पुरुषवस्तु
भेदं प्रतिपद्यत इति यावत् । सम्म ० १ काण्ड । श्लो ० ।

(३५) नयेवु मिथ्यात्वस्यकथ्ये । अथ नयोत्पादितेष्वप-
रिमिषेवु दृशेनपु कस्मिद् मिथ्यात्वं, कस्मिन्मै सम्म-
कथमिति जिज्ञासायामाह-
नास्ति नित्यो न नो कर्ता, न भोक्ताऽऽस्ता न निर्देहिः ।
तदुपायश्च नेत्याहु-मिथ्यात्वस्थानकानि पद् ॥ १२३ ॥

(नास्तीत्यादि) नास्त्यप्येति आर्वाकमने, न निःश्व इति आर्वाक-
 वादिमने, न कर्ना न भोकोति साक्ष्यमने । यच्चा-न कर्तेति साक्ष-
 क्यमने, न जोकेत्युपचरितभोक्त्वन्वत्याननुपपन्मात् वेदान्तिम-
 ते, वासिन् निर्गृहीतः सर्वदुःखाविमोक्षलक्षणेति नास्ति कप्रवाशां
 सर्वज्ञाननुपपन्नानां वर्गमनां मने, अस्ति मुक्तिः परं तदुपायो ना-
 स्ति, सर्वभाषाणां नियतत्वेनाकाश्यादः भावादिनि नियतिवादि-
 मते । इत्येतानि वद् मिथ्यावाक्यानामाद्युः पुनस्तथाः ॥ १२३ ॥

वदेतद्विपरीतानि, सम्यक्त्वस्थानकान्यापि ।

मागत्यागमवेशाऽर्था, कदास्तत्त्वव्यपिष्यते ॥ १२४ ॥

(वदेतदिति) एतेभ्यः प्रायुक्त्येभ्यो विपरीतानि वद् सम्य-
 कत्वस्थानकान्यापि भवन्ति-अस्त्यात्मा नियः कर्ता साक्षाद्गो-
 क्तः, अस्ति मुक्तिरस्ति च तत्कारणं रक्षयत्साम्राज्यमिति ।
 तद्विद्वत्प्रमाणम्-“ मास्य जिज्ञो ह्य जिज्ञो, कत्ता भुक्ता स्य पुन-
 पावासां । अतिय पुत्रं गियत्वाप्तं, नस्तोबाभो म छटाणा ॥१॥ ”
 इति आर्वाकाऽऽपि विप्रतिपत्तिसम्बन्धात्तदुपायमिति तत्ताऽऽविति एव
 तद्वगमो विधेयः । नयोः ।

नयाः समुद्दिताः सम्यक्त्वमनः । आद्यस्तुतिकारोऽप्येवोचत-

“ नयास्तव स्वात्पद्व्यञ्जना इमे,

रसोपविष्ट इव लोहात्तवः ।

भवत्यभिप्रेतफला यतस्तनो,

अस्त्यतायाः प्रसता द्वैतैवियः ॥१॥” आ००१००१खण्ड
 अमुना परदृशीनामां परस्परविच्छेदाऽर्थसमर्थकतया मस्तिर-
 त्वं प्रकाशयन्, सर्वज्ञोपज्ञानसिद्धान्तस्थानयोऽप्यानुगतसर्वनयम-
 बतया मास्त्यानां प्रमाणां चोच्यते-

अन्योऽप्यपक्वमपिपक्वजात्वाद्,

यथा परे मस्तिरिणः प्रवादाः ।

नयानुशासनविशेषमिच्छ -

अप पक्वता । समप्रस्तथा ते ॥ ३० ॥

प्रकर्वैषोपते प्रतिपाद्यते त्वानुपगमोऽर्था वैरिति प्रवादाः ।
 यथा येन प्रकारेण, परे भवच्छासनादभ्ये, प्रवादाः दर्शानामि
 मस्तिरिणः-प्रतिशायेन मतवर्थाविधिधानात् सातिशयाऽसह-
 नततागानिनः क्लोपकवायकतुविपाना-नःकरणयाः सन्तः पक्वपाति-
 नः इतपक्वतिरस्कारेण स्वकक्षीकृतत्वकव्यापानप्रवणां वर्त-
 न्ते । कक्षाकेतोमिस्तिरिणः ? इत्यादि-अन्योऽप्यपक्वप्रतिपक्वभावा-
 त् । पक्वतेन व्यक्षाकियते साध्यधर्मशोधयेन हेत्वाद्भिदिति
 पक्वः-कक्षीकृतनधर्मप्रतिष्ठापनाय साधनोपपत्त्याः । तस्य प्रतिप-
 क्तः पक्वः प्रतिपक्वः । पक्वस्य प्रतिपक्वो विरोधी पक्वः, तस्य
 भावः पक्वप्रतिपक्वताः । अन्योऽप्ये परस्परं यः पक्वप्रतिपक्व-
 भावः पक्वप्रतिपक्वत्वमन्योऽप्यपक्वप्रतिपक्वभावस्तस्मात् । तथा-
 हि-य एव मामांसकानां नियः शब्दः इति पक्वः, स एव
 सौगत्यानां प्रतिपक्वः, तन्मते शब्दस्याऽऽनित्यत्वात् । य एव सौ-
 गत्यानाम-मनित्यः शब्दः इति पक्वः, स एव मामांसकानां प्र-
 तिपक्वः । एवं सर्वयोर्गोच्यो योग्यव । तथा तेन प्रकारेण, ते
 तव, सवयन् यति गच्छति शब्दोऽर्थमेतेनेति “ पुष्पाग्नि घः ”
 ॥ ५ । ३० ॥ समयाः सङ्गः । यच्चा-सम्यक्त्वैपरीत्येऽप्याऽऽव्य-
 न्ते ह्यायने जीवाऽऽजीवाऽऽदयोऽर्था अनेनेति समयः सिद्धान्तः ।
 अथ वा-सवयवयाने गच्छन्ति जीवाऽऽदयः एषायाः स्तिस्मिन् रूपे

प्रतिष्ठां प्राप्नुवन्ति अस्मिन्मिति समय कागमः । न पक्व-
 पातो नैकपक्वतायुगी । पक्वपातिवत्स्य हि कारयं मस्तिरत्वं
 परप्रवादेषुक्तम् । त्वस्तस्यैव च मस्तिरत्वाभावात् पक्वपाति-
 त्वम् । पक्वपातिवत्स्य हि मस्तिरत्वेन ग्यातम् । अवापकं च
 नियतेमानं व्याप्यमपि निवृत्तयतीति मस्तिरत्वे निवृत्तयतीति
 पक्वपातिवत्स्यमपि निवृत्तेति इति भावः । ‘तव समयः’ इति वाच्य-
 वाचकजावलक्षण सन्-पे चर्चा । सुत्रापेक्षया गणपरकत्वात्कथं-
 ऽपि समयस्याऽर्थापेक्षया भवत्यकत्वत्वाद्वाप्यवाक्यानां न
 विरुध्पने-“अर्थं भासद् अरहा, सुते गंधंति गणहरा निवर्णा”
 (१११६) इति (भाष्य) वचनात् । अथवा-उत्पादव्यवहारी-
 ष्यप्रपञ्चः समयः, तेषां च जगवता साक्षात्प्राप्तुकापदकृतयाऽ-
 जिवात्वात् । तथा चापं-“ उत्पन्नेषु वा, विगमेषु वा, पुत्रेषु वा-
 ” इत्यदोषः । मस्तिरत्वाभावेद्यं विशेषणद्वारेण समयेषु
 ति-“ नयानुशासनविशेषां चक्रेत् ” इति । विशेषण समयस्तज्ञ-
 यान् नैयमाऽऽदीन् विशेषेण निर्विशेषेण चथा जन्मवैषमिक्यभा-
 कात्तु, सर्वनयाऽऽमकत्वात्नेकमनवात्स्य । यथा विश्वक-
 क्षितानां मुक्तामणानामेकमूत्रानुस्यूतानां हात्स्यपदेशः, एवं पु-
 ष्यामिसिद्धानां नयानां स्याद्वात्सक्यैकमुच्यतेनानां मुक्ताऽऽव्य-
 प्रमाणाव्यपदेश इति । ननु प्रत्येकं नयानां विरुध्पने कथं समु-
 दितानां निर्विशेषिता । उच्यते-यथा हि समीचीनं मध्यस्थं
 न्यायिनोनास्मासाद्य परस्परं विवदमाना अपि वादिनां
 विवादाद्भिरमन्ति, एवं तथा अन्योऽप्यं वैराव्याना अपि सर्वज्ञं
 शानमनुष्ये स्याच्छुद्धप्रयोगोपगमनिवृत्तिप्रसन्नः सन्तः
 परस्परमन्यत्तुल्यद्वयताऽऽर्थाऽऽगन्ते । एवं च सर्वनयाऽऽम-
 कत्वं भवत्यन्यमयस्य सर्वज्ञानमवत्स्यविरुध्पने, नयकृ-
 तादृशीनामा । न च वाच्यम्, तर्हि भवत्यन्यमयस्येतेषु कथं
 नोपलभ्यते इति ? समुद्रस्य सर्वैरिणमयस्येऽपि विभक्तानु
 तास्वतुल्यत्वात् ।

तथा च वक्त्वचनयैरेकप्रमथवत्स्य अस्तिस्मिन्नेतिवाक-
 रपादाः-

“ वदधापिच नयैःसिन्धवः,

समुद्रीणांस्थपि नाथ । इष्टयः ।

न च तानु जवात् प्रष्टश्यते,

प्रतिभक्तानु सर्वातिस्वचोर्धाः ॥ १ ॥

अन्ये भवं व्याचकृते-यथा-“ अन्योऽप्यवस्तुप्रतिपक्वतावात्परे
 प्रवादा मस्तिरिणस्तथा तव समयः सर्वनयान् मध्यस्थतया-
 ऽऽङ्गीकर्षणो न मस्तिरी । यतः कथंयुनः ? पक्वतां, पक्वमक-
 पक्वमिनिवेशोपानयन्ति तिरस्करीतीति पक्वतां, रागस्य
 जीवनादां नष्टयत । अथ च व्याचकृते मस्तिरीति विधेयपदं,
 पुनैःसिद्ध पक्वतातीति विशेषः । अथ च क्लिष्टाक्लिष्टव्यापयान-
 विवेको विवेकिमिः स्वयं कार्य इति काव्याः ॥ ३० ॥
 इयाः । अष्ट० । सम० । न कारयनेन कार्य परिगमो वा,
 परिगमो न कार्य नापि कारयन्, अपि नु कृत्यमात्रं तत्परिगमो वा,
 तदेव वेति नियमेनेकान्तानुपगमे सर्वे एवैते मिथ्या-
 वादाः, उक्तन्यायेन नियमेन मिथ्यात्वमिथ्यानिवात्ता । कथ-
 ञ्चिदनुपगमे सप्रमशब्द एवेति । इत्युक्तं जन्वति-यत उत्पा-
 दव्यधर्मोपयाऽऽमकत्वात् वस्तुनः स्थिते, तद्वस्तु लक्ष्येक्षया
 कार्यमकार्यं च कारणप्रकारणं च कारणं कार्यं सत्त्वात्स्य कार-
 णं कार्यकाले विनाशवद्भविनाशवत्, तथैव प्रतीतेः, अन्यथा
 चाप्रतीतेः अत एकात्मकत्वस्य वस्तुनोऽभावात् सर्वेऽपि नयाः

स्वविषयपरिच्छेदसमर्थो अर्थांतरनयविषयव्यवच्छेदेन स्व-
विषये बर्त्तमानाभिधान्ये प्रतिपद्यत इत्युपसंहारश्चाह-

शियथवयगिज्जसत्त्वा, सम्बनया परविपालये मोहा ।

ते पुण ण दिट्ठसमओ, विजइ य सत्थे व अट्ठिय वा ॥१८॥

निज्जसत्त्वनाये स्वसि परिच्छेदे सत्याः सम्प्रगृह्णानरुपाः
सर्वे एव नवाः संग्रहाऽऽद्यः परविषयान्ते परविषयोत्थानने
मोहाः मुद्धान्तीति मोहाः मिथ्याप्रत्ययाः, परविषयस्याऽपि स-
त्त्वत्वेनोन्मुखायितुमशक्यत्वात् तद्भावे स्वविषयस्याऽप्यव्यव-
दिष्टतस्तत्त्वं परविषयस्यासत्त्वे स्वविषयस्याप्यसत्त्वात् । त-
त्रात्यवस्य मिथ्यात्वमेव, तदुच्यतेरिक्तप्राज्ञाहृक्प्रमाणस्य वा
भाषाचारमेव नयान् पुनःशब्दस्यावधारणार्थत्वात्, नेति प्र-
तिषेधे, विभजनक्रियाया ह्यः सम्यक् सिद्धान्तवाक्यमनेका-
नाऽऽत्मकं वस्तुत्वं येन पुंसा स तथा सन् विजज्ञते सत्ये-
तरतया स्वैतरविषयमवधारयमात्रोपि तथा तत्रैव विभजते ।
अपि वितरनयविषयस्यैवक्रमेण स्वनयाऽजिज्ञेते विषय स-
त्यमेवावधारयतीति यावद् प्राज्ञासत्यासत्ये इत्येवमाजिज्ञानम् ।
तच्च ह्यहाऽनेकान्तत्वस्य विभजनम्, स्वाहस्त्येव छव्यार्थत-
इत्येवकथः ।

अतो नयप्रमाणाऽऽत्मकैकरूपानव्यवदिष्टतमामम्बरूपमनु-
गतत्वानुष्वाऽऽत्मकमुत्सर्गापवादादप्रमाणाहृक्काऽऽत्मकत्वाद् व्य-
वतिष्ठन् इत्यर्थप्रदर्शनायाऽऽह-

दन्वट्टियवत्तव्यं, सत्त्वं सत्त्वेण शिचचमवियपं ।

आरच्छो अविभागो, पज्जवत्तव्यवगगो य ॥२६॥

यत् किञ्चित् छव्याधिकत्वस्य संग्रहाऽऽत्मेः सद्वाधिक्येण व्य-
वस्थितं वस्तु बह्वस्व परिच्छेदात्सर्वं सर्वेण प्रकारेण कियते
सर्वकालमविकल्पं निर्भेदं, सर्वस्य सद्विशेषाऽऽत्मकत्वात् । तच्च
नेकेन संप्रकामाने दशोपेतुमाह-आरच्छोअविभागो, स एवावि-
प्रागः सत्ताकयो यो छव्याऽऽदिनाऽऽकारेण प्रस्तुतः, अशब्दस्य
प्रकामाविभागात् कर्षणाधीनत्वं; पर्यायव्यवस्थामागच्छ पर्या-
याधिक्यस्य यत्कस्यं विशेषस्तस्य मार्गः पन्थाः जातः पर्याया-
धिक्यपरिच्छेदस्यभाषो विशेयोः संपन्न इति । सम्म० १ कावत् ।

(३६) एवं नयस्य अङ्गणसंख्याविषयात् व्यवस्थाप्येदानीं
कलं स्फुटयन्ति-

प्रमाणवदस्य फलं व्यवस्थापनीयम् ॥ ५४ ॥

प्रमाणस्यैव प्रमाणवत्, अस्त्येति नयस्य, यथा शब्दात्मन्तयेण
प्रमाणस्य संपुण्यवस्त्वहानिनिवृत्ताः फलमुक्तम्, तथा नयस्या-
ऽपि बस्येकदेशाहानिनिवृत्ताः फलमानन्तयेणव्यावर्थायम् ।
यथा च पारम्पर्येण प्रमाणस्योपादानहानोपेक्षादुक्तयः संपु-
ण्यवृत्तविषयाः फलत्वेनाभिहितानि, तथा नयस्याऽपि बस्येव्या-
विययाः, ताः परम्पराफलत्वेनावधारणीयाः । तदेतत् द्विरकार-
मपि नयस्य फलं, नतः कथञ्चिद्विभजनात्मिनं वाऽऽत्मन्तव्यम् ।
नयफलत्वान्वयाऽनुपपत्तेः । कथञ्चिद्विभजनेप्रतिष्ठा च नयक-
लपोः प्रागुक्तप्रमाणफलस्योरिव कुशुभेः कस्यचित् । एत्ना० ७
परि० ।

नयनेन संमोहहेतुषु नयविचारेण श्रूयत एव किं
प्रयोजनम् । इत्याह-

अत्यं जो न समियसद, निक्खेवनयप्यमास्यओ रविहिणा ।

वस्साजुपं जुपं, जुपमजुपं व पकिहाइ ॥ २३७२ ॥
परसमपगनयमयं, तत्पदिबक्त्वनययो निवत्तेजा ।

समए व परिमाहियं, परेण जं दोमनुक्कीए ॥२३७३॥

यो नामस्यापनाऽऽदिद्वारेण, तथा नैगमाऽऽदिनयेः, प्रत्य-
क्षाऽऽदिमिथ्यस्य प्रमापैरर्थं दृष्टेर्भौतिकया विचार्यं न समीकृते
न परिमाचयति, तस्याऽविचारितरमयीयनया अयुक्तं युक्तं
प्रतिजाति, युक्तमपि वाऽप्यतयाऽयुक्तं प्रतिजाति, अतः क-
तन्वो नयविचारः ॥ २२७३ ॥ किञ्च-बौद्धाऽऽदिपरसमयक-
पममित्यस्याऽऽदिप्रतिपादकस्य ऋजुवृत्ताऽऽदिकनयस्य यत्सत्
तच्छयविधिकः साधुः (तत्पदिबक्त्वनयस्यो पित) तस्यामित्य-
त्वाऽऽदिप्रतिपादकनयस्य प्रतिपक्कभूतो नित्यत्वाऽऽदिप्रति-
पादको यो छव्यास्तित्वाऽऽदिनयत्समाप्ततो निवस्येधिरा-
कुर्यात् । अथवा-समये स्वसिद्धते, नैगामनेऽप्युपपत्ति । यज-
द्वान्नेवाऽऽदिशेषकलुषितेन परेण दोषकुञ्जा किमपि जी-
वाऽऽदिकं वस्तु परिपुद्गतं भवति, तदपि नयविधिको निवस्ये-
येव-नयार्थाजिगृह्यकृततया तस्यापयेदित्यर्थः ॥ अस्मात्कर्त्तव्यो
नयविचार इति याथा (ज्ञया) ५४ ॥ २२७४ ॥

आह-किं सर्वत्र सर्वदा सर्वोऽपि कर्तव्यो नयविचा-
रः ? न, इत्याह-

एणीहे दिट्ठिवाए, परुवणा मुच-अत्यकहाण य ।

इह पुण अणञ्जुवगगो, अहिगारो तोहिं ओसत्तं ॥२३७५॥

एभिर्नैगमाऽऽदिभिर्नयेः समनेदेदिट्ठिवादे सर्ववस्तुप्रकृषया स्-
त्राऽधिक्यना च, कियते इति शेषः । इह पुनः कालिकमुने-
भ्यन्युपगमो, नाशय्यं नैवाभ्यांवा कार्या । पदि च-भौतयेक-
या नयविचारः कियते, तथा त्रिभिराद्यैकस्यैवाप्यनामावि-
कार इति नियुक्तिमाधार्थः ॥ २२७५ ॥

किमिति त्रिभिरवाऽऽद्यनयेरिदाधिकारो, न शेषः ? इत्याह-

पायं संववहारो, ववहारं तोहिं तोहिं य जं होए ।

तेण परिकम्मणत्थं, कालियमुत्ते त्दहिगारो ॥२३७६॥

सुगमा । नवरं शिष्यमतिपरिकर्मणां तैः स्थूलसंख्यवहादा-
र्थप्रतिपादकैरेव नैगमसंग्रहव्यवहारनयेरिदाधिकार इति ग-
धार्थः ॥ २२७६ ॥

आह-नन्विह पुनर्नाभ्युपगम इत्यभिधाय पुनस्मिनयातुक्ता
किमर्थं ? इत्याह-

नत्थि नएहिं विहृणं, सुचं अत्तो य जिणमए किं च ।

आसज्ज उ सोपारं, नप नयविसारओ वृवा ॥२३७७॥

सुत्रमर्थो वा नास्ति जिनमते नयेर्हिदोर्वा किञ्चिदपि, तथा-
ऽप्यान्वार्थोऽप्यान्वार्त्तो प्रतिमान्यापेक्षया सर्वनयविचारनिषेधः क-
तः । विमलमार्त्तो नरोत्तमो पुनरावाय नयविधारः सूरिः स-
मनुक्तातमाद्यनयप्रवं शेषात् वा नयत्त ह्यार्थदिति नियुक्तिमा-
धार्थः ॥ २३७७ ॥

अथ भाष्यम्-

ज्ञासिज्ज वित्थरेण वि, नयमपरिपायणासमत्थमि ।

उदमचे परिकम्मण-वेगनपणं पि वा कुज्जा ॥२३७८॥

शुष्यत् । नवरं शब्दस्यान्वयव्यवहारेण यथेन वा शिष्यमतिपरिक-

पाय

मेषां कुर्वाणः, तथाविधमतिमान्ते तु वैकल्पिकं न्येयं भाषेत, इत्येव-
दपि कष्टम्यमितं ॥२२७॥ तदेवमुक्तं नवहारम् । विशेषे । अनु० ।

(३९) अथवा हानक्रियानवहारे संभ्रष्टाऽऽदीनां समवता-
रःऽस्तस्त्वल्पमाह-

नाषादीर्घं सव्यं, नाएतन्मो जणइ किं व किरियाए ।
किरियाए करणनओ, तदुजयगाहो य सम्पत्तं । ३५९॥

हानाधीनमेव सर्वमैहिकःऽऽम्भिकं सुखमाकिसत्र क्रियया क-
तस्यम् ? । युक्तिशोभान्तरमेव वदयति । करणनयस्तु क्रिया-
नयो वक्ष्यमाणसुकरेव सर्वमैहिकःऽऽम्भिकं सुखं क्रियाया
यवाऽऽधीनमिति प्रणति । उजयग्राहकोह सम्पत्तयं स्थितपक्ष
इति ॥ ३५९॥ विशेषे । आच० । सूच० । सम्म० । नि० । व्यु० ।
अनु० । आच० । आ० म० । विपा० । आ० व्यु० । (हानक्रिया-
नयपशुव्यंमंतमनयोरवसोकीनयम् । 'अधुषांग' शब्दे प्रथम-
प्रश्ने ३१८ पृष्ठे, 'अञ्जरकिसव' शब्दे २१४ पृष्ठे च नयानां पा-
थक्यमायैरेण कृतम्)

(३९) कैतेषां नयानां समवतारः, क वाऽनवतारः ?,
इति संशयापनोदायेमाह-

मूदनइयं सुयं का-डियं तु न नया समोपरति इहं ।
अपुहृत्ते समोपारो, नत्थि पुहृत्ते समोपारो ॥२२७॥

सूहा अविज्ञागत्या नया यत्र नमूदनयं, तदेव सूदनयिकम्, किं
तत् ? , कालिकं शुनय-काशे प्रथमव्यरमैरौकीलकणे काशप्र-
हणपुत्रकं प्रपद्यत इति कालिकं, तत्र न नयाः समवनय-
त्र प्रतिपदं न भययन्त इत्यर्थः । क पुनस्तस्मादीनां समवता-
र आसीत्, कदा वाऽयमनवतारस्तेषामप्यनु ? , इत्याह- (अपु-
हृत्ते इत्यादि) चरणकरणाऽनुयोगधर्मकाऽऽनुयोगगणिताऽनुया-
वद्व्याहःऽनुयोगानामपृथग्भावोऽप्युपकर्षं प्रतिस्वभविभागो न व-
क्ष्यमाणेन विज्ञागभावो न प्रवर्तने प्रकृपाभित्यर्थः । तस्मिन्पृथ-
कत्वे नयानां विस्तरेणाऽऽसीत् समवतारः । चरणकरणाऽऽ-
नुयोगानां पुनश्चक्ष्यमाणलकणे पृथक्त्वे नाऽस्ति समवतारो
नयानाम्, प्रवति वा कश्चित्पुहृत्तेऽऽसीत् । इति नियुक्त्या-
धार्यः ॥ २२७॥

भाष्यकारव्याख्या-

अविभागत्या मूहा, नप चि मूहनइयं सुयं तेण ।
न समोपरति संता, पडप्यं जं न जसोति ॥२२७॥
अपुहृत्तमेगभावो, सुणे सुणे सवित्परं जत्य ।
जसंतपुत्रोऽगा चर-एणम्मसत्खाण दव्याणं ॥२२७॥
तत्येव नयाणं वि हु, पडरत्तुं वित्यरेण सव्वेसिं ।
देमिति समोपारं, गुरतो जयणा पुहृत्तमा ॥२२७॥
एयो च्चिच देमिडइ, जत्यऽपुत्रोऽगो न ससया तिमि ।
संता वि तं पुहृत्ते, तत्य नया पुरिसमापजज ॥ २२७॥

अतस्मादपि गताः, तत्र प्रथममाशोचरार्हे यद्यस्मान्नोऽपि
प्रतिपदं न जययन्ते, अपृथक्त्वं किमुच्यते ? , इत्याह-पक्षभावः ।
यकभावमेव (वहुयोगोति-सुत सुत इत्यादि) यत्र सूत्रे सुत्रेऽनु-
योगा इत्याख्यानानि भययन्ते । कयाय ? इत्याह- (चरणेत्यादि)
संबधानं गणितमुच्यते । ततश्चदमत्र इदंयम-यत्रैकेकस्मिन्

सूत्रे चरणकरणाऽनुयोगं, धर्मकयातुयोगां; गणितानुयोगं,
इत्यानुयोगश्च सवित्तरं च्छाक्यायते, न तु वक्ष्यमाणेन पाथ-
क्येन तदपृथक्त्वमिति शेषः । पृथक्त्वं तु किमुच्यते ? , इत्या-
ह- (यगो विद्य इत्यादि) इदं च "कालियसुयं च" (२११४)
इत्यादिबक्ष्यमाणगाथायां व्यकीर्तयिष्यतीति + ॥ २१८० ॥
३२८२ ॥ २२८२ ॥ २२८३ ॥

आह-कियत्तं काशं यावत्पुनरिदं पृथक्त्वमासीत् ? , कृतो
वा पुरुषविशेषादारण्यं पृथक्त्वमस्मदित्याह-

जायति अजवडरा, अपुहृत्तं कालियाऽपुत्रोऽगोऽसि ।
तेणाऽऽरंण पुहृत्तं, कालियसुयं दिडियाए य ॥२२७॥

यावदायैवैरा गुरवो महामतयस्तावत्कालिकभृताऽनुयोग-
स्यापृथक्त्वमासीत्, तदा व्याख्यातूनां भ्रूतूनां च तीक्ष्णव्याख्या-
त् । कालिकप्रदृशं च प्राधान्यव्यापनार्थम्, अन्यथाकालिकेऽपि
संबन्धं प्रतिस्वृत्तं चत्वारोऽप्यनुयोगास्तद्वाभिः।मासमेवैतां । तदा-
रनस्वार्थरहितेऽप्यः समारभ्य कालिकभृते इत्यादि वाऽनुयो-
गानां पृथक्त्वमनूत् । इति नियुक्त्याधार्यः ॥ २२८३ ॥

भाष्य-
अपुहृत्तमामि वडरा, जावं ति पुहृत्तपारओऽजिहिए ।

के ते आसि कया वा, पसंगओ तसिमुपचं ॥२२७॥
आयैवेराद् यावदपृथक्त्वमासीत्, तत्रान्ततु पृथक्त्व-
मुक्तम्; यतस्मिन्आर्यमार्देन क एते आर्यवैराः, कदा च न आ-
सन् ? इति विनयेपुहृत्तयायं प्रसङ्ग आर्यवैराणामुपार्थक-
च्यत इति गाथायः ॥२२८॥ विशेषे । ('अञ्जरकिसव' श-
ब्दे २१२ पृष्ठे सर्वं वृत्तम्)

नर्वाभमाणे विशेषतः कारणमाह-

सविसयमसदहेता, नयाण तम्मचयं च गिराहेता ।
मधेता य विरोडं, अररीणामाऽतिपरिणामा ॥२२७॥
गच्छेज्ज मा हु भिच्छं, परिणामा य सुहुमाइवहुजए ।
होज्जाऽसत्ते धेत्तं, न कालिए तं नयवितागो ॥२२७॥

(सविसयेत्यादि) इह शिष्याः।स्त्रिधाः । नृपथा-अपरिणामाः,
अतिपरिणामाः, परिणामाः। नृपथाऽतिवृत्तमतयोऽनातार्था
अपरिणानजिनवचनरहस्या अपरिणामाः । अतिव्याप्या-
ऽववाहृष्टयोऽतिपरिणामाः । सम्यक्परिणतजिनवचनास्तु
संन्यस्तपुत्रव्यः परिणामाः । तत्र ये अपरिणामास्तैः नयानां यः
स्वः स्व आत्मीय आत्मीयो विषयो "ज्ञानमेव श्रेयः क्रिया चाऽ-
श्रेयः" इत्यादिकः, तमग्रहणानाः यं स्वातिपरिणामास्तेऽपि यदे-
वैकेन नयेन क्रियाऽऽदिकं वस्तु प्रोक्तं तदेव तन्मात्रं प्रमाणतया
पुहृत्तं एकात्मनिर्याऽऽदिकवस्तुप्रानपादकनयानां च परस्पर-
विरोधं मन्वाना मिथ्यात्वमागच्छेयुः, येऽपुत्रकस्वरूपाः परिणामाः
शिष्यास्ते यथापि मिथ्यात्वं न गच्छन्ति, तथाऽपि विस्तरेण नैव-
व्याख्यायमानैर्नैव मूढाः सुहृत्तनरश्च नज्जेः, तान्, गृहीतुमशक्यं
असमयो भवेत्तु इति मन्वा नम आर्यरहितेनसुराजिः कालिकं
इत्युपलक्षणत्वात्सर्वस्वैरपि भूते नयविभागो विस्तरेव्याख्या-
कपो न कृत इति गाथा (ह्या) धः ॥२२६॥ ॥२२६॥ विशेषे ।
आ० व्यु० । आ० क० । आ० म० । आर्यप्रयाविशेषे, च०
म० ? पाहु० । आ० म० । न्याये, औ० नीती च । विशेषे ।

+ इयं च गाथा अथतोऽनेसया, नेह गृहीता ।

(३६) समेच नयमहप्रकारमाह—

आसोयथा य विष्णुः, सैष दिसाऽजिगृहे य कासे य ।
रिक्तगुणसंपदा वि य, अभिवाहारे य अह्नयम् । ३३७६ ।

इहाऽऽभिमुखेन शुभोपास्येदोपमकाशनासोचमा; विनयक बाह्य
आसनावाचनमुत्थावाऽऽदिः, अतःकृत्स्न बहुमानाऽऽदिः; तथा
क्षेत्रमित्युक्तेषाऽऽदिः, तथा दिगभिग्रहक बह्वर्थात्पक्षणाः, का-
लाश्च विषयाऽऽदिः, तथा आकाशस्यकालसंपदितिः, गुणाः त्रिय-
धर्मैवाऽऽद्यः, तत्संपत्सामिदितिः; अभिवाहारेणमजिगृह्याहारः
कालिकाऽऽदिभूतविषय उदेरुसमुदेहाऽऽदितिः । अयं आऽहमेव
नय इति (नृपुकिगाथासंज्ञेयार्थः ॥३३६६॥ शिरो० । आ० म० ।
औ० । (आसोचनाऽऽदिनयानां विचरणं 'सामाहव' शब्दे दर्शयि-
ष्यामि) एतमेदे, कर्त्तरे अच् । भेतरि, न्याये च । नि० । आच० ।

शयकण्ठय-नयकण्ठय-पुं० । नयतस्त्वस्माकारे, पं० वृ० ।

....., नयकण्ठयिवाणि बोध्वापि ॥
सञ्चेति पि शयाणं, आदेसणयंतरं पि सद्धानं ।
एस णयंतरकण्ठो, पुञ्चणयं विमास्यमादीसुं ॥
एस वि गेगमाऽऽदि, आदिससति ओ णयो स आदेसो ।
णयतो अएहो वि णओ, णयंतरं होति णायवं ॥
सद्धाने सद्धाने, सञ्चे बलिया हवंति सञ्चिमए ।
एसो शयकण्ठो नृ, पुञ्चगतम्भी समकत्वाओ ॥
उप्यपुञ्च विसासं, तमादि काउं तु सञ्चपुञ्चेसु ।
जणतो तु शयविजागो, पुञ्चं चोदेति अह सीसां ॥
कम्हा कालियमुचे, ण शया तु समोयंतरं द्व कडं वा ? ।
नपविगत्रे होति साहण-मोकलस्न तु भहति सुधाहि ॥
णयवजिओ वि हु अस्सं, बुक्कलस्सयकारओ भित्तजणस्स ।
चरणकरणाओओ, तेण उ पदमं कयं दारं ॥
आयारपकण्ठयो, कण्ठव्यवहारधारओ अज्जो ! ।
शयमुत्तवजिजओ वि हु, गणपरियदो अणुएहातो ॥
पच्छित्तकरुण अणुपा-स्रया य जणित्ता उ कण्ठपवहारो ।
एतेण सत्यधरो, गणधारी ओ चरणधारी ॥
अज्जो ! ची आभंत्त-णिदेने वा शयस्स सुत्ताइं ।
जाति तु दिट्ठिवाते, पच्छिक्कं दिज्जेते तह तु ॥
तेहिं विणा विजाणति, आयारपकण्ठधारओ जम्हा ।
तम्हा तु अणुएहातो, गणपरियदो तु सो शियमा ॥
करणाऽणुपास्यपामं, पञ्चवकसिणं समासतो धायां ।
करणाऽणुपास्यजुयं, पञ्चवकसिणं जवे तिविदं ॥
हु-चि-पण-उक्कणयं-तरेसु सोलस इवंति उणाणं ।
करणास्यपसत्या, करुणह्याया उ अपसत्या ॥
एयाइं उणाणं, दोहि वि गाहाइं जाइं भणित्तं ।
तेसि पक्कवच्छिणयो, समासतो होति बोधव्वा ॥
करखं तु किना होती, पक्षिमेहणमादि सामयारी तु ।
तं पालेज्ज तु यायो-णं तं च दुविइं मुखेपथं ॥ दारं ।

पञ्चवकसिण समासो, पञ्चवकसिणं तु चोदसं पुञ्चा ।
सामासिणं पकण्ठो, होति समासो ह्युपेयन्तो ॥
पञ्चवकसिणं तिविदं, मुचे अत्ये य तदुत्तए चैव ।
एवेव समासो वि दु, होइं तु पात्तिक्कए चरणं ॥
तस्स पच्छिं भग्गए, ने उ समासेण होति दुविदा तु ।
दञ्चद्वपञ्चवद्विय-छया उ आविसेसिषायसिद्धा ॥
बाएहादिसद्वदियं तु, दञ्चची दञ्चमिच्छते णियमा ।
तं चैव पञ्चवकओ, दञ्चाहविसेसियं इच्छे ॥
अहवा वि तिरिहू वि णया, दञ्चद्विय-पञ्चवद्विय-गुणहो ।
पञ्चायवित्सेस चिचय, सुदुमतरागा गुणा होति ॥
एगणुणकालगाऽऽदिसु, परिसंसगुणद्वितो तु शायव्णो ।
दञ्चा उ गुणा णएहे, गुणा वित्सेस चि एगद्धा ॥
आदिहू तिरिहू तु णया, एको वित्तिओ य होति उज्जुओ ।
सदाइं तिरिहू चैको, तिरिहू छया होति एवं वा ॥
अहवा णिग्गमसंगह-ववहाउज्जुमुपुं होनि चउरेते ।
सराणया तिरिहू एको, पंच णया होति एवं तु ॥
अहवा वि होज्ज कर्क, खेमो संगाहिगो असंगाही ।
संगहिगो संगहं तु, ववहारपविहउसंगाही ॥
तम्हा तु संगहणओ, ववहारो चैव होति उज्जुओ ।
सहो य समजिक्कतो, एवंजुतो य छ ज्जु णया ॥
एतेहिं पुण सञ्चे, वी दुग-तिग-पण-उक्क-वेसिया संता ।
सोत्तस णयंतराइं, समासओ होति एयाइं ॥
जदि कुणति दवियकण्ठं, एतेहिं णयंतरोहिं तु विमुक्कं ।
करुणह्यो पसत्या, ते खलु होति मुखेपथवा ॥
अकरंते अपसत्या, कण्ठे स णयंतरे समकत्वाओ । पं० था० ।
इयाणि नयंतरकण्ठो-गाहा-(सर्वेसि पि नयाणं) आदेसनाओ-
जो जाणओ आहस्सह । नयंतरं नाम-नयाओ नयस्स अं-
तरं । एस णयंतरकण्ठो पुञ्चनए भणिओ विसात्ताइसु, उ-
प्ययपुञ्चमेव विसासं । तस्य किर सञ्चया वि आक-
रिसिज्जेति । आह-कालियमुचे कम्हा नय न समायंतरं ? ।
उचयते-(नयवजिओ वि हु अंसे गाहा) सिद्धम, नया-
इति कोऽप्यं ? । नयन्तीति नयाः । अयथा-नयाः नीतिमार्गः,
पन्थाः, दृष्टिमाहक इत्यर्थः । ते च गेगमाऽऽद्याः जीवाऽऽद्यः
पन्थाः विविधैः प्रकारैः नयन्ति उचवाइत्यंति उचय-
शयन्तीत्यर्थः । तेषां च दृष्टिवादे समवतारः । आह-अक्कि-
न् चरणकरणाऽणुयोगनयवादेऽप्यनभिक्षानां कथं चरणविह-
उत्तिमंति ? । उचयते-अयत्तम् । (आयारपकण्ठधरो गाहा) आ-
चरणमाचारः, क्रिया इत्यर्थः । स आऽहप्रकारः-पञ्चसमित्तयः,
शुत्तित्रयम् । एए चारिजाचारः । आचारमकण्ठधरो नाम-नि-
श्रीचपु द्वायधर इत्यर्थः । किं च-कण्ठव्यवहारचरुण । अ-
ज्जो ! एष आनन्धेण निर्देशो वा (नयमुत्तवजिजओ जम्हा) इ-
यन्तीति नयाः; हु-पादपूर्णे । उक्कण्ठकण्ठधारओ उज्जा एय-
ण गणपरियदो अणुएहाओ । आह-कडमजुहातः ? । गाहा-(प-
च्छित्तकरण) अम्हा धायच्छित्तकरयं अणुपास्यति, तम्हा गवो

अणुपालिजाह, तं पकप्यकप्यवहारेणु मयिधं, जल सत्यधा-
 दी जो सो गणपयदिही अणुवहाओ कप्यपुतो अह भव-
 ह । गाहा-(करणाणुपालगानं) तं, विधि-पञ्जवकसिगं,
 समासतस्य । पञ्जवकसिगं नाम, कोहसपुव्याधि समासओ
 आचारपकप्यो, समासः संज्ञक इत्यर्थः । यथा समुद्रभू-
 तस्तडागतः, अणुप्रभो वैवद्रुहा, सिद्धो प्राणवकः; एकदेशेना-
 प्योपमं कियते । अणुप्रभोपचरः, सर्वेषामेषु सुधार्येषु ये व-
 रस्य करणाऽऽद्यः पुराणी, तान् प्रज्ञापयंतु समर्थः । आचारक-
 ल्यधरस्वैकदेशुतः । दोषह वि धरणकरणं अणुपालेनं समस्थाः
 तेनैकदेशाः । अहं प्रतीत्य यथा समासतोऽप्यधराः कल्प-
 न्यवहाःऽऽद्यो गणपरिपासकसमर्थो भवन्ति । (पञ्जवकसिगं
 ति) वि, सुते अस्ते य तदुजप येव) गाहा-(तिग-पणय) तिगं
 ति इवद्विपञ्जवकसिगं गुणाद्व्या । अहवा-निगमसंगहवहा-
 रा एगं येव, उजुसुभो विरभो, तद्वो सहो । अहवा पंच-
 नेगमसंगहवहारा, उजुसुभो, सहो (छुको ति) नेगमो
 दुविधो-संगहभो, असंगहभो य । संगहभो संगहं पावद्वी,
 असंगहभो ववहारे । एय क प्रथति । एयसु नभंतरेणु स्ना-
 लस टाणाहं प्रथति । कयराहं ताहं सोलस ? । उच्यते-कृषि-
 हक्ये सोलस सोलसविहो अजीवद्वियकप्यो । आहाराह
 जीवकपं न सोहणे ति । एवाहं अह करंतो करणटाणाहं पस-
 र्थाहं, अकरंतस ताधि चव अणुसत्याणि । एस नव-
 कप्यो । पं० बू० ।

एयमद-नयगति-ली० । नयानां सर्वेषां परस्परसापेक्षाणां प्र-
 माणाधातवस्तुव्यवस्थापाने, नैगमाऽऽदीनां नयानां स्वस्वमत-
 योग्ये च । प्रहो० १६ पद ।

एयनंदसूरि-नयचन्द्रसूरि-पुं० । इम्मीरभहाकाव्यरत्नमञ्ज-
 र्याद्यनेकप्रत्यक्तव्यांवायं, ज्ञे० १० ।

एयचक्र-नयचक्र-न० । दिगम्बरदेवसेनकृते नयप्रतिपादके
 शास्त्रे, कृप्या० ८ अध्या० । पृथिविभिः सकसमयसंश्रादींशु
 ससनयशतान्मुकानि, यत्प्रतिपादकं सतशानारं नयचक्राध्ययन-
 मासीत् । उक्तं च-“एकेको य सयविहो, सस नयसया इयंत प-
 नेव ।” (२२६४) इत्यादि । सतानां च नयशतानां संश्राहकाः
 पुनरपि विध्याद्यां ज्ञाद्य मथाः, यत्प्रकपकविदानीमापि ज्ञा-
 दारं नयचक्रमास्ति । अनु० ।

एयण-नयन-न० । नी-रुदुद । प्रापणे, प्रा० म० १ प्र० १ अाङ् ।
 अ० । करणे वपुद । नीत्या निवेगने, पं० सं० ५ अार । विधो० ।
 लोचने, प्र० म० ३ अाध० अार । को० । “वाऽऽध्ययनमाऽऽद्याः”
 ॥ ८ । ३३ ॥ इति नयनशब्दस्य प्राकृते लीत्वभावि-“ नयना
 नयनाहं ” प्रा० १ पाद ।

एयणुकीया-नयनकीका-ली० । नैषमप्यताराधाम, रा० ।
 ज्ञा० । औ० ।

एयणभूसणकर-नयनभूषणकर-त्रि० । ६ त० । नेत्राऽऽनन्द-
 करे, नयनयोहि आनन्द एव भूषणव । कल्प० ३ त्तण ।

एयणयाज्ञा-नयनयाज्ञा-ली० । श्रेणीभूतजननेषवहकौ, म० ३
 श० ३३ उ० ।

एयणविस-नयनविप-न० । दृष्टिविषय, रोपे, ज्ञा० १ बु० ६
 प्र० । अ० ।

एयणामय-नयनामय-पुं० । कामशाऽऽदी नैकरोपे, एव० ६ उ० ।

एयणियण-नयनिपुण-त्रि० । नैगमाऽऽदिषु मयेषु निपुणे, स-
 म्म० । नयनिपुणतया नयवत्स्यताऽवसरे सत्यकृतप्रपञ्चवै-
 विधिलेन नयानियचेत् । सम० १ काण्ड ।

एयणु-नयङ्ग-त्रि० । सर्वनपरहस्यविषे, अह० ३२ अह० ।

एयण्यमाण-नयममाण-न० । नया नैगमाऽऽद्यः सत, इव्या-
 स्तितकपर्यास्तिकभेदात् । ज्ञानमयाक्रियानवभेदाद् वा ज्ञौ तौ
 एतविषय वा प्रमाणं वस्तुनृपपरिच्छेदेन नयप्रमाणय । आपे-
 क्षिकप्रमाकरणे, स० ५ अङ्क । (प्रस्थाऽऽदिदृष्टान्तेनैयप्रमाणं
 ‘णय’ शब्दे २८६ पृष्ठे उक्तम्)

एयण्यहाण-नयप्रधान-त्रि० । नैगमाऽऽदिभिः सतानि प्रत्येकं
 शतविधेनैयैः शृणजनप्रधाने, यस्य वा मथाः प्रधानास्तदिमन्,
 रा० ।

एयणरक्तलणुपुर-नगररक्तलणुपुर-न० । नासिकयपुरस्थानभेद,
 ती० ३७ कल्प ।

एयणवर्णीवद्-नगरवर्णीवद्-पुं० । वर्कितगये, विषा० १ बु०
 २ अ० ।

एयणी-नगरी-ली० । राजधानीकल्पे नगरे, यथा-आमलकन्या ।
 (रा०) अम्या । औ० । नू० प्र० ।

एयणियज-नयणियज-पुं० । तपराच्छे श्रीविजयदेवमूर्तिचरणानां
 शिष्ये यथाविज्ञायांवाथायामुपै, श्रीहारीविजयसर्गशिष्यक-
 व्याणुविजयशिष्यामाविजयशिष्यजतिविजयसतीर्थे स्वनाम-
 क्वाते आचार्ये, ज्ञा० ।

“ प्रकाशार्थे पृथवास्तरणिश्रुत्यावेतिह यथा,
 यथा वा पायोभूत्सकलजगदर्थे जलनिधेः ।
 तथा वाराणस्याः सविधमनज्ज्वं मम कृते,
 सतीर्थ्यास्ते तेषां नयविजयविज्ञा विजयनिः ” ॥ ४ ॥ (इति
 यशोविजयोक्तं) ज्ञा० ३२ ज्ञा० । प्रति० । अह० । नय० ।

एयणिविह-नयणिविह-पुं० । नैगमसंप्रहव्यवहारज्ञेयस्यम्वस्म-
 निकडेयंमूलेषु नयभेदेषु, उक्त० २८ प्र० ।

एयणिविहणु-नयणिविहणु-त्रि० । नैगमाऽऽदीनां नयानां नीती-
 नां वा प्रकारके, ज्ञा० १ बु० १ प्र० ।

एयणसार-नयसार-पुं० । प्रथमभवे पश्चिममहाविदेहे स्वनाम-
 क्वाते धीरस्वामिजीषे, कल्प० २ कृण । प्रा० क० ।

एयणज्ञास-नयाऽऽज्ञास-पुं० । नयास्तरनिरोधे नये कुनेये, प्रा०
 म० १ प्र० ३ अह० । स्वाजिप्रेताद्वाश्वितराद्यापसाधिन न-
 ये, स्वा० ।

नयाऽऽज्ञासं दर्शयन्ति-
 स्वानिमेतादंज्ञादितराशापकापी पुनर्नयाऽऽज्ञासः ॥ ३ ॥
 पुनःशब्दो नयाद् व्यतिरेकं द्योतयति । नयाऽऽज्ञासो नयप्रति-
 विन्माऽऽज्ञा कुनंय इत्यर्थः । यथा तीर्थिकानां नित्याभिनयाऽऽ-
 येकान्तप्रदेशेकं सकलं वाक्यमिति ॥ ३ ॥ (रत्ना०)
 अय नैगमाऽऽज्ञासमाहूः-

धर्मद्वयाऽऽदीनामैकान्तिकपार्थक्याजिसन्निर्नैगमाऽऽज्ञा-
 सः ॥ ११ ॥

आदिशब्दाद् धर्मिण्यधर्मैर्धर्मिण्ययोः परिग्रहः । ऐकान्तिक-
पार्थक्याभिसन्धिर्लक्षणिककर्मप्रतिज्ञायां नैगमाऽऽज्ञायां नैगम-
पुनयेव इत्यर्थः ॥ ११ ॥

अबोदाहरणित्-

यथाऽऽस्त्वनि सत्त्वैतत्मे परस्परप्रत्यन्तं पृथग्भूते इत्या-
दिः ॥ १२ ॥

आदिशब्दाद् इत्स्वात्त्वपर्यायत्वद् इत्स्वाऽऽस्त्वयोर्धर्मिणोः सुखजी-
वसङ्गयोर्धर्मैर्धर्मिणोश्च सर्वथा पार्थक्येन कथनं तदाभास-
त्वेन द्रष्टव्यम् । नैयायिकविशेषिकदर्शनेन चैतदाभासतया हे-
यम् ॥ १२ ॥ (रत्ना०)

संज्ञाऽऽज्ञासमाहूः-

सत्ताऽऽज्ञैतं स्वीकुर्वाणः सकलविशेषाभिराचक्षाणस्तदाभा-
सः ॥ १७ ॥

अशेषविशेषौदासीन्यं प्रज्ञामानो हि परामर्शविशेषः सं-
प्रदाख्यां सजते, न चाऽयं तथेति तदाभासः ॥ १७ ॥

उदाहरणित्-

यथा सत्त्वं तत्त्वं ततः पृथग्भूतानां विशेषाणामदर्शना-
त् ॥ १८ ॥

अद्वैतवादिदोनायकित्वादि सादृश्यदर्शनेन चैतदाभासत्वेन
प्रत्येयम् । अद्वैतवादिषु सर्वस्यैवाऽपि दृष्टेष्टान्यां विरुध्यमा-
नत्वात् ॥ १८ ॥ (रत्ना०)

व्यवहाराऽऽभासं वर्णयन्ति-

यः पुनरपारमार्थिकद्रव्यपर्यायविभागमाभिमैति स व्यव-
हाराज्ञासः ॥ २५ ॥

यः पुनः परामर्शविशेषः कल्पनाऽऽरोपितद्रव्यपर्यायप्रतिबेदं
मन्यते, सोऽत्र व्यवहारद्वयैः प्रत्येयः ॥ २५ ॥

उदाहरणित्-

यथा चार्वाकदर्शनम् ॥ २६ ॥

चावको हि प्रमाद्यप्रतिपक्षं जीवद्रव्यपर्यायाऽऽदिप्रविज्ञां क-
ल्पनाऽऽरोपितत्वेनापह्नते, अविचारितरमणोऽं भूतचतुष्टयप्रवि-
भागमात्रं तु स्वप्नलोकव्यवहारादनुयायितया समर्थयत इत्य-
स्य दर्शने व्यवहाररत्नयाऽऽज्ञासत्त्वोपदाहियतम् ॥ २६ ॥ (रत्ना०)

अज्ञुत्वाऽऽभासं वृत्ते-

सर्वथा कृत्वापलापी तदाभासः ॥ ३० ॥
सर्वथा शुभप्रमाणमात्राभासप्रकारेण तदाभासः अज्ञुत्वा-
ऽऽभासः ॥ ३० ॥

उदाहरणित्-

यथा तथागतमतम् ॥ ३१ ॥

तथागतं हि प्रतिस्वयंभिनम्बरान् पर्यायानेव पारमार्थिकतया
समर्थयते, तदाचार्यतं तु प्रत्याजिह्वाऽऽदिप्रमाणप्रसिद्धं तिका-
लक्यायि द्रव्यं तिरस्कुरुत इत्येतन्मतं तदाभासतत्त्वोदाहृतम्
॥ ३१ ॥ (रत्ना०)

शब्दाऽऽभासं वृत्ते-

तज्जेदेन तस्य तमेव समर्थयमानस्तदाज्ञासः ॥ ३५ ॥
तज्जेदेन काष्ठाऽऽदिजेदेन तस्य ध्वनेस्तेनैवायेनेदमेव, तदाभा-
सः शब्दाभासः ॥ ३५ ॥

उदाहरणित्-

यथा बभूव जघति जघिष्यति सुमेरित्याद्यो जिष्णुकाष्ठाः
शब्दा जिष्णोषाऽर्धमजिद्घाति, जिष्णुकाष्ठाशब्दात्, वाट्ट
सिक्तान्यशब्दवदित्यादिः ॥ ३५ ॥

अनेन हि तथाविधपरामर्शोत्पन्न वचनेन काष्ठाऽऽदिजेदेवादि-
कस्यैवाऽऽपेक्ष्याऽभिधायकत्वं शब्दानां व्यङ्गित्वम् । एतच्च प्र-
माणविकल्पमिति तद्वचनस्य शब्दनयाऽऽभासत्वम् । आदिशब्दे-
न करोति कियते कट इत्यादिशब्दनायाज्ञोदाहरणं स्पष्टि-
तम् ॥ ३५ ॥ (रत्ना०)

समभिकद्वयवाऽऽभासमाचक्षते-

पर्यायध्वनीनामभिधेयानानात्वमेव कर्षीकुर्वाणस्तदाभा-
सः ॥ ३८ ॥

तदाभासः समभिकद्वयाऽऽभासः ॥ ३८ ॥

उदाहरणित्-

यथेन्द्रः शक्रः पुरन्दर इत्यादयः शब्दा जिष्वाऽभिधे-
या एव, जिन्मशब्दत्वात्, कतिक्कुरक्कुरशब्दवदित्यादिः
॥ ३९ ॥ [रत्ना०]

पञ्चनूनाऽऽज्ञासमाचक्षते-

क्रियाऽनाविष्टं वस्तु शब्दवाच्यतया प्रतिस्तिपन्तु तदाज्ञा-
सः ॥ ५५ ॥

क्रियाऽऽविष्टं वस्तु ध्वनीनामभिधेयतया प्रतिज्ञानानोऽपि यः
परामर्शस्तदनाचितं तत्त्वेनां तथा प्रतिस्तिपति न तूपेक्षते, स
पञ्चनूतनाऽऽभासः, प्रतीतिविधागात् ॥ ५५ ॥

उदाहरणित्-

यथा विशिष्टवृष्टामृत्यं घटाऽऽऽरुपं वस्तु न घटशब्दवाच्यं,
घटशब्दप्रवृत्तिमितजतक्रियाभूयत्वात्, पठवदित्यादिः
॥ ५६ ॥

अनेन हि यत्तथा क्रियाऽनाविष्टत्वं घटाऽऽदेवंस्तुनो घटाऽऽदि-
शब्दवाच्यतानिधेयः कियते, स च प्रमाणवाचित इति तद्वचन-
मेवंभूतनायाऽऽभासोदाहरणतत्त्वोक्तम् ॥ ५६ ॥ रत्ना० ७ परि० ॥
एर-नर-पुं० । कर्म० ४ कर्म० । “वाऽऽही” । च । १ । २२२ । अस्त्युक्त-
त्वाऽऽदीर्घतन्मानस्य मन्व जः । इति मन्व जः । प्रा०१ पाद् ।
मनुष्ये, आ०म०१ प्र०२ षाएड । आधा०। औ० । प्रथम०। कर्म०।
रा० । नराएचतुर्विधाः-सम्भूमिमाः, कर्मभूमिकाः, अकर्मभूमि-
काः, अस्तभूमिकाः । आ० म०१ अ०१ षाएड । सामान्यमनुष्ये,
सूत्र० १ भु० २ अ० १ उ० । रा० । प्राकृतपुत्रे, शास्त्रावबोध-
विकले, सूत्र० १ भु० १ अ० ३ उ० । पुत्रे, सूत्र० १ भु० ३
अ० ३ उ० । कुंसे, ध० १ अथि० । औ० ।

एरउसज-नरवृत्त-पुं० । अङ्गीकृतकार्यमनरिवाहकत्वात् वृ-
त्तनोपनिष्ठे नरे, औ० ।

षारकतप्पवाय-नरकान्तमपात-पुं० । जन्महीने मन्वरत्नो-
त्पत्तौ रम्यकल्पे नरकान्तात्तथा उन्नमपातकदरे, स्या० २
ज० ३ उ० ।

शरकंता-नरकान्ता-श्री । रम्यकवचं पूर्वाऽप्येवामिन्द्रियां प्र-
 हानवाच, जं० ४ बहू० । नरकान्ता महापुण्यरीकण्डराहकिण-
 तोरयेन विनिर्गतं रम्यकवचं अजतीति हरिकान्तानुक्त्वच-
 कम्पा पूर्वसमुक्तमधिगता । श्या० ३ डा० ३ उ० । १० ।
 जं० । स० ।

शरकंताकूट-नरकान्ताकूट-न० । अम्बुद्वीपे मन्वरस्य पर्वत-
 श्योचारेण कविमवर्षेवपरवतस्य कतुये कूटे, श्या० ० ७ डा० ।

शरकंद्वेग-नरकेन्द्रक-पुं० । क्षीमास्तकाऽऽदिषु नरकचरेषु,
 श्या० ३ डा० ।

शरण-नरक-पुं० । नरात् कान्यति शब्दकान्ति धोम्यताया ज-
 नतिक्रमेणाऽऽकारयन्ति अम्बुद्वीपे स्वस्वस्थाने इति नरकाः । न० ।
 प्रा० म० । ' कै ' ' जै ' ' रै ' ' शब्दे इति धातोः नरात् शब्द-
 वन्तीत्यर्थः । आच० १ ब्र० । पापकर्मिणां यातनास्थानेषु,
 सुत्र० ३ सु० १ म० । तिरये, श्या० ४ डा० १ उ० । रत्नप्रभा-
 ऽऽदिषु नारकोत्पत्तिस्थानेषु, उच० ३ ब्र० ।

(१) नरकपदविशेषार्थं त्रिवृत्तिहाराह-

शिरए उक्कं दम्बं, शिरयाउ इहेष जे जवे अमुभा ।
 खेचं गिरभोगासो, कासो शिरएसु खेव ठिई ॥ ६४ ॥
 भावे उ शिरयजीवा, कम्मुदम्रो खेव गिरपयाभोगो ।
 सोऊण गिरयमुक्कलं, तवचरेणु होइ जइयम्बं ॥ ६५ ॥

" शिरए उक्कं " इत्यादि गाथाइयम् । तत्र नरकशब्दस्य नाम-
 ध्यापनादप्यङ्गैरक्षरकालमात्रेणैवाह बोधा निक्षेपः । तत्र नामस्था-
 नेषु लुपे । इत्यनरक आगमता, नोब्रागमत्तत् । आगमतो
 ब्राता, तत्र चाऽनुपयुक्तः । नोब्रागमत्तसु बहारीरभ्यधारीर-
 ष्यतिरिक्तः । इहैव मनुष्यमये, तिरियमये, केचनाऽन्यनकारित्वा-
 द्बुभ्याः सस्याः काष्ठकसौकरिकाऽऽश्रय इति । यदि वा-यानि
 कानिचिद्वृष्टमानि खानानि चारकाऽऽदीनि, याश्च नरकप्रतिकृपा
 वेदमा, तां सर्वां इत्यनरका इत्याभिधीयन्ते । यदि वा-कर्म-
 इत्यनोक्तमप्यभेदाद् इत्यनरको द्वेषा-तत्र नरकचेद्यानि
 बानि बद्धानि कर्मोणि तानि चैकान्विकस्य बद्धायुषकस्याऽनि-
 मुक्तानामगोमस्य चाऽऽधिरत्य इत्यनरको जयति । नोक्तमप्य-
 नरकचेद्यावेधे श्येभ्यसा इपरसगणकवर्षेऽश्वत्थस्यार्थे इति ॥ क्लृ-
 नरकस्तु नरकावकाशकालमहाकाशरीरचमहारीरचप्रतिष्ठाना-
 सिधियानाऽऽदितरकाणां कतुखीतिरिक्तसंस्थानां विनिष्टो जू-
 मायः । कालनरकस्तु यत्र यावती स्थितिरिति ॥ भावनरकस्तु
 ये जीवा नरकाऽऽनुष्कमनुभवन्ति । तथा नरकपर्योषः कर्मोद्य
 इति । तदुक्कं भवति-नरकात्तर्वातीतो जीवास्तथा नरकाऽऽनु-
 ष्कोद्वाऽऽपादित्वाऽस्तातावेदनीयाऽऽदिकर्मोद्वाऽऽवेतद् द्वितय-
 मपि भावनरक इत्यभिधीयते । तदेषं बुधाऽऽवगम्य तीममसह्यं
 नरकदुःखं कृकचपातनकूमपीपाकाऽऽदिकं परमाऽधार्मिकाऽऽ-
 पादितं परस्वीरीरणाकृतं स्वाभाविकं च, नपहृन्नरे संयमा-
 ऽनुष्ठाने नरकपातपरिपन्थानि स्वयोपपयैगमनैकहेतोर्वाऽऽ-
 स्थाहितमिच्छता प्रवर्तितस्य-परित्यक्ततय कर्मभेदे यन्तो वि-
 धेय इति । सुत्र० १ सु० ५ म० १ उ० । नरकविमर्शिः सत्याता ।

(२) नरकपृथिव्याः सप्त-

रयशुप्यजा, सक्करपथा, बाहुकपथा, पंकपथा, धूमपथा,
 तमप्यथा, तमपपपजा । प्रहा० २ पाद ।

(३) साभ्यंतं पुष्पीनामगोषं वक्ष्यम्य-

पदमा थं जंतैः पुडवी किनामा ? किंगोषा पष्यथा ? गोयमा !
 धम्मा नामेधं, रयशुप्यथा गोषेणं । दोषा थं जंतैः पुडवी कि-
 नाया किंगोषा पष्यथा ? गोयमा ! वंसा नामेधं, सक्करप्यथा
 गोषेणं । एवं एतेणं अजिह्वावेधं सन्वासिं पुण्डा । नामाणि
 इमाणि-सेला तथा, अजण्ठा चठत्ता, रिद्धा पंचमा, मघा
 उद्धा, माघवती सत्तया । बाहुप्यथा० जाव तमतप्यथा
 गोषेणं पष्यथा ।

तत्र नामगोत्रयोरचं विशेषः-अनादिकाक्षप्रसिद्धमन्वर्धरहि-
 तं नाम, सन्वर्धं नाम गोत्रमिति । तत्र नामगोत्रपतिपादानार्थे-
 माह-(इमा थं जंतैः इत्यादि) एवं जन्तुः । रत्नप्रभा पृथि-
 वी किनाया किमनादिकाक्षप्रसिद्धमन्वर्धरहितनामा ? कि-
 गोत्रा किमन्वर्धयुक्तनामगोत्रा ? भगवानाह-गौतम ! नाम्ना
 धर्मति प्रहता, गोत्रेण रत्नप्रभा । तथा चाऽऽमन्वर्धमुपदर्शय-
 न्ति पूर्वसूरयः-रत्नानां प्रभा बाहुव्यं यत्र सा रत्नप्रभा, रत्नव-
 हुलेति भावः । एवं शेषसुभाषयापि प्रतिपुंथवीप्रश्ननिर्घनकथा-
 णि जावनीयानि । नवरं शंकराप्रभाऽऽदीनाममन्वर्धमावना-
 शंकराणां प्रभा बाहुव्यं यत्र सा शंकराप्रभा । एवं बाहुकाप्रभा,
 पद्मप्रभा इत्यपि भावनोयम् । तथा धूमस्येव प्रभा यस्यां सा
 धूमप्रभा । तथा तमसः प्रभा बाहुव्यं यत्र सा तमप्रभा, तमस्त-
 मसः प्रकृतस्यैः प्रजा बाहुव्यं यत्र सा तमस्तमसः प्रजा ।

अत्र कमुपिदु पुस्तकसु संश्रयोक्तं गाथे-

" धम्मा वंसा सेला, अजण रिद्धा मघा य माघवती ।
 सत्थएहं पुडुधीणं, एए नामा उ मावत्था ॥ १ ॥
 रयथा सक्कर-बाहुप्य-पंका धुमा तमा तमतया य ।
 सत्थएहं पुडुधीणं, एए गोत्ता सुयेयथा ॥ २ ॥

(४) अयुना प्रतिपृथिवीबाहल्यमभिधिस्तुराह-
 इमा थं जंतैः रयशुप्यजा पुडवी केवतिया बाहल्लेणं पष-
 था ? । गोयमा ! इमा थं रयशुप्यजा पुडवी असीउचरं
 गोयशुसयसहस्रं बाहल्लेणं पष्यथा ।

एवं एतेणं अभिलाषेणं इमा गाथा अमुगंतव्या-
 " आसीतं वचीसं, अट्ठावीसं तहेव वीसं च ।

अट्टारसं सोल्लमं, अट्टुशरमेव हेडिमया ॥ १ ॥

(इमा थं जंतैः इत्यादि) एवं जन्तुः । रत्नप्रभा पृथिवी कि-
 यद् बाहल्येन प्रहता ? । अत्र गोत्रेण प्रश्नो नाम्नो गोषं प्रभा-
 नय, न च प्रश्नोपपत्तिमिति श्यावप्रश्नार्थः । उक्तं च-" न
 हीना वाग् सदा सतामिति । " भगवानाह-अशीत्युत्तरमे-
 अशीतियोजनसहस्राऽऽधिकं योजनशतसहस्रं बाहल्येन प्र-
 हता । एवं सर्वाथपि सुत्राणि जावनीयानि ।

अत्र संश्रवर्णं गाथा-
 " आसीयं वचीसं, अट्ठावीसं तहेव वीसं च ।
 अट्टारसं सोल्लमं, अट्टुशरमेव हेडिमया ॥ १ ॥ "

(५) कावचानि-

इमा थं जंतैः रयशुप्यजा पुडवी कतिविधा पष्यथा ? ।
 गोयमा ! त्रिविधा पष्यथा । तं अहा-सरकंदे, पंकवहुले
 कंदे, आचवहुले कंदे ।

(इमा षं भंते ! इत्यादि) इयं भवन्त । रत्नप्रभायां पृथिवी कतिविधा कतिप्रकारा-कतिविधनां प्रकृताः । जगदानाह-गौतम ! त्रिधा त्रिविधनां प्रकृताः । तद्यथा-(सरकंडमिस्थालम्) कायं नाम-विशिष्टो जूनागः, सरं कठिनं पद्मबहु-लम्बुहस्तं चाम्ब्यंतः प्रतिपन्नयम् । क्रमकैतेषामेवमेव । तद्यथा-प्रथमं सरकायं, तदनन्तरं पद्मबहुलं, ततोऽम्बु-हुलमिति ।

(६) सरकायं चाम्ब्यंतामाह-

इमीसे षं भंते ! रयण्यभाए पुदवीए सरकंके कति-विधे पएणचे ? गोयमा ! सोझसक्खिे पएणचे । तं जहा-रयणे, बइरे, वेरुल्लिए, सोहित्तव्वे, मसारगहे, हंस-गन्धे, पुत्तए, सोईधिए, जोत्तरसे, अंजणे, अंजणपुत्तए, रयते, जातरुवे, अंके, फरिहें, रिहें कंके ॥

(इमीसे षं भंते ! इत्यादि) अस्यां भवन्त । रत्नप्रभायां पृथिव्यां सरकायं कतिविधं प्रकृतम् ? । भगवानाह-गौतम ! पंद्रशविधं षोडशविभागं प्रकृतम् । तद्यथा-(रयणे इति) पंदकदेशे पदसमुद्राद्योपचारान् रत्नकायम्-तच्च प्रथमम्, द्वितीयं वज्रकायम्, तृतीयम्-वेदुंशकायम्, चतुर्थम्-लोहितानुकायम् । पञ्चमम्-मसारगलुकायम्, षष्ठम्-हंसगर्भकायम्, सप्तमम्-पुलककायम्, अष्टमम्-सौम्यांशुककायम्, नवमम्-ज्योतीरसकायम्, दशमम्-अञ्जनकायम्, एकादशमम्-अञ्जनपुलाककायम्, द्वादशम्-रजतकायम्, त्रयोदशम्-जानकपकायम्, चतुर्दशम्-अद्रुकायम्, पञ्चदशम्-स्फटिककायम्, षोडशम्-परुकायम् ॥ तत्र रत्नानि कर्केतनाऽऽदीनि तत्प्रधानं काष्ठं रत्नकायम्, वज्ररत्नप्रधानं कायं वज्रकायम् । एवं शेषाण्यप्येकैकं च कायं योजनसहस्रबाहुल्यम् ।

(७) रत्नकायं चाम्ब्यंतामाह-

इमीसे षं भंते ! रयण्यभाए पुदवीए रयणकंके कति-विधे पएणचे ? गोयमा ! एगागारे पएणचे । एवं जाव रिहें ।

इमीसे षं भंते ! रयण्यभाए पुदवीए पंक्वहुले कंके कतिविधे पएणचे ? गोयमा ! एगागारे पएणचे । इमीसे षं भंते ! रयण्यभाए पुदवीए आववहुले कंके कतिविधे पएणचे ? गोयमा ! एगागारे पएणचे ।

सकरप्यभाए षं भंते ! पुदवी कतिविधा पएणचा ? गोयमा ! एगागारा पएणचा । एवं जाव अहे स-चमाए ।

(इमीसे षं भंते ! इत्यादि) अस्यां भवन्त । रत्नप्रभायां पृथिव्यां रत्नकायं कतिविधं कतिप्रकारं, कतिविज्जागमिति प्रायः । प्रकृतम् ? । भगवानाह-एकाकारं प्रकृतम् । एवं शेषकायविधेषामपि प्रकृतमिवैवन्ननुश्रानि क्रमेण भगनीयानि । एवं पद्मबहुलाऽम्बुहस्तविधेषामपि । जी० ३ प्रति० । प्रकृ० ।

(८) संप्रति प्रतिपृथिवीनरकाऽऽवाससंख्यप्रतिपादनार्थमाह-इमीसे षं भंते ! रयण्यभाए पुदवीए केवतिया गिर-यावाससयसहस्रा पएणचा ? गोयमा ! तीसं निरया-वाससतसहस्रा पएणचा । एवं एनेणं अभिलावेणं सच्चा-सिं पुच्छा ।

इमा गाथा अणुगंतव्वा-

“ तीसा य पखवीमा, पखरस दंभव तिष्ठि य हवंति ।
पंचूण सतसहस्रं, पंचेव अणुत्तरा षरगा ॥ ? ॥ ”

० जाव अहे सचमाए णं च अणुत्तरा महातिपहालया महा-णरगा पएणचा । तं जहा-काझे, महाकाझे, रोएए, महारो-रए, अप्रतिट्टाणे ॥

(इमीसे षं भंते ! इत्यादि) सुगमम् । नवरत्नियमत्र सङ्ग्रहणीं गाथा-“ तीसा य पखवीमा, पखरस दसेव सयसहस्रं । तिण्णेणं पंचूणं, पंचेव अणुत्तरा गिरया ॥ ? ॥ ” अथः सप्तम्यां च पृथिव्यां कालाऽऽद्यो मडा नरका अग्रतिष्ठानाभिधानकस्य नरकस्य पूर्वाऽऽदिकमेव । उक्तं च-“ पुण्येण हांए काझे, अवाइणा अण्णइइ मडकाजे । रोक इतिण्णामे, उत्तरणामे मडारोक ॥ ? ॥ ” रत्नप्रभाऽऽदिषु च तमःप्रजापयेन्नुः पदसु पृथिवीए प्रत्येकं नरकाऽऽवासा वि-विधाः । तद्यथा-आवलिंकाप्रविधाः, प्रकीर्णकपाएच ।

तत्र रत्नप्रभायां पृथिव्यां षोडश प्रसटाः । प्रसटा नाम-धेमभूमिकाप्रविधाः । तत्र प्रथमे प्रसटे पूर्वाऽऽदिषु दिक्षु प्रत्येकमेकीनपञ्चाशत् नरकाऽऽवासाः, चतसृषु च विदिक्षु प्रत्येकमष्टस्वारिंशत्, मध्ये च सामान्तकाऽऽस्यो नरकेन्द्रकाः, सर्वसंख्यया प्रथमप्रसटे नरकाऽऽवासानामावलिंकाप्रविधानामेकीनवस्यधिकानि त्रिंशं शतानि ३०६, शेषेषु च द्वादशसु प्रसटेषु प्रत्येकं यद्योकरं दिक्षु विदिक्षु च एकैकनरकाऽऽवासदानिजावत् अष्टकाष्टकीमा नरकाऽऽवासा ऊर्ध्ववाः । ततः सर्वसंख्यया रत्नप्रभायां पृथिव्यामावलिंकाप्रविधानाऽऽवासाः अणुअस्वारिंशत् शतानि त्रयस्त्रिंशदधिकानि ४४३३ । शेषेषु एकीनत्रिंशत्कृणानि पञ्चनवसिहस्रानि पञ्चशतानि सप्तषष्टधिकानि २६६४६५ प्रकीर्णकाः । तथा चोक्तम्-“ सचट्टी पंच सया, पणनइइ सहस्रस लक्खं गुणवीसं । रयणए सेट्ठिगया, चोयालसया उ तेवीसं ॥ ? ॥ ” उभयमोखने त्रिंशदसत्ता नरकाऽऽवासानाम ३००००० ।

शर्कराप्रभायामेकादश प्रसटाः नरकपटलानि अथोऽथो इ-इहामानीति वचनात् । तत्र प्रथमे प्रसटे चतसृषु दिक्षु षट्त्रिंशत् आवलिंकाप्रविधा नरकाऽऽवासाः, विदिक्षु पञ्चत्रिंशत्, मध्ये चोको नरकेन्द्रकः । सर्वसंख्यया द्वे शते पञ्चाशोऽन्वाधिके २०४, शेषेषु दशसु प्रसटेषु प्रत्येकं कर्णयोऽथोऽष्टकाष्टकानि, प्रतिदिक्षु २ एकैकनरकाऽऽवासदानि, ततस्तत्र सर्वसंख्यया आवलिंकाप्रविधा नरकाऽऽवासाः षट्त्रिंशत्शतानि पञ्चनवस्यधिकानि २६६४, शेषेषु षट्त्रिंशत्शतानि सप्तषष्टधिकानि त्रिंशत् शतानि पञ्चोत्तरानि २४६७३५ पुण्यावकीर्णकाः । उक्तं च-“ सत्ताणइइ सहस्रा, अठ्ठीसत्तक्खं तिसयंपाविहं । गोयाए सेट्ठिगया, षड्डीससया उ पणनइया ॥ ? ॥ ” उभयमीखने पञ्चविंशत्शतानि नरकाऽऽवासानाम २५०००० ।

बाहुकाप्रजायां नव प्रस्तटाः । प्रथमे च प्रस्तटे एकैकस्यां दिशि आवालिकाप्रविष्टा नरकाऽऽवासाः । पञ्चविंशतिः २, विंशतिश्च चतुर्विंशतिः, मध्ये चैको नरकेन्द्रक इति । सर्वसंख्यया सतनवतिस्तम इ शेषेषु चाष्टसु प्रस्तटेषु प्रत्येकं क्रमेणाधोऽधोऽष्टकहाणि । तत्र च कारणं प्राग्योक्तम् । ततः सर्वसंख्यया तत्राऽऽवलििकाप्रविष्टा नरकाऽऽवासाश्चतुर्दश शतानि पञ्चदशत्यधिकानि १४०४ । शेषास्तु पुष्पावकीर्णकाः चतुर्दशस्रक्का अष्टानवतिसहस्राणि पञ्च शतानि पञ्चदशस्रकानि १४०५१५ । उक्तं च- " पंचसया पञ्चरासा, अष्टनवद सहस्रस्रक लोहसया । तद्वया सेद्विगया, पणतीया चोदससया ॥१॥ "

उभयमीलने पञ्चदश स्रक्का नरकाऽऽवासानाम् १५०००० । पञ्चप्रजायां सप्त प्रस्तटाः । प्रथमे च प्रस्तटे प्रत्येकं दिशि षोडश आवालिकाप्रविष्टा नरकाऽऽवासाः । विंशति पञ्चदश, मध्ये चैको नरकेन्द्रकः । सर्वसंख्यया पञ्चविंश शतम् १५० । शेषेषु च चतुस्रु प्रस्तटेषु पुष्पवत् प्रत्येकं क्रमेणाधोऽधोऽष्टकहाणि, ततः सर्वसंख्यया तत्राऽऽवलििकाप्रविष्टा नरकाऽऽवासाः सप्त शतानि सप्तस्रकराणि ७०७ । शेषास्तु पुष्पावकीर्णका नव स्रक्का नवनवतिसहस्राणि द्वे शते त्रिनवत्यधिके १४०१७७३ । उक्तं च- " ते षोडशा द्वात्रिं सया, नवनवत्यसहस्रस्रक नव स्रक्का य । पंचाय सेद्विगया, सप्त सया द्वातिसप्तद्विया ॥१॥ "

उभयमीलने नरकाऽऽवासानां द्वादश संख्याः १००००० । धूमप्रजायां पञ्च प्रस्तटाः । प्रथमे च प्रस्तटेषु एकैकस्यां दिशि नव नव आवालिकाप्रविष्टा नरकाऽऽवासाः, विंशति अष्टौ, मध्ये चैको नरकेन्द्रकः । इति सर्वसंख्यया एकोनस्रकानिः ६९ । शेषेषु च चतुस्रु प्रस्तटेषु पुष्पवत् प्रत्येकं क्रमेणाधोऽधोऽष्टकहाणि, ततः सर्वसंख्यया तत्राऽऽवलििकाप्रविष्टा नरकाऽऽवासाः द्वे शते पञ्चपञ्चदशके, शेषाः पुष्पावकीर्णकाः त्रैलोक्ये नवनवतिसहस्राणि सप्त शतानि पञ्चत्रिंशत्यधिकानि २६६७३७ । उक्तं च- " सप्त सया पणतीसा, नवनवद सहस्रस्र दो य लक्का य । धुमाय सेद्विगया, पञ्चदा दो सया द्वाते ॥१॥ "

सर्वसंख्यया तिस्रो स्रक्का नरकाऽऽवासानाम् । तमःप्रजायां त्रयः प्रस्तटाः । तत्र प्रथमे प्रस्तटे प्रत्येकं दिशि चत्वार आवालिकाप्रविष्टा नरकाऽऽवासाः, विंशति त्रयः त्रयः, मध्ये चैको नरकेन्द्रक इति । सर्वसंख्यया एकोनत्रिंशत् २६, शेषेषु च प्रस्तटयोः प्रत्येकं क्रमेणाधोऽधोऽष्टकहाणि, ततः सर्वसंख्यया आवालिकाप्रविष्टा नरकाऽऽवासाः स्रक्काणि १ । शेषास्तु नवनवतिसहस्राणि नव शतानि द्वात्रिंशत्यधिकानि पुष्पावकीर्णकाः ६६६३२ । उक्तं च- " नवनवदस्यसहस्रसा, नव चव सया ह्यंति षशीसा । पुडवीय उचीय, पद्मगणाले संखेयो ॥१॥ "

उभयमीलने पञ्चानं नरकाऽऽवासानां लक्षम् । ६६६६६ । (९) संमति प्रतिपृथिवीघनोद्भवस्तिचप्रतिपाद्वर्धमाह- अत्रिय णं जंते । इमीसे रयणप्पजाए पुडवीए अहे घणोदधि च्चि वा घणवते ति वा तणुवते ति वा उवासंतेर ति वा । हुंता अत्रिय एवंं जाव अहे सत्तया । (अत्रिय णं जंते । इत्यादि) अस्ति जदन्त । अस्याः प्रत्यक्त उपलज्जमानाया रत्नप्रजायाः पृथिव्या अधो घनः स्थानीभूतोद्भक्त उदधिघनोद्भिर्जिति वा, घनः पिण्णीभूतो वातो घनवात इति वा, तनुवात इति वा, अथकाशान्तराजिति वा ।

अथकाशान्तरं नाम-शुद्धमाकाशम् ? । भगवानाह-हन्त अस्ति; एवं प्रतिपृथिवी तावद्वाच्यं यावदथः ससम्प्याः । इमासे णं भंते । रयणप्पभाए पुडवीए स्वरकंके केवतियं बाहन्त्लेणं पण्णत्ते । गोयमा । सोत्तस्र ज्ञोयणसहस्रसाई बाहन्त्लेणं पण्णत्ते । (इमीसे णं जंते । इत्यादि) अस्या जदन्त । रत्नप्रजायाः पृथिव्याः संख्यंथि यत् प्रथमं स्वरं अराऽभिधानं कानं तद्व कियत् बाहद्व्येन प्रकृतम् ? । भगवानाह-गौतम । पांडशयो-जनसदस्त्राणि बाहद्व्येन प्रकृतम् ।

(१०) रत्नकाण्डम्- इमीमे णं जंते । रयणप्पजाए पुडवीए रयणकंठे केवतियं बाहन्त्लेणं पण्णत्ते ? । गोयमा । एकं ज्ञोयणसहस्रसाहन्त्लेणं पण्णत्ते, एवंं जाव गिद्धे । (इमीसे णं इत्यादि) अस्या भदन्त । रत्नप्रजायाः पृथिव्या रत्नं रत्नाऽभिधानं कारुं तत् कियत् बाहद्व्येन प्रकृतम् ? । भगवानाह-गौतम । एकं योजनसदस्त्रम् । शेषाएवपि काण्डानि वक्तव्यानि, यावत् रिष्टे रिष्टाऽभिधानं कारुम् । एवं पद्ध बहुलाम्बहुलकारयस्ये अर्प व्याख्येये ।

(११) पड्वहुलम्- इमीसे णं जंते । रयणप्पभाए पुडवीए पंचवहुले कंठे केवतियं बाहन्त्लेणं पण्णत्ते ? । गोयमा । चतुरसीतिजोयणसहस्रसाई बाहन्त्लेणं पण्णत्ते । पद्धहुलं कारुं चतुरसीतियोजनसदस्त्राणि बाहद्व्येन ।

(१२) अन्वहुलं काण्डम्- इमीसे णं जंते । रयणप्पजाए पुडवीए अन्वहुले कंठे केवतियं बाहन्त्लेणं पण्णत्ते ? । गोयमा । असीति जोयणसहस्रसाई बाहन्त्लेणं पण्णत्ते । असीतिजोयनसहस्राणि सर्वसंख्यया रत्नप्रजायां बाहद्व्येन मशीतसहस्राधिकं अकम् ।

(१३) घनादधिघनवानयोर्बाहद्व्यम्- इमीसे णं भंते । रयणप्पभाए पुडवीए यणोदधि केवतियं बाहन्त्लेणं पण्णत्ते ? । गोयमा । वीसं जोअणसहस्रसाई बाहन्त्लेणं पण्णत्ते ।

इमीमे णं जंते । रयणप्पभाए पुडवीए यणवते केवतियं बाहन्त्लेणं पण्णत्ते ? । गोयमा । असेत्वेज्जाई जोअणसहस्रसाई बाहन्त्लेणं पण्णत्ते । एवं तणुवते वि, एवं उवासंतेर वि । सकरप्पभाए णं जंते । पुडवीए यणोदधि केवतियं बाहन्त्लेणं पण्णत्ते ? । गोयमा । वीसं जोअणसहस्रसाई बाहन्त्लेणं पण्णत्ते ।

सकरप्पजाए पुडवीए यणवते केवद्व पण्णत्ते ? । गोयमा । असेत्वेज्जाई जोअणसहस्रसाई बाहन्त्लेणं पण्णत्ते । एवं तणुवाए वि, उवासंतेर वि, जहा सकरप्पजाए पुडवीए । एवंं जाव अहे सत्तया ।

तस्या अर्थां घनोदधिः विश्रितियोजनसहस्राणि बाह्व्येन, तस्या अर्धो घनवातोऽसंख्येयानि योजनसहस्राणि बाह्व्येन, तस्या अर्धयोऽसंख्येयानि योजनसहस्राणि तनुवातो बाह्व्येन, तस्या अर्धयोऽसंख्येयानि योजनसहस्राणि बाह्व्येनावकाशात्परम् । एवं शेषानामपि पृथिवीनां घनोदध्यादयः प्रत्येकं तावन्नकस्या यावद्दधः सप्तम्याः ।

(१४) श्वेच्छेदेन त्रिघमानायाः पृथिव्याः-

इमीसे णं जंते । रयण्यपजाए पुढवीए अस्सीठचरजो-
पणसतसहस्रसबाह्व्यए । सेचच्छेपेणं छिज्जंतोपणं अत्थि
दब्बाई वएणतो-कालनीललोहितहालिसुक्किळाई, गंधतो-
सुद्विजंगंधाई सुद्विजंगंधाई, रसतो-तचकहुयकसायअंबिल-
मदुराई, फासअ-कखसदमउयगल्लहसपीतउसिएणिज्ज-
लुयखाई, संठाणतां-परिमहलवटंतसचचरंसआययसंठा-
णपरिणयाई अस्समस्यक्याई अएणमएणपुट्टाई अएणमस-
ओगाढाई अएणमएणसिओहएणकवक्याई अस्समएणवरुता-
ए चिट्ठेति ? । हंता ! अत्थि ।

(१५) इमीसे णं भंते । इत्यादि । अस्मां भद्रम् । रत्नप्रभायां पृथिव्याम-
शान्त्युत्तरयोजनशतसहस्रबाह्व्ययां कृच्छ्रेदवस्तुध्यामन्तरका-
गमविभागेन चिद्व्यमानायाम्, अस्तीति निपातोऽत्र बहुवचनाध-
गम-त्वात् च्छयाणि, यथोक्त-काशानि नोऽस्तीति श्लोदिनाणि हारि-
द्राणि, शुक्लानि, गन्धानि-सुरभिगन्धानि, सुरभिगन्धानि च, रसता-
न्तरकाशानि, कटुकाणि, कषायानि, अम्लानि, मधुराणि, स्पर्शत-
ककशाणि, सूदनं, शुक्लकाणि, लघूनि, शीतानि, उष्णानि, स्नि-
ग्धानि, कृष्णानि, संस्थानतः-परिभ्रमकाणि, लुप्तानि, स्थलाणि,
चतुरस्राणि, आद्यतानि । कथंभूतान्येतानि सर्वोत्पत्तिस्यत् आह-
(अथमस्यपुट्टाई इत्यादि) अन्वोऽस्य परस्परं स्पृश्यामि स्पृश्यामि-
ओपेतानि । तथा-अन्वोऽस्य परस्परमवगाढानि यत्रैकं द्रव्य-
मवगाढं तथाऽन्यदपि देशतः, क्वचित्संघेतोऽवगाढमित्यर्थः ।
तथाऽन्योऽस्य परस्परं स्नेहेन प्रतिबद्धानि येनैकस्मिन् बाल्य-
माने शुद्धमाने वा अपरमापि चलनाऽऽदिधर्मोपेतं भवति ।
(एवमसोऽस्यवदसापि चिह्नं इति) अन्वोऽस्य परस्परं
घट्टते संबन्धन्तीति अन्वोऽस्यघट्टाः, तद्भक्तोऽन्वोऽस्यघट्टतः, त-
था परस्परं संबद्धताया तिष्ठन्ति । भगवानाह- (हंता ! अतिथ)
हन्तेति प्रत्यवधारणे, सन्धेवेत्यर्थः ।

(१५) अरकाएडस्य-

इमीसे णं जंते । रयण्यपजाए पुढवीए खरस्स कंफस्स
सोसमजोपणसहस्रसबाह्व्यसस सेचच्छेपेणं छिज्जंतं चेव०
जाव हंता अत्थि, एवं० जाव रिट्ठस्स ॥

एवमस्यामेव रत्नप्रभायां पृथिव्यां अरकाएडस्य षोडश-
योजनसहस्रप्रमाणबाह्व्यस्य, तदनन्तरं रत्नकापडस्य योज-
नसहस्रबाह्व्यस्य ततो बज्रकाएडस्य० यावच्छिफकाएडस्य ।

(१६) पक्कबहुलस्य-

इमीसे णं भंते । रयण्यपजाए पुढवीए पंकबहुलसस
कंफस्स चठारासिंति जोगणसहस्रसबाह्व्यसस सेचं तं चेव ।
एवं आबबहुलसस वि अस्सीतियोअणसहस्रसबाह्व्यसस ॥

तदनन्तरमस्यामेव रत्नप्रभायां पृथिव्यां पक्कबहुलकाएडस्य
चतुरशीतियोजनसहस्रबाह्व्यस्य तदनन्तरमम्बहुलकाएडस्य
अशीतियोजनसहस्रबाह्व्यस्य ।

इमीसे णं भंते । रयण्यपजाए पुढवीए घणोदहिस्स वीसं
जोगणसस बाह्व्यसस सेचच्छेदे तेहव । एवं यणुवातस्स
असंसेज्जजोगणसस बाह्व्यसस तं चेव ।

तदनन्तरमस्या एव रत्नप्रभायां घनोदधेयोजनविंशतिसहस्र-
प्रमाणबाह्व्यस्य, ततोऽसंख्ययातयोजनप्रमाणबाह्व्यस्य घन-
वातस्य तत एनावत्प्रमाणबाह्व्यस्य तनुवातस्य, ततोऽव-
काशात्परम् तावत्प्रमाणस्य ।

सकरपजाए णं भंते । पुढवीए बचीसुत्तरजोगणसस-
हस्रसबाह्व्यए सेचच्छेपेणं त्रिज्जमाणाए अत्थि दब्बाई,
बसुतो० जाव यन्ताए चिट्ठेति ? । हंता ! अत्थि । एवं घणो-
दहिस्स वीसं जोअणसहस्रसबाह्व्यसस यणवातस्स असंसे-
ज्जजोगणससहस्रसबाह्व्यसस । एवं० जाव उवासंतरेस्स जहा
सकरप्यभाए, एवं० जाव अहे सत्तमाए ।

ततः शुक्रात्मभायाः पृथिव्याः द्वात्रिंशत्सहस्रोत्तरयोजन-
सतसहस्रबाह्व्यपरिमाणायाः तस्या एवावस्थादु बधोक्त-
बाह्व्ययानां घनवाततनुवाताऽवकाशात्परमामेवं यावद्दधः
सप्तम्याः पृथिव्या अष्टसहस्राधिकयोजनशतसहस्रपरिमाण-
बाह्व्ययास्ततः तस्या एवाऽवः सप्तमपृथिव्या अष्टस्ता-
न्मध्ये घनोदधिघनवाततनुवातावकाशात्तराणां प्रथमनर्धव-
नसुत्राणि यथोक्तद्वयावधयानि भावनीयानि ।

(१७) सम्यत् संस्थानप्रतिपादनाधर्माद्-

इमा णं भंते । रयण्यपजाए पुढवीं किंसंठिता पएणत्ता ? ।
गोयमा । जल्लरिसंठिया पसुत्ता ।

इमीसे णं जंते । रयण्यपजाए पुढवीए खरे कंके किंसं-
ठिते पएणत्ते ? । गोयमा । जल्लरिसंठिते पएणत्ते ।

इमीसे णं भंते । रयण्यपजाए पुढवीए रयणे कंके
किंसंठिते पएणत्ते ? । गोयमा । जल्लरिसंठिते पएणत्ते ।
एवं० जाव रिट्ठे । एवं० पंकबहुले आबबहुले वि । यणो-
दधि वि, यणुवाए वि, उवासंतरे वि, सव्वे जल्लरिसंठिया
पसुत्ता ।

सकरपजाए णं भंते । पुढवी किंसंठिया पएणत्ता ? ।
गोयमा । जल्लरिसंठिया पसुत्ता ।

सकरपजाए णं भंते । पुढवीए यणोदधि किंसंठिए पसुत्ते ? ।
गोयमा । जल्लरिसंठिए पसुत्ते । एवं० जाव उवासंतरे
जहा सकरप्यजाए वचन्वता, एवं० जाव अहे सत्तमाए वि ।

(इमा णं भंते । इत्यादि) इयं प्रत्यक्कल उपलब्धमाना,
यामिति धाक्यालक्षकौ । रत्नप्रभा पृथिवी, किमिव संदिधता
प्रकृता ? । भगवानाह-गौतम ! जल्लरीव संदिधता प्रकृता;
विस्तीर्णेवत्तयाऽऽकारत्वात् । एवमस्यामेव रत्नप्रभायां पृथिव्यां
अरकाएडं, तत्रापि रत्नकाएडं, ततो बज्रकाएडम्, ततो यावत्

दिष्टकापदम्, तदनन्तरं पङ्कटद्वयं कापङ्कटम्, ततो जलकापदम्, तदन्तररत्नस्या एव रत्नप्रभायाः पृथिव्या अघस्तात् क्रमेण च-
नोदधिचनवातननुषातावकाशाभन्तरानि, एवं वाद्यध्वः सप्तमी
पृथिवी । तस्या अघस्तात् क्रमेण घनोदधिचनवातननुषा-
तावकाशाभन्तरानि ऋद्धरीसंस्थानानि वक्तव्यानि । ननु चेताः
सत्तापि पृथिव्यः सर्वांसु दिक्षु किमलोकपर्यन्तः ? उत
नेति ह्यनः । यथेवं नतः ।

(१८) लोकात्ताद्वधा—

इमीसे णं जंते ? रयणप्यजाए पुढवीए पुरच्छिमिद्धाओ
चरिमेंताओ केवतिंयं अवाभाए होयंते पएणत्ते ? । गोयमा !
दुवाहससहिं जायणेहिं अवाभाए होयंते पएणत्ते । एवं
दाहिणिद्धातो पश्चिमिद्धातो उचरिद्धाओ ।

सकृत्प्यभाए णं जंतं ? पुढवीए पुरच्छिमिद्धाओ चरिमें-
ताओ केवतिंयं अवाहाए होयंते पएणत्ते ? । गोयमा !
तिभागुणेहिं तेरसहिं जायणेहिं अवाहाए होयंते पएणत्ते,
एवं चउदिमिं ।

बाणुप्यजाए णं भंते ? पुढवीए पुरच्छिमिद्धाओ पुच्छा ? ।
गोयमा ! सतिजाणेहिं तेरसेहिं अवाभाए होयंते पषत्ते । एवं
चउदिसिं पि, एवं सव्वामिं चउमु विदितामु पुच्छियव्वं ।

पंप्यजाए चोदसहिं जायणेहिं अवाहाए होयंते पएणत्ते ।
धूमप्यजाए तिजाणुणेहिं पयणरसेहिं जायणेहिं अवाहाए
होयंते पषत्ते । उट्ठी सतिजाणेहिं पयणरसेहिं जायणेहिं अ-
वाहाए होयंते पषत्ते । सत्तमाए सोहसएहिं जायणेहिं
अवाभाए होयंते पएणत्ते, एवं० जाव उचरिद्धातो ॥

(इमीसे णं जंते ? इत्यादि) अस्या अदन्त ! रत्नप्रभायाः पृथिव्याः
पुरच्छिमिद्धाओ इति) पूर्वदिग्भाविनश्चरमान्तात् (केवध्याए
इति) कियत्था अवाधया अघान्तरालरूपया लोकात्तोऽलोकाव-
धिपरिच्छिन्नः प्रकृतः ? । भगवानाह—द्रादशयोजनानि, द्रादशयो-
जनप्रमाणं य इत्यर्थः । अवाधया लोकात्तः प्रकृतः । किमुक्तं भ-
वति ?—रत्नप्रभायाः पृथिव्याः पूर्वस्थां दिशि चरमपर्यन्तात् प-
रतो लोकादधोऽवघान्तरालं द्रादशयोजनानि, एवं दक्षिणस्या-
मपरस्यासुचरस्यां चाघान्तरालं वक्तव्यम् । दिग्गृह्यं चोपल-
ङ्गणम्, तेन सर्वोत्सवपि विद्विषवपि यथोक्तमघान्तरालमवसा-
त्तव्यम् । शेषाणां तु पृथिवीनां सर्वांसु दिक्षु च चरमपर्यन्ताद्-
लोकः क्रमेणाधोऽवच्छिन्नानामेव योजनेमाधिकांशैर्द्रादशभिद्यो-
जनेवैवगतव्यः । तद्यथा—शर्कराप्रभायाः पृथिव्याः सर्वांसु दिक्षु
विद्विषु च चरमपर्यन्ताद्दोकादधोऽवघान्तरालं त्रिभागानानि
त्रयोदश योजनानि । पङ्कटप्रभायाः परिपूर्णानि चतुर्दश योजनानि, ध्रु-
मप्रभायास्त्रिभागानानि पञ्चदश योजनानि । अथः सप्तमपृथि-
व्याः परिपूर्णानि पौरुष योजनानि । सूत्राकराणि पूर्ववद् योज-
नीयानि । जी० ३ प्रती० ।

(१९) रत्नप्रभादीनामघः—

अत्थि णं जंते ? इमीसे रयणप्यजाए पुढवीए अहे गेहाइ
वा, गेहावणाइ वा ? । गोयमा ! णो इण्णहे समहे । अ-

त्थि णं भंते ! रयणप्यभाए पुढवीए इमीसे अहे गामाह
वा० जाव सधिवेसाइ वा ? । णो इण्णहे समहे । अत्थि णं
भंते ! इमीसे रयणप्यजाए पुढवीए अहे उराला वलाइया
संमेयंति संमुच्छंति वासं वासंति ? । इता ! अत्थि, तिप्पि वि
पकरेइ, देवो वि पकरेइ, असुरो वि, नागो वि । अत्थि णं
जंते ! इमीसे रयणप्यजाए पुढवीए बादरे थएयित्तरे ? । इता
अत्थि तिप्पि वि पकरंति । अत्थि णं भंते ! इमीसे रयण-
प्यजाए पुढवीए बादरे अगणिकाए ? । गोयमा ! णो इण्णहे
समहे, णस्यत्थि विग्गहगइसमावधएणं । अत्थि णं भंते !
इमीसे रयणप्यजाए पुढवीए चंदिप० जाव ताराकवा ? । णो
इण्णहे समहे । अत्थि णं भंते ! इमीसे रयणप्यभाए चंदा-
भाइ वा ? । णो इण्णहे समहे । एवं दोंबाव पुढवीए जाणियव्वं,
एवं तवाए वि जाणियव्वं । णवरं देवो वि पकरेइ, असुरो वि
पकरेइ, नो नाओ पकरेइ, चउत्थीए वि, तवरं देवो एक्को पक-
रेइ, नो असुरो, नो नाओ, एवं हेडिद्धासु देवो एक्को पकरेइ ।

(बादरे अगणिकाए इत्यादि) ननु यथा बादरेभ्योऽन्व-
क्रेत्र एव तद्भावास्त्रियं च द्वाह्यते, एवं बादरपृथिवीकायस्या-
ऽपि निषेधो वाच्यः स्यात्, पृथिव्यादिष्वेव स्वभावेतु नस्य
त्रावादिनि । सत्यम् । किं तु वेद यद्यत्र नास्ति तत्रच सर्वं नि-
विभ्यते, मनुष्याऽऽदिचत्, विचित्रव्रतत् सुवर्गनेरतोऽसतोऽपी-
ह पृथिवीकायस्य न निषेध उक्तः । अकार्याबाणुचवस्तानां
त्विह घनोदधादिजावेन ज्ञाणस्त्रियेयाभ्याः सुगम एवेति । (नो
माओ सि) नागकुमारस्य तृतीय्याः पृथिव्याः अथो गमनं
नास्तीत्यत एवाऽनुमीयते । (नो असुरो नो नागो सि) इहा
प्यत एव वचनाच्चतुर्थ्यादीनामधोऽसुरकुमारनागकुमारयोर्गमनं
नाऽस्तीत्यनुमीयते । भ० ६ श० ८ उ० १ ।

(२०) अथाऽस्मि रत्नप्रभाऽऽदीनां द्रादशयोजनप्रमाणाऽऽ-
दीनि अघान्तरालानि किमाकाशरूपाणि, उत घनोदध्यादिव्या-
स्तानि ? उच्यते—घनोदध्यादिव्यास्तानि, तत्र कस्मिन्नघान्तराले
कियान् घनोदध्यादिवरिति प्रतिपादनाद्यमाह—

इमीसे णं जंते ? रयणप्यजाए पुढवीए पुरच्छिमिद्धे
चरिमेंते कतिविधे पएणत्ते ? । गोयमा ! ति विहे पएणत्ते ।
तं जट्ठा—पणादाधिवत्तए, घणवापवत्तए, तणुवात्तवत्तए ।
इमीसे णं भंते ! रयणप्यजाए पुढवीए दाहिणिद्धे
चरिमेंते कतिविधे पषत्ते ? । गोयमा ! ति विधे पषत्ते । तं
जट्ठा, एवं चेव० जाव उचरिद्धे, एवं सव्वासिं० जाव
अहे सत्तमाए उचरिद्धे । .

(इमीसे णं भंते ? इत्यादि) अस्या अदन्त ! रत्नप्रभायाः
पृथिव्याः पूर्वदिग्भावि चरमान्तोऽघान्तरालरूपः कतिवि-
धः कतिप्रकारः, कतिविधाय इत्यर्थः । प्रकृतः ? । भगवानाह—
गौतम ! त्रिविधः प्रकृतः । तद्यथा—घनोदधिचलयो बलयऽऽ-
कारघनोदधिरूप इत्यर्थः । एवं घनवातवलयस्तनुवातवलयश्च ।
इयमत्र भावना—सर्वासां पृथिवीनामघो यत् प्राक् बाणुस्येन

धनोदध्यादीनां परिभाषासुक्तं, तन्मध्यभागे कृतव्यञ्ज । ते हि मध्यभागे यथोक्तप्रमाणवाहकस्याः, ततः प्रदेष्टव्यानां प्रदेष्टव्यानां दीयमानाः स्वस्वपृथिवीपथेऽन्तेषु तनुतत्पुत्राः; तनुतरीयत्वा स्वस्वपृथिवीबहवःऽऽकारेण वेष्टयित्वा स्थिताः। अत एवाम्बुनि ब-
न्ध्यासुच्यन्ते, तेषां बन्ध्यानामुरुच्येस्वत् सर्वत्र स्वस्वपृथिव्यु-
त्तारिण परिभाषनीयम् । तिर्यग्वाहक्यं पुनरत्रै बह्वयते । इदानीं तु
सतिभाग्यभेदापास्ताराहस्य प्रतिपाद्युत्तुमिष्टमिति तदेवोक्तम् ।
एवमस्या रत्नप्रजायाः पृथिव्याः शेषासु हिस्तु, एवं शेषाणामपि
पृथिवीनां अतस्तुष्यपि दिक्षु प्रत्येकं विज्ञापयन् अणितव्यम् ।

(२१) संप्रति धनोदधिविषयस्य तिर्यग्वाहक्यमानमाह-

इमीसे णं भंते ! रयण्यप्यजाए पुढवीए घणोदधिवलए
केवतियं बाह्वस्तेणं पण्णत्ते ?। गोयमा ! उज्जोयणाईं बाह-
व्हेणं पण्णत्ते।

(इमीसे णं भंते ! इत्यादि) अस्या भवन्त ! रत्नप्रजायाः
पृथिव्याः सर्वोत्तु दिक्षु चरमान्ते धनोदधिविषयः किंचद् बाह-
व्येन तिर्यग् वाहक्येन प्रकृतः ? । जगद्यानाह-गौतम ! पर
योजनानि बाहव्येन प्रकृतः ।

तत ऊर्ध्वं प्रतिपृथिवि योजनस्य त्रिभागो बहव्यः । तद्यथा-
सङ्करप्यभाए णं भंते ! पुढवीए घणोदधिवलए केवतियं
बाह्वस्तेणं पण्णत्ते ?। गोयमा ! सतिजागाईं उज्जोयणाईं
बाह्वस्तेणं पण्णत्ते । बाहुप्यभाए पुच्छाईं गोयमा ! तिजा-
गुणाईं सत्त जोयणाईं बाह्वस्तेणं पण्णत्ते । एवं एतेणं अ-
जिज्ञावेणं षंक्कप्यजाए सत्त जोयणाईं बाह्वस्तेणं,
धूमप्यभाए सतिभागोईं सत्त जोयणाईं पण्णत्ते । तपप्यजाए
तिजागुणाईं अद्द जोयणाईं बाह्वस्तेणं पण्णत्ते । अद्दे सत्त-
भाए अद्द जोयणाईं बाह्वस्तेणं पण्णत्ते ।

शुक्ररामभायाः सत्रिजागानि, बाहुकप्रभायास्त्रिजागोनानि
सत्त योजनानि, पद्मप्रजायाः परिपूर्णांनि सत्त योजनानि, धूमप्र-
भायाः सत्रिजागानि सत्त योजनानि, तमःप्रजायाः त्रिभागोनानि
अष्टौ योजनानि, अथः सत्तमपृथिव्याः परिपूर्णांनि अष्टौ योज-
नानि । सूत्राकाराणि तु सर्वत्र पूर्वैव योजनीयानि ।

(२२) संप्रति धनवातबहवस्य तिर्यग् वाहक्यपरिभाषा-
प्रतिपादनार्थमाह-

इमीसे णं भंते ! रयण्यप्यभाए पुढवीए घणोदधिवलए
केवतियं बाह्वस्तेणं पण्णत्ते ?। गोयमा ! अक्कपंचमाईं जो-
यणाईं बाह्वस्तेणं पण्णत्ते ॥

सङ्करप्यजाए पुच्छाईं गोयमा ! कोसुणाईं पंच जोयणाईं
बाह्वस्तेणं पण्णत्ते ॥

एवं एषणं अजिज्ञावेणं बाहुप्यभाए पंच जोयणाईं
बाह्वस्तेणं पण्णत्ते ॥

षंक्कप्यभाए सक्कोसाईं पंच जोयणाईं बाह्वस्तेणं पण्णत्ते ॥

धूमप्यभाए अद्दउड्डाईं जोयणाईं बाह्वस्तेणं पण्णत्ते ।

तपप्यजाए कोसुणाईं ङ जोयणाईं बाह्वस्तेणं पण्णत्ते ।
अद्दे सत्तभाए अक्क जोयणाईं बाह्वस्तेणं पण्णत्ते ॥

(इमीसे णं भंते ! इत्यादि) अस्या रत्नप्रजायाः पृथि-
व्याः धनवातबहवस्य तिर्यग् वाहक्येन अर्धपञ्चमानी सार्द्धानि
वात्वारि योजनानि प्रकृतः । अत ऊर्ध्वं तु प्रतिपृथिवि गन्धुतं
बर्द्धनीयम् । तथा चाऽऽह-द्वितीयस्याः पृथिव्याः क्रोशोनानि
पञ्च योजनानि, तृतीयस्याः पृथिव्याः परिपूर्णांनि पञ्च योजनानि,
चतुर्थ्याः पृथिव्याः सक्कोशानि पञ्च योजनानि, पञ्चम्याः पृथि-
व्या अर्धपञ्चमानी सार्द्धानि पञ्च योजनानि, षष्ठ्याः पृथिव्याः
क्रोशोनानि चत्त योजनानि, सप्तम्याः पृथिव्याः परिपूर्णांनि च-
त्त योजनानि ।

(२३) संप्रति तनुवातबहवस्य तिर्यग् वाहक्यपरिमाणप्रति-
पादनार्थमाह-

इमीसे णं भंते ! रयण्यप्यजाए पुढवीए ताण्णवातवलए के-
वतियं बाह्वस्तेणं पण्णत्ते ?। गोयमा ! उज्जोसेणं बाह्वस्ते-
णं पण्णत्ते ।

एवं एतेणं अजिज्ञावेणं सङ्करप्यजाए सतिजागे उक्कोसे
बाह्वस्तेणं पण्णत्ते ।

बाहुप्यभाए तिजागुणे सत्तकोसे बाह्वस्तेणं पण्णत्ते ।

षंक्कप्यभाए पुढवीए सत्तकोसे बाह्वस्तेणं पण्णत्ते ।

धूमप्यजाए सतिजागे सत्तकोसे बाह्वस्तेणं पण्णत्ते ।

तपप्यजाए तिभागुणे अद्दकोसे बाह्वस्तेणं पण्णत्ते ।

अद्दे सत्तभाए पुढवीए अद्दकोसे बाह्वस्तेणं पण्णत्ते ।

(इमीसे णं भंते ! इत्यादि) अस्या भवन्त । रत्नप्रजायाः पृथि-
व्यास्तनुवातबहवस्य किंचद् किममात्रं बाह्वेन प्रकृतः ? ।
जगद्यानाह-बदकोशं बाह्वेन प्रकृतः । अत ऊर्ध्वं तु पृथि-
वीकोशस्य त्रिभागो बर्द्धनीयः । तथा चाऽऽह-द्वितीयस्याः पृथि-
व्याः सत्रिभागोनाम् चत्त कोशान् बाह्वेन प्रकृतः । तृतीय-
स्याः पृथिव्याः त्रिभागोनाम् सत्त कोशान्, चतुर्थ्याः पृथिव्याः
परिपूर्णांन् सत्त कोशान्, पञ्चम्याः पृथिव्याः सत्रिभागान्
सत्त कोशान्, षष्ठ्याः पृथिव्याः त्रिभागोनाम् अष्टौ कोशान्, अथः
सप्तम्याः पृथिव्याः परिपूर्णांन् अष्टौ कोशान् ।

उक्तं च-

“ कुञ्जेव अद्द पंचम, जोयणसद्दं च होइ रयण्यभाए ।

उद्दीरिचलुत्तुशुभाया, अद्दसंभेणं विणिहिट्ठ ॥ १ ॥

तिभागो गाडयं केव, तिजागो गाडयस्स व ।

माइ सुवे पक्खेत्ते, अद्दे अद्दो जाव सत्तमिया ॥ २ ॥”

एतेषां च त्रयाणामपि धनोदध्यादिविभागानाम् एकत्र ऋद्धौ
प्रतिपृथिवि यथोक्तप्रमाणराहस्यं भवति ।

(२४) संप्रति एतेष्वेव धनोदध्यादिबहवयेषु केचच्छेदेन कल्प-

वर्णाऽऽपुषेतद्व्यास्तित्वप्रतिपादनार्थमाह-

इमीसे णं भंते ! रयण्यप्यभाए पुढवीए घणोदधिवलए

स्स अज्जोयणाबाह्वस्तेस्स त्सेचच्छेपणं तिज्जाभाणस्स अ-

त्थिय द्द्वन्नाईं बण्णत्ते कालं जाव इत्ता अत्थिय ।

सङ्करप्यभाए णं भंते ! पुढवीए घणोदधिवलए सत्त तिजाग-

उज्जोयणवाहृदस्सस्स सेलच्छेएणं उज्जिमाणस्सं जाव हंता
अत्थि, एवंं जाव अहे सत्तमाए जं जस्स वाहृदं ।

इमीसे णं भंते । रयणप्पभाए पुदवीए घणवातबल्लयस्स
अच्छपंनमजोयणवाहृदस्सस्स सेलच्छेएणे उज्जिं जाव हंता
अत्थि एवंं जाव अहे सत्तमाए जं जस्स वाहृदस्सेणं, एवंं
तणुवातबल्लयस्स विं जाव अहे सत्तमा जं जस्स वाहृदं ।
इमीसे णं भंते । रयणप्पभाए पुदवीए घणोदधिबल्लए
किंमंतिए पणत्ते ? । गोयमा । वट्टबल्लयागारसंठाणसंतिं
पएणत्ते । जेणं इमं रयणप्पभं पुद्विं सव्वतो समंता मं-
परिक्खित्तिचा णं विट्ठति । एवंं जाव अहे सत्तमाए पुद-
वीए घणोदधिबल्लए, एवरं अप्पाणं पुद्विं संपरिक्खित्ति-
चा णं चिंहेति ।

इमासे णं भंते ! रयणप्पजाए पुदवीए घणवातबल्लए
किंमंदिंते पएणत्ते ? । गोयमा । वट्टबल्लयागारे तहेव
जाव जेणं इमीसे णं रयणप्पजाए पुदवीए पणोदधिबल्लयं
सव्वतो समंता संपरिक्खित्तिचा णं विट्ठत्ते । एवंं जाव अ-
हे सत्तमाए घणवातबल्लयं । इमीसे णं भंते । रयणप्प-
भाए पुदवीए तणुवातबल्लए किंसेति पएणत्ते ? । गो-
यमा । वट्टबल्लयागारसंठाणसंतिए एवंं जाव जेणं इमीसे
णं भंते । रयणप्पजाए पुदवीए घणवातबल्लयं सव्वतो
समंता संपरिक्खित्तिचा णं विट्ठति । एवंं जाव अहे सत्त-
माए तणुवातबल्लयं ॥

(इमीसे णं भंते ! इत्यादि) अस्या भदन्न । रत्नप्रभायाः
पृथिव्याः घनोदधिबल्लयः किंमिदं संस्थितः किंसांस्थितः प्रह-
सः ? । अगवानाह-गौतम । वृत्तः चक्रवालतया परिवर्तुंता बल्लय-
स्य मध्ये वृषिरवृत्ताधिरोपस्याऽऽकार आहूनिर्बल्लयोऽऽकार इय
संस्थानं बल्लयाऽऽकारसंस्थानं, तेन संस्थितो बल्लयाऽऽकारसंस्था-
नसंस्थितः । कथमेवं गम्यते ? - बल्लयाऽऽकारसंस्थानसंस्थित
इति ? । तत्र आह- (जेणमित्यादि) येन कारणेन इमां रत्नप्रभां
पृथिवीं संवेतः सवासु दिंशु (विदिशु) च संपरिक्खित्य साम-
स्स्येन वेद्यांत्वा तिष्ठति वर्तते, तेन कारणेन बल्लयाऽऽकारसंस्था-
नसंस्थितः प्रहसः ।

एवं घनवातबल्लयसुं, तनुवातबल्लयसुं च परिभावीयम् ।
नवरं घनवातबल्लयो घनोदधिबल्लयं संपरिक्खित्तिं चकस्स्यम् ।
तनुवातबल्लयो घनवातबल्लयं संपरिक्खित्तिं । एवंं शेषास्सपि पृ-
थिवीषु प्रत्येकं त्रीणि त्रीणि सुखाणि भावनीयानि ।

(२५) आयामविष्कम्भो पुद्वीनाह-

इमा णं भंते ! रयणप्पजा पुद्वी केवलियं आयाम-
विकरंभेणं पएणत्ता ? । गोयमा । असंसेजेजां जो अणु-
सहस्साइ आयामविकरंभेणं, असंसेजेजां जो यणुसहस्साइ
परिवलेवेणं पएणत्ता । एवंं जाव अहे सत्तमा ॥

(इमा णं भंते ! इत्यादि) इयं भदन्न । रत्नप्रभा पृथिवी कि-
यता आयामविष्कम्भेण, समाहारो ऽऽः । आयामविष्कम्भना-

प्रायं प्रहसः । अगवानाह-असंख्येयानि योजनसहस्राणि आ-
यामविष्कम्भेन । किमुक्तं भवति ? -असंख्येयानि योजनसहस्राणि
आयामनोऽसंख्येयानि योजनसहस्राणि विष्कम्भेन, आयामवि-
ष्कम्भयास्तु परस्परमपवृद्ध्यांस्मिन्ने तुल्यत्वम्, तथा असं-
ख्येयानि योजनसहस्राणि परिद्वेषेण परिधिना प्रहसः । एवमे-
कैका पृथिवी तावद्वत्त्वया यावत्तद्वः सप्तमी पृथिवी ।

(२६) अन्तर्बहिर्बा समाः पुद्व्यः-

इमा णं भंते ! रयणप्पजा पुद्वी अंते य मज्जे य स-
व्वत्थ समा वाहृदस्सेणं पएणत्ता ? । हंता गोयमा । इमा णं
रयणप्पजा पुद्वी अंते य मज्जे य सव्वत्थ समा वा-
हृदस्सेणं एवंं जाव अहे सत्तमा ॥

(इमा णं भंते ! इत्यादि) इयं भदन्न । रत्नप्रभा पृथिवी
अन्ते च मध्ये च सर्वत्र समा वाहृदस्सेन पिपदनायेन प्रहसः ? ।
अगवानाह- (गौतम । इत्यादि) सुगमम् । एवंं क्रमेणैकैका पृ-
थिवी तावद्वत्त्वया यावत्सप्तमी ।

(२७) पृथिवीषु जीवाः सर्वत्र उपपन्नपूर्वाः-

इमीसे णं भंते ! रयणप्पजाए पुद्वीए सव्वजीवा उव-
वन्नपुव्वा सव्वजीवा उववन्ना ? । गोयमा । इमीसे णं रय-
णप्पजाए पुद्वीए सव्वजीवा उववन्नपुव्वा, नो चेव णं
सव्वजीवा उववन्ना, एवंं जाव अंभे सत्तमाए पुद्वीए ॥

(इमीसे णं भंते ! इत्यादि) अस्यां भदन्न ! रत्नप्रभायां पृ-
थिव्यां सर्वजीवाः सामान्येन उपपन्नपूर्वाः कालक्रमेण तथा स-
र्वजीवा उपपन्ना उत्पन्ना युगपत् । अगवानाह-गौतम । अस्यां
रत्नप्रभायां पृथिव्यां सर्वजीवाः सांख्यबहारीकजीवाश्चतुर्गैताः प्रायो
वृत्तिमांश्रत्य सामान्येन उपपन्नपूर्वा उत्पन्नपूर्वाः कालक्र-
मेण संभारस्याऽनादिस्त्वात्, न पुनः सर्वजीवा उपपन्ना उत्पन्ना
युगपत्, सकलजीवानामेककालं रत्नप्रजापृथिवीर्बन्धोत्पादे प-
क्षदेवनारकाऽऽदिभद्राभावप्रसक्तं । न चैतद्दृष्टिः, तथा अगन्त्वा-
भादवात् । एवमेकैकस्याः पृथिव्यास्तावद्वत्त्वयं यावद्वः
सप्तम्याः ।

इमा णं भंते ! रयणप्पजा पुद्वी सव्वजीवेहिं विजह-
पुव्वा सव्वजीवेहिं विजहा ? । गोयमा । इमा णं भंते ! र-
यणप्पजा पुद्वी सव्वजीवेहिं विजहपुव्वा, नो चेव णं स-
व्वजीवेहिं विजहा, एवंं जाव अहे सत्तमा ॥

(इमा णं इत्यादि) इयं भदन्न । रत्नप्रभा पृथिवी (सव्व-
जीवेहिं विजहपुव्वा इति) सन्तर्जीवेः कालक्रमेण परित्यक्त-
पूर्वाः, तथा सर्वजीवेयुगपद् विजहा परित्यक्ता । अगवा-
नाह-गौतम । इव रत्नप्रभा पृथिवी प्रायो वृत्तिमांश्रत्य सर्वजी-
वेः सांख्यबहारीकैः कालक्रमेण परित्यक्तपूर्वाः, न तु युगपत्, प-
रित्यगस्यासंजनात् तथानिमिष्णानावात्, एवं तावद्वत्त्वयं याव-
द्वः सप्तमी पृथिवी ।

(२८) पृथ्वीषु सर्वे जीवाः प्रविष्टपूर्वाः-

इमीसे णं भंते ! रयणप्पभाए पुद्वीए सव्वपोगमला
पविट्टपुव्वा, सव्वपोगमला पविट्टा ? । गोयमा । इमीसे णं
रयणप्पजाए पुद्वीए सव्वपोगमला पविट्टपुव्वा, नो चेव

पं सव्वपोगमला पविट्ठा, एवंं जाव अहे सत्तमाए पुद्व-
वी ॥

(इमांसे खुं इत्यादि) अस्सं भवन्त ! रत्नप्रभायां पुधि-
व्यां सर्वे पुट्ठला लोकोद्भविवरचरितिनः कालक्रमेण प्रविष्टपूर्वाः,
तद्भावेन परिणतपूर्वाः तथा सर्वे पुट्ठलाः प्रविष्टा एककालं तद्भा-
वेन परिणताः ? । अगवानाह-गौतम ! अस्सं रत्नप्रभायां पुधिव्यां
सर्वे पुट्ठलाः लोकोत्थिनः प्रविष्टपूर्वाः-तद्भावेन परिणतपूर्वाः,
संसारस्याऽनादित्वाद्, न पुनरेककालं सर्वेपुट्ठलाः प्रविष्टाः-त-
द्भावेन परिणताः, सर्वेपुट्ठलां तद्भावेन परिणतो रत्नप्रभाय-
तिरेकेणाऽप्यत्र सर्वथाऽपि पुट्ठलाज्रावप्रसक्तेः, न चैतदस्ति,
तथाजगत्स्वाभाव्यात् । एवं सर्वेषामु पुधिविषु क्रमेण चक्रव्यं,
यावद्दशः सप्तमं पुधिव्यामिति ।

(२१) सर्वे पुट्ठलाः स्वकपूर्वाः-

इमा णं भंते ! रयाणपभा पुदवीं सव्वपोगमलोहिं वि-
जडपुव्वा, सव्वपोगमले विजडा ? । गोयमा ! इमा णं भंते !
रयाणपभा पुदवीं सव्वपोगमलोहिं विजडपुव्वा, नां चव
पं सव्वपोगमले विजडा, एवंं जाव अहे सत्तमा ॥

(इमा णं भंते ! इत्यादि) इयं जदन्त ! रत्नप्रभा पुधिवीं स-
वपुट्ठलेः कालक्रमेण (विजडपुव्वा इति) परिरयकपूर्वाः, तथा
सर्वपुट्ठलेरेककालं परिरयन्ताः ? । जगवानाह-गौतम ! इयं र-
त्नप्रभा पुधिवीं सर्वपुट्ठलेः कालक्रमेण परिरयन्तपूर्वाः, संसार-
स्याऽनादित्वाद्, न पुनः सर्वेपुट्ठलेरेककालं परिरयन्ताः, सर्वेपु-
ट्ठलेरेककालं परिरयन्ति तथाः सर्वथा स्वरूपाभावप्रसक्तेः । न
चैतदस्ति, तथा जगत्स्वाभाव्यात्तः शाश्वतभाव्यात् । एतन्मानन्त-
रमेव बह्वयति । एवमेकैका पुधिवीं क्रमेण तावद्भक्त्या, यावद्दशः
सप्तमं पुधिवीं ।

(३०) शाश्वती, अशाश्वती वा रत्नप्रभा ?-

इमा णं भंते ! रयाणपभा पुदवीं किं सासता, असास-
ता ? । गोयमा ! सिय सासता, सिय असासता । से केए-
ट्ठेणं जंते ! एवंं बुच्च-सिय सासता, सिय असासता ? ।
गोयमा ! दव्वट्ठयाए मासता, वएणपज्जेवेहिं गंपपज्जेवेहिं
रसपज्जेवेहिं फासपज्जेवेहिं असासता, से एएथडेणं गो-
यमा ! एवंं बुच्चति-तं चवो जाव सिय असासता, एवंं
जाव अहे सत्तमा ।

(इमा णं भंते ! इत्यादि) इयं भवन्त ! रत्नप्रभा पुधिवीं किं
शाश्वती, अशाश्वती ? । जगवानाह-गौतम ! स्यात् कथञ्चित्त,
कस्याऽपि नयस्याऽप्रियायेत्येथं शाश्वती । स्यात् कथञ्चित्त
अशाश्वती । एतदेव सविशेषं जिज्ञासुः पुच्छन्ति- (से केणट्ठेण-
मित्यादि) ' से ' शब्देऽप्यशब्दार्थः । स च प्रश्ने, केन अर्थेन
कारणेन भवन्त ! यत्समुच्यते-यथा स्यात् शाश्वती, स्याद्-
शाश्वतीति । अगवानाह-गौतम ! (इयं चयाए इत्यादि) द्रव्या-
थेतया शाश्वती, तत्र इव्यं सर्वेषांस्वयं सामान्यमुच्यते, उच्यति
गच्छति तां तां पर्यायान् विधेयानिति वा इत्यामिति व्युत्पत्तेः,
इत्यमेवाऽर्थः तात्त्विकपदार्थो यस्य, न तु पर्यायाः, स इत्याथो
इत्यानास्तिस्वप्रतिपाद्यको भवविशेषः, तद्भावेन इत्याथेता,
तथा इत्यानास्तिस्वप्रतिपाद्यकतयाऽभिप्रायेथेति यावत् । शा-

श्वती इत्याधिकनयमतपर्यालोचनायामेवाधिकश्च रत्नप्रभायाः
पुधिव्या आकारश्च सदाभावाद् वक्ष्यपर्यायेः कृष्णाऽऽदिजिः,
गन्धपर्यायेः सुरभ्यादिभिः, रसपर्यायेः श्लिष्काऽऽदिजिः, रसो-
पर्यायेः कठिनत्वाऽऽदिभिः, अशाश्वती अभित्या, तेषां वशीऽऽ-
दीनां प्रतिक्षणं कियत्कालानन्तरं वाऽप्यथाप्याभ्रनात्,
अतादृशश्चैव चानित्यत्वान्वा । न चैवमपि जिज्ञाधिकरणे
नित्यत्वाऽनित्यत्वे द्रव्यपर्याययोर्नेदाभेदोपगमात्, अन्वयोभयो-
रव्यसत्त्वाऽऽपत्तेः । तथाहि-शक्यते बन्तुं परपरिकल्पितं इत्यम-
सत्, पर्यायव्यतिरिक्तत्वात्, बाह्यात् इत्यप्यशुन्यत्वान्वास्तुनात्,
तथा परपरिकल्पिताः पर्याया असत्तः इत्यव्यव्यतिरिक्तत्वात्,
बन्वास्तुनात् बाह्यत्वाऽऽदिपर्यायवत् । उक्तं च--" इव्यं पर्यायवि-
युतं, पर्याया इत्यव्यतिरिक्तः । क कदा केन किरुपाः, एहा मानेन
केन वा ? ॥११॥ " इति कृतं प्रसङ्गेन विस्तरयित्वा ननु सर्वप्रणि-
टाका निरूपणीया । " (से एएणऽट्ठेणमित्यादि) उप-
संहारमाह-' से ' शब्देऽप्यशब्दार्थः । स चाऽत्र वाक्योपन्यासे,
अथ एतेनाऽनन्तरादितेन कारणेन गौतम ! एवमुच्यते-
स्यात् शाश्वती, स्याद्शाश्वती । एवं प्रतिपुधिवि ता-
वद्भव्यं यावदशः सप्तमं पुधिवीं । इह यद् यावत्संभवा-
ऽऽरूपदं तत्र तावन्तं कालं शम्भञ्जति, तदा तदपि शम्भत-
मुच्यते । यथा तन्मानन्तेरे- " आकपट्ठद्वेहिं पुदवीं सासता " इ-
त्यादि । ततः संशय किमेवा रत्नप्रभा पुधिवीं सकलका-
लावस्थाभित्तया शाश्वती ? उताऽभ्यधा ? । यथा तन्मानन्तेरेविद-
क्यते इति, तत्सदप्येवार्थायै वृत्तति ।

(३१) कासत्तितः-

इमा णं जंते ! रयाणपभा पुदवीं कालतो केवचिरं होति ? ।
गोयमा ! ए कदा वि ए आसि, ए कदा वि णत्थि, ए
कदा वि ए जविस्सति, जुविं य, जवति य, भविस्सति य,
धुवा पिपया सासता अक्कलया अक्कया अक्कट्ठिता पिष्वा
एवंं जाव अहे सत्तमा ।

(इमा णं जंते ! इत्यादि) इयं भवन्त ! रत्नप्रभा पुधिवीं
कालतः कियच्चिरं कियन्तं कालं यावत्तवति ? । जगवानाह-गौ-
तम ! न कदाचिन्नासीत्, सदेवासीदिति जावः । अनादित्वात् ।
तथा न कदाचिन्न भवति, सर्वदेव बर्तमानकालाचिन्त्यायां मय-
तोनि प्रायः । अत्रापि स एव हेतुः, सदा भावचिति । तथा
न कदाचिन्न जविष्यति, भविष्यतिन्त्यायाः सर्वदेव भविष्यती-
ति प्रावः, अप्रथं वसितत्वात् । तदेवं कालत्रयचित्तायां नास्ति-
त्वप्रतिषेधं विधाय संप्रत्यस्तित्वं प्रतिपाद्यति-(पूर्वं चेत्या-
दि) अभूत्, भवति, भविष्यति च । एवं जिज्ञासाधित्वेन ध्रुवा,
ध्रुवत्वादेव निवृत्ता नियतावस्थाना, पर्यायकस्याऽऽदिचत्, नि-
यतत्वादेव च शाश्वती शम्भञ्जते प्रथमानाभात्, शाश्वतत्वादे-
व च सततं गङ्गासिन्धुवाहप्रवृत्तावपि पीपदुरीकहृद् इवाव्य-
तरपुट्ठविचत्तरेऽन्यत्ररुद्रगुणोपयजनावाद्भक्त्या, भक्त्यत्वादेव
वाच्यया मानुषोत्तराद् बहिः समुद्रवत्, अन्वयत्वादेवावहित्यता
सम्प्राणावस्थिता सुर्वमरुद्भाऽऽदिचत्, एवं सदाऽवस्थानेन वि-
न्यमाना नित्या जीवत्सकृत्पवत् । यदि वा ध्रुवाऽऽश्वः शम्भा इ-
च्छाकाऽऽदिचत् पर्यायवादात् । तानादेसाजीवनेवातुमर्षधनुपप-
स्ता इत्येवोचः । एवमेकैका पुधिवीं क्रमेण तावद्भक्त्या, या-

वचः सप्तमी । (पृथिवीबु विभ्रगयोऽन्तरवक्ष्यता ' अंतर ' शब्दे प्रथमनामे ७१ पृष्ठे गता)

(३२) पृथिव्या बाह्वयेन तुल्याः-

इमा षं जंते । रयणप्पजाए पुदवी दोषं पुदविं पणिहाय बाह्वेणं किं तुह्णा विसेसाहिवा संसेज्जगुणा, वित्थारेणं किं तुह्णा विसेसहीणा संसेज्जगुणाहीणा । गोयमा । इमा षं भंते । रयणप्पजाए पुदवी दोषं पुदविं पणिहाय बाह्वेणं षो तुह्णा, विसेसाहिवा, नो संसेज्जगुणा, वित्थारेणं षो तुह्णा विसेसहीणा, षो संसेज्जगुणाहीणा । दोषा षं भंते । पुदवी त्वं पुदविं पणिहाय बाह्वेणं किं तुह्णा, एवं चेंव जाणियव्वा । एवं तत्त्वा चउत्थीं पंचमी क्खं । उह्ठी षं जंते । पुदवीं सचमिं पुदविं पणिहाय बाह्वेणं किं तुह्णा विसेसाहिवा संसेज्जगुणा, एवं चेंव जाणियव्वं, सेवं भंते । भंते । चि ।

(इमा षं भंते । इत्यादि) इयं अदन्त ! रत्नप्रभा पृथिवी द्वितीयां शर्कराप्रभां प्रशिक्षयाऽऽश्रित्य बाह्वयेन पिष्टमभावेन किं तुल्या, विशेषाधिका, संख्येयगुणा ? , बाह्वयेमाधिकस्येवं प्रथमत्रयम् । ननु एकाऽशीत्युत्तरयोजनसङ्गमना, अपरा द्वित्रियुत्तरयोजनसङ्गमना इत्युक्तम्, तच्छब्दोपयोगे सत्युक्तस्यैवं प्रथमत्रयमुक्तम्, विशेषाधिकेति स्वयमेवाऽप्येपरिहानात् । एतत्प्रति । केवलसङ्गमनाऽयं तदन्वयोऽऽप्योद्धारः । सत्येति कथमवसीत्यंत ? इति चेत्, स्वावबोधाय प्रथमान्तरोपम्भासात् । तथा चाऽऽ-विस्तरेण विक्रमेन किं तुल्या, विशेषहीना, संख्येयगुणाहीनि । । जगवानाह-गौतम ! इयं रत्नप्रभा पृथिवी द्वितीयां पृथिवीं प्रशिक्षया बाह्वयेन न तुल्या, किं तु विशेषाधिका, नाऽपि संख्येयगुणा । कथमेतदेवमिति चेत् । उच्यते-इह रत्नप्रभा पृथिवी अशीत्युत्तरयोजनसङ्गमना, शर्कराप्रभा द्वित्रियुत्तरयोजनसङ्गमना, तदन्तरमष्टावर्त्तारिश्च योजनसङ्ख्यायि, ततो विशेषाधिका चउत्ते, न तुल्या, नाऽपि संख्येयगुणा; विस्तरेण न तुल्या, किं तु विशेषहीना, नाऽपि संख्येयगुणा, प्रदेशाऽऽदिबुद्ध्या । प्रवर्द्धमाने तावति केम शर्कराप्रभाया एव बुद्धिसंज्ञात् । एवं सर्वत्र भावनीयम् । जी० ३ प्रति० १ ७० ।

(३३) संग्रति कस्यां पृथिव्यां कस्मिन् प्रदेशे नरकाऽऽवासा इत्येतद् प्रतिपद्यन्ती तावदिदमाह-

कइ षं भंते । पुदवीओ पयण्णचाओ । गोयमा । सच पुदवीओ पयण्णचाओ । तं जहा-रयणप्पजा० जाव अहं सचमा ।

(कइ षं भंते । इत्यादि) कति अदन्त ! पृथिव्यः प्रकृताः ? , इति विशेषाभिधानाद्येमेतद्विहितम् । उक्तं च-"पुण्यमखियं जं मण्हइ तथ्य कारणं अत्थि पण्हिसेवी, अणुष्ठा, कारणाविसं-सोवर्जंनो वा । जगवानाह-गौतम ! सप्त पृथिव्यः प्रकृताः । तेषां-रत्नप्रजा, वायसमस्तम-प्रभा ।

इमीसे षं जंते । रयणप्पजाए पुदवीए असीत्तचरजो-याणससहस्सबाह्वेण्ण ए ठवरिं केवनियं भोगाहिवा, दे-ह्ठा केवतियं वञ्जेत्ता, मज्जे केवतिए केवत्तिवा निरयावा-

ससयसहस्सा पयण्णा ? । गोयमा । इमीसे षं रयण-प्पजाए पुदवीए असीत्तचरजोयणससयसहस्सबाह्वेण्ण ए ठवरिं एणं जोयणसहस्सं भोगाहिवा देह्ठा वि एणं जोयण-सहस्सं वञ्जेत्ता मज्जे अहुरेत्ते जोयणससयसहस्से, एत्थ षं रयणप्पजाए पुदवीए नेरतियायां तीसे निरयावाससयसहस्सा भवंतीति मक्खसाया ।

(इमीसे षं इत्यादि) अद्या जइन्त ! रत्नप्रभायाः पृथिव्या उपरि कियद् किंप्रमाणमवगाढा, उपरितननागात् कियत् अतिमन्थ्येत्थं । अथस्ताद् कियद् किंप्रमाणं वर्जयित्वाः मध्ये कियति किंप्रमाणे कियन्ति नरकाऽऽवासाः शतसङ्ख्यायि प्रकृताः ? । जगवानाह-गौतम ! अस्याः रत्नप्रभायाः पृथिव्या अशीत्युत्तरयोजनशतसङ्ख्याबाह्वयेना उपरि एकं योजनसहस्रमवगाढा, अथस्नायेकं योजनसहस्रं वर्जयित्वा, मध्ये मध्य-प्रागे अष्टसप्तत्युत्तरे अष्टसप्ततिसङ्ख्यायि योजनशतसहस्रम्, अत्र एतस्मिन् रत्नप्रभायां पृथिव्यां नैरयिकाणां योग्यानि त्रि-शतसङ्ख्यासशतसङ्ख्यायि प्रवर्त्तन्तीत्याख्यातं मया, तेषाञ्च तीर्थकृद्भिः, प्रनेन सर्वतीर्थकृतानामिवसादिवचनता प्रवेदिता ।

(३४) वार्हं-क-

ते षं एरगा अंतो वट्ठा बाह्विं चउरंसा० जाव अमुच्चा थारप्पु वेपणा, एवं एएणं अभित्तावेणं ठवसंजिउण जाणियव्वं, ठाणपयाण्णसारेणं जत्थं चं बाह्वं जत्थिवा वा णेरइयावाससयमहस्सा० जाव अहे सचमाए पुदवीए, अहे सचमाए मज्जे केवतिए कति अणुत्तरा महत्तिमहाइया महाणिरया पयसा ? ; एवं पुच्छियव्वं वागरेथं चं पि तव्हे उह्ठी सचमायु काओअग्गिणवण्णजाञ्जा भाणियव्वन् ।

(ते षं एरगा इत्यादि) ते नरका अन्तर्मेध्यप्रागे वृक्षा वृक्षाकारा बहिर्बहिर्भोगे चतुरङ्गाः चतुरङ्गाऽऽकाराः, इदं च वी-ठोपरिचार्तिनं मध्यभागमिच्छियं मोच्यते । सकलपीठाऽऽप्येकया तु आवासिकाप्रविष्टा वृक्षस्यैवचतुरङ्गसंस्थानाः, पुष्पावकी-र्णास्तु नानासंस्थानाः प्रतिपचय्याः । एतच्चापि स्वयमेव बह्वयति-[अहं सुरप्पसंज्ञाणसंविद्या इति] अथो चूमितले ह्य-प्रस्येव प्रहरणविशेषस्य यत् संस्थानमाकारविशेषः-तीक्ष्ण-तासङ्गणः, तेन संस्थिताः सुरप्रसंभारसंस्थिताः । तथाहि-नेपु नरकाऽऽवासेषु भूमितले मत्स्यपर्वतानावतः शर्करित्से पादेषु न्य-स्थमात्रेषु शर्करामात्रसंस्थेषु चिुत्सेच पादाः क्खत्तन्ने[कृत्तन्ने] [निबंधकारतमसा इति] नित्याण्यकारा उद्योतानावतो यथा मस्तेन तमसा [नियं सर्वकालमन्धकारो येषु नित्याण्यकाराः] तत्रापवरकाऽऽदिष्वपि मामाण्यकारोऽस्ति, केवलं बहिः सूर्य-प्रकाशे मयं ततो भवति, नरकेषु तु तीर्थेकरजमदीक्षाऽऽदिका-ल्लव्यतिरेकेणान्यद् । सर्वकालमपि उद्योतोऽस्येवस्याऽऽप्यमावतो जात्यन्धस्येव मेघच्छन्नकालाऽऽर्द्धेन इवातीव बहस्रतरो भवति । तत् उक्तं-तमसा नित्याण्यकाराः, तमश्च तत्र सदावस्थित्यद्, उद्योतकारिणामसावात् । तथाऽऽह-[ववगवगइचं सुरनक्कल-ओइसपहा] व्यपगतः परिच्छो प्रहृचमृदुस्यं मज्जककपायात्, उ-पलकृणमेतत्-ताराकपायां ज्योतिष्काणां पन्थाः माघो यत्र ह्य-पगतप्रहस्यं नक्कलस्योतिष्कपायाः । तथा-मियवसापूयवहिरंसं-स-

विचिन्वन्ति तेषामुल्लेखनत्वा इति स्वभावतः संप्रसंगेनैवोपना-
 पुनिकोपरिमासैर्मिथ्याभिन्नः कर्मस्तेन लिख्युपविश्वमनुलेपनेन
 सकृद्विस्तरे पुनःपुनरुपलेपने तत्रां नृमिका येषां ते भद्रो-
 यशस्वितिकथिमासैर्मिथ्याभिन्नसितानुलेपनत्वात्, अत एवाशुच-
 योऽपवित्राः, बीभत्सा दर्शनेष्वतिशुश्रुत्कोपसेः, परमद्वरभि-
 गन्धा मृतप्रादि कर्मवरेऽपीऽप्यतीवामिहदुरीतगन्धाः (का-
 ऋग्रभगविषयाज्ञा इति) कोहो धर्ममानी बाह्यकपोतो बहुकृष्ण-
 कपोऽस्येषः । किमुक्तं अत्रापी-याहृषी बहुकृष्णवर्णकाः प्राश्नि-
 ज्वाला विभिन्नच्छतीति ताहृषी प्राभा वर्षैस्सक्यं येषां ते क-
 पोनाग्निवर्णभाः, तथा कर्कशोऽतिदुस्सहोऽसिपत्रस्वेष क्येषां
 येषां ते कर्कशस्पर्शाः, अत एव- [दुरहिद्यासा इति] दुःखेना-
 ध्वस्त्येनै रुरध्यासाः, अश्रुया इहोतेनैरकास्तथा गन्धरस-
 स्पर्शशब्दैरश्रुया अनीकासातरुपाः नरकेषु वेदनाः, एवं सर्वा-
 स्त्वपि पृथिवीभ्रातापको वक्तव्यः । जी० ३ प्रति० । (' जाण ')
 शब्देऽस्मिन्नेव भागे १७०० पृष्ठे दृशितं आलाप्यः (नरकाऽऽवा-
 ससंख्या उपपद्यतेकैकं योजनसंख्यां सुखत्या वाच्यप्रमाणं
 नरकाऽऽवासोच्यं पृथिवीबाह्वद्वं, तस्यै संप्रदृशीगाथाभिः
 ' जाण ' शब्दे १७०२ पृष्ठे प्रतिपादितम्)

(३५) संप्रति नरकाऽऽवाससंस्थानप्रतिपादनार्थमाह-
 इमीसे णं जंते । रयणप्पजाए पुढवीए षरमां किंसेति-
 ता पयत्ता ।। गोयमा । दुविधा पयत्ता । तं जहा-आव-
 लियपविट्ठा य, आबलियवाहिरा य । तत्तय णं जे ते आव-
 लियपविट्ठा ते तिविहा पयत्ता । तं जहा-वट्ठा, तंसा, चउरंसा ।
 तत्तय णं जे ते आवलियवाहिरा, ते णाणांमंठाणमंठिता प-
 यत्ता । तं जहा-अयकोइसंतिधा, पिट्ठपयणसंतिधा, कंहुसं-
 तिधा, लोहं।संतिधा, क्काहसंतिधा, थालीसंतिधा, पिहदग-
 संतिधा, किहदगसंतिधा, उदइसंतिधा, मुरपसंतिधा, मुङ्ग-
 संतिधा, णंदिमुङ्गसंतिधा, आझिंसंतिधा, सुपोससंतिधा,
 दहरसंतिधा, पणवसंतिधा, पदइसंतिधा, भेरीसंतिधा, उद्ध-
 रिसंतिधा, कुत्तुंबकसंतिधा, नाझं।संतिधा, एवं०जाव तमाए ।

(इमीसे णं जंते । इत्यादि) अर्थात् जन्तः । रत्नप्रभायां
 पृथिव्यां नरकाः किमिव संस्थिताः प्रकृताः ? । भगवानाह-गौतम-
 म । नरका द्विविधाः प्रकृताः । तद्यथा-प्रावशिकाप्रविष्टाश्च,
 प्रावशिकाबाह्याश्च । पश्चात्पुनरभ्येयानामप्यहृतासुखीका ।
 आबलिकाप्रविष्टा नाम-अप्राशु विदुषु सप्तमंश्रया उव्यवस्थिताः,
 प्रावशिकासु अंगिषु प्रविष्टा उव्यवस्थिता आबलिकाप्रविष्टाः,
 ते संस्थानमधिकृत्य त्रिविधाः प्रकृताः । तद्यथा-वृत्ताः त्र्य-
 क्षाः, चतुरक्षाः । तत्र ये ते प्रावशिकाबाह्याः, ते मानासंस्थान-
 संस्थिताः प्रकृताः । तद्यथा-अयकोटो कोहमयकोटसहस्र
 संस्थिताः (पिठपयणसंतिधा इति) यत्र सुत्तासंस्थानाव पिठं
 पच्यते तद पिठपचनक, तद्वद संस्थिताः ।

अत्र संप्रदृशीगाथे-
 "अयकोटपिठपचण-कंहुहोहीकमाहसंजाया ।
 थालीपिहदगकहदग-उदइ मुरप मुङ्गेसु ।
 नंदिमुङ्गे आलि-णि सुकोसे द्दरे य पयपे वे ।
 पदहगकह्णरिजेरी-कुत्तुंबननाहिसंठाणा ॥"
 कचदः पाकसंस्थानं, कोहकाहो मदीती, तद्वत्संस्थानाः,
 ५७६

स्थाशी उषा,पिहदगं यत्र प्रज्जजनयोग्यं धाम्यं पच्यते, उदइ-
 स्तापसाऽऽश्रमः, मुरजो मर्दंशिविषेयः, मन्दीसूदङ्का झावशावि-
 धयर्पान्तगंशो सुदङ्कः । स च द्विधा । तद्यथा-मुकुन्दो, मर्द-
 शरव । तत्रोपरि संकृत्तोऽपी विस्तीर्णो मुकुन्दः, उपपद्य-
 इव समो मर्दः । आशिक्षो मृगयो मुरजः, सुषोषो देवहो-
 कमासिद्धो वषट्ठाविशेषः, आतोपविशेषो वा, इर्दो वाधाविशे-
 ष,पणवो आरुणाम,पदइः प्रतीनः, जेरी दका, ऊद्धरी चर्मव-
 नदा विस्तीर्णवलयऽऽकारा, कुत्तुम्बकः संप्रदृशीगन्धः, ना-
 मी घटिका । एवं शेषास्त्वपि पृथिवीषु तावद् वक्तव्यं यावत्
 पद्यथाः । सुषपाठस्त्विवम-"सहस्ररूपमाए णं जंते । पुढवीए षर-
 मा किंसेतिधा पयत्ता ।। गोयमा । दुविहा पयत्ता । तं जहा-
 आवलियपविट्ठा य, आबलियवाहिरा य ।" इत्यादि ।

(३६) अथः सप्तमीविषयं सुत्रं साक्षादुपपद्योयति-
 अद्दे सत्तमाए णं भंते । पुढवीए नरगा किंसेतिधा प-
 यत्ता ।। गोयमा । दुविहा पयत्ता । तं जहा-वट्ठे य,
 तंसा य ।

(अद्दे सत्तमाए णं जंते । इत्यादि) अथः सप्तम्यां भदन्त ।
 पृथिव्यां नरकाः किमिव संस्थिताः ? । भगवानाह-गौतम । द्विवि-
 धाः प्रकृताः । तद्यथा- (वट्ठे य तंसा य इति) अथः सप्तम्यां
 हि पृथिव्यां नरका प्रावशिकाप्रविष्टा एव, नावशिकाबाह्याः,
 आबलिकाप्रविष्टा अपि पञ्च, नावशिकाः, तत्र मध्ये अप्रतिष्ठाना-
 मिथाननरकेन्द्रको वृत्तः, सर्वेषामपि नरकेन्द्रकाणां वृत्तत्वात् ।
 शेषास्तु चत्वारः पुराऽऽदिषु दिषु ते त्रयकयन्ताः, तत उर्ज-
 वृत्ताश्च त्र्यक्षाश्च ।

(३७) संप्रति नरकाऽऽवासानां बाह्यद्वयप्रतिपादनार्थमाह-
 इमीसे णं जंते । रयणप्पजाए पुढवीए नरया केवतिये
 वाहउत्तेणं पयत्ता ।। गोयमा । तिरिण्ण जोयणसहस्साइं
 वाहउत्तेणं पयत्ता । तं जहा-देद्विउत्ते चरियते पया सहस्सें,
 मज्जे सुसिरा सहस्सें, उरिपि संकृद्दया सहस्सें, एवं० जाव
 अद्दे सत्तमाए ॥

अर्थात् भदन्त । रत्नप्रभायां पृथिव्यां नरकाः किमुद् बाह-
 स्येन बहस्येव भागो बाह्यद्वय-पिण्डनाभावः, उन्नेष इत्यर्थः ।
 तेन प्रकृताः ? । जगवानाह-गौतम । त्रीणि योजनसहस्राणि
 बाह्येन प्रकृताः । तद्यथा-अथस्तावत्पादपीठे चना निश्चिताः स-
 द्दंशे योजनसहस्रं मध्ये पीठस्थापरि मध्यजाते सुसिराः सहस्रं
 योजनसहस्रं (उरिपि संकृत्तिये) उरिपि संकृत्तियाः शिखरीकृत्य
 संकोचनयुगता योजनसहस्रं, तत एवं सर्वसंख्यया नरका-
 ऽऽवासानां त्रीणि योजनसहस्राणि बाह्यद्वयेन प्रवन्ति, एवं पृ-
 थिव्यां पृथिव्यां तावद्वक्तव्यं यावदथः सप्तम्याम् ।

तथा चोक्तमन्वयापि-
 " हेहा चना सहस्सें, उरिपि संकोचतो सहस्सें सु ।
 मज्जे सहस्से सुसिरा, तिरिपि सहस्सुसिया षरया ॥१॥ "

(३८) संप्रति नरकाऽऽवासानामावामिष्कन्नप्रतिधा-
 द्दनार्थमाह-

इमीसे णं भंते । रयणप्पजाए पुढवीए नरगा केवतिये
 आयायविक्सेज्जेणं, केवतिये परिक्सेजेणं पयत्ता ।। गोयमा ।
 दुविधा पयत्ता । तं जहा-सेसेज्जवित्तया द, अमंसेज्ज-

वित्यथा य । तस्य एं जे ते संसेज्जवित्यथा ते थं संसेज्जाई
 जोयणसहस्साई आयावविकलंजेणं, संसेज्जाई जोयणसह-
 स्साई परिकलंबेणं पण्णात्ता । तस्य एं जे ते असंसेज्जवि-
 त्यथा ते थं असंसेज्जाई जोयणसहस्साई आयावविकलं-
 जेणं, असंसेज्जाई जोयणसहस्साई परिकलंबेणं पण्णात्ता ।
 एवं जाव सत्ताए ॥

(इमीसे थं भंते ! इत्यादि) अस्यां ज्ञत्तम् । रत्नप्रभायां पृथिव्यां
 नरकाः किप्रमाणाभ्यामभिवृक्त्मेन, समहारा इन्द्रः, आयाव-
 विकलंभस्याभ्यामित्यर्थः । कियत् परिकेपेण परिरेयेण प्रकृताः ।।
 भगवानाह-गौतम ! द्विविधाः प्रकृताः । तद्यथा-संख्येयवित्तुना-
 भ, असंख्येयवित्तुनाश्च । संख्येयं संख्येययोजनप्रमाणं वित्तुनं
 वित्तारो येषां ते संख्येयवित्तुनाः । अकसंख्येयं वित्तुनं येषां
 तेऽसंख्येयवित्तुनाः । अशुभौ स्वगतानेकमेदृशप्रदानपरी ।
 तत्र ये ते संख्येयवित्तुनास्ते संख्येयानि योजनसहस्राणि
 आयावविकलंभेन, संख्येयानि योजनसहस्राणि परिकेपेण । तत्र
 ये तेऽसंख्येयवित्तुनास्ते असंख्येयानि योजनसहस्राणि आयाव-
 विकलंभेन, असंख्येयानि योजनसहस्राणि परिकेपेण प्रकृताः ।
 एवं प्रतिपृथिवि तावद् अकसंख्येयं यावत् बह्वी पृथ्वी । सूत्र-
 पाठस्त्वेषम- " सत्कल्पमाए नं पुढवीए नरगा कबइयं आया-
 वविकलंभेणं, केवइयं परिकलंबेणं पण्णात्ता ।। गोयमा । कुविहा
 पण्णात्ता । तं जहा-संसेज्जवित्यथा य, असंसेज्जवित्यथा य ।"
 इत्यादि ॥

अइ सत्तामाए नं जंते ! पुच्छा ? । गोयमा ! दुविधा पण-
 ण्णात्ता ? । तं जहा-संसेज्जवित्यथे य, असंसेज्जवित्यथा य ।
 तस्य एं जे से संसेज्जवित्यथे, से थं एणं जोयणसयस-
 हस्सं आयावविकलंजेणं, तिथि जोयणसयसहस्साई सोम-
 सहस्साई दाथि य सत्तावीसे जोयणसए तिथि कोसे
 अट्टावीसं धणुसपाई तेरस य अंगुत्ताई अरुंगुत्तवं च
 किं विसेसादिए परिकलंबेणं पण्णात्ता । तस्य एं जे ते असं-
 सेज्जवित्यथा, ते थं असंसेज्जाई जोयणसयसहस्साई आ-
 यावविकलंजेणं असंसेज्जाई जाव परिकलंबेणं पण्णात्ता ।

(अइ सत्तामाए नं जंते ! इत्यादि) अथः सत्तम्यां भदन्त !
 पृथिव्यां नरकाः कियथायामभिवृक्त्मेन, कियत्परिकेपेण प्रकृ-
 ताः ।। जगवानाह-गौतम ! द्विविधाः तद्यथा-संख्येयवित्तु-
 त एकाः स चाप्रतिष्ठानाभिधानो नरकेन्द्रकोऽवसातम्यः ।
 असंख्येयवित्तुताश्चत्प्राः । तत्र योऽस्ती संख्येयवित्तुतोऽप्र-
 तिष्ठानाभिधानो नरकेन्द्रकः, स एकां योजनशतसहस्रमा-
 यामभिवृक्त्मेण, त्रीणि योजनशतसहस्राणि चौरुद्र सहस्राणि
 द्वे योजनशते सप्तविंशे सप्तविंशत्यधिके त्रयः क्रोधा अष्टा-
 विंशं धनुश्शतं त्रयोदश अङ्गुलानि अर्धोऽङ्गुलं च किञ्चि-
 द्द्विशेषाधिकं परिकेपेण प्रकृतः । इदं परिकेपपरिमाणं गणित-
 प्राक्वया जम्बुद्वीपपरिकेपपरिमाणवज्जावनार्धम् । ये ते शेथा-
 इहत्वारोऽसंख्येयवित्तुनास्तेऽसंख्येयानि योजनशतसहस्राण्य-
 यावविकलंभेण, असंख्येयानि योजनसहस्राणि परिकेपेण
 प्रकृताः ।

(३९) संप्रति नरकाऽऽवासानां वर्णप्रतिपादनार्थमाह-
 इमीसे थं रयण्यजाए पुढवीए नरगा केरिसया बखेणं
 पण्णात्ता ? । गोयमा ! कासा, कालावज्जासा, गंधीरलो-
 महरिसा जीमा उत्तासणया परमकिण्हा बखेणं पण्णात्ता,
 एवं जाव अइ सत्तामाए ।

(इमीसे थं भंते ! इत्यादि) अस्यां भदन्त ! रत्नप्रभायां पृ-
 थिव्यां नरकाः कीदृशा वर्णेन प्रकृताः ? । भगवानाह-गौतम !
 कासाः, तत्र कोऽपि निम्बजत्रया मन्दकालोऽपि आसद्युते, तत-
 स्तदाशङ्काभ्यवच्छेदार्थं विशेषयात्तरमाह-कासाऽवसासाः
 कालः कृष्णोऽवसासः प्रतिभाविर्गमो येभ्यस्ते कालावसासाः
 कृष्णप्रमापटलोऽपि चिता इति भावः । अत एव गम्भीररोमह-
 र्थाः-गम्भीररोमोतीकोटको रोमहर्षो जयवशात् येभ्यस्ते गम्भी-
 ररोमहर्थाः । किमुक्तं जयति ?-एवं नाम ते कृष्णः कृष्णोऽ-
 वसासाः, यद्गुरोमार्थे नारकजन्तुं जयसंपादनं रो-
 महर्षमुत्पादयन्तीति । अत एव जीमा भयानकाः, भीमत्पद्देष
 उन्नास्यन्ते नारका जन्तव यस्मिंरति उन्नासनाः, उन्नासना
 एव उन्नासनाकाः, वर्णेन वर्णेश्चिह्नस्य परमकृष्णाः प्रकृताः;
 यत ऊर्ध्वं न किमपि भयानकं कृष्णमतीति भावः । एवं प्र-
 तिपृथिवि तावद् अकसंख्येयं यावद् अः सत्तम्याम् ।

(४०) अथमभिवृत्त्याऽऽह-

इमीसे थं भंते ! रयण्यजाए पुढवीए एरणगा केरिसया
 गंधेणं पण्णात्ता ? । गोयमा ! से जहानामए अइमदे ति वा,
 गोमदे ति वा, सुयमदे ति वा, मज्जारमदे ति वा, माणुस्समदे ति
 वा, महिसमदे ति वा, मूमगमदे ति वा, आसमदे ति वा, इंसिय-
 मदे ति वा, सीहमदे ति वा, वण्यमदे ति वा, विगमदे ति वा,
 दीवयमदे ति वा, मयकुट्टिपचिरविन्दुकुण्ठियवाक्खुदुर-
 जिगंधे अमुइचल्लिणविगयवीचज्जदुरिसण्णजे किमिजा-
 ङ्गाउलसंससे । जवे एयारुवे मिया ! । गो इण्णदे समदे गो-
 यमा ! इमीसे थं रयण्यजाए पुढवीए एरणगा एत्ता अ-
 णिदुतरका चैव अरुंतेतरका चैव जाव अणणामतरा
 चैव गंधेणं पण्णात्ता । एवं जाव अइ सत्तामाए पुढवीए ॥

(इमीसे थं भंते ! इत्यादि) प्रअच्छुं सुगमम् । भगवानाह-
 गौतम ! तद्यथा नाम-अहिसुत इति वा, अहिसुतो नाम-सुना-
 दिहैदः, एवं सर्वं अभावीयम् । गोसुत इति वा, असुत
 इति वा, माज्जरसुत इति वा, इस्तिमुत इति वा, सिहसुत
 इति वा, व्याजसुत इति वा, कोपकसुत इति वा, द्वीपकश्चिन्न-
 कः । सर्वत्र अहिसासो सुतश्च अहिसुत इत्येवं विशेषणसमा-
 सः । इह सुतकं सदाः संपन्नं न विगन्धि जयति । तत आह-
 (मयकुट्टिहचिरीवणउकुणिमवाक्खेयार्ह) सुनः सद् कुण्ठितः
 पूतिजावसुपगतो मूनकुण्ठितः, स कोसूतावस्थामात्रगनोऽपि ज-
 यति । न च स तथा विगन्धस्तत आह-चिरविन्दु इच्छुनाच-
 र्त्वां प्राप्य स्फुटित इति प्रावः । सोऽपि तथा दुरीभगन्धः,
 तथा न भवति, तत आह-(कुणिमवाक्खेयार्ह) ध्यापन्नं वि-
 श्वराकभूतं कुणिमं मरिंसे यस्य स तथा । ततो विशेषणसमा-
 सः । दुरीभगन्ध इति । दुरितिः सर्वेषामामिमुक्येन दुष्टो मन्थो
 यथाऽस्ती दुरीभगन्धः । अष्टुविभिर्लौतो ममसः कश्चिमहप-

रियाजमहेतुः (विगर्भं इति) विप्रमर्धं तद्विभुसकतया प्राणिनां गतं गमनं वक्षिण्वत् स तथा, बीजस्तस्या मिन्वयाऽद्भुतैर्नीचो भीमस्ताद्दोर्नीचः, ततो विरोधबलमासः, अङ्घ्रिचिगित-भीमस्ताद्दोर्नीचः (किमिजासावबलसंसत्ते इति) संसकः सन् क्रिमिजासाङ्घो जातः क्रिमिजासाङ्घसंसकः, मयूरव्यं-सकाऽऽदिःत्वाद् ससासः, संसकश्चाप्यस्य च परनिपातः । एतावच्छब्दे गौतम । आह—(अथे पयाकवे सिया इति) स्याद्भवेदतद् बहुत जनेयुरेतद्गुण यथोक्तविरोधबलविशिष्टाऽहीमृताऽऽदिकपगन्धेनाधिकृता नरकाः, पूषे च बहुवचनेऽपि एक-बचनं प्राकृतत्वाद् । भगवानाह—गौतम । नायमर्थः सभयः—ना-यमर्थं उपपन्नः, यतोऽस्यां रत्नप्रमायां पृथिव्यां नरका इतो यथोक्तविरोधबलविशिष्टाऽहीमृतादिनिवृत्तरा एव; तत्र किञ्चिज्ज-भयमपि कस्याऽप्यनिवृत्तं भवति । तत आह—अकालतरा एव स्पृहपतोऽप्यकमनीयतरा एव, अमन्या एवेति भावः । तथा-काल्माप कस्याऽपि प्रियं प्रवति, यथा गतोश्चरस्याङ्घ्रिः, तत आह—अभियतरा एव, न कस्यापि प्रिया इति भावः । अत एवामनोहृतरा एव गन्धमधिकृत्य प्रकृताः, तत्र मनोहं मनो-ऽनुकूलमात्रं यत् पुनः स्वविषये मनोऽभ्यन्तमासकं करोति तद्, न मनोहममनोहृत् । एकाधिकं वा एते सर्वे शब्दाः कथे-ऽत्रुत्तराऽऽदिवद् नानादेशजनितेयजनानुप्रदार्थमुपासाः, एवं पृथिव्यां तावद्भक्त्यर्थं यावदथः सप्तत्याम् ।

(४१) स्फोरमधिकृत्याऽऽह—

इमीसे षं भंते ! रयाण्यपभाए पुदवीए नरगा किंरिसया फासिपं पक्षचा ? । गोयभा ! से जहानाम्भए असिपचेइ वा सुरपनेइ वा कलंबचं।रियायपेइ वा सचग्मेति वा कुंतग्मेति वा तोयग्मेति वा नारायग्मेति वा मल्लग्मेति वा लतरग्मे-ति वा भिक्खिमालग्मेति वा सुचिकलाएति वा कविकच्छु-त्ति वा विच्छुकंटेति वा इंगोमेति वा जाहाएति वा सु-म्मुरएति वा अक्चि षि वा अक्काएति वा सुक्काग-णिएति वा । जवे पयाकवे सिया ? । षो इण्ठे समेइ । गोयभा ! इमीसे षं रयाण्यपभाए पुदवीए षारगा एतो अणिएहतरा वेवं जाव अमणामतरा वेव वा फासिपं प-क्षचा । एवं जाव अइहे सत्तमाए पुदवीए ॥

(इमीसे खमियादि) प्रथमसूत्रं सुगमम् । भगवानाह—गौतम ! तद्यथा नाम—असिपमिति वा—असिः खड्गं, तस्य पत्र-मसिपत्रं, सुपत्रमिति वा, कदम्बविरिकपत्रमिति वा, कदम्ब-विरिकं वा तुणविशेषा—स च दर्शनव्यतीत्य तुक्कः, शक्तिः प्रह-रणाविशेषः, तद्व्रमिति वा, कुलाप्रमिति वा, तोमराप्रमिति वा, भिद्यिज्जमाः प्रहरणविशेषः, तद्व्रमिति वा, सूचिकलाए इति वा, कपिकच्छरिति वा, कपिकच्छः कपहृत्तजिनको वल्लोविशेषः, वृषिकच्छर इति वा, अङ्गार इति वा, अङ्गारो निर्घृमाग्निः, उवासेति वा, उवाहा भगवत्संबन्धा (सुम्मुर इति वा) सुम्मुरः पुम्पुक्काऽऽदी मसुपोऽग्निः, अर्धिरिति वा, अर्धिरत्नवि-शिकुषा अवाहा, अवाहा भगवत्सुम्पुक्का, सुक्कागिरियपिपदाजुत्त-सोऽग्निः, विपुदादिचो, इतिवत्सुः सत्तमाए उपमाजुत्त-व-स्तुस्वकारपरिसमाप्तितोत्तकाः, धाराम्बः परस्परसमुक्चवे । इह कस्याऽपि नरकस्य स्वर्गोः शरीरावयवच्छेदकोपरस्य जे-

दकोऽप्यस्य व्यथाजनकोऽपरस्य दाहक इत्यादि । ततः सा-भ्यप्रतिपत्त्यर्थमासिपत्राऽऽदीनां नानाविधानामुपनामावाप्तुपादा-मव (जवे पयाकवे सिया इत्यादि) प्राग्बत् ।

(४२) संप्रति नरकाऽऽवासानां महत्त्वमभिधित्तुप्राह—

इमीसे षं भंते ! रयाण्यपभाए पुदवीए नरगा किं पहा-क्षया एणया ? । गोयभा ! अयं षं ण्बुवुरीवे दीवे सम्भदी-वसमुदायं सप्यन्नंतरए सप्यमुदाए वट्टे तेहसापूत् [तेहल-पूप] [तेह्लापूप] संताणसंतिवे वट्टे पुवत्तरकमियासं-ताणसंतिवे वट्टे रइक्कवालासंताणसंतिवे वट्टे परिपुच्छंद्-संताणसंतिवे एक्कं गोयणसतसइसं प्रायामविकलंजेणं जाव किंवि वित्सेसादिए परिकल्लेवेणं, देवे षं महि-त्तिएणं जाव महाएजामेणं जाव इणामेव सि कट्टु के-वळकणं ण्बुवुरीवं तिहिं अक्कुराणि वा तिहिं तिस-त्तुत्तो अणुपरियादिवा षं इव्वणाम्पेजेजा, से षं देवे ताए उकिहिएणं सुरियाए चवहाए चंदाए सिम्माए जइयाए जेइयाए उक्क्याए दिव्वाए देवर्माए वीतीवपणामे जह-धेणं एगाइं वा हुयाइं वा तिपाइं वा, उकोसेणं उम्मासे वीईवएजा, अत्येगतिए षारगे वीईवएजा, अत्येगतिए षो वीतीवएजना, महाक्षया षं गोयभा ! इमीसे षं रयाण्यपभाए पुदवीए षारगा पक्षचा । एवं जाव अइहे सत्तमाए अत्येग-तियं नरगं वीईवएजना, अत्येगइयं नरगं नो वीईवएजा ।

(इमीसे षं इत्यादि) अस्मां सद्भूत ! रत्नप्रमायां पृथिव्यां नरकाः किं महान्तः किमप्राणा महान्तः प्रकृताः ? । पूषं स्वसं-क्षेपयिच्छुता इति कथितं, तच्छासंक्षेपयत्वं नावगम्यते इति श्रूयः प्रथमः । अत एवसात्र निर्वचनं भगवानुपमयाऽभिवचते—गौत-म ! भवमिति यत्र स्थिता वनं, नामिति वाक्वासाङ्गादे, अहयो-जनोच्छ्रितया रानमन्या उम्भवा उपस्रक्तितो ह्रीपो जम्भुह्रीपो, सर्वह्रीपसमुदायां धातकीकाऽऽहत्तथाऽऽदीनां सर्वोऽभ्यन्तर आ-दिभूतः, सर्वसुष्ठकः सर्वेभ्यो ह्रीपसमुदायेभ्यः सुष्ठको इत्येवः स-र्वसुष्ठकः । तथाहि—सर्वे हवथाऽऽहवः ससुताः सर्वे धातकीका-यदाऽऽहवो ह्रीपो अस्माद् जम्भुह्रीपादाऽऽहव्यं प्रथमकोकमेण हि-गुणविश्रुणाऽऽवामभिकम्मपरिचयः, ततोऽयं शेषसर्वह्रीपसमु-दायेकया सर्वसुष्ठकः, तथा बुत्तो, यतस्तेहापूपसंक्षितः, तेनेन पकोऽपूपस्तेहापूपः, तेनेन हि पकोऽपूपः प्रायः परिपूर्य-बुत्तो जयति, न घृतेन वक्वव इति तेहाविशेषणं, तस्येव संस्थानं, तेन संस्थितस्तेहापूपसंस्थानसंस्थितः, तथा बुत्तो, यतः पुष्क-कर्मिकं कासंस्थानसंस्थितः, तथा बुत्तो, यतस्तेहापूपसंस्थानसंस्थान-संस्थितः, तथा बुत्तो, यतः परिपूर्येकसंस्थानसंस्थित-तः, अनेककोपमानोपमेयमावो नानादेशजनितेयप्रतिपत्त्यर्थः । एतं योजनघटसहस्रकामामाभिकम्मज्जेण, श्रीधि योजनघटसह-स्राधि योजन सहस्राणि त्रे योजनघटे सप्तविंशे त्रयः को-धा अष्टाविंशं चतुस्रं भवोदर अष्टयुक्तामि अर्कोऽयुक्त्वं च किञ्चिच्छेद्यधिकं परिकेपेण प्रकृतः । परिकेपपरिमाणागमित-सावना त्रेषसमासटीकातो, जम्भुह्रीपप्रकृतिटीकातो वा वे-

एव पथेति । स च भावविशेषकं वर्तमानप्रतिश्लिष्टवाचकं बहुपर्यायमपि च वस्तुचयुपगच्छतीति । वाचकं वाचकं प्रति वाचकमेदं सम्प्रतिरोहत्याभयति यः स सम्प्रतिवृद्धः । स ह्यनन्तरोक्तविशेषणस्याऽपि वस्तुनः शक्यपुरन्दरार्थाऽऽदिवाचकमेवेन मे-
 दम्पत्युपगच्छति, प्रपटपटाऽऽदिवाच्यति । यथा शब्दार्थो घटते चेष्टत इति घट इत्यादिलक्षण पथमिति तथाभूतः सत्यो घटाऽऽदिरथो, मायथेऽप्येवमभ्युपगम्य परंभूतो नयः । अथ हि भावनिष्ठापा-
 ऽऽदिविशेषणोपेतं व्युत्पत्त्यर्थाऽऽदिव्येवार्थमिच्छति, अला-
 ऽऽदरथाऽऽदिव्येवार्थं घटमेवेति । नत्वाऽऽदरथाऽऽदिव्यत्वात् प्रायो लोकाव्यवहारपरत्वाच्च पृथिवीप्रतिष्ठितत्वं नारकाया-
 मिति तत्रैव, चतुर्थेयं ह्युक्तत्वात् आकाशस्य च गच्छन्तं निष्ठतां वा सर्वंभाषानामैकान्तिकाऽऽदरथात् ह्युक्तैकान्तिकत्वाच्च । ऽऽदरथाप्रतिष्ठितत्वात्ति, त्रयाणां तु गच्छन्तरत्वात् सर्वंज्ञावार्त्तं स्वनामलक्षणाऽप्यकरणस्याऽन्तरङ्गत्वात्पद-
 निवारित्वाच्च आत्मप्रतिष्ठितत्वात्ति । न हि स्वस्व-
 ज्ञात् विहाय परस्वभावाधिकार्या ज्ञावाः कदाचनोऽपि जन्-
 न्मति । यत आद् भाष्यकारः—“ वस्तुं यस्स ह सहाय, सत्तात्रो-
 च्येण व्य जीवस्मि । न विन्यव्यवस्थायां, जिने ज्ञायतये-
 नेव” ॥२२४२॥ (विशेषः) इति । स्या० ३ टा० ३ ३० [उपपातः
 ‘ उचवाय ’ शब्दे टिनीयज्ञानं ६५ पृष्ठादारभ्य ऊटप्यः]
 [एवं शरीरावहागमागमहादेशेऽपि स्वस्वार्थं]

(४५) नरकदुःखवर्णनम्-

पुच्छिस्मदं केवलज्ञं महैमि,
 कहेऽजिताना एरमा पुरत्या ।
 अज्ञानात्रो मे मुष्टि । बृहै जाणं,
 कडि तु बात्रा नरए उर्विति । ॥१॥

अन्वृथामिना सुधर्मस्वामी पुष्टः । तथया--मगवन् । किन्तु
 नारकाः, कैवा कर्मनिरमुता तेषुपादः, कःइत्ये वा तत्रत्या
 वेदनाः ? इत्येवं पुष्टः सुधर्मस्वाम्याह--यदेनद्रवताऽहं पृष्ट-
 स्तदन्त कथलिनमता।तानागतवर्तमानसुखमव्यवहितपदाथंवे-
 दिन्, मदर्पेमुप्रपञ्चरणकारिणमनुकुरप्रतिक्रोपसर्वसाहिष्णु
 श्रीमन्महावीरवर्धमानस्वामिने, पुरस्तात् पूर्वं पृष्टवानस्मि ।
 यथा-कथं किन्ता अभितापानिबन्ता नरका नरकः।यथा ज्ञवन्ति,
 इत्येनद्रानतो मे मम हे मुने । जानन् पूर्वंमे केवलज्ञानेनावग-
 च्छन्, कहेऽप्यथ । कथं तु केन कारणेण किमनुष्ठायिनः ।
 उर्विति वितर्के । बात्रा अज्ञा हितानिहिनप्रतिश्लिष्टकरिताः, तेषु
 नरकेषु सान्निध्येन तयोभ्यक्तोपादानतया, यान्ति गच्छन्ति । ॥

(४६) किन्तुताश्च तत्र गतानां वेदनाः प्रादुर्भन्तीत्येताऽऽह-
 एवं मए पुष्टं महाप्राभावे,
 इण मोऽन्वयी कासर्वं आसुपने ।
 एवेदइस्तं दुष्टमष्टदुग्मं,
 आर्दाणिणं दुक्कदिणं पुरत्या ॥ १ ॥

एवमन्तरको, मया विनयेनोपगम्य पृष्टो महोऽन्वयिणावति-
 शयकोऽनुज्ञावो माहात्म्यं वर्य स तथा । प्रबोत्तरकासं वेदं
 बहुयमाणय, “मो” इति वाक्यप्रसङ्गादे, कैवलाऽऽलोकेन परि-
 क्षाय मरपरनिर्वचनमब्रवीदुक्तयात् । कोऽसौ ? काश्यपो वीरो
 ब्रह्मदानस्वामी, आशुप्रहाः, सर्वं सद्योपयोगात्, स चैवं मया
 ४६०

पृष्टो मगवानिदमाह-यथा यदेनद्रवता पुष्टं तदहं प्रवेद्य-
 ध्यामि कथयिष्याम्यप्रतो दत्ताचधानः शृण्वति । तदेवाऽऽह-
 दुःखमिति नरकं दुःखहेतुत्वात् अस्मदनुष्ठानम् । यदि वा
 नरकाऽऽवास एव दुःखयतीति दुःखम् । अथवा-असा-
 तावर्तनीयोदकत्वं तीव्रवीर्याऽऽऽत्मकं दुःखमित्येवचचाऽऽत्मकः
 परमार्थतो विचार्यमाणं दुर्गं गहनं विषमं दुर्विज्ञेयम् अ-
 स्वहनं, तस्मिन्पादकप्रमाणाभावात्स्वनिप्रायः । यदि वा
 [दुष्टमदुष्टमांति] दुःखमेवार्थो यस्मिन् स दुःखानि-
 मित्तो वा दुष्टयोऽज्ञो वा दुःखायो नरकः, स च दुर्गो
 विषमो दुःखनरत्वात्, तं प्रतिपाद्यिष्ये । पुनरपि तमेव विशि-
 नष्टि-आ समन्तादिनमादीनां तद्विद्येन यस्मिन् स आर्दानिको-
 ऽत्यन्तदीनसर्वाऽऽश्रयः तद्, दुष्कृतमसदनुष्ठानं पापं वा तत्कलं
 वा, असातावर्तनीयोदकत्वं तद्विद्येन यस्मिन् स दुष्कृतकः,
 तं, पुरस्तात्प्रतः प्रतिपाद्यिष्ये । पात्रान्तरं वा- (दुष्कृतेऽपि
 ति) दुष्कृतं विद्येने येषां ते दुष्कृतिना नारकात्नेपां संवाधि-
 चरितं पुरस्तात् पूर्वैस्मिन् अस्मिन् नरकवर्तिगमनयोश्चं यत्-
 कृतं प्रातपाद्यिष्यत इति ।

यथाप्रतिज्ञातमेवाऽऽह-

ये केइ वाला इह जीवियट्ठी, पावाइं कम्माइं करंति रुदा ।
 ते पोररुडे तमिसंपयारे, तिन्नाजितोवे नरए पदेति ॥१॥

ये केचन महारम्भपरिग्रहपञ्चेन्द्रियव्यवर्थापाशतमज्जनाऽऽदि-
 के सावधानुष्ठाने प्रवृत्ता बाला ब्रह्मा रागद्वेषोत्कटास्त्रिय-
 गुमनुष्ठयाः, इहास्मिन् सन्नाऽऽसंयमजोविनाशितः पापोपादान-
 भूनाति कर्मोत्पद्युत्तानि रौद्राः प्राणिनां मयोत्पादकत्वेन अवा-
 नकार्दसाऽऽनुत्तानि कर्मोणं कुर्वन्ति, त एवंभूतास्तोत्रपा-
 पोदयवर्तिनो घोररुडेऽत्यन्तजयमके (तमिसंपयारे ति) ब-
 हुलतमोऽप्यकारे यथाऽऽस्माऽपि नोपलज्यने-चक्षुषा केवल-
 मवधिनाऽपि मर्दे मन्दमुलूका इवाहं पश्यन्ति । तथा चाऽऽगा-
 मः--“कथमेस्से णं जेन । गेरइ कथमेस्से गेरइ पाणपाए
 ओहिणा सव्वओ समेना समाजोपमाणे केइयं अत्तं जा-
 णइ, केइयं अत्तं पासइ ? गोयमा ! नो बहुयपरं अत्तं जा-
 णइ, णो बहुयपरं अत्तं पासइ । इत्तरियमेव अत्तं जाणइ,
 इत्तरिअमेव अत्तं पासइ ।” इत्यादि । तथा तीमो दुःसहः ख-
 दित्ताकारमहाराजात्तापादननुष्ठानोभितपाः संतपां यस्मिन्
 स तीमाभितापस्तस्मन् एवंभूतं नरके बहुवेदनेऽपरित्यक्तवि-
 षयाऽभिष्वङ्गाः स्फुटकर्मगुरवः पतन्ति, तत्र च नानारूपा
 वेदनाः समनुभवन्ति च ।

तथा चोक्तम्-

“ अत्तंदिणविसयसुहे, परह आविज्जावसिदिहिहाणिविहे ।
 संसापोइंइवलए-ऽसुहस्मि दुक्खाऽऽगरे निरए ॥ १ ॥
 पुपकभीरवत्तगुह-कुहकउत्तिपे कइरंगुहेम् ।
 कक्कात्तकसियजुहा-विरिकविचइयइहेम् ॥ २ ॥
 अंततरमिअत्त-अत्तंतसंइअरियदिशिविधे ।
 मअत्तुण्फिदियसु-अत्तंतसोसइंसंघाए ॥ ३ ॥
 सुककइकडाह-अटंतकुक्कयकयंतकम्मते ।
 मूथानिन्नुत्तिपे-इहेदियत्तंपमरे ॥ ४ ॥
 बरंधयाउत्तुणं-धंधंयणापारउत्तककिले ।
 भिअकचरणसंकर-इहिरवसादुमामपपवहे ॥ ५ ॥

मिन्नमुहविहृत्पिन्ना-सर्वसमोऽमुहकं धरकर्मणे ।
 दृढगृह्यतत्सलंसा-सचम्यित्तसुखसुखियजोदे ॥ ६ ॥
 तिष्णं कुसुमकाङ्क्षि-कन्दयदकल्याणवज्रसररीरे ।
 मिमिसलंरं पि पुच्छा-सुखेऽप्येकमेतुष्णामि ॥ ७ ॥
 इव मीस्रमि विरप, पदंति जे विविदससबहिररा ।
 सव्यमहा व मर, जयमि कयपासंचाया ॥८॥ ” इत्यादि ।

किञ्चिन्मत्-

तिष्णं तसे पाणियो थावरे य,
 जे हिसति आयमुहं पदुक्च ।
 जे सुसर् होइ अदत्तहारी,
 प सिकलती सेपयिस्स किंवि ॥ ४ ॥

(तिष्णं तसेत्यादि) तथा तीजमतिविदुष्कर्मणो रीकपरिणाम-
 तया हिंसायां प्रभुक्तः प्रत्यन्तति प्रसा श्रीमत्प्याऽप्यः, ताद,
 तथा स्वावर्षेहच पृथिवीकायाऽऽद्विन्, यः काश्चमहामोहोद्वि-
 वर्त्ती, हिंस्रित म्यापाद्यति, आयमुहं प्रतीक्ष्य, स्वशरीर-
 कङ्कने नावाविधेयार्थैः प्राणिनां सुखक उपसर्कारो भवति,
 तथा अदत्तमपहन्ती शीलमस्यासाधकहारी परकप्यापहार-
 कः, तथा न सिङ्कते मन्थसाति नादेषे (सेयवियस्स चि) से-
 वनीयस्याऽऽमहिनेपिणा सवनुछाने यस्य संयमस्य किञ्चि-
 ति । पतनुकं भवति-पापोयाद् विरतिरिद्यामं काकमासाऽ-
 देरपि मगागपि न विद्यते इति ॥ ४ ॥

तथा--

पागग्नि पाणे बहुयं-तिवाती,
 अग्निज्वले पातमुपेति बाले ।
 पिहों शिंसं गच्छति अंतकाले,
 अहो सिरं कहु बवेइ बुगं ॥ ५ ॥

प्रागकल्पं धारयं तद्विद्यते यस्य स प्रागल्भी, बहुनां प्राणिनां
 प्राणान्मतीष पातयितुं चाइमस्य स भवत्यतिपाती । पतनुकं ज-
 वानि-प्रातिपास्यपि प्राणिनः प्राणानतिघाट्टेयाद् चरति-यथा चे-
 दाग्निहिता हिंसा काहिसेव भवति, तथा राक्षस्यं धर्मो यदुत
 अन्तेकने विनोदकिया । यदि वा-“न मांसजन्तुषो दोषो, न मये
 न च मेधुने । प्रभुसिरेया भूतानां, निवृत्तिस्व महाकफा ॥ १ ॥
 इत्यादि । तदेवं कूरुसिचकृष्णसर्पवत् प्रकृत्यैव प्राणातिपातामुच्छा-
 यी, अग्निज्वलः कदाचिद्व्यप्युत्पाद्यतः कोवाग्निना दह्यमानः यद्वि-
 वा सुखकमस्याऽऽविषयकजोविकामसकः सर्वथा परिणामपरि-
 यतोऽभ्युपगम्यते, इत्यने प्राणिनः लक्ष्मकर्मपापकेन यस्मिन् स
 धातो नरकसमुप साभीयेन पति याति, काः, भासोऽम्के रागशेषो-
 द्यवर्ती, सोऽन्तकाश्च मरणकाले (निहो षि) न्यायस्तान्
 (सिषं ति) अघोऽप्यकारं गच्छतीत्यर्थः, यथा तेन दुष्चरि-
 तेन ब्रह्मः शिरः कृत्वा पुर्वं विषमं यातमास्याममुपेति, क-
 वाकशिरा नरके पततीत्यर्थः । सुखं ० १ सुं ५ ख ० १ उ० ।

(४५) दशविषयेभ्यः--

नेरया षं दसविहं देयायं पण्युपयमाया विहरति । तं
 जहा-सीयं, उसिष्यं, सुहं, पिपासं, कंठं, परकं, भयं, सोमं,
 जरं, बाहं ॥
 “ वेदस्या ” इत्यादि कथञ्चन । नवरं वेदानां पीठं, तत्र यति-

स्पर्सेजनिता सीता, तां, सा च वनुर्थादिनरकपुष्पिणीपि । प-
 वनुष्णं प्रथमाऽऽदिदु, सुषं बुद्धुक्तं, पिपासां तुषं, कण्ठं कर्तुं,
 (परकं ति) परतन्मतां, जयं भोति, शोकं वैभ्यं, जरां बुद्धवं,
 (यारि अरकुष्ठाऽऽदिकमिति । स्या ० १ उ० ।

(४८) साम्प्रतं पुनरपि नरकवर्तिनो नारका वदनुप्रचयति
 तदरीयितुमाह-

हृषा विदह भिदंयं दहेति,
 सहे सुयिता परहम्मिया षं ।
 ते नारागाजो जयनिष्कसभा,
 कंलंति कं नाम दिंसं वयापो ॥ ६ ॥

तिर्यक्मनुष्यमवात् सत्त्वा नरकेषूपेया अन्तर्भूतेन विवेका-
 यत्नजस्रिभामि शरीराद्यमुत्पाद्यन्ति पयांसिजामायाताऽऽति-
 भयानकान् शब्दान् परमधार्मिकजनितान् क्लृप्तयन्ति । तथा
 आ-हृत मुक्ताऽऽदिवा, जित लक्ष्णाऽऽदिवा, जित शुभाऽऽदिवा,
 दहत मुक्ताऽऽदिवा, यमिति वाक्यासङ्कारे । तदेवंयुनाद् कर्णा-
 सुक्ताम् शब्दान् श्रेयवान् बुद्ध्या, ते तु नारका मयोऽज्ञानलो-
 चना भवेन मीत्या निष्ठा नष्ट संज्ञाऽऽतःकरणवृत्तिर्येषां ते त-
 या, नष्टसंज्ञाश्च कां दिशं ब्रजामः?, कुत्र गतानामस्माकमेवं नृत्त-
 स्वाऽप्य महाघोरारवदाहस्य दुःखस्य वायं स्यादित्येतत्
 काङ्क्षन्तीति ।

(४६) ते च मयोऽज्ञान्ता विदुः नरा यदनुजयन्ति तदरीयितुमाह-

इंगालरासिं जज्ञियं सजोतिं,
 तेषोवमं जूमिमल्लुकमता ।
 ते दृक्कपाणा कट्टणं थयंति,
 अरहसरा तत्प चिरद्वितीया ॥ ७ ॥

(इंगालेत्यादि) अङ्गारायि कादिंराजपुत्रं ज्जज्ञितं ज्जन्ताऽऽ-
 कुलं, तथा सद् ज्योतिषोदोतेन वनेत इति सत्योतिर्भूमि-
 स्तेनोपमा यस्याः सा तदुपमा, तामङ्गारसक्तिमां जूमिमल्ल-
 क्मन्तस्ते नारका इन्द्रजामानाः कट्टणं ढोमं स्तनन्थाकन्वति ।
 तत्र वादराभेरजावाय, तदुपमां जूमिमल्लुकमता । यनद्विपि दि-
 द्यंनार्थमुक्तप, प्रमन्या नारकान्पस्येद्व्याग्निना नोपमा घटते ।
 ते च नारका महापापदाहाधिकेन तापेन दह्यमाना अरदःस-
 रा अमकटस्वरा महाशब्दाः सन्तः, तत्र तस्मिन्कावाते,
 विरं प्रचुतं कालं क्षितिरस्यस्यामं वेथां ते, तथा धाकटठय-
 क्षितस्सागरोपमानं, जयन्त्यते दशवर्षेऽस्यपि तिष्ठन्तीति ।

जदं ते सुधा वेपरथं ॥ऽऽजिज्जुगा,
 पिसिभो जहा सुह इव विकलसोवा ।
 तरंति ते वेयराथं ॥ऽऽजिज्जुगां,
 उमुचोइया सत्तिसु इम्मयाया ॥ ८ ॥

(जदं ते सुधा इत्यादि) सुधमेत्यामं जन्तुत्वमिमं प्रतीह-
 माह-यथा जगत्वेदमाक्यातय-यदि ते स्वधा दृता भवन्पयदु-
 पागता वैतरणी नाम क्कारोष्णधरेऽऽकारज्जववादिनी यदा
 आगिमृष्येव दुर्गाऽऽजिज्जुगां दुःखोत्पादिका । तथा भित्तितो यथा
 क्लृप्ताऽऽदिवाणि शरीरावयवानां कृतेकामि कोतंसि यस्याः
 सा तथा, ते च नारकास्तसङ्कारसक्तिमां जूमि विद्वानोदकं
 पिपासवोऽजितसाः सन्तस्सापापनोदावाजिपिपिक्कवो वा तां

वैतरणीमिगुणी तरन्ति । कर्णभृताः, इषुषा शरैव प्रतोवेनेव
बोधिताः भेरिस्ताः, शक्तिमन्त्र इत्यमानास्वामेव भीमां वैतरणीं
तरन्ति । तृतीयार्थे सप्तमी ॥ ८ ॥

किञ्च-

कौंठोहिं विवर्जति असाहुकम्मा,
नावं श्विते सद्दिविष्णुहा ।
अथे तु स्र्साहिं तिमूभियाहिं,
दीहाहिं विष्णु अथे करंति ॥ ९ ॥

तौत्र्ये नारकानस्यन्तद्वारोभ्येन दुर्गन्धेन वैतरणीजलेन च-
मित्तानावयसकीलाकुलां नावमुपगच्छन्तः पूर्वाऽऽकटा असाहु-
कर्माद्यः परमाधार्मिकाः कीलेषु कण्टकेषु विष्वम्नीति, ते च
विष्वमानाः कलकलायमानेन सर्वेषांतोऽनुयायिना वैतरणीज-
लेन मण्डलं प्रापि सुतरां स्फुरत्या विप्रह्वीयाः अपगतकर्तव्यवि-
शेषका भवन्ति । अन्धे पुनर्भरकपाला नारकेः कर्दन्तस्तावच्छक्ति-
शक्तिकानिर्वीधिकाभिरावयतामिर्विष्णु अथो मूनी कुर्वन्तीति ॥४॥

अपि च-

केसि च बंधिषु गेहे सिलाभो ।
उदगांसि बोलांवि महालायांसि ।
कलंबुयावातुर्णं मुष्टुरे व,
बोलांसि पचंति अ तत्य अथे ॥ १० ॥

(केसि च इत्यादि) केचाञ्चिन्नारकाणां परमाधार्मिकाणां
महतीं शिलां गेहे भव्या महत्सुरके (बोलांसि चि) निमज्जय-
न्ति, पुनस्ततः समाकृष्य वैतरणीज्याः कलम्बुकावालाकायां
मुष्टुराग्नी च बोलायन्ति अतस्तत्कालाकायां पचकानिच सम-
न्तां बोलायन्ति, तथाऽथे तत्र नरकाऽऽवासे स्वकर्मपाशाव-
पाशितान् नारकाद् गृह्णके प्रोतकर्मासवेष्टायिव पचन्ति जनेय-
न्तीति ॥१०॥

तथा-

अमूरियं नाम महायितावं,
क्रोधंतेमं दुष्पतरं महंतं ।
उहं अथेयं तिरिअं दिसामु ।
समाहिअो जत्यऽग्गो जिपाईं ॥ ११ ॥

(अमूरियमित्यादि) न विद्यते सुयों चिस्मन् सोऽल्पो नर-
को बहुलाभकाराः कुञ्जीयाकःऽऽकृतिः, सर्वं यद्य वा नरकाऽऽ-
ऽऽवासेऽसुयों स्वपदिहृत्ते । तमेवंभूतं महाजितापमध्यतमसं
दुष्पतरं दुष्करं महापतं विशाहं नरकं महापापोद्वाद् अज-
न्ति । तत्र च नरके क्रोधैःसचतितर्यक् च सर्वतः समाहितः स-
व्यगाहितो स्ववस्थापितोऽमित्जोऽज्जतीति । पचते च-(सम्-
विभ्रो ज्ञाप्यमणी त्तियादि) च नरके सम्पगूर्णैः जितः सन्नि-
तोभिनः प्रवृत्तति, तं तथापूतं नरकं बयाका अजन्ति ॥ ११ ॥

किञ्चान्वय-

जंसी गुहाय जलपऽसिउठे,
अविजापमो दकङ्कं मुचपएणो ।
सया य कल्लुपं पुण पम्मदायं,
मातोवठोयं अविष्णुवसव्यं ॥ १२ ॥

(जंसी गुहाय इत्यादि) यस्मिन्नरकेऽसिगतोऽम्बुदाय गुहा-
यामिष्णुपिकाकृती नरके प्रवेष्टितो स्वहमेवमावतिष्ठतां वेद-
नाऽभिभूतत्वात् स्वकृतं दुष्चरितमजानन् सुतप्तोऽपगतवा-
चिषिषिको बन्धते । तथा सदा सर्वकालं पुनः कथयमानं कु-
त्सं वा धर्मस्थानमुप्यन्तः, तापस्वानभित्यर्थैः । (गाढं ति)
अत्यधुमुपनीतम कौकितं दुष्कर्मकारिणां यद् स्थानं तत्रे
अजन्ति । पुनरपि तदेव विभिन्नदि-भतिदुःस्वको धर्मः स्व-
भावो यस्मिन्निषि । इत्युक्तं प्रवृत्ति-आक्तिविशेषमात्रमपि
कालं न तस्य दुःकस्य विज्ञानं इति । तदुक्तम्-

“ अचिद्धनिमीलनमेवं, पतिथ सुदं दुष्कमेव पतिबद्धं ।
विरए वेरइयावं, अहेमिंसं पचवमाणावं ” ॥ ११ ॥ १२ ॥

अपि च-

चचारि अगच्छिमो समारजिचा,
जेहिं कूरकम्माऽजितविति बासं ।
ते तत्य चिंठंतिऽभितप्यमाया,
मच्छा व नीवंतुजोतिपचा ॥ १३ ॥

चतसृष्वपि विष्णु चतुतोऽग्नी समारज्य प्रजावच, यस्मिन्नर-
काऽऽवासे कूरकर्माणो नरकपाशा आभिमुच्येनात्यर्थं तापयन्ति
अटिनवत्यन्ति बाहमहं नारकं पूर्वकृतदुष्चरितं, ते तु
नारकजीवा यद्यमभितप्यमानाः कथयन्त्याः स्वकर्मनिगदिताः
तत्रैव प्रचुतं काहं महाऽऽऽकुले नरके तिष्ठन्ति । इहाप्तमाह-
यथा जीवन्तो मास्या मीना उपयोतिरन्ध्रेः सद्यपि प्राप्ताः
परचरत्वाद्यस्य गमुन्मसमर्थाः, तत्रैव तिष्ठत्येवं नारका अपि,
मास्यानां तापासहिष्णुत्वाद्भावावत्यन्तं दुःखमुपपद्यत इत्यत-
स्तद्गृह्यन्ति ॥ १३ ॥

किञ्चान्वय-

संतच्छं धाम महाहितारं,
ते नारया जत्य असाहुकम्मा ।
इत्येहिं पाएहि य बंधिउयं,
फलमं व तच्छंति कुहाइहत्वा ॥ १४ ॥

(संतच्छमित्यादि) समेकीभावेन तद्वर्णं संतच्छं, नामद्यम्भः
संजावनायां, यदेतसंतच्छं तस्यैषां प्राणिनां महाजितानां
महादुःखोपायकमित्येवं संभावते । बदेवं ततः किमन्याह-
ते नारका नरकपाशा यत्र नरकाऽऽवासे स्वमवनाद्गमता
असाहुकर्माणः कूरकर्माणो निरनुकम्पाः कुडाइहस्ताः परदुष्या-
नयः, ताकारकानमग्राणाद् इत्येः पादेइव चत्वा संयम्य फलकमि-
च काण्डशकलमिव, तदुष्णन्ति तन्मुकुन्ति, त्रिन्मीत्यर्थः ॥१४॥

अपि च-

सहिरे पुणो वचचसच्छिअंभे,
जिन्नुचयमे परिबचयंता ।
पयंति थं येरइए कुंते,
सजीवयच्छे व अयोकेवच्छे ॥ १५ ॥

ते परमाधार्मिकास्ताम् नारकाद् स्वकीये सधिरे तत्कथयन्नां
प्रहिते पुनः पचन्ति । सर्वैःप्रयामानि सन्निष्कृतात्पन्थाणि
अज्ञानि वा वेदां ते तथा ताद्, जिहं चूर्णितमुचमहं गिरो
वेदां ते तथा, वागिति । कथं पचन्तीत्याह-परिवचयन्त

उत्सानानवाकमुखात् वा कुर्वन्तः, यस्मिन् वाक्यालङ्कारे । तद् स्फुरत इत्यथेतन्न विद्वलमात्मानं निक्षिपतः सजीवमत्स्या- निवाऽऽपसकचस्यामिति ॥ १५ ॥

षो चैव ते तल्प मसीभवंति,
षो भिज्जती तिव्वऽभिवेषयाए ।
तमाणुजागं अपुवेदयंता,
बुक्खेति छुक्खी इह दुक्खेणं ॥ १६ ॥

(षो षेषेस्थादि) ते च नारका एवं बहुयः पञ्चमाना अपि (नो) नैव तत्र नरके पाके वा नरकानुभवे वा सति मयीमचमिन् नैव जसमसाद्भवति । तथा तत्प्राग्भावे- न्दन्तया नापरमाक्षिप्रक्षिप्तमत्स्याऽऽदिकमप्यादित्, बन्मचित् उप- मीयते; अन्तमस्यदर्शी तीक्ष्णं वेदनां वाचामगोचरामनुभवती- त्यर्थः । बहि वा-तीव्राभिवेदनयाऽप्यननुदृतस्वकृतकर्मस्वात्र जियन्ते इति । प्रभृतमपि कालं यावत्पादादशं शीतोष्णवेदना- जनिते, तथा दहनच्छुद्धनभेदनतल्लणविद्वलाऽऽरोपणकर्मभीपा- कदात्मदयारोहणाऽऽदिकं परमाभांगिकजनिते परस्परोदीरण- निषादितं चानुयागं कर्मणां विषाकमनुवेदयन्तः समनुवेदय- न्तः समनुभवन्तस्तिष्ठन्ति । तथा स्वकृतेन हिंसाऽऽदिताऽऽष्टा- दशपारस्थानरूपेण सतनोदीवीयं दुष्कृतंन दुःखिनो दुःखनिव- पीडयन्ते; नाङ्गनिमेषमपि कालं दुःखेन शुच्यन्त इति ॥१६॥

किञ्चान्वत्-

तेहिं च ते लोलुपासंपादे,
गादं मुनत्तं अगधिं वयंति ।
न तल्प मायं लहटीऽजिदुभो,
अरहिंयाऽजिनाता तद्ध वींति ॥ १७ ॥

तस्मिंश्च महात्यागनाम्नानरके, तमेव विधिगच्छि-नारका- यां लोलने सम्यक् प्रगाढं व्याप्तो भूतः स तथा तस्मिन् न- रके, शीतानोः सन्तो गाढमस्यथं सुप्तु नसमिन् प्रजाति । त- त्राऽप्यनिस्स्थानेऽभिद्रुग्ं दक्षमानाः सातं सुखं मनागपि न लभन्ते, अरहिंनो निरन्तरोऽजितापो दाहो येषां ते अरहित- मितपास्तयाऽपि ताश्चरकान्ते नरकपाद्गास्तापकन्तीत्यर्थः, तस्मैज्ञानिना दहन्तीति ॥१७॥

अपि च-

से सुबर्हे नगरवहे व सदे,
दुहोवणीयापि पयाधि तल्प ।
जदिष्यकम्प्याण छदिएणकम्मा,
पुणो पुणो ते सरहं दुहंति ॥ १८ ॥

' से ' शब्दोऽप्यशब्दार्थे । अथाऽनन्तरं तेषां नारकाणां नरकाणैः रीदैः कदर्थ्यमानानां जयातको हादरबप्रचुर आ- कन्दनशब्दो नगरवध इव भूयते सत्राकपर्यन्ते, दुःखेन पीड- योपणीतानि उच्चरितानि कथुणप्रधानानि यानि पदानि-हा मानस्ततः । कष्टम अनायोऽहं शरणाऽऽगतस्तत्र त्रासस्थ मामित्येवमादीनां पदानां तत्र नरके शब्दः भूयते, उदीर्णमु- दयप्राप्तं कटुविषाकं क्रमे येषां तयोदीर्णकर्मणो नरकपाला- मिष्यात्पदास्यरत्यादीनामुपेयं वनेमानाः पुनः पुनर्वहुदास्ते (सरहं ति) सरजसं सोत्साहं नारकाद् दुःखान्यनस्तदसहं नामानां चैवैवैवैः सुखमसातवद्वानुसत्याद्वचसीति ॥१८॥

तथा-

पाणोहि षं पाव विओजयंति,
ते जे पवक्खामि जहातेहोणं ।
देहेहिं तत्या सरयंति धासा,
सब्बेहिं देहेहिं पुराकतेहिं ॥ १९ ॥

(पाणोहि यामित्यादि) कामिते वाक्यालङ्कारे । प्राणैः शरी- रेन्द्रियाऽऽदिभिस्ते पापाः पावकर्मणो नरकपाला विषोऽज- यन्ति शरीरावयवानां पाटनाऽऽदिभिः प्रकारैर्विकर्तनाद्यवयवात् विस्फेषयन्ति । किमर्थमेवं कुर्वन्तीत्याह-तद् दुःखकारणं जे यु- ध्माकं प्रवक्ष्यामि यापान्तथेनावितयं प्रतिपादयामीति । दय- यन्ति पीडामुत्पादयन्तीनां दृग्का दुःखविशेषास्तेनैरकापात्मा- पादिनेषांला निर्विषो नरकपालाः पूवकृतं स्मरयन्ति । तद्य- था-तदा कष्टस्वं खादस्य समुत्कृत्य प्राणिनां मांसं, तथा पि- बन्ति तदन्नं, मयं च, गच्छन्ति परदारान्, सायसं तद्विषा- कापादिनेन कर्मणाऽऽभतप्यमानः किमेव शरतीपीत्येवं सर्वैः पुराकृतैर्देहेदुःखावशेषैः स्मारायनन्तनाहृष्यमानेव दुःखवि- शेषमुत्पादयन्तो नरकपालाः पीडयन्तीनां ॥१९॥

तथा-

ते इम्ममाणा श्रमे पदंति,
पुणे दुक्खस्म महाऽजितावे ।
ते तल्प चिट्ठंति दुक्खभक्कवं,
तुदंति कम्मोवगया किंीदं ॥ २० ॥

(ते इम्ममाणा इत्यादि) ते वराका नारका इत्यमानास्त्वो- ष्यमाना नरकपालेऽनो नरकेऽप्यस्मन् शरतने नरकेकेश पतन्ति गच्छन्ति । किन्तुते नरके ? पुणं भूते, दुष्टं कं यस्य तद् दुक्खं विष्टुऽऽहंमात्वाऽऽदिकं मत्ते तस्य भूते, तथा महाभित्तापिते सन्नायोपेने, ते नारकाः स्वकर्मोवयवका- स्तत्रैवभूते नरके, दुक्खमांक्रुणोऽप्युच्यार्थिभक्काः प्रज्जन्ते काले बाबासिष्ठान्ति । तथा कर्मिभिः नरकपालाऽऽपादिनेः परस्परकृतैश्च स्वकर्मोपगनाः स्वकर्मदोषकानामुत्पन्नं व्यथयन्ते इति । तथा वा- ऽऽगमः-“ छुटो-ससमासु णे पुदवंसु नेरदवा महंताहं लो- हिं कुपुकराहं विऽन्वसा अन्नमसस कायं समचउरनेमाणा २ अणुउकायमाणा मणुउकायमाणा चिट्ठंति ॥२०॥

किञ्चान्वत्-

सया कर्मिणं पुण पम्पठाणं,
गादोवणीयं अतिउत्तसधम्मं ।
अन्दु पविल्लण विदुत्तु देहं,
बेहण मीसं सेऽजितावयंति ॥ २१ ॥

(सया कर्मिणमित्यादि) सदा सर्वकालं, कृच्छं संपूर्णं, पु- नस्तत्र नरके धर्मप्रधानम् उष्णप्रधानं स्थितिः स्थानं नार- कणाणां जयति । तत्र हि प्रत्ययतिरिक्ताश्रिताऽऽसृणात्मस्थानो- षणरूपत्वात् तत्र दृष्टीर्नयननिश्चिन्तावस्थैः कर्मनिर्नरकापा- सुपर्नाते दौर्गतम् । पुनरपि विशिनाहि-अतीव दुःखमसातां- वनीयं धमेः समाधो यस्य तत्पथा, तस्मिन्नेवैवैवै इत्यने विध- तोऽस्मान्क श्रन्तु निगदंयु देहं विद्वत् प्रक्षिप्य च यथा

शिरश्च ' से ' तस्य नारकस्य वेधेन रभ्रोत्पादनेनाऽभितापय-
न्तीति ॥ ३१ ॥

अपि च-

छिंदंति बालस्य सुरेण नरकं,
उद्धे वि छिंदंति दुधे वि कने ।
जिञ्जं विधिक्कस बिहृत्थिमिचं रु,
तिक्रवाहि सूझाहिऽभितावयंति ॥ ३२ ॥

(छिंदंति बालस्येत्यादि) ते परमाधार्मिकाः पूर्वदुष्करितानि
स्मरतिरवा बालस्याहस्य निर्विषेकस्य प्रायशः सर्वथा वेदना-
समुद्घातोपगतस्य सुरेणैव नासिकां छिन्दन्ति । तद्योष्टाव-
पि, श्रावपि कर्णौ छिन्दन्ति, तथा मद्यमांसरसाग्निजिह्वोर्मुखा
भाषिणो जिह्वां वितस्तिमात्रमाह्वय्य तौष्णाभिः शूझानिर-
जितापयन्त्यपयन्ति ॥ २२ ॥

तथा-

ते तिप्पमाणा तलसंपुर्णं च,
राइदियं तस्य यणंति बाला ।
गल्लंति ते सोणियपूपयमंसं,
पज्जेइया खारपइकिंयंगा ॥ ३३ ॥

(ते तिप्पमाणेत्यादि) ते छिन्ननासिकोष्ठीजङ्घाः सन्तः शो-
णितं तिप्पमानाः कुरन्तो यत्र यस्मिन् प्रदेशे रास्मिन्द्विचं ग-
मयन्ति, तत्र बाला अङ्गास्तालसंपुटं इव पवनेरितशुष्क-
तालपत्रसंख्या इव सदा स्तनन्ति दीर्घविस्वरमाकन्त्यस्तित-
ष्ठन्ति । तथा प्रघातिता वह्निना ज्वलन्तिताः, तथा क्रारेण प्रदि-
ग्धाङ्गाः शोणितं पूयं मंसं च अहर्निशं गलन्तीति ॥ २३ ॥

किञ्च-

जइ ते सुता लोहितपूअपाइ,
बाझागण्यंतिअगुणा परेणं ।
कुंभी महंताऽहियपोरिसीया,
सम्पसिता लोहियपूपुष्मा ॥ ३४ ॥

(जइ ते सुता इत्यादि) पुनरपि सुधर्मस्वामी जम्बू-
स्वामिनमुद्दिश्य जगवद्भवमाविष्करोति—यदि ते त्वया
श्रुता भाषयिता, लोहितं रधिरे पूयं रधिरेमेव पके,
ते द्वे भूपि पक्वुं शीलं यस्यां सा लोहितपूपया—
चिनी कुम्भी । तस्यै च शिशिनहि-बालोऽभिनवः प्रत्यगोऽभिन-
स्तेन तेजोऽभितापः स एव गुणो यस्याः सा बालाभ्रितेजो-
गुणा, परेण प्रकर्षेण तसेत्यर्थः । पुनरपि तस्या एव विशेषणम-
मदती बृहत्तरा (अदियपोरिसीयं ति) पुक्यप्रमाणाधिकया
समुच्छ्रितोष्णिकाऽऽकृतिरूपै स्वर्वास्थिता, लोहितेन पूयेन च
पूर्णा सेचंभूता कुम्भी समन्ततोऽभिनवा प्रव्यञ्जिता अतीव बीम-
त्सद्युधेति भावः ॥ ३४ ॥

(३०) तासु च वत् कियते तद्वर्षियेनुमाइ—

पकिलप्प तासुं पयंति बायो,

* वितस्तिवसतिभरतकातवमानुसिक्के इः ॥ ५ । १ । २१५ ॥
इति तस्य हः ।

४७१

अट्टस्सरे ते कल्लुयां रसंते ।
तण्हाइया ते तज्जं च तत्तं,
पज्जिज्जापणाऽऽट्टतरं रसंति ॥ २५ ॥

(पकिलप्प इत्यादि) तासु प्रव्यञ्जिता दीप्तासु लोहितपूपशरी-
रावयवकिल्बिषपूर्णासु दुर्गन्धासु च बालाकारकोष्ठाणरहितता-
नातेस्कारं कर्षणं दीनं रसतः प्रकिल्प्य प्रपचन्ति, ते च नारका-
स्तथा कदम्बेमाना विरसमाकन्त्यः तृषार्ताः सन्निलं प्रार्थ-
यन्तो मद्यं ते अतीव त्रियमासीदित्येव स्मरतिरवा तत् त्रयु
पाक्यमाना भास्तरं रसन्ति राट्टन्तीति ॥ २५ ॥

उपसंहारमाइ—

अप्येण अप्पं इह वंचइत्ता,
जवाइये पुण्यसते सहस्से ।
विहंति तस्या बहु कूकम्मा,
जहा कं कम्म तहा सि भारे ॥ ३६ ॥

(अप्येणेत्यादि) इहाऽस्मिन् मनुष्यमये आत्मना परवञ्चन-
प्रवृत्तेन स्वत एव परमार्यत आत्मानं वञ्चयित्वा अल्पेन
स्तोकान परोपघातसुखेन आत्मानं वञ्चयित्वा बहुशो भ-
वानां, मध्ये अथमा भवाधमा मस्त्यवन्धकलुषधकाऽऽ-
दीनां भवास्ताम् पूर्वजन्तु शतसहस्रशः समनुच्य तेषु
जनेषु विषयेभ्यस्तथा सुकृतपराकमुखात्वेन बाऽऽप्य
महाघोरमतिरक्षणं नरकवासं तत्र तस्मिन् मनुष्याः कूरकमा-
याः परस्परतो दुःखमूर्धारयन्तः प्रज्जंते कांश्च यावत्सिद्धन्ति ।
अत्र कारणमाइ—यथा पूर्वजन्तु यावन्नुत्तम आच्यवसा-
येन जघन्यजघन्यतराऽऽदिना कृतानि कर्माणि, तथा तेनैव प्रका-
रेण (से) तस्य नारकजन्तोर्भारा वेदनाः प्राज्जनेवन्ति स्वतः,
परतः, उभयतो वेति ।

तथाहि—मांसाद्गः स्वमांसान्येवाभिनवा प्रताप्य भङ्गन्ते,
तथा मांसरसपायिनो निजपूवधरिथि तत्रतृणीव पाक्य-
न्ते, तथा मस्त्यघातकलुषधकाऽऽद्वयस्यैव छिद्यन्ते मिद्यन्ते
यावन्मायन्ते, तथाऽऽनृतत्राणियां तस्मारथित्वा जिह्वाहवे-
च्छिद्यन्ते, तथा पूर्वजन्मि परकीयकृत्पवहारिणामङ्गोपाङ्ग-
न्यर्षाह्वयन्ते, तथा पारदारिकायां वृषणच्छेदः शाक्यमपु-
गूहनाऽऽदि च तैः कार्यन्ते । एवं महापरिमहाऽऽत्मजवर्ता
श्रीधमामाबासोभिनां च जन्माभ्वरकृतकोषाऽऽदिदुष्कृत-
स्मारणेन तादृग्बिषमेव दुःखमुत्पाद्यत इति कृत्वा सुपुण्यते
तथाधिषं कर्म तादृग्बिषयूत एव तेषां तत्कर्मविपाकाऽऽदितो
भार इति ॥ ३६ ॥

तत्र किञ्चान्त्-

समज्जिणिया कल्लुसं अप्पज्जा,
इहंति कंतेहिय विण्णूया ।
ते दुम्मिजंभे कसिणो अप्पासे,
कम्मोवगा कुणिये आवसंति ॥ ३७ ॥

(समज्जिणिया इत्यादि) अनाथो अनाथकर्मकारित्वाद्
हिसाऽनृतस्तेवाऽऽदिभिराभयहारीः कल्लुं पापं समर्थाद्यभ-
भोपचं कृत्वा, ते कूरकमायो बुरभिनगधे नरके आच्यवसन्तीति
संस्कृतः । किञ्चुताः?—इहैः शब्दाऽऽदिजिबिषयैः कान्तैः कर्मनीयैः

विधिर्ब्रह्मं प्रकथेयं हीना विभ्रमुक्ता नरके बसन्ति, यदि वा बह-
 वं कल्पुर्ब्रह्मसंयमितः । देवीतापुत्रकञ्जाऽऽदिभिः कान्तैश्च वि-
 षधैर्विभ्रमुक्ता एकाकिमन्ते दुःखविगन्धेन कुचितकलेवरातिष्ठा-
 दिभि नरके कृत्स्ने संपुण्येऽन्वताद्युभयस्यो एकातोड्विजनीये ह्य-
 भकर्मोपगताः (कुण्डिने सि) मोक्षयज्ञीकथिरपूवाभ्रकिंकलक-
 दमपाऽऽकुरौ सर्वाभेष्वाभमे बीजसत्त्वयोः दाहाऽऽरवाऽऽकन्धेन
 कष्टे मा सार्धदिस्थादिशब्दाच्चरितविगन्धराधे परमाधमे नर-
 काऽऽदिभि आ समन्तादुक्तकृतस्वयंशिश्रुत्स्वागरोपमाणि यावध-
 स्यां वा नरकपृथिव्यां यावदायुस्तावन्नान्ति तिष्ठन्ति । (नैरवि-
 कागामुद्वृतना 'उबट्टणा' शब्दे १११ पृष्ठे द्वितीयजगे, उपवा-
 तस्य 'उबवाय' शब्दे १३४ पृष्ठे उक्तः । नैरविकविष्वाऽ-
 द्वन्द्वे तीर्थकृत्पाऽऽदिलान्नः, अन्तकिपाऽऽ 'अंतकारिया' शब्दे
 प्रथमजगे ५१ पृष्ठे कृष्णः)

(४१) संप्राप्त नरकेषु पृथिव्यादिवर्षसंख्यामह-

इमीसे एं जंते । रयण्यभाए पुडवीए नेरइया केरिसं-
 यं पुडवीकासे पषाण्णुभवमाणा विहरंति ? ।

गोयमा ! अण्डिंठं जाव अमण्णामं एवं जाव अइ
 सचमाए ।

इमीसे एं जंते । रयण्यभाए पुडवीए नेरइया केरिसं
 आउफासं पषाण्णुभवमाणा विहरंति ? ।

गोयमा ! अण्डिंठं जाव अमण्णामं, एवं जाव अइ स-
 चमाए, एवं जाव वणस्सइ फासं अइ सचमाए पुडवीए ।

(रयण्यभमेत्वादि) रत्नप्रजापृथिवीनैरविका जदन्त । कीदशं
 पृथिवीषुते मत्स्यनुजन्मनो विहरन्ति । भगवान्नाह-गीतम । (भ-
 निदं अकतं अण्वियं अमण्णामं अमण्णामं) प्रस्वाद्यैः प्राण्वत् ।
 एवं प्रतिपृथिवि तावत्कस्यं बावत् तमस्तनायाह । एवमपुते-
 जोवायुवनस्पतिस्पर्शुवायापि भावनीयानि । नवरं तेजःस्पर्श-
 ह्यणुकरतापरितानरककुट्यादिवर्षयोः, पटोहीरितवैकिचरूपो
 वा वेदितव्यः, न तु साक्षाद् बाह्यरग्निकायस्पर्शो, तथाऽसं-
 प्रयाव ।

(४२) पृथ्वीनां बाह्यत्वाऽऽदि-

इमीसे एं जंते । रयण्यभाए पुडवीए दोचं पुडविं प-
 णिहाय सन्वमहंतिता बाह्णोयं, सन्वसुड्डिया सन्वंतेसु ? ।
 हंता गोयमा ! ।

इमीसे एं जंते ! रयण्यभाए पुडवीए दोचं पुडविं
 पाणिहाय० जाव सन्वसुड्डिया सन्वंतेसु ? । हंता गोयमा ! ।

दोषा यं भंते ! पुडवीं तसं पुडविं पाणिहाय सन्वमहंतिता
 बाह्णोयं पुज्जा ? । हंता गोयमा ! ।

दोषा यं पुडवी० जाव सुड्डिया सन्वंतेसु, एवं एषं अ-
 जिज्ञावेणं० जाव उड्डिया पुडवी अइ सचमिं पुडविं पाणि-
 हाय० जाव सन्वसुड्डिया सन्वंतेसु ॥

(५३) महाकर्ममया वेदनाभ-

इमीसे यं भंते । रयण्यभाए पुडवीए निरयपरिसामंतेसु

जे पुडवीकाइया० जाव वणस्सइकाइया ते पं जंते !
 जीवा महाकम्पतरा चेव, महाआसयतरा चेव, महावेयण-
 तरा चेव ? । हंता गोयमा ! ।

इमीसे एं रयण्यभाए पुडवीए निरयपरिसामंतेसु तद्वै०
 जाव महावेयणतरा चेव, एवं० जाव अइ सचमाए ॥

इमीसे एं जंते । रयण्यभाए पुडवीए तीसाए थिरया-
 वाससयसहस्सेसु एकमेकंसि निरयावासंसि सव्वे पाणा
 सव्वे ज्ञया सव्वे जीवा सव्वे सत्ता पुडवीकाइयाचाए० जाव
 वणस्सइकाइयाचाए एरइयचाए उववणपुज्जा ? ।

हंता गोयमा ! असइं, अण्डुवा अणंतसुचो, एवं० जाव अइ
 सचमाए पुडवीए, एववं जन्त्य जन्तिया एरगा ।

(इमीसे एं इत्यादि) अस्यां भदन्त । रत्नप्रजापृथिव्यां
 त्रिशानि नरकावासगतसहस्रेषु एकैकस्मिद् नरकाऽऽवसे सव्वे
 प्राणा द्वीन्द्रियाऽऽश्रयः सव्वे भूता वनस्पतिकायिकाः, सव्वे स-
 त्वाः पृथिव्यादयः सव्वे जीवाः पञ्चन्द्रियाऽऽश्रयः ।

उक्तं च-

" प्राणा द्विभ्रजितुःशोकाः, भूनाश्च तरवः स्मृताः ।
 जीवाः पञ्चन्द्रिया ज्ञेयाः, शेषाः सत्त्वा उद्योतरिताः ॥ १ ॥ "

पृथिवीकायिकतया अणुकायिकतया वायुकायिकतया वनस्प-
 तिकायिकतया नैरविकतया उपपन्नपूर्वाः । भगवान्नाह- (हंते-
 वादि) हन्तेतिप्रत्ययधारेणो । गीतम । अलङ्कृत अनेकवारए,
 अणुवा-अनन्तकृत्योऽनन्ताद् वाराद् संसारस्यानादित्याद् ।
 एवं प्रतिपृथिवि तावत्कस्यय, बावद्वयः सप्तमी पृथिवी ।
 नवरं यत्र बावन्तो नरकास्तत्र तावन्त उपपुण्य वक्ष्य्याः ।

कुब्जिद्विमयि सुबे इत्यन्ते-

" इमीसे एं भंते । रयण्यभाए पुडवीए नरयपरिसामंतेसु
 एं जे बायरपुडिकाइया० जाव वणस्सइकाइया ते पं भंते ।
 जीवा महाकम्पतरा चेव महाकिरियतरा चेव महावेयणतरा
 चेव ? । हंता गोयमा !० जाव महावेयणतरा चेव, एवं० जाव
 अइ सचमा । "

अस्यां भदन्त । रत्नप्रजापृथिव्यां नरकपरिसमन्नेषु नरका-
 ऽऽवासयन्तवसिषु प्रदेसेषु बाह्यपृथिवीकायिकाः (० जाव व-
 णस्सइकाइया इति) बाह्यपृथिवीकाः बाह्यवायुकायिका बाह्य-
 वनस्पतिकायिकास्तै नरन्तः जीवा महाकर्मतरा एव महत् प्रप-
 तमसातवेदनीयं कर्म वेपारं ते महाकर्मणः, अतिशयेन महाकर्म-
 णो महाकर्मतरा; वेयवधारेणो । महाकर्मतरा एव कुत इत्याह-
 (महाकिरियतरा एव) महतीं किंवा प्राणातिपाताऽऽदिका
 आतिमागजन्मनि, तज्जवे तु तद्व्यवसायाभिभूत्वा वेपारं ते
 महाकिर्याः, अतिशयेन - महाकिरियतः । " तिभिचकारवसुषु
 सर्वासां विभक्तानां प्रायो दर्शनम् " इति श्वाभाव । हेतावन्न
 प्रथमा । ततोऽवमयोः-वतो महाकर्मतरा एव; महाकिरियतराम-
 पि कुत इत्याह-महाअवतरा एव महान्त आश्रवाः पापोयादा-
 नहेतव आरम्भाऽऽश्रवो वेपामसीरत्तः ते महाअश्रवो महाअश्रव
 महाअश्रवा महाअश्रवतः, चैवेति पूर्ववत्, तद्वेधं यतो महाकर्मतरा
 एव, ततो महावेदन्तरा एव, नरकेषु केवचवसावजाया अयि
 वेदनाया अतिदुःसहत्वात् । भगवान्नाह-इत्त गीतम । (ते पं

जीवा महाकर्मतरा बेहेत्यादि] प्राम्बद्ध । एवं प्रतिपृथिवि ता-
 बद् वक्ष्यं वाचद्भः सप्तमी । जी । उपपन्नपूर्वा इति 'उचवाय'
 शब्दे द्वितीयजागं ६८० पृष्ठे चिन्तितम्)

(५४) संप्रत्युद्देशकाक्षेसंप्रहसिग्याथाः प्राऽऽह-

पुढवि भोगादिचा, नरगा संठाणमेव बाहुचले ।
 विक्लंजपरिक्लेशो, वधो गंधो य फासो य ॥ १ ॥
 तामे महालयार, उवमा देवेख होऽ कायम्बा ।
 जीवा य पोगलाऽन-कर्मति तह सासया निरया ॥२॥
 उववायपरिमाणं, अवहास्वचमेव संययणं ।
 संठाणवणमंधा, फासा उमासमाहार ॥ ३ ॥
 हेमसा दिष्टी णाणे, जागुवभोगे तहा समुग्याए ।
 तपो सुहा पिवासा, विउव्वणा वेणया य जए ॥४॥
 उववाओ पुरिसाणं, ओवम्मं वेणयाए दुविहए ।
 तिऽ उव्वट्टए फासो, उववाओ सव्वजांवाणं ॥ ५ ॥

आसामकरमात्रगमनिका- [पुढवीओ इति] पृथिव्ये अभि-
 धेयाः । तद्यथा- [कफं नं अंते । पुढवीओ पयणसाओ ? ,
 इत्यादि] तदनन्तरम् [भोगादिचा नरगा इति] यस्यां पृथि-
 व्यां यद्वगगाहा यादशाहच नरकाः, तद्विजयेयम् [इमीसे नं अंते !
 रयणप्यभाए पुढवीए असीउचरजोययससहस्वबाहुहए
 उधरि केइयं भोगादिचा ? इत्यादि] ततो नरकायां संकानम्,
 ततो बाहुहं, तदनन्तरं विक्लम्परिक्लेशो, ततो वधोः, ततो
 गन्धः, तदनन्तरं स्पशोः, ततन्तेषां नरकाणां महासायासुपमा
 हेतुन भवति कर्तव्या, ततो जीवाः पुत्रलाभे तेषु नरकेषु म्युक्ता-
 भन्तीति, तथा शांभलाभ नरका इति वक्ष्यं, तत उपपातो वक्ष-
 न्यः । तद्यथा- [इमीसे नं अंते ! रयणप्यभाए पुढवीए कतो उ-
 चवखंति ? इत्यादि] तत एकसमयेनोपपन्नानां परिमाणं, त-
 तोऽपहारः, तत उचवत्वं, तदनन्तरं संहमनं, ततः क्षानं, ततो वधोः,
 तदनन्तरं गन्धः, ततः स्पशोः, तत उचूसावकल्पता, तदनन्तरमा-
 हारः, ततो हेइया, ततो हट्टिः, तदनन्तरं ज्ञानं, ततो योगः, तत
 अपयानो, यदनन्तरं समुद्रघातः, ततः क्षुत्तिपासे, ततो विकुर्बेणा ।
 तद्यथा- (रयणप्यभापुढविनेरइयायं अंते । कि एगत्तं पभू विउ-
 व्वसाए पण्णं पभू विउव्वसाए इत्यादि) ततो वेइना, ततो प्रयं,
 तदनन्तरं पुत्रवाणां पञ्चानामाभः ससम्पासुपपातः, तत औपम्यं
 वेइनाया श्रिविधायाः, शीलवेइनाया उण्णवेइनायाइवे-
 त्यर्थः । ततस्तास्थितिरैकव्या, तदनन्तरमुद्वृत्तना, ततः स्प-
 शो-पृथिव्यादिस्पशो वक्ष्यतः, ततः सर्वजीवानामुपपातः ।
 तद्यथा- (इमीसे नं अंते ! रयणप्यभाए पुढवीए तीसाए
 निरयासासवसहइसेसु एगमेगंति निरयासांसि सव्वे
 पाया सव्वे जूया इत्यादि) । जी० ३ प्रति० २ ७० ।

(५५) पुत्रलपरिचामः-

इमीसे नं अंते ! रयणप्यभाए पुढवीए नेरइया केरिसं
 पुगलपरिणामं पचउज्जवमाया विहरंति ? । गोयमा !
 अयिहं जाव अयथायं, एवं जाव अहे सत्तमाए एवं
 येयव्वं ।

(रयणप्यमेत्यादि) रयप्रजापृथिवीरयिका जदन्त ! की-
 इयो पुत्रलपरिचाममाहाराऽऽदिपुत्रलपरिचामं प्रत्यनुजन्तः प्र-
 त्येकं वेइयमाना विहरंति ? । अगवागाह-गीतम् ! अनिह-
 मित्यादि प्राम्बद्ध, एवं प्रतिपृथिवि तावद् वक्ष्यं, वाचद्भः
 सप्तमी । एवं वेइनासइयानामात्राऽऽदिपुत्रलपरिचामा-
 म्याप्युत्रान्वातुतपकोधमानमावाहोमाऽऽहरेमैयुनपरिग्रहं--
 वासुत्राणि वक्ष्यमाना ।

अत्र संप्रहसिग्याथे-

पोगलपरिणामं वे-यणा य हेसा य णामोए य ।
 अरई भए य सोए, सुहा पिवासा य वादी य ॥ १ ॥
 उस्सासे अणुतावे, कोइ पाणे य माए लोजे य ।
 चचारि य सत्ताओ, नेरइयाणं तु परिणामा ॥ २ ॥
 (५६) संप्रति सप्तमनरकपृथिव्यां ये गच्छन्ति, तां
 प्रतिपादयति-

एत्थ किं अतिवर्तती, एरवसमा केसवा जस्यरा य ।
 मंदसिया रायाणो, जे य महारंभ कोहुंवी ॥ ३ ॥

(एत्थ किरेत्यादि) इह परिग्रहसंज्ञापरिणामवक्ष्यतायं
 चरमसूचं सप्तमनरकपृथिव्यावियं, तदनन्तरं च इयं गाथा,
 तत " एत्थ " इत्यनन्तरमुक्ताः सप्तमी पृथिवी परामु-
 ह्यते । तत्र अथः सप्तमनरकपृथिव्यां, किरेत्यासवाहस्तवत्वं,
 आसवचनमेतदिति भावः । अतिप्रजन्ति अतिशयेन बाहुह्ये-
 न गच्छन्ति, नरकधमाः केशवा बाहुदेवा जलवाइव त-
 न्मुक्तमस्थमभूतयो, मण्डलिका बहुमभूतय इव, राजानइव-
 कर्तितः सुत्रमाऽऽइय एव, ये च महारम्भाः कुटुम्बिनः काल-
 लीकरिकाऽऽइय इव ॥ ३ ॥

संप्रति नरकेषु प्रस्तावात् तिर्बेगादिषु ओसरैरैकि-
 यावस्थानकालमानमाह-

जिसमुहुचो नरए-सु तिरियमाणसु होइ चचारि ।
 देवेसु अक्कासो, उक्कोसविउव्वणा भाणिया ॥ ४ ॥
 (जिसमुहुचो निरएत्तु इत्यादि) मित्रः बधनो सुहृत्तो मि-
 त्तमुहृत्तः, अन्तमुहृत्तमित्यर्थः । नरकेषु कथेनो विकुर्बेणा स्थितिः-
 काळः, तिर्बेकमनुषेणु बात्तारि, अन्तमुहृत्तानि हेइयदेवसाः,
 उक्कथेनो विकुर्बेणाऽवस्थानकात्तो ज्ञानितः तीर्थेकरगयधरैः ॥४॥

संप्रति नरकेषु आहाराऽऽदिवेचकूपमाह-

जे पोगमहा अनिहा, खियया सो वेतिं होइ आहारो ।
 संठाणं पि य तेसिं, निवमा हुंके तु छाकम्बं ॥ ५ ॥
 (जे पोगमहेत्यादि) ये पुत्रला अनिहाः नियमाव स तेषां
 मवत्याहारः, संस्थानं तु संस्थानं पुनः हुयं हुएणमपि अ-
 ध्याम्यतनिहुंके वेदितव्यव । एतच्च जन्वचारणीयशरीरमधिक्र-
 त्य वेदितव्यम्, चररैकियसंस्थानव्यामे वाइयमात्वात् । इयं
 च प्राणुकार्यसंग्रहगाथा, ततो न पुनरुक्तयोः ॥ ५ ॥

संप्रति विकुर्बेणावकूपमाह-

असुजा विउव्वणा सल्लु, नेरइयाणं तु होइ सन्नेसिं ।
 वेठम्बिं सरिं, उंसययं हुंकेसंठाणं ॥ ६ ॥

सत्त्वां नैरधिकार्यां विकृतेषु चतुः निश्चितमङ्गमा जव-
 ति । यद्यपि ह्युं विकृतेषु चिन्तयति, तथाऽपि तथा-
 विधप्रतिबुद्धकर्मोद्भवत्तत्त्वामयुमेव विकृतेषु मयति, तद्विच
 वैकियमुत्तरवैकियं शरीरमसंहननम्, अस्यवभावात्, उपलब्ध-
 यमेतत्, अथवापीर्यं च वैकियशरीरं च संहननं, तथा दु-
 एरुसंस्थानं, तत् उत्तरवैकियं शरीरं द्रुगदस्थानमात्र एव
 मयप्रत्यय उद्वजाभाव ॥ ६ ॥

अस्सात्रो उववन्नो, अस्सात्रो चैव जद्दु निरपजवं ।
 सव्युदवोऽपु जीवा, सव्येसु तिङ् विसेसेसु ॥ ७ ॥

(अस्सात्रो उववन्नो इत्यादि) कश्चिद् जीवः सर्वास्वपि पृ-
 थिवीषु रक्षप्रमाऽऽदिषु तस्मत्समापर्थेनासु, सव्येष्वपि च । किति-
 विशेपेषु जवन्माऽऽदिकेषु असातोऽसातोद्यकलित उपपन्न
 उत्पन्निकाद्येऽपि प्राग्भवप्रकरणे काले चूतमहादुःखाजुष्टिमावाव,
 उत्पन्ननन्तरमपि असात एवासातोद्यकलित एव, सकलम-
 पि निरपमवं (जद्दु) एवजाति कृपयति, न तु जातुविधिं सुख-
 शोभमप्यास्वाद्यति । आह-किं तत्र कदाचित् सातोद्योऽपि
 प्रवति येनैवमुच्यते ? उच्यते-भवति ॥ ७ ॥

तथा चाऽऽह-

उववाएण च सातो, नेरद्दो देवकम्मण्णा वा वि ।
 अज्जकम्मसाणनिमित्तं, अद्दवा कम्मसाण्णावेण ॥ ८ ॥

(उववाएणेत्यादि) “ उववाएण ” इत्यत्र सप्तम्यर्थे तृतीया,
 उपपत्तकाले सातं सातवेदनीकर्मोदवं कश्चिद्देवते, यः प्रा-
 म्येव द्वाहस्मदाऽऽदित्यतिरेकण मरवमुपगतोऽन्तिसिक्किण्णव-
 वसायी समुपघते, तथा न हि तस्य प्राग्भवानुबन्धमाधिक्येपु-
 क्तं, नाऽपि सैवस्वभावजं, नाऽपि परमाधार्मिककृतं, नाऽपि
 परस्परोद्दीरितम् । तत् एवंविधदुःखाभावाद्दीर्घं सातं वेदयेत
 इत्युच्यते । (देवकम्मणा वा वि इति) देवकर्मणा पूर्व-
 सामागितकदेवप्रयुक्तया क्रियया । तथाहि-गच्छति पूर्वं साम-
 न्तिको देवः, पूर्वपरिचितस्य नैरधिकस्य वेदनेपयमनार्थं, यथा
 बलदेवकृष्णवासुदेवस्य । त च वेदनेपयमो देवकृतो मनाक
 कालमात्र एव भवति । तत् कर्तुं नियमात् क्लेशस्वभावजा, अ-
 न्या वा वेदना प्रवर्तते, तथास्वाभाव्यात् । (अज्जकम्मसाणनिमि-
 त्तमिति) अथवसाननिमित्तं सव्यकृतोत्पादाकाले, तत् कृ-
 र्वं वा कदाचित् तथाविधविशिष्टदुःखानुभवसाधनप्रत्ययं कश्चि-
 कैरधिको बाह्यक्लेशस्वभाववेदनासत्त्वावेऽपि सातोद्वंभवानु-
 ववति, सव्यकृतोत्पादाकाले हि जात्यवस्थ चतुर्भावं इव म-
 हान्नु प्रमोद उपजायते, तदुत्तरकालमपि कदाचित् तीर्थकरगु-
 णानुभादान्ऽऽनुगतान् विधिषुं भावनान् भावयन्तः, ततो बाह्यक्लेश-
 स्वभावजवेदनासत्त्वावेऽप्यन्तःसातोद्यो विकृत्तममाणो न वि-
 रप्यते । (अद्दवा कम्मसाण्णाभावेणमिति) अथवा कर्मानुभावे-
 न बाह्यतीर्थकरजन्मदीक्षादानापर्यङ्कस्यायसंभूतिलक्षणसंहा-
 निमित्तमाधिक्यस्य तथाविधस्य सातवेदनीयस्य कर्मणोऽनुभावे-
 न विपाकोदयेन कश्चिद् सातं वेदयेत्, न चैतद्द्वयकथानमनार्थं । एत
 उक्तं चतुदशेऽध्याये-इह नैरधिकः कुम्भ्यादिषु प-
 क्यमानाः कृताऽऽदिनिमित्तमामा वा भवत्यस्तत्सातयाविधप्र-
 त्ययवशादुर्ध्वमुत्पन्नवन्ते ॥ ८ ॥

तत्तत्सादुत्पातपरिमाणप्रतिपादनार्थमाह-
 नेरद्दवाऽप्यात्रो, उक्कोसं पंचजोयणसयाई ।

द्रुक्खेणऽजिदुयाणं, वेयणसत्तसंपगादाणं ॥ ६ ॥

(नेरद्दवाऽप्यात्रो इति) नैरधिकार्यां दुःखेनाऽभिहतानां सर्वो-
 ऽऽमना ध्यासानां वेदनाशतसंप्रगादानां वेदनाशतानि अपपरि-
 ता वेदनाः संप्रगादानि अत्रगादानि येषां ते वेदनाशतसंप्रगा-
 दाः । सुखाऽऽदिदर्शनाद् (नशान्तस्य परनिपातः) नेषां, हेतुहेतुम-
 न्नावकाश-यतो वेदनाशतसंप्रगादाः ततो दुःखेनाऽभिहतताः ।
 तेषां जचन्यत उपातो गन्धुनमात्रम्, एतच्च संप्रगादावर्धयति, त-
 तथा च इदमेतं क्विद्वेवमपि पाठः-“ नेरद्दवाऽप्यात्रो, माश-
 यककोसपंचजोवणसयाई । ” इति । उक्तं तः पञ्चजोवनघात-
 नि दुःखेनाऽभिहतानामित्युक्तम् ॥ ६ ॥

ततो दुःखमेव निकृपयति-

अच्छिन्निपिहाणमेवं, नत्थि सुहं दुक्खमेव पादिबद्धं ।
 नए नेरद्दयाणं, अशोनिंसं पचमाणाणं ॥ १० ॥
 अतिसीयं अतिउडहं, अइतएदा अइसुहा अइजयं च ।
 नए नेरद्दयाणं, दुक्खसताइं अविस्सामं ॥ ११ ॥

(अच्छिन्निमोहप्रमेसमिःयादि) नरकं नैरधिकार्याप्रणुवेदना-
 याः शूतवेदनाया वा अहमिंसं पच्यमानानां नाऽऽक्षिन्निमोहनमा-
 त्रमपि अक्षिन्निकोचकालमात्रमपि मक्षितं सुखं, किं तु दुःखमेव
 कंचलं प्रतिबद्धमनुबद्धं, सदाऽनुगतमिति भावः ॥ १० ॥ ११ ॥

अथ यत्तेषां वैकियशरीरं तत्तेषां मरणकाले कथं भवतीति
 निकृपणार्थमाह-

तेयाकम्मसररीरा, सुडुममरीरा य जे अएज्जचा ।
 बीवेण विण्णुत्था, वच्चंति सहस्सतो जेदं ॥ १२ ॥

(तेयाकम्मस्यादि) तेजकर्मणेशरीराणि यानि सुक्कशरीरा-
 णि सुक्कानामकर्मोदयनां पर्याप्तानामपर्याप्तानां चोद्धारकश-
 रीराणि वैकियाऽऽधारकशरीराणि च तेषामपि प्रायो मांसचकु-
 रप्रहायया सुहमत्वात्, तथा यानि अपर्याप्तानि अपर्याप्तशरी-
 राणि, तानि जीवेन मुकमात्राणि सन्ति सहस्रतो भेदं प्रजन्ति;
 किञ्चकलितस्तत्परमाणुसङ्घाता भवन्तीत्यर्थः ॥ १२ ॥

एतासामेव गाथानां संग्राहिकां गाथामाह-

एत्थ य जिभमुहुचो पुणल अजुजा य होइ अस्सात्रो ।
 उववाओ इण्णात्रो, अत्थिसरीरा य नाएव्वा ॥ १३ ॥

(एत्थ य जिभेत्यादि) प्रथमा गाथा (एत्थ) इतिपदोपलक्षि-
 ता । द्वितीया- (जिभमुहुचो इति) तृतीया- (पुणला इति)
 (जे पुणला मनिहा इत्यादि) चतुर्थी- (अट्टमा इति) (अ-
 सुमा विउव्वणा अहु इत्यादि) । एवं शेषपदान्यपि भावनीया-
 नि ॥ १३ ॥ जी० ३ प्रति० ३ उ० । (स्त्रीणां सप्तमरकशुद्धि-
 धर्तमानविचारः) इतिथिगसिख ” शब्दे द्वितीयेभामो ६६१
 पृष्ठे गतः ।

सुया पे नए ठाणा, असीलाणं च जा गई ।
 वासाणं कूरकम्पाणं, पमादा जत्थ वेचणा ॥ १५ ॥

‘ जे ’ मया मरके स्थानानि सुनानि, वा गतिरेकरकऽऽदि अ-
 शीलानां गतिर्विद्यते । वत्र यस्यां गतौ कूरकर्मणां वासानां कू-
 र्काणाव आम्भितविषयसंज्ञानां प्रमादा वेदनाऽऽस्ति ॥ १५ ॥
 उक्तं ५ अ० ।

विषयसूची-

- (१) नरकनिक्षेपः ।
- (२) सप्तनरकपृथिवीनामनि ।
- (३) पृथ्वीनामगोत्रनिरूपणम् ।
- (४) प्रतिपृथिवि बाह्यप्रकृषणम् ।
- (५) त्रिविधकाण्डप्रतिपादनम् ।
- (६) तत्र नरकाण्डवकवता ।
- (७) रत्नकारणविचारः ।
- (८) प्रतिपृथिवि नरकावाससंख्यासंख्यानाम् ।
- (९) प्रतिपृथिवि धनोद्धृष्यस्तिवप्रकृषणा ।
- (१०) रत्नकारणबाह्यत्वाऽऽख्यानाम् ।
- (११) पञ्चदुलकाण्डवकवता ।
- (१२) अष्टदुलकाण्डवक बाह्यम् ।
- (१३) धनोद्धृष्यनवानयोर्बाह्यम् ।
- (१४) क्षेत्रच्छेदेन विद्यमानायाः पृथिव्या रुच्याणां वर्णगण-
नस्यपृथ्वीसंस्थानवर्णनम् ।
- (१५) नरकाण्डाऽऽदीनां बाह्यवर्णाऽऽदिप्रकृषणम् ।
- (१६) पञ्चदुलकाण्डाऽऽदीनां बाह्यवर्णाऽऽदिप्रकृषणम् ।
- (१७) रत्नप्रज्ञाऽऽदीनां संस्थानप्रतिपादनम् ।
- (१८) लोकांताद्बाह्यम् ।
- (१९) रत्नप्रभापृथिव्यादीनामधो मृदाऽऽदिसानि-
करणम् ।
- (२०) अग्नि रत्नप्रभाऽऽदीनामपान्तराज्ञानि धनोद्धृष्या-
द्विःशानि, तत्र कविसंज्ञान्तराज्ञे कियान् धनोद्धृष्या-
दिरिति प्रतिपादनम् ।
- (२१) धनोद्धृष्यबलवस्य तिर्यग्बाह्यलयमानम् ।
- (२२) धनवान्बलवस्य तिर्यग्बाह्यपरिमाणुप्रतिपादनम् ।
- (२३) तनुवान्बलवस्य तिर्यग्बाह्यपरिमाणनिरूपणम् ।
- (२४) पथ्वे धनोद्धृष्याद्विबलयेषु क्षेत्रच्छेदेन कृष्णवर्णाऽऽ-
पुपेतद्रव्यास्तित्थप्रकृषणम् ।
- (२५) पृथ्वीनामगामविषकरणम् ।
- (२६) पृथ्व्यः सप्तान्तर्बाह्याः ।
- (२७) पृथिवीषु जीवाः सर्वत्र सपपन्नपूर्वाः ।
- (२८) सर्वे जीवाः पृथ्वीषु प्राविष्टपूर्वाः ।
- (२९) त्यक्तपूर्वाः सर्वे पुद्गलाः ।
- (३०) रत्नप्रज्ञायाः शाश्वतवत्ताशाश्वतत्वविचारः ।
- (३१) रत्नप्रज्ञायाः काशाद्विधायाः ।
- (३२) पृथिव्यो बाह्यव्येन तुल्याः ।
- (३३) यस्यां पृथिव्यां यस्मिन् प्रदेशे नरकाऽऽवासास्त-
त्प्रतिपादनम् ।
- (३४) नरकवर्णकः ।
- (३५) नरकावाससंस्थानविचरणम् ।
- (३६) अद्यःसप्तमीविषयं संस्थानवर्णनम् ।
- (३७) नरकावासानां बाह्यप्रतिपादनम् ।
- (३८) नरकावासानामागामविषजनकप्रकृषणम् ।
- (३९) नरकावासानां वर्णप्रतिपादनम् ।
- (४०) तत्र गण्डीविवेकः ।
- (४१) तथा स्पष्टप्रकृषणम् ।
- (४२) नरकावासानां महत्त्वानिधानम् ।

- (४३) नरका यन्मयास्तप्रकृषणम् ।
- (४४) नरका यत्रातिष्ठितास्तप्रतिपादनम् ।
- (४५) नरकः सवर्णनम् ।
- (४६) तत्र गतानां यादृशी वेदना प्राप्नुंश्चेति तत्रि-
कृषणम् ।
- (४७) दृशविषयवेदनावर्णनम् ।
- (४८) नरकवर्तिनां नारकाणां वेदानुभवस्य प्रतिपादनम् ।
- (४९) नारका भयोद्भूतास्त दिक्षु नष्टा यदनुभवन्ति तत्प्र-
कृषणम् ।
- (५०) कुम्भ्यादिषु यद् कियते तत्प्रदर्शनम् ।
- (५१) नरकेषु पृथिव्यादिर्यशस्वकृषणनिरूपणम् ।
- (५२) पृथ्वीनां बाह्यत्वाऽऽदिप्रकृषणम् ।
- (५३) महाकर्ममया वेदनाः ।
- (५४) पूर्वोक्तप्रतिपादांकाः संप्रसङ्गात् ।
- (५५) पुद्गलपरिणामः ।
- (५६) सप्तनरकपृथिव्यां ये गच्छन्ति तेषां प्रतिपादनं, त-
त्प्रस्तावादाहारविबुद्धेणातच्छ्रुतापत्प्रमाणान्ताऽऽदि-
कृषणम् ।

पारगमद्-नरकगति-स्त्री० । नृणामि विवेकमासाद्य नथयमेपरा
ज्वन्तीति नरा मनुष्याः, तेषु विषये गतिनेरकगतिः (कर्म०)
नराणुपलक्षणात्परिणामोऽपि प्रजूनपापकारिणः कायन्तीवा-
ऽऽह्यन्तीवेति नरका नरकावासाः, तत्रोत्पन्ना जन्तवोऽपि नर-
काः, नरकां वा विषये येषां ते " अन्नाऽऽदिभ्यः " । ७ । ३ ।
४६ । [हेम०] इत्यप्रत्यये नरकाः, तेषु विषये गतिनेरकगतिः ।
गतिनेदे, कर्म० ४ कर्म० । आवा० ।

पारगमिद्-नरकदिग्-त्रि० । नरकगतिर्नवारकः अष्ट० २० अष्ट०

पारगजायण-नरकयानना-स्त्री० । नरकेषु दुःखजने, नरक-
पीतायाम्, [उच०]

" प्रदीप्ताङ्गारकल्पेषु, वज्रकुण्डेष्वसन्धिषु ।
कृजन्तः करुणं कंचिद्, दहन्ते नरकाग्निना ॥ १ ॥
अग्निमीताः प्रधावन्तो, गत्वा वेतराणां नर्त्तम् ।
शिततोयामिमां ज्ञात्वा, क्राराग्निं स पतन्ति ते ॥ २ ॥
क्रारदग्धशरीराश्च, मृगवेगोन्मिताः पुनः ।
आसपन्नवन्तं यान्ति, ज्ञात्वायां कृतलुक्यः ॥ ३ ॥
शक्यतिसिप्रासुतेऽश्च, सङ्घातोमरुताद्दृष्टोः ।
विद्यन्ते कृष्णास्तत्र, पतन्निर्वातकम्पितैः ॥ ४ ॥ " उच० ३ अ० ।

पारगतिग-नरकत्रिक-न० । नरकगति-नरकानुपूर्वी-नरकापु-
स्वरूपे नरकत्रये, कर्म० ३ कर्म० । पं० सं० ।

पारगपुहवी-नरकपृथिवी-स्त्री० । रत्नप्रभाऽऽवास्तु पृथिवीषु,
उच० ३६ अ० । प्रव० ।

पारगवाह-नरकपाह-पुं० । पञ्चदशप्रकारे परमाधार्मिके,
सुख० १ सु० ५ अ० १ उ० ।

पारगविजति-नरकविभीक-स्त्री० । नरकाणां विभागो वि-
भजनं विभाक्तिः । नरकप्रविभागे, तदर्थप्रतिपादको सुनक्त-
तः प्रथमप्रतस्कृष्यस्य पञ्चमेऽप्यनेन, सुख० १ सु० ५ अ०
१ उ० । आ० मू० । स० । " पुद्गलीकासं अणानां-पु-
वकर्म निरयथासवहनं च । तिस्रु वेदंति अनायाः, अणुभगं

वेव सेसासु ॥६७॥” सुव०नि० १ सु०४ अ० १ उ० । (नरकवि-
भक्तकथनकः 'शरणा' शब्दे १६०४ पुष्टे गतः)

शरणाढ-नरकायुष्-न० । नरकायुष्के, कर्म० १ कर्म० ।

शरणावास-नरकावास-पुं० । नरकरूपे आवासे, स्था० ८ डा० ।

शरणिद-नरकन्द्र-पुं० । बृहस्पतिप्रधानत्वात् तथाविधे नरके,
यत्पुष्पां नरकपुष्पां सप्त नरककल्पाः । यथोकम्-“ आरे मारे
पारे, तच्छे य मय य बोधाम्ने । कञ्जोडकचाने य काडकडे, ईद-
यनिरथा चडरथीय ॥१॥” स्था० ६ डा० ।

शरणासीमपाकिबु-नरनासीसंपरिष्ठुत-वि० । नरनासीमिष्व
समस्तात् परिष्ठुते, प्रथम० ३ आश० चार ।

शरदत्ता-नरदत्ता-स्त्री० । श्रीमुनिमुमुत्तस्य शासनद्वेष्याम्,
प्रथ० २७ चार । ती० ।

शरदुग्-नरद्विक्र-न० । नरगतिनरानुपूर्वीलक्षणं, कर्म० ३
कर्म० ।

शरदेव-नरदेव-पुं० । नराणां देवाः नरदेवाः । चक्रवर्तिषु,
स्था० ७ डा० १ उ० । “ योमलपरिषदकं, जं नरदेवेनरं सुप
ज्जाययं ।” (८०४) विशेषः । स्वनामक्याते श्रीशुभ्रजदेवपुत्रे,
कल्प० ७ कृण ।

शरजव-नरजव-पुं० । ६ त० । मनुष्याणां जम्बु, कर्म० ५
कर्म० ।

शरहरि-नरहरि-न० । मनुष्यरुचिरे, तन्दि होहितवर्णोत्क-
टमिति रक्त्वेनोपमीयते । २० ।

शरवद-नरपति-पुं० । राजनि, रा० । दश० । श्री० । स्था० ।
आव० । विष्णुते राजनि, प्रथम० ४ सम्ब० चार । नरनायके, न-
रस्वामिनि, स० । श्री० । ज्ञा० ।

शरवदत्तपथार-नरपतिदत्तप्रचार-पुं० । नृपानुज्ञातकामचारे,
ज्ञा० १ सु० १६ अ० ।

शरवद्विषपथार-नरपतिदत्तप्रचार-पुं० । नृपानुज्ञातकामचा-
रे, ज्ञा० १ सु० १६ अ० ।

शरवरीसर-नरवरेइवर-पुं० । नराणां भ्रष्टराजनि, “ सगरं
चक्ष्णा ण, भ्रहं नरवरीसरो ।” उच० १८ अ० । उक्तिप्रकाये
भारनिर्वाहकरत्वात् । स० ।

शरवसह-नरवृषभ-पुं० । नराणां मध्ये गुणैः प्रधानत्वात् (प्र-
थम० ४ आश० द्वार) धराभारयुग्मधरत्वाद् वृषभकल्पे,
कल्प० ३ कृण ।

शरवाहण-नरवाहन-पुं० । स्वनामक्याते नृयुक्कचनेरेश्वरे, आश०
१ अ० । ती० । आ० म० । आ० सु० । कुबेरे, वाच० । (स च
महाधनः शास्त्रिवादेनैव रुच इति ' पाण्डि' शब्दे बक्ष्यते)

शरवाहणा-नरवाहना-स्त्री० । कुबेरायां देव्याम्, ती० ८ कल्प ।

शरविगहगड-नरविग्रहगति-स्त्री० । निरयप्रविग्रहगते, स्था०
१० डा० ।

शरवेय-नरवेद-पुं० । प्रवक्ष्य स्त्रियं प्रत्यभिज्ञाये, कर्म० ४ कर्म० ।

शरसंघादग-नरसंघाटक-न० । नररूपे, जं० १ वक० ।

शरसिंह-नरसिंह-पुं० । शूरत्वात् (प्रथम० ४ आश० द्वार)
दुःसहपराक्रमत्वात् (कल्प० ३ कृण) विक्रमपांगत् (स०)
सिंहत्वोपमिते नरे, शरीरार्थतो नरे शरीरार्थतोः सिंहे च ।
ज्ञा० १ सु० १६ अ० । विशेषः । मानसुकुसुम्भक्याये जाते स्वनाम-
क्याते सूरे, “ श्रीदेवानन्दमुकु-विक्रमसुरिमुकुम्भ नरसिंहः ।
बोधितसिंहकयकः” । ग० ४ आश० ।

शरसुन्दर-नरसुन्दर-पुं० । ताम्रजितीनगरीश्वरे स्वनामक्याते
राजनि, (ध० १०)

तत्कथा पुनरेवम्-

“ पयडियस्रया बहुविद-सत्ता वरकम्मणंधाविति श्व ।

नवरं बंधविमुक्ता, अतिथ पुरी ताम्रजितीह ॥ १ ॥

सम्मपरिणयजिणुसमय-अमदरसदणायविसयविसपसरो ।

गिाहवासामिदिताविसो, राया नरसुन्दरो तत्थ ॥ २ ॥

निरुवमस्रवाणमरुवा, बंधुमदं नाम आनि से जइणी ।

उज्जेणिसामिणा मा, अवंनिवाडेण परिणीया ॥ ३ ॥

सो तीप अणुएसां, आसत्तो मज्जाणावसणमि ।

जुयमि अइपसत्तो, मत्तो योलेह बहुकालं ॥ ४ ॥

तामि निवमि पमत्ते, रउजे रउडे विस्वीयमाणमि ।

रउपहाशा नरेहिं, सविबोह य मंतीयं सम्मं ॥ ५ ॥

पुणं ठवेमं रउजे, मज्ज पाडणु निमि पत्तो सो ।

द्वीवहं समं नियमा-सुसोहिं उज्जाविको रउजे ॥ ६ ॥

चेलंचले य थदो, लेदो ऽणणामणुमथो तत्स ।

अहं गोसे पाडिथुत्तो, ज्ञा विनिचअहं निषहं राया ॥ ७ ॥

हरिहणिकरहसुह-संस्कृतं स्वव्यक्तं पि ता रत्नं ।

तं लेहं च निरिक्किय, सविसाओ जणुड उय दूरयं ॥ ८ ॥

ओ पिउण पिउण पावा-सु ताण सामंतेमंनपमुहाणं ।

तद उह उवयारिवाणं, विवारवगुहाणमाणणु ॥ ९ ॥

निअं गुकुमरुचकट्ट-पसायपायिपसांदिद्विद्वीणं ।

अवगाइप एव सथा, सांणुचदिदिइ दिटाणं ॥ १० ॥

अविअन्नरहस्साणं, संसइयथंत्तु पुच्चिणज्जाणं ।

नियकुलकामाणुक्कं, चिडियंयंविहं सुयणु ॥ ११ ॥

इय विरसं जंणं, अविजाविथदुट्टद्विस्वारिणामो ।

राया बंधुभंए, सुत्तुत्तिज्जं इमं सुत्तो ॥ १२ ॥

किं चिणियण सामियं, विहलीकयसयसुरिसयारस्स ।

अद्यमंघउणरुइणो, इयविठिणो विअसियंणिया ॥ १३ ॥

लहं पइ । वयत्तु विसायं, गच्छामो ताम्भित्तिमयरीय ।

नरसुन्दरनरनाहं, पिउणामो तत्थ सणयणं ॥ १४ ॥

रत्ता पदिसंभामिं, गंतु पयट्टाई नाई तो कमसो ।

पत्ताई ताम्भित्ती, पुरी समंघउज्जाणो ॥ १५ ॥

अहं यंत्तुमं जंयइ, इहंय विंत्तुसामिं अण्णमंणं ।

सुइ आगमणं गंतु-ण भाउणो जाव साहोमिं ॥ १६ ॥

कहं कइ पि होउ पवं, नि जंणिय नरवरेण अहं पत्ता ।

निविडपावंधंधंधूर-बंधधगेहमिं क्खुमंइ ॥ १७ ॥

तत्थ य महंतसामं-तेविहंसंविअमायपयत्तुज्जो ।

पासटियणनदणो-करचत्तिपचामकणीसो ॥ १८ ॥

जय जीव जीव इय सं-वगोईं बुचंभणो य पक्कयणं ।

सिंघासणोवाक्को, विट्ठो मरुत्तुरो लीय ॥ १९ ॥

तेषु वि विडिह्यमनसा, जगिणी च्यतिक्वियगाया हङ्गु ।
 कश्चियपडिचिपुम्बं, पुत्रा सयसं वि पुत्रंत्तं ॥ ३० ॥
 तो तीह वि सो कश्चिओ, उजाये जाव च्चिअर निनु छि ।
 सन्धिक्कीह तन्नो सो, तयमिमुहं पडिओ ऊ छि ॥ ३१ ॥
 सो पुण अवंतिणाहो, अरुगाडङ्गुहाय वि पिकिओ तइया ।
 बाणुकिमक्कण्णारथं, यगमिअ च्चि विज्जोतीकन्धे ॥ ३२ ॥
 अण्वदारेणं थोह, अण्व पबिसमाओ स काथ व नरेण ।
 अम्मपरसम्मि हओ, सुट्टीय तह व लट्टीय ॥ ३३ ॥
 निट्टरपहारविट्टो, पलायमाओ तन्नो ह्मो मुट्टिय ।
 धरणीयहे पिकिओ, मिक्खिओ कचचदिअ अण्व ॥ ३४ ॥
 ह्मो नरसुन्दरनर-वरौ वि नियविअरहवरकडो ।
 अगिणीवहस्स अमिमुहं, तम्मि पवसम्मि संपणो ॥ ३५ ॥
 नवरं तरहत्तुरंगम-निट्टुसुवरकणियिरेणुपूरेण ।
 उट्टुरतिमिरकंठं, व नहयलं तक्कणे जायं ॥ ३६ ॥
 तो दंसवविरहाओ, नरवररहत्तिककञ्जकाराय ।
 तह निवाडपस्स कंठो, दुट्टा कन्नोऽवांतिनाहस्स ॥ ३७ ॥
 अह पुत्तुपुञ्जाणे, अर्वांतनाहं निवो अपिण्ठेतो ।
 संभंनो भइणीय, सुसंतमिअं काहावेह ॥ ३८ ॥
 हा दिअ ! दिअ ! किमिअं, ति भंममुम्भेतनरसताएच्छी ।
 भंयुमहं थंयुगिर, निसामिअं आगया तथ ॥ ३९ ॥
 तो अक्कसोयंतीय, पणट्टुरयणं व मिअणुदिट्टीय ।
 कह कहमांअ तमवण्यं, संपणो तीह सो दिट्टो ॥ ४० ॥
 अह नाउ मयं सपणं, मुकुमगरचूरय अण्व सा सहसा ।
 पणिया अणुक्कमुत्ता-निअोलियएच्छी सहीपीडे ॥ ४१ ॥
 पासट्टियपरियणविधि-असिसरउवयारकक्कथेअया ।
 परिमुकपिकमुक्कं, पयं विअयेह हीणमया ॥ ४२ ॥
 हा हियय ! इअय ! पिययमं ! शुणुनिअविअसा(पण्यकयतोस !)
 केणं पाविठणं, पयमवण्यं तुमं नीओ ॥ ४३ ॥
 हा नाह ! तायसु अहं, विओगावञ्जालोह मिअजंतं ।
 हिययं हिययसुहायह ! कीस उविण्ठोसि अरिकाअ ॥ ४४ ॥
 हयविअ ! किं न तुट्टो, उअअवहारिण देसचाएण ।
 सुहिअणवियओयणेण य, अयेयमावि ववसंओ पाव ॥ ४५ ॥
 इअसाइविसवमाणी, धारिउजंतो वि थंअवनिवण ।
 सा गियपइया सखिं, पनिया जाअण्ठले जलये ॥ ४६ ॥
 अह निअेओवपअओ, राया नरसुन्दरौ निअितेह ।
 अविअंनणीयकया, अओ अणिकया अण्वस्स ठिहं ॥ ४७ ॥
 अण्व सुट्टी हि अु ट्टिओ, अण्व वि रोरो सुमिसमंवि सण् ।
 संपत्ती वि विवपी, मिअेअसिअेण परिणयह ॥ ४८ ॥
 कहमहुणा भइणीय, अरिकाअओ समागमो जाओ ?
 क्कट्ठिमिअि वि विअोओ, धिरयु संसारवासस्स ॥ ४९ ॥

अवि य-

अे आसु तिहुअणजणपलअ-साअकरणाअममा अिणवरीदा ।
 सययं अणिककयाय, उअरकोपंति ते वि हहा ! ॥ ५० ॥
 रणसअअेमुहअमअ-मिअंतारिअसुअअकअकअमे ।
 अे पणुओ ते वि अयो-ण अणिको अंति हा मिअणं ॥ ५१ ॥
 अे शुअणुयअअअम-अंअनया इअियअअअपदिअअया ।
 ते वि अु हुरिओ हुरिओ, अण्व हरेह हा हा कयंतहवा ॥ ५२ ॥
 अने करिकणसुरि-अंअवसतिअवअलेण निअमाअियं ।
 हयं अणुसमणं, तेणं अणुअिकण्ठं . ति ॥ ५३ ॥

एवंविधे य अं हह,अणमवि निअसंति मुणियपदमस्या ।
 वीसत्या सगिहेत्तुं, अहह महाअिडुमा लेवि ॥ ५४ ॥
 इय सो विरसचिओ, संकओ वि अु धणाइसु कहं पि ।
 माणेण अण्वअण्ठो, येअिमि अण्वह कह वि दिणे ॥ ५५ ॥
 काणेअं मण्वेण र-अण्णअरअरअुत्ते उअिय रणं ।
 सिरिअेणसुअुअण्ठो, विअंअं गिअहह महीनाओ ॥ ५६ ॥
 अण्वयाइसु गामाअसु, अण्वयाइसु कोहअणममाइसु ।
 इअये अिओ काओ, भाये परिमुकपडिअंओ ॥ ५७ ॥
 क्कअण्ण अण्वअण्ठं सा-सणं मणे अिणवराण धारंतो ।
 हेहे मि अण्वअण्ठो, मरिअं मये सुरो जाओ ॥ ५८ ॥
 तण्णो व अण्ठकअर-सुरअरीअरिमणुअिअु कह वि जये ।
 पअण्ठं अण्वअण्विय, सो संपणो पयं परमं ॥ ५९ ॥
 सुअेवयं नरसुन्दरअ अरिअं, हेतोमरीयसताव,
 क्कसाअपवनसंभविअण्णमनओ, हीणं मुट्टोतुं हुअय ।
 संअका अयि देहेअुअिअय-अण्वयाऽऽदिअु अण्वयो,
 माणेण प्रतिअण्ठयुअिकिमलमां, म्हेतेषु अण्वयाः ! अत ॥ ६० ॥
 अं २० ७५ गथा ॥

एराअ-नाराच-न० । ' वाअण्ययोत्सातावावत्ताः " । ८ । १ ।
 ६७ । इत्यातोऽअयम । (' गाराय ' प्रकरणे वअयमाओये)
 प्रा० १ पाह ।

पाराहिअ-नाराचिप-पुं० । राजमि, उअ० ६ अ० । " कुणु ना-
 म नराअियो " । उअ० ६ अ० ।

परिद-नरेन्द्र-पुं० । नाराणामिअो मरेन्द्रः । द्वा० १० अ० ।
 " इअये संयोगे हीअेअ " ॥ ८ ॥ १ । ८५ । इति इअयः ।
 प्रा० १ पाह । परमैअण्ययोगात् (स०) औ० समअमरअण्ठो-
 ये (प्रथ० ४ अण्ठो अर) राजमि, औ० । अकवयोदो, अं २
 अयि० । अ० म० । उअ० । प्रअापती, अं २ उ० । अु० ।

परिदप्यह-नरेन्द्रअम-पुं० । हण्युपीयगण्ठोअये ताराअन्कसु-
 रिअिअये, अनेन अण्ठकारअोदोअि, काअुअयकेलिअंअति अौ अ-
 ण्ठो अचिओ । औ० ६० ।

परिदवसह-नरेन्द्रअम-पुं० । राजसुअये, उअ० १५ अ० ।

" एवं नरिदअसहा, निअंअंता अिणतासणे " । उअ० ६ अ० ।
 पारिदसमर्पा-नरेन्द्रअमणी-अी० । मासराअकुलपणिलिअायां
 अमपयाअ, सा चाऽअाऽअदानेन संसारं पर्यटितेति ।

सा अणु लहिअण अदधादाणमं मासरायकुलबाअिया
 परिदसमर्पा गोयमा । तेणं मायासअमभदोअेणं उअवअा
 विअुअुकाराणं बाह्णत्ताए नअलीकवेणं किकरी देवेसु त-
 ओ इया समाणी पुणो पुणो उअवअंजंतो वअवजंतो आ-
 हिअियाणुअतिरियअेअु सयसदोअगमस दुअसदरिअपारि-
 यया सअल्लोयपरिअया सकम्मअमअणुअवमाणी गोयमा !
 अजाव थं कह वि कम्मयां अण्ठोअसमेणं अणुअंअंतरेअु तं
 अण्वारिअं व पाविअण निरअयारसामअपरिअाअण्ये थं अण्व-
 त्यामेसुं अ सअवए मायाअंअणुअियपमुक्कं तु उअमिअण्यं
 निह्हावसेसीकयअंअंतरे तथा वि गोयमा । ना सा सरागा
 अकुलयाऽऽओइया अकमदोअेणं माहिअण्ठिअाप परिनिअु-
 अेयं से अण्वकुलअणियापारिदसमर्पाजीवे । मया० २ अु० ।

पारीसर-नरेश्वर-पुं० । नृपे, " इक्ष्वागुराद्यवसहो, कुंभु नाम नरीसरो । " उच० १८ न० ।

पारीसरचाण-नरेश्वर-न० । नृपत्ये, पञ्च० ।

सामथे मणुयत्ते, धर्मशास्त्रे पारीसरचाणं श्रेयं ।

इय मुणिकण्डं सुंदरं, जचो एयमि काणव्यो ॥१७॥

सामथे बहुनां प्राणिनां साधारणे, मनुजन्त्ये नरत्वे, धर्माद्य कुशलकर्मणः नरेश्वरस्य नृपत्वं भवतीति क्रयं ज्ञातव्यम् । इत्येतद् ज्ञान्या अथवायम्, सुन्दरं नरप्रधानं । यत्न उच्यते, अत्र धर्मे, कर्तव्यो विधेयो भवति । इति माध्यायः ॥१७॥ पञ्च० ६ वि० । पारीसर-नरोत्तम-पुं० । श्रीश्वरमन्वन्वस्य चतुश्चास्तिशे पुत्रे, कर्म० ७ कृण ।

शाल-नद-पुं० । नत्ये शः, नस्य तु "शो लः" । उ । १ । १२०२ इति शः । प्रा० १ पा । तुणविशेषे, जी० ३ प्रवि० २ उ० । प्रहा० । आचा० । क्षिरिशराऽऽसकं यथाऽऽदीनां कनकुरे, स्या० ५ उ० २ उ० । चन्द्रवंशे नृपभेदे, भास्वरेन्दे, आच्छदेवे, पितृगणभेदे, वैश्यभेदे, पक्षे, न० । वाच० ।

शालकूर-नलकूर-पुं० । नलः कूररो युगन्परोऽस्य । कुबेरपुत्रे, वाच० । "अच्छपुत्रे पर्याहिति सिरीए नलकूररक्षमाथे । " आ० म० १ अ० २ खान् ।

शङ्खगिरि-नलगिरि-पुं० । प्रद्योतनूपनेहंस्तिरत्ने, अनलानि-रिचिंति तक्षामान्तरम् । आ० क० । आ० म० । आ० न्यू । नि० न्यू० । आध० ।

शाल्यंज-नलस्तम्भ-पुं० । शूलविशेषे, आध० ३ अ० ।

शालदाम [श]-नलदामन-न० । स्वनामक्याते कुचिन्ने, स्या० ५ उ० ३ उ० । इय० । व्य० । आ० म० । (अधर्मयुक्ते हेतौ नलवाः । मकुचिन्नेवाहरयम् । अधर्ममजुच श् । दे प्रथमभागे ५६७ पृष्ठे छट्ठम्यम्)

शाल्य-नलद-पुं० । देशी-उशरी, दे० ना० ४ धर्म ।

शालगणि-नल्लाधि-पुं० । नलवहनप्रभुत्वेऽनौ, स्या० ५ उ० २ उ० ।

शलाह-ललाह-न० । " ललाहे जनेः " ॥ उ । १ । १२३ ॥ इति शलाहदाश्वे दशधोष्येयव्यः । " शलानं । जलानं " प्रा० २ पा ।

शलिअ-देशी-पदरे, दे० ना० ४ धर्म ।

शलिण-नलिन-न० । ईषद्रके कमले, चं० प्र० १ पाङ् ० १ पा. हु० पाङ् ० । रा० । ईषद्रकपक्षे, रा० । जं० । आ० म० । प्रहा० । ईषधीले पक्षे, जं० १ वक्र० । जलजकुसुमविशेषे, हा० १ बु० ६ न० । आचा० । चतुरादीतिह्रस्वगुणिते नलिनाम्ने, म० ६ श० ७ उ० । जी० । व्यो० । जं० । अतु० । स्या० । कच्छाऽऽदिषु ह्यविधे विजयक्षेत्रयुगले, " हो नलिना । " स्या० २ उ० ३ उ० । स्वनामक्याने विमाने, स० १८ स० । स्या० । रुक्कपर्वतस्य दार्जिणात्ये कूटे, जी० । स्या० । जम्बवाः सुदशेनायाः पुत्रे-स्यां विशि पुष्करियाम्, जं० ४ खण० । जी० ।

शलिणंग-नलिनाम्न-न० । चतुरादीतिह्रस्वगुणिते पञ्चमल-सहस्रे, जी० ३ प्रति० ४ उ० । अतु० । जं० । स्या० ।

शलिणकूट-नलिनकूट-पुं० । जम्बूद्वीपे मन्दरस्य पर्वतस्य पृ-थ्व्यां शीलाया महानद्या उत्तरकूले वक्रस्कारपर्वते, स्या० ३ उ० ३ उ० । " हो शलिणकूटा " स्या० २ उ० ३ उ० ।

कदि णं जंते । महाविदेहे नामे शलिणकूटे णामं व-क्त्वारपन्नए पणत्ते । गोयमा । शलिणकूटस्य दाहि-णेषु मीआए उचरेणं मंगशावत्तस्य विजयस्य पश्चिच्छ-मेणं आवत्तस्य विजयस्य पुरच्छिमेणं पत्य णं महा-विदेहे वासे शलिणकूटे णामं वक्त्वारपन्नए पणत्ते । उ-त्तरदाहिणायाए पाण्णपदीणविस्थिषे सेसं जहा वित्त-कूटसस० जाव आसयंति । शलिणकूटे णं जंते । कति कू-पा पणत्ता । गोयमा । चत्तारि कूटा पणत्ता । तं जहा-निच्छापयत्तकूटे, शलिणकूटे, आवत्तकूटे. मंगशाव-त्तकूटे, कूटा पंचमइहा रायट्टाण्ण । आ उचरेणं । जं० पृ वत्त० ।

शलिणगुम्भ-नलिनगुम्भ-न० । शोणकनाथाया नलिनगुम्भा-या अर्पत्ये, स च वारजिनात्तिके प्रमत्तत्रिणीए वर्षाणं प्र-मज्यापर्यायं परिपाप्य सहस्रादे उरपन्नः, तनश्च्युम्बा महा-विदेहे मरुस्थाने, इति कण्ठावावनेनिकाया अष्टमेऽव्यने सूचि-तम् । नि० १ बु० १ बर्गं न अ० । अहना महापक्षेन प्रमा-जिष्यमाणे स्वनामक्याते राजानि, स्या० ८ उ० । अष्टमद्व-लोकस्य स्वनामक्याने विमाने, स० १८ स० । "पालिगुम्भे विमाने देवत्ताए उववण्णा । " आ० न्यू० १ अ० । उच० । नलिनीगुम्भमप्यत्र । विश० । स्वनामक्याने अर्पयन्ने च । " अक्षया वहांसकात्ते आर्यारया शलिणगुम्भं अज्जपणं परि-यहंति । " आ० ४ खण० ।

शलिणवरा-नलिनवन-न० । पुष्कलावनीविजये पुष्करीकि-या नराथो उत्तरपीरस्थे दिग्भागे स्वनामक्याते वने, हा० १ अ० १ उ० । आ० म० । उच० । अतु० ।

शलिणावरी-नलिनावरी-आ० । कच्छाऽऽदिषु चतुर्विंशे विज-यक्षेत्रयुगले, स्या० २ उ० ३ उ० । हा० ।

शलिणी-नलिनी-स्त्री० । पार्श्व-याम, हा० १ बु० १ अ० । प्रहा० । आ० क० ।

शलिणीकुमार-नलिनीकुमार-पुं० । महापद्मनीचकृतः प्रथम-पुत्रे, " अञ्ज शलिणकुमारं, रञ्जे जागुत्तं महापद्मो । " नि० । पलिणोदग-नलिनोदक-न० । सुप्रदभेदे, " गातित्येहि बि-रहियं, खेसं नलिणोदगमसुहे । " ही० ।

शान्-नव-वि० । संस्थाविशेषे ६ विविष्टे, नि० न्यू० १ उ० ।

"नव सोडा । " मतिसेखनायाम्, नव सोदकाः, ते च त्रयस्त्रयः प्रमाजैनानां त्रयेण त्रयेण अन्तरिताः काथोः, इति पदत्रयेणाऽपि पञ्चमी अथमादप्रत्युपेक्षणीका । स्या० १ उ० । ध० । नि० न्यू० । प्रत्यये, दृश० १ अ० । चं० प्र० । सूत्र० । अपृषे, हु० १ उ० । अजीवं, जं० ३ वक्ष० । अभिनवे, प्राचा० २ बु० १ न्यू० ६ अ० १ उ० । नवकर्मणामनादित्तव । नयास्युपचीयमानानि । आध० ४ अ० । " ते वरिस्तो ह्रीर नवो । " प्रमज्यापर्यायेण यस्य शोणं वर्षाणं नाधिकमित्येव त्रिवर्षं मयति नवाः । व्य० ३ उ० । " नवदितियमासेतपत्तंधयारगंभीरदरिणिका " इति । नवेन

अथ

प्रत्यग्रेषु हस्तिने नालेन मानमानेन छिन्नधरवाहुरीपयमानेन पत्र-
प्रदरेषु वृद्धसंभवेन यो ज्ञानोऽथकारस्तेन गम्भीरा अलक्षम-
भवाभ्याः सन्तो दृशनीयाः । जा० ३ प्रति० ४ उ० । "नहंम-
वाचित्त्वं त्वं बलकुंठत्वात्मिनिद्विभ्रामाणम् ।" नवमिष प्रत्यगमिष
हेम यथ ते नवहेमनी, नवहेमभ्यां चाह चिन्ताभ्यां चञ्चलाऽप्यां
कुण्डलाभ्यां विविधप्रमानो गच्छीत्यर्थः स तथा । जी० ४
प्रति० ३ उ० ।

ननु-आ० । प्रह्वये शब्दे, " क्वदनमोर्धः " ॥ ७ । ४ । २२६ ॥
इत्यनेन अन्वयस्य नस्य धः । ' नवह ' नमानि । प्रा० ४ पाद् ।

अथंगसुत्तपनिर्वाहिया-नयाकुगसुसप्रतिबोधिता-अन्वि० । नवा-
ज्ञानिश्चोद २ बाह्वु २ प्रांग्ररननाननत्यमनोऽज्ञग्यानि सुज्ञानि सन्ति
प्रतिबोधिनानि योवनेन यस्याः सा तथा । विपा० ३ सु० १
अ० । नवयोवनायाम्, हा० १ सु० ३ अ० । विपा० १ प्रौ० ।
" नयंगसुत्तपनिर्वाहियाय ।" हे अक्रियां टी कर्णौ डौ नात्पाठौ
शिञ्जिस्वपाने नयमं मनः, एतानि नय अज्ञानि यावत्तथापि यौयने
न भवति तावत्सुप्रानि भवन्ति, न बाह्वु नर्त्तानामनेनाभ्यामौचारा-
भिव्यङ्गसुत्तं नयति, ततः सुज्ञानिनि स्वपदिहयन्ते, यौवने तु
प्रानस्यकन्नयुगेन प्रानिबुजानि ज्ञायन्ते । अथ० १० उ० ।

अथकोटिपरिमुक्च-नवकोटिपरिमुक्च-अ० । ३ ते० । नवभि-
न्दिनाभिर्दिने । " नवकोटिपरिमुक्ते, त्रिकले पदपण्यते ।"
नवनिर्विभागेर्दिनेषु, अथा० ९ उ० ।

अथक्त्वा-नव-अ० । "शाब्राऽऽदीनां बहिष्वाऽऽद्यः " ॥ ७ । ४ ।
४२२ ॥ इत्यपज्ञेने नवशब्दस्य णवक्त्वाऽऽदेशः । प्रत्यये, प्रा०
४ पाद् ।

अथगणितेस-नवकानिवेश-पुं० । प्रथमावागे, नि० चू० ।
जे जिक्खु नवअन्नामगमंसि वा एगरंसि वा [एणा-
रंसि वा] उ जाव सन्निवेशंसि वा अणुण्णपभित्ता अण्णे वा
पाणं वा खाइमं वा माइमं वा पणिगाहडे, पणिगाहंते वा
साऽज्ज ॥ ३६ ॥ नि० चू० ५ उ० ।
(अत्र ' गोवरज्जिया ' शब्दः नृनीयभागे ६६१ पृष्ठे कृष्टयः)

अथगद-नवप्रदुं-पुं० । अभिनवप्रदृणे, सुत्र० १ सु० ३ अ०
३ उ० ।

अथचिद्ध-नवचिद्ध-अ० । नवरप्रोपेने, सं० ।
अथ नोयणिय-नवदीनचिद्ध-अ० । नवयोजनाऽऽयाये, " अंक्-
हाथे थं हाथे नवअंयथिया मक्त्वा ।" अथा० ६ हा० ।

अथखद्यमिया-नवनवमिका-अन्वि० । नव नवमानि दिनानि व-
र्यां सा नवनवमिका, नव नवमानि च प्रवन्ति नवसु नवके-
ष्विति तत्परिभाषेयमिति । एकाशीतिदिनेः सप्तम्येऽसिप्रह-
विशेषे, (अथा०)

अथखद्यमिया ण भिक्खुपडिमा एकासीपट्ठि राडंदिपट्ठि
वट्ठदि यं पंडुत्तरेहि जिक्त्वासपट्ठि अहामुत्तां जाव आ-
रहाइवा यावि भवडि ॥

(नव नवमिया थं) इत्यदि कल्प्यं, नवदं नव नवमानि दिनानि
४२३

यस्यां स नवनवमिका, नवनवमानि च भवन्ति नवसु नवके-
ष्विति तत्परिभाषेयमिति, नव च नवकल्पेकाशीतिरिति कृत्वा
एकाशीत्या रात्रिन्वयैरहायैर्भवेति । तथा प्रथमनवके प्रतिवि-
नमेका दृष्टिः पानकस्य भोजनस्य चत्वेवमेकात्तरया वृद्धा
नवमे नवके नव इत्यथ । नतच्च सर्वनवकत्वनया चतुर्विधं प-
ञ्चोत्तरैर्भिक्षाशानेयार्थास्तु यथाकल्पं यथागमिं यथानुसारा-
स्यत्वापेन नवसु पाणिना शोभिता तीणिना कानिना आर-
थिना चाऽपि भवतीति । अथा० ६ हा० । प्रथ० । सं० । प्रौ० ।
अन्त० ।

अथ नवसंभवे-नवनवभवेग-पुं० । अपूर्वपूर्वे वैराग्ये, [वृ०]

अथ " नव नवो य संभेगो " इति व्याकल्पव्युत्पन्न-
जह जह सुयोगादुद्ध, अदसपरसपससंजुपमपुक्त्वं ।
तह ह पट्टाई सुणी, एणवणसंभेगमक्त्वाओ ॥

यथा यथा बुनभावमं पुर्वंभवणहने, कथंभूतम् - प्रतिज्ञाय-
सप्रसरसंयुतम् । अनिशाया अर्धविशेषास्तेषु यो रसः शोतृणा-
माक्षेपकारी गुणविशेषः, तस्य यः प्रसरः आतिरेकः, तेन संयु-
तं युक्तम् । यद्वा-अवर्णं भुनं, तत्कथंभूतम् । - प्रतिज्ञायकस्याऽऽस्य
रस आस्वादन तत्र यः प्रसरः गमनं तेन संयुतम्, अपूर्वं
यथा यथाऽऽगाहने तथा तथा नूनः प्रह्वन्ते श्रमभावात्तु-
कार्त्तानकथाभादे, कथंभूतः ? इत्याह-नवनवोऽपूर्वपूर्वो यः
संभेगो वैराग्यं, तद्वचनं अत्रा सुक्तिमार्गाभिरावलकृणा यस्य स
नवनवसंभेगमक्त्वा इति । नानं नवनवसंभेगमक्त्वात् । वृ० ३ उ० ।

अथअवभेगो स्वप्न, आणारणक्त्वअवभजजाओ ।
तत्ताहिनमो य तहा, जिणवयणाथन्नएत्तं गुणा ॥ ३॥
नवनवसंभेगः प्रत्यप्र-प्रत्यप्रः स्वनेग आदीनःकरावता, मो-
क्त्वात्तु, अंमनाथ इत्यग्ये । अलुगतः पूरणार्थः संभेगस्य शेषगु-
णान्वयन्यनेन प्राधान्यव्यवधानार्थो वा । तथा हानाऽऽवरणकृ-
योपशमभाषः शानाऽऽवरणकृत्योपशममत्तः संभेगोद्वय । तथा-
विग्रमश्च तस्याऽऽवरणकृच्छेऽश्च तथा, जिनयचन्नाऽऽसक्यनस्य
तीर्थकरभाषितअवणस्य एने गुणा इति ॥ ३ ॥ अथा० ।

अथषड्याम् [अ] -नवनामन्-न० । नवपदार्थनामानि, अणु० ।

नवनमानिर्दृशयच्छाह-
से किं तं णवणामे ? एणणामे णव कन्नरसा पल्लता ।
तं जहा-
वीरो विमारो अ-बुभओ य रोहो अ हाडो बोक्त्त्वेओ ।
बोक्त्त्वाओ वीपच्छो, हासो कट्ठुणो परंताओ ॥ ? ॥

(से किं तं णवणामे इत्यदि) नवनामे नव काव्यरत्नाः प्र-
ज्ञताः । तत्र कथेरिप्रायाः काव्यं, रचयन्तेऽन्नराऽऽस्मानुभु-
यन्त इति रत्नाः, तत्सदकारकारणसंख्यानांऽऽभूताः चनो-
विकारविशेषा इत्यर्थः । उक्तं च-" बाह्याऽऽऽस्मन्नेन वस्तु-
विकारो मानसो भवेत् । स भाषः कथयते सान्निः, तस्यांकावो
रत्तः स्मृतः ॥ १ ॥ " काव्येऽप्राप्तकत्वा रत्नाः काव्यरत्नाः, वीर-
शुक्लाऽऽस्यः । तानेषाऽऽह- (वीरो विमारो) इत्यादि । नाथा
सुगमा, नवदर ' बूर वीर ' विकल्पता, इति वीर्यलि विकासध-

शक्ति [क]

ति रागनोवैरिनिग्रहेषु प्रेरयति प्राणिनांमि तसमप्रह्वीतपुङ्गव-
 कारिचभयथाऽऽदिहेतुसमुत्पत्तौ दानाऽऽपुन्यात्प्रकथाऽऽभ्य-
 क्तौ वीरो रसाः, इतिः सर्वत्र प्रथमे ॥ १ ॥ शुद्धं सर्वस्वतः
 परमप्रकर्षकोटिलक्षणमित्युक्तिं गच्छतीति कमनीयकामिनीह-
 शोवाऽऽदि संभवो रतिप्रकर्षोऽऽभ्यक्तः शुभ्रात्ः सर्वरसप्रधान इत्य-
 मे । अत एव " शुभ्रात्प्रहास्यकदम्बान्, रौक्ष्यरजरायाजकाः ।
 बीजसालाङ्गनाम्नाद्वा, नव नाभ्यो रसाः स्तुनाः ॥१॥ " इत्यादि-
 पद्ये सर्वरसनामाद्येव पठ्यन्ते । अत्र तु त्वागतनोपुगौ वीररसे
 वर्तते, त्वमितिपत्नी च " स्वागो गुणो गुणशतादायिको मनो
 मे । " " परं लोकातिगं धाम, तपः पुनामिति चयम् । " इत्यादि-
 वृत्तान्तं समस्तगुणप्रधान इत्यनया विषयज्ञा वीररसस्थाऽऽ-
 दापुन्यास इति ध्युतम् ॥ २ ॥ शब्दं त्वाननपःशोयकमांऽऽदि
 वा सकलमुचनानिशायां किमप्यपूर्वं बलवद्भुनमुचयते; तद्दशो-
 नभयवत्तद्दशोऽन्वेषणे ७ तरो रसोऽप्युच्यते रास विस्मयकयोऽऽह्वलतः
 ॥३॥ शोषयतिशक्तिप्रधानता प्राणेषु मोचयति इति रीद्रं, रिपुज-
 नमद्दशरथायप्रकाराऽऽदितद्दशोनाऽऽपुत्रयो विकृताश्ववसाय-
 कपो रसोऽपि रीद्रः ॥ ४ ॥ श्रीऽर्थानि सज्जामुपाद्यानि सज-
 नीयवस्तुद्दशोनाऽऽदिप्रत्ययो मनोऽवबोकाऽऽदिवस्वकयो प्री-
 नकाः, शब्द स्थाने भयजनकप्रामाऽऽदिवस्तुद्दशोनाऽऽदिप्रभ-
 यो प्रयानको रसः पठ्यतेऽप्यत्र, स वेद रीद्ररसान्नाम्नां-
 विषयज्ञान्त् पूषर्ष नोकः ॥५॥ शुक्रशोणितोष्णप्रभवयाऽऽदिनि-
 द्रमुद्देजनीयं वस्तु बोधस्तमुचयते, तद्दशोभयव्याऽऽदिप्रत्ययो
 ङुगुन्यात्प्रकथ्यकपो रसोऽपि बीजसलः ॥ ६ ॥ विकृतासंभ-
 परत्तुभवेयाल्लक्ष्मणाऽऽदिद्वाराहृपदाद्यप्रभवो मनःप्रकर्षोऽऽदि-
 वेष्टोऽऽभ्यक्तोऽप रसो हास्यः ॥ ७ ॥ कुत्सितं रीत्यनेनेति
 निककवशात् कथनः, कथनाऽऽप्यवस्थात् कथनः त्रियविप्रयोगा-
 ऽऽदिऽङ्गः कहेतुसमुत्पत्तः शोकरकर्षकप्रकथः कथनो रस इत्यर्थः
 ॥ ८ ॥ प्रशाम्यति क्रीडाऽऽदिऽङ्गनिनोत्पन्नपरिहो भवत्यनेनेति
 प्रशान्तः, परममुचयवभयव्याऽऽदिहेतुसमुत्पत्तित वपशमप्रकर्ष-
 ऽऽमा प्रशान्ता रस इत्यर्थं चिस्तरण ॥ ६ ॥ अणुः । (एषां
 नवनासां नवकारपरिधानां लक्षणानि स्वस्वशब्दे कृष्टयानि)

शक्ति [क] - नवनिधि - पुं० । अजापृहतीये पाम्बनाधप्रतिमाया-
 य, तां २ कथय ।

शक्ति [क] - नवनातिका - स्त्री० । पुष्पप्रधाने वनस्वतिभेदे,
 महा० १ पद् । " एषवीहवा गुम्फा । " अं २ वल० ।

शक्ति [क] - नवनीत - न० । ब्रह्मते, श्रीऽ निः ॥ ३० ॥ ३० ॥ प्राव० ।
 स्या० । हा० । (मन्कव) (नेनु) (मलका) इतिचयांत, ७०
 ० । रा० । प्रथ० । अं० । नि० ॥ ३० ॥ म० । कथ० । पञ्चा० ।
 जी० ॥ हा० म० । " नवनीतं यथा दृग्-इवन्दं मलयादिषु ।
 ब्रह्मावदं वै पुराणेषु-स्तथा मारुमनीषिषु ॥ १ ॥ " उच०
 २५ ॥ नवनीतं हि महाविष्कान्तया निर्विक्रान्तिरुत्पद्यते ।
 स्या० ६ ज० । नवनातमपि गोमहिष्यजाऽऽदिवचन्येन चतुर्धा,
 तदपि चतुस्रमनुषांशुर्धामानायाश्चमेव । यतः- " आनमुद्दना-
 त्यरनः, सुवृत्तमा जनुत्तःशयः । यत्र मूर्ध्नि तत्राद्यं, नवनीतं
 विवेकिनिः ॥ १ ॥ " इति । ५० २ आचि० ।

शक्ति [क] - नववत्कुशान्त - पुं० । नवा स्वकृ येषां ते नव-
 त्वचः कुशान्ता इमेप्येताः, नवत्वचश्च ते कुशान्ताश्च नवत्व-
 चकुशान्ताः । प्रवक्तुमर्ध्मेप्यंभे, रा० । जी० ।

शक्ति [क] - नववर्ष - वि० । अग्निवप्राथके, इ० १ ७० ।

शक्ति [क] - नवपायन - न० । नवं प्रत्यं " पञ्चमं ति " प्रतापि-
 तस्याऽप्येवमकुत्सितं तीक्ष्णोक्तस्य पायनं अग्निबोह्ननं यस्य
 तत्रवपायनम्, सत्योऽग्निनते तीक्ष्णोक्तं अन्नहेपेण शीतोक्ता-
 न्तं, " नवपायनं चरितपुण्यं पान्साहृदि । " प्र० १५
 श० ७ उ० ।

शक्ति [क] - नवपूर्वि - पुं० । परिपूर्वतनपूर्ववरे, इहा-
 सनां नवपूर्विणः परिपूर्णनवपूर्ववराः किं तु नवमवस्य पूर्ववत्
 यत्पुनीयमाचारनामकं वस्तु, तावन्मात्रचारिकोऽपि नवपूर्वि-
 णः । १५० १ उ० ।

शक्ति [क] - नवब्रह्मचर्यगुणित - वि० । नवब्रह्मचर्याधि गु-
 णितशब्दोवाद् बसतिकयाथा नवब्रह्मचर्यगुणितप्रताभिर्गुण-
 संक्रिते नवब्रह्मचर्यगुणितः । पा० । नवभिर्भिर्भुनक्तस्य र-
 क्षाकारैः सुसंयुक्तं, पा० । नि० ॥ ७० ।

शक्ति [क] - नवम - वि० । नवसंख्यापूरक, उच० १ ५० । स्या० ।

शक्ति [क] - नवमल्लिकान्त - पुं० । क्षात्रियाद्यशोपजातये, बीर-
 स्वाभिमोक्षयमनतिंशराश्री नवमल्लिकानिः पोषणोपवासः क्लमः,
 तत्र नवमल्लिकजातीयाः काशिशेदस्य राजानः । कथय०
 ६ कथ० ।

शक्ति [क] - नवमालिका - स्त्री० । (नेवारी) पुष्पप्रधाने अ-
 नव्यतिभेदे, कथय० ३ कथ० । आचा० ।

शक्ति [क] - नवमिका - स्त्री० । सुवृत्तव्य किमुकोन्दस्य द्विती-
 यायामप्रमहिष्याय, स्या० ४ ज० १ उ० । ज० । १० । (अ-
 स्याः पूर्वप्रथः " अममहिंसो " शब्दे प्रथमभागे १७१ पुष्टे गतः)
 शकस्य हेरेन्दस्य पञ्चदशमप्रमहिष्याय, (अस्याः पूर्वप्रथक-
 था " अममहिंसो " शब्दे प्रथमभागे १७३ पुष्टे उक्ता) मन्-
 रस्य पश्चिमे कथकप्रपर्वतस्य कथकोत्तमकृष्टे परिबसत्यां कि-
 कुमाद्याय, स्या० ८ टा० । प्राव० । मा० ॥ ३० । आ० ॥
 शक्ति [क] - नवमी - स्त्री० । अष्टमीशक्यन्तराजे तथौ, ६० ५० ।
 विशेषे । स्यो० ।

शक्ति [क] - नवमीपक्ष - नवमीपक्ष - पुं० । नवम्यास्तियेः पक्षो प्रहो यस्य
 तिथिमेषानामाऽऽदिषु तथाऽशौभा निधियाते यन्तुत्पस्याद्ये च
 क्रियमाणत्वात् स नवमीपक्षः प्रथमे तिचसे, " चिचषुङ्गुस्तस्य
 श्वमीपक्षेण । " अं० ३ वल० ।

शक्ति [क] - नवत - पुं० । ऊर्ध्वेशोपमये " जीन " इति लोकासिद्धेऽर्थे,
 हा० १ ५० १ अ० । प्राचा० ।

शक्ति [क] - नवतार - नवतार - वि० । परनेष्ट-
 पञ्चकनमस्वृतिप्यानश्रुतिके, पञ्चा० १ विव० ।

शक्ति [क] - नववर्ष - अर्थ० । कथञ्चामित्यर्थे, पञ्चा० १८ विव० । ग० ।
 प्रस० । विप० । स्या० । " नववर्षे केवले " ॥ ८ । २ । १८७ ॥
 इति केवलेऽर्थे अथरामानि प्रयोगः । " अथरं प्राश्चिचिचि-
 च्वदं ति । " प्र० १५ पाद् । ६० ना० ।

शक्ति [क] - नव्वरि - अर्थ० । आनन्तये, " आनन्तये नव्वरि " ॥ ८ । १५
 ६५५ ॥ आनन्तये अथरंति प्रयोक्तव्यमिति । तथा प्रयोक्तव्यः- " अ-

शरि शर रेडुवद्वयः । " केचिषु केचिज्ञानम्यांयोर्येवराजशरी-
र्येकमेव सुभे कुर्वते, तस्मत् त उभाभवपुत्रमयायी । प्रा० २ पाद ।
दे० ना० ।

शब्दरिद्रा-देशी-सदृशार्थे, दे० ना० ४ वर्ग ।

शब्दलगा-नवलक-पुं० । वक्ष्यते पक्षोरकजालकमये वा (नव-
की वक्ष्मी कारवा जाली ज्ञायी इति ज्ञाते) मुद्राकीयो,
कोमपि कस्याऽपि पार्श्वे सुवर्षापपट्टते मज्जक किञ्चिद्वात् । मं० ।

शब्दलगा-देशी-निधमविशेषे, दे० ना० ४ वर्ग ।

शब्दलगा-नव-त्रि० । " लो नवेकाद् वा " ॥ ८ । १६३ ॥ इति
व्याये ज्ञः । नूत्ने, प्रा० १ पाद ।

शब्दविगह-नवविद्वति-स्त्री० । नवसु ह्रीराभविद्वितिसु, "नव-
विगहो यद्यथा । तं अहा-वीरं, वृद्धि, नववीर्यं, क्षमि, तिसुं
शुलो, महुं, मज्जं, मंसं ।" स्या० ६ टा० । (यत्सर्वं विद्वतः
' विगह ' शब्दे बहवते)

शब्दसुच-नवसुच-त्रि० । नवं सुचं बहकलाऽऽदि यस्मिन् स तथा ।
नवसुचरीचने, " आसंदिचं च नवसुचं, पाठज्ञादे संकमद्राप ।"
(१५) मृच० १ सु० ४ अ० २ उ० ।

शब्दभोगपरिस्सवा-नवभोगःपरिस्सवा-स्त्री० । नवभिः भोगोभिः
त्रिभिः परिस्सवात् मसं कुरात इति नवभोगःपरिस्सवा । द्विक-
नवकेन मसं कुरन्वाम, स्या० ।

शब्दभोगपरिस्सवा बोटी पक्षपा । तं जहा-दो सोया, दो
गिता, दो गाम्गा, मुहं, पोसए, वाऊ ।

(एषेयार्थं) नवभिः भोगोभिः त्रिभिः परिस्सवात् मसं कुर-
वाति नवभोगःपरिस्सवा बोम्नी शरीरभोगपरिस्सवावेवार्थं, दे
भोगे कर्षी, भेजे नयने, प्राणे नासिके, मुखमास्थम्, (योस्य
सि) उपस्थद, पाशुरपानसिति । स्या० ६ टा० ।

शब्दा-नवा-स्त्री० । प्रत्यययौवनमाया, अतिनयोद्यत्ता वा क्षिया-
य । सुत्र० ८ सु० ३ अ० २ उ० । प्रतपयौवेण बावत्स्त्रिवर्षायां
अमययाव, व्य० ४ उ० ।

शब्दि-अवय० । वैपरीत्ये, " शब्दि वैपरीत्ये " ॥ ८ । २ । १७८ ॥
शब्दिति वैपरीत्ये प्रयोक्तव्यमिति । " शब्दि हावथे ।" प्रा० २
पाद । दे० ना० ।

शब्दिअ-नत-न० । " के " ॥ ४ । ३ । १४६ ॥ इत्यत इवच ।
नमने, प्रा० ३ पाद ।

शब्दिय-नव्य-त्रि० । अभिनेचे, आचा० १ सु० १ सु० २ अ० ।

शब्दोद्गण-देशी उच्छेदे, दे० ना० ४ वर्ग ।

शब्दोद्गण-देशी-उच्छेदे, दे० ना० ४ वर्ग ।

शब्द-नव्य-त्रि० । तत्कालमुत्पत्ते, च० २ शब्दि० ।

शब्दात्तुच-देशी-ईश्वरे, दे० ना० ४ वर्ग ।

शर्त्तिसंपन्नोद्योगा[शु]-नशान्तिपरसोकादिन्-पुं० । न विद्यते
शान्तिश्च मोक्षः परसोकाश्च अशान्तिपरसोकाश्च यो बहवति स तथा ।
आक्षिपाशर्त्तमेदे, (कथा०) तथादि-नास्वात्समा, मत्तकाऽऽदि-
प्रमाणाविषयवत्वात्, शर्त्तविकल्पवत्, सत्प्रत्यक्षपुत्रकवत्सकत्वं

कमे तदावस्था परसोको, नाऽपि सोका इति । अक्षान्तिवत्स-
न्यं तद् नूतनमं इति । अस्वात्सकावादिना सुपुटैव । न चैतन्न
मनं संगच्छते, मत्तकाऽऽप्यनुत्वा आस्ताऽभ्यनीर्त्तानिपकचुम्भ-
क्यत्वात्, सत्यपि बस्तुप्रमाद्यमत्रासत्सवादागमविशेषात्सत्त्वा-
त्, नूतनमत्ताऽपि न चैनस्यस्य, विभाजितवृत्तात्तान्त्वाऽपि आति-
स्मरणाऽऽदेर्द्वानादिति । स्या० ८ टा० ।

शब्दसण-न्यसण-न० । व्यवसायै, विशेषे । न्याये, शारीचयै,
अ० १ प्रति० ।

शब्दसमाप-नस्पृह-त्रि० । " नतोर्त्तिरिवाशिविवाहाचदेहप-
रिवासेहावहराः " ॥ ४ । ४ । १७८ ॥ इति नतोर्त्तिर्वाद्ये-
शामाये । प्रा० ४ पाद । " शकऽऽर्त्तां श्लिष्य " ॥ ४ । ४ । ४ ।
३३० ॥ इति श्लिष्यम् । अन्तर्गतं व्यवसायं, ज्ञानं ७ अ० ।

शब्द-नल-पुं० । सुराप्रजाये, म० १२ अ० ४ उ० । कटके, सं०
प्रथ० । सं० । प्रथ० । पाणिवादे, प्रथ० ७ अ० । कण्ठक-
मेदे च । सं० १० ।

नभस्-न० । " लमवामशिरोनमः " ॥ ८ । १ । ३१ इति नमः
पशुंसात्कपुंसकवत् । प्रा० १ पाद । आकाशे, इत्य० ७ अ० ।
कटय० ।

शब्दच्छेद-नलच्छेद-न० । नलच्छेदविधिविशेषे कलाभेदे,
कटय० ४ कृष्य ।

शब्दच्छेदय-नलच्छेदय-न० । नलच्छेदयाम, आका० २
सु० १ सु० ७ अ० १ उ० ।

शब्दमुह-देशी-चूत्ने, दे० ना० ४ वर्ग ।

शब्दयल-नभस्तत्त-न० । शोभिन, ज्ञा० १ सु० १ अ० । प्रथ० ।
" शोभयति नहयते ।" प्रा० १ पाद ।

शब्दरी-देशी-सुरिकायाम, दे० ना० ४ वर्ग ।

शब्दरणी-नलरदनी-स्त्री० । वेपवादिप्रमयां नलशोचन्याय, पं०
च० ३ अ० ।

शब्दाहगा-नभोवाहन-पुं० । स्वनामक्यते नवकचराजे स-
कावनीपनी, यद्भायेया पक्षवत्याः काव्यकवयेन पूर्व ज्ञा-
ननः बहवाभिररक्त्वाऽपरिवारं बहभूतिराचार्यैः । व्य० ३
उ० । आच० । विशेषे ।

शब्दसिर-नलसिरस्-न० । नकाभे, म० ५ अ० ४ उ० ।

शब्दसिद्धा-नलसिद्धा-स्त्री० । नकाप्रजाये, कटय० ४ कृष्य ।
नि० चू० ।

शब्दसेन-नजभेन-पुं० । उभयनतनये कमलायाः पत्नी,
विशे० ।

शब्दहरणी-नलहरणी-स्त्री० । नलकतेन्याय, यथा नका उ-
द्भियन्ते । इ० ३ उ० ।

शब्दि [श]-नसिन्-त्रि० । नकाप्रजाये, मज्जु० ।

शब्द-नहु-अव्य० । नैवेत्यर्थे, ज्ञा० १ सु० ६ अ० । आच० । व्य० ।

शब्द-ज्ञात-त्रि० । " ज्ञे ज्ञानमुक्ते " ॥ ८ । ४ । ७ ॥ इति
ज्ञातत्वात्तन्वयऽऽदेशभावे ' ज्ञानं ' । अथमुदे, प्रा० ४ पाद ।
शब्दा-देशी-गर्भिके, दे० ना० ४ वर्ग ।

खाह-कृति-श्री० । पूर्वापरसम्बद्धे स्वजनं, आका० १ पु० २ अ० ५ उ० । अ० । समानजातौ, नि० १ पु० १ अ० ५ अ० । कल्प० । श्री० । विधा० । अष्ट० । सूत्र० । आनापितृपुत्रकर्मप्राडः १ । सूत्र० १ पु० ३ अ० ३ उ० । उच्य० । ज्ञा० । कृति, सर्वादि, कथा० ५ उ० ३ उ० ।

खाह-अप्य० । नमये, " अथवाहं नमये " ॥ ८ । ३ । १६० ॥ इति नमये " वाहं ति " प्रयोगः । " वाहं करोमि रोजं " ॥ ३० ३ पाद ।

खाह-नातिमुत्तक-वि० । नातिकर्मदे, अ० १५ अ० ।

खाह-नादित-वि० । धर्मिमाने, इ० १ पु० १ अ० । विधा० । अ० । प्रतिशब्दे, कल्प० ५ कण । रा० । जं० । लपिते, ज्ञा० १ पु० १ अ० । श्री० ।

खाह-नामिज्ञ-पुं० । आर्यवश्लेनस्वामेवास्मिन्, यत् आर्य-नामिज्ञा याज्ञा निर्मेता । कल्प० ८ कण । आ० ५ उ० । नाति-ककुलवशवर्तिनां साधुनामाकारादारभ्य यावद्वसुसरोपपानि-कवत्सनावशांस्तु आचाम्मयः ५५० १ उ० । दुष्प्रसहान-गारसमयं भविष्यति आवके, यद्वसुशिष्टो दुष्प्रसहोऽनगरः प्र-क्षिप्यति । ति० । महा० । " सद्यं य नाह्लो नाम गार्हपत्यो लावमाण पाचक्षुमो । " (३५) ति० । ती० । "वदिर-क्षमाये जगत्पद, पांवरलमख्यसु नाम क्षोब्लेसु । कामेण ना-ह्लो ना-म गार्हरो होहह महत्या ॥२०॥ " ति० । इति आर्च-प्यस्वन्गारे सुमतिघ्नान्तरि, महा० ।

अस्ति एहेव भारदे वासे मगहा णाम जखवओ । तत्थ कुमत्थकं नाम पुं । तम्मि य उवन्नकपुण्णपये मुमुण्णिय-जीवाऽऽदिपरये सुमं-खाएल-खामिधेउं दुवे महायंरं म-हिदिप सहुगे अहोस । अहन्नया अंतरापकम्मोदएणं विप-लियं विहवंं तेमिं, ए उण सचं परकमं ति । एवं अचलियस-एपरकमाणं तेमिं अश्वंतपरसोगभीरुणं विरयकुमकवदा-हीयायं पदिवसजहोवइइहाणाइवउक्खंभववासगधम्या-एणं अपिसुणापक्खगीणं अमायावीणं किं बहुणा ? गो-यमा ! ते उवामगेणं आवमइगुणरयणाणं पजवा खंणीनि-वासं सुयणेमथंलं, एवं तेमिं बहुवासरवक्खिउजगुण-रयणाणं पि जाइ अउरकम्मोदएणं न बहुएए संपया वाडे ए पहुपांते अट्टाहिवापहिमादओ इइहेवयाणं जहि-उएए पूयासकारं साहम्मियमम्याओ बंधुजणयंभवहारे य । अहन्नया अचलंतेसु अतिहिमकारेसु अपूरिज्जायाणेसु प-णइजगणयागेइसु विहंतेसु य सुहिंसयणमिचबंभवक-ल्लखपुत्तणसुयगणं वितायसुयगणहिं गोयमा ! चितियं ते-हिं सहुगेहिं । ते जहा-

"जा विहंता ता पुरिस-स्स होइ आणापाक्खिओ खोओ । गालओदंयं यणं वि-उजुला व हूं परिक्खइ " ॥ १ । एवं च चितिविज्जया परापरं जयिठमारथे ।

तत्थ पढमा-

"गुरिनेण मागाधखव-जिएण परिहीणभागेजेज्जं । ते दसा गंतव्वा, जत्थ ए वामादि दीसंति" ॥ १ ॥

तह वीओ-

"जस्स धयं तस्म जणो, जस्मऽरयो तस्म बंधवा बहवे । धणगहिओ उ मण्णो, होइ ममो दामपमेहिं" ॥ ३ ॥

अह एवं परेपरं नंजेजेज्जण गोयमा ! कयं देसपरि-खायानिच्छयं तेहिं ति ।

जहा-

"ब्रह्मो देसेतरं, ति तत्थं कयाड पुज्जेति । चिरचित्तप मणोरट्ठं, हव पवज्जएणं सह संजेगो" ॥ १ ॥

जइ दिव्वो बहु मन्नेजा जाव एं उज्जिसेनेकयं कुमत्त्व-से, पदिवन्नें विदेममणं । अहन्नया अणुपेहेणं गच्छमा-णेहिं दिट्ठंयंच साधुणो [उट्ठं मण्णो] वामं ति । तओ ज-णिअं एाएलेण ! जहा-ओ भो सुमतो जइमुह ! पच्छ केरि-सो साहसत्थो, ता एएणं चेव साहुमत्थेणं गच्छामो, जऽपुणे वितए गंतव्वो । तेण जणियं-एवं होउ चि । तओ मम्मि-जिया तत्थ मत्थे जाव नं पयाणमावहंति, ताव नं भाएओ-सुमतो एाएलेणं । जहा-एणं अइमुह ! मए इरिवंमत्तिजयम-रगयउविणो मुगाइयनामपेज्जावाविंनमपतितयगरस्म एं अरिउनेभिनाइस्स पायमूले सुट्ठनिमन्नेणं एवमवधारि-यं आभी । जहा-जे एवेविडे अणुमारुवे जवंत, ते व कुभीले, ते दिट्ठो वे निरिक्खउं न कप्यां, ता एते सा-हुणो तारिसे, य कप्यइ एतेनि सपं अमहाण ग-मणं, संसगं वा । ता वयं तु एते, अमहे अप्पसत्थेणं चेव वऽस्साभो, न कीरइ तित्यपरवयणस्मातिकमो, जओ एं स-मुरासुरस्सावि जगस्स अलंयणिजा तित्यपरवाणं, अन्नं च जाव एतदि संयं गच्छइ, ताव णं चिउउ, ताव दरिमख-आजावादाणि य मा भवेतु, ता किं तुम्हंहिं तित्यपरवाणि उल्लंघियचा णं गंतव्वं । एवं तणणुभाणिज्जणं तं सुमति इत्ये गहाय निव्वदिआं नाइओ साहुमत्थाओ, निव्विट्ठो व चक्खुविसोहिए फासुगजूपमे । तओ जणियं सुमइया ।

जहा-

"गुक्खो मायापित्त-स्स जेउजाया तट्ठेव जइणीयं । जत्पुत्तरं न दिउजः, हा देव ! मखापि किं तत्थं ॥ १ ॥

आएसमवो यायं, एमाणपुववं तह चि नायवं । र्मगतममंवं वा, तत्थ विधरो न कायव्वो ॥ ३ ॥ खवं एत्थ य नं ये, दायवं अज्जमुत्तरीयमस्स । सरकसककसानि-इट्टुजनिदुरमरेहि तु ॥ ३ ॥

अदवा कह उच्छ्रव, जीहा मे जिह्जाउखो पुरओ ।
अस्त्वच्छ्रगे वि शिष्यं, मए सदेहं अमुडविभित्तं ॥ ४ ॥
अइवा कीस ण ज्ञज्ज, एस सयं चैव एव पजणतो ।
अंतु कुमीझे एते, दिह्दीएवी ए दह्वन्ने ॥ ५ ॥ साहूणो चि ।
आव न वयइ ताव एं इंगियागारकुसंझेणं सुधिपे नाइ-
लेण-जहा णं अइसीयकसाइओ एस मणयं सुपती, ता
किमहं परिभणामि चि चित्तितं समाइवां ।

जहा-

“कजेण विणा अकने, एस एकुविओ हु ताव संचिडे ।
संपइ अणुणिजंतो, ए ज्ञाणियो किं च बहु मने? ॥ १ ॥
ता किं अणुणेमि इमं, उग्याहु बोझइ स्वणक्क ताऽअ वा ।
जेणुवमभियकमाओ, पडिबज्जइ नं तहा सव्वं ॥ २ ॥
अदवा पत्यावमिणं, पयस्स वि संसयं अइहररेमि ।
एम ए जाणइ भदं, जाव विनेसे ण परिकहियं” ॥ ३ ॥

इति चित्तिकण ज्ञाणियमाइयो-

“एो देमि तुज्ज दोसं, ए यावि कालस्स देमि दोसमहं ।
अं पियवुच्छीएं सहो-यरा वि भगिया पकुन्वति ॥ १ ॥
जीवाणं वि ण एत्तं, दोसं कम्मइजाअकसिएणं ।
अं चउगइ निष्फादिधं, इओवएसं न बुज्जति ॥ २ ॥
पणारागं दोसकुग्गा-इओइओइमिच्छत्तवविशियमणा णं ।
भाविपविमकअउरं, इओवएसाइ पमत्तिं” ॥ ३ ॥

एवमाइ सुणिकण तओ ज्ञाणं सुमइणा-जहा तुमं चैव
सत्यवादी जणुए एयाए, एणरं ए जुतमेयं अं साहूणं
अवषयायं भासिज्जइ, अणं तु किं न पेच्छसि तुमं ए-
एमिं महाणुयागाणं चेद्वियं- उट्ट-उट्टमदसमदुवाअसमा-
सखमणार्इहिं आहारमगहणं, मिग्गे ता वणुहाणं वी-
रासणउक्कुनुयासणनाणाजिग्गहधारणेणं च कच्छतवो-
उणुचरणेणं च मुक्कं संसमाणियं ति, महाउवामागो-
ऽमि तुमं, कहं महाभासासमिती विहिया तए, जेण एरि-
सगुणजुत्तारं पि महाणुयागाणं साहूणं कुसील चि नामं
संकरियं ति । तओ भणियं नाइजेणं जहा-मा वच्छ !
तुमं एतणं परितोमसुववासु जहा अइयं अतिचारेणं
परिसुसिओ, अकापविज्जराए वि किंवि कम्मवत्तयं
भवइ, किं पुण अं बालनवेणं, ता एते बालतवत्सि-
णो दह्वन्ने, जओ ण किंवि उस्सुणं ममं आयारियं
एएसि पओसे, अअं च वच्छ ! सुमइ ! णटिय ममे इमाणो-
वरि को वि सुट्टमो वि मणसा वि पओसो, जेणाहमेए(सि
दोसमगहयं करेमि, किं तु मए जगवओ तित्थपरस्स
सगासे परिसमवचारियं जहा-कुसीले अइदह्वन्ने । ताहे ज-
णिअं सुमइणा जहा-चारिसो तुमं विबुद्धीओ, तारिसो तो वि

तित्थपरो, जेणं तुअभमेयं वापरियं ति । तओ एवं भएण-
णस्स सहत्थेणं भेणियं सुट्टकुरं सुमइस्स नाइजेणं, भणियओ
य जहा-जइसुइ ! मा जगेककुणो तित्थपरस्सासायणं कु-
णसु, मए पुण जणसु जिह्चिअयं, नाहं ते किं वि पडिभ-
णामि । तओ ज्ञाणियं सुमइणा जहा-जइ एते वि साहूणो
कुसीला, ता एत्थ जगे ए कोइ मुमीओ अत्थि । तओ ज्ञाणिअं
याइजेणं जहा-जइसुइ सुमइ ! इत्थ जयाऽअंयणिअवक्कस्स
जगवओ वयणयायेरंयं अं वच्छ ! कयाइ ण विमं वएजा
णो एं बालतवत्तयं चेद्वियं, जओ णं जिणित्थवयेणं
नियमओ ताव कुसीले इमे दीसति, पव्वज्जाए पुण गंयं पि
ए दीसइ एएसि, जेयं पिच्छ पिच्छ तावेयस्स साहूणो वि-
पज्यसुहणंतं दीसइ, ता एस ताव अइगपरिग्गइदोसेणं
कुसीलो, ए एयं साहूणं भगवया इहं जमाइयपरिग्गइविधारणं
कीरे, ता वच्छ ! हांणसत्तायं एस वेसो मएसा-उज्जवसिअं
जहा जइ मयेयं सुहणंतं विण्णोस्सिहिइ, ता कीरं कत्थ वा-
वेजा ? , नो एवं चित्तइ मूढो जहा अइगिणाणुवओग्गोवहिधार-
णेणं मज्जे परिग्गहवयस्स जंगं हांही । अदवा किं संजेमो-
जिरओ एस मुहणं माइसंजमोवओग्गमयोवगरेणं वि-
सोएजा नियमओ ए विहिए ए ववरत्तणएणं। एसत्तो-
इमिइ पायेइ उम्मगायरणं च पयंसेइ, ववयणं च मइजेइ चि
एसो उण पेच्छसि सामववतो एएणं कत्तं तीए
वि णीयं सेणाए इत्थोए अंगजहिं निजाइकण जभा-
ओइयं पदिकंतं ते किं तए ए विन्नायं, एस उण पेच्छमि
परुइविष्पोदगविमिहया णाणा एते य संपयं चैव हो-
यत्ताए सहत्थेण अदिस्सं उरगहणं कयं, तए च दिह्वयेयं ति
एसो उ ए पेच्छसि, परुइविष्पोदगं पेच्छसि, संघादियकहो
एएणं अणुग्गए हरिए उट्टेइ, ववामो उगयं सुरियं ति
तहा विहभियमिणं एसो उण पेच्छसि एमिं जिह्वेहं
एसो अज्ज रयणीए अणुवउतो पसुओ विज्जुक्काए
फुसिओ ण एतेणं कप्पमहयं कयं, तहा पभाए इरियतणं
वासाकप्यं वझेणं संघट्टियं, तहा बाहिगेदग्गसं ए परिजो-
गं कयं, वीयकायस्सोयेरंयं फरिसं कओ अविहीए, एस
स्वारथं किंसाओ महुं थोदिअं संकमिओ, तहा पइपरिवेणं
णं साहूणा कम्मसुयाइ कम्मे इरियं पदिकमियव्वं, तहा
चरेयव्वं, तहा चिह्वयव्वं, तहा आसेयव्वं, तहा सएयव्वं, जहा
क्यायमइगयाणं जीवायं सुहवपायरपज्जत्तापज्जवगमगम-
सव्वजीवपाणुयसत्तायं संघट्टणपरियावणकितामयो। इव-
णं वा ए भवेजा । ता एतेमिं पव्वइयाणं पयस्स एकमवि ए
एत्थ दीसइ, अं पुण सुहणंतं पदिकेहमाओ अज्ज मए एस
चोइओ-जहा एरिसं पाडिओहयं करइ, जेण वाउक्कायस्स पदः

कदम्ब संघे जा, तत्रिचं च पकिन्दिखाए संविषं कारणं ति
 जस्तेरिसं. कां थं एरिसं मांभ्रमोमं वहुं काहिमि संभयं थं सं-
 देहं अन्विरससमाउत्तचणं तुज्जं ति, एत्थं च तएहिं विनि-
 वारिअा जहा थं पूगोवादीयं अन्हाणं साहहिं समं किंवि
 यथिययन्वं रूपे वा किमेपे तं विसुपरियं, ता अद्दुहः एएणं
 मयं संजयहाळं नराणं एगमवि थो परिक्खवं, ता किमिअ
 साहू जजेअा जस्तेरिसं पपत्तचणं, थो एअ साहू जस्ते-
 रिसं थिउत्तम्संपत्तचणं, जहद्दह ! वेत्त वेत्त मूणो इव थि-
 यि सो उक्कापणिमएअा कहू अग्रिमं एसां. अद्दुहा वरं
 दूणो, जस्स थं सुप्रमवि नियवयनं थो जनेअा एसो उ
 थिययमंमं करेमाणो केषं उभवेअा, ता वत्त ! मुमहं ! जह्मु-
 ह ! न एरिसकत्तवायरणाथो जंचति साहू, एतेहिं च
 कत्तव्हेहिं तित्थवरवपणं सरंमाणो को एतेहिं वेदणममवि
 करेअा, अन्नं च एएमिं संसमणं कयाइ उक्कहाणं पिचर-
 थारणेसु सिदिल्लं भवेअा, जेणं पुणो पुणो आहिंकिमो
 धोरभवपरंरं. तन्नो ज्जिणं सुमइथा, जहा ए एए
 कुसीअा, जह एए कुसीअे तहा वि एए एएहिं समं पव-
 ज्जा कायव्वा, जं पुअ तुमं कहेमि तवेन धम्मं, खवरं को
 अज्ज तं अमुकरं मयापरिउं अकी ! ता म एतेहिं समं
 गंतव्वं जाव थो दूरं वयंविसे मादुधो ति ! तन्नो ज-
 िणं पाटोचोण-जद्दुह सुइइ ! णो क्कहाणं एतेहिं समं ग-
 च्छमाणस्स तुज्जं ति, अद्दथं च तुज्जं हियवपणं जणमि
 एवं, तए अं वेव वहुणुणं तमेवाएसेवप, पाहू तए सुकसे-
 ण परेमि ! अह अन्नया अण्णेगोवाएहिं पि णिवारिजंतो
 थ उ विअो सो भंद्दंमणो सुमती, गोयमा ! पव्वइअो य ।
 अह अन्नया वक्केतंथं भासपंचगेणं आगमो महारोरं
 उवाअससंवत्तज्जो अुमिअकत्तो, तन्नो तं साहुणो तक्का-
 भदोसेण अण्णोअपचरिअंता परिउण थववेअं नूपज-
 वल्लरक्खसपिआयादीणं बाणमंतरदेवाणं वाइएपाए, तन्नो
 वविउणं अत्तजात ! ए कुणियाहारकूज्जकनयापोअसअो स-
 त्तपाए, तन्नो उक्कहिंउणं तएपाए चउवीमिगाए समंतं पा-
 विहिंति ! तन्नो य संमत्तअन्नवाअो तएए जंवे चउरो स-
 विअिअिदि, एगो थ सिउत्तमहिइ जे, सो पंचमगो अन्न-
 जेअो ! तन्नो थो सं एमंतमिच्छदिअी अमभ्वो य । महा-
 ० ४ अ० । ग० ।

पाईव-हातिवत्-वि० । हातिविद्यते वयस जहासिवात् । स्व-
 ज्ञवन्ति, " सिसवं गारवं होह । " उअ० ४ अ० ।
 पाएविमट-नानिभिकुट्ट-वि० । अन्नवत्तदोर्षं, विपा० १ सु० ३ अ० ।
 शाइसंग-हातिवत्कण-पुं० । मातापितृकडभाऽऽदिस्तके, सुअ० १
 सु० ३ अ० २ उ० ।

शाइसीय-नातिशीत-वि० । न विद्यतेऽसिद्धयेन शीतं वच स
 मानिद्योमः । अतिहासःऽप्यथापारहिते, सुअ० १ सु० १ अ० १ उ० ।
 शाउत्तु-देही-योमंत, दे० ना० ४ वयं ।
 पाउं-क्कात्वा-अण्य० । विहायेत्यर्थे, पञ्जा० ६ विष० । विनि-
 ष्चयेत्यर्थे, आ० म० १ अ० १ अण् ।
 पाउण्य-क्कात्वा-अण्य० । विहायेत्यर्थे, प्रा० ४ पाद ।
 शाग-नाक-पुं० । न० । स्वर्गे, च० २ अवि० ।
 नाग-पुं० । जवनपातिविशेषे, हा० १ सु० ८ अ० । प्रव० ।
 जी० । जी० । अत्त० । नागकुमारं, नं० । म० । हा० । स० ।
 हस्तिनि, म० १२ श० । उ० । । नागनेहाप्रयुते, अ० ।
 हा० । वत्त० । आ० क० । प्रहा० । स्वर्गे, जी० । अदिअपुं
 नगरे सुअसयाः आधिक्यमायाः पयो, आ० म० १ अ० २
 अण् । स्या० । अत्त० । कदव० । प्राव० । आवेरकृत्य हा-
 थ्ये स्वनामस्यते आचार्ये, कदव० उ कण । दुमविशेषे, रा० ।
 कदव० आचा० । प्रवकरणां चतुष्पदाऽऽदिनामस्यने, सुअ०
 १ सु० १ अ० १ उ० । जं० । विशेष० । कदव० । स्वनामस्यते
 हीपमदे, समुक्कभेदे च । सुअ० १ सु० १ अ० ३ उ० । नाग-
 केअे, नागदन्तके. मुत्तके, देहस्थे उकारकारके पवनभेदे,
 पवंतभेदे, रङ्गे, सौंसके च । वाच० ।

शागकुमार-नागकुमार-पुं० । नागाश्च ते कुमारश्च नागकुमा-
 राः । प्रहा० १ पद । द्वितीयजनपतिपुत्र, स्या० ३ अ० ४ उ० ।
 प्रहा० । स्या० । स० । (नागकुमारकडवत्ताऽप्यथ)

शागकेट-नागकेट-पुं० । चम्पकात्पानगरीराजविजयसेनमु-
 पसख्रीकान्तध्वजदारीमायाः श्रीसन्ध्याः सुते, येन हि स्त-
 न्धयेनापि पुरुषेणायामेष्टं तपश्चक्रे, (कदव०) चम्पका-
 न्ता नगरी, तत्र विजयसेनो नाम राजा, श्रीकान्ताख्यश्च ध्य-
 वदारी, तस्य श्रीसन्धी माया, तथा च बहुप्रार्थित एकः सुतः प्र-
 सुतः । स च शासक श्रान्तश्च पुरुषेणायामेष्टं कुटुम्बकृतान्प्रम-
 धातांमाकष्यं जातजानिस्मृतिः स्तन्यपेोऽपष्टमं कृतवाह ।
 तत्तस्मै स्तन्यपानमकुर्वाणं पुरुषिन्मालतीकुतुमायैव द्वाभ-
 माशोक्य मानापितरवभेदाए उपायांश्चकृतुः । क्माकष्य सुखं
 प्राप्ते नं बालं सुतं ज्ञात्वा स्वजना भूमौ जिज्ञासित स्त । ततश्च
 विजयसेनो राजा तं पुत्रं तद्दुःखेन तन्मनसं च सुते विहाय
 तत्तन्प्रहृणाय सुनृदाह वैषयामास । ततश्च अष्टममावात् प्र-
 कथित्वाऽऽननं धरत्येन्द्रः सकलं तस्वकषं विहाय भूमिष्ठं
 तं बाहकमसूत्रकण्डया आश्वस्य धिप्रभयं कृत्वा धनं सुहृद्भ-
 क्तान् निवारयामास । तत् क्षुधा राजाऽपि त्वरितं तत्रागम्योवा-
 च-भो भूदेव ! परस्परऽऽगतमिदमस्माकमपुत्रपथमप्रदं कथं
 निवारयसि ? धरणोऽन्यदोतः राजन् ! जीवस्वस्य पुत्रः । कथं कु-
 रास्मीनि राजाऽऽनिककथा भूयेस्तं जीमन्ं बालकं साक्षात्प-
 च निधानमिष्य दद्यामामस । ततः सर्वैरपि साविस्मयेः स्वामिन् !
 कस्त्वं कोऽयमिति पृष्टे ज्ञांश्चदत्-अहं धरन्क्यो मातराजः
 कृताहमत्तपत्सांस्व मदात्मनः साहाय्याथेमागतोऽसि । राजा-
 ऽऽदैनिककम-स्वामिन् ! जातमांशानेन मष्टमत्तपः कथं कृतमि-
 धरत्येन्द्र ववाच-राजन् ! अयं हि पुत्रंममे कश्चिद्विष्णुपुत्रो
 वात्येभेपि सुतनामुक आसीद, स च धरन्मावात्पत्वं पीड्य-
 मातो मित्राय स्वदुःखं कथयामास । सोऽपि त्वावा पुत्रंजमनि
 तयो न कृतं तेनैवं परमभवं जमले हयुषाद्विष्टवात् । ततोऽकौ

भागवत

बाधाशक्ति तपोनिरत आगामिन्यां पुरुषदायामावधकमहामं
 करिध्यामीति मयकि मन्त्रिस्व शुककुटीरे सुखाप । तथा च
 लक्ष्मणसदस्या विनाशकः शालाचमरीपणकादमिकनस्तनमिहि-
 त्तः, तेव च कुटीरेके ज्वाहिते सोऽपि सुतः, अहमध्यामाव ज्ञयं
 श्रीकान्तमहेश्वरप्रदीपो जातः । ततोऽमेव पृथ्वीमथिस्तितमहान-
 तपः साभ्यन्तं कृतं, तदसीं महापुरुषो बभूवुर्माश्रितम् मथे
 मुक्तिमासीत् यत्नात् पाशनीम्, भवतामपि महते उपकाराय
 अविष्यतीति उक्त्वा मागराजः स्वहारे तत्कण्ठे निक्षिप्य
 स्वस्थानं जगाम । ततः स्वजनेः श्रीकान्तस्य सुनकादि विधाय
 तस्य भाषकेतुरिति नाम कृतं, कामध्व स बाह्यादपि जितोन्मिद्यः
 परमज्ञावको बभूव । एकदा च विजयसेनराजेन कश्चिद्
 भवौरेऽपि चौरकलहने इतो ध्वस्तरो जातः समग्रनगरवि-
 क्षाताय शिशं रचितयान्, राजानं च पादमहादेव कर्षरं बभन्ते
 सिंहाऽऽसनाद् भूमौ पातयामास । तथा स नागकेतुः कथ-
 मने सङ्गमासादिषिष्यन्तं जीवन् प्रहयामीति बुद्ध्या मासाहशि-
 चरमाच्छा शिशानं पाणिना दधे । ततः स ध्वस्तरोऽपि तत्पुत्र-
 गत्किमसहमामः शिशानं संहृत्य नागकेतुं नतवान् । तद्वचनेन
 नृपाक्षमापि निरुपलब्धं कृतवान् । अन्यदा च नागकेतुर्जिनेन्द्रपु-
 जां कुर्वन् पुष्पमणस्थितसपेण बृष्टोऽपि तथैवाऽऽग्रयो प्राव-
 नाऽऽकटः केवलज्ञानमासादिताम्, ततः शासनदेशताऽपितमु-
 निवेषाभिरं विहरति स्म । कथ्यते १ कृणु ।

भागकेसर-नागकेसर-पुं० । स्वनामकथ्यते पुष्पप्रधाने वनस्पतौ,
 याच० । भाव० ।

छागमगह-नागगृह-पुं० । नागवेशोत्थे उच्यतेऽस्मीं, जी० ३ प्रति० ।
 छागमगह-नागगृह-न० । उच्यतेऽस्मीं । उच्यतेऽस्मीं । उच्यतेऽस्मीं ।
 छागमगह-नागगृह-पुं० । नागपुत्रायाम्, नागोत्सवे, हा० १ सु० ८ प्र० ।

छागजसा-नागयज्ञस्य-श्री० । पन्थकपुत्रां अहदक्षकर्मिणां-
 याम्, उच्यते १३ प्र० ।

छागज्जुण-नागाज्जुन-पुं० । द्विमवदाचार्याणां शिष्ये, (नं०)

मितमवधसंपाप्ते, अगुपुर्वि च वायव्यस्य पथे ।
 श्राद्धसुयसमापारे, नागज्जुणवायव्ये वदे ॥ ५० ॥

(मित इत्यादि) सूद्रमादेशसंपन्नान् सूद्र कौमलं मनोऽं सकल-
 अश्वज्जानतःस्तनोऽपि सुतुवाद् अन्नाद् व भगवद् व चोपलक्षणं, तेन क्वात्ति-
 माद् बाऽऽज्वलसन्नोपसंपन्नानिति उच्यते । तथा प्रातुपूर्वां वयः
 पयोवपरिपाठ्या बाधकत्वं प्रासादा, इदं च विशेषणमैव युगी-
 नसुरीणां सामाचारोपदेशनपरमवक्ष्येम् । (नं०) तथा श्री-
 चभ्रुतसमाचारकाद् श्रीचभ्रुतसुसंगसुतसुच्यते, तस्माच्च-
 रन्ति ये ते श्रीचभ्रुतसमाचारकाः, तान् नागाज्जुनवाचकाद्
 वन्दे ॥ ५० ॥ नं० ।

आचारज्ञाऽपि च नागाज्जुनीनां पाठमेवोऽस्ति, च च ना-
 गाज्जुनोऽप्यमेवेति प्रतीयते । अगुोऽपि पादश्लिस्तसुरीणां शि-
 ष्यः आत्को महाप्रजापकः शिष्यः नागाज्जुनमात्र आच्छेत् । स-
 त्कथा वैशम्-

“ पुत्रस्यै चान्द्रिपुत्रं, पंचिवहद्दं सुरहृगंधं ।
 तस्य पुरतो निबध्, वैसरससहस्रसन्निभयम् ॥ १ ॥
 कथमवयवदो बहुसु-इमागमो संगमो चि वरसुरी ।
 वृरीकचपावभरो, विहरतो तस्य संपथो ॥ २ ॥

गुणगुहिन्यावकामिभो, लक्ष्मिरेवासिकिभो वरसुरी ।
 सक्कनगुपु भव स्वम-रिच तस्स एवो गवरसोसो ॥ ३ ॥
 सो वासो वि मन्वा-न्यदप्रागुत्तरपदोऽह्यसमागो ।
 प्राणिय चत्तरसिचं, कवा वि इव कहद् गुत्तुसुरी ॥ ४ ॥
 अंघं तं चत्तुर्दि, अगुपिचं-पुत्तुत्तं पत्तौप ।
 नवसाक्षिकजियं नव-बहुरु रुद्रपयं ते विच ॥ ५ ॥
 तो शुक्ला संकषा, बन्धो पतिवो सि कर्षति कं वं ।
 सो ब्राह्म मह विहरिज्ज, आचार्यं पसाद चि ॥ ६ ॥
 तद् विद्विद शुक्ला तो, जणिय पाक्षिचयो पि तो कुतो ।
 बहुसिद्धिसुभो वार्, उचिभो वृर्दिं निवयपय ॥ ७ ॥
 कथा वि वसिधारी, वसिष्को लो कर्षति क्वचिम् ।
 जा विहर ता तदियं, संपत्ता वाह्यो के वि ॥ ८ ॥
 पुत्तुत्तं वृर्दिनिचं, कहद् वयो वं करो इववैव ।
 काक्षिष्वकप ह्यु, वसदीह सयं पुषो पत्तो ॥ ९ ॥
 दाउ कवादे कवदे-व सुधुव जा मुणियतो तर्हि ताप ।
 पत्ता वार् पुत्तं-ति कस्य पाक्षिचयो सुरी ॥ १० ॥
 अह पमयंति विषेया, सुदं सुदं सुवंति किर सुकणो ।
 उवहासकप विदिभो, कुक्कुलसहो तन्नो तर्हि ॥ ११ ॥
 मुद्रया वि विराली, सद्दं विदिभो कर्षति तो प्य ।
 लौसाह तप जिणिया, अग्ने सध्वे वि मुनिनाह ॥ १२ ॥
 विरज्ज दंसयमिदि, तो बहु विद्वेह सो तं बहुयं ।
 वृदं तज्जियकथं, पचाह्यो इव पंचपति ॥ १३ ॥
 पाक्षिचं ॥ कथं कुदं, सयं महिहृत्तं मयंतेण ।
 विचो क्व वि सुभो वा, चंदनरससोभो अग्नी ॥ १४ ॥
 “श्रीकालः सुरिराजो नमिचिनिमुक्ताससरनायामा-
 स्तस्मिच्छयो वृद्धवार्दि द्विजकुलतिलकः सिद्धसेनो बभूव ।
 विप्रायः कृतमिदं कपट इति जने विभुतो विष्णुवचः,
 संजातः संगमोऽयं तवतु च गभस्युत् पादाक्षिस्ततोऽह्य ॥ १५ ॥”
 इय जिणियवयवसहव-ससियो वरसुरो महाकविभो ।
 कथियमिपुत्तुपुरिसे, जणियं पाक्षिचपयेण ॥ १६ ॥
 अयसनिवायप्रजिदु-मियस्त पुत्रिस्त सुददिविचवस्त ।
 होह वदं तस्य पुषो, चंदनरससोभो अग्नी ॥ १७ ॥
 इय विजिणिया वाच, अपकवाप वि वाहयो सुकयो ।
 गवरसनरगजोहा, तरंगसोहाकहा व कथा ॥ १८ ॥
 सभिया य सिरविषया, अहस्त मुत्तुराहयो नह य ।
 विदियं तं पटुसं (पटमं), अज्ज वि कथयो न वाचंति ॥ १९ ॥

तथादि-
 वीहरकंधं वनात्, महिहरकेसरदिसामुहृगन्धि ।
 उभ पिहद्दं क्राञ्जममरो, जगमयदं पुहृदपमे ॥ २० ॥
 जे ह्मकचपावभरो-य सुरिया गुहसुत्तमांया ।
 नाया बहुया भावा, विरतरंघाञ्ज ते नया ॥ २१ ॥
 अगुमिमादपवसु, पाक्षिचो ते विलय निवचलणे ।
 देवविमलतिरोऽसु, वंदद् देवे नहृपहेणं ॥ २२ ॥

गुणम्-
 इचो सुरदुसिय, अगुत्तरसत्किचिदनाह्यो ।
 सववह ह्मकचयो, जीगो चागज्जुनो अस्थि ॥ २३ ॥
 सो वृदु अह वृर्दि, विषयसु निवपावलोसिचि ने ।
 गिहृदियु मयक कंचन-सिचिं तो अह्य मुणियवरो ॥ २४ ॥
 जो कंचवसिद्ध ! अकि-चयस्त मह कंचनस्त सिचि ।
 किं कञ्जमवज्जाय, कंचवसिच वि कि वरिये ॥ २५ ॥

शागज्जुय

मुद् पाचलेवसिद्धि, सावर्जं तेन न तु पयच्छेमि ।
 सं सावज्जुवयसो, मुणीणो नो कल्पय अहं ॥ २६ ॥
 ससो इमो विहङ्गको, सुलकलङ्गको लङ्गुं पि सिक्खेह ।
 समणोवासगकिरियं, चिदरं वृष्यं वृष्यादरं ॥ २७ ॥
 तिस्थागयाण सुती-ण वंशयं देह चरयसमलेसु ।
 कुसलसणेण पुरसो, डां संखेसि सङ्गणं ॥ २८ ॥
 गुरुवरं तो काडं, नियमउल्लि नमह तयसु गंधेण ।
 लङ्गवह स लङ्गलङ्गको, सपुत्तरमोसदीण सयं ॥ २९ ॥
 तेणंओसहिगियरे-ण पायसेयं सयं कुणह एसो ।
 लवससो गयणे कु-क्कुसु इव पण्डरह पण्ड पुणो ॥ ३० ॥
 पुणरागयण सुवसा, दिठो पुट्टे य कइह सो यवं ।
 पट्टुं तुह पायपसायं, गंधेण मय इमं नायं ॥ ३१ ॥
 पट्टुं पसिव कइसु सत्तं, जोग जेण हवेमि सुकयथयो ।
 गुरुवसेण विणा, अट्ठाण इ वंति सिद्धिओ ॥ ३२ ॥
 तो बित्तह भुणियादो, सुलकलङ्गसयं इमस्स अदो ॥
 जं देहाय नाओ, अत्तो तह ओसहिगणो य ॥ ३३ ॥
 अहं पि इमो माओ, सुदेण इय चिदरं अणह सुरी ।
 इह होसि मज्ज सीसो, कहेमि तो तुणु अहं जोगं ॥ ३४ ॥
 सो आह नाह ! नाहं, ससो अहंमममारमुवाहिं ।
 किं तु पट्टुं ! तुह सत्तमे, गिहायधम्मं पवजिजस्सं ॥ ३५ ॥
 एवं करेसु इय भणिय-य सुरिणा गाहिओ इमो सत्तं ।
 सत्तमसुल्लममलं, गिहिधम्मं पमणियो य इमं ॥ ३६ ॥
 सच्चियसंजुलससिन्हे-ण कुणसु तं पायलेवसेयं ति ।
 कुणह तह चियमेसो, जाया नहगमणहज्जी से ॥ ३७ ॥
 तीय पजावओ सो, वंशह उजित्तमाहसु जिण्णिहे ।
 पाणिष्ठा णं च पुरं, संठावहं सुरिनासो ॥ ३८ ॥
 गिरिनारगिरिसोमे, तुणुसुरंगा इरारमंकोओ ।
 ओरैपमुहं विडियं, तेणं मेमिस्स जत्तयी ॥ ३९ ॥
 एवं गिहस्थधम्मं, जिणुसासणवृषयं च काळण ।
 इह परसोय कड्ढाण-मायणं पस संजाओ ॥ ४० ॥
 नागाज्जेनस्येति फलं विशिद्धं, सल्लब्धलक्षयस्य विशाम्य सम्यक् ।
 सुयेअ निशेषगुणप्रधानं, कृतप्रयत्ना प्रविधा अक्वत्तु ॥ ४१ ॥
 ध० १० । आ० क० । स्वनामकथाते काकव्यामिन्धघनेध्वरे,
 "काकव्यामिन्धघनेध्वरेण महता, नागाज्जेनाडंभितः ।
 वायास्तस्मन्मनके पुरे स भवतः, श्रीपाभ्यामो जिनः ॥ १ ॥"
 री० ५ कल्प ।

शागभिय-नागभ्य-न० । निरुध्मप्राये संयमाज्जुत्तने, सू० १
 भु० ७ अ० ।

शागदंत-नागदन्त-पुं० । गजवन्ते, तदाकारे गृहाभिर्गते न-
 कण्टके, इक्कण्टके, श्री० ३ प्रति० । १० । (वर्णेकस्तु " वि-
 जय " शब्दे विजयद्वारस्य नैपथिककव्यता-वसरे वर्णयि-
 ष्यते)

शागदन्त-नागदन्त-पुं० । स्वनामकथाते राजपुत्रे, स च पूर्व-
 म्बे शुद्धकलापुः कोपेन सुनो ज्योतिष्केपुत्रपुत्र मत्तभ्युतो रा-
 जसुततपोयज्ञः प्रजाजितः कोपकपं भाषापाठं परिक्षुत्तव केव-
 लीचुव सिक्कः । स्या० ३ टा० ४ ट० । ४ ट० । (' अयाय ' शब्दे प्रथममार्गे ०३३ पृष्ठे अस्व ससो बुध्दान्त उदाहृतः)
 क्लृप्तभयुत्राणामभ्यतमे, कल्प० ७ त्तण । प्रतिज्ञानपुरवास्तव्य-
 नागवसुश्लेष्मः सुते, आ० क० । आ० । आ० चू० । (स

च प्रमज्जयाज्योम्योऽपि सख निष्प्रतिकर्मतां गृहीत्वा पतित इति
 ' गिण्पिकिक्कम् (ण्) ' शब्दे उदाहरित्यन्ते) नागदिव्यताऽऽराधना-
 छन्द्ये लक्ष्मीपुरवास्तवस्य लक्ष्मिपुत्रे, आ० क० । आ० । आ० ।
 आ० चू० । आ० म० । (स च गण्यकलापिपुत्रो गण्यध्वना-
 गदन्त इति कथातः संपत्कीडापरः पूर्वप्रत्ययविधेयसर्वश्लिङ्गि-
 केति कथाप्रतिकर्मणः पत्रिकमय ' शब्दे उदाहरित्यन्ते) बह-
 राजमार्वायाः सुभक्षाया भ्यामजस्य महाबलकुमारस्य पू-
 र्वैवसत्कजीवे प्रणिनारवास्तव्ये स्वनामकथाते नरे, विपा०
 २ भु० ७ अ० ।

शागदार-नागदार-न० । ती० ६ कल्प । सिद्धायनानां प-
 क्षिमदिकस्ये नागावासभूते द्वारे, स्या० ४ टा० ३ ट० ।

शागधर-नागधर-पुं० । इक्षिधारकपुरुषे, औ० ।

शागपदिमा-नागप्रतिमा-औ० । नागदिव्यतप्रतिमायाश्च, "नेस्ति
 णं जिण्यपदिमाणं पुरसो दो दो नागपदिमाओ पण्णाकाओ"
 जी० ३ प्रति० ।

शागपरियावणिया-नागपरिज्ञा-औ० । नागा नागकुमारस्तेषां
 परिज्ञा यस्यां ग्रन्थपद्धते सा नागपरिज्ञा । कालिकभूमभेदे,
 तस्याश्वेयं चूर्णिकृता उपदेशिता भावना-" जादे तमज्जयणं
 समणं गिण्णोपे परिणहइ ताहे अकयसंकल्पस्स विचे नागकुमारा
 तत्थाया चैव तं समणं परियाणंति वदंति ममंसंति वहुमाणं च
 करोति सिगनाहितकज्जेसु य वरदा भवंति । " नं० । पा० ।

शागपव्वय-नागपर्वत-पुं० । जम्बूद्वीपे मन्दरस्य पश्चिमेन शीतो-
 दाया महादद्या उत्तरेण वक्कस्कारपर्वते, स्या० ५ टा० २ ट० ।
 " दो णागपव्वया । " स्या० ३ टा० ३ ट० । जं० ।

शागपुष्प-नागपुष्प-न० । नागकेदारकुसुमे, जं० ४ वक्क० ।

शागपुर-नागपुर-न० । हस्तिनापुरे राजधानीसङ्घे कुडजन-
 पदप्रधाननगरे, स्या० १० टा० ३ ट० ।

शागवल्ली-नागवल्ली-औ० । ताम्बूलश्रितायाश्च, आवा० १
 भु० ८ अ० १ ट० ।

शागभह-नागभह-पुं० । सू० १ भु० ४ अ० २ ट० । नागद्वी-
 पाधिपती देवे, सू० प्र० १६ पाहु० । चं० प्र० ।

शागपूय-नागपूय-न० । स्थविरादायरोहणाभिर्गतस्य उद्देहग-
 णस्य प्रथमे कुंडे, कल्प० ७ त्तण ।

शागपह-नागपह-पुं० । नागदेवताके उन्सवे, आवा० २ भु० १
 चू० १ अ० ३ ट० ।

शागपहाजह-नागपहाजह-पुं० । नागाऽऽख्यद्वीपाधिपती देवे,
 सू० प्र० १६ पाहु० । चं० प्र० ।

शागपहावर-नागपहावर-पुं० । नागसमुद्राधिपती देवे, सू०
 प्र० १६ पाहु० । चं० प्र० ।

शागपिच-नागपिच-पुं० । नार्यमहागिरिदिशिथाणामभ्यतमे, स्या०
 ३ टा० ४ ट० ।

शागर-नागर-पुं० । औ० । नगरवासिनि, कल्प० ३ त्तण ।
 आ० म० । प्रह० । देवरे, नागराङ्गे, जम्बरदेवे, वाच० ।

शागराई-नागराज-पुं० । नागकुमारे, " वेसधरनागराईणं "
 स० १९ सम० । स्या० । अष्ट० । अण०, सपे, देरावते, गजे
 च । वाच० ।

प्रागरिय-नागरिक-त्रि० । नगरधर्मव्यपुके, लृ० ३ पु० ७ अ० ।
प्रागवकल्प-नागवृक्ष-पुं० । स्वनामक्याते वृक्षप्रदे, " प्रागवकल्पे लृप्यमाणं । " व्या० ८ टा० । प्रज्ञा० । लृ० ।
प्रागलया-नागलता-स्त्री० । तिर्यक्शाब्दाप्रसराभावाद् लता-
 कल्पेषु इमविशेषेण, जं० १ ब० ॥ १०० । जी० । प्रज्ञा० । वक्ष्य
 तिर्यक् तथानिधा शब्दा प्रसाका वा म प्रवृत्ता सा लतेत्यभि-
 धीयते । १०० । जी० । श्री० । प्रज्ञा० ।
प्रागलयासमंभवग-नागलतामाहृदपक-पुं० । नागलतामयमरूप-
 के, जी० ३ प्रति० ।
प्रागल्लोकेत-नागल्लोकेत-पुं० । उरगपतौ, अह० २० अह० ।
प्रागवर-नागवर-पुं० । प्रधानगजे, जी० । जं० । गजवदे, तं० ।
 इतिनाधाने, म० ६ हा० ३३ उ० । नागसमुद्राधिपती देवे, लृ०
 प्र० १६ पाठ० । खं० प्र० ।
प्रागवसु-नागवसु-पुं० । प्रतिष्ठानपुरे नागभियाः पत्न्यौ नागव-
 सपतिरि, आ० क० । आ० ॥ आ० चू० ।
प्रागवाण-नागवाण-पुं० । दिव्याम्भदे, जी० ३ प्रति० ।
प्रागवीही-नागवीधी-स्त्री० । हयकीर्त्या, पेरारणपदे, " अ-
 रणीस्वाश्राप्रेयं, नागाख्या बीधिकसरे मागं । " व्या० ६ टा० ।
प्रागसाहस्वी-नागसाहस्वी-स्त्री० । नागकुमारदेवसहजे, ल०
 ७२ सम० । नागल्लभार्थायां निर्वाहिकाया प्रातरि, आ०
 क० । आ० चू० । आ० प्र० ।
प्रागसिरी-नागश्री-स्त्री० । प्रतिष्ठाननगरवास्तव्यनागवसु-
 श्रेष्ठिभार्थायां, नागदत्तमातरि, हा० १ पु० १४ अ० ।
 चन्द्रानगरवास्तव्यसोमशिश्रस्य ज्ञार्थायां, यथा धर्मरुचये वि-
 धयुक्तानं दत्तं पञ्चाद् भवेत्तु ज्ञान्वा श्रीपदाज्जम् लक्ष्यम् । आ०
 क० । आ० चू० ।
प्रागसुदाह-नागसुदाह-पुं० । सुदाहनामके नागकुमारे, ल व
 पूर्वभवे सिंहविभ्रुजेन विदारितो नागकुमारतवोपपन्नो वीरजि-
 नाधिपुष्टतो नावं बालितुमारम्भः । आ० क० ।
प्रागसुदृप्त-नागसुदृप्त-न० । स्वनामक्याते सिध्याहृदपरिकल्पि-
 ते धुने, तच्छेदानीं मोपलज्यते । अणु० ।
प्रागसेण-नागसेन-पुं० । उत्तरबावालायां जाते स्वनामके गृ-
 हपती, ल व उत्तरबावालायां स्वामिन् क्रीरेण प्रतिष्ठाम्भ-
 तवान् पञ्च दिव्यानि जातानि । कल्प० ६ कृष्ण । आ०
 क० । आ० म० । आ० चू० ।
प्रागहृदिय [ष]-नागहृदित्त-पुं० । धर्मनिर्दिष्टकल्पनाधिपे, (लं०)
 बहुल वायव्यवंसे, जसवंसे अज्जनागहृदयीणं ।
 वागरणकरणभंगिय-कम्मप्ययीपदाहाणं ॥ ३५ ॥
 (बहुल इत्यादि) विनेयान् वाचयन्तीति वाचकाः, तेषां सं-
 दः कर्ममालिपुत्रपुत्रप्रवाहः, स चर्द्धेनां शुक्तिपुत्रपुत्रः, मा कदा-
 विद्विपतिव्युत्पन्नपुत्रो विच्छेदो भूयारिति वाच्यं । चर्द्धेता-
 मित्यथाऽऽद्युसार्था पञ्चमी । कर्धुसूतो वाचकवशः । इत्याह-पद्यो-
 र्धुसो सूलो यशसा संश इव परंप्रवाह इव यशो-
 वशः, जननापयथाःप्रधानपुत्रकथंयथावच्छेदप्रवाह । तथा
 ४८५

प्रापयथाप्रधानामापरसंसारसरित्पतिःकोतःपतितानां परम-
 मुमिजनेपधुनलिङ्गविडम्बकानाम् अलं सम्भानपरिवृक्ष्यते ।
 केषां संबन्धी वाचकवशः परिचर्द्धेतामित्यादि । आद्येनागह-
 स्तिनामाद्येनिर्दिष्टकल्पनाधिप्याणाम् । कर्धुसूतानामित्याह-व्याक-
 रणकरणज्ञीकर्मप्रकृतिप्रधानानां, तत्र व्याकरणयं स्वरुणवाद्य-
 व्याकरणं, माकृतशब्दव्याकरणं, प्रमन्व्याकरणयं च; कर्धुसूतं पिपद-
 विशुद्धादि । उक्तं च- "पिपदिसोऽथो ह स्मिन् ६, जगद्य १२ प-
 दिमा य १२ इदियतिरोहो ह । पथिलेहृण २४ शुक्तीशोऽ, प्रमिन्म-
 हा ४ वेव करणं तु ॥ १ ॥ मङ्गी मङ्गवहुलं भूतं, कर्मप्रकृतिः प्रती-
 ता । पतेषु प्रकृषणामाचकृत्य प्रधानानाम् । नं० । आ० चू० ।
प्रागिद-नागेन्द्र-पुं० । नागराजे नागकुमाराणामिन्दे, " अमु-
 रिद्वरिद्वारिणादि । " ल० । स्वनामक्याते सायुकुले, " नागे-
 न्द्रकृष्णगोविन्द-पञ्चोत्तमसूरकीसुमाः । ते विश्वकन्या न-
 न्यासु-रुच्यप्रमसूरयः ॥ ६ ॥ " व्या० । तदुत्पत्तिश्च महा दु-
 र्भिक्षान्ते पोतकारा चाभ्यावागमे जाते जिनदुः श्रावको नागे-
 न्द्रनामपुत्रसहितो बज्रसेनस्युरीणामन्तिके द्वाशां जग्राह, ततो
 नागेन्द्रशाखा प्रवृत्तेति भाति । कल्प० ८ कृष्ण ।
प्रागिल-नागिल-पुं० । कुमारनिन्दनः क्षीबोलसुवर्णकरस्य
 मित्रे भ्रमणोपासके, आ० म० । अ० २ खण्ड । गच्छविशेषाधिने-
 तु सायुक्तु, कल्प० ८ कृष्ण । यथा नागिला रजोहरणमूर्ध्नुमुक्तं
 कृत्वा कार्यान्तर्ग कुर्वन्ति । इय० १ उ० । धातुकाकारकपूर्वादिदे-
 हेषु नदिप्रामपतौ ललितान्द्रवेदेभ्याः स्वयंप्रजायाः पुंसभवजी-
 वनिर्नामिकायाः पितरि, आ० क० ।
प्रागो-नागो-स्त्री० । सार्वप्याम्, " प्रायामर्दं अ शागी, जि-
 यतिकवद्वचं चणाकुसला " प्रायाऽऽत्मिका नागी निष्कृतिकपट-
 वञ्जनाकुसला । आ० ५ अ० ।
प्रागद्वज-नाटकीय-न० । नाटकप्रतिबन्धपात्रे, हा० १ पु० १
 अ० । विण० ।
प्राहृष्णी-नाटकिनी-स्त्री० । मत्तक्याम्, वृ० २ व० । तत्प्रति-
 पादकं लुते व । व्या० ६ टा० । संथा० । जं० । अणु० । आ०
 म० । (प्राशिश्रिज्ञादिभिन्नं नाटकं ' नट्ट ' शब्देऽस्मिन्नेव भावे
 १७९८ गृह उच्यम् ।
प्रागद-नाटक-न० । अभिनयविशेषे, वृ० ।
 छाहं ह्यहं अगीयं, गीयजुयं नादपं तु छापवर्दं ।
 इहागीतं गीतविरहितं नाट्य भवति, यद्युपगीतयुक्तं तत्राटकं
 क्वातव्यम् । वृ० १ उ० ।
प्रादीय-नादीक-पुं० । नादीवधस्य फलानि ल नाडीकः वनस्प-
 तिविशेषे, प्र० २ शृ० ७ उ० ।
प्राण-ज्ञान-न० । ज्ञातिज्ञानम्, भावेऽनट्टप्रत्ययः । अथवा ज्ञा-
 यते वस्तु परिक्रुष्यतेऽनेनेति ज्ञानम्, करणेऽनट्ट । नं० । पा० ।
 अणु० । नि० चू० । पं० सं० । सम्म० । कर्म० । " हो जाण-
 सुणी ॥ ८ । ४ । इति ज्ञानानेऽणुमुपाऽन्देशस्य बाहुलक-
 त्वात्क मुगाऽऽदेशः । प्रा० ४ पाठ । " स्मर्द्धाणः " ॥ ८ । २ । ४४२
 इति ज्ञानागस्य भादेशः । प्रा० २ पाठ उच्य० । विमशोऽपूर्वेके वां-
 धे, उच्य० १ अ० । संविज्ञानमवगतमो भावोऽप्रियाण इत्यनयो-
 म्पत्य । आ० म० १ अ० १ खण्ड । वृ० । यथास्थ-
 म्पत्य । आ० म० १ अ० १ खण्ड । वृ० । यथास्थ-

नपदार्थपरिच्छेदने आवा० १, सु० ३ अ० १ उ० १। अष्ट०
स्था० । इत्यपथांवाविषये बोधे, स्था० ३ प्रा० २ उ० । विशेषा-
वबोधे, स्त्री० । अष्ट० । स्वप्परपरिच्छेदिनि जीवस्य परिणामे
ज्ञानाऽऽवरणाविगमस्यत्वे तत्साधेपरिच्छेदे, प्राचा० १ सु० १ अ० ६
उ० । अष्ट० । स्था० । प्रौ० । स्वप्नप्रधानायां बुद्धिबुद्धौ, प्रा० २ श्रा० ।

(१) यथाविधि कस्य विशेष एव वस्तु, स एव पृथगे वेन
तज्ज्ञानमभिधीयते । " विसर्ज्ये माण । " सम्म० २
काण्ड । ज्ञातिज्ञानमिति भावसाधनां, संविदित्यर्थः ।
ज्ञायते वाऽनेनास्माद्धेति ज्ञानं, तदावरणस्य कृपः, कृ-
योपशमो वा । ज्ञायते वाऽस्मिन्निति ज्ञानमात्मा, तदावरणकृ-
पस्योपशमपरिणाममुक्तो, जानामीति वा ज्ञानम् । स्था० ५
प्रा० ३ उ० । " एते ज्ञाने । " नं० । प्रा० न० । ज्ञायन्ते परिच्छिद्यन्ते
अर्थां अनेनागमिन् अस्माद्धेति ज्ञानं ज्ञानवशानाऽऽवरणयोः कृपः,
कृयोपशमो वा, ज्ञातिवो ज्ञानमावरणकृपयाऽऽर्थाविन्देत् आत्म-
पर्योवाविशेषः । सामान्यविशेषाऽऽत्मके वस्तुनि विशेषांशमग्रणप्र-
थेः सामान्यश्राद्धकस्य ज्ञानपञ्चकज्ञानव्यवशब्दस्य कृत्यरूपः,
तन्नाकेनमप्यवबोधसामान्यात्, एकमुपयोगोपेक्षया वा । तथाहि-
लक्षितयोः बहुना बोधाविशेषाणामेकदा संनवेऽप्युपयोगत एक
एव संनवत्येकोपयोगत्वाद् जीवनामिति । स्था० १ उ० । तत्त० ।

(२) ज्ञानानि-
एषां पंचविहं पञ्चसं । तं जहा-आजिणिषोद्दिपिणाणं,
सुवणाणं, ओदिणाणं, मणपज्जवणाणं, केवल्लणाणं ।

(शास्त्रं पंचविहं पञ्चसमिष्यादि) ज्ञानिज्ञानं, ज्ञावेऽनृत्प्रत्ययः ।
अथवा-ज्ञायते वस्तु परिच्छिद्यतेऽनेनेति ज्ञानं, करणेऽनृत् ।
शेषास्तु व्युत्पत्तयो मन्वप्रतीनां समेहोदुत्थात्प्रादिरव्यन्ते ।
पञ्चाति संख्यावाचकः, विधानं विधा, अस्मान्मादात्, " ॥ ३ । ३ ।
११० ॥ इत्यङ्प्रत्ययः । पञ्च विधाः प्रकारा एवस्य तत्पञ्चविधं
पञ्चप्रकारं, प्रकृतं प्रकृतिं, तीर्थकरुणारुधैरिति सामर्थ्यादवसी-
यते, अन्वस्य स्वयं प्रकृपकत्वेन प्रकृपासांज्ञवात् । नं० । ज्ञानं
तीर्थकररूपं सकलकाङ्क्षाविलम्बिसमस्तवस्तुतोमसाक्षात्का-
रि केवलप्रकृत्या पञ्चविधमेव प्राप्तं, गणधैरैरिति तीर्थकररुपदि-
श्यमान निजप्रकृत्या पञ्चविधमेव प्राप्तं, न तु वक्ष्यमाणोभ्या
द्विभेदेभ्येति । अथवा-प्राक्षात्तीर्थकरादसं प्राक्षात्, गणधैरैरिति
गम्यते । अथवा-प्राक्षेगणधैरैरात् तीर्थकररुपद्वयमुभयोरिति गणधे-
त्युदाहरणोपदेशमात्रं आभिनिबोधिकज्ञानं, अतज्ञानमवधिज्ञानं,
मनःपर्यायज्ञानं, केवलज्ञानं च । नं० । ज्ञा० । १ । कर्म० । सुव० ।
ध० २० । विशेष० । प्रा० ३ । ज्ञानु० । प्रव० । दर्श० । अणु० ।

(३) ज्ञाननेदकारणाणि-
ननु सकलमयीद् ज्ञानं ज्ञान्येकस्वभावं, ततो ज्ञान्ये-
कस्वभावव्यतिशेषं किञ्चन एव आभिनिबोधिकाऽऽदिभेदः ? ।
ज्ञेयमर्द्धत ज्ञानं चेत् । तथाहि-वातमानिकं वस्तुभिर्मानि-
बोधिकस्य ज्ञानस्य ज्ञेयं, त्रिकालसाधारणः समानः परि-
णामो ध्वनिगोचरः भ्रुतज्ञानस्य, रूपरूपवाण अवधिज्ञान-
स्य, मनेन्द्रियाणि मनःपर्यायज्ञानस्य, सप्तसत्पर्यायान्वितं
सर्वं वस्तु केवलज्ञानस्य । तदेतदसमीचीनम् । एवं सति
केवलज्ञानस्य भेदभावद्वयप्रसक्तः । तथाहि-ज्ञेयनेदाद् ज्ञान-
स्य ज्ञेदः । यानि च ज्ञेयानि प्रत्येकमभिनिबोधिकाऽऽदिज्ञाना-
नामिच्छन्ते तानि सर्वोपार्थापि केवलज्ञानेऽपि सिध्यन्ते, अन्वया
केवलज्ञानेन तेषामग्रहणमसङ्गादविषयत्वात्, तथा च सति

केवलज्ञानेऽप्यसंबन्धव्यवसङ्गः, आभिनिबोधिकाऽऽदिज्ञानव-
स्तुप्रविषयज्ञानस्य तेनाग्रहणात् । न चैतद्विद्यमिति । अयो-
क्यत-प्रतिपत्तिप्रकरणेनैतः आभिनिबोधिकाऽऽदिज्ञानभेदः ? । त-
थाहि-न यादृशी प्रतिपत्तिरभिनिबोधिकस्य ज्ञानस्य तथादृशी
भ्रुतज्ञानस्य, कल्पन्यादादृशी । एवमथवादिज्ञानानामपि प्र-
तिपत्तयं, ततो अन्वयेन प्रतिपत्तिनेदतो ज्ञानभेदः । तद्-
प्ययुक्तम् । एवं सत्येकस्मिन् अपि ज्ञानेऽनेकभेदप्रसक्तः । तथा
हि-तत्तद्देशकानुपवस्वकभेदेन विषयव्यवसायैकैकं ज्ञानं
प्रतिपत्तिप्रकारानन्वयं प्रतिपद्यते, तन्नैवोपि पक्षः श्रव्यत् । स्वा-
देनत्, असंवाधारकं कर्म, तत्त्वानिकप्रकारं, ततस्तद्देशानुवाच्यै
ज्ञानमप्येकानं प्रतिपद्यते, ज्ञानावारकं च कर्म पञ्चाद्या, प्रजा-
पनाऽऽदी तथाऽभिधानात् । ततो ज्ञानमपि पञ्चाद्या प्रकृत्येन,
तदेतदनीव युक्तसंज्ञकम् । यत आचार्योपेक्षमावारकमत्र आ-
चार्यनेदादेव तद्भेदः, आचार्यं च क्रियापरिपत्तया सकलम-
प्येककृत्यं, ततः कथमावारकस्य पञ्चकृत्यं, येन तद्देशाद् ज्ञान-
नस्यापि पञ्चविधो भेद उच्यते ? । अथ स्वभावतः पंचमुपयोगम-
हनुते, न खलु किमिदं दहनो दहनं, नाकाशमिति कोऽपि पंच-
मुपयोगमाकर्तति । प्रहो महती महोपस्य भवतः शेषुषाः । ननु यदि
स्वभावतः पंचाभिनिबोधिकाऽऽदिकं ज्ञानस्य भेदः, तस्य अगवतः
संबन्धवहानिप्रसङ्गः । तथाहि-ज्ञानमात्मनो धर्मः, नस्य चा-
भिनिबोधाऽऽदिको भेदः स्वभावत एव व्यवस्थितः, ततः क्री-
याऽऽवरणस्यापि तद्भावप्रसङ्गः । सति च तद्भावेऽस्मादाशयेव
अगवतोऽप्यसंबन्धव्यवसङ्गः, केवलज्ञानावतः समस्तवस्तुप-
रिच्छेदाद् नासंबन्धव्यवसिति चेत्, ननु यदा केवलोपयोग-
संनवः, तदा अस्तु अगवतः संबन्धवः, यथास्माभिनिबोधिका-
ऽऽदिज्ञानोपयोगसंनवः, तदा देशतः परिच्छेदसंनवस्य असाध्य-
स्वैव तस्यापि बन्नात्संबन्धव्यवसायपद्यते । न च वाच्यं तस्य ननु-
पयोग एव न भविष्यत्प्रामनः स्वभावान्नेन तस्यापि कमेणोप-
योगस्य निवारयितुमशक्यत्वात्, केवलज्ञानानन्तरं केवलदर्श-
नोपयोगवत्, ततः केवलज्ञानोपयोगकाले संबन्धवः, शेषज्ञानो-
पयोगकाले चासंबन्धव्यवसायपद्यते, तथा विरुद्धमतोऽनिर्दिशति ।

आह च-
" नभेगसदावत्, आजिणिषोद्दि किं करो नेत्रो ? ।
नेयविलेसात् चिय, न सत्रविलेसं जभो चिरंम् ॥ १ ॥
अह पदिचिचिलेसा, नेगमि अगोपययमावाको ।
आवरण्येनेत्रो वि दु, सतावमेयं चिणा न जवे ॥ २ ॥
तम्मि व सह सन्वेसि, कीणारणस्य पावई ज्ञावो ।
तदम्मसात् चियव, जुभिवरोडा स चाणिणो ॥ ३ ॥
अरहा वि अनव्वन्, आजिणिषोद्दिआरावको णियमा ।
केवलभावाउ चिय, सवन्नूतलु विदकमिणो ॥ ४ ॥
तस्मादिदंम्य युक्तियुक्तं पश्यामो- यजुणावघट्टात्तावत्त्वं
यावदुत्कप्रामपरमाविधिज्ञानं तावत्सकलमप्येकं, तथासकल-
संज्ञितम्, अशेषवस्तुविषयताज्ञावात् । अपरं च केवलज्ञानं, तच्च
सकलमभिनिबोधिमिति द्वौवेव भेदौ । उक्तं च- " तद्भा अथमाहा-
ओ, आरज्ज इदंमयं नाणं । जुत्तं उउमत्तयस्सा, सगलं
इपरं च केवलंणो ॥ १ ॥ "

अत्र प्रातिपेधोपेतं-तत्र यथावदुक्तं सकलमयीद् ज्ञानं
ज्ञान्येकस्वभावं, ततो ज्ञान्येकस्वभावव्यतिशेषे किं कृतं
एव आभिनिबोधिकाऽऽदिको भेद इति । तत्र ज्ञान्येकस्व-

प्रावता किं साम्नाभ्यतो भवताऽभ्युपगमन्वे, विशेषतो वा ? । तत्र न तावदाहः पक्षः कृतिमाचक्षते, सिधसाभ्यतया तस्य बाधकत्वाथेवाह । बौधकपतासकसाम्नाभ्येष्वया हि सकसमपि ज्ञानमन्त्राभिरैकमभ्युपगमन्त एव, ततः का नो हानिरिति ? अथ द्वितीयः पक्षः, तदनुकथय, अस्तिज्ज्ञत्वात् । न हि नाम-विशेषनोऽपि ज्ञानमेकमेवोपलभ्यते, प्रातप्राणि स्वसंवेदनप्रसङ्गेनार्कदर्शनात् । अथ यथुक्तार्थोपक्रमार्थभेदार्हानाद् ज्ञानभेदोऽहं तादुक्तार्थोपक्रमं प्रतिप्राणि देशकालप्रकृत्या शतसहस्रशो भिद्येन, ततः कथं पञ्चकपता ! नैव दोषः । परिरूपरनिमित्तभेदतः पञ्चघान्त्वव्य प्रतिपादनात् । तथाहि—सकसघाति-कृत्ये निमित्तं केवलज्ञानत्व, मनःपर्यायज्ञानस्य स्वामर्षीयघा-त्प्रत्यभ्युपेनस्य प्रमादभेदोनायककालकृतिव्य विधिषो विशुष्टा-श्ववसाव्यानुगतोऽप्रमादः, “ तं संजयस्व सव्य-प्यमाय-गहिवस्व विविहरिद्रिमतो । ” इतिवचनप्रामाण्यात् । आर्वाभिधानस्य पुनस्तथाविधानीन्द्रियकपिन्द्रियसाक्षाद्भवम-निवृत्त्यं कृत्योपशमविशेषः, अतस्तत्त्वज्ञानयोस्तु लक्षणभे-दाऽभेदकं तथाऽपि नदृश्यते ।

उक्तं च—

“ नरेगमहावचं, ओदेण विसेसमो पुण अस्सिं ।
 एगंनतस्सहाव-त्तण उ कह द्वाणवुद्धीभो ? ॥ १ ॥
 उ अविचलियसहावे, तस्स एगं न तस्सहावचं ।
 न य तं नहोव्वज्जा, उद्धोस्सिंवावपरिर्वसिंभमा ॥ २ ॥
 तग्गा परिश्रूयो, निमित्तनेयाभो स्रमयसिद्धाभो ।
 उवचत्तिसंगभो वि य, आग्निंघोहोहाइभो मेओ ॥ ३ ॥
 घाशकत्तमो निमित्तं, केवलगुणस्स वरिणेषा समप ।
 मणपतज्जवणाणस्स उ, तहाविधो मपयमा उत्ति ॥ ४ ॥
 ओहिं सोऽव्वस्स तहा, अग्निदिपुंत्तु पि जो कस्योव्वसमो ।
 मइसुयनायाणं पुण, लक्षणज्जेहादिओ भेओ ॥ ५ ॥ ”
 यदप्युक्तं ज्ञेयभेदकृत इत्यादि, तदप्यनभ्युपगमतिरस्कृतत्वाद् दुर्यास्तप्रसरत् । न इदं यच्च ज्ञेयभेदमात्रतो ज्ञानस्य भेद-मिच्छामः, एकैनाऽप्यवग्रहोऽऽविना बहुविधवस्तुग्रहणोपल-भमात् । अर्थापि च प्रत्ययादि- प्रतिपक्षिप्रकारभेदकृत इत्यादि, तदपि न नो बाधामाधानुसन्धय । यत्तस्मै प्रतिपक्षिप्रकाराः देश-कालाऽऽदिभेदेनाऽऽनन्त्यमपि प्रतिपद्यमाने न परिरूपरनिमित्त-भेदेन व्यवस्थापितान्नाग्निबोधकाऽऽदिह्ये अतिभेदा नाति-क्रामरित, तत्कथमेकस्मिन् एकभेदमात्रमसङ्गः । उक्तं च—“ न य पदिर्वाणविसिंसो, पगस्मि अणेगेमेवभाको सि । जं ते तहा विसिंत्त, न जाइनेप विबोहे ॥ १ ॥ ” यद्व्यवहार्हादावार्थो-क्तं आचरकमित्यादि, तदपि न नो मनोवाचार्थः । यतः-परिरूपरनिमित्तभेदमधिकृत्य व्यवस्थापितो ज्ञानस्य भेदः, नतस्तद्व्येकमात्रकारकमपि तथा विद्यमानं न युष्माहशुज-नमथकनोयनामास्कन्धति । एवमुक्ते जितो भूयः सावहृदं परः प्रसवन्ति-ननु परिरूपरनिमित्तभेदव्यवस्थापिता अ-प्यमी आग्निबोधिकाऽऽविना बहुविधवस्तुग्रहणोपलभ्य, यताऽ-नामन्वृताः ? किं वातः—उत्तरमयाऽपि दांचः । तथाहि—वद्या-त्मभूताः, ततः क्षीणाऽऽवच्छेदोऽपि तज्जावग्रहसङ्गः । तथा वासव-कृत्यं प्राशुक्नीत्या तस्याऽऽऽपद्यते । अथाऽऽनामन्वृताः, तर्हि न ते पारमार्थिकाः, ततः कथमावार्थको वासव आचरक-भेदः । तदपि न अत्रारम्भ, सव्यव्य वस्तुतत्पारिह्राम्नात् । इह हि

सकसघनपटलविनिमुंकारश्चरद्विगमनिरिच समन्ततः समस्त-वस्तुतो मयकारामेकस्वमावो जीव, तस्य च तथाभूतत्वमावः केवलज्ञानमिति व्यपदिश्यते । स च यद्यपि सर्वेषांतामा केवलज्ञानाऽऽवच्छेदेन आग्निवते, तथाऽपि तस्यानन्तसमी आगो निर्योद्घाटित एव, “ अक्षररस्सऽजंतो प्रागो निष्कृष्टा-दिभो, अहं पुणो सो वि आचरिऽत्ता तेष जीवा अर्द्धावच-त्तं पावेऽजा । ” इत्यादिबुद्धयमानवचनप्रामाण्यात् । ततस्त्वस्य के-वलज्ञानाऽऽवच्छेदोऽऽवृत्तस्य वनपटलाऽऽवृत्तादितस्येव सूयंस्य वो मन्वः प्रकाशः सोऽपान्तराहावहितकटकुब्जाऽऽघावरणं विवरभेद-शमभेदसंपादितं नामात्वं प्रजते । यथा घनपटलाऽऽवृत्तसूयंस्य मन्वःप्रकाशोऽपान्तराहावहितकटकुब्जाऽऽघावरणं विवरभेद-श-भेदतः, स च नामात्वं तत्कथोपशमानुपपत्तं तथा प्रतिपद्यमानं तत्कथोपशमानुसारेणाग्निबोधभेदमश्नुते । यथा—मतिज्ञानाऽऽ-घावरणकृत्योपशमजनितः स मन्वः प्रकाशो मतिज्ञानं, सुतज्ञा-नाऽऽवरणकृत्योपशमजनितः तज्ज्ञानमितिवादि, तत् प्राग्यस्वभाव-भूतज्ञानस्याऽऽग्निबोधिकाऽऽवृत्तः, ते च घनपटलोपद्वि-तपरिरूपरनिमित्तभेदतः पञ्चसंख्याः, ततस्तद्व्येकमात्रकारकमपि पञ्चोपपद्यमानं न विकल्पते । न वैश्वामनस्वनामभूतत्वे क्षीणाऽऽवृत्तव्यवस्थाऽपि तज्जावग्रहसङ्गः । यत एते मतिज्ञानाऽऽ-वरणाऽऽदि कृत्योपशमकथोपाधिसंपादितसत्ताकाः, यथा—सूय-स्य घनपटलाऽऽवृत्तस्य मन्वः प्रकाशभेदः कटकुब्जाऽऽवर-णाविवरभेदोपधिसंपादितः । ततः कथं ते तथाकथकथोपशमा-मावे भवितुमर्हन्ति, न चतु सकलघनपटलकटकुब्जाऽऽघावर-णापगमे सूयंस्य ते तथाकथा मन्वःप्रकाशभेदा मवन्ति । उक्तं च—“ कदाचिद्यनयकिरणा, गेहंतरियस्स अह विद्येस्स । ते कदमेह्रावगमे, न हौंति अह तह समाई पि ” ॥ १ ॥ ततो वा-या जन्माऽऽदृत्यो जावो जीवस्य सानभूता अपि कर्मोपाधि-संपादितसत्ताकात्तावदन्वते न क्षान्ति, तद्वाग्निबोधिकाऽऽ-योऽपि जेत्वा ज्ञानस्याऽऽमभूता अपि मतिज्ञानाऽऽवरणाऽऽदि-कर्मकृत्योपशमसांपेक्षत्वाद् तदजावे केवलज्ञानो न भवन्ति, त-तो नासर्वज्ञत्वदोषः । उक्तं च—“ अग्निह व्रममप्यथग्मा, अग्ना-हेया न हौंति सिद्धाणं । इय केवलौगमाग्निधि-बोहियविससि-को दोस्तो ॥ १ ॥ १ ॥ ” इति । नं० । आ० मं० । आच० । संघा० । कर्म० । स्रम० । इया० ।

(४) तदेवं ज्ञानपञ्चकस्याऽऽग्निबोधनार्थं कथिते आह कश्चित्-नवादी मतिधृतीपन्यासः किमर्थः?, इति । अत्राऽऽचार्ये आह-जे सामि-काल-कारण-विसय-परामल्लच्छोर्हि तुहार्हि । तज्जावे सत्साधि य, तथाऽपि महसुयाई ॥२॥

तेन कारणेनाऽऽदी मतिधृते निर्दिष्टं । वेन किम ? इत्याह—(जं सा-मीत्यादि) इति संदहः । मानस्योऽऽग्निबोधोविकल्पसमानावो ब्रह्म-व्यः आग्निबोधोधिकं ह्यौपनिषत्कारादिप्रतिप्रधानत्वाद् मतिरित्य-प्युच्यते । यद् व्यवसाद कारणात् सामिकाकारणविषयपरोक्तवै-स्तुत्वे समानस्वरूपे मतिभूते, तेनाऽऽदी निर्दिष्टं इत्यर्थः । तत्र स्वामी तावदमोकेक एव, “ जय मदानां तस्य सुधामानं ” इत्याद्यागमवचनमिति । काहोऽपि द्विधा—मनाजीवापेक्षया, एकजीवापेक्षया च । स वायं द्विविधोऽऽनयोस्तुस्य एव ना-मनाजीवापेक्षया ह्योपदि सर्वकालमनुच्छेदाद्, एकजीवापेक्षया तुऽप्योपदि निरन्तरसात्तिरेकसात्तरोपपद्यत्वादिस्मिन्कल्पना-वैभाषिणास्वमन्वत्वमिति । कारणमपिन्द्रियमनोव्येकज्ञानं, स्वा-

वरुणयोपशमस्वरूपं च द्वयोरपि समानम् । उभयस्यापि सधेन्द्रव्याऽऽदिविषयत्वाद् विषयतुल्यात् । परनिमित्तत्वात् परोक्तत्वसमता । ननु पद्येभ्योऽपि परस्परं तुल्यता, तदोक्तं द्वयोरनुपपत्तोऽस्तु, आदावेष तु तदनुपपत्ताः कथय, इत्याह— (तन्मात्रे इत्यादि) तन्मात्रे मतिभूतज्ञानसंज्ञा एव शेषाद्येव-व्यवहारीणि ज्ञानान्वाच्यन्ते, नाऽन्याथान् इति कश्चिद्वै प्राथी भूतपूर्वः, अस्ति, अभिष्यति वा, यो मति-भूतज्ञाने अवा-साद्य प्रथममेवाऽवध्यादीनि शेषज्ञानानि प्राप्तवान्, प्राप्नोति, प्राप्स्यति चेति भावः । ततस्तत्वादी शेषज्ञानावाप्तिरहाऽऽदी मतिभूतोपपत्ताः । इति गाथाऽर्थः ॥ ८५ ॥

अथ तु लक्षादी मति-भूतोपादानं, केवलं पूर्वं मतिः, परचाणु भूयोमित्यत्र किं कारणं, यावता विषयोऽपि कस्मात् भवति, इत्याह—

मद्भुक्तं ज्ञेयं सुखं, तेरादिपद् मद् विसिद्धो वा ।
मद्भेदो ज्ञेयं सुखं, तो मद्भस्येतेतं जगिष्यं ॥ ८६ ॥

मतिः पूर्वं प्रथममस्येति मतिपूर्वं, येन कारणेन भूतज्ञानं, तेन सुखस्याऽऽदौ मतिः तीयेकर-गणधैरुकेति शेषः । न ह्यवच्छेदाऽऽदिकेपे मतिज्ञाने पूर्वमवबुधे क्वापि भूतप्रसृष्टिरस्तीति भावः । (विसिद्धो वा, मद्भेदो ज्ञेयं सुखं) यदि वा इन्द्रिय-ध्यानिन्द्रियनिमित्तद्वारेणोपजायमानं सर्वं मतिज्ञानमेव, केवलं परोपदेशादागमवचनत्वात् भवन् विशिष्टः कश्चिन्मतिभेद एव भूतः, नाप्यह । ततो मूलभूतत्वा मतेरादौ विध्यासः, तन्नेदृश्यं तु भूतज्ञानं तत्समनन्तरं मथितमित्यदोषः ॥ मद्भुक्तं ज्ञेयं सु-खं ॥ इत्यादिकश्चाथः पुरतः प्रपञ्चेन मथियते । इति गाथा-र्थः ॥ ८६ ॥

अथ मतिभूतानन्तरमवच्छेदत्समनन्तरं च मनःपर्यायज्ञान-व्योपपत्ताद्ये कारणमाह—

काष्ठविज्जयसाधि-चलाप्रसाहम्भ्रओऽवही तपो ।
गायसमिधो ऽवम-त्यविसयभावादिसाम्यम् ॥ ८७ ॥

ततो मतिभूतान्मानन्तरमवच्छेदार्थनिर्दिष्टः । कुतः ? इत्याह— काष्ठविषयत्वस्वामित्वज्ञानसाधर्म्यात् । तत्र गानाजीवापेक्ष-त्वा, एकजीवापेक्षया च मतिभूतान्मां सहाद्येः समानस्थिति-काष्ठत्वात् काष्ठसाधर्म्यं । यथा च मिश्रान्वाद्ये मति-भूतज्ञाने अज्ञानरूपं विषयं प्रतिपद्यते, तथाऽवच्छिद्ये, इति विषयसाधर्म्यं । य एव च मति-भूतयोः स्वामी, स पञ्चम-धेरपीति स्वामिसाधर्म्यं । ज्ञानोऽपि कदाचित्कस्यचिद्-मीधं ज्ञापयामि ज्ञानानां युगपदेव अवतीति ज्ञानसाधर्म्यं । (मायसमिधो इत्यादि) इतोऽवच्छेदनन्तरं मनोविषयत्वान्मम-त्वमि अत्र प्राक्तं मनःपर्यायज्ञानं युक्तम् । कुतः ? इत्याह— लुप्त-विषयभावाऽऽदिसामान्यात्; मदीं शब्दत्वं प्रत्यक्षत्वाऽऽदिसामान्यं युक्तं, समानस्य भावः सामान्यं, साम्यं, तस्मादित्यर्थः । तत्र यथाऽवच्छिदानं उच्छाद्यस्यैव भवति, तथा मनःपर्यायज्ञानमपीति लुप्तस्यसाधर्म्यं । उभयोरपि पुद्गलमात्रविषयत्वाद् विषयसा-म्यम्, द्वयोरपि ज्ञायोपशमिकभाववृत्तिसाद्व्यावृत्तिसाम्यम्, द्वित्वस्यपि साक्षादर्थित्वाद् प्रत्यक्षत्वसाम्यम् । एवमन्याऽपि प्रत्यासत्तिरभ्युद्योति गाथाऽर्थः ॥ ८७ ॥

अथ केवलज्ञानस्य सर्वोपरि निर्देशे कारणमाह—
अत्रं केवलज्ञानं-जदसामिधावसायद्वान्नामो ।

इत्यं च मद्भुक्त्या, परोक्तमित्यत्र च पक्षत्वं ॥ ८८ ॥
अन्ते सर्वज्ञानानुपरि केवलज्ञानमभिहितम् । कुतः ? इत्याह— भावप्रधानत्वात्विशेषस्य उच्यतेत्यात्, सर्वोक्तमिह केवलज्ञान-म्, अतीतानागतवर्तमाननिःशेषस्यैवऽव्यभिचास्त्यादिति । यथा च मनःपर्यायज्ञानस्य यतिरेव स्वामी, तथा केवलज्ञानस्या-पि, ततो यतिस्वामित्वस्यान्याद् मनःपर्यायज्ञानाऽनन्तरं केवल-ज्ञानमभिहितम् । तथा समस्ताऽऽपरज्ञानानामवसानं एवाऽऽव्य-क्षाभावेऽवसान एव निर्देश इति । तदेवमुपपत्तासकमे समर्थिते सत्याह कश्चित्-मन्वेतानि पञ्च ज्ञानानि किं परोक्तत्वकाधि, आहोविषय प्रत्यक्षानि ? इति । अत्राऽऽह— (इत्यं चेत्यादि) एतेषु पञ्चसु ज्ञानेषु मतेः मतिभूते परोक्षे, इतरत्त्वव्यादिज्ञान-स्यै प्रत्यक्षमिति गाथाः ॥ ८८ ॥ विशे० ।

(५) तथा चाऽऽगम-

दुविद्ये गाणो पस्ये ॥ तं जहा-पक्षवेत्तेव, परोक्षे ज्ञेय ।
पक्षवत्खाणो दुविद्ये पस्ये ॥ तं जहा-केवलखाणो ज्ञेय, यो
केवलखाणो ज्ञेय ।

ज्ञानं विशेषविषयोः, अज्ञानं भुङ्क्ते, अज्ञानं वा व्याप्नोति ज्ञानेनार्थानित्यक्त आत्मानं, प्रतियजन्ते त इन्द्रियमनोनिरेपक्ष-ने-न तत्रत्यसमस्यव्यहितत्वेनांसात्कारकाण्यद्विर्तामि । आह च— “ अक्षो जीवो अन्ध-ज्वावद्यमभोग्यगुणशुभ्रो जेण । तं पद्-वद्दृष्ट नाथं, जं पक्षकं तस्मिं तिविदं ” ॥ १ ॥ इति । परेभ्योऽ-क्षापेक्षया पुद्गलसमस्येन च्छेदोऽन्यमनोच्योऽक्षय जीवस्य यत्परोक्षं निरक्षयशादिता । आह च— “ अक्षवत्स पे। मातृकया, जं इन्द्रियमपरापरातेन । तेहितो जं खाणं, परोक्षमिह नम-प्रामाणं वा ” ॥ १ ॥ इति । अथवा— परैरंक्षं संवचनं ज्ञप्यजनक-प्रावक्षज्ञानमस्येति परोक्षम् । इन्द्रियमनोऽवधानेनाऽऽमनोऽ-पेक्षयकर्मसाक्षात्कारित्यर्थः । इथा० २० १ ० । (३) प्रत्य-क्षज्ञानमेवाः “ पक्षकम् ” शब्दे बह्वचने प्रत्यक्षं द्विविधं— केव-लज्ञानं, नो केवलज्ञानं च । (केवलज्ञाननेदाः “ केवलखाणो ” शब्दे तुतीयमागे ६४९ वृष्टे गताः)

(६) केवलखाणो दुविद्ये पण्यते । आदिखाणो ज्ञेय, मण-पञ्चखाणे ज्ञेय ॥ इथा० ३० १ ० । आ० ५० । आ० ५० । संया० । कर्म० । सम्म० ।

(अर्वाविज्ञानभेदाः “ ओदि ” शब्दे तुतीयमागे १४० वृष्टे गतः)
(मनःपर्यायज्ञानभेदाः “ मणपञ्चखाणो ” शब्दे बह्वचने)

परोक्षखाणो दुविद्ये पण्यते । तं जहा-आदिनिधोवि-
खाणो ज्ञेय, सुखाणो ज्ञेय ।

(परोक्षज्ञानभेदाः “ परोक्षखाणो ” शब्दे बह्वचने)

(७) स्वाभ्यादिभेदाद् मतिभूतभेदः । साम्प्रतं “ जं सामि-
काष्ठ-कारय-विसय-परोक्षकत्वेति तुल्लाहं । (८५) ”
इति यदुक्तं प्राक्, तदनुपजीव्य परः प्राऽऽह—

सामिचादिसेसा-भावाओ मद्भुक्त्या नाम ।
लक्षणायेनादिक्यं, नायात् तपविसेसे वि ॥ ८६ ॥
परः प्राऽऽह-ननु पूर्वं मतिभूतयोः सामिकाऽऽदितिः तुष्यत्वम्-
भिदधानेनचिद्विः स्वहस्ताऽऽऽऽकर्मणमनुष्ठितम्, यत एव सति

स्वामिस्वाऽऽदिभिर्विशेषाज्ञानामतिभूतयोरेकैव प्राप्ता, न भेदः
 स्वात्; तथा च न ज्ञानपञ्चकालिकः, धर्मभेदे हि वस्तुनां
 भेदः स्यात्, तदभेदे तु घटतत्त्वकणयोर्विधाभेद एव धेयानि-
 ति भावः । अत्राऽऽचार्यः प्रत्युत्तरमाह— (लक्षणयोस्त्यादि) तेषां
 स्वामिस्वाऽऽदीनामधिषेयस्तद्विशेषस्तत्र सत्यपि मतिभूतयो-
 र्नामार्थं भिन्नत्वमस्ति । किञ्चनम् ।, इत्याह—लक्षणभेदाऽऽ-
 दिक्त्वम्, आहविशब्दाह् वक्ष्यमाणकार्यकारणज्ञायाऽऽदिपरिग्रहः।
 इदमुक्तं भवति—यद्यपि स्वामिकाज्ञाऽऽदिभिर्मतिभूतयोरेकत्वम्,
 तथाऽपि लक्षणकार्यकारणज्ञायाऽऽदिभिर्नामत्वमस्येव, घटा-
 ऽऽकाशाऽऽदीनामपि हि लक्ष्यप्रमेयस्वार्थक्रियाकारित्वाऽऽदिभिः
 साम्येऽपि लक्षणाऽऽदिभेदाह् एव । यद्दि पुनर्विभूतिर्भेद-
 ज्ञेदे सत्यपि कियद् धर्मसाम्यमात्रादेवार्थानामेकत्वं प्रयेते, तथा
 सर्वं विश्वमेकं स्यात्; किं हि नाम तद्वत्त्वमस्ति यत्त्व वस्तु-
 न्तरैः सह कैश्चिदर्थैर्न साम्यमस्ति ? । तस्मात्स्वाम्या-
 दिभिरुक्त्याहऽपि लक्षणाऽऽदिभिर्मति-भूतयोर्भेदः । इति गा-
 धार्थः ॥ ९६ ॥

तान्येव लक्षणाऽऽदीनि पुरतो विस्तराभिधेयार्थसंपि-
 एकैकगाथया वक्ष्यति-

लक्षणाभेया हेतु-फलज्ञानाभो भेदइदियाविज्ञाना ।
 बाणऽस्तरसूत्रपर-जेया ज्ञेयो मद्सुयाणं ॥९७॥

लक्षणभेदाद्विभक्तलक्षणत्वाद् मतिभूतयोर्भेदः । तथा-मति-
 ज्ञानं हेतुः, अतं तु तत्फलं तत्कार्यम्; इति हेतुफलज्ञानात् तयो-
 र्भेदः । तथा—(भेयं सि) विभागाशब्दाऽऽपि बोधयेत्, ततश्च
 भेदानां विभागो विशेषो भिन्नार्थं भेदविज्ञानम्, तस्मा-
 दपि मतिभूतयोर्भेदः, अथग्रहाऽऽदिभेदाद्याऽऽदिशब्दाभेदं हि
 मतिज्ञानं वक्ष्यते " अक्खर सएणी सम्मं " इत्यादिवक्ष्य-
 णमवचनात्कतुदेशाऽऽदिभेदं च अतुङ्गानमिति भेदविभागात्-
 कांभेद इति ज्ञायः । (इदियाविज्ञानं सि) तत्फलं आश्रयि-
 यमेव अतुङ्गानम्, योपेन्द्रविषयमपि मतिज्ञानम्, इत्येवं व-
 क्ष्यमाणानिन्द्रियविभागाच्च तयोर्भेदः । (बाणेस्त्यादि) व-
 द्दकह्वाङ्कारं च मूकं च वदकाऽऽदिप्रतिपकृतानामोत्राणि च व-
 द्दकात्तरकृतेतराणि, तैर्योऽसौ भेदः तस्मादपि मतिभूतयो-
 र्भेद इत्यर्थः । तथाहि—" अन्नं मग्गंति मंहे, वग्गानमा सुं-
 वारिस्सयं तु सुयं । (१५४) " इत्यादिना प्रथमे कारणत्वाद्
 वदकत्वद्वयं मतिज्ञानं, अन्वसत्तरं तु अतुङ्गानम्, कार्यत्वादि-
 त्वे वक्ष्यते । तत्र वदकः पत्तायाऽऽदिप्रथमः, अन्वं तु इतर-
 काप्येनेहोपायं तज्ज्ञानं द्वारिकोच्यते । ततश्चायमभिप्राया-
 यथा वदनाऽऽदिभिरुक्तो विशिष्टावस्थाऽऽप्यत्र सन् वदको द्वारि-
 कोच्यते, तथा परोपदेशाद्द्वयजनसंस्कृतं विशिष्टावस्थाप्राप्तं
 सद् मतिज्ञानं अतुङ्गानमिति, इत्येवं वदकेतरशब्दाद् मतिभूत-
 योर्भेदः । तथा—" अथे अणक्खरऽऽपक्खर-विसेसलो मसु-
 थाई मिदंति । अं महानाणमपक्खर-मक्खरमिदं च सुयमाथं " ॥
 १६२ ॥ इत्यादिप्रथमे वक्ष्यमाणत्वाद् द्वारेतरशब्दाद्योर्भेदः ।
 तथा—" सपरप्पयाणयो, भेयो मूरयराण काऽमिदंभो । अं तु
 सुयं म्हाण्यं, सपरप्पयाणं सुयं " ॥ ७१ ॥ इत्यादिप्राथम्य-
 मानवचनात्कृतेरभेदात्मतिभूतयोर्भेदः । इति भाषाशंकोपायः ।
 विस्तरार्थे तु आश्रयकारः स्वत एव वक्ष्यति । इयं च गाथा बहु-
 प्रदं

स्वादेभुं न हृदये, केवलं स्वचिदादयोऽपि हृदा, अतीव सोप-
 योगा च, इत्यस्माभिः किञ्चिद् भ्याकथयति ॥९७॥

तत्र " यथोक्तं निन्दः " इति ह्यथा लक्षणज्ञेदे तावदाह-
 जयभित्तिवृत्तज्ञेदपभिति-बोहो जं मुण्डं तं सुयं जणियं ।
 सद् मुण्डं अद् तन्नो, नाणं तो नाऽऽपभातो तं ॥९८॥
 यज्जानं कर्तुं, वस्तु कर्मनाऽऽपजमितिभूतप्यते अथगच्छति, त-
 ज्ञानमतिनिबोधः तद्विनिबोधिकं तन्मतिज्ञानमिति याव-
 द् । (अं मुण्डं इत्यादि) यद्यनुजीवः शृणोति तच्छ्रुतम्; इत्ये-
 वं सूचीकलक्षणभेदात्प्रतिभूतयोर्भेदः । तथा च सुत्रम्—" अह
 वि सामिच्छार्थं इविलेसो, तह वि पुणोऽऽथाऽऽप्यरिया या-
 णसं पएणवयंति । तं अहा-अजिबुज्जहं सि अजिणिबोहिं, सु-
 णोहं सि सुयं " इत्यादि । अत्राऽऽह प्रेयका-यदि नाम य-
 दात्मा शृणोति तद् अतुङ्गानमिति अतुङ्गानस्य लक्षणमुच्यते,
 हन्त ! तद्दि शब्दमेव शृणोति जीव इति सफलजगत्प्रतीतमेव ।
 ततः किं सुयं ?, इत्याह—(अहं अथो इत्यादि) यद्दि स एकः
 स शब्दो ज्ञानं अतुङ्गत्वम्, (तो सि) ततो नाऽऽपमनो जीवस्य
 भावः परिणामः तच्छ्रुतं प्राप्नोति, शब्दस्य अतुङ्गत्वेनेष्टत्वा-
 त्, तस्य च पौञ्जलिकत्वेन सूत्रत्वात्, आरामस्यसूत्रत्वाद्,
 सूत्रस्य चासूत्रपरिणामस्वार्थोत्पाद्, आरामः परिणामश्च अतुङ्ग-
 नमिष्यते तीर्थकाराऽऽदिभिः, इति कथं न विरोधाः ?, इति ज्ञायः ।
 इति गाधार्थः ॥ ९८ ॥

अत्राऽऽचार्यः प्रत्युत्तरयति—
 सुयकारणं जभो सो, सुयं च तत्कारयंति ति तो तम्मि ।
 कारद् सुभोवराणो, सुयं तु परमव्यभो जीवो ॥९९॥
 यतो यस्मात् कारणत्वात्, स शब्दो वक्ष्यन्नाऽभिधीयमानः श्रोत-
 रतस्य अतुङ्गानस्य कारणं निमित्तं जवति, अतं च वक्ष्यन्तु-
 गतुपयोर्गद्वयं व्याख्यातकरणऽऽदी तस्य वक्ष्यन्नाऽभिधीयमान-
 स्य शब्दस्य कारणं जायते, इत्यतः तस्मिन् अतुङ्गानस्य कार-
 णतुते कार्यभूते वा शब्दे अतुपचारः क्रियते । ततो न परमायत-
 नः शब्दः अतं, किं तु पचारत इत्यदोषः । परमायतनस्य किं अतु-
 नम् ?, इत्याह—(सुयं त्वित्यादि) परमायतनस्तु जीवः अतं, ज्ञान-
 ज्ञानिनोरनन्यभूतत्वात् । तथा च पूर्वमजिह्वितम्-श्रुतानि
 अतुमारथैतैः । तस्माच्चक्षुषत इति अतुभिति कर्मसाधनपक्षे
 द्रव्यभूतमेवाऽभिधीयते, श्रुतीतीति अतुमिति; कर्तुमाधनपक्षे तु
 भावभूतमनन्यस्य; इति न कार्त्विजनारमभावता अतुतानस्य । इति
 गाधार्थः ॥ ९९ ॥

(८) अथ प्रकारात्तरेयाऽपि मतिभूतयोर्लक्षणभेदमाह—
 इदियमथोनिमित्तं, जं विएणाणं सुयाणुसारेणं ।
 निययत्सुखिममथं, तं जावसुयं मई सेसं ॥ १०० ॥
 इन्द्रियाणि च स्वयंताऽऽदीनि, मनश्च, इन्द्रियमनसि, तानि
 निमित्तं यत्त्व तदिन्द्रियमनोनिमित्तम्, इन्द्रियमनोत्तारं यत्तन्ना-
 ममुपजायत इत्यर्थः । तत् किम् ? इत्याह—तज्जावसुयं अतुतानमि-
 त्यर्थः । इन्द्रियमनोनिमित्तं च मतिज्ञानमपि भवति, अतस्तद्-
 वयवच्छेदाद्येमाह—अनुत्तारोत्थेति अतं इति अतुनम् । अतुन-
 त्तुपे शब्द इत्यर्थः; तं च त्सेन्द्रियमनोत्तारं परोपदेशकः अतुनमाऽऽ-
 त्तकश्चेद् युज्जानं, तदनुत्तारैवेव यदुत्पद्यते तद् अतुतानं, नान्यत् ।
 इदमुक्तं भवति—सत्त्वेन काऽऽप्यनुत्तारं, अतुतानस्यसंबन्धं वा घटाऽऽदि-

शब्दमनुसृत्य वाच्यवाचकभावेन संबोध्य 'घटो घटः' इत्याद्यनर्जक्याकारमन्तःशब्दोद्भवाभिव्यक्तिव्याप्त्याऽऽदिनिमित्तं यद्भ्रान्तमुदेति तच्छ्रुतज्ञानमिति । तत्र कथं भूतम् ? इत्याह- 'निजकाण्यौकिसमर्थमिति' निजकः स्वस्तिम् प्रतिभासमानो योऽसौ घटाऽऽदिर्भूयः तस्योक्तिः परस्मै प्रतिपादने तत्र समर्थकृतं निजकाण्यौकिसमर्थम् । अयमिह भाषाये-शब्दोद्भूतसहितं विज्ञानमुत्पन्नं स्वप्रतिभासमानोपप्रतिपादकं शब्दं जनयति, तेन च परः प्रत्याख्यते, इत्थेयं निजकाण्यौकिसमर्थमिदं भवति, अभिलाषवस्तुष्वप्यभिति यावत् । स्वकार्यविशेष्यं चेतत्, शब्दानुसारेणोपपन्नज्ञानस्य निजकाण्यौकिसामर्थ्याऽऽप्यभिचारादिति । (अहोसंति) शेषमिदं विद्यमानो निमित्तज्ञानानुसारेण वदन्नप्रहाऽऽदिज्ञानं तस्मिन्निज्ञानमित्यर्थः । अत्राऽऽह कश्चित्तनुयुं यदि शब्दोद्भूतसहितं श्रुतज्ञानमित्येते, तेषु तं मतिज्ञानम्, तथा वक्ष्यमाणस्वरूपोऽवग्रह एव मतिज्ञानं स्यात्, न पुनरीहापायाऽऽद्यः, तेषां शब्दोद्भूतसहितत्वात्; मतिज्ञानभेदत्वेन चैते प्रसिद्धाः, तत् कथं श्रुतज्ञानलक्षणस्य नातिव्याप्तिदोषः ? कथं च न मतिज्ञानस्याव्याप्तिरसङ्गः ? अपरं च-अज्ञानप्रवृत्तिवशाऽऽदिदुःखं अक्षरं सन्नो सन्म, सार्धं चतुः सपञ्चस्य च । " इत्यादिषु च श्रुतभेदेषु मतिज्ञानभेदस्य कृपाणामवग्रहेऽऽदीनां सद्भावात् सर्वस्याऽपि तस्य मतिज्ञानत्वस्य प्रज्ञानं, मतिज्ञाननेदाभां चेहापायाऽऽदीनां सामिलापत्वेन श्रुतज्ञानव्यवहारेण प्रज्ञानसंकीर्णनादीष्वक्ष स्यात् । अत्रोच्यते-यत्सपञ्चकृतम्-अवग्रह एव मतिज्ञानं स्यात्, न त्वोहाऽऽद्यः, तेषां शब्दोद्भूतसहितत्वात् । तदनुक्तम् । यतो यथापि ईहाऽऽद्यः सामिलापाः, तथाऽपि न तेषां श्रुतकृता, श्रुतानुसारिण एव सामिलापानस्य श्रुतत्वात् । अथावग्रहाऽऽद्यः श्रुतनिष्ठता एव सिद्धान्ते प्रोक्ताः, युक्तितोऽपि चेहाऽऽदिषु शब्दान्नापाः संकेतकालाऽऽद्याकार्थिनशब्दानुसंख्यमन्तरेण न संयच्छन्ते, अतः कथं न तेषां श्रुतानुसारित्वम् ? तदनुक्तम् । पूर्वं श्रुतपरिकर्मितमन्तरेवैते स्मपुत्रापायत इति श्रुतिमिच्छन्ता उच्यन्ते, न पुनर्व्यवहारकाले श्रुतानुसारित्वमेतेष्वस्ति । वक्ष्यते च- "पुत्रं सुपत्तिकर्मण-मद्वसजं संपयं सुचाऽऽयं । तं सुयतिरसिषयं" इत्यादि । यद्यपि युक्तितोऽपि त्रयायुक्तम्, तदापि न स्मृतीचरम्, संकेतकालाऽऽद्याकार्थिनशब्दपरिकर्मितत्वात् अवग्रहकारकाले तदनुसंख्यमन्तरेणाऽपि विकल्पवग्रहपुत्रं कश्चिद्विषयचनप्रवृत्तिदशनात्, न हि पूर्वप्रवृत्तसंकेताः, अर्थात् श्रुतप्रत्याक्ष व्यवहारकाले प्रतिविकल्पवन्ते-एतच्छब्दाव्यवहारेण तु पूर्व मयाऽऽगतमित्येवंकथं कथं तद्व्याप्तिरसिद्धा प्रथमे पदि-स्थमिमांहतमित्येवं श्रुतप्रथं चाऽनुसंख्यो दृश्यते, अत्रास्यपञ्चवश्यात् । तदनुसंख्यमन्तरेणाऽप्यनवर्तनं विकल्पनाप्यप्रवृत्तेः । यत्र तु श्रुतानुसारित्वं तत्र श्रुतकृताऽऽदिभिरपि न निरपेक्षम् । तस्मात् श्रुतानुसारित्वाभावेन श्रुतभाषादीहापायधारणां सामस्येन मतिज्ञानस्यात्र मतिज्ञानसंज्ञकस्याव्याप्तिर्भावः, श्रुतकृतायाश्च श्रुतानुसारित्वेव साऽभिलाषकृतांशुपेयुं जावद् न श्रुतज्ञानलक्षणस्याऽतिव्याप्तिरनो दोषः । अपरं च-अज्ञानप्रवृत्तिवशाऽऽदिश्रुतभेदेषु "अनिपूर्वमेव श्रुतम्" इति वक्ष्यमाणवचनाप्रथमं शब्दाऽऽद्यवग्रहणकालेऽवग्रहाऽऽद्यः स्मपुत्रापायत, एते चाश्रुतानुसारीत्यात्मानंज्ञानम्, यस्तु तेवञ्जानप्रवृत्तिवस्तुभेदेषु श्रुतानुसारी ज्ञानविशेषः स श्रुत-

ज्ञानम् । तत्र-अज्ञानप्रवृत्तिवशाऽऽदिश्रुतभेदाभां सामस्येन मतिज्ञानत्वाभावात्, ईहाऽऽदिषु च मतिभेदेषु श्रुतानुसारीत्याजावनेन श्रुतज्ञानत्वाऽऽसंभवात् श्रुतप्रवृत्तकृतसंकीर्णतादोषोऽप्युपपद्यत इति सर्वे मुक्त्या । न चेह मतिश्रुतयोः परमाशुकरिणोर्विद्याऽऽद्य-मिक्तो ज्ञेयः समन्वेद्यणीयः, यतः प्रागैहिकोक्त-विधिः कश्चित्प्रतिशेष एव श्रुतं, परस्तादिति च शब्दोप-वत्कसदस्य मतिज्ञानं तज्जानितद्वारिकारकं श्रुतज्ञानम्, न च वदकपुत्रयोः परमाशुकरज्वरवदायतिक्तो भेदः, किं तु कारकयोजनावकृत एव, स चेहाऽपि विद्यते, मतेः कारणत्वेन, श्रुतस्य तु कार्यत्वेनाभिधास्यमानत्वात् । न च कार्यकारणवैरिकात्मिको ज्ञेयः; कनककुलाऽऽदिषु, मृत्पात्रकुकुमाऽऽदिषु च तथाऽऽदीनाम् । तस्मात्तदवग्रहापेक्षयाऽभिलाषान्तापर्यायः, ईहाऽऽद्यपेक्षया तु सामिलापायावत् सामिलापानमिशापं मतिज्ञानम्, अश्रुतानुसारि च; सन्नेककालप्रवृत्तस्य श्रुतप्रवृत्तसंवाच्यते वा शब्दस्य व्यवहारकाले श्रुतनुसंख्यम् । श्रुतज्ञानं तु सामिलापमेव, श्रुतानुसंख्यं च, सन्नेककालप्रवृत्तस्य श्रुतप्रवृत्तसंवाच्यते वा शब्दरूपस्य श्रुतस्य व्यवहारकालेऽवग्रहमनुसंख्योदिति स्थितमिति गाथायः ॥ १०० ॥

अथ श्रुतज्ञानलक्षणस्याऽऽव्याप्तिदोषमुद्गमयत्वाद् पर-जड सुयज्ञकत्रणमर्थं, तो न तेषमिदियाण संभवइ । दन्वमुयाण्भाविमि इव, जावमुपं मुचज्जःणो व्व ! ? ०१ ॥

यदि श्रुतज्ञानस्य प्रमत्तत्वात् सत्त्वमिच्छते- श्रुतानुसारि ज्ञानं यदि श्रुतमनुसृत्य प्रवृत्त इत्यर्थः, नदा तदेकैक्यापाणां न संनयति न घटने, शब्दानुसारीत्येवमेतेष्वसंभवात्; तदसंभवश्च मनःप्रवृत्तिसामस्यभावात् । इत्यने चाऽऽगम- "अभिधिया नियमं दुष्भाषा । त जहा-मत्रसंवाची य, सुयसंवाची य" इति वचनादेकैक्यापामपि श्रुतमात्रम्, इत्यव्यापकमेतेतद् ब्रह्मणम् । अथोपरमाह- (इवस्तुयेयादि) प्रवृत्तश्रुतं शब्दस्तस्याभावेऽप्येकैक्यापाणां भावश्रुतमनुसंख्यमन्यम्, स्मपयन्तरि च । इदमुक्तं भवति-यत्पथेकैक्यापाणां कारणवैक्यत्वाद् व्यञ्जने नास्ति, तथाऽपि स्वापाऽऽद्यवस्थायां साध्यादेरिवाशाब्दकारणम्, प्रसादकार्यं च श्रुताऽऽद्यवस्थायां पशममात्रकृतं जावञ्जने केवलदृष्टमनो मन्तरम्; न हि स्वापाऽऽद्यवस्थायां साध्यादिः शब्दं न श्रुतीनां, न विकल्पव्यवस्थाव्यवस्थास्य तस्य श्रुतज्ञानाभावे व्यवस्थाप्यते, किं तु स्वापाऽऽद्यवस्थास्यैकैक्यापाणां व्यक्तीजज्ञानवत्त्वं दृष्ट्वा यत्सि मर्दिश्व प्रागपि तस्य नदासीदिति व्यवहृत्यते, एवमेकैक्यापामपि सामप्रवैक्यत्वाद् यथापि उच्यश्रुतानुसंख्यः, तथाऽऽद्यावत्तद्व्यवहारजन्यपरिग्रहमवसेयम्, परमयोगिनिर्दृष्टत्वाद् वदस्यादेरिवाहारजन्यपरिग्रहमैश्रुतसंज्ञाऽऽदेस्तांश्चैक्यस्य दर्शनाच्चेति । आह- ननु सुसयतिज्ञान इत्यस्मैऽपि, तदनुसंख्यं नावमन्त्रायः तथाहि- श्रुतापयोः निरपिगतं श्राम्ता श्रुतीनां तु श्रुतं, यद्यते तदिति च- श्रुतामिच्छमनो-भेदे कया व्युत्पत्त्या सुसंवासाः श्रुतमनुसंख्यमन्ये ? तथाऽऽद्यपि क्तो न युक्तः, सुसंख्यं श्रुतेपयोःसंभवात् । द्वितीयोऽपि न संनयः, तत्र शब्दस्य वाच्यत्वात्, तस्यापि च स्मपनोऽसंभवाद्वादि । सत्यम् । किं तु श्रुतान्तरेण, अत्रादत्, अस्मिन्नेकैक्यापाणां श्रुतस्य, एवं च श्रुतज्ञानाऽऽद्यवग्रहणकाले वाच्यः संपत्तेः, स च सुसयने, एकैक्यापाणां चास्तौति न किञ्चिदपिहीयते । इति गाथायः ॥ १०१ ॥

अथ दृष्टान्तदार्ष्टान्तिकयोर्वैषम्याऽऽपादानैकेन्द्रियाणां
मुनसज्जायं विघटयत्प्रथम-

जावस्यं जासासो-यलद्विगो जुज्जए न इयरस्स ।

जासाऽभिद्वहस्स जयं, सोऊय जं इवेज्जाहि ।१०१॥

भावभुजं युज्यत इति संन्यतः । कस्य युज्यते ? इत्याह-
प्रापाभोजनविधिमतः-प्रापासन्धिमतः, अवशेन्द्रियविधिमत-
श्चेत्यर्थः । कथं जूतं यज्जावमुत्त ? इत्याह-भाषाऽजि-
मुजस्य शब्दमभिहितोः ' प्रथममेव अथे एतप्रतिपाद-
यामि ' इत्युपयोगं यज्जेवेत्, भूत्वा वा परोदीरितं भाषां
यज्जेवेत् ' एतदनेन प्रतिपादितमिति । ' इह च यथासं-
क्यमवगतस्यम्-भाषाविधिमतः प्रथमं भवेत्, अवशेन्द्रिय-
विधिमतस्तु द्वितीयं भवेदिति । (न इयरस्स ' चि) इतरस्य तु
भाषाभोजनविधिरहितस्य प्रापश्च न युज्यते । अयमजिप्रायः-
वयस्य सुप्तसाधोनापाभोजनविधिरस्ति, न युज्यते । अयमजिप्रायः
पराप्रतिपादनपरोदीरितशब्दप्रवृत्त्याऽऽदित्युक्तं प्रापशुक्तकार्यं इत्यपे, तदर्थानाच्च सुप्तावस्थायामपि तस्य सन्धिक्रयता तदाऽऽदि-
दिप्यनुमीयते, यस्य त्वकेन्द्रियस्य भाषाभोजनविधिरहितत्वेन
काचिदपि भावभूतकार्यं नोपलभ्यते, तस्य कथं तदस्तीति
प्रतीयेत ? इति माथाऽर्थः । १०२ ॥

अनोत्तरमाह-

जह सुहुं जाविदिय-नायं द्धिदिवावरोहे वि ।

तह दन्वमुपाभावे, जावस्यं पत्थिवाद्यं । १०३ ॥

इह केवलिनो (विहाय शेषसंसारिणीयानां सर्वेषामप्यतिस्तो-
कबहुवचनरचनानामऽऽद्वैतारतमप्राज्ञेन द्रव्येन्द्रियेष्वस्तस्यपि
स्रष्टाऽऽद्वैतपञ्चकाऽऽवरणकृत्योपशमः स्रष्टव्येन्द्रियेष्वस्तस्यपि
चनम् । ततश्च यथा येन प्रकारेण पृथिव्यादीनामैकेन्द्रियाणां
भोजनविधिरापरसन्नकृपाणां प्रत्येकं निद्वैतपुनरुत्पत्त्याणां ह-
येन्द्रियाणां तत्प्रतिबन्धककर्माऽऽवृत्तत्वादिशरीरेष्वभावेऽपि
सुप्तमवश्यं कस्युपयोगं कथं भोजनऽऽदि आवेन्द्रियज्ञानं भवति,
स्रष्टाऽऽवरणकृत्योपशमसंभूतापिपसी ज्ञानस्य किमर्थी-
त्यर्थः । तथा तेनैव प्रकारेण ह्यव्यक्तस्य द्रव्येन्द्रियस्थानीयस्था-
भावेऽपि भावभूतं प्रावेन्द्रियज्ञानकथं पृथिव्यादीनां भवतीति-
प्रतिपत्तमेवम् । इदमुक्तं भवति-पदेकेन्द्रियाणां ' वाच्योवाऽऽदि-
ह्येन्द्रियाभावेऽपि आवेन्द्रियज्ञानं किञ्चिद् द्रव्यं भवति, यन्नस्य-
त्वादिषु रूपद्वैतज्ञानेपलम्भात् । तथाहि-कस्यकोटोर्ध्वंमचुर-
पदमो कतभवात्सदाः कुसुमप्रद्व्याऽऽदिप्रसवो विरहकवृत्ताऽ-
दित्युपु पुनः कमनीयकामिनीकमलद्वयद्विधैरद्वैतद्वन्द्वुचबलतो-
चनकटास्रविज्ञेयात् कुसुमाऽऽद्यापि बाधकानुरिन्द्रियज्ञानस्य, च-
म्पकाऽऽद्यद्विषुषु तु विविधसुगन्धिगन्धवस्तुनामकृत्योभिश्चि-
मशरीरालसालिससकत्तत्प्रकटनं आगेन्द्रियज्ञानस्य, बहुला-
ऽऽदिप्रवृत्तयस्तु पुनः कामाऽतिशयपिपत्तरकवचरतकजासामिनी-
कप्रवृत्तस्य सुसुखासुसुपिभाषाकणीयगृह्याऽऽव्यवहारात् त-
दाविष्करं एतमेन्द्रियज्ञानस्य, कुचकाऽऽदिदिष्टापिष्कयो-
काऽऽदित्युपु च घनपीभोजतकदिनकुचकुम्भविष्णुभाष्यज्जा-
जितकुम्भानुकुम्भरत्नविष्णुविलसकवत्ककुम्भऽऽवरणस्युचितन-
व्यमामिनीसुज्जलाऽऽवृत्तदनुसक्तविष्णुविलसकवत्ककुम्भऽऽवरणस्युचितन-
व्यमामिनीसुज्जलाऽऽवृत्तदनुसक्तविष्णुविलसकवत्ककुम्भऽऽवरणस्युचितन-

वर्षाभेन्द्रियज्ञानस्य रूपं लिङ्गमभिधीयते । ततश्च यथैतेषु
ह्येन्द्रियास्तस्येभ्येतज्जावेन्द्रियज्ञानं ज्ञानं सक्तज्ञानमस्तिज-
स्ति, तथा ह्यव्यवृत्ताज्ञाने भावभूतमपि अभिष्यति । इत्यपे हि
अज्ञाऽऽद्याहारोपजीवनज्ञानज्ञानस्वादीनामाहारसंज्ञा, संकल्पित-
व्यव्यादीनां तु हस्तस्पर्शाऽऽदिमीमाऽऽवयवसंकोचनऽऽदि-
भ्यो ज्ञयसंज्ञा, विरहकतिलककम्पकेशराशोकाऽऽदीनां तु
मैलुनसंज्ञा इतिहेतुः, विष्णुविलसाऽऽदीनां तु विष्णोर्लक्षण-
चिह्नोपरि पादोचनऽऽदिभ्यः परिग्रहसंज्ञा । न चैताः संज्ञाः
भावभूतमन्तरेणोपपद्यन्ते । तस्मादज्ञानेन्द्रियपञ्चकाऽऽवरण-
कृत्योपशमाज्ञानेन्द्रियपञ्चकज्ञानवत्कवस्तुनाऽऽवरणकृत्योपशमस-
ज्जावात् ह्यव्यवृत्ताभावेऽपि यथा वाच्यं भावभूतमवश्यंके-
न्द्रियाणाम्, इत्यस्य विस्तरेण । तर्हि-“ जं विद्यायं सुयानु-
सारेणं ” (१००) इति श्रुतश्लाघसंज्ञं व्यामिचारे प्राप्तीति,
श्रुतानुसारित्वमन्तरेणाऽप्येकेन्द्रियाणां भावभूताभ्युपगमादिति
चेत् । नैवम्, अजिप्रायापरिज्ञानात्, शब्दोक्तसहादिति विधि-
मेव भावभूतमाश्रित्य तल्लक्षणमुक्तम्, यथेकेन्द्रियाणामौघम-
विशिष्टजावमुत्तमं तदाव्यवृत्तयोपशमसकृपम्, तच्छ्रुतानुसा-
रित्वमन्तरेणापि यदि भवति, तथापि न कश्चिद् व्यञ्जि-
तः । इति माथाऽर्थः । १०३ ॥

पुनरप्याह परः-

एवं सन्वपसंगो, न तदाव्यवृत्ताणामकलप्रोवसमा ।

महसुपनाणाऽऽवरण-वत्सोदसमग्रो महसुयादं । १०४ ॥

यदि प्रापाभोजनविधिरहितानामपि काष्ठकल्पानां पृथिव्या-
येकेन्द्रियाणां रूपं किमव्यवृत्तमप्यमानमपि केनापि वागा-
म्बरमात्रेण ज्ञानं व्यवस्थाप्यते, तर्हि सर्वेषामपि केवलज्ञा-
नपर्यन्तानां पञ्चानामपि ज्ञानानां प्रसङ्गः सज्जावस्तेषां प्राप्ते-
तीत्यर्थः । पञ्चानि ज्ञानानि पदेकेन्द्रियाणां सन्ति, इत्येतदपि
कस्माच्चोच्यते ? स्पष्टानुपलम्भस्य विशेष्याभावादिति प्रायः ।
अनोत्तरमाह-तदेतन्न । कुतः ? इत्याह-तदाव्यवृत्ताणामावधि-
मनःपर्यायकेवलज्ञानाऽऽवरणकर्मणामकृत्योपशमादिति, अज्ञान-
कोति स्वयमपि ह्यव्यवृत्तः । इदमुक्तं नचति-केवलज्ञानं तावद-
व्यवृत्तकर्मणः कृत्य एव जायते, अत्रविधिमनःपर्यायज्ञानं तु
तस्य ज्ञानोपशमे नवतः, एतथेकेन्द्रियाणां नास्ति, तकार्या-
दर्शनात्, आगमेऽनुक्तत्वाच्च, इति न सर्वज्ञानप्रसङ्गः । मति-
भुनेऽपि तर्हि मा भूतस्य, इति चेत् । इत्यत्राऽह-(मर्त्यादि) म-
तिभुतज्ञानाऽऽवरणकृत्योपशमस्येकेन्द्रियाणामवश्यं, तकार्य-
दर्शनात्, सिद्धान्तेऽभिहितत्वाच्च । ततश्च तद्व्यवृत्तमज्ञान-
ज्ञानमिति नवत एव तेषाम् । इति माथाऽर्थः । १०४ ॥

तदर्थं सप्रसङ्गः प्रदर्शितो लक्षणभेदाद् मतिभुनयोर्भेदः,

साम्यतं हेतुकलभावात् तस्युपदर्शयद्वाह-

महसुपुवं सुयपुञ्जं, न मे सुयपुञ्जिया विसेतोऽयं ।

पुञ्जं पूरुणासण-भावात्रो जं मे हस्ते तम् । १०५ ॥

“महसुपुवं सुयुञ्जं” इति शब्दनादान्ते मतिः पूर्वं यस्य तद्
मतिपूर्वं भुनमुक्तम्, न पुनर्मतिः श्रुतगुणिका, इत्यनयोर्वयं वि-
शेषः । यदि ह्येकमतिभूतयोर्भेदो, तदा एवमृतो नियमेन
पूर्वभाषणयो घटतस्त्वकथोरिति न क्याद्, अस्ति चाऽयम्, ततो
भेद इति भावः । किमिति पुनर्मतिपूर्वमेव भुनमुक्तम् ? इत्याह-
यद् यस्मात् कारणात् तस्य भुतस्य मतिः पूर्वं प्रथममेवोपच-

ते । कुतः ? इत्याह-पूर्णेत्यादि ' पू ' घातुः पाठनपूर्वणयो-
रेयोः पठ्यते, तस्य च पिपतीति पूर्वमिति निपात्यते । ततश्च
शतस्य पूर्याद पाठनात्क मतिरेक्यापूर्वमेव युज्यते, तस्मात्पूर्वमेव
कृतमुक्त्वा, पूर्वशब्दात्पूर्वमेव कारणपर्यायो
दृश्यते, कार्योद पूर्वमेव कारव्यस्य भावात्, "सम्यग्ज्ञान-
पूर्विका पुरुषार्थसिद्धिः" इत्यादौ तथादर्शनात् । ततश्च म-
तिपूर्वं भूतमिति कोऽर्थः ? , भूतज्ञानं कार्यम्, मतिस्तु तत्कार-
णम्, कार्यकारणयोश्च भूतिपदशब्दयोरेव कथञ्चिद् भेदः प्र-
कीर्तयते इति प्राच्यः । इति गाथाऽर्थः ॥ १०४ ॥

पूर्याऽऽदिचर्मामेव मतेनोच्यन्वाह-

पूरिज्जडं पाविज्जडं, दिज्जडं वा जं मरिपुं नाऽमइया ।

पासिज्जडं य मरिपुं, गहिर्यं इहारा पणस्तेजा ॥ १०५ ॥

अनुपेक्षाऽऽदिकात् अन्वयज्ञानं भूतपर्यायवर्द्धनेन मत्तैव भूतज्ञानं
वृत्तैते पोष्यते पुष्टिं नीयत इत्यर्थः, तथा मत्तैवाभ्यस्तः तत्
ज्ञाप्यते शुद्धते, तथा मत्तैव तद्व्यस्यै दृश्यते व्याक्यायते,
मात्रत्या म मतिमन्तरेणेत्यर्थः, प्राक्तनत्वात्सिद्धिर्निर्देशः । त-
था पुरीतं सवेतत्परावर्तनमित्तमद्वारेण मत्तैव पाठ्यते कि-
रीकियते, इतरथा मत्तमत्तैव तदु शुद्धीतमपि प्रणश्येदेवेत्यर्थः ।
भूतज्ञानस्यैव पूर्याऽऽदयोर्धा विशिष्टं भ्यूहचारणाऽऽदीनन्तरेण
कर्तुं न शक्यन्ते, अन्वयज्ञानं कथं मतिज्ञानमेव, इति सर्वथा
भूतस्य मतिरेव कारणम्, भूतं तु कार्यम्, कार्यकारणनाश-
कं प्रेदे सत्येवोपपद्यते, अमेदे परतत्सकृत्पर्यायिरेव तदनुप-
पत्तेः । तस्मात् कारणकार्यरूपत्वाद् मतिभूतयोर्भेदः । इति
गाथाऽर्थः ॥ १०६ ॥

अथ भूतस्य मतिपूर्वतां विवक्षयन्वाह-

शाखायाऽशाखायि य, सयकासाईं जम्भो मइमुयाईं ।

तो न मुयं मइमुयुवं, मइयाणो वा सुमुपनाणं ॥ १०७ ॥

इह मनिभूते वक्ष्यमाणयुक्त्या द्विविधे- सम्यग्दृष्टज्ञानसकृपे,
मिथ्यादृष्टेस्वज्ञानसकृपे । तत्र ज्ञाने च अज्ञाने चैते प्रत्येकं स-
मकालमेव भवतः, तत्तयोपशमनाभ्यापनेन युगपदेव निर्दे-
श्यात् । यतश्चेत ज्ञाने च अज्ञाने च मनिभूते पृथक् समकाले
भवतः, ततो न भूतं मतिपूर्वं युज्यते, न हि सममेवोत्पन्न-
योः सभ्येतरीगोचिवाणयोरेव पूर्वपक्षान्नाशः सङ्गच्छते । अ-
योस्त्येकोऽप्यसदाप्रहवशास्य न स्पृश्यते, इत्याह- (मरुतानो वा
इत्यादि) इदमुक्तं अचिन्तितज्ञाने समुपपत्ते तत्समकालं च
भूतत्वमस्मन्नुपपद्यमाने भूताऽज्ञानं जीवस्य प्रसज्यते, भूतज्ञा-
नाभूतापेदेभ्यां तद्विभूतेः, न च ज्ञानाऽज्ञानयोः समका-
लमवाचित्तरागमे कश्चिद्व्यपनुमन्यते, विरोधात्-ज्ञानस्य स-
म्यग्दृष्टिर्लभित्वात्, अज्ञानस्य तु मिथ्यादाहंभावितादिति
गाथायै ॥ १०७ ॥

अथ प्रतिविधानमाह-

इह लक्ष्मिपइमुयाईं, सयकासाईं न त्वज्जो गो तिं ।

मइमुयुवं मुयमिह पुणु, सु भोवज्जो गो मइपुपज्जो ॥ १०८ ॥

ननु यथाप्रतिबुद्धिमतिर्दं परस्व, अविमयापरिक्रानात् । त-
थाहि-द्विविधे मतिभूते तदाश्चरणकृपांकारणकल्पवित्तः, उप-
योगतश्च । तमेह लक्ष्मिथो ये मनिभूते ते एव समकालं
प्रभवतः, यस्यनयोत्पयोगः स युगपत् भवत्येव, किं तु
केचनज्ञानदग्ंनयोरेव तथास्वाभावात् क्रमेणैव प्रवर्तते ।

अथ तर्हि लक्ष्मिभूतकृत्य मतिपूर्वतां सुतस्योका प्रविष्यतीति
चेत् । नैवम्, इत्याह-मतिपूर्वं भूतम्, इह तु भूतोपयोग एव
मतिप्रभवोऽङ्गीक्रियते, न लक्ष्मिधारीति भावः । भूतोपयोगो हि
विशिष्टमन्तरेणऽऽकारं भूताऽनुसारि ज्ञानमभिधीयते, तत्काश्-
प्रदेहाऽऽदीनन्तरेणाऽऽकल्पितं न प्रवर्तते, अथवाहाऽऽदयस्य मति-
रेव, इति तत्पूर्वतां सुतस्य न विवक्षते । इति गाथायै ॥ १०८ ॥

तदेवं मतिपूर्वं भूतमिति समर्थयते, परस्तु मतेरपि
भूतपूर्वताऽऽप्याहनेनाऽविशेषमुपजायन्वाह-

सोऽण जा मरि जे, सा मुयपुव्व चि तेष न विसेसो ।

सा दव्वसुयपपज्जा, ज्ञावमुयाभो मइं नत्थि ॥ १०९ ॥

परस्माच्छब्दं भूत्वा तद्विषया (जे) भवतामपि या मतिर-
त्यद्यते सा भूतपूर्वं भूतकारणेव, शब्दस्य भूतत्वेन प्रागुक्तत्वा-
त्, तस्याह मतेः तत्प्रभवत्वेन भवतामपि सिद्धत्वात् । त-
त्त्व (न विसेसो चि) अन्वयोऽन्वयपूर्वभावितार्थां मतिभूत-
योर्न विशेष इत्यर्थः । तथा च सति " न मरि मुयपुव्विच चि "
यद्युक्तं प्राक्, तद्युक्तं प्राप्नोतीति भावः । अत्रोत्तरमाह-प-
रस्माच्छब्दमाकार्यं वा मतिरुपपत्ते, सा हन्त । इत्याह-
द्व्यभूतमात्रत्वाद् प्रव्यभूतप्रजना, न ज्ञावभूतकारणा, एतत् न
केनाऽपि चायते, किं त्वेतदेव वयं भूयो पद्युत-भावभूनाद्
मतिनास्ति, भावभूतपूर्विका मतिर्न जवनीत्यर्थः, द्व्यभूत-
प्रभवा तु भवतु, को दोषः ? इति गाथाऽर्थः ॥ १०९ ॥
ननु यावत्प्राक्पूर्वै मतिः किं सर्वथा न भवति ? इत्याह-
कज्जतया न उ कमसो, क्रमेण को वा मइं निवारेऽ ।

जं तत्यावत्त्याणं, मुयस्स सुचोवज्जोगाभो ॥ ११० ॥

यावत्प्राक्पूर्वै मतिः कार्यत्वेन नास्तीत्यन्वयवत्कथायाऽप्यवयवेन
संबन्धः (न उ कमसो चि) क्रमशस्तु मतिनास्तीत्येवं न,
किं तर्हि ? क्रमशः साऽस्ति, इत्येवम् सर्वोऽपि मतिस्त, अ-
न्यथा आमरणवधि भूतमात्रोपयोग्यप्रसङ्गात् । यदि क्रमशः
साऽस्ति, तर्हि क्रमेण भवत्यस्तस्या भवतः किं कुर्वति ? ,
इत्याह-(कमेवोत्यादि) वाशब्दः पाननायै, सा च कृतेव, क्रमेण
भवत्यर्थं मतिं को निवारयति ? , मया भूतोपयोगो ज्ञयते, न-
दुपरमे तु निजकारणकक्षापात् स्वैव प्रवृत्ता उपपत्ति मतिर-
वतिष्ठते, पुनस्तथैव भूतम्, तथैव च मतिः, इत्येवं क्रमशः प्र-
भवन्वा मतेर्नियेकता वयं न जवाम इत्यर्थः । किमिति ? , इ-
त्याह-यद् वस्मान् कारणात् तत्र तस्यां मती अवस्थानं स्थि-
तिर्भवाति, भूतोपयोगात् स्युतस्य ततः क्रमेण मतिं न निषेध-
यामः । इदमुक्तं प्रवर्ति-यथा सामान्यभूतन सुचयोन स्ववि-
शेषरूपाः कइणाऽमुकीपकाऽऽकरो जन्मस्ये, अतस्त तत्कार्योप-
पदेयं ज्ञमन्त एव, सुवयै त्वतज्जन्मत्वात् तत्कार्यतया न व्य-
हृद्वित्ये, तस्य कारणात्तरेणः सिद्धत्वात्, कश्चकमाऽऽदिशि-
धोपरमे तु सुवयौवस्थानं क्रमेण न निवारयते; एवं मत्थाऽपि
सामान्यभूतया स्वविशेषकभूतोपयोगो ज्ञयते, अतस्तत्कार्यं
स उच्यते, मतिस्तत्तज्जन्मत्वात्तत्कार्यतया न व्यपदिश्यते,
तस्या हेत्वन्तरात् सदा सिद्धत्वात्, स्वविशेषजन्तुभूतोपयो-
गोपरमे तु क्रमाऽऽप्यत मत्त्ववस्थानं न निवारयते, आमरणान्तं
केचनभूतोपयोगप्रसङ्गादिति गाथायै ॥ ११० ॥

तदेवं प्राक्पूर्वं मतिपूर्वं व्यवस्थाप्य मतास्तत्सुपर्यायवाह-
द्व्यभूतं मइमुयुवं, जास्तं न नाऽविचित्तिर्यं केऽ ।

जाबसुयस्ताञ्चो, पाद्द तेसि न य विसेतो ॥१११॥

(के व ति) मतिपूर्वे भुतमित्यथाऽऽगमवचने केविधेर्बन्धाच-
 कृते । किर इ, इत्याह-कल्पभूतं शब्दरूपं मतिपूर्वमेव, न प्राच-
 भुतम् । तत्र युक्तिमाह-(ज्ञासह अं नाभिविनिर्भं ति) यद्
 यस्मात् कारणाद्यविभित्तमेव भविष्यद्भङ्गं न कोऽपि भाषते
 न शब्दसुदीरघातं, यच्च विषयज्ञाहानं तद् किञ्च मतिरिति
 तेषामभिप्रायः, ततश्च मतिपूर्वे कल्पभूतं सिद्धं प्रवर्ति । एत-
 द्भिर्द्वै व्याख्याने दोषमाह-तेषामेवं व्याख्यातृणां प्राचभुतस्य
 सर्वभेदाभावः प्राप्नोति, यतो बह्व्युक्तं विषयोपयोगज्ञानं
 तैरेव मतित्वेन व्याख्यातव्यं, अन्यथा शब्दस्य मतिपूर्वकत्वा-
 प्रावादात्, भ्रौतुरपि शब्दं श्लेषा प्रथमं यद्ब्रह्माहऽऽदिविज्ञानं तच्छा-
 बन्मतिरेव, ऊर्ध्वमांषं च तस्या प्राचभुतं मान्युपगतव्ययं,
 मतिपूर्वं जाबभुतमित्यस्मत्प्रकृतं तद्व्ययसङ्गात् । यद्ब्रह्मणोऽ-
 भावमाणस्य चानुप्रेक्षाऽऽदिव्यन्तर्जेषाकृतिर्भ्रं विपरिचरते
 तज्ज्ञाबभुतं भविष्यतीति चेत् । तदयुक्तम्, यतस्तदपि यद्य-
 ब्रह्मऽऽद्यात्मकमतिपूर्वं तदा जाबभुतं वेदव्ययम्, अस्मत्प्रकृत्युप-
 गमप्रसारेण । अथ मतिपूर्वं तन्नेष्यते, तथाऽपि तस्मात्सि-
 द्धकत्वेन मतिरेव, शब्दविषयज्ञाहानवद्यः शब्दविषयज्ञाहानेऽपि
 हि शब्दविकल्पोऽस्ति, तस्मत्तरेण शब्दाभिधानागमनवादात् । न
 चाऽऽसौ जाबभुतत्वेऽहेतुः । तस्माद् अतरेनन्तरं सर्वत्र शब्दमा-
 नस्येवोपादानम्, न भावभुतस्य, अस्मत्प्रकृतौकरणप्रसङ्गात् ;
 विकल्पज्ञानानि च विषयज्ञाहानवन्मतित्वेनोक्तान्येव, इति सर्व-
 एव प्राचभुतजाबः प्रसज्जनि । भवतु स तर्हि, इति चेत् । इ-
 त्याह-(न य विसेतो ति) जाबभुतजाबे मतिभुतयोर्विधीयो
 भेदविभक्तवित्तव्यो न स्याद, स हि द्वयोरेवोपपद्यते । यथा
 च मतिरेवाऽस्ति, न भावभुतम्, तदा तस्याः केन सह भे-
 दविभक्ता युज्येत इ, इति भावः । इत्यभुतकपेय शब्देन सह
 मतेभेदविभक्ता भविष्यतीति चेत् । तदयुक्तम् । ज्ञानपञ्चकवि-
 चारस्य इहापिद्वन्द्वत्वात्, तदधिकारे च शब्देन सह भेदवि-
 चारणा अप्रस्तुतत्वात् । विन्ययतां वा ' मतिपूर्वं कल्पभुतम् '
 इत्येवं मतेः शब्देनापि सह विशेषः, किं तु सोऽपि न घटते ।
 इति माथाऽर्थः ॥ १११ ॥

कृतो न घटते?, इत्याह-

द्वन्द्वसुं युष्माभो, सा वि तन्नो जयविसेमन्नो तम्हा ।
 भावसुयं मद्गुण्यं, दन्वसुयं लक्ष्णं तस्म ॥ ११२ ॥

वविति यस्मात् कारणाद्य विषयभूतं शब्दं युजे-
 मतेः सक्ताशाब्दं जवतीति भवजिः प्रतिपाद्यते, तथा हन्त !
 साऽपि कुञ्जिस्ततः शब्दाद् भ्रौतुभेदावधेयं । ततश्च " मद्-
 गुण्यं सुयसुं, न मर्हं सुयसुंविधा विस्सोऽभं । " (१०५) इति
 मतिभुतयोर्भेदप्रतिपादनार्थं योऽसौ विशेषोऽत्र प्रतिपादावस्तुं
 प्रस्तुतः, स द्वयोरेव्यन्द्येऽयं पुत्रेजावित्यायाः समानत्वाच्च
 प्राप्नोति, इत्यनन्तरगापापार्यन्तावधेन संक्षुब्धः । तस्मात्तथां
 मतेऽविशेषतः कारणाद् यदस्मानिः प्राक् समचित्तम्-
 भावयुतं मतिपूर्वमिति, तदेव युक्तियुक्तम् । शब्दज्ञानं तु
 कल्पभूतं तस्य भावभुतव्ययं ब्रह्मते गम्यतेऽभेदितं ज्ञानं
 किञ्चिन्मिति माथाऽर्थः ॥ ११२ ॥

कृतस्तत्तस्य ब्रह्मण्यम्, इत्याह-

सुविद्याप्यजर्षं, दन्वसुयमिधं जन्नो विविधितं ।

पुर्वं पच्छा भासद, लक्षित्जम्हं तेष जाबसुयं ॥११३॥

भुतविज्ञानमजर्षं स्वविकल्पकविषयज्ञानकार्यं शब्दरूपं क-
 ल्पभुतमिदं यत्परेमतिपूर्वत्वेन इत्येते, कथं पुनस्तज्ज्ञावभुतप्र-
 मथं विज्ञायते?, इत्याह-यतः सर्वोऽपि पूर्व विचिन्त्य बह-
 व्यर्थं विषये विकल्प्य पश्चाद् शब्दं भाषते, यच्च ताव-
 न्नाहानं तद् भुतानुसारिवाद् भावभुतव्ययं, इति जाबभुतप्रभ-
 वता कल्पभुतव्ययं विज्ञायते; यच्च यस्मात् प्रवर्तते तस्यस्य
 कार्यम्, यतस्तेन कार्ययुतेन कल्पभुतेन स्वकारणभूतं जाबभुतं
 ब्रह्मयत इति तद् तस्य ज्ञानसुक्तम्, अस्ति भावभुतमव्ययं, तस्या-
 स्य शब्दस्य भवणाद्, इत्येवं तेन प्राचभुतस्य लक्ष्यमाहा-
 त्वाविति । इत्यभुतस्य च भावभुतज्ञानगता मतन्तरत्वादितां
 विपर्यस्तम्प्रतिपादनार्थमुपदृष्टिता, भावभुतप्रभवत्वाऽपि श-
 ब्दस्य तैर्मतिपूर्वत्वम्प्रतिपादनादिति माथाऽर्थः ॥ ११३ ॥
 अथ यथा मतिभुतयोः कार्यकारणजाबाद् जेदः, तथा तयोः
 प्रत्येकं स्वत्वानेऽपि सम्यक्त्वमिथ्यात्वप्राहाद् जेदं एवेत्य-
 नुपपन्नो दर्थोऽपि नन्वाप्ययनाऽऽगमं मतिभुतयोः कार्यकारण-
 भावेन भेदप्रतिपादनान्तरमिदं सुयमस्ति ।

तच्छाया-

" अविसेलिया मर्हं-मदनायं च, मद्ब्रह्मणायं च । विसेलिया
 मर्हं-सम्माद्विद्विस्स मर्हं मदनायं, मिच्छादिद्विद्विस्स मर्हं मद्ब्रह्म-
 णायं । एवं अविसेलियं सुयं सुयनायं, सुयमफ्फाणं च; विसेलियं
 सुयं-सम्माद्विद्विस्स सुयं सुयनायं, मिच्छादिद्विद्विस्स सुयं सुयम-
 फ्फाणं । "

सम्यग्दृष्टिमिथ्यादृष्टिसंभ्रतौविशेषितेन मतिशब्देन मति-
 ज्ञानं, मत्यज्ञानं च द्वे अपि प्रतिपाद्येते, सम्यग्दृष्टिविशेषिते-
 न तु मतिशब्दनिना मतिज्ञानमेवोच्यते, मिथ्यादृष्टिविशेषिते-
 न तु तैरेव मत्यज्ञानमेवाविधीयते, एवं भुतेऽपि बाध्यामति
 सुप्रजाकार्यः ।

तदेतदनुपपन्निकं सूत्रोक्तमनुवर्तमानो प्राच्यका-
 रोऽप्याह-

अविसेलिया मद् विषय, सम्माद्विद्विस्स सा मद्भाषां ।

मद्ब्रह्मणायं मिच्छा-दिद्विद्विस्स सुयं पि एयम् ॥११४॥

सम्यग्दृष्टिमिथ्यादृष्टिसंभ्रतौविशेषितेना मतिमिदोच्यते, न
 तु मतिज्ञानं मत्यज्ञानं केन निर्वायं व्यपदिश्यते, सामान्यक-
 पायां तस्यां ज्ञानाहानविशेषयोर्द्वयोरेव्यन्द्यमनोवादात् । यदा तु
 सम्यग्दृष्टिरेव संबन्धिनी सा मतिविषयव्ययने, तदा मतिज्ञान-
 मिति निर्दिश्यते । यदा तु मिथ्यादृष्टिसंबन्धिनी तदा मत्य-
 ज्ञानम् । एवं भुतमप्योर्वशेषितं भुतमेव, विशेषितं तु सम्यग्दृ-
 ष्टेः भुतज्ञानस्य, मिथ्यादृष्टेस्तु भुतज्ञानस्य, सम्यग्दृष्टिसंबन्धिनी
 दोषस्य सर्वव्यापि ज्ञानत्वादात्; मिथ्यादृष्टिसत्कत्वत्वज्ञानत्वा-
 दिति माथाऽर्थः ॥ ११४ ॥

ननु यथा मतिभुतान्नां सम्यग्दृष्टिर्दृष्टाऽऽदिकं जानीते, व्यव-
 हरति च; तथा मिथ्यादृष्टिःपि, तदिकमिति तस्य सत्कं स-
 र्वमत्यज्ञानमुच्यते?, इत्याकाह्वाऽऽह-

सदसद्विसेमन्नाभो, जवहेउमदिद्विभोवत्तंभाभो ।

नायफलाजाबाभो, मिच्छाद्विद्विस्स अफ्फाणं ॥ ११५ ॥

स्रचबासचच सदसती, तयोर्द्विशेषणमविशेषतः, तस्मादेतौ;

मिथ्यादृष्टेः संबन्धि व्यवहारमात्रेण ज्ञानमित्यभि निर्दिश्यतेऽज्ञानमुच्यते, सती ह्यस्त्येन असद्विनिर्दिश्यते, असतोऽपि च सत्येन सद्भिद्यते । मिथ्यादृष्टिश्च घटे सत्यप्रमेयत्वम्बन्धनाऽऽदीदृ, तस्मिन्मत्तमाऽऽदीदृऽऽदिभ्यामुत्पादादींश्च पटाऽऽदिधाम्नात्सतोऽप्यसत्येन प्रतिपद्यते, 'सत्यप्रकारेणैतदप्यायम्' इत्यवधारणात् । अनेन ह्यवधारणेन सतोऽपि सत्यप्रमेयत्वाऽऽद्यः पटाऽऽदिधाम्नात् सतीति प्रतिपद्यते, अन्यथा सत्यप्रमेयत्वाऽऽदिसामान्यधर्मद्वारेण घटे पटाऽऽदीनामपि सद्भावात् 'संध्या घटप्यायम्' इत्यवधारणानुपपत्तेः, 'कथञ्चिद् घटप्यायम्' इत्यवधारणेत्यनेन सादाशुभ्युपगमेन सत्यव्याप्तिर्यप्रसङ्गात्, तथा पटपुटगटशटाऽऽदिषु घटेऽसदपि सत्येनायमनुपगच्छति । सर्वैः प्रकारैर्घटोऽस्येव 'इत्यवधारणात्, 'स्यादस्त्येव घटः' इत्यवधारणेतु स्याद्वाऽऽऽभ्यगतात् सत्यव्यतिरिक्तपत्तेः । तस्मात्सत्यसंबन्धिषोऽनात्वात्पुत्रसकत्येव मिथ्यादृष्टेर्बोधोऽज्ञानम् । तथा विषयस्तत्त्वादेव भवहेतुत्वात् तद्बोधोऽज्ञानम् । तथा पञ्चव्यतिताऽऽदिदहनजलाऽऽद्यवगदनाऽऽदिषु संसारेहेतुषु भवहेतुषुचुद्धेः, वृषाशरमहाक्षय्यांश्चिद्धायादिषु तु भौतकारणेषु भवहेतुत्वात्प्यवसायतो यदच्छेषोपसम्मात् तस्याऽज्ञानम् । तथा विरत्यभावेन ज्ञानकलाज्ञावाद् मिथ्यादृष्टेःज्ञानमिति याथाऽर्थः ॥ ११४ ॥

तदेवं प्रसङ्गः प्रतिपादितो हेतुफलभावाद्यपि मतिभूतयोः-
सत्यः, सामन्तं जेदभेदात्तयोस्तन्मभिधानुमाह-

जेयकयं च विसेषण-महाबोसद्विद्वेगभेदाय ।
इंद्रियविनागमो वा, मद्सुपजेमो जत्रोऽभिधियं ॥ ११५ ॥
जेदाऽऽमहाऽऽद्यः, अज्ञानकृमिद्विष्टनाऽऽद्यश्च, तद्वृत्तं वा मतिभूतयोर्विशेषणं जेदः, यतोऽऽमहाऽऽदिद्वेदादृष्टाविश्रया-
विशेषं मतिज्ञानं, 'बह्वयते' इति शेषः । अज्ञानं त्वज्ञानकृमिद्विष्टनाऽऽदिद्वेदमभिधास्यते । अथवा-इन्द्रियविभागान्मतिभूतयोर्जेदः, यतोऽऽम्यत्र पूर्वगतेऽमिहितमिति याथाऽर्थः ॥ ११६ ॥

किमिहितम् ? इत्याह-

सांद्रिद्रोशस्योः, होइ सुयं सेसयं तु यदनाणं ।
मोच्यं दृक्चस्यं, अक्लरत्नं जे य सेसेसु ॥ ११७ ॥

इन्द्रो जीवः, तस्वैदिन्द्रियम्, स्यतेऽनेनैति ओवम, तत्र तद्विन्द्रियं चेति ओवेन्द्रियम्, अक्लरत्नमिति अक्लरत्नम्, ओवेन्द्रियेष्वोपलब्धिः ओवेन्द्रियोपलब्धिचित्तिरित्युत्पासमासः; ओवेन्द्रियस्य वा उपलब्धिः ओवेन्द्रियोपलब्धिचित्तिरिति षष्ठी-
समासः; ओवेन्द्रियधारकं ज्ञानमित्यर्थः । ओवेन्द्रियोपलब्धि-
चित्तिर्यथेति बहुव्रीहिनाऽऽभ्यपदायं शार्दोऽप्यधिक्तियते । तत-
श्चाऽऽम्यसमासद्वये ओवेन्द्रियधारकमभिलापत्त्वावतोपल-
ब्धिप्रत्ययं ज्ञानभूतमुक्तं दृक्चस्यम्, बहुव्रीहिना तु तस्यां
प्राप्तभूतोपलब्ध्यावतुपलब्धयश्चोक्तं दृक्चस्यम्, तदुपलु-
क्य तु वदत उभयभूतमभिहितं वैदित्तव्यम् । इह च व्यव-
च्छेदकत्वात् सर्वे वाक्यं सावधारणं भवति; दृष्टव्यावधार-
णार्थः प्रवर्तते; ततः 'वेतो अतुपर एव' इत्यादिबिभेदायो-
गव्यवच्छेदेनावधारणं दृष्टव्यम् । तद्यथा-अनेन ओवेन्द्रियोपल-
ब्धिरेव, न तु ओवेन्द्रियोपलब्धिः भूतमेवेति; ओवेन्द्रियोपल-
ब्धिरेव भूतं मतिर्वा भवति, यथा अतुपरेश्वरोऽप्यो वेति, ओ-

वेन्द्रियोपलब्धिरेवमहोऽऽदिक्पावा मतिर्याव, अतनुसारि-
प्यास्तु अतनुसादिति । यदि पुनः ओवेन्द्रियोपलब्धिः अतमेव-
त्यवधार्यते, तदा तदुपलब्धेर्मितितं सर्वथेव न स्यात्, इत्यते
च कस्यापिचत् तदप्योति भावः । यदि ओवेन्द्रियोपलब्धिः
अनेन, तर्हि शेषं किं भवतु ? इत्याह-(सेसयं इत्यादि) ओवे-
न्द्रियोपलब्धिः तदप्यो 'शेषकं' यद्यच्छुद्रादीन्द्रियचतुष्टयो-
पलब्धिषु तन्मतिज्ञानं, भवति इति धर्तते । तुलाभ्यः स-
नुच्यते, स वैव समुच्चिनोति, न केवलं शेषेन्द्रियोपलब्धिर्मति-
ज्ञानं, किं तु ओवेन्द्रियोपलब्धिरेव काचित्त्वग्रहोऽऽदिमात्रकपा
मतिज्ञानं भवति; तथा च सत्यनन्तरमवधारणव्याख्यामनुप-
पन्नं भवति । " सेसयं तु मदानां " इति सामान्येनैवोक्तं शेष-
स्य सर्वस्याप्युत्सर्गेण मतिरेव प्राप्ते सत्यवशाद्वाह-(मो-
च्यं दृक्चस्यं शेषे) पुस्तकादिभिः सिद्धिं यद् दृक्चस्यं न तन्मुक्त्वा
परित्यज्येव शेषं मतिज्ञानं दृष्टव्यम्, पुस्तकाऽऽदिभ्यस्तं हि भा-
वश्चनकारणत्वात् शब्दवत् दृक्चस्यमेव, इति कथं मतिज्ञानं
स्याद् ? इति ज्ञावः । न केवलं ओवेन्द्रियोपलब्धिः अतम्,
किं तु यत्र शेषेषु चतुर्षु चक्षुःश्रोत्रेन्द्रियेषु अतनुसारि-
त्साभिलाषविधानकपाऽऽकारणः सोऽपि अतम्, न त्व-
क्लरत्नानामात्रं, तस्यैदापायाऽऽकारणकं मतिज्ञानेऽपि सद्भावा-
दिति । आह-यदि चक्षुःश्रोत्रेन्द्रियधारकत्वात्सोऽपि अतम्, तर्हि
यदाद्यापाऽऽम्येव ' ओवेन्द्रियोपलब्धिरेव अतम् ' इत्यवधार-
णं कृतम्, तत्रोपपद्यते । शेषेन्द्रियोपलब्धिरेवदान्ते अतमेव
अस्तिज्ञानत्वात् । नैवेदेव, शेषेन्द्रियात्कारणत्वात्सोऽपि ओवे-
न्द्रियोपलब्धिरेवत्वात् । स हि अतनुसारित्साभिलाषाज्ञान-
कपोऽभिलाषकियते, ओवेन्द्रियोपलब्धिरेव चैवभूतेव अत-
मुक्ता । तत्रश्च साभिलाषाभिलाषयोर्द्वैतत्वात्सोऽप्यर्थः शेषे-
भ्यतया ओवेन्द्रियोपलब्धिरेव मत्तव्यम्, अभिलाषस्य सर्व-
स्यापि ओवेन्द्रियप्रथमद्योभ्यत्वात् । अथाऽऽह-अतम् " को-
वेन्द्रियोऽतम् होइ सुयं । " तथा-" अक्लरत्नं जे य सेसेसु । "
इत्युभयवचनात् अतनुसादस्य सर्वेन्द्रियानिमित्तता सिद्धा ।
तथा-" सेसयं तु मदानां " इति वचनात्, नृशब्दस्य समु-
च्चयाच्च मतिज्ञानस्यापि सर्वेन्द्रियकारणता प्रतिष्ठिता; भवद्-
मिस्तु इन्द्रियविनागद् मतिभूतयोर्जेदः प्रतिपादात्तुमारभ्यः; स
चेयं न सिद्ध्यति, इत्यपि सर्वेन्द्रियनिमित्ततायास्तुत्य-
स्वप्रतिपादात्तमिति । अत्रोच्यते-साधुक्तं भवता, किं तु यद्यपि
शेषेन्द्रियधारकाऽऽयातत्वात्तद्व्यवहाराः शेषेन्द्रियोपलब्धिरेव
तथाऽऽभिलाषाऽऽम्यकत्वाद् ओवेन्द्रियप्रथमद्योभ्य एव,
तत्रश्च तथैव ओवेन्द्रियोपलब्धिरेवत्वात् । तथा च सति
परमायेन सर्वे ओवेन्द्रियवमेव अतनुसादम्, मतिज्ञानं तु तदि-
भ्यं शेषेन्द्रियविषयं च सिद्धं भवति, अत इत्यमिन्द्रियवि-
नागाम्मतिभूतयोर्जेदो न विद्वन्त्यते; इत्यं विश्वतरेण । इति पू-
र्वैयतगाथासंज्ञेयाः ॥ ११७ ॥

अथ विस्तारार्थमिन्द्रियसुनिष्कार एव परेण पूर्वपक्षं
कारयितुमाह-

सोमोवल्कि जइ सुयं, न नाम सोमगहाद्दो मुक्ते ।
अइ बुद्धीओ न सुयं, अहोभयं संकरो नाम ॥ ११८ ॥

' ओवेन्द्रियोपलब्धिरेव अतम् ' इत्यवधारणार्थमवचनम्: ' अत-
मेव तदुपलब्धिः ' इत्यर्थं च तदर्थमवचनमनस्य परस्य व-
चनमिदम् । तद्यथा-यदि ओवेन्द्रियोपलब्धिः अतमेव, तर्हि ' नाम '

इति कोमलाऽऽमन्त्रणे, अहो ! ओन्नन्दियह्यारोपका भवप्रहेहा-
 ऽऽक्षयां बुद्धिमतिज्ञानं न प्राप्नुवन्ति, तदुपलब्धेः सर्वस्याऽपि
 भुनक्त्येवाधारणात् । आ भूयैस्ते मतिज्ञानम्, किं नः कृतये ?
 इति चेत्, नैवम् । तथा सति तस्य वक्ष्यमाणाद्यधिष्ठानि-
 ष्मिन्नस्वहोमिः । अथैतद्दोषभयाद् बुद्धिस्तेऽभ्युपगम्यन्ते, त-
 त्स्वहोमिं नो तं भुनक्त, तथा च सति-॥ सोऽहं भोवल्की, होह
 सुयं” (११७) इत्यसङ्गतं प्राप्नोति । अयोभयदोषपरिहाराद्यर्थम्,
 ‘ उभयं बुद्धिश्च भुनं च ते इत्यन्ते, तर्हि एवं सत्येकस्या-
 नमोसिद्धिर्नारीरनीयोरिह संकरः, संकीर्णता मतिभुतयोरामिति,
 न पृथग्भावः । अथ वा-’ यदेव मतिः, तदेष च भुनं, यदेव च
 भुनं तदेव मतिः, इत्येवमनेदोऽप्यनयोः स्यात्, इति स्वयमेव
 द्दध्यम् । नेहभेद इत्योः प्रतिपाद्यमितं प्रस्तुतः, तदेतद् शा-
 न्तिरूपप्रवृत्तस्य वेत्ताज्ञोत्थानमिति प्रेरकमाध्यायः ॥ ११८ ॥

तदेतदेवं केचित् यथा परिहरन्ति, तथा तावद्दर्शयन्नाह-
 केऽहं वैतस्स सुयं, सद्यो सुणुओ मग् वि तं न जवे ।
 जं सव्णो विप सरो, दव्वसुयं तस्स को भेदो ! ॥ ११९ ॥

“ सोऽहं योवल्की ” (११७) इत्यत्र ओन्नन्दिये-
 धोपलब्धिर्भवेत्येति केवलमहोमिणाऽभ्युपगमात् ओन्नन्दियोपलब्धिः
 शब्द एवेति केचिन्मन्यन्ते, स च प्रकृपाकस्य भुनतः भूयत इति
 कृत्वा भुनतम्, भूयवतस्तु ओत्तुरवग्रहेऽप्यायाऽऽभिरूपेण मन्यते
 ज्ञायत इति मतिः । एवं च सत्युपगम्युपपन्नं भवति, ओन्नतता-
 प्रह्लादऽहं च भुनत्परिहृतं भवति । आचार्यः प्राऽऽह-‘ नं न
 भवेति ’ तदेतत् केवाश्लिष्टं मतं युक्तं न जवति । कुतः ? इत्याह-
 यद्यस्मात् कारणात् भुनतः ओत्तुश्च संवन्धी सर्वे एव हास्यो
 द्यवभुनतम्, द्यवभुनतमान्येन च सर्वत्र तुल्यस्य सनस्तस्य
 शब्दस्य को भेदः को विशेषः ? येनाको चरति भुनतम्, ओत्त-
 ति मतिः स्यात् । यदपि भूयत इति भुनतम्, मन्यते इति मतिः ।
 उच्यते-तत्रापि धात्वन्तस्मात्प्रकृत एव विशेषः, शब्दस्तु स एव
 भूयते स एव मन्यते, इति न कश्चिद्भयं दृश्यते । इति गाथा-
 ऽर्थः ॥ ११९ ॥

दृश्यान्तरमप्याह-

किं वा ज्ञानेऽहं गच्छे, सद्देवं जइय सहविभाणं ।
 गहियं तो को भेदो, भणओ सुणुओ व जो तस्स ? ॥ १२० ॥
 यदि वा ज्ञाने ज्ञानविचारे अघिकृते किं पुत्रलसंघातकपेण
 शब्देन सुदोषेन कार्यम्, अग्रस्तुतत्वात् ? । अथ ओन्नन्दिये-
 योपलब्धिः शब्देन शब्दविज्ञानं शृणुत इति । अत्राऽऽह-
 (जइयैत्थानि) यदि च ओन्नन्दियोपलब्धेः शब्दस्य कार-
 णस्तत्त्वात् कार्यवृत्तत्वात् योपलारतो वक्ष्यन्तं ओत्तुगतं च
 शब्दविज्ञानं ओन्नन्दियोपलब्धिः शब्दत्वात्त्वेन सुदोषेन, तच्च
 भुनतः भुनं, भूयवतस्तु मतिरित्युच्यते । हन्त ! ततस्त्वोऽहं
 तस्य विज्ञानस्य भुनतः भूयवतो वा यो जेदो विशेषः, स
 कः ? इति कथयतां, येन तद्वक्तुः भुनं, ओत्तुश्च मतिः स्यात् ?
 इति नास्त्वसौ विशेषः, शब्दज्ञानत्वात्तदोपादिति ज्ञावः ।
 किं च-एवं सति ओत्तुरपि कदाचित् पुरयनभरमेव भुनतः
 सैव शब्दज्ञानिता तन्मतिरवशिष्टा भुनं प्रत्यक्षिणः, ‘ वैतस्स,
 सुयं” (११९) ‘ सुणुओ मग्” (११९) इत्यभ्यु-
 पगमात्; ततश्च तदेवैकत्वं मतिभुतयोः, इति कोऽभिप्रायः
 कृतः स्यात् ? इति । किं च-वदि-भूयवतः सर्वदेव मति-

रित्ययमेकान्तः; तर्हि यदेतद् व्यक्तं सर्वत्रोच्यते-आचार्यपार-
 म्येणेदं भुतमायातमिति, तदसत् प्राप्नोति, तीर्थकारद्वयोक्तं
 सर्वेषामपि ओत्तुत्वेन मतिज्ञानस्यैवोपपत्तेः । अथ नैवम्,
 तद्वैकत्वं मतिभूतयोरेति गाथाऽर्थः ॥ १२० ॥

तदेवम्-“ केऽहं वैतस्स सुयं” (१२०) इत्यादि
 दृश्यान्तरं मन्तुत्पत्तयोपलब्ध्याज्ज
 परमेव विज्ञायन्नाह-

जणओ सुणुओ व सुयं, तं जमिह सुयाणुत्तारि विभाणं ।
 दोएणं वि सुयारियं, जं विभाणं तयं बुक्को ॥ १२१ ॥

तस्माद् भुनतः भुनतम्, भूयवतस्तु मतिः, इत्येतन्न युक्तम्,
 उक्तदृश्यात्, अनागमिकात्वाच्च । किं नार्हि युक्तम् ? इति चेत् ।
 उच्यते-अथः भूयवतो वा यदिकमपि भूतानुसारि परोप-
 देशाहं द्रव्यमानुसारि विज्ञानम्, तदिह सर्वं भुनतम्, यत्तुनद्वयोर-
 पि वक्ष्यन्तोयोः भूतानुसारि तद्व्यक्तमनोमात्रमिति स्वयमेव प्राऽऽदि-
 क्तं विज्ञानम्, तत्सर्वं बुद्धिमतिज्ञानमित्यर्थः । नदेवं द्वयोरपि
 वक्ष्यन्तोयोः प्रत्येकं मतिभूते यथाऽऽकस्वकपे ष्मभ्युपगन्तव्यं, न
 पुनरैकैकस्यैकैकमिति भावः । इति गाथाऽर्थः ॥ १२१ ॥

जवत्येवम्, किं तु-“ सोऽहं वल्की जइ सुयं, न नाम सो-
 ऽहमाहं ओ बुक्को” (११८) इत्यादिना यः परेण पू-
 षंपकोऽप्युपायि, तस्य तर्हि कः परिहारः ? इत्या-
 शब्दु मध्यकार एवेदोऽहं “ सोऽहं भोवल्की,
 होह सुयं” (११७) इत्यादिभूतगाथायां विदु-
 र्ववाहा-

सोऽहं योवल्की, चेव सुयं न उ तर्हं सुयं चेव ।
 सोऽहं भोवल्की, वि काइ जग्गहा यद्दण्णं ॥ १२२ ॥

इह ओन्नन्दियोपलब्धिः शब्दस्य तृतीयावच्छिन्नमासः, बहुव्रीहि-
 शब्दः, आद्यसमासश्चेन ज्ञावभुनतम्, बहुव्रीहिणा तु भावभुता-
 नुपयुक्तस्य वत्तो द्यवभुनतम्, तदुपयुक्तस्य तु भुनत उभय-
 भूतं सुदोषेति प्राग् वृत्तौ दर्शितं सर्वं द्दध्यम् । अथ धात्व-
 निधिमपि प्राग्पदासितमाह-ओन्नन्दियोपलब्धिरेव भुनतम्, इ-
 त्येवमवधारणीयम् । (न उ तद लि) न पुनः सा ओन्नन्दिये-
 योपलब्धिः भुनमेवेति । कुतो नैवमवधार्यते ? इत्याह-य-
 स्मात् ओन्नन्दियोपलब्धिरेव काचित् भूतानुसारिणी अथवा-
 हेहाऽऽदिमप्युक्त्या मतिज्ञानमेव, अतः ‘ ओन्नन्दियोपलब्धिः
 भुनमेव ’ इति नावधार्यत इति ज्ञावः । एवं च सति “ न
 नाम सोऽहमाहं ओ बुक्को” (११७) इत्यादि परेण यत्ने-
 रितम्, तस्यारिहृतं भवति, ओन्नावग्रहाऽऽदीनामपि बुद्धिकृतत्वा-
 साः समर्थितत्वादिति गाथाऽर्थः ॥ १२२ ॥

तदेवमवधारणाविधिना ओन्नवग्रहाऽऽदीनां मतिवं स-
 मर्थितं, यदि वा “ सेसयं तु मग्गणा” (११७)
 इत्यव योऽसौ तुशब्दः, ततोऽपि तयो तस्स-
 मर्थितं इति दर्शयन्नाह-

तुससुक्कचयवपणाओ, व काइ सोऽहं भोवल्की वि ।
 मग्गरेवं सइ सोऽहं-मग्गहादो भुति यद्दजेया ॥ १२३ ॥

“ सेसयं तु मग्गणा” (११७) इत्यत्र योऽसौ तुशब्दः
 समुच्चयवचनः, ततश्च किमुक्तं जवति ?-शेषकं मतिज्ञानम्,
 काश्चित्पनेति परोपदेशाहं द्रव्यमात्रं ओन्नन्दियोपलब्धिश्च मति-

ज्ञानमित्येवं वा शोभाबद्रहाऽऽद्यो भवति मतिनेवाः । तथा च
एति मतेरुद्योगित्येवत्वं न परिहृद्यते, तस्मात् न नाम सोऽप्य-
हाद्यां वृत्तिः (११८) इत्यादि परमेव प्रतिक्षिप्तेवेति
गाथायैः ॥१२३॥

मूलगाथायां व्याख्यातदोषं व्याख्यानपश्चाद्-
पचाद्गयं मूलका-रथं ति सद्यो च्च तेण् द्रव्यमुयं ।
जावमुयप्रकृत्तराणं, ज्ञाभो सेतं मद्रुभायं ॥१२४॥

मूलगाथायां ' शोभाबद्रहाऽऽद्यः, शेषकं च मतिज्ञानम् ' इ-
त्युक्ते शेषस्य सर्वस्यापि उत्सर्गतो मतिव्ये प्राप्ते, अपवादा-
" मोषुणं द्रव्यसुयं ति " (११७) इत्युक्तम् । तत्र किं तद्
द्रव्यसुयं यदिह ब्रूयते ? इत्याह भाष्यकारः-पचाऽऽदितं पु-
स्तकपचाऽऽदिकाभिसंघः, तत्र कारणेन द्रव्यमुयतः; येन किम्, इ-
त्याह-भूतकारणमिति । किंच ? इत्याह-शब्दादिति यथा
भावभूतकारणत्वाद् शब्दाः द्रव्यभूततः, तथा-पुस्तकपचाऽऽ-
दिव्यस्तमपि तत्कारणत्वाद् द्रव्यभूतमित्यर्थः । तन्मुक्त्वा शेष-
शुद्धादीन्द्रियोपलब्धिरूपं मतिज्ञानम् । (भावस्तुयमक-
राणमित्याह) न केवलं शोभेन्द्रियोपलब्धिः मुयतः, यच्च
मुतानुसारित्वाद् भावभूतं भावभूतकृतः, शेषेषु चशुद्धादीन्द्रिये-
ष्वङ्गराणां लाभः परोपदेशाद्द्रव्यवानुसारिण्यङ्गरोपलब्धिरे-
त्यर्थः, सोऽपि मुयतः, इत्येवं मूलगाथायां संबन्धः कार्य-
इति ह्यवयव, स च प्राप्तं वृत्तौ कृत एव । तस्माच्छाङ्क-
रानामशुद्धादीन्द्रियेषु यच्छेषमनुसार्यवमहेहाऽऽद्युपलब्धि-
रूपम्, तन्मतिज्ञानम्, इत्येवमित्याह्येतत् संबन्धे । इति गा-
थाऽर्थः ॥ १२४ ॥

अथ परः पूर्वोपरविरोधमुक्त्वावस्थाह-

अद् सुयमकस्तरत्नाभो, न नाम सोऽप्रोवत्क्षिरेव सुयं ।
सोऽप्रोवत्क्षिरेव-नस्तराद् सुइतंजवाभो चि ॥ १२५ ॥
इयमपि प्राप्तं मूलगाथावृत्तौ दृष्टिसाधैव, तथाऽपि विस्म-
दगतीलामानुसहार्थं किञ्चिद् व्याख्यायते-मनु यद्युक्त्यायेन
शोभेन्द्रियात्तरत्नाभोऽपि मुयतः, तदिं शोभेन्द्रियोपलब्धिरेव
मुयतः, इति यद्व्यधारणं कृतम्, तद्वत्कृतं प्राप्नोति, शोभे-
न्द्रियात्तरत्नाभस्यापि मुतात्वाद् । अत्रोपरमाह-" सोऽप्रोव-
त्क्षिरेवेत्यादि । " यद्यसौ शोभेन्द्रियात्तरत्नाभोऽपि शोभेन्द्रि-
योपलब्धिर्नैव स्यात्, तदा स्यादेवावधारणमसङ्गतम्, तच्च
मास्ति, यतः शोभेन्द्रियत्वाऽऽप्यावयवेऽपि प्रतिभासमानान्य-
कृत्वा शोभेन्द्रियोपलब्धिरेव । अहो ! मद्रुत्क्षिरेव, यतो
यदि शोभेन्द्रियात्तरत्नाभः, कयं शोभोपलब्धिः ; सा चेत्, कयं
शोभेन्द्रियात्तरत्नाभः ? इत्याह-कृत्वाऽऽ- (सुइतंजवाभो चि)
शोभेन्द्रियज्ञानमतिभासभाष्यकरापि शोभोपलब्धिरेव । कृतम्,
इत्याह-तेषां भूतेः श्रवणस्य संभवत् । इदमुक्तं भवति-अ-
भिज्ञापकृत्वापि हि यतानि प्रकृत्वाणि, अभिज्ञापक तस्मिन्
वा विचिकिते कांश्चि, अन्वदा वा । तत्र वा विचिकिते पुरुषे,
अन्वय वा श्रवणयोग्यत्वाद् शोभेन्द्रोपलब्धयेतः । अतः शोभो-
पलब्धयोग्यत्वेन भूतिसंज्ञत्वाद् सर्वोऽव्यभिज्ञायाः शोभोपलब्धि-
रेव; इति न किञ्चिद्व्यधारणं विरुध्यते । इति गाथाऽर्थः ॥१२५॥
किं सर्वोऽपि शोभेन्द्रियात्तरत्नाभः मुयतः, आदोषित्वत् क-
क्षिरेव ? इत्याह-

सो चि हु सुयजस्तराणं, जो ज्ञाभो तं सुयं मर्दं सेता ।

अद् वा अणकस्तर विष, सा सन्धा न प्यवचैजा ॥१२६॥

सोऽपि च शोभेन्द्रियात्तरत्नाभः स एव मुयतः, वा किम् ?
इत्याह-यः श्रुताङ्गराणां लाभः, न सर्वैः, यः संकेतावयवमा-
श्रुतानुसारी, सर्वज्ञवचनकारणो वा विज्ञातः श्रुतात्तरत्नाभः,
स एव मुयतः, न त्वश्रुतानुसारी; इहाऽऽभावाऽऽदितुं परिस्फुरद्-
त्तरत्नाभमाश्रमित्यर्थः । (अद् व लि) यदि पुनरुत्तरत्नाभस्य
सर्वस्याऽपि भूतेन कीर्तीकरत्वात्तद्वैव मतिरभ्युपगम्येत,
तदा सा यथाऽवमहेहाऽऽव्यधारणरूपा सिद्धान्तो प्रोक्तः, तथा
सर्वाऽपि न प्रवर्तेत, सर्वाऽपि मतिव्यं नानुसर्गवित्यर्थः; किं
त्वनङ्करत्वात्प्रमदमात्रमेव मतिः स्यात्, न त्वीहाऽऽद्यतः, तै-
वाभङ्करत्नाभाऽऽत्मकत्वात् । तस्माद् श्रुतानुसारीवात्तरत्नाभः
मुयतः, शेषं तु मतिज्ञानमिति गाथाऽर्थः ॥ १२६ ॥

तद्वेवं व्याख्याता प्राथम्यकृताऽपि " सोऽदिशोवत्क्षिरेव " (११७)
इत्यादिगाथा, साम्प्रतं त्वस्यां वः भूताविषयः पर्यवसितोऽर्थः
प्रोक्तो भवति, तं संपरिण्योपदर्शयति-

द्रव्यमुयं भावमुयं, उभयं वा किं कर्हं व होञ्च पि ।
को वा जावमुयं सो, दन्वाऽसुयं परिणयेजा ॥१२७॥

इह " सोऽदिशोवत्क्षिरेव " (११७) इत्येतस्यां गाथायां
" मोषुणं द्रव्यसुयं " (११७) इत्यनेन पुस्तकाऽऽदिव्यस्त्वं क-
व्यभूतमुक्तम्, अन्तरत्नाभवचनात्पुं जावमुयतः, शोभेन्द्रियोपलब्धि-
वचनेन तु शब्दः, तद् विज्ञानं चेत्युभयस्यमुक्तम् । नत्रान-
न्तरवद्भयमापूर्वेणतगाथायामितिकिञ्चन्यते-किं तद् द्रव्याऽऽदि-
मुयतः ? कयं वा तज्जवति ? को वा कियत्वा इत्यर्थः,
भावभूतस्यांशो भागो द्रव्यभूतं द्रव्यभूतकृततया, आदिश-
ब्दाऽऽभ्युपगतकृततया वा परिणयमाति गाथाऽर्थः ॥ १२७ ॥

हा पुनरसौ पूर्वतयाति ? इत्याह-

बुद्धिदिष्टे अत्ये, जे भासद् तं सुयं मर्दसहिडं ।
इयत्त्ये वि होञ्च सुयं, उचलब्धिसजं मर्द भयेजा ॥१२८॥

मतिभूतयोर्मोऽऽय विचार्येनेन प्रस्तुतः, इत्यतः केचिद्वेनां
गाथां तदनुपूर्वावयवेन व्याख्यानयन्ति; भाष्यकारस्तु तेनापि
प्रकारेण पश्चाद् व्याख्यास्यति, साम्प्रतं प्रस्तावनाव्याखि-
त्येन तावद् व्याख्यायते-तत्र बुद्धिः अन्वकवेद् श्रुतानि, तथा
उचलब्धौताः पर्यालोचिता बुद्धिदृष्टा अभिज्ञान्या अर्थाः पदा-
र्थाः, ते च बहवः सन्ति, अतस्तमपचाद् वक्ता यान् प्राचते
वाकि तद् भूयतः । कयं यान् प्राचते ? इत्याह-मातः श्रुता-
पयोगरूपा तत्सहितं यथा भवति । एवं यान् नानान् प्राचते
तत् भूतमुयवकृतमित्यर्थः । इदमुक्तं जवति-श्रुताऽऽत्मककृत्यु-
पलब्ध्यायार्थान् तद्व्ययुक्तस्य बहवो द्रव्यभूतभावभूतकृ-
तमुयभूतं जवति, तद् श्रुताभिप्रेत्येऽपि सामर्थ्याद्भवत्कृतं
जवत्ये " जे भासद् " इत्यनेन शब्दरूपस्य द्रव्यभूतस्य
सूचिनत्वात् " बुद्धिदिष्टे अत्ये " इत्यनेन " मर्दसहिडं " इत्य-
नेन च भावभूतस्याऽर्थाभिज्ञानसत्त्वादिति । तत्रेतावना " सोऽ-
दिशोवत्क्षिरेव " (११७) इत्यादिगाथायोरुच्य उभयभूतस्य ल-
कृत्पणमुक्तम्; यान् पुनः प्रथमं मुतपुक्त्वा दृष्टानपि पश्चाद्द्वया-
सबन्धादेवानुपयुक्तो वाकि, तत् द्रव्यभूतम्, इत्येतावत्प्रत्यावा-
नुक्तमपि सामर्थ्याद् गम्यते; तथा यान् मुतपुक्त्वा पश्चादवयव-
न तु मनास् स्फुरताऽपि प्राचते तज्जावमुयतः, इत्यादिमपि ल-

यमेवावागम्यम् । तदेवावता किं तद् द्रव्याऽविविक्तम् ? कथं वा नज्जयति ? इत्येवं चिन्तितम् । अथ—“ को वा भावसुयं स” (१२७) इत्यादि चिन्त्यते—तत्र भावसुयमुजयसुयत् इ-
 व्यभूताभ्यामनस्तगुणम्, एतस्मात् तु उजयसुतं द्रव्यसुतं वा-
 गम्यतमे भागे वर्तत इति भावनीयम्, वाचः कथमतिस्वात्,
 आयुषश्च परिमितस्वात् सर्वेषामपि भावसुयविषययुता-
 नामाधोनामनस्तगमेव भागं वक्ता भावत इति भावः । ततश्च
 भावसुयतमनस्ततम एव भागो द्रव्यसुयत्वेन उभयसुयत्वेन
 च परिणामीत्युक्तं ज्ञायते । एतच्च सर्वमन-नरमेव प्रा-
 प्यकारः स्वयमेव विलसते भाषिष्याति, इत्येवं विलक्षण ।

आह-ननु यानुपयुक्तो भावे तदुजयसुयम्, यौस्वयनुपयुक्तो
 वाकं तद् द्रव्यसुयमित्युक्तम्; यौस्वति न भावत, केवलं भूत-
 बुद्ध्या पदस्येव, तथाऽपि द्रव्यसुयकृपाता, उभयसुयकृपाता च
 किमिति वेद्यते ? इत्याह—“ इत्यरथ वि” इत्यायु-
 प्यरथम् । “ जे ज्ञामर् न च सुयं ” इत्युक्ते तस्मात्योगि-
 कैश्चकामभाषमाणस्वाभाषि भावसुयमेव इतरत्र शब्दार्थात्
 ज्ञायते । नतश्चायमर्थः—द्रव्यसुयतोभवसुयान्पर्यामितरत्राऽपि ज्ञा-
 वसुतं भवेत् भूतम् द्रव्यसुयकृपाता, उभयसुयकृपाता वा भवे-
 इत्यर्थः । यदि किं स्याद् ? इत्याह—उपलक्षणमुपलब्धिः,
 तन्मन् तत्रमाणं यदि भवेत्—यावच्छस्तिङ्करभ्यमुपलजते
 तावत्सर्वमुपयुक्तोऽनुपयुक्तो वा यदि वदइत्यर्थः । एतच्च
 नास्ति, सुतोपलब्ध्या उपलब्धानामाधोनामनस्तस्वात्, वाचः
 कथमतिस्वात्, आयुषश्च परिमितस्वात् । तस्माद्भिषिष्यानां
 सुतोपलब्ध्या समुपलब्धानां आवानां अभावे सर्वेषामपि अग्न्या
 मनस्तगमेव भागं भावते वक्ता, अतस्तेष्वानुपयुक्तस्य
 वदतां द्रव्यसुयकृपाता, उपयुक्तस्य तु वदत उजयसुयकृपाता
 भवेत्, नेतरत्र जावसुते, जावणस्यैवासांभवात् इति पृथगत-
 गाथाऽर्थः ॥ ११७ ॥

तदेवं व्याख्याताऽस्माभिरियं गाथा,
 साग्रतं प्राप्यकारस्तद्वाक्यानामाह—

जे सुपबुद्धिः, सुयमदसहिओ पजासर्द भावे ।

तं उजयसुयं जज्ञद, दन्वसुयं जे अग्रुयउचो ॥ ११७ ॥

गतार्थे च । नवरं सुकार्यं किञ्चिद् व्याख्यायते—भूतरूपा यका
 बुद्धिस्तथा एहाः पयांशोविना ये आवास्तमन्व्याद् “ अस्सहि-
 र्ब” (१२८) इत्यस्य तात्पर्यं व्याख्यातामाह—मुनाऽऽत्मकमतिस्स-
 हित्यः, सुतोपयुक्त इति यावत् । याद् प्रायश्च प्रजापते तद्
 द्रव्यप्रायश्चकमुजयसुतं ज्ञायते । याद् पुनरनुपयुक्तो भावते
 तद् द्रव्यसुतं, शब्दमात्रमेवेत्यर्थः । यौस्तु बुधबुद्ध्या पयांशो-
 च-
 स्यैव केवलम्, न तु ज्ञायते, तज्जावसुनामयार्थाद् गम्यते । इति
 गाथाऽर्थः ॥ १२६ ॥

उच्यतेऽव्याख्यानामाह—

इत्यरथ वि जावसुए, होजम तय तस्समं जइ भणिएज्जा ।

न य तरइ तत्तियं सो, जमयोगशुण्यं तयं तचो ॥ ११९ ॥

यज्ञावते तदुभयसुतं, द्रव्यसुतं वेत्युक्तं भावसुयमेवेतरत्र
 शब्दार्थात् गम्यते । ततश्चेतरत्रापि भावसुयं ज्ञायते तद्
 द्रव्यसुयतमयसुयं वा, यदि तस्सममुपलब्धिमेव भवेत्, तच्च
 नास्ति, यस्माच्छून्यत्वात् । एतच्च यावत्तदुपलब्धये तावत्तु
 ‘ न तस्ति ’ न शक्नोति । कुतः ? इत्याह—यद् यस्मात् कारणात्
 ततो भाषाविषयोऽज्ञातः ज्ञातात् तद्वाक्यप्राणायामिकं भावसु-
 यत्

तमेकमुद्यमनस्तगुण्यं, अतो नोपलब्धिमेव भण्यतीति गा-
 थाऽर्थः ॥ १२० ॥

उपलब्धिमेवमित्येनस्य समासविधिमाह—

सह उवलकीए वा, उवलकिस्सिंमं तथा व जं तुल्लं ।

जं तस्समकालं वा, न सव्वद्दा तरइ बोणुं जे ॥ ११९ ॥

यद् भाषणमुपलब्ध्या सह वदेने तदुपलब्धिमेवमम, प्रा-
 क्तशैलीनिपाननात् सहस्य समभावः, वा या सुतोपल-
 ब्धिस्तथा तथा सह यज्ञावयं तदुपलब्धिमेवमित्यर्थः । (तथा व
 जं तुल्लं ति) तथा नोपलब्ध्या यत् तुदयं समानं तदुपलब्धि-
 समय-यावती काचित् सुतोपलब्धिस्तदुदयं तस्म्यं यज्ञा-
 वयं तदुपलब्धिमेवमित्यर्थः । (जं तस्समकालं वेति) तथा
 उपलब्ध्या समकालं वा यज्ञावयं तदुपलब्धिमेवमित्यर्थः । यथा म-
 थं शूलं वेद्यत्वेतस्समकालमेवाप्यमेव तदुपलब्धिमेवमित्यर्थः, एव-
 मन्तः सर्वाभ्यपि सुतोपलब्धिमेवमित्यर्थः समकालमेव यद्
 ज्ञावयं तद्वा उपलब्धिमेवमित्यर्थः । किं बहुना ? सर्वथा
 सर्वस्मिन्नापि समासविधावयं तावत्तार्थः । कः ? इत्याह—
 सुतज्ञानो यावत् सुतबुद्ध्या समुपलजते, तावत्सर्वं न तरति
 न शक्नोति वक्षुं (जे इति) अज्ञकारमात्रे । इति गाथाऽर्थः ॥
 १२१ ॥

(ए) अथ कथं पुनरस्ये एतां गाथां मतिभूतभेदायै व्या-
 ख्यानमिति ? इत्याह—

केई बुद्धिदिडे, पदमहिए जाससो मुयं तरथ ।

किं सदे मइज्जयं, जावसुयं सव्वहा जुत्तं ॥ १२१ ॥

इह केचनापुत्राचार्या मतिभूतयोर्भेदं प्रतिनिपादादवयवो “बुद्धि-
 दिडे अर्थे, जे भासद्” (१२८) इत्यादि सूत्रगाथायां बुद्धिः
 सुतबुद्धिरिति न व्याख्यायन्ति, किं तु ‘ बुद्धिमैतिरिति ’
 व्याचक्षते । नतश्च बुद्ध्या मत्या एहपु बहुधर्मेषु मध्ये कौञ्चि-
 त् नदृष्टदानयोर्मतिसाहितान् भावमाणस्य हृतं भवति । आह-
 ननु मतिज्ञानस्ये मतिसाहितो भवति, तत्कथमसांशो मति-
 साहितस्य विशेषणम् ? । नरथ, किं तु मुद्रगाथायां “ म-
 इस्सिहियं” (१२८) इति वचनामस्त्युपयोगं वदेमोऽत्र वक्ता
 गृह्यते, अतस्तस्य मस्त्युपयोगसाहितनाद्यर्थोनामस्त्युपचारस्त-
 तस्तस्सहितत्वमुच्यते । तस्मात्सहितज्ञानदानयोर्न तदुपल-
 ष्येव प्रायमाणस्य हृतं भवतीति तात्पर्यम्, अनुपयुक्तस्य तु
 वदतो द्रव्यसुयम्, पारिशेष्याद्भाषमाणस्य पदापेयलोचन-
 मात्रकपं मतिज्ञानस्य, इति मतिभूतयोर्भेदः । तदेवं कैश्चिन्मू-
 षाधायाः पुर्यादौ व्याख्याते स्मिरेदुपलमाह (तथ किंवाह-
 इत्यादि) तत्र तैरेवं व्याख्याते भावसुतं सर्वेष्वानुपलब्ध्या
 सर्वथा तदभावः प्राप्नोतीत्यर्थः । तथाहि—किं प्राप्यमाणः
 शब्दो जावसुयम्, मतिर्बो, उभयं वा ? इति त्रयी गतिः । अस्स
 च त्रिनयस्य मन्नेकमपि जावसुयं युक्तमिति भावः । इति गा-
 थाऽर्थः ॥ १२३ ॥

कथम् ? इत्याह—

सदो वा दन्वसुयं, महाराधिषिषोदियं न वा उभयं ।

जुत्तं उप्रयाभावे, जावसुयं कथं तं किं वा ॥ १२३ ॥

मस्त्युपयुक्तस्य शब्दमुद्रादीयतां यस्मात्तत्र शब्दः स द्रव्यसुय-
 मेव, इतं कथं जावसुयं स्यात् ? इति, मतिस्साजिनोर्भेदकज्ञान-
 स्य । नवनु तद्मै मतिशब्दज्ञानमुभयं समुद्भूतं भावसुयम्, इत्या-

पाप

ह- (न वा रुमयं, सुचं ति) वैव यथोक्तमुनयं समुदितमपि भावभूतं युक्तं, प्रत्येकावस्थायां तज्ज्ञायाजावात्, न हि प्रत्येकं सिक्तनाकणेषु अस्यैवं समुदितभावस्यावामपि भवतीति जायते । तदेवमुनयस्य स्वतन्त्रस्याऽस्वतन्त्रस्य वा जावद्युतत्वेन न जाये कति तद् भावभूतं च्च शब्दाऽऽदी ? किं वा तत् ? , न किञ्चिदिति भावः । इति गाथाऽर्थः ॥ १३३ ॥

अथ ज्ञावापरिणतिकाशे मतेः किमप्याधिक्यमुपजायते, इति उचयस्य भूतत्वं न विवक्ष्यते, इत्याह-

जासापरिणतिकाशे, मर्षेण किमादियमह-ऽप्रहृष्टं वा ।
जासातं कल्पविसे-समेचनं वा नुममयुतं ॥ १३४ ॥

मतेरन्वैदिकानविशेषस्य भावापरिणतिकाशे शब्दपरमनवे-
ह्यायां पूर्वावस्थातः किमधिकं रूप संपद्यते ? , येनोभयाव-
स्थायां सा ज्ञानान्तरं स्यात्, नूनमप्यपदेशः स्यादित्यर्थः ।
(अहऽप्रहृष्टं वेति) अथवा-अन्यथायां किं मनेर्भावापरिण-
तिकाशे निर्भूतत्वं एव अन्यथाभावः कः, येन भूतत्वं स्या-
त् ? , न किञ्चिदिति भावः । भावाऽऽरम्भ एवात्र विशेषः, इति चे-
त् ? , इत्याह (जासाऽप्यादि) जावायाः संकल्पः प्रारम्भः,
स एव विशेषमात्रम्, मात्रशब्दो मनागपि विकारभवननिवे-
धार्थः, तस्माद् भावासंकरावविशेषमात्राद्वा मनेः भूतत्वमयुक्तम् ।
एतज्जुक्तं भवति- अन्तर्विज्ञानस्य स्वयमविशिष्टस्य बाह्यक्रियाऽऽ-
रणात्प्रत्ययज्ञानभेदाऽनुपपत्तये भावव्यवसायकारणाऽऽहः, एताऽऽ-
दिबाह्यक्रियाऽऽनन्त्यमन्येगानन्त्यमेव स्यात्, स्वयं वाऽऽनुपजात-
विशेषाणां ज्ञानानां शब्दपरिणतिसंज्ञानान्तरात् एव ज्ञा-
नान्तरत्वेऽतिप्रसङ्गः स्यात्, अथवादिद्वेषि तयाप्राप्तेरिति
गाथाऽर्थः ॥ १३४ ॥

तद्वेचं कैश्चिद्विहितं मूलगाथायाः पूर्वाऽन्वेष्यायां न दृषितम्,
अयोत्तरार्कव्याख्यानमुपरदयं दृषयितुमाह-
इपरत्थ वि मङ्गणो, ढोञ्ज सुयं ति किहं तं सुयं होइ ? ।
किह व सुयं होइ मर्ष, मलकलणोऽऽवरणजेयाओ ॥ १३५ ॥

" बुद्धिद्विद्वे अर्थे " (१२८) इत्यत्र बुद्धिर्मेतिज्ञानं व्या-
ख्यातम्, तन्मतेन " इपरत्थ वि होञ्ज सुयं, उवर्लक्षसमं जह
जणेउजा । " (१२८) इत्युत्तरार्कगतस्य इतरत्रयद्वयस्य मति-
ज्ञानमेव वाक्यम्, शब्दसहितमन्तर्क्यमावभूतयोनोक्तत्वात्,
तद्विनरस्य मतिज्ञानस्यैव तत्र संपद्यते । तन्मत्त तज्ज्ञानस्या-
नमनुद्यत् दृषयति- इतरत्रापि मतिज्ञाने भूते जनेद् यपुपल-
ब्धिसमं आपेत, इति यत्संकेतयते, तद्भूतम्, यतो ह्यन्त
यन्मतिज्ञानम्, तत्कर्णं भूतं जवितुमर्हेति । । भूतं चेत्, कथं
वा तन्मनिर्भवेत् ? । कुतः पुनरित्यं न जवति ? , इत्याह- मति-
भूतयोरेतत् स्वकीयं लक्षणम्, कर्म चाऽऽवारकम्, तथोभेदेना-
ऽऽगमे प्रतिपादनात् । यदि च यदेव मतिज्ञानं तदेव भूतम्, य-
देव च अतं तदेव मतिज्ञानं स्यात्, तदा लक्षणोऽऽवरणजेयोऽपि
तयोर्न स्यादिति गाथाऽर्थः ॥ १३५ ॥

तदेवम्- " बुद्धिद्वे अर्थे, जे भासह " (१२८) इत्यादि
मूलगाथायां मतिभूतजैद्वप्रतिपादनपरतया व्याख्येयत्वात्सोः परस्व
मातन्त्रावभूतं न युज्यत इति प्रतिपादितम् । यदि तु रूपभूतं
साऽऽनुपगम्यते तदा न दोषः, इत्युपदर्शयत्वाह-

अहं मर्षे दृष्वमुय-त्मेष्ट जावेण वा सिक्कभेजा ।

जो असुपयत्तरलापो, तं मइसहिओ पभासेज्जा ॥ ३६ ॥

अथवा मन्तर्क्यभूतस्येतु आशङ्कतु, न तत्र वयं निवेदा-
रः, केवलमेतद्वच निवर्तयानिद्विधौ यदुत्त-भावेन जावद्युत-
त्वेन सा प्रतिविकल्पते दृग्निर्गम्यामेव विरोधमनुवेद्येत् । इह-
मुक्तं जवति- " केहं बुद्धिद्वे, मइसादप भासमां सुयं " (१३२)
इत्यत्र गाथाऽर्थे योऽसौ भूतगाढः स यदि दृष्यभूतत्वात्-
त्वेन व्याख्यायते तदा विरोधो न जवति । कथम् ? , इति चे-
त् । उच्यते- बुद्धिर्मातस्नद्दृष्टाद् मत्पुपयोगसहिततर्पणं भाव-
माणस्य सा मतिः शब्दलक्षणस्य रूप्यभूतस्य कारणत्वाद्-
दृष्यभूतम्, अज्ञापमाणस्य तु मातज्ञानम्, इत्येवं मतिरूप्यभू-
तत्वाभेदः प्रोक्तो जवति, न तु मतिभूतज्ञानयोः केवलं विरो-
धपरिहारमात्रमिष्टमप्युपकारित्वं भवति । अथाऽहं कश्चित्-भूत-
यदि मत्पुपयोगं वर्तमानो भावेत कश्चित्, तदा रूप्यभूत-
कारणत्वाद् मतिः स्याद् रूप्यभूतम्, एतच्च न भविष्यति,
इत्याह- (जो असुपेय्यादि) योऽस्मानुसार्थं करणज्ञः, तं मत्पु-
पयोगे वर्तमानो ज्ञायतं वक्त, ताऽत्र कश्चित् मदेहः यस्तु कु-
तानुसार्थं करणत्वाभस्ते भूतार्थयोग एव वर्तमानो भावेत्, अतो
न तच्छब्दस्य मतिः कारणम्, भूतपूर्वत्वात्सोति भावः ।
इदमुक्तं जवति-यः परांपदेशाहंश्चनलक्षणं भूतमनुभ्रियाक-
रणाभोऽऽनः स्फुरति तं भूतार्थयोग एव वर्तमानो भावेत्,
यस्य भूतानुसारी स्वस्मैव पर्यालोचित इहाऽप्यपुय स्फुरत्य-
कारणज्ञः, तं यदा मत्पुपयोगसहित एव भावेत्, तदा तस्य श-
ब्दलक्षणस्य रूप्यभूतस्य कारणत्वाद् भवत्येव मातर्क्यभूतम् ।
इति गाथाऽर्थः ॥ ३६ ॥

अथास्मिभवे मतेऽन्वेष्यभूतम्पके " इपरत्थ वि होञ्ज
सुयं " (१२८) इत्यादौ मूलगाथाया उत्तरार्कं योऽर्थः
संपद्यते, तमाचार्यः प्रदर्शयत्वाह-

इपरम्पि वि मङ्गणो, ढोञ्ज तयं तस्समं जइ भणेज्जा ।

न य तरइ तत्तियं मो, जमणगणुत्तं तत्तो ॥ ३७ ॥

भाषमाद्यस्य मन्तर्क्यभूतमित्युक्तम्, अतोऽप्रापमाणत्वात्वा-
प्रावि मतिज्ञानमिनरत्र शब्दवाच्यं भवति । तन्मतेनत्राप्य-
ज्ञापमाणत्वात्प्राधानि मातज्ञाने भवेत् तद् दृष्यभूतं यदि तत्स-
मं मतिज्ञानोपलब्धिभ्रमं भवेत्, यावद् मतिज्ञानोपलब्धेन
तावत्समं वेदंतिमर्थः एतच्च नास्ति । कुतः ? , इत्याह- (न
च) नैव 'तरति' शक्तोति स यावन्मातज्ञानोपलब्धेन तावद्
वक्तुः । कुतः ? , इत्याह-यद् यस्मात् ततो वक्तुं शक्या-
त्परमर्थमपि मतिज्ञानोपलब्धमनेकगुणमनतगुणमितं गाथाऽ-
र्थः ॥ ३७ ॥

अत्र विनेयः प्राऽऽह-

कह मइसुओवदइदा, तारंति न भासिदं बहुत्ताओ ।

सव्णेण जीवणेण वि, भासइ जमणोतभागं सो ॥ ३८ ॥

न्यननरगाथायां मत्पुपलब्धाः सर्वेऽपि वक्तुं न शक्यन्त
इत्युक्तम्, पूर्वं तु सर्वोपलब्धा अपि सर्वेऽभिधानुं न पर्यन्त
इत्यभिहितम्; तदेतत्कथम्, यन्मतिभूतोपलब्धा ज्ञाया न तो-
यन्ते प्रापितुम् ? । अथाऽह- बहुत्ताव-प्राभुयात् । तत्रैतत् स्वा-
त्-कुतः पुनरेतावद्दृष्टं तेषां भाष्यतम् ? , इत्याह-यद् ब-
ह्वात् कारणत्वात् सर्वेषांऽप्यप्युपगतः स मतिभूतज्ञानं । मत्पुपल-
ब्धानामर्थानाऽऽनन्त्यतमेव भागं ज्ञायत इत्याद्यमे निर्णीतम्, त-
स्माद् बहुत्तावगतम् । इति गाथाऽर्थः ॥ ३८ ॥

अथ मत्यापुपल्लभाध्यानीं सामस्येनाभिधानाशक्यत्वे पू-
षोक्तम्, अपरमपि च हेतुं विषयविभागेनाभि-
धिपुराह-

तीरंति न वोषुं जे, सुभ्रोवल्छा बहुपजावाओ ।
सेसोवल्छभावा, सा अम्वबहुचओऽजिद्विया ॥ १३॥

सर्वेऽपि भूगोपल्लभा भावा न तीर्यन्ते न पार्यन्ते वक्तुम् ।
'जे' इति पूर्ववदेव । कुतस्ते वक्तुं न पार्यन्ते ? इत्याह-बहुत्वभा-
वात् बहुत्वसञ्ज्ञावादेवेत्यवधारयाम, न तु तस्याभावादास्य-
जिप्रायः । (संसोवल्छभावा, सा अम्व 'सि') शेषं सुवा-
च्यत् प्रस्तुते मतिज्ञानस्य, समानवक्तव्यताप्रस्तावकत्वस्थानि म-
त्यवधिभ्रमनापर्यायकेवज्ञानि वा शेषानि, तेन तेषां उपल्लभा
ज्ञाताः शोषोपल्लभाः, ते च ते भावाहयेति समासः, स्वाभावा-
द्विप्रायः अर्चनिराप्त्याऽऽप्यकत्वान्वेग न हीन्येतां आवितुम् । आह-
नन्धेते यथाऽनभिज्ञाप्यत्वादिजातुं न शक्यन्ते, तथा बहुत्वा-
दपि, तत् किमिदमभिलाष्यस्वज्ञाप्यत्वमेविकमत्र हेतुर्नोपयतोः
सत्यम्, किं स्वाभिलाष्यत्वं सति बहुत्वव्यवस्थित्वात् । किंवाया
चिप्रायते, ये तु मू नत एवानाभिलाष्यस्तेषु बहुत्वसङ्घो दे-
तुकरूपमानांशप निष्कल एव, अनभिज्ञाप्यत्वाऽऽप्यकत्वेनेवाभिधा-
नाशक्यत्वस्य सिद्धत्वादिति । किं च-(बहुत्वभोऽजिद्विय 'सि'
बहुत्व्याच्छेषोपल्लभा भावा यथा वक्तुं न शक्यन्ते, तथा " क-
इ महेषु भोवल्छा, तीरंति न भासिं न वीर्यं बहुजाओ । " (१३८)
इत्याद्यनन्तराधायाभिहितता एव, इति किं बहुत्वहेतुप्यत्वा-
त्सेन ? , पीनरुम्यप्रसङ्गात् । शोषात्तेषु मध्ये मतिरेव स तत्र
प्रोक्तः, अत्र स्ववध्यादाव्याप्य वृहीतानि सति, अतस्त्वदर्धम-
यामहापि वक्तव्य इति चेत्, नैवस, मतेषु सत्त्वकृणत्वेनावध्यादि-
वचसो तत्र त्रुष्य वस्तुदोषः । यद्येव, तर्हि श्रुतस्यापि ब-
हुत्वसङ्घो हेतुः प्राशुक्य एव, किमतीह पुनरप्युच्यते ? इति
चेत् । सत्यम्, किं तु भूगोपल्लभा बहुत्वात्, शोषोपल्लभास्तु त-
स्वाभावात्प्रशक्यन्ते अभिधानुम्, इति विषयविज्ञानादर्शनायै
तच्छेदो न तुकरूपः । अपरस्त्वाह-अनु मत्यापुपल्लभानामपि
केवाधिद्विभङ्गाप्यत्वात् किमुच्यते?-(सिसोवल्छभावा,सा जम्ब
सि) सत्यम्, किं तु तेषां श्रुतविषयत्वेनाभिधानाशक्य-
त्वस्थोक्तत्वाद्दोषः । इति गाथाऽर्थः ॥ १३९ ॥

विशेषः पूर्वजति-

कचो पश्चिमेपेक्षा, भावसुप्रापण पजया जेमि ।
जामद अणंतभागं, अम्वह जम्हा सुएऽभिधिं ॥ १४० ॥

कुतः पुनरेतावन्तो ज्ञावभ्रुनमयोः पर्याया उपल्लभाद्यविष-
या विशेषाः, येषां सर्वेषामपि जम्भानाऽनन्तरजाममेव ज्ञावत इति
प्राशुक्यम् ॥ अत्र गुरुहाह-जपयतेऽत्रोचरम्-परमात् सुवे आ-
गमे बह्वयमाश्रमनिहितहन्,तस्माद् नशोरेतावन्तः पर्यायाः । इति
गाथाऽर्थः ॥ १४० ॥

किं तस्त्वेतजिहितस ? इत्याह-

पल्लवशिज्जा ज्ञावा, अणंतभागो उ अणजिल्लप्याणं ।
पल्लवशिजाणं पुण, अणंतभागो मुयनिवच्छो ॥ १४१ ॥

प्रज्ञाप्यन्ते प्रकृप्यन्त इति प्रज्ञापनीया बचनपर्यायकत्वेन भ्रुन-
ज्ञानगोचरा इत्यर्थः । के ? , ज्ञावा कम्भोपल्लवस्योकास्ताभि-
विष्टपूवबचनविमामन्नहृन्नसारकाकैन्काहत्वेते सर्वेऽपि कि-

ञ्जिताः । किम् ? , इत्याह-अनन्ततम एव भागे वदन्ते । के-
वाह ? , अत्राऽह-अनजिल्लाप्यानामर्थपर्यायत्वभावजनगवराऽऽ-
पञ्चानामित्यर्थः, अनजिल्लाप्यवस्तुराशेर्यां भिन्नाप्यवदाहैसायैः
सर्वाभ्यनन्ततम एव भागे वदन्त इत्यर्थः । प्रज्ञापनीयपदा-
ध्यानीं पुनरनन्तभाग एव चतुरंशपूर्वत्वज्ञाने क्वे निवक्तो ज-
गवत्प्रियेणधरेः साक्षात् प्रियः । इति गाथाऽर्थः ॥ १४१ ॥
कुतः पुनरेतद् विज्ञावन्तं यदुत-प्रज्ञापनीयानामनन्तभाग एव
श्रुतिवचः ? , इत्याह-

अं चोहसपुवधरा, उट्ठाणया परोपरं होति ।
तेय उ अणंतभागो, पल्लवशिज्जाणं अं मुयं ॥ १४२ ॥

यत् वस्मात् कारणात् चतुरंशपूर्वधराः वदस्थानपतितः
परस्परं भवन्ति, हीनाधिक्येभ्योति शेषः । तथाहि-सकलाभि-
लाष्यवस्तुवैतलया व उक्तः चतुरंशपूर्वधरः, ततोऽप्यो ही-
नहीनतराऽऽदिः, आगमे इत्ये प्रतिपादितः । तद्यथा- " अणंतत-
मगदीषो वा, असंखेज्जभागहीणे वा, असंखेज्जभागहीणे वा, स-
खेज्जगुणहीणे वा, असंखेज्जगुणहीणे वा, अणंतगुणहीणे वा । "
यस्तु सर्वस्वोकाऽभिज्ञाप्यवस्तुज्ञापकतया सर्वजघन्यः, ततो-
ऽप्य उक्तो उक्तहृदगऽऽदरव्येव प्रोक्तः । तद्यथा- " अणंतभाग-
म्भदिए वा, असंखेज्जभागम्भदिए वा, संखेज्जभागम्भदिए वा,
संखेज्जगुणम्भदिए वा, असंखेज्जगुणम्भदिए वा, अणंतगुण-
म्भदिए वा । " नदेषं यतः परस्परं वदस्थानपतितः
चतुरंशपूर्वधरः, तस्मात् कारणाद् यस्मिन् चतुरंशपूर्व-
त्वज्ञानं तद् प्रज्ञापनीयानां भावानामनन्तभाग एव । यदि
पुनर्योवन्तः प्रज्ञापनीया भावास्तावन्तः सर्वेऽपि सुवे निवज्जा
भवेयुः, तदा तद्वेदितानां तुल्यतैव स्यात्, न वदस्थानपतितत्व-
मिति ज्ञावः । इति गाथाऽर्थः ॥ १४२ ॥
आह-अनु यादं सर्वेऽपि चतुरंशपूर्वधरः, तर्हि कथं तेषां
परस्परं हीनाऽऽधिक्यम् ? , इत्याह-

अकस्वसंज्ञेय समा, कणऽहिया होति मईविसेसेहि ।
ते वि अ मईविसेते, सुयनाऽऽमंतरे जाण ॥ १४३ ॥

चतुरंशपूर्वगतसुत्रलक्षणकारकामेन समानुत्पत्त्याः सर्वेऽपि
चतुरंशपूर्वधरः, उनाधिकत्वे मतिविशेषेभ्योऽभिमानं कृतोपशमये-
चिदगाद् यथोकाकृतामानुसारिभिरैव तैस्तेषामधिक्यविशेष-
चित्रैर्गुणविशेषैर्हीनाधिका भवन्तीत्यर्थः । इह च मतिशब्दो-
पादानविज्ञानात् ते मतिविशेषा मा भूवन्नाभिधोविक्रान्ता-
वशेषाः, इत्यन आह- " ते वि वेत्थया । " इदमन्तं जवति-
नतिशब्देनेह श्रुतमतिविशेषकृता, न त्वाजिनोविक्रान्तिः । त-
श्च येषुचतुरंशपूर्वधरौ हीनाधिकास्तानपि च मतिविशेषा-
द् भुनक्तानामनन्तरे जानीदि श्रुतज्ञानान्तर्भावित एव विक्रि,
न त्वाभिधोविक्रान्तवर्तिन इति भावः । यद्येव " ते वि ष
मईविसेसे, सुयनाणं वेव जाणादि । " इत्येवमेव प्रयुक्तं
कलाभोक्तम्, किमन्यनप्यधोपादानकृतेण ? । नैतदेव, अ-
स्याऽपि न्यायस्य दृष्टवाद्, अज्ञान्यतराऽऽदिव्यपदेशवद्, यथा
कृत्वाभावाभ्यन्तर, एवं भुनमेव अज्ञान्यतरामित्युक्तं भवति ।
अथवा-कृत्वाभ्यन्तराभ्यन्तरप्रहणं, यदि वा- " सुयनाण- "
इत्यनेन चतुरंशपूर्वत्वज्ञानं भुनमप्यधिक्येते,तस्मात् तावपि गम्याद्
मतांविशेषांश्चतुरंशपूर्वोक्तज्ञानरूपस्य भुनक्त्वाव्यन्तरे जाना-
दि स्वम्, न व्यतिरिक्तानिति शिष्योपदेशः, चतुरंशभिदपि हि
पूर्वैः कश्चित् साक्षात्, कश्चित् यत्पत्तया सर्वाऽप्यभिज्ञाप्यः

पश्यामिभिर्जीवत एव; ततश्च गम्या अपि मतिविशेषा-
स्तद्वत्सर्वाभिर्न एव, तदनुसरतिरस्यादिति गद्याऽर्थः ॥१४३॥

अतुर्गैरापूर्वैरुक्तानुसारित्वेन यदेतद् मतिविशेषाणां
तदन्तर्भावित्वमुक्तम्, तदेव समर्थपश्चाद्-

जे अकस्मानुसारि-एष मद् विसेसा तयं सुयं सत्त्वं ।

जे त्वा सुयनिरवेकत्वा, सुदं चियं प महार्ण ॥१४४॥

ये अकस्मानुसारिण्ये भुतप्रत्ययमुत्पन्न आयन्ते मतिविशेषाः
तत्सर्वं भूतमेव, इत्यसकृदुक्तम् । ये तु यथोक्तभूतनिरपेक्षाः स्वय-
मेवात्मैकित्ववस्तुनस्वा मतिविशेषाः समुपचयन्ते तच्छब्दं मति-
ज्ञानमेव, इत्येतदप्यनेकेषां प्रागप्यजिहिनम् । तस्मात्कतुर्दशपूर्व-
नताकृतानुसारिण्ये आयमानाः प्रस्तुतमतिविशेषाः सर्वे; भुतमेवे-
ति गद्याऽर्थः ॥ १४४ ॥

(१०) तदेवं कथं भुताऽस्ति प्रस्तुतव्यप्रतिपादनप्रकरणे " बु-
द्धिदिष्टे अर्थे अ भासद् " (१२७) इत्यादि मूलगाथां
व्याख्याय " केचि बुद्धिदिष्टे, महसद्दिष्टे भासन्तौ " (१३२) इत्यादिना दर्शितमपि विशे-
षवृत्तानाऽभिप्रायस्या पुनरपि म-
तामनमुपदर्शयिष्यामि-

केचि अभासिज्ञानं, सुयमात्सुरसो हि ये मद् विसेसा ।
मन्तंति ते मद् विषय, भावसुयाभावत्रो तन्नो ॥ १४५ ॥

केचिद् व्याख्यातारः (मन्तंति ते मद् किंच यं चि) तान् मतिवि-
शेषान् भूतमनुसरतोऽपि मतिरेवेति मन्यन्ते । ये किम् ?
इत्याह-यंऽभासमाणाः, येषु अर्थप्रवृत्तित्तोस्तौत्यर्थः ।
भुतानुसारिण्योऽपि मतिविशेषा ये प्रकृतिरहिताः केवलं ह्येषे
विशेषाः सन्ति, ते मतिज्ञानमेवेति केचिद् मन्यन्त इति भावः ।
तदेतन्न न । कुनः ? इत्याह-भावभुतानावप्रसङ्गात्, तदभावश्च
" किं सद्दो महश्चयं, ज्ञापयसुयं सव्यहा लुचं । (१३२) " "स-
द्दो ता दन्वसुयं, महराभिर्गोहोदियं न वा उभयं । (१३२)
इत्यादि पूर्वोक्तप्रमाद् भावनीयम् । इति गद्याऽर्थः ॥ १४५ ॥

किं च-

किद् महसुयनाणविक, उच्छाणगया परोत्परं होज्जा ।
जानिर्जतं मोत्तं, जद् सत्त्वं सेसयं बुद्धि ॥ १४६ ॥

यदि भाष्यमात्रं मुक्त्वा शेषकं सर्वमपि बुद्धिमतिज्ञानमित्यर्थः,
तर्हि मतिभूतज्ञानात्त्रयं विदन्तीति मतिभूतज्ञानोपदेयः परस्परं
स्वदृष्टान्ते परदृष्टान् च कथं वदन्त्यानपतितः स्युः ? न कथञ्चि-
दित्यर्थः । तथाहि-सर्वेणापि जन्मान् मतिभूतोपलक्षणात्मार्था-
नामनन्तभाग एव भाष्यत इति प्रागर्होकोक्तम् । ततश्च म-
तिज्ञानं भुतज्ञानिनः स्वकाशात् स्वैवानन्तगुणाधिकः, भुतज्ञान-
नि त्वित्तस्मात्प्रियव्रतनन्तगुणहानि एव प्राप्नोति, इति न ताव-
त्परदृष्टान्ते वदन्त्यानपतितत्वम् । स्वस्वाम्येऽपि भुतज्ञानो अर्थ-
स्मात् भुतज्ञानिनः संबन्धतन्त्रेव हीनोऽधिको वा स्यात्, न त्व-
संबन्धात्तेन, मनन्तेन वा, नापकतुर्दशपूर्वविद्वां संबन्धेयवर्थाऽऽपु-
षकत्वेन असंबन्धेयवदान्तत्वस्य वा भाष्यस्यैवासांसम्भावादि ।
अस्यैव च विशेषवृत्तवस्याभिप्रायार्थं पुनरवेदं सनातर-
मुप्यनन्तम् । अथवा हि-" केचि बुद्धिदिष्टे, महसद्दिष्टे भासन्तौ
सुयं (१३२) " इत्यादिना सर्वानिर्दं प्रागभिहितमेवेति ग-
द्याऽर्थः ॥ १४६ ॥

तदेवं " बुद्धिदिष्टे अर्थे " (१२८) इत्यादिपूर्वगतभाष्याभूत-
स्वक्याभिप्रायिना प्रकरणेन व्याख्याता, मतिभूतोपेक्ष-
स्य व्याख्येयत्वेन प्रस्तुतव्यात्तद्विभाष्याकारिणाऽपि मतात्-
रेण व्याख्याता, तच्च व्याख्यानमयुक्तत्वाद् बुधितम् । अथा-
ऽऽसाऽऽजिज्ञानेन निरव्ययमतिभूतमेदप्रकारैतौ व्याख्यातुमाह-

साधमा वा बुद्धी, महसुयनाणां तौ जे दिद्धा ।

भासद् संजयविचं, गदियं न उ ज्ञासणाभियं ॥१४६॥

महसद्दिष्टं भावसुयं, तं नियमज्जासो वि मद्दरणा ।

महसद्दिष्टं जे लुचत्, सुत्रोवत्तत्तन भावसुयं ॥१४८॥

स्वविहितप्रथमव्याख्यानापेक्षया वाशब्दो यदि वेत्यर्थः, " बु-
द्धिदिष्टे अर्थे (१२८) " इत्यत्र येषं बुद्धिः अस्ती सामा-
न्या गृह्यते, ततः किम् ? इत्याह- (महसुयनाणां इति) मति-
भूतज्ञानमे वे अपि बुद्धिदिष्टेऽर्थेऽर्थः, तथा बुद्धिभूतज्ञानाऽऽत्मिकया
बुद्ध्या ये दृष्टा ज्ञावास्तेषु मध्ये यान् भाषते तज्ज्ञापयन्मतिभू-
तरगाथायां संबन्धः । ज्ञापत इत्यत्र च ज्ञापणस्य संबन्धमात्रं
गृहीतम्, न तु भाषणमात्रम् । ततश्चेदमुक्तं भवति-तत्रान्यत्र
वा देयो, तत्राऽऽपदा वा काश्चि, स चान्यो वा पुरुषः, मति सा-
म्योत्संभवे निश्चयेनैतान् ज्ञापत एव, इत्येवं यान् ज्ञापणान-
र्विकल्पे श्रवमानान् भाषणयोऽभ्यन्तार्यां व्यवस्थापयन्त, ते ऽ-
ज्ञापयमाणा अपि ज्ञापणयोऽर्थाः सन्तो ज्ञापयन्तं ज्ञापयन्, न तु
ज्ञापयमाणा एवेति भावः । एवं च सति महसुयलक्षणात्मन-
भिज्ञानानामर्थानां भाषणयोऽभ्यन्तार्याऽज्ञापयन्तव्यपकृतं भ-
वति । ज्ञापणयोऽर्थानां त्वज्ञापयमानानामपि सर्वेषां विकल्प-
प्रतिभासितानामर्थानां भाषणयुक्तमर्थोक्तिं भवति ॥ १४७ ॥
अन एव एवेवसितमर्थं द्वितीयगाथायामाहा-नयने निश्चिनं
तज्ज्ञापयन्तमवधानं तस्यैव मतिभूतस्यैव भवति, यांथायानांशेषे ज्ञा-
पणस्य गृहीतव्यादिति भावः । आह-ये सामान्यबुद्धिदृष्टा
अपि ये भाषणयोऽर्थाः, यदि तेषां ज्ञापयन्तव्यम्, तर्हि
मतिज्ञानान्तरेणैव पावकिकरपात्राज्ञानामपि तत्रमङ्गः, न हि
तेऽपि न भाषणयोऽर्थाः, इत्याहाकथ्याऽऽह-" मतिसहि-
तमिति । " अस्य व्याख्यानमाह- (महसद्दिष्टं तत्यादि)
मतिसहितमिति वक्तुं तस्य करानाप्यर्थोऽर्थः ? इत्याह-
भूतोपयुक्तस्यैव ज्ञापणानुस्य, अभाषणानुस्य वा भाषणभू-
तमिति, नान्यस्य । इदमुक्तं भवति-मतिसहितमिति भूत-
मतिसहितं यथा भवति, एवं यान् भाषते न एव ज्ञापय-
तम्, नान्यं, ततश्च भूतोपयुक्तस्यैव भाषणयोऽर्थानां वि-
कल्पयतो ज्ञापयन्ते सितं भवति । एवं च सति भुतानुसा-
रिणाभावेन भूतोपयुक्तत्वाऽऽसंज्ञाद् मतिविकल्पस्य भा-
षणयोऽर्थेऽर्थे सत्यपि कुनो ज्ञापयन्तव्यम् ? इति । आह-ननु
सामान्या बुद्धिदिष्टे गृहीता, भूतोपयुक्तस्ये च गृह्यमाणे कथं
मतिदृष्टमर्थानां संभवति ? भूतबुद्धिदृष्टस्यैव तत्र संभ-
वात् । नित्येवम्, मतिपूर्वे हि भूतम्, तत्र यान् भूतबुद्धिदृष्टस्यैव
तत्र मतिदृष्टव्यमस्येव, इति न काश्चि कृतिः, इत्यत्रमति-
चर्चिनेन । तदेवं भूतज्ञानोपयुक्तः सामान्यबुद्धिदृष्टानर्थीयं सं-
भवतो यान् ज्ञापयन् तज्ज्ञापयन्मिति स्थितम् । नन्वर्थानां कथं
साधयन्तव्यम् ? इतन्मन्वेव तसंभवता । सत्यस्य, किं तु विष-
यविषयिणोऽभेदोपवाचाद् भाषयन्ते प्रतिज्ञासामाना अपि अ-
पि भाषयन्तुम्, इत्यर्थोऽर्थः । (महश्च चि) यथोक्तज्ञापयन्त-
व्याऽर्थव्यतिरिक्ता मतिदृष्टव्या । इदमुक्तं भवति-येऽभिज्ञानाः अपि

सम्भो वदाऽऽद्यः भुतानुसारिण्याजायेन भूतोपयुक्तेन विकल्प-
न्ये, ये चाऽर्धेपूर्वावस्थेन चावकल्पनेरभावाद् भूतत एवाभि-
क्षयितुमशक्या अनाभिलाष्याः, ते यत्नां विक्षीतो प्रतिमानस्ये,
सा मतिरित्यवगमस्या, न तु भूतस्य, अनाभिलाष्यस्तुविष-
याणां भूतानुसारिण्याजावाद्, अनभिलाष्यस्तुविषयाणां तु
आषयायोव्यावदिति गाथाऽर्थः ॥ १४८ ॥

अथेहताऽवधारणविभुपदशब्दाह—

ये भासद् वेप तयं, सुचं तु न तु भासन्नो सुचं वेव ।
केद् मद्ए वि दिहा, अं इवमुपपद्युचयति ॥ १५० ॥

“ बुद्धिद्वे अत्ये, अे भासद् ” (१५०) इत्यत्र याद्
कारावित् संभवाभेधेण जायत एव तत् भूतमित्येवमेवा-
वधारणीयम्, न तु ज्ञापकावस्थे भूतमेवेति याद् भावते
तत् भूतमेवेत्येव भावपायते इत्यर्थः । कुतः ? इत्याह—यद्
वस्मात् कारणात् केचिदभिलाष्याः पदार्था मत्याऽपि दहा
अथप्रदेशावपुहोताः, ईदृशा र्थोद्दिताः, अथावधिकल्पने न तु
विभिन्ना इत्यर्थः, इदमभूतवस्तुप्राप्तित्, शब्दलक्षणमे रूप-
भूतेन भाष्यस्त इत्यर्थः । यदि च भाष्यमात्रस्य भूत-
मेवेत्यवधारयते, तदा एवावधि भूतत्वं स्यात्, न चैतदित्य-
ते, भूतानुसारिण्याजायेन भूतापयुक्तवस्थे तेष्वसंभवात्, त-
स्माद् यथोक्तमेवावधारणमिति गाथाऽर्थः ॥ १४६ ॥

अथ यथोक्त्यावधारणमितिभूततर्थापदेशोपपद्युक्तमुप-
हरकाह—

एवं धनिपरिणामं, सुपनायं उचयद्वा मद्भाष्यं ।

अं जिन्नसहादार्थं, ताई तो भिन्नरूपाई ॥ १५० ॥

एवं प्रायुक्तप्रकारेण केषलाऽभिलाष्यावर्धेविषयवत्यात् सर्वम-
वि भूतज्ञानं धनिपरिणाममेव, भवेनः शब्दस्य परिणामनं वि-
परिवर्तनं परिणामो यत्र तद् धनिपरिणामं भवत्येव, भूता-
नुसारिणेनोत्पन्नमेव ज्ञातदित्यते, भूतं च संकेतकावधारण-
परोपदेशरूपः, भूतमय्यरूपश्च द्विविधः शब्दोऽत्राधिकृतः, त-
द्भूतसारेण चोत्पन्ने ज्ञाने धनिपरिणामो भवत्येवेति । मति-
ज्ञानं सूत्रवधाऽपि भवति—शब्दपरिणामम्, अशाब्दपरिणामं च,
अभिलाष्यानाभिलाष्यपदार्थावयवं ज्ञानम् । तत्रच भूतानुसंगेभ्य-
स्यैव विकल्पयमानेष्वभिलाष्येषु धनिपरिणामोऽभिसंज्ञाय प्रा-
प्यते । अनभिलाष्यावयववयतायां तुभाऽसौ तत्र ज्ञम्यते । अन-
भिलाष्यावपदार्थां हि स्वयमेव भूतज्ञानमा ह्यपि चावकल्पने-
रभावात्किदवयवित्, परस्मै प्रतिपादयितुं वा न वाक्यते, यथा
केन्द्रोभाऽऽयातस्य दह्वादावः हीरेषुगुह्याकर्कराऽऽदि-
भाष्युत्तारतम्भाऽऽद्यो वा; इति कुलस्तद्विचाराणां धनिपरिणा-
मः । अभिलाष्यावपदार्थेषुचोन्नतगुणात्क्षान्नाभिलाष्याः सन्ति,
ततोऽभिलाष्यानाभिलाष्यवस्तुविषयवत्यात् शब्दाशाब्दपरिणामे
मतिज्ञानमिति स्थितम् । अथोपसंहरति—तो एव । तस्मात्
मतिभूते स्वाभिलाष्याऽऽदितिचेशेयेऽपि अभिरुचये प्रेक्ष्यती म-
नस्येः । कुतः ? इत्याह—यद् वस्मात् कारणात् द्वे अपि भि-
द्वमभावे, उक्त्यावयवैकस्य धनिपरिणामित्वात्, अपरस्य सूत्र-
वधप्रजाव्यावदिति गाथाऽर्थः ॥ १५० ॥

तद्वचं भूतगाथायाम्—“ बुद्धिद्वे अत्ये, अे भासद् सं सुचं
मद्सहादार्थं ” (१५०) इत्येतत् पूर्वाश्रितम्—“ साम्या वा बुद्धी ”
(१४७) इत्यादिना व्याख्यातम् । अथ—“ इतरस्य वि होञ्ज सुचं,
१५६

इतरस्य वि होञ्ज सुचं, ” (१५०) इत्येतत्पुत्रार्थे व्या-
चिष्याद्युद्धाह—

इतर वि मद्भाष्यं, तयो वि जद् होञ्ज सपरिणामो ।
तो तस्मि वि किं न सुचं, भासद् अं नोवल्क्षितसम् ॥ १५१ ॥

“ इतरस्य वि होञ्ज सुचं, ” (१५०) इति सूत्रगाथेपुत्रार्थे
दतरशब्दस्य किं वाच्यम् ? इत्याह—दतरदिति मतिज्ञानं न-
चाऽभिसंक्षयते, इत्याचार्येणोक्ते परः प्राऽऽह—(तस्यो वि अद्
होऽर सपरिणामो । तो तस्मि वि किं न सुचं ति) नत इति
ससम्बन्धात्सत्प्राप्यः, तत्रच—“ उभयहा मद्भाष्यं ” (१५०)
इति वचनात् यदि तस्मिन्नपि मतिज्ञाने शब्दपरिणामो भव-
ति, ततस्तस्मिन्नपि किं न भूतं-तर्थापि भावभूतकर्ता किं न
प्रतिपद्यते ? इत्यर्थः, शब्दपरिणामस्य भूतत्वेन उक्त्यावर्धितं
भावः । अभाऽऽयात् उतरमाह— भासद् अं नोवल्क्षितसम्
ति) यद् वस्मात् कारणात्प्रवृत्तिसम्भवं मतिज्ञानं न जा-
यते, ततो न मतिज्ञानस्य भूतरूपनेत गाथाऽर्थः ॥ १५१ ॥

कथं पुनःकल्पविधिसमससौ न जननि ? इत्याह—
अजिज्ञापाऽजिज्ञापा, उवल्क्षा तस्मं च यो भणद् ।
तो होञ्ज उचयरूतं, उचयसहावं ति काऊज ॥ १५२ ॥

प्रायुक्तव्यायेन अजिज्ञाप्यानाभिलाष्याः पदार्था मतिज्ञानो-
पलक्षणाः, एवंभूतोपलक्षणा च समं मणितुं न शक्नोत्येव,
अनभिलाष्यानां सर्वथैव चकुमशशयव्यावदिति भावः ।
अत्र परः प्राऽऽह—(तो होञ् इत्याह) तस्मिन्नि भवतु
मतिज्ञानमुभयपदं भूतमतिक्रमम् । कुतः ? इत्याह—उ-
चयस्यभावमिति ह्यथा, अजिज्ञाप्यानाभिलाष्यवस्तुविषय-
त्वेन द्विसंज्ञावत्यादित्यर्थः । इदमुक्तं भवति—यजिज्ञाप्या-
वपदार्थो उपलभते भाषणे च, तत् भूतज्ञानमिति, अनभि-
लाष्यवपदार्थास्तु आषयायोव्याव् यदवयवमिति, तन्मतिज्ञानं
भवति । इति गाथाऽर्थः ॥ १५२ ॥

अत्रोत्तरमाह—

अं जासद् तं पि जङ्गो, न सुभाऽऽदनेण किं तु सपर्ये ।
न सुभोवल्क्षित्पुञ्जो, ति वा जभो नोवल्क्षितसम् ॥ १५३ ॥

यदपि किञ्चिदभिलाष्यवस्तुपलक्ष्यं मतिज्ञानो भावते तदपि
यतो न भूताऽऽदनेण, किं तु स्वभावात्, अतो न तद् भूतमिति ।
इदमुक्तं प्रवृत्ति-परोपदेशाः, भूतमशब्दश्च भूतमिहोच्यते, त-
दादेशेन तु तद्भूतसारेण विकल्प्य यदा भावते, तदा भूतोप-
युक्तस्य भावणात् भूतमुपपद्यत एव; यत्र तु स्वभावयैव पर्यालो-
क्य प्रापते न तु भूतानुसारेण, तत्र भूतोपयुक्त्याभावात्प्र-
तिज्ञानमेव । तद्वचम्—“ भासद् अं नोवल्क्षितसम् ” (१५१)
इत्यस्य गाथाऽवयवस्य “ अजिज्ञाप्याजिज्ञापा, उवल्क्षा ”
(१५२) इत्यादिना व्याख्यानां कुवेराऽऽचार्येण प्रतिज्ञानी
मतिज्ञानोपलक्ष्यं समं न जायते, अनस्तनोपलक्ष्यसमं भा-
षणं न प्रवृत्ति, इत्यतो न मतिज्ञाने भूतरूपनेत्युक्तम्; भूतज्ञानी
त्वभिलाष्यानुपलक्षणने, तत्रैव प्रापतेऽतस्तनोपलक्ष्यसम-
त्वस्य सङ्गावात् भूतरूपतेति भावः । सायणतं तु मतिज्ञानी
भूतोपलक्ष्यता तद्वचं न भाषते, इत्येवमुपलक्षणसमस्या-
भाष्यमुपदेशंशुद्धाह—(न सुभोवल्क्षित्यादि) वाशब्दः प्रकारा-
न्तरस्योत्तरः, सततच न भूतोपलक्ष्यता तद्वचं मतिज्ञानी भाषत

इति वा, यतो यस्मात् कारणाद् भोज्यश्लिष्यसमं मतिहाविनो जा-
 वणश्च, तस्मात् तत्र भुनक्तव्यः । इत्युक्तं जयति-भुजोपलक्ष्यौ
 परोपदेशाद्द्वयनलक्षणभुजानुसारोपलक्षणार्थान् प्रापते, भ-
 न्त्युपलक्ष्यौ तु तदुपलक्ष्यान्वय, इत्यतो न मतिहाविनो भावस्य
 भुजोपलक्ष्यत्वसम्भ, ततश्च न तत्र भुनक्तव्यः । इति शा-
 षाऽर्थः ॥ १५३ ॥

तदेवम्-“ लोहद्विभोजकौ होह सुष ” (११७) इत्या-
 दिभूषणार्थया तत्रानः भौतिकव्यवस्थयमेव भुनक्तान्, सर्व-
 द्विधाविषयं च मतिहाविनमित्येवं मतिभुनयोर्भेदः प्र-
 तियादितः; तस्मिन्प्रतिपादनक्रमे च “ बुक्तिर्द्विभूषणे, जे
 मासह ” (१२७) इत्यादिशाषा समायाता, सा च
 कल्प-भाषोन्नयभुनक्त्याऽभिधावकालेन मतिभुनयोर्नैदाऽभिधा-
 नपरत्वात् च व्याख्याता, तस्मात्प्रधाने व्यासिते इन्द्रियवि-
 भावाद्यपि मतिभुनयोर्भेदः ।

साम्प्रतं वदकल्लुम्बीदाहरणात्समिधिभुनराह-

अथे मर्षांति मर्ह, वगमसा सुंभसरिसयं सुचं ।

दित्तुंयोऽयं लुचि, ज्ज्वाण्णीत्त्रो न संसहइ ॥ १५४ ॥

अथे केचनाप्याचार्यां मन्वन्ते । किम् ? इत्याह-वल्कसमा
 वल्कसदृशी मतिः, ततः सैव यदा शब्दतया संदर्भिता जयति-
 तज्जितो यदा शब्द उचित्युत्तीत्यर्थः, तदा तदुपलक्ष्यशब्दसहि-
 ता भुनक्तव्यते, तच्च शुभ्रसदृशं वल्कजनितादृशकालुष्यं अन्
 भवति, एवं तदुपलक्ष्यमाः शोभन इति ज्ञेयं, तैवमित्याह- (दि-
 त्तुंयोऽयमित्यादि) अयं वल्कशुभ्रसदृशो यथा तैरुपनीतः-
 लकणकारेण प्रकृते योजितः, तथा युक्ति न सद्दनेन क्रमने,
 अन्यथा वल्कसदृशमित्यवयवमात्रकारेणोपनीयमानं पयोऽपि
 युक्तिक्रमो जयिष्यतीति भावः । इति शाषाऽर्थः ॥ १५४ ॥

कुतो न संसहते इ, इत्याह-

जावसुयाजावाभो, संकरभो निचिसेसजावाओ ।

पुवुचत्तकत्तवाओ, तत्तकत्तवाऽऽवरणजेओ ॥ १५५ ॥

नैव दृष्टान्तो युक्ति क्रमत इति सर्वेव साध्यम्, मतेरन-
 त्तं शब्दमात्रस्यैव भावेन जावसुत्यवभासप्रसङ्गात् । अथ
 मतिस्सहितोऽयं शब्दो न केवल इति तत्र भावभुनत्यं भाव-
 ष्यति । तद्व्युक्तम् । कुतः ? इत्याह-संकरः साक्षर्यम्, संका-
 णत्तम्, मिश्रणमिति यावत्, मतिभुनयोस्तस्य प्राप्तेः । निर्वि-
 शेषजावाद् वा-यदेव मतिहाविन, तदेव भावभुनत्यमिति प्रति-
 पादनादिकमेव किञ्चित्प्रात्, भोजनार्थमिति भावः । अस्तु विभो-
 जाभाव इति चेत्, नैवम् । कुतः ? इत्याह-सलकृपाऽऽवरणजे-
 दात् । कथमस्तौ ? इत्याह-पूर्वोक्तसंज्ञात् “ किं व सुषं होइ
 मर्ह, सलकृपाऽऽवरणजेयात् ” (१३३) इति पूर्वोक्तिर्हि-
 तगाथाऽवयवोक्तसंज्ञात् । इत्युक्तं भवति-प्रतिभुनत्यवयवत्
 भिनियोधिकम्, अथत इति भुनत्, इत्यादिकं मतिभुनयोर्भे-
 ल्यकोयं स्वकीयं लक्षणम्, भावार्थकं च क्रमं, तयोर्भेदात् पूर्वो-
 विहितस्वकृपाद् मतिभुनयोर्निर्विशेषजावो न युज्यते । यदि हि
 तयोर्निर्विशेषता एकार्यं स्यात्, तदा सङ्गजनेदः प्रावरणभेदश्च
 पूर्वोक्तस्वरूपो न स्यादिति जावः । इति शाषाऽर्थः ॥ १५५ ॥

अथ द्वयजावभुनत्योर्भेदेन दृष्टान्तेन जेदः प्रतिपाद्यते, सो-
 ऽपि न युक्तः, इति दशोपहाह-

कपेजेज व सो जा-वदवभुनत्ये तुपु वि न लुचो ।

मसुयजेवावसरे, जम्हा किं सुयविसेसेणं ? ॥ १५६ ॥

यदि वा जावदवभुनत्योः सा-वल्कल्लुम्बीदाहरणाद् तदेवः क-
 ल्पेत-भाष्यमुक्तं हि कारणत्वात् किल वल्कसदृशस्य, शुभ्रलक्षणं
 तु कल्पभुनं कार्यत्वात् शुभ्रप्रतिमस्य, इत्येवमनयाभिह इत्येते-
 ति भावः । तथोरप्यसौ न युक्तः । कुतः ? इत्याह-वल्कसम्भित-
 न्नयोर्भेदादिभाषोऽवसरप्रति (किं सुयविसेसेणं ति) सुन-
 बोर्कल्पजावभुनलक्ष्योर्विभोयोर्भेदः सुतविशेषस्तेनाऽऽमिहितेन
 किम् ? अन्वयवदत्तत्वाच्च किञ्चित्त्वर्थः । इति शाषाऽर्थः ॥ १५६ ॥

अथान्पथा परामिप्रायमाशुमानः प्राऽऽह-

अमुयऽऽवरणपरिणामा, व जा मर्ह वगमत्पया ताप्तिम् ।
 दवभुनयं सुंभसमं, किं पुण तेसिं विसेसेणं ? ॥ १५७ ॥

भुजानुसार्येकपरिणामो यस्यां सा भुजानुसार्येकपरिणामा-
 भा, न तथा-भुजानुसार्येकपरिणामात्प्रतिपादनात्त्वात् वा
 मतिरित्यर्थः । तस्यां वा वल्ककल्पना क्रियते, तज्जनिता-
 शब्दरूपं तु कल्पभुनं शुभ्रसदृशम्, अनस्ययोः प्रस्तुतेनाहर-
 षाद् भेदो युक्तियुक्तो भाव्यथिति । भुजानुसार्येकपरिणामा
 मतिज्ञोवभुनमेव स्याद्, अनः पुनस्साक्ष विशोधने; इत्यभुनत्करप-
 रिणामित्यं विशेषणम् । सा च पयुंदासाऽऽवयवाद्भुजानुसार्या
 शब्देर्भावित्वात् सूचते, न तु शब्दपरिणामार्हताऽऽवयवकथा,
 तस्याः शब्दजनकत्वात्भावेनानन्तरं शुभ्रसदृशस्यभुजानुसा-
 र्यादि । अथोत्तरमाह- (किं पुण तेसिं विसेसेणं ति) किं पुन-
 स्योर्वैधोक्तमित्यद्वयभुनत्योर्विशेषणं भेदेनोक्तं-अप्रस्तुतत्वाच्च
 किञ्चित्त्वर्थः । भुनक्तानैव सहायं मनेर्भेदो विचारयितुं प्रमा-
 न्ना, इत्यतः किं कल्पभुनत सह तच्चिन्तया ? इति भावः इति
 शाषाऽर्थः ॥ १५७ ॥

यतदेव भाव्यसाह-

इहई जेषादिक्रमां, नाणविसेतेयो न दव्वभावाणं ।

न य दव्वजावभेते, वि लुज्जए सोऽसमंजसओ ॥ १५८ ॥

इहास्मिन् प्रकमे येन कारणेन ज्ञानयोरेव मतिभुनलक्षणयोर्वि-
 शेषो भेदोऽधिकृतो न तु त्रय्यभाषयोर्मतिहाविनलक्षणयोः,
 इत्यतः किं तद्वेदादिजायनेन ? इति । न च यथोक्तव्यवयवो-
 रत्यथो युज्यते । कुतः ? इत्याह-असमञ्जसतो दृष्टान्तवार्धा-
 न्तिकयोर्वैलक्ष्य्यादिनि शाषाऽर्थः ॥ १५८ ॥

तथाहि-

जह वग्गा सुंभचण-मुचिंति सुंभं व तं तत्रोऽण्णं ।

न मइ तदा धणित्तण-मुवेदं जे जीवजाओ सा ॥ १५९ ॥

यथा वल्काः शुभ्रस्युपयान्ति आत्मान्स्वयतिरेकशुभ्रस्यप-
 रिणामाऽऽपन्नाः शुभ्रमित्युच्यन्ते, न तु शुभ्रमाद् अतिरि-
 काः; तदपि च शुभ्रं तेषो वल्केषांऽऽन्यकल्पमत्यादिरे-
 कं, न तथा मतिभुनित्यमुच्यते, यद् वल्काद् कारणाद्
 सा मतिरामिभोधिकज्ञानत्वेन जीवजावो जीवपरिणामः,
 शब्दस्तु मूलत्वाच्च जीवभावाः इत्यतः कथमन्यतेपरिणामा
 मतिर्भेदोऽप्यतिपरिणाममुपगच्छेत् ? अमुयस्य मूलपरिणाम-
 चित्तोपात्तः । तस्माद् दृष्टान्तवार्धांतिकयोर्वैलक्ष्य्यादिप्रमा-
 न्भानमुपेकृष्याथमिति शाषाऽर्थः ॥ १५९ ॥

पुनः परधचनमाशुह्य तस्यैव शिकृषार्थमाह-

अह लवपारो-कीर, पजवइ अत्येत्तं पि नं जओ ।

तं तन्मयं ति भ्रूणः, तो मद्रुषुवं जभो जयिषं ॥१६०॥
भावनसुपं वेण भे, वमसया सुंभसरिसयं तं च ।

भं विंतिक्षण य द्या, वो सुयपरिवाभिमामुसर ॥१६१॥

अध्याचारः (कथने-व्यवहारविधिप्रधान्ये, तदवधार्यान्तर-
प्रथि यद् यस्मात् प्रथमति तत्प्रथममिति भवत्ये, यथा- ' तत्-
व्यवहारात् विधिवाचिस्मरुपपातम्, ' ' तदेकं वचनमेतावन्तं
विधाकामाचमम् ' इत्यादि; तत्प्रवृत्तयेऽपि स्वतः मतिरयान् ज्ञान-
नमयतोपचयेते । तथा च सति चतकशुभसाहस्येन मतिभुन-
धोरयं नैवः (सज्जो भवति । एवमुक्तं आचार्यैः सुहृद् भूया
परं शिक्वांत- (नो मद्रुषुवं इत्यादि) इत्त । यद्युपचारवादी
भवान्, ततो मतिपूर्वं भावधुतं यस्मादभ्यं मणितम्, तेन
कारणेन मतिवैकल्यमा, तच्च प्रावधुनं शुभसहस्यम्, इत्येवं
इष्टान्तोपयं कुत, येनोपचारमन्त्रेणापि सर्वं सुस्थं भवति,
यथा हि यदकाः शुभकारणम्, तथा मतिरपि प्रावधुनस्य,
यथा च शुभं यदकानां कार्यं तथा प्रावधुनमपि मतेः । कुतः ?
इत्याह- यद् यस्मात् कारणात् तथा मत्या विन्यविन्या ततः
सुतपरिधाटीमनुसरति- वाचयामकमायेन परोपदेशुभप्रथ-
योज्ञानं वस्तुनि करोति; तस्मान्मतिभुनयोर्वैककशुभयोरिव
कार्यकारणभावाद् भेदाभिन्निः, इत्येवं इष्टान्तोपययो युक्तिं सं-
सहते, न तु परोपकारेणैतं माथाऽयं ॥ १६० ॥ १६१ ॥

तदेवं यदकशुभोदाहरणादप्यनिहितो मतिभुनयोर्भेदः सा-
मन्तं त्वङ्कानङ्करभेदाकार्थमभिस्तुः पराभिप्रायं तावदुपप-
स्यचाह-

अण्ये अण्यकलरऽकलर-विनेसभो मद्रुसुयां जिंदति ।

भं मद्रुनाणमणकलर-मकलरमिपरं च सुयनाणं ॥१६२॥

अन्त्ये केचमाऽपि सुपऽनस्राङ्करवक्षिशोभो मतिभुने भि-
मन्ति, यद् यस्मात् (किंल मतिज्ञानमनलक्षम्, कुतज्ञानं त्वङ्क-
रवज्जातं, इतरचानकलरवङ्कजुसितादित्यर्थः । इति माथा-
ऽयं ॥ १६२ ॥

अथाऽऽचार्यो वृषणमाह-

जइ मद्रुणकलर (विष, भविजे नैहाऽऽद्रो निरजिस्तपे ।

याणुपुरिसाङ्गना-भविदेगो किह होजाहि ॥१६३॥

यदि इत्त । मतिरनस्रैव स्यात्- अङ्कराभिलापर-
हितैव भवताऽप्युपगम्यते, तर्हि निरभिलाप्ये प्रति-
भाभमानाऽभिलापे स्थापवाधिके चस्तुनि ईहाऽऽद्यो न
प्रयतैतम् । ततः किम् ? इत्युच्यते- तस्यां मतावधुनस्रैव
स्थापवाधिकेविक्रमाज्ञावात् ' स्यात्सुपं वृषयो वा ' इत्यादि-
पयोवार्थां वस्तुपयोर्थां विभेको विंतिकोऽप्यवधुनस्रैकऽप्यनिता
परिक्रमेदो न स्यात् । तथाहि- यदनस्रं ज्ञानं न तत्र स्यात्सुप-
वयोऽऽदिविभेकः, यथाऽनस्रं, तथा चेहाऽऽद्यम्, तस्मात्-
व्यपि भासो प्राप्नोतीति माथाऽयं ॥ १६३ ॥

अथ विद्वांसस्य परस्मात्सत्प्राह-

सुयापि स्तिपवपयाभो, अहं तो सुयभो मयो न सुष्कीभो ।

अहं तो सुयवाचरो, तन्नो किमर्थं मद्रुषाणं ? ॥१६४॥

आगमे मतिज्ञानं विधा प्रोक्तम्- सुतमिभित्तमवभेदाऽऽदिवस्तु-
कम्, अमुनिभित्तं यौपयिष्यकारिदुष्कित्तुपयम् । तस्यैव सुदि-
रिधं परामिमायमाहृते-मथैवं परो वृत्तात्-आगमे सुतमिः-भित-

त्वेनाऽपि मतिज्ञानस्य अणुनाह कुतात् कुतःऽङ्कराऽऽनकार्थो
स्थात्सुपुक्वाऽऽदिवयोर्विभेकः मनः, न कुतेनं मतेः सकाशात्,
तस्याः स्वयमनस्रकत्वात् । अथोत्तरमाह- (अहं हो इत्यादि)
यदि इत्त । स काणुपुक्वाऽऽदिवयोर्विभेकः कुतःऽङ्कराऽऽनकार्थो
अहं सुपुक्वा किमप्यहं मतिज्ञानम् ? , न किञ्चिदित्यर्थः । यदि
स्थात्सुपुक्वाऽऽदिवयोर्विभेकोऽङ्कराऽऽनकार्थः कुतःऽङ्कराऽऽन-
कार्थः, तदेहाऽऽयाऽऽयो मतिभेदाः सर्वेऽप्यव्याहृताऽऽनकार्थात्
कुतःऽङ्कराऽऽनकार्थाः, इत्यतोऽङ्कराभिलापरहितमवयवं सुपुक्वाऽऽन-
कार्थोऽऽदिविभेकस्य सर्वस्याऽपि मतिज्ञानस्याभावात्प्रसङ्गः ।
इति माथाऽयं ॥ १६४ ॥

अथाऽऽचार्यः परस्य वचनमासाहृत् वृषयितुमाह-

अहं सुयभो वि विवेगं, कुणभो न तयं सुयं सुयं मतिव ।

भो भो सुयवाचरो, अन्तो वि तन्नो मई जण्डा ॥१६५॥

अथ सुनादापि स्यात्सुपुक्वाऽऽदिविके कुतेनः प्रमाणेन तत् सुयम्,
किं तु मत्यभावभेदाया मतिभेदानुपगम्यते, इत्त । तर्हिकथ
सन्धिप्रत्ययोऽप्यतः प्रवच्यते, यत् एवं सति सुने क्वचिदपि
नास्ति- सुनाभावः प्राप्नोतीत्यर्थः । कुतः ? इत्याह- यो यश्चर-
णकरणाऽऽदिविप्रतिपादनप्रकारोऽप्योऽपि सुयस्याऽऽचारऽऽन-
कार्थोऽङ्कराऽऽनकार्थः यस्मात्प्रतिज्ञानमेव, अङ्कराऽऽनकार्थः,
स्थात्सुपुक्वाऽऽदिवयोर्विभेकः (इति माथाऽयं ॥ १६५ ॥

अथ स्यात्सुपुक्वाऽऽदिवयोर्विभेको मतिज्ञानं भुतं च

भविष्यति; अतो नैकस्याप्यत्रावधुनस्रं इत्याह-

मद्रुकावे वि जइ सुयं, तो सुयनं मद्रुसुयभो मद्रुमां तो ।

अहं नेवं एगयं, पनज्जभो जुज्जपे न सुयं ॥१६६॥

स्यात्सुपुक्वाऽऽदिवयोर्विभेकलक्षणे मतिज्ञानेऽपि यदि सुत-
व्यापार इष्यते, ततो युगपदेव मतिभुनोपयोगौ ते तत्र प्रसज्जे-
ते, न ' वेत्तु युक्तम्, सनकालं ज्ञानप्रयोपयोगस्य निश्चिद्व्यापार ।
नथैतद्व्यवसायं नैवसुपयोगस्य सुपगपत्सुपगम्यते, तर्हिकतरं
प्रतिपद्यमानस्य स्यात्सुपुक्वाऽऽदिवयोर्विभेकज्ञाने मतिज्ञानं, कु-
तज्ञानं वा इच्छतो भवत इत्यर्थः, किम् ? इत्याह- (जुज्जपे न
सुयं ति) भुनमिह प्रतिपत्तुं न युज्यते, किं तु मतिज्ञानमेव ।
इदमुक्तं भवति- " सावकाशानवकाशयोरनवकाशो विधिर्भ-
लवात् " इति न्यायादभ्यन्तानवकाशं न मतिज्ञानमेवैकं त्वैकतरं
प्रतिपद्यमानस्येह प्रतिपत्तुं युज्यते; न तु भुतं, तस्याऽप्यत्र भु-
तानुसारिण्याच्चाऽऽदिवयोर्विभेको सावकाशात्वात् । एवं च
सति स्यात्सुपुक्वाऽऽदिवयोर्विभेको भेदेरेव, न तु कुतात्, स
चाऽङ्कराभिलापरसमुत्पत्त एव, इति नैकान्तेन मतिज्ञानमनस्र-
रमिति भावः । इति माथाऽयं ॥ १६६ ॥

किं च- अङ्करानुत्पत्तिसमाप्तसुपुक्वाऽऽदिव-
योर्विभेको भवता भुतमिभित्त उक्तः, एवं चा-

तिप्रसङ्गः प्राप्नोतीति दृशयति-

अहं सुपानिस्तिपमकलर-माणस्रतो तेण मद्रुचर्कं पि ।

सुपानिस्तिपमवर्षं, तुहं तं पि अमकलरपज्जवं ॥१६७॥

यदि स्यात्सुपुक्वाऽऽदिवयोर्विभेकविधाभेदात्प्रसक्तमनुसरतः प्र-
मातृज्ञानं सुतमिभित्तं भवता प्रोच्यते, तेन तर्होत्तरमाह-
तिचतुष्कम्पि तत्र सुतमिभित्तमापन्नस्रं, यथा सत्यवृत्तमवयवं व-
कौऽऽदिविभित्तमित्यर्थः । तदपि हि भेदाऽऽदिविभेदेण जायते, ईहा-
ऽऽदिविभेकं न चर्वाऽभिलापरमन्त्रेण संभवति; तस्मान्मत्येव च-
तु-

कामपि स्वद्विप्रायेण पुनर्निमित्तमायातम्, न चैतद्विहितमायमे-
ऽनुनिमित्तमित्येव तद्व्याभिधानम् । तस्मादेवान् प्रियेषाद्यापि
पुनर्निमित्तमित्येव स्वकथमेव भाषयन्व्यते, तच्च किं वचं भूमः । ।
इति गाथाऽर्थः ॥ १६७ ॥

तदेवं पुनर्निमित्तत्वमन्यमानमाहि-
मानः परो युक्तिनिर्माकृतोऽपि विश्वधीभूतः प्राऽऽह-
बाध तं सुपद्य त तन्नो, भाषाद् सुपयितिसर्यं कर्हि भाषियं । ।
नं सुपकमोदयारं, पुनिं इहिद्व तद्यथेवसं ॥ १६८ ॥

वदि तं व्याप्युक्त्याऽऽदिपद्योपविशेकसंघातं भूतेन न जानाति
केनऽसौ ज्ञानी, तर्हि भूतनिमित्तमेवावप्रहाऽऽदिकं सूत्रे कथं
कथं प्रकाशेयं वक्षितव्यं ।-मतिः स्वयमनकरेव, यस्वित्वाकरो-
पक्षमः स वदि भूतनिमित्तो मेवमते, तर्हि कथमप्यथाऽसौ
वदिष्यते । इति विस्वमयथाऽऽदिरुतद्वयस्य परस्वाऽयं प्रश्न
इति ज्ञानः । अत्रोच्यते-ननु अत्रानेकप्रश्नयोः योऽस्मोऽहितमि-
त्वं प्रनापने-योऽकारोपक्षमः स सर्वोऽपि भूतनिमित्त इति । अथ
न ज्ञानेन अत्रता, तर्हि वचमं भूमः, भूयतम् (अं सुप्र इत्या-
दि) भुं शिविधम्-परोपदेशः, भागमप्यथश्च । अथवाकार-
ज्ञानं पूर्वं तेन भूतेन कृत उपकारः संस्काराऽऽध्यायकयो वयस्य
वत् कृतमुपकारम्, यद् ज्ञानमिदानीं तु अथवाकारकाले
तस्य पूर्वमुपसृच्य संस्काराऽऽध्यायककृतमन्यमानपेक्षमेव प्रथमं तत्
पुनर्निमित्तमुच्यते, न त्वकाराभिहायुक्त्यभावेणेति भा-
वः । इति गाथाऽर्थः ॥ १६८ ॥

एतेदेव भाषयथाह-

पुक्वं सुपपरिकाश्रिय-पदस्स नं संपर्यं सुराऽऽर्ह्यं ।
नं विदित्सवियपरं पुण, अविदित्सिन्नं मह्युक्तं तं ॥ १६९ ॥

अथवाकारज्ञानं पूर्वं यथोक्तस्य भूतेन परिकर्मिता-माहि-
तसंस्कारा मतिर्यस्य स तथा तस्य भाषादेवेत्याऽऽतं व्यवहा-
रकाले भुनानोतं पुनर्निरपेक्षं ज्ञानमुपजापते तच्चानुनामितम-
वप्रहाऽऽदिकं सिक्ताने प्रतिपादितम् । इतरपुनरनुनिमित्तम्,
तद्योपसिक्त्यादिमतिचतुष्कं कथयन्, भूतसंस्कारानपेक्षया
बाधप्रत्यात् तस्य । अत्राऽऽह-ननु "अरन्तिपरवसमया, ति-
क्कगस्तुत्पद्यमदिष्येवाहा । उभयसोमे फलवर्ध, विषयसमुत्पदा
इवदं बुद्धं ॥ १ ॥ " इत्यादिवचनात् तथाऽपि प्रतिचतुष्के वि-
नीयतां मतिः पुनर्निमित्ता समसिद्धिः । सायम्, किं तु सक्त्यु-
त्पत्तिस्ये सत्यपि बाधुत्पत्तिस्ये कृत्याभूतनिमित्तं तदुच्यते इत्य-
दोषः ॥ तस्माद् बहुकम्- " अं अदनायागमकर-मियरं

॥ इममेवाऽभिप्रायं नपद्ययने अस्या एव गाथाया विव-
रणस्येवो भौमन्महद्विपरिस्वरित्याह । नचाहि-" नन्वभूतनिमित्त-
ता बुद्धो बहुमजिप्रता, ततो वद्यस्यैवादिगर्भस्यार्थपूर्वात्त-
कारत्वम्, नतोऽभूतनिमित्तत्वे नोपपद्यते, न हि भूताभ्यासमम-
तरेव त्रिभंगस्यार्थपूर्वात्तसारत्वं संजयति । अत्रोच्यते-इह प्रा-
यो वृषिमाश्रित्याऽऽभूतनिमित्तत्वमुक्तम्, ततः स्वकथमुत्पद्ये-
ऽपि न कश्चिदोषः " इति ।

" इहातमुक्त्याऽऽदिभेदत्वाद् अर क् अरस्तकितरत्वे
समर्था अरन्तिपरवसमयो, अयो वर्गोऽभिप्रायो लोकाकृष्टा
कर्मोऽकारास्तद्वैतोपायप्रतिपादकं यद् सुनं वक्ष्य तदर्थस्ती
विभंगस्यार्थो, तयोर्पूर्वात् "येवाहं" प्रमायं सारो वा यथा सा
वर्धाविका । " इति मन्दिदीकायां व्याख्यातोऽहो अत्रोः ।

सुवनाममिति " (१६९) तदुच्यते, मतेरनकरत्वे व्याप्युक्त-
याऽऽदिपद्योपविशेकमात्रप्रसक्तम्, पुनर्निमित्तत्वमेव व्याप्युक्त-
समर्थितत्वादिति जिनम् । इति गाथाऽर्थः ॥ १६९ ॥

अथमकर मतिमे प्रयति, तर्हि " सक्कमयेवा
हेः, कलनावको (६९) " इत्यादिगाथायां
प्रतिज्ञातोऽकारानकरमेदाह मतिभूतयो-
र्ज्ञेयः कथं गमनीयः ।, इत्याह-

अजयं भावऽनकरत्रो, अणकलरं होज वंजणऽकलरओ ।
यदनागं सुचं पुण, उभयं पि अणकलरऽकलरओ ॥ १७० ॥

इहाकरं तावद् द्विविधम्-कृत्वाकरम्, प्राचाकरं च । तत्र कृत्वा-
करं पुस्तकाऽऽदिव्यस्ताऽऽकाराऽऽदिकम्, तावदादिकारणकम्-
शब्दो वा, एतच्च इत्यप्यनेऽर्थोऽनेनेतं अथवाकरमप्युच्यते ।
प्राचाकरं त्वन्तःकृत्याकाराऽऽदिव्यस्ताऽऽकारमप्युच्यते । एवं च सति
(भावऽकलरको सि) प्राचाकरमाश्रिय मतिज्ञानं अवेद्यं । कथं-
भूतम् ?, इत्याह- (उभयं पि) उतय कथम्-अकलरं, अणकल-
रं चेत्यर्थः, मतिज्ञानमेवं ज्ञानप्रदे भाचाकरं नास्तीति तद्वन्कमु-
च्यते, इहाऽऽदिवे तु तज्जरेषु तदस्ताति मतिज्ञानमकरत्व
प्रतिपाद्यत इति भावः । (अणकलरं होज वंजणऽकलरको सि)
व्यज्जाकरं प्रव्याकरमित्यनयोऽनर, नदाश्रित्य मतिज्ञानमनक-
रं अवेद्यं, न हि मतिज्ञाने पुस्तकाऽऽदिव्यस्ताकाराऽऽदिकं शब्दो
वा व्यज्जाकरं विद्यते, तस्य कृत्यभूतत्वेन कृत्यात्वात्, कृत्यमनित्ये-
नाप्रसिक्तत्वादिति । (सुचं पुणेत्यादि) सूत्रं भूतज्ञानम्, पुनरन-
यमपि-कृत्यभूतम्, ज्ञानभूतं च इत्यर्थः, मत्येकमनकरतः, अकरर-
त्वं ज्ञेयं । इदं क्तं भवति- "ऊतस्योयं नासासियं, निचुदं वा-
सियं च उंयं च । निरिदसविय-अनुसारं, अणकलरं कुेऽिवायेव" ॥
१॥ इत्यादिवचनाद् कृत्यभूतमनकरम्-पुस्तकाऽऽदिव्यस्ताऽऽ-
कृत्यम्, शब्दकथं चऽनेव साकरं भावभूतमपि भूतानुसारं कारा-
दिव्योपविधानाऽऽयमकृत्यासाकरम्, पुस्तकाऽऽदिव्यस्ताकाराऽऽ-
घकररहितत्वात् घट्टाभावाच्च तदेवानकरम्, पुस्तकाऽऽदिव्य-
स्ताकरस्य शब्दस्य च कृत्यभूतानताऽपानित्वेन भावभूतेऽसत्त्वात्;
तदेवं अनेमोऽभूतस्य च साकरानकरकृतो नास्ति विशेषः ।
अस्यैवं इयोरेव्यकारानकरत्वमेवोक्तम् । केवलं सामान्येन
'भूतम्' इत्युक्ते तन्मध्ये इत्यभूतं अत्रत इति कृत्या तत्र कृत्य-
भूतमाश्रित्य प्रव्याकरमस्ति, अतो तु तस्मात्सि, तस्या कृत्यमति-
त्येनाऽऽकृत्यादिति । एवमनयोऽप्येवाकारोपेक्षा साकारानक-
ररकृतो भवेः । इति गाथाऽर्थः ॥ १७० ॥

अथमकरेतरजेदाह मतिभूतयोर्भेदमजिचाष्ये कृतेर-
मेदाह तमभिहित्तराह-

सपरव्यथायसो, भेदो मूरपराण वाऽभिहितो ।
नं मूरं यदनागं, सपरव्यथायमं सुचं ॥ १७१ ॥

अन्वेष्ये कुैद्विहाचार्यैः स्वपरप्रत्याचनतो मतिभूतयो-
र्ज्ञेयोऽभिहितः । कयोऽपि ।, इत्याह-सूकेतरयोऽपि, यथा
हि सूकः स्वमात्रानमेव प्रत्याचयति अतीतिपदं नय-
ति, न तु परम्, तत्राप्यनयेतत्प्रत्युचनानभावाद् इतरस्यभू-
त्वं परं च प्रत्याचयति, अचननज्ञावात् । तथा सति यथा सूक-
मुच्यतेऽनेदः, एवं मतिभूतयोऽपि, यद् यस्मात् परमायम-
हेतुव्याकराभावाद् सूकं मतिज्ञानम्, सुचरं तु भूतज्ञानम्,

कृतः ? , स्वपरप्रत्यायकत्वाद्-द्वयत्वाद्दरसङ्गाथेन परप्रत्यायक-
त्वस्यापि तत्र लक्ष्यमानत्वादिति ज्ञातः । इति गाथाऽर्थः ॥१७१॥

एतद्वाच्यार्थो मतिभ्रुतयोस्तुव्यत्ताऽऽपानेन किञ्चिद् इष्य-
मुमाह-

सुपकारणं ति सद्यो, सुयमिह सो य परबोधं कुण्ड ।
महेद्ययो वि हि परं, बोधिति कराद्वेष्टाभो ॥१७२॥

इह तावन्नूतनं पुष्कलाम्-हन्त ! शब्दः भ्रुतमुच्यते, उपल-
क्षणत्वात्पुस्तकाऽऽदिभ्यस्ताक्षरविन्यासश्च भ्रुतमजिधीयते (सि-
धकारणं ति) भ्रुतकारणत्वात्-कारणे कार्थोपचारादिति भावः ।
स च शब्दः, पुस्तकाऽऽदिभ्यस्ताक्षरविन्यासश्च परबोधनं परप्र-
त्यायनं करोतात्येवं परतः भ्रुतज्ञानं परप्रत्यायकमुच्यते, न तु
स्मृतः इति तावन्नूतनोऽभिप्रायः । एतच्च मतिज्ञानेनाऽपि समानम् ।
कुनः ? , इत्याह-इह यस्मात्प्रतिहेतयोऽपि मतिजनका इपि करा-
ऽऽदिचेष्टाविशेषाः परं बोधयन्त्येव । तथा हि-यत्कृताऽऽप्यवस्था-
व किञ्चिदशब्दः, पुस्तकाऽऽदिभ्यस्ताक्षरविन्यासश्च भ्रुतस्य कारणं,
करार्थाऽऽदिचेष्टास्त्वत्करादिति तन्मात्रं किञ्च मतिज्ञानस्य हेतवः-
करवत्कृतसंयोगं हि कृते त्रुजिज्ञायाविषयाः सति मतिरूपघने,
धार्थ्यं च धूमिते निवृत्तिप्रवृत्ताविषयाः सा समुपजायते, इत्येवं
मतिहेतवः कराऽऽदिचेष्टाऽपि परबोधिका एवेति गाथाऽ-
र्थः ॥ १७२ ॥

यदि मतिहेतवोऽपि परं प्रबोधयन्ति, ततः किम् ? , इत्याह-
न परप्रबोह्यार्थं, जं दो नि स्रुक्वन्नो मद्रमुद्यार्थं ।
तत्कारणार्थं दोहद वि, बोधिति तयो न भेन्नो सि ॥१७३॥

मनिहेतुनामपि परबोधकत्वे सति न (नेमो सि) अनयोमैति-
भ्रुतयोनि जेदः । कुनः ? , इत्याह-(तत्र सि) ततस्त्वस्माद् कारणात् ।
करस्मात् ? , इत्याह-यद् यस्माद् जे अन्वये मतिभ्रुते स्वकूपतो
विज्ञानाऽऽसमाना न परप्रबोधके, विज्ञानस्य सूक्ष्मेन परबोध-
कत्वायोगात्, अथभ्यादिति । अथ भ्रुतस्य यत्कारणं श-
ब्दाऽऽदिक् तत्परबोधकम्, इत्येनावत्ता मांत्तानाद् विधिष्यते
भ्रुतज्ञानम् । नन्वेतद् मतिज्ञानेऽपि समानम्, तत्कारणत्वाऽपि
परबोधऽऽग्नेः पराबोधकत्वादिति । एतेष्वप्यऽऽह-तानि च तानि
पूर्वोक्तकारणानि च तत्कारणानि इत्योरपि मतिभ्रुतज्ञा-
नयोपेक्षासंख्यं शब्दाऽऽदिनि, करवेष्टाऽऽदिनि च परं बोधय-
न्त्येव, इति कोऽनयोर्बोधोऽर्थः ? , न कश्चिदित्यर्थः । इति किमु-
च्यते-सूक्तेतरभेदाद् जेदः ? । इति गाथाऽर्थः ॥ १७३ ॥

तदेवं परोके व्यभिचारिते ततो निरुत्तरं विशङ्कीभूतं
तृष्णीभावमापन्नं परमवलोक्य संजातकारणतः
स्वयमेव सुरिकतत्त्वाह-

द्वन्मुपयसाहारण-कारणन्नो परिबोह्यं होजा ।
कृदं ति च दम्बसुर्यं, सुयं ति कृदा ए दम्बयर्दं ॥१७४॥

द्वन्मुपयसाहारण-कारणन्नो परिबोह्यं होजा ।
कृदं ति च दम्बसुर्यं, सुयं ति कृदा ए दम्बयर्दं ॥१७४॥
द्वन्मुपयसाहारण-कारणन्नो परिबोह्यं होजा ।
कृदं ति च दम्बसुर्यं, सुयं ति कृदा ए दम्बयर्दं ॥१७४॥
द्वन्मुपयसाहारण-कारणन्नो परिबोह्यं होजा ।
कृदं ति च दम्बसुर्यं, सुयं ति कृदा ए दम्बयर्दं ॥१७४॥

ति, तथाऽप्यत्परबोधाद् मुख्यतया भ्रुतज्ञानस्यैव किंत्वासा-
धारणं कारणमुच्यते, कारणत्वेनोपचारात् भ्रुतज्ञानेऽन्वेष्यते,
परबोधकत्वेन च तत्संबन्धापि विदितमिति । एवं कारणस्य
परबोधकत्वात् भ्रुतज्ञानं परबोधकं घटते, कराऽऽदिचेष्टास्तु
मतिज्ञानत्वासाधारण्यकारणं न जवन्ति, भ्रुतज्ञानहेतुत्वात्पि
करवत्कृतसंयोगाऽऽदिकायां हि करवेष्टायां दृष्ट्या न केवलं
तद्विषयाऽन्वेष्यते, कि तु -"भोक्तुमिच्छत्ययम्"
स्मयादिभ्रुतानुसारिविकल्प्याऽऽसकं भ्रुतज्ञानमप्युपजायते इति ।
अतोऽसाधारण्यकारणत्वाभावात् कराऽऽदिचेष्टाः परमार्यतो
मतिज्ञानस्य कारणमेव न संबन्धन्ति, ततश्च न तत्रास्तर्जयन्ति;
तथा च सति न मतिज्ञानं परबोधकम् । अथवा-(दम्ब-
सुर्यमसाहारणकारणन्नो ति) द्वन्मुपयसाहारणत्वात्-
वाराऽऽदिभ्यस्ताक्षरकूपम्, शुभजनोऽरितरेतानाशब्दस्वरूपं च
परबोधकं भवेत् । कुतः ? , इत्याह-असाधारणस्य भोक्त-
प्रत्ययत्वासाधारण्यकारणस्य क्वायिकज्ञानदर्शनवाचित्रलक्षण-
स्य चस्तुक्कारणस्य कारणत्वाद् हेतुत्वाद्; ततश्च तद्-
द्वारेण भ्रुतज्ञानमपि परबोधकं घटते, कराऽऽदिचेष्टास्तु
यद्यपि मतिज्ञानस्य कारणम्, तथाऽपि यद्योक्तो विधिः
परबोधस्तानु प्रायो न संबन्धति, अतो विशिष्टपरबोधोपा-
भावाद् न ताः परबोधिकाः, तथा च सति न तद्-
द्वारेणापि मतिज्ञानं परबोधकम् । इति सूत्रस्य सूचकत्वात्
संप्रकारः पूर्वोक्तस्यार्थोऽवसथः । अर्थोत्तरार्थस्य व्याख्या
प्रस्तूयते—(कृदं ति वेत्यादि) वेत्यथवा, जवन्तु मतिज्ञानस्य
कारणं कराऽऽदिचेष्टा, तथापि सा 'द्वन्मुपय' इत्येवमगमे क-
चिदपि न कृदा; द्वन्मुपय पुनः पूर्वोक्तस्वरूपं 'भ्रुतम्' इत्येवं
संबन्धकम् । ततश्च यद्यपि कराऽऽदिचेष्टा मतिज्ञानस्य कारणम्,
परबोधिका च; तथापि द्वन्मुपयत्वेनाऽऽकृतात्वात् कारणे कार्थो-
पचारात् मतिरूपतया न व्यवहियते । अतो मतिज्ञानाद् त-
स्याः पूयभूतत्वाद् न तद्द्वारेणैव त्वत् परबोधकत्वम्,
द्वन्मुपय कारणे कार्थोपचारात् मतिज्ञानत्वेन प्रकल्पते, इति
तद्द्वारेणास्य परबोधकमुपपद्यते एव । इति युक्तो सूक्तेर-
भेदाद् मतिभ्रुतयोर्जेदः । ततश्च-" तत्कारणार्थं दोहद, वि बो-
धिति तयो न नेमो सि । " (१७३) इत्येतदप्राक्सं सप्तार्थि
गाथाऽर्थः ॥ १७४ ॥

(११) तदेवं कराऽऽदिचेष्टाया मतिकारणत्वमभ्युपगम्योक्तं,
साम्प्रतं सा मतेः कारणमेव न जवन्ति, कि तु
भ्रुतस्येति द्वयोपचाह-

सा वा सदर्थो ष्विय, तथा वि जं तमि पबन्नो होइ ।
कचा वि द्वु तदजावे, तदजिप्यान्नो कुण्डि चिहं ॥१७५॥

यदि वा सा कराऽऽदिचेष्टा करवत्कृतसंयोगाऽऽदिभ्यः ।
कि य, इत्याह-शब्दाथं एव शब्दो चकृतसमुदाहितवचनरूपः, न-
स्यार्थः शब्दाथः भ्रुतमतिज्ञाने प्रतिभासमानतद्जिधेयवस्तुकारः
भ्रुतज्ञानमिति तात्पर्यम् । किमिष्यसौ शब्दाथं एव ? , इत्याह-
यद् यस्मात्कारणात् तथाऽपि कर्त्वा विहितया तस्मिन् शब्दाथे-
प्रोजनेच्छाऽऽदिभ्यःकारणत्वेन प्रायेण प्रत्ययो भवति । तथा कर्त्वा-
ऽपि तदभावं शब्दाभावे जिज्ञारोगाऽऽदिभ्यस्ताक्षरात् शब्दाथो-
रणकार्थोऽभाव इत्यर्थः । (तद्विज्ञाप्यत् सि) तस्मिन् शब्दाथे
भोजनेच्छाऽऽदिभ्यः परस्मै प्रतिपाद्यित्वेऽभिप्रायो मनोव-
कृदो यस्यासौ तदभिप्रायः करोति चेत्तं करवत्कृतसंयोगाऽऽदि

सङ्गणाम् । इदमुक्तं भवति-यद्यपि कराऽऽदिष्वेष्टाभ्यन्तरजावेनाऽ-
 वप्रदाऽऽदीन् जनयति, तथाऽपि शब्दाथे एव सा भुनक्तानमेवे-
 त्यर्थः; यस्मान् तथाऽपि विहितया तत्र शब्दाथेप्रत्ययो भवति,
 अथः शब्दाथेप्रत्ययजनकत्वात् कारणे कर्तापचारात् श-
 ब्दाथेप्रत्यय एव सा, न पुनर्मतिः, तथा कर्ताऽपि 'भोक्तुमि-
 च्छब्दस्यै' इत्यादिप्रतिपत्त्या जानामिस्वमियावयानिव भाषण-
 शक्यभावे कराऽऽदिकेष्टां करोति । नतश्च कर्ताऽपि शब्दाथेऽपि
 नानामिप्रायेण । क्रियमाणत्वात् कराऽऽदिष्वेष्टा शब्दाथे एव । ततश्च
 एवाऽपि भुनक्तारणत्वात् भुन एवान्तर्भवति । शब्दवन्, न म-
 नौ, तथा च स्वत्येथा परमाथेतो मनेः कारणमेव न भवत्यतः
 कारकद्वारेणाऽपि न परमत्यायकं मतिज्ञानम, भुनं तु तद्वा-
 रेण परावचोपकम् । इति युक्तं सूक्तेरभेदाद् मतिभुनया-
 न्नेदः ॥ १७५ ॥ विशे० । स्या० । आ० म० । कम० । न० ।

(१८) भुनानन्तरमद्यज्ञानस्य विवेकः-

कालविपर्ययस्वामिबल्लाभसाधर्म्यात् मतिभुनानन्तरमद्यधि-
 ज्ञानमुक्तम् । प्रवाहापेक्षया, अग्रतिर्पतितकससऽऽधारापेक्षया
 वा यावत् मतिभुनयोः स्थितिकालः तावानिवावधिज्ञानस्याऽपि
 तथा यथैव मतिभुनज्ञाने मिथ्यादर्शनेद्यतो विपर्ययरूपतामा-
 सादृत्यः, तथाऽवधिज्ञानमपि । तथाहि- (मिथ्यादृष्टेः सतस्ताप्ये-
 व मतिभुनतावधिज्ञानानि, मत्यज्ञाने भुनक्तानानि नृकृत्तानानि भव-
 ति । उक्तं च- "आद्यत्रयमज्ञानम, अपि भवति मिथ्यात्वसंयुक्तम् ।"
 इति । तथा च एव मतिभुनज्ञानयोः स्वामिं स एवावधिज्ञानस्या-
 ऽपि । तथा विभक्तकालिनः त्रिदशाऽऽद्रेः सत्यदर्शनावाप्ती यु-
 गपदेव मतिभुनतावधिज्ञानानां ज्ञाभसंभवस्ततो ज्ञाभसाध्यमव-
 श्यविज्ञानानन्तरं च उपलब्धव्ययज्ञानप्रत्यक्षत्वात्साधर्म्याद् मनः-
 पर्यायज्ञानमुक्तम् । तथाहि-यथाऽद्यधिज्ञानं उग्रस्थस्य भ-
 वति, तथा मनःपर्यायज्ञानमपीति कुग्रस्थसाध्यमम् । तथा
 यथाऽवधिज्ञानं रूपिक्रम्याविवश्यं तथा मनःपर्यायज्ञानमपि,
 तस्य मनुकृताऽऽत्मभननाद्दिनि विषयसामर्थ्यम् । तथा य-
 थाऽवधिज्ञानं ज्ञायोपशमिके भावे वर्तते, तथा मनःपर्याय-
 ज्ञानमपीति ज्ञावसाध्यमम् । यथा चाऽन्यधिज्ञानं प्रत्यक्षं तथा
 मनःपर्यायमपीति प्रत्यक्षवसाध्यमम् । उक्तं च- "कालवि-
 च्छेद्यसामि-सत्ताभिसाहम्भोऽवही तच्छो । माणुसमिच्छो
 उचम-रथाविसयज्ञावाही साहम्भम्" ॥ ७७ ॥ (विशे०) तथा मनः-
 पर्यायज्ञानानन्तरं केवलज्ञानस्योपपत्त्याः, सर्वात्मत्वात्, अग्रम-
 त्तयतिस्वामिसाध्यम्यात् सर्वात्मज्ञानात्तच्च । तथाहि-सर्वा-
 धर्म्यात् प्रतिज्ञानाऽऽदीनि ज्ञानानि देशतः परिच्छेदकानि, केव-
 लज्ञानं तु सकलवस्तुस्वामीपरिच्छेदकं सर्वोत्तमं, सर्वोत्तमत्वात्
 चान्ते सर्वेश्वरःशुद्धरूपे उपपत्त्यम् । तथा-यथा मनः-
 पर्यायज्ञानमग्रमनश्चतरेवोद्यते, तथा केवलमग्रप्रमादभाव-
 पुर्यायस्यैव यतेर्भवति, नाग्न्यस्य, ततोऽग्रमनश्चयतिसाध्य-
 म् । तथा यः सर्वोद्ययति ज्ञानानि समासाधयितुं योयः स
 नियमात् सच्चिदानासाने केवलज्ञानमवाप्नोति, ततः सर्वात्म-
 केवलज्ञानम् । उक्तं च- "अन्ते केवलज्ञानं, ज्ञे सा भिसाव-
 केवलज्ञानात्तच्छो" इति । तथा यथा मनःपर्यायज्ञानं न वि-
 पर्ययसाध्यति, तथा केवलज्ञानमपीति । विपर्ययाभावसाध-
 र्म्याच्च मनःपर्यायज्ञानानन्तरं केवलज्ञानमुक्तमिति कृतं प्रसङ्ग-
 नं । "अद्यं ज्ञाशोवसामिपं, सुविद् नानं मुणोयधं । ज-
 ह्वे केवलज्ञानं, ज्ञायोवसामिपयै सन्निपाणं" ॥११॥ पं० भा० ।

(१३) ज्ञानं प्रत्यक्षं परीक्षं च । तथाहि-
 तं मयासञ्चो सुविद् एपणत् । तं जहा-पृक्कवत् च,
 परोक्षं च ।

नत्यञ्चप्रकारमपि ज्ञानं समाप्ततः संक्षेपेण द्विविधं द्विप्रकार-
 रं प्रकृतं, तद्यथेत्युदाहरणोपपत्त्यासाधः । प्रत्यक्षं च, परीक्षं
 च । न० । आ० म० । आ० सू० । स्या० । (प्रत्यक्षवक्ष्यता-
 'पक्षवत्त्व' शब्दे) (परीक्षभेदाः 'परीक्ष' शब्दे वक्ष्यन्ते)
 (अथस्यादिकृतानां व्याख्या स्वस्वस्थाने) (तुनायभागे
 'श्रीहि' शब्दे १५६ पृष्ठे ज्ञानदर्शनविज्ञानज्ञानमुक्तम्)
 ('आजिण्णो'हियणण' शब्दे द्वितीयाभागे १५५ पृष्ठे सश्या-
 ऽऽदीनामपि ज्ञानवक्ष्यमावदिनम्)

(१४) न ज्ञानमगम्यतिरिक्तेण गुणः-

ननु चैतस्य ज्ञानमात्मनः क्षेत्रज्ञादप्यदृश्यमव्याविरिकम्, अस्-
 मासकरणत्वात्प्रत्यमिति लक्ष्यते । अत्यन्तभेदे मति कथमा-
 त्मनः संशयिण ज्ञानमिति उपपदेष्टः?, इति पराशङ्क्यादिद्वाराधि-
 मौपाधिकमिति विशेषणद्वारेण हेतवो मथानाम् । उपाधेरागम-
 न्मौपाधिकम् । समवायसंबन्धलक्षणनेपायिना आत्मानं स्व-
 क्षेपेनमात्मनः स्वयं उज्जकपत्वात् समवायसंबन्धोपदीकि-
 तमित्तं लक्ष्यते । यथात्मनो ज्ञानादव्यतिरिक्तत्वमिष्यते,
 तथा तुःअग्रमभ्यासिदोपमिथ्यात्वानामानुसरोत्तरापाये तद्व-
 न्तराभावाद् बुध्यादीनां बदानामात्मनोवशेषगुणानामुच्छेदावसर-
 तात्मनोऽप्युच्छेदः स्यात् । तदव्यतिरिक्तत्वात् । अतो मिथ्यात्वा-
 ऽऽत्मनो ज्ञानं यौक्तिकमिति । (स्या०) अत्राह-ज्ञानमपि यथे-
 कान्तिनाऽऽत्मनः सकाशात्ज्ञानमिष्यते, तथा नैव स्वक्षेपेण मे-
 ष्वस्वैव नैव विषयपरिच्छेदः स्यादात्मनः । अद्य यथैवाऽऽत्मानि
 समवायसंबन्धेन समवेतं ज्ञानं तत्रैव ज्ञावावभासं करोतीति
 चेत् । न । समवायसंबन्धेत्वाद् नियम्याद् व्यापकत्वात् च
 सर्वत्र वृत्तेरन्येथात् समवायव्यवहृतमपि व्यापकत्वादेक-
 ज्ञानेन सर्वथा विषयावशोद्यमम् । यथा च षटे कथाऽऽद्यः
 समवायसंबन्धेन समवेतः । तद्विनाशे च तदाव्ययस्य षट्कथाऽपि
 विनाशः । एवं ज्ञानमप्यात्मनं समवेतं, तच्च कृष्णकं, तत्सतद्विवा-
 शो आत्मनोऽपि विनाशाऽऽपत्तरित्यवभाऽऽपत्तिः । अथाऽस्तु
 समवायेन ज्ञानाऽऽत्मनोः संबन्धः, किं तु एव समवायः केन
 तयोः संबन्धेन?, समवायात्मनोरे चदनयस्या, स्वैवेन चेत्, किं न
 ज्ञानाऽऽत्मनोरपि तथा । अथ यथा प्रदीपस्ताःस्वभावात्स्वामानं
 परं च प्रकाशयति, तथा समवायसंबन्धेन स्वभावात् स्वामानं,
 ज्ञानात्मनो च संबन्धयतीति चेत्-ज्ञानात्मनोरपि किं न तथा-
 स्त्वाभावात्, येन स्वयमेवैतौ संबन्धेने । किञ्च-प्रदीपदृष्टान्तोऽपि
 भक्षत्पक्षे न जायतीति । यतः प्रदीपस्ताःश्च द्रव्यम्, प्रकाशश्च
 तस्य धर्मः; धर्मप्रतिगोष्ठेत्वात् प्रायाऽऽत्मने नैदोऽऽप्युपगम्यते; तत्कथं
 प्रदीपस्य प्रकाशाऽऽत्मकता ? तदुभावे च स्वप्रकाशकत्व-
 भावतामिति निर्मित्यैव । यदि च प्रदीपात्प्रकाशास्यात्यन्तभे-
 दऽपि प्रदीपस्य स्वप्रप्रकाशकत्वमिष्यते, तथा घटाऽऽदीनामपि
 तदनुपपद्यते, नैदाविशेषात् । अपि च-तौ स्वप्रसंबन्ध-
 स्वभावात् समवायात्प्रकाशस्थानाम्, नानिभौ वा ? यदि-विभो,
 ततस्तस्यैतौ स्वजावयित्ति कथं सन्ध्याः ? संबन्धनिष्कथनस्य
 समवायात्प्रत्ययस्यानवस्थानात्तदनुपपत्त्यात् । अथाऽऽनिभौ,
 ततः समवायसंबन्धेन, न तौ । तदव्यतिरिक्तत्वात्, तत्स्वक-
 पक्षदिति । किञ्च-यद्येह समवायिषु समवाय इति मतिः

समवाचं विनाऽप्युपपत्ता, तयोहाऽऽत्मनि ज्ञानमित्ययमपि प्रत्ययस्त्वं विनैव चेदुच्यते, तदा को दोषः ? । आधाऽऽत्मा कर्ता, ज्ञानं च करणम्, कर्तृकरणयोश्च बन्धं किवासीधजैर्द एव प्रती-
 ततः, तत्कथं ज्ञानाऽऽत्मनोरभेदः, इति चेत् । न । इष्टान्तस्य वैष-
 म्यात् । वासी हि बाह्यं करणम्, ज्ञानं चाऽऽत्मनः, तत्कथमनयोः
 साधर्म्यम् ? । न त्वैवं करणस्य द्वैविध्यमस्ति । यदाहु-
 काशाणिकः—“ करणे द्विविधेः, बाह्यमाऽऽत्मनः सुधेः ।
 यथा तुमाति दाशेण, मेवं गच्छति चेतसा ” ॥ १ ॥ यदि हि
 किञ्चित्करणमात्मनःकामनेन भिन्नमुपदर्शयते, ततः स्याद् इष्टान्त-
 दाहार्हागतिकयाः साधर्म्यम्, न च तथाविधमस्ति । न च बा-
 ह्यकरणगतो धर्मः सर्वोऽप्यन्तरं योजयितुं शक्यते । अन्य-
 धा दीपेन चक्षुषा देवदत्तः पश्यतीत्यत्रापि धीयाऽऽदेवच-
 क्षुषोऽप्येकानेन देवदत्तस्य भेदः स्यात्; तथा च सति लो-
 कप्रतीतिविरोध इति । अपि च—साध्विकलोऽपि वासिचर्य-
 क्तिदृष्टयतः । तथाहि—नाथं वर्यैः काश्चिद्व्ययं वा-
 स्या घटद्विषयते इत्येवं वासिप्रहणपरिणामेनापरिणतः सन्
 तामगृहीत्वा घटयति, किं तु तथापरिणतस्तां गृहीत्वा । त-
 थापारिणामे च वासिगपि तस्य काष्ठस्य घटने व्याप्तियेन, पुरुषोऽपि ।
 इत्येवं अक्षेपकायं साधकत्वाद् वासिचर्यं च यथाऽऽत्मनोऽप्यु-
 पपद्यते, तत्कथमनयोर्भेदं प्रवेयुच्यते ? । एवमात्माऽपि—विश्व-
 क्तमयमेवमेव ज्ञानं हास्यामि इति ज्ञानप्रहणपरिणामत्वाद् ज्ञानं
 गृहीत्वाऽपि व्यवस्यति, न तश्च ज्ञानाऽऽत्मनोरनयोरोपि सांवि-
 त्तलक्षणेकयंसाधकत्वाद्भेदः एव । एवं कर्तृकरणयोरभेदे
 सिद्धे सांविन्नलक्षणे कार्ये किमात्मनि व्यवस्थिनम्, आहो-
 र्विद्वि विषये इति साध्यम् । आत्मेति चेत्—सिक्तं नः समीहि-
 तम् । विषये चेत्, कथमात्मनोऽनुभवः प्रतीयते ? । अथ विषय-
 किमनसि ? । साक्षात्कारमनोऽनुभवस्तर्हि । न पुन्यन्तरस्यापि
 ? । न ज्ञानाविशेषात् । अथ ज्ञानाऽऽत्मनोरभेदकथं कर्तृकर-
 णभाव इति चेत्, ननु यथा सर्वं आत्मानमात्माना वेष्टयतीत्यत्रा-
 भेदे यथा कर्तृकरणजवस्तथाऽत्रापि । अथ परिकल्पितोऽ-
 न्यं कर्तृकरणभाव इति चेत्, इष्टान्तऽऽस्वधार्यां प्रागवस्थाविल-
 क्षणगतिनिरोधलक्षणार्थं किवादर्शनात् कथं परिकल्पितत्वम् ? ।
 न हि परिकल्पनाद्यतेऽपि शैलस्त्वन्न आत्मानमात्मना वेष्टय-
 ताति चक्षुः शक्यम् । तस्माद्भेदेऽपि कर्तृकरणभावः सिद्ध एव ।
 किञ्च—चेतन्यमिति शास्त्रस्य चिन्तनानामर्थः—चेतनस्य प्राव-
 क्षेयत्वम् । चेतनश्चात्मा त्वयाऽपि कीर्तयते, तस्य भावः
 स्वकथं चैतन्यम् । यच्च यस्य स्वकथं न तत्ततो जिज्ञं
 अभियमुर्हति, यथा वृक्षाद् वृक्षस्वकथम् । अर्थास्त चेतन
 प्राप्तास्य, सर्वं चेतनासम्बन्धायसंबन्धत्वात्, न स्वतः; तथा प्रती-
 तेरिति चेत् । तद्व्युक्तम् । यतः प्रतीतिरिहैव प्रमाणांकियते, तर्हि
 निर्वाहप्रयुक्तोऽऽत्मक एवाऽऽत्मा प्रसिध्यति । न हि जानुचिद-
 स्वयमचेतनोऽहं चेतनायोगाद् चेतनः । अचेतने वा मयि
 चेतनायाः समवाय इति प्रतीतिरिति ज्ञानाऽऽहमिति सामाना-
 धिकरणतया प्रतीतेः । भेदे तथा प्रतीतिरिति चेत् । न । कच-
 क्षिणादास्याभावे सामानाधिकरथ्यप्रतीतिरदर्शनात् । यद्यि-
 दुक्तं इत्यादिप्रतीतिसत्तु भेदे सत्पुत्रवाराद् इहा, न पुनस्तापि-
 की । उपचारस्य तु बीजं—पुरुषस्य यद्यिदन्तस्तथाऽऽदिगुणैर-
 भेदः, उपाचारस्य तुष्यार्थाप्येवमित्यात् । तथा चाऽऽत्मनि ज्ञानाऽऽ-
 हमिति प्रतीतिः कथञ्चित्चेतनाऽऽत्मनां गमयति, तामन्तरेण ज्ञानाऽऽ-
 हमिति प्रतीतेरनुपपत्तमात्माद्, यदाऽऽदिबत् । न हि यदाऽऽदि-

चेतनाऽऽत्मको ज्ञानाऽऽहमिति प्रवेति; चैतन्ययोगाभावाद्ब्रह्मैव न
 तथा प्रवेतीति चेत् । न । अचेतनस्यापि चैतन्ययोगात्केननो-
 हमिति प्रातपेत्तरन्तरमेव निरस्तत्वात्, इत्यचेतनत्वं सि-
 क्तम्—आत्मनो जडस्याऽप्यपरिच्छेदं पराकरोति, तं पुनरिच्छता
 चैतन्यस्वकथनाऽस्य स्वीकरणीया । ननु ज्ञानवानहमिति
 प्रत्यवाद्—ज्ञानज्ञानयोर्भेदः, आत्मया चनवानिति प्रत्यवापि धन-
 धनचतोर्भेदाभावात्पुनः । तदसत् । यतो ज्ञानवानहमिति
 नाऽऽत्मा भवन्मते प्रत्यति, जडवैकान्तकत्वात्, अहत्त्वत् । सर्व-
 था जडश्च स्यात्—आत्मा ज्ञानवानहमिति प्रत्यवश्च स्यात्स्वय-
 विरोधाभावात्, इति सा निर्णीची; तस्य तयोपपत्त्यन्वयात् । ज्ञान-
 वानहमिति हि प्रत्ययो नागृहीते ज्ञानाऽऽत्म्ये विशेष्ये
 विशेष्ये चाऽऽत्मनि जानुत्पद्यते, स्वमतविरोधात्; “ मा-
 गृहीतविशेषणा विशेष्ये बुद्धिः ” इति वचनात् । गृहीत-
 योस्तयोऽप्युपपत्त इति चेत्—कुननगृह्यतिः । न तावत् स्वतः,
 संवेदनाऽऽनुत्पद्यमानात् । स्वसंविदिते ज्ञानमिति ज्ञाने च स्वतः
 सा युज्यते, नाऽप्यथा, सन्नामान्तरवत् । परतश्चेत्तदपि
 ज्ञानान्तरं विशेष्यं नागृहीते ज्ञानस्वविशेषणे गृहीतुं श-
 क्यम् । गृहीते हि घटत्वं घटप्रकृत्यमिति ज्ञानान्तरात्तद्विशेषेण
 भाव्यम्, इत्यनवबानात् कुनः प्रकृतप्रत्ययः । तद्वं नाऽऽत्मनो
 जडस्वकथना संगच्छते । तद्वत्प्रतीति च चैतन्यमीपाधिकमा-
 त्मनोऽप्यदिति बाह्यात्मनः स्यात् । आत्मा० । विषा० । (‘ आ-
 ता’ शब्दे द्वितीयनामे २०० पुष्टे ज्ञानज्ञाननोरभेदविचारोऽर्हति)
 (१५) ज्ञानज्ञाननोरन्त्येव बन्धमोक्षपरामर्शः—

चेयस्त्वस्म उ जीवा, जीवस्स उ चेषणा उ अक्षते ।
 द्विषं अक्षदक्षणे सत्तु, हविज्ज न य वैषयोऽस्तात्प्रो ।
 चैतन्यस्य जीवाऽजीवस्य चेतनाया अग्न्येते रूपं जीवश्चैतन्य-
 लक्षणं चेतनालक्षणो जीवः इति लक्षणपरिहितं चेत्, चेतनाया
 घटाऽऽदिबद् जीवाद्यप्येकान्तगत्यतिरिक्तत्वात्, लक्षणभावे च
 लक्षणस्याप्यभाव इति, अस्तमुच्यते । अत्रान्तात्स ज्ञानो
 न चप्यते, बन्धस्य वस्तुधर्मत्वात् । नापि मुच्यते, बन्धाभा-
 वादिति बन्धमोक्षावधि न स्याताम् । अथ मन्येथा अन्त्या-
 ऽपि स चप्यते, मुच्यते चेति तदप्युक्तम् । अचेतनानामप्येव
 धर्मास्तकायाऽऽत्मीनां बन्धमोक्षपरामर्शः । इ० १ उ० । विशेषः ।

(१६) बोधमानं, साकारो वा बोधः प्रमाणम्—
 तथाहि—“ बोधः प्रमाणम् ” इति वदन्तो वैभाषिकाः पञ्चनयो-
 ज्याः । किं बोधमात्रस्य प्रमापयम्, आहोस्विद् बोधांशोश्च-
 स्य ? । यदि बोधमात्रस्य, तदा तल्लक्षणमयुक्तम्; अथ चक्षेयाभावा-
 त् । अत्रोचस्य इत्यचक्षेयैः शेषपि संसर्पावपर्ययाऽऽत्मीनां बोधस्त्व-
 भावत्वात् प्रमापयत्तत्किं; न च संशयाऽऽत्मीनामपि प्रमाणात्,
 लोकशास्त्रविरोधात् । लोकप्रसिक्तं च प्रमाणं व्युत्पाद्यितुमारब्ध-
 यत्, तत्र चेत्किंवाऽऽदरेपि प्रमाणतायाः प्रसिद्धेः बोधस्य प्रमापये-
 ऽप्यासिद्धे लक्षणदोषः । न चाबोधकप्रत्येक्याऽऽदेर्लोकप्रमा-
 णता न व्यपदिशति, प्रदीपेनोपलक्ष्यं चक्षुषा हर्षं धूमेनागत-
 तमिति लौकिकव्यवहारदर्शनात् । न चौपचारिकं प्रमापयम्,
 प्रमितिक्रियायां साधकतमनेन मुख्यप्रमापयणोपपत्तेः । अत
 एव शास्त्रान्तरेणैव विशेषोपलब्धिजनकस्य बोधाबोधक-
 विशेषपर्यायेन, सामान्यतो ” सिद्धिस्तं साक्षिणो मुक्तिः प्रमाण-
 विशेषं स्मृतम् । किं च—प्रतीत्यतेऽनेनेति प्रमाणश-
 ब्दः करणविशेषप्रतिपादकः । करणविशेषत्वं चास्य विश-
 यदोपलब्धिजनकस्य, बोधाबोधकविशेषपर्यायेन सामान्यतो

सिद्धितल्लक्षकपर्यजनकरनेन कार्यस्य आद्यमिचाराऽऽदिसक-
पस्यात् तदजनकत्वेनापरेण साधकतमेन भाव्यस्य एकस्यैव स्वा-
त्मनि करणक्रियाविशेषात् । ततो बोधानोपपत्त्यस्य प्रतिमितजन-
कस्य प्रमाणतोपपत्तेर्बोधकं प्रमाणमित्यत्राध्यासितलक्षणदोषः
प्रामोलीति सिध्यत् ।

अथ बोधविशेषः प्रमाणं, तथाऽनापि बह्व्यसक-ः पुनरसौ बोधस्य
विशेषः ? । यद्यस्य निष्काराऽऽदिविशेषोप/विशिष्टश्च, तदा प्रतिमि-
त्त्वभाष्यस्य तस्य प्रमाणावस्थासकः । न चाभ्युपगम्यत पक्षेति वा-
च्यम्, करणविशेषस्य प्रमाणव्यवहित्येः । अत एव 'निराकारो
बोधोऽर्थसहभाष्येकसामप्रयधीनत्वाद्यै प्रमाणाद्यै' इति वेदापि-
कोकमसक्तस्य । अपि च-कर्मण्यसौ प्रमाणमभ्युपेयते । यत् स-
क-त्वं "सम्बन्धवारिभाऽऽनाति, व्यापारेण स्वकर्मणि ।" इति ।
कर्मता च बोधसहभाष्येऽर्थस्य तद्बोधोपपत्त्या न संभवति, त-
त्त्वसमानकालस्य तत्कालावकाशत्वात् । अथोः कर्मरूपत्वे च तत्र
करणक्रिययोः कथं प्रतिनियमः ? । तदाभवे वैकल्यस्य सामप्र-
धीनताव्याप्तयै सर्वैः सर्वस्य बोधो भवेद्य । किञ्चैकसामप्रयधी-
नत्वस्य द्वयोरव्यतिशेधाद्यथा बोधार्थस्य ग्राहकः, तथाऽ-
र्थोऽपि बोधस्य किं न भवेद्य ? । तत्र 'निराकारो बोधः प्रमाणं'
संभवति । अथ व्याप्तिरानिराकारो बोधः, प्रमाणं भाऽस्त्वसौ, प्रमि-
तिक्रियायां साधकमनवान् प्रमाणात् । ननु च बोधस्य प्रमाण-
रूपकत्वाद्यैऽऽकाराऽऽप्रकल्पस्यमुक्तम्, प्रमेयरूपताऽऽपेक्षेः न
च प्रमेयरूपमेव प्रमाणं भवितुमर्हति, प्रमाणस्य तद्ग्राहकत्वेन
प्रतिभासत्वात् । न च सत्कारेण प्रतिजासमानमापि प्रमेयरूपं युक्तम्,
प्रमाणप्रमेयोरपत्तबहिर्बन्धव्यतिथत्वेनावसानात् । भेदेन च
प्रतिभासमानं नाप्यथाऽऽधिगन्तुं युक्तम् । न हि प्रतिभासः
साक्षात् कारणाऽऽकारत्वात् प्रत्यक्षरूपोऽर्थव्यवस्थापकः प्रमा-
णात्सरादनुग्रहं, बाधां वा प्रतिपद्यते । उक्तं च- "प्रमाणास्य प्रमा-
णेन, न बाधा नाप्यनुग्रहः । बाधायां प्रमाणाव्य-मानर्थक्यमनु-
ग्रहे ॥१॥" इति । सर्वथा बहिर्बन्धुक्रियायां प्रतिभासिनोऽप्यकृत्या-
प्रमाणत्वे प्रमाणात्सरादनुग्रहः । न चाप्यङ्गुण ज्ञानमेव बहिर्-
र्थाकारं प्रतिपद्यते, न बाधोऽर्थः, इति कथं निराकारता तस्येति
वक्तव्यम् ? , ज्ञानरूपतया बोधस्वभावज्ञे प्रतिजासनात्,
अर्थस्य च ज्ञानरूपतयाः प्रतिपत्तेः । न ह्यनहङ्काराऽऽऽप-
त्वेनाप्यस्य प्रतिभासे अहङ्काराऽऽऽपत्तयोऽप्यस्यैव ज्ञानर-
ूपता युक्ता । यदि त्वहङ्काराऽऽऽपत्तयेनाप्यस्य प्रतिभासः स्वा-
धरा रूपवर्तिप्रत्यासत्त्वात्सोऽर्थ इत्येव प्रतिभासः
स्यात् । न चाप्यनुग्रहो प्रतिपत्तिरप्यनुग्रहप्रत्ययस्यैव व्य-
वस्थापितुं युक्ता, प्रतिपत्तिव्यतिरेकेणाप्यधरव्यवस्थितप्रस-
क्तिर्भासप्रतिपत्तेरपि पीताऽऽदिव्यवस्थापनाप्रसङ्गात् । अथ
साकारवृत्तान्माकारप्रतिनियमात् तत्प्रतिपत्तयेवैवास्तैदाकारतां
तदजनकस्याऽर्थस्य व्यवस्थापयेदिति प्रतिकर्मव्यवस्था सि-
ध्यति; निराकारं तु विज्ञानं बोधमात्रतया व्यवस्थितम्, सर्वा-
थोऽर्थं प्रत्याशिष्टमात् । नीहस्येवं संवेदनं न हीनस्वैति प्रतिक-
र्मव्यवस्थानिबन्धनं न भवेदिति साकारं प्रतिपत्तयेवैवास्तैदाकारतां
वसदेत्तत् । सर्वाथान् प्रति बोधमात्रतया निराकारस्याविशिष्ट-
त्वात् इति हेतोर्निराकारस्यमपि अकुरादिकृत्वा बोधस्य तस्यैव
नियमितत्वात् । न च नियतत्वस्य बोधस्यैव नीहाऽऽदिवैव तस्य
प्रतीतिः, समासत्वेऽपि वा पुरोवाच्यत्वे च नीहाऽऽदौ समासत्वस्य
संज्ञायात् न सर्वाथेसाधारणी प्रतिपत्तिः निराकारज्ञानवादिनो
न काश्चिदं कृतिः, तथावद्व्यात् । न हि वदन्तुपपन्नं नाम नि-

राकारत्वे किमिति पुरोवाच्यत्वे नीहाऽऽदौ प्रवर्तते, विज्ञानं च-
चुरादिनिस्तत्रैव निमित्तमित्येति प्रतिपादितं प्राक् । कस्मात्तैः
तत्र नियम्यत इति चेत् ? , अत्र वस्तुत्वज्ञानवत्त्वं वाच्यम् । न हि
करणानि कार्यजनमप्रतिनियमे पर्यनुयोगमर्हति, तत्र तस्य
वैकल्यत्वात् । साकारत्वेऽपि भाऽर्थं पर्वतुयुगं समासः । तथा
हि-साकारमपि ज्ञानं किमिति नीहाऽऽदिकमेव पुरोवर्ति, सर्वाहि-
तमेव च व्यवस्थापयति, तत्रैव तथा तस्य जननाऽऽदिवत् समा-
नमेनाकारकारत्वेऽपि । किञ्च-चक्षुरादिवत् तद्विज्ञानमिति अक्षु-
रादाकारं न भवतीति पर्यनुयोगे प्रवृत्ताऽपि इति चेत्, निराकार-
त्वं वाच्यमिति वक्तव्यम्, तद्व्याप्तिरितिधीयमानं किमिदं वाच्य-
त्वं भवतः प्रतिजातिः ? । अपि च-साकारता विज्ञानस्य किं सा-
कारेण प्रतीयते, आदोस्वित् निराकारेण ? । यदि साकारेण, तथा
तदाऽपि प्रतिपत्ताभाकारान्तरत्वेकदशमस्यैव व्यवस्थाप्रसक्तिः ।
निराकारेण चेत्, बाधोऽर्थव्यापि तथाभूतैव प्रतिपत्तिसकलः ।
न च बाधो प्रत्यासात्प्रियमाभावात् तथाभूतेन प्रतिपत्तिरिति
वाच्यम्, इतरत्रापि प्रत्यासात्प्रियमाभावात् तुल्यव्यापत् । शुक्ले
पीनाऽऽकारदशमदृष्टान्तेन प्रतिनियमात्सरादिवत् तस्यैव, निराकार-
ऽपि तद्व्याप्तिरन्तरत्वादेव प्रतिनियमो ज्ञियत्यति । निरकारेण
रिक्तत्वमया ? । कथमकारान्तरत्वे प्रतिनियम इति न वाच्यम्,
आकारेऽप्यस्य समासत्वात् । तथाहि-साकारवादिनोऽपि कथं
प्रतिनियम इति प्रेरणायां प्रतिनियमाऽऽकारताऽपि सिद्धं, वा प्रमि-
नियम इति नोत्तरं युक्तम्, प्रतिनियमाऽऽकारपरिग्रहस्यैव प्र-
तिनियमरूपतयोपपत्त्यस्यैवापि चित्तप्रमाणात्वात् । अथ
चानुमानाद्वाह्योऽर्थः प्रतीयते, तदा प्रतिबन्धसिद्धिं-
कृत्या । न च बाधोऽर्थोऽप्यङ्गुणः कर्त्तव्यत्वात् । अर्थः, नापि
तत्रतिबन्धो ज्ञानाऽऽकार इति न प्रतिबन्धसिद्धिः, तामन्तरत्वे
न चानुमानप्रवृत्तिरिति कथं बाधोऽर्थसिद्धिः ? , यथाऽर्थोपपत्ता
बाधोऽर्थोऽधिगम्यते, तथाऽप्यथाऽर्थस्यैवप्रतिपत्तौ तस्याः प्र-
त्यक्षरूपताप्रसक्तिः । न च स्वकारप्रतिपत्तिसमवेदनाप्यनुमानव-
स्थाप्रामात्यम्, अनुमानस्यावगतप्रतिबन्धसिद्धिप्रयत्नेन प्रामा-
ण्यात्, अत्र च तदाभावात् । न चाऽप्यन्तर्परीकृत्याप्यस्य केनचि-
दाकारेण विषयीकरणाप्रति न तस्य प्रतिपत्तिविषयता, अनु-
मानविषयस्य तु पूर्ववद्व्यात् । इत् तद्व्याप्यत्वात् प्रतिपत्तिवि-
षयता संतव्यत्वात् नार्थोपपत्त्याऽप्यर्थप्रतीतिः । अथ दूर-
स्थितवृत्ताऽऽदौ श्रुतिरथाऽऽकारो यथा बाधोऽर्थऽऽप्यधिगत-
रेकेण न प्रतिभासविषयः, तदनुपुरोवाच्ये न स्वभावाऽऽदौ तदाकारः
भवेद्य बाधो स्वभावाऽऽप्येति इति सिद्ध एव बाधोऽर्थः । न च वृत्ता,
ऽऽर्थापि पिपाऽऽऽऽकार एव वृत्ताऽऽदिवत्, तस्य स्वपरावभासस्य-
न्यापत्तौतैः अस्तैत् । यतः-स्वपरावभाससौ सविधितः प्रती-
यमानः साकारेण वा ज्ञाने प्रतीयते ? , निराकारेण वा ? । यदि
साकारेणानि पक्वः, तथाऽनापि ज्ञानाऽऽकार एव, न बाधोऽर्थ
इति कथं न्यायोऽसिद्धेरासक्तौ दृष्टान्तः । तथा च-प्रति-
बन्धप्रसिद्धेन ज्ञानाऽऽकारात् बाधोऽर्थसिद्धिः । अथ निराकारेण
नेतायैः स्वपरावभासां प्रतीयत इति प्रतिबन्धसिद्धिरनुपगम्य-
ते पिपाऽऽऽऽकारस्य बाधोऽर्थेन सह ? । नमेवं निराकारज्ञानं
बाधोऽर्थसिद्धिं सिद्धमिति व्यर्थं ज्ञानाकारकत्वमपि । न च तत्राऽपि
प्रतिभासमानो वृत्तो ज्ञानाकार एवैवत्यर्थस्यैव सावयति, तत्रान्य-
परावभासकत्वात्तयामनवस्थाप्रसङ्गात् कुतोऽर्थसिद्धिः ? । ज्ञानाऽऽ-
काराऽऽदिविधितं तदनुग्रहं प्रतिबन्धप्रत्यये कथं तदा तत्सिद्धिः ? ,
इति पुनरपि तदेव वक्तव्यमित्यर्थोऽर्थसिद्धौ पर्यनुयोगात् ।

शाङ्ख

तत्सम्बन्धे निराकारादेशं ज्ञानाद् बाह्यार्थसिद्धिरभ्युपगम्यते । अथ निराकारं ज्ञानं नीलाऽऽदायैव सव्यापारं निष्पोषारमिति कल्पनाऽप्यम् । प्रथमकल्पनायामन्यव्यतिरिक्तत्व्यापारवत्, उत व्यतिरिक्तत्व्यापारवत् इति कल्पनाद्वयम् । आध्यात्मिकं ज्ञानरूपमेव व्यापारः कश्चित् । न च व्यापारानुष्ठानेनैवो युक्तो, धर्मधर्मितायां प्रतीतिः । द्वितीयविकल्पेऽपि संबन्धासिद्धिः, तत्तत्सव्योपकाराऽप्राप्त्या । अथकारेऽपि तत्त्व तन्निर्वाहं तद्वैद्व्यापारः कल्पनीय इत्यनवस्था । व्यापारस्यापि आद्यप्रवृत्तयामुपानावयो व्यापारः कश्चित् परिकल्पनीय इत्यनवस्था । तत्रोपकारस्याप्येव्यापारोपानावयवस्यापि ज्ञानप्रवृत्तेरपि व्यापारसंश्लेषस्यापि ज्ञानं प्रति प्राहकता स्यात् । न च निराकारो बोधो निष्पोषारोऽपि बोधस्वरूपत्वाद्यं प्राहकोऽर्थस्याप्यर्थरूपतया बोधं प्रति प्राहकत्वं प्राहकत्वास्त्येव बोधकस्य प्राहकता (?) । न च प्राह्यार्थरूपत्व्यापारोऽनुपगमात् बोधस्याप्राहकताप्यवस्था, इतरेतराऽऽदायैवोपपत्तयः । तद्यथा—प्राह्याप्रवृत्तव्यथा प्राहकत्वसंस्थोपात्तः प्राहकत्वप्यवस्थाऽपि प्राहकत्वसंस्थोपात्तं इति कथं नेनेतराभ्युपगमः ? । न च समानकालयोर्नीलबोधयोर्मोक्षप्राहकजावयवस्था, कर्मकर्तृरूपत्वासिद्धेः । न हि समानकालतयां निश्चयविकल्पे प्राप्यकर्मतासंभवः, समानकालस्य निश्चयविकल्पेनानुपपत्तयः । प्राप्यकृतता च न तद्व्यतिरिक्ता संभवति, समानकालयोर्ज्ञेयोरपि प्राह्याप्राहकत्वावावेशोपात्तः तत्र निराकारस्याप्यर्थव्यवस्थापकत्वं बोधस्थितिं विक्रिसिद्धिसम्बन्धे नार्थव्यवस्थापि ज्ञानवादिनोऽस्मिन् इति, समस्तिकल्पनयाऽप्यनृषोऽप्यनृषाऽसिद्धिश्च विक्रिसिद्धिसम्बन्धे तद्वृत्त्याऽप्रावृत्तिसिद्धिर्नैव । न चाप्यनृषः सप्रतिषेधप्राहकत्वतया प्रतीयमानस्य विक्रिसिद्धिं नामकरणे काश्चिन्नास्ति; नामकरणात्मेव सप्रतिषेधप्राहकत्वस्याऽऽदर्थेऽर्थव्यवस्थापि कर्तव्यः । अतः सप्रतिषेधाऽऽदर्थेऽप्येव बाह्योऽर्थः, तद्विद्यमानोऽस्त्येव बोध इति कथं विक्रिसिद्धयः ? । न च सप्रतिषेधाऽऽकारतया बोधप्रतिपत्तिः, तद्विषयतया तु तस्य प्रतिपत्तिरस्त्वैव, नीलविषयो बोधो मयाऽनुभूयते इति निष्ठाव्यपत्तेः । न च प्रतिषेधनिष्ठाव्यवस्थाव्यापारस्य पदार्थस्वरूपव्यवस्थापि निष्ठाव्यवस्थाव्यापारः ततो निराकारादेशं बोधाद् बाह्यार्थसिद्धिरभ्युपगम्यते । असदेतत् । यतो निराकारं ज्ञानमन्वयवस्थापकमिति किं प्रत्यक्षोपगम्यते, प्राहोस्विदनुपगतः, उताऽथाप्येति विवेकव्यवस्थापि तत्र न तावत् प्रत्यक्षतत्त्वप्रतिपत्तिः, प्रतीयमानाशरीरस्त्वस्याऽऽदर्थेऽप्यतिरिक्तत्व्यापारस्य ज्ञानस्यानुपगतत्वेनासत्त्वात् । न च सुखाऽऽदायत्वेनाप्राहकत्वाऽऽप्यद्वैतया स्वसंवेदनाध्यक्तो ज्ञानकल्पं प्रतीयत एवेति कथं तस्यानुपगमनः ? । यतः सुखाऽऽदर्थो नान्तःस्पृष्टशरीराः, नातिरिक्तत्व्यापारः तत्र प्रातिभूतिः । अहमित्यतिप्रत्ययोऽपि तथाभूतशरीराऽऽस्मन्नन्तया संवेद्यत इति । न च व्यतिरिक्तो बोधोऽऽस्मा स्वप्रत्येव अनुभवविषय इति न प्रत्यक्षतो प्राह्याव्यतिरिक्तत्व्यं प्राहकत्वसंप्रमत्तवसाते । अथाशूतशरीराऽऽऽस्मन्नन्तया संवेद्यत इति न तत्प्रत्यक्षत्वात्संशयः, नाऽऽनुभूतानामधिगम्यम, प्रत्याप्राध्यायो तत्पूर्वकस्य तत्र तस्याप्यग्रवृत्तेः । नाप्यधीपचित्तज्ज्ञानमवगमयति, तस्याः प्रामाण्यानुपपत्तेः । किञ्च अनुसरणमात्रमधीपात्तः । न चेद् तद्विद्युच्छिन्नवदनुसरणमदर्थेऽर्थमासाद्यति । न च ज्ञानस्वरूपं अज्ञानाद्यैव दृष्टं, दृष्टं वा तत्र एव तीक्ष्णैः किमधीपत्याः । अथाप्येव ज्ञानमिति निराकारस्य ज्ञानस्य प्रतीतिस्त्वत्तद्व्यापारः । न आद्येऽप्राहकत्वेन सर्वथाऽऽदर्थे ज्ञानमित्यर्थे प्रतीयमानस्याविसंवादिप्रत्यक्षविकल्पे-

यस्य तस्याभावः, संवेदनमात्रस्याप्यभावप्रसक्तः । अतो निराकाराविसंवादिप्रत्यक्षविषया बुद्धिः सिद्धेति युक्तमुक्तं निराकारो नो बुद्धिरिति । असदेतत् । यतो निराकाराऽर्थबुद्धिर्मया प्रतीयत इत्यपरा बुद्धेः स्वरूपस्य च प्राहिका बुद्धिः प्रसज्यते । तथा च तस्याकारमन्वयेन केनाऽऽकारेण बुद्धिरकल्पेऽपि योग्या प्रतीयतः । न हीदं तद्व्यतिरिक्तत्व्यापारऽऽकारमाकारमन्वयेन योजनार्हमिति । न च तथाऽऽपत्तीयमाना बुद्धिरिति व्यपदेशमासाद्यति, अथानुष्ठानाऽऽदेऽपि बुद्धिप्रसक्तोऽति । अथाऽपि स्वात्मनाऽर्थबुद्धिरासीदिति नाथोऽऽकारव्यतिरिक्ता सा मान्विति, किं तु घृणयोपारपरिकल्पनया प्रकाशरूपतया भवस्थापिता बुद्धिरिति व्यपदिश्यते । अयुक्तमेतत् । यतो नाभ्यतिरेकेण प्रतीयमाना बुद्धिविकल्पेनोपात्तं शक्यता; न च पृथक् प्रतीयते नेत्युक्तम् । अथ सुखस्त्वस्याऽऽकारतयाऽप्येव तदन्तःस्पृष्टव्यवस्थाऽद्विकल्पेन ज्ञानं प्रतिभूतिः । न पुनस्ततो व्यतिरिक्तत्व्यापारं ज्ञानम्, तथा सति संवेदनमात्रमेव प्रसक्तम् । एवं च अनुरादिना मया रूपं प्रतीयत इति संबन्धाभावात्कथं प्रतीयति ? इति तत्रेण प्रतीयति । तस्यानुपगतत्वेऽपि रूपाऽऽदर्थेऽर्थबुद्धिर्मयाऽप्यनुष्ठानप्रतीतिः । स च नीलाऽऽकारमात्रमवगम्यते तत्र प्रकाशत्वमुत्पन्नमिति वक्तव्यम्, व्यवस्थानानीलाऽऽदिविषयवद्व्यापारऽऽदिव्यवस्थानवयव प्रकाशस्यैव तत्रोत्पत्तयः, नीलाऽऽद्वैतस्य पूर्वमेव जायते । तथा च तस्यर्थस्य बुद्धिरेण व्यपदेशः सिद्ध एव । अत एवोक्तं—बुद्धिरुत्पत्तिश्चोपनिमित्तमन्वयान्तरमिति । एतदप्यसत् । यतो न प्रकाशव्यतिरेकेण नीलाऽऽदिव्यवस्थानवयव इति कुतः पूर्वव्यवस्थिते एव नीलाऽऽद्वैत प्रकाशना अनुरादेरुत्पत्तयतीति चकुरं शक्यम्, न हि प्रकाशनाऽऽदिव्यवस्थानवयवत्वे नीलाऽऽदिव्यवस्था, उपसम्भवे वा सर्वेव सर्वव्याप्तिव्यवस्थाः । अथ नीलस्य प्रकाश इति व्यतिरेक उपलभ्यत एव । न । शिवाशुभकस्य शरीरं स्वभावस्य प्रकाशतेति बाह्यो भेदः प्रकाशतायाः स्यात् । अथाप्येव प्रकाशतपोलभ्यते नापरा इति न प्रकाशस्यापरा प्रकाशः, व्यतिरेकोपलभ्यस्य प्रत्यक्षत्वात्सत्त्वात्, तर्हि नीलप्रकाशाव्यतिरेक न प्रत्यक्षतोऽप्येवो भेद इति, तथाऽपि सामान्याव्यतिरेकव्यवस्थाऽऽदिव्यवस्थाऽऽकारेण प्रकाशिता, सा च बुद्धिरिति सिद्धा साकारता ज्ञानस्य । अथ परोज्ञा बुद्धिः निराकारता च ततः साकारस्य बोधस्य बुद्धिरिति विकल्पेऽप्यन्तिसामान्यतः अयोपच्छेदं प्रकृतयः, प्रकाशाभावेऽप्येव सिद्धत्वाद् व्यर्थं तद्व्यतिरिक्तव्यवस्था । ततश्च वदुकत्व-निराकारमेव ज्ञानमर्थोऽनुभवव्यवस्थापमानं प्रतिनिधयेन कथं सर्वसाधारणम्, इति सिद्धः प्रतिव्यवस्था इति । तद्व्यवस्थापितो न किञ्चिन्नीलाऽऽकारप्रकाशिताव्यतिरेकेणोपलभ्यतेऽपरिकल्पिता परी प्रत्यासन्नता परीः परिकल्पनाः । प्रकाशता तु यदि निराकारा स्यात्, प्रतिव्यवस्था न जनेते । न ह्यालोकाभावेनापि निमित्तवदाऽऽदिव्यवस्था तद्व्यवस्थापमानं युक्तं, कथं तर्हि अनुपगमनाऽऽदिव्यवस्था तत्र तद्व्यवस्थापितो व्यपदेशः । अथाऽदिव्यवस्था प्रकाशता अनुपगमनाऽऽदिव्यवस्था निमित्तवदाऽऽदिव्यवस्था इति न किञ्चिदुत्पन्नम् । यथा—पूर्वसामान्यतत्त्वद्व्यापारऽऽकारप्र-

४११

मार्गं स्वयंः स्वतन्त्रो भवेत् । न च पूर्वोत्तररक्षणयोः परपक्षे निष्प्रमाणत्वं वैकल्पितः साकृद्यं संभवति, भेदपक्षे सामान्यत्वात्प्रसक्तेः, अन्वेषणे तु तदज्ञानप्रसक्तेः । न च परपक्षे साकृद्यप्रदण्डोपायः संज्ञानदीशुक्तम् । किञ्च-यदि मीनाऽऽकारं ज्ञानमनुभूयत इति बाह्योऽप्यर्थो नीलतया व्यवस्थाप्यते, तर्हि विज्ञेयत्वमवगत्योक्तार्थेऽप्यवहितस्ततो भवेत्, सर्वमीनास्यसाधारणत्वात् । अथ मीनाऽऽकारताविशेषेऽपि कश्चिदतिनियमहेतुस्तत्र विद्यते, यतः पुरोवादिष्वेव मीनाऽऽस्ततो व्यवस्था, तस्मान्कारत्वेऽपि ज्ञानस्य तत्र एव नियमहेतोः प्रतिनियताद्येववक्तव्यत्वं अविशेषतोति तस्मात्कारपरिकल्पनं व्यवर्थात् । यद्यपि चक्षुरादिना रूपमुपलक्ष्यत इति व्यवदेशनिष्पन्नं ज्ञानस्य रूपाऽऽकारकशास्त्रेऽपि, तद्यपि स्वजात्याऽऽविष्करणमात्रम् । यतो यथा प्रत्यासत्तया चक्षुरादिकं समानकारं भिन्नकालं वा भिन्नं रूपाऽऽकारं ज्ञानं प्रवर्तति, तथैव निराकारमपि ज्ञानं समानकालं भिन्नकालं वा स्वभावं निश्चयमपि प्रदीधत्यति । न हि चक्षुरादिभिन्नकार्योत्पादनवद् विभिन्नप्राज्ञप्रहणे शक्तिप्रकृतः कश्चिद् ज्ञानस्य संभवः । अथ विभिन्नकार्योत्पादनमप्यसंभवी नाऽभ्युपगम्यते, तर्हि 'प्रमाणमविविंश्यादि' इति प्रमाणरूपप्रणयनमनर्थकं धर्मकीर्तयत्यते, अविसेवादिस्वभ्याऽर्थोक्तिप्राज्ञानजनकत्वञ्चकृतव्याऽभावात् । अथ व्यावहारिकमेतद् लक्षणं न पारमार्थिकम्, किं तर्हि पारमार्थिकमिति वक्तव्यम्, '.....', अज्ञानार्थप्रकाशो वेति चेत्, तत्रापि यदाज्ञानस्याऽर्थस्य प्रकाशः स्वसंविदिनोऽर्थप्रदण-परिणाम आत्मसंबन्धी, तदाऽऽत्मज्ञानाभ्युपगम इति न कश्चिदो-पः । अथ 'स्वरूपस्य स्वतो गतिः' इति वचनाद्गताथैप्रकाशः स्वरूपमेवद्वन्द्वमात्रं, तदाऽऽत्मज्ञाना वदोपः, स्वपरसंबेदकत्वेन ज्ञानस्य स्वसंबेदनाभ्युपगमः प्रतिपत्तेरिति प्रतिपादकत्वात्, प्रतिपादित-त्वात्, प्रतिपादविश्वप्रमाणत्वात् । एतेन एकसामर्थ्यधीनतया चक्षुरादिना रूपमुपलक्ष्यत इति व्यवदेश इत्येवदपि निरस्तम् । भिन्नानामेकसामर्थ्यधीनत्वञ्चकृतप्रतिपक्षविरोधे प्रामाण्य-कलक्षणकस्यापि तस्याविरोधात् । यथा एकसामर्थ्यधीनानां चक्षुरादीनां समानसमयेऽपि स्वव्यप्रतिनियमः, तथा प्रामाण्यकलमेव समानकालत्वाविशेषेऽपि विज्ञान-प्राहमेव, अर्थस्तु प्राज्ञ एवेति प्रतिनियमोऽवधिष्यति । अथ एकसामर्थ्यधीनत्वं कप्रतिनियमञ्चक्षुरादेरन्वेषते, तर्हि प्रमाणाऽऽविश्वव्यवहारस्य सकलस्य विलोपापस्तकाराज्ञानाभ्युपगमोऽस्मत्कृत एव स्यात् । यद्यपि कार्यव्यतिरेकेण बाह्यार्थक-ल्पनाऽर्थापत्तया च परेपारमिति तदनुपगमनेऽवश्यते-अर्थस्या-यमाकारः प्रकाशतामनुभवति इत्युक्तम्, तद्यपि परदेशान-भिज्ञतां प्रकाशयति । न हि ज्ञानानां कार्यव्यतिरेकादर्थो-पत्त्या भाष्यपरिकल्पना, किं तु तद्प्राग्निप्रतिमासंबन्धात् । सा-कारज्ञानवादिनस्तु-यदि ज्ञानाऽऽकारोऽर्थव्यतिरेकेण नोपपद्यत इत्यर्थेऽवस्थापकः, तदा नियतार्थेऽवस्थापकः स्यात् । जनकत्वेऽवस्थापक इति चेत् । न । चक्षुरादेरपि व्यव-स्थापकः स्यात् । तदजनकत्वेऽपि चक्षुरादेरनाकारत्वात्तेन चेत्, ननु चक्षुरादिजन्यत्वेऽपि किञ्चिन् तदजनं तदाकारं न जनति चक्षुरादि वा साकारज्ञानजनकमिति वक्तव्यम्, स्वहेतु-बाह्यऽऽपानतत्त्वज्ञानत्वात् तयोनिषि चेत् । ननु निराकारज्ञान-पक्षेऽपि तत्त्वज्ञानाभावाद् ज्ञानमेव चक्षुरादिद्वयव्यतिरेकेण स्वज-नकार्यव्यवस्थापकमिति किञ्चानुपगम्यते, तथाप्येव स्यात्-

त्वात् । किञ्च-प्राहकस्यार्थजन्यत्वेन साकारता, सा च प्र-तिभासतोऽपि, एवं च प्राहके ज्ञानात्स्व जनकत्वेऽव प्रति-भासविषयत्वेऽवश्यं तदजनकस्य कल्पनाप्रसक्तिसत्त्वात्वेऽवि-श्वव्यवस्था भवेत् । तत्र साकारज्ञानानुभवहादर्थव्यवस्थाप्र-काशताऽनुभवित्वात्त्वात्त्वात्कारणत्वेन, वस्तुत्पत्ताऽनुभवेऽर्था-प्रकाशः । संभवे वा प्रकाशताया अपि नैतदनुपगतायाः पृथिव्याद्य-नुभवेऽपि परलोकाव लक्षो अज्ञानाऽऽभवेत् । अन्वेषणं वादि-न एवाऽयं दोषो, ज्ञानवादे तु सिद्धसाध्यतति; तद्वि-श्यावधिः फलम् । प्रमाणसिद्धत्वात्प्यर्थस्याज्ञानो यदि न दो-षाय भवेत्, ज्ञानात्वाऽपि न दोषाय स्यात् । न च ज्ञानत्वाऽ-नुपगमनात् तदाभावाऽपि न दोषाऽऽवह इति वक्तव्यम्, तदप्रति-पादकप्रमाणाभावाद् न तेन साकारज्ञानप्रमाणत्वात्ऽनुपग-माद्, अनेकदेशेऽप्यद्वेष्यादिति स्थितम् । सम्म २ काण्ड ।

(१७) जैमिनीयाऽभिमतस्य तु ज्ञातव्यापारस्य क-लात्प्रेमस्य यथा प्रमाणता न संभवति, तथा स्वतः प्रमाणस्य निराकुर्वेतिः प्रदक्षितमिति न पुनः प्रत्यप्यते । यदप्यनधिगतार्थाधिगन्तृत्वं ज्ञातव्यापारविशेषणत्वेन प्रति-पादिहम्, तदाऽप्यसङ्गतमेव । यतः प्रमाद्यं वस्तुम्यधिग-तेऽनधिगते वा व्यभिचारऽऽदिविशेषणं प्रमां जनयन्नाप्र-जनविषयः । न चाऽधिगते वस्तुनि किञ्चित्प्रमाणताम-शोतीति वक्तव्यम्, विधिगतां विदधानस्य प्रमाणताप्रतिपाद-नात् । न च पूर्वोत्पक्षेण प्रमाणं ज्ञप्यते, प्रमाणत्वरतोपाक-त्वेन प्रमाणत्वात् । न च प्रमित्यन्तरजनकत्वेऽधिगते विषये तस्या-किञ्चित्करत्वेनोपपन्नमविषयताऽनुपगमिः । न च एकात्मनोऽनधि-गतायाधिगन्तृत्वं प्रामाण्यं तस्याप्यनुपगमिः, तद् व्यर्थं तथ-भाषित्यनुक्तं संवादादर्थस्योपत्तेः, सा च तदर्थोत्तरज्ञानमूर्तिः । न चानधिगतार्थाधिगन्तृत्वं प्रामाण्यं संवादादप्यवश्यं प्रामाण्य-मुपपन्नम् । न च प्रमाणेन संवादादप्यनेन प्राक्तनस्य प्रामाण्यं व्य-वस्थाप्यति शक्यम्, प्रतिप्रसङ्गात् । अतो यथाऽधिगतार्थाधिग-रथेऽपि किंयानोऽसिः सिद्धं ज्ञानस्य प्रामाण्यं, तथा साधननिर्जो-सिनोऽप्यनुपगमत्वमप्यम् । न च सामान्यविशेषणतादात्म्यवादिन एका-त्मततोऽनधिगतार्थाधिगन्तृत्वं प्रमाणस्य संभवति, इदानीन्तनासि-त्त्वस्य पूर्वास्तित्वात्वेनाऽनुपगम्यत्वं च पूर्वमप्यधिगतत्वसंबन्धात् क-श्चिद्विद्विद्विगतार्थाधिगन्तृत्वात्पुनःपुनःसम्पत्ताऽनुभवस्यैवाऽसिः । अथाऽपि प्राग्कारितया प्रामाण्यस्याऽनुपगममविषयत्वेऽपि पु-रुषस्य प्रेक्षापूर्वकारिणोऽधिगतविषयमपि प्रमाणं पर्यवसायत्वा-प्राप्तमनविषयत्वात् । स हि पूर्वाधिगते वस्तुनि प्रेक्षापूर्वकारि कि-ंयानिधिगमाय प्रमाणान्तरस्येति १, निष्प्रत्ययोऽनपिऽनपिऽनपि हे-तुव्यापारतः प्रेक्षापूर्वकारिताहात्मप्रसक्तेः । नैतद्विद्म । यतो यद्यपि प्रमाणोत्पत्तयतिशयजनकत्वेन सप्रथेऽनतत्वात् प्रमाणात्म-व्यवस्थेन तदर्थेऽनुपगम्यत्वं प्रमाणस्योपलक्षणमिति । न च निश्चिते विषये न किञ्चिद्विद्विगतार्थोऽनुपगम्यत्वं, यतस्तदर्थं प्रमाणान्तेऽव-धेयमनुभवत् । अतो भूय उपलभ्यमाने हृदतरा प्रतिपत्तिर्भव-तीति सुखसाधनं तथैव निश्चित्योपादात्तं, बुद्धसाधनं च सत्पत्त्वेन सुनिश्चितं परित्यजेत् । अन्यथा विषयेऽप्यनुपग-मान्त्वान्नो भवेत् । अत एवैकविषयतायाऽपि हास्याऽनुना-भाष्यत्वात् प्रामाण्यमुपपन्नम्, प्रतिपत्तिविशेषणस्य, प्रत्ये-तिशयादेव सङ्गत्वात् । न च प्रथमप्रत्ययैवाऽप्येकिया-कस्यैवप्रथयेन प्रवर्तितः पुनः, आपितत्वात् इति तद्व्यवक-

प्रमाणत्वेण च वैधर्म्यमनुभवत् [सूत्रे च उपलक्ष्यमाने
 इह नरा प्रतिपत्तिर्नवीति सुखसाधनं तद्यथा निर्विकृत्यो-
 पादत्, कुःससाधनं च तद्यत्वेन सुनिश्चितं परिश्रजेद ;
 अन्वधा विषयेयानुपादानमत्यागी भवेत्तथा । अत एवकविष-
 बाणामपि]पुरुषप्रभुत्वेः प्रमाणधीनमात्रात् विनिश्चयमाया एव
 प्रमाणाधीनत्वात्,तां च अनयत् उपेक्षणीयाऽऽदी विषये प्रमाणा-
 एवाप्रवर्तकत्वापि प्रमाणत्वेन होके प्रसिद्धत्वात्, प्रभुत्वेस्तु पु-
 र्वेच्छानिबन्धनात्वात् तद्भाषेनोक्तकलजनकस्य प्रमाणत्वस्यत्वा-
 चातः । न च पुरुषार्थसाधनप्रवर्तकत्वमेव तस्य प्रवर्तकत्वं, त-
 त्सकृत्वेऽपि प्रवर्तितोद्भवमत्र नात्रेति तदुद्भवमेव त्रावेच्छाप्रतिपत्त्य-
 नुपपत्तेः । न च प्रभुत्वमेव तस्य प्रदर्शकत्वात् तदुद्दर्शकमिति
 शोकप्रवर्तिः । तन्नामधिमताधीनितानुद्भवमपि कानुपायापरिचि-
 न्नगणमुपासितम् । अतोऽनधिकगर्वाधिनिवृत्तानुद्भवपारोऽर्धप्रक-
 टताऽऽन्यककानुमेयो वैमिनीयपरिकल्पितो न प्रमाणमिति
 स्थितम् ।

(१८) सौचित्येस्तु 'प्रमाणमधिसंवादि ज्ञानम्' इति वचनाद्विसं-
 वादकत्वं प्रमाणात्कृत्यनुक्तम् । अधिसंवादकत्वं च प्राप्तिनिमित्तं
 प्रभुत्वेऽनुभूतार्थक्रियासाधकत्वात्प्रदर्शकत्वम् । यतोऽर्थोक्तवा-
 र्थां पुरुषस्तत्त्वित्वेनैकमर्थमवाप्नुक्तकामः प्रमाणप्रमाणां
 काऽऽपेक्षते । यदेव चाधिक्रियानिर्देशकस्तुप्रदर्शकं तदेव तेना-
 धिष्यते । प्रत्यक्षानुमाने एव च तथाभूताधेप्रदर्शके, न ज्ञानान्तर-
 मिति । ते च लक्षणाई,तयोक्त द्वयोरेष्वधिसंवादकत्वमिति लक्ष-
 णम् । प्रत्यक्षेण द्वार्थक्रियासाधनं दृष्टत्वाऽनगतं प्रदर्शितं भव-
 ति ; अनुमानेन तु दृष्टिच्छायाभिवाच्यत्वाऽऽप्यवसितमित्यनयोः
 प्रदर्शकत्वमेव प्रापकत्वम् । न ह्यानुमानं प्रदर्शितेऽर्धे प्रवृत्तौ न
 प्राप्तिरिति नाभ्यत् प्रदर्शकत्वत्वात्तदिकेण प्रापकत्वम्, तच्च
 साहचर्यम् । उक्तं च- 'प्राणशक्तिः प्रामाण्यं, तदेव च प्रापक-
 त्वम्' । अथवा ज्ञानान्तरत्वभाष्येन व्यवस्थितायाः प्राप्तेः कथं
 प्रवर्तकज्ञानशक्तिस्त्वप्रवृत्तता । तत्र यद्यपि प्रत्यक्षं वस्तु ल-
 षणाद्वा, तदुद्दर्शकत्वं च तस्य प्रदर्शकत्वं, तथापि ज्ञानिकत्वेन
 तस्याप्राप्तेस्तत्त्वज्ञान एव प्राप्यत इति संज्ञानाप्यवसायो-
 ऽप्यकस्य प्रदर्शकत्वापारो द्रष्टव्यः । अनुमानस्य तु बह्वुद्दर्श-
 कत्वात् तत्प्रापकत्वं यद्यपि न संभवति, तथाऽपि स्वा-
 कारस्य बाह्यवस्त्वव्यवसायेन पुरुषप्रवृत्तौ निमित्तभाषोऽ-
 स्तीति तस्य तत्प्रापकत्वमुच्यते । एतन्नोक्तं भवति-प्रत्यक्षस्य
 हि कृपो प्राणाः, स च निवृत्तान्नाम प्राप्तिविषयः, सन्तान-
 स्त्वव्यवसायेः प्रवृत्तौ पूर्विकायाः प्राप्तिर्विषय इति तद्विषयं प्र-
 दर्शितोपप्रापकत्वमप्यहस्य प्रामाण्यम् । अनुमानेन स्वोरोपितं
 वस्तु गृहीतं, स्वाकारो वा,तयोद्देश्योप्यवस्तुत्वात् प्रवृत्तौविष-
 योऽति न तद्विषयं तस्य प्रापकत्वम् । अथ स्वोरोपितत्वाद्वापार-
 नेदाप्यवसायेन वस्तुत्वेव प्रवर्तकत्वप्रापकत्वेऽप्यु-
 च्यते । तेनानुमानस्य प्राप्ताऽऽनर्थः, प्राप्यस्तु बाह्याः स्वाकारो जेदेना-
 ध्यमानत इति तद्विषयमस्यापि प्रदर्शितोपप्रापकत्वं प्रामाण्य-
 युक्तम् । तथा परमपुण्यम्- 'न ह्यानुमानार्थं परिनिवृत्तं प्रवर्तना-
 नोऽर्थाधिकार्यां विसंवाद्यते' इति । अत्र च प्रत्यक्षानुमानयोर्द्वि-
 बोधापि छेदसन्तानविषयोऽप्यवसायो द्रष्टव्यः । तथा प्रामाण्यं
 वस्तुविषयं द्वयोरिति शोकम् । अत्रापि सन्तानविषयित्वेन वस्तु-
 विषयत्वं दर्शयितुमुक्तम् । शोककं वैतदर्थमधिसंवादकत्वं प्रामाण्यं,
 यतो होके प्रतिज्ञातमर्थं प्रापयत् पुरुषः संवाद्यकः प्रमाणमुच्यते,
 तदुद्दर्शापि कस्यम् । न च क्वचित्कस्य ज्ञानस्याऽर्धप्राप्तिकां

यावदभवत्सितेः कथं प्राप्यते ? इत्याशङ्कनीयम्, प्रदर्शकत्वम-
 त्तरेकेण तस्यास्तत्रांभवादिशुक्तत्वात् । न चाप्यस्य ज्ञाना-
 न्तरस्य प्राप्ती साहचर्यत्वात् तदेव प्रापकमित्याशङ्कनीयम् ।
 यतो यद्यप्यनेकस्माद् ज्ञानकृतात् प्रवृत्ताव्यर्थमिति, तथाऽपि
 पूर्वोक्तोच्यमानमर्थप्रदर्शकत्वमेव ह्यस्यैव प्रापकत्वम्, ना-
 न्यत् । तच्च प्रथमज्ञानेण एव संपन्नमिति नोत्तरोत्तरज्ञानकृ-
 तानां तदुपयोगि, प्राप्यमाणं च वस्तु नियतदेशकत्वाऽऽकारे
 प्राप्यत इति तथाभूतवस्तुप्रदर्शकोपेक्षे प्रामाण्यं, न ज्ञाना-
 न्तरस्य । तेन प्रदर्शितप्रापकत्वस्यैव प्रामाण्ये पीतसंवादिप्रा-
 द्दिज्ञानानामपि प्रापकत्वात् प्रामाण्यप्रदर्शकत्वं भवेत्; तर्हि तानि
 प्रदर्शितमर्थं प्रापयन्ति; यदेषां कान्ताऽऽकारं वस्तु तैः प्रदर्शितं न
 तत्तथा प्रापयति, यथा प्राप्यते न तैस्तथा प्रदर्शितम् ।
 हेऽऽदिभेदेन वस्तुमेव प्रदर्शयति निर्विकृतत्वात् तेषां प्रदर्शितार्थ-
 प्रापकता । एवमापि प्रदर्शितार्थप्रापकत्वे अज्ञाऽऽदिप्रदर्शकस्य
 मरीच्याद्वहन्वन्तरप्राप्ती प्रदर्शितप्रापकत्वेन प्रामाण्यप्रसक्ति-
 रिति न किञ्चिद्प्रमाणं भवेत् । प्रमाणद्वयानिरिक्तं च ज्ञानं
 नियतप्रदर्शितार्थप्रापकत्वं । तेन हि भावाभावासाधारण्योऽ-
 नियतोऽर्थः प्रदर्शितः । स च तथाभूतोऽसत्त्वात् न प्राप्तुं
 शक्य इति । न च तत्प्रदर्शितार्थप्रापकत्वेन प्रमाणात् ।
 अनियतार्थप्रदर्शकत्वं च शब्दाऽऽऽः साक्षात्, पारस्पर्येण वा
 प्रतिपादाधीन्युक्तम् । तत् स्थितं प्रमाणशक्तिसंवाद्यवि-
 संवाद्यकत्वं प्रामाण्यं द्वयोरिव । प्रापणशक्तिस्य प्रमाणाव्याधि-
 विनाभावाविनिष्ठा दर्शनपृष्ठभाविना विकल्पेन निश्चिद्यते ।
 तथाहि-दर्शनं यतोऽर्थाऽनुपपन्नं तदर्थकमानानं स्वातुत्वात्
 स्वातुत्वाद्दर्शनात् निश्चिततत्त्वधीनानामपि प्रमाणात्कतिनिमित्तं
 प्रामाण्यं स्वतो निश्चिनोतीत्युच्यते, न पुनर्ज्ञानान्तरं तस्मि-
 न्नायकमपेक्षते । अर्थाऽनुभूताविषयं ततोऽधिसंवाद्यकत्वमेव
 प्रमाणजनकमुच्यते । एतदप्यनुक्तम् । यतो नाथप्रदर्शकत्वमेव
 प्रापकत्वं, पुरुषेऽप्यनुभूतानुप्रवृत्तानिमित्तत्वात् । सति वस्तुत्वध-
 प्रापकत्वं पुरुषेऽप्यनुभूतेः । एतच्च प्राक् प्रतिपादितम् । उपेक्षणीये
 च विषये पुरुषस्य तद्विषयार्थित्वाऽऽभावे प्राप्तिपरिस्वायोर-
 भावेऽपि तत्प्रदर्शकत्वस्यलक्षणस्य प्रामाण्यं न किञ्चिद् द्याघात
 उपलभ्यते । अद्येष्टानिष्टसाधनार्थप्रदर्शकत्वोपेक्षायाऽप्यथाऽ-
 र्थांतरस्याज्ञायात् न तत्प्रदर्शकं किञ्चिद् ज्ञानं स्वस्मीति
 कथं प्रापकत्वाभावेऽपि प्रदर्शकत्वस्य संभवेन ह्याऽऽप्यनुभू-
 तिकत्वे । तथा च तृतीयविषयभाष्येनाप्यवस्येत्-प्रार्थानर्थ-
 विषयमस्यानुमानायत्तत्वात् । तथा-हिर्नाह तत्प्रार्थितार्थाव्यो-
 रिति च, तृतीयविषयभाष्येन सर्वस्य वस्तुनो राशिद्वयेन
 भावात् । तथाहि-तृतीयं वस्तु जेष्टसाधनम्, उपेक्षणीयत्वात् ।
 यच्च तत्साधनं न भवति तस्याऽनिष्टसाधनराशावन्तनोः ।
 एतच्चऽनुक्तम् । एवमर्थविदितवस्तुवद्वयस्य युक्तिरिति-
 मशक्यत्वात् । तथाहि-यद्वा तद्व्यवस्थितसाधनं न भवति, तथा-
 ऽनिष्टसाधनमपि न भवति, इष्टानिष्टसाधनयोर्नोपादेयत्व-
 हेवबद्दर्शनात् । उपेक्षणीयत्वस्य चावसरसाधनोपादानस्याविविध-
 त्वात् कथमिष्टानिष्टसाधनयोर्नान्तर्भावः ? । तत्र प्रदर्शकत्वमेव प्रा-
 पकत्वं, बौद्धाभ्युपगमे न प्रदर्शितार्थप्रापकत्वं क्वचित्पि ज्ञाने सं-
 प्रवर्तितं । तच्च संतानाऽऽर्धयण सौचित्येऽपि कस्यत्वे, न च संतानः
 संभवति । स हि स्वकृपेण वा वस्तु सत् भवेत्, सन्तानिकेण वा
 भाः । न तावत्स्य द्रव्येण, सन्ताननियतरेकेणैव तस्य वस्तुनोऽस्तोऽ-
 नभ्युपगमात् । अन्भ्युपगमे वा क्वचित्कवाद्वादिप्रसक्तिः, सत्ता-

स्वानुपुपगमस्य सिद्धिर्बन्धनो भवेत् । इति न तस्य स्वकूपेण प्रवृत्तादिबिषयता, सन्तानकूपेणाऽपि तस्य सन्धे सन्तानिन एव तथाभूतात्मव्यतिरेकः सन्तानः प्रवृत्त्यादिबिषयः, सन्तानिनो चौरपरदनन्तरधर्मसत्त्वाद् न तद्विषयस्य विद्वानस्य प्रद्वितीतार्थेमापकत्वम्, दृष्टयप्राप्तयोः क्षयपरत्वनन्तरेणात् । यत्र हि देशकृत्तमे प्रतीकमानस्यार्थे वस्तुनो भेदेऽभ्युपगम्यते, तत्र स्वकूपेण बिभयोः पूर्वोत्तरक्षणयोः कथमन्वयः ? येन प्रद्वितीतार्थेमापकत्वं साधननिर्भासिद्वानस्य युक्तिसंगतं भवेत् । अथ संवृत्त्या सन्तानस्य स्वकूपसिद्धिः पूर्वोक्तमवृत्तान्तया वा प्रतिपादितम् । सांख्यवह्नारिकस्य वा प्रमाणस्यैतद्वृत्तान्तया, न त्वेषं लोकव्यवहारापूर्वणेन यदि प्रद्वितीतार्थेमापकत्वं साधननिर्भासिद्वानस्य युक्तिसङ्गतं भवेत् । अथ संवृत्त्या प्रमाणस्याभ्युपगम्यते, तदा नित्यामित्यवस्तुप्रदर्शकस्य तदनुपगम्यताम्, लोकव्यवहारस्य तत्रैवोपपत्तेः । न च तथाभूतानुपगम्यते युक्तिकायां चतुर्थाध्वस्यार्थे निर्दिश्यते, सन्तानविषयस्यैव पूर्वोक्तन्यायेन युक्तिकाधिगम्योपपत्तेः । तत्राध्यासितार्थेमापकं प्रत्यक्षं परानुपगमेन संज्ञयति । तथाहि-यदेवा-प्यज्ञेणोपपन्नं तदेव तेनापचयितम् । न च सन्तानस्तेन पूर्वमुपपन्नं इति कथमसावध्यासीत्यने ? न हि क्षणमात्रा-विनां सन्तानिनो दर्शनविषयत्वे तद्वृत्तमाविनाऽप्यवसायेन दृश्यैव विषयीकरणम् । न चाऽप्यथाभूतस्य वस्तुप्रद्विती-ऽप्यथाभूताऽप्यवसायिनः प्रद्वितीतार्थेमापकत्वं प्रमाणं युक्तम्, तथाऽभ्युपगमे युक्तिकायां चतुर्थाध्वस्यार्थेऽपि तस्य त्वात् । अथाऽत्र प्रवृत्ते रजनं न प्राप्यत इति न प्रद्वितीतार्थेमापकत्वं, तर्हि सन्तानेऽप्यवसितेक्षणः प्राप्यत इति प्रकृतेऽपि न प्रद्वितीतार्थेमापकत्वम् । अथाऽत्र सन्तान एव प्राप्यते, तर्हि स एव वस्तु संवेदितं न सामान्यतयाः स्वकृताणांस्तोऽभ्युपगम्यन्त्याः, अक्षयिकस्य च वस्तुनः सिद्धेः । यदुक्तं भवद्विती-दर्शनेन कृषिकृषणिकृषसाधारणस्यापेक्ष्य विषयीकरणान् कुनक्तिमिति साद्विषयवरोपेऽपि न दर्शनमक्षयिकत्वे प्रमा-णवत्, किं तु प्रत्यक्षाप्रमाणम्, विपरीताप्यवसायाऽप्यन्तत्वाद् । कृषिकत्वेऽपि न तद्व प्रमाणम्, अनुकृपाप्यवसायजननात् । मीलकूपे तु तथाविधमिच्छयकरणत्वं प्रमाणमिति हि विद-धते । किञ्च-एवंवादिन एकस्यैव दर्शनस्य कृषिकत्वा-कृषणिकत्वायोरप्रामाण्यम्, नीहाऽही तु भासाएवं प्रसक्तमित्य-नेकास्तथाभ्युपगमो बन्धावपत्तिति । न कृषप्रद्वये तद्विपरीत-सन्तानाभ्यवसायोत्पत्तौ दर्शनस्य प्रामाण्यं युक्तम्, मरिचि-का स्वस्वकूपेण जलाप्यवसायिन एव । यतो यदेव मायाव-तो दृष्टं, तदेव प्राप्तिमित्यवसाये तस्य प्रामाण्यं व्यवस्था-प्यते । न च दृष्टस्य कृषिकसन्तानित्यकूपेण सन्तानस्य प्राप्ति-रिति प्राक् प्रतिपादितम्, स्वकूपेण तु तस्यासत्त्वात् प्राप्यविष-यैवेति न धर्मोत्तरमतपरोलोभनया किञ्चित् परमापत्तेः प्र-द्वितीतार्थेमापकं प्रमाणं संज्ञयति । अतः संधादकत्वमपि सन्तानेन प्रमाणाक्षयकूपेण युक्तम् ।

(१६) नैययिकस्तु- "अथविभाषा.१.१.३.विशेषणविशिष्टा-धोपसर्गिभज्जिका सामाग्री प्रमाणम्" इति प्रमाणसामान्यल-क्षणं प्रतिपत्ताः, तज्जनकत्वमेव प्रामाण्यमिति वा । अथ सामान्या-प्रमाणत्वे साधकत्वमनुपपन्नम् । सामाग्री क्षणिककारकस्वजा-या, तत्र आनेकसमुदाये कस्य स्वकूपेणातिहायो बहून् शक्य-ते ? तथाहि-सर्वसमाद्य कारणकक्षापाद्य कार्यानुज्ञावमात्मनु-
५६३

सम्पत्ते । तदन्वयमापायेऽप्यनुपगम्यमानं कस्य कार्यात्पादने साधकत्वमव्यवहृतम् ? । न च समससामान्याः साधकत्व-मात्रम्, अपरस्यासाधकत्वस्याभावे तद्वैक्या साधकत्वमव-स्यानुपपत्तेः, असाधकत्वमपेक्ष्य साधकत्वमव्यवहृतमित्येः । न आनेकारकत्वमेवैषि साधकत्वं "विषयज्ञातः कारका-दि प्रवृत्ति" इति न्यायेण कारकत्वस्यैव विभक्तिमिति व-क्यमथ, पुत्रवेष्ट्यानिष्पन्नस्येन वस्तुव्यवस्थितेरयोगात् । अथ कर्मकर्तृविलक्षणस्याऽप्यभिभाषा.१.३.विशेषणविशिष्टोपसर्गि-जनकस्य प्रमाणत्वाच्च यथोक्तोपायुक्तः । असदेतत् । अने-कसंज्ञिधानाद्य कार्यस्य स्वकूपेणात्रैव एकस्य तदनुपपत्तौ वै-क्याप्राजाये साधकत्वमनुपपत्तेः । तत्र कर्मकर्तृवैक्या-प्यमपि साधकत्वमव्यव । अथ आनेकपक्षानुपगम्याद्यद्योतकरो-त्तराध्वयनकारप्रवृत्तिभिः साधकत्वमव्यव निरस्तम्, तत्रेव पक्षा-प्रत्यगौरवजनयाद् नेह प्रदर्श्यते । सन्निपत्य जनकत्वे पूर्वो-दिताप्राजायाः । तथाहि-अनेकार्कस्य सन्धिषो कार्यानिष्पत्तेः साधकत्वमनुपपत्तिः, तस्मिन्स्तु सति यदा नियमेन कार्य-नुपगम्यते तदा कथं न तस्य साधकत्वमनुपपत्तिः ? असदे-तत् । एवं प्रमाणव्यवस्थितमित्यसत्तत् । तथाहि-द्वापाऽऽ-देः प्रकाशस्य सामान्यवैक्यस्य कस्याश्चिद्व्यवसायो प्रमा-णत्वेनाऽभिमतस्य सद्भावेऽपि प्रमेयाप्राजायात् कार्यानिष्पत्तौ तत्सद्भावे तु तद्विषयः । तस्यापि प्रदीपवत्सन्निपत्यकारकत्वात् प्रमाणात्प्रसक्तमेव । तथा प्रमानुरपि प्रमोऽऽप्यवसाया-यम्, अनवधानं चाप्यवैक्यस्य कस्याश्चिद्व्यवसायो तद-वधानाऽऽदिसंज्ञिधाने तज्जन्यकार्यानिष्पत्तेः । सन्निपत्य जन-कत्वेन साधकत्वमव्यवसायिः । अत्र कारकसाकच्यस्य साध-कत्वमेवाऽभ्युपगम्यात् पूर्वोक्तोपार्थाभावं केचिद् मन्यन्ते । तथाहि-नैकस्य प्रदीपाऽऽदेः सामान्यवैक्यस्य करणता, अपि तु कारकसाकच्यस्य, तदभावे कारकसाकच्यानिमितका-योसंघमिति प्रमातृप्रमेयसद्भावे कारकसाकच्यस्योत्पत्तौ प्रमितिलक्षणस्य कार्यस्य भाव एव । अथ मुच्यप्रमातृप्रमे-यसद्भावेऽपि पूर्वोदितस्य नियमस्य तुल्यता, न कारकसा-कच्यप्राजायाविमिसत्त्वात् तन्मुक्या गौणभावस्य । तथाहि-कथञ्चिद् कारकविकल्पे तयोः सत्येऽपि गौणतः । तत्साकच्ये कुतश्चिद्विभाषात्तराद् यथोक्तप्रमितिलक्षणकार्यानिष्पत्ताव-गौणता प्रमातृप्रमेयोऽ, तथैवतदनुपपत्तौ साकच्यस्यासत्त्वम्, अतः कारकसाकच्ये कार्यस्याव्यवसाय इति तस्यैव साधकत्व-मव्यव । अनेकारकसंज्ञिधाने उपजायमानोऽतिशयः सन्निपत्य जननं साधकत्वमव्यव यदुच्यते, तथा न करिष्वद् दोषः । तथाहि-सामान्यवैक्यकारकत्वमात्रेऽपि प्रमितिकार्यस्या-ऽनुपपत्तेरेकदेशस्य न प्रमाणात्, सामाग्रीसद्भावे त्ववश्यं-तया विशिष्टप्रमितिस्वकूपोपपत्तेः । एकदेशापेक्षया तस्या एव सन्निपत्य जनकत्वमेव साधकत्वमिति । न चाऽत्र किमपेक्षया तस्याः साधकत्वमव्यव ? । अन्यस्मिन्नसाधकत्वमे साधके सा-धकत्वे वा सति तद्वैक्या तस्याः साधकत्वमनुपपत्ति-मदिति प्रेरणीयम्, यतो न सामान्यतयातानामेकदेशानां ज-नकत्वव्याघातः, तेषामेव धर्मसात्त्वात् सामान्यस्येति ज-नकैकदेशापेक्षया तत्सामान्यस्य साधकत्वमत्वात् प्रमा-णत्वमुपपन्नमेव । यतेन वरपरैः प्रेरितं फल साधककार्यं तत्र कर्तृकर्माणं, सामाग्रीजनकत्वेन वेद्यं, तयोऽयोपुत्तर-धोऽन्तरनुत्तोरभावात् किमपेक्ष्य साधकत्वमव्यवसाय-

तस्युपकरणेन पूर्ववद्देहेतुमानस्याप्यनुपगमात् ततोऽपि साक-
 श्चासिद्धिः । केवलं विधाद्यथायत्नसिद्धकृत्वाऽप्यसिद्धिं कार्यं
 कारकमन्तरेण नोपपद्यत इति तत्परिकल्पनात्, तत्र साकश्यामि-
 ति न कस्यपिदुःशक्यमात्साऽसिद्धिकरणसङ्काये कार्यव्योपपत्ता-
 वपरपरिकल्पनेऽसिद्धपरिकल्पनाप्रसक्तिः । ततोऽपरपरदृष्टिप-
 रिकल्पनाऽनवस्थाप्रसक्तिः । तत्र सकलकार्यकार्यमित्यपि
 साकश्यात् । अथ यदाद्यन्तरे सकलकार्येभ्यः साकश्यं, तथा
 यत् किञ्चित् पदार्थान्तरे तत्साकश्यं प्रसज्येत, इति यत्न-
 कस्याप्यिदार्थान्तरस्य सर्वमाद्येऽप्यौपलब्धिर्भवेदिति सर्वदा
 सर्वस्य सर्वज्ञताप्रसक्तिः, तत्र कारकसाकश्यं प्रमाद्यत् । तेन
 प्रमाणप्रमेययोरभावः साकश्याभाव इत्यादि प्रतिक्रियते, त-
 त्सर्वमाद्येऽपि जगद्भ्रममायेव साकश्यानुपपत्तेः । यद्यपि मुख्य-
 गौणभावस्य कारकसाकश्याभावाभावाभिमित्यत्वादित्यादि । त-
 द्दिधि ध्योमकसुमासतसकनावच्छेदवदसौमाभ्यासौमाभ्यासप्रत्यं-
 कदृष्टयत् । तेन सतिपण्य जननं साकश्यतमत्वं यद् व्यत्यासतम् ।
 तदपि निरस्तम् । तस्याऽपि साकश्यावस्थात्वात् । यद्यपि साक-
 श्यं हि तेवामेव धर्ममात्रं नैकात्नेन वस्तुवन्तरमित्यभिधे-
 यशुत्वं वचः, वस्तुवन्तरपक्षे तु दोषाः प्रतिपादिता एव । य-
 दपि प्रमाणप्रमेयजन्यत्वेऽपि सामान्या न करणव्यवहारान्तिरिति ।
 तदपि न सङ्गमत् । सामान्यास्तज्जन्यत्वेऽनवस्थाऽऽद्यनेकदोषा-
 ऽऽपत्तेः प्रतिपादानात् । यद्यप्येवमिवाचारऽऽदिद्विधायेषांविशिष्टा-
 योपलब्धिजनका सामग्री प्रमाणमित्युक्तम् । तदप्यसङ्गमत् ।
 अयमितिवाद्यदोषलक्षित्यवशेषस्य भवद्भ्रमयोपेयायोगात् ।
 (यथा च तस्यायोगस्तथा अथकलकृणे प्रदक्षिध्यामः *) साम-
 ग्री च तज्जानिका यथा न संभवति तथाऽजिदितमेव
 साकश्यं विचारयति । यथाबोधस्वजावस्थापि प्रदीपाऽऽद्येः
 प्रमाणत्वं प्रतिपाद्यते । तदप्यसङ्गमत् । बोधस्वजावस्थास्य प्र-
 मितिक्रियायां साकश्यतमत्वायोगात् । यत्र लोकेस्तेषां प्रमायेवं
 द्विवेन मया दृष्टं, चक्षुषाऽऽगतं, धूमन प्रतिपन्नमिति व्यवहर-
 तांति तदुपचारतः, यथा ममाऽं पुरुषश्चक्षुरिति, न तु मुख्यतः ।
 मुख्यतस्तु बोधस्वैव प्रमितिं प्रति तादात्म्यादव्यवहितं साक-
 श्यतमम् । चक्षुरादेस्तु बोधव्यवधानाद् गौणम् । न च व्यवदेश-
 मात्रपरतया न पारमार्थिकत्वस्तुव्यवस्था, उपचारतोऽपि नङ्गु-
 द्कं पादरोग इत्यादिव्यपदेशमाशुतेः । न च प्रमाणस्य प्रमि-
 तिस्वतन्ता विकृता, स्वकूपे विकृताःसिद्धिः । न च प्रमाणप्रमि-
 त्तोरेकाग्रतो जेद् यथाऽनुपगम्यते, कथञ्चिद् बोधार्थपरिच्छि-
 त्तविशेषस्य भेदान् प्राक्तनपदार्थान्तरोधेन कथञ्चिद्व्यव-
 हारस्यैव बोधस्याऽऽपरिच्छिन्नविशिष्टकृतयोपपत्तेः । अन्यथा
 कार्यकारणभावविरोधादित्यसङ्कतं प्रतिपादितवान् । एतेन
 “ शिञ्जितं साङ्गिणो मुक्तिः, प्रमाणं शिञ्जितं स्मृतम् ”
 इति यत् शास्त्रान्तरे तु बोधाबोधकस्य प्रमाणात्साऽभिधानं
 तदनुपचारस्य ध्यायव्यवसिद्धकं भवति । अन्यथा प्रमाणाविरो-
 धप्रदंशित्तभायेन (?) । यद्यपि तत्कार्येवुसा चोदित-
 त्विच्छणोपलब्धिस्तस्य सामान्यसङ्गममित्युक्तम् । तदप्य-
 सङ्गमत् । न हि यद्योयविशेषणोपलब्धिः पराऽनुपगमे न सं-
 भवति, नाऽपि पराऽनुपगतप्रमाणकार्यतत्त्वाऽती सिद्धा, येन
 स्वकारणं प्रमाणाज्ञासंभ्यो व्यवच्छिद्यते । तथाह्यप्यव-
 युक्तमतात्साऽपरिकल्पितस्य प्रमाणसामान्यसङ्गममुपपत्ति-

* अथकलकृणे संभवतो दृश्यम् ।

ज्ञानम् । तस्मात् ‘ प्रमाणं स्वार्थनिर्णीतित्वमात्रं ज्ञानम् ’ इत्यं-
 तदेव प्रमाणसामान्यसङ्गममनवद्यम् । ननु चात्रापि स्वप्रदार्थि-
 पुरस्य ज्ञानस्य स्वैवायिकाऽऽदिभिरनुपगमाद् वैदिकस्वयंप्रदार्थ-
 विपुरस्येति स्वार्थनिर्णीतित्वमात्रताऽसिद्धा । सम्भवेऽ काएव ।
 “ ज्ञानं स्वस्यं परस्य वा, यथा ज्ञानेन युज्यते ।
 ज्ञाता स्वस्यः परस्य वा, तथा ज्ञानेन युज्यतात् ” ॥१७७७-२७०१

(२०) अनुपगमसायकप्रकाशं ज्ञानम् —

तथाहि वैवायिकाः प्रतिपाद्यन्ति-यदाऽऽदिज्ञानं स्वप्रकाशं
 न भवति, ज्ञानान्तरप्राप्तं वा, ज्ञेयत्वात्, यदाऽऽदिवत् ।
 अथ प्रयोगे हेतुः स्वकायसिद्धः, आभ्यर्थासिद्धश्च । धर्मिणो
 ज्ञानस्याऽप्रतिपत्तौ तदाऽऽतज्ञेयत्वधर्मोप्रतिपत्तेः । नचाऽऽभ्या-
 सिकस्य परैर्बोर्भिकत्वमभ्युपगम्यते । अन्यथा सामान्याऽऽदि-
 निषेधे सामान्यस्याऽसिद्धौ परं प्रत्याभ्यासात्सदो हेतुरिति दो-
 षोऽनुभवं युक्तियुक्तं भवेत् । यदाऽऽदिविज्ञानस्य प्रमायतेः प्रसि-
 केनां वं शिः । ननु तत्रसिद्धिरप्यज्ञतोऽनुमानतो वा, प्रमाणा-
 न्तरस्याज्ञानविकारान् । न तावद्व्ययज्ञानं, तत्वेद्विधायेऽसिद्धि-
 कर्तृत्वाभ्युपगमात् । न च ज्ञानस्य स्वच्छुरादीमिच्छेण सन्निकर्षो, न
 च तद्व्यतिरिक्तमिच्छित्वात्तरमासि, अथ मनोऽङ्गणाम्नाःकर-
 गमसित, तस्य च ज्ञानेन संयुक्तसमवायः सन्निकर्ष इति तत्र-
 भवमभ्यङ्गं तत्र प्रवर्तते इति । तथाहि-भासना मनः संयुक्तम्,
 आत्मनि च समवेतं ज्ञानमिति मनोज्ञानेन्द्रियव्यसन्निकर्षोऽ-
 नन्तरेकाधैसमवेतनायत्नकामाहारात् यदाऽऽदिज्ञानस्य कथमभ-
 यासिकत्वाऽऽदिहेतोर्दोषः ? अयुक्तमेतद् यदीच्छिं मनः सिद्धं
 भवेत् । अथानुमानात्तिसिद्धिः । तथाहि-यदाऽऽदिविज्ञानमिच्छित्या-
 वन्निकर्षं, प्रत्यस्तत्वे सति ज्ञानत्वाच्चक्षुरादिप्रभवकाऽऽदि-
 ज्ञानव्यवस्था हेतुः प्रसिद्धविशेषणत्वात् । न हि यदाऽऽदिव्यवस्था-
 प्यज्ञानं सिद्धम्, इतरतोऽभ्यवस्थात् । तथाहि-मनस इन्द्रियसि-
 द्धावस्थाप्यत्वात्साऽदि, तसिद्धौ च सतिशेषयहेतुसिद्धिर्नस
 इन्द्रियसिद्धिरिति व्यक्तमितरतुराभ्यवस्थात् । न च यदाज्ञानाद्
 भिन्ममपरं ज्ञानं तद्व्यापकमनुभवत इति विशेष्यासिद्धश्च
 हेतुः, सुखाऽऽदिसंवेदनेन ध्यमिचारी च । तथाहि-तस्सं-
 वेदनमप्यज्ञाने सति ज्ञानं च तज्जन्त्यमिति ध्यमिचाराः । अथा-
 स्यापि पक्षीकरणदोषः । तथा सुखाऽऽदिसंवेदनमिच्छित्यापि-
 ससिद्धिर्जन्मपक्षीज्ञानत्वात्स्वच्छुरादिप्रभवकाऽऽदिवेदनेत्वं; सु-
 खाऽऽदिव्यो निष्पन्नज्ञानवेषो, ज्ञेयत्वात्, यदवत् । नन्वेवं ध्यमिचारी-
 विशयस्य पक्षीकरणे न कश्चिद् हेतुर्ध्यमिचारी स्यात् । तथाहि-
 प्रमित्यः शक्यः, प्रमेयत्वात्, यदवदित्यथाप्यताऽऽदिव्यमिचारी-
 विशयस्य पक्षीकरणदोषः न ध्यमिचाराः । शक्यं ज्ञापयति वक्तुम्-
 प्रमित्यः आत्माऽऽदि, प्रमेयत्वाद्, यदवत् । न चाऽऽन प्रयत्नबोधः,
 अन्यथाऽपि तस्य सनानत्वात् । न हि सुखाऽऽद्यदितित्वकत्वं पूर्वं
 यदाऽऽदिवत्पुरुषं पुनरिन्द्रियसंभवोपजातज्ञानान्तरादेद्यत इति
 लोकप्रतीतिः, अत्रापि तु प्रथममेव स्वप्रकाशकत्वं तज्जन्मसात्सा-
 वयुक्तप्रत्ययं आत्मनि विविच इति चेत् । न चाऽऽन प्रयत्नबोध-
 चिरोपेयाभावात् । अन्यथा प्रदीपाऽऽदिवत्परप्रकाशविकलकवक-
 प्रकाशविरोधः स्यात् । तस्य तत्त्वकत्वं कुतः सिद्धमिति चेत् । प्र-
 दीपाऽऽदी कुतस्तथा द्योनेमितरथापि समानव । न चैकस्य स्व-
 भावोऽपरत्वात्प्यनुपगमाद्, अन्यथा स्वप्रप्रकाशव्यवधानो यद-
 गतः प्रदीपेऽनुपगतं ततोऽनेन । न च तद्व्यवगतं पूर्वमप्रतीयमा-
 नमपि सुखाऽऽद्यनुपगमन्तु युक्तम्, अथकलकृणात्साद् यदाव-
 द्भवस्य सचाऽऽनुपगममसङ्गतोभिव्यवस्थाऽऽपत्तेः । न चाऽऽनयो

ज्ञानाकार्यान्तभूता एव सुखाऽऽद्योऽनुग्रहाऽऽदिविधापिनो प्र-
 वेद्युः, इतरथाभ्योगिनोऽपि ते तथा स्युः । न च तेषां तन्नासमवा-
 बाध्यायं दोषः, समवायस्य निषिद्धत्वात् । सुखाऽऽदिविग्रहो मनस-
 इत्युच्यतेः । अत एव आऽऽत्मा मन्वासाऽऽद्यते, न च समवेतः
 सुखाऽऽद्य इत्यादिक्रिया अनुपपन्नैव । न च निरंशयो रात्ममनसोः
 संयोगः संभाव्य, एकदेशेन तत्संयोगे सांयोगप्रसक्तोः, सर्वाऽऽत्मना
 संयोगे उभयोरैकत्वाप्रसोः । यदि च यत्र मनः संयुक्तं तत्र समवेतं
 ज्ञानं समुत्पादयति, तदा सर्वाऽऽत्मना प्रसक्तिर्या सामान्यदेश-
 स्त्वेन मनसः तैः संयुक्तत्वात् सर्वाऽऽत्ममनवेतसुखाऽऽदिवु द्विचै-
 वैकं ज्ञानमुत्पादयतीति प्रतिप्राप्ये जिघं अतःपरिकल्पनमनये-
 मासयेत् । न च यस्य संवाधि यमनः, तत्समवेतसुखाऽऽदिक्राने
 तदेव हेतुरिति नायं दोषः, प्रतिनियतऽऽस्य संवाधेऽप्येव तथा-
 सिद्धेः । न हि तस्कार्येन तत्संबन्धेन तस्य नित्यत्वाभ्युपगमात्
 तत्र चान्तायेथाप्रदेशाऽऽतिशये तत्कार्यतायोगात् । यि तत्संयोगात्
 तस्याऽपि तत्रैकदेशेन सर्वाऽऽत्मना वा योगात् । योगेऽपि व्यापक-
 त्वेन स्यान्तदेऽिहासर्वाऽऽत्मसंयोगात् संयोगे प्रतिनियताऽऽत्म-
 संबन्धिभवाऽनुपपत्तेः । न च यद्दृष्टमारं तत्प्रवर्तते तत्संबन्धीति
 बकस्यम्, अदृष्टस्या वेतनत्वेन प्रतिनियतविषयतया तथैरकत्वा-
 योगात् । प्रेरकत्वे वा ईश्वरप्रेरकत्वमविवेकप्रसक्तोः । न चेभ-
 रप्रतिवेदोऽपि तथैरक इति न तत्परिकल्पनाविवेकप्रवृत्त, अदृष्टप्रे-
 रणामन्तरेण ईश्वरस्य साक्षात्प्रेरकत्वोपपत्तेरदृष्टपरि-
 कल्पनाविवेकप्रवृत्तः प्रसज्यते । न च प्रतिनियतनिमित्तमदृष्ट-
 परिकल्पना, तस्यापि स्वतः प्रतिनियतत्वासिद्धेः । येनाऽऽ-
 र्मना यद्दृष्टं निर्धेति तत्तस्य इति प्रतिनियतासिद्धि-
 रिति चेत्, ननु किमिवास्तनोऽदृष्टनिवेतितकत्वम् ? ,
 तदाधारभाव इति चेत्, ननु समवायस्यैकत्वे आत्मनां
 च व्यापकत्वेन एकदेशत्वे प्रतिनियत एव आत्मा प्रति-
 नानियतादृष्टाधार इत्येतदेव युष्टम्, समवायाविशेषेऽपि सम-
 वायानिर्वेद्योत्वात् प्रतिनियते समवायप्रसक्तिरित्यात्मसुखाऽऽ-
 योऽस्मत्संबन्धस्य कथञ्चित् तादात्म्यमभ्युपगम्य । अन्वयात्
 तदेकाप्येवमत्तप्राज्ञानत्वेन सुखाऽऽद्यो न सिद्धिमासाद्येयुः ।
 तत्रादृष्टमपि मनसः प्रतिनियतहेतुः, न च येनाऽऽत्मना
 यमनः प्रयेते तत् तत्संबन्धीति प्रतिनियतः, अदृष्टत्वादात्म-
 नोऽप्यवेतनत्वेन तत्प्रत्ययप्रेरकत्वात् । चेतनत्वेऽपि नापुपन्नप्य-
 स्य प्रेरणामिति न नियतं मनः सिध्यतीति । एकस्यात् ततो
 युगात् सर्वाऽऽत्मनाऽऽदिवेदमन्वाशक्तिः, इत्युक्त्यायेन सुखाऽऽ-
 दिवेदंनस्येन्द्रियायैसांखिकैर्यन्मत्वात्वात् हेतुरनेन व्य-
 भिचारी । किञ्च-स्वसंबिदितविधानानुपपत्तेः सद्सद्गतेः
 कस्याधिकेकज्ञानाऽऽत्मनोऽनेकत्वात् पञ्चाङ्गुलैवित्येव पञ्जी-
 कुनेकदेशेन व्यभिचारः, तज्ज्ञानाभ्यास्ते सद्सद्गतेरनेकत्वाविकी-
 र्णोऽऽत्मनाऽऽत्मनत्वात्वात्वात्, एकस्यात्मनयत्वात्तुमानवत् ।
 अथ सर्वाऽऽत्मनस्संबिदितमिति नागेकत्वात्तुमानवस्य व्यभिचारः,
 तर्हि तज्ज्ञानवद्व्यङ्गज्ञानस्यापि न स्याऽऽप्यनं क्रियाविरोध इति
 सर्वज्ञानं स्वसंबिदितं ज्ञानत्वात् सर्वाऽऽत्मनसंबिदितं तत् दृष्टा-
 त्तत्वात् स्वसंबिदितसकलज्ञानसिद्धिः । अतऽऽदिविधानं ज्ञानान्तर-
 प्राज्ञं, हेतुत्वात्, घटवदित्यत्र च व्यभिचारः । सत्सं०का० ।
 ननु " शुभ्रं दो णरिय उच्यते, " इति वचनात्
 अथतोऽपि युगपत् ज्ञानानुपपत्तिः सिद्धे । न । मानसधिकत्व-
 द्वयवैयग्येन विधानेन च परत्वात्, नेन्द्रियमनोविधानेन च यौगप्यभि-

वेद्यः न च विधाऽऽदिवेदभूतानि ज्ञानानि क्रमजातीयं ज्ञानत्वा-
 द् मानसधिकत्वद्वयवदित्यतोऽनुमानतश्चिद्विभक्तिसिद्धिः, अथ प्रत्य-
 क्त्वाचितकर्मनिर्देशान्तरप्रयुक्तत्वेन काशात्त्वात्पदविहात्वात् । न
 चैतदनुमानवधिगतत्वाद् युगपत्प्रतिपत्त्यनुभवः प्रत्यक्षेण न
 प्रवर्तते, अत्रावयवः शक्यः, सत्त्वात्, घटवदिविद्यमानवाचितत्वा-
 त् भावणशक्यज्ञानस्याप्यप्रयुक्तताप्रसक्तोः । न च सौगतमतमि-
 तद् जैनमतसिद्धिः बकस्यम्, " सहजाविभो गुणानां, क्रमजातये-
 नः पर्यायाः " इति जैनैरनियतानाम् ।
 तथा सहजावित्तं गुणानां प्रतिपादयता दृष्टान्तार्थमुक्तम्-
 " सुखमाज्ञानाऽऽकारं, विज्ञानमयवैधेयम् ।
 " शक्तिः क्रियाऽनुमेया स्यात्, यूनः कान्तासमागमे " ॥ १ ॥
 तदेवं मनसोऽसिद्धेन घटाद् विज्ञानं, नेन सन्निकृष्टमिति कुत-
 स्तत्राऽऽप्यज्ञानोत्पत्तिरिति यत्स्तत्सत्प्रतीये ? । न वा-
 न्यत्तदनुपपत्तेः पराभ्युपगमे निमित्तमस्ति, सत्त्वादे बन्दिवाप्य-
 सन्निकर्षोत्पन्नत्वाऽऽदिना तत्र प्राविष्टोऽप्युक्तता विकल्पते ।
 अथ ज्ञानान्तरेऽस्यानप्यक्त्वादेऽपि घटज्ञानप्रादुर्भूतता प्रविष्यतीति
 न अर्थसिद्धेः अर्थवासिद्धेः हेतुनेविष्यति, घटज्ञानस्य ततः
 सिद्धेः । अस्येदत् । स्वयमसिद्धेन ज्ञानेन युष्टे तस्याप्य-
 युष्टेऽपि कल्पत्वात् । अन्वयात् सर्वज्ञानयुष्टेऽपि तस्य रथायुक्त-
 ज्ञानयुष्टेऽपि तत्त्वं भवेदिति तस्याऽपि सर्वज्ञानाप्रसक्तिः । न
 च स्वज्ञानयुष्टेऽपि तदनुपपत्तिरिति नायं दोषः, स्वसंबिदितज्ञाना-
 भावे स्वज्ञानमित्यस्यैवासिद्धेः । स्वसिद्धं समवेतस्वज्ञानमजि-
 धीयत इति नायं दोष इति चेत्, न । तस्यामाभावात्, भावे-
 ऽप्यविशिष्टत्वात् । न च स्वोत्पादितं स्वमिति बकस्यम्,
 तदुत्पादस्य परदेशेन तदाभेयत्वेन प्रसिद्धत्वात् । समवाया-
 भावे च तस्याऽप्यसिद्धत्वात् नित्यस्य चेष्टरज्ञानस्य तद्-
 सिद्धिः । न च स्वसंबिदितज्ञानवादेऽपि स्वसंबिदितत्वा-
 विशेषाद्देवज्ञानं प्रत्ययेत, यद्दृष्टज्ञानस्य देवत्वा-
 संबिदितत्वात् स्वज्ञानस्य कथञ्चित् स्वामना तादात्म्यात् त-
 स्यैव तदुपस्था पाँरुत्तरिति प्रसाधितत्वात् । ज्ञानान्तरेण त-
 स्यासंबेदनाद् नायुष्टेऽपि तत्त्वमिति चेत्, न । तस्यापि ज्ञानान्तरेण
 प्रद्वेणऽनवस्थाप्रसक्तोः । अग्रद्वेऽप्युष्टेऽपि तदेवनेन युष्टेऽपि तस्य
 द्वितीयज्ञानस्यायुष्टेऽपि तत्त्वत्वात् न तेन प्रथमप्रद्वेणमिति तद्व-
 स्था धर्मसिद्धिः । तेन घटाऽऽदिविज्ञानस्य धर्मिणा द्वितीयेन
 तस्याऽपि तृतीयेन प्रद्वेणादर्थसिद्धेः अज्ञानकल्पनामिति
 मानवत्वेति यदुक्तम् । तदप्यसंभवम् । नृत्वाऽऽदिविज्ञानस्या-
 ग्रहणे प्रथमस्याप्यसिद्धेः । बकस्यायाद् यदि पुनस्तृतीयाज्ञानेन
 स्वयमसिद्धेऽपि द्वितीयेन शुभ्रानं, द्वितीयेन तत्प्राप्तयेत प्रथमं,
 तेनाऽपि तथाभूतेनेषार्थो प्रदीप्यत इति द्वितीयेन ज्ञानपरि-
 कल्पनमपि व्यर्थमासयेत् । न च विदितोऽपि तत् ज्ञानविशे-
 षणस्यार्थस्य प्रतिपत्तेरुष्टेऽपि विशेषणया विशेष्ये बुक्तोत्पत्त्या-
 त इति विशेषणयाद्विज्ञानं द्वितीयेन परिकल्पते । न च विशि-
 षणस्याप्युपपत्तिः विशेषणविशिष्टता प्रतीयते, येन तृतीयाऽऽदि-
 ज्ञानपरिकल्पना युक्तिसङ्गता भवेदिति बकस्यम्; विशेषणस्यैव
 तृतीयाऽऽदिविज्ञानपरिकल्पनान्तरेण प्रद्वेणासंभवत्वात्तुक्तोः
 संभवति, अन्वयात् तदयोगान्तरस्यानिवृत्तेः । न च विषया-
 न्तरसंभारान्नवस्थानिर्भूतः, यतो धर्मिज्ञानविषयात् साधनाऽऽ-
 दिविषयात्तत्, तत्र ज्ञानस्योत्पत्तिविषयात्तरसंभारः । न वाप-

रापरहानमिदिहानमनुपुपसाधयन्मभिवाहसाधनो विषयस-
 न्निधानं, येन तत्र हानस्य संस्कारो भवेत्, साधिधानेऽप्यननुप-
 दिरहृत्करोरतदहृत्स्यैव बन्नीयस्वासात्तदहृत्विषयपरिहारेण वा-
 ह्यविषयज्ञातोपाधिमेवेति कुतोऽभवत्साधिविज्ञानः । न चाहृत्पर-
 षादवस्थाविज्ञाने, समं सदित्तज्ञानापुपुपयेनोपयवस्थानिगु-
 षोः संज्ञावात् । तदप्याथाथैऽनुपपत्तमानैःश्रृङ्खलितकननाया उप-
 पत्तेः, लसंबन्धेऽपि चाहृत्स्य शाकिपदं ह्यज्ञानात् । एतेन ईश्व-
 राऽऽदेरनवशान्तिरिति प्रतिविहितम्, तस्याहृत्कवनमायाः
 प्रतिविद्यत्वात्तु यजान्ताऽऽदेरनुपपत्तेरनवस्थाविज्ञानं, धमि-
 गृह्यात्प्रयमनायाऽऽपेक्षः । किञ्च-शाकिपद्यारमणोऽभ्यन्तरिका,
 तदा तदुक्तं चेत्सामोऽपि ह्यवाऽऽपेक्षः । इतिरिका चेतु, नत एव
 ज्ञानोपपत्तेरनवशं मारमा जनेत् । न च सा तस्येति मारमाऽऽ-
 नवशं चपुम्, समवाचाज्ञाते तस्यापत्तिरिति । किञ्च-यदि सिद्धि-
 प्रकृत्यापनवस्थाविज्ञानसंज्ञानिययमपि हानं न जनेत्, शाकि-
 प्रकाशधितः । न च अनुपुपुऽपि ह्यज्ञानजननकाशैरेव प्रकृत्याः । भाषा-
 विषयज्ञानमकेतुगपदनेककण्यनावात् । ज्ञाने वा युगपदने-
 कज्ञानात्प्रसक्तिका, सत्काथंयैःकाऽपि नित्यस्यासंभविनी, प्रति-
 यादितकमेव शाकिभावे कुतः स इति वक्तव्यम् । आरम्भ इति
 शब्दः । अपरशाकिवेकस्यात् । तस्यैतदज्ञानात्पदस्यैःकिपरिक-
 कने तदभावेऽप्यपरशाकिपरिकवचनमित्यवस्थाः । तदेवं स्व-
 साधितिविज्ञानानुपपत्तेः कथाऽपि घटाऽऽपि ह्यज्ञानस्यासिद्धे-
 राशयासिद्धौ हेतुवाऽपि हेतुः, स्वकारासिद्धयेति स्व-
 साधितिविज्ञानस्यैकस्यात् । तस्यैतदज्ञानात्प्रसक्तिकाऽऽपेक्षकत्वम् ।
 (युगपदं ह्यज्ञानानुपपत्तेः 'शोकिरिय' शब्धे निवेश्यते)

(२) हानस्य स्वप्रकाशाकारणम्-

अस्येव प्रदीयाऽऽपि ज्ञानस्यो दृष्टान्तो हानस्य प्रकाशं प्रति
 सजातीयापदानपेक्षणे साध्ये । तथाहि-यथा प्रदीयाऽऽप्या-
 लोको न स्वप्रतिपचालोकान्तरमपेक्षते, तथा हानमपि स्व-
 प्रतिपत्तौ न समानजातीयमात्रपेक्षते । एतत्तदभावेनाऽऽ-
 लोकोस्य दृष्टान्तत्वम्, न पुनस्तस्यापि हानस्यमासाद्येते ।
 वेत्तुं यथाप्रदीयायाः प्रदीपगतमिवाग्नायामपि तःसजातीयमसङ्ग
 इति ज्ञेयं । न हि दृष्टान्तं साधवर्धिमयोः सर्वेऽप्या-
 सजायितुं युक्तं, अन्यथा घटेऽपि शम्भुयोः शम्भुत्वाऽऽद्वय-
 प्रसज्येतेति तस्याऽपि शोभप्रदीपमसङ्गः । न च साधर्म्य-
 दृष्टान्तमन्त्रेण प्रमाथप्रतीतस्योपपत्तेश्चान्यसिद्धिरिति शब्ध-
 वक्तव्यम् । अन्यथा जीवन्मूर्तिरप्यापि सात्त्विकस्यै साध्ये तस्यैसि-
 द्धदृष्टान्तस्याभावाद् प्राणाऽऽपि स्वस्याऽऽपेक्षेत्तस्यैसिद्धिर्न स्यात् ।
 अथ साधर्म्यदृष्टान्तानां अपि दृष्टव्यपत्तेरदृष्टान्तस्य घटाऽऽपे-
 सङ्गाभात् केवलसाधितिरिक्त्वासाधित्वात्सिद्धिः, तर्हीयव स्व-
 प्रकाशाकार्यं नास्ति तथाप्येवप्रकाशाकारणत्वमपि नास्ति, यथा घ-
 टाऽऽपि साधिते व्यतिरेकदृष्टान्तसङ्गात्त्वाद्येऽप्रकाशाकारणत्वज्ञात्वा-
 क्तैः तत्प्रकाशाकार्यं विज्ञानस्य किमिते न सिद्धिमासाद्यते ।
 यत्क-कस्याधर्मस्य काश्चित्सामग्री, तेन प्रकाशः प्रकाशान्-
 रतिरेकं एव स्वप्राप्तिं ह्यज्ञाने प्रतिभाति । तदुक्तमिदं ।
 यथा हि स्वसामग्रीत उपजायमानाः प्रदीयाऽऽलोकाऽऽद्यो न
 समानजातीयमात्रकात्प्रदी स्वप्राप्तिं ह्यज्ञाने प्रतिभासमाना
 अवेदन्ते, तथा स्वसामग्रीत उपजायमानं विज्ञानं स्वाधे-
 रकारणत्वं स्वप्रतिपत्तौ न ह्यज्ञानमन्त्रेणैते, प्रतिपत्तिस्यात् ।
 स्वकाराऽऽप्युपजायमानं साधवर्धिमोऽपि यत्प्रदीयाऽऽलोकाऽऽ-
 धितं सजातीयाऽऽपि लोकात्परिरेकमपि स्वप्रतिपत्तौ ह्यज्ञानमन्-
 त्रेण

ज्ञाने, तस्यवाहानकारणात्; हानस्य च तद्विपर्ययस्यभावात्
 शुक्लशुक्लमिति निकम इयः स्वभाषोऽप्यथाऽऽस्तस्यमित्युक्तं
 इति पूर्वपक्षस्यो नित्यारतया व्यवस्थितम् । अथाऽऽलोका-
 स्य तदन्तरनिरेपत्ता प्रतिपत्तिरुक्तमवेति न तदुद्गृह्यमाणत्वात्
 हानस्यापि ह्यज्ञानपरनिरेपत्ता प्रतिपत्तौ; अहृत्पदात्, स्वरात्मि-
 विद्याविरोधात् । अन्यथायुगपत्प्रयमानेऽपि यत्तुमि वदयदृष्टम्,
 कितीऽद्यत्वेनेन, तदा स्वरात्मपदं घटाऽऽपि ह्यज्ञानं मन्त्रेण
 हानम् । अहृत्पदात्, अहृत्स्य प्रकाशायोगात्स्येति वदतः सौव-
 तस्य न चकवचनता समुपजायते । तथाहि-अस्याप्येवं वक्तुं
 सार्था-जडं वस्तु न स्यतः प्रकाशते, विज्ञानमवद्, अहृत्पदात्तिसि-
 सङ्गात् । नापि विरतः प्रकाशमानम्, नीलसङ्गात्, इत्यन्तरिकस्य
 विज्ञानस्यासंबन्धेनोत्पत्त्यात् । अथ नीलस्य प्रकाश इति प्रका-
 शमाननीलाऽऽपि स्वप्रतिपत्तिरुत्पत्त्यात् । अन्यथा जेदेमास्याप्रति-
 पत्तौ संबन्धस्य तदप्रतिभासो न स्यात् । ननु न नीलतद्व्यवधान-
 पुरावचनास्य प्रत्यक्षमिति, प्रकाशाविकल्पकत्वे नीलाऽऽपेक्ष-
 मथात् तदुद्भवकेन च बोधस्याप्रतिभासनात् । न चाप्युक्त-
 विवेकेनाप्रतीत्यमानयोर्नीलस्यतिदिशोर्भेदो युक्तः, विवेकादृष्टान-
 स्य तद्विषययोऽऽप्यथाऽऽपि तत्तत्स्यैकवचनम् । अथापि कथं न
 नीलस्य विरोधितुङ्गमिते-नीलस्यैतदनुभवात् । नन्वेतेऽ-
 पि जेदेवल्लोको इयः, यथा शिलापुत्रकस्य वपुः, नीलस्य
 वा रक्तमिति । अथ तत्र प्रत्यक्षाऽऽपिकौ भेदो बोधक इति न
 भेदोऽपि सत्यः, स तर्हि नीलस्यैव प्रतिपत्तौऽऽपेक्षक इति ।
 सति न चकवचनता सत्या । तदेवं नीलाऽऽपि स्वप्रति-
 वस्तु प्रकाशवपुः प्रतिभातीति स्थितम् । तदुद्गृह्यकारणस्य प्रका-
 शास्य प्रतिभासनेनाज्ञात्वात् । अथतु वा व्यतिरेको बोधः,
 तथाऽपि न तदुद्गृह्यत्तः नीलाऽऽपि युक्तः । तथाहि-तुल्यकालो
 वा बोधस्तेषां प्रकाशाकार्यः, निष्कालो वा । तुल्यकालोऽपि
 परोक्तः, स्वसंविदितो वा । न तावत्परोक्तः, यतोऽऽप्युक्तोप-
 इनस्य नाथैःदृष्टिः प्रतिपत्तौत्पत्तिना स्वसंविदितत्वं हानस्य
 साधवच्यत् तत्पक्षं निराकारणतामः । नापि ह्यज्ञानमन्त्रेणैः,
 अनवस्थाऽऽपि स्वप्रतिपत्तौ पक्षे प्रदृश्यमित्यणुत्वात् । स्वसंबन्ध-
 नपक्षे तु यथाऽप्यन्तर्निर्गतो बोधः स्वसंविदितः प्रतिभाति; तथा
 तत्काले स्वप्रकाशवपुः नीलाऽऽपि परिदृश्यसंबन्धिताया प्रति-
 भाति, इति समानकारणयोर्नीलसंबन्धेनयोः स्वतन्त्रयोः प्र-
 तिभासनासाधयेतदप्योपपत्तिरिति न चेत्प्रकाशजायः । स-
 मानकाशास्यपि बोधस्य नीलं प्रति प्रादृक्त्वं नीलस्यापि सं-
 प्रातं प्रादृत्तामसङ्गः । समानकारणप्रतिभासाधिषेणैऽपि वृद्धिर्नी-
 लाऽऽपि प्रदृश्यत्परोक्षप्रतीति प्रादृक्षा, नीलाऽऽप्येतत् प्रादृक्षाः ।
 नैतदपि युक्तम् । यतो नीलबोधव्यतिरेकान्न प्रदृष्णाकेया प्र-
 नातिः । तथाहि-को तस्याऽपि स्वतः प्रतीतिः, नाहिः रक्तुस्तुमा-
 समानतनुवत् नीलाऽऽपि प्रतिभाति, न त्वपरा प्रदृष्णाकेया
 प्रतिभासाधिवत् । तद्वचनमस्ति च न तथा व्यप्यमानत्वत्वा
 नीलाऽऽपेः कमेता युक्तः । अथवा वा नीलबोधव्यतिरेकता मि-
 त्वा, तथाऽपि-को तस्याऽपि स्वतः प्रतीतिः, नाहिः कस्य अन्यतः ।
 तत्र यदि स्वतो प्रदृष्णाकेया प्रतिभाति; तथा सति बोधो,
 नीलस्य, प्रदृष्णाकेया चेति त्रयं स्वकल्पमिममकेयमेते प्रति-
 भातीति न कर्तुमशक्यमित्यवहृत्तिः । अथाऽप्यतोऽहृत्पदात्त-
 प्रतिभाति, न तु तत्राप्यपरा प्रदृष्णाकेयोपेया, अन्यथा नथा
 प्रादृष्णातानिः; पुनस्तत्राप्यपरा कमेता नित्येनानं किंयोपेयमन-

क निष्कर्षं प्रथमोऽप्येवम् ।

बन्धा । तत्र प्रदणक्रियाऽपराऽस्ति, तस्यैवकानवनासनात् ।
 ततश्चान्तः संवेदनम्, बहिर्गीलाऽऽदिकं च स्वप्रकाशमेवेति स्व-
 लोचिप्रमाणवाद् । साधीयान् यदि, तद्योन्मत्तिसीतो बोधो नी-
 लाऽऽश्रेयं बोधकः, किं तु स्वप्रकाशं यथाऽस्ती । तथा सति नी-
 लमहं वेद्यीति कर्मकर्तृनाभावनिश्चयी प्रत्ययो न भवेत्, वि-
 बन्धस्य कर्मकर्तृनास्त्वभावात् । ननु विबन्धनत्वापि प्रत्ययो
 दृष्ट एव, यथा शुक्तिकार्यं रजनाद्यवनमः । अथ बाधकोद्धारत् पु-
 नःप्रातिरसीः नीलाऽऽश्रेयं तु कर्मताऽऽश्रेयं बाधाऽऽस्तीति सत्यता ।
 नन्वपि बोधनीलाऽऽश्रेयः स्वकाशसंसकृष्य इयस्य स्वातन्त्र्यो-
 पसन्नोर्ध्वसि बाधकः कर्मकर्तृनाबोद्धेयत्वम् । अथ किमस्या
 प्राप्तेरित्युच्यते ? न हि प्राप्तिरपि निर्वाहो भवति । ननु पूर्व-
 प्राप्तिरयो चरकर्मकर्तृभावावगतनिर्वाहणम् । पूर्वप्राप्तिक-
 र्माऽऽश्रेयस्यैव पूर्वप्राप्तिरित्यनादिप्राप्तिपरम्परकर्मता-
 ऽऽदिने तस्यम् । अथवा नीलमिति प्रतीतिरनात्मनाप्रत्ययसा-
 यिना पुण्यत्, अहमित्यपि मतिरन्तस्त्रेणमुद्गृह्णन्ती निजा; वे-
 द्यीत्यपि प्रतीतिरपरेव । तत्रापि परस्परसंलक्षणप्रतीतिभित्तं
 कर्मत्वप्रतीतिमिति, न कर्मकर्तृनाऽऽ, तुल्यकाशयोस्तस्वयो-
 ग्यात् । निष्कानाशयोऽप्यनवभासनाद् न कर्मताऽऽदिगतिः क-
 थाऽपि संभविनी । अथापि दर्शनाप्राक् सन्नपि नीलाऽऽश्रेय-
 ना भवति, तदुद्घे च सतीति कर्मता तस्य । नैतदपि सा-
 धीयः यतः प्राग्भावेऽप्येव न सिद्धः । दर्शनेन स्वकाशा-
 धधेरेषेव ब्रह्मणा । दर्शनाकांक्षे हि नीलान्नास्ति, न तु ततः
 प्राक्, तत्तदं पूर्वभावेऽप्येव सिध्येत् ? तस्य दर्शनस्य पूर्व-
 कावे चिदात् । न च तत्काले दर्शनं प्राग्ध-
 र्शाधीनं व्यनक्ति, सर्वदा तत्प्रतिज्ञासंलक्षणम् ।
 अथाप्येव दर्शने प्राग्धः प्रतीयेत् । ननु तद्दर्शना-
 दपि प्राक् सन्नाभोऽप्यस्याभेदात्स्य इत्यनवस्था । तस्मात्स-
 र्वस्य नीलाऽऽश्रेयं दर्शनकाले प्रतिभासनाद् न तत्पूर्वं सत्ता सि-
 द्ध्यति । अथापि पूर्वदृष्टं यथाप्रति व्यस्यसायाद् प्राग्धः
 सिद्ध्यति, प्राग्धसत्तां विना दृश्यमानस्य पूर्वदृष्टेण एकत्व-
 यतेरयोग्यात् । केन पुनरेकं तयोर्गम्यते ? किमिदानीमन्येन दर्श-
 नेन, पूर्वंदर्शनेन वा ? । न तावत्पूर्वंदर्शनेन, तत्र तत्कालावधेरे-
 षास्य प्रतिभासनात् । न हि तेन स्वप्रतिभासिनोऽर्थस्य व-
 स्तमानकाङ्क्षदर्शनेन्याऽशिरवस्यीयते, तत्काङ्क्षं साम्प्रतिकर्तृनाऽऽ-
 रम्भात् । न चासम्प्रतिमिति, दर्शनेन विनियन्तव्यसन्नात् । ना-
 पीदानीमन्येनदर्शनेन पूर्वदर्शनाऽऽदिक्यासिर्नीलाऽऽश्रेयस्यीयते, त-
 द्दर्शनेनकावे पूर्वदृष्टकालस्यास्त्वभावात् । न चालमिनपूर्वंदर्शनाऽऽ-
 सिंसंस्पर्शमेवतरति प्रत्यक्षम्, वितपर्यवस्यत्वात् । तस्मात्पास्त-
 तत्पूर्वदृष्टादियोगं सर्वं वस्तु दृष्टा श्रुत्येव, पूर्वदृष्टतां तु स्मृ-
 तिसंक्षिप्तमिति । तदप्यास्तम् । दृष्टनोद्वेजाभावान् । न च स प-
 थाभिर्वा प्रतितीरेका । स इति स्मृतिकल्पम्, अयमिति तु दृष्टाः
 स्वरूपः तत्परोक्षापरोक्षाऽऽकारवाद् नैकस्वभावो प्रत्ययैः
 तास्तत्स्वत्वसिद्धिः ? । अथाद्यमानात्तन्नाभोऽप्येव सिद्ध्यति, प्राक्
 सत्तां विना यथाऽऽदर्शनायोगादिति । तदप्यसत् । यतः
 यथादर्शनस्य प्राक् सत्तायाः संबन्धो न सिद्धः, प्राक् सत्ता-
 याः कथाऽऽदिक्यसिद्धेः । न चालिक्तया सत्तया ध्यातं यथा-
 दर्शनं सिद्ध्यति; येन तत्प्रतिस्तिद्धिः । अथ यदि प्राग्धम-
 न्येन दर्शनमुद्घयमासावयति; तथा सति निष्प्रकाशाभावा-
 त्स्वयं सर्वथा सर्वोऽऽकारं तज्जवेत् । तथापि दृष्टा, नियत-
 काशाभावाद्येन संवेदनमियमात् । यथाहि—स्वकाशकार्यं वा-

स्वनाशकाऽर्शनस्य देशकालाऽऽकारनियमो दृष्ट इति काश्चिदश-
 यापि सत यथासौ युक्तः । अर्थस्य तु न सत्ता सिद्धा ।
 नापि तज्जवेदात् संविचलितव्य इति तन्न ततः संविचलितव्यम् ।
 तस्मान्न कथाऽऽदपि नीलाऽऽश्रेयः प्राक् सत्तासिद्धिः । अथ पु-
 र्वेसत्ताविरुद्धे किं प्रमाणम् ? । ननुतुल्यनिर्वाहरेव प्रमाणम् ।
 यदि नीलं पूर्वकाशसंविधस्वरूपं स्यात्तत्रैव रूपेणोपलभ्यते,
 न च तथा दर्शनकालयुगः सर्वदाऽऽप्रतिभासनात् । यच्च येनैव रू-
 पेण प्रतिभाति, तथैवेन रूपेणादिति । यथा नीलं नीलकण्ठयाऽऽ-
 प्रासमानं तथैव सत् न पीताऽऽदिक्यरूपता । सर्वं चोपलभ्यमानं
 रूपं वतमानकाशतयैव प्रतिभाति, न पूर्वोऽऽदितया, तत्र पूर्वं
 सत्ताऽर्थस्य । अथ नीलं, तद्दर्शनविरुद्धादपि परदृष्टि प्रतिभा-
 तीति साधारणतया प्राह्यम्; विश्वेन त्वसाधारणतया प्रका-
 शः प्रतीह्यते । यतो नीलस्य न साधारणतया सि-
 द्धः प्रतिभासः, प्रत्यक्षेण स्यात्प्रतिभासितया एवावगतोः । न
 हि नीलं परदृष्टि प्रतिजानास्य प्रमाणमस्ति, परदृष्टोऽ-
 नधिगमे नीलाऽऽश्रेयस्यैव घटाऽऽभिगमते । अथानुमानेन
 नीलाऽऽश्रेयं साधारणता प्रतीयते । यद्यैव हि स-
 संताने नीलदर्शनात्तदा दानार्थं प्रकृतिस्त्वाऽऽपरसत्तानेऽ-
 पि प्रयुचिदर्थानात्, तन्नियतं दर्शनमनुमीयते । नैतदप्यस्ति । अ-
 नुमानेन स्वपरदर्शनमभूतो नीलाऽऽश्रेयः कर्तारस्यैः नऽऽदिक्यस्य-
 ब्रह्मदर्शनादुपयमानं स्वदृष्टस्यैव दानार्थं परदृष्टस्य प्रतिपाद-
 येत् । यथाऽऽपरपूज्यदर्शनात्, पूर्वसदृशं दहनमधिगमनमीको, न
 तु तमेव पुंवेदस्य, सामान्येनाप्यपरपूज्येदत् । भाग्यमानतोऽपि
 प्राह्याऽऽकारस्यैकता । ननु भेदोऽप्यस्य न सिद्ध एव । प्रनि-
 भासनेदे संति कथमसिद्धः ? परप्रतिभासपरिहारेण स्वप्रानि-
 भासात्, स्वप्रानिभासपरिहारेण च परप्रतिजानासात्, विवेकस्व-
 भासाद् व्यतिरेकयति ? । अन्यथा तस्वभावात् । ततः स्वपर-
 दृष्टस्य नीलाऽऽश्रेयः प्रतिभासमेदाद् व्यबहारे तुत्पेऽपि नैव एव ।
 इतथा रोमाङ्गनिकरसदृशाकथयर्थानात् सुखाऽऽश्रेयसि स्वपरस-
 त्तानुच्यत्स्वत्वं भवेत् । अथापि सत्तावनेदात् सुखाऽऽश्रेय-
 दः । ननु सत्तावनेदाऽपि काम्यनेदात्, तथा वेदनबन्धा ।
 अथ तस्य स्वकर्मनेदाऽऽश्रेयः, सुखाऽऽश्रेयसि तर्हि स एवास्त, अ-
 न्यथा नेदासिद्धेः । न ह्यन्येनेदादप्यङ्गिनम्, अतिसंज्ञान् ।
 नीलाऽऽश्रेयसि स्वपरमासिनः प्रतिजानस्येदोऽस्तीति नैकता ।
 नैकाकान्वादेकत्वम् । ननु देशस्यापि स्वपरदृष्टस्यानन्तरकथ्यावा-
 द् नैकता युक्ता । तस्माद् प्राहकाऽऽकारवद् प्रतिपद्यन्तुसत्तामान-
 नीलाऽऽदिक्यमपि भिन्नमेव । तथैककालोपलभ्यमान्, प्राहकवत्
 स्वप्रकाशम् । अथ प्राहकाऽऽकारवत्स्वभावाद् वेदकां, नीलाऽऽका-
 रस्तु अनन्तद् प्राह्याः अत्रोच्यते-किमर्थं बोधस्य चिद्वत्त्वम् ? ।
 यदि अत्रोक्तं स्वकर्म, नीलाऽऽश्रेयसि तर्हि तदवस्थीति न ज्ञेयता ।
 अथ नीलाऽऽश्रेयस्यैव कृष्यकर्मव्यस्मानुवर्तनीति प्राह्यम् । ननु
 बोधस्यापि स्वकर्मपरिच्छेदाऽऽश्रेयस्यैव नीति प्राह्यं स्यात् । अथ
 यदीच्छताऽऽदिक्यं न तद्वेद्योनीलाऽऽदिक्यमपि तर्हि नचनीलाऽऽदिक्य-
 कायमस्तु न तु प्राह्यम् । अथापि बोधो बोधस्वरूपतया नित्यः,
 नीलाऽऽदिक्यस्तु प्रकाश्यकण्ठतया अनित्य इति प्राह्याः तदप्यस-
 त् । सत्ताऽऽश्रेयस्यैव नीलाऽऽदिक्यसादृश्यादुदेति कर्मपरोक्षावम् । तदमित्यः
 सत्ताऽऽश्रेयस्यैव, प्राह्यास्तु कथम् ? । न हि यद् यथाऽऽप्युच्यते
 तत्तस्य वेद्यम् । अतिसंज्ञान् । तस्मादपरोक्षाकल्पयाः स्वसत्ता-
 ऽऽश्रेयः स्वप्रकाशाऽऽ, बोधस्तु विद्योऽनित्यो वा तत्कावे केवच-

मुद्राति, न तु वेदकः । द्वयोःपि यस्वरत्नं प्राज्ञासाहकताऽऽप्येव । अथ नीलोत्पलात्वाद् बोधो साहकः । किमिदं तदनुभूतत्वं माय बोधस्व ? । यदि नीलकाये सत्ता, सा नीलस्याऽपि तत्का-
 ले समस्तीति नीलमपि बोधस्व वेदकं स्यात् । अद्याग्यङ्ग-
 युक्त्यात्वं तद्, ताहि एकप्रतिमं चकासुत्तौल्यकं भवेत् । त्रयाहि-तस्य तदनुभूतत्वं तदनुभूतत्वं । स च व्यापारो यदि
 नीलं व्याप्तिवत्, तदा तत्राप्यपरो व्यापार इत्यनवस्था । अथ न व्याप्तिवत्, न तद्व्यवहारो बोधस्व साहकत्वं, नीलाऽऽ-
 हेतुः प्राज्ञत्वम् । अथ व्यापारस्यापरोऽप्यापारऽव्यतिरेकेणापि
 नीलं प्रति व्यापृतिरूपता, तस्य तद्व्यवहारः । ननु नील-
 कायं प्रति स्वं स्वरूपं विद्यत इति बोधं प्रति प्रहृष्टाभ्यापि-
 त्वात् । किञ्च-बोधेन यदि नीलं प्रति प्रहृष्टाभ्यापि ज्ञयते
 सा नीलाज्ञाना, ज्ञानिना वा । भिन्ना वेद्य, न तथा तस्य प्रा-
 ज्ञत्वम्, भिन्नत्वादेव । अद्याग्निना, ताहि नीलाऽऽहेतु-
 कता, ज्ञानरूपत्वाद्बुद्ध्याऽज्ञानरूपत्वम् । अथ ज्ञानस्य एवं-
 भूता शक्तिर्बेन तस्य नीलं प्रति साहकता, नीलाऽऽहेतुः सं प्रति
 प्राज्ञता । ननु बोधस्व साहकत्वं, नीलाऽऽहेतुः प्राज्ञत्वे सिद्धे
 शक्तिपरिकल्पना युक्त, शक्तैः कार्यतुमेवत्यात् । तदसिद्धौ
 तु तदपरिकल्पनमयुक्तम्, इतरेतराऽऽश्रयप्रसङ्गात् । तथाहि-
 बोधस्य शक्तिविशेषसिद्धेर्नीलं प्रति साहकत्वमिदं, तसि-
 क्कत्वं तद्व्यतिरेकसिद्धिरिति व्यक्तमितरेतराऽऽश्रयत्वम् ; तन्न बो-
 धस्य नीलं प्रति साहकत्वमिति । तस्माद् व्यतिरेकतऽपि
 बोधेऽऽश्रयतुल्ये लक्षणेऽश्रयत्वमितिमात् स्वरूपवेद्येन युक्तम् ।
 परमार्थतस्य तुल्याऽऽश्रयत्वं नीलाऽऽश्रयत्वापरोऽज्ञा इत्येतावदेव
 भाति । निराकारस्तु बोधः स्वल्पेऽपि मोक्षजन्यत इति न त-
 च संज्ञाव इति कथं तस्यसाहकत्वम् ? अत एव ते प्रमा-
 नानि-इह लज्जु यत् प्रतिभाति, तदेव सद् व्यवहृतिपरम-
 षतरति; यथा हृदि प्रकाशमानबुधः सुखं, न तत्काले पीकाऽऽ-
 ज्ञासमाना समसि, विकृतिरेव च नीलाऽऽहेतुत्वात् । सत्कृत-
 तन्तुतामाभातीति सत्तावहः । तदेवमर्थसाहकत्वस्याप्यसिद्धे,
 अत्रस्य प्रकाशविशेषकत्वस्य नाथसाहकत्वमपि बौद्धदृष्ट्या
 युक्तम् । अथ बहिर्देशकत्वस्य अत्रस्यापि नीलाऽऽहेतुत्वात्
 न नीलाऽऽहेतुत्वात्साहकत्वमसिद्धत्वं; नान्यनुभूयमाने
 सत्प्रमाऽऽहेतुके अत्र प्रकाशविशेषकत्वविरोधाज्ञानं युक्तिसङ्ग-
 तम् । अथवाचिते सत्तावे च सति तद्विकृत्स्वभावाऽऽश्रय-
 कत्वात्तुल्यस्य प्रत्यक्षबाधितकर्मिर्देशानन्तराऽऽश्रयकतासाह-
 र्यवापारिष्टव्यस्यैव तद्व्यवहृतिपरममर्थानुमानाऽऽज्ञासत्त्वात् । न च
 प्रत्यक्षसिद्धे सत्तावे विरोधः सिद्धाति, अन्वयात् ज्ञानस्यापि
 ज्ञानविशेषविरोधप्रतिः । नन्वेवं नीलाऽऽहेतुत्वे सिद्धेनस्याऽपि हृदि स-
 त्त्वेनविशेषयतयाऽऽनुभवत्वात् न स्वसंवेदितत्वमसिद्धम्, नापि
 स्याऽऽश्रयमि किद्याविरोधाज्ञानं युक्तिसङ्गतम्, अतुभूयमाने वि-
 रोधासिद्धेः । असत्त्वेनज्ञानसाहकत्वोपरतत्त्वज्ञानस्य च
 हेतोः प्रत्यक्षनिराकृतत्वंज्ञानविशेषेन न साध्यासाहकत्वमित्यपि
 समाप्तम् । किञ्च-स्वसंवेदितज्ञानाननुभूयमाने प्रतः।यत्तदप्यर्थो
 ताहिर्देशकत्वमित्येवम सतीत्येवसापिकाया मप्रतीकत्वेनास-
 वसिती अत्रसाहकत्वात्तस्य न व्यवस्थितः स्यात् । न हि स्वयमव-
 स्थितं न विद्यावाऽऽहेतु कत्वसिद्धे स्वव्यवहारकत्वमव्यात् । अथ
 प्रतीतेरसंवेदितत्वेऽपि यत्कार्यसमेतानन्तरप्रतीतिव्यवस्थापित-
 त्वेन मायव्यतिथतत्वं, ताहि तदेकार्यसमेतानन्तरप्रतीतेरप-
 रतत्वात्प्रतीतिव्यवस्थापितत्वेनासंवेदकत्वस्याप्यवतीतिव्यवस्था-

पकत्वमिति पुनरपि तथाभूताऽपरा प्रतीतिः प्रतीतिव्यव-
 स्थापिकाऽऽश्रयगतमन्वेत्यनवस्था । अथ प्रतीतिव्यवस्थापिका
 प्रतीतिः स्वसंवेदितत्वेन स्वयमेव व्यवस्थितेति मायं द्वेषः,
 तद्व्यवस्थाव्यवस्थापिकाऽपि प्रतीतिः तथा किं नाभ्युपगम्यते ?,
 न्यायस्य समानत्वात् । अथ प्रतीतिप्रतीताऽपि प्रतीत्य-
 स्वरूपव्यवस्थापिका, ताहि प्रथमप्रतीतिरप्यव्यवस्थितत्वात्। स्वयं-
 व्यवस्थापिका मविष्यतीति ' माहृतीतिविशेषणया विशेष्ये
 क्विः ' इति वचः कथं न परिश्रयेव ? ; प्रतीतोऽप्ये इति
 विशेष्यप्रतिपत्तौ प्रतीतिविशेषणवाचनवगमेऽपि विशेष्यप्रति-
 पत्तयन्तुपयमाह । अथि च-यदि तदेकार्यसमेतज्ञानान-
 रप्रमां ज्ञानमर्थसाहकत्वमनुभूयमान्यते, तदा पूर्ववृत्तौज्ञानोपल-
 ष्मनस्वभावात्तदुपलक्ष्यतात्वात्तदनुभूयमानेवैववात्सल्यं-
 चारो ज्ञानान् न स्यात् ; विषयसत्त्वसिद्धिमात्रेऽपि पूर्व-
 ज्ञानसत्त्वस्य तदेकार्यसमेतत्वानन्तरकृतत्वेनासिद्धिरित्येव-
 स्व विषयस्य सत्त्वात् । यस्तथा-विषयोपरममितिमात्र-
 प्रतिपत्तौ प्रतीतिविशेषणव्यवस्थाव्यवस्था क्विच्छत्वाद् मानवस्था । तदे-
 तदेव न संगच्छते । स्वसंवेदकत्वाननुभूयमानात् । एतच्च
 प्रतिपादितम् । अपि च-प्रमासंज्ञावाऽऽहेतुना नैवाधिकेन प्रत्य-
 क्षसाहकत्वज्ञानयोरेकविषयत्वमनुभूयमानं, तथा चाप्यक्षज्ञानवह
 शाब्देऽपि तस्यैवाभ्युपगमितीत्यस्य विषयव्यापिगमे न प्रतिप-
 तिभेद् अथप्यस्यसत्त्वकत्वमपि स्पष्टप्रतिज्ञासं स्यात् । अथै-
 कविषयत्वे सत्यपि इन्द्रियसंबन्धमात्रात् तद्व्यतिथये प्रति-
 पत्तिभेदः । मन्वेदपि विषयसत्त्वकत्वमुपलक्ष्यते । तच्च
 यदि शाब्देनापि प्रहृष्टंते, तथा सतीन्द्रियसंबन्धमात्रावेषे
 किमिति न स्पष्टाप्रजासः शाब्दस्य ? । न हि विषयमेतन्नन्तर-
 ज्ञानावभासजनां युक्तः । अन्वयात् ज्ञानावभासमेदाद् वि-
 षयमेवव्यवस्था न स्यात् । नहि बहिर्देशे तदवभाससंवेदनेव-
 व्यतिरेकेणाभ्युद्भेदव्यवस्थाविशेषणमनुभव्यामः । अन्वय-
 प्रत्ययोऽपि साह्यादिन्द्रियसंबन्धोऽस्तीति न स्वकपेन ज्ञानो श-
 क्यः । तस्यातीन्द्रियत्वात्, किं तु स्वकप्रतिभासात् कार्यात् ।
 तथाविकसं यदि शाब्देऽपि वस्तुस्वरूपं प्रतिभाति, तदा सत्
 तदेन्द्रियसंबन्धवस्तवाऽपि किं नाभ्युपगम्यते ? । अथ तत्र
 स्पष्टप्रतिभासात्तत्वात् नासावनुमीयते । ननु तद्व्यवस्था-
 संगतविशेषणत्वात्, तदनावच्छेदप्रतिभासात्तावदिति सतीऽप्य-
 मितरेतराऽऽश्रयप्रत्ययोः । तस्माद् विषयमेवनिष्पन्न एव ज्ञानप्र-
 तिभासनेव्याप्यसायोऽऽश्रयगतत्वम् । स च एकविषयत्वे शा-
 ब्दाऽऽश्रयत्वमर्थान्ते संगच्छते । अथ शाब्देस्तुत्कृतावभासेऽपि च
 सत्कृततद्विशेषणमात्रात् स्पष्टप्रतिभासं तत् । नन्वेवं प्रत्य-
 क्षवाचसिन्धो विशेष्यस्यापि किं नाभ्युपगम्यते तथाप्रतीतिभासात् तदेव
 जिज्ञापितव्यत्वं शाब्दाव्यक्तयोः प्रसक्तम् । अथोत्रप्रापि व्यक्तिल-
 क्षमेकमेव शीलाऽऽहेतुं प्रतिगति, विद्यवापिशुद्धौ वाऽऽकार्य-
 कत्वऽऽश्रयतात् । नन्वेवमज्ञानस्यैव विषये प्रतिभासमाने तस्मात्
 स्पष्टप्रतिभासो ज्ञानावभास इति प्राप्तम्, विशिष्टसाहकत्वमव्य-
 ज्ञानस्य विशुद्धत्वात् । तदवभासमप्यतिरेकेण स्वसंबन्धकर्मिज्ञा-
 त्तिभासात्कावेऽप्यस्य अवहृन्नुपगमेन वैशुद्धप्रतिभासविशेष-
 कत्वासंभवात् । अथ मवतु विशुद्धज्ञानप्रतीतिमात्रमित्येव एव त-
 दव्यवस्थाप्रतीतिभासव्यवहारः, तथाऽपि न स्वसंवेदितवत्त्वमसिद्धिः,
 तदेकार्यसमेतज्ञानानन्तरवेद्येऽपि तद्व्यवहारस्य संज्ञावत् ।
 यत्कत्वात्तत्साहकत्वव्यवहारस्तु लक्ष्यव्यवहारः मनसः कमानुभव-
 क्तव्यमित्यत्र, उत्पन्नप्रत्ययमन्वेदितत्वं । मन्वेवं सत्त्वकृति-

षड्भस्त्रैकहानावज्जालोऽपि कमाधमासे सत्यपि तत्र एव
 क्रमप्रतिभासालुपद्रवज्ञानकृत् इति लक्ष्यसङ्गः सचः कस्यचिदेक-
 हानमस्त्यक्तः प्रमेयत्वाद् पञ्चदशसिद्धिदिति सर्वहसाधकप्रयोगं
 दृष्टान्तस्य साध्यविकलताप्रसाक्तः । तथा समस्तसर्वज्ञान-
 प्रादुर्भावे सद्योपबुद्धानेन ज्ञानोऽस्या गृह्यते, उच्यते । यदि न
 गृह्यते, तदा तस्य प्रमेयत्वे सति तेनैव प्रमेयत्वज्ञानो हे-
 तुर्न्यनिवार्य, अग्रमेयत्वे तस्य आभाससिद्धौ हेतुः । अथ स-
 र्वज्ञानेन सर्वव्याप्यप्रादुर्भावा आत्माऽपि गृह्यत इति नानै-
 काभित्तकः । नन्वेवं सति यथा ईश्वरज्ञानं ज्ञानत्वेऽप्यारम्भ-
 णिहितज्ञानमप्येवं सविष्यतीति न कश्चिद् विरोधः । किञ्च-
 प्यमप्युपगमे ज्ञानं ज्ञानान्तरप्राहं प्रमेयत्वाद् घटवदित्यत्र
 प्रयोगे ईश्वरज्ञानस्य प्रमेयत्वे सत्यपि ज्ञानान्तरप्रादुर्भावाभावात्
 तेनैवैकैकान्तिकः प्रमेयत्वादिहेतुः । तस्मान्न ज्ञानस्य ज्ञानान्तर-
 प्रादुर्भावेऽनेकदोषसंज्ञात् एवसंभितं ज्ञानमप्युपगतमप्ययं ।
 ज्ञानस्वरूपस्याऽऽत्मा । अन्वयात् भिन्नज्ञानसंज्ञावादाप्रकाशस्यैव
 तस्य ह्यनुत्वं न स्यात् । न चाऽऽकाशस्यतिरेकेण ज्ञानमराम्येव
 समवभासितं तस्यैव ज्ञानुत्वं नाऽऽकाशोऽऽदिति वक्तुं युक्तम् ।
 समवायस्य तिरेक्यमानत्वात् । ज्ञानस्य च स्वसंभित्तान्ते
 सिद्धे आत्मनोऽपि तदव्यतिरिक्तस्य तत्सिद्धिमिति कथं न स्व-
 त्तैवेतन्प्रत्यसिद्धत्वात्मानः ? तत्र प्रथमपक्षस्य दुष्टत्वम् । द्वि-
 तीयपक्षेऽपि वक्तव्यम्—न हि कश्चित्पदार्थः कर्तृरूप, करणरूपे-
 वा. स्वोऽऽत्मानि कर्मणीयं समवायतो दृष्ट इति । तदप्यसङ्ग-
 तम् । भिन्नत्वापारम्भितरेकेणापि आत्मनः कर्तुः, प्रमाणस्य च
 ज्ञानस्य स्वसंभितित्वात्प्रतिपादनात् । एकस्यैव च सिद्धाऽऽदि-
 करणरूपेणैवशास्त्राभेदेन यथा प्रमानुत्वं, प्रमेयत्वं च भवति तद्वि-
 विद्वत्त्वेनाप्युपगम्यते, तथैकऽऽनेकस्योऽऽत्मानोऽनेकधर्म-
 संज्ञात्वात् प्रमानुत्वंप्रमाणत्वप्रमेयत्वान्वाधिक्यमिति किं नाप्यु-
 पगम्यते ? तत्सद्व्यभिचारोत्तत्त्वं स्वभावस्वस्य प्रमाणभित्ति-
 तन्वैवादिरोधात् । यद्योक्तम्—प्रमाणाधिक्यत्वेऽप्यपरोक्षतैवत्यस्य
 कोऽर्थे इत्यादि । तदप्यसत्त्वं । ज्ञानुत्वं प्रमाणत्वेन च स्वरू-
 पावभासनस्य प्रतिपादितत्वात् । न च घटाऽऽद्रेः स्वरूपस्य भि-
 न्नज्ञानप्रादुर्भावात् प्रमानुत्वं, प्रमाणस्य च स्वरूपं भिन्नज्ञानप्रादुर्भा-
 वतोऽप्युपगमेन घटाऽऽद्रेस्तु तद्विषयस्यैव स्वरूपसिद्धत्वात् ।
 न च प्रमाणप्रादुर्भावप्रकाशकस्य प्रत्यक्षस्य तद्व्यवशेषो-
 षद्, तत्संभितकस्य लक्षणस्य प्रतिपादितत्वात् । यद्यपि घट-
 मर्हं चक्षुषा पश्यामीत्यनेनाप्रतिपक्षऽऽप्यादं कृतम् । तद-
 प्यसङ्गतम् । न हि चक्षुषो अद्रकपदार्थास्वसंभितित्वे प्र-
 मानुत्प्रतिपादयि चिद्रूपोदरेस्वसंभितित्वं युक्तम्, अन्वयस्वजा-
 त्वात्पुपयोः । यत्कृतम्—इन्द्रियव्यापारो सति शरीराद् व्य-
 च्छिद्यस्य विषयस्यैव केवलत्वात्ऽवभाससंभिति । तदप्यन्त-
 मसङ्गतम् । विषयस्यैव तद्व्यवशेषस्यैवदनस्यापि व्यवस्थापि-
 तत्वात् ; तद्व्यवशेषे विषयावभास एव न स्यादित्यस्य भासः
 प्रमावद्वजाल उपपन्न एव । सप्रमो १ कावद । स्यात् ।

(२२) साम्प्रतं नियमपरोक्षज्ञानवादिनां श्रीमत्सकनेन्द्रमहान्याम,
 यथाऽऽत्मसमाधिप्राधान्यत्वेनैवज्ञानवादिनां च योग्यानां मतं
 विदुह्यत्वाद्—

स्वार्थविबोधश्च एव बोधः,
 प्रकाशते नार्थकथाऽप्यथा ।

परे परेऽप्यो जयतस्तथाऽपि,
 प्रवेदिरे ज्ञानमनात्मनिष्ठम् ॥ ११ ॥

बोधो-ज्ञानं, एव च स्वार्थविबोधश्च एव प्रकाशते, स्वस्वार्थ-
 स्वरूपस्य, मयस्य च पदार्थस्य. योऽवबोधः-परिच्छेदः, तत्र ज्ञान एव-
 समर्थ एव प्रतिभासते, इत्यथोपपन्नच्छेदः । प्रकाशत इति क्रि-
 ययाऽवबोधस्य प्रकाशकत्वत्वसिद्धेः—स्वैरप्रकाशानां तु स्वा-
 र्थप्रकाशाकत्वेन, बोधस्यापि तत्सिद्धेः । विषयैक्यत्वप्रमाह-
 नार्थकथाऽप्यथा त्विति । अन्वयेति—अर्थप्रकाशनेनऽवि-
 वादाद्, ज्ञानस्य स्वसंभितित्वानुपगमोऽर्थकथैव न स्यात् ।
 अर्थकथा पदार्थसंश्लेषिणी धानां, सदसद्रूपाऽऽसक्त स्वरूपमिति
 व्यथत् । नुशब्दोऽप्यथारणे भिन्नकामश्च, स चार्थकथा सद्
 योजित एव । यदि हि ज्ञानं स्वसंभितितं नेष्यते, तदा तेना-
 ऽऽत्मज्ञानाय ज्ञानान्तरमपेक्षायुक्तम्, तेनाप्यपरिमित्वात्प्रमथत्वात् ;
 ततो ज्ञानं-तावत्स्वार्थबोधप्रप्रतामग्नम् ; अर्थस्तु—अजयथा
 स्वरूपज्ञापनात्ममेवं इति को नामार्थस्य कथामपि कथयति ? ।
 त्वावधि-एवं ज्ञानस्य स्वसंभितित्वं युक्त्या घटमानेऽपि, परेती-
 धान्तीयाः, ज्ञानं-कर्मताऽऽपन्नम्, अनात्मनिष्ठं न विद्यत आत्मनः
 स्वस्य निष्ठान्तिष्ठत्येव यस्य तदनात्मनिष्ठम्, अस्वसंभितित्वनि-
 स्थैः, प्रवेदिरे-प्रमत्ताः । कुतः ? इत्याह-परं जयतः । परे-
 पूषेपक्षवादिनः, तेऽथः सत्काशाद् ज्ञानस्य स्वसंभितित्वं नो-
 पपद्यते, स्वामिति किंवाविरोधादित्युक्तान्त्वसंज्ञानासंभवं
 यद्वयं, तस्मान्न, नार्थाश्रयैत्यर्थः इत्यमभ्यन्तरमिति विद्याया आ-
 वाऽर्थः प्रपक्षयते—ननुऽस्तावद्विदं वदन्ति—यद् ज्ञानं स्वसंभित-
 त्वं न भवति, स्वामिति किंवाविरोधात् । न हि सुशिक्षितोऽपि
 नदबुद्धः स्वस्वार्थविरोधो पदु, न च सुनीह्याऽऽर्थान्तरात्वं
 हेतुमुमाहिन्यत्वात् ; तत्र च परोक्षमेव ज्ञानमिति । तदेतन्न स-
 म्यक्तम् । यतः—अनुत्पत्तिः स्वामिति विषयत्वे, ज्ञानतांती । यदि त-
 र्थाऽऽत्मा, सा विरुपता, न हि वयमपि ज्ञानमनात्मन्युपादयतीति
 मत्वा महे । अथ ज्ञानि-नेयमरामनि विरुद्धाः ; तदाऽऽत्मनैव ज्ञा-
 नस्य स्वहेतुत्वं उत्पादात्, प्रकाशाऽऽत्मनैव प्रदीपाऽऽनेक-
 स्य । अथ प्रकाशाऽऽत्मनैव प्रदीपाऽऽनेक उतपन्न इति परंप्रकाश-
 कोऽस्तु, आत्मानमप्येतेषाम्भावेनैव प्रकाशयतीति कोऽर्थं न्याया,
 इति चेत् ; तर्हि तेन वराकेणाप्रकाशितेनैव स्थानव्यय,
 आशोकान्तराद्वाऽप्यप्रकाशेन भाविनव्ययम् । प्रथमे प्रपक्षवायो,
 द्वितीयेऽपि-सैवानवस्थाऽप्यसिद्धेः । अथ नास्ती स्वमेवैव क-
 र्मत्वात् च कास्त्वैवप्रकाशाकः सौचित्येन, आत्मानं न प्रका-
 शयतीत्यर्थः ; प्रकाशकतया त्वृपत्त्वात् स्वयं प्रकाशत
 यत्वेति वैशेषिं उवाच, न हि वयमपि ज्ञानं कर्मतयैव प्रति-
 प्रासमानं स्वसंवेद्यं ज्ञानं ; ज्ञानेन स्वसंभितमासत् इत्याहा-
 वकर्मकस्य तस्य चकालनाम् । यथा तु ज्ञानं स्वं ज्ञानामिति
 कर्मतयाऽपि तज्ज्ञानं, तथा प्रदीपः स्वं प्रकाशयतीत्यवमपि
 कर्मतया प्रथित एव । यस्तु स्वामिति किंवाविरोधो दोष
 उक्त्विति-सोऽतुक्तः ; अनुत्पत्तिसिद्धेऽर्थे विरोधासिद्धेः ' घट-
 मर्हं आत्मानि ' इत्यादि कर्मकमर्हत्वं । तद्वैकल्प्यवभासमानत्वात् ।
 स्यात् १२ श्लोकः । (अतीन्द्रियत्वं धर्मोऽस्ति कावाऽऽर्हत्वं सुखस्ये
 न आत्माति । सुउभयम् ' शब्दे नृनीयमाने १३३६ पुष्टे उक्तम्)

(२३) अथ ज्ञानिनोऽज्ञानिनश्च निरूपयत्वाद्—
 बोधां भवे ! किं ज्ञानं, किं अज्ञानं ? । नोयमा !
 बीदा पाथी वि, अज्ञानार्थी वि । ज्ञे याथी, ते अज्ञे—

गद्या द्रुपयाणी, अस्वैगद्या तिष्ठाणी, अस्वैगद्या च-
 ङ्गाणी, अस्वैगद्या एगणाणी । जे द्रुपयाणी, ते
 आभिषिबोहियणाणी, सुपयाणी य । जे तिष्ठाणी,
 ते आभिषिबोहियणाणी, सुपयाणी, ओट्टिणाणी ।
 अद्या-आभिषिबोहियणाणी, सुपयाणी, मणपज्जया-
 णी । जे चङ्गाणी, ते आभिषिबोहियणाणी, सुप-
 याणी, ओट्टिणाणी, मणपज्जयाणी । जे एगणाणी,
 ते नियमा केवलाणी । जे अद्याणी, ते अस्वैगद्या दु-
 अद्याणी, अस्वैगद्या तिष्ठायाणी । जे द्रुपयाणी,
 ते एदअद्याणी य, सुपअद्याणी य । जे तिष्ठायाणी, ते
 एदअद्याणी, सुपअद्याणी, विनंगयाणी ।

(२४) वैदिकजीवात्मिकरूपाऽऽह-

ऐरुयाणं भंते ! किं याणी, अद्याणी ? । गोयमा !
 याणी वि, अद्याणी वि । जे याणी, ते नियमा ति-
 ष्ठाणी । तं जहा- आभिषिबोहियणाणी, सुपयाणी,
 ओट्टिणाणी । जे अद्याणी, ते अस्वैगद्या द्रुपयाणी,
 अस्वैगद्या तिष्ठाणी, एवं तिष्ठी अद्यायाणं
 मयाए ।

इह च नारकाधिकारे-“ जे नाणी, ते नियमा तिष्ठाणी ”
 इति । सत्यगृह्येति नारकाणां जयप्रत्ययसंविज्ञानमस्मीति कृत्या
 ते नियमात् विज्ञानिनः । “ जे अद्याणी ते अस्वैगद्या दु-
 अद्याणी ” इति । कथमुच्यते ? अस्मांस्तः सन्तो ये नारकेषु-
 र्वास्त्ये, ते शमययांत कावस्थायां विभङ्गाभावाद्यमेवा-
 ज्ञानद्वयमिते जे अज्ञानिनः । ये तु मिथ्यादृष्टिंस्त्रिषु अणु-
 यन्ते, तेषां अथप्रत्ययो विज्ञां अस्तीति तेऽज्ञानिनः । एतद्वैय-
 निगमयज्ञाह—(एवं तिष्ठी अद्यायाणि भययाए चि)

अमुरकुमाराणं जंते ! किं याणी, अद्याणी ? । जहेव
 ऐरुया तद्देव तिष्ठी यायाणि नियमा, तिष्ठी अद्याणि
 जययाए, एवं० जाव यणियकुमारा ।

पुवविकाइयाणं जंते ! किं याणी, अद्याणी ? ।
 गोयमा ! नो नाणी, अद्याणी । नियमा द्रुपयाणी-मति-
 अद्याणी, सुपअद्याणी य । एवं० जाव वणएदअद्याया ।

(२५) द्वैविद्याः सिक्वपंन्ताः-

वेदंदिवाणं पुन्ना ? । गोयमा ! याणी वि, अद्याणी वि ।
 जे अद्याणी, ते जयमा द्रुपयाणी । तं जहा-आभिषिबोहिय-
 णाणी य, सुपयाणी य । जे अद्याणी, ते नियमा द्रुप-
 याणी । तं जहा-मदअद्याणी य, सुपअद्याणी य ।
 एवं तद्विद्वत्तरिदिवा । पंचदिपतिरिक्वजोषियाणं
 पुन्ना ? । गोयमा ! याणी वि, अद्याणी वि । जे
 याणी, ते अस्वैगद्या द्रुपयाणी, अस्वैगद्या तिष्ठाणी ।
 एवं तद्विद्वत्तरिदिवा, तिष्ठी अद्यायाणां भययाए ।

मणुस्ना जहा जीवा तद्देव चं च याणां, तिष्ठी अद्या-
 याणि जययाए । बाणमंतरा जहा ऐरुया, आंमियवे-
 याणियां तिष्ठी याणां, तिष्ठी अद्यायाणां नियमा ।
 सिक्वाणं भंते ! पुन्ना ? । गोयमा ! याणी, नो अद्याणी,
 नियमा एगयाणी, केवलाणी ।

(वेदंदिवाणमियादि) द्वैविद्याः केचिद्वैदिकानिऽपि सासा-
 दनसम्बन्धंशंनभायेनापयंतासकावस्थायां जयमतीत्यन उच्यते-
 (नाणी वि, अद्याणी वि चि) अनन्तरं जीवाऽऽदिषु वद्विद्ये-
 तिपदेषु आन्यज्ञानिनांश्रितताः ।

(२६) अथ नाम्नेव गनीन्द्रवकायाऽऽदिष्टारेषु विन्मयज्ञाह-
 निरयगद्याणं जंते ! जीवा किं याणी, अद्याणी ? ।
 गोयमा ! याणी वि, अद्याणी वि, तिष्ठी याणां
 नियमा, तिष्ठी अद्यायाणं भययाए । तिरियगद्याणं
 भंते ! जीवा किं याणी, अद्याणी ? । दो याया, दो
 अद्याया नियमा । मणुस्मगद्याणं भंते ! जीवा किं
 याणी, अद्याणी ? । तिरिय याणां जययाए, दो
 अद्यायाणं नियमा । देवगत्या जहा निरयगत्या ।
 सिद्धगद्या णं जंते ! ? ; जहा सिक्वा ।

मयादिष्टाराणि चैतानि-

“ गह इदिय व काए, सुदुमे पञ्चसए भवथेय ।
 भवसिद्धिय व सन्नी, सखी उद्वोगजोगे य ॥ २ ॥
 वेस्सा कलाय वेव, आहारे भागनीयेर केसिं ।
 अंतर अण्वाचहुयं, व पञ्चया च्छे दारां ॥ २ ॥ ”
 तत्र च निरुधे गांमंमनं येणां ते निरयगत्याः, तेषामिह
 च सत्यगृह्ये, मिथ्यादृष्टे वा ज्ञानिनोऽज्ञानिनो वा ये
 पञ्चेन्द्रियानंयंननुपेययो नरकेऽप्युक्तं ज्ञाना अन्नगनी येनते,
 ते निरयगत्याः विचिन्ताः, एतद्वयोजनयाद् गतिमद्वयस्येति ।
 (तिष्ठी याणां नियमा चि) अथवेदंदिवाणं यत्वेनात्तरयता-
 ष्वि भावात् । (तिष्ठी अद्यायां जययाए चि) अस्मिन्
 नरके गच्छन्तं जे अद्या, अयंतासकथे विभङ्गाभावात् ।
 संहितां तु मिथ्यादृष्टानां त्रिभिः अज्ञानाभिः अथप्रत्ययविज्ञ-
 स्य सङ्गात् । अतस्तीणि अज्ञानाभिः अन्नयंतेऽप्युच्यते इति ।
 (निरयगद्याणं चि) नियमुक्तं गतिमंमनं येणां ते तिर्य-
 गत्याः, तेषां तद्वयान्तरावर्तिनाम् (दो बाणं चि) स-
 त्पदृष्टयो दि अयचिक्ले प्रतियमित एव नियमुक्तं गच्छन्ति,
 तेन तेषां जे एव ज्ञानं (दो अन्मावांत) मिथ्यादृष्टेऽपि वि-
 भङ्गात्ते प्रतियमित एव नियमुक्तं गच्छन्ति, तेन तेषां जे अ-
 ज्ञाने इति । (मणुस्मगद्याणामस्यादि) (तिष्ठी याणां अ-
 याए चि) मणुस्मगती दि गच्छन्ति केचिदज्ञानिनोऽपि
 सद्देव गच्छन्ति, तीर्थकरवत् केचिद्वच सद्भिमुच्यन्ते, तेषां
 त्रिभिः वा जे वा ज्ञाने एतानामिति, ये पुनरज्ञानिनो मणुस्मगती-
 मुत्पुक्तमास्तेन, त्रिपतित एव विजङ्गे ततोत्पत्तिः स्यादि-
 त्यत उक्तम् । (दो अन्मायां नियमा चि) (देवगद्या जहा
 निरयगद्या चि) देवगती ये ज्ञानिनो यानुक्तानामनेनामवाधि-
 र्भयप्रत्ययो वेवाऽऽप्रयसत्यय एवांप्रचते, अन्नस्तेषां नार-
 कायाऽभिधोच्यते—“ तिरिय गद्यां नियमा चि । ये स्वज्ञ-

निनस्तेऽसंक्रियं च त्वत्प्रमाणा दृष्टान्तिनोऽप्यासक्तये विन-
 क्तस्याभावात्, संक्रियं उपपद्यमानस्तु इत्यहानिनो भवप्रत्यय-
 विभङ्गस्य सङ्गात्, अतस्तेषां मारकाणामिबोध्यते - " ति-
 षि अनागाः प्रथमाए चि " (सिक्तवाक्यायं इत्यादि) यथा
 सिद्धाः केवलज्ञानिन एव, एवं सिक्तगिनिका अपि वाक्या
 इति भावात्, यद्यपि च सिद्धानां सिक्तगिनितानां चामनीय-
 भावाद् न विशेषोऽस्ति, तथाऽपीदं गतिदाहकत्वाऽऽपान्त्यात्
 तैर्दक्षिणा, एवं चाराम्नेरेषां च परस्वाम्नेऽपि तत्तद्विरो-
 धापेक्षयाऽपीनद्यत्संभवं भावनीयमिति ।

(१११) अघ्नियद्वारे-

संदिवायं जंते ! जीवा किं पाणी, अघ्णाणी ? गोय-
 पा ! चचारे नागाः तिरिण अघ्णाणाऽं अघ्णाए ।
 एगिदिवा एं जंते ! जीवा किं छाणी, किं अघ्णाणी ?
 जहा पुढविकाइया । वेदंदिवाऽंदिद्यचउगिदिवाएं दो एा-
 षा, दो अघ्णाणा नियमा । पंचिदिवा जहा संदिवा ।
 अघिदिवाएणं भंते ! जीवा किं छाणी, किं अघ्णाणी ?
 जहा सिक्का ॥

(अघ्नियेत्यादि) सेगिदया इन्द्रियोपयोग्यम्, ने च ज्ञानि-
 ना, अज्ञानिनश्च । तत्र ज्ञानिनां चर्यादि ज्ञानानि न जनयता, न्याद् दे,
 स्यात् प्राणि, स्यात् चर्यादि । केवलज्ञानं तु नास्ति, नेपामनीन्द्र-
 चक्षान्तात्, तस्य दृष्टादिभावश्च ज्ञानानां लक्ष्यपक्षया, उप-
 योगापेक्षया तु सर्वव्यापेक्षकमेव ज्ञानम् । अज्ञानिनो तु जी-
 वज्ञानानि अजनयन्, न्याद् दे, स्यात् जीविनि । (जहा पुढवि-
 काइय चि) एकेन्द्रिया विद्यावाङ्मयवाङ्मयानि, ने च दृष्टयानि
 एतेषां (वेदंदिवायादि) पयां दे ज्ञाने सासादान्तरेऽप्यप्यन
 इति कृत्वा सासादान्तरेऽप्यप्यनः पदायनिकामानः, अतो दे
 ज्ञाने तेषु सम्भवेति इति । (अघिदिवा चि) केवलिनः ।

(११२) कायद्वारे-

सकाइयाएणं भंते ! जीवा किं पाणी, अघ्णाणी ? ।
 गोयमा ! पंच नागाः, तिषि अघ्णाणाऽं जयणाए । पुढ-
 विकाइयां जाव वणस्सकाइया, नो नाणी, अघ्णाणी,
 नियमा अघ्णाणी । तं जहा-भइअघ्णाणी य, सुयअघ्णा-
 णी य । तसकाइया जहा सकाइया । अकाइयायां भंते !
 जीवा किं छाणी, किं अघ्णाणी ? जहा सिक्का ॥

(सकाइयाणांमत्यादि) सह कायेभैर्द्वारिकाऽऽदिना शरी-
 रेण धृष्टियथादिपदकायाऽप्यतरेण वा कायेन ये ते सकायास्त
 एव सकायाः; ते च केवलिनोऽपि स्फुरिति सकायाकानां
 लक्षण्यहाऽं पञ्च ज्ञानानि, मिष्यादृशां तु जीवज्ञानानि अ-
 जनया स्फुरिति । (अकाइयायां ति) नास्ति काय उपलक्ष्यो
 येषां तऽकाया; स पदाकायिकाः सिद्धाः ।

(११३) सूहमद्वारे-

सुहमाएणं भंते ! जीवा किं छाणी, किं अघ्णाणी ? ;
 जहा पुढविकाइया । बादराणं भंते ! जीवा किं छाणी,
 किं अघ्णाणी ? जहा सकाइया । नो सुहमा नो बादरा णं
 जंते ! जीवा ? जहा सिक्का ॥

(जहा पुढविकाइय चि) ज्ञानानिः सुहमाः, मिष्यादृष्टिवा-
 दित्यर्थः । (जहा सकाइय चि) बादराः केवलिनोऽपि अ-
 वन्तीति कृत्वा ने मकायिकवयज्जनया एव च ज्ञानिनश्च ज्ञानि-
 नश्च वाक्या इति ।

(११०) पयांसकद्वारे-

पज्जचाणं भंते ! जीवा किं छाणी, किं अघ्णाणी ? । जहा
 सकाइया । पज्जचा एं जंते ! नेरइया, किं छाणी, किं अघ्णा-
 णी ? तिषि नाणा, तिषि य अघ्णाणा नियमा जहा नेरइ-
 या, एवं जाव यणियकुमारा । पुढविकाइया जहा एगिदि-
 या, एवं जाव चउगिदिवा । पज्जचाणं भंते ! पंचिदिवायि-
 रिक्लनेणिया किं छाणी, किं अघ्णाणी ? तिषि छाणा,
 तिषि अघ्णाणा जयणाए, मणुस्सा जहा सकाइया बाण-
 मंतरजेइभियंमणिया जहा नेरइया । अघज्जचाएणं
 भंते ! जीवा किं पाणी, किं अघ्णाणी ? । तिषि छाणा,
 तिषि अघ्णाणा जयणाए । अघज्जचा एणं भंते ! नेरइया
 किं पाणी, किं अघ्णाणी ? । तिषि छाणा नियमा, तिषि
 अघ्णाणा जयणाए, एवं जाव यणियकुमारा, पुढविकाइ-
 यां जाव वणस्सकाइया, जहा एगिदिवा । वेदंदिवाएणं
 पुच्छा ? दो छाणा, दो अघ्णाणा नियमा, एवं जाव
 पंचिदिवायिरिक्लनेणियायां अघज्जचाणं जंते ! मणुस्सा
 किं छाणी, किं अघ्णाणी ? । तिषि नागाऽं जयणाए, दो
 अघ्णाणाऽं नियमा । बाणमंतरा जहा नेरइया अघज्जचाणा,
 जोइभियंमणियायां तिषि नाणा, तिषि अघ्णाणा
 नियमा । नो पज्जचाणा, नो अघज्जचाणा णं भंते ! जीवा किं
 छाणी, किं अघ्णाणी ? जहा सिक्का ॥

(जहा सकाइय चि) पयांसकाः केवलिनोऽपि स्फुरिति ने सका-
 यिकवयुक्तप्रकारेण वाक्याः । पयांसकद्वार एव कतुः शक्ति-
 पक्षके पयांसकमारकाणां (तिषि य अघ्णाणा नियमा च) अघ-
 योसि कानामेवासंक्षितारकाणां विमङ्गजाव इति पयांसकायस्था-
 यां तेवामङ्गलनयमेवेति । (एवं जाव चउगिदिवा चि)
 ज्ञानियधीन्द्रियचतुर्दिग्वाः पयांसकाः, ज्ञानानि एवेत्य-
 र्थः । (पज्जचा णं भंते ! पंचिदिवायिरिक्लनेत्यादि) पयांसक-
 पञ्चैन्द्रियतिरिक्लनेणियमङ्गो वा कथाञ्चरु स्यात्, कथाञ्चि-
 र्गुणमिति प्राणि ज्ञानानि, अघ्णाणानि वा हे वा ज्ञाने अज्ञाने वा
 तेरां स्थानामिति । (वेदंदिवायां दो छाणीत्यादि) अघयोसकद्वार-
 इत्याऽऽदीनां कथाञ्चिसासादान्तरेऽप्यप्यनस्य सङ्गात् दे
 ज्ञाने, कथाञ्चरु पुनः तस्यामङ्गयाद् दे एयाङ्गने, अघ-
 योसि मनुष्याणां पुनः सत्पश्यन्नामवाचिमावे चोषि ज्ञानानि,
 यथा नीचकराणां, तदमं च तु हे ज्ञाने, मिष्यादृशां तु हे
 एयाङ्गने, विमङ्गस्यापयांसकाये तेवामभावात् । अत एवा-
 क्तम् - (तिषि नागाऽं अघणाए, दो अघ्णाणाऽं नियमा च)
 (बाणमंतरेत्यादि) ध्यन्तार अघयोसि मारका इव जिज्ञाना
 दृष्टयानां च ज्ञाना वा वाक्याः । तेष्वप्यसंक्रियं उपपद्यमानाना-
 मपयांसकानां विमङ्गनायात्, गोपायां वायोर्धर्ममङ्गस्य वा
 ज्ञावात् । (जोइभियेत्यादि) एतेषु हि संक्रियं पयोपपन्ने,

तेषां चापराधस्येति भवत्यवस्थावशेषेर्भङ्गस्य चापराध
भाषात्, बोधिं हानात्प्रहानात् वा स्फुरति । (नोपपन्नमनो-
वपपन्नमपि च) सिद्धाः ।

(३२) भवत्यवस्था—

निरयभक्त्यायं भेते ! जीवा किं छाणी, अष्टाणी ? , जहा
निरयगत्या । तिरियनवस्त्यायं भेते ! जीवा किं छाण,
अष्टाणी ? । तिरिण याया, तिरिण अष्टाणाया भयणार,
मणुस्समस्तया जहा सकाडया । देवभक्त्यायं जंते !
जहा निरयभक्त्या, अभवत्या ? , जहा सिद्धा ॥

(निरयभक्त्यायमिष्ट्यादि) निरयनये तिष्ठन्तीनि निरयन-
वस्थाः प्राप्तेःप्राप्तिसंज्ञायाः, ते च यथा निरयवर्तकाः विज्ञाना,
ह्रस्वान्स्वरूपानाम्बोकाः, तथा वाचया इति ।

(३२) नव्यहारे—

भवसिद्धियायं भेते ! जीवा किं छाणी, अष्टाणी ? ,
जहा सकाडया । अनवसिद्धियायं पुच्छा ? । गोयमा ! नो
णाणी, अष्टाणी, तिरिण अष्टाणायाई भयणार, नो
भवसिद्धिया, नो अनवसिद्धियायं जीवा जहा सिद्धा ।
भवसिद्धिकाः केवलिनोऽपीनि ते सकाधिकवद् मजनया
पञ्चज्ञाना, तथा यात्मानस्यवृत्तं न प्राविशन्नास्त्वज्जनयैव
इतिज्ञानात् वाचया इति । अनवसिद्धिकायां स्वज्ञानव्य-
भवा स्यात्, सदा मिथ्याः, उच्यते तेभ्यः । अत उक्तम्—“नो
णाणी, अष्टाणी” इत्याद्यानि ।

(३३) संज्ञाहारे—

सर्षीयं पुच्छा ? । जहा सर्षदिया, भमणणी जहा वेई-
दिया, नो समी, नो भवणणी, जहा सिद्धा ।

ज्ञानानि चत्वारि जज्ञनया, अज्ञानानि च त्रानि नयैवेत्यर्थः ।
(असर्षी जहा वेईदिय चि) अपर्यंतकावस्थायां हानस्य-
सांसादननया स्यात्, पर्यंतकावस्थायां स्वज्ञानस्यभेदव्य-
थेः । अ० च द्रा० २ उ० । (सिद्धिं जेहा 'सिद्धि' शब्दे वशोविषयस्त)

(३४) लक्षणहारे—

णाणसिद्धियायं जंते ! जीवा किं छाणी, अ-
ष्टाणी ? । गोयमा ! णाणी, नो अष्टाणी, अ-
ष्टयेगत्या दुणाणी, एवं पंच णाणाई भयणार । तस्स
अज्ञसिद्धियायं भंते ! जीवा किं णाणी, अष्टाणी ? ।
गोयमा ! णो णाणी, अभाणी, अष्टयेगत्या बुअम्पाणी,
तिथि अष्टाणाई भयणार । आभिणियोहियणालसि-
द्यायं जंते ! जीवा किं णाणी, अष्टाणी ? । गोयमा ! णाणी,
णो अष्टाणी, अष्टयेगत्या दुणाणी, चत्वारि णाणाई
जयणार । तस्स अज्ञसिद्धियायं जंते ! जीवा किं छाणी,
अष्टाणी ? । गोयमा ! णाणी वि, अष्टाणी वि । जे णाणी, ते
नियमा एगणाणी, केवलखाणी । जे अष्टाणी, ते अष्टयेगत्या
दुअष्टाणी, तिथि अष्टाणाई जयणार । एवं सुयणा-
णसिद्धिया वि । तस्स अज्ञसिद्धिया वि जहा आभिणियो-
हियणाएस्स सद्धिया । बोहिणाएसद्धियायं पुच्छा ? ।

गोयमा ! णाणी, णो अष्टाणी, अष्टयेगत्या तिष्टाणी,
अष्टयेगत्या चउणाणी, जे तिष्टाणी, ते आभिणियोहि-
यणाणी, सुयणाणी, बोहिणाणी । जे चउणाणी, ते आ-
भिणियोहियणाणी, सुयणाणी, बोहिणाणी, मणपञ्च-
णाणी । तस्स अज्ञसिद्धियायं पुच्छा ? । गोयमा ! णाणी वि,
अष्टाणी वि, बोहिणाणाएवजाई चत्वारि णाणाई, तिथि
अष्टाणाई जयणार । मणपञ्चणाणसिद्धियायं पु-
च्छा ? । गोयमा ! णाणी, णो अष्टाणी, अष्टयेगत्या ति-
ष्टाणी, अष्टयेगत्या चउणाणी । जे तिष्टाणी, ते आ-
भिणियोहियणाणी, सुयणाणी, मणपञ्चणाणी । जे च-
उणाणी, ते आभिणियोहियणाणी, सुयणाणी, बोहि-
णाणी, मणपञ्चणाणी । तस्स अज्ञसिद्धियायं पुच्छा ? ।
गोयमा ! छाणी वि, अष्टाणी वि । मणपञ्चणाणाएव-
जाई चत्वारि णाणाई, तिथि अष्टाणाई जयणार ।
केवलणाणसिद्धियायं जंते ! जीवा किं णाणी, अ-
ष्टाणी ? । गोयमा ! णाणी, णो अष्टाणी नियमा
एगणाणी, केवलखाणी । तस्म अज्ञसिद्धियायं पुच्छा ? ।
गोयमा ! णाणी वि, अष्टाणी वि, केवलखाणाएवजाई
चत्वारि णाणाई, तिथि अष्टाणाई जयणार ।
द्वेषणाणसिद्धियायं भंते ! पुच्छा ? । गोयमा !
नो छाणी, अष्टाणी, तिथि अष्टाणाई जयणार ।
तस्म अज्ञसिद्धियायं भंते ! ? । गोयमा ! णाणी, नो अष्टा-
णी, पंच नाणाई जयणार, जहा अष्टाणाएस्स सद्धि-
या अज्ञसिद्धिया जयिवा, एवं मष्टाष्टाणाएस्स, सुयअ-
ष्टाणाएस्स य लद्धिया अज्ञसिद्धिया य जाणियव्वा । विजं-
मणाणसिद्धियायं तिथि अष्टाणाई नियमा । तस्स
अज्ञसिद्धियायं पंच णाणाई जयणार, द्वा अष्टाणायाई
नियमा । दंसणसिद्धियायं जंते ! जीवा किं छाणी,
अष्टाणी ? । गोयमा ! छाणी वि, अष्टाणी वि, पंच
णाणाई, तिथि अष्टाणायाई जयणार । तस्स अज्ञसि-
द्धियायं भंते ! जीवा किं छाणी, अष्टाणी ? । गोय-
मा ! तस्म अज्ञसिद्धियायं नत्तिव । मणमंमणसिद्धियायं पंच
णाणाई जयणार । तस्स अज्ञसिद्धियायं तिथि अष्टाणा-
याई जयणार । विच्छादंसणसिद्धियायं भंते ! पुच्छा ? ।
गोयमा ! नो नाणी, अष्टाणी, तिथि अष्टाणाई जयणा-
ए । तस्स अज्ञसिद्धियायं भंते ! किं छाणी, अष्टाणी ? ।
गोयमा ! छाणी वि, अष्टाणी वि । पंच नाणाई, तिथि
अष्टाणायाई जयणार । सम्पाथिच्छादंसणसिद्धिया अज्ञ-
सिद्धिया य जहा विच्छादंसणसिद्धिया अज्ञसिद्धिया य तद्वेद
जाणियव्वा ।

(तस्स अल्लदियाणं नि) नस्य ज्ञानस्य अल्लदियका अल्लदिय-
प्रभतो, इहाल्लदियरहिता इत्यर्थः । (प्राज्ञिणिवीर्ययणाणस्य-
दि) प्राज्ञिणिवीर्ययणाणस्यकार्त्तव्यत्वात् ज्ञानमि भजन-
नया, केवलज्ञानोऽस्मादाद्येवोच्यते इत्यत्रादि । प्रतिज्ञान-
स्याल्लदियकास्तु ये ज्ञानिनस्ते केवलिनः, ते चैकज्ञानिन एव; ये
स्येवज्ञानिनस्तेऽज्ञानहृत्पथस्तेऽज्ञानभ्रमरस्तौ वा; एवं ध्रुवेऽपि ।
(ओहिदानल्लदियाणं) अस्मात्पञ्चमज्ञानिकाः । प्रज्ञानाः,
केवलमम पयांपसङ्गाये चतुर्णां वा; केवलमाभावात्,
अस्मात्पञ्चमस्याल्लदियकास्तु ये ज्ञानिनस्ते द्विज्ञाना म-
निधुनतावात्, त्रिज्ञाना वा मनिधुनमवःपयांपजावात्, एक-
ज्ञाना वा केवलमाभावात् । ये स्वज्ञानिनस्ते इत्यज्ञाना मस्य-
ज्ञानानुज्ञानतावात्, उरज्ञाना वा त्रयस्याय भावात् । (मयपञ्चेवर्थाद्) ममःपयंपञ्चज्ञानमभिप्रेक्यादिकानां, अथाप्यं
केवलताभावात्, चतुर्णां वा केवलमवस्थाभावात् । ममःप-
यंपञ्चज्ञानस्याल्लदियकास्तु ये ज्ञानिनस्ते द्विज्ञानाः, अष्टादशयाल-
भावात्, त्रिज्ञाना वा अष्टादशयज्ञावात्, एकज्ञाना वा केवल-
स्यैव भावात्, ये स्वज्ञानिनः ते इत्यज्ञाना अष्टादशयज्ञा-
वस्थात्, उरज्ञाना वा अष्टादशयस्याय भावात् । (केव-
लतावायेयादि) केवलज्ञानमभिप्रेक्यात् एकज्ञानिनः, ते च केवलज्ञा-
निन एव, केवलज्ञानस्याल्लदियकास्तु ये ज्ञानिनस्तेऽप्याप्याल्लदिय-
कत्वं तत्रयं मनिधुनमःपयांपजायानि वा केवलज्ञानवर्जानि
अथादि वा ज्ञानान् अर्थात् । ये स्वज्ञानिनस्तेऽप्याल्लदियका-
मन्तयं, तत्रयं वा भ्रमरान्तयेषं भजनऽस्येयेति । (अस्याल्ल-
दियाणमित्यादि) अष्टादशयज्ञाणाम् अष्टादशयज्ञानेषां च त्रि-
यज्ञानानाम् भजनया, द्वे अज्ञाने, त्रीणि वा अज्ञानानीत्यर्थः ।
अज्ञानाश्लेषकास्तु ज्ञानिनस्तेषां च पञ्च ज्ञानानि भजनया
पूर्वोपदर्शिनया वाचयानि । (जहा अस्यावेत्यादि) अज्ञानल-
लदियकाणां त्रीणि अज्ञानानि ज्ञानयोक्तानां, मय्यज्ञानानुज्ञान-
विभक्त्या नपि तानि नथैव । तथा अज्ञानाल्लदियकानां पञ्च
ज्ञानानि भजनयोक्तानि, मय्यज्ञानानुज्ञानाल्लदियकानामपि पञ्च
ज्ञानानि भजनयैव वाचयामासि । (विनयेत्यादि) विनयज्ञानम-
अल्लदियकानां तु त्रिैष्यज्ञानानि नियमात्, तद्वदल्लदियकानां ज्ञा-
नानां पञ्च ज्ञानानि भजनया, अज्ञानानां च द्वे अज्ञाने निय-
मार्थिनः । (वृंक्षवर्थाद्यादि) द्युतौल्लदियकाः अज्ञानम-
आश्लेषिका इत्यर्थः, ते च अस्म्यक अज्ञानवन्तो ज्ञानिनः,
तान् इने स्वज्ञानिनः, तत्र ज्ञानिनां पञ्च ज्ञानानि भजनया, अ-
ज्ञानिनां तु त्रिैष्यज्ञानानि भजनयेवेति । (तस्स अल्लदिया
णादि सि) तस्य इदंनस्य वेद्यमाल्लदियः, ते न समयेव, सप-
त्नीयानां त्वेवमाश्लेषान्तिन्त्यादिति । (सम्महंल्लदियाणं
ति) सम्महदहीनात् । (तस्स अल्लदियाणामित्यादि) तस्या-
ल्लदियकानां सव्यवृद्धोमस्याल्लदियमनां मिथ्यादृष्टी—
नां मिहदृष्टीनां च त्रिैष्यज्ञानानि भजनया, यतो मिहदृष्टीनाम-
व्यज्ञानयेव तारिषकमहोऽपहेतुत्वाद् मिहदृष्ट्येति । (मिह्याद्वंल्ल-
दियाणं ति) मिथ्यादृष्टीनात् । (तस्स अल्लदियाणामित्यादि)
सत्याल्लदियकानां मिथ्यावृद्धोमस्याल्लदियमनां सम्महदृष्टीनां मि-
हदृष्टीनां च ऋतयः पञ्च ज्ञानानि, त्रिैष्यज्ञानानि च भजन-
नयेव । अ० उ० श० २ उ० । (निरुपन्थानां ' णिमांय ' वाये
सवा संयतानां ' संजय ' वाये वक्तव्यता)

चरित्तल्लदियाणं चंते जीवा किंणापी, अर्याणापी । ।

गोयमा ! पंच नाणाईं भयणाए, तस्स अल्लदियाणं
मयपञ्चयणाखरजाईं चचारि नाणाईं, तिणिण अर्याणाणाईं
जयणाए । मयाइयचरित्तल्लदियाणं भंते ! जीवा किं
णापी, अर्याणापी । । गोयमा ! चचारिणाणाईं जयणाए,
तस्स अल्लदियाणं पंच नाणाईं, तिणिण य अर्याणाणाईं
भयणाए । एवं जहा समाइयचरित्तल्लदिया अल्लदिया य
जणिपा एवं जाव अह्नस्यायचरित्तल्लादया अल्लदिया य
भायियव्वा, नवरं अह्नस्यायचरित्तल्लदियाणं पंच नाणाईं
भयणाए । चरित्तल्लदियाणं चंते ! जीवा किं
णापी, अर्याणापी ? । गोयमा ! नापी, नो अर्याणापी,
अस्सयेगया इनापी, अस्सयेगया तिण्याणापी, नो इनापी, ते
अभिणिषोदियणापी, सुयणापी य । ने तिण्याणापी, ते
अभिनिषोदियणापी य, सुयणापी य, ओदियणापी य । तस्स
अल्लदियाणं पंच नाणाईं, तिणिण अर्याणाणाईं भयणाए ।

(चरित्तल्लदियाणमित्यादि) चरित्तल्लदियका ज्ञानिन एव,
तेषां च पञ्च ज्ञानानि भजनया, यतः केवलपि चारित्र्यो,
चरित्तल्लदियकास्तु ये ज्ञानिनस्तेषां ममःपयंपञ्चानि चस्यादि
ज्ञानानि भजनया जयन्ति, कथमसंपतत्वे अथां ज्ञानहृत्वं, तत्रयं
वा। लिखत्ये च केवलज्ञानं, लिखानामपि चरित्तल्लदिय-
णास्यत्वेत्, यतस्ते नो चारिणो नोऽभरिणश्च इति । ये स्व-
ज्ञानिनस्तेषां त्रिैष्यज्ञानानि भजनया । (सामायेत्यादि)
सामायेकचरित्तल्लदियका ज्ञानिन एव, तेषां च केवलज्ञान-
वर्जानि चस्यादि ज्ञानानि भजनया, सामायेकचरित्तल्लदिया-
कास्तु ये ज्ञानिनः तेषां पञ्च ज्ञानानि भजनया छेदोपस्था-
पनीयाऽऽइमांवेन, लिखामयेन वा; ये स्वज्ञानिनः तेषां त्रिै-
ष्यज्ञानानि भजनया, एवं उद्देहोपस्थापनीयाऽऽदियैव वाचयत् ।
एतदेवाऽऽइ- (एवमित्यादि) तत्र उद्देहोपस्थापनीयाऽऽदियै-
तत्रयस्यस्यो ज्ञानिन एव, तेषां वाऽऽद्यानि चस्यादि ज्ञान नि भ-
जनया, तद्वदस्ययो यथावथात्तत्तत्रयस्यस्य ये ज्ञानिनः, तेषां
पञ्च ज्ञानानि भजनया, ये स्वज्ञानिनस्तेवामज्ञानमयं जज्ञनयैव,
यथाऽऽइयात्तत्तत्रयल्लदियकानां तु विषेयोर्थात्, अतः तद्वृ-
त्ती-
नाथाऽऽइ- (नवरमदृष्याणामित्यादि) सामायेकाऽऽदियैव च-
तुष्यल्लदियमनां उद्वेगस्यैव चत्वार्येव ज्ञानानि भजनया, यथा-
वथात्तत्तत्रयल्लदियमनां उद्वेगस्यैव तत्रयस्य पञ्चापि भजनया
अप्यसीत् तेषां नथैव तान् उक्तानीति । " चरित्तल्लदिय-
णं " इत्यादि । (तस्स अल्लदियाणं) चरित्तल्लदियाणमित्यादि-
काः आचकार्ये ते च ये ज्ञानिनस्तेषां पञ्च ज्ञानानि भज-
नया, ये स्वज्ञानिनस्तेषां त्रिैष्यज्ञानानि भजनयैव ।

दाहल्लदियाणं पंच नाणाईं, तिणिण अर्याणाणाईं जयणाए ।
तस्स अल्लदियाणं पुच्ह्ता । गोयमा ! नापी, नो अ-
र्याणापी तिण्यापा एगणापी केवलणापी । एवं जाव वीर-
यस्यदिया, अल्लदिया चाणियव्वा । वासवीरियल्लदियाणं
तिणिण णाणाईं, तिणिण अर्याणाणाईं जयणाए । तस्स अ-
ल्लदियाणं पंच नाणाईं जयणाए । पंडित्वैरियल्लदियाणं

एवं नाष्टाई भयणाए । तस्म अस्त्राद्विषाणं मणपञ्चनवा-
ण्यञ्जाई नाष्टाई अष्टाणाष्टाई तिष्ठि य जयणाए । बा-
स्त्रापीर्यवीरियल्लिखियाणं तिष्ठि य नाष्टाई भयणाए । तस्म
अस्त्राद्विषाणं एवं षाणाष्टाई तिष्ठि अष्टाणाष्टाई जयणाए ।

(वाक्कल्लिखियाणमित्यादि) दानान्तरायकृत्वयोपपन्नादाने वा-
स्तव्ये लक्ष्मणैषां ते दानलक्ष्मणः, ते च ज्ञानिनोऽह्नाग्निमन्त्र ।
तथ ये ज्ञानिनः तेषां पञ्च ज्ञानानि भजनया, केवलज्ञानानामासि
दानलक्ष्मणकृत्वात् । ये तु अज्ञानिनः तेषां श्रीणि अज्ञानानि
भजनयेत् । दानस्वात्मविषयान्तु सिद्धाः, ते च दानान्तरायकृ-
त्वेषु तिष्ठि दानस्वात्मनात् संभ्रमात्मस्वयम् दानप्रयोजनाभावा-
त्तद् दानलक्ष्मण उक्ताः, ते च नियमात् केवलज्ञानिन इति,
आभोगोपभोगवीर्यैः श्रेयः सेवरा । अतिद्विष्टाह- (एचमि-
त्यादि) इह बालक्याः सिद्धानामेषोऽकथ्यायाद्वेषेणाः । मनु
दानाऽऽधत्त रायकृत्वाकेवलानां दानाऽऽदयः स्वधर्मकारेण क-
स्यात् प्रवर्ततेति ? उच्यते-प्रयोक्तानामात्, हुनहत्या हि ते
प्रयत्न इति । (बास्त्रवीरियल्लिखियाणमित्यादि) बालवीर्य-
ज्ञानसंयत्नाः, तेषां च ज्ञानिनां श्रीणि ज्ञानानि, अज्ञानिनां च
अज्ञानज्ञानानि भजनया भवन्ति, तदज्ञानविषयान्तु संयत्ना, संय-
त्तासंयत्नाश्च, ते च ज्ञानिन एव, तेषां च पञ्च ज्ञानानि भजनया ।
“ पंदिथवीरिय ” इत्यादौ (तस्म अस्त्राद्विषाणं ति) असेवयतामां
संयत्तासंयत्तामां सिद्धानां केवलैः, तत्रासंयत्तामां च ज्ञानमयम-
ज्ञानमयं च भजनया, संयत्तासंयत्तामां तु ज्ञानमयं भजनयैव भव-
ति, सिद्धानां तु केवलज्ञानमयं, मणपञ्चनवाणं तु परिदत्तवीर्य-
शक्तिवतामैवेति, नाप्यथात् । अत्र उक्तम्- (मणपञ्चनवा-
दि) सिद्धानां च परिदत्तवीर्यलक्षिकाणं परिदत्तवीर्ययाच्ये
अणुपकृत्वाऽऽधत्तुष्टामे प्रवृत्तभावात् । “ बालपंदिथ ” इत्यादौ
(तस्म अस्त्राद्विषाणं ति) अष्टाष्टकानामित्यर्थः ।

इंदियल्लिखियाणं भंते ! जीवा किं छाणी, अष्टाणा ! ।
गोयमा ! चचारि नाष्टाई, तिष्ठि य अष्टाणाई जयणाए ।
तस्म अस्त्राद्विषाणं पुच्छा ! । गोयमा ! नाणी नो अष्टाणा-
ष्टी नियमा एगनाणी केवलज्ञाणाणी । मोदंदिथल्लिखियाणं
जहा इंदियल्लिखिया, तस्म अस्त्राद्विषाणं पुच्छा ! । गोयमा !
नाणी वि, अष्टाणाणी वि । जे नाथी, ते अस्त्रथेगइया दुनाणां,
अस्त्रेगइया एगनाणी । जे दुनाणी, ते अष्टाभिषिवाइंदियनाणी,
सुयगइया । जे एगनाणी, ते केवलज्ञाणाणी, जे अष्टाणी, ते निय-
या ए अष्टाणाणी । तं जहा-मतिअष्टाणाणी, सुयअष्टाणाणी । च-
सिंसदियवांदिइंदियल्लिखियाणं अस्त्राद्विषाण्य य जहेव सोई-
दियल्लिखिया अस्त्राद्विषा । अिंमिदियल्लिखियाणं चचारि
नाष्टाई, तिष्ठि अष्टाणाई जयणाए । तस्म अस्त्राद्विषाणं
पुच्छा ! । गोयमा ! नाथी वि, अष्टाणाणी वि । जे नाणी, ते
नियमा एगनाणी केवलज्ञाणाणी, जे अज्ञानाणी, ते शिष्यया
दुअष्टाणाणी । तं जहा-मद्विअज्ञानाणी य, सुयअज्ञानाणी य ।
फासिंदियल्लिखिया य, अस्त्राद्विषा य जहा इंदियल्लिखिया
अस्त्राद्विषा य ।

(इंदियल्लिखियाणमित्यादि) इन्दियल्लिखिका- ये कर्मिणः,
५४५

तेषां चचारि ज्ञानानि भजनया, केवलं तु नास्ति, तेषां
केवलज्ञानमित्येवयोगाभावात् । ये स्वज्ञानिनः, तेषाम-
ज्ञानमयं भजनयैवेति । इन्दियल्लिखिकाः पुनः केव-
लिन एवेत्येकेमथ तेषां ज्ञानमिति । (सोदंदिथ इत्या-
दि) अिंमिदियल्लिखिय इन्दियल्लिखिका इव चाप्याः, ते
च ये ज्ञानिनः, ते अकेवलज्ञानाद्यज्ञानचतुष्टयवन्तो भज-
नया भवन्ति, अज्ञानिनस्तु भजनया उपकृताः, अिंमिदिया-
ल्लिखिकास्तु ये ज्ञानिनः ते आधिकाज्ञानिन, ते च अथोपल-
काः सासादनसम्पदशून्यिनो विकल्पेन्द्रया एकज्ञानिनो वा
केवलज्ञानिनः, ते हि अिंमिदियाल्लिखिका इन्दियेवयोगाभावात्,
ये स्वज्ञानिनः ते पुनटाद्याज्ञानद्वयमन् इति । (चकिञ्चिद्विष-
इत्यादि) अथमथे-यथा अिंमिदियल्लिखिमयां चचारि ज्ञानमि
भजनया, श्रीणि आज्ञानानि भजनयेव, तद्विषयिकाणां च ज्ञे
ज्ञाने, ज्ञे आज्ञाने, एवं च ज्ञानमुच्यते । एवं चतुरिन्दियल्लि-
खिकाणां प्राणेन्द्रियल्लिखिकाणां तद्विषयिकाणां च चाप्यम्,
तत्र चतुरिन्दियल्लिखिका प्राणेन्द्रियल्लिखिकाश्च ये यक्षेन्द्रि-
याः, तेषां केवलमयानि चचारि ज्ञानानि, श्रीणि आज्ञानानि
भजनया, ये तु विकल्पेन्द्रियाः चतुरिन्दियल्लिखिकाणां प्राणेन्द्रियल्लिखिका,
तेषां सासादनसम्पदशून्येनाये आर्षं ज्ञानद्वयं, तदभावे स्वा-
धर्मवाचानद्वयम्, चतुरिन्दियल्लिखिकाणां प्राणेन्द्रियाणां यथा-
योगं विश्लेषेणैव्याः केवलिनद्वयं, तत्र शिद्धादिपञ्चाऽऽशीनां
सासादननाये आध्यात्मनद्वयसंभवः, तदभावे स्वाध्यात्मनद्वय-
संभवः, केवलानां येके केवलज्ञानमिति । “ जिमिंदिय ” इ-
त्यादौ (तस्म अस्त्राद्विषाणं ति) जिद्धाद्विषयव्रजिताः, ते च
केवलिन एकेन्द्रियाश्चेत्यत आह- (नाणी वीर्यादि)
ये ज्ञानिनस्ते नियमात् केवलज्ञानिनः, येऽज्ञानिनस्ते नि-
यमात् इवज्ञानिनः, एकेन्द्रियाणां सासादननायतोऽपि स-
व्यशून्येनस्वात्मनात्, विषयज्ञानाभावेति । (फासिंदिय इत्या-
दि) स्पदोनेन्द्रियल्लिखिकाः केवलज्ञानयज्ञानचतुष्टयवन्तो
भजनया, तथैवाज्ञानमयवन्तो वा; स्पदोनेन्द्रियाल्लिखिकास्तु
केवलिन एव । इन्दियल्लिखियल्लिखिमन्तोऽप्येवविधा एवे-
त्यत उक्तम्- (जहा इंदिय इत्यादि)

(३५) उपयोगद्वारे-

सामारोवठचाणं भंते ! जीवा किं पाणी, अष्टाणा ! ।
एवं छाणाई, तिष्ठि अष्टाणाई जयणाए । आभिषिबो-
दियणासामारोवठचाणं भंते ! चचारि णाणाई भय-
णाए । एवं सुयणासामारोवठचा वि । अ्रोदिणाण-
सामारोवठचा जहा अ्रोदिणाणल्लिखिया । मणपञ्चन-
वाण्यसामारोवठचा जहा मणपञ्चनवाण्यल्लिखिया । केवल-
ज्ञाणसामारोवठचा जहा केवलज्ञानल्लिखिया । मद्विअस्त्राद्वि-
सामारोवठचाणं तिष्ठि अष्टाणाई जयणाए । एवं सुय-
अस्त्राद्विसामारोवठचा वि । विनंगणाणसामारोवठचाणं
तिष्ठि अष्टाणाई नियमा । अष्टाणारोवठचाणं भंते !
जीवा किं छाणी, अज्ञानाणी ! । एवं नाष्टाई, तिष्ठि
अष्टाणाई भयणाए । एवं चवसुदंसणचवसुदंसणअ-
ष्टाणारोवठचा वि, नवरं चचारि नाष्टाई, तिष्ठि अष्टा-
णाई भयणाए । अ्रोदिंसणअष्टाणारोवठचाणं पुच्छा ! ।

मोयमा ! नाणी वि, अग्नाणी वि, जे नाणी, ते अत्येगइया तिनाणी, अत्येगइया चउनाणी, जे तिनाणी, ते आनि-
थिबोहियणाणी, सुवसाणी, ओहिणाणी । जे चउनाणी,
ते आभिणिवोहियणाणी० जाव मणपउजवणाणी । जे
अग्नाणी, ते नियमा तिसग्नाणी । तं जहा-मइअग्नाणी,
सुवअग्नाणी, विजंगणाणी । केवलदंसणअग्नागारोव-
लुत्ता जहा केवसाणाएल्लकिपा ॥

(सागारोवउत्ता इत्यादि) आकारो विशेषः, तेन सह यो
बोधः स साकारो, विशेषप्राहको बोध इत्यर्थः । तस्मिन्नु-
पयुक्ताः तासंबेदका ये ते साकारोपयुक्ताः, ते च हानिनो-
ऽहानिनश्च, तत्र हानिनां पञ्च हानानि भजनया, स्यात् द्वे,
स्यात् त्रीणि, स्यात् चत्वारि, स्यादेकं, यच्च स्यात् द्वे
इत्याद्युच्यते, तल्लिखितमूलकौक्य, उपयोगपेक्षया श्वेक-
इकोव हानिमहानं वेति, अहानिनां तु त्रौप्यहानानि
भजनयैवेति । अथ साकारोपयोगनेद्वैपेक्षामह- (आभिणी-
त्यादि) (ओहिणाणसागारेत्यादि) अर्वाधिकानसा-
कारोपयुक्ता यथा भवधिकानलविधिकाः प्रागुक्ताः, स्यात् त्रि-
हानिनो मतिष्ठुनावधियोगात्, स्याच्चतुर्हानिनो मतिष्ठुनाव-
धिनःपर्यवयोगात् तथा चाक्याः । (मणपउजव इत्यादि)
मनःपर्यवहानिसाकारोपयुक्ता यथा मनःपर्यवहानिलिधिकाः प्रा-
गुक्ताः, स्यात् त्रिहानिनो मतिष्ठुनमनःपर्यवयोगात्, स्याच्च-
तुर्हानिनः केवलपर्यवहानियोगात् तथा चाक्या इति । (अ-
णागारोवउत्तागमित्यादि) भविष्यमान आकारो यत्र तद-
नाकारं दृश्यं, तत्रोपयुक्ताः तासंबेदका ये ते तथा, ते च
हानिनोऽहानिनश्च, तत्र हानिनां मध्यपेक्षया पञ्च हानानि
भजनया, अहानिनां तु त्रौप्यहानानि भजनयैव । (एवमि-
त्यादि) यथा अनाकारोपयुक्ता हानिनोऽहानिनश्चोक्ताः, एवं
चतुर्हानोऽप्युपयुक्ता अपि (नवरं ति) विशेषः पुनरप्यम-बधु-
इत्येतरोपयुक्ताः केवलिनो न जवन्तीति तेषां अत्यादि हानानि
भजनयेति ।

(३६) योगद्वारे-

सजोगीणं भंते ! जीवा कि नाणी, अग्नाणी ? ।
जहा सकाइया । एवं मणजोगी, वयजोगी वि, कायजोगी वि,
अजोगी जहा सिक्का ।

(सजोगीणमित्यादि) (जहा सकाइय सि) प्रागुक्ते का-
यद्वारे यथा सकारिका जजनया पञ्च हानाः इत्यहानिभो-
काः, तथा सयोगा अपि बाधकाः । एवं मनोयोगोऽऽद्योऽपि,
केवलिनोऽपि, मनोयोगोऽऽद्वीनां भावात् । तथा मित्याद्यनां म-
नोयोगोऽऽदिमतामहानमवभावात् । (अजोगी जहा सिक्का सि)
अयोगिनः केवललकृष्णहानानि इत्यर्थः ।

(३७) लेश्याचारे-

ससेस्ताणं भंते !!, जहा सकाइया । किल्लेसेस्ताणं जं-
ते !!, जहा सकाइया सइंदिया । एवं० जाव पम्हलेस्ता, सु-
क्कसेस्ता, जहा सलेस्ता । असेस्ता !, जहा सिक्का ।
(जहा सकाइय सि) ससेस्ताः सकारिकयज्ञजनया पञ्च
हानाः, इत्यहानिभोका बाधयोः, केवलिनोऽपि सुक्कसेस्तासम्भवेन

ससेस्तायात् । (कयइसेस्तादी) (जहा सइंदिय सि) क-
एल्लेस्ताअनुहानिनाः इत्यहानिनश्च जजनयैवर्थः । (सुक्क-
सेस्ता जहा सलेस्ता सि) पञ्च हानिनो जजनया इत्यहानिनश्चो-
क्त्यर्थः । (असेस्ता जहा सिक्का सि) एकहानिन इत्यर्थः ।

(३८) कयाचद्वारे-

सकसाइयाणं जंते ! जहा सइंदिया । एवं० जाव सोहक-
साइयाणं । अकसाइयाणं जंते ! कि शाणी, अग्नाणी ? ।
पंच नागाइ जपयाए ।

(सकसाइया जहा सइंदिय सि) भजनया, केवलजवज-
नुहानिनस्वहानिनभ्येत्यर्थः । (अकसाइयाणांमित्यादि) अ-
कयाणिनां पञ्च हानानि भजनया, कथमुच्यते ?-उत्तराणां धीतरा-
गाः केवली चाक्यायाः, तत्र उग्रस्थयीतरागत्याऽऽद्यहानमचतुर्ध्वं
भजनया भवति, केवलिनस्तु पञ्चममिति ।

(३९) वेदद्वारे-

सवेदगाणं भंते ! जहा सइंदिया । एवं इत्थिवेदगा वि,
एवं पुरिसवेदगा वि, नपुंसवेदगा वि । एवं अवेदगा,
जहा अकसाइया ।

(जहा सइंदिय सि) सवेदकाः सन्धियज्ञजनया केवलि-
वज्रचतुर्हानिनः, इत्यहानिनश्च बाधयोः । (अवेदगा जहा अक-
साइया सि) अवेदका अकयाणिविज्ञजनया पञ्चहाना बाधयोः,
यतोऽमिधुंलवावराऽऽद्ययोऽवेदका भवेति, तेषु च उग्रस्थयोनां
अव्यतिरिक्तं हानानि भजनया, केवलिनो तु पञ्चममिति ।

(४०) आहारकद्वारे-

आहारगायं जंते ! जीवा ? ; जहा सकमाइया, नवरं
केवलनार्णं पि । अणाहारगायं भंते ! जीवा कि पाणी,
अग्नाणी ? । मणपउजवनाणवजाइं नायाइं अम्नायाइं
तिरिया जपयाए ।

(आहारगेत्यादि) सकपाया भजनया चतुर्हानाक्यहानि-
नाहोक्ताः, आहारका अत्येवमेव, नवरमाहाः रकाणां केवलमत्य-
स्ति, केवलिन आहारकत्यादपीति । (अणाहारगायमित्यादि)
मनःपर्यवहानिमाहारकागाग्नेयाश्च पुनर्हानमवमलानमं च वि-
प्रदे केवलं च केवलिनः ससुद्धान्तरीशेशिलिकावस्थास्वनाहा-
रकायामपि स्यात् । अत उक्तम् - (मणपउजवत्यादि) ज० प शा० २
ब० । अणा० । अष्ट० । कर्मे० । (शुभस्यानकमाभित्य हानविचारो
'शुण्ढाण' शब्दे तुनीयमाने ३१७ पुष्टे कृतः) "मागहा इंगियणं
तु, पेटियण य कोसला । अजुसेण उ पंचासा, नाणुसं दक्खि-
खायहा ॥ ३ ॥ " इय० १० उ० । (आभिनिबोधिंकाऽऽदिहानानां
विषयाः 'आभिबोधिंयणाण' इत्यादिशब्दे द्रष्टव्याः) (कायवि-
तिः 'कायाडर' शब्दे तुनीयमाने ४४८ पुष्टे उक्ता) ('पञ्च' शब्दे
आभिनिबोधिंकाऽऽदिहानपर्यया द्रष्टव्याः) (जीवाः प्रत्या-
ख्यानं जानन्तीति ' पचचकणाय ' शब्दे वज्रपते)

(४१) तपसवेदं हानम्-

विप्यप्रतिनासं चा-ऽऽस्वपपरिणतिमपचा ।
तपसवेदं वैश, हाननयाहुमहर्षयः ॥ १ ॥
विषयः श्रोनाऽऽदिभिरहानानोचरः शब्दाऽऽदिः, तस्यैव न बुनस्त-
स्तनुयो सज्जपस्यवाऽऽस्वभोऽर्थानर्थसंज्ञावच, प्रतिभासा अवि-

भासनं परिच्छेदो वच सह विषयप्रतिभासमैहिकाऽऽमुष्मिकेषु
 शाष्वात्कृत्वानाविषयेषु अर्थेषु प्रवृत्तावात्मनस्सार्थिकाकार्यान्वय-
 भासनाऽऽख्यमित्यर्थः । ज्ञानमात्रपरिच्छेदः, अद्यत्वं उच्य-
 रज्ञानविशेषावपेक्षया समुच्चयार्थः । इदं च मिथ्यादृशां भवती-
 ति । तथा आत्मनो जीवस्य परिच्छेदस्तु ज्ञानविशेषसंपाद्यः
 परिष्णाविशेषः, तैव द्वैततया यत्किञ्चित् ज्ञानं न पुनस्तद्वस्तु-
 रूपप्रवृत्तिसिद्धौ अपि तद्व्याप्तपरिच्छेदः । तथेति लघुवचने ।
 इदं चादिरतसम्बन्धहीनं भवति, तस्मै परमाद्यैः, तद् सम्बन्ध-
 विषयं ज्ञायते येन तत्संबन्धेदनं, हेतुप्रादयेवार्थप्रवृत्तिसिद्धि-
 त्तिसंपादकमित्यर्थः । अद्यत्वंः समुच्चये, पंचकारोऽवधारणे । तस्य
 धर्मं प्रयोगः-तत्संबन्धेदनामेव च, नोक्तमर्थकारिकम्, इदं च विद्यु-
 र्जाचारिण्यात् स्यात्, ज्ञानं बोधम्, आहुतुम्पते, महद्यो महाजु-
 नयः, एते च यथोऽपि ज्ञानमेवा मत्वादिविशेषा एवेति ॥ १ ॥

आद्यत्वंरूपमाह-

विषयकटकरत्नाऽऽदौ, बालाऽऽदितिप्रतिभासवत् ।

विषयप्रतिभासं स्यात्, तद्व्येवत्ताऽऽख्येदकम् ॥३॥

विषं च मृष्टिङ्काऽऽदिकम्, कण्टकाश्च बह्वृत्ताऽऽद्यवयव-
 विशेषा इति ह्येवं वस्तु, रत्नाणि च करत्नाऽऽदिति तानि
 चोपादेयं, विषयकटकरत्नाणि तानि आदिव्येस्य तस्यथा, तत्र
 विषयकटकरत्नाऽऽदौ कृत्वा, इहाऽऽदिकद्रव्याद् हेतुप्रादयेक्य-
 वस्त्वन्तरपरिग्रहः, उभेक्षणौपपरिग्रहो वा । बालः शिशुर्जादियेषां
 ते बालाऽऽदयः, आदिशब्दादितिमुच्यपरिग्रहः । तेषां प्रति-
 भासो वस्तुबोधो बालाऽऽदितिप्रतिभासः, स इव बालाऽऽदिति-
 प्रतिभासवत्, तच्छुभावमित्यर्थः । विषयप्रतिभासमुक्तनिवृत्तं
 ज्ञानं, स्वाद् भवेत् । कथं बालाऽऽदितिप्रतिभासतुल्यव्यवस्थयेत्याह-
 नेनापो विषयविषयाणां, हेतव्याऽऽदित्येववस्तुप्रादयेत्वमुभेक्षणौ-
 पार्थं चेत्स्येः । तस्यापेदकमिहचायकं तद्व्येवत्ताऽऽद्येदकं यथा
 बालाऽऽदितिप्रतिभासो विषाऽऽदिविषयस्य रूपाऽऽदित्वात्प्रमेधाध्य-
 चस्याति । तत्र तु हेतव्याऽऽदिकं तत्त्वम्, एवं यद् ज्ञानं बहु-
 भुतानामप्यभिन्नप्रयोगं मोहमलमशीमसप्रमाणत्वेनातत्त्वान-
 र्हेयतावास्तवस्यानां चोपादेयताया विषयार्थानं तस्यात्सव-
 योः समताश्चासलकं विषयंवावभासकं वा नहिषवप्रतिभास-
 मिति भावना । तत्र च " विषयपदिनासामिषं, बालस्त्वेव-
 ऽऽकषरयणाविसयं ति । वयनाऽऽदरस्तु मानं, सव्यव्यानामयो-
 येवं " ॥ १ ॥ (वयनाद्वयत्वं) वयनां ऽऽदिव्येवति ।

इदमेव लिङ्गाऽऽदितिभिर्निरूपयन्माह-

निरपेक्षमदृष्ट्यादि-लिङ्गमेवमुदाहृतम् ।

कृत्वानाऽऽवराणापायं, महापायनिबन्धनम् ॥ ३ ॥

निर्गता अपेता अपेक्षा येहिकाऽऽमुष्मिकापाययुक्ता यस्याः सा
 तथा निरपेक्षा, प्रवृत्ताः प्रवर्तनमादिव्येस्य निवृत्तप्रादेः तत्रि-
 निरपेक्षमदृष्ट्यादि, निरपेक्षस्य वा निराद्युक्तस्य प्रवृत्त्यादि निरपेक्ष-
 प्रवृत्त्यादि, तद्विन्नं चिनं यस्य तात्पर्यप्रवृत्त्यादिति लिङ्गम्, परत-
 दन्तरोहितं विषयप्रतिभासं ज्ञानम्, उदाहृतम् आसौ क्वादिष्टम् ।
 अथ किदंतुकमिदमित्यत आह-न ज्ञानमहातं मिथ्यात्वा-
 दय इति, ते मतिभूते, अवाधिश्च, नभः कुस्तास्योत्थात् । आह च-
 " वासिलेसिथा मह शिब, सप्तमिदिति एतेषां सा मर्षणानं ।
 महमवधामां मिथकादिचित्तस्युचि पि प्मेव ॥११५॥ " ।

तथा-

" सद्सद्विधिलेखणाज्ञो, नपञ्चके अदिष्टिः श्रौतंभ्रात्री ।
 पाण्णपद्माभावाभो, मिथकादिचित्तस्य अन्वामो ॥१३॥ " (विच्छेद)

तस्याज्ञानस्य सत्यज्ञानाऽऽदिसङ्कलनस्याऽऽवरणमात्रसिद्धिर्कारणं शर्म
 अज्ञानाऽऽवरणं, तस्यापायोऽप्यत्रयः क्षुद्रोयशमो यस्मिन् तदेवास्ती-
 ऽऽवराणापायं, अथज्ञानाऽऽवराणाऽऽदिकं तस्योपशमहेतुकमित्य-
 र्थः अथया-अदिव्येवत्तमानं ज्ञानाऽऽवराणापायो वच तस्यथी । अथ
 किंकिडमिदमित्याह-महातन्त्रश्च ते युक्तका अयाथाश्रयत्वेपरति-
 ष्टिकाऽऽमुष्मिकाप्रत्यपावास्तेषां निबन्धनं हेतुमहापायनिबन्ध-
 नम् । इदं च भावतोऽज्ञानमेव, भवति चाज्ञानं महापायनि-
 बन्धनम् । यत् आह " अज्ञानं क्षुद्रकं, क्षोभाऽऽदिव्येवति स-
 र्वपापेज्जः । अर्थं हितमाह ते वा, न येति येनाऽऽवृत्तो षोकाः ॥११॥ "

अथ द्वितीयज्ञाननिरूपणयाऽऽह-

भासाऽऽदिव्येवत्तमस्य, तदोपाऽऽदिव्येवत्तमस्य ।

अनर्थाऽऽद्यासिक्तं वा-ऽऽस्यपरिणितिमन्मत्तम् ॥ ४ ॥

पातोऽव्ययतन्म, आदिव्येवत्तं ऊर्ध्वतिर्येगाकर्षणविपरितिक्षिणाऽ-
 श्मोद्धननाऽऽदौः तत्पाताऽऽदिति, तेन तस्य वा परतन्मः पराऽऽव्यय-
 पाताऽऽदिव्येवत्तम् इव पाताऽऽदिव्येवत्तमः, तस्य विषयकवाऽऽ-
 दिवशीकृतनय देहिना, तस्मिन् पाताऽऽदौ यो बोधोऽङ्गमङ्गमरणा-
 ऽऽदिसङ्कलणः स आदिव्येवत्तं कनोत्करवृत्तुप्रवृत्ताऽऽदिव्युक्तस्य स
 नया, तत्र दोषाऽऽदौ, दार्ष्टान्तिके तु कर्मसङ्कलनस्यार्थाऽऽदिव्युक्ते
 च अस्तुयथाऽऽदौ कृत्यसंसदान्य, उपसङ्कलनमेव-अविद्यमानसंदे-
 विषयं विलीनोमोहप्रान्द्यन्तेन यथावश्लक्ष्यस्य स्वरूपमित्यर्थः ।
 अनर्थोऽगायोऽङ्गनज्ञाऽऽदित्येवत्तं सुखस्यशाऽऽदिव्येवत्तं तथा
 तस्याऽऽदितिः प्राप्तिः तथा युक्तम् अविद्यमे अनर्थोऽद्यासिक्तम् ।
 इह च यद्यपि कृत्यसंसदान्योऽद्येत्येवतानर्थोऽद्यासिक्तमित्य-
 रिक्तत्वात् तस्याज्ञानमेवानर्थोऽद्यासिक्तमुक्तम्, दार्ष्टान्तिके
 त्वनर्थोऽद्यासिक्तिः कर्मबन्धुत्वोपगतितमनपरतद्वयत्तव्याऽऽवगत्य-
 चगमत्स्या, अशुद्धो विशेषणान्तरसमुच्चयार्थः । तद्वैविध्यं ज्ञान-
 मात्मपरिणितिमत प्रतिपादितं निषेधं नतमभिमतमथास्म-
 त्स्वविद्युपाविति । इह च संवाद्गद्योः

" मिच्छे उ तत्र नाथं, जहऽऽकषरयणेसु तन्मायं चेव ।
 परिबंधमिमि वि सक्ता-ऽऽवभावशो सम्मकत्वं तु ॥ १ ॥ "
 जिने तु, कस्मिन् ? मोहअप्रादिभित्यर्थः । (तन्मायं चेव च) ।
 अत्रो अङ्गनमेव, रजो रजगतमेव, प्रतिबंधोऽपि सद्रजुह्वान-
 व्याघातोऽप्येत्यर्थः ।
 " जमिणं अस्यपिद्योस्ती-इ वचनयो संगमं पि नियमेन ।
 दोह कसंयं अस्तुह्वा-सुबंधवोच्चेय-आवाभो ॥१॥ " इति ।
 यत्रेव लिङ्गाऽऽदितिभिर्निरूपयन्माह-

तथाविषयमदृष्ट्यादि-व्यक्त्यर्थं सद्रजुभवि च ।
 ज्ञानाऽऽवराणापायं, प्राप्ते वैरानयकारणम् ॥ ४ ॥

तथा तत्प्रकार विधा स्वरूपं यस्याः सा तथाविधा-" हि-
 वय जिष्णव ज्ञाना, चरियं मह परिसं अत्रोअस्तस्य ।
 एवं ज्ञास्येवानं, अस्वो । हृत् विसंबह ॥ १ ॥ " इत्या-
 दिज्ञानवया असंश्लिष्टा बालो प्रवृत्तिसिद्धिाऽऽदिव्युक्तं च-
 तैतं तथाविधमदृष्टिता, स आदिव्येवत्तं निवृत्तप्रमाणव्याः तत्तया-
 विषयप्रवृत्त्यादि, तेन व्यवृत्तं व्यक्तिक्रियते यस्य तस्यविषय-
 ऽऽद्यदिभवत्कथं, तथ, तत्र, शोभतोऽस्तुभूतः । । । । ।

क्राफकप्रदायकरं सत्तुष्कां, सोऽध्यास्तीति सत्तुष्कांश्च, ब्राह्मणो विशेषणसमुच्चयं । किहेतुकमिदंस्मिन्-क्रान्ताऽऽ-परकं महापादाकारं करं, तस्य ह्यस्यः कर्तायथाऽपि, तस्मात्प्रति- ह्वत तस्यचने सत्तुष्काऽऽपरकसोऽप्यस्य । कथमितं सत्तुष्कांस्त्वेष आह-आयोः काष्ठान्नं वैराग्यकारणं सङ्गाधनानि- मुचं यतो भवतीति वदन्तः । यथाह-“ वासधूर्त्वापुहृत्कीडा- सुध्याऽप्ये माति धीमताम् । ततोऽप्युत्थितं सत्तुष्कं, सध्वेऽह-ऽ-क्रितैव हि ॥१॥ ” प्रायोऽहश्च वा कथायोऽप्यस्येते लीते तस्यै- राग्यकारणं न स्वादृषि राज्याऽऽदिप्रस्ताधानमवबुधतत्तदाऽऽ-दिचेति प्रतिपादनाथैरिति ॥ ४ ॥

दुतीयप्रतिपादनायाऽऽह-

स्वस्यवृत्तेः प्रशान्तस्य, तस्यत्वाऽऽदिनिद्वयस्य । तावत्संवेदनं सत्तुष्कं, यथाशक्ति फलप्रदम् ॥ ६ ॥

स्वत्वा भवाकुशा द्वािसंबन्धकाम्योपाहारकरं वर्त्मनं यन्म स एवा तस्य स्वस्यवृत्तेः । एतदेव कृत्स्न एता-प्रशान्तस्य रागवै- द्याऽऽप्युपहास्यकार्यवन्तः, तस्यसंबन्धं भवतीति क्रिया । कि- भून्मिति ि, आह-नेपां क्लेशवस्तुनभवाणां देयत्वं त्यजनीय- स्यम्, आदिशब्दात्पुपारेवस्येवैकणीयत्वपरिग्रहः । तत्र निद्वययो- निर्णयो यस्य तस्यैवराऽऽदिनिद्वयमिति यथा वा यदिति शेषः । ततश्च स्वस्यवृत्तेः प्रशान्तस्य पुंसो यद् ज्ञानं तस्यच- संवेदनमिति योगः । तस्यसंबन्धनसुकमिदमर्थं सत्यम् समीची- नतया यथाशक्ति पुरुषस्य संहमनाऽऽदिस्वामिधर्म्,नुसारनः फल- प्रदं स्वयं योजनप्रसाधकम्, ज्ञानस्य आनन्तरफले विरतिः, परस्परफलं स्वयं च इति ॥ ६ ॥

पतस्य शिल्पाऽऽदि प्रतिपादयच्छाह-

म्यात्पाऽऽदीं शुद्धवृत्तिं वादि-गम्यमेतत् प्रकीर्तितम् । सत्ज्ञानाऽऽपरखापारं, महोदायनिबन्धनम् ॥ ७ ॥
 म्यायो नातिः तस्मान्नयेतो म्यायः-सत्यवृत्तानाऽऽदिप्रयक्तो बोधकाम्गो, स आदियस्य म्यायस्य विषयावृत्तानाऽऽदिकपस्य सवर्गास्य स म्यायत्वाऽऽदिः, तत्र शुद्धवृत्तिर्निर्वाचनार्थत्वात्, आदियस्या निवृत्तेः सा तथा तथा, गम्यमनुमेयं शुद्धवृत्त्या- दियगम्यम् । एतदन्तरोदितस्वकारं तस्यसंबन्धनज्ञानं, प्रकी- र्तितां ज्ञानस्वरूपविक्रिः संशयिनम् । किहेतुकामिति ि, आह सत् शुभाज्जनं प्रकृष्टं यद् ज्ञानमात्रमित्येषांत्पाऽऽदिः, तस्य यदाव- र्त्म, नत्पापानाऽऽपरगमः कथः कथोपशमिभक्तयो यस्मिन् तद् ज्ञानाऽऽपरखापारम् । अथवा-सत्यं विद्यमानो ज्ञानाऽऽपरखापारो यत्र तत्तया फलमस्व । आह-महोदायो महात्पुरुषो निर्वाणं, तस्य निबन्धनमक्षेपेण कारकं महोदायनिबन्धनमिति ॥ ७ ॥

उपसंहरन्तुपदेशनाह-

परस्मिन् सतते वर्त्मः, कुप्रवृत्त्यायोः ज्ञानम् । मार्गश्रमाऽऽदिजावनं, कार्य आगम्यतरपैः ॥ ८ ॥
 एतन्निबन्धनरीके नस्यसंबन्धनज्ञाने, सततमनवरनं, यत्न आ- दनं, कार्य इति संबन्धः । कुप्रः ि, कुप्रवृत्त्यागतः शास्त्रासाध- तादिभिर्वैशारिग्येन, नृश्रमास्यर्थ, केन करणयुतेन कार्यो बल एतत्वा-मार्गो मोक्षमार्गः अद्याऽऽदिमार्गश्रमाऽऽदिः तस्यो- भाव आत्मपरिखामो मार्गश्रमाऽऽदिनायः नेन, तत्र अद्या अद्या- नम्, आदिशब्दाद् ज्ञानमात्रेणैव कति कार्यो विधेयः । कैरिति ि, आह-ज्ञानमनस्येवैवप्रवचनप्रवर्तिरिति ॥ ८ ॥ इति । ३०

९ अहं । हा० । अन् उक्तम्-“ तज्जानामेव न भवेति, व- स्थितुदिने विभानि रागव्याः । तमसः कुतोऽस्ति शोकैः, ति- नकराकरणाप्रतः स्वायुषे ॥ १ ॥ ” मं० । आकाश । ५० ।

शुक्लवारतंतापार्ण, [सहस्राहं एयंतेयं चैव] (७)
 शुक्लवारतन्तं ज्ञानाभिलाऽऽपायाऽऽपत्तयं यत्तद् ज्ञानं बीषो- विप्रशिष्टज्ञानविज्ञानामपि शुक्लवारतन्तवस्य ज्ञानफलसाधकत्वा- दिति ॥ ५० ॥

“ यो निरतुत्तुष्कादात्, माकोऽमानोगम्यत् बुद्धिमर्थाक । शुक्लवारं प्रहरदितः, सोऽपि ह्यम्भस्य तत्फलतः ॥ १ ॥
 वाचस्पतयेकः स्वा-दम्भोऽम्भस्तम्भानुत्तुष्कापत् । गनती गन्तव्यं, प्राप्नुत एते यूपपदेव ॥२॥ ” यज्ञा० ११ विष्णु
 “साणादिषो वरचरन्-हीनो वि दु वयस्यं यजसंतो । न य हृक्करं करोती, सुदृढं वि अण्णागमो पुरितो ॥१॥ ”
 तथा-“ हीणस्व वि सुकृत्-वगस्य मासादियस्य कारवत् ॥ ”
 इतिवा० १ प्रायः० । आ० (प्रत्यक्षाऽऽदीनां व्याख्या स्यस्वरथा- ने) आगम्यवेके बोधे, हा० २३ हा० । “अथापं परिवाद्यासि । ” (४२) महानं सत्यम्, ज्ञानाद् ज्ञानं तु भगवद्भवत् । ५० ३ अर्थः० ।

अथ योगविजयोपायायकृत्नमहकृ- मज्जत्यज्ञः किलाज्ञाने, विष्णायाभिव शुकुरः । ज्ञानी निमज्जति ज्ञाने, मराल इव मानते ॥ ? ॥
 निर्वाणपदमपेकं, भाव्यते यन्मृदुमृदुः । तदेव ज्ञानमुत्कृष्टं, निर्वन्धो नास्ति जूयमा ॥ २ ॥
 स्वभावज्ञाभंस्त्कार-स्परणं ज्ञानमिष्यते । ध्यानप्रयात्रमनसस्वरन्-सथा चांके महात्मना ॥ ३ ॥
 वादौश्च प्रतिवादौश्च, वदन्तोऽनिविधौस्तथा । त्वान्तं नैव गच्छन्ति, तिलपीनकवृत्तौ ॥ ४ ॥

स्वच्छव्यगुणपर्याय-चर्षीषी पराऽन्यथा । इति द्वाऽऽपरसन्तुष्ट-सुष्टिज्ञानसिन्धिर्निर्मुनेः ॥
 अस्ति चेत् प्रविजिदं ज्ञानं, किं चित्रस्तनपन्थयोः । मदीयाः क्रोडयुज्यन्ते, तमाज्ञी शब्दोरेव चेत् ॥ ५ ॥
 भिद्यतांशुशैलपत्रिकिद्, ज्ञानरत्नोऽनिर्वाचितः । नित्रयः शकृत्पं योगी, नन्दयाननन्दन्दने ॥ ७ ॥
 पीयूषमसुष्टुक्रार्थं, रसापनयनौषधम् । अनन्वापिज्ञैर्वैर्यं, ज्ञानमाहुर्मनो, पृथः ॥ १० ॥ अ० ५ अहं

“ ओ विणमो तं नाथं, अं नाथं सो षुक्लहं विणमो । विणपण लहहं नाथं, नाथेण वि जायहं निवृत्तं ॥६२॥ ६०० (अथानुष्ठानं आरिभवतो नियोगेनसुकम् ” अष्टादाश ” शब्दे प्रथममांशु ३७७ पृष्ठे)
 (४३) अथ ज्ञानयोऽज्ञानमाह-

भ्रुतमयमात्रापोहात्, विन्तापयज्ञानामपे भवतः । ज्ञानं परं यथाः, मुकुमाके विधानमिदं ॥ ११ ॥
 भूनेन निवृत्तं जुनमयं, तदेव तन्मात्रमयभूतस्यकामपन्धन- ॥

॥ हरिनदात्वापे ॥ ” अक्षुपासंज्ञत नाव, सुयथाह भव वि- ल्क्यं ’ ।

कनिरपेक्षम्, तद्वोहासक्रियासात् । अयथाप्यसापेक्षं तु भुक्त-
 मयं न निरस्यत इति हेतुम् । चिन्तामयभावनामये यद्बुधमाण-
 षकस्य नयममाणस्यङ्गायुक्तचिन्तानिर्भृत्सं चिन्तामयं हेतुलक्षणफ-
 लजनैरेव कालत्रयावयवमं भावनामयं, ते भवतो जायते ज्ञाने परे
 प्रधाने यथाहंसीबिलेन शुक्रजकिविधानं सञ्जोयनं लिङ्गं यथा-
 शुभमकिविधानसङ्गो ॥ १३ ॥

ज्ञानत्रयं सफलं इष्टान्द्रहणेन प्रतिपिपादयिषुदह-
 त्त्वरूपयोऽमृतफलम्, पुंसं सञ्ज्ञाननयेवमास्थापतम् ।
 त्रिपिपत्स्नवत्तु शुक्रभि-विषयतृणपहादि नियमेन ॥ १४ ॥

उदकपयोऽमृतकदम्बमुदकरसाऽऽस्तादकदम्बं पथोरसाऽऽस्ता-
 दकदम्बम् अमृतरसाऽऽस्तादकदम्बं, पुंसो विद्वत्पुरुषाणाम्, सऽज्ञानं
 सम्यग् ज्ञानम्, एवमाभ्यातं स्वकृपतो, विधिपयस्वत्तु विधी यतः
 सिद्यते यस्मिन्नाचिपियस्मदश्वे, न विधिपयस्वत्तु, शुक्रनिराचा-
 रैवाक्यामं विषयतृणपहादि विषयतृणमपहृत्तु ज्ञानमस्येति, निय-
 मेन अयमयेनया, मुनयानं स्त्वस्वाऽनुपधत्सलिलाऽऽस्यादमुदम्,
 चिन्ताज्ञानं तु क्रीररसाऽऽस्यादनुदम्, भावनाज्ञानममृतरसाऽऽस्ता-
 दनुदामितियुक्तं भवति, विषयतृणपहादीस्तु क्रम ॥ १३ ॥

यस्य तु विषयाभिहाव्यातिरेकः स ज्ञानत्रयवाग्नेव, फला-
 प्रायाद् न भवतीत्ययोपपत्त्यप्रतिप द्नाय तस्येदमाह-

मृद्वमपि सिध्दान्तं, विषयपिपासाऽतिरेकतः पापः ।
 प्राप्नोति न संवेगं, तदाऽपि यः सांऽचिकित्स्य इति । १५ ॥
 मृद्वन्मपि तथिकरात्रिहितमथेतः सिद्धान्तं प्राणिष्टिनपञ्जरुपं
 गणधराऽऽमृतनिष्ठमागामं विषयपिपासाऽतिरेकतो ऊपरस-
 गधरसशैशुध्वाजिन्नायातिरेकेण पापः संक्रिष्टप्रधवसायत्वाद्
 न प्राप्नोति संवेगं मोहाजिन्नाय, तदाऽपि सिद्धान्तमधव-
 कालेऽपि, आस्तां तावदप्यद, य एवंविधः, सोऽचिकित्स्य इ-
 त्याचिकित्सनोयः, स षष्ठेते, श्याक्विहितदोषाचिकित्साया
 भनहंसादिति ॥१५॥

इत्थं कर्मदोषवतः किं कर्तव्यम्, इत्याह-
 नैर्विषयस्य शस्तं, माहदत्युपवेशनमदानमपि ।
 कुर्वेत्तेतद् गुरुरपि, तदधिकदोषोऽत्रयतन्वयः ॥ १५ ॥
 न प्रतिषेधे, एवंविधप्रथम्, पुढरस्य शस्तं प्रत्युत्तममुहातामित्य-
 केः । माहदत्युपवेशनमदानमपि अर्थमहदत्यं यद्युपवेशनं अ-
 वकायै तदादानमपि कुर्वेत् संगायत्सेनय पूर्वोक्तगुरुरपि प्र-
 ष्यतोऽर्थाभिधाया तदधिकदोषोऽभ्योग्युपव्याधिकवोऽप्येवगत-
 द्दोऽवबोधाभ्यः; सिद्धान्तावकाऽऽपादानादिति ॥ १५ ॥

पूर्वोक्तार्थं न्यातिरेकसाह-
 यः श्रुतवन् संवेगं, गच्छति तस्याऽऽद्यमिदं ज्ञानम् ।
 शुभमकल्यादिविधानात्, कारणमेतद् ह्यस्येष्टम् ॥ १६ ॥
 यः कश्चिद् योग्यः मृदवन्, सिद्धान्तमिति संबध्यते । संवेगं
 गच्छति भास्कल्याति । तस्य योग्यस्याऽऽद्यमिह प्रथममिह मतं
 ज्ञानं मुनज्ञानम् । शुक्रनस्यापि विधिनामाद् शुक्रमाकिविषयबहु-
 मानऽऽधिककालात्, कारणमेतद् ह्यस्येष्टं चिन्तामयभावनामय-
 ज्ञानमयस्य हेतुरेतद् भुक्तज्ञानमिष्टम् । अथाज्ञानमयऽपि र-
 कायकदोषे परमाऽऽदोषे विषये इति ॥ १६ ॥ पौ० १० वि० ० ।
 (' ह्यस्त्या' शब्दे ह्यस्त्याविषयम्)

(४६) इदानीं त्रयाणां युताऽऽविज्ञानानां किञ्चिद्विज्ञानयु-
 पशोयति-
 ऊहाऽऽदिरहितमाद्यं, तद्युक्तं मध्यमं भवेद् ज्ञानम् ।
 चरमं द्वितकरणफलं, विषयो मोहतोऽप्य इति ॥ १६ ॥

ऊहो वितर्कः, ऊहाऽपोहचिन्ताऽऽदिरहितमाद्यं प्रथमं क्षुभमयं,
 तद्युक्तमूहाऽऽदियुक्तं मध्यमं चिन्तामयं भवेद् ज्ञानं चितीयं,
 चरमं भावनामयं तृतीयं द्वितकरणफलं द्वितकरणं फलमस्येति
 स्वहितनिर्देतेनफलं, विषयोऽतो विषयोस्तो मिथ्याज्ञानं, मोहतो मो-
 हाग्निश्वात्समोहनयोद्यद् ज्ञानत्रयदाम्योऽभ्यो इति ॥ १६ ॥

(४७) मुत्तमयज्ञानस्य लक्षणमाह-
 वाक्यार्थमात्रविषयं, कौष्ठकाननवीनमभियं ज्ञानम् ।
 श्रुतमयमिह ब्रह्मणं, मिथ्याऽग्निनिवेशरहितमज्ञम् ॥ १७ ॥
 सकलसाक्षरगतसत्त्वानिदोषिनिर्वीतायेवयवनं वाक्यं, त-
 स्यार्थमात्रं प्रमाणनयाभिगमरहितम्, तद्व्ययं तद्गोचरम्-वा-
 क्यार्थमात्रविषयं, न तु परस्परविज्ञानविषयशास्त्रावयवभूत-
 पदमात्रवाच्यार्थविषयम् । कौष्ठकं लोहकौष्ठकाऽऽदौ गतं स्थितं
 यद् कौष्ठं धार्यं तस्मात्समिन्निदस्तात्-कौष्ठकगनवीजसाक्षिं,
 ज्ञानं क्षुभमयमिह प्रकमे, विज्ञेयं वेदितव्यम्, मिथ्याऽग्निनिवेशोऽ-
 सद्भिनिवेशः, तेन राहंनं दिग्गुक्तम्, अज्ञमर्थम् ॥ ७ ॥

(४८) चिन्तामयज्ञानस्य लक्षणमाह-
 यत्तु महानाकार्यार्थं-मतिस्फुभममुयुक्तिचिन्तयोपेतम् ।
 उदक इव तैलविन्दु-विंसिपि चिन्तामयं तस्यात् ॥ १८ ॥
 यत्तु यत्तुमहावाक्यायेऽर्थाज्ञेतरसर्वधर्मोऽऽमकरवस्तुप्र-
 तिपादकानेकानवादाविषयार्थज्ञयमतिस्फुभा अतिशयतुल्यममु-
 िग्न्यामः शोभना अयिसंवादिभ्यां यत्तुक्तः सर्वममाणन-
 यनाः, तद्विचिन्तया तदाऽलोचनयोपेतं युक्तम् । उदक इव सति-
 त इव तैलविन्दुस्तेसज्जयो विसर्पणशाऽं विसर्पि विस्तारत्यु-
 क्तम्, चिन्तया निवृत्तं चिन्तामयं, तद्वानं स्थाज्ञवेत् ॥ ८ ॥

(४९) भावनाज्ञानलक्षणमाह-
 ऐदम्पर्यगतं यद्, विध्यादौ यतनचर्यैवैभिः ।
 एतत्तु भावनामय-मशुद्धसत्त्वलदीप्तिमयम् ॥ १९ ॥
 ऐदम्पर्यं तापर्यं स्वहेतुप्रतियोगिभ्यो स्वहेतुज्ञैव प्रधानं कार-
 णमित्येवंप्रकं तन्नं तद्व्ययं यद् ज्ञानं विध्यादौ विधिद्वयदा-
 तुपात्राऽऽदौ, यत्तुपरमाऽऽदियुक्तं, तथैवो-ऐदम्पर्यं चकारैक-
 या यत्नवर्षस्य सन्नुक्त्याथै तथैवार्थस्य प्रदग्मम् । एतत्तु एतत्तु-
 नमोवनाया निवृत्तं जावनामयं ज्ञानम् । अशुद्धस्य सत्त्वस्य
 ज्ञापररत्नस्य स्नाजवत एव ह्यारमृतुत्तुपाकाऽऽयनायेऽपि जास्व-
 ररूपस्य या द्वास्तितया सममशुद्धसत्त्वलदीप्तिमयम् । यथा
 हि जायतरत्नस्य स्वनाजवत एवाभ्यरत्नेऽप्युऽपिका द्वाहा-
 भेषति, एवमिदमपि भावनाज्ञानमशुद्धसत्त्वकदस्य मध्य-
 जीवस्य कर्ममूलमिनस्यापि शोभातेऽभ्योऽधिकप्रकाशकारि
 प्रवति । अनेन हि ज्ञानं ज्ञानं नाम क्रियाऽप्येतत्पुर्विकैव
 मोहात्वाऽऽकेष्ये संपद्यत इति ॥ ९ ॥

सास्मत्तं त्रयाणां युतचिन्ताभावनामयज्ञानानां विषय-
 विभागार्थं फलाभिधानाय प्रकमेते कारिका-

इत्येव-
 आषा इह मनाक्तं पुंसं, तद्वानात् दर्शनवद्धो यवति ।

न भवत्वसौ द्वितीये, विन्त्यायोगाद् कदाचिदपि ॥१०॥
 भाषे कुलज्ञाने, इह प्रबन्धे, मनागपीवत्, पुंसः पुरुषस्य, तद्वा-
 गात् कुतम्बशान्नामुत्तरागात्, दर्शनप्रदो भवति, दर्शनं मतं
 मुञ्चति पक्षोऽप्ये। तद्ग्रहः तदग्रहोऽयं यद्येदमन्त्रोक्तमिदं वैच
 ग्रामां भाव्यवित्त्वेयंकयो, न प्रवत्यसौ दर्शनप्रदो यद्येदम-
 न्त्यादीं दर्शनं शोभनमप्यदीयशोभनमित्येयं कथा, द्वितीयं वि-
 न्त्यायोगादिति सुहमस्तुत्कित्तिवित्तनसंघात् कदाचिदपि काले
 यद्यमन्त्राधिकमसमन्विनो हि विन्त्या प्रेक्षावत्तया स्वपर-
 क्त्योक्तं न्यायवक्त्राऽव्यातमर्थं सर्वे प्रतिपद्यते, तेनास्य दर्शनप्रदो
 न भवति ॥ १० ॥

धारिचरकसजीव-न्यचरकचारणविधानवधारे ।
 सर्वत्र हिता युचि-र्गानीयोर्द समरसापरया ॥ ११ ॥
 चारेचरको भक्षयिता संजाविन्त्या औषधेरचरकोऽनुप-
 मोक्त, तस्य चारणमप्यवहारो, तस्य विधानं संपादनं,
 तस्माच्चारिचरकसऽजीवन्चरकचारणविधानतन्त्रमे प्राव-
 नाभयज्ञाने सति सर्वत्र सर्वेषु जीवेषु हिता युचिः हितहेतुः
 प्रवृत्तने कस्यचिद्विदिता । गार्ज्ज्याद्याऽश्यायशेषात् स-
 मरसापरया सर्वाऽनुग्रहकण्या " कथाच्यम् विद्या कस्य-
 चित् पुरुषस्य वशीकरणार्थे परित्राजकोक्ता-यथेम मम व-
 शवातिं वृषणं कुर्व, तथा च किल कुनक्षित् सामर्थ्यात् स
 वृषमः क्रुध, तं चारयन्ती पाययन्ती चास्ते । अन्वदा च वद-
 वृषस्य ह्यवस्ताम्निवधे तस्मिन् पुरुषगणे, विद्यापरीयुष्मकाका-
 शमाम्नत्, तत्रैकयोक्तम्-अयं स्वाभाविको न शीः, द्वितीययो-
 क्तम्-कथमयं स्वाभाविको जयति? तथाऽऽष्टयोक्तम्-अस्य व-
 दस्यावस्तात् संजावन्ती नामौषधिचरत् । यदि तं चरति, तदा-
 यं स्वानाधिकः पुरुषो जायते । तच्च विद्यापरीयुष्मकं तथा क्लि-
 ष्ट सम्राज्येति, तथा चौषधे विशेषेणोऽज्ञानाजया सर्वमेव चर-
 ति तन्प्रेक्षावर्तिनां सामान्येवैव चारितः, यावत्संजावन्तीमु-
 पभुक्तवाद् । तदुपभोगानन्तरमेवासी पुरुषः संवृष्टः । " एव-
 मिदं शौकिकमाचयानकं भवते । यथा दत्ताः स्त्रियाः तस्मिन्
 पुरुषगणे हिता प्रवृत्तरेव ज्ञानाज्ञानसमन्वितस्यापि सर्वत्र
 भयसमुदायेऽनुग्रहप्रवृत्तस्य हितैव प्रवृत्तविति ॥ ११ ॥

विपर्ययो मोहतोऽप्य इत्युक्तम्, स पुनः कः १, इत्याह-
 गुर्वादिभिनपराहित-स्य यस्तु मिध्यात्वदोषतो वचनात् ।
 दीप इव मण्डलगतो, बोधः स विपर्ययः पापः ॥ १२ ॥

गुर्वादिभिनपराहितस्य शुक्लाध्यायाऽऽद्विभिनयविकल्पस्य यस्तु
 या मुनिमिध्यात्वदोषतो मिध्यात्वदोषात् तस्मात्प्रेक्षाव-
 रूपाद् वचनाज्ञानमाद् दीप इव, मण्डलगतो मण्डलाऽऽका-
 रो बोधोऽज्ञानमस्तैमिदिकत्वेव स तथाधि, बोधो वचनाद्
 ज्ञानमप्यध्यारोपदेशतो विपर्ययो मिध्याप्रत्ययकः पदमात्रवा-
 च्यार्थोविषयः पापः स्वकल्पेन वर्तते ॥ १२ ॥

विपर्यय एव प्रस्तुते इत्यन्ताभ्येमुपनयमाह कारि-
 काह्वरेन-
 द्वाप्रीसाएननिवसेनं, भस्माऽऽदिविज्ञातं सर्वा शोच्यम् ।
 परश्वत्यात्मानमसेनं, सूदी नरेऽन्दादपि क्षापिकम् ॥ १३ ॥
 मोहविकारसमेतः, पश्यत्यात्मानमेवमकृतार्थम् ।
 सर्वमन्त्यपिज्ञातं, कृतार्थमिति तदग्रदादेव ॥ १४ ॥

दृष्टीव्यवर्धं प्रसिद्धं, निवसेनं परिधानमस्येति दृष्टीव्यव-
 निवसनः, तं भस्माऽऽदिविज्ञातं विदुर्गुरितं भस्माऽऽदिविदु-
 र्गुरितं सन्मुखपार्श्वो शोच्यं शोचनीयं पश्यत्यवहोक्तस्याज्ञान-
 मकृतार्थम्, सूदी सुहृदः, नरेऽन्दादपि क्षापिकं चकवतिनोऽप्य-
 पिकं यथाति भवत्ये ॥ १३ ॥ मोहविकारसमेतो भ्रमोविज्ञान-
 दोषसमन्विताः पश्यत्यात्मानमेवमकृतार्थं सन्तो विपर्ययोबो-
 वाद् कृतार्थमिति पश्यति, तस्य कृतार्थस्य व्यत्ययेन यानि
 लिङ्गानि तेषु रतस्तं तद्व्यत्ययलिङ्गवत् । अनेनाकृतार्थमेव
 वस्तुबुध्या दर्शयति । एवंविधोऽपि कृतार्थमिति कुतो भवत्ये ?
 तदुग्रहादेव, स आनी ग्रहश्च, तस्मादेव विवाचितग्रहाऽऽवेषा-
 देव । एवं प्रवृत्तितेन विपर्ययवत उपनयः कृतः ॥ १४ ॥

ज्ञानविपर्यययोः स्वस्त्युपदर्शनाथर्मिद्धं कारिकाद्वयमाह-
 सम्प्रदर्शनयोगाद्, ज्ञानं तद् ग्रन्थिजेदतः परम् ।
 सोऽप्युक्तरणतः स्याद्, हेयं लोकोत्तरं तच्च ॥ १५ ॥
 सऽयमदर्शनयोगात्तथाप्यभिधानस्यवधाद् ज्ञानं सम्प्रगृह्णानं,
 तत् सम्प्रदर्शनं ग्रन्थिभेदतो ग्रन्थिभेदात्, परमं प्रधानं स्व-
 रूपनो वर्तते, स ग्रन्थिभेदो नियमत एवापार्थक्यपुरुषावर्तो-
 धिकर्त्तसारक्षेदो, अप्रवृत्तरणतः स्यादपूर्वपरिणामाद् भवेत्,
 हेयं लोकोत्तरं तच्च, तन्नापूर्वकरणं लोकात् सर्वेस्मादप्युत्तरं
 प्रधानं हेयम् । अप्रवृत्तरणमपूर्वपरिणामः बुधोऽनादावपि
 संसारे तेषु तेषु कृम्यानेषु म्नाऽऽग्रहणाऽऽदिव बुतमानस्या-
 व्यसंजातवृत्तेषु हिता चरति ॥ १५ ॥

लोकोत्तरस्य तस्माद्, महातुजावस्य शान्तचित्तस्य ।
 औचित्यवतो ज्ञानं, शेषस्य विषययो हेयः ॥ १६ ॥
 लोकानुत्तरः प्रधानो ज्ञानवाग्निह गृह्यते, तस्य लोकोत्तरस्य
 तस्यादिति नियमने महातुजावस्यचित्तवशक्येः शान्त-
 चित्तव्योपशान्तमनसः । औचित्येन औचित्यवत्त्वस्य ज्ञानम-
 नेन ज्ञानस्वामी निर्दिष्टः । शेषव्योक्तगुणविपरीतस्य विप-
 र्ययो हेयो ज्ञानव्यापदस्यः पदमात्रवाच्यार्थविषयः पूर्वोक्त इति
 ॥ १६ ॥ यो ११ विव ॥

(४८) ज्ञानं किमिदमधिकं परमधिकं वा-
 इहभविष्य भेते । णाणे, परभाविष्य णाणे, तदुभयभाविष्य
 णाणे । गोयमा । इहजविष्य वि णाणे, परजविष्य वि णाणे,
 तदुजयभाविष्य वि णाणे य ।

"इहभविष्य" इत्यादि व्यक्तम्, नवरत्र इह च जने वर्तमानज-
 न्मनि यत्तरे, न तु भवान्तरे तदेहभविकम्, काकुपात्राऽप्येह प्र-
 दानाऽऽस्येया, तेन किमिदमधिकं ज्ञानमुन- (परभविष्य वि)
 परजने वर्तमानान्तरत्रावित्यनुगामिनया यत्तरे तत्पारभ-
 विकम्, आहोस्वित- (तदुभयभाविष्य वि) तदुभयपदयोरेह-
 परलक्षणयोभययोरेदुगामिताया वर्तते तत्तदुजयभाविष्यम्, इह
 चैवं न पारभविकास्त्रिय इति । परतरभवेऽपि यदुजयाति तद्
 प्राणम्, इहभवयोर्नोक्तत्वेन परतरमवस्थापि परभवत्वात्,
 इव्वतमिदंशब्देह संबंधं प्राकृतत्वादेति, प्रश्ननिर्वैचल्यमपि
 सुगमं, नवरत्र- (इहभविष्य वि वि) पेहजविकं यद्विहापीतं,
 नामन्तरमवऽनुयाति, पारभविकं यदन्तरमवऽनुयाति, तदु-
 मयभविकं तु यद्विहापीतं परतरे परतरे परतरे चानुवर्तते इति ।
 ज्ञ ० १ शो १ उ ० । शास्त्राच्यते, दर्श ० ५ तथ ॥ ज्ञान-
 मार्गमितमित्येकोऽप्यः । स्व ० १० उ ० । इत्यतेऽभेतेति हेयम-

काशके दीपकत्वे प्राचारकृत्तुवाऽऽदि, हा० ३० अक्ष० । ५० ।
 " तत्रा विदुःशालु-पञ्चाङ्कम्बलापरिवृत्तिरिच्छन्त्वं भावं ।
 धारेयस्त्वं विद्यमा, न च आभिणीयसु दायस्त्वं ॥ ३ ॥ " अत्र
 हासं चन्द्रप्रकृतिरङ्गणम् । अं० प्र० २० पादु० ।

ऊडमत्स्ये खं भंते ! मण्डले परमाणुपोग्गलं किं जाणइ,
 पासइ, उदाहृ न जाणइ, न पासइ ? गोयमा ! अत्येगइए
 जाणइ, ख पासइ, अत्येगइए ख जाणइ, ख पासइ ।
 ऊडमत्स्ये खं भंते ! दुपदेसिंयं खं किं जाणइ, पासइ ? ।
 एवं वेव । एवं जाव अंसलेज्जपएसिंयं । ऊडमत्स्ये खं
 भंते ! मण्डले अणंतपएसिंयं खं किं पुच्छइ ? । गोयमा !
 अत्येगइए जाणइ, पासइ, अत्येगइए जाणइ, न पासइ, अ-
 त्येगइए ख जाणइ, पासइ, अत्येगइए ख जाणइ, न पास-
 इ । आदोहिएणं मण्डले परमाणुं जहा ऊडमत्स्ये एवं
 आदोहिए वि० जाव अणंतपदेसिंयं । परमाणुहिए थं जंते !
 मण्डले परमाणुपोग्गलं जं समयं जाणइ, तं समयं पास-
 इ, जं समयं पासइ, तं समयं जाणइ ? । थों इणुठे सपठे ।
 से केणट्ठेयं भंते ! एवं बुद्ध—परमाणुहिए खं मण्डले
 परमाणुपोग्गलं जं समयं जाणइ, थों तं समयं पासइ, जं
 समयं पासइ, थों तं समयं जाणइ ? । गोयमा ! सागारे से
 थामे जवइ, अणुगारे से समणे जवइ, से तणुठुं० जाव
 थों तं समयं जाणइ, एवं जाव अणंतपएसिंयं । केवडीणं
 जंते ! मण्डले जहा परमाणुहिए तथा केवडी वि० जाव
 अणंतपएसिंयं ।

(उडमत्स्येवादि) इह ऊडमत्स्यो निरतिशयो प्राज्ञः । (जाण-
 इ, न पासइ सि) पुनोपयुक्तः पुनहामी, सुभे दर्शनाभावात्,
 तन्म्यस्तु " न जाणइ न पासइ सि " अत्रतप्रदेशिकत्वे अ-
 त्त्वारो मङ्गा मयन्ति, जानाति स्पर्शनाऽऽदिना, पश्यति च अणु-
 येयेकः । तथाऽप्यो जानाति स्पर्शनाऽऽदिना, न पश्यति च
 अणुया, अणुयोऽभावादिनि श्रितोयः । तथाऽप्यो न जानाति
 स्पर्शयोगोचरत्वात्, पश्यति च अणुयेति सूनीयः । तथाऽप्यो न
 जानाति न पश्यति चाविधेयवादिनि अनुयोः । उडमत्स्येक-
 राच्छस्त्रविशेषज्ञताधोऽधिकपरमाधोऽधिकत्वे परमा-
 धिकत्वात्पश्यमानमुद्धृतं केवली मयन्तीति केवडिचुत्तम् । तत्र
 च (सागारे से माये भवइ सि) साकारं विशेषप्रहृष्टस्वरू-
 पम् । ' से ' तस्य परमाधोऽधिकत्वं सत्त्वा, ज्ञानं मयन्ति, त-
 त्प्रियेयभूतं च दर्शनमतः परस्परदिकत्वाकारकस्ये भास्ति सं-
 प्रव इति । म० १५ श० उ उ० । अत्रमङ्गमेवहीचारण्यं स-
 ष्यवगवधोये, अ० ४ अधि० ।

संप्रति [अतकर्मणि] ज्ञानाऽऽस्वयं श्रितोयमेवं व्याधिक्या
 सुगोथोत्तरकेनाह-

भंगयभेयइधारे, बयाण समं विपाणोइ ॥ ३५ ॥

अतानामुपमत्स्येऽदीनामिहैव गायार्जे नेहातिचारकत्वे च-
 क्षयमाधस्वकपाया भङ्गकाइ श्रियेयभेयिन्वादीनेकप्र-
 कल्पत्वं (अत्रं मं) अस्वक सभयेत्वेन सिद्धिना सिद्धात्-

स्यवभुष्यते (३३) य० २० ३५ भाषा : (अङ्गकल्पकप्र-
 रोममनुपयुक्तत्वात् अत्रमत्स्ये)

विषयसूची-

- (१) सन्धुत्पत्तिकं ज्ञाननिर्वचनम् ।
- (२) ज्ञानस्य पञ्चविधत्वम् ।
- (३) ज्ञानमेवकारणानि ।
- (४) आदौ मतिभूतोपपत्त्यासे कारकानिकृपणानमरं मति-
 भूतानमरमयधेस्तत्समनन्तरं च मयःपर्यायज्ञानत्वा-
 पन्थासकारणविकल्पं, केवलज्ञानस्य सर्वोपरि विद्वे-
 शे कारणं च ।
- (५) प्रत्यक्षपरोक्षत्वाभ्यां ज्ञानस्य द्वैविध्यं प्रकृत्य केवल-
 कोषज्ञानमेवेन प्रत्यक्षज्ञानस्य द्वैविध्यप्रदर्शनम् ।
- (६) अविद्यमानपर्यायज्ञानमेव केवलज्ञानस्य द्वैविध्यं नि-
 कृत्याऽऽभिनिर्वाहिकभूतज्ञानमेवेन परोक्षज्ञानस्य द्वै-
 विध्यप्रदर्शनम् ।
- (७) स्वाभ्यादिमेवाद् मतिभूतमेव ।
- (८) प्रकारान्तरेणापि मतिभूतयोर्लक्षणमेवप्रकृष्यात् ।
- (९) आचार्यनेवेन मतिभूतमेवायं शक्यनिराकरणम् ।
- (१०) तदन्तरं विशेषवृत्त्याजिज्ञेयत्वात् भुणक्ति मत्तत्स्ये-
 पन्थासः ।
- (११) कदाऽऽदिवेद्या मतेः कारणमेव न भवति, किन्तु तुल-
 स्वेतिशब्देऽज्ञानत्वम् ।
- (१२) भूतानन्तरमवधिज्ञानस्य विधेयः ।
- (१३) वस्तुतो ज्ञानस्य द्वैविध्यमेवेतिनिकृषणम् ।
- (१४) न ज्ञानमात्मव्यतिरेकेण वृत्तम् ।
- (१५) ज्ञानज्ञानिनोऽनिसवस्वीकारे अथमोक्षाजायपरात्मैः ।
- (१६) बोधमानं प्रमाणं, साकारो वा बोधः प्रमाणनित्यम
 वैजायिकमनविधारः ।
- (१७) जैमिनीयस्वीकृतप्रमाणज्ञाननिराकरणम् ।
- (१८) प्रमाणव्यतिरेकादि ज्ञानमिति सौगतामितिनिर्लक्षणपर-
 मर्तोः ।
- (१९) अविद्यारोक्षद्वैविधेयव्यतिरेकादयोपलम्बिकात्मिका
 सन्मयी प्रमाणमिति नैयायिकमनुयासः ।
- (२०) अत्यन्तवसायप्रकाश्यं ज्ञानमित्यत्र नैयायिकमनुया-
 स्य पर्यालोचना ।
- (२१) ज्ञानस्य स्वकारणत्वे प्रदीपाऽऽदिवेद्यान्तमुपपत्त्य
 पंथापरिरोधनम् ।
- (२२) विद्यपरोक्षज्ञानव्याजिनां ज्ञानात्प्राप्त्यस्यसमाधिना-
 तानन्तरेवेष्ट्याज्ञानव्याजिनां योगानां च यत्तस्य विकृष्टत्वम् ।
- (२३) ज्ञानिनोऽज्ञानिनश्च निकृषणम् ।
- (२४) तत्र वैदिकजीवानाधिकृत्य प्रदर्शनम् ।
- (२५) द्विन्द्यावाः सिद्धपर्यन्तः ।
- (२६) तस्यैव नतिद्वारमयसम्बन्धं चिन्तनम् ।
- (२७) शक्यत्वात्तदनुपपत्त्यस्य निकृषणम् ।
- (२८) काव्यद्वारमुद्गलनस्य प्रकृषणम् ।
- (२९) सुखद्वारमुद्गलनस्य प्रदर्शनम् ।
- (३०) पर्यायज्ञानेऽपि सति सतिप्राप्तम् ।
- (३१) अस्वच्छाद्वारोऽपि सतिप्राप्तम् ।
- (३२) अस्वच्छे ज्ञानमज्ञानमिति चारः ।

- (३३) संक्रिद्वादे तेषां निरूपणम् ।
- (३४) कृत्विज्झारमधिकृत्य तत्परामर्शः ।
- (३५) उपयोगाद्भ्रुवपत्रस्य नञ्प्रयोगश्चम् ।
- (३६) योगाद्भ्रुवसयोगोत्तिर्नां नञ्प्रयोगश्चम् ।
- (३७) तेष्व्याहारे तथैव लक्षणेऽप्यभिधानम् ।
- (३८) कथायद्वादे सकारिकायाः कथायम् ।
- (३९) वेद्वद्वादे लक्षणेऽप्यभिधानम् ।
- (४०) आहारकद्वादे आहारकानाहारकानाम् ।
- (४१) तत्रलक्षणेऽपि ज्ञानमिति चिन्तनम् ।
- (४२) अज्ञानं लक्ष्यम् ज्ञानादन्वयः, ज्ञानं तु भगवदुच्यते ।
- (४३) तत्र ज्ञानयोगश्चम् ।
- (४४) ज्ञानार्थं पुनःऽऽदिष्टानामां स्वस्वविभागः ।
- (४५) तत्र ज्ञानमथज्ञानस्य लक्षणम् ।
- (४६) चिन्तामथज्ञानस्य लक्षणम् ।
- (४७) ज्ञानज्ञानज्ञानस्य लक्षणम् ।
- (४८) इह मविकपरमविकज्ञानविभक्तौः ।
- (४९) अज्ञानस्यैवानधिकृत्य ज्ञानाऽऽदिष्टपरामर्शः ।

ज्ञात-ज्ञात-नं-० । ज्ञातेऽभिहित इति दाष्टान्तिकोऽर्थ इति ज्ञातम् । इच्छन्ते, स्थान् ० ।

ज्ञातेऽभिहित इति दाष्टान्तिकोऽर्थ इति अधिकरणे कर्म-युक्त्यादात्तु ज्ञातं इच्छान्तः—साधनसङ्ग्राहे साध्यस्या-भ्यर्थमात्रं, साधनमात्रे वा साधनस्यावश्यकत्वमप्यनुप-शान्तलक्षणः । यदाह—“साध्यमानुषामो देवोः, साधनमात्रे च ना-कितता । क्याप्येते यः स इच्छन्तः, स साध्ययतरो द्विधा ॥१॥” इति । तत्र साध्यमर्थे इच्छन्तः—अधिष्ठानं, भूमिम्, यथा मद्दानस इति । वैधर्म्ये इच्छन्तस्तु—अभ्यन्तरे धर्मो न जवति, यथा जग-ऽऽद्य इति । प्रथमा-आस्थानकत्वं ज्ञातं, तत्र चरितकवि-तत्वेदात् द्विधा—तत्र चरितं यथा—निदानं दुःखाय प्रसन्नं त-थैव । कार्यतं यथा—प्राप्तवतामनित्यं योयनाऽऽदीनीति । निदर्शनोयं यथा—यापुत्रेण क्लिप्तार्थां देवितम् ।

तथाहि-

“ जह तुभ्ये तह अन्धे, तुभ्ये वि य होइ हा । जहा अन्धे । अथा हेह परंत, पंतुपचं (क्लिप्तार्थां ॥ १ ॥ ” इति ।

अथवा—उपमानमात्रं ज्ञानम्—सुकुमारः कः क्लिप्तय-भिधेयादिबद्ध । प्रथमा- ज्ञातमुपसिमात्रं ज्ञानहेतुत्वात्, कस्मात् ? यथाः कीयन्ते, यस्मात् सुभा न लक्ष्यन्ते, इत्यादि-कदित्येवमेतदथाऽपि साध्यप्रत्यायनत्वं ज्ञानमुपाधिनेदात् अनुविधं द्योयति । स्थान् ० धृञ् ३ उ० । “ अउन्विहे जाणे पण्णे । तं अहा-आहरणे, आहरणत्वे, आहारणत्वे, उप-वक्तृत्वोच्यते । ” स्था ० धृञ् ३ उ० । (आहरणाऽऽदीनां व्याख्या स्वस्वकान्ते) मनुजक्षेत्रे स्वस्वकितानां मनोमात्रप्राहकं प्रमुक्तमथ इति कदप्युच्यते । तथा अज्ञानप्राक्की मनःपर्यायज्ञातम्, इदं चात्सुलक्षणेऽपि तस्य ज्ञानस्य तस्यैवाभिधानमनोगतद्वयावसम्भ-ममिति व्याख्यामानुसारेण चनेमानामभेवं संक्रिन्तं मनोगतपर्या-यावज्ञातो जायते इति । तथा च सति यज्जकं प्रज्ञानमणीकाम्याम्-मनःपर्यायज्ञानमपि पर्यायमात्रस्येव भागवतीति जानातीति कथं संशयः ? इति प्रश्ने उत्तरम्—अपि तं मनुजक्षेत्रेऽधिकक्षेत्रेव-सिद्धिं क्रियमानद्वयावधौचित्यपरं, न तु चैतानसंक्रिन्तं ग-द्वयावधौचित्यपरम्, तेनाधिकृत्यमित्यतः पर्यायज्ञानमपि

यद्योकातीतमनोगतमात्रम् जानातीति न कश्चिद् विरोध इति । १६७ प्र० । सेन २ उल्ला ० ।

प्राणंतराय-ज्ञानान्तराय-पुं० । ६ उ० । भूतस्य तद्गुणहयाऽर्थी विभेः भ० च श० ६ उ० ।

शाणक्य-ज्ञानकथ-पुं० । सुतज्ञानविषयकं कथो, पं० भा० ।

एषो च शाणक्यं, वाञ्छामि अहाणुष्वी ।
 पुत्रुदेने वापरा-पदिच्छपुच्छपरियष्टाणुपेहा ॥
 अपरियठवज्जाया, अह होति तु सुखकथंविही ।
 अपारयादि काठं, सुपं तु जा होति दिष्टिदादो तु ॥
 अंगानंगपरिवृ, कालियमुकान्तिपं वा वि ।
 तं पुण्ण सव्यं पि भवे, संवादसमुद्रितं च शिखरुं ॥
 पंचयबुक्कजासिपुं, अह न समची य होजाहि ।
 पं० भा० । पं० चू० ।

(भुनक्तव्याऽऽदीनां व्याख्या स्वस्वकान्ते)
 एषाकसायकुसील-ज्ञानकथायकुसील-पुं० । ज्ञानमभिव्य क-थायकुसीलं, भ० २५ श० ६ उ० ।

शाघकिरियाणय-ज्ञानक्रियाणय-पुं० । ज्ञानक्रियाणयं मोक्षहे-तुरिति सिद्धान्तव्यवसिने भवे, (रत्ना०) (‘ किरियाणय ’ शब्दे पुनीयतानो ४५४ पृष्ठे क्रियाप्रशान्त्यमुक्तम्) (‘ शाणक्य ’ शब्दे ज्ञानप्रधान्यां वक्ष्यते)

अत्र सप्तमुच्यते प्राह-ततः सप्तज्ञानं सम्यक् क्रियासञ्चीक-नमेव कश्चित्साक्षात्कर्मसम्यग्प्रयुगलतत्परम्, न तु क्रियेऽभिधानः कान्तः । क्रियेऽभिधानेऽपि ज्ञानम् एव । “ यतः स्त्रीनक्षयमोगको, न ज्ञानात् सुखितो भवेत् ० ” इति तु न युक्तम् । यतः स-म्यग्ज्ञानकार्येऽपि ज्ञानवार्दिनामथमुपागतम्, न पुनरस्माकं, सम्य-ग्ज्ञानक्रिययोऽनयोरापि परपरप्रापेक्षयोः कारणावस्थाकारा-त् । न च निर्वचनीमोक्षकाऽऽदीनोचरायां प्रवृत्तौ तद्विज्ञानं स-र्वथा नास्तेव, यतः-क्रियाया एव तत्कारणता कल्प्यते । तत्र-चरविज्ञानसनाथैव तत्र प्रवृत्तः प्रीतिपरपरत्वात्प्रदानप्रत्या-ग्रन्थया-उमससू-देनाऽऽदीरपि प्रीतिप्रपरायणप्रथमपि नाभि-नाऽऽदीरपि क्रियाऽपि नञ्प्रयादाय किं न स्यात् ? । अथासौ क्रियैव तत्परतो न भवति, सैव हि क्रिया ताविकी, या स्वकीयक्रियाव्यतिरिक्तोः, इति । तर्हि तदेव ताविकं ज्ञानं यत् स्वकीयक्रियाव्यतिरिक्तं कथं “ क्षीयवतोऽपि ” इत्युपासम्भः शोभेत् ? । ततः कार्यमन्वेयमी यथा निश्चयमनेन क्रिया क्रियेयते, तथा ज्ञानमपि, इति कश्चिद् व्यतिरेकाभावाद् द्वयमेतत्तु फलोत्पत्तिकारणमनुगम्यति । रत्ना० ७ परि० ।

अत्र यशोविजयोपयायावृत्तो येनासिक्तमज्ञातं सप्तमुच्यते—
 अत्र ज्ञानकर्मसप्तमुच्यते स्वरसमधि-
 चाः काच्यद् विकल्पत-

क्रियाणयः क्रियां वृत्ते, ज्ञानं ज्ञानणयः पुनः ।
 मोक्षस्य कारणं तत्र, नृपस्यो युक्तयो द्वयोः ॥ १२ ॥

तत्र मुमुक्षुकमंत्र्यापारतन्त्रं तत्रज्ञानकृत्, न वा । इति विवक्ति-सिद्धिं क्रियाऽपि तत्र यथाकायात्, तिथेऽपि क्रियाऽपि कारणात् ।

० “ क्रियेव फलदा पुंसः, न ज्ञानं फलदं मत्तम् ” इति युक्त्यात् ।

तत्र प्राक्करीषामामयमाशयः-साधिविषेष्टज्ञानमहादानमयमि-
 ब्रमाऽऽदिर्कर्मणां निःश्रेयसकारणत्वं तावच्चन्द्रब्रह्मादीषावान-
 ऽप्यते । तस्यैवान्वयापारकत्वं तु तेषां निःश्रेयसं जनयित्वयं न ता-
 वच्चन्द्र एव बोधयति, तत्र तस्यैदासोऽन्यात् । न च साक्षात्
 साधनताप्राप्तेः साधनताप्राप्तौ परस्परवृत्तकृत्यापारमन्त्रिष-
 षीकृत्य न घटत इत्यपूर्ववाच्यताप्रायेण शब्द एव वस्तुतः
 तत्त्वज्ञानव्यापारकतां बोधयितुं प्रवृत्तते इति शङ्कापत्रं इदं
 निशेधं, सामान्यशब्दोऽन्वयमन्त्रिषोवाच्ये तं त्यजति, न तु
 विशेषान्तरमुपादिहिसंस्तमपि विशिष्य बोधयतीति स्वज्ञानाद्
 दृष्टान्तस्यैवासांमतिपक्षे । न च कर्मणामाणुतरेविनाशित्वेन
 व्यापारोऽप्यत्रं स्वीकारयति; तत्र वृद्धेन तत्त्वज्ञानेनैवोपस्था-
 वदकल्पनाया अन्वयव्यवाहृद् भावसहस्रकालानुपपत्तिरेव त-
 त्वज्ञानव्यापारकत्वे मानमिति वाच्यम्, तत्त्वज्ञानस्याऽपि इय-
 दित्वेन तत्रामपि कर्मणोऽवृद्धद्वाराऽऽवृत्तकथाकाङ्क्षिभ्यस्ते द्वार-
 द्यकल्पनेन गौरवाद् निःश्रेयसे कर्मणामदृष्टद्वारा हेतुत्वे तत्त्व-
 ज्ञानेनाप्यनन्तरमपि यमनियमाऽऽद्यनुष्ठानं स्यादिति वेद, स्या-
 देव; नदानीमपि मुमुक्षाया अर्थकारस्याकृतेः । न च तत्त्व-
 ज्ञानमप्येव मोक्षजनकत्वाद् प्राथमिकतत्त्वज्ञानादेव मोक्षो-
 रत्पत्ती क्व कर्मानुष्ठानमिति शङ्कनीयम् ? ।

“ नित्यमैशिकैरेव, कुर्वाणो बुरितकर्मणः ।
 ज्ञानं च विमतीकुर्वन्-नभ्यासेन तु पावयेत् ॥ १ ॥
 अय्यासात् पक्वमज्ञानं, कैवलयं ज्ञानते नरः ।
 इत्यादि पुराणेषु तदभ्यासप्रवचनात् ।

भूतिरप्यत्र विपक्वाचकत्वा प्रमाणमस्ति । तथाहि-“अन्धंनमः
 प्रविश्याति येऽविद्यामुपासते । ततो भूय इयते ते तमो य इ विद्यायां
 रनाः ॥” अस्या अर्थः-अविद्या कर्म, ननुपासते-ज्ञानत्यागेन तथाऽऽ-
 सक्त भवामि ते तेऽन्धंनमः प्रविश्याति, संसारान्म मुकुचते, तेन
 केवलकर्मोपासने न जन्माऽऽदिर्विच्छेदः । ये च विद्यायां रनाः, विद्या-
 तत्त्वज्ञानं, तन्मात्राऽऽसक्ताः । इत्यर्थः चकारार्थम् । ते भूयोऽ-
 तिशयेन अन्धन्तमः प्रविश्याति, नित्यकार्ये प्रत्यवायस्य बहुतर-
 द्वात् । ननु “ मोक्षाऽऽश्रमश्चतुर्थो वै, यो भिक्षोः परिकीर्तितः ।
 इत्यायमानुष्ठानोऽऽभिमिगामेव मोक्षोऽधिकारः । तत्र च “संन्यस्य
 सर्वकर्मणि” इति स्मृतौः कर्माश्रयत्यागात् क्व सन्मुखः, क्व
 वाऽकरणे अत्यवाय इति चेत् । न । यानि कर्माणि उपमत्तमात्रक-
 र्वत्वेन विदितानि, तत्परिस्वयंस्याशास्त्रीयत्वात् संकोचे प्राणा-
 साध्यात्, निषिक्तानि कात्यायनि च कथंहेतुत्वात्कनमूलानि च
 धनत्यागादेव उच्यन्त इत्येतावत् एव संस्थासपदाद्यत्वात् ।

• तथा च गीतावचनम्-
 “ कर्मणां न्यासं, संन्यासं कनयो विद्मः ॥”
 “ नियतस्य तु संन्यासः, कर्मणो मोपपद्यते ।
 मोहादस्य परित्यागः, तामसः परिशीर्षितः ॥ ” इति ।

साक्षात्समुच्चयमतिपादिकाऽपि भूतिः-“ अविद्यां च
 विद्यां च परस्परद्वेषोपसं विद्मः । अविद्यया मूर्खुं सार्षो
 विद्ययाऽमूर्खमश्नुते ॥” अत्राविद्यां कर्म, विद्यां च तत्त्व-
 ज्ञानं मुच्यं वेद यो वेद प्राणोतीति पूर्वार्थार्थः । वेदेति
 प्रयोगाद् विद्मः इति धातोश्चान्त्वत्वेन भास्करदी-
 र्शितत्वात् । “ तमेव विदित्वा ऽतिमुमुक्षुमिति नाम्बः पश्चा
 शिवतेऽनयाय ।” इति वाच्यं त्वेवकारस्य शिष्यस्य इत्यन-
 न्तरं योजनम् । तत्त्वज्ञानस्यावयवसामग्रीनिवेश्यमविचयकम्,
 ५९.३

न तु वाक्यान्तरावधृतकारणताकर्मव्युत्पादसपरम् । समुच्चये-
 ऽभ्यास्यर्थि युष्वादि वचनाति स्मि । तथा च गीतावचनम्-
 “ स्वे स्वे कर्मयपरितः, संसिद्धिं ज्ञानते नरः । इयकमेणा
 तमभ्यर्च्ये, सिद्धिं विन्दति मानवः ॥” इति । विष्णुपुराणेऽप्युक्त-
 म्-“ तस्माद् तस्मात्ते यत्नः, कर्तव्यः पण्डितैर्नरैः । तत्रास्ति-
 देवुर्गिज्ञानं, कर्म बोधं महात्मनः ॥” इति । इतीत्यं-“ उभा-
 ऽभ्यामपि पक्षाभ्यां, यथा चे पक्षिणां गतिः । तथैव ज्ञानक-
 र्मण्यं, प्राप्यते ज्ञानं शश्वतम् ॥ १ ॥” भूतिः-“ सत्येन
 सत्यः तपसा ज्ञाप आत्मा सत्यज्ञानेन ज्ञावयथेय च ”
 इति । एतन्मूकमेव परिह्वानाद् जने प्रसिद्धिः-“ न ज्ञाक-
 पक्षो विद्ययाः प्रयाति ” इत्यादि । न च काश्चनितिर्द्वैमि-
 त्तिकायां कर्मण्यं न समुच्चयः, तयोस्त्वामात्, न भौमि-
 कतित्वेनैककृत्यो व्यभिचाराद् संन्यसेनासम्भवात् । नाऽपि
 यस्याभ्यासिर्दितेन-“ न्यायाऽऽगतचयनस्तत्त्व-ज्ञाननिष्ठोभतिधि-
 मियाः । आकृत्यत्वं सत्यवादी च, गृहस्थाऽपि विमुक्तयः ॥ १ ॥”
 इत्यागमेन गृहस्थस्यापि मोक्षप्रवादादिस्तुपपत्तिविरोधादेव न
 समुच्चय इति वाच्यम्; यथाऽऽश्रमे यानि मोक्षहेतुत्वा वि-
 दितानि, नैरेव तदाश्रमे तत्त्वज्ञानस्य समुच्चयोपपत्तेः । न च
 कर्मणां परस्परव्यभिचाराङ्क्षिभ्यस्ते च स्वर्गवद् वैशिव्याभा-
 वाच्च तद् प्रति कारणत्वमिति वाच्यम्, स्वाभाविकविशेषाविरु-
 द्धि प्रतिषेधोऽन्येन विशेषस्य निःश्रेयसेऽप्यविरोधात् । तत्त्व-
 र्थीयमुमुक्षुविहितकर्मत्वेन तत्त्वुत्थीयकार्यातीत्यव्युत्पत्तेरे-
 तुत्वंसंभवात्, अत्रत्यं चाजावक्ये काऽतिषेधोऽपि प्रतिषेधोऽन्येन
 विशेषोऽभ्युपेयः, कथमन्यथा आश्रयवनापाकयोः कृपनाश-
 कारणात्प्रमिति । न च ज्ञानस्य विहितत्वादृष्टजनकत्वे-
 नादृष्टस्यैव प्राधान्यम्, न च रागाऽऽद्यमावाद् योगि-
 नोऽदृष्टोऽप्यवसंभवः, मुक्तिविरोध्युत्पत्त्येव रागाऽऽदिः
 सृष्टकारित्वात् तावत्तैव मोक्षकर्मविषयानुपपत्तिविरोधादि-
 ति वाच्यम्, मुक्त्वावितत्त्वज्ञानसाधनत्वा क्लृप्तेन मिथ्या-
 ज्ञानविषयत्वेन वृद्धेनोपपत्त्यावदृष्टकल्पनायोगात् । अन्य-
 था ज्ञेयाऽऽदिष्वपि तत्कल्पनाऽऽपत्तेः एवं च विहितत्वं तथैव
 व्यभिचारादिति कल्प्यम् । न वाच्यतावन्मिथ्यादृष्टकल्पना,
 तत्र वैतुष्यस्याऽन्वयाऽपि संज्ञयेन सा, अत्र तु मिथ्याज्ञानस्य
 निवृत्तेः, अन्यथाऽसंज्ञया इति विशेषात् । नन्वर्थाप विरोधि-
 गुणस्यन्तरेत्येतेरपि मिथ्याज्ञानध्वंसः संभवति । न च मि-
 थ्याज्ञानपत्रं तद्वासात्परा, तत्त्वान्मात् तद्द्वयंस्वैवाङ्गीकारात्,
 तस्य चान्यथाऽसंभव प्रेतैति वाच्यम्, अत्राक्षिप्त्येवोभाऽऽदिना
 तस्याऽपि संज्ञयात् । न चेतदासंज्ञानाद्येऽपि न ततः संसार-
 वासनाया अनाश इति वाच्यम्, सामान्याकच्छेदः नापिक्रमा-
 स्तेरेव नियममूलत्वात् । अन्यथाऽपूर्वाय त्रिदिविधेयं मज्ज-
 निर्मेधाप्राप्तेः, तथाऽपि नियमादृष्टानुपपत्तिरिति चेत् । न । शक्य-
 परिचिन्नेनापिक्रमास्तेरेव नियममूलत्वात् । यथा श्रीहीनव-
 ह्मत्स्य च पक्षे प्रातस्य नक्षत्रिर्मेधाऽऽद्रेः शक्येन परिवर्जनेना-
 वघातो नियम्यते-अवहन्मत्या एव, न चोर्भित्तेऽन्या इति-वै-
 नमत्र तत्त्वज्ञानेनैव मिथ्याज्ञानं नियतेत्युक्तं विरोधिगुणरागऽऽ-
 दिना इति शक्यं प्रतिह्वानुम्, तस्याप्युत्पत्त्यन्यत्वात् । ज्ञान एव मो-
 क्षित्तत्त्वज्ञानास्तेरेव अवनजन्तत्त्वज्ञानत्वेन नियमादृष्टानु-
 त्तप्राप्तमिति निरस्तम्, मोक्षणाऽऽद्रेः प्रजानाकृत्येन प्रजाना-
 र्थकत्वात्तद्दृष्टजनकत्वात् । तत्र नयोत्तिसंभोऽप्यत्र प्रधानस्यैव
 दृष्टकल्पनेन च क्लृप्तकथयत्वात् । किञ्च-अत्र विज्ञातीव-

शाश्वतस्थियाय

सर्वज्ञानस्यैव दृष्ट्या मुक्तिहेतुत्वाद् न नियमादृष्टकल्पना । तत्र वैजात्यैव हेतुने तद्व्यक्तिने मोक्षहेतुमुक्तौ कएद् न मोक्षकार्याऽऽपत्तेः ॥ काश्चान्यमोक्षहेतुत्वात्पददृष्टहेतुत्वात् तथाऽपि निवमादृष्ट कल्पनीयम्, दृष्टार्थस्यैव नियमादृष्टस्यैव सिद्ध्यान्त्यासिद्धिश्च विस्तरः ।

उद्यमानासिद्धिस्तु-अनुत्पन्नतत्त्वज्ञानस्य ज्ञानार्थिनः तत्प्र-
तिबन्धकतुरितनिष्ठुद्धारो प्राथमिकस्यैव धारादुपकारकं
कर्म, संनियतोपकारकं च तत्त्वज्ञानम्, उपन्यस्तत्त्वज्ञानस्य त्व-
न्तरदृष्टदृष्टेः कारोरीलमासिद्धिद्वाराऽध्यात्मिणापानं लोकासंप्रदा-
यस्य, यद्यपि लोकसंप्रदे न प्रयोजनं, सुखदुःखाभावतत्साधने-
तत्त्वात्, तथाऽप्युपकारो लोकाणामानिष्येन यत् ज्ञानं तापरि-
ह्वारार्थम्, तत्तद्दुःखयोगेन कर्मनाशार्थं वा तत् । इदमेव च
द्विहृद्धार्याः कर्मतत्त्वज्ञानयोः सात्त्विकं नृपुत्रकज्ञानया समुच्चयो
मेव इत्येवम विद्यते । यद्यपि च तथाशेषस्त्वानाऽऽदीनां तत्त्व-
ज्ञानस्वधारकायं न श्यात्, तथाऽपि तां यथाशेषस्त्वानाऽऽदीनि त-
त्त्वज्ञानधारकाणि, मोक्षजनककर्मत्वात्, यथाऽऽदिदृष्टिच्युत्तमाना-
प्यथासिद्धिः । न च योगारम्भमुपाधिः “ कथयति भगवानि-
हान्तकाले, भवभयकारतरात्तारकं प्रबोधम् ” इत्यादिपुत्रापात्त-
“ कस्तारकं ब्रह्म ध्याचरे ” इति भुनेत्कं काशीप्रयागाऽऽनैः त-
त्त्वज्ञानस्वधारकत्वासिद्धौ तत्र साध्याप्युपकारवार्धत्वाद् ।

स्तान्तरस्तु-तत्त्वज्ञानं प्रत्यक्षरूपेण कर्मणामपुत्रैश्चारा जनकत्वं,
द्विहृत्त्वसंकरकल्पनात् लघुत्वात् । वस्तुतः कर्मणो निःशेषसदृ-
शत्वे तदज्ञाननिःशेषसंजनकत्वात् तत्त्वज्ञानस्य कर्मव्यापारत्वं वा-
च्यं, तदेव तु न युक्तम् । न कर्मणो न प्रजया धनेन । मान्यः पन्था
विद्यतेऽन्यथा । नास्यकृतः कुलेन । “ कर्मणा चयते जन्तु-वि-
द्यया च विदुष्यते । कस्मात् कर्म न कुर्वन्ति, यथाः पारद-
धिनिः ॥१॥ ” इत्यादिभूतिस्मृतिप्रतिष्ठेन सिध्यते, कर्मजन्यत्वाभा-
वात् । “ तस्मा कल्पयंति विद्येति । अविद्यया च मृत्युं तीर्षां ।
सतस्तु तं पश्यति निष्कलं ध्यायमानः, कथाययाकः कर्मध्वः ”
इत्यादिभिस्तत्त्वज्ञानोपाधिप्रतिबन्धकद्विहृत्त्वोपाध्याप्यास-
द्धेः प्रदर्शनात् । न च “ विविदिषति यो जन ” सर्व कर्मोत्पत्ति-
पाथं, ज्ञानं परिसमाप्यते ॥ इत्यादिभिः कर्मजन्मताऽपि
प्रतायत इति वाच्यम् । सा हि नापूर्वद्वारा प्रतिबन्धकतु-
रितानुच्छेदेऽपूर्वसहस्रकस्याप्यकिञ्चित्कारत्वात्, तदुच्छेदेन
तदजनने तु प्रमाणात्तदवचनकारण्याभावेन प्रतिबन्धकानाशे-
नैवावस्थासिद्धिः । न कैश्च बागाऽऽदृष्टपूर्वेष्वन्याथासिद्धिः
स्वात्, तस्य बागकारणताप्रदोत्तरकल्पत्वंमोपज्ञीध्या-
परिपथ्यत्वात्; इदं तु प्रतिबन्धकानाशय कर्ममात्रकारण-
सायाः प्रागेवावधारयामितं शेषात् । अत एव मङ्गलकारोयोः
प्रतिबन्धकद्विहृत्त्वनिष्ठुद्धारोत्त्वमात्रफलकत्वं, ब्रूषसमाप्ती तु स्वकार-
णादेवेति सिद्धान्तः ॥ किञ्च-कर्मकारणताप्रहाणुपज्ञांनेन लौ-
किकान्यथायानिरेकावचनमिदमाह्वानानिष्यतैवमावसंसायितस्य
मोक्षसाधनत्वस्य “ ज्ञानादेव तु कैवल्यम्, तरति मोक्षमात्रमित्तु,
ब्रह्मविद्याऽप्येति परं, ब्रह्मविद्यं ब्रह्मैव जयति, ” स्व्यादृष्टानिस्मृति-
प्रतिष्ठेन तत्त्वज्ञानादिसृष्टया ग्रहणात् तदेव मोक्षसाधनम् । कर्मो-
पि तु तत्रैवाप्यथासिद्ध्याऽप्येति युक्तं, यथा च न तथापि इवा-
चारः तयोक्तमेव । अत यथापूर्वोपाधयस्तथाऽप्यवयवनिधेः, न
तु तेन कस्याप्यनुष्ठानेन स्वर्गोऽऽदिकल्पकत्वमिति संप्रदायः ।
न च तत्त्वज्ञानस्य कर्मणो निःशेषसमायत्वावस्थाप्राप्त्याना-

॥ नदीधामनाम् ॥

यप्रतियोगित्यकपत्तदुत्कृष्टतासौधने एव तापर्याद मुक्तन्त-
स्त्रेऽन्यथासिद्धत्वे तद्व्यापारिद्धताया बोधयितुमशक्यत्वा-
वाच्येव भूतेः कर्मप्रवृत्तिपरतत्त्वार्थादित्याहुः ।

अत्र यं वदाम-मोक्षस्तावत् पुत्रवार्थत्वाद् दुःखसाधनकर्मत्वं
एव, न तु दुःखान्तरे, तत्त्वज्ञानुपकारवैक्या तद्व्यस्यत्वाऽन-
व्यत्वात् । तत्र च ज्ञानकर्मवार्थेऽप्येतेन मुमुक्षुवहितस्वादेव
हेतुत्वं तुल्यवैक्येकतत्त्वप्रकृतयो न भव्यात् । ज्ञानं केचिदज्ञा-
नत्वकल्पस्य, कर्मणि च यथास्वानुत्तरिभ्यस्त्वस्य वैजात्यस्य
कल्पनायाः ज्ञापिकस्यते ज्ञाप्योपशमिकणने च तदनुकूलता-
मात्रस्य द्वयोस्तुद्वययोगेनैवत्वात् । एतेन कारणोच्छेदक-
मेव कारोच्छेदकाद् मुक्तिरिति ज्ञानकर्मस्यैव हेतुत्वं मिदमाह-
मोऽप्यने कर्मोभेनाशकृतस्यैव तस्य द्विर्मोदाऽऽदी हेतुत्वावधार-
णाऽऽदि निरस्तम्; मिथ्याज्ञानमार्गोऽपि विद्विष्टिमुत्तमानस्य
हेतुत्वात्, मिथ्याज्ञानप्रयासावशेषु सिद्धिज्ञानध्वसे च हे-
तुताया लोकप्रमाणावधारयत्वेन ज्ञानकर्मोभेदोपेव कल्पनी-
यत्वात् । वस्तुतः सार्थसमाजसिद्धत्वात् तद्व्याप्यविद्येऽपि
न हेतुतः, किं तु सामान्यावच्छिन्नध्वसेनैव कर्मत्वावच्छि-
ध्वसे, तत्समं यावत् कर्मज्ञयसमान्यनायाधिकतुल्यत्वावच्छि-
न्नं वेति न कस्यापि न्यूनत्वम्, पराजिनमन्तारस्थान एव फ-
लाभिषेकात् । एकपुत्रस्कारेणान्यस्त्रिणाशकल्पनं च न तत्त्व-
र्थत्वात् एवेति न कर्मकारणतावैक्यकल्पनेऽनुकूलत्वमात्रप्रथमः ।
कारणता शक्यत्वात्तु कुलत्वम्, लक्षणार्थं गौरवात् । अन्यथा
सिद्धिचतुष्टयवाहित्यगन्तयेन तत्र साधयामिति दृष्टयते च वि-
धिप्रत्ययमात्रार्थोऽप्योत्तुल्यत्वमात्रमेव स्मादिति यागाऽऽदृ-
ष्टपूर्वेष्वन्याथासिद्धिः कर्मणात्, न तत्त्वज्ञानेन । न च नद्वारा मुक्तौ
हेतुत्वमित्युक्तम् । तर्थापि न युक्तम् । प्रतिबन्धकत्वस्य विधि-
विश्लेषेण तदज्ञानकर्मार्थमनुगतहेतुताया अयोगत्वात्, प्र-
तिबन्धकविशेषार्थमनुहेतुतायाऽहं कर्मकारणताप्रदोत्तरकल्प-
नीयत्वेन तद्व्यस्यत्वात्साध्यापादकत्वात् । किं च-प्रतिबन्ध-
कनिवृत्त्याऽप्यथासिद्धत्वेन कर्मणोऽदृष्ट्योक्तौ तत्त्वज्ञानस्य
सुतरां तथायं स्यात् । न हि उपपन्नैवल्यज्ञाना अपि भवोप-
प्राधिकत्वंचतुष्टयं प्रतिबन्धकमनिवर्तयत्वात् सद्यश्च कर्मोत्पत्ति-
व्यगतीति मुक्तिप्रतिबन्धककर्मनिवर्तकत्वेन तत्त्वज्ञानस्य कुतोऽ-
नाम्यथासिद्धिः ? अथ कर्मणो ज्ञानावधारयत्वेन ज्ञानस्य तदज्ञान-
कत्वात् नान्यथासिद्धिः । न हि ज्ञानस्तत्त्वज्ञानमप्यापान्, तथाऽऽन-
व्यत्वात्, तेन सिद्धाऽपि कर्मण एव तदुपपत्तेः । न च वास्तु-
व्याऽऽदीनां कायव्युद्भवत्वात् तत्त्वज्ञानेन कायव्युद्भवत्वाद् भो-
गद्वारा कर्मकर्मणोत्पत्ति साधनम्, तत्र प्रमाणादेव तत्त्वज्ञानस्यो-
त्पादेऽपि कायव्युद्भवत्वाद् भोगजननार्थं कर्मनिवृत्तयं त-
त्त्वविनिधावनमिते न तत्र तत्त्वज्ञानोपाध्याय, योगार्थं च का-
यार्थं तज्जनकमेवमावात्प्रमाणादिति । न च “ तादृशैश्च
सिद्धं यावत् विमोक्षोऽयं संपद्यते कैवल्येन ” इति भुते
सावदेकास्योत्पन्नतत्त्वज्ञानस्य सिद्धं विद्यन्ती यावत्तत्त्वज्ञ-
कर्मणो विमोक्षः । “ अथ संपत्त्यनेन कैवल्येन ” ज्ञानेन रूपविरहितं
शेष इति व्याख्यानाद् भोगस्य तत्त्वज्ञानव्यापारत्वं युक्तमेव ।
न च शेषज्ञाने माताज्ञानः, सत्यपि ज्ञानं कर्मवत्त्वाने कल्प-
सामान्यभोगस्यैव नाशकत्वानाऽऽदिकोपादिति वाच्यम्, तथाज्ञाने
स्वनि तत्त्वज्ञानव्यवहारं न मोक्षः, किं तु सदापि प्रकृतं (?) इत्य-
थेनान्युपपत्तेरिति चेत् । अथम् । कर्मणो भोगान्तरवैक्येति ज्ञानस्य
कर्मव्यापकत्वम्, ज्ञानस्य तत्त्वज्ञानाव्यापारत्वात् । न च तत्त्वज्ञ-

मं विनायपि शोभन कर्मनाशे व्यभिचारः, कर्मप्रापमासासहबु-
धिकर्मनाशे युगपद्भोषे वाच्यमव्यभिचारमावाहिते मन्विद्वन्द्वे-
बौक्तत्वात् ।

अस्मात्प्रजापतेर्भप माशाचिनुतौ माश्यामिषयविषयैव के-
वहासहानस्य कर्महेतुत्वमनयायम् । तयुक्तं ननुपैकी समुदाहा-
धिकारेण "ऊरुध्वेषाणिऊरं अहृद्यत्वं घ्राउयं च घोवामं
वर्धाति जिघा समुपायं ।" अत्र कस्याप्यहृद्यत्वाद्येव निय-
तचर्णोपदेश्यांशांनान्यसिद्धवस्त्य प्रतीतेः कारणत्वात्तामे
अन्यव्याप्यशोभायैस्यैव केवलिनः कर्महेतुत्वत्वात्प्रोगामिभ-
तर्तीयत्वेनैव चोपयोगिताऽऽशोभायैवामपि हेतुत्वात्कुतःपंसिद्धिः ।
व्यासः "दोषपक्तिर्नीतिगुणात्, काकिश्रियै केवहात् । तमा-
प्रचर्यानिश्चेष-विशुष्टफलमेव तत् " १ ॥ इत्यनेन के-
वलज्ञानमयाकिंचित्कररवसुचयते, न दोषपक्तिरूपकार्योपपत्त्या,
न तु पक्षानां अधोपप्रादिहां कृष्णरूपकार्यमप्याश्रित्य, तत्र
दृष्टाकारस्य सदा जागरुकत्वात् । यदि च स्वकपयुक्तिमा-
हृकत्वेनेव ? केवलज्ञानस्य निर्धोषावत्त्वं स्वीकृतते, नदा य-
थाव्यक्तचारित्राऽऽश्रमक्रियाया अयि तथान्त्येवमाप्युपपन्नं पु-
कर्म; ससुहाताऽऽदिनः कर्मरूपगत्यावस्थ योवाविशेषेयैव वक्तुं
हायमात्वात् । मुक्तिरन्यहेतुविधेकेन फलशुक्तिमाहृकत्वेन तत्र
आदिचरहेतुत्वाप्युपगम्यमानो ज्ञानहेतुत्वमपि न व्याहृति । २ ।
अनन्तरकारणाहृकत्वेन तत्र आश्रमत्रये हेतुतिरि वेत् । न । उप-
पदानन्तरस्य यथाऽऽश्रयानचारित्र्यापेक्षया केवहाज्ञान एव सं-
भवदात्, एवापारान्तरस्य च कल्पयमानस्थोपत्रप्रापि विनिगमा-
त् ३ । एतेनाऽऽश्रयकारणाप्रहाहृकत्वेनान्येन "अन्दा हंसयानाया" ।
इत्यादिचचनात्चारित्र्येव मुक्तिहेतुरित्यपि निरस्तम् । आश्रयेकत्वे
दि स्वेनस्तकालाकारसमवधानानिस्तसमवधानकर्म, तत्त्व
यथाव्यत इव केवलज्ञानेऽपीत्यविशेषात् कृत्योपशमव-
शायाप्येवपुनर्भवकाऽऽदि चारित्र्यव्याहृकत्वेनाऽऽश्रयत्वस्यधारि-
तस्येव विषयप्राप्तमासाऽऽश्रमपरिवाहज्ञानेर्षवज्ञानस्त्वहृक-
नस्यऽऽश्रयकारणावशेषात् । ४ । सुखैर्काशेपनयेन चारिनेधो-
क्तयत्न इति वेत् । न । तत्र सुखपदस्यैव विनिगम्युप-
कृतत्वात् । ५ । पुनर्प्राहृकत्वेन क्रियायामेव सुखत्वं विनिग-
यत् इति वेत् । न । परमजावप्राहृकत्वेन ज्ञान एव तद्विनि-
गमनायाः सुखत्वत्वात् । ६ । "जं स-मं ति पावहा, तं भेषं ति
पासहा" इत्यादिचचनात् कारकसम्यक्कार्योत्तमैर्वाहृक-
त्वन्तयेन चारित्र्येभोक्तयत्न इति वेत् । न । "जं अचाणी क-
म्भं कावे" इत्यादिचचनात् । सत्यकृतिचारादीरनिर्वाहकत्व-
नयेन चारित्र्येभोक्तयत्न इति वेत् । न । "जं अचाणी क-
म्भं कावे" इत्यादिचचनात् सत्यकृति चारादीरनिर्वाहकत्व-
नयेन चारिनेऽप्युक्तत्वे वक्तुं हायमात्वात् । ७ । एतेन 'सिद्धय-
वस्तव जन-स्तुवद्याद्यय माश्रयं लयवतो' वि । "इत्यादिचचनात्
ज्ञानःशुभव्याप्यत्ताशरीतोत्तरत्वेवप्राहृकत्वेनयतेन ज्ञानानि-
शयस्याप्यवशुं चत्वात् । ८ । एवाप्राशर्याभ्यप्राहृकत्वात्त्ये-
न चारिभोक्तत्वं हेतुत्वात्तपि हृत्समप्रचयसाहृकज्ञानवयेन ज्ञानो-
त्कर्षः सुख एव । ९ । हृद्यत्वेनात्र यदुक्तमप्ये । लवो-
त्तरत्वात् । १० । किञ्चिकरत्वेन संशोधक एव ज्ञेयत्वात् । न च कु-
र्वन्पदवये शैलेइत्यप्युक्त्यानाये चारिजेत्तम् । एवं मुक्तिकर्तृ-
रूपेणव्यक्त्वेन विविधत इत्यपि शक्यमीयम्, कृत्वेत्युक्त-
व्य अहृकारिभयवधमिदमप्येव चत्वात् । ११ ।

मुक्तिहेतुत्वात् । पुत्राह पुत्रजोत्पत्तिषु के वाजापःपवनाऽऽपी-
नामेकरोपानान्येन, अन्वय च निमित्तत्वेन हेतुत्वमिति चारि-
रिभक्तस्य मुक्त्युत्पादान्वेन हेतुत्वाविशेष इत्यप्यसावदत्तम्,
ज्ञानेऽऽदि संशयान्तमुक्तिव्ये संवाहितकर्मस्यैव हेतुत्वात् । त-
कायत ज्ञाहृदत्वात्, हाकिशेषेऽपि ३९ इति च व्यप्यरहेत् । कथं तर्हि-
"अदुपुच्छुद्रायां पुत्र, मिश्यामं संजमो वेव ।" इति ननुपु-
ति-
वचनं अज्ञानवत्, तेषां कुण्डलपञ्जरावगाहितत्वात्, तत्र कैकान्-
स्यानुपदेशेन निरस्तत्वादिति शक्यमीयम्; एकैकस्य शतमे-
द्वेनाश्रयैकपक्षकल्पव्यापकत्वेन तदेकातामिषानो-
पपद्ये; अत एव शैलेइत्युक्त्यानाविधिमहेतुत्वमिति वि-
दुद्वैव्युतामभिसावेकैकस्यानिस्तत्वं तत्र समर्थायम् । येतु नि-
व्याहृता मिष्याहृकोत्तुक्तत्वात् तत्रज्ञानमेव मुक्तिहेतुरिति
मन्यते, ते मिष्याहृकोत्तुत्वात्तेऽपि तद्व्यप्यःप्रतिष्ठाप्रकार्यक-
या हेतुत्वं कथं न पश्यति ? मिष्याहृकोत्तुत्वान्नस्तत्त्वंकर्म-
निरपेक्षं तत्रज्ञानं हेतुतिरि वेत् । यदि अहृदपरिकल्पयतेतत् ।
मिष्याहृकोत्तुत्वान्नानायाः स्मृत्येकावाच्यत्वात् तद्व्यप्यस्य तजा-
शाया शोकेऽऽश्रयत्वात्, अहृदकल्पने चाऽऽश्रयानुसरेत्याहृक-
कर्मणोभपि मत्तकृष्णत्वात् मुक्तिहेतुत्वकल्पनमेव व्याया; तथा
चाऽऽश्रयत्वात् सूत्रेऽपि वासिष्ठे- "तन्मुक्तस्य यथा धर्मं, यथा
त-अवस्व कालिदा । नहृत्यति क्रियाया पुत्रं, पुत्रवत्त तथा मत्त-
म् " १ ॥ इत्यादि । किं च-अंशेइत्येन पुत्रयवापकृत्याम्यत्तरहेतु-
त्वव्याप्तं तत्रज्ञानस्य कर्मोत्पन्नम् । न च किञ्चित् साक्षात्मेव
व्यभिचारः, समुक्त्यादिहन्त्येन इत्येती व्यभिचारमावाहिते
पुष्टिरुच्यनुभवकारा ज्ञानकर्मोत्तुक्ते तुल्यवदेव हेतुत्वया
सदुच्ययपक्ष पदानवित्त इति सिद्धम् । (नयो०)

ज्ञानमेव शिवस्याध्या, मिष्यासंस्कारनाशनात् ।
क्रियायार्त्वं तत्रमव्याना-मपि नो लुभेभं भवेत् ॥ १११ ॥
तन्तुलस्य यथा चर्षे, यथा तादृस्य कासिका ।
नरयति क्रियाया पुत्रं !, पुत्रवत्त तथा मत्तम् ॥ ११३ ॥
वर्चेभ * तपद्वी च, शूरत्याप्युक्ततत्रयः ।
मध्या शी सती चति, राजनां न श्रदधाम्यदम् ॥ ११४ ॥
ज्ञानवान् शीलदीनश्च, त्यागवान् धनसंप्रदा ।
शुखान जाय्यहीनश्च, राजन् ! न श्रदधाम्यदम् ॥ ११५ ॥
इति मुक्तिवशात् पाहु-हभयोत्पत्त्यकृत्याम् ।
अन्वयस्याहानं देवाऽऽदिः, क्रियायुक्त्वं ज्ञानमिहकृतम् ॥ ११६ ॥
ज्ञानं तुपं शुखस्थाने, ज्ञायापशामिकं जवेत् ।
अपेक्षते फले चतु-शुखस्थाननर्भयमम् ॥ ११७ ॥
श्रावः संभवतः सर्वे-गातिषु ज्ञानदशने ।
तत्त्वादीं न कर्त्तव्यो, ज्ञाने चारित्र्यमिति ॥ ११८ ॥
आधिकं केवहाज्ञान-मपि मुक्ति ददति न ।
तावधाचित्तवेदं याव-त्तैलेपशुं श्रुदसंपमः ॥ ११९ ॥
व्यवहारे तपोज्ञान-संयमा मुक्तिरतवः ।
एकः श्रद्धेऽस्येव, संपमो मोक्षकारणम् ॥ १२० ॥
संप्रहस्त नयः माऽऽह, जिनो मुक्तः सदा शिवः ।

शाण्डूय-ज्ञानगुण-३० । जीवाऽऽहिते ज्ञाने तद्विनाशानि वि
श्वयो ज्ञानमाहात्म्ये, प्रा० ७ ५ ३० ।

शाण्डूयशाखाय-ज्ञानास्याज्ञातना-३० । ज्ञानस्य ज्ञानिनां
वा हीनानायाव, ४० ८ १० ६ ३० ।

शाण्डूयजोग-ज्ञानयोग-३० । ज्ञानमेव योगः कौशलं ज्ञानमस्तु-
शाधो वा । ब्रह्मब्रामोपाये निद्राभेदे, वा० ० ४४ ० ।

शाण्डूयद्रवा-ज्ञानार्थता-३० । ज्ञानमेवाद्यो वस्य स ज्ञानार्थ-
स्तज्ञावस्तथा । ज्ञानार्थिते, सा० ५ १० ३ ० ।

शाण्डूय-ज्ञानात्म्य-वि० । ब्रह्मज्ञाने, जीवा० १९ ४धिय० ।

शाण्डूयि-ज्ञानिकि-३० । " पृथु णं नंते । बोहसपुत्र्यी । "

नथा- " सं ज्ञानार्थी कर्मम् " इत्यादिश्रुत्यामुक्तौ, दृश्य० ३ ३० ।

शाण्डूय-ज्ञाननय-३० । ज्ञानमेव प्रधानमैदिकाऽऽनुषंगिकक-
क्षाप्रसिद्धकारणं युक्तियुक्तशार्दूलि सिद्धान्तव्यवस्थिते नये,
प्रा० ६ १० । स० ॥

एतन्मूलं यथा-

इह केचित् ज्ञानादेव मोक्षमाश्नुष्यन् । तथाह्येतं सुवृत्तं-सम्प-
न्नाज्ञानमेव फलसंपादनप्रस्थलं । किंवा, अथवा मिथ्याज्ञाना-
दपि क्रियायां फलोत्पादप्रसङ्गात् ।

यदुक्तम्--

" विक्रान्तिः फलदा पुंसः । न किंपा फलदा मता ।
मिथ्याज्ञानात् प्रभुत्वं स्य, फलासंवाद्दर्शनात् ॥१२६॥ (नयो०)
तथा-

" भियः प्रवृत्ते विषयो कथञ्चि, यहांसि नुष्ये मणिने प्रमाह्नि ।
संस्कारार्थेन वरं पुनीते, ह्युक्ता हि बुद्धिः कुत्रकावमस्तुः ॥१॥
रत्ना० ३ परि० ।

इह किञ्चिद् ज्ञानमेव प्रधानमपवर्गबीजमिच्छति।-
यतः किञ्च एवमागमः--

" सं ज्ञानार्थी कर्मम्, अथेह बहुब्राह्मिं वासकोर्हीहि ।
तं नाथी तेहि ती, अथेह कंवासमिच्छेणं ॥ १ ॥ "

तथा-

" सूर्ये जहा ससृष्टा, न नस्सर्ह कयवर्मि पदिआ वि ।
जीवो तद्वा ससृष्टो, न नस्सर्ह गश्चो वि संसारे ॥ २ ॥ "

तथा-

" माणं गिरुहर्ह माणं, सुषेह नारोण कुयाह किच्चाह ।
अथसंसारसमुद्भू, नाथी नारुह्मिओ तरह ॥ ३ ॥ "

तस्माद् ज्ञानमेव प्रधानमपवर्गप्रसिद्धकारणमती ज्ञानिन एव
कृतिकर्म कार्यम् । अथाऽऽनन्तरमाध्यायमेव कृतवज्रावसमा-
कीमे अग्रमथ षका । तस्य च कृतिकर्म ज्ञानमित्युक्तम् ।

" अरणं च प्रायो वर्तते " इत्युक्ते सत्याह-
काथ अरणं भावी, तं पुण नाणंसिद्भिओ समाहोह ॥
न य नाणं तु न भावो, तेन ए नाणि पशिक्षपायो ॥३७॥

काममनुमतिमिदं यदुक्त अरणं चारिन् भावो भावशब्दो
साक्षिकीपलक्षणार्थः । अत्युक्तज्ञानसाहितो ज्ञानयुक्तः समा-
वचति निद्रां नयति, यतः-इदमित्यमासेवनीयमिति ज्ञानादेवा-
वचयन्ते, तस्मान्नाहं प्रधानं, न च ज्ञानं तु न भावः, प्रा०

० " समाः ससाकाः । ८ । ५ । ५२ । समाःपनीतेः समा-
व चार्येणं वा । 'समावर्हः । समावर्हः' ।
५६५

एव भावसिद्धात्तर्गतमिति प्रायना; तेन कारणेन ' ए ' इति नि-
पातः पूर्णप्रायः । ज्ञानमस्यास्तीति ज्ञानी, तं ज्ञानिनं, प्रथममः
पुत्रवामः । इति गाथाऽर्थः ॥ ७२ ॥

यतश्च बाह्यकरणसहितस्याप्यज्ञानिनश्चरन्भावाद्योक्तः-
तस्मात् न वञ्जकराणं, मञ्जु पयाणं न याचि चारिचं ।
नार्थं मञ्जु पयाणं, नाणो च त्रियं अज्जो तिर्यं ॥३७॥

तस्माच्च बाह्यकरणं नियुक्तविरुद्धादिकं मम प्रमाणत्वं, न
चापि चारिचं अतल्लक्षणं, तज्ज्ञानाभावे तस्याप्यभावात् ।
अतः ज्ञाने मम प्रमाणं, सति नस्मिन्नरूपस्याऽपि भावात्, ज्ञाने
च क्षितं अतस्तीथि, नस्याऽऽगमरूपत्वात् । इति गाथाऽर्थः ॥३८॥

किञ्च दृशं न सावयिष्यते, "सत्यभृद्गौतमज्ञानचारित्रिणि मोक्ष-
मार्गः" इति वचनात् । तथा दृशं न द्विधा-अभिगमजम्, नैसर्गिकं
च । इदमपि ज्ञानाऽऽनुषंगिकमेव वर्तते । तथा चाऽऽह-

नाऊण ए सत्त्वावं, अद्विगपसम्मं पि होह जीवस्त ।
जाइस्तरणनिसग्गु-गया वि न निरागमा दिच्छी ॥३९॥

ज्ञात्या च अवगम्य च सज्जावं सतां भावः सज्जाव्यं, तं,
सततो जीवाऽऽदृशः किमभिगमाद् जीवाऽऽद्विपदार्थपरिच्छे-
दकृष्णात्, सत्यकचं अक्षानञ्जकण्य, अग्रिगमसत्यक्यम्, इ-
दमभिगमसत्यक्यवमपि, अपिशब्दात् चारित्रिमपि, प्रवर्तित
जीवस्य जायते आगम इत्यर्थः । नैसर्गिकमाभिध्याऽऽह-

जातिस्तरणान्तकाशाक्षिसर्गैश्च भावेनोक्तता संभूता जा-
तिस्तरणानिसर्गोक्तता, असाधपि न निरागमा नागमरहिता,
दृष्टिः, दृशं न द्विधितिः, यतः सत्यभृत्सत्यमस्याऽऽद्विनामपि
ज्ञानप्रनिमाऽऽद्याकारस्यदर्शनाद् जातिमनुष्णद्वय भूतार्थो-

भोक्तवपराणामिव नैसर्गिकं सत्यकवस्तुजायते, भूतार्थो-
भोक्तवं च ज्ञानं, तस्माद्भवति ज्ञानाऽऽनुषंगिकमिति कृष्ण
ज्ञानस्य प्राधान्याद् ज्ञानिन एव कृतिकर्म कार्यमिति क्षितिसर्गं
गाथाऽर्थः ॥ ३९ ॥

इत्थं ज्ञानचारित्र्योके सत्याहाऽऽचार्यैः-

नाणं विसप निययं, न नाणमिच्छेण कञ्जनिष्कृत्ती ।
मग्गन्नु दिहेणो, होह सचिहो अचिहो अ ॥ ३४ ॥

ज्ञानं प्रकाम्तं स्वविषये नियतं २ स्वविषयः पुनरस्य प्रकाना-
नमेव, यतश्चैवमनो न ज्ञानमात्रेण कार्यनिर्वाणः, साधकश्चः कि-
याप्रतिषेधवाचकः । अत्रार्थं मार्गदृष्टान्तो भवति, सचेष्टः स-
त्यापारः, अचेष्टश्च अविद्यमानचेष्टश्च । एतद्भूक्तं भवति-अथा
कथिचिद् पाटलिपुत्राऽऽग्निमार्गो जग्मिभ्युत्पद्येष्टसाम्राजिकुलं
कार्यं गमनचेष्टोद्यत एव साधयति, न चेष्टाधिकंशो भूव-
साऽपि कालेन तत्रगन्वादेवेवं ज्ञानी शिष्यमार्गमपिपरित-
न-वगच्छन्नापि संवमकिञ्चिद्यत एव तस्मात्सत्त्वणं कार्यं साध-
यति, नानुष्ठानो ज्ञानप्रनाथादेव, तस्मात्सत्त्वं संवमरहितेन
ज्ञानेन । इति गाथाह्वयार्थः ॥ ३४ ॥

प्रस्तुताथैप्रतिवाद्कमेव दृष्टान्तात्तरमपिचिह्नुदाह-
आउउज्जनिहकुमला, वि नद्विआ तं जयं न तोसेह ।
जोमं अणुमेमाथी, निर्दं तिसं व सा लहर्ह ॥ ३५ ॥

आतोद्यमि मूदुःस्सिद्धिनि, नृत्तं करचरणजवनाऽर्थदि विशिष्टप-
रिच्यन्विशेषसङ्गणम्, आतोद्यः करचभूतोः मृत्तमातोद्ययुक्तं,
तस्मिन् कुशलाः मिथुवा आतोद्यनृत्तकुशला, असाधपि नर्तकां,

प्रस्तुताथैप्रतिवाद्कमेव दृष्टान्तात्तरमपिचिह्नुदाह-
आउउज्जनिहकुमला, वि नद्विआ तं जयं न तोसेह ।
जोमं अणुमेमाथी, निर्दं तिसं व सा लहर्ह ॥ ३५ ॥

आतोद्यमि मूदुःस्सिद्धिनि, नृत्तं करचरणजवनाऽर्थदि विशिष्टप-
रिच्यन्विशेषसङ्गणम्, आतोद्यः करचभूतोः मृत्तमातोद्ययुक्तं,
तस्मिन् कुशलाः मिथुवा आतोद्यनृत्तकुशला, असाधपि नर्तकां,

प्रस्तुताथैप्रतिवाद्कमेव दृष्टान्तात्तरमपिचिह्नुदाह-
आउउज्जनिहकुमला, वि नद्विआ तं जयं न तोसेह ।
जोमं अणुमेमाथी, निर्दं तिसं व सा लहर्ह ॥ ३५ ॥

आतोद्यमि मूदुःस्सिद्धिनि, नृत्तं करचरणजवनाऽर्थदि विशिष्टप-
रिच्यन्विशेषसङ्गणम्, आतोद्यः करचभूतोः मृत्तमातोद्ययुक्तं,
तस्मिन् कुशलाः मिथुवा आतोद्यनृत्तकुशला, असाधपि नर्तकां,

प्रस्तुताथैप्रतिवाद्कमेव दृष्टान्तात्तरमपिचिह्नुदाह-
आउउज्जनिहकुमला, वि नद्विआ तं जयं न तोसेह ।
जोमं अणुमेमाथी, निर्दं तिसं व सा लहर्ह ॥ ३५ ॥

आतोद्यमि मूदुःस्सिद्धिनि, नृत्तं करचरणजवनाऽर्थदि विशिष्टप-
रिच्यन्विशेषसङ्गणम्, आतोद्यः करचभूतोः मृत्तमातोद्ययुक्तं,
तस्मिन् कुशलाः मिथुवा आतोद्यनृत्तकुशला, असाधपि नर्तकां,

प्रस्तुताथैप्रतिवाद्कमेव दृष्टान्तात्तरमपिचिह्नुदाह-
आउउज्जनिहकुमला, वि नद्विआ तं जयं न तोसेह ।
जोमं अणुमेमाथी, निर्दं तिसं व सा लहर्ह ॥ ३५ ॥

आतोद्यमि मूदुःस्सिद्धिनि, नृत्तं करचरणजवनाऽर्थदि विशिष्टप-
रिच्यन्विशेषसङ्गणम्, आतोद्यः करचभूतोः मृत्तमातोद्ययुक्तं,
तस्मिन् कुशलाः मिथुवा आतोद्यनृत्तकुशला, असाधपि नर्तकां,

अभिधानाद् रङ्गजनपरिदुर्तोऽपि, सं जने रङ्गजने न तोषयति न हृषी कर्त्तव्यः । किञ्चुता खती-योगान्मुञ्चती काका-ऽऽविष्यापारमकुर्वती, तत्रैव अपरितुष्ट्याद् रङ्गजनाद् न किञ्चिद् कल्पयति इत्येत इति शक्यते । अपि तु किन्नां च किन्नां च का कल्पते रङ्गजनादिति । तत्रमन्त्रमेव धा हीकना वा निन्दा, परीकं तु किञ्चित्ति गाथाऽयैः ॥ ७५ ॥

इत्थं वृद्धान्तमभिधाय द्वाष्टोक्तिचोखानां प्रदर्श-
यन्नाह-

इष्य विगनाणसद्विभ्रो, काऽअजोर्गं न कुञ्जै जो व ।

न खड्ग स सुपञ्जसुनत्, खड्ग अ निदे सपत्न्यात्रो ॥ ७६ ॥

‘ इष्य ’ एवं लिङ्गज्ञानमार्गं सहितो युक्तः लिङ्गज्ञानसहितः काययोगो कायव्यापारं न युक्ते न प्रकथयति, यस्तु न तन्मते न प्राप्नोति, स इत्यर्थः । किम्प, मोक्षलोकायं सिकिञ्जुनामित्यर्थः । ज्ञानेते च निन्दा स्वप्नान्त, चण्ड्याद् शिवस्यैव । इह च नर्नकीतुस्यः साधुः, आतोषानुस्यं कल्पयिज्ञं, मृत्तज्ञानानुस्यं ज्ञानं, योगव्यापारानुस्यं चरणं, रङ्गपरितोषनुस्यः सङ्गपरितोषः, दाननाभनुस्यः सिकिञ्जुलाभः । शेषं सुगमम् । यत एवमतो ज्ञानचरणसहितस्यैव कृतिकर्म कार्थमिति गाथाभाष्यार्थः ॥ ७६ ॥

चरणराहितं ज्ञानमकिञ्चित्करम्, अस्वार्थस्यैव साधका बहुनां वृद्धानाः सन्तोति प्रदर्श-
नाथ मुनरिप वृद्धान्नाह-

जाणंनो वि अ तरिउं, काऽअमोर्गं न कुञ्जै नइए ।

सो कुञ्जइ सोएणं, एवं नाणी चरणहीणो ॥ ७७ ॥

ज्ञानव्यपि च तरितुं यः काययोगं कायव्यापारं न युक्ते न्यायं स पुमाद् उच्यते द्विपते श्रोतस्वः पयःप्रवाहेन, एवं ज्ञानं चरणहीनः संसारमार्गं प्रवेत्तश्रोतसोत्ततो इत्युपपन्नः । तस्माच्चरणविकल्पस्य ज्ञानस्याकिञ्चित्करत्वात् उजययुक्त-स्यैव कृतिकर्म कार्थमिति गाथाऽभिप्रायः ॥ ७७ ॥

एवमसहायज्ञानपक्षे निराकृते, ज्ञानचरणोभयपक्षे च सम-
धिते सत्परत्स्याह-

गुणअरिपे वंदणयं, कुट्टअमथ गुणागुणे अजाणंनो ।

वंदिज्ज व गुणहीणं, गुणादिअं वारि वंदावे ॥ ७८ ॥

इहोत्सर्गतो गुणाधिके साधो वन्दनं, कर्त्तव्यमिति वाक्यशेषः । अयं आर्थो-अमयं चन्देतेत्यदिप्रमाणसिद्धः, गुणहीने तु प्रतिषेधः, पञ्जानां कृतिकर्मत्यादिप्रमाणम् । इदं च गुणाधिकत्वं गुणहीनत्वं च तत्रतो दुर्बिक्षेयमतः उग्रश्वस्तरपत्रतो गुणागुणानामान्तरव-
दितोऽज्ञानतोऽनवगच्छन् किं कुर्याद्, अन्ते वा गुणहीनं कि-
ञ्चिद् गुणाधिकं वाऽपि वन्द्यापयेत्, उभयथाऽपि च दोष-
एकत्र गुणागुणप्रत्ययः, अन्यत्र तु विनयव्यागप्रत्ययः, तस्मात्-
पूर्णाभाव एव वेदाय, अयं वन्दनम् । इति गाथाऽभिप्रायः ॥ ७८ ॥

इत्थं बोद्धेकेनोके सति व्यवहारजनमतमधिकृत्य गुणाधिक-
त्वपरिज्ञानकारणमि प्रतिपाद्यचक्राहाऽऽचार्यैः-

आज्ञाएणं विहारणं, उपायाचंक्रमणेष य ।

सकासुविहित्रो नाउं, जासावेण्णएण य ॥ ७९ ॥

आज्ञायो वसतिः सुप्रमाजिनाऽऽदिलक्षणः । अचया-क्रीपण्य-
दृक्कविचरित इति । तेनाऽऽश्रयेन, नाऽगुणवत् एवं कस्वाद्यथे

प्रवति । विहारो मत्सकत्वाऽऽदिः, तेन विहारेण, ज्ञानमूर्त्त-
त्वात्, चक्रक्रमणं गमनं, स्वानं च चक्रक्रमणं केचैकवज्राद्यः । ते-
न आधिकदेशकायोस्वैरकरेण युगमावाभिमकोन्मन्यु-
स्सराऽगुणगमनेन वेत्यर्थः । शक्यः सुविहितो ज्ञानुत्तं, जान-
धैनयिकेन च-विनय एव धैनयिकम्, समाशोच्य भाष्येन आ-
चार्योऽऽदिभिषयकरणेन वेति प्राणम् । तेनाऽऽच्येयुताभि प्राचयो-
ऽऽसुविहितानां मन्वीति गाथाऽयैः ॥ ७९ ॥

इत्थमभिहिते सत्याह बोद्धा-

आज्ञाएणं विहारणं, उपायाचंक्रमणेष य ।

न सका सुविहित्रो नाउं, जासावेण्णएण य ॥ ८० ॥

आज्ञयेन विहारेण ज्ञानचक्रमनेन च न शक्यः सुविहितो ज्ञानु-
भाषधैनयिकेन बोधापियुगमारकामुत्तकोद्दृष्टऽऽदिविभक्ति-
कारात् । तथा च प्रतीतिमिदम्-असंयता अपि हीनसत्याः
ज्ञेयवादिमिप्रित्तं संयतवधेष्टेन, संयता अपि च कारणतो-
ऽसंयतवधिति गाथाऽयैः ॥ ८० ॥

किञ्च-

चरहो पसवचंदो, सत्तिभतरवाहिरं वदाहरणं ।

दोसुप्पत्तिगुणकरं, न तेमि वरुजं भवे करणं ॥ ८१ ॥

नरतः प्रसन्नचन्द्रः साऽप्यन्तर्वाहासुहाहरणम्-अप्यन्तरं ज-
रनः, यतस्त्वस्य बाह्यकरणरहस्येयापि विबुधितस्यैवाऽऽशुक्त-
प्रदप्रतिपद्य विविष्टमावनापरस्य केवलज्ञानस्यैव । बाह्यम्-
प्रसन्नचन्द्रः । (‘ पसवचंद ’ शब्दे प्रसन्नचन्द्रकथावितरतः)
यतस्तस्योत्कृष्टबाह्यकरणतोऽप्यन्तःकरणविकल्पस्याव-सत्त-
मनरकप्रयोष्यकर्मन्थो भव्यु । तदेवं दोषोत्पत्तिगुणकरं
न तयोर्भरतप्रसन्नचन्द्रयोः । (वरुजं प्रवे करणं) ज्ञानसत्त्वा-
वभूत् करणं दोषोत्पत्तिकारकं भरतस्य नाजुत्तोजानेन, बाह्य
करणं गुणकारकं प्रसन्नचन्द्रस्य नाजुत्तोजानमपीति । त-
स्मादान्तरमेव करणं प्रधानम्, न च तदाज्ञायादिनाऽऽवगन्तुं श-
क्यते, गुणाधिकं च वन्दनमुक्तमिति कृत्वा भाव एव अथा-
निति स्थितम् । इत्येव गाथाऽभिप्रायः ॥ ८१ ॥

इत्थं तीर्थोद्भूतमव्यवहारमयनिरुक्तं बोद्धकसवगन्त्याऽऽन्वेषो
पारलौकिकापायप्रदर्शनायाऽऽहऽऽचार्यैः-

पचेअनुष्णकरणे, चरणं नासति विणपरिदाणं ।

आहृच्चभावकरणे, पंचाहें उण्णहें पासत्या ॥ ८२ ॥
प्रत्येकबुद्ध्याः पूर्णभावस्यस्तोभवकरणा भरताऽऽव्युत्तः, तेषां करणं,
तन्निष्पन्नं एव फलसाधके सति भवमतवधरणं नाशक-
न्ति जिनचरैरुक्तानां संबन्धभूतम्, आत्मनः, अन्वेषे च । पाजा-
न्तरं वा-‘‘बोधि मासति जियवदिदाणं ॥’’ कथम्?, ‘‘आहृच्चभाव-
करणे च’’ कादाचित्कभावकरणे बाह्यकरणपरिहितैरेव भरता-
ऽऽदितिः केवलसुप्तपदितमित्यादिलक्षणं, कथं नाशयति?, पञ्च-
जिनः स्थानिः प्राणातिपाताऽऽदितिः पारस्येण करणमूर्त्ते, पा-
रहंस्था उक्तलक्षणः । इति गाथाऽयैः ॥ ८२ ॥

यत्तच्च-

अज्ञानदेसजाए, चरणं नामंति जिणपरिदाणं ।

वाचकदंसया खलु, न तु खलना तारिसा द्दु ॥ ८३ ॥

अज्ञानदेवानाऽऽज्ञानान्नमत्तपरिदितं चरणं नाशयति जिनवे-
दनायां संबन्धभूतमात्मनेऽन्वेषो वा; व्यापकश्रेण्याः कर्तुं विनक्त

वैश्वानरत्वं कृत्स्नम् । एषमेकाऽथिप्रदेशावहाद्यानां क्रोत्रावहा-
प्रदेशैः समानसंख्यानामापि कृत्स्नकालत्रावैर्नोनात्वम् । एकस-
मयाऽऽधिकित्वात् वा स्थितिसमयेः समानसंख्यानामापि द्रव्य-
क्षेत्रं सार्वभौमात्त्वम् ; एकगुणकालकाऽऽतीर्णां च यथैगुणाऽथिप्र-
देशैः समानसंख्यानामापि कृत्स्नकालकालैर्नोनात्वमिति ॥२१६२॥
विशेषः । आ० ख० ।

ज्ञानात्मन्-पुं० । ज्ञानाविद्योपेत उपलक्षणीकृतवर्शनाऽऽद्विरात्मा
ज्ञानाऽऽत्मा । सत्यब्रह्मेन्द्रात्मनि, भ० १२ श्ल० १० व० ।

शाण्ड्यदंशण-ज्ञानदर्शन-न० । ज्ञानं च दर्शनं च, ज्ञानेन वा द-
र्शनेन ज्ञानदर्शनम् । ज्ञानदर्शनयुक्ते, " अत्रियं यं मम अहोसे
सायं सते समुत्पत्ते । " इत्या० ७ उ० ।

शाण्ड्यदंशणलक्षणा-ज्ञानदर्शनसङ्गत्या-स्त्री० । ज्ञानं च दर्श-
नं च लक्षणं लक्षकं यस्याः सा ज्ञानदर्शनलक्षणा । सत्यब्र-
ह्मानसत्यदर्शनद्वयार्थं भोक्षमार्गगतौ, " भोक्षममगगर्दं तथं,
सुबुद्धेऽत्रियनामिधं । चकारकारणसंयुक्तं, नाण्ड्यदंशणलक्षणां " ॥
१ ॥ उक्तं २८ अ० ।

शाण्ड्यदंशणसमग-ज्ञानदर्शनसमग्र-त्रि० । ज्ञानदर्शनाचार्या पूर्वे,
" तथो षाण्ड्यदंशणसमग्रे " उक्तं ८ अ० ।

शाण्ड्यदन्-ज्ञानकृत्य-न० । ज्ञानप्रत्ययं देवकार्ये उपयोज्य, स्वाद्य
वा, यदि स्वाद्यवा देवपूजायां, मासावाऽऽदी वेति प्रश्ने, उत्तरम्-
" एकस्मै स्थानके देवकारिकं, क्षेत्रद्वयामेव तु ज्ञानरिक्तम् ।
स्तस्मैयामेव तु स्वायनीयं, श्रीसिकान्तो जैन एवं ब्रवीति ॥१॥ "
यत्कारणमुपदेशस्तस्मिन्का मान्तेऽस्त्येन तु त्वारेण ज्ञानप्रत्ययं देव-
पूजायां मासावाऽऽदी चोपयोगि भवतीति । ८ अ० । सेन० ३
वृत्ता० ।

शाण्ड्याद्य-ज्ञानदान-न० । सुतज्ञाने, " अन्वेष्यो अन्वेष्योऽभ्यो-
ऽध्यापनभावाद्याऽऽद्विरिति । यद्दानमागमस्यैत-ज्ज्ञानदानमुदा-
हृतम् ॥ १ ॥ " ग० ३ अ० ।

शाण्ड्यदिष्टि-ज्ञानदृष्टि-स्त्री० । तस्यज्ञानद्वयायां दृष्टौ, अष्ट० १
अष्ट० ।

शाण्ड्यदीव-ज्ञानदीप-पुं० । अज्ञानध्वान्ताग्राह्य तस्यज्ञानप्रदीपे,
ज्ञा० २५ श्ल० ।

शाण्ड्यथ-ज्ञानथन-त्रि० । ज्ञानावधे विपश्चित, आच० ४ अ० ।

शाण्ड्यधम्-ज्ञानधर्म-पुं० । धर्ममानसुरितंशुपरम्परायां साधु-
रत्नसूते शिष्ये, " तत्किञ्च ज्ञानधर्मक्याः, पाठकाः पर-
नीक्षताः । ज्ञेयाऽऽगमरहस्वाधै-त्रायका शुष्मनायकाः ॥ १ ॥ "
तत्किञ्चान्यां दौषव्यभूयां शत्रुञ्जयाऽऽद्यनेकतीयैः प्राप्तिष्ठायि-
व्यायर्नां शिष्येण देवबन्धेण यथोविजयकृतज्ञानसारोक्तस्य
टीका विरचिता । अष्ट० ३२ अष्ट० ।

शाण्ड्यप्रज्ञ-ज्ञानपर्याय-पुं० । ज्ञानाविद्योपे कुक्कितेऽवि-
नायापित्वेऽर्थे, भ० ३ श्ल० १ उ० ।

शाण्ड्यपठिणीयया-ज्ञानपरनीक्षता-स्त्री० । ज्ञानस्य सुताऽऽ-
देः तन्साधनस्य पुस्तकाऽऽदेः (कर्म० १ कर्म०) तत्संदेश्यं ज्ञान-
कृतं वा सामान्यं प्रतिकृत्यथापद, भ० ८ अ० ६ व० ।

शाण्ड्यपठिसवहाकुशील-ज्ञानप्राप्तिसेवनाकुशील-पुं० । ज्ञान-
स्य प्राप्तिसेवयथा कुशीलो ज्ञानप्राप्तिसेवनाकुशीलः । प्रतिशौ-
चनाकुशीले, भ० ३५ व० ६ व० ।

शाण्ड्यपरिणाम-ज्ञानपरिणाम-पुं० । ज्ञानरूपेण जीवपरिणामे,
प्रज्ञा० १५ पद ।

शाण्ड्यपरिसह-ज्ञानपरीषद्-पुं० । ज्ञानं मत्यादि तत्परीषद्वयं च
ज्ञानपरीषद्ः । विशिष्टस्य ज्ञानस्य सङ्गाये प्रवृत्तौने अभावे,
द्विभ्यजनने, प्रथान्तरे स्वज्ञानपरीषद् इति पठ्यते, तथै-
वास्मानिर्दिशितम् । ज० ८ श्ल० ८ उ० ।

शाण्ड्यप्रायश्चित्त-ज्ञानप्रायश्चित्त-न० । पापं जिनस्तीति । प्राय-
श्चित्तनेदे, इथा० ३ उ० ४ व० ।

शाण्ड्यपुरिस-ज्ञानपुरस्च-पुं० । ज्ञानरूपेण भावप्रधाने पुरुषे,
इथा० ३ उ० १ उ० ।

शाण्ड्यप्रेमदोष-नानाप्रेमदोष-न० । प्रेम च द्वेषश्च प्रेमदोषं, नाना-
प्रकारं प्रेमदोषं नानाप्रेमदोषम् । अविनयनेदे, इथा० ३ उ०
६ व० ।

शाण्ड्यप्रसोस-ज्ञानप्रसोच-पुं० । श्रुताऽऽदी ज्ञाने, ज्ञानवस्तु वाऽ-
प्रोते, भ० ८ श्ल० ६ उ० ।

शाण्ड्यपरार-नानाप्रकार-त्रि० । विधिभे, स्व० १ सु० १३
अ० । आच० ।

शाण्ड्यप्यनाथ-ज्ञानप्रवाद-न० । यत्र ज्ञानं मत्यादिकं लक्षकमे-
वाऽऽद्विरितिः प्रोचते तज्ज्ञानप्रवादः । स० । आ० । ज्ञानं ज्ञानाऽऽ-
द्विरित्येति पञ्चप्रकारं तत्तत्प्रकारं वृत्ति ज्ञानप्रवादः । न० ।
ज्ञानस्य मतिज्ञानाऽऽद्विरपञ्चकस्य अर्थप्रकराय यस्मान् नज्ज्ञान-
प्रवादम् । अतुर्देशानां पूर्वाणां पञ्चमे, भ० । इथा० । तस्य
पदपरिमाणिका पदकोटी । न० । " नाण्ड्यपवायस्तस्य पुनवस्त
वारस वत्पृ पणसा " । स० ।

शाण्ड्यफल-ज्ञानफल-त्रि० । ज्ञानं फलं येषां तानि ज्ञानफलाणि ।
सुतज्ञानाऽऽराधनाऽऽद्विरपु कर्मसु, वक्त० २ अ० ।

शाण्ड्यफल-ज्ञानफल-न० । ज्ञानफलमपीताऽऽद्विरवस्तुपरिच्छेदसा-
मर्थ्यम्, आरिजस्ताधनतया मांक्षसाधनसामर्थ्यं वा तस्मिन् ।
इथा० १ उ० ।

शाण्ड्यबोधि-ज्ञानबोधि-पुं० । ज्ञानाऽऽव्यवहृत्तयैवशामभूना ज्ञान-
प्राप्तिः । इथा० २ उ० ४ व० ।

शाण्ड्यनत-ज्ञाननत-त्रि० । ५ तौ सवस्तत्रियेककृते, आच० १
अ० ६ अ० ४ व० ।

शाण्ड्यधाव-ज्ञानजाय-पुं० । अधिगमे उपयोगे, ति० ख० ३०
उ० ।

शाण्ड्यजावया-ज्ञानजावना-स्त्री० । ज्ञानस्य भावना ज्ञानजा-
वना । एषं चूतं मैत्रीकं ज्ञानप्रवचनं यथाश्नस्तिपताशेषवदाशौ-
चिनोऽवमित्येवकथायां भावनायाम्, आच० २ सु० ३ ख० १
अ० १ उ० ।

शाण्ड्यमंजरी-ज्ञानमंजरी-स्त्री० । यथोचितयोपवायकृतज्ञान-
साराभिधाद्युक्तस्यस्य देवबन्धनाधिकृत्यायां टीकायाव, सा
आव्युद्योति विशदजलकेतस्यमस्त्यति नाद्यधाति । " इथाऽऽद्वि-
स्यु-

रहस्यानां, ज्ञानासङ्गोद्येन च । देवचन्द्रेण बोधार्थं, सङ्घीकेयं विनितित ॥ १ ॥ वैकमीये रत्नाभिजिह्वविचन्द्र १७६६ मिते संवत्सरे । अष्ट० ३२ अष्ट० ० ।

शाण्डिल्य-ज्ञानवत्-वि० । ज्ञानसाक्षिणि, वि० अ० १ उ० ।

शाण्डिल्य-ज्ञानवत्-वि० । आत्मरूपोपबन्धिचयुक्ते, अष्ट० २ अष्ट० ० ।

शाण्डिल्य-ज्ञानवत्-पुं० । आत्मनो विश्वत्वेतुकेऽङ्गहारे, “ ज्ञानं मद्दर्पहरं, अघातिं यस्तेन तस्य को वैद्यः ? । अगदो यस्य वैद्ययति, तस्य किंकिंसा कथं क्रियते ? ” ॥ १ ॥ सूत्र० १ सु० १३ अ० ।

ज्ञानवत्-वि० । ज्ञानाऽऽत्मके, आच० ४ अ० ।

शाण्डिल्य-ज्ञानवत्-पुं० । उदितज्ञानाऽऽचरते, स्या० ६ अ० ४ उ० ।

शाण्डिल्य-ज्ञानवत्-पुं० । ज्ञानविषयके मोहे, स्या० २ अ० ४ उ० । (श्याक्याऽऽस्य ' मोह ' शब्दे छन्द्या)

शाण्डिल्य-ज्ञानवत्-पुं० । सङ्घोपनिकरे, पञ्चा० १५ विच० ।

शाण्डिल्य-ज्ञानवत्-न० । अतीत्याऽऽदिवस्तुपरिच्छेदसामर्थ्ये, स्या० १० उ० ।

शाण्डिल्य [च]-ज्ञानवादिन्-वि० । यथाऽवस्थितवस्तुपरि- ज्ञानविषय मोह इत्येवमादिनि, सूत्र० १ सु० १ अ० ।

शाण्डिल्य-ज्ञानवत्-वि० । ज्ञानं यथाऽवस्थितवस्तुपरिच्छेदकं मध्येऽस्तीति ज्ञानवित् । ज्ञानवेद्यति, “ से आदिवि भाषिणि ” आच० १ सु० ३ अ० १ उ० ।

शाण्डिल्य-ज्ञानवत्-पुं० । ज्ञानसाक्षिणोपबन्धिऽङ्ग पञ्चाङ्गा, तदेव विनयो, ज्ञानस्य वा विनयो अस्मादिकरणं ज्ञानविनयः । अ० ७ अ० । ज्ञानानां अज्ञानमतिक्रान्तवत्तद्व्याप्यमात्राविधि- प्रमेयत्वादिनाऽऽप्यासे, अ० २५ अ० ७ उ० । ज्ञानविनयः पञ्चाङ्गा, ज्ञानस्य पञ्चाङ्गवत्त्वात् । औ० ।

ज्ञानविनयमाह-

नाथं भिक्षुइ नाथं, गुण्येऽ नाथेण कुण्ये किंवाइ ।

नाथं नवं न संशुं, नाथुणिः शो ह्नुं नन्दा ॥७३॥

ज्ञानं शिष्यवत्पूर्वं ज्ञानमाश्चे, ज्ञानं गुणयति शुद्धीतं सत् प्र- स्थावतैयति, ज्ञानेन करोति छुप्यानि संयमकृत्यानि, एवं ज्ञानी न- र्थं कर्म न कुर्याति, अकरोत् वा विनयति यस्माद् ज्ञानविनितो ज्ञानेनापनीतकर्मो भवति, तस्मादिति गम्याऽर्थः ॥७३॥ ६७० अ० १ उ० ।

शाण्डिल्यपरिहीण-ज्ञानविनयपरिहीण-वि० । ज्ञानाऽऽचा- रपरिहीने, अं० प्र० २० वाहु० ।

शाण्डिल्यमगणित-ज्ञानविमलगणित-पुं० । श्रीब्रह्मयुगिगुरौ, अयं विक्रमसंवत् १६५५ मिते विद्यमान आसीत् । अनेन महे- म्बरेकुरितगुण्यप्रमेदप्रत्ययव्योपरि टीका कृता । अ० १० ।

शाण्डिल्यविराहणा-ज्ञानविराहणा-स्त्री० । विराहणा अण्वणा, ज्ञानस्य विराहणा ज्ञानविराहणा, ज्ञानविन्द्या गुण्योदिनिन्द्येन वा ज्ञानवत्त्वाऽनायासः, अ० ३ अ० । निहृवाऽऽदिकर्षा- ज्ञानप्रयत्नीकतायात्, अ० १ अ० ।

शाण्डिल्यसंवायागोम-ज्ञानविस्वादानयोम-पुं० । ज्ञानस्य ज्ञा- निनां वा अग्निचारदृश्याया व्यापारे, अ० ८ अ० ६ उ० ।

शाण्डिल्यसिद्धि-ज्ञानविशुद्धि-स्त्री० । ज्ञानाऽऽचारपरिपाकनलो ज्ञानस्य विशुद्धौ, स्या० १० अ० ।

शाण्डिल्य-ज्ञानवत्-पुं० । ज्ञानं हेतोपादेयवस्तुनिवन्धा, तेन वृत्ता मदात्मः । अ० १ अ० । सुनस्थविरितु, अ० २६ अ० ।

ज्ञानवत्-पुं० । ज्ञानेन प्रतिबुद्धे, स्या० १ अ० ४ उ० । (श्याक्या- ऽऽस्य ' बुद्ध ' शब्दे छन्द्या)

शाण्डिल्य-ज्ञानवत्-स्त्री० । सुतज्ञानविषयकज्ञानवत्, अ- न० १ सु० १३ अ० ।

शाण्डिल्यसंपण्य-ज्ञानसंपण्य-पुं० । सुतसंपण्ये, स वा दोषविपाकं प्रायश्चित्तं वाऽवगच्छतीति आलोचनाऽऽहृतयोक्तः । स्या० ७ अ० ।

शाण्डिल्यसंपण्यया-ज्ञानसंपण्यता-स्त्री० । सुतज्ञानसहितत्वे, (उच्य०) ।

नाथसंपण्ययाएवं जंते ! जीवे किं जण्यइ ? नाथसंप- ण्ययाएवं जीवे सम्बन्धावाभिमानं जण्यइ, नाथसंपण्ये य एवं जीवे चात्तरंतंसारकंनारे न विण्यस्सइ । “ मद्वा सुई समुधा प-दिप्या वि न विण्यस्सइ । तथा जीवो समुधो सं- सारं वि न विण्यस्सइ ॥ ” १ ॥ नाथविण्ययत्तवचरित्तजोगं संपा- ण्यइ, ससमयपरसमयविसारए संघायायिजे जण्यइ ॥६६॥

हे भद्रे ! ज्ञानसंपन्नतया ज्ञानस्य सुतज्ञानस्य संपन्नता सुतज्ञानसंपत्तिः, तथा जीवः किं फलं जनयति ? । तथा शुक्राह-हे शिष्य ! सुतज्ञानसंपन्नतया जीवः सर्वभावा- निगमम्-सर्वं च ते भावाश्च सर्वभावाः जीवाजीवाऽऽद्यः, तेषामनिगमः सर्वभावाऽनिगमः, तं सर्वभावानिगमं जीवाजी- वाऽऽदितत्पञ्चानं जनयति । तथा ज्ञानसंपण्यो जीवश्चतुर्- मसंसारकात्तारं कुतुंगतिसङ्कल्पे संसारवने न विनश्यति मोहाद् विद्येयैव दूरं नाहृद्यो भवति । तथाहि-समुधा सुधी कचवराऽऽदितु पतिता सती न नश्यति-अहृद्यता न भवति, नाथं न प्राप्नोति । तथा जीवोऽपि ससुखः सुतज्ञानसहितः संसारे विनयो न भवतीति भावः । ततश्च सुतज्ञानविनयत- पञ्चारिक्योगान्दं संप्राप्नोति । ज्ञानं च विनयश्च तद्वद्व चा- रित्तयोमात्रं ज्ञानविनयतपञ्चारिक्योगाः, तान् सम्पद्य प्रका- रेण प्राप्नोति, तत्र ज्ञानम्-अचघ्यादि, विनयः ब्रह्मिष्ठः, तयो ज्ञानवत्त्वम्, चारित्तव्यापारास्ताद् सचोक्तं ज्ञानं, पुनः सुतज्ञानी स्वस्वमयपरसमयसङ्गतार्तनीयो जयति स्वमतपरम- तयोः सङ्गतनीयो मीलनीयः स्यात् । एतावता स्वमतपरम- ताभिहृत्त्वेन प्रधानयुक्तवत्त्वात् परिहृत्तेषु गणनीयो भवतीति भावः ॥ ६९ ॥ अष्ट० २६ अ० ।

शाण्डिल्यसमाधि-ज्ञानसमाधि-पुं० । अपूर्वंज्ञानावाहनपूर्वकज्ञान- समाधौ, “ जह जह सुयमवाहाइ, ब्रह्मसंवरसंपरंजुव- मउत्वं । तह तह पढाइ मुणी, यवयवसेनसत्ताइ ॥१॥ ” सूत्र० १ सु० १० अ० ।

शाण्डिल्य-ज्ञानसंग-पुं० । तपागच्छीयसोमसुरीनां शिष्ये, अ० ४ अ० । अनेनाऽऽवहर्षक्योपनिषुकिच्युत्थौ, मुनिमुनत- स्तवनं धनीयवत्कल्पयाहर्षनाथस्तवनं वेत्याह्यो प्रत्या रवि-

ताः । अथ विक्रमसंभत् १४०६ मिते जन्म, १४१७ मिते वीक्षा, १४४१ मिते सूर्यपद, १४६० मिते स्वर्गतिः । ॐ ३० ।

षायासार-ज्ञानसार-म० । यद्योविज्ञयोवाप्यायकृते पुष्यांष्टका-
ऽऽदिकेऽष्टसोकाऽऽमकहाविंशदशकविश्रुयिते ग्रन्थांशेषु,
अष्ट० २ अष्ट० ।

षायासिद्ध-ज्ञानसिद्ध-पुं० । भवस्यकेशवसिनि, दश० ४ अ० ।

षाया-नाना-अव्य० । मन्नाब्ज । विनाये, अनेकायै, उजवायै
च । वाच० । " षाणाकुमुमलयाऽऽऽश्च, षाणापिकृष्णणिसोचिअं ।
षाणाकुमुमलसंघं, उज्जायं शंद्दयोवमं ।" । नानामुमलताकीणि
विबिचवृक्षवल्होनिर्वाहम् । उच०२० अ० । सुच० १० । स० ।

षायाऽगुणयुष्य-ज्ञानाऽऽदिगुणयुत-त्रि० । सव्यकानभक्तान-
नगुरुमकिलस्यप्रभृतिगुणसंपन्ने, पञ्च० १० ।

षायातंद-नानाकृन्द्-त्रि० । नाना अभिवहकृन्दोऽनित्प्रयो येषां
ते तथा । निष्ठाभिप्रायेषु, सुच० २ अ० २ अ० ।

षायादिदिग्द-नानादृष्टि-त्रि० । नानारूपा दृष्टिर्दशैरेषां ते
तथा । सुच० २ अ० १ अ० १ उ० । नानारूपा दृष्टिरन्तःकरणप्रवृ-
त्तिर्दशैरेषां ते तथा । सर्वप्रणीताऽऽमानाअथयानाविषयधनामा-
बाद्भिन्नदशैरेषु, सुच० २ अ० २ अ० ।

षायापुत्रमगह-ज्ञानाऽऽगुणप्रह-पुं० । साधुगतज्ञानप्रभृतिगु-
णोपधमे, पञ्च० १२ विव० ।

षायापत्र-नानामगह-त्रि० । नानाप्रकारा विविचक्षयोपशमाय
प्रकाशतेऽनयेति प्रहा, सा विचित्रा येषां ते तथा । नानामतिषु,
सुच० २ अ० २ अ० ।

षायापिडरय-नानापिडरत-त्रि० । नाना अनेकप्रकारा-
भिप्रहाविशेषात् प्रतिगृह्यमरुपावप्रहणाद्यपिषद आहारापिण्डः,
नाना चासौ पिषदश्च नानापिण्डः, अन्तःप्रान्ताऽऽदि वा । त-
स्मिन् दत्ता नानापिण्डरताः । नानापिण्डैरेजुकेगवास्तु, " षाणा-
पिडरया दंता, तेण बुध्वाति साहृयो ।" । दश० १ अ० ।

षायाऽजिगम-ज्ञानाजिगम-पुं० । मत्यादिज्ञानेन बांधे, स्था०
३ उ० ३ उ० ।

षायापणि-नानामणि-पुं० । नानाप्रकारेषु मणिषु, रा० ।

षायापणिकथगरयचपणविरारयंगमगांणं ।

नानाविधानि मणिकनकरत्नानि येषु भूषणेषु तानि, तैर्नाना-
मणिकनकरत्नचपवैदिराजिताम्यज्ञोपाङ्गानि यासां तास्तथा
तासात् ।

षायापणिकथगरयविमलमहरिहाणिप्रणोचिचिमिसमि-
संतविरिदयमहाभरणकडगुदिकयवरजूसणुऊंमलंतपीवरपलं-
बदादिहृत्तुयं पसरति ।

नानाविधानि मणिकनकरत्नानि येषु तानि नानामणिकनकर-
त्नानि, मणयो नानाविधाभ्यन्तकान्ताऽऽश्च, कनकाणि नानाव-
र्णानया, रत्नानि नानाविधानि कर्कशनाऽऽश्चानि, तथा विमलानि
विभ्रमज्ञानि, तथा महात्पुण्यभोकारमदेति । यदि वा-महदुत्सवं
कृष्णमदेत्येति महादीणि, तथा निपुणं निपुणशुभ्रगम्यं यथा
अचति । रा० म० जी० । " षाणाभांवितायुष्युक्तायो ।" ना-

नामणिनानामकारैर्मणितस्तोषानि सुवकानि यासां ता
नानामणिनीयसुवक्ताः । रा० । जी० । " षाणाभांवितामलं-
किया ।" नानामणयो नानामणियमानि दामानि माहासैत्तकृष्ण-
तानि नानामणिद्वामलकृष्णतानि । रा० । जी० । नानाजातीयेषु
मणिषु, कष्ट० २ कृष्ण ।

षायापण्य-नानामाण्य-म० । नानारूपे पुष्ये, जी० ३ प्रति० ४
उ० । " नानामल्लपिण्डा ।" । नानारूपाणि माहयानि पु-
ष्याणि पिण्डज्ञानि आधिकानि यासां ता नानामाहयपिण्डकाः ।
कृतास्तस्य परनिपातः, सुखाऽऽदिदर्शनात् । रा० ।

षायापण्य-ज्ञानामृत-म० । ज्ञानमवबोधः, तदेवास्तुमन्, अविना-
शिपदहेतुत्वात् । अष्ट० ७ अष्ट० । ज्ञानरूपे पीयूषे, " पीन्या
ज्ञानामृतं सुकवा, क्रियासुरभताफलम् । साभ्यताम्बूलमास्था-
य, नृतिं याति परं मुनिः ॥१॥ " अष्ट० १० अष्ट० ।

षायाधार-ज्ञानाचार-पुं० । ज्ञानं शुभज्ञानं, तद्विषय भाषारः ।
स० २३ स० । शुभज्ञानविषये कालाभयनविनायाथापनाऽऽ-
दिकूपे व्यवहारे, स० १ अक्ष ।

साम्रतं ज्ञानाऽऽचारमाह-
काले विणयं बहुभाषो, उत्राणो तद्वय अनिहवणो ।
वंजणअत्थतनुभप, अट्टविहो नाणयापारो ॥ १६० ॥

(काल इति) यो यम्यङ्गप्रविष्टाऽऽदेः शुभस्य काल उक्तः,
तस्य तन्मिषेय काले स्वाध्यायः कर्तव्यो, नाभ्यदा, तीर्थकर-
वचनात् । दृष्टं च कृष्णदेर्ये कालप्रदणे फलं, विपर्यये च वि-
पर्यय इति । अत्रोदाहरणम्- " एको साद्वादीसियं कांश्चि-
पेषुण अरुहंनया वि पदमपोरसीय अणुचक्रोनेण पढेति कांश्चि-
यं सुत्तं । सम्मदिद्विदेवया चित्तेनि-भा अथा पंतदेवया गल्लज्ज
त्ति कांश्चिं तल्लं कुंढे येपुण नक्कं तक्कं ति तस्म पुरांओ अ-
भिक्कणं २ गयागवावं करेति । नेय व चिन्त्स सज्जायस्स
वाघांतं करेइ ति । अणिया व अणायिणं । को इमो तक्क-
स्स विक्कयणकालो ? वेत्तं ता पनोवेह । तीए वि आण्यं-
अहो को इमो कालियेसुपस्स सज्जायकाओ ति ? तसो सा-
हुया णायं-अहा ए ससा पागउत्थि ति । उचचत्तो णाओ अ-
करत्त दिव्थ मिच्छाहुक्कनं देवयाए अणियं-सा एवं करेज्जा-
सि, मा पंता गलेज्जा । तसो कांश्चिं सज्जायघयं, ण उ अकाले
ति " । दश० । (एतच्च तुनीयजाने ४९६ पृष्ठे ' कालाधार '
शब्दे द्रष्टव्यम्)

तथा शुभग्रहं कुर्वना गुरोर्विनयः कार्यः, विनयोभ्यु-
त्थानपादधावनाऽऽदिः, अविनयपट्टीतं हि तदफलं अचति ।
दश० ति० ३ अ० । आचा० । (एवं विनयबहुमानोपधानानि-
वाऽऽदीनां स्वाध्याय स्वस्वशब्दं कृष्टव्या)

अनानाचरणे प्रायश्चित्तम्-
द्वर्णम कालायापारऽऽदिसु अर्धमहिता पच्छिन्ना, ते केह म-
विलेसिया जहा जयंति न अचति व, तथा जघांत-
सुचमि एते लहुगा, पच्छिन्ना अत्यं गुरुम कोसिं वि ।

तौ तु या युज्जानि जह्वा, दोरेह वि लहुआ अणज्जाए ॥ २ ॥
अ एते पच्छिन्ना अणिया ते सुत्ते लहुया, अत्ये गुरुया, कोसिं
मनेत्थं जघांत । आधिरओ जणति-तद्विद्ं कोसिं मतं ण कृ-
उत्तं, ण य घनए, णोवथांश्च पच्छिन्ना । सीसां जणति-कह्वा ।
आधिरओ जणति-अह्वा दोरेह वि लहुता अणज्जाए

मकाले अलम्बयाम् वा सुचर्यादिं करैताणं सावयेने लक्षणा प्रथिता, तद्वा च षड्वति ।

ये पुण केह आचरिया बहुमुक्तविसेसं इच्छति, ते इमेव कारयेयं भवति-

अत्यधरो तु पमाणं, तित्यगरमुहुगमो तु सो जम्हा ।

पुत्रं च होति अत्यो, अत्ये गुरु जेसि तेवेंचं ॥२२॥

सुचधरे जामेगे, जो अत्यधरे. एवं चउजंगो कायव्यो । काहदावारणं भंगाणं सुस्तप्यप्ये गहियाणं गुरुसाधवं चित्तज्जाति, कुल्लगणसंचलमितीसु सामायारीरुक्कणेंसु च सुचधराभो अत्यधरो पमाणं भवति । तदा गणाणुत्थाना-काले गुरु ततियमंगिह्वासति चितियभंये अत्यधरे गणा-णुपणं करीणं, च सुचधरे, एवं अत्यधरो गुरुतरो, पमाणं च । किं च-तित्यगरमुहुगमो सो अत्यो जम्हा, सुच पुण महत्तगणधरमुहुगमत्- "अत्यं भासति अरहा माहा," तद्वा गुरुतरो अत्यो ।

किं च-

" पुत्रं च होति अत्यो, पच्छा सुचं भणति प्रणियं च ।

अरहा अत्यं भासति, तमेव सुसौकरितं गणुधारी ।

अत्येव विणा सुचं, अणिसियं केरिसं होति ? ॥१॥ "

(अंसि चि) अंसि आचरिअणं तेसं चि । जगत्तहिट्ठाणं तगारेणं तिण्हित्ते कोरति । सगरा यगरो पिहो पिहो क्कज्जाति-यं ततो भवति । एवंसहेण य एवं कारणाणं घोसंति जणोत य । अत्ये गुरुणि सुचे लक्षुमा पच्छिन्ना । इति जणितो अहु-विहो णायारो । नि० सु० १ ३० ।

आणारंज-नानाऽऽरम्भ-वि० । नानाप्रकार आरम्भो धर्मोनु-ष्ठानं येषां ते नानाऽऽरम्भाः । विभिन्नधर्मकेषु. सु० २ सु० १ म० । कांषायुत्थाप्याप्यांशांशद्विपकमंसेवाऽऽदिषु अम्यतराऽऽरम्भक-तरे, सु० २ सु० २ अ० ।

आणाराहण-ज्ञानाऽऽराधन-न० । आयमाधोनुपासने, पञ्च० १७ वि० । " नाणाराहया तिबिहा पवसा । तं जहा-उळो-सा, मज्झिमा, जहसा । " स्या० ३ जा० ४ उ० ।

आणारिय-ज्ञानार्थ-पुं० । ज्ञानेन आयेवहेतुना । आयेवेदे, प्र-ञ्च० १ पद । आभिनिबोधिकाऽऽदेवेदात् पञ्चविधा ज्ञानार्थो । प्रञ्च० १ पद ।

आणारुड-नानावृत्ति-वि० । नानावृत्त वृत्तिः वेतोऽभिप्रायो दे-यां ते तथा । सु० २ सु० १ अ० । विनिश्चामिप्रायेषु, आहार-विहारप्रथनाऽऽसनाऽऽख्यादानाऽऽभरणानामादनमीतवादिना-ऽऽदिषु मध्येऽप्यस्याया कथिभंवाति । सु० २ सु० २ म० ।

आणारण-ज्ञानाऽऽरण-न० । १ त० । सामान्यविशेषाऽऽरम्भ-के वल्लुनि विशेषप्रहणुऽऽरम्भकस्य बोधस्य मतिपुताधिमनःपथा-थकेवलसङ्कलस्य सप्रजावत् आच्छादके अज्ञानां कर्मणां प्रथमे, प्र० २१६ द्वा० । पं० सं० । उ० १०० । (ज्ञानाऽऽरणकर्मणो-विमानपरिच्छेदेः) सर्वजीवानामगमनततो मो गोमियावावृत वृत्ति । अक्कर ' शुभे प्रथमजाने १३६ वृष्टे अकम) ज्ञानाऽऽरणं च पञ्चा-मतिज्ञानाऽऽरणं, पुनज्ञानाऽऽरणम्, अवाधिज्ञानाऽऽरणं, मनःपथावधानाऽऽरणं, केवलज्ञानाऽऽरणं च । प्र० २१६ द्वा० । (तत्र पञ्चानां ज्ञानानां लक्षणं यथास्थानं कथयाम) इदानीमेतेषामावरणमाह-

वृत्तिं च आवरणं, पदं च वक्तुस्तं च तथावरणं । [ए]

एवं मतिज्ञानाऽऽर्थां पञ्चानां ज्ञानानां यथावरणमाच्छादकं, पद इव स्वःऽऽदिनिष्पन्नयात्क इव, चक्षुषो लोचनस्य, तच्छेषं मतिज्ञानाऽऽर्थांमावरणं तदावरणमुच्यते । इदमत्र हृद्यम्य-ववा चनचनतरचनतमेन पदेनाऽऽभूतं साधनं तन्मपि चक्षुर्मन्मन्त्तर-मन्त्तरमन्त्रेणं जघति, तथा ज्ञानाऽऽवरणेन कर्मेषा चनचनतरच-नतमेनाऽऽभूतीभ्यं जीवः शारद्वयशुचकरानिकरिमेतत्तरोऽपि मन्मन्त्तरमन्त्रमन्त्रानो जघति, तेन पदोपमं ज्ञानाऽऽवरणं कर्मो-क्यते । तत्राऽऽवरणस्य सामान्यत एकरूपत्वेऽपि वत्पुंकोनिक-भेदनिश्चय मतिज्ञानस्यानिकभेदेवाऽऽवरणस्वभावं कर्म तन्म-तिज्ञानाऽऽवरणमेकरूपमेव गृह्यते चक्षुषः पटलजिब । तथा पुषोऽनिहितभेदस्योहस्य श्रुतज्ञानस्य यथावरणस्वभावं कर्म तत् श्रुतज्ञानाऽऽवरणम् २ तथा प्राक् प्रपञ्चितभेदकमन्त्रकस्वा-धिविज्ञानस्य यथावरणस्वभावं कर्म तत् चिन्ताज्ञानाऽऽवरणम् ३ । तथा प्राक्निर्णीतभेदस्य मनःपथावधानस्य यथावरणस्व-भावं कर्म तन्मनःपथावधानाऽऽवरणम् ४ । तथा पुत्रप्रकृति-तत्त्वकपस्य केवलज्ञानस्य यथावरणस्वभावं कर्म तत्केवल-ज्ञानाऽऽवरणम् ५ ।

संके च बृहत्कर्मविपाके-

" सरउमयससिमिमल-तरस्स जीवस्स क्षायणं जमिह ।

नाणारणं कम्मं, पदोवमं होइ एव ॥ १ ॥

अहं निम्मना वि चक्कू, पडेण केणपि गइया संती ।

मंभं मंभतराणं, पिच्छुर सा निम्मना जर वि ॥ २ ॥

तह मइसुपनावाचर-णमवादिमणकेल्लणं आवरणं ।

जीवं निरमलकवं, प्राचरइ इमेहिं भयेहि ॥ ३ ॥

तदेवमेतानि पञ्चाऽऽवरणानुत्तरकृतानि. तन्मिषु ३ तु सामा-न्येन ज्ञानाऽऽवरणं मूलप्रकृतिः । यथाऽऽकृतिपञ्चकनिष्पन्नो सु-दिः. मूलत्वकप्रथमाऽऽदिस्तमुद्वानिष्पन्नो वा वृक्षः, चूतमुद्वक-पिक्काऽऽदिनिष्पन्नो वा मोदक इति; एवमुत्तरापरि भावनीयम् । इवाक्यात् पञ्चविधं ज्ञानाऽऽवरणं कर्म । कर्म० १ कर्म० ।

आणआवरणं चैव, आरियं तु दुपंचंवा ॥एए॥
ज्ञानाऽऽवरणं क्षिपञ्चथा द्यधप्रकारान्माव्यतम् ।

तानेव द्यध वेदाद् विवेकुमाह-

सोयावरणे चैव वि, आणआवरणं च होइ तस्सेव ।
एवं हुयजेणं, आणपमं जाव फासो चि ॥६०॥

ओनाऽऽवरणं, तथा तस्यैव ध्येयस्य ज्ञानाऽऽवरणमेव द्विकमेवेव तावत् ज्ञातव्यं यावत् स्वर्गः । तथा-चक्षुरिन्द्रियाऽऽवरणं च-क्षुरिन्द्रियज्ञानाऽऽवरणम्, प्राणोन्द्रियाऽऽवरणं प्राणोन्द्रियज्ञाना-ऽऽवरणम्, रसोन्द्रियाऽऽवरणं रसोन्द्रियज्ञानाऽऽवरणम्, स्पर्शोन्द्रियाऽऽवरणं स्पर्शोन्द्रियज्ञानाऽऽवरणमिति । अ० १०३० । (स-र्वज्ञसिद्धिप्रस्तावे रामाऽऽर्थां ज्ञानाऽऽवरणत्वम् (ज्ञानाऽऽवर-णोपस्थोत्तरकृतोपचिह्नस्य अणोद्यस्यसास्थाभानां संबन्धः " कम्म " शुभे नृवीयजगं २१६ वृष्टे वनः)

आणआवराणिज-ज्ञानाऽऽवरणीय-न० । ज्ञानमावृणोतीति ज्ञा-नाऽऽवरणीयम् । ज्ञानाऽऽवरणकर्मणं, "सरउमयससिमिमल-तरस्स जीवस्स क्षायणं जमिह । नाणाऽऽवरणं कम्मं, पदोवमं होइ एव ॥ १ ॥ " स्या० २ जा० ४ उ० ।

आणआवरणिये कम्मे हुविहे पणवे । वं जहा-दंसेणायार-

श्याधावरण

रपिजे जेव, सम्मथावापरपिजे जेव, दरिसवावरपि-
ज्जे कम्मे एवं जेव ।

देशं हान्मन्वाऽऽमिषोयिक्त्वाऽऽविनाभुणोतीति देशान्नाऽऽवरणो-
प्य, एषे हान्मन् केववाऽऽवरणोयिक्त्वाऽऽविनाभुणोतीति स्वभक्त्वाऽऽवरणोप्यम्,
केववाऽऽवरणोप्यम् इति आदित्यकण्ठकेववाऽऽवरणोप्यम् औप-
स्वाऽऽवरणोप्यम् साक्येयवृष्टिपुत्रमिति तास्यै हान्नाऽऽ-
वरणम् । मन्वाऽऽवरणोप्यं तु घनाऽऽवरणोप्यं ताऽऽवित्येपरमजाकण-
प्य केववाऽऽवरणोप्यम् कन्धुकुम्भाऽऽदिकण्ठाऽऽवरणोप्यमिति
केवाऽऽवरणमिति । परमते च - "केववाऽऽवरणोप्यं, संलग्नकं च
झोहवारसम् । तत्र सम्मथाऽऽवरणोप्यं, अर्थात् मिच्छसकीसरम्" ॥१॥
इति । (भ्रमनानुबन्धऽऽदितिः) अथवा देशोपघाति स-
न्धोपघाति पन्धुकुम्भोपघात देशस्योऽऽवरणोप्यमथ च ।

यथाह-

" अस्तुपयथाऽऽवरणं, संलग्नमेहं च तनुपघादिति ।
स्वपद्दुर्गाई कुषिहा - ई देवसोवोपघादिति ॥ १ ॥
सन्धिसु मन्वाधारे-सु हपसु देवोविघादायां ॥ २ ॥
मोगिहं सुचमणो, समप समप अमतेहि ॥ ३ ॥
पद्दं हान्मन् पगारं, पद्दं कं वचमेवमंथं ति ।
कमलो विष्णुमणो, लहह समचं जमोकारं ॥ ३ ॥"
स्था ० १ श्लो ४ ३० ।

श्याधावरणिलज्जम-हान्नाऽऽवरणोप्यम-पुं० । हान्नाऽऽवरण-
कर्मप्रकृतिसमुदाये, क० प्र० ।

श्याधावरणिलकम्पसंधाय-हान्नाऽऽवरणोप्यम-पुं० ।
हान्नाऽऽवरणोप्यम, "सुयदेववा भगवई, नाभावरणोप्यकम्पसं-
धायं । तेति अवेउ लयवं, ओति सुयसागेरं भली ॥१॥" वा० ।

श्याधावरणोप्यम-हान्नाऽऽवरणोप्यम-पुं० । तत्कारो हान्नाऽऽवर-
णोप्यकर्मधिके, आ० ५ ४० ।

श्याधाविद्-नानाविध-वि० । विविधप्रकारे, तं० । रा० । बहु-
प्रकारे, सूत्र० २ श्लो ३ प्र० । स० । "शाधाविद्वागमधसमा ।"
नानाविधो नानाप्रकारो रागो येषां तानि नानाविधरागाणि,
ताभ्यं वसमानि पञ्चानि संवृततया धासां ता नानाविधरागा-
धसनाः । जी० ३ प्रति० ४ ३० । आ० १० । रा० । "शाधावि-
द्वचनवयोर्हि उबलोभिय ।" नानाविधका जातिभेदाद् नाना-
प्रकारा ये पञ्चवचनं मन्वायस्तीकथोपिप्रतः । आ० म० १ श्लो १
कथनः । प्रका० । "शाधाविद्गुच्छुम्भमन्वाधसोयिना ।"
प्रथासत्त्वैनामकारेमुच्छुम्भनाकीपुच्छुम्भोतिमिच्छुम्भमग्निक्त्वाऽऽ-
विमिग्भनपैर्काङ्क्षऽऽविमग्भनपैकथमोभिता नानाविधगुच्छ-
मुम्भमग्भनपकथोभिता । जी० ३ प्रति० ४ ३० । "शा-
धाविद्वागमर्दिप्रजिच्छुम्भज्जयविचयवेक्यंतीपन्यात्पिनमगम-
न्धं करेति ।" नानाविधाया रागा येषु ते नानाविधरागाः, नाना-
विधरागेणोप्यैतकर्मकृतेभ्यः पतकाऽऽवितपाकाऽऽविमिग्भ-
मापननां कुविति । जी० ३ प्रति० ४ ३० । "शाधाविदकथम-
रमण्यप्यठज्जम लक्ष्मणमस्तुविमत्तानिचिनरमपिच्छुम्भम-
न्वा ।" नानाविधकनकरत्नानि कथितानि यत्र स नाना-
विधकनकरत्नकथितः, मिष्ठान्तस्व परनिपालो भायोऽऽवि-
द्वेयता । तयोप्यत्नो निमंजो बहुसन्तोऽऽवितसमः सुविम-
को निवेलो मिविनो रमणोप्यवृक्षं नृभिभागो यथां स ।
जी० ३ प्रति० १० । "शाधाविद्वागमर्दिप्रजिच्छुम्भमग्निक्त्वाऽऽ-
विमिग्भनपैर्काङ्क्षऽऽविमग्भनपैकथमोभिता नानाविधगुच्छ-
मुम्भमग्भनपकथोभिता । जी० ३ प्रति० ४ ३० ।

शाधाविधे रागेर्द्विधा ये ध्वजाः सिंहाऽऽविद्वयोपकथिता
वृहस्पः पताकाश्च लघ्वास्ताभिर्मंदिदत्तं विष्णुपितृम् । कवय०
५ कृष्ण ।

श्याधासील-नानाशील-वि० । नानाप्रकारं शीलमनुष्ठानं येषां
ते तथा । अनेकाऽऽवित, सूत्र० २ श्लो १ श्लो । परतीयिका
नामासीलाः, तथा शीलं प्रतीयिताः, स च मिच्छस्तेषामनुष्ठा-
नसिद्धं यत् । सूत्र० २ श्लो ३ श्लो ।

श्याधादुर्धर्मपयाभिसिच-नानाऽऽवितमन्त्रपदाभिधिक-वि० ।
आहुतयो वृत्तप्रकोपाऽऽवितप्रकाशाः मन्त्रपदान्यन्मये देवाहा हले-
खमादीनि, तेराभिपिकम् । दीक्षासंस्कृते, दश० ६ श्लो १ उ० ।
श्याधि [सु] -हान्नाऽऽवित-वि० । हान्मन् स कलपदायोऽऽविमोचकं
विद्यते यथासाक्षात् हान्मि । आशा० १ श्लो ४ श्लो २ उ० ।
विशिष्टविधिकेविति, सूत्र० १ श्लो १ श्लो ४ उ० । नि० १ श्लो १
प्रका० । यथायैतत्त्वस्वकथायांश्विति, अष्ट० ९ श्लो १ । परम-
धोविधि, आशा० १ श्लो ३ श्लो ३ उ० । सूत्र० १ श्लो १ उ० ।
हन्वकर्मवर्धनि, सूत्र० १ श्लो १ श्लो १ श्लो १ । "शाधी तु तिदिगुणे,
अवेहं जलात्मसिचोः ।" सूत्र० २ श्लो ३ श्लो १ श्लो १ उ० ।
"अं अशापी कर्म, अवेहं बहुधाई वास्कोडीहि । तं नापी
तेहि ती, अवेहं ऊलास्वमंतणं ॥१॥" द० प० । संया० । (शा-
धस्य" शब्दे १६६० पूढे हान्नाप्राधान्यमुक्तम्)

हानमन्वहा यथा-

पद्दं नदो वेरगं, दुर्वाह निर्दिमिच्छुण केइऽप्य ।
नाणंश्याधमवर्षं, कुणंति नेयं विघाणंति ॥ ६ ? ॥
जति नदो वैराग्यमित्यादि निर्दिश्य कथयित्वा, आदिश्याध-
त् - " मिच्छुञ्जिता य बहुजणो जेष तं तह सत्तो जाणेष समो-
ययह " इति इत्यम्, सुत्रमं च । केऽपि स्त्रोका प्रानाजोगत एव,
प्रनेके च । पकारलोपः पूर्ववत् रूपमिदम् । हान्नाऽऽवितानां बह्म-
गमानामबह्ममन्त्रकाऽऽवितोप्यं कुर्वन्ति विदधन्ति । नेति विधेयं,
इदं च वक्ष्यमाणं, विज्ञानान्ति पुण्यन्ते । इति गाथाऽर्थः ॥६॥

तदेवाऽऽव-

नापादिभो वरतरं, हीणो वि हु परवयं पमावितो ।
न य लुकरं करितो, सुमु वि अण्पाणो डुरितो ॥७॥
सुवोपधायो ।

तथा-

श्याधुम्भसपदना-लसेहिं अबहुसुयससा जोही ।
एसां बहुभारिया पुण, हावेज्ज मियियसस नापिसस ॥६॥
इयमपि सुगमा ।
ननु यद्येवं तर्हि पूर्वोक्तस्य व्याहृतिः, सत्यम्, तस्मिन्वावाक्य-
मेवमस्ती भवत्येते । येन शिवायामुद्यमं करोति न वाऽस्ती
मुमविककाः, कथमन्यथा स्वयंको मे "नापादियसस नाम
पूज्यः" इत्यादि ।

अथैवायं ऊवोपदेवशाह-

संसरसंजवाभा, पुद्दाभो जह जीव ! तं सि निम्बिजो ।
या नापीपपयसं, करेसु ता दीवुत्ताणं ॥ ६५ ॥

संसारसंभवार्थं भवोद्वृत्तात् पुद्दावशात् यदि जीव !
सं जवाभं असि जवसि निम्बिजः आन्तो, मेति निम्बे, तर्हि
दीवुत्तयानां दीपकटारानां, हानिनां हानवदाह, अथैवम-

षाधि [य]

महासौ कुव । अयमभिधा-ज्ञानवतामवहाऽऽदिकरणाद् ज्ञानाऽऽ-
 रणीयं कर्म इत्यते । तथैव दशोनाऽऽश्वर्यां, तेन च मोहनीयं,
 मोहनीयेन च उर्वीनाऽऽहै । कर्मणि, तत्रैव अथप्रथमथ, एतच्च
 शतकव्यकथादिषु सूत्रेषु प्रतीतमिति न वितन्वते । अत उक्तम-
 कानाऽऽश्वर्यासौ अयदुःकामिति गद्याद्यैः । जीवा- १६ षधि० ।
 ज्ञानिकथाकर्मि, इय १ उ० । (जीवा ज्ञानिनोऽऽज्ञानिनश्च
 'भाष' शब्देऽस्मिन्नेव प्रागे १६७२ पृष्ठे उक्ताः) अथविज्ञानिनो
 मनाःपर्यवज्ञानिनो वा कियन्तो अवाद् कुर्वन्तीति प्रश्ने उच्यत-
 र- " आनिजिबोहिपनामित्सस्य सं भेने । अगरे कालसो केव-
 किचरे होह । गोयमा । अहनेन अंनोऽनुहृष्टं, उचकोत्सेनं प्रणेतं
 कात्तं जाव अयदुःखोगप्रपरिअदं च परेसुं, सुअनाधि-
 कीडिनाधिअयप्रअवनाधीस्य परं वेध, केवज्ञानमित्सस नरिय
 अंतरे । " इत्यादिज्ञगवतीपुत्राद्यमशनकाज्ञानीयोहोऽके; एनद्-
 क्कानुत्साधाविज्ञानिन मनःपर्यवज्ञानिना वाऽऽनतमवान्
 कुर्वन्तीति ज्ञायत इति । ३०० प्र० । सेन० ३ उह्या० ।

षाधिद ज्ञानेन्द्र-पुं० । भुताऽऽध्ययतरज्ञानवशादियेचितवस्तुवि-
 शये केवजिनि, इथा० २ ता० ४ उ० । (इथाव्या ' इं' शब्दे
 द्वितीयज्ञाने ४२४ पृष्ठे उक्ता)

षाष्पुष्यमहिमा-स्त्री०-ज्ञानोत्पादमहिमन्-पुं० । तीर्थकृतं
 केवज्ञानोत्पादं च क्लमहोत्सव, इथा० ३ ता० १ उ० ।

षापोष्योय-ज्ञानोपयोग-पुं० । ज्ञाने ध्याप्रियमाणताया च,
 प्रथ० १० द्वार ।

षापांषयाय-ज्ञानोपधात-पुं० । प्रमायतः श्रुतज्ञानोपधाते, इथा०
 १० ता० ।

षापोष्यमपया-ज्ञानोपसंपत्-स्त्री० । मुक्कज्ञानार्थमाचार्यान्त-
 रवत्संपत्तौ, अ० ३ षधि० । (उवसंपया ' शब्दे द्वितीयभागे
 ६२४ पृष्ठे तद्विधः)

षात-ज्ञात-न० । वि० । इष्टान्ते, नि० अ० १० उ० । आहरये,
 नि० अ० १५ उ० । अतु० । निर्वर्गेने, पञ्जा० ४ विच० । ज्ञा० ।
 उवाहरये, ज्ञाताध्ययने, सं० । सूत्र० । आवामिते, प्रश्न० ५
 सन्ध० द्वार । ज्ञातमामितमितियेकार्थम् । इय ३ उ० ।
 सत्र्यकपरिच्छिन्ने, जि० । आच० ६ अ० । आवा० । वि-
 दिने, सूत्र० १ सु० ६ अ० । उदारकाभिने, ह० १ उ० । आवा० ।
 अ० । प्रश्न० । इहवाकुंभशिशेषेभ्ये, ज्ञा० १ सु० ८ अ० ।
 भीष्मपदेवजातीये (कल्प० ४ कृष्ण) ज्ञानविशेषे, पुं० ।
 सूत्र० १ सु० ६ अ० । इथा० । आवा० । यज्ञेयो भीवीरस्वामी
 अहे । इथा० ६ ता० । ज्ञातपुत्रे, सूत्र० १ सु० २ अ० २
 उ० । आ० अ० ।

षातकुमार-ज्ञातकुमार-पुं० । रात्र्याहं ज्ञातकविचकुमारे, ज्ञा०
 १ सु० ८ अ० ।

षातकुलचंद्र-ज्ञातकुलचन्द्र-पुं० । ज्ञातकुले चन्द्र इव । महा-
 चीरस्वामिनि, कल्प० ५ कृष्ण । आवा० ।

षातसंघ-ज्ञातसंघ-न० । स्वसामक्यासे धने, यथ महाचीर-
 स्वामी प्रमाजितः । इथा० १० ता० । आ० अ० ।

षातपुत्र-ज्ञातपुत्र-पुं० । ज्ञातः सिद्धार्थः तस्य पुत्रः । कल्प० ५
 कृष्ण । सिद्धार्थकविचपुत्रे भीमहाचरे, " ज्ञातपुत्रे महावीरे,
 प्रथमाह किल्लुचने । " सूत्र० १ सु० १ अ० १ उ० ।
 ५००

षाति-ज्ञाति-स्त्री० । स्वजने, सूत्र० १ सु० ३ अ० १ उ० ।

षादिय-नादित-वि० । लपिते, जी० ३ प्रति० ४ उ० ।

षाध-नाथ-पुं० । " धो यः धौरस्तेषाम् । " । ५ । ४ । २५७ ।

इति प्राकृतसूत्रेषु यस्य चकारः । प्रभी, प्रा० ४ षाद् ।

षाधि-नाधि-पुं० । शकटरथाङ्क, दश० ७ अ० । अत्ररथ
 मन्थावयवे, उक्त० २ अ० । अस्यामवसापर्विषां भरतक्षेत्रे प्र-
 धमकुञ्जकरे भीष्मपदनदेवियतिरि, आच० १ अ० । वि० । आ-
 वा० । ति० । आ० म० । प्रथ० । उ० । इथा० ।

षाजिचक्र-नाभिचक्र-न० । शरीरमध्यवर्तिनि सप्तमस्तुलसि-
 च्छेदासूत्रभूते देहावयवे, ज्ञा० २६ ज्ञा० ।

षाजिप्यजव-नाभिप्रभुच-वि० । गान्धारके, सं० ।

षाजिरसहरणी-नाभिरसहरणी-स्त्री० । नागिनाले, सं० ।

षाजेय-नाजेय-पुं० । अतुःसहकार्यैः सह भीमोयविजने
 दोक्षां जम्राह,देवां हीक्षोवारः केन कारित इति प्रश्ने, उच्यत-
 तः भीप्रथमजिनेने खड प्रहृष्टवत् मने अयुद्धिति श्रुविचरिआ-
 ऽऽत्नी । २४१ प्र० । सेन० ३ उह्या० ।

षाम-नाम-पुं० । नमनं नामः परिणामे, भावः, (प्र०)

इदिविधे चं जंते । णामे पद्यते । गोयमा ! इचिविधे

धामे पद्यते । तं जहा-उद्दर्य० जाव सधियाए । से किं तं

उद्दर्य धामे । उद्दर्य णामे कुविडे पद्यते । तं जहा-उद्दर्य

य, उदयण्यफ्फो य । एवं जहा सतरसमसए पढमे उदेसए

जावो तदेव इह वि । णवरे इमं षाण्यं सेसं तद्देव० जाव

सधियाए । ।

नमनं नामः, परिणामो, जाव इत्यनयोन्तरम् । (एवरं इमं नाणस

चि) सतद्रशयने भावमाश्रिय इदं सूत्रमधीतमिह तु नामश्र-
 ध्दमाश्रियेयतायन् विशेष इत्यतेः । म० २५ श० ५ उ० ।

नामन्-अद्य० । अलंकृतौ, प्रश्न० १ आश० द्वार । वा-

क्यालङ्कारे, इथा० ४ ता० १ उ० । सूत्र० । इरा० । पाक्पूर-

ये, प्रा० ३ पाद् । विवा० । नि० अ० । शिवाऽऽसम्भवे, जं० १

चक्र० । विशे० । जीवा० । कोमलाऽऽसम्भवे, ह० ३ उ० । सं० ।

विशे० । संभावनायाम्, सूत्र० १ सु० ४ अ० १ उ० । आवा० ।

इथा० । ज्ञा० । अतु० । विशे० । इरा० । म० । मरितौ, कल्प० ६

कृष्ण । अत्रयनुशायायम्, विशे० । नमनि ज्ञानरुपाऽऽदिपर्वीयने-

दातुस्वार्तो श्रीचरमापवादिवस्तुप्रतिपादकतया प्रकीर्णवर्ती-

ति नाम । तथा वाऽऽह-"अं चतुष्कोऽभिदाहं, पञ्चवनेयाणुस्तारि-

यं नाम । पशजेयं च नमय, पदमेवं जायवे अश्वियं ॥१॥ " उक्त०
 १ अ० । विशे० । सूत्र० । यादकिष्काजिनामे, ज्ञा० १ सु० १ अ० ।

सात्मान्येव मानस्तावककक्षगमाह-

पञ्जावाधिजिषेयं, टियमस्युते तदव्यमिरिवेवर्त्तं ।
 जादिसिद्धिं च नामं, जावहर्वं च पाएथ ॥ ३५ ॥
 यद् कस्मिंश्चिद् भूतकारकाऽऽदी रन्तुऽऽद्यभिधानं क्रियते,
 तन्नाम अययते । कथंभूतं तत्, इत्याह-पर्योवायां वाक-
 पुरन्धराःकशासनशतमहदिरमूर्त्तौवां स्वमासंवाचकार्णा
 ष्वनीनामनाजिषेयमथाच्ययत्, मासवनाः पिण्डस्य संभवो यमऽयं
 क्षाम्युपचरितः, स हि नामवाद् भूतकारकाऽऽदिपद्यः कि-

शाम
शाम
शाम
शाम
शाम

(सङ्केतितन्मात्रेणैकाऽऽदिशब्देतिवाभिधीयते, न तु शेषैः
 एतत्पर्याकथासम्बन्धिष्ये, अतो नामभूयुक्तिपद्यगतस्य
 भूयुक्तितः पर्यायानभिधेय इति । पुनरुक्तिः कथं भवत्ये त-
 म् ॥ १ ॥, इत्याह— (डिभमपन्थे चि) विचक्षिताद् भूत-
 कदारकाऽऽदिपिपदाव्यभ्यासाव्यभ्यासायां देवाविद्याऽऽ-
 देः, सञ्जावस्ततश्च यत् स्थितम्, भूतकदारकाऽऽदी तु
 सङ्केतमात्रैव वर्तते; अथाह—सञ्जावतः स्थितमर्थ-भ्रान्त-
 गतः संबन्धः परमेश्वर्योऽऽदिशब्दो व्यक्तं लोभव्योः—शचीपत्या-
 दिः । सञ्जावस्ततश्च स्थितं भूतकदारकाऽऽदी तर्हि कथं वर्तते ॥
 इत्याह—तदर्थनिरपेक्षं तस्यैऽऽऽऽदिनाम्नोऽर्थस्तदर्थः पर-
 मेश्वर्योऽऽदिसस्य निरक्षरं सङ्केतमात्रैवैव तदर्थशुभ्ये भूतक-
 दारकाऽऽदी वर्तते, इति पर्यायानभिधेयव, स्थितमर्थव्योः, अ-
 न्यथा वा; तदर्थनिरपेक्षं यत् कर्त्तव्यं भूतकदारकाऽऽदी इत्या-
 ऽऽदिभिधानं कियते, तस्मान्, इतीह तात्पर्यात् । प्रकाशान्तरवापि
 नामः स्वकल्पमाह—वाह्मिणं भेति । इदृच्छं भवति न केवल-
 मनन्तरकोः, किं स्वप्नवाचनमानमपि यदर्थमेव यद्व्यव्या केन
 सिद्धि गोपालद्वाराऽऽदिरभिधानं कियते, तदपि नाम, यथा
 हित्योः, कियस्य इत्यादि । इदं चोभयकल्पमपि कथं भूयम् ॥ इ-
 त्याह—वाच्यत्वं च प्रायेणेति—वाच्यतद्वाक्यं रूपयमवतिष्ठते ता-
 वादिदं नामाव्यवतिष्ठत इति भावः । किं सर्वमपि ॥ १ ॥, इत्याह—
 प्रायेणेति, मेवही परमशुद्धाऽऽदिच नाम प्रदूतं वाच्यं रूपमपि
 इदमपि, किञ्चित्पन्थयाऽऽदि सनीहयते, देवदत्ताऽऽदिनामवा-
 क्यानां रूपार्थां विद्यमानानामप्यपरापरनामपरावर्तस्य लो-
 के इतीहान् । सिद्धात्तेऽपि यद्गुणम्—'नामं आकथयिं इत्' ॥
 तत् प्रातिपत्यजनपदाऽऽदिसङ्केतमात्राङ्गीकृत्य, यद्योचराः कुरुच
 इत्यादि । तद्वै प्रकाशच्येन नामैः स्वकल्पप्रसोकम्, पनञ्च
 स्तौयप्रकाशरयोपलक्षणम्, पुस्तकपत्रिकाऽऽदिसङ्केतितस्य-
 वद्व्यभिधानमूलेकाऽऽदिवर्णोऽऽद्यलौमिप्रदाव्यभ्यासा नामस्ये-
 कोक्तवादिति । एतच्च सामान्येन नाम्नो ह्यणमुक्तम् । विशेषे ॥
 (किञ्चिन्नाम निरर्थकमपि भवत्येति । उस्तारकल्पिय' शब्दे
 द्वितीयमयो ११७६ वृत्ते गतम्) सर्वस्वापि चटपटाऽऽदिवस्तुन
 आत्मीयेऽभिधाने, विशेषे ॥ १ ॥ संज्ञायाम्, " यद् वस्तु-
 नोऽभिधानं, स्थितमर्थव्योः तदर्थनिरपेक्षः । पर्यायानभिधे-
 यं, च नाम वाह्यच्छिदं च तथा ॥ १ ॥ " इति । एषां ३
 जा ० १ वं ० १ शं ० १ शं ० ॥ आभा ० १ वं ० ॥ यत् " नामं
 आकथयिं " इति श्लोकेन, तत्प्रतिनियतजनपदसङ्गामा-
 निधेयेति श्लेषयत् । ननु " गङ्गायां घोः " इत्यत्र गङ्गापदेन ग-
 ङ्गातीरमभिधीयते । तत्र किं नामनिक्षेपस्य प्रवृत्तः, उत नि-
 क्षेपान्तस्य ॥ । नायः । जाङ्गलादिपर्यायाऽऽनियमेत्वेन तत्र ना-
 मनिक्षेपाप्रवृत्तेः । अ द्वितीयः । प्रसिद्धनिक्षेपान्तराविषये
 तत्राप्रसिद्धनिक्षेपकल्पने तद्विषयाङ्कितप्रसङ्गादिति चेत् ।
 " अथ य जं जाणिजा, गिण्णोवं विण्णिवे गिरवसेसं । " इ-
 त्यनेन यथापिहानं निक्षेपान्तरकल्पनाया अर्थानुमतत्वेन
 बोधानामाह । अस्तु वा तत्राप्रसिद्धाधिकी स्यापमैव, अवतु वा
 वैद्वान्तिकी भाषानिक्षेपः, एवं गङ्गापदेन तदि गङ्गापदेनाभिव्य-
 क्तवृत्त्या गङ्गागततीर्थवाचनत्वाऽऽदिपर्यायगत्याभिव्यञ्जितु-
 मशक्यत्वात्, तत्रापञ्जितमनङ्कारात्तदाभिव्यञ्जित्वाद्यसङ्गादि-
 निः । सर्व किं शकिसङ्ख्याऽऽदिरभिव्यञ्जितुं शक्यं तस्यै-
 विषयत्वमेव नामलक्षणं स्थितमर्थव्योः इत्यत्र अनेकार्थवा-
 क्यवाच्युत्पत्तेःप्रसङ्गाद्ये इति करकार्याच्छक्यस्य पर्याया-

नभिधेयं वेत्यनेन ह्यणस्य च व्यावृत्ती तात्पर्यात् । नो-
 मिति चेत्, तर्हि रूपसत्यादावप्येतिऽस्वातिः, तस्य ह्यन्वयि-
 क्षेपविषयत्वे च तत्रैव सेति चेत्, न, उक्तलक्षणं एव आकथयि-
 क्षेपविषयान्तरादयोपधिककृपारादित्वाद्यवशेष्य इति बोधा-
 भावात् । निकललक्षणयाः स्वीकारे तु ह्यणवाया निकललक्षा-
 यकथनमेव निक्षेपः । तद्विषयाविशेष्यत्वं अर्थव्यञ्जित्वाद्य-
 यथाऽवयवहारं स्वीकार्ये इति नातिप्रसङ्ग इति सिद्धं । नयो ॥
 पारिभाषिक्यां संज्ञावाच्य, विशेषे ॥ । पितृपितामहाऽऽदौर्वा-
 केऽभिधाने, अतो ।

गौषाऽऽदि नाम बहुवचं । तद्यथा—गौणं, समयजं, तदुजयजम्,
 अनुजयजं च । तत्र गुणादागतं गौणम् । अथ कोऽसौ गुणः, कथं
 च तत आगतम् । उच्यते—इह शब्दस्य व्युत्पत्तिनिमित्तं बाणो,
 यथा उवहनस्य हीपंउवहन् हीनामिते अथमाह, एत गुणः । गुण-
 शब्दे परत्नो विचक्षितो, न पारिवायिको ह्युपाऽऽदिः तेन यज-
 शब्दस्य वस्तुनि प्रत्यमानस्य व्युत्पत्तिनिमित्तं रूपं, गुणः, क्रि-
 या वा, एत गुण इत्यभिधीयते । तत्र रूपं व्युत्पत्तिनिमित्तम्—
 गुह्यं, द्यौः, विद्यापीत्यादी । गुणो—जातकपं सुवर्णं, स्वाङ्ग रसा-
 ङ्केते इत्यादी । क्रिया—तपनः अमयो दीपो हित्तो उवहन इत्यादी ।
 जातिभ्य नाम्नो व्युत्पत्तिनिमित्तं न भवति, किं तु प्रवृत्तिनिमित्तं,
 यथा गोशब्दस्य गोजातिः । तथाहि—गोशब्दस्य गमनक्रिया
 व्युत्पत्तिनिमित्तं, न गोत्वं, गच्छतीति गौरित्त व्युत्पत्तेः क-
 वल्लभेकाधिस्मयावयवज्ञाद् गमनक्रियाया कुरुकदशाशुभसा-
 खाऽऽदिमर्थं प्रवृत्तिनिमित्तमुपलभ्यते, इति मत्तप्यगच्छति
 वा गोपिपदे गोशब्दस्य प्रवृत्तिः । एवं सर्वमपि जातिशब्दे
 नामसु व्युत्पत्तिनिमित्तवस्तु भावनीयम् । ये तु जातिशब्दा
 व्युत्पत्तिरहितानि यथाकथञ्चित् जातिमत्सु कियुक्तानि शब्दा
 व्युत्पत्तिनिमित्तमेव नास्तोति कुतश्चन जातेऽव्युत्पत्तिनि-
 मित्तप्रसङ्गः । तस्मात् जातिः परतन्माऽपि शब्दस्य व्युत्पात्ति-
 निमित्तमिति न स गुणप्रसङ्गेन गृह्यते । ये तु गोशब्दात्तो
 गोमनित्याद्यो जातिव्युत्पत्तिनिमित्ताः, तत्र बाह्यं तजोऽपरादि-
 तैर्व्यभिचारः, ततो गुणादागतं गौणं व्युत्पत्तिनिमित्त इत्याऽऽ-
 दिकपं गुणमधिकृत्य यद्गन्तुनि प्रवृत्तं नाम तद्गुणनामात्
 भावार्थः । एतदेव नाम लोके यथार्थमित्याक्यायते । तद्व्य-
 समयजं यद्व्यवर्धरहितं समय एव प्रसिद्धम् । यथा—सोऽनस्य
 प्राणुतेका इति नाम । उजयजं यद्गुणाधिष्यत्वं समयप्रसिद्धं
 च, यथा धर्मध्वजस्य रजोहरणमिति नाम । इदं हि समय-
 प्रसिद्धमर्थयुक्तं च । तथाहि—बाह्यम्, आभ्यन्तरं च त-
 नो हियत इत्यनेन रजोहरणम् । तत्र बाह्यं तजोऽपरादि-
 त्वमस्य सुप्रतीतम् । आन्तररजोऽपहरणसमर्थोश्च परमा-
 र्थतः संयमयोगाः, तेषां च कारणाभिर्द्धं धर्मलक्षणमिति का-
 रणे कार्योपचाराद् रजोहरणमित्युच्यते ।

उक्तं च—

" इह रवं जीवायं, यजं अग्निमन्तं च जं तेनं ।
 एयरवं ति एवुच्छद, कार्णकाञ्जोव्याराशो ॥ १ ॥
 संजमजोमा इत्यं, रभोदरा तसि कारंनं जेनं ।
 एयरवं उच्यारा, अजं तेषं रभोकमं ॥ २ ॥ "
 अनुमयजं यद्व्यवर्धरहितं, समयप्रसिद्धं च । यथा कवचा-
 पि पुंसः यौधेकीयोऽऽदिगुणाभिमेव उपचाराभिमे सिद्ध इति
 नाम । यद्वा—देवा एनं देवासुरिति व्युत्पत्तिनिमित्तसंभवे

देवकृत् कृति नाम । एवं पियद इति वर्णाऽऽवहोऽकपमपि नाम भौमाऽऽभिनेत्रेवकृतम् । तत्र यदा बहूनां सज्जातीयानां चिन्तनीयानां च कठिनकल्याणानेकत्र पियदने पियद इति नाम अवर्तते, तद् गौणम्, व्युत्पत्त्यनिमित्तत्वात् शब्देषु विद्यमानत्वात् । यदा तु समवयवाभावात् प्राग्वह्येऽपि पियद इति नाम प्रयुज्यते तथा समप्रजद, लोके हि कठिनकल्याणानेकत्र संश्लेषे पियद इति प्रतीतं, न तु ब्रह्मप्रत्ययत्वात्, ततश्च पियदन्तं पियद इति व्युत्पत्त्यर्थोऽवदत्तम् । पि० । नाम च यथार्थाऽऽभिनेत्रातिविषयम् । तथाचा-वधार्यम्, अवधार्यम्, अवर्ण्यम् च । सत्र यथार्थम्-प्रतीयाऽऽदि, अवधार्यम्-पञ्चाद्याऽऽदि, अवर्ण्यम्-वर्णियाऽऽदि । स्वा० १ टा० । विद्ये० । नामस्थापनाकृतमित्येव कल्याधिकरन्वन्विद्येः । सम्म० १ कावद ।

से किं तं धामे ? । श्यामे दसविधे एणपणे । तं जहा-
पण्यामे, छुण्यामे, तिण्यामे, चउण्यामे, पंचयामे, उण्यामे,
सचयामे, अट्टयामे, नवयामे, दसयामे ।

(धामे इत्यादि) इह जीवगतज्ञानाऽऽदिपद्योऽजीवगत-
कृपाऽऽदिपर्यायानुसारेण प्रतिबन्तु त्रेवंममति तद्धिभाष्यक-
त्वेन प्रवर्तत इति नाम, वस्तुभिधानमित्यर्थः । उक्तं च-
" अ वस्तुयोर्मिहाद्यं, पञ्चयत्रेवायुसारिचं धामं । परमेवं जं
मर्हं, परमेवं आर्यं मणिधं ॥१॥ " अन्व० । (एकनामाऽऽदि-
नां व्याख्या स्वस्वस्थाने) निश्चिन्नपर्योपेयमवति गत्यादिपर्या-
यानुसयनं प्रति प्रथमव्यति जीवामिति नाम । कर्म० ६ क-
र्म० । पं० सं० । स्वा० । इशा० । प्रब० । गत्यादिदेहौ कर्म-
णो मूलप्रकृतिभेदे, कर्म० ।

श्यामकम्म [शु]-नामकर्मन्-व० । क० स० । जीवानां विशिन्न-
परिष्कारकर्मणामहेतौ कर्मभेदे, कर्म० ।

तद् द्विविधम्-

श्यामकम्मे बुविहे एणवणे । तं जहा-सुभय्यामे षेव,
असुजण्यामे षेव ।
विशिन्नपर्यायेनमवति परिणमयति बह्वीचं तन्नाम ।

एतस्त्वकपं च-

"जह विचरये निवणे, अयेगकवाई कुणह कवाइं ।
सोदणमसोहयाइं, चक्कुमचक्कोईं ववेहो ॥ १ ॥
तह नामं पि हु कम्मं, अयेगकवाईं कुणह जीवस्स ।
सोहयमसोहयाइं, इच्छाभिद्वया हि होयस्स" ॥ २ ॥ इति ।
शुचं तीचंकराऽऽदि, अशुचमनावेयत्वाऽऽदीति । स्वा० २
टा० ४ ड० ।

नामकर्मात्रविस्ताराह-

.....नामकम्म विशिसयं ।
बायात्तानवकविदं, तिउचरमयं च सचहं ॥ २३ ॥
(नामकम्म विशिसयं इत्यादि) नामकर्म अर्थात् विशि-
सयं, विशं कर्म, तत् कर्तव्यतया विद्यते यस्व स विशि
विन्नकरः, तेन समं सदर्शं चिन्तिसमम् । अथा हि विशी विशं
विन्नकरं विशिन्नपर्योपेयं करोति, तथा नामकर्मापि जीवन्-
नारकोऽयत्, तिर्यगोमिकोऽयम्, एकेन्द्रिकोऽयम्, द्वीन्द्रि-
कोऽयम् इत्यादिपर्योपेयैरेकया करोतीति विशिन्नमस्मिन्मिति ।
एतन्नामकमेन्द्रः । अथातिनाह- (अथातिनाहकविदं तिउचर-
णं च सचहं चि) अत्र विशाग्रद्वय प्रत्येकं योग्याद् द्वि-

वत्वारिंशद्विधम् । यद् वा-विन्नवतिविद्यम्, यदि वा-अनुचर-
णवतिविद्यम्, अथवा-सत्त्वविद्यम् । अथाहः सत्त्वव्ये स्ववदि-
तसंबन्धश्च, स च तस्यैव योजितः ॥ २३ ॥ कर्म० २ कर्म० ।

नामकम्मे बायात्तीसविधे पण्ये । तं जहा-गदनामे,
जाडनामे, सरीरनामे, सरीरसंगनामे, सरीरोर्वचननामे, सरी-
रसंपायणनामे, संपयणनामे, संताणनामे, बह्वनामे, गंध-
नामे, रसनाने, फासनाने, अमुकल्लयुनाने, उक्चयानाने,
पराघायनाने, आणुपुष्पीनाने, ठस्सासनाने, आपवनामे,
उज्जोयनाने, विहगगडनामे, तसनाने, वावरनाने, सुहुमनामे,
वायरनाने, पञ्चरनामे, अयपञ्चनाने, साहारणसरीरनामे,
पथेयसरीरनामे, थिरनामे, अधिरनामे, सुधनाने, अमुधननामे,
सुजगनामे, उज्जगनामे, सुस्सरनामे, दुस्सरनामे, आपएज्ज-
नाने, अयाएज्जनाने, जसोकिचिनामे, अजसोकिचिनामे,
निम्माणानामे, तित्यगरनामे । सं० ४३ सम० ।

अथ नामकर्मणो द्विवत्वारिंशत्त्रेदाह प्रबिकटविद्युराह-
गदजात्तएउवंगा, बंधयसंवायखाणि संययणा ।

संताणकम्मगंधर-सफासअणुपुष्विविहगगई ॥ ४३ ॥

इह नाम्नः प्रस्तावान् सर्वत्र गत्यादिषु नामेत्युपस्कारः कार्यः ।
तथाहि-गतिनाम, जातिनाम, तनुनाम, उपाङ्गनाम, बन्धननाम,
सङ्घातनाम, संहजननाम, संस्थापनाम, वर्णनाम, गन्धनाम,
रसनाम, स्पर्शनाम, आणुपुष्पीनाम, विहायोगतिनामेति । कर्म०
२ कर्म० ।

उक्ता नामकर्मणो द्विवत्वारिंशत्त्रेदाः । अथ तस्यैव त्रिनवति-
त्रेदान् प्रकपयितुकामो गत्यादिपर्यायानां पियदप्रकृतिसंज्ञकार्णां
मन्वे येन मन्वे वाच्यो त्रेदाः पियदिता वतन्वे, ताह
त्रेदान् तेषामाह-

गह्पाइयं ठ कम्मो, चउ पण पण ति पण पंच च षड्कं ।

पण हुग पणऽह चउ हुग, इय ठचरजेयपणसही ॥ ४४ ॥

गत्यादीनां पियदप्रकृतीनां पूर्वप्रदर्शितस्वकृपायां पुनः कम्मसाः
कमेव, यथासंभ्यमिति यावत्, अनुवादो जेहा जन्मवतीति वा-
क्यार्थः । तथाहि-गतिनाम अनुधातं, जातिनाम पञ्चाधा, तनुना-
म पञ्चाधा, उपाङ्गनाम विधा, बन्धननाम पञ्चाधा, सङ्घातनाम-
पञ्चाधा, संहजननाम षोडा, संस्थापनाम षोडा, वर्णनाम प-
ञ्चाधा, गन्धनाम द्वेषा, रसनाम पञ्चाधा, स्पर्शनाम अष्टधा, आ-
णुपुष्पीनाम अनुक्तो, विहायोगतिनाम द्वेषा । एतेषां सर्वमौल-
ने भेदात्प्रमाह- (इव चि) इत्यमुना अनुपादिभेदमौलनामकारे-
णोत्तरेषामां पञ्चाधखिति । २१ ॥

अमदीसुयुधा तिनवइ, संते वा पनरबंधणे तिसयं ।

बंधणसंवायगरो, तएणु सामनवचचउ ॥ ३० ॥

एषा पुत्रोका पञ्चाधखितिचित्तुता अत्येकप्रकृत्याविश्लस
सह मीक्षने भिदिपथेका नवतिस्त्रिनवतिभवेति । सा च को-
पयुज्यत इत्याह- (संते चि) आकृतत्वात् साध्यां सत्तमं प्रती-
त्येवोक्तव्येत्यर्थः । वाशब्दो विकल्पसौं व्यवाहितसंबन्धश्च ।
स चैवं योजने-पञ्चाधकर्मवैतिश्रुतं वा पञ्चाधकर्मवैत-
द्वयमवस्वकर्मवैतः प्रदर्शितविन्नवतिमन्वे प्रकृतिसंज्ञादिच-

शाम्भुषम् (शु)

कं शतं विद्यते वा, सत्त्वात्प्रामादिक्रियत इति शेषः। अथ भित्तव-
 तिमन्थे पञ्चदशानां प्रकृतीनां प्रकेपऽहो शतं प्रवर्ततां चेत् ।
 उच्यते-यः सत्प्रमाणाः पञ्चदश बन्धननामप्रकृतयस्तासु प्रत्या-
 स्तामायत्त औदारिकाऽऽदि बन्धनपञ्चकस्य भित्तवात्मन्थे पूर्व-
 प्रकृतिसत्त्वाच्छेषानां दशानां प्रत्येयं विद्यते तमेव जननीति न कश्चि-
 द् विदोषः । इति च-“पनरं चोद्येयं” इत्यत्र विनयकिलचनव्य-
 त्थयः प्राकृततात् । अतुषुका नामकमयः भित्तवतिस्तुशुशरशतं
 च भेदात्ताम् । अथ सत्प्रमादेवानाह-(बंधनसंघातगहोतकस्तु
 षि) बन्धनाति च पञ्चदश सत्त्वात्ताक संघातनाति-पञ्च बं-
 धनसंघातानुसंधेयां प्रद्येयं प्रहोः बन्धनसंघातप्रहः । तनुपु शरीरे-
 तु तनुप्रहभैतेव बन्धनसंघाता गृह्यन्ते, न पूयय विचक्षयन्त इ-
 त्यर्थः । तथा-(सामप्रबन्धक उरुति) सामाग्यं कृष्यनीलाऽऽध-
 चिदोषितं चर्चनीपक्षितं अतुषुकं सामाग्यवर्णचतुषकं, पृष्टत
 इति शेषः । अयमथाऽऽशुशर- इह सत्प्रमादेवानो दारिकाऽऽदि-
 तनुपञ्चकमन्थे गृह्यन्ते, न तद्वचनानि तत्प्रमातानि च, यत्र
 औदारिकतन्त्रा स्वजातीयत्वाद्दौदारिकतनुसदृशानि तद् ब-
 धनानि तत्संघाताक गृहीताः । एवं वैकिंवाऽऽदिनत्वाऽपि मि-
 क्षितिबन्धनसंघाता गृहीता इति न पूययेते पञ्चदश बन्ध-
 नाति पञ्च संघाता गृह्यन्ते । तथा-बन्धनभ्ररत्तस्यपानां यथा-
 संख्ये पञ्चदशपञ्चभैतेनैतन्पञ्चां विशांतमपनीय तेषामेव स्ना-
 माग्यं वर्णमभ्ररत्तपशंलक्षणं अतुषुकं गृह्यन्ते, ततश्चा-
 ननरौदिकतनुपशराह्वानोऽऽदिपञ्चकबन्धनपञ्चकसंघात-
 पञ्चकलक्षणानां चर्चिशाम्भुप्रकृतीनामप्रसारयेते सति सत्प्रचिन्धि-
 वर्ततां ॥ ३० ॥

यत्तदेवाऽऽह-

इय सत्तर्ही बंधो-द्वयं य न य सम्प्रतीया बंधे ।

बंधुद्वयं सत्ताप, बीसन्तुवीसद्बन्धनस्य ॥ ३१ ॥

इति पूर्वोक्तप्रकारेण सत्प्रचिन्धिनामकं प्रकृतीनां प्रवर्त । सा च
 कौपरयुग्मेने, इत्याह-(बंधोदय च त) बन्धस्य उदयस्य बन्धो-
 दयं, तस्मिन् बन्धोदये, बन्धे चोदये च सत्प्रचिन्धिपति, च-
 शब्दाद्बुद्धीरण्यां च सत्प्रचिः । अथ बन्धनसंघातनवर्णोऽऽ-
 दिविशेषाणां विचक्षावशादेव बन्धनाधिकार इत्युक्तम्, संप्रति
 बर्णाः प्रकृत्योः सर्वेषु च बन्धो न प्रवर्तते, ते आह-(न य
 सम्प्रतीया बंधे षि) न य नैव सत्यक्त्वमिभ्रके कण्ठेऽभि-
 क्षिते । अथमभिप्रायः-सत्यक्त्वमिभ्रकेणैव यत्र न भवति, किं तु
 मिष्यात्वपुङ्गवानमेव । जीवः सत्यक्त्वगुणेन मिष्यात्व-
 कृपात्वात्पनीय केचाऽऽदित्यन्तविद्युत्कामादायति, अयदेवां स्वी-
 यद् विद्युत्किं, केचित्पुनरिमिष्यात्वकृपा एवावतिष्ठन्ते, तत्र येऽ-
 न्नरौदिकत्वास्ते सत्यक्त्ववशपदेशमात्रः, ईषद्विद्युत्ता मि-
 क्षव्यपदेशमात्रः, येषा मिष्यावतिष्ठति ।

उक्तं च-

“सत्यक्त्वगुणेन ततो, विषोययति कमे तत्समिष्यात्वम् ।

बद्धच्छगणप्रभुषेः शोषयन्ते कौटका मयना ॥ १ ॥

यससंधेयाऽपि तत्र वि-शुकं तद्वज्रति कमे सत्यक्त्वम् ।

मिभं तु ददविशुकं, अत्यशुद्धं तु मिष्यात्वम् ॥ २ ॥”

बद्धोनीयानासत्ताशु पुनः सत्यक्त्वमिभ्रके अत्यधिक्यये ।
 एवं च सति ज्ञानाऽऽवरणे पञ्च, दर्शनाऽऽवरणे तत्र, वेदनीये ज्ञे,
 मोहनीये सत्यक्त्वमिभ्रकज्ञोः चर्चिशक्तिः, आशुचि कल्पः,
 नामि भेदात्तत्तसंवेधेपि प्रदर्शित्युक्त्या सत्प्रचिः, गोमे ज्ञे,

अनराये पञ्चेष्वेनद् विशातुत्तरं प्रकृतिगतं बन्धेऽधिक्ययेते ।
 एतदेव सत्यक्त्वमिभ्रकसांहतं इति शिशुत्तरप्रकृतिशतमुदये,
 उदीरणायां च । सत्त्वायां पुनः शेषकर्मणां पञ्चपञ्चाशद्-
 नामः भित्तवतिरित्युक्त्यास्तरां ज्ञातम् । बद्धा-शेषकर्मणां
 पञ्चपञ्चाशद् नामकशुशरशतमित्युक्त्याश्रयणं शर्मनां कथ्यते,
 इत्येनदेव मनसिकृत्याऽऽह-(बंधुद्वयं सत्ताप दशानां) इह
 शतशतस्य प्रत्येकं योग्यं वयासंख्यं बन्धे विशं शतम्,
 उदये उपलक्षणत्वाद्बुद्धीरण्यां च श्रावितं शर्म, सत्त्वात्तद्वप-
 ञ्चायां शतम्; उपलक्षणत्वाद्दृष्टान्त्वारायां शतमिति प्राचवा
 शुकते च ॥ ३१ ॥ कर्म० १ कर्म० । उक्त० ।

इदानीं बर्णाऽऽदिबन्धनकोशरचिंशानिभेदाणां शुभाशुभ-
 त्वयोरांभिःसत्या प्राऽऽह-

नीशकसिषो दुग्धं, तिचं कतुपं गुरुं स्तरं रुक्लं ।

सीयं च अमुद्हनयं, इकारसगं सुनं सेतं ॥ ४ ॥

नीशकृपाणां नीशकृपाऽऽद्ये कर्मिणो अमुधे, दुग्धनाम 'ति-
 ककतुकमिति' तिलकतुके रसनामी, गुरु करं रुक्ल शीनं
 जेति अरवादि रशेशानाम्नि । एतानि च सर्वावेषाणि समुचि-
 तानि किमुच्यते, इत्याह-“अमुधमनवकम्” नव प्रकृतयः
 परिमाणस्य प्रकृतिभूतस्य तत्रकर्म, अमुधं च तत्रवर्कं
 चाशुभनवनकम् । ‘एकादशकम्’ एकादशप्रकृतिसमूहकर्म,
 यथा-रकपांतभेनवर्णाः, सुरभिर्गायां, अमुधाऽऽलकाचारस्ताः,
 लघुसुद्विभ्रयोणस्पर्शा इति श्रमं शुभं यथाकथं च्यात्तं शुभ-
 स्वरूपम् । कौटहकं तद्विषाह-“शेपम्”, कुवर्णनवकादशाह,
 कौटहः ?-कुवर्णनवकाच्छेषा एकादश वर्णाऽऽदिनेयाः शुभवर्ण-
 कादशाकमुच्यते इति ॥ ४ ॥ कर्म० १ कर्म० । तनु च शरीरपथा-
 न्येव शरीरं भविष्यति, किं प्राणांनिहनेन शरीरनाम्ना ? ।
 नैतद्वात्, सत्यंमदात् । नचाहि-शरीरनाम्नां जीवने गृहीता-
 नां पुङ्गवानामोदादि काऽऽदिशरीरत्वेन परिचातिः सःपथा, शरी-
 रपथाः पुनरारंभशरीरस्य परित्सात्सिराति । अथ प्रायुक्तेना-
 च्छ्वात्सनामोच्युत्सनास्य (सचत्वाद्दोच्युत्सपथासिन्धिबिष-
 ति । नैवम्, भनीमप्युच्छ्वात्सनामोदेयेन जनितासुच्छ्वात्सनाभिषि-
 माभशक्तिविशेषकृपासुच्छ्वात्सपथासिमन्नेव व्यापारयंतु न
 शक्नुयात् । यथाहि-शरीरनामोदेयेन गृहीता अर्थोद्धारकाऽऽ-
 दिपुङ्गवाः शक्तिविशेषकृपां शरीरपथासिं विना शरीरकृपा-
 परिणामयंतुं न शक्यन्त इति शरीरनाम्नाः पूयमिष्यते
 शरीरपथासिः, एवमज्ञानुच्छ्वात्सनाम्नाः पूययुच्छ्वात्सपथासिर्द-
 न्या, तुष्ययुक्तिकावति ॥ ४ ॥ कर्म० १ कर्म० । सं० । अ० ।
 आ० । पं० सं० । (यत्र गुणस्थानके यावत्स्यः प्रकृतः
 संवेधमाश्रिय भवति, ताः ‘कर्म’ शब्दे नृनीयमागे ३३३
 पृष्ठे दमिताः)

नामकरणं-नामकरणम्-० । शमिधानमात्रकरणे, आ० प्र० १

प्र० २ कषट् । ‘नामान्भवयैर्न कीर्तिः स्वात्’ नाम्नाऽन्वयेन

शुभमित्यनेन कीर्तिः स्वात् तर्कान्तमनाभादेव शब्दात्प्रतिप-
 षेविदुषां प्राकृतजनकत्वं च मनःप्रसादाद् यथा प्रकृताहु-
 चमस्वामिप्रवृत्तीनाम् ॥ प्र० २८ ॥ ० । न० ।

नामशुच-नामाशुच-न । नाम्ना गोचरमिति प्रसिक्तं चकर्म

योक्ताभिधानं कर्मपर्ययः । कर्म० २ कृष्ण । अत्यधिक्ये नाक्षि,

इहमप्युक्तं नाम सिद्धान्तपरिभाषया नामगोचरमित्युच्यते ।

सु० प्र० ११ पाठु । २० ।

कं शतं विद्यते वा, सत्त्वायामधिकियत् इति शेषः । अथ त्रिनव-
 तिस्रस्ये पञ्चदशानां प्रकृतीनां प्रथमेऽधोत्तरं शतं प्रवर्तीति चेत् ॥
 इत्यन्ते-या चत्वार्यः पञ्चदश कल्पवृक्षानामप्रकृतयस्तासु सत्त्वा-
 त्त्वासांभ्यत्त कीदृशिकाऽभिषेकान्पञ्चकल्पवृक्ष त्रिनवतिस्रस्ये पृथ-
 ग्प्रतिशब्दाच्छेषानां दशानां प्रथमे विधानमेव प्रवर्तीति न कश्चि-
 द् विरोधः । त्वे च-“ एतदर्थे च ॥” इत्यथ विप्रकल्पवृक्षवत्त्व-
 त्त्वः प्राकृतत्वात् । इत्युक्त्वा नामकमप्याः त्रिनवतिस्रस्युत्तरशतं
 च विधानम् । अथ त्रिनवतिस्रस्येद्वानाह- (संघानसंघातगहो तस्यु-
 ष्ठि) कल्पनामि च पञ्चदशसंघाताः संघातनामि पञ्च व-
 ष्णवसंघातान्तेषां प्रथमं प्रहो कल्पसंघातप्रहः । तस्युप शरीरे-
 तु तस्युपहोयैव कल्पसंघातः शुद्धये, न पृथग् विषयवत् इ-
 त्यर्थः । तथा- (सामान्यवत्त्वऽपि) सामान्यं कृष्णमीलाऽऽप-
 चितोषितं बह्वैवोपलक्षितं चतुर्कं सामान्यवर्णचतुष्कं, शुद्धत
 इति शेषः । अथमात्राऽऽशुभः- इह सप्तवर्णप्रभेदोदीरिकाऽऽवि-
 त्तुपञ्चकमेव शुद्धये, न तत्कल्पनामि तत्संघातनामि च, यत
 कीदृशिकान्त्वा एवजानीयत्वादीदृशिकान्तुसदृशानि तद् व-
 ष्णानि नासंघाताश्च शुद्धीताः । एवं वैकल्याऽऽविन्त्वाऽपि नि-
 खनितकल्पवृक्षसंघाता शुद्धीता इति न पृथगिते पञ्चदश कल्-
 पनामि पञ्च संघाता गच्छन्ते । तथा-संघान्परस्परसंघातानां वधा-
 संघं पञ्चद्विपञ्चाद्वैभेदनिर्णयानां विशालतमपयोगे तेषामेव सा-
 मान्यं वर्णान्परस्परैतल्लक्षणं चतुर्कं शुद्धये, ततश्चा-
 न्करोद्वित्तुस्युत्तरशतान्द्वानाऽऽविद्योऽऽविन्त्वाऽऽपञ्चदशसंघात-
 पञ्चकल्पकानां यद्विशारप्रकृतीनामपसारणे सति सप्तचद्विभ-
 वतीति ॥ ३० ॥

यत्पदेचाऽऽह-

इय सप्तद्वै वैश्वे-द्व प न य सम्प्रमीसया वैश्वे ।
 वैश्वेद्व सत्ताप, निसत्त्वैसिऽऽह्वनस्यं ॥ ३१ ॥

इति पूर्वोक्तप्रकारेण सप्तचद्विनामकमप्रकृतीनां भवति । सा च
 कौपयुज्यते ? इत्याह- (वैश्वेद्व य सि) वैश्वश्च इत्यत्र कल्पो-
 र्वच, तस्मिन् कपोद्वय, कल्पे वैश्वे च सप्तचद्वेनेयानि, च-
 शब्दादुदीरणायां च सप्तचद्विः । अथ कल्पसंज्ञातनवर्णोऽऽ-
 दिवितेषाणां विश्वेषावशेषे कल्पनाधिकार इत्युक्तम्, संस्रति
 वनाः प्रकृत्योः सर्वेष्वे कल्पे न प्रवर्ति, ते आह- (न च
 सम्प्रमीसया वैश्वे सि) न च नैव सप्तकल्पमिश्रक कल्पेऽऽवि-
 कियते । अथमभिधापः-सप्तकल्पमिश्रकोवैश्वे एव न भवति,
 तं निष्ठावत्पुत्रानामेव । जीवः सप्तकल्पगुणेन मिथ्याव-
 कृतामप्रमीय केषांनिर्दिष्टव्यन्तविद्युक्त्वापादयति, अपरयोः स्वी-
 द् विद्युक्त्वि, कैवल्यान्निर्दिष्टव्यन्तविद्युक्त्वापादयति, तत्र येऽ-
 स्थातावद्द्विजास्ते सप्तकल्पव्यपदेशभाजः, ईश्वरविद्युदा मि-
 श्रव्यपदेशभाजः, शेषा मिथ्यावर्तमानि ।

उक्तं च-

“ सप्तकल्पगुणेन तत्रे, विज्ञो धयति कमे तत्सन्निष्ठावत् ।
 बह्वङ्गणमनुष्यैः, वीषयैश्च कौकवा मरुताः ॥ १ ॥
 वासवैश्चाऽपि तत्र वि-शुक्तं तत्रयति कमे सप्तकल्पम् ।
 मिश्रं तु द्वाविद्युक्तं, अन्वयवत्तु मिथ्यावत् ॥ २ ॥”
 उक्तं वैश्वेद्वैसत्तापु पुनः सप्तकल्पमिश्रके अर्थाधिक्येते ।
 एषं च सति हानाऽऽवश्ये पञ्च, दशोपाऽऽवश्ये नव, वैश्वेनीये द्वे,
 मोहनीये सप्तकल्पमिश्रवर्जोः यद्विश्रुतिः, आशुवि चतस्रः,
 नास्ति वेदान्तसंज्ञैरेवै प्रशित्तुस्युक्त्वा सप्तचद्विः, मोहै द्वे,

अन्तराये पञ्चैवेतद् विश्वस्युत्तरं प्रकृतिशतं कल्पेऽऽधिक्यते ।
 एतदेव सप्तकल्पमिश्रसहितं द्वैविश्वस्युत्तरप्रकृतिशतमुत्पे,
 उदीरणायां च । सत्त्वायां पुनः शेषकर्माणां पञ्चपञ्चादश
 नाम्नः त्रिनवतिस्रस्येद्वान्त्वारिंशं नाम्नः । बह्वा-शेषकर्माणां
 पञ्चपञ्चादश नाम्नःकल्पवृक्षसंघातमिथ्यावत्त्वायां शतमर्थाकल्पे,
 इत्येतेष्वे मन्त्रिकत्वाऽऽह- (वैश्वेद्व सत्ताप इत्यादि) इह
 शतशब्दस्य प्रत्येकं वेनाद् यथासंख्यं कल्पे विशं शतम्,
 उच्ये उपलक्षणत्वात्तुदीरणायां च द्वैविंशं शतं, सत्त्वायामद्व-
 ष्चानां नाम्नः ; उपलक्षणत्वाद्वाच्यत्वारिंशं शतमिति नावना
 श्लोकेषु ॥ ३१ ॥ कर्म० १ कर्म० १ उक्त० ।

इदानीं वर्णाऽऽविषयुक्तोत्तरविशिनितेनां शुभाशुभ-
 त्वयोर्भाषासया प्राऽऽह-

नीलकसियं दुर्गंधे, तितं कदुपं तुं स्तं स्तं स्तं ।
 सियं च अशुद्धनवगं, इकारसगं सुं नैमं ॥ ४१ ॥

नीलकृष्णं नीलकृष्णोऽऽह्वनस्ये कर्मणो अशुभे, दुर्गन्धनाम 'नि-
 ककडुकमिति' तिककडुके रसनाग्नी, शुद्धं कर्त्तं कर्त्तं मीनं
 वेति चत्वारि स्वशेनामानि । एतानि च सर्वावस्थापि सन्दि-
 तानि किमुच्यते ? इत्याह-“ अशुभनवकर्म ” नव प्रकृतयः
 परिमाणस्य प्रकृतिभूदस्य तत्रवत्त्वम्, अशुभं च तत्रवत्
 चाशुभनवकर्म । एकादशकर्म एकादशप्रकृतिमसूहकपत्र,
 यथा-रकीपान्श्वेतवर्णाः,सुरभिगंधां, मधुराऽऽम्लकथापरत्वाः,
 लघुमुद्रास्मरणोष्णस्पर्शा इति शुभं शुभविषयाकरोद्यत्वात् शुभ-
 स्वकर्मम् । कीदृकं तद्विद्याह-“ शेषम्, कुण्ठनवकाद्विद्याह,
 कोऽर्थः-कुण्ठनवकाद्विद्या एकादश वर्णाऽऽदिद्वैदाः शुभवर्णै-
 काद्विद्याकमुच्यते इति ॥४१॥ कर्म० १ कर्म० १ ननु च शरीरपंचा-
 न्शैव शरीरं भवित्यति, किं प्राणांजीवनेन शरीरनाम्ना ? ।
 नैनद्वस्त, साधयंद्वात् । नचाहि-शरीरनाम्ना जीवनेन शुद्धीता-
 नां पुत्रलामाभौद्याऽऽविश्रुतशरीरत्वेन परिणतिः साध्या, शरी-
 रपर्यायः पुनरुत्तरशरीरस्य परिस्मात्सौरिनि । अथ प्राशुक्तो-
 ष्णुत्वात्सार्थैवैच्छुसन्स्य सिन्धुवाऽऽहोष्णुत्वात्पंचांशान्निर्विषये-
 ति । नैवम्, अनीमत्पुच्छुत्वात्सामोऽहयेन ज्ञानतामुच्छ्रान्तव्यविश्र-
 मायशांकिविशेषकपासुच्छुत्वात्सर्प्याऽऽसम्भरेव व्यापार्यन्तु न
 शक्युयात् । यथाहि-शरीरनामोदयेन शुद्धीता प्रव्यैद्वारकाऽऽ-
 विपुत्रलाः शक्यविशेषकपां शरीरपर्यायि विना द्वारकपत-
 या परिणमांशुं न शक्यन्त इति शरीरनाम्नाः पृथगित्यते
 शरीरपर्यायि, एवमप्युच्छुत्वात्साम्नः पृथगुच्छुत्वात्सर्प्याऽऽह-
 विपुत्रलाः शक्युत्कित्वादि ॥ ४१ ॥ कर्म० १ कर्म० १ उक्त० ।
 आद्यां ० पं० सं० । (य एतन्स्थानके यावत् प्रकृतयः
 संवेधमाश्रिय भवन्ति, ताः ' कर्म ' शब्दे तृतीयभागे ३१३
 पृष्ठे दर्शिताः)

पामिकरण-नामिकरण-न० । अभिधानमात्रकरणे, ४० म० १
 म० २ अष्ट ॥ " नाम्नाऽऽवर्धयेन कीर्तिः स्यात् ॥" नाम्नाऽऽवर्धयेन
 शुभनिर्णयेन कीर्तिः स्यात् नत्कीर्तनमात्रादेव शब्दार्थप्रतिप-
 चोविद्युत्वां प्राकृतजनस्य, एव मनःप्रसादाद् यथा मन्त्राद्दु-
 ष्यमेत्सामिप्रभृतीनाम् ॥ ४० २८ श्लो० १ न० ।

पामिगुल-नामिगुल-न० । नाम्ना मोक्षमिति प्रसिक्तं यकमे
 मोक्षाभिधानं कर्मपर्ययः । कल्प० २ श्लो० । अन्वयंयुक्ते नास्ति,
 इहान्वयंयुक्ते नाम सिद्धान्तपरिभाषया नाम्नायांमित्युच्यते ।
 श्लो० प्र० १ पाठ० । १० ।

श्यामपद्य-नामपद्य-पुं० । नामरूपमेव सर्वे वस्तिवाधेनं सिद्धा-
न्तं व्यवसिते नये, (नयो०)

नामनधमाह-“यतो नाम विना नास्ति, वस्तुनो ग्रहणं ततः ।
नामिच तद् यथा कुम्भो, सुदेवाभ्यो न वस्तुनः ॥१॥ ” तथाहि-
व्यप्रतीताधेव वस्य प्रतीतिः, तदेव तस्य स्वधर्मपद्मं यथा मृत्पती-
ताधेव प्रतीयमानस्य घटस्य सुदेव रूपं, नामप्रतीताधेव प्रती-
ते वस्तु । न च विनाऽपि नाम निर्विकल्पकविकल्पानेन वस्तु-
प्रतीतिरस्तीति हेतोरसिद्धता, अलक्षं संविदां वागुरूपत्वात् । तथा
च भर्तृहरिः-“ वायुरना वेदुं शोधय, ध्युलकमेतेह शारवती ।
न प्रकाशः प्रकाशेत, सा हि प्रायवमर्शिनी ” ॥१॥ यदि च
नामरूपमेव वस्तु न स्यात्, तन्मह तद्वयताधि वस्तु संश-
याऽऽदीनामन्यतममेव स्यात् । तथा च पूज्याः-“ संसयविवज्जया
वा-ऽणकवसाभोऽह्वा जदिकच्छाप । होज्जऽप्ये पडिवची, न
वस्तुधर्मो जया नामं ॥ ६२ ॥ ” (विद्यो०) उच्यते ॥ ३० ॥
अस्मिन्ना नामाऽऽदिकरूपवस्तुधर्मनामनः प्रधानं नामिच
मन्यते । तत्र ये सुगतमतासुराचारिणां “ न ह्यप्ये वाग्धः
सन्ति ” इत्यादि वचनाद् नामानां वस्तुधर्मत्वमेव ने-
च्छन्ति, ताद् प्राति नामनयः प्राऽह-

वस्तुसकृवं नामं, तप्यधमद्येउत्रो सधम्म व्व ।
वस्तुं नाऽणजिहाणा, होजाऽभाभो विवाऽवभो ॥६१॥

नामनयस्याममिप्रायः-वस्तुनः स्वकवं नाम, तत्प्रायव-
हेतुत्वात्, स्वधर्मयत्, इह यद् यस्य प्रायवहेतुस्तत् तस्य
धर्मः, यथा घटस्य स्वधर्मो रूपाऽऽदयः, यथा यस्य धर्मो न
प्रयति न तत् तस्य प्रायवहेतुः, यथा घटस्य धर्मोः पटस्य,
संगद्यते च घटाभिधानाद् घटे संगमपद्यः, तस्मात् तत् तस्य
धर्मः; सिद्धञ्च हेतुरागयोः, घटवाग्वात् पटाऽऽदिव्यवच्छेदेन घट
इति प्रतिपद्यनुभूतेः । सर्वे च वस्तु नामरूपतां न व्यजिचर-
तीति दर्शयन्नाह- (वस्तुमित्यादि) याद् वस्तुनो नामरूपता न
स्यात्, तथा तद् वस्त्वैव न भवेदिति संशयः । कुतः?, इत्याह-
अमभिधानादिनिधानरहितत्वादित्यर्थः । अथाचोऽजिधानरदि-
तत्वेनाऽनन्तियेवोऽस्तावमावः पद्यभूनाऽऽदिकलक्षणसङ्गति
दशान्तः । इह यदजिधानरहितं तद् वस्त्वैव न भवति, यथाऽजि-
धानरहितत्वेनाऽथावयः पद्यभूनाऽऽदिकलोऽभावः; अजिधानरहितं
च वस्त्वभ्युपगम्यते परैः, ततोऽवस्तुत्वमेवावयव जनेव, अस्तु-
त्वे च कुनस्तिप्रायवहेतुत्वसङ्गतास्य हेतुत्वोऽप्यः, येनाऽपि कानि-
कना स्याद् ॥ । तत्र तद्वृत्तौ वा तत्त्वापि वस्तुत्वमेव
जनेव, स्वप्रायवजनकत्वात्, घटाऽऽदिकविति । विपद् यव वृ-
त्तेऽजावाद् विक्रमाऽप्यसंभोगिनि । तस्माद् वस्तुधर्मं एव
मामिति स्थितम् ॥ न च ‘महास्तोरे मरुजूनकाटव’ इत्यादिहा-
भ्यात् प्रवृत्तस्य कदाचिद् वस्त्वमातेरवस्तुधर्मता तस्यास्याश-
ङ्कनीयव, प्रायवत्ताऽऽदिसमाधानामपि तत्प्रसङ्गात्-नेत्रयोऽपि हि
प्रवृत्तस्य कदाचिद् वस्त्वमातेः । अथाचित्येभ्यस्तेजयः प्रवृत्तौ
अवयवधाऽधेप्रतिभेदेति चेत्, तत्रैवविहापि सगामम्, सुविभेचि-
ताद्वात्सल्योत्पद्यद् वस्तुप्रतिपत्त्याभ्यवहरयंभावित्वात्, इत्या-
दि बहुत्र वक्तव्यम्, तसु नोच्यते, प्रपद्यग्नताप्रसङ्गात्,
अन्यनोक्तत्वात् । इति याथाऽर्थः ॥ ६१ ॥

किं च-

संसपाविबजया वाऽ-ऽणकवसाभोऽह्वा जदिकच्छाप ।
५०१

होऽस्त्ये पडिवची, न वस्तुधर्मो जया नामं ॥ ६१ ॥
यदा वस्तुधर्मो नाम नेत्यते, तदा यथा घटशब्दे समुच्चारिते
श्रोतुः ‘ किमयमाह ? ’ इत्येवं संशय एव स्यात्, न घटमति-
पत्तिः । अथवा घटशब्दे श्रोते पदप्रतिपत्तासङ्गतो विपर्ययः
स्यात् । अथवा-“ न जाने किमप्यनेनोक्तम् ” इति चिन्तयामो-
हेन वस्त्वप्रतिपत्तिकृतोऽन्यवयवाः स्यात् । यदि वा-यव-
क्याऽप्ये प्रतिपत्तिर्मेव-कदाचिद् घटस्य, कदाचिद् पटस्य,
कदाचिद् स्तम्भस्येत्यादि; न चेवं भवति, तस्माद् वस्तुधर्मं
एव नाम । इति याथाऽर्थः ॥ ६१ ॥

अपि च-
वस्तुस लक्खलक्खण-संववहाराऽविरोहमिच्छीओ ।
अजिहाणाऽपिआओ, बुद्धी तदो य किरिया य ॥६३॥
वस्तुनो जीवाऽऽदेः, किम् १, इत्याह-अभिधानाधीना नामाऽऽ-
वसाः । काः?, इत्याह-सर्वे च, प्रकृतं च, संववहारश्च सव्यल-
क्षणसंववहाराः, तेनामविरोधनाऽविपर्ययेन सिद्धयः प्रतिष्ठाः ।
नत्र सर्वे जीवत्वाऽऽदि, लक्षणसुप्रयोगः, संववहारोऽप्येवमप्रे-
षयाऽऽदिः । तथा बुद्धिशब्दकियाश्च ‘अभिधानाऽधीनाः’ इत्य-
त्रापि संबध्यते । तत्र बुद्धिर्वस्तुनिश्चयरूपा, शब्दो घटाऽऽदिव्य-
निकरः, किया कीर्तयेप्याऽव्यवस्थाऽऽदिक । तस्मादभिधानमेव
वस्तु सत्, तदाऽऽवयवऽऽस्तम्भत्वात् संबव्यवहारोऽयम् । इति
याथाऽर्थः ॥६३॥ विद्यो० ।

पामिण्णुष्ण-नामिण्णुष्ण-पुं० । गौणाऽऽदिनामिण्णुष्णे निक्षेपे,
नि० च्चु० १ उ० ।

श्यामिणित्तच-नामिणित्तच-न० । नामनिमित्तं नामहेतुकं
तद्भावस्तत्त्वम् । नामप्रतिपाद्यगुणाऽऽमकत्वे, यो० १२ विव० ।
श्यामपेज-नामपेय-न० । नामैव नामधेयम् । “ नामरूपभागाद्
धेयः ” । ७ । २ । १५८ । इति (हेम०) स्वार्ये धेयप्रत्ययः ।
सू० प्र० १० पाठु० १३ पाठु० । प्रञ० । स्वा० । प्रशस्ते
नामनि, स्वा० उ० । दश० । नि० च्चु० । नं० । का० । पर्या-
यत्वनी, अत्रु० ।

श्यामपेजवर्-नामपेयवर्ती-की० । प्रशस्तनामधेयत्वत्वात्, वा०
१ सु० १ अ० ।

श्यामपद्यकण्डगपरुवण-नामप्रत्ययस्यैकप्रकरणा-की० । ना-
मप्रत्ययस्य कण्डननामनिमित्तस्य शरीरमदेशस्यैककस्य प्रक-
पणायाम्, क० प्र० । इह नामप्रत्ययस्यैकप्रकरणायाम् वस्तुधर्मो-
गद्वाराणि । तथावा-अविभाजप्रकरण, वर्गनाप्रकरण, स्वधर्म-
प्रकरण, अन्तःकषण, वर्गणापुत्रकस्नेहादिप्रागस्तकलसु-
दायप्रकरण, स्थानप्रकरण चेति । (३३ गा०) क० प्र० । (यत्-
त्सर्वं ‘बंध’ शब्दे स्पष्टाभिधायति)

श्यामपुरिस-नामपुरुष-पुं० । संज्ञामात्रेण पुरुषे, सू० १ सु० ४
अ० १ उ० । पुरुषेतिनाकि, क्वा० ३ उ० १ उ० ।

श्यामपपमाथ-नामप्रमाथ-न० । अर्थानिधायके शब्दे, (अत्रु०)
अथ नामप्रमाथम्-

से किं तं श्यामपपमाथो ? श्यामपपमाथो जस्तं यं जीवस्त वा
अजीवस्त वा जीवाय वा अजीवाय वा तदुभयस्त वा तदु-

जयाद्य वा पमाद्ये चि नाम कज्जर, से नं गामप्यमाणे ।

अथ किं तस्मान्प्रमाणम् ?-नामैव वस्तुपरिच्छेदेहेतुत्वात्प्रमाणं नामप्रमाणत्वं, तेन हेतुभूतेन किं नाम प्रथमोक्तिं प्रथमान्प्रयायः । एवमन्वयापि भावनीयम् । अथोत्तरमुच्यते-यस्य जीवस्य पाऽजीवस्य वा जीवानां वाऽजीवानां वा तदुभयस्य वा तद्व्यञ्जनवानां वा यत्प्रमाणमिति नाम किञ्चते तस्मान्प्रमाणं, न तद्व्यञ्जनात्प्रमाणत्वहेतुकम्, अपि तु नाममात्राधिक्यमेव तत्र हेतुरिति तात्पर्यम् । अत्रु० ।

श्यामजेय-नामभेद-पुं० । संज्ञाविशेषे, द्वा० १६ द्वा० ।

श्याममुद्रा-नाममुद्रा-स्त्री० । नामाहितानां मुद्रायाम्, उपा० १ अ० । " अमयस्य कश्चिं नाममुद्रा । " आद्य० ६ अ० ।

श्यामय-नामक-पुं० । विनवास्तुको गुर्वादावादेशदशानोपेतोऽन्यथा वाऽऽत्मानं नामयतीति नामकः । सदा गुर्वादी प्रोक्तौ स्यात्, सूत्र० १ अ० १६ उ० ।

श्यामवर्ग-नामवर्ग-पुं० । नामप्रकृतिसमुदाये, जी० ३ प्रति० । क० प्र० ।

श्यामवीर-नामवीर-पुं० । यस्य जीवस्याजीवस्य वाऽन्वयपरिहितं वीर इति नाम किञ्चते स नामवीरः । नामनामवत्तेरजेशब्दात् नाम चास्ती वीरश्च नामवीरः । वीरभेदे, सू० प्र० ३ पाठु० ।

श्यामसर्व-नामसत्य-न० । नामाभिधानं तत्सर्वं नामसत्यम् । नाममात्रेण सत्ये, यथा कुलमपर्वयश्चापि कुलवर्धनं उच्यते; एवं चनवर्धनं इति । स्या० १० डा० । य० । प्रज्ञा० ।

श्यामसम-नामसम-न० । नामाभिधानं, तेन समम् । स० ४ अ० । द्वा० प्र० । द्वा० चू० । सक्तीयेन नाम्ना समे, यथा स्वनाम शिष्टितं तथा तदप्यावश्यकम् । विशेषे ।

श्यामसमरथ-नामस्मरण-न० । चतुर्विंशतिसत्त्वाऽऽविनामानुचित्येन, नाम्नाः स्मरणेन नामस्मर्ये तद्गुणसमापत्त्या फलम् । प्रति० ।

श्यामसर्व-नामसर्व-न० । नाम च तत्सर्वं च नामसर्वम् । सचेतनाऽऽदेवो वस्तुनो यस्य सर्वमिति नाम तस्मान्सर्वम्, नाम्ना सर्वे, सर्वमिति वा नाम यस्येति विप्रदाद् नामशब्दस्य पूर्वनिपातः । स्या० ४ डा० २ उ० ।

श्यामसुह-नामसुह-न० । तीर्थकराऽऽदि संबन्धिनि नामकर्माणि, दश० १ अ० ।

श्यामाद्यस्य-नामानन्तक-न० । अनन्तकमिति नामभूतायां वर्णानुपूर्व्याम्, यस्य वा सचेतनाऽऽदेववस्तुनोऽनन्तकमिति नाम तस्मिन्, स्या० १० डा० ।

श्यामिता-नामयित्वा-स्त्री० । नतिं कारयित्वायेत्यर्थे, " श्यामिता गहिवाणि पञ्चलमाणि । " मि० चू० १ उ० ।

श्यामिय-नामिक-न० । वाचके परे, यथा ' अथ ' इत्यादि । आ० म० १ अ० २ अक्षरं । अत्रु० ।

श्यामिद्-नामिद्-पुं० । यथायसके इन्द्रे, कथवा-इन्द्रार्थेऽन्यत्त्वाद् नामभावे इन्द्रे, इ० । " केयसञ्जा इ नामिदा । " केयञ्जा यदा संज्ञा तदर्थेनिरपेक्षा, स नामिन्दः । इ० १ उ० । स्या० । (विस्तारस्तु ' इद् ' इत्ये द्वितीयभागे ५३१ पृष्ठे द्रष्टव्यः)

श्यामुदय-नामोदय-पुं० । कालोद्वाह्यादीनामन्वयधिकानामन्वयतेऽन्वयधिके, म० ७ शृ० १० उ० ।

श्यामोक्तिसिञ्ज-देशी-कार्ये, दे० ना० ४ वर्णे ।

श्याय-न्याय-पुं० । ' इय ' गतो निरुधेः । नितराभियते गम्यते प्रोक्तोऽनेनेति न्यायः । स्यद्वाहाराभ्ययने, इय० १ उ० । मुनोपदेश, इय० ३ उ० । अग्नीष्टार्थेऽसिञ्जेः स्वयगुपायत्वाद् न्यायः । अथवा-जीवकर्मसंबन्धपानयनात् । न्यायः । आरवश्ये, यथा कारुणिकैरेष्टो न्यायो द्वयोराद्येनोर्ध्वमिन्द्रव्याऽऽदिसंबन्धिविवाहं चिरकालीनमप्यपनयति, एवं जीवकर्मणोरनादिकाहीनमप्यभ्याभयिजावसंबन्धमपनयतीत्यावश्यकमपि न्याय उच्यते । अत्रु० । विशेषे । " अच्येति श्यामसंज्ञानं, एव जाय प-सुषद । " योऽयं लोकसंयोगातिक्रम एव न्यायः-एष सन्मार्गो मुमुक्षुणामयमाचारः प्रोच्यतेऽभिधीयते । अथवा-परमात्मानं प्राक् नयतीति उद्गस्तत्वाद् कर्मैरि च्छ न्यायः । यो हि त्यक्तशोकसंयोग एव परात्मनो मोक्षस्ये मोक्षस्यः । प्राचा० १ अ० ६ उ० । नीयते संबन्धिं प्राप्यते वस्तुनेनेति न्यायः । प्रस्तुतार्थसाधके प्रमाणे, विशेषे । द्विजसृष्टि-विदशुद्राणां स्ववृत्त्युत्थाने, आद्य० ६ अ० । उपपत्तौ, पञ्चा० ४ विव० । अविशालतरुणे मर्मं, यो० १६ विव० । अतिद्वेगे, प्रति० । न्यायनिष्ठायेकं, औ० । द्वा० । न० । ' श्यात ' शब्दाद्ये (दृष्टान्ते), मि० चू० १० अ० ।

श्यायकारि(ण)-न्यायकारि-नि । उपपाठकारिणि, " एव प्राकीर्ण पाठकतस्वसौ सामाहयं देति सौ श्यायकारी । " आ० चू० १ न० ।

श्यायकुमार-ज्ञातकुमार-पुं० । ' श्यातकुमार ' शब्दाद्ये, द्वा० १ अ० ८ म० ।

श्यायकुलचैद-ज्ञातकुलचन्द्र-पुं० । ' नातकुलचंद्र ' शब्दाद्ये, कथ० ६ कृण ।

श्यायसर्व-ज्ञातसर्व-न० । ' नातसर्व ' शब्दाद्ये, स्या० १० डा० पापग-ज्ञातक-पुं० । स्त्री० । पूर्वसंस्तुते, इय० ए० उ० । मातापिमादौ, सूत्र० १ अ० ३ अ० २ उ० । स्वजने, प्रज्ञापयामे, मि० चू० ८ उ० । सूत्र० ।

श्यायकारि-पुं० । प्रभो, यथा राष्ट्रस्य राष्ट्रमहस्तरकः । स० ३० स० । इशा० । मत्तरकटकाऽऽदिप्रधाने, औ० । अविपरतो, स्या० ४ डा० १ उ० । प्रणेतारि, सूत्र० १ अ० १४ अ० । स्वाभिनि, स० १ स० । इय० । कर्मणां नेतारि, अ० २० अ० २ उ० । इय० । चक्रयत्वादी राजनि, औ० । प्रधाने, आद्य० ५ अ० । द्वा० । न्यायि कृदि प्रापयति सः नायकः । प्रथम० ३ स० । द्वार । द्वाणाऽऽदीनां प्रापके, इय० ३ उ० । सूत्र० ।

श्यायजिययय-न्यायाजितधन-न० । अस्मिन्वोक्तविधाजिययाऽऽशुचितकलाया परवञ्जानिरपेकतवार्जिते कथ्ये, इत्या० ६ अ० । न्यायाजितं धनं युद्धिधमः-

तत्र सामान्यतो गेहि-धर्मो न्यायाजितं धनम् । (५)

(न्यायाजितं धनमित्यादि) तत्र स्वामिकोद्भवितद्विधेः-सितवञ्जनचौर्यादिगर्हाद्योऽपि नपरिहरणार्थोऽज्ञानोपायवस्तुः स्वस्वधनानुपकरणः सत्त्वात्तौ न्यायः, तेनाऽजितं संघादिनं

धनम्—अथर्वधर्मः । न्यायार्जितं हि धनमश्वनीयसया स्वशरीरेषु तत्फलमोगाद् मित्रवञ्जनाऽऽदी संविनामकरजो-
 वेह झोकहिताय । अर्वाह—“सर्वेषु धनेषु श्रीराः, स्वकर्मबलव-
 ताः । स्वकर्मनिन्दित्वाऽऽमानः, पापाः सर्वेषु शङ्कन्तः ॥१॥”
 सत्यात्रेयुः । विनेषोनाद् वीनाऽऽदी कृपया विसरणात् परलोकादि-
 ताय । पठ्यते च धार्मिकस्य धनस्य शास्त्रान्तरे दानस्थानं य-
 था—“ धाने दानाऽऽदिष्वेवं च, दानं विधिबन्धित्वे । पोष्यवशा-
 विरोधेन, न विरक्तं स्वतश्च यत् ॥ १ ॥” अन्त्यायोषां तु लो-
 कचरुषेऽन्विनायेव—इहलोकं विरक्तकारिणो यथार्थनाऽऽद्यो
 दोषाः, परलोके च नरकाऽऽदिगमनाऽऽद्यवः । यद्यपि कस्यचि-
 त् पापानुबन्धियुषयाजावदिहलोककी विषयं न दृश्यते, तथा-
 प्यात्म्यामवश्यंभविष्येव । यतः—“ पापेनाथार्तरागन्धः, फ-
 लमाप्नोति यत् क्लान्तम् । यन्निशामियेषश्चत-प्रविनाश्य न जी-
 र्भति ॥३॥” इति न्याय एव परमाथेतोऽर्थोपाजैमोपावोपनिषत् ।
 अर्वाह—“निपानमिव मयकृत्वाः, सरः पूर्णमिवायुज्जाः । ह्यज-
 कर्मोद्यमायाति, विषयाः सर्वेसंपदः ॥ १ ॥” इति । इदं
 धनं च गार्हपत्ये प्रधानकारणत्वेन धर्मतयाऽऽदी निर्दिष्टम्, अ-
 न्यथा तदभावे निर्बाहविच्छेदेन गृहस्थस्य सर्वेषुगणिकयो-
 रममलङ्कारधर्म एव स्यात् । पठ्यते च—“विश्वोक्तेयममी,
 गिद्विषोः सौयन्ति सव्यकिरियायो । निरवेककस्त उज्जुषो, संपु-
 षो संजमो वेव ॥ १ ॥” इति । च० १ अथि० ।

षाद्यजियविचेस—न्यायार्जितविचेस—पुं० । न्यायोपार्जितक-
 न्यस्थामिनि, षो० ५ विच० ।

षाद्यज्यवषण—ज्ञाताध्ययन—न० । उरिक्ताऽम्पुद्वाहरकप्रतिपा-
 केऽप्यवने, ज्ञा० । वष्टव्याङ्गस्य प्रथमश्रुतस्कन्धे १५ जनविंशति-
 ङ्गाताध्ययनानि ।

ऊहस्त धंगस्त दो ध्रुपकन्वया पष्यचा । तं जहा—थाया-
 धि य, धम्मकहाओ य । पढपस्त षं भंते ! सुपकलं-
 कस्त सपनेषं जनवया महावीरेणं जाव संपचेणं पा-
 थाणं कति अज्जवया पष्यचा ? एवं सत्तु जंजू । ० जाव
 सपणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपचेणं थायाणं ए-
 गुणवीसं अज्जवया पष्यचा । तं जहा—

“ ङकिल्लसखाए सघादे, अंने कुम्मे य सेलगे ॥
 तुंवे य रोहिणी मही, मायंदि कंदया इय ॥१॥
 दावहवे उदगनाए, मंजुके तेतही ति य ॥
 नेविफके अवरकंका, आइषे सुमुया इय ॥२॥
 अवरं य पुपदरीए, थायाए गुणवित्तिये” ॥

(भाषाणि चि) ज्ञाताऽम्पुद्वाहरनमीति प्रथमः श्रुतस्कन्धः ।
 (धम्मकहाओ चि) धर्मप्रधानाः कथाः धर्मकथा इति जित्ति-
 काः । “अपिचत्त” इत्यादि श्लोकद्वयं सारकम् । तत्र श्रेयकुमार-
 जीवेन हस्तिसमे प्रवर्तमानेन यः पाद् उरिक्तासेनोरिक्तासेने-
 पलासितं श्रेयकुमारचरितश्रुतिप्रसंगे बोधयते । इति समेव ज्ञात-
 व्वाहरत्वं विभावित्तयंसाधनमुक्तिसङ्गतम् । ज्ञातया आश्वेवं मा-
 वनीया—व्याऽऽदिशुपकन्ताः सहस्रं एव देवदाहकवच, उरिक्ताक-
 थादी श्रेयकुमारजीवकलीकेति । एतदर्थोऽपिचत्तकं सुखवशी-
 यतमवसाद्यथयकृत्कम्, एवं सर्वज्ञ, तया—सङ्गादुक्ता, अष्टि-

वीरयोरेकधमवचत्त्वम्, इदमन्वीनाद्यंज्ञापकत्वाद् ज्ञातयः ।
 धर्मोभित्तयेन सर्वत्र ज्ञातशब्दे बोधयः, यथायथं च ज्ञातत्वं प्रत्य-
 प्ययनं तदर्थोऽयमाद्यस्येयमिति २, नवरच—अणुकं मपुद्वा-
 एतम् ३, कूर्मेक कच्यपः ४, शैलको राजनिः ५, तुम्बं
 च अन्नाद् ६, रोहिणी अष्टिचपः ७, अग्नी एकोर्नाश्रुति-
 तमजिनस्थानीत्यथा सौयन्तरी ८, माकन्दी नाम षडिक्क,
 तत्तुवी माकन्दीशब्देनैव पुदीती ९, कम्पुमा इति च १०,
 (दावह्वे चि) समुद्रतटे वृक्षविशेषः ११, उर्कं नगरं
 परिकाजलं, तदेव ज्ञातमुवाहरत्तमुदकज्ञातम् १२, मयकुक्क
 नन्दमहिहारभेद्विजयः १३, (तेतही वि य चि) तेतहीसु-
 ताऽमिषानोऽन्त्याय इति च १४, (मंदिफत्त चि) मंदिफत्ता-
 निधानतत्फलमिति १५, अवरकद्वयं धातकीवचनरतक्षेत्रा-
 ज्ञानी १६, (आरवे चि) आरवीषो जायाः समुद्रमध्यव-
 र्तिनोऽम्भाः १७, (सुंमुमा इय चि) सुंमुमाऽभिधाना अष्टि-
 पुदिता १८, अवरं च पुपदरीकहातमेकोनविंशतितममिति
 १९ । ज्ञा० १ अ० १ अ० । आवा० १ अ० ।

षाद्यद—न्यायद—पुं० । न्यावदर्थिनि, ज्ञा० १ अ० २ अ० ।

षायपुच—ज्ञातपुच—पुं० । ज्ञातः सिद्धार्थः तस्य पुत्रः । कस्य० ५
 कृषः । वीरवर्धमानस्वामिनि, पुन० १ अ० ६ अ० । आवा० १ अ० ।

षायपुचंश्चओरय—ज्ञातपुत्रंश्चओरत—त्रि० । मगवर्धमानवचसि
 निःसङ्कताप्रतिपादनपरं सत्के, दश० ६ अ० ।

षायपुचवषण—ज्ञातपुत्रवचन—न० । श्रीमन्महावीरवचने, दश०
 १० अ० ।

षायपुचिय—ज्ञातपुत्रिय—न० । वीरवर्धमानसंवाचिनि तीर्थे,
 आवा० १ अ० १ अ० २३० ।

षायविहि—ज्ञातविहि—पुं० । स्वजननेदे, न्य० ।

जिह्वोर्जातविधिसूत्रम्—

पिनक् च इच्छेत्ता भायविहि एत्तए, एते से कप्यति येने
 अणापुच्छेत्ताः कप्यति से येने प्रापुच्छेत्ता एायविहि एत्तए,
 येरा य से विरयेजा एवं से कप्यति एायविहि एत्तए, येरा
 य एते से विरयेजा एवं से एते कप्यति एायविहि एत्तए । जे
 तत्त येनेहि अविधिते एायविहि एत्तए, से अंतरा। वेदे वा परि-
 हारे वा ॥ १ ॥

एते से कप्यति अणस्तुपस्त अणाममस्त एगामिवस्त
 एायविहि एत्तए । २ । कप्यति से ते तत्त बहुस्तुप वभभा-
 गने तस्संकिं एायविहि एत्तए । तत्तयं से पच्छमयथेणं
 पुच्छाउचे चाउसोदथे पच्छाउचे भित्तिगमूने, कप्यति से
 चाउसोदथे पदिग्महिचए, एते से कप्यति जिह्विगमूने
 पदिग्महिचए ॥३॥ तत्तयं से पच्छमयथेणं पुच्छाउचे जिह्वि-
 गमूने पच्छाउचे चाउसोदथे, कप्यं से पिनक् जिह्वि-
 गमूने पदिग्महिचए, नो से कप्यति चाउसोदथे पदिग्महि-
 चए, दो वि पुच्छाउचे कप्यति दोषि पदिग्महिचए ॥४॥
 तत्तयं से पच्छमयथेणं दो वि पच्छाउचे, नो से कप्यति दो

अयाह वा पमाये चिर ॥ जे से तत्प पञ्चमगणेषु
 अथ कि लकावप्रमाकल्पति पाणिगण्डिष्य ॥ ६ ॥ जे से
 नामप्रमाप्य, तेम शौ पुञ्जाह्वये, से कल्पति ॥ ७ ॥
 पञ्चमगणपति श्राद्दु मिश्रुको व, इच्छते ज्ञातविधि स्वज-
 काऽशीवस्व व् । 'से' तस्य न कल्पते स्वविराट् अनापृच्छय
 ज्ञानयानां पूजास्तुम् । 'कल्पति येरे' इदं प्राग्बद्ध । (नो से कल्प-
 त इत्यदि) न 'से' तस्य कल्पते अत्युत्तमस्य अर्थात्तायंस्य अ-
 तत्र वैमर्थ्य वदिःशालेष्वतिपरिचयस्याऽविद्यमाननिज्ञाऽऽगमस्यै-
 ष्टाफाकिनो ज्ञातविधिभागानुद्ध । कल्पते 'से' तस्य यस्तत्र गच्छे-
 वदुस्तुतः सुवापेक्षया, बह्नागमाऽर्थापेक्षया, तेम स्वादि ज्ञानविधि-
 भागस्तुम् । तत्र ज्ञानिति वाक्यालङ्कारे, तस्य ज्ञानविधिभागतस्य
 परवादागमनेन आगमनात् पश्चाद् यः पूर्वोयुक्तः वा-
 उक्तोपनः । पूर्वोयुक्त इति कर्त्तव्यं म्याचक्षते-आगमनात्पूर्वं
 बुद्ध्यामारब्धो रथ्यनाय । अपरं व्याचक्षते-आगमनात्पूर्वं पा-
 काव समीहितम् । पतद् मतद्वयमप्यनङ्गवत्; आरब्धे, समीहिते
 वपुन प्रक्षेपसंभवात् । तस्मात् पूर्वोयुक्त इति किमुक्तं भवति ?-
 आगमनात्पूर्वं दृष्टस्यैः स्वनायेन रथ्यमानः स तन्नुसोदने,
 मिश्रिक्तुपो नाम 'सस्नेहः स्यः,' स कल्पते प्रतिशुद्धीतुम् ।
 वाऽसौ तत्र पूर्वमागतः साधव इति हेतोः पश्चादायुक्तः
 अष्टसत्तत्पुञ्जाह्वानो, मिश्रिक्तुवृत्त वा. नासौ कल्पते प्रातःशुद्धी-
 तुम् । एष सुत्रसंक्षेपाथैः ।

अत्र भाष्यकारो ज्ञानविधिषुद्ध्यै व्याख्यानयति-
 अम्भापितिसंबंधो, पुञ्चं पञ्चा व संयुथा जे ष ।
 एसो त्वनु णावविद्ध-ऽधेगे भेया य एकेके ॥ ३ ॥

मानुद्धारणे,पितृद्धारणे च यः संबन्ध एष ज्ञातविधिः अयवा-जे
 पूर्व संस्तुता मातापिआद्यः,ये च पश्चात् संस्तुताः इयभूष्वङ्ग-
 राऽऽद्यः । एष स्वस्मनोऽपि ज्ञातविधिः, एकैर्कस्मिन्मातृद्धारे,
 पितृद्धारे वा, यदि वा-पूर्वसंस्तुते, पश्चात् संस्तुते वाऽनेके
 भेदाः । अनेन विधिभेदाः भेदवाचो व्याख्यातः ॥३॥

अधुना निरुक्तिविलसतः-
 पाषविहिगपणेषु सहुगा,आणाऽऽदि विराट्मज्जाऽऽयाए ।
 संजवविराहणा त्वनु, उगमपदोसा तदि होजा ॥ ४ ॥

निष्कारणे विधिनाऽपि ज्ञातविधौ गमनं करोति तदि प्राय-
 क्षिप्तं चत्वारो लघुकाः, तथा आहाऽऽपयो दोषा, तथा संयमे
 आत्मनि च विराधना । तत्र संयमविराधना, यतस्तत्र अष्ट
 निश्चितमुद्गमदोषा आधाकर्माऽऽऽदं न ज्ञेयः ॥४॥

कथमुद्गमदोषा भवेयुः ? अत आह-
 दुष्टमथलाभा समया, नीया नेहेण आहकम्मादी ।
 चिरआगयस्स कुञ्जा, उगमपदोसं तु एगतं ॥ ५ ॥

दुष्टेनशान्ताः अष्ट अगमाः, तथा महना केदनास्माकं वन्दा-
 पणाय नीना निर्गता, ततोश्चिरादागतस्याऽऽत्मस्वजनस्य तस्य
 प्रापूर्णकत्वकरणायोद्गमदोषायाःकर्माऽऽदिकेकमकतं कुर्वीत ॥५॥

इति संजमभि एसा, विराहणा हो-इमा उ आयाए ।
 उगमगसेणापिनिकलु-परयणयाले य एमादी ॥ ६ ॥

इति पञ्चमसुता प्रकरणे, यथा अनन्तरोदिता, संयमे विरा-
 धना भवति । आत्माविराधना पुनरिदं वक्ष्यमाणा-अगह

ज्ञानेन सेनापती मृते समागते कर्णारोदने, रत्नस्थाले रत्न-
 मृते स्थाले दौकिने, पञ्चमादी ॥६॥
 तत्र यथा अगहज्ञानेनाभिसर्माहिते सेनापती मृते तस्मिन्
 आगते आत्माविराधना भवति, तथा ज्ञावयति-

जह रथो स्यस्मा,मंसं पम्मारएण अविस्सत् ।
 सो अद्यसो मंसं, मगइ इणभो य तस्याऽऽतो ॥ ७ ॥
 क्कुइण्डोपट्टीएण, गल्लवच्चाए ण उगमसो तस्य ।
 मृयेण य सो बह्दिता, यके आत चि नाळणं ॥ ८ ॥

यथा राजा सुपस्य सुपकारस्य मांसं माज्जेणाऽऽक्षिप्तं नीतं,
 ततः स सुपकारो ज्ञानोऽर्धेनो जातो मांसं खणयते, तस्मिन्
 मृगयमाये तत्र महानस्य अयमतकितः कुटुम्बापट्टीएणिकवा
 गल्लवच्चा युक्तद्वया आयातः सन् सुपेन सुपकारेण मा-
 रितः 'यके' प्रस्तावे 'आत' इति ज्ञात्वा । एष एहातः ॥७॥८॥
 साग्रतमुपययमाह-

एवं अद्यसादि, तां मग्गतिं तं समंतेण ।
 सो य तदि संपचो, ववरोविता संजमा तोदि ॥ ९ ॥

एवं सुपकार इव तस्य साधोयै स्वजनाः,तेषां सेनापतिमृ-
 तः, ततस्तानि स्वजनरुपाणि मानुषाणि (अद्यसादि इति) अ-
 धारणानि तं भ्रमणीतूनं सेनापनिध्यातरमात्मिं स्वमन्तनो मृ-
 गयते, स च मृगयमाणः तत्रैव संश्रान्तः, ततस्त्वं समुपांश-
 ताः स्वजनाः, वयं परिज्जना भविस्सामो, न च त्वांशं माये विद्या-
 माने परिज्जनाऽऽस्माकं युक्तः, तस्मात् कुच प्रसादित्वयं तैरु-
 पसर्थ्यमाणः संबमाद् व्यपरिपितः ॥ ६ ॥

संश्रान्त कर्णरुग्णमाह-

सेणावती मतो तू, भाय पिया वा वि तस्स जो आसी ।
 अघो व नत्थि अरिदो, नवरि इपो तस्य संपचो ॥१०॥
 सेनापतिमृतः,तस्य वो ध्याता पिता वा मासीतु सोऽपि तावत्
 मृतः,मन्वश्च नहिम्मं एहे अदो घोयः सेनापतित्वस्य,नाहित,
 नवरमयमेव घोयः, स च तत्र संश्रान्तः ॥ १० ॥

तो कणुणं कंदंता, चिति अणाहा वयं विणा तुपए ।
 मा य इया सेणावति-लच्छो संकामओ अर्णं ॥ ११ ॥
 ततस्त्वंसंश्रान्तवन्तं तं स्वजनाः कणुणं कन्दन्तो मृयते-व्यम-
 नाधास्त्वया विना । इयं च प्रत्यक्षत उच्यतेऽप्यमाना सेनाप-
 तिसङ्कोरन्थं पुरुषान्तरं मा संकामतु ॥ ११ ॥

तं च कुम्भम पमाणं, बलविरियं तुक्कऽशीषीयेयं च ।
 पच्छा वि पुणो धम्मं, काहिंसि दाणि पसीयाहि ॥१२॥
 एवं च कुम्भस्यास्य समस्तस्यापि कुम्भास्य प्रमाणम्, पनञ्च
 बलं हस्त्यादि, धीयमान्तरोस्ताह समस्तस्यापि कुम्भास्य, त-
 वाधीन, पश्चादपि एवं धर्मं कारिष्यसि, संश्रिति एतदेवादिषे
 यत् सेनापनिपद्मनिपत्था प्रसीद ॥ १२ ॥

एवं कारुण्यं, इष्टीए लोभितो तु सो तेहिं ।
 ववरोविज्जइ ताहे, संजमणीयाउ सो तेहिं ॥ १३ ॥
 ययमुपार्थीनेन प्रकारेण कारुण्येन, अज्जया च तैः स्वज-
 नैः स लोभितो लोभं प्रादितः, ततो लोभप्रहाणान्तरं स तैः

संयमजीविताद् व्यपरोप्यते ॥ १३ ॥ तदर्थं ककवाह्वारं व्या-
क्यातम् ।

अथ रत्नशास्त्राचार्यमाह-

अविभक्तव्यवशेषेण, विगिम्भतां पश्य दृष्टिर्न जातो ।

शास्त्रं बभूवुषुर्गुणं, उच्यतेति मेरिहृत्प्रते ति ॥ १४ ॥

कदाचित् स राज्ञी आधिभवेन, दादिकचनेत्यर्थः । रिष्यं च पूर्व-
पुरुषोपाजितं विरेकुं सज्जवेः तदा मेहं, ततोऽविरेकेण च रोषेण
बुद्धाभिर्गण्य प्रसजितोऽन्यत्, पर्यायत्वं स एवजनयमां प्राधादि-
कं क्रमिनाम् जातः, ततो बभूवर्नां रत्नानां पूर्वे भूतं स्थानं
कस्याऽऽगतस्वोपनयन्ति, यथा घृहाद्य रत्नस्यासमेतादिति ॥ १४ ॥

तस्मिन् विदूषणं नयं, अहं भोजकस्ती ततो तु सद्बुद्धिषो ।

बबरोविशो मंजमतो, एष दोसा इवति तर्हि ॥ १५ ॥

तस्यापि साधोः तत् रत्नभूतं स्थानं दृष्ट्वा, मथानन्तरं ततो
रत्नभूतस्वाध्यायद्वाराद् भोजकलिः समुत्पद्यतेः सम्पुष्टयं प्राप्तः,
तस्मिन् संयमाद् व्यपरोपितः । एते दोषास्तत्र ज्ञाताविधिगमने
अवन्ति ॥ १५ ॥

संप्रति "यमादी" इति व्याख्यानयत् प्रकाशान्तरमाह-

अहं वा न होज्ज एते, अप्येणे दोसा हुवंति तस्य इमे ।

जेहि तु संजमतो, चास्मिज्ज दृष्टितो त्रित्तमो ॥ १६ ॥

अथवा एतेऽनन्तरोद्दिता दोषा न अभ्येष्टुः, अन्ये इमे बह्व-
माणास्तत्र ज्ञातविधिगमने दोषा भवन्ति । येः स्तुस्यतेऽपि
स्थितकः सन् संयमाच्छावते ॥ १६ ॥

के ते दोषा इत्यतस्मत्संस्मृत्तं ज्ञारणाद्याह्वयमाह-

अकंद्दहाये समु-रभोत्तररं पेशुणां उचसमे ।

पर्वरोषणभतए, अोजावो अंज कम्मकरा ॥ १७ ॥

ज्ञापतां अणुलोभे, अजिज्जोम विसे सपं च समुरणं ।

पंतवणपंथरंभउ, तं वा ते वाऽतिवापंति ॥ १८ ॥

आक्रमस्थानद्वारं प्रथमम् । द्वितीयं आधुरेणपरकं क्षित
इति द्वारम् । तृतीयं मेरुशास्त्रम् । चतुर्थमुपसर्गाद्वारम् । पञ्चमं
पथि रोदनभूतकं प्रायो इति द्वारम् । षष्ठमपञ्चाजनाद्वारम्-
बधाभ्याकमेव कर्मकर आसीत् । सप्तमं क्षागघातद्वारम् । अ-
ष्टममनुलोभद्वारम् । नवममजिनोप्यद्वारम् । दशमं विषद्वारम् ।
ततः स्वयं इवद्युरेण प्राप्तापणबन्धरोधनानि कियन्ते, ततः
कोपात् तं इवद्युरं सोऽतिवापेधुं विनाशयेत्, ते वा इवद्यु-
रभभूतयः तं साधुमतिपानयेयुः, इति एकादशं द्वारमिति चार-
णाद्याह्वयसमाप्त्यर्थः ॥ १७, १८ ॥

साम्प्रतमेतदेव विचरीषुः प्रथमत आक्रमस्थानाचार्यमाह-

दीसंता * वि हु खाया, पव्वदहियं वि संपकंवेति ।

कमुणकिवखायि किं पुण, कुणमाणा परसेजाए ॥ १९ ॥

केनापती वृते स तत्र ज्ञातविधौ गतः, तत्र हृद्यमाना अपि
विज्ञकाः पथेनहृद्यमपि पथेनसहशमालसमपि साधुं संयमा-
द् संप्रकल्पयन्ति सम्प्रगमनसमीचीन्युप प्रकरंथं क्वावन्ति, कि-
मुनेकस्यां शब्दार्थां वसती कण्ठकण्ठगमि रोदनानि कुर्वाणाः,
सुतरं संयमाद् अंशयन्ति ॥ १९ ॥

अकंद्दहापठितो, तस्मिन् सोक्षा च जपानादीर्णं ।

पुष्पावरचरोपय, जाव अयाहा पृष्ट को वि ॥ २० ॥

साम्प्रतमेतदेव विचरीषुः प्रथमत आक्रमस्थानाचार्यमाह-

साम्प्रतमेतदेव विचरीषुः प्रथमत आक्रमस्थानाचार्यमाह-

साम्प्रतमेतदेव विचरीषुः प्रथमत आक्रमस्थानाचार्यमाह-

साम्प्रतमेतदेव विचरीषुः प्रथमत आक्रमस्थानाचार्यमाह-

साम्प्रतमेतदेव विचरीषुः प्रथमत आक्रमस्थानाचार्यमाह-

साम्प्रतमेतदेव विचरीषुः प्रथमत आक्रमस्थानाचार्यमाह-

साम्प्रतमेतदेव विचरीषुः प्रथमत आक्रमस्थानाचार्यमाह-

सोऽधिकृतः साधुपत्रं ते ज्ञानकाः कन्वन्ति, तस्मिन्नाक्रमस्थाने
स्थितः पूर्वरात्रे अपररात्रे च रोदंतेषां ज्ञातकाऽऽरीर्णां
कण्ठकण्ठपत्रं यथा-ज्जात वयमनाथाः, भविष्यामः सर्वेषां परिज-
काऽऽस्पदम् इति श्रुत्वा कश्चिद् अजेत् प्रथमं नुज्जोवित्यर्थः । एतौ
वतमाक्रमस्थानम् ।

अधुना "सुबुत्तव्वर" इत्यादि द्वारमाह-

महिसारो समं ठोइ, सत्तुरेणं दक्षितो उ उव्वरओ ।

नाथविहिमागयं वा, पेत्थे उग्गामिगसगाए ॥ २१ ॥

तत्र साधोः आधुरकः, तं तत्र समागतं साधुं दृष्ट्वा निजजु-
हितं सर्वोत्साहभूषितं कारयेत्, कारयित्वा च मन्दापना-
य, निवार्य च तत्र समागतेन आधुरकेन मनेज्जया भावैवा सम-
मपचरके क्षिप्रम्, अपचरकेऽधिकतः-स्थयित्वा चरः कृतः ।
तत्र च उपश्लेषेभाषणः कश्चिदुपज्जयेत् ।

मेरुशास्त्रमाह-ज्ञानविधिभाषयते च सं साधुं दृष्ट्वा स्वजनव-
स्तस्य स्वकीयवा उक्तामंकवा प्रायैवा मेरयेत् संयमाद् क्वाच-
येत् ॥ २१ ॥ गतं मेरुशास्त्रम् ।

साम्प्रतं चतुर्थमुपसर्गाद्वारं प्रतिपिपादाविचुरिदमाह-

मोहोभ्यायकरां, उचसमाइ करेइ से विरेइ ।

जजा जोइ तरु विष, वाएणं जज्जेते सज्जं ॥ २२ ॥

आर्थां 'से' तस्य स्वजनविधित्तस्य सा विरहे मोहोभ्याय-
कराद् उचसमाद् आसिद्धनाऽऽदीर्ण करोति, यैस्तद्विषयं धातेन
अप्यते सः ॥ २२ ॥

संप्रति "पंचरोषणमतए" इति व्याख्यानमाह-

कद्वेण समावेण य, जतओ भोइ परमि पंतावे ।

हिययं अमुंदिंयं मे, भयवं पंतावए कुवितो ॥ २३ ॥

साधुज्ञानविधिं गतस्मत्तत्र च लज्जया भिक्षां न दिवग्भवे, तत्र
उक्ताकमिक्षाकार्थार्थां गतः, तेषां च ज्ञातकानां क्लेशं पथि, तत्र के-
तयेन वा स्वभावेन वा तस्य आर्थां ज्ञानकेन समं क्लेशं गता, तत्र
स भूतकः केतयेन स्वभावेन वा कर्मणि आर्थां (?) ॥ २३ ॥
कम्महवो पव्वइतो, जतओ एसंउम्ह आसि मा वंदा ।

उत्थामगए खुदे, ज्ञापार्यं तस्स सा देइ ॥ २४ ॥

कदाचित् स प्रमाजिनः कर्मकर आसीत्, ततस्त्वं बभूवो ह-
ङ्गा मूयात्-पयोऽस्माकं ज्ञानक आसीत्, कर्महतः कर्ममग्नाः तस्म-
त्प्रजातिनः, तस्माद् मा भविष्यत ।

ज्ञानघातद्वारमाह-उक्तामंकके उक्तामकनिष्कार्थार्थांगतेऽधि-
कृते ज्ञानकपत्रे साधो शुद्धं धूर्त्वं तस्य सा मूला ज्ञानघातं द-
दाति, कुपिता सती ज्ञानमपि तं घातयतीत्यर्थः ॥ २४ ॥

अधुनाऽऽनुभोगोपसर्गाद्वार-

मा क्खिउम्ह कुलतं, पथगोवारं तु जणय वेगसुणं ।

पत्थनमादीर्णं, अभिनोओत्तं वसं पेति ॥ २५ ॥

तस्य ज्ञातविधिगतस्य साधोऽज्ञानविधिरेवं मूयात्-मा विद्यतां
जेदं यायाव, कुलतन्तुः कुलसन्तानम्, तस्माद् धनरक्षाकमेकं कु-
तं प्रसवं क्वा जणय, पश्चात्तन्मतेन पृष्ठीयाः, पश्चमुकः सन् क-
श्चिद् उत्पन्नयेत् ।

अधुना आरियोपद्वारमाह-बन्नाऽधिकैः, आरिदश्याद् आ-
दिमस्वादिमाऽऽदिविशेषपरिग्रहः । तैरपिभयव बरीह्वय
स्वजनस्तसाममपथं भवन्ति ॥ २५ ॥

* "सीहंसा" इति पाठान्तरम् ।

विषह्वारमाह-

नेच्छति देवरा मे, जीवते इममि इति विसं देवजा ।
अपयोषा व दावेज्जा, समुरो वा से करेइ इमं ॥ २६ ॥

तं हातविधिगनं सांभुं दृष्ट्वा तदायंश्च विचिन्तयेत्-अस्मिन् जीवांत
मां देवरा भोग्यवया नेच्छन्ति, तस्मान्मारयाति केनाप्युपायेन चै-
वमिति विचिन्त्य स्वयं वा चिंयं दद्यात्, अथेन वा दापयेत् ।
'सुभं च सल्लोण' इत्यादिह्वारमाह-'स' तस्य साधोः
इवशुरो वा स्वर्धामर्षं कुर्यात् ॥ २६ ॥

किं तदित्याह-

पंतवणं वंशं जग, तस्य वि नीयल्लगा उ सुवमेजा ।
अहवा कसाह्वातू, सां वऽतिवापेज्ज एकतरं ॥ २७ ॥

इवशुरस्ते इष्ट्वा कुम्भेव, यथा-पतेन मम दुहिता जीवन्मवो-
कता, ततः कौपात् तस्य साधोः प्राप्तापणं प्रहारदानं, बन्धनं
वा निगदःऽऽदिनिः, रोषं वा घृताभक्त्या अग्निगमनं कुर्यात्,
कारयेत् वा । तस्यापि च साधोः, निजका आत्मीयाः, तमे-
नामवस्थां प्राप्तं इष्ट्वा, ज्ञान्वा वा सुभ्येयुः, कौजाक इवशुरेण
समं युक्तं कुर्यात्, तत्र परस्परमपदावणाऽऽदि भूयात् । अथवा
स एव साधुः कथायितः कथापोदय प्राप्तः सन् एकतरं इवशु-
राऽऽप्यतमप्रतिपातयेत् ॥ २७ ॥

अथ प्रायश्चित्तविधिमाह-

एकस्मि दासु वीसु व, मूलऽणवद्धो तदेव पारं चि ।
अइ सां अतिवापेज्ज, पावइ पारं चिपं ठाणं ॥ २८ ॥
एकस्मिपातिपातिते मूलप्रायश्चित्तमाग्ं भवति, द्वयारतिपा-
तिथोरनवस्थाप्या, त्रिषु प्रतिपातिषु पाराऽग्ं । अथ स एव
अतिपारथते साधुस्तार्हिं स यदि कथमपि जीवति ततः पारा-
श्चित्तं स्थानं प्राप्नोति ॥ २८ ॥

अन्याद् दोषानाह-

अहवा वि धम्ममहा, साहु तेभिं घरे न गेहं इति ।
उमगदोसाऽऽदिभया, ताहे नीया जणंति इमं ॥ २९ ॥
अथ येति प्रकारान्तरेण दोषकथनोद्घोतने, साधो धर्मभक्ता
उत्तमदोषाऽऽदिभयात् तेषां गृहे न किमपि शुद्धन्ति, ततस्ते
निज्जाः स्वजना इदं भणन्ति ॥ २९ ॥

किं तदित्याह-

अम्हं अण्णिच्छमापो, आगमयो सज्जणं कुणति एसो ।
आहावण इहंते, अणो लोमो व णं जणति ॥ ३० ॥
अस्माकं गृहे किमप्यनिच्छन् एव आगमने सज्जणमयशुक्का-
रं करोति । यतः-अस्मिन् प्रतिघृष्टमम्यत्र भिष्ठां हिरुमाने
महवी नृवमस्माकमप्राजना, लोको वाभ्य इदं भणति ॥ ३० ॥

किं तदित्याह-

नीयल्लस्य वि जणं, न सरइ दाउंति तुजेउं कियण चि ।
गेहे सुंमनु बुचे, भणाति नो कपियं तुजे ॥ ३१ ॥
तं सांभुं निजामटन्त इष्ट्वा केवल् अन्धे स्वजजान् प्रति भूयु-
यथा यूपं कृपया निजकस्याप्येकस्य प्रापूर्णाऽऽगतस्य जकं
दातुं न शक्युथ, ततस्ते एवमुकाः सन्तः सासुसमीपमागत्य
सुभेन-वाचान्त दिशानि शूयमथ संशुथ, तावन्माऽप्यत्र निजाम-
टन्त, किं तु गृहे लुब्धवन्, मम्यत्र निज्जादने हि महत्पस्माकमप-

प्राजना । स एवमुकः साधुर्नेषति-युष्मद्गृहे न भुञ्जे, यतः
अहं कल्पिकं भुञ्जे, युष्मद्गृहे न उक्त्वाऽऽदिदोषाऽऽह ॥ ३१ ॥

एवमुक्तं ते स्वजनाः प्राऽऽहुः-

किं तं ति खीरमादी, ददामो दिषे व जातिमज्जाओ ।
वेति सुते जायंते, पदिया ये करा बहु पुषा ॥ ३२ ॥

किं तत् कल्पिकं यत्तं भुञ्जे, ततः साधो भुवते-यानि युष्माकं
यथाप्रवृत्तानि खीराऽऽदीनि खीरदधिघृतपुष्टाऽऽदीनि, तत-
स्ते प्राहुः-एतानि यथाप्रवृत्तानि दास्यामः । गाधारां 'वर्त-
मानसामीप्यं वलमानवद्वा' ॥ ३ । ३ । १३१ ॥ इति चवनात्
ते दातुं प्रवृत्ताः, ततो दत्ते खीराऽऽदिके ज्ञातुमार्याः सुतात्
खीराऽऽदीनि याचमानान् प्रति भुवते-इ पुषा ! बहोऽऽस्मा-
कं कराः पतिताः ॥ ३२ ॥

तानेवाऽऽह-

दशियगुलं तल्लकरा, तल्लकरा चेव पादिया अम्हं ।
रायकरपेक्षियाणं, समणकरा नुकरा वोहुं ॥ ३३ ॥

दधिकरचूनकरगुडकरतेलकरा, तथा तल्लकराश्च, अस्माकं
पातिताः अमणेः । राजकरा अस्माकमपत्नं, तैः सदैव प्रेरिता
स्वं वतोमर्दं, परं राजकरप्रेरितानामस्माकमर्षं अमणकरो
युष्करो भोक्षुंमिन्, प्रभूनस्वोपहरणान् ॥ ३३ ॥

ए ए अथे य तर्हि, नायविहिगमणं होंति दोसाओ ।
तम्हा उ न गंतवन्, कारणजाते भवे मणयं ॥ ३४ ॥

एते अमन्तरोदिताः, अथे वातुक्ताः, नत्र ज्ञानविधिगमने, दोषा
भवन्ति, तस्माद् ज्ञानविधौ न गन्तव्यम् । एष उऽसर्गः । कारणे
पुनश्चांमत्वाऽऽदिलक्षणे जाते पुनरपवादो गमनं भवेत् ॥ ३४ ॥

तदेवाऽऽह-

गेलस्यकारेणं, पाउगमामति तद्धि तु गंतवन् ।
ने उ समस्युवसग्गे, सहिउं ते जंति जयाणए ॥ ३५ ॥

ग्लानस्यकारणेन अन्यत्र प्रायोग्यस्य औषध्याऽऽदेरसत्यभावे,
उपलक्षणमेतद्-वैद्याभावे च तत्र गन्तव्यम् । तत्र वैद्यस्य
प्रायोग्यस्य औषधस्याऽऽसत्ताऽऽदेश्च प्राप्यमाणत्वात्, तत्र ये
उपसर्गात् सोढुं समर्थाः, ते यतनया बह्यमाणया यान्ति
गच्छन्ति ॥ ३५ ॥

तामेव यतनामाह-

बहिंए अणापुच्छाए, लहुमा लहुगो व दोषऽणापुच्छा ।
आयरिपस्स वि लघुका, अपरिच्छियसंपसेतस्स ॥ ३६ ॥

अथ इदं सूत्रं पठति-" नो स्ते कल्पति येरे अणापुच्छिता
नायोर्विद एत्तए " इत्यादि । तत्र यदि बहिः स्वर्धारागाम-
नापुच्छया मज्जति, ततस्तस्य प्रायश्चित्तं अवारो लघुकाः,
स्वर्धारात् अपुच्छय तैर्विसर्जितो यदि द्वितीयस्वर्धारात् अ-
नापुच्छय मज्जति, ततो द्वितीयानापुच्छयां मासलघु, आचा-
र्योऽपि यदि अपरिक्रानाद् प्रेषयति, ततस्वर्धारापरिक्रानाद्
प्रेषयतस्वर्धारो लघुकाः प्रायश्चित्तम् ॥ ३६ ॥

तम्हा परिच्छियवन्, सज्जाए चेव जिक्खजावे य ।
थिरमथिरजाणएहा, सो त्रववाएदिमेहुं तु ॥ ३७ ॥
यत् एवमपरिक्रियवेषणे प्रायश्चित्तं, तस्मात् स्वर्धारादियरादियराद्वाभौ

स्वाध्याये जिज्ञासाये च परीक्षितव्यः स एविवर्षमाधै-
रुपाये ॥ ३९ ॥

तामेवाऽह-
वरणकरवस्स मारो, भिक्खापरिया तद्देव सज्जाओ ।

एत्थ परितम्ममाणे, तं जाणुपु भंदंसंकिणं ॥ ३८ ॥

वरणं अनन्धमणधर्मोऽऽदि । उक्तं च-^१ 'वयसमणधम्म संजज-
वेवावचं च वंजगुत्तो । माणाहितं तको-दुमिगहा इह
वरणजाया ॥ १ ॥' (सम्म० ३ काण्ड) कारणं विपरिपुच्छया-
दि । उक्तं च-^२ 'पिम्बिलोही समिनी, भावव पादेमा च इंदियं
निराहो । पम्बिलहण सुओओ, अमिगहा वेव करणे तु ॥ १ ॥'
(ग० १ भाष०) तथा चरणकरणस्य सारो जिज्ञासया, स्वा-
ध्यायश्च, ततोऽत्र जिज्ञासयायां, स्वाध्याये च परितारयति हेतव्यं
मन्यते, न जायत मन्वसंविमम ॥ ३९ ॥

चरणकरणस मारो, भिक्खापरिआ तद्देव सज्जाओ ।

एत्थ उ उज्जमाणे, तं जाणुपु तिण्वसंकिणं ॥ ३९ ॥

चरणकरणस्य सारो जिज्ञासया, तथैव स्वाध्यायः, ततोऽत्र
जिज्ञासयाऽऽशुच्युचकृते, तं जायते तामसंविमं, तदेवं स्थि-
रास्थिरपरिहामार्ये परं ज्ञा उक्त ॥ ३९ ॥

संप्रति क्रियेव उपसर्गे सहिष्णुः, किं वा न ? इति परीक्षार्थमाह-
कडेणै सहवेणै य, अण्णएस व साहसं कधिंजंत ।

भाषापरिजायजाणो-नजाणुपाऽऽदिपुं तु ॥ ४० ॥

यथा स मृणोति तथा कैतवेन स्वभावेन वा अन्यत्स्व
साजोः आतापितुज्ञावुमिगीनीमायावुजाऽऽदिपु विषये साधुसं
कथ्यते ॥ ४० ॥

केन प्रकारेण ? इत्यत आह-

सिरकोइणककुणाणिय य, कुणमाणां तु पायवमियादं ।

अमुपूण न गणियादं, जो जंपाति निप्पिपासो पि ॥ ४१ ॥

आतापित्रादीनां सिरःकुकुनकरवरोदनभावव्यानि क्रियमाणाणि
वाद्यपित्तानि वाऽऽमुकेन न गणितानि, एवं स्यात्सले कथ्यमाने,
यो अल्पति-अनीय अत्र निष्पिपासो घोरदृढवः, न सुख्यते
आदेशेन सह बहुमपि ॥ ४१ ॥

सो जायते पदिबण्णो, अपदीबदो वण्ण ओ एवं ।

सोऽहिति केपियाऊ, नोया चे अणस संसारे ? ॥ ४२ ॥

स भावतः स्वहातेषु प्रतिबद्धो ज्ञातव्यो, न शकः स लो-
मुपसर्गामिति । यस्तु तथा साधुले कथ्यमानं, एवं ज्ञे-
यसारे सर्वज्ञीयाः सर्वेषां पुत्रत्वऽऽदिकमुपगमः, ते आसीत्
संसारंभवे जिज्ञासायाः क्रियतः स शोकाधिपति ? किं वा
आतापित्रादिभिः शोचिन्तेयं जिज्ञासा संसारादृ न च संयमे
तथापार्ति ? । स ज्ञातव्यो ज्ञातः स्वज्ञेयव्यपार्तिव्यः समर्थः
लोमुपसर्गामिति ॥ ४२ ॥

मुहरामयादिएहिय य, तेसिं नाऊण रामवेरमं ।

नाऊण धिरं ताहे, मसहायं पेसवेति तवो ॥ ४३ ॥

वस्य ज्ञातव्यविधिर्ज्ञानमयोः शोचनीयो मुहरामः, स ज्ञातये
स्वज्ञेयु भावतः प्रतिबद्धः, उपसर्गानसाहिस्युक्तः वस्य तु न
तथाविधो मुहरामः स्वशोऽहवते स हेतो ज्ञातव्यः स्व-
ज्ञेयव्यप्रतिबद्धः, साहिस्युक्त उपसर्गादं । एवं मुहरामाऽऽदिभि-
स्तेषां ज्ञातव्यिषु मनुमिच्छन्तं दायं वैदाम्यं च, तथा स्थि-

रुपुसकणमस्थिरं च ज्ञात्वा, ततः स्थिरं भावतः स्वज्ञे-
यव्यप्रतिबद्धं ससहायं सुरपः श्रेयवति ॥ ४३ ॥

साम्प्रतमवपुनाशवाऽऽगमपदस्वाध्यायार्थमाह-

अधहुस्सुतो अगो, वारिरसदेहिं विरहितो इयरो ।

तन्निवरंए गच्छे, वारिमगसहायसहितो वा ॥ ४४ ॥

अधहुत्तुगो नामावपुनः, स चार्गोताये उच्यते, इतरोऽ-
व्यागमो यो बाह्यतासैर्विरहितः, एतादृशो न गच्छेत् स्वज्ञ-
विधौ, किं तु तद्विरपीतो बहुश्रुते बह्नागमश्च, यदि वा-स्व-
यमद्वयुतोऽव्याऽऽगमो वा तादृशसहायसहितः ॥ ४४ ॥

बहुश्रुताधिपमाह-

धम्मकडीबादिदि य, तवरिसगंएहिं संपारेवुवो उ ।

नेमिषिएहिं य तथा, गच्छे सो अप्पज्जो उ ॥ ४५ ॥

धर्मकविभिर्हिंअमनुत्तानिः वादुकुशलेः तपस्विभिः बह्नाह-
माऽऽदितयःकारिर्भितार्थैः सूत्रार्थतद्व्यभयानिष्ठातेर्निमित्तकै-
श्च संपरिचूतो गच्छेत् । अथ धर्मकथायां बहवो न सन्ति, तले
अव्ययतोऽप्येकधर्मकथायै सहाय आत्मबद्धो ज्ञेयः ॥ ४५ ॥

तत्र प्रवेद्यधिपमाह-

पवाण वेस पतिवण, अह पुण पवा पगे जविज्जाहि ।

तं वादिं उवेवं, वनहिं गेहंति अणत्थ ॥ ४६ ॥

यदि वेज्ञायां प्रधानं प्राप्तास्तुर्हि स्वकाममेव सर्वेषां प्रवेशम-
य । अथ पुनः प्रगे प्रनात एव प्राप्ता भवेयुस्तदा तं स्वजनं बधिः
क्यापयिन्वा वसन्तिमन्थर सुविति ॥ ४६ ॥

धर्मिपचीकुमभेहिं, सहितो ताहे तु वचप तद्वियं ।

वास पदिमाहगपणं, नातिसिणोहाऽऽसणग्गहणं ॥ ४७ ॥

अन्वय वसती सुदीनायां प्रतिपद्युश्रुतेः सहितस्ततो बधिः-
कानात् न च वसती ब्रजति, तत्र तादृशवासो यावज्जिज्ञा-
सेताः, ततः पतद्गदं सुदीनाया मनसं विषेयम् । तत्र यदि प्राप्तायां
जिज्ञासेलायां पतद्गदं सुदीनाया ब्रजति, तदा तत्काममेव युक्त-
न्ति प्रकाऽऽदिकम्, अथ जिज्ञासेलायामप्राप्तायां तत्र पतद्गदं सु-
दीनाया ब्रजति, निमन्त्रयति च ते, तदा तत्काममेव यत्काम्ये
तद् युक्तम् । अथ सुदुर्भोगुपपन्नतः कृत्वजिज्ञासाः तत्र प्रमात्त-
हिं यत्र पतद्गदं न गच्छति, तत्र च माया नातिस्नेहः स्नेहा-
तकारां दर्शनीयः, यदि पुनरतिस्नेहं दर्शयति, ततः-अनुपको-
ऽस्माकमिति ज्ञात्वा ते उपसर्गयेयुः । तथा तत्र गतेमाऽऽस-
परिह्राह कर्तव्यः, न पुनरेवं चिन्तनीयम्- 'आसंदिपिण्डयेकेणु,
मेवमासाजयेसु वा । अण्णवारियमज्जाणं, मासहपु लरुत्तु ॥
४७ ॥' () आसंनपरिह्राहभावे हि अपप्राज्ञाया प्रवति ।
तस्मादासने उपवेष्टव्यम् ॥ ४७ ॥

सयमेव उ धम्मकरी, सासणपणे य निम्मुडे कुण्णति ।

अपहपणे य तद्विं, कहेइ तल्लकिओ अणवो ॥ ४८ ॥

यदि स स्वज्ञातिकलापुः धर्मकथायां कुशलमायः शासनमय-
नीकाश्च निष्करार्यं कर्तुं समर्थः, ततः स्वयमेव सर्व स्वध्याय-
कथनीया भवति । अथ सोऽश्रुतुपकोऽन्यायामिकाः प्रतिपत्ते-
कथनीया वा सदा तस्मिन्कथनपुण्येऽप्यस्तुल्लभिको धर्मकथास-
न्धिः सपक्षः प्रमुत्तरदानमिच्छिसंप्रदाह कथयति ॥ ४८ ॥

यसिया य पीडमहा, पण्णवए य विरिनिभियं तु ।

यसिया य पीडमहा, पण्णवए य विरिनिभियं तु ।

यसिया य पीडमहा, पण्णवए य विरिनिभियं तु ।

यसिया य पीडमहा, पण्णवए य विरिनिभियं तु ।

यसिया य पीडमहा, पण्णवए य विरिनिभियं तु ।

यसिया य पीडमहा, पण्णवए य विरिनिभियं तु ।

यसिया य पीडमहा, पण्णवए य विरिनिभियं तु ।

यसिया य पीडमहा, पण्णवए य विरिनिभियं तु ।

यसिया य पीडमहा, पण्णवए य विरिनिभियं तु ।

यसिया य पीडमहा, पण्णवए य विरिनिभियं तु ।

यसिया य पीडमहा, पण्णवए य विरिनिभियं तु ।

यसिया य पीडमहा, पण्णवए य विरिनिभियं तु ।

भाष्यानुचरं, आहुरं तत्त्व कथयन् ॥ ४५ ॥

“धीदग्ध नाम मुक्तान्ययंगया, ते पञ्चज्जाज्ञानावकावचका-
नि भविष्यति, ते य धारवाचकुलस्तेषु कथयन् अथिवा भाव्या
अथंति” इति श्रुतिः । किरीकरव्यामोसं तत्र धर्मकथायां आ-
स्येयानुचरं ज्ञाताधर्मकथायांस्तेषामाऽऽहुरं कर्तव्यम् ॥४५॥

कहिर् व अकहिर् वा, जाणघण्टे अंति पत्तयं ।

पुत्राउत्तं सतिपं, पञ्चाउत्तं व जाणंति ॥ ४० ॥

धर्मं कथिते, अकथिते वा जित्वायहणवेलायामुत्तमाऽऽदि-
क्षिणायां भक्तपुत्रं महात्मसं प्रब्रह्मन्ति, प्रविश्य च यत्तत्र
पूर्वायुक्तं पूर्वप्रवृत्तमुपक्रियमाणं, पञ्चाहायुक्तं यत्तु सा-
ध्यागतेषु तस्मिन्नुपक्रियमाणं तत्परिभाषयति ॥४०॥
पूर्वायुक्तमित्यत्र व्याख्यानद्वयं परममत्र इत्येवति-

पुत्राउत्तमाऽऽहिये, केसि वि सपीरियं तु जं तत्त्व ।

ए व होंति दोखि वि, पुत्रपत्तं तु जं तत्त्व ॥ ४१ ॥

केचिद् व्यावहृते-पूर्वायुक्तं नाम सुजायां पाक्येयमारोपिनम् । के-
वाङ्मुनिरिद् व्याख्यानाम्-यत्तत्र समीहितं पाकाय हीकिनम् ।
इतो ज्ञाप्यादेवो प्रमाथं न भवतः, तस्मादिद् व्याख्यानाम्-य-
त्तत्र सुहृत्त्वानां पूर्वप्रवृत्तमुपक्रियमाणं तत्पूर्वायुक्तमिति ॥४१॥
अथ कस्मादिनरदादेश्यचं न प्रमाणमत आह-

सुव्याऽऽकहिते य समी-रिये य किं बुज्जं न खलु अथं ॥

तस्मा खलु जं जियं, तं तु पयाणं न इत्तं तु ॥ ४२ ॥

एवं सुव्यामारोपिते समीहिते वा किं न कल्पते ?, इति भा-
ष । तस्मात् खलु यदुचितं व्याख्यानं, तत्प्रमाणं, नेतरत्त प-
रकीयमादेश्यत्रयम् ॥४२॥

वासगपुत्राऽऽदीहिं, नाउं आयमणावरोहिं व ।

जं जोमं ते गेहइ, दन्वपमाथं व जाणंजा ॥ ४३ ॥

वासगपुत्राऽऽदिमिदादिपञ्चाद् वासककोष्ठापाऽऽविनाश पिप-
त्तिपुंक्तप्रतिक्ते, तथा आहरानाहराभ्यां च योग्ययोग्यं चिदाय-
स्य च यद् योग्यं अमणमायोग्यं प्रतिभाति तद् शुद्धानि धरन्व-
मा । अन्वप्रमाणं च अन्यायात्-किन्तु कुटुम्बमन्वहाः, भोजनं
किन्तु वा रक्तमित्येवं यद् यावत् प्रायोष्यं प्रतिभासते, ता-
वत् शुद्धीयात् ॥४३॥

संभयेतदेव सविधोपतरमाह-

इत्तपमाथं गणणा, स्वारिय कोदिप तदेव अच्चा य ।

संविग एगताथे, अयेगसाहृपु पत्तरस ॥ ४४ ॥

इत्तं प्रमाथं नाम इत्यथायां गणना । यथा-एतत्ततोऽप्रीद-
नदेः, एतावन्ति च श्रावयिधामानि, इत्यन्तश्च आद्यविशेषः, ए-
तावन्ति च ज्ञातायापनाकाऽऽदीनि, तथा किरितानि तत्त्वव्यकर-
णितानि श्रावकानादीत्यर्थः । स्फोटितं जीरकादिस्तुपुष्यवर्णा-
स्य । एतत्सर्वं ज्ञातव्यम् । तथा अच्चा काको भिक्षाया ज्ञानव्यः,
अन्वयाऽऽवपकव्याऽऽदयो दोषाः स्युः । तथा संविगा एक-
कथना पञ्चमहाऽऽसमकाः प्रविशन्ति, ततः कवपते, अ-
नेकसाधु अनेकेषु साधुत्वकारेषु प्रविशन्तु न कवपते, व-
त्तस्तत्र निधनाहाधामकसहितः श्रीदेसिकाऽऽदयः पञ्चदश
दोषाः ॥ ४४ ॥

एतदेव विवरीषुः प्रथमतो अन्वप्रमाथमाह-

सचविदोदयो खलु, सार्हां वीरी य कोदरे जने व ।

गोबुधरात्मगभार-सकूर खजा यऽयोग्यविहा ॥ ५५ ॥

सप्तविधो, अकारोऽज्ञाकारिकः, बोधनः कूरः, तथा-श्राविकः
कथमशास्त्राधिकारः, प्राहिः सामाम्यतन्मूलोदयेन, कोद्रेयकूरो,
अथकूरः, गोबुधकूरो, रासककूरः, अरुहयकवाऽऽरथमीरि-
रहः, आद्यानि च अनेकविधाणि ॥५५॥

मागविहाणा य तहा, स्वारिययादापि वंजाणं व ।

खंकाऽऽदिपाणमापि य, नाउं तेमि तु परिमाथं ॥५६॥

श्राविकविधायां प्राजमनकानि, हारिनाऽऽदिभिः, आदिश्रव्यात्
स्फोटितपरिग्रहः, व्यस्तजानि, तथा अयज्ञान, पानकानि, आ-
दिश्रव्याद् वाकाऽऽदिपरिग्रहः । तेषामन्वयाऽऽनां परिमाणं
ज्ञात्वा ॥ ४६ ॥

किमिति ?, आह-

परिमियजत्तगदाणे, दसुवकसतिपियम एगमपचो ।

अपरिमिते आरेख वि, गेहइ एवं तु जं जोमं ॥५७॥

परिमितजन्तुद्वये परिमितानां भक्तकर्मैर्जितव्यमिति नि-
श्चये वाद्यद्वयानां योग्यमुपकृतं तावत्कथनकार्यं प्राहाः । एक-
योग्यं तत्र अं प्राहमिति ज्ञावः । अपरिमिते अपरिमित-
मक्तकदाने दशानामारतोऽपि नवानामाशानां वा योग्यं यदुप-
कृतम्, तत्रैवं स्थानपरिमाणविन्तुभ्यातरेकेण यद् योग्यं तद्
यावत् यथासं शुद्धानि ॥५७॥

अच्चा य जाणियव्वा, इहुरा अगमकणाऽऽदयो दोसा ।

संविगे संवाधो, एगो इयरेसु न विंसेता ॥ ५८ ॥

अच्चा भिक्षावेला ज्ञातव्या, इतरथाऽऽवपकणाऽऽदयो दोषा
अभेदुः । तथा ‘संविगे’ संविधानामेकः सङ्कतोऽथ परिश्रुति
तत्र गन्तव्यम् । इतरेषु यत्र बहवः सङ्कटाः प्रविशन्ति, तत्र
न गच्छन्ति ॥५८॥

तेहि गिन्नाणगस्सा, अहागदाइ हवंति सव्वाइ ।

अभंभंसित्तिवेहो, अपाण्णतेयारणोउजाइ ॥ ५९ ॥

यदि खजानां संवन्धी कोऽपि ध्यानां कथने, तन्कथनं चि-
कित्सां वैधः करोति । यदि वा-वैधः साधुव्यज्जानां, ख-
जानांऽन्व कथयति स्नानस्य किमां करोति, तन्कथनं स्नानो
ज्ञातविकि नैवने, यन्कथनं स्नानस्यान्वयं शिरावेधोऽपान-
प्रपायकर्म छेदेनापनीयानि उपापनीयानि, एतानि सचापि
यथाकृतानि-पुरःकर्मपञ्चाकर्मरहितानि भवन्ति ॥५९॥

एतदेव स्पष्टं भाषयति-

जइ नीपाण गिन्नायो, नीमो विजो व कुणइ अक्कसत् ।

तत्त्व हु न पच्चम्मो, जायइ अकंभेइमाइतु ॥ ६० ॥

यदि निजकानां संवन्धी स्नानो, वैधो वा निजकोऽन्वस्य कुल्ले
किचित्सां, तत्र ‘हु’ निरिवन्तं, न पञ्चात्कर्मोऽन्वस्य आयेत ।
कथं न जायते ?, इत्याह-

सुप्पं व भंगलडा, उपेउं जइ करेइ गिरियाणं ।

सिरवेपत्तियकमा-इएसु न उ पच्चम्मोऽन्व ॥ ६१ ॥

पूर्वं यदि भङ्गसाधे साधो ‘उप्येयं’ देशोऽपनेतद्-अन्वत्तं कृत्वा,
यत्वाहृ राधिकानां सुहृत्त्वानां कारोपपञ्चन, एतत्त पञ्चात्कर्म

न भवति । एवं शिराशेषवस्त्रिनकर्मोऽऽद्वयविधिं पूर्वं सप्तौ
कृत्वा पदबाहुं शुद्धस्वेषु शुद्धवस्त्रेषु न पश्चात्कर्म ॥६१॥

अथच्छा उच्यते, श्रोतसमाप्तौ । इत्यन्ति ते च ॥

पश्चात्ऽऽहारो व तर्हि, श्रमाकर्मो होइ साहस्य ॥ ६२ ॥

श्रमाशये यानुपनीतानि शीघ्रथाऽऽशीति शुद्धस्वेषः, ताम्बूब
काशोरपि अवांसत, पश्चात्ऽऽहारोपि व तत्र साधोर्व्याकुलो
अग्नि, न ततः पश्चात्कर्म ॥६२॥

अग्निस्तोत्रे तु गिहिसमी, पुष्पुत्वारं करंति जक्याप ॥

अत्यस्य पुण्य अग्नेभे, नायविधिं नैति अग्रवरं ॥ ६३ ॥

यदि निजकामां संबन्धी न करिष्यद् श्वाभो, नायपि निजको
षैधोऽप्यत्र चिकित्सां करोति, तदा युधिगि शुद्धस्वेषे अमाने,
अप्यत्र पूर्वोक्तया यतनया-पूर्वं कदवाप्ययमे श्मानसुषे चिकि
त्सा यतना कृत्वा, तथा चिकित्सां कुर्वान् । तथाऽऽवश्रीचधीनां
श्रामां मान्ति । तत्र आह-अत्यत्र पुनरीचधीनामज्ञाने काल-
विधिभ्यतरं तं श्रामं नयान्ति । तदेवं श्रामविधिरष्टयुक्तः ॥६३॥

सम्प्रति श्यावित्थायामाजपनविधिमाह-

अहुण्णा तु श्वाजिचिन्ता, तस्य गवाणं इमा हृषइ तेषिं ।

जइ मन्वेगऽऽपरिय-सन् ह्येति तो भग्गया नऽऽत्यि ॥६४॥

अधुना तेषां तत्र गवानां श्वाजिचिन्ता गनात्मायं च श्वाजिचिन्ता अ-
चति । यदि ते धर्मकथाद्यः स्वेष्येकस्याऽऽचार्यस्य अग्रनि,
तर्हि तऽऽप्यन माग्नेयाः, स्वेष्याचार्यस्याऽऽभवन्तीति भावः ॥६४॥

संगमांती अह्वा, अयतागया ये त्रितीयया नीया ॥

तस्य इम भग्गया क, आपव्वे होइ नायव्वा ॥ ६५ ॥

सज्जानो नाम-सन्ति साधवः, परं न धर्मकथाऽऽदित्तु कुशलः,
अप्यज्जायो-सूतत एव न सन्ति साधवः । एवं सज्जानोनास-
हजावेन वा येऽप्यगमनस्या चिन्तया कृता नीता, तेषामिय-
माभास्यं माग्गया अवाति ज्ञानव्या ॥६५॥

तामेवाऽह-

अं सो उवसापेती, तन्निससा ए य आगया जे तु ।

ते सव्वे आपरितो, सज्जेते पन्वापणो तसम् ॥ ६६ ॥

स ज्ञानविधिमागतः सन् यमुपशमयति प्रत्युत्पारिणामं प्रा-
हृयात्, ये च तांश्च अथा तस्य ज्ञातविधिमागतस्य निश्रया-स्वज-
होसकामिति बुद्धया तससमीपमागतः, तां सवाह, ये ज्ञात-
विधिं कुरुमागतः, तस्य साधोर्वः प्रमाजक आचार्यः, स सज्जेते ।

ये पुण्य अह भावेणं, धम्मकह्दी सुंरो पि वा सोत्तं ।

आउ-वसापिय तर्हि, तस्सिं चियं त इर्वती ठ ॥ ६७ ॥

ये पुनः यदि वा ये-सुन्दरो धर्मकधी इति चोत्तुमागतः सन्तः,
तैर्धर्मकधवाग्निविधयश्चाग्निताः प्रमाज्यपरिणामं प्राहृताः, ते
तेषामेव अग्रन्ति ॥ ६७ ॥

अयेणेहिं कारयेहिं य, गच्छंसावं तु जयज एसेव ।

ववहारो सेहस्स य, ताइं व इवाइं कज्जाइं ॥ ६८ ॥

आत्मां स्वजनकव्यापनाय, श्रामप्रयोजनेषु वा ज्ञानविधिं य,
सामां यतना प्राप्तुका प्रवर्ति, अथैवां कारयेर्वैषयमाजैकोन-
विधिं गच्छतामेवैषाम्पत्तोत्ता यतना-यपिच शुकव्य विषये
ज्ञानमरोहित आभयक रवहाराः । तानि चाम्बानि काचतय
कारणानीमानि ॥६८॥

तामेवाऽह-

सप्तसोपि अण्याया, श्रोमे व अमंथारंत गच्छेज्जा ।

रमणिजं वा सेवं, तिकालमेगं तु गच्छस्स ॥ ६९ ॥

तत्रस्य विकृष्टेन शोचितस्वपःशोचिनः, स्वजनस्य प्रयुक्तदामाः,
तत्र श्यावाधम्मनिमित्तं सपरिवारो ज्ञानविधिं प्रजेत । अथवा-
अमं व भूमिं कानं, तत्रासंस्मरणो ज्ञानविधिं गच्छेयुः, रम-
णीयं वा तत् क्षेत्रं गच्छय विकारायव्यं, ततो गच्छन्ति ॥६९॥

विकालयोपगामेव प्राकवति-

यामे निविचिक्खं, सीयं त दव पउरमेव गिन्हायु ।

सिसिरे व ध्यानिवाया, वसतीं तउ पइ मज्जा य ॥ ७० ॥

यं वर्यांकात्ते 'निवाकवत्थं' करेमायाव, प्राप्तेषु प्रीष-
कात्ते प्रयुक्तं शीतं कंच सज्जयेते, शिथिरे शान्तकाले अनमस्त्रिणां
वमे निवांता वसांतंअप्यते पूजा मूष ॥ ७० ॥

धिणमंइवयं च तयं, सपक्खपरपक्खातिरिहोमाणं ।

पयेय उग्गइ चि य, काउं णं तस्य गच्छेत्ता ॥ ७१ ॥

यद्-यद् क्षेत्रं गमन्यं तद्विज्ञानमवदपं, यत्र तु स्वजनाः सन्ति त-
स्वपक्खपरपक्खकृताः प्राणांवरं इहन्तुं, मायायामपमानशब्दस्वा-
भ्यधाणिपातः प्राकृतम्वाह । प्रत्येकं श्वाभावसाऽऽशीनामथग्रह
उपलम्भश्च ज्ञायते, इति कृत्या इति हेतोः, तत्र ज्ञातविधी गच्छेत् ।
उपदेयं काहामि य, धर्मं गाहिस्स पवयाविसेत् ।

सद्वाणि व युग्गारे, निच्छुगमादी ततो गच्छे ॥ ७२ ॥

अमोपेसं वा स्वजनानां करिष्यामि । यदि वा-धर्म आयक-
धर्मं प्राहृष्येयामि । अथवा-ने निष्कामितुकामा वनेते, तत्र
प्रमाजयिष्यामि, दामअकामि वा तानि कुञ्जाति भिष्कुकाऽऽदि
शुद्धम्राहेयं, तत एतैः कारयेत्तानि विधमच्छेत् । ७२ ७० ।
प्रायस्व-ज्ञातव्य-वि० । स्वकर्तोऽवर्षोष्ये, आ० ५ अ० ।
उत्त० १ द्यौ० ।

प्रायसंग-ज्ञातसङ्ग-पुं० पुत्राऽऽदि संकथे, पू० ३ पु० ३ अ० २
उ० । " विषयो नायसंनेहि । " ज्ञानसङ्गैर्विषयो मातपितृ-
पुत्रकलत्राऽऽदिमोहितः । सू० १ पु० ३ अ० २ उ० ।

प्रायसंद-ज्ञातसंद-न० । कुवदपुत्राद् बाहिरुपाये, आ०
म० १ अ० २ काउं । यत्र वीरस्वामी प्रमाजितः । आ० ५
पु० ३ पु० १ अ० । आ० म० । कस्य० ।

प्रायागय-प्रयागगत-वि० । द्विजसंनियविदुष्ट्याद्यां स्ववर्ष-
नुष्ठानकलेने लोकव्यवहायेण स्याथेन प्राये, प्राय० ६ अ० ।

प्रायाधम्मकहा-ज्ञाताः धर्मकथा-श्री० । ज्ञानानि उदाहरणानि
सत्यताना धर्मकथा ज्ञाताधर्मकथा । अथवा-ज्ञातानि ज्ञाता-
धर्मकथानि प्रथममुत्तरकथे, धर्मकथा द्वितीये यासु प्रत्य-
पकृतिषु ता ज्ञानाधर्मकथाः, पुरोदत्ताऽऽदिताः पूर्ववत्स्व वी-
र्योत्तया । वहेऽश्रेः (हा०)

सत्र जम्बूस्वामी सुद्यमानं गच्छपरमेयं पमच्छ-

सते षं से अज्जनेव्याये जायनहे जायसंतप जायकोऊसे
संजायसंसे संजायसंतप संजायकोऊसे उण्णसन्हे उण्णस-
संतप उण्णकोऊसे समुण्णसन्हे समुण्णसंतप समुण्णस-
कच्छसे उण्ण उडेहि, उण्ण उडेहि । जेयाधि व अज्जदुग्गे

थेरे तेणामेव उवागच्छद्दु, उवागच्छद्दु ता अज्जसुहम्मे थेरे ति-
 क्खुत्तो आयाहिये पय. िणं करेद्द, करेद्दचा वंदेति, नमंसाति,
 वंदिचा नमंसिचा अज्जसुहम्मस्स थेरस्स नन्नामखे नाइदुरे
 सुम्मसुमाणं षमंसमाणं अभियुद्दे पंजासिउत्ते विहाएणं प-
 षडुवायमाणेणं एवं बयासी-जतिं यं भवे ! समणेणं भगवया
 महावीरेणं आइगरंणं तित्थमरेणं सयंसंयुक्केणं पुरिसुत्तमेणं
 पुरिससीहेणं पुरिसं, वरीएणं पुरिसवरगंधवत्थाणं सोगुत्तमा-
 णं लोगनाहेणं सोगगहिएणं सोगपदेवेंणं सोगपज्जोयगरेणं
 अज्जयदएणं चक्खुदएणं भम्मदएणं सराएदएणं बोहिदएणं
 धम्मदएणं धम्मदेसएणं धम्मवरचाउरंतवक्कवहूणं अण्य-
 षडिहएवरेणाणंदसणपेरेणं जिणेणं जावएणं सुदुएणं बोधपएणं
 सुत्तेणं भोगेणं तिन्नेणं तारएणं सिधयपत्तमकूवपणंतम-
 क्खसयमन्नावाहपणुएरावत्तयं मासयं ठाणसुवगएणं पंचय-
 स्स अंगस्स विवाहपन्नत्तं। अयमहं पन्नत्तं । उट्टस्स ए
 अंगस्स भंते ! जायाधम्मकहाणं के अहं पणएत्ते ? । जंबू !
 ति अज्जसुहम्मे थेरे अज्जनेवूमां अणगारं एवं बयासी-एवं
 त्सु जंबू ! समणेणं जगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं
 उट्टस्स अंगस्स दो सुयक्खंया पणत्ता । तं जहा-नायायि
 धम्मकहातो य । ज्ञा० ? सु० ? अ० ।

('जायस्कण्वणं' शब्देऽत्रैव भागे २०० ई. पू. 'धम्मकहा' शब्दे
 च धुनस्कण्वाध्वयनानि कृत्यानि)

विषयः-

से कि तं नायाधम्मकहाओ ? । नायाधम्मकहासु णं नायाणं
 नगराईं उज्जायार्ईं वेइयार्ईं वणसंहाईं सभोमरणार्ईं रा-
 बाणो अम्मापियरो धम्मपारिया धम्मकहाओ इहलोइया
 परसोइया इड्डिविसेसा जोगपरिचवाया पव्वज्जाओ परियाया
 सुयपरिगहा ततोवहाणाईं संलेइणाओ जत्तपक्कत्ता-
 णार्ईं पावेवगमणार्ईं देवलोगमगणार्ईं सुकुले पथायाइओ
 पुण बोहिलाओ अंतकिरियाओ आयाविज्जंति दस धम्म-
 कहाणं वया । तत्थ ये एगमेगाए धम्मकहाए पंच पंच
 अक्खत्ताइयासयाईं, एगमेगाए अक्खत्ताइयाए पंच पंच उव-
 क्खत्ताइयासयाईं, एगमेगाए उवक्खत्ताइयाए पंच पंच अ-
 क्खत्ताइयासयाईं, एवमेव सपुण्वावरेणं अणुहाओ कदाण-
 गकोदीओ इवेति च यक्खामं । नायाधम्मकहाणं परिचा
 बायथा संसिज्जा अणुओमगदारा संसेज्जा वेदा संसे-
 ज्जा सिलोगा संसेज्जाओ निज्जुत्तीओ संसेज्जाओ
 संगइणीओ संसेज्जाओ पक्कित्तीओ सेणं अंगट्टयाए
 उट्टे अंगे दो सुयक्खंया एणुण्णीसं अणुक्कणया एणु-
 ण्णीसं उरेसणकाला एणुण्णीसं सुइरेसणकाला संसि-
 ज्जा पयसहस्सा पयगेणं संसिज्जा अक्खरा अणंता

गमा अणंता पव्वज्जा परिचा तसा अणंता बावरा सा-
 सयकनविचक्किहाइया जिणपणत्ता भावा आयाविज्जंति
 पक्कविज्जंति पक्कविज्जंति दंमिज्जाति निर्दसिज्जंति उव-
 दंसिज्जंति, से एवं आया एवं नाया एवं विजाया
 एवं चरणकरणपक्कवणा आयाविज्जइ, सेणं नायाधम्म-
 कहाओ ॥ ६ ॥

"से कि तं" इत्यादि । अय कास्ता ज्ञाताधर्मकथाः, ज्ञानानि
 उदाहरणानि, तत्प्रधानाः धर्मकथा ज्ञानाधर्मकथाः । अथवा-
 ज्ञानानि ज्ञाताध्वयनानि प्रथमभुनस्कन्धे धर्मकथा, जित्तंये याखु
 प्रथयपकतिपु ता ज्ञानाधर्मकथाः, पुणोदराऽऽदित्थाव पूवंपवक्ख
 वीरंतिता । वुरेराह-ज्ञाताधर्मकथासु, णमित्तिवाक्कयाअङ्गाः,
 ज्ञातानामुदाहरणंयुतानां, नगराऽऽदिन्वाक्कयावन्ते । चत्था-(इस
 धम्मकथां वग्गा इत्यादि) इह हि प्रथमभुनस्कन्धे एको-
 नविशानिज्ञाताध्वयनानि । ज्ञानानि उदाहरणानि तत्प्रधाना-
 न्यध्वयनानि । जित्तंययुनस्कन्धे द्वा धर्मकथाः धर्मस्या-
 हित्साऽऽदिस्सकृत्थय प्रतिपादिकाः कथाः धर्मकथाः । अ-
 थवा-धर्मावनेता धर्म्याः, धर्म्याश्च ताः कथाश्च धर्मकथाः ।
 तत्र प्रथमे भुनस्कन्धे बाण्येकोनविशानिज्ञाताध्वयनानि, ते
 पु आदिमानि द्वा ज्ञानानि ज्ञाताध्वयन, न तेष्वध्यायव्यायिकाऽऽदि-
 संभवः । शेषाणि पुनः नव ज्ञानानि, तेष्वेकैकस्मिन् चत्वारिं-
 शानि पक्कव पञ्चाऽऽख्यायिकाशानानि भवन्ति । एकैकस्यां
 व्याख्यायिकायां पञ्च पञ्चाऽऽख्यायिकाशानानि । एकैकस्यां
 व्याख्यायिकायां पञ्च पञ्चाऽऽख्यायिकाशानानि । सर्वेसं-
 कथा पक्कवियां काटिपत्ते लक्काः पञ्चाहत्त । तत पंच

दियते प्रस्तुतम्युवस्याऽऽतिरिः "आह" च "एतत्तत्त" इगधीन्.
 कोरिसयं, लक्का पञ्चल वेव हां बोधया । एवं कप समा-
 ये, अदिगयसुत्तस्स पयाओ ॥ १ ॥ " जित्तियभुनस्कन्धे इ-
 श कथानां वर्गाः, वर्गः समूहा, दशधर्मकथानमुदया इत्यर्थः ।
 अत एव च दशध्वयनानि एकस्यां धर्मकथायां, कथासहक-
 पावामपद्यतप्रमाणार्थां पञ्च पञ्चाऽऽख्यायिकाशासनायैकैकस्यां
 वाऽऽख्यायिकायां पञ्चपञ्चाऽऽख्यायिकाशानानि, एकैकस्यां व्या-
 षयायिकायां पञ्चपञ्चाऽऽख्यायिकाशानानि, सर्वेसंक्थया पञ्च-
 षियां काटिपत्तम् । इह नव ज्ञाताध्वयनंनवऽऽख्यायिका-
 ऽदिसहसा या व्याययिकाऽऽदयः पञ्चाशत्तुर्धाधिकैकविशति-
 काटिपत्तप्रमाणानि, ता अस्मात् पञ्चविशतिकाटिपत्तमाणाः।
 शोऽभन्ते, तथा शेषा अयुनकका अर्द्धचतुर्थाः कथामककोट्यो
 प्रवन्ति । तथा वाऽऽह-एवमेवोत्तरप्रकारेणैव गुणमे शोषते च
 कृते सपुणोपरेण भुनस्कथाः पुणोपरभुनस्कंधकथाः समुदि-
 ता अयुनकका (अयुत्ताओ षि) अर्द्धचतुर्थाः कथामकको-
 टयो भवन्तीत्याख्यात नाथेकरगणयैः । आह च टीकाकृत्-
 "पण्णीसं काटिपत्तं, एत्थ य समलक्कणया इमा जग्हा ।
 नव नावाभंनवदा, अक्कजाइवमाइया तेणं ॥ १ ॥
 ता सोहज्जंते कुट्टं, इमाओ रत्तीओ वेगज्जाणं नु ।
 पुणकत्तयजिजयाणं, पमाणमेवं विणिहिं ॥ १ ॥ "
 तथा "नायाधम्मकहाए पारिका बायणा" इत्यादि सर्वे प्राक्क-
 मायनीयम, याथाविगमनं, नचरं संक्थेयानि पदसहकाराणि, य-
 दाभेण पदपरिमाणेन च तानि पञ्च ज्जायाः पदुत्तमांसहकाराः,
 पदमपि चात्रोपसर्गिक, नैपार्तात्क, नाभिकमाव्यातक, मिभं षेति

वेदितव्यम् । तथा चाऽऽह चूडितम् - "पयमेगं ति-उवसन्पयं, निषायपयं, नाभियपयं, अक्ष्णायपयं, मिस्त्वयं च । एष पय आदिकवच्यं पंचलक्ष्णा अणुपरित्तिहस्ता पयमेगं भवति । " अथवा-इह एवं सुवासापककयमुपपद्यते, ततः तथाऽपयवदौ- कृत्वा संवेद्येवानि पदसहस्राणि भवन्ति, न लक्षाः । अथाह च चू- षितम् - "अथवा सुवासावायवपयमेगं संवेद्येऽहं पयसहस्रमाहं भवति चि । " न० । सं० । अत्र० । अत्रु० । सु० । अत्र्यान्ते ङीकाकारोऽभयदेवसूत्रिः-समासात् चंयं क्राताधर्मकपाग्देष्ट- ङीकेति ।

"ममः श्रीवर्कमानाय, आयाह्यंमभवे ममः । ममः श्रीमत्सरस्वत्ये, सहायेष्यां नमो नमः ॥ १ ॥ इह हि मममिकायं, यमयाऽऽपुह्योक्तम्, किमपि समपदीनं, ताच्छ्रुयितं सुधांतिः । न हि भवति विषयं सर्वथाऽर्थासन्तुषेहा, द्यवित्तानिमतां ताभिर्नो आङ्गिरः ॥ ३ ॥ परेषां दुल्लभा भवति हि विषयज्ञा फुटुमिदं, विशुभाकुलाभनुलवचनज्ञानमहसाय । निराभ्यायाधीनः पुनरितरां माहश्रुतैः, ततः शास्त्रार्थे मे चचनमनघं कुर्ममिह ॥ ३ ॥ ततः सिद्धास्तितयज्ञैः, स्वयन्मूला- स यन्ततः । न पुनरस्मादकथात, एव प्राज्ञा नियोगः ॥ ४ ॥ तथाऽपि माऽस्तु मे पापं, सङ्गमयज्जीवनात् । बुद्ध्यावायानुसारंस्वात्, दिताय च प्रयुजिनः ॥ ५ ॥ तयाहि किमपि स्फुटीकुर्मिह स्फुटोऽप्यर्थनः, सक्तमनिवेशनो विधिषयाचनानोऽपि यत् । समर्थपदसंभवाद्भिन्नुपनुनकेष्योऽपि यत्, पराऽऽमहिनेहतेवऽनाभिनेषुना चेतसा ॥ ६ ॥ को ज्ञेयानिमलं प्रमाणमनघं बुद्ध्यावायामासिवात्, प्रस्थानेविधिष्यैरिदंस्व निश्चिं संवेद्याऽऽविशेषंविषयं तत् । मानवृत्तिकथाः कथापधर्मतिकांते च चक्रे तयोः, निःसंशयत्रिहारमप्रतिहत्तं शास्त्रानुवारात्तथा ॥ ७ ॥ तस्याऽऽचायेजिनेभ्यस्त्वयं मद्बहुवादिप्रतिस्पर्धिनाः, तद्व्यन्धोरपि बुक्तिसार इति श्वानस्य वृत्तयोः । उन्धोऽभयनिबन्धवपुत्रचःशास्त्राऽऽदि सङ्गमयः । ओंसंबन्धविहारियुः श्रुतनिषेधारिबुद्ध्यामणेः ॥ ८ ॥ शिष्येणा मयदेवाऽऽकथ-सूत्रिणा विदुः कृतः । क्राताधर्मकथाङ्गस्य, मुनमकत्या समासतः ॥ ९ ॥" ३० २ अ० १० वरं १ अ० ।

आर्य-नारथिक-पुं० । वैरथिके नरकपृथिवीभूत्पचे, प्रा० ३ पाद् ।

आर्य-नारक-पुं० । नरकेषु मया नारकाः । नरको वा विद्यते चेत्तां ते नारकाः । नरकपृथिवीभूत्पयमेगु जीवेषु, मं० । अ०-मं० । प्रब० । कर्म० । आच० ।

नारकाऽस्तित्वास्तिः-

किं मणे नेरथा, अस्ति नऽस्ति चि संस्रमो तुषर्कं । वेयपयाण य अस्तं, न जापसी वेतियो अस्त्यो । १८८३ । किं नारकाः सन्ति, न वा । इति त्वं मन्वसे । अयं च तव अश्रुयो निबद्धवेदपदप्रवणविशेषणः । तथाहि- " नारको वै

एव जायते यः शूद्राग्रमस्तात् " इत्यादि । एव आङ्गयो नारको जायते यः शूद्राग्रमस्तानोऽप्येव । इत्यादीनि वाक्यानि नारकसत्ताप्रतिपादकानि । "न ह वै प्रेष्य नारकाः सन्ति" इत्यादीनि तु नारकात्ताप्रतिपादकानि, तेषां वेदपदानामर्थं, च- शब्दाद्युक्तिद्वयं च त्वं न जानासि, यत एतेषामर्थं बहु- माणोऽर्थ इति ॥ १८८३ ॥

अत्र भाष्य-

तं मनुसि पचकत्वा, देवा चैदाऽऽद्भ्यो तदहमे वि । दिवजायंशेवायण-फलाऽऽसिद्धौ र्गम्यति । १७८८ । जे पुण सुप्रेषेफका, नेरथ चि किद्ध ते गरेपत्वा । सक्त्वमपुमाणं वा-ऽऽपुवत्तं ता जिन्मगांयाः । १७८९ । हे आयुषमज्ञकल्पित । त्वमेवं मन्वसे-देवास्तानावन्दाऽऽप्यन्तः प्रयत्नमप्राप्तिसिद्धिं यत्, नये त्वप्रत्यक्षा अपि विद्यामन्तोपवा- खितकाऽऽदिकऽऽसिद्धिऽऽनुमानतो यवगन्ते; ये पुनः "नारकाः" इत्यभिधानमावक्या सुनिरेष फलं देवां, न पुनः तदभिधा- यकशब्दव्यतिरिक्तोऽर्थः, ते साक्षात्, अनुमानतो वाऽनुपलब्ध- मानार्थेन क्षिप्रंनरारभेऽपः सर्वथा भिन्नजात्याः कथं 'स- गित ' इति प्रहृतिऽभ्याः, अविषयाणुवृत्तिः, इति ॥ १८८८ ॥ १८८९ ॥

अथ प्रयवानुत्तरमाह-

मह पचकत्वत्तु अत्रो, जीवार्थे य च नारय गिहह । किं न सपचकत्वं, तं पचकत्वं नवति इहं । १८९० ॥ जं कामप पचकत्वं, पचकत्वं तं पि धेपप लोए । नद्ध सीदाऽऽद्भ्यैरिसण्य,सिक्तं न य सवपचकत्वं । १८९१ ।

हे आयुषमन् ! अकल्पित ! साक्षात्पुत्रजयमानत्वादिस्वास्ति- यो हेतुः, यतोऽहं कंचलमयत्वेण साक्षात्प्रेव पद्यपि नार- कान्, ततो मप्रत्यक्षात् 'सन्ति' इति गृहाय प्रतिपद्यस्व नारकान्, जीवाजीवाऽऽदि पदापेयत् । अर्थं मन्वसे-ममाप्रत्य- क्षत्वाकथमेतान् श्रुएदामि ? । ननु कुत्रिमात्रोऽप्ययः यतः किं यत् स्वस्याऽऽसमः प्रयत्ने तदेवैकं नवतं प्रत्यक्षतुष्यते । इति काक्या नेयम् । ननु यद्यपि कस्यचित् प्रत्ययिनुपलब्ध्याप्यस्य प्रत्यक्षं, तद्यपि प्रत्यक्षमिति श्रुत्वाते व्यवहित्यते तांके । तथाहि-सि- हसरजहंसाऽऽद्विर्शनं सिक्तं प्रसिक्तं लोके, न च सिह्याऽऽश्वा- सर्वज्ञमप्रत्यक्षाः, देशकालावगमनस्वरस्वरसमुदाऽऽश्वाश्च न स- र्वेऽपि भवतः प्रत्यक्षाः, अथ चाप्यस्वापि प्रत्यक्षास्ते प्रत्यक्षतया व्यवहित्यमाणा हृवन्ते, अतो मप्रत्यक्षा नारकाः किमिति प्र- त्यक्षतया न व्यवहित्यन्ते । इति ॥ १८९० ॥ १८९१ ॥

अथाभिधायान्तरमाहकृष्ण परिहरकाह-

अथा जयिदियाणं,पचकत्वं किं तदेव पचकत्वं । उवयारयेक्ष अत्रो तं, पचकत्वमधिदियं तथे ॥ १८९२ ॥

अथवा-किं यदिदियाणां प्रत्यक्षं तदेव प्रत्यक्षमिष्यते नवता, मदीयं तु प्रत्यक्षं नाऽपुपगम्यते, अतोऽस्तिवत्यात् । ननु महान- थं विषयोऽस्य, यस्मानुपकारमात्रत एव तदिन्द्रियप्रत्यक्षं प्रत्य- क्षतया व्यवहित्यते-अथाऽऽनुमाने बाह्यपुत्राऽऽदिकिन्द्रारेण बाह्यमप्यादि वस्तु ज्ञायते, नैवमत्र, तत उपवादात् प्रत्यक्षमि- ष्य प्रत्यक्षतुष्यते । परमार्थतस्तु-इदमपि परोक्षमेव, यतोऽङ्को जीवः, स बाह्यमानवद्वयपि वस्तु साक्षात् न पश्यति, किं

विश्वरूपप्रारंभेन, ततोऽनीन्द्रव्ययेन तथैव प्रत्यक्षमवगमनस्य-
श्च, तत्र जीवेन साक्षादेव वस्तुन उपलब्धाविति ॥ १७६२ ॥
(विद्या०)

अनुमत्तं विद्यया-

भावफलस्य परिष्ठित-स्त मोक्षोऽस्मिन्ननेमि च ।
संति ध्रुवं तेषामिषया, नरेष्या अहं मदीं होञ्जा । १७६३ ॥
अचरयन्तुविलया जै, तिरियनरा नारग तित तेषामिषया ।
तं न जस्रो मुरसोक्त्वा-प्यगारिससिरिं न तं बुक्त्वं । १७६० ॥

प्रकृतस्य पापफलस्य भोगिनः केचित्तु ध्रुवं स्वनि(कर्मस्रो तं)
कर्मफलत्वात् तस्य इत्यर्थः। अत्रलेप-दिदिनि-यथा जलस्यमध्यमपा-
पफलस्रोतानां शेषाः निर्गच्छन्ता विद्यन्त इत्यर्थः, फल इत्यादि ।
(तेषामिषया नेरदय तित) ये प्रकृतपापफलभोगिनः, ते नार-
का इति धर्मिभूताः। अथ परस्वयं नृनां मानभवंत, स्वयं
धुःखिना ये तिर्यक्त्वमुत्पन्ना, न एव प्रकृतपापफलभोगिनाः। नार-
कास्यपदेशानां भविष्यति, किमदृष्टानां कफकपनया ? इति त-
वेतन । यतोऽपि नृःखिनानां यत् तिर्यक्त्वमुत्पन्ना यत् दुःखं न-
द्वारसौम्यप्रकर्षेण दृष्टाप्रकारेण भवति । इदमुक्तं भवति-येषा-
मुत्कृष्टपापफलभोगः, तेषां संभवज्ञः सर्वैरपि प्रकारैर्दुःखेन
भवितव्यम्, न चैवमात्रिदुःखिनानांमपि तिर्यग्भावो दृश्यते,
आमोक्तकृष्णादादिनिपवनस्वित्स्वःकृपजज्ञाऽऽदिस्तुल्यस्याति-
दुःखिनेभ्योपि तेषु द्वाभ्याम्-अनन्येन पापान्नदहनरश्मिनवपक्ष-
पटकाशिलाऽऽस्फलनाऽऽदिभिश्च नरकप्रविष्टैः प्रकारैः दुःख-
कथादेशोत्तम्, इत्यादिशास्त्रानुसारेण स्वयमेवात्प्रकृष्टा वाच्य-
मिति । आगामार्थेभ्योऽयमवगमनस्य इति ।

“ सततमनुबन्धकम्, दुःखं नरेषु तीक्ष्णपरिणामम् ।
तिर्यक्त्वमनुबन्ध-प्रादित्तुःख सुख चाद्यम् ॥ १ ॥
सुखदुःखे मनुजानां, मनःशरीराऽऽश्रये चतुर्विधकल्पे ।
सुखमेव तु देवानां-महर्षं दुःखं तु मनसि भवम् ॥ २ ॥ ”
इति ॥ १८६ ॥ १६०० ॥
भागनेकगोर्धमिहिनानुमनतोऽपि नारकाश्च साधुचतुमाह-
संखे चेदमर्कपिय १, महं वयणां ओऽनमेसवययां व ।
सधुसुसाधुओं वा, अगुमयमन्वासुवयां व ॥ १६०१ ॥
नारकाः सान्त इति सत्यमकल्पितम् । इदं, मह्यवन्त्वात्, यथाऽ-
द्योरे स्वरसदायाऽऽद्यांशवयं मह्यचनम् । अथवा-सर्वैरुप-
नयात् इत्येव हेतुर्लक्ष्यः, स्वनुमतमनुशैभिर्वादिनर्वह्यचन-
वदिति ॥ १६०१ ॥

अपि च-

जयरागदोसमोहा-जावाओ मह्यमाणइवां च ॥
सर्वं चिय मे वययो, जाययमज्जत्तववययो व ॥ १६०२ ॥
भागनेकथा व्याख्यातेषाम् ॥ १६०२ ॥
अकल्पिताऽर्जनायमाशुक्लुऽऽस्मिन् सर्ववृताऽऽश्रित्वायथाय
मनवाहाह-
किं सव्यणुणि मिं, पक्षेत्वं सव्वमंयपयेया ।
जयरोगदोसरहिओ, तक्षिणाभावाओ मोम्प ॥ १६०३ ॥
इयमपि व्याख्यातायां । यद्यपि “ न ह वै प्रेत्य नारकाः सन्ति ”
इत्यादौ नारकाभावाः शङ्कते जयना, तदव्ययुक्तम्, यतोऽप-

॥ १६०३ गथाऽपीवायेव गता ।

मन्त्रिप्रियायो मन्त्रव्यः-न क्लुप्त प्रेत्य परलोके भेदांश्चकृत्वाभ्याः
केचनाप्यवस्थितना नारकाः सान्त, किन्तु यः श्रौतकृष्ट पा-
पमज्जयति, स इतो यस्या प्रेत्य नारको भवति, अतः केनापि त-
स्यापे न विधेयं, येन प्रेत्य नारकभूयेन । विद्ये० ॥ ४१० म० ।
सुखदुःखप्रथमभुनक्तव्यचतुर्थाध्वनवृत्तौ “ त्रिषुपावतुजस्व-
न्याः, त्रिषुकाशोऽनुनामिकाः । त्रिषुनालुशारीमेतः। भिष्वाकिहव-
योवराः ॥ १ ॥ इत्युक्तम्, तत्र नारकाणां नृपुमकल्पे त्रिषुमेवा इ-
ति कथमिति प्रश्ने, उक्तम्-नारकाणां नृपुमकल्पेऽपि मेव-
त्वा न विकल्पते, “ महिहासहायो सरवजनेभ्यो, मीढे महंनं
मसथा य वापी । ” इत्यादिनाङ्गस्य पुष्पमात्राऽऽत्कृतवादि-
नि । १६५६ प्र० । सेन० ३ उक्तम् । (‘ सरय ’ शब्देऽत्रैव भावे
१६१७ प्र० त्रैवो वच्यतेनोक्ता)

शास्त्रानुक्तवैवक्ष्य-नारकदुःखोपवर्णनं-न० नारकाणामुप-
लक्षणत्वाद् तिर्यग्भावो न० न० नारकाणामुप-
लक्षणत्वाद् तिर्यग्भावो न० न० नारकाणामुप-

तथा चोक्तं धर्मापार्थी-

“ नारकदुःखोपवर्णनमिति । ” नरकं जना नारकाः, तेषामुप-
लक्षणत्वात् तिर्यग्भावो न० न० नारकाणामुप, तेषामुपवर्णनं
विधेयम् । यथा-
“ तौक्ष्ण्यमिर्गमिर्गमि, कुनैर्विधेयैः परस्वयैवैकैः ।
परशुत्रिभुलतोमर-मुहुरवन्तोऽनुमगर्द्धादिः ॥ १ ॥
संभ्रमन लुशारस-अश्चरत्ताराऽऽश्रुत्कणनस्यैष्टाः ।
भिष्वाहृदयोनराणाः, भिष्वात्तुपुटाः सुतु सान्ताः ॥ २ ॥
निपन्नत उच्यन्तनो, विद्येष्टमात्रा महान्तैः दिनाः ।
मेकान्तं यानां, मिर्यथाः कर्मपटलाः-यः ॥ ३ ॥
सुतुर्दमात्सुष्णभयादिनां, पराभियोग्यत्वानुत्पापात्, अदो तिर्यग्भामिदु विनामां, इत्सामुपुष्टः किल चानिमन्तु ॥ ४ ॥
मानुष्येऽपि द्वाार-दृष्टरेण्येदं, ज्ञान्यशोकीर्णोर्षाण ।
जातीकुटावयथाऽऽद्व-न्यन्यं वाःइतुने प्राणां ॥ ५ ॥
वेद्येपु क्ययनविद्योमदु विनपु, कोऽप्योमदमदनातिनापत्पु, अर्थोः । नरनाइद विचाये सागरनां, यत्सौख्यं कमपि निवेद्यनायमरिन् ॥ ६ ॥ ” इति । च०
१ अधि० ।

शास्त्र-नाश-१० । समुक्तवियज्युपासिते सौर्षपुरे यज्ञयश-
सः सुखस्य धोमभिप्रायां ज्ञानस्य यज्ञदस्य सामयशोनाम-
भायोवां जाते पुत्रे, आ० क० ।

तत्कथा-

“ भासाद् यदा सौर्षपुरे, समुक्तवियज्यो नृपः ।
तदा यज्ञयशसतश्च, वापस्वस्तस्य वदन्ता ॥ १ ॥
योमिर्षया सुना यज्ञ-दस्यः सोमयशः स्नुषा ।
तत्पुत्रो नारकस्तेषा-मुत्पन्नपुत्रा च भोजनम् ॥ २ ॥
तदप्यकान्तं रे वा-ऽशोकाधो नारकं सुनम् ।
मुक्तावाङ्मलं दिवा यामो, जृम्भकास्तेन चर्मिना ॥ ३ ॥
ते दृष्ट्वाऽपथिना हावा, स्वानिकायच्युते तनाः ।
स्वम्भान्तं म्भ तर्गन्त्यायो, मा भूत्सोपोऽस्य दुःखकृत् ॥ ४ ॥
प्रत्याशुचैर्महं तस्तेः, शिल्लनो व्यकलेनः ।
पुत्रप्रेम्णा इदं तस्य, विद्याः प्रकृष्टिकाऽऽदिकाः ॥ ५ ॥

वाति श्वोम्ना ततः कृत्वा, प्राद्योमेधिपातुके ।

सुवर्णकुण्डिकायाश्चि-रन्धया प्रादुर्का गतः" ॥ ६ ॥

५० क० । शी० । ब्राह्मणपरिव्राजकेदे, ली० २७ कट्य० । गन्धर्वानांकाधिपतौ गन्धर्वे, स्या० ७ जा० । प्रहा० । नारदाः सर्वेऽपि शोक एव यामिन, स्वर्गे वेति प्रश्ने, उत्तरव-नारदा शोकं, स्वर्गे वा शान्तिं ऋषिभ-द्रवत्तुवती । किञ्च-ते पूर्वं मिथयात्विनः पश्चात्सम्यक्त्वि-नस्तथैवांका इति । अन्यच्च-भीम १ महाभीम २ रुद्र ३ महारुद्र ४ काश ५ महाकाश ६ चतुर्मुख ७ नवमुख ८ कम्बुजा ९ पंचविधामि तेषां नामान्वयि सन्तीति । ७० प्र० । स्या० ३ उल्ला० । नव नारदाः कश्चिन् वाऽऽरके संजाताः, इति साकुरं प्रजाद्यमिति प्रश्ने, उत्तरव-नव नारदा वासुदेव-समानकालीनाः संजातवन्ते, तच्छब्दरिक्तऽऽदिवु तद्वारके तेषां गमनाऽऽगमनाऽऽदिब्रह्मणादिति ॥ १०६ प्र० । सप्त० ३ उल्ला० ।

पारयपुत्र-नारदपुत्र-पुं० । स्वनामके धीरजिनानगरे, म० ५ अ० ७० । (ल व 'सिग्मांघोषु' शब्दे पुत्रत्वविषयं प्रश्नं कल्पयति)

पारचन्द-नाराचन्द्र-पुं० । हर्षपुरीयगच्छोद्भवे मलधारिदेव-भनसुरिश्चिष्ये, जनेन सुरारिकश्चिकुनाऽऽर्षराघवटीका, न्याय-कम्बलीटीका, उर्धोतिथसारः, प्राकृतदीपिका वा इत्याद्यो बहवो ग्रन्था रचितः । ३० ६० ।

पाराय-नाराच-न० । यत्रस्थव्योभवतो मर्कटवन्ध एव के-वचं, न पुनः कालिका ऋषभसङ्घद्रव्य तद्गणे तृतीये सं-हनेन, शी० १ प्रति० । सं० । रा० । स्या० । च० प्र० । कर्म० । सर्वैर्लोहवाणे, पुं० । जं० ३ वक्त० । सं० । स० । स्या० ।

पारायण-नारायण-पुं० । दशरथपुत्रे रामप्रातरदि लक्ष्मण-नामके ब्रह्मसिष्यां भरतक्षेत्रजे अष्टमे वासुदेवे, प्रव० २१० द्वार । ति० । स० । आच० । वासुदेवमभि, जप्त० ९ म० ।

पारिकेतपपायदह-नारिकान्ताप्रपातहृद-पुं० । यत्र नारि-कान्ता महानदी निपतति, यच्च नारिकान्तादेवीक्षीपेन सज-वनेन भूषितमध्यजागः तस्मिन् रम्यकवर्षीयं प्रपातहृदं, स्या० २ जा० ३ क० ।

पारिकेता-नारिकान्ता-श्री० । रम्यकवर्षे अपराशेषवाणां महानद्याम्, जं० ६ वक्त० । स० । रा० । (नीलजङ्घयचर-पर्वते केसरिहृदाऽऽसुरतो निर्गमेव पश्चिमसमुद्रगा नारिकान्ता इति 'शीलवत' शब्दे व्याख्यास्यते)

पारिकेताकूट-नारिकान्ताकूट-न० । जम्बूद्वीपे मन्द्ररूपे उत्त-रेण नीलवनेः पर्वतस्य वष्टे कूटे, स्या० १ डा० ।

पारि-नारी-श्री० । नरक्षिपाम्, वृ० ४ ड० ।

निरुक्तिः-

पुरिसे कामरागविक्रमके नाणायिरेहिं त्वायसयसहस्तेहिं बहुबंधमणयंति पुरिसाद्यं नो ब्रह्मो एरितो धरि इत्थि चि नारीश्री । तं जहा-नारीसमान नराद्यं ब्रह्मीश्री ना-रीश्री ॥

(पुरिसे इत्यादि वाच्य नारीश्री किं) 'नारीश्री किं' कण्डवति । कथम १, ना-आ-अरि इति । नामाधिधेयप्रायशतसहस्रैः काम-रागप्रतिषेधे पुत्र्ये बन्धवन्धनं प्रति, आ इति-आयुष्यं' माय-नि (अरीति) पुरुषाणां च नामसदृशोऽरिः शत्रुः, अस्तीति नामः । (तं जहति) तत्पूर्वोक्तं, यथेति दृश्यति-नारी-समान नराणाम् धरवः सन्तीति नाथैः सं० । "जहा नई केव-रुषी, जसरा इह संमता । एवं लोमंगि नारीश्री, तुसरा अ नई मया ॥ १६ ॥ " सूत्र० १ श्रु० ३ अ० ४ ड० । उत्तर० । (स्त्रीप-रिद्धा 'रुषी' शब्दे चितीयमाने ६१ पृष्ठे दर्शिता)

पारोट-देशी-विभे, दे० ना० ४ वगे ।

पाल-नाल-न० । कन्दोपरिवन्धव्यये, जं० ४ वक्त० । वृत्तपा-ऽऽधिपुष्पाऽऽचारे, आच० २ श्रु० १ चू० १ अ० ८ ड० ।

पालंदूद्रज-नालन्दीय-न० । नालन्दायां भवं नालन्द्वीयं, नालन्दासमीपेद्यानकथनेन वा निवृत्तं नालन्दीयम् । सूत्रकृता-ऋषेः द्वितीयपुत्रस्कन्धस्य वष्टेऽऽवचने, सूत्र० ।

साम्प्रतं प्रत्यवर्षे दशैधितुकाम प्राह-नालंदापै समीचे, मणारैर्जासि-ईदंजूह्या । अत्रभूयणं उदगम स, एयं नालंदूद्रजं तु ॥ ४ ॥

(नालंदाए इत्यादि) नालन्दायाः समीपे मनोरथाऽऽऽस्ये वद्या-ने इन्द्रभूतिना गणधरेणोद्काऽऽऽयनिर्धेयपुष्टेन, तुशुम्द्वैव-काराधेयात् तस्यैव, प्रापितमिदमप्ययनम् । नालन्द्वीयां जवं नालन्द्वीयम्, नालन्दासमीपेद्यानकथनेन वा निवृत्तं नालन्दी-यम् । यथा चेद्द्रमप्ययनं नालन्दायां संवृत्तं तद्य- " पासाव-क्षित्तो पु-च्छिद्याद्ययं अजगोयमं । इदोः । सावगपुच्छाधर्मं, सोऽ कश्चित्मि उवसता ॥ ५ ॥ " सूत्र० २ श्रु० १७ अ० । स्या० । प्रश्न० ।

पालंदा-नालंदा-श्री० । प्रतिपेधवाचितो नकाररूप, तर्धे-रथैवालंशब्दरूप, ' हु दाश् ' दाने इत्येतस्य धातोर्मौलनेन गार्त्तं द्वातीति नालंदा । इदमुक्तं जवनि-प्रतिपेधप्रतिपेधेन धात्व-रथैव प्रकृतस्य गमनान्त् लदाऽधिऽयो यथामिलपितं द्वातीति नालंदा । राजशुहनगरवाहिरिकायाम्, (सूत्र०)

तदिह प्रतिपेधवाचिनाऽलंशब्देनाधिकार इत्येतद् दशैधितुप्राह-

पदिमेहुण्यणरासस, इत्थीतदेया चेच अससदी । रायगिहे नपरस्मी, नालंदा होइ बाहिरिया ॥ १ ॥

(पडिसेहेतेत्यादि) सत्यन्धलंशब्दस्यार्थेभवे नकाररूप साक्षिप्यात् प्रतिपेधविधानादन्वेषेह शुद्धाति, ततश्च निवृत्तवि-धानाद्यमर्थः-नालं द्वातीति नालंदा बाहिरिका, या क्षिभो-द्वैद्यकथनेन च नालशब्दस्य स्त्रीलक्षणता, सा च सदैवेरिकाऽऽ-मुष्मिकसुखेदुत्थेन सुखप्रदा राजशुहनगरवाहिरिका धन-कनकसुखेदुत्थेन सत्साध्याभ्यन्तरेण च सत्सकामप्रदेति । सूत्र० २ श्रु० ७ अ० । आ० प्र० । सा च बाहिरिका राजशुहनन-राजुत्तरवर्णा विधिं, तत्र श्रीवीररक्षामी चतुर्दशवर्षोराज्यात् कृतवान् । कट्य० ६ कृष्ण ।

" नालन्दाऽलंक्षणे यत्र, वर्षोराज्यात्तुर्दश । अत्रतस्ये प्रह्वर्षीरः, तस्यार्थं मास्तु पावणम् ॥ २४ ॥

वस्यां नैकानि तीर्थानि, नालंबा नामनक्षियाम् ।
प्रथमानं जनिताऽऽभन्दा, नालम्बा नः पुत्रानु सा ॥ २६ ॥
की० ११ कक्ष्ये ।

शासिपद्म-नालिक-पुं० । पितृभ्रान्तुपुत्रप्राप्तिके वल्लीवन्दे,
(५०) ह्युनोपसंपादं ह्यविशानिनालिकवन्दानि लभ्यन्ते, यथा-भाना,
पिना, भ्रान्ता, भ्रान्तिनी, पुत्री, दुःहाता, मातृभ्रान्ता, मातृभ्रान्तिनी, मातृभ्रान्ती-
वा, मातृभ्रान्तिनी । एवं पितृभ्रान्ता, पत्नी, भ्रान्ता, भ्रान्तिनी, भ्रान्तुपुत्री,
दुःहाता, भ्रान्तिप्याः पुत्रपुत्रिकाः, पुत्रस्य पुत्रः, पुत्रपुत्रिकाः, दुःहातुः
पुत्रः, पुत्रिका कति । ५० ४ ४० । (भ्रान्तोपसंपदश्रुते ' उपसंप-
वा ' शब्दे द्वितीययोगे १०१४ वृत्ते, तथा- ' उभय ' शब्दे ७२०
वृत्ते च विन्दरो गतः)

शासिपिद्म-देशी-क्रान्तिले, दे० ना० ४ धर्म ।

शासिप-देशी-क्रान्तिले, दे० ना० ४ धर्म ।

शासिपर-नारि [क्षि] केर-पुं० । नक्ष-इण-नालिः, केन धायु-
ना जनेन वा इलानि वल्लानि कः । रलयोरैक्यम् । वृकनेदे, वा-
च० । अयं वैकजीविकां वृकभेदः । प्रज्ञा० १ पद । आर्द्धं ना-
लिकेरे शुष्के वा किप्यन्ते जीवाः सन्ति । तथा नालिकेरची-
जके संख्यानाः, अक्षंख्यानाः, अनन्ता या किप्यन्ते जीवाः सन्ति ।
यतस्त्वमत्र किञ्चित्तज्जीवाऽऽभक्तं प्रातिपादपन्थीति प्रज्ञे, उ-
च्यते-धीजकसंबद्धे नालिकेरे एक एव जीव इति । २६४
प्र० । सेन० ३ उल्ला० । नालिकेरैक्यत्र । स्त्री० । आचा० १ सु०
१ ४० ४ ३० । जं० । प्रज्ञा० । तत्कत्, नं० ।

शासिपरदीव-नारिकेरप्रदीप-पुं० । नारिकेलवृक्षप्रधाने द्वीपे,
यथास्तवया प्रनुष्या अस्मद्भ्रायाऽऽदिद्वयवहारं नावपुच्यन्ते । आ०
प्र० १ ४० २ कक्ष्ये ।

शासिपरमत्थय-नालिकेरमस्तक-म० । नालिकेरवृक्षस्तवके,
आचा० ३ श्रु० १ श्रु० १ ४० उ ३० ।

शासिया-नासिका-स्त्री० । घटिकायाम्, नि० सू० १ उ० ।

तं० । तान्नाऽऽदिमवघाटकायाम्, अनु० । आच० । प्रज्ञा० ।

तथा हि काशो मीयते ।

शासिंरं परवग्याया, जह तीरं गतो उ नजए काली ।

तह पुत्रवधरा नारं, नार्णति वि सुप्रभुपजेण ॥

नासिका नाम घटिका, तस्याः पूर्वं प्रकपणा कर्तव्या, यथा पा-
हलितकृन्नाविवरणे कालज्ञाने । व्य० १ उ० ।

संप्राति मानं घटिकाऽऽदीनां वक्ष्येव-नत्र प्रथमतो नासि-
कायाः संख्यानाऽऽदि विधयुग्राह-

तीप्ते पुण संतायं, त्रिंशुं वदं वं वाञ्छन्तामि ।

तस्याः पुनर्नासिकायाः संख्यामाकुति, तथा त्रिंशुं विवर-
णोभागे येषोर्दकं नासिकाप्रथमे प्रविशति, उदकं च यद्यत्-
शुंलं क्षिपेत् प्रविशत्, नासिकां लुक्त्वा यथोक्तनासिका का-
शोक्षियेत्परिमाणेऽनुभवति तादृक् सूर्यं वक्ष्यामि ।

तत्र प्रतिज्ञानमेव निर्बाहयितुकामः प्रथमतः संस्थानप्रक-
र्षां, त्रिंशुप्रमाणवक्ष्येनोपकीर्णं च कुर्वेत्साह-

श्रालिपपुष्पाऽऽगारा, शोहमयं नालिगा ल फायव्या ।

तीप्ते तल्लमि त्रिंशुं, त्रिंशुपपायं कडिंरं मे सुणह ॥

नासिका घटिका लोहमयो कर्तव्या, सा च संस्थानमधि-
कृत्य द्वादिमपुष्पाऽऽकारा कर्तव्या, द्वादिमपुष्पक्षयं भोकारः

संस्थानं यस्याः सा तथा । तस्याश्चैवभूनाया नासिकाया
सूत्रे अथस्तात् त्रिंशुं कर्तव्यं, तस्य च त्रिंशुस्य प्रमाणं पूर-
णपरम्परामात कथितो मे मम झपुत ।

त्रिंशुप्रमाणमेव कथयति-

क्षुण्णयमृष्योर्लेडि, तिवस्मनायारं गयकुमारीए ।

उज्जुकयपिदिहए उ, कायवं नालियातुंरिं ॥

निषेवज्ञातायाः श्रीणं वषाणं जातायाऽस्त्रियंजाता, "कालो द्वि-
गौ च मेयेः" ॥ ३१ ॥ ७ ॥ इति तनुकृषममासः । तस्या गजकुमार्याः
पञ्चवतिसंख्येभूवरात्रेः पुच्छमूलबालैः श्रुतवीकृतापिदिदनेक्य-
सुखीकृत्येकत्र मीक्षितेर्नासिकाया अथस्तात् तस्ये त्रिंशुं क-
र्तव्यम् । किमुक्तं भवति? कृत्येभूवरात्रेः गजकुमार्याः पञ्चवतिसं-
ख्या पुच्छमूलबाला एकत्र पिबन्ता यावत्प्रमाणं त्रिंशुं परिपूर्णं
मिति, न चापान्तरालं सुकृतामपि भवति, तावत्प्रमाणं नालिका-
या भयो सूत्रे त्रिंशुं कर्तव्यम् ।

प्रकारान्तरेण त्रिंशुप्रमाणसाह-

अहवा सुवस्मनाया-ए गयकुमारीए पुच्छबालोडिं ।

विडिं विडिं गुणोडिं तोहिं उ, कायवं नालियातुंरिं ॥

अथवेति प्रकारान्तरघोषिते, गजकुमार्या इत्येवज्ञातायाः, सैः
प्रागुक्तसंख्याकैः पञ्चवत्येभ्यः । पुच्छबालैः प्रत्येकं द्वाभ्यां द्वा-
भ्यां गुणैः गुणयन्ते स्म, गुणा गुणता इत्यर्थः; नेः । किमुक्तं
भवति? -पण्ययानिसंख्येद्विगुणनेर्नासिकाया अथो सूत्रे त्रिंशुं
कर्तव्यमिति भावायाः प्राक्वद्वगमनस्यः ।

प्रकारान्तरेण त्रिंशुप्रमाणमेवाऽऽह-

अहवा सुवस्मनायासे-दिं चउडिं चउरंगुला कया सूडिं ।

नाशियतल्लमि नीए, कायवं नाशियातुंरिं ॥

अथयानि पुत्रवत् । सुवर्णमाथेवधरमाथप्रमाणं श्रुतुं त्रिंशुसं-
ख्यैः चतुरङ्गुलप्रमाणा या हुला सुची, तथा सुच्या नालिका-
या अथस्तात् तले नालिकात्रिंशुं नालिकाकृपाश्लविशेषप्राम-
त्ये कर्तव्यम् । किमुक्तं भवति? यावत्प्रमाणं त्रिंशुं यथोक्तप्रमाणा
सुचिः प्रविशति, न च मनाप्यपान्तरालं भवति, तावत्प्रमाणं
त्रिंशुं कर्तव्यमिति । उ० ३ पाठ० । आचा० । यद्विषयेषु,
चतुर्हस्त्रप्रमाणयष्टिविशेषकथायां नालिकायाम्, अनु० । अ० ।
ग्रामप्रमाणचतुरङ्गुलाधिकार्यां यष्टौ, ओघ० । पूनविशेषे,
प्र० ६ श्रु० ७ उ० । कलम्बुकान्तरे, सू० ४० ४ पाठ० ।

शासियालेह-नासिकासिंह-न० । पूनविशेषे, मा जुदिहवाया-
द्विपरितपाशाकनियतनमिति नालिकाया यत्र पाशकः पात्यते ।

जं० २ वृक० । ज्ञा० । ओघ० ।

शासिं-नारी-स्त्री० । " डै लः " । ८ । १ । २०२ । इति इच्छ-
लः । प्रा० १ पाद् । देहस्थायी शिरायात्-गुच्छस्य काश्चे, ना-
ले, म्रथभेदे, गयन्द्यायाम्, पष्टिपलाऽऽभक्तं काले, वृणभेदे,
वंशान्दयां वा आच० ।

नासि-स्त्री० । कालम्पायिकायां घटिकायाम्, जं० ३ प्रति०
२ उ० । नि० सू० । आ० । वल्लीभेदे, प्रज्ञा० १ पद ।

शासि-नी-स्त्री० । " नाश्यावः " । ८ । १ । २६४ । इत्यैल आ-
याऽऽदेशः । प्रा० १ पाद् । जलतरणलाघने तरणी, वाच० ।

आचा० । ४० । (नाशरोहयप्रकारः ' पर्णसंवार ' शब्देऽप्येव

आगे १५५६ पृष्ठे दक्षिणतः । बिस्तरस्तु "पदिसंघना" शब्दे बद्धयते)

भावापुर-नौपूरक-पुं० । कुलुके, "तिदिं भावापुरवर्धिं आया-मर" "भावापुरको नाम पलनी ।" ६० ।

भावासंसारिम-नीसंताप-न० । यत्र भावा तरति तावत्पुर्वके, आचा० १ कु० १ कु० ३ अ० १ उ० ।

छाविय-नापित-पुं० । नखशोषके कारिके, अ० ६ उ० । क-रु० ।

माधिक-पुं० । भावा जीवति माधिकः । कुलु० । नौवाहके, अ० ३ श० ४ उ० । कैवर्तके, श्रा० १ कु० ६ अ० । "वंशो नाम मा-यिभो गंगाए शोमो उत्सारेह ।" श्रा० म० १ अ० २ अक्षर । "छाविको विद्य भावं ति" । माधिक इव भावं कोपीम् । अ० ६ श० ४ उ० । श्रा० म० ।

भावा-माज्ञ-पुं० । अभावाऽऽपादने, श्रा० म० १ अ० १ अक्षर । अल० । ध्वंसे, विशे० । अभावं, (८ अ्या०)

अथ नाशस्थकपमाह-

नाशोऽपि द्विविधो ह्येषो, रूपान्तरविमोचरः ।

अयान्तरगतित्थैव, द्वितीयः परिकीर्तितः ॥ १५ ॥

भाषोऽपि द्विविधो ज्ञानस्यः, एकस्त्वन रूपान्तरविमो-चरः रूपान्तरपरिणामः, द्वितीयस्तु अयान्तरगतित्थैव-स्तरभ्यावगमनं चेति । अभावंस्थवधम्-

"परिणामो ह्ययान्तर-गमनं न च स्वैध्या व्यवस्थानम् ।

न च स्वैध्या विनाशः, परिणामस्नाच्छ्रद्धामिष्टः ॥ १ ॥

सत्यवैध्या विनाशः, प्रादुर्भासोऽभ्यन्तः च पर्यवनः ।

अनुत्सर्गा परिणामः, प्रोक्तः प्रवचनस्य ॥ २ ॥"

एतद्वचनं समतिप्रकाशनादुचितिविधिये-कथञ्चित् सत् रूपान्तर-प्राप्तिं, स्वैध्या न विनश्यति यत्सद्द्रव्याधिकनयस्य परिणाम-त्वं कथितम् । पूर्वसत्यवैध्या विनश्यति, उत्तरासत्यवैध्यापोष-त्वं यत्सत्यवैध्याधिकनयस्य परिणामत्वं कथितम् । यन्तजि-प्रायं विचार्यतमिको रूपान्तरपरिणामविनाशः, एकइचायो-स्तरमनर्नायनाशः, इत्थं विनाशस्थपि जेद्द्वयं संपन्नम् ॥२६॥

पुनराह-

तथान्धतपमस्तेजो-रूपान्तरस्य संक्रमः ।

अगोरस्यन्तरापातो, ह्ययान्तरमपइ च सः ॥ २६ ॥

(तत्र इति) तत्र नाशे अन्धतमसोऽंधकारस्य तेजोरूपान्तर-स्य संक्रम उद्योतताऽव्यवियतकयस्य रूपान्तरपरिणामरूपना-शो ह्येव, उ परमैणाः परमाणोरव्यवन्तरापातोऽणोरव्यवन्तर-संक्रमो द्विप्रदेशोऽपि भावमनुभवकथं पुर्वपरमाणुत्वं विगतमित्य-मेनाऽयान्तरगमः स्वरूपपर्याय उत्पन्नः, तत्र रूपान्तरान्तरगति-रूपनाशस्य स्थितिर्भवति । निरूपकत्वस्ययम्-यथाऽंधकारस्तथापि तदाकारपरमाणुप्रचयो निरूपकतमः समस्ति, तत्रैव पुनश्चद्यो-त्तरमाणुप्रचयवत्तथाऽनिरस्ताऽंधकारपरमाणुत्वं तत्स्थानंतत्त-स्वरमाणुत्वं क्रमिंततेजःपरमाणुत्वं तत्तत्रयो रूपान्तरसंक्रमो जातः, यथा वा-अव्यवधानां परमाणुनामव्यवधिकप्रवत्संक्रमेणार्थोत्तर-स्योद्भवनाभ्यांऽन्तरगतिसंक्रमो भावाः समुत्पन्न इति ॥२६॥

पुनराह-

रूपान्तराणुसंभवात्, स्वरूपवं यद्यथोरपि ।

तत्संयोगविजागम्या-मपि जेद्द्वयकथना ॥ १५ ॥

यद्यपि अयोः कृत्स्नपरमाणुसंभवात् स्वरूपवमणुसंभवं स्वरूपनाऽस्तित्, तदिति तथाऽपि संयोगविजागम्यां कृत्वा द्रव्योत्पादनाशार्थं विप्रकारार्थमायं जेद्द्वयकथना द्रव्यविना-शोऽवश्यमेव हेतुम्, एतदुपलक्षणं हेतुम्, यतो कथ्योत्पादवि-भागेन यथा पर्यायोत्पादविभागाः, तथा द्रव्यनाशविभागेऽपि च पर्यायनाशविजागो ज्ञेयविति, ततः समुत्पादविभागः, तथाऽ-यान्तरगमनं चेति ह्यमेव व्यवहियते । तत्र प्रथमः तत्पुर्व-मपटनाशः, द्वितीयः अटोरगतिपर्यन्तमृत्पिचःऽऽदिवाशब्द-हेतुः । तत्तं च सम्प्रतिवृत्तौ यथापदे " विगमस्त वि एत वि-ही, समुद्रजयान्यदिम सो च ज्वियथो । समुद्रयविगममिचिं, अयंनरभावगमनं च ॥ ३६ ॥ " इत्यादिमाद्यं हेतुम् ॥२७॥ ८ अ्या० ए अद्या० ।

न्यास-पुं० । निक्षेपे, विशे० । उच० । अणु० । अथा० । नामस्था-पनाऽव्यवभाषैवस्तुनो निक्षेपो न्यासः । ल० ।

आसण-नाशन-न० । पलायने, गणाऽपक्रमणे, राजाऽऽदिभवे-नग्नयाने, अ० २ अधि० । नृत्पायाऽऽदिभयेन वैद्यस्य गर्भ-सुराऽऽदिव्यवन्तर्धाने, अ० ३७ श्रार । कर्मप्रकृतेः विद्युत्कसं-क्रमणे प्रकृत्यन्तरगमने, आचा० १ कु० २ अ० १ उ० ।

न्यामन-न० । व्यवस्थापने, अणु० ।

आसिगिहृद्-न्यासनिहृद्-पुं० । म्यस्थे रक्षणायाव्यस्ये सम-प्येने इति न्यासः-सुचयोऽऽदि, तस्य निहृवोऽपलायः । न्या-सापहारः, अ० २ अधि० ।

आसव-नाशि-धा० । नम्-गिञ् । अनावाऽऽपादने, "नशोऽविउ-अनासव-हारव-विषमाल-पलाशाः" । अ० ४ । ३१ । इति एवमस्य नशेनोत्सवाऽऽदयः " न्यासवद् " नाशयति । प्रा० ४ पाद ।

पासा-नासा-क्री० । चोराणाम्, तं० । पञ्च० । प्रका० ।

क्री० । अ० म० । गन्धप्राहकेऽपि, वाक्० ।

आमाणित्सासवोऽङ्ग-नामानिद्रवासाह-वि० । अतिशुद्धवा-दासानिष्ठासवातवाहो, न० ६ श० ३३ उ० । अ० ।

आसाभेय-नासाभेद्-पुं० । नासिकविबरकरणे, अणु० १ आश्र० श्रार ।

आसावहार-न्यासापहार-पुं० । न्यासस्य भ्रनचाग्याऽदिव्यथाप-निकाथा अघहृत्परमपलापो न्यासापहारः । अ० २ अधि० । स्थूलमृत्पावाद् विरितेः प्रथमेऽनिकाहे, स्वामिमिषाविश्वस्तदेवशु-च्युक्त्वात्तजोऽन्यासापहारोऽऽदिमि तु तद्व्याप्राणायम्यहोपा-तकानि स्वैध्या विशिष्य चञ्चनीयानि । अ० २ अधि० । उच० ।

आसि [षु]-नाशित्-वि० । विनशयशीले, अथा० ।

आसिकपुर-नासिकपुर-न० । पञ्चउटीविभूषितोत्तरकुलाया गौरवर्षां दक्षिणकुलस्थे स्वनामस्थाले नगरे, आ० क० । आ० म० । आ० चू० । नं० ।

" चंद्रपवहजिनचंद्रं, भंडिर जिजभवसयं जपित्सामि ।

नासिकप्रकृतिसंनिवधं, नासिकपुरस्य कल्पमहं ॥ १ ॥"

"नासिकपुरतिसंघस्य उपस्थि बंभनाश्वरतिसिध्या यवं वधवं-तिगुमिं किं कारयदिसिध्या यवंथा अवंचं कमलाऽऽसतो पुद्गे-

शासिकपुर

पुष्यभूमिद्वयं काश्य षि । कमन्नाऽऽस्येयं भगिभं-ज्जथेव इमं म-
 ष्क पउमं परिहर, तं खेव पविचं भूमिदानं ति । अण्णया विरं-
 चित्ता तं पउमं सुक्कं, पविचं मरुद्वज्जयवधभूमये वधयुगंमा-
 हिं मंहेहि भूमिवाय खाणाविह्वयवस्सइमयवराय देवभूमिप्या-
 वाय । तस्य पउमाऽऽस्येयं पउमपुरं ति नगरं निवेशिचं । तस्य
 कषयुगे जस्यो आउच्छे पिभामहेष्य, मिस्सिआ छुरा सव्भे, अ-
 च्छुरा य इकारिज्जंता वि नाऽऽऽया सुरमयणं । ते भयति-अइ
 प्रवचं चंदप्यहसामी अंतरे प्रागच्छइ, ता मग्गे थीसत्त्वा प्रा-
 गच्छामी, तस्यो वसाकिम्विचो चउचययो जस्य सामी विहरइ
 तस्य गंतुया पयमिक्कण जौडियफरसंयुगे विषवेइ—जयवं ।
 तस्याऽऽगच्छइ, जहा मज्ज कउमं सिज्जइ । कामिथा प्राण्यं-
 मइ पडिक्कणेणावि तं सिजिउस्सइ । तस्यो भंजना चंदकंति-
 भागियवं विचं सोहम्मिंदायो विद्युण तस्याऽऽणीचं । प्रागया दा-
 णया, गार्कतो जणयमहे का । तस्य कारिओ चंदप्यहविहारो प-
 याचइथा, छुरउचारे य विरिइसुरेओ ठाविओ नयररक्कणपुरे ।
 एवं ताव पउमदुगे पउमपुरं ति नित्यं पसिचं । तेषाजुगे य दास-
 रइ) रामो सीयालक्कणसज्जुओ पिउभाणाप वणवासं गस्यो, गो-
 वमर्गगात्तरे पंचयडाप्रासमे विरं बयाहारेयं जिओ । इत्यंतरे
 रावणभइणी सुय्पणाहा तस्य पसा, दामं दहत्तण अज्जोववध्या
 परत्तंती रामेण पडिसिक्क लक्कणयमुवधिवा । तेण तेष नासिबा
 ठिवा, तस्य नासिक्कपुरं ज्ञायं । कमेण सीया दाणेण हरिआ, रा-
 उवेण जुके वाधाइओ रावणो, विमोसणुस्स दिखं लंका-
 रउमं, तसो नवरि पइवलंतेष्य रामेण चंदप्यहसामिणो न-
 वणं उअरिअं, पसगमुअरो । एवं नासिक्कपुरं संजाय कालं-
 तरे पुण्यभूमि नाउं मागमो मिहिआहिंतो तस्य जयव-
 राओ, तेण य तस्य दस जएणा कारिया, जयदुआयं ति तस्यरं
 कइ ।" (ती०) (नासिकपुरस्य जन्मस्थानमाति नामस्तरं यथा
 ज्ञातमिति देवजानीवृषे । तदुज्जनीं शब्दे उक्तिमेष्ये भागे
 १३७ पुष्पे उद्रयम् । तथा "कुनीविहार" इत्यपि नाम, तद्वत्-
 क्वथा " कुनीविहार " शब्दे तृतीयभागे ५७० पुष्पे गता) इओ अ
 हीबाणपरिसिणा बारबईय दक्षिण ढवक्कीउय्याप जायवचंसे
 वज्जकुमारो नाम जायवचत्तिओ आसि । तस्स गम्भवरं नज्जा,
 सा बारबईय रुज्जगायीय बडुनतिपुवं हीबायणपरिसिणा मुक-
 ङ्गावित्ता चंदप्यहसामिणं खेव खरणमागथा, पुणे समप पुष्यवं-
 सं पुत्तं तस्येव पसुआ, उदप्यहारि सि ले नामं कयं, सो अ अइकं-
 तयाअभाओ संपत्तजुणयो जाओ म्हाइरदो, इकणेणावि छु-
 म्भलक्कणेणं समं जुउ काउं समरतो । मज्जया तस्य कोरेहि गा-
 बीओ हरियाओ । तस्यो सव्भाओ वि इकणे दहप्यहारिया
 चोरे निगिनिहउण्य चाभियाओ । तस्यो तं अइयवंपरिक्रमं पिया-
 कण्य भंभणाइनरओपणं तस्स तत्तारचयं (?) दियणं, निगमाहिया
 तेण कोचउरदाइओ, जाओ सो कमेण मरारया । तस्येव नयरे
 जायवचंस्सत्स अमो मूलं उव्वारियं ति सव्वडुमाणं चंदप्यह-
 सामिणो तेण भवणमुकरिओ । एवं तइअजुगे उकारो काराचि-
 ओ । पुविचं किउ कड्ढाणकडइ नयरे परमइ । माम दाया रउजं
 करेइ । तेण जिअमसेण तस्य पासाय चंदकंतमोणिचं सोकण
 षित्तिभं-अइवेवं विचं नियवनेवं आपिक्कण्य देवयावसरे पुइ-
 स्सामि षि । तस्यो कहुवि तस्यइपरं माउं नासिक्कनयरलो-
 प्यण तंसमयसंपुमअरुके नं विचं निक्काविच तउचइरं जेओ दि-
 ओ, जाया जेवमईं पकिमा । तस्यो रथा जिअमंदिउमागप-
 यं चं विचं न विउं । पुष्पेओ स्रोओ । तेण उअरुिप विअओ रथा

विनाय-कहं यमं खेव लेवपदिमं भिविआ मूषाविचं ककुमि षि,
 तस्यो णरिदेण तस्स उकारं काउं चउवामं गामा देवस्सइ दिग्घा ।
 अं तेसु इविणमुपज्जइ, (?) । तस्यो कियिप च कासंतरण्य
 आसकवसिंतंबयदेवाहिट्टिचमहादुग्गभं नगिरिउमो धाउओ
 नाम मइअयकात्तिजआइ बरुओ भासि, तेण पासाओ पा-
 दिओ, तं सोकण पड्डीयालवसोआवयसत्तुइसंलपुसमाणे-
 णपुत्तेणं कुञ्जिउत्तरोवरगमहंसेण साइकुमारसिणे परम-
 सायणप पासाओ पुण णओ कारिओ । सफलोकं चं नायागयं
 नियचिचं, उसारिओ अण्णा यजसमुदाओ । एवमणेगुअरं
 नासिकमहातिथं अउज वि जसामहसवकरणेण आरहिति
 आउहिंसाभं आगतुण संधा, पमाविति कसिकालवप्यनि-
 कासचं भयवभो सासणं ति ।"
 " नासिकपुरस्स इमं, कयं पोरानपरमतिथ्यस्स ।
 बायंतपडेणायं, संपउअइ वंथिथा रिओ ।" ॥
 " किंवि परस्समइमुदा, ससमयपारविउंमाइ तइ सोउं ।
 सिरिजिणयहइरीहि, सिहिओ नासिकपुरकप्यो ॥ २ ॥ "
 इति श्री नासिकपुरकटयः । ती० २७ कटय ।
 णामिपामिपाणाग-नासिकासिद्धायुक्-न० । प्राणजमलवि-
 गेये, तं० ।
 छाह-नाय-पुं० । " अद्यधनंतं० " । टी । १ । २८७ । इति ध-
 ख हः । प्रा० १ पाद । प्रमौ, सं० १ सम० । योगक्रेमकृति, तं० ।
 ज्ञा० । स्वामिनि, स्या० ।
 छाह-नाय-पुं० । मन्देशे सत्यपुर (साचोर) नगरे श्री-
 वीरजिनीशम्भकारके युइपतौ, ती० १६ कटय ।
 छाहल-साहज-न० । " मादललाज्जकडुने वाऽऽऽऽऽः " ।
 ८ । १ २५६ । इत्यादेःस्य वा खः । प्रा० १ पाद । म्लेच्छाचशे-
 ये, प्रा० पुं० १ पाद ।
 छाहवाइय-नायवादिक्-पुं० । पार्ष्वेयः । पार्ष्वेया नायवादि-
 क्कमरुत्तवारिणः । छुर० १ सु० ३ अ० ४ उ० ।
 छाहमुतेय-नायमुतेजस्-पुं० । अनीनायामुसंरिप्यं प्रारतानी-
 तजिने, प्रथ० ७ अर ।
 छाहि-नहि-अय० । " किनाऽधवा-दिवा-महनेहे किरा-
 इवर दिचे मनु नाहि " । टी । ४ । ४११ । इति अयच्छो नेहे-
 गादिमादेशः । निचिने निचेयं, "पेक्कुनु विउंमिस्स सायसओ एक्क
 वि कणिय नाहि ओइइइ " । प्रा० ४ पाद ।
 छाहिय-नास्तिक-पुं० । भौकायतिके, स्वा० । " धर्मेशे ना-
 स्तिको शेको, बाहंसपयः प्रकीर्तितः । धर्मेशे नास्तिको जेवाः,
 सब्भेऽपि परतीर्थिकाः ॥ १११ ॥ " नबो ।
 छाहियवाइ (ए)-नास्तिकवादिन्-पुं० । आतिसावोके जीवना-
 स्तिवप्रतिपादके, दशा० १ अ० ।
 छाहियवाय-नास्तिकवादि-पुं० । चावोकमनाज्युपगमे, (ग०)
 धूर्तोऽऽक्यानाऽऽर्विवदसंचकउद्रयेने, ग० २ अर्था० ।
 छाहिचिउअ-देश्यो-अजने, हे० ना० ४ वं ।
 छि-नि-अय० । नह-निः नितरामये, विपा० १ सु० ९ अ० ।

वि

उत्त० । मैयले, अजु० । निश्चये, आधिपत्ये च । उत्त० १ अ० ।
सुग० । आ० वृ० । निश्चये, पशुशायि, निवारणे, संशये, कीडाते,
क्षेपे, उपरमे, सामीप्ये, धाद्दे, दामे, मोक्षे, अन्तर्मात्रे, कथने,
राशौ, आशोभाते, विन्यासे च । बाब० ।

विभ्रकल-देशी-बन्तुते, दे० ना० ४ वर्ग ३६ गाथा ।

विभ्रकल-हृत्-षा० । प्रकृषे, “ ह्यो निभ्रकल-वेन्जाचपण्डा-
चपण्ड-वञ्ज-सन्धवेदवकौ मन्वावणकावक्रषणुकोपुष्यत-
निभावमासपासाः ” । ७ । ४ । १२ । इति स्वनेन 'निभ्रक'
आदेशः । 'निभ्रकल' । प्रा० ४ पाद । दे० ना० ।

विभ्रम-देशी-दग्ने, दे० ना० ४ वर्ग ३६ गाथा ।

विभ्रत्य-परिहृते, दे० ना० ४ वर्ग ३३ गाथा ।

विभ्रय-देशी-रते, धयनीचे, शाभते, च्ये च । दे० ना० ४
वर्ग ४७ गाथा ।

विभ्रयिञ्ज-देशी-निकरेण स्थिते, दे० ना० ४ वर्ग २८ गाथा ।

विभ्रलं-देशी-नूपरे, दे० ना० ४ वर्ग ३८ गाथा ।

विभ्रंषण-देशी-बन्ते, दे० ना० ४ वर्ग ३७ गाथा ।

विभ्रंसण-देशी-बन्ते, दे० ना० ४ वर्ग ३८ गाथा ।

विभ्रगिञ्ज-देशी-कुणोद्धरे, दे० ना० ४ वर्ग ३५ गाथा ।

विभ्रार-देशी-रिपुपृष्टे, दे० ना० ४ वर्ग २९ गाथा ।

विभ्रय-नित्य-त्रि० । सद्काण्यवाति, सं० । अग्रच्युतानुपल-
स्वरैकस्वनाये, सूत्र० १ श्ल० १ अ० ४ उ० । परिणामाभित्य-
नायामपि ह्यव्यायंतया नियते, सूत्र० २ श्ल० ४ अ० ।

विभ्रयिञ्ज-नित्यापिण्ड-पुं० । निम्बितापरिपे, पं० वृ० ।

विभ्रज-निठुत-त्रि० । “ उडत्वादी ” । ८ । १ । ३२ । इति श्रु-
त उत्सव । नितरां हुते, प्रा० १ पाद ।

विभ्रक-देशी-रूष्णीके, दे० ना० ४ वर्ग २१ गाथा ।

विभ्रकण-देशी-बायले, मूके च । दे० ना० ४ वर्ग ५१ गाथा ।

विभ्रजय-निरुधम-पुं० । कार्यमाशोधमराहिते, “ विभ्रजमा
वणमा समणया पम्बन्ति । ” सूत्र० २ श्ल० २ अ० ।

विभ्रजमाछ-निपोजयत्-त्रि० । भ्यापारयति, सूत्र० १
श्ल० १० अ० ।

विभ्रद्द-मज्ञ-षा० । सुद्वे, “अञ्जेरावृत्ति विभ्रद्दुष्ट-सुष्याः”
। ८ । ४ । १० । इति मञ्जतेः विभ्रद्दुष्टेः । विभ्रद्दुष्ट । मञ्जति ।
प्रा० ४ पाद ।

विभ्रण-त्रिगुण-त्रि० । निचतगुणे, निश्चितगुणे च । विशे० । कु-
निश्चिते, पञ्चा० ४ विष० ।

विभ्रण-त्रि० । कुशलते, इति बुद्धोक्तिः । सुभ्रमदृष्टिभिः, उपा० ७
अ० । मौ० । ब्राह्म० । आवा० । सूत्रे, श्री० । सूत्रमहाभि, स्था०
६ शा० । उपायाश्चरमके, अजु० । सि० वृ० । “ सुभ्र ताव स्-
रपण्य-सिबपण्यं विधयेण कं गिरणं । ” विभ्रुं विभ्रणमति-
शम्भू । श्लो० २ पाद्म० । रा० । हा० । “ सर्वं च अम्भरं कि-
न्वा, तवसंवरमगहं । कांति विभ्रणपागारं, तिमुं ह्यपम्बंस्त-
वं २० ॥ ” विभ्रणमिच विभ्रण्यम् । उत्त० ९ अ० । उपायवि-
क

वक्षणे, कल्प० ३ क्षण । संयमानुष्ठानकुशाते, दश० २ वृ० । सं-
गतोपचारकुशाते, श्री० । “ न वा लगेज्जा निचयं सहायं, गुण-
द्वियं वा युणमो समं वा ॥ ४ ॥ ” उत्त० ३२ अ० । अवगतत-
प्ये, आवा० १ श्ल० २ अ० २ उ० । “ विउजयं चयवर्गीयरत्वा । ” निपु-
ण्यगम्बन्धीतरीतकाः-विपुषाः परमकीशयोजेपाते वे गम्ब-
जातीया देवास्तेषां घांतं तत्र रतिरेपां ते तथा । जी० ३ प्रति०
४ उ० । “ विउजयं चयसमयकुलते । ” निपुषं यथा अयति
एवं गम्बंस्समे वे नात्यसमये वे कुशलताः । जी० ३ प्रति० ४ उ० ।

विउणकुसल-विपुषकुशल-पुं० । विपुषानां मध्ये अतिशयेन
कुशले, रा० ।

विउण्यययययय-विपुषययययय-त्रि० । सुभ्रमतीतिसंगते, पञ्चा०
२ विष० ।

विउणदिष्टि-विपुषदिष्टि-क्री० । सुभ्रमबुद्धौ, पं० ब० ४ चार ।
पञ्चा० ।

विउणधी-विपुषधी-त्रि० । ६ बहू० । कुशलबुद्धौ, श्री० ६
विष० ।

विउणबुक्ति-विपुषबुक्ति-क्री० । सुभ्रमधियाम्, पञ्चा० ११
विष० ।

विउणसिपोजयय-विपुषसिपोजयय-त्रि० । निपुणं यथा भ-
वति एवं शिश्यं क्रियाकीशसुपगनः । रा० । निपुषानि सू-
क्ष्माणि यानि शिष्यानि अक्रमदंनःऽऽदीनि ताव्युपगतेऽधिगतः ।
आ० १ श्ल० १ अ० । श्री० । सूक्ष्मशिष्यसमाभन्ते, उत्त० ४ अ० ।

विउणिय-विपुषिय-पुं० । निपुणं सुभ्रं ज्ञानं, तेन चरन्तीति
विपुषियाः । निपुषा एव वा विपुषियाः । निपुणज्ञानेषु निपुणेषु,
(स्था०)

नव विउणियया वल्यु पञ्चत्वा । तं जहा-“संज्ञाने निभि-
त्से कार्श्ये, पोराये पारिहरिष्य । परिपंडिप य बाई य,
जूदकम्मे तिगिन्धिप ” ॥ १ ॥

निपुणं सुभ्रं ज्ञानं, तेन चरन्तीति विपुषियाः, निपुषा एव
वा विपुषियाः । (चतु लि) आवाचोऽऽविपुदपचस्त्वि, पुच्छ
इत्यर्थः । (संज्ञाने सिसागो) सख्य्यार्त्तं गच्छितं, तद्योगात्
पुच्छोऽपि तथा, सख्य्याने वा विषये निपुण इति । एवमन्यथा-
यि, नवरं मिमिच्छं सूद्रामिप्रभ्रुतिः, कायिकं शारीरिकच,
इमापिज्ञानाऽऽविपुषायातपस्विर्था० पुराणो बुद्धः, स च चित्तजी-
विन्वाद् इह बह्विधयधरतिकरत्वात्पुणिक इति, कुपानं वा शा-
ख्यिक्षेपः, तज्ज्ञो निपुषमागो भवति ॥ ४ ॥ (पारिहरिष्य पि)
प्रहृष्यैव वक्षः सर्वप्रयोजनागामाकाशहीनतथा कर्त्तव्ये त । ५ ॥
तथा परः प्रकृतः परिहृतः प्रपरिहृतः, परपाण्डितो बहु-
शास्त्रज्ञः, परो वा मिशाऽऽदिः परिहृतो यस्व स तथा, सोऽपि
निपुणसंज्ञानांविपुषो भवति, वैद्यहण्यकधिति । बाई वाद-
दन्धिष्येपक्षो, यः परेष न जीयते, मन्त्रवादी धातुवादी वेति ।
श्वराऽऽदिरुक्तानिमित्तं भूतिदानं भूतिकर्म, तत्र निपुणः । तथा
चिकित्सने निपुणः, अथवाऽऽनुप्रवादाभिधानस्य नवमपुषेव नै-
पुणिकानि चस्त्वनि अथयनावेशेना यथेति । स्था० ६ शा० ।

विउणोचित-विपुषोचित-त्रि० । निपुणेन विचित्रिया परिक-
रिते, म० ६ श्ल० ३३ उ० ।

खिउत-विपुष-त्रि० । नितरां संगते, हा० १ श्ल० १७ अ० ।

शिल्प

शिल्प-नियुक्त-वि० । व्यापारिते, पञ्चा० ८ विव० । आ० म० ।
उत्त० । उचितव्यापारे, नियोगेनापिते, अणु० ।
शिल्प-निकुर पु० । बुद्धिपूर्वकं, आ० १ शु० ८ म० ।
नूपुर-म० । " हवेती नूपुरे ॥ " ॥ १२३ ॥ इति ऊत
इत्यर्थः । स्त्रीणां पादाऽऽमरुते, आ० १ पा० ।
शिल्प-निकुरम्ब-म० । अमूहे, औ० जी० । रा० । जं० ।
आ० । " रम्भे महाभेदिकरत्नम्पू । " महामेहदृग्दकल्प इत्यर्थः ।
आ० १ शु० १ अ० ।
शिल्पगण-निजकीय-वि० । आत्मार्थे, " ताहे जा इच्छति स्ववे
शिल्पगणा । " आ० म० १ अ० १ एतक ।

शिल्प-नियोग-पुं० । निवृत्तो विभक्तो हितो वाऽऽनुकूलः
सुखस्थानिधेयेन सह वा योगः सम्बन्धः स नियोगः । अणु-
योगशब्दस्यार्थे, विशे० ।

अनुनामि योगमाह-

अग्निगो जोगो नित्रागो, जहाऽइदाहो जवे निदाहो चि ।
अत्यनिष्ठं सुखं, पशुवइ चरणं जको सुखसो ॥
निराधिक्ये, आधिको योगो नियोगो, यथाऽतिदाहो निदाहः,
कस्य केन सहाऽऽधिक्यमिति चेत् ? उच्यते-सुखस्थापेन । आच-
क्येन योगस्य किं फलमिति चेत् ? अत आह-अथेन सममा-
धिक्येन नियुक्तं सुखं, चरणं चारिर्न प्रसूते, यतः संसाराद्
मोक्षः ॥

अत्रैव प्रसूते इष्टान्तमाह-

वच्छनियोगे खरं, अत्यनियोगे चरणेषं तु ।
पचग दंभियधुजयं, दंभीसरिसो तदि अथो ॥

यथा गौर्धत्तेन नियुक्ता सती हारं प्रसूते, एवमथेन समं
नियुक्तं सुखं चरणं प्रसूते । यदि पुनरेकं केवलं सुखं व्याप्रा-
येस्तेन संयुहीतो भवेत्, ततश्चरणप्रसवस्याभावः । यथा व-
स्तनियोगमात्रे गौर्धत्तप्रसवस्याभावः । अथोऽपि केवलः सूत्र-
विहीनो न कार्यसाधको, यथा केवलो बालः । अत्रैव इष्टान्ता-
न्तरमाह-(पचगदंभियधुजयं ति) पचग-दंभः, दंभियका लेखस्थो-
परि मुद्रानियोगः, उभयं-पचगं, दण्डिका च । इयमत्र भावना-
" तिष्ठि पुरित्ता रायाणमोक्षध्याति । राया तुद्रो कस्सिइ नगरे
पसाओ कभो । तस्य पमेथ पुरिलेणे-जे तस्मि नगरे रायपुरित्ता,
तेसि जोगं पचयमाणीय । विरय्यं दंभिया चैव केवला ।
तदणोभयं । तस्य जेष मुद्रारिं पचयमाणीयं, सो राव-
पुरिलेहि भिभो-नाथि पचगस्वोपरि मुद्राविणिजोग ति
न मजे सो । विश्वो आणिको-अथि इयं मुद्रा, परं को राया
पसाओ कभो, को वा न कओ ति ? न जाणामो ति,
तम्हा न हेमो ति । तदणोभयं द्रिसियं ति सर्वं जहि-
दिक्यं लत्तं । " एव इष्टान्तः । अयमर्थोपनय-पचकलष्टयं सुखं,
दण्डिकासहस्रोऽर्थो, यथा पचकं केवलं, दण्डिका वा न
कार्यस्य प्रसाधिका, उभयं तु साधकम्, एवं सूत्रमर्थकं पृथक्
न कालप्रसाधकं, उभयं तु प्रसाधकम् । शु० १ उ० । आ०
मू० । व्यापारे, इय २ उ० । पञ्चा० । अत्रयथावाम्, पं० व० ४
हा० । पञ्चा० । नियमे, पं० व० ४ हा० । आ० । निश्चिना
आहाऽऽदिना कृतव्यापारा वस्य स नियोगः । राजनि, जीत० ।
आमे, जेने च । शु० १ उ० ।

शिल्प-नियोग-पुत्र-म० । नियोगो राजा, तस्य पुत्रम् ।
राजधान्याम्, देशे, जनपदे, राज्ये, राष्ट्रं च । जीत० ।

शिल्प-नियोग-शिल्प-वि० । व्यापारितः । " सांकेय शिक्षाग-
मर्थं, निश्चतशिल्पशिक्षायास्तु वा । " आ० म० १ अ० १
अपरम् ।

शिल्प-नयत्-वि० । निर्गच्छति, नि० मू० १ उ० । आ० म० ।
शिल्प-निन्दत्-वि० । अनुपसमाने, पञ्च० ३ आ० ३ हा० ।
अन० ।

शिल्प-निन्दन-म० । मनसा कुत्सने, आ० १ शु० ८ म० ।
स्या० । आत्मनैव दोषपरिकुत्सने, म० १७ श० ३ उ० । पञ्चा-
स्याये, आ० १ शु० १६ अ० ।

शिल्प-निन्दना-कौ० । निन्द-व्युत्प, प्राकृते स्थायं तत । आ-
त्मनैवाऽऽत्मदोषपरिभावेन, उच्य० १ अ० । आत्मसाक्षि-
क-
मात्मनो निन्दायाम्, उच्य० ।

तत्फलम्-

निन्दयाय एं भेते । जीवे किं जणयइ ? । निन्दयाय एं
पञ्चाणुतायं जणयइ, पञ्चाणुतायं विरज्जमाणे करण-
णमेदिं पठिचज्ज, करणणुणसेदिं पठिचप्पे य अणगारे
मोहणिजं कम्म उग्गाएइ ॥ ६ ॥

हे नन्दन ! निन्दनया जीवः किं जनयति ? मुद्राह-हे शिष्य !
आत्मनः पापस्य निन्दनेन परेषां चारणं जनयति-हा ! मया दु-
ष्कृतं कृतमित्यादि बुद्धिमत्पादयति । परेषां चारणेन विरज्यमा-
नो वैराग्यं प्राप्नुवन् सन् करणगुणधैर्यमयुक्तं कर्णं पुं क-
दापि अप्राप्तं विद्युदमनःपरिणामविशेषगुणधैर्यं तत्रकथं
प्रतिपद्यते अहो कुलते, करणगुणधैर्यं प्रातपयोपवेद्यु-
धैर्यः सन् अन्तर्गतः सा शुभमयिज्ञां कर्म दशममोहनीयाऽऽदिकं
कर्मोद्घातयते अतिशयेन लपयति ॥ ६ ॥ उच्य० ३६ अ० ।

शिल्प-निन्दना-कौ० । " शिल्पि " कुलस्थायम्, अस्मिन् " गुरोश्च
इत्तः " ॥ ३ । ३ । १०३ ॥ इत्यप्रत्ययः । शिल्पायुक्तेन, आ०
४ अ० । स्वप्रत्ययैव श्लुगतायाम्, पा० । सूत्रं । प्रति० । उ-
च्य० । आ० म० । आ० । " शिल्पिनि गारिहासि " निन्दनाहो-
मिषेयस्यापि श्लुगतायाम् विशेषतो भेदोऽस्ति । तथाहि-
स्वप्रत्ययाऽऽत्मसाक्षिकी श्लुगता, सा स्वमर्थं सिद्धान्ते निन्दा-
मोक्षयेन गम्यते । या तु शुभमयिज्ञां शुभसाक्षिकी श्लुगता, सा
आहोमिच्छन्तं दुःखेन गम्यते । विशे० ।

सा च नामोऽऽदिनेदः षोडाः त्रवति । तथा चाऽऽह-
नामं उवणा दधिप, खेचं काले तवेव जावे व ।
एसो खलु गिदाय, निक्खेवो उव्विरो होइ ॥ ६ ॥

तत्र नामस्थापने सुखे; इत्यनिन्दा-तापसाऽऽदीनामनुपयुक्तस्य
वा सम्बन्धप्रेषं उपयुक्तस्य वा शिल्पस्वाशोभनकर्मस्य वेति ।
तत्रनिन्दा-पत्रं स्वाकृषाद्यते वा कियते वा संसकस्य वेति । का-
लनिन्दा-वर्तिनिन्दा व्याख्यायते वा दुर्मिकाऽऽदेषं काहस्य ।
नायनिन्दा-प्रशस्तायस्तेन द्विनेवा, प्रशस्ता संभवाऽऽचारणवि-
षया, अप्रशस्ता पुनरसंभवाऽऽचारणविषयेति । " हा कुट्टु कयं
हा दु-दु कारियं उट्टु अणुमयं इ पि । भंतो वाहिर उक्कणं सुवित्तो
एव कुमो वयदणं ॥ १ ॥ " अथबोधनं पयोपयुक्तमस्यदृष्टेरिति ।

काय० ४ अ० । (निन्द्यायां चित्तकर्तृसुतोदाहरणं ' गुणम् ' शब्देऽत्रैव माने १७५५ पृष्ठे चक्षुष्यम्)

पिदावाग-निन्दात्वाग-पुं० । परिवादापान्दो, द्वा० १२ द्वा० ।

पिदिक्षा-निन्दिता-अस्व० । जगुत्सिन्धेत्थे, " पिदिक्षा गार्हत्या पन्किमिन्सा अह्वारिह उचरन्तुं पायचिद्धत् । " भाषा० २ सु० ३ सू० १ अ० ।

पिदिद्या-निन्दिता-स्त्री० । एकदा विजातीयतृणाऽऽद्यपनयनेन शोचितायां ह्यैः, स्थान० ४ ग्रा० ४ उ० ।

पिदि-निम्ब-पुं० । ' नीबडा ' इति ख्याते वृक्षविशेषे, प्रधा० १ पद० । तत्फले, न० । उज्जयिन्यामम्बर्षिजिमपुत्रे माणुकाऽऽत्मजे, स ख पित्रा सह, प्रधाजितोः, दुर्विनीतत्वेन स्वापुमिस्तरङ्गन इति विनयोपगते उदाहरणम् । आ० क० ४ अ० ।

पिदिअ-निम्बक-पुं० । अमिप्रायवद्याद् निम्बक इति नामभिधेये, अत्रु० ।

पिबोलिया-निम्बगुक्षिका-स्त्री० । निम्बफले, द्वा० १ सु० १६ अ० ।

पिकरण-निकरण-न० । निम्बेन नितरां नियतं वा क्रियन्ते नानाङ्गुष्ठावस्था जन्तवो येन तन्निकरणम् । निकारे, शारीरमानसदुःखोत्पादने, भाषा० १ सु० २ अ० ५ उ० ।

पिकाइय-निकाचित-न० । निर्युक्तिप्रदश्रीहेतुदाहरणाऽऽदि-जरेकेवा व्यवस्थापिते, न० । नितरां काचनं बन्धनं निकाचितम् । कर्मणः सर्वकृत्यानामयोग्यत्वेनावस्थापने, पूर्ववत्स्य तत्तन्मालतलंकृतिरहशलाकासंभवसमाने करणे, स्थान० । " बन्धे निम्बे निकाइय पण्यशो तं जहा-पगहनिकाइय, चिह्ननिकाइय, अणुभागनिकाइय, पण्यनिकाइय । " स्थान० ४ ग्रा० २ उ० ।

पिकाइसु-निकाचितवन्-वि० । नितरां बज्रवति, अ० १ ग्रा० १ उ० । नियमितवति, सूत्र० २ सु० १ अ० ।

पिकाप-निकाप-न० । अत्यर्थे, निम्बये, सूत्र० १ सु० १० अ० ।

पिकापकापीण-निकापकापीन-न० । निकाममत्यर्थं प्रार्थयते यः स निकापकापीनः । आहारोपकरणाऽऽदिकार्यार्थस्य प्रार्थके, सूत्र० १ सु० १० अ० ।

पिकापचारि [ष]-निकापचारिन्-वि० । निकाममत्यर्थं वरति तच्छीलस्य निकापचारी । आचारकोऽऽदीनां नक्षिमिचिमिन्मायाऽऽदीनां वा प्रहणधीनो, सूत्र० १ सु० १० अ० ।

पिकाय-निकाय-पुं० । निसर्गतः काय औदारिकाऽऽदियेस्माद् बहिस्म वा सति स निकायः । मोक्षे, भाषा० १ सु० १ अ० ३ उ० । ससूद्रे, अत्रोप० । आ० सू० । गणकायनिकायस्कन्ध-गौराद्यादीनि च स्कन्धकार्यकानि । चिद्रे० ।

साम्रतं निकायपरं स्वार्थिष्वात्तुदाह

निर्युक्तिरुत्-

पायं ठवण सरिरे, गर्हे निकायऽऽत्यकाय दविए प ।

माउन पजाव संगह-भारे त्रह जावकाए प ॥ १७७॥

नामस्थापने सुपणने । शरीरकायः शरीरमेव तस्यावेषाऽणुसंघाताऽऽत्मकत्वात् । कतिकार्यो यो प्रवन्तरगतौ; स च तैजस्कामेनलक्षणः । निकायकायः पदजीवनिकायः । अस्तिक्वो भ्रा-

वित्तिकायाऽऽदिः । ब्रह्मकायस्य इत्यादिघटाऽऽदिसमुदायः । मातृकाकायस्यादीनि मातृकाऽऽकृताः । पर्वयकायो द्विधा जीवाऽऽजीवभेदेन-जीवपर्वयकायो ज्ञानाऽऽदिसमुदायः, अजीवपर्वयकायो रूपाऽऽदिसमुदायः । संग्रहकायः संग्रहेकशब्दाव्ययः, त्रिकटुकाऽऽदिवत् । भारकायः कापोती । वृक्षास्तु व्याकृते-एको काश्चो दुहा जाओ, एगो चिह्द एगो मारिओ ।

जीवंतो मपण मारिओ, तन्नव माणव केण इडया ? ॥ १७७ ॥

उदाहरणम्-" एगो काहरो तलाए दां घडा पाणिक्कस अरेऊण कावोद्धीए वइति, सो एगो आउक्कायकाओ दोडु घडेडु दुहा कओ । तन्नो सो काहरो गच्छंते पक्खालओ, एगो घडो अगो । तस्मिं ओ आउक्काओ सो मओ । इतरस्मिं जीवति; तस्स अत्रओ सो वि जग्गो । ताहो सो तेण पुणवपण मारिओ षि मण्णति । अहहाए-एगो घडो आउक्कायमारिओ, ताहें तन्नो उक्कायं दुहा काऊण अदो ताविओ, सो मओ । अताविओ जीवति । ताहें सो वि तत्थेव पक्कलो । तेण मणु जीवंतो मारिओ षि । एस भारकाओ गओ । " भाषकायश्रीदारिकाऽऽदिसमुदायः । इह च निकायः काय इत्यनयोन्तरमिति कृष्णकायनिकेप इत्यङ्ग एवेति गाथाऽर्थः ॥ २८५ ॥

इत्थं पुण अदिगारो, निकायकाएण होइ सुचम्मि । उच्चरिअत्थसरिसा-ख किच्चणं सेसगाणं पि ॥ १७७ ॥

अत्र पुनः सूत्रे इति प्रयोगः, सूत्र इत्यधिकृतान्धयने । किमिस्थान-अधिकारो निकायकायेन प्रवति । अधिकारः प्रबोजनम्, शेवाणामुपवासवैधर्म्यमाशङ्कयाऽऽ-उच्चरितार्थसहशानामु-च्चरितो निकायः, तद्द्वैतुत्पानां, कर्तितं संशयन्मः; शेवाणामपि नामाऽऽदिकायानां व्युत्पत्तिरहेतुत्वात् प्रदेशान्तरोपयोगि-त्वाच्चेति गाथाऽर्थः ॥ २८६ ॥ दृश० ४ अ० ।

कायमपिओ वि बुद्ध, बन्धमवि निकायमाहुंसु ।

बन्धमपि किञ्चिच्छेयाऽऽदिनिकायम्, (आहं सु षि) निकाचितमाव्यातवतः । आश० ५ अ० । पदजीवनिकायवन्निकायः । आशयके, अत्रु० । (असुत्ताऽऽदिनिकायत्त्वात्, औधर्माऽऽदिदेवलोकेन्द्रकायां च नामानि ' बंध ' शब्दे द्वितीयमाने ४३५ पृष्ठे चक्षुष्यानि)

निकाच-पुं० । निकाचनं निकाचः । बन्धने, निम्बमध्ये, स० ११ स० ।

निकाच्य-अव० । व्यवस्थाप्येत्थे, "निकाय समभं पसेभं पसेभं पुक्किस्सामो । " आवा० १ सु० ४ अ० २ उ० ।

पिकायकाय-निकायकाय-पुं० । पदजीवनिकायः, दृश० ४ अ० ।

निकायकायः प्रतिपाद्यते-

पिययमहिगो व काओ, जीवनिकाओ निकायकाओ ॥ १ ॥

मित्यः कायो निकायः, वित्यताऽऽव विष्वापि कालेडु आवात् । अधिको वा कायो निकायः; बधाधिको दाहो निहाह इति । आधिक्यं भाव्य धर्माधर्मोस्तिकायारेणुवा स्नेहद्वेषेण वा । तया-दि-पदाऽऽदयो भाववसंभवाः वृषिचौकिकायास्तावत्कायः स एव सजातीयान्धर्मपक्षेपापेक्षया निकाय इति; यन्मन्वेष्वापि विज्ञान-व्यमित्येवं जीवनिकायः सामान्येन निकायकायो ज्ञयते । अथवा-

जीविकायाः पृथिव्याभिभेदमिच्छः बहिष्कोषेपि निकायो भवत्येव, तत्समुद्भाय एव च निकायकाय इति । ब्राह्म० ४ अ० ।

शिकायकाय-निकाचना-खी० । 'कच' शब्देन । नितरां कचवते स्वयमेव बन्धनव्याति कर्म जीवत्य तथाविधसंक्षिप्तशब्दबन्धापरिणामतः, तत्समुद्भूते जीव एव तन्मुक्तुमन्येन ब्रह्मनात्, ततः 'प्रदीपनृत्वापारे शिकृ' (श्रीम० ब्रा० ४-६१) तन्ना निकायवते भवत्य-वेद्यतया निष्कथ्यते यथा कर्म सा निकाचना । जीवधीयैविशेषपरिणामिकरे समस्तकरणाभ्याम्वात्वेन व्यवस्थापने, क० प्र० । सुख० ।

संप्रति शिकायिकाचनाकारणे प्रतिपिपाद्य-विद्युदाह-

देशोपसमणुच्छा, शोभं निदृशी निकाइया नवरं ।

संकर्षणं पि निदृशी-ए न्तिय सेसाण विभरररर ॥१॥

(देशोपसमणु चि) शिकायिकाचना च देशोपसमनानु-स्था । इत्युक्तं प्रवति-ये देशोपसमनाया भेदाः, ये च स्वाभिनान, ते कान्यतातिरिका निष्पत्तिनिकाचनरोरपि वेदितव्याः । नवररर रथैरिदं शिकायिकाचनमारिदं संक्रमणमपि परप्रकृतिसंक्रमणमपि; अपिशाब्दादुदीरणाऽऽदिस्यपि निष्पत्तौ सत्यांन भवन्ति, उच्छ्रंसाऽप्यवसैने नुनभवंत एव; इत्यन्यथै निकाचनार्थे श्रेषि उच्छ्रंसाप्यवसैने अपि न भवतः । सकलकरणयोर्भ्यं शिकायितानि-त्यर्थः ॥३२॥

इह यत्र गुणिश्रेष्ठस्त्रय प्राधो देशोपसमनानिष्पत्तिनिका-चनयाध्याप्रवृत्तसंक्रमा अपि संभवति, ततस्तथा-

ऽऽपबहुत्वमाह-

गुणिश्रेष्ठिपमगं, धोवं पचेगमो असंलग्नं ।

उपसामयाइ तीसु वि. संकषणेऽप्यपवत्ते य ॥ ३ ॥

(गुणश्रेष्ठि चि) गुणश्रेष्ठप्रदेशात् संतोकर । ततः प्रावेकशः प्रायेकं प्रायेकसुपसमनाऽऽदिसु श्रियु यथाप्रवृत्ते च संक्रमणे असंख्येयगुणं वक्तव्यम् । इयमत्र प्राधान्य-भवत्य यथा कर्म-यो गुणश्रेष्ठिप्रदेशात् सर्वस्वोक्तम्, ततो देशोपसमनायासंख्ये-यगुणश्च । ततो निष्कथनसंख्येयगुणश्च । ततोऽपि निकाचित-संख्येयगुणश्च । ततोऽपि यथाप्रवृत्तसंक्रमण संक्रान्तसं-ख्येयगुणम् । (१ । क० प्र० ७-३-प्रक० १०० सं० । स्थान० । "इत्येवं महा-इयवश्चाराणं निकायकाः ।" निकाचनेव निकाचना, स्वभावप्रति-पादकत्वेननिकाचनस्यैः शुभकर्मणां वा निकाचनाहेतुत्वा-दिकाचनेयमुच्यते, न च स्वरागसंयमिनामयमर्थो भूयत इ-ति । पा० । च० । धा० वे. "निकायण पि वा १७५५ लि वा पा-० ।" मि० सू० ५ उ० । " अं मासातिआरोचनाय विहीण-विधाय वा अहाः महाए आरोचनाय आरोचयति, तं निकाइतं भवति ।" मि० सू० ३० उ० ।

शिकायपरिविषय-निकायप्रतिपद्य-त्रि० । निर्गतः काय औदा-विकाऽऽविर्भूत्मा चरिस्म न स्तिति स निकायो मोक्षः, तं प्र-तिपद्यो निकायप्रतिपद्यः । स्वयम्दर्शनाऽऽहः स्वशक्तयनुष्ठानाद् मोक्षं प्रतिपद्ये, ब्राह्म० १ सु० २ अ० ३ उ० ।

॥ श्रीमत्प्रद्योतं कविरतरमस्येव शब्दशुश्रुतसं सख्युत्पिक्तं, तत्र काऽऽऽप्यातकृद्वाक्यं यथाशोच्यं प्रकरणवर्षं क्रमेण नववशा-व्त्वाऽहप्रमाणम्, ततश्चात्र श्रीमत्प्रद्योतिरुपयथाऽह्णतप्रकरणपा-द्वत्संस्थासूचनं क्रमेणानुसृत्यभवति तत्राद्यव्यसतिः ।

शिकृच्छृणु-निष्कृच्छृणु-त्रि० । निर्गतं किञ्चन हिरवाऽऽहरे वे-भ्यस्ते शिकृच्छृणाः । ब्रा० म० १ प्र० १ अक्षरम् ।

शिकृच्छृणु-निष्कृच्छृणु-त्रि० । प्रमाय, ब्राह्म० ५ अ० ।

शिकृच्छृणु-निष्कृच्छृणु-पुं० । निवासं, शा० १ सु० १६ अ० । घृते, उ-त्थं २ उ० ।

शिकृच्छृणु-देशी-सन्ध्या शिगतमले, शा० १ सु० १ अ० ।

निष्कृच्छृणु-पुं० । नः निष्कथनेन कायति कै-कः । शस्त्रीयपोऽशमा-वकपरिमितसुखगोनामशाधिक्यते, स्व्यहारिककषपे कीनारे, (टाका) । चतुःसुवर्णपरिमितं पलपरिमाणं माननेदे, बोदश-कम्भे (काहन) परिमाणे, बहोमूपणे, हेमपात्रे, च । वाच० ।

शिकृच्छृणु-निष्कृच्छृणु-पुं० । न विद्यते कयो यद्य सः । " कना-डडतवद्वापसत्क-पासूवै लुक् " । ट । २ । ७७ । इति व-लुक् । " सर्वत्र लक्षणाचर्यम् " । ट । २ । ७९ । इति व-लुक्, अनादौ द्वित्वम् । " कगचजनद्वयार्थं प्राये लुक् " । ८ । १ । १७७ । इति यलुक् । प्रा० २ पा० । " कस्कयोनांमि " । ८ । २ । ४ । इति कात्वेन, नान्मिति तत्र विशेषणाय । क्यए-द्वित्, प्रा० २ पा० ।

शिकृच्छृणु-निष्कृच्छृणु-त्रि० । निष्कृच्छृणुके, निरावरणे, निष्कृच्छृणुते, स० ।

शिकृच्छृणु-निष्कृच्छृणु-त्रि० । निष्कृच्छृणु निष्क-वद्या निरावरणा निरपघातेति भावः । जया हांनिर्भयं तत्रि-ष्कृच्छृणुत्वायम् । रा० । ज० । श्री० । निरावरणदीप्तौ, श्री० । स० । प्रहा० । रा० । स्वा० । जी० । ज० ।

शिकृच्छृणु-निष्कृच्छृणु-न० । काङ्क्षुर्व देशभवेकङ्क्षाऽऽनर्कं, न-स्थाभायो निष्कृच्छृणुत्वं । अन्त्यापरदर्शनाभिप्राये, उल० २ अ० । प्रय० । निर्गतता काङ्क्षुऽन्त्यापरदर्शनाप्रवणकया यस्था-ऽसौ निष्कृच्छृणुत्वं । सुख० २ सु० ७ अ० । देशसर्वकङ्क्षार-हिते, ध० १ अ० । न० । इय० । रा० । औ० । दर्शनातरा-ऽऽकाङ्क्षारहिते, इया० १ अ० ।

शिकृच्छृणु-निष्कृच्छृणु-त्रि० । प्रख्यां गृहीतवति, भावा० १ सु० १ अ० ३ उ० ।

शिकृच्छृणु-निष्कृच्छृणु-न० । कान्तामरकथं, निर्गतः कान्ता-राइ निष्कृच्छृणुत्वा कान्तारां निष्कृच्छृणुत्वा, " कंतारासो निष्कृच्छृणुत्वा करेज्जा ।" निष्कृच्छृणुत्वा निष्कृच्छृणुत्वा । स्वा० ३ टा० १ उ० ।

शिकृच्छृणु-निष्कृच्छृणु-पुं० । इदं, शा० १ सु० । शिथराचक्षुश्चो, श्रु० ।

अथ निष्कृच्छृणुत्वाद्वाह-

शाणाऽऽप्युत्तं शोभां, दंपनतवनियमसंज्ञेयै उवाच ।
विदुरद विदुःकामागो, जावज्जीवं पि शिकृच्छृणु ॥

ज्ञानस्य वा आकमिरादेशः- " जाए सखायै निष्कृच्छृणुत्वा, तामेव मयु-पालय । " इत्यादिः, तथा दर्शनाप्रधाने तर्पणायप्रकृते स्वयं स्थित्वा कर्ममलेन विद्युत्प्रकाशः सन् यथाचक्षुर्विषयं निष्कृच्छृणुत्वा शिथराचक्षुश्चिहरति संभवाम्भिन गच्छतीति । श्रु० १ उ० ।

शिकृच्छृणु-देशी-अनवास्थिते, श्रु० ना० ४ पमे ३३ पाथा ।
शिकृच्छृणु-निष्कृच्छृणु-त्रि० । निष्कृच्छृणुते, तपसा कृद्यदे, स्वा० ४ अ० ४ उ० ।

निकृष्ट-वि० । तपसा कृषीकृते, श्या० ४ टा० ४ उ० ।

शिकृष्ट-देही-कठिने, हे० ना० ४ व० २९ गाथा ।

शिकृष्ट-निष्कृष्ट-न० । प्रमथ्यायाम्, आवा० १ कु० ४, अ० ६ इ० । वृ० । निर + क्रम-भ्युट् । बहिर्गमने, चतुर्थे भाषे शिशोः कर्षण्ये संस्कारभेदे च । " चतुर्थं मासिक कर्षण्यं, शिशोर्निष्कृष्टमं गुडात् । " इति मनुः । वाच० ।

शिकृष्ट-निष्कृष्ट-पुं० । निष्कृष्टः कर्मणो निष्कर्मा । मोक्षे, सम्भरे, आवा० १ कु० ४ अ० ४ उ० ।

शिकृष्ट-निष्कृष्ट [ण]-निष्कृष्टदर्शिन-वि० । निष्कर्मा मोक्षः, सम्भरो वा, तं द्रष्टुं शीलमस्मेति निष्कर्मदर्शी । मोक्षसम्भरत-त्वेनेति, " निष्कर्मदर्शी इह मन्त्रिचर्षिह कम्माणि सफत्तं दददुं । " आवा० १ कु० ४ अ० ४ उ० । निष्कर्मोणामात्मानं प-श्यतीति तज्जीलक्ष निष्कर्मदर्शी । कर्मबन्धनाद्यप्रमुक्तं, " प-श्चिन्ध्यात् " निष्कर्मदर्शी । " निष्कर्मत्वाद्यप्रगताऽऽवरणः सर्व-ज्ञानं । सर्वदर्शी च भवति । आवा० १ कु० ३ अ० २ उ० ।

शिकृष्ट-निष्कृष्ट-वि० । आसाऽऽदिद्वीपरहिते, अ० १५ श० ।

शिकृष्ट-निष्कृष्ट-वि० । निर्गता करुणा इवा यस्माद्दसौ निष्कृष्टः । स्नेहविरहिते, प्रअ० १ आश्र० द्वार ।

शिकृष्ट-निष्कृष्ट-वि० । निरावरणे, श्या० ४ टा० २ उ० ।

शिकृष्ट-निष्कृष्ट-वि० । निर्गमने, स्व० १ कु० १५ अ० ।

शिकृष्ट-निष्कृष्ट-वि० । कथावरहिते, आनु० । आगमि-ष्यन्त्यामुसर्पिण्यो भविष्यति त्रयोदशे तीर्थेभ्यरे, ती० २० कटप । स० । प्रव० ।

शिकृष्ट-निष्कृष्ट-वि० । निर्वास्यमाने, निःसार्य-माणे, वृत्त० १ अ० ।

शिकृष्ट-निष्कृष्ट-वि० । अमरसगन्धाऽऽपुत्रजोर्गर्हते, वृ० १ उ० ।

शिकृष्ट-निष्कृष्ट-वि० । म्लानाऽऽदिकारणानां, भाष० ६ अ० । वृ० ।

शिकृष्ट-निष्कृष्ट-वि० । चिनिर्गते, औ० ।

शिकृष्ट-निष्कृष्ट-वि० । 'शिकृष्ट' शब्दात्, आ० अ० १ अ० १ अक्ष० ।

शिकृष्ट-निष्कृष्ट-वि० । सर्वव्यापित्वेनावकाशाभावाद् गम-नागमनाऽऽदिक्रियावर्जिते, प्रअ० २ आश्र० द्वार । यो० ।

आत्मा निष्कृष्ट इति साङ्ख्यः-

जे ते वाङ्मो एषं, सोऽपे तेसि कर्मो सिया । ?

तयाओ ते तयो जीति. भंदा आरंजनिदिसिया ॥ १५ ॥

ये एते अकारकवादिन आत्मनोऽस्तुतेष्वनित्यत्वसर्वध्वा-वित्वेभ्यो हेतुभ्यो निष्कृष्टत्वमेवाव्युपगमाः, तेषां य एष कोऽको त्रयसरणयोकाऽऽकृष्टमहर्वाऽऽदिकृष्टयो नरकतिथेकम-नुत्पापरमतिकृष्टः, सोऽयमेवंसुतो निष्कृष्टे सत्यात्मव्युत्प-त्तानुपवधिरैककर्मभावे कुतः कर्माद्रेमोः स्यात् । न कथ-ञ्चिन्नुमन्निष्कृष्टवित्वेभ्यः । ततश्च इदेष्वचाऽऽपुत्रजसोऽज्ञान-कृष्टाथे तमोऽस्तरे निकृष्टं वातनाश्यानं बाति । किमिति ? , यतो मन्वा अद्वाः प्राथयपकारकाः, प्रारम्भमितिशास्त्रे इति । १५ ।

अधुना नियुक्तिकारोऽकारकवादिमतनिराकरणार्थमाह-
को वेर्षे अकपं, कयनासो पवहा गर्डे नऽस्थि ।

देवमण्डलस्ययागर्ह, मर्षे सरणाऽऽऽया च ण हि ॥ १५ ॥ नि० ।

(को वेर्षेयादि) आत्मनोऽकर्तृत्वात्कृतं नास्ति, ततश्चा-
कृतं को वेर्षयेते । तथा निष्कृष्टत्वे वेदमन्त्रिक्याऽपि न घटां
प्राश्नति । घटाऽऽकृतमप्यनुत्पद्येन, तथा सत्यकृताऽऽगमकृतना-
शाऽऽपत्तिः स्यात् । ततश्च एककृततापत्तेन सर्वमायिगणो
द्व्यङ्कितः स्यात्, पुण्येन च सुखी स्वादिति । न चैनद्
दृष्टमित्था । तथा व्यापित्वात्कृतत्वाऽऽत्मनः पञ्चाषा पञ्च-
प्रकारा-नारकनिर्घेहमनुपगमरमोक्तलक्षणा गतिर्न भवेत् ।
ततश्च भवनां साङ्ख्यानां कायाचर्षीवरधारणमित्युत्पद्य-
एकनद्वयधारणभिक्षामोक्षित्वपञ्चरात्रोपेयानुत्पाद्यमनित्यमा-
ऽऽपुत्रजान्, तथा- " पश्चिन्ध्यात्तत्पञ्चोः, अथ तथाऽऽ-
भमे रतः । जटी मुषर्षी शिखी वाऽपि, मुष्वते मात्र
संशयः ॥ १ ॥ " इत्यादि सर्वमायंक्रमान्ताति । तथा-देवम-
नुत्पायाऽऽदिद्वी गत्यागती न स्यातां, सर्वव्यापित्वाद्वात्मनः ।
तथा नियःश्चात् विशरणाभावाद् जातिस्मरणाऽऽदिका च
क्रिया नोपपद्यते, तथाऽऽदिद्विषयात् प्रकृतिः करोति, पुरुष
उपहृष्ट इति द्व्यङ्किकाया समाभित्ता, साऽपि न प्राप्नोति ।
तस्यां अयि क्रियात्वादि । अथ मुद्राप्रतिबिम्बोद्वयमन्येन जोग
इति चेत्, एतत्पु निरन्तराः सुहृदः प्रत्येभ्यस्मिन्, वाक्मात्रत्वात् ;
प्रतिबिम्बोद्वयस्यापि च क्रियाविशेषत्वादेव । तथा निरे-
वाधिकारिण्येवात्मनि प्रतिबिम्बोद्वयत्वाभावात्प्रतिबिम्बोद्वय-
ति ॥ ३५ ॥

मनु च द्व्यङ्किक्रियामात्रेण, प्रतिबिम्बोद्वयमात्रेण च
यद्यथात्मा साक्रियः, तथापि न तावन्मात्रेण-
स्यातिः अक्रियत्वमिष्यते, किं तर्हि
समस्तक्रियात्वं सतीत्येतद्वा-
द्यहृदय नियुक्तिकृष्टाह-

ण हु अफ तयोवऽऽपिचिठत-ऽकासफसत्रयमिह अहुमैठ ।
प्रातुंरुधावस्तुक्त-चणैणऽगावित्तो हेठ ॥ ३५ ॥ नि० ।
(ण हु अफलेत्यादि) न हु नैवाऽफलत्वं इमात्रापे सात्त्वे हेतुने-
वति । न हि यदेव फलवास्तदेव दुमेऽप्यथा त्वमनु इति भावः ।
एवमात्मनोऽपि दुःखऽऽपत्तत्वात् यद्यपि कथाऽऽदिकृष्टिकारं, तथा-
ऽपि नैतावता त्वसौ निष्कृष्ट इति स्वपदेशमर्हति । तथा स्तोत्र-
फलत्वमपि न बुद्धाभावात्साधनात्वात्सम्बन्धव्युत्पत्तौपि हि पन-
साऽऽदिकृष्टत्वे व्यवदेशमात्मवति । एवमात्माऽपि स्वहृद-
योपि क्रियावानेव । कदाचिदपि प्रतिभवेतां भवेत्-
स्तोकिकयो निष्कृष्ट एव । यथैककार्यापवन्नो न धनित्य-
मात्सकृष्टत्वेवमात्माऽपि स्वहृदयोपि त्वत्प्रादिक्य इत्येवद्व्युत्पत्तारः ।
यतोऽयं दृष्टान्तः प्रतिनियतपुरुषकथाया नोपगम्यते, समस्त-
पुरुषाऽपेक्षया वा ? । तत्र यथाऽऽपि पक्काः, तथा सिद्धयापयता ।
यतः-सहस्राऽऽदिकृष्टधनद्वेषक्या निधेन पयासौ । अथ स-
मस्तपुरुषापेक्षया । त्वत्सात् । यतोऽप्याद्य अर्षीवरधारिणो-
ऽपेक्षया कार्यापवन्नोपि धनवानेव । तथाऽऽत्मपि यदि न-
शिष्टत्वात्सर्वोपेत्युत्पत्तक्रियाऽपेक्षया निष्कृष्टोऽऽपुत्रजमवति, किं
कारणकृतिः । सामान्यपेक्षया तु क्रियावानेवेत्यसमसिप्रसङ्गेन ।
एवमितिशास्त्रात्कालकृत्वाऽऽप्यहेतुत्वमपि न बुद्धाभावात्साम-
कृष्टत्वादि चोच्यते । एवमद्वयत्वस्तोकद्व्यङ्कयत्वात्पि हेतु

शिकायकाय

जीवशिकायः दृष्टिव्याप्तिभेदमिश्रः बन्धुव्योऽपि शिकायां भ्रष्टतये।
तत्समुपया एव च शिकायकाय इति॥ ब्रा० ० ४ १० ॥

शिकायकाय-शिकाचना-श्री० । 'कम्' कल्पये । निरतं कञ्चते
स्वयमेव कञ्चमायाति कम् जीवस्व तथाधिषसंकिञ्चाम्यवसा-
यपरिणतस्व, तन्मयुक्तं जीव एव, मध्यानुकल्पेन जननात्, ततः
'प्रवोकन्तुम्यायारे विष्णु' (श्री० ० ब्रा० ६६५) ततो शिकाचयते अत्रह्य-
बेधतया निष्पद्यते यथा कर्म सा शिकाचना । जीवधीर्षविशेषप-
रिणतिरूपे सम्प्रसक्तकरणाभ्योपारयेन व्यवस्थापने, क० ५० । सुत्र० ।

संप्रति निष्ठाशिकाचनाकरणे प्रतिपिपास-
वियुराह-

देशोपसमणानुष्ठा, इह निहृषी शिकाइपा नवरं ।

संकर्षणं पि निहृषी-रं नरिय सेसाण विभारस्म H ? ॥

(देशोपसमण शि) निष्ठाशिकाचना च देशोपसमणानु-
ष्ठा । इदमुक्तं नवाति-ये देशोपसमणा भेदा, ये च स्वामिनः, ते
अन्यूनान्तरिका निष्ठाशिकाचनायोरपि वेदितव्याः । नवरम्
कथं पदं निष्ठाशिकाचनयोः संक्रमणमपि परप्रकृतिसंक्रम-
णमपि; अतिशब्दादुदीरणाऽऽद्विव्यपि निष्ठाशै सत्यां न भवन्ति,
उद्धरंत्तान्स्पष्टतैरे पुनर्भवत एव; इतरथा शिकाचन्यायां शेषे अपि
उद्धरंत्तान्स्पष्टतैरे अपि न भवतः । सकलकरणयोऽर्थं शिकाचित्तमि-
त्यर्थः ॥ ७२ ॥

इह यथ गुणिभेद्यस्तत्र प्रायो देशोपसमणानिष्ठाशिका-
चनयाथाप्रवृत्तसंज्ञा अपि संभवति, ततस्तथा-

उपवृद्धत्वाद्-

गुणिसद्विपर्ययं, योषं पतेमामो असंतगुणं ।

उपसापणाद् तांशु वि. संक्रमणेऽष्टवपचै य ॥ २ ॥

(गुणसेवि शि) गुणभ्रंजदेशां स्तोकरः । ततः प्रत्येकराः
प्रत्येकं प्रत्येकगुणप्रमाणं विद्यु शिषु यथाप्रवृत्ते च संक्रमणे
असंतव्येयगुणं अकथयते । इयमत्र प्रायणा-वयत तस्य वा कर्म-
णो गुणभ्रंजिप्रदेशां सवेत्तोकरः, ततो देशोपसमणानामसंतव्ये-
यगुणं । ततो निष्ठाश्रमसंतव्येयगुणं । ततोऽपि शिकाचित्त-
मसंतव्येयगुणं । ततोऽपि यथाप्रवृत्तसंक्रमेण संक्रान्तमसं-
कथेयगुणम् । २ । क० ५० ७५-५०५ । ५०५ । ५०५ । "इथेयं मह-
व्ययउगाणं शिकायार्थं" । शिकाचनेन शिकाचनाना, स्वप्रतप्रति-
पत्सिद्धतरनिकल्प इत्यर्थः । शुभकर्मणां वा शिकाचनाहेतुत्वा-
धिकचनयेशुच्यते, न च सारासंतव्यमिनामयमयो घटत इ-
ति । पा० । ४० । इत्यने, "शिकाय शि वा इत्येव शि वा दन-
ष्टा । " शि० चू० ५० । " अं मासतिशारोच्यथाप विद्ध्यि-
धियाव वा जहा महाए अरोच्यथाप अरोच्यमांत, तं शिकाइतं
भूयति । " शि० चू० ३० । ३० ।

शिकायविकवृत्त-शिकायप्रतिपन्न-वि० । निर्गतः काय औदा-
रिकाऽऽदिविदेवमाद् यस्मिन् वा श्रुति स शिकायां मोक्षः, तं प्र-
तिपन्नो शिकायप्रतिपन्नः । सस्वयवर्षनाऽऽदेः स्वशक्त्यनुष्ठानाद्
मोक्षं प्रतिपद्ये, ब्रा० १० १ ४० ३ ३० ।

॥ श्री मत्प्रयोतं चि-रतरतस्येव शृङ्गानुशासनं सपुत्रिकं, तथ
नामाऽऽव्यातात्क्रुदायं यथाध्यायं प्रकरणप्रथमं क्रमेण नवदश-
दश्यादभ्युत्थम्, ततश्चात्र श्रीमत्तथगिरिपुत्रपादकृतप्रकरणया-
द्वयसंख्यासुचनं क्रमेणैवाधेयमभ्यवसितवाक्यप्रसारी ।

शिकिचला-निष्कञ्जन-वि० । निर्गतं किञ्चन विरपवाऽऽदि वे-
अवस्ते निष्कञ्जनाः । ब्रा० ५० १ ४० १ ४५ ५ ।

शिकुरु-निष्कृट-वि० । प्रमाये, ब्रा० ५० ५ ४० ।

शिकेन्न-निष्केत-पुं० । निभासे, हा० १ ४० १ ३१ ४० । पुढे, उ-
त्त० २ ३० ।

शिक-देशी-सर्वथा विगतमले, हा० १ ४० १ ४० ।

निष्क-पुं० । न० । निष्पद्येन कायति कै-कः । शास्त्रोपयोऽद्यमा-
यकपरिमितसुवर्णानामष्टाधिकशते, व्यवहारिककूपके दीनारे,
(टाका) । वस्तुःसुवर्णपरिमिते पत्तपरिमाणे माननेदे, पोरश-
कम्मे (काहन) परिमाणे, बङ्गोभूषणे, हेमपात्रे, च । वाच० ।

शिकत्र-निष्क्य-पुं० । न विष्टते क्रयो वयस्य सः । " कग-
टडतदपचायस-कूपाभ्यर्थं लुक् " । ४ । २ । ७७ । इति व-
ल्लुक् । " सवत्र सवरात्रचक्रं " । ४ । २ । ७६ । इति व-
ल्लुक्, अनादी द्वित्वम् । " कगजतदपययां प्राये लुक् " ।
५ । १ । १७७ । इति यल्लुक् । प्रा० २ पा० । "कस्कर्यातोऽस्मि"
। ५ । २ । ४ । इति ऋत्वं न, नाम्नाति तत्र विशेषणम् । क्रय-
दिति, प्रा० २ पा० ।

शिकेकट-निष्कडुट-वि० । निष्कडुके, निरावरणे, निरुपघाते, स० ।

शिकेकटश्चाय-निष्कडुटश्चाय-वि० । निष्कडुटा निष्क-
वाणा निरावरणा निरुपघातेनि भावः । प्राया दीर्घस्य न शि-
ष्कडुटश्चायम् । रा० १० । श्री० । निरावरणदीर्घां, औ-
, स० । प्रहा० । रा० । श्या० । जी० । ज० ।

शिकेखिय-शिकान्ति-न० । शिकान्तिं देशभर्त्सकान्नाऽऽम्बकं, न-
स्थाभावो शिकान्तिश्च । अत्राप्यवर्धमानमिमाषे, उत्त० २
४० । प्रव० । निर्गता कान्ताऽऽप्यन्वर्धमानश्रवणकया यस्वा-
ऽसौ शिकान्तिः । सुत्र० २ सु० ७ ४० । देशसंबेकाङ्गः-
दिते, अ० १ अ० १० । १० । १० । १० । १० । दर्शनांतरा-
ऽऽकाङ्कारहित, श्या० १० । ४० ।

शिकेतर-निष्कान्तर-वि० । प्रमायं गृहीतवति, ब्रा० १० १ ४० १
अ० ३ ३० ।

शिकेतार-निष्कान्तर-न० । कान्तातरमर्थं, निर्गतः कान्ता-
राद् निष्कान्तराः कान्ताः शिकान्ते, " कंताराभो विष्कान्ते
करंजा । " निष्कान्तारं शिकान्तरं वा । श्या० २ ७० । ४० ।
शिकेय-निष्कड्य-पुं० । दंडे, हा० १० ३० । स्थिरचित्तवृत्तौ, वृ० ।

अथ निष्कम्पताश्रयमाह-

शाशाऽऽशाचिरें पुषो, दंपनतवनिवयसंजमे त्रिभा ।
विहइ विमुञ्जमाणा, जावञ्जीवं पि शिकेषो ॥

ज्ञानस्य वा आहुनिरादेशः-"ज्ञानं सदावै निष्कन्ते, तामेव मधु-
पालय । " इत्यादिकं, तथा दर्शनप्रधाने तपोनियमकूपे संयमे
स्थित्वा कर्ममलेन विमुक्तयमानः सन् यावज्जीवमपि निष्कम्पः
स्थिरचित्तवृत्तिसिद्धिरिति संबन्धाच्च न गच्छन्तीति । वृ० १ ३० ।
शिकेन्न-देशी-अनवाचित्ये, दे० ना० ४ वर्गं ३३ गाथा ।

शिकेद-निकृष्ट-वि० । निकर्षिते, तपसा कृष्टदेहे, श्या० ४
ज० ४ ४० ।

निष्कृष्ट-वि० । तपसा कृषिकृते, स्था० ४ टा० ४ उ० ।

शिक्षक-देवी-काठने, दे० ना० ४ वर्ग २५ गाथा ।

शिक्षण-निष्कण-१० । प्रत्ययात्, आवा० १ सु० ५, अ० ६ ड० । सु० । निर + क्म-स्युट् । बहिर्गमने, अतुर्थे मासि शिशोः कर्त्तव्ये संस्कारभेदे च । "अतुर्थे मासि क-स्ये, शिशोर्निष्कणं गृह्णात् ।" इति मनुः । बाच० ।

शिक्षम-निष्कम-पुं० । निष्कान्तः कर्मणो निष्कर्मो । मोक्षे, सम्बन्धे, आवा० १ सु० ४ अ० ४ उ० ।

शिक्षमर्दसि [ष]-निष्कर्मदर्शिन-वि० । निष्कर्मो मोक्षः, सम्बन्धो वा, तं प्रपुं शीलमस्येति निष्कर्मदर्शी । मोक्षसम्बन्धत-त्त्वेवर्थात्, "निष्कर्मदर्शी इह मन्विकर्षादि कर्मणां सफलत्वं वदन्तु ।" आवा० १ सु० ४ अ० ४ उ० । निष्कर्मो मोक्षमार्गं प-श्यतीति तच्छीलस्य निष्कर्मदर्शी । कर्मव्यवधानसिद्धयुक्तं, "प-क्षिप्त्वायां णिष्कर्मदर्शी ।" निष्कर्मत्वाद्पगतोऽऽवरणः स्व-क्षानो सर्वदर्शी च भवति । आवा० १ सु० ३ अ० २ उ० ।

शिक्षक-निष्क-वि० । आसाऽऽदिहोवरहिते, भ० १५ चा० ।

शिक्षक-निष्कक-वि० । निर्गता कठणा इवा यस्माद्दली निष्ककणः । स्नेहविरहिते, प्रश्न० १ भाष० द्वार ।

शिक्षक-निष्कक-वि० । निरावरणे, स्था० ४ टा० २ उ० ।

शिक्षण-निष्कण-१० । निर्गमने, सु० १ सु० १५ अ० ।

शिक्षण-निष्कण-वि० । कषायरहिते, आतु० । आगमि-ष्यत्यामुःसर्पिषां भविष्यात् त्रयोदशे लीयेभ्यरे, ती० २० कटप । स० । प्रव० ।

शिक्षमर्जित-निष्काम्यमान-वि० । निर्वास्यमाने, निःसार्य-माणे, वस० १ अ० ।

शिक्षाम-निष्काम-वि० । शुभरसंगमाऽऽप्युपयोगरहिते, वृ० १ उ० ।

शिक्षण-निष्कण-१० । श्लाभाऽऽदिकारणाज्ञां, आवा० ६ अ० । व्य० ।

शिक्षण-निष्कण-वि० । विनिर्गते, प्रौ० ।

शिक्षण-निष्कण-वि० । 'निष्कण' शब्दाद्ये, आ० म० १ अ० १ कतम् ।

शिक्षण-निष्कण-वि० । सर्वव्यापित्वेनायकाशामावात् गम-नागमाऽऽदिक्रियावर्तिने, प्रश्न० २ आश० द्वार । यो० ।

आत्मा शिक्षण इति साक्षात्पाः-

जे ते उ वाङ्मो एवं, कोपे तसि कश्चो सिया ? ।

तयाओ ते तयो जैति, मंदा आरंजनिरिसिया ? । ४ ॥

ये एते अकारकवादिन आत्मनोऽमूर्तेरवित्येव सर्वव्या-पित्वेभ्यो हेतुभ्यो निष्कियत्वमेवाङ्गुपपन्नाः, तेषां च एष लोको त्रयमरणशोकाऽऽकृ-दन्तृयोऽऽदिवृत्तयो नरकतिथेयम्-तुपुत्राभारतिकायः, सोऽयमेवंचतुतो निष्किये स्वस्यात्मप्रकृत्य-स्तानुप्राप्तिकथेकश्चभावे कुतः कसमाज्येनोः स्वात् ? । न कथ-यित्वाकुञ्चित्स्वादिस्थेः । ततश्च दृष्टेष्ट/आकाशमसोऽभ्या-कृपाथे तसोऽस्तरे निष्कृष्टे वातनास्थानं बाप्ति । किमिति ? यतो मन्वा जनाः प्राथयपकाराः, आरम्भतिभित्तात्त दे इति । १५ ।

अधुना नियुक्तिकारोऽकारकवादिमतनिराकरणार्थमाह-
को वेपथे अकथं, कथनासो पंचद्व्य गद्द नऽस्यि ।

देवयष्टुस्समायगद्, जाईसरगाऽऽऽद्या च ण हि । ३५ ॥ नि० ।
(को वेपथेऽर्थादि) आत्मनोऽकर्मत्वात्कृतं नास्ति, ततश्चा-
कृतं को वेपथे ? । तथा शिक्षिकवत्त्वे वेदनक्रियाऽपि न घटां
प्राप्नोति । अथाऽऽकृतमप्यनुपुयेत, तथा सत्यकृताऽऽगमकृतना-
शाऽऽपत्तिः स्वात् । ततश्च एककृतवातकेन सर्वप्राणिगणो
ज्जातिस्तः स्यात्, उपयेन च सुखी स्वाहित्ति । न चैनद्
दृष्टमिदं वा । तथा न्यापित्वाहित्वात्त्वाऽऽत्मनः पञ्चधा पञ्च-
मकारा-नारकनिषेधमनुपपामरमोक्षणत्वा गतिमे भवेत् ।
ततश्च भवतां साक्षयत्वां कापायबीवरचारणशिरस्तुपुत्रमु-
षमनद्वन्द्वपारयभिक्षामोर्जिवपञ्चरात्रोपदेशानुशास्यमानिष्कमा-
ऽऽद्यनुष्ठानम्, तथा-“ पञ्चशिरातितत्त्वज्ञो, बन्ध तत्राऽऽ-
श्मरे स्त ।” जटो मुषष्टी शिखी वाऽपि, मुष्वते वात्र
संशयः ॥ १ ॥ ” इत्यादि सर्वमपार्थक्यमनोति । तथा-देवम-
नुष्याऽऽदिविषु गत्यागती न स्वातां, सर्वव्यापित्वादात्मनः ।
तथा नित्यव्याक विस्तरगामावाद् जातिस्मरणाऽऽदिका च
क्रिया नोपपन्नते, तथाऽऽदिवद्गान् प्रकृतिः करोति, पुत्र्य
उपपुत्रु इति ज्ञातिक्रिया वा समाभिना, साऽपि न प्राप्नोति ।
तस्या अपि क्रियात्वादिति । अथ मुक्तप्रतिबिम्बोद्यव्यायेन जोग
इति चेत्, एतत्पु निरन्तराः सुहृदाः प्रत्येक्यनि, वाहमात्रत्वात् ;
प्रतिबिम्बोद्यव्याये च क्रियाविशेषत्वादेव । तथा नित्ये
वाचिकारिष्यातामिति प्रतिबिम्बोदकत्वाऽऽनावादादिक्रिदेवदि-
ति ॥ ३५ ॥

ननु च ज्ञातिक्रियामात्रेण, प्रतिबिम्बोदयमात्रेण च
पद्यप्यामा सक्रियः, तथापि न तावन्मात्रेणा-

स्माभिः सक्रियत्वमिष्यते, किं तर्हि

- समस्तक्रियावत्त्वे सतीत्येतदा-

शक्यं नियुक्तिकार-

ण ह्युत्पत्तयोवऽपिचित्त-ऽकाक्षकप्रसत्तणमिदं अदुपेहेत् ।

धातु-रुचोऽबलुक्-सखेणऽनाविचयो हेत् ॥ ३५ ॥ नि० ।

(एन ह्यु अफलत्वादि) न ह्यु नैवाऽऽफलत्वं द्रुमाज्ञापे स्वाभे हेतुज-
यति । नहि यदेव फलवात्स्यदेव द्रुमोऽप्यथा स्वद्रुम इति भावः ।
एवमन्मोऽपि सुताऽऽद्यव्यक्त्यायां यद्यपि कृपाञ्जलिः क्रियावत्त्वं, तथा-
ऽपि नैतावता स्वसौ शिक्ष्य इति व्यवदेशमर्हति । तथा स्तोत्र-
फलत्वमपि न बुद्ध्याभावसाधनात्तन्मत्त्वं स्वदयफलाऽपि हि पन-
साऽऽदिवृत्तवत्त्वं व्यवदेशोऽनाभवति । एवमन्माऽपि स्वदय-
क्रियाऽपि क्रियाभावेन । कदाचिदेवा मतिर्भवतो भवेत्-
स्तोत्रक्रियायै निष्किय एव । यथैककार्यापणचनो न चनिष्क-
मास्त्वत्येवमात्माऽपि स्वदयक्रियात्वाद्क्रिय इत्येनदनुपपत्तः ।
यतोऽयं दृष्टान्तः प्रतिनियतपुत्र्यापेक्षया कोपगम्यते, स्वस्त-
पुत्र्याऽपेक्षया वा ? । तत्र यद्यदाः पक्षः, तथा सिद्धसाधनात् ।
यतः-सदृक्षाऽऽदिवन्द्यपेक्षया निर्धेन एवासी । सद्य स्व-
मस्तपुत्र्यापेक्षया । तदसाधु । यतोऽप्याह करञ्ज/बीरधारिषो-
ऽपेक्ष्य कार्यापणचनोऽपि धनभावेन । तथाऽऽत्मपि यदि वि-
शिष्टलक्षणाव्योपेतपुत्र्यापेक्षया निष्कियोऽप्यनुपपन्नते, न
काचित्क्रान्तिः । सामान्यापेक्षया तु क्रियाभावेत्येवमिति संज्ञेन ।
एवमनिश्चिताकालफलत्वाऽऽकथ्येदनुष्ठानमपि न बुद्ध्याभावसाध-
कमित्यादि बोध्यम् । एवमनुष्ठानवस्तोत्रकृत्यवत्तयापि हेत्

न गोत्राज्यात्वं साध्यतः । उक्तव्यायेनैव दार्शनिकबोधना कार्ष्णि ॥ ३५ ॥ सूत्र० नि० १ सु० १ अ० १ उ० ।

शिविषय-निष्कृप-वि० । कृपाहिते, गतघृषे, पं० व० ४ द्वार । नि० सू० ।

निष्कृपमाह-

चैकमणाऽऽर्द्धसत्तो, मुनिकिञ्चो यावराऽऽऽसत्तेसु ।

काठं च नाणुतपद्, परिसओ निक्किओ ह्वाइ ॥

स्थावराऽऽदिसप्येसु चकृकमणं गमनम, आदिशब्दात् स्थानशयनाऽऽसनाऽऽदिकं सक्तः क्वचित्कार्यान्तरे स्वासक्तः सन् मुनिष्कृपः सुष्ठु गतघृषो, निःशुक्लः करोतीति शेषः कृत्वा च तेषु चकृकमणाऽऽर्द्धिकं नाणुतप्यते, केनचिन्नोदितः क्षन् पश्चात्पापपुरस्सरमिथ्यादुष्कृतं न ददातीत्यर्थः । ईदृशो निष्करो भवति । इदं निष्करोत्य लक्ष्णमिति भावः । सू० १ उ० । " शिविषय ! अक्षययणुय ! " निष्कृप । मम कुञ्जिताया अमतीकारात्, अकृतज्ञ ! मदीयोपकारस्थानपेक्षणात् । इ० १ सु० ५ अ० ।

शिविष्णु-निष्कृप-द्वि०-न० । गमने, प्रव० ३७१ द्वार । औ० । जन० ।

शिविष्णु-निष्कृप-पुं० । तापनायाम्, अणु० । आ० म० ।

शिविष्णु-निष्कृप-न० । दुःसहस्य वस्तुनोऽपनयने, नि० सू० ।

जे निष्कृप पादं शिविष्णु, कौरावेद, कौरियमाहृदु दि-ज्जमाणं पदिमाहृद, पदिमाहृदं वा साऽऽज्जइ ॥ ४५ ॥

मुदस्स अवणयणं शिविष्णु, तं कुस्सिरे सि काऊण चउअहं ।

गाहा-

कयमुहं अकयमुहे वा, सुविहा शिविष्णुऽणुपायमिम् ।

मुहकारणे य एवं, चउरा भंगा मुणुपव्वा ॥ १८८ ॥

पुव्वअं कंठं । भायणस्स मुहकारणे, शिविष्णुणे य चउअं गा ।

गाहा-

मुहकारण समणह्वा, वितिए मुहु ततिपे कौरयं समणे ।

दो गुरु ततिपे सुचं, दोहि गुरु तनेय कालेणं ॥ १८९ ॥

तस्य भायणस्स मुहं समणघा कयं, समणघाय शिविष्णुः । विति-यभंग समणघ्राय मुहं कयं, आयघ्राय शिविष्णुः । ततिथभंगे आयघ्राय मुहं कयं, समणघ्राय शिविष्णुः । चरिते उभयं तं पि आयघ्राय । एतथ आदिमेषु दोसु भंगेषु च अणुणा-पदमवितिय-भंगेषु चउअकृता । ततियभंगेषु सुसन्निवातो, चउअहुमत्त्यर्थः । षडमभंगे दोहि वि तवकासोहि विसंघो, वितियभंगे तवगुरु, ततियभंगे कालगुरुक, चउअभंगे बीयरदिय वि कुस्सिरे सि काऊण चउअहं भवति ।

गाहा-

एतेमाअमत्तं, पायं जो तिविहकरणजोगेणं ।

शिविष्णुः । निष्कृप, सो पावति आयुमादीणि ॥ १९० ॥

आणयो दोसा; कुंशुमाऽऽदिविराहणे सेअमविराहणा; सःस्थमा-दिया लडिते आयविराहणा । नस्य परित्यागणाऽऽदिविष्णुः । अह्वा एवमार्हं दोसा, तस्मा जहाकः अं भविगपव्वं, तस्स अ-कसिते अणुपरिकरमं ।

एतथ इमो अववातो । गाहा-

असिषे ओमेवरिष, रायहुडे भए व गेसुवे ।

सेहे चरिषसावय-भए व जणणो णिकोरे ॥ १९१ ॥
अथ अहाकः लभ्यति, तस्य अस्तिऽऽदिकारणेहि आगच्छं-तो अणुपबहु परिकरमं जवपाय णिकोरे ।

गाहा-

जति नाम पुव्वसुक्के, कोरिजंतम्मि वितिपे ततिए वा ।
ति पंथं सत्त वीया, होउजा मुक्कं तहा वि गता ॥ १९२ ॥

पुव्वं गहणकाले सुव्वे पच्छा कोरिजंते (वितिपे सि) अणुप-रिकरमे (ततिए सि) बहुरिकरमे, जने तिसि पंथं वा सत्त वा वितिवा होउजा तहा वि मुक्कं । नि० सू० १ उ० १ इ० । अणुपः पात्र-स्य मुक्ककरणानन्तरं तदव्युत्पत्तौ गिरस्योत्कीर्णं तत्रि-ष्कारं (ल) जन्मिषीयते । सू० १ उ० ।

शिविष्णु-निष्क-न० । " एकस्वभोर्नि " ॥ ४ । २ । ४ ॥ इति षकभागस्य अः । सुव्वे, प्रा० २ पाद ।

शिविष्णु-निष्क-न० । संसाराद् गृह्णात् निःसृते, उच० १ उ० । प्रव्रजिते, सुव्वे १ सु० ८ न० । अणु० । प्रव्रज्याप्रति-पत्या गृह्णासांनिगते, हा० २१ अण० ।

शिविष्णु-निष्क-वि० । कृत्रियजार्तावर्धने, पशुरामेण त्रि-ससकृतो निष्कृतिवा पृथिवी कृता । सूत्र० १ सु० ८ अ० ।

शिविष्णु-निष्क-न० । निष्कमणं निष्कमः । प्रव्रज्यायाम्, इह च द्विभोषो, नपुंसकता च प्राकृतत्वात् । निष्कमणमेव जवथानां सुव्वम् । सुव्वभेदं, स्था० १० ग्रा० । अ० । उच्यते वा गृह्यात्प्र-व्रज्याप्रदये, दश० १० अ० ।

शिविष्णु-निष्क-मण-न० । सुयांचकमसोः सवोऽभ्यन्तरा-म-एरुत्तादं बर्धगमने, सू० प्र० १३ पाठु० । कृत्रभावमद्वाद् नि-ष्कान्तिरुप्रव्रज्यायाम्, पं० व० १ द्वार । अ० १० । अगा-रवासांनिगमे, पञ्चा० ६ वि० । बर्धगमने, नि० सू० १ उ० । उच्यते, आचा० १ सु० १ अ० ६ उ० ।

शिविष्णु-निष्क-मण-चरिषिष्णु-निष्क-मण-चरितनिष्क-न० । भग-वतो महाबोरेस्वामिनां स्थेयं च । प्रव्रज्यामहात्सवचरितनिष्क-माठ्यां च धो, रा० ।

शिविष्णु-निष्क-मण-पवेश-निष्क-मण-पवेश-पुं० । निर्गमनागमनयोः, नि० सू० ।

जे निष्कत्ते पबुक्क शिविष्णु वा, पविसेइ वा, शिविष्णुमेतं वा पविसेतं वा साऽऽज्जइ ॥ १९३ ॥

(पबुक्क सि) जाहे सो गिहंथां काइयादि शिविष्णुनि, ताहे सं-जतो चिन्तित-पस काइयं गतो, अहमयं पथायस्साय काइयं गच्छामि, इद्वेहे वा यदि वधामो ।

गाहा-

संवासे जे दोमा, शिविष्णुमे पवेशणमि ते चेव ।

यातव्वा तु मतिमता, पुव्वे अव्वरम्मि पे पदमि ॥ १९४ ॥

जे संवासे अशिवकरणाऽऽदी दोसा प्रव्रजति, ते शिविष्णुमे वि ।

इमे अशिवकरणाः । गाहा-

गिहिसदितो ती संका, आरविस्सगमादिगेहणाऽऽदीया ।

उभयांचसें द्वाऽमति, अव्वष आयमज्जऽऽणादीया ॥ १९५ ॥

गिहयसहितो सि कांश्चोत्पारद्वारिको सि कांश्च आदे संका प्रवर्ति, ताहे इन्नुपानियाऽऽदीर्घे गेयधुःऽऽदीर्घो दोसा । काहयसखा कजयते बोसिस्त्रतो इत्वाचि । अस्तीति इत्तुहो । लोको भवयं भा-
 सति । पाद्वंदिताऽऽदीर्घो एवमजति संजमभिराहणा । नि० सू०
 ७ इ० । कल्पयुधे सामाज्यायंकेपञ्चासप्तमसूत्रे—“ निष्कामिच-
 ए वा परिशिसत्त ए वा ” इति पदद्वयमभिकमिच इत्यत इति प्र-
 वे, उत्तरम्—“ भसपायुपदिभाशिकसत्त ” इति बचनात् कश्चि-
 त्सामान्यतो विहिंतामसामः, कश्चिच्च कृतपादुपोगमनो भिक्षुर्वि-
 हतुं प्रवर्तितुमिच्छेदित्यर्थः संगच्छते, तदनुसारेण सामान्येन
 कृतानशनस्य “ निष्कामिच ए वा ” इत्यादिविशेषयानि बधा-
 संभवं संगच्छत एव, न तु कृतपादुपोगमनस्येति न काऽप्यधि-
 कतेति । २२ प्र० । सेन० २ उल्ला० । (ह्यविरकव्यिका जिनक-
 विपका वा कदा निष्कामति, कदा वा प्रविशन्तीति ‘ धाविरकद’
 शब्दे बह्वचने । (राउप्यायिके निष्कामप्रवेशविषयः ‘ राया-
 निसेच ’ शब्दे द्रष्टव्यः)

शिवस्वामिपापनेसय-निष्कामपापनिष्केप-पुं० । निष्कामपापिष्के-
 सामान्यम्, न० ६ श० ३३ इ० ।

शिवस्वामिपाप-निष्कामत्-त्रि० । निगच्छति, आचा० १ श्रु० १
 सू० २ अ० ३ इ० ।

शिवस्वामिच-निष्कामितुम्-अव्य० । प्रवेष्टुमित्यर्थे, कल्प० ९
 श्रु० । ६० ए० ।

शिवस्वामि-निष्काम्य-अव्य० । गेहाभिःसुख्य प्रमज्जितो नृत्वेत्य-
 र्थे, सूत्र० १ श्रु० १० अ० । स्वदेशानविदिता प्रमज्जो शृहीत्येत्य-
 र्थे, सूत्र० २ श्रु० २ अ० ।

शिवस्वामि-देशी-निहत, दे० ना० ४ वर्ग ३३ गाथा ।
 शिवस्वामिसिद्ध-देशी-मुषिते, दे० ना० ४ वर्ग ४१ गाथा ।

शिवस्वामि-निष्काम-त्रि० । स्वस्थानन्यस्ते, प्रश्न० ३ आश्र०
 द्वार । विमुक्तं, शा० १ श्रु० १ अ० । सुसोत्थिते, दे० ना० ४
 वर्ग । स्वयस्थापिते, आचा० २ श्रु० १ सू० १ अ० ७ इ० । परि-
 त्यक्तं, इय० २ इ० । “ शिवस्वामिं पाप-गरासिगावर्द्धं स्थापयति । ”
 नि० सू० १ इ० । सचित्तस्योपरि स्थापिते, तद्य एवणावोषु-
 द्धत्वाच्च प्राह्यम् । प्रव० ९७ द्वार । जित० ।

अथ निश्चितद्वारमाह-

सचित्तमीसपसुं, दुषिहं कायसु होइं निस्वित्तं # ।
 एकेकं तं दुषिहं, अग्रातर परंपरं चैव ॥१७७॥

इह कल्पमीयं निश्चितं द्विधा-सचित्तेषु, मिश्रेषु च । एकैकमपि
 द्विधा । तद्यथा-अनन्तरं, परस्परं च । तत्रानन्तरमव्यवधानेन,
 परस्परं व्यवधानेन । यथा सचित्तपृथिवीकाययोपरि स्था-
 पयित्वा, तस्या उपरि देवं वसिञ्चति । इह परिहार्थोपरिहार्थवि-
 भामं विना सामान्यतो निश्चितं सचित्तसचित्तमिच्छकपभेदात्
 द्विधा । तत्र च त्रयस्त्रयैः । तद्यथा-सचित्ते सचित्तम् १,
 मिश्रे सचित्तम् २, सचित्ते मिश्रम् ३, मिश्रे सचित्तमित्येका चतु-
 र्भेदाः । तथा-सचित्ते सचित्तम् १, अचित्ते सचित्तम् २, सचित्ते
 अचित्तम् ३, अचित्ते अचित्तमपि द्वितीया चतुर्भेदाः । तथा-
 मिश्रे मिश्रम् १, अचित्ते मिश्रम् २, मिश्रे अचित्तम् ३, अचित्ते
 अचित्तमित्येकैव तृतीया चतुर्भेदाः ।

● पुस्तकान्तरे-“ सचित्तमीसपसुं दुषिहं कायसु ” इति पाठः ।

सम्प्रत्यस्यैवानन्तरपरस्परविभागमाह-
 पुद्विभाजकाए-तेजनाकणयस्वस्तसर्गां ।

एकेको दुग्नेत्रो-ऽण्तरपरऽण्णिमि सत्तविहो । १६७३ ।
 पृथिव्यतेजोवायुवनस्पतिप्रसक्तयानां सचित्तानां प्रत्येकं सचित्त-
 पृथिव्यादिषु निक्षेपः संभवति, तत्र पृथिवीकायस्य निक्षेपः
 षोडा । तद्यथा-पृथिवीकायस्य पृथिवीकायै निक्षेप इत्येको भेदः,
 पृथिवीकायस्याप्यायै इति द्वितीयः, पृथिवीकायस्य तेजस्कायै
 इति तृतीयः, वातकायै इति चतुर्थः, वनस्पतिकायै इति पञ्चमः,
 वसुकायै इति षष्ठः । एवमप्यायाऽऽदीनामपि निक्षेपः प्रत्येकं षो-
 ढा प्राबलीयः । सर्वैस्त्रयसायान्तरैश्चतुर्भेदाः । एकैकोपि च भे-
 दो द्विधा । तद्यथा-अनन्तरं, परस्परं वा च । अनन्तरपरस्पर-
 रव्यावधानं च प्रागेव कृतम् । केवलमनिकायै पृथिव्यादीनां
 निक्षेपः सप्तधा । एतच्च स्वयमेव व्यवपति ।
 सम्रति पृथिवीकायै निक्षेपस्य यदुक्तं प्रत्येकं षोडशं, तत्सुत्र-
 क्तं साक्षाद्दृश्यति-

सचित्तपुद्विकाए, सचित्तो चैव पुद्वि निस्वित्तो ।
 आकृतेतवणस्मइ-मर्माखतमेसु एवेव ॥१७७॥
 सचित्तपृथिवीकायै सचित्तपृथिवीकायो निश्चितः । एवं च पृ-
 थिवीकायै इव अप्रतेजोवनस्पतिसमीरुखत्रेषु सचित्त एव
 पृथिवीकायो निश्चित इति पृथिवीकायनिक्षेपः षोडा ।

एवं शेषकायैश्चतिदेशमाह-
 एवेव सेसपाण वि, निस्वित्तो होइ जीवकाएसु ।
 एकेको सङ्गाणे, परठाणे पंच पंचेव ॥१७७॥

एवमेव पृथिवीकायस्यैव, शेषाणामप्यायाऽऽदीनां, निक्षेपो भ-
 वति, जीवनिष्कामेषु पृथिव्यादिषु । तत्र एकैका अङ्गः स्वस्थाने,
 शेषाः पञ्च पञ्च स्वस्थाने । तथाहि-पृथिवीकायस्य पृथिवी-
 कायै निक्षेपः स्वस्थाने, अकायाऽऽदिषु शेषेषु पञ्चसु परस्थाने ।
 एवमप्यायाऽऽदीनामपि भावनीयम् । ततः स्वस्थाने एकैको अ-
 ङ्गः, परस्थाने पञ्च पञ्च । तदेवं प्रथमचतुर्भेदिकायाः सचित्ते
 सचित्तमित्येवंप्रथमे प्रथमे अङ्गे पद्विशुद्ध्य भेदाः ।
 सम्रति प्रथमचतुर्भेदया एव शेषं प्रकृत्यं, द्वितीयतृतीय-
 चतुर्भेदकायाः अतिदेशतः प्रतिपाद्यति-

एवेव मीसपसु वि, मीसाण सचेयणेषु निस्वित्तो ।
 मीसाणं मीसेसु य, दोएहं पि य होइ चित्तसु ॥१७७॥

एवमेव सचित्तेषु इव मिश्रेष्वपि मिश्रपृथिव्यादिनिक्षेपः पद्वि-
 शुद्ध्यभेदोऽवगतत्वेऽपि । एतेन प्रथमचतुर्भेदो व्यवधायतः । एवमेव
 मिश्राणां पृथिव्यादीनां मिश्रसु पृथिव्यादिषु निक्षेपः पद्विशुद्ध्य
 भेदः । अनेन प्रथमचतुर्भेदकायाश्चतुर्था अङ्गो व्यवधायतः । सर्व-
 संख्यया प्रथमचतुर्भेदकायां चतुर्भेदादिनां अङ्गशतम् । एवमेव
 द्वयोरपि सचित्तमिश्रयोश्चतुषु निक्षेप्यमाणयोर्द्वे चतुर्भे-
 दयोः प्राप्नुये, तत्रापि प्रत्येकं चतुर्भेदादिनां अङ्गशतं भवति ।
 सर्वसंख्यया अङ्गानां शतानि अन्वारी द्विशुद्ध्यदिचकानि भव-
 ति । उक्ता निक्षेपस्य भेदाः ।

सम्प्रत्यस्यैव निक्षेपस्य पूर्वोक्तं चतुर्भेदाप्रचमिहृत्प कल्प्या-
 कल्प्याविधिमाह-
 जत्प उ सचित्तमीसे, चण्जंगो तत्र जसु वि अग्रेण्जं ।

तं तु अग्रतर इयरं, परिचयशुतं च षणकाए ॥५७॥

यत्र निक्षेपे सचिचमिभे आधा चतुर्भङ्गी भवति, प्रथमा चतुर्भङ्गी भवतीत्यर्थः । तत्र चतुर्भङ्गि भङ्गेषु, अविशाम्वाद् द्वितीयातुतीयचतुर्भङ्गधारणि, आधेषु त्रितु भङ्गेषु चत्तमानभनतरं, परम्परया च । चनस्पतिविषये परीतकमनन्तं वा तत्सर्वेभमाष्टाम्, सामर्थ्येत्वात् । द्वितीयातुतीयचतुर्भङ्गेषु चतुर्भङ्गि बते-मानं प्राणय, तत्र दोषाभावात् ।

सम्प्रति सचिचसाऽऽदिभिस्त्रिरपि प्रतान्तरणे तामेव चतुर्भङ्गी कल्प्याकल्प्याधि प्रदशयति-
अह्वय ष सचिचमिसे, उ एगशो एगशो य अचिचतो ।

एतयं च उक्तभंगो, तत्साऽऽदितिए कदा नऽस्ति ॥५७॥

मिष्येत्
विषयस्य लक्षणम्

एतयेति प्रकारान्तरनाशोक्तः, एतमिति वाक्यालङ्कारः * इह चतुर्भङ्गी भवति ।

ममि पुत्रपदोपपत्त्यासे नवमि । त्रैकसिद्धयुक्तं सचिच-
मिभे एकः, एकस्य अचिचः; तत् प्रायुक्तकमेण चतुर्भङ्गी भवति । तद्यथा-सचिचमिभे सचिचमिभ्रम, सचिचमिभे अचिचम, अचिचसे सचिचम, अचिचसे अचिचमिति । अत्राऽपि प्राग्विकैक-
स्मिन् मङ्गे पृथिव्यन्तेत्रोवायुवनस्पान्तरमेवात् पद्विशिष्टं पद-
विशुद्ध्यु जेदाः । सर्वसंख्यया चतुर्भङ्गत्वारिंशो जङ्गलतम् । तत्राऽऽ-
दिभिर्के भादिभे मङ्गुचये, कथा नास्ति प्रदह्ये चाशौ न विद्यते ।
सामर्थ्याच्चतुर्भङ्गी कल्पते । तदेवं 'पुढवी' इत्यादिशुलगाध्यायः
पूर्वाद्धि व्याख्यातम् ।

सम्प्रति 'यकेके कुहाणतर' इत्यवयवं व्याचिष्यासुद्विती-
याचतुर्भङ्गायाः सारकस्य तुलीयस्य मङ्गुस्य सामान्य-
तोऽद्युक्तस्य विषये विशेषं विभाषिषुगुरमनतरं,
परम्परया वा मार्गमां करोति-

जे पुण अचिचदव्ये, निचिलपद्दं चयेणमु दव्येसु ।
तोह्ने मगगाया उ इगामो, अग्रतरं परंपरं होइ ॥५७॥
यकिमपि अचिचं कल्पमेदनाऽऽदि वेतमेव सचिचेषु, मि-
शेषु वा निचिलप्यते, तत्रैयमनतरं, परम्परया वा मार्गणा परि-
भायवं प्रवति ।

आगाहिमादणंतरं, परंपरं पिटरमाइ पुढवीए ।
नवणीयाइ अग्रतरं, परंपरं नावमाइसु ॥५८०॥

अवगाहिमाऽऽदि पक्वाममएउकप्रभृति, शुषिष्वामनतरनि-
क्षिप्तम्; पूंधपथा यथोपरि क्तिने पिटरकाऽऽदी यचिक्रिसमवगा-
हिमाऽऽदि, तपरम्परनिक्षेपे उक्तः । सप्रत्ययकथामाधि-
त्याऽऽह- (नवणीय इत्यादि) नवनीताऽऽदिद्वल्लक्षणस्यानी-
भूतचूनाऽऽदिसचिचसाऽऽदिकेपे उदके निक्षिप्तमनतरानिक्तं,
तदेव नवनीताऽऽदि, अवगाहिमाऽऽदि वा, जहमध्यस्थितेषु
मावादिषु स्थितं परम्परानिक्षिप्तम् ।

संप्रति तेजस्कावमधिकृत्यान्तरपरम्परे व्याख्यालयत्- 'अवा-
गिमि सचविहो' इत्यप्यवयवं व्याख्यालयति-
विज्जायमुम्भूरिगा-अमेव अणपत्त पच समनात् ।

बोक्ते मच हुगं, जेनोऽल्लिये च जयणाए ॥५८१॥

इह सप्तधाऽऽदिः । तद्यथा- विषयातो, मुहुरोऽङ्कारः, अमासः, प्रातः,
समभ्यासो, अष्टकान्तकः । तत्र वाः स्पृष्टतया प्रथमं नोपलभ्यते,
तपश्चादिश्रमनप्रक्षेपे वदन्तमपि गच्छति, स स्पृष्टकान्तः ।

* अह्वय ष 'सि' अक्षरदमव्ययपदमथवेत्यस्यार्थः । ५० १ ६० ।

पते सप्त भेदास्तत्रैकस्यावयवः । तत्र एकैकस्मिद् भेदे भेदादि-
तद्यथा-अनन्तरनिक्षिप्तम्; परम्परानिक्षिप्तं च । तत्र बद् विषय-
ऽऽदिकेपे बहो मयत्काऽऽदि प्रक्रियन्ते, तत्र अनन्तरनिक्षिप्तम्
यस्तुनन्नेरुपरि स्थापिते पिटरकाऽऽदी क्तिने तपरम्परानिक्षिप्त-
म् । तत्र सत्त्वानं भेदानां मये वमेव तमेव वाऽचिक्रय चनेषु
रसपाकस्याने कटाडाऽऽदी भवत्येते मृत्सिकाकारपट्टेते यतनया
परिशाटिपरिहारेषु प्रदणमिहुरसस्य कल्पते ।

सम्भवेनोमेव गायां व्याख्यानयत् प्रथमतो विषया-
ताऽऽदीनां स्वकपं गाथाद्वयेनाऽऽह-
विज्जात्रो चि न दीसइ, अगगी दीसइ इंधले बूडे ।

अपिगसमगणिकाया, मुहुरे निज्जाइइंगाले ॥५८२॥

अप्याता उ चउत्ये, जाला पिटरं तु पंचये पत्ता ।

बटे. पाण उक्तमभा, जाला समद्विचिया चरिमे ॥५८३॥

सुगमम, नवरम (अणपत्ता च उउये जाला)

अप्रासाऽऽदयोऽनेहः पिटरमप्रासा ज्वाला द्रष्टव्या पञ्चममेषम-
प्रापकुरयामेका कार्या ।

संप्रति "जेतोऽल्लिये च जयणाए" इत्यवयवं
व्याचिष्यासुराह-

पामोक्षिच कदाहे, परिसाडो नऽस्ति ते पिय चिसालं ।
सो वि य अचिचच्छूदो, उचुचुरमो नाइंमिणो य ॥५८४॥
इह यदीति सर्वथाऽव्याहयनं, यद् यदि कटाहः पिटरविदो-
षः, पिटरः पाश्चेषु मृत्सक्याऽऽवलीसे भवति, द्वियमाने च-
क्षुरभ्ये यदि परिशाटिनां प्रजायते, नदपि च कटाहक्य आजने
यदि विशाः बं विशालमुल्लं प्रवति, मोऽपि चेक्षुरभ्योऽर्चरक्षिप्त-
इति कृत्वा यदि नाऽपुष्णो भवति तदा स दायमान इक्षुक्तः
कल्पते । इह यदि दायमानस्येक्षुरस्य कथमपि विन्दुर्बाहेः प-
तति, तर्हि स लेप पच वचन्ते, न तु चक्षुरीनर्धन्विभ्यः तेजस्का-
वमध्यपतितः; पाश्चात्तलस इति कटाहस्य विशेषणमुक्तम् ।
तथा विशालमुल्लादाक्षुष्यमाप उदञ्चनः पिटरस्य कर्णे न
भवति, तमे न पिटरस्य मङ्ग इति न तेजस्कावचिराध्वेनेति
विशाहप्रहणम् । अनन्युष्णग्रहेषु तु कारणं स्वयमेव वक्ष्यति ।

सप्रत्ययकथमधिकृत्य विशेषमाह-

उमिणोऽदुं पि येणप, गुसरमपरिणामियेन अचुचुसिणं ।
जे तु अघट्टियकलं, घट्टियपदगाम्मि मा अगगी ॥५८५॥

उष्णोऽकमपि गुदरसपरिणामिनमनन्युष्णं शूयते । किमुतं
नचति ?-यत्र कटाहे शुः पूर्वं कथिपो भवति, नसिस्त्रु निक्षिप्तं
जहमीषसप्तमपि कटाहसंतनुशुडरसमिश्रणान् स्वयमवचिर्वा-
भवति, तनस्तदन्तरमपि कल्पते । अत्राऽपि पाश्चात्तलस-
कटाहस्थिनमपरिशाटिनामिति विशेषणद्वयमनुगामपि द्रष्ट-
व्यम् । तथा यत् अघट्टिनकर्मम्, न वसिस्त्रु द्वियमाने पिटरस्य
कर्णावुदञ्चनेन प्रविशता निर्गच्छता वा चख्येते, तद्वीयमानं
कल्पते इत्याह- (घट्टियपदगाम्मि मा अगगी) उद्वच्येनेन प्र-
विशता निर्गच्छता वा पिटरस्य कर्णयोश्चेत्यमानयोर्लेपस्योद-
को योदशभङ्गानामापो नहो इतिनः ।

सम्प्रति तमेव योदश भङ्गान् दर्शयति-

पासोक्षिच कदाहे, नचुचुसिणो अपरिणामऽऽद्वेते ।

गिहमहास्रस भंगविगम्या, पद्येऽप्युवा न सेसेत् ॥५८६॥

नन्द
शार्ङ्गोपनिषत्: कटाहः १, अनस्युष्णो दीयमान इक्षुरस्ताऽऽदिः २, अत्रिपर्यादिः परिशालम्बमाः ३, (अधहृते इति) उदङ्गनेन पित्र उ कर्णाचहने ४, इत्येतानि चत्वारि पर्यायविधन्ये चोरुवा प्रज्ञा भवन्ति ।

प्रज्ञानां च नवनार्याभिर्यं गाथा-

पयसमन्तुग अभासे-माथं जंगण तेसिमह रपथा ।

एगंतरियं लहु गुरु, लहुगुरु दुगुणा य वामेयु ॥५८७॥

अस्या इत्याद्या-इह यावतां पदानां मङ्गा अमुनेष्यन्ते, तावन्तो द्विधा ऊर्ध्वाधःक्रमेण स्वार्थ्यन्ते- ॥ १ ॥ ततः प्रथमो द्विको द्वितीयेन द्विकेन गुणयते, जाताः चत्वारः, ॥ २ ॥ तैस्तृतीयो द्विको गुणयते, जाता मष्टौ, तैरपि चतुर्थो द्विको गुणयते, जाताः चोरुवा । यत्नान्त्यस्तुतौ पदानां प्रज्ञा भवन्ति ।

तेषां च पुनरेकानामेवा रचना-प्रथमपक्षविक्रान्तरितं लघुगुरु-प्रथमं लघु, ततो गुरु, पुनर्लघु, पुनर्गुरु । एवं वाच्यं चोरुतो मङ्गः । ततः प्रज्ञापकापेक्षया वामेषु वामपार्श्वेषु द्विगुणा द्विगुणा लघुगुरवः । तद्यथा-द्वितीयपक्षौ प्रथमं द्वौ लघू, ततो द्वौ गुरु, ततो भूयोऽपि द्वौ लघू, एवं यावत् चोरुतो मङ्गः । तृतीयपक्षौ प्रथमं चत्वारो लघवः, ततश्चत्वारो गुरवः, ततश्चत्वारो लघवः, पुनश्चत्वारो गुरवः । चतुर्थपक्षक्यां प्रथम-द्वौ लघवः, ततोऽष्टौ गुरवः ।

स्थापना-अत्र श्रुतवोऽंशाः शुद्धाः, वकाः शुद्धाः । इह यो-उद्यानां प्रज्ञानामाद्ये मङ्गेऽनुकृता, न शेषेषु पञ्चदशसु मङ्गेषु ।

समस्युष्णग्रहणे दोषानाह-

दुविह विराहण उसिणे, ऊड्डयेत् हाणी य ज्ञानजेभ्यो य ।

उष्णेऽप्युष्णे इक्षुरस्ताऽऽदी दीयमाने द्विधा विराधना-आत्म-विराधना, परविराधना च । तथाहि-यस्मिन् आजने तन्-अस्युष्णं दृष्ट्वाति, तेन ततं सद् आजने इत्येन सायुष्ये-पदद् दृष्टत्ते, इत्यात्मविराधना । येनापि स्थालेन वाजी वदाति, तेनाप्यस्युष्णेन सा दृष्टत् इति । तथा-(उष्णं हाणी य वि) अस्युष्णमिक्षुरस्ताऽऽदि कथेन वाजी वातुं श-क्यति, कष्टेन च दाने कथमपि सायुस्फभाजनाद्वादिदकम्बने दानिर्दीयमानस्येक्षुरस्ताऽऽदिः, तथा-(आणसंशो य इति) तस्य प्राजनस्य सायुना वा नयनायोस्थादिनस्य पतद्घट्टणाऽऽदे-दोषा वा दानायास्थादिनस्योदङ्गनेन स्यात्कारहितस्य अस्यु-ष्णनया अर्वाति नूमी भोक्तेन मङ्गः स्यात् । तथा च पद-शोभिकायविराधनेति ।

संमति वायुकायमधिकृत्यान्तरपरस्परं दर्शयति-वाउविल्लताऽअंतर-परस्पर १५५५५ इत्यं ॥५८८॥

शार्ङ्गोपनिषत्: समीरपोषादिताः पर्येदिकाः शालिपर्येदिका अन्तरनिक्रिंते, परस्परनिक्रिंते वल्लीति । निष्किक्रोपाह वल्ली । उतन कृपणमत्तव-समीरणाऽऽपूरितवदितवत्तत्र श्रुतिव-वस्थितं मयदाऽऽदि ।

संमति वनस्पतिबंधविषयं चिद्विधमपि निक्रिसमाह-हरियाह अयंतरिया, परंपरं पित्रमाहसु क्वास्मि । पुषाह शिर्ऽअंतर, भरप कुषाहसु इतर ॥५८९॥

वने वनस्पतिविषये अन्तरनिक्रिंते हरिताऽऽपिषु सविषस्रीहि-कामभूतिषु अन्तरनिक्रिंते निक्रिसाः; अपुषाऽऽह इति शेषः । हरि-ताऽऽदीनामेषोपि स्थितेषु पित्राऽऽपिषु निक्रिसा अपुषाऽऽहः परस्परनिक्रिसम् । तथा बलीवर्दाऽऽदीनां पृष्ठे अन्तरनिक्रिसा अपुषाऽऽहः, तत्रान्तरनिक्रिसदा । बलीवर्दाऽऽदिषुषु एव भरके कुतुषाऽऽपिषु वा आजनेषु निक्रिसा मोक्षकाऽऽहः परस्परनिक्रिसम् । इह स्वर्गान्तरनिक्रिंते न प्राह्यम्, सविषसंघट्टनाऽऽदिदोषसंभवात् । परस्परनिक्रिंते तु सविषसंघट्टनाऽऽदिप-रिहारेण पतनया प्राह्यमिति सम्भवावः । पि० । भा० ० । पञ्चा० । नि० ७० ।

निक्रिंते न प्राह्यम्-

असथं पाणमं वा वि, स्यामं सारमं तदा ।

उदमिम् हुज्ज निविल्लत्, उस्तिगणनेसु वा ॥ ५९ ॥

अशनं पानकं वाऽपि खाद्यं स्वाद्यं, तथा उदके अशोभितसमु-त्पिहपनकेषु वा क्रीडितानपरोहोषु वेत्यर्थः । " उदयनिक्रिंतेषु दुविहं-अन्तरं, परंपरं च । अयन्तरं-खण्डनीयान्मलियमादी । परंपरं-जलघट्टोपरि भायत्यर्थे इधमादी । एवं "उत्सगण-नयसु " जावनीयमिति सूत्रार्थः ॥ ५९ ॥

तं भवे जसपाथं तु, संजयाह अकपियं ।

दितिंयं पदिआइकले, न मे कपइ तारिसं ॥ ६० ॥

तद्भवेद् अकपानं तु संयतानामकल्पिकं, यतश्चैवमतो वर्त्ती प्रत्याचक्रीत-न मम कवपते तादृशमिति सूत्रार्थः ॥ ६० ॥

तथा-

असथं पाणमं वा वि, स्यामं सारमं तदा ।

तेऽस्मि हुज्ज निविल्लत्, तं च संघट्टिया द् ॥ ६१ ॥

अशनं पानकं वाऽपि खाद्यं स्वाद्यं, तथा तेजसि अवेद् निक्किं तेजसीत्यर्थे, तेजस्काय इत्यर्थः । तत्र संघट्टय वाचश्रिंक्षां द-शमि तावत्पातिशुभेन सा भूदुर्लक्षित्यत् इत्याद्यस्य द्यादि-ति सूत्रार्थः ॥ ६१ ॥

तं भवे भसपाथं तु, संजयाह अकपियं ।

दितिंयं पदिआइकले, न मे कपइ तारिसं ॥ ६२ ॥

तद्भवेद् अकपानं तु संयतानामकल्पिकं, अतो वर्त्ती प्रत्याच-क्रीत-न मम कवपते तादृशमिति सूत्रार्थः ॥ ६२ ॥

एवं उस्तिगणिया ओसकिया उज्जालिया पज्जालिया

निष्वाविना उस्तिगणिया निस्तिगणिया ओवत्तिया ओया-रिया द् ॥ ६३ ॥

वाचश्रिंक्षां दशमि तावद् मा भूद् विष्यास्यनीयुत्सिचक्य इद्या-त् । (एवं ओसकिया) अवसन्त्ये, अतिदाहजयादुष्णकाम्युस्ता-वेत्यर्थः । (एवं उज्जालिया पज्जालिया) उज्जाल्याद्यर्कविष्यत्तं सङ्कटिन्धनमकेषु, प्रज्वाल्य पुनः पुनः । एवं (निष्वाविना) निष्वाप्य, हाहजयादेवेति प्रावः । एवं (उस्तिगणिया निस्ति-गणिया) उस्तिगणयातिभूतादुष्णजननेन, यतो वा दानार्थे तीम-नाऽऽदीनि मिषिच्य तत्राजानाकृदितं कल्पमन्वय आजने तेन द-द्यात् । उद्वर्त्तयन्ते वा तदुत्तिगुणकेन निषिच्ये । एवं (ओ-वत्तिया ओयारिया) अथवर्त्ते तेनेवाग्निनिक्रिंतेन आजनेना-

शिविल्लच्छदं

भवेन वा दद्यात् । तथा भवतां वा दहत्यादाचार्यं वा दद्यात् । अत्र तदर्थस्य साधुनिमित्तयोगेन कल्पते ॥ ६३ ॥

तं जवे जत्तपाणं तु, संजयाण अकरिपयं ।
दिंतिपं पडिआइक्खे, न मे कप्पइ तारिं ॥ ६४ ॥

“ तं भवे सि ” खं पुंयंत् । गोचराधिकार एव गोचरप्र-
विष्टस्य ॥ ६४ ॥ ६४० ५ अ० १ उ० ।

से जिक्व् वा जिक्व्णुणं वा०जाव समाणेसे अं पुण पा-
णजयां जाणेजा अणंतरहियाए पुडवीए० जाव संताणए
ओडहुइ श् शिविल्लच्छे सिया, असंजए भिक्व्णुपनियाए उ-
द्वल्लेण वा ससिण्णिच्छे वा सकसाएण वा मच्छेण वा
सीतोदएण वा संजोएया आहुइ दसएजा, तट्टप्पगारं
पाणमजायं अफासुयं स्यामे संते णो पनियाहेजा । एयं
ससु तसस भिक्व्णुसस वा जिक्व्णुणं वा सामगियं जं
सम्बहेहिं समिण्हिं सहिएहिं सदा जएजासि चि वेमि ।

(से भिक्व् वेत्यादि) स भिक्षुवैपुनरं ज्ञानीयात्-तस्यानकं
काश्चिच्छेवव्यवहितेषु पृथिवीकायाऽऽदिषु तथा मकटाऽऽदिस-
स्मानके वाऽप्यते भाजनादुद्वृत्तयोस्तृप्त्युक्तं तेष्ववस्थापितं
स्यात् । यदि वा स पवासंयतो यदस्थो जिह्वुमांसक्या भि-
क्षुमुद्विष्ट उरुकाष्ठेण गच्छतिऽनुना सस्तिरथेन गसुदकविन्दु-
ना सक्वायेण सच्चित्तपुत्रिभ्याश्चयव्यसुप्रितेन मायेण भाज-
नेन शीतोदकेन वा (संजोएया) भिक्षयिष्या, आहृत्य दद्यात् ।
तथाभकारं पानकजातम्रासुकमनेवणीयमिति मस्या न परि-
हृष्यात् । एतत्तस्य त्रिकोर्भिस्तुण्या वा साम प्र-सम्मो भिक्षु-
प्राव इति । आचा० २ अ० १ चू० १ अ० ७ ॥

जे जिक्व् असणं वा पाणं वा स्यामं वा साइमं वा अखयरं
वा पुडवीकायपतिट्ठियं दिज्जमाणं पडिगाहेइ, पडिगाहंतं वा
साइज्जइ ॥२५१॥ जे जिक्व् असणं वा० ५ अणुकाय-
पट्ठियं दिज्जमाणं पडिगाहंइ, पडिगाहंतं वा साइज्जइ
॥ २५० ॥ जे जिक्व् असणं वा० ५ त्तेकायपट्ठियं
दिज्जमाणं पडिगाहेइ, पडिगाहंतं वा साइज्जइ ॥ २५३ ॥
जे जिक्व् असणं वा० ५ वणफ्फिककायपट्ठियं दिज्जमा-
णं पडिगाहेइ, पडिगाहंतं वा साइज्जइ ॥ २५४ ॥

गाहा-

सच्चिपमीसएणं, काएसु य होति छविइ निक्खिल्लं ।
अणंतरं परंपरं वि य, विभासियज्जं जहा सुत्ते ॥ ५० ॥
जे पुडवालीकावा, जे बुविहा-सच्चिवा,मीसा वा । सच्चिण्णु अणं-
तरणक्खिल्लं, परंपरणिक्खिल्लं वा । मीसेसु वि अणंतरण-
क्खिल्लं, परंपरणिक्खिल्लं वा । विरजिण्णुणिगाहासुत्ते जहा,
तहा सच्चित्परं भाणियववं । आमारचित्तियसुयक्कंथे वा जहा
सच्चिपरियंरुणासुत्तं, तहा ज्ञानियववं ।

गाहा-

सुत्तणियातो अच्चि-सउणंतरं तं तु मेहत्ती जो उ ।
सो आणा अणवत्थं, मिच्छत्तविराहणं पावे ॥ ५१ ॥

परितसच्चित्तु अणंतरणक्खिल्लं । एत्थं सुत्तं विच-
यति । सच्चित्तपरंपरे भाससुत्तं । अंतरे भाससुत्तं । परंपरे
पणुणं । अणंतरा ते खेव सुत्तमा पं
बोदागऽऽह-

तत्थ जवे राणु एयं, उक्खिल्लं तस्सि आसासो ।
संजतण्णिमिच्छं घट्टण, येरुवमाएणं ॥ ५२ ॥

पुडवादिक्कायाण उवरं हिंयं अं पि उं, तेण तेहिं आ-
सासो जवति । आचायाऽऽह-तस्मि उक्कहा संघट्टणा,सा
संजयाणिमित्तं । ताण व अण्यसंययणाएणाए महत्ती
वेदया भवति । एत्थं येरुवमा ।

गाहा-

जरज्जरो उ धेरो, तरुणं जमत्तपाणिणु ।
णारिसवेइण देहे,पमिदियघट्टिते तह उ ॥ ५३ ॥

जहा जरज्जरोधेरो धेरो वरुवना तहणेण जमत्तपाणिणु
सुत्ते आहत्ती जारिसं बेयणं वेपति, ततो अधिकतरं पणिया
संघट्टिता बेयणं अणुदवति, तस्मा ण सुत्तं अं तुमं जणसि ।
इमं चित्तियपवं । गाहा-

असिबे ओमोवरिए, रायदुडे मए व गेल्लेणे ।
अच्छाणरोहंमं वा, जयणा ॥ ५४ ॥
पुंयंत् ।

गीयथो इमाए जयणाए गहणं करेति । गाहा-
पुचवं पीसं परंपरं, मीसउणंतरं सच्चित्तपरंपरं ।
तत्तो सच्चित्तउणंतरं, पणव अणंतकाए वि ॥ ५५ ॥

पुचवं मीसे परंपरिणो गेयहति, ततो मीसे अणंतरो, ततो सच्चि-
षे परंपरे, ततो सच्चिसे अणंतरे । एवं अणंतकाए वि । एस परित्सा-
न-तेसु कमी दारिससो ।

गाहा-

पुचिं परित्ते मीसपरंपरिणो गेयहति, ततो मीसं इ-
णंतरपरंपरं, ततो सच्चित्तपरित्तपरंपरं, ततो अणंतमीसं
अणंतरं, ततो अणंतसच्चित्तपरंपरं, ततो परित्तसच्चि अण-
तरं, ततो अणंतसच्चित्तअणंतरं आहारे भणियं ।

गाहा-

आहारे जो उ गमो, एणिया उवदिमि हंति मो खेव ।
णायव्वा तु मनिमता, पुत्ते अवरमि य पदमि ॥ ५६ ॥
कंजा ॥ ५६ ॥ नि० चू० १७ उ० । पावकभाजनादनुत्तुते,
औ० ।

शिविल्लच्छदं शिविल्लच्छदं-निक्रिमोत्क्रिमच्छरक-० । निक्कं
भोजनपात्राणामुत्क्रिमं च इत्यर्थे, तत् एव निक्रिमोत्क्रिमं, चरक-
भिरुद्वेगंन इति निक्रिमोत्क्रिमच्छरकः । अनिग्रहविशेषेण तथा-
चिद्यमिच्छाचरके, औ० । इत्या० ।

शिविल्लच्छदं शिविल्लच्छदं-पुं० । निक्रिमं पाकभाजनाद-
नुत्तुत्तं तदर्थेन भिन्नतत्त्वतः तद्व्यवहारेण गच्छन्तीति निक्रि-
मच्छरकः । अनिग्रहविशेषेण तथामिच्छाचरणशाले, औ० ।

शिविल्लच्छदं शिविल्लच्छदं-नि० । निश्चयेन क्रियः परित्यक्तः
काश्चनमोचयाम्यः प्रायुष्प्राप्तकारो दृष्टो वैस्ते तथा ।

आत्मा १ सु० ४ अ० ३ उ० । निःकृतिः संयमिता मनोवाक्का-
रकथाः प्राणयुपमर्षकारिणो दृष्टो वैस्ते तथा । त्रिबिधेन कर-
णेन परित्यक्तद्वन्द्वे, आत्मा १ सु० ६ अ० १ उ० ।

शिविल्लसुषुब्ध-निःकृतिपूर्व-त्रि० । पूर्वभेदाऽऽमकृते निष्पादिते,
आत्मा २ सु० १ सू० ३ अ० ३ उ० ।

शिविल्लचर-निःकृतिचर-त्रि० । स्वस्तकुटुम्ब्याऽऽदिकार्थचरे,
पञ्चा० १० विष० ।

शिविल्लसत्स्यमुसङ्ग-निःकृतिशुक्लशुक्ल-त्रि० । त्यक्तकङ्का-
ऽऽदिकशुक्लशुक्ले, प्र० ७ छा० १ उ० ।

शिविल्लपमाण-निःकृतिपमाण-त्रि० । स्वस्थाने न्यवस्थाने,
" अग्रापिंडं उक्त्वाप्यमाणं, अग्रापिंडं शिविल्लपमाणं । "
आत्मा २ सु० १ सू० ४ अ० ५ उ० ।

शिविल्लविभ्र-निःकृतिव्य-त्रि० । मोक्षव्ये, प्रश्न० १ संव०
द्वार ।

शिविल्लविभ्र-निःकृतिव्य-मध्य० । निःक्षेपं कारयित्स्वैच्छं, व्य० १
उ० ।

शिविल्लसु-देशी-प्रकल्पे, दे० ना० ४ वर्गं २८ गाथा ।

शिविल्लसु-देशी-प्रकल्पे, दे० ना० ४ वर्गं ४० गाथा ।

शिविल्ल-निःक्षेप-पुं० । निःक्षेपं निःक्षेपः । शालाऽऽदेर्नामस्थाप-
नाऽऽदेर्भेदं न स्थासं न व्यवस्थापनं निःक्षेपः । निःक्षेप्यते नामाऽऽदि-
भेदेऽर्थव्यवस्थाप्यते अनेनास्त्रिभस्मादिति वा निःक्षेपः । अत्रु० ।
पि० । यथाभूत्यायैरिपेक्षमभिधानमाधे, आत्मा १ सु० २ अ० १
उ० । श्या० । यथासंभवमावश्यकऽऽदेर्नामाऽऽदिभेदप्रकल्पे,
अत्रु० । उपक्रमाऽऽनीतव्यावस्थायसितशास्त्रनामाऽऽदिभेदसं,
अं० १ वक्र० ।

अथ निःक्षेपस्य निःकृतिमाह-

निःकृतिव्यद्वं तेषां तर्हि, तत्रो व निःकृतेवर्णं व निःकृतेवो ।

नियत्रो व निःकृतित्रो वा, लेवो नासो चि जं भणियां । ए ? ३ ।

निःक्षेप्यते शास्त्रमध्ययनोद्देशाऽऽदिकं च नामस्थापनाऽऽदिवि-
भेदेऽर्थव्यवस्थाप्यते अनेन, अस्मिन्, अस्मादेति निःक्षे-
पः, सुकथायोगाऽऽदिविचक्रा तथैव । अथवा-निःक्षेपं शास्त्रा-
ऽऽदेर्नामस्थापनाऽऽदिविभेदेऽर्थसं न व्यवस्थापनमिति निःक्षेपः ।
निःक्षेपेऽप्युद्देशोऽर्थमाह-नियतो निःक्षेपो वा क्षेत्र-शास्त्रा-
ऽऽदेर्नामाऽऽदिव्यास इति निःक्षेप इति यदुक्तम्, नववर्षं प-
रमार्थ इत्यर्थः ॥ ६१२ ॥ विषे० । आ० म० । उक्त० ।

तत्र जघन्यतोऽप्यसौ चतुर्विधो द्योमीय इति-
नियमार्थमाह-

जत्यथ जं जायेज्जा, निःकृतेवं निःकृतेव निरवसेसं ।

जत्यथ वि अ न जायेज्जा, चक्रकर्म निःकृतेव तत्य ॥

यत्र जीवाऽऽदिवस्तुनि यं ज्ञानीवाऽऽक्षेपं न्यासं, यत्तद्वैरिण्या-
मित्यन्वधात् तत्र चस्तुनि तं निःक्षेपं निःक्षेपेत् निःक्षेपेत् निःक्षेपेत्
समप्रमं यथाऽपि च न जः । नीवाऽऽक्षेपेत् निःक्षेपेत् ज्ञानं, तत्रापि
नामस्थापनाऽऽदिव्यासज्ञानं चतुष्कं निःक्षेपेत् । इत्युक्तं महावि-
द्ये तावदात्मस्थापनाऽऽदिव्यासज्ञानं चतुष्कं निःक्षेपेत् । अद्वैतज्ञाना भेदा
कृत्यते, तत्र तैः सर्वैरपि वस्तु निःक्षेप्यते, यत्र तु अर्थे भेदा न
ह्यावश्ये, तत्राऽपि नामाऽऽदिवस्तुद्वयेन वस्तु चिन्तनीयमेव, सर्वै-

व्यापकत्वात् तस्य । न हि किमपि तद्वस्तवस्ति यस्मान्माऽऽदि-
वस्तुद्वयं व्यभिचरतीतिगाथाऽर्थः । अत्रु० । माघ० । वृ० । आ०
वृ० । सं० । आत्मा० । विषे० । नं० । आ० म० ।

निःक्षेप कोऽप्यनिष्पाऽऽदि-

से किं तं शिविल्लेवं ? शिविल्लेवं त्रिविधे पक्षे । तं जहा-
त्रोहनिष्पाये, नामनिष्पाये, सुचालावनिष्पाये ॥

(से किं तं शिविल्लेवं इत्यादि) निःक्षेपः पूर्वोक्तव्याप्यशिवि-
धः प्रकृतः । तद्यथा-श्रोत्रनिष्पद्य इत्यादि, तत्रैव सामान्यम-
ध्ययनाऽऽदिकं बुनानिधानं, तेन निष्पद्य श्रोत्रनिष्पद्यः, नामसुत-
स्य सामायिकाऽऽदिविषयेषु नाम, तेन निष्पद्यो नामनिष्पद्यः ।
सुचाऽऽत्तापकाः- " करेति मंते । सामाहयं " इत्यादिकाः, तैरि-
ष्यथाः सुचाऽऽत्तापकनिष्पद्यः ।

एतदेव भेदत्रयं शिविल्लेवुराह-

से किं तं त्रोहनिष्पाये ? त्रोहनिष्पाये चतुर्विधे प-
क्षे । तं जहा-अत्रुद्गणे, अत्रुत्वे, अत्रुत्वे, अत्रुत्वे । अत्रु० ।
(एषां व्याख्या स्वस्वस्थाये)

नामनिष्पद्यः-

से किं तं नामनिष्पाये ? नामनिष्पाये सामाह्य समासत्रो
चतुर्विधे पक्षे । तं जहा-छामसामाह्य, उवगासामाह्य,
दन्वसामाह्य, चावसामाह्य । अत्रु० ।

नामनिष्पद्यनिष्पद्यं गुणनिष्पद्यनामकस्यैवेति । सूत्र० १
सु० ५ अ० ।

सुचाऽऽत्तापकनिष्पद्यः-

से किं तं सुचालावगनिष्पाये ? इमापि सुचालावगनिष्पाये
निःकृतेवं इच्छादे, स अ पत्तलकल्लणो विण शिविल्लपद् ।
कम्हा, लायकत्वं । अत्यि तद् ए अणुभागेदारे अणुगमे चि,
तत्य शिविल्लेवे इह शिविल्लेवे जवद्, इह वा शिविल्लेवे
तत्य शिविल्लेवे जवद्, तम्हा इह न शिविल्लपद्, तर्हि वैव
निःकृतिव्यद्वं, भेसं निःकृतेवं । अत्रु० ।

(से किं तं सुचालावग इत्यादि) अथ कोऽर्थं सुचात्ता-
पकनिष्पद्यो निःक्षेपः- " करेति मंते । सामाहयं । " इत्यादीं
सुचाऽऽत्तापकानां स्थापनाऽऽदिविभेदमित्यो यो न्यासः, स सुचाऽऽ-
त्तापकनिष्पद्यः, निःक्षेप इति शेषः । अत्रु० । श्या० । आत्मा० ।
आ० म० । विषे० । नि० वृ० । सुत्र० । वृ० । आ० वृ० ।
व्य० । (कस्य मवस्य मते को निःक्षेप इति निःक्षेपनयोजना
"णव" शब्देऽऽक्षेपे आगे १८५६ पृष्ठे उक्तः) (नामाऽऽदिविःक्षेपस्य
नवविचारः " नामोकार" शब्देऽऽक्षेपे भागे १८५६ पृष्ठे गतः)
(स्थापनाऽऽदिविःक्षेपः) अत्रुत्पत्तानां सुत्रकानां मंतं " वैश्य" शब्दे
सुतीयभागे १२०६ पृष्ठे खरिदतम्) अत्रुत्पत्तानां यथाकारणात् प्र-
स्तुताऽऽदिव्याकरणात् निःक्षेपः फलवाद् । व्य० १ उ० । विन्यासे,
विषे० । प्रश्न० । आ० म० । श्या० निःक्षेपे, व्य० ४ उ० । सोऽं,
पुं० व० ४ उ० । सोऽं, आ० म० । परित्यागे, आत्मा० १ सु० १
वृ० १ अ० १ उ० ।

शिविल्लेवग-निःक्षेपक-पुं० । माघे अकृत्यस्य । निःक्षेपेण, (व-
क्ष्यनिःक्षेपकः " वर्य" शब्दे वक्ष्यते)

शिकलेखन

शिकलेखन-शिक्षण-न० । शिकेये, स्थापने, प्रब० ६ अक्षर ।

शुचिध्यादौ शिकिषति-

ये शिकन्तु अस्मात् वा पाठं वा स्वाङ्गं वा सारमं वा पुढ-
बीए शिकित्वद्, शिकित्ववंतं वा साङ्गः ॥३६॥

ये शिकन्तु अस्मात् वा० ध संस्यारए शिकित्वद्, शिकित्व-
वंतं वा साङ्गः ॥३७॥

गाहा-

पुढवीतवावस्थादिसु, संस्यारे तद् य होइ वेहासे ।

ये शिकन्तु शिकित्ववती, सो पावति आणामादीणि ॥३६७॥

पुढविगणयतो ब्रौह्मणादिभेदा वृत्त्या । द्वाभाऽऽदितत्संसारए
वा. वत्संसारए वा, कवसाऽऽदिकलसंसारे वा, वेहासे वा दोर-
गेण वृत्तभेद, पवमादिवाराणा अक्षरंरेणु जो शिकित्वद्, तस्स
वृत्तभेद, आणादिया व दोसा, संजमाऽऽयविराहणा ॥
तं तत्थ संजमे । गाहा-

तत्केतं परंपरओ, पलोइ छिमे व भेद कायवहो ।

अदिसूसाहाविच्युय-तंत्रयदोसा पसंगो वा ॥६६८॥

सुधे न्रसपाणे अउरिदिया अरकोइहा लकेति, तं पि मज्जारी,
एवं तत्केनपरंपरो वृत्तपरं वानाऽऽदिसंसेण व पलोइति छक्काय-
विराहणा, आषपरिहाणी, वेहासदितं सूस्वादिच्छिमे आयण-
भेदो, वृत्तायवहो, आयणदिहाणी व । एसा संजमविराहणा । इमा
आणाराहणा-अदिस्स, सूस्वादिस्स वा सिंघमाणस्स साहा
पदेजा, पीससंतेना वा शिसं वा मुंकेअ, शिकित्वाह वा पदेजे, जे वा
सोणदिस्संए दोसा, तत्थ वि शिकित्त्से ते वेव दोसा, पसंगओ
संनिदि पद्वेजे । किं न-ओ न्रसपाणं शिकित्वद् ।

गाहा-

सो समणसुविहियाणं, क्पातो अवचितो चि णायव्वा ।

इसरायन्मि य पुधो, जो उचहि सो उवहतो इति ॥६६९॥

समणकण्ठो तस्मि अवबिओ अपगतः, समणकण्ठो वा अव-
गमो, एवं शिकित्वंनस्स इस्स राते गते जस्मि पाते तं असादि
शिकित्वद्, तं उवहतं होइ, जो य उवहतिशिकित्तो अत्थद्,
इसराइ अपदिलेहिओ, सो वि उवहती भवति ।

गाहा-

उच्यत्पदीदकल्लतं-सुसंगतं उचितजसपाणं तु ।

सुविहितकप्पा चरितं, सेयत्पि विवज्जए साहु ॥६७०॥

संसारणाऽऽदियायं बंधे जो पक्कस्स ल मुंचद् सौ उव्वहो, शि-
कित्तमसत्पाणो व ओ सो सुविहितकप्पातो अवगतो, जो स-
यायी साहु, तेण वउयेयव्धो, ण तेण सह संजंगो कायव्धो ।
इमो अववाओ । गाहा-

वितियपदं गेल्ले, रोइम अट्ठाण उचित्तमओ वा ।

एतोइं कारणेहिं, अववाण शिकित्वे शिकन् ॥६७१॥

गिलाणकउवावहो शिकित्ववति, रोहो वा संकमवसहोए
वेहासे करेति, अक्रणे वा सागादिय छंजनायो उचित्तमं
वचयस्स वा करणउच्चं करेती शिकित्ववति ।

एवमादिकारणेहि शिकित्ववंतो इमाए जययाए शि-
कित्ववति । गाहा-

दूरगमणे शिसिं वा, वेहासेणं इह्वहदा तु संस्यारे ।

दूरीयं ठपेज्ज व णं, वाणबंध अशिवत्त उवओगो ॥६७२॥

दूरं गंतुकामो शिसिं वा जं परिवासाज्जित्ति, तं वेहासे
दोरणेण शिकित्ववति (इह्वरहेति) आसणे गंतुकामो आसणे
वा किंचि होवसादी काउंकामो तत्थ संस्यारे भूमीए वा उ-
वेह । वकारो विगण्ये, वकारो पावपूरणे, णं पि ठवेतो घणं वा-
रेण बंधद्, पिपीलिनजया उगणादीहिं वा शिपद्, अशिकित्वं व
उवओगं करेति ।

ये शिकन्तु अस्मात् वा० ध ठवहासे शिकित्वद्, शिकित्व-
वंतं वा साङ्गः ॥ नि० चू० १६ उ० ।

(उपहासेऽनामाऽदितिसेये प्रायश्चित्तं ' अरण्यउत्थिय ' शब्दे
प्रथमनागे ७७७ पृष्ठे गतम्)

शिकलेखणा-शिक्षणा-श्री । इतिकनिकेये, क० प्र० ४-५
प्रक० । (' उव्वहणा ' शब्दे दि० भा० १११० पृष्ठे ' अषवट्ठणा '
शब्दे प्र० भा० ७९९ पृष्ठे व व्याख्यातेयम्)

शिकलेखणाऽऽहंगण-निष्पणा [अक्षरणा-न० । प्रतिवेत्तना-
प्रमाज्जाऽऽयकरणेनोपनिष्पकरणं, नि० चू० ४ उ० ।

शिकलेखणित्तुत्तिअणुणम-शिक्षेपनिमुक्त्यनुगम-पुं० । नि-
केयो नामस्थापनाऽऽदिभेदाभिषः, तद्विषया या नियुक्तिः शिकेप-
निमुक्तिः, तस्या वाऽनुगमो शिकेपनिमुक्त्यनुगमः । निमुक्त्य-
नुगमभेदे, (अनु०)

से किं तं शिकलेखणित्तुत्तिअणुणमं ? शिकलेखणित्तुत्ति-
अणुणमे अणुणए । सत्तं शिकेपनिमुक्त्यनुगमिणु ।

अत्रैव प्रागावश्यकसामायिकाऽऽदिविधानां नामस्थापनाऽऽ-
दिशिक्षणद्वारेण यद् व्याख्यानं कृतं, तेन शिकेपनिमुक्त्यनुगमो-
ऽनुगतः प्रोक्तो वृत्त्यः । अनु० ।

शिकलेखन-शिक्षण-पुं० । शिकेपणं शिकेपकः । " नाम्नि पुं-
स्ति व " ॥ ३ । १२१ ॥ इति । (हेम०) भावे शकप्रत्ययः ।
प्रथमं स्वाधे शिकेपणं पदवाच्यं साधुनामजुनामे, ३० ६ उ० ।
निगमने, यथा-" एवं खलु जंजूं समर्थोऽं जाव उवात्सग-
साणं पदमस्स अज्जयणस्स अयमत्तं पण्णे उ वि वेमि । "
अपा० १ अ० ।

शिकलोच-शिक्षोच-त्रि० । शिष्यकस्ये, दश० ४ तत्थ । वादि-
मा सोमयितुमशक्ये, स० २ अ० ॥

शिलव-शिलवे-न० । शतगुणिते खर्वे, कस्य० ७ कृणु ।

शिलसि-शिलसि-न० । समभे, अनु० ।

शिमचक्रण-निर्गच्छन्-त्रि० । बहिर्गच्छति, नि० चू० ६ उ० ।

शिमज्जिय-निमुह-अव्य० । निमहं कारयित्वेत्थेयं, " याए
शिमज्जिय पक्कमेमाणे । " स्या० ७ उ० ।

शिमह-देही-घने, दे० भा० ४ वमं २७ गाथा ।

शिमप-निगप-पुं० । प्रभूत्तत्वाविग्नयंवासे, आसा० १ अ० ७
अ० ६ उ० का० अनु० । अस्त० । सुभ० । प्रन० । व्य० । प्रहा० ।
अशिरजनप्रधाने स्थाने, अ० १ श० १ उ० । जी० ।
प्रन० । अशिरजननाशित्ते लभिवेरो, आ० १ अ० ८ अ० ।
प्रहा० । पौरवाणंश्वयेण, ३० ३ उ० । शान्तकसत्तुद्, स०

३० सम० आवा० । दश० । दशा० । षण्णिक्रि, म० उ
 श० ६ उ० । " पिगमो वेगमवगो वसहर्जिर्ह । " निगमं नाम
 वष वेगमा वाणिजकविशेषाः, तेषां धर्मः समुद्रो वसति । अत
 एव निगमे भवा वैगमा इति व्यपदिश्यन्ते । इ० १ उ० । आवा०
 का० । कारणिके, म० उ श० ६ उ० । नि० चू० साम्राज्यविशे
 षाऽऽमकस्य वस्तुनो मैकेन प्रवेष्टित्वापगतमः परिच्छेदो निगमः ।
 सप्त० २ श्रु० ७ अ० । आ० म० । निखिनापेयोषे, स्या० ३ उ० ३
 उ० । " लौगण्यविषोहा वा पिगमा " (२१७७) लोकार्थनिषोधाः-
 धर्षां जीवाऽऽदयः, तेषु नितरामनेकप्रकारा बोधा लोकार्थार्थनि
 षोधा लोकार्थनिषोधाः । विशे० । विचित्रेष्वभिग्रहविशेषेषु, रा० ।
 शिवगमण-निगमन-न० । निखितं गमनं निगमनम् । निखिते-
 ऽपसाये, नञानुमास्य दशमोऽव्ययः । दश० १ अ० आ० क० ।
 निगमनं नृकृत्यन्ति-

साध्यधर्मस्य पुनर्निगमनम् ॥ १ ॥
 साध्यधर्मियुपसंहरणमिति योगः ।

यथा तस्मादग्निरत्र ॥ १५३ ॥ रत्ना० ३ परि० ।
 निगमनाऽऽभासमुद्गाहरन्ति-

तस्मिन्नेव प्रयोगे तस्मात्कृतकः शब्द इति तस्मात्परिणामो
 कुम्भ इति च ॥ ७२ ॥

अत्रापि साधनधर्मं साध्यधर्मिणि, साध्यधर्मं वा दृष्टान्धर्मि-
 ण्युपसंहरतो निगमनाऽऽनासः । एवं पशुद्वाराद्यवयवपञ्चकस्य
 ज्ञानाया वैपरीत्यप्रयोगं तद्वशात्सापञ्चकमपि तर्कणीयम् ॥ २२ ॥
 रत्ना० ६ परि० । विशे० ।

निगर-निकर-पुं० । राशिभावे, विपा० १ श्रु० ६ अ० । का० ।
 बुन्दे, दलानिकरो दलवृत्तम् । का० १ श्रु० ६ अ० । हिरण्यक-
 म्याऽऽदिनिकरवन्निकरः । भावस्कन्धे, अत्रु० ।

शिवगति-निगमित-वि० । जं० ३ अ० । सधैधा शोधिते सार-
 कृते, तं० ।

शिवगम-निकाप-न० । अत्यर्थे, स्या० १ उ० २ उ० । आवा० ।

शिवगमपक्षिसेविषी-निकामप्रतिसेविनी-स्त्री० । निकामम-
 त्यर्थे बीजपातं यावत् पुरुषं प्रतिसेवते इत्येवं हीक्षा निकाम-
 प्रतिसेविनी । बीजपातं यावन्मैषान्कर्मकारिकायाम्, सा च पुरु-
 षसंयुक्ताऽपि गर्भे नो धरते । स्या० ३ उ० २ उ० ।

शिवगमज्ञा-निकामशुद्ध्या-स्त्री० । शयनं शय्या,निकामं शुद्ध्या
 निकामशुद्ध्या । प्रतिदिश्वत् प्रकामशुद्ध्यायाम्, च० ३ अथि । आवा० ।

शिवगमजोपय-निकामजोजन-त० । " वहीसादपरेभे, पगा-
 म निचब्धं तमेव च निगामं । " प्रमाणातीतमाहादरं प्रतिदिश्वत्-
 मन्मत्तो भोजने, वि० ।

शिवगमनाड [ए]-निकामशापिन-पुं० । स्वार्थेभेज्ञानम्युद्ध-
 ङ्घयत्यने, " शिवगमसाहस्य । उच्छलेणपा-
 पदोहसत् दुःखदा सुगह सारिलगसत् " ॥ ३६ ॥ दश० ४ अ० ।
 शिमात्-निकर्ष-पुं० । सानिकर्षं, पुसाकाऽऽदिना परस्परं स-
 भोजने, म० ३५ श० ७ उ० ।

शिविज-निगृह्ण-अव्य० । शिवस्यैत्यर्थे, कल्प० ६ कृत्वा । इय० । स्या० ।
 शिवुंज-निकृञ्ज-पुं० । निशेषेण कौ जावते जव-ञ्ज-पुं० ।
 क्लृप्ताऽऽदिहितस्यन्ते, वाच० । ओच० । " एगमि भयानिगुंजे
 उचिक्लम पंथे आगतो । " आ० म० १ अ० ३ अ० ।
 ५०८

शिवगुह-निगुह-वि० । शुभे, मौनिकि च । व्य० ७ उ० । कल्प० ।

शिवगुहजाण-निगुहजानु-वि० । श्वत्तज्जौ, कल्प० ३ कृण ।

शिवगुहिय-निगुहित-प्रि० । गोपिते, आ० म० २ अ० । आवा० ।

शिवगोप-निगोद-पुं० । अनन्तकविके, प्रच० ३३५ इत्ये ।
 स्वमवाद्वा निगोदाः पर्यासा अययोस्तात्र एकस्मिन्नगोदेऽनन्त
 जीवाः, अत्र निगोदः कः, जीवाश्च कः, इति प्रश्ने, उत्तरम्-नि-
 गोदशब्देनैकं शरीरं अनन्तकविकेण साधारणमनन्तजीवजानित-
 मुच्यते, तत्र आनन्ता जीवास्तिष्ठन्ति, अत एव अनन्तकविकेण
 जीवाः साधारणा उच्यन्ते । ६ प्र० । ही० ३ प्रका० ।

सम्प्रति यथैकस्मिन् निगोदशरीरे अनन्ता जीवाः प-
 रिण्यताः प्रतीतिरधमवतन्ति, तथा प्रतिपाद-
 यन्माह-

अह अयगोलो धंतो, जाओ तत्तवणिजसंकापो ।
 सव्वो अगणितपरिणओ, शिवोयजीवे तथा जाण । १॥
 एगस दोह तिह व, संसेज्जाणं व पामिठं सक्का ।
 दीसंति सरैरां, शिवोयजीवाणसंगताणं ॥ २० ॥

"अह अयगोलो" इत्यादि । यथाऽऽगोलोऽन्तः मद् ए तस-
 तपनीयसङ्घातः सर्वोऽग्निपरिणतो भवति, तथा निगोदजांवाद्
 जानीह । निगोदकविकेकेकस्मिन् शरीरे तच्छरीराऽऽमकवया
 अनन्ताद् जीवाश्च जानीह ॥ १९ ॥ एवं च स्मृतं (एतस्स्येयादि)
 एकस्य द्वयोस्त्रयानां वायसत्कृत्थेयानां, वाशब्दाद्सकृत्थेयानां
 वा निगोदजीवानां शरीराण्य रूपुं न शक्ययानि । कुनः, इति
 चेत्तुच्यते-अथावात् । न ह्येकाऽऽदि जीवशरीरानि अनन्तवन्त्य-
 तिशरीराणि स्मिन्, अनन्तजीवपितृाऽऽमकवत्वात्साम्यम्, कथं त-
 ह्येकस्मिन्तान्यत् आह-(दीसंतीत्यादि) इत्येवं शरीराणि
 निगोदजीवानां वाद्निगोदजीवानां अनन्तानाम् । ननु स्वप्न-
 निगोदजीवानां शरीराणामनन्तजीवमङ्गात्ताऽऽमकवत्त्वेऽप्यनु-
 पस्यत्स्वभावत्वात्, तथा स्वप्नपरिणामपरिणतत्वात्; अथ
 कथमेतदवसीयते ?-निगोदकृपं शरीरं नियमादनन्तजीवपरिणा-
 माविर्भावितं भवतीति । उच्यते, जिनवचनात् । तच्छेदम्-"गोला व
 असेंसेक्षा, होनि निगोया वसेंस्वया गोला । एकेको व निगोओ,
 अंतंतजीवो सुणेयव्वो ॥ १ ॥ " प्रहा० १ पद ।

निगोदजेद्दन् पृच्छति-

कतिविहे थं जंते । शिवोया पण्णसा । गोयमा !
 दुविहा पण्णसा । तं जहा-शिवोया य, शिवोदजावा य ।
 निओया थं भंते । कतिविहा पण्णसा । गोयमा ! दुविहा
 पण्णसा । तं जहा-सुहुपणिओया य, वादरनिओया य ।
 सुहुपनिओया थं जंते । कतिविहा पण्णसा । गोयमा ! दुविहा
 पण्णसा । तं जहा-पज्जत्तया य, अज्जत्तया य । वायरनि-
 ओया वि दुविहा पण्णसा । तं जहा-पज्जत्तया य, अज्जत्त-
 यत्तया य । निओदजीवा थं भंते । कतिविहा पण्णसा । गोयमा !
 दुविहा पण्णसा । तं जहा-सुहुपनिओदजीवा य, वायर-
 निओदजीवा य । सुहुपनिओदजीवा दुविहा पण्णसा । सं

नदा-पञ्जत्तया य, अपञ्जत्तया य । बापरनिगोदजीवा
दुविहा पञ्चत्ता । तं नदा-पञ्जत्तया य, अपञ्जत्तया य ।

“निओवा णं जंते ।” इत्यादि प्रअसुं च सुगमम् । जगवानाह-
गौतम । द्विविधाः प्रकृताः । तथाया-सूक्ष्मनिगोदाका, बादरनिगो-
दाका । तत्र सूक्ष्मनिगोदाः सर्वस्वोकाऽऽपन्ना, बादरनिगोदाः सूक्ष-
कन्दाऽऽपन्नाः । (सुदुमनिओवाः खामिनादि) सुदुमनिगोदा अदन्त ।
कसिचिन्नाः प्रकृताः । । जगवानाह-गौतम । द्विविधाः प्रकृताः ।
तथाया-पयोत्तया, अपर्वात्तकाका । एवं बादरनिगोदविषयमपि
सुवे सक्तमवय ।

संमति सामान्यतो निगोदसंख्यं जिह्वासिधुः
पुच्छति-

निओदा णं भंते ! द्बचत्तयाए किं संखेज्जा, असंखेज्जा,
अणंता ? गोयया ! नो संखेज्जा, असंखेज्जा, नो अणंता । एवं
पञ्जत्तया वि, अपञ्जत्तया वि । सुदुमनिओदा णं जंते !
द्वचत्तयाए किं संखेज्जा, असंखेज्जा, अणंता ? गोयया ! नो
संखेज्जा, असंखेज्जा, नो अणंता । एवं पञ्जत्तया वि, अपञ्ज-
त्तया वि, एवं बापरा वि पञ्जत्तया वि, अपञ्जत्तया वि,
नो संखेज्जा, असंखेज्जा, नो अणंता । निओपजीवा णं
जंते ! द्वचत्तयाए किं संखेज्जा, असंखेज्जा, अणंता ? ।
गोयया ! नो संखेज्जा, नो असंखेज्जा, अणंता । एवं
पञ्जत्तया वि, अपञ्जत्तया वि । एवं सुदुमनिओपजीवा वि
पञ्जत्तया वि, अपञ्जत्तया वि । बादरनिओपजीवा वि
पञ्जत्तया वि, अपञ्जत्तया वि ।

“निओवा णं” इत्यादि । निगोदा जीवाऽऽभ्याविकेयोः । अदन्त !
द्रव्यानीयया द्बचत्तयाए किं संखेयया असंखेयया अनन्ताः ? ।
जगवानाह-गौतम ! नो संखेयया, अद्रव्यानासंखेयभागवयाहमा-
नां तेषां सर्वस्वोकाऽऽपन्ना, तत्र त्वसंखेयया, असंखेयस्वोकाऽऽ-
काशप्रदेशाप्रमाणात् । नाप्यनन्ता, तथा केवसवेदसाऽऽपुत्र-
कन्ता । द्बचत्तयापयोत्तयाऽऽभ्याविकेयोद्वं च पर्यात्तसाऽऽभ्याविकेयोद्वं च
प्राचनीयम् । तथा च स्वाभाव्यनिगोदविषयसुखवयमुक्तयेवं सू-
क्ष्मनिगोदविषयमपि सूत्रत्रयं बादरनिगोदविषयमपि सूत्र-
त्रयं पृथक् वक्तव्यम् । आनया च पूर्वोक्तसारेण स्वयं वि-
धेया । तदेवं उच्यार्थताविषयाणि नव सूत्राण्युक्तानि ।

संमति प्रदेशार्थताविषयाणि नव सूत्राणि विवक्षुः
प्रथमतः सामान्यतो निगोदविषयं सूत्रमाह-

निओदा णं भंते ! पदेसद्वयाए किं संखेज्जा, पुच्छा ? ।
गोयया ! खो संखेज्जा, खो असंखेज्जा, अणंता । एवं
पञ्जत्तया वि, अपञ्जत्तया वि । एवं सुदुमनिओवा वि
पञ्जत्तया वि, अपञ्जत्तया वि, पदेसद्वयाए सन्वे अणंता ।
एवं बापरनिओवा वि पञ्जत्तया वि, अपञ्जत्तया वि,
पदेसद्वयाए सन्वे अणंता । एवं निओदजीवा वि सत्तविहा
पदेसद्वयाए सन्वे अणंता ।

“ निओदा णं भंते ! पदेसद्वयाए ” इत्यादि । निगोदा उक्तस्व-
रूपाः यामिति वाक्यसद्वयाः । जन्तः । प्रदेशार्थतया प्रदेशक-

तया (व्यत्यमाना कि संखेयया असंखेयया अनन्ता वा ? ।
प्रगवानाह-गौतम ! नो संखेयया नो असंखेयया,
किन्तु अनन्ता, एकैकस्मिन् निगोदे प्रदेशानामनन्तत्वात् ।
एवं गोवापयद्वौ सूत्राणि पूर्वकमेव प्राचनीयानि ।

सम्प्रत्येतेषामेव सूत्राणाद्वरपर्यात्तापार्थानिगोदानां द्रव्यार्थ-
प्रदेशाद्योभवायेतया परस्परमदपद्वयत्वाद्-

एतेसि णं जंते ! निओवाणं सुदुमाणं बापराणं पञ्जत्तया-
णं अपञ्जत्तयाणं द्बचत्तयाए पदेसद्वयाए द्बचत्तयाए पदेसद्वयाए
कयरे २ जाव चिसेसाट्टिया वा ? । गोयया ! सन्वेत्थोवा
बापरनिओवा पञ्जत्तया द्बचत्तयाए, बादरनिगोदा अपञ्ज-
त्तया द्बचत्तयाए असंखेज्जगुणा, सुदुमनिओवा अपञ्जत्तया
द्बचत्तयाए असंखेज्जगुणा, सुदुमनिओदा पञ्जत्तया द्बचत्त-
याए संखेज्जगुणा । एवं पदेसद्वयाए वि । द्बचत्तयाए पदेसद्वयाए
सन्वेत्थोवा बादरनिओवा पञ्जत्तया द्बचत्तयाए जाव
सुदुमनिओदा पञ्जत्तया द्बचत्तयाए संखेज्जगुणा, सुदुमनि-
ओपजीवो पञ्जत्तयाद्विदो द्बचत्तयाए बादरनिगोदा पञ्जत्तया
पदेसद्वयाए अणंतगुणा, बापरनिओदा अपञ्जत्तया पदेस-
द्वयाए असंखेज्जगुणा जाव सुदुमनिओवा पञ्जत्तया पदेसद्व-
याए संखेज्जगुणा । एवं निओपजीवा वि, खवर्त्त संकए २
जाव सुदुमनिओपजीवोद्वौ पञ्जत्तयाद्विदो द्बचत्तयाए बाप-
रनिओवा जीवा पञ्जत्तया पदेसद्वयाए असंखेज्जगुणा, मेसं
तदेव जाव सुदुमनिओपजीवा पञ्जत्तया पदेसद्वयाए संखे-
ज्जगुणा ।

“पदेस णं भंते ! निगोदा णं” इत्यादि प्रअसुं च सुगमम् । ज-
गवानाह-गौतम ! सर्वस्वोका बादरनिगोदा मूलकन्दाऽऽपन्नाः
पर्यात्ता उच्यार्थतया, प्रतिनिवन्नेत्रवन्निवात्, तेभ्यो बादर-
निगोदा अपर्यात्ता उच्यार्थतया असंखेयगुणाः, एकैकपर्यात्त-
बादरनिगोदविषया असंखेयानामपर्यात्तानां बादरनिगोदाना-
मुपादाव, तेभ्यः सुदुमनिगोदा अपर्यात्ता उच्यार्थतया अमं खे-
यगुणाः, सकलज्ञोकाऽऽपन्नतया केवय संखेयगुणात्वात्, ते-
भ्यः सुदुमनिगोदाः पर्यात्ता उच्यार्थतया संखेयगुणाः, सुदुम-
निगोदाऽऽपन्नाऽऽपन्नाः पर्यात्तानां संखेयगुणात्वात् । (पदेसद्वयाए
इति) अत ऊर्ध्वं प्रदेशार्थतया जिह्वा क्रियते, तामेव कसिचि-
सर्वस्वोकाः बादरनिगोदाः पर्यात्ताः प्रदेशार्थतया, उच्यार्था
स्त्वोक्तत्वात् । तेभ्यो बादरनिगोदा अपर्यात्ताः प्रदेशार्थतया अ-
संखेयगुणाः, उच्यार्यात्तया संखेयगुणात्वात् । एवं तेभ्यः सुदुमनि-
गोदा अपर्यात्ताः प्रदेशार्थतया असंखेयगुणाः, तेभ्यः सुदुमनिगोदा
अपर्यात्ताः प्रदेशार्थतया संखेयगुणाः । (द्बचत्तयाए पदेसद्व-
याए इति) अमुना उच्यार्थप्रदेशार्थतया जिह्वा क्रियते-स-
र्वस्वोका बादरनिगोदाः पर्यात्ताः उच्यार्थतया, बादरनिगोदा
अपर्यात्ताः उच्यार्थतया, असंखेयगुणाः, तेभ्यः सुदुमनिगोदा
अपर्यात्ता उच्यार्थतया असंखेयगुणाः, तेभ्यः सुदुमनिगोदाः
पर्यात्ता उच्यार्थतया संखेयगुणाः । अत्र सर्वज्ञाऽपि युक्तिः
प्राक्तम्येव । तेभ्यो बादर निगोदाः पर्यात्ताः प्रदेशार्थतया
अनन्तगुणाः, एकैकनिगोदस्वयान्पाण्डुकात्मस्वकथाविषय-
त्वात् । तेभ्यो बादरनिगोदा अपर्यात्ताः प्रदेशार्थतया अमं-

कथेयगुणाः, द्रव्याणामसंख्येयगुणत्वात् । तेभ्यः सूक्ष्मनिगो-
 वा अपर्योताः प्रदेशार्थतया असंख्येयगुणाः । युक्तिः प्राक्कथे-
 यः । तेभ्यः सूक्ष्मनिगोदाः पर्योताः संख्येयगुणाः, कल्याणं
 संख्येयगुणत्वात् । तद्वैयर्थ्यात् निगोदाः । अत्रुक्त्वा निगोदजी-
 वानाधिकृत्य भेदमकामाह - * "निगोदजीवा नं जनेते ।" इत्यादि
 सुगमम् । भगवानाह-गीतम् । निगोदजीवा द्विविधाः प्रकृताः ।
 तद्यथा-सूक्ष्मनिगोदाः बाह्यनिगोदजीवाश्च । अत्रुक्त्वा निगोदजी-
 वतया मुख्यतासूचकौ । एवमन्यथा ऽपि यथायोगं भावनीयी ।
 "सूक्ष्मनिगोदजीवा नं जनेते ।" इत्यादि पर्याप्तपर्याप्तविषयं
 सूत्रं त्विदं पाठसिद्धम् । सम्प्रति कल्याणतया संख्यं विगुक्ति-
 युक्ताह - "सूक्ष्मनिगोदजीवा नं जनेते । द्रव्यद्वयात्" इत्यादि
 प्रकृत्यं सुगमम् । भगवानाह-गीतम् । नो संख्येया नाप्यसंख्ये-
 याः, किं त्वन्यथाः ; प्रतिनिगोदजननानां निगोदजीवकल्याणां
 भावात् । एवमपर्याप्तसूत्रं चकथ्यम् । तद्वैधं सामान्यतो निगोद-
 द्रव्यविषयं सुत्रकमुक्तम् । एवं सूक्ष्मनिगोदजीवविषयं सूत्र-
 जित्तं, बाह्यनिगोदजीवविषयं सूत्रजित्तं चकथ्यम् । सर्वसंख्यथा
 नव सूत्राणि । एवमेव प्रदेशार्थताविषयाप्यपि नव सूत्राणि,
 कानात्वाभावात् । भावना सर्वत्रापि सुप्रतीता । ये किल द्र-
 व्याधेतया ऽन्यत्वास्ते प्रदेशार्थतया सुप्रतीतान्ताः, प्रतिकल्प्यम-
 संख्यतानां प्रदेशानां भावात् । सर्वसंख्यथा काम्युपस्थादा सुत्रा-
 नाः । साम्प्रतमेतयाभेद सूक्ष्मबाह्यपर्याप्तपर्याप्तनिगोदजीवानां
 कल्याणं प्रदेशार्थोभयाधेतया परस्परमन्यथाकृत्यमाह - "पदसि-
 यं" इत्यादि । सर्वस्तोका बाह्यनिगोदजीवाः पर्याप्ता कल्या-
 णतया, निगोदानां स्तोकात्वात्, तेभ्यो बाह्यनिगोदजीवा अप-
 र्याप्ता कल्याणतया असंख्येयगुणाः, निगोदानामसंख्येयगुण-
 त्वात् । तेभ्यः सूक्ष्मनिगोदजीवा अपर्याप्ता कल्याणतया अ-
 संख्येयगुणाः, तेभ्यः सूक्ष्मनिगोदजीवाः पर्याप्ता द्रव्याधेतया
 संख्येयगुणाः । कारणं पुत्रं चकथ्यम् । प्रदेशार्थतया सर्वस्तोका
 बाह्यनिगोदजीवाः पर्याप्ताः, प्रदेशार्थतया कल्याणां स्तोका-
 त्वात् ; तेभ्यो बाह्यनिगोदजीवा अपर्याप्ताः प्रदेशार्थतया असं-
 ख्येयगुणाः, द्रव्याणामसंख्येयगुणत्वात् । एवं तेभ्यः सूक्ष्म-
 निगोदजीवा अपर्याप्ताः प्रदेशार्थतया असंख्येयगुणाः, तेभ्यः
 सूक्ष्मनिगोदजीवाः पर्याप्ताः प्रदेशार्थतया, कल्याणं प्रदेशार्थतया
 सर्वस्तोकाः, बाह्यनिगोदजीवाः पर्याप्ता द्रव्याधेतया, तेभ्यो बा-
 ह्यनिगोदजीवा अपर्याप्ता द्रव्याधेतया असंख्येयगुणाः, तेभ्यः
 सूक्ष्मनिगोदजीवा अपर्याप्ता कल्याणतया असंख्येयगुणाः, ते-
 भ्यः सूक्ष्मनिगोदजीवाः पर्याप्ता कल्याणतया संख्येयगुणाः, ते-
 भ्यो बाह्यनिगोदजीवा अपर्याप्ताः प्रदेशार्थतया असंख्येय-
 गुणाः, प्रतिबाह्यनिगोदपर्याप्तजीवमसंख्येयानां प्रदेशानां भा-
 वात्, तेभ्यः सूक्ष्मबाह्यनिगोदजीवाश्च पर्याप्ताः प्रदेशार्थतया
 असंख्येयगुणाः, बाह्यनिगोदपर्याप्तित्थो बाह्यनिगोदपर्याप्ताना-
 मसंख्येयगुणत्वात् । तेभ्यः सूक्ष्मनिगोदजीवा अपर्याप्तकाः प्र-
 देशार्थतया असंख्येयगुणाः, तेभ्यः सूक्ष्मनिगोदजीवाः पर्याप्ताः
 प्रदेशार्थतया संख्येयगुणाः । ज्ञावना प्रागिभ ।

सम्प्रति सूक्ष्मबाह्यपर्याप्तपर्याप्तनिगोदजीवानां कल्याणं प्रदेश-
 र्थोभयाधेतया परस्परमन्यथाकृत्यमाह -

दत्तेति नं भेते ! सुदुमायं निगोदायं बायरायं पञ्ज-

* एवं निगोदजीवा वि" इत्यादिपञ्च "पदसिचयाय संख्येयगुणाया"
 इति बाह्यदृष्टे संसिचयुक्तमिति विभावनीचं सुधीभिः ।

चगार्थं अपञ्जचगार्थं निगोदजीवार्थं सुदुमायं बाय-
 रायं पञ्जचगार्थं अपञ्जचगार्थं द्रव्यद्वयात् परसद्वयात्
 द्रव्यद्वयपरसद्वयात् कथरे २० जाव वितेसादिषा वा ! । गो-
 यमा । सत्त्वद्योवा बायरनिगोवा पञ्जचा द्रव्यद्वयात्,
 बायरनिगोदा अपञ्जचा द्रव्यद्वयात् असंख्येयगुणा,
 सुदुमनिगोदा अपञ्जचा द्रव्यद्वयात् असंख्येयगुणा, सुदु-
 मनिगोदा पञ्जचा द्रव्यद्वयात् संख्येयगुणा, सुदुमनिगो-
 दाहेतो पञ्जचपद्वितो द्रव्यद्वयात् बायरनिगोदजीवा
 पञ्जचा अग्र्यंतगुणा, बायरनिगोदजीवा अपञ्जचा
 द्रव्यद्वयात् असंख्येयगुणा, सुदुमनिगोदजीवा अपञ्जचा
 द्रव्यद्वयात् असंख्येयगुणा, सुदुमनिगोदजीवा पञ्जचा द-
 व्यद्वयात् संख्येयगुणा, पदसिचयाय सत्त्वद्योवा, बायरनिगो-
 दजीवा पञ्जचा पदसिचयाय, बायरनिगोदजीवा अपञ्जचा
 पदसिचयाय असंख्येयगुणा, सुदुमनिगोदजीवा अपञ्जचा
 पदसिचयाय असंख्येयगुणा, सुदुमनिगोदजीवा पञ्जचा प-
 दसिचयाय संख्येयगुणा, सुदुमनिगोदजीववितो पञ्ज-
 चपद्वितो बायरनिगोवा पञ्जचा पदसिचयाय अ-
 ख्यंतगुणा, बायरनिगोवा अपञ्जचा पदसिचयाय असंख्ये-
 यगुणा ० जाव सुदुमनिगोवा पञ्जचा पदसिचयाय सं-
 ख्येयगुणा, द्रव्यद्वयपरसद्वयात् सत्त्वद्योवा, बायरनिगोवा
 पञ्जचा द्रव्यद्वयात्, बायरनिगोदा अपञ्जचा द्रव्यद्वयात्
 असंख्येयगुणा ० जाव निगोदा पञ्जचा द्रव्यद्वयात् संख्येय-
 गुणा, सुदुमनिगोदाहेतो पञ्जचपद्वितो बायरनिगोदजीवा
 पञ्जचा द्रव्यद्वयात् अग्र्यंतगुणा, ससा तद्वैव ० जाव सुदुमनि-
 गोदजीवा पञ्जचगार्थं द्रव्यद्वयात् संख्येयगुणा, सुदुमनिगो-
 वजीववितो पञ्जचपद्वितो द्रव्यद्वयात् बायरनिगोदजीवा
 पञ्जचा, पदसिचयाय असंख्येयगुणा, सेसं तद्वैव ० जाव
 सुदुमनिगोवा पञ्जचा पदसिचयाय संख्येयगुणा ।

'पदसि यं' इत्यादि प्रकृत्यं सुगमम् । भगवानाह-गीतम् । स-
 वस्तोका बाह्यनिगोदाः पर्याप्ता कल्याणतया, तेभ्यो बाह्यनि-
 गोदा अपर्याप्ता कल्याणतया असंख्येयगुणाः, तेभ्यः सूक्ष्मनिगोदा
 अपर्याप्ता कल्याणतया असंख्येयगुणाः, तेभ्यः सूक्ष्मनिगोदा
 अपर्याप्ता कल्याणतया असंख्येयगुणाः, तेभ्यः सूक्ष्मनिगोदा
 पर्याप्ता द्रव्याधेतया असंख्येयगुणाः । अत्र सर्वत्रापि युक्तिः प्रागुक्तैव । सू-
 क्ष्मनिगोदभ्यः कल्याणतया बाह्यनिगोदजीवाः पर्याप्ता अनन-
 गुणाः, पदकस्मिन् निगोदे अनन्तानां जीवानां भावात्, तेभ्यो
 बाह्यनिगोदजीवा अपर्याप्ताः, कल्याणतया असंख्येयगु-
 णाः, निगोदानामसंख्येयगुणत्वात् । एवं तेभ्यः सूक्ष्मनिगो-
 दजीवा अपर्याप्ता द्रव्याधेतया असंख्येयगुणाः, तेभ्यः सूक्ष्मनि-
 गोदजीवा पर्याप्ता द्रव्याधेतया संख्येयगुणाः, प्रदेशार्थतया
 सर्वस्तोकाः, बाह्यनिगोदजीवाः पर्याप्तकाः प्रदेशार्थतया, निगो-
 दानां स्तोकात् । तेभ्यो बाह्यनिगोदजीवाः अपर्याप्ताः प्रदे-
 शार्थतया असंख्येयगुणाः, निगोदानामसंख्येयगुणत्वात् । एवं ते-
 भ्यः सूक्ष्मनिगोदजीवा अपर्याप्ताः प्रदेशार्थतया असंख्येयगु-

णाः, तेज्यः सुहृन्निगोदजीवाः पयोःसाः प्रदेशार्थतया संख्ये-
यगुणाः, तेज्यः सुहृन्निगोदजीवेश्भ्यः पयोःसंख्येयो बाहरनिगोदाः
पयोःसाः प्रदेशार्थतया अन्ननगुणाः, एकैकस्य निगोदस्य अ-
न्नाप्तकान्तस्वक्र्मांसिष्टाऽपुत्रकत्वात् । तेज्यो बाहरनिगोदा
अपयोःसाः प्रदेशार्थतया अन्नसंख्येयगुणाः, एकैकबादरपयोःसि-
नगोदनिशया संख्यातीक्ष्णानां बादरापयोःसिनिगोदानामुपपादात् ।
तेज्यः सुहृन्निगोदा अपयोःसाः प्रदेशार्थतया अन्नसंख्यातगु-
णाः, तेज्यः सुहृन्निगोदाः पयोःसाः प्रदेशार्थतया संख्येयगु-
णाः, ङव्याथैप्रदेशार्थतया सुवैस्तोकाः, बाहरनिगोदाः पयोःसा
द्रव्यार्थतया, तेज्यो बादरनिगोदा अपयोःसा ङव्याथैतया अ-
संख्येयगुणाः, तेज्यः सुहृन्निगोदा अपयोःसा ङव्याथैतया अ-
संख्येयगुणाः, तेज्यः सुहृन्निगोदाः पयोःसा ङव्याथैतया संख्ये-
यगुणाः । अत्र युक्तिनिगोदानां द्रव्यार्थतया चिन्तायामित्थः । ते-
ज्यः सुहृन्निगोदेश्भ्यः पयोःसंख्येयो बादरनिगोदजीवाः पयोः
साः ङव्याथैतया अन्ननगुणाः, प्रतिबादरनिगोदजननानां जी-
वानां भावात् । तेभ्यो बादरनिगोदजीवा अपयोःसा द्रव्यार्थ-
तया असंख्येयगुणाः, तेज्यः सुहृन्निगोदजीवा अपयोःसा
ङव्याथैतया असंख्येयगुणाः, तेज्यः सुहृन्निगोदजीवाः पयोःसा
ङव्याथैतया संख्येयगुणाः । अत्र युक्तिनिगोदजीवानां ङव्या-
थैतया चिन्तायामित्थः । तेज्यः सुहृन्निगोदजीवेश्भ्यः पयोःसंख्येयो
द्रव्यार्थतया चिन्तितेज्यो बादरनिगोदजीवाः पयोःसाः प्रदे-
शाथैतया असंख्येयगुणाः, प्रतिबादरनिगोदपयोःसंख्येयमन्-
नानां कौकाऽऽकाशाप्रमाणानां प्रदेशानां भावात् । तेज्यो
बादरनिगोदजीवा अपयोःसाः प्रदेशार्थतया असंख्येयगुणाः, ते-
ज्यः सुहृन्निगोदजीवा अपयोःसाः प्रदेशार्थतयाऽसंख्येयगुणाः,
तेज्यः सुहृन्निगोदजीवाः पयोःसाः प्रदेशार्थतया संख्येयगुणाः ।
युक्तिरत्र निगोदजीवानां प्रदेशार्थतया संख्येयगुणाचिन्ताया-
मित्थः । तेभ्यः सुहृन्निगोदजीवेश्भ्यः पयोःसंख्येयो प्रदेशार्थतया
चिन्तितेभ्यो बादरनिगोदाः पयोःसाः प्रदेशार्थतया अन्ननगुणाः ।
एकैकस्मिद् निगोदं अन्ननत्तामपणानां सङ्ख्यात् । तेज्यो
बादरनिगोदा अपयोःसाः प्रदेशार्थतया असंख्येयगुणाः, तेज्यः
सुहृन्निगोदा अपयोःसाः प्रदेशार्थतया असंख्येयगुणाः, तेज्यः
सुहृन्निगोदजीवाः पयोःसाः प्रदेशार्थतया संख्येयगुणाः । अत्र यु-
क्तिनिगोदानां प्रदेशार्थतया चिन्तायामित्थः । जी० ६ प्रति० ।
संख्येयहारिकाः के प्रतिपाद्यन्ते, किं निगोदावस्थान उद्बुत्ताः,
उत सुहृन्निगोदेश्भ्य उद्बुत्ताः, उत सुहृन्निगोदोद्बुत्ताः, इति प्रश्ने
जनम्-प्रश्नपमावृत्तौ निगोदाउद्बुत्ता इति सामान्यं वचो न
विशेषभावां कर्तुं समर्थं स्यात् । सुहृन्निगोदायां निगोद
इति संज्ञा नाऽस्ति, निगोदं इति नाम जनस्योत्तं कर्तुम्,
तथा सूत्रेऽपि तथैव इत्येते-सुहृन्निगोदेश्भ्य उद्बुत्ताः, अत एव
संख्येयहारिका इति । कुत्रपरम्परयाऽपि बहुश्रुतनामार्थं प्रयो-
गः । यतः-“सर्वे जीवा इत्यहार्थे-व्यवहारितया द्विव्य । निगोदां व्य-
वहार्यास्तेः, आन्वेऽपि व्यवहारिणः” ॥ ॥ इति योगशास्त्रवृत्तौ इति ।
१३७ प्र० । सेन० १ उद्वा० । अत्रादिनिगोदेश्भ्ये यथा मयस्य ह्य-
नवर्त्तनकारिणाणां सत्ता, तथा अन्नमयस्य मयः, न वेति प्रश्ने,
उत्तरम्-अन्नमयस्य ज्ञानाऽऽदिसत्ता ज्ञाति, परममयतया सा-
प्रज्ञासङ्ग्राहेन प्रकटीभवति, जयस्य तु तद्योगेऽप्यप्रकटीभूया-
दिति । १२४ प्र० । सेन० ३ उद्वा० । आद्यल्लिकयुःप्रमाणं सूत्रम्-
बादरनिगोदयोःदमयोः किं वाऽऽद्यस्वैषेति प्रश्ने, उत्तरम्-सुहृन्-
निगोदस्य सुहृन्निगोदप्रदस्यकुपमेवात्तसुहृन्निगोदस्येति । बाद-

रनिगोदस्य तु सुहृन्निगोदप्रदस्यकुपमेवात्तसुहृन्निगोदस्येति
भवति, सामान्येन तुमयोःरूप्यत्तसुहृन्निगोदस्य इति १३४ प्र० ।
सेन० ३ उद्वा० । सुहृन्निगोदाशिगोतो जीवः पुनः सुहृन्निगो-
दभ्येवे याति, न वेति प्रश्ने, उत्तरम् सुहृन्निगोदाशिगोतो
जीवः पुनरपि सुहृन्निगोदेश्चातिति । २७३ प्र० । सेन० ३ उद्वा० ।
शिगोदजीव-निगोदजीव-पुं । साधारणनामकमादयवात्तिति
जीवः, प्र० ३५ श्ल० ६ उ० । नारकजीवेश्भ्यो निगोदजीवानां तुः-
सु-
नधिकं, निगोदजीवेश्भ्यो वा नारकजीवानाम् ? , इति प्रश्ने,
उत्तरम्-निशयतो नारकजीवेश्भ्यो निगोदजीवानां अन्नमरणा-
ऽऽद्येकशरीरान्तर्जाविवस्थाताऽऽदिकुपं महद् उ-
च्यते, परं नमसा-
सूक्ष्मताऽऽदीनामित्थं नातिदुस्सहम् । व्यवहारस्तु निगोदजीवे-
भ्यो नारकजीवानां परमाधार्मिकतयेदनाऽऽदिकुपं दुःखं प्रति
किं साध्यं, हीनार्थकत्वं वा । इति प्रश्ने, उत्तरम्-तेषां व्यवहारस्य
समानं दुःखं मन्वायेत, निशयस्तु केवलमिमांश इति । ३४३ ।
३४४ । प्र० । अत्रादिनिगोदजीवाः किं जिततद्बुद्धमन्वेषेन तत्र
तिष्ठन्तीति प्रश्ने, उत्तरम्-प्रवाहापेक्षया अनादिभूतसंस्कार्येन
तत्र तिष्ठन्तीति प्रश्ने, उत्तरम्-केवलं निगोदजीवा लघुकर्माभ्युयं
व्य-
वहारशीलं समायाति, तेषां तत्र लघुभूमिभयमे किं कारणाभि-
ति प्रश्ने, उत्तरम्-अव्यवहारिणोऽदिकुपं तेषां लघुकर्मानयने
कारणमिति ३४६ प्र० । सेन० ३ उद्वा० । मांसमयः निगोद-
जीवा उपचयानाः कथिताः सन्ति । तथाहि-“ अनासा
अपकास्तु अ, विपक्वमाणास्तु मस्येषीस्तु । उपज्जति अग्रतो,
तव्यपणा तथ्यं जंतुश्च” ॥ १ । एतत्तथायां योगशास्त्रवृत्तौ-
प्रकाशमयं कथितमस्ति, यत्तथायुषश्चेन शरीरं क्वात्ने-
ऽतो मांसमयं शरीरिणोऽन्नना जीवा उपच्यन्ते, तच्छरीराणि
कानि १, मांसमयं शरीरतया परिणामानि, तद्व्यापुं किं
वाऽसंख्येयानि शरीराणि उपच्यन्ते तानि, तेषामप्यन्तशरी-
रिणाभाषोऽपच्यन्ते । न वा, इति प्रश्ने, उत्तरम्-मांसमयं ह्य-
ज्जंहीत्येवजीवा अनेके उपचयानाः संभाव्यन्ते, तथा “अना-
सास्तु अपकास्तु अ, ” एतन्नाथायां ये निगोदजीवा उपचयानाः
कथिताः सन्ति, तत्र निगोदशब्देन सुहृन्निगोदा एव अर्थः पर-
स्परया कथयमानोऽस्ति, परं साधारणजनस्येतिवदन्तजीवाऽऽ-
भ्यं एकशरीरनिगोदं पंचविधाऽपि कथयमानं नास्ति । यथाः
प्रतिक्रमणसूत्रवृत्तौ मांसमयं तच्छां अनेके जीवा उपच-
यमानाः कथिताः सन्ति, परमान्नात्तं मांसमयाना न कथिताः
सन्ति, तस्मादनन्ता असंख्यता यत्र कथिताः सन्ति, परं
तत्रानन्तासंख्येयतयाश्चेन बहुय इत्यर्थोऽयं, एवं परंपराऽस्ति ।
तानि च जावहरारणि मांसयुक्ततयाऽप्युक्ततया च मि-
थिनानि उपचयमानानि संभाव्यन्ते, तथा तत्रऽऽपरनाऽऽदि-
स्तु ह्रीन्निगोदजीवा उपचयानाः कथिताः सन्ति, तत्रऽप्यधार्मि-
मांसजीवानामाभाषोऽपच्यन्ते इति संभाव्यते, परमेकशरीर-
स्थानतयाऽपच्योपच्यते इति ज्ञातं नास्तीति ॥ ४५ प्र० । सेन०
५ उद्वा० ।

शिगोय-निर्ग्रन्थ-पुं । निर्गना ग्रन्था ङव्यतः सुवर्णोऽदिकृपाङ्क
प्रावते । मित्यारवाऽऽदिऽङ्गणादिति निर्ग्रन्थः । व्य० ३ उ० ।
स्था० । सु० । निर्गतौ याथाऽप्यनरो अग्र्यो यस्मात् निर्ग्रे-
न्थः । सु० १ ५० ६ अ० । बाह्याभ्यन्तरप्रविहरादिति, दश०
६ प्र० । वेत्तमधो, दश० ३ अ० । स० । स्था० । (व्याख्या

‘ विसा ’ शब्दे ईदृश्या) “ जिग्मंवा जिगसासवाभवा । ” निर्म-
 न्यास्ते अग्रन्ते, वे जिनरासासनभवाः प्रतिपन्नवारमेव्यप्रथम-
 वसुनवाः । प्रब० ५४ इत्ये । पञ्चावधाः अग्रयाः, तत्र निर्मन्था
 श्रमसाधवः । आवा० ३ सु० १ सू० १ सू० १ उ० । सू० ० ।
 स्या० । आ० क० । आ० । प्रम० । आ० सू० । न० ।

(१) निर्मन्थशब्दव्याख्या—

साहिरजगा समया, अहिरजमुच्यन्ता सपया ।

साहिरपयकः सप्रथम उच्यते । अत्र हिरपयग्रहं वाद्याम्बल-
 रपरिग्रहोपलक्षणं, ततो वाः सपरिग्रहः स सप्रथमः अग्रयाः पुन-
 रहिरपयमुच्यन्ता अतो निर्मन्थाः । हिरपयः कल्पं, सुवर्णं कनकम् ।
 सु० १ उ० (प्रथमनिकोपो ‘ गंध ’ शब्दे तु० प्र० ५७१ पृष्ठे उक्तः)

प्रस्तुतबोजनमाह—

सावजेष् विमुक्ता, अग्निंतरवाहिरेश गंधेष ।

निगहपरमा य वि ह्यु, तेगेवं ह्येति निर्मन्था ॥

सावयः सपापः कमोपादानविघ्नधनत्वाद्यो प्रमथः, तेन सा-
 प्यन्तरवाद्येन वे मुक्तास्ते निर्मन्था उच्यन्ते । येऽपि आन्तरं प्र-
 थो न सर्वेषां मुक्तास्तपि, ये न विद्वांसः कौधाऽऽदंशोपवे-
 दिनः, तथा निग्रहपरमाः, तत्राजयप्रधानाः, तैरेवं कारणेन ते
 निर्मन्था भवन्ति ।

(२) अयाऽन्तरं प्रथमधिकृत्य वे मुक्ताः, वे चामुक्ताः, तदेत-
 द्भिमिधुसुराह—

केई सव्यविमुक्ता, कोहार्हैर्दिं केई भद्रपव्या ।

मंदिदुग्ं विरचिचा, जाणमु जो निगमो जसो ॥

कौधाऽऽदिनिग्रन्तरप्रथमैः केचित्सर्वेविमुक्ताः सर्वैरपि विप्रमु-
 क्ताः, केचित्पुनर्मन्थया विकृतपर्णयाः—केचित्तु मुक्ताः, केचित्पि न
 मुक्ता इत्यभिप्रायः । अत्र शिष्यः प्राऽऽह—कथं तु नामैवं व्रज्यते ?—
 अमां सर्वेषां मुक्ताः, अमां च न मुक्ता इत्युच्यते—अेषां विकृत-
 पशमभेषि हूपकभेषि लक्षणं, विरच्य यथोक्तपरिपाठ्या स्थाप-
 यित्वा, ततो जानीहि यो वतः कौधाऽऽदिनिर्गताः, अग्निगतो वेति ।
 सु० १ उ० । म० । उ० । सू० । (अेषि ह्यवप्रकृपणा ‘ अचग-
 सेदि ’ शब्दे तु० मा० ७२५ पृष्ठे, ‘ उवसमसेदि ’ शब्दे जि० मा०
 १०५३ पृष्ठे च कथय्या)

(३) एनां हूपकभेषि मध्यासीनेन येन यदनमनानुबन्धवादि-
 कं कृषितं, स तेन मुक्त इत्यवसातव्यम् । येऽपि अेषि ह्यवमथाऽपि न
 प्रतिपद्यन्ते, किन्तु सामाविकच्छेषोपस्थापनीयपरिहारविहृ-
 द्दिक्तानामव्यनमसिम्बु सर्वमे वदन्ते, तेऽपि संकलमन्तुह-
 वचपैर्हार्दशभिः कषायैर्मुक्ता इत्यवगन्तव्यम् । यत उक्तम्—“ वा-
 रसविदे कसाप, कापिय उवसामिप य जोमेदि । लमभ वरि-
 संखेजे, तस्य विसैसा हमे पंच १ ॥ ”

ततश्च—

जे वि अ न सव्यगंधे—दि निर्गया ह्येति केई निर्माया ।

वे वि य निगहपरया, ह्येति तेसि स्ववज्जुषा ॥

वे वि च सारगसंयमवर्तिनः सर्वेभ्य आश्वन्तरप्रथेभ्यो न निर्-
 मन्ताः, तेऽपि तेषां संजलनकषायाऽऽर्शनां ह्योद्गुमुक्ता उदय-
 गिरोषोद्भवमासविकलीकरणत्वां कषयकषायाद्येद्यताः सन्तो
 निग्रहपरमा अन्तरप्रथानिग्रहप्रधाना भवन्तीत्यतो निर्मन्था
 उच्यन्ते ।

अपि च—

कलुसफलेन न जुज्जद, किं विचं वत्थ जं विगधरातो ।
 संते वि वे कसाप, निगिएहई सो वि तपुह्यो ॥

कलुसपयसि सहजनिर्मलं कमैरजसा महिनयन्तीति “ कल्प ”
 ॥ ५ । १४६ ॥ इति अल्पस्यै कलुषा कषायाः, तेषां वत्सवं
 पुरुषमाचक्षुमवमनुमुक्ताविकारै रीकष्यानानुबन्धाऽऽदिकं, तेन
 सद् वक्ष युज्यते न संबन्धमुपयाति, विगतरागो विहोषेणापुन-
 र्भावेन गतो रागो वरसास्य विगतरागः, कृषिगमोह इत्यर्थः ।
 तत्र किं विचं किमाश्वरी, कषावतल्लक्षणकारणाभावात् न किञ्चि-
 दित्यर्थः । यस्तु सतीऽपि विद्यमानानपि कषावातिच्छुद्धाति, उ-
 र्दीयमानानेव प्रथमतो निरुणञ्चि, कषञ्चिदुत्थमासात् वा वि-
 कलीकरोति, सोऽपि तपुह्यो वीतराग इव निष्कंधावो मन्तव्यः,
 सतामपि कषावाणामसकथयनाकारणात्, अतः सारगसंय-
 तोऽपि निर्मन्थोऽभिधीयते ।

अथ परं प्रवचति—

जद् अग्निंतरवाहिका, वाहिरगंधेष मुक्ता किह ए ॥ ।

गिएर्वा लवगरणं, जम्हा अग्रमपथा तेषु ॥

यद्यन्तरोक्तप्रकारेणाच्यन्तरप्रथमुक्ताः, ततो वक्षपात्राऽऽदिक-
 मुपकरणं युज्जद, ततः कथं, तुरिति विलकं । बाह्यप्रथमेन मुक्ता अ-
 च्यन्ते, वक्षऽऽदिरपि प्रथमकषावाहिरवभिप्रायः । सूरिराह—वक्ष-
 सेषु वक्षपात्राऽऽदेषु न विद्यते ममत्वं सूक्ष्मां येषां ते ममत्त्व-
 काः । “ शेषाहम् ” ॥ ७ । ३ । १७५ ॥ इति कथञ्चन्यथः । सू-
 च्चारहिताः । तेन बाह्यप्रथमुक्ता अल्पभिधीयन्ते । इयमत्र सू-
 चना—सूक्ष्मां परिग्रहो गीयते तन्पुकरवाविचारयामासम्, “ मुक्ता
 परिग्रहो तुलो ” इति वचनात् । अतः संयमोपपन्नऽऽदिनिमि-
 त्तमुपकरणं चारमक्षपि विद्युद्वलेतो वृत्तिरपरिग्रह एव कृतव्यः ।
 तद्वक्तं परममुक्तभिः—“ अज्जयविसोहीप, उचगरणं वाहिरं परि-
 हृतो । अपरिग्रहो सि भग्निमो, जिमेहिं तेषु कंदसीदि ” ॥
 सु० १ उ० । म० । उ० । सू० ।

(४) अथ निर्मन्थनिकोपमाह नियुक्तिरुत्—

गिक्लेवो गियंउमि, चउविहो व होइ दव्यमि ।
 आगमथो आगमथो, यो आगमथो य सो तिविहो । ३२ । मि०

निकोपो न्यासः (नियंउमि-सि) निर्मन्थे निर्मन्थविषये चतु-
 र्विधः, नाम—स्थापना—उत्थ—आवमेदात्—तत्र नामस्थापनोप-
 षे । द्विषो भवति इत्ये—आगमतो, यो आगमतश्च । तथाऽऽ-
 गमतः प्राग्वत्, यो आगमतश्च स इति निर्मन्थनिकेदे इति
 भाषाऽर्थः । उ० (पाईटीका) ३ अ० । अत्रिष्यमेवाऽऽह-
 द्रव्यतो यकः, अन्वो न इत्यतो भावतः, कौपो प्रथमतोऽपि
 प्राथमतोऽपि । तत्र इत्यतो निर्मन्थः स उच्यते, यो सिक्लसहि-
 तो इत्यभिज्ञमुक्तो मिःशुहः सत्त्वव्यवस्थते, उन्मज्जतीत्यर्थः ।
 यस्तु प्रवृत्त्यायामजिमुक्तो न तावद्वापि प्रवृत्तति, कारणेन वा
 वाः सापुः परिक्रमे वसते, स द्वितीयो द्वितीयजन्तव्यः । यस्तु उ-
 दयसहितो ह्यव्यनोवसि ह्युक्तः स तुतीयः । इत्यवथा निर्मन्थ
 इति प्रावः । सु० ३ उ० ।

आगमसरीरभविष, तव्यइरिषे य गिएहवादीसु ।
 आश्विमि विषेयो सजु, पंचविहो होइ पावय्मो ॥ ३३ ॥ मि०

शिवगंध

(आद्यवसरीरमवि प्ति) ह्यसरीरनिर्ग्रन्थो, प्रथमशरीर-
निर्ग्रन्थश्च । पञ्चाकृतपुरस्कृतनिर्ग्रन्थपत्रावतथाऽर्थं पूतकुम्भ
श्रवाशिविषयास्तः प्राग्जन्मवनीयः । तद्वद्वैतैरैकश्च गिह्वाऽऽदि-
षु । आदिशब्दात्प्राग्भव्याऽऽदिप्राग्भवः । प्राग्निर्ग्रन्थोऽप्याग-
मसौ, नो आगमस्य, तत्राऽऽगमस्यतयैव । नो आगमस्यतु
स्वतः पथाऽऽह निर्मुक्तिरुत्-भावे निर्ग्रन्थः, खलुवाक्या-
सङ्करे, पञ्चविधः पञ्चभेदो भवति ज्ञातव्य इति गायऽर्थः ।
उत्त० (पाईटोका) ६ अ० ।

(५) पञ्चविधनिर्ग्रन्थस्वरूपं वेदम्-

कहं चंते ! शिवेता पद्यता । गोयमा ! पंच शिवेता
पण्यचा । तं जहा-पुलाए, वउत्से, कुसीझे, शिवेते,
सिष्याए ।

(शिवेते प्ति) निर्गताः सवाह्याज्यन्तरप्रथादिति निर्ग्रन्थाः
साधवः, पदेनार्थं च प्रतिपन्नसर्वविरतीनामपि विश्वव्यापित-
मोहवीचकर्मज्ञयोपशमाऽऽदिहो भेदोऽवसेयः । तत्र-(पुलाए
पि) पुलाको निःसारी चाप्यकणः, पुलाकवपुलाकः संयम-
सारापेक्षवा, स च संयमवानपि मनाक तमसारं कुर्वन् पु-
लाक इत्युच्यते । (वउत्से प्ति) वकुपं शवत्से, कुसीजेरित्यन-
योऽन्तरम्, ततश्च वकुजासंयमयोगाद्रुकुपः । (कुसीजे प्ति) कु-
स्वित्तं शोऽं चरणमस्तेति कुशालः । (शिवेते प्ति) निर्गता प्र-
थान्योहनीचकर्मऽऽद्यथादिति निर्ग्रन्थः । (सिष्याए प्ति) स्वा-
स इव स्वातो घातिकर्मलक्षणमस्यपदलक्षणानादिति । प्र० ३५
श्ल० ६ उ० ।

तत्रो शिवेता शोससोवउत्ता पण्यचा । जहा-पुलाए,
शिवेते, सिष्याए । तत्रो शिवेता सध-भोससोवउत्ता
पण्यचा । तं जहा-वउत्से, पदितेवणाकुसीजे, कसाप-
कुसीजे ।

(तत्रो इत्यादि) निर्गता प्रथात् सवाह्याज्यन्तरादिति निर्ग्र-
न्थाः संयताः, नो ' नैव, संज्ञायामाहाराऽऽद्यभिलापकवायां, पू-
र्वाभ्युत्पन्नस्मरणानागतमित्याहारेणोपयुक्ता ये ते नोसङ्कोपयुक्ताः,
तत्र पुलाको संयुगपजिवनाऽऽदित्वा संयमासाराताकारको व-
ह्यमरणवह्नुयः, निर्ग्रन्थ उपपत्तान्मोहः, ज्ञानमोहो वेति । स्नात-
को घातिकर्मसङ्काशनावासात्सङ्काशनेवकपः । तथा त्रय एव
सङ्कोपयुक्ताः, नोसङ्कोपयुक्ताश्चेति संकीर्णस्वकथाः, तथा स्वकप-
स्यात् । तथा चाऽऽह-(सत्र नोससोवउत्त प्ति) संज्ञा चाहाराऽऽ-
दिविषया, नोसंज्ञा च तत्रभावलक्षणम् । संज्ञानोसङ्के, तयोऽप-
युक्ता इति सिद्धः । पूर्वहस्वता प्राकृतत्वादिति । तत्र वकुपः श-
रीरोपकणविभूयाऽऽदित्वा सखडवादिप्रपटः, प्रतिसंयनया मूल-
गुणाऽऽदिविषयया कुस्वित्तं शोऽं यस्य स तथा । एवं कवायकु-
शील इति । स्या० २ त्र० ३० । चर० । घ० । पं० आ० ।
पं० चू० । दश० । (पुलाकाऽऽदीनां श्याक्या स्वरूपस्थाने)

(६) एते पुलाकाऽऽद्यः पञ्च निर्ग्रन्थविशेषा एभिः संयमा-
ऽऽदिरनुगमविकल्पैः साध्या जवगिन-

पद्यवय वेय रागे, कप्य चरित्त पकिनेवथा षाणे ।
तित्ये श्लिग सररीरे,सिखेके कासे गति संजमणिकासे ॥११॥

जोगुवभोग कसाए, लोसा परिणाम बंधवेदे य ।
कर्मोदीराए उवत्तं-पुत्रहृष ससा य आहारे ॥ ३ ॥
जव आगरितसे कालं-तरे य समुपाय लेख कुसथा य ।
जावे परिणामे खलु, अप्पावदुयं शिवेताणं ॥ ३ ॥
ज० ३५ श्ल० ६ उ० ।

(७) तत्र वेदहारे-

पुलाए णं भंते ! किं सवेयए होज्जा, अवेदए होज्जा ! गोयमा !
सवेयए होज्जा, शो अवेदए होज्जा । जइ सवेदए होज्जा
किं इत्यंवेदए होज्जा, पुरिसवेदए होज्जा, पुरिसणपुंसवेयए
होज्जा ? गोयमा ! शो इत्यंवेयए होज्जा, पुरिसवेयए
होज्जा, पुरिसणपुंसवेयए होज्जा । वउत्से णं भंते ! किं
सवेयए होज्जा, अवेदए होज्जा ! गोयमा ! सवेदए होज्जा,
शो अवेदए होज्जा । जइ सवेदए होज्जा किं इत्यंवेयए
होज्जा, पुरिसवेयए होज्जा, पुरिसणपुंसवेयए होज्जा ।
गोयमा ! इत्यंवेयए होज्जा, पुरिसवेयए होज्जा, पुरि-
णपुंसगवेयए होज्जा । एवं पदितेवणाकुसीजे (व । कसाप-
कुसीजे णं भंते ! किं सवेयए पुच्छा ? गोयमा ! सवेयए
वा होज्जा, अवेदए वा होज्जा । जइ अवेदए होज्जा किं
उवसंतवेदए होज्जा, खीणवेदए होज्जा ? गोयमा !
उवसंतवेदए वा होज्जा, खीणवेदए वा होज्जा । जइ स-
वेदए होज्जा किं इत्यंवेदए होज्जा पुच्छा ! गोयमा ! नि-
सु वि जहा वउत्से । शिवेते णं भंते ! किं सवेदए पुच्छा !
गोयमा ! शो सवेदए होज्जा, अवेदए होज्जा । जइ अ-
वेदए होज्जा किं उवसंतवेदए होज्जा, खीणवेदए वा होज्जा
पुच्छा ! गोयमा ! उवसंतवेदए वा होज्जा, खीणवेदए वा
होज्जा । सिष्याए णं भंते ! किं सवेयए होज्जा ! जहा शिवे-
ते तहा सिष्याए वि, श्वरं णो उवसंतवेदए होज्जा, खी-
णवेदए होज्जा ।

पुलाकवकुशालतिलेवनकुशीलानामुपशमकपकश्चेयोरजावात् ।
(नो इत्यंवेयए प्ति) श्लियाः पुलाकलक्षणेनजावात् । (पुरिसम-
पुसगवेयए प्ति) पुत्रयः सत्र यो नुपसकवेदको वदित्तकत्वाऽऽ-
दिज्ञावात् । (वेयए वा होज्जा, खीणवेदए वा होज्जा नि) सु-
हमसंपरायगुणस्थानकं यावत्कवायकुसीजे भवति, स च
प्रसत्प्रामसापुत्रकरणेषु सवत्तं, अनिबृत्तिचादरे तुवशाभनेषु खी-
णेषु वा येदेष्वेदः स्यात्, सुहमसंपराये वेति । (निषडे
कमित्यादि) (उवसंतवेयए वा होज्जा, खीणवेयए वा होज्जा
प्ति) श्रेणियेन निर्ग्रन्थत्वभावादिति । (सिष्याए णमित्यादि)
(णो उवसंतवेदए होज्जा, खीणवेदए होज्जा प्ति) श्वपकश्चेत्वा-
मेव स्वातकत्वभावादिति ।

(८) रागहारे-

पुलाए णं भंते ! किं सरागं होज्जा, बीयरागे होज्जा !
गोयमा ! सरागं होज्जा, णो बीयागं होज्जा, एवं ज्ञाव

कसायकुसीले । शिथंते षं भंते ! किं सरगे होज्जा पुच्छा ! ?
 गोग्या ! यो सरगे होज्जा, बंयरागे होज्जा । जइ बंय-
 रागं होज्जा किं उवसंतकसायवीयरगे होज्जा, स्त्रीकसा-
 यवीयरगे होज्जा ! गोग्या ! उवसंतकसायवीयरगे होज्जा,
 स्त्रीकसायवीयरगे होज्जा । सिण्णाते एवं चेव, धावरं यो
 उवसंतकसायवीयरगे होज्जा, स्त्रीकसायवीयरगे होज्जा ।
 (पुझाए षं जंते ! किं सरगे ति) सरगः सक्कायः ।

कटरुद्धारे-

पुझाए षं भंते ! किं त्रियकप्पे होज्जा, अट्टियकप्पे होज्जा ! ?
 गोग्या ! त्रियकप्पे वा होज्जा, अट्टियकप्पे वा होज्जा ।
 एवं जाव सिण्णाए । पुझाए षं जंते ! किं जियकप्पे होज्जा,
 येरकप्पे होज्जा, कप्पातीते होज्जा ! ? गोग्या ! यो
 जियकप्पे होज्जा, येरकप्पे होज्जा, यो कप्पातीते होज्जा ।
 वडसे षं जंते पुच्छा ! ? गोग्या ! जियकप्पे वा होज्जा,
 येरकप्पे वा होज्जा, यो कप्पातीते होज्जा । एवं पडिसेवणा-
 कुसीले वि । कसायकुसीले षं पुच्छा ! ? गोग्या ! जि-
 यकप्पे वा होज्जा, येरकप्पे वा होज्जा, कप्पातीते वा
 होज्जा । शिथंते षं पुच्छा ! ? गोग्या ! यो जियकप्पे
 होज्जा, यो येरकप्पे होज्जा, कप्पातीते होज्जा । एवं
 सिण्णाए वि । षं ॥

(किं जियकप्पे इत्यादि) भाञ्जेक्क्याऽऽदिषु द्वाशसु पदेषु प्रथमप-
 क्षिमतौ च करसायवः स्थिता यदाऽप्यथैव तत्पालनादिति । तेषां
 (स्तत्कटपः, तत्र वा पुजाको भवेत् ! मध्यमतीर्थे करसायवस्तु तेषु
 स्थिताऽथास्थिताऽथा स्थितास्थिताऽप्यस्थितनकटपः, तेषां तत्र
 वा पुजाको जयेत् । एवं सर्वेऽपि । अथवा-कटपो जिनकटपः, स्थ-
 विरकटपश्चैतद् द्विवेति । तमाभिर्याऽऽह - (पुझाए षं भंते ! किं
 जियकप्पे इत्यादि) (कप्पातीते ति) जिनकटपस्थिविरकटपाज्या-
 मन्वथ । (कसायकुसीले षं गमियादि) (कप्पातीते वा होज्जा (सि)
 कटपातीते वा कसायकुसीली भवेत्, कप्पातीतस्य उच्छस्पर्ताथं-
 कटपस्य सक्कायत्त्यादिति । (निथंते षं गमियादि) (कप्पातीते
 होज्जा (सि)) नन्वर्थः कटपात्तात् एव भवेद्य, यतस्तस्य जिनकटप-
 स्थिविरकटपधर्मा न सन्तीति ।

(६) चरित्रज्ञारे-

पुझाए षं जंते ! किं सामाहयसंजमे होज्जा, उेओवह्जान-
 थियससंजमे होज्जा, परिहारविमुद्धियससंजमे होज्जा, सुहुमसं-
 परायसंजमे होज्जा, अइक्कत्तायसंजमे होज्जा ! ? गोग्या !
 सामाहयसंजमे होज्जा, उेओवह्जाथियससंजमे होज्जा, यो
 परिहारविमुद्धियसंजमे होज्जा, यो सुहुमसंपरायसंजमे
 होज्जा, यो अइक्कत्तायसंजमे होज्जा । एवं वडसे वि । एवं
 पडिसेवणाकुसीले वि । कसायकुमीले षं पुच्छा ! ? गो-
 ग्या ! सामाहयसंजमे वा होज्जा ० जाव सुहुमसंपरायसंजमे
 वा होज्जा, यो अइक्कत्तायसंजमे होज्जा । शिथंते षं

पुच्छा ! ? गोग्या ! यो सामाहयसंजमे वा होज्जा ० जा : यो
 सुहुमसंपरायसंजमे वा होज्जा, अइक्कत्तायसंजमे वा होज्जा ।
 एवं सिण्णाते वि ॥ १॥

चरित्रज्ञारं चकमेव ।

(१०) प्रतिसेवनाचारे-

पुलाए षं भंते ! किं पडिनेवए होज्जा, अपडिसेवए
 होज्जा ! ? गोग्या ! पडिनेवए होज्जा, षो अपडिसेवए
 होज्जा । जइ पडिसेवए होज्जा, किं मूलगुणपडिसेवए
 होज्जा, उचरगुणपडिसेवए होज्जा ! ? गोग्या ! मूलगुण-
 पडिसेवए होज्जा, उचरगुणपडिसेवए होज्जा, मूलगुणपडि-
 सेवमाणे पंचाए अणुपासवागं अथावरं पडिनेवेज्जा, उचर-
 गुणपडिसेवमाणे दसविहसं पचवत्थाणसस अथावरं पडि-
 सेवेज्जा । वडसे षं पुच्छा ! ? गोग्या ! पडिनेवए होज्जा,
 षो अपडिसेवए होज्जा । जइ पडिनेवए होज्जा किं मूल-
 गुणपडिसेवए होज्जा, उचरगुणपडिसेवए होज्जा ! ? गो-
 ग्या ! यो मूलगुणपडिसेवए होज्जा, उचरगुणपडिनेवए
 होज्जा । उचरगुणपडिसेवमाणे दसविहसं पचवत्थाणसस
 अथावरं पडिसेवेज्जा । पडिसेवणाकुसीले जइ पुझाए ।
 कसायकुमीले पुच्छा ! ? गोग्या ! यो पडिनेवए होज्जा ।
 एवं शिथंते वि । एवं सिण्णाते वि ॥ ६ ॥

(पडिसेवए सि) संयमप्रतिकुर्धश्च संयमनकषायोद्वा-
 स्तेवकः प्रातःसेवकः, संयमविराधक इत्यर्थः । (मूलगुणपडि-
 सेवए सि) मूलगुणाः प्राणांतातवाचिरमणाऽऽव्यः, तेषां प्रातिकू-
 द्येन सेवकः मूलगुणप्रतिसेवकः । एवमुचरगुणप्रातःसेवकोऽपि,
 नवरमुचरगुणाः दशविधप्रत्याख्यानकषाः । (दसविहसं
 पचवत्थाणसस सि) तत्र दशविधं प्रत्याख्यानम्, अथागतमह-
 किंतं कोऽसिद्धिं इत्यादिप्राग्व्याख्यातस्य रूपम् । अथवा-
 " नवकारपेरीसीय " इत्याद्यावद्वक्तप्रसिद्धम् । (अथावरं
 पडिसेवेज्जा सि) एकतरं प्रत्याख्यानं विराधयेत्तुपलक्षणवा-
 क्त्वात् एव विष्डविष्डत्वादि विराधक्तव्यमित् संभाष्यत इति ।

(११) हानज्ञारे-

पुलाए षं भंते ! कइमु यणोसु होज्जा ! ? गोग्या ! दोसु
 वा तिसु वा होज्जा, दोसु होज्जमाणे दोसु आजिण्णिवां-
 हिययाणसु अणयाणोसु होज्जा, तिसु होज्जमाणे तिसु
 आजिण्णिवांहिययाणसु अणयाणोसु होज्जा ।
 एवं वडसे वि । एवं पडिसेवणाकुसीले वि । कसाय-
 कुसीले षं पुच्छा ! ? गोग्या ! दोसु वा तिसु वा चउसु वा
 होज्जा । दोसु होज्जमाणे दोसु आजिण्णिवांहिय-
 याणसु अणयाणोसु होज्जा । तिसु होज्जमाणे तिसु आ-
 जिण्णिवांहिययाणसु अणयाणोसु होज्जा, अ-
 द्वा तिसु आजिण्णिवांहिययाणसु अणयाणसु पञ्जनवा-
 नेसु होज्जा, चउसु होज्जमाणे चउसु आजिण्णिवांहि-
 ययाणोसु अणयाणसु पञ्जनवाणोसु होज्जा । एवं शिथंते

सिम्प्राय

ते वि । सिधाते षं पुच्छा ? । गोयमा ! एगम्भि केवल-
 याखेसु होञ्जा । पुलाए षं भंते ! केवदं सुचं अदि-
 जेञ्जा ? । गोयमा ! जहखेणं एवस्स पुज्जस्स ततिंयं आ-
 वारवत्थुं, उक्कोसेणं एवपुज्जाई अदिजेञ्जा । वउसे षं
 पुच्छा ? । गोयमा ! जहभायं अद्द पवयणमायाओ, उक्कोसेणं
 एस पुज्जाई अदिजेञ्जा । एवं पदिसेवणाकुसीसे वि ।
 कसायकुसीसे षं पुच्छा ? । गोयमा ! जहखेणं अद्द पवयण-
 मायाओ, उक्कोसेणं चउहम पुज्जाई अदिजेञ्जा । एवं
 थियंते वि । सिधाते षं पुच्छा ? । गोयमा ! सुयवतिरिसे
 होञ्जा ॥ ७ ॥

आजिनिबोधिकाऽऽदिज्ञानप्रस्ताबाद् ज्ञानविशेषभूतं क्षुलं वि-
 शेषेण विन्यतयाए- पुलाए षं भंते ! केवदं सुयवतिरिसे ()
 (जहखेणं अद्द पवयणमायाओ सि) अद्दप्रथमजन्मानुपालनकप-
 त्यावधारितप्रथम, उहत्तेऽद्दप्रथमजन्मात्पारिहाजेनाऽऽप्रथमं मायं,
 हानपुत्रकसावधारितप्रथम, तत्पारिहाजेन च भुताद्दतोऽद्दप्रथमजन्-
 मात्पुत्रनिपादनपरं भूतं वक्रुदास्य जन्मभोगंयि भवतीति । तच्च
 “ अहहं पवयणमायं ” इत्यस्य यद्विचरणसूचं तस्यन्ना-
 ध्यते । यत्पुत्रकसावधारितप्रथमं प्रवचनमात्पुत्रनिपादनत्वस्यप्रथम-
 त्, तद्दं गुत्तत्वादिशिष्टरधुनत्वान्वाच्यं च जन्मन्यतः सम्भवतीति
 बाहूद्वयाऽऽश्रयं चेदं सुतप्रमाणं, तेन न मायतुषाऽऽदिना ज्यमि-
 कार इति ।

(१२) तीर्थद्वारे—

पुलाए षं भंते ! किं तित्ये होञ्जा, अतित्ये होञ्जा ?
 गोयमा ! तित्ये होञ्जा, यो अतित्ये होञ्जा । एवं वउसे
 वि । एवं पदिसेवणाकुसीसे वि । कसायकुसीसे पुच्छा ? ।
 गोयमा ! तित्ये वा होञ्जा, अतित्ये वा होञ्जा । जह
 तित्ये होञ्जा किं तित्यपरे होञ्जा, पसेयवुक्के होञ्जा ? ।
 गोयमा ! तित्यपरे वा होञ्जा, पसेयवुक्के वा होञ्जा ।
 एवं थियंते वि । एवं सिधाते ॥ ८ ॥

(कसायकुसीसेयादि) कसायकुसीसेवपवयणमायायां
 तार्थकरोऽपि एवाहस्तस्येक्षया तीर्थव्यवच्छेदे च तद्व्योऽ-
 प्यसौ इत्यादिनि, तद्व्यवच्छेदा च “ अतित्ये वा होञ्जा (षं) इ-
 त्युच्यते । अत एवाऽऽह— “ जादि तित्ये होञ्जा, किं तित्यपरे
 होञ्जा ” इत्यादि ।

(१३) सिद्धद्वारे—

पुलाए षं भंते ! किं ससिंमे होञ्जा, अएणसिंमे हो-
 ञ्जा, गिदिसिंमे होञ्जा ? । गोयमा ! द्धवसिंयं प-
 दुब ससिंमे वा होञ्जा, अएणसिंमे वा होञ्जा । जा-
 वसिंयं पदुब थियंयं ससिंमे होञ्जा, एवं ऽ जाव सि-
 खाए . ॥ ९ ॥

सिद्धं त्रिधा, प्रथमजावसायं । तत्र जावसिद्धं ज्ञानाऽऽदि, एतच्च स-
 विद्धिंयं, ज्ञानाऽऽदि मावस्याहंतामेव आकारं । द्वयसिद्धं तु द्वे-
 धा, स्वसिद्धपरसिद्धमेवाव । तत्र स्वसिद्धं रजोहरत्याऽऽदि । पर-
 सिद्धं च त्रिधा-कुनीयं कलिङ्गं, सुदरपाङ्कं चेत्यत आह- (पु-

षाय षं भंते ! किं ससिंमे इत्यादि) त्रिधासिद्धेऽपि जन्मे
 कल्पसिद्धान्तरेकत्वावधारणपरिचामस्वतेति ।

(१४) शरीरद्वारे—

पुलाए षं भंते ! कइसु सरीरसु होञ्जा ? । गोयमा ! तिसु
 ओरासियेतेयाकम्मएसु होञ्जा । वउसे षं भंते ! पुच्छा ? ।
 गोयमा ! तिसु वा चउसु वा होञ्जा, तिसु होञ्जमाणे
 तिसु ओरासियेतेयाकम्मएसु होञ्जा । चउसु होञ्जमाणे
 चउसु ओरासियेतेउत्थियेतेयाकम्मएसु होञ्जा । एवं
 पदिसेवणाकुसीसे पुच्छा ? । गोयमा !
 तिसु वा चउसु वा पंचसु वा होञ्जा । तिसु होञ्जमाणे
 तिसु ओरासियेतेयाकम्मएसु होञ्जा, चउसु होञ्जमाणे
 चउसु ओरासियेतेउत्थियेतेयाकम्मएसु होञ्जा । पंचसु हो-
 ञ्जमाणे पंचसु ओरासियेतेउत्थियेतेयाकम्मएसु
 होञ्जा । थियंते, सिधाओ व जहा पुलाओ ॥ ? ॥
 शरीरद्वारं व्यकम् ।

(१५) क्षेत्रद्वारे—

पुलाए षं भंते ! किं कम्मज्जुमीए होञ्जा ? । गोयमा ! जम्म-
 णसंतिजावं पदुब कम्मज्जुमीए होञ्जा, यो अकम्मज्जुमीए
 होञ्जा ? । वउसे षं पुच्छा ? । गोयमा ! जम्मणसंतिजावं पदुब
 कम्मज्जुमीए होञ्जा, यो अकम्मज्जुमीए होञ्जा । साहरणं
 पदुब कम्मज्जुमीए होञ्जा, अकम्मज्जुमीए वा होञ्जा । एवं
 ऽ जाव सिधाए ॥ ? ? ॥

(पुलाए षं भंते ! किं कम्मज्जुमीए इत्यादि) (जम्मणसंतिजावं प-
 दुब सि) जम्म उरवाह, स्वज्जावत्त्वं विनां जन्नेकवत्थय्य, तज्ज वा
 जानत्था, तत्र वरणजावे नासिन्धवम्, एतयोञ्च ममाहारत्तं ऽनन्त-
 रप्रतीत्य पुलाकः कम्मज्जुमी अथेत्, तत्र ज्ञायते, विहरति च तथै-
 वेत्यर्थः । अकम्मज्जुमी एतस्मिन् न जायते, तज्जातस्य चारि वा-
 सावात् । न च तत्र वरंते, पुलाकसम्पत्तिं वरंतेमात्मस्य देवाऽऽदिनिः
 संहृतमशक्यत्वात् । वक्रुदास्य- (नो अकम्मज्जुमीए होञ्ज सि)
 अकम्मज्जुमी वक्रुदो न जन्मते जयति, स्वकृतविहारतत्त्वा, पर-
 क्तानां विहारतत्त्वा कर्ममूढावामकर्ममूढां च सम्जननीयेतदे-
 वऽऽह- (साहरणं पदुब अथेयादि) तद्द व संहरयं क्षेत्रान्त-
 रारक्षेणान्तरे देवाऽऽदिनिर्भवन्व ।

(१६) कावद्वारे—

पुलाए षं भंते ! किं ओसपिणीकाले होञ्जा, उस्सपिणी-
 कासे होञ्जा, यो ओसपिणी षं उस्सपिणीकासे होञ्जा ? ।
 गोयमा ! ओसपिणीकासे वा होञ्जा, उस्सपिणीकासे
 वा होञ्जा, यो ओसपिणी षं उस्सपिणीकासे वा होञ्जा ।
 जह ओसपिणीकासे होञ्जा किं सुयमसुसमाकासे
 होञ्जा ? , सुयमकासे होञ्जा २, सुयमसुसमाकासे
 होञ्जा ३, दुस्समसुसमाकासे होञ्जा ४, उस्समाकासे
 होञ्जा ५, दुस्समसुसमाकासे होञ्जा ६ । गोयमा !
 जम्मयं पदुब षं सुयमसुसमाकासे होञ्जा ? , यो

सुसमाकाले होजा ३, सुसमदुस्समाकाले वा होजा १, दुस्समसुसमाकाले वा होजा ४, यो दुस्समाकाले होजा ५, यो दुस्समदुस्समाकाले होजा ६ । संतिजावं पदुब यो सुसमसुसमाकाले होजा १, यो सुसमाकाले होजा २, सुसमदुस्समाकाले होजा ३, दुस्समसुसमाकाले होजा ४, दुस्समाकाले होजा ५, यो दुस्समदुस्समाकाले होजा ६ । यदि उस्सपिण्णीकाले होजा किं दुस्समदुस्समाकाले होजा १, दुस्समाकाले होजा २, सुसमसुसमाकाले होजा ३, सुसमदुस्समाकाले होजा ४, सुसमाकाले होजा ५, सुसमदुस्समाकाले होजा ६ । गोयमा ! जम्मायं पदुब यो दुस्समसुसमाकाले होजा १, दुस्समाकाले होजा २, दुस्समसुसमाकाले वा होजा ३, सुसमदुस्समाकाले वा होजा ४, यो सुसमाकाले वा होजा ५, यो सुसमसुसमाकाले वा होजा ६ । संतिजावं पदुब यो दुस्समदुस्समाकाले होजा १, यो दुस्समाकाले होजा २, दुस्समसुसमाकाले होजा ३, सुसमदुस्समाकाले वा होजा ४, यो सुसमाकाले होजा ५, यो सुसमसुसमाकाले होजा ६ । जइ यो ओसपिण्णी यो उस्सपिण्णी काले होजा किं सुसमसुसमापलिजागे होजा १, सुसमापलिजागे होजा २, सुसमदुस्समापलिजागे होजा ३, सुसमदुस्समापलिजागे होजा ४ । गोयमा ! जम्मायं संतिजावं पदुब यो सुसमापलिजागे होजा १, यो सुसमदुस्समापलिजागे होजा २, यो सुसमदुस्समापलिजागे होजा ३, सुसमदुस्समापलिजागे होजा ४ । बउसे यं जेते ! पुच्छा ! गोयमा ! ओसपिण्णीकाले वा होजा, उस्सपिण्णीकाले वा होजा, यो ओसपिण्णीकाले वा होजा, यो उस्सपिण्णीकाले वा होजा, यो उस्सपिण्णीकाले वा होजा, यो उस्सपिण्णीकाले वा होजा । जइ ओसपिण्णीकाले होजा किं सुसमसुसमाकाले वा होजा पुच्छा ! गोयमा ! जम्मायं संतिजावं पदुब यो सुसमसुसमाकाले होजा १, यो सुसमाकाले होजा २, सुसमदुस्समाकाले होजा ३, दुस्समाकाले वा होजा ४, यो दुस्समदुस्समाकाले होजा ५ । साहरयं पदुब अद्ययेरे सभाकाले जइ ओसपिण्णीकाले होजा किं दुस्समदुस्समाकाले होजा ? गोयमा ! जम्मायं पदुब यो दुस्समदुस्समाकाले होजा, जइ व पुत्ताए । संतिजावेण वि जइ पुत्ताए० आब यो सुसमसुसमाकाले होजा । साहरयं पदुब अद्ययेरे सभाकाले होजा, जइ यो ओसपिण्णी यो उस्सपिण्णीकाले होजा पुच्छा ! गोयमा ! जम्मायं संति-

भावं पदुब यो सुसमसुसमापलिजागे होजा । जइ व पुत्ताए० आब दुस्समसुसमापलिजागे होजा । साहरयं पदुब अद्ययेरे पलिजागे होजा, जइ बउसे, एवं पदिसेववाकुसीले वि । एवं कसायकुसीले वि । शिप्यंठो, शिवाभां व जइ पुत्ताए ! खयरं एरतिं अम्माहियं साहरयं जायियवन् ; सेसं तं वेव ॥ १२ ॥

शिशुर्गः कालोऽवसर्विध्यादिः । तत्राऽऽप्युच्यते अस्तिरावस्योः, नृतीयस्तु मद्रादिबेहैममत्ताऽऽदिभु । (सुसमदुस्समाकाले वा होजा वि) आदिवेवकाले इत्यर्थः । (दुस्समसुसमाकाले वेति) यत्तुयं अरके इत्यर्थः । उक्तासमाख्यायाऽऽप्यत्राऽऽती जांयते । (संतिजावं पदुबेवादि) अद्यमपियस्यं सज्जावं प्रतीत्यं नृतीयचतुर्थपञ्चांशोऽऽकेभु अवेदं, तत्र चतुर्थारके जाः प्रसिपचतु इति । (जइ उस्सपिण्णीकाले) उस्सपिण्णीयां द्वितीयनृतीयचतुर्थारकेभु जम्मतो प्रचति, तत्र द्वितीयस्वाऽऽन्ते जायते, नृतीये तु अरवं प्रसिपचते, नृतीयचतुर्थारकेभु जायते, अरयं व प्रसिपचत इति । सज्जावं पुनः प्रतीत्यं नृतीयचतुर्थारके तस्य सजा; तवारेव अरवप्रसिपचेरिति । (अरं यो ओसपिण्णीकाले) (सुसमसुसमापलिजागे वि) सुसमसुसमायाः प्रतिभागः साहरयं यत्र काले स तथा । स च वेवकुचकुच्छु । यं सुसमाप्रतिजागं हरिवेरेरम्यकवयेषु, सुसमदुःखमाप्रतिजागो हैमवतरेण्यचतु, सुसमसुसमाप्रतिजागो मद्रादिबेहेषु । (शिप्यंठो, शिवाभां य जइ पुत्ताए वि) यतो पुत्ताकावच्छकम् । विजावं पुनराऽऽ (नवरं एरतिं अम्माहियं साहरयं जायियवन् वि) पुत्ताकस्य हि पूर्वोक्तयुक्त्वा संहरणं नास्तिवेतयोश्च तत्सज्जवतीति क्त्वा तथाच्यं, संहरणस्य च वस्तयोः सर्वकालेषु सज्जयोऽस्ती पूर्वसंहृतयोर्द्वितीयसंज्ञात्कत्वमाती दुःखयः, यतां नापगतयेदानां संहरणमस्तीति । बवाह— "सखीमनवगयेवं, परिहारपुलायमप्यमं व । जोहसपुग्धिं आहा-रयं क न य की इ संहरइ ॥ १२ ॥" वि ।

(१०) गतिद्वारे लौचमऽऽदिका देवगतिरिक्ताऽऽर्यस्तके- रासदायुष्के पुत्ताकाऽऽदीनां निरूप्यते-
पुत्ताए णं भंते ! कालगए समाये कं गतिं गच्छइ ! गोयमा ! देवगतिं गच्छइ । देवगतिं गच्छमाये किं जवलवासीसु उववजेउजा, बाणमेवरेउ उववजेउजा, जोइसियवेमाणिपसु उववजेउजा ! गोयमा ! यो जवणवासीणो-बाणमेवरे यो जोइसियवेमाणिपसु उववजेउजा । वे-माणिपसु उववजेउजा जइषेणं सोहम्मे क्ये, उकोसेणं सहस्सारे क्ये उववजेउजा । बउसे यं एवं वेव, यथं उकोसें अरुचुए क्ये । पदिसेववाकुसीले जइ बउसे । कसायकुसीले जइ पुत्ताए, यथं उकोसेयं आपुत्तरविभाणोसु य । शिप्यंठो यं जंतः एवं वेव, जापुवेमाणिपसु उववजेउजा जइषेणं अजइषमपुत्ताके अणुत्तरविष्णुषु उववजेउजा । शिवाए णं भंते ! कालगए समाये कं गतिं गच्छइ ! गोयमा ! शिवाए गच्छति । पुत्ताए णं भंते !

देवसु उववज्जेज्जा, णो इंद्दाए उववज्जेज्जा, तायसीस-
गत्ताए उववज्जेज्जा, लोणपासत्ताए उववज्जेज्जा, अहमि-
द्दाए उववज्जेज्जा ? । गोयमा ! अविराहणं पकुच्च ई-
द्दाए उववज्जेज्जा, सामाणिएत्ताए उववज्जेज्जा, तायसी-
सगत्ताए उववज्जेज्जा, लोणपासत्ताए उववज्जेज्जा, णो
अहमिद्दाए उववज्जेज्जा । विराहणं पकुच्च अण्णपरेसु
उववज्जेज्जा । एवं वडसे वि । एवं पदिसेवणाकुसीले वि ।
कसायकुसीले पुच्छा ? । गोयमा ! अविराहणं पकुच्च ईद्दाए
वा उववज्जेज्जा ० जाव अहमिद्दाए उववज्जेज्जा । विराह-
णं पकुच्च अण्णपरेसु उववज्जेज्जा । शिंपंते पुच्छा ? । गोयमा !
अविराहणं पकुच्च णो ईद्दाए उववज्जेज्जा ० जाव णो
लोणपासत्ताए उववज्जेज्जा, अहमिद्दाए उववज्जेज्जा । वि-
राहणं पकुच्च अण्णपरेसु उववज्जेज्जा । पुलागस्स णं भंते !
देवलोगेसु उववज्जेज्जाएस्स केवदंथं कालं ठिई पधत्ता ? ।
गोयमा ! जह्थेणं पत्तिओवपुहत्तं, उकोसेणं अट्टारससाग-
रोवमाई । वडसस्स णं पुच्छा ? । गोयमा ! जह्थेणं
पत्तिओवपुहत्तं, उकोसेणं वारीसं सागरोवमाई ।
एवं पदिसेवणाकुसीलेस्स वि । कसायकुसीलेस्स पु-
च्छा ? । गोयमा ! जह्थेणं पत्तिओवपुहत्तं, उकोसे-
णं तेचीसं सागरोवमाई । शिंपंठस्स पुच्छा ? । गोयमा !
अजह्थमणुकोसं तेचीसं सागरोवमाई ॥ १३ ॥

तत्र च- (अविराहणं पकुच्च णि) अविराहणां हानाऽऽहीनाम् ।
अथवा तत्परेसुपजीवनाहस्तां प्रतीत्य अविराहकाः सन्त
व्यथयः । अण्णपरेसु उववज्जेज्जा णि । अवनपत्त्याहीनामन्य-
तरेषु देवेषुवपधन्ते, विराधितसंयमानां मवनपत्त्यापुत्पादस्थो-
कत्वात् । यच्च प्रागुक्तम्- " वेमाणिएसु उववज्जेज्जा णि " तत्सं-
वमाअविराहकत्थमाभित्थावसेयम् ।

(१८) संयमद्वारे संवसथात्तानि, तेषां चात्पत्त्याऽऽदि जित्त्वन्ते-
पुलागस्स णं जंते ! केवइया संजमट्टाणा पत्थत्ता ? । गोयमा !
असंलेज्जा संजमट्टाणा पत्थत्ता । एवं ० जाव कसायकु-
सीलेस्स । शिंपंठस्स णं भंते ! केवइया संजमट्टाणा
पत्थत्ता ? । गोयमा ! एवं अजह्थमणुकोसए संजमट्टा-
णे पत्थत्ते । एवं सिणायस्स वि । एएस्सि णं भंते !
पुसागत्तसपदिसेवणाकसायकुसीले णं शिंपंठसिणाय-
पाणं संजमट्टाणाणं कपरे कपरे ० जाव विसेसाहिया वा ? ।
गोयमा ! सन्वत्थोवं शिंपंठस्स सिणायस्स एगे अज-
ह्थमणुकोसए संजमट्टाणे । पुलागस्स संजमट्टाणा
असंलेज्जगुणा । वडसस्स संजमट्टाणा असंलेज्जगुणा । प-
दिसेवणाकुसीलेस्स संजमट्टाणा असंलेज्जगुणा । कसाय-
कुसीलेस्स संजमट्टाणा असंलेज्जगुणा ॥ १४ ॥

तत्र- (पुलागस्सत्थादि) संयमद्वारिणं, तच्च स्थानानि
दुःक्रिपकार्यकण्ठता भवाः संयमस्थानानि, तानि च प्रत्येकं स-

वाऽऽकाशप्रदेशात्प्रगणितसर्वाऽऽकाशप्रदेशपरिमाणपर्यन्तं चोपेक्षा-
नि प्रवर्तित, तानि च पुलागस्सत्सङ्घेयानि भवन्ति, विशिष्टत्वात्-
चारित्र्यमोहनीयकृदोपशमनम् । एवं वाचकवाचककुसीलेस्स ।
(एगे अजह्थमणुकोसए संजमट्टाणे णि) निरमंथस्सैकं सं-
यमस्थानं भवति, कथायाणापुपट्टमस्य कृत्वन्तं चाणिविभक्त्येन शु-
द्धेरकविधत्वादेव कत्वादेव च तदजघम्यात्कृते, बहुश्लेषे अजघम्यो-
त्कृष्टतावसङ्गादिति । अथ पुलाकाऽऽहीनां परस्परतः संयम-
स्थानात्पहणुत्त्वमाह- (एएस्सि शमित्थादि) संयमः स्तोकां स-
संस्तोकां निरमंथस्य स्नातकत्वं च संयमस्थानं, कुतो वसमादि-
किज्जंतं तदित्थाह- (अजह्थेत्यादि) एतच्चैवं शुद्धेरकविध-
त्वात्, पुलाकाऽऽहीनां तूकमेधेनासंयमेषुगुणानि तानि कृत्वाप-
शमवैश्विध्यादिति ।

(१९) अथ निकरैद्वारम्- तत्र निकरैः सन्निकरैः पुलाकाऽऽहीनां
परस्परं संयोजनं, तच्च च प्रस्तावनाद्यंमाह-

पुलागस्स णं भंते ! केवइया चरित्तपज्जवा पणत्ता ? । गो-
यमा ! अण्णंता चरित्तपज्जवा पत्थत्ता । एवं ० जाव मिणाय-
स्स । पुसाए णं भंते ! पुलागस्स मत्ताणसिएणमासेणं च-
रित्तपज्जवेहिं किं हीणे, तुद्धे, अन्नहिए ? । गोयमा ! सिय ही-
णे, सिय तुद्धे, सिय अन्नहिए । जह् इहे अणंतभागहीणे
वा, असंलेज्जभागहीणे वा, संलेज्जभागहीणे वा, संलेज्ज-
गुणहीणे वा, असंलेज्जगुणहीणे वा, अणंतगुणहीणे वा ।
अह अन्नहिए अणंतभागमन्नहिए वा, अणंतवज्जभागम-
न्नहिए वा, संलेज्जभागमन्नहिए वा, संलेज्जगुणमन्न-
हिए वा, असंलेज्जगुणमन्नहिए वा, अणंतगुणमन्नहिए वा ।
पुसाए णं भंते ! वडसस्स परट्टाणससिणगासेणं चरित्त-
पज्जवेहिं किं हीणे, तुद्धे, अन्नहिए ? । गोयमा ! हीणे,
णो तुद्धे, णो अन्नहिए अणंतगुणे । एवं पदिसेवणा-
कुसीले वि । कसायकुसीलेणं समं टट्टाणवदिए जंहेव
मट्टाणे । शिंपंठस्स जहा वडसस्स । एवं मिणायस्स वि ।
वडसे णं जंते ! पुलागस्स परट्टाणससिणगासेणं चरित्त-
पज्जवेहिं किं हीणे, तुद्धे, अन्नहिए ? । गोयमा ! णो हीणे,
णो तुद्धे, अन्नहिए, अणंतगुणमन्नहिए । वडसे णं भं-
ते ! वडसस्स सट्टाणससिणगासेणं चरित्तपज्जवेहिं
पुच्छा ? । गोयमा ! सिय हीणे, सिय तुद्धे, सिय अन्न-
हिए । जह् हीणे ट्टाणवदिए । वडसे णं जंते ! पदिसेव-
णाकुसीलेस्स परट्टाणससिणगासेणं चरित्तपज्जवेहिं किं हीणे
ट्टाणवदिए ? । एवं कसायकुसीलेस्स णं ? । वडसे णं जंते !
शिंपंठस्स परट्टाणससिणगासे णं चरित्तपुच्छा ? । गो-
यमा ! हीणे, णो तुद्धे, णो अन्नहिए अणंतगुणहीणे ।
एवं मिणायस्स वि । पदिसेवणाकुसीलेस्स एवं चैव ।
वडसस्स वत्तवत्ता जाणियवत्ता । कसायकुसीलेस्स स-
सिणगासेणं एत चैव वडसवत्तवत्ता, एतं पुसाएण वि
समं ट्टाणवदिए । शिंपंठे णं भंते ! पुलागस्स परट्टा-

वाससिगासेषं चरितपज्जवेहिं पुच्छा ? । गोयथा ! षो हीषे, षो तुष्टे, अज्जहिरे, अणंणुगुमकनहिण एव० जाव कमायकुसीरस । शिपंते षं जेते ! शिपंतेस ससिगासे- षं पुच्छा ? । गोयथा ! षो हीषे, तुष्टे, षो अज्जहिरे । एवं सिणायस्स वि । सिणाय षं भंते ! पुजागस्स परह्णाण- ससिगासेषं, एवं जहा शिपंतेस वत्थव्या, तथा सि- णायस्स वि चाणियव्वा० जाव सिणाय षं भंते ! सिणाय- स्स सहाणसणियागसेषं पुच्छा ? । गोयथा ! षो हीषे, तुष्टे, षो अज्जहिरे ॥

(पुजागस्सेत्यादि) (चरितपज्जव सित) चरितस्व सर्वचिरति- कपरिणामस्य, पर्यथा भेदाभ्यन्तरपर्यवर्तते च बुद्धिगुणा प्रविज्ञा- गपत्तिश्रेयाः, विषयवृत्ता वा । (सङ्घवाससिगासेषं ति) स्वभासी- यं सजातीयं स्थानं पर्ययाणासङ्घः स्वस्थानं पुलाकाऽऽदिः पुलाकाऽऽदिरेव, तस्य सञ्चिकर्यः संयोजनं स्वस्थानसञ्चिकर्यः, तेन । (किं हीषे सित) विशुद्धसंयमस्थानसम्पत्तिञ्चैन विशु- क्तनरपर्यवर्षापेक्षया अविशुद्धतरसंयमस्थानसंयमिधर्मेनाविशु- क्तनराः पर्यथा हीनाः, नचोगास्वापुराणि हीनः । (तुष्टे सित) तुल्य- शुद्धिकर्यपर्यवर्षोमाशुद्धयः । (अज्जहिरे पित) विशुद्धतरपर्यव- र्षान्गादभ्यधिकः । (निव हीषे सित) अशुद्धसंयमस्थानवर्त्ति- त्वात् । (सिव तुष्टे सित) एकसंयमस्थानवर्त्तित्वात् । (सिव अज्जहिरे पित) विशुद्धतरसंयमस्थानवर्त्तित्वात् । (अणत- भागहीणे सित) किलासङ्घावस्थानया पुलाकस्योक्तएवंसंय- मस्थानपर्यवर्षाप्र दृश सहस्राणि १०००। तस्य सधे िधानमन्केन श- तपरिमाणायता कतिपयनमा हन्ते तस्यं भामे १०० । द्वितीयप्र- तिभोगिपुलाकचरणपर्यवर्षानं नव सहस्राणि नवशताधिकानि ६६०० । पूजेनागसङ्घं शतं, तत्र प्रसिद्धं जातानि दश सहस्राणि, ततोऽसौ सर्वजीवान्मत्तकजागहारसङ्घेन शतेन हीन इत्यनन्त- भागहीनः । (असंकेज्जमागहीषे व सित) प्रयोककल्पितपर्यावरणेर्हे- दासङ्घस्य (१००००) षड्कल्पसङ्घेयकेन कल्पनया दशक- परिमाणेन भामे हन्ते सङ्घं सहस्रम् । द्वितीयप्रतिभोगिपुलाक- चरणपर्यवर्षानं नव सहस्राणि ६६०० । पूजेनागसङ्घं व सहस्रं तत्र प्रसिद्धं, जातानि दश सहस्राणि, ततोऽन्त्याषड्कल्पसङ्घेयकभा- गसङ्घेन सङ्घेन हीन इति सङ्घेयमागहीनः । (संकेज्ज- शुणहीषे व सित) क्लेशकस्य पुलाकस्य चरणपर्यवर्षानं कल्पनया सहस्रसङ्घं, द्वितीयप्रतिभोगिपुलाकचरणपर्यवर्षानं व सहस्रं, तनन्तोऽष्टकल्पसङ्घेयकेन कल्पनया दशकपरिमाणेन शुणकारेण हीनोऽनन्त्यस इति संघेयवयुगहीनः । (असंकेज्जशुणहीषे व सित) क्लेशकस्य पुलाकस्य चरणपर्यवर्षानं कल्प- नया सहस्रसङ्घं, द्वितीयप्रतिभोगिपुलाकचरणपर्यवर्षानं व सहस्राणि, ततश्च लोकाऽऽकाशप्रदेशपरिमाणेनासंघेयव- केन कल्पनया पञ्चाशत्प्रमाणेन शुणकारेण शुणिको द्विशति-

को राशिर्यायने दशसहस्राणि, स च तेन लोकाऽऽकाशपरि- माणासंघेयकेन कल्पनया पञ्चाशत्प्रमाणेन शुणकारेण हीन इति असंघेयवयुगहीनः । (अयं तनुगुहीषे व सित) क्लेशकस्य पुलाकस्य चरणपर्यवर्षानं कल्पनया सहस्रसङ्घं, द्वितीयप्र- तिभोगिपुलाकचरणपर्यवर्षानं व शतम् । ततश्च सर्वजीवान्- मन्केन कल्पनया शतपरिमाणेन शुणकारेण शुणिकः शतिको राशिर्यायने दशसहस्राणि, स च तेन सर्वजीवान्मन्केन कल्पनया शतपरिमाणेन शुणकारेण हीन इत्यनन्त्यवयुगहीनः । पचमज्जवाधिकषट्स्थानकशास्त्राद्योऽभ्येतिरेव भागापहारशुण- कारेण्योऽभ्येयः । तथाहि—एकस्य पुलाकस्य कल्पनया दश सहस्राणि चरणपर्यवर्षानं, तद्वयस्य नवशताधिकानि नव स- हस्राणि, ततो द्वितीयापेक्षया प्रथमोऽनन्तनागाभ्यधिकः । तथा यस्य नवसहस्राण्यष्टौ व शतानि पर्यवर्षानं, तस्मान्मत्त- योऽसंघेयमागसञ्चिकः, तथा यस्य नव सहस्राणि चरणपर- यवर्षानं, तस्मान्मत्तयः संघेयमागसञ्चिकः, तथा यस्य चरणपर्यवर्षा- नं सहस्रमानं, तद्वेक्षया प्रथमः संघेयवयुगाधिकः, तथा यस्य चरणपर्यवर्षानं शतमानं, तद्वेक्षयाऽऽयोऽसंघेयवयुगाधिकः, तथा यस्य चरणपर्यवर्षानं शतमानं, तद्वेक्षयाऽऽयोऽनन्तवयुगाधिक इति । (पुला षं भंते ! यजस्सेत्यादि) (पुलाऽऽदिनासञ्चिगा- सेणं ति) विज्ञातीययोगमाश्रित्येत्यर्थः । विज्ञानीयश्च पुला- कस्य वक्रुशाऽऽदिः, नत्र पुलाको वक्रुशाद् हीनः, तथाविधवि- द्युद्धमाशात् । (कसायकुसीरिणं समं छडाणवडिरे जहेव स- द्धाये सित) पुलाकः पुलाकस्य कथाऽऽदिनासञ्चिकः, तथा कथायकुशीलापेक्षयाऽपि बाधव इत्यर्थः । तत्र पुलाकः कथाय- कुशीलाकीनो वा स्याद्विशुद्धसंयमस्थानवृत्तित्वात्, तुल्यो वा स्यात्समानसंयमस्थानवृत्तित्वात्, श्रियिको वा स्याच्छुद्ध- तरसंयमस्थानवृत्तित्वात्, यतः पुलाकस्य, कथायकुशीलस्य च स- र्वजगत्यानि संयमस्थानाभ्यश्च, ननस्तौ युगपद्संघेयानि तानि गच्छतः, तुल्याप्यवसानशायतः, नतः पुलाको ध्ववच्छिद्यते, हीनपरि- णामत्वात्, ध्ववच्छिद्ये च पुलाके कथायकुशील एकक एवा- संघेयानि संयमस्थानानि गच्छन्ति, श्रुमतरपरिणामत्वात्, ततः कथायकुशीलप्रतिसेवनाकुशीलवक्रुशा युगपद्संघेयानि संयमस्थानानि गच्छन्ति, ततश्च वक्रुशो ध्ववच्छिद्यते, प्रतिसे- वनाकुशीलकथायकुशीलावसंघेयानि संयमस्थानानि गच्छन्तः, ततश्च प्रतिसेवनाकुशीलो ध्ववच्छिद्यते, कथायकुशीलस्यसं- घेयानि संयमस्थानानि गच्छन्ति, ततः सोऽपि ध्ववच्छिद्यते, ततो निर्ध्वन्यस्तत्ताकावेकं संयमस्थानं प्राप्नुत इति । (निवड- स्स जहा वत्थस्स सित) पुलाको निर्ध्वनयानन्तनुगुहीन इत्यर्थः, चिन्तितः पुलाकोऽवशेषैः अहाय वक्रुशाम्भिव्यते—(वड- ले श्चिस्यादि) वक्रुशः पुलाकादनन्तनुगुगाभ्यधिक एव, विशुद्ध- तरपरिणामस्यत्, वक्रुशो तु हीनाऽऽदिर्विषयपरिणामत्वात्, प्र- तिसेवनाकथायकुशीलाभ्यामपि हीनाऽऽदिरेव, निर्ध्वन्यस्ताना- भ्यां तु हीन एवेति । (वत्थस्स वत्थव्या प्राणिवयव सित) प्रति- सेवनाकुशीलस्यथा बाधयो, यथा वक्रुशा इत्यर्थः । कथायकुशी- लोऽपि वक्रुशबाधकः, केवलं पुलाकाद्वक्रुशोऽभ्यधिक एवांशकः, सकथायतु संघेयानपत्तितो बाधयो हीनाऽऽदिरित्यर्थः, त- त्परिणामस्य पुलाकापेक्षया हीनसमाधिकसमावसादिति । (२०) अथ पर्यायविकारासेयान्य उच्यन्त्याऽऽदिरेव्वां पुला- काऽऽदिसंभोगिनमदपर्यायऽऽदि प्रकल्पयाम्—

एषिं षं भंते ! पुजागस्स वत्थसपत्तिसेवणाकूपीसक-

सायकुसीसिषिचंउसिषावाथं अहएणुकुसोगाथं चरित्तप-
पजनाथं कचरे कचरे० जाव विसंसाहिवा वा ? । गोयमा !
पुलागस्त कसायकुसीसस्त एरसि णं जदधगा चरित्तप-
पजना दोएह त्रि तुझा सभदयोवा पुलागस्त उकोसगा
चरित्तपज्जवा अणंतगुणा । वडसस्त, पडिसेवणाकुसीसस्त
व । एरसि णं जदधगा चरित्तपज्जना दोएह वि तुझा
अणंतगुणा । वडसस्त उकोसगा चरित्तपज्जना अणंतगु-
णा । पडिसेवणाकुसीसस्त उकोसगा चरित्तपज्जना अणं-
तगुणा ; कसायकुसीसस्त उकोसगा चरित्तपज्जना अणं-
तगुणा ; शियंतस्त, सिषायस्त य एरसि णं अजइअमणु-
कोसगा चरित्तपज्जना दोएह वि तुझा अणंतगुणा ॥ १५ ॥

(२१) योगद्वारे—

पुलाए णं भंते ! किं सजोगी होज्जा, अजोगी होज्जा ? ।
गोयमा ! सजोगी होज्जा, णो अजोगी होज्जा । जइ सजो-
गी होज्जा किं मणजोगी होज्जा, वडजोगी होज्जा, काय-
जोगी होज्जा ? । गोयमा ! मणजोगी वा होज्जा, वडजोगी वा
होज्जा, कायजोगी वा होज्जा । एवं० जाव शियंतं । सिणाए णं
पुच्छा ? । गोयमा ! सभोगी वा होज्जा, अजोगी वा होज्जा ।
जइ सजोगी होज्जा किं मणजोगी होज्जा ? ; सेसं त्वा पुला-
गस्त ॥ १६ ॥

इहायोगी शैलशीकरणे ।

(१२) उपयोगद्वारे—

पुलाए णं भंते ! किं सागारोवउचे होज्जा, अणगारोव-
उचे होज्जा ? । गोयमा ! सागारोवउचे होज्जा, अणगा-
रोवउचे होज्जा । एवं जाव० सिणाए ॥ १७ ॥

टीका सुगमत्वात् सिद्धिः ।

(२३) कषायद्वारे—

पुलाए णं भंते ! किं सकसायी होज्जा, अकसायी होज्जा ? ।
गोयमा ! सकसायी होज्जा, णो अकसायी होज्जा । जइ
सकसायी होज्जा से णं जंतं ! कइसु कसापसु होज्जा ? ।
गोयमा ! चउसु कोहमाणमायासोभेसु होज्जा । एवं चउमे
वि । एवं पडिसेवणाकुसीसे वि । कसायकुसीसे णं पुच्छा ? ।
गोयमा ! सकमायी होज्जा, णो अकसायी होज्जा । जइ
सकसायी होज्जा से णं भंते ! कइसु कसापसु होज्जा ? ।
गोयमा ! चउसु वा तिसु वा दोसु वा एगम्मि वा होज्जा ।
चउसु होज्जाणं चउसु संजलणकोहमाणमायासोभेसु हो-
ज्जा । तिसु होज्जाणं तिसु संजलणमाणमायासोभेसु हो-
ज्जा । दोसु होज्जाणं दोसु संजलणमाणमायासोभेसु होज्जा ।
एगम्मि होज्जाणं एगम्मि संजलणमायासोभेसु होज्जा । शियं-
ते णं पुच्छा ? । गोयमा ! णो सकसायी होज्जा, अकसायी
होज्जा । जइ अकसायी होज्जा किं उवसंतकसायी होज्जा,

सीएकसायी होज्जा ? । गोयमा ! उवसंतकसायी वा
होज्जा, सीएकसायी वा होज्जा । सिणाए एवं वेव, णरं
णो उवसंतकसायी होज्जा, सीएकसायी होज्जा ॥ १८ ॥

(सकसायी होज्जा त्ति) पुलाकद्वय कषायानां कषयोपश-
मस्य वा भावात् । (तिसु होज्जाणं इत्यादि) उपशम-
यसं कषयकषेणस्य वा संजलणं क्रीषे चयशान्ते क्रीषे वा,
शेषसु त्रिसु, एवं माने विगने इयोमोयायां तु विगतयां सुख-
सम्प्राप्तगुणस्थानके एकत्र लोभे भवेदिति ।

(२४) लेव्याद्वारे—

पुलाए णं भंते ! किं सलेस्से होज्जा, अलेस्से होज्जा ? ।
गोयमा ! सलेस्से होज्जा, णो अलेस्से होज्जा । जइ सले-
स्से होज्जा, से णं भंते ! कइसु लेस्सासु होज्जा ? । गोयमा !
तिसु वि सुखलेस्सासु होज्जा । तं जहा—नेउलेस्साए,
परइलेस्साए, सुकलेस्साए । एवं वडमस्त वि । एवं
पडिसेवणाकुमालि वि । कसायकुसीसे पुच्छा ? । गोय-
मा ! मलेस्से होज्जा, णो अलेस्से होज्जा । जइ
सलेस्से होज्जा से णं जंतं ! कइसु लेस्सासु होज्जा ? । गो-
यमा ! उलेस्सासु होज्जा । तं जहा—कएइलेस्साए० जाव
सुकलेस्साए । शियंतं पुच्छा ? । गोयमा ! मलेस्से होज्जा,
णो अलेस्से होज्जा । जइ मलेस्से होज्जा से णं जंतं !
कइसु लेस्सासु होज्जा ? । गोयमा ! एगाए सुकलेस्साए
होज्जा । सिणाए पुच्छा ? । गोयमा ! सलेस्से वा होज्जा,
अलेस्से वा होज्जा । जइ सलेस्से होज्जा मे णं जंतं !
कइसु लेस्सासु होज्जा ? । गोयमा ! एगाए परमसुकलेस्साए
होज्जा ॥ १९ ॥

(तिसु वि सुखलेस्सासु त्ति) भावलेव्यायेकवा प्रशस्तासु
तिसु पुलाकाऽऽद्वयस्यो भवेदिति । कषायकुशीलसु वट्टस्यपि
सकषायमेवाऽऽभिव्यक्तुं पुत्रपडिवस्यो पुत्र अश्वयरीव हेस्साए)
इत्येतदुक्तमिते सज्जाव्यते । (एकाए परमसुकलेस्साए त्ति)
युक्तानुगतनीयमेदावमरे या लेव्या, सा परमसुकला, अयदा
तु युक्तेन, साऽऽंतरजोवजुकलेस्साएऽपचया स्नातकस्य पर-
मसुकलेस्साए ।

(२५) परिणामद्वारे—

पुलाए णं भंते ! किं बहुमाणपरिणामे होज्जा, किं हीय-
माणपरिणामे होज्जा, अवद्वियपरिणामे होज्जा ? । गोयमा !
बहुमाणपरिणामे वा होज्जा, हीयमाणपरिणामे वा होज्जा,
अवद्वियपरिणामे वा होज्जा । एवं० जाव कसायकुसीसे ।
शियंतं णं पुच्छा ? । गोयमा ! बहुमाणपरिणामे होज्जा, णो
हीयमाणपरिणामे होज्जा, अवद्वियपरिणामे होज्जा । एवं
सिणाए वि ॥

(बहुमाणपरिणामेयादि) तत्र वडमानः सुखेकर्यं गच्छत्,
हीयमानस्यपर्यं गच्छत्, अवद्वियतस्तु स्थिर इति । तत्र निहं-

म्बो हीयमानपरिणामो न जवति, तस्य परिणामहाती कथा-
वकुशीलस्यपदेष्ट्यात् । स्यात्कस्तु हानिकारणमावाच हीयमान-
परिणामः स्यादिति ।

(२६) परिणामाधिकारावेवेदमाह-

पुत्राए णं भंते । केवइयं कांसे बहुमाणपरिणामे होउजा ? ।
गोयमा ! जहएणं एक्कं समयं, उक्कोसेणं भंतो मुहुत्तं । केव-
इयं कालं हीयमाणपरिणामे होउजा ? । गोयमा ! जहएणं
एक्कं समयं, उक्कोसेणं भंतो मुहुत्तं । केवइयं कालं भवद्विप-
परिणामे होउजा ? । गोयमा ! जहएणं एक्कं समयं, उ-
क्कोसेणं सत्त समय्या । एवं उ जाव कसायकुतीसे वि । णियंते
यं भंते । केवइयं कांसे बहुमाणपरिणामे होउजा ? । गोयमा !
जहएणं भंतो मुहुत्तं, उक्कोसेणं भंतो मुहुत्तं । केवइयं कालं
अवहियपरिणामे होउजा ? । गोयमा ! जहएणं एक्कं समयं,
उक्कोसेणं भंतो मुहुत्तं । सिणए णं भंते । केवइयं कालं बहु-
माणपरिणामे होउजा ? । गोयमा ! जहएणं भंतो मुहुत्तं,
उक्कोसेणं वि भंतो मुहुत्तं । केवइयं कालं अवहियपरिणामे
होउजा ? । गोयमा ! जहएणं भंतो मुहुत्तं, उक्कोसेणं देसु-
णारं पुन्नकोढी ॥ २० ॥

(पुत्राए णमित्यादि) तत्र पुत्राको वर्यमानपरिणामकाले
कथायवशिष्टेण धाविते तस्मिन्सम्यक्काऽऽदिकं समयमनुभवनी-
त्यत उच्यते—जघन्येनैकं समयमिंत्त । (उक्कोसेणं भंतो मुहु-
त्तं नि । यत्तस्यभावात्काऽऽदिकं समयमस्त्वयेति । एवं वक्तुमिंत्त-
सेवनाकुशीलकथायकुशीलस्यपि, नवरं वक्तुशाऽऽदीनां जघन्यत
एकसमयमा । मरणादप्येवा, न पुनः पुत्राकस्य, पुत्राकस्य पुत्रा-
कस्य मरणभावात् । स हि मरणकाले कथायकुशीलस्याऽऽदिना
परिणामति, यच्च प्राक् पुत्राकस्य कालगमनं, तद् भूतभावापेक्षये-
ति । निम्रैः यो जघन्येनोत्कथेण सातमुहुत्तं वर्यमानपरिणामः स्यात्,
केवलज्ञानोत्पत्तौ परिणामास्तत्प्रावृत्त, अवस्थितपरिणामः
पुनः निम्रैः स्य जघन्यत एक्कं समयं मरणास्थ्यादिति ।
(सिणए णं भंते । इत्यादि) ज्ञातको जघन्येतराभ्यामस्तमु-
हुत्तं वर्यमानपरिणामः, शैलेइयां तस्यास्तत्प्रावृत्त्यात् । अ-
वस्थितपरिणामकालेऽपि जघन्यतस्तस्यामनुमुहुत्तं कथम् ? ।
उच्यते—यः केवलज्ञानोत्पत्त्यादानंतरमस्तुमुहुत्तस्यवस्थितपरिणामो
भूत्वा शैलेशीं प्रपद्यते तदपेक्षयेति । (उक्कोसेणं देसुणारं पुन्न-
कोढी ति) पूर्वकीट्यायुषः पुरुषस्य जन्मतो जघन्येन नवसु-
वर्षस्यसिगतेषु केवलज्ञानमुत्पद्यते, ततोऽप्यौ तद्वनां पूर्वकोढी-
मवस्थितपरिणामः शैलेशीं यावद्विहरति, शैलेइयां च वर्यमान-
परिणामः स्यादित्येवं देशोनामिति ॥

(२७) ब्रह्मद्वारे-

पुत्राए णं भंते । इइ कम्मपगदीओ बंधइ ? । गोयमा !
आउयवज्जाओ सत्त कम्मपगदीओ बंधइ । वडसे पुच्छइ ? ।
गोयमा ! सत्तविहबंधए वा अइविहबंधए वा सत्त बं-
धमाए आउयवज्जाओ सत्त कम्मपगदीओ बंधइ, अइ-
बंधमाए पदिपुष्ठाओ अइ कम्मपगदीओ बंधइ । एवं प-
दिसेवयाहुमोसे वि । कनायकुतीसे यं पुच्छइ ? । गोयमा !

सत्तविहबंधए वा, अइविहबंधए वा, उअविहबंधए वा, सत्तबंध-
माए आउयवज्जाओ सत्त कम्मपगदीओ बंधइ, अइ बंध-
माए पदिपुष्ठाओ अइ कम्मपगदीओ बंधइ । उअबंधमाए
आउयवज्जाओ सत्त कम्मपगदीओ बंधइ । णियंते
यं पुच्छइ ? । गोयमा ! एगे वेयणित्ते कम्मं बंधइ । सि-
खाए यं पुच्छइ ? । गोयमा ! एगविहबंधए वा, अंधबंधए वा ।
एगबंधमाए एगं वेयणित्ते कम्मं बंधइ ॥ २१ ॥

(आउयवज्जाओ षि) पुत्राकस्याऽऽस्तुबंधो नास्ति, तद्वन्धा-
प्यवसायस्थानानां तस्याभावादिति । (वडसे इत्यादि) त्रि-
सागाऽऽउयवज्जाओऽस्तुचे हि जीवा आयुर्बन्धनीति । त्रिसाग-
वाऽऽदी तत्र बन्धनीति कृत्वा वक्तुशाऽऽदयः सतामाद्यनां वा
कर्मणां बन्धका जन्वतीति । (उअबंधमाए इत्यादि) कथायकुशी-
लो हि स्वमनंपरायस्वे आयुर्न बन्धाति, अत्रमरणात्प्रावृत्त त-
द्वन्धस्य, मोहनीयं च बाहरकथायोदवाभावात् न बन्धातीति शे-
षाः बंधेयति । (एगे वेयणित्ते षि) त्रिभूयो वेदनीयमेव
बन्धाति, बन्धहेतुषु योगान्तिव सज्जात्वात् । (अंधबंध ए षि)
अयोगो बन्धहेतुनां स्वर्षेणान्नावात्कथञ्चक पवेति ॥

(२८) वेद्वद्वारे-

पुत्राए णं भंते । इइ कम्मपगदीओ वेदेइ ? । गोयमा ! णि-
यं अइ कम्मपगदीओ वेदेइ, एवं उ जाव कनायकुतीसे ।
णियंते यं पुच्छइ ? । गोयमा ! मोहणित्तेजवज्जाओ सत्त क-
म्मपगदीओ । सिणए यं पुच्छइ ? । गोयमा ! वेयणित्ते-
आउयवज्जाओममुत्ताओ चचारि कम्मपगदीओ वेदेइ ॥ २२ ॥

(मोहणित्तेजवज्जाओ षि) निम्रैः यो हि मोहनीयं न वेदयति,
तस्योपशान्तस्याव क्लृणत्वात् वा । ज्ञातकस्य तु धातिकर्मणां
हीणत्वात्वेदनीयाऽऽदीनामेव वेदनमत उच्यते—(वेयणित्तेत्यादि)

(२९) उदीरणाद्वारे-

पुत्राए णं भंते । इइ कम्मपगदीओ उदीरेइ ? । गोयमा !
आउयवेयणित्तेजवज्जाओ उ कम्मपगदीओ उदीरेइ ।
वडसे यं पुच्छइ ? । गोयमा ! सत्तविहउदीरेए वा,
अइविहउदीरेए वा, उअविहउदीरेए वा, सत्तविहउदी-
रेमाए आउयवज्जाओ सत्त कम्मपगदीओ उदीरेइ,
अइविहउदीरेमाए परिपुष्ठाओ अइ कम्मपगदीओ उ-
दीरेइ, उअविहउदीरेमाए आउयवेयणित्तेजवज्जाओ उ
कम्मपगदीओ उदीरेइ । पडिसेवयाहुत्तये एवं वेव । कसाय-
कुतीसे पुच्छइ ? । गोयमा ! सत्तविहउदीरेए वा, अइविह-
उदीरेए वा, उअविहउदीरेए वा, पंचविहउदीरेए वा, सत्त-
विहउदीरेमाए आउयवज्जाओ सत्त कम्मपगदीओ उ-
दीरेइ, अइउदीरेमाए पदिपुष्ठाओ अइ कम्मप-
गदीओ उदीरेइ, उ उदीरेमाए आउयवेयणित्तेजवज्जाओ
उ कम्मपगदीओ उदीरेइ । पंच उदीरेमाए आउयवेयणित्ते-
मोहणित्तेजवज्जाओ पंच कम्मपगदीओ उदीरेति । षियंते

यं पुच्छा ? गोयमा ! पंचविहारीरप वा, त्रिविहारीरप वा, पंच उदीरिमाणे आउययं विनिजउमोहाणियजवज्जाओ पंच कम्पवगकीओ उदीरिमाणे, दो उदीरिमाणे पायं च गोयं च उदीरिं । सिण्णाए यं पुच्छा ? गोयमा ! इविहउदीरप वा, अदीरिप वा, दो उदीरिमाणे पायं च गोयं च उदीरिं । २३ ।

(२३) उवसंपज्जइस सिं करे- पुलाए यं जंते ! पुलायचं जहमाणे किं जहति, किं उवसंपज्जइ ? गोयमा ! पुलायचं जहति, कमायकुसीलं वा असंजमं वा उवसंपज्जइ । वउसे यं जंते ! वउसत्वं जहमाणे किं जहति, किं उवसंपज्जइ ? गोयमा ! वउसत्वं जहति, पणिसेवणाकुसीलं वा कसायकुमालं वा असंजमं वा संजमासंजमं वा उवसंपज्जइ । पणिसेवणाकुसीले यं जंते ! पुच्छा ? गोयमा ! पणिसेवणाकुसीलत्वं जहति, वउसे वा कसायकुसीलं वा असंजमं वा संजमासंजमं वा उवसंपज्जइ । कसायकुसीले पुच्छा ? गोयमा ! कसायकुसीलत्वं जहति, पुलायं वा वउसे वा पणिसेवणाकुसीलं वा शियेयं वा असंजमं वा संजमासंजमं वा उवसंपज्जइ । शियेयं पुं पुच्छा ? गोयमा ! शियेयत्वं जहति, कमायकुसीलं वा सिण्णाए वा असंजमं वा उवसंपज्जइ । सिण्णाए यं पुच्छा ? गोयमा ! सिण्णायचं जहति, सिक्खति उवसंपज्जइ ॥ २४ ॥

उपसम्पन्नसम्पत्तिः प्राप्तिः । (जइस सिं) हानं रथागं, उपसंपच्च हानं च उपसंपचानं, कि, पुला, कत्वाऽऽदि त्यक्त्वा, कि, क्वावात्वाऽऽदि कमुपसम्पद्यते इत्यर्थः । तत्र (पुलाए यमिरवादि) पुलाकः पुलाकत्वं त्यक्त्वा संसृतः कमायकुसीलं पव जयति, तस्सट्ठसंनयमस्थानतस्सत्तावात् । एवं यस्स वसट्ठसगानिसंयमस्थानानि सन्ति, स तज्जायमुपसम्पद्यते, मुक्त्वा कसायकुसीलाऽऽदीनं । कसायकुसीलो हि विद्यमानस्वयमवस्थानं कसायकुसीलाऽऽदीनं वा तुपसम्पद्यते, अविद्यमानसमानसंयमस्थानं च (निर्मग्नजायमं, निर्मग्नस्तु क्वायिभं वा स्नातकत्वं वा याति, स्नातकस्तु सिक्खय्येवेति । निर्मग्नस्तु- "कसायकुसीलं वा, सिण्णाए वा ।" इह भावप्रत्ययान्तापाकसायकुसीलत्वमित्यदि इदमपि । एवं पुर्वेऽप्येवपि । तत्रोपशम. निर्मग्नः श्रेणीतः प्रत्ययमानः सकृपायं जयति, श्रेणीमत्सके तु श्रुतेऽसौ देवस्तेनोपशोऽस्यते भवति नोसंयनासंयते, देवत्वं तदभावात् । यद्यपि च श्रेणीगतोऽसौ संयनासंयतोऽपि भवति, तथाऽपि तासांबिहोक्तं, अनन्तरतया तदजाभादिति ।

(२१) संकादारे-

पुलाए यं जंते ! किं सण्णोवउत्ते होउज्जा, यो सण्णो-

वउत्ते होउजा ? । गोयमा ! यो सण्णोवउत्ते होउजा । वउसेयं भंते ! पुच्छा ? गोयमा ! सण्णोवउत्ते होउजा, यो सण्णोवउत्ते होउजा । एवं पणिसेवणाकुसीले वि । एवं कसायकुसीले वि । शियेयं, सिण्णाए य जहा पुलाए ॥ २४ ॥

(सण्णोवउत्ते सिं) इह संका आहारऽऽदिसंज्ञा, तत्रोपयुक्तः कथञ्चिदाहारऽऽदिनिष्पन्नत्वात् संज्ञोपयुक्तः, नो संज्ञोपयुक्तत्वात् आहारऽऽद्युपसंगोऽपि तत्रानभिषक्तः, तत्र पुलाकानिर्मग्नस्थानात्कानो संज्ञोपयुक्ता अवस्थाहाराऽऽदिवचननिष्पन्नात् । ननु निर्मग्नस्थानात्कामेवं युक्ते, धीतरागत्वात्, न तु पुलाकः, सरागत्वात्, नैवं, न हि सरागत्वं निरभिषक्त्युक्ता संधया नाऽस्मीति वक्तुं शक्यते, बहुश्राऽऽदीनां सरागत्वेऽपि निःसक्तताया अप्रतिपादितत्वात् । व्युत्कारस्या- "नो भरणानापसण्ण सि ।" तत्र च पुलाकानिर्मग्नस्थानात्कानो संज्ञोपयुक्ता ज्ञानप्रधानोपसंगवन्तो न पुनराहारऽऽदिसंज्ञोपयुक्ताः । बहुश्राऽऽदिवस्तुअथवाऽपि तथाविधसंयमस्थानसंभावादिति ।

(२२) आहारकदारे-

पुलाए यं भंते ! किं आहारए होउजा, अण्णाहारए होउजा ? । गोयमा ! आहारए होउजा, यो अण्णाहारए होउजा । एवं उ जाव शियेयं । सिण्णाए यं पुच्छा ? गोयमा ! आहारए वा होउजा, अण्णाहारए वा होउजा ॥ २५ ॥ (आहारए होउज सिं) पुलाकाऽऽदिनिर्मग्नान्तस्य विप्रहगत्वादीनामनाहारकत्वकाणानामनाजावाहारकत्वमेव । (सिण्णाए इत्यादि) स्नातकः केवलिसंयमप्राप्तं सूचीयचतुष्पञ्चमसमयेष्ववशेषकथायां चानाहारकः स्वाव, ततोऽप्यत्र पुनराहारक इति ।

(२३) जवअदारे-

पुलाए यं भंते ! कइ जवगइणाइ होउजा ? । गोयमा ! जइएणेयं एक्कं जवगइणं, उक्कोमेणं तिण्णि । वउसे यं पुच्छा ? गोयमा ! जइएणेयं एक्कं, उक्कोसेयं अट्ठ । एवं पणिसेवणाकुसीले वि । एवं कमायकुमीले वि । शियेयं जहा पुलाए । सिण्णाए यं पुच्छा ? गोयमा ! एक्कं ॥ २४ ॥

(पुलाए यमिरवादि) पुलाकं जययन्त एकात्मिनं अथप्रदत्ते भूत्वा कसायकुसीलत्वाऽऽदिकं संयतः खानन्तरमेकोऽनेकशो वा तत्रैव भवे जगान्तरं वाऽऽवाप्य सिद्धान्ति, उन्मूलनस्तु देवाऽऽदिभवांतरितान् शीव भवान् पुलाकत्वमवाप्नोति । (ववसंत्वादि) इह कश्चिदेकत्र भवे बहुश्राऽऽद्यमवाप्य कसायकुसीलत्वाऽऽदि च सिद्धान्ति, कश्चिदेकत्रैव बहुश्राऽऽद्यमवाप्य जगान्तरिते तु तदभावेण सिद्धान्तिस्तत्र उच्यते- (जइएणं एक्कं अथगइणं उक्कोसेणं अट्ठ सिं) किलाऽप्ये भवप्रदानाद्युक्तत्वं तथा चरणमात्रमवाप्येन, तत्र कश्चित् नाऽप्ये बहुश्राऽऽद्य तथा पर्याप्तमभवं सकृपावस्थाऽऽदियुक्त्या, कश्चित् प्रतिभवं प्रतिस्वनाकुसीलत्वाऽऽदियुक्त्या प्रत्यतीत्य उच्यते- (उक्कोसेणं अट्ठ सिं)

(२४) अथाऽऽकृष्यद्वारम-

पुलागममे यं भंते ! एगजवगइणिया केउवा केउवा चागरिमा पछा ? । गोयमा ! जइएणेयं एक्को, उक्कोमेणं तिण्णि । वउससं यं पुच्छा ? गोयमा ! जइएणेयं एक्को, उक्कोसे-

यं सयमसौ। एवं पक्षिस्यधाकुनीले वि । कसायकुनीले एवं चैव । शिष्यंरस्य यं पुच्छा ?। गोयमा । जहृण्येयं एको, उक्तेस्येयं दोषि। सिधातस्स यं पुच्छा ?। गोयमा । एकोऽ। पुस्नागस्स यं भंते। छायाजवग्दगिया आगरि-सा पस्वचा ?। गोयमा । जहृण्येयं दोषि, उक्तेस्येयं सत् । वउसस्स यं पुच्छा ?। गोयमा । जहृण्येयं दोषि, उक्तेस्येयं सहस्सग्मगो। एवंऽ जाव कसायकुनीलास्स । शिष्यंरस्य यं पुच्छा ?। गोयमा । जहृण्येयं दोषि, उक्तेस्येयं पंच । सिधा-तस्स यं पुच्छा ?। एो एको वि ॥ १७ ॥

तत्राऽऽकर्षणमाकर्षे; चारित्रस्य प्राप्तिरिति । (पगभवगहजिय सि) एकमवग्रहणे ये भवन्ति । (सवमासो लि) शतवारिमा-णेनेत्यर्थः । शतपृथक्स्यमिति प्राग्नाह । उक्तं च - "तदसहस्स-पुहृत्, सयपुहृत् च होरप सि ।" (उक्तेस्येयं दोषि सि) एक-त्र जने वारहृत्पुष्यमश्रैणिकरणण/डुपशमनिर्गम्यत्वस्य ह्रा-षाकर्षणमिति । (पुलागस्सेत्यादि) (नाणाभवग्रहणाय सि) नामाप्रकारपु भवग्रहणेषु च जवन्तात्यर्थः । (जहृण्येयं दोषि सि) एक आकर्षण एक भवे, द्वितोयोऽभवेत्येवमेवक भवे आकर्षेण स्याताम् । (उक्तेस्येयं सत् सि) पुलाकस्सयुक्त्व-तस्मात्पु भवेपु स्यात्, एकत्र च तत्रुक्त्वतो वाच्य-नि । तत्रात्र प्रथममेव एक आकर्षेण्यत्र च प्रवह्येयं त्रयस्य इत्यादिभिविकल्पैः सत् तै भवन्तीति । (वउसस्सेत्यादि) (उ-क्तेस्येयं सहस्सगसो सि) वकुशस्योऽपि भवग्रहणानुसूक्त-व-सत्तायि, एकत्र च भवग्रहणे उक्तेस्येयं आकर्षेणपुपुष्यमुक्तम्, तत्र च वहाऽऽप्रास्वपि भवग्रहणेपु-कर्षणेन नत्र त्रयेकमाकर्षेणशतानि प्रवन्ति, तथा नवानां शतानामप्राप्तिसुपानामसत् सहस्राणि शत-ह्रयाधिकानि भवन्तीति । (शिष्यंरस्येत्यादि) (उक्तेयं पंच सि) निर्गम्यस्योऽकर्षेण्यत्र भवग्रहणानुसूक्तानि, एकत्र च भवे ह्रावाकर्षणित्येवमेकत्र ह्रावचर च ह्रावपरत्र येकं कृपक-निर्गम्यस्याकर्षेण्ये ह्रावा सिद्धन्तीति कृषोऽवयते पञ्चेति ।

(३५) काश्रद्वारे-

पुसाए णं भंते । काशओ केवचिरं होइ ?। गोयमा । जह-रयोणं भंते सुहृत्तं, उक्तेस्येयं वि भंते सुहृत्तं । वउते यं पुच्छा ?। गोयमा । जहृण्येयं एकं समयं, उक्तेस्येयं देयूणाई पु-व्वकोदं । एवं पक्षिस्यधाकुनीले वि । कसायकुनीले वि एवं चैव । शिष्यंरस्य यं पुच्छा ?। गोयमा । जहृण्येयं एकं समयं, उ-क्तेस्येयं भंते सुहृत्तं । सिधाए यं पुच्छा ?। गोयमा । जहृण्ये-यं भंते सुहृत्तं, उक्तेस्येयं देयूणाई पुव्वकोदं । पुस्नागस्स यं भंते । कालओ केव चिरं होइ ?। गोयमा । जहृण्येयं एकं समयं, उक्तेस्येयं भंते सुहृत्तं । वउसा यं जंते । पुच्छा ? । गोयमा । सवक्कं, एवंऽ जाव कसायकुनीला । शिष्यंर जहा पुस्नागा । सिधाता जहा वउसा ॥ १८ ॥

(पुलाग णमित्यादि) उक्तेस्येयं भंते सुहृत्तं सि) पुलाकस्स प्रतिपञ्चोऽभ्यसूहृत्सपरिपूर्ती पुलाको क भवति, नाऽपि प्रतिपत्. सति कृत्वा जवन्वतोऽभ्यसूहृत्सपरिपूर्वक्यते, उक्तेस्येयंऽप्यभ्यसूहृ-त्समेतत्प्रमाणव्यतिरस्वभावस्येति । (वउसेत्यादि) (जहृ-

णमेकं समयं ति) वकुशस्य वरणप्रतिपत्त्यमन्तरमस्य एव म-रणसंज्ञावदिति । (उक्तेस्येयं देयूणा पुव्वकोदि सि) पूर्वं को-ट्यायुषोऽप्यवधाने वरणप्रतिपत्त्याविति । (शिष्यंर णमित्यादि) (जहृण्येयं एकं समयं ति) उपशान्तमोहस्य प्रथमसमयमन्-तरमेव मरणसम्भवात् । (उक्तेस्येयं भंते सुहृत्तं ति) निर्-गम्यत्वात्वा एतन्नप्रमाणवदिति । (सिधाएयंरविति) (जहृण्येयं भं-ते सुहृत्तं ति) आउपुष्काग्निमन्त्रसूहृत्तं केवलस्योपपत्त्यसूहृत्तं जघम्यतः स्नातककालः स्यादिति । पुलाकाऽऽदीनामे स्तव्येन का त-सामनुक्तम् । अथ वृथक्त्वापेक्षाऽऽह- (पुलागस्स णमित्यादि) अ-ध्वन्यैकं समयमिति । कथम् ? । एकस्य पुलाकस्य योऽभ्यसूहृत्तं का-हस्याभ्यस्यसमयेऽप्युपुष्काकस्यं प्रतिपत्त इत्येवं जघ-म्यत्वविकल्पायं ह्ययोः पुलाकयोरेकत्र समये सज्जायो, द्वित्वे च उच्यते उच्यते पृथक्यं भवतीति । (उक्तेस्येयं भंते सुहृत्तं ति) यद्यपि पुलाका उक्तेस्येयं एकदा सहस्रापुथक्यपरिमाणाः प्राप्यन्ते, तथाऽप्यभ्यसूहृत्तं ताव-दद्यात्वा बहुत्वेऽपि तेवामन्त्रसूहृत्तमेव तत्कालः, केचनं बहूनां स्थितौ यदभ्यसूहृत्तं तदेकपुलाकस्थित्यन्तसूहृत्तंमहत्त्वमित्य-वसेयम् । वकुशाऽऽदीनां तु स्थितिकाशः सवांदाः प्रत्येकं तेषां ब-हुंस्थितिकावदिति । (शिष्यंर जहा पुसाग सि) । तथैवम्- ज-घम्यत एकं समयम्, उक्तेस्येयंऽभ्यसूहृत्तमिति ।

(३६) अन्तरद्वारे-

पुसागस्स णं जंते । केवइयं कालं अंतरं होइ ?। गोयमा । जहृण्येयं भंते सुहृत्तं, उक्तेस्येयं अणयं कांसे । अणताओ आसपिण्णोऽसर्पाण्णोओ कालओ त्वत्तओ अवहुं पो-गल्लपरियइं देसुणं, एवंऽ जाव शिष्यंरस्य । मिणापस्स यं पुच्छा ?। शरिय अंतरं । पुलागा छं जंते । केवइयं कांसे अंतरं होइ ?। गोयमा । जहृण्येयं एकं समयं, उक्तेस्येयं सेल्लजइं वासाई । वउसायं जंते । पुच्छा ?। गोयमा । णत्थि अंतरं, एवंऽ जाव कसायकुनीला । शिष्यंर यं पुच्छा ?। गोयमा । जहृण्येयं एकं समयं, उक्तेस्येयं कूममास । मिधायाणं जहा वउसाणं ॥ ३० ॥

(पुलागस्स णमित्यादि) तत्र पुलाका पुलाको भूत्वा किय-ता काशेन पुलाकत्वमापद्यते ? । उच्यते जघ-म्यतोऽभ्यसूहृत्तं स्थित्वा पुनः पुलाक एव भवति, उक्तेस्येयं पुनरनन्तेन का-शेन पुलाकत्वमाप्नोति । कालानन्त्यमेव कावतो नियमप्रा-ह- (अणताओ इत्यादि) इदमेव क्षेत्रेणोऽपि नियमप्राह- (ओत्तओ इति) स कावन्तः कालः क्षेत्रतो मीयमानः किं मानः?, इत्याह- (अवहुमित्यादि) तत्र पुल्लपरियत्तं एवं भूयते-किल केनाऽपि प्राणिना प्रतिप्रदेशं शिवधामेन सत्त्वैर्वायवता काशेन लोकः समस्तोऽपि व्याप्यते, तावता क्षेत्रनः पुल्ल-परिवतो भवति । स च परिपूर्वोऽपि स्वाहंता मीयमानः किं गताऽहंम्, अहंमात्रमित्यर्थः । अवाचोऽप्यर्थतः पुणः स्यात्त आह- (देसुणं ति) देशेन प्रागेन न्यूनमिति । (सिधाएयस्स मत्थि अंतरं सि) प्रतिपाताभावात् । एकत्वापेक्षया पुलाकत्वाऽऽदीना-मन्तरमुच्यम् । अथ वृथक्त्वापेक्षया तदेवाऽऽह- (पुलागा ण-मित्यादि) इत्येकम् ।

(३७) समुद्रानद्वारे-

पुसागस्स यं जंते । कइ ससुग्गयाया पस्वचा ?। गोयमा । ति-

सि समुग्याया पक्वावा । तं जहा-वेयथासमुग्याए, कमाय-
समुग्याए, मारणंविपसमुग्याए । वउसस्स णं भंते । पुच्छा ?
गोयमा । एवं समुग्याया पक्वावा । तं जहा-वेयथासमुग्याए,
० जाय तेयासमुग्याए । एवं पदिनवणाकुमोतिं वि । कसायकु-
भीसस्स पुच्छा ? गोयमा । उ समुग्याया पक्वावा । तं जहा-वे-
यथासमुग्याए, ० जाय आहारगसमुग्याए । गियंउस्स णं
पुच्छा ? गोयमा । अत्थि एको वि । सिणायस्स णं पुच्छा ?
गोयमा । एगे केवलिसमुग्याए पक्वचे ॥ ३ ? ॥

(कसायसमुग्याए इत्यादि) कारित्रत्तां संवत्तनकपायोडय-
सम्भवेन कपायसमुद्धातो यवतीति । (मारणंविपसमुग्याए
त्ति) इह च पुलाकस्य मरणाभावेऽपि मारणात्मिकसमु-
द्धातो न विच्यतः समुद्धातानि कस्य कपायकुशीलायाऽऽदिपरि-
णामे सति मरणाभावात् । (निवंडस्स ति) (नऽपि एकां वि
ति) तत्तास्वभावत्वादिति ।

(३८) अथ केवहारव-

पुलाए णं भंते । झोगस्स किं संखेज्जज्जागे होज्जा, अ-
संखेज्जज्जागे होज्जा, संखेज्जेसु जागेसु होज्जा, असंखे-
ज्जेसु जागेसु होज्जा, सब्बलोए होज्जा ? गोयमा । एां सं-
खेज्जज्जागे होज्जा, असंखेज्जज्जागे होज्जा, एां संखे-
ज्जेसु जागेसु होज्जा, असंखेज्जेसु जागेसु होज्जा, एां स-
ब्बलोए होज्जा । एवं ० जाय होज्जा । सिणाय णं पुच्छा ?
गोयमा । एां संखेज्जज्जागे होज्जा, असंखेज्जज्जागे
होज्जा, एां संखेज्जेसु जागेसु होज्जा, असंखेज्जेसु जागेसु
होज्जा, सब्बलोए वा होज्जा ॥ ३३ ॥

तत्र केवमवगाहनाकेन, तत्र (असंखेज्जज्जागे होज्ज ति)
पुलाकशरीरस्य लोकासङ्घवेयजागमात्राभावादिवात् । (सि-
णाय णमित्यादि) (असंखेज्जज्जागे होज्ज ति) शरीरस्यो द-
ग्नकपाटकरणकाले च लोकासङ्घवेयजागवृत्तिक, केवलिशरीरा-
ऽऽदीनां तावन्मात्रावात् । (असंखेज्जेसु जागेसु ति) अधिकर-
णत्वे बहुलोकस्य व्याप्तत्वेन स्तोकेस्य चाव्याप्तनयोक्त-
त्वाङ्गोक्तस्यासङ्घवेयेषु जागेषु क्त्वात्को वनंते, लोकापूरणे च
सर्वलोक वनंत इति ॥ ३२ ॥

(३६) स्पशोनाहारे-

पुलाए णं भंते । सब्बज्जोगस्स किं संखेज्जज्जागे कुसट,
असंखेज्जज्जागे कुसट, एवं जहा आगाहया जणिया, तथा
कुसण । वि भाणियन्नां जाय सिणाय ॥ ३३ ॥

स्पशोना केवमवगाहनाके, स्पशोना स्ववगाहस्य
सत्याश्वयनिवञ्चोति विशेषः ॥ ३३ ॥

(४०) भावहारे-

पुलाए णं भंते । कयस्मि जाये होज्जा ? गोयमा । ल-
ओवसमिए जाये होज्जा, एवं ० जाय कसायकुमोतिं । गियंउ
पुच्छा ? गोयमा । उवसमिए वा, खडए वा जाये होज्जा ।
सिणाय पुच्छा ? गोयमा । खडए जाये होज्जा ॥ ३४ ॥
भावहारे व्यकमेव ।

(४२) परिमाणहारे-

पुलाया णं जंते । एगसमएणं केवहा होजा ? गोयमा !
पदिनज्जायाए पडुच्च सिय अत्थि, सिय एत्थि । जह-
खेणं एको वा दो वा तिण्णि वा, उकोसेणं सयपुहणं । पुव-
पदिनएणए पडुच्च सिय अत्थि, सिय एत्थि । जइ अत्थि
जहखेणं एको वा दो वा तिण्णि वा, उकोसेणं सहस्सपु-
हणं । वडया णं भंते । एगसमएणं पुच्छा ? गोयमा । पदि-
वज्जायाए पडुच्च सिय अत्थि, सिय एत्थि । जइ अत्थि
जहएणं एको वा दो वा तिण्णि वा, उकोसेणं सयपुहणं ।
पुवपदिनएणए पडुच्च जहखेणं कोदिसयपुहणं, उकोमेण
वि कोदिसयपुहणं । एवं पदिसेवणाकुमोतिं वि । कसाय-
कुसीला णं पुच्छा ? गोयमा । पदिवज्जयायाए पडुच्च सिय
अत्थि, मिय एत्थि । जइ अत्थि जहएणं एको वा दो वा
तिण्णि वा, उकोसेणं कोदिसहस्सपुहणं । पुवपदिनवए
पडुच्च जहएणं कोदिसहस्सपुहणं, उकोमेण वि कोदि-
सहस्सपुहणं । गियंउ तां पुच्छा ? गोयमा । पदिनज्जायाए
पडुच्च मिय अत्थि, मिय एत्थि । जइ अत्थि जहएणं
एको वा दो वा तिण्णि वा, उकोसेणं वाण्डं सनं, अट्टमयं
त्वगाणं वडपाणं उवसमाणं । पुवपदिनएणए पडुच्च
सिय अत्थि, सिय एत्थि । जइ अत्थि जहखेणं एको वा
दो वा तिण्णि वा, उकोसेणं सतपुहणं । सिणाय तां पुच्छा ?
गोयमा । पदिनज्जयायाए पडुच्च सिय अत्थि, सिय एत्थि ।
जइ अत्थि जहएणं एको वा दो वा तिण्णि वा, उको-
सेणं अट्टसयं । पुवपदिनएणए पडुच्च जहखेणं कोदिपु-
हणं, उकोसेण वि कोदिपुहणं ॥ ३५ ॥

(पुलाया णमित्यादि) ननु सर्वसंयतानां कोटिमहत्त्वपु-
न्य भूयते । इह तु केवलामेव कपाकुशीलानां तदुक्तं, तत्रः
पुलाकाऽऽदिमानानि नतोऽनिरिचयन्त इति कथं न विरोधः ?
उच्यते-कपायकुशीलानां यत्कोटिसहस्रपुन्यकथं, नट्ट/त्रयाऽऽदि-
कोटिमहत्त्वरूपं कल्पयित्वा पुलाककुशाऽऽदिसहस्रत्वा तत्र प्र-
बध्यते, ततः समस्तं संयतमानं यदुक्तं, तत्रातिरिच्यत इति ।

(४२) अल्पबहुत्वहारे-

एसि णं भंते । पुलागवउमपदिनेवणाकुमीलकसायकु-
सीलाखिण्यंतिणिगातायां कयरे कयरे ० जाय त्रिसेमादिया वा ?
गोयमा । सव्वरथोवा णियंउ, पुलागा संखेज्जगुणा, सि-
णाया संखेज्जगुणा, वडमा संखेज्जगुणा, पदिसेवणाकु-
सीला संखेज्जगुणा, कसायकुसीला संखेज्जगुणा ॥ ३६ ॥

(सव्वरथोवा णियंउ ति) तेषामुत्कर्षेनोऽपि शत्रुपुन्यकथ-
कथत्वात् । (पुलागा संखेज्जगुण ति) तेषामुत्कर्षतः सहस्रपु-
न्यकथसहस्रत्वात् । (सिणाया संखेज्जगुण ति) तेषामुत्कर्षतः
कोटियुन्यकथमानत्वात् । (वडमा संखेज्जगुण ति) तेषामुत्कर्ष-
तः कोटिशत्रुपुन्यकथमानत्वात् । (पदिसेवणाकुसीला संखेज्जगु-

वा वि) कथमेतत्, तेभामप्युत्कर्षतः कोटिद्वितपुष्यस्वभावतयोक्त-
त्वाच्च, सत्त्वम्, किन्तु बहुशक्तु कोटिद्वितपुष्यत्वं तद् द्विभाऽऽदि-
कोटिद्वितभात्, प्रतिशेविनां तु कोटिद्वितपुष्यत्वं कतुःपदकोटिद्व-
यसमभिधिति न विरोधः । कथाविद्यां तु सत्त्वत्वात्तुल्यत्वं इत्यक-
मेव, अत्कर्षतः कोटिद्वितपुष्यस्वभावतया तेषामुक्त्यादिति ।
म० २४ मा० ६ उ० । उक्त० । ['अणवराधनम्' शब्दे म० आ०
२७३ पृष्ठे, 'समन्यधनम्' शब्दे च] आख्यायिकैर्निर्मन्थयत्तौ इत्यर्थः]

(४३) अचारि गिग्मंथा पद्यथा । तं जहा-रायणिए समये
पिग्मंथे महाकम्मे महाकिरिए अथायावी असपिए धम्मस्स
अणाराहए जवइ ? , रायणिए समये गिग्मंथे अप्पकम्मे
अप्पकिरिए आयावी समिए धम्मस्स आराहए जवइ ३ ,
ओमरायणिए समये गिग्मंथे महाकम्मे महाकिरिए अथा-
यावी असपिए धम्मस्स अणाराहए जवइ ३ , ओमरा-
यणिए समये पिग्मंथे अप्पकम्मे अप्पकिरिए आयावी स-
पिए धम्मस्स आराहए भवइ ४ ।

निर्गतेः बाह्याज्यन्तरप्रस्थाद् निर्मन्थः साधवः, रत्नाभि साधतो
ज्ञानाऽऽधिगि, तैर्येवहरतीति राक्षिकः, पर्यायशब्दे स्वर्थः, अमथो
निर्मन्थो, महागति शुक्लानि स्थित्यादिविस्तृताविधप्रमाणाऽऽध्य-
जिन्मङ्गयानि कर्माणि यस्य स महाकर्मा । मइती कियथा का-
यिक्यादिका कर्मेवमधेनुयैस्व स महाक्रियः, न ज्ञातापयति
आनापानं शीताऽऽदिसहजनकपां करोतीत्यनातापी, मन्वभ्रक्षत्वा-
दिनात् । इति पद्यासमितः सप्तितिसिः । स वैश्वंभूतो धर्मस्थाना-
राधको भवतीत्येकः । अन्वस्तु पर्यायशब्दे पद्यात्परकमां बहु-
कर्माऽऽपक्रिय इति द्वितीयः । अन्वस्तु अवमो बहुः पर्याये-
ण राक्षिकोऽवमराक्षिकः । स्या० ४ उ० ३ उ० । निर्गते मोह-
नीयकर्मसङ्गणाद् प्रस्थादिति निर्मन्थः । निर्मन्थयेदे, म० २४
मा० ६ उ० । प्रथ० ।

(४४) स च पञ्चविधः प्रथमसमयाऽऽदि-

शियंते पंचविधे पद्यत्वे । तं जहा-पदमसमयशियंते, अपद-
मसमयशियंते, चरिमसमयशियंते, अचरिमसमयशियंते,
अहासुहुमयशियंते खामे पंचये ।

निर्गतेः प्रथ्यामोहनीयाऽऽक्याकिर्मन्थः क्रीडाकथाय वपशान्त-
मोहो वा, क्वाचित्सकलवातिकर्मसंगपदत्वात् । स्या० ४
उ० ३ उ० ।

(४५) तत्रो जाया पिग्मंथाण वा पिग्मंथीण वा अदियाए
असुहाए अकलमाए अयिस्तेयसाए अणाशुगाणियिपाए
भवइ । नं जहा-दूअणया, ककरणया, अणभङ्गाणया । तत्रो
जाया पिग्मंथाण वा पिग्मंथीण वा द्वियाए सुहाए खमाए
यिस्तेयसाए, अशुगाणियिपाए भवइ । तं जहा-अप्यवज्जया,
अककरणया, अणभङ्गाणया ।

"तत्रो" इत्यादि स्वयम् । किन्तु अदियाए अपत्याय, असुहाय
अक्याय, अकलमाय अपुलाय, अयिःशेयसाय अमोहाय, अना-
शुगाणिसायाय न ज्ञानाजुवन्थायेति । ज्ञानता आतेस्वरकरवम्,
ककरणता शुभयोपस्थादिदोषोद्गायनगमोमहापणम् । अपत्याय-
५११

ता आतेऽप्युपस्थादित्येवमिति । उक्तविषयेष्वस्यैव्यकमेव । स्या० ३
उ० ३ उ० । (निर्मन्थानां निर्मन्थीनामेकस्य संशयस्य ' संशयस्य'
शब्दे नियेस्यते)

निर्मन्थशब्दार्थविषयपूर्वी-

- (१) निर्मन्थशब्दार्थान्वापानागिरेयानुपुष्यत्वंकपरोदागेन
बाह्याज्यन्तरपरितद्वहृत्त्वंच निर्मन्थस्य लक्षणमुक्तम् ।
- (२) क्रीडाऽऽदिनिर्गमानागिरेयानां कपकमेधितुपुष्यत्वं
निर्मन्थविचारः ।
- (३) ये कथावैश्वंभूता निर्मन्थास्तेषां कथावाणी कृषकरणावो-
द्यतत्वेन निमहपरमायं प्रसाद्य, सतामिए कथावा-
णामसत्कथपनाकरणाद् अरागसंयतत्वेन निर्मन्थ-
त्वाभिधानम् ।
- (४) निर्मन्थनिष्ठेषु नामस्थापनाकल्पसाधानां मध्ये कल्प-
स्थायमानांश्राममजेदेन निर्मन्थशैथिल्यं प्रकल्प्य, कृष्-
रीरमन्वहरीराऽऽदिप्रकल्पणम् ।
- (५) पुलाकवकुशकुशीनिर्मन्थस्नातकमेदेन पञ्चविधनि-
र्मन्थस्वकपं निरूप्य, निर्मन्थानां मोसंक्रोपयुक्तत्वेन पु-
लाकाऽऽदिमेदव्यप्रकल्पणान्तरं संज्ञानासंज्ञोपयु-
क्तत्वेन बहुशक्तुऽऽदिमेदव्यप्रकल्पणम् ।
- (६) पुलाकाऽऽद्यः पञ्च निर्मन्थविधेषु वा वैः साध्या भव-
न्ति, तेषां निरूपणाय चारुगाथाः ।
- (७) वेदहारे पुलाकाऽऽदीनां स्त्रीपुलकवेदव्यप्रकल्पणम् ।
- (८) राजहारे पुलाकाऽऽदीनां साराधीतरागमविचारः,
तथा कपहारे तेषां स्मितकथाऽऽदिविधेः ।
- (९) चरित्रहारे पुलाकाऽऽदीनां सामाधिकच्छेदोपस्था-
पनीयाऽऽदिविधयोः ।
- (१०) प्रतिशेवकाचारः, प्रतिशेवकामितिशेवकाऽऽदिविचारः ।
- (११) ज्ञानहारे पुलाकाऽऽदीनामाभिधिविधोक्त्युत्पादिविहा-
ननिरूपणम् ।
- (१२) तीर्थहारे पुलाकाऽऽदीनां तीर्थातीर्थविचारः ।
- (१३) शिल्पहारे पुलाकाऽऽदीनां कल्पसाधिसङ्गणं प्रतीत्य
समिज्ञानवर्तिसङ्गणकल्पणम् ।
- (१४) हरीरहारे पुलाकाऽऽदीनामौदारिकवैकिकाऽऽहारका-
ऽऽदिविधिरूपणम् ।
- (१५) केवहारे पुलाकाऽऽदीनां जग्यास्तिभावं प्रतीत्य, क-
मेभूत्सकर्मस्युत्तिरूपणम् ।
- (१६) कासहारे पुलाकाऽऽदीनामभसोपैयपुरसपिपीकाहा-
सिधानम् ।
- (१७) गतिहारे पुलाकाऽऽदीनां देवगत्यादिविधिरूपणम् ।
- (१८) संभवहारे पुलाकाऽऽदीनां संभवस्थानविवर्तणम् ।
- (१९) विकर्षहारे पुलाकाऽऽदीनां चरित्रपर्यायान्तं प्रकल्प्य,
परस्परं देव हीनतुल्याभ्याधिककथयनम् ।
- (२०) पंचवाधिकाराय तेषामेव अधव्याऽऽदिविज्ञानां पुला-
कादिसंश्लेषिभनामकल्पनाऽऽदिप्रकल्पणम् ।
- (२१) योगहारे पुलाकाऽऽदीनां स्वयंभवीमित्तं प्रसाध्य,
मनोवाक्यकयसौगिद्यमसाधनम् ।
- (२२) उपयोगहारे पुलाकाऽऽदीनां साकारानाकारोपयु-
क्तविचारः ।
- (२३) कथायहारे पुलाकाऽऽदीनां सकथायाकथावत्वं प्रक-
ल्प्य, क्रीडमानमायाक्रीडाऽऽदीनां विमर्शः ।

पिगंधी

- (२४) ज्ञेय्याद्वारे पुलाकाऽऽदीनां संज्ञेय्याज्ञेयत्वं विख्या, कृष्णद्वयज्ञाऽऽदिज्ञेयान्निरूपणम् ।
- (२५) परिणामद्वारे पुलाकाऽऽदीनां बद्धमानहीयमानावस्थितपरिणामत्वप्रदर्शनम् ।
- (२६) परिणामाधिकारादेव ज्ञचञ्चोत्कर्षाऽदिभेदेन कालनिरूपणम् ।
- (२७) बन्धद्वारे पुलाकाऽऽदीनां कर्मप्रकृतिबन्धविचारः ।
- (२८) वेदद्वारे तेनामेव कर्मप्रकृतिवेदविमर्शः ।
- (२९) तदीयनाद्वारे तेनामेव कर्मप्रकृत्युदीरणाऽऽप्यवसायः ।
- (३०) उपसंपत्कान्द्वारे पुलाकाऽऽदीनां पुलाकात्वाऽऽदिव्यानोपादाननिरूपणम् ।
- (३१) संज्ञाद्वारे पुलाकाऽऽदीनां संज्ञोपयुक्तोसंज्ञोपयुक्तविचारणम् ।
- (३२) आहारकद्वारे पुलाकाऽऽदीनामाहारकानाहारकत्वप्रकरणम् ।
- (३३) भवकाऽऽदीनां भवप्रहङ्गनिरूपणम् ।
- (३४) आकर्षण-जन्मोत्कर्षनेदेनाऽऽऽकर्षणमयीः ।
- (३५) कालाद्वारे पुलाकाऽऽदयः कियच्चिरं भवन्तीति प्रतिपादनम् ।
- (३६) अन्तर्यामि अचञ्चोत्कर्षतः तेनामेवान्तरनिरूपणम् ।
- (३७) समुद्रद्वारे तेषां समुद्रघातविचारः ।
- (३८) क्षेत्रद्वारे संक्षेपसंक्षेपसर्वज्ञेयोकाऽऽदिभवनभाषना ।
- (३९) स्वर्गोनाद्वारे संक्षेपसंक्षेपभागेन स्वर्गमतिपादनम् ।
- (४०) भाष्यद्वारे पुलाकाऽऽदीनां क्रायोपपत्तिकाऽऽदिभावविचारः ।
- (४१) परिमाणद्वारे तेनामेव परिमाणनिर्देशः ।
- (४२) अन्वयद्वयद्वारे पुलाकाऽऽदीनामन्वयद्वयत्वनिर्देशनम् ।
- (४३) निर्गन्धानां प्रकृत्यन्तरेण चातुर्भिष्यम् ।
- (४४) प्रधानाद्यमन्वयत्वात्परमसमयथासुर्वमनिर्गन्धाऽऽदिभेदेन पञ्चविधत्वम् ।
- (४५) कूजनताकर्षणताऽऽप्यन्वयताऽऽदिभेदेन निर्गन्धानां, निर्गन्धीनामसुखात्वाऽऽदि प्रकृत्य, तद्वैयर्थित्वेन सुखात्वाऽऽदि निरूपणम् ।

नैर्गन्ध्य-न० । निर्गन्धानामिदं नैर्गन्ध्यम् । विज्ञे० । आच० । आदिते प्रवचने, सूत्र० २ अ० ६ अ० । आ० न० ।

पिगंधीधर्म-निर्गन्ध्यार्थ-६० । निगंतो बाह्याभ्यन्तरकपो प्रत्याऽऽस्थास्तीति निर्गन्ध्यः, स चाऽसौ धर्मश्च निर्गन्ध्यधर्मः । सुतवादिनाऽऽकथे क्वात्प्रादिक वा सर्वज्ञोक्तं धर्मं, सूत्र० ३ अ० ६ अ० ।

पिगंधीधर्मप्रायस-नैर्गन्ध्यप्रभावचन-न० । निर्गन्धानां साधुनामिदं नैर्गन्ध्यं, आचरनमिति प्रकथेयाभिधिधिनोच्यते जीवाऽऽद्वो यस्मिन्मिति प्रायसत्वम् । जैनाऽऽग्ने, "हृद्यमेव पिगंधी धर्मप्रायसे सत्वे अत्ते, सेसमण्डे ।" आच० ४ अ० । स्या० । आ० सू० । पिगंधी-निर्गन्धी-अ० । निर्गन्धीः साधुः, तेनामिदं निर्गन्धी । साधुत्वम्, स्या० २ अ० १ उ० ।

सा चतुर्दिधा-

चचारि पिगंधीओ पद्यचाओ । तं जहा-राषपिया समयी पिगंधीओ जाव आराधिया जव ४ ।

निर्गन्ध्यसुत्रवत् । आ० ४ अ० ३ उ० । (निर्गन्ध्या आधिकारा व-यास्थानमुक्ताः, वक्ष्यन्ते वा । यथा 'गदह' शब्दं नृतीयमाने ८५९ पृष्ठे पतन्त्याः प्रवक्ष्यन्त्या प्रदणमुक्तम्)

नवरविह-

छट्टिं ठाणेहिं पिगंधीये पिगंधीं गिहदमाद्ये वा अवलंबमाद्ये वा नाइकमइ । तं जहा-सित्ताचित्तं, दित्तचित्तं, जगत्ताइइ, उम्मापपत्तं, जवत्तगपत्तं, साहिगरणं । ६ डा० ए उ० । (कित्तविद्याऽऽदीनां प्रकृपणाः 'क्वित्तविद्य' आदिशब्दे तु प्रकृपणा) चट्टाहिं ठाणेहिं पिगंधीये पिगंधीं आइसवमाद्ये वा संलंबमाद्ये वा याइकमइ । तं जहा-पंथं पुच्छमाद्ये, पंथं देसमाद्ये, अयसं वा पाथं वा स्यामं वा साइमं वा दल्यमाद्ये वा, द-वाविमाद्ये वा ।

"चउहिं" हन्वादि स्फुटं, किं तु भास्यपत्तीवप्रयमतया वा अन्यम्, संलपन् विधो जायणेन, नात्कामयति च लक्षणात् निर्गन्ध्याचारम्- "यगो यगत्थिव सदि, मेव चिडे न संलवे" विशेषतः साह्याक हत्येवं रूपं, मार्गप्रकाशऽदीनां पुष्टुऽऽलम्बनमादिनि । तत्र मार्गं पुच्छन् प्रअनीयसाधामिकगृहस्थपुष्टवाऽऽदीनामभावे-हे आर्ये ! कोऽस्माकमितो गच्छतां मार्गः ? स्वयादिना क्रमेण, मार्गं वा तस्या देशवन्-धर्मेशीते ! अयं मार्गस्ते इत्यादिना क्रमेण, अशानऽऽदि च वदन्-धर्मेशीते ! शूद्राणेनमृगनाऽऽदीरित्वं, तथाऽशानऽऽदि द्वापवन्-मार्ग्ये ! द्वापवाम्येतत् तुज्यम्, प्रागच्छेद् शूद्राऽऽदिव्यादिवि-धिनोति । आ० ४ अ० ३ उ० । (निर्गन्धीर्निर्गन्धाविद्य सह कायो-स्तर्गो न कार्यः, इति 'ठाण' शब्दऽऽस्मिन्नेव भागे १६६४ पृष्ठे उक्तम्)

अचेला निर्गन्धी, अचेलाश्च निर्गन्धः सह संवसत-

पंचाहिं ठाणेहिं समणे पिगंधीये अचेलेए सचेत्तियाहिं पिगंधींहिं सत्किं संवसमाद्ये याइकमइ । तं जहा-सित्त-चित्ते समणे निर्गंधीये निर्गंधींहिं अविज्जमाद्येहिं अचेलेओ सचेत्तियाहिं निर्गंधींहिं सत्किं संवसमाद्ये नाइकमइ । एवमेणं गमपणं दित्तचित्ते, जगत्ताइइ, उम्मापपत्तं, निर्गंधीपन्वाविषय समणे निर्गंधींहिं अविज्जमाद्येहिं अ-चेलेए सचेत्तियाहिं निर्गंधींहिं सत्किं संवसमाद्ये या-इकमइ ॥

अचेलाः कित्तविद्ययाऽऽदिव्या सित्तचित्तेः शोकेन, तन्मतिजागर-काः साधयो न विद्यन्ते, ततो निर्गन्धिकाः पुलाऽऽदिकमिष संसंगोपायन्तीति न ततोऽप्यसाचात्प्राप्तिकायति । इत्तचित्तो ह्योत्तरिकात्, यक्षाऽऽदिषो देवाधिष्ठितः, उग्माप्रसतो वाताऽऽदिकोभाव । निर्गन्धिकाया कारवत्तमात् पुलाऽऽदिः प्र-आजित्तः, स च बालरवाइवेतो महानपि वा तथाविधवृक्ष-त्वाऽऽदिनेति । स्या० ४ डा० २ अ० । (अथ निर्गन्धीनां भासकदधिविचारवक्यतायां सर्वा वक्ष्यन्ता)

से मारंति वा० जाव रायहाणिसि वा सपरिकसेवंसि अवाहिरिंरिंसि कपइ निर्गंधीं धेमतगिग्हाइ दो भासा वत्थए ॥ ८ ॥

अस्वपि व्याख्या प्राप्तुं, मवरमचारिके केने कदपते मि-
श्रण्यीनां हेमप्रतीभेभ्यु द्वौ मासौ वस्तुमिति ।

अथ भाष्यवित्तरः-

एतेषु क्रमो नियमा, निर्मगंधीयं वि शोऽ नयच्यो ।

अं इत्थं ध्यापयं, तदर्थं शोचं समासेन ॥२०७॥

एव एव निर्मगंध्यसुकोः " एवञ्चा निष्कापय, " इत्यादि-
कः क्रमो नियमाश्रितगंधीनामपि ज्ञातव्यो भवति । यस्तुवरक वि-
हारचारे वात्मानं, तदर्थं वषपे समासेन ।

प्रतिज्ञातमेव निर्गंधयति-

निर्गंधीयं गणहर-वक्रव्या संश्रमगणा चैव ।

वसही नियार गण-स्त प्राणव्या वारए चैव ॥२०८॥

प्रचट्टणए व विही, पडिहीए निरुल्लिगामे चैव ।

निर्गंध्यायं मासो, कम्हा तासिं दुपे मासो ॥२०९॥

निर्गंधीनां यो गणघरो गच्छवर्षांपकः, तस्य प्रकृष्या
कच्छ्या । ततः केवस्य संवतीप्रायोगवस्य मार्गेणा प्रत्युपेक्ष-
या वक्तव्या । ततस्तासां योग्या वसतिर्वैवाण्युमिष्य, संवती-
गणघरस्वानयना, ततो वारको ह्युषटस्वरूप, तदन्तर्गतं मका-
थेनं समुदेयानय, तस्य विभिन्नव्यवस्था, ततः प्रलभीककृतोपक-
वतो यथा निवारणं, ततो विज्ञायां निर्गमः, ततो निर्गंध्यानां क-
स्मादेको मासः?, तासां क कस्माद् द्वौ मासौ ? । एतामिदं द्वाराद्ये
वक्तव्यानीति द्वारगाथाचयसमुदायायः । (अथ गणघरवक्रव्यं
" गणहर " शब्धे तृतीयभागे ८२० पृष्ठे समुक्तम्)

अथ क्षेत्रमार्गेणाहारमाह-

विचस्य उ पनिलेहा, काययना होइ प्राणुमुचीए ।

किं वरुई गणहरो, जो वरुई सो तवो वरुई ॥२१०॥

क्षेत्रस्य संवतीप्रायोगवस्य, आनुपूर्व्यां " पुष्टमंगलमामंतण "
इत्यादिना पूर्वोक्तमेव, प्रत्युपेक्षया गणघरेण कच्छेय्या । अथ
किं केन हेतुना गणघरः स्वयमेव क्षेत्रप्रत्युपेक्षया व्रजति ? ।
उच्यते-यो बहोवर्द्धोऽभिदेव्यारिं चरति, स एव लजभारं वहति,
यो निर्मगंधीगणव्याधिपत्यमनुभवति, स एव सर्वमपि तन्धि-
म्यान्नरुच्छति ।

आह-संवत्यः किमर्थं न गच्छति ?, इत्युच्यते-

संज्ञगयणो मुक्ता, आधादी सज्जिपेसिपेक्षया ।

आंभे तुच्छा आसिया-वथा ए एवाशानां (भवे) दोसा ॥२११॥

एहि संवत्यः क्षेत्रं प्रत्युपेक्षितुं गच्छति, तत आचार्यस्य वस्तु-
गुरवः, आह्वयऽऽद्यव्यक्त होषा । यथा शकुनिका पक्षिणी ह्येनस्य
गम्या मवति (योसिं चि) यथा वा मंसपेक्षिका, आक्षपेक्षि-
का वा स्वर्वस्थाऽऽर्वाज्जपणीया, तथा यथा मधि । अत एव
(येषुणव चि) विषयादिना प्रेक्षते । तथा तुच्छास्ताः, ततो केन
तेनमायाहारऽऽभिज्ञोनेनेपप्रसोच्य " आसियावचं " अणुरणं
सासां कियते, एवमाद्यो दोषा आसियावचं ।

इदमेव भाववचि-

मुच्छेय वि शोत्रिज्जह, जययच्छाऽऽहरपनिगमिसिद्धेयं ।

छां तनिमंतव्यवहृषे, वेष्टकडाळ अविषयणं ॥२१२॥

मुच्छेतास्याऽऽहारवस्यदिना जी शोच्यते, अथ कं यस्तुकच्छ-

प्रतिभे निहितभावेनोवाहरणम् । कथमित्याह-" जंत चि " वक्ता-
यि, तैर्मिगंध्यां कृष्या, वदने प्रवहये वेत्यवन्तार्थमाह्वानं
संवतीनामाक्षिपयमपहरणं कृतमिति । " अहा प्रकच्छये आं-
गुगवाणिययो, स च निश्चयसुको संजर्हो कववर्हो वदस्तु क-
वदस्तु कृषयं पडिचये । तासो सस्तु वीसंभवायो । कर्मवकाडे
पवसिपि विषयवै-वहणद्वयमंगलद्वय पडिलेहयं करेमि, नो
संजर्हो पडवेह, अन्धे वि ब्रह्मगंधिया होजामो । तसो पड-
वेह, तो पडिलेहयं करेमि चि । तासो जापति-भहो ! वि-
येको । तसो वेहवैवहणत्वमाहवायं पयद्वियं वदयं ॥ आह
भासियावियायो " ।

एएहि कारयेहिं, न कर्पई संनईए पडिसेहा ।

गंतव्य गणहरोयं, बिद्धिया जो वडिओ पुर्वि ॥२१३॥

एतैः कारयैः संवतीनां क्षेत्रप्रत्युपेक्षा कर्तुं न कथ्यते, कैः
पुनस्तर्हि प्रत्युपेक्षयायं गत्यव्यभिचार-नसत्यं गणघरेण
विधिना, कः पुनर्तद्विपरिवाह-यः पूर्वमैव मासकल्पः प्रकृते
स्थविरकल्पिविहारद्वारे वर्जितः ।

आह-कीदृशं क्षेत्रं प्रत्युपेक्षीयम ?, उच्यते-

जत्यादिर्वई सुरो, समथायं सो य जाणइ विसेसं ।

एतारिसिम्भि खेचे, समथायं होइ पडिलेहा ॥२१४॥

जहियं दुस्सीलजणो, तक्कं पुण्यं च जहई नतिय ।

निपपचवायखेत्ते, अज्जाणइ सुखेहा ॥२१५॥

यत्र ग्रामाऽऽद्याधिपतिनागिकाऽऽधिकः सूरः शौरवटऽऽधिक-
रनाभिगमनीय इत्यर्थः स च भ्रमशानां साधुनां विद्यायं ज्ञानात्-
व्येदशरमीनां दुर्येने जतम्, इहोच्यते समाचारः, एतादृशे क्षेत्रे
साध्वीयोग्ये भ्रमशानां प्रत्युपेक्षया भवति । तथा यत्र कुशी-
लजलस्तस्करवृक्षापरिमंय वा यत्र नास्ति, इहोच्ये निष्कामव्ये
क्षेत्रे आर्थिकानां प्रायोग्ये प्रत्युपेक्षया कच्छेय्या प्रवति ।

अथ वसतिहारमाह-

मुक्ता मुचद्वारा, कुलपुषे मचमंत गंनईरि ।

धीचपरिस मरिपे, ओजासप चिन्तादायो ॥२१६॥

शुभा कृत्वा, कुल्येन वा परिक्रिता, मुसहारका कपाटद्वयोपे-
चारा, यथायं वा शृवातनः कुलपुत्रकः । कथंयुतः ?-सवयवा
न केनापि कोषयते, अर्द्धपि च प्रयोजनं कर्तुमशक्यवस्यति ।
गर्मशीरो नाम-संवतीनां पदकाऽऽद्यावरणं इह्णु परिवारः सचोऽ-
पि ज्ञेयं कथ्यमानसिद्धति, न च कश्चिद्व्याये प्रवृत्तिं करोति ।
माईवमस्तव्यता, तत्रियेव यद्य स माईविकः, एवंपिचो यदि
कुलपुत्रको भवति । तथा [ओजासप चि] संवतीमागुपभय-
स्वाकमाययं कर्तुमशक्यं । अथभाषिते च पदसाधुपभयमनु-
जानीते, ततो प्रज्जये [चित्तप चि] यथा स्वकीयाया बुद्धिः,
ऽऽपुत्रया वा चिन्तां करोति, तथा यद्येतासामपि अश्वनीका-
स्तुपसमैरुक्तेषु चिन्तां कर्तुमशक्यं, ततोऽऽद्यव्यापारः । स
ग्राऽऽह-वाटं करोमि चिन्तां, परं कथं युतः संरक्षणीयाः ? ततो-

● पुस्तकान्तरे-" धर्मिज्जमासवारमंगलपत्रिका " यावरायथा
इति वाटः ।

ऽभिधातव्यम्-यथा किञ्चिद्विधिः स्वहस्तेन परदस्तेन वा उप-
यमाने दृश्यते, तथैतां अपि बध्नात्प्रमाणैः, परमाप्तुषु चोप-
यमाना रक्षति, तत एता रक्षिता भवन्तीति । बधेय प्रतिपाद्यो-
पाक्षयस्य दानं करोति, ततः स्वाध्वनीयाः ।

आधाप्रतिपद्यमाने स्वाध्वयन्ति, ततश्चापारो गुरुका-
न्वयाऽऽचार्योन्नययिद्यामुद्रेशाध्वमाह-

पणकुडा सकवादा, सागारियमात्रमणिरुपिरेतां ।
निपद्यव्याय जोग्गा, चित्पिण्यपुरोद्वहा वतही ॥१३१॥

वनकुल्या पक्षेष्टकाऽऽदिमयजितिका, सकपाटा कपाटोपेतद्वारा,
सागारिकसराक्षानां मातृममिनीनां शुद्धाणि पयन्ते पाश्वन्तो वस्याः
सा सागारिकमातृममिनीशुद्धयन्ताः । माधायामनुक्तोऽपि शुद्धवा-
च्यो कृष्यः । निष्पत्यपाया युज्यन्तप्रवेष्टाऽऽदिप्रत्ययावरहिता,
विस्तर्ती 'पुरोद्वह' शुद्धपञ्चाङ्गागो यद्यन्तं सा विस्तरीयेपुरोद्वहा,
पञ्चिधा वसतिः संवतीनां योग्या ।

नासन्न-नातिदूरे, विद्वानपरिणयवयाण पक्विनेसे ।

मज्जत्यऽविचारार्णं, अक्रुकुडुङ्गाजिवियाणं च ॥१३२०॥

विश्वाम्ना ताः परिणतवयसश्च धविरक्षियः, तासां, तथा
प्रथमस्थानं कन्ध्याऽऽदिनावधिकज्ञानाविकाराणां गीताऽऽदिवि-
काररहितानाम्, अक्रुकुडुहालात्सम्बन्धो जोजनाऽऽदिक्रियां कथं
कुर्वन्तीति कौतुकवर्जितानां, भावतानां साध्वीसामाचार्यीवासि-
तानां संबन्धि बन्धितवेष्टम् प्रत्यासन्नयुद्धं, तत्र नाविकूरे
संव्यतिप्रतिषेधो प्राणाः ।

आधायऽऽचार्यप्रतिपाद्यमध्याह्नरूपवमाह-

नोऽयमहश्चराऽऽदी, बहुसयणो पिण्डो कुलीणो य ।
परिणतवो अथीक, अण्णजिगद्धिओ अक्रुकुडुहा ॥१३३१॥
कुसपुष्पं सचयतो, जीयपरिस भदो परिणयो अ ।
धम्मद्वी य विणीतो, अज्जसेजायरो ञ्णिओ ॥१३३२॥

यो भोगिकमहश्चराऽऽदिर्बहुसज्जो बहुपाण्डिकः, तथा प्रेरकः
पञ्चाऽऽदीनां स्वयुद्धे प्रविष्टमनीनां निवारकः, कुलीनः, परिणत-
व्याह्व प्रतीनः, आनीकवदन्त्ये महत्त्वपि कार्ये न विजैति, कथ-
मेतत् कर्तव्यमिति ? अन्नमिशुदीत आभिप्रदिकमिधवावरहि-
तः, अक्रुकुडुहा संवतीनां जोजनाऽऽदिव्यंमे कौतुकवर्जितः ।
यस्तु कुसपुष्पकः, सस्यवान् न केनाप्यभिभवन्नीवः, अतिसपैत्
प्राग्भूत्, ज्रकः शाल्से बहुमानवान्, परिणतो बवसा मत्या
वा, धर्मोर्थी धर्मभक्तस्तुः, विनीतो विनयवान् । यव आयोगां
शब्धातरो प्रणितवनीयैकरैः । गतं वसतिद्वारम् । १० १ ३० ।
('वसति' शब्दे विष्टोऽपिः)

अथ विचारद्वारमाह-

अर्णोनायममंजोगा, अर्णोवाया वेव होइ संजोगा ।
आदाययसंजोगा, आधाया वेव संजोगा ॥१२२३॥

अनापाता असंजोकाः १, अनापाताश्वेष संजोकाः २, आया-
ता असंजोकाः ३, आपाताः संजोकाश्चेति ४ । वतस्य विचार-
रचमयः ।

एतास्तु संवतीनां विधिमाह-

वीपारे बहि गुफगा, अंतो वि य तद्वयजिते वेव ।

तद्व वि अत्य पुरिसा, अंतोति वेसित्तियाओ य ॥१२२४॥

यदि 'पुरोद्वहे' विद्यमाने संवत्यो ब्राम्हाद् बहिरिवास्तुयं गच्छ-
न्ति, ततश्चतुष्पैपि कथितस्तु प्रत्येकं चतुष्पुष्पाः, अन्तरेऽपि
च ब्राम्हाण्यन्तरे पुरोद्वहाऽऽदी आपातासंजोकाकृष्णं तुलीवक्य-
विद्वं बज्जेत्विद्या शेषेयु ऋषि स्वारिकस्तु य गच्छन्तीनां स यव
वत्सवो गुरुकाः । तुतीयेऽपि स्व्यादिने यं पुण्या वेष्टवा-
क्षियश्चोपयति आपतति, तत्र चत्सवो गुरुकाः । यत्र तु
कुसजानां स्त्रीणामापातो प्रवति तत्र गतव्यम् ।
किं पुनः कारणं प्रथमाऽऽदीनि स्व्यदिनामि तासां गानु-
जावन्ते । उच्यन्ते-

जप्तो दुस्मीला तस्य, वेसित्थियनपुसुद्वहेतिरिच्छा ।
सा उ दिसा पतिकुडा, पदमा विद्या चउत्थी य ॥१२२५॥
(जप्तो षि) यसां विति दुःखीणाः परद्वाराजिपामिनः
पुरुषाः, तथा वेष्टवाः क्षियो, नपुंसकाश्च (हेउ षि) अथो मा-
पिताः, तिषेऽह्वच वानराऽऽद्य आपतन्ति, सा तु सा पुमार्तिम्,
प्रथमा त्रितीया चतुर्थी च प्रतिपिद्धा, प्रथमाऽऽदीनि स्व्यदि-
क्षानीत्यर्थः ।

अथैनामेव निर्युक्तिगायां व्याचष्टे-

वारभ्रयोर्धमिता, सोत्तगततृणा य जे य दुस्मीला ।
उठ्यामित्थी-वेसी-अपुमेसु उविति उ तद्वहा ॥१३३६॥

वारभटा राजपुरुषाः, योटाश्वेटाः, विपटाः गजपारिवर्तकाः, मो-
हास्तुरगचिन्ताभियुक्ताः । यवमादयो वे तद्व्याः सन्तो तुःखीणाः,
ते प्रथमत्रितीयाः स्व्यदिनात्सोत्तपातव्यादेकान्तमिति कुवा
वदुःखमकस्त्रीयु वा वेष्टवास्तु वा (अपुमेसु षि) नपुंसकेषु
वा पूर्वप्रतिपु, तद्वे तेषामुद्ग्राहकैर्भ्रमृन्नानां प्रतिसेवनाय-
मावाप्सति ।

चतुर्थे तु स्व्यदिने संजोकात्सर्वे कुःखीणाऽऽध्वः संवती-
वर्गाय परवेयुः, संवतीवर्गेण वा ते दद्वेरीक्ष्यतस्त-
द्विपि तिष्यन्ते-

हिउ उवासाणहेउं, ऐगाऽऽगमण्णि मद्दुण उट्ठाहो ।
वानरमयूरहंसा, गाला दुण्णगादित्तिरिच्छा ॥१३३७॥

आधस्तादुपासनमध्ये शोचकम्, तकेतोरचो नापिते पुषेप्राते
कथमेकेषां मनुष्याणां मध्ये शोचकमकारापकमेनामागम-
ने सति यष्टुदीर्घमोहास्ते संव्यति शृङ्गन्ति, ततो ग्रहणे उ-
ट्ठाहो प्रवति, तथा वानरमयूरहंसाः, दुग्गलाः, शुनकाऽऽप्यवन्न
तिषेऽह्वस्तवाऽऽयाताः संवतीमुपसर्गवेयुः ।

यत एवं ततः किञ्चित्तु आह-

अइ अंतो वायाओ, बहिथा तासि तद्वय अण्णुभाया ।
सेसा णाण्णुभाया, अउजाण विचारचुपीओ ॥१३३८॥
बधन्तरे ब्राम्हाण्यन्तरे व्याघ्रातः पुरोद्वहाऽऽश्वेरजावः, ततो ब-
हिस्तामां तुलीया विचारचुमिरापातासंजोकाकृष्णाऽऽकृष्णा, तथा-
ऽपि स्त्रीयाम्बवाऽऽपातो प्राणो, न पुण्याः, शेषा विचारचुमो-
ऽनापातासंजोकाऽऽद्या आर्विकाणां गानुकाताः । गतं विचार-
द्वारम् । १० १ ३० । ('वसति' शब्दे रात्री प्राचक्यतमा)

अथ संवतीगच्छुल्याऽऽनवन्मिति द्वारमाह-
पारितोद्विषं च रत्तं, भंजद्वगमस्त आणया होइ ।

निष्कारणमिदं प्रगर्भं, कारणं समग्रं च पुरतो वा । १२३५ ।
 एवं बलतिथिचारद्वयपरिधिना प्रत्युपहितं च संघतीमाद्यो-
 पचं क्षेत्रं, ततः संघतीवर्गस्थाऽऽनयनं तत्र क्षेत्रे भवति । कथय ?
 इत्यर्थ-निष्कारणे निर्यते, निरकारणे वा सति साधयेः पुरतः
 स्थित्याः, संघत्यस्तु मागतः पृष्ठतः स्थिता गच्छन्ति, कारणे तु
 समग्रं वा साधुनां धर्मतः, पुरतो वा साधुनामप्रतः स्थिताः
 संघत्यो गच्छन्ति ।

निष्पन्नवायसंबंध-विभावि ए गणहरऽप्यविद् तद् ।
 तेषादिज्ञ ए सत्ये-ख सद्भि कयकरणसहिते वा । १२३० ।
 निष्पन्नवाये संघतीनां ये संबन्धिनः स्वज्ञानीयाः, भाविताश्च
 सम्पद्यपरिणतज्ञानवचनां निर्विकाराः संघताः, तैः साह गण-
 चर आम्नाहनीयः, आम्नतृतीयो वा संघतीर्विक्रिप्तं क्षेत्रं भव-
 ति । अथ स्तेनाऽऽदिभ्यं वचने, ततः साद्येन साद्ये नयति, यो
 वा संघतः कृतकरण इष्टशास्त्रेण सहितः संघतीस्तत्र नयति,
 स च गणधारस्त्वयं पुरतः स्थितो गच्छति, संघत्यस्तु मागतः
 स्थिताः ।

अथैव मतान्तरमुपपद्य इत्युक्त्वाह-
 लजपट्टादिनिवृत्तं, मा पेल्ले वतिण्ये तेष पुरतगे ।
 तं तु न जुज्झई अविण्य, विरुद्ध लभयं च जयणाए १२३१ ।

एकं मृत्यो भुवने उन्नयं कायिकीं संकेतं, तदर्थम्, आदिशब्दात्परस्मि-
 त्वात् काविकप्रयोजनं विनिविष्टमुपविष्टं सत्यं संघतं, प्रांतनीं प्रो-
 रयन्, इत्येव न हेतुना संघत्यः पुरतो गच्छन्ति । अत्राऽऽचार्ये आह-
 तपु युक्तं, न युक्तं, कुतः ? इत्याह-पुरतो गच्छन्तीनां तासां प्र-
 यिनवः साधुषु संजायते, शोकविरुद्धं चैव परिरुद्धं नवति-प्रहो !
 महत्सामर्थ्यानामासां दर्शनं, यत पद्यमती मागतः स्थिता एव ता ग-
 च्छन्ति, उन्नयं च कायिकीं संज्ञकं पतनया कुर्वन्त । का पुनर्य-
 तना ? इति चेदुच्यते-यत्रैकः कायिकीं संज्ञां वा म्युज्जति, तत्र
 सर्वैरपि तिष्ठन्ति, तथास्थितौ च तत्र दृष्ट्वा संघत्योऽपि नागतः
 समागच्छेत्तुः, ता अपि पृष्ठत एव शरीरान्सां कुर्वन्तीति । गतं
 गच्छत्याऽऽनयमिति ह्यारय ।

अथ बारकद्वारमाह-
 जदियं च अगारिनयो, चोक्त्वन्मृतो मुर्धमभायातो ।
 कुट्टमुद्वहरणं, बारगनिक्तेवखा भथिया ॥ १२३२ ॥
 थिस्त्रिभ्रामाऽऽवाकगारीजनीऽविरसिकात्तोकोः, चोक्षभूतः कु-
 विसलमाचारक वचने, तत्र बारकप्रदं निर्ययीमिः कर्त्तव्यम् ।
 अथ न कुर्वन्ति, तत्तत्राचारो गुरवः । अथ प्रवचनोद्गाराऽऽदिकं,
 तत्रिणयं प्राथमिकम् । यत पद्यतः कुट्टमुको घटकघटके नक्षत्र-
 नीचवर्द्धरेणो पिहितस्य बारकस्य निक्षेपणा मथिता जयति ।
 धांपदिचके उच्यते, उरसगपदेय संघसंतीओ ।
 बवंति काश्चिर्मि, मचगहत्याए आययम् ॥ १२३३ ॥

उरसगपदेन संघतीभिः क्षीप्रतिचके उपाभये बलस्यमिति
 कृत्वा तत्र संघसम्यो यदा कायिकीं भूमिं व्रजन्ति, तदा मान-
 कस्तथाबारक इस्ते पृष्टित्वा व्रजन्ति, तासां प्रयादीनां प्रत्यो
 जायते-यताः कायिकीं कृत्वा यथाप्रयत्नं कश्चित् भवति, अहो !
 शुचिसलमाचार इति । तत्र च गतास्तासां मदर्शनीभूता आच-
 यनं कुर्वन्ति ।

स च बारको अन्तर्हितः कर्त्तव्यः कुतः ? इत्यत आह-
 पुनर्यं विद्युत्वायेवं, पणसस्य ए संजवा अलिचमि ।
 संदेने तसपाणा, आचयजणतकणाऽऽदीया ॥ १२३४ ॥

बारकोऽपिस्तेः सन्, किम् ? (विद्युत्वायेवं ति) योषवितुं उच्यं-
 तुः-बारको भवति, अस्ति च पानकजातिस्तथा च पानकस्य संजवः
 संभूतं भवति, अस्ति च वाक् पात्रके प्रकृति स्ति स्वयन्ते
 परिणतति, स्वयन्ते च प्रसमाग्निः कोटिकाभाषिकाऽऽद्यः स-
 मागच्छेत्तुः । (आचयजणं ति) यद्यन्तकायनिकायविकलेन्द्रियेषु
 संघत्याऽऽदिकमापद्यते, तत्रिणयं प्राथमिकम् । (तद्वगार्हं व
 ति) ततो बारकान् पानकेन परिमलति मथिकाः पतन्ति, तासां
 प्रसनायै पृष्टकोक्तिता धावति, तस्या अपि प्रज्ञाययै मार्जी-
 रीत्येवं तर्कनव, तदाद्यो रोषा प्रवेत्तु ।

यत्र पुनः कायिकीं भूमिं सागारिकं भवति, तत्रेवं यतना-
 सागारिए परं दृष्ट-दगसइपसंफुर्तिश्रो भयं ।
 पुनरुज्जं अभाय तर्कणी, तौ अचरुद्धर्दं तु जा दिवसो १२३५ ॥
 सागारिके सति परास्मृतीभ्यश्च कायिकीं कृत्वा नेत्रे प्रथम-
 संस्पर्शयो इकस्मिन् पानकमाह्वानमुपायं कुर्वते, तथा तत्र-
 एवः क्षियः किमत्रास्ति पानकं, न चेति जिज्ञासना भा प्रसो-
 क्तामिति हेतोस्तस्मिन्नाद्येः तावदस्मकलुषं क्वं पानकं अ-
 स्ति न तिष्ठति, यावद्विषयः, ततः सन्वासास्ये तत्पानकं पिबन्ति ।
 गतं बारकचारम् ।

अथ अकार्यमाविधिचारमाह-
 मंदकमिणापसऽऽती, ब्रह्मा च तद्वीथि अविपतीथी ।
 पचेयकमदं तु जण-मंदकमिथेरी उ परिवेसे ॥ १२३६ ॥
 यद्यसागारिकं, ततो मयदन्त्यां समुद्रिणति, अथ मयदलीभूमिः
 सागारिकवहुला, ततो मयदक्षिस्थानस्थासति, ब्रह्माह प्रथयेन
 तद्वीथिभविपतीथी तद्वीथिकमदमयमथः प्रस्तीवं तस्योपरि
 सौत्रिकं तत्राप्यलगापुत्राणकाणि स्थापयित्वा प्रत्येकं कमठकेषु
 जुञ्जे, प्रवर्षितं च पुर्वोभयुक्ता सुदि निविशते, तत एका म-
 यदक्षिस्थयिवा यमज्ञजननी सहोदरा सर्वासांमपि परिवेष-
 वेत्, आरम्योऽपि योग्यमास्तीये कमठके मक्षिपेत् ।

श्रीगोहिषाद्भिर्गर्द, समजायै करेड जचिया समणी ।
 तासि पच्ययहंतं, अद्याइकसत्ता अकलहो अ ॥ १२३७ ॥
 अथगार्हिनं पकाधम्, आदिशब्दाद् घृताऽदिकत्वात् विकृतीः,
 बावत्यः अथयत्, तावतः समजायत, मयदक्षिस्थयिवा करो-
 ति । किमर्थम् ? तासां अमणीनां प्रत्ययाद्यैर्मु, नया-अणदिकत्वात्
 ति) अथविकत्वात् न्यायै, सर्वांसामप्यविसलमुद्रेणायै, अकल-
 हकैवं भवति, अलंकारं न प्रवतीत्यर्थः ।

ताश्च समुद्रेषुमुपविशन्त इयं भूने-
 निन्वीड् विड्यार्ह, विगर्दो संवया वए विड्या ।
 अएण गिज्ञासंभिलिया, अज्झ इहै देह अन्नासि ॥ १२३८ ॥
 एका अविदस्यविकृतायो मुक्तज्ञाः, शोषाणां प्रयाक्यानम्, अयरा
 प्रजति-अथ ममेतावन्तो लम्बनाः कचकाः, इत ऊर्ध्वं निचमः
 अन्थाऽऽपिचले-अद्याहमचन्नाया, यानपर्वुपितमयं अथा भो-
 कन्ममित्येवं प्रतिपञ्जाभिप्रह । तदपरा भूने-अद्याहमावन्ति-
 का, क्त्वा आरसप्रयाक्यानम्, अत इदं विकृत्यादिकमन्वासां प्रय-
 क-इत्यो नियच्छं ॥ १० ॥ १२३८ इत्यादिना 'पुनर्यं' आदेशः ॥

कृत.एवं समुद्रिष्य पावकेनाऽऽचमनं कुर्वन्नि,प्रवर्तिष्याः कम-
उक्तं कुमुदा कानिलेपयन्ति, ततः सर्वास्वपि समुद्रिष्यन् मयङ-
कीयु स्थविरा समुद्रिष्यति ।

एवंविधं द्रव्यं किं ज्ञाति १, इत्याह-

दद्रूणं निद्रुयवामं, सोयपपचं अमुकपचं च ।
इंद्रियदमं च तासि, विषयं च जणो इमं भणइ ॥ १२३७ ॥

तासां संयतीनां निभूतवासं विकषाऽऽदिविरहेण निषयोपा-
रनयेवाऽवस्थानं, शौचप्रयत्नं चारकग्रहणाऽऽदिकपम्, अमु-
कपचं च विक्रय्यादिप्रत्याख्यानामिषात्पम्, इन्द्रियदमं च
ओषाऽऽग्निं कृत्वा निद्रुयवामं, विनयं प्रवर्तिष्यादियु अत्रयुग्याना-
ऽऽदिकपं, द्रव्यं ज्ञानो लोक इदं ब्रवीति-

सचं तयो य सीलं, अणुदिविषाओ अ एगमेगस ।

जइ वंनं जइ सोयं, एयासु परं ए अषासु ॥ १२४० ॥

बाहिरमसपरिबुद्धा, सीससुगंधा तवोगुणविमुक्ता ।

पक्ष्णा कुमुत्पक्षा, एआ अ वि होज अमं पि ॥ १२४१ ॥

सत्यं वाक्यमेवोरोचिसंवादिता, तपोऽभ्यासाऽऽदि, शीलं सुखं ज्ञाव-
ता, अणुदिविषाओ विषममोऽजमम्, एकैकस्याः परस्परमसुषास्य,
तथा यदि ब्रह्मचर्यं यदि शौचं शुचिस्वामाचरता। एतांनि सत्या-
ऽऽग्नि, यदि परमेनासु संयतीषु इदंमेन, नामासु शाक्याऽऽदि-
पाकादिनीयु, नतो यच्छप्येना बाह्यमभेन परिक्रिस्ता, तथापि शी-
लेन सुगन्धाः, तपोऽभ्यासैश्चाऽऽदिनिः, यद्वा तपसा प्रतीतेन, गु-
णैश्चोपशान्ताऽऽदिनिर्विमुक्ताः, धन्यानां कुलोत्पन्नाः, एतां येषां कृते
उपशान्तेऽपि धन्या इति भावः । अर्पेः संभावनायां संजा-
व्यते । किमर्थः १, यदस्माकमपि जगिनी, बुद्धिटा च एतादृशा-
स्वकुलोऽव्यालनकारिण्यो नवेयुः ।

एवं तस्य वसंत-। गुणसंतो सो य सिं अगारिजणो ।

गिएइंति य संमर्चं, मिच्छतपरमुद्धो जाओ ॥ १२४२ ॥

एवं तत्र वसन्तीनां तासामगारीजन उपशान्तः प्रतिबुद्धः,
ततो मिष्यतवपराङ्मुखो जातः सन्न सम्पत्कं गृह्णाति, च-
राश्रद्धेशविरतिं वा, कश्चिच्छुण्यमामरंरंजनमनाः सर्वेष्विदरति-
मपि प्रतिपन्नते । गतं जिज्ञासेनाविधिभारम् ।

अथ प्रत्यनीकद्वारमाह-

तच्छुण्ण अभिद्वेषणे, संवरितो संजतो निवारइ ।

तह वि य अत्रायमाणे, सागारिभो तस्युवाजजइ ॥ १२४३ ॥

तमणीनां संयतीनामभिद्वेषणे प्रत्यनीकेन विधीयमाने सति
संबुनः संयतीवेवाऽऽस्फुट्तादिति संयतो निवारयति, तथाऽपि जा-
तिद्विति तस्मिन् सागारिकः शुक्यात्त, तपोपसर्गे, तमुपालजने ।

एतामेव निर्युक्तियाथां भावयति-

गणिवीणुऽरुणो गुग्गा, सा वि य न कहेइ जइ गुरुकणं तु ।

सिद्धिमि य ते मंनुं, अणुसुद्धिं विचमार्इ ॥ १२४४ ॥

कश्चिच्छुण्णे विषयलोपुतया संयतीनामुपजपं कुर्वाच, त-
स्तस्तस्त्वनादेव तानिः प्रवर्तिष्याः कथनायम्, यदि न कथय-
न्ति, ततस्त्वानारो गुरवाः । सा च प्रवर्तिती यदि गुरुकणं न कथ-
यति, तदा अणुसुद्धिः, अणुसुद्धिः च दोषा, तस्मात्कथायितव्य-
य, ततः शिष्टे कथिते ते आचार्यस्तस्वविरतिकस्य पार्थं ग-

त्या साध्वीशीलमभ्यस्य वारुणयिषाकतासुचिकामनुशिष्टि दृ-
ति । यद्युपरमते ततः सुन्दरय । अथ नोपरमते, ततो वा-
नि तस्य मित्राणि, आदिशब्दाद्ये वा आचार्यः स्वजनास्तेनां
निषेधय, तेः प्रक्रापिते चरि स्थितः, ततो जष्टम् ।

तह वि य अत्रायमाणे, वसजा भेसिंति तह वि य अउते ।
अमुगत्य परे पउजह, तस्य य वसजा वतिष्ठेसा । १२४५ ॥

तथाऽप्यतिद्विति तस्मिन् प्रत्यनीके, वृषभा गच्छस्य युजायुज-
कायं चिन्तामियुकाः, तं प्रत्यनीकं प्रापयन्ति, तथाऽप्यतिद्विति
यस्तद्वयः कृतकरणः स संयतीनेपथं कृत्वा तस्य संकतं प्रय-
च्छति, यथा-अमुकस्य गृहे नमागच्छत, ततो वृषभा प्रतिनी-
धेय परिधाय तेन साधुना सह तत्र गत्वा प्रत्यनीकस्य
शिखां कुर्वन्ति, तथाऽप्यनुपशान्ते तस्मिन् सागारिकस्य निषे-
धत, तेनोपस्ये यदि स्थितः, ततः सुन्दरय ।
अथ नास्ति तदानीं सांनिहितः-

सागारि ए अंसते, किष्करो भोइयस व कहेइंति ।

अखत्य उणे ॥ ११ ॥, त्वेचस्सऽसती सति पिं व ॥ १२४६ ॥

सागारिके असेनिदिते कृत्यकरस्य प्रामाचिन्तामियुकस्य ज्ञो-
गिकस्य प्रामस्वामिनिः कथयति, नेन शासितोऽपि यदि नोप-
रमते, ततः संयतीनेपथं स्थाने तिष्ठे तथानि । अथ तानि संय-
तीप्रायोव्यमपरं, स्वचं वा संयतां ग्लानाऽऽदिकायं व्यापृता न
शक्नुवन्ति केनाम्तरं गमन्तु, ततो नृपस्य इतिहासकरस्य निषेधेन, स
प्रत्यनीकमुपकल्पतं निवारयति । ग्रामं प्रत्यनीककारय । १० १
७० । नि० चू० । ("गोवरचरिया" शब्दे तु ३० ३० १७६ पृष्ठे
जिज्ञासिधिसकः)

अथ निर्धेयीनां मासः । कस्मात्तासां चै मासाधिनि
द्वारं व्याख्यायते-शिशुः पुच्छनि-किं निर्धे-र्था-
नामजयधिकानि महाशतानि, येन तासां
द्वौ मासौ, निर्धेयानामेकं मासमे-
कत्र वस्तुमनुज्ञायते । सुरि-
राह-

जइ वि य महन्नयार्इ, निर्गंधीणं न हौंति अह्रियां ।

तह वि य निच्छविहारे, हवंति दोसा इमे तासि ॥ १२४७ ॥

यद्यपि च निर्धेयीनां महाशतानि नाशिकानि अश्वानि, तथाऽऽ-
पि नित्यावहारे मासे मासे केनाम्तरं संक्रमणे, इमे दोषा-
स्तासां भवन्ति ।

मंसाऽपिमिसरिता, वसदी त्वचं च पुच्छमं जोगं ।

एएण कारणं, दो दो मासा अवरिसासु ॥ १२४८ ॥

मांसाऽऽदिपेशसदृशा संवत्या, सर्वस्याप्यभिलषणीयस्याव,
तथा तासां योग्या वसनिद्विभेभा, जेभं च नशामोयोपेते कु-
ल्लं, ततो यथोक्तगुणविकलायां वसतो दोषद्वये वा जेने
स्याप्यमानानां बहवः प्रवचनविराघनाऽऽश्रयो दोषा उपदोषकन्ते ।
एनेन कारणेन तासामवधानं चर्वावासे चिमुक्य द्वौ द्वौ
मासावेकत्र वस्तुमनुज्ञायते ।

अथ ह्ययोर्धरं वसन्तीनां दोषाह, द्वितीयपदं चोप-
दशयति-

दुष्टइं उवरि दमंती, पायच्छित्तं च हौंति दोसा य ।

विद्यपयं च मिताये, वसतीं त्रिकसं च जयपाए ॥ १२४९ ॥

इयोमांसोद्यपरि बलन्ति, ततः प्रापञ्चिषं, दोषात्क भवन्ति ।
क्षितीषपदं च भक्ष्मां च समि बलन्ति, जैत्रं च यतनया प्रह्री-
तस्यद् । आचार्यो निर्ग्रेथामासिच कृष्टयः ।

मासावास्तवम्-

मे गार्गसि षाण् जाव रायहायिंसि वा परिकल्पेवंसि वा
बाहिरियंसि कृष्ण निर्गन्धीं हेमंतगिन्हासु चचारि मा-
सा वत्स्य, अंतो दो मासे, बाह्ये दो मासे, अंतो वसमा-
णौ अंतो जिकस्वायरिया, बाह्ये वसमाणौ बाह्ये
जिकस्वायरिया ॥ ए ॥

कस्य इत्याख्या प्राप्तम् । नवरं सबाहिरिके केने वसन्ती
मासी, बहिर्हीं मासाविर्येवं अतुतो मासात् निर्ग्रेथीनां वसन्तु
कहत इति ।

अथ प्रापञ्च-

एतेव कपो नियया, सपरिकल्पे सबाहिरिचमि ।

नवरं पुण नाणत्वं, अंतो बाह्ये चन्द्रमासा ॥ १२६७ ॥

एष एव पूर्वश्लोकः कपो नियमात् सपरिकल्पे सबाहिरिके
केने वसन्तीनां संयतीनां दृष्टयः, नवरं पुनर्नानासं विधेयो-
ऽयम्-अन्तरस्थन्तरे, बहिर्बाहिरिकाथामेवमुपयोभ्यत्यारो मा-
साः पुरयोःवा ।

चण्डे उचरि वसन्ती, पापच्छिन्नं च ह्येति दोसा य ।

नाणत्वं अस्मिर्पे तु, अंतो वसन्ती बाह्ये चरइ ॥ १२६८ ॥

अतुर्था मासावास्तवपरि यदि सबाहिरिके केने संयती
बलन्ति, तदा तदेव प्रापञ्चिषं, त एव दोषाः, क्षितीषमपि तदेव
मनस्यद्, नासात् विशेषः, पुनर्बाहिरिकाया बलन्ते, शय्यातर-
स्य वा यथोक्तगुणस्यासत्यज्ञाने, अन्तः प्राकाराभ्यन्तरे, (बसहि
चि) वसन्ती पूर्ववत्स्येव स्थिताः, बहिर्बाहिरिकायां अरन्ति
भिक्षाव्यामटन्ति ।

जोग्गवसहीर्पे अस्मिर्पे, तस्येव त्रिया चरति बाह्ये तु ।

पुनर्वाट्टिप विगिचिय, ततो विधि मत्तगादां वि ॥ १२६९ ॥

बहिः संयतीयोत्पया बलन्तेरजाये, तथैवाप्यन्तरोपावये
स्थिताः सत्यो बहिर्धरन्ति, पूर्वेषुहीतं शौचकचुगमगलाऽऽदि
परिचयञ्च तत एव बाहिरिकाया मासकाऽऽदीर्णयोगित्तव्यानि,
न केवलं निक्षेप्यादिवश्यायः ।

भुनक्तहनाऽऽदिविषया सामाबायी, केजकान्नाऽऽदिविषया वा
भित्तिः स्थानिरेकस्थिकानामिच कृष्टया । तदेवमुक्त आर्बिकाणा-
मपि मासकल्पविधिः । १२७० । (निर्ग्रेथीनां दूरतः परि-
दरणीयत्वं ' वसइ ' शब्दे बह्यत्वे)

विश्वाम्नी-निर्गम-पुं० । निर्गमत्वं निर्गमः, कुतः सामाविकं निर्ग-
मत्तमेवमादिकल्पे निर्गमने, विद्ये० । अतु० । आ० म० ।

निर्गमस्य षड्विधो निक्षेपः-

नामं उषथा दविष, खेपे काक्षे तहेव जाये व ।

एतो छ निगमस्य य, निषसेवो उषिधरो होइ ॥ १२७१ ॥

नामस्थापानिर्गमो नामाऽऽवश्यकाऽऽपुण्यकारेण प्रावणीवौ ।
इत्यात् इत्यस्य वा निर्गमः, केजात्केवस्य वा, कासात्काहस्य

वा, मासावास्तव वा निर्गम इत्यादि वाच्यम् । इति नियुक्ति-
गद्यासंकेतोपः ॥ १२७२ ॥

विस्तरार्थे तु भाष्यकारः प्राऽऽह-

द्ववाभ्रो द्यम्बस्य व, विधिगमो द्ववनिगमो सो य ।
तिविधो सविचाई, तिबिहाभ्रो संजवो नेओ ॥ १२७३ ॥

इत्यात् द्ववस्य वा निर्गमो इत्यनिर्गमः स व सविचाऽऽदिवि-
द्यसंवेदित्वात् सविचाऽऽदिविधिः । तस्य च त्रिविधस्य
सविचाऽऽदिविध्यादेव सविचाऽऽदिविध्यासंजव उरपादो द्वेव
इति ॥ १२७३ ॥

तथाहि-

पजवो सविचाभ्रो, जूमेरं कुरपर्यमवफाई ।
किमिगमसोपिपाई, योसाओ योसरीराभ्रो ॥ १२७४ ॥
किमिषुगुण्युगुषुपाई, दाकभ्रो मं व निगमं त्रचो ।
द्ववं विगपस्यभ्रो, जह सज्जावेवपारेहि ॥ १२७५ ॥

सविचात् सूमिद्यप्यासविचतद्रव्यस्याहकुरस्य प्रभवो निर्गमो
ज्ञातव्यः, मिश्रस्य तु पनहृत्तवस्य, तस्य हि पक्षाऽऽदिप्रदेशा अ-
विचाः, शेषं तु सविचामांति मिश्रताः । अविचस्य तु वाप्य-
इत्यस्य । तदेवं सविचाः सविचाऽऽदिविधस्य निर्गम इत्युक्तम् ।
अथ मिश्रताऽऽदिविधस्य सविचस्य इत्येवमिति निर्गमो वैदित-
व्यः, मिश्रस्य तु गर्भद्रवस्य निम्बकस्य, तत्रन्तेशाऽऽदीना-
मविचत्वात्, शेषस्य तु सविचत्वात् मिश्रताः । अविचस्य तु
शोषितद्रवस्य । मिश्रस्य सविचाऽऽदिविधस्य इत्यपि आश्रितम् ।
अविचद्रव्याऽऽदिविधः काष्ठानामविचस्य इत्येवमिति निर्गमो, मि-
श्रस्य तु पुणस्य । पतङ्गवद्व्यापि मिश्रत्वात्, अविचस्य तु
पुण्यस्य पुण्यऽऽदिविधस्य तद्व्यपवनिबहस्येत्तयोः । अविचा-
सविचाऽऽदिविधः निर्गम इत्यापि मतम् । तथा- ' जं व ' इत्यादि ' बह्ना-
इत्यं यस्माद् इत्यादिकल्पवशतो मानसकल्पनासमारोपा-
धया सज्जावेन सद्भूतप्रकारेण, उपचारेण वा निर्गमः,
सोऽपि इत्यादिनिर्गमो इत्यनिर्गम उच्यते । तत्र यथा सज्जावेन
विकल्पवशाद्यथा इत्यादिकल्पत्वात् पुनाऽऽदिविधस्य निर्गमः ।
अत्र हि भूमेः ' संसृज्जवत्कम्पायेन ' उरुप्यात्, पुनाऽऽ-
दिविर्गमो न इत्यत इति ' विद्वयवशतः ' इत्युच्यते, इ-
त्यस्य व इत्यिच्छताऽऽदिविधेन परिणामिकारणता समीच्यते,
इत्येतावता यथा सज्जावेनेत्यभिधीयते । उपचारेण तु रूपकाऽऽ-
दिविध्याऽऽदिविधोऽऽदिविधो इत्यादि सर्वे यथासंभवं मन्वदपि स-
त्त्वस्याऽऽभ्युषा चकम्पमिति ॥ १२७५ ॥ १२७६ ॥

केत्रनिर्गममाह-

सिचस्य विनिगमणं, सरुवभ्रो नऽऽति तं जमकिरियं ।
खेचाओ खेचमि वि, इविज्ज द्वाहाइनिगमणं । १२७७ ॥
उवपारभ्रो खेचस्य य, विनिगमो भोगनिवकुटाणं व ।
सार्द्धं विनिगमं त्रि य, जह खेचं राउसा उ चि ॥ १२७८ ॥

यथा इत्यस्यापि क्वचित्कल्पनाया निर्गम उच्यते, न तु
सकल्पता, एवं केत्रस्यापि सकल्पे कुनोऽपि निर्गमो नास्ति,
तस्याऽऽदिविधत्वेन तद्व्यपेगात् । केजात्पुनः निर्गमोऽस्ति, यथा
प्रायुःकवाऽऽदिविधस्य कर्णाऽऽदिविधस्य कर्णाऽऽदिविधस्य कर्णाऽऽदिविधस्य
ऽऽदिविधस्य । केत्रस्य धान्याऽऽदिविधो इत्यस्य, न तु केत्रस्य

स्वकपेय निर्गमः । किं स्वन्वा भास्ति ? इत्याह-उपचारतः कल्पनाभावेन, क्षेत्रस्यापि निर्गमः समस्येव, यथा लोक-क्षेत्राभिष्कुटा निर्गता इति; तेषां स्वकपेयाऽवस्थितानां निर्ग-मक्षिणाभावेऽपि निर्गता इव निर्गता इति निर्गमोपचारः । तथा ह्येषां चिन्तितं क्षेत्रं राजकुलात्, निर्गमं नरताऽऽदि क्षेत्रं दुःखमा-ऽदिकास्ताद् दुःखिह्यतिशयाऽऽनैवेद्यादिति ॥ १४३७ ॥ १५३ ॥

काशनिर्गममाह-

काशो वि द्बन्धमो, निक्षिःरिभो तस्य निग्मो पजवो ।
तचो चिय द्बन्धाओ, पजवइ काशे व जं जम्भि ॥ १५३७ ॥
उवचारओ व सरओ, विणिग्मओ शिग्मओ य तचोऽई ।
अहवा दुकाशाओ, नरो व बालाईकाशाओ ॥ १५४० ॥

काशोऽपि वर्तमानकपो द्बन्धधर्म एव । स च स्वकपेय वि-
क्षिप्यः, ह्यन्वहारैश्च तत्कल्पनाप्रवृत्तेः तस्य च तत एव स्वाभ्य-
भूताद् स्वभाविर्गमः प्रभव इत्यादिः । यथा-हरिताऽऽदिकं य-
स्मिद् बधाऽऽदिकं काशे प्रभवयुत्पद्यते स काशनिर्गम इति ।
अथवा-उपचारतोऽपि काशनिर्गमो, यथा-शरत्समयोऽसौ निर्-
गमो आचिभूतः, ततो वा शरत्कालाद्, दुष्कालाद् निर्गमो वि-
श्वीयोऽहं बालाऽऽवस्थानो वा नरो निर्गम इत्याद्युपचारतः
काशनिर्गम इति ॥ १५३७ ॥ १५४० ॥

अथ भावनिर्गममाह-

जावो वि द्बन्धमो, तचो चिय तस्य निग्मो पजवो ।
द्बन्धत व भावाओ, विणिग्मो भावओऽवगमो ॥ १५४१ ॥
रुवाइपोगशाओ, कमायनागाइओ य जीवाओ ।
निंति पजवतिं ते वा, तैर्हितो तच्चिओगम्भि ॥ १५४३ ॥

भावोऽपि कालवद् द्बन्धधर्म एव । तस्य च ततो ह्यन्वया-
वो निर्गमः प्रभवः स भावनिर्गमः, ह्यन्वेष्य वा जावाविर्गमो
भावनिर्गमः । कः ? इत्याह-जावतो प्रावमाश्रित्य यो ह्यन्वया-
पगमो विनायाः । इत्युक्तं भवति-यदा ह्यन्वं पूर्वपयोधेण वि-
नश्यति, अपूर्वपयोधेण त्वृष्यते, तदा पूर्वपयोध्यात्प्रकनभावाद्
ह्यन्वेष्य निर्गमोत्पन्नभावनिर्गमो भावनिर्गम इत्युच्यते । तथा क-
पाऽऽद्यो भावाः पुनस्तद्व्यवहृत, कपायज्ञानऽऽद्यवत्त्व जीवावि-
र्गच्छति प्रजयन्तीति भावानां निर्गमो भावनिर्गम उच्यते ।
(ने व तैर्हितो (च) अथवा ते पुनस्तद्व्यवहृतः पदाशीलो-
भ्यो ह्यपाऽऽदिव्यवः कपायाऽऽदिव्यवः भावोऽवस्थितयोर्गो प्रा-
कतजाविनिनाशे निर्गमन्तीति भावोऽभ्यो निर्गमो भावनिर्गम
इत्युच्यते इति । तदेवं विवेचयतस्तस्युपादानार्थमितिहितः बहिष्चो
निर्गमः ॥ १५४१ ॥ १५४३ ॥

इदानीं प्रकृते यावता प्रयोक्षणं तदुपदर्शयितुं प्रशस्तभावनि-
र्गमस्यैवं तावद्दर्शयिष्याह-

तथ पसत्यं मिच्छ-सभाषाविरइजाविग्मपणं ।
जावस्त संयवति य, जं सभ्यवाइओ तचो ॥ १५४३ ॥

तत्रानन्तरोक्तं प्रावनिर्गमे प्रशस्तं ह्युक्तं निर्गमनम् । किम् ?
इत्याह-मिच्छात्वाऽऽभाषाविरतिलक्षणप्रशस्तप्रावात् यक्षि-
गमनं निःसरणे जीवस्य । किंमिति ? इत्याह-यद्यस्मात्संय-
न्वेष्य ततो मिच्छात्वाऽऽद्यवत्प्रावनिर्गमोऽजीवस्य सुनि-
पद्यमासिंहितः सन्धकपाऽऽद्योऽयं गुणा इति ॥ १५४३ ॥

जवत्वेवं, प्रस्तुते केन प्रयोजनम् ? इत्याह-
एत्थ उ पसत्यभावन-पस्युद्देशेनं विसेसओऽहित्यं ।

अपसत्यावगमो वि य, सेसा वि तदंजावाओ ॥ १५४४ ॥

इह च प्रकृते साम्याविकाभ्ययनं प्रस्तुतम् । तत्र क्वायोपशमि-
के भावे षण्ठेते । अत इह तस्यैव प्रशस्तक्वायोपशमिजनव्यव-
था प्रवृत्तिमहावीरत् तन्निर्गमकथा, तथैव विशेषतोऽविकृतम-
धिकारः । तथाऽऽप्राप्तमिच्छात्वाऽऽदिविषयवैदिकजनव्यव योऽ-
पगमो विनाहाऽऽनेनापि चाधिष्कारः, तदपगमाजावे प्रशस्त-
प्रावप्रस्तुतेऽवयोगादिति । देशास्तु निर्गमनेऽवदङ्कभावेन प्र-
शस्तजावनिर्गमकारणनयाऽऽनन्तरेण पारम्येष वा कोऽपि
कथाऽहं व्यामियत इतीह निर्दिष्टा इति ॥ १५४४ ॥

तदङ्कवमेव ह्यव्याऽऽदानीं दर्शयति-

वीरो द्बन्वं खेवं, महसोवणं पभाणकाशे य ।
भावां य भावपुरितो, समासओ निग्मपोगा ॥ १५४५ ॥

यतो ह्यव्यात्साम्याधिकं निर्गमं, तद् ह्यन्वयत्र श्रीमन्महाबाहो-
नमन्यः, यस्मिन्नेह क्षेत्रे तन्निर्गमं, तादृह महसेनवनमयग-
न्तम्यम् । कालस्तु प्रथमदीर्घवीरक्षणः प्रमाणकालः । भावस्तु
प्रावपुरुषो षष्ठ्यमात्रलक्षणः । एतानि समासतः संक्षेपतः सा-
म्याधिकस्य निर्गमाङ्कान्तीति ॥ १५४५ ॥

एतदेव दर्शयति-

सामह्यं वीराओ, महसोवणखे पभाणकाशे य ।
जावपुरिसा हि जावो, विणिग्मो वक्त्वमाओऽयं १५४६ ॥

गतायां, नवरं श्रीमन्महावीरजीवसंज्ञकप्रावपुरुषात्प्रायं षष्ठ्य-
मात्राविसरस्वरकथः साम्याधिकलक्षणो भावो चिन्तितः, इह च
क्वायोपशमिके भावे षष्ठ्यमात्रत्वात् "साम्याधिकलक्षणो जा-
वः" इत्युक्तम् ॥ १५४६ ॥

अथ महावीरलक्षणस्य ह्यन्वेष्य निर्गमं तावद्विनिष्कुराह-
इच्छेवमाइ सर्वं, दन्वादीरीं जओ शिग्मस्सेव ।

तो निग्मपणं बांत्तुं, शोचं सामाइयस्त तओ ॥ १५४७ ॥

इत्येवमादिकं क्षेत्रकालनिर्गमनाऽऽदिकं साम्याधिकस्ययनाऽऽह-
इत्युक्तम् ॥ १५४७ ॥ अतः साम्याधिकस्य निर्गमं तावद्विनिष्कुराह-
इच्छेवमाइ सर्वं, दन्वादीरीं जओ शिग्मस्सेव । तो निग्मपणं बांत्तुं, शोचं सामाइयस्त तओ ॥ १५४७ ॥

मनु महावीरजिनस्वार्थपि निर्गमनं कथं षष्ठ्यमङ्क ? इत्याह-
मिच्छवाइतमाओ, स निग्मओ अह य केवसं पषो ।

जह य पस्यं तचो, सामह्यं तं पवक्त्वामि ॥ १५४८ ॥

तस्मिन् तदेतन्सर्वं प्रवक्त्वामीने गायार्थः ॥ १५४८ ॥ विशेषं ।
अत्र षष्ठ्यमात्रो भावः साम्याधिकलक्षणः, एतच्च सर्वं अग-
न्महावीरलक्षणद्वयाधीनमनन्तरेणैव प्रथमतो मिच्छात्वाऽऽदि-
च्यो निर्गममभिष्कुराह-

पथं किर देसिषा, सान्णं अदाविविष्णाण्णं ।
संयत्पदमिषो, बोधन्ने वक्त्वाणस्स ॥ १५४९ ॥

संयत्पदमिषो, बोधन्ने वक्त्वाणस्स ॥ १५४९ ॥
संयत्पदमिषो, बोधन्ने वक्त्वाणस्स ॥ १५४९ ॥
संयत्पदमिषो, बोधन्ने वक्त्वाणस्स ॥ १५४९ ॥
संयत्पदमिषो, बोधन्ने वक्त्वाणस्स ॥ १५४९ ॥

शर्गां कुत्वा सत्यकर्म प्राप्त एवं सत्यकर्मप्रथमज्ञातो बोज-
वर्द्धमानस्येति गाथाऽङ्कुराये ॥१४७॥

भाषार्थः कथामकाङ्क्षयेयुः । तच्चेद्वृत्-“ अवरविदेहे इत्यस्मि
शब्दे बलाहिको, सो व रायाऽऽप्येव सगमायि गहाय दाकनिमि-
षं बहावर्षि पषिष्ठो । इतो व साङ्गुयो नमं पवथा सत्येव स-
मं बंधति, सत्ये आवासिद्व निष्कं पषिष्ठु, सत्यो गतो, ते म-
भातो पहाबिया अवाणतां ह्युहा, मूढादिसा पंचे अवाणतां
तेज अरविपंचेयं मन्महद्विद्वसकाले तदहाय ह्यहाय व अप-
रद्धा तं देवं गया, अथ सो सगडसंनिवेतो । सो व बहाहिको
ते पालिष्ठा महेत संशेगमावन्नो भनर-अहो । इमे साङ्गुयो अ-
द्वैसिया तश्चिस्यो अरविमयुष्पिबद्धा । तैलि सो परमभर्षीय
विबलं प्रसयं पायं दाकण आह-वह भगवं । अथ पंचे समव-
सारेमिः पुरतो संपरिषयो, ताहे ते वि साङ्गुयो तस्सेव् मग्गेय
अणुगच्छति, ततो गुरु तस्व अम्मं कहेडमारदो, सो, तस्सुव-
गतो, ततो पंचं समोयारिष्ठा नियचो । ते पथा न्देवं । सो पुन
प्रविचरसम्महिद्वी कांलं काकण सोहमे क्ये पलिभोवमदिह-
षो देषो जातो । ”

एतदेवोपपद्यैवद् गाथाऽऽयमसंभोष्णद्वाराह—

अवरविदेहे गाम-स्म विगो रायदारुवणयणं ।
साह् निक्खनिमिषं, सत्या हीणे ताह्णि पाते ॥१५०॥
दाण्डम पंचनवणं, अणुकंपं गुरुक कण्ठण सम्पत्तं ।
सोहमे उरवन्नो, पलिपाड सुरो महिद्वीओ ॥१५१॥

अवरविदेहे ग्रामस्य निष्कः, (रायश्चकवणमरुमिति) अर
निमित्तदाग्गुलोपो द्रष्टव्यः-राजद्वानिमिषं तस्य बन्धनमनं, स
साधुद्विज्जानिमिषं साधोर्द्वि ब्रह्मद्व तत्र दहवार, ततोऽनुक-
म्पथा परमभकथा दानमभपानस्य, वयनं प्रापयं पषि, तदन-
न्तं गुरोः कथने, ततोः सत्यकर्मप्राप्तिः, तामभावाम्कृत्वाऽसौ
सौधर्मोके उत्पन्नः पत्योपपयायुः सुरो महिद्वि क इति ।

सद्धय य सम्पत्तं, अणुकंपया सो सुविद्वियायं वि ।
आमुरवरबोदिषरो, देवो वेयागिओ जावो ॥१५२॥

स ग्रामनिष्कः सुविहितानामनुकम्पया परमभकथा तेभ्यः
सत्यकर्मं लब्ध्वा मासुरं हांसिमतीं वयं प्रधायां कोदि व-
त्तुं चारयतांति मास्वरवरबोदिषरः, देवो वैमानिको जातः ।
इति निरुक्तिगाथाऽर्थः ॥१५२॥

चकण्ठ देवतोया, इह चेष य पारह्मि वासमि ।
इकस्वायुकुले जातो, उमजसुयसुतो मरीड् षि ॥१५३॥

ततो देवलोकात् स्वायुःक्षेपं वपुषा इहैव भरतेत वषं इह्वा-
कुले जात उरवणं अह्वनसुनसुतो मरीडिः, अह्वनभयौव इत्यर्थः ।
यतश्चैवमतः-

इकस्वायुकुले जातो, इकस्वायुकुलसस होइ उप्पची ।
कुलगरवंसेज्जीए, जरहुसस सुभो मरीड् षि ॥१५४॥

इह्वाकूप्यां कुलमिषवाकुलं, तस्मिन् जात उत्पन्नो, भरतस्य
सुतं मरुकरिति योगः । तत्र सामान्येन अह्वनभयौवाम्प्राप्त्याने
सतीदं विदेशामिथानमज्जहमेव, सामान्याजिघामे सति सर्व-
भ्रातृपि विदेशामिथानस्य इत्येनात् । स च इह्वाकुकुले जातः,
कुलकटा (वर्षवामाकण्ठाम्) । तेषां वंशः प्रकाहः, तस्मिन्निष्कान्ते,
५१४

यतश्चैवमत इह्वाकुकुलस्य अरवि उपासिर्वाव्येति शेषः ।
॥१५४॥ आ० म० १ अ० १ अ० । आ० नू० (कुलकरवक-
भ्यता) कुलगरं शब्दे दुर्गीयजागे ६१२ वृष्टे ससुक्ता)

शिवग्रन्थ-निर्गमक-पुं० । प्रथामे, वृ० १ अ० ।

शिवग्रन्थ-निर्गमन-न० । अणकमने, निस्सरणे, पहायने, म०
१ उ० । निस्सरकामगे, आ० २ वृ० १ अ० । (गच्छाकिग्लो-
पसंपह्मिभिः 'अवसंपया' शब्दे कित्तीयमागे १०५५ वृष्टे उक्ता)

शिवग्रन्थ-निर्गम-मि० । निम्नते, आ० १ वृ० १ अ० । उच० ।
नं० । मि० । अमिथिकाम्ने, आ० म० १ अ० १ अ० । दवि-
ते, संधा० । पहा० । अविद्यमाने, स्या० १ अ० । प्रतिपालिने,
स० ६ अ० । “ उचुमुदे निथावजीहनेते । ” निर्गताजिह्वेनात् ।
उच० ११ अ० “ निम्नयममंता । ” निर्गता अग्रदन्ता यस्य च
निर्गताग्रदन्तः । आ० १ वृ० ६ अ० । स्थानात्तत्राप्या ति-
क्षितेऽनिक्रिते गमने, म० १५ अ० १ उ० ।

शिवग्रह-निग्रह-पुं० । अनाचारप्रवृत्तौनिषेधने, नि० १ वृ० १
अ० १ अ० । आ० । अन्वायकारिणां द्वाणे, भाष० २ अ० । ग० ।
म० । रोधे, म० ७ अ० ६ उ० । इत्थिपनोहत्थिपनियमने, अ-
स० १७ म० । आ० नू० ।

शिवग्रहसुच-निग्रहयुक्त-वि० । इतिप्रकथावायां निग्रहसह-
ये, वृ० ७ अ० ।

शिवग्रहद्वारा-निग्रहस्थान-न० । वादकाले वादी प्रतिवादी वा
येन निमुह्यते तस्मिन्प्रकथयाम् । सुत्र० १ वृ० १२ अ० । वादि-
बन्धनायेके प्रतिज्ञाहृत्वादी न्यायपरिनाजिते पदायै, स्या०
१ अ० ।

शिवग्रहदोस-निग्रहदोष-पुं० । निग्रहस्थत्याऽऽदिना पराजय-
स्थानरूपे दोषभेदे, स्या १० अ० ।

शिवग्रहप्यहाय-निग्रहपधान-न० । अनाचारप्रवृत्तिनिषेधप्रधा-
ने, नि० १ वृ० १ अ० १ अ० । औ० ।

शिवग्रहसमर्थ-निग्रहसमर्थ-पुं० । जितेन्द्रिये, तदुयाऽऽर्धोर्वा वा
संयतीरुपसर्गयोर्वा करपदाऽऽदिना शिष्टाकारणवत्, वृ० १ अ० ।

शिवग्रहिय-निर्गृहीत-वि० । वादे पराजिते, “ सो वादी गिष्म-
हितो, पञ्च सावरोहं गोहृत्माहिको धारितो । ” आ० म० २ अ० ।
शिवमा-देशी-हरिद्रायाम्, दे० ना० ७ अ० २५ गाथा ।

शिवग्रहि- [क] -निर्ग्राहिष्-निग्रहाति मनोजबेन बयीकरोती-
ति निर्ग्राही । निग्रहवासीते उच० ४ अ० ।

शिवनिग्न-देशी-निर्गते, दे० ना० ४ अ० ३६ गाथा ।

शिवग्रन्थ-निर्गम-वि० । निर्गतगुणे, प्रक० ३ अ० अ० द्वार । उ-
चरगुणापेक्षया निर्गम्योद्वि, आ० २ उ० । म० । उचरगुणापे-
क्षते, उ० २ अ० । स्या० । गुणप्रवर्तिते, आ० १ वृ० १ अ० ।
सोऽत्याऽऽदिगुणाभावात् (दशा० ६ अ०) आत्मविद्युत्वाभावात्
गुणाधिकते, व० ५ अ० ।

शिवग्रन्थसंबन्ध-निर्गुणप्रकृत-न० । योगाऽऽदिते आत्मनि, स-
श्वरजससोक्तगुणपरिहे ब्रह्मणि, अ० ७ अ० ६ अ० ।

शिष्टगुह

शिष्टगुह-निर्गुह-वि० स्थिररत्या स्वाधियते, सूत्र० २ श्रु० ७ अ० ।
 शिष्टगोह-न्यग्रोध-पुं० । बटवृक्षे, अत्रु० । स्वा० । सं० । जी० ।
 शिष्टगोहपरिमंडल-न्यग्रोधपरिग्रहस्य-न० । न्यग्रोधपरिम-
 बद्धं बटव तत्रग्रोधपरिमण्डलम् । कर्म० ६ कर्म० । प्रश्न० ।
 जी० । नामरुपरि न्यग्रोधपरिमण्डले, आद्यसंस्थापयत्यनेन वि-
 शिष्टाऽऽकारे द्वितीयासंस्थाने, अत्रु० । यथा न्यग्रोध उपरिसंपूर्णा-
 बयवोऽथस्तनभागे पुनर्न तथा, तथेदमपि नामरुपरि विस्तर-
 द्धुं शरीरसङ्कपोक्तप्रमाणानामस्तु हे।नाधिकप्रमाणमिति ।
 स्वा० ६ उ० । पं० सं० । कर्म० ।
 शिष्टगोहपरिमंडलज्ञायाम-न्यग्रोधपरिग्रहदलनापन-न० । न्यग्रो-
 धपरिमण्डलनिर्वाहने नामकर्मनेहे, कर्म० २ कर्म० ।
 शिष्टगुह-देशी-कुयले, दे० ना० ४ धर्म ४ गाथा ।
 शिष्टग्राह-निर्घात-पुं० । वैक्यायानप्रपादे, जी० १ प्रति० । प्र-
 क्षा० । विष्णुप्रपाते, जी० १ प्रति० ४ उ० । साधे निरुद्धे वा ग-
 गने श्वस्तनकृते प्रमाणमित्यनेन, स्वा० १० उ० । आवा० । वि०-
 श्रु० । निरुद्धे, सूत्र० १ श्रु० १६ अ० ।
 शिष्टग्राहण-निर्घातन-न० । निराधिक्येन घातो निर्घातः । निरु-
 द्धे, आ० श्रु० ६ अ० ।
 शिष्टग्राहण-निर्घातार्थ-पुं० । निर्घातनिमित्ते, " घावाय
 कस्मान्नां गिष्वायणकार ।" आवा० ५ अ० । निर्घातनसुच्छेदः, स
 एवार्थः प्रयोजनं तस्मै । घ० २ आधि० ।
 शिष्टिच्छ-निर्घुण-वि० । न विद्यते घृणा पापशुभ्रसात्कण-
 यत्र स निर्घुणः । प्रश्न० १ आश्र० हार । न विद्यते घृणा पापशुभ्र-
 प्ला यत्स सः । प्रश्न० २७४ हार । प्रश्न० । निर्देये, क्षा० १ श्रु० ६
 अ० । आवा० । "सो दीवो वा" ॥ ३ । ३४१ इति संघुकी वा
 र्वांसिः । ' रे रे गिष्वाण्य । ' । प्रा० ३ पाद ।
 शिष्टिगता-निर्घुणता-स्त्री० । निर्घातायाध, पञ्चा० १० विच० ।
 शिष्टिगण्य-निर्घुण्यमिति-वि० । परस्य ब्रह्मवद्विरते, प्रश्न० ३
 आश्र० हार ।
 शिष्टेयं-निर्घुणीतु-आध० । निरुद्धैस्वै, " पुत्रवधसेन स-
 क्षितौ शिष्टेयं " । नि० श्रु० १ उ० ।
 शिष्टोर्-देशी-निर्वय, दे० ना० ४ धर्म ३७ गाथा ।
 शिष्टोस-निर्घोष-पुं० । बितरं घोषो निर्घोषः । सं० । आवा० ।
 महाप्रयत्नोपादिते शब्धे, प्र० ६ श्रु० ३३ उ० । महाशब्धे, क-
 व्च० ६ क्षण । रा० । आ० म० । विषा० । महाध्वनौ, प्रश्न० १
 आश्र० हार । जी० । आवा० । क्षा० । रा० ।
 शिष्टु-निर्घट्ट-पुं० । नामसङ्घट्टे, कृत्व० २ कृणु । कोये,
 जी० । नामकोशे, "निघंटुसङ्घट्टानं संगोत्रैर्गाथं सङ्घट्टं देवार्णं ।"
 नि० १ श्रु० १ वयं ६ अ० । कृत्व० ।
 शिष्टस-निकृष-पुं० । कृषपट्टनायां कथितसुवर्णरेखायाध,
 अत्रु० । नि० श्रु० । आ० म० । म० । सं० प्र० । प्रश्न० । कृष-
 पट्टके, सर्वेषामंज्रयानामामगमो निकृषः हेमरजतकल्पजीवा-
 ऽऽविषदासंपरिह्वानहेतुत्वात् कृषपट्टकः । अत्रु० ।
 शिष्टस-निष्प-पुं० । प्रयोषण्ये तासिनिष्ठाऽऽपादितकर्मनिष्पद्ये,

सूत्र० १ श्रु० १० अ० । आवा० । रा० । जी० । शुकराऽऽदिसंघा-
 ते, पि० । संख्ये, कोश० ।
 शिष्टिसिद्ध-निश्चिखिल-पुं० । कर्ममात्रे, श्व० ६ अ० ।
 शिष्टिस-निचित-वि० । निर्विदे, अत्रु० । प्रश्न० । रा० । क्षा० ।
 जी० । अ० । निर्विद्वत्परिग्रहमापणे, आ० म० १ अ० १ अक्षर ।
 शिष्टि-नित्य-वि० । शाश्वते, उच० । १८ अ० । आवा० । सं-
 घा० । सर्वेश्वरभाविति, आवा० १ श्रु० १ अ० ५ अ० ।
 दायत्विनाशशरदिते, श्व० १ हार । आनिशाशार्थमिति, स्वा० ।
 घ० । अविच्छिन्नत्वभावे, दृश० १ अ० । आश्वर्वाच्छब्धे,
 वि०० । अग्रयुतानुपश्रान्तेकस्वभावे, आवा० १ श्रु० ५ अ०
 अ० । क्षा० । दृश० । अग्रयुतानुपश्रान्तेकस्वभावना कृत्वत्-
 नित्यत्वेन व्यवस्थापिते, आवा० १ श्रु० ६ अ० १ अ० । श्रु० ।
 प्रश्न० ६ आश्र० श्रा । जी० । संकल्पे, रा० । कृत्व० । जी० ।
 श्व० । प्रश्न० । सर्वदेव्यर्थे, संघा० । जं० । प्रश्न० । रा० ।
 क्षा० । सूत्र० । उच० । "रागदोषे य ए पापे, पावकमपव-
 ल्ये । जे जिष्णुं कंभं जिष्णुं, स न अर्थः मंके ॥१॥" उच० ३१
 अ० । " जिष्णं तीव्रकर्मोवर्जित्विणो " । नित्यं सदा बोधाभ्य-
 मजबोचितानि कर्माण्युपजीवास्त तैर्भूत कुर्वन्ति ये ते तथा ।
 प्रश्न० ३ आश्र० हार ।
 शिष्टउत्साह-निश्चयोद्देश-पुं० । निष्कर्मयोग्यत्वात्, " तेना-
 ऽऽदौ निष्कयोद्देशो, नमानामपहस्तितः । रसायनीकृतविष-
 प्रायोऽसौ न जगोद्भवः " । ७७५ । निष्कर्मयोग्योद्देशो निष्कर्म-
 नयोग्यत्वात् । नयो० ।
 शिष्टोपकारतपन-नित्यान्यकारतपस-न० । नित्यमेवाप्यकार-
 तस्यै येषु ते तथा । मेधायां चक्राम्बरतलक्षणपरिजनीयत्
 तमोषाहुनेषु नरकेषु, सूत्र० २ श्रु० २ अ० ।
 शिष्टोपरदार-नित्योपरदार-पुं० । अनिक्रमसुखमधे आधिकः
 " निष्कपरदारगमनावरुद्देशो " इत्यादिपाठं कथयन्त्युत
 " निष्कं कापुरिसममणविरुद्देशोः " इत्यादि चेति प्रश्ने, उत्तर-
 म-प्रतिक्रमसुखमन्त्रु आक्रमाधिकार्णसदृश एव ज्ञायते,
 येनेतद्बुद्धौ श्विं प्रति परतुल्यवर्जं नमुगलकाया कृष्टम्यमिति
 व्याख्यातमस्तीति । ३५ प्र० । सेन० २ उच्छा० ।
 शिष्टोच्छ्रयि-नित्योच्छ्रयि-वि० । नित्यं सर्वदा कृत्वा उत्सवा
 यथाऽसौ नित्यकृषिकः । साधदिकोऽसवपुंके, क्षा० १ श्रु०
 ४ अ० ।
 शिष्टतश्चिन-नित्यतश्चिन-वि० । सदैव तत्परे, पञ्चा० १० विच० ।
 शिष्टतुल्यस्य-नित्यतुल्यमित-वि० । सदा दुःखाऽऽकुले, न० ।
 शिष्टदोस-नित्यदोष-पुं० । प्राविनाशिवे, स्वा० । तथा नित्यो
 यो दोषोऽभ्यासां मिथ्यावाऽऽदिरनाद्यप्येवास्तित्याय, स दोषः
 सामान्ये कृया विधेयः । अथवा-सत्त्वात् नित्ये वस्तुनि अम्यु-
 पगतं यो दोषो बालकुमारऽऽद्यवस्थाज्ञावाऽऽपत्तिसङ्घातः, स-
 दोषः सामान्येऽसत्त्वात् दोग्यवश एव । स्वा० १० उ० ।
 शिष्टपिपे-नित्यपिपे-पुं० । निमित्तत्वस्य नित्यं शुद्धतो प्राज्ञो
 पिपेते, प्रश्न० २ हार ।
 शिष्टजज्ञ-नित्यजज्ञ-न० । अनवतरतोऽनेन, पञ्चा० ६ विच० ।
 शिष्टयथिय-नित्यजक्तिक-पुं० । नित्यमेकाशानिमे साधौ, क-
 व्च० १ कृणु ।

शिवम्भावा-नित्यजाव-पुं० । सर्वदा सद्भावे, पञ्चा० ६ विष० ।

शिवार-कथ-आ० । कुःशिवकथने, " कुःशिवकथः " ॥ ८ । ४ । ३ ॥ इति कुःशिवकथयस्य कथोपनिषत्पर इत्यादेशः । ' निषत्पर ' कुःशं कथयतीत्यर्थः । प्रा० ४ पाद ।

शिववहा-मुच्-धा० । कुःशिवोचने, " कुःशिवोचनः " ॥ ८ । ४ । ३ ॥ इति कुःशिवकथयस्य मुक्तोपनिषत्पर इत्यादेशः । ' निषत्पर ' कुःशं मुञ्जतीत्यर्थः । प्रा० ४ पाद ।

निश्चला-त्रि० । " इत्थात् इय-अ-त्स-प्लामनिश्चले " ॥ ८ । २ । २ ॥ इति अनागस्य ष्टो न, अनिश्चलेतिपुंसा-स्तात् । प्रा० २ पाद । अचले, उत्त० ५ अ० । " उभ निश्चल-ह्यिष्यंदा, भित्तिणीपसम्मि देहह बलाया । " प्रा० २ पाद । गामागमाऽऽहिरहिते, हा० १ सु० २ अ० । रा० ।

शिवचलपय-निश्चलपद-न० । शोक, पं० ब० ४ द्वार । रा० ।

शिवचवाय-नित्यवाद्-पुं० । नित्येकात्वावादे, स्या० ।

शिवसंज्ञ-नित्यस्यन्दन-त्रि० । नित्यप्रणयनार्थे सततवा-हिति, कल्प० ६ कण ।

शिवमति-नित्यस्युति-स्त्री० । 'सावेदिकस्मृतये, पञ्चा० १ विष० । प्रा० ।

शिवसहाय-नित्यसहाय-पुं० । अवस्थितसहाये, इय० ६ उ० ।

शिवसमुह-नित्यसुख-त्रि० । सदा सौख्ये, आब० ६ अ० ।

शिवनाशिव-नित्या-नित्य-त्रि० । स्थितिभवनभङ्गकापारेक-या नित्ये, भवनभङ्गकापारक्याऽनित्ये, स्यात् १ डा० । सर्वस्यैव वस्तुन उपादाद्व्यवधिऽन्येयुक्तता । इत्यत्र प्रमाणम्- " असतो नांशु पश्य, होमज व जः होत करविस्वाणस्तस । न य सवहा विनासो, सव्युच्छेयपसंगाश्रो ॥ १६६ ॥ तोऽथाशयस्त केणह, बिलसो धम्मेषु प्रथममेषेण । सव्युच्छेस्रो न मञ्जो, संवहारावरोहाश्रो ॥ १६६ ॥ अन्वय विवृतम् । विज्ञो० । (सादिभुनप्रकरणेऽभ्येतम्)

शिवचालोग-नित्याशोक-पुं० । अतुःपादितमे महाप्रदे, " दो निश्चालोपा । " स्या० २ डा० ३ उ० । कल्प० । सु० प्र० । चं० प्र० । नित्यमालोक उद्योतो यन्ति । सधकालमुद्योतयामे, कल्प० ३ कण ।

शिविद-निश्चिन्त-त्रि० । "अयः क्वचित्" ॥ ८ । ४ । २६१ ॥ इति शौरसेन्यां तस्य दः । चिन्ताविकले, प्रा० ४ पाद ।

शिवजुजोष-नित्योद्योत-पुं० । पञ्चापहितमे महाप्रदे, " दो निश्चुजोषया । " स्या० २ डा० ३ उ० । कल्प० । चं० प्र० । सु० प्र० ।

शिवशुभिवग-नित्योद्भिन्न-त्रि० । सदाऽप्रशान्ते, वश० ५ अ० २ उ० । सदोदासीने, अष्ट० २२ अष्ट० । सु० २ उ० ।

शिवोच-निश्चे-त्रि० । व्यापाररहिते, हा० १ सु० २ अ० ।

शिवेयण-निश्चेतनक-त्रि० । चैतन्यवर्जिते शरीरे, सं० ।

शिवोत्त-नित्यतुका-स्त्री० । नित्यं सदा, न व्यवमेव अन्व-रकप्रवृत्तककयो वक्ष्याः सा नित्यतुका । सदा रजससायाम्, सा क गर्भे न चरते । स्या० ५ डा० १ उ० ।

शिवोपय-नित्योदक-त्रि० । प्रभुत्तमे, कल्प० ६ कण ।

शिवदय-नैमयिक-पुं० । निश्चये भवो नैमयिको नयः । निश्च-यनये, विज्ञो० । प्र० ।

शिवक-देशी-त्रि० । निरंजने, हा० १ उ० । घृष्टे, इय० ६ उ० । अनवसरके, हा० १ सु० २ अ० ।

शिवशुभ-निश्चय-पुं० । निराधिक्ये कथनं चयः विपरीतचमन-धिक्ययो निश्चयः । अनु० । निराधिक्ययो निश्चयः । सामान्ये, आ० चू० १ अ० । परमार्थे, पं० ब० ३ द्वार । पञ्चा० । प्रा० ४ म० । आब० । सुब० । श्रौ० । अवश्यहरणाऽप्युपगमे तथावि-षये, अ० २ हा० ५ उ० । आ० म० । सुब० । हा० । निश्चये, अर्थाभिचारे, निश्चयपरिच्छेदे, सम्म० ३ काण्ड । इयमेवेदं विधेयमित्येवंकथनित्ये, अ० २ हा० २ उ० ।

शिवशुभक-निश्चयकथा-स्त्री० । अथवादे, "अपवादी निश्च-यकथा अर्थात् । " श्रुत्युत्थाऽऽभिः श्रुतयथेः कियमाथायां कथायाम्, नि० चू० ५ उ० ।

शिवशुभगो-निश्चयगोचर-पुं० । निश्चयविषये, इय० ५ उ० ।

शिवशुभशुभ-निश्चयनय-पुं० । तन्वयनमते परिणामवादे, प-ञ्चा० १३ विव० । कथ्यास्तिकनये, सम्म० ३ काण्ड । श्रुत्युत्थाऽऽधास्तु चकारो निश्चयनयाः । हा० ४ उ० । (निश्चयनयस्वकपं 'नय' शब्देऽस्मिन्नेव प्रागेऽप्येष्टे प्रतिपादितम्)

निश्चयव्यवहारयोः पार्थक्यम्- निश्चयाद् व्यवहारो, कोपचारविशेषता । ? । मुख्यतुष्टिर्देकरूप, तदाऽन्यस्योपचारता । २३ ॥ (निश्चयेति) निश्चयाद् निश्चयनयाद् व्यवहारेण सहोपचार-विशेषता काऽस्ति ? । व्यवहारविषये उपचारोऽस्ति, निश्चये क-पचारो नास्त्येतावद्विशेषता । यदेकनयस्य मुख्यतुष्टिगुणोत्तरे, तदा परनयस्योपचारश्चास्तीति । रत्नाकरवाक्ये स्याद्द्वाररत्नाकरे क प्रसिद्धास्ति- " स्वव्यवहारेण स्वस्याभिमानोऽक्षितनयानाम-भ्योऽन्यं वर्तते, फलात् स्वत्यं तु सम्यग्दर्शनयोग एवास्ति । " एवं च प्रकृतमर्थं व्याख्यायते-निश्चयनयाद् व्यवहारनयेन सहोपचारविशेषता काऽस्ति ? । या उपचारविशेषता वर्तते, तां हर्शयति-यदेकस्य कस्यचिन्नयस्य मुख्यता मुख्यभावो वर्तते, तदाऽन्यस्याऽन्यनयस्य उपचारता गौण्यं भवतीति ज्ञेयम् । यथाहि-निश्चयेन क्रामेति शब्द पतस्य निश्चयार्थस्तु- "अ-संभवात्प्रदेशे निरुक्तजोऽनन्तान्ताऽऽदिगुणोपेतो नित्यो विद्युः कर्मदोरेवस्तुतः सिद्ध इव देहे उपलभ्यते । " तदाऽस्य व्यवहा-रेणोपाधिकस्य अन्तरीराऽऽदेः सकृत्स्योद्विधाकाऽऽदिभावा-पगतनरनैरियकाऽऽदिभावस्पर्शतोऽपि गौण्यं प्रास्ते । अथ च 'अति सातत्येन गच्छति तांताल्पयोवावित्यामा । ' संसारको देहाऽऽदिसंगतो क्रमपरणतयावोनाऽऽदिकलोऽम्बुभक्तताः प्रत्यक्षप्रमाणेन व्यवहाराऽऽदेहाद् देवां मनुष्यो नारकलित्यं क्व च कथयते, तत्र सिद्धत्वस्य गौणत्वम् ॥ ३२ ॥

अथ पुनस्तदेव प्रतिपादयते-

तेनेदे भाष्यमर्दधे, प्रहंतीत्यं चिनिश्चयम् ।

तत्पार्थ निश्चयो वक्ति, व्यवहारा जनोदितम् ॥ ३३ ॥

शिक्षयग्य

(तेनेति) तेन कारयेत्वेदं शिक्षयन् शिक्षयन्व्यवहारयोः शृङ्गं, भाष्यस्यैव विद्येयाऽऽव्यव्ययकमिपितं, प्रदीप्तव्यमवधारणीयम् । अथ शिक्षयन्व्यवहारयोः शृङ्गमाह- शिक्षयोः शिक्षयन्वयः, तस्यापि बुक्तिसिद्धयर्थे, वक्तुं कथयति । पुनर्व्यवहारो व्यवहारनयो, अत्रोक्तिं लोकाभिमतमाहितं वक्ति । यतो लोकाभिमतमेव व्यवहारः, तस्य प्रादुर्गते प्रमाणं न अवति, प्रमाणं तु तत्प्रादुर्गत्प्रादुर्गते वास्ति । तथापि प्रमाव्यव्यय सकलतरुष्यमादीं शिक्षयन्वयः, एकदेशतरुष्यमादीं व्यवहारस्यायं विवेकः । शिक्षयन्वयस्य विषयत्वम्, अथ च व्यवहारनयस्य विषयत्वमनुसंधास्येदं शिक्षयेयाऽऽस्ते । यथा स्वविकल्पकज्ञानं नष्टप्रकारताऽऽदिकमन्ववादिनो शिक्षयेयाऽऽमन्तीति दृश्यं विमर्शनीयम् ॥ ३३ ॥

अधोपचारं निर्दिशति-

बाह्वस्याऽऽप्यन्तरत्वं यद्, बहुत्वोक्त्येतेदता ।
एवञ्च द्वयस्य नैर्मथन्-यिति शिक्षयग्योचराः ॥ ३४ ॥

(बाह्वेति) यद् बाह्वस्य बाह्वर्धस्याऽऽप्यन्तरत्वमन्तरत्वात् वतेते, तद्विषयोचरम्, शिक्षयन्वयस्य (स्वल्पे) यथा- 'समाधिर्मन्वंतं धैर्यं, दम्भोक्तिः समता समता । ज्ञानं महाविमानं च, वासवधोरियं, पुनः ॥ १ ॥ ' इत्यादिपुनरुक्तिः कावचयनाऽऽद्यधोऽप्येवं ज्ञानीयः । अथ पुनर्वदुव्यवेरनेकाविशेषवामेताः भवराहित्यं, तद्वि शिक्षयन्वयस्य यथा- 'यो ज्ञाया' इत्यादि सुप्रथ, तथा वेदान्त-शैलमपि शुद्धसंग्रहणयाऽऽश्रयः शुद्धशिक्षयन्वयार्थः संसर्गप्र-त्येक्ये कथितः । (स्व-आश्रयेव भागे १२९१ पृष्ठे दृशितः) तथा पुनर्वदुव्यव्यव पदापेक्ष्य यथैर्मथं तद्वि /नक्षयन्वयस्य, नैर्मथं-यं तु विमलपरिणतिः बाह्वान्तरत्वात्परिणामः, सोऽपि शिक्षयन्-वाऽधो बोद्धव्यः । यथा- 'आया सामाप, आया सामाह्य-स्य अडे । ' एवमेते अन्वयनरत्वाऽऽद्यो शिक्षयग्योचरा एव । यथा यथा दीत्या लोकाभिमतानोऽधोऽप्यन्ते, तथा यथा दीत्या शिक्षयन्वयस्य जेहा भवन्ति । तस्माच्च लोकोचराधेभावना समाचारीति हेतवः ॥ ३४ ॥ कथ्या ० कथ्या ० ।

शिक्षर-निर्ज-पुं । " कृत्स्निकापैशाचिके तृतीयतुर्योराच-द्वितीयौ " ॥ ८ । ४ । ३२५ ॥ इति अनुसंधेय ऋच्य ङः । शि-रिपनत्वञ्चयने, मां ४ पाद ।

शिक्षर-दिद्-धा० । हेदने, " डिर्देहाव-गिच्छर-निस्कोद-गिस्वर-गिस्वर-सूराः " ॥ ८ । ४ । ३२४ ॥ इति शिक्षरऽऽदे-धाः । गिच्छर, डिद्, गिस्व, प्रा० ४ पाद ।

शिक्षरि-निर्दृष्टि-दि-नि । उच्चारिते, ६ ० ३ उ० ।

शिक्षर-निष्ठा-दि-नि । यत्तुक्ते, ३० ३ शु० ३ अ० ।

शिक्षरि-निष्ठा-दि-नि । यत्तुक्ते, ३० ३ शु० ३ अ० ।

शिक्षरि-निष्ठा-दि-नि । यत्तुक्ते, ३० ३ शु० ३ अ० ।

शिक्षरि-निष्ठा-दि-नि । यत्तुक्ते, ३० ३ शु० ३ अ० ।

शिक्षरि-निष्ठा-दि-नि । यत्तुक्ते, ३० ३ शु० ३ अ० ।

शिक्षरि-निष्ठा-दि-नि । यत्तुक्ते, ३० ३ शु० ३ अ० ।

शिक्षरि-निष्ठा-दि-नि । यत्तुक्ते, ३० ३ शु० ३ अ० ।

शिक्षरि-निष्ठा-दि-नि । यत्तुक्ते, ३० ३ शु० ३ अ० ।

शिक्षरि-निष्ठा-दि-नि । यत्तुक्ते, ३० ३ शु० ३ अ० ।

एयाऽऽव्यः ॥ ८ । ४ । ३५८ ॥ इति बहुतरुष्यस्य निष्ठा-ऽऽश्रयः प्रा० ४ पाद । उरितसे, तुकोक्तये न । बाच० । " लो परिभ्याचयो इतिभ्यंत्तो निष्ठाः । " आ० म० १ अ० ३ अ० ३ अ० ३ अ० ।

शिक्षरि-निष्ठा-दि-नि । यत्तुक्ते, ३० ३ शु० ३ अ० ।

शिक्षरि-निष्ठा-दि-नि । यत्तुक्ते, ३० ३ शु० ३ अ० ।

शिक्षरि-निष्ठा-दि-नि । यत्तुक्ते, ३० ३ शु० ३ अ० ।

शिक्षरि-निष्ठा-दि-नि । यत्तुक्ते, ३० ३ शु० ३ अ० ।

शिक्षरि-निष्ठा-दि-नि । यत्तुक्ते, ३० ३ शु० ३ अ० ।

शिक्षरि-निष्ठा-दि-नि । यत्तुक्ते, ३० ३ शु० ३ अ० ।

शिक्षरि-निष्ठा-दि-नि । यत्तुक्ते, ३० ३ शु० ३ अ० ।

शिक्षरि-निष्ठा-दि-नि । यत्तुक्ते, ३० ३ शु० ३ अ० ।

शिक्षरि-निष्ठा-दि-नि । यत्तुक्ते, ३० ३ शु० ३ अ० ।

शिक्षरि-निष्ठा-दि-नि । यत्तुक्ते, ३० ३ शु० ३ अ० ।

शिक्षरि-निष्ठा-दि-नि । यत्तुक्ते, ३० ३ शु० ३ अ० ।

शिक्षरि-निष्ठा-दि-नि । यत्तुक्ते, ३० ३ शु० ३ अ० ।

शिक्षरि-निष्ठा-दि-नि । यत्तुक्ते, ३० ३ शु० ३ अ० ।

शिक्षरि-निष्ठा-दि-नि । यत्तुक्ते, ३० ३ शु० ३ अ० ।

शिक्षरि-निष्ठा-दि-नि । यत्तुक्ते, ३० ३ शु० ३ अ० ।

शिक्षरि-निष्ठा-दि-नि । यत्तुक्ते, ३० ३ शु० ३ अ० ।

शिक्षरि-निष्ठा-दि-नि । यत्तुक्ते, ३० ३ शु० ३ अ० ।

शिक्षरि-निष्ठा-दि-नि । यत्तुक्ते, ३० ३ शु० ३ अ० ।

शिक्षरि-निष्ठा-दि-नि । यत्तुक्ते, ३० ३ शु० ३ अ० ।

शिक्षरि-निष्ठा-दि-नि । यत्तुक्ते, ३० ३ शु० ३ अ० ।

शिक्षरि-निष्ठा-दि-नि । यत्तुक्ते, ३० ३ शु० ३ अ० ।

अधुना बहुगुणबद्धाजीवानां वाचनी निजैरा, तामाह-

एवगुणा पुत्र कमसो, असंखगुणविजरा जीवा । [८१]

इते प्रगुणवर्जिताः सम्बन्धव्येद्यविरतिसंकीर्णत्वाद्यो गुणा धर्मो देवां ते एतद्गुणः, जीवा इत्युच्यते संवन्धः । कथम् ? इत्याह-गुणविरतिः पुनःशुद्धो गुणव्यविवेकवापेक्षया व्यतिरेकाद्यैः । कमसो बधोचरं क्रमेण, असंखगतगुणानि जिरैरा कमेपुत्रणप रियादकया देवां तेऽसंख्यातगुणनिजैरा, जीवाः सख्याः, अव- स्थीति शेषः । तत्र सम्बन्धव्यगुणा जीवाः स्तोऽकमुत्रनिजैरकाः, ततो देशविरता असंख्येवगुणनिजैरा; ततः सर्वविरता असं- ख्येवगुणनिजैरा; ततोऽनाभानुवाग्निबिसेयोजका असंख्येवगु- णनिजैरा; ततो दशोमज्ञपका असंख्येवगुणनिजैरा, ततो मोह- धमका असंख्येवगुणनिजैरा, तत उपशान्तमोहा असंख्येवगु- णनिजैरा; ततः ज्ञपका असंख्येवगुणनिजैरा; ततः शीघ्रमोहा असंख्येवगुणनिजैरा; ततः सद्योगिकेवलिनोऽसंख्येवगुणनि- जैरा, ततोऽव्ययोगिकेवलिनोऽसंख्येवगुणनिजैरा; (८३) कमं ७ कर्म० श्या० । (देगुम सर्वेण चाऽस्या निजैरवतीति 'जाता' शब्दे निमित्तमागे १६६ पृष्ठे उक्तम्) । (अकप्रत्याख्यान- न निजैरा अवतीति 'अस्यपक्वकान्ण' शब्दे बह्वचते) 'जावा यं चवर्ति जगोहिं बहु कमपगदीसां निजउरैरु, नि- जउरिति, निजउरिस्संति ।' कर्मयोऽकमेकत्वमवमनिति । इह च देशनिजैरैव प्राणा, सर्वनिजैरायास्तुर्विहासिदृष्टकं असम्- बन्ध, कोऽनाऽदीनां चतुर्कारणत्वात्, कोऽनाऽद्विषयत्वेव त- त्कारणत्वादि । श्या० ७ ज० १ उ० ।

ज्ञानी शीघ्रं कमं ज्ञपयति । तत्र निजैराह्वारमाह-

जे ब्रह्मार्थो कर्म, सर्वदे बहुयाई वासकोढीहिं ।
तं नाथी विहिं गुचो, स्वदे ऊतासमिषेयं ॥

एवज्ञानी जीवो वैपयिकाऽऽदिसंखेनु बरुमार्को बधीनिर्वर्षकोटी- निः कर्म ज्ञपयति, तस्मै ज्ञानी त्रिषु प्रमोधाकायेषु उत्तमः, स- तुऽन्त्यासमायेनापि काशेन ज्ञपयति । इ० १ उ० । कर्मनिर्ज- राहेतो बुधुचाऽऽदिसदने, श्या० ७ उ० ७ उ० । (वैवाच्यत्वं महाभिजैराहेतुरित्यादिवाचानां प्रसङ्गे 'अदितेज' शब्दे प्र० जा० ३० पृष्ठे आवेदितम्)

यो महावेद्यः स महाभिजैरः-

जीवा खं भंते । किं महावेद्यया महाभिजउर्रा, महावेद्यया आप्पनिजरा, आप्पवेद्यया महाभिजरा, आप्पवेद्यया आप्प- निजरा ! गोयमा ! इत्येगमइया जीवा महावेद्यया महा- निजउर्रा, इत्येगमइया जीवा महावेद्यया आप्पनिजरा, इ- त्येगमइया जीवा आप्पवेद्यया महाभिजरा, इत्येगमइया जी- वा आप्पवेद्यया आप्पनिजरा । से केणुहेयं ? गोयमा ! व- दिमापनिवयणए अद्यगारे महावेद्ये महाभिजउरे, उह- सचमामु पुढवीसु नेरइया महावेद्यया आप्पनिजरा, सेके- स्तिपनिवयणए अद्यगारे अप्पवेद्यो महाभिजरे, अद्युचरो- ववाइया देवा आप्पवेद्यया आप्पनिजरा । ज० १६ ज्ञ० १ उ० ।

से पूर्णं भंते ! जे महावेद्ये से महाभिजउरे, जे महा- २१४

विजउरे से महावेद्ये, महावेद्यस्तव आप्पवेद्यस्तव व से सेप मे पसत्यनिजउर्राए ? इता गोयमा ! जे महावेद्ये० एवं वेद्य । उहसचमामु पं जंते ! पुवाइसु नेरइया महा- वेद्यया ? इता ! महावेद्यया । ते यं भंते ! समखेहिंयो निग्मंयेहिंयो महाभिजउररागा ! यो इण्डे सखे । से केणु हेअं भंते ! एवं बुचइ-जे महावेद्ये० जाव पसत्यनिजउर्राए ? गोयमा ! से जहानामए उवे वत्या सिया-एगे वत्ये कइयरागरचे, एगे वत्ये खंजउररागरचे, ए- प- सि यं गोयमा ! दोएहं वत्यां कपरे वत्ये हुपोयतराए वेद्य, गुवायतराए वेद्य, पुपरिकम्मतराए वेद्य; कपरे वा वत्ये सुधोयतराए वेद्य, सुवायतराए वेद्य, सुपरिकम्मतराए वेद्य, जे वा से वत्ये कइयरागरचे, जे वा से वत्ये खंजउररागरचे ! जग- वं ! तत्य यं जे से कइयरागरचे से यं वत्ये सुधोयतराए वेद्य, सुवायतराए वेद्य, सुपरिकम्मतराए वेद्य ? । एवामेव गोयमा ! नेरइयायां पावाइं कम्माइं गाडीकयाइं विकणीकयाइं सि- दिहीकयाइं खिहीकयाइं जवंति, संपगाइं पि यं ते वेद्यं वेद्यमाणा यो महाभिजरा नो महापञ्जनसाया जवंति, से जहा वा केइ पुरिते अइरिगणं आउट्टेयाउे महाया महाया सदेयं महाया पोसियां महया वदया परंपरायायायं पो संचाएइं, तीसे अइरिगणीए अहावायेर पोग्गंसे परिसादि- चए एवामेव गोयमा ! नेरइयायां पावाइं कम्माइं गाडीक- याइं० जाव नो महापञ्जवसाणाइं भवंति । जमवं ! तत्य जे से वत्ये खंजउररागरचे से यं वत्ये सुधोयतराए वेद्य, सुवायतरा- ए वेद्य, सुपरिकम्मतराए वेद्य ? । एवामेव गोयमा ! । समखा- यं निग्मंयायं अहावायायाइं कम्माइं सिदिहीकयाइं निद्वियाइं कदाइं विपरियायियाइं खिप्पामेव विद्वत्त्वाइं भवंति, जा- वइयं वावइं पि व यं ते वेद्यं वेद्यमाणा महाभिजउर्रा महापञ्जवसाणा भवंति, से जहानामए केइ पुरिते सुकं त- षाइत्ययं जायतेयंति पखिलेवजा, से न्यां गोयमा ! । से सुके तषाइत्ययं जायतेयंति पखिले से सपाये खिप्पामेव पसससाविजउ ? । इता ! मसपयाविजउ, एवामेव गोय- मा ! समखायं निग्मंयायं अहावायायाइं कम्माइं० जाव म- हापञ्जवसाणाइं जवंति । से जहानामए केइ पुरिते तचंसि अयकवह्नांसि उदमविंउ० जाव इता । विरुसमागउइं, एवामेव गोयमा ! समयायं निग्मंयायां० जाव महापञ्जव- साणा जवंति, से तेणुहेयं जे महावेद्ये से महाभिजउरे ० जाव निजउर्राए ।

(से खणं भंते ! जे महावेद्ये इत्यादि) महावेद्य उपसर्गाऽऽ- दिसमुव नूताविशिष्टपीदा, महाभिजैरो विविश्रुक्तमंज्ञानः, अन्- योऽज्ञानोऽप्यविनाभूत्वात्तस्याविर्भावान्न- 'जे महाभिजरे इत्यादि' प्रत्याचर्चमस्तिवेकः प्रज्ञा ! तथा-महावेद्यवत्ये वाऽप्यवेद्यवत्ये च

मये स भेदात् यः प्रकस्तमिज्जराकः कल्याणानुबन्धमिज्जरे इ-
ति, एष च द्वितीयः प्रकः प्रकत्वा च काकुपाडावनाभ्याः इत्येत्था-
नुचरम् । इह च प्रथमप्रकत्वात्परे सद्योपसर्गकात् जगवाभ्य-
हायीकताः, द्वितीयस्याऽपि स एवोपसर्गानुबन्धमगोवस्थाया-
मिति । यो महाविद्वान् स मृदाभिज्जरे इति वक्तुं, तत्र ध्यामि-
कारं शक्यमानं आह—(अर्द्धास्वादि) (दुषोचनस्य चि) बुक्-
रतरत्वाद्यनप्रक्रियम्, (दुषामतराय चि) दुर्धाम्भरकं दुस्या-
ज्यतरकड्डम्, (दुष्पारकम्भतराय चि) कडकस्यतेजो-
जननभक्तकरणऽऽदिप्रक्रियम् । अनेन च विशेषणत्रयणाऽपि दु-
बिंशोऽभिभ्युक्तम् । (गाढीकयाहं ति) आरमप्रदोः सः गार्ह-
व्यादि, सद्यस्त्रगाहवक्तृत्वोक्तापवत् । (चिह्नकीकयाहं ति)
स्यनकर्मस्वभावां सरसतया परस्परं गार्हव्यम्भकरतपो
दुर्मेघकानि, तथाविधमुपिपदवत् । (सिद्धिकीकयाहं ति)
सुधीकृतानि विधातानि, स्वभद्रागिनतलोऽशशाककलाप-
वत् । (क्लीबानुनां चि) अतुभूतिव्यतिरिक्तोऽप्यनरेण सपयि-
तुमशुचयानि, निकाचिनानीयथं । विशेषणत्रयुपेनाप्येतेन दु-
बिंशोऽभिनि प्रबन्तोऽयुक्तं भवति । एवं च एवमेवैत्याद्युपनय-
वाक्यं सुघटनं स्यात् । यतश्च तानि दुबिंशोऽभिनि स्युस्ततः
(संयगाडमिवादि) (नो महापञ्चकसाया जवति चि) अनेन
महाभिज्जराया अनाथस्य निवावाजावद्वक्तृत्वं फलमुक्तमिज्ज-
राप्रस्तुतत्वमस्याऽऽशुनीयमिति । तदेषं यो महावेदनः, तिन
हानिज्जरे इति विधिप्रतीयापेक्षमवगत्यन्तस्य, न पुनर्नूत् । स म-
होत्कर्मजीवापेक्षम् । यद्यपि यो महाभिज्जरे, तत्रैकाऽऽदि-
त्युक्तं, तदपि प्राथिकम् । यतो अथस्योगी मं सा- महाविद्वान् इ-
नस्तु भजनयेति । (आदिगण्य चि) अनेन हानिज्जरे, महावद-
कारा अयोधनेन हानिहानि कुहयति । (विचरयो, यत्र खोद-
कुहयत् (सहेणं ति) अयोधनेनानप्रमेयो आऽऽमेणे चि) आ-
तिरूपेण वा । (घोलेणं ति) तस्यैवात् । (ध्यातित्यु, पुद्वद्वद्व-
ति) परपटा निरन्तरता, तत्प्रधानं नानेन । (परंपराचार्येण
तः, तेन उर्वर्युपरि धातेत्यर्थः) (धातस्तानेन, परंपराया-
कारात् । एवामेवेत्याद्युपनये) (अहावाये चि) स्युत्प्र-
भक्त्येण दुष्परिशाटनीकृत्वा "गाढीकयाहं" स्याद्विशेषण-
यतराप इत्यादि) अनेन मन्वीत्युक्तं भवति । (सुधो-
हावायराहं ति) अनेन सुविशेष्यं प्रबन्तोऽयुक्तं स्यात् । (अ-
कयाहं ति) अनेन सुबनरस्कथामसाराणीत्यर्थः । (सिद्धिकी-
कयाहं ति) सुधीकृतानि, सम्प्रतिपाकाकृतानि । (निचिधा-
विपरिणामम्) । नैःसत्ताकानि विहितानि । (विपरिणामिवाहं ति)
क्रियमेवम् । नोतानि स्थितिचानसत्ताताऽऽदिभिः, तानि च
अपुत्र-विशेष्यस्तानि भवन्ति, एतश्च विशेषणैः सुविशेषयानि
निरिष्टक-तोत्युक्तं स्यात् । तदप्यत्र(आद्यप्रथमिवादि) । अ० ६१०१०० ।
वा वेदता सा निज्जरे-

यथा षो कम्मनिज्जरा, से तेणट्ठेणं गोयया ।० जाव न सा
वेयया, एवं० जाव वेयाणियाणं । से नूणं जंते ! जं वेदंयुं तं
निज्जरिंयुं, जं निज्जरिंयुं तं वेदंयुं । षो इण्टे समट्ठे । से
केणट्ठेणं जंते ! एवं वुचइ-जं वेदंयुं नो तं निज्जरिंयुं, जं
निज्जरिंयुं नो तं वेदंयुं ? गोयया । कम्म वेदंयुं, नो कम्म
निज्जरिंयुं, से तेणट्ठेणं गोयया ।० जाव नो तं वेदंयुं । नेरइया
यं जंते ! जं वेदंयुं, तं निज्जरिंयुं, एवं नेरइया वि । एवं०
जाव वेयाणिया । से नूणं जंते ! जं वेदंति तं निज्जरंति, जं
निज्जरंति तं वेदंति ! षो इण्टे समट्ठे । से केणट्ठेणं एवं
वुचइ० जाव नो तं वेदंति ? गोयया । कम्म वेदंति, नो कम्म
निज्जरंति, से तेणट्ठेणं गोयया ।० जाव नो तं वेदंति ! एवं
नेरइया वि । एवं० जाव वेयाणिया । से नूणं जंते ! जं वेदंस्संति,
तं वेदं वि० जाव वेयाणिया । से नूणं जंते ! जं वेदंस्संति,
तं निज्जरंस्संति, जं निज्जरंस्संति तं वेदंस्संति ? षो
इण्टे समट्ठे । से केणट्ठेणं जाव षो तं वेदंस्संति ? गोय-
या । कम्म वेदंस्संति, नो कम्म निज्जरंस्संति । से तेण-
ट्ठेणं जाव नो तं निज्जरंस्संति । एवं नेरइया वि०
जाव वेयाणिया । से नूणं जंते ! जं वेदणासमप
से निज्जरासमप, जे निज्जरासमप से वेदणासमप ? ।
षो इण्टे समट्ठे । से केणट्ठेणं जंते ! एवं वुचइ-
जे वेदणासमप न से निज्जरासमप, जे निज्जरासमप न
से वेदणासमप ? । गोयया । जं समप वेदंति नो तं समपं
निज्जरंति, जं समपं निज्जरंति नो तं समपं वेदंति; अणम्मि
समप वेदंति अणम्मि समप निज्जरंति, अण्णे से वेदणासमप
अण्णे से निज्जरासमप, से तेणट्ठेणं जाव न से वेदणासम-
प । नेरइया यं जंते ! जं वेदणासमप से निज्जरासमप,
जे निज्जरासमप से वेदणासमप ? । षो इण्टे समट्ठे ।
से केणट्ठेणं जंते ! एवं वुचइ-नेरइयायं जे वेदणासमप
न से निज्जरासमप, जे निज्जरासमप न से वेदणासमप ? ।
गोयया । नेरइया यं जं समपं वेदंति नो तं समपं निज्जरं-
ति, जं समपं निज्जरंति नो तं समपं वेदंति; अणम्मि समप
वेदंति अणम्मि समप निज्जरंति, अण्णे से वेदणासमप
अण्णे से निज्जरासमप, से तेणट्ठेणं जाव न से वेदणासमप ।
एवं० जाव वेयाणियाणं ।

(कम्मवेयण चि) उद्यं प्राप्तं कम्म वेदना, धर्मधर्मिणोरेव-
विबल्लणात् । (नो कम्म निज्जरे चि) । कर्माभायो निज्जरा, न-
स्या एवंस्वकपत्वेवादिति । (नो कम्म निज्जरेण चि) , वेदितरसं
कम्मं नो कम्मं तथिज्जरेनवन्तः, कम्मपूतस्य कर्मणो निज्ज-
रणासम्भवादिति । य० ७ श्र० ३ उ० । (कियता तपसा कि-
यती निज्जरे जवतीति 'अयइलाय' शब्दे प्रथमभागे उ०४४ पृ-
ष्ठे उ०४४) (परिणामानुसारेण निज्जरेण 'असनेस' शब्दे य०
भागे २४ पृष्ठे गम्यते) (सत्यकर्मं विना निज्जरे नास्तीति व-
द्वयते 'समस' शब्दे) "गणधारणमगिज्ञाप, कुणमाणे विज्ज-

निश्चित-
ति, षो-
यण-
वे-
से नूणं जंते ! जा वेयया सा निज्जरा, जा निज्जरा सा वेय-
या । षो इण्टे समट्ठे । से केणट्ठेणं जंते ! एवं वुचइ-जा
वेयया न सा निज्जरा, जा निज्जरा न सा वेयया । गो-
यया । कम्मवेयया, षो कम्मनिज्जरा, से तेणट्ठेणं गोय-
या ।० जाव न सा वेयया । नेरइया यं जंते ! जा वेयया सा
निज्जरा, जा निज्जरा सा वेयया । षो इण्टे समट्ठे । से
केणट्ठेणं एवं वुचइ-नेरइयायं जा वेयया न सा निज्जरा,
जा निज्जरा न सा वेयया । गोयया । नेरइयायं कम्मवे-

रेति कर्मार्थं । अथेव शिउजराये, तन्हा न् शिउजरा होति ॥१॥
 इत्युक्तकक्षे भनुराकपेभ्योऽंभो । क्रियावादिनामक्रियावादि-
 नो व निष्वाहृतां सकामनिर्जरा भवति, न वाः, यदि सकामनिर्ज-
 रा, तर्हि अन्वाहृताणि प्रत्याधामीति प्रथमे, अथर-किवादि-
 नामक्रियावादीनां व केवाशिउसकामनिर्जराभ्यि जवतीत्यवसी-
 यते, ततोऽकामनिर्जराभ्युक्तयोः स्वस्वरेष्वेव । आसतपसिनां
 वरकाऽऽदीनां तु ब्रह्मभोक्तं यावत्तुपपातः प्रथमोपाहाऽऽवा-
 ष्टोऽस्तीति, तदनुसारेण पूर्वोक्तानां सकामनिर्जरेति तथ्यम् ।
 १५८ प्र० । सेत० ३ इहा० ।

शिउजरापदि [ष]-निर्जराऽपेक्षित्-वि० । निर्जरं निर्जरा
 कर्मणाप्राप्तमित्युक्तः कृषः, तामपेक्षते-कथं ममाऽसौ स्वादिस्वनि-
 क्षपतीति निर्जराऽपेक्षी । उच्यते २ प्र० । कर्मकृषममोऽप्यौ,
 उच्यते ३ प्र० ।

निर्जराप्रेक्षित्-वि० । निर्जरां प्रेक्षितुं शीघ्रमस्वेति निर्जराप्रे-
 क्षी । निर्जरातपश्चे, " मज्जथो जिउजरापेही, समाहिमणुपा-
 सरा ।" आचा० १ सु० ८ प्र० ८ उ० ।

शिउजरापोगम-निर्जरापुङ्गव-पुं० । निर्जाणकर्मदलिके, भ०
 १८ श० ३ उ० ।

शिउजराजावणा-निर्जराभावना-स्त्री० । निर्जरातपवपयांशो-
 चने, (प्रथ०) प्रथ निर्जराजावणा-
 " संसारहेतुभूतायाः, यः कृषः कर्मसंनतः ।
 निर्जरा सा पुनरुच्यते, सकामाकाशमेव न ॥ १ ॥
 अमणेणु सकामा ह्या-दकामा शेषजन्तुषु ।
 पाकः स्वत उपायात्तव, कर्मणोऽपि स्वात वदात्तवत् ॥ २ ॥
 कर्मणां न कृषो भूया-दित्याशयवतां सताम् ।
 वितम्बतां तवस्वादि, सकामा शान्तां मता ॥ ३ ॥
 एकेण्डियाऽऽदिजन्तूनां, संसाररहिताऽऽसन्नाम् ।
 शीतोष्णवृष्टिदहन-प्रेषदभेदाऽऽदिभिः सह ॥ ४ ॥
 कर्षं वेद्यमानामानां, यः शाटः कर्मणां भवेत् ।
 सकामशिउजराभेना-सामनसि तन्नीयिणः ॥ ५ ॥
 तपःप्रभृतिभिर्भुङ्क्ते, व्रजन्ती निर्जरा यतः ।
 ममत्वं कर्म संसारं, ह्वासां भावयेशतः ॥ ६ ॥"
 प्रथ० ६७ श्रर ।

शिउजराहेव-निर्जराहेतु-पुं० । क० स० । कर्मकृषकारये,
 व० स० । कर्मकृषजनके, पचका० १२ विव० ।

शिउजरीउजमाण-निर्जायमान-त्रि० । नितरामपुनरावेन क्षी-
 यमाणे कर्मपुङ्गवे, भ० १ श० २ उ० । ह्या० ।

शिउजरिय-निर्जेरित्-वि० । सर्वथा कृत्यं नीते, सं० । " जि-
 ऊरियजरा मरणं, वंविहा जिउवरं महावीरं ।" अम्बित्वा काय-
 वामनोभिः स्तुति विषाय त्रिना रागरेषाऽऽदिजयमशीलाः
 सामास्यकेवलिनः, तेषु तेभ्यो वा वरः प्रधावतिशयापेक्षया
 श्रेष्ठो जिनवरस्तथ । सं० ।

शिउजमव-निर्जापक-पुं० । निर्जापयति तथा करोति यथा पु-
 र्धेयि प्रायश्चित्तं शिष्यो निर्वाहयतीति निर्जापकः । ह्या० ८
 डा० । प्राकृतस्वाभूपनिर्वापिः । व० २ वाचि० । पञ्चा० । अस्-
 मर्थस्य प्रायश्चित्तवः प्रायश्चित्तस्य कर्तव्यः करणेन निर्वा-

हके, भ० २५ श० ७ उ० । स हि तथा प्रायश्चित्तं दत्ते यथा
 परो निर्वापुमलं भवतीति । ह्या० १० डा० । नेदानीं निर्वा-
 पकाः सतीति । न० । ह्य० १ उ० ।

वदप्युक्तं निर्वापका व्यवहित्का इति, तदपि न तथा, कथमिति
 वेदत आह-निर्वापकः निर्वाचयमाणाः । इह द्विविधा निर्वापका-
 स्त्वधा-आत्मनः, परस्व वा । उभयानप्याह-

पादोपगमे इंगीषि, द्विविधा सतु होति प्रायनिजवगा ।
 निउजवगा य परेषु उ, जत्तपरिषाएँ बोधव्या ॥

आत्मनिर्वापकाः सतु द्विविधा भवति । तद्यथा-पादयो-
 पगमे, इङ्गीममरथे च । परेण पुनर्निवापका मत्तपरिषायां बो-
 दव्याः । ह्य० १० उ० । निर्निश्चितं यापयति प्रायश्चित्तविधिषु
 वाप्यमात्रोक्तं करोति निर्वाहयतीति यावदिति निर्वापं, अन्व-
 प्रत्ययः । अपरिषाकारी तयोर् प्रायश्चित्तं कर्तुमसमर्थो यथा
 यथा निर्वाहयति तथा तथा तदुचितप्रायश्चित्तमपगतः प्राय-
 श्चित्तं कापयति स निर्वापक इति भावः । ह्य० १ उ० ।

शिउजवणा-निर्जापणा-स्त्री० । निराशिक्षेन यान्ति प्राणिनः
 प्राणास्तेषां निर्येतं निर्वेच्यतां प्रयोजकं निर्वापणा । अष्टविंश-
 गौणहिंसायाम्, प्रश्न० १ आश० श्रार । प्रश्नार्थेभ्यास्तथस्य निग-
 मने, आ० म० १ प्र० २ अर० । आ० चू० । "..... शिउज-
 वणा, पचकासो गिगमणं ति ।" (२२३३) निर्वापना तु हापना-
 दर्शिनस्येवाथस्य प्रत्याध्यासः प्रत्युत्थापनं निगमनम् । विज्ञे० ।
 ' नामोक्तार ' शब्देऽऽस्तिनेव भाते १८३४ पृष्टे व्याख्यातम् ।
 श्रीमांसितनया निर्वापत्वेन निश्चयने, ह्य० १ उ० । नि० चू० ।

शिउजाअ-देशी-रूपकारे, दे० ना० ४ वधे ३४ गाथा ।

शिउजाण-निर्जाण-भ० यान्ति तदिति यानम्, "कृत्स्न्युटो बहु-
 क्षम्" ॥३३११३३ इति (पाणिनि) वचनात्कर्मणि ह्युट् । निरुपमं
 यानि निर्वाणम् । हेवत्प्रभारोऽऽनये मोक्षपदे, आ० ४ म० ।
 हा० । आये ह्युट् । संस्वारापकायने, आ० चू० ४ म० । अना-
 क्षुत्सगमने, श्री० । आचा० । ह्या० । मरणकाले शरीराभंगमं, ह्या०
 ३ डा० ४ उ० । नगराभंगमं, ह्या० ३ डा० ४ उ० । पुरस्य निर्गम-
 नार्गे, ह्य० ५ पाठ० । सं० प्र० । "रावादिवाणु विगममहातुं
 शिउजाविवा, गणरगमे वा जं पियं तं शिउजाणं" । नि० चू० ८ उ० ।

शिउजाणकहा-निर्जाणकथा-स्त्री० । राजकथाभेदे, ह्या० ४
 डा० २ उ० । (व्याख्या "रायकहा" शब्दे कृत्त्वया)

शिउजाणमग-निर्जाणमग-पुं० । निर्वाणस्य मोक्षपदस्य मा-
 यो निर्वाणमार्गः । धिवाद्यनिर्वाणप्राप्तिकारणे, " इयमेव गिगम-
 थं पावथयं शिउजाणमगं गिजाणमगं ।" आह० ४ म० । व० ।
 हा० । सिद्धिजेगममोपारे, भ० ६ हा० ३३ उ० । निर्वाणस्य
 मरणकाले शरीरिणः शरीराभंगमस्य मार्गो निर्वाणमार्गः ।
 पादऽऽदिके, ह्या० ।

पंचविडे जीवस्स शिउजाणमगे पण्णत्ते । तं जहा-पाए-
 हिं, उरुहिं, उरेणं, सिरैणं, सन्वेणं । पाएहिं शिउजा-
 णमाये निरयंगामी भवइ, उरुहिं शिउजाणमाये तिरिय-
 गामी भवइ, उरेणं शिउजाणमाये मणुपगामी जवइ,
 सिरैणं शिउजाणमाये देवगामी जवइ, सन्वेणं शिउजाण-
 माये सिद्धिगतपजजसाणे पण्णत्ते ।

व्यक्तं, किन्तु निर्वाणं प्रत्यकाये शरीरिण्यः शरीरतीक्ष्णता, त-
स्य आशौ निर्वाणस्यैवात्मा पादाऽऽदिक्, तत्र-(पायीं) पादात्मा
मार्गभूताभ्यां कारणताऽऽपवाभ्यां जीवः शरीरार्थातीति
शेषः । एषसुखमाभिसम्बन्धि । अथ कमेणास्य निर्वाणमा-
गन्तव्यं कस्माद्-पादाभ्यां शरीरार्थात् जीवो (मिरद्वेगमि
त्) प्राकृतत्वाद्बुद्ध्यात् इति, मिरद्वेगामी भवति । एषम-
व्यवधि । तत्राधि च ताम्यध्वानि च सर्वोद्धानि, तैर्निर्वाण
सिद्धिरितिः पर्यवसानं संस्वरूपपर्यन्तो यद्य च सिद्धिग-
तिपर्यवसानः प्रकृत इति । एथा० ५ डा० ३ उ० । देवानामु-
त्तरणमार्गस्य सौख्यमैशानाम्श्रीनां कथयानां मन्वन्तः, तत्र सौख्य-
मैशः स्वकीयार्थात्काङ्क्ष विमानाद्बुद्धरत्नोत्तरयोत्तरति,
ईशानोभूत्सु स्वविमानामुत्तरकात्बुद्धरत्न इक्षिणेनोत्तरति । प्र०
३६ श० २ उ० ।

विज्ञायिष्योद्य-नैर्वाणिकलयन-म० । नगरनिर्गमप्रदं, प्र०
१३ श० ६ उ० ।

विज्ञायिष्या-निर्वाणिकी-की० । निर्वाणकीदाधाम्, नि-
ष्क० ८ उ० ।

विज्ञायमग-निर्वाणक-पुं० । प्रापके, विद्यो० । कर्णधार, क्षी० ।
समुद्रे प्रवहन्नेति, व्य० ३ उ० । आ० म० । आच० । विद्यो० ।
आ० क० । रा० ।

सम्पत्तिं प्रपञ्चेनाहंतां शुणानुपदशोयहा-
अन्वीर्यै देसयथं, तद्वेष निज्यामया समुद्रमि ।

छायापरकलघट्टा, महगोवा तेष बुन्दन्ति ॥ १५५५ ॥

आ० म० १ श० २ अ० । आ० वृ० । आच० । ('यमोक्षा'
छायेऽस्मिन्नेव मने १=३३ वृष्टे व्याख्या समुद्रक) उच्यमानोऽ-
राधकस्य शुभोत्कीर्तनेनोपवर्धकं, दश० ४ तत्त्व ।

पार्वेति जह्वा पारं, सन्धे निज्यामया समुद्रस्त ।
भवजलहिस्त जिग्दिदा, तद्वेष जम्हा अतो अरिहा ॥ ३

प्रापयन्ति भवन्ति यथा केन प्रकारेण पारं पर्वन्तः, सम्बद्ध
शोभनेन विधिना, निर्वाणकाः अतीताः समुद्रस्य, तथैव भ-
वजलशेनैवसमुद्रस्य, पारं जिनेकाः प्रापयन्ति, यस्मादेवमत-
स्तस्माद्दार्ढ्यं नमस्कारस्य । एष संक्षेपाद्यः । पुनरेवम्-“ एष-
विज्ञायमग बुधिहा । तं जह्वा-द्वेषविज्ञायमग, भाषयिष्णाम-
गा च ॥ ” (आ० म०)

तत्र यथा जलधौ कालिकावातरदिने अत्युत्कृष्टं गर्जनवाते
निपुणनिर्वाणकलहिता मिक्षिताः पोता इप्सितं पत्तनं प्राप्नु-
यन्ति, एवम्-

मिच्छतकालिकावाता-परिवरिद्विं समथगजजपपाए ॥
एगसमथप पत्ता, मिच्छितसहिष्टपथं पाया ॥

मिच्छान्त्वमेव कालिकावातो मिथ्यावककालिकावाता, तेन र-
हिते ज्वालामुधौ, तथा स्ववकस्येव गर्जेनः प्रथातो यथ स
तथा तस्मिन्, एकसमथेन प्राप्ताः सिद्धिरसतिपत्तनं पोता
जीवन्धोपिस्थाः, महैर्निर्वाणकोषकारात् ।

ततो यथा सांवाग्निः साधेः प्रसिद्धनिर्वाणकं विरगतमधि
कात्रासिद्धिपर्यं पूजयति, एवं प्रपथकारोऽपि सिद्धिपत्तनं

● प्रसिद्धवायुः कालिकावाताः । अपरोत्तरस्यं शुद्धविद्युत्वातो
गर्जेनवाताः ।

मन्वितोऽभीष्टवासासिद्धये निर्वाणकरत्नेऽवस्तौषेऽङ्गुल्यः स्त-
वन्किर्वाणवदमा-

निज्ञायमगवयाद्यं, अमृदनामहकथपारायं ।
बंदाधि विद्यापयतो, तिमिद्वेष सिद्धिकविरायं ॥

निर्वाणकरत्नेऽभीष्टेऽङ्गुल्यः, अमृदनामयाथाविद्यतत्वात्, म-
नन् मतिः संश्रिय, तेष कथेपारो वेधो तं तथाविधाः, तेभ्यो नन्दे
विनयप्रणतस्त्रिभेन विद्वद्विरत्नेभ्यः-“ हापाऽऽदिभिर्बहु-
ल्य ॥ (१) ” इति चतुर्थी । आ० म० १ अ० २ अ० ।

विज्ञाय-निर्वाण-वि० । मिच्छयेनापद्ये, आच० ६ म० ।

विज्ञायकारण-निर्वाणकारण-वि० । मिच्छयेन यातनमगतं
कारणं प्रयोजनं यस्मिन्सौ निर्वाणकारणः । अपगतमराजने,
आच० ६ अ० । हा० ।

विज्ञायमाद्य-निर्वाण-वि० । निर्वाणकारके, “ पायीं विज्ञाय-
यमाये निरवंगामी भवद् ॥ ” एथा० ५ डा० ३ उ० ।

विज्ञायारूपरयप-निर्वाणरूपरजत-वि० । निर्गतसुवर्णरूपे,
हा० २६ हा० । “ विज्ञायारूपरयप मिहिजोगपरिचरजप जे
ले निष्कृ ॥ ” दश० ६ अ० ।

विज्ञास-निर्वाण-पुं० । स्नेहे, वृष० २ अ० ३ म० । रसे, सूक्त०
२ अ० १ अ० ।

विज्ञास-निर्वाण-वि० । ज्ञाणे, म० १ श० १ उ० । क्षीमर-
सौक्ये, म० १२ हा० ४ उ० ।

विज्ञियसत्तु-निर्जितज्ञान-वि० । परजितशत्रौ, रा० । सुग० ।
विज्ञियसत्तुसेण-निर्जितशत्रुनेन-वि० । स्ववशीकृतविपक्रन्-
पतिसेने, वृ० १ उ० ।

विजीव-निर्वाण-न० । निर्वाणकरणे, हेनाऽऽदिवायुमारये, रसे-
न्दस्य सूक्ष्मापये च । एतन्न एकसत्तितमका कला । अं० २
अ० । हा० । धौ । स० ।

विष्णुच-निर्वाण-वि० । कश्चित्, हा० १ अ० १ अ० । औ० । मिच्छ-
येनाऽऽधिक्येन साधु वा श्राद्धो वा युक्तः संवत्ता मित्युक्तः । नि-
र्वाणिकव्यवस्थापिते, आ० म० १ अ० १ अ० । अथ । मिच्छयेन प्र-
कृषिते, आ० म० ३ अ० ।

विष्णुचि-निर्वाण-की० । मित्युक्तनामैव सूत्रेऽर्थात् युक्तिः
परिपाठ्या योजनम्, मित्युक्तुकिरितिवाच्ये सुकृष्णशोपाधि-
युक्तिः दश० १ म० । स० । आच० । मिच्छयेनाथैमितिपादिका यु-
क्तिर्नित्युक्तिः । आवा० १ अ० २ अ० १ उ० । सूत्र० । प्रकृष्णत्वात्सि-
द्धते व्याख्यानाप्रथे, विद्यो० । व्याख्योवाचभूते सत्परमव्यवहारा-
ऽऽदौ, आ० म० ।

विष्णुचि-निर्वाण-वि० । मित्युक्तिस्वक्यामिथायाधमाह-
निष्णुता ते अस्या, जं बद्धा तेष हाइड निष्णुत्वी ।

तद्वि वि इच्छेवेर्द, विभासितं सुचपरिवाची ॥ १०८५ ॥

यद्यस्यास्येव मिच्छयेनाऽऽधिक्येन साधु वा श्राद्धो वा युक्तः सं-
वत्ता मित्युक्तः एव सतन्ने मुनामिथेया जीवाजीवाऽऽव्योऽर्था
अनया प्रस्तुतमित्युक्त्वा बद्धा स्वकस्यापिनाः व्याख्याता इति
वाच्य । तेभ्यं भवति मित्युक्तिः । मित्युक्तानां सूत्रे प्रथममेव संब-
धानां सतामर्थानां व्याख्याया युक्तियोजनं मित्युक्तुकिरिति

प्राप्ते शाकपायिवाऽऽदिद्वर्गनाम् सुकलक्षणस्य पदस्य लोपावि-
 श्युक्तिरिति भवति । ननु यदि प्रथमस्य सूत्रेऽर्थाः संबन्धा एव
 सन्ति, तर्हि किमिति ते नियुक्ता व्याख्यायन्ते, संबन्धानां स्व-
 विवेचनयोग्यावबुधधर्मानात् ॥ तत आह—(तद् वि येत्या-
 दि) यद्यपि सूत्रे संबन्धा एवाः सन्ति, तथाऽपि तान् सूत्रे
 नियुक्तानपि अर्थात्, विभाषितुं व्याख्यातुं, सूत्रपरिपाटी सूत्रपक्ष-
 तिः, एवयतीष एवयति प्रयोजयति । इयमत्र भावना—अप्रातिबु-
 ध्यमानं भोतरि शुके तदनुग्रहाय सूत्रपरिपाठ्येव विभाषितुमेवय-
 ति—“इच्छत इच्छन्त मां प्रतिपादयितुम्” इत्याद्यं प्रयोजयतीति ।
 क्वचित् सूत्रपरिपाटीमिति पाठः ॥ तदेवं व्याख्या-शिक्षण एव सूत्र-
 परिपाटीमनवबुधमानो गुरुमिच्छत्यां प्रवर्षयति—“इच्छत
 इच्छन्त मां विभाषितुं व्याख्यातुं सूत्रपरिपाटीम्” इति ।
 व्याख्या च नियुक्तिरतः पुनर्व्यंजनरूपा नियुक्तिरिच्छन्तमोहाये-
 ति ॥ आ० प्र० १ अ० १ कात् ।

विस्तरतो व्याख्यातुं आप्यकारः प्राऽऽह—

जे निच्छयाऽऽजुत्ता, सुचे अत्या इमौरे वरहाया ।
 तेणेयं शिञ्जुती, शिञ्जुत्तयाऽऽनिहाणाओ ॥ १०८६ ॥
 यद्यस्यावृत्ते निच्छयेनाऽऽदिशब्दादाधिक्येन, आदौ साधु वा
 युक्ताः संबन्धा नियुक्ता एव सन्तोऽर्थो अनया नियुक्त्या व्याख्या-
 ताः, तेन तन्मात्कारणादियं नियुक्त्यार्थाऽविनाभावित्युक्त्यामां
 युक्तिरुक्त्यावद्भोपायित्युक्तिरिति ॥ १०८६ ॥

अथ श्रेयसाशङ्क्य परिहरन्माह—

सुचे निञ्जुत्तायां, निञ्जुत्तीए पुणो किमवयायं ।
 निञ्जुत्ते वि न सचे, कोऽ अत्रकवाणिए मुण्ड ॥ १०८७ ॥
 ननु सूत्र एव नियुक्तानां निबन्धानां सनामर्थानां तद्व्याख्यायानर्थ
 क्रियमाणया नियुक्त्या किं पुनः कार्यम् ? न किञ्चिदित्यर्थः ।
 ये हि सूत्रे एव विद्यमानार्थाः सन्ति, तान्स्व एव विनेयवर्गो
 ज्ञाप्यति, अतस्तन्निर्माषणमुच्यते । बुधैव नियुक्तिरिति भावः ।
 अत्रोत्तरम्—(निञ्जुत्ते वाऽस्यादि) सूत्रे नियुक्तानपि सतः
 सर्वानप्यर्थान् कोऽपि तथार्थाविषयज्ञापयित्वाऽहः शिष्यो
 नियुक्त्याव्याख्याताश्च मुञ्चति नाभ्युज्ज्वत इति ॥ १०८७ ॥
 ततः किम्?, इत्याह—

सो सुत्रपरिवादि चिच्य, इच्छोदे तमपिच्छमाणं पि ।
 निञ्जुत्ते वि तद्वत्त्वे, वोत्तु तदगुणहृष्टाए ॥ १०८८ ॥
 ततः भूतपरिपाठ्येव सूत्रपक्षतिरेव विभाषितुमनञ्जन्तमपि सं
 नियुक्तिकारोभावादेव तस्य सूत्रकार्योत्तरार्थान् सूत्रे नियुक्ता-
 नप्यनवबुधमाने भोतरि तदनुग्रहाय तान् बहुकमेवयतीष एव-
 यति प्रयोजयति, अतस्तानावाप्यो नियुक्त्या विनाशते, इति
 तस्याः साक्ष्यमिति ॥ १०८८ ॥

अथ दृष्टान्तमाह—

कस्यद्विदियं पि संखो, पदद् पनासद् तथा कराऽऽर्हं हि ।
 दापद् य पद्वत्सुं, सुदुबोहत्सं तद् इहं पि ॥ १०८९ ॥

यथा मङ्गः कलके नानापकारं भिन्नतमपि बन्तु प्रन्वतः पत्र-
 ति, अथतश्च प्रजापते-स्याथे, शशांकाऽऽहुद्वयादिना च आह्वयो-
 पासाङ्गनाऽऽदिमुपप्रबोधानर्थे प्रतिवस्त्ववर्जनाऽऽर्थाणि कर्म-
 विनाकाऽऽर्थाणि दृश्यन्ति । यथा—अन्त्यजमयनया अर्थाः सात्वि-
 कया वसिष्ठतन्नेनास्या इत्यादौ मातङ्गकुञ्जनाऽऽर्थाः विपाकः,
 अनया च ननुमिने प्राचूरीके समायाते सुकमण्डिको इत्त आसी-

द्, अनया तु सत्यपि विप्रते भिक्षावरेत्यागच्छन्तु सदैव नास्ति
 नास्तौत्यावेद्योद्बुध्, तेन तदा इदंशब्द दुःखाविषाकां जात इत्या-
 दि । तथाऽपि भोत्रुवैकिचं परन्तु सर्वानुग्रहप्रवणवुक्तिरा-
 कार्यः सूत्रे नियुक्तानप्यर्थाः नियुक्त्या विभाषते इति ॥ १०८६ ॥

अथवा—नियुक्तिगार्थोत्तरकमप्यथा व्याख्यायते ।
 कथम् ?, इत्याह—

अहवा सुत्रपरिवादी, सुआषएसोऽप्येव जद्वसं ।
 सोयथं निरसंक्रिय—सुविणयपत्वं सुबोहं पि ॥ १०९० ॥
 अथवा—भूतपरिपाटी भूतस्य विधिः अतस्योपदेशोऽयमेव
 यद्वयं सुभाषमपि सुतं निःसाहितस्येतोर्विनयोपकारार्थं च
 सुमुञ्जिः भोतव्यम् । अत एवभूता सुत्रपरिपाटी यद्यपि सूत्रे
 नियुक्ता एवाः सन्ति, तथाऽपि विभाषितुं व्याख्यायितु-
 नुमेवयति प्रयोजयतीत्येवोऽत्र भावार्थः स्वयमेवावगतव्य
 इति ॥ १०९० ॥

“सूत्रपरिपाटीम्” इति पाठान्तरं क्वचित् । तत्राऽऽह—
 इच्छत विज्ञासिसें मे, सुत्रपरिवादिं न सुदु बुज्जामि ।
 नातिमर्दं वा सीतो, सुदिमच्छोवेद् वेत्तुं जे ॥ १०९१ ॥

‘वा’ इत्यथवा, नातिशयेन मानियस्यासौ नातिमतिमन्दमतिः
 शिष्यो गुरुमाचार्यम् (इच्छोवेद इति) एवयति प्रयोजयति यद्युक्तम्,
 ‘जे’ इत्यल्लङ्कारार्थः । कथं बहुकमेवयति ?, इत्याह—(इच्छह
 विभासितं मे ति) इच्छत इच्छत विभाषितुं मम भूतपरिपाटी
 सूत्रपक्षतिं, नाहमेतां सुमु बुज्जे—प्रथममेव नियुक्तत्वेन सतोऽप्ये-
 तद्भिधेयानर्थानन्दतिहाद् अर्थाङ्कुरव्याख्यातानाम्हा इत्य-
 गवगच्छामित्यर्थः । अथ वा—प्रक्रमादेवेह नियुक्तिः प्रयोक्त्रो
 विवहयत, ततश्चाप्यन्यत्रयोजना—वद्यपि सूत्रे नियुक्तत्वेन सन्त
 एवाऽस्तथाऽपि तानप्रतिबुद्धमानः श्रोता वदेवं वाक्ते—नाति-
 मतिमन्दमतिरदं सदर्पोमपि सूत्रपरिपाटीं सुदु न बुधं सस्यम्
 नावगच्छामि, अत इच्छतेऽत प्रजोः । एतां मम विभाषितु-
 मिति । तदियं वदति तस्मिद् भोतरि नियुक्तिरेव शुद्धं
 सूत्रपरिपाटीं बहुकमेवयति प्रयोजयति—इच्छतच्छतस्येव महा-
 नुभावापते विभाषितुम् । ततो नियुक्तिज्ञारेयेव तस्य शि-
 ष्यस्य शुकस्तो विभाषत इति । ‘तदेवं निञ्जुत्ता ते अस्या’ इ-
 त्यादिप्राक्तमनियुक्तिनाथा व्याख्यात ॥ १०९१ ॥ विशे० । सं० ।
 आच० । औ० । आवा० ।

शिञ्जुतिप्रमाणम्—नियुक्तरयुगम्—पुं० । नियुक्तिनांमस्थापना-
 ऽऽर्थाः सुत्रविज्ञानेत्वेत्वं, तद्व्युत्पन्नमस्तस्या वाऽनुगमो
 व्याख्यातं नियुक्तयुगम् । अनुगममेव, (अनु०)

स च शिष्याः—

ते किं ते शिञ्जुतिप्रमाणम् ? शिञ्जुतिप्रमाणमे तिहि
 पद्यते । तं जहा—निकसेचनिञ्जुतिप्रमाणमे, उवगयापनि-
 ञ्जुतिप्रमाणमे, सुतफासिपनिञ्जुतिप्रमाणम् ।

निकेपो नामस्थापनाऽऽदिशेदज्ञिषः, तस्य तक्षिषया वा नि-
 युक्तिः पुर्वोक्तशब्दार्थो निकेपनियुक्तिः, तस्या वाऽनुगमो नि-
 केपनियुक्तयुगम् । तथा उपोद्घातेन व्याख्येयस्य सूत्रस्य
 व्याख्या विधिसमीपिकरणमुपोद्घातनियुक्तिः, तद्व्युत्पन्त्या वा
 अनुगम उपोद्घातनियुक्तयुगम् । तथा सूत्रं स्फुटताति

पिञ्जसुतिप्रमाणम्

सूत्रस्थापिका, सा चासौ नित्युक्तिः सूत्रस्थापिकानियुक्तिः । सूत्र-
निकेपनिर्णयस्तुगताऽनुगतो बह्व्यये । इदमुक्तं भवति ।
अथैव प्रागाप्यत्रकस्याप्तिकाऽऽदिपदानां नामस्थापनाऽऽदि-
निकेपद्वारेण बह्वाश्रयानं कृतं, तेन निकेपनिर्णयस्तुगताऽनुगतः
श्लोको कश्चिदप्युक्तः । अनु० । उत्त० । आ० । संधा० । विशेष० ।

एतदेव नित्युक्तिरैविष्यं प्राथमकारोऽप्याह-

निञ्जुत्तौ निविगप्ता, नासो-बग्यायसुचतकत्वात् ।
पिकसेवस्तापुग्या, जडेस्ताऽऽदीहुवग्याओ ॥९७२॥

नित्युक्तिविधयः कियेव । कथम् । इत्याह- (नासोबग्याय-
सुचतकत्वात् ति) ततो नामाऽऽदिनिकेपः, उपोद्घातः शास्त्रो-
त्पत्तिः, सूत्रं प्रतीत्य, तेषां व्याख्यानम्-निकेपानित्युक्तिः, उपोद्घा-
तनित्युक्तिः, सूत्रस्थापिका नित्युक्तिश्चेत्यर्थः । तत्र निकेपानित्यु-
क्तिरनुगता अनुकल्पता-पूर्वबोधोक्तेरिति यावदिति, अथैव प्रागा-
प्यत्रकस्याप्तिकाऽऽदिपदानां नामस्थापनाऽऽदिनिकेपद्वारेण बह-
व्ये व्याख्यानां कृतं, तेन निकेपनिर्णयस्तुगता श्लोका, अष्टम्येत्यर्थः ।
उपोद्घातनित्युक्तिस्तुदेहाविदेशाऽऽदिभित्तिरेवगन्तव्येति ॥९७२॥

ताम्बोवेशाऽऽदिभि द्वारापयाह-

उद्देशे निवेने, य निगमे तेत्त काल पुरिसे य ।
कारण पचचय द्वलक्षण, नए समोपरायाऽऽपुमए ॥९७३॥
किं करविह कस्स कोहिं, केसु कहं केबिरं हवचं काङ्गं ।
कइ संतरमविरहियं, जनागरिसपोसाणान्त्थि ॥९७४॥
इदं गथाइवमपि पुरस्ताद्विस्तरेण व्याख्यास्यते ॥ ९७३ ॥
॥ ९७४ ॥ विशेषः ।

सुतज्ञाने सर्वा नित्युक्तीः संज्ञकाऽऽह-

ने वंदिताण सिरसा, अत्यपुहुत्तसम तेहिं कट्ठियस्स ।
सुयनाणस्स भगवतो, पिञ्जुत्तौ किं चित्थिससामि ॥ १०९॥
तान् अनात्तरोकान् तीयेकराऽऽदीन्, शिरसाः उपलक्षकत्वत्वात्
मनःकामाचर्या च, धर्मत्वा, किम् । नित्युक्तिं कर्तौ विषयामि, क-
स्य । अथेप्युच्यते, अथात्कथाऽऽदिप्रतिपत्त्याय सूत्रं पृथक् उच्यते,
शक्तत्वात् च, पृथगेव पृथक्त्वम्, अथेप्युत्तं सूत्रानिधयः प्रती-
त एव, अथैव पृथक्त्वं चाथेप्युच्यते, समाहारो द्वन्द्वः, तस्य भूत-
ज्ञानविशेषणमेतत्; सूत्रार्थोऽभ्यन्तरेत्यर्थः । तेनैतत्पेकरणत्वात् प्रा-
ऽऽदिभिः, कथितस्य प्रतिपादितस्य, कस्य । इत्याह- सुतज्ञानस्य
भगवतः, संकपाऽभिधानमेतत् । सूत्रार्थयोः परस्परं नियोजनं
संबन्धनं नित्युक्तिः, ताम्, कर्तौ विषयामि प्रतिपादयिष्यामि ।
ननु किमर्थं भूतज्ञानस्य ? न, किन्तु भूतविशेषणत्वात् ।

काऽऽदीनाम् । अत आह-

आवत्सपसस दसका-क्षिपसम् तह उत्तरअक्रमायारे ।
सुयगं निञ्जुत्तिं, वोच्छामि वेहा दसाथं च ॥१०९४॥
कप्पसस य पिञ्जुत्तिं, ववहारसस य परमनिष्ठयस्स ।
सूरियपससांए, वोच्छं इमिमाभियणं च ॥१०९५॥
एपसं निञ्जुत्तिं, वोच्छामि अइं जिथोवएसणं ।
आहुरएहोउकारण-पयानिहदमिथं समासेरं ॥१०९६॥
आवहयकस्य, इशयैकान्तिकस्य, तथा-आमा सत्यमासेत्वात् ।
पदेकदेशे पदसमुदायोपचारत्- " उत्तरज्ज्क" इति । उत्तराप्य-

प्रप्रदणम् । ततोऽप्यर्थः- उत्तराप्ययनाऽऽधारयोः । तथा-सूत्र-
कृतो-सूत्रकृतान्वययोः नित्युक्तिः धवयोः तथा- दशानां च दशाशु-
तकम् । तथा- कल्पस्य । तथा- व्यवहारस्य च परमनिष्ठय-
स्य । अत्र परमप्रदणं शोभाङ्गात्, निष्पन्नप्रदं त्वय्यस्यत्वात् ।
न कल्पयं व्यवहारो अन्धादिप्रतीत्यवधार इव व्यंसकः, "सम्-
वद्भास्तु बवहारात्" इति वचनात् । तथा सूत्रं प्रवर्तयति । तथा-
श्रीषिमाभित्तानां च देवेभ्यस्तथाऽऽदीनाम् । अनेकशः क्रियाऽभिधा-
नां शास्त्रान्तरविषयत्वात् । समासस्यास्य कृपन्त्वात् । शास्त्राऽऽऽऽऽऽऽ-
हव्येत्युद्गम् । एतेषां भूतविशेषणानि, नित्युक्तिं बह्व्याप्यन्ते जिनोप-
देशेन, न तु स्वमनोपिकया । कथं भूतम् । इत्याह- आहुरणइतुका-
रण्यपदनिवहाम्, इमान्तरस्तान्त्वान्त्वात्, समासेन संज्ञकेण । तत्र
साधस्यसाधनान्वयव्यतिरेकप्रदर्शनमाहरणम्, इष्टान्स्व इति भाषः ।
साधये सत्येय जवति, साधनाभावे च न प्रवत्येयं साध्यमान्त्वम्-
व्यतिरेकज्ञापणो हेतुः । हेतुमुक्तव्यं प्रथमं । इति भाषः । अथाभिधा-
नानां च देवेभ्यस्तथाऽऽदीनाम् । अनेकशः क्रियाऽभिधा-
नां शास्त्रान्तरविषयत्वात् । समासस्यास्य कृपन्त्वात् । शास्त्राऽऽऽऽऽ-
हव्येत्युद्गम् । एतेषां भूतविशेषणानि, नित्युक्तिं बह्व्याप्यन्ते जिनोप-
देशेन, न तु स्वमनोपिकया । कथं भूतम् । इत्याह- आहुरणइतुका-
रण्यपदनिवहाम्, इमान्तरस्तान्त्वान्त्वात्, समासेन संज्ञकेण । तत्र
साधस्यसाधनान्वयव्यतिरेकप्रदर्शनमाहरणम्, इष्टान्स्व इति भाषः ।

पिञ्जुत्तिगार-नित्युक्तिकार-उ० । आउरंसापूर्वधेयं श्रीनदकाहै,
तेन हि सर्वा नित्युक्तयः कृताः । आच० । १ भू० । १ अ० । ३ उ० ।
नित्युक्तिकारिणः पूर्वधारा भवन्ति, न चेति प्रश्ने, उत्तरम्-नित्युक्ति-
कारिणश्चतुर्दशपूर्वाधारे जवन्तीति ज्ञायत इति । ११५ अ० ।
सन० । उद्धा० ।

पिञ्जहूय-नित्युक्ति-वि० । निष्काशितं, व्य० २ उ० । " पिञ्जहूयवृ-
द्धा सा मयेऽ । " सा नित्युक्ता निष्काशिता सर्वा साधुतापूर्वधारे प्र-
क्षेपं यावन्तः । भू० ३ उ० । एवंगताऽनुकृत्य विराचितं, दशा० १
अ० । पं० व० । सचेतुर्गदं स्वत् वि, पिञ्जहूयैः महापरिष्ठा-
ओ । आच० । १ भू० । १ अ० । उज्जित्वाये, भू० १ उ० ।
पिञ्जहूय-नित्युक्ति-उ० । गवाक्षे, व्य० १ उ० । गोक्षे, हे० ना० ४
अं० २८ माथा ।

पिञ्जहूय-नित्युक्ति-वि० । पूर्वगतोऽदृष्टार्थैर्विरचनाकसौत्,
दशा० १ अ० । द्वारोपरितन्पूर्वाभिवर्तनादादि, न० । प्रश्न० १
मात्र० द्वार ।

पिञ्जहूय-नित्युक्ति-वि० । गवाक्षाने, व्य० १ उ० ।
पिञ्जहूयान्-नित्युक्ति-वि० । निष्काशनात्, कर्मदापूजामा-
त्मन्यवगन्तिनासनायाम्, " मदेव्यवज्ञानं पिञ्जहूयान् । "
पा० । गच्छात् संघाद् वा निष्काशनात् । व्य० १ उ० ।
निष्काशनिर्भाषितो, वि जसस अमुभे न विज्जए जावो ।
निष्काशनाऽऽदिहो, ससे पिञ्जहूयाना नदति ॥ व्य० १ उ० ।

बस्य गच्छामिदृष्टव्यं तिस्रनुषविभागमात्रोऽपि निर्धुहोऽहमि-
 त्यङ्गो भावो न विद्यते, स निर्धुहयाथा नहो योग्यः । शेषस्य
 यत्तदुपुषाविकल्पस्य निर्धुहया, गास्ति न कस्त्वैत्यर्थः । ५०१ ७० ।
 पिउज्जुहृषय-निर्धुहितम्-अन्व० । अपाकनुमित्यर्थः, ध्व० । न-
 बुना-“पिउज्जुहृषय” इति व्याधिष्वात्प्राह-निर्धुहया नाम-वै-
 बाधयस्वाकारणं, यदि वा सत्यतो दोषाभावे व्यस्थानं न द्वाति
 एवा निर्धुहया । वैबाधयस्वाकारणाऽऽदिना यत्सत्य तपोऽभक्त्यं सा
 निर्धुहयेति भावः । ध्व० १ उ० । (स्थानपाराजित्ताऽऽदीनां निर्-
 धुहया स्वस्वस्थाने द्रष्टव्या) परित्यागे, स्थानं ४ डा० २ ३० ।
 पिउज्जुहृषयन्-निर्धुहितव्य-त्रि० । ताम्बूलिकपत्रप्रद्वान्तेन सं-
 श्राद् वाहिः कतन्वे, कल्प० ६ अ० ।

पिउज्जो-देही-प्रकरे, १० ना० ४ वर्ग ३३ गाथा ।
 पिउज्जो-निर्धो-पुं० । परिकरे, झा० १ भू० १ अ० । बधा
 पात्रानयोगः । ५० ३ उ० ।

पिउज्जो-देही-रदमौ, १० ना० ४ वर्ग ३१ गाथा ।
 पिउभर-ज्ञि-धा० । ह्ये, “ क्लेपिउभरो वा ॥ ८ । ४ । २० ॥
 इति क्लेपिउभराऽऽदेशो वा । ” पिउभर, पक्के-’ क्लिउज्जह । ’
 ना० ४ पाद ।

निर्जिर-पुं० । न० । रकोपः । “ क्षितिचतुर्थचोपरि पूर्वः ” ॥ ४ ।
 २ । ए० ॥ इति अकारोपरि जकारः । प्रा० १ पाद । उक्-
 स्य स्ववये, म० ५ श० ७ उ० । स्यन्दने, झा० १ भू० १ अ० ।
 सोताऽऽदिविवरेषु, प्रयु० । जीमं, दे० ना० ४ वर्ग २६ गाथा ।
 पिउज्जो-देही-निर्धो-निर्धे, १० ना० ४ वर्ग ३९ गाथा ।

पिउज्जापृचा-निर्धोय-अन्व० । निर्धुवै बधा दशमार्थः नि-निर्-
 वा ध्यात्वा । “ ध्यागोर्गो ” ॥ ८ । ४ । ६ ॥ इति ध्या इत्यस्य
 क्त्वाऽऽदेशः । ह्रस्वव्यं, प्रा० ४ पाद । प्रलोकेधयर्थे, आवा० १
 भू० ५ अ० ४ उ० । निश्चयेन ध्यात्वा चिन्तयित्वेत्यर्थे, आवा०
 १ भू० १ अ० ६ उ० ।
 निर्धो-त्रि० । दशमनाम्तरप्रतिशयेन चिन्तयति, वि० ।
 स्थानं ए उ० ।

पिउज्जापृचा-निर्धोय-त्रि० । पश्यति, प्रेक्षमाणे, “आशोप-
 मावे पिउज्जापृचाये । ” आवा० १ भू० ३ भू० १ अ० ।
 पिउज्जो-क्लि-धा० । फलाऽऽदीनां बुद्धाऽऽदरेषु चिन्तेष्ये,
 “पिउज्जोदह । ” पक्के-क्लिदह, छिनात् । प्रा० ४ पाद ।

पिउज्जोसूत्रा-निर्धोय-त्रि० । पूर्वापचितकर्मणां रूपके,
 आवा० । “पिउज्जोसूत्रा का अरुनी के आशंहे ?” पूर्वापचितक-
 र्मणां निर्जोषयिता रूपकः, रूपयिष्यति वा, उज्जतमेतद्बुद्धन्तं वा ।
 कर्मसुरपायोद्यतस्य च धर्मेण्यायिनः बुद्धयर्थयिनी वा महादोषी-
 श्वरस्य निरुत्सर्गसायुज्जुःशक्तिरुत्पाऽऽमासस्य वत्सयास-
 इत्यर्थः । “का अरुहे के आशंहे ?” इत्याभासिनिर्धोयो भावसो
 विकारो रतिः, अनिश्चयितायोवासीधाम्दः । योगिचित्तस्य
 तु धर्माङ्गकूप्यानावेसावष्टयं ध्येयान्तरावकाशव्याख्यानान्दो-
 क्यवातानकारणाभावाद्बुद्ध्यान्तमेवेत्यतोऽपदिश्यते-केयमरति-
 नांमं, को वाऽऽनन्द इति, नास्त्येवेतरजनसुखोऽर्थं विकल्प
 इति । आवा० १ भू० ३ अ० ३ उ० ।

पिउहेक-देही-टहण्णके, विचये च । दे० ना० ४ वर्ग ५० गाथा ।
 पिउहेकिय-निर्धुहित-वि० । निर्धारिते, प्रह० ३२ अष्ट० । आ० ।

पिउहेकितं प्राविशस्य-
 तस्य च जेषु ठाणेषु जत्य जत्य जावदयं पच्छिचं तमेव नि-
 हुंकिं जस्यइ । से भयवं । केणमहेणं अहइ-जहायं तमेव नि-
 हुंकिं जस्यइ । गोयथा । अणुतराणंतरक्रमेणं इमे पच्छिच-
 सुत्ता-अणोणे भवसत्ता चउमइंसंसारवारमां वक्खुइण्णि-
 काइयउत्तमोक्कलपोर [पारक्ख] पावकम्पनिगदाइं संचुभिरु-
 ख अचरा विमुविहिति, इह आदिहारो विहाणं च गोयथा ।
 विहय इवापरिउक्खे। वज्जेसा नाखदंसणचरिचाणयासाग
 पोरपरीसहोवसग्गाइं च जिणोतो उग्गाजिग्गहपडिमाए रा-
 गयोसेहिं दूरतो विउक्को रोइइक्कयाएविज्जिआं य वि-
 म्महासु य असतो जो चंदणेण वाइं आसिंपइ वासिया-
 वज्जां तत्थत्थो संयुणइ, जो य निदइ, सयजावो होज्ज हु-
 यइं पि, एवं अणुगहिंयवत्तावरियपुरिसकारपरकमे समत-
 णुपयिणेहोहुकंचयां वेको परिचचकलत्तयापो पच्छिचसुयं
 अणेगसुयं अणेगसुयणयाइस्स दब्बयय च (प) रित्तस्स
 एगंतेणं जोग्गस्तेव विवक्खिणएपस्से चउककं पक्खेययन्, पो
 उककं पक्खेययन्, तथा य जस्स जावइएण पायच्छिचेणं परम-
 विरोही जवेज्जा, तं तस्स एवं अणुयत्तयाविरिणं धम्मके-
 रसिपहिं वणणेहिं जहइयं अणुखाइयं, तावदं चैव पाय-
 च्छिचं पयक्खेज्जा, एएयं अणुयं एवं तुचचइ-जहा णं गो-
 यथा । तमेव निर्हुंकिं पायच्छिचं भन्दइ । महा० उ अ० ।

पिउहवापिया-निष्ठापनीका-जी० । परिसमाप्तिकारिकाभाय,
 यथा पक्कस्य पञ्चदशो, अनाभवत्या च १-उपो ० पादू० ।

पिउवय-निष्ठापक-पुं० । समाप्तिकारके विवसे, आवा० ६
 अ० ।

पिउर्विसु-निष्ठापितवत्-त्रि० । निष्ठां नीतवति, प्र० १ श० १ उ० ।
 पिउर्विय-निष्ठापित-त्रि० । समाप्तिते, पं० ब० १ अ० ।

पिउर्विय अद्रमदहाण-निष्ठापिताद्रमदस्थान-त्रि० । निष्ठापि-
 तानि क्वं नीतानि अद्ये मदस्थानानि मानभेदाः-आतिउल्लसक-
 वलत्ताभ्रमुत्तपोविज्जमदश्याया येनासौ निष्ठापिताद्रमदस्थानः
 क्षीयमहे, म० १ अ० ।

पिउा-निष्ठा-जी० । पयवसाने, सूत्र० १ भू० १ अ० । अमाप-
 ने, आवा० १ अ० । सारे सवुंसावे, प्रा० सू० १ अ० । “ एवा-
 नि वध्याणि पिउं पत्थाणि कम्मसिचो । ” प्रा० सू० १ अ० ।
 पिउाण-निष्ठा-न० । निगपो, नि० सू० १ उ० । निष्ठावतेऽत्र ।
 स्या-इयुइ । जकाऽऽदकोपलेचने इत्थादीं व्यज्जेने, सर्वगोपीये,
 दृश० १ अ० । वाच० ।

पिउाणकहा-निष्ठानकथा-जी० । विक्रामभेदे, स्थानं ४ डा० १
 उ० । (व्याख्या ‘अलकहा’ इत्ये वक्ष्यते)
 पिउाभासि [५]-निष्ठाजापिष्-त्रि० । सावधारणनापिनि,
 आवा० १ भू० १ भू० ४ अ० १ उ० । निश्चय भाषिनि,
 आवा० १ भू० १ भू० ४ अ० २ उ० ।

शिष्टिक-नैष्ठिक-त्रि० । सर्वधर्मपरिवर्तयन्तवतिनि, प्रश्न० ३ सम्ब० द्वार ।

शिष्टिय-निष्ठित-त्रि० । निष्ठां गते कृतस्वकार्ये, झा० १ सु० १ अ० । मोक्षे, परिसमाप्ते, आकाशं १ सु० ५ अ० ६ उ० । व्य० । निःसकाके, म० ५ श० १ उ० । कृतं गते, च० ३ अधि० । कालगते, इ० ३ उ० । झा० म० । सिद्धे अष्टमाऽऽदी, आचा० २ सु० १ चू० १ अ० ५ उ० ।

विष्ठितशब्दार्थमाह-

असणाऽऽदीण चउएह वि,आयं सं साहुगहृणपाउभं ।
तं निष्ठियं वियाणसु,..... ॥

अष्टमाऽऽदीनां चतुर्णामपि मध्ये यदा ममपरिणतं सत् साधुप्रद्वयप्रयोष्यं कृतं, प्रासुकोष्ठमभियेष्ये; तं निष्ठितं विज्ञानीत । पि० ।

शिष्टियद्-निष्ठितार्थ-त्रि० । विषयसुखानिष्पयासे, आचा० १ सु० ६ अ० ४ उ० । निष्ठितः समापितोऽयः प्रयोजनं यस्य स निष्ठितार्थः । आचा० १ सु० ५ अ० ६ उ० । कृतकल्पे, लघ० १ सु० १ अ० । प्रज्ञा० । आ० म० ।

शिष्टियद्वि [ण]-निष्ठितार्थिन्-त्रि० । निष्ठितो योक्तस्तेनार्थी । मुमुक्षुः, आचा० १ सु० ५ अ० ६ उ० ।

निष्ठुभ-कुर-धा० । सञ्ज्ञाले, "कुरेः किरज्जत्पञ्जूरपञ्जदखि-कल्लिद्वुआः" ॥ ७ । ४ । १७३ ॥ इति करोषिट्ठुआऽऽदेशः । 'निष्ठुभद', कुरति । प्रा० ४ पाद ।

निष्ठुर-निष्ठुर-त्रि० । नि-स्था-उरख । 'क-ग-ट-द-त-द-प-श-घ-स-क-म्याभूयं लुक्' ॥ ८ । ३ । ७७ ॥ इति वलुक् । प्रा० १ पा० । आदेशाननुगतं, न० १ अधि० । प्रस्तेरे, म० ३ अधि० । यथा हेक्काप्रधाना भाषा निष्ठुरा, अक्षयप्रतीकारतया हुनेहा प्राषा निष्ठुरा । रा० । आचा० ।

शिष्ठुल-निष्ठुर-त्रि० । "हरिकाऽऽदी कः" ॥ ८ । १ । २५४ ॥ इति रस्य लः । अस्तद्वि, प्रा० १ पाद ।

निष्ठुवण-निष्ठिवन्-न० । नासिकामुञ्चन परित्यागे, दृश० १ तथा । कासितनेपमाऽऽदिप्रक्षेपणे, दृश० २ अ० । "निष्ठुवणा इति" निष्ठिवनाऽऽदी इह साधयो द्विधा-गच्छगताः, गच्छन्निगताश्च । तत्र ये गच्छन्निगतास्ते नियमाभिन्निष्ठाकाः, औपप्रादिकमल्लकाऽऽद्युपरकणासम्भवात् । गच्छगता अपि ये विधिना निष्ठिव्यन्ति ते अनिष्ठाका एव, न प्रायश्चित्तविधयः । अविधिना खेच्छमल्लके निष्ठिवने दरुणक इव सप्तमङ्गाः, वणरुक इवेव चाऽऽद्येषु प्रायेकं लघुमानसः उत्तरेषु त्रिषु प्रत्येकं रात्रिदि-वपञ्चकम्, सप्तमन्त्रपठितंस्वनिष्ठाका एव, विधिना निष्ठी-वनात् । उपरितनेष्वपि च त्रिषु मञ्जेषु यदि मूर्धो निष्ठीव्यति, तदा मासलघु । यच्च निष्ठीवने प्राणिनां परितःपणमाऽऽद्युपजावले तन्निष्कम्भं च तस्य प्रायश्चित्तम् । आदेशिन्वात्कएद्वयपरिब-हः । कएद्वयनेऽपि दिदएदक इव सप्तमङ्गकम्, तथैव च प्राय-श्चित्तविधिः । व्य० १ उ० । निष्ठीवनकर्तारि, स्या० ५ डा० १ उ० । विज्ञे० ।

शिष्ठुद्विष-देशी-भूरकते, दे० न० ४ वर्णं ४१ गथा ।

शिष्ठुद्व-देशी-स्तोत्रे, दे० ना० ४ वर्णं ३३ गथा ।

निष्ठ-देशी-पिशाके, दे० ना० ४ वर्णं ३५ गथा ।

शिष्टाक्ष-सलाट-न० । "पकाक्षारललाटे वा" ॥ ८ । १ । ४९॥ इत्यदिरत इष्यं वा । "सलाटे वा" ॥ ८ । १ । ३५७ ॥ इत्यादे-र्लस्य णः । 'निष्ठाक्ष' । प्रा० १ पाद । आक्षेपे, उ० । अली-के, जी० ३ प्रति० ४ उ० । जं० ।

शिष्टाय-निनाद-पुं० । नितरां नारो महाव घोषा । जी० ३ प्रति० ४ उ० । महति घोषे, कल्प० ५ कृष्ण । झा० । निघोषे, आ० म० १ अ० २ खण्ड । प्रतिध्वनी, जं० ३ वृक्ष० । प्रश्न० ।

शिष्ट-निष्ठा-त्रि० । "सन्धोषः" ॥ ८ । २ । ५३ ॥ इति स्न-भागस्य णः । नीचे, प्रा० १ पाद । "निष्ठीसु व आससा यथा" । नीचभूमिप्रागे, उ० । २ अ० । शुक्लसरःप्रभृती, जं० १ अ० ४ । शिष्टवस्तु-त्रि० । निस्सारयनीत्यर्थः, "बाहिहा वा निष्ठावस्तु" । आचा० २ सु० १ चू० २ अ० १ उ० ।

शिष्टगा-निष्ठा-स्त्री० । नपाय, नीचैर्गोमिनि, त्रि० । प्रज्ञा० १ पाद ।

शिष्टय-निर्णय-पुं० । निश्चये, आ० म० १ अ० १ खण्ड । प्र-माक्षाने, विशे० ।

शिष्टार-निर्नगर-त्रि० । नगरनिष्कास्ते, "अप्येगएय शिष्टारे करोहि ।" जं० १५ श्ल० ।

शिष्टामिया-निर्नामिका-स्त्री० । ईशानकवोपपन्नस्य ललि-ताङ्गान्न श्रृयनदेशाऽऽमनश्चजीवस्वयंप्रमानाम्बां देव्याम्, कल्प० ७ कृष्ण । आ० म० । आ० चू० । तत्कथा श्रुयमभ्यासिनः असींसि 'उत्सव' शब्दे द्वितीयभागे भयाएककथावाचसरे १३३३ पृष्ठे गता)

शिष्टमेम-निर्मिषेव-त्रि० । अचेते, त्रियमाणे, तद्गतवचनका-यांनुपयोगिनि, स्या० ५ टा० २ अ० ।

निष्तेह-निस्तेह-त्रि० । स्नेहरहितः, "जइ ससिणेही तो मुचइ, ब्रह् जीवइ शिष्टेह ।" प्रा० ४ पाद ।

निष्तेहया-नेहविकी-स्त्री० । ब्राह्मिषिपमेदे, प्रा० १ पाद । स० ।

शिष्टहृग-निहव-पुं० । निह्वतेऽपलपन्ति अन्वथा प्रकृषयन्तीति निह्वः । स्या० ७ टा० । आ० म० । मिथ्यात्वाभिनिवेशा-ङ्गिनोकार्यस्याप्युपपन्नो जमादयादित्, विशे० । स्थलसम्बन्ध-ज्ञेषु, व्य० १ उ० ।

ते च सप्त-

समग्लस णं जगवभो महावीरस्म तित्यंसि मत्त एव-यण निष्टहृगा पण्णा । तं जह-बहुरया, जीवपरिसिया, अ-व्वचिया, सागुच्छेइया, दोकीरिया, तेरासिया, अक्किया । "समणेयादि" कएअव्व-नवरं प्रवचनमागमं निह्वतेऽपल-पन्त्यन्वथा प्रकृषयन्तीति मवचननिह्वः प्रकृता जिनैस्सण । (बहुरव चि) एकेन समयेन कियाऽप्यामितरूपेण व-स्तुनोऽनुपपत्तेः प्रभूतममयेयोपपत्तेषु समयेषु रताः सक्ता बहुरताः, हीथेकात्तएवप्रभृतिप्रकृपिण इत्यर्थः १ । तथा जीव-प्रदेश एव येषां ते जीवप्रदेशास्त एव जीवमादेशकताः । अथवा-जीवप्रदेशो जीवाभ्युपगततो विद्यते येषां ते, तथा, अरमप्रदेशजीवप्रकृपिण इति इदयव ३ । तथा अथ-

कामस्युद्धं वस्तु सम्पुण्यमती विद्यते चेत्तं ते अन्वयिकायाः
 क्षेत्रात्सम्पन्नमे संक्षिप्तस्युद्धं इति भाषणा ३ । तथा-समुच्छे-
 दः प्रस्तव्यकालतं क्षामस्वैन प्रकषेच च खेदः समुच्छेदो विना-
 शः, समुच्छेदं तुल्य इति सामुच्छेदिकाः, कृष्णकृष्णकलाचमकप-
 का इत्यर्थः ४ । तथा ये क्विरे समुचिते निश्चिन्तं, तदधीवते
 तद्विधेयो वा द्वैतिकाः, काशाश्वेन किष्किण्यस्युद्धमकपपंच
 इत्यर्थः ५ । तथा-जीकाजीवनोजीवदेवात् नयो राशयः समा-
 द्याः त्रिराशि, तत्रयोजनं चेत्तं ते त्रिराशिकाः, राशिप्रथाऽऽव्या-
 पका इत्यर्थः ६ । तथा-स्युद्धं जीवेन कर्म न स्वल्पवच-
 चक्षुमवचं, तदेवामस्तीत्यर्थात्काः, स्युद्धकर्मविपाकमकपका
 इति ह्यवयव ७ । स्या० उ प्रा० । विद्ये० ।

निह्वयकारिणां नामान्वाह-

एषसि षं सत्तएदं पवयणनिह्वयमणं सत्त पम्मापरिया
 होत्या-जमाती, तिससगुचे, आसादे, आसाभिले, गंगे,
 उडुलुप, गोछामादिले । स्या० उ प्रा० । नि० चू० । विद्ये० ।
 (यथां ध्याव्या स्ववस्थाने)

अथ येज्यो ये निह्वयाः समुत्पन्नास्तदेतदाह-

बहुवरय जमालिपभवा, जीवपरसा य तीसगुत्ताभो ।

अवन्ताऽऽसादाभो, सामुच्छेयाऽऽसमिधाभो ॥३३०१॥

गंगाभो दोकिरिया, उडुला तेरासियाण उप्पत्ती ।

येरा य गोछामादिल, पुडुमवचं पडुवेति ॥ २३०३ ॥

बहुतरा जमालिपभवाः, जमादेराबायोऽप्रभव इत्यपिषेपां ते
 जमालिपभवाः १ । जीवभदेशाः पुनस्तिष्यगुत्तादुरपथाः २ ।
 अव्यक्ता आषादाव ३ । सामुच्छेदाः आश्वभिसादिति ४ ।
 गङ्गाद्वैतिकायाः ५ । पडुलुकाद्वैतशाशानामुपपत्तिः ६ ।
 स्याद्विनाशं गोछामादिलः स्युद्धमवचं प्रकपयन्ति ७ । 'कर्म' इति
 मन्वते । 'पकमिडु वा' इति पाठान्तरं वा । ततो गोछामादिल्लाह-
 वदिका जाता इति सामर्थ्यात्प्रवृत्त इति ॥ ३३०१ ॥ ३३०३ ॥

येषु स्थानेष्वेते समुत्पन्नास्तानि क्रमेणऽऽह-

एषसि षं सत्तएदं पवयणनिह्वयणं सत्त उप्पत्तिनगरे
 होत्या । स्या० उ प्रा० । आ० क० ।

तद् यथा-

सावत्थी उसभपुरं, सेयविआ मिडिल उडुलुगावीरं ।

पुरमत्तंरिं दसउर, रद्वीरपुरं च नयरादे ॥ ३३०३ ॥

आवस्ती, अश्वभपुरं, श्वेतविका, मिडिला, उडुलुकातीरं,
 पुरमत्तरिंजिका, दसापुरं, रद्वीरपुरं केह । यतन्वयो नगरा-
 नि निह्वयानां यथावोगमुत्पत्तिस्थानानि बोद्धव्यानि । अद्यमं
 नगरं चन्दयलिङ्गमथेपापि निह्वयानां सर्वोपपादितानां महाभि-
 यवाहृतां बह्ववस्थानानां बोद्धिःमिह्वयानां आषवाधिस्युत्पत्ति-
 स्थानमुक्तमिति ॥ ३३०३ ॥

अथ अगवतः समुत्पन्नकैवल्यज्ञानवयपरिनिर्मुक्त-
 स्व च कः किचता कालेन निह्वयः समुत्पन्नाः ।,
 इत्येतन्मतिपादव्याह-

चौरस सोसस बासा, चौरा वीसुचरा य दोनि सया ।

अज्ञावीसा य छुने, रंवेच सया य चोयाला ॥३३०४॥

पंचसया तुलसीभो, कुरुवेच सया नमुचरा होति ।

२१७

माणुष्यपीरुं छुने, छण्णना निव्णुए ससा ॥ ३३०५ ॥
 चतुरेश चर्वाणि । तथा-चौरस चर्वाणि । तथा- (चौरा वीसु-
 चरा च दोनि सय चि) चतुरेशाधिके द्वे सते, चित्तुचुरे च
 द्वे सते, चर्वाणांमिति मन्वते । तथा-अज्ञाविद्यमानविके च द्वे
 सते, तथा पक्षैव शतानि चतुःशतारिंशदधिकानि, पञ्च शता-
 नि चतुरशोत्तिकाणि, चद द्वे शतानि नवोत्तराणि अमन्ति ।
 एतावता व्यवधानकालेन ज्ञानोत्पत्त्याऽऽस्यौ द्वौ निह्वयो स-
 मुत्पन्नौ । शेयास्तु पद अमन्ति । श्रीमन्महावीरे निरुक्ते निर्वाणका-
 ज्ञादारभ्य उक्तशेषेण यथोक्तेन व्यवधानकालेनोत्पन्नाः । इत्यु-
 क्तं अमन्ति-श्रीमद्महावीरस्य केचनोपपत्तिसमुद्भाभिर्धैर्यैरति-
 क्रांतेर्बहुतराः समुत्पन्नाः । चोदशनिर्धैर्यैर्मतिक्रान्तेः जीवप्रवे-
 द्याः समुत्पन्नाः । प्रवचत एव निर्वाणकाज्ञाच्छेषेण चतुरेशाधि-
 कचर्षयतह्यथाऽऽदिना कालेनातिक्रान्तेन शेया अव्यक्ताऽऽश्वो
 निह्वयाः समुत्पन्ना इति ॥ २३०३ ॥ २३०४ ॥ विद्ये० । आ० क० ।
 आ० चू० । आ० म० । (एषां प्रत्येकं विस्तृतव्याख्या स्वल्पाने)
 (बोद्धिकस्य च सूत्रानुक्तव्याहमनिह्वयस्य व्याख्या ' चोदिय '
 शब्दे वक्ष्यते)

संमति निह्वयवक्तव्यतां निगमनान्वाह-

एवं एप कदिया, आसपिण्णिए उ षियहगा सच ।

वीरवरस्त जगवतो, ससाणं पवयणे नऽडिय ॥३३०६॥

एवमुक्तेन प्रकारेणैतेऽनन्तरद्विताः कथिताः प्रतिपादिता अ-
 स्वामवसर्पितव्या निह्वयाः सत । अद्यस्तु बोद्धिकः, तुल्यः
 समुच्छेदे । चौरवरस्व अगवतः प्रवचने तीर्थे । शेयाणां तु ती-
 र्थकृतां प्रवचने (अर्थात् चि) प्राकृतव्याहृत्तासु निह्वयाः ।

तत्र-

योसुत्तमेसिके, ससाणं जावजीविया दिद्धी ॥

एकेकस्स य एत्तो, दो दो दोसा मुणेयव्वा ॥३३०७॥

मुक्त्या, एवामेकं गोछामादिलं निह्वयधर्मं शेयाणां जमालिपमृ-
 तीनां प्रत्याख्यानमङ्गीकृत्य यावज्जीविका दादुरासीत् । न ते प्रत्या-
 ख्यानं गोछामादिलं इषायरिमाणमनुचितमिवाभवत् । आह-प्रक-
 रणाद्बोद्धमवसोपपत्ते किमर्थमस्योपपन्नासः ? उच्यते-प्रतिदि-
 वसोपयोगिनः प्रत्याख्यानव्यातीचोपयोगित्वात्मा कश्चित्तथैव
 प्रतिपद्येत, ततो ज्ञान्यते-निह्वयानामपि प्रत्याख्यानविषये इव-
 मेव दृष्टिमिति । (एषो चि) प्राकृतव्याहृतीनां मन्वे एकेकस्व
 निह्वयश्च द्वौ द्वौ दोषो ज्ञातव्यः, मुक्तेष्वामिति वर्तते !

तथाहि-बहुतरा जीवप्रवेशिकात् प्रत्युत्पन्नवन्तो ज्ञानां कार-
 यान्यां मिथ्यादृष्टयः । तथैकमिदं यद्वदथ-एकप्रदेशो जीव
 इति, द्वितीयं क्रियमाणं कृतमिति । जीवप्रवेशिका अपि ब-
 हुतरात् प्रत्यापत्तिरुत्पन्नमपि कारणद्वयेन मिथ्यादृष्टयः ।
 एकं तावदेवं बह्वदथ-क्रियमाणमकृतं जीवप्रदेशं न जीव
 इति प्रतिपद्यते । एवं शेयाणामपि बह्वदथं भावनीयम् । गोछा-
 मादिलमधिकृत्य पुनरेकैकस्य चो दोषाः । तथाहि-बहुतरात्
 प्रति गोछामादिल्लोऽज्ञवीर्य-कारणव्याहृत्कृतो मिथ्यादृष्टयः ।
 तथैकमिदं बह्वकृतं कृतमिति बूध, द्वितीयं प्रतिप्रदेशवत् कर्म,
 मृतीचं यावज्जीवं प्रत्याख्यानमिति । बहुतरा अपि तं प्रवचोच्य-
 त्वानपि कारणव्याहृत् मिथ्यादृष्टिः । एकं तावदेवं च क्रियमाणं
 कृतमिति बह्विति, चितीचं स्पृष्टमवचं कर्म, मृतीचमपरिमाणं प्र-
 ख्यानमिति । एवं सर्वद्वै प्रति चोदनीयम् । अन्ये त्वाहुः-एकै-

विषयः

कथं हो हो होय एवं वेदितव्यो-वदं तावत्स्वयं विप्रतिपन्नाः, क्रितीं यदावपि म्बुहृत्प्रहयन्तीति ।

कथं तावत् स्वयं सार्वदा, आहृतिस्वयंप्रकर्मणः । इत्या-

ह्नाः निवृत्तयथेनाह-

सचेया दिह्नीं ह्ना, ज्ञाहृत्प्रहयन्प्राप्तयन्तीति ।

मूळं संसारस्त उ, हृत्तंति शिर्मांरुत्वेणं ॥२६१६॥

सासाप्येता हृदयो, वोटिकास्तु मिथ्याहृदयं प्रवेति न तत्रिचारः । जातिजराभरणगर्भसतीनामिति । जातिप्रहयं नारकाऽऽदिप्रवृत्तिप्रदे वरिताथेमिति गन्धैवसतिप्रहयममुह्यम् । मूलकारणं, संवन्तीति योगः । सा चूरसन्नाभिनीनां जातिजराभरणगर्भसतीनां मूलमिति प्रत्ययः । तत आह-(संसारस्त उ इति) संसारं संसारद्विषेह्नान्नारकाभरणवसानु चूतिकथः प्रदीयो, तस्यैव, तु-पाद्यस्वाद्यचारजात्यः । केन हृदयेश्वर-निर्गम्यकथयेण । अथैते निवृत्तः किं साधवः, उत तोषोत्तरीयाः, आहोस्त्वुं मिथ्याहृदयः । उच्यते-न साधवः, यतः साधुनामेकस्याप्यर्थाय च-कृतममनाऽऽदि तच्छेषानां न कथ्यते, तेषं निवृत्तानाम् ।

तथा वा ५५६-

पश्यन्मीहृयायां, जं तसि कारियं अहिं जत्य ।

धं-प्रतिहृत्पाप, मूले तह उचरगुणे य ॥ २६१७ ॥

(मोह्य सि) इन्द्रवसनमिकिञ्चिकरामे । ततः प्रव-
चने पारमेह्वरे यथाकाठिकाकलापं प्रत्याकाठिकाकलापम् ।

अथवा-(मीहृव सि) आर्येवाद् निवृत्तं, तत्र प्रवचनं निवृत्तमपवापितं यैस्ते प्रवचनमिहृत्ताः । सुखाऽऽदिशंनान्द मिश्रान्दस्य पाकिकः परनिपातः । तेषाम्, यद्यश्नाऽऽदि, तेषामुपमागोय कारितं यद् यस्मिन् काले यत्र क्षेत्रे, तत्रज्यं विकल्पनीयम् । परिहृदयं कदाचित्परिहृत्तये, कदाचित्मोतिः । यद्विहोको न जानाति-यथैते साधुऽयो भिजास्नदा परिहृत्तये, अथ जानाति, तथा न परिहृत्ताः । अथवा-परिहृदया नाम परिजोगः । तथा चोक्तम्-" परिहृदया उवमोगो परिमोगो । " ततः कदाचित्परिमुच्यते, कदाचित्मिति निवृत्तवपरिहृत्तये सु-च्यते, शेषकालं नेति । कथममृतं तत् अश्नाऽऽदि तत्रिमिसं कारितमित्यत आह-मूले मूलगुणविषयम्, आधाकामोऽऽदि, तथोच्यते उचरगुणविषयं च, कीतकृताऽऽदि, ततो नैने साधवो, नापि वृष्टस्याः, नाप्यन्यतोऽर्थानां, वाचस्पत्येण कृतमेकानेन कल्प-मेव भवति । अत्र तु प्रजना ततो व्यक्ता एवेति ।

आह-यद्वोटिकानां कारितं, तत्र का वार्ता । उच्यते-

मिचत्रादिहृयायां, जं तसि कारियं अहिं जत्य ।

सधं पि तयं मुळं, मूले तह उचरगुणे य ॥ २६१८ ॥

तेषां मिथ्याहृत्ताणां वोटिकानामुपमोगाय यत्कारितममनाऽऽदि गृह्यतेः कारितं मूले मूलगुणविषयमुचरगुणे उचरगुणविषयं, तस्यैवमपि मुळं कथनमौपमिति भावः ॥ २६१८ ॥ आ० अ० १ अ० २ अ० ३ ॥ (निवृत्तः परलोकस्याऽऽराधकाः, अनाराधका वा । इति आराधनं शब्दे क्रितीयमामो ३०२ पृष्ठे गतम्) आधाकामोपलपति, वृ० १ उ० ।

निवृत्तं विवृत्तानि-

मुत्तयवदुपयानि, जो येषु निहृत्वे त्सापरियं ।

सत्रुया गुचया अर्थे, गेचयनार्थं अत्रोही य ॥

यः स्वार्थतदुपयानि कथयन्निवाभ्ये मुदीन्वा लयाभ्यां मि-
वृत्ते अप्रवृत्ति-अपरं कथयि विद्याव्यतमाचार्यमुदीरति ।
अथवा हृदयम्-मया स्वयमेवात्रयूहा मुनं निर्माणं, केवलं तैर्के-
नवाऽऽचार्यैः मत्त विद्यमाभवेव कथयति । अत्र य एवं यद् वि-
ऽऽचार्यैः निवृत्ते, तदा चत्वारो लघुकाः, अर्थे अर्थरायकम्भ-
चार्यं निवृत्तानस्य चत्वारो गुणकाः, तदुजयाऽऽचार्यमपत्रव-
सत्कृत्यं प्राथिभ्यसमिति । अत्र च गेरुकः परिव्राजकः, तस्य
ज्ञानं दृष्टान्तः । (वृ०) (स न " आगेहृदयण " शब्दे प्रथम-
भागे ३३४ पृष्ठे द्रष्टव्यः) " अयमर्थोवणमो-अहा लो हृद-
यिद्यं विद्यायर्थं निवृत्तेनां ब्रोहावणं पक्षो, एवं अत्रे वि अ-
प्यगासं पि वायणवदियं निहृत्तेना इह लोप येव चतुर्षु
समयासावगाहणं हाक्षिण्युत्ता भवति, देवयार्थि व उरिञ्जति
सि । " (अत्रोही य सि) परलोकं अत्रोवृत्तं कर्म मुक्तिवृत्त-
कोऽज्येवति, एवंविधस्य (मुनं) न वातव्यम् ।

यत आह-

अहृदयमविद्यायो, न करेण्वं स्यं व अर्थो वा ।

न मयी य सप्तसहस्रो, आविरा कोत्सु चास्तस ॥

अतिः स्वस्थानाविकी, विज्ञानं च मुकपदेशजं, मतिविज्ञानं, ते
अनुभवे-अति-यत्न स उपहनमतिविज्ञानं, वि-गुक्तिमुनः ।

कथमिति चेदुच्यते-इह नावद् गृहस्था अपि मिथ्याहृदयस्त-
स्यतव्यपरिकराविकेचकिकज्ञाः, यद्दिकफलाध्यमेयशास्त्रं अनु-
येदाऽऽदि वक्ष्य सकारो शिक्षितवन्तंस्वयं प्राञ्ज्यं गुरु प्रां-
पथमानाः स्वस्थापि लोकाभ्यं पुरतः शशभः, न पुनः कदा-
दाऽपि कस्यापि पुरतो निवृत्ते । स पुनः सर्वज्ञशासनप्रतिप-
क्षोऽप्यविन्यासनामतिक्रमप्रवृत्तयकानापि परममुच्यं निवृत्ते
स्वतोऽसीं तेषांऽऽप्यभवात्पुण्यहृतमतिविज्ञानोऽत्रिभाषते ।
एवंविधे (राधे न कथयितव्यम्) शूनं वा स्वप्न, अथ वा तदनि-
धेयः । अमुमवार्थं प्रांतवत्पुण्यया इहयति- (न मणो इत्यादि)
(कोत्सु सि) आर्येवाद् कोत्सुनो नाम मणिः शूनसहस्रो लक्ष-
सूत्यां भासस्य शकुन्ताऽऽवयस्य पक्षिणो गलक नाऽविश-
ति, अयोम्यस्वात् । एवमस्वर्गाय शुक्तिनिहोत्रव्यत्तापात्रवृत्तस्य
हुतेरव प्रधानमनुचिन्मिनि न विधेयम् । वृ० १ उ० । कर्म० ।
नि० चू० । अत्रापि, प्राव० ४ अ० । सु० ।

शिष्टवृत्त-निवृत्त-पु० । अप्रवृत्ते, " उच्यतेस्वावः " ॥ २६१८ ।
२६१९ । इत्यु अर्थस्याऽवदेशः । " पिपद्वत्, " निवृत्ते । प्रा० ४
पाद् । अप्रवृत्ति, वृ० १ उ० ।

निवृत्त-पु० । " पिपद्वत् " शब्दार्थे, स्या० ७ अ० ।

शिष्टवृत्त-निवृत्त-पु० । अप्रवृत्ते, प्रव० ६ शार (आधा-
योपलपनेन का गतिरिति " आधिहृदयण " शब्दे प्रथमभागे ३३४
पृष्ठे उक्तम्) (आधायोपलपने प्राथिविचं " शिष्टवृत्त " शब्देऽ-
नुपदेभेव गतम्) अप्रवृत्तवनाऽऽदिपरधनापरादाऽऽदिचे वैच्य-
हृत्ते न प्रकाशयति ते निवृत्तम् । अत्राद्योपलपनकृतप्रवृत्तयो, वि-
पा० १ पु० २ अ० ।

शित्तं-नितम्ब-पु० । पर्वताऽऽजेः कटके, लीकटेः पश्चात् नापे
च । " नीतवंतस्त वासहरपवच्यस्त वादिषिष्ठे शित्तंके । " अ० ४ अ० ।

शितिक्रोमाण-नित्यवधान-० । नित्यमवधानं ज्येष्ठः स्वप-
क्षपरपक्षयोरेषु तानि तथा । सर्वदा शिखणं नीचराय कृतप्र-
वेद्येषु कुलेषु, आभाः नित्यलाजात् तेषु स्वपक्षः संवतवर्गः, प-
रपक्षोऽपरमिह्लाचरवर्गः सर्वो जिह्वायै प्रथिरोत् । अभाः २
मु. १ चू १ अ ० १ ३० ।

शितित्व-नित्य-० । शुभे, स्वतरे, नि ० चू ।

जे निक्खु शितियं बंदर, बंदंत वा साइजइ ॥४५॥

जे भिक्खु शितियं पंसेइ, पंसेंत वा साइजइ ॥४६॥

जे शितियं जे खुने, शिखमवचानातो शितियो ।

गाहा-

जं पुचं शितियं सल्लु, चउअभिहं वणियंतु शितियम्मि ।
तं आलंबणरट्ठिनो, सेवंतो ढोति शितिक्रो च ॥४७॥
दव्येवेषा काअजावा एतं चउअभिहं इहेव अउज्जो वेतितउ-
हेसे वणियंतं, तं शिखारणे सेवंतो शितिक्रो भवति । नि ० चू
१३ उ० ।

शितियपिन-नित्यपिण-पुं० । मया एतावद्दत्तव्यं, भवता तु
नित्यमेव प्राणमित्येवं नित्यप्राणो विपने, स्था ० १० ज० ।
नित्यपिणं न शुद्धीयात्-

से निक्खु वा भिक्खुणी वा गाहाउकुसं पिंदवावपनि-
याप पवितिसुकामे से जाई पुण कुलाई जाणेजा-इवेसु
सल्लु कुलेसु गितिए पिंदे दिउजति, गितिए अग्गापिंदे
दिउजति, गितिए जाए दिउजइ, शितिए अवहुभाए दि-
उजइ, तहप्पाराई कुलाई शितियाई गितियाभागाई षो
नचाए वा पाषाण पवितेअ वा, शिक्खलेअ वा । एपे
सल्लु तसम भिक्खुए वा भिक्खुणीए वा सामगियं, जं
सअवेइहिं समिते सहिते सअजुए चि वेमि ।

से भिक्षुर्वायद् गृहपतिकुलं प्रेषयुक्तम् । स तच्छब्दं च स च
वाक्याद्योपमासार्यः । यानि पुनरेवंतानि कुलानि आर्गायात् ।
तद्यथा-दमेतु कुलेषु, अल्लुशब्दो वाक्यालङ्कारे । नित्यं प्रतिदिनं
पिपदं पोषो दायते, तथाऽप्रपिण्डः शाक्यादनाऽऽदेः प्रप-
यमुत्सृज्य भिक्षायै स्वयस्व्यापत्ते, सोऽप्रपिण्डः नित्यं जागो-
ऽप्येषो दायते । तथा-नित्यप्रपिण्डभागः पोषयतुर्भागः ।
तथाप्रकाराणि कुलानि, नित्यानि नित्यदानयुक्तानि, नित्यदान-
नादेव (शितिक्रोमाणाई ति) नित्यं (ओमाण्य ति) प्रवेद्यः स्व-
पक्षपरपक्षयोरेषु तानि तथा । इत्थं चउअभिहं-शितियलाभासेषु
स्वपक्षः संवतवर्गः, परपक्षोऽपरमिह्लाचरवर्गः, सर्वो जिह्वायै
प्रथिरोत्, तानि च अहुत्थो दत्तव्यमित्ति तथाभूतमेव पाकं
कुत्तुं, तस्य च दत्तव्यवचनम् । अन्वये च पाके तत्सत्प्रायः कृतः
स्वात् । इत्येतस्मानि नो भक्षायै पानायै वा प्रथिरोत्तिसामेहे-
ति । सर्वोपसंहरार्थमाह- (एयमित्यादि) एतद्धिते यदादेरा-
रथ्योक्तं, अल्लुशब्दो वाक्यालङ्कारार्थः । यत्तच्छब्दं भिक्षोः सा-
मर्थ्यं समप्रता, यदुत्तमोत्पारमप्रहृषीषासंयोक्ताप्रमायाङ्गा-
ल्लपुमकार्यैः सुपरिच्छिद्यस्व पिपदस्वोपादानं, नित्यते, तद् हा-
माऽऽचारसमर्थं, दशमकारित्तयोमीयोऽऽचारसंभवत्तस्य चेति ।
अथ वेत्तसामर्थ्यं स्वमेव इत्येति-यासर्वोऽर्थः सरसविर-
साऽऽदिराहात्परात्, यदि वा-रूपरसाग्न्यर्थवर्गवर्तः, समितः,

संवत हाययो । एङ्गनिर्वा संवित्त, अन्वयेऽपु रागद्वेषरहित इ-
ति यावत् । एवमुत्तथ्य सह द्विनेन वतत्त स्तत्त कश्चित् । स-
हितो वा इत्यवशेषकालादित्येवमभूतस्य सत्त्वं सुतस्तेन स्वमनु-
ष्यो भवेदित्युपदेशः । प्रथिमीति । जन्मनामानं सुपमेदवामी-
वमाह-अगततः सक्कायात् सुवाचं प्रथिमी, न तु स्वेष्यमेति ।
शोकं पूषेकविति । आभाः २ चू १ चू १ अ ० १ उ० । (अथ
वक्तव्यम् ' अगापिंद ' शब्दे प्रथमभागे १६५ पृष्ठे उक्तम्)

नित्यपिण्डो न भोक्तव्यः-

जे भिक्खु शितियं पिएणं जुंजइ, जुंजंत वा साइजइ ॥३२॥
जे निक्खु शितियं अचहं जुंजइ, जुंजंत वा साइजइ ॥३३॥
जे भिक्खु शितियं चागं जुंजइ, जुंजंत वा साइजइ ॥३४॥
जे निक्खु शितियं उवहुजामं जुंजइ, जुंजंत वा साइजइ ॥३५॥
पिंदो भत्तत्तो, अवहुो तद्धुो, तत्स अचं जागो भिमाण,
विजागहं उवहुमानो ।

गाहा-

एसेव गमो निवमा, शितिए पिंदम्मि होतइवेह य ।
जागे य तस्सुवहे, पुचवे अवरम्मि य पदम्मि ॥३६॥
ओ गमो शितिए अग्गापिंदे भणितो, स्वं वेव गमो पिहादि-
एसु चउसु वि बुत्तेसु उस्तथावकाएण भाणियव्वो ।
सुवायं प्रतिपावनायै पिंदनाहा-
पिंदो सल्लु जअत्ता, अमहुत्थिंदो उ तसम जं अचं ।
तत्सऽहु जागयादं, तस्सअमुवहुजागो य ॥ २९३ ॥
गताथैव । नि ० चू ० २ उ० ।

शितियवास-नित्यवास-पुं० । नित्यमवस्थानाद् नित्यः । नि-
त्यवासानि, अमुवचरवर्गीषु प्रमाणाधिकवासे, नि ० चू ।

जे निक्खु शितियं वासे वत्तइ, वत्तंत वा साइजइ ॥३६॥
अमुवचरवासानु अतिरिक्तं वसतः शितियवासो भवति ।

इवामीं निर्मुक्तिमाह-

दव्ये स्वंचे कस्से, जावे शितियं चउअभिहं होति ।
एतेसिं छाणार्चं, वोच्छामि अहाणुयुत्तणीए ॥ ३२४ ॥
दव्ये स्वंचे कस्से, जावे शितियं चउअभिहं होति ।
एतेसिं छाणार्चं, वोच्छामि अहाणुयुत्तणीए ॥ ३२४ ॥
दव्ये स्वंचे कस्से, जावे शितियं चउअभिहं होति ।
एतेसिं छाणार्चं, वोच्छामि अहाणुयुत्तणीए ॥ ३२४ ॥

संयोगचतुष्कमङ्गप्रदर्शनार्थमाह-

दव्येण य स्वंचेण य, शितियाणितिए चउअभयणा उ ।
एवेव काअभावे, दुयस्स व पुए समोत्तारो ॥ ३२५ ॥
दव्यतो शितिए, केत्ततो गितिए, एवं चउतंगो कायवो ।
तस्य पदमंगभावत्ता संघारणाइव्वाणि कालजुगातीति, तस्मिं
वेव केत्ते परिउजंतो गितिक्रो जवति । पदमंगो संघार-
णादिदव्या कालजुगातीना अयम्मि केत्ते उ परिउजति ।
शितियमंगो तस्मिं वेव केत्ते अये संघारणाइ गेपहति ।
तोयजंगो गितियं पदुक्क । चउतयमंगो सुत्तो । एवं काअजाके-
सु वि चउतंगो कायवो । कालजो वि शितिए, भावसो वि शि-
निए । तस्य पदमंगो कालजुगातीतं च सति सज्जाएइ
जाकरुचवो पदमंगो, कालजुगातीतं वसति, य सज्जाएइ

रागपदिबद्धो ब्रित्तिभंगो । कालदुर्गणित्यस्तस्य वि न सङ्घातिसु
भावपदिबद्धो ततित्यभंगो, अतुर्थः शून्यः, (बुधस्तस्य च उच्ये समो-
तारो सि) कालभावदुर्गणस्तस्य दृश्यैकैकत्रुप समोतारः ।

गाहा-

कासो दन्वोतरती, गस्तस्य च दन्वस्तसो पु पञ्जाओ ।

भायो सेचे अम्हा, वासादी मुणभवत्त ॥ २५६ ॥

कासो दन्वोतरती, अम्हा सो दन्वपञ्जातो, एतस्य दन्व-
कासोऽस्य चभंगो भावेयम्भो । भायो केचो समोतरति, अम्हा एगा-
इसु भावपदिबद्धो प्रवर्ति । एतस्य वि केचो भावेसु चभंगो
भावेयम्भो । केचकालकाशचभंगो इमा भावणा-तन्मिम य केचो मा-
सातीत्यं वसति पदभंगो, अरिमं चडुचक्रितं ज्ञप्य मासक-
प्यदिया तन्पेयं वासंतिवापं ब्रित्तिभंगो, अन्वकाशप्रतेरिति ।
अर्थं भागं पदिबसमं वा संकमंत्तस्य स केच, मिषकायति-
वाप ततित्यभंगो, अतुर्थः शून्यः ।

ओ दन्वागितिभो सो इमे पद्व्य । गाहा-

परिसामिपरिसामि, संधाराऽऽह्मरुद्रविदुमुचधिन्मि ।

दगलगमरक्तसमल्लग-मचगमादीसु दन्वन्मि ॥ २५७ ॥

संधारो बुविहो-परिसाडी, अपरिसाडी य । आहारे तेसु
केच कुलेसु गेवहति । बुविहो उचही-आहितो, उचमाहितो य ।
पासवगुणेज्जसथातिभिमित्त्वा । गाहा-

कालदुर्गातीताई, संधारादीधि सेवभाषा उ ।

एसो उ दन्वगितिभो, पुष्ये अंतो बहिं गितो ॥२५८॥

एते संधारादी दन्वे कालदुर्गातीत्यं अपरिदरंते गितिभो
प्रवर्ति, स वाहिरिचिंति वा केच अंतो मासकप्ये पुष्ये ते केच
संधारागादी बहिं गितो दन्वगितिभो ज्ञप्यति ।

इहाधि केचगितिभो-

ओवासे संधारे, विहारउचचारउचधिफलगामे ।

एगारादिदेसरजे, वसमाणे खिचतो गितिपि ॥२५९॥

संधारोवासे, अहवा संधारो पुष्येक परिशुद्धने, विहारो
सज्जायदुमी, उचारो सण्णायुमी, कुडगामादि च सुंचति, पुनः
पुनस्तेष्वेव विहरति । एत केचगितिभो ।

इहाधि काशगितिभो-

चाडम्मासा उचरि, विहारउचचारउचधिफलगामे ।

बुद्धिनिमित्ते असती, वसमाणे काशतो गितिपि ॥२६०॥

उचुचासकालातीत्यं वसंतो काशगितिभो, बुद्धिनिमित्तं वसंतो
बहुकालेषु वि गितिभो न प्रवर्ति । बुद्धिकायंपरिसमाती अपरि-
दरस्तस्य गितिभो भवति ।

इहाधि भावगितिभो-

ओवासे संधारे, अतो पाण्ये परिग्गे सहे ।

सेहेसु संध्येषु य, पदिबद्धे ज्ञावती गितिपि ॥२६१॥

के सेहा न तावत्प्रज्जति, पूर्वापरेषु संध्येषु संजुलाओ
वासादिसु कन्वेसु रागं करंतो भावपदिबद्धो प्रवर्ति ।

गाहा-

बसही ए परिसा खलु, होहिति अग्रत्यणेषु संधारो ।

येस्तं जचमपुत्तम-सहा सेहादि वा एतिय ॥ २६२ ॥

अग्रत्य परिसा बसही एतिय सि रागं करंति, एवं संधारण-
असपायसद्वेहाऽऽदिसु वि ।

इहाधि दन्वकेचकालभावेसु पदिचिं भवति-

उकोतोयधिकपण, देसे रजे य बुधुवासे य ।

अमुगा भावे गुफगा, सेसे पयमं च अमुगो तु ॥ २६३ ॥

दन्वं पदुच्य उचोसोचदिए पद्व्य च वडवडुभा । केचं
पदुच्यं देस एउजेसु वडवडुभा । काशं पदुच्यं वासातीते पु-
द्वुवासातीते य वडवडुभा । रागेय भावे सन्वय वडवडुभा ।
संधारागचउजेसु तणेसु दगलस्यपर्यवस्तप्यसु य पयमं । सेसे
दन्वादिदसु प्रायसो माससङ्घुत्तं ।

गाहा-

मुचगिवातो गितिप, चतुन्विषे मासिपं बहिं लुगुं ।

उचारातरिसाई, सेसाई विगोवणत्तए ॥ २६४ ॥

उचउविदे दन्वादि नीयेते, ज्ञप्य माससङ्घं तस्य मुचगिवातो,
सेसा पदिचिंसा शिष्यस्य विगोवणदुः भावित्ता, कारणो पुष्य
दन्वादिचउविदे वि गितिपं वसेज्ज ।

ते इमे कारणो मुविहा-

अग्निपे ओमोयारिप, रायदुडे जप च अगागडे ।

गेहास अतिपडे, चरिसे सज्जाइए असती ॥ २६५ ॥

बाहिं अतिपं वद्वृति अतो कालदुर्गातीत्यं पि एगण्केते वसेज्ज ।
बाहिं ओमरायज्जुः बीहियजप वा अगागडे वसेज्ज, अगागडे वा
गेहाये वसेज्ज, उं नमदु परिचरणा वा वसेज्ज, बहिया खरमादिमु
अरिस्तदोमा अतो वसेज्ज, बाहिं वा सज्जतो ग मुउभति, अतो
सज्जतायगिमिचं वसेज्ज । असती वा बाहिं मासकप्यशोभा ग,
तस्येव वसेज्ज ।

वाद्गाऽऽह-एगण्केसे कालदुर्गातीत्यं वसमाणा कहां सु-
खखरणा ? । आचावोऽऽह-

एगवसेचगिवासा, कालातिकंतचारिणो जंति ।

सुकचरणणाणा खलु, विसुकमालंबणं जेवं ॥२६६॥

एगण्केसे कालदुर्गातिकंतं पि वसमाणा, नदा वि गिरनियारा,
अतो विसुकासंवाचसंधी, हाणाऽऽवरयाऽऽख्यं वाऽऽलंबणं ।

किं च-

आणापे अमुकपुरा, गुणदुद्धी जेण पिज्जरा तेणं ।

दुकपुरस्स य गुणिणो, सोपंधी संविजाति चरिसे ॥२६७॥

अगण्केसि तित्थकरवयणं, अहा मिथकरवयणातो ब्रित्तिभं वस-
ति, तहा तित्थकरवयणाओ केच कारणो गितिपं वसति, एतं
आथाप संज्जे अमुकपुरो केच, अमुकपुरस्स पिज्जया वायाऽऽ-
दियुणपरिदुद्धी, जेण य तस्य गुणपरिदुद्धी तेण पिज्जरा (ब-
हा भवति, ओ पुण तत्पदिपकयं वद्वृति, तस्य सोही अरिस्तस्य
च पिज्जाति ।

इहाधि गतोऽप्यर्थः कुट्टतरः क्रिचते-

गुणपरिदुद्धिगिमिचं, कासातीत्यं न होति दोसा तु ।

अन्वय तु परिदो वाया, उविज्जा ताहियं न विहरेजा ॥२६८॥

कासाओ दुर्गातिकंतं हागादियुणपरिदुद्धिगिमिचं वसतो न
दोचः । अन्वय पुष्य बाहिं विहरंतो पाणादीत्यं हाणी इवेज्ज, च
तस्य विहरेज्ज इत्यर्थः । सि० न्यू० २६० ।

नित्यवासकृतम्-ननु किमिच्छेद्युपादिहृत्वेत्-बावला मासकल्पे-
 विहरतानमवश्यंमन्थेव श्रीयोगदर्शः, स्वर्णानुसंहानिरपि जा-
 धते,मार्गमनमसंभवात्परिचिन्तनामुपयोगिकत्वानाऽऽद्य-
 संसारेषु वातपिशाऽऽदिद्वीभारदारविद्यानासंभवात् प्रत्यहं
 दोष एव हृद्यते इति । प्रयोगः-अयुक्तमिदं मासाऽऽदिदिहा-
 रेव प्रामाण्यमनुभवमिति पक्षः । संसाराऽऽदिदिवापनहेतुत्वा-
 दिति हेतुः । तथाचिच्छास्त्रसाधनाद्युत्तमानादिति ह्यतः । य-
 क्षसंयमाऽऽदिभिराधनाहेतुभूतमनुष्ठानं तत्परसंयमतामनार-
 म्यनीयमेव, यथा कृष्यादिसाधनाद्युत्तमम्, तथाभूतं वेदं मास-
 कल्पनाऽऽदिना प्रामाण्यमनुभवमितिपुन्ययः । अतो न युक्तमि-
 मिति निगमनम् । न चास्य हेतोरसिद्धत्वाऽऽदिद्वीभारवनाऽपि
 कर्तुं शक्यते,पुत्रमेव सूत्रार्थोऽयसंयमाऽऽदिदिवाधनायाः सम्यग्
 प्रतिपादिनत्वात् । अन्वयैक निवासं गुण एव ह्ययते-यतो मा-
 नसमासाधारसमस्तजीवेषुर्वाभवे संयमबुद्धिकुपजायते ।
 व्यावामासाधारत्वात्सुकेषणीयोजितमकननसामसंभवात् चात-
 रिचाऽऽदिः क्रोभाजान्वादात्साधनाधनाऽपि न भवति । तथाऽऽन्ये-
 निवाससुल्लेखऽऽदिप्रकृतपठनकारणकलापसंभवाद् सूत्रार्थोऽ-
 युक्तः । शिवाया दीना भवति । शुकं च-“आरोग्ययुक्तिचिन्तयो-
 धमराज्यदारागः,पञ्चाऽऽदिपरा जगति पात्रगुणा भवन्ति । भाषा-
 येषुस्तकनिवाससहायकत्वाः, बाह्याश्च पञ्च पठनं परिबर्ह्य-
 ति ॥ १ ॥ ” अन्वयानामोऽप्येवमेव व्यवस्थितः । यतः-“ वंश
 सभिया तिमृणा, उज्जुसा संजमे तवे वरणे । वाससयं पि
 वसन्ता, मुग्धिषी भाराहना भग्निया ॥ १ ॥ ” इत्याद्यनेकगुणक-
 लापोऽेतत्वाद् नित्यवासस्य, युक्तमेव तत्करणमिति मन्तव्यम् ।
 एवं श्रवणस्थितेऽपि यदन्वयापरिकल्पनं, तत्कदाप्रहृष्टहृदीतव-
 चनमिवापकर्वणोऽयमिति स्थितम् ।
 अतोऽप्यते-यसाधनाऽऽदिना-मासाऽऽदिदिहारे इत्यादि-
 ना प्रथिभ्यादिमदाऽदिना संयमाऽऽदेदिधाराधनेति वृत्तणकदम्ब-
 कम् । तद् नित्यवासेऽपि सत्मानमेव । यतो विशारपरिहारेऽ-
 रुकेदेकत्र निवासवर्ता प्रादुर्गेषुपीयवसर्वात्तज्जानामावाद् पृ-
 ष्ठया हवाऽऽश्रवाभावेऽपि युक्तसमस्तजीवेषुर्वाऽऽद्वयः
 स्वप्रदकरवाकारणानुमोदनाऽऽदी प्रवर्तन्ते । ततश्चैवसाधा-
 मपि जीवोक्तसायानामाकुट्यापि विराधनोत्पद्यते । ततश्च प्रा-
 ष्ठातिपात (विरमण) महाप्रतनङ्गरिपरिकृताया अपि शिरस्तु-
 वरमुपकनाऽऽदेऽर्थेऽर्थे स्यात् । अन्वयेकत्र निवासं प्रतिदिनमाहा-
 र्वाऽऽदिद्वानवधनाऽऽदिप्रतिपद्योपयुक्तीदानीं साधुनामनिद्वि-
 वाऽऽदिनासहस्रवर्तिनां प्रतिभाष्याऽऽद्वयः संभवति । शुकं व-
 यद्विबंभो ह्ययुत्तमं, न जयुष्यवारी न देसविधानं । नाऽऽ-
 वाराहमेव, दीना चादिद्वारपक्वमि ॥ १ ॥ ततश्च
 प्रतिवन्त्यासंभवाः, संभवान्वाचित्युक्तिः, चित्तियन्तुनेरका-
 र्मबुद्धिर्भवेति । एवं वाऽतिसुदुस्तदा संयमविराधना-यदा वा चि-
 कापिपुण्या शिरताः स्तित्वाऽऽदी प्रवर्तन्ते,तदा न केवलं प्रथमप्र-
 तनम्,अपि तु पञ्चानामपीति । तथाचि-रमशीरममममाः संके-
 तस्थाने प्रज्जामपञ्च वा क वाचयति, कुतो वा प्रत्यावृत्तः,इति
 केचित्प्रोरेतोऽश्लीकदातोऽरदागवा वकि-उद्वराधाया मेऽसितः,
 ततः शरीरंरन्ताये गमिष्यामि,तां वा कृत्वा समानताः,इति वदतो
 स्वर्णायः । साऽप्यदिनिरननुकृतमततो निषेधतोऽम्बाऽऽदिनाम् ।
 लक्षणं तद् प्राणान्तिपातमिष्यमाणपरि (विरमण) अननकोऽपि
 कीपरिप्रदकरणाऽऽद्यति । अन्वय-सूत्रार्थोऽयमिति तद्व्याख-
 यन् । तथा-समस्तानां कथायां बुद्धिपत्रावतेऽनुभववशात्-

एव,तदसंप्रती श्वराऽऽनुमादसंभवादात्माधिराधना । प्रवचनो-
 पवातश्च-यथेते श्वेननिक्त्रो वदन्ति-वेत्साऽऽद्यमपि प्रमादायाः
 संवन्धिनमस्माभिः परिऽऽप्यते, श्वापाराः पुनरत्रेताप्राणीषुः॥ अत्रो-
 गत्वा-भयक्षमयुर्जीकां युहीतमत्रयतीनां सत्प्रत्यनर्धेनिवचनो
 नित्यवास इति अयुक्त पथेति पक्षः । समस्तप्राद्विभक्त्यन्त-
 रिति हेतुः । युद्धासत्त्विति ह्यतः । यद्यथाऽऽदिद्वानमं
 तत् तद् पुनर्थेतीनामयोऽयम्,यथा-युद्धवासनिषेधनम्,प्रमाद्वि-
 कल्पनत्वापिपुन्ययः । ततोऽयुक्तोऽयमिति सिद्धमनम् । न
 चास्य हेतोरसिद्धत्वाऽऽदिद्वीभारवना विनाशयितुं शक्यते,
 पूर्वाक्युत्प्रेरतिप्रतीतत्वात् । अथोक्त-आगामोऽप्येवमेवेत्यादि,
 तस्यायुक्ततरनमत्वाद् वक्तुमहेतुनिर्भेदता वाऽऽदेदिता भवति ।
 यतस्तत्रायं प्रकृतम्-
 “जो होज्ज उ अलमस्यो, रोगेण व पेण्डुभो कुसियद्वेहो ।
 सवमधि जहा मथियं, कयाह न तरेज्ज कादं जे” ॥ १ ॥
 अस्या ज्ञावाधेः-यथादसमयो चिच्छ्रुणपकरायाऽऽदिना,रोगे-
 ण च, राजमवाऽदिना शेरितः स्वामाधिकारकेऽद्वयविति, तथा
 कुपितेहो अत्रातिव्यास्तवाद्वाक्किंनविद्याः किं बहुनोकेऽैवमा-
 दिकारणेः सर्वमपि यथाजगितं यथाऽऽगमे प्रतिपादितं क्रियाऽ-
 नुष्ठानं, कदाचनानपि यदि कथञ्चिद्, विधानं, (न तरेज्ज पि) न
 शक्यनुयाहेति । ‘ज’ इति पावपूणे निपात इति भाष्याऽर्थः ।
 अतो किं प्रासाऽऽलम्बन इव समस्तमपि त्यजेदेवेत्याह--
 “सो वि य नियपपकाम-वसलापिचिद्वर्षं अगुहेतो ।
 मोषुण कूदचारियं, जयई अहो तो अयस्स जई” ॥ १ ॥
 अस्या व्याख्या-सोऽपि च पूर्वाककारणेः सकलव्याकृतिदोऽपि
 निजपराकमप्यवसाययुक्तिवत्तमप्येव कूदचारितं मुक्त्वा,यत-
 ते यदि शक्तिपराकर्मोचिनं विषयेषु, तदा यतिरवाऽस्ती,सुखायु-
 देति, न पुनरप्योऽसायुतिरत्येः । तत इत्थंनृपस्यापि युक्तसं-
 वामानुष्ठानस्वयगर्भेति काकाऽऽदेद्विपत्, समर्थस्य पुनः का
 वार्ताः । इति भाष्याऽर्थः ।
 अतो हेतोर्नित्यवासमपि समस्तानर्थीजनूतं विद्वधाना य-
 दीयंनृता जयति, तदेवाऽऽराधना, मान्यपेध्यावेद्वयिर्हं
 गायामयमाह--
 “निम्मम निरहंकारा, उज्जुसा नावदंसणचारिणमि ।
 यगक्खेजे वि ठिया, अवेत्ति पोरारणं कम्मं ॥ १ ॥
 जिपकाहमाणमाया, जिवतोहपरीसहा व जे धीरा ।
 पुढावासे वि ठिया, अवेत्ति पोरारणं कम्मं ॥ २ ॥
 वंदसमिया तिमृणा, संजमे तवे वरणे ।
 वाससयं पि वसन्ता, मुग्धिषी भाराहना प्रणिया” ॥३॥
 सुगमं वेदम्,नवरमस्य विषयं विद्वधानाऽऽजितिमन-किमिद्वै-
 कार्थिकवाद्यावचनम् । उच्यते-अस्याऽऽद्वयवपनपरम् । आद्वरत्वा-
 च सकलव्याकृतिरहितत्वाद् जगत्सहोदितया वाऽऽगमनिविद्वान-
 पि नित्यवासं कुर्वद् यदि यथाशक्योऽकृच्छति-निर्ममत्वाऽऽदि-
 विशेषण्युक्तो भवति, तदेवाऽऽराधको, मान्यपेध्यावेद्वित्तमिति ।
 आगमनिषेधः-सूत्राद्विवायसीयते-
 “साहेउ अटमसे, वासासु सुभुमिभो निग जंति ।
 परवप्रकडे पि पुरे, हावती मासकल्पं तु ॥ १ ॥
 कासाहोऽसो अह, तद्वचनो एस कोरिदं नियमा ।
 कम्मणे तह वि कोरिद, संयारो यत्तं” ॥२॥
 बुद्धावासे पि, न यथाकथमेवेद्वेव, कुशलाः काद्यावसम्भनो-
 ऽऽवहसेयः ।

यत् प्रागमयकान्तमेवं इत्यवस्थितम् -

“ केसेण अक्रजोयण, कालेणं जाय निष्कवेधं ति ।
केसेयु य कालेय य, जाणुत्तु सपरकमं येरं ॥१॥ ”
अस्या अयं भावार्थः-यदि अक्रजोयणहीनताऽऽधिकारयेः प्रजा-
तोयिततः प्रस्तुतमिहाकार्येलायासमैवोत्तमं भणुं शक्नोति,
तदा सपराक्रममाहादिरमेव कार्यते, न नित्यवासम् ।

यत् प्राग-
“ केसेण अक्रगाउय, कालेणं जाय निष्कवेधं ति ।
केसेण य कालेयु य, जाणुत्तु सपरकमं येरं ॥१॥ ”
एवं पुनरक्रकममरदित्तार्थात्प्रत्ययासं यतमाया कार्यते ।

यत् प्राग-
“मासे मासे बसही, तणइगतारे य अत्र गैरहेरं ति ।
निष्कवायारियविचारा, जहि ठिया तएय नऽआत्तु ॥१॥ ”
अस्या इयमन्वयप्रमाणिका-भातोकेकोपनिषदि य सूक्तोऽऽदितो-
गाऽऽत्तुतननुअङ्गाबलहीनतया ज्ञानाऽऽदिग्रहणकारण्येन वा नि-
रवभासं कुर्वीमो मासे मासे अर्थायं बसति, नृपुण्यगताऽऽदिवि-
द्यापानि गृह्णाति, शिक्षा च मान्यविभागे, विचारक बहिर्भूमिष्व
विभागे स्थितास्तथैव, मान्यभेदे गाथायः ।

यत् प्राग-
“अत्राप आब एकं, करेति आगं असंयपरगामं ।
अत्राप श्रिय बसहिं, चिनजनी जाब मूलवसहीरं ॥१॥ ”
अस्या अयं भावार्थः-(अत्राप श्रि) याव नृपुण्यगताऽऽदिवि-
भागेन स्थानुं शक्नोति, तदैकमेव प्रामाण्यसत्त्ववाऽऽदिहीयमा-
नमगोः प्रकृत्यैव यावत्सकलमपि प्राममेकेनैव विभागेन वि-
येते संपारिहारि इत्ये कालमुगतार्थोत्तरं प्रकृत्या ॥१॥

याव बसति चाप्याप्यं गृह्णाति, तत्रभावे एकस्यामपि स्थितौ-
स्वारकं परतानां विषये, सा चित्तुद्वन्द्वत्वावे पापवन्धः स्यादिति ।
तत्सत्त्वच्युजिनिसमामगमयांदापरिप्राणनये चानयात पु-
क्याया तिष्ठति, तत् आराधको अवधीत गाथाऽर्थः ।
अस्याः पूर्वमेवंविधं प्रतिपादितम्-मास इदयाऽऽदिना विहरतः सं-
यमाऽऽसमविराधना, सूबाधोभयदानिरोपति । तद्ग्रहणचिकुम्भत-
म् । न हि विदितपरमार्थोः संविद्या मेकल्लुत्ताजिज्ञापिण एवेविय-
परममुक्त्वाऽऽलेखितं सकलशशास्त्रप्रतिपादितं परमनिर्जरकारण-
मेकान्ततः प्रजाबनाकारणं समस्तमध्यप्राणिप्राणकममुदितोदित-
मासकव्यविहारमतिदुष्करमवीरपुरुषात्ममेवंविधाऽऽसन्नजान-
दपरिकल्पनया दूषयति । तथाचि-सत्त्वामतिपादितम् अग्रथये
माये मतानां पृथिवीकायाऽऽदीनां विराधना संयमविराधना,
ज्ञान संभवति । यत् ईयांसमितिसंमिताः साधयो जगति । यत्
अक्रम-“ज्ञानमे संतरदिष्टि, पथं पथं चकल्लुत्ता विसोहंती । अन्व-
विक्रमाऽऽधयो, हरियासमिधो मुणी होइ ॥१॥ ” अथ मगं कापि
सचेतनया मिश्राया जूबः संभवः, कापि च हरितायाः संसयो
अविद्यति, ततोऽन्वयंभाषिणी विराधमेति । न । तत्रावहयंजा-
विगमनसंभवे शास्त्रेऽप्यनुज्ञानात्, केवलमत्र प्राप्यिष्यद्युक्ते
मिर्दोष एवेति । यद्येवैयुक्तस्यापि अक्रमणकृता विराधनाऽव-
हयंभाषिणीति मथता संभाषितम् । तथापि न दोषहेयोऽप्यति ।
यतः-

“ उवाचिवाग्नि पाद, हरियासमियस्त्वं संकमहाय ।
आबजेचज कुंभिनी, भरेज सं जोगमासज ॥१॥
न तु तस्त्वं तन्निभं, बंधो सुदुमे वि देखिओ समए ।
अणवजो उवभोगेण न सवभाषिणे ओ अहा ॥२॥ ”
इत्यतस्त्वोभं अगवतां परमसंयमिनां धारपुण्यवदितानुया-

मिनां परोबहोपसर्गदोरुपरगतानां मासकव्यविहारिणां ना-
स्त्येव संयमवासानुगोऽपि । यच्च-परिभ्रमत्यादिनाऽऽसमविरा-
धनेत्युक्तम् । तदपि सुखपीन्यन्तं स्मृतिरिच्छायाव्यह न साधयति ।
यतः प्रायः प्राणिनां रोगशोकमयमोगाऽऽद्याः पूर्वोपायकमेव-
सनः संज्ञवति, न यथावच्छिद्य, तदुपायनित्यबाधोऽपि सत्यायव ।
यदि पुनरेतदुच्यते-विशेषतो बाह्यकारणकलापमासाद्य तदुच्य-
यमासाद्यति, तथा तस्याङ्गीकृताबाधवशयेऽप्यासाद्यविषय-
नाऽपि न भवति । यतोऽवश्यवेद्यकर्मणां केनाऽपि प्रायं कर्तुं न
शक्यते, नववश्येक्षतादेव । यद्योक्तम्-अपरापरप्रामाण्यवाऽऽदि-
गमने अपरिचितजनसकाशुचितनकपानादेरसंभवे चातपि-
याऽऽधिकोऽयः स्यादिति । तदपि बालप्रसापकव्यम् । यतो म्रत-
ग्रहणकाले तद्भङ्गीकृतमेव ज्ञानाज्ञानाऽऽदिकम् । यतः सर्वदेव सा-
धुनामयमाशयविशेषः-“तामाज्ञाने सुखे सुखे, जीविते मरते
तेषा । स्तुती निन्दविधाने च, साधवः समचेतसः ॥ १ ॥
अन्यथाऽऽपूर्वोपेनमगमनाऽऽदि विहारं विदध्यां शिष्योपाधि-
भावकप्रतिकोपाऽऽहाराऽऽदिविशेषतो ज्ञानः सम्भवति, विशेषे-
णागमवनाऽऽहोयतो भावसम्भवादिति । तथादि-लोकऽप्येव-
मेव इत्येते-देशान्तराऽऽसात्प्रार्थुर्लोकस्य सविशेषस्त्वनाऽऽहोय-
नवीरप्रदानपपुपादिनवननभवाऽऽदिलेधये दर्शनादिति, नित्य-
वासिनां पुनः सर्वोऽप्राव एव, मसकृतायात्प्रार्थुर्लोकस्येव । उक्तं
च-“ अतिपरिचयावावद्य, भवति विशिष्टेऽपि वस्तुनि प्रायः ।
लोकः प्रयागवासी, कूपे स्नानं सदा चरति ॥ १ ॥ आगमेऽ-
प्यत्राणि-“ पञ्चबन्धो लङ्घयत्, ” इत्यादि । यदपि प्रनिपादिनव-
सूत्राण्यौनयदानिः स्यादिति । तदपि मिथ्यावदितमिरावमुत्तम-
वेत्सो वञ्चना । यतो न हि विदितार्थानां संयमसाध्यायाऽऽनुष्ठानं

विद्यायुक्तं कर्तव्यमस्ति वाः पुनर्विहारं वस्तुपरिकल्पनादिति
प्रोक्तम् ।
तथाचात वञ्चावतः, सोऽङ्गीकृत एव; यतः सूत्राण्यौनयार्थो-
ऽपि संयमाऽऽनुष्ठाननिमित्तमेव विधीयते, न जन्तुजायापेम् । यव
एतदुच्यते-“निष्कमि य सज्जओ ॥” अन्व च-“पैशाः किन्नाभवा-
नं, भुव्वा गोपायने च कुल्लुत्ताः ॥ संयमयोगेराता, निररते संवा-
पुनः कार्यः ॥१॥ ” इति । यदपि मुग्धशुद्धिचपनार्थं किञ्चित्तयो-
क्तेति जडितपत्रम् । तदपि न विदुषां मनागप्यस्तुखमुपाद्यति ।
साक्षात्तेरस्ति कनाऽऽङ्कनाऽऽलिङ्गितसाधोसहने मासकव्याऽऽ-
नुचितविहारनिषेधव्यापारान्तं प्रति, मनेकोपपसिन्मिमांसकव्य-
विहारस्य संयमं प्रति अश्वगतया समर्थतः स्यादिति । अतः कि-
न्तमिदम्-मोक्षाद्यं प्रदीनदीकेण संयमाधिना मासकव्याऽऽदिना
विदुःस्यमिति । अस्याऽऽन्यमध्यपरितरेकसंयमाधेनासात्तावि-
धायकेन नववता धर्मदासगणिनाऽपि तथैव समर्थतः स्यात् ।

तथा च तद्वृत्तम्-
“ कारणनीयाबाधे, सुदुद्भवं उच्यते अग्रथम् ।
अह ते संगमयेरा, सपांदिरेता तथा आसि ॥१॥
अन्यायमकुपार्थ-कारये हीनजन्तावत्रवदुष्णे, नित्यबासा-
कारणनित्यबासः, कारणनित्यबासे सुदुत्तरमतिशयेन यति-
तन्मयुधमेनाप्रामादित्यर्थः । यथा-ते अगवत्त आगमप्रमाणिकाः
संगमस्थितिवरुयः सप्रतिहायां प्रममताऽऽदियुगुणगाऽऽत्रा-
तद्व्ययतया देवेरपि इत्यन्ते, तथा, यथासौ अगवान् इ-
वासमगवव, आसौद् भूयादिति गाथाऽर्थः । इयो ५ तत्र ।
जाडुं वि अ परितेता, गायाऽऽपरनगरग्रहणमर्कता ।
यो कौ निष्प्रयासी, संगमयेरं इवदुस्तंति ॥ ११ ॥

यथाऽपि च परिभ्रातानां, सर्वेषां भ्रातृणां इत्यर्थः । किं कुर्वन्तः सन्तः १, भ्राताऽऽकरुष्वन्तानांऽऽद्यत्वात् सन्तः । भ्राताऽऽदीनां स्व-
रूपं प्रतिबन्धितम् । ततः केचन नृणांमात्रका निवृत्त्याऽस्ति, न तु
सर्वेषु यथा । किम् १, संगमश्चित्प्रमायां, स्वपरिद्वान्त्यास्तम्बन-
तयेति गाथाऽर्थः ॥ ११ ॥

कथय १-

संगमयेरायरिओ, सुहु तवस्सी तवेध गीअत्यो ।
पेहिआ मुयदोसं, नितियात्रासं पवन्नो उ ॥ १२ ॥

इयं व्यापकसूची याथा सौपयोगा च निगदसिद्धा । कः पुनः
संगमस्थितिरः, इत्यत्र कथानकम्-“कोडुहपुरे नगरे संगमयेरा
द्वग्निवक्त्रेण साहृदि विसिञ्जया । ते तं नगरं नवधा काळव
अंघ्रावत्परिद्वीणा विहरन्ति । नगरदेवया किर तेसिं क्वरि पस-
का । तेसिं सीसो इको नाम आहृदिङ्घं चिरेण कातेण उद्धतवा-
इतो आगयो । सो तेसिं पडिस्सए न पधिसति नियवयासि
त्ति काउं । भिक्खावेलाए उमागहिंयं तिदंता संकिस्ससति, कुटो-
सं सङ्कुत्राणि न दायंति । एगव्य सेहुकुले देवईए गहीओ
दारओ । कुम्मासा रोवंतस्स आयरिण्हे चप्पुडिया कया । मा
नेव । वायमंतरीए मुक्का । तेहिं तुहेहिं पस्सिमाभिया जहि-
त्तिण्णं । सो विसांअओ । आयरिया सुहरं हिडिऊण अंतं
पंतं गाराणया सगुह्रिदा । आरक्खस्यआतोक्कणाए आयरि-
या जयंति-आलोपहि । सो भणति-तुम्हेहिं समं डिडिओ छि ।
ते भयंति-धामिपिओ ते भुओ छि । जयति-सम अत्तिसुहुमाणि
पाससि छि पडुओ । देववाए अरुहरसे वासं, अंधकारं च विउ-
त्थिवं । पल हीलेइ ति । आयरियां अणियो-पहि । सो जणह-
अंधयारो ति । आयरियाहि अंगुली दाया पउअसिया आउडुओ
आओ छि । आयरिया वि नवओओ परिकरिंति । एवमये पुहा-
ऽऽसंभयो य होइ, सव्वेहिंलं अंधममाणमालेक्खं ति” ॥ १२ ॥

आह च-

ओमे सीसपवामं, अप्पदिबंधं अजंगमत्तं च ।
न गण्ठेति एगसिच्चे, गण्ठेति वासं निअपवासी ॥१३॥

‘ओमे’ कुम्भिके, शिष्यप्रवासं शिष्यगमनं, तथा तस्येषाम-
निष्क्रमणमनिष्पन्नमङ्गमन्वं च दृष्टान्तं, नवधाश्चैव के-
नचिभागनजनेन च । इदमालम्बनजालं न गमयन्ति नापेक्षते,
नाऽऽलोचयन्तीत्यर्थः । किं तु एककेने वक्ष्यन्ति वासं, नित्या-
सिनेो मन्वथिचः । इति गाथाऽर्थः ॥१३॥ आच० ३ अ० ५०र०

णितियावाइ(ण्)-नित्यावादिन्-त्रि० नित्यो भोक्त्रो यत्र गतात्
पुनरागमनाऽर्दि नास्ति । नित्यतयाऽभोत्पनिबंधादिति तत्रियथ-
प्रकपके, दशा० ३ अ० । “णितिया सव्वभावा संगुलीयं ।”
उवा० ६ अ० ।

णित्त-नेत्र-न० नवमे, लोचने, दशा० १० उा० ।

णित्त-नित्त-त्रि० । आनिवृत्ते, “ लेखं निजलं मथिरव-
णं अस्सादेति ।” म० १५ अ० ।

णित्तिरिअ-देशी-तुटिते, दे० ना० ४ अं ५१ गाथा ।

णित्तिरि-देशी-निरन्तरं, दे० ना० ४ अं ५० गाथा ।

णित्त-नित्त-त्रि० । अचोपदे, अवधारिते, द्वा० १ उ० ।

णित्त-नित्त-त्रि० । पुनराहिते, तद्वद्विषये च । प्रका० ४
अव० द्वार ।

णित्त-नित्त-त्रि० । गनकात्तो, त्रि० १ सु० १ अं १
अ० । तिर्वीयं, अ० १ अ० ३३ उ० ।

णित्त-नित्त-त्रि० । पारप्राये, अ० ३ अ० । “ नर-
णित्त-नित्त-त्रि० । स्थानवर्धिते, त्रि० । स्थानवर्धिते, त्रि० ।

णित्त-नित्त-त्रि० । स्थानवर्धिते, त्रि० । स्थानवर्धिते, त्रि० ।

णित्त-नित्त-त्रि० । स्थानवर्धिते, त्रि० । स्थानवर्धिते, त्रि० ।

णित्त-नित्त-त्रि० । स्थानवर्धिते, त्रि० । स्थानवर्धिते, त्रि० ।

णित्त-नित्त-त्रि० । स्थानवर्धिते, त्रि० । स्थानवर्धिते, त्रि० ।

णित्त-नित्त-त्रि० । स्थानवर्धिते, त्रि० । स्थानवर्धिते, त्रि० ।

णित्त-नित्त-त्रि० । स्थानवर्धिते, त्रि० । स्थानवर्धिते, त्रि० ।

णित्त-नित्त-त्रि० । स्थानवर्धिते, त्रि० । स्थानवर्धिते, त्रि० ।

णित्त-नित्त-त्रि० । स्थानवर्धिते, त्रि० । स्थानवर्धिते, त्रि० ।

णित्त-नित्त-त्रि० । स्थानवर्धिते, त्रि० । स्थानवर्धिते, त्रि० ।

णित्त-नित्त-त्रि० । स्थानवर्धिते, त्रि० । स्थानवर्धिते, त्रि० ।

णित्त-नित्त-त्रि० । स्थानवर्धिते, त्रि० । स्थानवर्धिते, त्रि० ।

णित्त-नित्त-त्रि० । स्थानवर्धिते, त्रि० । स्थानवर्धिते, त्रि० ।

णित्त-नित्त-त्रि० । स्थानवर्धिते, त्रि० । स्थानवर्धिते, त्रि० ।

णित्त-नित्त-त्रि० । स्थानवर्धिते, त्रि० । स्थानवर्धिते, त्रि० ।

णित्त-नित्त-त्रि० । स्थानवर्धिते, त्रि० । स्थानवर्धिते, त्रि० ।

णित्त-नित्त-त्रि० । स्थानवर्धिते, त्रि० । स्थानवर्धिते, त्रि० ।

णित्त-नित्त-त्रि० । स्थानवर्धिते, त्रि० । स्थानवर्धिते, त्रि० ।

णित्त-नित्त-त्रि० । स्थानवर्धिते, त्रि० । स्थानवर्धिते, त्रि० ।

णित्त-नित्त-त्रि० । स्थानवर्धिते, त्रि० । स्थानवर्धिते, त्रि० ।

णित्त-नित्त-त्रि० । स्थानवर्धिते, त्रि० । स्थानवर्धिते, त्रि० ।

णित्त-नित्त-त्रि० । स्थानवर्धिते, त्रि० । स्थानवर्धिते, त्रि० ।

णित्त-नित्त-त्रि० । स्थानवर्धिते, त्रि० । स्थानवर्धिते, त्रि० ।

णित्त-नित्त-त्रि० । स्थानवर्धिते, त्रि० । स्थानवर्धिते, त्रि० ।

णित्त-नित्त-त्रि० । स्थानवर्धिते, त्रि० । स्थानवर्धिते, त्रि० ।

णित्त-नित्त-त्रि० । स्थानवर्धिते, त्रि० । स्थानवर्धिते, त्रि० ।

विद्वद्भाष्य-निर्देशाऽऽवर्त-पुं० । सीमन्तकाऽऽवर्तात् पश्चिमा-
धारेकविशेऽपक्रान्तमहात्तरकः, स्या० १ ड ३० ।

विद्वद्भाष्य-निर्देशावशिष्ट-पुं० । सीमन्तकावशिष्टाद्विद्वद्भाष्य-
मात्रलिकायामेकविशेऽपक्रान्तमहात्तरकः, स्या० १ ड ३० ।

विद्वद्भाष्य-निर्देश-त्रि० । निष्कस्ये, प्रश्न० १ आश० द्वार । निष्क-
ये, प्रश्न० १ आश० द्वार । निर्दुष्ये, प्रश्न० १ आश० द्वार ।

विद्वद्भाष्य-निर्देश-पुं० । कन्धरायाम्, द्वैमेऽभिधानकिन्तामणौ ।

विद्वद्भाष्य-निर्देश-न० । मर्द्दने, आशा० १ पु० १ अ० ४ उ० ।

विद्वद्भाष्य-विगल-धा० । विगलः । " विगलेः चिप्प-गिह्वो "
॥= । ४ । १७५॥ इति विगलनेर्गिह्वदाऽऽदेशः । 'गिह्वहर्' । पले-
'विगलह' । विगलति । प्रा० ४ पा० ।

विद्वद्भाष्य-निष्ठा-स्त्री० । 'द्रा' कुत्सायां वती । नियतं चाति कुत्सित-
स्वमविस्वपद्यं गच्छति चैनन्वयमनयेति निद्रा । " विद्वद्भाष्य-
पद्योऽप" ॥ ३ ॥ ३१०४॥ इति शब्दव्यायः । स्वाभावव्याप्ये,
कर्म० ६ कर्म० । प्रय० । पा० । पं० सं० । उच्य० । स्या० ।

मुह्यन्निबोहा विहा, [११]

सुक्ष्मेनाकृच्छ्रेण नखजोडिकामात्रेणाऽपि प्रतिबोधो जागरणं
व्यप्युपस्थां स्वाभावस्थायीं सा सुखप्रतिबोधा निद्रा, तद्विपाक-
स्थया कर्मप्रकृतिरपि कारणे कार्योपचाराभिद्वेष्युच्यते । कर्म० १
कर्म० । अत्रु० । प्रश्ना० । निष्ठा पञ्चविधा-निष्ठा १, निद्रानिद्रा २,
प्रबला ३, प्रबलाप्रबला ४, स्वार्थान्द्वेष ५ इति । वृ० ४ उ० ।
स० । (आसां पुष्यक पुष्यक व्याख्या तत्तच्छब्दः)
विहाऽऽदि च उक्तं परिनिष्ठायां आरम्भमाणस्य सपदिशं प्रकृति-
दिवसे गिमि पदमे चरिमे, चतुक् आसन्नं लह्यासो ।
आण-उणवरपुद्गादो, विराधया विद्वेष्यो य ॥ १३१ ॥

दिवसतो चउसु वि जासेसु. गिमा रात्री, नाप पदमजा-
मे, चरिमे वा जासे, उडकं णाम-गहा, विहाविहा, पयला,
पयलापयला । आसेवणं णाम-पनासु बहति । तस्य से प-
सेणं चउसु वि मासलडुं । गिहाए दोहह वि हडुं, आत-
गिहाए कालगुं । पयलाए तवगुं । अतिपयलाए दोहि वि
सुं । सुवंनाण य इमे दोला-भगवता पदिस्वित्तेसु अत्रो आ-
णाभंनो कभो जवति, आणात्रेणेण य चरणनंनो । जतो भवि-
णं-आणाय णिय चरणं, तथमेवे जाण किं न भयं तुं ॥ ॥ ॥ ॥
अण-
अणयोसो य-पयो पाञ्चलिककालेसु सुवयो, अयो वि तं बद्धं
सुवति, " एयो कयमकडं, करेति तयव्याया अयो ॥ ॥ ॥ ॥ ॥
अवति-दिवसे सुवंतो य विडो अंसजयहि चितयति-आडे
यस किञ्चलसउणायउणायजोणो सुवति, ताडे क्विञ्चल-
ति-रातो रतिक्कनंनो, एवं उडुहो भवति । अहया जगुंति-
य कयमं, य यमो, अयो सुवहणं । विराहाए-सुसो आलो-
वणं उडेजा । गिह्वसुडुय । यत उकम- " पञ्च यद्वन्ति कौमे-
य । सेव्यमानानि निव्यशः । आतस्यं मेधुमं निद्रा, सुष्या कोधञ्च
पञ्चमः ॥ १ ॥ " गि । चू० १ उ० । वृ० । (उक्कनीरे निष्ठापञ्चक-
करणनिषेधो ' इगती' शब्दे यद्वये)

उच्यते निष्ठाति, प्रसन्नः यतीत्याह-
कृतमप्ये यं भंते । मधुमे निदाएज वा, पयलाएज वा ।

हंता । निदाएज वा, पयलाएज वा, महा हसेजा तदा,
णवरं दरिसणारिपिज्जस कम्मस उदप्यं निदाएह वा,
पयलाएह वा, से णं केचलिसस नत्थि, अद्यं तं वेव ॥

" कृतमप्ये " इत्यादि । (विहाएउज व ति) निद्रा सुखप्रतिबोधा-
लक्षणं, कुर्यात् निद्रायेत् । (पयलाएउज व ति) प्रसन्नो ऊर्ध्व-
स्थितनिद्राकणालक्षणं, कुर्यात् प्रसन्नायेत् ॥ अ० १ श० ४ उ० ।
नितरां गतिं गच्छति कुत्सितानामवस्थामिहासुच चानयोति
निद्रा । मद्रासुदु प्रयीपनकाऽऽदिषु विनाशमिहवातुभवति । धर्मकायैष्वपि शून्यमानस्वाम्भन प्रवर्तन्ते इति । आङ्गि-
सङ्कोचनकपायाम्, सुत्र० २ सु० २ अ० । सुतनायाम्, उच्य०
४ अ० । आ० प्र० । " आगरिता धर्मगुणं, अशर्मियाणं च
सुत्तिया सेया । चच्छादिवभगिणोए, अकदिहसु ' सिणो जयंती-
य ॥ २०६ ॥ " (इति ' आगरिया ' शब्देऽस्मिन्नेव भागे १४५५
पृष्ठे, ' जयती' शब्दे च १४१६ पृष्ठे चिन्तितम्)
विदाए-निद्राए-त्रि० । सुतप्रमत्ते, प्रांत० ।

विदाएविहा-निष्ठा-स्त्री० । निद्रातोऽतिशयिनी निष्ठा नि-
ष्ठा निष्ठा । मयुरव्यसकाऽऽदिव्याम्वधमपदलोपो समासः । कर्म०
१ कर्म० । शाकपायिथाऽऽदिव्याम्वधमपदलोपो वा समासः ।
स्या० ६ ड ३० । दुष्यवोवायां स्वाभावस्थायाम्, कर्म० ।

निद्रानिष्ठा-स्त्री० ।
....., विदाएविहा य तुक्त्वपदिबोहा । [११]

कुन्नेन करेण बहुविधौलनाप्रकारैस्त्वयं स्फुटतराभूत् चै-
तन्यत्वेन प्रातिबोधो यस्यां सा दुःखप्रतिबोधा । कर्म० १
कर्म० । प्रश्न० । तस्यां हि चैतन्यस्याऽयन्मस्फुटतराभूत् नूनव्याह
बहुविधौलनाप्रकारैः प्रबोधो भवत्यनः सुखप्रतिबोधिनोऽस्या
अतिशयिनीत्वं, तद्विपाकत्रेया कर्मप्रकृतारपि निष्ठा निष्ठा ।
प्रश्न० ११६ पा० । कर्म० । पं० सं० । उच्य० । नि० चू० । स्या० ।
प्रश्ना० । प्रश्न० १ उ० ।

विदापमाय-निष्ठाप्रमाद-पुं० । क० स० । प्रमात्कारणोभूत्-
निद्रायाम्, " निष्ठायां लो न भुन नापि विचं, सञ्चु शक्तो ही-
यते चैप ताचयाम् । ज्ञानच्छयाजायतो दुःखनामी, लोक्किते
स्वावृतो निष्ठायाऽऽजम् ॥ १ ॥ " इति । स्या० ६ ड ३० ।

विदापमाय-निष्ठाप्रमाद-त्रि० । निद्राऽऽभिज्ञे, प्रश्न० ४ अ० ।

विदाएय-निष्ठाएय-न० । निययणस्य स्वभावस्थायाम्, वृ० ३ उ० ।

विदाएय-निर्देशित-त्रि० । विस्फारिते, प्रश्न० १ आश० द्वार ।
निष्कासिते, " निद्रालयमजोहे " उपा० २ अ० ।
विद्वद्भाष्य-निर्देश-त्रि० । कथिते, विधे० । तं० । प्रतिपादिते,
दश० ३ तस्य । आय० । दांशिते, पञ्च० ३ विधे० ।

विद्वद्भाष्य-निर्देश-स्त्री० । दुष्यवहिन्यायाम्, सं० ।

विद्वद्भाष्य-निर्देश-पुं० । निर्देशाने निर्देशः । विशेषान्निधाने, यथा
आवश्यकं सामायिकमिति । अत्रु० । आ० प्र० । " सामाद्यं ति
निर्देशो ति । " (तस्य कयमं ' उदेश ' शब्दे द्वितीयानामे उच्ये
पृष्ठे उच्यम्) (निर्देशनिक्रयोऽपि तत्रैवोक्तः)

यकाश्यां बोधेनिर्देशाभ्यामिहाधिकारस्तदाह-
भ्रोदइओ त्दओ वि व, नापं चरणं ति जावनिरेसो ।

एव्य विसेत्राहिगमो, सवासठरेसनिरैसो ॥ १५०३ ॥

अजययथं ठरेसो, तं विषा साधार्थं ति निरेसो ।

बुद्धिं जहासंजव-भाजोऽजं सेसपमुं पि ॥ १५०३ ॥

बौद्धिको भावः, काविको भाव इत्यादि । अथवा-ज्ञानं, दर्शनं, आदिभित्त्यादिको ज्ञानाऽऽर्थात् काविकज्ञावोपपत्तिनामावृत्तित्वात् । जहासंजवः इत्वं प्रत्येकमद्यपि उद्देशो निर्देशे च समासोद्देशः, समासाभिदेशश्च विशेषणार्थकः । तथाहि-प्रस्तुतव्ययम्, इत्येव समासोद्देशः, सामायिकमिते च विशेषाभिधानकपण्वात्समासनिर्देशः । एवं स्वभूत्वा तथात्मनश्चोपेवपि कुनदकपचतनुर्दिशानिस्ताऽऽध्ययनेष्वेवाव्ययम्, यथा कुनदकपश्च इति समासोद्देशः, भावइत्यकमिते समासनिर्देश इत्यादि ॥ १५०२ ॥ १५०३ ॥

उत्तरगाथासंबन्धनाथमाह--

साधार्यं नपुंस्य-मस्य पुं षी नपुंसं वा पि ।

निदिदा तयिच्छद, कं निहेतं नम्रो को भू ॥ १५०४ ॥

इह सामायिकमिते नपुंसकतया कृत्वा । अस्य च त्रिविधो निर्देशः उच्चारयिता, स्त्रीपुंससकभेदात् । तन्नेदं नैषर्विचार्थे-को नवः कं निर्देशमिच्छति ।-किं निर्देशवशात्, निर्देशकवशात् । इति विनेयः पृञ्जदीर्घा माऽर्थः ॥ १५०४ ॥

परिहृत्वं प्रथे सत्याऽ-

द्वुविर्हं पि नेगममो, निदिहं संगदो य ववहारा ।

निर्देशयमुञ्जुमुञ्जो, उजयसतिरिजं च सदस्म ॥ १५०५ ॥

नैके गमा वस्तुचर्मपरिच्छेदा वत्याऽऽसौ ककारवर्जनाशासैगमः, अनेकमकारवस्त्वञ्जुपगमपर इत्यर्थः । नैगमस्यसौ न-वश्च नैगमनयः । स द्विविधमपि निर्देशवशात् निर्देशकवशात् निर्देशमिच्छति, इति शेषः, लोकव्यवहारपरत्वात्, अनेकमकारवशाच्चास्य नयस्य । शोके च निर्देशवशात्, निर्देशकवशात् निर्देशप्रवृत्तिर्यथेते । तत्र निर्देशवशात् यथा-वासवश्चा, तरङ्गवती, मिथयतीनाकथा इत्यादि । निर्देशवशात् अनुना प्रणीतो प्रथो मनुः, अक्षपादेनोकोऽक्षपाद इत्यादि । शोकोत्तरे तु निर्देशवशात् पद्वीचमित्यादिप्रतिपादकमध्ययनं पद्वीचनिका, साध्याप्रतिपादादिकं प्रथं भाषार इत्यादि । तथा-निर्देशकवशात् निर्देशो यथा-कपिलेन प्रणीतं कापिलीवधमयनं, हरिकेशिना प्रणीतं हरिकेशीयं, कैशासौमनामप्यामिहितं कैशासौमनीयं, गन्धसंहिता, जिनप्रबन्धकमित्यादि । एवं काव्यपरमपुङ्गवसामायिकं कृत्वा नपुंसकमिते कृत्वा निर्देशवशात् नैगमो नपुंसकनिर्देशमाशय मयते । यथा-सामायिकं नपुंसकमिते । तथा सामायिकं निर्देशः स्त्रीपुंसकवशात्सामायिकस्य त्रिभिन्नताऽप्येत-मनेन भवति । यथा-सामायिकं स्त्री, सामायिकं पुंश्च, सामायिकं नपुंसकमिते । यथा वा देवदत्ताऽऽदिका चडाऽऽदिशब्दे सपुंश्चकारिते स चडाऽऽदिशब्द उच्चारयित्वा देवदत्ताऽऽदिशब्दपरिभाषात् देवदत्ताऽऽदिसामान्येन व्यपदिश्यते; तथा-तद्विषयेयमुञ्जुमुञ्जोऽऽकारचडाऽऽदिसर्वपार्थपरिभाषामयत् । चडाऽऽदिसामान्येनापि शोके निर्दिश्यते । एवं काव्यविषयात् काव्यपरमपुंश्चवशात्सामायिकस्य नैगमो नपुंसकनिर्देशो मयते । अविषयकस्त्रीपुंश्चडाऽऽदिपरिभाषामयत् । अक्षपादनिर्देशमप्यञ्जुपगमश्चित्, यथा-सामायिकं स्त्री इत्यादि । आह-द्वुवि-

हं पि नेगमयमो" एतावन्मात्रोको निर्देशवशात्, निर्देशकवशात् द्विविधं निर्देशमिच्छतीति कुनो लभ्यते । इति । अर्थात्-इत्येव-निर्देशो संगदो य ववहारा" इति वचनात् । अत्र द्वयर्थः-निर्देशमभिधेयं वस्तुजोऽर्थश्च संप्रत्यववहारा निर्देशमिच्छतः; निर्देशवर्थायवात् वचनस्य, इत्यादिपुनिकश्च भाष्ये वचयते । तद्विदं निर्देशं वस्तुभिन्नत्वमित्यवसावात्साध्यां "द्वुविर्हं पि" इत्यत्र निर्देशनिर्देशकवशात् निर्देश इति गम्यते । (निर्देशयमुञ्जुमुञ्जो पित्) निर्देशतीति निर्देशको भवति, तमङ्गीकृत्य अङ्गुतुवो निर्देशमिच्छति । यथा-सामायिकं स्त्री इत्यादि । वस्तुवर्थावत्यात्प्रत्ययस्येवापि युक्तिरपि प्राथेऽभिधास्यते । (उभयसतिरिजं च सदस्म पित्) उभयामह निर्देशं निर्देशकं च वस्तु तयोर्भयस्य सदृशं समासित्वात्सामान्येन शब्दमयस्य, निर्देशप्रवृत्तिरिति गम्यते । यदि हि निर्देशं नपुंसकं, नव निर्देशऽपि स्त्रीपुंससकलक्षणो नपुंसकमेव, वस्तुवर्थावयोऽन्यत्रान्यत्वेन तद्व्यवशात् । उच्योगप्रधाना हि शब्दवशात्, ततो यो यमोपयुक्तः स तद्व्ययं, यथाऽऽप्युपयुक्तोऽस्मिन्, तथा च सति स्त्रीपुंश्चवापि यद् कश्चिन्नो नपुंसके सामायिके उच्यते । तथा निर्देशयनपुंसकयनपुंसकयनपुंसकमेव, तदुपयोगान्बन्धेन तद्व्यवशादात् । स्त्रीपुंसो वा नपुंसकं कृत इत्यस्य तथैवैव शब्दमयमेतवासमन्य च एतेति नियुक्तिगाथासंक्षेपाथः ॥ १५०५ ॥

अथ वित्तरार्थमितिस्तुज्ञापकारः प्राऽऽह-

जं संववहारपरो-ऽगेगमो योगमो तमो द्वुविर्हं ।

इच्छद संववहारा, द्वुविर्हं जं दीसप पायं ॥ १५०६ ॥

यद्यस्याद्योऽप्यवहारपरोऽनेकगमश्च नैगमनयः, तत्सत्सामान्ये-निर्देशवशात् निर्देशकवशात्च द्विविधमपि निर्देशमिच्छति । शो-कव्यवहारश्च प्रायो द्विधा दृश्यते ॥ १५०६ ॥

कथयं, इत्याह-

कुञ्जीवणियाऽऽयताः, निर्दिहवसेण तह सुयं चऽसं ।

तं वेव य जियवययं, सव्वं निहेसववेणं ॥ १५०७ ॥

जह वा निर्दिहवसा, वासवदत्तातरंगवयाइं ।

तद् निर्देशवससो, लोपय मयुनवसवात् चि ॥ १५०८ ॥

शोको र्चिथा-अर्हं ह्यनुगतोऽति शोकोत्तररूपः, तदर्थमिच्छति । नत्र शोकोत्तरे निर्दिष्टवशात् निर्देशो यथा-पद्वीचनिका नामाध्ययनम्, आचारः, आश्रयकमित्यादि । (तद् सुयं च षं, तं वेव वेत्यादि) तथा अर्थे शोकोत्तरे तद्व्यवच्छेदं च निर्देशकवशात्सर्वमपि जिनप्रबन्धमप्ययते । तथा-अर्थमिच्छति कुं निर्देशकवशादेवोच्यते । तथा-भद्राहृत्तियमितं, सम्पत्तिला, कापिलीवमित्यादि । यथा वा-इतरशोके निर्दिष्टवशात्सववदत्ता, तरङ्गवतीत्यादिनिर्देशः; निर्देशकवशात् मनुः, अक्षपाद इत्यादि ॥ १५०७ ॥ १५०८ ॥

तथा किंच, इत्याशङ्क्य प्रकृते योजयन्नाह-

तह निर्दिहवसाऽम्, नपुंसं नेगमस्य साधार्थं ।

शीपुंसपुंसं वा, तं विप निर्देशवशात् ॥ १५०९ ॥

यथा पद्वीचनिका, आचार इत्यादे निर्देशार्थवशात् निर्देशः, तथापि सावधमित्येवमक्षपादनिर्देशपुंसकवशात्सामायिकम्, इति नपुंसकनिर्देशः, यथा वा मनुः, अक्षपाद इ-

शिखेसं

त्वाभौ निर्देशकचयाभिर्देशः, तथात्रापि योविभक्त्यनुसक्तकञ्ज-
अभिधिमिदं शक्यमात्रं तदेव सामायिकं स्त्रीपुंनपुंसकं भवति ।
इत्यादिभिधिमिदं शक्यमात्रं नन्वेतद्विदितानुसक्त्याभिधेयाऽभि-
वत् निवन्धि लिङ्गेषु सामायिकस्य निर्देश्यमृत्तिः, यथा—'सामा-
यिकं स्त्री' इत्यादि ॥ १५५६ ॥

अथ प्रकारान्तरेणार्थे शोकाव्यवहाराद्यप्यनेन प्रकृतं सम-
र्थयन्नाह—

अह वा यदाभिहास्यं, यदसदो देवदशसरो ति ।

उपययविरुक्तमेवं, सामर्थ्यं नेगमनवत्स ॥ १५७० ॥

इयं वा यथा- यथा वा देवदशऽऽदिना घटाऽऽदिशब्दे
समुच्चारिते इत्यादिना व्याचक्षतेति ॥ १५७० ॥

"निर्दिष्टं संग्रहो य ववहादो" (१५०५) इत्येनद्रथाक्यानुमाह-

अत्याल शिष्य वयस्यं, लङ्घनं सरूपं जसो पूर्वो वन ।

तो संग्रहवहारा, जर्गति निर्दिष्टवसं तं ॥ १५११ ॥

अतो वल्लार्यादेव वाच्यत्वं घटाऽऽदेः सकाराद्वाच्यं वचनं
वचक्यमानमहासं लनते, माप्यथा, यथा प्रतीपः। प्रतीपो हि प्रका-
शमेवायं प्रकाशः। प्रतीपो जगत्स्ये, यदि तु प्रकाशयं वस्तु न
वहात्, तदा किमपेक्षोऽसौ प्रतीपः स्यात् ? । तस्माद्यथा प्रका-
शवादेवाद्योऽप्रतीपः अस्तमानं सन्ने, तथा वाच्यवादेवाद्योऽहं वच-
नमात्मवचक्यमाप्नोति । ततस्तस्मात्संग्रहव्यवहारावप्यो निर्दिश्यते
इति निर्दिष्टं वाच्यं वस्तु तद्वहारात् तद्वधानमेव तद्वचनं जगतो
भूतः । वाच्यं वेह सामायिकशब्दस्य साध्यादिरूपः, तद-
भिधेयोऽयं । स च रुडितो नपुंसकस्या प्रसिद्ध इति । अतः सा-
मायिकस्य नपुंसकलिङ्गतामेव संग्रहव्यवहारावप्यनुपगच्छतः ।
अथवा सामायिकवचनं सत्त्वानां स्त्रीपुंनपुंसकत्वात् तत्परि-
नामानम्येवैव च सामायिकार्थस्य स्थाविरूपत्वाद्वाच्यवसे-
न भित्तिज्ञाऽपि सामायिकस्य संग्रहव्यवहारानयमतेन कृ-
ष्येति ॥ १५११ ॥

प्रकारान्तरेणाऽपि निर्दिष्टवशाभिर्देशं समर्थयन्नाह-

अहवा निर्दिष्टस्य-स्य पञ्जस्रो वेदं तं सधम्म वन ।

तप्यव्यकारणस्रो, यदस्य रूपाइ धम्म वन ॥ १५१२ ॥

अथवा तद्वचनं निर्दिष्टार्थस्य वाच्यवस्तुनः पर्याय एव,
तत्प्रत्ययकारणत्वात्-वाच्यार्थमतीतिहेतुत्वात्, यथा तस्यैव निर्-
देशस्य घटाऽऽदेःस्य संख्यानाऽऽश्रयो धर्माः । इह यद्यस्य प्र-
त्ययकारणं तत्तस्य स्वपर्यायः, यथा घटस्य रूपाऽऽदयः, वचनं
च वाच्यार्थस्य प्रत्ययकारणत्वं, अतस्तत्पर्यायः, पर्यायश्च पर्या-
यिकोऽधीन ष्येति युक्तो निर्देश्यवशाभिर्देश इति ॥ १५१२ ॥

एवादेतत्पर्यायिकोऽर्थ हेतुः, एतत्प्रत्ययकारणत्वाद्वाच्य-
मस्य, इत्येनद्रथाकरणाधर्माह-

वयसं विज्ञापयते, अहं तं जगिष्ये वि नतिथ किं तेर्षं ।
अवस्य पञ्च वा, सवस्य वि पञ्चसो पञ्चो ॥ १५१३ ॥

अभिधेयसंस्कारो वा, वचनरि पञ्चसोऽपिभिर्दिष्टे वि ।

तस्मा निर्दिष्टवसा, नपुंसकं वैति सामर्थ्यं ॥ १५१४ ॥

अथविज्ञानफलं हि वचनं, यदि अभिनेऽयुपीरितेऽपि वचने
(तंति) तदर्थविज्ञानं, नास्ति न प्रवति, तर्हि कस्योच्छयो-
वमानाविधायिना किं तेनोकेन, विभक्त्यवशात् ? । एवादेतत्का-

व्याख्याद्वयस्य वक्तृशक्तयेऽर्थे विज्ञानं ज्ञानविधिति वचनम्,
ततश्च विज्ञानफलं च तद्विधिति, वाच्येऽर्थे विज्ञानं च न
ज्ञानविधिति, तथा च सति वाच्यार्थपर्यायो वचनं न भाविष्य-
तीत्याशङ्क्याऽऽह- (सङ्घमत्थादि) यदि हि वाच्यमर्थे विज्ञाप-
यन्वक्तृशक्तयेऽप्यन्ते प्रत्ययं वचनं जनयत्तर्हि विशेष्येवैव संख्या-
ऽर्थे प्रत्ययः प्रातः, न वा कश्चिद्व्यर्थेऽसौ भवेत्, अथिधेया-
दिति-अतत्पर्यायस्येऽपि तत्प्रत्ययहेतुस्य संख्यासौ प्रत्ययः,
नवा कश्चिद्व्यर्थेऽपि भावः । एवादेतत्प्रमाद्वक्तृत्वे प्रत्ययो
भवत्येव, यथाऽनेनेमभिहितमिति, तस्मिन्वचने- " अहं तं भ-
विष्ये वि नतिथ किं तेर्षं ? " इति । इत्याशङ्क्याऽऽह- " अभिधेय-
संस्कारो वेत्यादि । " अथ वा वाच्यार्थार्थावयवस्य प्रत्ययेऽनुपगम-
माने सर्वथाऽपि प्रत्ययं न अर्थेऽप्येको द्वेष वक्तः । अथ दो-
षान्तरमभिधित्पुराह- (अभिधेयसंस्कारो वेत्यादि) यदि हि
वचनमितिहेऽपि वचनान्तर प्रत्ययोऽनुपगम्यते, हस्त । तर्हि
वक्तृवचनमिति तानि करोऽद्वैतवशात्सद्वान्ति बहुमि वस्तुमि स-
न्ति, ततो वक्तृवचनमपि शोतुः प्रत्यये सत्यनिधेयानां सर्व-
थाव, अभिधेयेन वा घटाऽऽदिना सह वक्तृवादीनाम्येवार्थं
सहृत्, एकस्य शोतृवतीतो साहस्ये युगपत्सकारसंक्रम-
प्राप्नोति, न चैतदस्ति, एकस्माद्भवनादेकस्यैव प्रतिनियतस्य
घटाऽऽद्याकारस्य संखेदनादिति । तस्माद्विधेयपर्याय एव
वचनम्, तत्प्रत्ययकारणत्वात् । अतो निर्दिष्टमिह सामायि-
कशब्दव्यार्थक्यं सामायिकं रुडितो नपुंसकम्, तद्व-
शात्सामायिकशब्दः संग्रहव्यवहारेणानुसक्तलिङ्गलिङ्गिति । अ-
थवा-सामायिकवचनः स्त्रीपुंनपुंसकत्वात्, तत्परिनामानव-
त्वाच्च सामायिकार्थस्य अभिज्ञानमपि संग्रहव्यवहाराव-
भ्युपगच्छतः । ततो निर्दिष्टस्य सामायिकार्थस्य त्रिसिद्ध-
वा-भिर्देश्यवशादपि लङ्घव्यवहारेणानुसक्त सामायिकस्य त्रिसिद्ध-
त्वाऽपि प्रवति; यथा-सामायिकं स्त्री' इत्यादि । एतच्च वच-
मेव प्रष्टव्यम् ॥ १५१३ ॥ १५१४ ॥

"निर्देश्यमनुसक्तस्रो" (१५०५) इति व्याचक्षयानुराह-

उज्जुस्रो निर्देश्यम-वसेय सामार्थ्यं विधिर्हिंसह ।

वयसं वचुरहाप्यं, तपज्जास्रो यं तं जम्मा ॥ १५१५ ॥

अनुसक्तवचो निर्देश्यवचनोभिधातुपारतन्त्येव सामायिकं
निर्देश्यति, यदेव निर्देश्यस्य लिङ्गं, तदेव सामायिकस्यासौ म-
न्यते, यथा- 'सामायिकं स्त्री' इत्यादि, वचनस्य वचनधीन-
त्वात्, तत्पर्यायत्वाच्च, विज्ञानवदिति ।

अथ वचनस्य वचनधीनत्वं युक्तिमाह-

करणायस्रो मय इव, सपज्जास्रो घटाऽऽरूपविवि ।

साहंणस्यो भि य, सधसं व वसो वयसस ॥ १५१६ ॥

अहं एव संबन्धिभवः, इति पर्यन्ते प्रतिज्ञा । अत्र लङ्घान-
त्वेनाह-करणत्वात्, मनोवत्, तथा-स्वपर्यायत्वात्, घटाऽऽ-
दे रूपाऽऽदिवत्; तथा-स्वार्थानात्वात्, स्वधनवदिति ॥ १५१६ ॥

युक्तव्यवसाह-

सह सुचन्द्ररुचास्रो, तस्सेवायुग्माहोवय्यायो ।

तस्स तयमिदियं वि व, इहारा अक्याऽऽगमो होज्जा ॥ १५१७ ॥
तस्यैव वक्तृवत्त्वाच्च इति पक्षः, नवतन्त्ये स्वकत्वत्वं, तथा-
यसं वक्तृरेवानुसक्तवशात्तर्हीनात् । इह वयस्य यमिनिधातु-

प्रहोपघातो तस्य तद्वास्तीयम्, यथा देववत्साऽऽदिरेणिक्यम्, इ-
 इत्येते वचनस्युक्त्यनुसक्तत्वात्प्रायं बहुरूपप्रहोपघातो, तस्मात्त-
 त्पत्साऽऽस्तीयम् । विपर्यये वाचकत्वाद्-एतथा अन्वया बन्ध-
 नस्य बहुरूपसंबन्धित्वे तस्याऽऽनुप्रसङ्गात्तयोरङ्गताभ्यामगम एव
 स्वाधिति ॥ १५१७ ॥

अथ परः प्राऽऽह-

निर्दिष्टस्य वि कस्तसि, नञ्बध्वायाद्भो तयं जुषं ।
 तं तस्य सकारणम्, इह्रा याणुसस वि द्वेमा ॥१५१८॥

ननु न केचन निर्देशकस्य, किं तु निर्दिष्टस्याप्यभिधेयस्वापि
 कस्यापि तदकाराऽऽदेवैकत्वात्प्रधानाऽऽद्यो इत्यन्ते, यथा-
 'वधतां, इत्यन्तं वाचं तदकारः', 'जुष्यतां' वाचमित्याहुते तस्य
 विधादाऽऽनुप्रसङ्गत्वात्साऽऽह्योऽस्य कृत एवोपगतमन्ते । जनसि-
 ह्वांनानिर्दिष्टस्यापि संबन्धि तद्वचनं वक्तुं युज्यते । अत्रोत्तर-
 माह-(ते इत्यादि) ये इहाऽऽनिर्दिष्टवचनप्रयोगात्तदकाराऽऽदेः निर्दिष्ट-
 स्वायुग्रहाऽऽह्यो इत्यन्ते, ते तस्य स्वकीयप्रवर्णनप्रयत्नःपुण्य-
 पायाऽऽदिकारणात्त्वादेव मन्तव्याः । न त्विहाऽऽनिर्दिष्टवचनोक्तिमा-
 त्वाद्, अन्यथा भोत्राऽऽदिकरणिकत्वात् स्वाध्यादानामपि त-
 द्भक्तिमात्रात् अर्थेयुचिते ॥ १५१८ ॥

बह्वर्थात्त्वमेव वचनस्य हेत्यन्तरादेः समर्थवत्त्वाद्-
 सरनामोदयजापियं, वषणं देहो च वत्पुज्याम् ।
 तं नाभिधेयप्रथमो, जुष्यतावाभिहाणाम् ॥१५१९॥

'बह्वर्थात्त्वमेव वचनम्' इति प्रतिज्ञा, एकरूपतामकम्प्राय-
 ज्ञवत्याद्, इह यस्मात्कर्मोदयजन्यं तत्तस्यैव बह्वर्थात्त्वदा-
 ऽऽदेः पर्याय, यथा तस्यैव देवः, नामकर्मोदयजन्यं च व-
 चनं, तस्मात्तस्यैव बह्वः पर्यायः । तत्तस्मात् वचनमभिधे-
 यप्रथमं युक्तम्, किं त्वभिधानुदेव । उपचयमाह-अत्राव-
 स्थापि वचनेनाभिधानात् । इत्युक्तं भवति-अत्रोऽपि हि
 वचनेनाभिधाने, न च वचनं तद्वन्मैः स्वाह, तदा सांभ्रिय
 भावः स्वाह, वचनाऽऽश्रयत्वाद्, देववत्साऽऽदिवदिति ॥१५१९॥

वस्वापि च घटाऽऽदिवशात्प्रतिधेयस्य घटाऽऽदेर्जावस्य वचनं,
 तदनुपकारणात्साहस्यमेवेनाभ्युपगम्यते, तत्रापि पृच्छयते ।
 किम १, इत्याह-

जावस्मि वि संबद्धं, तमसंबद्धं न तं पगासेज्जा ।
 जह संबर्कं तद्विद्यया-नावि वि तयं पगासेज्ज ॥१५२०॥

आधेऽपि घटाऽऽदिवैक वचनामभिधेयं पृच्छामो भवन्त-प-तद्वचनं
 तत्र भावे किं संबद्धं सच भावं प्रकाशयति, प्राहोस्त्वित्त्वसंबद्ध-
 म्, १, इति । यदि संबर्कं, तर्हि "बर्जहि समपर्यङ्गं लोको, आ-
 साय तिरंतरं तु होर कुम्भे" (३७६) इत्यादिवचनात् भिद्यु-
 नमथापिवाचकत्वं समस्तमपि पर्यायजातं प्रकाशयतु, संबद्ध-
 त्वाविधेयादिति ॥ १५२० ॥

अथासंबर्कं प्रकाशयति, तथाऽऽह-

निधिविद्यात्तण्णमो, नासंबर्कं तयं पर्येके च्च ।
 नासंबर्कं तापवापि च्च ॥१५२१॥
 नासंबर्कं तापवापि च्च ॥१५२१॥
 नासंबर्कं तापवापि च्च ॥१५२१॥
 नासंबर्कं तापवापि च्च ॥१५२१॥

हेतुः । प्रदीपवदिति इत्यन्तः । विद्याममसंबर्कमपि बह्व-
 प्रकाशयति, न च वचनं विद्यामरूपम्, अतो नासंबर्कमपि प्र-
 काशयति, प्रदीपवद् । अथासंबर्कमपि तद्वस्तु प्रकाशयति,
 तर्हि सर्वमपि प्रकाशयतु, असंबद्धत्वाविधेयात् । तस्मात्त-
 त्त्वप्रत्ययकारणात्तस्य तद्वन्मो वचनमिति ॥ १५२१ ॥

आह-ननुकं वचनमधोऽस्मात्तानं जनते, प्रदीपवद्, अतो
 कथमिदं बहुरेवैष्यते १, इत्याह-

जइ वि वयण्डज वचा, वजऽऽनुत्तरनिमिषसामर्थ्यं ।
 वचा तह वि पद्दाणो, निमिषपथ्यंतरं जं तो ॥१५२२॥

इह यद्यपि वचनीयं वक्ता च यथासंभवं बाह्यमप्यन्तरं चै
 बन्धनस्य सामर्थ्यं निमित्तं कारणम्, तथाऽपि वक्तुं प्रथामः ।
 कुतः १, इत्याह-यद्यस्मात्प्रत्यङ्गं प्रायासं च प्रथममिति । तस्मा-
 द्बन्धनस्य वचनधोऽन्यात्, यदेव बहुरिक्तं तदेव सामयिकस्य
 च्चतुस्तुल्यमयमेव सिद्धमिति क्लिप्तम् ॥ १५२२ ॥

"अथवसतिच्यं च सहस्रम्" (१५०५) इत्येतद्भाषि-

क्याहुराह-

सदो सभायुक्तिं, निरेसं जणइ विसरिसमपत्तयं ।
 ठवठचो निरिह्ता, निरिह्तामो जमोऽणयो ॥१५२३॥

शब्दप्रधानो लघः शब्दो निर्देश वचनमिच्छति । किंविशिष्टम्,
 इत्याह-समानसिद्धं निर्देशमिदं शक्यास्तुल्यमेव सिद्धमसापि-
 च्चतीत्यर्थः । विसृष्टं स्वसमानसिद्धं निर्देशमद्यतमानकत्वा-
 द्बह्वस्तुल्यमेव मन्थते । कुतः १, इत्याह-उपयुक्तः निर्देशेऽन्वे-
 र्थितानकत्वेन निर्देशा यद् वचनाभिर्देश्यादकत्वोऽस्ति ।
 इत्युक्तं भवति-बहुसिद्धिजन्यमपि पुमानसमिद्धतः पुनि-
 र्देश एव, त्विदं प्रतिपादयतः स्त्रीनिर्देश एव, ननुस्वर्कं निर्देशो
 नपुंसकनिर्देश एव, वाक्ये उपयुक्तस्य बहुवचनस्यैवमिच्छा-
 दिति ॥ १५२३ ॥

तथा चाऽऽह-

धीं निरिहत्त जइ पुमं, धीं च व तमो जमो तदुवउचो ।
 धींविद्यात्तण्णमो, निरिहत्तसमायुक्तिं चो चि ॥१५२४॥

स्वभावेः समानसिद्धं स्वार्थिकं निर्देशनः स्वभाविनिर्देश इति
 तावत्किञ्च प्रतीयते । यद्यपि च पुमान् कर्ता त्विदं कर्मनाऽऽपकर्त्त
 निर्देशानि । यथा-वासवश्च । इदमित्यं विधेर्हीनि, तत्रपि तको-
 ऽलो निर्देशा पुत्रवः स्वमेव भवति । कुतः १, इत्याह-यतो वस्मा-
 त्प्रत्ययः स्वपुत्रः स्वपुत्रः स्त्रीविद्यानाह्लासवत्साऽऽवयवासादान-
 थ्योऽस्तिनः समिर्देश्या त्विद्या समानसिद्धः पुत्रको भवति ।
 ततश्च यदा पुत्रको नपुंसकमभिधेत्, तदाऽपि निर्दिष्टसमानसि-
 द्धत्वाच्चतुल्यकर्मवाऽस्ती । एवं त्विद्यां नपुंसके च निर्देशादेः निर्दि-
 ष्टसमानसिद्धता योजनीयेति ॥ १५२४ ॥

ननु कथं स्त्रीविद्यानादन्याः स पुत्रकोऽपि कवेव भवति, न
 पुत्रकोऽपि स्वाह १, इत्याह-

जइ स पुमं तो नस्वी, जइ धीं न पुमं न वा तदुवउचो ।
 जो धींविद्यात्तण्णमो, नो धीं सो सव्वहा नत्थि ॥१५२५॥

यदि स निर्देशा पुमान्, नतो न स्त्री- न कस्वही स्वपुत्रोपगमा-
 नित्यर्थः । अत्राली स्वपुत्रोपगोपयुक्तत्वात् स्त्रीत्यनुपगम्यते, न-
 तर्हि न पुमान्- न पुंसकेनाप्येवमप्यः किं तु स्वपुत्रोपगोपयुक्त-
 त्वेवाऽस्ती मन्थय इत्यर्थेन अथ नैव, तर्हि न वा न कस्वही, त-

वपुष्कः सपुष्कः तद्वपुष्कस्य सव्यैव संस्वाधितोपात्तारजः ।
बहुना १, यः स्त्रीविज्ञानमयः सपुष्कयोग्यपुष्कोऽपि न स्त्री, किं
पुमात्पुंसकं वा, स एवभूतः पदायः स्वधा मस्त-अस्तमेव,
स्वरविभागवदिति ॥ १२२३ ॥

अर्थात्पुष्कः स्त्रियं भावमात्रोऽपि पुंसो भविष्यति, इत्याद्य-
ह्याऽऽह-

जासू वाऽपुवउचो, जइ आजाणी तओ न तवयएणं ।
निहेमो जेण मये, निच्छियदेसो चि निहेसो ॥१२३६॥

अदि वा उच्यते मचना-अनुपपुकोऽस्त्री पुंसः स्त्रियं जायते-
ऽसौ न स्त्रीकृतां प्रातिपद्यते । तद्वपुष्कम्, यत एवं सति तको-
भ्यावपुष्ककारकोऽज्ञानी, उपयोग्युत्पत्त्यात्, घटाऽऽदिबन्,
सतत न तद्वचनं निर्देशः, उपयोग्युत्पत्त्यात्, अस्मात्साऽऽदि-
बचनवत् । कुनः १, इत्याह-येतेतमस्तं समस्तं विपश्चित्ताम् । कि-
म् १, इत्याह-उपयोग्युत्पत्त्यात् निश्चित्य देशानं जायते देशो
निर्देशः । अद्यथा-निश्चितो देशो भाषणं यस्मात्तो निर्देशो भव्यते ।
न च विकल्पयोग्यावकस्त्वैवं समन्यनीति ॥१२२६॥

एतद्वच भाषयति-

सो अइ नापुवउचो-ऽपुवउचो वा न नाम निहेमो ।
निहेमोऽपुवउचो, य वेइ सइो न तं वरुत्तु ॥१२३७॥

इत्त । स अदि निश्चितदेशो निर्देशोऽभ्युपगम्यते, तर्हि तद्व्याह-
द्वत्साऽऽदिनोऽनुपपुको युज्यते । प्रधानपुष्कोऽसौ, तर्हि न तस्य
निर्देशः, निश्चितज्ञानपुष्कत्वात्पच्ये । किं बहुना, निर्देशः, अनु-
पपुष्कत्वात् तद्वानित्येवभूतं यमनं तद्वद्वचनोऽभ्युत्पत्त्यात्, विवद-
त्वात्, अथेत न आत्मा, आत्मापणः शब्दः, इत्यादिवादि ॥१२२७॥

अयोपसंहरकाह-

तद्वहा जं जे निर्दि-स्सइ तउउतउत स तम्मओ होइ ।
बया वयणिग्जाओ, अणयो सि समापण्हो सो ॥१२३८॥

तस्मादेतद्वचनमनस्य तात्पर्यं, यः पुंसवाऽऽदिवंका यं यं
क्यादिकमयं तद्वपुष्कः सपुष्कपुष्को निर्दिशति अकि, स
तमयो वाच्यार्थाऽऽभ्यको भवति । कुनः १, इत्याह-वका वा-
च्योपुष्को वचनीत्यादिस्य एव जवतीति कृतम् । ततो वचनवच-
नीयवसावत्किञ्चोऽयमस्य निर्देश इति स्थितम् ॥१२३८॥

प्रकृतमुपदेश्यकाह-

आमाइओवउचो, जीवो सामाईयं सयं वेइ ।
निहिस्इ जओ सववो, सपाणासिगो स तेणव ॥१२३९॥

इह प्रस्तुते सामायिके निर्देश्य उपपुको निर्देश जीवः सा-
मायिकमेव, भवतीति शेषः । तन्नञाऽसौ सामायिकं निर्देश्य
स्वकमेवऽऽस्मानमेव निर्दिशति । कुनः १, इत्याह-यतो यस्मा-
त्स्रीपुंसपुंसकवपः सर्वोऽप्यसौ निर्देश तद्वपुष्कत्वात् तैत्रेव
निर्देश्येन सामायिकेन सामानिकेन जयति, सामायिकायस्य
कृतेनो नपुंसकत्वात्, सिवाय । पुंसो, नपुंसकस्य वा सामायि-
कमसंस्वाधानस्य नपुंसकत्वनिःशय एव भवतीति । आह-
अदि पुनर्जावस्य द्वैविध्यात्निर्देश्यनिर्देशकोऽप्यवयवतोऽपि निर्देश-
श्चः व्याहः तर्हि को दोषः ? । नचादि-द्विविधो भावोऽप्यस्य
विज्ञानं, परिष्णनिष्ठ, भावनिधायिकम् अद्यतनम् । तत्र यदा
पुमात्पुष्कः सामायिकं नपुंसकमाह, तदा बहुपुंसकविकि-
र्णानम्यात्कर्णुसकनिर्देशोऽस्तु, निर्देश्यस्य सुकरोऽस्यऽदिकपुष्क-

परिचितमन्वात् पुनिर्देशोऽपि भवत्यिति । अत्रोच्यते-भाव-
द्वैविधे सत्यपि वस्तुनो विज्ञानमेवेहोपयोग्यपुष्कमविकि-
न पुनस्तत्परिष्णानि; विज्ञानकल्पमेवेह निर्देश्यथाप्रित-
आह-ननु शब्दोऽपि पुंसककल्पको, निर्दिश्यत इति कृ-
या न यवोच्यते, तत्किमित तदुपयोग्यपुष्क एव निर्दे-
शमा ३ । नैतदर्थः शब्दस्य कल्पमात्रत्वात्, ज्ञानक-
भावत्वे ३ । नैतदर्थः । अत एव वपुष्कपरिचयोः सत्यपि
देशो वृष्टत्वे, इह प्रथमम्, किं तु विज्ञानरूप एवान् नि-
तकल्पमिह ३-स्यात्, शब्दप्रधान एव हि शब्दनवा,
वापरिज्ञानात् । अे निर्देशो न्यथेति ॥ तद्वपुष्कम्, भावा-
ज्ञावभावविस्थापस्य हि शब्दादिवाच्यज्ञानमभ्युपगम्यति, त-
कारणस्य च कल्पत्वे च सति शब्दस्य ज्ञानकारणत्वात्,
वयस्य च भावमात्रत्वाद्वाच्यत्व च भावशब्दप्रधानत्वात्, शब्दन-
वापरिज्ञानत्वाह-ननु यद्वपुष्कम् शब्दमात्रप्रधानता युजेति । अ-
ह-इत्यतः, ततो निर्देश्यवाचिकिञ्च यमयोर्माह, तद्वहात्तद्वैश
संभ्रमव्यवहारयोः शब्दनस्य त्त प्राप्तम्, एवं च सति
संभ्रमव्यवहारयोः शब्दोऽप्युत्पत्त्युपे विद्येयः ? । अत्रोच्यते-
अभिधेयमात्रशब्दात्कल्पमात्रमेव निर्देश्या चकुरात्तन्निर्देश्यो-
भ्यामनुपपुष्कस्य य उपयोग्यस्तस्माद्वाह-तु बाह्यवस्तुप्रत्य-
पयोग्यं स्वकमेव निर्देशोऽङ्गीक्रियते-इति भातुर्जावस्यो-
ल्लुपत्वात्स्य को विशेषः, तस्याऽपि हि निर्देश-प्रयोगम्, अ-
स्य एवंहाप्यापन्नः ॥ । अत्रोच्यते-अनुपपुष्काद्वा निर्देशः,
पुष्कत्वात्पि वक्तुः शब्दमात्रं निर्देशः, अत्र तुवायेनाऽपु-
ष्क एव निर्देश इति विशेषः, इत्यलं प्रसङ्गेनेति ह्योपयोग्यो-
त्वेवं नयमानाभिधायकस्य सत्यमित्यादिभाषामाह ३ ॥

इह सचनयमयाई, परिचितमपिई समुदियाई तु ।
जइ एं वरुत्तुअंतर-निहेसनिमित्तसंगाई ॥ १२३० ॥

इत्येवमुक्तप्रकारेण सर्वावयवि नेमनाऽऽदित्यनयतानि परी लखि-
वयाएवम्योनिरेपेक्षतया एकेकांशप्राहोसि, अतो मिथ्याक-
रत्वात् ताभ्यप्रमाकृमिनि जावः । समुदियानि पुनस्ताऽप्येवाऽ-
भ्योम्यसापेक्षतया संपुष्कवस्तुप्रादित्वात् जैनं मनं अयनि । कथ-
भूतं जैनं मतम् । इत्याह-(वउत्पत्त्यादि) बाह्याऽऽभ्युपग-
पि निर्देश्यवचनस्य शब्दस्य निमित्तानि संभ्रमोऽनुपग-
गुं शीमं वयस्य तद् बाह्याऽऽभ्युपगम्यनिर्देशमित्तसंप्राह-
बाह्याभिधेयवदृष्टपदशब्दाऽऽदिनि, आऽभ्युपगमिणि तु इत्येवा-
मकमोदपतात्वादिकरणप्रयत्नादीनि निर्देशस्य निमित्तानि क-
रुष्यानि । सप्तस्तनसामोक्त्यापि निर्देश्यपुष्कप्रत्ययेन सप्तग-
कृपावाज्जैनं मतं प्रमाणमिदं भाषायोः । आह-बाह्यो
घटाऽऽदिरर्थः शब्दस्य को निमित्तम्, संभ्रमात्वात् ।
तद्वपुष्कं, शब्दाप्योर्वाच्यवाक्यकलंबव्यस्य विद्यमानत्वात् ।
वद्यस्य शब्दो वाचकः, तद्वपुष्कस्यैवैकत्वात्पि देहव्या-
ऽऽदिरसावयं प्रतिपादयति चेत् । नैवम्, कस्यचोपपुष्कस-
वपेक्षस्यैव नस्य तस्मिन्वाक्यत्वात्, ह्योपपुष्कस्य च सहेता-
ऽऽदिसापेक्षत्वात् । म हि प्रयोगः प्रकाशक इत्येवावयवमेवै-
वाऽङ्गीभावित्यर्थं प्रकाशयति । ननु यदि कृपापुष्कप्रत्ययः शब्दो-
ऽपि प्रकाशयति, तर्हि संकेतकत्वात् । तदर्थं ।
अथैतस्मिन्, शब्दोऽप्येवैवावयवविष्णुः । तदप्रकाशानप्रसङ्गः न
किमस्तर्हि कल्पकोऽप्युष्कस्य । नैतान्प्रतिपातयति शब्दात्, तसः
किमस्तर्हि कल्पकोऽप्युष्कस्य । तद्वपुष्कम्, मथादि-केवा-

३०३

शिवस्य मनीषां शान्तिप्रदाम्नाऽऽदि विषयपदवाच्येषु वि-
 शिष्टकृपायाम्नाऽप्युक्तोऽपि कर्तुं न शक्यते, शम्भो तु
 उत्तरपदेऽपि नार्थे प्रतिपद्यते । अर्धपि केवादिशब्दपूर्वप्रोच्य-
 भावाऽऽदिशब्देषु कृतसंकेतानामपि अगित्येव कथमप्यर्थप्रति-
 पादित्वात्, तत्रापि कृपायाम्नास्यैवातिपठुम् हेतुः । तस्मात्
 शम्भोऽपि शम्भोऽऽदिसामग्रीत्यर्थेषु शम्भो वाचकः, अर्धस्तु
 वाचकः, इति शम्भोऽर्धोऽप्येव वाचकमाशक्त्यः संबन्ध इति ।
 तदेवं व्याख्याताः “ कुविर्हं पि मैगमको । ” (१५०५) इत्या-
 दि गाथा, तदुक्त्याख्याने च इत्यावातमुपोदुषातमिर्मुक्तिद्वाराणा-
 याश्रयस्य द्वितीयां श्रावम् ॥ ११३० ॥ विधेः । आ० म० ।
 निर्देशं निर्देशः । कर्मोऽऽदिकारकास्तिरिचनार्थकस्य शि-
 क्षाव्यवस्थास्य प्रतिपादने, “ निहृते पदमा होर । ” निर्देशो प्रथमा
 विभक्तिर्भवति । यथा-स वा अर्थं वाऽऽप्ते, अर्थं वा भासे ।
 स्यात् ० डा० । अतु० । प्रकृते कार्ये नियन्तार्ये, अक्षरे, प्र० ३
 श्च० १ उ० । निर्देशो हि प्रथमतः काव्यप्रयोगेण भाषाव्या-
 यथादाय पञ्चाङ्गाव्युपार्थिकरणप्रयोगतो विधीयते । ज्योः १
 पाठुः । हेतुद्वयान्तोपदेशेन स्पष्टनदीकरणे, न० । उत्सर्गप-
 दाश्रयां प्रतिपादने, उच्य० १ अ० ।

विदेशस्यो-निर्देशो-शब्द-पुं० । उचितनिर्देशाकरणक्ये च्चनदोषे,
 अतु० । स च यत्र निर्दिष्टपदानामेकवाक्यतया न क्रियते, अर्धे इ-
 देवदशः स्यादव्यामोदनं पचतीत्यभिधातव्ये पचतीति शब्दं
 नार्थिष्यति । अतु० । विधेः । निर्देशोपो नाम यत्र वस्तुपर्याय-
 वाचिनः पदाद्यव्याप्यन्तरपरिकल्पनाऽऽभवत् । यथा-प्रवृत्त-
 पर्यायवाचिनां सत्ताऽऽदीनां कथाव्याप्यन्तरपरिकल्पनमुक्तस्य ।
 आ० म० १ अ० २ अ० ३ अ० ।

विदेशवचि च [घृ] -निर्देशवर्तिन-वि० । आहवर्तिनि, “ जिहे-
 सवर्ची पुत्र गे गुरुषु । ” वृत्त० ९ अ० २ उ० ।

विदेशात्य-निर्देश-वि० । निर्देशे, अ्य० ५ उ० । सत्ये, अ्य०
 ७ उ० ।

विहोम-निर्दोष-वि० । निरवष्ये, प्र० ७ विधेः । “ अलिचमुब-
 घापजापिचं । ” इत्यादिद्वानिस्तुवर्धवारहिते, स्यात् ० डा० ।
 आ० म० । अतु० । हिंसाऽऽविधोषरहिते, अतु० । समस्तोका-
 नुक्तदोषविग्रमुक्ते, वि० । दोषवशाभावे, अ्य० १ डा० । अत्राव-
 श्रित्ये, वि० अ० १ डा० । (व्याख्या ‘ स्तुत् ’ शब्दे बह्वयते)

विह-दिशब्द-पुं० । संयोगे सति संयोगिनां वचनकारणे रत्न-
 नेह, “ एगे जिह्वे । ” स्यात् १ डा० । पुरुषप्रवृत्तार्थां मिश्र-
 संयुज्यमानानां वचनवाच्येने तेषाऽऽदिसिद्धे रत्ने, अतु० ।
 कर्म० । आवा० । अस्वेदे, वि० । हा० १ श्च० ५ म० । वाच० ।
 सं० । “ आभं भोसदं रसिचं मणुपणं जिह्वं लुक्चं । ”
 आवा० २ श्च० १ श्च० १ अ० ६ डा० । रात्रिमौजनापचङ्गवृत्त-
 योयैवृ वृत्ताऽऽदिके तेषां प्रतिपत्तयं जयति तदेव जिह्वपु-
 न्यते । वृत् ५ डा० । अरुक्ते, कल्प० २ अ० । जीत० ।
 जी० । प्र० १० । ज० । कान्ते, प्र० ४ अ० चार । सं० । जी० ।
 “ जिह्वेत्तया । ” १० १५ मोहं देवो वासो तः सिन्धुधेजसः ।
 जी० ३ प्रतिप५ डा० । “ जिह्वपापिणोहा । ” वनवापदाऽप्येवया जि-
 श्वा पापी रेखा वासो ताम् जी० ३ प्रति० ५ डा० । प्र० १० । जी० ।

विच्छ-देवो-अविश्विषयुदे, दे० ना० ४ वर्गं ३३ गाथा ।
 ४२०

विह्व-निर्ध्यात-वि० । नितरात्मिन्वचनोनेन च्च अस्तं विधो-
 चितम् । जी० ३ प्रति० ५ डा० । जी० । वृत्तवले, जी० । सं० ।
 प्रथमः ।

विह्व-निर्ध्वस-पुं० । प्रथमनोपघातनिरपेक्षे, आवा० ३
 अ० । निर्देशे, दे० ना० ४ वर्गं ३७ गाथा ।

विह्व-स्त्रि-दिशब्द-वि०-जी० । स्त्रिग्धा च कात्प्रसिद्धी उ-
 चित्स्यत् । कान्तस्त्रिच, “ सुवचनके सुकुमारवा य, चिक्कचक्र-
 षो । ” वृत् ३ डा० ।

विह्व-निर्वन-वि० । “ सर्वत्र अवरामन्के ” ॥ १५५५ ॥ इति
 रत्नोपः । “ द्वितीयावृत्तयोक्तवर्तुः ” ॥ १५५६ ॥ इति इकारा-
 ऽऽगमः प्रा० २ पाठः । यामहिंसादिद्विहिते, विपा० १ श्च० ३ अ० ।

विह्व-निर्वान्य-वि० । आन्त्यक्यविवाजिते, सं० ।

विह्व-निर्वान्य-वि० । स्त्रिग्वर्यानां नामन्-न० । स्वर्धनामभेदे,
 यच्छ्रयाऽऽनुग्रहीते च्चुत्ताऽऽदिवत् । स्त्रिग्वं भवति तत् । कर्म०
 १ कर्म० ।

विह्व-निर्वान्य-न० । ज्ञाते, जलनिर्गममार्गे, स्यात् ५ डा०
 १ डा० । “ आत्तं ” इति देशप्रसिद्धः । सं० । “ कुवालाए गिद्धमण-
 दूले वसदी वरिस्तायाञ्च देवपायुक्तेषु न वरिसृष्ट । ” आ०
 म० १ अ० २ अ० । अक्षरम् । अक्षरसंज्ञासामौरेवमुक्तयेन सूत्रा
 यक्तव्युपागते आर्यमन्त्रवाच्ये, आवा० ५ अ० । यदजलप्रवाहे,
 दे० ना० ४ वर्गं ३९ गाथा (आर्यमन्त्रकथा “ अजलमृ ” श-
 ब्दे प्रथमभागे २१ १ वृत्ते गता)

विह्व-देवो-अविश्विषयुदे, दे० ना० ४ वर्गं ३३ गाथा ।

विह्व-निर्वध-वि० । निर्गतो धर्मो लुप्तकारिप्रलक्षणवदिति
 निर्धमः । प्रथ० १ अ० चार । धर्मादपकान्ते, प्रथ० १ आ-
 अ० । अविश्विषयुदे, दे० ना० ४ वर्गं ३३ गाथा ।
 निर्धम-वि० । निर्गतो धर्मो यस्य । प्रसंयतोऽनुते, अ्य० १०
 डा० । पाठ्येऽथाऽऽदिपु, नि० अ० १ डा० । एकमुक्तवर्तिनि,
 दे० ना० ४ वर्गं ३५ गाथा ।

विह्व-निर्वध-वि० । निष्काशने, प्रथ० १ अ०
 चार ।

विह्व-निर्वारण-वि० । निर-धु-गिज-स्तुद । जालिगुञ्ज-
 क्तिपासंज्ञाभिः समुदायादेकदेशस्य वृत्तकरणे, यथा “ मर्यादां
 क्रिचः मूरः ” इत्यादी नरकसमुदायाद् क्रियज्जातेरेकदेशस्य
 शूरत्वेन वृत्तकरणे । वाच० । आवा० ।

विह्व-निर्वारण-वि० । प्रत्योऽप्येवार्थे, “ अगिरिस्तव स-
 विदुषे पुत्रमसे । ” इत् ७ डा० ।

विह्व-निर्वारण-वि० । धूमरहिते, “ जिह्वमं च मारं, महिहापु-
 नं च सुकनं वृहत् । ” निर्धमं प्राप्तं वृत्ता अर्थात् जिह्वामस्य च
 इति ज्ञातव्यं । आ० म० १ अ० २ अ० ।

विह्व-निर्वारण-वि० । अथवाभेदे, अथवाभेदे राज्यमनु-
 द्याऽऽदि रत्नमयीयेव न भवति । अ्य० ३ डा० ।

विह्व-निर्वारण-वि० । अप्रतीते, रा० ।

विष्णुय जरदपंकुपत्त-निर्घृतजरदपायकुपत्र-वि० । निर्घृताणि
 अणुनीतानि जरदानी पाण्डुपत्राणि वेचयस्ते निर्घृतजरदपाय-
 कुपत्राः । औ० ३ प्रति० ४ उ० । अणतपुराणपाण्डुपत्रेषु,
 औ० । " विष्णुय जरदपंकुपत्त । निर्घृताण्यणुनीतानि जरदानी
 पाण्डुपत्राणि वेचयस्ते निर्घृतजरदपायकुपत्राः । किमुक्तं अन्व-
 ति-यानि वृक्षस्थानि अज्जानि पाण्डुपत्राणि धानेन निर्घृत्य
 निर्घृत्य दूरीं पतितानि जूमेरुष्वथ प्रायो निर्घृत्य निर्घृत्यान्वधा-
 पसारितानीति । रा० । औ० ।

शिखोज्ञास-स्निग्धधातुभास-वि० । शिखधत्वेनावभासमाने,
 ज्ञा० १ सु० १ अ० । रा० ।

शिखोद्य-निर्घोद्य-वि० । नितरामपुनर्भावेन धौते, " धंदिप
 शिखोद्यसम्बन्धकम्ममलं । " (१) नितरामपुनर्भावेन धौते स-
 म्यन्वर्धेनज्ञानाचारित्र्यपाः स्यात्सत्प्रभाविषाणमितिः सर्व एव
 कर्मैवाद्यकारं जावभासिन्व्येत्तुव्याद् मद्र इष मलो येन स नि-
 र्घृतसर्वकर्ममलं । कर्म० १ कर्म० ।

शिष्य-निष्य-न० । निषानं निहितं वा निषत्प्रभावे कर्मणि
 वा कप्रत्यये निषाननाडुहसंनवावनेनवर्जितानां शेषकारणाना-
 मयोऽन्वयेन कर्मणोऽवस्थाने, पूर्वेष्वकस्य कर्मणस्तत्संमोक्षित-
 लोहशस्त्राकासंबन्धस्थाने करणे, " सशब्दिषे शिष्यश्च पण-
 षे । तं जहा-पगङ्गनिष्ये, त्रिद्विष्यसे, अयुष्मागिष्यसे,
 पयसागिष्यसे । " इत्या० ४ उा० २ उ० । विशिष्टानां परस्परतः
 पुत्रानामिष्यं कृत्वा धारणं कर्तव्योऽन्वयेन निषत्समुच्यते ।
 अ० १ श० १ उ० । क० प्र० । सं० सं० ।

शिष्य-निष्य-पुं० । निषीयते उद्भवसंनवावनेनवर्जितेष्वक-
 रणान्येनैव व्यक्त्वाप्यते यथा सा निषत्ताः । पूर्वोद्गाऽऽदि-
 त्वाच्चाद्दकपानिष्यत्तः । पं० सं० ५ द्वार । निषत्ताऽऽस्यकरणे,
 ति० औ० १ उ० । (निस्तरये ' गिकायाण । ' शब्दे २०२० पृष्ठे
 प्रसङ्गान्निषत्तिका)

शिष्य-निष्य-अव्य० । अणनीयैत्यर्थे, " निष्य कम्म ए पं
 चुवेह । " सु० १ सु० ७ अ० ।

शिन्दिष्-निन्दिष्-अव्य० । निन्दिषुमातच्चारद् स्वसमस
 जुगुप्सिस्तुमित्यर्थे, स्वा० २ डा० १ उ० ।

शिन्द्-निन्द्-स्त्री० । मृतप्रजयां शिष्यात् शिन्द् मदेडा वद् यद्-
 पत्सं प्रजयते तच्छिष्यते, प्रजं व आचार्यां यं यं प्रजाजयति स
 शिष्यते अणपठति आ.ततः स निन्दिषिन्दिष्ः । इय० ३ उ० ।

शिष्यदिशानि [ष]-निष्परिशादिन्-वि० । परिशादिरहिते,
 " निष्परिशादिमशुद्धंनगायकय दुर्मि कर्मता । " इ० २ उ० ।

शिष्यत-निष्यत-वि० । नीषेः पतति, प्रस० १ अ० । अ० द्वार ।

शिष्यदिशानि-निष्परिशादि-पुं० । निगंता परिप्रहर्षक्यव्यर्थ
 सः । परिप्रहर्षिते, प्रस० ५ लं० द्वार ।

शिष्याति-निष्याति-स्त्री० । अभिमुखपातिव्यायम्, " सिला-
 हिं हम्भति शिष्यातिशीति । " सु० १ सु० ९ अ० ।

शिष्याय-निष्याय-वि० । नितरामस्वादिने, इत्या० ।

विषयि-निषयि-वि० । निषीततत्त्व-मुष्पे, द्गनोद्गारपरम्परे-
 यम् । [३५]

हे विषयिचर्चा नाथ ! संवधावतो मुखय ! इवमन्वरोका, मि-
 पीततत्त्वसुधीकोत्तरपरस्पर, तेष्वि प्रकरणसामर्थ्याद्वा गम्य-
 ते । तयं यथाऽव्यक्तितत्त्वस्त्वेकपरिच्छेदः, तदेव जगत्प्रमाण-
 द्वारित्वाद्बिभृषोपमोऽभ्यत्वाभिधेयत्वात्विषोमिनिराकारिष्णुत्वादा-
 न्तराऽऽहकारित्वाच्च सुधा पीयूषं तत्त्वसुधा । नितरामन्वयस-
 मान्यता पीना भासादिता वा तत्त्वसुधा, तस्या उग्रता प्रावृ-
 ता तत्कारणिका उद्गारपरस्पर, उद्गारोभिरित्येवैयं यथाहि-क-
 षिदाकणं पीयूषरसमायी तत्त्वविधायिनीषुद्गारपरम्परां सु-
 ज्जनि, तस्या अगमनापि जगत्प्रमाणद्वारितत्त्वामुत्तं स्वैरमास्या
 तत्त्वानुविधायिनीं प्रस्तुतानेकान्तबादभेदवस्तुष्योत्तकणामुद्ग-
 रपरम्परां देशानां मुखेनोद्गीर्णवामित्याशुचः । अथवा-चैरेकान्तवा-
 दिनि, मिथ्यात्वगद्वन्द्वजनामामुत्तं मक्तिं, तेषां तत्त्वचक्रनक्या
 उद्गारप्रकाराः प्राक् प्रदक्षिणाः । येस्तु पश्चिंमप्राचीनपुत्रप्रा-
 थम्यात्पुद्गर्हेर्जायुक्त्ववनेनैवनिस्वयं तत्त्वामुत्तं मनोदो-
 पीतं तेषां विषयिचर्चा यथायथादिष्युषोऽहे नाथ ! इय पूर्व-
 द्गदार्शितोऽक्षयशेखरा उद्गारपरम्परेति व्याख्येयम् । इत्यां ३५
 श्लोके ।

निषीय-अव्य० । नितरामास्वाद्येत्थ, वाच० ।

निष्पद्य-निष्पद्य-पुं० । परमाशौ, वि० ।

निष्पद्य-निष्पद्य-वि० । अर्द्धप्रहरहिते, औ० । कर्मविशेष-
 रहिते, कलङ्कविकले व । स० । प्रहा० । औ० प्र० । औ० ।
 इत्या० । रा० । औ० । " शिष्या विमला शिष्यिका । " अज्ञा० ३ पद् ।
 निष्पद्य-निष्पद्य-वि० । किञ्चिच्चरनेनापि रहिते, उपा०
 ७ अ० ।

निष्पद्य-निष्पद्य-वि० । स्वकपतोऽपीवद् इयमित्यस-
 कण्यानावात् (स० २ अङ्क) अनीय निश्चये, आ० ४ अ० ।

निष्पद्य-निष्पद्य-वि० । प्रत्याख्यानपरिणामपर्यन्तित्वात्परिणामाभावात्
 (रा०) अर्द्धप्रमाणपर्यन्तित्वात्परिणामे, अस्त्यर्थेतिनोपवासे,
 इत्या० ६ अ० । असत्योपवादिन्योः, अथवाप्राप्त्यर्थेति-
 नोपवासे, अ० ७ श० ६ उ० । इत्या० ।

निष्पद्य-निष्पद्य-वि० । प्रथवाय (माणोपद्) र-
 हिते, " अणकंतेषु शिष्पन्वभाषण गंतव्यं । " ति० चू० १ उ० ।

निष्पद्य-निष्पद्य-वि० । अथि, २० ना० ४ वगं ३१ गाथा ।

निष्पद्य-निष्पद्य-वि० । निष्पद्य-निष्पद्य-वि० । निष्प-
 तानि स्पृष्टानि प्रसङ्गाकरणीनि यस्य स तथा । निरुचरीहते,
 अ० १५ श० ।

निष्पद्य-निष्पद्य-वि० । निरुचरानि स्पृष्टानि व्यक्तानि
 (वागण्यानि) प्रसङ्गाकरणीनि यस्य स निष्पद्य-निष्पद्य-वि० ।
 निरुचरीहते, " अष्टुहि व देऊडे व पल्लोहि व वापरणेहि
 व कारणेहि य शिष्पद्य-निष्पद्य-वि० । " अ० १५ श० ।

निष्पद्य-निष्पद्य-वि० । शरित्वय प्रतिकर्मा-
 ऽकरणे, आ० क० ।

निष्पतिकर्मद्वारे वैषय्योद्गारणगाथायाद्-
 पद्गताये नागसु, नागसिरी नागदत्त पञ्चजा ।
 एगविहास्त्राणे, देवय साहू अ विद्गगिरं ! ? । ।

अर्थः कथातो क्लेशः-

“आसीरसनिष्ठानपुरे, वेष्टी नागवज्रः पुरा ।
 नागशोः वेष्टिमी तस्व, नागश्चस्तु नस्तुतः ॥ १ ॥
 निर्विषकायमोगः स्व, नतमाश्च संऽप्यदा ।
 जिनकल्पिकसकारं, वृष्टाऽवादीद् मुकनिदम् ॥ २ ॥
 जिनकल्पं कारयेद्दह-सप्याकथितिवारितः ।
 स्वयं स्वीकृत्य तं चक्रे, प्रतिमां व्यतरौकसि ॥ ३ ॥
 सम्पदादृशा देवतया, मा विनश्चयत्सविति ।
 स्त्रीकेपजोपहारऽऽद्यं, गृहीत्वाऽऽगस्य तत्र सा ॥ ४ ॥
 अविधा व्यतरं स्माऽऽह, गृह्णाद्य सपकोद्धतम् ।
 प्रह्वयमोऽयं गृहीत्वा तत्, स्वादित्वा प्रतिमां स्थिनः ॥ ५ ॥
 असीसारीऽस्य संजातो, देवताऽऽव्यद् गुरोरिदम् ।
 सायुद् श्रेष्ठाऽऽनयसं स, देवताऽऽकथयत्पुनः ॥ ६ ॥
 दृष्ट्वा विन्वगिरं दशं, स्वकपोऽभुविष्कृतस्ततः ।
 पुनरेतन्न कथेत्ये, गता निष्प्रतिकर्मता ॥ ७ ॥ आ० क० ।
 ख० । आचा० ।

शिष्यादिपार-निष्प्रतीकार-त्रि० । आचिकित्सेयं, प्रह्व०४ सप्य० हार ।

शिष्यादिपार-निष्प्रतिपत्त-त्रि० । बाधकारहिते, स्या० ।

शिष्याद्य-निष्पन्न-त्रि० । सिक्के, प्रह्व००० वि०० ।

शिष्याद्यमोग-निष्पन्नयोग-पुं० । योगविशेषे, यो० ।

तच्छिष्टं वेदय-

“ वीषव्यथाः परमा च तृति-
 रैश्वर्ययोगः समता च गुर्वी ।
 वेराऽऽदिनाशोऽथ शतभरा धी-
 निष्पन्नयोगस्य तु चिन्मेतत् ॥ १ ॥ ” यो० १३ वि०० ।
 शिष्यवृत्तियोगस्य तु चिन्मेतत् ॥ १ ॥ । निष्पन्ना, कोऽर्थः ?-नि-
 ष्वन्नव्यवस्था मेदिनी यत्र स तथा । इत्यनिष्पत्तिकाले, “नि-
 ष्वन्नमेद्वीर्षोऽसि कारोक्षि च मुद्ययवर्क।शिष्यसु जणवपसु ।” क-
 हव० ४ कण ।

शिष्यवृत्त-निष्पन्न-त्रि० । स्वभावतः पत्ररहिते, स्व० १ उ० ।

शिष्यात्-निष्पत्ति-स्त्री० । निष्पत्तये, स्व० १ उ० । सिद्धौ, स्या०६ ठा० । विशेष० । गच्छुवासे शुभोऽभ्यर्च-“गिष्पत्तिसंतासो ।” नि-
 ष्वत्तः सद्गुणव्यवस्थेन शिष्यसंस्तिकः फलसन्तानसाधनसमयैषा-
 न्यनिष्पत्तिरुत्पन्नः सन्तानः शिष्यप्रतिष्ठाऽऽदिदेशः संसाधा-
 तगतान्निवृत्तस्य निर्गमनसोपानपरम्पराकृतः । पञ्चा०१०१० वि०० ।

शिष्यवृत्त-निष्पन्न-पुं० । प्रभाररहिते, “देवे च्छदसामोति आद्यद्
 विद्याप्रारम्भार्थं शिष्यप्रभारं पालिस्त ।” विद्यानाऽऽप्रारम्भानां नि-
 ष्वन्नव्यवस्थेतः तन्मनुविष्णमकथं वा । स्या० ३ उ० ३ उ० ।

शिष्यवृत्त-निष्पत्ति-त्रि० । बाह्याऽऽप्यन्तरपरिहररहिते,
 वच० १४ अ० । कश्चिद्विद्यमानस्त्रीकारे, वच० १४ अ० ।

शिष्यवृत्त-निष्पत्त-पुं० । जरते बर्षे भविष्यति चतुर्दश ती-
 र्गकरे, स० । ती० ।

शिष्याद्य-निष्पत्त-त्रि० । उष्णसाऽऽपररहिते, क्रा० १ कु०२अ० ।

शिष्याद्य-निष्पत्त-पुं० । बह्याऽऽस्यै धाम्यभेदे, “शिष्यावार्ह
 धया, गंधे वाह्यपल्लवस्तुऽऽर्हः ।” इति धाम्येषु निष्पत्त-
 पुष्पाकधाम्यम् । वृ० ६ उ० । अ० । अ० । इति० । इति० ।

आचा० । स्वभिभागकारणा त्रिभागोनगुप्राह्वयेन वा निवृत्ते
 प्रतिमाने, अमु० ।

निष्पत्त-त्रि० । पापरहिते, बाच० ।

शिष्याद्य-निष्पत्त-त्रि० । विद्यासाधास्तुष्णाया निर्गते
 शिष्यासः । निष्पत्ते, उच० १६ अ० । निराकारकाले, प्रह्व० ३
 आच० हार । निःस्नेहे, प्रह्व० १ आच० हार ।

शिष्याद्य-निष्पत्त-त्रि० । इच्छारहिते, प्रा० २ पाद् । स्वमस्तपर-
 भाषाऽभिज्ञापरहिते, अच० ११ अच० ।

शिष्याद्य-निष्पत्त-न० । निष्पन्न पौन्ये, आचा० १ कु०
 ४ अ० ४ उ० ।

शिष्याद्य-निष्पत्त-न० । “ क-ग-ट-ड-त-ह-प-श-ष-
 स-ः-क-पामुर्ध्वं ह्रुक् ” ॥ ८ । २ । ७७ ॥ इति षतुक् । “प्रनादी
 शेषाऽऽदेशयोः शिष्यम् ” ॥ ८ । २ । ८६ ॥ मो० सु० । स्फुटने, प्रा०
 ३ पाद् ।

शिष्याद्य-निष्पत्त-न० । निष्पत्त-न० । निर्गता रहिताः पुरुषा
 यस्मिन्नाटके तन्निष्पत्तनाटकम् । केवलस्त्रीपाममेव नाटके,
 सहा० १ अचि० १ प्रस्ता० ।

शिष्याद्य-निष्पत्त-पुं० । आगमिष्वप्यसुसर्वेषां जरते
 बर्षे भविष्यति बलदेवजीवे अतुर्दशे तीर्थकरे, ती० २० कल्प ।
 प्रव० । स० । ति० ।

शिष्याद्य-निष्पत्त-त्रि० । व० स० । “ ए-स्वयोः फः ” ॥ ८१ ॥
 ५३ ॥ इति ष्यस्य फः । प्रा० २ पाद् । हस्ताऽऽद्यव्यवचलनर-
 हिते, क्रा० १ कु० २ अ० । अतत० । “ उक्त शिष्यानिष्पत्त-
 निष्पत्तियोगस्य देहद बह्याया ” प्रा० २ पाद् ।

शिष्याद्य-निष्पत्त-त्रि० । परिनिष्ठिते, विशेषे । “ भववया क-
 हितं निष्पत्तये ।” आ० म० १ अ० २ अहम् ।

शिष्याद्य-निष्पत्त-त्रि० । निर्द्वेदे, दे० ना ४ वर्ग ३३ गाथा ।

शिष्याद्य-निष्पत्त-अव० । निर्माप्येयर्थे, पञ्चा० ७ वि०० ।

शिष्याद्य-निष्पत्त-त्रि० । योगवतामापादिते, आचा० १ कु०
 ८ अ० १ उ० । “ तादे तस्मि विद्यसे समस्यहस्तेषु तथं नि-
 ष्वत्तितं चित्तम् ।” आ० म० १ अ० ।

शिष्याद्य-निष्पत्त-न० । करणे, आसेबने, प्राय० ४ अ० ।

शिष्याद्य-निष्पत्त-पुं० । “ ए-स्वयोः फः ” ॥ ८ । २ । ५३ ॥ इति
 ष्यस्य फः । प्रा० ३ पाद् । बह्यनामके धाम्यभेदे, अं० २ अ० ।

शिष्याद्य-निष्पत्त-त्रि० । निष्कारिते, आ० म० १ अ० २
 अहम् । निःसारिते, वृ० ३ कु० २ अ० । जणवते, स्या० ३
 उ० ४ उ० ।

शिष्याद्य-निष्पत्त-पुं० । “ ए-स्वयोः फः ” ॥ ८ । २ । ५३ ॥ इ-
 ति ष्यस्य फः । “ जितौयतुर्धेयोकरि पुर्षः ” ॥ ८ । २ । ६० ॥ इति
 फस्योपरि फः । प्रा० २ पाद् । स्वयं, बाच० । शब्दनिर्गमे, दे०
 ना० ४ वर्ग २३ गाथा ।

शिष्याद्य-निष्पत्त-पुं० । नि-वच-वच-वच । काश्चिद्वेदे देवत्वेन प्रति-
 मुने वस्तुनि, “ निष्पत्तये कश्चिदेव ” इति ऋगितिः । “ आत्मापि-

बरो व पुत्रमेहेण अणुजायांति, नेच्छइ निबंधं वि कप, कदं सुचिररक्षिष्यं वयं भंजाति ? ।" आच० ४ अ० ।

शिवंपण-निबन्धन-न० । निबन्धतेऽनेनाद्य वाऽनुद । देतौ, पाथ० । विधे० । आह्वयने, विधे० । बीजावास्तव्यानिष्कण्ठयोर्भ्रातृभ्यो । भाषे ह्यनुद । षष्ठी, वाच० ।

शिवंपणविधौग-निबन्धनविधौग-पुं० । निमित्तविरहे, आ० २५ आ० ।

शिवच्छ-निबद्ध-वि० । निर्वाचिते, ल० १ अक्ष० ।

शिवोक्षिज्याण-निबोद्धपयान-वि० । निमज्जमाने, प्रस० ३ आच० आ० ।

शिव्वल-निर्वह-वि० । निमंतं वयं सामर्थ्यं वक्ष्येति निर्वहस्य् । निःसारे, आच० १ अ० ४ अ० ४ उ० ।

शिव्वलसाय-निर्वहसाय-पुं० । निबलं निस्सारमन्तप्रान्ताऽऽ-दिकं यद् द्रव्यं, तदशकस्तदभोजो । आभिप्रदविशेषेण बह्वच-णकाऽऽदिमात्रभोजिनि, आच० १ अ० ४ अ० ४ उ० ।

शिव्वक्षिण-निर्वहलित-वि० । शुद्धशुद्धरूपे, विधे० ।

शिव्वभ्रण-निर्वहजन-न० । पकाणोर्वाभेदव्यचुते, व० ३ आच० । प्रस० ।

शिव्वजम्-देशी-उचाने, दे० ना० ४ वर्गे ३६ गाथा ।

शिव्वजच्छण-निर्वहर्मेज-न० । अरे दुष्टकर्मकारिण्यस्य दृष्टिमा-नादित्यादिक्रमे (प्रस० २ आच० आ०) आलोकाविशेषे कतु-वचने, प्रस० ३ आच० आ० । अहोव्यादिना तर्जने, नि० न्यु० १ उ० ।

शिव्वजच्छण-निर्वहर्सेना-क्री० । न त्वया मम प्रयोजनाभित्यादि-पदवचने, अ० १४ अ० ।

शिव्वजनय-निर्वह-वि० । इहलोकऽऽदिस्तनयविभ्रमुक्ते, आच० ४ अ० । प्रस० । मतनीके, सूच० १ अ० ४ अ० १ उ० । आ० म० । अविद्यमानराजाऽऽदिजनये, प्रस० ३ अक्ष० आ० । अचरहिते, वचनं न विद्यते । "विभ्रजं ज्ञय चोरभयं नरिथ" । नि० न्यु० १ उ० ।

शिव्वजच्छण-निर्वहर्सेना-क्री० । निश्चिन्ता भजना निर्वहना । निश्चिन्ते भागे, क्री० । "द्वितीयतुर्गेषोपरि वृषः" ॥ ८ । २ । ६ ॥ इति प्रकाशोपरि वाः प्र० १ वाद ।

शिव्वज्ज-निर्वह-न० । निःशेषेण भरो भारोऽत्र । प्रतिमाने तद्-युक्ते, वि० । वाच० । "मेधो व शिव्वभं वरिसह" । आ० म० १ अ० २ अक्ष० ।

शिव्विज्जज्याण-निर्वहपयान-वि० । नितराप्रतिशयेन मिद्यमा-ने, जी० ३ प्रति० ४ उ० । अं० । प्रावद्व्याभावेवाधो विहाय-माणे, " अह णंते । कौटुम्बाय वा० जाव केतम्पुत्राय वा अ-णुजायांसि तन्मिज्जमाणायां शिव्विज्जमाणायां वा ।" अ० २८ अ० २ उ० । अं० ।

शिव्वज-निर्वह-वि० । सद्यो, जं० ३ अक्ष० । उच० । क्री० ।

शिव्वजंग-निर्वह-पुं० । गात्राणां अज्जने, प्रस० १ आच० आ० ।

शिव्वभेद-निर्वह-न० । उदाहरणमात्रे, नि० न्यु० ४ उ० ।

शिव्वभाल-निर्वह-पा० । दशमे, न्यु० । " संयाचारमिषेले निनालेहि" । आ० म० १ अ० २ अक्ष० । आच० ।

शिव्वेक्षण-देशी-न० । यदे, " सोमलच्छीनिमहलं" । कदप० ३ कृष ।

शिव्व-न्यस्य-पा० । नि-अल् । द्यापाने, " न्यसो शिव्वस्युमौ" ॥ ८॥ ३६ ॥ इति न्यस्यतेऽर्थिमाऽऽदेशः । " निमह ।" न्यस्यति । प्रा० ४ वाद ।

शिव्वमंतपा-निमंत्रणा-क्री० । शिव्वोपभोगं प्रति प्रार्थने, सूच० १ अ० ३ अ० २ उ० । भोगोपभोगं प्रति अमृतपगमकरणे, सूच० १ अ० ३ अ० २ उ० । अनु० । आच० । क्री० । अष्टहीतेनाशुमाऽऽ-दिनाऽहं नृषवर्धमशानाऽऽद्यानवासीत्येवं भूतायां (व० २ आचि०) अन्तिकः प्रार्थनायाव, पञ्जा० १२ विच० । द्या० । जीत० । नि० न्यु० । व० । अ० ।

शिव्व निमंत्रणायाः सामाचार्याः लक्ष्यम्- सज्जायाऽनुवाचो, गुणकिंचे सेमगे अस्तंत्विमि । तं पुच्छिष्ठण कज्जं, सेसाण शिव्वमंतपां कुञ्जा ॥ ३४ ॥ (सज्जायाऽनुवाचो चि) स्वाध्यायध्यानाऽऽदिकरक्षपरिभ्रान्तः सन् गुरुकुले रत्नाऽधिककाम्यं विभ्रामणवक्ष्यपरिकर्मोऽभूत्, शेषकं कृताशयेन, अस्तस्यविद्यमाने, किम् ? अत्र आह-नं शुक्र-म्, पूञ्जा यदुनाऽहं साधुनिमित्तं मकाऽऽद्यानवासीयापुच्छ्यव, कार्यं प्रकृतायाऽऽर्थायोजने, तद्विषयमित्यर्थः । शेषाणां गुरुक्य-तिरिक्तानाम्-निमन्त्रणसामन्त्रणं भवदर्थे अकाऽऽद्यानवासीत्येव-कक्षणम्, कुप्यादित्यादिति गाथाऽर्थः ॥ ३८ ॥

किमित्येवं सद्यः स्वायुनेनैवाऽऽसितव्यमित्यत आह- बुद्धं त्वलु पाणुपत्तं, जिणवयणं वीरियं च धम्ममिम् । एवं ह्यचूण सया, अणयाओ होइ कायवो ॥ ३९ ॥

कुल्लं बहु दुप्रापमेव, मनुजत्तं माणुपत्तम् । तथा-जिनवच-नमहंमत्तं, वीर्यं चोत्साहअ, धम्मं चारत्तधम्मविषये, चराध्दः पदत्रयेऽपि कुल्लंमत्तसंबन्धानायाः किं चातः, एनमनुजत्तवाऽऽदि-भवय, हव्वया प्राप्य, सदा सर्वदा, अणमादो धम्मकायैवत्ता-सस्यय, जयति स्यात्, कर्तव्यो विधेयः । इत्यतः स्वाध्यायाऽऽ-दिशेषे न निमंत्रणा कार्येति गाथाऽर्थः ॥ ३९ ॥

दुग्गतयणावररय-खण्डणनुल्लं जईण किं ति । आयातिफलमदुववता-इणं च शिव्वणं सुयुयवत् ॥ ४० ॥

दुग्गतस्य हरिदस्व रत्नाकरे विचित्रमाणिक्योत्साहस्थाने प्रा-सस्य चतुरप्रदधं माणिक्योपादानं, तेन यथुयं सप्तदशमिज्जा-पोरत्ताभाषाचर्योत्सुग्गतत्तलाकरत्तप्रदशुद्धयम् । किं त-वित्साह-धरीनां साधुनाम्, क्वं कर्त्तव्यं साध्यायवैवात्तयाऽऽदि । यथा हि दुग्गतस्य रत्नाकरे नलस्य रत्नप्रदयो इच्छाया आचिच्छे-दो भवति, एवं साधोऽद्यमजितस्य वैवात्तयाऽऽदिषु साधु-कृत्येष्वनवाच्छा वाऽऽ स्वादिति दुग्गतत्तलाकरत्तप्रदशुद्धयत्तुत्तं वलिकृत्यमिण्युकम् । इतिशुच्यप्रयोगं इतिशुच्यवैवात्तयाऽऽदि । तथा आच्यतायागामिकाशे, परभवे इत्यर्थः । फलं साम्प्रत्ये-त्यायतिफलम् । पातात्तरेण-आवतफलं मोक्षफलम् । तथा-अणुवाणि मश्वराणि साधनाभि मातृसुक्तेनजात्यादीनि वस्य तदभुवसापनम् । अहत्यः सनुच्छायाः । इत्येतावपुनः स-स्यकं ' सुयेवधं ति' इत्यतश्च । इतं व तौद्व द्याधदा सततं तकाऽऽप्रमादो विधीयते । इति गाथाऽर्थः ॥ ४० ॥

सुहृन्मापृच्छय साधुनिमग्नया कार्यैः सुकृत्, अथ तमनापृ-
च्छय प्रयासकृताऽऽदिकारणान् साधयो
निमग्नतास्तदा को विधिः ? इत्याह-

इधरेतौ परितस्तौ, सुकृत्पुत्राव् गिभ्योऽनुरक्तं ति ।

एवमिच्छं परिसुक्तं, वेद्यान्वे द्व अकृए ॥ ४१ ॥

इतरेषाम्पि सुधरेष्वथ शेषसाधूनामपि, आकृते उपन्यस्ते
निमग्नये, सुकृत्पुत्राया स्थाविकप्रसन्नस्य, निमोषकरणमवश्यं-
तया विधानम्, युक्तमिति शेषः । इदमुक्तं भवति-व्यापि शेष-
साधुष्वेवया निमग्नोपन्यसना, तथाऽपि न तद्वचनादेव प्रथार्थ-
त्वम्, अपि तु सुकृत्पुत्राऽनुरक्तं विधेयेति । इति शब्दात् साधुनाय-
समासी । कस्मादेवमित्याह-एवमुक्त्यायेन सुकृत्प्रसन्नस्ये-
न इदं शेषसाधुनिमग्नये, परिसुक्तमेव निर्दोषमेव, भवतीति श-
भ्यम् । "सो विदिना य" इत्यादिपूर्वोक्तप्रामाण्यात् । ननु यदि
युक्तो सुकृत्पुत्रोऽप्येच्छामो वा न जनेष्वथ जन्ताऽऽदिकारणानि नि-
मग्नस्यैव निष्कन्तत्वात् कथं परिसुक्तनाऽप्येवाह-वैद्याकृते
जन्ताऽऽदिकारणे, तुराशब्द एवकारार्थो योजन एव । अकृतेऽप्य-
र्थादिति, आस्तां विदिते । भावनस्तथ कृतत्वात्, सुकृत्कार-
णस्यैव च महाफलत्वात्, सुरांरपि पुराऽऽहम्भयतस्तन्निधेय-
मात्रं यथाकार्यम् । काश्च " वेद्यान्वे तु " इति पठ्यते । तत्र
वैद्याकृत्यमेव तन्निमग्नणमिति प्रकृतम्, अकृतेऽपि वैद्याकृते ।
इति गाथाऽर्थः ॥ ४१ ॥ पञ्चां १२ विधौ ।

गिभ्योमेतासा-निमग्नयतु-वि० । निमग्नये कुर्वणे, "तत्रो पच्छा
तस्व गिहे गिभ्योमेतासस्य प्राणिभ्योमेतासस्य ।" आशा० २ कु०
१ कु० २ अ० ३ उ० ।

गिभ्यो-देशो-तत्तयो, देशो ना० ४ वर्ग ३३ गाथा ।

गिभ्यो-निमग्न-वि० । अथोऽज्ञस्यमानानि कुर्वणे, प्रक० ३
आश्र० द्वार । पञ्चाऽऽधयसन्ने, औ० । आ० म० ।

गिभ्योऽज्ञा-निमग्न-वि० । निमग्नयत्यस्मिन्, तुणाऽऽदि-
कर्मिणं वस्तुजागमिति निमग्नम्, बहुशयवनादधिकरणे कर्म-
स्यः । निमग्नं जसं वर्यां सा तथा । तमिन्नगुहाया मये
वदन्त्यां तथा, जं ३ वृत्त० । आ० जू० ।

गिभ्योऽज्ञा-निमग्न-पुं० । वानप्रस्थधर्मेषु, ये क्षान्दार्थं निमगना
एव स्रणं मिच्छन्ति । नि० १ कु० ४ वर्ग १ म० । औ० । म० ।

गिभ्योऽज्ञा-निमग्न-न० । अज्ञप्रवेशे, ग० १ अ० १० । १० ।

गिभ्यो-स्थापित-वि० । "केनाप्युच्छ्वाऽऽद्यः" ॥८० ४ १२३३
ऽपि स्थापितस्य निमिषादेशः । म्यस्ते, म० ४ पा० ।

गिभ्यो-निमित्त-न० । हेतौ, कारणे, विद्यो० । सहकारिका-
ये, निमित्तकारणे च । लृ० २ कु० २ अ० । अ० ४ । उपह-
स्यकारणे, विद्यो० । आ० म० । ६४० । हे वाश्वस्य निमित्ते ।
तद्यथा-भ्युपसिन्धुनिमित्तं, प्रवृत्तनिमित्तं च । यथा योऽशब्द-
स्य । तथाहि-गोशब्दस्य भ्युपसिन्धुनिमित्तं शरवक्रिया, शब्द-
साति गौर्यानि भ्युपसिन्धुनिमित्तं । तेन च गमनेनैकार्थिसमवायतया
बहुपकारिणं सास्नाऽऽदिमन्त्रं, तदभ्युपसिन्धुनिमित्तं, तेन शब्दजितं,
अपच्यति वा गोविण्डे गोशब्दः प्रवर्तते, उभयथाऽप्येव यथायां
प्रवृत्तनिमित्तमावात् । अस्माऽऽदि तु न प्रवर्तते, यद्योक्त-
रूपस्य प्रवृत्तनिमित्तस्य नत्वाभावात् । अ० १ ३० । प्रवोऽने,
१२१

कले, संघा० १ अ० १ प्रस्ता० । अतीतवागवर्तमानमस्तुप-
त्किन्वहेतौ ज्ञानविद्येये, प्रब० ७३ द्वार ।

निमित्तमाह-

तिविहं होइ निमित्तं, तीयपहृत्पञ्चऽप्यायं वेव ।

वेण न विद्या उ नेयं, नजइ तेपं निमित्तं तु ॥

शिवं च भवति निमित्तम् । तद्यथा-अतीतं, प्रमुप्यन्नम्,
अनागतं च । कालत्रयसंज्ञानाभावात् । ५ऽदिकारणानुरक्त-
मथिप्रभृत्तिकः, साक्षात्प्रयोग इत्यर्थः । कुत ? इत्याह-तेन वि-
चकितश्यासाविशेषेण, विना हेतुं ज्ञानात्तामाऽऽदिकं, न ज्ञानस्य
इति तांमाऽऽदिकारणनिमित्तत्वात् । निमित्तमुच्यते । एतानि कौ-
तुकाऽऽदिकानि च आज्ञावति स्त तत्तदार्थात्को मन्त्रश्च इति ।
५० १ उ० । आ० म० । आ० १० । ग० । पं० ४० । अ० । ६४० ।
वे जिनस्सु हीतं निमित्तं करेइ, करंतं वा माइजइ ॥ ७१ ॥
जे जिनस्सु पटुप्यायं निमित्तं वागरेइ, वागरंतं वा साइजइ ॥ ७१ ॥
जे जिनस्सु आयागयं निमित्तं करेइ, करंतं वा साइजइ ॥ ७१ ॥
जे जिनस्सु पहृत्पयं निमित्तं वागरति-भागमस्स काके ज्ञा-
माइ वागरेत ।

छविहं गिभ्योऽज्ञं इमं-

ज्ञाभावात् सुहृदु-कलं जीवितमरणऽदीनवजाहं ।

गिहं च तत्तिययाण व, जे अक्षस्स वागरीजा णं ॥ ७१ ॥

ज्ञानाज्ञानं सुहृदुत्वं जीविनं मरणं । एतानि द्व अतीतकाल-
व्यवहाराणि वागरेत, वृत्तमाणे एस्ते वेत्स्यथः । गिहं, अक्षति-
स्थियां वा जे वागरेइ अक्षस्सु, सो आणादीं होसा पाथेज ।
छविहवहृत्पयागमदंशनाथं गाहा-
पहृत्विभो मे अमुअं, जजति ण जजति व तस्सिमा वेत्ता ।
मीपं मा हुक्कीं हं, सुहृं ति अमुअं व ते हुक्कं ॥ ७१ ॥
अमुगो मया अमुगसमीचं पेलिनेो जाजणमिच्छं, सो तथं तं ल-
प्रेज्जा वा, णो भजेज्जा ? अथवा इमा तस्स आगमयेत्ता, सो अ-
ज्ञानो अज्ञसल्लभो वा आगच्छति, ण वा ? सोमं सल्लु वा कोइ
पुच्छेज्ज-किमहं सुहृं, हुक्की या ? अहवा-वहृत्पयागमकाले वेव
वागरेति-इमं ते सारोहं हुक्कं, माणसं वा वहृति ।

गाहा-

जीवति मज्जे चि वा सं-कित्तिम एगतस्समि विहेसे ।

एवं होइति तुजं, तस्स व ज्ञानाऽऽदिको एस्सो ॥ ७१ ॥

कोइ विदेशयो ष गज्जति-जीवति, मतो वा, एरिस्से संकि-
ते पुच्छते पगततणहेसं करेज्ज, एवं वृत्तमाणे, एस्से वा
अस्स पुच्छज्जति सो पच्छक्को, परोक्को वा । पच्छक्को अण-
ति-गुणं एस्सकाले एवं होइति-ज्ञानो, अज्ञानो वा, सुहृं,
हुक्कं वा, जीविनं, मरणं वा । परोक्के-तस्स एस्से काले इमो
ज्ञानो, अज्ञानो वा, सुहृं, हुक्कं, जीविनं, मरणं वा प्रविस्सइ ।
जीवत्तं च जिविते गाहा-

आयांते अप्रविदयं, संखदिकरणं च उभयथा होति ।

खिणादिमरणकोट्टए, अप्रिकरणमप्यायं वा चि ॥ ८१ ॥
आयुषं अप्रविदयं करेति, वर्यमानक इत्यर्थः । मतो चि अणिते
संखदिकरणं करेज्ज । एवं उन्नवहा अविधे अविचारयोसो
भवति । अहवा-मनो चि अणिते खिणावसो भवे, मरति

बरो व पुत्रनेहेष्य अणुजागंति, नेच्छइ निबंधे वि कप, कहं सुधिररकिन्नयं वयं संजामि ? ।" आच० ४ अ० ।

शिर्षपथ-निबन्धन-न० । विद्ययन्तेऽनेनात्र वा स्तुदः देतो, वाच० । विदो० । आश्रयन्ते, विदो० । बीजावास्तन्त्रीनिकषणोर्ध्वभागे च । भाषे स्तुदः । अश्रयन्ते, वाच० ।

शिर्षपथविषाण-निबन्धनविषाण-पुं० । निमित्तधिरदे, आ० २५ आ० ।

शिवध-निबद्ध-वि० । निर्मोचिते, ल० १ अक्षय ।

शिवोऽस्त्रिज्याण-निबोद्धवापान-त्रि० । निमज्जमाने, प्र० ३ आच० आर ।

शिवसल-निर्वेक्ष-त्रि० । निर्गतं वयं सामर्थ्यं वस्येति निर्वेक्षम् । निम्सारे, आच० १ अ० ४ अ० ४ उ० ।

शिवसत्तासय-निर्वेक्षानाक-पुं० । विवर्तं विस्सारमन्तमास्ताऽऽ-दिकं यद् कल्पं, तदशकस्तद्भूमीति । अमिमहविशेषेण बह्वव-शकाऽऽदिमात्रंभोजिनि, आच० १ अ० ४ अ० ४ उ० ।

शिवसन्निध-निर्दलित-वि० । शुकाऽणुदलकपरे, विदो० ।

शिवभ्रंजण-निर्भेजजन-न० । पक्षाणोत्सविदम्भद्वयं, अ० ३ आच० । प्र० १ ।

शिवजन्म-देशी-उपाने, दे० मा० ४ अर्ग ३४ गाथा ।

शिवजन्म-निर्जर्तन-न० । मरे दुष्टकर्मकारिणपरस हृदिमा-गीदित्वादिदके (प्र० २ आच० आर । आकाशविशिषे कदु-वचने, प्र० ३ आच० आर । अद्भुत्यादिना तर्जने, नि० अ० १ उ० ।

शिवजन्म-निर्भरतेना-स्त्री० । न त्ववा मम प्रयोजनमित्यादि-पदवचने, अ० १४ अ० ।

शिवजन्म-निर्जय-वि० । इहलोकऽऽदिसत्तनयविभक्तुके, आच० ४ अ० । प्र० १ । गतशोकं, सु० १ अ० ४ अ० १ उ० । आ० म० । अविद्यमानराजऽऽदिजये, प्र० ३ लम्ब० आर । अथराहिते, यत्र अयं न विद्यते । "शिवजन्मं ज्ञाथ वीरअयं नतिथ" । नि० अ० १ उ० ।

शिवजन्म-निर्भेजना-स्त्री० । निमित्ता अजना निर्भेजना । नि-मित्ते भागे, औ० । "द्वितीयतुर्वचोवपरि पुनः" । ८ । २ । ६० ॥ इति नकारोपरि वा । आ० ४ पा० ।

शिवजन्म-निर्जर्तन-न० । निशेषेण भरो भारोऽत्र । अतिमाने तद्-पुके, वि० । वाच० । "मेघो व शिवभरं वरिसह" । आ० म० १ अ० २ अक्ष० ।

शिवजन्म-निर्जय-वि० । निरतान्तिशयेन मिद्यमा-ने, औ० ३ प्रति० ४ उ० । अं० । प्रवक्ष्याभावेनाथो विदार्थ-भागे, " अह नंते । कोट्टुपुत्राय वा० आव केतऽपुत्राय वा अ-क्षुवायसि वामिभ्रज्जमानानं विमिभ्रज्जमानानं वा ।" अ० १२ अ० २ उ० । अं० ।

शिव-निर्भ-वि० । लघोः, अं० ३ अक्ष० । उच० । औ० ।

शिवजंग-निर्भक्त-पुं० । गाथानां अक्षरने, प्र० १ आच० आर ।

शिवधेय-निर्भक्त-न० । अहदरमात्रे, नि० अ० ५ उ० ।

शिवशाल-निर्भक्त-धा० । दधने, सु० १ । " कषावारीभेकेले निनाशेदि" । आ० म० १ अ० २ अक्ष० । आच० ।

शिवेन्द्र-देशी-न० । गृहे, " लोमहृच्छीनिभेक्षणं ।" कल्प० ३ कथ ।

शिव-न्यस्-धा० । नि-अण् । स्थापने, " न्यसो शिवमण्डौ " ॥ ८५११२६६ ॥ इति न्यस्यतेऽर्थाऽऽदेशः । ' निमह ' न्यस्यति । आ० ४ पा० ।

शिवमंतया-निम्नया-स्त्री० । विषयोपभोगं प्रति प्रार्थने, सु० १ अ० ३ अ० २ उ० । भोगोपभोगं प्रति अस्तुपगमकरणे, सु० १ अ० ३ अ० २ उ० । अनु० । आच० । औ० । अनुदृष्टेनाशुनाऽऽ-दिनाऽहं जषद्वयंमहानाऽऽधानवामीत्येवं भूतायां (अ० २ अचि०) भक्तितः प्रार्थनायाम्, पञ्जा० १२ शिव० । स्था० । औत० । नि० अ० । अं० । प्र० ।

अथ निम्नयायाः सामाज्यार्थः स्वल्पम्-सज्जायापुत्राभ्यो, गुरुकिंचे सेमगे अमंतमि । तं पुच्छिऊण कजे, सेमाण शिवमंतं कुञ्जा ॥ ३५ ॥ (सज्जायापुत्रवामो शि) स्वध्यायध्यानाऽऽदिकरणपरिआन्तः सन् गुरुकृत्ये रत्नाऽऽधिककार्यं विश्रामशावस्वपरिकरमाऽऽभौ, शेषके कृताशशेषे, अस्त्वविद्यमाने, किम् ? अत आह-तं गुरु-म्, पृष्ट्वा यदुनाऽहं मातुनिमित्तं अकाऽऽधानवामीत्यापुत्रकृष्य, कार्यं जलपानकाऽऽदिप्रयोजने, तद्विषयमित्यर्थः । शेषाणां गुरुभ्य-तिरिक्तानाम्, निम्नयायामनन्यं अवर्ष्ये अकाऽऽधानवामीत्येवं-ब्रह्मणम्, कुर्वोद्विद्विष्यदिति गाथाऽर्थः ॥ ३८ ॥

किमित्येवं सदा व्यापृतेनैवाऽऽसिनव्यमित्यत आह-दुसहं स्वदु माण्यत्तं, शिवव्यायं वीरियं च धम्ममि । पर्यं ब्रह्मण सया, अत्रपामो होइ कायवो ॥ ३९ ॥

दुर्लभं सत्तु दुष्प्रापयेव, मनुज्यं मातुवचम् । तथा-जिनवच-महंभत्तं, वीर्यं कोत्साहअ, धर्मे आश्रयधर्मविषये, अक्षयः पद्वयेऽपि दुर्लभमसंख्येयनाथः किं वातः, एतन्मनुजत्वाऽऽदि-प्रयम, त्वत्वा प्राप्य, सदा सधेदा, अत्रमादे धर्मकार्येभला-अस्यम, जयति स्यात्, कर्तव्यो विधेयः । इत्यतः स्वाध्यायाऽऽ-दिकेषु न निम्नयाया कायेति गाथाऽर्थः ॥ ३९ ॥

दुमातरयाधारय-एगदणुतुल्लं जईय किं ति । आयातिफलमनुसुता-इयं च शिवार्थं सुगोयवर्नं ॥४०॥ गुणवत्त्व वरिदकस्य रत्नाकरे विविधमाशिवोऽहद्वक्तव्यो प्रा-सत्त्व बद्रत्नप्रदं शिवकथोपादानं, तेन यदुत्वं सत्प्रदमित्सा-धोपरदाभासत्वाऽऽभ्योऽहद्वक्तव्यं शिवकथरत्नाकररत्नप्रदणुतुल्यम् । किं त-दित्वाह-वतीनां साधुनाम्, दुर्लभं कर्तव्यं स्वाध्यायवैयाऽऽयाऽऽदि । तथा हि दुर्लभतस्य रत्नाकरे यत्स्य रत्नप्रदो इच्छाया अविच्छे-दो भवति, एवं साधोत्तरणमविगतस्य वैयावृत्ताऽऽदितु साधु-कृत्येभ्यनवच्छिन्ना वाग्ना स्यादिति गुणैतरत्नाकररत्नप्रदणुतुल्यं वतिद्वक्तव्यमुक्तम् । इतिशुष्कप्रयोगः इदंविषयाः । तथा आबतात्रामागिकाले, परमवे इत्यर्थः । फलं साध्यमस्ये-त्यातिफलम् । पात्रान्तरेण-आवतफलं भौकफलम् । सथा-अक्षुभ्यामनवराय साधनानि मातुष्केचज्जालादीनि यत्त्व तद्दुष्कषाऽऽनय । अक्षयः सत्तुवचः । इत्येतावुपुणं स-म्यक् " सुगोयवर्नं ति " इत्यतः । इति च तद्वच स्यादा सत्तं तकाऽऽप्रमादो विच्छेद्यत् । इति गाथाऽर्थः ॥४०॥

सुकुमारपुत्रस्य साधुनिर्ममण्या कार्येयसुकुम्भ, अथ तममापु-
त्रस्यैव प्रत्यासक्तताऽऽदिकारणान् साधयो
निर्ममितास्तथा को विधिः ? इत्याह-

इधेरेति शरिक्लिसे, सुकपुत्राद्य विप्रयोगकरयति ।
एवमिणं परिसुकं, येवावधे तु अकर ए ॥ ४१ ॥

इतरेषामपि सुधेरेणवा शेषसाधुनामां, वाकिते जपमन्त्रे
विमन्त्रणे, सुकपुत्राद्या रत्नाधिकप्रसस्य, नियोगकरणमवश्यं-
तया विधानम्, सुकामिति शेषः । इवसुकं मथित-वद्यपि शेष-
साधुवधया निमन्त्रणोपपन्नस्त, तथाऽपि न तद्वत्साधेव प्रवर्ति-
तस्यम्, अपि तु सुकपुत्राऽवश्यं विधेयेषु । इति शब्दात् वाक्याये-
समासी । कस्मादेवांमन्याह-एवसुकन्यायेन सुकप्रभूपुंलसथे-
न, इदं शेषसाधुनिमन्त्रणं, परिसुकमेव निर्दोषमेव, अथतीति श-
भ्यम् । "सो बिदिना व" इत्यादिपूर्वोक्तमाभावात् । ननु यदि
पुत्रो सुकनायेनानो वा न जन्मेषदा जन्माऽऽदेरसंपादनेन नि-
मन्त्रणस्य निष्फलत्वात् कथं परिसुकनाऽस्थेत्याह-येवाकृत्ये
जन्माऽऽदिना, तुशब्द एवकाराणो भांजिन एव । अकृतेऽप्य-
िबदिनेऽपि, अस्तीं बिदिते । भावनस्तस्य कृतत्वात्, सुवर्गाकार-
णस्यैव च अदाफलत्वात्, सुवर्गस्यैव पुत्राऽऽश्मन्नतस्तन्निधय-
शाब्द यथाकथञ्चिन् । क्त्वान् " येवावधे तु " इति पठ्यते । तत्र
येवाकृत्यमेव तन्निमन्त्रणमिति प्रकृतः, अकृतेऽपि येवाकृत्ये ।
इति गथाऽर्थः ॥ ४१ ॥ पञ्चां १२ विबं ।

शिवमिता-निमन्त्रयत्-वि० । निमन्त्रणं कुर्वणे, "तत्रो पच्छ
तस्स गिधे निमंतेमाणस्य अभिमंतेमाणसस ।" आवा० २ सु०
१ चू० २ अ० ३ उ० ।

शिवमि-देवी-तरुणे, दे० ना० ४ वर्गे ३३ गथा ।

शिवमि-निपान-वि० । अथोज्ञसगमनामि कुर्वाणे, प्रश्न० ३
आश्र० द्वार । पञ्चाऽऽधयसने, श्लो० । आ० ३० ।

शिवमिजगन्ना-निमग्नजला-श्लो० । निमज्जयत्स्मिन् सुधाऽऽदि-
कमिच्छं वस्तुजगामिति निमज्जम्, बहुस्रवचनादधिकरणे कप्र-
त्ययः । निमग्नं जलं यस्यां सा तथा । तमिज्जगुहाया अन्वये
सदस्यां नद्याम्, जं० ३ चत्त० । आ० चू० ।

शिवमिजग-निपज्जक-पुं० । वानप्रस्थधेरेपु, ये ज्ञानार्थं निमग्ना
एव ज्ञानं निष्पन्नं । नि० १ सु० ४ वर्गे १ अ० । श्लो० । म० ।

शिवमिजग-निपज्जन-न० । जलप्रवेशे, ग० २ अथि० । श्लो० ।

शिवमिजग-स्थापित-वि० । " केनापुष्पाऽऽम्ब्यः " ॥ ना० ४२३३
इति स्थापितस्य शिवमिजगेशः । यस्ते, प्रा० ४ पाद ।

शिवमि-निमित्त-न० । हेतौ, कारणे, विद्ये० । स्वकारिकार-
णे, निमित्तकारणे च । सु० २ सु० २ अ० । अथ० । उप-
मकारणे, विद्ये० । आ० म० । इय० । द्वे शब्दस्य शिवमिसे ।
तद्यथा-भ्युत्पत्तिनिमित्तं, प्रवृत्तिनिमित्तं च । यथा गोशब्द-
स्य । तथाहि-गोशब्दस्य भ्युत्पत्तिनिमित्तं गमनादिकवा, गच्छ-
स्यति वीर्यिते व्युत्पन्नात् । तेन च गमनेनैकार्थिसमवायतया
वदुपकारिते सास्नाऽऽदिमर्थं, तदभ्युत्पत्तिनिमित्तं, तेन गच्छति,
अगच्छति वा गोपिण्डे गोशब्दः प्रवर्तते, उभयथास्यवस्थायां
प्रवृत्तिनिमित्तभावात् । अस्याऽऽदी तु न प्रवर्तते, यद्योक्त-
रूपस्य प्रवृत्तिनिमित्तस्य तथाभावात् । इय० १ उ० । अत्रोत्तरे,
५२

कले, संघा० १ अथि० १ प्रस्था० । अतीतानामाद्यवर्तमानवस्तुप-
त्किमानहेतौ ज्ञानविद्येये, प्रश्न० ७३ द्वार ।

निमित्तमाह-

तिविद्धं होइ निमित्तं, तीयदृष्ट्युप-उपायं वेव ।
तेण न विद्या उ नेयं, नजइ तेणं निमित्तं तु ॥

शिविचं भवति निमित्तम् । तद्यथा-जनीनं, प्रत्युत्पन्नम्,
अनागतं च । कालत्रयवर्तितात्प्राप्तात्साऽऽदिपदिकानेपुत्रवृत्ता-
मधिप्रभृत्तिकः, शास्त्रावशेष इत्यर्थः । कुत ? इत्याह-नेन वि-
चकितशास्त्रावशेषेण, विना हेतुं ज्ञानात्साऽऽदिकं, न ज्ञातव्य
इति साऽऽदिज्ञाननिमित्तत्वात्प्रिमिच्छसुच्यते । एतानि कौ-
तुकाऽऽदीनि च प्राज्ञीयति स तत्तदाजायंते मन्त्रस्य इति ।
श्लो० १ उ० । आ० म० । आ० १० । पं० ४० । इय० । इय० ।
ये जिवन्तु हीतं निमित्तं करेद, करंतं वा साइज्जद ॥ ११ ॥
ये जिवन्तु पशुपयं निमित्तं बागरद, बागरंतं वा साइज्जद ॥ १० ॥
ये जिवन्तु अयागयं निमित्तं करेद, करंतं वा साइज्जद ॥ ११ ॥
अं जिवन्तु बह्वयं निमित्तं बागरति-भागमस्य कावे ज्ञा-
मादि बागरति ।

छविइ शिवमिं इमं-

लाभादार्थं सुदुष्ट-कलं जीवितमरुडमीतवजाइं ।
गिधिअसतिरथयाए व, अं भिक्खुं बागरिजा पं ॥ १० ॥

सामानां सुदं दुक्कं जांविनं मरया । एतानि च अतीतकाल-
वज्जाणि बागरंतं, बहुमाने एस्ते वैशय्यं । गिधेणं, अश्रुति-
रथियाणं वा जो बागरंज भिक्खुं, सो ज्ञानार्थो देसा पावेज्ज ।
अविश्वबह्वमागयमदर्शनाथं गाहा-

पड्विथो भे अमुओ, अज्जति ए ज्जति व तस्सिमा वेत्ता ।
मीमं मा हुक्खी इं, सुइ ति अमुअं व ते दुक्कं ॥ १३ ॥

अमुगो मया अमुगसमीधं पेसिनेऽनाज्जनिमित्तं, सो तस्य तं ल-
भेज्ज वा, पो हनेज्ज । अथवा इमा तस्स आगमणवेत्ता, सो अ-
स्मानो अस्सकलामो वा आगच्छति, ए वा ? सोमं सत्त्वा वा कोइ
पुच्छेज्ज-किमइं सुइ, दुक्कं वा ? अहवा-वहमानकाले वेव
बागरति-इमं ते सारिं दुक्कं, माणसं वा बह्वति ।

गाहा-

जीविते मओ वि वा सं-कित्तिमि पगतससि विपेसे ।
एवं होइति तुज्जं, तस्य व ज्ञानाऽऽदमो एस्सो ॥ १० ॥

कोइ विदेशयो ए वज्जति-जीविते, मतो वा?, परिसे संकि-
ते पुच्छते एतत्तदपिदेसं करेज्ज, एवं बहुमाने, एस्ते वा
अस्स पुच्छेज्जति सो पक्कको, परोक्को वा । पक्कको अ-
ति-नुगमं एस्सकाले एवं होइति-ज्ञानो, अज्ञानो वा, सुइ,
दुक्कं वा, जीविणं, मरयं वा । परोक्कं-तस्स एस्ते काले इमो
ज्ञानो, अज्ञानो वा, सुइ, दुक्कं, जीविणं, मरयं वा जिविस्सइ ।
जीवइ इति ज्ञिते गाहा-

आणंदं अपनिहयं, संखनिकरयं च उभयथा होति ।

शिवमिजगकोइए, अभिकरणमयागए वा वि ॥ १२ ॥
आणंदं अपनिहयं करेति, वर्यमानक इत्यर्थः । मतो सि अनिते
ज्ञानाधिकरणं करेज्ज । एवं उभयथा प्रविधे अधिकरणयोस्ते
भवति । अहवा-मनो सि भायिते शिवमिचो भवे, मरति

शिमिच

वा, बरदिरकुट्टयादि वा करेऽज,मिगकिष्करणेषु वा शिमिकर-
णं प्रये । अद्वा-अगताये शिमिचे वागरेते एते किष्किषिषा-
ऽऽधिया होला जयति ।

अं च शिमिचवलेण कउजसंघणं करेज-

उच्छादो वितीदेते. अगंतुकामस ह्वाति गणणं तु ।
अभिक्रयाधिरीकरणं, कपविक्कयसंशियिषी य ॥ ७६ ॥

अगतायेमिचसवागरेण कउजे वितीदंतस्स उच्छादो
कतो जयति, आभयिणे परदेसा अगंतुकामस्स अयस्सं
ते आभो भविस्सति षि गमणं करेति । किस्सिमादिअधिकर-
णेषु वितीदंतस्स अयस्सं बुद्धो जविस्सति षि वागरेय
अधिकरणे स्वैर्यं भवति । अद्वा-परदेसं गंतुकामस्स हरेव
आभो भविस्सति षि थिरीकरणं भवति, इमं किण्णदि, एतेो
कम्मारांतो संशियया इमस्मि कम्मारांजे पयइसु,एवं ते आभो
भविस्सति, एवं आधिकरयदोसा ।

पयमाएसदोसा-

आएसविमंथादे, पआसनिच्छुजणमादि बोच्छेओ ।

आहिकरणं अणुषण व, उड्ढाह अणुषवादी य ॥७७॥

आएने व भिसंयदति पदोसं गच्छेज्ज, वसही वा शिच्छुभे-
ज्ज, आहारादिबसहीण वा बोच्छेदं करेऽज, अणुषणं वा निमि-
त्तियणं सदि अधिकरणं भवे, अणुषणं वा निमित्तियणं संवादि-
ते साएण अणुषणवादी जयति, उड्ढाहो व भवेज्ज ।

गाहा-

जियमा निकारुषिसए, नेमिषे कुम्भिदे भवे दोसो ।

सपयेव वट्टमाणे, उअए वा तरियमं पाते ॥७८॥

जियमा भवस्सदोसो जयति तिकाशियिस्सए-अतीते, वट्टमा-
णे, एस्से व । कुम्भिदे आभादिप सपयेव वसंतमानकांते आदेसे
होसो भवति, उअयमित्त-अणुषणे, परस्स वा । तरियमं खातं
वट्टाम्त स्सय्थे ।

गाहा-

आकंपिया निमिषे-णे जोइणीं जोतिए विरगतम्मि ।

पुववणितं कहेवी, आगतो ह्वो व वसवाए ॥७९॥

एगो शिमिचको,तेण जोतिणीं नामसायिणी आकंपिता-अवि-
सेजोतिशिमिचण आउड्ढिता । अथवा सा जोतिणीं जोतिणं
विरगतं पुच्छति-कवा सो जोतिओ आगच्छति ? । तेण
कहिं-अनुयादिषे अनुगंथेलाए आगच्छति । सो व आगतो
। गादे तस्स जोमिचिअणुववणितं वरथमादिपरियणो
सवं कहेति । तस्मि कहिंते सोऽतीसाडुनायेण उडुो वलवाए
संपुच्छति ।

गाह-

दाराऽऽजोगए एगा-मिआगमो परिपणस पणोणीं ॥

बुच्छा व स्रमणकडुणं,सादीयंकार सुविधादी ॥८०॥

कुडुो वसवा गच्छं, व पुच्छितो यथानि पंचपुडाऽऽसो ।

कासण दिडे जतिणे-व तो तुं अविहत्तं कंति वा ? ॥८१॥

सती अस्सणी वा मे दारा,तस्स आनोगणउ एगामी आगतो वे-

शिमि

जिनाहो, 'पणोणी' शब्दो देधीवचनः संसुकार्यः ।

च्छति-सवपरिवणो पणोणीए शिम्यतो । अणुगतिवा पणोणी ।
तेण पुच्छि-कहं ते खावं ? । तेहि कहिं-परिखो वारिखो कम्म-
णो जेमिअसणो,तेण कहितं । सो तं बोहिरत्तं शिमिचं पुच्छति ।
तेण विरे सुविधादि सादीयंकारं शिमिचं आववहं कहिंयं ।
सो जोतिओ कुचितो पुच्छति-एस्स वलवा गन्धिणी, एसीए हिं
जविस्सति ? । तेण आभियं-पंचपुडुो आसो जविस्सति । तेण त-
क्कणा वेव फालसिया वडो । ताहे जोतिओ प्रणयि-अए एवं
व होआ, तो तुह पेहं फालियं होतं । एवं अविहत्तमसिचवा
कति जविस्सति ? । जइहा एते दोसा तइहा व वागेरेज्ज ।

गाहा-

असिषे ओमोयोरिए, रायउडे जए व गेणुषे ।

अच्छाणोरोए वा, जयणाए वागेरे भिक्खू ॥८२॥

एतेहि-उसंधरंतो, एणमादीकम्मएच्छित्तो संतो ।

एस्सेव पडुपणं, च भणति जंइसु उवउणे ॥८३॥

एतेहि कारुणेहि असंधरंतो एणुगपरिदाणोए जाहे आहा-
कम्मं अहकंतो, ताहे पुचं अनाते शिमिचं वागेरेते भइ-
गेसु अनीव उवउणो, पच्छा आगामिस्सं पडुपणणं । मि०
वू० १० उ० । अनीतानागवसंमानानामतोऽन्यभावागाम-
धिगमं निमिचं हेतुपइस्सुज्जातं तस्मिचं, तदधिपायककात्ता-
व्वपि निमित्तानोपुच्यते इति । जोमाऽऽहितकणयाणेषु,स्था०
“ अट्टविडे मदानिमिषे पणुषे । नं जइहा-भोमे, उणयाए, सुधि-
णए, अंतलिपक्के, अंमे, सरे, लक्कणं, बंजणे । ” स्था० ८
उ० । आवा० । प्रच० ७० । (ओमाऽऽधीनां इयाकथा कल्लवस्थाने)
(विस्तराधिना तु अकृषिद्या नाम प्रणयो बीजसर्गाः । प्रकथितं
वैतथ 'अंगविद्या' शब्दे प्र० भागे रे ३६ षष्ठे) वाक्कुवशस्यकुना-
ऽऽधिकेषु, स्व० १ श्ल० २३ श० । वृक्षमसिप्रभृतो निर्मसक-
पुत्रवे, स्था० ६ उ० । द्वा० । आवा० । औ० ।

शिमिचकारण-निमित्तकारण-न० । पटल्य निमित्तं तत्त्व एव
कारणं शिमिचकारणम्, तद्व्यतिरेकेण पदानुपपत्तेः । तथा च
तन्तुशिविना न भवति यतः, तथा तत्रतानाऽऽदिच्छाद्यवति-
रेकेणापि न भवति, तस्याश्च वेद्यथा वेदाऽऽदि कारणम् ।
अन्यकथ्यकारणमेव, आ० म० १ श्ल० २ कात् । आ० वू० ।

शिमिचिण्यस-निमित्तनिपुस-नि० । शिहानिषणो करण-
निषणो, “ चिण्यण्यचं ति, करणणियणं ति, शिमिचण्यकं
ति वा यगुं । ” आ० वू० १ अ० ।

शिमिचिर्पिड-निमित्तपिएद-पु० । शिमिचमङ्कुरमआऽऽदि, तद-
वासे शिमिचपिएदः । आवा० २ श्ल० १ वू० १ अ० ए उ० । अती-
तानागतवचनमात्रकालेषु आनाऽऽधिकथनं भिक्वार्थं कुर्वता उ-
त्पादनाद्यसंपर्केण पृथीतपिएदं, च० ३ अधि० । जीत० ।

अथ तद्भोजननिषेचः-

जे भिक्खू शिमिचिर्पिडं अंज्ज, जुंजंतं वा साउज्ज ॥९१॥

तीतमणागतवट्टामरणानोपलज्जिकारणं शिमिचं भवति
जो तं पञ्जिआ अस्साऽऽदिमुपादेति, नो शिमिचोहिं पिडो
अणयति, आणादिवा य दोसा, चउलहुं वसे पच्छिचं ।
जिक्खू शिमिचिर्पिडं, कइज सज्जं तु अद्दव सातिउजे ।

सो आया अण्वत्तं, मिच्छत्तविराहणं पावे ॥ १४२ ॥

नियमा तिकास्तुविसय, धेयिषे ऋषिहे जने दोसो ।

सयमेव बहुमाखे, उज्जए वा तरियमं पाते ॥ १४३ ॥

कंठा । शिविषो काली-अरीतो, बहुमायो, आगमिस्को । पक्षेकं ऋषिहं शिविषं पठेजति । तस्य इमे अमेव-आरं, अस्सामं, सुद्धं, दुद्धं, औषियं, मरणं । एगमिष पठसे शिवयमा संजमाय-परोमभा दोसा भवति । एष्य तीतं अण्वत्तसत्तं, ततो आग-मिस्सं बहुदोसत्तं, ततो पकुण्येकं बहुदोसत्तं ।

तस्य पकुण्येकं इमं उवाहरनं-

आकंपिया शिविषे-ए जोइया भोइए चिरगयमि ।

पुञ्जभणितं कहेती, आगतो कहेत्तं य वलवाए ॥ १४४ ॥

इमा महत्ताकु कया गाहा ।

एतीए इमाओ दौ बक्कणगगादो-

दाराऽऽजोयए एगा-शिविआगो परिपणस्य पव्वोणी ।

पुच्छा य खणएकहणं,सादीयंकार सुविद्यादी ॥ १४५ ॥

कोहो वरुवा गवमं, ष पुच्छित्तो भणति पंचपुंदाऽऽसो ।

फासए दिहे जति ये-व तो सुद्धं अतिहं कति वा ? ॥ १४६ ॥

एगमिष गामि ओसवणो शिविसो अरथति, तस्य जो गाम-

भंतिओ सो पवसिनो, तस्य य आ भोइणी, सा तं जेमिषियं

शिविसं पुच्छति । ताहे तेषु सा अशिनइमिच्छियेणं आकंपिया ।

अएणदा सा नं पुच्छति । तेषु कहियं-कल्लं अमुणवेजाए एति ।

सा वि जोइओ वितेइ-सव्वं इहेव उद्धेउं एगामी आमि दारा-

भोगेण ति गवेसाभि-किं बभिवारं बभिवरति, ण वा ? ।

सव्वंसाअणवेजाए य तससो परिपणो पव्वोणीए शिविसो ।

अगगतिय एति, सो व दिहे, सागते कए पुच्छइ-कहं

मे पातं ? । तेण जणियं-अमगो शिविसो, तेषु कहियं । आगजो वरं

कहुसितमणसा एस बभिवारि ति पुणुचरे जेमिसो सहा-

चित्तो, कहेति शिविसं, तेषु अं किंके पुञ्जजणियं, भुञ्जं वा, अणु-

भूतं वा सुविद्यादिगनं तं सव्वं सव्वकारोइ कहितं । एयं कहिते

वि कोयं ए सुं वणति । ततो कडो पुच्छति-एगीए बहवाए किं

गग्ने छि । जेमिसिणा उवभोगेण जणियं-किलोरो संव-

वुंओ । ततो कडो काळं ण पकिच्छति शिवि जणति-फाहेइ

उद्धं । से फादियं दिहे । ततो अजाति-जति एयं शिविसं एयं

ण भवति, तो सुज्जं पोइं फादियं होतं । एदिसा आचित्तइणि-

स्यो केसिया भविसंति । जनेा बभिवरति शिविसा, गजम-

रथपभोगो व चित्ता भवति, आचिक्कणाएओ व दोसा

आवपरोमवसमुत्था, संकाऽऽदिया व इत्थीसु दोसा, अतो व

शिविसं आरिचधवं ।

अवधारेण वागरेवठं । गाहा-

असिषे ओमोयएिए, रायवुद्धे भए व गेलोये ।

अण्वाए रोहए वा, जयथाए वागरे जिकवू ॥ १४७ ॥

असिवाहिकारजोइ सुद्धउवउत्तो तीताइशिविसं वागरेति,

आहे पणनपरिइण्णाए चउवहुं पत्तो । मि० पू० १३३ ० ।

शिविसवाए(सि(ष्)-निमिषादोक्षिन्-उं० । शिविसमतीताऽऽदि-

भेदमिक्कादाहाति वा स तथा । शिविसकस्तापी, सं० व० ४ हार ।

निमिषाऽऽशेथिनमाह-

तिविह निमिषं एके-क क्कविहं नं तु भन्निवं पुंति ।

अजिनापाजिनिवेसा, वागरियं आसुरं कुणइ ॥

शिविधमतीताऽऽदिकालत्रयविषयं वयुर्वैभेदाऽऽभियोगिकमा-
दनायां वर्णितं, तदेकैकं पद्विषयं साज्जालामसुकाऽऽजोपित-
मरणविषयमेवाप्यप्रकारम् । आह-अजिनापाजिनापाजिनापाजि-
नतया पूर्वमिदमुक्तम्, अतः कथमिदमिदानीं विधीयते इत्या-
ह-अभिमानाभिविषयादहहृदरतीप्रतया श्वाकानं प्रकटितमेत-
न्निमित्तमासुरीं याचनां करोति, अन्यथा स्वाभिविषयिकी मतिः ।
पृ० १३० ।

शिविसल्लक्षण-निमिषल्लक्षण-० । विज्ञानहेतौ निमिष-
शास्त्रे, विरो० ।

अथ निमिषलक्षणं विवृण्वन्वाह-

मन्विक्रज्जई मुजामुभ-यणेण तो मक्खलंयं निमिषं ति ।
जोमाइ तदुद्धेविहं, तिकाविसयं मिण्णाजिदियं ॥ १४९ ॥

अहयते विज्ञायते वस्मान्नुजाह्वममनेन ततो निमिषमपि
लक्षणम् । तस्माद्विषयमप्रकारम् । अतं व-" नोमसुमि-
षंऽतद्विक्रजं, दिव्यं अमसरलक्षणं तद् इ य । संखयमद्विहं
कहु, शिविसमेवं सुणयव्वं ॥ १ ॥ " इति । योमाऽऽदिविह-
रूपं वा प्रत्यागतरादवसेयम् । इत्थं वाद्विषयमपि निमित्तं
प्रत्येकमतीतानागतवर्तमानरूपकालत्रयविषयं जिनैरभिहित-
मित्ति ॥ २१३३ ॥ विरो० । आ० पू० ।

शिविसंयोग-निमिषसंयोग-उं० । कारणसाहिये, " ह्युतो
निमित्तसंयोगो, पञ्चकोषयो मत्तः " (१८) श्रुतः प्रशस्तो नि-
मित्तसंयोगः सव्वयोगाऽऽदिसम्बन्धः, सव्वयोगाऽऽदिसंयोगे नि-
मिषे-यससाधननिमित्तत्वात् । (१८) ह्यो २१ ह्यो ।

शिविसमुक्ति-निमित्तमुक्ति-कौ० । श्रुमहेतुवस्तुगुह्यै, यथा-
आवकवत्प्रहणे तत्कालोच्छ्रित्तज्ञानपणवाऽऽदिनिनादवधवपू-
र्णजन्मपुंजाऽऽप्रवधजन्माऽऽदिपञ्चकोषकनशुभगन्धाऽऽभ्यासाऽऽ-
दिस्यभावा । पृ० २ अथि० ।

शिविसाजीविया-निमिषाजीविका-कौ० । कैकालिकज्ञाना-
त्तामाऽऽदिविषयनिमित्तोपासाऽऽहाराऽऽपुण्यजायेव, आ० ४ डा०
४ उ० ।

शिविसुण-निमिषान-० । नि-मील-पुट्ट । "मायेमीलः" ॥८।
४ । ३३२ ॥ इति अय्यवथ इरियं वा, हित्थे ह्थेयो वा । अक्कि-
संकोषे, प्रा० ४ पाद ।

शिविसुण-निमिषान-० । "निमिषान्" शब्दार्थे, प्रा० ४ पाद ।

शिवेय-देयी-इत्यने, दे० ना० ४ वर्गं ३३ गाथा ।

शिवेय-देयी-इत्यने, दे० ना० ४ वर्गं ३० गाथा ।

शिवेय-देयी-अनपाते, दे० ना० ४ वर्गं ३० गाथा ।

शिवेय-निमेष-उं० । अक्किनिमीलने, म० १४ श० १ उ० । मा०
म० । स्वाभाविकवृत्तिमीलनकाले, वाच० ।

शिव्महण-निमेष-उं० । औपदेशे, प्रश्न० ३ आश० हार ।

शिव्महण-निमेष-उं० । इति, प्रश्न० ३ आश० हार ।

शिमियम

शिमियम-निर्मिय-शिमि । निर्वतं समत्वं बाह्याऽऽभ्यन्तरेषु वस्तुषु यस्मात्सौ निर्मियः । सूत्र० १ श्रु० १० ममत्परहिते, संपा० । आच० । पं० श्रु० । प्रहा० । आ० म० । वक्ष्याप्राप्तऽऽदिषु म- मत्परहिते, उल० १९ म० । अस्यां प्रातरनुभो मत्परिवेषां भविष्यति सुलसाञ्चि पञ्चवद्वेषे तीर्थकरे, प्रथ० ४६ हार । नी० । ति० । स० ।

शिमियमजाव-निर्मियमजाव-पुं० । आकाशं एकलपरिग्रहोपाहा- नशुभ्यचिदान्त्यैकस्यैकशुकाऽऽस्मत्स्वजावानुभवजनिते निर्मिय- म्ने, हा० ९७ हा० ।

शिमियल-निर्मिय-शिमि० । स्वाभाविकाऽऽगुणमुक्तगरहिते, जी० ३ प्रति० ४ उ० । तं० । प्रहा० । आ० म० । ज० । रा० । निमये, शी० । प्रथ० । कठिनमलगरहिते, भ० २ श० ४ उ० । स० । शी० । शिमुद्रे, हा० १ श्रु० १ श्रु० । स्वच्छे, कथ० ३ कृण । भ० । बादिनीषट्टिने, " मद्वा घटा नीरवा निम्बला निप्यंका " प्रहा० ३ पद । पूर्वैककर्मविनिमुक्ते छन्दमलवञ्जिते सिद्धे, शी० । ब्रह्मशोकं यथां विमानप्रस्तटागं वतुयै, स्या० ६ टा० । निर्गतो मल्लो यस्मात् । ५ श्रु० शी० । कतके, तस्य हि संवत्साद् जलमग्ननाशुकत्वं प्रसिद्धम् । बाच ।

शिमियमज्जगुपुषु-निर्मियमज्जगुपुषु-शिमि० । निर्मयेन जलेन श्रुते, कथ० ३ कृण ।

शिमियमलफलिङ्ग-निर्मियलफलिङ्ग-पुं० । शिमिले रफटिकमयो, " निर्मियलफटिकस्येव, निर्मिलं कथयामः । मध्वस्तोपाधिसं- च्चो, जमस्तत्र विमुक्ताति " । ६ । ह्य० ४ अष्ट० ।

शिमियमदोषद्वयं-निर्मियलोषवत्-शिमि० । शिमिलोषवत्पन्ने, पो० ३ शि० । निर्मिलोषवत्- " निर्मिलोषोऽप्येवं, शुभ्रुषामावसं- च्चो श्रेयः । श्रमगर्भनाशयोवाद्, भुजिन्विताजावनासारः " । शी० ४ शि० ।

शिमियमल्ल-निर्माप्य-न० । हेबोच्छिद्ये देवानां कथ्ये, वाच० । तः शोऽऽदिगतसप्रभावप्रतिमाशेषे, पि० ।

भोगविषाडं दृव्ये, शिमियल्लं विंति गीपत्या । बडिजनविम्बाऽऽरोपितं सखिच्छयीभूतं विगन्धिसंजातं हृद्य- मानं च निःश्रीकतया न भयजननमःप्रयोदधेनुः, तश्चिर्माऽऽयं भुवन्ति षड्भूताः । सङ्घ० १ अचि० १ प्रस्ता० । निर्मिय-न० । निर्मियपरिख्यते, कथ० ८ अष्टा० ।

शिमियव-निर्मा-शा० । निर + मा । विरचने, निष्पादने, " निर्मियिन्माव-निर्मियवौ " । ८ । ४ । १६ । इति निरूप्येत्स्य शिमिः शिमिन् । निर्मियवः । शिमियवः । शिमियवः । निर्- मिः । तिः । प्रा० ४ पाद् । कर्मणि यक् । निर्माप्यन्ते । परित्स्मा- र्ति मीवमाने, पं० सू० १ सूत्र ।

शिमियवद्वा-निर्माप्यपितृ-शिमि० । सत्कलातापयन्तकानेवतदि, स्या० ४ टा० ४ उ० ।

शिमियद-नृ-शा० । गती, " गमरेदं अश्वात्तु खजवावजसो वकुसा- ककुल-पञ्चद-पञ्चद-शिमिय-नी-शील-शीलुक-वद्वर-रज- परि ब्रह्म-शौल-बारे मल-विन्व्यास-शिमियवसेहाबहराः " । ८ । ४ । १६२ । इति सूत्रेण गतेऽशिमिदऽऽदेवाः । " शिमियद- नृ-गच्छति " । प्रा० ४ पाद् ।

शिमियदियरागरोष-निर्मियतरागरोष-शिमि० । निराकृतप्रतीक्षेणे, जीवा० १ अचि० ।

शिमियम-निर्मा-शा० । विरचने, निष्पादने, प्रा० ४ पाद् । निर्माप्य-न० । उत्तरकरणे, विशे० ।

शिमियमयापाम [शू]-निर्मोएनामन्-न० । कर्षजैष्यराशीव- यचनिष्पादके अङ्गोपाङ्गकर्मणि, आखा० १ श्रु० २ श्रु० १ उ० । कर्म० । पं० सं० । उल० । प्रथ० ।

श्रुंगोवेगपियमणं, शिमियाणं कुण्डमृत्तदारसम् । [४७]

निर्माणं निर्माणनामङ्गोपाङ्गनियमव, अङ्गमयङ्गानां प्रति- नियतप्रदेशव्यवस्थापनं, करोति विद्याति, अतः सूत्रधारसं स्रभृत्कथयम् । यद्द्वयाजन्तुवरांशेषङ्गोपाङ्गानां प्रतिनिय- तस्थानवृत्तिता भवति, तत्स्रधारकणं निर्माणनामैव्यथः । तद्भावे हि तद्व्युत्पन्नकणैरङ्गोपाङ्गनामाऽऽदिभिर्विंतिताना- मपि शिरउदराऽऽदीनां स्थानवृत्तत्तनियमः स्यात् । (४७) कर्म० १ कर्म० ।

शिमियव-निर्मा-पुं० । निष्पत्ते, श्रु० ६ उ० । परिनिष्ठापु- वा- गते, श्रु० १ उ० । पञ्च० । विशिष्टाभ्यासव्यति, कथ० ३ कृण । सूत्रार्थनपुत्रयत्ने, " आर्यादिगण सगसो, अमुपस्यं तु शिमियात् " । श्रु० ३ उ० ।

शिमियावित्त-निर्मापयितव्य-शिमि० । कस्तंघे, (सूत्र०) " पंच महभूया अशिमिया प्राणम्यावित्ता अकडा षो कित्तमा " । सूत्र० ३ श्रु० १ श्रु० ।

शिमियव-निर्मित-शिमि० । निर्माशने, कथा० ७ अ० । हा० । म्यन्ने, हा० १ श्रु० १ श्रु० । निष्पादिते, सूत्र० २ श्रु० १ श्रु० । कृते, स्या० ८ टा० । शी० ।

शिमियवयाड [शू]-निर्मितवदिनु-शिमि० । निर्मितमोश्चरब्रह्म- पुडवाऽऽदिना कृतं लोकं वदन्ति निर्मितवादी । ईश्वरकृतलो- कवादि लक्षण्ये चाक्रियाविति, (स्या०)

" आनीद्वं तमोभूत-मद्रातमद्रातमद्रातम् । अमनक्यंमयिहेयं, प्रसुखमिव सवन्तः ॥ १ ॥ तस्मिन्नेकान्धवीभूते, नद्ये म्याथरज्जुमे । मद्रात्परन्तं चैव, प्रणद्योरमद्रातुमे ॥ २ ॥ केवलं गह्वरीभूते, मद्रात्प्रविषयति । अचिन्त्याऽऽस्ता विस्तृतम्, श्यानस्तन्यते तपः ॥ ३ ॥ तत्र तस्य श्यानस्य, नाग्नेः पद्मं विनोततम् । तस्मिन्नेकान्धवीभूते, इयं काञ्चनकारिणम् ॥ ४ ॥ तस्मिन्नेकान्धवीभूते, इयं काञ्चनकारिणम् ॥ ५ ॥ ब्रह्मा तमोऽपञ्च-स्तेन जगन्मातरः सृष्टाः ॥ ६ ॥ अदितिः सुरमङ्गलां, वित्तिसुराणां मनुमेतुषाणाम् । धिनता विद्वङ्गामानं, माता विश्वप्रकाराणाम् ॥ ६ ॥ कङ्कः सरोरुपाणां, सुलसा माना तु नागजातीनाम् । सुराभिश्चतुषादना-मिनां पुनः सर्वजीवानाम् ॥ ७ ॥ इति । प्रमाणयति वासो-बुद्धिमत्कारणकृतं सुवने, संस्थावत्पवा- त्, घटवदित्वादि । अक्रियावदित्वा वास्य न कर्त्वाचरनीद्वं जगति विद्यताऽऽदिमनुभवस्याऽऽदिमनातिशेयात् । न चेश्व- राऽऽदिकर्तृकत्वं जगतांऽपि, कुलासाऽऽदिकारकवैयर्थ्यसङ्का- रः । कुलासाऽऽदिवैयर्थ्यवराऽऽदिभ्यः मत्कारणस्यानीद्वरात्प्रस-

क्रान् । किञ्च-ईश्वरस्याहरीरतया कारणाभावात् कियास्वप्रच-
सिः स्यात् । सहारीरत्वे च तच्छरीरस्यापि कर्मरत्नेषु प्राग्वय,
यत्र बाह्यव्याप्तसङ्घ इति । स्यात् ० ना० । (' इस्वर ' शब्दे
द्वितीयांशान् ६३६ श्लोके चैतन्यतः परीक्षितम्)

शियस्सवङ्गा-निर्मिभ्रवङ्गी-श्री० । नाशब्देऽन्तरस्वजनवर्गे,
वद् निर्दिशान्-

माया विषा य जाया, भगिणी पुषो तदेव पूषा य ।
एसा अणंतरा खनु, शियस्ससा इति वरुमी ठ ॥
माता, पिता, स्नाता, भगिनी, पुत्रा, दुहितृ वा । एषा कदव-
नमना प्रचति बङ्गी । श्य० १० उ० ।

शिय्मूत्र-निर्मूत्र-वि० । अण्कर्मने, " शिय्मूत्रल्लुपकयो-
चलासिका त्रिचदह्यथाया । " प्रन० १ भाष० चार । " शि-
म्भित्तंतुत्तुत्तुरंतविनासममह्यवियथाहृदिषपहारमुच्छिन-
कन्तविभ्रमहाविहावकस्तुजो । " निर्मूनिनामि विकृकृतो बहिः-
कृतानि अग्नांशिय उद्गमन्यावयवविद्योषा येषां ते तथा ।
प्रन० ३ आश० द्वार ।

शिय्मूलण-निर्मूलन-न० । कृषे, डा० २६ डा० ।

शिय्मैत्र-देशी-नते, दे० ना० ४ वर्गं ३४ गाथा ।

शिय्मैर-निर्मैर्याद-वि० । परस्त्रीपरिहारऽश्रियमैर्यादाविलोपि-
स्यात् (रा० । दशा०) लोफकुलाऽऽश्रयेकवा (स्या० ३ ना०
२ उ०) अविद्यमानकुलाऽश्रियमैरि, अं० २ वङ्ग० । प्र० । प्र-
निपक्वाऽपरिपालक-स्यो० ३ ना० १ उ० ।

शिय्मोअ-निर्मोक्-प० । कम्बुके, " केन्बुक् " इति क्वाते सपै-
त्वाच्च, शिशो० । " केसस्त व निमोओ । " प्रा० २ पाद् ।

शिय्मोयणी-निर्मोबनी-श्री० । निर्मोके कम्बुके, " अहा य
भोई तलुपं नृयंगो, शिय्मोयणि हिच पलेइ मुषो (३४) "
उच० १४ अ० ।

शिय-निज-वि० । आत्मीये, सूत्र० १ सु० २ अ० ३ उ० । क-
र्म० । अण् ।

शियनाऽन्नच्छदाशिया-ऽणंसेतो..... [७१]

यका यकाः प्रकृतयो यस्यां मूलप्रकृतौ पतिगः विद्यन्ते तासां
क्षेप मूलप्रकृतौनेजज्जातिविहेषा । तथा तथा निज्जनिज्जमप्र-
कृतिक्रिया मिज्जात्वा यत्तत्त्वं प्राप्ते दलिकाप्रम् । (७१)
कर्म० ४ कर्म० ।

शियह-निकृति-श्री० । मायायाम्, तत्पञ्चादनां च भूषावचने
व । प्रन० २ आश० द्वार । स० ।

शियति-श्री० । शियमनं शियतिः । यथाभवने, सूत्र० १ सु० १
अ० ३ उ० । अणवणंभासुवृषे, सूत्र० १ सु० १ अ० २ उ० ।
सा च पदाद्योनामवयवयथा यथाभवने प्रयोक्तव्यकर्मि ।
स्या० ४ प्रा० ४ उ० । आकाश ।

अथ शियतिवाङ्मोषाशानां मनागीह इत्यन्ते-
आपायं पुण एगिं, उषवष्ठा पुदो शिया ।
वेदंति सुई दुक्कं, अणुया सुण्पति डाणओ ॥१॥

पुनःशुभः पुनोऽश्रियो विद्यते दशैयति-निबनिवादिनां पुनरे-
कामेत्तदावयवाम् अथ चाविचकितकर्मका अपि अकर्मका
५२३

प्रवर्त्तानि यथानिर्वातोऽने निष्ठाप्रत्ययः, तद्योमे कश्चिद्वि चङ्गी । त-
त्त्वायमर्थः-नेतिवयववर्तिभः पुनरिदमात्मनः । देवाप्रयमनाश
इत्यर्थः । तद्यथा-उपपत्ता युक्त्या चटमानका इत्यनेन च पञ्च-
भूततज्जीवनच्छरीरादिमितमपाकनं भवति । युक्तिस्तु श्रेयानः
प्रावृत्तिवै, प्रशोयिष्यते च । पृथक् पृथक् नारकाऽऽनेनेषु पा-
रीरेषु वेत्तनेनाऽप्यात्माऽश्रेयादिनारकोऽश्रयेण च पुनस्तु प-
थयुपपत्तास्तदाह-जीवाः प्राणिनः सुखदुःखजोगिनः । अनेन च
पञ्चस्कृषातिरकजीवाभावप्रतिपादकबीजमनाऽपकेयः कृते
कृष्यः । तथा ते जीवाः पृथक् पृथक् प्रत्येकदेहे व्यवस्थिताः
सुख दुःखं च वेदयन्त्यनुभवानि । न चयं प्रतिप्राणप्रतीनं
सुखदुःखानुभवं निरुदते । अनेन चाऽनुभवादिनो निरस्ता
भवति । अकनेनेपि कारिएवात्मनि सुखदुःखानुभवानुपपत्तेरि-
ति भावः । तथैवदस्मान्निर्भयव्यते । ; अतुबानं अथवा-ने
प्राणिनः सुखं दुःखं चानुभवन्ति, विद्युन्त्येते उचिद्यन्ते, स्वापु-
षः प्रक्याव्यन्ते, स्थानात्स्थानान्तं सङ्गमयन्त इत्यर्थः । तत-
श्चौपचितिक्रमप्रवृत्त्यानिस्तेषां न शियिष्यते । इति श्लोकाद्यः ॥१॥

तदेव पक्वभूनास्तित्वाऽऽश्रियादिनिरासं कृष्या यथैतिव-
तिवादिभराश्रीयने, तच्छ्रीकडधेन दशोपिनुमाह-

न तं सयं कर्म दुक्कं, कओ अणं कर्म च णं १ ।

सुई वा नद वा दुक्कं, सेहियं वा अतेहियं ॥ २ ॥

सयं कर्म न अणमिहं, वेदंति पुदो शिया ।

संगमं तं तद्वा तेमि, इणंणेसि आर्यं ॥ ३ ॥

यत् तैः प्राणिभानुभूयने सुखं, दुःखं, स्थानविशेषेण वा, न
तत्सवयमनामा पुरुषकारेण कृतं शिय्यादिनं युक्तमिति, कार-
रणे कार्योपपत्ताद् दुःखकारणमेवोक्तम् । अस्य बोधप्रकृत-
त्वात् सुखाऽऽद्यापि प्राणात् । नतश्चेत्पुनरुक्तमवति-योऽयं सुखदुः-
खानुभवः स पुरुषकारकृतकारणजन्यो न भवतीति । तथा
कुतोऽनेन काष्ठेभ्यस्तदभावकर्मोऽश्रिया च कृतं भवेत् । शियि-
त्यल्लङ्घने । तथाहि-यदि पुरुषकारकृतं सुखाऽऽद्यनुभूयते ततः
सेवकवणिक्त्वं काऽश्रियां समाप्ते पुरुषकारे सति फलप्राप्तिसि-
द्धयं, फलप्राप्तिश्च न भवेत् । कस्यांचिपु लेखाऽऽदिव्यापाराजा-
नेऽपि विशिष्टफलावातिर्ह्येत इत्यतो न पुरुषकारात्किञ्च-
नासापत्ते, किं ताई शियरेतेत्येतेतश्च श्रितोयश्लोकान्तेऽयं-
धास्यते । नापि काशः कर्णः, तस्यैकपदायाऽप्यति फलतथैव
इथापुपत्तेः । कारणमेव हि कार्यमेवो भवति, मानेदे । तथा
अपमेव हि मेवो नेद्वैतुं चदने, चदुन शियकपमोऽप्यासाः, का-
रणमेवैव । नद्येभ्यः कर्तुं कस्य सुखदुःखे न भवनाः । यथाऽ-
साश्रीभ्योऽनुभूतो वा ई । यदि सुनेततः प्राकृतपुरुषक्येव
सर्वकर्तृत्वाभावाः । अथाऽऽनेनेनयासत्त्वाकाशस्येव सुतरां
निष्कल्पत्यम् । अपि च यद्यसौ राणाऽऽदिमात्रस्वतोऽस्मदाद्य-
भ्यारतेकाऽश्रियेभ्यः कर्तव्यं । अथाऽसौ विगमरता, तत्सकलं
सुननदुःखोभ्येभ्यः कर्तव्यं । अथाऽऽदिजगद्वैश्वं न चदो प्राकृतित, ततो
नेभ्यः कर्तव्यं । तथा-स्वभावस्यापि सुखदुःखाऽऽदिकर्तृत्वानु-
पपत्तिः । यतोऽसौ स्वजावः पुरुषात्त्रि-भोऽभिमो वा । वाद्
शियाः, न पुरुषाऽऽश्रिये सुखदुःखे कर्तुं नशे, तस्मात्प्रवृत्त्यादिनि।
नाप्यभिलोऽनेदे पुरुष एव द्याकस्य चाकर्तृत्वमुक्तमेव । ना-
ऽपि कर्मणः सुखदुःखं प्रति कर्तव्यं चदते । यतस्तरकमं पुरुषा-
द्विद्यमभिनं वा भवेत् । अनिचं वेत्पुदमाप्रताऽऽपत्ति- कर्म-

भा.त्रयं चोक्तौ शेषः । अथ भिन्नं तत्किम्-सन्वेतनम्, अन्वेतन-
नं वा ? यदि सन्वेतनम्, एकस्मिन् किये चैतन्यद्वयाऽऽपत्तिः ।
अथाऽन्वेतनम्, तथा सति कुनस्तस्य पाषाणसुखस्यैवास्वत-
न्त्यस्य सुखदुःखोपादानं प्रति कर्तृव्यम् । इत्येतन्नोपपन्नं व्या-
ज्येन प्रतिपाद्यस्थिः, इत्यसं प्रसङ्गः । तदेषं सुखं सैद्धिकं
सिद्धावपयमसङ्गत्वात् नये, यदि वा दुःखम्-अज्ञानो-
पपन्नस्यैवसैद्धिकं सांसारिकम् । यदि बोधव्यपत्तेस्तसुखं
दुःखं वा अस्वकल्पनाऽङ्गम्-ऽऽप्युपभोगाक्रियासिद्धौ भवे, तथा
कथागतानुसङ्गाऽऽदि सैद्धिकं भवं सैद्धिकम् । तथाऽसै-
द्धिकं सुखमांतरमानन्दरूपप्राक्कियेकमनवभारतिवाद्यानिमित्त-
कम् । तदेतदुभयमपि, न स्वयं पुरुषकारेण कृतं, नाप्यन्वेतन-
केनचित् कालाऽऽदिना कृतं, वेद्यव्यनुजनयन्त, पृथक् औषाः प्रा-
पिच्य इति । कथं तर्हि तत्त्वेषामभूदिनि निव्यातवादी स्वामि-
प्रायमाविष्कारोति- (संगच्छेति) अस्वच्छ स्वपरिणामेन गति-
रूपं यदा यत्र यत्सुखदुःखाऽनुभवन्, सा सङ्गतिर्नियतिः, तस्यां
भवं साङ्गतिकम् । यतश्चैवं न पुरुषकाराऽऽदिकृतं सुखदुःखाऽऽ-
दिस्तस्यां प्राणिनां नियतिकृतं साङ्गतिकमित्युच्यते । इहा-
स्मिन् सुखदुःखाऽनुभववादे, एकेषां वार्दानामाख्यातम्, तेषाम-
वसन्त्युपगमः ।

तथा चोक्तम्-

“ प्राप्तेषु नियतिषुऽऽप्येव योऽर्थः,
सोऽवश्यं भवति नृणां ह्युनोऽप्युनो वा ।
चूतानां महति कृतेऽपि हि प्रत्येते,
मात्रादेव भवति न भाविनोऽस्तित् नाशः ॥ १ ॥ ” सूत्र १ श्रु ०
१ ख ० २ ० ।

ये नियतिवादिनस्ते ह्येवमाहुः-नियतिर्नाम तत्प्राप्तनरसिद्धि,
अहङ्गादेशेते ज्ञावाः सर्वेऽपि नियतेनैव रूपेण प्राप्नुवन्भवन्नुवते,
नाप्यथा । तथाहि-यद्यदा यतो नवति तत्पदा तत्त एव नियतेनैव
रूपेण नवद्वयफलजयते । अन्वया कार्यभाबव्यवस्था, प्रातिनियत-
रूपव्यवस्था च न ज्ञेयत्, नियमाकाराभावात् । तत एव कार्यनैव-
त्यतः प्रतीयमानामेनां नियतिं को नाम प्रमाणपक्षकुशलो वाधि-
तुं कृमते ? सा प्रापद्व्यत्रापि प्रमाणपथव्याघातप्रसङ्गः ।

तथा चोक्तम्-

“ नियतेनैव रूपेण, सर्वे भावा भवन्ति यत् ।
ततो नियतज्ञा ह्येते, तत्स्वरूपास्तु बोधनः ॥ १ ॥
यद्यदेव यत्ने वायत्, तच्छेव तत्तरथा ।
नियतं जायते न्यासात्, क एतां वाधितुं कृमः ? ॥ २ ॥ नं ० ।
एवं श्लोकच्छेपेन नियतिवादिमतमुत्पन्नस्वास्त्योत्तरद्वयमाऽऽह-
एवमेवापि ज्ञेयता, बाला पंक्तिमागिणो ।
निययानिययं संते, अयापंता अन्नुदिया ॥ ४ ॥

एवमित्यमन्तेरक्तस्योपप्रदर्शने, एतां न पूर्वोक्तानि नियतिवादा-
ऽऽश्रयानि बन्धनीनि । जलधरोऽजिद्धयोः, बाला अह्नाः सद्स-
द्विषेकविक्रम प्रापि सन्तः । परिक्रमन्मानं वारमानं परिक्रमं कर्तुं
श्रीसं वेधां ते तथा । किमिति त एवमुच्यन्ते ?, त्रुल्लेवाह-यतः
(निययानिययं संतमिति) सुखाऽऽदिकं किञ्चिद्व्यतिरिक्तमव-
श्यं तज्जुद्धयप्रापितं, तथाऽनिययमास्त्वपुरुषकारेऽऽदिप्रापितं
सर्व्वं-नियतिकृतमेव कालेनाऽऽवश्यमेतत्तुऽज्ञानात् साऽङ्गदुःखाऽऽ-
दि कारणस्य, अन्नुदिकं कुकिरदिता जन्मोति । तथाहि-आदितानां

किञ्चित्सुखदुःखानि नियतानि एव भवन्ति, तत्कारणस्य कर्मणाः
कास्माच्छब्दसरेऽप्यर्थं तज्जुद्धयमज्ञावाऽव्यतिरिक्तमित्युच्यते ।
तथा किञ्चिदनियतिकृतं च पुरुषकालेऽभ्यस्तस्वाजकमाऽऽदिकृतं,
तत्र कथाऽऽप्युखदुःखाऽऽदिकः पुरुषकाराऽऽप्यवगम्याभ्यस्यते ।
यतः क्रियातः फलं भवति, क्रिया च पुरुषकाराऽऽप्यस्य स्या
रुते । तथा चोक्तम्-“न वैद्वैमिनि संक्षिप्त, म्येतेदुःखमममनः ।
अनुद्यमेन कर्त्तव्यं, नित्येऽप्यः प्राप्नुमहेति ॥ १ ॥ ” यत्तु समा-
ने पुरुषव्यापारे फलवैविध्यं दृषणम्येनोपम्यन्ते, तद्दृष्टव्यमेव ।
यन्तत्रापि पुरुषकारवैविध्यमपि फलवैविध्ये कारणं नवति ।
समाने वा पुरुषकारे यः फलाज्ञावाः कस्याञ्चनवति, सोऽह-
दृष्टकृतः । तदपि वास्त्याभिः कारणतंत्रनाऽऽदितमेव । (सूत्र ०)
(कालकर्तृवैविध्यारः ‘ काल ’ शब्धे नृतीयभागे षडरे-पृष्ठे
गतः) तथेऽभ्योऽपि कथा । प्राप्तेव हि तत्र तथोपपत्तिशारेण स्-
कलजगद्व्यवहारोऽभ्यस्तः । तस्य सुखदुःखोऽप्यतिरिक्तमेव सर्व्ववा-
दिनामाविधानेन लिख्यमेव । यत्तत्र मूर्त्तान्नाऽऽदिदृष्टव्यमुप-
सर्त्त, तदेषंभूतेऽस्मात्प्रत्यये दुराऽऽदिदृष्टमेवेति । स्वभावस्था-
ऽपि कथाऽऽदिकृतमेव च । तथाहि-आमन उपपत्तिकाऽऽप्यम-
संशयेवप्रदेशात्तम् । पुत्रलानां च सूर्यस्य चर्माधमास्तिकाय-
योगेनिश्चिद्युपपन्नकारित्वमसूत्रं चैत्येवमादिश्वजावाऽऽप-
दितम् । यदपि चाऽऽममवतिरेकाऽऽव्यातरेककृतं दृष्टव्यमुपम्यन्ते,
तद्दृष्टव्यमेव । यतः-स्वभाव आस्तमोऽव्यातारिक्तः । आ-
स्तमोऽपि च कर्त्तृव्यमनुपपन्नमेव, तदपि स्वभावाऽऽप्यादितमे-
वेति । तथा कर्माऽपि कर्तुं भवत्येव । तकि जीवप्रदेशैः स-
हायोऽप्यानुपपन्नतथा ध्ववस्थितं कथाऽऽप्यमनोऽभिचय,
तद्व्याख्याऽऽमना नरकतिथेऽमनुपपन्नमवेद्यु पर्थेऽहं सुखदुःखाऽऽ-
दिकमनुजयतीति । तदेषं नियत्यमित्योः कर्तृव्ये तुल्युप-
पत्ते सानि नियतेरेव कर्तृव्यमनुपपन्नकृत्यो नियुक्तिका अ-
वन्तारव्यवस्यंम् ॥ ४ ॥

तदेषं पुरुष्या नियतिवादां दृष्टव्यिभ्या तद्वद्विनाम-
पायद्वेष्टनायाऽऽह-

एवमेते उ पास्तया, तं जुजुमो विपणमिभिज्जा ।
एवं उवचिआ संता, ए तं सुखवैविधोक्त्वया ॥ ५ ॥

(एवमेते उ इत्यादि) एवमिति पूर्व्वमनुपपन्नमेवसुखम्,
सर्व्वेतिमर्णाप वस्तुनि नियतानियते सत्येके नियतमथाऽव-
श्यंतामेव कालेऽऽदिकृतकारणं निहितुकृतया नि-
यतिवादाभित्ताः । तुरवधारणे । त एव नाप्ये । किञ्चित्प्रा-
पुसन्दे ? इति द्वायेन-युक्तिकदम्कदाद् बाहेस्तिष्ठन्तीति पाश्च-
स्थाः, परलोकक्रियापाश्चस्था वा । नियतिकृतमाध्वर्या-
त्परलोकक्रियावैचर्य्यम् । यदि वा-पारा इव पाशाः, कर्मबन्धन-
म् । तत्तदेव युक्तिकलनियतिवाद्यप्रकल्पम्, तत्र विधनाः वा-
रस्थाः । आर्येऽप्येकान्तवादिनः कालेऽऽदिकारणिक्याः पा-
श्चस्थाः, पाशास्था वा कष्टया इत्यादि । ते पुर्व्वनिश्चिताध्वसा-
भित्त्यापि, नृयो विधिश्च तद्वेषेण वा प्रसङ्गितता चाध्वोपग-
ताः परलोकत्वात्तत्तु कियान्तु प्रसंसेते । आध्वोऽऽभयत्तं
तेषां नियतियवाऽऽऽप्येव सत्येव । पुनरिति तस्मिन्पिन्धी-
तु कियान्तु प्रसंसेतारिति । ते पुनरेवमाध्वपुस्तियाः । परलोका-
त्तत्तु कियान्तु प्रसंसा अपि सत्यो माऽऽमनुपुस्तियाः कर्त्तव्योक्तकाः
अस्वप्नकृत्यनवाकारानां दुःखाऽऽदिकृत्यवन्ति । गता नि-
यतिवादिनः । सूत्र ० १ श्रु ० १ श्रु ० २ ० । आवाच । अक्षरमा-

ज्ञवनीम्बुधुपायशिविदंनं चारुन्तोपकुलकाय किञ्चिद्विधायते-
 षकस्मादिति किं किञ्चिद्व्यस्य हेतुपरतया हेतवभावमनवर-
 म् उत- "कामोनाः मानयेते" इति स्मरणादिष्वेवार्थकस्य कि-
 श्वन्त्यस्य किञ्चिद्व्यस्यसंभवत् भवनाजावपरत्वात् । किं वा कि-
 श्वन्त्यस्य स्वभित्तपरतया, प्रतीकभित्तपरतया वा स्वहेतुकत्व-
 परम्, प्रतीकहेतुकत्वपरत्वात् । अथवा- षकस्मादिति स्वभावा-
 दिव्यर्थे कृदन्तया स्वनावादेव कादाचित्कामित्यर्थकः । एतेषु
 वक्ष्यते नैकोऽपि प्रकारो युक्तः, नियन्तावर्थाकार्यदर्शनात् । अग्नि-
 यन्तावर्थाव्ये, निरवर्थाव्ये वा कादाचित्कत्वस्वभावव्यवकापात् ।
 तत्त्वत्वाभावे च सहेतुकत्वस्याऽऽवश्यकत्वात् । तदुक्तमुच्यते-
 "हेतुत्वंनिमित्तेषो न, स्वानुयाऽऽव्यवधिर्न च । स्वभाववर्धना
 नैव-अव्यवधिर्नियन्तवतः ॥४॥" इति । अथाऽऽकाशशब्दाऽऽदीनां कादा-
 चित्कत्ववत्त्वात् कादाचित्कत्वमपि न सहेतुकत्वसाधकमिति चेत् ।
 न । आकाशाऽऽदीनां सर्वत्र सर्वत्र आकाशाऽऽदित्वात्साक्षात्प्र-
 सङ्गात् । तत्स्वभावत्वं च धर्मिप्रादकमानसिमिति हेतुं विनाऽपि
 देशानन्वयमस्तीति । अथैवं कादाचित्कत्वमपि षटाऽऽनित्यभा-
 वत्वादेव हेतुं विनाऽपि गमनाऽऽदिव्यवृत्तमस्त्विति चेत् । न । का-
 दाचित्कत्वस्यावधिभित्तपरत्वात् । स्वव्यवधयो, न त्व्येवत्यत इति
 चेत् । न । नियतपञ्चाङ्गाव्यवधयेवाव्यवधानात् । अन्वयात् ननु-
 धूम इत्यपि प्रतीयेत, तन्निश्चयत्वेऽपि तदुक्तोपकाराजानकस्य
 कथं तत्केतुत्वमिति चेत् ? उपकारो हि कार्यमिति नद्वयनकार्य-
 हेतुत्वस्य तत्केतुत्वेऽनन्वयात् । अन्वयत्वेनार्थहेतुत्वाद्योपकारेऽ-
 नुपकारान्तरस्वीकारेऽनवस्थाऽऽवश्ये, नहि अतोऽपि नियन्त-
 कत्वात्त्वात्त्वेन तन्प्रतिष्ठितं । कृतं कर्तव्यम्, स्वनावादेति नृ-
 द्वाहण । अथ तथापि प्रादुर्भावव्यवधिः, न च धूमाऽऽदी व-
 ह्नुवादेत्यव्यवधिरैकानुवर्थाव्यवधानत्वात् च बहुधादिप्रत्यक्षमेव
 हेतुहेतुमज्जाप्रादुर्भावः, धूममात्रेऽव्यवधिरैकानुवर्तमानत्वात् । य-
 त्किञ्चिद् धूमं रासमाऽऽदेरपि तथा कानात् रासमाऽऽदेर्व्यवधिः । अ-
 रक्षाना च नह्य इति चेत् । न । बहुधादेरपि व्यभिचाररक्षासां-
 ख्यादिनि । धूमाऽऽद्येनो बहुधादीं प्रकृतिश्च संवाचनयैवोपपद्यत
 इति परमतमिति चेत् । न । सामान्यव्यभिचारानुगतत्वात् (प्रह)
 विश्वान्तरानुपस्थितिवशायां चकिञ्चिद्भवत्कथंस्तद्वहसां-
 म्भवा एव बहुधूममात्रे तदुप्रादुर्भावत्वं सति साधकत्वात्वे व्य-
 निवारगुह्यात्वात् अग्निव्यवधानत्वात् । रासमाऽऽदी तु व्यभिचार-
 निर्वय एव । अतएव तन्निश्चयेन धूमहेतुत्वप्रतिषेधे अन्वयमेव,
 प्रादुर्भावत्वात् । "अन्वयधासिन्धित्यनुपूर्वसहितं हि हेतुत्वम् ।"
 तथा च- बहुधादेरवधिपूर्वत्वात् धूमाऽऽदिव्यवधिपूर्ववर्तित्वात्साम-
 धासित्वात् तद् कुम्भिवारम् । आत्माऽऽदौ । स्वर्गाऽऽदिनिष्ठा-
 कार्वायतानिकपितकारणत्वात्प्रहव्यवधेऽकवामिर्माकेषु वाय्वाऽऽ-
 रान्माऽऽदित्वात् तन्नामाव्यवधापि तत्र अन्वयकथंतिव्यवधानत्वात् । नुवाऽऽ-
 रनिष्कवादीनां बहुकारणत्वात्प्रहोऽप्यमेव रीतिः, सुखत्वेन व्य-
 निवारकत्वात्वेन तेनैव रूपेण कारणत्वात्प्रहोऽप्येतिवत्त्वात्, अन्वये-
 द्कोऽदीनां न सुखत्वसामानाधिकरण्यकारणत्वात्प्रहो विरोधाभा-
 वात् । अन्वयेऽकवत्कपाऽनुपस्थितौ कथमन्वयेऽकवत्कारणत्वात् ।
 कारणतायाः सर्वव्यवधिपूर्वत्वेन तन्प्रत्यक्षे संश्लिष्टत्वात् ।
 कारणत्वात् इति चेत् । न । "सर्वं अदः" इति सर्वव्यवधयैके ध्यनिवा-
 दात् । अथ येन समवायत्वाऽऽदिना रूपेण सर्वव्यवधकता,
 तेन कुरीय तन्प्रत्यक्षे तस्य हेतुत्वात् व्यभिचार इति चेत् । न ।
 तथाऽपि सर्वव्यवधकताऽऽवश्येऽकवत्कारणत्वात्प्रहो हेतुत्वमि-
 त्यत्र सर्वव्यवधकत्वव्यवधानव्यवधानत्वात् । अतएव चेत्

बहिष्पयस्विपुत्रजन्वेति कारणताप्रत्यक्षत्वाये नृणकार्वायत्वाऽऽ-
 धयभाववृत्तेनैवप्रहव्यवधानकारणत्वात्सर्वव्यवधकत्वात् । यद्वा- इदं
 बहिष्पुत्रजन्वेति प्रत्यक्ष एतदकारणत्वात्किञ्चनकार्यत्वाऽऽवगा-
 हित्वे स्वव्यवधेऽकवत्प्रहो हेतुत्वत्वेऽपि कार्यताये प्रमादव्यव-
 धोऽपि दोषः । (१२४) नयोः । स्मरन् ।
 शिवयज्ञकन-नियतिक्रुत-त्रि० । प्रवहयन्माभ्युदयप्रतिवे, सु०० ।
 सु० १ प्र० २ उ० ।
 शिवयज्ञकन-निकृतिर्दुर्मन्-न० । निकृतेर्मायायाः कर्मं निकृति-
 कर्म । एकोनमिदो गीणचौये, प्रह०३ आध० द्वार ।
 शिवयज्ञकन-निकृतिप्रहान-त्रि० । निकृतात्माया, तद्विषये प्र-
 हानं यस्य स तथा । शानः प्रतिचरणीयो ना मचरित्वे शान-
 वेत्सहं करोमिस्त्वेषमादिविद्वद्वयति, स । "सहेतुव्यवधाने,
 कतुत्वाऽऽवश्येवसा । अन्वयो व अयोदीप, महामोहं पकुम्बह ॥१॥"
 स० ३० स० ।
 शिवयज्ञकन-नियतिपूर्वत-पुं० । नियत्या नैयत्येन पर्वता निय-
 तिवर्तनाः नियतपूर्वतेषु, यत्र वायुमन्तरा देवा देवेषु जवधा-
 नीयत्येन वैकिञ्चयरीरेण प्रायः सदा रमणाणा अवतिष्ठन्त इ-
 ति । जी० ३ अग्नि० ४ उ० । रा० ।
 शिवयज्ञकन-नियतिवादिन-पुं० । सर्वभावानां नियतिकृत-
 त्वावादिनि, मं० । ('शिव' शब्दे चैषां मतमुपयुक्तमुपादितात्)
 शिवयज्ञिय-नियन्त्र-त्रि० । निरतं यन्त्रितं नियन्त्रिमिति । नि-
 यते प्रतिज्ञावदिनाऽऽदी शान्ताऽऽदित्वात्तानावेऽपि शिवमाकर्ष-
 ष्ये प्रत्याख्यानभेदे, न । एतच्च प्रथमसंहिताभेदेव्यवधानव्यवधि
 च । श्या० १० उ० ।
 मास माने अ तवो, अग्रगो अग्रगुदित्वात्प्रवहो ।
 इहेण गिशाणेषु ब, कायवो जाव उदसासो ॥१०॥
 मासे मासे च तपः, अमुकोऽमुकदिवसे, एतात्पञ्चाऽऽदि,
 इहेन नीरोगेण, शानेन वा अनीरोगेण, कर्तव्यं, यावद्वृत्तासो
 यावदायुषिदि गाथासमासायैः ॥१०॥
 एत्रं पचकत्वायं, शिवयज्ञियं धीरपुरितपञ्चं ।
 गं शिवयज्ञियंऽऽगमारा, अग्निस्ति अथा अग्रनिष्कत्वा ॥११॥
 एतत्प्रवाचनानुसङ्गकत्वं, शिवयज्ञियं धीरपुरितपञ्चं तस्यै कर-
 गणप्रकृतिं, यद् शुश्रूहति प्रतिपद्यतेऽगमाराः साधवः,
 अग्निःस्वनाऽऽस्मान्प्रदिनाः अग्निव्यवधानः केषाऽऽदिव्यवधि
 गाथासमासायैः ॥ ११ ॥ भाष० ६ प० ।
 इहेण गिशाणेषु ब, अग्रगुतवऽऽगुगदिप्यमि नियमेण ।
 कायवो ति शिवयज्ञियं, पचकत्वायं गिशा विति ॥ए०॥
 इहेन नीरोगेण, शानेन वा सरोगेण, अमुकं तपः पञ्चाऽऽदि,
 अमुकस्मिन् दिने, नियमेन शिवयज्ञे, मयेति शेषः । (कायवो
 ति) कर्तव्यं, प्राक्तनत्वात् पुंसा निदेशः, शिवयज्ञियं प्रत्या-
 ख्यानं, जिना भुवते । इदं च प्रत्याख्यानं न सर्वैकांशं कियते, किं
 ताहि, शिवतकाग्रमेव ।
 तथा च ।ऽऽ-
 चंद्रसुभिन्नु शिवयज्ञ-रूपेण पदमिन्न चैव संपद्ये ।

एवं बोधिकुन्ने चिन्न, धरा वि तथा करेसी य ॥६॥
 चतुर्दशपूर्वेषु चतुर्दशपूर्वेषु जिनकाण्येषु, प्रथम एव
 संहनने बद्धश्चभनाराचारान्धये, एतन्निवाग्निप्रव्याक्यानं, व्य-
 धिचिन्नमेव । अथाऽऽह-अनु तांकाकापि कात्रे चतुर्दशपूर्वधाराऽऽद्य
 एव क्रमवन्तः, स्थायैरेस्तु न कृतमेवेदमित्याह--(धरा वि त-
 या करेसी य) स्थविरा स्थापि तथा पूर्वधाराऽऽदिकात्रे, अकापुः,
 चतुर्दशान्येऽप्यथाधराः प्रथमसंहानिन इति । प्रथ- ४ द्वार ।
 अ० । द्वा० ५० । अक्ष० ।

विपयंत्र-निर्गन्ध- ३० । निर्गन्ता गन्धास्त्राहाभ्यन्तरादिनि निर्ग-
 न्धाः । साधुषु, ते पञ्चधा- पुलाकाः चक्रयाः, कुशीलाः, निर्गन्धः,
 स्नानाकक्षेत्र । तत्र निर्गन्धः निर्गन्तो मोहनोयकमेतद्वृणाद प्र-
 स्थितिनि निर्गन्धः । य० ३ अक्षि० । अ० । (न्यवेत्येते 'गन्धोय'
 शब्देऽस्मिन्नेव प्रागे २०३४ पृष्ठे प्रतिपादिताः)

विपयंत्रं पंचविद्धं पक्षोपे । तं अहा-परमसमयागयंत्रं, अप-
 द्यसमयागियंत्रे, चरित्रमसमयागियंत्रं, अक्षरियसमयागियंत्रं,
 अह्रासुदृष्टमियंत्रं एषामं पंचमे ।

" शिवयंत्रे " इत्यादि सुगमश्च । नवरत्नं अन्नमुद्दृष्टप्रमाणाया
 निर्गन्धाद्याः प्रथमे समये बलैस्मान एकः, शेषषु द्वितीयः,
 अन्तिमे तृतीयः, शेषषु चतुर्थः, सर्वेषु पञ्चम इति विचक्षणया
 भेद एवास्ति । स्था० १० । ३ ४० । दूरिके, लक्ष०
 ११३ अ० ।

शिवयंत्रियुक्त-निर्गन्धियुक्त-पुं० । पेदाकविधाधरेण सुज्येष्ठाजि-
 धानार्थं साध्यामुपादिंते सत्यकौ, स्था० १० । ३० ।

नद्वेषु संश्लेष-
 " सत्यकः श्वेतरः कोऽसी, सद्रूपवर्णियद्यते ॥ (३०)

केटकस्थेय सुज्येष्ठा, सुनाऽऽसीरामाव्रजश्च सा ।
 इडाश्रयाङ्गण नियं, कायोस्वर्ग इहाति च ॥ ३१ ॥
 इतः परित्वाद् पेदासौ, विद्यास्योऽ नमश्चरः ।
 तनयं श्रद्धाचारियाः, विद्यां हातुं निरीकृते ॥ ३२ ॥
 कायोग्यसंस्थितानं इह्या, सुज्येष्ठां श्रद्धाचारिणीम् ।
 कृत्वा स धूम्या ध्यामोहं, वीर्यं तस्यै न्यवेशयन् ॥ ३३ ॥
 जाते गर्जेऽतिशक्तिजिः, अथात्मन्या न विक्रिया ।
 अथेधन आदयुधे, तन्मनुर्विन्दुं प्रहृम् ॥ ३४ ॥
 सयत्ताभिः सभं वासः, काससंक्षीपकस्तदा ।
 अत्राहोभ्ये कुनो मीनिः, स्वाभ्याषत्सत्यकैरितः ॥ ३५ ॥
 मयाभ्येऽथ स नसोक्षे, स्वं ? मां मांदांयथासत् ? ।
 इत्युधित्वा इजाक्षरम-पादयोस्तथापत्यत् ॥ ३६ ॥
 अयस्त्रोऽथ परित्राजा, इत्या विद्याः स शिक्षितः ।
 रोहिणीं साधयन् पञ्च, अनाहं स आरतस्तथा ॥ ३७ ॥
 षष्टे परमाशेषाऽऽयुः, सिद्धकल्पीं तां स नेष्टवाद् ।
 सप्तमे च अथे तां स, साधनार्थोपचक्राम ॥ ३८ ॥
 हावं कितास्थं प्रवधात्, नमोपयोऽर्चनं च ।
 विस्तार्ये वामकुण्डिन, तत्र तऽऽवज्ञनाशधि ॥ ३९ ॥
 तस्य संकल्पयोग्येय, कालसंक्षीपकस्तदा ।
 विज्ञेयाऽऽगत्य क्लृप्ता, सस्तराये गते ततः ॥४०॥
 देवना स्वयमेवोच्ये, सिद्धमेतस्य मा कृषाः ।
 सिद्धाभ्यस्थाहसूचे तं, कालमेतस्य विद्यामि ते ? ॥ ४१ ॥
 सेनादृश्येत्तकं, तथाऽविशेषतः प्राभवद्विज्ञम् ।

सा तुष्टा तद् ध्यावाचोभं, स त्रिनेत्रोऽथ विभुसः ॥ ४२ ॥
 धर्मान्नेन साधवीति, पेदाकस्तने मारितः ।
 ततो रुद्राचार्यः कोऽभ्यु-क्तासं संदीपको ततः ॥ ४३ ॥
 सिधासी तत्र सोऽन्यव-दृष्टोऽथः स तन्मनगात् ॥
 सोऽपौ (बिष्णुः विष्णुः, पाताला लक्ष्येऽनगात् ॥ ४४ ॥
 इग्न्वा तन्माद्यित्वा तं, स विद्याधकवत्यभूत् ॥
 सर्वास्तीर्थकृता नया, त्रिसन्ध्यं नाट्यपुत्रकम् ॥ ४५ ॥
 रमने सोऽथ शुकलं, महेश्वराभिषं व्यधात् ॥
 स विप्रद्वेषनस्तेषां, विध्वंसयति कन्यकाः ॥ ४६ ॥
 अन्नःपुत्रीनिर्भूषामां, स्वस्त्रीभिरिव केवलित ।
 तस्य दिग्धक्षयं जज्ञे, नन्दो नन्दीश्वरतया ॥ ४७ ॥
 स पुण्यकविमानेन, नभसा सर्वतोऽग्रमन् ॥
 अन्वहोऽक्षयिनीपुर्वा, अरुद्रप्रद्योतयुजुः ॥ ४८ ॥
 अन्तःपुरं बिदध्वंसे, शिवां देवीं विनाऽऽकिलम् ॥
 सोऽथ द्रव्यो विनायायोऽथ, कुर्वतः श्वेतरः कथम् ? ॥ ४९ ॥
 तत्रैवाऽऽसीदुमा नाम, गांशुका कृपशालिनी ।
 इह्याऽऽवान्ने महेशं सा, चूर्पं नं प्रत्युर्लक्षयत् ॥ ५० ॥
 सोऽभ्यदाऽवातरश्चत्र, तस्या इहस्तेऽभुजुचदम् ।
 स्मेरं च मुकुतं शशां, श्वेतरहस्तमहादयत् (?) ॥ ५१ ॥
 मुकुतं साभ्यवेत्युच्ये, योग्योऽसि त्वममृशः ।
 न स्मेरकमलमार्गाः, माहृशः पुनर्गोक्तं ॥ ५२ ॥
 तद्भक्तिरिजितस्मर, नया साऽऽसुयाम सः ।
 एकान्ते वाऽभ्यदाऽयातो-द्विधाः स्वर्गान्तिके कदा ? ॥ ५३ ॥
 सोऽभ्यदग्नेषुनाऽऽमन्त्रे, नया राज्ञो न्यवेद्यत ।
 राज्ञोऽसी तदा मायं स्वयं इहया प्राशयाय च ॥ ५४ ॥
 परम ननुवरे दया, अह्नेन श्लेष्ठेऽनं प्रीतेः ।
 मायां निषयमपास्तुकन्वा, प्रच्छन्वाः स्थापिता मटाः ॥५५॥
 मारितस्तेस्वनासाक-रनया सह स श्वेतरः ।
 ततो नन्दीश्वरस्नाभि-विद्याभिः स्याव्यतिम् ॥ ५६ ॥
 शिलां श्पोदिन विकुरोवेधो ह्य हाताश । हनिष्यसे ।
 तमथाऽऽहस्यज्ञोर्वो, राज्ञोऽऽरुद्रपटशाटकः ॥ ५७ ॥
 सोऽभ्यदकचेदिदं सुभ-भेतहूयं पुरे पुरे ।
 विद्याप्याऽऽयननेऽक्षेपे, ततो मुञ्जाभि नारयथा ॥ ५८ ॥
 तत्रपेदे नरेन्द्रोऽथ, सर्वत्रापि व्यधापयत् ।
 तामासादाभद्रोऽह्याया-नेतस्वोऽपवर्षीरहती ॥५९॥६०॥
 स चासर्पिणोऽंगप्रदीपो नाम दीयकरो विध्वंसति ।
 प्रथ० ३६ द्वार । वीररजनाऽनगरभेदे, अ० ।

स च नारदपुत्रेण पुष्टः पुत्रनाद् व्याकरोदित्युच्यते-
 तेषां काशेषं तेषां समपणं० जाव परिव्या पदिगया । तेषां
 काशेषं तेषां समपणं० भगवत्प्रो महावीरस्य अन्ते-
 शामी गारयपुत्रे गाभं अगगाारे पगऽभद्र०० नोत्र विहरद् ।
 तेषां कालेषां तेषां समपणं० ममगस्य० जाव अन्तेवामी
 नियंत्रियुचे एषामं अगगाारे पगऽभद्र०० जाव विहरद् । तप
 णं से नियंत्रियुचे अगगाारे जेगाभि नारपपुत्रं अगगाारे
 तेष्टेव उवागच्छड, उवागच्छडःवा नारपपुत्रं अगगाारे एवं
 दयासो-मन्वे पोगस्य चि अज्जो ! किं सअट्टा, मगज्जा,
 सपएसा ? उदाहु-अ गट्टा, अगज्जा, अपएसा । अज्जो ! वि

नारयण्युचे अश्वगारे निर्यतिपुत्रं अणगारं एवं वयासी-
 सन्वे पोगम्ला मे अज्जो । सअह्मा, समज्जा, सपएसा; नो
 अणह्मा, अमज्जा, अपएसा । तए णं से निर्यतिपुत्रे अण-
 गारे नारयण्युत्तं अणगारं एवं वयासी-अह्मं णं ते अज्जो ।
 सन्वे पोगम्ला सअह्मा, समज्जा, सपएसा, नो अणह्मा,
 अमज्जा, अपएसा । किं दन्वादेसेणं अज्जो । सन्वपोगम्ला
 सअह्मा, समज्जा, सपएसा; नो अणह्मा, अमज्जा, अ-
 पएसा । खेचादेसेणं अज्जो ! सन्वपोगम्ला सअह्मा०
 तरेव चेव; कालादेसेणं तं चेव, भावादेसेणं अज्जो । तं
 चेव । तए णं से नारयण्युत्तं अणगारे निर्यतिपुत्रं अणगारं
 एवं वयासी-दन्वादेसेण वि मे अज्जो । सन्वपोगम्ला
 सअह्मा, समज्जा, मपएसा; नो अणह्मा, अमज्जा, अपएसा ।
 खेचाएसेण वि, कालाएसेण वि, जावाएसेण वि ।
 तए णं से निर्यतिपुत्रे अणगारं नारयण्युत्तं अणगारं एवं
 वयासी-अह्मं णं अज्जो । दन्वाएसेणं सन्वपोगम्ला सअह्मा,
 समज्जा, मपएसा; नो अणह्मा, अमज्जा, अपएसा । एवं ते
 परमाणुपोगमले वि अमज्जे, समज्जे, सपएसे; णो अणह्मे, अम-
 ज्जे, अपएसे । जहं णं अज्जो ! खेचाएसेण वि सन्वपोगम्ला
 सअह्मा, मज्जा, सपएसा० जाव एवं ते एगपएसोगादे वि
 पोगमले सअह्मे, मज्जे, मपएसे । जहं णं अज्जो ! कालाएसेणं
 सन्वपोगम्ला सअह्मा, मज्जा, मपएसा । एवं ते एगसमयद्विहए
 वि पोगमले सअह्मे, मज्जे, सपएसे । तं चेव जहं णं अज्जो ।
 जावाएसेणं सन्वपोगम्ला सअह्मे ३, एवं एगगुणकादए वि
 पोगमले सअह्मे ३ तं चेव, अह्मं तए एवं न भवति, तो जं वयसि
 दन्वाएसेण वि सन्वपोगम्ला सअह्मा, समज्जा, सपएसा; नो
 अणह्मा, अमज्जा, अपएसा । एवं खेचाएसेण वि, कालाए-
 सेण वि, भावाएसेण वि । तं णं भिच्छुक्का । तए णं से नार-
 यण्युत्तं अणगारे निर्यतिपुत्रं अणगारं एवं वयासी-नो
 खलु एवं देवाणुपिया । एयमहं जाणामो, पासामो । जहं
 देवाणुपिया । नो गिलायंति परिकह्मित्ते, तं इच्छामि णं
 देवाणुपियाणं अंतिए एयमहं सोखा निमम्म जाणितए ।
 तए णं से शिर्यतिपुत्रे अणगारे नारयण्युत्तं अणगारं एवं
 वयासी-दन्वाएसेण वि अज्जो ! सन्वपोगम्ला सपएसा वि,
 अपएसा वि अणह्मा; खेचाएसेण वि एवं चेव, कालाएसेण
 वि, जावाएसेण वि एवं चेव ॥

(दन्वादेसेणं वि) द्रव्यप्रकारेण, द्रव्यत इत्यर्थः । परमाणुत्वा-
 ऽभावेऽन्वयेति यावत् । (खेचादेसेणं वि) एकप्रदेशावगाहत्वा-
 ऽद्विधेयार्थः । (कालादेसेणं वि) एकस्सद्विधसमावृत्तिकत्वेन ।
 (यावादेसेणं वि) एकगुणकालत्वाऽऽद्विधा । (सन्वपोगम्ला स-
 पएसा वीर्यादि) इह व वन्सविषयव्यवहारीऽऽद्विपुत्रलुचिचारे
 प्रकृतेः समदेशा अमदेशा एव ते प्रकृतिता, तेषां प्रकृते
 साक्षात्त्वाऽऽहं प्रकृतिमेव नवतीति इत्येवमेवम् । तथाहि-

समदेशाः साक्षात्, समस्था वा । इतरे त्वनद्धोः, अमप्याञ्छेति ।
 (अणं तं वि) तपरिमाणवाचनपरं तन्व्यकृपाभिधानम् ।

अथ कल्पतोऽप्रदेशस्य क्षेत्राऽऽद्याऽऽद्याऽऽद्याऽऽद्विधं
 निरूपयन्नाह--

जे दन्वओ अपएसे से खेत्तओ नियमा अपएसे; काल-
 ओ सिय सपएसे, सिय अपएसे; भावओ सिय सपएसे,
 सिय अपएसे ।

(जे दन्वओ अपएसे इत्यादि) यो कल्पतोऽप्रदेशः परमाणुः,
 स च क्षेत्रतो नियमाद्प्रदेशो, यस्मात्सो क्षेत्रस्यैकैव प्रदेशोऽ-
 धगाहने, प्रदेशद्वयाऽऽधवगाहे तु तस्यामंशस्यमेव न स्यात् ।
 कालतन्वु यद्यत्वेकसम्यस्थितिकल्पाऽप्रदेशोऽनेकसम्य-
 स्थितिकस्तु समंश इति । प्राक्तनः पुनर्येकगुणकालाऽऽदि-
 स्तवाऽऽप्रदेशो, द्विगुणकालकाऽऽद्विधस्तु समंश इति निरूपितो
 द्रव्यतोऽप्रदेशः ।

अथ क्षेत्रतोऽप्रदेशं निरूपयन्नाह-

जे खेत्तओ अपएसे-ते दन्वओ सिय सपएसे, मिय
 अपएसे; कालओ जयणाए, भावओ जयणाए, जहा खेत्त-
 ओ एवं कालओ, जावओ । जे दन्वओ सपएसे-से खेत्तओ
 सिय सपएसे, सिय अपएसे । एवं कालओ, जावओ वि ।
 जे खेत्तओ सपएसे-से दन्वओ नियमा सपएसे, कालओ
 मयणाए, जावओ जयणाए, जहा दन्वओ तहा कालओ,
 जावओ वि ।

(जे क्षेत्रतो अपएसे इत्यादि) यः क्षेत्रतोऽप्रदेशः स
 कल्पतः स्यात्समदेशः, अणुकाऽऽद्विधस्येव प्रदेशावगाहत्वात् ।
 स्याद्प्रदेशः, परमाणोरस्यैकप्रदेशवगाहत्वात् । (कालओ
 जयणाए वि) क्षेत्रतोऽप्रदेशो यः स कालतो नञनया अम-
 देशोऽऽद्विधस्य । तथाहि-एकप्रदेशावगाह एकसम्यस्थितिक-
 त्वाद्प्रदेशोऽपि स्यात्नेकसम्यस्थितिकत्वाच्च समदेशोऽपि
 स्यादिति । (भावओ मयणाए वि) क्षेत्रतोऽप्रदेशो योऽसा-
 देकगुणकालकाऽऽद्विधस्येव प्रदेशोऽपि स्यात्नेकगुणकालकाऽऽद्वि-
 द्वाच सप्रदेशोऽपि स्यादिति । अथ कालाप्रदेशं, भावाप्रदेशं
 च निरूपयन्नाह-(जहा खेत्तओ, एवं कालओ, भावओ वि)
 यथा क्षेत्रतोऽप्रदेश उक्तः, एवं कालतो जावतञ्जालो वाच्यः ।
 तथाहि-(जे कालतो अपएसे, से दन्वओ सिय सपएसे, सि-
 य अपएसे) एवं क्षेत्रतो, भावतञ्ज । तथा-(जे भावओ अ-
 पएसे से दन्वओ सिय सपएसे, सिय अपएसे) एवं क्षेत्रतः,
 कालतञ्जोति । उक्तोऽप्रदेशः । अथ सप्रदेशमाह-(जे दन्वओ
 सपएसे इत्यादि) अयमर्थः यो द्रव्यतोऽणुकाऽऽद्विधेन सप्र-
 देशः, स क्षेत्रतः स्यात्समदेशो द्वादिप्रदेशावगाहत्वात्, स्या-
 द्प्रदेश एकप्रदेशावगाहत्वात् । एवं कालतो, भावतञ्ज । तथा-
 यः क्षेत्रतः समदेशो द्वादिप्रदेशावगाहत्वात् स कल्पतः समंश
 एव, द्रव्यतोऽप्रदेशस्य द्विप्रदेशावगाहसम्भवात् । कालतो,
 जावतञ्जालो द्विधाऽपि स्यादिति । तथा यः कालतः समदेशः,
 स द्रव्यतः क्षेत्रतो, भावतञ्ज द्विधाऽपि स्यात् । तथा यो भा-
 वतः स प्रदेशः, स द्रव्यक्षेत्रकालौ द्विधाऽपि स्यादिति समं-
 शत्वायां जावर्थ इति ।

शियंतिपुत्र

अथैवामेव द्रव्याऽऽदितः सप्रदेशाप्रदेशानामद्वयबहुत्वविभाग-
माह—

एषानि भंते । पौगन्नाणं दन्वादेशेणं खेचादिनेणं कालादि-
सेणं भावादेशेणं सपएसाणं अपएसाणं य कपरं कपरं अप्पा
ला, बहुया वा, तुल्ला वा, विसेसादिया वा । नारयपुत्रा । सच-
र्याः । सौ गवा पोग्गला ज्वावादेशेणं अपएसा, कालादेशेणं अपएसा
असंखेजगुणा; दन्वादिनेणं अपएसा असंखेजगुणा; खेचा-
दिनेणं अपएसा असंखेजगुणा; खेचादिनेणं खेच अपएसा
असंखेजगुणा; दन्वादिनेणं खेचोणं सपएसा विसेसादिया; काला-
देशेणं सपएसा विसेसादिया; भावादेशेणं सपएसा विने-
सादिया । तप एं से नारयपुत्रे अणगारे निर्यंतिपुत्रे अण-
गारं बंदइ, नभंसइ, नभंसइचा एणहं समं विणएणं तुज्जो
तुज्जो सामेइ, खोवेइचा संजमेणं ० जाव विदइइ ॥

“एषानि णं” इत्यादि सूत्रसिक्तं, नवरत्नं अश्वेयं सूत्रोक्तद्वय-
बहुत्वस्य भावनायै नाध्याप्रयत्नो बृद्धोक्तोऽभिधीयते—

“ बोच्छं अप्पाबहुयं, दन्वे खेचऽअज्जवओ यावि ।
अपएससपएसा-ण पोग्गलाणं समासेणं ॥ १ ॥
इच्छेणं परमाणु, खेचोणं अपएससमोगाडा ।
कालोणं सप्रदेशा, अपएसा पोग्गला हौंति ॥ २ ॥
भावेणं अपएसा, एगुणा जे इयंति वयाइ ।
ते षिव धोवा कं गुण-बाहुणं पायसो दन्वे ॥ ३ ॥
धर्माऽऽदितिरित्यर्थः ।

इत्थे प्रायेण द्वाधादिगुणा अनन्तगुणाः कालकत्वाऽऽद्यो
प्रवर्तित, एकगुणकालकाऽऽद्यस्त्वेषवा इति जायः ।

“एषो कालाएसे-ण अपएसा अवे असंखगुणा ।
किं कारणं पुण भवे, जह्वइ परिणामबाहुल्लु ? ” ४ ॥

अथमर्थः—यो हि यस्मिन् समये यद्गणनं चरत्सपरोसङ्घातने-
बहुत्वस्य बाधरत्वाऽऽद्विपरिणामान्तरमाप्नः, स तस्मिन् समये
तदपेक्षया कालतोऽप्रदेश उच्यते । तत्रैकसमयस्थितिरित्यन्ये,
परिणामाच्च बहव इति प्रतिपरिणामं कालाप्रदेशसम्भवात्-
बहुत्वव्यतिरिक्तं ।

ततश्च—

“ प्रायेण अपएसा, जे ते कालेण हौंति कुविहा वि ।
उगुणाऽऽद्यो वि एव, भावेणं जावऽअंतगुणा ” ५ ॥

भावो योऽप्रदेश एकगुणकालकत्वाऽऽद्यो प्रवर्तित,
ते कालतो द्विविधा अपि प्रवर्तितः समदेशाः, कालदेशा-
न्वेष्यः । तथा भावेण द्विगुणाऽऽद्याऽपि अनन्तगुणात्वा एव-
मिति द्विविधा प्रवर्तित ।

“ कालाप्यपसयाथं, एषं एकेकओ भवइ रासी ।
एकेकगुणघाण-म्मि एगुणकालयाईसु ” ६ ॥
एकगुणकालकाऽऽद्विपु गुणस्थानकेषु मध्ये एकैकस्मिन् गु-
णस्थानके कालाप्रदेशानामेकैको राशिमर्थः । ततश्चानन्तराद्
गुणस्थानकपरानामनन्ता एव कालाप्रदेशराशयो भवन्ति ।
अथ प्रेरकः—
“ आहाऽअन्तगुणघण-मेधं कालापपसयाथं ति ।

अन्तगुणघण-सु हौंति रासी वि इ प्रणता ” ७ ॥
(एवमिति) यदि प्रतिगुणस्थानकं कालाप्रदेशराशयोऽभि-
धीयन्त इति ।

अत्रोत्तरम्—

“ जएवति एगगुणाणं वि, अणंतमागम्मि अं मणंतगुणा ।
तेणामंखगुण चियव, भवंति माणसगुणियसं ” ८ ॥
अथमभिप्रायः—यद्यप्यनन्तगुणकालत्वाऽऽद्विपरिणामान्तरात् बहु-
त्वस्याऽप्येकगुणकालत्वाऽऽद्विपरिणामान्तरमाग एव ते वर्तन्त इति,
न तद्वहारेण कालाप्रदेशानामन्तगुणत्वम्, अपि त्वसङ्घातगु-
णत्वमेवेति ।

“ एव ता जावमिणं, पडुच्च कालापएसाया सिखा ।
परमाणुपोग्गलाइइ, दन्वे वि इ एस खेव गमो ” ९ ॥
एवं तावज्जने वणोऽऽद्विपरिणाममिममुककपमेकाऽऽनन्तगुण-
स्थानेषु... इति नित्यम् । एतद्विषयं कालाप्रदेशकाः पुक्काः सिखाः
कालाप्रदेशभावाः पुक्काः सिखाः प्रताप इति... इत्येवमपि द्रव्यपरि-
णाममप्यङ्गीकृत्य परमावधारिभेदक एव भावपरिणामोक्त
एव गमः । इत्याख्या—

“ एमेव होइ खेले, एगपएसाऽवगाहणोऽइइ ।
जाणंतरसंकोति, पडुच्च कालेणं मणमणया ” १० ॥
एवमेव द्रव्यपरिणाममज्जवति, क्षेत्रे क्षेत्रमधिकृत्य, एकप्रदेशा-
वगाहाऽऽद्विपु पुक्काभेदेषु स्थानासतरामनं प्रतीत्य कालेव
कालाप्रदेशानां माग्गवा, यथा क्षेत्रत एवमवगाहनाऽऽद्वितीयो-
त्पत्तुच्यते ।

“संकोच विकोयं पिडु, पडुच्च खोगाहणाइ एमेव ।
तह सुदुनवायपरियेरे-खेयएसवपरिणामं ” ११ ॥
अवगाहनायाः संकोचविकोचं च प्रतीत्य कालाप्रदेशाः
स्युः । तथा सुदुनवाधरस्थिरास्थिराशब्दमःकर्मऽऽद्विपरिणामं
च प्रतीत्येति ।

“ एवं जो सव्वो चिय, परिणामो पोग्गलाणं इइ समए ।
तं तं पडुच्च यंति, कालेणं अपएसतं ” १२ ॥
(यसिं ति) पुक्काभामित्यर्थः ।

“ कालेण मणएसा, एवं भावा पपसएहिंते ।
हौंति असंखेजगुणा, सिखा परिणामबाहुल्लु ” १३ ॥
एषो दन्वादेशे-ण अपएसा हवंति संखगुणा ।
के पुण ते परमाणु, कइ ते बहुय ति तं सुणसु ? ” १४ ॥
असंखेजगुणस्य, असंखअंततत्त्वपरिणामात् ।
अउरो चियव रासी यो-मगाण लोए प्रणंताणं ” १५ ॥
तथाऽअन्तेहिंते, सुषेणं तत्त्वपरिणामेति ।

“ जेण पपसद्वया, वणिया प्रणयो अणंतगुणा ” १६ ॥
अनन्तगुणोऽनन्तप्रदेशिककर्मत्वेऽप्यः प्रदेशार्थतया परमाणुवो-
अन्तगुणाः सूत्रे उक्ताः । सूत्रं खेवम्—“ सव्वधोवा अणंतप-
सिया कंथा दन्वद्वयाए ते वेव, पपसद्वयाए अणंतगुणा, पर-
माणुपोग्गला दन्वद्वयपपसद्वयाए अणंतगुणा, संकोअपसिया
कंथा दन्वद्वयाए संकोअजगुणा, ते वेव पपसद्वयाए असंखेज-
गुणा, असंखअजगुणसिया कंथा दन्वद्वयाए असंखेजगुणा, ते
वेव पपसद्वयाए असंखेजगुणा ति । ”

“ संकोअइमे भागे, संकोअजगुणसिया च वइति ।
नवरमसंखेजगुण-सियाण भागे असंखइमे ” १७ ॥
संखेयमे भागे संख्यातप्रदेशिकाणमसंखेयमे भागे सं-
ख्यातप्रदेशिकानामनन्तो वर्तन्ते, उक्तत्वात्प्रागप्यादि ति ।

“ सखि अ संजोउअप-सियाण तेसि अरुसंजनागणे ।
 बाहुअं सादिअर, पुनअरवेसादि रासींदि ” ॥ १७ ॥
 संख्यातप्रदेशिकान्तप्रदेशिकागणियानाम्यामिह संख्या-
 तप्रदेशिकारोः संख्यातभागान्तराचारोर्ण संकपतो बहुवृ-
 त्तमवयते, अथवा तस्याप्यसंबन्धेयमागेऽन्तमागे वा तेऽन-
 विष्यथिति ।
 “जेनेकरासिचो शिव, अरुसंजनागे न वेसरासीं ।
 तेवाअंवेअजगुणा, अणयो कालापपसेदि ” ॥ १८ ॥
 अ वेवराहोखित्तव्यायमर्थ-अनन्तप्रदेशिकारासेपन्तगुणा-
 वने, संख्यातप्रदेशिकारोस्तु संख्यातभागे संख्यातभागस्य च
 विषयत्वात् आरभ्यन्तव्यत्वाऽनः कालतः समदेश्येभ्यश्चोपु
 च वृत्तिमतामर्थानां बहुव्याकालाप्रदेशानां च सामाधिकत्वेना-
 नन्तमवस्थात्वात्सामप्रदेश्योःसंख्यातगुणत्वं प्रव्याप्रदेशाना-
 मिति ।

“ एतो अरुसंजगुणिवा, हवति केसा पपसवा समय ।
 अं ते ता सने चियेव, अयपसा ओसओ अणयो ॥ २० ॥
 कुपपसियाएस्तु शि, पयसपरिवसिपस्तु ठाणेस्तु ।
 अरुअ एकेओ चियेव, रासीं केनापपसालां ॥ २१ ॥
 एतो केसापसे-ण संव सपपसवा अरुसंजगुणा ।
 एयपपसोगाडे, मीपुं सेसावगाहयवा ॥ २२ ॥
 ते पुण तुपपसोगा-इगाइया सअणपरिमगाहा सेसा ।
 ते अ सलओउअगुणा, अरुगाइणत्तायबाहुला ॥ २३ ॥
 इअणे हीति एतो, सपपसा योगला विसंसदिवा ।
 काणेय च भावेण च, एमेव जवे विसंसदिवा ॥ २४ ॥
 मावाइया बुद्धि, अरुसंजगुणिवा जमपपसालां ।
 तो सपपसियायां, केसाइविसेसपरिबुद्धी ॥ २५ ॥
 पतन्नाचना च वषयमाणस्यापनातोऽवसेया ।
 “मीसाण संकमं पइ, सपपसा केसओ अरुसंजगुणा ।
 प्राथिया सट्टाणे पुण, घोव शिव ते महेयपवा ” ॥ २६ ॥
 मिआगासियाप्रदेशसप्रदेशानां मालितानां संकमं प्रति अग्रप्र-
 देश्यः समप्रदेश्यवपवहुत्वविचारसंक्रमे क्षेत्रतः सप्रदेश्याः
 अरुसंजगुणाः, क्षेत्रतोऽग्रप्रदेश्यः सकाशात् स्वस्थाने पुनाः
 केवलसप्रदेश्याभ्यन्तारां स्तोका एव ते क्षेत्रतः सप्रदेश्या इति ।
 एतद्वेचोच्यते-

“ केसेण सपपसला, घोवा इवइमावओ सादिवा ।
 सपपसऽपवाबहुवं, सत्राणे अरुअओ एवं ” ॥ २७ ॥
 अथ इति ध्यावधानापेक्षया ।
 “ पढमं अयपसालां, बीयं पुण होइ सपपसालां ।
 सखं पुण मीसावं, अरुअरु अरुअयो तिमि ” ॥ २८ ॥
 अर्थतो ध्यावधानाद्वारेण श्रीयवपवहुत्वामि अर्भविति । एते
 श्लेकमव मिआइवपवहुत्वमुक्त्वमिति ।
 “ ठाये ठाये वस्तु, नावाइवं अरुपपसालां ।
 सं शिव भावाइवं, परिअरुसं सपपसालां ” ॥ २९ ॥
 यथा किञ्च कल्पनया अङ्कं समस्तपुत्रसारा, तेषु प्राक्काल-
 कदवक्षेचतोऽग्रदेश्याः क्रमेण यथाश्लेषाद्वासाहकालसङ्ख्याः, सप्र-
 देश्यास्तु मवन्वयवहनवतिपञ्चमवतिनवतिसहस्रकालसङ्ख्याः, सस्य
 भावाप्रदेश्यः कालाप्रदेश्येषु सहस्रं यजेते, तद्वैवं प्राक्कालप्रदेश्य-
 ष्यः कालसप्रदेश्येषु हीयत इत्येवमवस्थापति ।
 “अइवा केसाइवं, अरुपपसाला हावप कनयो ।

सं शिव केसाइवं, परिअरुसं सपपसालां ॥ ३० ॥
 अरुपपसाला, बुद्धी हाणी व होइ होयइं पि ।
 अरुपसलपपसला-सु योगलावं स लक्षणाभो ॥ ३१ ॥
 ते च व ते चउदिं वि, अरुअरुअंते योगला इतिहा ।
 तेण उ बुद्धी हाणी, तेसि अओकसोसला ॥ ३२ ॥ ”
 वतुमिंरति भाकासाऽऽदिभिरपवयंत इति विरोध्यन्ते ।
 “ एरसि रासींण, मिदिरसमिअं भगानि पवककं ।
 बुद्धिए सअणयोगल, जावं तावाण अककामो ” ॥ ३३ ॥
 कल्पनया भावन्तः सर्वेषु अज्ञातावन्तो लक्षा इति ।
 “ एअं व हो व पंच व, दस व सहस्रां अरुपसालां ।
 प्रावाइवं कसो, वअइह वि अहोवट्टाणं ॥ ३४ ॥
 उअइं पंचावअइं, अट्टाणउअइं तद्वेव नवनअइं ।
 एअइवाइ सहस्रस्रा-ई सपपसाला शिवरीयं ॥ ३५ ॥
 एरसि अइसंभव-अयोवययं करिउअ रासींण ।
 सअभाचयो व जाये-उअ ते अयंते जिवामिंहर ” ॥ ३६ ॥
 अण ५ स० उ ७० ।

शियंत्रिया-नैरिभियकी-अं । निर्र्णयो भगवौल्लखेवं नैरिभिय-
 की । तीर्थकरकलावाय, “अं उअं तव वअथं, एसा भाणा शि-
 यंतिवा । ” सूत्र० १ सु० ६ अ० १ अं० ।

शियंसण-निरुसन्-अ० । परिधानं, अं० । उअ० । जीवा० ।

शियंसला-निद्रीना-अं० । “अमवद्वस्तुसंखण उपमा परि-
 कसिपता, निद्रीना ” इति मम्मटोक्तं, अरुसंजगुणां सअणवपपसिया-
 योकिरुक्तेषु वा अर्थोलाहकाराभेदे, प्रति० ।

शियंसिचा-अयुय-अय० । परिधायेत्यर्थे, “ देवइल्लगणं
 संसिंसा अमोहि वदेहि व अट्टोहि व अअइ । ” जी०३ प्रति०
 २ उ० । रा० ।

शियग-निजक-अं० । स्वकीये पुनाऽऽइ, पञ्चा० १० शिव० नि० ।
 स्वजने, नि० अं० २ उ० । आत्मीय वापथवे, सुइदि च । आ०
 वा० १ सु० २ अ० १ उ० ।

निगयपरिवाह-निजकपरिवार-अं० । आत्मीयपरिवारे, “नि-
 वगपरिवाहेण सार्कं संपरिवुदे । ” रा० । प्रौ० ।

शियच्छत्ता-नियइय-अय० । अरुअयतवा प्राप्तेत्यर्थे, सूत्र०
 १ सु० १ अ० १ उ० । निअयेनावतीये युक्तेत्यर्थे, सूत्र० १
 सु० १ अ० २ उ० ।

शियजोगपरिधि-निजयोगमट्टाति-अं० । आत्मीयमनःप्रवृत्तौ,
 “अथे निवजोगपरिधीओ य । ” निजयोगानामाचार्यसंक्रमण-
 प्रवृत्तौनां प्रवृत्तिः प्रथमं निजयोगमट्टातः । पञ्चा० २ शिव० ।
 शियहणगइआहियार-निहणपकृत्यधिकार-अं० । आधिपतामि-
 के शोधित्यर्थे, अ० १ अं० ।

शियट्टाण-निवर्त्तमान-अं० । ध्यावसंभाने, आवा० १ सु०
 ६ अ० ४ उ० ।

शियट्टि-निवृत्ति-अं० । “ वुट्टु ” वतंते इत्यस्य निपूर्वस्य किञ्चि
 निवर्त्तनं निवृत्तिः । त्यागे, मतिकमये, आवा० ।
 सा च षोडा । यत आह-
 धार्यं उरवा दधि, सेवे काले तदेव जाये य ।

शियट्टि

एतो अ शियट्टीय, निरुत्तेषो क्वम्बिहो होइ ॥

तत्र नामस्थापनं गताये, कथयन्निवृत्तापसाऽऽदीनां हलक-
शऽऽदिनिवृत्तिरित्यादाखिलो भाषायेः स्वबुध्या चकम्बो, यामाप्र-
शस्तनाशनिवृत्तयाधिकारः । आच० ४ अ० । भावनिवृत्तिः प्र-
तिक्रमणम् । आ० सू० १ अ० । आ० म० ।

इदानीं निवृत्तो इवावता-

“ एकत्र नगरे शाखा-पतिः शाखास्तु तस्य च ।
 पूर्ता बलन्ति तेभ्यको, पूर्तो मनुष्योः सदा ॥१॥
 कुविन्दव्य सुता तस्य, तेन सार्द्धमयुज्यत ।
 तेनोचे साध्यं नश्यामो, यावद्योत्रे न कञ्चन ॥२॥
 तयोचे मे भयस्याभित, राजपुत्री नया समम् ।
 संकेनोऽस्ति यथा द्वाभ्यां, पतिरेकः करिष्यते ॥३॥
 तामप्यानय तेनोचे, साध्यं तामप्यबालय ।
 तथा प्रत्युपे महीनि, गीतो केनयनाऽऽप्यदा ॥४॥”
 “अहं पुत्रा क्वमिभारया, सूत्रय । ब्रह्मिमासयस्मि सुकुम्भि ।
 गृहं न कर्म कुञ्जं, जपं यन्मा करिंति उमराचं ॥१॥”
 कुविचं राजकन्या सा, इष्यो चूतमहातनः ।
 वपाञ्जल्ये बलन्तेन, कर्मि करारोऽयमस्तस्य ॥ ४ ॥
 पुत्रिपता यदि किं युक्तं, तयोत्तमं ततस्तथा ।
 ब्रधिमालघोषया किं, न सुगल्ब्यं गोः शुभा ॥ ६ ॥
 येऽकुविन्दो करोत्येवं, कष्टमेवं किं मयांशुपि तन् ॥
 निवृत्ता सा मियादश-करणेनो मेऽशिन विस्तृतः ॥ ७ ॥
 राजस्यः कोऽपि तत्राशङ्कि, गोत्रजैस्त्रासितो निजैः ।
 तनस्त शरण्यकके, प्रस्तसा तेन तस्य सा ॥ ८ ॥
 तेन इवशुस्वाहाय्या-सिञ्जितेन निजगोत्रजान् ।
 पुनर्लेने निजं राज्यं, पट्टगाढी चभू च सा ॥ ९ ॥
 निवृत्तान्कल्पतोऽभाषि, भाषे चोपनयः पुनः ।
 कन्यास्थानीया मुनयो, विषयाः पूरुसंनिभाः ॥ १० ॥
 यो गीतिगानाऽऽन्वायोप-वेद्गुहंरुचयो निवर्तते ।
 सुपतेमोजनं स ह्याह, दुर्गमिस्वपरः पुनः ॥ ११ ॥
 “किनीचोऽप्यथ हृष्टाग्लो, कथयभाषनिवर्तने ।
 कन्याचिद् गच्छे यदा साधुः, क्रमो प्रदण्यभारणे ॥ १२ ॥
 कन्याचार्याः वाडयन्ति, तदाद्वरपरायणाः ।
 सोऽभ्यर्चोहितदुःकर्मो, निर्गच्छामीति निःश्रमः ॥ १३ ॥
 तदा च तच्छाः शूराः, सांसिमानामिदं जगुः ।
 मञ्जुभाषे च तत्साधुः, सोपयोगः स ह्युभयान् ॥ १४ ॥
 ‘नरिभ्रवा च यथाकथा, मरिचक्यं वा सत्ये सम्यथपणे ।
 असारसज्जनहृष्टावा, न ह्यु सतिभ्रवा कुलपत्स्यम् ॥ १५ ॥
 सूक्तं वैतान्केनाप्युक्तम्-
 “ जग्रां शुभोचज्जन्मो जननोऽभिचार्यो-
 मन्वन्तशुक्लकन्यामनुचरसंभवाः ।
 तस्यैतन्नः सुखमसुखां प सत्यजन्ति,
 सत्यांस्त्वित्यसंनिभो न पुनः प्रतिहाम् ॥ १६ ॥
 योऽप्येकश्चाप्यथ-
 स्वाभिसंमानिताः केऽपि, सुमहाः प्रासकीस्यः ।
 रणान्नन्माः प्रणयन्तो, निजपक्षघ्नोऽर्धेनः ॥ १७ ॥
 ऊचिरे केनचिन्मैवं, नष्टाः शोऽन्यथ काचिद् ॥

० न क्रमं न युक्तं, प्रथयता नीचकाः, रमराणि चिह्नत्रकपाणि,
शेषं स्वष्टम् ।

ततः प्रतिनिवृत्तास्ते, परानीकमज्जयन् ६ ३ ॥
 प्रहृसंमानितास्तेऽथ, शोभन्ते स्म सम्यततः ।
 एवं गीतायेनाकर्ष्ये, साधुयेवं ध्यविन्यतम् ॥ ४ ॥
 रणस्थानीया प्रथमा, प्रथोऽहं विदितोऽपुनः ।
 अष्टोऽथमिति हीक्ष्ये, जैरसहस्रैरपि ॥ ५ ॥
 ततः प्रतिनिवृत्तोऽभूद्, वडभामो विशेषतः ।
 आलोचितप्रतिष्ठायां, शुरोरिच्छामपूरवत् ॥ ६ ॥
 आ० क० आच० । आच० । आ० सू० । समकामप्रतिप-
 चानां अचानामप्यथसायने, स० १४ लम० । कृपिणोऽह-
 र्थायाम्, सूत्र० १ अ० ११ ल० ।

शियट्टिशापर-निवृत्तिवाद-पुं० । निवृत्तिमन्वानो वावरो वा-
 हरसंपरायो निवृत्तिवादः । स० १४ लम० । कृपकेप्यथ-
 गते ङीणदर्शनसक्तं अपूर्वकरणाऽऽव्यवसमगुणस्थानवर्तिनि
 जीवप्रामे, आच० ४ अ० । “इदानीं निवृत्तो-अदा जीवो
 मोहविग्नं कर्मं ज्ञेति वा, उवसमेति वा, नदा प्रप-
 मस्तसंजतस्तस्य अनेत्पमस्तरेषु अञ्जवसायाद्योषु बह-
 मासो वंसणमोदविभे कर्मै खर्जान्, वनसामिने वा० आष
 हासरान्भ्रगतिभोगमभयभुङ्गान् उदयकोच्छेदो न भवति,
 ताव सौ भयवं भ्रणपारो अनेषुसुकालं निवृत्तिं भवति”
 आ० सू० ४ अ० । कर्म० । “अनुकचरण” भाष्ये प्रथमभागे
 ६११ पृष्ठे विस्तार उक्तः)

शियट्टि-निवृत्ति-स्त्री० । निनारं करणं निवृत्तिः । आद्वरकर-
 णेन परवञ्जने, पूर्वहनमायाप्रच्छादनार्थे मायाभरकरणे, अ०
 १३ श० ५ उ० । प्रअ० । आच० । स० । आकार्यकनाऽऽच्छा-
 दने, व्य० ४ उ० । वकहृथा-कुक्कुवाऽऽदिकरणेन वृजयधान-
 वणिकुभोऽत्रयसाध्याकारेण परवञ्जनायं गमकलैकानामिवाव-
 र्थानि, सूत्र० २ श० २ अ० । दशा० । आ० म० । आ० । रथा० ।
 तं० । वकहृथा कुक्कुवाऽऽदिकरणे, आषकोपचारकरणेन
 परवञ्जने, (इत्यन्थे) मायाप्रच्छादनार्थे मायाभरकरणे,
 (इत्यन्थे) आ० १ अ० २ उ० । मायायाम्, आच० ५
 अ० । सूत्र० । व्य० । दशा० ।

शियट्टिद्वया-निवृत्तिपत्ता-स्त्री० । निवृत्तिवञ्जनायं वेष्टा,माया-
 प्रच्छादनार्थे मायाभरमित्येकं । सत्याद्वरकरणेन परवञ्जनि-
 त्यन्थे । तद्वत्ता । अ० २ श० ए उ० । निवृत्तिवञ्जनायं काय-
 वेष्टाऽऽन्वयथाकरणलक्षणस्युपचारऽङ्गणं वा, तद्वत्ता । निवृत्तौ,
 रथा० ४ आ० ४ उ० ।

शियट्टिमार-निवृत्तिमार-वि० । मायाप्रधाने, पं० व० ३ द्वार ।

शियण-निदान-न० । निर्दिशने, “ निययाशुल्लजमद्वय-वा-
 वारं बहुविधं दिवा काठं । ” ७० १ उ० ।

शियणिय-निजनिज-त्रि० । स्वकीयस्वकीये, पञ्जा० २ विव० ।

शियणियकाज्ञ-निजनिजकाज्ञ-पुं० । आरानीयाऽऽऽमीयकाज्ञं,
 पं० व० १ द्वार ।

शियणियणिय-निजनिजार्थे-न० । स्वकीयस्वकीयप्रयचना-
 वस्तरे, पञ्जा० ६ विव० ।

शियत-नियत-वि० । सिञ्चिते, विष्टे० । सूत्र० । उक्त० । प्रति-
 नियतस्वरूपे, आ० म० १ अ० १ कश्च । परिचिह्नके, आच० ४

अ० । परिमिते, विशेषे० । शाब्दत्वे, आब० ४ अ० । एकवचनवाद् (स्था० ५ उ० ३ अ०) शाब्दतयात् सर्वकालमवस्थितै, अ० ४ अ० ।

शियत्त-निवृत्त-त्रि० । अपरत्वे, "परिग्रहार्थमनियत्तकोसा ।" उक्त० १ अ० । "निवृत्ता जीवित्वास्तेऽत्र, सर्वेष्वप्ये पुनर्मुक्ताः । (५)" आ० क० ।

शियत्तण-निवर्तन-ब० । पुनःपरिमाणविशेषे, उक्त० १ अ० । आगमने, आब० ४ अ० ।

शियत्तणस्य-निवर्तनशतक-न० । निवर्तने भूमिपरिणाम-विशेषो देशविशेषप्रसिद्धः, ततो निवर्तनशतं कथंशीघ्रत्वेन यस्याऽस्ति तन्नियतशतकम् । निवर्तनशतकं कथं इत्ये, "पंचविंशत्येकस्यपि शियत्तणस्यपणं हलेनं अथसंसे केतवशं पञ्चस्यमि ।" उपा० १ अ० ।

शियत्तणिय-निवर्तनिक-न० । निवर्तने क्लेशमानविशेषे, तत्परिमाणं निवर्तनिकम् । निवर्तनमात्रे, निजलनुप्रमाणे, (हस्यम्) "शियत्तणियमं हले आशिरेषा संलेहयाभूत्सनाभूत्सियस्स ।" अ० ३ अ० १ उ० ।

शियत्तभाव-निवृत्तभाव-त्रि० । निवृत्तपरिणामे अद्युत्तप्यवसाये, "सुदुमो वि कम्मबंधो, न होइ उ शियत्तभावस्स ।" अ० ५ उ० ।

शियत्तमाण-निवर्तमान-त्रि० । प्रत्यवर्तने, "शुकमा शियत्तमाणे ।" अ० १ उ० ।

शियत्ति-निवृत्ति-अं० । निवर्तने, "असंजने शियत्ति च, संजने य पवत्तणं ।" उक्त० ३१ अ० ।

शियत्य-निवसित-त्रि० । परिपठने, आ० मं० १ अ० २ अ० ।

शियदोसपञ्चण्य-निजदोपप्रत्यनीक-त्रि० । स्वकीचरणाग-ऽऽदिदृश्यप्रतिपक्षे, पञ्चा० १० शिव० ।

शियदिय-न्यदित-त्रि० । अतिरामदिते, अनुपठे, "अहनिब-द्विबिचिता ।" औ० । सू० प्र० ।

शियदुक्ति-निजदुक्ति-अं० । स्वकीयशियाम्, पञ्चा० १० शिव० ।

शियम-शियम-पुं० । शियमने शियमः । वशं ५ तत्त्व । आग्नि-महे, निरोधे, वं० सू० । मने, संधा० । अग्निप्रद्विशेषे, संधा० । पञ्चा० । आ० । औ० । इत्येकेवकात्सभावेनाग्नि-प्रद्वमहे, उपा० ७ अ० । संधा० । महाप्रताऽऽदिदृश्ये, (सूत्र० १ अ० ३ अ० २ अ०) विरमणे, संधा० । आ० मं० । विरद-विदुक्तादिके उच्यते, प्रश्न० ४ अ० ७ अ० । सू० । शीघ्राऽऽदिके योगिपरिभाषितेऽर्थे, आ० ।

शियमाः शीघ्रसन्तोषी, स्वाध्यायतपसी अपि । देवताप्रशियानं च, शीघ्राऽऽचार्यदेहात्ताः ॥ ३ ॥

(शियमा इति) शीघ्रं श्रुतिप्रथम् । तद् श्रुतिप्रथम-वाक्यम्, आग्ने-मत्तं च । वाक्-श्रुतःऽऽदिनिः कायप्रज्ञाह्वयः, आग्नेमत्तं-श्रेयसा-दिभिर्निजमत्तप्रकालनम् । सन्तोषः-सन्तुष्टिः । स्वाध्यायः-प्रणव-पूर्वार्णो मन्त्रार्णो जपः । तपः-कृत्वाऽऽकाययाऽऽदि । देवताप्र-शियानमीश्वरप्रशियानं, सर्वैकियाणां कर्मानिपेकृतवम्बरस- ४२४

पद्यसङ्गणम् । एते योगाऽऽचार्यैः पतञ्जलयादिनिर्मितमा उदाह-
रताः । यदुक्तम्— "शौचसन्तोषतपःस्वाध्यायेश्वरप्रशियानानि
शियमाः ।" इति । (२-३२) आ० २३ आ० । इन्द्रियाऽऽदिब-
न्धने, नं० । "अधोपो शुद्धयुष्मा, शीघ्रमाहारलाघवम् ।
अयमाश्च्येति ॥" आ० उ आ० । यदाहूंगवताः— "उपगतानि
शियमाः ॥" आ० । निश्चये, अथवाभिचारः, विशेषे० प्रथ० ।
अवश्यंभावनायाम्, सूत्र० १ अ० ३ अ० । पञ्चा० । आ० ।
अवश्यकर्तव्यताऽङ्गीकारे, पञ्चा० १ शिव० । अथवश्यकरणे,
सं० ६ अ० । शियोमे, पञ्चा० ७ शिव० । शियमः पूर्वमीमांसी-
काः-पञ्चतः प्राप्तस्य इतरपञ्चानुवासेन एकनरपके व्यवस्था-
पनम्, यथा— "श्रीहीनवहन्ति ।" अत्र श्रुतौकरणसाधनभूतस्य
नवाऽऽदेवहनस्य वा समयोः प्राप्ते अत्रचान इव प्रकृतिव्यव-
स्थाप्यते । अने, "शियमस्तु स यत् कर्मा-शिययागन्तुसाधनम्"
इत्युक्तेऽन्ये आगन्तुकसाधने उपवासाऽऽदौ कर्माणि, शीघ्रा-
ऽऽदिषु च । वाच० । (विस्तरस्तु वाचस्तस्ये दृश्यते)

शियमशो-शियमत्स-अव्य० । शियोमेत्यर्थे, पञ्चा० ७ शिव० ।

शियमण-शियमन-न० । संघे, "उहसम्मि चउधे, समा-
सवयणेण शियमणं भशियं ।" (२) आवा० नि० १ अ०
४ अ० १ उ० । कारके, आवा० १ अ० २ सू० ५ अ० ।
अन्धने, सूत्र० १ अ० ७ अ० । उपरमे, "अद्वयपरदारशियमणे-
हि ।" आनु० ।

शियमणियपक्षे-शियमनिपक्षे-न० । शियमेनावश्यंभावेन शि-
धकस्यमविचलं निरतिचारं वत्तत्तया । निरपवादे, अतस्तरं
सापवादमपि स्वाद्, अद्यवर्तु शियवादिभे । "शु य किञ्चि
अणुभायं ।" इत्युक्तेः । प्रश्न० १ आ० ७ अ० ।

शियमपट्टण-शियमप्रधान-त्रि० । शिचिचैरजप्रद्विशेषैक-
त्वे, ते वा शियमा उच्यन्ते यत्तस्मिन्, सू० ।

शियमसाधय-शियमसाधक-त्रि० । शियमेन कार्यकारणाव्यभि-
चारिणि, वं० सू० ५ अ० ।

शियमारक्त्वय-शियमारक्षिक-पुं० । राहः सर्वप्रकृतौ शिय-
माद् रक्षति स शियमारक्षिकः । अश्रुतिनि० सू० ४ अ० ।

शियमिय-शियमित-त्रि० । अवधूते, विशेषे० ।

शियय-निजक-त्रि० । आत्मीये, आब० ३ अ० ।

शियत-त्रि० । शाब्दत्वे, सूत्र० १ अ० ७ अ० । "शियया सवमा-
वा मंगुलीयं ।" शियताः सर्वज्ञावा येयेथा अतिव्यंते ते तथैव
प्रवृत्ति, न पुत्रुकारवसादम्यथा कर्तुं शक्यन्ते इति । उपा० ३
अ० । "शिययाऽशियया अिक्वा-परिभाषा पाणशेवाड" ॥ शिवा-
चर्वा शियता-कदाचिदभिप्रद्विकी, अशियता-कदाचिद्वानि-
प्रद्विकी ॥ ३० १ उ० ।

शिययचारि [ङ]-शिययचारिन्-त्रि० । अश्रुतिव्यविहा-
रिणि, सूत्र० १ अ० ७ अ० ।

शिययपरिणाम-निजकपरिणाम-पुं० । स्वाग्निप्राये, "शिय-
यपरिणामा ।" स्वाग्निप्रायाद् । जीवा० २८ अ० ।

शिययपठव्य-शियतपर्वत-पुं० । क० सू० । सदा भोव्यत्वेनाच-

किन्तु पर्वनेषु, येषु देवा देव्यश्च प्रपचारणीयेष्वेव केचित्कथारु-
रीरेषु प्रायः सदा रत्नमाया अन्वतिष्ठते । २१० जी० ।

शिवयार्पिक-नियतशिवा-पुं० । अथा यत्तावद्दत्तत्वं, प्रथमा तु
नान्यमेव ब्राह्मणस्येव नियततथा शुद्धमात्रे विद्यते, इत्था० १०
जा० । (नियतापार्श्वमित्येव ' शिवियार्पिक' शब्देऽस्मिन्नेव भागे
२०६३ पृष्ठे कृतम्) :

शिवयवपण्डित-निज्ञकवचनी-त्रि० । स्वाशपरिच्छेदे,
"शिवयवपण्डितप्रसन्नता, स्वयनया विद्याज्ञाने मोहाः ।" सम्प्र० १
कारणम् ।

शिवयववास-नियतवान-पुं० । बिहारकाले बिहारमरुता एकत्र
वासि, "आहे वि अपरितंता, गामागनगरपट्टणमन्ता । तो केह
शिवयववासी, संगमथेरं बरहसंति ॥ २१ ॥" भाष० ३ अ० ।
(' शिवियववास' शब्देऽस्मिन्नेव भागे २०६३ पृष्ठे क-
रुण्यतोक्ता) " भव्यमनियतबिहारं, शिवयवविहारं न ताव
स्मृणुषं । कारणनीयाचासं, ओं संघ तपस का वसा ? " ॥ १ ॥
महा० ४ अ० ।

शिवयाशियय-नियताऽनियत-त्रि० । अश्वत्थमनवषभभाविनि,
"शिवयाशिययं संतं, अथायंताः अमुञ्जिआ । (४)" सुष्वाऽऽदिकं
किञ्चिन्नियतिफलमवश्यंसांशुययापितं, तवाऽनियतमात्मयुक्त-
वकारेभ्यःऽऽदिप्रागितं सद् नियतकृतमेवैकात्मनेवाऽऽभ्यन्त्य-
ताऽऽज्ञानानाः । सुप्र० १ सु० १ अ० २ उ० ।

शिवयाश्रियायकजयविहारि [ष] -निज्ञकाभिगमयोद्यत-
विहारिन्-त्रि० । स्वमतसुविहिते, जी० १ प्रति० ।

शिवयावास-नियतवास-पुं० । ' शिवयवास' शब्दायै, आ-
ब० ३ अ० ।

शिवयज्ञ-निगद-न० । सोहमेव"वेदी" इतिव्याते पार्थकेन्यने,
जी० । " शिववेदि व वटा पिदिथा य ।" आ० म० १ अ० २
कारणम् । सूत्रम् ।

शिवयज्ञिगि [ष] -निज्ञसिद्धिन्-पुं० । स्वमतवेधेनि, जी०
३ अ० ।

शिवयज्ञ-निगद-पुं० । अष्टाशीतिहमहाराजं त्रयःपञ्चाद्यसमे
महाप्रदे, " दो नियत्ता ।" इत्था० २ उ० ३ उ० । अं० प्र० ।
निज्ञ-पुं० । महाप्रदे, इत्था० २ उ० ३ उ० । अं० प्र० ।

शिवयिहव-निज्ञविभव-पुं० । स्वकीयाविभूते, पञ्जा० ६ विभ० ।

शिवयज्ञिगि-निज्ञशक्ति-की० । स्वसामर्थ्ये, पञ्जा० १४ अ० ।

शिवयसमय-निज्ञसमय-पुं० । स्वकीयावसरे, पञ्जा० ९ विभ० ।

शिवयसिसंक्षेपचरिद्य-निज्ञशिवयस्कन्धचरित-त्रि० । सार्व-
शाऽऽरुदे, जी० २१ अ० ।

शिवियाइय-निज्ञचित-त्रि० । शिवान्ते, सुप्र० १ सु० ६ अ० ।

शिवियाग-निद्याग-पुं० । नितरं यजनं यागः पूजा यश्चित्त्वे सोऽ-
यं शिव्यागः । शोके, तत्रैव नितरं पूजा सम्भवति । उच्य० १
अ० । अष्ट० । संयमे व । कार्ये कारणेपचारार्त् । सूत्र० ३
अ० १ अ० । प्राचा० ।

शिव्याग-पुं० । सामन्निविधये, " अे निद्यागं ममापति, कीयमु-
हेत्सियाहर्त् । बहून्ते समपुजागन्ति, इव कुणं भदेसिया ॥४६॥"
इत्था० ६ अ० । " उदेसियं कीयगडं, निद्यागं अभिहृडाजिय ।"

इति अनाचरितेषु परिगणनात् । तत्र शिव्यागमित्यामित्यत्र
शिव्यागमहत्त्वं नित्यं, न स्वनामनित्यत्वम् । इत्था० ३ अ० ।

शिव्यागडि [ष] -निद्यागानिन्-त्रि० । शिव्यागो शोकस्तत्र
वा तदर्थिनि, सुप्र० १ सु० १ अ० ३ उ० । शोकापत्तिनि, इत्था०
३ अ० । " एवमेव शिव्यागट्टि, धम्ममारहाणा बवं ।" सुप्र० १
सु० १ अ० २ उ० ।

शिव्यागपदिवध-निद्यागप्रतिपन्न-त्रि० । बजन्तं यागो, शिवतो नि-
श्चितो वा यागो शिव्यागो शोकप्रमाणः, सङ्गताप्युत्पादकेतोः सम्य-
क्ज्ञानवर्धनकारिभ्यऽऽभ्यस्तया गतं सङ्कतमिति तं शिव्यागं सम्य-
क्ज्ञानज्ञानकारिभ्यऽऽभ्यस्तं शोकागमि प्रतिपत्तौ शिव्यागप्रतिपत्तौ ।
शोकप्रमाणस्य सम्यक्प्रमाणऽऽद्वैतरुद्रातरि, (आत्मा०) " शिव्याग-
पदिवधे अन्तं कृतवमाद्ये शिव्यागः ।" आत्मा० १ सु० १ अ०
३ उ० । सुप्र० ।

शिव्याग-निदान-न० । निश्चितं दानं निदानम् । अस्मिका-
स्तस्याऽऽभ्यस्तयापत्तौ लोकात्मकत्वे, आ० सू० ५ अ० । नि० सू० ।

अत्यि अतिदायाओ ती-उत्तमेओ तेषु परिहरि शिदायो ।
ते पुत्र तुष्टानुष्टाना, मोहशिव्यायाऽनुप्रकले वि ॥ ३२ ॥

शिव्यायं नाम-अं पदुक्तं शोकशिक्षं उद्विज्जनि । तं जहा-इहसहा-
ऽऽदि । उक्तं च- " इदं शेषं कालं, आचं च अयं नदा समासुजा ।
तस्व समायुद्धिदौ, उद्वो कम्मस्व पंचविहो ॥१॥ (उपकथ्ये
वि शि) " इत्थीयं पुरिसाण य तुष्टानु ।" नि० सू० १५ उ० । दि-
व्यमानुषश्चक्षि संदर्शनं अवन्याभ्यां तत्प्रिकावाऽनुष्टाने, आब०
४ अ० । स्वामीयोऽऽदिकंप्राप्तये, आतु० । आ० । शोभायार्थ-
नायाम्, इव० १ उ० । आ० । निर्याते लयते ज्ञानाऽऽधाराधना-
स्तथाऽऽनन्दसंप्रतिपत्तौ कफला तेषु परशुनेव शेषेकाऽऽदियुग-
र्द्धिप्रायंनाऽऽभ्यस्तानेन सांस्वानम् । आ० १० उ० ।

नव शिदागानि-

तेषां कालेषां तेषां समयेषां रायगिहे नामं शगरे होत्या ।
बध्नाओ । गुणसिलए चेइए रायगिहे शगरे सेशिए थायं
राया होत्या । रायवद्यन्ना । एवं जहा उवचातिप० जाव
वेष्टणार्प सन्धि विहरति ।

(तेषां काशेणामर्थादि) इत्याया प्राणत् । (सेगिए शि)
अेषिको नाम राजा (होत्ये शि) अनवत्, आर्त्वाऽद्विपर्ययः ।
(रायवद्यन्ना शि) राजवर्षकः "मर्थादिसंयन्तमहं नमलयमंदरम-
हिद्वसरे, अन्तेविसुदु रायकुलं संस्यत्युप, निरत्तं रायकक्षणा-
धिपायं गमये, बहुदुःखाय भुमः गुणपुष्ट, सत्यमुपसमिदि ०" (श्री०)
इत्यादिको वाच्यः । तस्य देवी समस्तः पूरप्रधाना भार्या
सकलपुत्रसमन्विता चेष्टणा नाम् । तस्या वयो कथा औप-
पातिकानि ग्रन्थेऽभिहितस्तथाऽऽभिधातव्यः । सा चाम्ब-
"सुकुमाराणिपयाया, अहोवापार्श्वयुष्मं चिद्विकसरोत्ता, अक्ष्ण-
भंजणमुणोववेया, माण्डमानपमणयपत्तियुक्त्यायसम्भं मुष्ट-
रंगी०" (श्री०) इत्यादिको वाच्यः । " जाव शि " यावत्कदाचि-
त्वेष्टणाय सन्धि अष्टरुदे इहे सङ्करिने रसकवगणे पंच-
विहे माण्डस्सए कामयोगे पञ्चुष्मवमाद्ये विहरत् । इति-
पदकदम्बकारप्रसिद्धः, विश्वरथाच्यौपपातिकानुसारेण वाच्यः,
मेह विश्वरथिया प्राणत्ते ।

तर्थां तं सेशिए राया अक्षया कयाइ एहाए कथय-

लिकम्पे कषकोडयमंगलवापिच्छे सिरसा कंठे मालाकने
 भाषिच्छमिषुवणे कृषिपद्दारऽऽहारसितरसवाप्यंश्वप-
 क्माद्यकदिसुचयसोमे शिलाच्छेगञ्जे अंगुलानुगुं जाव क-
 प्यकल्पय वेच अक्षंकिचयसिते षारिदे सकरंटेमहादामेण
 उचेषं परिचमयोषं० जाव ससि वष पियदंसो नरवर्द्ध,
 जेनेव बाहिरिया उषच्छयसाक्षा जेषेव सीहासणे तेषेव
 उवागच्छ, तेषेव उवागच्छिच्छा संहासखवरंभि पुरत्या-
 भिसुधे निसं।यति, निसं।इया कोमुंभिवपुरिसे सषावेद, स-
 हावेइया एवं बयासी-गच्छ हं तुज्जे देवाणुपिया । जाइं
 इमाइं रायपिहसत नगरसत बहिया । तं जहा-आरामाणि य,
 उज्जाणाणि य, आएसयाणि य, आयवयाणि य, देवकुला-
 षि य, सजाओ य, पवाओ य, पणियसालाओ य, जाख-
 सालाओ य, मुषाकम्मंताओ य, वाण्डजकम्मंताओ य,
 कट्टकम्मंताओ य । जे तस्य वणमहत्तरया चिट्ठंति, ते एवं
 वयह-एवं खलु देवाणुपिया । सेणिए राया भिजिसारे
 आणवेइ-जया णं समणे जगवं महावीरे अदिगरे०
 जाव.....पुष्पाणुपुंभिव चरमाणे गायाणुगामं दूर-
 ज्जमाणे सुइं सुदेणं विहरमाणे संजमेणं तससा अणुपायं
 जावेमाणे इइव उ विहरंजा, तथा णं तुज्जे समणसत जग-
 वता महावीरसत अहापिकरुवं ओगइं जाणेइ, अचभारेया
 सेणियसस रओ जिजिसारसत एयमइं थिरेवेइ ।

(तने णं से सेणिए इत्यादि) ततोऽनेकमङ्गलपुष्पायावामा-
 ऽऽदिकरणात्मनः स पूर्वनिर्दिष्टः भोगिको राजा, अन्वयाऽ-
 न्वसिन्मज्जसरे, कदाचित् (एहाते इत्यादि) स्नानं कृ-
 तवान्, ततोऽन्वतरं कृतं वासिकमं येन सणुहदेवनानां स
 तथा, कृतानि कौतुकमङ्गलाश्वेष प्रायश्चित्तानि दुःस्वप्नाऽऽदि-
 विघाताद्यैःप्रवश्यकरणीयत्वात्नेन स तथा । अन्वेषे स्वाहुः-
 " पायच्छिच्छ सि " पादेन पादे वा क्षितौ हर्षावपरिहारायं
 वादक्षितः, कृतकौतुकमङ्गलप्रायश्चित्तानि इति विग्रहः । तत्र
 कौतुकानि मयातिलकाऽऽशीनि, मङ्गलानि तु इच्छकनद्रुषाङ्कुरा-
 ऽऽदीनि । (सिरसा कंठे मालाकने चि) शिरसा कण्ठे व माला
 कृता धृता येन स तथा । क्वचित्- " सिरसि यदाप कंठे
 मालाकने " इति पाठः । तत्र शिरसि क्षातः । ननु पूर्वमपि
 " यदाप चि " उक्तं, तर्हि किमर्थं शून्योपरि- " सिरसि यदाप
 चि । " पुनरुक्तमसङ्गात् ? उच्यते-स्नातः सामान्यतोऽपि क-
 रुदस्नात उच्यते, अतः पुनरुपादानं, तस्मिन् दिने विधीयत इ-
 कम्-शिरसि स्नातः, द्वितीयं परं सुशेषम् । (आशिकमसिखु-
 बधे चि) आशिकं परिहितम् । (कल्पियेत्वादि) कश्चित्त-
 मीशानि रक्षितानि च हाराऽऽदीनि कटीलुकास्तानि वक्ष्ये । तानि
 च लुङ्कृतमोक्षाम्बामर्यानि वक्ष्ये स तथा । पिनन्दियेवकः ।
 वासकरपाद- " अंगुलिमुगलक्षिवकाभरणे, नाशामणि कण,
 नरवणवरकडगमुडिचयंभियमुप, बहिरवकवसस्तिरोप, कुं-
 दलाऽऽशीतिलाणयो मउडकिचसिरप, हारोच्छयलुक्वररचवस्थे,
 मुदिवायिगङ्गुलिप, पादंश्वपशंमंवाखलुक्पदनडसरिजे, नावा-

वणिकगरवपणिसल्लमहरिद्वनिचयोविद्यमिसिलिसंतविरव-
 सुसिलिचमिसिलिउज्जमभिवच्छोरकल्प किं बध्या । " इतिव-
 कवम्बकपरिग्रहः । (कल्पकवलय वेच चि) कदम्बक एव ।
 (अक्षंकिचयिचसिचि) अक्षकुलो मुकुटाऽऽदिभिः (सिखु-
 न्दिय चि) बह्याऽऽदिभिः चि । नटावाभिन्नो नरेन्द्रः (सकोरे-
 टेष्वादि) सकोरेट्टानि कोरेट्टानिअक्षकुलमुत्सवस्तवकवन्ति भा-
 इयदामानि पुष्पजयो यत्र तस्या, एवंप्रियेव उत्रेष अिय-
 माणेन, शिरसीत्यप्याहारः । वायत्करणात्- " सेयवरचाम-
 राहि अंगलक्षसहकयालोप, अणेगगनवायगदंनयभराइंस्-
 रतलक्षरमादंविचयंमंसिमांमंसितणगदोवाचिचअमच्छेकरीडमइ-
 यगरनिगमसेतिलेनावतिसत्यवाहदुपसंविध्याससि संपरिउ-
 जे, धवलमहामेदिमणय इव मद्रगणुदिव्यंतिरिक्कतारगणाय
 मज्जे " (औ०) इति परदकम्बकग्रहः । शशीय त्रियशोने नरव-
 सिधैव बाक्षा उपस्थानक्षाला मालानमयद्रुपे, यथैव सिंहासनं,
 तथैवोपानच्छति, उपास्य सिंहासनवरे पूर्वनिमुक्तः संतिथीर-
 ति, निवध कोट्टुभिवकपुवयान् नुपाधिकारणः पुवयान् शब्-
 यति आमन्नयति, आमन्न्यैवमवादीत्-गच्छत । एमिति वा-
 क्यसङ्कारे । एवं देवानां श्रियाः सरसश्चवाभाः, यानि इमानि
 अनन्तरं बह्वंशमाशुस्वकापि, राजगृहस्य नगरस्य बहिर्भवंति
 इति शेषः । तद्यथा- (आरामाणीत्यादि) आरमन्ति येषु प्रा-
 चवीकनागृहाऽऽभिविषु इम्परयातिंते ते आरामाः, अक्रुतम्यापु-
 लकत्वम् । उयानानि पुष्पाऽऽदिमद्गुलकुलान्युत्सवाऽऽदी बह-
 जनभोग्यानि, मावेनानि येषु लोका आशिशान्तिं तानि वाऽऽ-
 स्कारकुम्भनकाराऽऽदिस्थानानि, आचतनानि देवकुलाभ्यांश्वपर-
 काः, देवकुलानि प्रतीतानि, सभा-आस्थानमप्यदद्यात्, प्राय उड-
 दानस्थानानि, परयशाखाः परयगृहादि, परया वनाः । यानहा-
 ला यत्र यानानि निपाद्यन्ते । मुषाकर्मोस्तानि यत्र मुषापरिकर्म
 क्रियन्ते । वाणियकर्मोस्तानि यत्र वाणियव्यापे बह्वेषु मिलन्ति
 लोकाः । केषाङ्गकर्मोस्तानि यत्र काणियकर्म । अलक्ष-
 यनश्रिया वा यत्र संविक्लितास्तिमुद्रित । उपलक्षणत्वात्-इमं-
 श्वेवसंख्येयः । तत्र ये वनमहच्छरका, वनमुपलक्ष्यमश्विधाना-
 ऽऽदीनामहास्ता अत्यर्थं हाता अभियतिन्वेन प्रसिद्धास्तिमुद्रित,
 ताव एवं बहवः । किं तद्वित्यादि- (एवं बहवित्यादि) एवमनुना
 प्रकारेण, अविचल्येवमवरे, बहो देवानां श्रियाः । अथको राजा
 (भिमभारे चि) भिमना मेरी, सैव सारा प्रधाना वयसोऽहो
 भिमसारः । तस्यान्यनमेवं कुमारभावे- " अमिगया धरे परिसे
 सेविएण य त्रिभियं वेणुण शिमतो । सवसेसा कुमारा भाभरग-
 नादि । पिउणा पुच्छिया । सवोर्धे कटिधं-अर्धे अं शीयं । सेणिएण
 अणियं-अय भिमशो वीया । सेणियो पिउणा मणितो-तुज्जकिं
 यस्त सारो । तेण जणियं-आमं ति । ततो स रथा जिभासारो सुामं
 कयं । " शेषं हातकारेण (आणवेइ चि) आणुपयति । किं तदि-
 त्याह- (जया पमिस्वादि) यदा, एमिति वाक्यालङ्कारे । अमनो
 मयुक्षान्यहाकरि आदिफलः । वायत्करणात्- " तिरुगरे सयं-
 सवेषे पुट्टिउचमे पुरिससीहे० " (औ०) इत्यादिः समस्तोऽपि
 शीघ्रपातिकप्रत्ययसिद्धे जयवर्द्धयको वाक्यः, स कात्तिगरी-
 यानिति न लिख्यते, केवमपिपानिकप्रयथावस्थेव । संया-
 युक्तयो ओषे प्रति तदनुकूलव्यवहारकात् । पुनः (पुष्पाणुपुंभिव
 चि) पूर्वानुपूर्वा, नामानुपूर्वा वेत्यर्थः । (संचरमाये ति) बर-
 संचरत् । यतर्देवाऽऽह- (गामाण्यमानं दूरज्जमाये चि) अलम्ब

माथे विहरत् । तं महाकथं देवाण्यपि । तद्वाक्याणं अरहता-
 खं० जाव तं गच्छामो देवाण्यपि । सयथे जगवं महावीरे
 बंदामो, एतंसामो, यकारो, म्माणेभो, कणाणं गंगजं देववं
 चैवं पञ्जुवासामो । एतेषु इह भवे य परभवे य हियत्ताए
 सुहाए त्माए निसम्मयसाणं० जाव आणुणायियाए जवि-
 स्मति । तते णं सा चिह्णाया देवी सेणियस्स रथो अतिए
 एयपत्तं सोच्चा निसम्म हट्टतुहा० जाव पदिसुणेति, पदिसु-
 णेजा अयेव मज्जणयेरे तेणेव उवागच्छति, तेणेव उवाग-
 च्छिच्चा एहाया कयवत्तिकम्मा कयकोउययंगलपायच्छिच्चा
 किते (?) बरापायपत्तयेउरमाथिमेहत्ताहारइयापिदियकनगल-
 कुगएगावत्तिकंउरुयतिसरयवत्तयहेयमुक्कुकुंनकुक्केशोस्ताण-
 णा रयणमणिज्जुनिसंगी चंणसुयवत्थपारिहोत्ति दुग्गुह्यकुमा-
 णकंतरमपिउजउचरिउजा सन्वोउययुररिउजुपुमसुंदरायित-
 पलंबेतमोहंतकनविकंतविकसंतचिचयाला बरचंदणचच्चि-
 ता बराजरणज्जुसियंगं कालागकपूवपूविता ससिरीस-
 भावेमा बहोहिं सुउजाहं चिन्नातियाहिं० जाव महत्त-
 रमवंदपरिकित्ता जेणेव वाहिरिया उवत्तायसाला जे-
 णेव सेणिए राया तणेव उवागच्छति । तते णं से से-
 छिए राया चिह्णाए देवीए सच्चि धम्मयं भाणप्परं
 वुरुहति, सकोरंउमहत्तामेवं क्खेचं थरिउजमाथेणं उववा-
 इयगमएणं० जाव पञ्जुवासति । एवं चिह्णाया वि० जाव मह-
 त्तरगपरिकित्ता जेणेव सयथे जगवं महावीरे, तेणेव उवाग-
 च्छति । तेणेव उवागच्छिच्चा समणं जगवं महावीरं बंदति, न-
 भंसति, सेणियरायं पुरतो काउं ठिया चेव० जाव पञ्जुवासति ।
 तते णं सयथे जगवं महावीरे सेणियस्स रथो भिभिसारस्स
 चिह्णाए देवीए सच्चि तीसे महाति महालयाए परिसाए बति-
 परिसद्वेवपरिसहअणेगमयाए० जाव धम्मो काहिंगे, परिसा
 पढिमाता, सेणिए राया पढिए । तत्थं य अत्यंगतियाणं
 निग्गंमाण य निग्गंथीए य मेथियं रायं चिह्णायं देवि पासि-
 णा० इमेयाक्खे अज्जत्थिए० जाव संकपे ससुण्यजित्था-
 अहो णं सेणिए राया महिहिए० जाव महासक्खे, जे णं एहाते
 कयवत्तिकम्मे कयकोउययंगलपायच्छिच्चे सव्वात्तंकारविभू-
 निते च्छेणिए देवीए सच्चि उरालाईं जोगभोगाईं ज्ञंजमाणे
 विहरत् । ए मेदिहे देवा देवलोगंसि, सक्खं ससु अयं देवो ।
 जति इमस्स तवनि० यवंजचेरफलवित्तेसे अत्थि, वयमावि
 आगमिस्साईं एताईं उरालाईं एताक्खाईं माणुस्सतागईं भो-
 गभोगाईं ज्ञंजमाणे विहरामो, से तं साहु । अहो णं चिह्ण-
 णा । देवी महिहिया० जाव महसक्खा, जा एहाया कयव-
 त्तिकम्मा० जाव सव्वात्तंकारविजुसाया सेणिएणं रजा स-
 णी उरालाईं० जाव माणुस्सगाईं जोगजोगाईं ज्ञंजमाणी
 विहरति । ण मे दिह्माओ देवीओ देवलोगंसि, सक्खं ससु

इयं देवी । जइ इमस्स सुचारियस्स तन्नियमंभवेरवासस्स
 कण्णायो फलविचिचिमेने अत्थि, वयमावि आगमिस्साईं
 इमाईं एताक्खाईं उरालाईं० जाव विहरामो, से तं साहुणी ॥
 (तते णमित्थाएहिं) एवकं, वयस्स एवमुक्ताः सन्धो (हट्टतु-
 हा भयोपि) हट्टतुहाः, अतोय तुहा इति जावः । अयथा-इहा
 नाम विकल्पमायणाः-यथा अहो ! अयथा-नानिक्कामंमत्तमा-
 कमादिवातीति । तुहाः तोषं कृतवत्तः-यथा अयमप्युक्त्व-
 स्मान् मगरवातां जिह्वसुः अणिको राजा आदिशति । वाक्-
 त्करणाव-“ चित्तमाणंदिवा पीइमहाः ” इत्यादिपदकम्बक-
 परिग्रहः । (अह्वारार्थमात्रबोधिका टीकेसुपेक्षता)

तत्र प्रथमम्-

अज्जा ! चि सयथे जगवं महावीरे बहवे णिग्गंथा य छि-
 गंथीओ य आर्यंतिचा एवं बदासी-सेणिय रायं वेत्तल्यं
 देवि पासिचा इमेयाक्खे अज्जत्थित्ते० जाव ससुण्यजित्था-
 अहो णं सेणिए राया महिहिए० जाव से तं साहु । अहो णं
 चिह्णाया देवी महिहिया सुंदरा० जाव से तं माहुणी । से णुणं
 अज्जा ! अत्ये समहे । इता । अत्थिया एवं सखु समणाउसां ।
 एए धम्मे पत्तं च, इयापिउ णिग्गंथे पावयणं० जाव अणुत्तरे
 पदिसुणे केवसे ससुच्छे येयाउए सक्ककत्तये सिद्धिमगे नि-
 व्वायाणगे गिज्जाएणगे अविउतर्हमंमथिसव्वत्तकवपदी-
 णमगे इत्थं छिया जीवा मिउजंति, बुउजंति, मुत्थंति, परिनि-
 व्वायंति, सव्वदुक्खाएणमंतं करंति । जस्स खं धम्मस्स णिग्गंथे
 सिक्खाए उवच्छित्ते विहरमाणे पुरा दिग्गिउए पुरा पिवासाए
 पुरा वातात्तवेहिं पुरा पुट्टे विस्सेहिं परिसहोवसग्गंहि उदि-
 ष्णकामजाते यावि बिहंरजा, से य परक्खेजा, से य परक्खमाथे
 पासेजा-जे इमे उग्गपुत्ता महापा[या]उया, जोगपुत्ता महापा-
 उया, तेवि णं अद्यतरस्स अतिजायमाखस्स वा निज्जायमाण-
 स्स वा उजओ तेसि पुरतो महं दासीदासत्तिकरकम्मकरपुरि-
 सा पदावपरिकिल्लं उत्तं भिगारं गहाय णिग्गच्छंति । तया-
 णं तरं च णं पुरतो महा आसा आसवरा, पिह्णओ तेसि खं
 णागा णावरा, पिह्णओ तथा रथसंगिह्णो, से उअए सेउअए
 अक्खगतभिगारे पग्गाहयतात्तंवेदं बीयमाएसेयचापरवा-
 णवीयणाए अज्जिकल्लं २ अज्जिजाति य णिज्जाति य
 सत्पभा सत्पवापरएहं एहाए कयवत्तिकम्मे० जाव सव्वा-
 त्तंकारजुसिए महाति महालयाए कूणागारमालाए महाति
 महात्तयंसिं सीहासणंसि दुहओ विस्सेयाथि कुहओ० जाव
 सव्वरातिएणं जोतिथीसि ज्ञयमाणेणं इत्थीगुम्मसंपरि-
 वुडे महत्ताऽऽहत्तह्णगीयवाइयतंतीतलगतलुणुदियपएसुइगम-
 इलपुत्तववाइयतं उरालाईं माणुस्सगाईं जोगजोगाईं
 ज्ञंजमाणे विहरति । तस्स णं एगमावि आखेवेमाखस्स० जाव
 वचचरि पंच अणुत्ता चेव अक्खुउए-जख देवाण्यपिया ! किं
 करेथो, किं आहारामो, किं उवयोथो, किं आबिहामो, किं मे हिय-

एच्छितं, किं ने आनगस्स सदति, जं पाणिता शिग्मंये पि-
दायं करेति-जइ इमस्स तवनिपयमंभचेरवाप्तस्स तं वेणुं
जाव माहु । एवं खलु समाणाउसो । शिग्मंये पिदायं किचा
तस्स आणाओइय अपभिक्षिंने कालमासे कालं किचा अणु-
पारेमु देवन्नोएमु देवत्ताए उववत्तारो जवंति । महिच्छिपमुं
जाव चिरद्धिनीए, से यं तथा देवेसु जवति महिच्छिपं जाव
चिरद्धिनीए, ततो देवन्नोगा आउत्तस्सएणं ठितितस्सएणं
आणंतरं चयं चत्ता जे इमे उगगुत्ता महामाउया, तेमि
यं अथत्तरंति कुलंसि उमत्ताए पवारंति, से यं तस्य
दारए जवति, सुकुमाल्पाणियाणंजाव मुरुवे । ते नं से
दारए उम्मुक्कवाज्जाये विणयपरिणतमेवे चि जेव्वणमगणु-
पपचे समयमे पनिंयं दारं पडिपज्जेति । तस्स यं अति-
जायमाणस्स बाण जाव पुरतो महं दासो दाणं जाव किं भे
आयमागस्स सदति । तस्स यं तहपपारास्स पुरिस्सम जातस्स
तहारुवे समये वा उभतो कण्ठं केवसिपसुचं धम्ममाइक्खे-
उजा । इत्ता । आइक्खेजा । एवं संपडिमुणेउजा । एो इण्ठे
समठे । से जगवं । महिच्छे महारम्भे महापरिग्गहे ब्रह्मिण्णं
जाव आगमं सा पं दृष्टुं नचोडिंए यावि भवति । ते एवं खलु
समाणाउसो । तस्स निदाणस्स इमेयारुवे पाएए फल्लविवागे,
जं एो उंचाएनि केवसिपसुचं धम्मं पडिमुणित्तए ॥१॥

ह्रिचद् "महामाउगा" इति पाठः, तत्र महती शीलकथाऽऽदियुक्ता
मता येषां ते महामातृका इति । एवं मंगपुत्राः, आदिनेयाऽऽ-
श्वेतियेनमुकवंशजपुत्राः । उरुलक्षणं चैतत्-राजेवकाकुलीरचना-
गाऽऽदीनाम् । प्रकृतमाह-तेसि णमित्थादि)नेवाप्तमुत्राऽऽदीना-
म्भनरस्य (अतिजायमानं (सि) आगच्छतो बहिः प्रवेशात् सस्युहं
प्रति (निज्जायमाणं चि) निगच्छन्तः सस्युहाऽऽश्रेयैः प्रदेयं प्रति ।
कथमित्याह-उभयतस्तेषाम् उग्रपुत्राऽऽदीनां (पुरतो महमित्या-
दि) पुत्रोऽग्रतो महातो ये द्वास्वयेत्थो, दासाभेदकाः, किहुराः
प्रतिक्रमेऽपि पृथ्वापूर्वकारिणः, कर्मकारानन्दन्यथाविधाः, ते
चे ते पुरुवाभेति सन्नासः । पुरातं प्राक्सिपसुहः, तैः परिक्रितं
परिवृत्तं यत्तत्तथा । एवंविधं ज्ञं, भुङ्गारं च (गहाह निगच्छं-
ति) इत्येतेनास्य प्रस्तुतमाभेदितं भवति । (तथा णमित्थादि)
ततोऽनन्तरं पुरतोऽग्रतो महान्तो बृहत्समा भग्नाः तुत्तराः,
(आसवत् चि) अश्ववरा भग्नानां मध्ये प्रधानाः, (नाग चि)
नागा हस्तिनः, नागवराः नागानां प्रधानाः । एवं पृष्ठतो रथाः
(रथस्तेऽङ्घ्रि चि) रथसमुत्थाः । (से णमित्थादि) सोऽनिर्दि-
ष्टनामा । उडुनञ्च तच्छत्रः । तथा ' अग्रनुभयविगारो चि) अ-
ग्रमुत्तनोऽसिमुकुमुहृग उरुणाडितो भुङ्गारो वरुच स तथा ।
(एणादियतासिर्वेडंति) प्रमुहंतिं तासकृतं यं प्रति तथा ।
बीउग्रमानाः श्वेनवाभरवाणस्यजोत्तका यं प्रति स तथा । (अजि-
कामं २ ति) भूयो भूयो, एकवचनं निगमनसमयमङ्गीकृत्य तदे-
वामाह । कथम्भूतास्ते ? (सप्यमा इति) सती शोभना यिमा का-
मित्येषां ते सप्तमाः । (सपुत्रावपरुमित्थादि) सद् एवं पूर्वेण पूर्वाङ्घ्रि-
कतंभेनापरेण वा उपरार्ह कतंभेन । यदि वा पूर्वं चतुर्कतंभेऽऽ-
ऽदिकं, तथाऽपरं च परिक्रमेण विलोकोभनोऽऽदिकं, तेन सद्

वसेत इति सपूर्वापरम् । इदमुक्तं भवति-यद्यथा प्राच्येभ्ये, तस्यैव
संगधने, इत्यजिज्ञप्तियान्धेप्रासमेव इदंयितुमाह- (एहाते इत्या-
दि) अथकार्यं । कृतवत्किमां यावत्करणात् । (कते माहाकडे
चि) कवचे कृतमासम् । (कविप चि) कविपत्तमासौ माहा प्रधानां
मुकुलितः कमज्जसंचितो मुकुटश्च स तथा विद्यते वस्य स कविप-
तमासामुकुलमुकुटः । (वषावरितेत्यदि) प्रसङ्गितं भोगित्वं मङ्गवा-
मकलापश्च येन स तथा । अहंनं स्यात्कऽऽप्युपहते यद्गन्धं तप-
रिहितं येन स तथा । (बंदणोक्खियागतसरीरे चि) चन्दनेन प्रतीते-
न उत्कारणमितोक्कीर्णं, गात्राणि शरीरं च वस्य स तथा, एवंचिधम् ।
(महति महाज्जायए इत्यादि) महत्यामुत्थायां, महाज्जायायां वि-
स्तीर्णायां, कूटाकारथाऽऽयायां, कूटस्येव या पर्वतशिखा तथा
इवाऽऽकारो यस्याः सा कूटाऽऽकारा, यस्या उच्यते आऽऽकारं ति-
ञ्चराऽऽकारं सा कूटाऽऽकारेति भावः । कूटाऽऽकारा चासौ शाखा च
कूटाऽऽकारशाखा । यदि वा कूटाऽऽकारेण शिखराकुपोयं ज्ञेयता
याता । कूटाऽऽकारशाखा । उपलक्षणं चैतत्-प्रासादाऽऽदीनाम् ।
कूटाऽऽयाकारशाखाप्रदं निर्जनवासाधनान्तोयुक्त्वानुत्थाव-
त् । (महति) महाज्जाय शयनीये (दुहो) उदयनयः, उजौ शिरोभूत-
पादनावाश्रित्य । (चिधोयणि चि) उधवाचं यत्तथा तस्मिन् ।
(' दुहो श्रो चि) उदयतः, उन्नते मध्ये तनं भिन्नत्वाद् गम्भीरं च
महावृक्षं गम्भीरं तत्र । (वषाश्रो चि) वषेकप्रदणुम् । " मंगपु-
ल्लिणवालुयाअवदातसालिसए " इत्यादिपदकदम्बकपरिप्र-
हः । (सवराति चि) सर्वरात्रिकेण उपातिवशीपुत्रेण ध्याय-
मानेन जाववलयमानेन (इत्थोयुम् चि) स्त्रीयुग्मेन युवतिजनेन
साडेपरपरितो वारेण सपरितुतो वैदिकः, तथा (महया इत्येवा-
दि) महना, रवेणेति योगः । (अइय इति) प्राक्कवानकप्रतिवञ्चानो-
ति युद्धाः । अथवा-अहताति, आहताति, अथवाकृतातीति भावः ।
माटयगीतवादिनाति च, नम्भी बीणा, तहा इस्तनालाः, नाला कां-
सिका, कुटिताति शोयन्वाणि, तथा घनो घनसट्ठो ध्वनिः सा-
मर्थ्यात् यो मुदङ्गो मरैलः, पटुना दक्षपुरुषेण, प्रवादिना, तत् ए-
तेषां पदानां द्वयः । तेषां यो रचनेन, उदात्तव प्रधानान् २ मानु-
ष्यसंभक्षीन् । शोयवाक्या प्राम्त् । (तच्छेचि) तस्य कश्चिन्
प्रयाजने सस्युपणे सायेकमपि पुरुषमक्षापयतो, यावच्चत्वारः
पञ्च वा पुदवा अनुक्ता एव सस्युपतिष्ठन्ते । ते च किंजुवाणाः, ए-
तद्वयमागं जगुः । तथावा-भणाऽऽज्ञापय, इस्वामिन् । धम्मा वयं
येन भयताऽऽपेयमादिश्यन्ते, किं कुर्मं इत्यादि (आहोमं चि)
आनयामः, (किं उवणेमो चि) सद्यपि किमुपनयामः । कमानिष्ठा-
मोऽऽदिगचनक्रियापदम्, (किं मे) किं युष्माकं हृदयेषिन्, तथा
किं च (जे) युष्माकमास्यकस्य स्वर्गते स्वाजु प्रतिमार्ति ।
यदि वा यदेव सपुत्रीयस्याऽऽप्यस्य स्वर्गति नदेव यं कुर्मः ।
प्रस्तुतमाह-यं पूर्वोक्तस्वर्गं पुरुषम् (वासेना) दह्ना निर्गन्धो
निदानं करोति । " अह इमस्सेयादि " पुत्रवत् । (एवं च्छित्त्वादि)
एवममन्तरोक्तप्रक रेश, अश्मण । इह आयुषन् । निर्गन्धो निदानं
कूत्वा (नस्स चि) तस्य निदानकपश्चामस्य, यन्नातोष्य युक्-
णामतिचारज्ञानमार्नेच, एवमप्रतिकर्म्य पुनःकरणेनाऽन्ययु-
त्थाय (प्रकरणवाप चि) कियतं इति कर्णेन, तस्य आवाः कार-
णता, तथा, अग्रमुत्थाय । (अहरदिहिति) यथाऽऽप्रायश्चित्ता-
पनयनयोग्यं तपःकर्म निकायेतिऽऽदिकवापच्छेदकरत्वात् वाप-
च्छिन्त्, प्रायश्चित्ताविशेषकरत्वात् प्रायश्चित्तम् । अत्रतियच प्रेवे-
यकानां मध्ये अत्यन्तमुहु देवेसु देवतया उपपत्तारो भवति ।
कथंभूतोपेत्याह (महिच्छिपरु) इत्यादि प्रायवत् । नचरं

विष्वर प्रभुत्वकाश्रमाविनी स्थितितेषां ते विरस्थितिकाः, तस्ये-
 ऽनन्तरं व्यवधानाग्रायेन (ब्राह्मणकल्पपर्यामित्यादि) ब्राह्म-
 ण्येण साधुद्वैष्टिकनिर्देशेन, स्थितिक्रमेण ब्राह्मणकर्मणः स्थि-
 तिक्रमेण व्यवहारेण देवजनयतिभ्यःपुनश्चतुर्कर्मणा मन्वादीनां
 निन्दरेवेनेति । अनन्तरं देवजनयसंभ्रमिनां चयं शरीरम् (अ-
 इत्सि) स्वकथा (पुनश्चापि सि) पुनश्चत्वेन, प्रत्यावाप्ति । स
 तत्र दारको भवति, कुमारक इत्यर्थः । कथमूत इत्याह-
 (सुकुमारोत्यादि) सुकुमारी पार्णी पावी व यस्याऽसौ
 सुकुमारपाणिपादः । यावत्करणात्-“ अहीणुपनिपुणपार्ण-
 दिवसरीरे, लक्ष्मणवर्जणगुणोत्थयेय ” इत्यादिपदसमूहो
 कथ्यते । तत्र अहीमानि स्वकथनः पुर्वाणि वा संख्याः,
 पुण्यनि वा पुनानि पक्षेन्दिग्याणि वन्न तथा तदर्थोच्यं
 शरीरं यस्व स तथा, तम् । (लक्ष्मणवर्जणगुणोत्थयेया) लक्ष्मण-
 नि स्वादिसकाऽऽर्हीनि, व्यञ्जनानि मर्षांतिलकाऽर्हीनि, तेषां यो
 गुणः प्रशस्तता, तेनोपपेतो युक्तो यः स तथा, तम् । (ससिस्त्रो-
 म्नाकारं कंतं पियदंस्व) शशिबन्त सौम्याऽऽकारं कांतं कमनी-
 यमत एव शिष्यं कृष्णान् दर्शनं रूपं यस्व सः, तम् । (विनयप-
 रिणयमेसे सि) विहृक एव विहृकः, स चासौ परिणतमात्रम्,
 कलादिभिरिति गम्यते । विहृकः परिणतमात्रः । (औषधण सि)
 यौवनमेव यौवनकमदुःमासः स्वधेयव वैतुकं दायशब्देन धनं
 प्रतिपद्यते, आत्मायत्तं करोति । शेषं स्वकृतः । (धम्ममाइकस्त्रे
 सि) धम्मं स्वययम् । (एवं संपदि सि) एवं संप्रतिशुश्रूयाव ?
 नायमर्थः समर्थः, अभविकोऽप्यर्थः स तस्य धम्मस्यैव
 भवणमर्थे, यत्नादिदानस्यैतदेव फलं, यत्केचित्समग्रतं धर्मं श्रोतुं
 न समर्थो प्रवर्ति, नवन्तम् (पापव फलविभागे सि) पापकः
 फलविपाकः । इति प्रथमं निदानस्वकथनम् ॥ १ ॥

एवं स्वसु समणाउसो ! मए धम्मे पण्यते । तं जहा-इण्येव
 निग्गंथे पावयणेणं जाव सच्चदुक्खायं अंतं करेति । जस्स
 णं धम्मस्स छिग्गंथाए सिक्खाए उवड्ढिया विहरमाणा
 पुरा दिग्गिच्छाए उदिखकामजाया विहरेज्जा, सा य परक्क-
 मेज्जा, सा य परक्कमेपाणी पासिज्जा-से जा इमा इत्थिया ज-
 नवति एगा एगजाता एगाजरखादिपिहाणा तेहूपेला
 इव सुसंगोपिता, चेत्तेपेला इव सुसंपरिग्गहिवा रयणक-
 र्कमसमाणा । तेसि णं अतिजायमाणीए वा निजायमाणीए
 वा पुरतो महे दासी दासा वेव-० जाव किं भे आसगस्स
 सदति, जं पासिचा छं पिग्गंथा यिदाणं करंति-जति
 इपस्स सुसंपग्गहियस्स तवनिमणं जाव भुंजमाणी विह-
 राणि, तं साडुणी । एवं स्वसु समणाउसो ! यिदाणं किंवा
 तस्स ठाणस्स अण्णात्तोइयत्ताइक्कंता कालमासे काळं कि-
 च्चा अद्यत्तरेसु देवसंगेसु देवचाए उवचचारो भवति । म-
 द्विहिएसुणं जाव सा णं तत्थ देवे जवतिणं जाव भुंज-
 माणे विहरति । सा णं ताओ देवसंगोगतो आउक्खएणं ज-
 वक्खएणं विविकलएणं अण्णत्तं चयं चइचा जे इमे उग-
 गुचा महामाउया, जोगपुत्ता महामाउया, एतेसि णं अद्यत्त-
 रिं दारियचाए पच्चाववति, सा णं तत्थ दारिया भवति ।

सुकपाल-० जाव सुक्वा । तते षं तं दारियं अम्मापियरो अ-
 म्मुक्कवालजावं विणयपरियायमेत्तं जेव्वणगमणुएत्तं पदि-
 रुक्खेयं तुज्जेण पठिरुक्खस्स भचारस्स भारियचाए दह-
 यंति, सा छं तस्स चारिया भवति, एगा एगजाता इहा कं-
 ता-० जाव रयणकरंउगसमाणा, तीसे-० जाव अतिजायमाणी-
 ए वा पुरतो महे दासी दास-० जाव किं भे आमगस्स सदति ।
 तीसे छं तद्दप्पगाराए इत्थियाए त्हाक्खे समणे वा उजतो
 कासं केवलपिण्णयत्तं धम्ममाइक्खेज्जा ? इता । आइक्खे-
 ज्जा । ते णं जंते । पठिसुणिज्जा ? । छो इण्ठे समण्ठे । अज-
 विया णं सा तस्स धम्मस्स मवत्थाए, सा च जवति म-
 द्विच्छा महारां महापरिग्गहः-० जाव दाडिग्गामि-
 थेरए आगमिस्सए उज्जज्जवांदिए चावि भवति । एवं
 स्वसु समणाउसो ! तस्स जिदायस्स इमेयाक्खे पावए फ-
 लाविवागं जं गो संचाएति केवसिअपत्तं धम्मं पदिशुणे-
 चए ॥ २ ॥

दिनीये किमपि लिखये-“ पगे ” इत्यादि । एका स्वकथनः,
 एकजाना तज्जातीयव्यसम्पत्तीर्जिता । (एकाभरणा इति)
 एकाभरणानि एकजातीयदेयकल्पयन्तान्भरणानि, पिशाणानि
 च वस्त्राणि यस्याः सा तथा । पुनः कथंभूना, इत्याह-(तेज्ज-
 पेला इव इत्यादि) तैज्जपेटा सौराष्ट्रजंसेको भूमयत्तंस्वय सा-
 जनविशेषः । स च अन्नयवाद्योदननयाचक सुसु संगोप्यते । एवं
 संसाऽपि । चेत्पेटा इव सुसंपरिगृहीता । चेत्तानि वस्त्राणि तेषां
 पेला पेट्टलिका इव सुसंपरिगृहीता, सुराक्रेता इत्यर्थः । (रय-
 येत्थादि) रत्नकरयत्तकसमाना बहुभूयत्तया यत्नेन रक्षिता ।
 येषं करयत्तम् । (दारियचाए सि) पुत्रोत्तया (पठिक्रमेणं
 सुज्जेणं) प्रतिक्रमेण स्वकथत उभयकुलांजितेन विवाहमा-
 लनदानकथेण शुद्धेन कन्यासहस्रकथेण, प्रतिक्रम्य वयः-
 प्रभृतिगुणसमेतस्य अर्तुर्भार्यो, तथा इति । एतस्य निदानस्ये-
 तत्कतं यत्केवलमिवायितधर्मव्यवहं न प्राप्नोति ॥ २ ॥

एवं स्वसु समणाउसो ! मए धम्मे पण्यते । तं जहा-इण-
 येव निग्गंथे पावयणेणं उवहेव वेव । जस्स णं धम्मस्स छिग्गंथे
 सिक्खाए उवड्ढिते विहरमाणे पुरा दिग्गिच्छाएणं जाव से य
 परक्कमेपाणे पासिज्जा, इमा इत्थिया जवति, एगा एग-० जाव
 किं जे आसगस्स सदति, जं पासिचा निग्गंथे यिदाणं करेति-
 बुक्खं स्वसु पुमत्थाए, जे इमे उगपुत्ता महामाउया, जोग-
 गुचा महामाउया । एतेसि णं अद्यत्तरेसु उवावएसु महासम-
 रसंगामेसु उच्चाववाइं सत्याइं उरसि वेव पठिसंवेदेति, तं
 पुक्खं स्वसु पुमत्थाए, इत्थिल्लणयं साहु । जति इमस्स तव-
 नियमवंधेचरवासस्स फलविचिचित्से अरिय, वयमपि
 आगमे, से णं-० जाव से तं साडु । एवं स्वसु समणाउसो ! निग्गंथे
 यिदाणं किंवा तस्म ठाणस्स अण्णात्तोइयत्तपठिकंते काल-
 मासे काळं किंचा अद्यत्तरेसु-० जाव से णं तत्थ देवे जवति,
 मद्दिहिए-० जाव विहरति, मे णं ताओ देवसंगो गतो ब्राह्मण-
 कल्प-० जाव सुक्वा । तते षं तं दारियं अम्मापियरो अ-
 म्मुक्कवालजावं विणयपरियायमेत्तं जेव्वणगमणुएत्तं पदि-
 रुक्खेयं तुज्जेण पठिरुक्खस्स भचारस्स भारियचाए दह-
 यंति, सा छं तस्स चारिया भवति, एगा एगजाता इहा कं-
 ता-० जाव रयणकरंउगसमाणा, तीसे-० जाव अतिजायमाणी-
 ए वा पुरतो महे दासी दासा वेव-० जाव किं भे आमगस्स सदति ।
 तीसे छं तद्दप्पगाराए इत्थियाए त्हाक्खे समणे वा उजतो
 कासं केवलपिण्णयत्तं धम्ममाइक्खेज्जा ? इता । आइक्खे-
 ज्जा । ते णं जंते । पठिसुणिज्जा ? । छो इण्ठे समण्ठे । अज-
 विया णं सा तस्स धम्मस्स मवत्थाए, सा च जवति म-
 द्विच्छा महारां महापरिग्गहः-० जाव दाडिग्गामि-
 थेरए आगमिस्सए उज्जज्जवांदिए चावि भवति । एवं
 स्वसु समणाउसो ! तस्स जिदायस्स इमेयाक्खे पावए फ-
 लाविवागं जं गो संचाएति केवसिअपत्तं धम्मं पदिशुणे-
 चए ॥ २ ॥

एवं०जाव अक्षतरंसि कुञ्जसि दारियचाए पञ्चायाति० जाव तेणं तं दारियं०जाव जारियचाए दक्षयति,मा खं तस्स जा-रिया भवति,एगा एगं०जाव तद्देव सखं भाणियन्,तीसे णं अत्यि जायपाणिए वा०जाव किं भे आसगस्स सदति? तीसे णं तहण्णाराए इत्थियाए एतारूबे समये वा माणणे वा० जाव पदिमुणिजा ?। खो इण्णे समठे। अत्रविषया णं सा तस्स धम्मस्स सबण्णताए,सा य जवति महिच्छा० जाव दाहिणगामिए णेरइए आगमे, सा ण दुल्लभवांहिए यावि जवति। तं एवं खल्लु मयाणाउसो ! तस्स णिदाणस्स इमे-यारूबे पावए फल्लविवागे जवति, जे णो संचापाति केव-लियपधत्तं धम्मं पडिमुण्येचए ॥ ३ ॥

एतोये किमपि लिखयते- (दुक्कं खल्लु इत्यारि) दुःखं कथं पुरुषस्ये। तदेवाऽऽह- (से सि) 'से' शब्देऽप्यशब्दः । अथशब्द-ओह बाक्योपदेशो भवति- (उच्चावयल्लु सि) उच्चा महत्प्रभु-प्रारम्भिताः, अथचास्तथाविधमीकपुरुषप्रारम्भितास्तेषु, समर-संप्रामादिहेकार्यैः, उच्चावचानि सत्याणि सशरतामराऽऽ-दीनि । (उरसि सि) वक्रसि एव पतन्ति । उपलक्षणं चैतन् शेषाङ्गानाम् । अतः स्त्रीत्वं स्यात्पु सस्यए (उजयो कथ सि) उजयोः आवाणार्थम् । अस्याऽपि निदानस्यैवैविविधं फलं, यत्र केवादिप्रणोति धर्मं शोभुमप्रोति ॥ ३ ॥

एवं खल्लु समणाउसो ! मए धम्मे पण्णत्ते । तं जहा-इणमेव निगमंथे पावयथे,सेमं तं चेव०जाव जस्म णं धम्मस्स णि-गमंथे।सिक्खाए उव हुता विहरमाणं। पुरा दिगिञ्जाए पुरा० जाव उदिसिक्खामजाता यावि विहरंजा, सा य परक्खेज्जा, सा य परक्खेमाणं। पासेज्जा-जे इमे उग्गपुत्ता महामाज्जया, भोगपुत्ता महामाज्जया० जाव किं भे आसगस्स सदति?, जं पामिषा णं णिगमंथी णिदाणं करोति-दुक्खं खल्लु पुमत्तणए से,जे इमे भवंति-उग्गपुत्ता,मम एएणं उवागएसु महाभयर-संगामेसु उगमं वहाय सत्याइएसि पविडेवति,तं दुक्खं खल्लु पुमत्तणए, णं इत्थियत्तणए०साहु। जइ इमस्स० जाव अत्यि वपयि आगामिस्सामं इमेयारूबाइ उरालाइ इत्थिभोगाइ जुंजापयो विहरिस्सामि, से तं साधु । एवं खल्लु समणा-जसो ! णिगमंथा णिदाणं किञ्चा तस्स ठाणस्स अणालो-इत्ता० जाव अपदिक्कंता काइमासे काइं किञ्चा अण्णपरे-सु देवन्नोएसु देवत्ताए उववत्तारो भवंति। से णं देवन्नोषा-ओ आउत्तलएणं अणंतं वयं चत्ता से जे इमे जवंति उग्गपमुहा, तेसि अण्णपरंसि कुञ्जसि दारियचाए पञ्चाया-ति। तए णं तेसि अम्मपियरो तद्देव०जाव किं जे आस-गस्स सदइ ?। अइ णं भंते ! तहण्णाराए इत्थियाए तहारू-बे समये वा उजओ कालं केवन्नियपधत्तं धम्मं आइक्खे-ज्जा ! हुंसा ! आइक्खेज्जा । से तं भंते ! पदिमुणिया ?। णो

इण्णे समठे। अत्रविषया णं सा तस्स धम्मस्स सबण्णताए, सा य भवइ महिच्छा० जाव दुल्लभवांहीए यावि जवति । तं एवं खल्लु समणाउसो ! तस्स णिदाणस्स इमयारूबे पा-वए फल्लविवागे केवन्नियपधत्तं धम्मं पदिमुण्येज्जा, एवं खल्लु समणाउसो ! मए धम्मं पण्णत्ते, इण्णमं निगमंथं जाव अंतं करेइ। जस्स णं धम्मस्स निगमंथं सिक्खाए उवट्टिया विहर-माणं पुरा दिगिञ्जाए० जाव उदिसिक्खामजाता यावि विहरंजा० जाव सा य परक्खमयाणं पासेज्जा, से जे इमे जवंति उग्गपु-त्ता महामाज्जया,तेसि णं अण्णपरस्म अतिमाणा वा० जाव किं च भे आमयस्स सदइ ?। जे पासिषा णिगमंथी णिदाणं करे-इ-दुक्खं खल्लु इत्थियत्तणए हुस्संनाराइं गामंताराइं० जाव सं-निवेसंनाराइं,ने जहाणामए अंवेपेभिया ति वा, अंवाढणेपेभिया ति वा, मंसपेभिया ति वा, माउकिगपेभिया ति वा, उच्छुत्संदिधा ति वा, संवन्नियापासिषिया ति वा बहुजणस्स आसादिणिजा पत्थिणिजा पत्थिणिजा पीइणिजा अभिन्नसणिजा, एवामेव इत्थिया वि बहुजणस्स आमादिणिजा० जाव अजिन्नसणि-ज्जा, तं दुक्खं खल्लु इत्थियत्तणए, पुमत्तणए माहु। जइ इमस्स त-वनिपयस्स० जाव साहु। एवं खल्लु समणाउसो ! निगमंथी णि-दाणं किञ्चा तस्स ठाणस्स अण्णानोइयमपदिक्कंता काइमासे कालं किञ्चा अण्णपरंसु देवन्नोएसु देवत्ताए उववत्तारो जवंति, महिच्छिए० जाव चत्ता से इमे उग्गपुत्ता तदेव दारए० जाव किं जे आसगस्स सदति ?। तस्स णं तहावागरस्म पुरिसजात-स्म० जाव अत्रविए णं से तस्स धम्मस्स सबण्णताए, से य जवति महिच्छे० जाव दाहिणगामिए० जाव दुल्लभवांहीए यावि जवति, एवं खल्लु० जाव पदिमुणियत्त ! ॥ ४ ॥

एतुये किमपि लिखयते- (दुक्कं खल्लु इत्थियत्तणए) दुःखं कथं स्त्रीस्ये। तदेवाऽऽह- (दुस्संचारा इति) दुःसंचारा प्रामाः, उ-रोगा इत्यर्थः । शब्दव्याख्या प्रःभन् । (से जहाणामए) 'से' अथ यथानामम् । (मंसपेभिय सि) मंसपेभिया मांसखण्डः, आन्नपेशिका च दृष्टाऽपि सती सुखं करोति । एवं मातु-ल्लिह्वपेशिका । मातुलिह्वो नाम कीजंकरकः (उच्छुत्तुं) इच्छुत्तुविक्रमा इच्छुत्तुविक्रमा । (संवांजयापासिषिया ति) शाकमर्त्त। वृकपिशोयः, तत्फालिका पलाशकाया । (बहुजणस्सेत्या-दि) बहुजनस्य बहुलोकस्य आस्वादीना वा ईवस्त्वा। दनयोश्वा भवति. प्रार्थनीया तथाभूतसहायजनयोग्यः सक्काहावाकनीया । (अजिन्नसणिज्जा इति) अजिन्नपयथीया अजिन्नमुक्खेव कमनीया । (एवामेव ति) एवामेवाऽकारोऽसाक्रणिकः । (अत्रविए ति) अमविकोऽयोग्यः स तस्य धर्मस्य उच्छुत्तुत्तमत्वा, स च जर्जान-महेच्छुः, एतस्य निदानस्यैतत्फलं यत्र केवन्नियपधत्तं धर्मं श-क्नोति अज्जातु. परं छणोति इति विशेषः ॥ ४ ॥

एवं खल्लु समणाउसो ! मए धम्मं पण्णत्ते । तं जहा-इणमेव नि-गमंथं पावयथे० तदेव, जस्म णं धम्मस्स निगमंथो वा निगमंथी-ए वा सिक्खाए उवट्टिये वि विहरमाणे पुरा दिगिञ्जा० जाव

वदित्वाकामयोगे विद्वंज्या, सिच परकमेज्या, से च परकमपाद्यं
 माण्डस्तेद्वि कामजोगेहि निव्येवं गच्छेज्या, माण्डस्सगा खलु
 कामजोगा अणुवा अणिया असासता सद्यपवदणचिन्तसा-
 पन्मना उधारपासवणखेलमंषाणनवंतपियुक्कसोविधिसमु-
 ऋवा दुक्कवस्सातिनस्सासदुक्कमुचुरीसपुष्पा वंतासावा
 पिचासता खेलासवा पन्मास पुरं च यं अचरसं विपणवदणि-
 ज्जा, संति खलु अत्य देवा देवलोमंसि ते यं तत्य अद्योसिं
 देवाणं देवीणां अभिजुंजिय २ परिवारोति, अप्पणा चेव
 अप्पणां विउम्भिका २ परिवारोति, जति इमस्स तव०जाव तं
 वेण सव्वं जाणियवन्० जाव वयमपि आगमेस्साणं इयाई एता-
 क्क इं दिव्वाई चोगजोगाईं जुंजयाणे विहरापो, से तं साहु ।
 एवं खलु समणाउमो । निर्गंया वा निर्गंयी वा निद्राणं
 किच्चा तस्स ठाणस्स अणाजोइय अपादिक्कंते काउपासे
 कालं किच्चा अद्ययरेमु देवचाए उववचारी जवंति, तं
 व्वाइ महिद्विएमु० जाव से, ते णं अणं देवं अणं देविं
 तं चेव० जाव परिवारोति, से तं थोमो देवलोमाणो तं
 चेव पुमपाउ०जाव किं जे आसमस्स सदाति! तस्स णं त-
 इयगारस्स पुरिसजातस्स इमेयाक्कंते समणे वा माइणे बा०
 जाव पडिमुण्डिज्जा । इंता पडिमुण्डिज्जा । से णं सव्वंज्जा,
 रोएज्जा ।। थो इण्ठे समेइ । अजविए णं से तस्स धम्मस्स
 सद्दइणताए से य जवति महिच्छे० जाव दाहिणगामिण-
 योरेइए आगमेस्साए उल्लभचोहिणं यावि जवति । एवं खलु
 समणाउसो । तस्स णिदाणस्स इमेयाक्कंते पावए फल-
 विवागे जं थो संचापति केवअपिपमच्चं धम्मं सद्दइति
 वा ॥ १ ॥

पण्डममेव विजुणोमि-(माण्डस्सएहि इत्यादि) मानुषकेयु काम-
 भोगेयु निवेदं वेरायं गच्छेत् । तदेवाऽऽइ-(माण्डस्सगा इति)इह
 कामभोगमदमे तदाधारभूतानि स्त्रीपुरुषशरीरपरपयि गृहीतानि ।
 (अणुवा इत्यादि)मज्जाः चअण, प्राणियता अंनकव्यसका, असा-
 वज्जाः प्रतिक्कं परिआमाण्डीयाः, शूटमपन्नविषयसधमोया,
 पलाहकल्लमथाः, उरुवारमअवणसेभमिह्वाणका, पत्तुया इ-
 त्यर्थः । वास्तवित्तकरणशीलाः, मुक्कशोणित्थाचयां समुज्जव उर-
 चियेणं ते मुक्कशोणित्तमुज्जवाः । (उक्कवस्सासांनस्सासा)
 उक्कयेण पृत्तिकमुक्कयेण पृथग् । इह उक्कं विक्कपव, वास्तमाअवन्ति
 आत्ताअवा, एवं विआअवा, पन्मात्त अण्णससपामान्तरं, पुई
 जराया आणमात्त च, अचवयमविनहंयं नियमता, अवशं वा, वि-
 अज्जाता, सन्ति विद्यन्ते च, व्वाहिववचचारोरेऽत्र देवा देवलो-
 के (ते णं तत्य अद्योसिंविधादि) तदेवतोत्पन्ना तिम्रेयाः
 तव देवलोके अण्येषां देवानां संबन्धिनीदेषां । (अभिजुंजिय २)
 अभियुच्यदशरीरुपदेवाः।किचण वा, परिवारवन्ते परिमुज्जते ।
 (अप्पणा चेव अप्पणां ति) आसमेव आसमं, खीपुक्कप-
 तवा विक्कयेत्यर्थः । थोयं सुणोचाध्मे ५ ॥ १ ॥

एवं खलु समणाउसो । मए धम्मं पणुया तं अहा-तं चेव
 से च परकमपाद्यो माण्डस्सएयु कामभोगेसु निव्वेदं गच्छे-

ज्या,माण्डस्सगा खलु कामभोगा अभिया तदेव०जाव संति
 ठहुं देवा तं च लोमंसि ते णं तत्य अद्योदेवाणं अद्योदेवि
 अभिजुंजिय २ परिवारोति, अप्पणा वीचाए देवीए अभिजुं-
 जिय २ परिवारोति, अप्पणामेव अप्पणा विउम्भिय परिआ-
 रोति । इमस्स तव०जाव तं चेव सव्वं० जाव से, तं सद्दइ-
 ज्जा, पतिएज्जा, रोएज्जा ।। थो इण्ठेममेइ । अद्यकदं इया-
 थाए से य जवति, से, जे इमे आराणिया आ आसमदिया गामं-
 तिया कयइरइस्सिया थो वहुंनन्ता थो वहुपादिविरता स-
 व्वपाणजुनभ्रौवससेयु अप्पणा विरता अप्पणा सव्वामेसाई
 एवं विपुक्किवेदंति-अहुं ण इंतवो, अद्ये इंतव्वा, अहुं न अ-
 ज्जावियव्वा, अद्ये अज्जवियव्वा, अहुं ण परितावियव्वा, अ-
 धे परितावियव्वा, अहुं ण परिगतवो, अद्ये परिवेव्वा,
 अहुं ण अचवइयेव्वा, अद्ये अचवइयेव्वा, एवाभेव इरित्था-
 मेइं च मुच्छिता गिच्चा गडिया अज्जोववएणा जाव-
 वासाइं चउपंवळुसचयाई भोगभोगाईं जुंजियां ताहि जिया
 कालपासे काइं किच्चा अणनराई आणुाराई किम्बिजि-
 याई ठाण्णं उववचारी जवंति, ते ततो विपुजुच्चमाणा
 मुज्जो एत्तमूयचाए तमुयचाए य पच्चायंति, तं एवं खलु
 समणाउमो । तस्व णिदाणस्स० जाव थो संचापति केव-
 अिपमच्चं धम्मं सद्दइत्तए वा ॥ ६ ॥

(किं तु अद्यकदं लि) अत्रयत्र जैनधर्मातिरिक्ते स्थाने कश्चि-
 भिज्ञाया वस्याः सा आन्यकश्चिः परकश्चिः कश्चिमात्रया धर्मेभक्ता-
 कुरया स च ज्ञाति, ये जामो वचयमाणा भवन्ति- (आरक्षिय
 लि) अरपये वसन्मारपयकाः, तापला कन्दमूलफलाऽऽहाराः,
 ताः केचन वृत्तमूने वसन्ति । तथा- (आवसहंय लि) आ-
 वसथिकाः, अवसथान्तापसाधया उटत्राऽऽरय, तत्र वसन्तो-
 ति भावसथिकाः । (गामंतिया इति) ग्रामाऽऽदिकमुपजीवन्तो
 ग्रामस्याग्ने समीपे वसन्तीति ग्रामान्तिकाः । तथा- (कण्ठरह-
 दिस्या इति) कण्ठकायाः मण्डलमवेशाऽऽदिके रहस्यं येषां ते
 क्कन्दिद्राहदियकास्ते एते न बहुन्यवता न स्येसावधानुछाणे
 भोगनिजुचाः । एतमुक्कं भवति-न बाहुभयेन वसंतु एतं समा-
 भन्ति विद्वचति, एकेन्द्रियेऽपजीवितस्वविगानेन तापसाऽऽद्यो
 अचति इति । तथा न बहुमादिभिरताः-न सयेवायं प्राणाति-
 पासविरमयाऽऽदिकेतेषु वसन्ते, किं तु उच्यतः कतिपयभति-
 नो, न भ्रावतां, ममापायित्तकारणस्य सत्यम्भूयंनकथाऽथाह ।
 सत्यकथं चिना न तदनुष्ठानमपि शोभनं, सत्यकथमेव मूलं स-
 व्वंस्याऽपि विरह्यादिरिच्छिमिप्रायाः । इत्येवत्रेवाऽऽवियांवायित्तुमाह-
 (सव्वपायेत्यादि) ते ह्यारहयकाऽऽदयः सव्वमाणभूतसपथे-
 अय आत्मना स्वनो विरताः, तदुपमईकाऽऽरकनादिविरता इत्यर्थः ।
 तथा ते पाक्कयिदकाः आत्मना स्वतो बह्वनि स्तरयामुवाज्जावि
 शाक्यान्त्येवं बहुयमाणातीत्यविदोयेण प्रयुज्जन्तो 'विपुक्किवेदंति'
 विप्रानिमुचते इत्यर्थः । यदि वा-स्वत्यान्वायं तानि प्रादणुपम-
 ईकरत्वेन भुवाज्जानि स्तरयामुवाधयेवं ते प्रयुज्जन्तीति वृत्तान्तं ।
 तद्यथा- "अहं ब्राह्मणत्वाद्दवमाऽऽदिनेन इत्तवच, अण्यं तु गृह-
 त्वात्कन्त्ययाः" । तथादि तद्वाक्यम्- "शूकं व्यापात्रा मायायाहं

येन" । तथा- "सुखलक्षणात्मनश्चिकारान् शुक्रद्वयमपि इवापच
 प्राज्ञं नो ज्ञयेत्" इत्यादि । अत्र च वा ३३ इ- "अथोत्सववत्प्राज्ञापयि-
 तव्यः, अन्ये एवाज्ञापयितव्याः । अहं न परितोपयितव्यः, अन्ये तु प-
 रितापयितव्याः ।" तथा- "अहं तत्तनाऽऽदिना कर्मकारणाय न प्राज्ञो-
 ऽप्ये तु शुद्धा प्राज्ञाः" इति । किं च ह्यनोक्तं- "नाहमप्यज्ञावयिनव्यो-
 ऽप्येतिवदवात्, अन्ये स्वयद्वयवयितव्याः" इति । तत्रैवं तेषां परवोक्तो-
 पदेशः । नतान् न सूत्रनायाऽसंख्यप्रज्ञापिनामश्लात्तानामात्मन्-
 रिणां विषयमहृद्योनां प्राणालिपात्परितोपयितव्यमस्ति । अन्य चो-
 पसङ्गनाथैश्चान्नुवावादाद्वात्साऽऽनन्विरमणाश्चोऽप्यायोऽन्यः ।
 अथुना त्वनादिसवनाभ्यासाद् सुखलक्षणेन प्राणव्याद् नृवर्णैवा-
 प्राज्ञाधिकृत्याऽऽ इ- (एवाभेदेत्यादि) एवमेव पुनोक्तैश्च कारणैश्च
 नात्सुद्वयवत्साऽऽदिना परमापेक्षानानास्ते तार्थिकाः स्त्रीपथानाः
 कामाः स्त्रीकामाः । यदि वा- स्त्रीकुंभमेतु, अशुश्रापे तु सूक्तैः अता यु-
 काः, प्रथिता अशुश्रापकाः अत्र चात्सात्कारेणानर्थः प्रभूतपर्याय-
 प्रहणम् । एतच्च स्त्रीषु शुद्धाऽऽदिषु प्रवर्तन्तः प्रायः प्राणिनां प्रधानं
 संस्कारकारणम् । तथा चोक्तः- "भूतमेवमहमहम्" इत्यादि । इह
 च स्त्रीसङ्गाऽऽतकव्यावयवैर्भाषिणो शास्त्राऽऽद्विषयवत्साऽऽस्तिरि-
 ति, अतः स्त्रीकामप्रहणम् । तत्र वाऽऽतकव्यावयवैर् कालमास्ते, त-
 त्सुवैशेष्यं दृशयति-वायव्यवर्णान् चतुःपञ्चमद्वयसकानि । अथं च
 काशो शुद्धीनः । एतावत्कालोपादानं च प्रायिकम्, प्रायश्चर्यार्थिका
 कर्मिणास्त्वयस एव प्रवृत्तः, तेषां केनाभावश्च कालः संसाध्यते ।
 यदि वा मध्यमहृद्योत्त ऊर्ध्वमध्यम शुक्ले । तदर्थंयति-तस्मा-
 द्वापेतकालाद्वयनरो भूयस्नरो वासि फालो भवति । तत्र च
 ते स्वकत्राऽपि शुद्ध्यासं, शुक्लवा भोगनोवागिति, स्त्रीभोगे सत्य-
 वदत्त अद्वयवत्साऽऽप्यो जोगनोमास्नाद् शुक्लवा ते च जनेभ्यो जिना
 इति, च जोगेभ्यो विनिवृत्ताः, यतोऽस्त्राध्याहृतनयनानव-
 प्राप्तास्त्वयविरतिपरिणामरहितानि, ते चोत्तुनपरिणामाः स्वा-
 युषः तेषु कालमासे कालं कृत्वाऽन्यत्रेऽप्यासुरैरेक्यु कि-
 त्थिकेयु स्थानेषु उपावृत्तितो भवन्ति । ते अज्ञाननपसा
 मृता अपि कितिषयिकेषुः परव्यते, तस्मादपि स्थानान्द्रुयः क-
 याद्विषयुष्यवमात्स्युनाः कितिषयवह्नुवास्तः कमेथेयेभ्यैः प्रवद्
 सूका परसूकाः, तज्ज्ञानेनोत्पद्यन्ते कितिषयस्थानाद् च्युतः
 सन्ननत्तमेये वा मानुष्यमवस्थाप्य ययोकोऽन्यकभ्यात्तवयय-
 मेवाऽन्यकवाक् ससुपद्यत इति । तथा (तमुपचाय चि)
 तमस्त्रेनाथन्यनाथन्यमस्त्रेन ज्ञानात्तनत्था वा, तथैल-
 सूकत्वेनाऽपि गतवाच इह प्रत्यागच्छतीति । हेतुं
 प्रतीतम् ॥ ६ ॥

एवं खलु समणावतो । मय धम्मे पणत्ते० जाव माणुसनागा
 खलु कामनोगा अथुवा तदेव संति उद्धं देवा देवज्ञांयमि
 अयं देवं अयं च देविं अनिजुंजय अनिजुंजिय परिवा-
 रंति, नां अण्णा चैव अण्णां विजुजिय विजुजिय परि-
 वारंति-जति इमस्स तवनिषय० जाव तं चैव० जाव एवं खलु
 समणावतो । निगंथो वा निगंथो वा गिदाणं किंवा अण्णा-
 होइय तं चैव० जाव विहरति, से णं भवं अयं भवं देवं अयं
 देविं णो अदेवेणं अविजुंजिय अनिजुंजिय परिवारंति,
 नो अण्णा चैव अण्णां वेजुजिय वेजुजिय परिवारंति,
 षं तां भो देवतोगातो आउत्तएणं तदेव वचुवं, एववं

इंता सद्देजा, पत्तिएजा, रोएजा । से णं सोलव्वयगुण्णवे-
 रणणपचक्खवाणपोसहोववासाइं पत्तिवज्जेजा । णो इण्णहे
 समद्धं । से णं देण्णसाएए जवति, अभिगयतीवातीये अट्ठिभि-
 जापेमाण्णागरत्ते सेसे अट्ठिहे, से णं एतारुत्तेणं विहारोणं
 विहरमाणे बहुइं वासाइं समणोवासगपरियाणं पाउणइ, बहुइं
 समणोवासगपरियाणं पाउण्णा कालमासे कासं किच्चा
 अण्णत्तेरेसु देवलोमसु देवत्ताए उववत्तारो भवंति ।
 एवं खलु समणावतो । तस्म गिदाणस्स इमेवाहूवे पावक-
 ङ्गिवाए, ञं णो संचाएति सीलव्वतगुण्णपोसहोववासाइं
 पत्तिवत्तए, ७ ॥

ससमे किमपि लक्षणेन- " लवर्त " इति शिष्येणः । (इंता
 सद्देजा इति) अहं चैव, प्रतीतिरन्तीति विद्वत्वात्, रोचयत्
 केनसि सस्यकृत्वा जनीयात् (सीलव्वय चि) प्राप्तव । प-
 त्तिपयेन अट्ठिकुवात् । गुहराह-नाममयः ससयो नायमयो
 युक्तयोपपन्नः, स हि दर्शनभावको भवति । दर्शनं नाम स-
 ऽवकर्तव्यं, तद्वाश्रयेत्यभिप्रायः । (यमिगपर्यादि) अथे व्याख्या-
 स्यते । एवं नूनः स बहुने वर्याण् अमणोपासकपर्यायं पास-
 यति, केवलेनाऽपि सस्यकृतेन आचको जवत्येव, किंवायामपि
 तस्यैव प्रधानत्वरवात् ७ ॥

एवं खलु समणावतो । मय धम्मे पणत्ते, तं चैव सत्वं०
 जाव से य परक्कमाणे दिव्वमाणुसनागा कामनोगा अथुवा
 ० जाव विण्णराणिज्जा, दिव्वा वि खलु कामनोगा अथुवा
 अणिगिनिया असासता वज्जावयणम्ममा पुण्णरागणिज्जा
 पच्छा पुव्वं च णं अरवत्तं विण्णराणिज्जा, जति इमस्स
 तवनिषयमन० जाव अण्णमेससाणं जइ इमे भवंति उग-
 गुत्ता मट्ठापाउण० जाव पुमत्तए पव्वापंति । तस्य णं समणो-
 वासए जवित्सासि अट्ठिगततीवातीवा० जाव फासुएपस-
 णिज्जेणं अण्णपाण्णास्साम्माडेणं पत्तिताभेमाणे विह-
 रित्तासि, से तं साधु । एवं खलु समणावतो । निगंथो
 वा निगंथो वा गिदाणं किंवा तस्स उण्णस्स अण्णासो-
 इय० जाव देवत्तोएयु देवत्ताए उववत्तज्जा० जाव
 किं जे आमगस्स सद्दति?, तस्स णं तट्ठण्णागरस्स पुरि-
 सनात्तव वि इंता सद्दित्ता, से णं सोलव्वय० जाव
 पोसहोववासाइं पत्तिवज्जेजा, से णं सुद्धे जवित्ता अण्णा-
 राओ अण्णागारिणं परवत्तजा । णो इण्णहे समद्धं । से णं सम-
 णोवासगए जवति अट्ठिगततीवातीये० जाव पट्ठिजाजेमाणे
 विहरति, से णं एतारुत्तेणं विहरमाणे बहुइ वासाणि
 समणोवासगपरियाणं पाउण्णति, बहुइ समणोवासगपरियाणं
 पाउण्णा अवाहांसि उण्णयं वा इंता । पच्चक्खत्ताए, हं-
 ता । बहुइं जत्ताइं अण्णसाए देदेइ, देदेइत्ता अण्णो-
 इयपत्तिंते समाहित्तेणं कालमासे कासं किच्चा अण्णत्तेरेसु
 देवलोएसु देवत्ताए उववत्तारो जवन्ति । एवं खलु समणा-

हसो ! तस्य निदाहस्त इमेयाकृते एवं फलविभागो न
छो संचारति सन्ततो सन्त्रचार सुद्वे जाविचा आगाराभो
अणुगारिर्वं पन्थइत्तए ॥ ८ ॥

अद्ये किमपि लिखते-(नश्य च) तत्र पुनाऽऽदिपु अहं अम-
नोपालको दृषासं, विशिष्टोपदेशाथे अमवापुनास्ते लेखते इति
अमनोपालकः । स च अमनोपालननः (अदिगतजीवाजीये
हत्यादि) अविगनी सन्प्रविहतातो जीवाजीवो येन स तथा ।
बाधत्करात्-“ उवलरूपुवापे ” इत्यादिपदकदम्बकसंग्रहः
हपलभ्ये यथाऽवशिष्टतस्यरूपेण विहाने पुण्यपापे येन स उप-
हृष्टपुण्यपापः, आश्रयानां प्राणुगततायाऽऽदीनां संवरस्य प्राणा-
तिपाताऽऽदिप्रथाकथानरूपस्य निजैरायां कर्मणां देशतो निजै-
रस्यच क्रियाणां कायिकया । नामाधिकरणानां कदाऽऽदीनां बन्ध-
कर्मोपुक्लजोयद्वेषापोऽप्याऽऽमरूपस्य मोक्षस्य सर्वा-
ऽऽमना कर्मोपगमरूपस्य कुमालः सत्यपकारिहाना, आश्रयसं-
वर्तनिजैराक्रियाधिकरणकर्मप्राक्कुप्यालः । एतेन चास्य हान-
संग्रहतोकाः । (असहोउज इति) अविधमामनसहायः कुनीरि-
कथिरतसत्यक्त्वाविकलनं प्रति न परसाहाय्यमेतन्ने इति
भायः । तथा चाऽऽह-(देवास्तुनागतसुवज्रकक्षयकल्पानिकि-
रकियुत्सगवहणंपवमहोरगाऽर्थादि देवगणैर्हि निगम्याभो
पाषवयाभो अणुतिक्रमणिले) देवा वैमनिका अणुरकुमा-
रा नामकुमारा राजसंकिमरकियुरुवा अमनरेदेवाः (गहद
सि) गहद्विहानः सुवर्णकुमारा गन्धर्वमहोरगाश्च अमतराः,
सैः (अणनतिक्रमणिले इति) अमनिकर्मणीया अवाहननीयाः ।
एवं वेततु । यतः- (निगम्ये पाषवये नित्संकिप इत्यादि) नि-
गम्ये प्रावचने निःसंशयः (निकृञ्चए सि) द्योनामतराकाक-
क्षारदिनाः (निगम्यतिगच्छे) फंउं प्रां निःशाङ्कः (गहदो)
अर्थअवगुणः (गहियदो) प्रदीतास्योवधारणनः (पुविज्यये)
प्रशयः, सांशयिकार्थमशङ्कणतो । (अदिगवडे सि) अविग-
तोऽथो येन स तथा । अविगतार्थां वा, अर्थोवधारणात् ।
(विगिञ्चयुडे सि) विनिमित्तार्थः, एवं पर्यंतोपलभ्यात् । अत
एव-(अदिमिजापेममाणुऽगरत्थ सि) अक्षमि च कीकसा-
नि । ' मिजा च ' तन्मध्यवर्ती धातुव्ययः प्रक्षिमिऽजास्तः ।
मेमानुपरागेण सर्वेहमवचनप्रोतिलक्षणकुसुम्माऽऽदिपरागेस्य रक्षा
इव रक्षा यः स तथा । केनोपेक्षतेत्यत आह-(मयमाहलो) नि-
गम्ये पाषवये अद्वै अर्थ परमहो, असे अणदो सि) अयामिति प्रा-
क्कृत्यादिभिः । (आसतो सि) आनुपूर्व्येति पुनाऽऽदेऽमप्र-
थम् । (सेसे सि) शेषं निगम्यप्रथमचनेनातिरिक्तं धनधाव्यकक्षक-
पुत्रमिहकुपुत्रचनमाऽऽदिकम, अमथोऽनर्थकारणव्यात् इति । (उ-
विज्ययकसिरे सि) उन्विज्युन्विज्युत्तत्तं स्फोटकमिव स्फोटकं
क्षिप्तं यस्यासौ उन्विज्युस्फोटिकः, मोनीमस्फोटकनावापया प-
रिनुमना इत्यर्थः । एषा बुद्धव्याख्या । अयरे स्थाहु-उन्वि-
तोमंहाऽस्त्वानावपनीय ऊर्ध्वोऽहो नो न तिरह्यानः कृतेः पञ्चाङ्गा-
वाद्यपनीत इत्यर्थः । उत्तुनो वा अयगहः परिकोमंहा युहहारे-
वस्थाः सा, अयुत्तवर्तको वा-अर्थाद्योतिरेकतोमंहास्त्वानाव-
परिवेनानुक्तयया भिक्षुकप्रवेशेथामनमगंजितयुहहारे इत्यर्थः ।
(अयवमस्तुवादे) अयावुनहाराः भिक्षुकप्रवेशाथे कपाटानाम-
पि पञ्चाङ्गवात् । बुद्धानां तु ज्ञाननावाक्यमेव । सत्यमर्थ-
बलानं सति न कस्मानपिपविद्यथादिविति, शोभनमार्गैव-
प्रथये उह्वादिनद्विप्रास्तवतीति भावः । (विषयतेउहदक-

एववेले इति) (विषयो सि) लोकानां प्रतीत एवात-पुरे वा
युदे वा प्रवेशो यद्य स तथा, अनिधामिकतया सर्वैऽऽनास-
हनीय इत्यर्थः । (विषये सि) मासीतिकोऽस्तःपुरदृश्योऽ
प्रवेशः सिद्धजनप्रवेशानं यद्य स तथा, अनीध्याऽनुनापानवा-
दानन्तरं कथं विशेषणमितं । अथ वा, (विषयो सि)
त्यकोऽस्तःपुरदृश्योः परकीययोपेयाकायाहित्येशे येन स
तथा । (बाह्यस्यमिमिमावनापुयुमासिणीतु पडिपुवयो-
सहमणुप्राप्तेमाये सि) अनुदृशो परवांशिका प्रनीता, अद्यमै
थ, तयोः अमावास्यासु मासार्थोक्तपयत्वेन प्रथाकथाना-
स्तु, पौर्णमासीषु च पूर्णमासस्येन पूर्णचन्द्रोदयत्वेन मासास्यप-
येषु प्रसिद्धास्तु, एवभूतेषु धर्मोदवसेषु, शुद्धानिहायेन प्रतिपूर्णा
यः पौषयोऽनामिप्रहंशेषः, तं प्रति पूर्णमाहाऽरुदरेसंस्कारो
ब्रह्मवर्षेऽपारकरं पौषयमनुपालनम्, संपुण्यप्रावकथनमनुक-
रति । तदनेन विशदं देशचारित्रमप्यदिनं अवातं । (समये
निगम्ये फाऽरुदर्याणुलेषं अमनपाणकारणैर्नं यथादिगम्यं
क्षणाप्युपबुधयेणं) अथ वलं प्रनीतम्, पतद्भक्तं पानं वा यु-
तंति पतद्भक्तः । सिहाऽऽदिदेवात्क प्रथयः । पानं पाद्मेचन-
कं रजोहरणम् । (ओलइमि नजेम ति) औषधनेककथाऽऽश्रयं
यत्समुदायकपम् । अथवीषयं विफडाऽऽदिनेवज्यम् (पानिहादि-
एणं पीठकवगमेऽनामंधारएवं पाहऽऽनेनाये सि) प्रतिहरः प्र-
त्यर्थं प्रयोक्तव्येति प्रागैहादिकं, पीठमासं, गुण्यकमवह-
म्भनाथेः काष्ठाविशेषः, श्रयया वशतिः, शयनं च यत्र प्रसारित-
पादः सुप्यते, संस्नारको लघुनपशयमवैव । (बहूहि लीलकव-
युशुवेरमपुष्पकाकायपो नहोयवासीह आहारव्यगमादि अण्वाये
आवेमाये सि) अक्षमतरां प्राक्कृत्यानि, गुणा गुणनानि, वि-
रमणानि रागाऽऽदिविरतिप्रकाराः, प्रथाकथानानि नमस्कारस-
हिताऽऽदीनि, पौषयोपवासो विशेषतोऽऽप्यादिदिनेषुपसवनामा-
हाराऽऽदिरयाग इत्यर्थः । (विहदिस्तामि सि) विचारित्ये । क्वि-
देतानि प्रदानि अमनुगमेनापि हृद्यते । तावपि अनेन द्या-
कथाऽनुक्रमेण वाचयामि । (से एषु मुंने इत्यादि) स मुणो
मस्तकप्रोचनेन मूत्वा, (अगाराभो सि) अगेहूँमहप्रादिभि-
निर्जुसं, तन्मासु निष्काश्यतेति शेषः अगारितोऽं सानुनां प्र-
ज्जुत् प्रतिपद्येन, शेषं इत्यकम् । (से अमित्यादि) स पूर्वोक्तान्मन-
कृता यथाशक्ति सन्तुष्टानं विधा उपर्ये वा कारये अमुग्येने वा
अर्थं प्रथाकथायानासां अस्तप्रतक्यातः समाधिप्राप्तः सर्वं का-
मभिले कालं कृत्या अम्यतरेषु शोकेषु उर्यपते इति । एतानि चा-
मित्तजीवाऽऽदिकानि प्रदानि हेतुमन्त्रयानि वेतयामि । तद्यथा-
वस्माद्विगतजीवाजीवः, तस्मानुपवहृष्टपुण्यपापः, यस्मापुवह-
ष्टपुण्यपापस्तस्माच्च्युतमनाः, एवमुच्यतमनाः सद् भावकथ-
मै साधुधर्मं वा प्रकाशयन् विहरति । अद्यमीवतुहैश्याविषु
पौषयोपवासाऽऽदिपराणकेषु साहृत्, प्राक्कृते प्रतिसावये ।
एतद्विहारनयेतफलं, यजानवापि कटुकविषाकात् विषवाद्
विहाय न चारिर्न प्रतिपद्यते ॥ ८ ॥

एवं तेषु समाहात्मो ! य एवमे पण्ये० जाव ते य
परकमपाये दिव्यमासुसएहिं कामभोगोऽहं निवेद्यं गच्छे-
ज्जा, मापुस्तगा ससु कामभोगा अयुवा० जाव विपनह-
भिज्जा दिव्या वि तेषु कामभोगा अयुवा० जाव पुनराग-
मथिज्जा, अति इमस्त तदनिपय० जाव बयमपि आगमेस्ता-
र्थं चाई इयाई अंगकुक्षीथं वा, पुच्छकुलाथि वा, दरिद्रै-

शाधि वा, किण्वकुशाधि वा, शिक्वागकुशाधि वा, बंधकुशाधि वा । एएसि नं अद्यत्तरसि कु-
 संनि पुमत्ताए पच्चाएन्वि, एएहि मे आतापरिया-
 एसु पीहने भगिस्मति, से नं साधु । एवं समणाओ खसु सो
 धिग्मये निपाणं किच्चा तस्स ठाणस्स अगाणाइयअपदि-
 क्कंत सव्वं तं वेवणं जाव से णं मुंढे भविता आगाराओ
 अणगारिणं पच्चाइजा, से षो तेनेव जवगहणेणं सिञ्जे-
 इजणं जाव सव्वण्डुकत्ताणं अंतं करेउजा । षो इण्ठे सम्ढे ।
 से णं जवइं सेसे मे अणगारा मवतो हरियासमितां जाव
 बंजचारी, ते णं विहराणं विहराणां बहूइं वासाइं साम-
 ग्गपरियाणं पाउणंति, बहूइं वासाइं सामगपरियाणं पाउ-
 षिच्चा आवाहंसि उट्पणंसि वां जाव जत्तं पचाइकिलत्तां
 जाव कालमासे कालं किच्चा अद्यत्तरेसु देवलोणेसु देवत्ताए
 णववत्तारो जवतीति । ते एवं समखाजो ! तस्स शि-
 दाणस्स इमेवास्सु पारए फज्जविवागं, जं षो संचाएति
 वेयोव जवगहणेणं सिञ्जइज्जाणं जाव सव्वण्डुकत्ताणं अंतं
 करेउजा ॥ ९ ॥

भवमे किमपि लिख्यते- (अंतकुलानि च त्ति) जघन्यकुला-
 नि, भव्युपगंस्वान्तु प्राणकुलानि तुलकुलानि स्वव्यकुदुत्थानि
 हरिद्रकुलानि सर्वथा निर्धनकुलानि कृष्णकुलानि सत्यपि
 विजयेऽन्वो च तिलस्वामि अक्षयशालानि मिश्रकुलानि त्रि-
 क्षामाभोज्यवीणि, प्राङ्गणकुलानि प्रतीतानि । पुरैयामभ्यतरास्मि-
 ह कृते पुरैस्तेन प्रत्याभिधायानि, यत पेभ्यः कुभ्यः प्रमाऽऽ-
 स्मपयथेभु निःसारितो ज्विष्यति, प्रमज्जानिप्राये संजाते न
 कोऽपि मां प्रतिबन्धको ज्विष्यतीति हृदयम् । (सि षं तेणव षि)
 ख तदिमद् भवप्रदये तनः प्रमज्जासिपि सिञ्जयेत् । पद्मवाक्या
 पूर्ववन् । "अगगारा" इत्यादि ध्यकम् । वावरकरणात्- "भा-
 वासामिप एस्सुवासमिप" इत्यादिपदानि द्रष्टव्यानि । (सुहृवे-
 त्यादि) सुहृ हुनं कितं घृताऽऽदि यत्ताऽसौ सुहृतो घृताऽऽदि-
 तारिनः, स चासौ हुताशनम् यद्विस्तल्लसेजसा हानकपेय तप-
 क्लेशना या उपवह्नु ह्येवमानः शेषं प्रकथय । यतः किदा-
 नस्तेनत्पन्नं यत् शक्नोति कमंक्ष्यं विधाय मंजुलगमं प्रतीति-
 तितात्पथंमिति नवमम् ॥ ६ ॥

एवं खलु समणालोमं । मए पध्मे पापुत्ते । तं जहा-इणमैव
 निर्गम्यं जाव से परक्कमेज्जा, अण्णुदिसिक्कामजाए सव्वकाम-
 विरते सव्वरागविरते सव्वसंगातीते सव्वसिषेणोहातिकेते स-
 व्वचारिणएणं परिबुद्धे तस्स णं भगवंतस्स अण्णुत्तरं णाए-
 षं अण्णुत्तरं देसणेणं जाव परिनिच्चावणममेणं अण्णुत्तरं
 चांमवाणस्स अण्णुत्ते अण्णुत्ते निच्चायाए निरावरणे कसिषे
 पदिपुण्णे केवलपरिणाएदंसेये समुत्पज्जेजा । तते णं से
 जणवं अरहा जयति जिणे केवली सव्वभू सव्वदरिसि सु-
 देवमण्णुयासुराए जाव बहूइं केवलपरियाणं पाउणंति, बहूइं
 केवलपरियाणं पाउण्णिया अण्णुत्तो आसेसें आजांएति,
 आभांएत्ता भव पच्चवत्ताइत्ता बहूइं यथाइं अयसणाए

छेदेति, बहूइं भवाइं अण्णुत्तराए छेदिच्चा ततो पच्चा
 चरियेदिं ज्जासनीसासेदिं सिञ्जकित्तं जाव सव्वण्डुकत्ताणं
 अंतं करेति, तं एवं खलु समणाजो ! तस्स अण्णुत्तरा-
 णस्स इमेवास्सु कज्जाएफज्जविवागे, जं तेणेव जवगहणेण
 सिञ्जाति जाव सव्वण्डुकत्ताणं अंतं करेति । तते णं
 ते बहूदे शिग्मंवाओ निर्गम्योओ व सण्णस्स जणव-
 ओ महावंरस्स अण्णुत्ते एवमइं सांथा शिसम्प समणं
 जणवं महावंरं वंदंति, नमंसंति, धंदिच्चा नमंसिच्चा
 तस्स ठाणस्स अण्णुत्तरं, पटिकमेति जाव अहारेदिं
 पायचित्ठं तवोकरं पटिवज्जंति ।

तेषां कालेषु तेषु समणं समणे भगवं महावीरे राणाणे
 नगरे गुणानिषए चैऽए बहूणं समणाणं बहूणं समणीयं
 बहूणं सावयायं बहूणं साविषयायं बहूणं देवायं बहूणं
 देवीणं सदेवमण्णुयासुराए परिसाए भज्जते एवं आइक्ख-
 ति, एवं भासति, एवं पक्खंति, अण्णुत्तराणो णाम अज्जो ।
 अज्जयणे सम्ढं सहेउअं सकारणं सुचं च अत्थं च
 तदुभयं च तुज्जे उवदरिसेति ति वेमि ॥ १० ॥

(अण्णुदियेकामजाते षि) अण्णुदियेः कामजातः कामगमः
 (सव्वकामविरतेनि) सर्वकामविरतः सव्वसङ्गानाः सर्वस्वे-
 दानिकाम्तः सर्वचारिस्थेन सर्वधर्मांगुणैर्यथेन परितुल्यः,
 तस्य जगवतः (अण्णुत्तरं णाणेणं नि) हानं मत्तादि, नद-
 येक्या अण्णुत्तरं प्रदानं नेत । वावरकरणात्- "दंस्तेणं चरिसे-
 षु" इत्यादिपदानि द्रष्टव्यानि । (परिनिच्चावणममेणं नि)
 परिनिर्वाणं कथापदाहोपमनमार्गेण आमानं नावपतो वास-
 यतः, अनेनाऽऽस्येव प्रदानमोक्षाङ्गामत्युक्तम् । (अयेते इत्यादि)
 अमन्तमन्तनायांयववाचा अमन्तमन्तराहंनमपयंवासत्तरात् ।
 अण्णुत्तरं सर्वोत्तरं सर्वात्मन्यात् । निर्वोधात् कटकुडवाए-
 प्रांनहनत्वात् । निरावरणं क्वायिकत्यात् । कृमंनं सक-
 लाधिप्राहकत्वात् । प्रतिपुणं सकलस्वांसमन्वितन्यात् । रा-
 काचन्द्रयत् । केवलमहायय, अत एव वरं प्रदानं हानं च
 द्योचं च हानदयाम् । नतः पूर्वपदार्थां कर्मवारायाः समुत्प-
 ष्ठे सकलावरणस्यैवाधिवेवति । [तने णमित्यादि] ततः स
 भगवानिदं जिनः केवली च जयात सर्वेः सवेदशां च सर्व-
 विशेषाणां सामान्यस्य च प्रथमस्त्रीयाऽऽदिसमयेषु अवबोध-
 मानः सदेवमण्णुयासुराणाम् । निर्वोधात् कटकुडवात्- "सव-
 ज्ञावे ज्ञाणनाथे" इत्यादि द्रष्टव्यम् । आणानिति पचांमन्तु सव्वा-
 द्दिष्टातिव्ययलक्षणान् आणाति यथाश्चद्वयचक्रन् विहरस्तासे
 [अण्णुत्तो आउसेसें ति] आत्मानमायुक्षेवं पववति । शेषं सुषो-
 धम् । अण्णुत्तरं सुकामो जगवादिदमाह- [एवं आविषयादि]
 एवं पूर्वोक्तप्रकरणे दे अमण । हे अण्णुत्तरम् ! तस्यानिदानस्या-
 धमेतद्रूपः कथायाः श्रुतः फलविपाकः कृष्णविशेषः । किं तदि-
 त्याह- तेनेव भवप्रदयेन सर्वेऽज्जामानन्तं करोति । इति सुत्ता पथे
 क्तवन्तस्तदाह- [तते णमित्यादि] सुषोध्य [तस्स पति]
 इयानस्यानन्तरोक्तस्यानस्य निदानकत्त्वात्ऽज्जो च यन्ति । स्व-
 न्नीचिकापरिहाराव अरावात् अन्नाहृत्स्वामी प्राऽऽह- [तितं कासे-
 षमित्यादि] राजगुहे शुण्णिसाक्षेणं समवसरणावसरे अमच्छ-

ऽऽदिस्तुरात्परिवन्मन्वर्षी, एवमावधातीति यद्योक्तं कथयति, एवं ज्ञाते वाग्योगेन, एवं प्रकृष्यति अनुपाश्रितस्य फलं प्रकृष्यति, तन्मोक्षमायति । किं तद्विद्याह- (आद्यातिद्वेषे वि) आद्यतिर्नाम उत्तरकालस्तस्य स्थानं पदमित्यभिधानम् । हे आर्याः । मध्यमं [सञ्जटमिथादि] व्याख्यातायम् । इति प्रथमीमिति पूर्ववत् । दृशां १० अ० । (मध्यमस्य केवलं वस्तुस्वभावरस्य निदानमपि इतिनिदानमेवेति प्रथमप्राये २३६ वृत्ते ' अद्भ्यस्मान् ' शब्दे उक्तम्)

भ्रज्या शिष्टाणकरणे भोक्त्वमगस्त परिमंथुं, सम्बन्ध जगत्या अशिष्टाणया पसत्या ।

'भिन्न चि' सोमः, तेन यद्विद्वानकरणं अकथवीन्द्राऽऽदिन्द्र- विप्रार्थं, तन्मोक्षमायति स्वयम्भृशुनाऽऽदिकृपस्य परिमंथुराते- स्थानकरणात् । भिज्याप्रहणाद्यनुत्तरकालस्य भवनिर्वेदमार्गांनु- सारिताऽऽदिप्रार्थं, तत्र मोक्षमार्गस्य परिमंथुरिति क्वीत- मिति । आ० ६ टा० । ननु तीर्थैकरत्वाऽऽदिप्रार्थं न राज्याऽऽ- दिप्रार्थंनवद् वृष्टम्; अनस्तत्रिषं निदानं मोक्षस्य परिमंथु- नप्रतिष्यति ? नैवम् । यत् आह- (सम्बन्धेत्यादि) स्वयं तीर्थ- करत्वरमदेहत्वाऽऽदिविषयेऽपि, आस्तां राज्याऽऽदी, अविद्वान- गता प्रार्थयन्ममेव, भगवता स्वमैश्वर्याऽऽदिमता श्रीमन्महावी- रस्वामिना (पसत्या चि) प्रशंसिता स्मार्थिता । एव सुधायां : (ह०)

अथ निदानकरणमाह-

अनिपाद्यं निष्ठायां, काऊण्यद्विद्वितो भवे ह्युहो ।
यायति ध्रुवमावाति, तस्माद् अशिष्टाणया सेया ॥३५॥
अनिदानं निदानमन्तरेण सायं निर्वाणं भगवतिः प्रकृतं, गतो यो निदानं करोति, तस्य तत्कत्वा पुनर्निदानकरणेभ्योपरिहतस्य क्षुण्णो मायः प्रायश्चित्तम् । अथि च- यो निर्वाणं करोति, स यद्य- पि तनैव भवप्रदहयेन सिद्धिं गन्तुकामः, तथापि ध्रुवमवश्यमा- वाति पुनरेवाऽऽगमनं प्राप्नोति, तस्मादनिदानता श्रेयसी ।

इदमेव व्याचष्टे-

इहपरलोगनिमित्तं, अवि तिर्यकरत्तचरिपदेहचं ।
सम्बन्धेयु जगत्या, अशिष्टाण्यत् पसत्यं तु ॥३५॥

इहलोकनिमित्तमित्थैव मनुष्यलोक- अस्य तपसः प्रमायेण अ- क्तवर्षादिभोगान्मत् प्राप्नुयामित्थैव भागविपुलाद् योगान्साध- येयमित्युक्तं, परलोकनिमित्तं मनुष्यापेक्षया देवभवाऽऽदिकः प- रलोकः, तत्र अर्हिकक इन्द्रसामागिकाऽऽदिरत्नं भूयान्मिल्यादि- रूपं, सर्वमपि निदानं प्रतिविश्रय । किं बहुना ? तीर्थैकरत्वेन आ- र्हेत्वेन युक्तं अरमदेहत्वं नै प्रजापतरे भूयादित्येतदपि नाऽऽंश- नीयम् । कुतः ? इत्याह- सर्वभोग्येभ्यैहिकाऽऽनुष्णिकेभ्यो प्रजेनेभ्यु अशिवद्वेषिभ्येषु भगवता अनिदानमत्वेन प्रशस्तं स्थापितम्, पुण्यत् एवकारार्थः । स च यथास्थानं योजितः । (ह०)
आह- निदानं किमिति द्वितीयापदं भोक्त्वम् ? इत्यत- नास्ति, कुतः ? इति चेत्त आह-

आ सांभयसेवा, तं वीर्यपदं यथेति गीयत्या ।
प्राज्ञंयथारहियं पुण, नितेषयं दृषियं वेति ॥२६६॥

आ सांभयसेवा वा ज्ञानाऽऽप्राज्ञमन्वयुक्ता श्रितसेवा, तं द्वितीयापदं वीर्यायां वदति, प्राज्ञमन्वदिति पुनर्विषयवर्था प्रति- शेधायां वीर्यायां वृत्ते- चक्राऽऽज्ञानमनिदानकरणे किमपि तद्वि-
२६६

एते- " सम्बन्ध अविद्याद्यथा जगत्या वा पसत्या " इति ब्रह्मणात् । अथ भोगार्थं विशिष्यमानं निदानं तीर्थविषयाकं भवतीति कृत्वा वा किंपर्यतं, यत्पुनरनुना प्रशिक्षात्वेन निदानं करोति- नाय । हे राजाऽऽदिकुले उत्पन्नस्य भोगार्थमप्यक्तस्य प्रशत्या न प्रशि- ष्यतीत्यतो इदिकुलेऽऽनुत्पन्नस्य, ततोत्पन्नस्य भोगार्थ- मप्यक्तो न प्रशिष्यति, एवं निदानकरत्वेऽहोचः ।

पुरिराह-

एवं सुनीहरो मे, बोद्धिंति अप्यं तं परिहरंति ।
हृदि ह्यु येच्छति भवं, भवयोश्चिञ्चिं विमग्ता ॥३६॥

एवमवधारणे, किमवधारयति- इदिकुले उत्पन्नस्य मे ज्ञाना- ऽऽत्मा अक्षयमायुः सुनिर्देहः सुनिर्गमो अविष्यति- सुखेनैव संव- मन्महाकरिष्यामीत्यर्थः । इतीदृशमपि बहिदानं, तदपि साधयः परिहरते । कुनः ? इत्याह- ' हृदि ' तं मोक्षऽऽगमनमे, हुरिति ब्रह्मादर्थे । हे सोम्य ! यस्मान्बहिदानकरणेन भवान्- परिह- र्भवति, सर्वोऽपि च प्रमत्तप्राप्तयोऽस्माकं भवन्व्यवच्छिन्नं कर्तुमिति विधिः प्रकटिर्मायेवन्तः साधयो भवं नेच्छति ।

प्रमुमेधार्थे इच्छतेन कृतवति-

यो रयण्यण्येयं, विकिञ्जऽप्येयं तथ्यं किं साहृ ? ।
दुग्मयभवमिच्छते, एसो चिप होति दिद्वेतो ॥३६॥

योऽनर्थमिन्द्रनीलमरकतऽऽदिकं रत्नमख्येन स्वयम्भूयेन काया- ऽऽदिना विकीर्णोपान्तं किं सायुः किं मासः शोभनम्, न किञ्चि- दित्यर्थः । दुर्गमभवं इदिकुलोर्वायामिच्छत एव यद् इच्छन्त इ- पनेतेभ्यो भवति । तथाहि- अनर्थमप्येतेनस्थानां चारित्र्यं, निष्प- मागन्ताऽऽनर्थमयमोक्षफलसाधकत्वात्, कायबलस्थानांयो दुर्गमभवं, सुच्छत्वात्, ततो यत्चारित्र्यकरणेन तदर्थानं करोति, स मन्वन्नाग्योऽनर्थैरन्तं विकीर्य कायशक्तं शुद्धतीति मन्तव्यम् ।

अथि च-

संगं अथिच्छयापो, इह परमो ए य मुचति अवसत् ।
एसेव तसत् संगो, आसंसति तुच्छयं जं तु ॥२६७॥

इहलोकविषयं परलोकविषयं च सङ्गं मुक्तिपदप्रतिपक्षभूतम् अशिवद्वेषमिच्छन्नसर्वं मुच्यते कर्मवियुक्तो भवति, कः पुन- स्तस्य सङ्गः ? इत्याह- एव एव तस्य सङ्गो यमोक्षाऽऽव्यवियु- त्तफलदायिनः तपसः तुच्छकं फलमाप्नोते प्रायेथात् ।

तद्व्योऽपि निदानरूपेण पर्यायकथनद्वारेण शोचमाह-

बंधो चि शियाणं ति य, आसत्सजोगो य होते पगटा ।
ते पुण्यं च बोद्धिरेक, बंधावचया भवे बोही ॥३७॥

बन्ध इति वा, निदानमिति वा, आशंसाबोग इति वा एका- योनि पदानि ज्ञानिता । ते पुनर्वैष्वाऽऽद्यो न बोधितयो न ज्ञान- नाऽऽप्यवशिष्टकार्यं ज्ञानितं, किं तु वे कथापचकारा, कारणे का- र्थोपकारार्थकर्मव्यवस्थापचयद्वैतोऽनिदानताऽऽदयः, तेचयो बोधिर्भवति ।

आह- यदि नाम साधयो भवं नेच्छन्ति, ततः कयं देवलोके- पूर्यदाते इत्यर्थः ? इत्यत-

नेच्छीति भवं समया, सो पुण्यं तेषिं जये इमेहिं तु ।
पुन्यतसजंमेहिं, कर्मं तं चाधि संगेयं ॥२७१॥

अथवाः साधयो नेत्रमन्त्रेण भवेत्, परं स पुनर्भयो देवत्वकल्प-
 स्तेषामप्रतिभिः कारणैर्भवेत् । तद्यथा-पूर्वं बीनरागापेक्षया प्राची-
 नावस्थायांभिश्च यद्यप्यस्तेन सारागावस्थानाभिना तपसा साधयो
 देवलोकेषूपगच्छते इत्यर्थः । एवं पूर्वसंयमेन सारागेण सामाधि-
 काऽऽदिचारित्रेण संप्राप्तौ देवानं भवति । कुन इत्याह- (कम्मं
 ति) पूर्वतनःसंयमावस्थायां हि देवताभिःप्रभुतिकं कमे भवत्येव,
 ततो भवति देवेषूपगताः । एतद्विषयं कमे केन हेतुना भवत्येव ।
 इति चेदत आह- तद्विषयं कमे सङ्गम संयमलनकोधाऽऽदिकेषुष्य
 भवत्येव । ६० ६ ७० ।

किचियधंदिपमहिधा, जे ष भोगसत् उत्तमा निष्का ।
 आरुग्गवोहिलाहं, सपादिचरसुचमं दिंतु ॥६॥

उत्तमं सर्वोत्कृष्टं, वृत्तु प्रवचन्तुतु । आह-किमिदं निष्का-
 नम्, इत मेति ? । अदि निष्कानम्, अन्नमेतन्, सुत्रप्रतिषिद्धावा-
 । न चेत्, साधकमनर्थकं वा ? । यथायः पक्कः, तेषां
 रागाऽऽदिप्रवप्रसङ्गः, प्राधेनाधीणे प्राणिनि तथानामात् । अथ
 चरमः, तत चारोभ्याऽऽदिदानिचिकला एते इति जानानस्या-
 वि प्राधेनायां सुधाधात्प्रसङ्ग इति । । अत्रोच्यते-न निष्का-
 नमेतत्, तल्लक्षणयोगात्, देषानिचक्रमोहगर्भं हि तत्, तथा
 तन्मप्रासिद्धस्वात्, अर्थाव इति कुलाऽऽदिप्राथम्यं मोहः, अन-
 केतुकत्वात्, अस्त्वभिष्वङ्कतो धर्मप्राधेनाऽपि मोहः, अतकेतु-
 कत्वादेव । तीर्थकत्वेऽप्येतदेवमेव प्रतिषिद्धमिति । अत्र एव-
 द्वाऽऽध्यायधरुदतत, नयेच्छाया एव तद्विद्वान्मृतवत्वात्, तत्रप्राधान-
 तयेतत्रोपलब्धेनतुऽदिभावात् अतएवधर्मानमेतद, महद्व्यायसा-
 धनम्, आविशेषकता हि गहिता-पुण्यजनानामपि सिद्धमेतत्,
 योगिगुण्दिगम्योऽयं व्यवहारः, साधकानयकचित्तत्वायां आरभ-
 मेतत्, चतुष्पत्राकारत्वात् । तदुक्तम्-

“ प्रासा अस्त्वचमोसा, नवरं प्रसीदं भासिया एसा ।
 न तु सीपेज्जदोसा, देति समादिं च बोहिं च ॥ १ ॥
 तपपयणार्थे तह विषय, णं मुसायाप्रो वि एत्थ विण्णेओ ।
 तपपयणार्थाओ विचय, तभुणभो इदिं जलभावा ॥ २ ॥
 चित्ताभिरणयणादिदि, अहा उ भव्वा समोदिहं वणुं ।
 पार्थांत तह जिणेदि, तेषि रागाग्मावे वि ॥ ३ ॥
 वणुसहाभो एतो, अस्सचित्तामो महाजगो ।
 षोऊणं तिययरे, पाविअह बोहिशाभो िं ॥ ४ ॥
 प्रसीदं जिणवरणं, जिज्जंतो पुव्वसोविचा कम्मा ।
 गुणपगरिस्सवुहमाणो, कम्मवणव्वाजो जेण ॥ ५ ॥ ”
 तदुक्तं भवति-वधार्थे तं भगवतो बीनरागापेक्षारोभ्याऽऽदि-
 न प्रयच्छन्ति, तथाऽभ्येधोविषयधाक्यप्रयोगः प्रवचनाऽऽराध-
 नतया सन्मार्गवर्तिनो महासत्त्वस्थ तत्सन्धानिचयनमेव तत्-
 पजानत इति गाथाः ॥ ६ ॥ ७० ॥ ७० ॥ ७० ॥ ७० ॥ ७० ॥

यथीदं निणव-

विचरितं सर्वसंसाधितं
 विचारितं परित्तं, सिद्धंति पुव्वसोविचरा कम्मा ।
 विचारितं मुकारेणं, विज्जां मंता य सिद्धंति ॥६॥

अस्याऽऽयः करणाऽऽदिप्रणिधानलक्षणया, जिनवराणां तीर्थ-
 कारणां, संवर्धनेभ्यां हेतुत्वाया, किमि, सीयमे कृत्यं प्रतिपद्यते,
 पूर्वसंज्ञितानि अनेकनवोपायानि, कर्माणि ज्ञानाऽऽवरणाऽऽदी-
 नि, इत्यं समाह्ववादेव तदुक्तैरिति । अस्मिन्नेवार्थे दृष्टान्तमाह ।
 तद्यथा-काचार्येणमकारेण विद्यां, मन्त्राऽऽ सिद्धन्ति, तदुक्ति-
 मतः सर्वत्र ह्यभपरिणामनाह तसिद्धिप्रतिपत्तकथककमेक्या-
 दिति भाषणाः । अयं गाथाऽर्थः ॥ ५५ ॥

अतः साध्वी तदुक्तिर्भवन्तुतोऽजिहासिताथैप्रसाध-
 क्त्वादारोभयोधिनामाऽऽदरेपि तांश्वेत्-
 त्वात्तया वाऽऽह-

यथीदं जिणवरणं, परमाए खीणपेज्जदोसाणं ।
 आरुग्गवोहिलाहं, समाहिमरणं च पावंति ॥ ६० ॥

अस्या जिनवराणां, किचिश्चिद्याः, परमया प्रधानया, ज्ञान-
 क्त्येत्थः ॥ कीणपेज्जदोसाणां जिनानां, किमि, आरोभयोधिनामं
 समाधिपरणं च प्राप्नुवन्ति प्राणिन इति । इयमत्र भावना-जि-
 नमकस्या कर्मकृत्यः, ततः सकलकदपानावाप्तिरिहाह-समाधि-
 मरणं च प्राप्नुवन्तीत्येतद्वारोभयोधिज्ञानस्य हेतुत्वेन कृच्छयेव,
 समाधिपरणमती नियमत एव तत्रातीरिति गाथाः ॥ ६० ॥

साऽऽततं बोधिसत्त्वमप्रासाधपि, जिनमकिमाप्राहदे पुनर्बोधि-
 क्षामो नविष्येत्थेव किमनेन वर्तनात्कालदुष्करेणा-
 नुष्ठानेन । इत्यंवादिनमनुष्ठानमप्राहिनं सर्वव-
 चिकुःशौचैर्दशिकमिदं गाथाद्वयमाह-

॥६१॥
 लद्धिअं च बोहिं, अकारितोऽणायगं च पर्येणो ।
 अर्धेदादं बोहिं, सज्जितसि कपरेण पुट्ठेण ॥ ६१ ॥

(लद्धिअं च (चि) हर्षां च प्राप्तां च वर्तमानकालिकां बोधिं
 जिणधर्ममांसिमुकुषोर्वाति कर्मपराधीनतया नदनुष्ठानेन सफ-
 लामकुषेन, अनगतार्थाऽऽप्यस्याभयार्थां च प्राप्यं किं कृत्स्नसि,)
 यथा-नं दे विह्वल ! अत्रप्रकृतं । इमं चार्थां च बोधिमाधिकृत्य
 किं “ बुद्धिदिशि ” इति देहीवचनतो ब्रह्मयत्नः, न भविष्येत्स्ति-
 र्थः । तथा लक्ष्यां च बोधिमकुषेजनानां च प्रार्थयत् (अर्धेदादं
 ति) निपातः, कल्प्यायाम्, अन्त्ये तु न्याचकृतं-अप्यभिधानार्थं
 बोधि, किं लप्स्यसे कतरथं मुष्येन ? । इयमत्र भावना-बोधिसत्त्वा-
 सति तपःसंयमानुष्ठानपरस्व प्रेष्य भासनावशात् तत्राप्रतिरेष
 बोधिसत्त्वोऽपिधीयते, तदनुष्ठानमिदिस्य पुनर्भोसनाज्ञात्वात् कथं
 तत्राप्रतिरेषितं बोधिसत्त्वानुष्ठानः ? । स्वादेतत्, एवं सत्पा-
 र्थ बोधिसत्त्वमभ्यासंभव एव उपपत्त्यस्तत्सनाज्ञात्वात् अनदि-
 संसारे राधावेधोपमानेनानाभोगत एव कथञ्चिदकमेक्यपत्तस्-
 द्वाप्तिरिति । एतद्विधितमेवोपोद्घात इत्यं विस्तरनेति
 गाथाऽर्थः ॥ ६१ ॥ ६२ ॥

तस्मात्सति बोधिसत्त्वे तपःसंयमानुष्ठानपरेष्य भवितव्यं, न
 यतिकञ्चिद्वैष्याद्यामन्त्रं चेतस्याधाव्य प्रमादिना भवितव्यमिति,
 तपस्संयमोद्यमवतर्क्याऽऽदितु कुर्यात्तत्प्राप्तकर्मिणः ॥ ६१ ॥ ६२ ॥

वेद्यं कुलगणसंघे, आचरिष्येणं च पवपेणं सुए अ ।
 संघेसु वि तेण कयं, तवसंजममुज्जमेतं ॥ ६३ ॥

वैद्यकुलगणसंघे, तथा आचार्याणां च, तथा प्रवचनमुनबोधेच,
 किमि, संवेधवितेन कृतं, कृत्यमिति गाथाः । केन, तपःसंयमो-
 भवतां साधुभेति । तत्र वेद्याप्यर्थेऽप्यतमाज्ञाक्यानि, कुतं विधाध-
 राऽऽदि, गणः कुलसमुदायः, सः समस्त एव साध्यादिसङ्घातः ।
 आचार्याः प्रतीताः, चराद्याऽऽप्याऽऽदिविप्रहः । नेदाभिधानं
 च प्राध्यायकापानार्थं । एवमप्यर्था कृच्छयेव । प्रवचनं ज्ञान-
 शास्त्रमपि सुवार्थतुल्यमवकृतं, मुतं सुकमेव । अथाह- स्वगता-

श्लोकप्रदीपिकायाः । एतेषु सर्वेष्वपि स्थानेषु तेन कृतं कृत्यम्, यः तपःसंबन्धोऽप्यत्र बलेते । इयमत्र भावना-अर्थे हि निष्काङ्क्षान-दशोन्नत्यर्थे अर्थव्ययमेव च युक्तम् । अथ चैत्याऽऽदिकृत्येषु सम्बन्ध प्रवर्तते । यथैहिकाऽऽमुषिकगुणवृद्धिर्भवति, विषयी-तन्तु कृत्येऽपि प्रवर्तमानोऽप्यर्थव्ययैकादिकृत्यमेव संपादयत्यत्र षड् वक्तव्यमिति गाथायाः ॥३३॥ आठ २ अ० । ५०७० । (प्रतिधानलक्षणं 'पण्डितो' शब्दे बहवते) ("अथ वीरराज जग-शुक, होउ ममं तुह पनावजो जयवं" । अर्थान्वयेने मग्नाखुसा-रिया इदुक्तस्यिती ॥३३॥ " इति प्रणिधानस्य " अर्थवदथ " शब्दे लुर्भावमात्रे १३२० पुष्टे उक्तम् । "एतो श्रिय य शियागं, पण्डितं बोधिपयणासखिं । इदुज्जावहेउज्जावा, थेंवं हराऽ-पविचो उ " ॥ ३० ॥ इत्यपि तत्रैव १३२२ पुष्टे व्याख्यातम्)

यद्वक्तं प्रणिधानं विद्वानं न प्रवर्तयित्वाप्यर्थस्य साधकं प्रमा-
णं दर्शयन्नाह-

मोक्षसंगमपत्यणा इय, ए शियायं तदुचियस्य विधेयं ।
सुखाण्मरुत्तो जह, बोहीए पत्यणा मार्णं ॥ ३६ ॥

मोक्षाङ्गं नानुष्ठितकारिणानां प्राथना आशंसा । अथवा-मो-
क्षाङ्गं चासी प्राथना केति मोक्षाङ्गप्रार्थना । इति पद्य " अ-
थ वीरराज (३३) " श्रयाचन-तरोक्तप्रकार, अनेन च तीर्थ-
कारकं च नृवाहियादिकाया रागाऽऽकुलमानसकृपाया ज-
वाङ्मनूनाया इन्दुदासः । ' न ' नैव, निदानप्राप्तध्यानविशेषो
भवतीति, विधेयं भवत्यसि प्रतिज्ञा । कुतः । इत्याह-त-
द्वृत्तितस्य प्रणिधानोचितस्य, प्रसक्तस्यतान्तस्य गुणस्थानिन
इत्यर्थः । सुखानुमतिन साधमानुष्ठानत्वात् । अग्रप्रसक्त्याऽऽ-
हेति तस्यं नानुमन्यते, तस्यानानुष्ठानत्वात्, तदप्यस्य स्वनुम-
न्यते, साऽऽभिष्टम्भत्वात्, विशिष्टप्रार्थनं निरभिष्टम्भत्वाहेतु-
त्वादिति । अनेन च हेतुकः । यद्येति दृष्टान्तस्त्वर्थार्थः । बोधेर्बो-
धिनामस्य, प्रार्थनाऽऽसंश्लोति, मानं प्रमाणम् । इदमनुमानलक्षणं
प्रणिधानस्य निदानत्वाभावसाधकत्वमिति । प्रयोगाद्धास्यैवम-
त्त सुखानुमत्तं मोक्षाङ्गप्रार्थनं, तन्निदानं न भवति, यथा
बोधप्रार्थनम्, सुखानुमत्तं चेदमधिकृतं मोक्षाङ्गप्रार्थनमिति
गाथाऽर्थः ॥ ३६ ॥

नभमोक्षाङ्गानां प्राथनं निदानं, तीर्थकारणं तु मोक्षाङ्गम्,
अनस्तस्यापि प्राथनाप्रतिषेधो धो दशाश्रुत-
स्त्वर्थेऽर्जिहंतो नासी युक्तः । इत्याशाह-
क्याऽऽह-

एवं च दसाऽऽर्जुमु, तित्यरमि निशियाणपदिसेहो ।
सुचो जवपदिबन्धं, सीजिस्संमं तयं जेणु ॥ ३७ ॥

एवं चानेन च पूर्वोक्त प्रकारेण मोक्षाङ्गप्रार्थनाया एवानिदा-
नाप्रतिपादनलक्षणमेव, यथाऽऽदिषु दशाश्रुतस्त्वर्थप्रसक्तितु +,
आदिष्टम्भत्वात् ध्यानशतकाऽऽदिपरिग्रहः । तीर्थकारेऽपि अथजन-
श्रुतजनविशेषोयुगवारागमनसाध्याहकत्वे जिनेऽपि विषये, आस्तां
संसारऽऽस्यसंपातनिमित्तसूत्ररूपनित्याऽऽदी । निदानस्य " अमु-
को धर्मातीर्थकारो नृपासमं " इत्येवं प्राथनस्य प्रतिषेधो विधेय-
त्वा नित्येयो निदानप्रतिषेधः । किमत्याह-युक्तः सक्तो भवते । केन
कावेनेत्याह-जवपप्रतिषेधः संसारऽऽनुपपत्कम्, येन यस्मात्कार-
णात् । [तं च नि] तत्तं तीर्थकारप्रार्थनं अग्रप्रतिषेधमेव । कु-
+ २१०७पुष्टेऽस्य च विषय उक्तः । अत्रान्वयकत्वस्य च ध्यानशतकम् ।

तर्हि, स्थान-यतः साजिष्ठकं रागोयेनम् । यतस्तीर्थकारस्तकाया-
मरयमित्तसमयसरणकनकमप्रमुखाविजयस्व दर्शनात्
अथगाह्या संज्ञाततश्चमात्रः कोऽपि विकल्पं करोति, मय-
मद्यतोऽप्यहं तीर्थकारो भूयासमिति गाथायाः ॥ ३७ ॥

एतस्यैव साभिष्टम्भान्विपर्यये दोषाभावमाह-
र्णं पुण्ण शिरभिसंसंमं, धम्मा एसो अणेणसत्तहिओ ।
शिरवमसुद्धं संजाणुओ, अपुचुचिचितामणीकण्णो ॥ ३८ ॥
ता एवाणुद्धाणं, हियपणुवहरं पट्टाभावास्वत् ।

तस्मि पविचिसकूचं, अत्थापचीरं तपपुट्ठो ॥ ३९ ॥ (युग्मम्)
[जं पुण चि] साभिष्टम्भं तावत् उद्धमेव, यत्पुणस्तीर्थकारत्वमा-
र्थेन निराभिष्टम्भं रागामावेन विहते, तत् ऋतुयमिति संभन्मः ।

निरजिष्ठकामेव तस्याऽऽह-धर्मात् कुत्रानानुष्ठानक्यादहेत-
त्सव्याऽऽहेः क्राताहाङ्गमोय वा मग्नामम्, एत तीर्थकारः, प्रवर्तीति
गम्यम् । किम्भूतः । अनेकस्यैवहिनः निमित्तजगज्जन्तुजानवर-
मगान्धवः । कथम् । एतो निरपमसुखसंजनकः अनुपमाऽऽजन्-
संपादको, निर्वानहेतुत्वात् । अत्र एवापूर्वचिन्तामणिकणवः
चिन्तामणिकणवसुखाविधायेवादिति । [ता इति] यस्मात्के-
स्यदितस्याऽऽदिश्लेषणस्तीर्थकारस्तस्मात् । एतस्य तीर्थकर-
स्यानुष्ठानं सक्तमेदेशनाऽऽदिमेतदनुष्ठानम् । किंमत्याह-नित-
वप्यम्, इत्याहसाधकत्वात् । किम्भूतम् । अनुग्रहतप्रार्थनाध्यातम् ।
इह स्थाने इति शब्दो कृत्यः । तत्रैव इति प्रधानभावस्य एव-
म्भूतप्रवराध्ययसायस्य वैहिनः, किम्भूतं तीर्थकारप्रार्थन-
मिवाह-तस्मिन् धर्मेदेशनाऽऽदिजिनानुष्ठाने, प्रसक्तस्त्वत्वं प्रव-
त्तस्वभावम् । ननु तीर्थकारोऽहं भवेयमित्येतस्य प्रार्थनस्य
तीर्थकारवृत्तित्वात् कथमिदं धर्मेदेशनाप्रवत्तस्वभावम् ।
इत्यत आह-अप्रीपर्या न्यायनः । यद्यपि तत्प्रार्थनं साक्षात्-
तीर्थकरत्ववृत्तित्वात्, तथाऽप्यर्थापर्या धर्मेदेशनाऽऽदीवै चरते,
तीर्थकरत्वमार्थेनादारेण धर्मेदेशनाऽऽदिजिनानुष्ठानस्य हितना-
ऽऽदिश्लेषणस्य प्रार्थितत्वादिति तीर्थकरत्वप्रार्थनमद्वं, न
दूषणवदिति गाथाऽर्थार्थः ॥ ३७ ॥ ३६ ॥ पञ्चां ७ धिवि ० ।

" आर्षेपरहओ ऋतु, कासि नियणं तु हाथ्यणपुरमि ।
सुलणीर्यं बंअणको, उववज्जो मसिखयुग्माओ ॥ १ ॥ " (उच ० ३
अ०) इति निदानकरणे ब्रह्मचर्योदाहरणं ' बन्धन ' शब्दे बहवते)
(लोपधाः पूर्वमेव निदानकरणं ' बुधव ' शब्देऽपे बहवते) स्वगो-
पाध्यवदितलक्षणेऽपि, उच ० २ अ० २ अ० ३ उ० । साकाङ्क्षायाम्,
सूच ० १ अ० १६ अ० । कारणे, उच ० १ अ० । विवो ० । उ-
त्थानकारणे, उच ० १ उ० । उत्पादने, आवा ० १ अ० १ अ० १ उ० ।
शियायंजाण-निदानध्यान-न० । प्राकृतत्वात्तुत्वात् । नित्य-
वेणगद्वत्तस्त्वृत्तौपाद्यानिमित्त स्वर्गमत्याऽऽदिः कश्चिप्रार्थ-
नध्याने, आतु० ।

शियायकरण-निदानकरण-न० । चक्रवर्तीत्याऽऽदिप्रार्थने,
स्थां ३ अ० ५ उ० ।

शियायकारि (ण्)-निदानकारिण-मि० । निदानकरणज्ञाने,
" शियायकारि संतं तु कुतं उद्धरिसे । " स्थां ३ अ० ।

शियायमयग-निदानमूतक-पुं० । निदानं कृत्वा वास्तवप्रति-
क्षाऽऽदिप्रसंगे नृतेतु, धौ० ।

शियायमरण-निदानमरण-न० । मरणभेदे, स्थां ६ अ० ।
(व्याख्याऽऽय ' मरण ' शब्दे बहवते)

शियायसह-निदानशस्य-न०। निदानं देवाऽऽदिश्वरानां न-
दानमवधान्यामितो ब्रह्मचर्याऽऽद्वैतब्रह्मनामैतदा भूवाहुरित्य-
थवसत्यः, तदेव शस्यम् । स० ३ सख० । अधिकरणाजु-
मोदनाभिधानशस्यम् । शस्यभेदे, शस्य० ४ अ० । " दिव्यं वा
मानुष्यं वा विभवं पातिष्युष्य सोऽक्षयं वा निहायस्व सचपीठो
भवेज्जा, तेद्यं किं भवति ? । उच्यते- " सजियायसह चरितं न
बहति । कस्मात्, अधिकरणाजुमोदनात्, तयोदाहरणं बंध-
द्वयोः । " प्रा० सू० ४ अ० ।

शियायसिचा-नियम्य-अथ० । नियमवेत्यर्थे, (सूत्र०) " उच-
समा शियायसिचा, आसोक्त्वाप परिष्वप । " सूत्र० १ सु० ३
अ० ३ उ० ।

शियायार(फु)-नियतवादिन-पुं० । नियतं नित्यं वस्तु चदिति यः
स तथा । एकान्तनित्यवादिप्रक्रियावादिनि, स्या०। नित्यो लोकः,
आविर्भाववतिरामावन्त्यात् उपात्तुविनाशयोः, तथाऽस्ततोऽ-
स्तुत्वादाच्छयविषयस्येव, सतत्त्वाविनाशात् घटवत्, न हि संवे-
द्या घटो विनष्टः, कपाहाऽऽघवस्थायिः तस्य परिणतत्वाद्, तासां
आपारमार्थिकत्वाद्, सूक्ष्मात्मान्यस्यैव पारमार्थिकत्वाद्, तस्य
आविर्भाववतिरिति । प्रक्रियावादी चायम्, एकान्तनित्यस्य स्थिर-
रूपतया सकलक्रियाविलोपाग्न्युपगमादिति ॥३॥ स्या०= स०।

शियुद्ध-नियुक्त-न० । मनुष्यद्वे, जं० २ बह० ।

शियोग-नियोग-पुं० । नियतो निश्चितो वा योगः सम्बन्ध इति
नियोगः यथा घटशब्देन घटस्यैव प्रतिपादनं, न पदाऽद्वैरिति ।
अनुयोगे, प्रा० म० १ अ० १ वापद । व्यापारे, उच० ३ अ० ।
सुत्र० १ प्रा० म० । अयत्ननायाम्, स० १ विष्णु० । मोक्षमार्गे,
सांख्यमेव च । सूत्र० १ सु० १६ अ० । (विशेष्यः 'गिष्मो' शब्दे-
ऽस्मिन्नेव प्रागे ३०१= पृष्ठे गतः)

शियोगप्रतिबन्ध-नियोगप्रतिषेध-वि० । नियमो मोक्षमार्गः, क-
स्तंभयो वा, तं सत्त्वाऽऽत्मना भावतः प्रतिषेधो निबोधप्रतिषेधः ।
मोक्षमार्गप्रतिषेधे, सूत्र० १ सु० १६ अ० ।

शियोजित-नियोजित-वि० । " ब्रह्मिकपिशाचिके तृतीवतुषे-
रोराच्छिनीयो " ॥ ४ ॥ ३२५ ॥ इति तृतीयस्याऽऽध्यायम् । स्वा-
पारिते, प्रा० ४ पाद ।

शियोजित-नियोजित-वि० । " नादियुवोरन्धेवाम् " ॥ ४ ॥
३२५ ॥ इति ब्रह्मिकपिशाचिकेऽन्धेवामाचार्याणां मते तृतीयस्य
प्रथमो न । स्वापारिते, प्रा० ४ पाद ।

शिर-निर-अथ० । शूरायै, उच० १ अ० । निम्ब्ये, आधिक्ये,
उच० ६ अ० ।

शिर-निश्चैति-की० । राक्षसे, हृत्वाभिष्टानुदेवतात्वात्, " दो-
निरदं " ॥ आ० ३ डा० ३ उ० । जं० ।

शिरभोवध-निरयोपम-वि० । नरकोपमे नरकतुल्ये, द्वा०
१ सू० । प्रअ० ।

शिरकुस-निरकृश-वि० । शुभांहाऽऽद्यतिचारिणि, ग० १
अथि० । बाधाशून्ये, अविचार्ये च । बाध० ।
शिर-देशी-शिरोऽप्युपलभे, दे० मा० ४ वर्गं ३१ गाथा ।
शिरत्रय-निरुन्न-वि० । उन्नतं रागाऽऽप्युपलभं, तेन शून्य-
त्वात् (उच्य० ६ ऋण । हा०) उन्नतं रागाऽऽप्युपलभं, तस्मा-

शिरगतः । आ० १० डा० । रागाऽऽद्वैतुके, " संभो इव शिर-
जये । " आ० १ डा० ।

शिरतर-निरतर-वि० । शिरगतमन्तरात्, शिरगतमन्तरं वा वक्ष्या-
त् । मिथिदे, निरवधौ, निरिद्रे च । बाध० । सतते, शैरन्तर्भे,
विश० । रा० । अविश्रामे, सूत्र० १ सु० ५ अ० २ अ० । प्रा० ।
स्थानं । " शिरतरायलक्षणाविदाशयंशुभो । " शैरन्तर्भेण
राजस्रक्षयैकस्वस्तिकाऽऽदिभिर्विद्विजातिताम्यङ्गानि शिरःप्रभृ-
तीभ्युपाङ्गानि चाह्वय्यादीनि यस्य स तथा । आ० २ डा० १ उ० ।

शिरतरिय-निरन्तरिक-वि० । शिरताऽन्तरिका इष्वन्तरकपा
येषां ते निरन्तरिकाः । इष्वन्तररहितेषु, रा० । " शिरतरिचय-
शुकावादा मिथी " । रा० । शिरताऽन्तरिका इष्वन्तरकपा बंधो-
स्तौ निरन्तरिको, इत एव धनौ कपाटौ बन्धे तन्निरन्तरिकच-
नकपाटम् । जी० ३ प्रति० ४ उ० । जं० ।

शिरतर-निरन्तर-पुं० । शिरतमन्तरं येऽथस्ते निरन्तरकाः । जि-
नकलियकाऽऽद्वैतु, आ० म० १ अ० १ वापद ।

शिरर-निरंश-पुं० । निरवधये, चि२० ।

शिरर-देशी-जोरे, स्थिते, पृष्ठे च । दे० ना० ४ वर्गं ५६ गाथा ।

शिरगिरसर-निरगिरशर-पुं० । शिरगतमन्त्रेः पावकाच्छरणं
श्रीताऽऽदिपरिष्ठाणं यथ । अथवा-निर्गते स्वीकारमावादिश्र-
रथे बहिर्भवने यत्रासौ निदानशरणः । वा० । अग्निशरणरहिते,
" इमस्त भूमस्त शिरगिरसररथस्त संषयकारांलयस्त " ॥ घ०
३ अथि० ।

शिरर-निरर्थ-वि० । निष्प्रयोजने, उच० १ अ० । " शिररसोवा
परितायमेव " । निरर्थेः शोको यस्याः सा निरर्थशोका । उच०
२० अ० ।

शिरर-निरर्थक-न० । अर्थः प्रयोजनं, तदभावे निरर्थं, तदेव
निरर्थकम् । प्रयोजनाऽभावे, " शिररुममि विरभो, मेहुषाशो
सुसंबुदो " । (४२) उच० २ अ० ।

शिररुकेप-निररुकेप-वि० । दयानुशयिते, तं० । सूत्र० । नि-
रुके, प्रअ० ३ अ० अ० ।

निररुकेपमाह-

जो ठ परं कंतेतं, ददूण न कंएप कटिणजावो ।
पसो उ शिररुकेपो, अणु पच्छाजावजापणं ॥

यस्तु परं कपाऽऽस्पदं कुतश्चिद् अयात्कम्पमानमपि हृत्वा कटि-
नजायः सन् न कम्पये, एव निररुकेपः । कुतः ? इत्याह-अनु-
शब्देन पश्चात्प्रायश्चित्तेन यो योगः संशयः, तेन । किमुक्तं नव-
ति १-अनु पश्चाद् दुःखितः सत्यकम्पनात्कम्पनं यत्कम्पनं सा
अनुकम्पा, निर्गता अनुकम्पा यस्मादिति निररुकेप उच्यते ।
सु० १ उ० ।

शिररुतावि [र]-निररुतापिन-पुं० । अयत्नकारिणि, जी-
स० । संशितेऽप्युक्त्ये मनागपि न पश्चात्प्रायमाह । प्रअ०
२७४ शार ।

शिररुबंधोस-निररुबंधक-वि० । अनुबन्धचरिते, प्रा० २३ श्रा०।
शिररुबंधोस-निररुबंधो-पुं० । क० स० । अयत्नच-
क्षस्ताने रागाऽऽदी, यो० १२ विष्णु० ।

शिरति

शिरति-निरति-श्री० । देवान्मन्त्राद्याम्, कवचं ६ कण्ठ ।
 शिरत्य-निरस्त-त्रि० । निष्काशिते, अच० उ ७० ।
 शिरत्य-निरर्थक-न० । सत्याधोक्षिकाः, प्रश्न० ३ आश्र०
 द्वार । वर्षकमसत्याधेरहिते, उच० १८ अ० । निर्देशयति, आ०
 म० १ अ० २ अ० । यत्र वर्णानां क्रममात्रं निर्देशमात्रमुपलभ्यते,
 मन्थः यथा-अत्राहर्षे इत्यादि । विशेषः । अनु० । निष्पाद्यते,
 श्र० १६ श्र० । यस्य भावयवेष्वथो न विद्यते । यथा-किर्या,
 कविस्थाः, आञ्जनः । श्र० १ उ० ।
 शिरत्य-वैशी-पुष्टे, उद्योद्यते च । दे० ना० ४ वर्ग ५६ माथा ।
 स्या-चा० । गतिमिच्छति, " स्पष्टा-यक्ष-चिह्न-निरत्याः "
 श्र० १४ । १६ ॥ इति तिष्ठतेनिरत्याऽऽश्लेषः । ' निरत्यह ' ।
 तिष्ठति । प्रा० ४ पाद ।
 शिरभिगह-निरिज्जह-त्रि० । निर्गता अभिग्रहा येचपस्ते नि-
 रभिग्रहाः । अभिग्रहवर्तिनेषु केवलसम्यग्शिक्षिषु, आश्र० ६ अ० ।
 शिरभिराम-निरभिराम-त्रि० । अरमणीये, " पक्षितवर्षीह-
 यकण्ठिभिरामे । " प्रश्न० ३ आश्र० द्वार ।
 शिरभिस्संग-निरिज्जह-त्रि० । सङ्गवर्तित्वे, पञ्चा० ६
 विच० । सर्वोऽसंसाधिमनुके, पं० व० १ द्वार । मिष्यादित्थव-
 चरिषु बाह्यद्वये च निरपुष्टे, पञ्चा० २ विच० ।
 शिरय-निर्य-पुं० । निर्गतमविद्यमानमयमिच्छल दैवं कर्म सा-
 नवेदनीयाऽऽदिक्रमं येचपस्ते निरयाः । कर्म० ५ कर्म० ९था० ।
 निर्गतमयं शुभमस्मादिति निरयाः । स्या० ४ डा० १ उ० ।
 सामान्यकर्मेषु नरकेषु, कर्म० १ कर्म० १ स्या० । प्रश्न० आश्र० ७ ।
 (सर्वो चकम्यता 'शरण' शब्देऽस्मिन्नेव आगे १६०४ पुष्टारच-
 च १९२५ पुष्टपयन्तं स्थिता) निर्गता अयाच्छुभादिति नि-
 रयाः । नारकेषु, स्या० १० डा० । आचा० ।
 निर-त्रि० । सके, दश० १० अ० । स० ।
 शिरयगह-निरयगति-श्री० । निरये नरके वा गतिरनिरयगति,
 निरयञ्चासौ गतिश्चेति वा निरयगतिरनिरयगपिका वा गतिरि-
 रयगतिः । स्या० ४ डा० ३ अ० । निर्गता अयाच्छुभादिति नि-
 रया नरकाः, ने गतिगम्यमानत्वाद्, निरयो नरकस्तद्गतिनाम-
 कर्मोदयसंवाचो नारकचलक्षणः पर्यावाच्येषो वेति निरयग-
 तिः । गतिभेदे, स्या० १० डा० ।
 शिरयगोपर-निरयगोचर-पुं० । अ० स० । नरकवर्तिनि जीवे,
 प्रश्न० २ आश्र० चार ।
 शिरयदर्शि [श्र]-निरयदर्शिन् । निरयं स्वकपतो वेधनर्धप-
 रित्वागकपत्याद् ज्ञानस्य, परिहरति च । समानमपि पश्यति, प-
 रिहरति च, निरयदर्शी । नरकनिदानचेष्टति, " जे मार्वंसी से
 निरयदर्शी, जे निरयदर्शी से तिरिखदर्शी । " भाषा० १ श्रु०
 ३ अ० ४ उ० ।
 शिरयपत्यह-निरयप्रस्त-पुं० । निरयप्रस्त, प्रश्न० ३ पद ।
 शिरयपरिसाम्ब-निरयपरिसाम्ब-पुं० । नरकपरिसाम्ब, अ०
 १३ श्र० ३ अ० । निरयवासानां पाम्बे, अ० १३ श्र० ४ उ० ।
 शिरयपाक्ष-निरयपाक्ष-पुं० । नरकपाक्षेण परमाधार्मिकेषु, स्या०
 ४ डा० १ उ० । (नरकपाक्षकतयं 'शरण' शब्देऽस्मिन्नेव आगे
 १९२१ पुष्टे वर्धितम्)
 शिरयराग-निरयराग-पुं० । नरकरागे, " पपकोवि अह्लसटी,
 ५१५

अपका नवनवहसहस्रपंचसत्या । बुलसीबहिद्या रोगा, उष्टे
 तह ससमे नरए ॥१॥" इयं भाषा क्रांतिः, प्रथमाऽऽदिनकेषु च
 कियन्तो रोगा जवतीति प्रश्ने, उचरन्-इयं गायैतस्याऽपका प्रथ्ये
 वृष्टाऽपि न स्मर्यते, एतन्नायाधकपाऽनुवर्तते । यथा-" रोगानं
 कोडीश्री, ह्येति पंचेव अक्षक अमन्तः । नवनवहसहस्रह्वाः, पं-
 चसत्या तह च शुक्लसी" ॥१॥ एते रोगा अगतिश्चाने नरकावासे
 निरयाः, प्रथमत्रापि च संभवति यथायोगम् । तत्र च यस्मिन्नरक-
 भये एतावन्तो रोगाः स्यदित्येवस्मिन् धर्मे एव इत्यार-
 रण्यः सर्वेशक्ययस्युपदेशरत्नाकरे पञ्चविंशत्यधिकैकशतपञ्च-
 मितपुस्तके एकाशीतितमपत्रे । ३७ प्र० । सेन० १ उच्छ्रा० ।
 शिरयवास-निरयवास-पुं० । नरकरूपे वासे, " शिरयवास-
 गमथानिचक्र० । " निरयो नरकाः, स एव वासो निरयवासः, तत्र
 गमनं तदेव शिष्यं पर्यवसानं यस्य स निरयवाससामनयिनच-
 स्तुक्तल इत्यर्थः । प्रश्न० १ आश्र० द्वार ।
 शिरयविगहगह-निरयविग्रहगति-श्री० । निरयाणां नारकाणां
 विग्रहास्तु क्षेत्रविभागात्मिकस्य गतिर्ममं निरयविग्रहगतिः ।
 विद्यतिनिबुध्दिलक्षणाधाम्नुच्यककपायां विद्यायोगतिकर्मापा-
 चायां वा गतौ, स्या० १० डा० ।
 शिरयविभूति-निरयविभूति-श्री० । नरकप्रविभागे, तदर्थके
 स्वकृतोऽव्ययने च, प्रश्न० २ आश्र० द्वार ।
 शिरयवयगिज्ञ-निरयवेदनीय-न० । निरये वेद्यतेऽनुभूयते
 यन्निरययोगं वा यद् वेदनीयमव्ययानुभूयमानकर्माऽऽदि, असा-
 तवेदनीयं वा । नरकगतिनामकम्, " शिरय शिरयवयगिज्ञ-
 सि कर्मसि । " स्या० ४ डा० १ उ० ।
 शिरयावक्षिया-निरयावक्षिका-श्री० । आवक्षिकाप्रविहरकर-
 षु, " शिरयावक्षियास्तु निरयमध्यसेतु । " प्रश्न० १ पद । अ० ७ ।
 यत्राऽऽवक्षिकाप्रविष्टा इतरे च नरकाऽऽज्ञासाः प्रयत्नस्तस्त्व-
 गामिनश्च नारास्तियेञ्चो वा व्यर्थमे, ता निरयावक्षिकाः, एक-
 स्मिन्निपि प्रथ्ये वाच्ये बहुवचनं हाव्यशक्तिस्वाजाव्याद्, यथा
 पञ्चाज्ञा इत्यादि । न० । पा० । अन्तर्हृद्दशाऽऽदीनां वांशवाद्-
 पर्येतानां पञ्चानामुपाख्यानमुपाङ्गरूपे कल्पिकाऽऽदिपञ्चमर्गो-
 ऽऽऽमकभूतकम्पे, तत्र पञ्च वर्गाः पञ्चानामुपाङ्गानि । तथाहि-
 अन्तर्हृद्दशाऽऽस्य कल्पिका १, अनुसरोपयामिकदशाऽऽस्य क-
 ल्यावर्तोत्तका २, प्रश्नव्याकरस्य पुष्पिका ३, विषाकभूतस्य
 पुष्पकूलिका ४, वांशवाच्ये वष्टिशा ५ । ज० १ अ० १० ।
 तेषां कालेण नेण समर्पणं राशिगिहं नाम नयरे होत्या ।
 रिक्तशुचिसिद्धये चैदृ । वक्ष्यते । अमोगवरपायवे पुष्टविमि-
 लापहृए । तेषां काक्षेणं तेषां समर्पणं समापस्त जगवञ्चो
 महावीरस्त अनेताशी अजस्रहृदमं नाम अणगारे जाति-
 संपन्ने महा केसी०जाव पंचार्द्धि अणगारसएहि सच्चि सं-
 पारिवृते पुष्पाणुपुर्वि चरमाणे जेषव राशिगिहे नगरे०जाव
 अहापरिचरुं उगाई उगिगिहृत्ता संजमेळं०जाव विहरति ।
 परिसा निगया । धर्मो कहिओ । परिसा पडिगया । तेषु
 काक्षेणं तेषां समर्पणं अजस्रहृदमस्त अणगारस्त अंत-
 बासी जंबूपायं अणगारे समचरंतरंठाणसंतिण्०जाव सं-
 क्षिषिपुञ्जतवलेस्ते अजस्रहृदमस्त अणगारस्त अणगार-
 साम्बे उहं जाण्० जाव विहरति । तए णं से जगवं जंबू०

भाव सहं० जाव पञ्चुवासभाथ एवं वयासी-उवंगाणं भंते । समणेणं० जाव संपचेणं के अङ्गे एणचे । एवं खलु जंक् । समणेणं जगवया० जाव संपचेणं एवं उवंगाणं पंच वग्गा पव्वत्ता । तं जहा-निरयावक्षियाओ, क-प्ववर्केतियाओ, पुष्फियाओ, पुष्फचुक्षियाओ, बरिह-दसाओ । जइ णं जंते ! समणेणं० जाव संपचेणं उवंगाणं पंच वग्गा पव्वत्ता । तं जहा-निरयावक्षियाओ० जाव वरिहुदसाओ । पढमस्स णं भंते । वग्गस्स उवंगाणं निरयावक्षियाणं समणेणं भगवया० जाव संपचेणं कइ अज्ज-पया पव्वत्ता । एवं खलु जंक् । समणेणं० उवंगाणं पढमस्स वग्गस्स निरयावक्षियाणं दस अज्जपया पव्वत्ता । तं जहा-“काले सुकाले” पढ-काले, कएहे सुकएहे तइ म-हाकएहे । वरिहकएहे बोधव्हे, रायकएहे तइव अइमए । पिउमेणकएहे नवमे, दसमे महसेणकएहे छ ॥ ”

जगवत्ता उपाङ्गानां पञ्च वर्गाः प्रकृताः । वर्गोऽप्ययमसमु-दायः । तद्यथेत्यादिना पञ्च वर्गान् दर्शयति- (निरयावक्षियाओ कप्ववर्केतियाओ पुष्फियाओ पुष्फचुक्षियाओ बरिहदसाओ चि) प्रथमवर्गो दशाऽप्ययनाऽऽत्मकः प्रकृतः । अथयनदशा-कमेवाऽह-“काले सुकाले” इत्यादीनां मानुनामत्रिरस्तदपयानां पुत्राणां नामानि । यथा-कालया अयमिति कालः कुमारः । एवं सुकालयाः, महाकालयाः, कृष्णयायाः, सुकृष्णयायाः, महा-कृष्णयाः, वरिहकृष्णयायाः, रामकृष्णयायाः, पितृसेनकृष्णयाया महासेनकृष्णयाया अयमित्येवं पुत्रनाम बाध्यम् । इह कालया अपत्यमित्याद्येभ्यः प्रत्ययेनोपायाः कालयादिशब्दे-वपत्येऽप्ये पत्यप्रत्ययः । कास्तु कालाऽऽदिनाम्ना सिद्धेरेव बाध्यः । कालः १, तदनु सुकालः २, महाकालः ३, कृष्णः ४, सु-कृष्णः ५, महाकृष्णः ६, वरिहकृष्णः ७, रामकृष्णः ८, पितृसेन-कृष्णः ९, महासेनकृष्णः १० दशमः । इत्येवं दशाप्ययनानि निरयावक्षिकानामके प्रथमे वर्गे इति । ति० १ श्रु० १ वर्गं १ अ० । (निरयावक्षिकाद्वितीयवर्गे वक्तव्यता ‘ कप्ववर्केतिया ’ श-ब्दे नृतीयजगवे ३३५ पृष्ठे गता)

तचस्स णं जंते । वग्गस्स उवंगाणं पुष्फियाणं के अङ्गे पठाचे । एवं खलु जंक् । समणेणं० जाव संपचेणं पुष्फि-याणं दस अज्जपया पएणत्ता । तं जहा-“चंदे सूरं सुके, बहुपुच्छियं पुष्पजंहे” याणि भवे । दचे सिवं बलियाए, अ-यादिए चैव बोधव्वा ॥१॥” ति० १ श्रु० ३ वर्गे १ अ० ।

जइ णं जंते ! समणेणं जगवया उक्खवओ० जाव दस अज्जपया पव्वत्ता । तं जहा-“ भिरि हरि धिति किची, सुक्कलच्छी य होइ बोधव्वा । इलदेवी सुरदेवी, रसदेवी गंधदेवी य ॥१॥ ”

अइ णं भंते । समणेणं भगवया० जाव संपचेणं उवंगाणं चउत्थस्स वग्गस्स पुष्फचुल्लानं दम अज्जपया पव्वत्ता । पंचमस्स णं भंते । वग्गस्स उवंगाणं वरिहुदसाणं समणे णं जगवया० जाव संपचेणं के अङ्गे पएचे । एवं खलु जंक् ।

समणेणं भगवया० जाव दुवाल्लस अज्जपया पव्वत्ता । तं जहा-“निसडे अजि दइ बडे, पगठी जुत्ति हसराडे दइराडे य । महापयु सत्तपण, दसपण नाम सए ॥१॥” ति० १ श्रु० ५ वर्गे १ अ० ।

एवं खलु जंक् । समणेणं जगवया महा० जाव निक्खेवओ । एवं मेसा वि एकारस अज्जपया निवप्या, संगदुणीअणु-सारेण अहीणमदरिचं एकारसमु वि निरयावक्षियासुपवत्तंभो सम्पत्तो, सम्पत्ताधि उवंगाणि, निरयावक्षियाउवंगे णं एगो सुयक्खत्तंभो, पंच वग्गा पंचसु दिवसेसु उरिस्संति । तस्य चउसु वग्गोसु दस दस उदेसओ, पंचमे वारस उदेसओ निरया-वक्षियासुपवत्तंभो सम्पत्ता । ति० १ श्रु० ५ वर्गे १ श्रु० ५ अ० । इह अथे प्रथमवर्गो दशाऽप्ययनाऽऽत्मको निरयावक्षिकानामकः । द्वितीयवर्गो दशाऽप्ययनाऽऽत्मकः, तत्र च कदावाचत्तिका इत्याख्या अप्ययनाताम् । नृतीयवर्गोऽपि दशाऽप्ययनाऽऽत्मकः, पुष्फिकाश-व्दानिधेयानि च नाप्यप्ययनानि । तत्राऽऽथे चन्द्रउपातिपकेन्द्रव-कल्पना । द्वितीयाप्ययने सुयवकल्पता । नृतीये शुक्कमहामहवक-ल्पता । चतुर्थोऽप्ययने बहुपुष्फिकादेवीवकल्पना । पञ्चमेऽप्ययने पूर्णमन्देववकल्पना । षष्ठे माणिक्यप्रदेववकल्पता । सप्तमे प्राग्ज-विक्रमप्रदानागतमङ्गदक्षनामकं वरुच द्विसारापोरप्ययनिकस्य वक्तव्यता । अष्टमाप्ययने शिवसूदृष्टिमिथिलावास्तवस्य देवादेवोपपन्नस्य द्विसारापोरप्ययनिकस्य वक्तव्यता । नवमे च हस्तिनापुरवास्तवस्य द्विसारापोरमाऽऽपुष्फतपोरप्ययनस्य देव-स्य ॥१॥ नामकस्य वक्तव्यता । दशमाऽप्ययने ‘अवादि-य’ पृष्टपनेः काकम्बदीनरीवास्तवस्य द्विसारापोरमाऽऽपुष्फ-तपोरप्ययनस्य देवस्य वक्तव्यता । इति नृतीयवर्गे अष्टमयानानि । चतुर्थो वर्गोऽपि दशाप्ययनात्मकः, श्री-ही-पुति-कीर्ति-सुकि-अहमी-इलादेवी-सुरादेवी-रसादेवी-गन्धदेवीतवकल्पनाप्र-निवकाप्ययनाऽऽत्मकः । तत्र श्रीदेवीसौधमकटोपाय्या जगव-तो महानोरस्य नाट्याधिपिश्वरकत्रिकुञ्जया प्रद्वयं स्वस्थानं जगाम, प्राग्भवे राजपुत्रे सुदशमपुष्टपनेः प्रियजयाया अङ्गजा भूया नाम्भयम्भवत्, न केनापि परिणीता, पमितस्तनी जाता, चरकगरिर्वजिता वरधितुप्रसेवेतिता जन्मोपरिणीताऽनूत् । सुगमं सर्वं यावच्चतुष्वर्गैः समाप्तः । पञ्चमे वर्गे बहुदृष्टाभिधानद्वार-शाऽप्ययनानि प्रकृतानि-“निसडे” इत्यादीनि । प्रायः सर्वोऽपि सुगमः पञ्चमवर्गः । ति० १ श्रु० ६ वर्गे १ अ० ।

शिरयात्रास-निरयावास-पुं० । आबसन्ति येषु, ने अवादानाः, निरवाक्षितं जीवासांश्च निरवाऽऽवासाः । नरकाऽऽवासेषु रत्नप्रमाऽऽदिषु । अ० । नरकाऽऽवाससंस्था-

इतीये णं भंते । इयणप्पेक्षाए पुढवीए कइ निरयावास-सपसइहना पव्वत्ता । गोयया । तीसं निरयावाससपसइहना पव्वत्ता । गाट्टा-“तीना य पव्ववीसा, पनारस दसेव * प्रथमपुष्टयो ३० लङ्गनरकावासाः । द्वितीये ३५ लङ्कामिताः । तृतीये १५ अकामिताः । चतुर्थे १० अकामिताः । पञ्चमे ३ लङ्कामिताः । षष्ठके पट्टचना पक्कङ्कामिताः । सप्तमे ५ पञ्च । इति पाठः ॥१०२॥ संस्रध्वी ।

य सयसहस्ता । तिस्रोर्णं पंच्चुं, पंचेव अणुत्तरा शिर-
या ॥ १७३ ॥ ” ज० १ श० ४ उ० ।

(इयं पाद्या ' जण ' शब्देऽस्मिन्नेव भागे १७०२ श्लो
कयिता)

दोषाए यं पुढवीए पयवीसं शिरयावाससयसहस्ता प-
यसा । स० ३५ सम० ।

रयण्यभाए यं पुढवीए तीसं शिरयावाससयसहस्ता प-
सासा । स० ३० सम० ।

पदमपंचमद्विसप्तमासु चउसु पुढवीसु चोचीसं शिरया-
वाससयसहस्ता पयणसा । स० ३३ सम० ।

वितियचउत्थीसु दोसु पुढवीसु पणतीसं शिरयावाससय-
सहस्ता पयसा । स० ३५ सम० ।

चउसु पुढवीसु एकचत्तालीसं शिरयावाससयसहस्ता
पयसा । तं जहा-रयण्यभाए, पंकप्यभाए, तमाए, तमतमाए ।

(चउसु इत्यादि) क्रमेण सूत्रोक्तसु चतस्रसु प्रथमचतुर्थ-
पष्ठसप्तमीषु सूत्रेषु चित्तवैराग्यं दशानां च नरकसङ्कानां
पञ्चानन्यथैकस्य पञ्चानां च नरकानां जायाद्यधोक्तसंस्था-
सुने जवन्तीति । स० ४० सम० ।

पदमचउत्थपंचमासु पुढवीसु तेयालीसं शिरयावाससयस-
हस्ता पयणसा । स० ४३ सम० ।

पदमविइयासु दोसु पुढवीसु पणपन्नं शिरयावाससयस-
हस्ता पयणसा । स० ५५ सम० ।

पदमदोचचपंचमासु तिसु पुढवीसु अद्वावन्नं शिरयावाससय-
सहस्ता पयसा । स० ५७ सम० ।

चउत्थवज्जासु उउसु पुढवीसु चोवत्तरीं शिरयावाससय-
सहस्ता पयणसा । स० ७४ सम० ।

चउरासी शिरयावाससयसहस्ता पयणसा ॥

चतुरशीतिरुद्यानके किमांय शिष्यवने-चतुरशीतिनैरकलङ्गा-
यधुसुभा विभागेन-“सीसा य पयणबीसा, ययणरस द्वेषे च तिसि
य इवंति । पंच्चनसयसहस्तं, पंचेव अणुत्तरा शिरया ॥ ११ ”
स० ८४ सम० ।

इयीसे यं रयण्यभाए पुढवीए केवइयं सेचं भोगाहेसा
केवइया शिरयावासा पयणसा । गोयमा । इयीसे यं
रयण्यभाए पुढवीए असीउत्तरभोषणसयसहस्तावाद्वाहाए
उचरि एयं जोयणसहस्तं भोगाहेसा हेडा वेयं जोयण-
सहस्तं वज्जेचा मज्जे अइसत्तरिजोयणसयसहस्तं, एत्य
यं रयण्यभाए पुढवीए खरइएवायं तीसं शिरयावासस-
यसहस्ता भवंतीति मनसाया, ते यं शिरयावासा भ्रयो
वहा वाहि चउरंसां जाव असुजा शिरया । स० ।

शिरवकंसि-शिरवकाङ्क-शिर० । आम्भारहिते, उच० ३० अ० ।

शिरवकंसि [ए]-शिरवकाङ्कशिर-शिर० । परित्यक्तभोगे, हा०
१ सु० ६ अ० ।

शिरवगद्-शिरवगद्-पुं० । शिरवकंसले, को० ।

शिरवकंसि-शिरवकंसि-शिर० । आद्यप्रधानशिक्ष्यसंततो, स० ७१
सम० । शिष्यसत्यानरहिते, कल्प० ८ लक्ष । “ ... तिष्यसुह-
म्मातो, शिरवकंसि गणहरा सेसा । ” आ० म० १ अ० २ अए ३ ।

शिरवज्ज-शिरवज्ज-शिर० । असावये, “ से संजए सयकसाए,
शिरवज्जाहार के थिऊ । ” दश० ५ अ० १ उ० ।

शिरवज्जकसुविसय-शिरवज्जकसुविसय-शिर० । शिरवचं साव-
उपरिहादेण यत्तसु भग्गैतं तद्धिययो वस्य । असावयविसयके,
चो० ३ शिर० ।

शिरवकंसि-शिरवकंसि-शिर० । शिरवकंसि-शिर० । शिरवकंसि-शिर० ।
शिरवकंसि-शिरवकंसि-शिर० । शिरवकंसि-शिर० । शिरवकंसि-शिर० ।

शिरवकंसि-शिर० । आकाङ्क्षावजिते, प्रज्ञ० २ आ० ३० हार ।

शिरवकंसि-शिरवकंसि-शिर० । शिरवकंसि-शिर० । शिरवकंसि-शिर० ।

शिरवकंसि-शिरवकंसि-शिर० । शिरवकंसि-शिर० । शिरवकंसि-शिर० ।

शिरवकंसि-शिरवकंसि-शिर० । शिरवकंसि-शिर० । शिरवकंसि-शिर० ।

शिरवकंसि-शिरवकंसि-शिर० । शिरवकंसि-शिर० । शिरवकंसि-शिर० ।

शिरवकंसि-शिरवकंसि-शिर० । शिरवकंसि-शिर० । शिरवकंसि-शिर० ।

शिरवकंसि-शिरवकंसि-शिर० । शिरवकंसि-शिर० । शिरवकंसि-शिर० ।

शिरवकंसि-शिरवकंसि-शिर० । शिरवकंसि-शिर० । शिरवकंसि-शिर० ।

शिरवकंसि-शिरवकंसि-शिर० । शिरवकंसि-शिर० । शिरवकंसि-शिर० ।

शिरवकंसि-शिरवकंसि-शिर० । शिरवकंसि-शिर० । शिरवकंसि-शिर० ।

शिरवकंसि-शिरवकंसि-शिर० । शिरवकंसि-शिर० । शिरवकंसि-शिर० ।

शिरवकंसि-शिरवकंसि-शिर० । शिरवकंसि-शिर० । शिरवकंसि-शिर० ।

शिरवकंसि-शिरवकंसि-शिर० । शिरवकंसि-शिर० । शिरवकंसि-शिर० ।

शिरवकंसि-शिरवकंसि-शिर० । शिरवकंसि-शिर० । शिरवकंसि-शिर० ।

रु लि वंतो पञ्चिभो, नगरशुक्तिर्दि द्विदो, गहिचो, रावाए उक-
 थोभो, वज्जो भागिज्जइ । धमसिचो लोक्कण भागभो । रावाए
 पायपदिभो विन्नेवेइ-जहाए एय अय आणाविचो । सो पुच्छिभो
 प्रवइ-अइयेयं न वायासि, को लि । एयं ते अ परपोवइं अयंति ।
 रावाए सबधसाविचा पुच्छिवा, अन्नभो विन्नेो, परिकहिंयं । पू-
 र्वा विस्सिज्जाया । एयं निरवसायेण दोअयं आचरियं । विंतिभो
 वि-यणेण एणस्स इथे भायं वा किंचि दिच्छं, अंतरा पयिं ।
 तथ भागिययं-मम दोतो, इचरेण वि मम लि ।" आध० ४ अ० ।

शिरवनेम-निरवशेष-वि० । समग्रे, अत्रु० । आच० । समस्ते,
 म० १४ श० ३ उ० । संपूर्णे, आ० म० १ अ० १ अइ । सव-
 स्मिद, आ० म० १ अ० १ अइ । विद्ये० । पञ्जा० ।

शिरवनेसपक्वसाण-निरवशेषपदास्थान-म० । सर्वांस्थान-
 पानत्यागाद् निरवशेषे प्रत्याख्याते, ध० २ अधि० ।

इदानीं निरवशेषमाह-

सत्वं असत्तं सत्त्वं, च पाणमं स्वादमं पि सत्त्वं पि ।

बोसिरइ सादमं पि हु, सत्त्वं जंतं निरवसेसं ॥१०१॥

'असृ' जोअने, अइयत्त इयमममोदममइकमोदककज्जाकसा-
 दि । पीयत्त इति पाने, कर्मणि व्युत् । अज्जेरकासापानाऽऽदि ।
 कादंनं खादो, भावे घञ् । खादेन निर्वृत्तम् "भावादिमन्" ॥६॥
 धा२१॥ इति इमानं खादिनं मातिकेरफलाऽऽदि, शुद्धधानाऽऽदि-
 कं वा । इवदंनं स्वादः, तेन निर्वृत्तं, तथैव इमानं स्वादिमम् ।
 पलाकलपूरंअवङ्गुणीफइरौनकीनागराऽऽदि । ततश्च सर्वम-
 शुभं, सर्वं पानकं, खादिनं च सर्वमपि व्युत्सज्जनि परित्यज्जति
 स्वादिममपि सर्वं यत्, निरवशेषं तद्विद्येयमिति । प्रथ० ४ आइ ।
 म० । "सिरवशेषो-जो पुण अस्सणस्स सत्तरस्यिहस्स बो-
 सिरइ, पाणमस्स अणेगविहस्स अंपपाणादियस्स वा, इमं
 अणेगविहं-कलमाइ, सादमं अणेगविहं-अणुमादि, तं सत्त्वं
 जो बोसिरइ । एतं निरवसेसं ।" आच० ६ अ० ।

शिरवसेसत्तमवय-निरवशेषमवैक-म० । निरवशेषमवैकिसमा-
 भवेण सर्वे निरवशेषसर्वकाम् । यथा अभिनिधाः सर्वे देवाः, न
 हि देवमवैकनिमित्तमवैकं काचित् भवतिचरतीत्यर्थः । इथा० ४
 उ० ३ उ० ।

शिरवाय-निरपाय-वि० । अयथेयथो निर्गते, बो० ८ विव० ।

शिरवकस-निरवेक-वि० । पुत्रदारघनधाम्पदिख्याऽऽधिकमन-
 वेज्ञाम्भो, सूत्र० १ कु० ४ अ० । अन्नपक्के, आच० ४ अ० । अयेका-
 र्हिते, ध० ३ अधि० । वृत्तानिरेपूरे, पञ्जा० ४ विव० । जी० ।
 उच० । क्षात्ताऽऽदियु विमत्तारहिते, एव० ३ उ० । आचार्यस्य
 शिष्यैः, प्रतीच्छेकश्च सर्वे कसेयं, ये तु न कुर्वन्ति, ते निरेपूका
 इति । (एतश्च "अइसेस" शब्दे प्रथमभागे २७ पृष्ठे उक्तम्)
 द्विषिवाः साधवः-साधेज्ञाः, निरेपूकाश्च । " निरवेकसा ज्ञ-
 काइवा, ते सरीरमच्छादशिष्येकसंश्रणभो निरवेकसा ।"
 नि० सू० २० उ० । निरभिज्ञाये निरभिज्ञे, " पक्वणी पचं
 कमादाय, निरवेक्यो परिग्वय ।" इत्थ० ६ अ० ।

शिरवैकसगृहधर्म-निरपेक्षपतिधर्म-पुं० । गच्छानिर्गतसाधु-
 यैः, (ध०)

साम्प्रतं निरेपेक्षपतिधर्मप्रस्तावनाय नद्योभ्यतामाह-

प्रमादपरिहाराय, महासापवर्ष्यसंभवे ।

कुमार्यानीं निरेपेक्ष-यतिषोऽतिसुन्दरः ॥८३॥

महासामर्थ्यम्-आद्यसंहननवयुकतया, वयं कुण्डलसमानु-
 तिनया च कायमनसोः शक्तिः, तस्य संत्रये विद्यमानस्ये, प्र-
 मादपरिहाराय प्रागुक्तविषयप्रमादस्यासाय, कृतार्थानां कुण-
 द्यानामाचार्योपायवयप्रयत्तकथारिगणावच्छेदकृत्तृणपव-
 ङ्ककयोऽवसत्या शिष्यानां निष्पादनेन निष्ठितार्थानामित्यर्थः-
 निरेपेक्षपतिधर्मो गच्छानिर्गतपतिधर्मोऽतिसुन्दरोऽतिशयान-
 धे-
 यान्, प्रमादज्जाये कृत्तृत्वात्तानामाचार्याऽऽदीनामवमतिषेष्ठ इत्य-
 र्थः । अत्रेदमवधेयम्-निरपेक्षा यतयो-जिनकल्पिकाः, सुखपरि-
 हारिकाः, यथातन्दिक्काश्च । धर्म० ४ अधि० । (जिनक-
 ल्पिकाऽऽद्यः पृथक् पृथक् स्वस्वस्थाने कुरव्याः)

शिरहंकार-निरहंकार-वि० । अहंकाररहिते, उत्त० १६ अ० ।
 रागद्वेषरहिते, सूत्र० १ कु० ६ अ० ।

शिरदिगरण-निरधिकरण-वि० । शुक्लराऽऽम्भवाजिते, पञ्जा०
 १ए विव० ।

शिरदिगण [छु]-निरधिकराणि-वि० । निर्गतमधिकर-
 णमस्मादिति निरधिकरणी । समासात्तद्विधिः (वृत्) अधिक-
 रणवृत्तवर्तिनि, म० १६ श० १ उ० ।

गिराअ-देशो-प्रकटे, ऋजो, रितौ वा । दे० ना० ४ धर्म० ५० गाथा ।

शिराकिञ्च-निराकृत्य-अवध० । अयनोत्थेयं, सूत्र० १ कु० ११
 अ० । परिसंश्लेष्येयं, सूत्र० १ कु० ३ अ० ३ उ० । " ततो
 वायं शिराकिञ्च, ते ह्युक्तो विषयमर्थाय ।" सूत्र० १ कु० १
 अ० १ उ० ।

शिरामस-निराकर्ष-पुं० । आकृष्यत इति आकर्षो, न विद्यते आ-
 कर्षो यस्य स निराकर्षः । अविचारहिते, " किञ्चो निरासामां,
 शुक्तिकरो काहितो राया ।" नि० सू० २ उ० ।

शिरामारपक्वसाण-निराकारमत्याख्याय-पुं० । निर्गतं महत्त-
 राऽऽयाकाराशिराकारम्, तश्च प्रत्याख्यातं वेति । अनाकारप्रत्या-
 ख्याते, निराकारेऽऽप्यनाभोगसहसाकारक्याऽऽकारव्यवस्थाऽ-
 वश्येनावाप्तमहत्तराऽऽयाकारवर्जिताऽऽभ्यणम् । च० २ अधि० ।

शिराणुकप-निरनुकम्प-वि० । प्राकृतत्वाद् दीर्घः । अनुकम्पा-
 रहिते, पं० व० ४ आइ ।

शिरातंक-निरातंक-वि० । नीरोने, प्रश्न० ४ अधि० आइ ।
 औ० । सं० ।

शिराद-देशी-नष्टे, दे० ना० ४ धर्म० ३० गाथा ।

शिरावाह-निरावाप-वि० । सर्वेशरीरकमानसिकभाषाविषयि-
 ते, दीर्घोऽथ तव । अष्ट० स्वाऽऽपत्याऽऽनन्दकम्पात् । (इथा०
 १० उ०) आचारहिते, आच० ४ अ० ।

शिराशिराम-निराशिराम-वि० । अभिरमणीये, प्रश्न० २ अधि०
 आइ ।

शिरामगंध-निरामगन्ध-वि० । निर्गतोऽपगतं आमोऽविशोधि-
 कोट्याकथः, तथा गन्धो विशोधिकोटिकपो यस्मात् स भवति
 निरामगन्धः । सूक्तोत्तरगुणभेदभिर्भां आरिचक्रियां कृत्तानि,
 सूत्र० १ कु० ६ अ० । " से सववर्त्सां अनिन्नुय माणो, शिरा-
 मंघे धिरमं तिनप्या । (५) सूत्र० १ कु० ६ अ० । " शिरामगंधे
 सपरिम्भारज्जा ।" आच० १ कु० ३ अ० ५ उ० ।

विरामय-विरामय-वि० । बीरोदे, दृग् ४ अ० । निरंशपदमा-
रमाङ्गुलये, अङ् ० १० अङ् ० । " अवीच निरामया नो अहो वा-
लो निरुकरश्च । " भा० अ० १ अ० ६ पाद १ ।

विरामिस-विरामिष-वि० । विषयाऽऽदिपदाव्ये, उच्य० । " ला-
मिषं कुलकं विरस, वरुणमाचं विरामिसं । कामिसं सव्यमु-
क्लिञ्च, विहरिहसामो विरामिसा ॥ ४६ ॥ " निष्कण्ड्य प्रा-
मिषाद् युक्तिदेतोऽभिप्रेतविषयाभिप्रेतं वा आमिषमस्येति ।
उच्य० पादो १४ अ० ।

विरापास-विरापास-वि० । अन्वेष्टकात्वे, प्रस० ४ सञ्च०
ह्यार ।

विरारंज-विरारुज-वि० । निर्गत आरम्भात्सत्किंवाप्रवर्ध-
नशक्त्याविरारम्भः । आरम्भपरिहते, उच्य० २ अ० ।

विरारंज-विरारुज-वि० । हानाऽऽप्राप्तमन्वरादिते, एव० ४ अ० ।

विरारंजय-विरारंजय-वि० । भाषायाऽऽन्यनीयवस्तुवर्जि-
ते, ह्यार० १ पु० ६ अ० । " यद्यथासिच विरारंजयो । " गगनमि-
च विरारुजम्बो, न कुलमासाऽऽद्यवस्तुम्बन इति प्रायः । स्या० ९
अ० । देहिकाऽऽमुषिकाऽऽसात्परहिते, " इममि सौय परते य
दोऽहं वि न विउज्जह संयथं अस्स किंके वि, से ह्रु निरारंजयो । "
भाष्या० २ पु० ४ अ० १ उ० ।

विरारंजय-विरारुजय-वि० । निर्गत आरम्भनादाप्र-
वर्धनाद् गण्यकुटुम्बकाऽऽदेरिति विरारुजम्बनस्तज्जायो विरारु-
जम्बनता । आरम्भनापेक्षयेऽपिनयमेरे, स्या० ४ अ० ३ उ० ।

विरारोप-विरारोक-वि० । निर्गतऽऽलोके, " विरारोवाओ
दिसाओ कारेमाये । " वि० १ पु० १ अ० १ अ० ।

विरारकंसि [य]-विरारकाङ्गुल-वि० । निरुद्धे, " मि-
क्यम्य मेहाद विरारकंसि, कायं विज सेरज निवायन्त्रिके । "
विरारकाङ्गुलं कायं शरीरं इत्युक्त्यथ निष्पतिकर्मतया वि-
किलाऽऽधिकमकुर्वद् विप्रनिदानो भवेत् । स्यम० १ पु०
१० अ० ।

विरारकयज-विरारक-वि० । निरपेक्षे, प्रस० ३ आश० ह्यार ।

विरारराज-विरारराज-वि० । आधिकार्यात् (शौ०) प्र० ।
स्या०) समस्ताऽऽवरणपरहिते, कत्य० १ कृष्ण ।

विरारस-विरारस-वि० । परित्यागे, प्रतिक्षेपे, लभे, निष्कालने,
वाच० । ह्यार० अ० ।

विरारश-शुं० । कौशममोचरे, दृग् ६ उ० । प्रस० ।

विरारसं-विरारसं-वि० । इहपरलोकाऽऽसाविप्रमुक्ते, प्राय०
४ अ० । देहिकाऽऽमुषिकाऽऽसात्परहिते, आषा० २ पु० ४
अ० १ अ० ।

विरारवहुल-विरारवहुल-वि० । आषाऽऽमाचमपुदरे, प्रस० ३
आश० पार ।

विरारव-विरारव-वि० । कर्माऽऽदानरादिते, प्रस० ३ सञ्च०
ह्यार ।

विरारि-देवी-अपिरोपिरे, दे० ना० ४ अ० १८ पाषा ।

विरारि-देवी-अपिरे, दे० ना० ४ अ० ३० पाषा ।

विरिषयया-श्री० । निरिन्धन-न० । प्राकृते स्वाधिकं क्षीय-
म् । पूमस्येव कर्मोपनयिमोचने, म० ७ अ० १ उ० ।

विरिषय-विरिषय-वि० । आहोकरने, सङ्गा० १ अदि० १
प्रस्ता० । ह्यार० ।

विरिषय-विरिषय-वि० । मृत्युपेक्षणायाव, भोष० ।

विरिषय-विरिषय-वि० । आहोकरने, " उच्यथागण-
दंसयधेरीह तेनुकनिरिषयमहिपयुत्पदि । " तत्र निरीक्षिता
मनेरुपपरुपरास्यसिंसमचननिष्पससुगुपसम्मद्विकालि-
होचनैराहोकरिताः । मं० ।

विरिषय-विरिषय-वि० । शीह । पा० । निरुचये, " निरिषोर्भि-
क्षीण-विलुक्क-विरिषय-लुक्क-विलुक्क-विलुक्कः " ॥ ८ । ४ । ३४ ॥
इति निरिषो-विरिषयऽऽदेशः । 'विरिषयः' पक्षे 'निरिषयः'
निर्लोपते । प्रा० ४ पाद ।

विरिषय-विरिषय-वि० । धमने, " गदेरिं अरुक्कायुचजावजाओ-
रुक्कायुक्क-पक्षु-पक्षु-विरिषय-विरिषय-विरिषय-विरिषय-
रम्भ-परिषय-विरिषय-परिषय-विरिषय-विरिषय-विरिषय-
दाः " ॥ ८ । ४ । १२२ ॥ इति सूत्रेण गमेरिविरिषयाऽऽदेशः ।
'विरिषयः' गच्छति । प्रा० ४ पाद ।

विरिषय-विरिषय-वि० । अर्धने, " नतोर्विरिषय-विरिषय-विरिषय-
विरिषय-विरिषय-विरिषय-विरिषय-विरिषय-विरिषय-
दाः " ॥ ८ । ४ । १२३ ॥ इति नतोर्विरिषयाऽऽदेशः ।
'विरिषयः' गच्छति । प्रा० ४ पाद ।
(पृष्-पा०) पेषणे, " विषेर्भिषय-विरिषय-विरिषय-
रोज-विरिषयः " ॥ ४ । ४ । १२४ ॥ इति विषेर्विरिषयाऽऽदेशः ।
'विरिषयः' विगच्छि । प्रा० ४ पाद ।

विरिषय-विरिषय-वि० । पेषणे, " विषेर्भिषय-विरिषय-विरिषय-
विरिषय-रोज-विरिषयः " ॥ ८ । ४ । १२५ ॥ इति विषयातोर्विरि-
षयाऽऽदेशः । 'विरिषयः' विगच्छि । प्रा० ४ पाद ।

विरिषय-विरिषय-वि० । सन्मामे इववस्थाप्येव्ये, स्य०
१ पु० ४ अ० २ उ० । दृग् ० ।

विरिषय-विरिषय-वि० । प्रक्षेपणे, प्रस० १ आश० ह्यार ।
प्रतिक्रमे, दृग् ० १ पु० ५ अ० १ उ० ।

विरिषय-विरिषय-वि० । प्राकारस्वोर्ध्वजनप्रवेशनिर्गम-
क्षिते, पुरीषविलसांगी जनानां वदिर्निर्गमनपरिते, ह्यार० १ पु० ४
अ० । निरुद्धपुरीषोत्सर्गे, प्रस० ३ आश० ह्यार ।

विरिषय-विरिषय-वि० । सत्यपरिवाजने, जं० २ वहु० ।
निरुद्धमे, ग० १ अदि० ।

विरिषय-विरिषय-वि० । कृजामातजायो निरुद्धम् । रोगाणामभावे,
पञ्चा० १६ विष० ।

विरिषय-विरिषय-वि० । कृजामातजायो निरुद्धम् । रोगाणामभावे
निरुद्धं, तदेव विरिषय शिवा प्रथमं फलतया यथाऽस्ती निरुद्ध-
शिवः, स एव तयः । पञ्चा० १६ विष० । आरोग्याव्ये तयोमेरे,
(प्रस०)

निरुद्धशिवं तयः प्राऽऽह-
एवं निरुद्धसिंघं वि ह्रु, नवरं सो ह्यद् सामुके पक्षे ।

तस्मि प आदि ओ कीरद, मिलापपदिजागरणविययो । ५५६ ।

वर्मानां टोगाणामाशो भिज्जं, तदेव प्रधानफलाविषकया चिकेव शिवा च्छुला यथाऽसौ निरुजशिवः, तपोविशेषः । सोऽप्येवमेव सचोऽहमुत्पत्तयवद्विदमपचासैरावाप्तापराण-केरुद्वेषः । नवरं केवसं स निरुजशिवकस्तपोविशेषः, इयामने कृष्णपक्षे प्रवर्ति, अथिकञ्च तत्र कियते ग्लानप्रतिजागरण-विषयः, ग्लानो मया पश्चाऽऽदिधानतः प्रतिचरणीव इत्येवं-कृष्णप्रतिज्ञाप्रधानमित्यर्थः । शेषं तु जिनपूजाऽऽदिकं तथैवेति । अथ २७१ द्वार ।

शिवरुद्रा (ष्)-निरुत्थायिन्-वि० । प्रयोजनेऽपि न पुनः पुनस्तथानदीशः । उच्यते १ अ० । निमित्तं विनाऽनुत्पापके, उच्यते ३ अ० ।

शिवरुद्र-निरुक्त-न० । अभिधानाकारानुसारतो निश्चितार्थस्य बन्धने प्रथमे, अस्तु । अस्तुयोगे सूत्रस्याप्यायम्, (५०) सम्प्रति अस्तुयोगमधिकृत्य निरुक्तद्वारमाह- निरुक्तियमुक्त शिवरुत्तं, तं पुण सुते प होइ अस्त्ये य । सुते उवरिं बोक्छं, अत्यशिवरुत्तं इमं तस्य ॥

निश्चितमुक्तं निरुक्तम् । तच्च द्विधा-सूत्रस्याप्यर्थस्य च । तत्र सूत्र-स्थोपदि " नेरुत्थायिण तस्स उ " इत्यादिना प्रथमेन वक्ष्ये । अर्थनिरुक्तं पुनरिदं वक्ष्यमाणम् ।

तदेव शिवबुधुः प्रथमनस्तद्विषयान् दृष्टान्त्वा चकम्बान् सूचयति-

आणु बापरे य ठंकिप, पदिंसुया चैव अन्नपडले य ।
बतिरिं चउकजंगो, निरुदादी वत्तणी च जट्टा ॥

अनुयोगे अणुत्वे वादरत्वे च दृष्टान्तो बकम्बः, अस्तुयोगो उ-चिष्वाकप्रकदृष्टान्तः, उचिष्वाका मुक्ता । आचार्या प्रतिमुत्तदृ-ष्टान्तः । विभाषायामनुपपत्तलाः । बासिके च्चवारी मङ्गलः, तत्र मङ्गलदृष्टान्तः । तथा-निरुक्ताऽऽदीनि । यथा बर्द्धमानस्याभ्याख्या, तथात् तया किमुचमाऽऽद्योऽपि, उतात्प्यायाः । उच्यते-तथेति, केवलज्ञानस्य तुल्यत्वात्, यथा बर्तेनी मार्गः स सर्वजनपद्रेतु प्रमाणात् एकैव भवति । ५० १ उ० । विशे० । पद्मज्जने, पद्मभूयसिचरुषे टीकाऽऽदी, कदम्ब ३ रूप । शब्दनिरुक्त-प्रतिपादके वेदाङ्ग, शौ० । आ० म० । अस्तु० । आच० । सर्वज्ञे-क्यादेवत्वात् नितरायुक्ते, प्रज्ञा ३ सम्ब० द्वार । निश्चये, दे० ना० ४ वर्ग ३० गाथा ।

शिवरुद्रि-निरुक्त-रुद्रि० । निश्चिता उक्तिनिर्मुक्तः । शिवो । आ० म० । निर्वचनं निरुक्तिः । क्रियाकारकनेदपर्यायेः शब्दाद्यं-कथने, शिवे० । आ० म० । आ० वृ० ।

शिवरुद्रि-नैरुक्ति-न० । निरुक्ते अर्थं नैरुक्तम् । निरुक्तयद्योना-र्थप्रतिपादके नामनि, (अस्तु०) " से किं तं निरुक्तिर्य ? । मङ्गां शोते मरिचः । प्रमाति चरतीति ज्ञमरः । मुष्टुमुष्टुर्बलतीति मुस्तद्वय । कपेरिव सन्वते कपित्थम् । जिह्वं करोति सङ्गं च प्रवर्ति चिषकज्जन् । ऊर्द्धकणं उलूकः । जस्य माता मेघला । सेवं शिवरुद्रि । " अ० ।

शिवरुद्र-निरुक्त-वि० । आच्यगदिते, सूत्रं १ बु० १२ अ० । आहुते, सूत्रं १ बु० २ अ० ३ उ० । परिगहिते, आचा० १ बु०

४ अ० ३ उ० । विभक्तिदिगमननिवारिते, ज्ञा० १ बु० १ अ० । जलचरजीवादिशेषे, कदम्ब ३ रूप ।

शिवरुद्रजोग-निरुक्तयोग-पुं० । वतुर्थे शुक्लभयानभेदे, सूत्रं १ बु० ३ अ० ।

शिवरुद्रपमा-निरुक्तपद्म-वि० । निरुक्ताऽऽश्वादिता ज्ञानाऽऽश्वा-याऽऽदिना कर्मणा प्रज्ञा ज्ञानं वक्ष्ये सः । अज्ञानप्रकाशे, सूत्रं १ बु० २ अ० ।

शिवरुद्रपरियाय-निरुक्तपर्याय-पुं० । निरुक्तो विनाशितः पर्या-यो वक्ष्ये स निरुद्रपर्यायः । इय० ३ उ० । पश्चात्कृतत्वेन पूर्व-पर्यायनिरोधात् तदेवासिद्धपर्याये, (" निरुद्रपरियाय सन्नेने गिगंघं कल्पत् तद्विषयं आपरिवउवज्जवत्साय " इति सूत्रम- ' उदेस ' शब्दे द्वितीयजागे ८०३ पृष्ठे श्याक्यातम्)

शिवरुद्रबुद्धि-निरुक्तबुद्धि-वि० । निरुक्ता संशयकोटीकृता बु-द्धिर्द्विधां ते निरुद्रबुद्धिकाः । संशयितेषु, ५० ३ उ० ।

शिवरुद्रवासपरियाय-निरुद्रवर्षापर्याय-पुं० । निरुक्तो विनाशि-तो वर्षापर्यायो वक्ष्ये स निरुद्रवर्षापर्यायः । अनेकवर्षापर्याये, इय० ३ उ० । नि० सू० । (" तिषि य जस्त प्रपुषा, बासा पुषे-दिं वा तिदिं तं तु । वासेदिं निरुदेदिं, लक्ष्मणजुसं पलसं-ति इति ॥ " इति ' उदेस ' शब्दे द्वितीयभागे ८०४ पृष्ठे श्याक्यातम्)

शिवरुद्राउप-निरुद्राउपक-न० । परिगहिते आयुष्के, " इमं निरुद्राउपं संवेहाय । " आचा० १ बु० ४ अ० ३ उ० ।

शिवरुद्र-निरुद्र-न० । ' गिज्ज ' शब्दात्, पञ्चा० १६ विषय० ।

शिवरुद्रसिखतत्र-निरुजशिवतत्प-न० । ' गिज्जसिखतत्र ' शब्दात्, पञ्चा० १५ विषय० ।

शिवरुद्रि-देयी-मकराऽऽहतिप्राहे, दे० ना० ४ वर्ग २७ गाथा । शिवरुद्रकम-निरुद्रकम-पुं० । निर्गतं उपकमाशिवरुद्रकमः । अपव-र्तनाकरुणामिगेतं अस्तुमाने, अ० । तत्र मयथाविषयाऽऽपुषि ससमि-रुद्रिभिर्वा कर्षेगंवामिव मरुतु जलगण्डवप्रद्वयकूपैर्यत्पुद्रुवालोपा-दानं तद्विद्वदमपत्तैतियुमशाक्यतया निरुद्रकममुच्यते । उच्यते ५ अ० । उपकमगानावे, अ० २० श० १ उ० ।

शिवरुद्रकमभाव-निरुद्रकमजाव-पुं० । अस्तुपकमवीर्यत्वे कर्मणा-मथरवंपेचस्वजावत्त्वे, पञ्चा० १६ विषय० ।

शिवरुद्रकपाउ-निरुद्रकपाउ-वि० । अकारमरुद्ररुद्रहिते, आ० । आ० म० । यदा हाह्युमव स्थायुर्वाजिगमिभागे वा जचम्बत् पकेन हाय्यं चोत्कथनः यमतिरुद्रिभिर्वा बर्षैरस्तुमुष्टुप्रमाणेन कानेनाऽऽममदेक्षरचानामादिकान्तर्वर्तिन आयुष्ककर्मवर्गेषा-पुञ्जान् प्रथमविशेषेण विषये तदा निरुद्रकमाऽऽपुञ्जवति । आचा० १ बु० २ अ० १ उ० । विषा० ।

शिवरुद्रकय-देयो-अकृते, दे० ना० ४ वर्ग ४१ गाथा ।

शिवरुद्रकिह-निरुद्रकिह-वि० । स्वगतशोकाऽऽपुष्पकेर्षावितुके, न० २४ श० ७ उ० । " इच्छस्य यद्यगुस्तस्य शिवरुद्रकिहस्य जंतुयो । " अस्तु० ।

शिवरुद्रकेश-निरुद्रकेश-पुं० । शोकाऽऽदिवाधावर्जिते, इया० ७ ज० । " गिरुद्रकेशे परिभाषा । " निरुद्रकेशेणः पर्यायः इति यमि-

रेवोपकलेभौ रहितः प्रमथ्वापयोवोऽनारम्भो दुःखिन्तावर्जितः
श्यानीयो विदुषामित्येवं चिन्तनीयम् । इष्ट० १ वृ० ।

गिरिवरि[शु]-निरुपकारिन्-वि० । निरुपकण्ठे शीलमरुतेति ।
निरुपकारकारके गुर्वादिर्कार्येष्वप्यसंके, आ० अ० १ अ० १
आक्ष ।

गिरिवरिगह्या-निरुपग्रहता-श्री० । गन्धर्विर्ग्रहितपङ्कवद् ध-
र्मास्तिकात्वात्वेन तज्जातितगस्तुष्टभमाभावे, आ० ४ अ० ३ इ० ।

गिरिवरिचरिय-निरुपचरित-वि० । उपचारैवाऽऽभ्यनोऽसंबन्धि-
ति, आ० १ वृ० ५ अ० ।

गिरिवरिगह्या[शु]-निरुपस्थानिन्-वि० । निर्गतमुपस्थानमुद्यमो
यस्य स निरुपस्थानी । सर्वज्ञपतितसदाचारऽनुष्ठानधिकले,
आवा० १ वृ० ५ अ० १ इ० ।

गिरिवरिन्-निरुपचरन्-वि० । अविद्यमानराजाऽऽदिकृतोपकृते,
श्री० । आ० । रा० । रोमाऽऽदिकृतेरहिते, तं० उरुद्वयो नाम-अ-
शिकं, गहरोमाऽऽदिकं वा । तस्याजायो निरुपचरन् । उपकृत्वा-
भावे, तं० । " गिरिवरिन् च कोमं च होहिति । " वृ० ४ उ० ।
आशिवाऽऽपुपकृत्वावर्जिते, वृ० १ उ० ।

गिरिवरिन्-निरुपचरन्-वि० । सकलोपमाऽऽतीते, वृ० ५ तत्त्व । उपमा-
रहिते, श्री० ३ प्रति० ४ उ० । तं० । आच० । " गिरिवरिपिदिय-
भासित्वा । " निरुपचरन् पिथिकके चर्षुंश्वेन पिथिककायमानमम-
शिरः शिरोऽसं वेधां ते तथा । तं० ।

गिरिवरिन्मुहसंगय-निरुपयमुस्तसङ्गत-वि० । निरुपमाऽऽश्वेना-
विद्यमानाऽऽश्वेण सङ्गत इति समासः असंयोगिक्वाऽऽनन्वयुके,
पं० सं० १ इति ।

गिरिवरिय-निरुपचरित-वि० । ' गिरिवरिचरिय ' शब्दायै,
आ० १ वृ० ५ अ० ।

गिरिवरिन्-निरुपक्षेप-वि० । क्वयतो निर्मलदेहत्वाद् भावतो
क्वचिद्देवभावाग्निर्गते उपलोपो यस्मादिति निरुपक्षेपः । इथा०
९ अ० । क्वयतो निर्मलदेहे, जायतस्तु कर्मक्वचिद्देवतुल्यगोपले-
परहिते, श्री० । क्वय० । आ० । प्रक्ष० । सं० । भेपरहिते, श्री० ।
स्नेहवर्जिते, प्रक्ष० ४ सम्ब० इति ।

निरुपक्षेपं दृष्टान्तेर्भावचरिते-

गिरिवरिन्-कंसपारि इव सुकतोष, संतो इव गिरिजायै,
वीदे इव अप्यदिह्यगर्भे, गगमागिवि गिराल्लोषणे, दाड व्य
अप्यदिह्यके, सारयतसिंघं व सुष्कारिदय, पुत्रवरपत्तं व
गिरिवरिन्ने, कुम्भो इव शुचिदिप, सभिगविसायां व पगजापे,
विहग इव विष्युक्ते, जारदपकली इव अण्यपचे, कुंजरो
इव गौरी, वमभो इव जाययामे, सीहो इव दुष्कारिसे
इव अण्यकृते, सागरो इव गम्भीरे, चंदो इव सोमले-
सुरो इव दिक्षतेप, जन्वकृत्तगं व श्यारुणे, वसुंधरा इव
कफाविसिधे, सुदुपह्यासण इव वेपसा जलते ।
यं थं तस्स भगवंतस्स कस्सपि पविषेवे जय् ।

उपलोपो क्वयत्वात्पगमेन, तत्र क्वयत्तः शरीरसंभवः,
तत्रमत्तः कंसं च निरुपक्षेपत्वं दृष्टान्तेर्भावचरिते-कां-

स्वपात्रीव मुक्तं तोयमिव स्नेहो येन स तथा, यथा कां-
स्वधर्मं तोयन न क्षिप्यते, तथा भगवान् स्नेहेन न क्षिप्यते
इत्यर्थः । तथा यद्ग इव निरुपचरन्, इत्यं रागाऽऽपुपचरन् तेष
गुणत्वात् । जीव इव अमतिहतमतिः, सर्वमास्त्रालेगह्यगि-
त्वात् । गगमागिवि निराऽभ्यनः, कदाप्यथाधारस्थानपेक्षत्वात् ।
वासुरिव अमतिवक्तुः, एकस्मिन् स्थाने क्वाप्यवस्थावाभावात् ।
शारदसंक्षामिव हृद्यद्वयः, कातुष्पाकसाहित्वात् । पुष्कर-
पत्रं कमलपत्रं, तद्वन्निरुपलोपः, यथा कमलपत्रे जलस्रोतो न
जगति, तथा भगवतः कर्मस्रोतो न जगतीत्यर्थः । कर्म इव शुभे-
न्द्रिवः । क्षत्रिविद्यामिव एकजातः । यथा-क्षत्रिणः श्वापव-
शेषस्य विद्यायं शुक्रमेकं प्रयाति, तथा भगवानपि, रागाऽऽदि-
ना सहायेन च रहितत्वात् । विहग इव विप्रमुक्तः, मुक्तप-
रिक्तत्वात् अमियतिवासात् । जारदपकलीव अममत्तः,
भारपदपक्षिणोः किलेकं शरीरम् । यतः- " यदोदराः श्वाप-
वृ श्रीवा-श्रीपदा मध्येभाषणः । जारदपकलीवस्तयोः, वृति-
निष्प्रफलेच्छया " ॥ १ ॥ ते चाप्यनम् अममत्ता एव जीव-
न्तीति तदुपमा । कुञ्जर इव शीघ्रीरः कर्मशुद्धं प्रति श्रुः,
वृषभ इव ज्ञातस्थामा ज्ञातपराकामः, स्वर्कृतमहाव्रतभारो-
द्धनं प्रति समर्थत्वात् । सिंह इव दुर्धरे, परीवहाऽऽदिकृतेपर-
जयत्वात् । मन्दर इव मेहरिव अमकल्पः, उपसर्गनातेरव-
हितत्वात् । सागर इव गम्भीरः, हृद्यंविद्याकारणसङ्घातेऽपि
अधिकुनस्वभावात्वात् । चन्द्र इव दीपमेतद्वयः, श्यास्तत्वात् ।
सूर्य इव दीपमेतजः । क्वयतो देहकाल्पः, भावतो ज्ञानेन
जात्यकनकमिव जातं रूपं स्वरूपं यस्य स तथा । यथा
किल कनकं मलयजलेन दीप्तं भवति, तथा भगवतोऽपि
स्वरूपं कर्ममलविद्यनेन अतिदीप्तमस्तीति भावः । वसुंधरा इव
पृथिवी सर्ववपरोत्सदः, यथा हि शीतोष्णाऽऽदि सर्वे पृथ्वी
स्वमतया सहते, तथा भगवानपि । सुदु हुणो घृणाऽऽदिभिः सि-
क पृथिवी यो हुताशानोऽभिव्यस्तसङ्घेऽसा उच्यते । मास्त्वयं
पदाः-यत्तस्य भगवतः कुत्रापि प्रतिक्रियो भवति, तस्य
प्रगततः कुत्रापि प्रतिक्रियो नास्तीति भावः । क्वय० ६ कृण ।

गिरिवरिन्-निरुपसर्ग-पुं० । जम्माऽऽपुपसर्गरहिते मोक्षे, प्र-
ति० । भाव० । आवा० । मा० वृ० । राजगुणभेदे, यतः सकले-
ऽपि देवे मारिद्धमराऽऽपुपसर्गसम्भवः । ध्य० ३ उ० ।

गिरिवरिन्-निरुपसर्ग-पुं० । निरुपसर्गप्रत्यय-पुं० । जम्माऽऽपुप-
सर्गभावेन निरुपसर्गो योक्तव्यस्तत्रत्ययः । " अथिया ति " आर्ष-
त्वात् । मोक्षानिमित्ते, " अरिहंत्येऽप्यायं करेभि कावस्त्वन्मं
निरुपसर्गवदित्याप वोहिक्षाह्यचिद्यया " च० २ अक्षि० ।
तं० ।

गिरिवरिन्-निरुपहृत्-वि० । वाताऽऽपुपहृते, अ० १ उ० ।
आ० । उच्य० । विकाचवेरहिते, श्री० । रा० । ज्वराऽऽदिदृष्टाऽऽपु-
पहृतेरहिते, श्री० ३ प्रति० ४ उ० । रोमाऽऽदिभिरनुपहृते, प्र-
हृत् ५ आक्ष० इति । " गिरिवरिन् उरुद्वयसङ्घर्षविद्ययवदंति । " ।
निरुपहृताणि अविद्यमानवाताऽऽपुपघातानि उवासाणि उच्यम-
वाऽऽदियुगानि इत एव उच्यानि मनेहराणि यद्वाऽऽदिवागि-
पृथ्वी च स्वविषयप्रदं दृष्टाया विन्न तत्तथा । अ० ए अ०
३ इ० ।

गिरिवरिन्-निरुपधि-वि० । उपधिक्का, भावचरनयोत्तरम् । अर्थ

अ कोचाऽऽमुपलक्ष्यं, ततश्च विर्यंवा उपपन्नः। अथे दस क्र-
वाया येऽस्तस्ते निष्कपयः। निष्कपयेषु, "देवनिमज्जी निष्कपि-
निकाय सप्तदश च विभंति ॥ १४४ ॥ " ४४०-१. ४४० ।
शिखरार-सू-पा० । प्रथमे, " प्रारो चक्ष-नीपद्-हृ-पद्-निष्कप-
राङ्गि-पञ्चभ्राः ॥ ४ । ४ । २०३ ॥ इति श्लोकेऽभिधानाऽश्लेषः ।
" निष्कपारः " । मुञ्जति । प्रा० ४ पादः ।

शिखस्ताड-निस्तताड-वि० । सप्तसुभाननिष्कपये, सू० १ सु० ४
अ० २ व० ।

शिखविभ्र-निरुपित-वि० । आशोच्यत काचिते, " बिहकइनि-
कविभं " इत्यकविभिरुपितम् । प्रा० २ पादाः ।

शिखविभ्र-निरुप-अप्यः । आशोच्येत्यर्थे, पञ्जा० ० विषयः ।

निष्कपियन्-निरुपयितव्य-वि० । आशोच्यतीये, पञ्जा० ११
विषयः ।

शिख-निरुह-पुं० । विरचने, सू० १ सु० ३ अ० ।

शिखेय-विरेच-वि० । निष्कपयन्ते, अ० ५ हा० ७ व० । कल्प० ।

निष्कपे, नि० ७० २० उ० । सैजसां निरेजसां च पुत्रसामां का-
थकितिकका । अ० २५ हा० ४ व० ।

शिखेय-निरेजन-वि० । निष्कपे, श्लो० । प्रहा० । निष्कपयन्ते,
आप० ५ अ० ।

शिरोद-निरोद-वि० । विक्रतोदररहिते, जी० ३ प्राप्ते० ४
उ० । मुञ्जतिदरे, प्रथम० ४ आश्र० द्वारः ।

शिरोह-निरोध-पुं० । निरोधनं निरोधः । प्रलवकरणे, " उड-
मायाये क्रान्तं, जोगनिरोधो विनायायं च ॥ " आश० ४ अ० । आ०
क० । अयोपकर्मज्ञे, सू० १ सु० १४ अ० । निष्कपेन धरये,
आश० ४ अ० ।

मुषशिरोहे चक्षुः, षष्शिरोदोषेण त्रीविधं जडति ।

चक्षुशिरोहे कोदं, गेहसं वा भवे तीमु ॥ ६६३ ॥

सूचनिरोधे विधीयमाने चक्षुःपरहस्यते । बर्षेः पुरीषे, तस्य
निगेधेन जीवितं परित्यजति, अशिरादेशे मरणं भवतीत्यर्थः ।
कूर्ध्वं धर्मनं, तस्य निरोधे कूर्ध्वं भवति, श्वाभ्यं वा सासाम्भतो
शान्तं त्रिधापे सूचपुरीषधमेषु निष्कपयामेषु भवेत् । सू० ३
अ० । प्रकृताप्रवृत्तिमिममकपयिष्यते, ए च निरोधोऽभ्यासाद्
वैराग्याच्च भवति । तदुक्तम्, " अस्यासौवैराग्याच्चां तस्त्रिषोः ॥ "
हा० २३ हा० ।

शिरोहपरिणाम-निरोधपरिणाम-पुं० । विश्वस्य तथाविधकै-
र्ध्वंविधेयः, हा० । मृत्यानिरोधसंस्कारशोभनिमयमाहुर्मोचार्थां
निरोधकस्यचित्साभ्यो निरोधपरिणाम इति । हा० २३ हा० ।

शिखज-विज्ञेज-वि० । प्रजाकारहिते, " हुं निहज्जि । समोत्तरः " ।
आ० २ पादाः ।

शिखजिवा-पुं० । श्लो० ।-निज्ञेजियन्-पुं० । निष्कपयन् मायो
निष्कपिमा । " विमाचज्जयाथाः खिपायः " इत्यादि ३५ ॥ इति वा खि-
यां प्रयोगः । " यसा निहज्जिमा, यस निष्कपिज्जिमा " । क-
रुआराहित्ये, प्रा० २ पादाः ।

शिखय-निक्षय-पुं० । मृते, उक्त० ३३ अ० । को० । लं० ।

शिखय-निलयन-न० । वसतो, यवानां निष्कपयोपमम् । वि-
शे० । (वसतिवद्वान्तः ' अय ' शब्देऽभिधेय मागे १८८१ मुञ्जे
प्रक्षयतः)

शिखान-सप्तशत-न० । आधे, प्रथम० ४ आश्र० द्वारः ।

शिक्षित-निष्कपयान-वि० । मोक्षाऽऽद्यावयति, रा० । विवि-
हामाने, श्लो० ।

शिक्षिमाय-निलीयमान-वि० । अयनयति, चाप्युद्यति कु-
र्वाणे, सूत्र० २ सु० ३ अ० । संवाचनं कुर्वति, सूत्र० १ सु० ४
अ० २ व० ।

शिक्षी-निष्कप-पा० । निष्कपने, " शिक्षीको शिक्षीच-शिक्षु-
विरिण्य-सुक्त-सिक्त-विहकाः " ॥ ८ । ४ । ५५ ॥ इति निष्कपे
श्रीको ' शिक्षीच ' आदेशः । ' शिक्षीच ' । शिक्षीयते । प्रा० ४ पादाः ।

शिक्षु-देशी-विरते, " क्षिणामेष शिक्षुः " । आ० १ अ० १
अप० । अन्तर्हिते, हा० १ सु० ८ अ० । शिक्षुः निष्कपः । आ० १ अ० १
निष्क-वि-शी-पा० । निष्कपने, " शिक्षीको शिक्षीभयिष्क-
क- " ॥ ८ । ४ । ५५ ॥ इत्यादिसूत्रेण शिक्षीको शिक्षुः आ० १ अ० १
शिक्षुः । शिक्षीयते । प्रा० ४ पादाः ।

तुद्-पा० । मोदते, " तुदेस्तोद-तुद्-सुद्-सुद्-सुद्-सुद्-सुद्-सुद्-सुद्-
सुक्तोत्तरः " ॥ ८ । ४ । ११६ ॥ इति तुदेऽशिक्षुः आ० १ अ० १
तुदति । प्रा० ४ पादाः ।

शिक्षु-देशी-पतद्-देशे, दे० ना० ४ धर्म ३१ गाथा ।

शिक्षु-निलोचन-न० । नितरां श्वाञ्जनमहाकवचच्छेदः, गवा-
दिकर्मकम्ब ३२४ सुच्छेदमासावेधोऽङ्गुलवापयनचक्षुःश्याऽऽमुष्-
पुष्टगालनाऽऽदिके (यं ३ अधि०) देवद्वारापारे, बलीवर्तुर-
ङ्गाऽऽनीनां बर्धितकरणे, यं २० । प्रज्ञा० । आ० १ अ० १ अ० १ ।
" मासावेधोऽङ्गुलं पुच्छ-च्छेदनं पुष्टगालनम् । गोकर्णकम्बच्छे-
दो, निष्कपयन्तुपुष्टीरितम् ॥ १ ॥ " तथाऽङ्गुलं गवाभ्याऽऽङ्गु-
लीकृत्तयन्, सुष्कोऽएदस्तस्य देवं च बर्धितकौकर्यं, आदिम
जिहवाया इत्येते । यं २ अधि० ।

शिक्षु-निलोचन-न० । नितरां श्वाञ्जनमहाकवचच्छेदः, गवा-
दिकर्मकम्ब ३२४ सुच्छेदमासावेधोऽङ्गुलवापयनचक्षुःश्याऽऽमुष्-
पुष्टगालनाऽऽदिके (यं ३ अधि०) देवद्वारापारे, बलीवर्तुर-
ङ्गाऽऽनीनां बर्धितकरणे, यं २० । प्रज्ञा० । आ० १ अ० १ अ० १ ।
" मासावेधोऽङ्गुलं पुच्छ-च्छेदनं पुष्टगालनम् । गोकर्णकम्बच्छे-
दो, निष्कपयन्तुपुष्टीरितम् ॥ १ ॥ " तथाऽङ्गुलं गवाभ्याऽऽङ्गु-
लीकृत्तयन्, सुष्कोऽएदस्तस्य देवं च बर्धितकौकर्यं, आदिम
जिहवाया इत्येते । यं २ अधि० ।

शिक्षु-निलोचन-न० । नितरां श्वाञ्जनमहाकवचच्छेदः, गवा-
दिकर्मकम्ब ३२४ सुच्छेदमासावेधोऽङ्गुलवापयनचक्षुःश्याऽऽमुष्-
पुष्टगालनाऽऽदिके (यं ३ अधि०) देवद्वारापारे, बलीवर्तुर-
ङ्गाऽऽनीनां बर्धितकरणे, यं २० । प्रज्ञा० । आ० १ अ० १ अ० १ ।
" मासावेधोऽङ्गुलं पुच्छ-च्छेदनं पुष्टगालनम् । गोकर्णकम्बच्छे-
दो, निष्कपयन्तुपुष्टीरितम् ॥ १ ॥ " तथाऽङ्गुलं गवाभ्याऽऽङ्गु-
लीकृत्तयन्, सुष्कोऽएदस्तस्य देवं च बर्धितकौकर्यं, आदिम
जिहवाया इत्येते । यं २ अधि० ।

शिक्षु-निलोचन-न० । नितरां श्वाञ्जनमहाकवचच्छेदः, गवा-
दिकर्मकम्ब ३२४ सुच्छेदमासावेधोऽङ्गुलवापयनचक्षुःश्याऽऽमुष्-
पुष्टगालनाऽऽदिके (यं ३ अधि०) देवद्वारापारे, बलीवर्तुर-
ङ्गाऽऽनीनां बर्धितकरणे, यं २० । प्रज्ञा० । आ० १ अ० १ अ० १ ।
" मासावेधोऽङ्गुलं पुच्छ-च्छेदनं पुष्टगालनम् । गोकर्णकम्बच्छे-
दो, निष्कपयन्तुपुष्टीरितम् ॥ १ ॥ " तथाऽङ्गुलं गवाभ्याऽऽङ्गु-
लीकृत्तयन्, सुष्कोऽएदस्तस्य देवं च बर्धितकौकर्यं, आदिम
जिहवाया इत्येते । यं २ अधि० ।

शिक्षु-निलोचन-न० । नितरां श्वाञ्जनमहाकवचच्छेदः, गवा-
दिकर्मकम्ब ३२४ सुच्छेदमासावेधोऽङ्गुलवापयनचक्षुःश्याऽऽमुष्-
पुष्टगालनाऽऽदिके (यं ३ अधि०) देवद्वारापारे, बलीवर्तुर-
ङ्गाऽऽनीनां बर्धितकरणे, यं २० । प्रज्ञा० । आ० १ अ० १ अ० १ ।
" मासावेधोऽङ्गुलं पुच्छ-च्छेदनं पुष्टगालनम् । गोकर्णकम्बच्छे-
दो, निष्कपयन्तुपुष्टीरितम् ॥ १ ॥ " तथाऽङ्गुलं गवाभ्याऽऽङ्गु-
लीकृत्तयन्, सुष्कोऽएदस्तस्य देवं च बर्धितकौकर्यं, आदिम
जिहवाया इत्येते । यं २ अधि० ।

शिक्षु-निलोचन-न० । नितरां श्वाञ्जनमहाकवचच्छेदः, गवा-
दिकर्मकम्ब ३२४ सुच्छेदमासावेधोऽङ्गुलवापयनचक्षुःश्याऽऽमुष्-
पुष्टगालनाऽऽदिके (यं ३ अधि०) देवद्वारापारे, बलीवर्तुर-
ङ्गाऽऽनीनां बर्धितकरणे, यं २० । प्रज्ञा० । आ० १ अ० १ अ० १ ।
" मासावेधोऽङ्गुलं पुच्छ-च्छेदनं पुष्टगालनम् । गोकर्णकम्बच्छे-
दो, निष्कपयन्तुपुष्टीरितम् ॥ १ ॥ " तथाऽङ्गुलं गवाभ्याऽऽङ्गु-
लीकृत्तयन्, सुष्कोऽएदस्तस्य देवं च बर्धितकौकर्यं, आदिम
जिहवाया इत्येते । यं २ अधि० ।

शिक्षु-निलोचन-न० । नितरां श्वाञ्जनमहाकवचच्छेदः, गवा-
दिकर्मकम्ब ३२४ सुच्छेदमासावेधोऽङ्गुलवापयनचक्षुःश्याऽऽमुष्-
पुष्टगालनाऽऽदिके (यं ३ अधि०) देवद्वारापारे, बलीवर्तुर-
ङ्गाऽऽनीनां बर्धितकरणे, यं २० । प्रज्ञा० । आ० १ अ० १ अ० १ ।
" मासावेधोऽङ्गुलं पुच्छ-च्छेदनं पुष्टगालनम् । गोकर्णकम्बच्छे-
दो, निष्कपयन्तुपुष्टीरितम् ॥ १ ॥ " तथाऽङ्गुलं गवाभ्याऽऽङ्गु-
लीकृत्तयन्, सुष्कोऽएदस्तस्य देवं च बर्धितकौकर्यं, आदिम
जिहवाया इत्येते । यं २ अधि० ।

शिक्षु-निलोचन-न० । नितरां श्वाञ्जनमहाकवचच्छेदः, गवा-
दिकर्मकम्ब ३२४ सुच्छेदमासावेधोऽङ्गुलवापयनचक्षुःश्याऽऽमुष्-
पुष्टगालनाऽऽदिके (यं ३ अधि०) देवद्वारापारे, बलीवर्तुर-
ङ्गाऽऽनीनां बर्धितकरणे, यं २० । प्रज्ञा० । आ० १ अ० १ अ० १ ।
" मासावेधोऽङ्गुलं पुच्छ-च्छेदनं पुष्टगालनम् । गोकर्णकम्बच्छे-
दो, निष्कपयन्तुपुष्टीरितम् ॥ १ ॥ " तथाऽङ्गुलं गवाभ्याऽऽङ्गु-
लीकृत्तयन्, सुष्कोऽएदस्तस्य देवं च बर्धितकौकर्यं, आदिम
जिहवाया इत्येते । यं २ अधि० ।

शिक्षु-निलोचन-न० । नितरां श्वाञ्जनमहाकवचच्छेदः, गवा-
दिकर्मकम्ब ३२४ सुच्छेदमासावेधोऽङ्गुलवापयनचक्षुःश्याऽऽमुष्-
पुष्टगालनाऽऽदिके (यं ३ अधि०) देवद्वारापारे, बलीवर्तुर-
ङ्गाऽऽनीनां बर्धितकरणे, यं २० । प्रज्ञा० । आ० १ अ० १ अ० १ ।
" मासावेधोऽङ्गुलं पुच्छ-च्छेदनं पुष्टगालनम् । गोकर्णकम्बच्छे-
दो, निष्कपयन्तुपुष्टीरितम् ॥ १ ॥ " तथाऽङ्गुलं गवाभ्याऽऽङ्गु-
लीकृत्तयन्, सुष्कोऽएदस्तस्य देवं च बर्धितकौकर्यं, आदिम
जिहवाया इत्येते । यं २ अधि० ।

शिक्षु-निलोचन-न० । नितरां श्वाञ्जनमहाकवचच्छेदः, गवा-
दिकर्मकम्ब ३२४ सुच्छेदमासावेधोऽङ्गुलवापयनचक्षुःश्याऽऽमुष्-
पुष्टगालनाऽऽदिके (यं ३ अधि०) देवद्वारापारे, बलीवर्तुर-
ङ्गाऽऽनीनां बर्धितकरणे, यं २० । प्रज्ञा० । आ० १ अ० १ अ० १ ।
" मासावेधोऽङ्गुलं पुच्छ-च्छेदनं पुष्टगालनम् । गोकर्णकम्बच्छे-
दो, निष्कपयन्तुपुष्टीरितम् ॥ १ ॥ " तथाऽङ्गुलं गवाभ्याऽऽङ्गु-
लीकृत्तयन्, सुष्कोऽएदस्तस्य देवं च बर्धितकौकर्यं, आदिम
जिहवाया इत्येते । यं २ अधि० ।

शिक्षु-निलोचन-न० । नितरां श्वाञ्जनमहाकवचच्छेदः, गवा-
दिकर्मकम्ब ३२४ सुच्छेदमासावेधोऽङ्गुलवापयनचक्षुःश्याऽऽमुष्-
पुष्टगालनाऽऽदिके (यं ३ अधि०) देवद्वारापारे, बलीवर्तुर-
ङ्गाऽऽनीनां बर्धितकरणे, यं २० । प्रज्ञा० । आ० १ अ० १ अ० १ ।
" मासावेधोऽङ्गुलं पुच्छ-च्छेदनं पुष्टगालनम् । गोकर्णकम्बच्छे-
दो, निष्कपयन्तुपुष्टीरितम् ॥ १ ॥ " तथाऽङ्गुलं गवाभ्याऽऽङ्गु-
लीकृत्तयन्, सुष्कोऽएदस्तस्य देवं च बर्धितकौकर्यं, आदिम
जिहवाया इत्येते । यं २ अधि० ।

शिवोद-निर्लेप-वि० । वेतनस्य सकलपरभावसंयोगानावे-
 ष्वाप्यव्ययपकप्राहककनैवभोक्तृत्वाऽऽदिशुकीनां स्वभावाव-
 स्थाने, अष्ट० । वेतनस्य सकलपरभावसंयोगाभावेन व्या-
 प्यव्ययपकप्राहककनैवभोक्तृत्वाऽऽदिशुकीनां स्वभावाव-
 स्थानं निर्लेपः । नामतो निर्लेपः-अभिज्ञायाऽऽप्रकजीवाजीवा-
 नाम् । अथापमानिर्लेपः-निर्लेप्याऽऽकारऽऽदिः । द्रव्यनिर्लेपः-
 कांस्यपात्राऽऽदिस्तद्व्यतिरिक्तः शेषस्तु पूर्ववत् । भावनिर्लेपः-
 जीवाजीवभेदात् । अजीवा भवोयमाऽऽकाराऽऽदिः । जीवस्तु
 स्वमस्त्विजायामिच्छकृदहितः मुक्ताऽऽश्मा । नैवस्तु ऊरुपरिग्र-
 हाऽऽदिष्विहितः । विगमेन संमहय जीवो जात्याऽऽलितः, व्यवहार-
 देणाऽऽलितः कृत्यतस्यगी । शब्दनेन सप्रत्यक्षेणसम्यग्ज्ञानप-
 रिच्छिन्नपरनाचपरिदर्यागो तांभितभूतात् धमसजनेनपकरणात्
 तेषनासक्तः । समभिक्रुतेनाऽऽदिप्रत्यस्तनिमित्तैर्बहुतरैः
 परिमापैरलितत्वात्, क्षीणमोहो जिमः केवलो चाऽऽलितः । एवंतून
 सिद्धः, सर्वपदोपरिलसत्वात् । बाचनान्तरे तु-नेगमाऽऽलितः, अं-
 श्यागो नेगमाऽऽकारः संप्रयोगे संमहयेण सप्रत्यक्षेणो सत्त्वा या
 श्मानं स्वैषा विभक्तत्वात् । व्यवहारेण तच्छ्रुत्याऽऽवास्तवा-
 याऽऽदिशेषव्यागात् । श्रुतुं नृत्तम मन्त्रिभिराऽऽदिप्वरकल्पेना-
 वल्लभत्वात् । शब्दत भिनिसंभजवर्षेयुक्तिपूर्वकोपयोग्य रागा-
 ऽऽदिषु अपरिसुमनात् । समभिक्रुतेनः स्वैषेतनायाः स्वैर्वीर्यस्य
 विभावाऽऽश्लेषरहितत्वात् । एवंतूनः पूर्वोप्यासक्तज्ञमाऽऽ-
 दिभोयप्रमाहसंबुद्धसत्त्वज्ञीहृतस्य सिद्धस्य निर्लेपत्वम् । पुन-
 र्निर्लेपमेव नयन्तुद्वयत्, भावांनिकेपे पर्यायाऽऽलितत्वेनाऽऽलितमनय
 प्रथम् । इति तथार्थवृत्तेराशयः । अत्र भावसम्यक्साधकानि-
 ल्लेपावकारः-

संसारं निवसन् सार्थ-सज्जः कज्जलवेदमनि ।
 लिप्यते निखिलो भोको, ज्ञानसिद्धो न लिप्यते ॥१॥
 नाऽहं पुरुषभावात्, कर्त्ता कारयिता च न ।
 नानुभूताऽपि चेत्यात्म-ज्ञानवान् लिप्यते कथम् ॥२॥
 लिप्यते पुद्गलसक्त्यो, न लिप्ये पुद्गलैरहम् ।
 चिचव्यामाञ्जनेनेव, ध्यायन्निव न लिप्यते ॥३॥
 लिप्तनाज्ञानसंपात-प्रतिपाताय केवलम् ।
 निर्लेपज्ञानमग्नस्य, क्रिया सर्वोपयुज्यते ॥४॥
 तपःश्रुनाऽऽदिना मत्तः, क्रियावानपि लिप्यते ।
 भावनाज्ञानमंपक्षो, निष्क्रियोऽपि न लिप्यते ॥५॥
 अलिप्तो निश्चयेनाऽऽस्था, लिप्तश्च व्यवहारातः ।
 शुद्धपरलिप्तया ज्ञानं, क्रियावान लिप्तया दृशा ॥६॥
 ज्ञानक्रियासमावेशः, सर्वैर्वाग्नीक्षने द्वयोः ।
 नृपिकाजेदतस्त्वप्र, नवेदकैकमुक्तयता ॥ ७ ॥
 सज्ञानं यद्गुणानं, न अस्ति दोषपुद्गतः ।
 शुद्धुक्तस्वभावाय, तस्यै भगवते नमः ॥८॥
 अष्ट० ११ अष्ट० । विगमनेपे, न० ६ श० ७ उ० । "लेपयो लोके
 नीये निगमन्ते षोडशिव शिवेते अवहने विदुषे अवह । " मन्व-
 स्तन्मस्तेषात् तन्मन्वतगन्भासाप्रापदात्परपीनमन्वद्विगत-
 यन्मन्वेषोकोप्रापदात्त्व निर्लेपः । म० ६ श० ७ उ० । अत्रु० ।
 जी० सेपरदिने । ३३री, भाव० ४ अ० ।

शिवोद-निर्लेप-पुं० । रजके, अ० १ उ० । "रात्रिहे सेगिभो
 राया, तेण कोमन्नुपलं शिवेवगस्त दिवं ।" आ० सू० ४ अ० ।
 शिवोद-निर्लेप-न० । मलत्वाभावे मलच्छोदेन, अ० १
 उ० । नि० सू० । निर्लेपे, " उव्वत्तणशिवेवगपीरहे ।" अ०-
 अ० । शिविधाभि शरीराणि-मन्वन्ति, मुक्तानि चेति । म० ७ श०
 ४ उ० । (तेषां निर्लेपनमपि 'सरीर' शब्दे बह्वच्ये)
 शिवोद-निर्लेप-न० । ईष्यन्नुपकस्योद्वचने, आवा० ३
 श्रु० १ सू० ३ अ० २ उ० ।
 शिवोद-निर्लेप-वि० । विगतलोभे, उच० ८ अ० । प्रतिधो-
 ध्येन भगवता निर्गोमच्छामणिना प्रमाजिता । ती० ३ अ० कवप ।
 शिव-नृप-पुं० । राजनि, नि० सू० २ उ० । " दशोभेष्टासमो
 नृपः ।" आवा० १ श्रु० २ अ० ६ उ० । दृष्टिके, श्रु० १ उ० ।
 शिव-नृपति-पुं० । राजनि, अ० १ उ० ।
 शिवदत्ता-निपतिद्व-वि० । अत्रतीरतः, स्या० ४ अ० ४ उ० ।
 शिवद्वय-निपतिद्व-वि० । उपरि पतिते तथा सत् यत् पीरुय-
 ति तानिपतितम् । स्वगुणेषु दृष्टिषुषे वा शिवनेदे, न० । आ० ४
 अ० ४ उ० । अथोलम्बनामे, "संमुच्छिद्य पर वा, शिवपर वा ।"
 आवा० ३ श्रु० १ सू० ४ अ० १ उ० ।
 शिवद्वय-निपतिद्व-वि० । निपतपूर्वक तयातो यत्र स
 निपातोत्पातः । नात्यभेदे, यत्र पूर्व निपतमित, तत उत्पत्ति ।
 आ० म० १ अ० १ अष्ट० ३० ।
 शिवकर-नृपकर-पुं० । राजहस्ते, पञ्चा० १० विव० ।
 शिवकरलुयाकिरियाजयणा-नृपकरसूताक्रियायतना-स्त्री० ।
 नृपकरे राजहस्ते सूता धातको रोगावशेषो नृपकरलूता, तस्या
 उपशये क्रिया त्वांकरसा मन्वापमाजनाऽऽदिका, तस्यां या
 यतना प्रयत्नः, सा तथा । राजहस्तलूताचिकित्साप्रयत्ने,
 पञ्चा० १८ विव० ।
 शिवद्वय-निवचन-न० । निवृत्तौ मार्गनिवर्त्तनस्थाने, ज्ञा० १
 श्रु० २ अ० ।
 शिवद्वय-निपतन-न० । अद्यःपतने, प्रअ० २ आ० ३ द्वार ।
 शिवद्वय-निपतन-अव्य० । अद्यःपतित्वैल्यं, " शिवद्वय-
 लेषु पयं पिय करेह मे जयवं । पसायं ।" दश० ३ तव्य ।
 शिवद्वय-निपतित-वि० । नीधेः पतिते, "सम्बोर्गेर्द शिवदि-
 या ।" आ० म० १ अ० २ अष्ट० ।
 शिवद्वय-निवचन-वि० । शयिते, आवा० ४ अ० । हुते, संपा० ।
 स्ववर्त्तिते, श्रु० १ उ० ।
 निपन्न-पुं० । " धम्मं सुत्तं व दुवे, न वि जायद न वि अ
 अहृकराहं । एसो काउत्सगो, शिवद्वयो होह नायव्यो ॥१॥ "
 इत्युक्तकृणे कायोःसंगभेदे, आवा० ४ अ० ।
 शिवद्वय-निपन्न-निपन्न-पुं० । " अहं यत् व दुवे, आयद
 आयाहं जो शिवयो इ । एसो काउत्सगो, शिवद्वयशिवद्वयो
 नाम ॥१॥ " इत्युक्तकृणे कायोःसंगभेदे, आवा० ४ अ० ।
 शिवद्वय-निपन्न-वि० । शयिते, आवा० ४ अ० । हुते, संपा० ।
 स्ववर्त्तिते, श्रु० १ उ० ।
 निपन्न-पुं० । " धम्मं सुत्तं व दुवे, न वि जायद न वि अ
 अहृकराहं । एसो काउत्सगो, शिवद्वयो होह नायव्यो ॥१॥ "
 इत्युक्तकृणे कायोःसंगभेदे, आवा० ४ अ० ।
 शिवद्वय-निपन्न-वि० । शयिते, आवा० ४ अ० । हुते, संपा० ।
 स्ववर्त्तिते, श्रु० १ उ० ।

शिवुद्धेमाद्य-निर्वेष्टवन्-वि० । हापयति, सू० प्र० । " विष्कम्भ-
मधुच्छि विष्णुद्धेमाद्यं अत्रारसजोषयाद्यं परिदयमुच्छि विष्णुद्धे निष्पु-
च्छिभावे । " सू० प्र० २ पाठु० ।

शिवुद्धि-निवृद्धि-श्लो० । वासतिषास्मरिभिः शरीरोपचयवाहो,
श्लो० । निरुशब्दस्याभाषाधोर्वाद्, निवृद्धा कन्थेत्वादिचरु । " दोषं
वामभ्यासं निवृद्धिं पश्यता । तं जहा-मशुद्धस्तायं शैव, पंचवि-
धनिरेकभोजोषियासं शैव । " श्या० २ प्रा० ३ इ० ।
" तिर्हि डायोहि शोषासं निवृद्धिं पश्यता । तं जहा-उच्छाय,
अदोप, तिरियाप । " श्या० ३ प्रा० २ इ० । बुद्धभावे, सू० प्र०
१२ पाठु० ।

शिवुच्छ-निवृत्त-वि० । " निवृत्तवन्द्याके वा " ॥ ७ । १ ।
१३२ ॥ इति श्रुतं तन्मय । प्रवृत्तावमुक्ते, प्रा० १ पाद ।

शिवेष्यं-निवेद्य-अव्य० । शुचौरेदराक्यापेत्स्ये, पञ्चा० १५
विश० ।

शिवेष्य-निवेदनं-वि० । शरीः प्रत्येणे, विशे० । यथा-" जघदी-
योऽयं क्रुद्रः, स्यं मे जनेत्रेऽधिभमस्य नाथाः " इत्येवं समर्प-
कम् । पञ्चा० १ विश० ।

शिवेष्यापिन-निवेदनापिद्य-पुं० । यज्ञाऽऽदिभ्यो निवेद्यमाने
पिद्ये, नि० वृ० ।

जे निक्वु शिवेष्यापिनं चूंजः, चूंजंतं वा साङ्गः । ? ८७।
श्रोत्राद्यं, श्रोत्राद्यं वा अं पुंश्रमणिमहत्त्वव्याजकम्-
मूर्द्धमदियाण निवेदिजति, सो शिवेष्यापिद्ये । सो य
श्रुवहो-साहुशिरसाकनो, अणिरसाकनो य । शिरसाकनं
गेवहंतस खड्गुकनं, अणिरसाकनो मासलहुं, अणान्रिया य
दोसा ।

गाहा-

सन्नाग्याद्यास्यं, छुविहो पिमो निवेयगाश्रयो ।
शिरसापं अणिरसाप, शिरसाप आणमादीणि ॥२०६॥
सन्नाग्याद्याया जे अरहंतपक्किया देवता, ताण जो पिद्यो नि-
वेदिजति, सो छुविहो-शिरसाकनमायसाकनो य । शिरसा-
कनं गेवहंतं अणान्रिया ।

इमेण विधिणा शिरसाकनं करेति । गाहा--

वरुणं करेत् आहा, समपाण्यत्वं उक्त्ववरुं जातुं ।
सहाकनं उवेति य, शिरसापिन्दम सुपुं तु ॥२०७॥

दाणकसङ्घो वा शिवेष्यवकववदेसं कातुं सारुण्यं देति, आ-
षाकनं उवेति य । अहवा-आव साह्यं अर्थात्, ताव शोषा-
तिथं देमो, सुदं साह्यं गिर्यंति, एत्थं शोसकण्यमीसजायजिवय-
दोसा । जया वा साहु अण्यसिस्संति, तदा दाहेमो । एत्थं शोस-
कण्यमीसजातजिवयोसा साहुकारं साहु शिरसाप वा कनं
साहु शिरसा वा उवेति, एत्थं उविषयदोसो केवजो । एत्थं शिरसा-
कनो, एत्थं सुत्तणियातो, इमो अणिरसातो कनो साहु होउ वा,
या वा, देवता ते पुत्थपवचं उवेति, सा य उवेति साह्यं य प-
षाय सो कप्पाति ।

शिरसाकनो वि कल्पाति इमेहि कारणेहि-

अग्निवे ओमोपरिप, राधुद्धे भए व गेल्लुधे ।
अप्यापरोपर वा, अयथा महयं तु मीयस्ये ॥२०८॥

पणमपरिहायो ते गिर्यंति, जहा वा अर्गातअपरिसामया ख
आणति तथा मीयथा गेपहति । " नि० वृ० ११ उ० ।

शिवेश-निवेश-पुं० । नि-आपिक्येन येशो निवेशः । प्रवेशो,
नि० वृ० ४ उ० । श्यापने, श्या० ६ प्रा० । यत्र प्रभूतासं
माएकानां प्रवेशस्तादरो स्थाने, सू० । " शिवेशो" सत्थाऽऽजसा
वा । " निवेशो नाम-यत्र साद्यं आवाहितः, आदिप्रहयेन प्रामो
था, अन्त्यत्र प्रस्थितः सन् यथास्तदा समविषयसति, पात्रावां आ-
गती लोको यत्र तिष्ठति । एव सर्वोऽपि निवेश उच्यते । सू०
१ उ० ।

शिवेसङ्गा-निवेश्य-अव्य० । अयथायैत्यर्थे, " इत्थीसु शिवं-
सि निवेशसात्, ददृद्धं ववस्ते समये तवस्सो । " उच्य०
३२ अ० ।

शिवेसण-निवेशन-न० । स्थाने, आचा० १ श्रु० ३ अ० ४ उ० ।
एकद्वारे पृथक्परिक्रिते अनेकद्वारे, आच० ४ अ० । यथा एक-
निकमणप्रवेशानि श्लाघीनि वृदाणि । सू० १ उ० ।

शिवेसिय-निवेश्य-अव्य० । प्रवेशेत्यर्थे, " अण्यथो अंगुलाय
शिवेसिय चं पीहरह । " नि० वृ० ३ उ० ।

शिवेसियन्-निवेष्टव्य-वि० । श्यापनीये, " परलोमे विचं शि-
वेसियन्वं आसासयं जीविचं । " आ० म० १ प्रा० १ अएड ।

शिव्य-देशी-ककुद्, दे० ना० ४ वर्ग ४७ गाथा ।

शिव्यच्छण-देशी-अवतारणे, दे० ना० ४ वर्ग ४७ गाथा ।

शिव्यद्-गाढ-वि० । प्रत्यये, " श्रीआऽऽदीनां बहिष्ठाऽम्बुचः " ॥ ५
। ४।४२२ ॥ इति गाढस्य शिव्यद् : " शिव्ये कस्स थिरस्यण्णं,
ओम्भयि कस्स मरुद् । सो जेअद्ध च उणविअद्, जो सम्यग् शि-
व्यद् ॥११ ॥ " प्रा० ४ पाद ।

शिव्यद्-निर्वर्तक-वि० । कर्तरे, आच० ४ अ० । करणे, विशे० ।

शिव्यद्विज्ञा-निर्वर्त्य-अव्य० । जीवप्रदेशेभ्यः शरीरं पृथक्कृत्वे-
त्यर्थे, श्या० २ प्रा० ४ उ० । (देशेन संयोगे वाऽऽत्मा शरीरे
निर्वर्त्यं निर्धातंति, 'आता' हाधे च्छितीयमानो २०१ वृष्टे उक्त्वम्)

शिव्यद्विद्य-निर्वर्ति-वि० । कृत, श्या० १ प्रा० । " असंयथा
ति वा, बहुशिव्यद्विद्यफलाति वा, बहुसंजुषा ति वा । " आचा० २
श्रु० १ वृ० ४ अ० २ उ० । प्रत्य० ।

शिव्यद्-जू-धा० । पृथग्भवने " पृथक्स्वप्ने शिव्यद् : " ॥ ८।४।६२ ॥
इति पृथग्भूते स्वप्ने च कर्तरे लुभो शिव्यदेत्यादेशः । " शिव्य-
द् ॥ " पृथग्भवतीत्यर्थः । प्रा० ४ पाद । मन्त्रे, दे० ना० ४ वर्ग
२७ गाथा ।

शिव्यद्य-निर्ज्ञाय-वि० । विस्फोटकाऽऽदिकृतकृतपरिहते, अं०
२ वृ० । औ० । औ० ।

शिव्यत्-निर्वृत्त-वि० । निर्वाते, श्या० ६ प्रा० । अतिक्रान्ते,
ज्ञा० १ श्रु० १ अ० ।

शिव्यत्तथा-निर्वैतना-श्लो० । निष्पत्तौ, " तन्नो निव्यच्छण-
या तन्नो परिवाहलया । " प्रज्ञा० ३५ पद ।

शिव्यत्तथा-निर्वैतना-श्लो० । इत्थिकायां निष्पादनायाम्, क-
स्यं ३ अ० ।

शिवस्वत्पाद्द्विगणिकिरिया-निर्वर्तनाधिकरणिक्रिया-स्त्री० ।
निर्वर्तनमसिद्धाकितोमराऽऽरीमां निष्पादनं, तदेवाधिकरणकि-
याः आधिकरणिक्रियाः क्रियाया अवे, २० ३ २० ३ २० । स्था० ।
निष्पन्नयने, स्था० २ २० १ २० ।

शिवस्वति-निर्देशि-स्त्री० । वस्तुनः करणे, " अक्षोपसमाहाणं,
अभिर्दं करणं न शिवस्वती । " विद्ये० । निर्वर्तनं निवृत्तिसिन्धु-
स्वतिः । निष्पत्त्ये, २० ।

निवृत्तिसिन्धुः-

कइविहा एं भंते ! जीवशिवस्वती पक्षता ? । गोयमा !
पंचविहा जीवशिवस्वती पक्षता । तं जहा-एगिदियजीवशिव-
स्वती० जाव पंचिदियजीवशिवस्वती । एगिदियजीवशिवस्वती
एं भंते ! कइविहा पक्षता ? । गोयमा ! पंचविहा पक्षता ।
तं जहा-पुढवीकाइयएगिदियजीवशिवस्वती० जाव वणस्म-
इकाइयएगिदियजीवशिवस्वती । पुढवीकाइयएगिदियजीव-
शिवस्वती एं भंते ! कइविहा पणत्ता ? । गोयमा ! उविहा
पणत्ता । तं जहा-सुहुमपुढवीकाइयएगिदियजीवशिवस्वती
य, पादपुढवीकाइयएगिदियजीवशिवस्वती य । एवं एएणं अ-
जिज्ञासेणं भेदा-जहा वहुगबंधे नेयगमरीरस्स० जाव सव्व-
त्तिसिद्धअणुत्तरोववाइयकपातीरवमागियदेवपंचिदियजी-
वशिवस्वती एं भंते ! कइविहा पणत्ता ? । गोयमा ! दुविहा
पणत्ता । तं जहा-पज्जत्तमपेवत्तिसिद्धअणुत्तरोववाइय०
जाव देवपंचिदियजीवशिवस्वती य, अपज्जत्तमपेवत्तिसि-
द्धअणुत्तरोववाइय० जाव देवपंचिदियजीवशिवस्वती य ।
कइविहा एं भंते ! कम्मशिवस्वती पणत्ता ? । गोयमा !
अइविहा कम्मशिवस्वती पणत्ता । तं जहा-शाण्णार-
णिज्जकम्मशिवस्वती० जाव अंताराइयकम्मशिवस्वती । णेर-
इया एं भंते ! कइविहा कम्मशिवस्वती पक्षता ? । गोयमा !
अइविहा कम्मशिवस्वती पणत्ता । तं जहा-शाण्णारणि-
ज्जकम्मशिवस्वती० जाव अंताराइयकम्मशिवस्वती य । एवं०
जाव वेमाणियाणं । कइविहा एं भंते ! सररीरशिवस्वती प-
क्षता ? । गोयमा ! पंचविहा सररीरशिवस्वती पक्षता । तं जहा-
आराराइयसररीरशिवस्वती० जाव कम्मगमरीरशिवस्वती ।
एवइया एं भंते ! एवं चेव । एवं० जाव वेमाणियाणं, एव-
णयव्वं जस्स जइ सररीरशि । कइविहा एं भंते ! सत्ति-
दियशिवस्वती पणत्ता ? । गोयमा ! पंचविहा सत्ति-
दियशिवस्वती पक्षता । तं जहा-नोइदियशिवस्वती० जाव
कासिदियशिवस्वती । एवं ऐराइया० जाव थणियकुमारा ।
पुढवीकाइयाणं पुच्छा ? । गोयमा ! एमा कासिदियशिव-
स्वती पक्षता । एवं जस्स जइ इंदियाणि० जाव वेमाणिया-
णं । कइविहा एं भंते ! जामाणिवस्वती पक्षता ? । गोय-
मा ! चउविहा जामाणिवस्वती पक्षता । तं जहा-सच्च-
जासाणिवस्वती, मोसजासाणिवस्वती, सच्चामोसजासाणिव-
स्वती, अस्सच्चामोसजासाणिवस्वती । एवं एगिदियवज्जं जस्स
जा जामा० जाव वेमाणियाणं । कइविहा एं भंते ! मण-
शिवस्वती पक्षता ? । गोयमा ! चउविहा मणशिवस्वती
पक्षता । तं जहा-सच्चमणशिवस्वती० जाव अस्सच्चामोस-
जासाणिवस्वती । एवं एगिदियवज्जं विगिदियवज्जं० जाव वे-
माणियाणं । कइविहा एं भंते ! कमाणिवस्वती पक्ष-
ता ? । गोयमा ! चउविहा कमाणिवस्वती पक्षता ।
तं जहा-कोहकमायशिवस्वती० जाव होजकमायशिवस्वती ।
एवं० जाव वेमाणियाणं । कइविहा एं भंते ! वसाणिवस्वती
पक्षता ? । गोयमा ! पंचविहा वसाणिवस्वती पक्षता । तं जहा-
कालवसाणिवस्वती० जाव मुक्तिवसाणिवस्वती । एवं शिर-
वसेसं० जाव वेमाणियाणं । एवं गंधणिवस्वती उविहा०
जाव वेमाणियाणं । रसणिवस्वती पंचविहा० जाव वेमाणि-
याणं । फासणिवस्वती अइविहा० जाव वेमाणियाणं । कइ-
विहा एं भंते ! संठाणिवस्वती पक्षता ? । गोयमा ! उ-
विहा संठाणिवस्वती पक्षता ? । तं जहा-समचउरंससं-
ठाणिवस्वती० जाव हुंमंठाणिवस्वती । णेरइयाणं पु-
च्छा ? । गोयमा ! एमा हुंमंठाणिवस्वती पणत्ता । अ-
सुरकुमाराणं पुच्छा ? । गोयमा ! एमा समचउरंसंठाण-
शिवस्वती एवं० जाव थणियकुमारा । पुढवीकाइयाणं पु-
च्छा ? । गोयमा ! एमा मयूरचंद्रमंठाणिवस्वती पक्षता ।
एवं जस्स जं संठाणं० जाव वेमाणिया । कइविहा एं भं-
ते ! मसाणिवस्वती पक्षता ? । गोयमा ! चउविहा मसा-
णिवस्वती पक्षता । तं जहा-आहारससाणिवस्वती० जाव
परिगमससाणिवस्वती । एवं० जाव वेमाणिया । कइविहा
एं भंते ! हेस्साणिवस्वती पक्षता ? । गोयमा ! उविहा
हेस्साणिवस्वती पक्षता । तं जहा-कइहेस्साणिवस्वती० जाव
सुक्कहेस्साणिवस्वती । एवं० जाव वेमाणिया जस्स जइ हेस्सा-
ओ तस्स तत्तिया जाणियव्व । कइविहा एं भंते ! दिट्ठि-
णिवस्वती पक्षता ? । गोयमा ! तिविहा दिट्ठिणिवस्वती
पक्षता । तं जहा-मम्मदिट्ठिणिवस्वती, मिच्छादिट्ठिणिवस्वती,
सम्माभिच्छादिट्ठिणिवस्वती । एवं० जाव वेमाणिया, जस्स
जइविहा दिट्ठी । कइविहा एं भंते ! शाण्णशिवस्वती पक्षता ? ।
गोयमा ! पंचविहा शाण्णशिवस्वती पक्षता । तं जहा-
आजिणिवोदियशाण्णशिवस्वती० जाव केवडणाण्णशिवस्वती ।
एवं एगिदियवज्जं० जाव वेमाणिया जस्स जइ शाणा ।
कइविहा एं भंते ! अस्साणिवस्वती पक्षता ? । गोयमा !
तिविहा अस्साणिवस्वती पक्षता । तं जहा-मइअस्साणि-
वस्वती, मुअअस्साणिवस्वती, विजंगयाण्णिवस्वती । एवं

जस जह् ० जाव बेमाणिया । कइविहा छं भंते । जोग-
 शिवचची पखचा ।। गोयमा । तिविहा पखचा । तं जहा-
 बाणभोगशिवचची, बइभोगशिवचची, कायभोगशिवचची । एवं
 ० जाव बेमाणिया जस जइविहो जोगो । कइविहा जं भंते ।
 उवभोगशिवचची पखचा ।। गोयमा । दुविहा उवभोगशि-
 वचची पखचा । तं जहा-सागारोवभोगशिवचची, अणामा-
 रोवभोगशिवचची । एवं ० जाव बेमाणिया ।

अथ संग्रहणीगाथे वाचनान्तरे-

“जीवाणं शिवचची, कृम्यपगदी(शिवचची)सरीशिवचची ।
 सन्निदिपिगणचची, जासा य मथे कसाया य ॥ १ ॥
 बछे गंधे रसें फामे, संताणविही य होइ बोधवो ।
 हेस्सा दिहो पाणे, उवभोगो होइ जोगे य ॥ २ ॥

(कइविहस्यादि) निर्वर्तनं निर्वृत्तिर्निष्पत्तिर्जीवस्यैकेन्द्रियाऽऽ-
 दितया निर्वृत्तिर्जीवनिर्वृत्तिः । (जहाः बभूवगंधे तेषगसरीरस्स
 चि) यथा महल्लभन्धाधिकारेऽष्टमदानकनयोद्देशाकाराभिहिते ते-
 जःशरीरस्स यन्ध उक्तः, पर्यामदं निर्वृत्तिवाच्योऽयं, सा च तत ए-
 व इत्येति । पूर्व जीवापेक्षया निर्वृत्तिरुक्तः, अथ तन्कार्यतत्कर्मोपे-
 क्षया नामाद- (कइविहस्यादि) (कसायाशिवचसि चि) क-
 षाययेदनायपुत्रान्निर्वर्तनम् । (जस जं संताणं चि) तन्नाका-
 यिकानां स्तन्युकसंस्थानं, तेजसां सुबोकात्तापसंस्थानं, वायुनां
 पनाकासंस्थानं, वनस्पतीनां नानाऽऽकारसंस्थानं, विकसेन्द्रिया-
 णां हुपुम, पञ्चोदयारब्धाः, मनुष्याणां च परं व्यतराऽऽदीनां
 समचतुरस्रसंस्थानम् । मं १९ हा ० उ ० ।

शिवचसिय-निर्वर्तित-वि-० । बन्धयोग्यतया निष्पादिते, स्यात्
 १० टा० । साम्प्रत्येनोपाहिते, स्यात् २ टा० ५ उ० ।

शिवचमिअ-देशा-परियुक्तं, दे० ना० ५ वगं ३६ गाथा ।

शिवचय-निर्जन-वि-० । अचिरते, स्यात् ३ टा० १ उ० । प्राणा-
 तियासाऽऽपचिनुत्, स्यात् ३ टा० २ उ० । अणुप्रतरहिते, हा०
 १ उ० ० अ० ।

शिवचयण-निर्वचन-० । निरकौ, विशे० । शब्दापेक्षयने,
 आ० मं १ अ० २ खरु० । व्याकरणे, स्यात् १० टा० ।

शिवचलिअ-देशी-अलधोते, मयिवाणिते, विचटिते च । दे०
 ना० ४ वगं ११ गाथा ।

शिवचह-पिपु-था० । वेधये, “ पिषेर्षिश्चह-गिरिणास-गिरिच-
 ख-रोख-बहाः ” ॥ ८ ॥ ३ । १७५ ॥ इति पिषेर्षिश्चहऽऽदेशः ।
 “ शिवचहः । पिनादि । प्रा० ४ पादः । शिवचहैपउज्ज । निर्वह-
 येत्, अलारताभापाद्येत् । सुत्र० १ उ० ७४ ॥

शिवचहण-देशी-विवादे, दे० ना० ४ वगं ३६ गाथा ।

शिवन्दा-विअम-वि-अम । था० । विअमं, अमान्ते, स्वास्थये,
 “ विअमेर्षिऽया ” ॥ ८ ॥ ५९ ॥ इति शिवेर्ष्यश्च अमधातोर्षि-
 व्याऽऽदेशः । “ शिव्वाहः । पक्षे-“षीसमहः । विअम्यति ।
 प्रा० ४ पादः ।

शिवन्दापाद-निर्वर्थाधारिभ-० । व्याहृतं व्याघातः पञ्चताऽऽ-
 दिक्कालनय, सेन निर्वृत्तं व्याघातिसम । “ भावादिभ्यम् ” ॥६।

४ । २१ ॥ इति इत्यन्तव्ययः । निर्वर्थाधारिभं व्याघाताकारिभ्यस्तम् ।
 व्याघाताकारि, बं० प्र० १८ पादु० १ पादु० । सु० प्र० ।
 शिवन्दापाद-निर्वर्थापाद-अप्य० । व्याघातस्वाजातो निर्वर्थाधा-
 तम् । व्याघातात्तरे, प्रहा० २ पदः । “ शिवन्दापादं पञ्जरसक-
 म्भूमिस्तु । ” प्रहा० २ पदः । धरणीवराऽऽदिभिः प्रतिहतत्वाद्
 (स्यात् १० टा०) कटकुब्जाऽऽपप्रतिहतत्वाद् व्याघातरहिते
 केवलज्ञाने, भौ० । दहा० ।

शिव्याण-निर्वण-० । निर्वृते, विशे० । ह्य० । पञ्जा० ।
 आ० सू० । सुत्र० । आत्मस्वास्थ्ये, आ० सू० ४ अ० । आचा० ।
 आच० । कर्मकृतविकाररहितत्वे, स्यात् ३ टा० ३ उ० ।
 सकलसंतापरहितत्वे, भौ० । सर्वद्वन्द्वोपरनिभावे, सुत्र० १
 उ० १ अ० १ ह० । सकलकर्मविरहजे सुक्ते, हा० १ उ० १
 अ० । सकलकर्मकृपेण आत्यन्तिके सुक्ते, भौ० । अयोपक-
 र्मकृपके (सूत्र० १ अ० १ उ० १ अ० । आचा०) मोक्षे, ध्य० २
 अधि० । प्रहन० । भ्रातु० । सुत्र० । परमपदे, यो १३ विष० ।
 धातिकर्मचतुष्टयकृपेण कर्मकृपेण केवलज्ञानायाप्तौ, सुत्र० १
 उ० ११ अ० । मोक्षपदशोभे कर्मकृपके ईश्वरान्गानाऽऽप्ये भू-
 भागोपयवस्थितक्लेशकाले, सुत्र० २ सु० २ अ० ।

मोक्षसिद्धिः-

ते पठन्त ए सोतं, पदासौं अगच्छन्तुं जिगसयासं ।
 ब्रह्मणि च वंदामी, वंदित्वा पञ्जुनासामि ॥ १७७३ ॥
 सुगमा ॥ १७७२ ॥

ततः किमित्याह-

अज्ञद्वो य जिणेषं, जाइमरामशरिण्यपमुकेण ।
 नामेण य गोलेण य, सव्वएणु सव्वदरिसं । ॥ १७७३ ॥
 तथैव ॥ १७७३ ॥

आनाप्य ततः किमुकोऽसावित्याह-

किं मझे शिव्याणं, अस्थी नत्थि चि संसओ तुज्जं ।।
 वेयपयाण य अत्थं, न याणसं तिसिमो अत्थो ॥ १७७४ ॥
 हे आउपम्ह । प्रजास ! त्वमेवं मन्थसे किं निर्वाणमस्ति, न वाई,
 इति । अयं च संशयस्तव विकल्पेदपदभययानिबन्धनः । तस्मि
 नाम्नि वेदपदान्- “ जरासं वैतस्तथं यदग्निहोत्रं । तया-
 सैवा गुहा सुरवगाहा । ” तथा- “ हे ब्रह्मणी परमपरं च । ” तत्र
 “ परं सत्यं भावमनन्तरं ब्रह्मेति । ” एतेषां वायमर्थस्तव वेतसि वने-
 ते-वेदतदग्निहोत्रं तस्मिन्मयेव वायवज्जीवं कल्पयामि । अग्नि-
 होत्रक्रिया च जूतवधद्वैतुणाच्छलकथा । सा च स्वर्गफलैव स्या-
 द्वापवर्षकता । “ वावञ्जीवम् ” इति श्लोके कालान्तरं नास्ति, यत्राप-
 वधेहेतुभूतक्रियाऽतत्तत्संस्मरः स्यात्सस्मात्साधनाज्ञावत्सोक्त-
 आचः । ततमेत्यादि कानि किल मोक्षाभावप्रतिपाद्यकानि । शेषाणि
 तु तद्विहितवस्तुत्वकानि, यतो शुद्धोऽत्र मुक्तिः कथा, सा च संसार-
 भिन्नानि वां दुःखवगाहा, दुःखप्रेशात् । तथा-परं ब्रह्म सत्यं मोक्षः,
 अनन्तरं तु ब्रह्मज्ञानमिति ततो मोक्षादित्यं नार्हस्तत्त्वं च वेदपद-
 प्रतिपादितमवगम्य तव संशयः । तत्रैवं वेदपदानामर्थं त्वं न
 जानासि, यतस्तेषामयमर्थो वक्ष्यमाणकृष्ण इति ॥ १७७४ ॥
 युक्तिमपि मोक्षाभावप्रतिपाद्ये प्रजासाध्वयसिंतां धूपयितुं
 प्रगधान् प्रकटयितुमाह-

मक्षासि किं दौवस्स व, नासो जिन्वाणमस्स जीवस्स । ।

शिव्याथ

दुःखस्वप्नवाङ्मया, किं होज्ज वसे सप्रोऽन्त्या ? ॥१६७५॥
आयुष्मत् । प्रमास ! त्वमेव मन्वसे-किं दीपस्येवाव्य जीवस्य
मासो भवस एव निवाणम् । यथाऽऽहुः सौगतविशेषाः कोचत् ।

तथा--

" दीपो यथा निर्हृतिमभ्युपेते,
सैवायानि गच्छति नात्तरिकम् ।
दिशं न काञ्चिद्विदिशं न काश्चित्,
स्नेहस्यैकैकमेति शान्तिम् ॥ १ ॥

जीवस्तथा निर्हृतिमभ्युपेते,
सैवायानि गच्छति नात्तरिकम् ।
दिशं न काश्चिद्विदिशं न काश्चित्,
केशरुद्रायाःकेवलमेति शान्तिम् ॥ २ ॥ इति ।
किं वा यथा जैतः प्राऽऽहुः तथा निवाणं भवेत् ? किं तवित्याह,
सतो विद्यमानस्य जीवस्य विशिष्टा कार्त्तव्यस्था । कर्ष-
युता?, राणोत्पन्नमद्मोहजन्मराराणाऽऽदिदुःखस्यैकरूपा । उक्तं च-
" केवलसंविद्देशेन-रूपाः सर्वातिदुःखपरिरुकाः । मोहन्ते मुक्ति-
गताः, जीवाः क्लीणाऽऽनरास्त्रिणाः ॥१॥" इति ॥१६७५॥

प्रकारान्तरेणापि संशयकारणमाह--

अह्वाऽनाइत्तच्छ्रो, त्वस्स व किं कम्मजीवजोगस्स ? ।
अविभ्रोगाभ्रो न जये, संसाराजाव एव चि ॥१६७६॥

अथवा त्वमेव मन्वसे-तून् संसाराजाव एव न जयेत् ।
कुनः ? , अविधोगाद्रिधोगायोगात् । कस्य ? , कर्मजीवयोः
संयोगस्य । कुतः ? , अनादिस्वात्, सत्येव । इह
यथोरवादिः संयोगस्तयोर्विधोगो नास्ति, यथा जीवाऽऽ-
काशयोः । अनादिश्च जीवकर्मयोः संयोगः । ततो विधोगानु-
पपत्तिः । ततश्च न संसाराजावः । तथा च सति कुतो मोक्षः ? ,
इति ॥ १६७६ ॥

अथ प्रत्यासत्तरेवानन्तरोकस्यैव प्रतिविधा-
नमाह-

पदिबज्ज मंदिभ्रो इव, विभ्रोगमिह कम्मजीवजोगस्स ।
तण्णाइत्थो वि कंषण-पाऊण व छाणकिरियादिं ? १६७७ ॥

(अण्णाइत्थो वि चि) अनादरेपि जीवकर्मसंयोगस्य (तमिति)
त्वं प्रतिपद्यस्व विधोगं, कथमोक्तत्वादे मपिदकवत् । कयो-
रिच यो विधोगः, काञ्चनधातुपाषाणयोरिव । किं निर्हेतुक एव
जीवकर्मयोर्विधोगो ? न, इत्याह-ज्ञानकिपाऽप्यपि । इदमुक्तं भव-
ति- नायमेकान्तो बहनादिसंयोगो न मिश्रते, यतः काञ्चनधातु-
पाषाणयोरनादिरपि संयोगोऽन्यादिसंपर्केण विद्यत एव, तत्र-
जीवकर्मसंयोगस्याऽपि सत्यस्यहान्किपाभ्यां विधोगं म-
पिदकवत् त्वमपीह प्रतिपद्यसेति ॥ १६७७ ॥

अथ प्रकारान्तरेणापि भोक्ताभावप्रतिपादकं प्रभा-
साभिप्रायं भगवान् प्रकटयितुमाह-

जं नारगाइजावो, संसारो नारगाइजियणो य ।
को जीवो तं मण्णसि, क्कनासे जीवनातो चि ॥१६७८॥

यद्यस्मात्कारकतियेन्नरारभ्य एव नारकाऽऽदित्वमेव संसार
कथ्यते, नायः; नारकाऽऽदियेषांयानिचक्ष कोऽस्यो जीवः ? , न
कोऽपीत्यर्थः नारकाऽऽदित्वाद्भवत्येव कदाचिदपि जीवस्यानु-
ब्रह्मज्ञादिति भावः । ततस्तस्माद्ये नारकाऽऽदित्वात्कपसंसारनाशे

जीवस्य स्वस्वरूपनाशात्सवंधा नाश एव भवति, ततः कस्याऽ-
सौ मोक्षः ? । इति त्वं मन्वसे ? ॥ १६७८ ॥

तदेतदयुक्तम् । कुतः ? , इत्याह-

न हि नारगाइपजा-यपेत्तनाममिम् मन्वहा नासो ।
जीवद्वन्द्वस मभ्रो, मुदानासे इ वेमस ॥१६७९॥
कम्मकथो संसारो, तन्नासे तस्स जुजए नासो ।
जीवत्तयकम्मकथं, तन्नासे तस्स को नासो ? ॥१६८०॥

नारकतियेगादिक्रमेण यो प्रावः स जीवस्य पर्वण्य एव, न च
पर्यायभावनाशे पर्यायिणो जीवद्वन्द्वस्यापि स्वबंधा नाशो मतः,
कदाञ्चित्तु भवत्यपि । न हि मुदाऽऽदियेषांयथावत्तयो हेमः
सुवर्गस्य सवंधा नाशो दृष्टः । ततो नारकाऽऽदित्वसंसारपर्याय-
निवृत्तौ मुक्तिपर्यायान्तरोपति जीवस्य, मुद्रापर्वण्यनिवृत्तौ क-
र्षेपुरपर्यायान्तरोपतिरिव सुवर्गस्य, न किञ्चिद्विषयत इति ।
ननु यथा कर्मणो नाशो संसारो नश्यति, तथा तत्राशो जीव-
त्वस्यापि नाशमोक्षाभावे भविष्यति ? । यतदप्यसारम् । कुतः ? ,
इत्याह-- (कम्मकथो इत्यादि) कर्मकृतः कर्मजनितः संसारः,
ततस्तत्राशे कर्मनाशे तस्य संसारस्य नाशो युज्यत एव, कारण-
प्राये कार्याजावस्य सुपदीनत्वात् । अंविष्यं पुनरनादिकालप्रभु-
त्वात्कर्मकृतं न जयत्यनस्तत्राशे कर्मनाशे तस्य जीवस्य को
नाशः ? , न काश्चित् । कारावधावकथोरेव कार्यवधावधानवन्तकथा-
त्, कर्म तु जावस्य न कारणं, नापि व्यापकमितं भावः ।
॥ १६७९ ॥ १६८० ॥

इतश्च जावो न विनश्यति; कुतः ? , इत्याह-

न विगाराखुवज्जेजा-दग्गामं पि व विण्णामभ्रो मो ।
इह नासिणो विगारो, दीमइ कुजस्स वाऽऽप्या ॥१६८१॥
न विनाशभ्रमो जीव इति प्रतिज्ञाः । शिक्षानुपपन्नमर्दान्त
हेतुः । इह यो विनाशो तस्मिन्काले दृश्यते । यथा मुद्र-
राऽऽदिष्वस्तस्य कुम्भस्य कपालतलया अवयवाः; यस्मावि-
नाशो न तस्य विकारश्चनम्, यथा आकाशस्थेति । ततो
मुक्तस्य जीवस्य नित्यवार्त्तयो मोक्ष इति ॥ १६८१ ॥
स्यामसि, तर्हि प्रतिक्रमपर्वसो मोक्षो मा भूत्-
क्षाणन्तरविनाशो तु भविष्यति, तत्रकर्मत्वात्, घट-
वत् । तदयुक्तम्, घटप्रपञ्चसाज्जोवनामै-
कान्तिकान्तद्विदित दशषणाह-

कालंतरनासो ! वा, यमो व कयगाइको मई होजा ।
नो पक्कमाभावो, सुवि तद्धम्या वि जं निष्ठा ॥१६८२॥

अथ त्रैयं परिहारं वाऽऽह-
अणुदाहरेणमज्जावो, स्वरसिंमं पि व मई न तं जम्हा ।
कुंजविणासविस्सिद्धो, नावो विव पेगममभ्रो सो । ॥१६८३॥
यथा-कृतकत्वं मोक्षस्याभ्युपगमयोक्तम्, इदानीं तदेव तस्य
नास्तानि सांदाहरणमुपदेश्यमाह-

किं नेमंतेण कथं, पीग्गलमेचविलययिम् जीवस्सम् ।
किं निष्वात्तिययाद्विं, नभसो घट्टमेचविलययिम् ॥१६८४॥
अनुमानानुपनरपि मुक्तस्य नित्यत्वं साधयति ।
दन्नामुत्तचणभ्रो, सुवो निष्ठा नभं व दन्वनाय ।
नणु विद्वयाइसंणो, एवं सइ नाण्णभाणो ॥१६८५॥

निष्पो मुक्ताऽऽत्वा, द्रव्यत्वे सत्यमूर्तत्वात्; (एकतय पि) यथा द्रव्यत्वे सत्यमूर्तत्वात् (चित्तं नमः) । आह- नमस्तेन दृष्टान्तेन द्रव्य- कत्वाऽऽद्यपि लिप्यति जीवस्व । तथाहि-विभुस्योपपन्नः सर्वगतो जीवः, द्रव्यत्वे सत्यमूर्तत्वात्, यथा नमः । तदेतत् । कुतः ?, सर्वगतत्वबाधकानुमानसत्त्वात् । तथाहि-त्वकपथंतेदेहमात्र- कत्वात् कर्तव्यः जीवः, तत्रैव तद्रूपोपलक्षणे, स्वर्गोपलक्षणे, इत्यनुमानाद् बाधते सर्वगतत्वं जीवस्य । एवं " न कथ्यते, नापि मुच्यते जीवः, कथ्यते सत्यमूर्तत्वात्, नमोबद्ध " इत्याद्यपि रूपं, " ब- धते पुत्रप्रापकमेषा जीवः, दानहिंसाऽऽदिक्रियाणां सफलत्वात्, कृत्वादि क्रियावत्, तथा विद्यते स्वमनुपायात्कोऽपि जी- वकर्मसंयोगः, संयोगत्वात्, काञ्चनधानुपायाणसंयोगवद् " इत्याद्यनुमानापरिहर्तव्यमिति ॥ १६८ ॥

अथवा-किंकार्त्तेन क्त्वाऽऽप्रेहोक्तस्य निष्पत्त्यं साध्यते, सर्वव्याप्यपि वस्तुनः परमाश्रयो निर्यानिर्यकृत्वात् ?, क्त्वाऽऽप्रेहोक्तपथोपयिषोपयिवक्त्वाभावेन हि ' क्लेशवत् ' इत्यादिव्यप- द्श इति वशोपपन्न-
को वा निवृत्ताहो, सर्वं चिप विप्रवर्गगतिऽपश्यं ।
पञ्चापंतरमेव-पपादनिष्ठाऽवपमो ॥ १७८ ॥

अथ कथाऽऽहनिष्पत्त्येऽपि मोक्षस्य न किञ्चिद् न कृत्तव्य इति भावः । इह " कालंतरनासी वा घटो ब्व " इत्यादिगथाः प्रा- ग्निषु पद्यगुणैश्च बन्धनोक्तविधौ ब्यवस्थिता एव । ततो यदिह न द्वावस्थानं, तत्ततो (प्रथमो)-ऽवगन्तव्यमिति ॥ १६८ ॥
अथ प्रथमपत्ते यदुक्तम्- ' किं दीक्षस्व न नासो निवन्धा ' (१६९) इत्यादि । तत्रोत्तरमाह-

न य सर्वथा विण्णासो-ऽणलसत परिणामो पयस्सेव ।
कुंभसत कवाज्ञाण व, तद्वाविगारोबलंजाओ ॥ १७८ ॥
न प्रदीपानलस्य सर्वथा सर्वप्रकारोर्विनाशः, परिणामत्वात्, यद्यसौ तुपस्थेव । अथवा-यथा मुक्ताऽऽहादस्य कपालतया परिणतस्य घटस्य, यथा वा कूर्णेकृतानां कपालानाम् । कुणो न सर्वथा विनाशः ?, इत्याह-तथा तेन कपालप्रकारेण विकार- रस्व प्रत्यक्षाऽऽदिप्रमत्तोपलक्षमादिति ॥ १६७ ॥
अथ प्रथं, परिहार-
जइ सर्वथा न नासो-ऽणलसत किं दीसप न सो सक्से ? ।
परिणाममुमुपमाओ, जलपविगारंजपण्ड व ॥ १७८ ॥
यदि सर्वथाऽनलस्य न नाशस्तर्हि विध्यातान्मनं किमित्य- सौ सत्त्वात् इत्यते ? । अथोत्तरमाह- (परिणामेत्यादि) वि- ध्याते प्रदीपेऽनंतरमेव तामसपुनरुत्पन्नो विकारः समुपलभ्यत एव, चिरं बालौ पुरस्ताच्छोपलभ्यते, तस्त्वसमुत्पन्नतरपि- णामजावात् । तथाहि-विद्यार्थिनाश्चैव अक्षद्वयप्रापि यः क- षणाग्रपुत्रकविकारः स परिणामोऽप्येवाशोपलभ्यते । तथाऽऽ- नस्यापि पवनं द्विपमात्रस्य यदुत्पद्यते उच्यते, तदपि प- रिणामसौऽप्येवाशोपलभ्यते, न पुनरल्पवादिति ॥ १६८ ॥

विचयकपञ्च पुत्रकपरिणाम इति द्वयोपपन्न-
होतव्य इतिवत्तर-गमका पुर्णदिविषंतर्माहृत् ।
संवा र्तिन न र्तिप, योगसपरिणामया विधा ॥ १७८ ॥
इह सुखेवपलक्षयवस्तुत्पत्तीरतीकचिचक्रमुद्राऽऽव्यः संकथाः पूर्वोक्तिप्रधानतरप्राक्षाकस्तुत्पत्तीरतीकचिचक्रा भूत्वा पुनकर्मको-

कपालाऽऽदिसामन्वन्तरं प्राप्य पुत्रकपरिणामवैचित्र्या- दिभ्रियान्तरमदृश्यं स्वर्गोपलक्षणाऽऽदिक्रियप्राज्ञानाभावात् । तथाहि-सुखे पत्रोक्तं यद्युग्रं ह्य भूत्वा शोचनार्थ- मन्वो प्रकृतं मरमना मिलितं सत्यमूर्तेन्द्रियप्राज्ञाना- मेति, पुनः प्रयोगेण प्रस्मनः पृथक् कृतं चक्षुर्विषयता- मुपगच्छति । तत्रपुनरुत्पत्तीहोतकालाविकमुद्राऽऽदयोऽपि प्राक् चक्षुर्विन्द्रियप्राज्ञा भूत्वा पश्चात्पुनऽऽद्यते बहोपधसमुदाये व काश्चक्षुर्णावहेत्साद्विपरिणामान्तरमापन्नाः सन्तो रसनेन्द्रिय- संवेधा भवन्ति । कर्पूरकस्तूरिकाऽऽर्जानामपि पुत्रलाभ्युत्पत्तीहा अपि बायुना कूरमुपनीता प्राणसंवेधा भवन्ति । योजननवकाऽपि परतो गतास्तथाविधं कश्चिन्मूहनपरिणाममापन्ना नैकस्याऽ- पीन्द्रियस्य विषयतां प्रतिपद्यन्ते इति । अनया दिशाऽप्याऽपि पुत्रकपरिणामता चिन्ना भावनीयेति ॥ १६८ ॥

अथास्यैव पुत्रकपरिणामवैचित्र्यमदृश्यं प्रस्तुते योजनार्थमाह-
एगोदिपयगजा, जइ वा द्वावादयो तद्वा गेया ।
हांतं चक्षुःगमभा, पार्णदियमकजायमेति ॥ १७८ ॥

बायुः स्वर्गोपलक्षयलैव प्राज्ञः, रसो रसनस्यैव, गन्धो ग्राह- स्वैव, रूपं चक्षुष एव, शब्दस्तु श्रोत्रस्यैव प्राज्ञः । तद्वै यथा चारवाद्याय पुत्रला एकैकस्य प्रतिनियतस्येन्द्रियस्य प्राज्ञा भू- त्वा पश्चात्परिणामान्तरं किमप्यापन्ना इन्द्रियान्तरप्राज्ञा अपि भवन्तीति स्वयमेव वक्ष्यते । तथा प्रस्तुता अपि प्रदीपगता आग्नेयाः पुत्रलाश्चक्षुःप्राज्ञा दूपा कश्चिद्विध्याते तस्मिन् प्रदीपे त एव नामसोऽनुनाः सन्तो प्राणेन्द्रियप्राज्ञानामुपयान्ति, ततिक- मुच्यते ?- ' किं दीक्षत न सो सक्से ' ति' (१७८) । ननु प्राणे- न्द्रियेणोपलभ्यते एव विध्यातप्रदीपविकार इति ॥ १६७ ॥

यद्येवं, ततः प्रस्तुते किमित्याह-
जइ दीवो निव्वाणो, परिणामंतरमिओ तद्वा जीवो ।
अइह परिनिव्वाणो, पचोऽणावाहपरिणामं ॥ १६९ ॥
यथाऽनन्ततोक्तव्यपरिणामान्तरं प्राप्तः प्रदीपो ' निर्वाणः ' इत्युच्यते, तथा जीवोऽपि कर्मविरहितैकवत्तामूर्ते जीवस्वरूपमा- बलक्षणमबाधं परिणामान्तरं प्राप्ते निर्वाणो निर्वृत्तिं प्राप्त उ- च्यते । तस्माद् दुःखाऽऽदिरूपरूपा सतोऽवस्था निर्वाणमिति स्थितम् ॥ १६९ ॥

तर्हि शब्दाऽऽदिविषयोपयोगात्रावाभिः सुख एवायमिति चेत् ।
नैवम् । कुतः ?, इत्याह-
मुत्सम परं सोक्से, धाणाणावाहओ जइ सुखिणो ।
तफम्मा पुख विरहा-दावरणाऽऽवाहहेरुणो ॥ १७९ ॥

मुक्तस्य ज्ञानोः परं प्रकृतप्रकृतमिममिध्यानिमानजं स्वाभाविकं सुखमिति प्रतिज्ञाः । (पाणाणावाह र सि) ज्ञानप्रकृतं सति ज- न्य जराव्याधिभरतैरुत्पद्योः गतरीयो ककुपिपासाशीनोष्णकामको- धमदृश्याऽऽनुष्णारगद्रेषाचिन्तैस्तुभ्याऽऽदिविद्योः पाबाधिवर- हितत्वादिदि हेतुः । तथाचिप्रकृतमुनेरिव । यथोक्ताबाधरहि- तमि काष्ठाऽऽदिविद्ये वतन्ते, परं तेषां ज्ञानाभावात् सुखव, अन- स्तदुत्पन्नबन्धेऽर्थो ज्ञानप्रदणम् । कथं इत्येतौ प्रकृतज्ञानवान्, ज्ञानाधरहितम्, इत्याह- (तफम्मेत्यादि) तदुत्तमं प्रकृतज्ञाना- बाधबाध मुक्ताऽऽत्मा । कुतः ?, विरहाद्-अभावात् । केवाम् ? ; आचरयतेऽन्तमात्मकधरेत्तं च । एतदुक्तं भवति-ज्ञानमि-

येषांऽऽवरणत्वात् प्रकृतज्ञानवासो, चेदनीयकमांऽऽदीनां च कर्मवामप्याभावेदानीं स्वधर्माऽऽपगतसत्त्वांऽऽवाचरहितोऽप-
 मिति । प्रथमः-स्वाभाविकेन स्वेन प्रकाशेन प्रकाशवाद्यमुक्ताऽऽभ्रमा-
 सत्प्रकाशवाहाऽऽवरणरहिततात्,तुदिनशुद्धवत् । तथा वाऽऽ-
 "क्षितः शीतशुद्धक्षीवः प्रकृत्या प्राद्यशुद्धया । चन्द्रिकावत्
 विशालः, तदावरणमल्लघवत् ॥ ११ ॥ इति । तथा-भ्रमाभावाद्युक्तौ
 मुक्ताऽऽभ्रमा,सत्प्रकाशवाहेतुरहितत्वात्,उचरऽऽऽपगतमे स्वधर्माऽऽ-
 वरणवत् । तथा चोक्तम्-"सम्भाषाभावात्-स्वधर्मावः भवति प-
 रमसुक्तौ । श्यावाभावावोऽन,स्वधर्मस्य रूप्य परमसुक्तम्" ॥११
 इति ॥ ११११ ॥

अपरस्वबाह-

मुक्तो करणाभावा-दृशाखी खं व नाणु विरुद्धोऽयं ।
 भ्रमजीवया वि पावड,एक्तौ शिव भण्डं तन्नाम ।?१६६१।

नव्यज्ञानौ मुक्ताऽऽभ्रमा, करणाभावात्, आकाशवत् । अत्रा-
 ऽऽभ्रमायः प्राऽऽऽह-ननु धर्मस्वरूपविपरीतसाधनार्हाइ-
 र्दोऽयं हेतुः । तथाहि धर्मस्वरूपे निवृत्ति-अत्रांशो मु-
 क्ताऽऽभ्रमा, करणाभावात्, आकाशवत् । अत्र परः सो-
 क्तवै जयति-(नक्षाम शि)नामैतव्यनुज्ञायाम्-अस्वेनत्, न नः
 किमपि क्षुत्येते ? न हि मुक्ताऽऽभ्रमाप्रजीवयतेऽस्माकं, किञ्चिन्न-
 इत्यति, येन हेतोर्विद्यतता प्रेष्यमाणा शोभते । अत्राऽऽह कश्चिन्न-
 ननु मुक्तस्याऽऽवस्थनादितानामप्यनिष्ठेयव, तनक्षेतत्तु हृषण-
 नाभावात्तदाऽपि परिहृत्येवमेव, यद्यथाऽभ्रमोऽपि हृषणं स-
 मापयति तत्कथं परस्वैधैकस्योद्भावेत् ? । सत्यमेतत् । कि-
 म्परेऽप्युक्तपरीकार्ये प्रेष्यमाणाः कृतनादाः, कदाचित्तोभाद्
 विनिश्चितप्रतिनः परोऽप्रापि प्रतिविधाने स्वक्षितिस्वरूपी वि-
 द्यात् । परमाद्यन्तनु जीवस्याऽऽजीवयं कदाचिदपि न प्रव-
 त्येव ॥ ११६३ ॥

कृतः । इत्याह-

दृक्वाऽऽमुत्तच सदा-वजाइद्रो नस्य दूरविपरीयं ।

न हि ज्योतिरगम्यं,जुषं नजसो व्व जीवयं ॥?१६६४॥
 तस्य मुक्ताऽऽभ्रमो हि यस्मात् कारणात् युक्तमिति संक्षेपः ।
 किं तत्र युक्तम् ? इत्याह-एकस्या जीवत्वसङ्गणाय जातेयै-
 जीवत्वसङ्गणे जात्यन्तरं तत्र गमनं जात्यन्तरगमनं, तत्र युक्तम्-
 । कथंचन जात्यन्तरम्, इत्याह-दूरमत्यर्थं विपरीतं दूर-
 विपरीतम् । कस्या दूरविपरीतम्, एत्याह-(सहायजाइद्रो शि)
 जीवत्वसङ्गणायः स्वाभाविकी स्वभावभूता जातिः स्वभा-
 वजातिः, तस्याः । किंवत् या स्वजायजातिः ? इत्याह-उपमा-
 प्रथानस्वामिहेतुश्च, उच्यतेऽमुत्तव्यदिनि उच्यत्ववदन्त-
 स्वधर्मव्येधः । स्वभावजातेदूरविपरीतं सत् कस्य यथा किं न
 युक्तम् ? इत्याह-नभस इव जीवत्वम् । इदमत्र हृद्यम्-उच्य-
 त्वत्, अन्तरेयं च जीवस्य तावत्स्वभावभूता जातिः,तस्याऽयं यद्
 दूरविपरीत जात्यन्तरमद्वयत्वम्, अन्तरेयं च, तत्र गमनं तस्य
 कस्यामपवस्थायानं भवति । एवं जीवत्वमपि जीवस्य स्व-
 भावचूनेव जातिः, ननस्तथा अपि स्वभावजातेयैद् दूरविपरीत-
 जीवत्वसङ्गणे जात्यन्तरं तत्र गमनं मुक्तावस्थायामपि तस्य
 न युज्यते । न ह्यजीवस्य सतो नजसः कदाचिदपि जीवत्व-
 प्राप्तिर्भवति । तस्मान्मुक्तो जीवो यथाऽऽहमेव सूक्ष्मं न भवति,
 तद्विदुः कस्यावस्थान्त् । एवं जीवस्वाभाव्याजीवोऽप्यसौ कदा-
 चिदपि न भवति ; अथवा नःपरमात्वादीनामपि स्वस्वभा-
 वत्यामेव वैपरीत्याप्याऽतिप्रसङ्गादिति ।

अत्राऽऽह-यद्येवं,ताहै यद्भवतैवोक्तम्-"अजीवो मुक्ताऽऽभ्रमा,कर-
 णाभावात्, आकाशवत्" इति, तत्कथं नेतव्यम् ? । अत्रोक्तवत्-
 परस्य प्रसङ्गाऽऽवादनमेव तदस्माभिः कृतम्, नतकथं च कार-
 णमुक्तमेव, न युज्यते हेतुना मुक्तस्याजीवस्य सिद्धयति, प्र-
 तिवन्धाभावात् । तथाहि-यदि कथंजीवयं कृतं जनेत्, यथा
 इदमेव धूमः, इयाकानि वा जीवत्वस्य कारणानि यदि भवेयुः,
 यथा शिशयाया वृक्षत्वम्, तदा कारणनिवृत्तौ भवेज्जीवत्वनि-
 वृत्तिः, यथाऽऽभिन्नकृत्वनिवृत्तौ धूमशिशयावयोः, न चैतदस्ति ।
 जीवत्वस्यानाद्वारिणामिजाक रूपानेनाकृतत्वात्, इत्याप्यथा
 पक्षमावोऽपीन्द्रियाणां शरीरेणैव सह युज्यते, इत्यस्यापि पौ-
 ङ्गलिकत्वात्, न तु जीवत्येव, जीवस्यामूर्तेरनेनाकृतं तद्वि-
 कृतत्वात् । तस्मात्करणनिवृत्तावपनिवृत्तमेव मुक्तस्य जीवत्व-
 मिति ॥ ११६४ ॥

आह-यद्येवम्, 'अज्ञानौ मुक्ताऽऽभ्रमा, करणाभावात्, आकाशवत्'
 इत्यत्र धर्मस्वरूपविपरीतसाधनत्वात् या हेतोर्विभक्तौऽप्राधान्येन,
 सा न भवतिरूपे परिहृता, अतस्तत्रान्यत्किमप्युत्तरमुत्पत्ता-
 मित्याहएक्याऽऽह-

मुक्ताऽऽभ्रमत्रो नो-वलक्षिर्दमित्तिदियाऽं कुञ्जो व्व ।

तत्रलंजदाराणि उ, तां जीवो तनुवन्नक्षा ॥?१६६५॥

तनुवर्गम वि राएणत्रो, तन्वावारे वि नावलंजात्रो ।

इंद्रियनिष्ठो आया, पंचगवसोवन्नक्षा वा ॥?१६६६॥,

अनयोर्थावस्था पूर्ववत्, केवलं प्रस्तुते प्राजापे सचने-यद्वि-
 न्दियावप्युपनिष्ठमिति भवेयुस्तदा तद्विद्युत्वावप्युपनिष्ठमिति-
 सिधेयेत्, न चैतदिति, अन्वयव्यतिरेकादयो जीवस्वरूपलभिधम-
 प्यभिधयादिनि ॥ ११६६ ॥ ११६७ ॥

स्वभावचूतं च ज्ञानं जीवस्य, इति कथं करणनिवृत्तौ मुक्तस्य
 तत्रिवन्त इति वक्ष्येत्याह-

नाणुरहिशो न जीवो, सत्त्वत्रोऽणु व्व मुत्तिभावेयं ।

जंतेह विरुद्धमिदं, अत्रिय य मो नाणुरहिशो या?१६६७।

यद्यप्याज्ञानरहितो जीवः कदाचिदपि न भवति, ज्ञानस्य
 तत्सङ्गणाम्, यथा मूर्तेनात्रेन रहितोऽणुने भवति, तेन त-
 स्माकारणात्किञ्चमेतत्-"अस्ति नासौ मुक्तो जीवः,अथ च स्व
 ज्ञानरहितः" इति । न हि स्वङ्गणाम्नात्रे स्वङ्गणवतोऽवस्थानं यु-
 ज्यते,तद्विनिर्दिश्यते तथासत्त्वात्, तथा चानन्तरयोक्तम्-"न
 हि जन्मनगमनं, जुषं नजसो व्व जीवयं" (११६४)
 इति ॥ ११६७ ॥

परामित्रायासाहाय्येयदेव समर्पयन्त्याह-

किं सो नाणमरुतो, नाणु पक्षव्याणुभूदो भिण्य ? ।
 परदेहस्मि वि गजतो, नपचित्तिनिविचिंतिगामो?१६६८।

ननु कथमसौ जीवो ज्ञानरूप इति निश्चयिते ? । अत्रो-
 चरमाह-नन्वियत्तमायां, ननु मित्रे देहे तवत्यस्यजातुमवा-
 देव ज्ञानस्वरुको जीव इति विज्ञायते, इन्द्रियव्यापारोपरमेऽपि
 तच्छावरोपलक्षणाद्यनुसन्धानात्, तद्व्यापारेऽपि चाप्यनसक-
 तायामनुपलक्षणात्, अदृष्टानुनामपि चार्थानां तथाविधक-
 थोपशामपाटयात्कदाचिद्दृश्याक्यानात्स्वार्थं चेतासि स्फुरणात् ।
 एतच्च स्वसंवेदनासिद्ध्यामपि भवतः प्रवृत्त्यां तवत् । तथा-

स जन्तुः परदेहेऽपि ज्ञानसक्ये एवेति प्राह्यः । कुतः ? , तथाविधप्रवृत्तिभिरुत्तिष्ठति इति ॥ १६९८ ॥

अपि च मुक्तावस्थानिवाऽऽपावने महान् विषयोसः ; कुतः ? , इत्याह-

सत्त्वाऽऽवरणावगमे, सां सुखदयो भवेज्ज स्रो व । नृमयज्ञावाभावा-द्व्याख्यिषं न जुषं से ॥१७०७॥

स्वेच्छित्तो जन्तुर्देहातोऽप्यावरणकृते तावत्तारतम्येन ज्ञानयुक्त एव प्रवर्तते, यस्य त्वर्नाच्छ्रयस्य सत्त्वमप्यावरणं क्रीणं, स निःशेषाऽऽवरणावगमे शुद्धतर एव भवति-संपूर्णज्ञानप्रकाशयुक्त एव प्रवर्ततेत्यर्थः, यथा सप्रस्ताप्राऽऽवरणावगमे सत्पूर्वप्रकाशमयः सृष्टिः, तत्तत्समयमावश्य प्रकाशमयत्वस्य करणामात्रेणामाभावेतोः 'से' तस्य मुक्तस्य यद्द्वान्वितं भवेते प्रवृत्ता, तत्र युक्तम्, व्यापारकार्माद्ये तस्यैव प्रकथयतो ज्ञानप्रकाशस्य सप्राप्तादिति ॥ १६९९ ॥

तद्वचं सति किमिह स्थितम् ? , इत्याह-

एवं पगासमग्रो, ज्ञां विो छिदावजासयथाचो । किंचिन्मेषं जासद, जिहाऽऽवरणपर्ययो व ॥१७००॥ सुबहुयतरं वियाण, मुचो सन्वप्यिहाणविगमाओ । अवरणीययरो व नरो, विगयाऽऽवरणपर्ययो व ॥१७०१॥

तद्वचं सति सचेदा प्रकाशमयः प्रकाशस्वभाव एव जीवः, केवलं संसारेवस्थायां उच्यतेः किञ्चिन्मात्रमवभासयति, क्रीयाक्रीयाऽऽवरणविच्छेदरिक्तियुक्तैरेवभासनात्, सच्चिन्मूकदुःखेणाऽऽपन्नरितमदीपयति । मुक्तस्तु मुक्तावस्थायां प्राप्ता जीवः सुबहुतरं विजानाति-यद्यस्ति तत्सर्वं ज्ञाकाशयतीत्यर्थः, सर्वेषुपिज्ञानविगमात्--सत्त्वाऽऽवरणकृयादित्यर्थः । अप्नतिसमस्तपृष्ठः पुरुष इव, विगतसम-स्तकृदुक्त्याऽऽधारावरणपृष्ठ इव वेति । यो हि सच्चिदाऽऽवरणाभरति। स्तोत्रं प्रकाशयति, स निःशेषाऽऽवरणावगमे सु-बधेन प्रकाशयति, न तु तस्य सर्वेषां प्रकाशाभाव इति भावः । तस्मात् " मुचस्त परं लोकम्, नाणावादाहो " (१६९२) इत्यादि स्थितम् ॥ २००० ॥ २००१ ॥

अथाद्यापि मुक्तस्य सुखाभावं पश्यन् परः प्राऽऽह-
पुष्पापुष्पकरार्थं, नं सुहृदुक्तलोर्दे तेण तन्नासे । तन्नासाओ मुचो, निस्सुहृदुक्तलो जहाऽऽगासं ॥१७०३॥ अहवा निस्सुहृदुक्तलो, नपं व देहिदिद्याद्भावाओ । आधारो देहो विप, नं सुहृदुक्तलोवत्तकीणं ॥ २००३ ॥

पुष्पापुष्पमुपजायते, पापाक दुःखमिति भूततामपि सम्पत्तं, तेन तस्मात् तयोः पुष्पपापयोः कारणभूतयोर्दो सुखदुःखयोः कार्यरूपयोर्नाशासिःसुखदुःख एव मुक्ताऽऽग्ना प्राप्नोति, तत्कारणाज्ञावात्, आकाशवदिति । अथवा निःसुखदुःखाऽऽस्ती, देहेच्छ्रियाजानात्, नभोवत्, यद् यस्मादेहं यथ, तथेभिद्यापि च सुखदुःखोत्पत्तिधीनामाधारो हृदयस्य, न पुनर्देहाभावे 'सुखदुःखे हृदयेते, नापीच्छ्रियाभावे ज्ञानं काव्युपजन्त्येन । ततः सिद्धस्य कर्त्तव्यं तदभावात्तानि भ्रष्टीयन्ते । इति ॥ २००२ ॥ २००३ ॥

अधोत्तरमाह-

पुष्पफलं बुबलं चिप, क्रमदीपग्रो कर्म्मो व पापस्य । ४३२

ननु पापफले वि समं, पञ्चकल्पिरोदिया वेव ॥१७०४॥ एकवर्तिपदत्ताऽऽदिकं पुण्यफलं निश्चयतो बुद्धमेव, कर्मो-द्वयजन्यत्वात्, नरकत्वाऽऽदिपापफलत्वात् । परः प्राऽऽह-ननु पापफलेऽपि समानमित् । तथाहि-अप्यापि वक्तुं शक्यत एतत्-उक्तं पापफलं दुःखत्वेनाजित्तं परमार्थतः सुखमेव, कर्मो-द्वयजन्यत्वात्, पुण्यफलत्वात्, एवं च वदन्ती प्रत्यक्षविरोधिना, स्वसंबेधमुक्तुःश्यावैपरिःस्येन संक्षिप्यभावादिति ॥ २००४ ॥

प्रगयानाह-

जसो चिचय पञ्चकलं, सोमम् । मुहं नतिय दुक्त्वमेवेदं । तत्पट्टियाराविभयं, तो एणुणफलं ति दुक्त्वं ति ॥१७०५॥

सौर्यः प्रमास ! यत एव दुःखे अनुभूयमाने कल्याणविषय-वेस्तमतेः सुखं प्रत्यक्षं नास्ति, सुखात्तुभवः स्वसंबादितो न वि-द्यते, अत एवास्मान्निवृत्त्यते-दुःखमेवेदम् इति, यद् किमप्यत्र संसारचक्रे अक्षयन्नाङ्गनासंभोगाऽऽदिसमुपमपि विद्यते, तत्सर्वं दुःखमेवेत्यर्थः । केवलं तस्याङ्गनासंभोगाऽऽदिविषयौ-सुखयजनिनारतिकपस्य दुःखस्य प्रतीकारोऽङ्गनासंभोगाऽऽदिकस्तत्प्रतीकारस्तेन नश्यतीकारेण दुःखमपि साहिकं मूर्धै-देन भयवस्थापितं तन्मनीकारकं कामिनीसंभोगाऽऽदिकं पामाकद्भुनाऽऽदिवस्तुसम्यग्प्रवृत्तम्, अज्ञाऽऽरोपनाशुलनि-रोधाऽऽदिव्यापिषयवशाऽऽदिकजिनं तु दुःखमिति । रमण-संभोगवक्रवर्तिपदत्तावाऽऽदिकं सुखं स्वसंबादितं दुःखमिति व-दन्ती प्रत्यक्षविरोध इति चेत् । नवयुक्तम् । मोहमूढप्रत्यक्षत्वात्-स्य, तज्ज्ञानौःसुखयजनिनारतिकपस्य दुःखमनीकारकत्वात् दुःख-स्यपि तत्र सुखप्रथयसायः, पामाकद्भुनाऽऽपत्वाऽऽहारापरं भोगाऽऽदिवच ।

तथा चोक्तम्-

" मनः प्रेन इवाऽऽदिष्टः कणमन्तीमुपपृष्ठा ताम् । गाढाऽऽवासितसर्वाङ्गः, स सुखी रमते किल ॥ १ ॥ शौःसुखयाममवसाद्यति प्रसिद्धा, किलवनाति मन्वपरिपालनवृत्तस्येव । नातिभ्रमापनयनाय यथा भ्रमाय, राउयं स्वहस्तयुनदङ्गमिवाऽऽतपन्नम् ॥ २ ॥ भुक्ताः श्रियः सक्तसकामदुष्कास्ततः किं ? , संशीलिताः प्रणयिनः स्वमेवेस्ततः किम् ? । इत्थं पदं शिरसि विञ्चिपन्ती ततः किं ? , कल्पे सिनं ननुभृतां तनुजिस्ततः किम् ? ॥३॥ इत्थं न किञ्चिदपि साधनसाध्यजातं, स्वमेच्छजालसदृशं परमार्थमुच्यते । अत्यन्तनिवृत्तिकरं यद्वपेतथाव, तद् अक्ष वाञ्छत जना यदि वेतनाऽस्ति ॥४॥ इत्यादिना । " पुष्पफलं ति बुक्त्वं ति । " यत एवमुक्तप्रकारेण दुः-खेऽपि सुखाजिमानः, तस्मात्पुण्यफलमपि सर्वे तत्रन्ती दुः-खमेवेति ॥२००४॥

एतदेव प्रपञ्चयति-

विमयमुहं दुक्त्वं चिय, दुक्त्वंपट्टीयारमो तिगिच्छ उव । तं सुहृदुवपाराओ, नो उवयारो विद्या तत्त्वं ॥१७०६॥ विषयसुखं तत्रतोः दुःखमेव, दुःखप्रतीकाररुपत्वात्, दुष्टगणका-शोरोकायपानचञ्चेद्वनदम्माऽऽदिकमित्सावत् । यत्र शोके

तत्र सुखस्यपदेशः प्रवर्तते, स उपचारार्हः । न औपचारिकस्यैव पारमार्थिकं विना कापि प्रत्यक्षे, मीणवकाऽऽदौ सिद्धाऽऽपुप-
चारवदिति ॥२००६॥

ततः किमित्याह-

तद्वा हे मुक्तसुहृदः तं तत्त्वं सुखस्यैवत्वंप्रदर्शयति ।
मुष्णिपोऽद्यावाहस्ये न, शिष्णोऽप्यारपयन्मुष्णं ॥२००७॥

तस्याद्यसुखस्य संबन्धि तदेव सुखं तथैव निरूप्यते । कु-
तः ? स्वाभाविकत्वेन निष्प्रतीकाररूपस्य तस्य प्रसूतेरूपत्वेः ।
काथम् ? अवश्यम् । क सति ?, दुःखसंश्लेषे । सांसारिकं हि
सर्वं पुण्यफलमपि दुःखरूपतया समर्थितं, ततः पापफलम्,
इतरथा सर्वं दुःखमेवेदं हि, नान्यत्, तत्र सुखस्य क्रीणम्; अत-
स्तत्संश्लेषे अवश्यतया यद् तस्य निष्प्रतीकारं स्वाभाविकं
निरुपमं सुखमुपपद्यते, तदेव तथम् । कस्येव ?, विशिष्टज्ञानव-
तोऽनायासस्य मुनेरिव ।

उक्तं च-

“ निजिनमदमदनाम्, धाक्राद्यमनेविकाररहितानाम् ।
विमिष्टुत्पराशाना-मिदेष मंक्रः सुविदितानाम् ॥” इति २००७।

अथवा प्रकारान्तरणमपि सुखस्य तथ्यसुखस्यैवभावमाह-
जह वा नाणमथ्रोऽप्यं, जीवो नाणोववाइ चापरणं ।
करमपुणुगट्टकारिं, सम्माऽऽवरणकल्लमुक्कं ॥२००८॥
तद् सोखस्यमं जीवो, पावं तस्सेवधाय्यं नयं ।
पुणुमपुणुगट्टकारिं, सोक्खं सव्वकल्लए सयसं ॥२००९॥

यथा वाऽनन्तज्ञानमयोऽसौ स्वस्वयेण जीवः । तदीयज्ञानस्य
च मत्प्रावरणऽऽदिकानावरणमुपघातकं मन्तव्यम् । करणानि
त्विन्द्रियाणि तज्ज्ञानस्य, सुधाऽऽनपस्य तदावारकमेघपटल-
निष्प्राणभोग्यकारणानि । सर्वाऽऽवरणस्ये तु ज्ञानस्योद्भि-
र्मलता सर्वथाऽवभासकत्वलक्षणं भवति । प्रकृतयोजनामा-
ह-तथा तैरेव प्रकारेण स्वरूपतः स्वाभाविकान्तसोऽस्यमात्र
जीवः, तस्य च सुखस्यैवोपघातकारकं पापकर्म विकल्पम् ।
पुण्यं त्वनुत्तरसुपरपयेत्सुखफलं तस्य स्वाभाविकसुखस्या-
नुभवकारकम् । ततः सर्वाऽऽवरणापगमे प्रकृष्टज्ञानस्य स्व-
मस्वपुण्यपापकृत्ये सकलं परिपूर्णं निरुपचारितं निरुपमं स्वा-
भाविकमनन्तं सुखं भवति सिद्धस्येति ॥ २००८ ॥ २००९ ॥

अन्येन वा प्रकारेण सुखस्य तस्य सुखसम्भवमाह-

जह वा कम्मक्खयञ्चो, सो सिक्खत्ताइरिण्णं लभइ ।
तद्द संमाराइयं, पावइ ततो विष सुहृं ति ॥ २०?० ॥

यथा वा सकलकर्मक्षयार्थं मुक्ताऽऽना सिद्धत्वाऽऽदिपरिण-
तिं लभते, तत्र एव सकलकर्मक्षयार्थं संसारान्तं वैश्व-
कसुखादिभक्षणस्यैव निरुपमं तथैव सुखं प्राप्नोति । एतेन
यदुक्तम्-“ क्रीणपुण्यपापयेन कारणाज्जावाणःसुखसुःखो
मुक्ताऽऽना, भ्योमवत्” इत्येतेनैव प्रत्युक्तं ब्रह्मव्यव, ‘कारणा-
भावत्वं इत्येष हेतोर्निरुपघातं, सकलकर्मक्षयलक्षणकारण-
जन्मस्येन सिद्धसुखस्य सकारणत्वादिति ॥ २०?० ॥

यदुक्तम्-“ आधारां देहो चियव, जं सुहृदुक्कंयवखज्जीवं”
(२००३) इति; तथाऽऽह-

सायाऽसायं दुक्खं, चिक्खरहम्मिय य सुहं जम्भो तेणं ।

देहिदिपसु दुक्खं, सोक्खं देहिदिद्याभावे ॥ २०?१ ॥

ननु यत्पुण्यफलं सातं सुखतया लोकाभ्यवहारो बद्ध, त-
त्सर्वं दुःखमेवेत्यनन्तरमेव समर्थितम् । प्रसतं तु पापफल-
त्वाविवाधं दुःखमेव । एवं च सति सर्वं दुःखमावृत्ति सं-
सारे, न सुखम् । तथा दुःखं सिद्धव सर्वथा क्रीणम् अत-
स्ताडरहे यद्यस्मात्सिद्धस्य स्वाजायिकं, निरुपमम्, अनन्तं च यु-
क्तिसिद्धमेव सुखं, तेन तस्मात्कारणात् पारिशेष्यपायात् सं-
सारिणामिव जीवानां देहिन्द्रियेषाधारभूतेषु यथोक्तस्यैव
दुःखम्, सुखं तु देहिन्द्रियाणां एव, सिद्धस्य जीण/निःशेषसुख-
ःसात्वेन तस्य तत्र युक्तिसिद्धत्वादिति ॥ २०?१ ॥

अथवा देहिन्द्रियाभावे सुखाभावलक्षणो दोषस्तस्य जन्तु वः,
किमित्याह-

जो वा देहिदियं, सुहमिच्छइ तं पक्ख दोमोऽपं ।
संमाराइयमिदं, धम्मतरंभेव मिक्खिसुहं ॥ २०?२ ॥

यो वा कांश्चित् संनाराजित्तो मोक्षसुद्धः परमार्थदर्शी विषया-
मिषयाभूत्को देहिन्द्रियजमेव सुखं मन्यते, न तु सिद्धिसुखं,
तस्य तेन स्वर्गोपपत्तिर्भवति, तस्य चादिनः संसारविषयको
प्रमाणतः सात्वेन सति “ निःसुखाःसिद्धः देहिन्द्रियाभावात्”
इत्येव हेतोर्भवत्, न तस्मात् संनाराजितं पुण्यपापकम-
नसुखदुःख, तयो नयथा विलक्षणं धर्मानन्तरमवैवायुममज्ञं
निरुपचारितं सिद्धसुखमिच्छामिति ॥ २०?२ ॥

अत्र तेषामाहास्य परिहरमाह-

कह नणु मेयं ति भई, नाणाणावाहउ चि नणु जणिये ।
तद्दिण्णं पाणं पि य, वेणयुधम्मोत्ति रागो व्व ॥२०?३॥

अथैवभूता मतिः परस्य भवेत्-निश्चिन्तितं भवनः सि-
द्धस्य यथोक्तं सुखं, किन्तु नेच्छामानां वस्तुसिद्धिः, अपि तु
प्रमाणतः नतः येन प्रमाणेन तस्मिन्स्थितिं तद्वक्तव्यम् । अनु-
भवेन तदनुमीयते इति चेत्, तर्हि केषामनानं तदनुमेयम्-
अनुमीयते इत्यर्थः ? इत्याह-“ न.णाणावाहउ चि नणु भणिये
ति ॥” ननु भणितमत्रार्थं प्रागनुमानं सिद्धस्य प्रहृष्टं सुखं, ज्ञा-
नस्य स्वभावाद्यत्वाद्, मुनिर्यादिनि । पुनरपि परः प्राऽऽह-य-
द्येयं तद्येनित्य सुखं ज्ञानं च सिद्धस्य, चेतनमप्येव, रागव-
दिति ॥ २०?३ ॥

अथवा इत्यन्तरमाह-

कययाइभावञ्चो वा, नाऽऽवरणाऽऽवाइकारणाजावा ।
उपायद्विज्जेम-सहावञ्चो वा न दोनाऽपं ॥२०?४॥

अथवार्थन्ये सिद्धस्य सुखज्ञाने, तपःप्रसूतिं कष्टानुष्ठानेन
क्रियमाणत्वात्, आरंभशब्दाद्भूतप्राप्त्युपायत्, घटवार्थम् ।
अत्रोक्तमाह-“ नावरणेत्यादि ।” न निश्चयान्तिषे ज्ञानसुखे ।
कुतः ?, आवरणं चाऽऽवायञ्चाऽऽवरणाऽऽवायौ, तयोः कारणं
हेतुस्तस्याजानात्, आकाशवदिति । इदमुक्तमर्थान्-सिद्धस्य
ज्ञानं सुखं च यद्यप्येवमेव तदा स्वाहानिमित्तम्, अयममत्र ज्ञा-
नस्याऽऽवरणोदयात्, सुखस्य स्वाभाव्येतेषु युतात्वात्सत्त्वैर्नयो-
व्याप्यद्विकारणाद्भवेत्, आचरवैद्यनयोऽऽदौ च मिथ्यास्वा-
ऽऽदिसंभवेऽनुभवेऽप्यने, ते च सिद्धस्य न विद्यन्ते, अतस्तद-
भाव्याद् नाऽऽवरणाऽऽवायाकारणत्वात्; तदनायासं न सिद्धस्य

किं तु बाह्यात् त्वेहमपि सशरीरमपि बीतरागं क्रीणोपशमं मोहयोगिनं परमसमाधिमतं भवकथमपि न स्पृशेयुः । के १, ह्येतदविशेषाः, सुखदुःखभेदा इत्यर्थः ॥ २०१६ ॥

प्रकारान्तरेणपि "बाह सन्तम" इत्येतद्व्यापिकासुराह-
बाह चि वा निवाभ्रो, बाहदत्त्वो ज्वंतमिह संतं ।

बुज्जाऽव चि व संतं, नाश्राह्मिबिह्मिहवाऽह ॥२०२०॥
बा इत्यपवा- ' वा ' इत्यर्थे शब्दो निपातः, स च बाह्या-
र्थः । नतस्वाशरीरं सन्तं प्रवचनं मुक्तौ विद्यमानं जीवं प्रियाप्रिये
न स्पृशतः, बाह्यात् सशरीरमपि बीतरागं न ते स्पृशतः । व-
दि वा बसन्तमित्यपवाद्या व्याख्यायते- " बुज्जाऽव चि हेत्या-
दि " । ' वा ' इत्यपवादाश्चर्थः ॥ " बाह संतं ति . । रज्ज-
वतिप्रतीत्यादिभेदोक्तिविशतावर्षेष्ववधामुः पठ्यते । गत्यर्थाश्च
धातवो ज्ञानार्थो ह्यपि भवति । ततस्वाह-विनेय ! त्वमेवं बु-
ध्यस्व । किं तदित्याह-अशरीरं सन्तं सुखदुःखबाहौ विद्यमानं
जीवं, अथवा ज्ञानाऽऽभिर्गुणैर्विदिष्टं सन्तमित्याह-इति,
प्रियाप्रिये न स्पृशतः । बाह्यात् सशरीरमपि बीतरागमिति
तथैवेति ॥ २०२० ॥

आह-नन्वेवमक्षरकृत्वा मयापि स्वाभिप्रायसिद्धये
व्याख्यानान्तरं कर्तुं शक्यं एव, न ह्यीयं भव-
सैव केचनेन केत्या प्रदीना, इत्यभिमा-
न्यतः परस्व मतमाशङ्क्य प-
रिहरन्नाह-

न वसंतं अत्रसंतं, ति वा मई नासरीरमहाश्रो ।
कुसथाविसेसर्ष पि य, जअर्षो मयं संतिसियं ति ॥२०२१॥

" अशरीरं बाऽवसन्तं " इत्यत्र लुप्तस्य अकारस्य र्धोनात्
न वसन्तमवसन्तं क्वाप्यतिष्ठन्मिति व्याख्यानतो नास्ति सु-
कथ्यवस्थायां जीवः, क्वाप्यवसन्नात्, अस्वभावेव च नाम्नु प्रिया-
प्रिये स्पृशत इति परस्य मतिर्भवेत् । तदेव न । कुतः, इत्याह-
अशरीरप्रहणात् । एतदुक्तं भवति-न विद्यते शरीरं यस्मैत्यत्र
पर्युदासनियेधात् पूर्वोक्तयुक्त्या सुखदुःखव्यापामशरीरो जीवो
गम्यते, इत्यतोऽनाऽकारप्रत्येकव्याख्यानां कर्तुं न शक्यते, अश-
रीरप्रहणात्मको जीवमिन्देः । किञ्च- " प्रियाप्रिये न स्पृशतः " इति
अशरीरस्य स्वर्णनाविद्योपपत्तिः, तदपि यस्मात् सचिचयमेव
मते, तस्मात् मुक्तौ जीवस्याभावाः । यदि अशरीरशब्दस्य जी-
वानावो वाच्यः स्यात्तदा तं प्रियाप्रिये न स्पृशत इति विशेष-
व्यवसर्षकं स्यात् । न हि " बध्नापुत्रं प्रियाप्रिये न स्पृशतः " इति
विशेष्यमात्रं विराजते । तस्मान्मुक्तवचको जीव एवाश-
रीरशब्दाच्चायः, न पुनस्तद्वचः । ततो नाकारप्रत्येकव्याख्यानां
सुव्यय इति । तद्वचम-"अशरीरं वा बसन्तम" इत्यनेन जीवका-
मेशरीरविद्योगलक्षणस्य मोक्षस्य मुक्तजीवत्वस्यैव चाभि-
धानात्सचिचये कृततत्त्वानुपगमविरोध एवेति ॥ २०२१ ॥
एवमपि मुक्तस्य सुखाभावलक्षणं नृत्वीपपक्षमतिविहितमे-
वोपपद्यन्न परः प्राऽह-

एवं पि होज्ज मुचो, निस्तुहत्तुक्खत्तं तु तदवत्त्वं ॥
नो तो पिपऽपियाई, जम्हा पुमेयवकयाई ॥२०२२॥
नाणाऽाहत्तण्णो, न कुमंति वीरपानात्तंसम् ॥
तस्स पिपमपियं वा, सुफुत्तं को पसंमोऽवत्तं ॥२०२३॥

एवमप्युक्तप्रकारेण मुक्तो जीवो भवेदित्येवमैरज्जुपुपगम-
स्यामिः, तथा च सति जीवस्य कर्मविद्योगलक्षणो मोक्षः, तत्र
जीवसत्त्वं च सिद्धम् । यत्तु निःसुखदुःखत्वं सिद्धस्य न्याय प्रि-
तं, तत् " प्रियाप्रिये अशरीरं न स्पृशतः " इति वचनात् तदव-
त्त्वं । अथोत्तरस्याह-तद्वत्तत्र, यस्यापुपयपापकर्मजनिते एव
जीवानां प्रियाप्रिये सांसारिकसुखदुःखं जयतः, ते च तं क्रीण-
निःशेषपुपयपापकर्मणं सकलसंसारार्थव्यापारप्राप्तं मुक्ताऽऽप्तानं
न स्पृशत इत्युत्तरस्याद्यायां संबन्धः । न चेतावता तत्र निःसुख-
त्वमिति स्वयमेव कृत्यम् । कुतः, इत्याह-(नाशेषादि)ज्ञानमे-
व सत्यनाशाघरूपत्वादिइत्यर्थः । एव तद् मुक्तस्य सुखं मुक्तसुखं
स्थाभाविकं निष्पीठकारं निरुपमं च । " मुक्तस्य परं शोकं, पा-
चितं, तत्रस्य बीतरागदेवस्य मुक्ताऽऽप्तानो न प्रियं न पुपयजनि-
तं सुखं भवत्येव, न चाप्रियं न पापजनितं दुःखं भवत्येव, किं त्वे-
तात्पर्यं सर्वथा विसङ्कणम्, अकर्मजनितत्वेन स्वाज्ञाविकवा-
त्, निष्पन्नकारुण्यमात्रं, निरुपममात्रं, अमतिपातित्वाच्चेति ।
अथ " को पसंमोऽवत्तं " अशरीरं प्रियाप्रिये न स्पृशतः " इत्यु-
क्ते कोऽत्र मुक्ताऽऽप्तमिति मुक्तसुखाभावप्रसङ्गः, न कश्चिदित्य-
र्थः पुपयपापजनितप्रियाप्रियवोरजादे तस्य सुनरागमेव भावात् ।
तस्मात् " न ह वै सशरीरस्य " इत्यादिवैश्वदेयैयकोतीत्या जीव-
कामेशरीरविद्वदज्ञातो मोक्षः, मुक्तावस्थस्य च जीवस्य सख-
म, तथा " अशरीरं प्रियाप्रिये न स्पृशतः " इत्यतोऽपि वचनात्
पुपयपापपञ्चयसनुर्थं स्वाभाविकम, अमतिपाति सुखं चास्य रन्वे-
त्तु मितयं सिद्धम् । अत एतद्वनपुपयपञ्चकलत्वात्सशरीरमविरोध
इति सिद्धम् । यदापि- " अरामयं वेत्तु स्वयं वदन्निदोषम् " इत्येत-
स्याह-क्यान्मोक्षेदेतुकिंवाऽऽप्तमेवोपयकात्साध्यामोक्षा-
नां बाहुसे । तदप्युक्तमन्तर्धोपरिज्ञानात् । तस्य ह्यवमये-
यैतद्विद्वेदो तस्मात्सखीवं सर्वमपि कालं कर्त्तव्यं, बाह्यात्
मुमुक्षुनिर्माकरं तुभूतमप्यनुष्ठानं विधेयमिति । इत्येते वैश्वदेवोक्त-
द्वारेण युक्तिमत्र प्रस्थापितो मोक्षः । जिज्ञास्य प्रजासत्ये तसं-
शयः ॥२०२२, २३॥

ततः किं कृतवानसावित्र्याह-

छिन्नमि संसयमी, जिणेष जरपरणपिप्यमुक्काणं ।
सो सगणो पव्वइओ, तिहि आंसहसंदिपसएई ॥२०२४॥
व्याख्या पूर्ववदिति । २०२४ विशेषं । सिद्धसुखे, कर्मोऽयं कर्म-
(क्रीणित्वाद्यर्थः, प्रकर्मकथात्वात् ' मोक्ष' शब्दे संप्रा-
हित्यर्थः) विद्यापाने, द्वाहा ० ४ अ० । (तीर्थं कृतं निर्वाणं
' तित्थर' शब्दे वदत्येते) निर्वाणप्रपञ्चिककारणात्सावित्र्याणाम् ।
प्राणतिपातनिवृत्तौ, सु० १ सु० ११ अ० । कु. अ. कथने, हे०
ना० ४ अ० ३३ गथा ।

शिष्वाणग-निर्वाणान्ना-न० । मुक्तकारणे, पञ्चा० १६ वि० ० ।
शिष्वाणगमयकास-निर्वाणगमनकास-पुं० । मोक्षगमनप्रत्या-
सखसमये, दश० ४ तत्र ।

शिष्वाणगमयपञ्जवसाणफल निर्वाणगमनपर्यवसानफल-
वि० । निर्वाणगमनं मुक्तिप्राप्तिः पर्यवसाने आनुपङ्किकसुखमनु-
जुष्मानुभवपर्यन्ते फलं यस्यासौ निर्वाणगमनपर्यवसानफ-
लः । पा० । निर्वाणगमनं मोक्षगमनमेव पर्यवसानं परमाथ-
रूपं फलं यस्य स तथा । मोक्षकहेतौ, अ० । " अस्यहिंस-

व्यवस्त शिवशासनमण्यपञ्चवसायफलस्त इमस्त धम्मस्त । ”
ध० ३ प्रथि० ।

शिवशाणगर-निर्वाणनगर-न० । निर्वाणपुर, द० प० । “ ध-
म्मं जियणपथं, सम्मसिणं सद्दहमि ति विहेमं । तसथाचरु-
अदियं, पंथं शिवशाणनगरस्त ॥ १ ॥ ” द० प० ।

शिवशाणपथ-निर्वाणपद-न० । निष्कर्मैतदनुपदे, अष्ट० १ मष्ट० ।

शिवशाणपसाहण-निर्वाणप्रसाधन-न० । मोक्षसाधने, पं० व०
३ द्वार ।

शिवशाणपुर-निर्वाणपुर-न० । ईपरमानाराऽऽवधे सिद्धिपथधे,
आव० ४ अ० । दश० ।

शिवशाणजावि [ष]-निर्वाणभावि-वि० । निर्वाणे जवि-
पथतीति निर्वाणभावां । अध्ये, विष्ट० ।

शिवशाणभूय-निर्वाणजून-वि० । असावधानुष्ठानवृत्ते, सूत्र० ।
“ शिवशाणभूय व परिस्वयज्जा । ” अस्याधमर्थाः-यथा हि निवृत्तौ
निर्वाणपरत्वात् कस्यचिदुपघाते न वृत्ते, एवं साधुरपि साव-
धानुष्ठानरहितः परि स्वप्नाद् व्रजेति । सूत्र० १ श्रु० १० म० ।

शिवशाणमार्ग-निर्वाणमार्ग-पुं० । निर्वृत्तिर्निर्वाणं, सकलकर्मक-
यजमात्यन्तिकं स्वस्वमित्यर्थः । निर्वाणस्य मार्गो निर्वाणमार्गः ।
परमनिर्वृत्तिकारणे, आव० ४ अ० । ष० । आनु० । सािककेवा-
र्वापरये, उपा० २ म० । सकलकर्मविरहजन्युत्तोपार्थे, जट ६
श० ३३ उ० ।

शिवशाणमहावाह-निर्वाणमहावाह-पुं० । सिक्किमहागोस्थान-
विशेषे, उपा० ७ अ० ।

शिवशाणमहोदय-निर्वाणमहोदय-पुं० । वेरवते वषे त्रिविप्यति
सप्तमे, तीर्थकरे, ति० । प्रव० ।

शिवशाणवाडि [ष]-निर्वाणवादि-पुं० । निर्वाणं शिकिकेवाऽऽ-
क्यं कर्मच्युतिलक्षणं स्वरूपनमन्युपायप्रामिहेतुतो वा वदितुं
शंभं येषां ते तथा । निर्वाणपथदेशके, “ एकलोखु वा गेदे” वे-
ष्टुदेशे, शिवशाणवादीषिह नाथपुत्रे” (२१) । सूत्र० २ श्रु० ६ अ० ।

शिवशाणवीथ-निर्वाणवीथ-न० । मोक्षसुखार्थोत्तौ, सूत्र० १
श्रु० १२ अ० ।

शिवशाणसाहण-निर्वाणसाधन-न० । श्री० । परमपदप्रापके,
सुखसाधने च । वो० १५ विव० । शिवां ऊँव । “ निर्वाणसा-
धनोति च, फलदा तु यथाशंसंक्रान्तिः । ” (१०) निर्वाणं साधय-
तीति निर्वाणसाधनी । मनोवशोसाराचार्याय, वो० ९ विव० ।

शिवशाणमिज्ञा-निर्वाणशिला-श्री० । उज्जयिनशैले मेमनाध-
शिलायाम्, “ कुरूपकण्वरागा, कुगर्हिदेवपनतेमिज्ञाहस्त । शि-
वशाणशिला नामि-व अणिय सुवणम्मि विक्कणाया ॥११ ” ती०
३ कथ्य ।

शिवशाणसुह-निर्वाणसुह-न० । निर्वाणमशेषकर्म कृत्यसह-
भासु वा । शिशुवक्रोशुप्रदेशाः तेन तत्र वा सुखं निर्वाणसुहम् ।
मोक्षसुखे, आव० १ श्रु० ३ अ० १ उ० ।

शिवशाणसेह-निर्वाणश्रेष्ठ-वि० । मोक्षप्रधाने, सूत्र० १ श्रु० ६
अ० ।

शिवशाणाऽऽवेम-निर्वाणाऽऽवशा-पुं० । मोक्षाऽऽवेधे, “ वधप्र-
कारा यावन्तः, संसाराऽऽवेष्टहेतवः । तावन्तस्तस्त्रिपथोसाः,
निर्वाणाऽऽवेष्टहेतवः ॥११ ॥ ” सूत्र० १ श्रु० १२ अ० ।

शिवशाणि [ष]-निर्वाणानि-पुं० । अतीतथासुखसिद्धिपथार्था
जाते भरतक्षेत्रजे द्वितीये तीर्थकरे, प्रव० ७ द्वार ।

शिवशाणी-निर्वाणी-श्री० । शोशाग्निनाथस्य शासनदेशव्याप्त्य,
प्रव० २९ द्वार । सा च कनककावः पदमाऽऽस्ता वतुमुञ्जा पु-
स्तकोपलसुकृदिकेणयाणियाया, कमण्डलुकमद्रकक्षितवामक-
रद्वया च । प्रव० २७ द्वार ।

शिवशाव-निर्वाण-पुं० । शाकश्रुताऽऽदिपरिमाणे, नि० वृ० १ उ० ।

शिवशावकटा-निर्वाणकथा-श्री० । एतावन्तस्तत्र पक्षाक्षयेदाः,
व्यञ्जनभेदा वेति भ्रककथायाम्, श्या० ४ ठा० २ उ० ।

शिवशावण-निर्वाणण-न० । विध्यापने, दश० ४ अ० । अमा-
वाऽऽपादने, दश० ८ अ० ।

शिवशावार-निर्वाणार-वि० । व्यापाराभिर्गते निर्वाणारः ।
निरारम्भे, उच० ६ अ० । परिहृतकृपपण्याद्याऽऽदिर्वाक्ये,
उच० ६ अ० ।

शिवशाविकण-निर्वाण्य-अव्य० । विद्याप्येयर्थे, नि० वृ०
१ उ० ।

शिवशाविय-निर्वाणित-वि० । शीतव्रीकने, वृ० १ श्रु० १३ अ० ।

निर्वाण्य-अव्य० । दाइजयाद्विध्यात् विधायेत्यर्थे, “ प-
ञ्जालिया शिवशाविया । ” दश० ५ अ० १ उ० ।

शिवशाह-निर्वाह-पुं० । व्यवस्थापने, द्वा० ११ द्वा० ।

शिवशाहण-निर्वाहन-न० । निःसारीकरणे, सूत्र० १ श्रु० १४
अ० । पञ्चा० ।

शिवशिह-निर्हि-श्री० । मधुरानाथस्य पर्वतकनूपस्य सुनाया-
म्, यथा राधाधेचक्रमुकारो भन्तुयेन वृत्त इति । पञ्चा० १४
विव० ।

शिवशिष्य-निर्विकृतिक-न० । विकृतिप्रत्यावधाने, प्रव० ।

निर्विकृति-न० । मनसो विकृतिहेतुत्वाद् विधातितेनुत्वाद् वा
विकृतयो विधानयो वा यत्र नाधिकृतिकं, निर्विकृतिकं वा ।
विकृतिप्रत्यावधाने, प्रव० । निर्विकृतिकं अष्टौ नव वा आकारा
अवर्तित । यथा-“ शिवाऽऽवयवेषु पञ्चकक्षात् अक्षयऽणभोगेण
सहसागारेण लेधाक्षेधेण गिहयत्समसरेण उक्लिप्तविधेरेण
पञ्चक अक्षिण्येण परिष्ठावणियगारेण महसुरागारेण
सव्यसमादिषिष्यागारेण बोधिरह । ” (प्रव०) आकाराः
पूर्ववद् व्याकथेयाः, नवरं (एकञ्च च विकल्पेण नि) प्रती-
त्य सर्वेषा कञ्च प्रयुक्ताऽऽदिकमपेक्ष्य, प्रकृति स्नेहेहीनोपासी-
कुमारोपादानद् अक्षुण्णनविशिष्टत्वाद् उतायाभाभाद् अक्षि-
तमिव यद्वर्तते तस्मिन्नेव प्रकृतिं प्रकृतानास इत्यर्थः । इह काचं
विक्रि-यसङ्गद्वया धृताऽऽदि शृङ्गात्वा मण्डकाऽऽदि अक्षितं, तदा
कथपते निर्विकृतिकस्य, चारया तु न कथपते, इति ध्युत्सुजति वि-
कृतौः परिहृताति । इह च वासु विकृतिषु अक्षिण्यविक्रि-संनवात,
तासु नवाऽऽकाराः, अस्यासु द्वयक्यासु अष्टौ । ननु निर्विकृतिक
पवाऽऽकारा अक्षिण्येताः, विकृतिपरिमावप्रत्यावधाने तु क्व सा-
कारा अक्षयमप्येते । इत्यथे-निर्विकृतिं अक्षयं सति विकृतिपरि-

म्राणप्रत्यावधानस्यापि संशयो भवति, यत्सन्त्रापि त एव तथेवाऽऽकारा भवन्ति । यथा एकाग्रनक्षत्र, योऽप्याः पूर्वाब्देभ्य एव चतुर् आकारा अभिदधिरे, परं छायाग्रनक्षत्र, साक्षर्योक्त्या अप्याब्देभ्य ए प्रत्यावधानस्य त एव नक्षर्याति प्रत्यावधानं च-
 धानमिहाहतमपि ज्ञवति, अग्रनाम्नक्षत्रैः सर्वेषु संज्ञाशिरषदोषः ।
 मनु निर्विकृतिः के, विकृतिपरिभाषणे वा प्रत्यावधाने काशी, क
 वा नव आकारा भवन्ति । इत्याह-

नवणीश्रोग्राहिणो, अष्टवदद्विपिस्यययुग्मे चैव ।

नव श्रोगारा एति, सैसद्वाषं च अष्टेव ॥ २०७ ॥

नव्याति अक्षणे, अचग्राहिमके च पक्षयो, अष्टवदद्विपिस्यो-
 मनुगुग्मे चैव । अष्टवदद्वयं सर्वेषु सम्भवनीयम् । नव च आ-
 कारः (एति नि) अमीषां विकृतिविशेषाणां भवन्ति । शेषाणां तु
 ऋचरूपाणांमैवाऽऽकाराः । अग्रयन्निशाच-ययोऽन्येतिविशेष-
 योऽव्यक्त्याणां नवमीगुग्माऽऽदीनां कर्तुं शक्यते, तत्र नवाऽऽ-
 काराः, द्रव्यरूपाणां तु विकृतीनामुद्भूतंमध्यकानामसहाकारा
 इति । प्रथ० ॥ अग्र० नि० ।

आकाराः-

पंचेव च खीराऽऽर्श, चत्वारि दृष्टीणि सपि नवणीए ।

चत्वारि अ तेश्वाः, दो विभ्रमे फानिए दृष्टि ॥ १७० ॥

मद्गुग्मग्राईं विनि उ. चत्रचलभोग्राहिमं तु जं पंक्ष ।

एयंमि संसद्ध, बुद्ध्यामि अशाणुपुन्रीए ॥ १७१ ॥

एवं विकृतिरूपप्रतिपादकं गाथाद्वयं गतायंमेव । अयुना एत-
 दाकारा इत्याख्यायन्ते-नया-“ अयागोवासहसकारा तदेव, ल-
 बाभेधो पुन जहाऽऽयंथिलो तदेव दृश्यते । गिहृद्यसंस्तुो बहु
 वस्तवो षि ग्राहाईं अग्र ।

ताभो पुण इमाभो-

खीरदृष्टीचिभ्रमायं, चत्वारि उ अंगुलाईं संमद्ध ।

फाणियतेक्षुपयायं, अंगुलमयं तु संसद्ध ॥ १६० ॥

मद्गुग्मग्रासरपाणं, अष्टगुग्मयं तु होइ संसद्ध ।

गुलपुग्मगतनचपीयं, अष्टमग्नयं तु संसद्ध ॥ १७ ? ॥

गिहृद्यसंस्तुम्स इमो विद्दी-कीरेण कुणजिभो कूरो जह सन्त्र, त-
 त्स्य जह कुणजस्य भोयणाभो चत्वारि अंगुलाणि बुद्धं, ताई नि-
 श्विगइत्यस्य कल्पह, संचमं बाऽऽस्तु विगतती व, एवं दक्षिणम वि,
 विषयइत्यसि, केतु वि विषयएतु विषयेषु श्रीसाक्षर भोयणां,
 भोग्राहिममो वा फाणियगुलस्ये तेषुचयाय व । एयंई कुलणिए
 जह अंगुलं, उवारि अष्टवह, तो बहुइ, परेण न बहुइ । अष्टरुस, पोम्-
 लरुसगस्य व अष्टगुग्मेयु संसद्धं होइ, यिडगुलस्य पुग्मग्लस्य
 नचपीयस्य अष्टमग्नयमेयं संसद्धं । जह बहुणि एययमाणापि
 कल्पह, एयं पि बहु न कल्पह । इति गाथाऽर्थार्थः ॥ १६१ ॥
 उक्तव्यस्यविशेषो जहा आर्याभिले जं उदरिचं तीए, सेसेसु
 नरिथ, यदुक्त मन्थिचयं पुण-अह अंगुलीए गहाव मन्थेह
 तेषुण वा चयण वा, ताई निश्विगइत्यस्य कल्पह, अह आ-
 राय बुद्धइ, मयायं पि न कल्पह ।

इयंमि पारिदावणियगारा-सो पुण एवास्युपगडावाहासा-
 धाणां षि कट्टु विसेसेण पक्षवजइ, इति ताक्षरूपकार्यमाह-
 आर्यां विज्ञपयायं-विले चउत्तरवालादुष्मद् ।
 अग्रद् अण्दिदिअए, पाहुणुगनिमंताय वलिआ ॥ १६२ ॥

विदिगइअं विदिचूत्तं, उवारिअं जं चोरे अरसण्यार्श ।

तं गुण पाणुसायं, कल्पइ आर्यविज्ञार्शं ॥ १६३ ॥

चउरो अ हौति मंगा, पदमे जंगमि होइ आवाभिआ ।

इत्तो अ तइअजंगं, आवाभिआ होइ नायपवा ॥ १६४ ॥

यहाऽऽग्रने प्रमुद्ध ह्य चोदकः पृच्छति-अग्रो । ताचजगवता

“ एवास्युपगडावाहा आर्यां विल चउत्तरवालादुष्मद्गुग्मिहृद्यस्य अ-

रिद्धावणियगारा वलिअो, न पुण जाममि केरिसस्य साहुस्य

पारिदावणियं दायवन्, न दायवन् वा । आर्यएओ अणुह-आर्य-

विज्ञमसायं विले गाहा) पारिदावणियायुं चोरे जोमा साहु

दुविहा-आर्याविलगा, अयावां विलगा य । आर्याविलग-

विरिदिया-एवास्येगुग्मवजइयुद्धुट्टममिनिविगइपउजवसा-

या इसममलियाशेषं संक्षलिप इत्यरिए पारिदावणियं

न कल्पह दाउं, तेसि पेक्षं, उदयहं वा दिअइ । अयि य-नेसि

देवया व होइ-एयो आर्यां वलिअो, एयो अउत्तरवालिअो होइ

कयरस्य दायवन् । चउत्तरवालिअस्य । सो दुविहो-वालो, बुद्धो

य । वासस्य य दायवन् । वालो दुविहो-सहु, असहु य । असहुस्य

दायवन् । असहु दुविहो-हिदिपयो, अदिदपया य । दिदियस्य

दायवन् । हिदिपयो दुविहो-ययवतो, पादुणयो य । पादुणस्य

दायवन् । एवं ताव चउत्तरने चालो असहु अदिदइओ पादुणयो

पारिदावणियं अंगुलिपेक्षइ । नस्य असइ बाहो असहु हिदिअो

चउत्तरवालिअस्य असनि चालो असहु अदिदइओ पादुणयो । ३ ।

तस्य असति बाहो असहु अदिदइओ पादुणयो । ३ । एयमेण क-

रणीषापण चउडि एयंई सोलस आवालिआ मंगा भासियववा ।

तस्य पदम-मंगियस्य दायवन्ऽऽस्तासति विनिअस्य दायवन्, न-

स्तासइ तदवस्य । एवंऽजाव चरिमस्य दायवन् । पदवपारिदाव-

णियाए वा सन्नेसि दायवन् । एवं आर्यां वलिअस्य कुट्टमस्य

सोलस मंगा विजनास । एवं आर्यां वलिअस्य अष्टमजालयस्य सो

लस जंगा । एवं आर्यां वलिअस्य निश्विगइत्यस्य सोलस मंगा, नव-

अं आर्यां वलिअस्य दायवन् । एवं आर्यां वलिअस्य एकासजियस्य

साक्षर मंगा । एवं आर्यां वलिअस्य एगुग्मियस्य सोलस जंगा ।

एयमेए आर्यां वलिअस्य वगमं जोगेसु सव्वमेयं अउई भावलि-

या भवति । आर्यां वलिअस्य वगमेवमो यमो । एयो चउत्तरवालिअो,

एयो अष्टमसिओ, एय वि सोलस, नव अष्टमसियस्य दायवन् ।

एवं चउत्तरवालिअस्य अष्टमसियस्य वि सोलस जंगा । एयो

एगोसजिअो, एयो एगुग्मिअो, एगुग्मियस्य दायवन्, एय

वि सोलस । एयो एगोसजिअो, एयो निश्विगइअो, एयोसजि-

अस्य दायवन्, एय वि सोलस । एयो एगुग्मिअो, एयो निश्वि-

गइओ, एगुग्मियस्य दायवन्, एय वि सोलस जाय वि

गाथार्थः ॥ १६२ । तं पुण पारिदावणियं जहाविधोए गिहं

विधिचूत्तं सेयं च नेसि दिअइ । तत्र (विधिगहिने

विधिअुत्तं गाहा) विदिगइयं नाम-अनुलेण उगमियं प-

च्छा मन्तोऽय कल्पयत्ता (बुद्धे) सोहकल्पयण वा विदिगइयं

एवं यं पारिदावणियं । जाई गुक् अणुह-अज्जो । एवं पारिदाव-

णियं इच्छाकारेण अंगुलिपे, ताई ले कल्पियं चउत्तरं दाउं सं-

दियायेवं भोसवन्ति । एय अउमंगविजनास । १६३ । (चउरो च

हौति गाहा) विदिगइयं विधिचूत्तं १, विदिगइयं अग्निहिअुत्तं

२, अग्निहिअुत्तं विधिचूत्तं ३, अग्निहिअुत्तं ४, अग्निहिअुत्तं ५, तस्य

पदम-मंगो-निष्कं साधु इद्वित, तेण व अणुलेण वादि

संज्ञोवायोसेण विषयजेण अाहारियं मयपाणं, पच्छा सं-

ब्रह्मोपरपरमधेयो निष्ठु विधीय समुद्दिष्टः । एवविधं पुण्य-
 न्नियानं भावलिपयानं कल्प्य समुद्दिष्टो ॥ १ ॥ इयानिभितिय-
 नो तदेव-विधीय गदियं, भुक्तं पुण्य कार्यास्यालादिसुतु, एवं
 इविहीय सुतं । तस्य अह उव्वरुह, न उरिऊअह, न कल्पह,
 कुडिमार्हो होला हवति । परित्तं ओ देव, ओय भुञ्जह, दोहद वि-
 धियेणो कीरह, अयुण कारय वा उव्वट्टियानं पंचकण्ठासुधं
 दिउअह ॥ १ ॥ इयानि नवधमेगे-तस्य भावलिपयानं वीसु ३
 ब्रह्मोलगादि दम्भापि भाषियवव्यापि । कथं पुनगमिष्य पडिग्माहे
 विषादेह-ययं मे सोसुधं ति, भागनो पञ्चा मंडळोप, राषणियण
 समरसं काठं मंरुलीय विहीय समुद्दिष्टः । एवविहे अं उव्व-
 र्त्तं, तं पारिछावणियगारं भावलिपयानं विहियुधं ति काठं
 कल्पह । ३ । अउयमेगे भावलिपयानं न कल्पह भोणुं, ते खेव
 पुण्यवधिषा होला । एवमेव प्रायश्चित्तकण्ठासुधं भणियं ति गा-
 थाऽयं ॥ ६४ ॥ आच ० ६ अ ० ।

अथ यदुक्तं "निविन्द्रप अट्ट नय व आगारा (१ ०)"

इति, तद्विभागदर्शनात् ॥ ११ ॥

नवगोत्रोगादिप, अह्वयदद्विभियपययुजे च ।
 एव आगारा तेषि, सेसद्वानं च अट्टेव ॥ ११ ॥

नवनीतं च अतत्तम् । अगवादेन स्नेहयोलनेन निर्वृ-
 त्तमवाहिनम्, नदेशवादिमकं पदान्त्तं तथेति नवनी-
 ताऽववाहिनम्, तत्र । तथाऽअच्छं कठिनं यद्विधि-
 शिनयुनयुदं प्रनीतस्वरूपं तत्र तथा । समाहारअग्रगर्भ-
 कंधारयपदमिदम् । तथाऽउच्यद्विधियेति तद्युक्तमेव । वै-
 श्वानरीं समुत्थावधारणार्थी । इति ॥ अ ० १० ॥ प्रयोगः ।
 किमिच्छाह-नयाऽऽकारा जवमि । एतेन्युक्तविधेयकस्य संम-
 बाह । तथादि-अकस्योपरि नवनीतं दधिभिश्चिनाऽऽनीमि चाड्यं
 मुक्तं, तद्विकल्पमानं कठिनमेव सर्वथा विंचचयितुं शक्यमत-
 तसंस्वहृदमपि अक्तं भुञ्जानस्य " उक्त्वासाविशेणं " इत्यंत-
 हाकारवलाद् न मज्जा । एवं तावदाकारनवकसंसय उक्तः ।
 अथ तद्वदकसंनवमाह-तेषां रथ्यादीनां विकृतिविशेषाणाम् ।
 पुष्यमद्रथशेन विशेषनयादिह द्रव्याणामिति विशेषणं द्रव-
 ष्यम् । तथा शेषाः प्रागुक्तनवनीताऽऽदिव्यनिरिक्ता विकृतिविशे-
 षाः, न च ते द्रव्यान् रथया नोजने निक्षिप्याः सन्तः सर्वथा विवेक-
 मशुष्याः शेषद्वयां, तेषां शेषद्वयाणां मयाऽऽनीनाम् । अथाह-
 समुत्थये । सम्प्रतिविधेयं प्रत्याख्यान इति गम्यते । किमिच्छाह-अह-
 व, न तु नव अवनयाकाराः । इह च विद्वत्पत्रप्रत्याख्यानमपि
 निर्विकृतिकमुच्यते । तेन यं मयद्रव्यमैसाऽऽहृद्यं प्रत्याख्यानं क-
 रोमि, नखोल्लिखितविधेकोधारणं नाऽर्थवद, इधयादिप्रत्याखयानुः पु-
 नरपंचवत्, तद्विधेयस्य संनवादिति भावना । इह च वस्तुनिष्कार-
 मात्रमेव । यतो दुग्धाऽऽदिकमपि प्रत्याख्यानोत्प्रेक्षसद्विधेय-
 कारणीयं यव, मगवतीयोगादिमाऽऽहृद्यं समुद्दिष्टविति ।
 अथे न्यायुः-अवनयामाश्रोकारणीयं यथेति । एते वैश्वम्-"नि-
 विन्द्रवयं यवकण्ठाह अयुष्यऽऽनागेणं सहसमगारं तेषांतेधेधं
 गिहययंसंनयेनं उक्त्वासाविशेणं पटुचक मधिकपणं पारि-
 द्रव्याणियगारेणं मद्रसगारं सन्मसादिहस्यस्यगारेणं बो-
 सिरह " इत्यक्षम् । नवरं मुहस्यसंस्वहृद्यं निर्विकृतिकं प्रति
 विशेषकथनानामिदम् । मुहस्येन स्वप्रयोजनाकं दुग्धेण संस्वह-
 जोद्धानो, सुधं यदि समितकमोक्तं तत्रावयुक्तानि वाच्यं

उपरि वसते, तदा तद् बुभयविकृतिः, पञ्चमाहुक्ताऽऽरम्भे ह
 विकृतिरेव । अनेन म्यावनाम्ना वापि ।

तत्रोक्तम्-

" कीरदहीवियव्याचं, अचारि उ अंगुत्तार्ह संसट्टं ।
 काचिचनेल्लययानं, अंगुत्तमेणं तु संसट्टं ॥ १० ॥
 महुपोगलरसयानं, अयंउत्तयं तु हांइ संसट्टं ।
 गुलपोगलरसयानं, अयामत्तयं तु संसट्टं ॥ ११ ॥ (आच ० १०) ॥
 काचियं काकवः । पुत्रलरसको मांसरसः । पुत्रुक्तं मांसव ।
 आर्कोमत्तकं तु पृष्ठिमयूर इति सत्यवाच इति ।
 (पटुचक मधिकपणं ति) प्रतीय सर्वथा कं मयदकाऽऽदिक-
 मपेक्ष्य प्रकृतिनं स्नेहितम्, ईश्वरौकुमार्योत्पादान्, प्रकृणक-
 विहाइस्वाहुताया अमावाच्यं प्रकृतियमिष वदन्ते तस्यतीत्यं
 प्रकृतिनं, प्रकृताभास इत्यर्थः । तस्मात्प्रतीत्यं प्रकृतिशब्दस्य नि-
 र्विकृतिकम् । इह च पञ्चम्येवं कृत्येति । इह काचं विधा-
 वयसुगुः तेषांऽऽदि सुदीया प्रयदकाऽऽदि प्रकृतिनं, तदा कल्प-
 ने निर्विकृतिकस्य, धारया तु न कल्पते । म्युत्पन्नति विकृति
 त्यजतीत्यर्थः । इह सूत्रे-" निविन्द्रप अट्ट नय व आगारा "
 (१०) इत्येवं निर्विकृतिकस्यैव प्रत्याख्यानतयाऽभिधानेऽपि
 विकृतिपरिमाणप्रत्याख्यानमपि न युज्यते, अग्रमाद्वृद्धिरेतु-
 त्वात् । अत एव सूत्रे "अउव्विहं पि आहारेत्" इत्येवं पाठेऽपि
 द्विविधाऽऽहारस्य त्रिविधाऽऽहारस्य च पौहत्यादिप्रत्याख्यान-
 उद्यमेवमेकाद्यानकस्य पौहत्यां पुरिमार्हद्वैत्येव च सूत्रेऽभिधाने-
 ऽपि पञ्चाशनकस्य सार्कोपीरथा अचार्यस्य च प्रत्याख्यानमद्य-
 मिति केचित्, अग्रमाद्वृद्धेऽप्याशनकाऽऽदिव्यपि संनवात् । आ-
 कारा अपि च पक्षेकाशनकाऽऽदियुत त एवेतरेष्वपि म्याव्यानां, अग-
 नाऽऽदियुदस्यस्यवा, विकृतिपरिमाणद्विविधाऽऽहारापीरथा
 दिप्रत्याख्यानेतिव्येति । न च वाच्यमभिरुद्रप्रत्याख्यानाति आग्र-
 नकाऽऽदीनि, ततस्तेषु अत्वारं एषाऽऽकारा मविधयन्ति, एकाहा-
 नाऽऽदिविस्तुदययोगेनैवत्तरेषामिति । अथेते म्यन्ते-एवं
 हि प्रत्याख्यानमयादा न काचित्स्यात् । तत पकाशनकाऽऽद-
 न्येव प्रत्याख्यानमिति । एकाशनकाशकस्तु सार्कोपीरथा वाच्यं
 बुजुमुद्वैधिसहितमेव तदुपरि प्रत्याख्यातीति गाथाऽयं ॥ ११ ॥

अथाऽऽकाराः किमर्थमिहाविधीयन्ते ? इत्युक्त्वाऽऽह-
 ययंगो मुहदोसो, धोषस्स पि पाल्णा गुणकरी त ।
 मुक्त्वायं च शेषं, धम्ममि अत्रो उ आगारा ॥ ११ ॥

अतमज्जो नियममङ्कः । किमित्याह-मुहमहाद् दोषो वृषणम-
 द्युमकमेवध्याऽऽदिको यस्मिन्नसौ मुहदोषः, मगवदाहाविराध-
 म । तथा कस्येव प्रत्याख्यानोत्प्रेक्षयाऽऽभ्यवपत्तो अतस्यस्यो
 महतः । एतन्नाऽऽराधना । गुणकरी तु कर्मेनिजराकमेवका-
 रकारिषेव, विद्वत्कुशलपरिपाकाकरत्वाद् । तथा मुह
 च सारं, अणु अस्मरं, तयोर्मात्रो मुक्त्वायमव । तत्र हेयं क्वा-
 तं भवति । केनेत्याह-धर्मं आरिष्ये । तथादि-उपया-
 पि संजातासमाधेरीषयाऽऽदिहान्तः समाधिसंपादने निजैरा-
 न्युषो मुहनेवति, सतरथा पुनरव्य इति विमर्शेणयव । एका-
 न्नाऽऽहस्यं प्रवृत्तापकारकारिरेवनाऽशोनसत्वात्, यत एवमसोऽ-
 स्नाकारत्वात् । तुक्त्वायं पुण्यायः । आकारा अयथादाः य-
 त्याख्याने क्रियन्ते इति । इदमुक्तं भवति-कृतप्रत्याख्यानस्यापि
 मुक्त्वायव्यतिन्ना समाध्यायसंस्कारस्यावयं प्रदामुचित-
 ततः कृताऽऽकारत्वेनायमपि अक्तं सत्यक पाठितं नवति, मज्जना-

शिविन्दुकाइय

कारणानां तु महद्विषे तज्जन्तं भवति । वास्तवानाम्ने चार्थान्ये-
कारावित्याकाराः समाभ्यवर्णन्या जन्मन्ति गाथाऽर्थः ॥ १२ ॥
उक्तं आकारवर्णनः । प्राञ्ज ० ५ विच ० ॥ इ० प्र० ॥ पं० व० ।
अथ येषु निर्विकृतिकं प्राबन्धितं, तान्याह-

इत्तरत्रविषे द्युभे, तस्यणिक सरस्वपकित्त्व चैव ।
मीसपरंरत्रविया-इ बीयाइएमु वासविग् ॥ १४१ ॥

इत्तरस्यायनायां सुखमभ्युत्थितकार्यां सङ्गिभ्यज्जिते सरज-
स्वकजाकिते च निश्चपरस्परहयापिनाऽऽदिषु, मिश्राः सचिन्ताचिन्ता-
रूपाः पृथिव्यस्तेजोवायुमत्केकालनन्तवनस्यातिप्रसा, तेषु परस्परं
अथाहिवे निकित्तम् । आदिशुभ्यापिहितसङ्गनद्विजातिं,
तेषु (बीयाइएमु व सि) प्रत्येकबीजैश्चचित्तबीजेषु बाध्म-
नरपत्पत्तनोक्तिरपिहितसङ्गनद्विहेतुषु बीजाभिन्नं च प्राध-
कृतिपरित्यागप्राधकृतिमित्यर्थः । बाह्याभ्यादन्वयः -
“ कलावधमगाहत्या, सप्तमगा निष्कविषु ते चैव ।

महतीं गाहती, आरंजेनी इ सङ्घर्षम् ॥ १ ॥ इत्यपि हेमच ।
अन्वयार्थः—पट्टकापयप्रहस्ता अमपार्थमुत्पाया पट्टकापय
ह्यवि निष्किय पुनस्नानोव घट्टयन्ती तस्संघट्टं कुर्वाणा
याहमावा विज्ञोऽनेन इतस्ततो विज्ञेपणने अगाटं गाणं
कापरितापयन्ती आरजप्रमाणा पट्टकायोपकृतं कर्माऽऽरम्भं
कुर्वती हावी यदि ददति, तर्ना प्रहोतुः साधोः स्व-
स्थानं प्रायश्चित्तं भवति । अयमितिप्रायः—जीतकलेपे य-
स्यापराधस्य यथायश्चित्तमुक्तमस्ति, तत्तस्य स्वस्थानं,
ततश्च दास्याः पृथिव्यस्तेजोवायुप्रत्येकवनम्पितिसंघटाऽऽगाहप-
रितापोपकृत्याव कुर्वन्त्या, सक्तायाह प्रहोतुः निर्विकृतिपुरिमे-
कलागनावाभ्यान्तानि, अन्तनवनस्यातिविकर्तोरिन्द्रियसंघटाऽऽदीन्
कुर्वन्त्याः पाभ्यादास्तुः पुरंमेकलागनावाभ्यान्तच्छणानि, पञ्चे-
न्द्रियसंघटाऽऽदीन् कुर्वन्त्याः प्रायश्चित्तप्राहकस्य पदाशुना-
वाभ्यान्तच्छणैककल्याणकानि प्रायश्चित्तं भवतीत्यर्थः । उक्तं
पट्टकारिणश्रीशुभ्रायश्चित्तम् । सूत्रकर्मप्रायश्चित्तं त्वष्ट्रमप्राय-
श्चित्तमथे आणमथे ॥ ४३ ॥

इहानन्तरं सूत्रगाथायां निर्विकृतिशायश्चित्तमुक्तं, ततस्तत्र-
स्तावाहयद्विषे निर्विकृतिशुष्यमाह-

सहसाऽणाभोगेण व, जेषु पदिकमणमभिरियं तेषु ।
आजोगेण वि वदुमी, अहृपप्राणेषु वि निवर्णम् ॥ ४४ ॥

सहसाऽन्तजोगेः प्रशुकरमणपः, अहसाऽन्तजोगेन वा वासितवि-
सेषु स्थानकेषु पदिकमणमहं प्रायश्चित्तमभिरियं, तेषु स्थानकेषु
अथे आभोगेनापि, कोऽर्थः?, आनकापि बहु स पुनयेदासंयने, अतु-
पयत् अतिमात्रं वा तदेवाऽऽसेवते तत्र सर्वत्र निर्विकृतिकं प्राब-
न्धितम् ॥ ४४ ॥ जीत० । निर्वर्तते घृताऽऽदिषु निर्विकृतिषु यः स नि-
र्विकृतिकः । स्थान० ५ प्रा० १ उ० । विनिर्गतविकृतिपरिमो, गे,
इश० । “ अमज्जसंसासि अमज्जकुरी अ, अजिक्कणं नि-
विगदं गथा य । (५) इश० १ वृ० । निर्वर्णनूनाऽऽदिषु निर्विकृ-
तिकं, को० । इधि सुहृदधेरोदनाऽऽदिना संसृष्टं तद्विषे प्रहरा-
नन्तरं निर्विकृतिकं भवति, तथा दुष्ममपि रायकुरष्टुकाऽऽ-
दिना संसृष्टं निर्विकृतिकं भवति, न वा १, इति प्रश्ने, उच्यते-
कुरसिभं दधि कारम्बकं ह्यन्ते, तद् घटिकात्कृतान्तरं निर्विकृतिकं
भवति । यद्वच दधि कुम्भं वा “ दुग्धं दधि वत्तरं गृह ” इत्य-
नुसारेण कुराऽऽदिनिभं विधीयते, तद्वाप्यावच्छिन्नकलात्पुण्ड्रं

सद् निर्विकृतिकं भवतीति । प्र० ७७ । सेन० ३ उल्ला० । अथ-
कस्य निर्विकृतिकप्रत्यासथाये यतिवद् निर्विकृतिकं कस्यते, न
वेति प्रश्ने, उत्तरम्-यतिनां आचकार्याणां च सुखयुक्त्या निर्वि-
कृतिकं न कस्यते, कारणे तु कस्यते, यथाविध्यान्वयादि
प्राक्षे सन्ति, तस्माद् आकः कदाचिन्निर्विकृतिकप्रत्यासथायां
करोति, नस्य न इत्यने, वदन्पति तु कस्यते, कारणात्प्रायः,
एकान्तेन निषेधो ज्ञानो नास्ति, यतिनां तु पदाऽऽदिषु पुनः पु-
नस्त्यप्रत्यासथायकरणात्कस्यते इति । ४४२ प्र० । सेन० ३ उल्ला०
बहुनरे दुग्धे दधि वा यथावतनान्तरं तद्गुणान् प्रकृतिपति, तद्-
दुग्धं तद्विषे वा निर्विकृतिकं भवति, न वेति प्रश्ने-उत्तरम्-
“ दधिबीरबहुत्वात्पुनरुक्तम् ” इति आभ्यागावाधनान्दवत्तद्गुण-
क्षेपेऽपि तद् दुग्धं तद्विषये निर्विकृतिकं जयतीति ज्ञायते इ-
ति । ४४३ प्र० । सेन० ३ उल्ला० । आकानामाकाशमथे निर्वि-
कृतिकमथे च उभयोर्दकं प्राप्तुके च चारि वृत्तान्ति, न वेति प्र-
श्ने, उत्तरम्-उभयमपि वृत्तान्ति । ४४६ प्र० । सेन० ३ उल्ला० ।

पिण्डिगप-निर्विकृत्य-पुं० । निःसन्धिषे, ग० २ अथि । गन-
शब्दके, ग० २ आध० । “ अस्थि नि निविगप्यो । ” इश० ४
अ० । निष्कान्ताशेषेऽद्वयकथे, सस्म० १ काण्ड ।

पिण्डिगिच-निर्विकृतिरूप-न० । निर्गता विचिकित्सा नि-
र्विकृतिरूपा, तस्य भावो निर्विकृतिरूपम् । फलं प्राते सहर्हा-
कारणे, उक्तं २८ अ० ।

निर्विकृतिरूप-वि० । विचिकित्सा मातचित्तमो, निर्गता विचि-
कित्सा यस्मादसौ निर्विकृतिरूपः । आत्मेव जित्तदोमं, किं
तु प्रकृतस्यापि सनो प्रमान्मात्कसं भविष्यतीति वा, न वा, कु-
र्वाणस्वाऽऽदिषुः शान्तिव्यथाऽनुपलभ्येति कुचिकरारं इति, च० ।
न ह्यविकृतं उपाय उपेयमस्तुपरिप्रायको न भवतीति संज्ञाना-
निश्चये, ध० १ अथि० । ग० । प्र० । य० । विचिकित्सासुपा-
न्तिरारंरदित्तस्यकथे, दश० ३ अ० । फलं प्रति निःशब्दके,
दशा० १ उ० ।

पिण्डिगिच-निर्विकृतिरूप-न० । ‘ पिण्डिगिच ’ शब्दाय, प्र०
२ द्वार ।

पिण्डिगिच-निर्विज्ञ-अर्थ० । विज्ञानायेः । विज्ञापविचिन्तित-
कं, निर्विगम्यं च । ॥ अनु० ।

पिण्डिगिच-निर्विज्ञ-वि० । अनुसंविनिर्विकृतचारिषे अनुपाति-
हारिके, स्थान० ३ टा० ४ उ० । अनु० । उचिते, दे० ना० ४ कथी
३३ गाथा ।

पिण्डिगिचकृपट्टिद-निर्विष्टकृपट्टिदिति-कौ० । निर्विष्टा-आसे-
वितनिर्विकृतचारिःऽनुपातिरारिका इत्यर्थः । तत्कल्पविधानः
स्थितिभेदे, स्थान० ३ टा० ४ उ० । निर्विष्टकार्यिके (ताद्वय-
के) यथा प्रतिदिनमायामननवा जिज्ञा तथैवेति । उक्तं च-
“ कल्पदिशा विपदिपि, करोति एमेव चाधामा । ” ह्यवा० ३
टा० ४ उ० ।

पिण्डिगिचकृपट्टिद-निर्विष्टकार्यिक-पुं० । निर्विष्ट-आसेवितः प्रस्तु-
ततया विशेषः, काको यथां ते निर्विष्टकार्याः, त एव स्वार्थं क-
र्मायवोपादानानिर्विष्टकार्यिकाः, नन्वेदादिदमपि (चारिण्यपि)
निर्विष्टकार्यिकः । अनु० । कौ० । वृ० । निर्विष्टमानकात्पुन-

रकेषु, अ० २४ श० ७ उ० । पं० सं० । आलोचितविचित्रितवारिचकायिकेषु, तदन्वयव्यतिरेकाच्छारिचनेदे च । कर्म ४ कर्म० । (" परिहार " शब्दे चैषां व्याख्या बह्वच्ये)

विचित्रस्य-निर्विद्य-वि० । विद्ये, जित० । " जो एषिचं विचिचे, इह सो को न विचिच्यो ? " आद्या० १ सु० ३ अ० ३ उ० ।

विचित्रस्यचार-निर्विद्यचार-वि० । चरयं चारोऽनुष्ठानं, निर्विद्यस्य चारो निर्विद्यचारः; सोऽस्वास्तीति निर्विद्यचारी । विद्ये, " से निविद्यचारी अ रते पचासु । " आद्या० १ सु० २ अ० ३ उ० ।

विचित्रस्यवरा-निर्विद्यवरा-स्त्री० । निर्विद्या वराः परिभेतारो वस्थाः सा निर्विद्यवरा । वरयजितवाम, ह्य० ३ सु० १ वर्ग ।

विचित्रस्यपुत्र-निर्विद्यपुत्र-वि० । वलीचद्वचय (आद्य० ५ अ०) विचित्रज्ञानरहिते, तं० ।

विचित्रवति-निवृत्ति-स्त्री० । कथंचत्पुत्रिकाऽऽद्याकारो ब्रह्मेन्द्रव्येदे, विशेषेण, विशेषेण० मं० । निवृत्तिराऽऽद्यतरकाञ्जेवाद् द्विविधः । निवृत्त्यं इति निवृत्तिः । केन निवृत्त्येते ? कर्मणा । तयोस्तेषां कृत्याऽसहयेवभागप्रदानानां कृत्वा नामासमप्रदेशानां प्रतिनियतव्य-कृत्याऽऽदिन्द्रियसंज्ञानां विना वृत्तिरऽऽद्यतरा निवृत्तिः । तेष्वेवाऽऽसमप्रदेशेभ्योऽदिन्द्रियव्यपदेशमात्रेण यः प्रतिनियतसंस्थानो निर्माणनाम्ना पुत्रव्यविकासात् बर्द्धकसंज्ञानां च आरंभतः कर्मशुक्रव्यादिविशेषः, अज्ञेयाऽऽज्ञानात्वात् नित्यप्रादित इति आद्यनिवृत्तिः । आद्या० १ सु० २ अ० ३ उ० । स्थान० ।

विचित्रितज्ञकत्वम्-निवृत्तितज्ञकत्वम्-वि० । स्वस्यैव च यो गोपयन् स्वमात्रे, या० । इत्यथाऽऽद्यमकृत्ये, अत्रु० ।

विचित्रदुग्ध-निर्विद्यदुग्ध-वि० । दुग्धपारहिते, विद्वज्जुगुप्सनाममध्यकृत्यागिचारहिते, अ० १ अर्थ० ।

विचित्रक-देशी-सुतोऽस्थिते, निराशे, उद्भटे, नृशले च । देशे० ना० ४ वर्ग ४८ गाथा ।

विचित्रजाय-निर्विद्यजाय-वि० । प्रागरहिते, जायाः परमाणवः । दशे० ५ तस्य ।

विचित्रवार-निर्विकार-वि० । निगतेो विकारः कामोऽप्याद्वस्यस्यो वसादसौ निर्विकारः । विकाररहिते, " इमस्व चम्मस्व विचित्रवारस्व निवृत्तिलक्षणस्व । " या० । इन्द्रियमनोविकाररहिते, अ० ३ अर्थ० । कोपाऽऽदिविकाररहिते, संधा० ।

विचित्रवारसमाहि-निर्विकारसमाहि-पुं० । आलम्बने देशका-अधर्मावच्छेदं विना धर्मिणाऽऽवजासिन्धेन जावनायाय, समाधिभेदे, ह्य० ३ ह्य० ।

विचित्रस-निर्विष-वि० । विषरहिते, " विचित्रसं पुंशुर् न संस । " औ० ।

विचित्रसंत-निर्विशुत्-वि० । समस्तं प्रवेशयति, अपरिच्छिन्न-माने, प्रनासेवमाने, ह्य० ५ उ० १ उ० ।

विचित्रस्यकृप्य-निर्विज्ञानकृप्य-पुं० । निर्विज्ञानमकृत्यास्थितौ, सं० आ० ।

इवांश्च विचित्रस्यकृप्यो-
....., अनुयाया बोध्यामि विचित्रस्यकृप्यं ।
४३४

जह निवृत्तिसंति समया, सम्यं तु गुरुचरमेणं ॥
पाणं च इंसंयं वा, तथा चरिचं सपितिगुर्वाभ्यो ।

एकासीतिपदेहि, विचित्रस-विचित्रेसयाकृप्यं ॥
ह्यभिवहकृप्याऽऽदीया, वायासं ताभ्यो पंचवीसाय ।

मेलीणा उ भवंती, एकासीती भवे भेदा ॥
यवरं ह्यभिवहकृप्ये, वीसतकृप्ये व नामत्रयवाभ्यो ।

मांशुं सेसा सन्धे, एकासीती तु मेलीणा ॥
एवं सन्धेसिन्धी, विचित्रसमायस्व विचित्रसयाकृप्यो ।

एतंसि पुण कतरो, महिष्ठिआ ह्यइ सन्धेसिं ॥ पं० जा० ।
(नाथं च इंसंयं च गाहा) नाथे सित इंसंयन्प्रायवेणसु

य तत्रजुसयाय व पंचविहचारंजुसयाय व सतिह्युसीहि
य उवउसयाय आयासोति यथासोऽहपर्यदि । कथरे पुण एका-
सीहकृप्या ? । उच्यते-उर्विहकृप्यस्व वीसहिवहकृप्यस्व व
नामत्रयवाकृप्यो अ वि नेऽप्य सेना उर्विह-सतविह-वस-
विह-वीसविहा वायासीस सित पण्ड मेलिया एकासीहकृप्या
होति । एष समं विचित्रसमायस्व विचित्रेसकृप्यो भवह ।
एतस विचित्रसयकृप्यो । पं० सू० ।

विचित्रसमाय-निर्विशमान-पुं० । परिहारविद्युच्छि कल्पं बहमा-
नेषु, स्थान० ६ उ० । मं० ।

विचित्रमायकृप्यद्विह-निर्विशमानकृप्यस्यिति-स्त्री० । निर्वि-
शमाना ये परिहारविद्युच्छितयोऽनुचरन्ति, परिहारिका इत्येषा,
तेषां कल्पे स्थितिः । परिहारकल्पस्थिता, आ० । यथा
प्रीधशीतवर्षाकालेषु क्रमेण तयो जघन्यं चतुर्धपष्टाष्टमाऽधि,
मध्यमं षष्ठाऽऽर्द्धिनि, उरुहृष्टमष्टमाऽऽर्द्धिनि, पारणे च्यापामय ।
एवं पिपेदेवनासत्ते कषायोरप्रह एवेति पञ्चसु पुनरेकवा
भक्तमेकवा च पानकमित्येवं द्वयोरभिप्रह इति ।

उक्तं च-
" वस भटं वस उठं, अठेव व उठु अउरो य ।
उकोसमजिअम-अया उ चासालिसिरांगिहे ॥ १ ॥
पारखणे प्रायामं, पंचसु गदेर् दोसुअग्निमहो जिकवा ॥ "
स्थान० ३ उ० ४ उ० । पञ्जा० ।

विचित्रसमाय-निर्विशमानक-पुं० । विचक्रित (परिहार) त-
योर्विशेषाऽऽसेवके, प्रथ० ६६ उ० । कर्म० । पं० सं० । साचौ,
तद्व्यतिरेकाच्छारिचनेदे च । विशेषेण० अत्रु० । सु० । (अत्र 'परि-
हार' शब्दो वीषयः)

विचित्रस्य-निर्विष्य-वि० । विषयाभिलाषरहिते, उच० १ ४
अ० । शुद्धाऽऽदिविषयरहिते, उच० पार्० १२ अ० । निर्गोचरे,
अनर्थके, " बहमेसं जिचित्रस्यं, दोसा य मुसंत विचित्रं । "
पञ्जा० १२ विष० । देशाभिप्रायते, प्रथ० ३ आ० ० उ० । "पुत-
वारे य विचित्रस्य करेह । " आ० म० १ अ० २ अ० ४ उ० ।

विचित्रसी-निर्विषी-स्त्री० । महोपधिभेदे, तौ० ६ कृप्य ।

विचित्रेस-निर्विशेष-वि० । विशेषवाञ्छिते, तं० । अयवादीस-
वैअपेठेनराऽऽदिविशेषरहिते, तं० ।

विचित्र-निवृत्त-वि० । नि-वृ-क्तः । " इतरवाही । " । उ० । १ ।
१३१ । इत्यादेः उच्यते । प्रा० १ पार् । कोषाऽऽद्यपमने-

शिव्युष्म

आचा० १ श्रु० ७ अ० १ उ० । निर्वाणं गते, प्रथ०
न शीतौभूत् इत्यस्याऽऽसमिति, ज्ञा० १ श्रु० १ अ० ।
३३३ श्रु० निर्बुद्धि-श्री० । "उत्पत्त्यादी" ॥ ८॥ १ । १३१ ॥ इत्या,
शिव्युष्म शब्देऽप्यादेर्द्धन उच्यते । ज्ञा० १ पाद । ज्ञा० । मन्ःस्वास्थ्ये,
वि० १ अ० १ ब्रा० १ आ० । सत्त्वो, नं० । सुखे, ज्ञा० म० २
अ० । सामान्यसुखे, भाव० ४ अ० । महाबुद्धिंके ब्रह्मसेनेन प्रमा-
जितस्य जिनदत्तभाक्त्वस्य सह प्रमाजने पुत्रे, यतो निर्बुद्धि-
नाम्नी शाका गिरिता । कल्प० ८ कृष । निर्बुद्धिकुलीनगी-
भाक्त्वाऽऽचार्येण प्रथमद्वितीययोर्ब्रह्मयोगीका कृता । ज्ञा० १
श्रु० १ अ० ४ उ० । मयुरायां पंचतकराजस्य सुतायाम्, ज्ञा०
म० १ अ० २ अ० । भाव० । भाव० ।

शिव्युष्म-निर्बुद्धिकर-श्री० । निर्बुद्धिनिर्वाणं सफलकर्ममहाप-
द्यमेतत् इत्येवकप्रधानाभिः परमस्वाराध्यं, नयेतुः सम्यग्दर्शनाऽऽ-
द्यपि कारये क्रायोर्याचारिभिरुक्तः । तत्फलशरीरौ निर्बुद्धिकरः ।
प्रज्ञा० १ पद । सर्वकर्मफलमायकरे, तं० । सुखोत्पादके, रा० ।
निर्बुद्धिपद-निर्बुद्धिपथ-श्रु० । निर्बुद्धिमौलस्य पन्थाः । "श्रुत्यु-
रभ्युपधामानके" ॥ ५ । ५ । ७४ ॥ इति समासान्तोऽक्षपन्थ-
यः । मोक्षमार्गं, वाच० ।

शिव्युष्मपहसासरायं, जयद् सया सत्त्वभावेदसणयं [श्रु] ।
निर्बुद्धिमौलस्य पन्थाः सम्यग्दर्शनज्ञानचारिभिराणि । तथा
चाऽऽद्य जगद्युक्तान्सात्त्विकान्कः "सम्यग्दर्शनज्ञानचारिभिराणि
मोक्षमार्गः" इति निर्बुद्धिपथः । "श्रुत्युपपथयोऽप्यु" ॥ ७ ।
३ । ७६ ॥ (हेम०) इति समासान्तोऽप्युपपथः । यद्यपि निर्बुद्धि-
पथशब्देन ज्ञानाऽऽद्विषयमस्मिधीयते, तथाऽपीह सम्यग्दर्श-
नचारिभिर्योरैव परिभ्रमः, श्रुत्युपपथस्य विशेषनिर्दिष्टानात् ।
निर्बुद्धिपथस्य शासनम्-साध्यतेऽनेनोत शासनं प्रतिपादकं
निर्बुद्धिपथशासनम् । ततः "कथ" इति प्राकृतलक्षणत्वात्
स्वार्थे कः प्राययः, निर्बुद्धिपथशासनकम् । नं० ।

शिव्युष्मपु-निर्बुद्धिपु-न० । सिद्धयुते, ज्ञा० म० १ अ० २
अ० पद ।

शिव्युष्म-निर्बुद्धि-श्री० । शीतौभूत्, आचा० १ श्रु० ४ अ० ३
उ० । निर्वाणमनुभासे, सुख० १ श्रु० १५ अ० । मुक्तिपद्विभ-
चिके, अ० २ उ० । "निष्कटे कालमाकाशौ, एवं केशलिपो
मयः" । निर्बुद्धिकथायौपशमाच्छांतीभूतं कालं मृत्युकाशं वाच-
दमिकोक्तम् । सुख० १ श्रु० ११ अ० । निवारणे, अ० ५ श्रु०
४ उ० ।

शिव्युष्ममाष-निवृत्त-श्री० । अममरकाऽऽविज्ञते नितरां निम-
ज्जिन, उपा० ७ अ० ।

शिव्युष्म-निर्बुद्धि-श्री० । निष्ठाकृते, "निष्कटे चित्तमिरे विष्कटे
त्ति ।" न० ५ श्रु० ४ उ० ।

शिव्युष्म-देशी-गृहपदिचमाङ्कये, दे० ना० ४ धर्म २५ गाथा ।

शिव्युष्म-निर्वृत्त-श्रु० । गृहैकदेशविशेषे, जी० ३ प्रति० ४ उ० ।

शिव्युष्म-निर्वृत्त-श्री० । निश्चरयति, विचरयति, "इत्येष
य माषेष य, तिथेऽन्तो चरदइमकययः" । शिशो० । हाययति,
ज्ञा० म० १ अ० २ अ० पद । सुखदाने कुर्वति, आचा० १ श्रु०
१ श्रु० ३ अ० ३ उ० ।

शिव्युष्म-देशी-नने, दे० ना० ४ धर्म २८ गाथा ।

शिव्युष्म-निर्वेद-श्रु० । विराते, आचा० १ श्रु० ४ अ० २ उ० ।
उत्त० । संसारविरोधे, वृ० ३ उ० । संसारानुद्विग्लनायाम्,
उत्त० १८ अ० । ज्ञ० । दृष्ट० । संसारात् विरक्ततायां, उत्त०
१९ अ० ।

निर्वेदफलम्-

शिव्युष्मं भंते । जीवे किं जगद्यद् । शिव्युष्मं दिव्य-
माण्डितेरिच्छियसु कामयोगेषु निर्व्येयं इत्यमापच्छद,
सत्त्वविसयसु विरज्यद, सत्त्वविसयसु विरजयामो अरंज-
परिगदपरिच्छायं करेद, अरंजपरिगदपरिच्छायं करेमाथे
संसारमगं वाञ्छिदद्, सिद्धिमगपदिबन्ने य जयद् ॥३॥

इतः प्रभृति सर्वेषु सुखमन्त्राद्य प्रकृत्यायाः । निर्वेदेन सामा-
न्यतः संसारविषयेण कराऽन्तो त्याज्य इत्येवकपणे दिव्यमा-
नुषतैरभ्येयु, सुव्रतात् क्रमयथे, यथासंजयं देवाऽऽदिंसंविधिषु
कामयोगेषु कपेयु निर्वेदं इत्यमागच्छति, यथाऽऽन्तेतरनर्थ-
हेतुभिरिति, यथा च सर्वविषयेषु विरज्यतेऽप्येवमाऽऽदि-
विषयं विरागमाप्नोति, विरज्यमानस्तेष्वारम्भः प्रायुषसदकां
व्यापारस्तपरित्यागं करोति, विषयाध्यायत् सर्वारम्भानाम्, नस्य-
रित्यागं कुर्वद् संसारागं निषयात्विरत्यादिकं व्यवहार-
नात्, तस्य गतव एव तस्यत् आरम्भपरित्यागसंभवत्, तद् व्य-
चिन्तौ च सुपाप्य एव सिद्धिमार्गः सम्यग्दर्शनाऽऽदिति
सिद्धिमार्गं मान्यवत्कम भवति ॥३॥ उत्त० पादं २६ अ० ।

"परयो निरिच्छसोयो, कुमापुसत्तं च जिन्वेत्तौ ।" नरक-
स्त्रियेयोनिः कुमापुसत्तं च निर्वेदं हां । दृष्ट० ३ अ० ।
अनु० । मोक्षमित्याये, प्रथ० १५ द्वार । य० । निर्वेद-
ननिष्पत्ते, य० २ अ० यि० । जुगुप्सायाम्, आचा० १ श्रु० २ अ०
४ उ० । सुच० ।

शिव्युष्म-निर्वेद-न० । समर्पणे, ज्ञा० ११ ज्ञा० । दृष्ट० ।

शिव्युष्म-निर्वेद-श्री० । निर्वेदते संसाराऽऽदेर्निश्चरणः
क्रियते भोगान्मयेति निर्वेदनी । स्या० ४ टा० ३ उ० । दृष्टा० ।

निर्वेदनीकथा चतुर्विधा-

शिव्युष्मणीकथा । अत्रिहदा पपयथा । तं जहा-इह-
भोगानुत्तया कम्पा इह्लोगदुःखफलाविवागसंजुचा भवंति,
इहभोगानुत्तया कम्पा परभोगदुःखफलाविवागसंजुचा भवंति ।
परभोगानुत्तया कम्पा इह्लोगदुःखफलाविवागसंजुचा भवं-
ति, परभोगदुःखिणा कम्पा परलोगदुःखफलाविवागसंजुचा
भवति । इहलोगसुखिणा कम्पा इहभोगसुखफलाविवागसं-
जुचा नवंति, इहभोगसुखिणा कम्पा परभोगदुःखफलावि-
वागसंजुचा भवंति । एवं चतुर्विधा ।

इह लोके दुःखोपांनि चोपांश्रुतिं कर्माणि क्रिया, इहलोके दुः-
खमेव कर्मदुःखजन्यत्वात् फलं दुःखफलं, तस्य विषयोऽनु-
भाषो दुःखफलविषयकः, तेन संयुक्तानि दुःखफलविषयकस्यु-
क्तानि नयन्ते, चोपांश्रुतिमित्येव । एवं नारकाणामिधेति हि-
तीया । आगमोद् व्यभिचारिदद्यात्तुम्नात्तमित्येति तुनीया । प्रा-
कृताद्युभयमोत्पन्नानां नारकप्रायोग्यं यज्ञतां काकयुक्ताऽऽदि-

माभिष चतुर्थीति । "इहलोप सुबिष" इत्यादि चतुर्भङ्गी तीर्थ-
करदानदातु । सुखासु २ तीर्थकर ३ देवमन्वन्तीयकराऽऽदी-
माभिष जायन्तीयेति । स्व्या० ४ डाः २ ड० ।

निर्वेषमीमाह-

पापानं कम्पायं, अनुभाविवानो कङ्किञ्जए मत्थ ।

इद व परत्थ व सोए,कडा ष शिव्येयणी नाम ।२०७।

पापानां कर्मणां कौशांऽऽदिकृतानामशुभांषपाकः दारुणपरिणा-
मः कथ्यते यत्र यस्यां कथायामिह व परत्र च लोके-"इहलो-
के कृतानि कर्माणि इहलोक एवादीयेते" इत्यनेन चतुर्माङ्ग-
कामाह । कथा तु निर्वेदनी नाम-निर्वेद्यते मवादन्वया भोगेति
निर्वेदनी । एष गाथाऽऽकराधैः । भाषार्थस्तु वृकविबरणाह-
वसेयः ॥२०७॥

तथेदय-"इवाणि शिव्येयणी । सा चञ्चिमहा । तं जहा-इह-
लोए दुःखिष्या कम्मा इहलोए वेव दुःखिवागसंजुषा म-
वति । सि । कहं ? जहा चोरानं पारदादियानं, एषमाह । एसा
पदमा शिव्येयणी । इवाणि बिइया-इहलोए दुःखिष्या कम्मा
परलोए दुःखिवागसंजुषा प्रवेति । कहं ? जहा नेरइयाणं
अवम्मि भवे कयं कम्म शिरयजवे फलं हेह । एसा बिइया शि-
व्येयणी गया । इवाणि तइया-परलोए दुःखिष्या कम्मा इहलोए
दुःखिवागसंजुषा अवेति । कहं ? जहा वाणपयमित्तमेव अंतकु-
अंतु उण्णसा अयकोऽऽदीहि रोमंहि दारिरेण व अमिजूया
इवां मुंति । एसा तइया शिव्येयणी । इवाणि अउया शिव्येयणी-प-
रलोए दुःखिष्या कम्मा परलोए वेव दुःखिवागसंजुषा प्रवेति ।
कहं ? जहा पुर्वेव दुःखिष्येहि कम्मोहि जीवा संमास्तुडोहें
पक्खीहि उववज्जति । तसो ते नरयपाउमयाणि कम्माणि
असंपुण्णानि ताणि ताए जानीए पुरिति, पुरिकाण नरयमवे
वेत्तती । एसा चउया शिव्येयणी गया । एयं इहलोको पर-
लोको वा पणययं पडुक्क भवति, तथ पक्खयस्स मणुस्स-
असो इहलोको, अयसंसाभो तापिण वि गर्हो परलोको
सि गाथानायांथः ।

इदानीमस्या एव रसमाह-

धोवं पि पमायकर्यं, कम्मं साहिज्जे जहिं निपया ।

पउरामुदुपरिणामं, कडाइ शिव्येयणीइ रसो ॥ २०८ ॥

स्तोकायां प्रमादकृतमन्वयणि प्रमादजनितं कम्मं वेदनी-
याऽऽदि (साहिज्जे सि) कथ्यते च निपयाशिव्येयणी । किं-
शिष्टमित्याह-अत्रारामुदुपरिणामं, चतुर्लोकफलमित्यर्थः । यथा
यद्योपराऽऽदीनांमिति । कथाया निर्वेषस्या रस एव तिथ्यन्धः ।
इति गाथाऽर्थः ॥ २०८ ॥ इश० ३ अ० ३॥ ३॥ ॥ ॥

शिव्येसि-देवा-निर्वेषे, दे० ना० ४ वगे ३७ गाथा ।

शिव्येस-निर्वेष-पुं० । लामे, स्व्या० ४ डाः २ ड० ।

शिव्योदध-निर्वोदध-प्रि० । निभांशे, अय० ४ अ० ।

शिव्योदग-निर्वोदक-न० । पृथक्छानमाप्तयांशते अने, पृथक्-
दत्तान्तोचं अने, पि० । आ० क० ।

शिवस-निशा-पुं० । वृकविद्योषे, उच० पाह० १ अ० । वृकपाद
शंसति हिनस्तीति चूयंसः । हा० १ कु० ६ अ० ।

शिवस-निशान्त-प्रि० । नितरां शान्तो निशान्तः । अस्वन्ते
मर्त्याभूते, आ० म० १ अ० १ अ० । कुरते, अयगते, प्राचां० ३
कु० १ कु० २ अ० २ उ० । निशान्ति कुने, म० ६ श० ३ ३ ड० ।
निःसङ्करेतावाह, वृ० ३ ड० । राश्ववसाने दिवसे, वृ० ४ अ०
अ० १ उ० । हा० । अयधारिते, सूत्र० १ कु० ६ अ० ।

शिवस-नृशंस-प्रि० । कूरकमांशे, वृ० ३ ड० । शूकावर्जिते,
प्रस० १ रसम् ० हार ।

शिवस-निसर्ग-पुं० । निसर्जनं निसर्गः । निमृष्टौ, मोक्षे, वितो० ।
स्वभावे, उच० २ द अ० । एवा० । भाव० । आ० कु० ।
आ० म० । प्रहा० । स्व० । संघा० । नि० कु० ।

शिवसगकिरिया-निसर्गक्रिया-स्त्री० । निसर्गक्रियायाम्, भाव० ।

शिवसगवत्तरागाया-निसर्गवत्तरागता-स्त्री० । प्रकृत्या स्थिर-
रागतायाम्, पं० व० ३ हार ।

शिवसगचेयणाजुष-निसर्गचेतनायुक्त-प्रि० । निसर्गो सहजा
या चेतना तथा युक्तः । सहजचेतनायुक्ते, "निसर्गचेतनायुक्तो,
जीवोऽरूपी ह्यवेदकः" इत्या १० अ० ।

शिवसगरुह-निमर्गकवि-पुं० । निसर्गः स्वभावः, तेन कविर्जन-
प्रणीततस्मान्निष्ठापकया यस्य स निसर्गकविः । प्रहा० १ एव ।
निसर्गो कविर्निसर्गतो वा कविरिति निसर्गकविः । स्वजावत्
एव तथ्यभ्युदये, ज० ३ ए ० ३० । सम्यक्त्ववेदे, आ० १०
जा० । घ० । अयूयने सह संमत्या जीवाजीवाऽऽदिवयपदाह-
विषयिणी कविर्निसर्गकविः । प्रतीयेतेत्यस्य भूतायेतेत्यस्यः,
प्रावप्रधाननिर्देशावः सद्बुद्धानां अमी इत्येवंकथेनेति यावत् ।
वस्तुतो भूतायेतेत्यस्य शुद्धनयेत्यस्यः । घ० ३ अ० ।

नृपत्येषापथिगया, जीवाऽऽजीवा व पुत्रपापं च ।
सहसंमइयाऽऽसवसे-वरो य वेपइ एस शिवसगो ॥२१॥
ओ शिपदिहे जावे, चउांण्वदे सहदाइ सपयेव ।
एमेव णऽऽपुदु चि य, शिवसगरुह सि णायण्ठो ॥२१॥

"भूयत्येष" इति भावप्रधानो निर्देशः । ततोऽयमर्थः-भूतायैत्येन
समुद्भूता अमी पदार्था इत्येवंकथेय परसाऽऽपगतताः परिहाना
आवाऽऽजीवाः पुष्यपापमाअसंबंकरः, चउांण्वदु कथाऽऽऽऽ-
अ । कथमपथिगताः १, इयाह- (सहसंमइया इति) आर्थापे-
दिमकिशोपावः सह संमत्या सदाऽऽमया वा सक्कल मतिः सा
सहसंमत्ताः, तथा । किमुक्तं अचति?-परोपदेशनिरपेक्षता जाति-
स्मरणप्रतिभाऽऽदिकृपा मत्या न केवलमापगतता, किं तु साह
जीवाऽऽदीन् पदार्थान् वेदयनेऽतुरोचयति च तत्रकृतयाम आ-
त्मसायपरिणामयति चेति भावः । एव निसर्गो निसर्गकविर्निस-
र्गेष इति शेषः ॥ २ ॥ अयमेवायं स्पष्टनरनाभिस्तुराह-
(ओ शिपदिहे भावे इत्यादि) यो जिनपद्वान् जवाह् द्रव्य-
क्षेत्रकालज्ञानवेदतो नामऽऽदिनेदतो वा चतुर्विधाय स्वयमे-
वोपदेशान्तरपेक्षं अह्वयति । केनोद्वेकन अह्वयति १, तत्र साह-
एवमेव एतज्जीवाऽऽदि यथा जिनैर्देहं, मान्ययेति । अः सगुणेषु ।
एव निसर्गकविरिति ह्यतस्मात् ॥ ३ ॥ प्रहा० १ एव । आ० कु० ।
घ० । उच० । ग० । स्वभावत एव तथ्यभ्युदे, औ० ।

शिवसंगमसम्भ-निसर्गसम्पत्त्व-न० । निसर्गव्यवस्थे सन्ध-
 क्तवमेवे, आ० १०० । " निसर्गो नाम सन्नाथो, जथा स्वाध-
 गपुत्रमनुयायं कुलपरंपरागतं निसर्गात् प्रवर्तते; जथा वा
 स्वयंपुत्रमनयात्पुत्रविनासोऽस्ति। साङ्ख्यसाध्यायि य पञ्च-
 भाषि मन्त्रार वा द्दृष्टुं मां यन्मोक्षसम्भं निसर्गसम्भं
 भवति । तस्यैव च देवलोभगमनं तेषि प्रवर्तते ।" आ०
 १०० १ अ० ।

शिवसङ्गा-निष्पत्ता-श्री० । निष्पत्तं निष्पत्ता । आस्त्ये, प्र० ६, ७ श्रार ।
 स० । उपवेशने, २०० ४ ३० । उपवेशनविशेषे, १०० । सा च पञ्चधा-
 तन यस्यां स्यात् पारी पुत्री च स्पृशतः सा समपादपुत्रा । यस्यां
 तु गौरिचोपवेशनं सा गोमिथ्याका शयन पुत्राभ्यामुपविष्टः सन्
 यत्कं पादुमुत्पाश्याऽस्त्ये सा इति त्रिपुत्रिका । ३ । एवं कृत्वा उपवेशका
 च प्रसिद्धा ४-४ । आ० १०० १ अ० । " पश्चिमकानिसेजा यः सिस्यायं
 को अचक्षत् ।" निष्पत्ता च शूरे पकानेककथा अनाचारः । इत्यु-
 १ अ० । निष्पत्तस्य स्वामिति निष्पत्ता । श्रीपशुपतकविर्वाङ्मते
 स्वाध्यायभूष्यादी, अ० १०० १ अ० ।

शिवसङ्घ-निष्पत्त-वि० । परेणोत्सृष्टकमिते, सु० १ १६ अ० ।
 दत्ते, आ० १०० १ अ० १ अ० ५ अ० । इति० ।

शिवसङ्घ-निष्पत्त [इ]-पुं० । नितरां सद्यते स्वरूपे पृष्ठे वा समारो-
 पिते प्रारम्भिते । अं० प्र० ४ पादु० । " निष्पत्ते यो हः " ॥
 ८ । १ १२६ ॥ इति निष्पत्ते अस्त्ये ३ । प्रा० १ पादु० । बली-
 बद्धे, सु० प्र० ४ पादु० । बलदेवस्य देवस्यामुत्पत्ते पुत्रे, नि० ।
 जति यं भंते । समणेषां० जाव दुवाज्ञस अज्जणया पण्यत्ता ।
 पढमस्य णं भंते । उरत्तेवओ । एवं सल्लु जंयुं । तेषां कालेणं
 तेषां समणं वारवई नाम नगरं । इत्थथा; दुवाज्ञसजोयणाऽऽ-
 याया० जाव पच्चकलं देवसोपज्जया पासदीया दरिसण्णि-
 ज्जा अभिरूया पारिरूया । तीसे णं वारवईए नगरीए च-
 हिया उत्तरपुरञ्चिमे दिग्गिजाए एत्य णं रेवईए णामं
 पव्वए होत्था, तुंण गगणतल्लयणुञ्जिहंतसिहरे नाछाविह-
 कल्लयुञ्जुम्पलतावञ्चिपरिगताभिरामे ईममियमपूरकोच्च-
 सारसकागमयणसासांकोइल्लकुसोवाणिए तहककवणित्तय-
 रओम्भरपव्वतसिहरे पउरे अञ्चगणुदेवसंधाविज्जा-
 हरमिहुणसन्निवित्ते निवत्थणए दसारवरवीरे पुरिसत्ते-
 ओक्कवलवग्गाणं सोमे सुभए विपदंसखे सुखे पास-
 दीए० जाव पडिरूवे । तस्य णं रेवयगसस पव्वयसस अद्-
 रमाभंते एत्य णं नंदणवणे नामं ठज्जाण्ये होत्था । स-
 व्वओ य पुप्फं जाव दरिसण्णिजे । तत्थ णं नंदणवणे ठ-
 ज्जाण्ये सुरापियसस जक्खसस जक्खायतणे होत्था । चिरा-
 तीए० जाव बहुजणे आगम्मभवत्ति सुरापियं जक्खाय-
 यणं । ते णं सुरापिए जक्खाययणे एकेणं महता वणसं-
 देणं सव्वओ समंता संपरिकित्ते जहा पुण्यज्जेणं जाव
 मिलापहए, तत्थ णं वारवईए नगरीए काहं नामं वासु-
 देवे राया इत्थिया० जाव पायमाणे विहरति । से णं तत्थ

समुद्भवियजयपाभोक्त्वायं दसएई दसाराणं, बलदेवपाभो-
 क्त्वायं पंचएई महावीरायं, जगन्नेयपाभोक्त्वायं सोलसएई
 राईसरइस्सायं पञ्जुसपाभोक्त्वायं अद्दुड्ढाणं कुमार-
 कोदीणं सन्धया सक्का । उ उईतसाहस्सायं वीरेय-
 पाभोक्त्वायं एकवीसाए वीरसाइस्सीयं, कृष्णियापाभोक्त्वा-
 यं सोलसएई देवीसइस्सायं, अणंगतेयापाभोक्त्वायं अ-
 णेयायं गणियासइस्सायं अर्धोर्धं च बहुयं राईसरसत्थ-
 बाहृपाजिईणं वेयङ्गिरिसागरमेरागसस दाडिणुड्ढभरइस्स
 आहोक्कचं० जाव विहरति । तत्थ णं वारवईए बलदेवे नामं
 राया इत्थिया, महता० जाव रज्जं पासाएयाणे विहरति ।
 तस्य णं बलदेवसस रओ रेवई नामं देवी होत्था, सुजुमासा०
 जाव विहरति । तते णं सा रेवती देवी अम्भदा कदाईं तं-
 सि तारिसगंसि सयण्णिजंसे० जाव सीईं सुमिणे पास-
 चा एवं सुमिणंदसणपरिकइणं, कलाओ जहा महाबलसस
 प्फासओ देतो पन्नासा रायवक्कन्नागायं एगदिवसेयं
 पाण्णि नवरं निमडे नामं जाव ठण्णि पामाईं विहरति ।
 तेषां कालेणं तेषां समणं अरहा अरिउनेमं आदिकरे
 दसणुईं वखओ० जाव समोसरिते । परिसा निग्गया । तते
 णं से कएईं वासुदेवे इमीमे कइए लक्खडे समाणं इह-
 तुडे कोट्टुवियपुरिसं सदावेइ, सदावेइया एवं वयासी-लि-
 प्यामेव ओ देवाणुपिया । सभाए सुहम्माए समुदागियं जे-
 रिं ताडिंति । तते णं से कोट्टुवियपुरिसं० जाव पडिमुणित्ता
 जेथेव सईं सुणेइ, तेथेव उवागञ्जइ, उवागञ्जित्ता
 समुदाणियं जेरिं महता महता सरेणं ताडिंति । तते णं
 तीसे सामुदाणियाए जेरीए महता महता सरेणं ता-
 डियाए समाणं समुद्भवियजयपाभोक्त्वा दस दसारा देवी-
 ओ जाणियव्वाओ० जाव अणंगतेयापाभोक्त्वा अणे-
 गा गणियासइस्सा, अणे य बहूयं राईसर० जाव सत्थयाहृप्-
 पिइओ एहाया० जाव पायञ्चित्ता सव्वालंकारविजु-
 सिया जहाविभवइहिसकारसमुद्दएणं अणेणया हयगया०
 जाव पुरिमवग्गुरा परिकित्ता जेथेव कएईं वासुदेवे
 तेथेव उवागञ्जइ, उवागञ्जित्ता कारतल्लं कएईं वासुदेवे
 विजएणं बच्चवेति । तते णं से कएईं वासुदेवे कोट्टुविए
 एवं वयासी-लिप्यामेव जो देवाणुपिया । अणिसकं ह-
 त्थिकपे इयगयरहं जाव पच्चण्णियंति । तते णं से कएईं
 वासुदेवे पञ्जाधरे० जाव उरुडे अड्ढंमंगला, जहा कूणओ,
 सेयवरचामेरेडि उरुड्वरमाणेडि उरुड्वरमाणेडि समुद्भि-
 वयपायुक्त्वादेईं दसईं दसाराईं० जाव सत्थयाहृणित्तीई
 सत्थि संपरितुडे सव्वड्धि० जाव रेवणं वारवईयागं मऊं
 मऊंणं, सेसं जहा कूणओ जाव पञ्जुजासति । तते णं

तस्स निसदस्स कुमारस्स उप्पि पासायवरगयस्स तं महत्तो जणसहं च जहा जयाझी० जाव धम्मं सोब्बा निसम्म बंदइ, नमंसह, नमंसइचा एवं वयासी-सहहापि णं जंते ! निगंथं पावयणं जहा विचा० जाव सावगधम्मं पडिच्चज्जति, पडिच्चज्जाचा पडिगतते । तेषां काझेणं तेषां समएणं अरहा आरिद्धनेभिस्स अंतवामी वरदत्ते नामं अणुगारे उराले० जाव विहरति । तेषां से वरदत्ते अणुगारे निमदं कुमारं पामति, पामित्ता जातमहे० जाव पञ्जुवासमाणे एवं वयासी-अहं णं जंते ! निमदे कुमारं इहे इहृरुवे कंतं कंतरुवे, एवं रिपं मणुअए मणामं यणावरुवे समे मोमरुवे पिपदंसणे सुरुवे, निसदं णं जंते ! कुमारे अयमेपाखुवे मणुयइहि-किमा लद्धा किष्वा पचा पुच्छा ! ; जहा सुरियाजसम । एवं खलु वरदत्ता ! तेषां काझेणं तेषां समएणं इहेव जंयुवांवे दीवे जारहे वामे रोहीरुप नाम नगरे होत्वा । रिच्छेइ-वणे उजाणे मणिदिच्छसम जकवसम जकव्वाययणे । तत्थ णं रोहीरुप नगरे महन्ने नारं राया, पउवावई देवी । अजदा कयाई तंसि तारिसगंसि सयणिज्जंसि सीहे सुमिणे, एवं सुमिणं जाणियव्वं जहा महन्नेलसस. नवरं वीरंगतो नामं वचीमत्तो दातो वचीमाए रायवरकणगार्णं पाणि० जाव क्रोगिउक्कमाणे आगिउक्कमाणे पासववरिमारत्तमरयहेमंत-गिम्हवसंतं उप्पि उअं जहा विज्जे सपाणे २ इहे रिडे० जाव विहरति । तेषां काझेणं तेषां समएणं मिच्छत्ये नामं आयरिया जानिसंपभा, जहा केसी, नवरं बहुस्सुया वडुपरिवारा जेणव रोहीरुप नगरे, जेणव मेहवणे उजाणे, जेणव मणिदत्तसम जकवसम जकव्वाययणे, तेणव उवागतं अहापकिरुव्वं० जाव विहरति । परिसा निग्गया । तते णं तस्स वीरंगतस्स कुमारस्स उप्पि पासायवरगयस्स तं महत्ता जणसहं च, जहा जयाझी य, निग्गते धम्मं सोच्चा. नवरं देवाणुप्पिया । अम्पापियरो आपुच्छामि, जहा जयाथी तहेव निकसंतो० जाव अखगारे जाए० जाव गुत्तबंजयारी । तते णं से वीरंगते अणुगारे मिच्छत्याणं आयरियाणं अंतिए सामाइयमाइया-ई० जाव एक्कारस अंमाई अट्टिज्जति, अट्टिज्जिता बहुइं० जाव चउत्थ० जाव अण्णाणं जावेमाणे बहुपकिपुष्पाई पणयाली-सं वासाई सामअपरियाणं पाठणिच्चा दो मासियाए संझे-हाए मंझेहिचा अच्चाणं कुमिचा सवीं भत्तसई अ-णसणं छेदिच्चा अतोइय समाहिपत्ते कालमाते कालं कि-ष्वा वंचतोए कल्पे मणोरमविमाणे देवचाए उववणे । तत्थ णं अण्पमइयाणं देवाणं दसनागोवममाई ठिई पण्यत्ता । तत्थ णं वीरंगयस्स देवस्स दस सागरोवमाई ठिई पमा-चा । मे णं वीरंगते देवे ताओ देवलोगाओ आउक्कएणं

जाव अणवरं चयं चइत्ता इहेव बारवईए नयरीए बइदेवस्स रओ रवईए देवीए कुच्छिसि पुत्तचाए उववन्ने । तते णं सा रेवनी देवी तंसि तारिसगंसि सयणिज्जंसि सुमिणदंसणं० जावुप्पि पासायवरगतं विहरति । णं एवं खलु वरदत्ता ! शि-सदेणं कुमारेणं अयमेपाखुवे उराले मणुयइहं । लक्का पचा अभिसमपसागया । पज्जं णं भंत । निसदे कुमारे देवाणुप्पियाणं अंतिए० जाव पचइत्तए ? इत्ता । पज्जं स एवं भंत । वरदत्ते अणुगारे० जाव अण्णाणं जावेमाणे विहरति । तते णं अरहा आरिद्धनेमी अन्नदा कयाई वारवनीओ नगरीओ० जाव बहिया जणवविहरि निसदे कुमारे समणोरासए जा-अजिनगतजीवाजीवे० जाव विहरति । तते णं भे निमदे कु-मारे अन्नदा कयाई जेणव पासहनाला, तेणव उवाग-च्छइ, उवागच्छइचा० जाव दव्वसंयारोवगते णं विहरति । तते णं तस्स निमदस्स कुमारस्स पुव्वरचावत्तयपज्जाग-रिंयं जागरमाणस्स इमेपाखुवे अन्नरिहए-धन्ना णं ते गा-मागरनगर० जाव मंनिवेसा, अत्य णं अरहा आरिद्धनेमी विहरइ । धन्ना णं ते राईमर० जाव मत्थवाइएपभित्तओ, जे णं आरिद्धनेमी बंदंति, नमंसंति० जाव पञ्जुवासंति । जति णं अरिहा आरिद्धनेमी पुवाणुपुत्थि नंदणवणे विहरंजा, तेषां अरिई आरिद्धनेमी बंदिज्जा० जाव पञ्जुवासिज्जा । तते णं आरिद्धनेमी निमदस्स कुमारस्स २ अयमेपाखुवे अन्न-रिहए० जाव वियाणित्ता अट्टारसई समणसहस्तेई० जाव नंदणवणउजाणे, समांतरिता । परिसा निग्गया । तते णं निमदे कुमारे इमीते कहाए छच्छे समाणे हइ० चाउत्थं-डेणं आसरइणं गते, जहा जयाझी० जाव अम्पापियरो आपुच्छत्ता पवउए अणुगारे० जाव गुत्तबंजयारी । तते णं भे निसदे अणुगारे अरिहेतो आरिद्धनेभिस्स तहा-रुवाणं थेराणं अंतिए सामाइयमाइयं एक्कारस अंमाई अट्टिज्जति, अट्टिज्जिता बहुइं चउत्थच्छइ० जाव विचि-त्ताइ त्थोक्कमेई अण्णाणं जारेमाणे बहुपकिपुष्पाई नव वासाई सामन्नपरियाणं पाठयंति, वाथालीमाई भत्ताइ अणसणं उदेदि, अतोइयपकिक्कंते समाहि-पत्ते आणुपुव्वरीए कालगंते । तते णं से वरदत्ते अणुगारे नि-सदे अणुगारे काअगते जाणित्ता जेणव अरहा आरिद्धनेमी, तेणव उवागच्छइ, उवागच्छइचा० जाव एवं वयासी-एवं खलु देवाणुप्पियाणं अंतवामी शिसदे णं अणुगारे पामित्त-इणे० जाव विणीओ, णं णं जंते । निसदे अणुगारे काअमासे काअं किच्चा काई गए, काई वववणे ? । तते णं से अ-रहा आरिद्धनेमी वरदत्तं अणुगारे एवं वयासी-एवं खलु वरदत्ता ! णं अंतवामी निसदे नामं अणुगारे पगइजइणं जा-

व विधीय मम तद्गुरूणां धेराणं अंति ए सापाइयाइं एका-
 रस अंगार्इ अरिजेत्वा बहुषुकिमुष्पाइं नव वासाइं सामध-
 पारयाणं पाउणित्ता वायासीसं जत्ताइं अणसणाए उदेत्ति
 आलोइयपकिंते समाहित्ते काअमामे कासं किच्चा उइं
 चंदिमसूरियगहगणनखत्ततारूक्काणं सोहम्मीसाणंजाव
 अचुत्ते तिखि य अट्टारसुत्तरगेविजविमाणावामसते वीती-
 वट्ठा सव्वड्डिसिक्किविभाणे देवत्ताए उववत्ते । तत्थ णं देवाणं
 तेत्थीसं सामरोवमाइं उइं पयत्ता । तत्थ णं निमदस्स देव-
 स्स तेत्थीसं सागरोवमाइं उइं पयत्ता । से णं भंते । निसडे
 देवयाअं देवलोगाअो आउक्कलणं भवकलणं उइक्कव-
 णं अणत्तरं चयं चइत्ता काहिं गच्छिइति, काहिं उववज्जि-
 हिति ? । वरदत्ता । इहेव जंबुदीवे दीवे महाविदेहे वासे उआए
 नगरे विसुद्धपिइवंसे राथअले पुत्तत्ताए पक्खायाइति । तने णं
 से उम्मुक्कवालभावे विष्ठाएपरिणमित्तोवण्यगण्यगण्युत्ते
 तद्गुरूणां धेराणं अंति ए केवत्तं बोद्धिं बुज्जित्ता आगारा-
 अो अणगारांरे पव्वहिति । से णं तत्थ अणगारे जविस्सति
 इरियासमिणंजाव वंधयारी । ने णं तत्थ बहुइं चउत्थउ-
 षड्ढमदसपट्टवालसेइं मासउत्तमासखमाणिं विचिच्छेहिं त-
 बोक्कमेहिं अण्णाणं जायेमाणे बहुइं वासाइं सामधपरियागं
 पाउणित्ता पाउणित्ता, मासियाए मंतेइयाए अत्ताणं
 ऊनिहिति भूसित्ता, सट्ठिमत्ताइं अणसणाए उदेत्ति । ज-
 स्सउहाए कीरति अणगाराजावे मुंक्कभावे अयहाणए० जाव
 अइंत्तावण अत्थत्थ ए अण्णांवाहाणए फलसेजा कट्टेसाजा
 केससोए वंधचेरवासी परापपवेसे लक्खावत्तदे उच्चावया य
 गामकंदकया अरियासिक्कति, तमइं आराइति, आराइत्ता
 चरमेइं उस्तासेहिं गिस्सासेहिं सिञ्जिहिति, बुज्जिहिति
 ० जाव सव्वउक्कलाणमंते करेति ।

नि० १ अ० ५ वार् १ अ० । आ० म० । वि० ० । प्र० ० ।
 वर्षपरपवंतमेदे, २०० ७ उ० । स० १० ।

निषधः पर्वतः कास्तीति पृच्छति-
 कहिं णं भंते ! जंबुदीवे दीवे गिसहे पायं वास-
 हरपव्वए पयत्ते ? । गोयया ! महाविदेहस्स वासस्स
 दक्खिणणं हरिवातस्स उत्तरेणं पुरिच्छिमलवणसमु-
 हस्स पच्चच्छिमेणं पक्खिम्मलवणसमुहस्स पुरिच्छिमे
 एत्थ णं जम्बुदीवे दीवे गिसहे पायं वासहरपव्वए पयत्ते,
 पाइणपनीपायए उदीयादाहिएवित्थिमे, दुहा इयणसमुदं
 पुठे पुरिच्छिमिण्णाए० जाव पुठे च्चारि जांअणसयाइं उइं
 उक्कत्तेणं चत्तारि गाअसयाइं उव्वेहेणं सोत्तम जो-
 अणसहस्साइं अइ य बाइहे जोअणसए दांखि अ
 एगुणीमईयाए जोअणस्स विकलंमेणं तस्स बाहा
 पुरिच्छिमपक्खिमेणं वीसं जोअणसहस्साइं एगं च पयइं

जोअणसयं दुखि अ एगुणीमईयाए जोअणस्स अक्क-
 जागं च आयासयं तस्स जीवा उत्तरेण० जाव उयवइं
 जोअणसहस्साइं एगं च उप्पयं जोअणसयं दुखि अ ए-
 गुणीमईयाए जोअणस्स आवायेणं तस्स धणं दाहियेणं
 एगं जोअणसहस्सं चउवीसे च जोअणसहस्साइं तिखि अ
 टायात्ते जोअणसए एव य एगुणीमईयाए जोअणस्स
 पक्खिणेणं सभगसंजाणसंउिए सव्वतवगिज्जमए अत्थे उ-
 जओ पासिं दांदि पउमवरवेआइं दाहि अ वणसंकेहिं०
 जाव संपरिकिक्खे गिसहस्स णं वासहरपव्वयस्स उट्ठिए
 बहुमपरमणिजे ज्जेविजागे पयत्ते०जाव आसयंति,सयंति ।।

“कहिं णं” इत्यादि प्रश्नान्तरं व्यक्तम् । उत्तरस्यै महदविदेहस्य
 वक्षिणस्यां हरिवरसंस्थानस्यार्थं वीरव्यज्जलवणस्य पश्चिमार्थं
 पश्चिमलवणोदस्य पश्चिमायां पश्चिमलवणसमुद्रस्य पूर्व-
 स्थामभ्रान्तरे जम्बुद्वीपे निषधो नाम वर्षधरपर्वतः प्रलयः,
 प्राचीनप्रतार्वामेत्यादि प्राभवन् । चत्वारि योजनशताभ्युच्चो-
 च्चत्वेन, चत्वारि गण्युत्तशताभ्युच्छेधेन, द्रुपवेशेन मेरुजलस-
 मयक्षेत्रगिणीणां स्वोच्चत्वचतुर्थांशेनैव अत्रवान् वीरशयो-
 जनमहाभागि द्विचत्वारिंशान् द्विचत्वारिंशत्यधिकानि अष्टौ
 च योजनशतानि ज्ञा च एकोनविंशतानिमाणां योजनस्य
 विषयमेव महाद्विभवतो द्विगुणविषयमभ्यन्तार्यात् । अथ
 बाहाऽऽद्विसूत्रमयमाह—(नस्तु बाहा इत्यादि) (तस्स
 जीवा इत्यादि) अत्र यावत्पदात्—“ परंअपकीयात्था
 उइओ लवणसमुदं पुठा पुरिच्छिमिउत्ता लवणसमुदं जाव
 पुठ्ठा । ” इति प्राहयम् । (नस्तु आयासायादि) एवं पुठ्ठा-
 सारेण इत्याधेयम् । अथ निषधमेव पिठोर्णैःपिठिमिन्द्र—(उर-
 ग इत्यादि) अत्र यावत्पदात्—“ सव्वथो समंता ” इति प्रा-
 हयम्, शेषं प्राभवन् । अयास्य देवकीयाद्योग्यत्वं वर्णवशाद्-
 (गिसह इत्यादि) अत्र यावत्पदात् आलिङ्गुषुकराऽऽद्विपद्क-
 दम्बक बोधयम् । जं० ४ वक्क० । स० । तम्पवववांसिंवाकरस्स-
 इत्ताव शानोदा नदी प्रपुठ्ठेवत्तवक्कत्ता ‘ तिगिच्छद्द’ शब्धे
 वक्कयते) (निषधकृतानां “ कूट ” शब्धे एतांयमागे ६२३ पुठ्ठ
 वक्कवणोका)

से केण्ठणं भंते ! एवं बुबड-गिसहे वासहरपव्वए, गि-
 सहे वासहरपव्वए ? । गोयया ! गिसहे णं वासहरपव्वए व-
 हने कूपा गिसहंजाणमंति आ उजसंजाणसंति आ गिसहे
 अइच्छंने वेडिहिए० जाव पत्तिभावमहिइए परिवमइं । से
 तेण्ठणं गोयया ! एवं बुबड-गिसहे वासहरपव्वए, गि-
 सहे वासहरपव्वए ॥

(से केण्ठणं) इत्यमरे इत्यन्तम् । नवरं निषधे वर्षधरपर्वते
 बहुमि कृतानि निषधसंस्थानसंस्थितानि । तत्र नितरां सहते
 स्कन्धे पुठे वा समारोपितमागमितं निषधो वृषभः, पुषोइराऽऽ-
 विन्ध्यादिष्टरूपसिद्धिः । तसंस्थानसंस्थितानि । एतदेव पर्यायान्त-
 रेणऽऽह-वृषभसंस्थितानि, निषधश्चात्र देव आधिपत्यं परिपा-
 लयति, तेन निषधयाऽऽकामकृतयोःशाधिपत्येवयोगात्ता निषध
 इति व्यवहृत्यते इति । जं० ४ वक्क० । स्या० । “ हो गिसहः । ”
 स्या० २ उ० ३ उ० ।

शिसटकूड-निषचकूट-न० । निषचपर्वेनाधिष्ठातृदेवनिवासोपेत (स्था० १ डा०) निषचपर्वधरपर्वतस्य द्वितीये कूटे, स्था० २ डा० ३ ड० । जं० ।

शिमहदह-निषचहृद-पुं० । मन्वरस्य दक्षिणेन देवकुण्डे महाहृदे, स्था० । इह च देवकुण्डे निषचपर्वधरपर्वेनाञ्जुरेणाष्टौ योजनमात्रं श्यतानि कमुत्क्रियदधिकानि योजनस्य कतुराजसप्तभागानतिक्रम्य शीतोदावा महालघाः पूर्वोपरकृष्णयोर्विचित्रकटभिधानी योजनसहस्रोभिन्तौ सुबे सहस्राऽऽयामाविष्कम्भाधुपरि पञ्चयोजनघाताऽऽयामविष्कम्भौ प्रास्तादमपिदतौ स्वसमानामाप्रदेवानिवासभूतौः पर्वतौ सतः, नतस्ताऽप्यासुत्तरतोऽननरोदितान्तरः शीतोदामहानदीमध्यभागवर्ती दक्षिणोत्तरतो योजनसहस्रमावतः पूर्वोपरतः पञ्चयोजनघातानि विस्तीर्ण्येदिकवावनकण्डरुचयपरिक्रितौ दशयोजनावगाढौ नानामगिमयेन दशयोजननाकाढौ योजनावगाढयेन योजनविष्कम्भेनाकाङ्को योजनभिन्नायेना कोशोभिन्नुतया कणिकया युक्तेन निषचभिधानदेवनिवासभूतत्रयनजानिदमभयेन तदूर्ध्वमणोऽस्य शयनमङ्गलपद्मैरनयेना च सामानिकाऽऽदिदेवनिवासभूतानां पद्यानामनेकश्लेषैः समन्वितपरिवृतेन महापद्येन विराजमानमभ्यभागो निषचो महाहृदः । स्था० ४ डा० २ उ० ।

पतदेव सूत्रकार आह—

कट्टि यं भंते । देवकुराप कुराप शिमहदहे णामं दहे प-
स्यते । गोयया । तमिं चित्तवित्तकृत्वाणं पवयाणं उत्त-
रिद्व्याभ्यां चरिमंताभ्यो अद्द चोत्तिसे जोअणसए चत्तादि
अ सत्तभाए जोअणस्स अवाहाए सीओदाए महाणईए
बहुमज्जेदमभाए एत्थ मां शिमहदहे णामं दहे पस्यते । एवं
जा चेव नीलवंतउत्तरकुरुचेदेवरावपयास्रन्तेणां वत्तव्वया, सा
चेव शिसहददेवकुरुमूरमुससविजुप्पभाणं ण्येपव्वा, रायहाथी-
ओ दक्षिणगणं ति ।

(कहिं चं इत्यादि) पवमुकाऽऽलायकालुसारेण वैष नीलचक्रुत्तर-
कुरुवत्तैरायनमाहयवर्ती पञ्चानां ऊहाणामुत्तरकुरुपु वक्तव्यता, वैष निषचदेवकुरुमूरमुससविजुप्पप्रथमनामकानां नेतव्याः
पतदीयापिपस्तराणां राजाचार्यो मेरुतो दक्षिण इति शेषः ।
जं० ४ वक्र० ।

शिमस-निषच-त्रि० । स्थिते, वच० २० अ० । आच० । उपविष्टे, स्था० ५ डा० २ उ० । हा० । उल० । आच० । निविष्टे, हा० १ गु० ७ अ० । निमंत्रे, सुत्र० ३ गु० २ अ० ।

शिमसभ्र-निषचकू-पुं० । " संवदभ्रासवदारा, भ्रवाधादे अ-
कंय देसे । काडण धिं उणं, डिमो शिसस्यो शिवसो वा । १॥ " इत्युक्तलक्षणं कायोःसर्गभेदे, आच० ४ अ० ।

शिमससिषस-निषसनिषस-त्रि० । "अहं खं च दुषे, जायह
जायाह जो शिससो उ । एसो काउस्सग्गे, शिससनिस्सस्यो
नाम । १॥ " इत्युक्तलक्षणं कायोःसर्गभेदे, आच० ५ अ० ।

शिमसोऽस्मिन्-निषएणास्मिन्-पुं० । " अस्सं सुक्कं च दुषे, भा-
यह जणाहं जो शिससो अ । एसो काउस्सग्गे, शिससुसि-
स्यो होह नायसो । १॥ " इत्युक्तलक्षणं कायोःसर्गभेदे, आच० ४ अ० ।

शिसर्पेत-निशमयत्-त्रि० । आकर्षयति, आ० म० १ अ० । आह ।

शिसम्भ-निशम्य-अव० । ज्ञातव्यत्वं, आच० १ गु० १ वृ० १ अ० ६ व० । अवगम्येत्यर्थे, सुत्र० १ गु० २ अ० । निवि-
त्वेत्यर्थे, आच० १ गु० १ वृ० १ अ० ३ उ० । अवघायेत्यर्थे,
स्था० ३ डा० ३ उ० । इदमेनाऽवघायेत्यर्थे, कल्प० ३ कृ० ।
स्था० । तं० । हा० । सु० । आच० ।

शिसम्भभासि [छ] -निशम्यभापिय-त्रि० । अन्वरितजापि-
यि, आच० १ गु० १ वृ० ४ अ० २ उ० । पूर्वोत्तरेण पर्यालो-
क्य प्राचके, सुत्र० १ गु० २ अ० ।

शिसह-निषच-त्रि० । 'शिसह' शब्दाद्यै, चं० प्र० ४ पाठ० ।

शिसहकूड-निषचकूट-न० । 'शिसहकूड' शब्दाद्यै, स्था० ९ डा० ।

शिसहदह-निषचहृद-पुं० । 'शिसहदह' शब्दाद्यै, स्था० ५
डा० २ उ० ।

शिसा-निशा-स्त्री० । नितरां इयति व्यापारान् । शोः-कः । राशौ,
हिराऽयाम्, मेघाऽऽदिराशिषु च । आच० १ गु० ५ उ० ।

शिसाकल्प-निशाकल्प-पुं० । राशौ छवानावेन मासके मेोकं
शुद्धोत्थाऽऽवमने, गीतार्थाऽऽधीन्यादस्य कल्पत्वम् । गु० ४ उ० ।
('माघ' शब्दोऽत्र बोध्यः)

शिसापामाण-निशापापाण-न० । मुञ्जाऽऽदिदलनिशापाम्,
उपा० २ अ० ।

शिसामिन्न-देशी-भूते, दे० ना० ४ वर्गं २७ गाथा ।

शिसामिन्ना-निशम्य-अव० । आकर्षयत्यर्थे, उल० २ अ० । नि-
शम्येत्यर्थे, सुत्र० १ गु० १ वृ० १ अ० । आच० । अवघायेत्यर्थे, आ-
च० १ गु० ६ अ० ३ उ० ।

शिसाय-देशी-सुतप्रसूते, दे० ना० ४ वर्गं ३५ वर्गं ।

शिसासोढ-निशालोष्ट-न० । शिशापुत्रके, उपा० ३ उ० ।

शिसिञ्जर-निशाचर-पुं० । " इः सदाही वा " । ८ । १ । ७२ ॥
इत्यत इत्यम् । "मिलिञ्जरो, मित्वाञ्जरो" । प्रा० १ पादः । "स्व-
रस्योद्बृष्टे" । ८ । १ । ८ ॥ इति न सन्धिः । प्रा० १ पादः ।
रात्रिचंद्रे, राक्षसे, वाच० ।

शिसिकिय-निषिचय-अव० । अन्नाविष्यन्नाऽपिदक्षिण्येत्यर्थे,
आच० २ गु० १ वृ० १ अ० ७ उ० ।

शिसिञ्जा-निषया-स्त्री० । निषद्वानि निषयाः । उपवेशनप्रका-
रेण, (स्था०)

पंच शिसिञ्जनाभ्यो एषणसाम्भौ । तं महा-उषकृत्तया, गो-
दोहिया, स्रपायपुया, पक्षियंका, अरूपसिंघंका ।

निषद्वानि निषया उपवेशनप्रकाराः, तत्राऽऽसनलक्षणपुतः पा-
दाऽभ्यामवस्थित उत्पुङ्कस्तस्य वा सा उत्पुङ्का । तथा-
योर्दोहं योर्दोहिका तद्वृत् या कसौ योर्दोहिका । तथा-ससौ
कसमता भ्रूभक्तौ पादौ च पुतौ च यस्यां सा स्रपायपुता ।
तथा-पर्वकृका जिनप्रतिमा, सामिभ या यथासन्निमित्त कदा ।
तथा अर्कपर्वका कटाक्षकपाद्भिरेवशनलक्षणोति । स्था० १ डा० १
उ० । "मिलिञ्जं च गिहंतरे । निषयां चाऽऽसनम् । सु० १

कञ्ज । आगमप्रवणा गता । द्वावशिलीहं दुविधं-आगमप्रवो, षोआगमप्रवो य । आगमप्रवो आणप आणुवउत्त । षोआगमप्रवो आणपमभवसरीरचहरितं ।

तं चिमम-

द्वावशिलीहं कतगा-दिपपु खेचं तु कएहत्तमुणिरया । काश्रम्मि होवि रची,चावशिलीहं तिवं चेव ॥ ६०॥

• क्वचतीति क्वयय, शिसीहमप्रकाशय । कतको नाम-क्वको, तस्स फलं, तं कलुसोदय पक्खिण्णइ, तन्नो कहुलं हेत्ता उ-
बति, तं द्वावशिलीहं, सच्चं उववि, तं अशिलीहं । गयं इ-
श्वनिलीहं । कोत्तशिलीहं-कोत्तमागासं, तु पूरे, (कएह इति)
कएहराईओ, ता अणुण भयवईसुत्ताणुसारणेण षोमा-“कति णं
अंते । कएहराईओ पयसाओ ? । गेयमा ! अहु कएहराईओ
पयसाओ । काहियं जंते । ताओ अत्त कएहराईओ पयसा-
ओ ? । गेयमा ! उण्णि सयंकुमारमाईहाणं कण्णयं, हेत्ति सं-
मओगे कण्णे रिद्धे विमाणपथधे, एयधं अक्काइमसमवउत्त-
सलंटाणसंविताओ अत्त कएहराईओ पयसाओ ॥ ” (नमु सि)
तमुक्काओ, सो य इत्तओ अत्तक्काओ । सो अणुण भयवनी-
सुत्ताणुसारणे षोमे-“तमुक्काएणं अंते । काहियं सनुत्तिय, काहियं
णंहुंते ? गेयमा ! जेवुइविस्स इवस्स वदिया निरियमसं-
ओ जे इविस्समुद्धं चांतावइत्ता अरुणवरस्स ईवस्स वाहिरि-
ह्णओ धेइयताओ अरुणवरं सनुद्धं वायालीसं जेयणसह-
स्साइं ओगाहित्ता, उवरिह्णओ उअलंताओ पणपदेसियाप
सेटीय, एय तमुक्काए ममुत्तिय सस्सर पक्खोसि जेयणस.
ते उक्कु सणत्तिता, ततो पक्का थिरथरमाणे उं सोइम्मोसाय-
सणंकुमारमाईहं चत्तारि वि कण्णे आवरेत्ता षं विट्ठति, उद्धं
पि षं जाव वंजओय कण्णे रिद्धिमाणपथधे संपत्ते, एयथ
तमुक्काए णंहुंते । तमुक्काए षं ज्जे ! किंसांउने पयत्ते ? । गेय-
मा ! अहे मण्णुवउत्तिय उण्णि कुक्कुत्तइअसंजणमंउते ॥ ” (शि-
रया इति) एरगा, ने य सीमंतगादि । एय कएहत्तमुणिरया
अप्यगमांसत्ता कोत्तशिलीहं अथति । कोत्तशिलीहं गतं । इहाण्णि
काश्रमशिलीहं- काश्रमशिलीहं राओ । गतं काश्रमशिलीहं । इहा-
ण्णि आश्वशिलीहं- जयणं ज्ञाय, शिलीहमप्यगासं, भाव एव
शिलीहं प्रावणुशिलीहं । नं दुविधं-आगमप्रवो, षोआगमप्रवो
य । आगमप्रवो आणप उवउत्ते, षोआगमप्रवो इमं चेव पकपउत्त-
वणं, जेण सुत्तत्तत्तत्तपदिह अप्यगासं, एव अथवाराणं इति ।
कोउत्ते ?-शिलीहसहपचीकरणुत्तं वा अणुत्त-

अं होति अप्यगासं, तं तु शिसीहं ति शोमसंसिच्छं ।
अं अप्यगासपथमं, अश्वं पि तयं शिसीहं ति ॥ ६१ ॥

आमिति आणादिहं, होति अथानि, अप्यगासमिति अंधकारं, ज-
कारविहसे तगारो होइ, सहस्स अहवारणये तुगारो,अप्यगा-
सपथणस्स णिण्णयथये शिसीहं ति, शोमं वासिद्धं शिसीहं अ-
प्यगासं । जहा कोह पयसिओ पक्खोसे आगओ, परेण वितिये
दिण्णे पुच्छिमां-कण्णे कं वेळमागओ सि ? । अथानि-शिलीहं सि, रा-
आश्वस्यथेः । न केवअं शोकोसकमप्यगासं शिलीहं अं अप्य-
गासपथमं, अशं पि, तं शिलीहं । अक्कएरथो कओ । उदाहरणं-
अहा लोभया इहस्ससुत्ता, विउत्ता, मंता, जेगा य अपपरिणवाणं
व पणासिउत्तति । अहवा-इथकेत्तकालआश्वशिलीहा अयसुहा
अक्कणांउत्तति-इवशिलीहं आणमभवसरीरारितिरिचं कत-

यफलं, जम्हा तेण कलुसुदयपक्खिण्णजेण मओ शिसीयंवि,
उद्गाएपगच्छतीत्यथेः । तम्हा तं चेव कतगकं द्वावशिलीहं ।
कोत्तशिलीहं-अहि हांवलसनुहादिया, शोमा य; जम्हा ते पय्प जी-
वपुगलाणं तमसाओ भयवणत्त । काश्रमशिलीहं-अहो, तं पय्प
रासीतमस्स शिलीययं अथानि । आश्वशिलीहं-

अहुविहकम्मपंको, शिसीयते जेण तं शिसीह सि ।
अहुवउत्तया विसेसो, सुइं पि जं जेनि अश्वेसिं ॥७०॥

अहु सि संका,विही अंआं,कियत्त इति कर्म, पहो-इवेव, धावे
य । इवेव उदगवत्तणी, भावे षाणावरातातीणि पंको; सो भाव-
पंको शिलीयते जेण । तस्स भावपंक्कस्स शिलीयणा शिचिहा-
आओ, उवससो,अओवससो य । (जेणु ति) कएणयुत्त, तं शि-
लीयं अथानि, नं चिमं अउभयव । जम्हा जहुत्तं आय-आणस्स
अहुविहकम्मपंको विचारयति, नैयिंमं शिसीहं । कोणम आ-
अह कम्मकवणस्स सामथाओ इमं पि शिलीधं, एवं सव्वअ-
उभयणं शिलीहं अथति सि ? । शुक्क अथानि-आमं । किं पुण
अविसेसा सव्वउत्तया कम्मकवणवणमुत्था ? । इह अउ-
यणे विसेसं । विसेसो नाम अओओ । को पुण विसेसो ? । इमो-
(सुइं पि जं जेनि अश्वेसिं) सुति सवणं सोइंइओवत्तणी, जम्हा
कारणाणु इति पत्तिसेहे, पति आगच्छति, प्रामोतीत्तम्हा । (अश्वेसि
ति) प्रणीत अहपरिणामो, अतिपरिणामागमं ति चकसेसं । किं पुण
कारणं नैयमं सुइं पि पागच्छति ? । सुण-इदमउत्तयं अथवाय-
वधुत्तं । ने य अगीयत्तयदिहोसजुत्तआ विण्णस्सेउत्त, तेण पाग-
च्छति । अथि पदार्थसंज्ञावि, किं संभावयति ?-अनि अथीभा-
ण, अथसाहुपराचत्तंवाण वि सवणं पिण अथति । कओ उइं-
सवायणत्थसउत्तयाणि एवं संजावयति ? । अहुवउत्तयागहा सम-
वत्तारिउत्तनि-अप्यगासणिसीहसहसामपक्कणओओ । शीसो
पुच्छति-लोणुत्तराणीणुवीट्ठणो कओ पत्तिविस्सो ? । उवयने-
“ अहुविहकम्मपंको गाहा । ” अक्कएरथो सो चेव । उवय-
हारो इमो-अह वि सोहराएणमाइणीणि शिसीहाणि, तइ
वि कम्मकवणवसमथाणि ण अथतीनि अविस्सेस विसे-
सो अथितो । किं च-ताणि गिहत्थपासंउत्तंयं य सुत्तमा-
गच्छंति । इमं पुण सुत्ति पि जं ण एनि अश्वेसिं, अश्वे गि-
हत्थउत्ततिथिया अ वि सपक्का, गीयपासंतीय वि । ”
निं ७० १ उ ० ।

शिसीह-पुं । पुठवलिहे, पुठवोत्तमे, षो १६ विव ० ।

शिसीहकप्प-निशीथकप्प-पुं ० । निशीथाप्यमनर्वाहावाय,
(पं ० मा ०)

इयाणि शिलीहकप्पो-

....., शिसीहकप्पं अतो बोच्छं ।
चत्था शिसीहकप्पो, सहट्ठणाउत्तपण्ण गहण सोही ।
सहट्ठणा वि य द्दुविहा, ओहनिपीहे विजागे य ॥
ओहे ति इत्थकम्मं, इणमाथो रागमूलिया दांमा ।
गिएण्णमादिविजागे, अइवेथो होति तस्समो ॥
अइवा होतु विभागे, सच्चं चेदं न सहइतस्स ।
सहट्ठयाए कण्णे, होति अकण्णे पुण इमो हु ॥
भिच्छत्तमुद्धएणं, ओत्तनिहारताइसहट्ठणा ।

गणधरमेतं श्रोत्रं, ए सद्दहति जो शिमीहं तु ॥
 श्रोत्रज्ञान विहारं, सद्दहती सुविद्विताए गणधरं ।
 यो सद्दहती जो यत्तु, एत श्रुतयो तु सद्दहयो ॥
 जाणि भणित्याणि सुते, पुन्यवरावराहेतानि वीसाए ।
 ताणि श्रुतुपान्नयनो, सन्वाण निमीहकृपो तु ॥
 सुत्तयतनुभयाणं, गहणं बहुभावाविणयमच्छेरं ।
 चोद्गमपुञ्जिखिबन्धो, पकृपगद्विपमि गणधारी ॥
 तिविदो य पकृपधरो, सुते अस्त्ये य तदुभए चैव ।
 सुत्तधर हांडु तदो, वित्तभा वा हांति गणधारी ॥
 तेषिपंचपणमच्छं, अद्ग नवगं च जस उवत्तयं ।
 उवत्तकरणं दाणं, च सो हु मोही वियाणाहि ॥
 णाणादीणं तियणं, पणं ववत्तरो हांति पंचविदो ।
 वितियपणं च पंच य, छं पुण हांति छक्काया ॥
 आलोयणारिदुगुणे, अद्ग तु अहवा विसोहि अद्गविहा ।
 आलोयणमादीयं, मूलं तं जाणती जो उ ॥
 आलोयणमादीयं, अणवदं तं तु णवविदं हांति ।
 पारंचितं तदहवा, दमविदु हांती च सद्दहणं ॥
 उवत्तारो यणकरणं, सक्का मामा करेत्तु नो जाणे ।
 सो हांति दाणअरिदो, तन्निवरीओ अणगिरो तु ॥
 किं पुण तं दायवं, पायच्छिच्छं तु पुच्छए सीसो ।
 भणति इमेण विद्विणा, दायवं तं तहा कमसो ॥
 श्रोहण तु सद्गणं, सद्गणविजागतारं वित्तारो ॥
 पच्छिच्छपुरिमहेत्तु, किं ति ए संती चरणमादी ॥
 श्रोहै सद्गणं ति य, जद् वतुगुरु होति रायपिंममि ।
 सद्गणविभागं पुण, ईसरमादी सुणेयव्भो ॥
 जद् वा करकम्ममि उ, ओहणे होति मासगुरुं तु ।
 हांति विभागपसंगो-उद्दिवादीओ सुणेयव्भो ॥
 पुरिसज्जातं णाणु, व दिज्जए जं च जारिभं वत्तु ।
 गुरुमादि वत्तिपदोव्वत्त-दद्दगलाणोऽऽदि जं त्रोगं ॥
 होक् कारणणिका-रणे य जयणादिभेवित्तो जद् तु ।
 तां देति किं निमित्तं, पच्छिच्छं विज्जते सुणुसु ॥
 “ पायच्छिच्छे अस्तंमि, चरितं तु न विद्वड् ।
 चरित्तमि अस्तंमि, तित्ये ख सचरित्तया ॥
 तित्यमि य अस्तंमि, णिग्वाणं तु ण गच्छड् ।
 णिग्वाणमि अस्तंमि, सन्वा दिक्खा णिरित्तिया ॥”
 एवं शिमीहकृपो, चउहा तु वधितो समासेणं । पंच भाण

(चउहा गाहा) “सो निमीहकृपो चउविहो-मद्दणया, मा-
 वणया, गहणविसोही, सोहिक्कपो य । सद्दहणया ड्विहा-
 कोह, विभागो य । श्रोहै ति हायकम्मं करेमाणुस तन्निक्कयो
 होसो । विभागो गेएहणायो । सद्दवा-श्रोहो उस्सग्गो,
 विभागो अवावरो । (मिच्छकस्तुएरणं गाहा) जो पुण

मिच्छकृपो य सद्दह, श्रोत्रविहारपसंगं चैव करे,
 तस्स दोसलंकदया भवद् । तेण बहुदोसलंकदो गणधर-
 धारधरोषो ति । गणं धारयन्तानि गणधरा, धारा मेस,
 मयादा इत्यर्थः । मेराए श्रोत्रं, तं गणधरमेरधरोचं, न
 सद्दह जो निमीहं तु अणुभावाणए (गाहा जाणि न-
 णियाणि) जाणि अणितानि दोसपहि उद्देसपहि निमीहस्स
 पुन्यवरावराहणां ति अवावादेण उस्सग्गो वाहिओ, तां अणु-
 पाणेह, ते अणुपालणा । (गाहा सुत्तय) गहणविहगहणे सुत्तं-
 त्तयतनुभयाणं बहुभावाविणयण चोद्गमपुञ्जिबन्धं अच्छेरंति
 मयमाणेण सो गणपरियद्दु । अवाह । (गाहा तिविदो य) सो-
 हिक्कपो ति तिविदो पकृपधरो सुत्तयतनुभयां, सो गण-
 परियद्दो, तदुभयवज्जगणं पुण अयधरो गणपरियद्दो, (तिवि)
 तिवि जो जाणह माणैरणचरित्तं, (वंच इति) पंच महत्तया-
 ति । अद्वा-पंचादियाणि, पायच्छिच्छं जाव पंचिवियाणं ।
 अहवा-पणुं न तत्तुदरिसण चरित्तनवसंजमां जो जाणह सो प-
 रियद्दु । (उक्क ति) रायजोयणउत्तं वयाहं (अणना) आलो-
 यणारिहासं जाव मूलं अचिदं पायच्छिच्छं । (नवग इति) अणवद-
 प्यनवमाहं । एयां उणाहं जस्सुवल्लजाणि म्हा जाणह विसोही,
 पायच्छिच्छकरणादायं च । (गाहा श्रोहण तु) श्रोहो नाम-अ-
 लोयणं, तेण ओहण सपायच्छिच्छं पच्छिच्छेणाउणांदि जहा
 रायपिंमे चउगुरुना, एए सुद्गणे ति विभाएण ईसरतलवराह,
 अणं वि हांति दोसा अकिणगुम्माहं । पायच्छिच्छकरणे पुण
 पुरिसज्जाहं परियच्छिच्छण, हेउं च समिककण्ठण, किं निमि-
 त्तं पच्छिच्छं?, कारणं अकारणे ति जयणा वा समिककणं ।
 किं निमित्तं पार्थाच्छिच्छं दिवज्जह?; पायच्छिच्छं सोहकारणं ।
 (गाहा पायच्छिच्छं) पायच्छिच्छे व अस्तं पच्छिच्छमं । एत
 निमीहकृपो ॥ पंच चू ॥

इदानीं आथरिओ । निस्सिग्गणं च इमं शिमीहउत्तयणं हि-
 ययमि धिरं भवउ ति णिकायणयं इमं इमं जणद् । गाहा-
 चउहा शिमीहकृपो, मद्दहाऽऽरणयगहणसोही य ।
 सद्दहण बहुविहा पुण, ओहणिमीहो विजाणे य ॥ ३८ ॥
 अहवा जं पंच पंचमचूनाए वुत्तं मव्वं तं एए समासतो च-
 चिधं । जतो नवगत-चउगाहा) श्रोहै, विभागं य ।

पक्केळा भणगाविहा इमा । गाहा-
 ओहणिमीह पुण हो-ति पेंडयाणुत्तमो विभागो छ ।
 उस्सग्गोव्वाओ छ, अवावओ हांति उ विजाणो ॥ ३८ ॥

श्रोत्रः समासः, सामान्यमित्यर्थोन्तरह । तं च शिमीहपेंडि-
 याणाभिव्यक्तयो णिककणो, उगाहणादित्यर्थः । विभजनं वि-
 भागः, विस्तर इत्यर्थः । स चोन्माए उद्देसपहि जो सुत्तयसहो,
 सुत्तयो य । अहवा उस्सग्गो श्रोहो, तस्यापवादः विजागः ॥

अहवा-
 उस्सग्गो वा श्रोहो, आणदिसंगमो विजागो उ ।
 वत्थुं पण तित्तानो, अवाविहाऽऽवज्जणा हांति ॥ ३८ ॥
 सुत्तं सुत्तं जं उस्सग्गोदरिसणं तं श्रोहो होउ, जं पुण सुत्ते
 सुत्तं अणोपणयणुमिच्छकृपारिहाहणाविजागदरिसणं, सो वि-
 जागो । अहवा-आथरिओदुपुदिसवत्थुमेहेण जं अणियं सो
 विजागो, जो पुण अवाविहा भावत्तां सो ओहो ।

अहवा-

परिसैरो वा ओहो, तकरथाऽऽगाइ होइ वित्यारो ।
आयासंजमभइया, तस्स य भेदो बहुविक्रपा ॥ ३८८ ॥

ण कप्पइ सि कांअं जं जं पडिसिअं सो सव्वो ओहो ।
तस्स पडिसिअस्स करवापुआ जा भाषादिओं य
भेदा, एस्स सव्वो वित्थरो ण विभागो । स वित्थरो पुणो
भाणियमो; णिक्कारणंभाविधिपांडेसवणायिथमा भाणानंगो,
अणवत्था य, मिअजंअ च । ण जहा बादी तदा कारि णि
विराहणाए आयासंजमविराहणाओ भयोणजा कया वि जवं-
ति, ण वा । जहा करकम्मकरणे आयाविराहणा जवति, ण वा ।
संजमेण णियमा भवति । एमत्तस्स य पदमणस्स य आया-
विराहणा । तस्सेव पाणाइवासंएणीय णो संजमविराहणा ।
एवं (तस्सि णि) 'विराहयाए भेदा । एवं बहुविधाया ।
अण्येणप्रकारा अवउज्ज ज्ञाणियव्वा । एवं विभागो ।

गाहा-

अहवा मुचनिवाओ, ओहो अथाओं होति वित्यारो ।
अविसैसो वि व ओहो, जो तु विसैसो स वित्यारो । ३८९ ॥
जे भणित्ता उ पक्कपे, पुवावरवाहित्ता भवे मुत्ता ।
मां तह समावरंतो, सव्वो आयरखकणो उ ॥ ३९० ॥

सुचमेचप्रतिबद्धं, जहा-पदमसुत्ते करकम्मकरणे मासगुहं । एस्स
ओहो । सेसो अथा, जहा-पदमपोरिखिए करकम्मकरणे सुत्तं,
नितिय भेदा, ततिय उगुक्क, चउत्थीय चउगुक्क, पज्जमीए मासगुहं ।
एव विभागो । एवं पदमसुत्ते । एवं वेव सव्वसुत्ते । जो
अणुबादी अथां सो सव्वो विभागो । अहवा-अं दवा-
दिपुत्ताविसैसेणं अयिसैसिउजति सो ओहो; दवादिपुत्ताविस-
वांसं पुण सव्वं वित्थरो भेयव्वं । मुत्तं सजाणसइहत्तस्स
सइहवक्कणो । नि० नू० २० उ० ।

शिसीहृक्प-निशीथकरण-न० । रहस्सप्याये, विज्ञो ।
साम्नमनिशीथनिशीथयोरेव स्वकपप्रतिपादानार्थमाह-
प्याऽपरिणयविगिण, च सइकरखं तहेवमनिर्साहं ।
एच्छन्नं तु निवीहं, निवीहानां जहउज्जयणं ॥

जुनमुपभम्, अपरिणतं नित्यं, विगतं निघनम्, न्यापरिणतविवा-
त्तम् । समाहारत्वादेकवचनम् । किमुकम्मवति ?-उप्यस्यै वा,
विगमेह वा, पुयेह वा' इत्यादि । किविशिष्टमित्यादि । शब्दकरणे
शब्दः कियते यस्मिन् तद्व शब्दकरणम् । आ० म० १ अ० ३
अपद । ('करण' शब्दे तुतीयभागे ३६८ वृत्ते व्याख्या)

शिसीहृक्प-निशीथक्या-पु० । मक्कपपशाके, जी० १ प्रति० ।
शिसीहृक्पुधि-निशीथक्या-सी० । निशीथाऽप्यवयवव्याख्यायां
वृत्तिग्रन्थे, नि० नू० । सा च वृत्तिः जिनदासगणिमहत्तरेण
कृता । विशान्तमोहो 'जे भिक्खू मांसियं' इत्यादिपुत्राणां
विशेषव्याख्या तु चन्द्रवृत्तिरा कृता । तथाहि-
" प्रणम्य वीरं सुवचनित्तममं,
विशुक्कपुत्ताऽस्सलनएकमवयम् ।
सुक्कत्ता रिमंअक्यादिपरिणो,
विशुक्कत्तथाव उजने हित्तिवो ॥ १ ॥
'विशोहो ओनिशीथस्य वृत्तीं,
सुं वाक्पं थपेदं वा समत्ति ।

स्वस्मृत्यर्थे तस्य वक्ष्ये सुत्रांशं,
व्याख्यं काङ्क्षितदुःखज्योऽप्यनुत्त ॥ ३१ ॥
आदौ मांसिकपदमिह, तत्रस्तथावास्यमागता याव्याः ।
तानवधीकृत्याऽऽदौ, व्याख्या प्रारज्यते चाप ॥ ३ ॥"
नि० नू० २० उ० ।

इहानीं वृत्तिकारो यदर्थं मया वृत्तिः कृता इत्येतदा-
विक्रान्ति-
" जो गाहासुत्तयो, वेवंविधपागमो कुम्पवत्थो ।
रहनीं परिभासाय, साहण अणुगाहउआए ॥ १ ॥"

"जो गाहा" इत्यादिगाथाशुद्धेन भाष्यं गाथानिबद्धत्वादि-
धीयते, ततो गाथा च, सुत्तं च, तयोर्नये एति विग्रहः । (पागदी
णि) प्राकृतः, मकडो वा, पदायां वस्तुभावा यत्र स तथा, परि-
भाष्यतेऽप्योऽभ्येति परिभाषा वृत्तिरुच्यते ।

अनुना वृत्तिकारः स्वनामकधनायं गाथायुग्ममाह-
" तिचउपणऽहुमवग्गा, तिपणुतिगिअककता येव ।
" तस्सिं पदमततिथिं, तिअसरज्जुपेहिं णां मं कयं अस्स ॥ १ ॥
सुवदिकणं च गणिसं, महत्तरं च तस्स तुट्ठेहिं ।
तेण कयसा चुपणीं, विसैसतामा निसीहृत्स ॥ २ ॥"

" ति वउ " इत्यादि । वयो इह "अ-क-च-उ-त-प-य-श-
वर्गाः" इति वचनात् स्वरऽऽद्यो हकारान्ता आह्लाः । तदिह
प्रथमापधया जिनदास इत्येवकपं नामानिहितम् । द्वितीयगा-
धया तदेव विशेषायतुमाह-" जिनदासगणिमहत्तर इति ।"
तेन रक्षिता वृत्तिरियम् ।

" सम्यकृतयाऽऽम्नायवना-वृत्रेकं यत्तुत्तुपम् ।
सामनाथाऽङ्गि किङ्कि-सुत्तप्यं सुत्तपैः कृत्वाकहितेः ॥१॥
शीशीलमहत्तुलीणं, शिप्येः श्रीचन्दसुरिणिः ।
विशोकीदेशके व्याख्या, इथा स्वरहेतवे ॥२॥
वेदाभ्युत्थयुके ११७४, विक्रमसंवरसरे तु सुगशीरै ।
माधसितद्वायुं, समर्थियेयं रवीं वां ॥ ३ ॥" नि० नू०
२० उ० । ('वेदसुरि' शब्दोऽत्र वीङ्गः)

शिसीहृक्प-निशीथक्या-सी० । आचारास्तव पञ्चम्वृत्ता-
रूपे निशीथावयवे, नि० नू० १ उ० ।

आचाराङ्गे विमुक्तिकृत्ताऽनन्तरं निशीथवृत्तिकः । तस्संभ-
आयम्-
" नमिअणुअरिहंतानो, सिअणं कम्मवक्कमुत्ताणं ।
सयणुणियेहविमुक्का ण सव्वसाहणुण भायेणं ॥ १ ॥
सविसेलाऽऽयरज्जुत्तं, काउ पणामं च आथयायिसै ।
पज्जुयव्वमासमभ-स्स चरणकरणाणुपालस्स ॥ २ ॥
एवं कवप्पयामो, पक्कपमाणस्स विवरणं वणे ।
पुवाऽऽयणियकयं चिय, अहं पि तं वेव उ विसैसे ॥ ३ ॥
अणिया विमुक्तिचूला, अणुणाऽयस्सरो शिसीहृक्पलाय ।
को संबंधो तस्सा, अणुइ एणमो गिसामेहि ॥ ४ ॥"
एवं च चरमभूओ, अडारसपदमहास्सिमो वेदो ।
इवइ य सर्पचवृत्तो, बहु आयारो पयणं ॥ १ ॥

अहवाकरणयोःपरिणितमिच्छं साधनायं वा शब्दपरिक्लाऽऽदौ-
नि उपधानकृतावसानानि तथाऽप्यवयवव्याजिहवाणि । जहा
णव एतानि बंधवेराणि, तस्सा णवबंधवेरमइको इमो णि,
जहा-मिम्मओ पदो, तंतुमओ पदो, एवं एवबंधवेरम-

इसो आयाये रिमायेण । सो व अजकयणसंकायेण एवमज्जयणो । पयप-
 न्नारस्स, अज्जरसपयसहस्सिसो वेसो-अच्छ व दम व अ-
 यथायसंदिरेसे ति संका, पञ्चय इति पय, तं व अरथपरिच्छे-
 प्रवति । एवं भवति, सहस्सं ति गणित्तामिहायेण चउत्तं ठाणं
 रस्स, जहासंभ-एवं, इहं, सयं, सहस्सं ति । स एवाम्भ्यारो अट्टा-
 णोपयसहस्सिसो वेसो भवति । कइम-विदुं ज्ञाने, अस्य धा-
 णोः पञ्चयथायतस्य वेद इति अर्थे प्रवति । अन्तसं विदग्धि, तेम
 विदग्धि, तस्मिं वा विदग्धीति वेधो भवति । सीसो अणति-कि-
 मेधियमाचारो, उत अर्थं पि से धाये किंवि । अतो भयति-
 "इवति व सपंचचूलो" इवति जवति इति जगिणं होति,
 चउत्तो चूलोयुकरिस्सो, सहैति युक्क, पंच इति संकायायगो
 सहो, (चूला इति) चूल ति वा भमं ति कां सिहरंति वा पय-
 हुं । सा व कुमिहा-जहा इत्येवात्थि एव अगिवा तथा प्राथिय-
 ष्वा । ताभो व पुण इमाभो पंच चूलोभो-पिदेसेणादि जाव उ-
 भापदिद्या, ताव पदम चूला । वितीना-सजिक्का । तथ्या-
 मायणा । अउत्था-विमोसी । पंचमी-आयायरकयो । एतादि
 पंचचूलादि सहिभो आयारो बहु भवति, षडज्जयणोहेतो पं-
 चचूलापरिदि सहितो पयमोयं बहुनरो भवति पि । अइवा-
 षडज्जयणा पदमचूलासहिता बहु भवति, अजरसपयतह-
 स्सा पदमचूलापरिदि सहित्ता बहुनरा व पयमोयं भवति । एवं
 कमवत्तया नैवं, जाव पंचमी चूला । अइवा-सपंचचूलो सु-
 लपयत्तया मूलगंथाभो बहु जवति, अरथपयमोयं बहुनरो भव-
 ति । अइवा-बहुबहुनपरिदि सेसपदा सूचिता भवति । ते य इमे-
 बहुनम-बहुनरनम-बहुबहुनरतम इति । अत्रो प्रथान-जयसंभे-
 रमसो आयारो अट्टारसपयसहस्सिसो पदमचूडज्जयणसुल-
 त्थपरिदि जुको बहु भवति । अट्टारसपयसहस्सिसो मूलगंथो तुडय-
 चूलज्जयणसु ताथपरिदि जुको बहुतरो भवति । एवं ततियच्-
 छाए वि बहुनमो भवति । पदमचूलासहितो मूलगंथो तुडयच्-
 छज्जयणे सुलतथपरिदि जुको बहुनमो भवति (?) । एवं तनि-
 वचूलाए वि बहुनमो प्रवति । अउत्तोए वि बहुनरतमो भवति ।
 पंचमीए वि बहुबहुनरतमो भवति । (पयमोयं ति) पदानामग्रं प-
 दाग्रं, पदाग्रैणति पदपरिमायेनेत्यर्थः । स एवं पयमोयं बहुबहु-
 तरो भवति । एवं संबंदागदाभूते व्याख्याते बोद्दग आह-नवयं-
 भवेरमइए आयारे वक्कांत आयारत्ताणुगोमारंभकाले संबं-
 धार्थेभिसूत्रेव गाथासुत्रं प्रागुपरिदि, प्रथमचूलातश्च द्वितीयचूला-
 तः अनेनैव गाथासूत्रेण संबन्ध उक्तो प्रवति । एव द्वितीयचूला-
 तः तृतीयचूलायाः, तथा तृतीयचूलातः चतुर्थचूलायाः, च-
 तुर्थचूलातश्च पञ्चमचूलायाः संबन्ध उक्त एव प्रवति । एवं
 सति प्रागुक्तस्य संबन्धगाहासूत्रस्यैव पुनरुक्त्वायं किमर्थ-
 म् ? आचार्य आह-पुण्यभिव्यं तु जं एत्थ अण्णति, तस्य
 कारणं अथि-पडिसिहंअणुष्ठाकायानं, विसेसोवसंभो वा । सी-
 सो पुञ्जति-कस्स पडिसिहो, कइं वा अणुष्ठा, किं वा कारणं,
 को वा विसेसोवसंभो ? आचार्य आह-तत्र प्रतिपेधः चतुश्चू-
 लात्मके आचारो यत्प्रतिबिकं तं सेवंतस्स पट्टिज्जं भवति
 ति काठं, किं सेवमागस्स अण्णति । सुवम-“जे भिक्खु हरथ-
 कम्मं करेति, करंते वा सातिज्जति” एवमाहंति सुष्णाणि ।
 एल पडिसिहो । अन्वयेण कारणं प्रापय तमेध अणुज्जाणंति, तं
 अयथाए पडिसेवनें सुक्को, अजयणाए स पावट्ठिणी । कारण-
 मणुष्ठा कुणं पठा । अयसेसोवसंभो इमो-आहणाभो अकारिच्-

ताभो कमेणेव अदिज्जंति, पंचमी चूला आयायरकयो पि
 दासपरिवागस्स अारेण न दिज्जति ति, बासपरिवागस्स पि
 अरपरिवागस्स अतिपरिवागस्स वा न दिज्जति । आयायर-
 कयो पुण परिवागस्स दिज्जति । एतेण कारणेण संबन्धा-
 दा पुनरुक्त्वायेतं । अइवा बहु अतीतकालत्वात् प्रागुक्तसंबन्ध-
 स्य विस्तृतेः स्वात्, अतस्त्वय प्रागुक्तसंबन्धस्य साक्षात्
 प्रागुक्तमपि संबन्धगाहासूत्रमिह पुनरुक्त्वायेते । नि० सू० १३० ।
 पित्तं हज्जयण-निशायाध्ययन-० । आचारारुहस्य निशाया-
 ष्यपञ्चमचूलिकायाव, आचा० १ सु० १ अ० १ उ० । आ० सू० ।
 गिरीसिंघेदिद्या-निशीथपीठिका-सी० । निशीथचूर्णं सूचिका-
 वाग्, नि० सू० । सुलतयो पेदिवाए देसो, न वा ? कस्स दे-
 सो, कस्स वा न देसो इति ? अइवा-कहितो सुलतयो पेदिवाए
 गिरीसिंघेपेदिवाए सुलतयो व्याख्यातो । सो पुण पित्तो पेदिवा-
 काए सुलतयो कस्स देसो, कस्स वा न देसो ? इति अण्णति ।
 जेसि ताव न देसो, ते ताव भयामि-

अबहुस्सुते वि पुरिसे, जिणएरइस्से पईणविज्जसे ।
 जिस्साणपेइए वा-उदमिग्गे उच्चलचरिये ॥ ४६१ ॥

बहु सुयं जस्स सो बहुस्सुतो । सो तिावहो-जइयो, मज्जि-
 नो, उक्कोसो । जइयो जेण पकक्यज्जयणं अघोतं । उक्कोसो चो-
 हसपुवधरो । तम्मज्जे मज्जिमो । एय जइयो वि ताव प डिसि-
 हो । न बहुस्सुतो अबहुस्सुतो, येन प्रकट्ठापथ्यनं नाथीनमित्थेः
 तस्य निशीथपीठिका न देवा । अइवा-अबहुस्सुतो येन हेड्डि-
 सुत्तं न सुयं, सो अबहुस्सुतो जणानि । (पुरिसं(स) पुरिसो तिाव-
 हो-परिणामो, अरपिणामो, अरपिणामां यं । एय अरपि-
 णामअतिपरिणामाणं परिमइो । मिथं रहस्सं जमिं वि पु-
 रिसे सो जिणएरइस्से, रहस्सं तु धारयतीत्यर्थः । इह रहस्सं अ-
 वधानो भवणति । तं को अगोताणं कहति सो भिणएरइस्से ।
 पइसापिउत्तणं वा करेति, जस्स वा तस्य वा कइयति । आदो
 अदिठभावाण सावगाण जाव कइयति । सिस्साणं नाम-आ-
 लंघणं, तं पेदिनि प्राथेयति, अत्रवातेपेदि ति बुत्तं भवति । नं
 अवयावपदं णकारेण ति सेयतीत्यर्थः । ण संबन्धो अस्संवि-
 यो, पासत्यादि ति बुत्तं भवति । दुग्घसो चरिते सुत्तं उच्चलचरिये,
 विणा कारणेण मनुत्तरणुणपदिभेवणं करोतीत्यर्थः ॥ ४६१ ॥
 नि० सू० १ उ० ।

गिरीसिंघ्या-निशीथिका-सी० । अण्णतरकालिकायां वसतेो,
 अ० १४ सु० १० उ० । आ० सू० । निशायिकानिक्षेप-तत्र
 नामनिष्पन्ननिक्षेपे निशीथिकेति नाम, अस्य च नामव्यापाने-
 ष्यक्षेत्रकालाभिवेः पदविधो निक्षेपः । नामस्थापने पूर्ववत् ।
 प्रथमनिशायम्-आगतयो इत्यरीरजयशरीरव्यतिरिक्तं दद्
 ष्यत् प्रच्यञ्जम् । क्षेत्रनिशीथं तु-प्रसलेत्किरिदावमानाभ्यं-
 धतिन्त्यः कृष्णरज्जोयं, धर्मिन्दु वा क्षेत्रे तद् व्याख्यायते ।
 कालनिशीथं-कृष्णरज्जोयं, पत्र वा काले निशीथं व्याख्यायत
 इति । प्राथमनिशीथं-तो आगतत् इत्येवाध्ययनम्, आगमिकदेश-
 स्वात्, यतो नामनिष्पन्नो निक्षेपः । आचा० २ सु० २ सु० २ अ० ।

अथाऽऽचाराङ्कस्य द्वितीयसत्सकके निशीथिकायाममम-
 पदमं स भिक्खु वा जिक्खुणं वा अयिकंलति जिस्सी-
 दियं यमयाए, से जं पुण गिरीसिंघे जाणजा-सअं

सपायं० जाव मकदासंताणयं, तहप्यगारं गिसीहियं अफा-
सुयं अघेसाखिजं लाभे संते धां वेतिस्सामि ॥

सम्भतं सुत्रानुगमे सुषुष्कारणीयम् । तखेदम्-(से हत्यादि)
एष आभिमिदुषेदि वलतेपरहताया अन्त्यत्र निशीधिकासं स्वा-
पयस्यसि मन्थुमभिकाह्सेते, तां च यदि साग्राजं यावत्ससम्भ-
वकां जामियाचतोऽप्राप्तुकावाच परिरुद्धीयादिति । किं च-

निशीधिकावात्मन्धोऽभ्यक्रिया-

से निस्कू वा भिक्खुणी वा अभिक्खेत्सि गिसीहियं गम-
पाए, से जं पुण गिसीहियं जाणेज्जा-अप्यपायं अप्यदीयं
० जाव मकदासंताणयं तहप्यगारं गिसीहियं फायुयं एय-
यिज्जं लाभे संते वेतिस्सामि, एवं सेज्जाममेयं गेयव्वं०
जाव उदयपसुयाए चि ॥

(से हत्यादि) स निरुत्तरवाएऽऽऽदिकां गृह्णीयादिति । एवम-
न्त्यपि सुत्राणि शय्यावनेयानि याचय्योऽप्यसूत्रानि क-
न्दाऽऽदीनि न्युक्तां न गृह्णीयादिति ।

तत्र गतानां विधिमाह कृत्याऽऽह-

जे तस्य छुरग्गा वा तिवग्गा वा चउवग्गा वा पंचवग्गा अभि-
संधारेइ (यिसीहियं गमपाए, ते गो अष्टामपमस कायं अ-
सिग्गेज्जा वा, विस्सिग्गेजा वा, सुंउज्जा वा, दंतैहि वा णट्ठैहि
वा अचिंउज्जेज्जा वा, एवं खलु तस्स निक्खयुत्त वा भिक्खु-
णीए वा सामागियं जं सव्वेह्दिं सहिए समिए सदा
जएज्जा. सेयमिणं मग्गेज्जा नि चि वेमि ॥

(अे हत्यादि) ये तत्र म्वाधयोः निशीधिकाचूर्णमै द्विजाऽऽयाग-
न्धेयुः, ते नाम्नीभ्यस्य कायं शरीरमाग्निहेतुः, परस्परं गात्रसं-
स्पर्शे न कुर्वुरित्यर्थः । नापि विविधमन्त्रेण प्रकाशं यथा मोहो-
दयो भवति तथा बलिहेतुरिति । तथा कर्त्तव्यप्रधाना यत्र-
संबन्धाऽऽदिकाः क्रिया न कुर्वुरित्येतथ भिक्षोः सामप्रयं-
बद्धौ सवाधैरशेषप्रयोजनैरामुमप्रकः साहनः समन्वित-
स्तथा समितः पञ्चभिः समितिभिः, सदा यावद्ग्युक्तावत
समयानुष्ठानं यतेनैव च अथ इत्येवं मन्थेतेति ब्रवीमी-
ति पूर्ववत् । निशीधिकाऽभ्यवचं द्वितीयम् । आवा० २ सु० २
ब्रू० २ वा० ।

नैषिकी-॥ श्री० 'विध' गत्यामित्यस्य निर्वृत्त्येव धाञि निषेधः ।
प्राजातिपाताऽऽद्विदुःसिः प्रयोजनमस्या नैषिकी । प्राजातिपा-
तनिवृत्त्यायां स्यात्, च० १ आधि० । आ० । उक्त० । निषेधो
गमनाऽऽदिह्यापारपरिहारः, स प्रयोजनमस्वात्, तमहंतेति वा नै-
षिकी । हू० २ उ० । जी० । निषीधनस्येकप्रकाशं, जी० ३ म्रि० ४
उ० । रा० । निषेधः प्रमादेऽथ आत्मनो व्यावर्तनं, तत्र जवा नैषे-
धिकी । ग० २ आधि० । निषेधेन निवृत्त्या नैषिकी । ह्यापारा-
न्तरनिषेधकपायां सामावाक्याथं, आथेयं प्रविशतो (स्या०
१ उ०) बसतिप्रवेशे मिथिक्खं गमनाकपयति भूणे, हू०
१ उ० । च० । रा० । आ० म० । निषेधेनासंभ्रुतगमयधेज्जानि-
वारयेण निवृत्त्या तस्ययोजना च या शय्याऽऽदिप्रवेशक्रिया सा
नैषिकी । पञ्चा० १२ विध० । सामावाचीभेदे, पञ्चा० ।

साऽग्रनं नैषिकीमाह-

एवेगमहप्पवेमे, यिसीहिया तह यिसिक्खजोगसम् ।

एयस्सेतो ठचिओ, इयरस्स ए वेव नरिय चि ॥३३॥

एवमुक्तेनाऽऽवहणीयव्यायेन ज्ञानाऽऽदिकार्यं लक्षणेन, अवग्रह-
प्रवेशे हारवाऽऽदिप्रवेशेन, नैषिकी सामावाचीविशेषो भवति ।
तद्येषवग्रहप्रवेशेयुक्ता विशेषणान्तरसमुच्चयार्थः, तखेदम्-
नियिकयोगस्येति । अथवा-तथाऽऽग्रमन्थयेन, निषेधोऽग्रस्य
निरुद्धासंभ्रुतवापारस्य । कस्मादिवसस्येत्याह-एनस्य निषि-
द्धयोगस्य, एव नैषेधिकीशुद्धस्यावयवार्थोऽर्थः, नैषेधिकीशुद्धा-
वकार इत्यन्थे, उचितः संननः । विषयवमाह-इतरस्यानियिक-
योगस्य पुनः, नैव उचित एव इति प्रकृतम् । चशुभः पुनरर्थः ।
स च सम्बन्धित एव । कस्मान्बोधित इत्याह-नास्तीति न वि-
द्यते सम्बन्ध इति कृत्वा । इति माथाऽधः ॥२२॥

अथ कस्मादवग्रहप्रवेशो नैषिकी विशेष्यत आह-

गुद्वेवोगमहज्जुमी-यं जषओ वेव होति परिजोगी ।

इदुफलसाहो सइ, अयिइफलसाहो इहो ॥३३॥

गुद्वेवावग्रहभूम्या आचार्येदेयाभिदेवाऽऽग्रययुवः, यत्नत एव
आशातनापरिहारप्रयत्नेनैव, जैवशाब्दोऽवधारणे । अयानि
वर्तने परिजोगः । स च किपुनः १, इत्याह-इदुफलसाधकः
ईंसिताथेनिगदाकः, कम्मकूपहेतुरित्यर्थः । सक्खसंबदा । उ-
क, कथानिरेकमाह-अविष्टकसलाधकः, कम्मकूपहेतुरित्यर्थः । इत-
रथाऽऽवधा, अवप्रयत्न इत्यर्थः । गुद्वेवावग्रहजुमेः परिजोग इति
प्रकृतम् । तत्र गुद्वेवावग्रहकवमावग्रहकं अतिहतम् । यथा-
“आवप्यमाणमेत्तो, चउद्विंसि होइ उगइो भवणोऽपि” इति ।
देवावग्रहस्तु न क्वापि प्राये ह्यः, क्वत्वं अयमानः युजः ।
यथा-“सयोऽगइो य तिविदो, उक्कोसज्जइमोऽज्जमो वेव । उ-
क्कोसो” सदिहस्यो, जइयप मव सेस चिष्वालो ॥ १ ॥” इति
माथाऽधः ॥ २३ ॥

देवाऽऽवग्रहप्रदुग्भेव प्रथमपरिजोग्यनां समर्थवयाह-

एषो भोसरएाऽऽदिपु, दंसणपेत्ते गयाऽऽदिओसरणं ।

सुचइ चेइगमिदइरा-इएडु सुसपावगायं पि ॥२४॥

(एत्तो चि) यतो गुंवायग्रहजुमेः प्रथमपरिजोग इदुफलसा-
धको भवतीतोऽभ्याकारणात्, अवसरणाऽऽदिपु जिनसमयस्व-
रणप्रभुत्वपु विषयभूतेषु, नेपामित्यर्थः । एषुधर्षणासत्तरपाः ।
प्रादिशाब्दस्य मव सरणसन्धिमिद्रेन्द्रवज्जवाभरतोऽराऽऽदि-
परिग्रहः । दर्शनस्येति ह्यिदमात्र एव सति, गज्जाऽऽवग्रहस्यं गजा-
वृशियाकप्रभुत्वज्ञं देवावग्रहगमनप्रवहणोऽवसरणं प्रव-
त्साधनोपसङ्गणम्, भूयते आकल्पते प्रवचने तेषु तेषावधान-
केषु, तथा चैत्यांशसाराऽभिदेकपु जिनभवनशिकरकसपत्रज-
भूतिषु, यथाभियर्थः । इयंममात्र इति वर्तने । सुआवकागाम-
पि धमणीपासकविशेषाणामपि, समवसरणजिनमवनाऽऽदि-
षु प्रदेष्टुकामानामिति गम्यते । सुसपावनां पुनगुंवायवग्रहप्रवे-
शे प्रथानो विशेष इत्यर्थे संसुवनाभौऽपिशब्दः । सुआवकाग्रह-
णं वेत्तरेवामुक्तविशेषेण्यथावसंभवोपदर्शनायम् । इति माथा-
ऽधः ॥ २४ ॥

अथ यस्य नैषिकी साधनो भवति, तस्मिन्निरुत्तराह-
ओ होइ निडिक्खण्णा, यिसीहिया तस्स जावते होइं ।

अग्निभिद्वस्म उ एसा, बध्मेयं येव दद्वष्वा ॥ ३१ ॥

यः प्राणी, जवति स्वात्, निषिक्तो निवारितः सावद्ययोगेभ्य आत्मा स्वभायो येन स निषिक्ताऽभ्रमा । नैषेधिकी कर्त्तानिबन्धना, तस्य प्राणिनः, प्रावतः परमाधेतः, जवति स्वात् । अयो-कवियवयमाह-अभिषिक्तस्य तु अभिवृत्तस्य पुनः, सावघा-दिति भवत्यते । एषा नैषेधिकी, बाह्मनां बागेव केवला, निर्दयेकधर्मयः । भवति स्वात्, कृष्टव्याऽभ्यसेया । इति गद्या-ऽर्थः । पञ्जा० २२ विष० ।

साम्प्रतं नैषेधिकीं प्रतिपादक्याह-

सेजं ठाणं च जाहँ, चेएइ तहँ निसीहिया होइ ।
जम्हा तत्य निषिद्धो, तेणं तु निसीहिया होइ ॥

शेरते भव्यामिति हाथ्या-शयनस्थानं, तां शय्यां शयनस्थानं केति स्थानमुद्धृत्त्वा, कायोऽस्तं इत्यर्थः । यत्र यत्रयने 'बितो' संज्ञाने । अनुनयकृतया विज्ञानाति, वेदयत इत्यर्थः । अयवा-केतयते करोति, धातुनामनेकाधेऽन्वात् । शयनक्रियां च कुर्वे-तात्त निक्षयतः शय्या कृता भवति, ततश्च यत्र स्वयितीत्यर्थः । आशब्दो धीराऽऽसनाऽऽस्यतुकस्तुमुष्वायाः । अथ वा तुश-द्वार्यं कृष्टव्य, न च विशेषणार्थः । किं विज्ञितछीति चेत् ?, कव्यने-प्रतिक्रमसाऽऽद्योश्चकृतायद्रथः सन् अनुकृतो गुरुणां शय्यां स्थानं च यत्र केतयने, तत्र यदधिष्ठितिक्रियाविशिष्टे स्थाने नैषेधिकी जवति, नाऽन्यत्र । किमिष्यत आह-यस्मात्तत्र निषिक्तोऽस्ती, तेन कारणेन नैषेधिकी भवति, निषेधाऽऽस्तकत्वा-त्तस्या इति । पाठात्तरं वा-" सेजं ठाणं च जवा, केते तदया निसीहिया होइ । जम्हा तया निसीहा, निसेहम-या य सा जेण ॥१॥ " इयमुक्ताधरवारस्तुगमेव । अनेन ग्रन्थेन मू-लगाथया आचदयकीं निर्गच्छन् यां च आगच्छन् नैषेधिकीं करोति, इयञ्जानमेत्द् द्विधेयैतत् । स्थितिकपनैषेधिकीप्रतिपाद-कं इयञ्जानमेद्द्विषन्धनमधिकृत्य व्याख्यातम् ।

साम्प्रतममुवाचोयमुपसंजिहोपुराह आभ्यकारः-

आवसिसयं च तितो, जं च अयतो निसीहियं कुणइ ।
सेजानिनीहियाए, निसीहियाअग्निमुहो होइ ॥

आवश्यकीं निर्गच्छन् नैषेधिकीं करोति, तदेतद् व्याख्यात-मिति शेषः । उपपङ्कणमेतत् । ततः सद् दुर्नीयपदिन इव-ञ्जानमेत्द् द्विधेयमेनेति कृष्टवन् । साम्प्रतमयः पुनर्भवति, स एव गाथाऽवयवार्थः प्रतिपाद्यते । तत्र इत्यमेक एवार्थो भवति । यस्मान्नैषेधिकयति नाशश्चकृत्संशयव्यापारगोचरता-मनीत्य भवति, ततः संशयसंगानुपपन्नमावशिष्यपरिज्ञानायो-क्तेयमाह- (सेजानिनीहियाए, निसीहियाअग्निमुहो होइ इति) शय्येव नैषेधिकी हास्यानैषेधिकी, तस्यां शय्यानिषे-धिक्यां विषयमूलात्तम्, किं शरीरमयि नैषेधिकीमुच्यते ?, इ-त्येन आह-शरीरनैषेधिक्या कश्चुनुपमा आगामेन प्रत्यसि-मुक्ता, ततः संवृतगात्रेः साधुभिर्भवतव्यामेति संज्ञां करोति, ततोऽवश्यकत्वंशयव्यापारकत्वाद् नैषेधिक्यप्यावश्यकीत्येक एवाध्याः ।

एतदेव सुष्यकं ज्ञापयति-

जौ होइ निसिक्कऽप्या, निसीहिया तस्म भावतो होइ ।
अग्निसिक्कस्स निसिहिया, केवलमेयं हवइ सर्वां ॥

यो भवति निषिक्ताऽभ्रमा-निषिक्तो मूलगुणोत्तरगुणात्सावरेण्य आत्मा येनेति समासः । नैषेधिकी । तस्य निषिक्ताऽभ्रमना, भावतः परमार्थतो, भवति । न निषिक्ताऽनिषिक्त उकोऽप्य एवातिचारेऽभ्य, तस्याऽनिषिक्तस्य अनुपयुक्तता यत्कृत्तो नैषेधिकीहाव्यवा-मेव केवलं भवति, न भावतः । आह-यदि मामयं, तत एका-धेतायाः किमायातय ?, उच्यते-निषिक्ताऽभ्रमना नैषेधिकी भवतीत्युक्तम् ।

स च-

आवस्सयम्मि जुचो, नियमनिषिक्तो षि होइ नायव्भो ।
अहुवा वि निषिक्कऽप्या, नियमा आवस्सए जुचो ॥

आवश्यके मूलगुणोत्तरगुणात्तुष्टानकपे, युक्तः (नियमनिषिक्तो षि होइ नायव्भो इति) (नियमेन निषिक्तो नियमानिषिक्त इत्येवं भवति इत्यर्थः) । आवश्यकेऽपि वाऽऽवश्यकयुक्तस्यैवेत्यत एकाधेतायाः । अयमेति प्रकारास्ते, प्रागिष्टाऽऽवश्यक इत्ये-हितः सम्बन्धः । निषिक्ताऽभ्रमाऽपि नियमाव्यावश्यको युक्तो, यतोऽप्येकाधेतायाः । पाठात्तरम्-"अदथा वि निषिक्कऽप्या, सिद्धाणं अतिव्यं जाइ ।" इति । अस्यायमर्थः-नद्रेवं तावत् क्रियाया अ-भेदेन एकाधेता उक्ता, इह तु कार्याभेदेनैकाधेता उच्यते । अय-धेति प्रकारास्ते, निषिक्ताऽभ्रमाऽपि सिद्धानामभित्तकं समीपं याति गच्छति । प्रागिष्टाऽऽवश्यकयुक्तोऽप्यतः कार्याभेदेनै-काधेता । आ० म० १ अ० २ खण्ड । आ० ७० । उक्तं ० । निषे-धानेन स्वाध्यायव्यतिरिक्तश्रेयव्यापारप्रतिषेधेन निर्वृत्ता नैषेधिकी । स्वाध्यायमात्रमित्तके स्थाने, एव० १ उ० ।

तत्र का नैषेधिकी, का वाऽभिषय्या, इति व्याख्यानयति-
ठाणं निर्माहिय चि य, एगहं जत्य ठाणंभेणं ।

चित्तेनि निषिद्धियं वा, मुत्त अन्धियनिमीहिया सा उ ॥
सज्जायं काठणं, निमीहियातो निमिं चिय उवैति ।

अग्निवसिष्ठं त्रत्य निमिं, उवैति पातो तदं सेज्जा ॥
तिष्ठति स्वाध्यायव्यापृता अस्मिन्निति स्थानम् । निषेधेन

स्वाध्यायव्यतिरिक्तश्रेयव्यापारप्रतिषेधेन निर्वृत्ता नैषेधिकी । ततः स्थानमिति वा नैषेधिकीति वा (एगहमिति) एकायम्, चायथ्येती तुस्याधाति भावः । अनुपपद्येस्य इयोरप्यधिष्ठित्वात् । तत्र यत्र स्थानमेव स्वाध्यायमिषित्तमेकं, न तु ऊर्ध्वं स्थानं, त्वस्वर्त्तन-स्थानं वा । जेययन्ति निशि रात्रौ, दिवा वा, सा एवार्थदेतुमुपमा नैषेधिकी । एतेनास्मिन् वा नैषेधिक्युक्ता सा सूत्रार्थमात्राया नैषेधिकी प्रतिपत्तया, न तु काष्ठकरयामात्राया नैषेधिकी प्र-तिपत्तया । किमुक्तं भवति ?-यस्यां नैषेधिक्यां दिवा स्वाध्याय-कृत्वा दिवैव, यदि वा निशि च स्वाध्यायं कृत्वा निषेध-व, निशायामवश्यं नैषेधिकीतो वसतिमुपयति, सा नै-षेधिकी, एस्यां पुनर्नैषेधिक्यां दिवा निशायां वा स्वाध्यायं कृत्वा रात्रिमुचिता प्रातर्भवतिमुपयति (तदं इति) तका अग्निवाच्या अग्निनिपथेति भावः । एव० १ उ० । लोपकृतेनरा-यां स्वाध्यायभूमौ, स० २३ श्र० । ज्ञा० । स्वा० । "सिज्जा निसीहियाए य, सभावको य गोवरे ।" शब्दार्थो वन्तौ नैषेधि-क्यां स्वाध्यायभूमौ शय्येव वाऽस्तमज्जलनिषेधाऽनैषेधिकी, तस्यै समापन्नः । दश० ५ अ० २ उ० । स्वाध्यायकल्पे, उक्तं २६ अ० । शवपरिष्ठापनद्वयो, अनु० । पृहःऽऽधिव्यापारपरिहारे, सङ्ग० १ अधि० १ प्रस्ता० ।

विशीहिषापरिसह-नैषेचिकीपरिषद्-पुं० । निषेधनं निषेधः
 पापकर्मणां यमनाशश्चिकिष्याद्य, सं प्रयोजनमस्या नैषेचिकी,
 इमशानाऽऽदिस्वाध्यायाऽऽदिशुभिनियमेषुनि यावत् । ऐष च परिष-
 दौ नैषेधकोपरिषद् । उक्त० २ अ० । नैषेधिकी स्वाध्यायशुभिनः
 श्रुत्यागाराऽऽदिक्रिया, तत्परिषद्द्वयं च तत्रोपसर्गोन्मत्तः । अ० ७
 अ० ७ उ० । निषद्यापरिषद्, यथा- " इमशानाऽऽदौ निषद्यायां,
 स्वाधिकण्टकवर्जिते । उपसर्गान्निषेष्टान्, निरीदो निषयः
 स्वहेत् ॥१॥ " अ० २ अ० । " इमशानाऽऽदिरिषद्यास्तु, स्वादि-
 कण्टकवर्जिते । उपसर्गान्निषेष्टान्-नैकोऽत्रोत्सृष्टः क्रमेत् ॥१॥ "
 भा० म० १ अ० २ अ० ।

पदद्वयं स्वकार आह-

सुमाणे सुषणारे वा, स्वल्पभूसे व एगो ॥

अनुकृभो निसीएजा, न य विचासए परं ॥ ३० ॥

(सुलासे इति) शवानां शयनस्मिभिति इमशानं, तस्मिन्
 पितृवने, श्रम्यो हितमिति वाक्ये " उगवादिभ्यो यद् ॥ ५॥
 १२ ॥ इत्यत्र " शुभः संप्रसारणं दीर्घवम् ॥ " (वा०) इति
 वचनतो यति संप्रसारणे दीर्घवे च श्रुत्यम्, तच्च त-
 द्गारं च श्रयागारं, तस्मिन् वा । वृश्चवत इति वृत्तः, तस्य
 मूलमथो भूभागो वृक्तमूलं, तस्मिन् वा, एक उक्तवपः, स पदे-
 ककः, एको वा प्रतिमाम्रितपथादौ गच्छतीत्येकाः, एकं वा क-
 र्मसाहित्यविगमनामोक्तं गच्छति तस्मात्प्रियोष्यानुष्ठानप्रबुधे-
 धातीत्येकाः, अनुकृभोऽग्निषष्टेष्टारहितो, निर्षीदत् तिष्ठेत्,
 न च नैय, विचासयेत परम् अत्रयम् । किमुक्तं भवति - " पादिसं
 पदिसिजया मसणे, नो आयए अयनेरवारं दिस्स । विविह-
 शुणनयोप्ये व निष्, स्वरीरं चानिकच्छपे स भिस्स ॥ " इत्याग-
 मनुसुरत्त इमशानाऽऽद्यावत्पेककोऽस्मिन्कसयानकोपल्लभेऽपि
 न स्व्ये संविधीयाद्, न च धिक्तस्वरसुखार्थिकाऽऽदिरिष्येषां
 भयमुत्पादयेत् । यद्वा- (अनुकृभुव सि) अनुकृभुवः कुष्टयादिवि-
 धाधनाजयाकर्मभण्डेषुनयेन कुस्तिरहस्तपादाऽऽदिरिष्यन्म-
 मांनो निर्षीदेत् । न च विचासयेत् विज्ञोमयेत्, परन्मुत्तुराऽऽदि ।
 भा० स्वसंयम इति सूत्रार्थः ॥ २० ॥

तत्र च तिष्ठतः कदाचिदुपसर्गोपैः यत्कामं तदाह-

तस्य से अत्यमावास्त, उवसगमाऽभिषारए ।

संकाज्जिओ न गच्छेजा, उडिधा अक्षपासणं ॥ २१ ॥

तथेति इमशानाऽऽदौ ' से ' तस्य तिष्ठतः । तथा च-
 ' अत्यमावास्त सि ' आसीनस्व, उप सामीप्येन स्वयम्ने तिर्य-
 मनुत्थामरः कर्मेशशनेमाऽऽप्रमा वा किन्त इत्युपसर्गाः, तेऽ-
 भिषारयेयुः, अन्तर्माधितेचार्थेत्वादिभिषारयेयुरिच । कोऽर्थः-
 उक्तदन्वाऽऽत्यस्तांस्तिकारिपुत्रमिमुकीकुपुंरिच । यथैते सहा
 वधे, तत्रगृभीभूयाऽजिमुक्तैः स्वेषामिनि । यद्वा-सोपस्कारवा-
 द सुखाभावः, उपसर्गोः संनैधयुक्तस्तस्मान्निषारयेत् । किमेते
 ममाक्षितचेनसः कर्तुमसमिति चिन्तयेत् । पठ्यते च- " उव-
 सगमाभवं जये । " इति सुगमप । अहमीत इति । तत्कृतापाका-
 रहासो मोतकस्तो न गच्छे च यावाङ्गथाय । कोऽर्थः-
 तस्त्वानमपदाय अत्यद्वरम्, आस्वतेऽस्मिन्निस्सत्तवं हवा-
 मिति सूत्रार्थः ॥ २१ ॥ उक्त० पादं ३ अ० ।

धिकसंतो गयपुरओ, कुद्वचनुओ गओ व साव्दं ।

पदिभितियसं कुटिया, अग्नी सीसस्मि जासंति । उक्त० किं
 निष्कास्तः प्रमाजतो गयपुरात् कुद्वचस्तुतो, गतस्व साकेच-
 न्, प्रतिमस्मित्यतश्च (कुटिय सि) हृत्गणवेषकाः, अग्निं शिरासि
 स्वाक्षयन्तीति वाधाऽऽहकार्याः प्राधावस्तु कुद्वचस्वधायावर्षे-
 वः । उक्त० ३ अ० ।

अथ कुद्वच (सुत) साधुका-अथ नैषेधिकीपरिषद्ः ।
 कोऽर्थः ? यथा प्रामाऽऽदिपु अप्रतिषेधेन अर्थापरिषद्ः सह-
 नीयः, तथा शरीरेऽप्रतिषेधेन नैषेधिकीपरिषद्ः सहनीयः ।
 नैषेधिकां नाम शरीरमित्यर्थः । अथ कथा-हस्तिनागपुरे इत्य-
 पुनः कुद्वच (सुत) नामा प्रमजितः विद्वन् कमात् साके-
 तपुराद्दूरप्रदेशे प्रतिमार्था स्थितः । तत्र चरमपौकथां गोवला-
 पहरिण्यभौः सत्यायताः, तत्पुष्टे स्वर्तिं गताः, पम्बळ
 गोस्वामिनः समयाताः । तस्मैरमागस्वकपे पृष्टे स यतिः न
 किञ्चिद् ह्येते । ततः संजातकोपेस्तेः शिरासि श्रुत्यानि कृत्वा-
 श्काराः क्लिप्ताः, स यतिर्मनागमन्यस्तुतः तां वेदनामधिसहमानं
 सिक्कि गतः । उक्त० २ अ० ।

गिर्सीहियारय-निर्षीधिकारत-वि० । स्वाध्यावध्यायिनि, आ-
 वा० २ अ० १ अ० ३ अ० ।

गिर्सीहियासाक्तिय-निर्षीथिकासप्तैकक-न० । आचारार्ज-
 स्व द्विनीयभनृकण्यस्य सत्तेकसाद्यप्रामाव्ययनस्य द्वितीये
 निर्वीथिकाप्रतिपादकेऽध्यायने, आवा० २ अ० २ अ० । इया० ।
 गिसुअ-देशी-भूते, दे० ना० ४ अ० २७ गाथा ।

गिसुअ-निशुम्न-पुं० । पञ्चमे प्रतिवाचुसेदे, प्रव० २२१ द्वार ।
 ति० । भाव० । पातिते, दे० ना० ४ अ० २६ गाथा ।

गिसुंजण-निपातयत्-वि० । भूमौ पातयति, स्व० १ अ० ५
 अ० १ उ० ।

गिसुंजा-निशुम्ना-की० । बहोर्दोचनेरुत्सव एजानामप्रम-
 हित्याम, स्वा० ४ डा० २ उ० । हा० । (अस्याः पूर्वोत्तरजम्बका
 ' अगामादिहो ' शब्दे प्रथमभागे १७० पृष्ठे उक्ता)

गिसुहु-निपातित-वि० । ' येनाप्युष्णाऽऽद्यः ' ॥ ८ । ४ ।
 २७५ ॥ इति निपातितशब्दस्य गिसुहुऽऽदेशः । प्रा० ४ पाद ।

गिसुद-नम्-पा० । नतौ, भाराऽऽस्मात्समेर्गेषुसुद इत्यादेशः ।
 ' खिसुदह ' । आराऽऽस्मात्सो नमतीत्यर्थः । प्रा० ४ पाद ।

गिसुगिऊण-निशुत्य-अव० । अथर्वं कुर्वन्त्यर्थः, जीवा० १ अ० ३
 अ० ३ अ० ।

गिसेजा-निषद्या-की० । जीवस्ततो, कीमिः कृतायां माथा-
 वाद्य, " तन्मा सगमा न समेति आयदियाए सधिसेजाए । "
 स्व० १ अ० ४ अ० १ उ० । परयवालायाम, इहैः कुद्वचनु-
 याम् । वा० ० । ' गितज्ञा ' शब्दार्थे च । प्रव० ६७ द्वार ।

गिसेय-निषद्-पुं० । कर्मपुत्रज्ञानं प्रतिसमवायुनाजवचनवायाम्,
 आ० ६ डा० । आवा० । गर्भोधाने, " निषेकाऽऽदि इमशानाम-
 म् " इति मनुः । वा० ० ।

गिसेयि-निषेधित-वि० । आसोविते, आ० म० १ अ० १
 अ० २ अ० । आभिते, उक्त० २ अ० ३ अ० ।

गिसेह-निषेध-पुं० । ' चिब ' गत्यामस्य निवृत्त्ये च्छि निषेधने
 निषेधः । भाव० ३ अ० । निवारणार्थाय, पञ्चा० ११ विष० ।

शिशुदेह्य-निर्घणन-न० । धारणे, आ० म० १ अ० २ अक्षर ।

शिशुदेह्या-निर्घणना-स्त्री० । धारणायाम्, आच० १ अ० ।

शिशुदेह्या-नैर्घधिकी-स्त्री० । निघिष्यन्ते निराकिपन्तेऽर्थानां कर्माधीनि नैर्घधिकी निर्वाणभूमिः । "कृत्प्रयुक्तोऽप्यत्रापि" इत्यत्रा-
विषयवचनाद् व्युत् । यदि वा निघिषे सकारकमनिराकरणल-
क्षणं जना नैर्घधिकी । मुक्तिगती, उच्य० १० अ० । श्वपरिष्ठा-
पनादुमी, ग० ३ अ० । निर्वाहस्थाने, चारकृतसमीपे नि-
गम्ये, जी० ३ प्रति० ४ उ० ।

शिशुफल-निष्फला-त्रि० । "सद्यो संयोगे सोऽप्रोष्ये" ॥ ८ ॥
२७ ॥ इति सकारसंयोगे स यत् । प्रा० ४ पा० । फलरहिते,
प्रा० ४ पा० ।

शिशुसंक्ष-निःशङ्क-त्रि० । निर्वेदे, इहपरलोकोऽप्यह्वारहिते, व्य०
१० उ० । शङ्काया अभावात् निःशङ्कम् । संशयाभावे, पञ्जा० ९
विषय० । निर्वाणशङ्का देशस्यैव शङ्काया यस्य स निःशङ्कः ।
सूत्र० २ अ० ७ अ० । आच० । शङ्कारहिते, उच्य० १९ अ० ।
निर्भरे, दे० ना० ४ अ० ३२ ॥

शिशुसंक्षिप्य-निःशङ्कित-त्रि० । शङ्कं शङ्कितं शङ्का, निर्गतं शङ्क-
तं यस्मात्सौ निःशङ्कितः । देशस्यैव शङ्कारहिते, व्य० १ उ० ।
इत्य० । अ० । ग० । नि० सू० । उच्य० । स्थान० । निःसंशये, रा० ।
शङ्कं शङ्कितं देशान् सर्वेण च शङ्कःऽऽत्मकम् । तस्याभावात्
निःशङ्कितम् । उच्य० २७ अ० । प्रव० । संशयाभावे नि-
शङ्कते, स्त्री० ।

शिशुसंग-निःसम्बन्ध-त्रि० । बाह्याभ्यन्तरसङ्गरहिते, आ० म० १
अ० २ अक्षर । उच्य० । पुत्रकथनमित्रधनधाम्याहरणसुवर्णाऽऽ-
दिसकलसम्बन्धविकले, पा० । आच० ।

शिशुसंचार-निःसंचार-त्रि० । आरापहारैर्जनप्रवेशनिर्गमवर्जि-
ते, प्रा० १ सु० ८ अ० ।

शिशुसंत-निःशान्त-त्रि० । नितरामतिशयेन शान्त उपशमो
बाधः क्रोधपरिहारेण बहिष् प्रशान्ताऽऽकारतया निःशा-
न्तः । ७ उ० १ अ० । अत्यन्तमन्दमूने, रा० ।

शिशुसंघि-निःसंघि-त्रि० । निर्विचरे, " निःसंघिचारिचरिहा-
या ।" यत्र० १, आच० ह्यार ।

शिशुसंस-निःशंस-त्रि० । मन्त्राचारहिते, प्रथ० २ आक्ष० ह्यार ।

शिशुसंसय-निःसंसय-त्रि० । संदेहाभावे, "ततो शिञ्जीवं नि-
स्संसयं मुणिकम् ।" प्रा० म० ४ अ० १ अक्षर । सूत्र० ।

शिशुसस्य-निःसस्य-त्रि० । नष्टसम्पत्ते, सूत्र० १ सु० ५ अ०
१ उ० ।

शिशुसस्य-निःसस्य-न० । स्वकर्मानादिसम्बन्धात्वात्पन-
वत्समर्थानि निःस्वकराणि । कर्मविच्छेपकेषु, आच० २ सु०
४ सू० १ उ० ।

शिशुसरण-निःसरण-न० । पलायने, व्य० १ उ० । निर्गमे,
स्था० ४ उ० २ उ० ।

शिशुसरणंदि [ष]-निःसरणान्दिन्-त्रि० । निःसरणेन
निर्गमेण मन्वति यो, अर्धिवो यस्य स निःसरणमन्वी । आच०-

र्षकशिष्याऽऽर्धनामात्मनो वा गच्छाऽऽर्धेर्निर्गमेण प्रसक्तो पुत्रक-
जाते, स्था० ४ उ० २ उ० ।

शिशुसति-दधी-कस्ते, दे० ना० ४ अ० ४ पाथा ।

शिशुसन्ध-निःसन्ध-त्रि० । शिष्यादर्शनाऽऽर्धियात्परहिते, स०
६ स० म० । प्रा० म० । उच्य० ।

शिशुसन्ध-निःसन्ध-त्रि० । नितरासम्बन्धे, स० ६ अक्ष० ।

शिशुसन्ध-निःसन्ध-स्त्री० । रागे, व्य० १ उ० । पक्षपाते, व्य० ३ उ० ।
उपसंपदि, व्य० ४ उ० । आशययो, स० ३ स० २ उ० ।

शिशुसन्धाय-निःसन्धायन-न० । अक्षयस्थानस्थाने, उपमहदे-
त्तौ, स्था० ।

धर्मं णं चरमाणस्य पंच शिशुसाठाणाय पश्यथा । तं नदा-
च्छाया, गयो, राया, गाहावर्दे, सरिरे ।

धर्मं भुलचारिरुचं, णामत्यलक्ष्णारे, चरतः सेवमानस्य, पञ्च
निःसन्धायान्धयन्नस्थानानि, उपमहदेतेव इत्यर्थः । च-
कायाः पृथिव्याद्याः, नेवां च संयोगकारिता आगममसिद्धा ।
तथादि-पृथक्कायमार्थाश्रयोः कम्-

" ठाणनिसीत्युत्पद्य-उच्चारणं गद्यनिकष्येये ।
घट्टामगलगाभेयो, पमाह पञ्चापयं बहुधा ॥ १ ॥ "

अत्रकायमाश्रय-

" परिनेयपियत्तथा-इधोयणे धीरधोयणे केच ।
आयमणभाणधुवणे, एमाह पधोयणं बहुधा ॥ २ ॥ "

तेजस्कायमश्रय-

" शोयणुवं जणपाण-आवायुसिपोधं च कुम्मात्वा ।
दगलसकण्डज्जुत्तय-पित्तमाहं च उवमोणो ॥ ३ ॥ "

बायुकायमश्रय-

" वृत्तयण वमिथला वा, पधोयणुं होज वाठणा मुणियो ।
गेहपयमि वि होजा, स्वित्तमसं परिहरेजा ॥ ४ ॥ "

धनमर्थति प्रति-

" संधारपायदंरुग-खोर्णमवकणायपीडकणगाहं ।
कोसहभंनज्जां च, एमाह पधोयणं तन्नु ॥ ५ ॥ "

प्रसकाये पञ्चेन्द्रियनिरुद्ध आश्रित्येकम्-

" अम्मइत्तुइतनहरो-मंसंगममिज्जाणगणयोसुणे ।
खीर द्दिमाइयायं, पंचिदि-तिरियपरिभंणे ॥ ६ ॥ "

यदे विकलेन्द्रियमनुपुष्टवानामप्युत्पन्नहकारिता वाच्यता ।
तथा गयो गच्छः, तस्य चोपप्रादिता- " एगस्य कथो धम्मो, "

इत्यादिवाच्यप्रावृत्तयसा ।

तथा-

" गुरुपरिचारे गच्छो, तथ यत्तंण निज्जरा विउत्ता ।
विणवाउ तथा सारण-मार्हिं न होसपदिचर्था ॥ ७ ॥ "

अथकायेकवाप, जागति तदि पयदतो ।
निधमेण गच्छासो, असंगयस्यहोने मेवो ॥ ८ ॥ इति ।
तथा राजा नरपालः, तस्य धर्मसहायकर्मं बुधेभ्यः साधुरक-
थात् ।

उक्तं च लौकिकैः-
छुद्धोकोऽऽकुले लोक, धर्मं कुट्टुः कथं दि ते ।
काम्ता दान्ता अहन्तार-अच्छाजा ताव रकति ॥ १ ॥ "

तथा-

" अराजको दि लोकेऽस्मिन्, सर्वेणो विहते भयव ।
एवाधमस्य संवेदं, राजानमच्छाज्यतुः ॥ २ ॥ " इति ।

कथा मुदयतिः शय्यादाता, सोऽथि निष्वास्थानम्, स्थानस्वामि
स्यमोपकारित्वात् ।

धनुकय-

“ धृतिस्नेह दक्षा मातस्तेन दक्षा,

गतिस्नेह दक्षा सुखं तेन दक्षः ।

गुणभीसमानिःक्षुनेत्रयोः परंपराः,

शुनिभ्यो मुदा येन दक्षो निवासः” ॥ १ ॥

तथा-

“ ओ देह उच्यते च-धराप तचभियमजोगुत्साहं ।
तेषां दिशा बन्ध-पक्षपात्यवनासम्भितयं” ॥ १ ॥ इति ।
तथा शरीरं कायः, अस्व च धर्मोपप्रसिद्धता स्फुटैव ।

धतोऽर्थाच्च-

“ शरीरं धर्मसंयुक्तं, रक्षणीयं प्रयत्नतः ।
शरीरात् भवते धर्मः, पर्यन्तसंज्ञितं यथा” ॥ १ ॥ इति ।

नवति वाचाऽऽयी-

“ धर्मं चरतः साधो-लोके निश्चापदानि यश्चैव ।
रात्रा मुदयतिरपरः, षड्रक्षाया गणसारादे च” ॥ १ ॥
इति । शेषं दुगमम् । १५० ५ ३० ३ ३० ।

विष्णाप-निष्ठाप-न० । आत्मन्ने, “ विस्सापयेदि चि भव-
वातयेदि चि बुक्तं नवति ।” मि० सु० १ उ० । प्रश्न० ।

विष्णापप-निष्ठापप-न० । निष्ठायेते मन्ध्रधृत्वाकैरासेव्य-
ते इति निष्ठापं, नञ् तप्यदे च निष्ठापयदम् । प्रपवादे, सु० १ उ० ।

विष्सा-निःसार-न० । सारवाञ्जिते प्रश्नक्षिप्रायगुणधान्ये,
स० ६ अङ्ग । सारो हि विषयगणरसतत्प्राप्तिं त्तिस्तदमा-
वाञ्जितः सारम् । तथाविशसाररहिते, आचा० १ सु० ३ अ० २
उ० । जौषे, आचा० १ सु० ४ अ० ३ । ओ देवध्वनाऽऽदिध्वना-
विधयुक्तिरहिते परिकल्पयुक्ते, अत्र० । विशेष० । यत्र सारोऽथौ
न विद्यते अस्थि चर्म शिशापुष्टं कृत् इति । सु० १ उ० ।

विष्साप-निःसार[वत]-वि० । निगत एकान्ततः सारश्चा-
रिनाऽऽप्येव यस्व स निःसारः । यदि वा निगन्तस्य सारो निः-
सारः, स विद्यते यथाऽसौ निःसारवाद् । साररहिते, “ निःसार-
रद होष जहा पुत्राय ।” सुत्र० १ सु० ७ अ० ।

विष्सापिय-निःसारित-वि० । संयमाप्यवाधिते, विषयोमु-
क्ततामायादेते, सुत्र० १ सु० १४ अ० ।

विष्सापय-निष्ठापय-न० । निष्ठापय चर्चनं निष्ठापयचनम् ।
आहरणतद्व्यभेदे, १५० । कस्यपि सुशिष्यमाहम्य यद-
न्यप्रयोधायै चर्चनं निष्ठापयचनं, तद्यत्र विषयतोऽव्यते त-
दाहरणं निष्ठापयचनम्-यथा असद्वनाद् विनेयवाद् माद्वैचसम्प-
कम्यमाहम्य । किंश्चित् श्रुत्वात्, गौतममाश्रय प्रगभाविति ।

तथाहि-निष्ठापय-न० । गौतमं तपसाऽऽदिप्रमाञ्जितानां केवशोरेत्पसावतु-
र्यकशेवशोरेनापुतिमन्तं विरसंशुद्योऽसि गौतम !, विरपरि-
चिनोऽसि गौतम !, मा स्वमपुति कार्षीरित्यादिना चर्चनसंदो-
हेनानुशासयताऽप्येऽप्यनुशासिताः, तदनुशासनार्थं गुमपत्र-
काप्ययं च प्राग्ये इति । उक्तं च- “ पुत्र्यादं कोणयो म-
सु, निस्सापयसमि गोयमस्सामी ।” आ० ४ डा० ३ उ० ।

विष्सापय-निष्ठापय-वि० । दधोऽव्यवहारे मक्षिपति, “उ-
द्विस्वमाये वा निःसिस्वमाये वा आरमजमाने वा ध्वज्यामाये
वद” आचा० १ सु० १ सु० ६ अ० ३ उ० ।

विष्सापिय-निःपिय-अप्य० । तन्नाजनाकरितं कृष्यमप्य
भाजेने कृष्येत्प्ये, वश० ५ अ० १ उ० ।

विष्सापिय-निःपिय-वि० । ‘भिष्ण’ सेवायाम् । आ० सु० ४ अ० ।
निष्ठायेन भित्तः संबद्धो निःभित्तः । अयुपपत्तेः, सुत्र० १ सु० २
अ० ३ उ० । संभवे, प्रवृत्ते, प्रतिबन्धे, सुत्र० १ सु० १०
अ० । प्रश्न० । निष्ठापयिते, १५० ६ डा० । सस्य० ।
आश्रिते, १५० १० डा० । स० । सुत्र० । प्रासक्ते, सुत्र०
१ सु० १ अ० १ उ० । भावे कः । रागे, आहाराऽऽदिनिष्ठापयाम्,
१५० ७ डा० । निष्ठा रागः-निष्ठा संजाताऽऽश्वेति निःभित्तः । रक्ते,
सर्वाऽऽश्वसामुक्ते, शिष्यत्वाऽऽदिप्रतिपत्ते, १५० ५ डा० २ उ० ।
निःसृत्-वि० । निगते, १५० ७ डा० । प्राचा० । “ तं विष
सकृधं अं, जिष्सापयसि चि ।” तमेव निष्ठापयिष्या जावानो
निःसृत्तं मुणनायुक्त्वते । विशे० ।

विष्सापिय-निःपिय-वि० । निर्गतसुप्रत्ययान्ये तुःशोऽसि, १५० ३
डा० १ उ० । सुस्वभाववाञ्जिते, १५० ३ डा० २ उ० । गताऽऽ-
चारे, अं० २ अङ्ग० । समाधानरहिते, म० १ ३ सु० ७ उ० । अ-
पगतसुप्रत्ययान्ये, १५० १ सु० १ अ० । महात्मानापुत्रतविक्रं,
म० ७ श० ६ उ० । प्रश्नचर्पपरिग्रामाज्ञायात् । १५० ४ अ० ।
मुदस्थे, सुत्र० १ सु० १ अ० १ उ० । (निःशोऽनां त्रैविध्यं
‘ लोम ’ शब्दे चक्यते)

तत्रो जाणा विष्सापयस णिष्णयस णिष्णुणस णिष्ण्ये-
रस णिष्ण्वकत्वाणपोसतद्वावपस गरदिया भवति । तं
जहा-अस्सि लोण गरदिए भवद, उववाए गरदिए जवद,
आयादगरदिए जवद । तत्रो जाणा ससीलस सत्वयस
सगुणस सभेरस सपक्कत्वाणपोसतद्वावपस पतरया
भवति । तं जहा-अस्सि लोणे पसत्ये भवद, उववाए
पसत्ये जवद, आयाए पसत्ये भवद ॥

(तत्रो जाणा इत्यादि) ऋषि स्थानानि निःशीलस्य सा-
मान्येन शुभस्वभाववाञ्जितस्य, विशेषतः पुनर्निर्गतस्य प्राजा-
तिपाताऽऽद्यनिर्घृत्स्य निर्घृत्स्योत्तरगुणापेक्षया, निर्मयोद्भव
कोककुलाऽऽद्यपेक्षया, निःप्रत्याधानपौषोपवासस्य गार्हितान्
शुश्रुत्वात्तानि भवन्ति । तद्यथा— (अस्सि त्ति) विभक्ति-
प्राधान्याद्यं लोके : ‘ इदं जन्म ’ गार्हितो भवति, पापमुत्थय
चिह्नमनुश्रुत्वात्प्लितत्वात् । तथा उपपत्तोऽकामनिर्जराऽऽदिजनि-
कित्तित्वाऽऽदिदेवस्यो नारकभयो वा, उपपत्तो देवनारकाणा-
मिति स्वभावात्, स गार्हितो भवति, किन्तु पानियोध्याऽऽदिदृश्यते-
ति, आचानिस्सत्वात् अयुत्स्योऽस्यत्वात् । अतोऽनुत्पत्तयेत्ये-
कया गार्हिता, कुमानुथाऽऽदिस्वादेति । एकविषययमाह- (तत्रो
इत्यादि) निर्गार्हिजम् । १५० ३ डा० २ उ० ।

विस्सेपि-निःपियि-वि० । अयतरपयाम्, प्रश्न० १ आच०
द्वार । आचा० ।

विस्सेयस-निःपियस-न० । निःभित्तं शेषः प्रशस्यम् ।
१५० ३ डा० ३ उ० । कल्याणे, १५० ६ डा० । कर्म-
स्यहेतुत्वात् (आचा० १ सु० ७ अ० ४ उ०) मज्जु-
यस्यो, उक्तं च आ० । शिःश्रतकल्याणे शोके, १५० ४ अ० ।
शोके, वि० १ सु० १ अ० १ अ० । १५० १ । शो० । म० । १५० १ ।

शिरसेयस

श्रा० म० । घ० । श्या० । श्रा०महाविद्यविषयाद्याप्याऽनुसुद्धे,
उच० ८ अ० ।

शिरसेयस-नैःश्रेयसिक-त्रि० । निःश्रेयसं विपद्मोक्षमित्यु-
च्यते नैःश्रेयसिकः । म० १५ श० । निःश्रेयसं मोक्षः, तत्र त्रियुक्त
इव नैःश्रेयसिकः । मोक्षार्थं नैःश्रेयसिकं, प्रति० । म० ।
शिरसेस-निःश्रेय-त्रि० । सम्पूर्णे, दश० ९, अ० २ उ० ।

शिरसेसकर्ममुक्त-निःशेषकर्ममुक्त-त्रि० । क्रीयसकर्मकर्मि,
पञ्चा० ३ विच० ।

शिरु-निज-त्रि० । लघुत्वे, श्रा० म० १ अ० १ अएइ ।
शिरु-त्रि० । निहृष्यते निहृः निपूषादन्तेः कर्मणि ङः । आषा०
१ सु० २ अ० ३ उ० । मायिनि, लु० १ सु० ६ अ० । कोषाऽऽ-
दिभिः पीडितैः लु० १ सु० १ उ० । निहृष्यते प्राणिनाः
कर्मचरणा यस्मिन् ताभिहृम् । आघानस्थाने, लृ० १ सु० ५
अ० २ उ० ।

शिरु-त्रि० । शिरुते निहृष्यते अघघकारेण कर्मणा इति शिरुः ।
रागवति, आषा० १ सु० ५ अ० ३ उ० । रागद्वेषयुक्ते, आषा०
१ सु० ५ अ० ३ उ० । समत्वसाहिते, लृ० १ सु० २ अ० ३ उ० ।

शिरुदु-निर्हर्य-अव० । पृथक् कृत्येयर्थे, " बहू आहुतं मंसं
पदिभारता शिरुदु इत्यणुत्तराः । " आषा० २ सु० १ सू० १
अ० १ उ० ।

शिरुत्व-अव० । स्थायित्वेत्यर्थे, श्रा० १ सु० १६ अ० ।

शिरुदु-निपुष्ट-त्रि० । कृतनिघर्णे, " तद्विभ्रसविहृच्छानंगं । "
प्रा० २ पाद ।

शिरुदु-निघन-न० । विनाशे, सम्म० १ काएइ । पर्येते, व-
शो० ४ नथ । " तथेव शिरुदुमुच्यते । " श्रा० म० १ अ० १
अव० । " शिरुदुनादि रागदोसमष्टे । " कएव० ५ अ० । कृते, दे०
मा० ४ अर्थे २७ गाथा ।

शिरुदुशिरु-निहतवत्-क्रिसवति, आषा० १ सु० ६ अ० ३ उ० ।

शिरुदु-निघ्न-न० । निघ्नानं निघ्नितं वा निघ्नत्, भावे कर्मणि
कप्रत्यये निघ्नान्तात् । उद्वेगनापवर्तनाबाजिनिशेषकरणात्प्रयोगो-
पत्त्वेन कर्मणाऽप्यस्यापने, दशा० ४ अ० २ उ० । म० । निघ्नः
निघ्नकश्च प्रसिद्धमयबहुहीनहीनप्रत्यय दक्षिणस्यानुभवमार्थं
रचना (सं०) स्या० । लृ० १ निघ्नने, प्रयागे, निघ्नानिने,
" प्रागद्वस्ये ण जोवयस्स अचणुस्सहस्साई निघ्से पयणसे । "
स्या० ८ अ० ।

शिरुदु-निघ्न-त्रि० । उद्वेगनापवर्तनाबाजिनिशेषकरणाऽप्योप-
त्त्वेन व्यचस्थापने, क० प्रा० १ अ० १ ।

शिरुदु-निहृदु-त्रि० । मत्तौ, ' शिरुदुम्ह ' । ' णीहृदुम्ह ' ।
' श्राहृदुम्ह ' । ' वहृदुम्ह ' । इत्येते तु हृदुम्हमताविषयैव न-
विध्यन्ति । षच्छडिते । प्रा० ४ पाद ।

शिरुदु-निहृ-त्रि० । मारिते, " अफणा हु वेवावदिचं करैति,
तथा उ पद निहवा कुमारा । " (३२) उच० १२ अ० । नि-

हृदयेन हृदये इति निहृतः । जावारेपुमिदिन्द्रियकषायकर्म-
विहृद्वेमाने, आषा० १ सु० ४ अ० ३ उ० ।

शिरुदु-निहृदु-त्रि० । निहृता मारणात्कवटका द्वा-
यादा यत्र राग्ये तत्र तथा । मारितद्वायेद, दशा० ९ अ० ।

शिरुदु-निहृदु-त्रि० । निहृतं उच्ये नृप उद्यानात्सम्भ-
वाद् यत्र निहृदुतः । शास्त्ररत्ननि, ए० । " अनेयतिवा
देवा शिरुदुयत्तं अहुरत्तं अहुरत्तं अहुरत्तं अहुरत्तं करैति । "
निहृतं एवो यस्यां सा निहृदुत्तास्ता, तत्र निहृदुत्तं रत्नसः कृ-
षामाभ्युत्थानामावेनाऽपि सन्नवति । जी० ३ प्रति० ४ उ० ।
रा० ।

शिरुदु-निहृदु-त्रि० । निहृता रणाङ्गणे पतिताः राजयो
यत्र तत्र निहृदुतः । इतद्युक्ते, " कोहृदुयसु शिरुदुयसु शिरु-
दुयसु शिरुदुयसु । " रा० । स्या० । लृ० १ ।

शिरुदु-कर्म-त्रि० । इच्छाया, " कर्मोपिहृदुः " । न० । ४ । ४४॥
कर्मः स्वार्थे एयत्तस्य शिरुदुवेत्यादेशः । ' शिरुदुह ' । ' कामेह । '
प्रा० ४ पाद ।

शिरुदु-निघ्न-पुं० । " निघ्न-स्फटिक-विहृते हः " । ८ । १ ।
। १६॥ इति कस्य हः । प्रा० २ पाद । " शयोः सः " । १ । १६०॥
इति वस्य सः । प्रा० १ पाद । कवचकृतकामायाम्, पञ्चा० १७
पाद २ उ० । घर्मोके, दे० ना० ४ अर्थे २५ गाथा ।

शिरुदु-निहा-त्रि० । निहृष्यते प्राणिनाः संसारे यथा सा निहा ।
मायायाम्, लृ० १ सु० ८ अ० ।

शिरुदु-देशी-स्वदे, लृ० १ दे० ना० ४ अर्थे ४९ गाथा ।

शिरुदु-निघ्न-न० । एलाऽऽदि, श्रा० ५ अ० १ उ० । निघ्ने,
अनु० । निघ्नते, " इत्ये निहाशार्फे । " दश० ८ अ० ।

शिरुदु-निघ्न-अव० । व्यचस्थाप्येत्यर्थे, सर्वाणि कृत्ये-
त्यर्थे, लृ० १ सु० ७ अ० । परित्यज्येत्यर्थे, लृ० १ सु० १३ अ० ।

शिरुदु-निहार-पुं० । निघ्नं प्रमाद्ये, दशा० ८ अ० ।

शिरुदु-निघ्न-त्रि० । सम्प्रतिशोकेत्यर्थे, ग० २
अ० । लघ्वकृपरिहृष्येत्यर्थे, ग० १ अ० ।

शिरुदु-श्री-पुं० । निघ्ने-पुं० । निघ्नत्तं चोच्यते स्याप्यते व-
स्मिन् स निघ्निः । प्राङ्गणे " वेमाङ्गवापाः शिरुदुम्ह " । म० । ३५॥
इति वा स्त्रीः वाम् । प्रा० १ पाद । विशिष्टरत्नसुवर्णाऽऽदिहृदु-
भाजने, दशा० ।

पंच शिरुं पाण्ड्या । तं महा-पुत्राण्यिही, शिरुदुशिही,
शिरुदुशिही, धनशिही, शिरुदुशिही ।

तत्र निघ्नित्ये निघ्निः, पुत्राणां शिरुदु पुत्रनिघ्नित्येप्योपाजे-
कत्वेन पित्रोर्निघ्नोहेतुत्वात्, अत एव स्वभावेन च तयोरात्मसु-
खाकरवाच । अत्रोक्तं परैः " अत्रास्तत्कर्मसु पुत्रं, तपोदानस-
मुत्तमम् । सन्तनिः शुद्धवत्या हि, परमेह च शर्मवः ॥ १ ॥ " इति ।
तथा निघ्नं सुहृदुत्वं तत्र निघ्नित्येति निघ्ननिघ्नित्येकामसाधक-
त्वेनाऽऽमदहेतुत्वात् । तदुच्यते- " कुनस्तस्यास्तु राज्यकीः कुन-
स्तस्य सुहृदुत्वाः । यस्य शूरं विनाशं च, नास्ति निघ्नं विचक-
णम् ॥ १ ॥ " इत्येवं चिन्ताऽऽनृत्तिज्ञानं, तदेव निघ्निः शिरुदुनिघ्निः ।
यतश्च विद्योपलक्षणं, तेन विद्या निघ्नित्येन पुत्रार्थसाधकत्वात् ।

आशु-“ विद्याया राज्ञस्यैः स्वाय, विद्याया कामिनीमिवा । विद्या हि सर्वशोकस्वय, बहोकरणकामयम् ” ॥१॥ इति । तथा भनविधिः कोशः । धार्यामिधिः कोशाभ्यारमिति । मनस्तरं मिथश्चक्रुः स च प्रथमतः पुत्राऽऽदिः भावस्तु कुशलानुष्ठानकरं ज्ञा । स्वा० ५ प्रा० ३ उ० । भाग्यकार्ये, ज्ञा० १ छु० ३ म० ।

महापुरुषार्थानां चकारतिनां संवन्धि मिथिप्रकरणमाह-

धर्मयोगेणं महानिही नवनवत्रोपयाईं विस्संवेणं पद्ये । धर्मयोगस्तथं रथो चावरतचक्रवह्निस्त नव महानिहीश्रो पक्षशाश्रो । तं जहा-

नेसप्ये पंतुए वि-गभे य सन्वरयणे महापठमे ।

काले य महाकाशे, माण्यमममहानिही सेले ॥ १ ॥

“यमभेने” इत्यादि सुप्रथमः नवर्-

नेसप्यमि निवेसा, गामागरनगरपट्टयाणं च ।

दोणमुद्रमर्चबाणं, संवारायां गिरायां च ॥२॥

इह भिधानन्यायकदेशोरेभेदविषयक्या नैसप्ये देवः, तस्मिन्सति, तत इत्यर्थः । निवेश्याः स्थापयामि अभिनवप्रामा-ऽऽदीनामिति । अथवा-चकारतिराजयोपयोगिच्छयापि सवी-ध्यपि नवसु निधिष्ववतरन्ति, नवानिगततया इयमद्विवन्त इत्यर्थः । तत्र प्रामाऽऽदीनामभिनवानां पुरातनानां च ये स-न्निवेश्या निवेशयामि, ते नैसप्येनिचौ वस्तेने, नैसप्येनिधितया स्ववर्धित इति भावः । तत्र प्रामो जनयदप्राचसोकापिहितः, आकरो यत्र सन्निवेशे ज्ञव्याऽऽसुपद्यते, न करो यत्रास्ति तत्कारन, पठनं देशीस्थानं, श्रायसुचं जलपयस्थलपययुक्त, मन्त्रम्वविधमानप्रत्यासत्तावासं, एकधावारः कटकनिवेशः, शूढं मचनमिति ॥ ३ ॥

गणियस्त य वीयायं, माण्यमाशस्त नं पयायं च ।

पद्यस्त य वीयायं, उष्यपी पंतुए जणिया ॥३॥

गणितस्य हीनाराऽऽसिपुणकलाऽऽदितकृणस्य, चकारस्य स्ववहितसम्बन्धः स च इत्यर्थः । तथा बीजानां तस्मिन्मन्त्र-नभूतानां, तथा मानं खेटिकाऽऽदि, तत्रियं यत्सद्यपि मानमेव, धार्याऽऽदियमिति भावः । तथोन्मानं मुलाकर्षाऽऽदि, तत्रिय-यं यत्सद्यप्युन्मानं, चक्रगुणाऽऽदि धरिमिमित्यर्थः । ततो मन्त्र-समाहारः कार्यः । ततस्तस्य च किमित्याह-परमप्राणं, चकारो इयवहितसम्बन्ध एव, तथैव इत्यर्थः । तरयागद्वये अयित्त-मिति लिङ्गपरिणामेन सम्बन्धः । तथा धार्यस्य श्रीछादेवी-जानां च तद्विशेषानामुपनिषत्वा यत्सा पायुक्ते पापहृत्कामिधि-विषया, तद्वेषायाऽऽवमिति भावः । प्रथितोच्य ज्ञानाऽऽदि-मिरिति ॥ ३ ॥

सन्वा आजरगाविही, पुरिसायां जा य होइ महिछायां । आमाण्य य इत्यथि य, विंगजयविधिम् सा जणिया । ॥४॥ कण्य ॥ ४ ॥

इत्यार्हं सन्वरयणे, चउदस पवराईं यक्षवह्निम् ।

उष्यज्जति य प्मि-दियाईं पंचिदियाईं च ॥ ५ ॥

अक्षरचदनेयम्-रत्नाम्बुकेन्द्रियाणि चक्राऽऽदीनि कृत्, प-ञ्चोक्तियादि, सेनापत्यादीनि जह, उष्यद्यते अस्मिन्, धारि-

चकारतिमस्तामि सर्वाणि सर्वरत्ने सर्वरत्नानामि निषो कष्ट-व्यानीति प्रायः ॥ ३ ॥

वत्याय य उष्यपी, निष्कपी वेव सव्यचपीयं ।

रंगाय य बोधाय य, सन्वा एसा पहापठमे ॥ ६ ॥

बर्णायां वासलां योत्पत्तः सामान्यतो, या च विष्णुचतो निष्पत्तिः सिद्धिः सर्वत्रलोनां सर्वव्यक्तकारणायां, सर्वा वा ज्ञयः प्रकारा येषां तानि तथा, तेनाम् । किन्तुतानां ब्रह्माना-मित्याह-रङ्गायां रङ्गवत्तः, रत्नाममित्यर्थः । यैतानां शुकस्य-कृपायां, सर्वैषिचा महावक्त्रे महापद्यमिधिषिचय ॥ ६ ॥

काले काश्यायां, नम्पपुरायां च तीसु वासेसु ।

सिप्यस्यं कम्पायि य, तिथि पयाए ह्यकराईं ॥ ७ ॥

काशे काश्यामि निषो, काश्यानां काशस्य श्रुत्यानुप्रव-स्य ज्ञानं वर्तते, ततो ज्ञायत इत्यर्थः । किन्तुतमित्याह-नवीन-वस्तुविषयं नयं, पुरातनवस्तुविषयं पुनः, चक्राद्यस्तमान-वस्तुविषयं वर्तमानं, (तीसु वासेसु चि) अनागतवर्षत्रयवि-षयमतीतवर्षत्रयविषयं चेति । तथा-शिव्यशतं काश्यामि-चरते, सिप्यशतं च घट १ जोइ २ चिप ३ यक्ष ४ नापित ५ शिव्यानां प्रत्येकं विंशतिभेदत्वादिति । तथा कर्माणि च कृति-वाणिज्याऽऽदीनि, काश्यानिधिति प्रकमः । एतानि च श्रीणि काश्यानिधिपकर्मणि, प्रजाया शोकस्य हितकराणि निर्वा-हाभ्युदयेदुत्पत्तेरिति ॥ ७ ॥

होइस्य य उष्यपी, होइ महाकाले आगरायां च ।

रूपस्त सुवद्यस्त य, मयिमुत्तसिलप्पवासायां ॥ ८ ॥

होइस्य योत्पत्तिमहाकाले निषो भवति वर्तते, तथा आक-रायां च होइऽऽदिसत्कानामुपपत्तिराकरो करवत्कृणा, यं कृत्वाऽऽदीनामुपपत्तिः सम्बन्धनीया । केवलं मणयश्चक्रकान्ता-ऽऽद्वय, मुक्ता मुक्ताफलाणि, शिलाः स्फटिकाऽऽदिकाः, प्रवा-द्यानि विदुमाणीति ॥ ८ ॥

होहाय य उष्यपी, आवरणायां च परहायां च ।

सन्वा य जुक्तवीरि, माणयए इन्दरीयं च ॥ ९ ॥

योधानां शूरपुरुषाणां योत्पत्तिपराचरणायां संसाहानां प्रहर-णानां जङ्गऽऽदीनां, सा युक्तनीतिश्च शूद्रहरणाऽऽदितकृणा, मा-णयके निषो निधिनायके वा ज्ञयति, ततः प्रवर्तत इति भावः । इयहेनोपलक्षिता नीतिदंरुनीतिश्च सामाऽऽदिकमुत्तिषा । अत एवोक्तमाशयके-“ सैसा उ इन्दरीयं, माणयगणिहोइ होइ अरहस्य । ” ॥ ९ ॥

शूद्रविधि शारयविही, कण्यस्त चउविहस्य उष्यपी ।

संसे महानिहिमी, तुदिगयायं च सम्भेति ॥ १० ॥

नाळं शूद्रं, शूद्रविस्तकृष्णकारो, नाळं चरितानुवादि-नाटककृष्णोपेतं, तद्विधिश्च, इयवद्वये इन्द्रः । तथा का-ण्यस्य अतुषिधस्य अनीयकामोक्तकृष्णपुत्रप्राप्तिसिद्धय-म्यस्य १, अथवा संस्कृतमात्रातपस्यसंकीर्णभाषाविषयस्य २, अथवा-समविषयमायं समवृत्तकृतया गततया चेति ३, अथवा-मद्यपद्येयकीर्णपदभेदवदस्येति ४ । उष्यतिः प्रभवः शूद्रे महानिषो ज्ञायते, तथा शूयोक्त्यायां च शूद्राऽऽदीनां सर्ववर्तमिति ॥ १० ॥

वक्रद्वयप्रहाणा, अद्भुत्सेहा य नव प विक्लंजे ।
 वागसदीहा मंजु-सत्सविया माएवही सुधे ॥११॥
 चकेभ्यस्तु प्रतिष्ठानं प्रतिष्ठा अचर्यामं येषां ते तथा । अथो
 बोजनागुरुस्य ब्रह्मण्यो येषां ते तथा । नव च, बोजनागोति
 यत्नते । विष्कम्भे विस्तरे, मिथय इति शेषः । आदश योजनम-
 नि दीर्घां, मन्वृषा प्रयोगां, तसंस्थितास्तासंस्थयानां, आह्वय्या
 गहाया मुने अवतीति ॥ ११ ॥
 वेदविषयभणिकवाद्या, कण्ठगयया विविहरयणपदिपुष्पा ।
 ससिसुरचक्रलवण-अष्टुसमजुगाहाडुवयया य ॥१२॥
 वैदुयमभिमयानि कपाटानि येषां ते तथा; मयमन्त्रस्य वृष्या
 बरकपतेति-कनकमयाः सौभाग्यां, विविचरलप्रतिपूर्णाः प्रती-
 षाः, शसिसुरचक्राऽऽकाराणि ब्रह्मणानि विद्वानि येषां ते
 तथा, अमुलमा अविषयमाः (जुग ति) पूषः, तदाकारा वृष-
 स्वादीयेत्याम्ब बाह्वं आरद्याम्बा वदनेषु सुकेषु येषां ते तथा,
 क्षतः पदप्रयस्य कर्मचारये शसिसुरचक्रलकणानुलसमजुगा-
 ह्ववदना इति । चः समुचये ॥ १२ ॥
 पञ्चशोभमिद्विधा, निदिसरियाया य तेषु सल्लु देवा ।
 वेसिं ते आवासा, अक्रिया आशिवषं च ॥१३॥
 (निदिसरिनाम च) निधिभिः सखक सखक नाम येषां दे-
 वानां ते तथा, येषां देवानां ते मिथय आवासा आश्वयाः, कि-
 पृत्ताः-अमेया अक्रयणीयाः सर्वदेव सखकम्-अन्वान्, आशिव-
 षं च स्वाभिना च तेषु, येषां देवानाम्, इति प्रक्रमः ॥ १३ ॥
 एष ते नवनिधिओ, पञ्चपुष्पायणसंभवसमिष्ठा ।
 जे वसमुचगच्छंती, सखेसि चकवहीण ॥ १४ ॥
 एष ते गहा कण्ठ्या ॥ १४ ॥ आ० ६ डा० प्र० १ स० ॥ प्रा०
 अ० १ ति० । आ० चू० ।
 अक्राऽऽदिप्रमायद्वयस्यापने, अ० ३ श० ७ डा० । निधिरिय
 निधिः । सखकम्भे, यथा हि निरचधिनिधिरियतिरेकण महाहं-
 मणिमोक्तिकरुनकाऽऽदि द्वयं न प्राप्यते, तथा सखकम्भमहा-
 निधानामभिगते चारित्र्यमैविलसमपि निदपमसुखसम्पादकं
 न प्राप्यते । प्र० १४ च आ० ४ ० । विधेय० । निधानं निधिः ।
 निक्षेपे, निधिनिक्षेपो म्यासो विरचना प्रस्नारः स्थापनेनां त-
 र्वायाः । तथा च-लौकिके निधेदीर्घे निदितमिदमित्यथ नि-
 पूर्वस्य धानोः निक्षेपार्थत्वमित्युक्तं ॥ अमु० ।
 एहिच-निहित-वि० । ति धा-क । "तेवाऽऽदे वा" ॥ ७ ॥ २ ।
 एष ॥ इति तल्लवं वा । पक्षे ततो शोपः । प्रा० २ पाद ।
 निक्षेपे, पञ्चा० १० वि० ० ।
 एहिच-निहित-वि० । एहिच" शब्दाद्यै, प्रा० २ पाद ।
 एहि-श्री० । अनतशोचनस्वभिनेदे, पञ्चा० १ पाद ।
 एहि-दिनह-श्री० । शोषाचनेदे, जी० १ प्रति० ।
 एहिअ-निजुत-वि० । "उद्वारदौ" ॥ ८ ॥ १ । १३१ ॥ अ-
 तु शब्दाद्यु शब्देषु आदेऽन्त उरयम् ॥ प्रा० १ पाद । तद्यंमजु-
 ह्यक, एव० १ सु० ७ डा० । निध्यापदे, पू० ३ डा० । निष्क-
 प्र० १६ अ० । असंज्ञाने, कायस्थित्या उच्यते, "तेसि
 को निहुषोर्दो, सखजुषुहावदो" ॥ दृश० ६ अ० । निध्या-
 पदे, नृप्यां, कुरते च । दे० ना० ४ वर्ये ३६ गाथा ।
 एहिअ-देधी-श्री० । कामिताया, दे० ना० ७ वर्ये ३६ गाथा ।

एहिअ-विद्य-निजुतेन्द्रिय-वि० । अजुअतेन्द्रिये, दशा० १ अ० ।
 एहिअ-देधी-श्री० । सुते, दे० ना० ४ वर्ये २६ गाथा ।
 एहिअ-देधी-न० । सुते, दे० ना० ४ वर्ये २६ गाथा ।
 एहिअ-न० । निदय-पुं० । "गोणाऽऽद्यः" ॥ ८ ॥ २ ।
 १७४ ॥ इति निलयस्याने निदेभणाऽऽदेः । आश्वये, युदे,
 प्रा० २ पाद । युदं, अचने च । दे० ना० ४ वर्ये ५१ गाथा ।
 एहिअ-वि-वृ-पु-वि-धा० । निवारये, पात्रने च । " नि-
 वृत्त्यांविहोमः ॥ ७ ॥ ४ ॥ २२ ॥ निवृत्तः पतञ्जल एवन्तस्य
 निहोदेव्यादेशः । 'निहोदक' निवारये । निवारयति । पातच-
 ति वा । प्रा० ४ पाद । अ० १ ।
 एहिअ-वि-विपातित-वि० । अचकृते, दश० ३ तत्त्व ।
 एहि-गम्-धा० । गतौ, " गमेरर्-अश्रच्छाण्यज्जावज्जलोफकु-
 साककुल-पञ्च-पञ्च-विष्मह-पी-णीण-गीकुल-पद-र-
 र-परिअ-बाल-परिअ-ल-सुरियास-विषहावसहाच-
 रः" ॥ ८ ॥ ४ ॥ १६२ ॥ इति युदेण मयमानतोर्वादेशः । 'निह' ।
 गच्छति । प्रा० ४ पाद ।
 एहिअ-देधी-न० । वलिचक्र्याम्, दे० ना० ७ वर्ये ४३ गाथा ।
 एहि-नीति-श्री० । नये, स्था० ७ डा० । अमु० । मर्यादायाम्,
 वं० चू० । नीये परिचिचयेते एकदेशविशिष्टोऽर्थ आभि-
 रिति नीतयः । नेयमाऽऽदिनेषु, म्या० ३ डा० २ डा० । कुलक-
 राणां हकाराऽऽदिषु दाननीतिषु, आ० म० १ अ० १ स्यात् ।
 (नाञ्च 'कुलगर' शब्दे तुनीयमाये ५६३ पृष्टे अश्विनाः)
 राजनीतौ, " तिवांदा नोर्ध परणसा । न जडा-सामे, द्दे, अ-
 य" । तत्र सामनीतेः पञ्च, द्यवद्वय त्रयो, ज्ञेयस्य, अयप्रदानस्य
 च पञ्च पञ्च कान्दकाऽऽदिषु प्रसिद्धाः । आ० १ सु० १ अ० ।
 विपा० । प्रयोगश्चासामिवच" उत्तमं प्रणयतेन, शूरं भेदेन
 योजयेत् । नीचसदप्रदानेन, समं तुष्टयपराक्रमैः ॥ १ ॥
 स्था० ३ डा० ३ डा० । संभ्रामनिर्गमप्रभेदे, आ० क० ।
 एहिअ-नीति-नीतिकोविद-पुं० । लोकाकीर्तिचतुरे, उच० २१
 अ० ।
 एहिअ-निष्टपुत-न० । निष्टीवने, मं० ।
 एहिअ-निर्वृक-न० । आर्याश्रीवनिर्गतदकके, आ० १ सु०
 १ अ० ।
 एहिअ-निर्वृकान्तर-न० । निर्वृकं आर्याश्रीवनिर्गते-
 दक, तथोरन्तरे, आ० १ सु० १ अ० ।
 एहि-नीद-न० । पक्षिणामावासास्थाने, प्रा० १ पाद ।
 एहि-गम्-धा० । गतौ, " गमेरर्-०" ॥ ७ ॥ ४ ॥ १६२ ॥ इत्यादिभ्यश्च
 मयमानतोर्वाऽऽदेः । 'निह' । गच्छति । प्रा० ४ पाद ।
 एहिअ-गम्-धा० । नीयमानं, " वाविज्जमाणं वे-
 हार" ॥ आ० १ सु० २ चू० ४ अ० ।
 एहिअ-गमित-वि० । निष्कृते आश्रिते, नि० चू० १ डा० ।
 एहिअ-नीनिहा-श्री० । अजुतन्द्रियशोचभेदे, जी० १
 प्रति० ।
 एहिअ-नीचतर-वि० । शतिययेन शोचने, नि० चू० १ अ० ।

श्रीम-नीप-पुं० । " नीपाऽऽपदि को ज्ञ " ॥ ८। १। २३३। इ-
 खनेन एव यः । श्रीमो । श्रीमो । कल्पे, प्रा० १ पाद ।
 शीप-नीच-वि० । प्रत्यस्तावतकण्ठरे, उच्यते १ अ० । उच्य-
 विपरिणे, स्या० ३ उ० ४ उ० । अण्वये, य० ३ य० १ उ० ।
 निवे, निं० अण्वे १ उ० । सीयेः स्यानि, प्राज्ञाऽन्वे, उच्यते १ अ० ।
 निव्य-वि० । सदाऽवस्थाविनि, स्या० १० उ० ।
 नीप-वि० । स्वस्थानं प्रापिते, प्रा० १ अण्वे १ अ० उच्यते ।
 शीपचन्द्र-नीचचन्द्र-वि० । प्रत्युक्तातिप्राये, स्या० ३ उ०
 ४ उ० ।
 शीपजय-नीचजन-वि० । ज्ञात्यादिहीने जने, प्रक० २ प्राक०
 ङारः । " नीयज्यापितेषिषो लोमगरहणज्या । " प्रक० २
 प्राक० ङारः ।
 शीपचण-नीचव-न० । गुणाधिकान् प्रति नीचभावे, दश०
 ऐ म० ३ उ० ।
 शीपद्वार-नीचद्वार-वि० । नीचनिर्गमप्रवेद्ये, दश० १ अ० १
 उ० । निम्नमध्ये युदे, पञ्च० १३ निष० ।
 शीपश्या-निजक-पुं० । स्वार्त्तये, " शीपश्याण य भया दि-
 रिक्तसपत्न्यमहिमादे । " दश० ४ उ० । प्राग्भाये, दश० २ उ० ।
 शीपः, गी-य-नं शिर्षान-न० । सर्थजनावद्यते गोत्रकर्मभेदे, स्य०
 ५ अ० १ अ० । कर्म० । नीचैर्मात्रमुपत्यन्तन्व्यभवाभिनि क-
 र्मभेदे, दश० १ उ० । यद्युक्त्यामहाभयोऽपि नीचो बुद्ध्याप्रिस-
 मन्वयेऽपि पुत्रात् यद्युक्त्याभावात् नीचाकार्यं प्राप्नोति ।
 कर्म० १ कर्म० । नीचैर्मात्रोद्भवे यन्नापतदत्तपुत्रे, स्य० २
 अ० ३ अ० ।
 शीपानन-नित्यवास-पुं० । विहारकालेऽप्येकत्र चास्ते, प्रा० अण्वे
 ३ अ० ।
 शीपाविधि-नीचैर्द्वि-वि० । नीचैर्द्विधैर्नतं यद्य स त्या ।
 अनुक्त्वच्यो, दश० १ उ० ।
 शीपामय-नीचासन-न० । शिवात्मनः नीचासनम् । गुरुणा
 नीचसरोपवासे, नि० अण्वे १ उ० ।
 शीप-नीर-न० । पानीय, दश० १ तथ ।
 शीर-नी-देशा-शिरःऽवगुण्ठने, दे० ना० ४ पर्यं ३१ श्या ।
 शीरज-यज्ञ-या० । आभर्षणे, " यज्ञेयैव सुसुष्टु-सुर-
 सुष्टु-श्वर-परिहरज-करक-नीरजः " ॥ ८। ४। १०६। इति
 अष्टकेर्निरुक्तऽऽदेशः । " शीरजह । पठे-नःकजह । प्र.कं ।
 प्रा० ४ पाद ।
 शीरय-नीरज-वि० । निर्गतं रजो यस्य । अणु० । आगन्तुक-
 ओरहितत्वात् । (ल० श्री०) सहजरोरहितत्वात् । (अं० १
 अणु० । श्री०) स्या० । स्वानाधिक्यजोरहितत्वात् । (प्रक० २
 पाद । श्री०) निमित्ते, स्य० १ अण्वे १ अ० ३ उ० । म० । अण्वे-
 नकर्मवायैस्त्वत्के, अण्वे-नकर्मरहिते, पा० ४ अ० । प्रा० म० ।
 नीर-इ० । शेष, आच० ।
 शीर-आ-क्षिप-या० । आ-क्षिप । आक्षेपे, " आक्षेपेर्शीरः " ॥
 ८। ४। १५३ । इत्यण्वयं शिरेर्हीरः । " शीरवह ।
 " आक्षेपवह । " आक्षिपनि । प्रा० ४ पाद ।
 सुलु-ए० । मोक्षनिष्ठायात्, " सुलु-क्-त्वोऽपोर्हीर-क्त्वोऽपि " ॥ ३९९

॥ ८। ४। १५ इति सुलुकतेवोरिचाऽऽदेशः । " शीरवह । सुलु-
 कवह । सुलुक्ते । प्रा० ४ पाद ।
 शीराम-नीराम-वि० । शारोभे, स्या० १० उ० । रोगवाञ्छिते,
 प्रा० १ अण्वे १ अ० । शान्त्वाभावे, दश० ३ उ० । श्री० ।
 शीराम-नीराम-वि० । रोगवाञ्छिते, श्री० ३ प्रति० ४ उ० ।
 रा० ।
 शील-निर्मसु-या० । निर्गमने, " निस्तरतोर्हीर-नीर-धाव-
 चरत्पराः " ॥ ८। ४। ७७ ॥ इति निस्तरतोर्हीरऽऽदेशः । नी-
 क्तः । नीलवह । निस्तरति । प्रा० ४ पाद ।
 नील-वि० । ईषम्पुत्रकणे, कृष्ये, यन्विशेषे, स्या० १ उ० ।
 तष्टुके, " यं चोवे । " नदीयारिषु नीलवयं वरिजे, प्रक०
 १ पाद । " नीचे नीलोभासे । " यन्वत्कणे, इतिवयंमिक्ताना-
 नि कृष्यत्वंमंसास्त्रि पत्राणि नीलानि, तद्योग्यंनकृष्या
 भिषि नीलाः । रा० । मरुत्तमस्यै, अं० ३ प्रति० ४ उ० । म० ।
 अं० । प्रा० । पञ्चदशानिने महाप्रदे, कल्प० ६ अण्वे । " दो
 षात्प्रा । " स्या० २ उ० ३ उ० । स्य० म० । अं० । " यो
 षात्प्रा । " ॥ १०० १ उ० । श्री० ।
 शीलकण्ट-नीलकण्ट-पुं० । शकस्य देवेन्द्रस्य माहिषानोक्षाधि-
 पती, स्या० ४ उ० १ उ० ।
 शीलकण्टी-देशी-वाण्डुके, दे० ना० ४ पर्यं ३२ श्या ।
 शीलकण्ठ-नीलकण्ठ-वि० । नीलवर्णद्वये करवोरऽऽश्वे
 वृद्धभेदे, रा० ।
 शीलकण्ठ-नीलकण्ठ-न० । नीलवर्णद्वयत्कण्ठे, स्या० २ उ०
 ३ उ० ।
 शीलकण्ठी-नीलकण्ठी-स्त्री० । कृष्णवर्णं तदकृष्ण, दश० ४ उ० ।
 शीलकण्ठा-नीलगुत्ता-स्त्री० । स्वामयथाते उच्यते, यत्र मुनि-
 सुमत्तनामा शोधकरो निष्कण्ठाः । आ० म० १ अ० १ अण्वे ।
 शीलकण्ठा-नीलगुत्ता-स्त्री० । नदीया गुप्तका नीलगुत्त-
 का । गुप्तकणे नीलगुत्तार्थे, " नीलगुत्ताया गवत्रप्यमासा । " श्री०
 ३ प्रति० ४ उ० । रा० ।
 शीलकण्ठ-नीलकण्ठ-न० । यद्युत्तयाऽन्नानुरीरं मरुकालादि-
 कर्तनं भवति । शंखनामात्रकर्मभेदे, कर्म० १ कर्म० ।
 शीलकण्ठ-नीलकण्ठ-वि० । नीलवर्णपत्रोपेते, प्रक० १ पाद ।
 शीलकण्ठी-नीलकण्ठी-वि० । नील, कानकत्रया इति गम्यते ।
 चाथो वेधां न नीलकण्ठः । नीलवर्णकण्ठइदं, रा० ।
 शीलकण्ठ-नीलकण्ठ-वि० । नीलवर्णं, प्रा० १ अण्वे १ अ० ।
 शीलकण्ठ-नीलकण्ठ-वि० । " शुद्धनीलक वसक्या-नीलय-
 पकांशशुभः । शालीवृषस्यप्रत्ये-प्रवेष्टव्यकान्तात् " ॥ १ ।
 प्रा० क० । नीलं कर्म यस्यः । जम्बूद्वे, वाच० ।
 शीलकण्ठ-नीलगुत्ता-वि० । नीलवर्णद्वये वृद्धनिष्-
 वे, रा० ।
 शीलकण्ठा-नीलगुत्ता-स्त्री० । नीलवर्णद्वयत्कण्ठायाः कृष्ण-
 वृष्णकण्ठभेदं, आचा० ।
 शीलकण्ठी-नीलगुत्ता-वि० । नीलगुत्ता-नीलगुत्ता-वि० । शीलकण्ठी-
 वृष्णवर्णमन्तरे, कल्प० ३ अण्वे ।

शीलवेतना-नीललेद्या-श्री० । यद्यनो मीमांसकगुणिकवि-
 द्वायैः नदीनामपि विद्याऽऽदि त्रयस्यैः, तस्मिन् मरिचिप्यवज्ञानाग-
 राऽऽद्यस्यमाधिकारस्यैः, ननु ततो मुमुक्षुस्यारोराऽऽदि त्रयमाधिक-
 कारस्यैः, यद्यथा । जिह्वाऽऽदि त्रयमाधिकारककशुभस्यैः सक्त-
 मध्वात्तिसम्पन्नैर्नृपैर्नीलसुद्वैतैर्जानन्याभ्यांशोऽपि ॐ श्याऽऽभ्यप-
 रिच्यतिरिति । लेख्याभेदः, पा० । स्या० ।

शीलवेत-नीलवत्-पुं० । उत्तरकुक्षुत्पु स्वनामस्यनो हरे, तद्वा-
 खानि नामकुमारदेवेषु । अ० ४ चक्र० । अं० । (' उत्तरकु')
 शब्दे द्विर्नपञ्चने ७९? पृष्ठे चत्तपनोक्त) मन्वदस्य पयस-
 स्य मन्वशासकने द्विर्नपे (विश्वात्मकृते, अं० ।

एवं शीलवेतदिमाहाद्विपुत्रं पदंरुम द्वाद्दिगुपुरचिमेणं
 पुत्रचिमेणं एतीत्याए दक्षिणपंथं, एषस्य वि नीलवेतो
 देवो रायहाथी द्वाद्दिगुपुरचिमेणं ॥

(एवमिति) पद्योः स्वभावेन नीलवासात्मा विप्रुत्तिकाटः मन्व-
 दस्य दक्षिणपूर्वेषां पौरुषस्य याः शोभादाया दक्षिणस्यै ततोऽयं
 प्राचयजिनमवनाऽऽभ्येनापलादायोमिषे हेयः । एतस्यऽपि नील-
 वत् देवः प्रभुः, तस्य राजधानी दक्षिणपूर्वेषामिति । अं० ४
 चक्र० । अं० । स्या० । चर्षचरपथेतेते, अं० ।

कश्चिं धं भंते । श्रुतुद्दीवे दीवे शीलवेते पायं वामहरप-
 चणए पाणेषु । गोपयाम । मन्वाविदेहस्य वामस्य ठपरेणं
 रम्मगवासस्य दक्षिणपंथं पुरचिमेणसमुद्रस्य पचचि-
 मेणं पचचिमेणस्यसमुद्रस्य पुरचिमेणं एत्य धं श्रु-
 तीवे दीवे शीलवेते पायं वासहरपचणए पणेषु, पाईगपदी
 पायए उदीणटाहियाविदिशये, । मन्वद्वचचयया शीलवे-
 तस्य माणिस्यरा, पचरं जीवा दादिगेषं धाणु उत्तरेथं, तस्य
 केनदीद्वो पाय ददो, एत्य धं सीसा मन्वापे पच्यद्वा समा-
 धी ठचरकुं एज्जमाणी उत्तरकुं एज्जमाणी जयमपचणए
 शीलवेतउत्तरकुस्यैरावतम लवंतदं अ द्वा विजयमाणी
 विषयमाणी चठराभीए सल्लिझामयमदस्तेहिं आप्पेयाणी
 आप्पेयाणी जहनास्रवणं एज्जमाणी जहनास्रवणं एज्जमाणी
 धंरं पचयं दोहिं जोअण्णेहिं अ वेत्ता पुत्रजाभियुद्दी परा-
 वया समाधी अहं मन्वावेतवत्तापचयं दासपिषा मं-
 दरस्य पचयस्य पुरचिमेणं पुरचिमेणं वारं दुविहा
 ययमाणी दुविहा जयमाणी एणंममायां चक्राह-
 विजयाओ अद्वावीमाए अद्वावीमाए सल्लिझासहस्तेहिं व-
 चीनाए अ सल्लिझासहस्तेहिं मन्वा अ इहे विजयस्य दा-
 रस्य जगई दाइइहा पुरचिमेणं स्रजणसमुद्रं मयपेइ, अ-
 वसिहं तं चय, एवं पारिकंता वि उत्तराभियुद्दी षेअववा ।
 खवरमिं पाणत्तं गंधावदद्वेअत्रपचयं जं अणु अंरंयसा
 पच्यद्वाभियुद्दी आवत्ता समाधी अचसिहं तं चय, पपहे सुं
 अ, मद्वा हेरिंकां सल्लिझा ।

क भवत् । जम्बूद्वीपे दीवे नीलवासात्मा चर्षचरपथतः प्रह-
 तः । उत्तरकुं चकम् । मन्वद रचपचयं महाअकृतेऽपि परं
 गुणियनुत्ताऽऽभ्यपुत्रमस्ति, तस्य वाङ्मयतः, अयं च निषयव-
 न्गुणिरिति मन्वापेन काचरे एयंवाते- (निषयव इत्यादि) निषयव-
 कऽपना नीलवतोऽपि अजिनयना, मन्वदस्य जीवा परम प्राया-
 मो दक्षिण उत्तरनः क्रमे ए क्रमेण जगया वचरं न न्यूनात्म-
 रत्ताह चतुः पृष्ठमुत्तरतः । अयं चर्षचिद्विद्वा नाम कृद्दः । अ-
 स्माच्च शीना महाजदी प्रच्यद्वा सनी उत्तरकुक्षुत्पु ह्यनी २
 पायच्यम् ३ चयमकपयैनी नालच्युत्तरकुक्षुत्पुत्तराचनमाद्य-
 चसामकात् पञ्चाऽपि चर्षाह द्विधा विभजती २ चतुरष्टीया
 साक्षिहासदक्षरापूर्वमाया २ मन्वाः लवनमिपुत्रं २ आगच्छती
 २ मन्वदं पयं ह्यार्यां योजनानयामसंमाता पुयांमिपुत्री परा-
 वया सनी माहपचवद्दक्षरापूर्वमयो विषयं मेरीः मन्वदस्य
 पूर्वेषां पुवंमर्णचिदेहं वारं द्विधा विजन्ती २ एरकेसाकक-
 तिचिजयादद्याविशारा २ सल्लिझासदक्षरापूर्वमाया २ प्रातमया
 सव्पञ्जनिं शीमेहेहीविशारा च सल्लिझासदक्षः सस्रवा अथो
 विजयस्य ह्यारस्य जगनीं विद्यां पुंरुत्तं लयमममुद्रुपति ।
 अचसिहं प्रचद्व्यासत्वाऽऽदिकं तदेनेन निषयमिनेमशीनोऽप्र-
 चरयो क्रमेण । अयासादेऽोत्तरः प्रवृत्तौ नारीकात्पासांतद्वि-
 ति- (एवं पारिकंता इत्यादि) एव तुकपायेन नारीकात्पासांतद्वि-
 ति उत्तरांमिपुत्री नेनया । कोऽयः । अयः नालाऽपि केचिद्विद्वा-
 द्विष्यामिपुत्री शीना विग्वा, नया नारीकात्पासांतद्विष्यामिपुत्री
 मनेता । तदिं अस्याः ससुत्तपयोऽपि मन्वदंमन्वात्तद्विष्यामि-
 माहा-मन्वदमिदं नातये च मन्वापानिं लुचंयनात्पुत्रिन योज-
 नेनाऽवस्रताः पश्चिमार्गिपुत्री अन्वता सनी इत्यादिकम-
 दिष्टिं सर्वं तदेव, द्विकल्पतासिद्धिवाच्यम् । अथा- " र-
 म्मगयासं बुद्धा विजयमाणी २ उत्तराचर सल्लिझासहस्तेहिं
 सन्मा अदे जगई दाइइहा पुरचिमेणं स्रजणसमुद्रं सम-
 रोह चि । " अथ काऽपिद्विष्टरसंभेदे अत्रमन्वदमासाऽऽदिकं न
 विमिने, मनुत्तरेयापि कश्चिदेयाऽऽप्यारुत्तयेदोनाह, तेन तत्
 पृथगाह-प्राहे च मूले च यथा हाःकात्पासांतद्विहा । तथापि-
 प्रवहे पश्चिणिणियांजनाम विपदमेण अर्षुपोजममुद्वेचन, मुले
 २५० योजनानि विष्कम्भेण ५ योजनान्युद्वेचन, यद्यथा हरि-
 सांभ्रं विहाय प्रवहमुक्तगोदंरिःकः, न्यायनेदेश उक्तसत्तु द्वि-
 सल्लिझामकरयोऽपि हरिकल्पनाऽपिदेहास्योकार्वात् । अं० ।

अथास्य नामनिषयवमं पृच्छ्याह-
 से केणऽद्वेणं भंते । एवं वृषः-शीलवेते वासहरपचणए
 शीलवेते वासहरपचणए । गोपया । शीतो शीलौष से शी-
 लवेते आऽद्वेदेवे माहिद्विष्टु० जाव परिसद, सचरंवेचसि-
 अमए शीलवेतं० जाव भिजेति ।

" से केणऽद्वेणं " इत्यादि प्रश्नः प्राग्वत् । अत्ररस्ये चर्षुयो
 चर्षं वरगिरिंशो नीलवर्णं वात् नोऽस्मात्प्राप्तो नीलवर्णकश्च
 वासवं चस्यवचर्षु नीलवर्णस्यं करोति, तेन नीलवर्णं गोमा-
 शीलं वात्, नालयांश्च यव मदीको देयः पऽगोमस्विपुत्रो
 यावत् परिवर्तमान, तेन त गोमाहा नीलयात् । अथाऽनी लवी-
 ह्वरंरनयः, तेन वेदुपंरनयं चर्षुकोऽनीलायुगोपासीनः, सोऽयं
 प्राग्वत् । अं० ४ चक्र० । स्या० । स० । ('कृद्' शब्दे तु गीवनामे
 ६२६ पुंउ कृदाभ्युकारि) । 'दी वीजंयया' । स्या० २६३० ३६३७

श्रीसंवत्कृ-नीलपल्लव-३० । नीलपल्लवधरपदेनस्य द्विती-
ये ह्येते. ३५० २ अ० ३ उ० ३ अ० । " दो श्रीसंवत्कृचा । "
३५० २ अ० ३ उ० ।

श्रीसंवत्कृ-नीलपल्लव-३० । उल्लसत्पुत्रु विभक्तविभक्त-
पदेनसमभवावभाषायां यमकाविभाषायां स्वसमाननामदे-
वाऽऽसासक्यायां पर्यायावयवमन्त्रे प्रयुक्तौ. ३५० ३ अ० ३ उ० ।
अ० । उल्लसत्कृ । शुभं द्वितीयप्राने ७३ ६ ६७ वसवयवोका

श्रीसंवत्कृकुमार-नीलपल्लवकुमार-३० । श्रीसंवत्कृद्वया-
विधिमिमांसाकुमारे देवे, जी० ३ प्रान० ७ उ० ।

श्रीलवण-नीलवण-जी० । प्रत्यावधाननेदं. सेन० येन दीक्षा-
प्रदधार्थे नीलवणप्रत्यावधानं कृतं अवसति, तस्य दीक्षाम-
द्वयानुगतं कथयते. न वाः, इति प्रश्ने-उत्तरम्-पादं प्रत्यावधा-
नकरवनेनावायेथं कथितं प्रवृत्ति-वहीक्षामप्रदधाऽऽनन्तं श्रीस-
वणः कथयते, यदा कथयते, माययाते । ३५३ प्र० । सेन० ३ उ-
ह्या० । नीलवणप्रत्यावधानं तादृचनिष्पन्नकरीयाप्रयुक्तं
कथयते. न वाः, इति प्रश्ने, उत्तरम्-परम्परया तत्कथनमप्रोक्तं
देवयन इति । २३ प्र० । सेन० ७ उह्या० ।

श्रीसा-नीला-जी० । " अज्ञानेः पुंसः " ॥ म० ३ । ३३ ॥
इति अज्ञ-विधाविधौ नीलकण्ठस्य विधायां जी०, नीलो । नी-
ला । प्रा० ३ पाद । मोक्षदेशवायाम्, म० । उल्ल० । अम्बुद्वीपे म-
न्दरस्यांशर्येण रकायां महाधामं सङ्गतायां महानधाम्, ३५०
२ अ० ।

श्रीसाधाम-नीलासाध-३० । पद्मविधानिगेने महाभूते, " दो
पीलासाध । " ३५० २ अ० ३ उ० । सं० प्र० । ह्य० प्र० ।
कथन० ।

श्रीसामोण-नीलासोण-३० । नीलसामोणौ अक्षोकाक्ष नीला-
सोणः । नीलपुत्रसोकोकृ हे. ३० । उल्ल० । शुक्रगतिमाजकत्रे-
तुः सुवर्षतंअनु । भाषासनु । भाषाः सुगणित्युक्तौ बाह्वुद्वयाने,
ह्या० २ उ० ३ म० ।

श्रीली-नीली-जी० । मुक्तिकायाय. ह्या० २ उ० ३ म० जी० ।
म० । अ० । शुच्यवनस्यांतभेदे, प्रश्ना० २ पाद । प्राप्तेः कीत्व-
विशिष्टेय, " तद्वेवांसिदिभौ पञ्चक्राणो, मिलियामो सुवोदया " ३५०
७ उ० ।

श्रीलीराम-नीलीराम-३० । नील्याः सम्बन्धी रामो वरुच स्त
नीलीरामः । मीलोराके, " बालोपायं सनु, दुमहृथो लक्ष्मभा-
सिवा । " ३५० ३ उ० ।

श्रीलुक्-गम्-पा० । यरी, " गमेदं-सकृत्पुत्रप्रापयत्प्रसो-
कपुत्रःपुत्र-पञ्चपुत्र-पञ्चम्-मिहाह-पी-पीय-शुलुक-प-
द-स-र-म-परिमल्ल-मो-ल-परिमल्ल-मिहाह-मिहाह-मिहाह-मिहाह-
मिहाहः " ॥ म० ३ । १२२ ६ इति सूत्रेण मन्वन्तानोर्नीलुकाभे-
दाः । " नीलुकाः । पहे मचकुह । प्रा० ७ पाद ।

श्रीपुत्र-नीलोत्पल-३० । " ह्रस्वः संयोगे दीर्घत्व " ॥ म० ।
३ । ८४ ॥ इति मोकारदेशोक्तः । प्रा० २ पाद । कुचस्ये,
अं० २ यका० इत्यादि, सीमाधिके, नीलपथे कुचये च । वाच०
" नीलोत्पलमवद्रमुत्पल । " उपा० २ अ० ।

श्रीपुत्रकन्यामेस-नीलोत्पलकन्याऽऽपीद-३० । नीलोत्प-
लकन्यामेस, उपा० ७ उ० ।

श्रीपुत्रकन्या-नीलोत्पलकन्या-३० । इत्यादिपरकाने, सं० ।
श्रीलोत्पल-नीलोत्पल-३० । मयूरनलकव्यभासमाने,
जी० । १० ।

श्रीव-नीप-३० । कदम्बे, जी० । सुविधिसंघे, ह्य० २ अ० ३
अ० । आ० म० ।

श्रीवार-नीवार-३० । म० । शुक्राऽऽदीनां पशूनां वनस्थानप्रके-
षान् वने जम्बुविक्रमेण, मू० २ अ० १५ अ० । श्रीविक्रमेण-
कथने, सूत्र० १ अ० ३ अ० २ उ० ।

श्रीवि-नीवि-जी० । मूत्रधने, वे० ३ वि० । काटिककथने,
वाच० ।

श्रीस-निस्स-मि० । " लुप्त-प-र-व-श-व-सं श-व-सं द्वांभे " ॥
॥ ८ । २ । ७३ ॥ इति द्वांभे । मिथंने, प्रा० २ पाद ।
श्रीसिद्ध-निस्सिद्ध-३० । वारपालवारपाले, " यवमयुवकी-
संवे । " सं० म० । विष्णौ, कथ० १ कर्म० ।

श्रीसिंध-नीसिन्ध-३० । विष्णुके, प्रश्ना० २ आ० ७ अ० । काठिक-
कथाय विवेचने, यद्य वाचक. ३३२२२०० विष्णुसंज्ञातस्त्वै
प्रत्ये, ह्य० २ उ० ।

श्रीसिंधु-नीसिंधु-३० । विष्णुके, प्रश्ना० २ आ० ७ अ० । काठिक-
कथाय विवेचने, यद्य वाचक. ३३२२२०० विष्णुसंज्ञातस्त्वै
प्रत्ये, ह्य० २ उ० ।

श्रीसिंधु-नीसिंधु-३० । विष्णुके, प्रश्ना० २ आ० ७ अ० । काठिक-
कथाय विवेचने, यद्य वाचक. ३३२२२०० विष्णुसंज्ञातस्त्वै
प्रत्ये, ह्य० २ उ० ।

श्रीसिंधु-नीसिंधु-३० । विष्णुके, प्रश्ना० २ आ० ७ अ० । काठिक-
कथाय विवेचने, यद्य वाचक. ३३२२२०० विष्णुसंज्ञातस्त्वै
प्रत्ये, ह्य० २ उ० ।

श्रीसिंधु-नीसिंधु-३० । विष्णुके, प्रश्ना० २ आ० ७ अ० । काठिक-
कथाय विवेचने, यद्य वाचक. ३३२२२०० विष्णुसंज्ञातस्त्वै
प्रत्ये, ह्य० २ उ० ।

श्रीसिंधु-नीसिंधु-३० । विष्णुके, प्रश्ना० २ आ० ७ अ० । काठिक-
कथाय विवेचने, यद्य वाचक. ३३२२२०० विष्णुसंज्ञातस्त्वै
प्रत्ये, ह्य० २ उ० ।

श्रीसिंधु-नीसिंधु-३० । विष्णुके, प्रश्ना० २ आ० ७ अ० । काठिक-
कथाय विवेचने, यद्य वाचक. ३३२२२०० विष्णुसंज्ञातस्त्वै
प्रत्ये, ह्य० २ उ० ।

श्रीसिंधु-नीसिंधु-३० । विष्णुके, प्रश्ना० २ आ० ७ अ० । काठिक-
कथाय विवेचने, यद्य वाचक. ३३२२२०० विष्णुसंज्ञातस्त्वै
प्रत्ये, ह्य० २ उ० ।

श्रीसिंधु-नीसिंधु-३० । विष्णुके, प्रश्ना० २ आ० ७ अ० । काठिक-
कथाय विवेचने, यद्य वाचक. ३३२२२०० विष्णुसंज्ञातस्त्वै
प्रत्ये, ह्य० २ उ० ।

श्रीसिंधु-नीसिंधु-३० । विष्णुके, प्रश्ना० २ आ० ७ अ० । काठिक-
कथाय विवेचने, यद्य वाचक. ३३२२२०० विष्णुसंज्ञातस्त्वै
प्रत्ये, ह्य० २ उ० ।

श्रीसिंधु-नीसिंधु-३० । विष्णुके, प्रश्ना० २ आ० ७ अ० । काठिक-
कथाय विवेचने, यद्य वाचक. ३३२२२०० विष्णुसंज्ञातस्त्वै
प्रत्ये, ह्य० २ उ० ।

श्रीसिंधु-नीसिंधु-३० । विष्णुके, प्रश्ना० २ आ० ७ अ० । काठिक-
कथाय विवेचने, यद्य वाचक. ३३२२२०० विष्णुसंज्ञातस्त्वै
प्रत्ये, ह्य० २ उ० ।

श्रीसिंधु-नीसिंधु-३० । विष्णुके, प्रश्ना० २ आ० ७ अ० । काठिक-
कथाय विवेचने, यद्य वाचक. ३३२२२०० विष्णुसंज्ञातस्त्वै
प्रत्ये, ह्य० २ उ० ।

श्रीसिंधु-नीसिंधु-३० । विष्णुके, प्रश्ना० २ आ० ७ अ० । काठिक-
कथाय विवेचने, यद्य वाचक. ३३२२२०० विष्णुसंज्ञातस्त्वै
प्रत्ये, ह्य० २ उ० ।

श्रीसिंधु-नीसिंधु-३० । विष्णुके, प्रश्ना० २ आ० ७ अ० । काठिक-
कथाय विवेचने, यद्य वाचक. ३३२२२०० विष्णुसंज्ञातस्त्वै
प्रत्ये, ह्य० २ उ० ।

श्रीसिंधु-नीसिंधु-३० । विष्णुके, प्रश्ना० २ आ० ७ अ० । काठिक-
कथाय विवेचने, यद्य वाचक. ३३२२२०० विष्णुसंज्ञातस्त्वै
प्रत्ये, ह्य० २ उ० ।

श्री । र-न)शार-२७ । निगर्गं शिञ्जये हिमामितावधानेन च ।
श्री-शु-धस्व दामेः हिमामितावधाने प्राकरणे, काण्डपदे च ।
शाच० । मात्पये, दे० ना० ४ वमं ४१ गाथा ।

श्रीसप्त-निर्गसप्त-शु० । निर्-श्वस्-धस्व स्तुक् । " हुंकि नि-
रः " ॥ ८ । १ । ६३ ॥ इतिरेकलोपे सति इन ईकारः । " श्री-
कासो " ॥ प्रा० १ पाद । अथ-श्वस्, आ० शू० ४ व० । श्वा-
श्लोकात्, सं० (के शेषाः कियता कासेन नि श्वन्स्मृति 'आन'
शब्दे हित)शमाये १०४ वृत्त उक्तम्) संकषयाश्वस्त्वाकारपरिमितं
श्वस्वाभरनामके कालाधिक्ये, कर्म० ४ कर्म० ।

श्रीमान्ध-निःश्वान्ध-शु० । निःश्वसतीति निःश्वान्धकः । मा-
न्यमान्यवर्णान्तरिनेत्यर्थे, आ० म० १ अ० २ अक्षर । शिरो० ।

श्रीमित्र-निःश्विक-शु० । " लुप्तय-र-व-श-य-सां श य-सां
शिवः " ॥ ८ । १ । ४३ ॥ इति चलोपे श्राद्धेः स्वरस्य दीर्घः । कृत-
निष्पेके, प्रा० १ पाद ।

श्रीसिद्धि-देवी-निर्मासिते, दे० ना० ५ वमं १२२ गाथा ।

श्रीसंयम-निःश्रयस-न० । निमित्तकथयते, अं० ३ प्रति०
४ व० ।

श्रीहृत्-निर्हृत्-अध्व० । निःसाप्येत्यर्थे, आचा० २ श्रु० १
श्रु० ६ अ० २ उ० ।

श्रीहृन्-निर्हृत्-शु० । निर्गते, आचा० २ श्रु० १ श्रु० १ अ० १
श्रु० । निष्कान्ते, आचा० २ श्रु० १ श्रु० १ म० ६ उ० ।

श्रीहृन्पया-निर्हृन्पिका-शु० । अश्वथ नीयमाने सामारिकक
थे, श्रु० २ उ० ।

श्रीहृन्-नि-हृन्-या० । गनै, 'श्रीहृन्महा' गच्छशा' गच्छ-
ति । प्रा० ४ पाद ।

श्रीहर-निर्-मृ-या० । बहिर्गमने, " निःसरेर्थाईरनीलवारव-
रदाश्रमः " ॥ ८ । १७ ६६ ॥ इति निःसरतेर्भाईरदाश्रमेः । " पांहर-
ह " । पत्ते- 'पांसरह' । प्रा० ४ पाद ।

निर्-हृ-या० । पुरीषेरसजने, 'श्रीहरश' निर्हरति । पुरीषो-
रस्यै कथेति । उपसर्गशब्दाद्यमर्थेः । प्रा० ४ पाद ।

श्रीहरण-निर्हरण-न० । निर्गमे, शि० १ श्रु० १ उ० १ अ० । अ-
कषयने, श्रु० २ श्रु० २ अ० । परित्यागे, शि० श्रु० १ उ० ।
आचा० ।

श्रीहार-देवी-शब्दे, दे० ना० ४ वमं ४२ गाथा ।

श्रीहरिष्णु-निर्हृष्णु-अध्व० । निष्कामाभितुमिच्छे, म० ५
श्रु० ४ उ० । शिशोःपथितुमिच्छे, दशा० ५ अ० । शिरो० ।

श्रीहरिष्णु-निर्हृष्णु-अध्व० । निष्काम्येत्यर्थे, शि० श्रु० १ उ० ।

श्रीहार-निर्हार-शु० । मृत्पृथिवीसत्त्वे, सं० ३३ श्ल० ।

श्रीहारचारण-नीहारचारण-शु० । नीहारमपष्टन्याष्कायिक-
कीर्णवीडासञ्जनयति गतिमसङ्गां कुर्वति चारणमर्थे, प्रथ० २८
श्ल० । म० ।

श्रीहारण-निर्हारण-न० । निस्सारणे, श्व० २ उ० ४ उ० ।

श्रीहृदि- (श्रु)-निर्हृदि-शु० । शेषांशने, " जोषणपीडादि-
का सरेण " । योजनानिर्हादिना योजनव्यापिना शब्देन । आ०
म० १ अ० २ अक्षर । योजनानिर्हादिना शब्देन । सं० ३६ श्ल० ।

प्रवृत्ते, आ० म० १ अ० २ अक्षर । योजयति, चण्डाशाब्दश्चण्ड-
भेदे, श्व० २० उ० ।

श्रीहारिष्णु-निर्हृदिष्णु-न० । निर्हारेण निर्हृत्पत्तिर्विष्णुः । अ-
निष्पद्ये यो निर्हयते सत्येतत् कलेवरस्य निर्हारकान् निर्हृदिष्णुः
पदाङ्गपामममरणाभेदे, म० २ श्रु० १ उ० । ('मरक'शब्दे श्वा-
भवा चण्डवते) हरेः विभिन्नमनशीले, आ० म० १ अ० १ अक्षर ।
श्रु० १ उ० ।

श्रीहृय-निर्हृय-शु० । अयस्यपिने, देशी । अकिञ्चित्करे, " पव-
यस्यपीडुवायं " । आ० म० १ अ० २ अक्षर ।

श्रु-नु-अध्व० । निष्पद्ये, प्रति० । विनके, शि० १ उ० । श्रु० ० । आ०
श्रु० । विकल्पे, अनुपने, अतीते, प्रवने, हेतौ, अयमने, नपदेके,
अनुतये च । वाच० ।

श्रुकार-शुकार-शु० । तुगितिशब्दकरणे, " अध्येगइवा देवा श्रु-
कारं करोति " । (श्रुकार नि) उकारशब्दं कुर्वन्ति । श्रु० ।

श्रुम-न्यम्-या० । न्याये, व्यापने, " न्यसो निम-श्रुता " ॥ ८ ।
४ । १६६ ॥ इति न्यस्यतेशुमाश्रयेः "श्रुमह" न्यस्यति । प्रा०
४ पाद ।

श्रुदि-या० । श्राने, " उदेभ्युंम-न्य-सन्गुम-दकौश्याल-प-
शालाः " ॥ ८ । ४ । २१ ॥ इति उदेभ्यन्त्यस्य श्रुमाश्रयेः ।
'श्रुमह' । पत्ते-श्राश्रह । प्रा० ४ पाद ।

श्रुमञ्जु-निःश्रम-न० । " श्रिप्योक्त " ॥ ८ । १ । १५ ॥ इति
इत उत्वम् । अयोमदने, प्रा० १ पाद ।

श्रुमञ्जु निमञ्जु-शु० । " श्रिप्योक्त " ॥ ८ । १ । १५ ॥ इति इत-
उत्वम् । श्रुदने, प्रा० १ पाद ।

निष्पाम-शु० । " उभो निषद्ये " ॥ ८ । १ । १७४ ॥ इतिनिषद्य-
शब्दे भादेः स्यस्य परेण सस्वरपञ्जनेन सहोभादेः । " श्रुम-
यो " । " निमयो " । उर्ध्वपठे, प्रा० १ पाद ।

श्रुमन्-प्रकाश-या० । प्रकाशने, " प्रकाशेषुच्यः " ॥ ८ । १७४ ॥
इति प्रकाशेष्यन्त्यस्य श्रुमन्प्रकाशः । " श्रुमह " । प्रकाशयति ।
प्रा० ४ पाद ।

श्रुष्ण-नूनम्-अध्व० । निष्पद्ये, श्रु० १ उ० । श्रु० ० । श्रु० ० ।
म० । आ० । श्रु० । उपमाने, अवधारणे, तर्के, प्रभेदे, हेतौ, प्र०
२ श्रु० ६ उ० ।

श्रुष्ण-श्रीदि-या० । श्रुदने, " श्रुदेभ्युंम-न्य-सन्गुम-दकौश्या-
ल-पवशाः " ॥ ८ । ४ । २१ ॥ इति उदेभ्यन्त्यस्य न्यायेः ।
" श्रुमह " । " श्राश्रह " । श्राश्रयति । प्रा० ४ पाद । " मा हृ श्रुमह
तद्योः " । मा हृ समाचण्डाद्वेचकयोः । श्रु० १ उ० ।

श्रुष्ण-न० । अयतमसे, गहनमसे, प्र० १ श्रु० ८ उ० । प्रच्छन्ने
गिरिगुहाश्रिते, श्रु० १ श्रु० ३ अ० ३ उ० । आचाः । प्रच्छान्-
ने, प्रच्छ० २ आच० । श्रुदने, मायायाम्, श्रु० १ श्रु० १
अ० ४ उ० । कर्मणे, आचा० १ श्रु० ८ अ० ८ उ० । श्रु० ० ।
स० । परच्छनायै निम्ननाया निम्नस्थानस्य च आश्रयते, प्र०
१२ श्रु० ५ उ० । शिञ्ज, शि० श्रु० ११ उ० ।

श्रुष्णमिह-श्रुष्णमृदु-न० । श्रुष्णयाने श्रुहै, आचा० २ श्रु० १ श्रु०
३ अ० ३ उ० । श्रुष्णमृदे, शि० श्रु० १२ उ० ।

श्रुष्णा-देवी-शाकायाव, दे० ना० ४ वमं ४३ गाथा ।

शे-शे-अव्य० । 'शे' इति गिपातः । पूर्वेषु, जी० उ मधि० ।
अस्मान्-हि० । 'अम्ह-अम्ह-अम्ह-ये शशा " ॥८।१०० ॥
इति शशा साहितस्वाऽकारो 'शे' इत्यादेशः । प्रा० ३ पाद ।
मि० ५० ।

मया-शु० । 'मि-मे-मम-ममए-ममाह-मह-मए-ममाह-शे डा'
॥ ८ । ३ । १०३ ॥ इति श्लेषे दासिषिहस्वाऽकारो 'शे' इत्या-
देशः । 'ये कर्म' मया कृतम् । प्रा० ३ पाद ।
अस्याकम्-शु० । 'शे-शे-अक-अम्ह-अम्ह-अम्ह-अम्हो-अ-
म्हाह-ममाह-मम्हाह-मम्हाह कामा " ॥ ८ । ३ । ११४ ॥ इति
श्लेषे अमासीहलस्याऽस्मरौ 'शे' इत्यादेशः । प्रा० ३ पाद ।

शेड्ड-शेरी-अज्जवे, शे० ५० ४ वर्ग ४४ पादा ।
शेडाणिय-शैपुणिक-म० । 'शियणिय' सम्पद्ये, अनुभवदाह-
वैगते स्वनामक्याते वस्तुनि, प्रा० म० १ अ० २ अणः । विशेषे० ।
शेड्डम्-शैपुण्य-म० । आशेक्याऽऽदिक्तावाह, दश० १ अ० २
३० । आश० ।

शेडर-शुपुर-म० । ऊकारस्यैकारः । पादाऽऽनरणे, प्रअ०४ आश०
हा । " सुश्रियथरणेउरचलणमासिवा ।" औ० । आ० म० । श्री-
मिथयजीवनेदे, प्रहा० १ पद । जी० । चतुर्दिकचजीवनेदे, प्र-
हा० १ पद । जी० ।

शेऊण-शैसा-अव्य० । " शुचणैस्व शुचः " ॥ ८ । ४ । २३७ ॥
इति शुचणैस्व शुचः । गमयित्वेष्वयं, प्रा० ४ पाद ।

शोग-नैक-मि० । न एकं नैकम् । नाचं नम्, किं तु न इति । प्र-
भूते, आ० म० १ अ० २ अणः । बहुके, प्रअ० ३ आश०द्वार ।
श्व० । विशेषे० ।

शोगम-शैगम-पु० । निगमा षण्णजः, तेषां आनं शैगमम् । षण्णजऽऽ-
वासे, आवा० २ पु० १ अ० २ अ० २ अ० । षण्णजके, म० १८
श० २ अ० । कवप० । ह० । सामान्यशेषेपमाह कत्यास्यत्ये-
केन ज्ञानेन मिनोति परिदिक्कनसीति शैगमः । अथवा निगमा
निश्चिन्ताबोधाः, तेषु कुशलो भवो वा शैगमः । अथवा-नैको
नमोऽर्थमार्गो बन्व स प्राकृतयेन शैगमः । निगमेषु वाऽर्थ-
बोधेषु कुशलो ज्ञवो वा शैगमः । द्या० ३ उ० ३ उ० ।
नैकम-पु० । नैकमंनैमैहाहासामाम्बविशेषज्ञानैर्मिनि मिनो-
ति वा शैगमः । अथवा नैके गमाः पश्यानो बन्व स नैकगमः ।
(पृषोदरादिस्वात् रूपसिद्धिः) आ० ७ उ० । अनु० । नह० ।
ग० । मयनेदे, प्रा० म० ।

शुप्यस्य-

शेगेहिं माणेहिं, मिण्ड सी शेगमस्य ऐरुपी ।
सैसाणं तु मयाणं, लकलणमिण्यो सुण्डह बोचं ॥

न एकं नैकं, नाचं नम्, किं तु न इति । अनुस्वार इति
न भवति (?) प्रभूतासीत्यर्थः । ततो नैकमंनैमैहासामान्यावा-
नरसामान्यबोधेषाऽऽदिशिवैः प्रयाणैर्मिनोते परिदिक्कनसि व-
स्तुजातमिति शैगमः । "पृषोदराऽऽहः" ॥ ३ । ३ । १५४ ॥
इतीहृदयनिष्पत्तिः । तथा आऽऽह-इति इत्, शैगमस्य निष्पत्तिः
निर्बन्धनम् । अथलक्षणमेतत् । तेनाऽऽधवाऽपि शैगमस्यहृदयस्य-
सिः परिभाषणीयम् । तथाप्या-निश्चितो गमो निगमाः परस्परवि-
धिकसामान्याऽऽदिवस्तुप्रहयम्, स एव प्रहाऽऽरेरुक्तिगणत वा
कार्यकारणस्यविधानाशैगमः । यदि वा-निगमस्यते परिदिक्क-
णने इति निगमाः, तेषु ज्ञवो बोधिमियायो निवयपरिच्छेदरूपः
५४०

स शैगमः । अथवा-नैके गमा बन्वस्यो शैगमः । पृषोदरा-
ऽऽदिस्वात् ककारस्य शोषः । बहुविधस्वस्वरूपयुगमपरह इत्यर्थः ।
प्रा० म० १ अ० २ अणः ।

शैगममयशब्दाद्यै तावदाह-

शेमाई माणाई, सामभोऽप्रविमस्यणायाई ।
जं तेहिं मिण्डे तो शेगमो एओ शेगमयो चि॥३१॥
न एकं नैकं, प्रभूतासीत्यर्थः, नैकानि, किं तु प्रभूतानि चानि
मानानि सामान्योभविशेषज्ञानानि । तत्र सामानानां भावः
सामान्यं, सत्त्वकण्यम्, उजयं सामान्यविशेषोभयकपमया-
न्तराहसामान्यं बुद्धयगोरुधगजत्वाऽऽदिकम्, विशेषास्तु निय-
कस्यबुधेषाऽऽस्वस्वकया स्वाधुस्वाकारबुद्धिस्तथाः, तेषां सामा-
न्योभयविशेषार्थां प्राहकानि ज्ञानानि सामान्योभयविशेषज्ञा-
नानि, नैकेसात् नैकोनि, मिर्मोते वा, तुना शैगमः । अथ
एव शैकमानो नैकपरिच्छेदः, किं तु विविधपरिच्छेद
इति ॥ ३१८६ ॥

शैगममयशब्दैव श्मुप्यस्यन्तरमाह-

शोगम्यनिवाहा वा, निगमा तेषु कुमसो जवो वाऽप्ये ।
अथवा जं शैगमयो-ऽऽद्यगपरो शेगमो तेषां ॥ २१८७ ॥

'वा' इत्यधवा, निगमा अयत्ये । के ? । शोकार्थनिबोधाः-
अर्था जीवाऽऽहयः, तेषु नितरामेकप्रकारा बोधा विबोधा लो-
कस्याधीनिबोधा लोकार्थनिबोधाः । तेष्वेवंविधेषु निगमेषु जवः
कुशलो वाऽयमिति शैगमः । अथवा-अन्वयाव श्मुप्यस्य-
मयतेऽनेनेति गमः पश्याः, नैके गमाः पश्यानो बन्वसाऽप्ये,
नैकगमः, बन्वसाधनैरिवा बहुविधान्युपगमपरत्वाद् नैकमार्गः ।
निष्कविधित्वा क कारलोपशैगम इति ॥ २१८७ ॥

कथंनूतः पुनरनं, कथं चानुगमन्तव्यं, इत्याह-

सो कपविमुदभेओ, शोगपसिद्धिनसओऽणुपंतव्यो ।
विदिह्या निलयणपत्यय-गामोचमर्माई संसिद्धे ३१८८ ॥

स शैगमनयः क्रमेण परिपात्रा विमुदहा विशेषयन्तो भेदाः
प्रकारा बन्व स क्रमविद्वुकनेतः । तथाहि-आद्यभेदोऽस्य
निर्विकल्पकमहासत्त्वाऽऽवक्यकषलसामान्यवादिस्वासर्वाविशुक्तः ;
दोःवाऽऽदि सामान्यविशेषवादी तु द्वितीयभेदो विद्वक्ताविशुक्तः ;
विशेषवादी तु तृतीयभेदः सर्वविशुक्तः । विशेषः । (इह्यन्ता
'यव' शब्देऽस्मिन्नेव आने १७३६ पृष्ठे द्रष्टव्याः)

शेगविद्व-नैकविध-मि० । सामाप्रकारे, मि० ५० १ उ० ।
शेवदय-नैकविध-पु० । निष्पन्न संवयेनावाह्यं धान्यानां शे
व्यवहरन्ति ते नैकविकाः । धान्यध्यापारिण, श्व० ४ उ० ।

शेच्छंत-अनिच्छन्त-मि० । अनमित्तवति, श्व० २ उ० ।

शेचिद्वय-नेच्छित-मि० । न इच्छितं नोच्छतम् । इच्छाया अ-
विषयीकते, शी० ।

शेच्छिद्वकामगामिणो ते मणुष्यमया ।
नेच्छितकामगामिनः-न इच्छितमिच्छाविषयीकृतं नेच्छितं, माचं
मच्छ किं तु न्यायम् । इत्याऽऽदेयानायाः यथा-नैके द्वेषस्व पर्या-
या इत्यन नेच्छितमिच्छाया अविषयीकृतं कामं स्वेच्छया
गच्छन्तोस्वेंचं शीला नेच्छितकामगामिनः, ते मनुजाः । जी० ३
प्रति०४ उ० । अं० ।

घोरद्वय-नैरयिक-पुं० । निगंतमविद्यामनमयमिष्टफलं येज्यवस्ते
निरवाः, तेषु प्रया नैरयिकाः । क्रियेत्सर्वविशेषेषु, स्यात्० ।
“तिविहा येरवचा वयवचा । तं जहा-कतिसंजया, अकतिसंज-
वा, अयचम्वनसंजया, एवं यगितियवज्जां जाव यमायि-
वा” (एवमिति) नारकवच्छेदाभ्युत्थितातिद्वयकोका वायवाः,
यकोन्विचवज्जाः, यतस्तेषु प्रतिस्वयमसङ्गघाता अमन्वा वा अक-
तिद्यववाक्या यद्योतयच्छते, न त्वेकः, सङ्घाता वा इति ।

आह च-

“अनुसमयमसंक्रिञ्चा, संक्रिञ्चाभो व तिरियमद्वया व ।
एगिदियसु गच्छे, आरा ईसायदेवा व ॥ १ ॥
एगो अस्संजमागो, वद्वह उन्वद्वयोववायमि ।
एगनिगोय सिद्धं, एवं संसेसु वि स एव सि ” ॥ २ ॥
स्यात् ३ उा० १ उ० । दशा० । नरकमवमनुप्रतिषु जन्तुषु, इमा०
१ सू० । रमशार्कराऽऽदिमहात्मःपूर्वापर्यन्तनरकाऽऽवाशिषु,
आवा० १ सु० । अ० १ उ० । प्रज्ञा० । जी० । सु० । उ० ।
स्यात् ० । (नैरयिकसिद्ध्यादिकोऽधिकारः ‘गरम’ शब्देऽस्मि-
न्नेव भागे ११०४ पृष्ठे उक्तः) (‘अनुषोवचधग’ शब्दे
प्रथमतया ८८६ पृष्ठेऽत्रया सर्वो अकल्पता गवा) (नै-
रयिकाणाम् अन्तरः कालव्यतिः, ज्ञानं, दृष्टिः, ससुदृषातमे-
त्येवमगोऽन्तराऽऽदि अन्तरेषु, औद्यशब्दे च पुञ्जभेदादिष्वा-
लितकर्मनिर्देशाऽऽदि च सर्वे पितोऽप्ययम्)

नैरयिकानाह-

नेरद्वया सप्तविहा, पुदवीन् सप्तम् भवे ।
(पञ्जसप्तज्जाता, तेषि भेप सुगुह मे)
रयणाज सकाराभा, बाहुयाभा य आदिया ॥ १५७ ॥
पंकाजा शूनाजा, तपान्जा तमतभा तहा ।
इति घोरद्वया एव, सप्तधा परिक्रितया ॥ १५८ ॥
दोगसप्त एगदेसमिम्, ते सभ्ये उ वियादिया ।
एत्तो कालविजामं तु, तेषि वोच्छं चउन्विहं ॥ १५९ ॥
संतैर् पप्य षाईया, अप्रज्जवसिया वि य ।
विंसि पमुच्च सादीया, नपज्जवसिया वि य ॥ १६० ॥
सागरेषपपेगं तु, उक्कोसेण वियादिया ।
पदमाए जहभेयं, दसपाससहस्त्रिया ॥ १६१ ॥
तिभेव सागरा ऊ, उक्कोसेण वियादिया ।
दोषाए उ जहभेयं, एगयं सागरोवमं ॥ १६२ ॥
सत्तेव सागरा ऊ, उक्कोसेण वियादिया ।
तदपाए जहभेयं, तिभेव सागरोवमा ॥ १६३ ॥
दससागरोवमा ऊ, उक्कोसेण वियादिया ।
चउत्थीए जहभेयं, सत्तेव सागरोवमा ॥ १६४ ॥
सत्तरस सागरा ऊ, उक्कोसेण वियादिया ।
पंचमाए जहभेयं, दसेव सागरोवमा ॥ १६५ ॥
बावीस सागरा ऊ, उक्कोसेण वियादिया ।
बउत्थीए जहभेयं, सत्तरस सागरोवमा ॥ १६६ ॥
तेवीससागरा ऊ, उक्कोसेण वियादिया ।

सप्तमाए जहभेयं, बावीसं सागरोवमा ॥ १६७ ॥
णा येव च आउत्तिर्, घोरद्वयायं वियादिया ।
सा मेसि कायतिर्, जहएणुकोसिया जवे ॥ १६८ ॥
अथांतकामसुकोसं, अंतोद्वयुच्छं जहद्वयं ।
विजडमि सए काए, घोरद्वयायं तु अंतरं ॥ १६९ ॥
एतेसि वधमो येव, गंधमो रफसासमो ।
संठाणदेसमो वा वि, विहाणार्हं सहस्सतो ॥ १७० ॥

अनुदंशुवाणि-नैरयिकाः सप्तविधाः सप्तमकाराः, किमिति,
यनः, युधिबीनु सप्तसु। (भवे सि) भवेयुः, ततस्तत्रेवासेवां अ-
सप्तविधत्वमिति ज्ञावः । काः पुनस्ताः सप्तस्याह-(रवणान् वि)
रत्नानां वैश्वर्याऽऽनिनामाभा स्वकपतः । प्रतिभासलमस्या-
मिति रत्नाभा, इत्यं वैतस्व रत्नकपाद्रव्यं प्रथमासप्तमवनानां
च विधिपरलभतां सम्मवाव । एवं सर्वत्र, नवरं शकंता म्भ्रण-
पायाणकफलाक्या । तदाह-(युमाने सि) यथापि तत्र धूमसं-
भवस्तथापि तदाकारपरिणतानां पुद्गलानां सम्मवाव, तमे-
कपरवाच्य तमःप्रमा, प्रकृष्टरत्नमथाच्य तमस्तमा । इतोऽप्यनुमा
पृथिवीसप्तविधस्वद्रव्येण प्रकारेण नैरयिका एते सप्तधा प-
रिर्कीर्तिताः । “लोगस्स” इत्यादि लुब्धयं श्रेत्रकाङ्गामिधाया
प्रावतः, सादिसर्पवसंतत्वं द्विविधमित्यनिधानद्वारतो भाव-
यितुमाह-(सागरोपममेगं तु) उच्छेदेन व्याख्याता, प्रथमार्वा
प्रकामावरकपृथिव्यां, जघन्नेन दृशयंसेसहस्राणि यस्दां सा
दृशयंसेसहस्रिका, प्रस्नावावातुःकिंरैरयिकायामितोहोचरव-
नेषु च हृदयम् । त्रीष्वेव (सागर) सागरोपमानि, तु-
पूरणे, उच्छेदेन व्याख्याता । द्वितीयावायाम्-(जहणेन ति) उच्छरज
तुशुभ्यस्य पुनःसाधार्यस्य निष्कामत्वेनेह संक्षेपाज्जघन्नेव
पुनरेकं सागरोपमम्। सत्तैव सागरोपमानि तूच्छेदेन व्याख्याता ।
तृतीयायां जघन्नेन पुनःस्त्रीष्वेव सागरोपमानि । दृश सागरोप-
मानि तूच्छेदेन व्याख्याता । चतुर्थ्यां जघन्नेन सप्तचतुःसागरो-
पमानि, सप्तदृशसागरोपमानि तूच्छेदेन व्याख्याता । पञ्चम्यां जघ-
न्नेन दश शैव तु सागरोपमानि, द्वाविंशतिसागरोपमानि तूच्छे-
देन व्याख्याता । षष्ठ्यां जघन्नेन सप्तदश सागरोपमानि, त्रयस्त्रिंश-
त्सागरोपमानि तूच्छेदेन व्याख्याता । सप्तम्यां नरकपृथिव्यां
जघन्नेन द्वाविंशतिसागरोपमानि आनुःस्थितिकका । काव-
स्थितिसाह-या शैति, चउत्थी वकमत्तान्तरोपम्यासे, पथेति
निष्कामः, चः पुनरेयः, ततो येव च पुनरायुःरिधातिरैरयिकानां
व्याख्याता (सि सि) एवकारस्य मयमवासात्सैव, तेषां काव-
स्थितिः जघन्नेच्छेदा भवेदित्यं शैत उद्वृत्तानां पुनस्तत्रै-
वायुपपनेः मे हि तत उद्वृत्तय गम्येअप्यौतकाः संक्षेपवर्थायुष्मे-
षोपजायते । यत उक्तम्-“सरमंतो उव्वहा, गम्भे पज्जससं-
जोकीसु । गियमेण होर घालो, हदीय उ संवतो बुच्चं” ॥१॥
अन्तराजिघामानिधापि लुब्धयं प्रावन्, नवरमन्तमुदुसं जघन्नेन
मन्तं वदःअन्तरनरकातुद्वेषुय गम्येअप्यौतकाः संक्षेपवर्थायुष्मे-
स्याऽऽदिवृत्तयते, तत्र चानित्संकिताद्यव्यवसायोऽतमुदुसंसायुः
प्रतिपादय सुवाऽऽयतमनरक एवोपजायते, तदा अम्यते इति
आभनीयमिति अनुदंशुवायर्थः । उक्तं पार्श्वे ३६ अ० ।
(नैरयिकानां स्थितिः ‘त्रि’ शब्देऽस्मिन्नेव भागे १७१ उच्छेदं मता)
घोरद्वयसा-नैरयिकता-स्त्री० । नैरयिकत्वे नैरयिकत्वे, स्यात् ०
४ उा० ४ उ० ।

येरइयावास-नैरविकावास-पुं० । नैरविकावासावासचूनी, जी-
 १ मति० । द्या० ।
 योर्-नैरुनी-की० । निरुतिर्देवताऽस्या नैरुती । अ० ७ श्र०
 १ इ० । द्या० । पूर्वस्थाः पञ्चिमावासावासविदिति, आ-
 म० १ श्र० २ अयद । विशे० । द्या० ।
 योस्व-नैरास्व-न० । आत्मराहित्ये, यी-शो-दान्याः पुनरेव-
 माहुः-नैरास्वप्राक्वा । नं० ।
 येरुच-नैरुक्त-न० । अभिधानासुरासासतो निश्चितापंचय च-
 यमं प्रथमं निरुक्तं, तत्र त्रयं नैरुक्तम् । निरुक्तशेषाऽध्यानिधा-
 यके नामनि, यथा अद्यां श्लेषे महिच ह्यादि । अन्तु० । निरु-
 क्तसाक्षादिदि, पुं० । अ० ७ उ० ।
 येरु-नैरु-न० । नीतीकारे, अ० १ श्र० १ उ० । प्रका० ।
 योस्वच्छ-परिदत्त-पुं० । " योनाऽऽवयवः " ॥ ८ । २ । १७४ ॥ इ-
 ति परिदत्तशब्दस्य येरुच्छाऽऽदेशः । प्राक्, प्रा० २ पाद । पपटे,
 दे० ना० ४ वर्गं ४४ गाथा ।
 योस्वच्छी-देशी-कूपतुलायाम्, दे० ना० ४ वर्गं ४४ गाथा ।
 योस्वच्छ-नैतिक-वि० । नीतिकारिणि, अ० १ श्र० ।
 योस्वच्छ-देशी-अवतारणे, दे० ना० ४ वर्गं ४० गाथा ।
 योस्वच्छ-नेपथ्य-न० । वेधे, प्रअ० ४ प्रा० ४२ । अ० म० ।
 औ० । २० । स्त्रीपुत्रवाणां वेधे, अ० ४ उ० २ इ० । प-
 र्तिधानाऽऽदिचने, अ० १ श्र० १ अ० । केशुबीचलमारचने,
 अ० १ त सव । नि० । औ० । निमिषवेधे, अ० १ श्र० १ ६
 अ० । द्या० ।
 योस्वच्छ-नैपातिक-न० । निपात्यर्हदादिपदानामादिपर्यन्तेषु
 इति निपातः । निपाते मवं नैपातिकम् । " अस्वत्सामाऽऽदिच्य
 हकम् " ॥ ६ । ३ । ७८ ॥ इति अस्वत्सामाऽऽदिवाचिकम् । यदि वा
 निपात एव नैपातिकम् । निपातसंज्ञके पदे, विशे० । अ० म० ।
 योस्वच्छ-नैपात्त-पुं० । देशभेदे, नेपालनामा न्यूनभेदेपुत्र आ-
 सीसकायभूतो देशोऽपि नेपालः । अ० ४ अ० । कल्प० ।
 अ० चू० ।
 योस्वच्छ-नैवेद्यपूजा-की० । दूतद्विभुषाऽऽदिनामाव्यञ्जन-
 रासमज्जाऽऽहारस्य जिनामां पुर उपहृत्केने, " अयद्विद्यना-
 लसज्जहारससममं पश्चिमे जिनामां पुरसो दाहना मसीय स-
 सलीण नोयमं कायसं । " अ० १ त सव । (अत्र दृष्टान्तो दर्श-
 नश्चादिप्रत्यावसवः)
 योस्वच्छ-नैवेद्य-पुं० । समपुतनयोपविष्टे, अ० १ उ० । निर-
 चापनि, पञ्जा० १० विच० ।
 योस्वच्छ-नैवेद्यिक-पुं० । निवेद्यया करके, निवेद्योपविष्टे, अ०
 निवेद्यः पञ्ज अचन्ति-
 पंचेच निमिज्जाओ, दासिं विजासा उ कायव्या ।
 निवेद्यः पञ्चेच अचन्ति, तासां विजासा कसंस्या । सा अेषम्-
 निवेद्यता नामोपवेशनविशेषाः, ताः पञ्चविधाः तद्यथा-समपाद-
 पुत्रा, गोनिपायिका, इस्तिहयिकका, पंचेन्ता, अर्कपंचेन्ता वेति ।
 तत्र पंचां सती पादो पुनी च स्पृशतः सा समपादपुत्रा, यस्यां तु
 गौरिचोपवेशनं सा गोनिपायिका, यत्र तु ताप्यामुपविष्टयेकं वा-
 दस्तुपायवशां सा इस्तिहयिकका । पंचेन्ता प्रतीता । अर्कपंचेन्तु

च यस्यामेकं जानुमुपाटयति, एवंविधनिवेद्यया करतीति नैव-
 द्याः । अ० १ उ० । अ० । द्या० । आवा० ।
 योस्वच्छ-नैवेद्यिक-की० । निवेद्यनं निवेद्यं, केषणानिर्त्यर्थः ।
 तत्र मया नैवेद्यिकी, निवेद्यतः कर्मकथकपायां निवेद्यकपायां
 वा किंवाभ्याम्, द्या० १ उ० १ इ० । " योस्वच्छ-
 किरिया कुविहा पयसा । तं अहा-जीवयेत्किंयथा वेध,
 अजीवंसतिथया वेध । " राजाऽऽदिसमाहोसाद्युद्ध-
 कस्य यथाऽऽदिभिर्मिलनं सा जीवयेत्किंयति, यत्र
 कायमाऽऽनीनां यनुरादिभिः का अजीवंसतिथिकीति । अ-
 वा-या-शुभादीं अर्थं शिष्यं पुत्रं वा निवेद्यतो दत्तं यथा, अजीवं
 पुनरेषणीषमकपानाऽऽदिकं निवेद्यतो दत्तोऽभ्येति । द्या० २
 अ० १ उ० । अ० चू० ।
 योस्वच्छ-देशी-यणिकसचिधे, दे० ना० ४ वर्गं ४४ गाथा ।
 योस्वच्छ-नैसर्प-पुं० । निधानभेदे, तत्रमहविषकया देवभेदे च ।
 द्या० । " योस्वच्छ-निवेद्यता, मामागरनगरपट्टानां च । दोष-
 मुदमसंवाणं, अंधाराणं गिराणं च ॥ १ १ " द्या० १ उ० ।
 (' गिदि ' शब्दे अक्षरेण आगे ११११ सुष्ठे व्याख्यातम्)
 योस्वच्छ-देशी-रवी, दे० ना० ४ वर्गं ४४ गाथा ।
 योस्वच्छ-निषाद-पुं० । निर्पाद्वन्ति स्वरा यस्यास्त निषादः स्व-
 रविशेषे, " निर्पाद्वन्ति स्वरा यस्या-निषादस्तेन हेतुना । सर्वा-
 ऋतिभवेत्येवः, यदादित्योभ्य देवतम् ॥ १ ॥ " द्या० १ उ० ।
 योस्वच्छ-स्नेह-पुं० । " क-ग-च-ज-त-द-प-य-वां प्रायेः सुक " ॥
 ८ । १ । १७७ ॥ इति स्नेहक । प्रा० १ पाद । मोहोदयजे
 श्रीनिवेशेः पुत्राऽऽदिष्वस्तानुरागे, अान्तु० । अित० । नै-
 लाऽऽदिगतस्ते, यद्वयशादं दाहातुकुल्यम् । वाच० ।
 योस्वच्छ-स्नेह-ध्यान-न० । स्नेहो मोहोदयजः श्रीनिवेशेः पु-
 त्राऽऽदिष्वस्तानुरागः । अस्तेषीशुतन्दाहरककामाऽऽशीनामि-
 य दुष्धाने, आन्तु० ।
 योस्वच्छ-स्नेह-प्रत्यय-न० । स्नेहनिमित्ते, क० प्र० १ प्रक० ।
 योस्वच्छ-स्नेह-प्रत्यय-रूपक-न० । स्नेहप्रत्ययं स्नेहनि-
 मित्तमेकैकं स्नेहाविभागबुक्तानां पुत्रवगंगानां समुदायरूपं स्व-
 र्धकं स्नेहप्रत्ययरूपकम् । स्नेहनिमित्ते स्वरूपकं, क० प्र० १
 प्रक० ।
 योस्वच्छ-स्नेह-प्रत्यय-रूपक-प्रत्यय-की० । प्रयोगेण शू-
 द्धानां पुत्रानां स्नेहमधिकृत्य स्वरूपकप्रत्ययाम्, क० प्र०
 १ प्रक० ।
 योस्वच्छ-स्नेह-वत्-त्रि० । " आदिशोऽङ्गल-चन्त-मंतेचे-प्रजा-
 मतोः " ॥ ८ । २ । १११ ॥ इति मरचये आहुः । स्निग्धे, प्रा०
 १ पाद ।
 योस्वच्छ-स्नेह-वत्-स्नेहोत्प्रेषिताग-त्रि० । स्नेहस्नेहितघटीदे,
 विपा० १ उ० १ अ० ।
 यो-नो-अव्य० । अचचारके, अ० १ उ० ७ अ० । निवेधे,
 विशे० । अ० म० । म० । सर्वनिवेधे, नं० । देशनिवे-
 धे च । द्या० १ अ० । आवा० । विभे० । अ० चू० । अ० ।
 " मो कथ्य अमपल्लभेः " इति सुते मोकाराहासस्यैव प्राधान्यं
 करोति- " मोकारो अहु देसं, पादसहस्रं पकापिजा । " मोशब्दः

प्रायो देशप्रतिषेध वसैते । यथा नो घट इत्युक्ते घटिकदेशः कपाशाऽऽदिकः प्रतीयते, एवमत्रापि नोकारो देशं प्रतिषेधयति । ६० १ ३० । कपप० । "नो घर्मो घर्मदशैः, तन्निवरीयं च अं दम्बे" नोकारो देशप्रतिषेधकः, तदनुभवव्यवस्थो वा । यथा-नो घट इत्युक्ते घटिकदेशः कपाशाऽऽदिकोऽवयवः, तद् विपरीतमन्वद् कर्म पटाऽऽदिकम् । ६० १ ३० । सादृश्यैः, कर्म० ? कर्म० ।
 शोभ्रखस्वरसंबन्ध-नोऽभ्रखरसंबन्ध-५० । अक्षरसम्बन्धादितरो नोऽभ्रखरसम्बन्धः । अक्षरसंबन्धभिन्ने, स्था० ३ ३० ।
 शोभ्रजीव-नोऽजीव-५० । अजीववर्धने, नयो० ।

जीवो वा जीवदेशो वा, प्रदेशो वाऽऽप्यजीववः ।
 अन्नयैव दिशा ह्येयो, नोऽन्नजीवपदादि । ४४ ॥

(जीवो वेति) अन्नयैवोक्तैव दिशा नोऽन्नजीवपदादि नोऽन्नदस्य सर्वनिषेधकत्वे जीवो जीवपदार्थो वा बोध्यः, तस्य देशनिषेधकत्वे चाऽऽजीवदेशो वाऽऽजीववः अजीवाश्विनः प्रदेशो वा । "अमामेनाः प्रतिषेधे" इत्यनुशासनतोऽपि संसर्गाभाषोऽऽन्यथाजवध नञोऽर्थः । नोऽन्नदस्य स्वभाव एकदेशो वा, तत्र चाऽऽव्ययिताऽवच्छेदकावच्छिन्नप्रतियोगिताकत्वनदेकदेशत्वाऽऽदिः श्रुत्यपि सत्त्वत्वमिति सिद्धात्परिभाष्येति निगमः ॥ ४४ ॥ नयो० ।

शोऽन्नयण-नोऽन्नयन-५० । अविचलितसम्प्रतिभाष्येणे मनो-
 माधे, स्था० ३ ३० ३ ३० ।

शोऽन्नयण-नोऽन्नयन-५० । अन्नयनमाधे, स्था० ३ ३० ३ ३० ।

शोऽन्नान्नसह-नोऽन्नान्नशब्द-५० । अन्नान्नोऽदितरो नो-
 अन्नान्नशब्दः । स्था० ३ ३० ३ ३० । " नोऽन्नान्नसह इ-
 त्वादि पणत्ते । न जहा-नूत्सणसहै वेध, नो मूलपसहै वेध । "
 स्था० २ ३० ३ ३० । (स्वस्थानेभ्योऽप्येव)

शोऽन्नगम-नोऽन्नगम-५० । अन्नगमत्वाभावे, आगमस्येकदेशो,
 आगमन सह मिश्रणे च । नोऽन्नदस्य त्रिचत्त्वयैषु वर्त-
 मानत्वात् । आ० म० १ अ० १ अ० १ । पदार्थाऽपरिहाने, न० ।
 ५० । अन्न० ।

शोऽन्नगास-नोऽन्नाकाश-५० । अन्नाकाश-परिचयं धर्मा-
 स्तिकायाऽऽदी, स्था० ३ ३० ३ ३० ।

शोऽर्द्धिदिय-नोऽर्द्धिदिय-५० । मनासि, सादृश्यार्थत्वात् नोऽर्द्धिदिय-
 र्थपरिच्छेदकत्वेनेन्द्रियाणां सहशामिति तत्सहचरमिति ।
 स्था० ३ ३० ३ ३० ।

शोऽर्द्धिदिय-नोऽर्द्धिदिय-५० । नोऽर्द्धिदिय-विषये, स्था० ।
 शोऽर्द्धिदिय-नोऽर्द्धिदिय-५० । नोऽर्द्धिदिय-विषये, स्था० ।
 शोऽर्द्धिदिय-नोऽर्द्धिदिय-५० । नोऽर्द्धिदिय-विषये, स्था० ।
 शोऽर्द्धिदिय-नोऽर्द्धिदिय-५० । नोऽर्द्धिदिय-विषये, स्था० ।

शोऽर्द्धिदिय-नोऽर्द्धिदिय-५० । नोऽर्द्धिदिय-विषये, स्था० ।
 शोऽर्द्धिदिय-नोऽर्द्धिदिय-५० । नोऽर्द्धिदिय-विषये, स्था० ।

शोऽर्द्धिदिय-नोऽर्द्धिदिय-५० । नोऽर्द्धिदिय-विषये, स्था० ।
 शोऽर्द्धिदिय-नोऽर्द्धिदिय-५० । नोऽर्द्धिदिय-विषये, स्था० ।

शोऽर्द्धिदिय-नोऽर्द्धिदिय-५० । नोऽर्द्धिदिय-विषये, स्था० ।
 शोऽर्द्धिदिय-नोऽर्द्धिदिय-५० । नोऽर्द्धिदिय-विषये, स्था० ।

शोऽर्द्धिदिय-नोऽर्द्धिदिय-५० । नोऽर्द्धिदिय-विषये, स्था० ।
 शोऽर्द्धिदिय-नोऽर्द्धिदिय-५० । नोऽर्द्धिदिय-विषये, स्था० ।

शोऽर्द्धिदिय-नोऽर्द्धिदिय-५० । नोऽर्द्धिदिय-विषये, स्था० ।
 शोऽर्द्धिदिय-नोऽर्द्धिदिय-५० । नोऽर्द्धिदिय-विषये, स्था० ।

शोऽर्द्धिदिय-नोऽर्द्धिदिय-५० । नोऽर्द्धिदिय-विषये, स्था० ।
 शोऽर्द्धिदिय-नोऽर्द्धिदिय-५० । नोऽर्द्धिदिय-विषये, स्था० ।

शोऽर्द्धिदिय-नोऽर्द्धिदिय-५० । नोऽर्द्धिदिय-विषये, स्था० ।
 शोऽर्द्धिदिय-नोऽर्द्धिदिय-५० । नोऽर्द्धिदिय-विषये, स्था० ।

शोऽर्द्धिदिय-नोऽर्द्धिदिय-५० । नोऽर्द्धिदिय-विषये, स्था० ।
 शोऽर्द्धिदिय-नोऽर्द्धिदिय-५० । नोऽर्द्धिदिय-विषये, स्था० ।

शोऽर्द्धिदिय-नोऽर्द्धिदिय-५० । नोऽर्द्धिदिय-विषये, स्था० ।
 शोऽर्द्धिदिय-नोऽर्द्धिदिय-५० । नोऽर्द्धिदिय-विषये, स्था० ।

शोऽर्द्धिदिय-नोऽर्द्धिदिय-५० । नोऽर्द्धिदिय-विषये, स्था० ।
 शोऽर्द्धिदिय-नोऽर्द्धिदिय-५० । नोऽर्द्धिदिय-विषये, स्था० ।

शोऽर्द्धिदिय-नोऽर्द्धिदिय-५० । नोऽर्द्धिदिय-विषये, स्था० ।
 शोऽर्द्धिदिय-नोऽर्द्धिदिय-५० । नोऽर्द्धिदिय-विषये, स्था० ।

शोऽर्द्धिदिय-नोऽर्द्धिदिय-५० । नोऽर्द्धिदिय-विषये, स्था० ।
 शोऽर्द्धिदिय-नोऽर्द्धिदिय-५० । नोऽर्द्धिदिय-विषये, स्था० ।

शोऽर्द्धिदिय-नोऽर्द्धिदिय-५० । नोऽर्द्धिदिय-विषये, स्था० ।
 शोऽर्द्धिदिय-नोऽर्द्धिदिय-५० । नोऽर्द्धिदिय-विषये, स्था० ।

शोभायाङ्गीकृत्याऽप्यथापेता । संस्कृते तु साङ्गिकैव साऽभिधी-
यते इति कुतस्तांभ्यन्तासंभव इति । ५ बभ्रव्याऽप्यविरोधतः सु-
चिवा भावना कार्या । पक्षं मांसमन्त्रप्रायः पलाय इत्यादि
तु सुप्रसम् । नवरं मातृताहकाऽऽन्ये विक्रमेतिरूपजीवविशेषाः
"लेखं मोक्षे चि" विगमनम् । अतुः ।

शोनीव न जीव-पुं० । जीवाजीवव्यतिरेकं पदापे, प्रा० चू० १
अ० । प्रा० म० । चिषो० । क्या० । (जीवाजीवव्यतिरेकं रा-
श्वभरनस्वीति 'तेरासिच' शब्धे बह्वचने)

शोनीव इति नोऽशब्दे-ऽनीवः सर्वनिषेधके ।
देशप्रदेशी जीवस्य, तस्मिन् देशनिषेधके ॥ ५१३ ॥

(नो इति) शोनीव इतिशब्दाच्चे नोऽशब्दे सर्वनिषेधके ति-
याङ्गिऽजीव एव । देशनिषेधके तु शोभाशब्दे आधीयमाने दे-
शनिषेधस्य देशाऽप्यनुज्ञान्तरिचकृत्याऽजीवस्य देशप्रदेशावेव
शोनीवशब्दस्यपदेशवाच्यमुपगतस्यो ॥ ५१३ ॥ नवी० ।

शोभायाचार-नोऽज्ञानाचार-पुं० । ज्ञानाचारभावे, " जोभा-
याचारे ङुविहे पद्यते । तं जहा-रंस्वाचारे खेच, जोरंस्वाचारे
खेच ।" क्या २ टा० ३ उ० । (स्वस्वस्थाने व्याख्या)

शोतस-नोऽस-पुं० । प्रसा न भवन्तीति शोतसः । आहाराऽऽ
दियु, प्राय० ४ अ० ।

शोतहा-नोऽथा-अय० । अयथाऽप्यतिशब्दव्याप्ये, क्या० ४
टा० २ उ० ।

शोदंस्वाचार-नोऽदृश्याचार-पुं० । नोऽदृश्याऽऽचारव्यतिरेकाऽऽ-
दिः । " बुधेहे जोरंस्वाचारे पद्यते । तं जहा-चरिन्नायारे खेच,
नोचरिन्नायारे खेच ।" क्या० २ टा० ३ उ० । (स्वस्वस्थाने व्याख्या)

शोदिय-नोऽदित-त्रि० । मेरिते, घनवातिमुष्कृतं, हा० १ चू०
६ अ० ।

शोपरपाणुपांगस-नोपरपाणुपुङ्गव-पुं० । स्वस्वधेयु, क्या०
२ टा० ३ अ० ।

शोवृत्वासपुङ्गव-नोवृत्तार्थस्युपुङ्गव-पुं० । नोवृत्तः चिः तु पाठ-
न्युष्टा इत्येकपदनिषेधे शोवेतिप्रज्ञानोपचाराः । एकपदनिषेधे
शोवेतिप्रज्ञानोपचारेण, क्या० २ टा० ३ अ० ।

शोभासासह-नोनापाशब्द-पुं० । अयथाकशब्धे, मायाशब्दादि-
तरो मोभाशब्दः । " शोभासासहे ङुविहे पद्यते । तं जहा-
आजसहे खेच, जोआजसहे खेच ।" क्या० २ टा० ३ उ० ।
(स्वस्वस्थाने व्याख्या)

शोभिजुरधर्म-नोभिजुरधर्म-पुं० । स्वत एव नो भिद्यत इति
नोभिजुरधर्मस्य । सुवचनम्, क्या० २ टा० ३ उ० ।

शोन्नयगमह-नोनुपगमह-पुं० । भूयशश्चर्यव्यतिरेकं, भूयम्
नुपुगाऽऽदि । " नोभूयससहे ङुविहे पद्यते । तं जहा-ताससहे
खेच, हसियासहे खेच ।" क्या० २ टा० ३ उ० । (स्वस्वस्थाने
व्याख्या)

शोमाउवापय-नोमातृज्ञाप-न० । मातृकापदव्यतिरेके अय-
रापपदे, " नोमाउवयं चि ङुविहे, पंख परस्यं च शोधयं ।"
हा० ६ अ० । (अयरापपदशब्दानाम् 'अयराहवच' शब्धे
प्रथमभागे ङेन वृष्टे कश्चयम्)

शोभासिपा-नवभासिका-खी० । " भाव पुतर-चदर-नवमा-
लिका-नवफलिक्का-पुगफने " ॥ २१६७ ॥ इति उत शोचम् ।

प्रा० १ पादः । "नेवार" इतिशब्धत्वे सुगन्धपुष्पप्रधाने वृक्षभेदे,
अ० १ वक्र० । हा० । अं० ।

शोलाङ्ग-देसी-चञ्चौ, दे० ना० ४ वर्ग ३६ गाथा ।
शोलाङ्ग-देसी-चञ्चौ, दे० ना० ४ वर्ग ३६ गाथा ।

शोलाङ्ग-देसी-चञ्चौ, दे० ना० ४ वर्ग ३६ गाथा ।
शोलाङ्ग-देसी-चञ्चौ, दे० ना० ४ वर्ग ३६ गाथा ।

शोलाङ्ग-देसी-चञ्चौ, दे० ना० ४ वर्ग ३६ गाथा ।
शोलाङ्ग-देसी-चञ्चौ, दे० ना० ४ वर्ग ३६ गाथा ।

शोलाङ्ग-देसी-चञ्चौ, दे० ना० ४ वर्ग ३६ गाथा ।
शोलाङ्ग-देसी-चञ्चौ, दे० ना० ४ वर्ग ३६ गाथा ।

शोलाङ्ग-देसी-चञ्चौ, दे० ना० ४ वर्ग ३६ गाथा ।
शोलाङ्ग-देसी-चञ्चौ, दे० ना० ४ वर्ग ३६ गाथा ।

शोलाङ्ग-देसी-चञ्चौ, दे० ना० ४ वर्ग ३६ गाथा ।
शोलाङ्ग-देसी-चञ्चौ, दे० ना० ४ वर्ग ३६ गाथा ।

शोलाङ्ग-देसी-चञ्चौ, दे० ना० ४ वर्ग ३६ गाथा ।
शोलाङ्ग-देसी-चञ्चौ, दे० ना० ४ वर्ग ३६ गाथा ।

शोलाङ्ग-देसी-चञ्चौ, दे० ना० ४ वर्ग ३६ गाथा ।
शोलाङ्ग-देसी-चञ्चौ, दे० ना० ४ वर्ग ३६ गाथा ।

शोलाङ्ग-देसी-चञ्चौ, दे० ना० ४ वर्ग ३६ गाथा ।
शोलाङ्ग-देसी-चञ्चौ, दे० ना० ४ वर्ग ३६ गाथा ।

शोलाङ्ग-देसी-चञ्चौ, दे० ना० ४ वर्ग ३६ गाथा ।
शोलाङ्ग-देसी-चञ्चौ, दे० ना० ४ वर्ग ३६ गाथा ।

शोलाङ्ग-देसी-चञ्चौ, दे० ना० ४ वर्ग ३६ गाथा ।
शोलाङ्ग-देसी-चञ्चौ, दे० ना० ४ वर्ग ३६ गाथा ।

शोलाङ्ग-देसी-चञ्चौ, दे० ना० ४ वर्ग ३६ गाथा ।
शोलाङ्ग-देसी-चञ्चौ, दे० ना० ४ वर्ग ३६ गाथा ।

शोलाङ्ग-देसी-चञ्चौ, दे० ना० ४ वर्ग ३६ गाथा ।
शोलाङ्ग-देसी-चञ्चौ, दे० ना० ४ वर्ग ३६ गाथा ।

शोलाङ्ग-देसी-चञ्चौ, दे० ना० ४ वर्ग ३६ गाथा ।
शोलाङ्ग-देसी-चञ्चौ, दे० ना० ४ वर्ग ३६ गाथा ।

शोलाङ्ग-देसी-चञ्चौ, दे० ना० ४ वर्ग ३६ गाथा ।
शोलाङ्ग-देसी-चञ्चौ, दे० ना० ४ वर्ग ३६ गाथा ।

शोलाङ्ग-देसी-चञ्चौ, दे० ना० ४ वर्ग ३६ गाथा ।
शोलाङ्ग-देसी-चञ्चौ, दे० ना० ४ वर्ग ३६ गाथा ।

शोलाङ्ग-देसी-चञ्चौ, दे० ना० ४ वर्ग ३६ गाथा ।
शोलाङ्ग-देसी-चञ्चौ, दे० ना० ४ वर्ग ३६ गाथा ।

शोलाङ्ग-देसी-चञ्चौ, दे० ना० ४ वर्ग ३६ गाथा ।
शोलाङ्ग-देसी-चञ्चौ, दे० ना० ४ वर्ग ३६ गाथा ।

शोलाङ्ग-देसी-चञ्चौ, दे० ना० ४ वर्ग ३६ गाथा ।
शोलाङ्ग-देसी-चञ्चौ, दे० ना० ४ वर्ग ३६ गाथा ।

शोलाङ्ग-देसी-चञ्चौ, दे० ना० ४ वर्ग ३६ गाथा ।
शोलाङ्ग-देसी-चञ्चौ, दे० ना० ४ वर्ग ३६ गाथा ।

शोलाङ्ग-देसी-चञ्चौ, दे० ना० ४ वर्ग ३६ गाथा ।
शोलाङ्ग-देसी-चञ्चौ, दे० ना० ४ वर्ग ३६ गाथा ।

शोलाङ्ग-देसी-चञ्चौ, दे० ना० ४ वर्ग ३६ गाथा ।
शोलाङ्ग-देसी-चञ्चौ, दे० ना० ४ वर्ग ३६ गाथा ।

शोलाङ्ग-देसी-चञ्चौ, दे० ना० ४ वर्ग ३६ गाथा ।
शोलाङ्ग-देसी-चञ्चौ, दे० ना० ४ वर्ग ३६ गाथा ।

शोलाङ्ग-देसी-चञ्चौ, दे० ना० ४ वर्ग ३६ गाथा ।
शोलाङ्ग-देसी-चञ्चौ, दे० ना० ४ वर्ग ३६ गाथा ।

विशेषविज्ञानेऽपि-

“ मांसी वस्त्राऽप्युनः कुप्य-द्विसप्तभ्याद्विषयेषु च ।
उद्वस्त्रुजः शक्रुन्वये, राशौ धाम्यानः पुनः ॥ १ ॥ ” इति ।
द्वस्त्याचयमपि-

“ अथकाऽप्रतिघ्नस्तुर्वै, सुदामां च दशाङ्गुलम् ।
कानिष्ठाऽप्रसक्तस्थोऽपि, कास्वर्गं सुभ्रुजिमम् ॥ १ ॥
कनिष्ठिकाभ्यामिकयो-रन्तरे द्वस्त्याचयम् ।
आदाय दृक्कणां दृष्टौ, कामां वा संस्पृष्टस्तो ॥ २ ॥
सङ्गानमानसा स्वस्थो, दन्तमांसवर्षां त्यजम् ।
अचराभिमुखः प्राची-मुखो वा निश्चलाऽऽसनः ॥ ३ ॥ ”
इत्यादिनीतिशालोऽपि विधिना विधेयम् ।

गणहृद्योऽपि-

“ अभावे द्वस्त्याचयः, मुखशुद्धिविधिः पुनः ।
कार्यो ह्यष्टशगणहृद्ये-जिह्वोच्छ्लेषस्तु सर्वदा ॥ १ ॥ ”
इति विधिना कार्योऽभ्यावधानिना, प्रयागव्याजिनस्तु द्वस्त-
त्याचयनाऽऽदि विनाऽपि कृद्दिरेव, तपसां महाफलत्वात्, इत्वं च
द्वस्त्यन्तर्गतपुण्याविशेषसुखकरत्वाऽऽदिना भावशुद्धिहेतुः । अ०
३ अर्था० । (स्नानश्लोके ‘अथाचार’ शब्दे प्रथमभागे ३११
पृष्ठे, ३१४ पृष्ठे च शीतोदकाऽऽदिभिः पादाऽऽदिप्रचायनं दोषप्रा-
प्यञ्जने उच्ये ।)

ततो देशस्नानं सर्वस्नानं वा सेवंतस्तस्मान्नामनवप्यमि-
च्छन्नविराहणा भवति । यहाणे इमे दोसा-

उक्तावाण विराग्या, तप्यदिवेषो य गारव विचुसा ।
परिमह्नीरुतं पिय, अविमामो चैव यहाणमि ॥ १ ॥
यहायंतो ह्यज्जीवणिकाय वहति, यहाणे पदिचो भवति ।
पुनः पुनः स्नाताशयः । अस्नातलापुन्यारीरेवः निमलशरी-
रेऽऽमिति गौरवं कुरुते, स्नान एव निभूनाऽऽङ्कार इत्यर्थः । अ-
पहावपरीसहाइ वदिते, न तं जिनातीत्यर्थः । लोमस्साविश्वे-
मणीषो भवति । एते स्नानदोषा उक्ताः । नि० सू० ३ उ० ।
स्नानादकम्-पुत्राऽऽदि स्नानपूर्वकामिनि स्नाननिकरणायाऽऽह-

रुच्यतो भावतश्चैव, द्विधा स्नानमुदाहृतम् ।
बाह्यमाध्यात्मिकं चेति, तदन्वैः परिकीर्त्यते ॥ १ ॥

इवाति गजजति तांस्नात्तु पयोव्यामिति ऊच्यम्-पुत्रलाऽऽदि, त-
स्माद् ऊच्यते ऊच्यतो जलशय्यो कश्चिन्नूनम्, देहदेशलक्षणं
वा शोभनीयम् २, मनोलक्षणं वाऽऽपनेवं, ऊच्यमाश्लेषेभ्य-
यः ३, अथवा-ऊच्यतोऽपरमायेतो ऊच्यशुद्धयप्राप्ताध्यायैवत्वा-
त् ४, अथवा-ऊच्यतो भावस्नानकारण्येन कारकायैवत्वाद्
द्वयमाश्लेष ५ । तथा-अयं-परिधामः, तस्माद्भावतः
शुभ्रभावनलक्षणं करणभूयम् १, तपयोगभावाऽऽमकजीवलक्षणं
वा शोभनीयम् २, अथवा-कीर्त्यिकजायकारणभूयकमेमल्ल-
क्षणमपनेतव्यं, लक्षणं करणभूयजायमाश्लेषेयर्थः ३, भावतः
द्वयमाश्लेष जयति ४ । अथवा-समुच्छ्रयः । एतत्कारोऽप्यारण्ये ।
एवं चाभ्यन्तरो प्रयोगो-ऊच्यतो भावन एव । तन्त्र ऊच्यमा-
श्लेषेनैव द्विधा द्विप्रकारं, नामाऽऽदिनेरेतु नु क्तुर्काऽपि केवल-
मिह अतुःप्रकारयं स्नानस्य नाशितम्, नामस्थापनयोः प्रक-
त्वाभासोपयोगित्वात् । न हि स्नानस्य नामस्थापनो जिननाम-
स्थापने इव प्रयोद्देतुयेन पुत्रागोचरत्वेन च लोपयोग इति ।
अथवा-एतत्कारो द्विधैवमेव संभवत्येते, तथा ऊच्यतो प्रावत-
त्येति । एवं द्विधैव स्नानमुदाहृतं, न तु लक्ष्यता ।

यथाऽऽहुरेदे-

“ सप्त स्नानानि प्रोक्ताणि, स्वयम्भवे सर्वभुजा ।
द्वयनाथविद्वान्ये-सुधीनां ब्रह्मचारिणाम् ॥ १ ॥
आश्वयं वादयं ब्राह्मं, वायव्यं दिव्यमेव च ।
पार्थिवं मानसं चैव, क्षानं सप्तविधं स्मृतम् ॥ २ ॥
आश्वयं भस्मा क्षान-स्वयच्छान्तु वादयम् ।
प्रायोक्तुणामयं ब्राह्मं, वायव्यं तु गवां तजः ॥ ३ ॥ (मन्त्र-
स्नानमित्यर्थः)

सुपदष्टे तु यद् उच्यते, तद्विषयसुपयो विदुः ।
पार्थिवं तु मुद्रा स्नानं, मनःशुद्धिस्तु मानसम् ॥ ४ ॥ ”
इति सप्तविधस्नानकथनं क्षानथैकम्, यतो यद्वाक्ष्यमक्षान-
मप्रत्यक्षं तत्सर्वं ऊच्यस्नानमेव । यथाऽऽन्तरमल्लोक्तुणामाचारं,
तज्जावस्नानम् । यत्पुनरन्यथापार्थिवं तदस्नानमेव । न च गो-
जसा मन्त्रेण वा मलावनयनमुपपन्नमस्त इति । सप्तः सप्तपदे
द्विधैव । अथवा-ऊच्यतो द्विधैवैव, प्रावतश्च द्विधैवैव इत्येवं
द्विधाशुभ्रप्रयोगः । द्विधैवैव च प्रधानाऽऽपानभेदात् । तथा दृष्टो-
विषयत इति । ऊच्यतो भावतश्चैवमिति पात्रान्तरे तु, एतत्कार
ऊच्यप्रदेशनाथः । तेन एवमेव प्रकाशेन द्विधा स्नानं श्रुची-
करणमुदाहृतं नश्यदेतिरिमहितम् । अत्रायं परेषामप्यविप्र-
निपत्सिमुपदेश्यत्वाद्-अदिनें बाह्यं शरीरतः, प्रत्यागते मनसि
भयमाध्यात्मिकं, मानसमित्यर्थः । अथवा- समुच्छ्रयः । इति
ऊच्यप्रदेशनं । एवं चाभ्यन्तरो प्रयोगो-बाह्यमित्येव, अत्रानि
च । तदन्तिकेयुः द्वयस्नानं प्रावतस्नानं च, अन्वैरिति जैन-
धर्तारिकताधिकारित्येव, परिकीर्त्यते संभवत्येते इति ॥ २ ॥

तत्र ऊच्यस्नानप्रतिपादनायाऽऽह-

जलेन देहेदेशस्य, शय्यं यच्छुक्कारणम् ।
प्रयोऽप्यानुपुरोधेन, उच्यस्नानं तदुच्यते ॥ ३ ॥

उज्जेनामस्नानं, मन्त्राऽऽदिभिः, तैर्हि द्वयस्नानमपि न भवति,
मन्त्राऽऽपयनयासमर्थत्वात्साधुम् । नन्वेषेवाप्यं शौचम् इति
स्नानलक्षणाच्च, देहेदेशस्येति शरीरस्यलक्षणावयवस्य ।
इह च देहप्रद्वयेन सत्त्वस्नानेन देवाचंनं कार्यमिति मत-
पाकृतम्, जलाच्छुक्कार्यां स्नातत्वात्प्रतीतिः ।

देशस्येत्यनेन तु ये मन्त्रे-

“ एका लिङ्गे गुदे तिष्ठ-स्तैषकम् करे ददा ।
उजयोः सप्त विज्ञेयाः, भूयः श्रुची मनीषाभिः ॥ १ ॥
एतच्छौचं पृष्टव्यानां, द्विगुणं च ब्रह्मचारिणाम् ।
त्रिगुणं चापरव्यानां, यतीनां च अष्टगुणम् ॥ २ ॥ ” इति ।

ते उपहसिता भवन्ति । न हि तैरेवं शौचं प्रति प्रयत्न-
चक्षिरपि सिद्धगुराऽऽपानं मानस्य शौचं कर्तुं शक्यं, किं तु
स्यकामाश्लेषेन, न च कर्मानासाऽऽपानमयं शौचं तैर्विधीयते, न
तैरन्यथयुक्तानि न भवन्तीति, कृमं मुहुरं यावत् प्रभूतकारं,
वदिति स्नानं, श्रुद्धिकारणं मनविलयेतु, प्रायो वाहृत्वेन,
प्रायोऽप्रद्वयस्यार्थावधेरोमप्रसक्त्य कृमयपि शुद्धिकारणं न भव-
तीति दर्शितम् । कुः पुनः कृमयेव शुद्धिकारणम्, इत्यत आह-
ऊच्यस्य प्रकृतिसमभावेऽप्युच्यते मन्त्रस्वाऽनुपुरोधेऽऽनुरो-
धेऽऽपतिष्यतोऽप्यानुपुरोधे, तेनाप्यानुपुरोधेन हेतुना, न हि स्ना-
नं मन्त्राऽऽपयनयासाध्यात्म्यरीत्येन मन्त्राऽनुपुरोधेऽनु शक्योऽपि
तदित्येवंविधं स्नानम्, किमप्यत आह-ऊच्यत्पुच्छकलपानि
वीटाऽऽप्याश्लेष स्नानं ऊच्यते वा स्नानं ऊच्यत्पुच्छकल-

तेऽत्रिधीयते, स्नानलक्षणविधिः । अन्ये तु प्रायोऽप्यानुपरो-
धेनेत्येतदित्यर्थं व्याचक्षते-प्रायो वातुद्वयेनायेषां त्रसलक्षपा-
तिरिकाणां प्राथिमानानुपरोधोऽप्यापादनं प्रायोऽप्यानुपरोधः,
तेनोत् ॥ ३ ॥

अथैतद्वेष कर्तुंशशाहं प्रधानाऽप्रधानतां दशयथाह-

कृत्वेदं यो विधानेन, देवताऽतिथिपूजनम् ।

करोति मलिनाऽऽऽऽम्भि, तस्यैतदपि शोचनम् ॥ ३ ॥

कृत्वा विधाप्य, इदमन्तरादितं कृत्यस्नानं, य इति तदाधिकार-
वान् धार्मिकः, विधानेन धार्मिकजनोचितस्नानविधिना "भूमि-
पदपूजना-गुणाह जयथा स होह वहाणाओ ।" इत्येवंपूजेण,
ततः किमिवाह-देवताऽनन्तरविधिस्नानस्वरूपमदादेवबलकृपा,
अतस्ति सततमप्रतिबद्धविहारितया गच्छतीत्यतिथिः, अविधा-
नाना वा तिथिः, उपरलक्षणत्वात्सुखाऽऽप्यवयवव्यवस्थातिथिः-स-
म्भारिगतो यतिः । उक्तं च-" तिथिपर्वोत्सवाः सर्वैः त्यक्ता
नैव सहायना । अतिथिं न विजानाव-च्छेषमप्ययति विदुः" ॥ १ ॥ इति । नयोः पूजनमुचितस्वकारकरणं देवताऽतिथिपूजनं, त-
त्करोति तिथौ । द्वितीयाऽप्यानपक्के तु-विधानेन देवताऽतिथि-
पूजनं करोतीत्येवं सम्प्रथमः कार्यः कोऽनातिथिपूजा-मलिनेऽप्यध-
मबलपुत्रक आऽऽम्भो व्यापारो मलिनाऽऽऽऽम्भः, सोऽस्यास्तीति य-
जिनाऽऽऽम्भः, सावधयोगाऽऽऽऽम्भो गृहस्थ इत्यर्थः कुनीयिकशि-
क्षागोत्राप्रवचनं चेत्येति शेषेण, तद्विदुःकृतं विचर-हे कुनीयिकाः ।
वदि यथं मलिनाऽऽऽऽम्भः इतिगुणस्तथा युष्माकमिदं कृत्यस्नानं कर्तुं-
मिति, नागम्या । यथा ह्यस्य विदुःकृतत्वात्तदनुत्पन्नं प्रशस्यता, स च
विदुःको भावो निर्माऽऽऽऽम्भः सदैवास्तीति किमेतेनेति । त-
स्योति देवताऽतिथिपूजनकर्तुं मलिनाऽऽऽऽम्भः, यत्तदपि न के-
वंच कृत्यमात्रस्वरूपं भावस्नानं ब्रह्मपरिणामरूपवाच्योऽभनमेत-
दपि कृत्यस्नानमात्रं यो शनसाधुः सत्यपि सावधये प्रायो
अर्द्धाऽऽऽऽम्भः इतिहेतुत्वे च श्रमजावहेतुत्वात् तस्येति विशेष-
णत्वात्तद्व्यस्य त्वशोभनमेव तदिति सिद्धं भावबुद्धिनिमि-
त्तत्वादिति ॥ ३ ॥

शोभनमिदमित्युक्तं तस्मिन्पथेनार्थमाह-

जावबुद्धिनिमित्तत्वा-त्तथाऽनुजवर्गिकितः ।

कथञ्चिदोपभावेऽपि, तद्व्यगुणजावनः ॥ ४ ॥

प्रायोऽप्यवयवः, तच्छुद्धिनिमित्तता, तस्या निमित्त कारणं, तस्य
भावो भावबुद्धिनिमित्तत्वं, तस्मादेतदपि शोभनमिति प्रकृतम् ।
न चास्य भावबुद्धिहेतुत्वं तस्मात्तस्मात्तथा तेषां प्रकारेण
भावबुद्धिनिमित्तत्वेन योऽनुभवः संज्ञेयवन्तरस्य वा सिद्धिः
प्रतीतिः सा तथाऽनुभवसिद्धिः, तस्मात्तथाऽनुभवसिद्धिः ।
अथ कृत्यस्नानं प्रावबुद्धिनिमित्तमपि सहकारिकायाऽऽऽ-
म्भः । अहिसादोषवृष्टिः न वा शोभनमेवैत्याह कृत्याऽऽऽम्भः-
धाञ्जित् केनापि प्रकारेणाप्याधिक्याऽऽऽम्भः । अत्राज्ञानं, शोष-
धाञ्जित्पि हिंसालक्षणावधमन्त्रावेऽपि, न केवलं देवायाजैव
इत्यपिशाम्नायैः । तस्मात्तथाऽऽऽम्भः इति शोचनं गुणः स-
म्प्रथमश्रमबुद्धिलक्षणं, स तद्व्यगुणस्तस्य भावो लाभ-
स्वरूपव्यगुणभावः, तस्मात्तद्व्यगुणजावनः । आह च-"व्याप-
काव्यवहो, यानि कुट्टो सो स कित्तु विष्णुपूजा । मन्त्रसलुद्धिदेव-
रिषि प्रावर्णया च विवरज्जा ॥ १ ॥ यस्नानं पूजार्थं तद्व्याप-
काव्यवहोऽप्यवधेयमर्हतीति । इह च हेतुप्रयोगं वक्ष्य-क-

व्यस्नानमपि शोभनं, प्रावबुद्धिनिमित्तत्वात् । यथाजावबुद्धिनि-
मित्तं तसच्छोभनम्, यथा विषयवन्दनम्, प्रावबुद्धिनिमित्तं च
कृत्यस्नानं, तस्माच्छोभनमिति । अथायमसिद्धो हेतुरित्यशो-
च्यते-यथायाऽनुभूयते तस्यथा प्रतिपत्तव्यम्, यथा विचिन्वं
सुखाऽऽऽऽम्भः इतिसेवदन्तम्, अनुभूयते च भावबुद्धिनिमित्त-
त्वात् । अथ कथञ्चित् सदोषवाकाचं शोभनवयवस्य, इत्यर्थोऽयत-
नधाञ्जित्श्रुतरगुणान्तरात्पिते हेतुत्वात्तथाऽऽम्भः इति शोभनम्,
यथा भ्रमपङ्काऽऽऽम्भः इतिदोषोपेतमपि तुङ्गच्छेदाऽऽऽम्भः इतिश्रुतर-
गुणहेतुत्वात्तन्मन्त्र-विशिष्टसम्प्रथमशोभनबुद्धिनिमित्तत्वं क-
ृत्यस्नानमिति ॥ ४ ॥

यदि प्रावबुद्धिनिमित्तत्वाच्छोभनं कृत्यस्नानं, तर्हि करोति
मलिनाऽऽऽम्भः कस्मादभिहितम्, मलिनाऽऽऽम्भः इति त-
थैव तस्य शोभनत्वादिवाशङ्क्याऽऽह-

अधिकारिवशाच्छास्त्रे, धर्ममाधनसंस्थितिः ।

व्याधिप्रतिक्रिया तुभ्या, विज्ञेया गुणदोषयोः ॥ ५ ॥

अधिकारोऽप्यास्तीत्याधिकारी योऽप्यनुष्ठाना, तस्य वशोऽपेक्षा-
धिकारी ब्रह्मसत्त्वान्, न यथाकथञ्चिदित्यर्थः । शास्त्रे सुनिश्चि-
ताऽऽऽम्भः, धर्मसाधनयोः प्रस्तुतयोऽप्यस्नानभावस्नानल-
क्षणयोः, संस्थितिः सम्प्रथमं इत्यस्या धर्मसाधनसंस्थितिः ।
किंपेयमित्याह-धर्माधिप्रतिक्रिया तुभ्या रोगाधिकारस्यैव-
यस्या समाना, विज्ञेया सद्गुणदोषयोः शुद्धिनिमित्तत्वात् । यो-
र्विषया, इत्याह-कृत्यदोषयोः, गुणदोषयोर्वाऽऽऽम्भः इत्यर्थः ।
इयमत्र भावना-यथाऽऽऽम्भः इति व्याधिप्रतिक्रिया गुणकरी,
दोषकरी च, तथा मलिनाऽऽऽम्भः इतिगुणदोषयोः शुद्धिनिमित्तत्वात्
कृत्येनस्नानरूपे धर्मसाधने गुणदोषकरी, कृत्यस्नानं मलि-
नाऽऽऽम्भः इतिगुणदोषयोः शोचनं, नेनस्नानं इत्यर्थः । यतो मां-
सऽऽऽम्भः इति देवतोद्देशेन स्नानाऽऽऽम्भः इतिगुणदोषयोः, न निवततः ।
किंचित्तुन्येदमित्त-मलिनाऽऽऽम्भः इतिगुणदोषयोः, यस्माद् ब-
ह्व्यति अयमेव ग्रन्थकारः-" धर्मार्थं यद्ये विषेदा, तस्या-
ऽऽऽम्भः इति । प्रकालानादि पञ्चस्य, ब्रूयात्तस्यसं वयाह ॥
१ ॥ इति । अनेन धर्मार्थं सावधमवृत्तिनिमित्तत्वात्, तथा शु-
द्धिऽऽम्भः इतिगुणदोषयोः शोचनं, अनेन च पुण्योत्पन्नाऽप्यो दे-
वसंवेद्यत्वात्तस्मात्तथाऽऽम्भः इतिगुणदोषयोः, न चायं सम्प्रथमगुणः,
यतः स्नानं विषेद्यत्वात् देवाच्चान्ताऽऽम्भः इतिगुणदोषयोः । यदाह-"तथा
सुदृषा दुहा वि ह, इत्ये गदाप्येण सुवचयेण ॥ इति । अथ
प्रासङ्गिकः स्नानापेक्षोऽप्यनुष्ठानो, न तु देवतोद्देशिकः । एत-
दपि न सङ्गतम् । एवं हि यदा कदाचित्स्नानतो ज्ञेयं तदा दे-
वाचेनं कुप्यदित्युपदिष्टं स्यात्, न निष्कृत्यतया । नित्यकृत्यं
चेत्तत् । आह च-"वर्द्धनं वेदवाङ्मिच्छां वृद्धेण विहिता स ॥"
इति । यथोक्तम्-धर्मोर्धर्मसाधना धर्मार्थं सावधमवृत्तिनिमित्त-
त्वात्, न च सत्यं, केवलं स निषेधः सर्वविषयनिषेधः, तदाधिकारोऽप्य-
स्योऽऽम्भः इतिगुणदोषयोः शुद्धिनिमित्तत्वात् । शुद्धिनिमित्तत्वात् । नित्यकृत्यं
ऽनुष्ठानं एव । यदाह-"व्याप्येणं कृत्यादिहेतोः ॥ इति । तथा वा-
ग्निऽऽम्भः इतिगुणदोषयोः शोचनं कथञ्चित् कथञ्चित् दुहा, विषयवि-
शेषप्रत्यासक्त्युत्पन्नं पापकृत्यगुणदोषयोऽनुष्ठानं, यथा संका-
शस्य, संकाशप्राप्तौ हि प्रजाः । अतिसौम्यकृत्यो निश्चलान्-
मन्याऽऽऽम्भः इतिगुणदोषयोः शोचनं कथञ्चित् कथञ्चित् कथञ्चित् । अत-
काऽऽम्भः इत्युत्पन्नं यथोक्तं दुर्गमन्तराः शोचनरूपः पारमतसमी-

वेषकृष्णस्यकीयपुत्रेभववृत्तान्तः पारमतोवदेष्टतो दुर्गतस्वमित्-
 त्स्वभक्तमङ्गलपात्र, "यद्दमुयाजेःवेध्यामि कृत्यं तद् प्रासास्यन्धा-
 मवर्जं जिनाऽभ्यन्ताऽऽदिषु निषोद्धेः" इत्यभिप्रष्टं गृहीतवान्,
 कालेन च निर्धोऽन्यथासत्तायामिति । अथ युक्तं संकाशस्यैतत्, तथै-
 व तत्कर्मज्ञोवेषसेः, न पुनरवस्थाः नैवम् । सर्वेष्व्याश्रमस्वकप-
 न्ध्यापारम्, अथयुक्तो सिन्धुवारकुसुमेहि । प्यापयिहाणयं, ल-
 व-
 बन्धा नियसन्तोऽग्निम् ॥ १ ॥ " (पञ्च०) न हि तथा यथासामं,
 न्यायोपात्तचित्तन वा तानि गृहीतानीति । तथा चैत्यसम्ब-
 ण्धितया प्रामाऽऽदीनां प्रतिपादनास्त्राऽऽपराऽऽधभावः प्रोक्तः ।

यदाह—
 " लोपह वेद्यायं, रूपसुवन्नाह नामवाद्याह ।
 लग्गनस्स तु मुणियो, तिकरणसुद्धी कर्हं नु ज्ञेवे ? ॥१॥
 भद्रह परथ विनासा, जा एयाहं मयं वि मनेच्छा ।
 न तु तस्स इवज सुद्धी, अह कोह इरुज एयाहं ॥२॥
 सवन्धायेस्य गहि, संधेयं होह लग्गयध्वं नु ।
 अचरिन्तोयं परं, संधेयं होह कज्जं नु ॥३॥ "
 तदेषं मालिनाऽऽरम्भयोर्धर्मार्थं स्नानाऽऽदिक्कमधिकद्वमिति
 स्थितम् । ननु यात्तरत्र कस्मात्प्राधिकारी, यतः कर्मकृतयो ध्या-
 धिरेको द्व्यारोपि यतिगृहस्थयोऽन्तर्लक्षाधिकस्ताऽपि पूजाऽऽदि-
 कस्तथा समेव भवति, ततो यद्येकादधिकारः, कथं नापरस्य ? ।
 अथ " स्नानमुवृत्तनाऽऽयङ्गं, तत्रकेहाऽऽदि संसिक्तियाम् । गन्ध-
 मन्धं च चूर्णं च, त्वजन्ति प्रवृत्तवारिणः " ॥ १ ॥ इति चत्वार्यु-
 धतोः स्नाने, तत्पूर्वकत्वादिवाचनस्य तास्मिन्ननाधिकारः, नैवम्,
 भूयाद्यस्यैव तस्य विधेयान् । अथ सावयान्मुक्तोऽभिधीयति तत्र
 नाधिकारी ननु यत्रि यतिः सावयान्निवृत्तस्तनः को दोषः, यस्मान्-
 नैव कृत्वा देवनाऽप्येवं न करोति ? । याहं स्नानपूर्वकं देवनाऽप्येवं
 स्वायथ्ययोगः स्यात्, तथाऽप्यै गृहस्थस्याऽपि तुल्य इति, तेनापि
 न कस्येवं स्यात् । अथ गृहस्थाः कुटुम्बाऽऽधर्षोऽपि सावये प्रवृ-
 त्तः, तेन तत्रापि प्रवर्तताम्, यतस्तु तत्राप्रवृत्तवाक्यं स्नाना-
 ऽऽदीं प्रवर्तेन इति ? । ननु यद्यपि कुटुम्बाऽऽधर्षे गृही सावये
 प्रवर्तेन, तथाऽपि तेन धर्मार्थं तत्र न प्रवर्तितव्यं स्यात्, यतो
 नैकं पापमाचरितमित्यभ्यर्धयत्काले तस्य स्यात् । अथ कृषोदा-
 हरपाद पूजाऽऽदि ज्ञानिमारकनदेर्बन्धो विधोषयुद्धी शुशान्तर-
 मास्वाद्यतीति युक्तं गृह्णितः स्नानपूजाऽऽदि । ननु यथा शुद्धिर्ना
 कृषोदाहरणस्नानाऽऽदि युक्तम्, एवं यत्परि तद् युक्तमेव ।
 एवं च कथं स्नानाऽऽदीं यतिनाधिकारीति प्रवृत्तः ? ।
 अत्रोक्तये-यतोयि हि सर्वथा सावध्यापाराधिकृत्याः, ततश्च
 कृषोदाहरणस्याऽपि तत्र प्रवर्तमानानां तेषामवधमेव विभे स्फु-
 रति, न धर्मैः तत्र सर्वैश्च श्रमध्यानाऽऽदिभिः प्रवृत्तत्वात् । युह-
 क्कानु सावधे स्नानावतः सततमेव प्रवृत्ताः, न पुनर्हि सावध्या-
 ऽऽदिद्वारेण स्वरोपकाराऽऽत्मके धर्मैः, तेन तेषां तत्र प्रवर्तमा-
 नानां स एव विभे लगति, न पुनरवधामिति कर्तव्यत्वात् ।
 सावध्यावितरौ मन्तव्याविति स्नानाऽऽदीं गृहस्थ एवाधि-
 कारी, न यतिरिति । आगमोऽप्येवं व्यवस्थितः ।

यदाह—
 " कुर्वीतकायसंजमो, दशवर्षेण सो विहङ्गय कसियो ।
 ४५२

तो कसियो संजमयिज, पुष्करिं च न इच्छति ॥१॥
 अकसिणपवत्तगाणं, विचाविरिखाण एस कज्जु सुत्तो ।
 संसारपयच्छुकरणे, दशवर्षेण क्वचित्तो ॥२॥ "
 तथा कथं स्वस्त्यवस्थात् पूजायाः तस्य च भावस्तवदेत्तुवा-
 त् प्रधानत्वाच्च यतीनां न कृत्यस्तोऽधिकारः । अत एव साम-
 नाधिकारः आक्षेपः क्वचित्तधिकारी, तथाऽपि सावध्यानिवृत्तत्वा
 भावस्तथाऽऽकृत्येन श्रमयकत्वात् । अत एव गृहीणोऽपि
 प्रकृत्या पृथिव्याद्युपमद्वेभरीरोयतनावतः सावधे संक्षेपवधेयं ति-
 क्रियाऽनुरागियो न धर्मार्थं सावधाऽऽत्मप्रवृत्तियुक्ता । यदाह—
 " अस्वद्वारं भवत्तो, अं च गिही तेण तेषि विधेया । तस्मिन्निचि-
 क्तल ष्वचय, एसा परिनाचणीयमित् ॥ १ ॥ " न चायमनन्त-
 रोहितोऽन्तदारभ्यप्रवृत्तः, तत्कथं तस्य तद्विधिभिरन्येन स्ना-
 नाऽऽदीं सावधाऽऽत्मप्रवृत्तियुक्ता, अतः स्थितमिदं न सर्व
 एव सर्वत्राधिकारी, किं तु य सर्वत्राधिकारी, स एवावध्यान्-
 धिकारीति ॥ २ ॥

अथ भावस्नानप्रतिपादनायाऽऽह—
 ध्यानाभ्रमां तु जीवस्य, मदा यच्छुक्किकारणम् ।
 मलं कर्म समाश्रित्य, भावस्नानं तदुच्यते ॥ ६ ॥

ध्यानं श्रमविश्लेषकामनालक्षणं धर्मोऽऽदि, तदेवाग्ने जलं, तच्च
 ध्यानाभ्रस्नानेन, तृशार्धः पुनरयं, यत् स्नानं, शुद्धिकारणं निमित्तत्व-
 हेतुः, तद्भावस्नानमुच्यते इति स्वमन्थः । प्रकालनीयप्रदयं-
 नायाऽऽह-मन् मालिन्धान्धन्यं, कर्म ज्ञानाऽऽत्मप्रवृत्तः ।
 अथ, समाश्रित्याऽऽर्कृत्य, भावान् ध्यानाऽऽदीनामित्ये भावतो
 वा परमाधेतः स्नानं भावस्नानं, तद्विधेयं भूतमुच्यते तत्स्वकप-
 विद्भिरभिधीयत इति ॥ ६ ॥

अस्यैव कारकमेवेतोत्तमस्वकपनामाह—
 श्रुचीणामुत्तमं श्लेत्-चिद्विष्टं परमार्थिभिः ।
 हिंसादोषनिवृत्तानं, प्रतशीलवर्द्धनम् ॥ ७ ॥

पश्यान् यथावत् वसित्वमि श्रुयो यो मुनयस्तेषां, हिशब्दोऽवधा-
 रणार्थः, तेन श्रुचीणामुत्तमं प्रधानमेतन्नावस्नानं निर्विष्टं प्रति-
 पादितं, परमार्थिभिर्भूतपुत्रैः, सधैरैरित्यर्थः । श्रुचीणामुत्तमंमिति
 विशेषणसामर्थ्याद्येवां त्वनुपममेव तद्विनि निश्चं तेषाम्, विशिष्ट
 एधमंधानामावाधिति । अथवा-श्रुचीणामुत्तममेतदेवेत्येवमव-
 धारणं इत्यर्थम् । ततश्चोत्तमत्वात् तेषां विशेष्यम् । ननु दे-
 वात्मनोर्ब्रह्मस्नानमपि, किमुत्तमश्रुचीणाभिः । हिंसाह-हिंसा- प्र-
 मत्तोषाशास्त्राण्यवरोपयं, सैव दोषो ब्रुयं हिंसादोषः, ततो नि-
 वृत्ता उपरना येते तथा, तेषां हिंसादोषनिवृत्तत्वात् । ननु श्रुच-
 य एवंविधा एव भवतीति विशेषणमिदमनर्थकम्, नैवम्, हेतु-
 तत्वा लोपव्यासात् । ततश्च श्रुचीणामुत्तममिदं हिंसादोषानिवृत्त-
 त्वादि चक्षुष्याः स्यात् । किमुत्तममिदमित्याह-ज्जानि मदा-
 म्रतानि, शीलं च समाधिः, अथवा-ज्जानि मूलगुणाः, शीलसु-
 चरगुणाः, तेषां विशेषणं बर्त्तं श्रुद्धिकारणं मतवतीत्यर्थम्,
 भावस्नानं हि धर्मशुद्धिप्रदानकं, तथैतद्व्ययर्थं भवत्येवेति ॥७॥

उपसंहारदाह—
 स्नात्वाऽनेन यथायोगं, निःशेषमज्ञर्त्तितः ।
 ज्ञ्यो न श्लिष्यते तेन, स्नातकः परयाधेतः ॥ ८ ॥
 स्नात्वा शौचं विधाय, भजेत भावहेतुमुत्पन्नस्नानेन, भावस्नाने-

न च यथायोगं यथासंभवं कृत्स्नस्नानेन मलिनःऽऽरम्भो, प्राय-
स्नानेन चेतः शिःशेषमलवञ्जितः, पारम्पर्येण साक्षाच्च सकल-
कर्ममलमुक्तो भवतीति श्रेयः । शेषकरणं विना एककर्मकत्वा-
भावात् कृत्वाप्रत्ययो न स्वादिनि, शेषः-कृत इति । एवंभूतञ्च
सन्न चूयः पुनरपि, न लिप्यते नोपदिह्यते, तेन कर्ममलेन, एवं च
स्नातकः स्नातः, परमार्थतो वस्तुवृथया भवति, स्नानान्तरस्ना-
तस्तु परमार्थस्नातो न भवति, विधीयमानमधिकगमाभावाद्,
पुनर्मज्ञोपलेपनाच्चेति । ततो हे कुतूथिकाः । यदि यूयमज्ञेयं
परमार्थतः पारमार्थिकस्नातका भविष्यमिच्छथ, तदा भावस्ना-
नेनैव स्नात, मा कृत्स्नस्नानेन, मलिनःऽऽरम्भाणामेव तस्यो-
क्त्यादिनि हृद्यम । अथ चेत्तं व्याख्या-स्नात्वा अनेनैत्यन्त-
रोक्त्याच्चस्नानेन, यथायोगं यथायुक्ति, शिःशेषमलवञ्जितः सन्
चूयो न लिप्यते, तेन, कोऽस्नावित्याह-स्नातकः परमार्थतः पार-
मार्थिकस्नातक इत्यर्थः । इह च कृत्वाप्रत्ययो कद्विचयादि-

ति ॥ ८ ॥ अह० १ अष्ट० । वर्षातः प्रतिनियतदिवसमाविनि
भगवत्प्रतिमायाः स्नाने पर्याधिके, वृ० १ उ० ।

एहात्मनिष्ठा-स्नानमस्त्रिंशो-श्री० । स्नानयांथे मल्लिकाविशो-
धे, जी० ३ प्राते० । अ० ।

एहासु-स्नायु-न० । अस्थिबन्धनाशिरायाम्, तं० । आवा० ।

एहाविभ्र-नापित-पुं० । "निम्बनापिते ह्रपहं वा" ॥ ८ ॥ १ ।
२३० ॥ इति तस्य शहः 'एहाविभ्रो,' 'नाविभ्रो' । कुरोपजी-
विनि, प्रा० १ पाद् ।

एहाविभ्रपसेवय-नापितप्रसेवक-पुं० । मन्मथोचकपुराऽऽदि-
प्राजने, उक्त० २ अ० ।

एतुसा-स्तुपा-श्री० । पुत्रवध्याय, "आणंदपुरे महसो, गृहसा-
य समं संवासां काकणम् ।" आ० म० १ अ० १ खपड ।

इति श्रीमत्सौधर्मबृहत्प्रागच्छीय—कलिकाक्षसर्वज्ञकदप-
श्रीमद्भट्टारक—जेनश्वेताम्बराऽऽचार्यश्रीश्री १००० श्री
विजयराजेन्द्रसूरिविराचिते 'अभिधानराजेन्द्रे'
ण (न) कारादिशब्दसङ्ख्येन समाप्तम् ।

तकार

त-त-पुं० । ' तक् ' हसने, सहने वा उग्रप्रत्ययः, द्विवाङ्गिलोपः ।
 शौरे, अमृते, पुच्छे, क्रोदे, भेद्ये, रज्ज्, खगालपुच्छे च । तस्यो,
 पुण्ये, क्रीं० । न० । वाच० । "तकारः पुंसि संज्ञो, निश्चये वि-
 स्तरे स्मरे । (४१) धानुवाये विधौ कंधे, ता कृपायां स्त्रियां
 मनाः ।" भाष्य०-पका० । " तः भेते निष्कसे शापे, पांनःपुन्ये
 चये च तः ।" इति विश्वेश्व०-पका०। तच्छब्दनिर्देशो, नि० चू० ।
 यथा-" सं गामंस्ति वा " इत्यादि । नि० चू० २० ड० ।
 तत्राएवावस्तुत्र-तद्व्यञ्जनपुत्र-पुं० । ' तयण्यवस्तुत्र ' शब्दायें,
 स्या० ४, ज्ञा० ३ उ० ।

तत्रार्थि-तदानीम्-अव्य० । तस्मिन् काले तदानीम् । "पानीया-
 ऽऽदिविषत् ॥ ८ । १ । १०१ ॥ इति इक्षारस्येत । प्रा० १, पाद ।
 तद्व्ययें, वाच० ।

तद्व्य-तृतीय-त्रि० । त्रयाणां पूरणः । जि-नीच-संप्रसारणम् ।
 वाच० । "पानीयाऽऽदिविषत् ॥ ४। १। १०१ ॥ इति कारस्येकारः ।
 प्रा० १ पाद । त्रयाणां पूरणे, येन त्रिवचसंख्या पूर्यते तस्मिन्
 पदार्थे, वाच० । प्रा० २० । नि० चू० ।

तद्व्यम-तृतीयाकृम-न० । स्थामाज्ञे, प्रति० ।

तद्व्या-तृतीया-क्रीं० । चक्रमरुतस्य तृतीयकलायाः स्वयमवह-
 लप्रवेशनिर्गमाम्यतररूपकियाऽऽत्मिकायां तिथौ, वाच० । स्वना-
 मक्यातायां विज्ञको, "विष्किलकियासाधकतमं करणं, तस्मिन्-
 तृतीया । अत्रु० । "तद्व्या करणमि कया, भणियं च कथं च तेज
 च मय वा ।" तृतीया करणे, कः । यद्येत्याह-अजितं वा कृतं वा,
 केनेत्याह-तेन वा मया वेति । अत्र यद्यपि कर्तारं तृतीया प्र-
 तीयेते, तथाऽपि विवक्षाऽपीत्येवात् कारकप्रभुत्वेः, तेन मया वा
 कृत्वा अजितं कृतं वा, देवदत्तेनेति गम्यत इति । एवं करणवि-
 षयाऽपि न इत्येतीति लक्ष्यायः । तथं तु बहुवचुता विवस्ती-
 ति । अत्रु० ।

तद्व्यपिधारगणायाम-तैलपात्रीधारककृतातग-त्रि० । तैलपा-
 त्रीधारकस्य तद्व्यं वा यद् हातमुपाहरणं तद्व्यतः प्राप्नोऽपाया-
 बगमजितप्रमत्तातिरेकलाभमर्थाः स तथा । तैलपात्रीधार-
 कव्यप्रमत्ते, पञ्जा० १३ वि० ० ।

तद्व्यस-तादृश-त्रि० । तस्यैव दर्शनमस्य । वाच० । " अतां उ-
 द्दसाः " ॥ ४ । ४०३ ॥ इति अणुप्रत्यये तादृशाव्यक्त शब्देव-
 चस्य द्विसंज्ञकः ' अदस ' इत्यादेशः । प्रा० ४ पाद । तथा-
 विधेऽर्थे, वाच० ।

तद्व्य-त्रुपु-न० । अग्निं दग्धा जपते तद्व्यते इव जज्ञया कधीमव-
 कीति वा । सोसके वक्त्रे, वाच० । प्रज्ञ० ५ तस्य० द्वार । स० ।

उच० । ततश्च पाठ्यन्ते, पाठ्यमाना ज्ञातैर्ततं शरदन्ति । सुच० १
 सु० ७ अ० २ ड० । "त्रुपुक् शब्दोऽप्यत्र । प्रथम ५ संच० द्वार ।
 सुच० । प्रज्ञा० । क्री० ।

तद्व्य-तत्र-पञ्ज० । १० । " कसिकस्यर्थां तत्र-तुम्भ-तुम्भ " ॥ ४ ।
 ४१७२ ॥ अणुप्रत्यये पुष्पदो कसिकसो कवे । प्रा० ४ पाद ।

तद्व्यभाषण-त्रुपुकाकर-पुं० । यत्र त्रुपुक् ध्यायते । त्रुपुक्ध्याप-
 नस्थाने, स्या० ८ ज्ञा० । नि० चू० ।

तद्व्यस-त्रुपुष-न० । त्रपतेः क्तिप् । त्र-उच वादे, क-क० । कर्क-
 टीवृक्षे गौराऽऽदित्वात् कर्कः । ' कौरा ' इतिस्थाने वृक्षे, वाच० ।
 वल्लीविशेषे, आचा० १ सु० १ अ० ४ ड० । ३५० । प्रज्ञा० ।
 पयाङ्गि एनेयामेकजीवाधिष्ठानानि, पुष्पपण्येकजीवाऽऽत्मका-
 नि । प्रज्ञा० १ पद ।

तद्व्यसर्मिजिया-त्रुपुषमिजिज्जा-क्रीं० । श्रीन्द्रियजीवाविशेषे,
 जी० १ प्रति० ।

तद्व्य-ततस्-अव्य० । तस्मादित्यर्थे, उच० १ अ० ।

तद्व्यो-ततस्-अव्य० । शौरसेनीमागधीविषये एव दः, प्राकृते
 तु न दः । प्रा० १ पाद । तस्मादित्यर्थे, वाच० ।

तद्व्य-तत्र-अव्य० । बहुशोषिकारादन्वयापि व्यञ्जनस्य मकारः ।
 "मोऽनुस्वारः" ॥ ८ । १ । २३ ॥ इति मकारस्यानुस्वारः । प्रा०
 १ पाद । "तं वाक्योपपत्तये" ॥ ८ । २ । १७६ ॥ तं इति वा-
 क्योपपत्तये प्रयोक्तव्यम् । " तं तिजलसमीधमकथं ।" प्रा० २
 पाद । तस्मादित्यर्थे, म० १३ अ० । विपा० । तदितिनिर्देशे,
 आच० ४ अ० । प्रकान्तपरासर्गिणि, नि० । आचा० १ सु० २ अ०
 ३ उ० । अत्रु० । "तं जडा-सासमसाधो ति विहा पशुत्वा । तं
 जडा-जाणिया, अजाणिया, जुविमडा जाणिया ।" तद्यथेत्यु-
 दाहरणोपदर्शनायें, नं० । आचा० । अत्रु० । स्या० । तद्यथेति वा-
 क्योपपत्त्यासायें, आचा० १ सु० ५ अ० ४ उ० । आच० । अत्रु० ।

तद्व्य-देशी-पृष्ठे, दे० मा० ४ वर्गे १ गाथा ।

तद्व्य-देशी-कविकासाज्ञके, शिरोविहीने, स्वराधिके च । दे० मा०
 ५ वर्गे १९ गाथा ।

तद्व्य-तद्व्य-न० । नृत्ये, जी० ३ प्रति० ४ उ० । " अण्येग-
 या तद्व्यतेति " । प्रा० २० १ अ० १ अवरु । तापदकपं नृत्यं
 कुर्वति, रा० ।

तद्व्य-तद्व्य-पुं० । तस्मिन्-दलत् । धान्याऽऽदिसारे, निस्तुत्पे
 धान्याऽऽदी, तद्व्यल्लियायाके च । विदक्रे, पुं० । क्री० । टाए ।
 वाच० । घ० । प्रा० २० । वृक्षाविशेषे, ' दीघक ' इति शुभ्रस्मा-
 चा । स० । "आसी य पाणिसेसी । तस्मिन्तद्व्यपत्तयात्तद्व्यमोर्दे ।"
 तद्व्यल्लियायाके जीवकस्य उच्यते । आच० १ अ० ।

तद्व्य-तद्व्य-न० । प्रा० २० १ अ० १ अवरु । शोके, पञ्जा० ३
 वि० ० । प्रा० २० । विद्यायाम्, स्या० ४ उ० । सिक्का-
 न्ते, पुं० ४ ड० द्वार । पठ्यायें क्रीकलायाम्, म० ७ अ० । "सुचं
 प्रथियं तंतं, अण्येज्ज तस्मि च अमस्यो ।" तद्व्य ' विस्तारे
 तन्वते विस्तार्यते यद्यस्माद्वेनास्माद्विस्मन् वाऽप्ये इति तन्म-
 म् । अथवा तन्वते विशिष्टरचनया तदेव विस्तार्यते इति तन्व
 सुचमेवोच्यते । विशेषे ।

सान्त्-वि० । कायेन खेदव्यादौ, ज्ञा० १ छु० अ० । "संगा तदा परितेता ।" खेदवाचका एते । सि० १ छु० १ वर्यं १ अ० ।
 संवेतर-तन्वातर-७० । दशनातरे, पञ्चा० १० वि०० ।
 संतनुषि-तन्त्रपुक्ति-छा० । आगमाऽऽक्षितोपपत्तौ, पञ्चा० ५ वि०० । शास्त्रीयोपपत्तौ, पञ्चा० ६ वि०० ।
 संतदो-देशो-कल्पे, दे० गा० ६ वर्गे ६ माथा ।
 संतय-तन्त्रत्र-वि० । तन्त्रं वेदाधिकेभ्यश्च्यञ्जिनकाऽऽदि, तस्मा-
 द्भावं तन्त्रज्ञम् । वर्ये, कल्पे च । छत्र० २ अ० ।
 संतव-तन्तव-पुं० । अतुरिन्दियञ्चौषधिशेषे, प्रका० १ पद ।
 संतामुनार-तन्नामुनार-पुं० । शास्त्राज्यसारे, पौ० १२ वि०० ।
 संतिप-त-तिङ्क-वि० । तन्त्रीबाद्यन्ं तिपयमस्येति ताभिन्कः ।
 तन्त्रीबाद्यनशिष्योपजीविनि, प्रत्य० ।
 संती-तन्त्रो-छा० । धीणायाम्, औ० ३ प्रति० ४ उ० । आ०
 अ० कद०० । आवा० । औ० । रा०। अं० । सू० प्र० । "तंती" ता-
 म्बो जगन्मने । अण्० । धीणाविशेषे, प्रका० ५ सञ्च० द्वार । "त-
 तीनलनासन्धिय ।" तन्त्री धीणा, लज्जतलो दस्तताडा, तान्नः
 कोसिका, खुदिनामि बादिभाणि । औ० ३ प्रति० ५ उ० । "तंती-
 केलाअगोयबाद्वरयेव ।" तन्त्री धीणा, मन्ना दस्तताडाः कसि-
 केरुनत्रताडा वा इस्तनात्रा, गीतबादिने प्रवीते, तेषां यो रयः
 सं तथा तेन । प्र० ६ सू० ३ ३ उ० । गुरुक्यायाम्, देहशिरायाम्,
 चतुशाम्, षडीभेदे, सुवतीभेदे च । वाच० ।
 संतीपम-तन्त्रीस-वि० । धीणाऽऽदिन्त्रीशब्देन तुष्ये, रथा०
 ४ डा० ।
 संतु-तन्तु-पुं० । तस्यते भवोऽभेदेति तन्तुः । भवतूष्णायाम्,
 छत्र २३ अ० । तुरीयेमाऽऽशै, प्र० ६ श० ३ उ० ।
 संतुक्लोकी-देशो-अथकतन्त्रोपकरणे, दे० ना० ५ वग० माथा ।
 संतुगव-तन्तुगत-वि० । तन्तोऽस्तुरीयेमाऽऽशैरपनीतमात्रे, प्र० ६
 श० ३ उ० ।
 संतुगव-तन्त्राङ्गित-वि० । तुरीयेमाऽऽशैकलोमि, अ० ४ श०
 ३ उ० ।
 संतुगव-तन्तुत्र-वि० । तन्तुष्यो जाते तन्तुजय, वर्ये, कल्पे च ।
 अ० २ अ० ।
 संतुवद-तन्तुवद-पुं० । गन्धप्रधानकल्पवतिविशेषे, ज्ञ० प्र० ।
 संतुवाय-तन्तुवाय-पुं० । कुविष्ये, मय० २ द्वार । आ० म० ।
 कदप० । प्रका० । अतु० ।
 संतुवायसात्रा-तन्तुवायसात्रा-छा० । कुविद्यसात्रायाम्, अ०
 ३३ श० ।
 संतुवीर-तन्वावतार-पुं० । तन्त्रे आगमे अतारः प्रवेशः । आ-
 गमप्रवेशे, अ० १ अधि० ।
 संतुवृजाधि-तन्दुकौद्यान-म० । आभस्त्वा मन्वां कदिध्याने, य-
 च कोष्ठकं अयम् । आ० मू० १ अ० ।
 संतुल-तन्तुल-पुं० । धाम्ये, तन्तुलवादान् लुगादि । तं० ।

संतुलचित्तप्रसङ्ग-तन्तुलचित्तप्रसङ्ग-वि० । तन्तुलप्रमाणवपर्यैः अ-
 षट्पते, औ० ।
 संतुलुपिष्ट-तन्तुलुपिष्ट-म० । अमासाक्षोपदततन्तुलुलुके, वि०
 चू० ५ उ० ।
 संतुलप्रमच्छ-तन्तुलप्रमच्छ-पुं० । मत्स्यनेदे, औ० १ प्रति० । प्रका० ।
 संतुलप्रवेयालिय-तन्तुलप्रवेयालिय-म० । तन्तुलानां वषंशाताऽऽमु-
 षकप्रयुज्यमानदिनमायतां मङ्गलाविचारोपपत्तां चते तन्तुलप्रवे-
 यारिकम् । श्रीवैदरहस्तदीर्घकृतमन्त्रविद्याचते मन्त्रसूत्रोक्तमन्त्र-
 विशेषे, सं० ।
 निज्जरियनगरमर्षे, बंदिचा जिग्वरं महावीरं ।
 बुद्धं पयस्यमपिणं, संतुलवेयालियं नाम ॥ १ ॥
 मनु क्रियाति प्रकीर्णकानि, कथं तेषां चोत्पत्तिः । इत्यनेन-"मं-
 दी १, अथुष्टोमगारादं २, देविदृष्ट्यशोः, नेतुमवेयालियं ३, संश-
 विज्ञपं ४ ।" अयादीनि श्रीनन्दिसूत्रोक्तानि काशिकोक्तानि केन्द-
 र्मिजानि चतुरशीतसद्व्यसंशानि प्रकीर्णकानि चतुश्रु-
 मस्वाभिनः । काथम्, आरमस्य चतुरश्रुति सद्भवस्यमाणः । अमणा
 आभिनन्, तैरेकेकस्य विरचितस्यात् । एवं सवेषानि प्रकी-
 णेकमदृष्टानि आभिनन् जिनाऽऽशोमं मध्यमज्जानानां यस्य
 यास्मिन् जवन्नेन तस्य तास्मिन् प्रथमायुगोमते वेदितव्यमिति २ ।
 अतुऽशोमं प्रकृतदृष्टानि आभिनन् चकमानस्वाभिनः ३ ।
 इति तेषां मध्ये श्रीवैदरहस्तमिस्ववददृष्टदीर्घकृतमन्त्रोक्तानि साधु-
 ना विरचितमिदं तन्तुलवेयालियप्रकीर्णकं, तस्य व्याख्या क्रि-
 यते इति । (विज्जरियं तं) निज्जरिय सन्ध्या कृष्णं नीनं जगत्
 बुद्धये, मर्षणं च प्रज्ञानं जगत्समन्तम् । यज्ञ-जराया बुद्धमायेन,
 जरायां बुद्धमाये वा मर्षणं येन मन्त्रं निज्जरियजगत्समन्तं, न चिन्तया
 कायवामनोमिः स्मृतिं विधाय जिना रागद्वेष-विद्विजयनशीलाः
 सामान्यकेवात्मनस्येव तेषां वा वरः प्रयात्पितृव्यापेक्षया भृशो
 जिनवरसन् जिनवरम् । (सं०) महाभायी यारक्ष कर्मविदारण-
 म् । (इष्टमूर्धैवाचारस्येन, (तुच्छं नि) वक्ष्ये जणिध्यामि, प्रकीर्णकं
 श्रीवीरहस्तदीर्घकृतमन्त्रविषयं तन्तुलवेयालियं च अन्तर्विद्ययाभिदे
 प्रत्ययं तन्तुलानां वषंशाताऽऽमुषकप्रयुज्यमानदिनमायतां सं-
 शयाविचारोपपत्तां चते तन्तुलवेयालियं नामोत ॥ १ ॥ (सं०)
 आधारेणोऽन्तुलवेयालिय-
 आशारी उरपासो, संशिनिराश्रयो य रीमकृदाई ।
 पिपं रहिरे सुवर्कं, मणियं गणियप्याहोर्णि ॥ १ ॥ १६ ॥
 अत्र प्रकीर्णके ज्ञानानां गर्भे आशारस्त्वकामम्, गर्भे उन्मूलास-
 रिमाणव, शरीरे मन्त्रिव्यवकास, शरीरे शिराप्रमाणस्य, वयुषि
 रोमकाणि, विलस्य, कथंरय, शुक्लम् । अथमशुभ्रुत्साऽऽदि-
 कद । एतन्तुलं कानि संशयाप्रमाणतो निरूपितं, कैः १,
 गणितप्रधानेस्त्रीयकरणयराऽऽशितः ॥ १६ ॥ सं० ।
 संतुल्लिङ्ग-तन्तुल्लिङ्ग-वि० । गाकविशेषे, दे० । वाच० ।
 संतुल्लिङ्ग-तन्तुल्लिङ्ग-पुं० । हरितवनस्वामिभेदे, प्रका० १
 पद । प्रावा० ।
 संतुल्लेयक-पुं० । हरितवनस्वामिभेदे, प्रका० १ पद ।
 संतुल्लेयक-म० । सप्त-रक्त-दीर्घेका । प्राकृते-"हृदयः संयोगे ॥
 ४ ॥ १ । १८ ॥ इति मूर्धनाऽऽशैर्द्वेषः । प्रा० १ पद ।" स्वस्य

बोऽसंमत्त-स्तम्भे " ॥ ८ ॥ १ ॥ ५५ ॥ अत्रासमस्तस्तम्भे इत्युक्तस्तम्भे वाः । " ताम्नाऽऽश्रयः " ॥ ७ ॥ २ ॥ ५६ ॥ इति संयुक्तस्य मनुको बकारः । प्रा० २ पादः । धातुविशेषे, प्रका० १ वदः । उच्यते । सुच० । " तंत्रपाथादि वा, तत्रपाथादि वा, सुचय-पाथादि वा । " ग० २ अथि० । अथने, पुं० । श्री० । तन्त्रात, वि० । वाच० । सुचये, प्रका० ४ सत्र० ७ चारः ।

बैकिकी-देशी-इन्द्रगोपे, दे० ना० ५ वगं ६ गाथा ।

बैकिकुमुद-देशी-कुम्भके, दे० ना० ५ वगं ६ गाथा ।

बैकिक-ताम्रचूड-पुं० । ताम्रा चूडया यस्य । कुम्भकुटे, हा० १ सु० १ अ० । " सोचेऽप्यगादाद्ययोः, राचेस्तावदतः परम् । ताम्रचूडकनादयो-कवाचिद्विद्यया यदि " ॥ १७ ॥ ती० ७ कदवः । तंत्रकरी-देशी-शेफालिकायाय, दे० ना० ५ वगं ६ गाथा ।

बैकिक-ताम्रनल-वि० । ताम्रा इव रक्ता नखाः करदहा वासां तास्ताम्रनखाः । ताम्रनलशोहितनखवति, श्री० ३ प्रति० ४ उ० । तंत्रविष्णुह-ताम्रसिंघनल-वि० । ताम्रा अरुणाः स्निग्धाः कान्तिमन्तो नखा येयां ते तथा । कान्तिमद्वन्दनके, प्रथम० ४ प्रा० ३ द्वारः ।

तंत्राति-देशी-गोधूमेषु, कुम्भच्छायायां वा । दे० ना० ५ वगं ५ गाथा ।

तंत्रलित-ताम्रलित-पुं० । देशभेदे, कावेत्सिन्धुनाम्रलितको-ह्याऽऽदिदे देशेऽधिकं चंद्रप्रशका भवन्ति । सुच० १ सु० २ अ० १ उ० ।

तंत्रा-देशी-गवि, दे० ना० ५ वगं १ गाथा ।

तंत्राकर-ताम्राकर-पुं० । ताम्रमापनस्थाने, यत्र ताम्रं भ्रायते । स्थान० ७ उ० । यत्र ताम्रमुपपद्यते । ताम्रात्पिचस्थाने, वि० चू० ४ उ० ।

तंत्राय-ताम्राङ्क-पुं० । स्वनामक्याते प्राप्ते, यत्र भक्तिकापुर्वा भा-यते बीरभ्रमवति नन्दियेषाः पाम्भोपस्थीयो मङ्गाहतः स्वर्जयामः । आ० क० । प्रा० चू० ।

तंत्रिरी-देशी-गोधूमेषु, कुम्भच्छायायां वा । दे० ना० ५ वगं ५ गाथा ।

तंत्रिवीदसं-ताम्रवृद्धिद्वय-न० । भाष्यद्विपथे, भवेकशकलीकृत-कर्मद्वितमहरमात्रचूनताम्रवृद्धिदं सचिपमचिचं वेति प्रथमे, उचरत्-प्रतहरप्रमस्याचिचिभवे इवचहारे वास्तोति । १२६ प्र० । सेन० २ ब्रह्मा० ।

तंत्रिरी-देशी-शेफालिकायाय, दे० ना० ५ वगं ६ गाथा ।

तंत्रिरी-ताम्रवृद्धि-न० । " ओद कृष्णाङ्का-नृपीर-कूर्पर-स्थूल-ताम्रवृद्धि-गुरुची-भूये " ॥ ८ ॥ १ ॥ १२४ ॥ इति ऊत शोल् । प्रा० १ पादः । नागवह्नीदके, सुच० १ सु० ४ अ० २ उ० । ब्रह्मा० । पत्रपूजकद्विद्वैतिकात्यकाऽऽदिस्थादिने, अ० २ अथि० । प्रथ० । अत्रु० ।

तंत्रिरी-ताम्रवृद्धि-श्री० । नागवह्न्याय, श्री० ३ प्रति० ४ उ० । अ० । कर्मव्याप्योऽपच, शोमलिका वपुलिका ताम्रवृद्धिका इत्येकमादिका वदन्वाः । अ० ७ उ० ।

४४३

तंत्रिरीमंडवय-ताम्रवृद्धिमाहृदक-पुं० । ताम्रवृद्धि नागवह्नी तमया मण्डपकाः । नागवह्नीमयमण्डपे, रा० । जी० ।

तंस-उपल-वि० । " एगं तंसः । " निष्ठाऽप्ययो बक्षिद् तत्त इय-कम् । स्थान० १ उ० । " चकाऽऽवाचनः " ॥ ८ ॥ १ ॥ १२६ ॥ इत्यनुस्वारः । प्रा० १ पादः । " न वीनानुस्वारत् " ॥ ८ ॥ १ ॥ १२७ ॥ इत्यनुस्वारपरव्य सत्य द्विवचनिके । प्रा० १ पादः । शृङ्गाटकफलवत् विकीर्ण, अत्रु० । " रहस्से वद्रे तंसे चउर-से । " अत्रु० ।

तंत्रार-तंत्रार-पुं० । ' त ' स्वयंकरे षणे, प्राच० ४ अ० ।

तंत्रक-तंत्र-न० । दध्यवयवकरे, ह० १ उ० । " तत्रकुंङ्गाह-रचं । " वि० चू० १ उ० ।

तत्रक-वि० । ईदयो, अत्रु० ।

तत्रक-पुं० । नकंनं तत्रकः । स्थान० १ उ० । संशयादूर्ध्वं भवितव्य-ताप्रत्यये, सद्देश्यांशोच्यत्ताऽऽत्मके भवितव्यमत्र स्थानुना पुत्रेयं चलेनकरे ज्ञानावशेषे, सुच० १ सु० १२ अ० । सं-भ्रमपदाधोक्ताप्यवयवमाकरे ऊदे, प्राचा० १ सु० १ अ० ६ उ० । विमर्शे, स्थान० ६ उ० । विचारे, दृश० १ अ० । प-योक्तोचने, प्राचा० १ सु० ८ अ० २ उ० ।

तत्रकमिच कारुण्योचरस्वरूपेः प्रकृषयन्ति-

उपलभ्यतानुपलभ्यसम्भवं त्रिकाङ्गीकृतिसाध्यसाधनसंब-न्धाऽऽद्याऽऽम्बनभिद्वेषिन्नु सत्येव जयतीत्याद्याकारं संबे-दनमूहाऽपरनाभा तर्कः ॥ ७ ॥

उपलभ्यतानुपलभ्यसम्भवं प्रमाणात्रेण प्रथमाप्रहत्यायां संभव-उत्पत्तयश्चेति कारणकीर्तनम् । त्रिकाङ्गीकृतितयाः कालत्रयी-वर्तिनोः साध्यसाधनयोर्मध्यमकयोः संबन्धोऽर्थविनाशो भ्या-तिरित्येषः । स आदिर्न्येव्याहोपदेशकालवर्तिवाच्यवाचकसम्ब-न्धत्वाऽऽम्बनं गोचरः यस्य तत्तयेति विषयाऽऽदिक्तराजम् । इ-दमस्मिन् सत्येव भवतीत्यादिशब्दादिदमस्मिन्सति न भवत्येवे-त्याकारं, साध्यसाधनसंबन्धाऽऽम्बनम्, एवंजातीयः शब्द-एवंजातीयस्यार्थस्य बाचकः, सोऽपि तथाभूतस्तथाभूतस्य वाच्य-इत्याकारं वाच्यवाचकनाम्नाऽऽत्मन्वं च संबन्धमिहोपादीय-त इति स्वकप्रतिपाद्यम् । एवंतूतं यद्वदं न स तर्कः कीर्त्येन, ऊह-इति च संज्ञान्तरं ज्ञाने । ये तु ताथागतः प्रामाण्यमनुभव नोर्हा-चिकिरे । तेनामशेषशून्यत्वत्वात्ताऽऽप्यंशः आः ! किमिदमका-एककृष्णाङ्कादम्बरोऽङ्कमन्त्रिधीयते । कथं हि तर्कप्रायायात्पु-नमप्रामाण्येनहृत्कामसमजसमापनीयते ? । शून्यु-आवचामि-किञ्च । तर्कोप्रायाये तावन्नानुमानस्य प्रायाः ; प्रतिबन्धप्रतिप-रुपायायात्प्यात् । तद्व्याये न प्रत्यक्त्वात् । प्रत्यक्षेण हि पत्रा-धौव प्रतिपद्य प्रमाता प्रवर्तमानः क्वचन संवादादिदं प्रमा-णमिति, क्वचन तु विसंवादादिदमप्रमाणमिति स्ववस्थाप-नियमावन्नीयात् । न कश्चु उपलभ्यतानुपलभ्येव प्रमाणाप्रमाणाधिके-कः कर्तुं शक्यः, तद्वासायामयोः कौलहृदयात् । संवा-द्विसंवादाधिक्यां वा नविष्ये निमित्त एवानुमानोपनिपा-नः । न चेदं प्रतिबन्धप्रतिपत्तौ तर्कस्वकपोषायाय । अनुमा-नामध्यकप्रमाणाभावे च प्रामाणिकमामिनस्ते कौलहृदयौ । प्रमेय-व्यवस्थाऽप्येवायाता स्वदीयहृदयस्यैव सत्येव शून्यता । साऽ-पि वा न प्रामाति । प्रमाणमन्वरेव तस्या प्रापि प्रतिपद्युद्य-

कवलय-तङ्कुर-भि० । तनुकुरवति, अनु० ।

कवलय-तङ्कुर-मुं० । तङ्क-कुरु । कवलयस्य सुते मायमेदे, बाध० । भाव० । विरक्त-पि वदंकी, बाध० ।

कवलासिला-तङ्कुरिजा-की० । वदकीयेषु कवलयतेनंगयांम्, आ० म० १ अ० १ अक्षर । कवलय० । भावा० । आ० मू० ।

कगर-तगर-मुं० । गृ-अक्ष, तस्य क्रोडस्य गरः । 'टगर' इति स्वाते कृत्, बाध० । गन्धकस्यविशेषे, प्रथम० ५ संख० द्वार । सुभ० । आ० । रा० । अं० । जी० । " अगारतगयोःआङ्कुमुषः । " अनु० ।

कगार-तकार-मुं० । तङ्कुर्यघटकस्यानुकरणं 'त' इति । ततः कारत्वस्यः । निर्देशे, नि० मू० १ उ० ।

कगुल-तङ्कुरगु-मुं० । " अम्यम्यज्जनस्य " ॥ ८ । १ । ११ ॥ इति द्कारलोपः । समासे तु याद्यपिअक्षरयोःकायामन्यत्प्रथम-स्यरेवं च तेनोभयपि भवति । प्रा० २ पाद । अत्रह्यारोके अ-यांसङ्कारमेदे, बाध० ।

कग-नेकी-मुदे, कङ्कणके, दे० जा० ५ वर्ग १ गाथा ।

कगुल-मुं० । ' तगुय ' शब्दायें, प्रा० १ पाद ।

कग-तङ्कुर-न० । तथा तत्र मातु यत् । बाध० । " ह्रस्वात् ष्य-ज्ज-स्य-न्त्प्रतिशब्दे " ॥ ८ । २ । २१ ॥ तथे चोऽपि भवति । इति यकारस्य अकारः । प्रा० २ पाद । अकारस्य इत्ययम् । अवि-तथे, सत्ये, तथकपे, उच्य० ५४ म० । जी० । भावा० । तङ्कुरि, त्रि० । बाध० ।

कङ्कममंगठत्-तथ्यकर्मसंयुक्तु-भि० । तथापि सत्यफला-म्यम्यभारितया कर्माणि क्रियान्तस्तपदा तस्यह्यया यः प्र-युक्तः स तथा । तस्मिन् लक्ष्यफले, उच्य० ३ अ० ।

कवादाङ्क-तथ्यवादिनु-मुं० । कौशाम्बीराजस्य घतानीकस्य धर्मपाठके, आ० क० । आ० मू० । आ० म० ।

कवादाय-तथ्यवाद-मुं० । तथापि वस्तुनामैदम्पर्यायि तेषां वा-दस्तथवादः । इतिवादे, स्या० १० ज्ञा० ।

तथ्यवाद-मुं० । तथ्यो वादस्तथ्यवादः । इतिवादे, स्या० १० ज्ञा० ।

कश्चित्त-तश्चित्त-भि० । तस्मिन् अगवत्त्वमे चित्तं भावो अगो वेदां ते तश्चित्तान् । सामान्योपयोगेणैकया वा तश्चित्तान् । ओ० । तास्मिन् भावस्यके चित्तं सामान्योपयोगं कथं कथं तस्मिन् विवक्षिते प्राथम्योपयुक्ते, सामान्योपयुक्ते च । ग० २ अचि० । अनु० । विपा० ।

कच्छ-तङ्कुर-धा० । तनुकरये, प्रवादि०-पक्षे-स्वादि० पर०-स-क-सेदः । " तङ्कुरेच्छ-कच्छ-रस्य-रसकाः " ॥ आ० १२५ इति लक्ष्मणशब्दः । ' तच्छ' प्रा० ४ पाद । " कथ्येति कारकरदि, अचि० इति परोपरं सुपरि ति । " तङ्कुरास्ति सर्वथा देहाद्यव्या-पयमेव तनुक कारवति । सुभ० १ मू० ५ अ० १ उ० ।

कच्छ-तङ्कुर-न० । कुप्राऽऽदिना स्यवस्तुकरये, विपा० १ मू० १ अ० । सुभ० । बास्या काङ्क्षयेषु देहकर्मनकरे शारीर-कैः, प्रथम० ३ आश-द्वार । ज्ञा० ५

तच्छनिसा-तङ्कुरशिला-की० । वदकीयेषु काङ्क्षयेनगव्यांश्च० यत्र काङ्क्षयिनिर्गमिर्न चमेककम् । त्री० ४३ कवय । प्रति० ३ तच्छिद-वेदी-कराते, दे० मा० ५ वर्ग ३ गाथा ।

तच्छुभ-तङ्कुरिस्ता-अय० । बास्यप्रदिना तक्ष्यं कृत्येत्सर्वैः सुभ० १ मू० ४ अ० १ उ० ।

तञ्ज-तञ्ज-भि० । तस्माज्जातं तज्जम् । तच्छब्दविचक्षितादुक्त-के, पो० ४ विषय ।

तर्ज-धा० । प्रसन्ने, प्रवादि०-पर०-सक-सेदः । तर्जयि । अत-र्जयि । कुगादि०-जातस-सक-सेदः । तर्जयेते । अततर्जयि । बाध० ।

तज्जाण-तर्जन-न० । शिरोऽङ्कुण्यदिस्योरजतो हास्यादि रे जा-स्य । इत्यादिस्यते, जी० । तं० । प्रथम० । ज्ञा० । भावा० ।

तज्जभाण-तर्जेतु-भि० । ज्ञास्यते ये यमस इदं चचने क्षस्वै-त्यथ जीषयति, विपा० १ मू० १ अ० ।

तज्जाड्य-तज्जातिक-भि० । तस्माज्जातस्वराद्यस्य सः । त-ज्जाड्ये, सुभ० १ मू० ४ अ० २ उ० ।

तज्जाड्य-तज्जातीय-भि० । अजिनज्जातीये, भाष० ४ अ० । भावा० ।

तज्जाय-तज्जात-भि० । तस्माद् विचक्षितात् साक्षाज्जातं त-ज्जातम् । तदुत्पत्ते, दशा० ३ अ० । स्या० ।

तज्जायदोमं यदंनगदोमे, पनवादादोसे परिहारदोमे ।

सलक्ष्मणकारण इदं दोसे, मंकापमं निगमइत्युदांसे ॥१॥

" तज्जाय " इत्यादि वृत्तम् । एते हि शुद्धशिव्ययोर्वादिप्र-निवादिनीर्वां वादाभ्या इव लक्ष्मणे । तत्र तस्य युवादे-जांते जातिः प्रकारो वा जन्मकर्मऽऽदिद्वयं तज्जातं, तदेव वृषणमित्यर्थः । अयथा-तस्मात्प्रतिवाद्यादेः लक्षाज्जातः कौ-प्राऽङ्कुण्यस्तज्जाऽऽत्रिलक्ष्णो वापस्त्वज्जातयोः । (सोऽप्यथ) इत्यधिक्यवाग्यां मध्ये प्रथमे दोषमेदे, स्या० १० ज्ञा० ।

तज्जायमंसद्वय-तज्जातसंमृष्टचरक-भि० । तज्जातेन देवक-व्याधिरोपना चरसंख्यं हस्ताऽऽदि तेन दीपमानं चररति तस्मिन्, स्या० ३ ज्ञा० १ उ० ।

तज्जाया-तज्जाता-की० । तुद्यज्जातोयधिक्यमायावां परिहृत्वा-नायाव, भाष० ४ अ० ।

तज्जिय-तज्जित-न० । एच्छेनविशतितेने वन्द्यदोषे, मू० ।

एकोनविशतितेनेपमाइ-
य विकृप्यति य पर्यायति, कदाचित्तेनैव तज्जितं एव ।
सांसुक्ष्मिमादीहं व, तमेवित् मुक्तं पथिचयेते ॥
काङ्क्षदिताश्वयेवतियेकोष इवाऽऽवन्ममायो व कुपयति, तत्रा-
वन्ममायोऽप्यधिक्योपयुक्तता न प्रसोद्वसोऽप्येवं तमेवन् भिन्नसंख्यं
वच्यते तच्छाजितम् । यदि च भेदापकमध्ये वन्द्यकं मां हा-
पयौस्तद्व्याज्यायें । परं हावयते तैकाकिन इत्यभिवाचयान्
वदाः हीयेत्याङ्कुणा का प्रदेतिनीकक्षणाया मुक्तं मथिचयते क-
मावत्सज्जयति, तदा तज्जितम्, मू० ३ अ० ।

तज्जीवतच्छरीर

तज्जीवतच्छरीर-तज्जीवतच्छरीर-न० । स वाऽसौ जांघश्च
तज्जीवः कावाऽऽकारो जूतपर्यायमनन्देव शरीरम् । जीवश्च
रीरवरेक्ये, स्व० १ मु० १ अ० १ उ० ।

तज्जीवतच्छरीरवाद् [च्] -तज्जीवतच्छरीरवादिन्-वि० । ना-
स्तिकविशेषे, स्व० ।

साभ्यन्तं तज्जीवतच्छरीरवादिमतं पुर्येणक्यभाह-

पचंमं कसिये आया, जे बाला न म्र पंदिआ ।

संति पिचा न ते संति, नऽत्य सचोववाद्या ॥ ?? ॥

तज्जीवतच्छरीरवादिनामयमप्युपगमा- यथा पञ्चम्यो जूतेत्यः
कावाऽऽकारपरिच्छेदेनशैलेनबभूवुष्यते, अग्निव्यवयते च, एकैकं
शरीरं प्रति प्रत्येकमात्मनः कृत्वाः सर्वेऽप्यात्मानं पद्यमवादिश-
ताः । ये बाला अङ्गः, ये च पार्यदताः सद्सहस्रिकेकाः, ते सर्वे
पृथक् पृथक्स्थिताः । न ह्येक एवाऽस्याः सर्वथापितृयेनाऽप्युपगम-
न्वः बालपार्यदताऽऽद्यावमागप्रसङ्गात् । ननु प्रत्येकशरीराऽऽभ्य-
न्वताऽऽभ्यन्तद्वारवार्दितानामपीदमेत्येवाहाङ्गाऽऽह-सन्ति विघ-
नो ये वाचच्छरीरं विघ्नन्ते, तदभावे तु न विघ्नन्ते । तथाहि-कावा-
ऽऽकारपर्यदतेषु जूतेषु चेतन्याऽऽविर्भावो जवति, जूतसमुदाय-
विघ्नन्ते च चेतन्यापयोगे, न पुनरन्यत्र गच्छन्तेत्युपलक्षयते ।
तदेव दर्शयति- (पिचा न ते संति) प्रेत्य परलोके न ते
आत्मानः सन्ति विघ्नन्ते, परलोकानुपयायी भ्रातृना शरीराङ्ग-
स्वकर्मफललोका न काश्चिदस्याऽऽभ्यन्तः पश्चात्ऽस्तीति भावः ।
किमिदमेवमत आह- (नऽत्य सचोववाद्या) अस्तित्वाद्यस्तित्-
कर्मप्रतिपत्तयोः निपातो बह्वचने कश्चयः । तद्वचमपि-
न सन्ति न विघ्नन्ते, तदभावे तु न विघ्नन्ते; सरवाः प्राणिन उपपा-
स्ये विघ्नन्ता भीपयातिका जवाङ्गावस्तान्तरात्मिनो न भवन्तीति
सापराधीयः । तथाहि तदागमः- " विज्ञानमन एतेतेषयो ज्ञेयः
समुत्पन्न ताभ्येवानु विग्नश्चमीति, स ज्ञाने हङ्गा अस्तीति ।"
ननु प्राणुष्वन्यत्र जूतवादिनोऽप्ये च तज्जीवतच्छरीरवादिनः
को विशेषः ? इत्यवाचयते- जूतवादिनो जूताभ्येव कावाऽऽ-
कारपरिच्छेदतानि भावमवगमाऽऽदिक्त्वा कियं कुर्वन्त्येव तु
कावाऽऽकारपरिच्छेदेषु जूतेषुपचैतन्याऽऽभव आत्मोऽप्यवधि-
भिव्यवयने च, तेष्वववाभिन्न इत्यर्थे विशेषः ॥ ११ ॥

सर्वं च धर्मिणोऽभावाद्दर्मेत्याप्यभावा इति दर्शयितुमाह-

नऽत्यि पुष्टे च पापे वा, नऽत्यि होद् उतो परे ।

सरीरस्य विद्याभेठं, विद्यासौ होद् देहिणो ॥ १२ ॥

पुत्रमभ्युत्थवप्राणिजङ्गमं, तद्विपरीतं पापम्, यन्नुजयमपि न
विद्यते, आत्मनो धर्मिणोऽभावात् । तदजावाच्यं नास्तीतोऽस्मा-
द्भोकाद्यं पराभ्यो लोको वचं पुत्रमपावातुमव इति । आयायं स्-
कृत्वाः कारकमाह- शरीरस्य सातत्येव विद्यामेव जूतविघ्न-
नेन, देहिण आत्मनोऽप्यभावे भवति, यतो न पुनः शरीरे
विनये तस्याद्वारमा परलोकं गन्ता पुत्रं पापं चाऽनुपवर्तयते
वर्मिण्य आत्मनोऽभावात्कर्मवैधोः पुत्रमपापवोरप्यभाव इति ।
अस्मिन्महावै बह्वो वद्यानाः सन्ति । तद्यथा- यथा अलसुवृद्धो
जङ्गलातिरकेय नाऽप्यः कश्चिद्विद्यते, तथा जूतव्यतिरेकेण नाऽ-
प्यः कश्चिद्विद्यते । तथा च यथा कालोस्तस्म्येव वाहिस्य-
वपयन्ते किमभावे स्वकर्ममात्रमिव सर्वं नाऽन्यः कश्चित्सारो-
ऽप्येवैव जूतसङ्घाये विघ्नदति क्षति साधयामां च विद्याय नऽप्य-

सारजुमः कश्चिदात्माऽऽभ्यन्तः पश्चात् उपलभ्यते । यथा वा जहातं
आभ्यमानमभ्युत्थमपि अक्षुण्णमुपावपि, एवं जूतसमुदायोऽ-
पि विशिष्टाधिक्योपेतो जीवज्ञानसमुदायवर्ततेति । यथा च सत्ये
बाहिर्बुद्ध्याऽऽकारतया, विज्ञानमनुजयन्, आत्मनेवेव बाह्यमपेय, ए-
वमात्मानमन्त्रेण ताङ्गज्ञानं जूतसमुदाये प्राप्नुवन्मनीमि । तथा
यथाऽऽद्ये स्वच्छन्तव्यत्वात्प्रतिभ्यन्ते बाहिः-लिंगोऽप्यवोऽस्तनैवो
सहयते, न वाऽसौ तथा । यथा च ब्रह्मणे भोमेनोप्यथा
परिस्पृशमाना मरीचयो जलाऽऽकारं विज्ञानमुपावयन्ति, एव-
मन्येऽपि गन्धेनगराऽऽद्यः स्वस्वरूपाऽऽप्याऽऽप्यात्ता अवि तथा
प्रतिजासन्ते, तथाऽऽस्यामपि जूतसमुदायाऽऽकारपरिवृतौ सत्यां
पृथगनशेव तथा प्राणितं समुत्पाद्यतीति । अतीर्षा च वद्यात्तानां
प्रतिपादकानि कैचिद्व्युत्पानि ग्याचक्षते । अस्मानिस्तु सूत्रा-
ऽऽद्यो विरतनदीकः बाह्येणवाप्राणिङ्गनामीति न तु च बाहि
द्वनम्यातिरकः काश्चिदात्मा न विद्यते, न क्ते च पुत्रपापुपये न,
तत्कथमेतदर्शोऽयं घटते । न तथा- काश्चिद्विघ्नोऽप्यवो इति को-
ऽप्यः सुननोऽपरो ज्ञंमः सुधी दुःखी सुकपो मन्धकपो व्या-
धितो मीरोदीत्येवमिच्छात्वात् विघ्नता किमिच्छतेति । अत्रोच्य-
ते, स्वभावाद् । तथाहि- कुर्वाचिच्छताशकसे प्रतिमाक्ये विद्यते,
तथा कुकुमायादवम्भनाऽऽदिद्वेक्षेणानुनोगमप्रनुभवति, सूत्राऽऽद्या-
मोह च, अन्धसिन्धुस्तु पाषाणकण्टे पाद्मकलनाऽऽदि विघ्नते, न च
तयोः पाषाणकण्टयोः शुभाङ्गमे स्तः, यद्वाध्यास्तस्य विघ्नतात्वा-
विशेष इत्येवस्वभावाज्जगत्सर्वेष्वप्यपि, यत्तदोच्यते- " कष्टक-
ण्ड्य च शीघ्रपरं, मयूख्य विघ्नता । यणाश्च तासृक्मानां,
स्वनाभेन भवति हि ॥ १ ॥ " इति । तथाचच्छरीरवादिमतं
वतम् ॥ १३ ॥ स्व० १ मु० १ अ० १ उ० ।

साभ्यन्तं तज्जीवतच्छरीरवादिनो मने निराचिकीपुराह-

मे ते उ दास्यो एवं, होए मने क्रमो सिया ।

तथाभो ते मने अति, भंदा आरंभनिस्सिया ॥ १४ ॥

ये तावच्छरीराभ्यन्तितिरकऽऽभ्यन्तः पचं पुर्येणक्यत्वा
भूतवर्षीतिरिक्तमात्मानमभ्युपगतवगन्ते निराक्रियन्ते-तेषां भो-
क्यतुर्गमितवक्यः सुतगदुसंगसुक्कुरेकश्चद्वारिच्छाद्वा-
रथा जगद्धेकशब्दः कुतः स्यात् ? आत्माश्च ह्नाकारे पुत्रय-
पापाजोव कपं विभर्त्सिच्छामित्यर्थः । ते च नास्तित्वात्सम-
सोऽज्ञानकथात् तस्मै यान्ति ज्ञानाऽभ्यन्तराऽऽहुताः पुनर्ज्ञानोऽऽवर-
णकपं तमः प्रविशन्ति । मथथा- सतिविकेकमर्थविरथात्मो ज्ञः,
तस्मात्तमो महादुःखं यान्ति, यतस्ते मन्दा जनाः परलोकानिर-
पेक्षन्त्याऽऽस्त्रमग्निशिताः (स्व० ही० १ मु० १ अ० १ उ०)
तथा वष्टेस्तावन्नकम् । यथा- न शरीराङ्गिणोऽभ्यन्तः । तद्-
संगतम् । यतस्तत्प्राथम्यं प्रमाद्यमात् । तदेव-विद्यमानक-
र्तृकर्म शरीरम्, आदिमम्यातिनिवृत्ताऽऽकारकात्वात्, एह यथा-
वादिमम्यातिनिवृत्ताऽऽकारं तस्य विद्यमानकर्तृकं इष्टम् । यथा
घटः, यथाविद्यमानकर्तृकं तदादिमप्रतिनिवृत्ताऽऽकारमपि
न भवति, यथाऽऽकारम् । आदिमम्यातिनिवृत्ताऽऽकारस्य च स-
कर्मैव न्यतेः व्यापकानुक्तो व्याप्यस्य विनिवृत्तीतिरिति
संघेयं योजनीयम् । तथा विद्यमानाधिष्ठात्कानोर्गम्यात्पानि,
करकथात्, यथादिह करं तच्छब्दं विद्यमानाधिष्ठात्कं इष्ट-
म्, यथा-स्रष्टाऽऽदिकर्मित । अविद्यानारमन्त्रेण करणत्वा-
नुपपात्तः, यथाऽऽकारस्य । इतीदृशां चाधिष्ठाताऽस्मात्, स च
तेषुभ्येव इति । तथा विद्यमानाधिष्ठात्कर्मिणाधिष्ठात्कव-

वद्यथा-आयुष्मत् । शरीरवद् बहिर्दम्पुपयममामः । किप्रमात्यकः
 वदाति वाच्यम् । तत्र किं वीचेः शरीरामाद्युत्तरः, उन ह्यन्योऽ-
 न्युत्तरामात्मकवदुत्तराऽऽदिपरिभाषो वाः । तथा संन्यासानां परि-
 मपदज्ञानाऽऽदीनां मध्ये किमन्वयान्, तथा कृष्णाऽऽदीनां वषाणां
 मध्ये कतमवयववर्ती, तथा किञ्चिन्मयः, वक्ष्यां रत्नानां मध्ये कतमर-
 क्तवर्ती । तथाऽद्यानां स्वशरीरां मध्ये कतमोक्तः स्वशरीरं वचते ।।
 तदर्थं संन्यासवर्गमाश्रयत्स्वशरीरमाश्रयता कथमन्वयत्वानुप-
 मायोऽन्वयसौ तथाऽपि केनाऽपि प्रकारेणाऽन्वयचामानोऽपि वे-
 र्णां ननुत्थाः वधाते । वधाऽन्यो जीवोऽन्यच्छरीरकाम्बयं प-
 ल्लस्तस्मात्पुत्रगां वधामनास्तासे शरीरानुपयगामभाद्वनो वेधं व-
 दधमाश्रयनीत्याऽऽस्मानुपपन्नमन्ते ॥ १५ ॥

से जहाणामप केद् पुरिते कोसोओ अस्ति अभिनिव-
 द्दिता षं उवर्देनजा-अप्रपाठसो । असो, अयं कोसो, एव-
 मेव नरिय केद् पुरिते अजिनिवद्विहा षं उवर्देनचारो-
 अयपाठसो । आया, इयं मरीरं । मे जहाणामप केद् पुरिते
 मुंजाओ इभियं अनिनिवद्विहा षं उवर्देनजा-अप्रपाठ-
 सो । मुंजे इयं इभियं, एवमेव नरिय केद् पुरिते उवर्देनचारो-
 अयपाठसो । आया, इयं मरीरं । से जहाणामप केद् पुरिते
 मंवाओ अर्द्धि अजिनिवद्विहा षं उवर्देनजा-अप्रपाठ-
 सो । मंवे, एवमर्द्धी, एवमेव नरिय केद् पुरिते उवर्देनचारो-
 अयपाठसो । आया, इयं मरीरं । मे जहाणामप केद् पुरिते
 करय ताओ आपत्तकं अजिनिवद्विहा षं उवर्देनजा-अ-
 प्रपाठसो । करनने, अयं आमत्तए, एवमेव नरिय केद् पुरिते
 लवद्रेनेचारो-अप्रपाठसो । आया, इयं मरीरं । से जहाणामप
 केद् पुरिते द्दिओ नवनीयं अभिनिवद्विहा षं उवर्देनजा-
 अप्रपाठसो । नवनीयं, अयं तु ददो, एवमेव नरिय केद् पुरि-
 सेऽत्राच सरीरं । से जहाणामप केद् पुरिते विभेदितो तिष्ठ
 अभिनिवद्विहा षं उवर्देनजा-अप्रपाठसो । तेल्लं, अयं
 पिमाए, एवमेवऽत्राच मरीरं । मे जहाणामप केद् पुरिते
 इकलुत्तो लोतरमे अभिनिवद्विहा षं उवर्देनजा-अप्रपा-
 ठसो । लोतरमे, अयं लोए, एवमेवऽत्राच सरीरं । से जहा-
 णामप केद् पुरिते अरच्छतो अग्निं अजिनिवद्विहा षं उ-
 वर्देनजा-अप्रपाठसो । अरच्छां, अयं अग्नी, एवमेवऽत्राच
 सरीरं । एयं असंते असंवेज्जपाए जेसिं तं सुयक्त्वायं जव-
 ति-तं जहा-अओ मीवे, अग्नें सरीरं, तम्हा ते पिच्छा । १६ ।
 तद्यथा नाम कःक्षिपुवचः कोशतः पारेऽवादात्तिं लक्ष्मजतिनिव-
 द्दं समाह्वयार्थं वासुपुत्रं यथेत् । तद्यथा-अयमायुष्मत् । अस्तिः ल-
 क्ष्मोऽयं च कोशः परिहारः, एवमेव जीवशरीरयोः रपि नारूपुपुत्रं या-
 यता । तद्यथा-अयं जीवः, इहं च शरीरमिति, न चास्त्वेवमुपुत्रं या-
 यति काश्चिद्वचः कायाश्च मितो जीव इति । अस्मिंश्चायं इहयो
 दृश्याः सम्नीत्यनो दर्शयितुमाह । तद्यथा चा-कक्षिपुवचो
 मुञ्जद्वं युष्मिथेपाए (रसिं तं सि) दहन्तं दूतं सताकां पृथक्-
 कृत्य दृश्येत् । तथा मांसादस्थिः तथा करनसादात्मकम्, तथा
 वद्वो नवनीतम्, तिष्ठत्यस्तेजसाऽस्ति; तथेको रजं, तथाऽरवी-

तोऽक्षिमजिनिवद्वे दृश्येत् । एवमेव शरीरवद् जीवमिति न चा-
 स्त्वेवमुपुत्रं यायताऽऽस्त्वन्ता, शरीरानुपयगसंवेद्यमानमो-
 ति । प्रयोगश्चाय-सुखं अनाक्त परलोकायाथी नास्त्वान्ता, ति-
 श्चिद्विद्यमानेऽपि शरीरके पृथगनुपपन्नः । यदाऽऽन्यत्, स्वातेरे-
 कण्य च कोशकृत्तवत् । तदर्थं युक्तिः प्रनिपादितोऽप्यास्या भवे-
 क्य, येषां पृथगात्मादिना स्वदर्शानुवादादिनाऽप्यायं जयति ।
 तद्यथा-अन्यो जीवः परलोकायुवाथी असूतोऽन्यत् तत्रैववृत्ति
 मुनिमच्छरीरमेव पृथक् सोपलभ्यते । तस्मात्प्रामाण्य-धैः कै-
 श्चिद्वच्यते यथाऽऽस्त्वान्ता परलोकायुवाथीति ॥ १६ ॥
 से इता ते इहत्, ल्याह, यहाह, दहह, पपह, अणुपह,
 चिंशुपह, सदानकारह, विपगसुवह, एतायं ताव जिवे, अ-
 न्य परलोए वा, ते षो एयं विपदिनिवद्वि-तं जहा-किरियाइ
 वा अकिरियाइ वा तुकनेइ वा तुकनेइ वा कण्ठाएइ वा
 पावपइ वा सादुइ वा अमादुइ वा भिद्दाइ वा अमि-
 द्दाइ वा निग्एइ वा अनिरएइ वा, एते ते विरूवक्ये-
 हि कम्पममारेनेहि विरूवक्याइ कायभोगाइं समारभंति
 भोवणाए ॥ १७ ॥
 एतद्वच्यसाथी च स लोकायनिकः स्वनः प्राणिनामंकीक-
 याऽऽदीनां ह्यना एतद्वच्यं अयति, आणानिपाने बोधाभा-
 यमन्तुगमयाऽऽप्येयार्थे याएतुत्तानहाणामुदशेऽं द्दति ।
 तद्यथा-प्राणतः लक्ष्मऽऽदीनां चातयंन, पृथिव्यादिकं काले-
 त्यादिषुगमम् । यावदंतानावेव शरीरमात्र एव जीवस्ततः
 परलोकिनाऽनायासात्तिन परलोकोऽनस्तदनाचय वधेद्यमा-
 सत । तथा कोऽहं " पिव लोकां च साधु शोभते । व-
 नाते वरगात्र । तत्र ने । न हि बोधो ! न तं निवर्त्तने, स्तुद्व-
 माभारमं कं वरम् ॥ ११ ॥ तदर्थं परलोकायनो जीवस्याऽ-
 भावात्त एवपापे स्तः, नपि परलोक इत्येवं येषां पकृते भो-
 कायतिकाल्त्तजीवतच्छरीरवादिनो, नैयैतद्वच्यमानं प्रतिवेद्यन्ति
 अस्पृशमच्छनेव । तद्यथा-किंयं वा सवदुष्कानाऽऽस्मिकाम्, अ-
 किंयं वा असद्वदुष्कानकाम् । एवं नैव ते विमार्तधेद्वान्त्व-
 यदि हि आत्मा नांकपायाश्च कर्मणां भोक्ता स्वल्पतः पापभ-
 योऽन्वद्वं दुष्कानिचन्ता स्वात्, ननुमाया च सात्कियादिकिनाऽपि दू-
 रोत्सारात्तैव । तथा सुकं दुष्कं वा कथायुष्मिंतां पापामंता
 वा साधुऽनमनाधुऽनमिस्वादिना किमैव नास्ति । तथाहि-
 दुष्कानां कस्याणां योकिनां साधुनाऽऽस्त्वानं, दुष्कानां च
 पापविपाकिनामनायुऽनेनावन्वतेनदुष्कानयमि सत्पाम्मि त-
 त्कलमुञ्जि संभवति, ननुमायाश्च कुनोऽन्यको हिताहितनाहि-
 परिहारी स्थानाम् । तथा सुकाने कदाप्येन साधुदुष्कानेमाशे-
 षकमेकं क्वा सिद्धः, तथा दुष्कानेन पापावुद्विच्यना असा-
 ध्यनुष्ठानेन नरको, नरको वा निधेकुरामरत्नात्मकणं स्वाधिके-
 वमात्मकां किमैव न जयेत्, तथाप्यस्याऽऽश्मस्तज्जावस्थानदुष्-
 पाम्यादिनि भावः । पुनरपि लोकायनिकानुष्ठानत्शोभाऽऽ-
 (एवं ते न्यादि) एवमेवतदोकेन प्रकारेण ते नास्ति का आ-
 त्माभावं प्रतियाच विरुपं नागप्रकारं कपं स्वकपं येषां तं,
 तथा कर्ममेवामरत्नाः साधुदुष्कानुष्ठानकपाः पशुघातमात्मकण-
 दुराणानिनाऽऽन्याऽऽदिकान्, नैरेवं दूरेर्नानावेधः कर्ममेवामर-
 त्कोऽन्यनुष्ठानाऽऽदिविधिं कृत्वा कर्मभावेण समारभन्ते
 समाद्वत्त तज्जीवोपायमिति ॥ १७ ॥

सास्त्रतं तज्जीवतच्छरीरवादिमतमुपसंक्षिप्तं प्रस्था-
वमानवचनकार-

र्थं वेत्ते पागद्वेषया विवक्ष्यस्व मायं धर्मं पश्यति, तं
सद्दृष्टमाथा तं पश्यिमाथा तं रोषमाथा साहु सुपक्ष्वाए
समये ति वा बाह्वे ति वा कार्यं तस्यु आरोगे ! शुभं पूषवा-
मि । तं महा-अमलोच वा पाण्डेय वा सादमेण वा सादमेण
वा बरन्धेय वा पदिमार्देय वा कंबलोच वा पावपुंछलोच
वा, तस्येमे पूषवाए समाहृष्टिम्, तस्येमे पूषवाए नि-
कार्दम् ॥ १८ ॥

श्रुतिमतः शरीरादन्वयसूत्रे ज्ञानमात्मव्युत्पत्ते, तस्य चासूत्रे-
नैव श्रुतिना प्राप्तमतः शरीरात्पृथगनून आत्माऽसूत्रां ज्ञानवत्त-
वाधारसूत्रोऽस्मीति । न चात्माऽभ्युत्पन्नमतमनूचे तज्जीवतच्छ-
रीरवादिमतः किञ्चिद्विचार्यमाणं मरणमुपपद्यते । इदमर्थे च तथा-
नून एव शरीरे जियमाथा मुनाएव । कुनः समागतोऽहं, कुच
चेदं शरीरे वरिययय यास्वामि । तथेदं मे शरीरे पुराणं कर्मत्व-
वापिकाः शरीरानुपुष्यमाणेनाऽऽत्मानं संमत्पथा अनुसूयन्ते । त-
द्वैवमपि स्वानुभवसिद्धेऽप्यात्मनि एके केचन मात्सकाः पृथक्
कीर्त्तयन्तस्वमध्वद्विधानाः प्रागहमकाः प्रागल्पयेन करानि, पूष-
तामापवा अभिर्ध्वति । तद्यथा-अः प्राप्ता शरीरस्युत्पत्तः
स्वास्ततः संस्थापनधीमन्धरमन्धरमन्धरमन्धरमन्धरमन्धरः इत्यादि । न
च ते वराकाः स्वइदोनानुदागाधनमसाऽऽभ्युत्पष्टव्ये । यनहिन्-
न्ति । तथा-सूत्रेस्यां धर्मो, नासूत्रेव, न हि ज्ञानस्य संस्था-
नाऽऽद्ये वो मुनाः संसाधयेत् । न च तसदत्रायेऽपि नास्मीत्येवमा-
साधये संस्थापनाऽऽभिगुणरदिने ऽपि विद्यत इति । एवं मुक्तिपुत्र-
मप्यारामे चान्तर्वाकाऽभ्युत्पन्नकामि । तथा निष्कस्य च स्व-
धीर्माहिर्वातां प्रमत्तयां गृहीत्वा नाभ्यो जीवः शरीराच्छ्रित इ-
त्यर्थं वो धर्मो मदीयाऽप्यामित्येवमत्रपुण्यस्य स्वतोऽपरेषां च नं
तथासूत्रं धर्मं प्रतिपादयन्ति; यद्यपि लोकायतिकानां मात्स ही-
काऽऽदिकं, तथाऽप्यपरं च शाश्वताऽऽदिका प्रमत्तयाविधानेन प्र-
मत्तय पश्चाच्छोकायितकमधीवानस्य तथाविधपरिणतेऽनेधेया-
मिर्कितमतः । मातकोऽयं धर्मः स्ववचनप्रयुक्तावदन्त्येवैषां च प्र-
काशयन्ति । यादं वा-मीलपटाऽऽद्यपुण्यमन्तः किञ्चिदन्त्येव प्र-
स्थापिषोच इत्यर्थेव इति । सास्त्रतं तन्प्रतिपादयिषां प्राथम्येया-
नामापिच्छुत्पाऽऽह- (तं सद्दृष्टमर्थे इत्यादि) न मात्सकवापु-
वन्त्यतं धर्मं विषयिणाभनुकूलं अर्थात्तानाः स्वमातायतिहायेन रो-
षावन्त्येवमा प्रतिपादयन्तोऽभवत्तज्जीवेन पृच्छन्त्येवमा तत्र धर्मि-
कुर्वन्त्येवमा सापु शोभनेनतथा स्वावृत्ततां यथाऽऽवृत्त्यतो
प्रवतो धर्मोऽप्यासाति हिसाऽऽद्वेषवचनेमातः परलोकिम-
वास्तुकासाधनेषु मावमयाऽऽद्वेषवृत्ति कुर्वन्तो मनुष्यजन्मक-
क्षयजिना भवेयुः । ततः शोभनेनकारि भयसा हे अमण्य ! ज्ञाह-
व ! इति वा वच्ये तज्जीवतच्छरीरधर्मोऽस्माकमाद्येऽतः,
कार्मिन्तं तदस्माकं धर्मकथयत । अहुराद्यो वाक्याहकारे ।
हे आनुत्तम् ! त्वया वचमनुसूताः कार्पण्येऽतिसिद्धिर्कैव विव-
नाः स्मुरिति । तस्मादुपकारिणं त्वां भवन्तं पूज्यावप्यहमपि
किञ्चिदापुण्यं प्रगलतः मत्पुण्यकारं करोमि । तद्वच इत्येवमिति ।
सद्यथा- (अज्ञानेत्वादि) सुगमम् । वाऽप्य इत्युत्पन्नकमिति ।
अथैके पूर्वोक्त्या पूजया पूज्यां वा (समाहृष्टिम्) जना-

मुनाः प्रदीभूतास्ते राजानाः पूजां प्रति प्रभुनास्वपुण्येष्टाये
वा पूजामनुपपन्नाः सनसन् राजासिद्धिं स्ववृत्तौप्रानतपन्नेके
केचन स्ववृत्तौनस्थित्या हिमार्हातमांन्यप्यारारेपु गिर्कांच-
तपन्तो निवसितवन्तः । तथाहि-अथनेहं तच्छरीरमित्यनुपप-
न्त्यवन्मयो जीवोऽप्यवच्य शरीरमित्येवमह परिप्याऽप्यम्, अहुरा-
नमपि पतश्नुकल्पनेनविषयमित्येवं निष्काशितवन्त इति ॥ १८ ॥

पुण्यमेव तेषां पापं जयति-समया जविस्सामो अण-
गारा अकिञ्चथा अणुवा अणुप परदत्तनोहोमो विकल्पा-
थो पापं कर्मं थो करिस्सामि सपुदिरि ते अणयो अ-
प्यामिदिरया जयति, सयवाधैरि, अथे पि आद्वियवैति,
अथं पि आयेतं तं मयापुत्रांयति, एवमेव ते इत्यिकायामो-
गेदिं ह्युत्थिया गिष्वा गदिया अज्जोवपन्ना ह्युक्ता राग-
होसवमहा ते थो अणयां समुच्छेदंति, ते थो परं समु-
च्छेदंति, थो अणयां पावादिं ज्वादिं जवादिं सचां समु-
च्छेदंति, परीथा पुत्रसंभोगं आयरिषं भगं अमंषथा
इति ते णां ह्युवाए थो पाराए अंतरा कायनोगेसु विस-
था इति पश्ये पुरितनाए तज्जीवतच्छरीर ए ति आ-
द्वि ॥ १९ ॥

तत्र ये भावयताऽऽदिकं लिङ्गमनुपपन्नाः पश्चाच्छोकायतप्रम-
थवनेन लोकायनाः संवृत्ताः,तेषामादौ प्रमत्तयाप्रहकाल एवै-
तपरिहृतां भवति । मथथा-परित्यक्तपुत्रकलनाः अमथा वनयो
जिविष्यःमःअनगारा गृहरहिताः,तथा निष्कलनाः किञ्चन क-
स्यं तद्रहिताः,तथाऽवशयो गोमिद्विप्याद्विहिताः,परत्सलोऽजिनः
स्वतः पचनवाचनाऽऽदिकेयारहितस्यार्द्ध,अक्षुणशीला निष्कला,
किचद्व्यवने-अन्यदपि यतिकश्चित्प्रायं सावधं कामानुष्ठानं तरस्यै
न करिष्यामीत्येवं सव्यस्तुपानिनोत्पाय पूर्वं पश्चाच्छोकायतक-
मुपपन्ना आरामतः स्वतः कर्मयोऽप्यतिविरता भवन्ति । विरत्य-
माधेऽपि यत्कुर्वन्ति तदर्थेयति । पूर्वं साध्याऽऽदरमाधिष्ति वि-
धाय नीजपटाऽऽदिकं च जिङ्गामाऽप्याय च स्ववपममना वावच-
मानुष्ठानमाह्वयं-स्वीकुर्वन्ति, अन्यन्त्येववाऽप्यायं प्रह्वयन्ति,
अन्यमप्याशानं परिग्रहं स्वीकुर्वन्तं समनुजानन्ति । एवमेव पूर्वो-
त्सकारेण स्त्रीप्रधानाः किशोपलक्षिता या,काश्चल इति काम्याः,
पुत्रपत्त इति जोगास्तेषां यातबहुसंख्याऽऽजितेन्द्रियाः सन्तः,तेषु
कामनोगेसु सूत्रिणा एकेमावनायापथा यद्व्याः काणाकुर्यात्
प्रथिता अवचका अणुपपन्ना आविष्येन भोगेसु, लुप्तया राम-
द्वेषां रागद्वेषवशायाः कामनोगेसु वा, त एवं कामभोगेसु
आश्रयवचकाः सन्तो मात्सानं संसारकार्मणमाहा समुच्छेद-
यन्ति होशयन्ति, साधये परं सव्यपदेशावन्तः कर्मपत्राज्जायति
समुच्छेदयन्ति कर्ममप्याह्य चोटयन्ति,माव्यप्याह्य इत्यविधमाव्य-
धिनः माप्याह्य प्राशिनः,तथा चाऽऽभूच भवन्ति जिविष्यन्ति च सू-
तामि,तथा वा सापुष्कवारणाजीवास्ताद्,तथा सवरांस्तथाविच-
धीर्वांस्तथावशुपयमसाऽऽप्यादितथीयंमुपोयेतास्ताह्य समुच्छे-
दयन्ति, असद्विभ्रामयवशुत्सवार्द्ध । ते वैश्विष्यास्तास्तच्छ-
रीरवादिमो लोकायतिका अजितेन्द्रियतया कामनोगेवचकाः
पूर्वसंयोगात्पुण्यद्वाराऽऽदिकाप्रदीपनाः प्रमृष्टाः, साह्य वाताः
सधेधेयधर्मस्य इत्याथो मागः सद्नुष्ठानकप्य, तमसंसाता इ-
त्येवं पूर्वोक्त्या बीत्या देहिदाऽऽभ्युत्पन्नकोकह्वरवत्पुत्रानुष्ठान

तज्जीवनच्छगिवाइ (ऋ)

अन्तरास एव भोगेषु विषयास्तिस्रस्त । न विवाङ्गने पादकी-
 कोऽत्रेणाऽऽदिकं कार्यं प्रसाद्यन्मोनि । अयं च प्रथमः पुरुष-
 स्तज्जीवनच्छगिवादी पारिस्तास इति ॥ १६ ॥ सूत्रं १ सु०
 ४ अ० २ उ० ।

वृज्ज्याण-तर्जयत्-नि० । क्लृप्त्यद्य दे । बन्धमेदं बन्धनं दत्स्वेलवं
 शीघ्रवति, विधा० १ सु० १ अ० ।

वृदाग-तदनाम-पुं० । तद-नि० । 'वृत्तिकविधाधिके नृणांयतु-
 र्थेपोराधादिनीयो' ॥ ८ । ४ । ३३४ ॥ इति वृत्तिकविधाधिके
 व्याघावां ङकारस्य ङकारः । औ० ।

वृटाक-पुं० । तदमकारित । 'अव' बह्वगती, अण्, तडागे, जडा-
 श्यभेदे, वाच० ।

वृटाक-पुं० । ताडयते आह्वयते ततोऽभेत् । 'तद'-आकारः । नि० ।
 जडाऽऽश्यभेदे, तडागे च । वाच० ।

वृटिया-तट्टिका-स्त्री० । योऽदिकावां धर्मोपकरणभेदे, आच्चा० १
 सु० २ अ० ४ उ० ।

वृही-देयी-द्वौ, दे० ना० ५ वगं १ गाथा ।

वृड-तट्टस्य-नि० । तस्मिन् तिस्रणोति तत्स्यः । तस्मिन् स्थिते,
 आच्चा० १ सु० १ अ० ३ उ० ।

वृष्ट-न० । चादिते, सूच० १ सु० ७ अ० ।

वृष्टा-स्वृ-पुं० । विघ्नान्नवाविघ्नतरि देवे, अष्टु० । 'दो
 तष्टा ।' स्या० २ उ० ३ उ० । अं० । पा० । स्वदुरपत्ते, वृषा-
 क्षुरे, पुं० । संक्रामार्थां स्वर्गपरन्ध्याम्, स्त्रीयां ऊर्ण । स्वधादे-
 वताभिघ्नानुविधानकृते, वाच० ।

वृद-तट्ट-नि० । तट-अच् । वाच० । कृते, आच्चा० १ सु० २
 अ० ३ उ० । नि० वृ० । समोपयतिनोऽभ्युपनयदेऽ, रा० । न-
 धारस्तीरे च । अमरमते-स्त्रियां ऊर्ण । वाच० ।

वृद-चा० । वृक्षस्यै, अत्रादि० । वाच० ।

वृद-चा० । आदितौ, वाच० ।

वृन-चा० । विस्तृते, तना०-अञ०-लक०-खेद । वाच० । 'त-
 नेस्तद-तवृ-तद्वन-विरह्याः' ॥ ४ । ४ । १३७ ॥ इति तन-
 धारोत्तरद स्यादेहाः । तद्वृ । पञ्च-तणप । प्रा० ४ पाद ।

वृदउदा-तदउदा-स्त्री० । आउत्पयाव, अं० १ वच० । आउलि-
 वृके, दे० ना० ५ वगं ४ गाथा ।

वृदउदाकुमुम-तदउदाकुमुम-न० । आउत्पयाव, जी० ३ प्र-
 ति० ४ उ० । आ० म० ।

वृददय-स्फुट-न० । स्फुटने, 'तद्वददस्स भवति भवत्ये
 कंजुवालाग पदे ।' (तदतति णि) स्फुटने । सूच० १ सु० ४
 अ० १ उ० ।

वृददत-तदतदत्-नि० । तदतदेभ्येवंपवति विधयाने, आ० १
 सु० ४ अ० ।

वृदफेदिअ-देयी-परितद्वलिते, दे० ना० ४ वगं ९ गाथा ।

वृददय-देयी-कृजिते, दे० ना० ४ वगं ७ गाथा ।

वृदागय-तदागयल-पुं० । तदागये, 'अगदमदेसु वा तडा-
 गमदेसु वा ददमदेसु वा ।' आच्चा० २ सु० १ सु० १ अ०
 ३ उ० ।

तदित्तिव्य-तदित्तिव्य-स्त्री० । विस्तारविद्युनि, जी० ।
 तदित्य-तदित्ति-स्त्री० । तदित्यव्ययम् । कुरा०-तद-नि०-द्वयः ।
 वाच० । विद्युनि, का० १ सु० १६ अ० ।

तदी-तदी-स्त्री० । 'दो लः' ॥ ४ । १ । २०३ ॥ इति क्विप्
 भयभ्येव्युक्तेभ्य हो न भवति । प्रा० १ पाद । नवाचर्ना नदे-
 बु, नि० वृ० १ उ० । विच्छिन्नद्वयम्, 'आउत्ते रीधातो, त-
 दिसंक्रमदधादिसंघारे ।' नि० वृ० १ उ० ।

तदा-तदा-न० । तस्मिन् तदाति शौणादि नकुलस्य च ।
 उच० २ अ० । 'वृत्तोऽ' ॥ ८ । १ । २२६ ॥ इति आदेऽ-
 कारस्याऽऽत्वम् । प्रा० १ पाद । कुशाऽऽदी, आच्चा० १ सु० ३
 अ० ३ उ० । सूच० १ अं० । उच० ।

ते किं तं तथा । तथा अणोपनिधां पद्यत् । तं जहा-
 'सेमित्यं गंतियं हांत्तियं, द्रुमकुते पवत्य य पारुद्वेहा ।
 अज्जुण अमादय रो-दियंति सुयवेर् खीरजुसे ॥ १ ॥
 एरं दे कुर्विदे, करकैर् सुंते तदा विभेयं य ।
 मधुरतण सुय निपत्य, बोधये सुं कलितणे य ॥ २ ॥'
 जे यावसे तदुपगारा । सेचं तथा । प्रह्ला० १ पद ।

दभेवंरणाऽऽदी, दश० ८ म० ३० । आचा० कुशावर्कऽऽदी,
 सूच० १ सु० ३ अ० । कुशज्जुकाजुनाऽऽदी, जी० १ प्रति० ।
 द्वांऽऽदी, प्रह्ला० १ पद । दभेकुदाऽऽदी, म० १४ श० । 'कुंभ च
 जूर् ननकदमनि ।' उच० १२ अ० । कुशादभयचं काजुनसुर-
 भिकुर्विन्नाऽऽदी, आच्चा० १ सु० १ अ० ५ उ० । 'तुण' जहृषे,
 धा० । वाच० । उच्यते, दे० ना० ४ वगं १ गाथा ।

तन-धा० । विस्तृते, तना० । उपकारे, वाच० ।

तण्य-तण्य-न० । तण्यविशेषे, सूच० २ अ० २ अ० ।

तण्यगण-तण्यगण-न० । तण्यानां द्विद्विपज्ञाऽऽदीनां प्रदक्षं
 तण्यप्रहयम् । द्विद्विपज्ञाऽऽदीराधाने, प्रव० ६१ द्वार ।

तण्य-तण्य-न० । तण्योपगारने पुत्रिते भागे, नि० वृ० १ उ० ।

तण्य-तण्य-न० । तनांऽऽदितुण्यभये सूदे, इय० ४ उ० ।

तण्यच्छाद-तण्यच्छाया-स्त्री० । संकुच्छायायाव, अष्टु० ।

तण्यच्छा-तण्यच्छान-न० । दनांऽऽदितुण्यशालायाव, यत्र दनां-
 ऽऽदीनि स्यापत्यते । नि० वृ० १ उ० ।

तण्यपण्य-तण्यपण्य-न० । तण्यान च पञ्चोपयोगिनि । अ०
 २ आच० ।

तण्यपण्यं पुण जगिर्गं, जिर्गिर्गं त्रियरागोमोर्गोर्गिर्गं ।
 सालीवीदीकोद्व-तालप-आभेतण्यार्हि च ॥ ६४ ॥

तण्यपण्यं पुनर्गणितं जिर्गिर्गतरागद्वेषमोर्गोर्गिर्गं सालीवीदी-
 कोद्वतरागकसंभ्योनि तण्यानि पञ्चालप्रायाणि अरपये अर-
 पयिष्यपयिषि च । तत्र शालयः कलमशः द्विप्रभुनयः, ग्रीहयः
 पण्डिताऽऽदी, कोद्वो भाग्यविशेषः प्रतीतः, रागकः कलुषविशे-
 षः, आरपण्यण्यनि इयामाकप्रमुखायि ॥ ६२ ॥ प्रव० ६२ द्वार ।
 जी० १ । दश० । पा० । आच० । नि० वृ० । वृ० । (तण्यपण्यका-
 ऽऽदीषु दोषाः, तथा प्रायश्चित्तं च 'कुं' शब्देऽदिसंश्लेष आये
 १६३४ पुंके गतव्य)

तथ्यास-दृष्टराशौ-पुं० । तथ्यानां कुशाऽऽनां स्पर्शैः । आ-
का० १ कु० ७ अ० २ अ० । सप्तदशतमे पदोपदे, प्रथम०
३ संब० द्वार । आका० । उच० ।

तथ्यासपरीसङ्घ-दृष्टराशौपरीसङ्घ-पुं० । तत्प्राति तृणाति वा
शौभादिको नक्षत्रत्ययो, द्वेषात्तथा च । तेषां स्पर्शस्तृणस्पर्शौ, स
व्यपरीसङ्घस्तृणस्पर्शोपदे । उच० २ अ० । अक्षरतृणस्य
द्वयोऽऽदिः परिमोशुनुहानो हि गच्छन्निगतानां, गच्छन्वासिनां
शतीनां च, तत्र वेदां शब्दमनुहानं ते तावद् द्वाभ्यां भूमाशौष-
वाक्याऽभिव्युक्त्यामास्तांश्च संस्तारोत्तरपदद्वयोश्च द्वाभ्यामुपरि
विधाय शेरने । शौरावहृतेषुकरणे वाभ्यन्तर्जोष्याव्य मयनु
विश्वरकण्डो वा तदुपरि शेरने, तत्र च श्यामस्य यद्यपि क-
ठिनतीहाप्रमागैस्तृणैर्यन्तरीनां समुपजायते, तथापि पक्ष-
द्वयोऽदितृणस्पर्शौ सत्यम् सदेतेति । प्रथ० ८६ द्वार । आका० ।
कादाचित्कतृणग्रहणे तस्त्वेतदुपदेःकापिसहने, अ० ८ श०
३ उ० । प्रथ० । तथा चोक्तम्- अहताद्व्याप्यवेत्तये, कादा-
चित्कं तृणाऽऽदिषु । तस्त्वेतदुपदेः प्रथ० दुःखे, सदेतिच्छेद् न ता-
मृदुर् १ ॥ १ ॥ "आ० म० १ अ० २ अ० २ ॥ " अथुनद्व्याप्यवे-
त्तये, संस्तरेषु तृणाऽऽदिषु । सदेत दुःखं तस्त्वेतदु-अभिमि-
च्छेद् न तामृदुर् ॥ १ ॥ अ० ३ अभि० ।

एतदेव सूत्रकृतप्याह-

नशा उपर्यर्धं दुःखं, वैष्याए उदाद्वि ।
अदीशो धावप पन्नं, पुट्टो तस्यऽद्विषास ॥ ३२ ॥
तेगिच्छं नाभिनंदेजा, संचिक्वसत्तगवेमप ।
एवं तु तस्य सामथं, जैन कुज्जा न कारये ॥ ३३ ॥
अचेलगस्य लुहस्य, संजयस्य तस्मिणो ।
तयोसु सयथापस्य, ह्योजा मायिनाहृणा ॥ ३४ ॥

अचेलकस्य कुरुस्य संयतस्य तपस्विन इति प्राग्वत् । तस्-
मि तृणाति द्वयोऽऽदीनि तेषु, श्यामस्य, उपलक्षणत्वादासी-
नस्य वा भवेत्, मास्य शरीरस्य विराधना विदारणा मान्त्रि-
रधना, अचेलकत्वाऽऽदीनि तु तपस्विनिशेषयानि, मा भूत्सवे-
क्षस्य नृणस्पर्शासंज्ञेनाकक्षस्य, तस्संज्ञेऽपि जिह्वधयेनासं-
यतस्य च ह्युत्तरहरिततृणोपादानेन तथाविधमान्त्रिविधना-
या असंभव इति ।

ततः किमिहाह-

आपयस्स निषार्ण्यं, तिउला इदं वैषया ।
एतं नचचा न सेवंति, तंतुमं तपतज्जिया ॥ ३५ ॥

आतपस्य धर्मस्य विनरो यतो निपान, तेन (तिउल चि)
सुखात्प्रादिका । यथा-भौह प्रस्तथाह मनोवाक्श्यात् विना-
थिनत्वाच्चुराऽऽदीनां दक्षमतीव स्वकथयत्तनेन त्रिपुडा ।
बाह्यतस्तरतस्तु-अनुज्ञा विपुला वा, भवति वेदना । एवं च
किमिहाह-एतव तन्मरोकं, पात्रात्तरत एवं, हात्वा न सेवन्ते
न क्रमन्ते, आस्तन्यायेति मन्थये । तन्नुचो ज्ञातं तन्नुजम्,
पञ्चने च-(नंतयं ति) तत्र तन्मं वेमनिसेवमन्थमनिकाऽऽदि,
तथाज्ञातं तन्मन्मन्मन्थयत्तं, कम्बलो वा, नृयैस्ताजिता नि-
र्मलितस्तानुताजिताः । किमुकं भवति-यद्यपि नृयैर्यन्तावेति-
मित्तशरीरस्य शक्तिरयत्संपकसुतुपचोदयसतः कृतकार-
मित्तेपकस्य शरीरप्राप्तैः, तथाऽपि-

"प्रवृत्तिकारकस्येव, यज्जन्तवेत्यस्मिन् ।

कृत्तनः कर्णं केचित्, दृष्टान्ते नरकानिवा ॥ १ ॥
अग्निभोताः प्रधावन्तो, शम्वा वैतरणी नदीम् ।
शोतनोयामिनां हात्वा, हात्वास्मिन् पतन्ति ते ॥ २ ॥
कारदयवशरीरात्, मृगयोगिधताः पुनः ।
अभियन्तवन् वाग्नि, ज्ञापयो कृतबुद्धयः ॥ ३ ॥
शफ्लसिमासकुम्भैश्च, जज्ञानोपरद्विष्टैः ।
विषमन्ते कृपाप्राप्तौ, पत्रत्रिप्राप्तौकपितैः ॥ ४ ॥ "

इत्यादिका इतराश्च नरकेषु परचरेण मयाऽनुज्जा वेदनात्-
तिक्रान्तोयम् । ज्ञाप्यंश्च ज्ञापः स्ववशस्य सत्यम् सहन इति
परिभाषणानो न तत्परोरजोषीया यत्तं कम्बलाऽऽदिकमुपाद-
दते । जिनकचित्पकापेक्षं वैतव, श्वारकचित्पकाश्च सापेक्षसंय-
त्वात् सेवन्त्येव्येति सूत्रार्थः । उच० २ अ० ।

अत्र संस्तारद्वारमनुमदम् " विज्जा न प्रवति वैषया " इति
सूत्रस्यैवमुत्तराहणमाह-

सास्तीर्षे कुमारो, भदो सो चारिओ चि वरेजे ।
स्वारेण तच्छिद्ययो, तथ्यासपरोसहं विसहे । १५३ । उच० नि० ।
आवभृशं कुमारो जक्रः, च चारिक्कर इति वैराज्ये द्वारेण
तक्षिनाः तृणस्पर्शोपरीवहं (विस्वह षं) विचिहते, स्मेति शेषः ।
इति माधार्थः ॥ ५२ ॥ भाषायामस्तु संप्रदायावशेषेयः । स चायम-
" सावधीए नयरीए जियन्पुरखो पुषो भदो माहो, साशे
शिविषयकामभंगो तहाकथानं धेराकभन्तिप पन्वतिनो, काशेण
एगल्लविहारपनिमं पडिक्खो, सो विहरोत्ते वहरजे चारिओ
नि काऊण गहिनो, सो य पंतयेऊण आरेण तच्छिओ, सो
वन्नेहे वेडिऊण मुक्खो, सो द्वाभेहे ज्ञादियन्मोत्रिपदिं तुक्खा
तिज्जोने सम्मं सहनि ॥ " एवं शेषस्युपरिपि सत्यम् सोऽभ्य-
स्तृणस्पर्शोपरीवहः । उच० २ अ० ।

तथ्यासपरि-सहविजय-तृणस्पर्शोपरीवहविजय-पुं० । नृणस्-
पर्शोपरीवहविजये, पं० सं० । स चैवम-गच्छवासिनां गच्छविग-
तानां वा शुभिरस्य द्वाऽऽदिस्तृणस्य परिमोशः सममुक्तो
भगवता, तत्र येवां द्वाऽऽदितृणानामुपरि शयनमनुज्ञातं
स्युक्तं, तेषां द्वयोऽदितृणानामुपरि संस्तारकोत्तरपदौ
निधाय शेरने । अथवा-शौरावहृतेषुकरणे यदि आशनिजो-
षेतथा शयनगतसंस्तारकोत्तरपदौ द्वयोऽदितृणान्यास्तीयं शेरते,
तत्र वचुनस्पशेसत्यमभिसहने स तृणस्पर्शोपरीवहविजयः ।
पं० सं० २ द्वार ।

तथ्याज-तृणज-पुं० । तृणजारके, म० ८ अ० ७ उ० । च-
धमानतृणसमूहे, वाच० ।

तथ्यादि-देशी-अक्षुण्णोपके, दे० मा० ५ धर्षे ९ गाथा ।

तथ्या-तनय-पुं० । तनोति कुलम् । तद्-कथम् । पुत्रे, कुडिगदि,
अककुल्यायाव, ज्ञतायाव, चूतकुमार्या च । स्त्री०-टाप् । वाच० ।
आ० म० ।

तथ्यासी-देशी-प्रसारिते, दे० मा० ५ धर्षे ६ गाथा ।

तथ्यावस्तर-तृणवस्तरि-पुं० । आदरवदनस्पतिभेदे, प्र० ७
श० ६ उ० ।

तथ्यावस्तर-तृणवदनस्पति-पुं० । नृणवदनस्प-
तयस्तृणवदनस्पतयः । स्था० १० डा० । आदरवदनस्पतिकारि-
कभेदे, अ० ७ श० ६ उ० ।

तथावयवसंज्ञकाऽय

इवाविहा तणवयवसंज्ञकाऽया पयथा । तं जहा-अग्न-
बीया, मूत्रबीया, पोरबीया, संपबीया, बीयकडा, संमु-
चिके, कडे, व. ए. ॥

(इसेत्यादि) तणवयवसंज्ञकतणवयवतय, तणवयवसंज्ञ-
क वाहरस्येन, तेन सूत्रमाशुं न दशवि अयामिति । मूलं अटा-
कम्पः स्काधाऽधोवर्ती । यवस्करणात्- "कांथे" इत्यादीनि
पञ्च कथयामि । तत्र स्कन्धः स्फुरमिति यस्मिन्ति, त्वक्
कम्पः, शाला शाखा, प्रवालमकुट्टः, पत्रं पर्णं, पुष्पं कुसुमं, फलं
प्रती. तं, बीजं मित्रोत्त दशस्थानकाधिकार एव । स्का० १० टा० ।
इदमपरमाह-

तिविहा तणवयवसंज्ञकाऽया पयथा । तं जहा-संज्ञेज्जी-
विया, असंज्ञेज्जीविया, अयंतबीविया ॥

(तिविहेत्यादि) तणवयवसंज्ञकतणवयवतय, बाहरा इत्यर्थः । संख्यात-
जीविकाः सङ्ख्यातजीवियाः, यथा नातिजातककुसुमानि, जात्यादां-
नीत्यर्थः । असंज्ञेज्जीविकाः-यथा निम्बाः ५९दीनां मूलकम्प-
स्कन्धयच्छाखाप्रवाहाः, अनन्तजीविकाः पनकाऽऽद्य इति ।
इह प्रहापनास्त्राण्यपीत्यय-

"त्रे केह नातिवयवकाः पुष्पा मंज्ञेज्जीविया ।
विहया अयंतजीवा, जे यावजे तहाविहा ॥ १ ॥
पउमुप्यननत्रिण. यं, सुमगसोमेवियाण य ।
अगविदकोकणाणं, सयवसलहस्ययत्ताणं ॥ २ ॥
चिटं बाहिरपत्ता, य कथिया जेव एगजीवस्स ।
अभिनतरगा पत्ता, पसेये केसरं मिजा ॥ ३ ॥
तथा-

"निबंध व जंतु कोमं-यसालस्रंकोहोसुप्यसल्लया ।
सहस्रमोयप्रमलुण-यउतपलासे करजे ये" ॥ ४ ॥ इत्यादि ।
"एयमि णं मूला वि असंज्ञेज्जीविया. कंदा, वि, अंदा वि, न-
या वि, नासा वि, पवासा वि, पत्ता पत्ताय जीविया, पुष्पा अयं-
गजीविया, फला एगट्टय ति ।" अनन्तरं वनस्पतय उक्ताः, ते
च जलाऽऽभया बहवो जयन्तीति । स्था० ३ टा० १ उ० ।
वनस्पतमेव प्रकथयथाह-

चउचिहवा तणवयवसंज्ञकाऽया पयथा । त जहा-अग्न-
बीया, मूत्रबीया, पोरबीया, संपबीया ॥

(चउचिहवेत्यादि) वनस्पतिः प्रतीतः, स एव कायः शरीरं
येषां ते वनस्पतिकार्याः, त एव वनस्पतिकारिकाः, तणप्रकारा
वनस्पतिकारिकास्तुवनस्पतिकारिकाः, बाहरा इत्यर्थः ।
अग् बीजं येषां ते अग्रबीजाः कांरएटकाऽऽद्यः, अग्ने
वा बीजं येषां ते अग्रबीजा अग्निदादयो, मूलमेव बीजं
येषां ते मूलबीजा उपलकम्पऽऽद्यः, एषं पर्वबीजा इ-
ह्वाद्यः, स्कन्धबीजाः शङ्खपाद्यः, स्कन्धः सुष्ठु-
मिति । एयानि च मूलाणि नायवयवसंज्ञेदनपराणं,
तेन बीजरुहसम्पृच्छनजाऽऽदीनां नामागो भनतवः, लुत्रान्तर-
विरोधादिति । अनन्तरं वनस्पतिजीवानां चतुःस्थानकमुक्तम्,
स्का० ४ टा० १ उ० ।

पंचविहा तणवयवसंज्ञकाऽया पयथा । तं जहा-अग्नबी-
या, मूत्रबीया, पोरबीया, संपबीया, बीयकडा ।

(तणवयवसंज्ञक) तणवयवसंज्ञकतणवयवतयऽग्रबी-
जाऽभयाः कमेण कोरएटका उपलकम्पः वंशाः शङ्खकयो जटा
एवमाद्यः । व्याख्यातं चैतन्नामिथेति । स्का० ५ टा० २ उ० ।

उचिहवा तणवयवसंज्ञकाऽया पयथा । तं जहा-अग्न-
बीया, मूत्रबीया, पोरबीया, संपबीया, बीयकडा, संमु-
चिके ।

तणवयवसंज्ञकतणवयवतयऽग्रबीजा उपलक-
म्पऽभय इत्यादि व्याख्यातमेवमन्वरं समुचिहवा इत्युच्यते
आसंज्ञेऽपि ये तुजाऽऽद्य उरपठन्ते, यथाश्रितुताभयमावकम्प-
प्रकृतिता जीवाः । स्का० ६ टा० ।

तणवयव-इहा-उरुपे, दे० ना० ५ वगं ७ गाथा ।

तणवयव-तणवयव-पुं० । श्रौन्धयजीवविशेषे, प्रहा० १
पदं जी० ।

तणवयव-तणवयव-पुं० । 'तणवयव' शब्दाद्यं, प्रहा० १
पदं जी० ।

तणवयव-तणवयव-पुं० । न० । तणवयव, भ० ८ श० ६ ट० ।

तणवयव-तणवयव-पुं० । मंजिलकायाम्, हा० १ कुं
१६ अ० । जं० ।

तणवयव-देधी-मंजिलकायाम्, दे० ना० ५ वगं ६ गाथा ।

तणवयव-तणवयव-पुं० । श्रौन्धयजीवविशेषे, जी० १ प्रति० ।
उच० । प्रहा० ।

तणवयव-तणवयव-पुं० । "स्वराणां स्वराः प्रायोऽपञ्चमे" ॥ ८ । ४ ।
३२ए ॥ इति अणुश्रेयो स्वस्व स्वर एव । प्रा० ४ पाद । दे०
आय० ४ अ० । कर्म० । प्रव० । तं । आ० म० । मूर्त्तौ, वाच० ।

सूक्ष्मे, वि० । कलय० ३ कुं । प्रहन० । तं० । श्रौ० । स ।
अन्ने, विरजे, कृशे वा । स्त्रियां वा काप् । तन्वी । तनुः । वाच० ।
लघुपरिमाणे, म० । जी० २ प्रति० ।

तणवयव-तणवयव-पुं० । तनुरेव तनुकः । कृशे, आच० ५ अ० ।
स्वल्पेण कृशे, एज्ज० १६ वि० । स्तोके, जी० । तनुजरे, म०
१६ श० । लघुसुजरे, हा० १ पु० १२ अ० ।

तनुज-वि० । तनुः शरीरं, तस्याजातस्तनुजः । उच० १६ अ० ।
शरीराङ्गपथे, उच० १६ अ० ।

तणवयव-तणवयव-पुं० । सूक्ष्माद्यं, " तणवयवते तणवयवमे प-
रियुमह ।" तेन प्रकथयणं सूत्रं परिणमति । तं० ।

तणवयव-तणवयव-पुं० । तणवयवते तणवयवमे प-
रियुमह ।" तेन प्रकथयणं सूत्रं परिणमति । तं० ।

तणवयव-तणवयव-पुं० । तणवयवते तणवयवमे प-
रियुमह ।" तेन प्रकथयणं सूत्रं परिणमति । तं० ।

तणवयव-तणवयव-पुं० । तणवयवते तणवयवमे प-
रियुमह ।" तेन प्रकथयणं सूत्रं परिणमति । तं० ।

तणवयव-तणवयव-पुं० । तणवयवते तणवयवमे प-
रियुमह ।" तेन प्रकथयणं सूत्रं परिणमति । तं० ।

तणवयव-तणवयव-पुं० । तणवयवते तणवयवमे प-
रियुमह ।" तेन प्रकथयणं सूत्रं परिणमति । तं० ।

तणवयव-तणवयव-पुं० । तणवयवते तणवयवमे प-
रियुमह ।" तेन प्रकथयणं सूत्रं परिणमति । तं० ।

तणवयव-तणवयव-पुं० । तणवयवते तणवयवमे प-
रियुमह ।" तेन प्रकथयणं सूत्रं परिणमति । तं० ।

तणवयव-तणवयव-पुं० । तणवयवते तणवयवमे प-
रियुमह ।" तेन प्रकथयणं सूत्रं परिणमति । तं० ।

तणवयव-तणवयव-पुं० । तणवयवते तणवयवमे प-
रियुमह ।" तेन प्रकथयणं सूत्रं परिणमति । तं० ।

तणवयव-तणवयव-पुं० । तणवयवते तणवयवमे प-
रियुमह ।" तेन प्रकथयणं सूत्रं परिणमति । तं० ।

तणुजोग-तणुजोग-पुं । तनोति विस्तारवत्यात्मप्रदेशानस्या-
 मिति तनुरीदारिकाऽऽदिशरीरं, तथा लङ्कारिकरुण्यचूनाया यो-
 गस्तणुजोगः । तणुविषयो वा योगस्तणुजोगः । कर्म० ४ क.मं० ।
 कायिके योगे, न अनीषाम्कथवायामुपादानं करानि च कायिको
 योगः "किं पुण ननुसंरंजेन केच सुंभर स पाशजो जोगो । म-
 वर स मयस्तींश्री, तणुजोगो वंय व चिमचो ॥१६ ॥" विद्यो० ।
 तणुगमिय-तनुनामित-त्रि० । तणु कृशं ततं नशं तनुनतय । ई-
 षधश्च, जं० २ वक्ष० ।

तणुपाय-तनुनाय-न० । तनोति जन्तुरात्मप्रदेशात् विस्तारय-
 ति यस्यां सा तनुः, तञ्जनकं कर्मापि तनुः, सैव नाम तनुनाय ।
 शरीरनाशि, कर्म० १ कर्म० ।

तणुशिद-तनुनिद-त्रि० । तन्धी स्तोका निदा वस्थेति । अस्व-
 निद्व्यशीलं, वृ० १ उ० ।

तणुतणु-तनुनन्दी-स्त्री० । अतितनुव्याचलुतनुः । ईषयाप्रामा-
 रायाश्चतुर्थं मांशि, स्था० ८ उां० ।

तणुपद्म-तनुपद्म-न० । औदारिकवैश्याऽऽहारकतैज-
 सकामेषलकथं, प्रव ११७ हार ।

तणुवर्गगा-तनुवर्गगा-स्त्री० । तनूनामौदारिकाऽऽदेशरीचाणां
 भेदाभेदपरिष्काराभ्यां योयस्याभिमुक्ताऽऽननुवर्गगाः । अथवा-
 वयवमाणनिश्रकस्यावित्तकन्व्यह्यस्य तनुर्देदः शरीरं मूर्ति-
 रिनि यावत्, तयोयव्याभिमुक्ता यमेषा तनुवर्गगाः । प्रवयव-
 षाभेदे, आ०म० १ अ० १ खड ४ । तद्वक्तव्या 'वमाणा' शब्दे)

तणु-तनु-पुं० । शरीरादुत्पद्ये पुत्रे, आ० क० । इहितरि,
 स्त्री० । देहजातमात्रे, त्रि० । वाच० ।

तणुमाय-तनुमान-न० । शरीरप्रमाणं, प्रव० १ हार ।

पदमाय पुढवीर, नेरुड्याय तु होह चच्चवं ।
 सचत्रणु तिकि रथीण, उषेव य अंगुला पुया ॥९१॥
 सचमपुढवीर पुण, पंचेन धणुस्सयाइ तणुमायं ।
 मरिभ्रमपुढवीरु पुणो, अणुपेगडा मरिभ्रमं नेयं ॥९२॥

अवगाहते जीवोऽस्वामममाहना, तनुः, शरीरमित्येकोऽर्थः । सा
 द्विधा-भवधारणीया, उच्छरीरक्रिया च । जने नारकाऽऽरावायु-
 सप्तसिं यावन्नवरत्तं धारयंतैऽसां वति भवधारणीयाः स्वाभ्या-
 विकशरीरप्रदबीरकराशं कार्यविशेषमाश्रित्य विविधा क्रियत इ-
 तुच्छरीरक्रिया । एकैकाऽपि वा द्विधा-अवस्था, उच्छ्रया च । तत्र प्रथमं
 तावत् प्रतिपुष्टियुक्तुडा जवधारणीयाऽवगाहना प्रेषयते-प्रथमार्वा
 रक्षणमार्वां पुष्टिर्थां नारकाणामुत्कर्षनो जवधारणीयावगाहनो वा-
 त्वं सतपन्वृषि, तिको रक्षय, त्रयो हस्ता इत्यर्थः । बनेष आहुताग्नि
 पुर्णानि, उदसे आहुतेन सपादैकवृत्तकला इति भाष्यः सतमपृ-
 ष्यां पुनः पक्षैव चतुःशतानुत्कर्षतो नारकाणां तनुमानं शरीरो-
 क्तव्यः, मध्यमपुष्टिबीषु शक्याप्रमाऽऽद्यात् तमःप्रमापयेत्तासु पु-
 ष्यभेदमथं प्रथमसतमपुष्टिबीनारकतनुमानवधेऽप्येवति अनेकधा
 पृष्यपुष्टिषुबीषु उच्छरीरपुष्टिबीषु द्विगुणं २ तनुमानानुत्कर्षतो
 कृततप्यव । तथाहि-रक्षणमन्वकारकतनुमानात् द्विगुणं शक्यं-
 दातमार्वां पक्षैव शक्यं द्वौ हस्ती हस्तौ जवगाहुताग्नि देहनामय ।
 यवं कालुकप्रमापयामेकमिश्रानुष्टिं पको हस्तः । पक्षैकप्रमायां
 श्रापिपुष्टिं द्वौ हस्ती । धूमप्रमायां पक्षैविशं धनुःशक्यं । त-

मःप्रमायां सार्धं द्वे धनुःशतं । तमस्तमःप्रमायां पक्षैव चतु-
 शानमीति । प्रव० १७६ हार ।

तणुय-तनुक-त्रि० । अत्रभागे, स्रष्टव्ये (विद्यो०) प्रतरे, इय० ४
 सु० ८ अ० । सुव्ये, वाच० ।

तनुज-पुं० । तनुः शरीरं तस्माज्जातस्तनुजः । उच० १४ अ० ।
 पुत्रे, बुद्धितरि, स्त्री० । देहजातमात्रे, त्रि० । वाच० ।

तणुय-तनुय-त्रि० । अतियथेन तनुस्तनुयः । अतियुक्तं,
 मसिकापत्रादीप तनुयः । आ०म० १ अ० २ खड ८ ।

तणुगंत-तनुगान्त-पुं० । सूक्ष्मसंपदायशुण्यस्थानकान्ते, क०
 प्र० १० प्रक० ।

तणुस-तनुस-त्रि० । तनुं शरीरं सुखस्पर्शनाया इति अनुसृष्टा-
 तांनि तनुचम् । तनुसृष्टाऽऽदी, जं० २ वक्ष० ।

तणुवाय-तनुवात-पुं० । तनुष्वासी वागश्च तनुवातः । स्था० ३
 टा० ४ उ० । वनजातस्वाधःस्थापिनि विरहपरिचाशोपेतै बाह-
 रवातुस्वाधिकनेदे, जी० १ प्रति० । प्रज्ञा० । पि० । आ० ।

तणुवापवलय-तनुवातवलय-न० । तनुवातः स एव वलयमि-
 व वलयं कटकम् । आ० ३ टा० ४ उ० । बादरवायुकायिकमे-
 दे, प्रज्ञा० २ वद ।

तणुदी-तनुदी-स्त्री० । तन-उ-स्त्रियां वा स्त्रीपु । वाच० । "गन्धी-
 तुल्येषु" ॥ ट । २ । ११३ ॥ इति अमयध्वजनाट्यवं उच्चारः ।
 प्रा० १ पाद । कृशायाम्, वाच० ।

तणुमरीर-तणुशरीर-न० । सूक्ष्मशरीरे, प्रम० १ भाष० हार ।

तणुय-तनुज-पुं० । पुत्रे, आ० क० । इहितरि, स्त्री० । देहजा-
 तमात्रे, त्रि० । वाच० ।

तणुग-तणुग-अव्य० । "तादर्थ्ये कीर्दं तेर्दं-रेसि-रेसि-तणेनाः"
 ॥ ट । ४ । ४२१ ॥ इत्यपसंशं तादर्थ्ये घोस्ते 'तणेण' इति निघ-
 तः । प्रा० ४ पाद ।

तणेण-देष्टी-तणुणकारे, दे० म० ४ वर्म ३ गाथा ।

तणु-तर्ग-पुं० । बस्ते, जी० १ प्रति० ।

तार्थ्ये-पुं० । त्वसंबन्धिनि, " किंची सकायसतयं, किंची पर-
 काय तनुभयं किंची । (१४) " किञ्चित्पक्षं स्वकाय एव आङ्ग-
 काय एव आङ्गिकायस्य । सतथा-तार्थ्येऽनेनः वार्थ्यनिशुद्धम् ।
 आचा० १ सु० १ अ० ४ उ० ।

तणुवाय-देष्टी-आर्कं, दे० ना० ४ वर्म २ गाथा ।

तसिद्ध-तसिद्ध-क्रि० । तदाभिते, आचा० १ सु० १ वृ० २ अ० १ उ० ।

तणुवेसत-तन्निवेशन-त्रि० । सदा तन्निवासिनि, " तणुय-
 ककारे तस्सत्तणु । तणुणवसत्तणु । तणुणवेशनः सदा पुत्रकुलाग्निवा-
 सी । आचा० १ सु० १ अ० १ उ० ।

तणुहृत्तणु-तणुवाध्यान-न० । तणुणा त्वापरपीरोह्यस्तस्या
 ध्यानम् । त्वापरेत्येव मार्गं गच्छतो जनकसाधुसहितेषु तणुहृ-
 त्तणु-स्येव त्वाध्याने, आ० १ ।

तणुहा-तणुहा-स्त्री० । तद्वस्तुष्णा । अभिज्ञाप्ये, स्था० १ उ०
 ३ उ० । अच० । अच० । अच० । सुच० । अतुलितवाग्वायाय,
 प्रज्ञा० ३ भाष० हार । त्वापरपीरोह्ये, आ० १ ।

तद्यग्रीही

द्वयग्रीही-तद्यग्रीही-क्री- । तद्यग्रीह च प्रसन्नप्रत्ययव्यं-
प्य-शुद्धिभावात्प्रत्यय प्राप्तिवाङ्मना, तद्येत्तुक्तं चार्थाऽऽन्वयान्मिति
तद्यग्रीहीकल्पयेत् । गौणं चार्थाऽऽन्वये, प्रथमं च भागं ह्यार ।

उपप्रादित्य-तद्यग्रीही-वि- । विप्राप्तये, प्रथमं च भागं ह्यार ।

उपप्रादित्य-तद्यग्रीही-वि- । विप्राप्तये, प्रथमं च भागं ह्यार ।

तद्य-तद्य-न- । बोधाऽऽदिके, स्यात् ५ उ- ५ उ- । प्रथमं ।
कं० जी० आधा० "तत् बोधाऽऽदिकं हेतुं, चित्तं पदार्थाऽऽदि-
कम् । " ज० ५ उ- ५ उ- । सुदृक्पदार्थाऽऽदिके, जी० ३ प्रथि०
५ उ- । रा० । आ० म० । बोधापदार्थाऽऽदिके हेतुं, धनः
सुधिरक्षेति स्वप्राद्व्यये । " तत्ते बुद्धिदे पक्षेत् । तं जहा-यथे
येत्, सुखिरे वेत् । " स्यात् ५ उ- ३ उ- । आ० चू० ।

तद्यग्री-तद्यग्री-क्री- । तद्यग्री प्राननगराऽऽदिकं गन्तुं प्रवृत्तयेत्
तथाऽऽन्वयेन तद्यग्रीलक्षणे च संसामनया प्रसारितकमनया च
विस्मयं गनस्य, गतिस्तनयतिः । गतिप्रवाद्बुद्धे, म० प रा० ७ उ- ।
तद्यग्री-क्री० । तनो वा अवचित्प्रमाणाऽऽन्वयनाराऽऽदौ गतिः ।
प्राकृतयेन 'तनयग्री' । गतिप्रवाद्बुद्धे, म० प रा० ७ उ- । "ते किं
तं तनयति ? । तनयति जेत्तुं जेत्तुं वा० जाव सखिसेत् वा
संघटित् असंपत्ते अंतरापदे य वद्वह । से तं तनयति । " ।
प्रथमं १६ पद ।

तद्यग्री-तद्यग्री-क्री- । 'तनयग्री' शब्दात्, म० प रा० ७ उ- ।

तद्य-तद्य-न- । परमाथे, सुच० १ सु० १ अ० १ उ- । उच० ।
पं० व० । परमार्थज्ञाने, सुच० १ सु० १ अ० १ उ- । यथाऽऽवशि-
तलोकावस्थाने, सुच० १ सु० १ अ० ३ उ- । यथाऽऽवशिष्टनव-
संभ्रमकवपरिकरे, स्यात् । परस्परनिरोधत्वात्प्रामाण्यविशेषाऽऽ-
स्यके (आचा० १ सु० ५ अ० २ उ-) जीवार्थीवपुत्रपयाऽऽव-
स्यकमन्वयनिरोधमोक्षाऽऽस्यके तथा धर्माधर्मोऽऽकाशपुत्रज्ञजी-
वकाऽऽस्यके रूपे, निर्यातिस्त्वज्ञानयो सामान्यविशेषाऽऽस्य-
केऽऽनाद्यप्यंबलानवदुर्गदशरथात्मके लोके च । सुच० १ सु०
५ अ० ।

अमुनि नव तद्यग्री-

शियश्रियपुन्यवावा-SSसर्वसंभवंशुक्तत्वानिगमराणा(१५)

श्रीवच, अश्रीवच, पुत्र्यं च. पापं च, आश्रयवच, संवरवच, वन्व-
वच, मोक्षवच, निजकरणं च निजरा, रत्नानि नव तद्यग्री । (कर्म०)

जीवाजीवतत्त्वे-

" जीवाऽऽजीवा पुत्रं, पाशाऽऽस्यवचनयो च निजकरणे ।
बंधो मुक्तयो च नरा, श्व गत्ता कुंति नायववा ॥ १ ॥
दशविहङ्गविहङ्गिनिविहा, चडविहा पंचकृतिविहा जीवा ।
केचनमनस्यरोहि, येयगं, करवकापरिह ॥ २ ॥
पतिदिव सुदुग्मिपरा, बित्तिचउत्तलीससिपिंबकी ।
अपजला पजजला, चउदसभेया अहव जीवा ॥ ३ ॥
पणधावर सुदुग्मिपरा, परिस्वयससिअसविगिगलतिपं ।
इव लोहस अपजला, पजजला जीवचलीसा ॥ ४ ॥
धर्माधर्मगात्ता, य द्ध्वदे तत्पपलभो तिबिह ।
गदज्ञानऽऽपराहृणया, काशो च अश्रंभयो दुसहा ॥ ५ ॥
कं वा देसवपया, परमाणु पुणया चडह कवी ।
कीवं विहा अवेवच, अकिरिया अश्वयच कोमं ॥ ६ ॥

कालो माह्युल्लोप, श्रियधर्माधर्म लोपचारमाणा ।
सध्वे दध्वे इद्रा, काशविषाणा मांयकाया य ॥ ७ ॥
धर्माधर्मागात्ता, कालो परिणामिप इहं भवि ।
उद्वपपरिणामिप पु-मात्ता व सध्वे सु पु जीवा ॥ ८ ॥ "

पुत्रपत्यवच-

" निरिगन्तुगउ उचं, स्यात् परचापमापुत्रजोवं ।
श्रियकलासमिमाण, पण्डित्पदसमचउरमं ॥ ९ ॥
तसद्वस चउवचार्ह, सुमण्डुलुग गंचनतु उवंग तं गं ।
अगुक्ततु पदमअगदं, वायमं पुत्रपत्यवचो ॥ १० ॥ "

पापतत्त्वम्-

" नायंनराय पण पण, नव बाप नियन्त्रणायमिच्छत् ।
धावरदस तरयतिगं, कसायपणवीस तिरियदुगं ॥ ११ ॥
चउदार्हं उवचार्ह, अगदमंभयणुअगदंमात्ता ।
अधाऽऽस्युअचउरो, वार्मार्हं वापयगर्माभो ॥ १२ ॥ "

आधनतत्त्वम्-

" इयं कसाय अश्वय, किरिया पण चउर पंच पणवीसा ।
जीवतिगं वायाहा, भावसेया इमा किरिया ॥ १३ ॥
कार्ये अदिवरणाया, पाठसिया पारंतायुष्ठी किरिया ।
पाशाऽऽशयरजिय, परिमाहिया मायवली य ॥ १४ ॥
मिच्छादंलणविसो, अय्यअकणाण दिद्वि तुष्टी य ।
पाकुणिय सामंतो-वर्णये नेलिय सादरथां ॥ १५ ॥
आयधानं विचारणिया, अणनोया अश्वककणयअहया ।
अथा पत्रोगं समुद्रा विजज्जोसेरिवावहिया ॥ १६ ॥ "

संवरतत्त्वम्-

" भावण चरित परिहस, समिहं ज्ञधर्म गुणि चारस उ ।
पंच तुषीसा पण दस, तिय संवरभेवसवच ॥ १७ ॥

निजरावधनतत्त्वम्-

" वारव्यदि तनो वि-उत्तरा उ अंधवा अकाममककामा ।
पय चिहं अणुताग-व्यपसनेया चउदबंधो ॥ १८ ॥
संतपयकवणया, दुववपामं च खिल फुलसा य ।
कालो अंतरभावा, मावऽऽवह नवद मुक्तो ॥ १९ ॥
जिय आजिय तिस्य निधा, गार्हअंनसविगमार्थोत्तरनपुंसा ।
पसेवसंबुद्धा, विमुक्तवार्हिककामकका य ॥ २० ॥ "

इति मोक्षनवमः । इत्युक्तं संक्षेपतो नव तत्त्वस्वल्पम् । कर्म०
१ कर्म० । दृष्टं० । आ० । आचा० । (विश्वेदो ऋषयानं स्व-
स्वशब्दे) (साक्ष्यमते तु तद्यग्री पञ्चविंशतिस्तानि " सं-
ख " शब्दे दर्शयिष्यन्ते)

नव सज्जावपयस्या पक्षता । तं जहा-जीवा, अजीवा,
पुष्टं, पार्व, आसरो, संभरो, निजरा, बंधो, मुक्तो ।

(नव सज्जावपय्यादि) सज्जायेन परमार्थेन, अनुपचारेणेत्यर्थः । पदा-
र्थो बन्तुनि सज्जावपय्यायां सज्जा-जीवाः सुखदः सज्जातोप-
योगलक्षणः । अजीवास्तद्विपरिताः, पुत्र्यं अकृतिकं कर्म, पापं
तद्विपरितं कर्म, आश्रयते शुद्धेऽनेनेत्याश्रयः शुभाशुभकर्मोऽऽ-
दानहेतुरिति भावः । संवर आश्रयनिरोधो गुणव्यादाभिः, नि-
जरा विधाकात्पसो वा कर्मार्थो देहताः कृपणाद, नव आश्रये-
राश्रय कर्मण आत्मान संयोगो भ्रातः, ह्यनकर्मक्यावा-
दात्मनः स्वात्मन्यवस्थाभिमिति । ननु जीवाजीवव्यतिरिक्तः
पुत्र्याऽऽद्वयो न सन्नि, तथापुत्र्यमानव्याद । तथाहि-पु-
ण्यापारे कर्मणी, कर्मोर्थे तदस्मक पय, कर्म च पुत्र्य-

परिणामः, पुनः प्राज्ञाजीवा इति; आश्रयस्तु मिथ्यात्वज्ञानाऽऽदिक-
 यः परिणामो जीवस्य, न चाऽऽत्मानं, पुनः प्राज्ञं विरहद्वय कीदृश्याः;
 संबन्धोऽप्याश्रयनिर्दोषकत्वो देशसर्वभेद आत्मनः परिणामो
 मिथ्यादिकः, निजैर तु कर्मपरिणयैः जीवः कर्मणां यथायथकामा-
 पाद्यवति स्वभावस्या, मोक्षाऽप्यात्मा समस्तकर्मविरहित इति ।
 तस्मात्प्राज्ञाजीवो सत्त्वावपदाश्रयितिव कल्प्यम् । अन पयोकामिदं-
 " उद्देश्यं च यं लोपयति सर्वं दुष्टप्रतिहारोः तं ज्ञा- जीव वेद्य,
 अजीव वेद्य च ? " अथोच्यते-सर्वमेतान्कल्पन्तु यावेद्य जीवाजीवप-
 दायी सामान्येनोक्तौ, तावेवेद्य विद्येयमेव न चोक्तौ, सामान्य-
 विशेषाऽऽत्मकत्वाद् यस्तुनः, न चोद् मोक्षमार्गे शिष्यः प्रवर्त्तनीयो,
 न संश्रद्धाविद्यानानामेव कर्त्तव्यम् । स च पदैवमाक्यायते-यद्-
 ताऽऽद्यते, चक्षुषो वा, चन्द्राऽप्याऽऽयाते च पुरुषपापे सुखमिति त-
 त्त्वानि संसारकारणानि, संवर्तनजरे च मोक्षस्य, तदा संसार-
 कारणस्यामेतत्प्रवर्त्तते, नाऽप्यथेत्यतः यदुक्तोपवासः, मु-
 ख्यवसायकस्यापनार्थं च मोक्षस्येति । श्या० ६ जा० ।

तत्त्व-वि० । अतुष्टिने, सूत्र० १ सु० ३ प्र० ४ ङ० । उच्ये, श्या०
 ८ जा० । संतये, औ० । संतते, " तत्त्वतवाणिकरुण्यव-
 यथा । " औ० ।

तत्त्व औ-तत्त्वतम्-अव० । परमाद्यवृत्तौ, अने० १ अर्था० ।

तत्त्वत-तत्त्वान्-न० । आत्माऽऽदितत्त्वप्रसिद्धिरूपे, ङा० ६३ ङा० ।

तत्त्वगोचर-तत्त्वगोचर-वि० । तत्त्वविषये, ङा० २१ ङा० ।

तत्त्वचिन्ता-तत्त्वचिन्ता-स्त्री० । परमाद्येच्छितायाव, पञ्जा० १
 विष० ।

तत्त्वज्ञाना-तत्त्वज्ञाना-स्त्री० । अन्तर्हीने मेरोः पूर्वस्थां दिशि शी-
 ताया महात्वाया दक्षिणभागस्थितायां स्वनामक्यतानामस्तन-
 धान, श्या० ३ जा० ४ ङ० । " दं तत्त्वज्ञानाद्यो । " श्या० १
 जा० ३ ङ० । ङं० ।

तत्त्वभिष्ठाया-तत्त्वभिष्ठाया-स्त्री० । आनुमिच्छया जिज्ञासा, त-
 त्त्वविषया ज्ञानेच्छया तत्त्वजिज्ञासा । तत्त्वविषयकज्ञानेच्छायाव,
 यो० १६ विष० ।

तत्त्वज्ञान-तत्त्वज्ञान-न० । ऊहाऽप्योहायिष्युक्तमिदमित्यभेदात्
 निश्चये, य० १ अर्था० ।

तत्त्वशिष्टिणशीलु-तत्त्वशिष्टिणीतु-पुं० । तत्त्वं प्रतिष्ठापयिष्यौ,
 स्वीकृतधर्मव्यवस्थापनार्थं साधनवृत्त्यायाः शब्दाऽऽदेः कथञ्चि-
 क्षिप्यत्वाऽऽदिकं तत्त्वं प्रतिष्ठापयितुमिच्छन्ती तत्त्वशिष्टिणीया,
 रत्ना० ।

अथ तत्त्वनिर्धिनीयोः स्वरूपं निकषयामि-
 तथैव तत्त्वं प्रतिष्ठिणापिबुस्तवनिर्धिनीयुः ॥ ४ ॥
 तथैव स्वीकृतधर्मव्यवस्थापनार्थं साधनवृत्त्यायाव, शब्दाऽऽ-
 देः कथञ्चिद् मिथरवाऽऽदिकं तत्त्वम्, प्रतिष्ठापयितुमिच्छत्सव-
 धिर्निधीनपुरित्वस्य ॥ ४ ॥

अथैवाक्षेयत्वाभेदिविदहेतवे अशाब्दप्रदेशशक्ति-
 अर्थं च द्वेषा-स्वात्मनि परत्र वेति ॥ ५ ॥
 (अवयविति) तत्त्वनिर्धिनीयुः, कश्चात्तु सर्वेऽऽऽप्युपहृतवैतो-
 कृतिः स्वात्मनि तत्त्वं निधेनुमिच्छति, प्रारम्भे पराजुर्भेदकर-
 क्षिकत्वया परत्र तथा; इति द्वेषाऽप्यौ तत्त्वनिर्धिनीयुः । सर्वोपये
 ४५५

च ध्यात्वर्थैः करोत्यप्येनं वयात् इति स्वाऽऽत्मानि परत्र च तत्त्वनि-
 शेषं चिकीर्षुर्गित्यर्थः । अथ परं प्रति तत्त्वनिर्धिनीयोरप्यव्यस्त-
 त्मिच्छाद्योपक्रमने जयघोषयथासुद्धोपक्रम्येव सत्त्वा इति वेत्तुः तदा
 किम् ? । जिगीवुता स्यात् इति चेत्, कथं यं यदमिच्छुः स त-
 दिच्छुः परीकियमाश्रय भवेत् ? । तस्मिंसात्सौ जयमचतुने ? , वा
 इममनुते । न च तस्मिच्छानि च, अमनुते चेति किमपि केनच तथेति
 वेत्तु, स्यादेवं, यथादिश्यात् त प्राप्यते । अथलोकसन्ते आनि-
 श्याप्यनुकूलप्रतिकूलैर्वोपकादिपतानि जैवैरुच्छुप्यमानानि
 श्रुतयाः क्लान्ति । तादृग्भेद रहस्यम्-परोपकारिकपरायणस्य
 कल्याणिकादिबुद्धादिकस्य परत्र तत्त्वनिर्धिनीयोरानुपादिकं कथं
 जयः, सुखं तु परतत्त्ववाद्योचनम् । जिगीवोस्तु विषयस्य इति ।।

स्वाऽऽत्मानि तत्त्वनिर्धिनीयुमुदाहरन्ति-

आद्यः शिष्याऽऽदिः ॥ ६ ॥

(आद्य इति) स्वात्मनि तत्त्वनिर्धिनीयुरित्यर्थः । आदिप्रह्वया-
 दिहोशरत्र च स प्रह्वचारिस्तुद्वाहारादीयेते ॥ ६ ॥

परत्र तत्त्वनिर्धिनीयुमुदाहरन्ति-

द्वितीयो गुर्वोऽऽदिः ॥ ७ ॥

(द्वितीय इति) परत्र तत्त्वनिर्धिनीयुः ॥ ७ ॥

द्वितीयस्य अशाब्दनिदधानि-

अर्थं चिन्तिय-क्षापोपशमिकक्षानशास्त्री, केवली च ॥ ८ ॥

(अर्थानि) परत्र तत्त्वनिर्धिनीयुः शिष्याः, ज्ञानाऽऽदरणीयस्य
 कर्मणः क्षयोपशमने ननुक्तं ज्ञानं मतिभूतावधिगमनःपर्यायक-
 पं इत्यस्य समस्तं वा यथार्थात्त स तावदेकः; द्वितीयस्तु तस्यैव
 कृपेण यज्जनिने केवलज्ञानं न ज्ञान् । तदेवं अस्तुः प्रारम्भ-
 काः-जिगीवुः, स्वात्मनि तत्त्वनिर्धिनीयुः, परत्र तत्त्वनिर्धि-
 नीयुश्च क्लेशोपशमिकक्षानशास्त्रिकेवभिव्याधिति । तत्त्वनिर्धि-
 नीयोर्दि ये भेदभेदाः प्रदक्षिताः, न ते जिगीवोः सर्वेऽपि
 संभवन्ति । तथा-दि-न कश्चिद्विषयिद्वयदामानं जेतुमिच्छन्ति ।
 न च केवली परं पराजितुमिच्छन्ति, यीतराज्यात् । गौडब्र-
 विज्ञाऽऽदिभेदस्तु नास्तिनियमभेदोपयोगी; प्रसङ्ग इति चानु-
 स्मृतः; इति पारिकोप्याद क्लेशोपशमिकक्षानशास्त्री परत्र जिगी-
 वुर्भवतीत्येककप एवाऽऽत्माने न अत्रप्रदर्शनमर्हति । यो च परत्र
 तत्त्वनिर्धिनीयोर्निर्दिशुक्तौ, न तौ ह्यापि स्वाऽऽत्मानि तत्त्वनिर्धि-
 नीयोः संभवन्तः, निर्धोत्समस्तनव्यक्तानुशास्त्रिनाः केवलिनाः स्वा-
 ५ऽऽत्मानि तत्त्वनिर्धिनीयुऽऽनुपपत्तः; इति पारिकोप्यात् क्लेशोपश-
 मिकक्षानशास्त्रेण स्वाऽऽत्मानि तत्त्वनिर्धिनीयुर्भवतीत्यसाप्येककप
 एवेति । रत्ना० ८ परि० ।

तत्त्व-तत्त्वज्ञ-वि० । तत्त्वं सकलपर्यायोपेनसकलवस्तुस्वरूपं
 जानातीति तत्त्वज्ञः । वस्तुतत्त्ववेदायि, पञ्जा० १ विष० । सर्व-
 क्, आद्य० १ प्र० ।

तत्त्वमुष्टि-तत्त्वमुष्टि-स्त्री० । तत्त्वस्वायिभवाद्यस्याने द्वितीयपदे-
 यो, यो० ८ विष० ।

तत्त्वत-तत्त्वत-वि० । तापतत्त्वत्के, आर्यसुधर्मोणमुपकम्ब-
 " उग्रतवे दिसनवे तत्त्वतः । " तत्त्वं तापिने नयो यम स तत्त्व-
 तयाः । तेन तत्त्वतत्त्वतं यम कर्माद्यै स्तनाप्यन्ते, तेन न च तत्त्व-
 सा स्वात्मा तपोकथः संतापितो, योऽप्यस्याऽऽप्ययमिभ जान-
 न् । औष० । नि० । प्र० । ङं० । टा० । सू० । प्र० । ङा० ।

तत्सुद्र-तत्सुभ्रुति-खी० । तत्सुभ्रवणे, द्वा० ।

ततः किमिव्याह—

पुष्यबीजं नयत्येव, तत्सुभ्रुत्या सदाशयः ।

जचक्षाराम्जमस्व्यागाद्, वृद्धिं मधुरवारिणा ॥ ११ ? ॥

एवं चमस्य प्रायेभ्योभ्यर्थायकावप्रतिपत्त्या, तत्रोत्सवंप्रभुत्वा, तत्सुभ्रुत्या तथा तत्सुभ्रवणेन, मधुरवारिणा, सदाशयः शोभन-परिणामः, जचक्षुशस्य चाराम्जमस्व्यागात्, पुष्यबीजं वृद्धिं नयति । यथा हि मधुरोद्दकयोगतस्तम्भाभुयानवगमेऽपि बीजं प्ररोद्गमादत्ते, तथा तत्सुभ्रुतेरित्यन्त्यासामर्थ्यात्सुभ्रुतिप-स्पष्टसंविष्टमावेभ्यो अतत्सुभ्रवणस्यागेन तद्द्वयागात् पुष्यवृ-द्धिः स्यादिति भावः ॥ ११ ॥

तत्सुभ्रवणतस्तीव्रा, गुरुभक्तिः सुखाऽऽवहा ।

समापत्त्यादिभेदेन, तीर्थकुर्वन्तः ततः ॥ १२ ॥

(तर्थादि) तत्सुभ्रवणतः, तीव्रा उन्मत्ता, गुरौ तत्सुभ्रवणायतिरि, प्राक्तरिाध्यत्वेन प्रतिपत्ताः, सुखायहोअभवकोसुखकरा, ततो गुरुभक्तिः समापत्त्यादिभेदेन तीर्थकुर्वन्तः भवत्सुखाकारकार-क्षणं भवति । तत्सुक्रम-“गुरुर्नामकप्रमायेण, तीर्थकुर्वन्तः मत्सु । समापत्त्यादिभेदेन, निर्वाणैकानिबन्धनम् ” ॥ १ ॥ समापत्तिरत्र ध्यानजन्यशान्ता भावने, आदिना तत्सुभ्रवणतःसुभ्रवणतत्सु-भाषणपुष्यपतिपरिग्रहः ॥ १२ ॥ द्वा० १२ द्वा० ।

तत्सुद्रुसा-तत्सुभ्रुत्या-खी० । तत्सुभ्रवणेच्छायाह, द्वा० २२ द्वा० ।

तत्साभिगुन्द्रजोइत्-तत्साभिगुन्द्रजोइत्-न० । तत्सु च तदनि-वृत्तं चाभिगुन्द्रजोइत् च उदकमिति विशेषणान्ध्यानुपपत्त्या गम्यते तद्भाजित्वाभिः । अस्त्वित्सादकमोचिते, ग० १ अर्थि० । तत्साभिगुन्द्रजोइत्-तत्सानुरूपत्वे-न० । पञ्चदशतमे अक्षयचनानि-शेषसमाप्ते, तत्सानुरूपत्वेन विवक्षितवस्तुस्वकारुण्यसा-रिता । २० ।

तत्सातत्सुद्रुगकरा-तत्सातत्सुद्रुगकरा-वि० । तत्सु चानतसं च तस्यातस्ये, तयोर्द्वैतिकरो द्वैतिकीर्णना मिश्रता स्व-भावाविभिन्नयः तत्सातत्सुद्रुगकरा, तेन काराशो भयङ्करः । तत्सुद्रुगकराभिनिवेशोऽनर्थे तत्साभिनिवेशो इत्येनैरुपेण संजा-यमानद्वैतिकरेण भयङ्करः, स्वा० ।

तत्साभास-तत्साभ्याम-पुं० । परमार्थाभ्यासे, षो० १३ विव० । तत्साभिधिभेस-तत्साभिनिवेश-पुं० । तत्सुद्रुते, षो० । “गुरु-भक्तिः परमरूपा, विषये प्रयत्नस्तथा धृतिः करणे । तत्सुद्रुग-सु-भ्रवणं, तत्साभिनिवेशपरमफलम् ॥ १ ॥ ” षो० १० विव० । अस्तुत्सुद्रुगकपनिर्णयतिशये, पञ्चा० ६ विव० ।

तत्सायगोलक-तत्सायगोलक-वि० । तत्सुद्रुगोपिपत्सुद्रुगो, “तत्सायगोलकयो, पमत्तजीवो निवारित्यप्यचरो । (२०१)” आ० ।

तत्सातो-तत्सालोक-पुं० । परमार्थप्रकाशे, द्वा० २४ द्वा० । तत्सा-तुम्भि-खी० । आनी०, स्वा० १ उ० । सन्तोषे, आनु० । सु-द्रुगऽऽपुष्यसामरूपजायाह, विसे० ।

तत्सु-खी० । सारायाह, “गन्तव्यविषयमुक्त्वा ।” गणस्व ग-क्यस्य वा तसिः सारा, तथा विमुक्ताः । स्प० १ ड० । चित्ता-याह, प्रति० ।

तत्साय-तात्पिक-पुं० । न० । वास्तवे, द्वा० १६ द्वा० । आ० म० । “महाप्रतिपत्तयेषु, वरमेको हि तात्पिकः । तात्पिकस्य सप्तं पात्रं, न भूतो न भविष्यति ॥ १ ॥ ” अतस्तात्पिकाया पात्रा-ऽऽदिकं देवम् । षो० २ अर्थि० ।

तावत्-वि० । “अपिचं गदियं तत्पियं त्रियं, सेसं नदुः, ततो ग-तो लिं चरं ” आ० म० १ अ० २ खरः । “तापियं” ताव-भ्यामत्रेव कार्यम् । इयवहारे, नि० चू० ११ व० ।

तत्सायजोग-तात्पिकयोग-पुं० । कनापि नयेन मोक्षबोजनफले, द्वा० १६ द्वा० ।

तत्सायधम्मवि-तात्पिकधर्माभि-खी० । तात्पिकस्वाभ्याससु-द्रुस्य तत्सायधम्मविज्ञानस्य धर्मेत्याहिसाऽऽदेरित्यवहाविः । अन्त्याससुद्रुस्यहिसाऽऽदेरवहाविः, द्वा० १० द्वा० ।

तत्साय-गुप्तिसु-वि० । गुप्तिसिधिते यस्य स तदस्वास्त्यवि-भक्ति मनुषु । “आदिब्रह्मोद्भावाद्-अन्त-मन्तेचेर-मना-मतेः” ॥ ८ । १ । १५९ ॥ इति मनुषुः स्वाने इत्याऽऽदेशः । प्रा० दुषि० २ पाद । मुते, कव्य० ६ कृष्ण । तापरे, दे० ना० ५ बर्ग ३ गाथा ।

तत्सायऽऽजवसाह-तत्सायवसान-वि० । तत्सायवसानस्य-च तीर्थं प्रारम्भकालादारभ्य प्रतिपद्यं प्रद्वेष्यायि प्रयत्नविशेष-क्षणसमभ्यवसानं यत्न स तथा । तत्सुद्रु, ग० २ अर्थि० । तत्सा-देशी-तत्सायवसानाह, आदेशे च । दे० ना० ५ बर्ग १ गाथा ।

तत्साय-तार्तापिक-वि० । तृतीयमेव तार्तापिकः । स्वायं-तीकणमत्स्यः । षो० २ अर्थि० । त्रिपायां पुराणे, येन त्रिपलंका-पूर्वते तस्मिन् पदायै, वाच० ।

तत्सु-तत्स-अव्य० । “यत्नत्रयोस्तस्य त्रिद्वेष्यत्” ॥ ८ । १०४ ॥ इति तत्सुद्रुस्य त्रिद्वेष्यत्कोऽपु इत्यादेशः । प्रा० ४ पाद । तस्मिन्तस्यै, वाच० ।

तत्सुद्रु-देशी-सुरते, दे० ना० ५ बर्ग ६ गाथा ।

तत्सु-तत्स-अव्य० । तत्सुद्रु कालाऽऽदेशे, तत्सु तस्मिन्तस्यै, वा-च० । स्वा० । अनु० । प्रन० । वाक्योपन्यासायै, सूत्र० २ सु० २ अ० । निधोरभायै च । इशु० १ अ० । “तद्दि” शुभ्रार्थे च । प्रा० १ पाद ।

तत्सु-ग० । तत्सुद्रुः यत् । सत्ये, वाच० । विसे० । द्वा० । निवृत्तवदिते, मुक्त्वे च । विसे० ।

तत्सु-वि० । परमार्थमिदं देवपरस्वरोर्दीर्घतुः अस्पातज-यात् तत्सुद्रुपत्ते, जी० १ प्रति० । स्वा० ।

तत्सु-वि० । भित्ते, द्वा० १ सु० १ द्वा० ।

तत्सायाह-तत्सायविदिन-पुं० । “तत्सायाह (ह)” शब्दायैः आ० क० ।

तत्सु-तत्सा-अव्य० । “अतोऽत्” ॥ ७ । १ । १२६ ॥ इत्येचदोसः । इत्ये तः । “द्वान्मूनीं प्तुः” ॥ ८ । ४ । ३१३ ॥ इति प्तुस्त्वाने-अन्तूनस्त्वानेदो । विज्ञोक्त्वेत्यर्थे, प्रा० सु० ४ पाद ।

तत्-तत्-वि० । लोकवदव्यापिते, किञ्चनत्येन भावशो हस्त-त्वादेशेतादृशाः प्राकृते न प्रयुज्यन्ते । त्रै० वा० ।

कारे, बंधकारे, पोत्यकारे, चित्तकारे, दंतकारे, द्वेषकारे ।
सेषे सित्पनामे ।

बन्धं शिवमस्येति वाञ्छिकः, तन्वीधामं शिवमस्येति ता-
निकः ॥ 'तुष्ठाप तंतुषाए' इत्यादि प्रयोगम् । आक्षेपपरिहारी
सूक्तबन्ध । यदिह पूर्वं बन्धमिदं वाचनाविशेषे प्रतीते नाम उ-
च्यते, तद्व्याख्यानरहितोऽप्यस्येव ।

अथ ऋषात्तद्विज्ञानास्योपपत्ते-

से किं तं सिलोक्षणामे ? सिलोक्षणामे अणोगविहे पद्येषु ।
तं जहा-समणे, माहणे, सम्वातिही । सेचं सिलोक्षणामे ।

(समणे इत्यादि) अमणोऽऽदीनि मामानि ऋषाणांशेषु सा-
ङ्गान्निष्ठ कदाचनोऽस्मादेव सुनिबन्धनात् ऋषाणांशस्तद्वि-
ज्ञानं, तदुत्पत्तिहेतु नूतनप्रथमांशं वाऽत्रापि प्रतिपद्यन्ते ।

संयोगतद्विज्ञानाम-

से किं तं संजोगनामे ? संजोगनामे अणोगविहे पद्येषु । तं
जहा-रथो समुत्प, रथो जमात्प, रथो सान्ने, रथो दूते, रथो
जगिणीर्ष । सेचं संजोगनामे ।

राहुः इवचर इत्यादि । अत्र संबन्धकपः संयोगो गम्यते ।
अत्रापि चास्मादेव ज्ञापकात्तद्विज्ञानामता, विभं च पूर्वगतं श-
ब्दमाभूत् अत्रयत्नं च, अतः कथमिह भावनास्वरूपमस्माद-
द्यैः सम्भवत्यवगम्यते ।

समीपतद्विज्ञानाम-

से किं तं समीपणामे ? समीपणामे अणोगविहे पद्येषु । तं
जहा-गिरिसमीपे खगरं गिरिखगरं, विदिनिसमीपे खगरं
विदिगिरिखगरं, वेनायसमीपे खगरं वेनायखगरं, खगरसमीपे
नगरं खगरायखगरं । सेचं समीपणामे ।

गिरिसमीपे नगरं गिरिनगरम् । अथ " अदूरभवत् " ॥ ४ ।
२ । ७० ॥ (पाणि०) इति अन् न जवति, गिरिनगरं सम्येव
प्रतीतमात्, विदिशाया अदूरजपं नगरं वेदिशम् । अथ तु " अदूर-
भवत् " ॥ ४ । २ । ७० ॥ इति (पाणि०) अन् भवत्येव, इत्थं
कदाचिदादित ।

संबन्धतद्विज्ञानाम-

से किं तं संजुहनामे ? संजुहनामे अणोगविहे पद्येषु । तं
जहा-तरंगवदकारे, मलयवदकारे, अयाणसीहकारे, विदु-
कारे । सेचं संजुहनामे ।

(तरंगवदकारे इत्यादि) तद्विज्ञानामता चोद्योत्तरम् च पू-
र्वेवज्ञापनामा ।

वेभ्येतद्विज्ञानाम-

से किं तं ईसरिअनामे ? ईसरिअनामे अणोगविहे पद्येषु ।
तं जहा-ईसरे, तन्नरे, वरंविप, कोडुविप, इम्बे, सेह्दां,
सत्यवाहे, मेणावर्ष । सेचं ईसरिअनामे ।

(ईसरे इत्यादि) इह राजाऽऽदिशान्निबन्धनमेभ्येतद्वे-
व गम्यते, राजेश्वराऽऽदिशान्निबन्धनमेव पूर्वं व्याख्यातं यत् ।

अपत्यतद्विज्ञानाम-

से किं तं अषरचनामे ? अषरचनामे अणोगविहे पद्येषु-
५४७

षे । तं महा-अरिइतमाया, चक्रवद्विमाया, ब्रह्मदेवमाया,
वासुदेवमाया, रायमाया, युधिमाया, वायवमाया । सेचं
अषरचनामे ॥

(तिरथवरमाया इत्यादि) तीर्थकरोऽत्यन्तं यस्याः सा तीर्थक-
रमाता । पशुमयमाया सुप्रसिद्धाऽऽप्रसिद्धं विशिष्यते । अतः
तीर्थकरोऽऽदिनिर्माणरो विशेषेण । तद्विज्ञानाम्प्रमाथना त-
थैव । गतं तद्विज्ञानाम् । अनु० ।

तद्विय-तद्विज्ञान-न० । ' तद्विय ' इतिशब्दायै, अनु० ।

तद्विज्ञान-दृष्टा-अव्य० । ' दूतत्पू० ह्यः ' ॥ ८ । ४ । ३१३ ॥ इति
छात्यामे दूत इत्यादिशः " अतोऽन् " ॥ २१ । २६ ॥ अततो दोस्तः
इत्ये तः । प्रा० ४ पाद् । बिलोक्येयर्थे, वाच० ।

तपामकञ्ज-तपामकञ्ज-पुं० । अोरतपःकारित्वेन तपविद्वत्प्रा-
साङ्गकान्द्वारेः प्रतिष्ठिते गच्छे, तथा इतिशब्दरक्तसायंको देशी-
प्रसिद्धः । यथा तत्काले त्रिकुट्याया प्राप्तस्यैव सर्वदेवविद्वान्नि-
र्भकविवेने । केचिन्तु ' तपोगच्छ ' इति शुक्लसंस्कृतमपि व्यवहरन्ति ।
अ० ६० ।

तपोरिह-तपोऽऽ-न० । प्रायश्चित्तभेदे, जीत० ।

साम्प्रतं भावाऽऽदिशिविषयं तपोऽऽ प्रायश्चित्तमाह-
इद्विज्ञानाणा जाव-स्मि दिज्ञ हृद्वस्म न छ गिज्ञाणस्स ।
जावइषं वा विसइह, तं दिज्ञ सदिज्ञ वा कालं ॥ ६० ॥

भावे भावनः, कश्चिद्बालोचनाप्रादी हृष्टा मीरोगः समर्थः । क-
श्चिद् भ्रान्तो रोगी शकिकविकस इत्येतद्विषयं (दिज्ञ हृद्वस्म न छ
गिज्ञाणस्स) तुशब्दस्य विशेषणार्थत्वात् हृष्टस्य आंतोकाद्-
धिकमपि दद्यात्, भ्रान्तस्य तु न दद्यात्, जीमोकादूनं वा दद्यात्-
त् । यावन्मार्गं वा विषयं कर्तुं शक्नोति, न तथायश्चित्तं तावन्मार्गं
दद्यात्, कालं वा सहने-वायना प्रयुगो भवति तावन्मार्गं रो-
गनिवृत्तौ समर्थस्य दद्यादित्यर्थः । सर्को जावः ॥ ६० ॥

संप्रति समर्थं तु यद्विज्ञानमाह-

पुरिसा मीयाऽर्गिया, सहाऽसहा तह सहाऽमहा केइ ।
परिणामाऽपरिणामा, अइपरिणामा इ वत्पू० ॥ ६१ ॥

इहाऽऽलोचनाप्रादिणः पुरुषाः किन्त्युक्ताः, इति प्रथममेवाऽऽ-
द्यायैविषयायाः, तत्सर्वेपुत्राया प्रायश्चित्तं दानभवम्, ने च बहु-
प्रकाराः तथाः-गीतायां अविज्ञानाऽऽचार्यकदशाऽऽदिनिर्णीया-
संभूताः । तद्विषये स्वमीन अर्गिणार्थाः । सहाः-सर्वकार्यैः सम-
थाः, असहा असमथाः । तथा केचित्त-शाजा मयाविनः, अयाहा
सहाऽऽमनाम, परिणामका अपरिणामका अतिपरिणामकाश्च
अस्तुत्सर्गपवाद्केगु विषये । एते च परिणामकाऽऽद्युक्तायो-
ऽपि पूर्वमदूरे " मेवाभ्रमसहृद्वो " इति गाथाया विवरणे व्या-
ख्याताः, अतो नाम पुनः प्रत्यन्त इति ॥ ६१ ॥

तद्विज्ञानायो जय-संपत्ता तु अणपरतरगा य ॥ ७० ॥

आयपरिज्ञानोभय-तरगा तह अणपरतरगा य ॥ ७० ॥
तथा अतिसंज्ञनोभयसंपत्ताः, तदुभयेव हीमाश्च । इह जज्ञ-
वतुप्येवं संभूति-तत्र अुया संपत्ता इत्येकः । संज्ञनमेव संपत्ता
इति द्वितीयाः उभयेन अतिसंज्ञनमाऽऽक्येन संपत्ता इति तृतीयाः ।
तद्विज्ञाने हीमाश्चेति अनुर्थः । तथा-आयपरिज्ञानोभयतरगा

इति । अत्रापि चतुर्नक्षत्रा-भ्राम्यानुग्रहाहकं तपः, परोपष्टम्भकारे
 वैषाण्यस्य, तपोह्येयोरपि समर्थाः, परं ये तप एव कुर्वन्ति, न वै-
 षाण्यस्य, ते-भ्राम्यतरकाः, (स्थास्येऽत्र कः प्रत्ययः) न परतरका
 इत्याद्याः प्रकृताः ये तु वैषाण्यमेव कुर्वन्ति, न तपः, ते-अप्यतरकाः,
 नाम्यतरका इति द्वितीयः । ये तुभ्यमपि कुर्वन्ति, ते तु उभयतरका
 इति तृतीयः । ये पुनरुभयं न कुर्वन्ति ते नोत्रयतरका इति
 चतुर्थः । तथा (अश्वतरग णि) अश्वतरकाः-ये तपोवैषाण्ययो-
 रन्यतरके कमेव कर्तुं शक्यन्ति, नोत्रयकरणकामा इत्यर्थः ॥७०॥

कण्डिपादाओ वि य, चवरो ने चेयरा तमकलाया ।
 तावेकसेयरजेया-द्वभो य जे साण पुरिसाण ॥७१॥

कल्पः खततासेवमीयः समारचारः ।
 स चायं दशधा-

“ आखेनुककोहिसिय-सिउज्जावररायपिउकिरकमे ।
 वयज्जुपडिक्कमणे, मासे पउजोसवणकण्णे ” ॥६॥ (पञ्च०
 १७ विव०)

अस्या इवावयान-न विद्यते चेदं वरुं यस्याऽस्वावचेलक, तस्य
 भाव आचेलकस्य, सचेज्जवे चायमचेलककवपदेशः ।

तथा चान्यत्रापि इत्येते-

“ जह जनमवयांते, बहुचेलो वि भिरवेट्टियकडिल्लो ।
 जनइ नरो अचेलो, तह सुणथो संतवेला वि ॥ २६० ॥
 तह थोवज्जुनकुञ्जिय-चेहोहि वि भान्णय अचेलु णि ।
 जइ तु संसिय । अप्पय, मे पेाँसि नमिया वणेरे०? (विधो०)
 जइशेन साणुसंकरणेन वृक्षभोदिसिक्कम् आधाकम्मं, शय्याया
 वसत्या तरति भवाग्भोभिमिति शय्यातर, राजा नुपः, तथाः
 पिणको भक्ताऽऽविक्रप-शय्यातरपिपेको, राजपिरुहव ।
 इहोहिंशिकाऽऽदीनां त्रयाणामपि पणिहारोऽसंख्यः । कृति-
 कर्म ज्येष्ठानुकमेव बन्धनकवामनम्, प्रतानि पञ्च महाप्रतानि,
 ज्येष्ठः-वशतर्हीक्रिताया अमि नाथ्या अचननदीकृतोऽपि
 ख-धुगरीयान् । प्रतिक्रमणं प्रतीतम्, मासः मासकल्पः, परि-
 सेवधाऽवसानमेकत्र निवासो निरुक्तवशात्पृषण्णा, इति ।

एतस्मिन् इतिविधे कल्पे स्थित्याः कालस्थित्याः प्रथमचर-
 मजिनसाधयः, ते आद्यावयवचतुना येषां ते कल्पस्थिताऽऽवयवः ।
 कल्पोत्थनाऽऽवयवः-‘ कल्पोत्थनपरिचयनकुनयोगिनतरमाणाःक्याः’
 तत्र कल्पस्थिताः कथिता एव, परिचयताः परिचयं परिचयकमापन्नं
 जीवेन खह प्रसैक्रीभावं आरिचं येयां ते, कृतयोगिनः चतुर्थ-
 पञ्चगुह्याऽऽदितयोभिः परिकल्पितशरीराः । ‘तस्मान्ण णि’ । ‘श-
 क्कव-तर-तीर-पाराः’ ॥ ८ : ४ । ८६ ॥ इत्यनेन माकृतलक्षण-
 खूयणं शक्यताः नराऽऽदौ कृते शक्यनुष्ठाना, शक्तिमुल्लसां
 कुर्वाणा इत्यर्थः । ये एते स्वतः समप्रपक्ताः समाख्याताः क-
 थिताः कल्पोत्थनाऽऽवयव इत्यत्र-अकल्पस्थितापरिगणनाकृतयोव-
 तरमाणाऽऽख्याः, अकल्पस्थित्या मध्यमद्वार्यावितानिजिनसाधवो,
 महाविदेहजाज्ज, वते हि दशार्थास्थितकल्पप्रथमात् शय्यातर-
 पिणदात्रचतुर्थोपपुत्रज्येष्ठवकृतिनिकमकल्पऽऽख्येषु चतुर्षु
 स्थितानां, शेषेषु पदेषु पुरस्थितानां । ते क्षोणानि वद स्थानानि यु-
 ष्यानुभोग्यमात्रोच्य कदाचित्कान्दित्त्वं कुर्वन्ति वा, न वेति । अ-
 पारिचयताऽऽदयस्तु परिगताऽऽदिविपरीताः (सावेकसेयरजेयाद-
 षो य जे इति) अस्तिपादपूरयो । कल्पोत्थनाः कल्पस्थिताऽऽदयो-
 ऽद्यावपि द्विषिणा-सावेका मण्यकपालिनो, निरवेष्ठा जिनकादि-

काऽऽदयः । (ताण पुरिसाणं) इत्यत्रतनवाध्यायं सम्भ्रम्यते ।
 सा चेषं गाथा-

जे जह सचो बहुतर-गुणो व तस्साहियं पि दिज्जाहि ।
 होएसस हीणतरं, हासिज्ज व सव्वरं ॥ पसस ॥ ७१ ॥

तेषां पुत्राणां कल्पस्थिताऽऽदीनां सापेक्षांनवकृतेष्वानां प्रा-
 गाधाऽऽयोक्तगताऽऽदीनां च मन्धाद्युं यथा शक्यः तपः कर्तुं
 क्षमः, बहुतरगुणो वा धुनिसहनसंपन्नः परिचयतः कृतयोनि
 आरामपरतो वा भवेत्, तस्याधिकमापि जीतकाद्वैतिकमापि
 दद्यात् । हीनस्य धुनिसहननाऽऽदिरहितस्य हीनतरं जीतकाद-
 वपतरं दद्यात्, सर्वहीनस्य सामस्येनाह्नमस्य, सर्वमापि तपः सप-
 ष्यात् हासयेत्, न किमपि तस्य दद्यात्, मिथ्याऽऽकृतेनैव तस्य
 शुद्धिदादेश्येत्यर्थः ।

पुनः पुत्रवशिशोचानेवाऽऽह-

इत्यं पुण बट्तरागा, भिक्खु ति अकपकरणाऽणमिगया पा
 जं-तेण जीयपट्टम-भत्तं तं तिल्विगार्हियं ॥ ७२ ॥

अत्र पुनर्वदुतरा बहुभेदाः, आचार्योपाध्यायकृतकरागीनाथेभिर-
 ष्टाऽऽद्याः, भिक्षुवः साधव इति, अकृतकरणास्तपामिरेपरिकर्मित-
 शरीराः, अनजिगताऽऽगीनार्याः । अशुश्रादऽऽध्यायः । एतेषां च
 सर्वेषां यथाऽहं सूक्ष्मवाद्गतानि चाराऽऽदीना यज्ञीते जीतदानव-
 क्षिप्रिष्णुपाद्यप्रभक्तानः, क्षेयामिनि शेषऽऽध्याय-प्रेतनदुर्देवादि-
 त्तयः । इदं चात्र गाथान्ते यत्रकस्य पञ्चम्या हाधोपकृः पक्षि-
 मानुपुत्र्यां तपो शूरीतम्, एतदीयश्च तपोविशेषः सर्वोऽपि यत्रक-
 णस्पृष्टोऽपि च । तत्र स्वशय्ये लखन्तवितिः कथमे-इह दीर्घं
 पाकुरचनार्यो त्रयोदश शृङ्गाणि स्थापयन्ते । पुष्य-वच पाच्यपह्नो-
 पञ्चदश शृङ्गाणां । द्वितीयतृतीयपक्षयोऽहोदश, चतुर्थपञ्चमप-
 ष्णयोऽहोदश, षष्ठसप्तमपक्षयोऽहोदश, अष्टमनवमपक्षयोऽ-
 होदश । दशमेकदशपक्षयोऽहोदश, एतद्दशत्रयोदशपक्षयोऽहोदश-
 णीति । अत्र चाऽऽध्यायाःपुष्यकुरपि निरपेक्षः स्थापयन्ते । द्वितीया-
 या आचार्यः कृतकरणः, तृतीयाया आचार्योऽकृतकरणः, चतुर्थया
 उपाध्यायः कृतकरणः, पञ्चम्या उपाध्यायोऽकृतकरणः, षष्ठया
 गीनार्यः श्विरः कृतकरणो नित्युः, सप्तम्या गीनार्यः श्विरोऽकृ-
 तकरणो नित्युः, अष्टम्या गीनार्योऽश्विरः कृतकरणो नित्युः, नव-
 म्या गीनार्योऽश्विरोऽकृतकरणो नित्युः, दशम्या अगीनार्यः श्विरः
 कृतकरणः, एकादश्या अगीनार्यः श्विरोऽकृतकरणः, द्वादश्या
 अगीनार्योऽश्विरः कृतकरणः, त्रयोदश्या उपरि अगीनार्योऽश्वि-
 रोऽकृतकरणो भिक्षुः स्थापयन्ति । पुष्येनैव प्रथमयां पक्षौ
 निरपेक्षस्याधो गृह्यन्ते गृह्यन्त्यम्, यत्रस्तयोः पारिज्जिक्कान-
 वस्थाप्ये न भवतः । ते च द्विज्जिक्कस्य न सम्भवतः, तस्य हि
 खनोवैनेव निरपेक्षताया । अथ तयोः शम्भयोऽवस्थयोऽवशु-
 र्देषु मूलच्छेदपरुगुपदलपुत्रुगुचनपुत्रुमामुसामाससल्लु-
 निप्रसाम्यविशतिकपञ्चदशकदशकपञ्चकानि स्थापयन्ते, त्रिंता-
 यार्यां पक्षौ पारिज्जिक्काऽऽदीनि दशकान्तानि, तृतीयायामनव-
 स्थाप्याऽऽदीनि पञ्चकान्तानि, अष्टम्यामनवस्थाप्याऽऽदीनि
 दशकान्तानि, अष्टम्यं देवाऽऽदीनि दशकान्तानि, नवम्यां
 षट्शुश्रादीनि पञ्चकान्तानि, दशम्यां षट्शुश्रादीनि दशका-
 न्तानि, एकादश्यां षट्शुश्रादीनि पञ्चकान्तानि, द्वादश्यां
 षट्शुश्रादीनि दशकान्तानि, त्रयोदश्यां चतुर्षुश्रादीनि पञ्चका-
 न्तानि स्थापयन्ते ।

॥ एतेन पुरुषविभागेन श्रुतव्यवहारतो जीतकक्षयन्त्रम् । "इत्थं पुण" (३३) भाषा ॥

१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३
निरूपकः	आचार्यः कृतकर्णः	भाषायाः ५- कृतकर्णः	उपास्याः कृतकर्णः	व्याख्याया- कृतकर्णः	गीतायाः विश्वः क- कृतकर्णो मिथुः	गीतायाः विश्वः क- कृतकर्णो मिथुः	गीतायाः विश्वः क- कृतकर्णो मिथुः	गीतायाः विश्वः क- कृतकर्णो मिथुः	अगीतायाः विश्वः क- कृतकर्णो मिथुः	अगीतायाः विश्वः क- कृतकर्णो मिथुः	अगीतायाः विश्वः क- कृतकर्णो मिथुः	अगीतायाः विश्वः क- कृतकर्णो मिथुः
१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
२	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
३	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
४	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
५	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
६	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
७	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
८	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
९	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
१०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
११	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
१२	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
१३	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
१४	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
१५	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०

तपोरिह

(२०७)
अभिधानराजेंद्रः ।

तपोरिह

तत्पट्टिकुवगवन्हार-तत्पट्टिकुवकण्यवहार-पुं० । तत्र प्रतिकप-
कं स्रष्टं तत्प्रतिकपकं, तस्य (विधिप्रमथहरणे व्यवहारः प्रक्रे-
पः तत्प्रतिकपकण्यवहारो यद्यप्य घटते क्रौट्टिचुनाऽऽनिपु पल-
क्षीयशाऽऽन्देः प्रक्रेपे, तत्प्रतिकपकं यथाऽऽदना व्यवहरणे त-
त्प्रतिकपकण्यवहारः । स्फुटोद्भाऽऽजानधितरेऽक्षतुर्थेऽतिवादे,
अ० । पञ्चा० । घ० । आ० ।

तत्पट्टिमया-तत्प्रथमता-स्त्री० । तेषां विवक्षितानाम् (अ० ए हा०
इ३ उ०) अल्लुमनाऽऽनीनां प्रथमं तत्प्रथमं, तज्जावस्तम्यम-
ता । तत्प्रथमं, स्र० १ अ० । प्रथमे कल्पे, कल्प० २ कृण् ।

तत्पट्टय-तर्पण-न० । उपकरणे, स० ३० सम० । शृण्वै,
म० ३० स० ३० द्वार । स्नेहाऽऽदौ शरीरबृंहणे, विषा० १ सु० १
अ० । स्नेहद्रव्यावशेषेऽर्हणे, का० १ सु० १ सु० १ अ० ।

तत्पट्टालोदिय-तर्पणाऽऽलोदित-न० । सक्त्वालोदने, अत्रा-
ऽऽयालोदितसक्तौ, स्या० ४ डा० ३ उ० ।
तत्पट्टाल-तर्पमाण-वि० । स्रति, सु० १ सु० ५ अ० १ डा० स० ।
तत्पर-तत्पर-वि० । तद्वृत्तया धत्तमानेऽप्यस्मिन्, यथा पर-
माथोरः परमाथुः । आचा० १ अ० २ सु० ६ अ० । आसक्ते,
आचा० १ सु० १ अ० १ उ० ।

तत्पट्टागारमंत्रिय-तत्प्रकारमंत्रिय-वि० । अथोमुखसरावाऽऽ-
कारमंत्रिये, अ० ११ श० १ उ० । आ० सु० ।

तत्पुरस्कार-तत्पुरस्कार-पुं० । तस्याऽऽवशेष्य पुरस्करणं पु-
रस्कारः । सर्वकार्येष्वप्रतः स्यापने, आचा० १ सु० ४ अ० ४ उ० ।
तमाचार्ये सर्वकार्येषु पुरस्कारोतीति तत्पुरस्कारः । आचार्या-
नुमत्या किवाऽऽनुयायिनि, वि० । आचा० १ सु० ६ अ० ६ उ० ।

तत्पुरिस-तत्पुरिष-पुं० । द्वितीयाऽऽदिविषयकत्पत्तपवामां स्वमाम-
वधाने सत्सले, यथा नीधे काक इवाऽऽस्ते तीर्थकाकः । "धवाऽऽक्रे-
वाऽऽक्षेपे ॥ २ । १२ ॥ इति (पाणि०) सप्तमीतत्पुरुषः । अमु० ।

से किं तं तत्पुरिसं । तत्पुरिसे अयेगविहे पण्यसे । तं
अद्वा-तिर्यं कागो तिर्यकागो, वणे इत्थी वणइत्थी,
वणे वराद्गो वणवराद्गो, वणे महिसो वणमहिसो, वणे म-
यूरो वणमयूरो । सेचं तत्पुरिसे ॥

तीर्थे काक इवाऽऽस्ते तीर्थकाकः । "धवाऽऽक्रेवाऽऽक्षेपे" ॥ १ । १ ।
४३ ॥ इति (पाणि०) सप्तमीतत्पुरुषः । सेचं तत्पुरिसं । अमु० ।

सुतज(चय-तत्प्रतिक-वि० । तत्र भक्तिः सेवा बहुमानो वा
येषां ते तत्प्रतिकः । तत्सेवके, अ० १ श० ७ उ० ।

सुतभवमरण-तत्प्रभवमरण-न० । तस्मै भयान् मनुष्याऽऽन्देः सतो म-
नुष्याऽऽन्देभ्य बद्धाऽऽसुयो यन्मरं तत्र तत्प्रभवमरणम् । इदं
च नरतिरिक्त्वामेव जवति । बाहमरणयेदे, अ० ११ श० १ उ० ।
स० । स्या० । प्रव० ।

तत्स्वकपम्-

सोऽं अकम्पमग-एरतिरिपु सुरागणे य पेरइप ।
येसाथं जीवायं, तज्जभवमरणं तु कोसि च ॥ ११५ ॥
(सोऽं माहा) सुक्त्वा अयवहार, का० १, (अकम्पमगणरति-
रिपु) सुक्त्वाऽऽकम्पमगमिजाअ तं देवकुकरुवकुवां वि हूपक-
त्वा नरतिरिक्त्वा अकम्पममिजनवदत्तेश्च, ताव, तेषां दि तज्ज-
४४०

वाहनं देवेष्वतोऽप्याः, तथा सुरगणांश्च सुरनिकायात् । किमु-
क्तं जयति-चतुर्निकायवर्तिनोऽपि देवान्, तिर्यो नरकः, तस्मिन्
भवा तिर्यिकाः । इवाऽपि चन्द्राऽऽनुसृत्तैस्त्वां, सुक्त्वां तं स्व-
न्धः । तेषां देवानां च तज्जवाननं त्रियेऽऽनुसृत्तैश्चेत्पत्तेः । शेवा-
मानेन सुद्वारिणां कम्पममिजनवदत्तैरवचां, जीवानां प्राणिनां तज्ज-
वमरणं, तेषामेव पुनस्तोत्रोत्पत्तेस्तुकिं वाऽऽनु जने वचते अन्त-
स्तज्जवयोऽमेवाऽऽनुसृत्तं पुनस्तज्जयेण म्रियमाणस्य भवति,
तुशब्दस्तेषामपि स्वधेययोऽऽसुयोमेवाति विशेष्यव्यापकः,
असंख्येययोऽऽसुयोऽं हि तुशब्दार्थमिजनवदत्तैरवचां, जीवानां तज्ज-
वदेवेष्येव स्यात्, तेषामपि न सर्वेषां, किं तु कथाऽऽनु तज्जवा-
स्याऽऽनुसृत्तैश्चेत्पत्तेः कर्मापचिन्वतामिति माध्यायः ।

सोऽं अकम्पमग, आवां वी आऽं तं तु चेव ।
सेसा मरणा सन्वे, तद्वभवमरणं य एवायं ॥ १६ ॥
अत्रान्तरे प्रत्यन्तरे (सोऽं अकम्पमग) इत्यादि माधा
दृश्यते, न चास्या भावार्थः सत्यमवबुध्यते, नापि स्यात्तु-
ऽस्ती व्याख्या । स्र० ० पाद० ५ अ० ।

तत्प्रारिय-तत्प्रारिय-वि० । तस्य सोमस्य भावां इव भावां म-
त्यन्तव्यत्यन्तयोपणीयारथांति तज्जवाऽऽस्ते, ज० ३ श० ७ उ० ।
तत्प्रारिक-वि० । तज्जरो येषां वोऽऽव्यतयाऽस्ति ते तज्प्रारिकाः
दासे, अ० ३ श० ७ उ० ।

तज्जवाजाविय-तत्ज्जवाजावित-वि० । तस्याऽऽव्यवकस्य
भावना अव्यवकस्यैवैतन्नरस्कारस्य तदनुष्ठानरूपतया
जावितः । तज्जवाजावेन परिणनाऽऽव्यवकानुष्ठानपरिचामि, अमु० ।
विषा० । य० ।

तज्जव-तत्ज्जव-वि० । तस्यामेव भूमौ भवस्तज्जवः । वचते भूमि-
वास्तव्यलोकपरिचिते, इ० १ उ० ।

तम्-पुं०-तम्प-न० । तमयति खेद्यति जनशोचनानीति त-
मः । औणाऽदिकोऽस्तु । उल० १ अ० । "स्वमदामशिरोऽनमः"
॥ ८ । १ । ३२ ॥ इति प्राकृते पुंस्त्वम् । प्रा० १ पाद् । अन्वका-
रे, औ० आचा० । कृणचतुद्वयां, रज्ज्यां वा तेजोऽऽवाभावे,
वृ० १ उ० । नि० औ० मोहि, औ० अजां, च० २ अणि० । स्या० ।
मिथ्याज्ञाने, स्या० ४ डा० २ उ० । बह्वृष्टुनिधत्ते ज्ञानाऽऽवरणीय
निकाचिते, आच० ५ अ० । अऽऽकापरिणामस्वरूपेऽऽऽका-
रे, स्या० ४ डा० २ उ० । तमिसे, स० । आरमनो वैरपीडाऽऽदी,
प्रव० ७ श० द्वार । द्रव्याभावकार्यकारे, यो० ११ विव० ।
सम्प० । शोके, दे० ना० ४ वगं १ माधा ।

तम्प-देशी-पुं०, दे० ना० ४ वगं २ माधा ।
तम्प-तम्प-पुं० । तमस्तमा सतमनरकपृथ्वी, तस्यामुपजा
नारका अयि तमस्तमाः, उपचारान् । यद्वा-तमस्तमा विद्यते
येषां ते तमस्तमाः । "अत्राऽऽदिव्यः" ॥ ७ । २ । ४६ ॥ इत्यम-
न्ययः । सतमनरकपृथिवीनारकेषु, कर्म० ५ कर्म० ।

तम्प-तम्प-पुं० । सतमपृथ्वीनारकः, "तमस्तमो अ-
द्विचयं, संवत्सं सभिय तस्मि बहुगदं । मण्युदुगस्तुकोलं,
स्वकारिस्वमस्त संवत्से ॥ १० ॥" यं सं ५ द्वार । प्रव० ।

तम्प-तम्प-पुं० । सतमः प्रभा यस्याः सा । स-
तमनारकपृथिव्या, अमु० । मद्वा० ।

तमसमा-तमसदमा-स्त्री० । अतिशयवचसस्तत्तद्व्युत्पयोनासम-
स्तमा । ससमनरकषुधिव्याम्, अत्रु० । इथा० ।

तमतिमिर-तमस्तिमिर-न० । अन्धकारे, राशौ यदा रजो धूमधू-
मिका जवति तदा तमतिमिरं जवत्ये । वृ० ४ उ० । विहा-
नमन्दाऽवपयं, आ० वृ० ४ अ० । नि० वृ० ।

तमतिमिरपदल-तमस्तिमिरपदल-न० । तमो विहानमन्दाया-
या धूमिकायाऽऽशीनां तिमिरविहानादरता, तथा शेषाणां तम-
स्तिमिरतिमिभूतं पदलं तमस्तिमिरपदलम् । ज्ञानाऽऽवरणी-
याऽऽधिकर्मसङ्गते, आ० वृ० । यद्वा-तमोऽपरिकानं तस्य हेतुभूतं
तिमिरपदलं तमस्तिमिरपदलम् । ज्ञानाऽऽवरणाऽऽधिकर्मसंघे,
अ० वृ० । अथवा-तमोऽनवबोधः, स एव तिमिरं तमस्तिमिरं, तस्य
कारणं पदलं तमस्तिमिरपदलम् । अथवा तमोऽपरिकानं हेतुः, स
एव बद्धस्तिमिरं, तस्य पदलं घर्षः समूहः । अथे पुनर्भाति-
तमो बद्धं स्पृष्टं निघणं ज्ञानाऽऽवरणीयं विकल्पितं तिमिरं, तस्य
पदलं दूष्यं तमस्तिमिरपदलम् ; ज्ञानाऽऽवरणीयकर्मसंघानं, अ०
वृ० ४ अ० । यदा तस्यामेव रजस्य रजःप्रभृतयो मेघधुरिणं
व भवति, तदा तमस्तिमिरपदलमभिधायते । यथा तत्रेवा-ध-
कारे पुरातः किञ्चिदपि न पश्यति । अन्धकारसमूहे, वृ०
४ उ० ।

तमतिमिरपदलज्यूष-तमस्तिमिरपदलज्यूष-वि० । दशानाऽऽवर-
णोद्ययादाकञ्चिःपश्यति, नि० वृ० ।

तमतिमिरपदलज्यूषा, पाषं विविते दीदृष्टसागी ।

कहार्पे चउद्भिष, राशौ जासद..... ॥

दृग्वाभावा य तमं भवति, तमिं चैव राशौ जदा रयेणु-
धूमिका भवति तदा तमतिमिरं भवति, जदा पुन ता चैव
राशौ ए रयाद्यया मेहदृष्टिणं च भवति, तदा तमतिमिरपदलं
भवति, सुदृष्ट अन्धकारं, णऽथ पुरितो किंचि पातयि, एवं
उदपण तिदररां तस्यतमेण पुरितो, तमतिमिरपदलभूतो
भवति, जूनशब्दः सादृश्येयमार्थे दृष्टयः । अहवा-तम
एव तिमिरमेव पदलं तमतिमिरपदलं, अन्धकारविशेष इ-
त्यर्थः । एनेव उदमा कञ्जति, तेण तमतिमिरपदलजूनो,
हवापि भूतशब्द उपमायैः । यथाऽन्धकारेण न किञ्चिदपुन-
पश्यते, एवं नीलकायोदयाश्च चारित्रगुणः कश्चिदपुनश्यते ।
अहवापि उदयविकारेण य दृश्यकाकिञ्चिदप्यसंजनःकरणं प-
दलं भवत्यति, तन्नाथे य चखुदंसंसाधारणोदपयो य तिमि-
रपदलेहि पुरस्वस्त तमो जवति, न किञ्चिदपश्यतीत्यर्थः ।
तेण उदमा जस्व कञ्जति, सो तमतिमिरपदलभूतो, इहा-
पि भूतशब्द उपमायैः । नि० वृ० २० उ० ।

तमतिमिरपदलविधेःसण-तमस्तिमिरपदलविधेःसन्-वि० ।
तमोऽङ्गानं तदेव तिमिरं तमस्तिमिरम् । अथवा-तमो बद्ध-
स्पृष्टं निघणं ज्ञानाऽऽवरणीयं, विकल्पितं तिमिरं, तस्य पदलं
दूष्यं तमस्तिमिरपदलं, ताङ्घर्षसंघातं विनाशयतीति तम-
स्तिमिरपदलविधेःसणः । अज्ञाननिराकारकतेरं, ल० । आष० ।
अ- ।

तमपज्ञाज्ञा-तमःप्रचलन्-वि० । तमोऽज्ञानाऽङ्गानवलेनाऽन्ध-
कारवशेन वा प्रचलति इतिने भवतीति तमःप्रचलन्म् ।
अज्ञानवशेन अन्धकारवशेन वा हते, इथा० ४ उ० ३ उ० ।

तमपदल-तमःपदल-न० । ज्ञानाऽऽवरणे, न० इथा० ४ उ० । अ-
न्धकारसमूहे, ल० ४ अ० ।

तमपदज्ञोद्गमज्ञापलिच्छन्न-तमःपदज्ञोद्गमज्ञापलिच्छन्न-
वि० । तमःपदज्ञमिय तमःपदलं ज्ञानाऽऽवरणं मोहो मोहबीजं, न-
देव ज्ञानं मोहाज्ञानं, ताऽप्यं प्रतिच्छन्नं आच्छादित्वा ये ते स-
था । ज्ञानाऽऽवरणीयमोहनीयकर्मव्यामाच्छादितेषु, अ० इथा०
४ उ० ।

तमपभा-तमःप्रज्ञा-स्त्री० । तमसः प्रज्ञा कादुष्टं यत्र सा तमः-
प्रज्ञा । प्रथ० १७२ द्वार । तमोऽन्धयं षष्ठ्यां नरकषुधिव्याय, प्रज्ञा०
२ पदः अ० । अत्रु० ।

तमपविद्व-तमःप्रविष्ट-वि० । तमः प्रविष्ट इव तमःप्रविष्टः ।
तमःकर्मप्रवेशकतेरं, न० इथा० ४ उ० ।

तमपबल-तमोबल-पुं० । तमोऽज्ञान बलं सामर्थ्यं यस्य स, तमो-
ऽन्धकारं वा तदेव तत्र वा बलं न यस्य स तथा । अन्धकार-
घनि, अज्ञानिनि, रात्रि-ञ्जट, चौराऽऽदीं पुरुषजाते, इथा० ४ उ०
३ उ० ।

तमपज्ञप्रज्ञाण-तमोपज्ञप्रज्ञान-पुं० । तमो मिथ्याज्ञानमन्ध-
कारं वा तदेव बलं यत्र । अथवा तमभ्युत्कर्षे बलं च साम-
र्थ्यं प्रत्ययने रतिं कर्तोतीति तमोपज्ञप्रज्ञानः । तमोबलकं पु-
रुषजाते, इथा० ४ उ० ३ उ० ।

तमोवन्नप्रतज्जन-पुं० । तमोऽज्ञानेनान्धकारवशेन सञ्जन् प्रज्ञा-
ज्जनं इति तमोबलप्रतज्जनः । प्रकाशचाराण पुरुषजाते, इथा०
४ उ० ३ उ० ।

तमरयविच्छंसाण-तमोरजोविच्छंसाण-न० । तमोरजसो
अज्ञानपानके विध्वंसयति नाशयतीति यत्तमोरजोविच्छंसाणं,
तत्र तद् ज्ञानं च तमोरजोविच्छंसाणम् । अज्ञानपानकाशकं
ज्ञाने, स० ४ अ० ।

तमरमर्-तमरत-स्त्री० । तमोऽन्धकारमस्यास्तीति तमरस्त्री ।
इथा० ४ उ० । बद्धलनमःपदलकालतायां राशौ, वृ० १ उ० ।

तमा-तमा-स्त्री० । तमोऽन्धकारव्ययमुत्पात्तं तमा इति । अत्रु० ।
षष्ठ्यां नरकषुधिव्याय, इथा० ७ उ० । अन्धकारवृत्तयेन
रात्रितुल्यत्वात्तमोऽति, इथा० १० उ० । प्रज्ञा० । 'सोमा ई-
साणा किञ्च, विमहा य तमा व योऽपवा ।' (विशे०) । आषा० ।

तमान-अभि-धा० । प्रम-गिच् । 'प्रमस्तीनाश्च अष्टतमाडौ'
॥ ८ । ४ । ३० ॥ इति प्रमनेपथेनस्य यथा 'तमाड' इत्यादिशः ।
'तमाड' । पत्ते- 'अमार' । प्रमये, प्रा० ४ पादः ।

तमाल-तमान-पुं० । सस्येयजोवने, यलयाऽऽवपथनस्यतिभेदे,
आचा० १ पु० १ अ० ४ उ० । प्रज्ञा० । अ० । औ० । रा० ।

तमालया-तमाज्ञाण-स्त्री० । सुनालनमन्दातमनगरास्तस्य-
स्य तालध्वजनाम्नो गङ्गेः भायोयाम्, इथा० १ अ० । पुष्कर-
ज्ञापाषं द्वीपे नम्रवायोविजये अमरकेतुपुनसमरनद्यालता-
यां पुरि, दश० ३ अ० ।

तमिर्मंधयार-तमिस्तन्कार-पुं० । न० । बद्धलतमोऽन्धकारे,
यथाऽऽमाऽऽदीं नोपश्यते चक्षुषा केवलमवधिनामंयं मन्ध-
सुद्धा इत्यादि पश्यन्ति । स्य० १ पु० ४ अ० १ उ० । पि०

समिन्-समिन्-न० । अथकारे, स्या० पृ ३० ३ ७० ।

तमुक्ताय-तमुक्ताय-पुं० । तमसांशुकापरिणामस्वरूपस्यान्ध-

कारस्य कायः प्रथमस्तमस्कायः । अन्धकारपरिणामरूपतमःप्र-

थये, प्रथ० २५५ द्वार । स्या० । तमस्कायस्य रूपस्यान्ध-

संशुद्धिवाद्य अर्थः-संज्ञ इमा अणवत्समुदायो ।

बाषाहीननदहे, जार्देइ मन्नं विल्लेपे ॥ ४?३ ॥

सपनेपीएँ सचरन, एकवीसाईं जो आणसपाईं ।

उल्लसिओ तपस्वो, बजवागारां अनुक्ताओ ॥ ४?३ ॥

तिरिअं वित्तरमाओ, आरवरयोतो सुरालयचउकं ।

पंचकणे,डरिङ्क-मि पत्येन चउदिंति मिलिओ ॥४?४॥

अम्बु शीपार्द संशयेनयो योऽसावज्जवरसमुक्ता,तमांशुय द्वि-

ध्वत्सशिशुर्द योजनसदृश्यां जगत्या अत्र चिन्तय, समसंभवा

सन्मिति नया एकविंशत्यधिकमि ससदश शनानि यावद्ब्रह्म-

याकारस्तमोदयो, इवान्मपि तत्रावृत्तौ योमायो न महाअकारा-

ऽऽनकत्वात् अन्धः च उच्यते । अथमर्थः-वनस्माज्जम्बुद्वीप-

ति रंगनशेथानात् दीपसमुद्रात् स्थानिकस्याऽऽणवत्सनामा शीपः

समदिन, तत्रांकार्ययन्ता द्विध्वत्सशिशुर्द योजनसदृश्याप्यणव-

घरं समुद्रमथगङ्गाऽऽन्तरे जलोपरिनतनत्वाद्भेदेकविंशत्यु-

त्तराणि ससदशयोजनशनानि यावत्सन्मितिथयाकारनया गत्वा

ब्रह्माऽऽहान्तस्यायमयो महाअकाररूपसमस्कायः समुद्र-

सिन इति । अयं तपेक विस्तरश्च सुरास्यचतुर्के लीधम्मेशा-

नलनकुमारमादेन्द्रकपदेवकचतुष्टयमावृण्वन्नाऽऽनयन्मुञ्चै

तावद् गतां यावत्पञ्चम ब्रह्म लोकात्मके कचे नृत्पिरेडरिध्वि-

मानप्रसंते चतुर्ष्वपि दिशु मिलिन इति ।

अथ तमस्कायस्य संस्थापनामाह-

हेडा मल्लयमूत्-द्विःद्विओ उवारी बंधगोयं ज्ञ ।

कुङ्कुदपंजरगाऽऽगा-रसंतओ सो तमुक्ताओ ॥४?५॥

अथस्ताद्योभागंन मल्लकुक्तादिघातास्थतो-मल्लकं सराधं,न-

श्च मूढं सुप्रस्तस्य स्थितिः संस्थानं तथा स्थितोऽथस्थितिः,

सारायमुज्राऽऽकार इति ज्ञावः । अगरेष्टाकं यावत् कुङ्कुटपञ्च-

राऽऽकारसंस्थितः, स पुत्रोक्तस्वरूपः तमस्कायो भवति,तमसां

तमिज्जुवनानां कायो राशिरतमस्काय इति । स्थापना-^{७३}

क्रयाऽस्य तमस्कायस्य विष्कम्भं परिधिं च प्राऽऽह-

नुविधो से विकलंभो, भेलेजो अरिथि तद्ध असंलंजो ।

पदमभ्य य विकलंभ, संलंजा जौषणसदहमा ॥ ४?६ ॥

परिदीर्घे ते अमंत्वा, बाए विकलंभपरिदिहोएरि ।

हुंति असंलसदहमा, नारमभिं होर वित्तारो ॥ ४?७ ॥

त्रिभिर्भो चिप्रकारः (से णि) तस्य तमस्कायस्य विष्कम्भो

विस्तरो भवति-संस्थातः, तथा असंशयानह्व । तत्र प्रथमे वि-

ष्कम्भे आदिंन आररुच ऊर्द्धे संशयेयोजनानि यावत्संशयेययो-

जनसदृश्याः प्रमाणा भवन्ते । परिधौ परिद्वये पुनस्त एव यो-

जनसदृशा अलंभयानां, अथस्तमस्कायस्य संस्थातयोजनानि-

स्वरुपेऽस्यसंस्थातयोपरिद्वयेतौ बृहत्परिधौपरिद्वेष्यासं-

स्थातयोजनसदृशेः प्रमाणमधिकरुप । आन्तरादिःपरिद्वेष-

विभागस्तु लोकाः उच्यन्त्याप्यसंस्थातयपरिद्वेष्यादिति । तथा

द्विधेये विष्कम्भपरिधौमाग्राण्यं विष्कम्भेन परिधिना च प्र-

त्येकमसंस्थातयोजनसदृशा प्रथमि, नवरं केयलामिनसंस्था-

तयोजनसदृशकारं च प्रमाणां विस्तरं प्रथमि । यत्नयाऽऽकाराद्-

र्द्धे वत्सो तमस्कायकमेव विस्तरं, तदाहीमिदं प्रमाणाव-

सेयमिति भावः । अथ च तमस्कायस्य महत्त्वमिष्टमग्राण-

विदः प्रथेयमि-यथा यो देवो महत्किंको यथा मया तित्त्व-

नित्त्वपुष्टिकाभिरैकविंशतिपाराण्यं सकलं जम्बुद्वीपसमुधि-

भूत्याऽऽणवत्, स एव देवः तथैव गया बहुरितरिपिः संस्था-

तयोजनविस्तरमेव तमस्कायं स्थानिज्जनेनरामिति । यद्वा च क-

दिश्वेवः परदेव्याः सेवाहेवाकपरस्सादाऽऽर्धांरिपरथाभ्या-

धये, तथा च नवहेवमयायपराय देवाभ्यामपि पूरितयाऽऽदि-

भांवाकमेव गमनायैवातहेवो तस्मिन्तमस्कायं विहायैव इति ।

प्रथ० २५५ द्वार ।

किमिधं जेते । तमुक्ताए चि पवुवद्-किं पुदवित्तुक्ताए

चि पवुवद्, आउतमुक्ताए चि पवुवद् ? । गोयया । नो

पुदवित्तुक्ताए चि पवुवद्, आउतमुक्ताए चि पवुवद् । से

केणहेणो ? । गोयया । पुदविकाए चो अस्त्येगए सुजे सं-

पकाने, अस्त्येगए देसं नो पकाने, से तेहेणो ॥

(किमिधमिस्थादि) (तमुक्ताए चि) तमसां तमिज्जुप-

त्तानां कायो राशिरतमस्कायः । स च निचत एवेह एक-

स्यः कश्चिद्विधाङ्गनः, स च तादृशः पुष्टारिङ्गःकश्चो वा

स्यात्पुष्टारिङ्गःकश्चो वा, न त्वस्यः, तद्व्यवधानाद्युत्थादि-

नि । (पुष्टिप्रतिश्रयसम्बन्धेनाह- (किं पुद्वीपार्थाद्) इय-

त्तम् । (पुद्विकाए चिमिस्थादि) पुद्वीकायोऽस्त्येकः कश्चि-

द्वसुभो भास्वरः; यः किंचिद एथाह-देसां विवाङ्कितेन-

स्य प्रकाशयति, भास्वरवाद् मथवादित्त्वः स्याऽस्त्येकः पुष्टि-

वीकायो देसां पुष्टिवीकाभ्याम्तरं प्रकाशयति न प्रकाशयति, अ-

प्रास्वरत्वाद्भवोपवृत्तवद्, नैवं पुनरकायः,अस्य सर्वेऽप्युत्प्रका-

शक्यात्, तस्मात् तमस्कायस्य सर्वथैवाप्रकाशकत्वाद्दृक्का-

यपरिणामितैव । म० ६ श० ३ ५० ।

अथ म्यायमार्गनुयायिनः सङ्कल्पे-ननु पुष्टिप्रार्थनां चतु-

र्थां सकर्त्ता वर्णयन्तु इत्येतम्, तिमिन्द्रजययोस्तु इत्यतथा-

भौतुकिर्णिकारिकेन, नासामनाय एव इति तन्मध्यये स्थानं स-

च्चाये । तथादि-शशुभदिनकरकरदिकदिनरत्नरत्नरासंभवे

सर्वेतेऽपि साति तम इति प्रथोपने, यदा तु प्रतिनिधयप्रदेशे-

नाऽऽनपत्राऽऽदिवा यत्रिबद्धस्तेऽप्युज्जं यत्र यत्र न संयुज्वने, तदा

तत्क तच्चायेति प्रतीत्ये, प्रतिश्रवणाभावे तु स्वर्गनाऽऽलोका-

समालोकाश्च तस्यालोकाभावे एव तमश्चये । यदि च-तमो

कल्पं भवेद्, तदा कश्चिदप्रसंभवादिर्भासकारत्वं स्पष्टीयद्दृ-

श्यस्य च महत्त्वं प्रतिश्रवतेतुत्यात्तरत्नरत्नरत्नरत्नरत्नरत्नरत्नरत्न-

रोनेनपाकावाचकत्वं इव, प्रथमजलधरपाकाधोरोणीतोऽज्ञा-

नमिदिररीयःशुक्लप्रतिश्रवदिनीच, निर्दिष्टीकृतकारिचारिचुर्धो-

रक्षीकराऽऽस्तरात्सिच्ययानाऽऽस्तरात्तमा ममहीकईसमूहप्रतिच्य-

द्दृ इव च प्रवृत्ते तिमिरने स्मरतः पुंसः प्रतिश्रवः स्था-

त् । भूयोत्तकस्येव वाऽऽप्यायस्यस्युत्तानि अथहायथविद्व्या-

पि प्रतीयेत्, एवं ज्ञायाभ्यामपि, इति कथं ते कल्पे भवेत्तान् ।

अज्ञाभिद्वन्द्वे-तमस्तवावद्भाष्यज्जायत्सोकीकृतिराणुमधिकी,

आणुमधिकी वा ? । न तादृशभाषिकी, यतोऽनायात्सुभवे

प्राजापतरोपलक्ष्मे सत्येषु संसृषी, कुम्भामापोलक्ष्मयत् । न च मनुष्यतरतिमिरिकरपरिकरितापचक्रोद्रे लक्ष्मरतलाऽऽदिमा-
 स्यव्युत्पलक्ष्मः संभवति, तत्कथं तदनुभूतिर्भवेत् ? कथं वा
 प्रदीपाग्निद्विप्रज्ञाप्रज्ञारोमिच्छुम्भममश्लेषेणाशोपलक्ष्मः ? कु-
 म्भः तन्मध्यमेव हि तद्विज्ञा च पयानुभूयमानो दृष्टः, तन्मध्यमेव
 स्यावमुक्तगतिरुक्तो न कृतः स्यात् ? । अथ यो भाषो वायता
 साधप्रत्येव गृह्यते तद्विज्ञासोपि तावतैव तेन तद्विज्ञाऽऽज्ञोक्तस्य
 स्वातन्त्र्येवाऽऽज्ञोक्तप्रसन्नस्यैव प्रहणमाज्ञोक्तिम्, इति
 तद्विज्ञावस्थाऽपि तर्किं न स्यात् ? इति चेत् ? अहो !
 पीतविषस्याम्बुतेषुगारः, एवं चत्वा त्वयैव तमसि द्रव्य-
 साध्याद्वारात् ? । किमिदंविद्वान्मिच्छाजामिति चेत् ? ।
 इदमोदशमेवेन्द्रजाहमाज्ञोक्तव्यताम्—आज्ञोक्तः किञ्च चतुषा
 संयोगान् शृणुते, यदि च तद्विज्ञावस्थाऽपि तासाधप्रत्येवैव
 द्रव्यं स्यात्, तथा तस्याऽपि प्रहणे चकृःसंयोगसज्ञावादाया-
 ता इत्यत्राऽऽपत्तिः, संयोगस्य शृणुत्वेन तद्विज्ञावस्थात् । अ-
 वासंयुक्तोऽप्ययं प्रहृत्यते, तदा कथं यो भाषो वायतेत्याद्यं सू-
 चयं न स्यात् ? ; कथं वा चकृः प्राप्यकारिताप्रवाहः सुपावः
 स्यात् ? । विशेषणविशेष्यभावसंबन्धव्युत्पत्त्याप्यकारस्य प्र-
 हणायैवमहात् इति चेत्, कतमस्यैव विशेषणम् ? । न शरीरस्य,
 तत्त्वत्राऽपि प्रवृत्तमासनात् । नाऽपि जूलकलकशुद्ध्याऽप्ये-
 तत्त्वत् । तर्हि अस्तु नतस्य इति चेत् ? । तद्व्यस्यम्, इत्येतत् त-
 द्विशेषणविशेष्यभावेन कदाचिदप्रतिज्ञासनात् । तत्रैतदज्ञाव-
 तात्वाद्भित्तिरानुभविकी अथवा ।

नाऽप्यनुमानिकी, यत्र कतमोऽत्र हेतुदृक्वाचते संख्यावता ? ।
 भावेविलक्षणयेन लक्ष्यमाणस्य, भावविलक्षणसामाससु-
 त्वाद्यत्त्वम्, अस्त्येवाऽऽज्ञोक्तं तद्विज्ञासनात्, आज्ञोक्तप्रहणसा-
 मर्थया शृणुत्वासाध्यात्, तिमिररुद्धोत्पत्त्येवकारणानायाः, इत्य-
 शृणुकामतिरिक्तकार्यत्वम्, आज्ञोक्तविरोधित्वं, भावकृतताप्र-
 क्षयकारणमाणाको वा, इत्यष्टौर्नौ राक्षसीव त्वपक्वैर्नृप-
 ज्ञस्युष्विचक्षणोपतिष्ठते । तत्र न तावदाद्यः पक्षः क्रमकृकरः,
 'कुम्भोऽयं वनकनोऽयम्' इति हि यथा कुम्भमाऽऽज्ञोक्तो भावा वि-
 धिमुञ्चनं प्रत्यक्षेण प्रहृत्यते, तथैवं तम इति तमोऽपि, अज्ञाव-
 कृततायां तस्य प्रतिषेधमुञ्चनं प्रत्ययः प्रादुर्भूयात् । यथा कुम्भो-
 ष्च नास्तीति । ननु साध्यग्रन्थेनाऽऽदिप्रत्यया विधिमुञ्चनेऽपि
 प्रवर्तमाना इत्यर्थे । नैवम्, नाशाऽऽदिप्रत्ययानामेव भावप्रतिषे-
 धाभिधायकत्वात्, अत एव हि कुम्भस्य ग्रन्थेन इति सोपव-
 दानामांशं प्रयोगोपपत्तिः । यदि तु तमःप्रभृतिशब्दा अपि त-
 स्तमानार्थतामाविश्रुद्रेत्, तदांन कुम्भस्याभाव इतिवदालो-
 कस्य तम इत्यर्थं प्रोक्ष्यत, न चैवं कश्चिदपिचिद्विद्विप्रव-
 कि । अथाऽऽज्ञोक्ताभावे संकेतितस्तमःशुभ्ये, नाज्ञाव्यभेदे, ततो
 न तावत्प्रवृत्ते इति चेत् । नैवम्, यदि आम्भकारणोपज्ञावोऽपि
 विधिमुञ्चनं वाच्येत, तदांन किमप्यदेतस्य भावेविलक्षणयेन
 लक्ष्यमाणत्वं स्यात् ? । यतो हेतुर्लोकार्थमेव ।

अथ भावविलक्षणसामग्रीसमुपाद्यत्वं हेतुः, तथाहि—समवा-
 यसमवायिर्भावसंकारणकलाप्यवापारकृत्यतायोपादिका सा-
 मग्री, नैव तमसीयं समग्रस्त । तद्व्यस्तम्, यतः किमिदं स-
 मवायिण्यकारणान्ना त्प्राप्तान्नाः ? । यत्र कार्यं समवेतमुत्पद्यते
 सतिर्न चेत् । तदसम्बद्धसमवायस्य निरन्तररुद्धगोष्ठेषु मौ-
 र्धन्यद्वैत्यात् । तत्रसाध्याकार्यामित्यस्य ' इह तन्नुप पटः ' इ-
 त्यादिप्रत्ययस्याप्यस्ये, ' पडे तत्त्वः ' इत्यादिकल्पस्यात्वा-

ऽऽज्ञाज्ञायांशं प्रयोगत्वात्, तिस्रौ वा इह जूलके घटाभा-
 व इत्यजावग्रन्थयेन व्यभिचारात् । संबन्धमात्रपूर्वताप्रसा-
 धेन सिद्धात्पत्त्यात्, अविष्यम्भावमात्रनिमित्ततया तद्विज्ञा-
 कारत्वात् । एकान्तं कस्यचिदप्येव, नाऽप्येकवन्तसमवायसम्बन्धे
 समस्तवस्तुसमवायस्य, विनयप्रदेकवस्तुसमवायाज्ञावे सम-
 स्तवस्तुसमवायाभावस्य वा प्रसङ्गात् । तदनुवच्येदं किमेवो-
 त्तदुपपत्ती तस्याऽपि कथाऽज्ञेदःऽप्यस्येः अनेकवस्तुवाचिप्रप-
 र्थावैरपि तावत्समवायभावेन कथाऽज्ञेदःरात् । अत्रचतुर्नानुप-
 षाद्वैरेककपतयाऽप्यस्याऽऽज्ञासाध्यामांशेनाहम्वस्तुसमाधि-
 तस्यमेव भवेत्, न तु कार्यवस्तुसमाभ्रतस्यम् । तस्मात्सहकारि-
 कारणकथापोषिताप्रसनायात् कार्यसमवायस्वीकारोऽपि स-
 निकारः, तस्मात्समवायप्रतिषेधदानं तेषामपि सदा सांनि-
 धानप्रधानत्वात्, तथा वास्तविकतासमवायिकारणकारिण्येवती ।
 तदमध्ये किमन्यवर्गविकारणम् ? । समवायिकारणप्रत्यासन्न-
 त्वं हि तद्विज्ञास्य, तदस्यैव कथमेतत् स्यात् ? । तथा च त-
 च्छेदचतुस्य निमित्तकारणस्याऽपि का व्ययस्था ? । सन्तु वा
 कार्याव्यसृति, तथाऽपि यथाकथाऽज्ञायां कलपस्याऽप्यस्य, तथा
 तमसोऽपि अविष्यति, किमर्थावैरचनाभिधेयपालितुं ग-
 क्यते ? । किमस्याऽप्येतदिति चेत् ? आज्ञोक्तकार्यमितं वाच्य-
 म् ? । नेज्ञोऽप्य इति चेत् ? । अस्याऽपि तमोऽणव एव सन्तु ।
 सिद्धत्वात् तद्विज्ञास्येतिवद्येन वादित्प्रतिपादित्वात् इति चेत् ? ।
 तमसा अपि तद्वेदं किं न सेरस्थितिः, इति तद्व्ययतामस्यः ।
 अस्त्येवाऽऽज्ञोक्तं तत्रांन सासन्नमप्यस्यम्, न हि वासन्न-
 मस्येव यत् प्रतिज्ञाम्ने तत् तदज्ञायमात्रमेव भवति, अन्त्ये-
 व इत्यथवा तद्विज्ञास्येतिवद्येन वादित्प्रतिपादित्वात् इति चेत् ? ।
 तत्र च नै-
 वं प्रतिषेधकस्येवैव सन्तुःप्रमाणस्य स्फोटस्यापि तदभा-
 वमात्रमा स्यात् ? । अथ स्फोटो द्वाहकाऽऽस्यकतया स्यात्तन्प्रत्य-
 खोपाऽनुवृत्ते, अभावमात्रतायां हि तस्य नैवेद्योपपत्तिकी स्यात्-
 त्, तर्हि तमोऽपि शैत्येन नैवेद्यप्रत्येकमेव प्रहृत्यमाद्यं कथमभा-
 वस्वजाचं प्रयेत् ? !

अथाऽऽज्ञोक्तप्रहणसामग्रीया शृणुमाग्यं हेतुः, तथा च शूक-
 न्यायभूषणैः— ' योदि भावो वायस्या समग्रया शृणुते, तदज्ञाव-
 ऽपि तावयैव, इत्यादिप्रहणसामग्रया शृणुमाद्यं तमसन्नज्ञाव-
 यवेति । " तदपि न किञ्चिन्, तमोप्रहणसामग्रया शृणुमाज-
 स्य,ऽऽज्ञोक्तस्यैव तदज्ञावनाप्रहणज्ञानेकारणत्वात्, घटपटयो-
 र्नां समानप्रहणसामग्रीकतया परस्परभाववत्प्रसङ्गात् । अथ
 तिमिररुद्धोत्पत्त्येवकारणानायां हेतुः, तथा च श्रीपर-
 त्तमःपरवचः स्पर्शवन्तः, तद्विज्ञा वा ? । न तावत् स्पर्शव-
 न्तः, स्पर्शवन्तस्यकार्येऽप्यस्य कश्चिद्व्यनुपलक्ष्यतात् । अह-
 द्या गाराजावात् स्पर्शव्येवद्व्यवसायस्यज्ञा इति चेत् । रूप-
 वर्तते वायुपरमाणवोऽहद्व्यवसायवैगुण्यत्वात् हेतुः, तथा च श्रीपर-
 त्तमो इति किं न कल्पयेत् ? , किं वा न कल्पितमेकजातीयो-
 परमाणोरहद्व्यवसायवैगुण्यत्वात् कार्योपि जायत इति ? । कार्य-
 कसमधिगम्याः परमाणवो यथा कार्यसंश्रियेते, न तद्विज्ञाज्ञानं,
 प्रमाणानायादिति चेत् । एवं तर्हि तमसाः परमाणवोऽप्यस्य-
 शेषतः कथमेवोपा, तादृग्वाच कथं तमोऽनुभवमादेरेत् ? । अ-
 स्पर्शवन्तस्य कार्यद्व्यवसायस्येवद्व्यवसायान्तरावत्प्रसङ्गात् ।
 अहद्व्यवसायत् तदनुभूयं कारणं कल्पयेत्, न तु कारणवैकल्पेन
 हृद्यकार्यविषयोऽप्युत्पन्न इत्येतत् । न ययमव्यकारस्य प्रत्य-
 थित्यं, किमव्यावृत्तव्युत्पत्त्ये, नास्तिप्रमाणप्रतीत्ये इत्येवमिदं स

प्रवर्णात् इव इति । नैनद्युपचित्वादेर्व्यं प्रतिपद्ये, यतः स्वर्धी-
 बन् एव सामन्याः परमाणवः शोचन्ते । यद्युपबनयोपदेशा-
 देव्येवस्तत्कार्यं ह्यस्य कविचन्द्रनुगमनादिनि । तद्वत्सत्यम्,
 शीतस्वर्णयनस्तमोद्वयस्यैव तत्कार्यस्य इत्येतात् । न च स्व-
 र्णसङ्ग्रेवे किं प्रमाख्ये ? इति चेत् । तदभावे किं प्रमाख्ये ? इति
 वाच्यम्, न हि तत्रातिथिकप्रमाणमन्तरेयाऽस्वर्णस्येव तत्र
 कार्येद्वयात्कार्यस्य प्राप्त्यापियुं शक्यते, अस्माकं तु तस्य-
 ज्ञेवे प्रम.जाभाविडेति तावद् न काचिद्वत् कृतिः । न च मास्वयेथ
 तत्.प्रायज्ञेवेथ सङ्ग बात् । नचादि-दिवादिवाक्यकरत्वात् ५५-
 प्रमाणोपगतत्वयुपः पयिकास्वमिक्तास्वत्पतमशुभेपकीं प्र-
 मीडने; न च तापाजाबामात्रत्वेन एव तथां प्रमोदः, प्रमोति-
 बाधात्, तन्मार्जानाम् को हि घटीऽत्र वास्तिनिश्चु तापः संप्र-
 ति मास्वीति यतिषेयसुक्त एव प्रत्ययः प्रादुःस्यत; न तु संप्र-
 ति शीतलोद्ने मे श्वरारमिनि विधिमुक्तम्; नथावे हि तमोऽ-
 भावमात्रत्वेन एवयामसोकरायय इत्यपि वाच्यकस्य बन्तो
 बन् न यस्मिन्नेव । अध्यायकारभिरुपयमरे वैयर्थ्येऽप्युपय-
 स्या नियन्त्रयनरहितप्रकायत्तम् इदे गवल्कुलवकलकपटीक-
 षटकादुक्त्यायकारैर्काचोर्जातुने कारागारे क्रिस्य पुंनः सु-
 तर्गं नप्राय्यचो जनेत्, इति चेत् । तापाजाबमिक्ताना-
 यामपि सुवर्णं स किं तत्र न स्यात् ? । नप्राय्यन् तापाभा-
 वसङ्गभावः । नस्य दु संन्यस्यसमीरकद्विपरिचय एव जरा-
 वयस्येव तस्यवर्थाऽप्यधिज्ञेयः हेतुः, न चानी नप्रास्मो-
 ति न नत्र तन्-नीनिः प्रादुर्भवति । अनुमानतोऽपि तत्र
 स्वर्णप्रमोतिः, नथादि-नमः इतीदम्, स्वयं वात्. पूज्यावन । न
 च इत्यधऽमसिद्ध, अथाकारः कृतमऽप्यमिति कृपाऽऽकार-
 प्रतितासात् । ननु यदि विमानं ह्यामकपथारकलिनकलेवरं
 स्यात् तदाऽस्वर्णं स्वप्रतिभासे आलोकापेक्षत्वेन. कुणयकांका-
 लतनालाऽऽहं कृतमत्स्युग्मांलोकापेक्षत्वेन कृतमार्गं इति चेत् ।
 तद् नाऽऽकृतम्, वक्तुं काऽऽनिमानांलाकारान्तेत्यापि नप्रातिभा-
 सात् । अथऽस्मद्दीदिप्रतिभासमेपेक्षेतेन कुचयेत् । तदपि न पेश-
 क्षय, चनो यद्यपि कुलव्यऽऽदिक्कामोः कनरः तेलः ५५त्. कियतुं
 न कृच्छतेऽस्मद्ग्राहतिः, तथाऽपि निरिमरालोकियिष्यते, विधि-
 वात्वाद् भवात्काम. इत्येथा पीनावद्याऽऽस्त्वोऽपि तत्रोयमु-
 क्तकाममुक्तानाम् लोकानिरेक्ष्याकोपा इति प्रती पञ्जाऽऽयो-
 ऽपि प्रकाशास्तरमपेक्षते । इति लिखं तमो कथयन् । तथा
 तमो कथयत, काचपथेवने प्रतीपमानत्वात्, कुलवयवत्. इत्य-
 तोमिपे च कथयसिद्धिः, न कथयत् कृत्वाभावात् ५५ दि कृपा-
 ऽऽयाकारेण काचिद्वि प्रतीपमानत्वात्, किन्तम, इति कथय-
 सिद्धौ च लिखं स्वर्णवत् । तथा च तामस्यत्सात्तुर्णं कथं-
 कृपाऽऽऽकृतमप्रतिषेधोपव्यस्तमस्वर्णवर्णं स्वकासिद्धम्, पर-
 स्व तामस्यत्सात्तुप्रमसिद्धेरभासत्वं चेति सिध्यत्यम् ॥
 कथयुक्तकामानिरुक्तकार्यत्वंमपि न हेतुः, प्रवृत्तानिरुक्तकार्य-
 त्यस्य तसिप्रमसिद्धादेरेकदेशानुमिक्तत्वाऽऽपयोः तत्रासिद्धिर्हि
 तस्याभावावगतत्वा, अयनो वा कुनोऽप्यभिधीयते ? । नाऽऽयः
 पञ्जः, परस्वराऽऽयवत्तत्त्वात्-प्रभावाकरनाम्नी दि नस्य
 करणानिरुक्तकार्यत्वात्कः ननाऽपि भेति । अयुद्वैतस्वामि-
 कृतुं न एवास्तु, किन्तमेन सिद्धेवस्थापि कृतकमकि-
 श्येयमेव कतेत्यम् ? ॥

आलोकाविरोधित्वमपि न साधीयः, न हि यो बाहिरीषी स
 ५५६

तद्वत्त्वमप्येव एव, बाह्यैश्चानरयोः परस्वराभावात्कताऽऽ-
 एषोः । अथ सहानवकाननकृतो विरोधास्तिरित्याऽऽनावक-
 मधत्तासिद्धौ साधननेपोऽभिप्रायः, न बाधत्वात्कथायाः, स च
 भावाभावेरेव संभवति, न पुनर्ययोपि भावयोः, तदिहाऽऽलो-
 कानवकाथे सत्येव सद्युऽऽयप्रमाणत्वात्कथाऽऽनावकपथेव
 भवेत्तमो. कुम्भाजावयवि इति चेत् । नद्वयवत्प्रमं. अत्राऽपि बध्पथा-
 तत्कार्यस्यैव भावात्. घनरतिःमिपूर्वने पाथ प्रसवत्या प्रदोप-
 प्रजाप्रभारैव निरिमरिक्तुम् ५५ऽऽस्वरविद्वम्बात् ।
 प्रावक्यताप्रसाधकप्रमाणाभावाऽप्यभिद्धः, तस्यसाधकानुमा-
 नस्युक्त्यात् । तथादि-मायक्यं तमः घननरनिरुक्तहरिप्रमुक्त-
 शब्दैरेवपदिह्यमानत्वात्, आलोकावत् । न चाभिद्धिः सा-
 धनस्य ।

तथादि-

“ रहः सहेतव्यो घनतरतमःपुष्पिदिहिते,
 वृष्टीमेपे चकुमुदुपप्रेधानः पथि पाथ ।
 पथकारारद्वयत्वि निश्चुनसंसारमथी-
 तुमप्राग्भ्यवहवुर्मदभिकयोस्ताभवति युवा ॥ १ ॥
 पथेनो द्विधस्यनटीमयमटयस्तावत्प्रस्थाऽऽगम्य,
 संप्रत्यकुरिनाथ्यकारनिरैर्त्तवात्सका चोरभूत् ।
 यत्प्रनिवेश येष्टमः श्रियसंलः । इत्यस्योतीरय-
 स्तम्बाऽऽलभितवाह्वोऽह्निः स्वर्णो कि त्वं पथः पथसिद्धिः ५५
 तिमिलरुणेशुपुंनौ करोतु विकसरां,
 हरतु निनरं निप्रमुक्तं लणवत् सुनिर्गं गरात् ।
 तदपि तस्यै ? तेजःपुञ्जः श्रियो न मयेथ ते,
 किमपि निरयन् उपोतिष्ठाकं स्वप्रानिवागराजितम् ॥ ३ ॥ ”

औपचारिक एवाऽयं तत्र तद्वैतपदेष्ट इति चेत् । नैयम्,
 पद्वत्त्वमप्युक्तामसिद्धिं विना घनतराऽऽयवप्रेक्षस्य आचक-
 पनुस्वाधैषावार्थहेतु तस्योपपत्त्यास्योपायः; तथावेऽपि
 वा तस्य तममो भावकपथेव प्रसिध्यति, न सत्तु कुम्भाऽऽयाजा-
 वत्स्य प्रकारोपचारगोचरत्वात्तनामसिद्धितुने तत्र साहृदाऽऽ-
 सुपचारकारणाज्ञायात् । तथा-नामावक्यं तमः, प्रावभावाऽऽ-
 ष्यभवावावात् ; भ्योमयत् । न चाऽऽयवि हेतुरसिद्धः । तथा
 दि-प्रक्षोक्तस्य प्रावभावाः, प्रथंसाभावाः, इत्येतराभावाः, अ-
 स्मन्नाजायो वा तमो भवेत् ? । इद्यो-एकस्य. अनेकस्य वाऽऽं
 तस्यात् ? । न तावदेकस्याऽऽलोकेस्य प्रावभावात्कमः, प्रती-
 षाऽऽलोकेनय प्रमाकराऽऽलोकाऽपि नस्य निवर्त्येमानत्वात्,
 वास्य हि वाः प्रावभावाः स नेतव निवर्त्येन, यथा पट्याग्ना-
 वः पटेनव । नाप्यनेकस्य, एकेन निवर्त्येमानत्वात्, पट्याग्नाभव-
 क्षेत्रे । न च धायवं प्रवाहोऽं स्वत्यनिवर्तिनीयवत् तस्यो भेदा-
 त् प्रतीपाऽऽयिना निवर्ततेऽपि तमोविशेषे पृथाऽऽदिनिवर्त्येनोयं
 तमोऽऽनर्त् तदा त्प्रजावत्क निवर्तते, इत्येकेन निवर्त्येमानत्वा-
 दिनि हेतुर्गत्स्य इति, प्रतीपाऽऽद्विनिवर्त्येनतमस्य प्रदो दिनक-
 राऽऽदिनिवर्त्येनोवस्य तमोऽऽनरस्योपहाधकप्रमास्यानुपल-
 ष्ये; सऽप्रमत्पन्नत् । बादि चेर् प्रमत्प्रमास्यभावात् स्यात्, त-
 दा प्रतीप्रमाप्रपञ्चमप्युत्तरेऽऽऽयऽप्यधि, अनादिवास्य
 प्रावभावात् । भावभाक्कोकस्य प्रथंसाभावावस्तमः, निवर्त्येमान-
 त्वात्, तस्यैव भावभावात् । नाप्यनिरुक्ताभावाः, तस्य प्रस्युत-
 पि प्रष्यते मानवेदीये नेत्रस्य सजायेन तमिस्त्रायमिष वा-
 स्यैरपि तमःश्रीतिससङ्गात् । नाऽऽयाऽऽलोकावत्प्रज्ञावत्त्वमः,

तमुक्त्वा

तस्य वत्कारककलापोयनियतकाले समुत्पद्यमानत्वात् । इति पलाङ्कनाऽप्यघटमानत्वात्कालानुसारेण तमसोऽभावकृतता-स्वीकृतिः ॥ यतस्तद्व्ययमपि आद्येण छायायामपि समानमिति यथा-संभवं योज्यम् । विशेषतश्चैतन्निरूपयताप्रसिद्धिः परिपाटप्रतस्तथा-चाद्वरत्नाऽऽकराद्वचनारभीया । यत्पुनरुचरि-समसि संचरतः पुंसः प्रतिबन्धः स्यादित्यार्थः, तदाबलनाशोक्तस्य समानमिति स एव प्रतिबन्धोऽस्तीति किमातिप्रयत्नेन तत्राऽस्माकम् । इति खिद्ये तमस्काये वक्ष्ये । (२१) रत्नाः २ परि ।

अथ तमस्कायानां संस्थानम्-

तमुक्त्वा एं जेतै । कर्हि समुद्रिण्, कर्हि संनिद्रिण् ? गोय-या । जंबुद्वीवस्स दीवस्स बाहिया तिरियमसंखेज्जे दीवस-सुद्धे वीदैवइचा अरुणवत्स्स दीवस्स बाहिरिद्धाओ वैद्यं-ताओ अरुणोद्यं समुद्धं वायालींमजोयणसहस्साणि ओ-गाहिंता ठवरिद्धाओ जंतताओ एगएप्पियाए सेदिए तत्य थं तमुक्त्वा ए समुद्रिण् सत्तरस एक्कवीसे जोयणमए उद्धं णप्पइचा तओ पच्छा तिरियं पविस्वरमाणे पविस्वरमाणे सोहम्मीसाणसणं कुमारहिंद्धे चचारि त्ति कप्पे आवंरं चा एं उद्धं पि य एं ० जाव वंजलाए कप्पेऽरिद्धिनिमाणपत्तये संपण्णे, एत्थं यं तमुक्त्वा ए संनिद्रिण् ॥

(एगएप्पियाए चि) एक एव, न द्वाद्यथ औत्तराथर्वे प्रति प्र-वेष्टो यथां ता नया, तथा, मन्मन्निचिनयेत्येषां न व वाच्यम-थकप्रदेशप्रमाणयेति असंस्थानप्रदेशावगाहस्तत्रावत्वेन ज्ञावानां तस्यो जीयावगाहाज्ञावप्रसङ्गात् तमस्कायस्य च सित्तुक्ताऽऽ-करात्कार्याण्युक्तीनाऽऽत्मकत्वाद् वादहस्मानस्य च मानपाद-विषयमाणाविति । (एत्थं यं ति) महापद्माऽऽलेभ्याजिह्वतस्या-रुणोदममुक्त्वाऽऽज्जेऽधिकरुणोपदेशानामुक्त्वाद् ॥

तमुक्त्वा एं भेतै । किं संद्रिण् ? गोयया । अद्दे मद्दग-मूलसंद्रिण्, उरिण् कुञ्जकुडगपंनरगसंद्रिण् पण्णत्ते ॥

अधः अथस्तान्मद्दकमूलसंस्थानः शरवत्तुप्रसंस्थानः सम-जलान्नस्योपटि ससदृशयोजनशताप्ये कवियुत्थायकानि यायद्-जयसंस्थानत्वात् ॥

अथ तमस्कायस्य नामान्याह-

तमुक्त्वा एं भेतै । केवइयं विक्खंजेणं केवइयं परि-कमेवेणं पण्णत्ते ? गोयया । सुविहे पण्णत्ते । तं जहा-संखे-ज्जवित्थये य, असंखेज्जवित्थये य । तत्थ यं जे से संखेज्जवि-त्थये, से णं संखेज्जाइ जोयणमहस्साइं विक्खंजेणं अर्-खेज्जाइं जोयणसहस्साइं परिकवेवेणं पण्णत्ते । तत्य णं जे से असंखेज्जवित्थये, से णं असंखेज्जाइं जोयणसह-स्साइं विक्खंजेणं असंखेज्जाइं जोयणमहस्साइं परिकवे-वेणं पण्णत्ते । तमुक्त्वा एं जेतै । के महालए पण्णत्ते ? गोयया । अयं थं जंबुद्वीवे दीवे सव्वदीवसमुद्धानं सव्व-रथं तराप ० जाव परिकवेवेणं पण्णत्ते, देव थं म्हाइण्ण ० जाव म्हाण्णजावेऽणामेव २ चि कट्ठ केवलकपं नज्जुदीवं दीवं नि-हिं अच्चारिनापार्हिं तिसचल्लुचा अपुपरिधेत्ता थं ह-

ज्वमागच्छेज्जा, से णं देवचाए व उक्किहाए तुरियाए ० जाव देवगईए वीदैवयमाणे ० जाव एकाहं वा ड्रयाहं वा तियाहं वा उक्कोसेणं कुम्भासे वीदैवएज्जा, अरुणगइए तमुक्त्वायं वीदैवएज्जा, अत्येगइए तमुक्त्वायं नो वीदैवएज्जा, ए महालए णं गोयया । तमुक्त्वाए पण्णत्ते । अत्थि एं भेतै । तमुक्त्वाए मेहाइ वा, मेह्वणाइ वा ? एो इण्णहे समहे । अत्थि एं जेतै । तमुक्त्वाए मायाइ वा ० जाव सखि-वेसाइ वा ? एो इण्णहे मण्णहे । अत्थि एं भेतै । तमुक्त्वाए उरान्ना वंझाया संसेयं ति वा, मंहुच्छं ति वा, मंवां ति वा । इता अत्थि । ते भेतै । किं देवो पकरेइ, अयुरो पकरेइ, ना-गो पकरेइ । गोयया । देवा वि पकरेइ, अयुरो वि पकरेइ, नामो वि पकरेइ । अत्थि एं भेतै । तमुक्त्वाए वादरे थ-खियसरे वादरिज्जुयाए ? इता अत्थि । ते भेतै । किं देवो पकरेइ ० ? तिक्कि वि पकरेइ । अत्थि एं भेतै । तमुक्त्वाए वादरे पुढवीकाए वादरे अर्गाणकाए ? । णोऽण्णहे, णऽण्णत्थ विग्गहं गइसमावणेणं । अत्थि एं भेतै । तमुक्त्वाए चंदिमसूरिय-गइगणकखत्तरात्त्वा ? णो इण्णहे समहे, पण्णियससओ पुण्ण अत्थि । अत्थि एं भेतै । तमुक्त्वाए चंरानाइ वा, सू-राभाइ वा ? एो इण्णहे मण्णहे, कट्ठमणिया पुण्ण सा । तमु-क्त्वाए णं भेतै । केरिमए वण्णेणं पण्णत्ते ? गोयया । का-ले कायोजासे गंजीलोमहरिमज्जणे जंमि उतामणए परमिकाहे वण्णेणं पण्णत्ते, देवे वि एं अरुणगइए जेणं तपहयमाए पासिचा णं खुम्भाएज्जा, अद्दे णं अभिमया-गच्छेज्जा, तओ पच्चा सोहं सोहं तुरियं तुरियं तिष्णा-मेव वीदैवएज्जा ॥

(केउरयं विक्खंजेणं ति) विस्तारेण । कच्चिदु- आभासवि-क्खंजेणं" इति हइयते । तथ चाऽऽयमा उच्चायमानि । (संखेज्ज-वित्थये इत्यादि) संख्यायोजनाविरस्तुतः, आदिन आरभ्य सं-संख्येयोजनामिति यावत्, ततोऽसंख्यातयोजनाविरस्तुत उपरि-तस्य विस्तारगामित्वेनोक्तत्वात् । (असंखेज्जाऽऽयणसह-स्साइं परिकवेवेणं ति) संयमानयो जनाविरस्तुत्वेऽपि तम-स्कायस्यासंख्यातमज्ञोपपरिकेयोतौ वृहत्तरस्यात्परिपेक्षा-संख्यातयोजनासहस्रप्रमाणत्वात्, आन्तराहिः परिकेयानि गस्तु-नोक्तः, उभयस्याप्यसंख्याततया तुल्यत्वादिना । (देवे खामि-त्यादि) अथ किमदपर्यामर्हं देवस्य महत्त्वादि क विशेषणमि-त्याह- (० जाव इण्णत्थेत्थादि) इह यावच्छुद्धं ऐदृशपर्यायः, यतो देवस्य महत्त्वादि विशेषणानि गमनमात्म्यप्रकारं प्रतिपादना-भिप्रायेण प्रतिपादिना । (इण्णमेव २ चि कट्ठु चि) इहं गमनमेवमांशोऽन्वयाऽऽनेदकचण्डिकाः कण्ठस्तथा पारोपदश-नपरम्, अनुसाराऽऽश्रवणं च प्र, कृतत्वाद्, श्रित्वेन च शोऽन्वया-तिशयोपदेशमपे इति कपद्दशोभायाः कृता विधायोति । (क-वत्तकणं ति) केवलज्ञानकणं, परिपूर्णात्म्यर्थः । वृत्तकणायथा-उ-केचनः संपूर्णः कण्ठ इति कथय, स्वभायं करणसमर्थो वस्तुरूप इति यावत् । केवलज्ञाऽऽज्ञो कचरश्चोत्त केवलकण-

कम् । (तिङि अकृद्भारिणायादि ति) तिमृनिश्चपुटिकाभि-
 त्स्वयं । (तिस्रस्तुतो चि) तिमृणाः सत्र तिस्रः, तिस्रस्तवा-
 राद् तिस्रस्तुत्रः, एकविंशतिधारातिस्वयं । (हर्षं ति) शी-
 ष्णम् (आयुष्याभिम्यादि) संवत्तयोजनमात्रं स्थितिजेषु, इतरं तु
 भेति । (उदाला बलाहव चि) महात्मो मेघाः (संस्यं ति ति)
 संस्यन्ते, संस्यन्ते, वर्षेषु च (वायव्येतिस्वयुप चि) इह
 न बादरेजस्कायिका मन्तव्याः, इहैव तेषां निषेक्यमाव्यानात्,
 किं तु देशप्रमाव्यानात् । माभ्यः । पुष्कलास्त इति । (जऽप-
 थ्य विमाहगहसमावच्छेपं नि) न इति योऽयं निषेधो बादरपुपि-
 षोनेजसोः सोऽपथ्य । प्रप्रधानसमापन्नाम् विप्रहगत्यैव बादरे
 ते भवतः । पुपिषीं हि बादरा रक्षप्रमाऽप्यास्यत्वात् पुपिषीषु गि-
 रिविमानेषु च, तेजस्तु मनुजकेन पवति, मृतीया चैह पञ्चस्य-
 ये प्राकृतत्वादि । (परिपसस्यो पुष्य इति चि) परिप्राश्न-
 तः पुनः सति तमस्कायस्व चन्द्राऽप्येव इत्यर्थः । (कावृत्तिया-
 या पुष्य सा इति) मनु तत्याश्नेन हचन्द्राऽऽनीनां सज्जावात्प्रमना-
 पि तत्राऽऽस्ति । सत्यम्, केवलं कवामात्रं वृषयनि तमस्काय-
 परिणामेन परिणमनात्कृत्वाप, सैव कवृत्तिका । वीचेना च
 प्राकृतत्वात्, अतः सत्यप्यस्यत्वसमीति । (कावे चि) कृष्णः (का-
 सोनासे चि) काशोऽपि कश्चित् कुनोऽपि काशो नावभासत
 इत्यत आह-कालाधनासः कालदीप्तित्वात्, (यं नीरलोमहरिस-
 जणने चि) गमनीरहवासौ भीषणत्वाद्भ्रैमहेषजनकत्वेति त-
 र्गतीरोमहवजननः । रोमहर्षजनकत्वे हेतुमाह- (सीमे ल) ती-
 ष्मः (उतासणप चि) उकम्भेत्तुः । निगमयसाह- (परमेत्या-
 दि) यत पथमन पयाऽऽह- (देवे चि यमियादि) (तप्यदमया-
 ह्) दशानप्रथमनायाम् (लुम्भापञ्च चि) सकञ्चीयात् प्र-
 ष्येत्, (अद्रे गमियादि) अथेनं तमस्कायमित्तसमागच्छेत् प्र-
 ष्येत्सत्ते भयान् (सीहं सीहं ति) कावयतेरतिथेगेन (तु-
 रियं तुरियं ति) मनोमयनिधियात् । किमुक्तं भवति ?-क्षिप्रमेव
 (वीर्षवञ्च चि) इवात्तत्रादिति । ज० ६ श० ५ उ० ।

तमुक्त्वायस्य णं चचारि णामधेजा पण्यचा । तं जहा-त-
 मेह वा, तमुक्त्वायेद् वा, अंधकारेद् वा, मधंधकारेद् वा । तमु-
 क्त्वायस्य णं चचारि णामधेजा पण्यचा । तं जहा-लोगंध-
 यारेद् वा, लोगतमसेद् वा, देवंधयारेद् वा, देनतमसेद् वा ।
 तमुक्त्वायस्य णं चचारि णामधेजा पण्यचा । तं जहा-वाय-
 फसिरेद् वा, वायफसिरेत्वेद् वा, देवारोहद् वा, देववृहेद् वा ।
 तमुक्त्वायस्य णं चचारि कृपे आवारिचा चिह्नं । तं जहा-सो-
 इम्मीसाणं सणकुमारमादिहं ।

(तमुक्त्वायेत्यादि) सुवच्यं सुगमम् । नवरं तमसोऽप्याय-
 परिणामस्वरूपस्याप्यन्धकारस्य कायः प्रवच्यस्तमस्कायो, यो ह्यसं-
 क्यततमस्या हण्यवराधिनाधनीपस्य बाह्येदिकान्ताद्वणोदा-
 क्यं समुद्रं द्विवेश्वरिशोभाजसहहण्यवयवाणाम्परिणानाद् ज-
 ङ्गाम्नायैकप्रदेशिकाया भेयया समुत्थितः ससदृशैक्यैशायय-
 कानि योजनयुतानि ऊर्ध्वमुपयत् तत्स्मिन्वैश्विस्त्यात् सौधर्मा-
 ऽऽर्ध्वं चतुरो देवता कानावृणोर्षामपि ब्रह्मलोकस्य दिव्यविमान-
 प्रसूते संस्थाः, नस्य नामानुपय नामधेयानि तम इति तमोक्त्वात्-
 ह्, इति कृपवृत्तये, वा विकल्पे, तमोमात्रकृताभिमियाध्याय-
 कानि चत्वारि नामानि । तथा पराभि चत्वार्येवाप्येतत्तमसोक्-
 तवार्थमिधायाकान्ति होके भयमवाप्यकारो भाष्योऽर्ध्वोद्विह-
 इति होकाप्यकारः, देवानामप्यन्धकारोऽसौ, तमुक्त्वायस्य
 अपि तत्राप्रानासनादिनि देवान्धकारः । अत एव ते बहवतो
 जयेन तत्र नश्यन्तीति मुनिरिति । तथाऽऽद्यानि चत्वारि का-
 र्याऽऽभ्यायि-वातस्य परिहृत्वात् परिधोर्गता, परिध इव व-
 रिष्ठा, वातस्य परिष्ठा वातपरिष्ठा, तथा वातं परिधवत् प्रोभयति
 हस्तमार्थं करान्ति वातपरिष्ठाः । वात एव वा परिष्कृतं प्रो-
 प्रयति यद्य तथा । वादान्देष-वातपरिष्ठा इति । क्वाचिद्वि-
 परिष्ठा देवपरिष्ठा इति वाऽऽप्यद्वयव्याने पण्यते । देवता-
 मरएयिव बहवज्जयेन नाशनस्थानत्वात् स देवारस्यमिति ।
 देवानां व्यूहः सागराऽऽपि साऽऽभिमिकव्यह इव चो ड्र-
 धिगमत्वात्स देवव्यूह इति । तमस्कायस्य कृपप्रतिपादान्धि-
 (तमुक्त्वाय गमियादि) सूत्रं मताऽयम् । किं तु सौवर्णोऽऽदी-
 नाऽऽवृणोऽयसौ, कुक्कुटाऽऽकरसंस्थानसंस्थितस्य सत्यं प्रति-
 पदनात् । उक्तं च- " तमुक्त्वाय णं भेते । किं संद्रेय पण्यते ।
 गोयमा । अद्रे मद्रणस्यमंत्रिप, उर्ध्वं कुक्कुटं पञ्जरसंज्ञं
 पण्यते ।" इति । सा० ४ श० २ उ० ।

अथ पृथिव्यप्यकायपर्यायानां पृथिव्यप्यकायं जीवपुद्गल-
 क्वाचित् तत्पर्यायानां प्रथमपद्यह-
 तमुक्त्वायस्य णं भेते । कइ नामपेज्जा पण्यचा ? गोयमा ।
 तेरस नामधेजा पण्यचा । तं जहा-तमेह वा, तमुक्त्वाएद् वा,
 अंधकारेद् वा, मधंधकारेद् वा, सोमंधकारे वा, लोगतमि-
 स्सेद् वा, देवंधकारेद् वा, देवतमित्सेद् वा, देवारोहद् वा, देव-
 वृहेद् वा, देवफसिरेद् वा, देवपडिकत्वोनेद् वा, अरुणोदपद्
 वा सवृहे । तमुक्त्वाय णं भेते । किं पुढविपरिणामे, जीव-
 परिणामे, आउपरिणामे, पोमस्यपरिणामे ? गोयमा । नो पुढ-
 विपरिणामे, आउपरिणामे चि, जीवपरिणामे चि, पोमस्यप-
 रिणामे चि । तमुक्त्वाय णं भेते । सव्रे पाणा चूया जीवा सचा
 पुढविकाइयत्ताएण जाव तसकाइयत्ताए उववण्यपुववा ?
 इता । गोयमा । अमई अनुवा अणंततुवो, णो चैव णं
 बादरपुढविकाइयत्ताए, बादरअगणिकाइयत्ताए ।

(तमेह वा इत्यादि) तमः, अन्धकाररूपत्वात्, इति एतद्, वा
 विकल्पयोः, तमस्कार इति वा; अन्धकाराभिकल्पत्वात्,
 अन्धकारमिति वा; तमोक्त्वात्, मदान्धकारमिति वा; महा-
 तमोक्त्वात्, लोकाप्यकारमिति वा, होकमथ्ये तथाविव-
 द्यायस्थान्यकारस्याऽभावात्, एवं लोकाभिमिति वा । देवा-
 न्यकारमिति वा; देवानामपि तत्रोद्योताभावनान्यकाराऽऽभ-
 भावात् । एवं देवतमित्कमिति वा; देवाऽऽरयामिति वा, स-
 हवैवभयाभ्रद्वेषतां देवानां तथाविधारथमिव शृणुमभूतत्वात्,
 देवव्यूह इति वा, देवानां दुर्ज्ञेयत्वाद् व्यूह इव चकाऽऽदिव्यूह
 इव देवव्यूहः, देवपरिष्ठा इति वा; देवानां प्रयागैकत्वेन यान-
 मधिघातहेतुत्वात्, देवपरिष्ठा इति वा; तस्योऽभेदेतुत्वात्, अ-
 रुणोदक इति वा समुद्रः अरुणोदकसमुद्रः, जलविकारत्वादि-
 ति । पुढं पृथिव्यादेस्तमस्कायअन्धकारव्यता पुष्य, अथ पृथिव्य-
 प्यकायपर्यायानां पृथिव्यप्यकायं जीवपुद्गलक्वाचित् तत्पर्यायानां
 प्रथमपद्यह- (तमुक्त्वाय गमियादि) साऽऽभिमिकव्यह इव चो ड्र-
 धिगमत्वात्स देवव्यूह इति । तमस्कायस्य कृपप्रतिपादान्धि-
 (तमुक्त्वाय गमियादि) सूत्रं मताऽयम् । किं तु सौवर्णोऽऽदी-
 नाऽऽवृणोऽयसौ, कुक्कुटाऽऽकरसंस्थानसंस्थितस्य सत्यं प्रति-
 पदनात् । उक्तं च- " तमुक्त्वाय णं भेते । किं संद्रेय पण्यते ।
 गोयमा । अद्रे मद्रणस्यमंत्रिप, उर्ध्वं कुक्कुटं पञ्जरसंज्ञं
 पण्यते ।" इति । सा० ४ श० २ उ० ।

देवस्तमस्कायं कुर्वन्त-

आहे षं जेते । ईनाणे देवेदे देवराया तमुक्थायं क.उं काभे जवड, से कडभियाछि पकरेते । गोयमाः ताहे च- ष षं ईसाणे देवेदे देवराया अभिन्तरपरिनाए देवे सदा- वैद, तए षं ते अजिनतरपरिनाया देवा मराधिया ममा- ष्या, एवं जडेव सक्कसं० जाव तए षं ते आचि अगिया दे। सदाविषा समाया तमुक्थायिच देवे सदावेते । तए षं ते तमुक्थाविषा देवा सदाविषा समाया तमुक्थायं पकरेते. एवं ख- ष्टु गोयमा । ईनाणे देवेदे देवराया तमुक्थायं पकरेते । अ- स्त्वि षं जेते । अमुएकुमारा देवा तमुक्थायं पकरेते । ईना अस्तिय । किपाशिं षं जेते । अमुएकुमारा देवा तमुक्थायं पकरेते । गोयमा । कडारतिपाशिं वा पाडेण (यविभे, हए- हएवाए गुर्वींमंरकलपदेओ वा अरयो वा सरारपच्छा- यछट्टयाए एवं खष्टु गोयमा । अमुएकुमारा देवा तमुक्थायं पकरेते. एवं० माच वेमायिया ।

(आहे षं इत्यादि) (तमुक्थायं लि) तमस्कायकारिणः । (किचुयनिप,सं षं नि) किडारुपा रतिः । अथवा- कडडा च अलन, रतिअ निधुवं कडिनारति, वैच, न एव वा प्रथमः कार- एवं यत्र तमुक्थाकारिणप्रथमः । (गुर्वींमंरकलपदेओ लि) गोय- मीचयकमंरकलपदेओमंति । अ० १४ अ० २ अ० ।

तमुक्थाय-तमस्त्व-न० । आत्वन्धतायात्, अत्वन्धतायाःऽभुनता- याव, सुत्र० २ अ० २ अ० ।

तमुक्थायिच-तयःक षिं-वि० । तयसि कयिनुं मींशं वेषां से त- मःकायिचः, न एव तमःकायिकाः । पदाधिपताः किवाः कुर्वन्सु, सुत्र० २ अ० २ अ० ।

तम्व-ताम्र-न० । 'तं' शब्दायें, प्रा० १ पाद ।

तम्व-तम्व-न० । तव देवस्यऽऽदेस्ताकिड घटाःऽऽदेवी ममस्वप्रनः । प्रमोवेदो रे, स्या० ३ अ० ३ अ० । तस्मिन्नसं म- मोविशोपपथोमकं यस्व स मथा । तस्मिन्नसं विधेयांपयुके, अमु० म० । तस्मिन्नसं कडवमनेयुके, विषा १ अ० २ अ० ।

तम्व-तम्व-वि० । तेषां विधिक्षिमात्मनानिऽनुशुषधनस्थाति- गायानां विकारात्ममयाः । ताडकारेषु, मदन० १ भाष० द्वार ।

तम्वपना-तम्वपना-खि० । तवपतायाम्, षो० १२ विय० ।

तम्विच-तम्वान-न०-वि० । तदेव तमायाम् । मयूरव्यसकाऽऽद्वि- स्त्वात् भ्रमासः । तदात्मकं, सा मात्रा यस्मिन् । 'तस्मिन्स्मिन्- स्मिन्' नाम्नाः, तेन तमायाम् क्युता । तमायापयंवेष्टेयाणि, अ- विष्टेयास्तनो हि ने १ । १ न शान्ता मापि घोरान्ते, न सुहा- काविष्टेयिणः ।' इत्युक्तेषु स्वाक्यव्युक्तेषु पक्षसु शब्दाऽऽद्वि- कखींरुंनु भूनेयु, याव० । पक्ष तमायाम् । तद्यथा-गण्यरस- कावशेषान्त्वन्मायाऽऽध्यायि, तत्र गण्यन्तमायात् वृष्टिः । गण्यन्तमायात्संशयि, रसन्तमायात्संशयो रसकल्पसंशयः, क- पतमायात्संशयो कल्पसंशयः, स्वयन्तमायात्संशयो स्वयन्तमायात्संशयो । शब्दतमायात्संशयो शब्दसंशयः । अतस्तमुक्थायति इति । सुत्र० १ अ० २ अ० २ अ० ।

तम्वय-तम्वान्न-न० । शब्दाऽऽद्विंति यानि पक्ष तमायाम् । सुवमसंज्ञानि, तेषु ज्ञानमुपसर्गं तमायाम् । अम्वाराऽऽद्वि- क्था० २ अ० २ अ० ।

तम्वुति-तम्वु-खि० । तेन विवक्षितेन कथा सर्वसंज्ञेषु । खरतिंरु-कसंज्ञेषु । तमुक्तासंज्ञेन विरते, आया० १ अ० ५ अ० ५ अ० ।

तम्वेच-तम्वान्न-वि० । 'तम्विच' शब्दायें, सुत्र० १ अ० १ अ० १ अ० ।

तम्वेय-तम्वान्न-न० । 'तम्वेय' शब्दायें, स्या० ३ अ० १ अ० ।

तम्वोच-तम्वु-खि० । 'तम्वुच' शब्दायें, आया० १ अ० २ अ० ५ अ० ।

तम्विर-न० । देगो-ताडसंज्ञायें, प्रा० २ पाद ।

तय-मन-न० । 'तय' शब्दायें, स्या० ५ अ० ५ अ० ।

तयकलाप-तयकलाप-पुं० । त्वयं च कलापकं काल्पनीतिव्यकल्पम् । त्वयकलापं पुष्याऽऽदी, स्या० ५ अ० १ अ० । त्वकलापस्यारभो- कदि, माया च । इहा० १ अ० ।

तयमावस्तु-तदम्वयस्तु-पुं० । तम्यापरोपमायासाडस्तुनो-

अवस्तुत्तरान् वस्तु यस्मिन्पुष्यासापमये स तदम्वयस्तु- कः । तयमावोपमयाशब्दरत्ने, (आ०) तम्यापरोपमाया- स्त्वन्तोऽम्वयस्तुत्तरान् वस्तु यस्मिन्पुष्यासापमये स तदम्वय- वस्तुः । यथा अत्र पतिनाम जस्य चरा इत्युक्ते, एवद्विचक्षणय प- तन इत्युक्तरमाह-यानि पुनः पानविष्ठा सादानि मयात् वा तानि किं भयानि, न किञ्चिदित्यर्थः । अयमादि शायकना ज्ञात- मुक्ताः, अथवा यथाकटनेव ज्ञानमेव । तथाहि-अ जस्यस्यवि- नितानि पत्राणि ज्ञतकराऽऽदिसराः संज्ञयन्ति, प्रमृष्टाऽऽद्याधि- तानाः । अथमजिजाय-यथा जज्ञाऽऽद्याधिनस्वाऽऽज्ञस्यराऽऽदि- तया तानि सञ्चयन्ते, तथा प्रमृष्टाऽऽद्याधिनमया प्रमृष्टाऽऽदि- अभयुऽऽदितयापि सञ्चयन्त्याम्, आधिनमवस्थाविशेषात्, न च तानि मयाऽऽपुष्यामम्यन इति जज्ञाऽऽदितानामासि जस्यस्यराऽऽद्यसंयम इति । स्या० ५ अ० ३ अ० । क- हि वदाह यस्व विद्विदोऽन्वो जीवः, अयमव शरीरमिति त- स्त्वायत्तद्विद्वेषाऽऽद्याधिनमयापि तद्विद्वेषाऽऽद्याधिनमया- प्रमृष्ट इति तस्व जीवशरीरापेक्षया तद्विद्वेषाऽऽद्याधिन- प- रिहारः कर्तव्यः । कथम् । मन्वेवं सति सर्वज्ञानायां परमा- न्नाद्युक्तं कथं ताऽऽद्विनामेकममसः । अयः परमात्तुर्ग्ये हि तस्मिन्नाका इत्यादिना प्रकाशाम्भवाद्देवतासंविद्यित्वात्सर्वो- मन्नाद्युक्तं वैवाचित्यत्वादि । तस्मादन्वो जीवोऽम्वयस्तु- र- मित्तदेव शोभासंविद्येत् कदाचान्युमे, अनेन वैवाचित्यत्वा- यः, न चरककस्यानुमेतेन मांसमक्षण इत्यादिवे कुराहे तदम्वयस्तु- म्यास्येन परिहारः । कथम् । 'न हि स्वासासंवि- द्युतानि' इत्येतेन विरुद्धम् इति । लौकिकं तु तस्मिन्नेवाद्या- हरेन तद्विद्वेषाऽऽद्याधिनमया परिहारः । अहा ज्ञानि पुन परी- कण पादिकण कोह काह वा गेह वा शिप किं ह्यति । इहा० १ अ० ६ अ० ।

तयपामायिच-तयपामायपाम-न० । तिष्ठतुयानेनायमाके, ल- क्थायमस्य घटते । सु० ६ अ० ।

तथ्यपमायमेत्

तथ्यपमायमेत्-तत्कृत्वा गुणाय-न० । 'तथ्यपमायामेत्' शब्दा-
यै. वृ० ६ उ० ।

तथा-तत्सङ्-ज्ञा० । नृपयथशक्तिकारिकमेवे. स्या० उ प्र० ।

उत्तरवाच. ०ी० ३ प्रति० ४ उ० । रा० । रा० । रा० । रा० ।

१ उ० । 'ननु सो निष्कृत्युति, यन्मोक्षणमे केनमं नयात्तयो ।

आ० ५ अ० । स्वांगवासां संकषणमित्यर्थसुखकथात् स्व

कथने, दशविकल्पकत्व इः पुढिः काऽनवधे. दशा० । उक्तं च

परममुनिभिः "अस्ति च सुखा न कदाऽनवधे. दशा० । उक्तं च

अस्ति च सुखा न कदाऽनवधे. दशा० । उक्तं च

परममुनिभिः "अस्ति च सुखा न कदाऽनवधे. दशा० । उक्तं च

अस्ति च सुखा न कदाऽनवधे. दशा० । उक्तं च

अस्ति च सुखा न कदाऽनवधे. दशा० । उक्तं च

अस्ति च सुखा न कदाऽनवधे. दशा० । उक्तं च

अस्ति च सुखा न कदाऽनवधे. दशा० । उक्तं च

अस्ति च सुखा न कदाऽनवधे. दशा० । उक्तं च

अस्ति च सुखा न कदाऽनवधे. दशा० । उक्तं च

अस्ति च सुखा न कदाऽनवधे. दशा० । उक्तं च

अस्ति च सुखा न कदाऽनवधे. दशा० । उक्तं च

अस्ति च सुखा न कदाऽनवधे. दशा० । उक्तं च

अस्ति च सुखा न कदाऽनवधे. दशा० । उक्तं च

अस्ति च सुखा न कदाऽनवधे. दशा० । उक्तं च

अस्ति च सुखा न कदाऽनवधे. दशा० । उक्तं च

अस्ति च सुखा न कदाऽनवधे. दशा० । उक्तं च

अस्ति च सुखा न कदाऽनवधे. दशा० । उक्तं च

अस्ति च सुखा न कदाऽनवधे. दशा० । उक्तं च

अस्ति च सुखा न कदाऽनवधे. दशा० । उक्तं च

अस्ति च सुखा न कदाऽनवधे. दशा० । उक्तं च

अस्ति च सुखा न कदाऽनवधे. दशा० । उक्तं च

अस्ति च सुखा न कदाऽनवधे. दशा० । उक्तं च

अस्ति च सुखा न कदाऽनवधे. दशा० । उक्तं च

अस्ति च सुखा न कदाऽनवधे. दशा० । उक्तं च

अस्ति च सुखा न कदाऽनवधे. दशा० । उक्तं च

अस्ति च सुखा न कदाऽनवधे. दशा० । उक्तं च

अस्ति च सुखा न कदाऽनवधे. दशा० । उक्तं च

अस्ति च सुखा न कदाऽनवधे. दशा० । उक्तं च

अस्ति च सुखा न कदाऽनवधे. दशा० । उक्तं च

अस्ति च सुखा न कदाऽनवधे. दशा० । उक्तं च

अस्ति च सुखा न कदाऽनवधे. दशा० । उक्तं च

अस्ति च सुखा न कदाऽनवधे. दशा० । उक्तं च

अस्ति च सुखा न कदाऽनवधे. दशा० । उक्तं च

(अस्ति नरगत्याः) इत्यस्य, दशं २३ इति २३ इति २३
नरकाः, समुद्रं समुद्रवत् दुस्तरं कथंदिग्वादिर्कं कार्यं त-
थमि करोमिथेषमभ्युपगम्य तत्र समयाधिकः कुरुते तर-
नि, नरेषु समयेयनंमेकः । अथस्यु नरदुपवश्यासमयेय-
नमेव तत्तद्वत् नेशांकरवादिर्कमवपतमं नरनि, नरांश्च-
तेनि । अथस्तु गोपदुपवश्यासमयेयनं चोपादिर्कस्तुमु-
प्रायमाय साधयती । ननुयैः प्रतीतः । कुरुतेय कथं त-
निस्वा निश्चा कुरुतेय प्रतीतान्तरं विधिर्न, न तं नि-
चांहरति, अस्तिनरात् लपोऽयमस्ति । एवमथे त्रय इति ।
आ० ५ प्र० ४ उ० ।

तरुण-तरुण-पुं० । इत्यभिधेये, प्रति० । प्र० । प्र० । प्र० ।

क्षिपं नरकाः । प्र० । प्र० । प्र० । प्र० ।

नरस-तरुण-न० । लङ्गणे. सूत्रं. सु०. १. अ० । निस्तरणे, नि० ।

१ उ० । पाठगमने. लङ्गणे. सु०. १. अ० । निस्तरणे, नि० ।

आवृत्त्याको गथाः । इत्यनरनि निश्चिन्तानि । न जहा-इत्य-

नरको. इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको.

इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको.

इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको.

इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको.

इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको.

इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको.

इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको.

इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको.

इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको.

इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको.

इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको.

इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको.

इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको.

इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको.

इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको.

इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको.

इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको.

इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको.

इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको.

इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको.

इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको.

इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको.

इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको.

इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको.

इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको.

इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको.

इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको. इत्यनरको.

तरुण्य-तरुण्य-नि०। स्तनमध्ये, सुव० १ भू० ३ अ० ४ उ०।
अतिवधे, अ० १५ श०।

तरुण्यदिवाकर-तरुण्यदिवाकर-पुं०। अतिवधेदिताऽऽदिभे,
आव० ४ अ०। अम०।

तरुण्यधर्म-तरुण्यधर्म-नि०। अतिवधेकार्ये, नि० चू० १९ उ०।
तारुण्ये वर्तमाने, आ० म० १ अ० २ अक्षरः।

तिरहाऽऽरुण्य सवार्थं, होइ परकाऽभि तरुण्यधर्मा उ।
पंचहृद दसाक्षर्ये, अस्मिन् व जो जल्लिओ कालो ॥

अत्रयथैवमिदं ह्यथ निरुणां समासां वर्णानामिदं शोधकं व-
र्तमानः प्रकरोति निराशाऽप्ययमेतदणधर्मा अतिवधेकार्ये यो ज-
यति, पञ्चानां वर्णेषामशोधकं वर्तमानं ह्यथु (इतिवधेकार्ये) उ-
पपल कणरावाद्गणकल्पयवहारानां तरुण्यधर्मो ह्यतिवधे, पश्य वा
सुवहृत्वाऽऽदिः अ० १५, यो वाचाद्दे कालो ध्यवहारः पश्यन्ते दशा-
माहादेशे अंगितः, नश्य तावन्तं कालमसमापयन् तरुणधर्मा
अयति । यथा-" कृपयह तावत्वापरपायसमस्यस्ति निमिधस्ति
सुअग्रं हं नाम अंगं उर्द्धास्तिप- " इत्यादि । वृ० १ उ०।

तरुण्यपरिकल्प-तरुण्यपरिकल्प-न०। रोगप्रस्तव सतस्तदु-
च्य भर्त्सिषुदिकरणे, इव० ४ उ०।

तरुण्यपद-तरुण्यपद-पुं०। अत्रतदगच्छीय जिनकुलगुरुरिनि-
जे, अनेन विक्रमस्वन् १४? इति धावकप्रतिक्रमणविषयं
नाम अर्थो रचितः । अ० २०।

तरुण्यया-तरुण्यया-स्त्री०। अतिवधेकार्याय, आवा० २ शु० १
चू० १ अ०।

तरुणीर्षादकम्प-तरुणीर्षादकम्प-न०। एतदेकविंशत्तमकला-
भेदे, सुनीनां वर्णःऽऽदिवृत्तकार्यां सङ्गतामकाव्यायाम्, अं० २
वृत्त०। हा०। ओ०।

तरुणीपरिकल्प-तरुणीपरिकल्प-न०। तरुणीपरिकल्पम् शब्दार्थे,
अं० २ वृत्त०।

तरुण्यिच्छा-तरुण्यिच्छा-स्त्री०। वृत्तानां रोगप्रसौकारलक्ष-
ण एकोनपञ्चाशत्पुरुषकलाभेदे, कद० ७ कृण ।

तरुण्यल्लोभय-तरुण्यल्लोभय-नि०। तरुण्ये तदुपाधे अ-
स्मान्मादोलवन्ति ये ते तथा । तरुण्यल्लोभयनापत्तेन मृतेषु,
ओ०।

तरुण्य-तरुण्य-न०। पिण्डशब्दाऽऽदितकनाच्छ उरपत्य पत-
ने, नि० चू० ११ उ०। प्र०।

तरुण्यल्लोभय-तरुण्यल्लोभय-न०। यत्र सुखेव एवाशशनेन
तरुण्यनिनास्तिष्ठति, नरुण्यो वा यत्र पतन्ति । तथाभूने ष्णने,
आवा० २ शु० २ चू० ३ अ०।

तरुण्य-तरुण्य-पुं०। हस्मनले, अं० १ वृत्त०। नि० चू०। आ० म०।
ओ०। पतिपादानामशोभायै, हा० १ अ० १ अ०। नं०। हस्ने,
आ० २ उ०। चं० प्र०। हा०। ओ०। कन्धपत्योऽव्ययं, आ०
म० १ अ० १ अक्षरः। मध्यस्थयदे, आ० २ उ०। अयोभाग,
हा० १ अ० १ अ०। प्रतिष्ठाने, " अन्वगानिमगजुद्धतमलं "।

प्र० ३ आ० ४ उ०। इत्यनाले, रा०। कृ०। दशा०। अति-
वधे तास्त्रानिधामे वृत्ते, हा० १ शु० २ अ०। जी०। आ० म०।
तालो लुक्कल्प अत्र तास्त्रम् । वास्तुशुद्धये, इव० १ उ०। आ-
भेदे, सवार्थां च । दे० ना० ४ वर्गं १६ गाथा ।

तरुण्य-तरुण्य-धा०। " अनेघरिदिस-कुपुसुल-कचक-चक-
म-अमन-भमन-अमा-नक्षत्रघट-कपट-ऊप-सुम-सुम-
कुन-कुल-सुन-सुन-परी-पराः " ॥ ८८ ॥ ४ ॥ १६१ ॥ इति
अन्यानां 'नक्षत्रघट' इत्येताः । "तक्षत्रघट' । प्र० ४ पादः।
चलने, विवा०-पट०-सक०-सेद् । अत्र्यानि, अत्र्यामी, आवा०।
तरुण्यवर्ण-देशी-कूपे, दे० ना० ४ वर्गं २ गाथा ।
तरुण्य-स्त्री०। गुच्छभेदे, 'तेभ्यः' इति गुच्छभेदे प्रसिद्ध-
म् । प्र० १ २ पादः।

तरुण्यल्लोभय-तरुण्यल्लोभय-नि०। तसौ तालवृ-
क्षां तथैवमज्ञं युग्मं अंगिकयुग्मं तलवमल्लयुग्मं, तद्वत्
अतिमरुतो पावरो बाहु यद्य सः । तालवृक्षमशानिसरस-
पावराबाहो, रा०। अं०। तलवमल्लयुगलपरिधिमिवाहु । तसौ
तालवृक्षां तथैवमज्ञं समभेदकं यद्युगलं त्रयपरिधमिवा,।
तत्रिमो तलवृक्षो दीर्घसरलपत्तःऽऽदिता बाहु यद्य सः ।
म० १४ श० १ उ०।

तरुण्य-तरुण्य-न०। सुकुमारिकाऽऽदिरेव ध्यातुमन्त्रे, प्र० १ आ०
अ० ४ उ०। अत्रिः स्नेहेन अज्ञेन, वि० १० १ शु० ३ अ०।

तरुण्य-तरुण्य-पुं०। इत्यनाले, कद० १ उ०। सु० प्र०।
चं० प्र०। कद०। हा०। ज०। इत्यनालकयोः, कद० ४
कृण । चं० प्र०।

तरुण्य-तरुण्य-न०। तालानिधायवृत्तपर्ये, हा० १ शु० १, ७ अ०।
तलपद-देशी-शाब्दाय, दे० ना० ४ वर्गं ७ गाथा ।

तरुण्य-तरुण्य-पुं०। बाह्वतरुण्यविशेषे, अं० ३ प्रति० ४
उ०। अं०।

तरुण्य-देशी-करणाऽऽदिरेवविशेषे, वराहं च । दे० ना० ४ वर्गं
२१ गाथा ।

तरुण्य-तरुण्य-नि०। परितुष्टनरपतिप्रदलपट्टकम्यविवृणिते वा-
ज्यागोप, आ० ४ उ०। अं०। पञ्च०। प्र०। अं०। जी०।
कद०। अं०। रा०। अम०। हा०। अमु०। सु०।
तत्रिंश-नास्त्रुण्य-न०। " वाऽप्योत्पातादावदत्त " ॥ ४१ ॥
६३ ॥ इत्याकारमयम् । पत्र-तालत्रिपट्टम् । प्र० १ पादः।
तास्त्रे करनक्षे वृन्दं यथैवमस्य, तास्त्रेयैव वृन्दमस्य वाऽप्यज्ञे,
वाच०।

तरुण्य-तरुण्य-न०। " तद्विधि " शब्दार्थे, प्र० १ पादः।

तरुण्य-देशी-गात्रिणे, दे० ना० ४ वर्गं ९ गाथा । नास्त्रिके,
दे० ना० ४ वर्गं ६ गाथा ।

तरुण्य-तरुण्य-पुं०। " डो लः " ॥ २१ ॥ २०२ ॥ इति इत्यय लः ।
प्र० १ पादः। पुर्याऽऽदिरेव जज्ञाऽऽदिरेवविशेषे, प्र० ४ संख०
हा०। प्र०। अं०। अमु०। आ० म०। आवा०। आवा०। रा०।
तलमि-तरुण्य-पुं०। " तलमि " शब्दार्थे, प्र० ४ संख० हा०।
तरुण्य-देशी-नगररत्ने, दे० ना० ४ वर्गं ६ गाथा ।

तलिम-तरुण्य-न०। प्रनले, अं० १।

तलिम-तरुण्य-न०। सुवर्णयै, हा० १ शु० १६ अ०। कुट्टिने,
कव्यायाम्, सुहृद्विजुष्याम्, वासमयने च । दे० ना० ४ वर्गं
२० गाथा ।

तस्मिन्-तस्मिन्-सो० । पूर्ववाचने, न० । आ० म० ।
 तस्मिन्-तस्मिन्-वि० । स्नेहवचने, नि० १, पु० १, बर्ग १ अ० ।
 नि० सू० ।

तस्मिन्-तस्मिन्-सो० । उपाधि, वृ० ।

तस्मिन्नाद्यं रात्रिगणने, कथां तेषु य सावत् असहृ ।

पुत्रा विचक्षीरे, बर्दां पुत्र विन्वन्पुत्रा ॥

तस्मिन्नाः क्रमिकाः, नाम्ना रात्रौ गमने कण्टकरूपार्थे चरेषु
 वचने, साधेयहाहा पयानं मुक्त्वा नमश्चैव गचन्तं स्नेहना-
 येन, श्यावश्चयेन च चरितं गचयामे दिवाशेषे वचने, अस्-
 दिह्यः सुकुमारपाद्, स कण्टकरूपार्थे क्रमिकाः
 पादयोश्चाभिः । तास्य प्रथममेकतलिकाः, तद्वाप्तौ यावच्च-
 पुस्तलिका आये युक्तान्ते । पुस्तकानि अष्टकानि, नाभि शीतेन
 पादयोर्विचक्षीकस्तु विगारिकास्तु स्फुटनीपु ५५५५ । यज्ञीः
 पुनस्तलिकाऽऽशीर्षां चिह्नानां बुद्धिगानानां सङ्घटनं तदर्थं युक्तं ।
 पु० १ उ० । य० । व० । नि० सू० । अ० य० । प्रवर्द्धमान-
 यमि. आ० म० १ अ० २ अ० ३ अ० ।

तस्मिन्-तस्मिन्-वि० । प्रथमे, ज्ञा० १, पु० १, बर्ग १ अ० । प्रवर्द्धमान-
 यमि. आ० म० १ अ० २ अ० ३ अ० ।

तस्मिन्-तस्मिन्-वि० । प्रथमे, ज्ञा० १, पु० १, बर्ग १ अ० । प्रवर्द्धमान-
 यमि. आ० म० १ अ० २ अ० ३ अ० ।

तस्मिन्-तस्मिन्-वि० । प्रथमे, ज्ञा० १, पु० १, बर्ग १ अ० । प्रवर्द्धमान-
 यमि. आ० म० १ अ० २ अ० ३ अ० ।

तस्मिन्-तस्मिन्-वि० । प्रथमे, ज्ञा० १, पु० १, बर्ग १ अ० । प्रवर्द्धमान-
 यमि. आ० म० १ अ० २ अ० ३ अ० ।

तस्मिन्-तस्मिन्-वि० । प्रथमे, ज्ञा० १, पु० १, बर्ग १ अ० । प्रवर्द्धमान-
 यमि. आ० म० १ अ० २ अ० ३ अ० ।

तस्मिन्-तस्मिन्-वि० । प्रथमे, ज्ञा० १, पु० १, बर्ग १ अ० । प्रवर्द्धमान-
 यमि. आ० म० १ अ० २ अ० ३ अ० ।

तस्मिन्-तस्मिन्-वि० । प्रथमे, ज्ञा० १, पु० १, बर्ग १ अ० । प्रवर्द्धमान-
 यमि. आ० म० १ अ० २ अ० ३ अ० ।

तस्मिन्-तस्मिन्-वि० । प्रथमे, ज्ञा० १, पु० १, बर्ग १ अ० । प्रवर्द्धमान-
 यमि. आ० म० १ अ० २ अ० ३ अ० ।

तस्मिन्-तस्मिन्-वि० । प्रथमे, ज्ञा० १, पु० १, बर्ग १ अ० । प्रवर्द्धमान-
 यमि. आ० म० १ अ० २ अ० ३ अ० ।

तस्मिन्-तस्मिन्-वि० । प्रथमे, ज्ञा० १, पु० १, बर्ग १ अ० । प्रवर्द्धमान-
 यमि. आ० म० १ अ० २ अ० ३ अ० ।

तस्मिन्-तस्मिन्-वि० । प्रथमे, ज्ञा० १, पु० १, बर्ग १ अ० । प्रवर्द्धमान-
 यमि. आ० म० १ अ० २ अ० ३ अ० ।

तस्मिन्-तस्मिन्-वि० । प्रथमे, ज्ञा० १, पु० १, बर्ग १ अ० । प्रवर्द्धमान-
 यमि. आ० म० १ अ० २ अ० ३ अ० ।

तस्मिन्-तस्मिन्-वि० । प्रथमे, ज्ञा० १, पु० १, बर्ग १ अ० । प्रवर्द्धमान-
 यमि. आ० म० १ अ० २ अ० ३ अ० ।

तस्मिन्-तस्मिन्-वि० । प्रथमे, ज्ञा० १, पु० १, बर्ग १ अ० । प्रवर्द्धमान-
 यमि. आ० म० १ अ० २ अ० ३ अ० ।

तस्मिन्-तस्मिन्-वि० । प्रथमे, ज्ञा० १, पु० १, बर्ग १ अ० । प्रवर्द्धमान-
 यमि. आ० म० १ अ० २ अ० ३ अ० ।

दुर्विद्वेषो दग्ध वा, निज्ज वा जग्ध पत्य अग्रप्रये ॥
 तस्मा एवऽऽज्ययत्, तवममगहृ नि तायत्वं ॥५६॥

साधावुत्तुयं प्रायश्चयं (पंचमवर्षादि ति) पञ्चतपः पञ्चा-
 क्षिनयो वच चानुत्तुयं दिव्य वाशरोऽनयः । पञ्चमवर्ष त-
 पः । तस्मात् प्रायश्चयदि, पञ्चाक्षिकप्रतीतमप्यदि वृत्तवत्-
 प्रकृति तपो युक्तं, उच्यते चास्याहानमसमलनयेन तथा-
 चिह्नकानुत्तुयत् तथाजाये प्रकृतवत्परो बाह्याऽप्यत्तरं चात्रे-
 व अष्टवर्षावस्यत्, तथा (पुत्र्युद्दे ति) पूर्वमे मीक्रमार्ग-
 गतिनामकेऽप्ययं उद्दिष्टः कथितः पूर्वोद्दिष्टः (सावम्या ति)
 सुपत्यवत्पञ्चवर्षागेषु सुचितयेन तयोर्दोष हानयदोषवा-
 रिचाविनामाविस्वाहावतपसः । उच्यते पादो ३० अ० ।

सामिन्कृतमाह-

जहा उ पावयं कर्म, रागद्वेषसमविजये ।

स्वेदे त्वमा जित्वा, तमेगमगमो सुण ॥ १ ॥

यथा येन प्रकारेण जिष्णुस्तपसा रागद्वेषसमविजं रागद्वेषा-
 श्यानुपाजितं कर्म कृतवत्, तुषादः पादपुत्रे ॥ तं तपोमार्गं,
 आश्रमनाः साधधानिचित्तः सत् त्वं शृणु-हे जग्ध-वामिन् ।
 अहं वरामीन सन्मन्ः, अनाश्रयेण किल कर्मकृतः कथते ॥१॥

पाणिहृमुसावाप-अदत्तयेदुणपरिमहा विरमा ।

राईभोयणविरमो, जांबो ह्रीड अणसभो ॥ २ ॥

हे शिष्य ! ईदृशो जीवो निराश्रयो जयति, कीदृशोः, गोविष्य-
 मृतावादादकर्मयुतपरिग्रहाद्विरतो रहितः, पुना रात्रोऽनयवि-
 रतः, एतादृशोऽनाश्रयो भवति ॥ २ ॥

पुनरनाश्रवो यथा भवति तमाह-

पंचमिन्त्रो निगुचो, अकसाभो जिदिभो ।

अग्रारवो य निस्सञ्जो, जांबो ह्रीड अणसभो ॥ ३ ॥

कादृशोऽनाश्रवः पञ्चमिः समितिभिः समितः सहितः पञ्चममि-
 नः, पुनरित्तुयमभ्युत्तित्तुयं, पुनरकथायः कथायगदितः पुनरि-
 त्तुयः यशोऽभ्युत्तुयः, पुनरग्रवत् कृत्वास्तपसाऽऽदिगवेर-
 दितः, पुनरिःशस्यः सावाऽनयः, मिश्रवद्वेषेन उच्यतेऽनाश्रवः रहितः,
 एतादृशोऽनाश्रवो भवति ॥ ३ ॥

पंचविधोऽनाश्रवश्च यथा कृतवत्, तथा यद्वि-
 एपत्तिं तु विवक्षति, रागद्वेषसमविजये ।

स्वेदे जं जहा जित्वा, तमेगमगमो सुण ॥ ४ ॥

हे शिष्य ! यथा येन प्रकारेण जिष्णुः साधुनेर्यां पुत्रोऽनाश्रव-
 निपादस्तुवावादादकर्मयुतपरिग्रहाद्विरतो रहितः कृतवत्परो
 जहातं तथा समितिमुत्तुयं कृतवत्परोऽनाश्रवकारणात् वि-
 पयं विवेरते प्रायश्चयमृतावादादकर्मयुतपरिग्रहाद्विरतो रहितः,
 नममिप्यनाश्रवपुत्रयत्नेन सति रागद्वेषाद्यं समजितं स-
 क्षिप्तं पापकर्म कृतवत्, तं प्रकारमेकाग्रमना एकचित्तः स-
 त् त्वं शृणु ॥ ४ ॥

अत्र उद्यममाह-

जहा महातज्ञागहन, मन्त्रिके जज्ञामो ॥

उत्सिच्यथा ए तवगाए, कर्मण सोमहा भवे ॥ ५ ॥

यथा महातज्ञागहन महातज्ञाऽऽवस्यत् जज्ञामो यानोऽऽ-
 गमनमयो साक्षरुदे सप्रवृत्तकारेण संवृते सात् (उदिस-

तथाविशेषः-

निकलेषो उ तवम्मी, अउविहो दुविहो उ ह्रीड दुवमि ।

आगमनोऽभागपभो, नोऽभागपमो य सो ति विहो ॥५२॥

जाणगसरीरजवि, तवपरिसे य पंचतवमाई ।

भावमि ह्रीड दुविहो, वज्रो अमित्तरो सेव ॥५५॥

अगमर्गं दुदह वि, पुत्र्युद्दे ह्रीडो अउकमिलेयो ।

पवयं तु भावमगे, जिर्दिगर्ह उ नावचं ॥५५॥

तथा—

“ ता अह व देहपीसा, न यापि सुयमसलोपिण्यं तु ।
अह धम्मजाणवुत्तु, तथा इमं होह कावणं ॥ २ ॥ ”
तदिति तस्मात्कारणात्, कथं केन प्रकारेण १, न कथञ्चिदित्यर्थः
नु इति चित्के, अस्य तपसः, युक्ता उपपन्ना, स्यात्तत्रैव, दुःख-
कपता अस्तु कथमवावता । तत्रैव दुःखाऽऽत्मकत्वं तपसोऽसिद्धि-
तर्हसिद्धावयुक्तामधमयसिद्धमित्युक्तमिति ॥ ५ ॥
ननु देहपीडाकारणेनाभ्यगताऽऽधीनां दुःखस्वकपच-
मनुभूयमानमपि कथमसिद्धमिति व्यपदिश्य-
त इत्याह—

याऽपि चानशानाऽऽदित्यः, कायपीडा मनाक कश्चित् ।
व्याधिक्कयासमा साऽपि, नेष्टसिद्धाऽत्र बाधिनि ॥ ६ ॥
(बाधपीनि)अनशानाऽऽदित्यं उक्तव्यायेन तावद् देहपीडा न भव-
त्येव, याऽपि चानशानाऽऽदित्यं उपवासोऽऽदित्यः, आग्निदग्धा-
दूनोदरताऽऽद्रेः सकाशात्, कायपीडा शरीरबाधना, न तु
मनःपांदा, मनाक स्वल्पता, कश्चिदेवो काले वा, न पुनः सर्वत्र
सर्वदा सा संभवति । उक्तव्यायप्रवृत्तयस्य साऽपीति इह इत्यते
नासावपि न बाधनी, न वा बाधिका, न मनसो दुःखाद् । कि-
मित्यत आह—इष्टसिद्ध्या बाधिनार्थसाधनात्, अत्र प्रव-
चने, किञ्चिदाऽऽसिद्ध्याह—व्याधिक्कयासमा रोगाधिकसा-
तुल्या । यथा हि रोगाधिकसायां मनाक देहस्व पीडा सत्यापि
न बाधिका, आरोग्यसिद्धेः, एवं तत्राप्यपि देहपीडाभावाऽऽ-
रोग्यसंसिद्धेर्न भावतो बाधिकेति ज्ञानमेति ॥ ६ ॥
इष्टार्थसिद्धौ बंधपीडायाः अदुःखपरतां दृष्टान्तेन समर्थयन्नाह—
दृष्टा वेष्टार्थसंसिद्धौ, कायपीडा ह्यदुःखत्वात् ।

रक्षाऽऽदिविनादीनां, तद्द्रव्यापि जाण्यताम् ॥ ७ ॥
न केवलमस्माभिरुपेदेहोपपन्वता, दृष्टा च लोके भवलो-
किता, दृष्टार्थसिद्ध्याविभ्रतमत्प्रायोजनप्राप्ती स्तयां, कायपीडा
देहबाधा, द्विशब्दः स्फुटाद्यैः, अदुःखः न पीडाकारिकी,
केनामिष्याह—रत्याभि मरकताऽऽधीनि, आदित्यैर्थां वस्त्रसुव-
र्णाऽऽधीनां तानि तथा तेषां, चण्डिगुं बाधिकाजको रक्षाऽऽ-
दिविनादिकम्, सा आदित्यैर्थां कृपीवलाऽऽधीनां ते तथा तेषां, रक्षाऽऽ-
दिविनादीनाम् । ततः किमिष्याह—नेत्याभि वणिगादीनामिष्य
तदुप, अत्रापि अनसन्नाऽऽदिविनादित्येह पीडा न मनोविबुदताऽऽधा-
यिनीः, एवं साधुनामपारसरसारसागरमखिरादुत्पिनीं श्रुत्यामनश-
योमोदरताऽऽदितपोऽनितदेहपीडा न मनोबाधाधिवाधनीति ॥
इह पुनर्निर्देशस्वभावाय कश्चिदेवमुक्तः—

किञ्च कोऽपि दरिद्रबाधिकाको दूरेदशान्तरे गत्वा कथं कथम-
पि रक्षान्पुपाजितवाद्, चिन्तितर्थांश्च—कथमधमेत्याभि महासूच्या-
नि सर्वोऽऽश्रासम्पादकानि महारत्नानि चौरध्याकुलमरुचं नि-
स्तीर्थे स्नानपरं गद्योपजोगं नेत्याभि ? ततस्तेनोत्पन्नकुम्भिका ता-
मन्त्येक स्थने निहितानि, काचाऽऽदिसिद्धमिति वा पौष्टिकिकायां
बद्धानि । सा च दृश्यमाने निरुक्ता । ततस्कोरपक्षिभ्योऽधी-
रक्षयिजितको गच्छतीत्येवं महता शब्देन व्याहृत्तरचयप्रतिष्ठा-
मति स्म । ततो मार्गे पवतीषु च भवे जनाः, ते सं वीह्य ससंज्ञम-
५५१

मागत्य निगालयन्ति स्म । अपश्यञ्च काचाऽऽदिसिद्धमिति, अ-
धीरितवन्तश्च ग्रहशुद्धीतोऽप्यमिति विनाशयन्तः । ततः पुनरपि
तथैव निवृत्तः, तथापि यैः पूर्वं न वीक्षित आसीत्, ते तथैव
वीक्षितवन्तोऽप्याधर्षितवन्तश्च । एवं पुनरपि असाधरचयमये-
न गतवाद् । ततस्त्वनीयार्थेयप्रयासात्परिचितत्वाद्वाधीरितस्व-
रुचजनैव । ततोऽप्येति चिन्तयान्—न मां कोऽपि अत्राऽऽपचमार्गे
रुञ्जतिव्यति । इति चिन्तय रक्षानि शुद्धीत्या शीर्षं तदुपयोगाय
बाधितपुनरप्रासावपर्याशांसांवाहणे चातीवोत्सुक्येनाऽनवरते
महाप्रयाणैः क्षुत्पिपासाभ्रमाऽऽद्रे भ्रतौ च्युत्सोऽभ्यवगणय-
य गन्तुं प्रवृत्तः । बहुतरुमार्गमिति लिखितः सन् पिपासाऽनित्तो
भावयामास—अहा ! अहमद्य जल विना ज्ञेय, न च रत्नोपमो-
गमाजनें अवासीत्येवं भावयता मर्यादयन्तीनेन रत्नोपमो-
गाऽकाङ्क्षिता दृष्टे सरः पङ्कप्रपवाणीयं पङ्कमन्तृगाऽदिकेव-
रपुष्पकिञ्चिदाभ्यवृत्तुषं विज्ञानमिच्छामि चिरस्तुत्पन्नजन्तुः
दृष्टुः च गन्धमजिज्ञासा रसमनास्वादयता दुःकरकरश्च कु-
र्वेता अक्षिणी निर्मादयाजलिभित्तुद् पीतवाद्, परं स्वा-
स्थं नागमन्, तदुपपद्यित्तुद् क्लीणपिपासादुःखोत्केपेणदुप-
प्रासः, रत्नोपयोगसुखं चेति । उपनयन्तु प्रागुक्त एवेति ॥ ७ ॥
तदेवं दुःखाऽऽत्मकतां तपसोऽप्युदस्य कर्मोदय-

स्वकपतां व्युदस्यन्नाह—

विशिष्टज्ञानमंशेन—ज्ञानसारपरतस्तपः ।

ज्ञायोपशामिकं क्रुप—मन्थाबाधितुत्पन्नाऽऽत्मकम् ॥ ८ ॥

विशिष्टाः प्रधानाः सम्प्रदर्शनविशेषितत्वात्—ज्ञानं च तपसं-
वेदनं, संवेगश्च संसारमयं, मुक्तिसामानिजाचिता वा, शमश्च कवा-
येनिकयमनसा निरोधः, ज्ञानसंवेगशुभाः, विशिष्टाश्च ते चेति कर्म-
धारयः । त एव सारोऽन्तर्मेजो यस्य, तेनो सारं वस्यथा । ज्ञानाऽऽ-
दिसारमेव तपस्तपो भवति, नेतरद्वयकल्याणात् । यथा—“सिद्धि
बाससहस्रा” गाहा । “उज्जीवकायवहगा” गाहा । अत इति ।
यस्मादु कयुक्तेरदुःखाऽऽत्मकतत एतस्मादतोस्तपोऽनशाना-
दि । किमिष्याह—ज्ञेयं उदीर्घे चारित्रमोहनीयकर्मणश्चेदेन सह
सपशमसस्यैव विवाकापिकया विष्कभित्तोद्यत्येवं क्रुपोपशमः,
तत्र भवं ज्ञायोपशामिकम्, हेयं ज्ञातव्यम् । न पुनः कर्मोदस्यस्व-
कपम् । तथा अत्रियमाना व्याबाधा अचिरतित्तज्जिता अनन्तराः
पारस्पर्यकता वा ऐहिक्यः पारित्रिका वा यस्मिन्स्वदवाबाधं,
तत्र तत्सुखं च तदेवाऽऽस्मा स्वजायो दस्य तदव्याबाधस्तुत्पा-
ऽऽत्मकं प्रथमस्तुत्पाऽऽत्मकसिद्धस्तुत्पादोत्पत्त्ये । अनेन च
स्तोकेन तपसोऽकर्मोदस्यस्वकपत्वमस्तुत्पादकपत्वं वाऽऽदिविदत्त ।
उक्तं चैतदव्यथापि—

“ इय इमं न दुष्कं, कर्मविबाधो वि सव्वहा नेवं ।
आउचसमिप्य ज्ञावे, एवं ति जिणामगे मणियं ॥ १ ॥
अतासहाहुधम्मै, तमगहणं सो खण्णायसमियम्मि ।
जायम्म विधिदुद्धो, दुष्कं चोपर मे स्सव्वं ॥ २ ॥ ”
एतेन च तपसोः तः स्वकपत्वमोदस्यस्वकपत्वपारिहारेण सर्वे एव
हि दुःखेयमित्यदिस्तोकेकदाजाहितं तपोदूषणं सर्वं परिहृतम-
वगतप्रथम, दुःखस्वकपत्वाऽऽभ्यवत्यासस्येति । अन्त्ये तिवद्—
मदकमेवं व्याचक्षते—दुःखाऽऽत्मकं, दुःखमेवेत्यर्थः । तपः
केचित्तन्मन्ते, तदेव दुःखाऽभ्यवतपोमन्ते न शुक्तिमत् । कुत्र
इत्याह—कर्मोदस्यस्वकपत्वाद् दुःखस्य । किञ्चिदित्याह—बलीयदा-
ऽऽदुःखवत्, तपसश्च ज्ञायोपशामिकत्वादिति । ईद्वद दृष्या—

नराभिधानायाऽऽह-सर्वे एव वेत्यादि श्लोकद्वयम् । अथवा दुः-
 खाऽऽभक्तं तपः केचिन्मन्यन्ते कर्मोद्यस्वकृपत्वाद् बलीयद्भि-
 ऽऽदिव्यश्चेन विशोपितत्वाद् वृष्टान्तस्येति सखेत्तुरेवायं वृक्षेऽयं,
 शाखाऽऽदिमत्वाद्, प्राग्मवृक्षवदित्यादिवदिति । अत्राऽऽप्यधि
 आह-एव श्लोकमिदं । कुत इत्याह-सर्वे एव वेत्यादि श्लो-
 कद्वयम् । इह वराश्रो वरसाद्ये च उच्यते । आचार्य एवोम-
 यत्र परम्योपदेशमाह-युक्त्यागमत्यादि । इवमितं तपसो दुः-
 खाऽऽऽत्मकत्वमननं, शेषं तु श्लोकचतुष्टयं पूर्ववदेव, नवरं "म-
 नश्चिन्त्ययोगानामहामिच्छादित्वा जितेः" इत्यत्र चशब्दः युक्त्ये-
 युक्त्यपेक्षया युक्त्यन्तरसमुच्चयाद्यो उच्यते इति ॥ ८ ॥ हा १०
 ११ अष्ट ० ।

तपश्चान्द्रायणं कृच्छ्रं, मृत्युर्न पापमुदन्म् ।
 आदिष्वार्थिकयोगं स्या-दपि लौकिकमुत्तमम् ॥ ११ ॥
 तप इति । लौकिकमपि लोकात्मिकमपि, अपिलोकोत्तरं समु-
 किमिति, वृत्तानं स्वभूमिकोचितशुभाप्यवसायपापकम् । हा ०
 १२ हा ० । यो ० वि ० ।

ज्ञानसारीयं तपोऽष्टकम्-
 ज्ञानमेव बुधाः प्राहुः, कर्मणां तापनाचपः ।
 वदाऽऽपन्तरमेवेच्छं, बाहं तदुपवृष्टकम् ॥ १ ॥
 आनुस्रोतसिकं बृत्ति-बालानां सुखशीलता ।
 मातिस्रोतसिकी बृत्ति-ज्ञानिनां परमं तपः ॥ २ ॥
 पनादिनां यथा नास्ति, शीतवापाऽऽदि दुःप्रसङ्गः ।
 तथा भवविरक्तानां, तपज्ञानार्थिनामपि ॥ ३ ॥
 सद्युपायमवृत्ताना-मुपेयमपुरत्तवतः ।
 ज्ञानिनां नित्यमानन्द-वृद्धिर्बर्त तपस्विनाम् ॥ ४ ॥
 इत्ये च दुःखरूपत्वा-त्तपो व्यर्थमितोच्छ्रताय् ।
 बौद्धानां निहता बुद्धि-बौद्धाऽऽऽनन्दाऽऽपरिज्ञयान् ॥ ५ ॥
 यत्र ब्रह्मचिनाच्चा च, कथायाणां तथा इतिः ।
 सातुबन्धा जिनाऽऽज्ञा च, तत्तपः सुकृमिष्पते ॥ ६ ॥
 तदेव हि तपः कार्यं, दुष्टपानं यत्र नो ज्ञेत् ।
 येन योगा न हीयन्ते, क्लीयन्ते नेन्द्रियाणि वा ॥ ७ ॥
 यन्मोक्षरतुल्यश्रेष्ठि-प्राप्तयसां प्राजयसिद्धये ।
 ब्राह्मयाज्यन्तरे वेत्यर्थः, तपः कुर्यान्महात्मिनिः ॥ ८ ॥ अष्ट ०
 ३ ॥ अष्ट ० ।

('सिक्कलाय' शब्दे तेषां चतुर्विधं तपो वक्ष्यते) (कियताऽन-
 ज्ञेन कियती निर्जग मयतीनि ' अथस्लाय ' शब्दे प्रथ-
 मभागे ४४४ पृष्ठे उच्यते)

प्रकीर्णकतपांसि-
 एसो वारसभेधो, सुचनिवद्धो तत्रो सुयोग्यो ॥
 एयविसेसो व इधो, परशरगोऽनेगभेव ि ॥ ४ ॥
 इह तपःशब्दस्य प्राकृतत्वेन पुष्टिर्ज्ञानिदेषः । एतदनन्तरोकं
 ज्ञाप्यशभेदमुनयेषां भेदानां मीलनत्वात् । मूलनिष्कं शासनोकम्,
 तपस्तपस्या (सुयोग्ययो ि) ज्ञानतपश्च । एतद्विशेषस्तु भवान-

रौकनयोभेद एव (इमो ि) इत् बहव्यमायं तपः प्रकीर्णकं
 व्यक्तितः सूत्रनिष्कम्, न जिज्ञुषितामाऽऽदिव्यस्तुने निष्कामि-
 त्यर्थः । न चोत्सृष्टव्यमवस्य, ह्यदशभेदतपस्वत्पनयोवात् । त-
 काऽभेकभेदमनेकविधाऽऽऽम्बनत्वात् । इतिशब्दः समासौ ।
 इति माथाऽर्थः ॥ ४ ॥

प्रकीर्णकमेव तपो दर्शयन्नाह-

तित्थयथाशिममार्गं, सन्वयुपाससाहयं तपो होइ ।
 भव्यथा द्विभो विषया, विसैसभो पदवताणीयं ॥ १ ॥
 तीर्थकरनिर्गमऽदि येन तपसा तीर्थकरा निष्वाताः; आदि-
 हाश्रीतीर्थकरज्ञानिनांवाऽऽदिप्रहः किंभूमिदमित्याह-संघंयु-
 गसाधकं तीर्थकरनिर्गमनाऽऽद्यात्मनस्य शुभजावप्रकल्पव्ये-
 नयेदलौकिकाऽऽयुक्तकरकारित्वात् । तपो भवतीति व्यक्तम् । अत्र
 एव भव्यानां हितं नियमादिति व्यक्तम् । विशेषतः पुत्रः
 प्रथमस्थानिनामव्युत्पन्नबुद्धिनां हितत्वादेव निरात्मन्यतयाऽपि
 शुभप्राप्त्यर्थसंज्ञात् सर्वमापि हितमेवेति माथाऽर्थः ॥ ५ ॥
 पञ्च ० १६ विष ० ।

चान्द्रायणाऽऽदितपः-
 चंद्रायणाऽऽ य तद्वा, अशुभोमिदं तपो अवरं ।
 जिनस्त्राकवलाण पुशो, विधेभ्यो बुद्धिहारीणि ॥ १ ॥ ८ ॥
 चन्द्रायणमिष चन्द्रायणं, तदादि च, आदिशब्दात्प्रक्रामहाभ-
 द्रासवंतोभ्यन्तरनाथकीलककावत्येकावलीसिंहनिष्कीर्दिनद्वया-
 ऽऽद्यात्मन्येमानमुपरत्नसंस्तरससससतिमिकाऽऽदिव्यस्तुनेक-
 त्याण्काऽऽदितपसाभागमप्रसिद्धानां प्रहः । तथेति बाक्यान्तर-
 पक्षेयाथो माथाऽऽदी उच्यते । अशुभोमिदं ज्ञानेनां तपप्रत्यागत्या,
 तयोऽपरमन्यत् । कथम् ?, सिद्धाकवलाणां प्रतीतानां, पृथग्ने-
 देन, विधेयो हेयो बुद्धिहानिप्रभामिति माथाऽऽर्थः ॥ २ ॥
 पञ्च ० १६ विष ० ।

रोहिषयादितपः-
 अथो हि अस्ति चित्ता, तद्वा तद्वा देवमणिभ्रोएष ॥
 मुक्जनायश्च द्विभो सखु, रोहिषिभिर्दो सुय्यवयो ॥ १ ॥ ३ ॥
 अन्वयैषि, अस्ति विद्यते, चित्रम्, तप इति गम्यते । तथा
 तथा तेन तेन प्रकारेण लोकवदेन, देवनाभियोगेन देवनेति-
 शेन सुव्यजनानामव्युत्पन्नबुद्धिलोकानां, हितं सखु पदमभव,
 चित्रात्प्राप्तकरत्वात् । रोहिषयादिदेवनेतिशेन यत्तदोहि-
 एयादि । (सुयोग्ययो ि) ज्ञानतपश्च । पुंलिङ्गता च सर्वत्र प्राकृत-
 त्वादिति माथाऽर्थः ॥ २ ॥

देवता एव दर्शयन्नाह-

रोहिषि अंबाच तद्वा, बंदउरिण्यथा सज्जनंपयासोक्त्वा ।
 सुयमेनिमुता काली, सिद्धार्थया तद्वा चैव ॥ १ ॥ ४ ॥
 रोहिणी १ अम्था २, तथा-मन्दपुण्यिका ३, (सख्यसपथासो-
 क्त ि) सर्वसंपाद धं, सर्वसौख्या वेत्यर्थः ५ । (सुवसंतिसुर-
 ि) पुनर्देवता ६, शान्तिदेवताः केययोः ७ । (सुयदेवयस्यति-
 मुता) इति वा पाठान्तरम्, व्यक्तं च । काली ८, सिद्धादि-
 का ९, ज्येष्ठा नव देवताः । तथा चैवेति सख्युपायोः "सखाइवा
 चैव" ि पाठान्तरमिति माथाऽर्थः ॥ ४ ॥
 ततः किमित्याह-
 एवाऽऽत्रयाभो, पनुच अवजसाव उ जे चित्ता ।

पापादसपसिका, ते सन्धे चैव ह्रीं तवो ॥ ३५ ॥

यथमादिदेवताः प्रतीत्यैतद्वाराद्यन्तयेत्यर्थः । (अथकस्य पि)
अथयसनाभि अथजोषणानि वा । तुः पूर्ये । ये चिन्ता नानादे-
शमसिद्धास्ते सर्वे चैव भवन्ति तप इति स्फुटमिति । तत्र
रोहिणीपथो रोहिणीनक्षत्राद्येनोपवासः सप्तमासाधिकसप्तवर्षो-
षि चिद्येते । तत्र च वासुदेव्यजिनप्रतिमाप्रतिष्ठा पूजा
य विद्येते । तथा बाह्य (अन्व) तपः पञ्चदश पञ्चमीत्ये-
काशनाऽऽदि विद्येयम् । मेमिनायाभिकाएजा चेत । तथा तुत-
देवतानप एकदशसैकादशोपवासो मौनमत्तं भुतदेवतापूजा
चेति । शेषानि तु कूटितोऽवसेयानीति गाथाऽर्थः ॥ २५ ॥

अथ कथं देवतादेशेन विधीयमानं यद्योक्तं तपः स्थादि-
त्याद्याकृष्णाऽऽह-

जत्य कसायथिरोहो, बंजं जिण्यप्यथं अणसणं च ।
सो सन्धो चैव तवो, विससन्नो मुक्लोपमि ॥ ३६ ॥
यत्र तपसि कथायतिरोहो ब्रह्म जिनपूजनमिति व्यक्तम् । अ-
नशनं च भोजनत्यागः । (सो णि) तस्सर्षं भवति तपो विशेष-
ततः मुण्डलोके । मुण्डल्लोको हि तथा प्रथमतया प्रवृत्तः
सन्नत्यासात्कर्मकयोर्देशेनाऽपि प्रवर्त्तते, न पुनरादित एव तद्-
र्थं प्रवर्त्तितुं शक्नोति, मुण्डलत्वाद्देहेति । सङ्ख्ययस्तु भोक्तायेभ्य
विदितमिदमिति बुद्धयैव वा तपस्वन्ति । यदाह- " भोक्षयिष
तु श्रुते, विशिष्टमतिक्रमः पुरुषः । " इति । भोक्षार्थघटना
चाऽऽप्तमार्धाधनेव । ब्राह्मण्यनामन्तरस्यानामोर्धेतुत्वादिनि गा-
थाऽर्थः ॥ २६ ॥

न चेदं देवतादेशेन तपः सर्वथा निष्कर्मभैहिकफलमेव वा,
अर्थहेतुत्वाद्दृष्टीति अर्थहेतुत्वमस्य दृश्यवशात्-
एवं पक्विचरीए, एषो मग्गाण्णसारिजावाओ ।
चरणं विहिंसं बहभो, पचा ऊसा महाभागो ॥ ३७ ॥
विभिन्युक्तामां साधमिक्कदेवतामां ज्ञासाजुज्जामेणु पविणस-
गोथाऽऽदिहेतुना, प्रतिपत्त्या तपोकोपकारेण; तथा इत उक्त्वा-
पात्कथायाऽऽदिनिरोधप्रधानासपसः । पाठान्तरेण-अथमुक्त्वात्त-
नमार्थानुसारिजावावु सिद्धिपथापुक्त्वाप्यवसायात्परं चारिण-
म्, विहितमाज्ञोपादिष्टं, बहवः प्रभूताः, प्राप्ता अभिगताः, जीवाः
सर्वाः, महाभागोः महातुभवा इति गाथाऽर्थः ॥ ३७ ॥

तथा-

सन्धेगमुंदरो तह, शिखरसिद्धो परमजसणो चैव ।
आयइनणगो सोह-भकपुक्कलो तहऽणु वि ॥ ३८ ॥
पदिओ तवोविसेसो, अथेहिं वि तोरे तेहिं सत्येहिं ।
मग्गापक्विचरेदं, इदि विषेणायुण्णोणं ॥ २५ ॥
सर्वाङ्गानि सुन्दरणि यतस्तपोविशेषोपास सर्वाङ्गसुन्दरः ।
तपोनि समुच्चये । कजामां रोणात्तन्मावो निरुक्तं, तदेव सि-
खेव शिखा प्रधानं फलतया यत्राऽस्तौ भिक्जजावः । तथा
परमजसणमिति तृषयाभ्यामर्थमिति यतोऽस्तौ परमजसणः ।
सैवेति समुच्चये । तथा भाष्यतो आगाथिकाक्षेऽभीष्टफलं ज-
नयति करोति योऽसावायतिजनकः । तथा-सौऽज्ञमस्य सुजय-
तावाः संपादने कथपुक्क इव वा स सौभ्यामसकथपुक्कः । तपोनि
समुच्चये । अन्वोऽप्यपरोऽपि उक्ततपोविशेषोपात् ॥ ३८ ॥ कि-
मिथाह- रतिनोऽधीतस्तपोविशेषस्तपोभेदः, अर्थादि प्रत्यक्षतैः,

तेषु तेषु शास्त्रेषु, नानाप्रयोगविवर्धः । नन्वयं पठितोऽपि सामि-
न्वकृत्वाच मुक्तिमार्गं इत्याशङ्क्याऽऽह-मार्गप्रतिपासहेतुः शिष्य-
पथाऽऽभयकारणम् । यद्यत् तत्प्रतिपासहेतुः स मार्ग एवोप-
चारात्, कथमिदमिति चेदुक्तमेत-इन्द्रीत्युपप्रदर्शनं । विनेया-
नुगुण्येन शिष्यवीर्यसत्त्वानुकुण्येन भवन्ति हि केचित्ते विनेया ये
सामिन्वकृत्वाऽऽभयकारणम् । अन्तो निरभिःपक्षमनुष्ठानं सन्नत इ-
ति गाथाऽर्थः ॥ ३९ ॥ पञ्चो १५ विव ।

अथैते तपोविशेषा आगमं गोपकल्पन्त इत्याशङ्कां परि-
हरन्नाह-

विचं विचपपयुणुं, जिण्णिवयथं असेमसत्तहिं ।
परिसुक्कयेत्थ किं तं, जं जीवाणं हिंयं णऽसिण्ण ॥ ३९ ॥

विचमनुत्तमेकान्तसायाजिमानत्वाद्ब्रह्मजज्ञाऽऽदिदेवताह्वा विच-
मनेकावधम् । तथा विचपपयुत्तं नानाविधाधर्मप्रतिपादकामिमान-
युक्तम्, जिनेष्चयनं जिनेष्वाऽऽगमः, अशेषसम्बन्धितं समस्त-
प्रायुपकारकं, ज्ञेयानुसूत्रेण मार्गप्रतिपत्त्युपायप्रतिपादनपरत्वात्-
॥ परिशुक्तं कथञ्चेदस्तापविद्वान् सुवर्णमेव निर्दोषम् । एवं वा-
जतस्त्वद् जिनवचने किं तच्छब्दीधानां हितं नास्ति ?, सर्व-
मपि जीवानां हितमस्तीत्यत इदं तपः परिष्टव्यमानाऽऽभेभ्य-
पन्नभ्यमानमनुपलब्धमिधावगन्तव्यं, तथाविधजनहितत्वादि-
ति गाथाऽर्थः ॥ ३९ ॥

तथा-

सन्नगुणपसाइण यो, भेओ तिहिं अट्टेभीहिं परिसुक्को ।
दंसणायथारिचा-अ एस रेसिम्मि सुपसत्थो ॥ ४० ॥
सर्वगुणप्रसाधनः सकलगुणाऽऽह इति पर्याप्ततपोविशेषः ।
" भो " निपातः पूर्यार्थः । वेयोऽवसेयः, जिनिरहमेवशासन्नप्रवृ-
त्तये, परिशुद्धोऽनवधः, दशेनङ्गान्धारिचाणां प्रतीतानाव, ए-
षोऽयम् । (रेसिम्मि स्ति) निमित्तं, सुमद्यस्तोऽतिशयबलजः ।
तत्रैकमद्यं दशेनगुणबुद्धयै, एवमपरबलं त्रयपरिबुद्धयै इति
गाथाऽर्थः ॥ ४० ॥

अथ सर्वोङ्गसुन्दराऽऽदिहेतुस्तु सनिदान एव प्राणो प्रवर्त्तते,
ततो न न्यास्यान्वेतानीत्याशङ्कापरिहरार्थमनिदानतामेतु प्रवृ-
त्तस्व दृश्यवाह-

एपसु वट्टमाणो, जावपत्तिवोरे वीयजावाओ ।

सुक्काऽऽसपजोगेणं, अणियाणो जवविरागओ ॥ ४१ ॥
इतिपञ्चनन्तरोक्ततपस्तु प्रवर्त्तमावो ध्याप्रिययावो जीवः ।
" यत्तेषु बहुमाया " इति पाठान्तरे, इयं च । कथा ? , जा-
वप्रवृत्त्या बहुमानसारिक्तियथा, अनिदान इति योयः । कुत
इत्याह-बीजमायात् बोधिबीजविकल्पस्व देहिनो बोधिबीजज-
यनेन । यतश्च कथमित्याह-सुक्काऽऽशययोगेन सुमाभ्यवसाय-
संश्लेषेण । सुज्जापथसत्तायात् बोधिविधिं स्यात् । अनिदानो निहा-
नरहितः स्यात् । तथा-अवविरागतसंसारनिर्वेदाच्छक्तिश्च अ-
वविरागाऽऽदिनिमित्तं तन्निदानं न भवति बोद्धादिमार्थमभिव,
प्रवविरागाऽऽदिहेतव्योक्ततपोस्ति केपाश्चित्तो निर्निदानानि,
इति गाथाऽर्थः ॥ ४१ ॥
निर्निदानत्वाद्देवेषां मिथोपास्तमाभ्यावोन्तरप्रत्येनाऽपि दर्श-
यत्ताह-

विससत्तकऽणुवेषे-दि तथ व सुद्धं जम्ओ अणुण्णायं ।
शिण्णायं भणियं, अथेहि वि जोगपग्गमि ॥ ४२ ॥

तत्र

एयं च विसयमुक्तं, एगंदेषेण जं तत्रो जुवं ।

आरोग्यबोद्धिभाभा-इत्यवस्थाचिचनुद्धं ति ॥ ४१ ॥

विषयोबोद्धरुक्ततपसामाहम्भान्मायस्तांर्यैकपरिनिर्गमाऽदिः, स्व-
कपमुकृतपसामेव स्वभाष आहारस्वागमस्त्रयवर्जितपुत्रासाधुदा-
नाऽदिद्वैक्षणः, अनुपुत्रव्यक्त तत्परिणामाभ्यवच्छेदः, प्रकथयामि-
ता, अतस्तेषु विषयव्यक्तपुत्रव्येषु । तथा चेति समुचये । शुद्धं
निरवधं, यतो यस्मात्कारणाद्, अनुष्ठानं क्रिया, निर्बोणाङ्गं सुकि-
कारणम्, भागितमुकम्, अन्वैरपि तन्मात्तरौघैः, किपुनजि-
मैः, बोधमानेऽभ्यात्मनाक्षयैः । अतो विषयाऽऽदिशुद्धतयैते-
षां निर्बोणाङ्गत्वाच्चिनिर्दानतेति ह्ययमिति ॥ ४२ ॥ एतच्च
एतमुपनन्दरोक्तं तपः, विषयशुद्धं निर्दोषगोचरं, सकलदो-
षभोगीपजिनपतिविषयत्वात् । यस्मात्तत्रैव सन्निधेय, यथासत्ततः
तस्मात्तदोक्तं सङ्गतव, प्रार्थनापरमपीदं तपः । कुतः, इत्या-
आरोग्यबोधिल्लानाऽऽदिनाम्-“ आरोग्यबोद्धिज्ञानं, समाहिव-
रमुत्तमं हितुं” इति । एषंरूपा या प्रार्थना यास्त्वा, तस्यैषानं यश्च-
न मनस्वेतु नुद्यं समानं यत्तदारोग्यबोधिल्लानाऽऽदिप्रार्थनाचि-
त्तनुवच, इति कृत्वा । इति गाथाप्रार्थनाः ॥ ४३ ॥

एवमनन्दरोक्तं तपो निर्निदानमिति व्यवस्थापितमयोपादे-
शश्चाह-

जन्दा एसो मुक्तो, अथियायां होइ जावियमर्धं ।

तद्दा करेह सम्मं, जह विरदो होइ कम्माणं ॥ ४४ ॥

यस्मात्कारणात्, (एषो चि) इदमनन्दरोक्तं तपः, शुद्धं
निर्दोषव, प्रवति ह्यात् । किंभूतं सदिहत्याह-अनिदानं प्रा-
शुकमुकया निदानवाजितम् । केनामिदमर्थविद्यमित्याह-मावि-
तमर्तोनां सदागमभासितमानसानाम्, तस्मात्कारणात्, कुलत
विद्यत । एतदेवेति मय्यम्, सम्पत् आशुक्त्या । एतदेव व्य-
क्ततरमाह-यथा येन प्रकारेण, विरदो विनाशो, भवति जायते,
कर्मणां क्षानाऽऽवरणाऽऽदिनाम् (४४) पञ्जा० १६ विव० १ प्रव० ।
सांस्कारिकप्राज्ञिकाधमीज्ञानवज्जमीरोहिणीतपंसि येन या-
वज्जीवमुच्चारितानि प्रवर्तित, स रोहिण्या अग्रतः पृष्ठतो वा
भागमेने पृष्ठकरणाशक्त्यजाये किं करोतीति प्रश्ने, उच्यते-अत्र स-
बंधा पृष्ठकरणाशक्त्यजाये वसतः प्रथममायाच्छुक्ति तत्तपः
प्रथमं करोति, स्थितं तु पञ्चात्मक्या प्रापयतीति । ३४ प्र० । ही० ४
प्रका० । रोहिणीदिनाऽऽराधकानां काचिद् मिश्रयामतिनं वेति
प्रश्ने, उच्यते-रोहिणीदिनाऽऽराधकानां मिश्रयामतिर्ज्ञाता नास्ति ।
६ प्र० । ही० १ प्रका० ।

तपस्या कर्त्तव्यं यथा शरीरज्ञानिनं स्यात्-
तवतो अ पिवासाई, संतो वि न दुक्त्तवृत्तगा ऐश्वा ।
जं ते स्वयस्त हेऊ, निदिष्टा कम्पवाहिसम् ॥ १० ॥

तपसश्च पिपासाऽऽद्यः सन्तोऽपि भिक्षाऽऽनाऽऽदौ न दुःखक-
या हेवाः । किमित्थवाऽऽह-यद् यस्मात्पिपासाऽऽद्यः क्लृप्तव्य
हेतवो निर्दिष्टा अगवन्निः कर्मव्याधेरिति गाथाऽर्थः ॥ १० ॥

तथाहि-
बाहिस्ये व सचरेऊ, सेजित्ता कुण्ठित थिइमेव ।
ऋदुगार्हं वि जयस्सा, ईमिं दंसितगाऽऽऽऽगं ॥ ११ ॥
व्याधेयपि कुष्ठाऽऽद्यैः क्लृप्तहेतवः सेवयमानाः कुञ्चित धृतिमेव

कुक्कुटाऽऽद्योऽपि जनस्य ईषदोषयन्त आरोग्यम्, अनुपुत्रव-
सिद्धमतेति गाथाऽर्थः ॥ ११ ॥

किमेव दृष्टान्तोऽभ्यस्योपनयः-
इच्च एष चिच सुणियाणो, कुण्ठित थिइमेव मुक्त्तभावस्त ।
शुक्त्ताणांसंपादण-चरखाइ सयं निदंसता ॥ ११ ॥

(११) एवमेवैव कुदाद्योऽग्नेः कुर्वते धृतिमेव, न तु कुः, कु-
शुक्त्तभावस्य रागाऽऽदिविरहितस्य, किं ह्येयन्तः सन्तः ?
शुर्वाङ्गासंपादनचरखादि स्वयं निदंसयन्त इति गाथाऽर्थः ॥ ११ ॥

ण य ते वि ह्येति पायं, अविअपं धम्मसाहणमइस्स ।
न य एगंदेषेण चियं, ते कायव्वा जन्नो जणियं ॥ ११ ॥

न च तेऽपि प्रवर्तित प्रायः जुदाद्यः, अचिकरं प्रागुत्थानविर-
देशे चर्मसंसाधनतः प्रवर्तितस्य चर्मप्रभावादेव, न चैकान्त-
नेव ते कुदाद्यः कस्यैवा मोहोपग्रमाऽऽदिव्यतिरेकेण यतो भ-
सितमिति गाथाऽर्थः ॥ ११ ॥

किं तदित्याह-
सो हु तवो कायव्वां, जेष मणोऽभगलं न चित्ते ।
जेण य दिदियहाणी, जेष य जोगा ण ह्यवति ॥ १४ ॥

तत्रि तपः कर्त्तव्यमनज्ञानाऽऽदि, येन मनोऽभङ्गमसुन्दरं न
चिन्तयति, शुभाभ्यवसायानिमित्तान्कर्मसंशयस्य । तथा येनाऽऽद्य-
हानिः, नृजाने प्राप्नुयेक्याऽऽद्यभासात्, येन च योगाशक्त्यात्-
सामाचार्येऽनंतताः व्यापारा न हीन्यन्ति इति गाथाऽर्थः ॥ १४ ॥
देहे वि अपनिवक्तो, जो मो गहणं करेइ अस्सत्स ।
विहिआकुण्ठाणमिणं, ति कइ तन्नो पावविमन्नो चि ॥ १५ ॥

वेदेऽप्यप्रतिबद्धो वाः विधेकारस्य प्रहणं कर्त्तव्यम्योदनाऽऽद्य-
विहितानुष्ठानमिति, न तु सोऽभाद्यः, यत्तद्वैभवंतः कथमसौ पाप-
विषय इति ई, नैव पापविषयः, एतेन कथं न पापविषय इत्ये-
तत्प्रयुक्तमिति गाथाऽर्थः ॥ १५ ॥

किं च-
तन्प वि अपम्मम्भाणं, न य आसंसा तन्नो अ सुहेव ।
सन्वमियमाण्डाण्यं, सुद्धाऽऽवदं होइ विक्केअं ॥ १६ ॥

तत्रापि सान्प्रदानाद्यधर्मस्थानं स्वर्गाऽऽज्ञासंपादनात्, न सावां-
सा, सवैश्यामिभङ्गानुवृत्तः । यत्तद्वैभवंतः कथमसौ पापवि-
सर्वं वक्ष्यताऽऽद्य (१६) एवमुक्तेन न्यायेन स्वर्गाऽऽज्ञासं-
पादनाऽऽदिना अनुष्ठानं साधुसंबन्धि सुद्धाऽऽद्यदं, अथनि
विज्ञेयमिति गाथाऽर्थः ॥ १६ ॥ पं० व० १ द्वार । “ जहेव
पार्थाच्छता णु पविंसति, तथा ससर्पेऽप ततो कर्मणं पाण्डुरेऽ,
ततो बडगुणं चतगुणं पाथिचिंसं ।” मह० १ चू० ।

पवेषु तपो न करोति-
संते बलवीरियपुरिमयारपरकम् अट्टमिवाउदमीनायाणं-
मीपउजोमवणचाउम्भामिणं चउत्थेऽट्टमक्रेडे ण करेज्जा
स्वर्गां कपं गायरइ चउत्थे कपं परिचविज्जा तुवात्तमं ।
महा० १ चू० ।

“ नां पृथवं तवसा आवहेज्जा ।” (१७) नापि तपसा पूजन-
संस्कारमावहेत्, न पूजनसंस्कारमिति तपः कुर्यादित्यर्थः । अ-
दि वा-पुत्रात्मकारानिमित्तयेन तथाविधाभ्यासेन वा महताऽपि
केतविसर्पणां मुक्तहेतुकं न निःसारं कुर्यात् । तदुक्तम्-“ परलो-

काधिकं धाम, तपः सुनमिति द्वयम् । तदेवाधैत्यविद्युत्त-सारं
मुणक्तवायेत ॥ १ ॥ (२७) सूत्र० १ श्रु० ७ अ० ।

चतुर्विधमाजीविकानां तपः-

आजीवियायं चतुर्विधं तदे पक्षयोः तं जडा-उगगतवे,
घोरतत्र, रसनज्जुहृणया, निजिन्दीयपरिमंलीणया ।
(आजीवियायं इत्यादि) आजीविकानां गोशालकांशोषायाम्,
कर्म तपोऽष्टमाऽऽदि, क्वचन-“उरमिति” याडाः तत्र उरं शोभयत् ।
इहलोकाऽऽद्याशंसा रौरहत्येनेति घोरमारानरपेक्षं (रसनज्जु-
हृणया) घूताऽऽर्हत्परस्परत्यानः जिह्ममूयप्रतिस्त्रीनामना मना-
ह्रामनोहेषादारेषु रागद्वेषांरहारे इति; आर्हतानां तु हादसा-
धेतिः स्या० ४ उ० ३ व० ।

पशुपणायामष्टमाऽऽदि तपोऽवश्यं कर्तव्यमिति । कल्प० १ कृण ।
बासतपानि, प्रा० क० । कथाऽऽयत्र शारीराऽऽदि विविधं तपः कै-
श्चिदु शारीराऽऽदिभेदं त्रिविधमुच्यते । यदुक्तं गुरुगुण्युद्ध-
शिकावृत्तौ-“कैश्चित्तपोऽस्त्रिभ्यं शारीराऽऽदिभेदमनुच्यते ।

यथा-

“ देवानांथगुरुप्रकृ-पूजनं शौचमार्जवम् ।
ब्रह्मचर्यमहिम्ना च, शारीरं तप उच्यते ॥ १ ॥
अनुद्वेगकरं वाक्यं, मन्थं प्रियहितं च यत् ।
स्वाध्यायाज्यसन चैव, वाङ्मयं तप उच्यते ॥ २ ॥
मनःप्रसादः सौम्यत्वं, सौम्यमादिविनिग्रहः ।
भावसमुच्चिरत्येनद्, मानसं तप उच्यते ॥ ३ ॥
शारीराऽऽङ्गयं सारं, वाक्मयमनसं शुभम् ।
अधन्यमध्यमोत्कृष्ट-निजंकरुणं तपः ॥ ४ ॥ ”
सार्वकं, राजसं, तामसमिति वा विविचय ।

यथा-

“ तपश्च त्रिविधं क्षेत्र-मफलाऽऽकाङ्क्षिभिरैः ।
अरुया परया तप्तं, सार्विकं तप उच्यते ॥ १ ॥
सत्कारमानपूजाऽर्थं, तपो द्रव्येन चैव यत् ।
क्रियते तद्विद्भोक्तं, राजसं चलमभयम् ॥ २ ॥
सूदप्रदं यथाऽऽम-पीडया क्रियते तपः ।
परस्योच्छेदनार्थं वा, तन्नामसमुदाहृतम् ॥३॥ ”(१०१ गाथा)
ग० २ श्रु० ० । तपःफलं व्यवदानम्-“ तवे बोधाणफलं । ”
स्या० ३ उ० ३ इ० ।

संयमवाद् मानुस्तपो निरतः स्वाद्य, अतस्तःफलं प्रश्नपूर्वकमाह-
तरेषां भेदं । जीवे किं जणयद् ? । तवयां बोधार्थं जण-
यद् ॥ ७७ ॥

हे भगवद् ! तपसा कृत्वा जीवः किं फलं जनयति ? गुरुराह-
हे शिष्य ! तपसा जीवो व्यक्तवानं जनयति, पूर्वबद्धकर्मोपगमनेन
विशेषेण शुद्धिं जनयति ॥ २७ ॥ उ० २६ अ० ।

से जययं ? किं उड्डुडुपदसमनुवाज्ञसऽऽद्यासमासेऽजाव णं
उत्पामसखयार्था णं अश्वतथोरवीर्यगकटुमुक्ते संयमजयणे
विपुले सुमहंते वि उ कायकेसे कर्णिरत्यगे इवेजा ? । गो-
यमा ! ण गिरत्यगे इवेजा । से जययं ? केणं अड्डेणं ? । गो-
यमा ! जभो णं सरुद्धमहिमगोपादभो वि संयमजया विउडे
अकामनिज्जाराए सोहम्मकप्पाइयु चयंति, तत्रो विभाग-
खणं युए समाणे निरयाऽऽदिषु संसारमणुसंसेरजा; तहा
य दुग्गंभाभिउज्जवेलीणखारपिच्छे, उज्जिअणपेवज्जुअय-

दुग्गिचिअविउले रहिरचिखिल्लं दुद्धस्मणिज्जवीजल्प-
तिमिसंघारणंनुद्वययिज्जगन्धवाचमज्जमज्जरापरण्णइअ-
णमम, रीरयासेने सुच्छमुपोरादारुणुत्तलाणमेव भायणं भ-
वंति, ण उण मंजययणाए विभा जमज्जमरागणाऽऽएहिं
घोरपर्यंमपहाहत्तरुणुत्तलाणं णिह्मण्यमंमंतिमयमंतिंयं
जवेजा, एतणं मंजययणाविषेडे सुमहंते वे उ कायकेसे
पकम्मय गायया ! निरत्यगे भवेजा । यहा० ३ च० ।

“ इमेण वा सुचरित्तपनविमयमंनंरवाम्भेण ” इत्याशंसार-
हितेन तपः कर्तव्यमिति । सूत्र० २ श्रु० १ अ० । यास्वन्न प्रति-
स्त्विने गिबिह्वनाऽऽदिपणमात्मपयवसान तपो धीयने तत्तपोऽर्ह-
त्तत्तप इति । इय० १ उ० । गिबिह्वनिकाऽऽदिकं तपानि, श्रो० ।
अश्विन्यस्वाध्यायमध्ये कृततपसो दिनत्रयम्, अथवा-हादवादि-
तान्युपधानालोचनाधामभ्यानां चतुर्थ्यां वा न समायाःतीति प्रश्ने, उ-
त्तरम्-सत्प्रत्यादिदिनत्रयमाणायां नायाःतीति १२२ प्र० । सेन०
२ उ० ० । पक्षोपवासरोहिणीपञ्चम्यादि तपसु बद्धवर्षाऽऽद्यानेषु
कदाचिद्दृष्टमूल्या महाकारणाऽऽदिना वा पक्षापवासाऽऽद्यादिने उ-
पवासाभयेन पक्षोपवासाऽऽदि तपो ब्रह्मणो याति, किं वा ययोक्त-
यंपमास तपनामन्तरं तत्तपः कदासाऽऽदिना निर्घृतां नीयत इति प्रश्ने,
उत्तरम्-विष्णुयादिना तपोऽदिनाज्ञाने तत्रोपवासाभवेन द्विती-
यादिने उगडानिमित्तं तत्तपः कार्यम्, समायां च वर्त्मनां विधि-
याम्यकराणां आदिविधौ सन्ति, महाकारणे तु तपोऽर्हते तपः
करणं महत्तराऽऽद्याकर्णान्मज्जवतीति । १६७ प्र० । सेन० २
उ० ० । तपःपवनेषुषूयामनेषु विश्रांतिस्थानकाऽऽदि तपः कर्तुं
शुक्रान्ति, न वेति प्रश्ने, उत्तरम्-तत्तपः कर्तुं न शुक्रधी-
ति, १६८ प्र० । सेन० २ उ० ० । अथ पं० विधाविजय-
गाणिह्नप्रश्नत्तुत्तरं च । यथा-बैजाऽऽभिनान्स्वाध्यायादिनेषु य-
त्तपः कृतं स्यात्तत्तपो रोहिण्यालोचनाऽऽदिषु स्मोति, न वेति
प्रश्ने, उत्तरम्-सत्प्रत्यादिदिनत्रयकृतं तत्तपः आशोचनायां न
गम्यते, रोहिण्यदि तत्राविधसंबद्धतर्पासु गम्यते, न तु
सर्वत्रैति । १०० प्र० । सेन० ३ उ० ० । तपसाः निष्काचितक-
र्मणां तपसा क्रयो भवन्तीति श्रोत्तराऽऽद्ययनसुवृथादातु-
कमस्तीति । ४६ प्र० । सेन० ४ उ० ० ।

तत्रअ-देशा-स्वापते, दे०ना० ३ व० २ गाथा ।

तत्रआचार-तपञ्चाचार-पुं० । आचारजेदं, तप आचारो हाह-
शुविधः । उक्तं च-“ चारसविहृमि वि तवे, अर्जिननवा-
हिर कुसलार्हदु । अगिज्ञायं अगाजीवी, नायश्वो सो तवाऽऽया-
रो ॥१॥ इति । स्या० ३ उ० ३ उ० ।

तत्रकरुण-तपःकरुण-न० । तपसोऽनशनाऽऽदिवाहाण्यन्तरभेद-
भिन्नस्य करुणं कृतिस्तपःकरुणम् । अनशनाऽऽर्होहाण्यन्तर-
भेदनिर्भस्य तपसः कृती, प्रा० म० १ अ० २ श्रु० ४ ।

तत्रगुण-तपोगुण-पुं० । अनशनाऽऽर्हते, स्या० ६ उ० ० ।

तत्रम-तत्रम-पुं० । नकाराऽऽदिवर्षपञ्चकं, रा० ।

तत्रमपविजाति-तत्रमप्रविभक्ति-न० । तकार्यकार्यकार्य-
कार नकारत्येसकपे प्रविभक्तिनामकेऽऽद्यशो नास्याविधो, रा० ।

तत्रचरण-तत्रचरण-न० । तपोविधाने तपसि च कृते धूर्ति क-
योति नातपयाम् । अनु० । संयमनुष्ठाने, सूत्र० १ श्रु० ३ अ०

तत्रचरया

१ उ० । तपश्चरयं ब्रह्मचर्याऽऽदि, तत्कलनप्युपचारात्तपश्चरयन् । स्वर्गसंभवो भोगजातो, ज्ञा० १ श्रु० ६ अ० ।

तत्रचरयच्छरियाषिक-तपश्चरयचरितानिषक-न० । दिव्ये नाट्याविधौ, रा० ।

तत्रचरयिष्णु-तपश्चरयिष्णु-त्रि० । तपस्विनि, " नाणाहोत्रो जीवह, अह सुष्टुभो अह इमो मुखेयज्यो । साहजजतो एव, बभूव एसो तवचरयो ॥ १ ॥ " इत्या० ५ डा० ३ उ० ।

तत्राय-तपन-पुं० । तपसीति तपनः, रथो, अत्रु० । पिं० रुचक-शिवरतने पूर्वस्थां शक्तिरुपस्थां च दिशि तृतीये कूटे, इ० ।

तत्रायवेत्तु-तपनवन्तु-न० । पुं० । बुक्ते, रत्ना० ६ परि० ।

तत्रयिज्ज-तपनीय-न० । आरत्नसुवर्णे, जी० ३ प्रि० ५ उ० । सं० । म० । जी० । जं० । सुवर्णवशेषे, जी० ३ प्रि० ५ उ० । तं० । जी० । स० । रा० । जं० । सु० म० । ज्ञा० । " तत्रयिज्ज-बाह्यवापयद्ये । " तपनीयमव्यः बालुकाः सिकताः, तासां प्रस्त-ष्टः प्रस्तारो यस्मिंस्तत्तथा । जी० ३ प्रि० ५ उ० । रा० । " त-बाह्यज्जसंभ्रम्या । " तपनीयस्तपनीयमयो 'लंबुवगो' वाक्छामाप्र-मसो मे प्राक्त्वे लम्बानाभो मारुतनिवेशो गोलाकऽऽर्कतयैषां तानि । जी० ३ प्रि० ५ उ० । रा० । " तर्वाणज्जामरचतुस्रनिध-राइसंयुगेन । " कदप० २ इण ।

तत्रयिज्जकृत्-तपनीयकृत्-पुं० । जम्बूद्वीपे रुचकपर्वतस्य त्रि-तीयस्मिन् कूटे, इत्या० ८ डा० ।

तत्रयिषयपाण्यरुचक-तपोनियमकानुष्ठ-पुं० । प्रावृष्टके, आ० म० १ अ० १ अण्ड । (अस्वोदाहरकम् 'सुव' शब्दे बध्पते)

तत्रय-देशी-भक्तगयोत्पे, दे० न० ५ वर्ग १ गाथा ।

तत्रतेज-तपःस्तेन-पुं० । कृपककृपकृपे, काश्चित्कानिचतु पृष्टस्य-मसौ कृपक इति । तदा स्व पुत्राऽऽद्यर्षेमाह-मह्यम् । अथवा च-कि-साधव एव कृपकाः । अथवा-तूर्णमास्ते । इष्ट० ५ अ० २ उ० ।

तत्रधज-तपोधन-त्रि० । तप एव धनं यस्य सः । तपोधनवति, वन० १४ अ० ।

तत्रपद्मिमा-तपःप्रतिमा-स्त्री० । तपसाऽऽत्मतुलनायाव, वृ० १ उ० । ('जणकाण्वय' शब्देऽस्मिन्नेव आगे १५६६ पृष्ठे एतत्स्वरूपम्)

तत्रपद्मपा-तपःप्रधान-त्रि० । तपसा प्रधाने उत्तमे, शेषमुनि-अगपेक्या, तपो वा प्रधानं यस्य तस्मिन्, ज्ञा० १ श्रु० १ अ० । नि० । रा० ।

तत्रवल-तपोवल-त्रि० । वदनेकवर्षाजिननेकदुःखकारणं नि-काचितकर्मप्रार्थं लक्षणति तस्मिन्, इत्या० १० डा० ।

तत्रवलिप-तपोवलिप-पुं० । तपसा बालकस्तपोबालकः । त-पसा बलिष्ठे, महनामपि तपसा यो न क्लाम्यति, यत्र तत्र वा स्व-ल्पे प्रयोजने तपः कतिभ्यामि इति त्रिभिन्मय प्रतिसेवते । यदि वा-बाह्यमासिके तपसि दसे चदति-समयोऽहमन्यदपि तपः कर्तुं तदपि मे देहोति । तस्मिन् तपोबालिके सूत्रपयाये, इय० १ उ० ।

तत्रजावना-तपोभावना-स्त्री० । प्रथस्तभावनाभेदे, वृ० १ उ० । तत्रमय-तपोमद-पुं० । तपःप्रधानो मयस्तपोमयः । मयस्थानजे-दे, इत्या० १० डा० । स० ।

तत्रय-तत्रक-न० । सुकुमारिकाऽऽदितलननाजने, विद्या० १ श्रु० ३ अ० ।

तत्रविद्यय-तपोविनय-पुं० । विनयभेदे, इष्ट० ।

तपोविनयमाह-

अत्रयोज-तत्रेण तमं, उत्रयेऽ अ समग भोक्त्वल्पपाणं । तत्रविनयानिच्छयमई, तत्रोविण्णो ओ इवइ तम्हा ॥८५॥ अत्रयथां नपसा तमोऽहानम्, उत्रयति च स्वर्गो मोक्षमा-त्मानं जीवह, तपोविनयानिच्छनमनिर्गस्मादेवंविधस्तपोविनी-तो भवति तस्मादिति याथाऽर्थः ॥ ८५ ॥ इष्ट० ६ अ० ।

तत्रसंज्ञम-तपःसंयम-पुं० । तापयानि तपस्तपःप्रधानः संयम-स्तपःसंयमः । चारित्रसामाधिके, विके० । तप अज्ञातोदरता-ऽऽदि तपःप्रधानः संयमस्तपःसंयमः । अज्ञातोदरताऽऽदिप्रधाने संयमे, आ० म० १ अ० २ अण्ड ।

तत्रसंज्ञमप्यहाय-तपःसंयमप्रधान-पुं० । तपः बाह्याभ्यन्तरं ज्ञाप्यप्रकारं, तथा संयमः सस्तरशभेः । पञ्चाऽऽभ्यांश्चरमखा-ऽऽदिलक्षणः, तात्रयो प्रधानस्तपःसंयमप्रधानाः । तपःसंयमा-ज्यां प्रधाने, " तत्रसंज्ञमप्यहाया, गुणधारी जे चर्षति सभ्या-चं । " सूत्र० १ श्रु० ११ अ० ।

तत्रसंज्ञममुज्जय-तपःसंयमोद्यत-पुं० । तपोऽनशनाऽऽदि संयम-स्वस्तविधः, मकारोऽनाकृतिकः, तत्रस्तपःसंयमोद्यतस्तपः-संयमोद्यतः । तपःसंयमाभ्यामुद्यते, इष्ट० ३ तत्र ।

तत्रसंज्ञमय-तपःसंयमयत-पुं० । प्रावृष्टयो, जी० ।

तत्रसमाहि-तपःसमाधि-पुं० । तर्पास बाह्याऽऽऽज्यन्तरभेदादिषे यथाशास्त्रे निरन्तरं प्रवृत्तस्तपःसमाधिस्तस्मिन्, प्रथ० १० डार । इष्ट० ।

तपःसमाधिमाह-

चउविद्वा खलु तत्रसमाहि भवः । तं जहा-नो इन्द्रो-गृह्याए तत्रमहिद्विज्ञा, नो परलोगचयाए तत्रमहिद्विज्ञा, नो किलिचक्षसहसिलोगृह्याए तत्रमहिद्विज्ञा, नऽऽकृष निज्जगृह्याए तत्रमहिद्विज्ञा चतुर्थं पयं जवइ । जवइ अ इत्थ भिज्ञागो-—

अतुर्विधः खलु तपःसमाधिर्भवति । तद्यद्युद्वाहरणोपन्या-सायः । नेह शोकार्थमिहलोकाभिमितं लक्ष्यादिवाऽऽहृया त-पोऽनशनाऽऽदिक्रमपथिनेष्टु कुर्वाणमिलवन् । तथा न पर-लोकार्थे जमान्तरभोगनिमित्तं तपोऽधिनेष्टुऽऽहृषवन्त् । एवं न कीर्तिवसुंशुशुद्रज्ञाऽर्थमिति । सर्वेदिग्वापी साधुवाचः की-र्तिः । एकद्विधयोपी वरुः । अहोदिग्वापी शब्दः । तत्त्वान एव इलासा, नेनद्वं तपोऽधिनिष्टेत् । अपि तु नायत्र निज्जरा-थेमिति न कर्मनिज्जराथेकां विद्याए तपोऽधिनेष्टेत् । अकामः सन् यथा कर्मेनिज्जरेव फलं भवति तथाऽऽधिनेष्टुऽऽर्थः । अतुर्थं पदं जवति । भवति चात्र श्लोक इति पूर्वम् ।

म चायम-

विचिह्णुणत्तोरए य निव्वं, जवइ निरासर्षं निज्जगृहिए ।

तवसमाहि

तवसा धुणः पुराणपावनं, जुषो मया तवसमाहिर् ॥४॥

चिष्विचयुक्ततपोरतो हि निव्यमनशुभाऽप्रवेक्षयाऽनेकगुणं च-
षपस्तकृत एव सदा अर्चति, निरातो भिःप्रत्याश इहकाकाऽऽ-
दिव्यु निजैराधिकः कर्मनिजैरापी, स एषंभूतस्तपसा षड्द-
केन बुभोम्यपमयति, पुराणपापं चिरन्तनं कर्म, मयं च न व-
च्यस्येवं युक्तः सदा तपःश्लाभाधाचिति सूत्रार्थः । ५१० ६
अ० ४७० ।

तवसामायारि (ष)-तपःसामाचारिन्-पुं० । पाकिफाऽद्विष्टु
तपःकर्म स्वयं करोति, परं च कारयति, भिक्षाचर्या स्वयमनु-
तिष्ठति, परं च तस्यां नियुक्ते, इति तपःसामाचारि । तस्मिन्,
प्रथ० ६३ कार ।

तपःश्लाभाकारिमाह-

पाकिस्वर्षे पोसद्विष्टुं, कारेति तवं सयं करोति य वा ।

निक्त्वायारियाएँ तदा, निरजुजति परं सयं वा वि ॥

पाकिके अश्वेनासे सर्वाणि, पौषधिकेषु च अष्टयादियु पर्वेषु
परं तपः कारयति, स्वयमपि च करोति, तथा भिक्षा-
चर्यायां परं नियुङ्क्ते, प्रयोजनमपेक्ष्य स्वयमपि भिक्षाचर्या
मन्वजति ।

सव्यस्मि वारसविधे, निरजुज्रड परं सयं च उज्जुषो ।

गाणसामाचारीए, मयं तिसायंत चोएति ॥

सर्वस्मिन् ज्ञापशशिष्ये नपसि यथाशो परं नियुक्ते, स्वयं चार्थ-
व यथाशक्ति उजुः । अथ० १० उ० ।

तवसिक्-तपःसिद्ध-पुं० । तपसा सिक्ते सिक्तेभेदे, (आ०म०)

संप्रति तपःसिद्धप्रतिपाद्यनामंमाह-

न किञ्चिदपि ओ तवसा, सो तवमिदो दृष्ट्वाहारि व्व ।

सो कर्मकत्वयनिदो, जो सव्यकवलाकर्मसो ॥

न ज्ञाम्यति न ज्ञानं गच्छति यः सव्यस्तपसा बाह्याभ्यन्तरेण
च एषंभूतस्तपःसिद्धः, अन्तानिस्वाद् इष्टप्रहारिबद्धिंति मा-
थाऽऽकार्यः । आ० म० १ अ० २ अथय-
मावाथेः कथानकाद्वल्लेयः । तथेदम्-

“ चिन्तनातिरेको तुरांगतो, दुर्बिनतो, पुत्रे कश्चित् ।

स्थानांशवारितो दुष्ट-और्यार्थो पुत्रम यवौ ॥ १ ॥

चौरसेनापतिस्त्वं च, पुत्रपुत्रा प्रपञ्चवान् ।

यूने तस्मिन् स एवाऽऽत्, चौरसेनापतिस्त्वं ॥ २ ॥

इष्टप्रहारी नाज्ञाऽऽत्, इष्टप्रहारकः स यत् ।

ससेनः सोऽभ्यदाऽऽसात्, प्राममेकं त्रिभुषितनुम् ॥ ३ ॥

तथैको निःस्वविशोऽभू-किञ्चिदपि स मायितः ।

बाहिस्थाऽकनतुग्धाऽऽदि, परमाश्रमपाचयत् ॥ ४ ॥

इषयं स्नानकृते सोऽमा-कचौर कस्तु तद्दृष्टुं ।

प्रविष्टः पायस्तथालि-मण्डन्य जगाम स ॥ ५ ॥

इदन्ति किमिद्रुपाण्या-व्यद पिबुः पायसं हनम् ।

दुषांके सोऽथ रोषेण, चौराणां निजुषुषया ॥ ६ ॥

अनेकैस्तस्करैस्तत्र, परिषेण जगाम सः ।

अश्लेनापतिर्मा-मप्यऽऽत् न चिन्ततम् ॥ ७ ॥

इति कोऽप्येव सचौरात्, अज्ञमाकृत्य भाषितः ।

सत्वावाहम्भरे भेजु-स्तामद्वयत् तं द्विजम् ॥ ८ ॥

तद्वाहणी तस्यैव, किं त्वं निष्कृप ! तवा ? ।

साऽपि स्वापादिना तेन, तन्नोऽपि र्चया कृतः ॥ ६ ॥

प्रस्कृतत्वं तमाश्लेष, कदावाऽऽत्मावचसा ।

हा हा चके मया पापं, का भविष्यति मे मतिः ? ॥ १० ॥

द्विजकथावचनोक्तुस्त्वं, पापास्तानपि मारव ।

पिओरजायतो प्राची, श्नुतुरांगिप्रयोऽपि मः ॥ ११ ॥

तदाकृत्यं विरोधेन, स तिर्यं परं मनः ।

इतः वापाक्यं मुक्तिः, स्वाभ्ये वाचुनैकत ॥ १२ ॥

इष्टान्ते धर्मसाधक्युः, सवैपापावहारकम् ।

प्रतिबुद्धः परिमथ्य, अपृष्टे ज्ञान्त्वानिष्टम् ॥ १३ ॥

वायकर्म स्मरत्येत-सावज्जोऽयं मया न च ।

दीव्यमानो ह्यपमान-स्तन्ये विजडाह सः ॥ १४ ॥

तत्कनानुपसमांशै-चिलेदे सक्तं स्मरद् ।

इष्टप्रहारी भूत्वा स, कर्मसाधनापि प्रति ॥ १५ ॥

चतुर्भिर्मैस्त्वपःश्लै-स्तकमोऽभ्युदय सर्वथा ।

अपाय केचनज्ञानं, मपस्त्वको बभूव सः ॥ १६ ॥ आ० क० ।

तवसूर-तपःशूर-पुं० । तपोशूरे, स्थान० ४ शा० ३ उ० । “ तव-
सुरा अजगारा ॥ ” संधा० ।

तवसोसिय-तपःशोषित-वि० । तपसा शोषमुपमेय, अथ० २७० ।

तवस्सि [ष]-तपाऽद्वन्-पुं० । तपोऽप्यस्तीति तपस्वी ।

तपः संव्यतपस्तस्मिद् विद्यमाने, अथ० १ उ० । तपोऽप्यस्ती-
ति तपस्वी, तपो विद्वद्वाचिकरूपं षिद्यते येषां ते तपःश्लेनाः ।

प्रथ० ६६ द्वार । विद्वद्महामप्रकृत्यं तपो विद्यते येषां ते तपः-
श्लेनाः प्रथ० १४८ द्वार । ध०/नि० षु० । विद्वद्वाऽऽद्विनपञ्चरूप-
कारियुः, प्रथ० ४ द्वार । कृपक, म० ६ श० ८ उ० । ४० । ४० ।

मासकृपकाऽऽद्विषु, आ०क० । स्थान० चतुर्भनकाऽऽद्विकारिणि,

प्रथ० ३ सव्यः द्वार । प्रशस्तनपोयुक्ते, प्रथ० ५ सव्यः द्वार ।

अनशनाऽऽद्वितपोविचित्रयुक्तं सामान्यसाधुषु, ज्ञा० १ बु० ८

॥ १ ॥ साधौ, सूत्र० १ पु० २ अ० १ उ० । उच्य० । कौण्डेदे,

बु० १ उ० । अष्टमाऽऽद्विकृपके, ज० ५५ श० १ उ० । निहसंदेहे,

सूत्र० १ बु० २ अ० १ उ० । प्रथम्यतपोऽप्यिते भिक्षौ, उच्य० ६

अ० । जिनैन्दिये, औ० । तपो बाह्याऽऽद्व्यन्तरकर्मैऽनवहनउच-
नकदापमनवरततु मथानद्विज्ञानमस्ति यद्यत् स तपस्वी । स्थान०

२ शा० ४ उ० ।

तवायार-तपश्चाचार-पुं० । ज्ञापयविद्यतपेविशेषोक्तुते (स०

१ अङ्क) आचारभेदे, “ आर्यवर्तिसि वि तये, सन्मिनरवा-
हिरे कुसलद्विडे । अगिलाएँ अणाजीवा, भावयो सो तवायारो ॥ १ ॥ ” अ० २ अ० । तपसाचारस्तु ज्ञापयविद्य, बाह्याः

च्यन्तरतपःबहुव्ययदेवात् । तत्र “ अनानमनुभवरता, वृषेः सं-
क्षेपं रसत्यागः । कायक्लेशः संजी-नतेति बाधं तपः शोकश्च

॥ १ ॥ ” अ० १ अ० ।

इयाचि तवायारो मद्यति-

दुविष तवपण्णया, मंठाणऽऽरोवणा तपकरेते ।

सव्यस्य ह्येति ज्ञाहुगो, (५) शीषणियण्डः (यज्जाय मोक्षार्ण०)

वारसविधमि वि तवे, सन्मिनरवाहिरे कुसलद्विडे ।

अगिह्लाएँ अणाजीवां, णाययो सो तवायारो ॥ ४१ ॥

दुविहत्वे चि-बाहिरो, अमिनरो य । बाहिरो उद्विहो-अ-

चसयं, शोभोपरिया, निष्कृपापरिंसाकं, रसपरिष्काभो,

कायकिलेसो, पदिसंज्ञीयता य । अर्धिमनरो उद्विहो-पायच्छि-
 त्तं, विणभो, वेवावचत्तं, सज्जाको, विउत्तमनो, कांयं वेत ।
 उविहा तवस्स य पक्कवा कायव्वा । पक्कवणा धाम पक्कवणा ।
 सा य उहा उमपुण्णकपपमसुत्ते, तहा दृक्वा । इह तु प-
 क्कित्तेषुऽद्विकारो, तं जगतिसं-सगं ठाणं सज्जां, सजाणस्स
 कारोवणा सजाणारोचना, तांमिं ततो संवज्जाति, अकारो
 पदिसिहे, करेति आचरंतेत्यर्थः । अकारेण य पदिसिहे, अणाय-
 रणं अणायारं, तस्स य सद्धानं, तं च इमं- 'सम्बन्ध होइ लहु-
 गो ।' सम्बन्धेति । सम्बन्धेपुं पदेसु अणसणाऽऽदिसु सतिपुरिसका-
 रपरकमे विच्छमाणे तथमकरंतस्स मासलहुं, अरपसत्तं अक्कण-
 मिति कात्तं उठाणं करेइ, संज्ञोणविणयसज्जावपया । तिथि, मो-
 षं । पदिसंज्ञीयथा दुविहा-द्वयपदिसंज्ञीयथा. भावपदिसंज्ञीयथा
 य । इतिपसुपंदगयुमसंस्तसा इतिं दव्वमि । भावपदिसंज्ञो-
 ष्टा दुविहा-इदियपदिसंज्ञीयथा, यो इदियपदिसंज्ञीयथा । इदि-
 यपदिसंज्ञीयथा पंचांहा-सोइदियाऽऽदि । मोइदियपदिसंज्ञी-
 यथा अउद्विहा-कोहाऽऽदि । एतेसु पदिसंज्ञोणेण जविद्यञ्चं ।
 ओ ण भवति, तस्स पांचत्तं भवति । इतिपसंस्तसाए चउगुत्तं,
 तिरिच्छिगुत्तंसेसु चरिसचिराहणाणिकफ्फञ्चं अउगुत्तं । पु-
 रिसिहे अउलहुं । सोयचक्खुरसफासेसु रागे चउगुत्तं ।
 एतेसु वेव होसे अउलहुं । चागोदियरागेण गुक्को, होसेण
 लहुगो । कोहे माणे य हु, मायाए मासगुक्को, कोहे हु ।
 पदिसंज्ञीयथा गता । अथ विणभो जसत्त-आरियस्स वि-
 षणं य करेति अउरुद्वयं, उवज्जायस्स हु, भिक्खुस्स मा-
 सगुत्तं, सुवुगस्स मासलहुं । विणभो गभो । सज्जाओ भ-
 द्दति सुणपरिसिं ण करेति मासलहुं, अणपरिसिं य क-
 रेति मासगुत्तं । सीसो पुच्छति-तवस्स कहं आयारो, कहं वा
 अणायारो भवति । आरिसो प्रसिद्धं-आरसावहिम्मं वि
 तथे गाहा) कुसलो दव्वे य, भावे य । दव्वे दव्वला,
 भावे कम्मसा वा । तेहिं भावकूलसिंहं विट्ति तथे आगलाए
 ति अगिलाणमाणे मनोवाकाएहिं अउजरणमाणेत्यर्थः । अण-
 णं वि ति-य आजीओ अणजीओ, अणासंसीत्यर्थः । आसंस्सणं
 इहपरलोणेण । इहलोणे वरं मे सिलाया भविससति । लोणे य
 अणोइ वत्थपत्तअणयादिमेसज्जं इहाहति । परलोणे इण्स्सा-
 माणयाऽऽदि, रायाऽऽदि वा भविसस्सामि । संसं कटं । नि
 ७० १ उ० ।

अथ तपप्राचारदशैनायाऽऽह-
 वारसविहिम्भिं वि तत्र, सत्थितरवाहारे कुसहादिहे ।
 अगिळाए अणायोवी, यापव्वो सो तत्पारा ॥३२॥
 इद्वयविधेपि इद्वयदशैरेण्यास्तं गदेकदेशे, नपत्ति तपस्या-
 नं, कामिणलक्षणाभ्यन्तरे इहैवैव तापनाः प्रायः सन्मृहति-
 जित्त वा तपस्तया प्रतीयमानवादाभ्यन्तरे प्रायश्चित्ताऽऽदि
 षोडा । तथा बाह्यदेवस्वायं तापनागिम्यथाह्यतिरिपि वा तप-
 स्तया प्रतीयमानवादा बाह्यमनश्याऽऽदि षोडैव । सहाभ्यन्तरेण
 बाह्यं साज्यन्तरबाह्यं तत्र, कुसहाद्वे निगुमेसलभे, सभ्र-
 प्रक्षोपत इत्यर्थः । मलान्था अश्वेने, मनाजीओ तन्व्येव त-
 पकोऽनुपजीवकः सन्, यो जीव, प्रवत्सत इति शेषः । क्हात-
 र्थो हेयं, स जीवः तपप्राचारः नपत्ति तपोव्यो वाऽऽकारो
 व्यवहारस्तपप्राचारः, प्राचारस्ततोरेवेदाहिति याथाव्ये ॥२६॥
 पञ्जा ० १५ विब ० ।

तवारिह-तपोऽहं-न० । निर्विकृतिऽऽदिवत्तपोऽथे (स्या०
 १०३०) चतुः प्रायश्चित्तत्रये, स्यात् ३० । प्रथ० । अथ तपोऽहं-
 प्रायश्चित्तविषयः-तत्र तपोऽहं वक्तव्यम्-ततश्च रात्रिन्दिबप-
 ञ्जकादारभ्य रात्रिन्दिबपञ्जकाऽऽदि वृद्ध्या तावत्तपे, वाच्यं धयमा-
 साः, तत्र येषु स्थानेषु रात्रिन्दिबपञ्जकं तपः तान्युपदशेयति-
 दंगमगहनिकलेवे, आवासिवाए निमंदिहियाए य ।
 गुरुणं च अण्यणामे, वा चउरादिंया हुंति ॥ १२६ ॥

इत्तं चतुःप्रायश्चित्तने त्र प्रमाजयेतीत्येको भङ्गः, न प्रत्युपेकृते
 प्रमाजयेतीति द्वितीयः, न प्रत्युपेकृते न प्रमाजयेतीति तृतीयः,
 प्रत्युपेकृते प्रमाजयेतीति चतुर्थः । तत्राऽऽद्येषु त्रिषु भङ्गकेषु
 पञ्जादनुपूर्वा यथोक्तं तप कालविशेषतो लघुमांसः प्रत्येकं
 प्रायश्चित्तम् ; चतुर्थे अकारो भङ्गाः । तद्यथा-उपप्रायश्चित्तं पुं-
 प्रमाजयेति १, उध्यायश्चित्तं सुप्रमाजयेति ४, सुप्रत्युपेकृते
 दुध्यामजयेति ३, सुप्रत्युपेकृते सुप्रमाजयेति ४ । अथाद्येषु
 त्रिषु नङ्गकेषु पञ्जादनुपूर्वा यथोक्तं तपः कालविशेषतो न
 पञ्जादिनिवृत्तिना प्रायश्चित्तम्, चतुर्थे भङ्गे शुद्धो विधिना प्रवृत्तः
 इहाऽऽद्यात्म्ये नङ्गा मासलघुप्रायश्चित्तकावचः प्रस्तावाउ-
 ष्ठाः, यतो वक्ष्यमाणेषु प्रायश्चित्तेषु द्रष्टव्याः । यथा दयकप्रद-
 षोऽभिहितं तथा दयकनिकेपेऽपि वचस्व, तत्र न निकेपे अउ-
 स्ताइ नुमेरुपरि च दयकसं-संयकेविषया भिन्नप्रदेशे प्रमा-
 जेना कर्त्तव्या । तथा वसन्तिगच्छन् यथावदर्थको न क्रान्तं,
 वनतो प्रविश्य नैपिधकांम्, तत आवश्यकाकरणधर्मव्यप्या
 अकरणे च प्रत्येकं प्रायश्चित्तं तावन्दिबपञ्जकं, तथा (गुणं
 च अण्यणामे इति) अत्र प्रणामप्रदणं इत्येतेषांऽऽनेरुत्तकृणं,
 ततोऽथमभ्यं-अवश्यकरणाद्यप्रयोजनवशात् स्वोपाश्रयाऽहं बां-
 र्तिनमनो भूयः प्रतिश्रये प्रविश्य 'ममो स्वामसिन्धवः' इति न
 मूने प्रणामं वा न करति, नापि हस्तस्वनाङ्गाङ्गकस्वैरपि द-
 स्तोऽंधधय, तदा प्रायश्चित्तं रात्रिन्दिबपञ्जकम् ॥ १२६ ॥

वेदियगहनिकलेवे, निद्वीवण आयवाउ छायं व ।
 यंदिक्कएहोम, माओ रादिंया पंच ॥ १२७ ॥

संस्तारकवेष्टिकावा प्रदणं, निकेपे च प्रत्येकं दयक इव स-
 स्तनगदं, तत्रापि दयक इवाऽऽद्येषु त्रिषु नङ्गकेषु पञ्जादनु-
 पूर्वा यथोक्तं तपः कालविशेषतः प्रत्येकं लघुमांसः, उच्यतेषु
 त्रिषु भङ्गकेषु प्रत्येकं रात्रिन्दिबपञ्जकं, ससमं तु नङ्गे वृद्धः ।
 (निद्वीवणा इति) निद्वीवनाऽऽहोः । इह मायवो शिवा-गच्छनाः,
 गच्छानमंताश्च । तत्र ये गच्छानमंतास्ते नियमद्विनिष्ठाः, श्री-
 पद्मार्हकमङ्गकाऽऽनुपकरणसंभवाद् । गच्छानना आर्यं ये वि-
 जिना निद्वीवन्ति, ते आनिद्वीवका एव, न प्रायश्चित्तविषयाः ।
 आर्याचना केषुमन्त्रेण निष्ठोवने दयक इव ससमङ्गाः, दयक
 इवैव चाऽऽद्येषु प्रत्येकं लघुमांसः, उच्यतेषु त्रिषु प्रायेकं रात्रि-
 न्दिबपञ्जकं, ससमङ्गवर्तिनस्वनिष्ठोवका एव, विधिना नि-
 ष्ठावनाद् । उपातंतेभ्योचं च त्रिषु भङ्गेषु यदि नुमं निद्वीव्य-
 ति तदा मासलघु यच्च निष्ठोवने प्राणवर्तो परिनापनाऽऽनुप-
 जायेत, तत्रापि च तस्य प्रायश्चित्तम् । आदिशुष्काङ्गकएव
 नपरिग्रहः कच्छुपनेऽपि हि दयक इव ससमङ्गकं, तथैव च
 प्रायश्चित्तविधिः । तथा वज्राऽऽदिमकमातपानुं छायं, जयाथा
 वा तातपं संकामयन् न प्रायुपेकृते, न प्रमाजयेतीत्यादयः पू-
 षं वत्सल भङ्गाः । पूर्ववदेव चाऽऽद्येषु त्रिषु भङ्गकेषु प्रायश्चित्त-

विधिः, सप्तमे तु भङ्गं गृह्णः । (अंकिष्ठेत्यादि) सागं ब्रह्मन् अश्व-
 विन्दन्नात् इत्यादिभे, इधायिइहाय अश्वविन्दते, तथा कृष्यशुभ्रा-
 ष प्रदेयात् नीलशुभ्री, नीलशुभ्रीषां कृष्णशुभ्रप्रदेहो । एवं दीपवर्षो-
 ष्यवि प्रत्येकं चोत्तरीयम् । अथ अश्वनीं प्राप्ते प्राग्प्रवेष्टो, प्रा-
 माग्ना अश्वनिं संक्राम्य पादौ न प्रस्तुपेकते, न प्रमाजयती-
 त्स्पर्शयो इत्येक इव प्रत्येकं सप्तजङ्गा, चतुर्भङ्गकतु प्रायश्चित्त-
 सचिधानं, सप्तजङ्गके तु ह्यः ।

सम्प्रति ह्यश्वनयेत्प्रमाग्नेदार्हमपि प्रायश्चित्तसमयैव विधये
 प्रतिपाद्यति-

एत्सिं प्रद्युपरं, निरंतरं अग्निचोक्रं तिकलुषो ।
 निकारणमगिलाणे, पंच छ राईदिया जेदो ॥ १२८ ॥

एतेषामनन्तरोदितानां राग्निदिग्बपञ्चकप्रयश्चित्तविधयानां प्रा-
 मानामभ्यन्तरत् स्थानमग्नातो निकारणं के निरन्तरस्मिन्च-
 रेत् निःकृत्यस्त्रीन् वारान् तदा तस्यैवैयस्य च्छेदः क्रियते, प-
 ञ्चरात्रिभित्तिवामि । अथसङ्गणमेतन्-येधन्यन्तरादितेषु स्थानेषु
 मानलघुकाणि प्रायश्चित्तान्युक्तानि, तेषामभ्यन्तरस्थानमग्नातो
 निष्कारणं यद्ये निरन्तरं शीघ्रं वारान्तिचरति, तदा तस्यैवाय-
 स्य जेदो मासिक इति कथ्यम् ।

सम्प्रति मांसकानि प्रायश्चित्तानि विज्ञानपुराह-

हरियाले द्विगुलप, मणोसिला अंनगो य लोणे य ।
 भीसगपुडविकाय, जह उदरुद्धे तहा मानो ॥ १२९ ॥

यथा उद्दकारं तथेति वचनव्ययम् प्रतिपत्तयम्-यथा
 उद्दकारं उदकज्जिते करे मात्रके वा मिज्ञां शुद्धनः प्राय-
 श्चित्तं लघुमांसः, तथा हरितालादिद्वुलकमनःशिलाः प्रती-
 ताः । अन्नजनं सौभारोऽन्नमांसदि, सवणं समुकांसदि, येन
 नाचिचपृथिवीकायभेदाः । उपसङ्गणमेतत्-तन्न ह्युक्तपृथिव्युप-
 रकवायिकासिंटाकासीराश्ट्रियादयोऽपि सचिचपृथिवीकाय-
 भेदाः प्रतिपत्तय्याः । तथा मिश्रकः सचिस्ताऽचिचकपः
 कर्दमाऽदिहरितालाऽदिवां पृथिवीकायः । पतेष्वपि । कि-
 मुक्तं भवति ?-यदेरि प्रत्येकं ज्ञिकते करे मात्रके वा मिज्ञा-
 माद्दानस्य लघुमांसः । एतत्पुनः सम्प्रदायाद्वसालस्यम्-
 सचिचसिमिधुपियोरजागुधिते सचिचसिमिधोदाकान्मथे वा करे
 मात्रके वा मिज्ञामुयाद्दानस्य पञ्च राधिविधानि । उक्तं च-
 "ससाणिके ससकफसे पणगमित् ।" तथा वनस्पतिकार्यो
 शिविध-परीशोऽनन्तकायः । एकेस्य त्रयो भेदाः-पिधे,
 कुण्डला, उरुद्विन्ध । पिधे, कुण्डलाः अर्थाः । उरुद्विन्ध-
 शिञ्जतकाऽदिः । तत्र त्रिविधैरपि सचिचसिमिधोरिवनस्प-
 तिकायैः संस्पृष्टे करे मात्रके वा मिज्ञां शुद्धो वा लघुमांसः ।
 अनन्तसचिचसिमिधवनस्पतिकार्योऽथैरपि संस्पृष्टे गुह्यमांसः,
 पुरःकर्मणि यथाकर्मणि च केचिदाहुतेषुमांस इति, परे व-
 स्यारो लघव इति । उक्तं च कल्पसूत्रोः-"पुरकम्पञ्चकम्मांदि
 चउरुह्नु ॥" इति ॥ १३१ ॥

सुभ्र्यायसत् अकरणे, काउरसमेगं तहा अपचिलेहा ।
 पोसदियसवे य तहा, अवेदण वेपयायं च ॥ १३० ॥

स्वाध्यायस्य वाचनोऽन्तरकरणे, सामान्यतो मासनिष्पन्नं
 प्रायश्चित्तमिति योगः । अत्रैवं श्रावणा-सुषोषादीनि करोति
 मासलघु । हे स्वर्षीरुपायकुप्येतो ह्यो ननुमासौ । तिष्ठ-
 काः स्वर्षीरुपायानकरणे षडो लघुमासाः । अउरुधामपि
 ५५

स्वर्षीरुपायकारणे चतुर्मासलघु । (काउरसमेगं इति) अकरणे
 इति अत्राप्यनुपपत्तेन, आश्वय्यक इतिवत् कायोत्सर्गस्य लघु
 सप्तमी, पशुसप्तम्योर्ध्वे प्रत्यजेद्वाहू (?) । अकरणे सामान्यतो
 मासनिष्पन्नं प्रायश्चित्तमिति सर्वत्रापि योजनीयम् । मावभा
 स्वर्षापीयम्-श्रावणलघुके एकं कायोत्सर्गं न करोति मासलघु ।
 ह्यो न करोति द्विमासलघु । शीघ्रं कायोत्सर्गान् न करोति त्रिमा-
 सलघु । सप्तमेमांसश्रावणके न करोति, प्राश्चरणप्राप्तौ वा
 अश्वनकानि आश्वय्यके न ददाति, द्वापेकपेतानि वा ददाति
 प्रायश्चित्तं मासलघु । नवरं यत्र माथा तत्र मासलघु । तथा-(अश्व-
 किलेहा इति) त्रिमकरं शोषः प्राकृत्यात् । अमृत्युपेक्षायाः,
 अकरणे सामर्थ्यादवनीयते । तत्रोपाधौद्विधा-शौचिकः, औपम-
 दिकः । शौचिकसिद्धि-अध्यायो, मध्यमा, उत्कृष्टा । तत्र
 जघन्यश्चतुर्धा । तद्यथा-मुखपोसिका, पात्रकेसरिका, गोचक्रः,
 पात्रध्यापनं च । उक्तं च-"सुदुषोषी, पायकल्लोपाय, गोचक्र-
 गो, पायदुदणं च । एव सउद्विहो जहो" इति । मध्यमः पक्षिधः,
 तद्यथा-पटशानि, रजस्राणं, पात्रकम्पः, कोलपट्टः, मात्रकं,
 रजोहरणं च । आद च-"पटशान् इत्यस्याणं, पक्षाबंधो य
 कोलःप्टी य । मद्यम रयहरणं वि य, मयिज्जमगो उद्विहो
 नेधो" ॥ १ ॥ उत्कृष्टश्चतुर्विधः, तद्यथा-पतद्भ्रमःश्रयः कस्याः ।
 उक्तं च-"उडोसो चउद्विहो, पकिगहो तिषि पक्षगामा" इति ।
 आर्थिकाणांमृत्युपिथीरिथिकाशिविधः, तद्यथा-जघन्यो,
 मध्यमः, उत्कृष्टः । तत्र जघन्यश्चतुर्विधो मुखपोसिकाऽऽदिकः
 प्रायुक्तः । मध्यमश्चतुर्विधः । तद्यथा-पात्रकम्पः १ रजोऽऽ-
 णं २ पटशानि ३ रजस्राणं ४ मात्रकं ५ कमजकः ६ अश्व-
 प्रदानकं ७ पोष्टः ८ आर्द्धिकः ९ वज्रानिका १० कण्डुकः ११
 अशकृत् १२ वैकृत् १३ ।

उक्तं च--
 "पताबंधार्था, अउरो ते चैव पुष्पमिद्विह ।
 मद्यो य कमजकं वा, नह्यो गहउत्तमं चैव ॥ १ ॥
 पशुो अदोऽ चिचय, यलणिय तह कंजुगे य ओगच्छी ।
 वेगच्छी तेरसमा, अज्जाणं होइ नापवश ॥ २ ॥"
 उत्कृष्टोऽप्युषिधः, तद्यथा-पतद्भ्रमःश्रयः कस्याः, अश्वन्तरनिवस-
 मी, बाह्विनिवसमी, संघाटी, स्कन्धकरणौ च । "उडोसो अह-
 विहो, अउरो ते चैव पुष्पार्द्धा जे साहृणं, अम्मे य इमे अउरो-
 अग्निनरनिधेसली, बाह्विनिधेसली, संघाटी, अंधकरणी च" इति ।
 औपमदिकोऽपि साधुनामार्थिकाणां च त्रिविधः । तद्यथा जघ-
 न्यो, मध्यमः, उत्कृष्टः । तत्र पीठनिषया-दशकप्रमाजनी-न-
 गलकापिपत्रकसुवीमकरद्विकः।ऽ।दिजंजयः, मध्यमो द्यम-
 कपञ्चकेवारसजबबलसमृक्काऽऽदिकप आर्थिकाणामभि-
 कौ वारकः, उत्कृष्टोऽङ्गाः ससकफः कपार्थिक इत्यो वा,
 द्वितीयपदे पुस्तकपञ्चकं, फलकं च । "अक्सा अंधारो वा, तु-
 विहो एमंगिशो व इयो वा । विदयपपं पोथपपणं, फलपं तह
 होइ उडोसो ॥ १ ॥" तत्रोत्कृष्टमुषिधे यदि यथाकालं न प्रस्तु-
 पेकते चतुर्मासलघु, मध्यमं यदि न प्रस्तुपेकते तदा मास-
 लघु । जघन्यं न प्रस्तुपेकते पञ्चरात्रिभित्तिवामि, द्वेषिः प्रस्तुपेकते
 मासलघु । (पोसदियसवे य तहा इति) पोषं द्वात्रीति पोष-
 यम्-अष्टमीपासिकाऽऽदि । पोषेभ्य अवं पीयथकं, तद्यत्तु त-
 पश्च वैयथिकतयः, तस्मिन्, किवमयो इति सामर्थ्यादभ्यन्ते ।
 सामान्यतो मासनिष्पन्नं प्रायश्चित्तमिति योजना । तद्यथा-अ-
 ष्टम्यां चतुर्वे न करोति मासलघु, पासिके चतुर्वे न करोति

तवारिह

मासगुरु, चतुर्मासके प्रथमाकरणे चतुर्मासस्यु। साधुसदि-
के अद्यत् न करोति चतुर्मासगुरु। तथा एतेभ्योवाद्यमीणासि-
काः अदिपु बेव्यानां त्रिभिर्विमानं, चतुर्माह ये अद्यत्स्वां व-
स्यतो सुताभ्यस्तेषामप्यन्वये मासस्यु। तथा ये वैद्यभयन-
सिन्धो वैकालिकं कालं प्रतिपन्नं अकृते प्राच्यत्के प्रभाते च
कृते प्राच्यत्के पदि वैश्यानि न चन्दन्ते, तेषामपि मासस्यु।
उक्तं प्राच्यत्के उपहारस्य चतुर्मासः। एतस्य वैद्य भद्रमिमादीसु
वेदार्थं साधुणोः साधुणी वा जहृष्यात् वसहीय दिष्याते न वेदंति
मासस्यु। जहृ वेदपद्यरे दिष्या वेद्यालिकं कालं परिक्रमा
अकृत् प्राच्यत्के गोले च कृत् प्राच्यत्के वेदप न वेदंति
मासस्यु ॥ इति ।

साम्प्रतमेतानिमेव शापां व्याचिन्वन्त्याः प्रथमतो ॥ सञ्जय-
स्य अकरोत् ॥ इत्येतद् व्याचिन्वन्त्याः-

सुत्तथपोरिसीणं, अकरोत् मासो उ होऽ गुरुलघुणो ।
वाउकालं पोरिसि-उवायणं तस्य चउरुलघुणो ॥ ३१ ॥

सुत्रार्थोपरिधोः-सुत्रार्थोपरिधोः, अर्थोपरिधोः इत्यर्थः । अकरोत्
वधाकर्म गुन्मासो, लघुमासः । अर्थोपरिधोः हि प्रकाशदिविदि-
हसाम्-इत्येका सुत्रार्थोः च । सुत्रार्थोपरिधोः स्वनिजवर्गीकृतोऽपि
अहमतिमाऽपि च यथासाक्षि अत्रयं कर्तव्या । सुत्रार्थो
सर्वस्याप्यभावात्तः सुत्रार्थोपरिधोः अकरोत् मासगुरु । अर्थोपरि-
धोः अकरोत् मासलघु । इत्यर्थः सुत्रार्थोपरिधोः कर्तव्ये हो लघु-
मासो । तिसृणां वीरुषीणामकरणे त्रयो लघुमासा इति साम्प्र-
तमर्थान्तिपिपक्षस्यम् । (वाउककालमित्यादि) चतुःकालं
दिवाराणिगतप्रथमचरमदरकरेण चतुर्षु कालेषु सुत्रार्थोपरि-
धोः अत्रयतोऽनुवृत्तं इत्यर्थः । चतुर्षु लघुकाक्ष्यत्यारो
लघुमासाः ।

सम्प्रति काउरसभे ॥ इति व्याचिन्वन्त्याः-
जहृ उरसगमे न कुण्ड, तदभासा निसिधाए निवधे य ।
मद्वं वेवावसत्, न कुण्डा तद्विपं चउरुलघुं ति ॥ ३१ ॥
आवश्यके प्रभाते वैकालिके वा यावन्तः कायोस्सगोत्र करोति
तावन्तं मासात्मनस्य प्राथम्यत्वं एकं क्षेत्रं करोति, एकं
लघुमासः । हो न करोति हो लघुमासो । शीघ्रं करोति
त्रयो लघुमासाः । तथा निषय उपविधो, निषयः पतितः, सुत
इत्यर्थः । चतुर्माह प्राचरुणवृत्तो वा वद्यावश्यकं करोति
तदा सर्वत्र मासस्यु । यदि पुनः सर्वत्रमासस्यवश्यकं न करोति
तदा चतुर्लघु-अवारो लघुमासाः प्राथम्यत्वं च ।

लघुमा "अपदिदेहादि चि" व्याचिन्व-
वाउकालं, मासे मज्जे य पंच उ जहृण ।
उपदिहसि अपेहाए, एसा सखु होइ अकरोत् ॥ ३१ ॥
अकृते उरुलघुस्य प्रागुक्तस्यवपस्य उपधेरेत्क्रियावामरगुणेकायां
अवारो लघुमासाः । मध्ये मध्यमस्वोपपेक्षस्युपेक्षायां लघुमा-
सः । उच्यते अद्यत्स्य वज्राग्निद्विध्यानि । एषा ऋतु भवति
आरोपणा प्राथम्यत्वं मध्युपेक्षायामिति ।

सम्प्रति "शोसद्विद्यते न य" इति व्याचिन्वन्त्याः-
चउरुलघुऽहमकरणे, अहमिपकस्य चउमासपरिते य ।
सुतु गुरु सनुया गुरुमा, अर्थदो वेइ-साद्वुं ॥ ३१ ॥
अव, प्रधासंख्येन पदयोऽन्ता । सा वैद्य-अद्यत् चतुर्ष्वस्याव-

करने मासस्यु । एके पाक्षिके चतुर्ष्वस्यावश्यके, तवारिह मासगुरु ।
चतुर्मासे अद्यत्स्यावश्यके अवारो लघुमासाः । साधुस्ये (स्याउ)
के पद्यस्यावश्यके अवारो लघुमासाः । तथा एतेषु वाऽहः, तपोऽह-
दिपु दिवसेषु वेद्यानाम्, अद्यत्वसतिगतसु साधुनां चाद्यत्स्य
प्रत्येकं मासस्यु ।

सम्प्रति प्राच्यत्वाद्यर्थे वेदादि प्राथम्यत्वं मास-
स्यु तिज्ञोऽपि, जिक्नु जो वदप पमाएण ।

सो मासिं ति अगद, उगयायं वा अगुगयायं ॥ ३१ ॥
एतेष्वनन्तरं दिवेषु स्थानेषु (ति ति) शीघ्रं चाराद् यो मिच्छः ।
प्रभादेन वदते, प्रभादेनेषां स्थानामाम्यनरत्वं शीघ्रं चाराद् प्रा-
तिचरति, स मासिकं सामाम्यतो मासमिच्छति उरुमृद्धानं लघु-
अनुमृद्धानं शुभकं ज्ञानि प्राप्नोति । यत्र यावतो मासा अद्यत्स्य
मृदुः वा तत्र प्राथम्यत्वं, तत्र तावतो मासा अद्यत्स्य मृदुः
वेद इति यावत् ।

सम्प्रति प्राथम्यत्वं यानि चतुर्मासिकानि प्राथम्यत्वं यानि वा
प्राथम्यत्वं यानि, ये वा अग्निनाः देवाः, यानि च मृदा-
नवस्थितपाराश्रितानि, तदेतत्संयमेकाग्रयाव
विचक्षुराह-

उक्तां चउम लघुमा, परिच लघुमा य गुण साद्वि-
संपटणपरितावण, लघुगुरुगतिवायणे मूत्रं ॥ ३१ ॥

वद्व्यायाः पृथिव्येऽग्नीवायुश्चरन्त्यत्रसकायत्वाः । तेषां मध्ये वा-
चतुषु पृथिव्येऽग्नीवायुषु संघट्टान्ति नैल्लघुकाः प्राथम्यत्वं,
परीच प्रत्येकवर्णनकायेऽपि च लघुकाः, साधारे अन्न-
चरन्त्यत्रिकायिके संघट्टान्ति पृथुगुरुकाः । तथा इतिम्भ्याऽऽ-
दीनां संघट्टान्ति परितान्ते च यथायोगं लघुका मुक्काश्च प्राथ-
म्यत्वं । अतिपानने विनाशे मूलम् । इयमत्र भायना-पृथ-
वीकायं संघट्टयति मासस्यु, परितान्ति मासगुरु, अद्य-
त्वाव्यति जीवितार्थे उपरोपयतीत्यर्थः । चतुर्षु । एवमप्य-
ये नजस्काये वायुकाये प्रत्येकवर्णनकाये च द्रष्टव्यम् ।
उक्तं च-" उक्तायाऽऽदिम चउत्, तद य परिचरिमे हांति चउ-
काए । लघु गुरु मासो चउरुद, संघट्टणपरितावणस्युहणे ॥ ३१ ॥"
एतत्प्राथम्यत्वं नैकैकस्मिन् दिवसे संघट्टान्तिऽदिकरणे; यदि पुन-
हो दिवसो पृथिव्यादीन् संघट्टयति तदा मासगुरु, परि-
तावयति चतुर्लघु, चायिनाद् उपरोपयति चतुर्गुरुकं, शीघ्रं
दिवसत्, निरन्तरं पृथिव्यादि संघट्टयति चतुर्षुसु, परितावयति
चतुर्गुरु, अद्यत्वावयति चतुर्लघु, निरन्तरं परितान्ते पदलघु,
अद्यत्वावये चतुर्गुरु, पञ्चदिवसां अद्यत्वं पृथिव्यादीनां संघट्टने
चतुर्लघु, परितान्ते चतुर्गुरु, अद्यत्वावये मासकच्छेदः । पददिव-
साश्चिन्तरं संघट्टने चतुर्गुरु, परितान्ते मासकच्छेदः । पददिव-
सो चतुर्मासिकच्छेदः । सप्तदिवसाश्चिन्तरं पृथिव्यादीनां संघट्टने
मासकच्छेदः । अद्यत्वावये वायुमासिकः । अष्टौ दिवसाश्चि-
न्तरं पृथिव्यादीनां संघट्टने चतुर्मासिकच्छेदः । परितान्ते
वायुमासिकः । अद्यत्वावये मूलम् । उक्तं च-" दोहि दिवसेदि
मासगुरु अद्यत्वेसा चउगुरु गतिः ० जाव अद्यत्वं संघट्ट-
ति । " अन्नतवनस्पतिकार्यायिकं संघट्टयति मासगुरु । परितान्-
यति चतुर्गुरु । अद्यत्वावयति चतुर्लघु । द्विदिवसाऽऽदिनिरन्तर-
संघट्टान्तिऽदिपृथोपरिकेककालेन वृत्तिः, ततः सप्तदिवसेऽह-
म् । इति च संघट्टयति चतुर्लघु, परितावयति चतुर्गुरु, अ-

स्वभाव-तपोमद-पुं० । अदम्य विप्रकृतपोविधायो भावि तपसा
आनिशुनयच्छमोस्थेयकपे तदे, स्व० १ सु० १३ अ० ।
“ एतामन् वेध तवोमन् च, क्षिप्यामद गोवमन् च भिक्षुम् । ”
स्व० १ सु० १३ अ० ।

तपोवहाण-तपउपधान-न० । विशिष्टतपोविधौ, स्व० १ सु०
१ अ० । तपःकर्मणि, “ हाणं नवोऽवहाणं, सरीरसङ्घातो अहा-
णाति ” पञ्च० ९ वि० । अविद्यन्विते तपसि, श्रुतोपचारत-
पसि च । स० २ अ० ।

तपोवहाणादिय-तपउपधानादिक-नि० । तपःकर्मशरीरसम्-
कारप्रवृत्तिकाऽऽदी, “ कथमस्य पसंभेन, तवोवहाणादिया वि-
धिस्तसम् । अङ्गुलसं कायन्ना, जिजाय कङ्गादिष्वेदमु । ”
४ २५ । पञ्च० ९ वि० ० ।

द्वौसत्प्राचारिसमाधिर्नुवृ-तपःसाप्ताचारिसमाधिसंज्ञित-पुं० ।
तप्तोऽग्न्याऽऽध्यात्मकस्य सामाचारि समाचरणम् । यद्वा-
तपश्च सामाचारी च तद्गुणो बध्ममाणस्यकपः समाभिन्न चे-
तसः स्वास्थेन, ते संवृतौ निवृत्ताऽऽध्वनः तपःसामाचारिसमा-
धिसंज्ञितः । यद्वा-तपःसामाचारिसमाधिनिः संवृतं भववरुणं यस्य
स तथा । तपसः समाचरणेन समाधिना च निवृत्ताऽऽध्वनो,
उच्य० १ उ० ।

स्वभूरात्रिभिर्षाद्वैषण्यविधाया-तद्व्यतिरिक्तभिर्षाद्वैषण्यप्रत्य-
क्ष-श्री० । तस्मात् कृमातिरिक्तभिर्षाद्वैषण्यसामान्यैरेति अत्रया-
द्येन आस्थेयाऽऽध्यात्मिकस्य प्रत्ययो यस्याः सा तथा,
तस्याम्, ष्या० २ डा० १ उ० ।

स्वभूरात्रिभिर्षाद्वैषण्य-पुं० । तदेव परीष्यस्तत्साधनं यस्त्विति
अन्तर्नूलं वस्तु यस्मिन् उपायलोपयोगः स तद्वस्तुकः । अ-
न्या-तदेव परीष्यस्तं वस्तु तद्वस्तु, तदेव तद्वस्तुकं, तद्युक्त
उपायलोपयोगोऽपि तद्वस्तुकः । उपायसंभवे, ष्या० । यथा
काश्चिदाह-समुक्ताने महाद् वृक्षोऽस्ति, तच्चात्मा अलस्य-
ज्ञोऽपि स्थिता, तत्रभाषि च धानि जले निपतन्ति तानि
अलस्य जीवा भवन्ति, धानि च स्थले तानि स्थलचरा
स्ति । अन्यस्तद्व्यवस्थेन तत्रुपप्रतनवस्तु शृद्धीत्या त-
द्वक्तं विद्यते-व्युत्त धानि पुनर्भवे, तेषां का धातैःतद्-
वृषिसामान्युत्तमूतं तद्वस्तुक उपायलोपयोगः, ज्ञातसं चास्य
ज्ञानिनिरित्तस्यात् । अथवा-यथाऽऽध्वनो ज्ञातमेतत् । तथा श्रेयं प्र-
योगोऽपि-अलस्यस्य वहितपत्राणि न अलस्यार्थाऽदिसप्तवाः संन-
धन्ति, अलस्यस्य वहितपत्रवत् । तत्राथविहितपत्राणां हि
अलस्यस्य वहितपत्रजज्ञचरत्वाऽऽदिसप्तवत्तत्रयत्तस्यकः, न
धोऽभ्यस्यः सत्त्वा अत्रउपगता स्ति । अभयानि-जित्यो जीवोऽऽ-
तैवाहाकाशचरित्युक्तो आह-अनित्य एवास्तु मूर्तेत्याकर्मव-
दिति । ष्या० ४ डा० ३ अ० ।

स्वभूरात्रिभिर्षाद्वैषण्य-तद्वस्तुपद्यास-पुं० । उपायसंभवे, ष्या० १ अ० ।

स्वभूरात्रिभिर्षाद्वैषण्य-प्रतिरो, मन्त्रं जमिक्कण साहृ अनुष्वं । (७४)
तद्वस्तुके, तद्वस्तुपद्यासे इत्यर्थः । पुरि शचनात् पुरुषः । सर्वं
ज्ञानया सर्वमादिपद्य, क्रि०, कथयति, अष्वं, नमनामिदंशाः
सुर्वं चरति साद्यत्साधनं । आसाधः कदाचकाश्चलेयः। तवोद्व-
-धामिन् देवकुञ्ज कृष्णिना मिश्रता अयंति-केच, ये धर्मवेदि

कित्वि अन्वेषितं विदं । तस्य यगो कर्णद्विगो भणए-मय वि-
दंति । अह पुण एस्य समगोवासन्नो नमश्च,तो सादेमि । तमो
लोसदि भाष्यं-भाष्यस्य समस्येवासासो । पचञ्च सां प्रणति-
मय हिन्देतेण पुत्रवेत्तालोए समुद्रस्य तने कश्चो महदितम-
हंनो विदो । तस्तेमा साहा समुद्रे पशद्विद्या, एवा य धले । त-
स्य ज्ञानि चराणि जले पदन्ति, तानि जलचराणि सत्ताणि
हवति, ज्ञानि धले, तानि धराचराणि हवति । ते कर्णद्विया
अभांति-अहो ! अन्वेषितं देवेण अहोऽप्यण विभिनयं ति । तस्येवो
सागवो कर्णद्वियो । सां अभांति-ज्ञानि अहमन्वे पदन्ति,
तानि कि हवति ? । तादे सो खुदो प्रणति-मया पुत्रं चेष
भणितं । अह सायन्नो नऽऽपि तं कदमि । पतेयं तं चेष
पदणवस्तुमहिकिच्छोऽवाहरियं । ” एवं तायज्ञौकिकमिदं वोक्-
-त्वापुष्कोऽन्वेषितस्यैष सुबकम् । तत्र अण्यकरुणाद्युधोमे यः
कश्चिन्नियेयः कश्चासाहृवाहं शृद्धीत्या न सत्यप्यस्ते, स अज्जु
तद्वस्तुपद्यासेनैव प्रज्ञानीव । यथा काश्चिदाह-“ न सांसभ-
रणं बोधो, न मद्यो न च भेषुने । प्रवृत्तेराऽ भूनामं, नि-
वृत्तस्तु महाफनः ॥ १ ॥ ” इहं च किंश्रेयमेव प्रयुज्यते, प्रवृ-
-त्तिसन्तरेण निवृत्तेः फलानावाक्शिव्यथेनासंभवाच्च, तस्मा-
-त्फलनिश्चयनामिद्वृत्तानिमित्तयेन प्रवृत्तस्य दुष्टेऽपि । अथो-
-च्यते-इह निवृत्ते महाफनस्य किं दुष्टप्रवृत्तिसंहाराऽऽध्वनस्येन,
आहोद्विह दुष्टप्रवृत्तिसंहाराऽऽध्वनस्येनोति । । यथायः पत्र-
-के प्रवृत्तरुष्टप्रवृत्तं, अथप्यस्ततो निवृत्तेऽप्यद्वेषात्तद्वि-
-चेरपि प्रवृत्तकृपाया महाफनप्रसङ्गः, तथा च नति पूर्वोपर-
-विरोध इति ज्ञान्या । कृत्याद्युधोमे तु य एतमाह-यथासंनित्यो
जीवः, अमूर्तेत्याहाकाशचरि । स अज्जु तदेवामूर्तेत्याम/अस्य
तस्योऽप्येवायाऽऽज्ञानानित्ये कर्मपर्याय साध्वकर्मणः । कर्मपर्य-
-मनित्यं चेत्ययं वृद्धश्रेयोमोहाहरणदोष एव, यथाऽऽध्वेयं सा-
-धवेत्समा जानिचिति । इश० १ अ० ।

तद्व्यय-तद्वचन-श० । तस्य विचक्रिणाधस्य ष्याऽऽध्वेयं
जणनं तद्वचनं, यदर्थापिज्ञया घटवचनवत् । वचनभेदे, ष्या०
३ डा० ३ उ० ।

तस-त्रय-पुं० । असन्ति उष्णाऽऽध्वनितताः सन्तो विचक्रित्तत्त्व-
-दुद्विजन्ते गच्छन्ति च ज्ञायाऽऽध्वनितेनार्थो ष्याननरान्मिति प्रसा,
अनया च इगुरुष्या प्रसाऽऽध्वनितकर्मोद्भवार्धेन एव पिहृ-
-ज्ञाने, न शेषा । अथ च शेषरपीह प्रयोञ्चते, त एवं व्युप्यसि-
-सन्तानि अनित्यपूर्वकमनभिसन्तियपूर्वं वा उष्मन्प्रयतिष्ठ
अज्ञानिति प्रसाः । तेजोधाद्युगु, द्विन्द्रियाऽऽध्वियु च । सा० १ प्रति०
असन्तीति प्रसाः । द्विन्द्रियाऽऽध्वियु, स्व० २ सु० १ अ० । अ०
सु० प्र० । ष्या० । पं०सं । प्रावा० । आन० । सं । द्विन्द्रिया-
-ऽऽध्वियुऽऽध्वियु, आवा० १ सु० १ अ० । द्विन्द्रियाऽऽध्वि-
-येषु योऽसापर्थासंभवेऽनियेषु, स्व० १ सु० ५ अ० । अ० ।
असनामकर्मोद्भवतस्त्वस्यनीति प्रसाः । द्विन्द्रियाऽऽध्वियु, ष्या० २
ज० १ उ० मू० । तेजोधाद्युगुद्विन्द्रियाऽऽध्वियु, मि० स्रु० ३ र्३
उ० । द्विन्द्रियुःपञ्चोद्विन्द्रियु, स्व० १ सु० १ अ० ।
अस्थिति तापाऽऽध्वनितताऽऽध्विः कर्म प्रथमिसंभवेऽपि ति प्रसाः ।
द्विन्द्रियाऽऽध्वियु, त० ३ अ० । कुष्वादिपु, या० १ इन्द्रियप्रवृत्तियु,
स्व० ३ सु० ३ अ० । असंभवेऽनियेषु कर्मणा समुद्रतयाः सतः
सात्तम्यसंज्ञया अज्जुभवन्ते, तथा विधेयतः ‘असं भव-
-जबधोर्धति धात्वात्पुन्यम् । भवधवतनाऽऽध्वनितेऽऽध्वियु, सु० ३ सु०

उ अ० । अयमिति ब्रह्माः तेजोवायुकया विकसोन्दिपपञ्चे-
न्दिपभेदात्तथा । सु० २ । सु० ६ अ० ।

तिविट्टा तसा पथथा । तं जहा-तेउहाइया, वाउहाइया,
उराहा तसा पाथा ।

अयमिति ब्रह्माः संवत्सवर्चमांशः, तस तेजोवायवो गति-
योगात्तसाः उराहाः स्फूलाखला इति बसनामकमौहयवर्षि-
त्वात् प्राधा इति अथकोच्नुत्साःऽऽदिपयस्योवाह् द्वीन्द्रियाऽऽद्य-
स्तेऽपि गतियोगात् बसा इति । इथा० ३ उा० २ उ० ।

सञ्जात औदारिकसामाह-

ते किं उराहा तसा पाथा । उराहा तसा पाथा चउ-
भ्रिहा वथथा । तं जहा-वेईदिया, वेईदिया, चउरिंदिया,
पंचिंदिया ।

(से किं नाम्नायि) अथ के ते औदारिकसामाः ?। पुरिहाह-
औदारिकसामाभ्यनुविधाः प्रह्लाताः । तथा द्वीन्द्रियास्त्रीन्द्रियाः
चतुरिन्द्रियाः पञ्चन्द्रियाः । तत्र द्वे स्वर्गसरसवरुपे इन्द्रिये येषां
ते द्वीन्द्रियाः । त्रीणि स्वर्गसरसनागणरूपाणि इन्द्रियाणि येषां
ते त्रीन्द्रियाः । चत्वारि स्वर्गसरसनागणचक्षुरूपाणि इन्द्रियाणि
येषां ते चतुरिन्द्रियाः । पञ्च स्वर्गसरसनागणचक्षुःश्रोत्ररूपाणि
इन्द्रियाणि येषां ते पञ्चन्द्रियाः । जी० २ प्रति० ।

इदानीं प्रसाधिकारे पन्थाह-

मे जे पुण इमे अण्णेगे बहवे तसा पाथा । तं जहा-अं-
दया, पांयथा, जराउया, रमथा, मंभेइया, संखुच्चिमा, उक्किमा,
उव्वाइया ॥

(से जे पुण इमे इति) ' से ' शब्दोऽध्यायायः । असा-
धनुपयासाधः । " अथ प्रक्रियाप्रक्रमण्यसंज्ञलोपन्थासप्र-
तिवचनसमुच्चयेषु " इति वचनात् । अथ ये पुनरसी वा-
हाऽऽदीनामपि प्रसिद्धाः, अनेके द्वीन्द्रियाऽऽदिभेदेन बहव
पकेकस्थां ज्ञाते ब्रह्माः प्राणिनाः-अस्वर्गीति ब्रह्माः प्राणा
उच्नुत्साऽऽद्य एयां विद्यन्त इति । तद्यथा- (अंइया
इत्यादि) एव अस्तु षष्ठा जीवनिकायः ब्रह्मकायः प्रो-
च्यत इति योगः । तत्राउजाता अरुजाः पकिगृहकोकि-
लाऽऽयः । पोथ एव जायत इति पोतजाः । " अन्वे-
श्वयि इत्यते " ॥ ३ । ३ । १०१ । इति अयमथो जनेरिति
वचनात् ; ते च इतिवस्तुकीवमेजलूकाप्रभृतयः । जरायुवदित्ता
जायन्त इति जरायुजाः । गोमहिषयजाऽधिकमनुपयाऽऽद्य । अ-
नापि पूर्ववदुपन्ययः । रसाउजाता रसजाः । तक्राऽऽरुमाहृद्विनी-
मनाऽऽदिप पापुहृत्पाण्डुनाऽऽदिपुन्योऽतिमुद्गा भवन्ति । संस्वेदंजाता
इति संस्वेदजाः, प्रकुणयूकाशनपारिकाऽऽद्यः । संस्वेदनाउजा-
ताः संस्वेदनाः, शालनपिपीलिकामाकिकाशालूकाऽऽद्यः ।
उज्ज्वलाऽऽद्य येषां ते उज्ज्वलाः । अथवा-उज्ज्वलमुक्लिप, उज्ज्व-
ला येषां ते उज्ज्वलाः । पनहृत्पाण्डुपारिस्ताऽऽद्यः । उव-
पालाउजाता उवपालजाः । अथवा-उवपाले अवा औपपातिकाः
इया नारकाका ।

यतेषामेव अण्णमहा-

जेति केति चि पाथाणं अजिकेत्तं पिकेत्तं संकुचियं
पमारियं रूपं भंनं तविये पसाइयं अगाइमाइविद्याया ॥

येषां केषाञ्चित्साभ्येवैव प्राणिनां जीवनात्मिकाः, अथ,
५४५

तीति वाक्यशेषः । अभिक्रमणमभिक्रमत्, भावे विद्यामत्ययः ।
प्रहापकं प्रथममुक्तं क्रमणमित्यर्थः । एवं प्रतिक्रम्यं प्रतिक्वा-
त्, प्रहापकात्पत्तीपं क्रमणं प्रति भावः । संकोचनं संकुचितं,
गात्रसंकोचकरणम् । प्रसारणं प्रसारितं, गात्रवितस्तकरणम् ।
रचनं क्ले, शब्दकरणम् । अण्णं अण्णम्, इतच्छेदकगणम् ।
प्रसनं प्रसन्, दुःखाद्भुजेऽण्णम् । पहायनं पहायितं, कुतश्चिन्नाशनम् ।
तथा आगतेः कुनचित् कथंचित्, गतेषु कुनचित्कथंचिद्य
थ, (विद्याया इति) विज्ञातारः । आह-अभिक्रमणप्रतिक्रमा-
इयां माऽऽतिगतयोः कश्चिद्दे इति क्रमये अंभनाभिधानम् ? ।
अयमे-विद्यानीवशेषव्यापनायम् । एतदुक्तं भवति-य यय
विज्ञानिन, यथा-ययभिक्रमणम्, प्रतिक्रमायां वा, त एव ब्रह्माः
न तु कृत्स्न प्रथमिक्रमणम् ।ऽपि यत्स्याद्यय । आह-एव-
मापि द्वीन्द्रियाऽऽदीनामपि सङ्गानामपि, अभिक्रमणप्रतिक्रम-
भावेऽप्येवं विद्यानामावात् । नैतदेवम् । हेतुसङ्गाया अयमते-
कुक्लिपुयंकाविव ज्ञानान् उवमनुपमादा ज्ञायं प्रति तेवा-
भिक्रमणाऽऽदिनावात् । न चैवं यवव्यादीनामभिक्रमणाद्योचसं-
ज्ञायाः प्रवृत्तिरिति कृतं प्रसङ्गम् ।

अधिक्रमणसंभेदात्माह-

जे ए कीरुपअंथा, जा य कुपुणपिपिअिया, मचवे वेईदि-
या, मचवे तेईदिया, मचवे चउरिंदिया, मचवे पंचिंदिया, मचवे
तिरिक्खजोणिया, मचवे नेरइया, मचवे मणुया, मचवे देवा,
मचवे पाणा परमहम्मिया ।

(जे य इत्यादि) ये च कीरुपअंथा इत्यय कीटाः कुमयः " ए-
कग्रहणे तज्जातीयग्रहणम् " इति द्वीन्द्रियाः शब्दाऽऽद्योर्ध्वयि गृह्य-
न्ते । पनहाः शालजाः अथाऽपि पूर्ववदचतुरिन्द्रिया अण्णमाऽऽ-
द्योऽपि गृह्यन्त इति । तथा याश्च कुपुणपिपीलिका इति, अनेन
प्रीन्द्रियाः सप्त एव गृह्यन्ते । अत एवाऽऽह-सप्त द्वीन्द्रियाः इ-
त्याद्यय, सप्त द्वीन्द्रियाः कुप्याद्यय, सप्त चतुरिन्द्रियाः पत-
जाऽऽद्ययः आह-ये च कीरुपअंथा इत्यादाभुदेशमत्ययः क्रिमण-
म् । उच्यते-विचिन्ना सूत्रगातः, अनन्यः क्रम इति ज्ञापनायम् ।
सप्त पञ्चेन्द्रियाः नामान्यतः । विज्ञानः पुनः सप्तं तिर्यग्योनिनां
गवाद्ययः सप्तं नारका रज्जनानारकाऽऽदिभेदांनजाः सप्तं
मनुजाः कर्मविजाऽऽद्ययः सप्तं देवा जयनवास्थाद्ययः । सप्तं-
शब्दाश्च परिशेषभेदात् प्रत्ययव्यापनायः । सप्तं एतैते ब्र-
ह्माः न त्वेकेन्द्रिया इव ब्रह्माः, अथावराह इति । उक्तं च-" पु-
ण्डियशुभ्रवमस्वपनयः स्वावराः, तेजोवायुद्वीन्द्रियाऽऽद्यश्च ब्रह्माः " इति ।
सप्तं प्राणिनाः परमधर्माव इति । सप्तं एते प्राणिको द्वी-
न्द्रियाऽऽद्ययः, पुण्डियाद्ययश्च परमधर्मोण इति । अथ परमं सुखं
तस्मात्-सुखधर्माणः, सुखानिर्मायिण इत्यर्थः । यतश्चैवमि-
त्यतो कुःकोऽवाद्यपरिअर्थाय एतेषां येषां जीवनिकायानां
नैव स्वयं इयमे समारभेतेति योगः ।

षष्ठे जीवनिकायं निगम्यमाह-

एमो सस्तु छट्ठो जीवनिकाओ तसकाओ चि पवुब्ब ।

एव अयमनरोदिनः कीटाऽऽदिः षष्ठा जीवनिकायः, पुण्डि-
यादिपञ्चकापैतथा षष्ठ्यमव्या । ब्रह्मकाय इति प्रोच्यते-प्रक-
रंकोच्यते, सर्वैरेव तीर्थकरत्वात्परीरिति प्रयोगार्थः । प्रयोगा-
विद्यमानकर्मकार्यं शरीरम्, आदिमत्यतिपत्ताऽऽकाःत्वात्,

घटवत् । आह-इदं वनकार्यानिगमनमनजिषयास्थाने सर्वे प्राणिनः । उपमधमोष इत्यनन्तरसूत्रसंक्षिप्तमूखाभिधानं किमप्यं । उच्यते-निगमनमुपव्यवधानव्यवस्थान्तरैश्च व्यवधानक्या- धनाधमैः । तथाहि-ब्रह्मकार्यानिगमनसूत्राध्यात्मनां जीवाभिमग्नः, अत्रान्तरेऽजीवाजिगमाधकारः, तदर्थमभिधाय चारित्रधर्मो बहव्यः । दशा ७ अ ० ।

ब्रह्म-था० । गतौ, प्रहे, निषेधे च । ब्रुता-उभ०-सक०-लेट् । ब्रह्मयति । ब्रह्मयते । अतिब्रह्मन् । वाच० । अवे,रुजानि०-फणा०-पर०-अक०-सेट् । वाच० । "ब्रह्मेर-ब्रोज-बज्जाः" ॥ ८ । ४ । १५८ ॥ ब्रमेरेने अथ आदेशा वा भवति । 'डरद,' 'बोजब,' 'वज्जद' । पठे-तलर' । प्रा० ४ पाद ।

तसकाय-ब्रमकायिक-पुं० । ब्रमनशील्लाखसाः, ब्रसाः कायाः शरीराणि येषां ते ब्रलकायाः, ब्रलकाया एव ब्रलकायिकाः । दशा ० अ ० । अकृमप्राणिनि, स० ३ सख० ० ।

तमकाय-ब्रमकाय-पुं० । ब्रलनामकयोद्यावस्थमीति ब्रसाः, तेषां कायो राशिब्रलकायः । म्या० २ प्रा० १ उ० । ब्रलन-शोलाखसाः, ब्रसाः कायाः शरीराणि येषां ते ब्रमकायाः । अ-कृमजावमेहे, स० १० सख० ० । "तसकाए ज्वावहे पण्चत् । तं जहा-अवसिद्धिपे संब,अनवांसिद्धिपे चैव ।" स्था० २ प्रा० १ उ० । (व्याख्या स्वस्वस्थाने)

प्रथम ब्रमकायोद्देशमाह-

वमकाए दाराई, ताई जाई इपति पुढवीए । नाणुत्तञ्चो विहाणै, परिमाणुबभोगस्तये य ॥ ५१ ॥ ब्रह्मन्तिति ब्रमाः, तेषां कायः, ब्रह्मिव, ताम्बेय द्वाराणि जयन्ति, यानि पूर्वाभ्याः प्रतिपादितानि । नानाम्बे बिजावनपरमा-ग्यापयोगशक्यद्वारेषु, चशाराज्ञकणे च प्रतिपत्तव्यमिते ।

तत्र विधानद्वारमाह-

ऋविहा खबु तममंत्रावा, लच्छितमा चैव गतितसा चैव । लक्ष्मी य तेउवाऊ, तणउहिगारो ईई नतिय ॥ ५२ ॥ (ऋविहत्यादि) द्विभिधा द्विभेदाः, खबुरबधारणे, अमन्बे प्राति द्विभेदस्यमेव-ब्रलनात् स्वधनान्त् ब्रमाः, जःचनात् प्राण-धारणाज्जावाः । ब्रया एव जीवाखानजोवा-लच्छिब्रसाः, गतिब्र-माद्या । लक्ष्मी तेजोवायू ज्ञमौ, त्रिभेदस्तच्छक्तिः । प्रमू । लच्छिब्र-माद्यानिहाधिकारो नास्ति, तेजमेवेदाहादन्त्याद, बायोब्जाजि-धास्थमानस्थात्, अतः सामर्थ्याद्वा गतिब्रमा एवाधाक्यमेने । के पुनस्तै कियजेदा इत्याह-

नेरइपतिरियमणुया, सुरा गहतमा चडाविहाए प । पज्जत्तापज्जत्ता, नेरइपार्ई उ नायव्वा ॥ ५३ ॥ (नेरइपेत्थादि) नारकाः-रज्जसकराऽऽदिमहासमःपुटवापर्यन्त-नरकावसिनः सतमेदाः । तिपेज्जाऽपि-द्विभिचतुःपञ्चाहवाः, म-नुष्याः-संस्तुजनाः, गमेष्टुकाम्बयज्जाः, सुराः-अवतपानव्यन्त-रयोपकर्ममानिकाः, एते गतिब्रह्मव्यवसुपेधाः । नामकोमोदया-। मण्डितुगतिमज्जाजातिब्रमम्बव । एते च नारकाऽऽद्यः पर्या-प्रपथासनेदन् द्विभिधा भवन्ति । नव पर्यासिः पूर्वोक्तैः क्रेटा, नवा यथामनत्रे निष्पत्राः पर्यासाः, तद्विपरीतास्तत्पर्यासां ता-अन्तमुहृत्काराभ्यामिते ।

द्वादिभुसरनेदामाह-

तिविहा तिविहा जेणी, अंदा पोया जराठया चैव । वैद्विय तेद्विय, चउरो पंचिदिया चैव ॥ ५४ ॥

(तिविहत्यादि) अत्र इह शोतेऽप्यभिधेयान्, तथा-लच्छिवा-च्छिवाभिधेयान्, तथा-संस्तुविबुनतुसमयमेदात्, तथा-स्त्री-पुण्युसकमेदात्केत्यादीनि बहुनि योनानां प्रिकायि संजव-न्ति, तेषां स्वेषां समप्रार्थे त्रिभिधा त्रिभिधैति वाद्या नि-द्वेषाः, तत्र नारकाणामाद्यः सु तिस्रुपु जृमिपु शीतेव योनिः, चतुष्पामुपरितनन्तरकेषु शीता, अथस्तनन्तरकेषुष्पा, पञ्चमोपष्टी-समोपष्णेषु, नेतरे, गर्भदुष्काम्तिर्कातिपर्यङ्कमनुष्पाणामशेषदेवा-नां च शीलेष्या योनिनेतरे, द्वित्रिभयःपञ्चोऽप्यसम्पुञ्जैज-नियंक्रमनुष्पाणां त्रिभिधाऽपि योनिः-शीता, उष्णा, शोमोष्णा चैति । तथा-नारकदेवानामावावा, नेतरे, द्वौत्रिधाऽऽदिंसं-कृतेजः।अचिद्विद्योतयेक्रमनुष्पाणां लच्छिवाच्छिभयोनिनेतरे (?) । तथा-देवनाकाराणां संस्तुता योनिनेतरे, द्वित्रिभयन्त्रिभयसम्पुञ्जैजः।अवेद्वियोतयेक्रमनुष्पाणां विबुता योनिनेतरे, गर्भेवृत्तुकारान्तकनियंक्रमनुष्पाणां संस्तुतविबुता यो-निनेतरे । तथा-नारका नपुंसकप्रपञ्चेद्विचरियंक्रमनुष्पाणां विबुता योनिनेतरे । गर्भेयोान एव निभेदख्खवायाः खीपु-नुष्यकर्यानेयः, मनुष्या अप्येव त्रैविध्यताजः, देवाः खीपु-योनिव एव, तथा परं मनुष्ययोनेल्ले।अपथम । लथया-कुमोष्जना । तस्यां चाहृतचक्रभार्यादिसत्त्वुषयाणामुपनिः । तथा-शङ्खाऽऽव-र्ता । सा च खीरख्खस्येव, तस्यां च प्राणमौ संभवो नास्तीति न निष्पत्तिः । तथा-चरीपत्रा । सा च माकृजजनस्थेति । तथा परं त्रैविध्यं तिस्रुन्तुहृशंयति । तथया भयजना, पोतजाः, जरायु-जाख्याति । तथाउज्जाः पक्खाद्याः, पोतजाः बस्तुर्गाव्यक-सनाऽऽद्ययः, जरायुजा गोमार्भेयामनुष्पाऽऽद्ययः । तथा द्विभि-चतःपञ्चोऽप्यभेदात्क निदमन्ते । एवमेते त्रिभिधाखसा योन्वा-दिनेदन् प्रकपिनाः ।

एतद्योनिसंप्राहिययो माथाः-

"पुडविदपप्रयाङ्कमाकय-पञ्चयनिभोयजीवजोणीणं । सलग सलग सलग, सलग इत्त बोद्वय य रण्णाह ॥ १ ॥ विगलिद्वियसु दोरे, चउरो चउरो य नारवसुसेम् । तिदिया सभऽऽनव च, पण्योसा पण्योसा ॥ २ ॥ ह्तिं चउरो, बोद्वस मणुयाण लक्ष्माई ॥" एवमेते चतुर्शोणियोनिनलका भवन्ति ।

तथा कुलपरिमाणम्-

"कुलकोदित्तत्पमहमना, पृष्ठीसहस्रह नव य पण्योसा । गिगियि विनिद्विय, चउरिद्विय द्वियकाथाणं । अट्टुवेरम बारम, हल नव चैव कोदित्तलक्ष्माई ५१॥ जलपर्याक्खचउपय-उरमुयपरित्तलप्यजीवाणं । पण्योनिं उभीमं, च सयसहस्रमाई नारवसुराणं ॥ २॥ बारम य सयसहमना, कुलकोदीणं मणुसम्माणं ॥ ३ ॥ यगा कोडाकोडो, सत्ताणउं च सयमहससां । पणासं च सहससा, कुलकोडीणं मुण्यमण्योसा ॥ ४ ॥ अज्जन्-१५७५०००००००००० सलरकसससहसोऽप्यं बो-द्वव्याः । ख्यावां १ पुं० १, जं० १ उ० ।

से किं न तसकाइया । तसकाइया च उच्यते पक्ष्या । नं
जहा-बंदिद्या, तंदिद्या, चरिदिद्या, पंदिद्या । से किं तं
बंदिद्या । बंदिद्या अणंगमिक्का पक्ष्या । एवं जहेव पक्ष्य-
णाए तहेव निरवसेमं भागियध्वं० जाव सवन्हसिक्का दे-
वा । सेनं अणुचरोयवाइया, मेचं पंदिद्या, सेचं तसकाइया ॥
उक्ता प्रकृपाय । जी० ३ प्रांत० ४ ४० ।

तदनन्तरं लक्षणद्वारमाह-

दंमसुनाणचरिच, चरियाचरिए य दाणुहाजे य पै
जवजोगजोगवीरिए, इंदियविसए य ह्यकीए ॥ ११ ॥
जवजोगजोग अजजव-साणे वंमुं च हद्विउदई य ।
अट्टियिज्जांय लेसा, मखा ठसमोसं कनाए य ॥ १६ ॥

(हंसणेत्यादि) दर्शनं सामान्योपलब्धिस्वरूपं, चक्षुरचक्षुरव-
धिकवसाऽऽख्यं, मग्नादिभिः ज्ञानानि स्वपरपरच्छेदिनो जांबस्य
परिणामाः इनाऽऽवरणाविगमस्यल्लस्यथां परिच्छेदाः साकायि-
कच्छेदोपलक्षणपरिहारविशुद्धिसुखसंप्रदायथाक्यानानि, चा-
रित्रं चारित्र्याचारित्रं देशचरितस्त्वुपमाणातिपाताऽऽर्द्धनिर्वाच-
नस्यथा अथकाश्याम, तथा दानतामभोगोपभोगीयोः शोचचक्षु-
श्रांणननरूपशोनाऽऽख्याः देशसंबन्धः जीवजन्मजनिचारिषयो
अक्षयो जयति । तद्योपयोगः साकारोऽनाकारश्चाऽपृच्छन्नेदः, योगो
मनोवाक्कायाऽऽख्याश्च, अथयसायाश्चानेकविधाः सूक्ष्माः म-
नःपरिणामसमुत्थाः, निश्चयं पृथग्भूतानिमुद्राः प्रादुर्भावाः क्षी-
रप्रधवाऽऽयाऽऽख्याः, ज्ञानाऽऽवरणाऽऽपत्तत्वात्वासासनकर्माद्यस्य
स्वशाकपरिणाम उदयः, श्रेयसाः कृष्णाऽऽर्द्धजेटा अशुनाः क्षुनाः
काययोगपरिणामविशेषसमुत्थाः, मंहास्वभावाऽऽवरणाऽऽ-
भिभूताऽऽख्याः अथवा-दृशश्रेयाः अमनोरथाऽऽभ्यस्तकाः, क्रोधाऽऽया-
अनस्र, नयौचमंहा, लोकसंहा च । उच्युतासिनःश्यासौ प्राणाया-
नौ, कथायाः-कयं संसादः, तस्यावाः क्रोधाद्योऽनन्तानुबन्ध्यादि
भेदात् योऽशुविधाः । पतानि गाथाद्वयोऽप्यस्मानि द्वीन्द्रिया-
ऽऽर्द्धानां लक्षणानि यथासंभवमवगत्योऽनानि, नैर्वाचलक्षण-
कलापसमुच्चयो चडाऽऽदिध्वस्तित, तस्मात्तत्रावेतन्मध्यव-
चयनि विद्वांसः ।

अनिर्दिष्टलक्षणकलापोपसंज्ञिर्वाये तथा परिमाणप्रति-
पादनार्थं गाथामाह-

अकल्लयमेयं वेच उ, पयसस अंसंखभागेत्ता ते ।
निक्खमणे य पवेसो, एसा वीया वि एयेन ॥ १७ ॥

(लक्षणव्यतिरिक्त) तुशब्दः पर्यायवचनः, द्वीन्द्रियाऽऽर्द्धिजी-
वानां लक्षणं निरूपयति यदेव दर्शनाऽऽर्द्धिपर्युष्ये, तन्मध्यवचि-
कमस्तीति । परिमाणं पुनः क्षेत्रतः संबन्धितलोकप्रदानसंबन्धेयज्ञा-
नार्थप्रदेशराशिप्रमाणात्मकसाकारवर्णनसंज्ञाः । एते च चत्वारोऽन-
सकायपर्यायकेभ्योऽसंबन्धेयगुणाः, त्रसकायपर्यायकेभ्योऽसंबन्ध-
यिकापर्यायकाः असंबन्धेयगुणाः, तथा कालतः प्रस्तुतप्रस-
कायिकाः सागरोपमलक्षणवृक्षवसमयराशिपरिमाणा जघन्य-
पदे, उक्तुपदेऽपि सागरोपमलक्षणवृक्षवपरिमाणा एवेति ।
तथा चागमः-“ पदुपत्रा तसकाइया कंवतिकाकलसु निह-
वा सिधा ? गोयमा ! उदजपप सागरोपमलसलसदसलसुदसलस,
उदसोपदे वि सागरोपमलसलसदसलसुदसलस ।” उदसोपवा-
दी बाधाशुक्लवाग्भेदधातिनिष्कमणुत्तरेभ्योऽप्यथ उच्यते,

जघन्यमैको द्वौ त्रयो वा, उक्तुपतस्त्वेवमेवेति-प्रतरस्यासंबन्धे-
भाप्रदेशपरिमाणा एवेत्यर्थः ।

सागरोपमविरहितप्रवेशनिर्गमात्प्रायं परिमाणाविशेषमाह-

निक्खमपवेतकाले, समयार्द्धे एत्थ आवांजयभागे ।
अतोऽह्णुच वररो, उदाहसइत्तां जे होथि ॥ १८ ॥

(निष्कमेत्यादि) जघन्येन अविरहिताः समतलास्त्वेषु उच्य-
न्ति निष्कामो वा जीवानामेकं समयं द्विविधेत्यादि, (१) उक्तुपेना-
प्रायसिका असंबन्धेयज्ञानमात्रं काळं, संतमेव निष्कामः प्रवेशो
वा एकजीवात्कालपरिमाणाविरहान्नित्येन गाथाप्रायसमाह्वेन विरहः
सातम्येनावस्थापनम्, एकजीवो हि प्रसमावेन जघन्यतांऽन्त-
मुह्वं समांस्तवा पुनः पृथिव्याद्येकस्मिन्नेवपराते, प्रकृषेयाधिकं
सागरोपमलक्षणवृक्षवसमयराशिपरिमाणात् सन्तमिति । उक्तं
प्रमाणमाहम् ॥

सागरोपमोगुणवृक्षवद्वारव्यतिपात्नायाऽऽह-

मंसाद् परिजोगो, मत्थं सत्याइयं अणेमविहं ।
सांरिमाणमावेच-णा य हुविहा बहुविहा य ॥ १९ ॥

मांसचमकेशरोमनखपिच्छद्वस्तनास्त्रास्थिवायणाऽऽदिनिष्कस-
कायसंबन्धानिकपजोगो जवनि, शब्दं पुनः शब्दाऽऽर्द्धिकमिति
अह्णोमरकुरिकाऽऽर्द्धि तदाह्विरथ जलानसाऽऽर्द्धिस्त-
काऽऽर्द्धिकनेकविधं स्वकायपरकायोऽप्युच्यतेमावेदंनिष्क-
मनेकप्रकारं त्रसकायव्यति । वेदना चात्र प्रसूनेोपलक्षणा
च शरीरसमुत्था, मनःसमुत्था च द्विविधा यथासंभवम् ।
तथाऽऽया-उदयपत्तिकाऽऽर्द्धिभेदध्वितितरद्वियविप्रयोगाप्रिय-
संयोगाऽऽर्द्धिकता । बहुविधा च उवरातीसरकाश्यासमय-
विरगरीरोपमगुणवृक्षवद्वारव्यतिपात्नायाऽऽर्द्धिसमुत्था तीर्त्तिति ।

पुनरप्युपयोगप्रपञ्चानिचिपरियाऽऽह-

मंसस कइ अट्टा, केई चम्मस कइ रोमाणं ।
पिच्छाणं पुच्छाणं, देवाणुऽट्टा वरिजंति ॥ २० ॥
केई वरंति अट्टा, केइ अणुत्ता परमंदांसणं ।
कम्मपसंगपत्ता, बंधंति हणंति मारंति ॥ २१ ॥

मांसार्थं मुगशुकराऽऽर्द्धयो बधयन्ते, चर्मार्थं चित्रकाऽऽर्द्धयो, रोमांथं
शुषिकाऽऽर्द्धयो, पिच्छार्थं मयूरशुकरागिडुकराऽऽर्द्धयो, पुच्छार्थं च-
मर्मांथं, हस्तार्थं चारुचवदाऽऽर्द्धयो, अथयत इति सर्वेषु संब-
धते । तत्र केचन पूर्वोक्तप्रयोजनमुद्दिश्य हृद्यन्ते, केचनपु प्रयोज-
नमस्तरेणाभ्यं क्रौरया हृद्यन्ते । तथा परे प्रसङ्गदर्शाद् मुगशुकर-
क्षितेपुलेष्णुकाऽऽर्द्धिना तदन्तरासम्बन्धात्तानेककपोतकापच्छ-
कृत्वारिकाऽऽर्द्धयो हृद्यन्ते । तथा कर्म कृष्णाद्यन्तेकप्रकारं, तत्र
प्रसङ्गाऽऽनुगमम्, तत्र प्रसङ्गान्वागतैः सन्तुल्यसायिकाभू-
त्तुद् प्रान्त, रज्यादिना चान्नित, कशलकुटाऽऽर्द्धिभिस्तारयन्ति,
मारयन्ति प्राणैर्विधोऽप्यन्तीति ।

एवंविधानाऽर्द्धचारकलापानुपपत्तयं सक्त-
निर्मुक्त्यर्थोपसंहारायाऽऽह-

सेसां दारां, तां जां हवंति पुदवीए ।
एवं तसकायस्मी, निजुची किचिया एसा ॥ २२ ॥
(सेसा इत्यादि) उक्तव्यतिरिक्तानि शेषाणि द्वारानि, ताम्बे
वानि पृथीव्यस्यसमभिमगे निक्षिपन्ति, अत एवमथेषां-

रविचितात्वसकवये त्रिभुक्तिः कीर्तितैषा सकहा भवतीत्यव-
गतस्येति ।

साम्बन्धं सुवाप्तुगमेऽप्यभिसत्ताऽऽदिबुधोपेतं सुत्र-
मुवाचभीषयम् । तच्छब्देय-
संतिपे तसा पाशा । तं बह्ना-अदवाय, बोधया, जरावया,
रसवा, संसेपया, संयुक्त्वा, सुविषयया, उदवाह्या ॥ ६ ३ ॥

सन्ति विद्यते अल्पस्तीति श्रसाः प्राणिभो द्वीगुण्याऽऽदयः ।
तेषु किंचिद्देवाः किमकाराभेति दर्शयति-तद्यथेति वाक्यो-
पस्थासार्थः । यदि वा-तत्प्रकाराभ्यन्तर्यतो यथा भगवत्क-
ऽभिहितं तथाऽहं ज्ञानासीति । (आवा०) एषमेतस्मिन्न-
दृष्टिषे ज्ञान्यति सर्वे प्रसन्नमनसः संसारिभ्यो निपतन्ति, नैतद्
स्वनिरेकेषाम्थे सन्ति । एते चाश्रयिष्योनिमाजोऽपि स-
र्वेभ्योऽकालीना वासाङ्गनाऽऽदिज्ञानस्यसुप्रमाणाद्यसमधिगम्याः,
' सन्ति ' ज्ञानेन गृह्येन त्रैकालिकमास्तिवत् प्रतिपाद्यते
श्रसानाम् ।

न कदाचिदेतैर्विरहितः संसारः संभवतीत्येतदपि
दर्शयति-

एव संसारं चि एवमुह, यंदेस अविषयाभ्यो निजाइसा,
पदिदोहिजा पचयं परिनिष्ठाणं सप्येति पाशाणं सप्येति
पूयाणं सप्येति जीवाणं सप्येति सपाणं असायं अप-
रिनिष्ठाणं यदस्यं दुक्तंति वेधि ॥ ३ ॥

एव अत्रकजाऽभिप्रायः किंच वापः संसारः प्रोच्यते, माभ्योऽप्यज्ञ-
ज्ञानानुपुंसप्रयोऽस्तीत्युक्तं अस्ति । कथं पुनरथाऽप्यविष्यु-
त्तप्राने अत्यभिभवंतीत्याह-(अदस्त्वाविवाद्युषो) मन्वे ह्रियाऊ-
द्वजनाभयेदाय । तत्र कथमभ्यन्तरेतिव्युक्तोऽस्तिव्युक्तो वा, मायमन्दी-
अनुबुधुपान्तकुरिहः कृत्वाक्यास्तित्तुकिर्वा । जवमपि सद्वृक्केर-
प्राबाहू वास यव । इह भावमन्देनाधिकारः-अदस्येति वासयाधि-
सिष्टवृद्धैः, अत्र एवादिजातमो दिनादितप्रतिपरिहारमृष्यमनस
इत्येवोऽनन्तरकः संसारो भवतीति । यद्येवं ततः किमित्याह-
(निजाइरेक्यादि) एवमितं ज्ञकथायमो ज्ञानाङ्गनाऽऽदिप्रसिद्ध
निक्षेपेन ध्यावा निष्ठायां चिन्तितपरिच्छेयः कथाप्रत्ययस्योऽर-
कियायपुक्त्वा बधीनाऽनुषरकिवा ससंभ योजनीयेति पूर्ववत् । ज-
नन्वाऽऽजोक्ते तनः प्रयुक्तेषु अर्धभाति दर्शयति- (पदिसेदिसि
चि) प्रयुक्तेषु इह्वा यथावदुपलभ्येययः । किं तदिति दर्श-
यति-प्रत्येकमित्येकमेकं प्रसकायं अति परिनिर्धायं सुखं, प्रत्ये-
कसुकाजाः सद्येऽपि प्राणिभो नाम्न्दीयमन उपभुक्ते सुख-
मित्ययं । एव च सर्वेषांविद्यते इति दर्शयति-सर्वेषां प्राणि-
नां त्रिभुक्तानुरिक्त्यानां, तथा सर्वेषां ज्ञानां प्रत्येकलाचारयु-
सुहमवाह्यरथीसकापथैककतकथागिति, तथा सर्वेषां जीवानां
सनेपुनकानितकसेकूनेनजीपवातिकपञ्चेन्द्रियाणां, तथा सर्वेषां स-
वाभानां पृथक्पाकेकेन्द्रियानामिति । इह च प्रायःऽऽदिज्ञानानां
वर्थापि परस्परानोऽभिदः, तथापि उक्त्यायेन जेदो इत्येवम् । उक्तं
च-"प्राणा त्रिभुक्तानुभोक्तः, पूनास्तु नरवः स्वृत्ताः । जीवाः य-
ञ्जिन्त्याः प्रोक्ताः, शुभाः सखा उवीरताः " ॥ २ ॥ इति । यदि
वा-अभ्यनुत्यांशुद्वारेण समभिच्छवयमसनेन जेदो इत्येवम् । त-
था-सन्मनाद्यथाऽप्यारतायाः, काजप्रयज्ञावनाद् भूताः, त्रिका-
ण्डीजनाय जीवाः, सुहृदःसित्यारताया इति । तद्वैवं चिदि-

स्य प्रत्युपेक्ष्य च यथा सर्वेषां जीवानां प्रायेकं परितोषा-
णं सुखं, तथा प्रत्येकमसत्तमपरिनिर्धायं महाभवं सुःखमहं
ब्रवीति । तत्र सुःखचतीति दुःखतः, त्रिष्टोम्यते-किंचिद्व्य-
सातमसातवेद्यं कर्त्त. सर्वािककजामित्यर्थः । तथा-अपरिनिर्धाय-
मिति-परिनिर्धायं समन्नाह सुखं, न परितोषाद्यमपरिनिर्धायं,
समन्नाह शरीरमनःपीडाकारमित्यर्थः । तथा-महाभवंमिति-म-
हत्त्व तन्त्रयं च महाजयं, माऽतिः परमम्यदस्तीति महाभियम् ।
तथाहि-सद्येऽपि शरीररूपमानसाच्च बुःकावुञ्जिन्ते प्राणिन-
इति । इतिशब्द एवमर्थः । एवमहं ब्रवीति सम्यगुपलभ्यतयं
यप्रागुक्तमिति ।

एतच्च ब्रवीतीत्याह-

तसंति पाशा एदिसो दिसामुय, तत्य तत्य पुदो पास
आतुरा परितावन्ति संति पाशा पुदो सिया ॥

(वसंतीत्यादि) एवांशुधेन आसामाऽऽदिविशेषमविशिष्टं न
दुःखेनातिभूताऽस्त्यस्त्वुञ्जिन्ति, प्राणा इति प्राणिनः, कुतः पु-
नकञ्जिन्तीति दर्शयति-प्रमना दिक् प्रदिग्नाइश् इत्यर्थः ।
ततः प्रदिशः सकाशावुञ्जिन्ति । तथाहि-प्राणवित्तु च दिक्
व्यवस्थितास्त्ययति, एताश्च प्रकृपकविधिभक्ता दिशोऽनु-
दिशश्च युक्त्ये, जीवव्यवस्थानध्यवसाय । नतमायमर्थः प्रति-
पादितो जयति काष्वा, न काचिदिगानुदिष्वा. यस्यां न
सन्ति श्रसाः, अथ्यति वा यस्यां स्थिताः, कोशिकारकोटय-
त् । कोशिकारकोटो हि विषयोऽनुदिशश्च विषयहारमनेर-
कृपायै बेहन करोति शरीरस्येति । माहदिगपि न काचित्सा-
द्वयस्ति, यस्यां बसमानो जनुने चर्येत्, शरीरदानसाम्नां
दुःखान्यां सर्वेषु नरकाऽऽदिषु अङ्गन्यतं प्राणिभोऽस्यासपरिग-
तमनसः सर्वैदाऽपगतस्थाः । एवं सर्वेषु विद्वन्वित्तु च
श्रसाः सन्तीति युद्धाम् । दिग्बिच्छेदयवस्थितान्जनास्त्यवस्ती-
त्युक्तम् । कुतः पुनस्त्ययति?, यस्यां नरकरमन्नजिन्ते म्यात्तयन्ते.
किं पुनः कारुण्ये ते तान्मरमन्त इत्याह- (तय तस्येयादि) तत्र
तत्रतेषु तेषु कारुण्येपुक्तेषु बहुमनायेप्यवर्जितमोनिताऽऽदिपु
च पृथगिनिच्छेषु प्रपोजयेषु, एष्येति । शिष्यकोदना किं तस्य-
इयेति दर्शयति-नांसनकृत्वाऽऽदिपुच्चा आतुराः अत्यस्यमनसः
परि समस्ताद्यापयन्ति पीडयन्ति नागानापियद्येदोऽप्यादनेन प्रा-
णिव्याप्रादनेन वा तद्वारतेमज्जसामिति, येन केनचिद्वारम्येव
प्राणिनां संतापनं भवतीति दर्शयत्याह-(संतीत्यादि) सानं
विद्यन्ते प्रायः सर्वेषु प्राणिभः पृथक् विनिष्ठाः त्रिभि-
न्त्युत्प-पञ्चेन्द्रियाऽऽभिनाः शुभेभ्योऽप्यारिताः । एतच्च इत्यावा
निरवद्यानुप्रायिता मवितथ्यमित्तिप्रायः ।

अथे पुनरन्वयावर्तीकोऽभ्यथाकारिय इति
दर्शयत्याह-

ज्ञज्जमाणा पुदो पास अग्रमारा वां चि एगे एवयवासा ज-
यिथं विरूढकवोहें सत्येहि तसकायसमारजेथं तसकाय-
सत्वं समारजनाया अथे अयोगकवे पाथे विहीमति, तस्य
सुखु जगत्वा परिरक्षा एवैया-इमस्स येन जाविष्यम्
परिदेदेषाम्नाथपृथग्याप जाईरवुधपोयव्याप दुक्तसर्पदि-
पायहेद्वं, से समयमे तसकायसत्वं समारयति, अयोहेहि वा
तसकायसत्वं समारजवेद, अथो वा तसकायसत्वं समार-

अवाधे समुद्रमाण्ड, तं से अविद्याए, तं से अयोहीए, से तं संकुलवाधे आयायावं समुद्राए सोच्या मगमओ अकवाराए अंतिए, इहमेवेसे नार्थ भवति-एत खलु गंवे, एत खलु सोधे, एत खलु मारे, एत खलु धरए इत्यर्थं नदिए होए अस्मि नं विक्रमकोटिं तस्येदिं तसकायसमा- रथिं तसकायसत्यं समारजमाधे अधे अयोगकवेध पाधे विहिंसति ।

पूर्ववद् व्याख्येवं, वाच्य "अधे अयोगकवेध पाधे विहिंसति ।" वाचि कामिधिकाएखात्पुदिश्य च स वचनः कियते, तावि द्वाविमुद्राए-

से बेधि अयेने अवाए इयंति,अयेने अविद्याए वंति, अयेने मंसाए वंति, अयेने सोधियाए वंति, एवं दिवयाए, पिचाए, वसाए, एचजाए, पुच्छाए, बाहाए, सिंगाए, बिसायाए, दंवाए, दाहाए, गहाए, हहाउलाए, अह्राए, अ- द्विमिनाए, अह्राए, अगुहाए, अयेने हिंसितु ये वि वा वंति, अयेने हिंसति ये वि वा वंति, अयेने हिंसति ये वि वा वंति, एतय सत्यं समारभमाण्डस इधेते आ- रंजा परिखाया जवेति ।

(से बेधोत्यादि) तदर्थं अवीमि-वर्धये प्राथिनस्यदार-अभ्र- सुधो ध्यावायत्त इति । अयेने-अंथैये अंति, अविधसराएकवा ससुचनवार्या । अके केचन नदधितेनाऽनुनाः, अचयेते सुसुवाहा- राखहोरेत्थिकां देहः, तदर्थं ध्यावाय्वाभिस । तथाहि-अकृणव- तुकममलतमभ्यर्धं ध्यावाध तच्छरीरेषु विद्यामन्सासभानि कुचेति, उचयानिक्तं वा यच्छान्तं मुनाऽंश्रीनाममसतः । अथवा- नितं येव अकितं, स इतिनं मारयिथा तच्छरीरे प्रकियवते, यथाअिं जीवेति । तथा अजिनार्थे विप्रकस्याऽऽदीव् ध्यावाय- यन्ति । एवं मांशयोमितहृदयसिचससापिचपुच्छमाहमृद्धाविषा- श्वदन्तद्द्वान्कस्यवस्यसिमिञ्जऽऽदिध्यापि वाच्यम्, मांसायै शु- कराऽऽध्या, भिक्षुःऽऽध्याथार्थे शोचिनं युञ्जति, हृदयानि साधका सुदीप्तमाऽऽज्जित, पिचायै मयूरऽऽध्या, वसायै स्वाभ्रमकरचरा- हाऽऽध्या, पिच्छायै मयूरऽऽध्याऽऽध्या, पुच्छायै रोज्ञाऽऽध्या, बा- हायै वसवाऽऽध्या, मृद्धायै वसकस्यवाय्वा, तस्मिन् मृद्धं पवित्रमि- ति वाहिका युञ्जति, विद्यायायै इत्याद्यः, दन्तायै मृद्गलाऽऽ- ध्या, तिमिरापहन्त्यासदन्तानां, दंवायै वाराहऽऽध्या, वसायै व्या- प्राऽऽध्या, वसायै गोमहिष्वाद्यः, अस्वययै शङ्खकवाद्यः, अविधिमिञ्जार्थे महिषवराहाऽऽध्याः । एवमेते यथापदिह्यप्रयोजन- कलायापेक्षया ज्ञानि । अयेने तु कृकडासयुद्धकोकिसाऽऽश्रीविना प्रयोअनेने ध्यावाय्वेति । अयेने पुना- (हिंसितु ये वि) हिंस- तवायेधोऽस्यान्वजनान् सिद्धः सयान्म, अतो ज्ञानि, मय वा पी- दां कृतवाचित्यतो ज्ञानि । तथा वाये वंतामकाह एव हिमसित अस्माद् सिंहाऽऽधो वेति ज्ञानि । तथाऽभ्ये-अस्मानयं विहिंसन्तीत्यनागतमेव सर्पोऽऽदिवं ध्यावाय्वेति ।

एवमेतेकप्रयोअनोपन्यासेन इनमं असपिचयं प्रवर्धं, उद्देश- कार्थमुपसंजिहुरेण-

एतय सत्यं अस्मारभमाण्डस इधेते आरंभा परिखाया

जवंति, तं परिखाय मेधावी षेव सत्यं तसकायसत्यं समारंभे- ज्ञा, षेवऽऽधेहिं तसकायसत्यं समारंभयेज्ञा, षेवऽऽधे तस- कायसत्यं समारंभे समुद्रमायेज्ञा, जसेते नसकायसमारं- ज्ञा परिखाया भवेति, से इ पुण्या परिखायकमे वि वेमि ॥ ६ ॥

(एतय सत्यामित्यादि) प्राथञ्चाच्यम् । वाचस्त एव मुमिञ्जस- कायसमारम्भविततवात् परिहातकर्मन्वात् प्रत्याख्यातापपक- र्मैत्यादिति प्रथमि । जगद्यतः विज्ञोकथयोः परमकेवशाऽऽश्री- कसाकाकृतसकायान्ममयऽऽध्यायेत्यादिति । आवा- १ कु- १ अ- १ कु- १ अ- १ । (असकायक मतिसेवना ' पदिसेवना ' इधे वचयेते)

तसपउक-असवतुष्क-न-० । असवतुष्वायपेक्षितं वतुष्कं वसव- तुष्कम् । असवाएदरपयोतमयेकमिति प्रकृत्योपलक्षिते वतुष्के, कर्म- १ कर्म-० ।

तसण-असन-न-० । पनायमे, सूच- १ कु- ० अ- ० । स्वभये- आवा- १ कु- १ अ- १ कु- १ अ- ० ।

तसणवम-असनवक-न-० । असप्रकृत्या उपलक्षितं नवकं अस- नवकम् । असवाएदरपयोतमयेकस्मिन् अणुजगसुखराऽऽध्यायक- ये, कर्म- २ कर्म-० ।

तसणार्प[ष्]-असनायन-न-० । अस्मिन् उष्णाऽऽधिनितसाः सन्तो विभक्तित्यानाहुञ्जिअने, यच्छान्ति च छायाऽऽधासेवनायै स्वाना- न्तरमिति वसाः, तापयोविषाकथं कर्म असनाय । असवमनि- कथने नामकर्मणि, कर्म- ० कर्म-० । पं० सं० । प्रथ-० । यद्व- वाक्खलनं स्वन्दं भवति । आ- ० कर्म-० ।

वितितचरणीयदिवतमा, वापरओ वापर निया पुद्गा । नियनियपक्वविशुष्या, पक्वजा साहिकरणेहि ॥ ४८ ॥

अस्वानि उष्णाऽऽधिनितसाः सन्तो विभक्तित्यानाहुञ्जिअने, यच्छान्ति च छायाऽऽधासेवनायै स्वानान्तरमिति वसाः, तापयोविषाकथं कर्म असनाय । असवमोदवा- जीवाः-(विधितउपरणदिद्ये सि) इणिकपहाद्रव्य मयेकं यो- गावु हे अन्वये स्पष्टेतरसमसहकृते येवांते चीन्धियाः । शङ्खक- यन्दककपदे कज्जलाकृमिगयभोजकपुत्रकाऽऽध्याये ज्ञानि । वा- निते स्वर्गान्तरसमायसकृपाःमीनिकवायि येवांते मीनिक्याः, पृथामकृपायै वैमंशुगोपककुपुम्बकोदकाऽऽध्याः । अत्पारि एपयो- मरसमप्रायककुम्भैक्यामीनिकवायि येवांते वतुुरिकियाः, मांश- काञ्जमरमहाकृत्तिकाऽऽध्याः । पक्व इत्येतरसमप्रायककुम्भै- कवाणीनिकवायि येवांते यश्चेन्धियाः, अत्यमकररिदरिचसा- रसराजं सवस्तुुरानारकाऽऽध्याये जन्मतीति । यदुदवाजीवा- सा द्विभक्तुःपश्चेन्धिया भवति तस्मत्सामयेययोः । (४८) कर्म- १ कर्म-० ।

तसतिग-असथिक-न-० । असवाएदरपयोताऽऽध्याये विके, कर्म- ० २ कर्म-० ।

तसदसग-असदशक-न-० । असनामाऽऽधिनियामकर्मोत्तरकृतित- धाके, (कर्म-०)

तसवापरपआर्थं, पचेयथिरं सुयं च सुनयं च ।

सुसराऽऽधज्जातं तस-दसमे यावत्सं नृ इव ॥३६॥

नामहाध्वस्येहपि ख्ववाधात्-असनम, बाधरनाम, पर्यासनम, प्रायेकनाम, स्थिरनाम, गुहनाम, गुहगनाम । चक्षुष्यौ सनुष्येयो । सुस्वरनाम, आदेशनाम (जसंति) यक्षाःकीर्तिनाम इत्येवं वस-
शाब्धेनोपलक्षितं प्रकृतेश्चक्य, असदश्चक्युच्यत इति शेषः ।
कर्म० १ कर्म० ।

तसरैपु-असरैपु-पुं० अस्यसि पूर्वाऽऽदिवातमेरितो गच्छति यो-
रैपुः स असरैपुः । रैपुःश्रिः परिमिते प्रमाणविशेषे, प्रव० २५४
हा। २भा० । म० । अ० । २धा० । मनु० । किञ्चिः परमाष्-
मिञ्चरैपुनेवतीति प्रथमे, उच्यते-अनन्तस्यपरमाष्पुनि-
रेको ध्ववहारपरमाष्पुञ्जीयते, बहुव्यवहारपरमाष्पुभिरंका उन्-
रुद्दिणका जायते, तामिदृशभिरंका रुद्दिणरुद्दिणका जायते,
तामिदृशभिरंका ऊर्ध्वरैपुञ्जीयते, एभिदृशभिरेकरुद्वंशरैपुञ्जीयते,
एवमन्ता-कोऽप्यः अतुःसहस्रैः वर्णनवत्यर्थैकस्यवहारपरमाष्पु-
निरंकरुद्वंशरैपुञ्जीयते इत्यर्थः । धृ२२ प्र० । सेन० ३ उक्ता० ।

तसवाद्या-त्रसवाद्यािका-स्त्री०।मौलिक्यजीवभेदे, जी० १ प्रति० ।

तसवत्सद-अनाविंशति-स्त्री० । त्रसेनोपलक्षिता विंशतिसखसिं-
शानिः । असदश्चक्यवाहरदशकस्ये, कर्म० १ कर्म० ।

तससि(ष्)।-त्रससिन्-त्रि०। पिपीलिकाऽऽदिंस्त्विद्वन्जसके,
नि० षू० २ उ० ।

तसिअ-अस्त-त्रि०। असने अस्तव । तुःकोऽत्रेजने, द्वा० ४
अ० । परमाधार्मिकदेवपरस्पोर्द्वाःरिततःखसंपातमयात् आस-
मुपपन्ने, जी० ३ प्रति० २ उ० । म०। शुष्के, हे० ना०
५ षष्ठी २ भाषा ।

तसमि[ष्] [ष्]।-तसमिन्-त्रि०। तस्य सहा तसञ्जा-नञ्जानम्,
तस्यत् । आचा० १ शु० ५ अ० ४ ड० । शिवाङ्कनहा-
नोपयुक्ते, आचा० १ शु० ५ अ० ६ उ० ।

तसद्वि[ष्] [ष्]।-तसद्विन्-पुं०। ये दोषा भ्राजोचयितव्यास्तसद्वि-
यो गुहकस्य पुरतो यदालोचनम् । तसद्विलक्षणं भ्राजोचन-
दोषं, २धा० १ उ० ।

तह-तथा-अव्य० । तेन प्रकारेण तथा प्रकारे याच् । वाच० ।
“ वाऽव्यवस्थातादावद्वानः ” ॥ ८ । १ । ६७ ॥ इत्यत्रं विकल्पेन
प्रा० १ वा० । उक्तरामदौ, कदप० १ कृष्ण । पादपूर्णे, नि०
चू० १ उ० ।

तद्य-न० । तथा तत्र साधु यद । सत्ये, वाच० । सदर्थोभि-
धाधिके, नि० । (वृञ्)

प्राप्तहं उन्वत्तहं, दन्वत्तहं चैव हंइ भावनहं ।
दन्वत्तहं पुण जो ज-सस माधोइ ह्वाति दन्वत्तहं । १२४ ॥

(प्राप्तहमित्यादि) अस्याध्वंसाद्यस्य यथातथ्यमिति नाम ।
तत्र यथाशब्दस्य भावप्रत्ययान्तर्य भवति । तत्र यथाशब्दो-
क्त्वात्तेन तथाशब्दस्य निक्षेपं कर्तुं निर्युक्तकारस्यायमनिप्रायः-
रह इहमाशब्दोऽयमनुवादे चनेते, तथाशब्दश्च विज्ञेयार्थं । त-
च्चाय-वधेदं तथैवं अन्ता विज्ञेयमित्यनुवादाविषयेयोक्त्व वि-
ज्ञेयार्था एव प्रधानभावमुभवति । यदि वा याथातथ्यमिति
तथ्यमतसद्वैव निकषत इति । तत्र यथाज्ञावस्थयं यथाशब्दस्य-

तसस्तुता । तथाऽऽदिभिन्नापूर्वा । तत्र नामस्थावन्ने सुगमे ।
कव्यत्वव्यं गाथापद्यानि प्रतिपादयति-तत्र कव्यत्वव्यं पुनर्वौ
वदथ सविद्याऽऽदेः स्वभावो, कव्यप्राधान्याप्यस्य स्वकप्यव्यं ।
तद्यथा-उपयोगलक्षणो जीवः, कठिनलक्षणा पृथग्धी, कव्यलक्ष-
णा भ्राप इत्यादि । अनुधाऽऽदेःषो यो वदथ मादधाऽऽदिस्वभावाः,
अचित्तकल्याणां च गोशीघ्रचन्दनकम्बलरक्षाऽदीनां इत्याचार्य
स्वभावः । तथाचा-“ उदे करेऽसी, सीए उदहृत्पत्तं पुण्य-
वेद् । कंबलरचयणाऽऽदीयां, पल सहायो मुशेषव्ये ” ॥ १ ॥

प्रावृत्तयमधिकृत्याऽऽह-

जावतहं पुण नियमा, गायन्वं क्विन्दृमि जावमि ।
अहवा वि नापदस्य-चरिवाविपण्य अजप्ये ॥२५॥

(भाबतहमित्यादि) भाबतत्थं पुनर्निधयतोऽवयवजावतया
शक्तिं चैदिविके भावे ज्ञातव्यम् । तत्र कर्मणामुत्पन्ने निष्ठुं
श्रीपुत्रिकः कर्मोदधाऽऽदात्तो गत्याद्यनुभवलक्षणः, तथा कर्मो-
पशने निष्ठुं सौपशमिकः कर्मानुदवत्तक्य इत्यर्थः । तथा
क्याऽज्ञातः क्षापिकोऽर्थातपानिज्ञानदर्शनकारित्वलक्षणः । तथा-
स्तथाऽप्यशमाञ्ज ज्ञातः क्षायोपशमिको देशोदयोपशमलक्षणः ।
परिणामनिष्ठुः पारिषामिको जीवार्जाव्यभयत्वाऽऽदिः लक्षणः ।
पञ्चानामपि भावानां द्विकाऽऽदिसंयोगान्तर्येः सार्थन्यायिक
इति । यदि वा-अन्यात्मन्यात्-तरं चतुर्थो भावतत्थं कल्पयति ।
तद्यथा-ज्ञानदर्शनकारिप्रवितयतथ्यामिते । तत्र ज्ञानतत्थं म-
त्यादिकेन ज्ञानपञ्चकेन यथाश्चमवितयो विषयोपलभ्यते । दर्श-
नतत्थं शक्युऽऽद्यतितारिहृते जीवाऽऽदितत्थवभ्रक्तानम् । चारित-
तत्थं तु तपसि ह्यद्वैतविषे संन्ये सतदशाधिरे सम्मगनुज्ञानम् ।
विनयतत्थं, द्विव्यवहारिःअर्द्धेद्विषे विनये ज्ञानदर्शनकारित्वतप
उपचारिककृते यथायोगमनुष्ठानं, ज्ञानाऽऽदीनां तु वितथाऽऽ-
बेनाऽऽतथ्यमिते । ३ अ० १ शु० १ उ० ।

तटहकार-तथाकार-पुं० । तथाशब्धेन तथेश्वेवंशूत्तं पदमिभो-
यते, तत्रश्चेतस्य कारः करणम् । पञ्च० २१ षष्ठि० । गुटोः
पार्ष्वे वःक्यं शुभ्वा गुटं प्रति इदं कथनं-यज्वकिक्रकं तत्तथेच-
नधाऽस्तु, इति करणं तथाकारः । उक्त० २६ षष्ठि० । गुर्वादिषु
श्रुवाणेषु यथाऽऽदितत्थं यथैति जगत्तथे सासमाचार्योदे,
शु० १ उ० । तथाकरणं तथाकारः, स च सूत्रप्रहणकोः । यथा
अभङ्गकं तथेदमित्येवत्येवके सामाचार्योदे, आ० म० १
अ० १ खपद । आ० चू० । अ० । उक्त० । २धा० ।

साभ्यस्तं तथाकारो यच्च दीयते, तत्रप्रतिपादनाद्येमाह-
क्याकप्ये परिणि-द्विस्म उखिमुं पंचसु त्रियस्स ।
संनयतवद्दृगस उ, अविगप्येषां तटहकारो ॥ १४ ॥

कप्यो विधिः, आकार इत्यर्थः अकप्यश्च आधिः अद्यवा-
कप्यो जिनकप्यश्चैवकप्योऽऽदिः, अकप्यस्तु चरकाऽऽदीनां ।
अद्यवा-कल्प्यं प्राणम्, अकप्यमित्यदः । ततः सामाचार्योद-
कत्याकप्यं, कल्प्याकप्यं वा । तत्र परिनिष्ठितस्य ज्ञानिगुर्वा
प्राप्तस्य, अनेन च ज्ञानसंपत्तुका । तथा तिष्ठति समुक्तयो वेदु
स्तान स्थानानि महाप्रतामि तेषु, पञ्चस्विति स्वकृपविशेषणम् ।
यतां न तन्मित्रेतादिति भवति, यथाधि यस्मादि तामुक्यवन्ते
तत्राधि वस्तुनः पञ्चैवेति । अस्मिनस्याऽऽधितस्य, प्रनेन च मूलपु-
संपपञ्चकदा । तथा- संनयः प्रायुषेणोपेक्षाऽऽदिः, तथा-तथाका-

मशामऽऽपि, तन्मशामाह्वः परिपूर्णः, स एव संवत्तपमाह्वकः, तस्य, अनेन चोत्तरगुणसंपत्तिफलकः । तुशब्दं यवकारार्थः । तस्य किंत्वाह-आधिक्येन निर्दिश्यते तदीयवचनेऽन्वितकस्याह्व-
 क्तमकुर्वन्नेत्यर्थः । तथाकारो-यथा वृत्तं वचनं, तथैवेति-
 त्यर्थसंयुक्तस्येतिह्यह्वप्रयोगः, कार्यं इति व्यभिचिंत गा-
 धाऽर्थः ॥ १४ ॥

अथ तथाकारस्यैव विषयविधानात्तथाऽऽह-

बायखपदिसुवायाए, वयपसे सुचअडुकदयाए ।
 अविहदयेयं ति तदा, अविहपयेयं वदकारो ॥ १५ ॥

बाचनायाः सुचदानस्य इतिप्रवचना अचनं बाचनाप्रतिबन्धना,
 तस्यां, तथाकारः प्रयोक्तव्य इति योगः । इत्युक्तं भवति-
 बाचनं प्रचक्षति नांत गुरौ सुचप्रविका तथाकारः कार्यः ।
 तद्योपदेशे सामान्येन सामान्यारिप्रतिबन्धे । तथा सूचार्थक्यवा-
 या, अवाचन इत्यर्थः । अविहयं सत्यम्, यदहं वयूपं कृषेति
 अयापनपरः, तथेति समुच्चयार्थः ; सुचार्थक्यमापदस्याऽऽपि द्रष्ट-
 व्यः । अविहयेन निःसंदेहेन सता तथाकारस्येतिशब्द-
 प्रयोगः कार्यो भवतीति शेष इति गाधाऽर्थः ॥ १५ ॥

यः पुनरेवाविशो युक्तं भवति, तत्र को विधिरेत्याह-

इयंरिभ्य विगप्येणं, जं कुत्तलमं तर्हि जं सेसम्भि ।
 संविगपाविसए वा, गाए सवन्तव इये-यां ॥ १६ ॥

इतिरिभ्यम् कस्याकल्पपरिनिष्ठताऽऽपि विशेषणविशिष्टाह्व-
 स्मिद् गुरौ प्रभापयति सति अविहयेन भजनाया, तथाकारः
 कार्यं इति प्रक्रमः । तामिभ भजनां दशोयति-यद्वस्तु यु-
 क्तिकल्पेन उपपासितस्यै तेन प्रज्ञापितं, तस्मिद् वस्तुनि त-
 थाकारो विशेषः, न शेषे अणुकिङ्कमे । इहैव प्रकारान्तर-
 माह-संविनाः संवेगवन्तः सुसाधवः, तेषां पाङ्क्तिः पङ्कमादी
 सांख्यपाङ्क्तिः । " सुचं सुसाधुचमं, कहेद निव ह य नि-
 बयमावारः । सुतवस्तिवाण पुरओ, ह्व ह य सकोमराय-
 णिओ ॥ १ ॥ " इत्यादिब्रह्मणसिक्तैः पार्थस्योऽऽदिसिस्मिद् ।
 आशब्दः प्रकारान्तरयोक्तार्थाः । अति-पदेश्ये पक्षसमुदायो-
 पचाराद् धीनार्थे विषयभूते, तदन्यस्य स्वज्ञातत्वेन
 वचनवैतथ्यसंभवाद् । सर्वत्र वस्तुनि युक्तिक्रमे तदक्रमे वा ते-
 नोक्तयमाने इत्येवोत्सर्गोक्त्याऽप्येनापवादेनेत्यर्थः । अथवा-
 (इये) इतरांशगर्भितायां, न मैव, तथाकारः कार्यं इति प्रक्रम
 इति गाधाऽर्थः ॥ १६ ॥

अथ कष्टपाकल्पपरिनिष्ठिताऽऽपि युक्तावशीयतान्माभिव्येतेन
 संविगनपाङ्क्तिः कासत्कव्यत्वेन वितथोपदेशसंज्ञकप्र तथाकारः
 कार्यं इत्येतद् वच्यमाह-

संविगोऽणुवपसं, ख देदं कुम्भासिपं कनुविवागं ।
 जाणंतो तस्मि तदा, अतदकारो ऽ मिच्छुषं ॥ १७ ॥

संविगो जयभीकगुं, अणुपदेशम्, नमः कुत्सार्थत्वेन कुत्सि-
 नोपदेशमात्रमावाचिताः कानुशासनम्, न द्वाति परस्मै न करोति,
 तदानीं संविभस्वहाभिप्रक्षणात् । किंनः सविष्वाह-पुत्रोचित-
 मनागमिकाधोपदेशं, कनुविषयकं वाक्यकर्म कुत्ससंसारऽवधे,
 मरौचित्ये महावार्त्तत्वेन जानकमुत्सृज्यासां, को हि पक्ष-
 कारामानं कृषे अक्षिपतीति, यस्मादं ततस्तस्मिद् संविगने क-
 षपाकल्पपरिनिष्ठित्युक्तेऽपि सद्गुरो मी तस्यै, संविगपाङ्क्तिः च

अक्षययति सति, तद्योति निर्दिश्यते, अतथाकारस्येतिवाक्य-
 प्रयोगः । तुशब्दं यवकारार्थः । तस्य चैवं अत्रोवा-विश्वत्वात्मेवा-
 स्यमर्शमेव, मिथ्यात्वेऽनुकतावाचने, न हि मिथ्यात्वं विद्या
 निमित्तसुखप्रयुक्तत्वेऽपि प्रज्ञापके तथाकारे न प्रयुक्त इति वा-
 धाऽर्थः ॥ १७ ॥ पञ्चाः १२ विव० ।

तट्ट-तथा-वि-नि० अकस्मिन्वितथोपदिष्टे, "कुत्सदासो ब्रह्मा-
 ओ, अं चमङ्गु विवागरे । " तथाजुता सव्यज्ञदशमसाप्तियोग्यां
 तद्व्याप्त्यपरिणतिरुक्तवर्णनामिति । यदि वा-अर्थां यनुचश-
 रीरं, तद्व्यक्ततथमेवीजानामार्थं क्तमुक्तुलोत्पत्तिसकलैर्द्रव्यसा-
 म्यवादिषुं दुर्लेभं भवति; अतूनां धर्मकल्पयं ध्याकुर्वन्म ये,
 धर्मप्रतिपत्तिषोऽप्य इत्यर्थः । तथां तथाभूताऽर्थां सुदुर्लेभान्म-
 ति । सूत्र० १ सु० १५ अ० ॥

तट्टाया-तथाज्ञान-म० । यथा वस्तु तथा ज्ञानं वच्यं तथा-
 ज्ञानम् । सत्यमिच्छीयकल्प्ये, तद्वैवाचित्यज्ञानत्वाद् । यथैव
 यद् वस्तु तथैव ज्ञानमवबोधः प्रतीतिरिच्छंस्तथापचाज्ञानम् । अ-
 दाऽऽदिव्ये, स्या० १० डा० । यथा प्रकृतोपायैर्ग्रहणस्य ज्ञानं
 तथैव पुष्पकस्यापि ज्ञानं यत्र प्रसे स तथाज्ञानः । आत्मप्रसे, स
 च गौतमाऽऽर्थेया "कवहयकालं चंते । चमरचं चारादावाणी-
 चिरहिवा उववाद्युचित्यादिरिति । " स्या० ९ ज्ञा० ।

तट्टप्रयोग-तथाप्रयोग-मुं० । तथाशब्दस्य प्रयोगे, " तदं चि
 पभोगो नाम अंपभमेतं अचितमेतं जादेतं तज्जके वदत, इ-
 तस्व अत्थस्व संपचयथं सविसए तदं चि सव् पउंजति । "
 प्रा० चू० १ अ० ।

तट्टप्रकार-तथाप्रकार-मुं० । पूर्वोक्तप्रकारे, आवा० १ सु० १
 चू० १ अ० १ उ० । नि० चू० । एषेप्रकारे, जी० १ प्रति० १
 ज० । पूर्वोक्तस्यै, कल्प० १ कृण ।

तट्ट-तथाच-अव्य० । तथोति विनोति च विष्य चयने । पूर्वो-
 कार्येदृशोकरये, वाच० । समुच्चये, पञ्चा० २ विव० ।

तट्ट-देशी-पङ्क्तिगायां सुदायाम्, दे० ना० ५ वर्गं २ गाया ।

तट्टिग्या-देशी-गोवादे, दे० ना० ५ वर्गं २ गाया ।

तट्टा-तथा-अव्य० । तेन प्रकारेण, पं० ब० ४ प्रारा कल्प० । विसे० ।
 तथाप्रकारे, वाच० । साध्ये, अणुपदेशम्, पृष्ठप्रतिवाक्ये, समुच्च-
 ये, निक्षये च । वाच० । न० । ज्ञानस्यै, न० । प्रा० म० । अ-
 विज्ञानेन सहास्य कृष्णस्याऽऽदितिः साकृत्प्रदर्शने, प्रा० म०
 १ अ० १ अण० । समुच्चयानिदेशावधारणात्प्रदर्शने, हरा०
 १ अ० । वाक्योपसरे, स च वाक्यस्याऽऽप्यौ इत्ये । पञ्चा० ९
 विव० । प्रहसानन्तरे, विशेष० । यथाशब्देनानुत्पन्नस्य विषे-
 यवायै, तथथा-वधेऽ २ सुधेवम् । इत्य० १ सु० १३ अ० ।
 पूर्वोक्तार्थे, सूत्र० १ सु० ६ अ० । दृष्टाव्यवसानप्रकारस्ता-
 इयोपदेशार्थं, जाव० ४ अ० । दृशो० ।

तट्टा-तस्मात्- " सवोऽदेकेसेही " ॥ ८ ॥ ३३१२ ॥ इति
 अपसंघे सवोऽदेकारान्तापरस्य कसेही इत्यशेषः । प्रा० ४
 पाद ।

तट्टाकल्प-तथाकल्प-वि० । तथाऽऽकारे, प्रा० ३ प्रा० ।

तट्टाकार-तथाकार-मुं० । तीर्थकरत्वं केवसज्ञानं च गते, सूत्र०
 १ सु० १२ अ० ।

तद्भाग्य

तद्भाग्य-तद्भाग्य-पुं० । तथा तेन यथास्थिततपदाव्योपलम्भा-
ऽऽभवेन प्रकारेण यत् इत्यनेनानिमित्तं तद्भाग्यताः । सु० ३ उ० ।
तथाभ्युपदावृत्त्या यथास्थिततपदाव्योपलम्भाः । सु० १ सु० १५ अ० । अथपा-
लधेयाभ्युपदावृत्त्या यत् यमनं येषां ते तद्भाग्यताः । यदि वा-य-
थैव हेतुं तथैव यत् ज्ञानं येषां ते तद्भाग्यताः । आचा० १ सु० ३
अ० ३ उ० । अथवा-तद्भाग्यताभिः यथास्थिततपदाव्योपलम्भा-
जागतिः, न विमङ्गलविमं ह्य विपरीतं पश्यन्ति । तेषु. सु० १
सु० १३ अ० । येषाम्वाऽपि प्रकारमापद्युः, अ० १७ अ० २ उ० ।
यथोक्तानुवादिषुः । सु० १ सु० २ अ० २ उ० । सिद्धेषु, स-
र्वज्ञेषु च । आचा० १ सु० ३ अ० ३ उ० ।

तद्भाग्य-तद्भाग्य-पि० । सेचकमुद्योपेततया उचिते, जी० ३
प्रति० ४ अ० ।

तद्भाग्य-तद्भाग्य-पि० । द्यमप्रकारं प्राप्ते, "अहं यं स ह्योर्दे
यस्यलको लो संति तद्भाग्योर्दे ।" सु० १ सु० ४ अ० २ उ० ।

तद्भाग्य-तद्भाग्य-पि० । तथा तत्प्रकारं यत् स्त्रियो मेपन्त्या-
ऽऽदिषुं यद्य स तद्भाग्यः । इतिवाचिने, द्या० ३ उ० १ उ० ।
अविस्मयमाये, अ० ३ अ० ४ उ० । मन्त्रिद्वाराचिन्तयामे, अ० ५
अ० २ उ० । अविज्ञातप्रतिवेद्ये, अ० १ अ० १५ अ० ।

तद्भाग्य-तद्भाग्य-पुं० । तद्भाग्यमनुष्ठानं विद्वन्तीति तद्भा-
ग्यः । इतिवाचिनेऽकारकमुक्तेः, निपुणे, तद्भाग्यं सर्वज्ञं, पुं० । सु० १
सु० ४ अ० १ उ० ।

तद्भाग्य-तद्भाग्य-पि० । तत्प्रकारे, "सं तद्भाग्यं देवच्छहः ।"
आ० अ० १ अ० २ अ० २ अ० । ति० अ० ।

तद्भाग्य-तद्भाग्य-अन्व० । निपातसमुदायः । अ० ३ अ० ३ । त-
था च ति च इत्याः । निदर्शने, प्रतिफलमेतत्पर्यं, वाच० । उक्त-
स्वोपयोग्ये, अ० ३ अ० ३ । अने० ।

तद्भाग्य-तद्भाग्य-अन्व० । "अथो दिहत्याः" ॥ अ० ३ । १२१ ॥ इति
प्रत्ययवच्चैते न च आदेशाः । प्रा० ३ पाद० । तस्मिन्निधये,
वाच० । अं० । अ० ।

तद्भाग्य-तद्भाग्य-अन्व० । तथेति चिद्योति-विज्ञानयने पूर्वोक्ता-
यं इहाकारेण, वाच० । इकारकारमाये, मात्रायाभ्याम्युवाचिके,
उक्त० ३ अ० । अ० ।

तद्भाग्य-पि० । परमाद्यभूते सत्ये, सु० १ सु० १५ अ० ।

तद्भाग्य-तद्भाग्य-अन्व० । तथैव साध्यसंग्रहप्रकारेण ह-
योपयोग्यस्ततोपपत्तिः । अर्थात् सत्येव सत्ये हेतोरुपपत्तिस्त-
थेऽपपत्तिः । यथा कृष्णानुमानं यावदप्रदेशः, सत्येव कृष्णानुम-
ने भूयस्कत्वस्योपपत्तिः । हेतुप्रयोगान्नेदे, दत्ता० ३ परि० ।

ता-तद्भाग्य-अन्व० । "तस्मात्ताः" ॥ अ० ३ । ३३० ॥ इति
श्रीरेवत्यां तस्माच्छब्देन ता तस्यादेशः । प्रा० ५ पाद० । अ० ।
तावत्-अन्व० । तत्परिभाष्यमेव । पि० । "वाच्यत्वात्ता-
वितायतेभ्यामावदभावात्कारकबहुविधमेव" ॥ अ० १ । २३१ ॥
इति सत्त्वस्व चकारस्य लोपः । प्रा० १ पाद० । अस्तुतावद्य-
दिके, अ० अ० १ अ० २ अ० २ अ० । अ० । तत्प्रत्यय-प्रथमेऽन्य-
नेऽपि कियत् 'ता' इति । अन्वयान्तावत्युक्तेः "किं यत्तदोक्तमिति"
॥ अ० ३ । ३३३ ॥ इति अंभं नचाति । प्रा० ३ पाद० ।

तावत्-तावत्-पुं० । तन-क-द्विधायं च । वाच० । माययां दत्तं,
प्राक्ते नकारतोपाः । प्रा० १ पाद० । अनेके, उक्त० १५ अ० ।
पुनः. सु० १ सु० ३ अ० २ उ० । अ० । अस्तुत्यने, पुन्ये च ।
पि० । वाच० ।

तावत् (य्) तापि (वि) नू-वि० । 'तप' गतौ निमित्तमन्वयः । श्लोके
प्रति यमनशीले, सु० ३ सु० ६ अ० । तापते रक्षति पुनर्तेरत्मान-
नेकेन्द्रियाऽऽदिष्विदानीं वाग्भ्यश्चामिति तावी (?) । उक्त० ६ अ० ।
तापः स्वहृद्भाग्योक्तिः, तद्भाग्यं प्रावी । सुपरिहृत्तदेशतया विने-
यवाक्यितेति, प्रा० २ उ० । इत्य० । तपनं तापः, त विद्यते वा-
स्यासी तापी । तस्मिन्, सु० १ सु० १५ अ० । प्राव० ।

तावत्-वि० । अनेकाद्यन्वयानुश्रितिः कृतकारितायुसिद्धि-
वोऽऽत्मानं तावत् शीलमख्येति वाची, अन्वयां सङ्घट्टेद्यमान-
तस्याव्यकरणव्यतीते, सु० १ सु० १५ अ० । आसक्तमन्वया-
भावकारणे, सु० २ सु० ६ अ० । आसक्तः परेषां च वाग्-
धीते, सु० १ सु० ६ अ० । विविद्योपदेशदानवत्परेषां प्रा-
जभूते, (सु० १ सु० १ अ०) संसारसागरात्प्रतिपुनयाव-
के, (पञ्चा० १६ वि० ०) अनेकावोऽदिना संसारदुष्कण्य-
ज्ञावकर्त्तुः, दत्ता० ३ अ० ।

तावत्-द्विधा-स्त्री० । 'श्रुतिकीर्ष्याविके सुवीच्युत्पयोरायजितौ-
यो' ॥ अ० ४ । ३३४ ॥ इदं क्विञ्छाकाधिकत्वावोऽनुकेर्दाहा
इत्यस्य स्थाने तावत् इत्यादेशः । प्रा० ५ पाद० । इत्यनेदे, द-
त्तापञ्चमप्रकारत्वायां द्विपुञ्जतायां दत्तावती च । वाच० ।

तावत्-तावत्-अन्व० । उरधोऽङ्कुरद्वेगुलुचकनाऽऽदिषु, वाच०
४ अ० । गुणने, द्या० १ उ० ।

तावत्-तावत्-अन्व० । तटस्थते, पार्श्वार्थत्वे, अ० ३
अ० ।

तावत्-तावत्-अन्व० । तदनं क्रमेण्येवं, उक्त० १९ अ० ।

तावत्-अन्व० । तदनं क्रमेण्येवं, उक्त० १० माथा ।

तावत्-अन्व० । कुम्भ्याऽऽपिजाताऽऽदिना
तदनं प्राप्यमाये, सु० २ सु० १ अ० ।

तावत्-प्राण-पि० । शरत्वे, प्रा० १ सु० २ अ० १ उ० । सु० १
अ० । विद्ये० । द्या० । अनेयमतिघातहेतौ, कथं ३ कथं ।
अनेयमिदमेतं, अनेयसपाने च । अ० । तं ।

विचं पसयो य नादश्रो, तं वासो सरथं ति यथाह ।
एते यम तेषु च । अहं, नो तावत् सरथं न विज्ञाह ॥ १६ ॥

(चित्तमित्यदि) विचं-पलवाद्यहिरण्णाऽऽदि, पशुवा-करितु-
दगमोर्द्विपवाद्यः, आतवा-स्वजना मातापितृपुत्रकृष्णाऽऽद्यः,
तद्वे चिदाऽऽदिकं वातोऽङ्कः शरत्वं मन्थते । तद्वे द्यूथिति-मि-
ते विचपशुजातयः परिजोगे उपयोह्यन्ते । तेषु वाजंनयासन-
संरक्षणाऽऽदिना येषोपचरनिपाकरणेन परिहारोऽहं मयासी-
त्येवं वातो मन्थते । न पुनर्जानीते-अहं अन्मिच्छति तच्छ-
रीरमयाह्वयमिति । अथि च- "रिक्तं स्वहृत्तत्त्वात्, योग-
रानेगुर्दे इत्यमरीरं ।" तथा- "मातापितृसहकायि पुत्रदार-
शुभानि च । प्रतिजन्मानि जन्मे, कस्य माता पिताऽपि
वा । १ १ ११ पदेषुऽऽह-नो नैव, विचाऽऽदिकं संसारे क-

सन्धि शब्दं प्रथमि, सरकाऽऽदी चननो माऽपि दागाऽऽदिनो-
पुत्रस्य कृषिचरके विद्यते इति ॥ १६ ॥ सूत्रं १ कु० ३
अ० ३ ३० ।

ज्ञान-पुं० । ततात्तं तन्नाम, "तात्ता यन्नुपपत्तानं ।" मन् बह-
आऽऽत्तः क्वराः प्रत्येकं तस्यमित्तामिर्गोचर इत्येवमेवोपपत्ता-
कृत्तानाः तस्यगोचराणां वीजायां भवन्ति । अनु० ।

साद्-तात्-पुं० । 'तात्' शब्दाद्ये, प्रा० १ पाद ।

सादृशिय-सादृशिक-त्रि० । यः किमप्यसंश्लेष्य उपपन्नमर्थे
व्येति स तादृशिकः । अविचारिणाथेनाशुके, ध० १ अक्षि० ।

सादृश्य-सादृश्य-म० । नदचंजाये, भा० ।

शाय-शायत्-प्रत्ययः "यावत्तावतोऽऽदेः मं सं मर्हि" ॥८॥३॥४०६॥
इत्येते त्रय आदेशाः । ताम-ताडं-नामर्हि । प्रा०४ पाद । साकल्ये,
अवधौ, माने, अक्षयारणे, प्रसंवाभाय, पक्षाग्नेरे, वाक्प्रभूयणे,
सदृश्येभ्ये च । तत्परिभाष्यति, त्रि० । क्रियायं कर्त्तृ । तावती ।
शाय० ।

शामर-देयी-रच्ये, दे० ना० ५ वने १० गाय ।

शामरस-शामरस-म० । पथे, प्रश्ना० १ पद । स्या० । कहर० ।
तामि, स्वयं, पुष्करे, द्वादशकारपादके कल्पनेदे च । शाय० ।
सूत्रेण, दे० ना० ४ वने १० गाय ।

शापालिचि-शाम्रिभिन्नि-त्रि० । उष्णशुष्ये जारगवये स्वनामयथा-
तायां नगोपे, यत्र मीर्ययुज ईशानदेवेभ्यःजीयो गृहपात्रास्ति-
त् । भा० २ प्रा० १ ३० । बह्नामं आर्यजनपदानां राजभाष्याय,
प्रश्ना० १ पद । प्रथ० । सूत्र० । प्रा०३० ।

शापालिचि-शात्रलिप्तिका-त्रि० । स्वयिरात्रेदासाभिर्जन-
स्य गोदासगणस्य प्रथमशालास्यम्, कहर० ८ सप्त ।

शाम्रि-शाम्रि-पुं० । नाम्नालिसनरावास्तभे ईशानदेवेभ्यः-
जीवे जीवेषु गृहपतौ, भा० ।

तेषां काशेण तेषां समर्थेण इद्वेव जेमुद्वावे दीवे जारुह
शाने तामलिचि नामं नयरी होत्या । यश्चात्र । तस्य धं
तामलिचिर्न नयरीए तामली नामं मोरियपुत्रं गाहावर्द्ध
होत्या । अह्ने दिनेऽजाव बहुजवस्त अपरिचरूए याचि
होत्या । तए धं तस्य मोरियपुत्रस्त तामसिस्त गाहावर्द्धस्त
अव्या कयाइ पुत्ररचावर्द्धकाससमर्थमि कुडुवजगरियं
जामरभाजस्त इमे एवाक्ये अज्जरिषएऽजाव सङ्घपये-
अन्वि तावे पुरा शोरायायां सुविभाणं सुपरिकृतायां सुभायां
कृत्तायां कदाथं कम्पानं कृत्ताणकृतिविभिसो, जेनाहं
दिरिषेयां बह्नामि, सुवेषेयां बह्नामि, यनेयां बह्नामि, यनेयां
पुषेहिं च यदीहं बह्नामि, विडलवपकयगस्यव्यापि-
योविपसंखसिङ्गपवत्तरवयसंतसारसावर्द्धेयां अर्द्ध
अर्द्ध अभिचह्नामि, तं किं थं अर्द्ध पुरा शोरायायां सुवि-
हयायां जाव कदाथं कम्पानं एगंवनो कस्यं उवेह्नाये
विहरामि, संजाव अर्द्ध हिरिणेयां अक्षमि० जाव अर्द्ध
५५६

अर्द्ध अभिचह्नामि० जाव च मे मिचनान्द्रियमसंधि-
परिययो आहाइ, परियायाइ, मकारेइ, सम्पाणेइ, कृत्तायां
मंगसं देवथं विद्यएथं येह्वं पञ्जुमावेइ, ताव ता मे सयं कर्द्ध
पाउपभावाए रयणीएऽजाव जलंते सयमेव दाकमयं पदि-
माइं करेत्ता विडलं असयं पायां स्वाइमं साइमं उवकसदा-
वेत्ता मिचनान्द्रियमसयमसंधिपरिययां आभतेत्ता तं मि-
चनान्द्रियमसयमसंधिपरिययां विडलेणं असयपाप-
स्य इमसाइमेयं वत्यगंधमङ्गालंकारेण य मकारेत्ता सम्पा-
णेत्ता तस्वेव मिचनान्द्रियमसंधिपरियमस्य पुराओ
जेडपुचं कुडुवे ताविचा तं मिचनान्द्रियमसंधिपरिययां
जेडपुचं च आयुच्छिता सयमेव दाकमयं पदिमाइं गहाव
मुंहे चविचा पाणामाए पवज्जाए पवश्चए । पवश्चए
वि य थं समाये इमं एवाक्यं अजिमाइं अजिमाइहस्ता-
मि-एवइ मे जावजीवाए उठं उठेणं अजिमाइस्येणं
तयोकमेयं उठं बाहाओ पणिजिजय पणिजिजय सुगामि-
मुहस्य आयावणुज्जयो आयावमाणस्य विहरिचए, छहस्य
वि य थं पारगपंति आयावणुज्जयो पयोकिज्जा सय-
मेव दाकमयं पदिमाइं गहाव तामसिचि।ए नयरीए उच्च-
नीयमसिचिमाइं कुलाइं घरसमुदाहस्य निक्तापरियाए
अदेत्ता सुकांदायं पदिमाइंसा तं तिमसल्लुता उदएणं
पक्खालेत्ता तओ पच्चा आहारं आहारिचए चि कहु इमं
संपेदेइ, संपेदेइत्ता कर्द्ध पाउपभावाएऽजाव जलंते सयमेव
दाकमयं पदिमाइं कारेइ, कारेइत्ता विडलं असयं पायां
स्वाइमं साइमं उवकसदावेइ, उवकसदावेइत्ता तओ
पच्चा एवाए कयवलिकमे कयकाउयमंगसपापविचये सु-
क्कपवेसाइ मंगह्नाइं वत्याइं पवरपरिहए अप्पमह्व्याजर-
णालंकिपसररे जायणवेलाए भोयणमंवेमि सुदामण-
वरगण, तए थं मिचनान्द्रियमसयमसंधिपरिययेणं सकिं
तं विडलं असयं पायां स्वाइमं साइमं आमाएमाणे बोसा-
एमाये परिसाएमाणे परिमुंजेमाणे विहरइ । जेविप
जुचुत्तरामए वि य थं समाये आयेते चांखले परमसुदज्जए
तं मिच० जाव परिययां विडलेणं वत्यगंधमङ्गालंकारेण य
सकारेइ, मकारेइत्ता तस्वेव मिचनान्द्रियमसयमसंधिपरियस्य पु-
रओ जेडपुचं कुडुवे ताविच, तावेइत्ता तं मिचनान्द्रियमसंधिपरि-
रिययां जेडपुचं च आयुच्छइ, आयुच्छइत्ता मुंहे भविचा पा-
णामाए पवज्जाए पवश्चए । पवश्चए वि य थं समाये
इमं एवाक्यं अजिमाइं अजिमाइह-एवइ मे जावजी-
वाए उठं उठेणं जाव आहारिचए चि कहु इमं एवाक्यं
अजिमाइं अजिमाइहइ, अजिमाइहइत्ता जावजीवाए उठं
उठेणं अजिमाइस्येणं तयोकमेयं उठं बाहाओ पणिजिजय

तामली

पगिञ्जिय सुराभिमुखे आयावण्जूपीए आयावेमाणे विह-
 रइ, उहस्स वि यं पाण्णसि आयावण्जूपीए पबो-
 हइ, पबोहइसा सयंयव दासुमयं पकिग्गइ गहाय तामसि-
 चीए नयरीए उचननीयमज्जिमाइं कुलाइं परसमुयाणस्स भि-
 क्खारिणियाए अइइ, अइइसा सुच्छोयणं पकिग्गइइ, पकिग्ग-
 इइसा विससखुत्तो उदएणं पक्खालेइ, पक्खालेइसा तओप-
 च्छा आहारं आहारेइ । से केणड्ढेणं जंते ! एवं तुबइ-पाठा-
 माए पक्खत्ता ? । गोचया ! पाणामाएणं पक्खजाए पक्ख-
 इए ममाणे जं जत्य पाणइ, तं इइं वा खइं वा इइं वा
 त्रियं वा वेसमणं वा अज्जं वा कोट्टि(करियं वा रायं वा
 ० जाव सत्थवाइं वा काकं वा साणं वा पाणं वा उबं
 पाणइ, उबं पणामं करेइ, नायं पासइ, नीयं पणामं करेइ,
 जं जहा पाणइ, तस्स तद्दा पणामं करेइ, से तेणड्ढेणं जाव
 पक्खत्ता । तए णं से तामली मोरियपुचे तेणं उरालेणं वि-
 पुलेणं पयचेणं पगाहिएणं बालतवोकम्मेणं सुके जुक्खे
 ० जाव धमणिसंतए जाए याविं हात्था । तए णं तस्स बा-
 धसिस्स बालतवसिस्स अत्थया कयायं पुक्खरचावत्त-
 कालसमयंसि आणिचवज्जागरंयं आणमात्थया इमेयाकूवे
 अन्नत्थिए चितिए ० जाव समुप्पजित्था-एवं खलु अहं
 इमेणं उरालेणं विपुत्तेणं ० जाव उदचेणं उत्तमेणं महा-
 ण्णामाणं तवोकम्मेणं सुके जुक्खे ० जाव धमणिसंतए
 जाए, तं अत्थि जा मे उह्हाणे कम्मे बडे वारिए पुरिस-
 कारपरकमे ताव ता मे सेयं कइं ० जाव जलंते तामसि-
 चीए नगरंए दिह्हाज्जइ य पासइत्ये य गिरत्थे य पुक्ख-
 मंगतिए य पक्खसंगतिए य परियायसंगतिए य आणु-
 च्छिक्खत्ता वायसिचीए नयरीए मज्जं मज्जेणं निग्गच्छि-
 चा पाओगच्छिणयादीयं उववरणं दासुमं य पकिग्ग-
 हयं एगंते एकेचा तामसिचीए नयरीए उचरपुरच्छिमे
 दिसीभाए नियत्तणियमंरुत्तं आसिह्हाचा संलहणाज्जम-
 याकुसियस्स भयपाणपकियाडनिकवयस्स पाओवगयस्स
 कालं अणवकंलमाणस्स विहरित्तए चि कइ एवं संपहेइ,
 संपहेइसा कइं ० जाव जलंते ० जाव आणुच्छइ, आ-
 पुच्छइसा तामली एगंते एकेइ ० जाव भयपाणप-
 समं निपाइक्खिए पाओवगमणं निवसे । तेणं कालेणं तेणं
 याविं एणं बलिचंचारायहाणी अण्णिदा अपुरोहिया
 बहने अण्णइत्था । तए णं तं बलिचंचारायहाणिवत्थव्यया
 र्हेस्स अण्णिदा अपुरोहिया देवा य देवीओ य तामसि बालतव-
 वंति, सदावंति । ए आहोवंति, आहोवंतिचा अण्णमणं सदा-
 वंतिचंचारायहाणिया एवं वयामी-एवं खलु देवाण्णुप्पिया ।
 ए अण्णिदा अपुरोहिया, अण्णं देवा-

णुप्पिया । इंदाहीणा इंदाहिडिया इंदाहीणकजा, अणं
 च णं देवाण्णुप्पिया । तामली बालतवस्सं तामसिचीए
 नयरीए बहिया उचरपुरच्छिमे दिसीजाए नियत्तणियमं-
 हं अण्णिह्हाचा संलेइणाअस्सणाकुसिए जयपाणपकि-
 याडनिकिए पाओवगमणं निवसे, तं सेयं खलु देवाण्णुप्पिया !
 अण्णं तामसि बालतवस्सं बलिचंचारायहाणीयं वि-
 प्पकणं पकरावेत्तए चि कइ अण्णमण्णस्स अण्णिए एय-
 मणं पडिसुयंति, पडिसुयंतिचा बलिचंचारायहाणीए
 मज्जं मज्जेणं निग्गच्छंति, जेणव रुपइं उप्पायपक्ख,
 तेणव उचामच्छंति, वेडम्बियसमुयाएणं समोहणंति
 ० जाव उचरवेडम्बियाइं रुवाइं विकुञ्चंति चि विकु-
 च्चंतिचा ताए उक्किट्ठाए तुरियाए चवलाए चंदाए
 जयणाए ठेयाए सांहाए सिम्वाए दिच्चाए उच्चाए
 देवगइए तिरंयं अंसंखेज्जाणं दीवसमुदाणं मज्जं
 मज्जेणं जेणव जंतुदीवे दीवे जेणव भारइ वासे
 जेणेव तामसिचीए एगरीए जेणेव तामसि मोरियपुचे, तेणेव
 उचामच्छंति, उचामच्छंतिचा तामसिस्स बालतवसिस्स
 उप्पि सपक्खि सपाडिदिमिं दिच्चा दिच्चं दिचिं दिच्चं दे-
 वज्जंति दिच्चं देवाण्णुजावं दिच्चं वचीसडविइं नट्टविइं उ-
 वदंति, उवदंतिचा तामसि बालतवसिस्स तिकखुत्तो आ-
 याहिएणपयाहियं करंति, वंदंति, नमंसंति, नमंसंतिचा एवं
 वयासी-एवं खलु देवाण्णुप्पिया । अण्णं बलिचंचारायहा-
 णीवत्थव्यया बहने अण्णरुक्कुमारा देवा य देवीओ य देवा-
 ण्णुप्पिया । बंदापो, नमंमामो ० जाव पज्जुवासामो, अण्ण-
 णं देवाण्णुप्पिया । बलिचंचारायहाणी अण्णिदा अपुरो-
 हिया, अण्णं य णं देवाण्णुप्पिया । इंदाहीणा इंदाहिडिया
 इंदाहीणकजा, तं तुच्चे णं देवाण्णुप्पिया । बलिचंचाराय-
 हाणि आइइ, परियाणइ, सुमरइ, अण्णं बंधेइ, निहाणं
 पकरेइ, उइप्पकणं पकरेइ । तए णं तुच्चे कालमासे
 कालं किचा बलिचंचारायहाणीए उववजिस्सइ, तए णं
 तुच्चे अण्णं इंदा जविस्सइ, तए णं तुच्चे अण्णं इंदि स-
 च्छि दिच्चाइं भोगभोगां जूंतमाणा बिहरिस्सइ । तए
 णं से तामली बालतवस्सं तेइं बलिचंचारायहाणिवत्थ-
 व्णेइं वदइं अण्णरुक्कुमारं देवेडे य देवीओ य एवं कुत्ते
 समाणं एयमं नो आटाइ, नो परियाणइ, तुसिणीए लं-
 चिच्छइ । तए णं तं बलिचंचारायहाणिवत्थव्यया बहने अण्ण-
 रुक्कुमारा देवा य देवीओ य तामसि मोरियपुचं दोबं (मि
 तथं चि तिकखुत्तो आयाहिएणपयाहियं करेइ, करेइचा ०
 जाव अण्णं य णं देवाण्णुप्पिया । बलिचंचारायहाणी
 अण्णिदा ० जाव उइप्पकणं पकरेइ ० जाव दोबं चि त-

यं पि एवं वृत्ते समाने ० जाव तुसिणीए संचिह्नः । तए
 यं ते बलिचंचारायहाणिवत्यन्वया बहवे असुरकुमारा दे-
 वा य देवीओ व तामक्षिणा बालतवस्तिष्ठा अथादाह-
 वजमाया अपरियाङ्गजमाया जाभव दिसि पाठञ्जुया तामेव
 दिसि बहिनया । तेनं कात्तेयं तेयं समएयं ईसाणे कणे
 अखिदे अपुरोहित्ण याचि होत्था । तए यं से तामक्षी
 बालतवस्ती बहुपादिपुष्पाई सङ्गि बाससइत्साई परियागं
 पाठणिचा दो भासियाए संलेइहाए अचायं कूसिचा
 सवीसं जचमयं अणमणाए ठेदिचा कासमाने कालं
 किच्चा ईसाणे कणे ईसाणवर्दिसए विभाणे उवचायस-
 भाए देवसयण्ज्जसि देवदूसंतायें अंगुलस्स अत्तले-
 ज्जइजागंमचीए भोगाहवाए ईसाणे देविदे विरहिण-
 कालजमयंसि ईसाणदेविदचाए उवचये । तए यं से ई-
 साणे देविदे देवराया अहुणोववणे पंचविहाए पञ्ज-
 चीए पञ्चचिभावं मच्छः । तं जहा-आहारपञ्जचीए०
 जाव जासाणपञ्जचीए । तए यं बलिचंचारायहाणिव-
 त्यन्वया बहवे असुरकुमारा देवा य देवीओ य तामक्षि बाल-
 तवस्सि कासगयं जाणिचा ईसाणे व कणे देविदचाए उ-
 ववयं पादिचा आसुरुचा कुचिआ चंडिक्खिया मिसिमिसे-
 माणा बलिचंचाए रायहाणीए मज्जं मज्जेयं निग्गच्छंति,
 निग्गच्छंतिचा ताए उक्खिहाए० जाव जेयेच चारहे बासे जेये-
 व तामक्षिची नयरी जेयेव तामक्खिस्स बालतवस्सिस्स सरी-
 रए, तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छंतिचा बाभे पाए सुंवेयं वं-
 चंति, वंचंतिचा तिक्कुचो मुहे उहुइंति, उहुइंतिचा तामक्षि-
 चीए नयरीए सिंघाडगतियचउकचचरचउम्मुइमहापहप-
 हेसु आकडविकडि करेमाया मयया मयया सपेणं उग्घो-
 सेमाणा उग्घोसेमाणा एवं वयासी-से केणं जो ता-
 माक्षी बालतवस्सी सयंगहिपडिगे पाणामाए पन्वजाए
 पन्वइए, केस यं से ईसाणे कणे ईसाणे देविदे देवराया
 ति कडु तामक्षिस्स बालतवस्सिस्स सरीरयं हीलेंति, निंदंति,
 विसेंति, गरहंति, अयमच्छंति, तडिंति, वालिंति, पारिवहंति,
 पन्वइंति, आकडविकडि करंति, हीलेचा० जाव आकड-
 विकडि करंता एयंतं एर्दंति, एर्दंतिचा जाभव दिसि पाठ-
 ञ्जुया तामेव दिसि पचिनया । तए यं ते ईसाणकणवासी
 बहवे वेवाणिया देवा य देवीओ य बलिचंचारायहाणिवत्य-
 न्वएयं बहूई असुरकुमारोई देवेहि य देवीहि य बामक्षिस्स
 बालतवस्सिस्स सरीरयं हीलिज्जाययं निदिज्जाययं विसि-
 ज्जमायं० जाव आकडविकडि कीरमायं पासंति, पासंति-
 चा आसुरुचा० जाव मिसिमिसेमाणा जेयेव ईसाणे दे-
 विदे देवराया तेयेव उवागच्छंति, उवागच्छंतिचा क-

यस्यपरिग्राहियं दसनहं सिरसावचं मत्थए अंजलि कडु ज-
 एयं विजएयं बद्धावेंति, बद्धावेंतिचा एवं वयासी-एवं
 सल्लु देवाण्णिया ! बलिचंचारायहाणिवत्यन्वया बहवे अ-
 सुरकुमारा देवा य देवीओ य देवाण्णिया कालगए जायेचा
 ईसाणे य कणे इंदचाए उवचये पासेचा आसुरुचा० जाव
 एयंतं एर्दंति, एर्दंतिचा जाभव दिसि पाठञ्जुया तामेव दि-
 सि पचिनया । तए यं से ईसाणे देविदे देवराया तेसि ईसा-
 णकणवासीयं बहूयं वेवाणियायं देवाण य देवीह य
 अंत्रिण एयमहं सोचा निसम्म आहुक्खे० जाव मिसिमिसे-
 माणे तत्थेव सयण्ज्जकगए तिबालियं विठकिं शिदाम्हे
 साइडु बलिचंचारायहाणियं अदे सपर्विल सपकिदिदिमि मय-
 भिज्जेएइ, तए यं सा बलिचंचा रायहाणी ईसाणेयं देविदे-
 यं देवरखा अहे सपर्विल सपदिदिदिमि समजिज्जेइया स-
 माखा तेयं दिक्खणमावेयं इंगलञ्जुया सुम्भूरुया ऊरि-
 ञ्जुया तचकवेइयञ्जुया तचासमजोइञ्जुया जाया याचि हो-
 र्त्था । तए यं ते बलिचंचारायहाणिवत्यन्वया बहवे असुर-
 कुमारा देवा य देवीओ य तं बलिचंचारायहाणियं इंगलञ्जुयं
 ० जाव समजोइञ्जुयं पासंति, पासंतिचा जीया उचत्था त-
 सिया उच्चिन्ना संजायचया सन्नओ समंता आचारवंति,
 परिधानंति, परिधानंतिचा अणमणएस्स कायं समतुरंमेया-
 या चिहंति । तए यं ते बलिचंचारायहाणिवत्यन्वया ब-
 हवे असुरकुमारा देवा य देवीओ य ईसायं देविदं देवरायं
 परिकुबियं जाणिचा ईसाणस्स देविदस्स देवराणो तं दि-
 व्वं देविदि दिव्वं देवजुति दिव्वं देवाणुजावं दिव्वं सेयले-
 स्स असहमाया सन्वे सपर्विल सपकिदिदिं तिचा कर-
 पलपरिग्राहियं दसनहं सिरसावचं मत्थए अंजलि कडु ज-
 एयं विजएयं बद्धावेंति, बद्धावेंतिचा एवं वयासी-अहो
 यं देवाण्णियाई दिव्वा देविदो० जाव अजिसममागया,
 तं दिद्वा यं देवाण्णियायं दिव्वा देविदो० जाव लक्का प-
 चा अजिसमएयागया खोभेयो यं देवाण्णिया !, लयंयु यं
 देवाण्णिया !, लयंयुमतेइनु यं देवाण्णिया !, नाइज्जुजो इ-
 ज्जो एवं करणयाए चि कडु एयमहं सम्मं विहएयं जुजो
 जुजो खामंति; तए यं से ईसाणे देविदे देवराया तेहं बलि-
 चंचारायहाणिवत्यन्वयेई बहूई असुरकुमारोई देवेहि य
 देवीहि य एयमहं सम्मं विहएयं जुजो जुजो खामिए ए-
 माणे तं दिव्वं देविदि० जाव तेयत्तसं पडिसाइइ, तए-
 यिई य यं गोयया ! ते बलिचंचारायहाणिवत्यन्वया
 बहवे असुरकुमारा देवा य देवीओ य ईसायं देविदं
 देवरायं आर्दंति० जाव पञ्जुजासंति; ईसाणस्स य दे-
 विदस्स देवखो आद्यावचमयणयणियेसे चिहंति ।

एवं सखु गीयमा ! ईनायेणं देविदेवं देवराया सा । इव्वा
 देविही० जाव भाविसमखावए । ईसाणंस्स एं जंते ! देवि-
 वस्स देवरायो केवडं कालं जिई पणया ? । गोयमा !
 सादेरेगाई दोसावरीवयावि जिई पणया । ईसाणे सं भंते !
 देविदे देवराया नामो देवसोमाओ आउएवएणं जाव
 कं ई नखइति कइ उववजिजइति ? । गोयमा ! यहा-
 विदेरे वासे विजिजइति० जाव अंतं काइति । य० १
 य० १ ७० ।

आयस-तायस-३० । नमनि अण्यकारे आविद्यायुणे वा रनः
 अण् । सपे, उल्लेके, खजे ख । तमसा गुणभेदेन जिइसम. अण् ।
 साहस्योके तमाअपे अहहाएअह्हे, जि० । तमसे : वासपल-
 म, यण् । राहुसुतेपु उमांमिणेकेपु केतपु, तमसा अवासा, अण् ।
 कीए । रामी, जटामास्यो, तमाअधिकारो जिवायं च । वाच० ।
 अहानपरिजामे, अण् ७ अवाअ० हार ।

तामिस-तामिस-३० । तमिसमस्यविसिच, अण् । साहवणेचे. ३
 अहहाएविये विषयवकपाहानभेदे, वाच० । अवा० । ओनेअः-
 मतेवातजे कंठे, तमिसा वाअणि राहसे च । अण्यकारमये
 वरकनेद, न० । वाच० ।

तामोत्तर-तामोत्तर-३० । “ कूलिकपिगायिके तुनीयचतुपयो-
 वराहिलीये ” ॥ ८ ॥ ३२३ ॥ इति कूलिकायां पेशायां अ-
 वकारस्थ नकारः । य० ४ पाए । “ तदुक्तः ” ॥ ८ ॥ ४ । ३० ॥
 इति पेशायां इत्य सः । य० ४ पाए । विष्णो, वाच० ।

ताय-ताय-३० । वितरि, य० ३३ एणए ७० ।

तायचीसग-अवर्जितान्-अ० । इयधिकार्यां विरायि, य० ३
 ए० १ ७० । यहा० ।

वावाहिस-३० । इन्कार्यां पुत्रे महचरकत्वे, उवा० २ अ० ।
 अवा० । कइउ ।

तेणं कासेयं तेणं समएणं वाणियगामं णामं एयरं
 होत्वा । वएणओ-वइएसाए चइए सामी सपोमडे०
 जाव परिसा पाडिगया । तेणं कालेणं तेणं समएणं समए-
 स्स जगवओ महावीरस्स जेके अंतेवासी इंदुई णामं
 अण्यगारे० जाव उहुंजाए० जाव विहरइ । तेणं काले-
 यं तेणं समएणं समएस्स जगवओ महावीरस्स अंतेवासं ।
 सामहत्थी णामं अण्यगारे पणइमए अहा रोहे० जाव उहुं-
 जाए० जाव विहरइ । तए णं से सामहत्थी अण्यगारे
 वायसहे० जाव उहाए उहेइचा जेणव जगवं गोपये ते-
 शेव उवागणइ, उवागणइचा भगवं गोयमं तिवसुंसां०
 जाव पण्डुवावेमाए एवं वयासी-अत्थि सं भंते ! चय-
 रस्स यं अमुरिदस्स अमुरकुमाररओ तायचीसगा देवा ? ।
 एवं सखु सामहत्थी ! तेणं कासेयं तेणं समएणं इहेव
 अंबुरीवे दीने भारदे वासं कार्यदी खामं अघरी होत्वा ।
 वएणओ । तत्थं णं कार्यदीए अघरीए वायचीसं सहाया

माहावरे समपोवासाया परिवर्सांत, अहा० जाव अवरिज्-
 या अविभयचीसावीया उवअइपुषयावा, वअओ० जाव
 विहरंति । तए णं ते तायचीसं सहाया गावापइययांवाय-
 ग पुच्छि उमा उगाविहागी संविगा मंविग्मविहारी वधि-
 चा तओ पण्डा वामरवा वामत्थविहारी ओमअओ अंसख-
 विहारी कुमीला कुमीलविहारी अहाअंअं अहाअंअंवि-
 हारी वहुं वसाईं समपोवागपरियां पाउणंति, पा-
 उणंतिचा अइयामियाए संजेहणाए अजाणं जंति, कू-
 मंतिचा तीमं जचाईं अणयखाए उदेइति, उदेइतिचा तस्स
 उाएस्स अणालोइयपटिकता कासामं कासं किंवा चय-
 रस्स अमुरिदस्स अमुररओ तायचीसगा देवचाए उवव-
 य्हा । अणजिई च णं जंते ! कार्यदेगा तायचीसं सहाया
 समपोवागमा चयरस अमुरिदस्स अमुररओ तायचीसग-
 देवचाए उववया, तणजिई च णं जंते ! एवं वुअइ-चय-
 रस्स अमुरिदस्स अमुरकुमाररओ तायचीसगा देवा ३ ।
 तत्थं णं भगवं गोयमे सामहत्थिणा अण्यगारेणं एवं वुके
 समाणे संकिए कंसिए विविगिजिए उहाए उहेइ, उहेइ-
 चा सामहत्थिणा अण्यगारेणं सच्छि जेणव समणे जगवं
 महावीरं, तेणव उवागणइ, उवागणइचा समणं जगवं
 महावीरं वंदइ, नमंअइ, नवंसइचा एवं वयासी-अत्थि णं
 भंते ! चयरस अमुरिदस्स अमुररओ तायचीसगा देवा ।
 इता अत्थि । से केणइणं भंते ! एवं वुअइ-एवं ते चव
 मअं याणियववं० जाव तणभिई च णं एवं वुअइ-चयरस्स
 अमुरिदस्स अमुररओ तायचीसगा देवा ? । नो इणइ
 समहे । एवं सखु गोयमा ! चयरस णं अमुरिदस्स अ-
 मुरकुमाररएणो तायचीसगाणं देवाणं सामए नामभेउजे
 पएणत्ते; जं न कदाइ नासी, न कदाइ न जवः० जाव
 एण्चे अणोच्चित्तिनयट्टयाए अये चगंति, अएणं उव-
 वज्जंति । अत्थि णं जंते ! वलिसन वइरोयणिदस्स अइरो-
 यणरओ तायचं।सगा देवा ? इता अत्थि । से केणइणं जंते !
 एवं वुअइ-वलिसन वइरोयणिदस्स० जाव तायचीसगा दे-
 वा ? । एवं सखु गोयमा ! तेणं कासेयं तेणं समएणं इ-
 हेव अंबुरीवे दीने भारदे वासं विजेसे णामं सधिवसे हां-
 त्था । वएणओ । तत्थं णं विजेसे सधिवसे महा चयर-
 रस्स० जाव उववयया । तणजिई च णं जंते ! ते विभअ-
 गा तायचीसं सहाया माहावरे समपोवासाया वलिसन व-
 इरोयणिदस्स सेसं ते चव० जाव विषे अणोच्चित्तिणयट्ट-
 याए अये चगंति, अये उववज्जंति । अत्थि णं भंते ! धर-
 चस्स नागकुमारिदस्स नागकुमाररओ तायचीसगा देवा ।
 इंसा अत्थि । से केणइणं० जाव तायचीसगा देवा ? । ताय-

या । धरण्यस्त बागकुमारिदेस्त जागकुमाररखो तायचीसगायां देवान् सासत् नामधेय्ये पद्ये च । जंन कदाई नसी० जाव अद्ये चवंति, अद्ये उववउजंति । एवं चूपायंदेस्त वि, एवं० जाव महाप्येसस्त वि । अस्थि यं जंते । सक्तस्त देविंदेस्त देवरखो पुच्छा ? । हुंता अस्थि । से केण्ट्रेणं भंते । ० जाव क्षापचीसगा देवा ? । एवं सत्तु योयमा ! तेषं कालेणं तेषं समप्यं इवेव जंबुरीवे दीवे जारदे वाते बालाप पायं स- भिवेसे होत्या । बस्यप्रो । तस्य यं बालाप सभिवेसे ताय- चीसं सहाया गाहावई सप्योवासगा, जहा चमरस्त० जाव विहरति । तए यं ते तायचीसं सहाया गाहावई समनोवा- सगा पुष्टिं पि पच्छा वि उमा उग्गविहारी संविग्गा संविग्ग- विहारी बहई बालाई समनोवासगपरियायं पाउणंति, पाउ- णंतिचा मासियाए सलेह्याए अचायं ऊमिन्ना सद्धिं भ- चाई अणसणाए ज्जेदंति, जेदंतिचा आलोइयपकिंत्ता समापिपचा कोलमासे कासं किंच्चा० जाव उववया । अ- प्यभिई च यं भंते ! ते बालाप तायचीसं सहाया गाहावई समणोवासगा, सेसं जहा चमरस्त० जाव अद्ये उववउजंति । अस्थि यं जंते । ईताण्यस्त देविंदेस्त देवरखो एवं जहा सक्तस्त, एववं चंपाए णयरीए० जाव उववया । जप्यजिई च यं भंते ! ते चंपिच्छा तायचीसं सहाया, सेमं ते चव उजाव अद्ये उववउजंति । अस्थि यं भंते ! सणकुमारस्त दे- विंदेस्त देवरखो पुच्छा ? । हुंता अस्थि । से केण्ट्रेणं ? । जहा धरण्यस्त नहेव, एवं० जाव पाण्यस्त, एवं अच्युय- स्त ० जाव अद्ये उववउजंति ।

(तेषामित्तादि) (तायचीसग) त्रयस्त्रिंशत्तमिन्द्र- कवचाः । (तायचीसं सहाया गाहावहि) त्रयस्त्रिंशत्तम- रिक्वायाः सहायाः परस्परेण साहचर्यकारिणो गृहपतयः कु- दुम्बनायकाः (उमा सि) उमा उजावा भास्तः (उमा- विहारी सि) उजावाऽऽकाराः सवदुष्कामत्वाद् (संविग्गा सि) संविग्गा मोक्षं प्रति प्रवृत्तिताः, संसारमीरखो वा (संवि- गांधारि सि) संविग्गाविहारः संविग्गाउद्धान्तस्त देवाः ते तथा । (पासराय सि) हागाऽऽविहारेतिनामः (पासरायविहा- रि सि) आकाशं पारिवेष्टसमाचाराः । (कोसलि सि) अ- वलसा इव आन्ता इवावलसा आलस्यवदुष्कामासम्यहृद- चात् । (कोसलिविहारि सि) आजन्मशिक्षिणाकारा इत्यर्थः । (कुलीसि सि) हागाऽऽकाराविराधत्वात् । (कुलीसविहारि सि) आजन्मप्रति हागाऽऽकाराविराधत्वात् । (अहाच्यंदि सि) बघाकर्णव्यक्ताऽऽगमपरतन्मत्वात् कुन्दीऽभिप्रायो बोधाः प्रवच- नाण्येणैव येषां च यथाच्यन्तः । ते केहाप्रति भवन्तीत्यत आह- (अहाच्यंदिविहारि सि) आजन्मप्रति बघाच्यन्ता येति । (तन्पमई च यं ति) यत्प्रवृत्ति त्रयस्त्रिंशत्संख्योपेत्याक्ते आचकस्तकैरपचास्तमज्जाति च पूर्वमिति । अ० १० हा० ४ उ० ।

तायय-तातक-पुं० । त्वाये कन् । पितरि, उच० २ अ० ।

तार-तार-पुं० । त्वाये जिष्-अच् । प्रेरये जिष् । करणाऽऽदी वा यच् । बावरेभे, शुद्धमुक्तायां प्रणवे, देवीप्रणवे, हीहरणे, वाच० । हा० । गीवं यं सूर्यात्मजिष्त्वं हवर उच्चैस्तरे जवलि- स्थानकं च द्वितीयं सूर्यायं वा समधिरोहति-इत्येवंकृते शिरो- जातभवनी, रा० । नहृवे, नेत्रमध्यस्थकनीमिकायां च । न० । खी० । कल्पे, न० । आयुचवनादे, अत्युच्ये, निमंसे च । नि० । महाविद्याभेदे, बालिपर्यायं, बृहस्पतिभाषायां च । खी० । वाच० ।

तारग-तारक-न० । तारयत्यनायात् संसारपयोधेयोगिनमित्य- न्वाधिक्या संज्ञया तारकमुच्यते । विषेकञ्ज्ञाने, हा० ३६ हा० । कल्प० । रा० । सि० । द्वितीये प्रतिवासुदेवे, पुं० । प्रव० २११ हार । सि० ।

तारगमह-तारकग्रह-पुं० । तारकाऽऽकारा प्रहास्तारकग्रहाः । नवग्रहे, तत्र च चन्द्रऽऽदित्यारक्षणां तारकाऽऽकारात्वाभ्ये यद्- तयोकाः । "छु तारगमहा पद्यथा । तं जहा-सुके,पुचे,बहस्तई, अंगारए, सणिचरे, केळ ।" (सुके सि) शुक्रः, (बहस्तई सि) बृहस्पतिः । अङ्गारकां मङ्गलः, (सनिचरे सि) शनिश्चर इति । स्वा० ६ हा० ।

तारगा-तारका-खी० । पुष्पमद्रस्य यजेन्द्रस्य यज्ञराजस्य सूर्या- यामप्रमहिष्यात्, स्वा० ४ उ० १ उ० । (अस्याः पूर्वोत्तरमवकथा 'अगमहिषि' शब्दे प्र० अ० १७१ पृष्ठे उक्ता) अष्टाशीतिप्रहाणां, सर्वतारकाणां च मण्डलानि कति सन्तीति प्रश्ने, उत्तरए-यथा चन्द्रस्येवोमेयज्जलायां संख्याऽऽदित्येवतारः शास्त्रं उपलक्ष्यते, न तथा परब्रह्मणां, तथा तारकाणां मण्डलान्यावस्थिताण्येव भवन्ति, न तु चन्द्रस्येवमण्डलवद्विद्यतानीति । २२३ प्र० । सेन० ३ उक्ता० । उयोमिथि नहृवे, अणु० ३ वर्ग १ अ० । सूच० । अत्रिग्यादिनक्षत्रेषु, सूच० ३ सू० ६ अ० ।

तारग-ताराग्र-न० । तारापरिमाणे, चं० प्र० १ पाठु । सू० प्र० । पं० सं० । (तत्र 'गणकस' शब्देऽस्मिन्नेव भागे १३११ पृष्ठे उक्तम्)

तारण-तारण-पुं० । तारयत्यनेन द्युदय । मेलकं, ६० वर्षमभ्ये " हासं भवति सामान्यं, तारणे सुरचन्द्रिते " इत्युक्ते बालर- भेदे च । तारांयितरि, नि० । वाच० । तीर्थभेदे, तारणे विम्ब- कोटिशिलायां श्रीअजितः । ती० ४३ कण्ट ।

तारसर-देवी-सुद्धते, दे० ना० ५ वर्ग १०, गाथा ।

तारय-तारक-वि० । ताराशाब्दायं, हा० २६ हा० ।

तारवई-तारवती-खी० । संसारपुरराजबन्धुमारस्य अङ्गारक- तीमाषायां जातयां कुडितरि, हा० १०० ४ अ० ।

तारा-तारा-खी० । स्वनामधेयतायां सुप्रवीणार्थायाम्, त- स्त्यास्य कृते संसाराऽऽसृत् । (प्रश्न०) तथाहि-किंचि- न्धापुरे बालिस्तुष्टीवर्तिमान्नावादिवारखाभिधानस्य विधाः पर- स्त्व सुतो वासिन्वादिवाचनी विधाः अरी भूषण्युः । तत्र-"अदि- मायेव च बाली, दाकणिवरस्य तं निव रक्षं । सिद्धो कव- पवन्नो, सुवर्षो कुण्डपुष्प रक्षं ॥ १ ॥ " तस्य जायां तारा- अभिधाना च । ततः काव्येनैवराशियः साहस्यगपान्शयानभवा-

ताग

रापरजोगलाकसः सुप्रोक्कपे विद्यायान्तःपुरं प्रविवेक । तथा च विहोः प्रत्यभङ्गाय निवेदितो जम्बुव्यादिमिन्प्रमदरूपस्य । तत्र सुप्रोक्कपेमुपलक्ष्य किमिदमालोचयिनि विस्मये जगाम । ततश्च "निश्चिन्त्या य शोभि वि, पुरश्चा ते शोभिचमाश्रयेण । सुमंति मन्त्रेण य, वसितो एस अभिवसुगुमीयो ॥ १ ॥" तन्नाश्रीसौ सत्यसुदीयो हुनुमदभिधानस्य महर्षिष्याधरराजस्य नरवा निवेदयति स्म । स स्वागत्य तयोर्विशेषमजानक-कृतोपकारः स्वपुरसंगमः । ततश्च जम्बुमविद्याशिक्षितक-दूषणबन्धनिधनि पातालसङ्कुपुरे राज्यावस्यं राममेवमालोक्य शरयं प्रपन्नः । ततस्तेन सह गतः सत्सङ्गमो रामः किंप्रकृत्या-पुरे स्थितो बहिः । कृतश्च सुप्रायेण बाहुशुभ्रः, तमुपसृज्य समागतो-ऽस्वावलीकसुमीयो रथाधिपकठो रथरसिकः सङ् । तयोर्विशेष-मजान्मू नहसं च रामश्च स्थित उदासीनः । कर्णधितः सुप्राश्च इतरेण । रामस्य गाथा निवेदितं सुप्रायेण-देव । तत्र बह्वयोऽप्यहं कर्णधितः । तेन रामेणोक्तम-कृतविहङ्गः पुनर्युज्ज्वल । ततोऽसौ तुन-युज्ज्वलानो रामेस शरहररेण पञ्चसाम्पादितः । सुप्रोक्कश्च ताराया सह जोगान् बुतुजे । प्रथमं ४ आश्रं ४ार । दशे० । उद्योतिरकजेद, द्या० ५ टा० १ उ० । स० । उद्योतिर्विमानकपे, छानिकापदेषु च नक्षत्रेषु, (ताराप्रमाथं ' एषकश्च ' शब्दे तुनीयमाने १९९, पुष्टे, ' चंद्र ' शब्दे चाऽऽसिंभयेव भागे १०६४ पुष्टे उक्तम्)

"उप्यं च तिष्ठि एगं, चउ तिग रस वेयतुयल सुज्यं च । इदिय एगं एगं, विसवगिण च सवुद्र वारसमं ॥ १ ॥ चउरो तिय तिय पंच य, सस च मे भये निजा । तिष्ठि । रिक्कं तापमानं, जइ तिहितुष्टु इयं कब्जा ॥ २ ॥" इति । इह वै कृष्णनकानुलोपोऽक्षत्रत्रयस्य ताराप्रमाणमुक्तं, योऽक्षत्र-प्राणां तु प्रायोऽभेदनापचयेषु तद्वृद्धयनि, यस्तु क्वचित्मने-कस्ताराप्रमाणस्य तथाऽक्षत्रयोर्जनेषु तिर्थावशेषस्य नक्षत्राव-शेषेषु कस्याप्यस्य चत्वार्यंशेषोऽक्षत्राणां तन्मन्तरत्नस्य च बा-धक इति । द्या० १ टा० । " ताराकव चलेजा । " द्या० ३ टा० १ उ० । अभिभ्यादिनक्षत्रेषु, सूत्रं नक्षत्रे, सूत्रं १ द्या० ६ अ० ।

तिष्ठिं उणेति तारारूपे चलेजा-विकृष्यमाणे वा, परि-यारेमाणे वा, उणांभो वा उणं संकृष्यमाणे तारारूपे चक्षेत्रजा ॥

(तिष्ठि इत्यादि) (ताराकवे स्ति) तारकमात्रम, (चलेउजा) स्वस्थानं स्वजेट, विकृष्यं कुषुद्धा (परिचरितमाणे वा) मेषुना-धि संरम्भयुक्तमिदं यः स्थानकटिकस्मात् स्थानान्तरं संकामद् बाध्तिरित्यर्थः । यथा धातुकांलाकाऽऽदि मेकं परिहरदित्यर्थः । अथवा कर्षाचमद्वैकिके देवाऽऽदी चमरद्वैकियाऽऽदि कुर्वन्ति स्तिति सन्मार्दान्ति चलेदि । उक्तञ्च " तायं यं जं स वा-धादप भंनरे से जडभेणं दोगि छावठिजोयणस्य, उक्तोस्येवं वारसजोयणसहस्रसाः । " इति । तत्र द्याधातुकमन्तरं महर्षिक-देवस्य, मार्दान्तिविति । द्या० १० टा० १ उ० । परब्रह्मामारितस्व कालोवीथ्येव साधोयाममचक्रवर्तिनः सुभ्रमस्य मातरि, मा० ३० १ अ० २ अ० १ स० । मा० १ । जम्बुद्वीपे मन्दरस्योत्तरे रत्नानर्हामङ्गनायां महर्षिष्याधर, द्या० १० टा० ४ । योऽभिध-भेदे, द्या० ।

तारायां नु मनाक सृष्टे, दृशीनं नियमाः शुभाः ।

अनुद्वेगो हिताऽऽरम्भे, जिह्वासा तथ्योवरा ॥ १ ॥ (तारायामिनि) तारायां पुनरुक्ते समागोषत् सृष्टं मिथोपे-क्या दशेन गुजाः प्रशस्ता नियमा बह्व्यमाणा इह्याऽऽदि-रूपाः । तथा-हिताऽऽरम्भे पारलोकीकप्रथास्तुष्टानमश्रुति-कृष्टेऽनुद्वेगः । तथा-तथ्योवरा तथ्योवरा, जिह्वासा ह्याऽभि-बद्धा । अत्रैत एव तत्रातपथायानुगुवात् ॥ १ ॥

नियमाः शौचसन्तोषी, स्वाध्यायतपसी अपि । देवताप्रणिधानं च, योगाऽऽर्थायैकदाहाः ॥ २ ॥

(नियमा इति) शौचं छुविस्व, तद् द्विविधम-बाह्यम्, आचमन-रं च । बाह्यं सूत्रज्ञाऽऽदिनिः कायप्रज्ञानम्, आचमनरं मैत्राऽऽदिनिःचितमप्रज्ञानम् । सन्तोषः सन्तुष्टिः, स्वाध्यायः प्रणवपूर्वाणां मन्त्राणां अप, तपः कृष्णकान्द्यायणाऽऽदि, देवता-प्रणिधानम-भ्यर्चनप्रधानम-सर्वकियाणां फलनिरपेक्षयेश्वर-मरणसङ्कमम् । एते योगाऽऽर्थाः पतञ्जलस्यादिनिर्दिष्टा उदा-हृताः । यदुक्तम्- " शौचसन्तोषतपःस्वाध्यायेश्वरप्रियाणामनि-नियमाः । " (२-३२) इति ॥ २ ॥

शौचभावनाया स्वाङ्ग-गुणसाध्यैरनक्यः । सच्युद्धिः मौनस्यै-काड्याऽऽभजनयोग्यताः ॥ ३ ॥

(शौचेनि) शौचस्य प्रावनाया स्वाङ्गस्य स्वकायस्य कारण-कपयशोचनद्वारेण गुणसा घृणा मघति, "अधुश्चत्वं कायो नात्राऽऽभ्रहः कर्णवः" इति । तथा चाप्यैः कायव्यञ्जरसमस्तसं-प-पकैरिवजनेमिथ्येषु यः किल स्वयमेव कायं गुणुप्यते, तस्य-बधदर्शनात्, स कर्म परकीयेलघामुतेः कथिः संसर्गमुन-वति । तदुक्तम्- " शौचात् स्वाङ्गगुणसा परैः संसर्गः । " (२-४०) इति । तथा स्वयमेव प्रकाशसुखाऽऽमकस्य, शुद्धी रजस्तमोऽभ्या-स्यैः कर्मा मौनस्य स्वदानमुपयेन मानसः प्रातिरेकाद्य नि-यतेः । एतेतः स्थेयम्, अज्ञानामिन्द्रयाणां जयो वि-षयपरदिमुक्तं । तस्यप्रवधानं, योम्यता चामर्शनैव विवे-कस्यातिक्रमे समर्थेऽनुभवति फलानि शौचभावनायैव प्र-दयति । तदुक्तम्- " सुसंनतमनस्यैकान्त्येऽभ्यासान् २-४१-तमर्शनयोऽभ्यासि चोत । " (२-४१) इति ॥

संतोषाद्भुक्तं सौख्यं, स्वाध्यायात् मौनम् । तपमोङ्गालयोः सिद्धिः, समाधिः प्राणव्यग्रः ॥ ४ ॥

(संतोषादिनि) संतोषात् स्वयस्वत्ताद् योगिन उक्तमम-तिशयिनं सौख्यं भवति, यस्तु बाह्येन्द्रियप्रमथं सुखं शान्तो-ना-म सस्मत् । तदाह- " संतोषाद्भुक्तमः सुखलाभः । " (२४२) स्वाध्यायात् स्वयस्वत्तादिदृशेनं जप्यमानमन्त्राभिप्रेतदेवादाशं-नं भवति । तदाह- " स्वाध्यायादिदृष्टेवतासंप्रयोगः । " (२-४३) तप-सः स्वधयस्वत्ताद् क्रोधाऽऽद्युच्छिक्कपटाराऽऽङ्गुक्षयोः कायेन्द्रि-ययोः सिद्धिः, यथेधमगुणसमद्वयाऽऽदिप्रातिसुखमथर्षातितप-कृष्टेऽनसामर्थ्यलक्षणार्कयः स्यात् । यथोक्तम्- " कायेन्द्रि-य-सिद्धिरुच्छिक्कवात् तपसः । " (२-४३) प्राणियानात् ईश्वरप्रा-धानात् समाधिः स्याद्, ईश्वरप्रकथा प्रसक्तो ह्येश्वरोऽनाराधक-पाद् क्रोधाद् परिहृत्य समाधिमुद्धोभवतीति । यथोक्तम्- " स-माधिसिद्धिरेश्वरप्रायध्यानादिनि । " (२-४४) तपःस्वाध्यायेश्वर-प्र-णिधानानां यथागामिषि च शौचनतप्यवसायसङ्कल्पेन क्रोधा-प्र-मथिष्यद्वारा समाध्यानुकूलत्वमेव धूयते । यथोक्तम्- " तपः

स्वाध्यायेऽथप्रतिष्ठानानि क्रियायोगः" (२-१) "समाधिभाव-
नाथः क्लेशानन्करवाच्योऽस्ति ।" (२-२) ॥ ४ ॥

विज्ञाय नियमानेन-नेत्रं योगोपकारिणः ।

अत्रैतेषु रतो दृष्टो, ज्ञपेदिच्छाऽऽदिकेषु हि ॥ ४ ॥

(बिज्ञायेति) एताव् यौष्माऽऽदिस्यमात्रं यत्वं स्थाक्लृष्टुगस्ताऽऽ-
दिसामन्वेन योगोपकारिणः समाधिनिमित्तात् विज्ञाय । अत्र
ताराचार्यं दृष्टायेतेषु दृष्ट्याऽऽदिकेषु हि नियमेषु रतो भवेत्, तथा-
ज्ञानस्य तथाचक्षिदेतुर्वात् । तत्र कान्चित् प्रतिपत्तिः प्रव-
र्तिता ॥ ४ ॥

जवत्स्यस्यापिचिच्छा, प्रीतियोगकयास्तु च ।

यथाशक्त्युपचारश्च, बहुमानश्च योगिषु ॥ ६ ॥

(भवतीति) अस्यां दृष्टावचिच्छा भावप्रतिबन्धसारतया
बिच्छेदरहिता, योगकयास्तु प्रीतिर्भवति, योगिषु भावयोगिषु,
यथाशास्त्रे स्वराक्ष्यैःशिवयोगोपचारश्च प्रासाऽऽदिसंपादनेन,
बहुमानश्चाप्युत्तरागुणगानाऽऽदिना । अयं च शुकपुरुषात्पु-
षपविषाकात् योगबुद्धिःसात्तराज्ञानसंभवात्तत्त्वबुद्धौपदवहा-
म्यादांफल इति ध्येयम् ॥ ६ ॥

अयं न जवत्वं तीर्थं, हीयते नोचिता क्रिया ।

न चानामोगतोऽपि स्या-दत्यन्तानुचितक्रिया ॥ ७ ॥

(भवति) अयत्वं संसारोत्पत्तौ तीर्थं नयं न प्रवर्ति, तथा-
अशुभाऽप्रवृत्तकान्ता क्रिया क्वचिदपि कार्यं न हीयते, सर्वत्रैव
धर्माऽऽदरात् । न चानामोगतोऽप्यज्ञानाद्यप्यस्यानुचितक्रिया
सापुत्रजानिभ्याऽऽदिका स्यात् ॥ ७ ॥

स्वकृत्ये विक्रमे त्रासो, जिज्ञासा स्पृहाऽऽधिके ।

दुःखोच्छेदाधिनां चित्ते, कथंतापीः परिश्रमे ॥ ८ ॥

(स्वकृत्य इति) स्वकृत्ये स्वाचारे कायोत्सर्गकरणाऽऽदौ, विक्रमे
वचिहीने, त्रासो "हा । विरायकोऽहम्" इत्याशुषः प्रकृत्यः, अधिके
स्वदुमिकापेक्षयोः कृत्ये आकार्याऽऽदिकृत्ये, जिज्ञासा-कथमेतदेवं
स्यात् । इति स्पृहाऽजिज्ञासवसहिता । दुःखोच्छेदाधिनां संसार
क्लेशजिज्ञासुनाम्, चित्ते नानाविधे, परिश्रमे तत्त्वचिन्तितप्रसिद्धि-
कायोगो, कथंतापीः कथंजावबुद्धिः कथं नानाविधा मुमुक्षुमव-
त्तः कास्वयैतं ज्ञानं शक्यत इति । तदाह-"दुःखकरो जवः
सर्वः, उच्छेदोऽस्य कृतः कथम् ? चित्ता सतां प्रवृत्तिश्च, सा शेषा
ज्ञापने कथय ? ॥ १ ॥" ॥ ८ ॥

नास्माकं महती प्रज्ञा, सुप्रमदं शास्त्रविस्तरः ।

शिष्टाः प्रमाणाविह त-दित्यस्यां मन्यते सदा ॥ ९ ॥

(नेति) नास्माकं महती प्रज्ञाविसंवादिनी बुद्धिः, स्वप्र-
ज्ञाकहिते चित्तवाधर्षणम् । तथा-सुप्रमदानपारः शास्त्रस्य
विस्तरः, तत्त्वस्मात् शिष्टाः सापुजनसंभवाः प्रमाणाविह प्र-
बन्तुत्पत्तिर्करे, यथेराचरितं तदेव यथाशास्त्रे सास्त्राभ्येन कर्तुं
सुप्रवत इत्यर्थः । इत्येतदस्यां दृष्टौ, मन्वते सदा निरन्त-
रम् ॥ ९ ॥ ॥ २२ ॥ ॥ १ ॥

ताराचन्द्र-ताराचन्द्र-पुं० । आचरन्तीराजराजकुमारे, अ० १० ।

तत्कथा वैषम्य-

अथि पुत्री सावाधी, नेवऽथि इहं पुत्री मम सारिच्छा ।
जिवादिश्रितियवचनान-पटलेन इय कइह जा निष् ॥ १ ॥
तथा व पण्णिरनरवत्-वरदवयपहापहासिककमकसो ।

आइवराहो ममे-ण परिषयो अथि सुपासिको ॥ २ ॥

ताराचन्द्रो तस्सा-सि मन्वो मन्वो गुणतकणं ।

वरदायल्लक्षणधरो, कथेयं विजियरराहो ॥ ३ ॥

सो वाहकालभो वि हु, पय्यजगहणवज्रपरिणामो ।

इयवयधणसयथाऽऽसु, विदुह वचिचंपवकिमुक्को ॥ ४ ॥

न कुणह जलाऽकरो, मय इत्सकं पि फलसमासाय ।

न इत्सह न वेव विहवध, न व वाहइ पवरकारितुको ॥ ५ ॥

सह पंशुकोविप्ये वि,मिचोदि समं रमेह न कथा वि ।

मत्तांकारविणे-वणाऽऽइववहारं कुणह ॥ ६ ॥

अइसयविसवचिरं, कथा वि कुमरं तिप्यि नरनाहो ।

तन्मयवामोहाइक, सुवराचपय तयं डवह ॥ ७ ॥

मिपुत्तरवज्रविषं, चित्तोपे सवसिजजण्यो ।

इयवयत्वं तस्स रडे, अक्कज्जवं कम्मणं दिवं ॥ ८ ॥

तो तस्स जावमो, विदुहमसारं दुमुक्कणजं व ।

तयपु अणसोमगमिक्को, कुमरो इय वितप चित्ते ॥ ९ ॥

रोमअविदुहिवानं, अणनावं सयवपतिमवइयवयं ।

सुत्तइ मरवं देवं-वरे व मयवं सुपुरिसावं ॥ १० ॥

ता मव कणं पि न कम्मं, विणदुदेहस्स निवासिं इय्य ।

निवं पुअजणकरं-गुलीदि इंसिअमाणस्स ॥ ११ ॥

इय चित्तिरुण सयिषं, अणवयिंवं परिषयं स रवणीय ।

नीदरिउ गेहाणो, पुयविसांमिमुमुको कम्मिणो ॥ १२ ॥

मंशु इव मंशुवं, सो गच्छतो कमेय विमणयणो ।

संवेवगिरिसमीवे, पथो पगमि नवरदिम ॥ १३ ॥

गणणऽगहणमअचं-गंसिगणयणाऽऽदिसिपसं ।

तथो भंयेगामिरे, सणियं सणियं स आकडो ॥ १४ ॥

विहियकरवरणसुक्को, सरसाओ मधिह सरससरसलेहो ।

आजियाविजिणदे पु-इरण भच्छइ इय सुएह ॥ १५ ॥

अय अजियणो ॥ अइसयसत्तं ।

अय संभव ॥ समियभवऽगिहाइ ।

अग्निंजण ॥ मधिहमवियनियरं ।

मह सुमं सुमज्जिणेल ॥ वियर ॥ १६ ॥

अय पट्टु ॥ पडमप्यह ॥ अणकति ।

अय देव ॥ सुवास ॥ पयासकिचि ।

वंत्प्यह ॥ वंत्सुक्तंतत् ।

देवाहिदेव ॥ अय पुक्कंतत् ॥ १७ ॥

अय सोयह ॥ सीसियसुअचरण ।

सिअंस ॥ सुतासुरपणवचरण ।

अय विमल ॥ विदिववक्करियदाय ।

अय देव ॥ अणंत ॥ अणंतनाय ॥ १८ ॥

अय अम्म ॥ वयासियसुअचरं ।

सिरिसंति ॥ विहियअवसंतिकम्म ।

अय कुंशु ॥ पमंथियमोहमत्त ।

अरनाह ॥ वणासियसयसल्ल ॥ १९ ॥

अय अग्नि ॥ मधियरागाचारिार ।

मुयिसुमव ॥ सुयववचरणसार ।

अय अय मग्नि ॥ मयियसुदिरिवण ।

सिरियास ॥ वयासियसुक्कमग्ना ॥ २० ॥

इय पुणिय जिणसर मयिरसुरसर,

सांअनरमिभरमणे ।

सुअ विवदंशु वहुपुणइवत्तु,

आ पिच्छद इत्सिदिस क्षणिय ॥ २१ ॥
 ता ससदरकरदुन्दर-पसरतसहस्रकंसिदिप्यंत ।
 र्दिसि मोक्षमिषतपुं, कर्णमरवेत् व शक्यंत ॥ २२ ॥
 रिहृद्युधुदंभियसु-प्यबंधकरमहकहदरजुर्दि ।
 नरवाऽवहनिधिमिच-मुञ्जामागारिसिचं व ॥ २३ ॥
 कणयाचक्षुनिबन्धक-शुशुंसीविमलपवहदभिलेय ।
 कुडपवदंत पि व कं-तिपमुहदसविहसमणधम्म ॥ २४ ॥
 गिरिकंदरगयसुस-गालंडिचं सो निव वि मुण्डिगेण ।
 परमपमोयकशिभो, पचो मुणियसरसीवसि ॥ २५ ॥
 तो क्विजोरनिधिणो, जियसुसककामपेधुमाहण्यं ।
 मुणियो से पवजुवसं, सिरसा तुषो परामुसह ॥ २६ ॥
 अह मुणियाहण्येयं, तक्षां चिय पण्डु विव रोगो ।
 ताराचंद्रो जाभो, अभविहृद्युधुधकवधरो ॥ २७ ॥
 तं मुणियो माहण्यं, आ विचर वदतु विन्दिभो कुमरो ।
 ता विजाहरदुधसं, गयथतक्षाभो समोसरियं ॥ २८ ॥
 हरिससवसिवासियसं, पणमिष कल्लुप्यंत व से मुणियो ।
 अगणियधुणुणममसं, योउ निससं महीपीठो ॥ २९ ॥
 कुमरेण तयो भणियं, कचो तुम्हाण इह समागमणं ? ।
 केय व कळण तयो, पुचं विजाहरेण इमं ॥ ३० ॥
 वेधुगुणिरिबरओ, मुणियेयं नंतु वयमिहं पसा ।
 कुमरेणुचं को प-स मुणिवरो आह इय कवरो ॥ ३१ ॥
 आसी इह वेधेय, राया वरकरवदिसरममियकमो ।
 यणुवाहपु ति नमि-य नमियसेसरिचकओ ॥ ३२ ॥
 मज्झिणे उरममसु-रोगकरजनयसीमभमीओ ।
 सो सुधिरप्यदो मो-ह वडिमुसुरिय कणेण ॥ ३३ ॥
 अरवीवरं व चरुं, रत्तं सळो गहेवि पवउजं ।
 कणवरय मासकमणे, करेण सो पस मुणियसहो ॥ ३४ ॥
 इय पनापि वे कवरद, मुणियं च नमिं गवा सउणम्मि ।
 हरिसिदहियमो कुमरो, जसोय इय मुणिय पुणह ॥ ३५ ॥
 कव जव मुणिह ! कवरि-द्विदयंविपयपारविदुणु ।
 मवजुहदुधवहसंत-पससपीकसवरिससम ! ॥ ३६ ॥
 निविजपतिदुवणजनमपण-मूहदमहवायमंजनयपीर ! ।
 अहउमरोगगरस-प्यवपनिचकणवरगदक ! ॥ ३७ ॥
 एवं पुणिय मुणिहं, आ किंवि वि विजाविस्सव कुमरो ।
 ता वस्समं पारे-वि मुणियरो गयणमुप्यहो ॥ ३८ ॥
 आंनिगिणक गादं, ससंमं पुण्डिकओ इमो तेणु ।
 गच्छंतो व कमेणं, रयणउरं नवरमणुपसो ॥ ३९ ॥
 तय व विरकाणपवह-माडपवपणु कात्मिणेण ।
 कुचबंधेण स दिठो, ऊडि ति तह पववसिमाओ ॥ ४० ॥
 आंनिगिणक गादं, ससंमं पुण्डिकओ इमो तेणु ।
 अचरियमिचं कचो, वयंसं ! तुह इत्यं आगमणं ? ॥ ४१ ॥
 कथ व वसियकालं, सावत्थीभो विणिक्कमिषा णं ।
 प्रसिओ सि कद व संघव, पुणो मवंमो तुमं जाओ ॥ ४२ ॥
 ताराचंद्रेण तयो, सावत्थीमिगमाड आरम्भ ।
 तपुवरओ परिकरिओ, सवथो वि डु नियवणुचंतो ॥ ४३ ॥
 कुमरेण वि तो पुं, कडेणु कुचबंधं ! मिश ! निवचचं ।
 किं इत्यं तुहाऽममणं, गमसं व पुणो कदिं होदि ! ॥ ४४ ॥
 कद वा ताभो निवसह, अवि कुसलं सयधपयचकस्स ।
 सावत्थी सुत्था सा, लगामपउजणया चणियं ? ॥ ४५ ॥

कुचबंधेण भणियं, रायाऽप्यसेण इत्यं रयणपुं ।
 अहमागओऽपि संपद,सावत्थीय गमिस्समि ॥ ४६ ॥
 कुसलं च रायवह-स्स तद व मयरोऽहजयवणुवाय ।
 तुह तुसहविरदहृदियं, इकं मुणुं नवरि निवहं ॥ ४७ ॥
 जप्यमिह तं न दिठो, तप्यमिह निवेण पेसिया पुरिसा ।
 तुम्ह पडक्षिमिचं, सवथय न वेव तं कळो ॥ ४८ ॥
 तो रययपुरागमणं, जायं मे बहुणुवं महाजिणं ।
 अं लवो तुममिधिं, पुणयेदि अतक्खिवागमणो ॥ ४९ ॥
 तो पसिय सणुं मरव-नंवेण ! निवहंसुणामवरसेण ।
 निव्वावपु पिउदिययं, तुस्सहविरदहृदवतवसियं ॥ ५० ॥
 इव सप्यणं मिसे-य पणियओ निवसुओ समं तेण ।
 पिठकारियरहसोहं, सावत्थिय नयारिमणुपसो ॥ ५१ ॥
 पणुओ व जणवचचरो, समयमि निवेण पुण्डिकओ कुमरो ।
 वृथा आरम्भ मियं, पुनंनं जाव साहेह ॥ ५२ ॥
 ता विजयसेणसूरी, समोसदो तथ मुंरिपरिओ ।
 तवंधेयुधुधरियाव, कुमारजुसो निवो पचो ॥ ५३ ॥
 नमिष मुणिहं उविच-पण्णासीणे निवमिष कदह मुक ।
 मंथिउजमाणजसमिदि-उद्दामसरेण धम्मकहं ॥ ५४ ॥
 इह उरउमणससिचं, बहुमण्णरमकककचओऽऽरेण ।
 उल्लसिरकोववन्वा-इयवहजासोविदुपिचं ॥ ५५ ॥
 माणगिरिदुममरतं, मायावह्णीविद्याणअवगुणियं ।
 अक्खोहसोहपाया-अपरियायं मोहमावचं ॥ ५६ ॥
 अत्रायणपवणपिणियसं-ओविओरिणउरतं ॥ ५७ ॥
 अह मवज्झानिंहियेयं, सरिउं इहंउह मविमज्झा ! ॥ ५८ ॥
 ता सहंसणदहणा-दणबंधं सुखजावगुणकसहं ।
 उडुससंवरसं-दसयसाहं अहणण्यं ॥ ५९ ॥
 वेरमागमलमं, दुसतवपणुणजणियवणुवेणं ।
 सत्राणकवधरो, सरहं वारिसवरो ॥ ६० ॥
 इय सुणिय निवो निरव-उजवरपगहणुसुओ अणह सूरिं ।
 काठण उरउसुचं, पटु ! तुह पासं गहामि वयं ॥ ६१ ॥
 मा पडिबंधं कणमापि, काही नरनाद ! इय मुणियेण ।
 बुसमि महीनाहो, पमुदयदियओ गचो सगिहं ॥ ६२ ॥
 नासिसमंलिसामं-तमदं च पुण्डिकुण सज्जमहं ।
 ताराचंद्रकुमारं, उरउं अहिंसिचिदी जाव ॥ ६३ ॥
 तो विणमोणवतणुणा, कयभंजजिणा पवंपियं तेण ।
 वयगहणुणुणा, ताय ! पसायं कुण ममापि ॥ ६४ ॥
 अं संसारसमुदो, वदो उद्दामदुक्ककळो !
 न विषा अरणतं, तोरु मरिउं अहदुरंतो ॥ ६५ ॥
 तो रत्ता पडिमणियं, जुसमिणं वच्च ! मायसताण ।
 किं तु कमागयमं, उरउं पालेणु कद वि दिणं ॥ ६६ ॥
 न व विक्कमसंजुसे, पुसे पच्चा उविणु उरउमरं ।
 कल्लणवडिजलकु-उतुण्डिक्कं महिउउ तुम्हं ॥ ६७ ॥
 इय भणिय वहा वि इमं, राया उरउं उविणु गियहं ॥ ६८ ॥
 सिदिजयसेणयसो, विक्कं वेमाणियपसु गओ ॥ ६९ ॥
 अह ताराचंद्रमिचो, निचं वयगहणुसुखपरिणामो ।
 पवसमयसुचकसर-मणोपहस्य विचिंततो ॥ ७० ॥
 कारंतो जिणजवसे, सया वि जिणपवण्यं पमावंतो ।
 अणुकेपादाणाऽऽसु, उद्दामिणेण वहुंतो ॥ ७१ ॥
 निवमिहसमीवकाऽप-पीसहसाहाइ पोसहुजुसुओ ।
 सचवारिपसु पयहं, मणुमांथतो व धामंजणं ॥ ७२ ॥

ताराचंद्र

बहुनयपमाद्यमनं-वासंगं गुह्यिचारमारसहं ।
 मितुणनो पुष्पावर-प्रविचकं सारसिद्धं ॥ ७१ ॥
 रजप्रभरभ्रमावाभो, रजप्रमपाहं विमुमुमभयंतो ।
 अणुजलं मीषो दध, दुष्टेण गेहामि नियमंतो ॥ ७२ ॥
 वाहिराच्योद्दि विष, चिंतितो रजप्ररुचवाहो ।
 काशेण मरिच जाभो, अणुपकणे पवरदेवो ॥ ७३ ॥
 तसो चविष्य विदेहे, निवपुसो होइ गहियसामचं ।
 संपत्थ वि होङ्गो, अरसदुष्टो सिवं नामहो ॥ ७४ ॥
 हुनि हान्या ताराप्रधिपतिर्कोचरोचिष्णुयशसां,
 मुदा ताराचन्द्रकितपतिरलकस्याऽस्य चरितम् ।
 अरकद्विष्टास्तस्वजनचमदेद्रमृतिपु,
 स्फुटं अल स्वामं शिवसुखकरं ह्युकरणे ॥ ७५ ॥ अ० र०
 ७२ गाथा ।

नारापह-तारापथ-पुं० । नभसि, अनु० ।
 तारिम-तारिम-वि० । तरुयोधे, सु० १ अ० २ उ० ।
 दश० ।
 तारिम-तादृश-वि० । " दशोः क्विपट्कलः " ॥ ॥ १ । १४२ ॥
 इति दशोऽंशोऽनुमो विरादेशः । प्रा० १ पाद । तथाचिष्येऽर्थे,
 वाच० । उच० । प्रथ० । प्रा० म० । पाण्डवचरिषे षोडशस्ये,
 ५प्रादशस्येकं- " उकेभ्यस्तादृशाः स्त्रियः । (१०) " इत्यत्र नादृश
 इति शब्दे आण्डमयः कथमानीतः, टुकुप्रत्ययस्याऽऽमाने ई-
 णप्रत्ययस्यैकोक्त्याऽइति प्रश्नः, उचरथ- टुकुप्रत्ययान्तास्तादृशश-
 व्दादीपमस्यसदृशान्वेषे तादृश इति क्लिप्तमात्रागुणोच्चार्यमने-
 नाऽऽप्रत्ययाऽऽमाने रूपसिद्धिरिति न कोऽपि दोषः । ६४ प्र० ।
 सेन० १ उल्ला० ।

तारुण्य-तारुण्य-न० । यौवने, उच० ३२ अ० ।
 ताल-तास्र-पुं० । तलनं तास्रः । नि० चू० १२ उ० । वृक्षविशे-
 षे, आचा० १ अ० २ अ० ५ उ० ।
 अथ तालपदं विवृणोति-
 नाम उवणा दविष, तास्रो जावे य होइ नायम्बो ।
 जो जविभो सो तास्रो, दग्ने मूलपरगुणेषु ॥

नामतालः, स्थापनातालः, कथ्यतालः, भवतालश्च भवति
 ज्ञातव्यः । तत्र नामस्थाने सुष्ठे । कथ्यतालः पुनरयम- (जो भ-
 विभो त) यः कालु भव्यो प्रावतास्रपर्यायः, स च विधा-
 एकभविभो, बद्धाऽऽपुष्कः, अमिमुष्कनामगोत्रश्च । तत्रैकभवि-
 भो नाम-यो विचक्षितभवान्तरं तालव्योत्पत्त्यते । बद्धाऽऽपु-
 ष्को-येन तालोत्पत्तिप्रयोग्यमायुःकर्म बद्धम् । अमिमुष्कनामगो-
 त्रः पुनः-विधाकोद्यामिमुष्कनास्रसंधिनामगोत्रकर्मो ताल-
 र्शेनोत्पत्त्यया विचक्षितजीवभवेदशः । यद्वा-अथतलो द्विवि-
 धः-मूलगुणविचक्षितः, उत्तरगुणविचक्षितश्च । तत्र स्वायुषः
 परिस्रवाद्दपगतर्जायो यः एकथाऽऽदिकपरस्तास्रः स मूलगुणवि-
 चक्षितः । यस्तु काष्ठविचक्रमोऽऽदिव्याद्विचक्षितः स उत्तरगुण-
 विचक्षितः । एष मूलतालः ।

सम्प्रति भावतास्रमाह-
 भावमि हति जीवा, जे तरस परिमहदे सपसलाया ।
 बीओ वि य भादियो, जो तस्र वि जाणुओ पुरिमो ॥
 ४५८

भावे प्राचविषयस्तानो ये जीवास्तस्य तालस्य परिमहदे
 मूलकथाऽऽदिव्यतास्ते सर्वेऽपि सन्मुदिताः सन्तो प्रावतास्र इति
 समाख्यानाः, नो भ्रामगम इति भावः । द्वितीयोऽप्यत्राऽऽद्वैतोऽस्त
 यस्तस्य तालस्य विज्ञायकस्त्वानियुक्तः पुष्यः कोऽपि भावतास्र
 उच्यते, भ्रामगम इत्यर्थः । अत्र च नो भ्रामगमो भावतालेना-
 धिकारः, तस्य संबन्धि यस्तं तद्विह तालकथ्येन भवेत्तस्यथ ।
 हू० १ उ० । ल० । प्रा० म० । प्रहा० । स्या० । प्र० । श्रौ० ।
 प्रथ० । हा० । बलयाऽऽभ्यवस्वपतिभेदे, प्रहा० १ पद ।
 आचा० । कंसिकापरपर्याये वाद्यविशेषे, श्रौ० । आचा० ।
 आ० म० । जे० । हा० । स्या० । इत्यन्तां, दश० २ अ० ।
 रथा० । कंसिकाऽऽदिव्यविशेषे, स्या० ७ डा० । वादिस्रसमुदा-
 ये, नि० चू० १२ उ० । आजीवकोपासकभेदे, म० उ० ५ उ० ।
 तालउद-तास्रपुट-न० । तालनाभव्यापत्तिकर उवधिषे, उच०
 १६ अ० । दश० । आ० म० ।

तास्रनेप-तास्रजङ्घ-पुं० । तास्रो वृक्षविशेषः, स च द्वाधैकस्यो
 भवति, तसस्तास्रजङ्घे यस्व स तथा । हा० १ अ० ८ अ० ।
 स्वनामस्थाने राजनि, यो हि ब्राह्मणेणु विक्रान्तः सद् विनाशा ।
 य० १ अर्थि० ।

तास्रजङ्घ-तास्रध्वज-पुं० । तास्रनन्दनगरवासिन्ये स्वनामक्या-
 तं राजनि, तस्य तमास्रजता भार्योऽऽसीत् । दश० १ तथ ।
 शकुज्जयपर्यन्ते, नि० १ कल्प । तास्रो वृक्षविशेषो भवजा यस्य
 सः । बलदेव, प्रा० म० १ अ० १ काण्ड ।

तास्रण-तास्रन-न० । कपेटाऽऽदिना निम्नोदते, उपा० ७ अ० ।
 कपेटाऽऽदिवाने, श्रौ० । कुट्टने, प्रथ० १ आश्र० द्वार ।
 अन्त० । श्रौ० । आ० म० । पञ्चा० ।

तास्रपलेश-तास्रमलम्ब-पुं० । आजीवकोपासकभेदे, म० द
 श० ५ उ० ।

तास्रपिसाय-तास्रपिशाच-पुं० । तास्रो वृक्षविशेषः, तदाकारो
 दीर्घस्याऽऽदिसाधर्म्यात्पिशाचो राक्षसः तालपिशाचः । दीर्घतर
 पिशाचि, स्या० १० डा० । ज० । आ० म० । ष्य० । हा० ।
 आ० क० । पिशाचभेदे, प्रहा० १ पद ।

तास्रपुट-तास्रपुट-न० । ' तालउद ' शब्दात्, उच० १६ अ० ।

तास्रफली-वेष्टो-वास्याय, दे० ना० ५ वर्ग ११ गाथा ।

तास्रमस्थय-तास्रमदनक-न० । तालमध्यवर्तिनि गर्ने, आचा० २
 अ० १ अ० १ अ० ८ उ० ।

तास्रमाण-तास्रमान-क्री० । तास्रमापारिहानाऽऽस्यको कासने-
 दे, कल्प० ७ लल ।

तास्रमूलप-तास्रमूलक-न० । तालस्यऽऽकारे अथः वृत्ति लपदि
 च सूत्रेण लपने, कल्प० ६ लल ।

तास्रविण्ट-तास्रवृन्त-न० । " वृन्ते एटः " ॥ ८ । २ । ३१ ॥ इति
 म्त्वय एटः । प्रा० २ पाद । व्यजने, आचा० १ अ० १ अ० ७
 उ० । आण्ड० । दश० । द्विपुटाऽऽदिव्यजने, प्रथ० १ आश्र० द्वार ।
 दश० । हा० । मयूरविच्छकृतयजने, आचा० ३ अ० १ अ० १
 अ० ७ उ० ।

तास्रसंबुद्ध-तास्रसंपुट-पुं० । पवनेरितवृक्षकतास्रपसंचये, सू-
 त्र० १ अ० ५ अ० १ उ० ।

तासम-तासम-न० । तपरस्वराऽऽहस्तलास्वराऽनुष्टु-
षिभं वति तत्तासमम् । स्वरेभेदे, स्वा० ७ उ० ।

संज्ञहल-देवी-शास्त्रम्, दे० ना० ४ कर्म ७ गाथा ।

तासा-सादा-अर्थ० । "कर्मोदे-नासा-इमा काले" ॥ ८ । ३ ।
३५ ॥ इति तन्मन्त्रकालेऽभिधेये कं: स्थाने आदे आसा इति
किती, इमा इति च आदेया वा जयन्ति । तस्मिन् काले, प्रा० ३
पाद । आजेयु, दे० ना० ४ कर्म १० गाथा ।

तासाय-तासाय-वि० । तालैर्वांशवशेषैश्चरतीति तासाय-
राः । (दीर्घं प्राकृतत्वात्) वि० सू० १३ उ० । तासाऽऽनेन
प्रेक्षाकारिण, औ० । प्रथ० । जं० । विद्या० । ज्ञा० । प्रज्ञा० ।
नदनर्ककाऽऽविषु, वृ० ३ उ० ।

तासायकर्म-तासायकर्म-न० । प्रेक्षकर्मविशेषे, ज्ञा० १
श्रु० १३ अ० ।

तासिअट-श्रायि-अ० । प्रत्य-विष् । "अनेस्तात्रिभपदतमा-
नी" ॥ ८ । ४ । ३० ॥ इति छन्दोमन्त्रस्य 'तासिअट' इत्या-
देशः । छन्दो मन्त्रे, हा० १३ पाद ।

तालद्वन्द-पुं० । अजन्त, आवा० १ श्रु० १ अ० ७ उ० ।

तालित-ताव्यमान-वि० । अपेटाऽऽदिभिः पीरुषमाने, ज्ञा० १
श्रु० १६ अ० ।

तासिअंत-ताव्यमान-वि० । अपेटाऽऽदिभिः पीरुषमाने, आ०
सू० १ उ० ।

तासिय-तासिक-पुं० । तालेन करतलेन निवृत्ता-ठक ।
अपेटे, वाच० ।

तामित-वि० । आदिते, प्रथ० ३ आद्य० द्वार ।

तासा-तासी-स्त्री० । बाधनेदे, आ० सू० १ म० । तालेन त-
क्षिचोलेन निवृत्ता-अण् । (तासी) तालजालसुरायाम्, त-
ल-अण्त्वात् अण् । गौरा०-ऊँच् । वृकभेदे, तालस्यन्याम्,
आद्यन्याम्, तालीणपत्राऽऽव्ये वृक्रे, तालकोडाटनयनं, कु-
ञ्जिकायां च । तालस्यन्याम्, स्वहरपार्कं अण्भेदे च ।
वाच० ।

तासु-तासु-न० । तरुमयेन वर्षाः । नृ-सृणु, रस्य लः । जि-
ह्वेन्द्रियाधिष्ठाने स्थानभेदे, वाच० । प्रज्ञा० । ज्ञा० ।

तासुधाराणी-तासाडाटनी-स्त्री० । तासोद्घाटनकारिकायां
विद्यायाम्, लृण० २ श्रु० २ अ० ।

तासुजिभ्य-तासुजिह्व-पुं० । तासु एव जिह्व इत्येव । कुम्भी-
रे, तस्य जिह्वान्यभेदेपि तासुभ्य रसाऽऽस्वाद्भावा ।
वाच० । प्रज्ञा० ।

तासुर-देवी-केने, कविपत्न्यै, दे० ना० ४ कर्म २१ गाथा ।

ताव-तावत्-अर्थ० । तपरिमाणस्य । वि० । "अन्व-
यञ्जनस्य" ॥ ८ । १ । ११ ॥ इत्यन्यत्रअञ्जनस्य तकारस्य लोपः ।
प्रा० १ पाद । प्रस्तुतायमर्थको, आ० म० १ अ० ३ अण् ।
आ० सू० । लृण० । लोकाव्ये, अवधौ, माने, अक्षरारणे, प्रशं-
सायाम्, पञ्जातरे, वाक्यभूषणे, तदेत्यर्थे च । "मताऽपि तावत्

कचकेशिकामाम्" इति रघुः । तपरिमाणवति, वि० । स्त्रियां
ऊँच् । तावती । वाच० ।

ताप-पुं० । तप-अण् । संतापे, वाच० । कुः, आवा० ४ अ० ।
मृग्यामेव तापः, चन्द्रस्य तु प्रजासः । "अचारि सूरिया
तपिसु वा, तसंति वा, तावस्संति वा । अचारि च्वा पभासिषु
वा, पभासिंति वा, पभासिस्संति वा" इत्येवमासस्य पाठ्यकथे-
नोक्तः । स्वा० ४ उ० २ उ० ।

तावद्दय-तावत्क-वि० । तपरिमाणवति, ज० १८ श० ४ उ० । आ० १० ।
तावंपण-तावत्पण-पुं० । तावति काले, प्र० १३ श० ।

तावक्सेच-तापक्त्र-न० । तपनं तापः सूर्यकिरणस्पर्शजनितः प्र-
काशाऽऽमकः परितापः, तदुपलक्षितं लक्षणं तापक्षेत्रम् । अर्थाप-
लक्षिते क्षेत्रे, आ० म० १ अ० २ अण् । अण् ।

सप्रति तापक्षेत्रसंघटितमिचानुत्तमानः प्रथमतस्तद्विषयं
प्रथमसूचयाम्-

ता कर्तुं ते तावक्सेचसंतिर्वी आहृतिता ति बदेजा । तत्प
स्त्वु इमाओ सोलस पन्निचोओ पण्साओ । तस्य यं एगे
एवमाहंसु-ता मेहसंतिया तावक्सेचसंतिर्वी पण्सा, एगे
एवमाहंसु । ? । एवं जाव बालगमोत्तियासंतिया
तावक्सेचसंतिर्वी पण्सा । एगे पुण एवमाहंसु-
जससंतिने जंबुद्वीवे द्वीवे तसंसंतिने तावक्सेचसंतिर्वी प-
ण्सा, एगे एवमाहंसु । ॥ एगे पुण एवमाहंसु-ता जससं-
तिव् भारे काम तसंसंतिता तावक्सेचसंतिर्वी पण्सा, एगे
एवमाहंसु । ? । एवं ज्ञायासंतिया । ? । निजाणसं-
तिता । ? । एगतो षिसहसंसंतिता । ? । दुहता षिसहसं-
तिता । ? । सैणसंसंतिता, एगे एवमाहंसु । ? । एगे पुण
एवमाहंसु-ता मेण्णापिहंसंसंतिता तावक्सेचसंतिर्वी पण्सा,
एगे एवमाहंसु । ? । वयं पुण एवं वदामो-ता उच्छिमुहकलंबु-
आपुष्पसंसंतिता तावक्सेचसंतिर्वी पण्सा । अंतो संकुमा बाहिं
वित्यमा, अंतो वहा बाहिं पिबुसा, अंतो अंकमुहसंसंतिता बाहिं
सत्पिमुहसंसंतिता । उभतो पासंणं तीसे दुवे बाहाओ अवहृतिता-
ओ भवंति । पण्तालीसं पण्तालीसं जोगणसहसंसां अयाया-
मेणं । दुवे यं तीसे बाहाओ अण्णावाहृतिताओ जयंति । तं जहा-
सन्वकंसंतरिया चव बाहा, सन्वबाहिरिया चव बाहा । तस्य
को हेतू ति बदेज्जा । ता अयं यं जंबुद्वीवे द्वीवे जाव पक्खि-
वेणं; आ जया यं सूरिए सन्वकंसंतं वरुलं उवसंकपित्ता चारं
वरति, तथा यं उच्छिमुहकलंबुआपुष्पसंसंतिता तावक्सेच-
संसंतिर्वी आहृतिता ति बदेजा । अंतो संकुमा बाहिं वित्यमा,
अंतो वहा बाहिं पिबुसा, अंतो अंकमुहसंसंतिता बाहिं
सत्पिमुहसंसंतिता । दुहतो पासंणं तीसे तेषं जाव स-
न्वबाहिरिया चव बाहा । तीसे यं सन्वकंसंतरिया बाहा मे-
दरपवयंते यं एव जोगणसहसंसां अचारि य उल्लमंति
जोगणसता एव य दसजागे जोगणस पक्खिसेवेयं आ-

हिना नि बदेज्जा । ता से चं परिकलेवविसेते कुतो आहि-
 दा ति बदेज्जा ! । ता जे चं मंदरस्त पम्बवस्त परिकलेवे चं
 चं परिकलेवं तिहिं शुधिषा दसहिं छेवा दसहिं भागेहिं
 हीरवाणे, एस चं परिकलेवविसेसे आहिदा ति बदेज्जा ।
 वंसे चं सध्ववादिरिया बाहा ह्यवधसमुद्वेते चण्णठ-
 ति जोयणसहस्साई अह्य च अह्यसहे जोयणसते चचारि य
 दसमाणे जोयणस परिकलेवेचं आहिदा ति बदेज्जा । ता
 एस चं परिकलेवविसेते कते आहिदा ति बदेज्जा ! । ता जे चं
 जंघुहीरवस दीवस परिकलेवे, तं परिकलेवं तिहिं शुधिषा
 दसहिं जेचा दसहिं भागेहिं हीरवाणे, एस चं परिकलेवविसेसे
 आहिदा ति बदेज्जा । तीसे चं तावकस्त्रेय कतिचं आयायेणं
 आहितेति बदेज्जा ! । ता अह्यचरि जोयणसहस्साई तिधि य
 जोयागसपतेचीसे जोयणसिज्जावे च आयायेणं आहितेति
 बदेज्जा ।

(ता कहं ते इत्यादि) ' ता ' इति पुर्ववच । कचं भगवद् !
 तव्या तापक्षेत्रसंस्थितिराकथना इति भगवान् वदं । एवमुक्ते
 प्रगवान्-तिथिये यावत्- परतीर्थिकानां प्रतिपत्तय, तावतीवप-
 र्दश्यांत- (तप्येत्यादि) तत्र तस्यां तापक्षेत्रसंस्थितौ विषये आ-
 दिश्याः षोडश प्रतिपत्तयः परतीर्थिकाश्चतुष्पगमकाः प्रकृताः ।
 तद्यथा-तत्र तेषां षोडशानां परतीर्थिकानां मध्ये एके एवमाहुः-
 (गेहसंज्ञिय सि) गेहस्थेव वास्तुसंघातसिद्धयुक्त्येव संस्थितं
 संस्थानं यस्याः सा तथा तापक्षेत्रसंस्थिताः प्रकृताः । अत्रैवोपसं-
 द्धात्माह- (एते एवमाहुस्तु) एवञ्चैव बाल्याणोपिधासंज्ञितया
 तावकक्षेत्रसंज्ञिरे पञ्चत्वा इति) यवमनमोदकेन प्रकारेण, व-
 न्कृत्यसंस्थितगनेन प्रकारेणेत्यर्थः । गृहसंस्थिताया ऊर्ध्वं
 नावकत्वाय यावद् बाल्याप्रोक्तिसंस्थिता प्रकृता इति । तत्रै-
 वम्- एते पुण एवमाहुस्तु-गेहावकासंज्ञिया तावकक्षेत्रसंज्ञिरे
 पञ्चत्वा, एते एवमाहुस्तु । २ । एते पुण एवमाहुस्तु-पासावकसं-
 ज्ञिया तावकक्षेत्रसंज्ञिरे पञ्चत्वा, एते एवमाहुस्तु । ३ । एते पुण ए-
 वमाहुस्तु-गोपुरसंज्ञिया तावकक्षेत्रसंज्ञिरे पञ्चत्वा, एते एवमाहुस्तु-
 ४ । एते पुण एवमाहुस्तु-पिच्छावकसंज्ञिया तावकक्षेत्रसंज्ञिरे
 पञ्चत्वा, एते एवमाहुस्तु । ५ । एते पुण एवमाहुस्तु-वज्रमीसंज्ञिया
 तावकक्षेत्रसंज्ञिरे पञ्चत्वा, एते एवमाहुस्तु । ६ । एते पुण एवमाहुस्तु-
 ह्रिमियतज्ञसंज्ञिया तावकक्षेत्रसंज्ञिरे पञ्चत्वा, एते एवमाहुस्तु । ७ ।
 एते पुण एवमाहुस्तु-बाल्याणोपिधासंज्ञिया तावकक्षेत्रसंज्ञिरे
 पञ्चत्वा, एते एवमाहुस्तु । ८ । " अत्र सर्वेषामपि वदेतु विग्रहभाषया
 प्रागिव कथंसा । (एते पुण इत्यादि) एके पुनरेवमाहुः- (अ-
 ह्यसंज्ञिय सि) वससंस्थितं संस्थानं यवत् स वससंस्थितौ जन्मूहीयो
 ह्योपसतत्संस्थिता तदेव जन्मूहीपगतसंस्थितं संस्थानं व-
 दध्याः सा तथा तापक्षेत्रसंस्थिताः प्रकृताः । अत्रोपसंहारः- (एते
 एवमाहुस्तु ए) (एते पुण एवमाहुस्तु) एके पुनरेवमा-
 हुः-वससंस्थितं भारतं सर्वं तस्संस्थिता तापक्षेत्रसंस्थिताः
 प्रकृताः । अत्र विग्रहभाषया प्रागिव वेदितव्या । अत्रोपसंहारः-
 (एते एवमाहुस्तु) एवमुक्त्वा प्रकारेण वदध्यासंस्थिता
 तापक्षेत्रसंस्थितारपरेवामभिप्रायेण वदध्या । सा वैषम्य- एते
 पुण एवमाहुस्तु-उज्ज्वलसंज्ञिया तावकक्षेत्रसंज्ञिरे पञ्चत्वा, एते-

एवमाहुस्तु ११" अत्र वदध्यामस्येव संस्थितं संस्थानं यस्याः सा
 तथेति विग्रहः ११ । (निरञ्जालसंज्ञिय सि) निर्व्याचं पुनरस्य
 निर्गमनमार्गः तस्येव संस्थितं संस्थानं यस्याः सा तथा । अत्र-
 रेवामभिप्रायेण वदध्या । सा वैषम्य- एते पुण एवमाहुस्तु-
 निरञ्जालसंज्ञिया तावकक्षेत्रसंज्ञिरे पञ्चत्वा, एते एवमाहुस्तु १२" ।
 (एगतो निसहसंज्ञिय सि) एकतो एतस्य एकस्मिन् पाशे
 यो निगदं ताहते कल्पे पृष्टे वा तस्मात्पिने प्रादर्याति निषद्यो
 बलीवद्, तस्येव संस्थितं संस्थानं यस्याः सा एकतो निषहसं-
 स्थिता । अत्रेवामभिप्रायेण वदध्या । सा वैषम्य- एते पुण
 एवमाहुस्तु-एगतो निसहसंज्ञिया तावकक्षेत्रसंज्ञिरे पञ्चत्वा, एते
 एवमाहुस्तु १३" (कुहलो निसहसंज्ञिय सि) अत्रेवामभि-
 प्रायेणोपगतो निषहसंस्थिता वदध्या, उच्यते एतस्योपगतोः
 पाशे यो निषद्यो बलीवद्, तयोरेव संस्थितं संस्थानं यस्याः
 सा तथा । सा वैषं वदध्या- " एते पुण एवमाहुस्तु-पुष्टो यो निस-
 हसंज्ञिया तावकक्षेत्रसंज्ञिरे पञ्चत्वा, एते एवमाहुस्तु १४" ।
 (क्षेणगसंज्ञिय सि) श्वेनकरयेव संस्थितं संस्थानं यस्याः सा
 तथा, अत्रेवामभिप्रायेणामिवातव्या । सा वैषम्य- एते पुण
 एवमाहुस्तु-क्षेणगसंज्ञिया तावकक्षेत्रसंज्ञिरे पञ्चत्वा, एते एवमा-
 हुस्तु १५" (एते पुण इत्यादि) एके पुनरेवमाहुः-श्वेनकपृष्टयेव
 संस्थितं संस्थानं यस्याः सा तथा तापक्षेत्रसंस्थिताः प्रकृताः ।
 अत्रोपसंहारमाह- (एते एवमाहुस्तु १६) तदेवमुक्त्वाः षोडश-
 ऽपि प्रतिपत्तयः, एताश्च सर्वानपि सिद्धात्पाः, अत एता समुद्वेष्य
 भगवान् स्वमतं भिन्नपुनरुद्देश्यते- (वयं पुण इत्यादि) वयं पुन-
 र्दशकक्षेत्रज्ञानाः कैवल्यज्ञानेन यथाऽस्मिंध्यतं वस्तुसंस्थितः, एवं
 वक्ष्यमाणप्रकारेण वदामः । तमेव प्रकारमाह- (उर्ध्वानुद्वेष्यादि)
 ऊर्ध्वं मुक्त्वा तस्मैकपुण्यसंस्थिता ऊर्ध्वं मुक्त्वा च तस्मैकपुण्य-
 स्थेव नास्तिकपुण्यस्येव संस्थितं संस्थानं यस्याः सा तथा,
 तापक्षेत्रसंस्थिताः प्रकृताः, मया शेषेषा तीर्थकुञ्जिः । सा कचं
 भूतेत्यत आह- अन्तर्मेकरिधि संकुचा संकुचिता, बहिर्बलव-
 लमुकरिधि विस्तृता । तथा- अन्तर्मेकरिधि वृत्ता वृत्तास्व-
 द्याऽकारा, स्वर्धतो वृत्तमेकगताद् भीरु द्वौ वा दृशजगामभिष्या-
 य तस्या इव वक्ष्यताम्, बहिर्बलवदिशि वृत्तुवा मुक्त्वा ज्ञा-
 वेन विस्तारमुपगतः । एतदेव संस्थावकथनेन स्पष्टं दृषद्यति-
 (अतो अंकमुद्रसंज्ञिया बाहिं सतिथ्यमुहसंज्ञिय सि) अन्तर्मेक-
 रिधि अहः पञ्चालोपविद्योत्सङ्करूप आसनमप्य, तस्य
 मुक्त्वाप्रमार्गोऽन्तर्बलयाऽऽकाररदनस्येव संस्थितं संस्थानं यस्याः
 सा तथा । बहिर्बलवदिधि स्थितिकमुद्रसंस्थिता ६ स्वास्तिकः
 क्षुप्रतोतः, तस्य मुक्त्वाप्रमार्गः, तस्येवातिविस्तारोपेयता संस्थितं
 संस्थानं यस्याः सा तथा । (उज्ज्वलो वसिष्ठे ति) उज्ज्वलोऽप्येव
 मेकरवर्धतस्थोभयोः पाशेयोस्तस्वास्तापक्षेत्रसंस्थितोः सुवर्भेदेन
 द्विधा न्यवसिद्यतेतयाः प्रायेकमेकभावेन ये दे बाहे नै कापामेन
 जन्मूहीपगतमावामभिषयावस्थिते भवतः सा वैकैका आया-
 मतः किं प्रसाद्या, इत्याह- पञ्चकल्पारिद्यत् पञ्चकल्पारिद्यत् षो-
 जसहस्राणि ४०००० तस्यास्तापक्षेत्रसंस्थितेदेकैकस्या दे व
 बाहे भववस्थितेतयाः । तद्यथा-सर्वोभ्यन्तरा, सर्वेबाह्या च ।
 तत्र वा मेकसमये विष्कम्भमभिष्कम्भ बाहा सा सर्वोभ्यन्त-
 रा, वा तु जवचदिशि जन्मूहीपगतयेने विष्कम्भमभिष्कम्भ
 बाहा सा सर्वेबाह्या । आवाभ्यश्च दृष्टिषोऽस्तोऽऽवततया प्रतिपत्त-
 यो, विष्कम्भः पूर्वापराभ्यततया । एवमुक्ते सति प्रगवाद् गौतमः

स्वदिव्याद्यो स्पष्टावबोधनायै भूयः पृच्छति- (तन्धोरयाधि) तत्र तस्याभेदविद्यावागमनत्तरोदितार्था वस्तुव्यवस्थायां को हेतुः का उपपत्तिरिति भगवान् वदन् ॥ एवमुक्तं भगवानाह- (ता अयं णमित्यादि) इदं जम्बूद्वीपमास्थं पूर्ववत् परिपूर्णं स्वयं परिभाषनीयम् । (ता जघा णमित्यादि) तत्र यदा सूर्यः सर्वोपपन्नमण्डलमुपसंकम्य वारं वरति, तदा " उक्तीमुहकलं- बुवापुष्कं " इत्यादि प्राग्ब्रह्मण्येवम् । वाचसपतिव्यन्तरा बाहा, सर्वबाह्या वा बाहा । (तांसे णमित्यादि) तस्यास्तापक्षे- षसंस्थितेः सर्वोपपन्नता बाहा मेरुपर्वतान्ते मेरुपर्वतसमीपे, सा च परिक्षेपेण मन्दपरिक्षेपगततया नव योज्यसहस्राणि स्यादिति योजनशतानि वदन् । तानि वदन्वाचसपतिः नव च दश भागा योजनस्य ६४८६९, आख्याता मया इति वदन् । एवमुक्ते भगवान् गौतमः प्रश्नयति- (तांसे णमित्यादि) ' ता ' इति भगवद्वत् । स तापक्षेपसंस्थितेः परिक्षेपविशेषो मन्दपरि- खपरिक्षेपेण विशेषः कृतः कस्माकारणव्यवस्थया आ- ख्यताः, नोनोऽधिको वेति वदन् ॥ भगवानाह- (ता जे णमि- त्यादि) ' ता ' इति पूर्ववत् । यो, णमिति वाक्यान्वयकारे । मन्दस्व मेरोः पर्वतस्य प्राक्षेपपरिखयो गणितप्रसिद्धः, तं परिक्षेपं त्रि- भिगुण्यधिसा तदन्तरं च दशभिर्विद्यया विजगत् । अथ कस्मा- द्भयं कियत इति चेदुच्यते- इह सर्वोपपन्नते मण्डले वर्तमानः सूर्यो जम्बूद्वीपगतस्य आकाशस्य यत्र तत्र प्रदशे तत्र आकाश- तलेज्जगत्प्राणानुसारेण शून्यं दशभागान् प्रकाशयति । एनञ्च प्रा- गेशोकम् । सस्मति च मन्दरसमीपे तापक्षेपे विन्ता क्रियमाणा वसति, ततो मन्दरपरिखयत्वावबोधार्थं प्रथमतस्त्रिभिगुण्यते, गुण्यधिसा च दशभिर्विजगत् इति, दशभिश्च भागौहयमाणे यथोक्तं मन्दरसमीपे तापक्षेपपरिखयमागच्छति । तथाहि- म- म्दरपर्वतस्य (विष्कम्भो दशसहस्राणि १०००० । तेषां यथो दश कोट्यः १००००००० । तासां दशभिर्गुण्यते कोटिशतम्- १००००००००० । अथयं यथोपपन्नान्ये द्वयानि एकमिश्रसह- स्राणि पट्टशतानि किञ्चिन्मन्त्रयोधिवायधिकानि, परं स्पष्टहा- रतः परिपूर्णानि विवह्वलन्ते ३१६२३ । एव राशिस्त्रिभिर्गुण्यते, जातानि चतुर्नवतिसहस्राणि अष्टौ शतानि एकौनसस्यधि- धकानि ६४८६९ । एतेषां दशभिर्भागदारे स्रष्टानि नव योजनसह- स्राणि चत्वारि शतानि वदन्वाचसपतिः नव च दश भागा योजनस्य; तत्र एव एतावाननत्तरोदितप्रमाणः परिक्षेपविशेषो मन्दरपरिखपरिक्षेपविशेषस्तापक्षेपसंस्थितेराख्यात इति वद- न् स्वदिव्येभ्यः अयं बाधोऽप्यत्राप्युक्तः- " मन्दरपरिखरसि, तिस्रुषो दैवभाद्रास्मि ज अयं । तं होह तापक्षेपं, अभिन्तर- मन्डले रविणो ॥ १ ॥ " तद्वयं सर्वोपपन्नते मण्डले वसमाने सूर्ये मन्दरसमीपे तापक्षेपसंस्थितः सर्वोपपन्नबाह्याविष्कम्भ- परिमाणासुमुक्तम् । इदानीं लवणसमुद्रविशि जम्बूद्वीपपर्यन्ते सा स- र्वबाह्या बाहा, तस्या विष्कम्भपरिमाणागच्छति- (तांसे णमित्या- दि) तस्यास्तापक्षेपसंस्थितेः लवणसमुद्रान्ते लवणसमुद्रसमीपे सर्वबाह्या बाहा सा परिक्षेपेण जम्बूद्वीपपरिखपरिक्षेपेण चतु- र्नवति योजनसहस्राणि अष्टौ च अष्टपट्टाधिकानि योजनशता- नि चतुरस्र दशभागान् योजनस्य ९४८६९ यावदाख्याता इति वदन् । अथैव स्पष्टावबोधनाय महानं करोति- (ता एत णमित्यादि) ' ता ' इति पूर्ववत् । स एतावन् परिक्षेपविशेषस्ता- पक्षेपसंस्थितेः कृतः कस्मात् कारणादाख्यातः, नोनोऽधिको वेति वदन् । भगवानाह- (ता जे णमित्यादि) ' ता ' इति पूर्ववत् ।

यो जम्बूद्वीपस्य परिक्षेपपरिखो गणितप्रसिद्धः, तं परिक्षेपं त्रि- भिगुण्यधिसा तदन्तरं दशभिर्गुण्यधिसा दशभिर्विजगत्, अत्रापि कारणं प्राशुकमेवानुसन्धीयते । दशभिर्गुण्यधिसा यथोक्तं जम्बूद्वीपपर्यन्ते तापक्षेपपरिमाणागच्छति । तथाहि- जम्बूद्वी- पस्य परिक्षेपपरिखं अस्मान्, चोदश स्रष्टानि, इह शते, नवति- शयधिके ३१६२३, त्रिणि गण्यमाने ३ स्रष्टाविंशं धनुःशतं १२८, त्रयोदश अङ्गुलानि ३ एकमाङ्गुलम्, एतावता च यो- जनमेकं किञ्च किञ्चिद् न्यूनमिति स्पष्टहरारः, तत् परिपूर्णं विव- ह्वत, ततो हे शते अष्टविंशयधिके वेदितव्ये ३१६२३, एतत् त्रिभिगुण्यते, जातानि नव ब्रह्मणि, अष्टाचत्वारिंशसहस्राणि, पट्ट शतानि चतुरस्रोपधिकानि ६४८६९ एतेषां दशभिर्गुण्यधिसा द्विषते, लब्धं यथोक्तं जम्बूद्वीपपर्यन्ते सर्वबाह्या बाहाया विष्कम्भपरि- माणम् । तत्र (एत णमित्यादि) एव एतावाननत्तरोदितप्रमाणः परिक्षेपविशेषो जम्बूद्वीपपरिखपरिक्षेपविशेषस्तापक्षेपसंस्थि- तेराख्यात इति वदन् । उक्तं चैतद्व्यभिचारि- " जम्बूद्वीपपरिख, तिस्रुषो दशभाद्रास्मि ज अयं । तं होह तापक्षेपं, अभिन्तर- मन्डले रविणो ॥ १ ॥ " तद्वयं जम्बूद्वीपे तापक्षेपसंस्थितः सर्वोपपन्नरायाः सर्वबाह्यावाञ्च बाहाया विष्कम्भपरिमाणमु- क्तम् । सस्मति सामस्येनाऽऽयामस्ततापक्षेपपरिमाणं जिह्वासु- स्तद्विषयं प्रश्नवृत्तमाह- (नांसे णमित्यादि) ' ता ' इति पूर्ववत् । तापक्षेपमायामतः सामस्येन दक्षिणोत्तराऽऽयतमा क्रियति- प्रमाणमाख्यातव्यं, इति वदन् ॥ भगवानाह- (ता अष्टुपरिखि- त्यादि) ' ता ' इति पूर्ववत्, अष्टसप्तति योजनसहस्राणि त्रिणि यो- जनशतानि त्रयस्त्रिंशदधिकानि त्रयस्त्रिंशदधिकानि योजनत्रिणां च यावत् आवासेन दक्षिणोत्तराऽऽयततापक्षेपपरिमाणा इति वदन् ॥ तथाहि- सर्वोपपन्नते मण्डले वर्तमानस्य सूर्यस्य तापक्षे- पदक्षिणोत्तराऽऽयततया मेरोरारभ्य तावद्वर्तते यावच्छेषसमु- दस्य षष्ठी प्रागः । उक्तं च-

" मेरुसत मण्डभागा, जाव लवणसमुद्रस्य स्रष्टभायो ।
ताषाऽऽयामो एसो, सगडुकीसंतिष्ठो नियमा ॥ १ ॥ "

अत्र- (एसो इत्यादि) एव तापो मियमान् शकधोर्वसं- स्थितम्, शेषं सुगमम् । तत्र मेरोरारभ्य जम्बूद्वीपपर्यन्ते यावत् पञ्चचत्वारिंशद्योजनसहस्राणि लवणस्य विस्तारो हे योजनसहस्रे तयोः पट्टौ भागद्वयक्रिशा योजनसहस्राणि त्रिणि योजनशतानि, त्रयस्त्रिंशदधिकानि योजनस्य च विभागः, तत्र उजयमीलेन यथोक्तमायामत्राणां भवति । इह सर्वो- पपन्नते मण्डले वर्तमानस्य सूर्यस्य हेतुया अण्यत्तरं अधिपार्त, मेरुणा प्रतिस्फलयते, यदि पुनर्न प्रतिस्फलयते, ततो मेरोः सर्वे- मध्यभागान्तं प्रदेशमवधीकृत्याऽऽयामतो जम्बूद्वीपस्य पञ्चाशतं योजनसहस्राणि प्रकाशयति । अत्र पवेर्यं जम्बूद्वीपस्य पञ्चाश- तं योजनसहस्राणि प्रकाशयति संज्ञायन्ते, सर्वोपपन्नतेऽपि मण्डले वर्तमाने सूर्ये तापक्षेपस्याऽऽयामप्रमाणं उच्यते अत्र- कस्युदकीकार्यं श्रीपादविसहस्रैः ५० दशति योजनसहस्राणि त्रिणि शतानि त्रयस्त्रिंशदधिकानि योजनस्य च विभागं सुमु- क्तम् । युक्तं चैतत्संज्ञायामया तापक्षेपऽऽयामपरिमाणम्, अथवा जम्बूद्वीपमध्ये तापक्षेपस्य पञ्चचत्वारिंशसहस्रपरिमाणं ज्यु- प्यमे यथा सूर्यो बाहिनिकाभाति तथा तस्मात्तद्वत् तापक्षे- पमपि, ततो यदा सूर्यः सर्वबाह्यं मण्डलमुपसंकम्य वारं व- रति, तदा सर्वथा मन्दरसमीपे प्रकाशो न प्राप्नोति । अथ च

मितोऽप्येकस्वजावः । किरतवा, स्वमात्रयूते आत्मयूते, कयं न्यलौ
नित्यः स्व न युञ्जे । किमित्याह-तस्य युःकस्योऽप्येवमिति सं वि-
भासाव, असंभवाद्देशतोः प्रवर्त्तते, कयं नैवेति गाथाऽर्थः ॥३४॥

एवंतन्निष्कृत्तौ वि श्रु, संभ्रमसमंशुत्तं अभावाभौ ।

परिधायोद्वेगिहृदा, असंजनाभौ त तस्य सि ॥८६॥

एकान्तमित्योऽपि च निरूप्योऽन्यथाः संज्ञनसमननरमुप-
पन्नसत्प्रभावाद्द्विषयान्तरात्पार, परिणामिकहेतुकिरदाद, तथा-
भावाधिकारभावाभावात्संभवाच्च कारणात्, तस्यैकान्तमित्यस्य
स कयं प्रवर्त्तते, नैवेति गाथाऽर्थः ॥८६॥

परमेष्ठ सभ्रमेवप्राह-

न विसिद्धकञ्जजावो, अप्रायैऽविसिद्धकारणप्राभौ ।

एवंतऽभेयपक्वले, निश्रमा तह ज्ञेयपक्वले च ॥ ८७ ॥

न विशिष्टकार्यभाषो न श्रदाऽऽदिकार्योत्पादो न्याय्योऽन्तर्तावि-
शिष्टकारणत्वात्, अनतिक्रान्तमित्यकारणत्वादिद्वयर्थः । एका-
न्ताऽभेयपक्वले, कार्यकारणयोर्मित्यावपक्व इत्यर्थः । नियमाव्य-
वयमेव नैति, तथा भेयपक्वले च कार्यकारणयोरेकान्तमित्यस्य-
पक्वले नैति गाथाऽर्थः ॥ ८७ ॥

उभयत्र निर्वर्त्तनप्राह-

पिप्पे पडो न्य ण पडो, तपक्वसमंशुत्तं अपिदजावाभौ ।

तयैऽद्वले तस्य छ, तद्भावा अश्रयादृत्तं ॥ ८८ ॥

पिपकवपटवदिति च दृष्टान्तो, न घटस्तपक्वसं पिपक-
मेति प्रतिज्ञा, धनतीतपिपकभावात्तद्भावात्समानत्वात् भेयपक्वो पट-
वत्, नदीतीतत्वे घटस्य पिपकतीततायां, तस्यैव तथाभावात्
पिपकस्यैव घटकपेय भावात्, अन्वयाऽऽदित्यन्वयव्यतिरे-
कस्यं वस्तुन इति गाथाऽर्थः ॥ ८८ ॥

अतः सर्वसंज्ञित्याऽऽदिकपमेव वस्तु, तथा चाऽऽह-

एवंविद्दो छ अप्या, मिच्छसाईहै चर्चै कम्मं ।

सम्पत्ताऽऽर्पेठि उ, सुखरि परिणामजावाभौ ॥ ८९ ॥

एवंविध एव सखात्मा सर्वसंज्ञित्याऽऽदिकपः मिष्या-
त्वाऽऽदितिः करणयूतेप्रगति कर्म ज्ञानाऽऽवरकाऽऽदि, स-
म्पत्त्वाऽऽदिसिन्तु करणयूतेषुच्यते । कुत इत्याह-परिणाम-
भावात्परिणामत्वादिति गाथाऽर्थः ॥ ८९ ॥

सककुवजोगो येवं, कर्हं वि एगादिकरणजावाभौ ।

इह्रा कवा भोका, लघयं वा पावइ सया वि ॥ ९० ॥

स्वकृतोपयोगोऽप्येवं परिणामित्यास्तनि कथञ्चिदेकाधिकरण-
भावात्स्विक्रम्यमात्रतया पुन्यते । इतरथा नित्याऽऽप्येकस्वभा-
वनायां कर्मा, भोका, लघयं वा । वाग्यन्तानुभयं वा, प्राप्नोति
सदाविप, कर्ताऽऽप्येकस्वभावत्वादिति गाथाऽर्थः ॥ ९० ॥

एतदेव प्राग्वच्यति-

वेपइ लुवाणकवं, वुन्दो चौराऽऽफसमिहं कोइ ।

य स यो तत्रो ज अज्ञो, पक्वसलाईपसिक्कीओ ॥९१॥

वेद्यते अनुभवति युवकनं, तद्यजकनामित्यर्थः, वृद्धस्त्रीयोऽद्वि-
फलं धन्याऽऽदि, इह, कश्चिद, भोकासिक्केमेतत् । न चाऽसौ वृ-
कस्ततो वृत्तो नाऽऽः, किं त्वम्यः, श्रयत्वाऽऽदिसिद्धिः कार-
णादिति गाथाऽर्थः ॥ ९१ ॥

ए य थाऽऽऽषो सोहं, किं पवो पावपरिणइवसेण ।

अपुद्वसंभाणाभौ, लोगाऽऽऽविरोहभावाभौ च ॥९२॥

न च नाम्न्यः किं त्वनयोऽपि (?) कथमित्याह-लोभं किं प्रालौ
धर्मताऽऽदि पापपरिधातिबलीनं शीघ्रप्रमथेण अनुभवसत्प्रभावा-
त्सोऽदमित्यनेन प्रकारेण, भोकाऽऽऽमासिकित्तस्त्रिय-सोऽऽवमिति
भोकासिद्धिः, तत्पापफलमित्याद्यमतिक्रियेति गाथाऽर्थः ॥९१॥

इय मपुद्गाऽऽभवकवं, वेदइ देवाऽऽभवगत्रो अप्या ।

तस्मेव तदाजावा, सन्वमिणं होइ उववणं ॥ ९२ ॥

एवं वृद्धवन्मुप्याऽऽदित्यवकृतं पुप्याऽऽदि वेद्यते अनुभवति
देवाऽऽदिजन्मतः सखात्मा जीव इति, नस्यैव मनुष्याऽऽदेस्तथा-
भावाद् देवाऽऽदित्यनेन भावात्, सर्वमिदं निरूपकारं तं स्वकृतमे-
वाऽऽदि भवत्युपपन्नं, नाम्न्येति गाथाऽर्थः ॥ ९२ ॥

एतंतेण उ निच्यो-ऽनिच्यो वा कहु णु वेअई मकहं ।

एगसद्दावत्तणो, तयणंतरनासओ वेव ॥ ९४ ॥

..... ॥९४॥

जीवसरीराणं वि दु, जेअऽऽजेओ तहोवर्त्तमाओ ।

मुहापुत्तल्लओ, पिक्कम्म षेअण्णाओ अ ॥ ९५ ॥

जीवशरीरयोरपि भेदाभेदा, कथञ्चिद् भेदः, कथञ्चिद्भेदे इत्य-
र्थः । तथोपलम्भमाकारणानुभूयानुभवात्तथोरन्यथायोगभावात्
सृष्टे शरीरे प्रवेदनात्, न चाऽऽनृत्येव स्वतो इति गाथाऽर्थः ॥९४॥
उजयकनोभययोगो, तयजावाओ अ होइ नावणो ।

बंधाऽऽदिसिषयाभावा, इह्रा तयसंजनाभौ च ॥ ९६ ॥

इयवकृतोनययोगान्कारणात्, तद्भावाच्च ज्ञोपजावाकच,
जयति ह्यतस्यः जीवशरीरयोर्भेदः, बन्धाऽऽदिविषयजावा-
त्कारणादितरयैकान्तजनेऽऽदी तदसंभवाच्च बन्धाऽऽऽस-
भवाच्चोति गाथाऽर्थः ॥ ९६ ॥

परमेष्ठ प्रकटयप्राह-

एत्य सरारेण कर्नं, पापवडाभिवणायं अ कम्मं ।

तं सल्लु विचविचार्णं, वेपइ भवंतरं जाओ ॥ ९७ ॥

अत्र शरीरेण कृतं, कथमित्याह-प्राणवधाऽऽसंभवाद्देहेतुस-
या यत् कर्म तद् कसु विचविचार्णं सद्देवते प्रवामन्ते-
ऽप्यजन्मान्ते ज्ञाव इति गाथाऽर्थः ॥९७॥

न उ तं वेव सरिं, णरगाऽऽऽऽ तस्य तह इह अजावाभौ ।

भिन्नकर्मवेअण्णाओ, अइपसंगो वसा होइ ॥ ९८ ॥

न तु तदेव शरीरं वेन कृतमिति । कुतः?, इत्याह-नरकाऽऽदिवि-
तस्य शरीरस्य तथाऽऽभावादिति । भिन्नकर्मवेदनाऽऽऽप्युपलम्भमा-
नेऽतिप्रसङ्गोऽन्यथाऽऽप्यः बन्धाऽऽऽविरोहभावात् इति गाथाऽर्थः ॥ ९८ ॥

एवं जीवेष कर्नं, कूरुपणपट्टएण भं कम्मं ।

तं पइ रोहविचार्णं, वेपइ भवंतरसरिं ॥ ९९ ॥

एवं जीवेन कृतं, नरगाथाऽर्थः, कूरुपणः प्रवृत्तेन चत्तमं पापाऽऽदि
तस्मिन् तस्मिन् रं रोहविचार्णं तस्मिन्वेदनाकारित्वेन वेद्यते
जन्मान्तरशरीरं, तथाऽऽनुभवमिति गाथाऽर्थः ॥ ९९ ॥

ण उ केवअओ जांवे, तेण विपुक्कस वेपयाऽऽजावा ।

ण य मां वेव तयं सल्लु, लोगाऽऽऽविरोहभावाभौ ॥ १०० ॥

न तु केवअओ जीवो वेद्यते, तेन शरीरेण विपुक्कस्य सतः वेद-
नाऽऽऽऽऽऽकारणात्, न च स एव जीवमन्तरशरीरमिति भोका-
ऽऽदिविरोधनात्, भादिशब्दात्समयम इति गाथाऽर्थः ॥१००॥

एवं चिद्र देवदेह, उववादे वा वि पुण्यपावाहं ।
 इदरा वदाहर्षगा-इनापकमं जेव सुभंति ॥१०१॥
 एवमेव जीवशरीरयोर्भेदे एव, देवधामस्कारात् वा
 देहस्य पुण्यपावे प्रवृत्ताः इत्येवैकान्तमेवाह वदाहर्षिभङ्गाभ्दि-
 क्ततः सदाभ्दिबिनाशकरयोदाहरणेन, नैव सुकथेते पुण्यपावे
 इति गाथाऽर्थः ॥ १०१ ॥

अनुपुष्यवमाह-

तपत्रेभ्रमि अ नियमा, तजाते तत्स पावर्ई मासे ।
 इव परलोभाजावा, बंधार्थं अजायो व ॥ १०२ ॥
 तदभेदे च जीवशरीरभेदे च नियमासक्तौ देहनाथे तस्य
 जीवस्य मानोति नाशः । (इव / एव परलोकानामास्कारात्
 कथाऽशीमानमपि प्रस्तुतानामाव एवेति गाथाऽर्थः ॥ १०२ ॥
 देहेषु देहमि अ, तपयायागुग्गेरिहं बंधार्ई ।
 वा पुण्य अमुचो ह्युच-स्त अपपानो कुण्ड किंचि वि ॥१०३॥
 किञ्चिदपि, मुक्तकल्पवादिनि गाथाऽर्थः ॥ १०३ ॥
 अर्कारितो अ वा वज्र, अहर्षसंसा सदैव बंधाओ ।
 तन्मा भेदानेए, जीवसर्पाराए बंधार्ई ॥ १०४ ॥
 अर्कुरेव न बध्नते म्वायत इत्याह-अतिप्रसङ्गानुकेः सदैव मा-
 वाहृत्पक्षे, अकरोत्वाचियोवाहृ, यत एवे तस्मान्नेवाभेदे ज्ञान्यत-
 राऽभ्यन्ते जीवशरीरयोर्बंधाऽभ्यन्ते, मान्ययेति गाथाऽर्थः ॥१०४॥
 तथा-

भोक्त्वो वि अ बध्स्सय, तपजावे स कइ कीस वा ए सया।
 किं वा हेतौर्ई तदा, कइ च सो होइ पुरित्त्यो ॥१०५॥
 मोक्षोऽपि च बध्स्सय सतो भवति, तदभावे कथानावे स कथं
 भोक्तुः, नैव, किमिति वा न सदाऽसौ, कथाभावविशेषात्, किं वा
 हेतुनिस्तथा पथाऽऽदिनिः, कथं च स भवति पुन्यार्थोऽवका-
 लितत्वादिनि गाथाऽर्थः ॥ १०५ ॥

यत एवम-

तन्मा बध्स्स तत्रो, बंधो वि अघाहर्षं पवाहैर्षं ।
 इदरा तपभावमर्षी, पुण्यं चिद्र भोक्त्वसंतिच्छी ॥१०६॥
 तस्मात् बध्स्स्येवासौ भोक्तो, कथोऽप्यनादिमात्रं प्रवाहेषु सन्त-
 त्याः, तस्यैवसमङ्गीकरणेन, तदभावे, संभवति तेन कथोऽप्यना-
 दावेव भोक्तुंसंतिच्छिः, तदप्यनास्त्वैति गाथाऽर्थः ॥ १०६ ॥

अथाऽऽह-

अणुजवचमापो, बंधो रूपगो चि बाहर्षं कइ ह्यु।
 नहृ व अर्ईओ काओ, तदाहिहो तहृ पवाहैर्षु ॥ १०७ ॥
 अणुतपत्रेमानो मानो कथाः कृतक कति कृत्वा च एवंभूतो-
 आदिमात्रं कथं तु ई, प्रवाहोतुर्भवति आवाः । अणोत्पन्न-यथै-
 वातीताः काश्चस्तथाविधः-अणुभूतवर्षेमानयोर्ऽप्यनादिमात्रं,
 तथा प्रवाहेषु कथोऽप्यनादिमानिति गाथाऽर्थः ॥ १०७ ॥

उपपत्तिमाह-

दीसइ कम्पावचओ, संजर्हार्ई तेह तत्स विगपो वि ।
 कलमपकस्स व तेण उ, सुको सुको चि नापक्यो ॥१०८॥
 उदये कर्मोपकः कर्तव्येऽहरेण, संभवति तेन कारणेन तस्य
 कर्मणो विगमोऽपि, संस्था कलकमस्त्वैति निहर्षेर्षं, तेन
 कर्मणा मुक्तः सर्वथा मुक्तो ह्यतस्म इति गाथाऽर्थः ॥ १०८ ॥

एवाह जाववादे, जय तओ होइ तावमुक्तो वि ।
 एत उवाएओ सज्ज, मुक्तिपया पीरपुरित्त्येणं ॥१०९॥
 एवमादि भाववादेः पदाद्येवाहो कथाऽभ्यन्तेऽसौ त्रयति ताप-
 क्तः तृतीयस्थानसुन्दर इति, एव उवाएओः कथेव एव नाप्यः,
 मुक्तिमता प्रोक्तेन श्रीरुकेशे च स्थिरेणेति गाथाऽर्थः ॥१०९॥ एं
 थो ४ हार ।

ताविवा-तापिक-शी० । कटादिकायाव, प्रा० म० १ म० २
 कपन ।

तास-भास-पुं० । वहेति, प्रथम० १ भाष० हार । शौं ।
 तामन-भासन्-वि० । क्षोमाऽदिद्विद्वृकारकथाऽस्त्वानः प्रथम०
 १ भाष० हार । भासजनके, प्रथम० ३ भाष० हार । वि० क्यू०
 प्रा० म० ।

तासी-भासी-वि० । एवञ्च तस्यः एतन्मपि प्रासवतीति भासी ।
 तस्ते, अयथासकृते च । स्वा० ४ ज० ३ उ० ।

ताहै-ताहै-प्रथम० । नामप्रथे, प्रथम० १ भाष० हार ।

ताहै-तदा-कथ्य० । तस्मिन् काले वाच । तस्मिन् काले इत्यर्थे,
 वाच० । म० प्रा० ।

ति-इति-प्रथम० । पदात्परवह इतिशब्दश्च इति इत्यादेको प्र-
 ति । उपमाभूतवस्त्रां परित्तमती, जी० ३ इति० ४ उ० ।
 प्रथम० । पदाथे, उच० १ अ० ।

त्रि-ष० । वि० तृ-वि । त्रित्यसंख्याविधिरे, क्षिप्रं तिकादेशः ।
 त्रिष इत्यादि । वाच० ।

तिअसीव-विदयोश-पुं० । " लुक् " ४ उ० । ११० ॥ इति स्व-
 रस्य स्वरे परे बहुलं लुक् । प्रा० १ पाद । देवराज, भाष० ।

तिउक्य-सिमुदन्-म० । त्रिषो मन्तोवाक्योभयोऽणुभेभ्यो मु-
 क्तौ, सुप्र० १ सु० १५ अ० ।

तिउदय-विपुटक-पुं० । आश्वकप्रसिद्धे वाच्यविशेषे, थ० २
 अथि० । प्रथ० ।

तिउल-विमुल-वि० । श्रीर मनोकाक्षावैस्तुल्यवत्तन्निजवर्तते वा हा
 चित्तुज । मनोवाक्षावतोर्दके दुःखहेतौ, प्रथम० १ भाष० हार ।
 ज० । प्रा० । स्वा० ।

तोर्द-वि० । स्वत्वात्तोर्दकः । मनोवाक्कायतोर्दके दुःखहेतौ,
 उच० २ अ० ।

त्रिदस-वि० । जीव प्रस्तावागमोवाक्कायाद् विभाषितस्यत-
 त्यात्पुत्राऽऽशीनां इत्यतीत स्वकपचकनेन विवृताः । मनोवाक्का-
 यतोर्दके दुःखहेतौ, उच० १ अ० ।

तिरुद-त्रिकुट-पुं० । " तिरुद " शब्दाथे, स्वा० ४ ज० २ उ० ।

तिश्रोत्र-त्रयोभ्र-म० । त्रिनिराहित एव कृतपुत्राहोपरिच-
 ति श्रोत्रो विषमराशिचिद्योषल्लोत्रः । म० १५ अ० ४ उ० ।

विषमराशिचिद्योषे, यो हि दाशिस्युक्तपदादेवादिचमण-
 क्षिपर्वैसितो भवति स श्रोत्र इति । स्वा० ४ ज० ३ उ० ।
 त्रिप्रदेशासु दिक्, जी० । सर्वोर्ता विद्यां प्रत्येकं वे प्रदे-
 श्वास्ते चतुर्भ्योवापदिप्रमाशिक्षिकाचोष्टा प्रवर्त्तीति कृत्वा
 उच्यतेऽऽस्तिकाश्च दिश आत्मसंज्ञया श्रोत्र-शब्देऽभिधीय-
 ते । प्रा० १ सु० १ अ० १ उ० ।

तिथिय

तिथिय-तिथिय-पुं० । तिथियो नाम यः स्वस्वोऽपि केनचित्-
स्वाधुनाऽपराकोऽनवरतं पुनस्तं ऊषणास्ते स तिथियः । त-
स्मिन्, इव० १ उ० । प्रथ० । कर्मत्वयोऽप्यत्र । अत्रामे सति के-
दाद्यत्किञ्चान्नाभिषो, स च वेदप्रधानायाऽतिथियिको भव-
ति । स्या० ६ उ०० । " तिथिपिय दसनास्तामिदस परिम्यू ।"
तिथियिको हि सुन्दरमाह्लाऽऽदिकं गवेषयवेषयानामितेः
परिम्यूमेवतीति । पू० ६ उ० ।

व्यासार्थं प्रतिज्ञारक्षसिधित्तुः प्रथमतस्तस्मिन्निकह्यारं व्याचष्टे-
द्वर्तयंतीद्वक्त्वा-रूपं च दिवसं पि नो तिथितिदेः ।
अह् दन्वतिथियो भा-वन्नो च आह्लाववहिसिजाए ॥

तिन्मुकदादवसं तिन्मुकवृक्षकाष्ठमसौ प्रकृतं, तद् वृक्षमामं
सद् यथा वृक्षमिति कुञ्चवास्ते, एवं यो गुणोदितिः कारयितः
संपूर्णमपि दिवसं " तिथितिदेः सि " अत्रुकरण्याम्बुत्वात्तद-
वदवते, मम संमुक्तामिदं हि च जदियतमेजिरित अत्रवास्ते
इति भावः । अथैव क्वचित्तिथियिकः । भावतस्तु तिथियिकः
विधिः । तद्यथा-आहारे, वपयो, शुभ्यायां वेति । पुनरेकको
द्विविधाः-अन्तःसंयोजनया, बहिःसंयोजनया च ।

तथोभयथाऽप्याहारतस्मिन्निधेयं तावदाह-

अंतो बहि संज्ञोन्नो, आहारे बाहि स्त्रीरदधिमाई ।
अंतो च होति विविदा, जाप्यो हत्ये शुद्धे चैव ॥

आहारविषया संयोजना द्विविधा-अन्तः, बहिः । तत्र बहि-
स्तावन्नोभयते-कश्चित्साधुनिष्ठासद्वृत्तौ हीरं वा दधि वा संप्र-
रसशुभ्रयथा कलमशास्त्रिप्रज्ञिकमोदयं विज्ञोत्तरवचकरणेन-
स्युत्पन्ना च सचैवे चोराऽऽदिना सार्थमुपधायाद् बहिः संयोजय-
ति, भाविशुभ्रान् परमाशाऽऽदिकं वा सत्तया युनक्तवाऽऽदिना
बहिरेव स्मितः सद् यद् योजयति, एषा बहिःसंयोजना । अन्तस्तु
प्रतिभवाप्यन्तरे पुनः संयोजना त्रिविधा भवति । तद्यथा-जा-
जने, हस्ते, मुखे चैव । तत्र भाजवविषया-वच भाजने कलम-
शास्त्रोद्वनस्तत्र दुग्धदध्यादिं प्रक्षिपति । हस्तविषया-मग्नक-
पुष्पलिकाऽऽदिना गुडशर्कराऽऽदि हस्तस्थिषं वेद्यांयथा मुखे प्र-
क्षिपति । मुखाविषया-पुर्वे मण्डकाऽऽदि मुखे प्रक्षिप्य ततः श-
र्करावकाऽऽदि प्रक्षिपति । एवंविधां द्विविधामप्याहारसंयोजनां
शोभासिद्धयतया कुर्वन् यदा यदा संयोजनीयवस्तुयोगं च
ब्रूते तदा तदा तिथियिकत्वं करोतीत्याहारतस्मिन्नियुक्तं च
व्यते ।

अथोपधिशुभ्यासिथियिकानिदिशित-

एमेव उवाचिदिज्ञा, गुणोवगारी च जस्त अं होइ ।
सो तेथ जोअयंती, यदजाये तिथियो होइ ॥

एवमेवोपधिशुभ्यासविधि संयोजनार्थं नाम्ना कार्या । सा चे-
यम्-उपधिसंयोजनाश्चि द्विविधा-बहिः, अन्तः । तत्र बहिःसं-
योजना-अन्तरे कर्त्तव्यं अथवा शोषयत्कर्मभ्युत्कृष्टमुत्पाद्यति,
और्ध्वं वा कर्त्तव्यं सुन्दरं लम्बा तदनुकूलमेव सौमिकमुत्पा-
द्यति; अस्याप्य च, तद् भवपरिमोहेण संयोजयति । अन्तःसं-
योजना पुनः-विशुषार्थं श्लेतकवत्तयां कृष्णवदरकलीयनिकं द-
द्यासीत्यादि । शुभ्या प्रतिभवा, स्वयं संयोजनाश्चि द्विविधा-बहिः,
अन्तः । तदा बहिःसंयोजना-अकषादमुग्राश्चं लम्बा कषादा-

पयां संयोजयति । अन्तःसंयोजना-योनार्था प्रतिभवं गोमयव-
दादिना सिन्धुपति, सेटिकाया वा धवलयति । अथवा-अम्बा-
शब्देन संस्कारक इत्यन्ते, ततश्च सुन्दरं संस्कारकं लम्बा
यदुत्पद्यमाने तदनुकूलमुत्पाद्य परिमुक्ते, सा बहिःसंयोजना ।
यत्पुनः सुकुमारवशात्तं विशुषार्थं वा सुन्दर्या नञ्चया संस्कार-
कं प्रस्तुष्यति सा अन्तःसंयोजना । तद्वं यदुपध्यादिकं स्वयं
साधुगोपनीयकारि विज्ञयाऽऽदिगुणोपयोगि भवति, स मम विष-
क्षितेन वस्तुना सार्द्धं तद्वं वस्तु योजयद् मीलनम्,
तत्राथै विषक्षितवस्तुगोपनाये तिन्तिथियिको भवति-" हा ।
मास्वस्तुकं वस्तु अत्र स्थापयलमाये संनिवेधे " इत्यादि
अवयवोत्पथः । वृ० १ उ० । ति०चू० (अथवादि तिन्तिथियिकत्वं
' कप्य ' शब्दे तुर्नायनाये ३३० पृष्ठे गतम्)

तिथिपी-तिथिपी-की० । यत्र तत्र वा स्तोकेऽपि कारये कर-
करायणे, इव० ३ इ० ।

तिन्दुक-तिन्दुक-पुं० । बहुषीजकफलप्रधाने वृक्षाविशेषे, प्रहा०
१ पद् । भावा० प्रव० । वारायस्यां तिन्दुकवृक्षप्रधाने उद्याने,
आ०म० १ अ० २ अएड । तत्र गण्डोतिन्दुकनामा यको वसति ।
उच० १३ अ० ती० स्या० । भावस्यां नगरप्रदन्ते पुरगारि-
रे तिन्दुकवृक्षप्रधाने उद्याने, उच० २३ अ० । प्रा० क० । विज्ञो
वैश्वविशेषे, ति० । भावस्तेनगमविशेषे, स्या० ७ ग० । श्री-
द्विजजीवविशेषे, उच० ३६ अ० ।

तिन्दुस-तिन्दुस-पुं० । बहुषीजकफलप्रधाने वृक्षाविशेषे, प्रहा०
१ पद् । स्वायं कर्मवययोऽप्यत्र, आ० क० ।

तिन्दुसय-तिन्दुसय-पुं० । कटुकं, ज्ञा० १ पु० १८ अ० । की-
डाविशेषे, " सयं च तद्वरममी, काउं तिन्दुसय य किंभं च ।"
प्रा० म० १ म० २ अएन ।

तिन्दुग-त्रिकुटुग-वि० । कर्त्तव्ययुक्ते, " सयं सहस्साव उ
ओवयाथं, तिकरमे पंडगवेज्येति " श्लेः-वीण्य कर्त्तव्ययवे-
ति त्रिकुटुग, तद्यथा-मौमं, आम्रमन्दं, वैदूर्यमिति । सूत्र० १
पु० ६ अ० ।

तिन्दुग-त्रिकुटुग-अव० । शिव इत्येत्यर्थं, म० ३ श० १ उ० ।

तिन्दुय-त्रिकुटुग-न० । त्रयाणां कटुनां समाहारिकुटु-त्रिक-
टु एव त्रिकुटुम् । शूद्रोतिरिचपिपत्यतमके कटुभवसमाहा-
र, उच० ३३ अ० । अत्रु० ।

तिकरणभावमुद्-त्रिकरणजावशुक्-वि० । शिविचेन त्रिकण-
रेण करणेन मंगोवाक्कायलक्षणमे सुविशुद्धे, ममसाऽव्यसंयमज-
निष्ठायाद् भावेन च परिशान्तेन विमुक्त इहलोकऽऽद्यासांसांश-
प्रमुक्त्यात् त्रिकरणजावशुक्ः । तस्मिन्, व्य० ३ उ० ।

तिकरणमुद्-त्रिकरणमुद्-न० । मंगोवाक्कायलक्षणकरवच-
स्य दायकसंशोधने विमुक्ततायाम्, विवा० २ पु० १ अ० ।

तिहूह-त्रिकूट-पुं० । वीण्य कूटाम्यस्य । सहापुरसक्तिने सुवे-
साऽऽभ्ये पर्वते, सा० ३ उ० २ उ० । " दो निहूना " स्या० २
ग० ३ उ० । ती० । अम्बुशेरे मेरुपर्वतस्य पूर्वसिन्धु प्राये हां-
ताया महानया दक्षिणस्यां दिशि प्राये वक्षस्कारपर्वते, सा० ।

तिकोदि-त्रिकोदि-की० । त्रिकोत्थाम्, यन्मत्कृत्तौ-"सिके औ-
पधो " इत्यादिभूत्पथ्याक्याने त्रिकोदिपरिमुक्तयेन प्रवयाता

तिक्रोनि

तिगिच्छा

वे, तत्र कोटिछन्दस्य कोऽर्थः १, इति प्रथे, उच्यते-सुचार्यतु-
म्यकथाः, कथञ्चेद्वातकत्वात्परिहास्यकथा वा तिकाः कोटोः
सामान्यमेव । २६० म० । लेण० ३ खड्गा० ।

तिकोनिपरियुक्त-त्रिकोटिपरियुक्त-त्रिक० । रागद्वयमोदकयपरि-
शुद्धे, यो० ।

मध्यमवृक्षस्त्रीर्वा-समितिसमृति त्रिकोटिपरियुक्तम् (७)
त्रिकोटिपरियुक्तम्-रागद्वयमोदकयपरियुक्तम् । अथवा-ति-
काः कोटो इत्यन-पचन-कथनकथाः कृतकारितानुसृतितेनेन
वृष्यमे, तानिः परियुक्तम् । अथवा-कथञ्चेद्वातकटिचयपरि-
शुक्तम् । यो० २ वि० ।

तिकोण-त्रिकोण-त्रिक० यवः कोणा यवः त्रिकोटियुके पर्यायै,
स्था० १ ज० । उवोतिषोके सम्नाल्पक्रमनवस्थाने, न० ।
“ त्रिकोणमात्रं गुणः पश्यन् । ” भाष० । शूद्राटके, स्था० ५
ज० १ ख० ।

तिक्त्-तीक्ष्ण-त्रिक० । तिक्-क्त्-र्वाञ्छ । गृहके, क्षतिपाति-
तिक्त् । व्य० १ उ० । पक्ष्ये, अ० १६ श० ३ उ० । वेगवति,
ज० ३ ख० । मरणे, युक्ते, विधे, वीहे शक्ते, योजि, सामुद्र-
कथने, सुषुक्ते, कथके, उमे रते च । न० । तद्धति, त्रिक० । ब-
बद्धारे, श्वेतकुशे, कुम्भुरके, उपातिषोके आकाशेऽप्युसू-
नकृते च । पुं० । तीजे, आत्मत्यागिनि, निराहस्ये, मुमुक्षौ, यो-
गिनि च । पुं० । वाच० ।

तिक्त्सनुदा-तीक्ष्णतुष्टा-त्रिक० । वृषेष्टिकायाम्, कल्प० ६ कृणा ।

तिक्त्सालिग्र-देशी-तीक्ष्णाकृते, दे० मा० ५ वर्गे १२ गाथा ।

तिक्त्सुत्-त्रिकुलस-मव० । श्रीम् वाराह कृतेऽस्यै, विषा० १
ज० १ अ० । यशा० आ० । ति० वृ० । रा० । प्रति । कल्प० ।
आ० म० । ति० । श्री० ।

तिग-त्रिग-म० । रथात्रयमौलिकस्थाने, वृ० १ ख० । जी० ।
अ० । कल्प० । श्री० । ज्ञा० । मनु० । आ० म० । पा० सु० ।

विक्रियेणैवज्ञानार्थमिदमाह-
नायं ठवद्या द्विवर्, स्वेच काले य गणय भावे य ।
एतो उ समु त्रिगत्स य, निखेत्वां होइ सपथिहो गिः ॥
नामत्रिकम्, स्थापनात्रिकम्, कल्पत्रिकम्, केषत्रिकम्, काश-
त्रिकम्, गणनात्रिकम्, भावत्रिकं चैति, यत्र चतुः त्रिकम् नि-
क्षेपः सस्येषो भवति । नामस्थापनात्रिकं गतायै ।

कल्पत्रिकं हजम्वशरीरव्यतिरिक्तं ज्ञापयति-
द्वयं सविचादी, सवर्षं तस्य होइ तिदिहं तु ।
दुपद चतुपदं त्रयपदं, पक्षयथा तस्य कायव्या ॥११॥
कल्पत्रिकं सविचापिज्ञानमिदमेव विद्या । तत्र सविचापि-
कं ध्यानकावेचं भवति । तद्यथा-त्रिपदत्रिकम्, चतुपदत्रिकम्,
पञ्चपदत्रिकम् । तस्य च सप्तमेदव्यापरे प्रकथना कर्त्तव्या । सा च
मया सविष्टिकेत्य कृता तथैवावगतव्यम् ।
परमाद्युमादिपं सप्तु, त्र्यविचर्षं मीसयं च भासादी ।
विपदेस तद्गावर्, तिधि वि ङोगा उ खेचमि ॥१२॥

(परमाद्यु वि) आदिशुद्धाद् द्विमर्शिकत्वयं वाचदन्तप्र-
देशिकत्वम्, एतद्विचित्रिकं प्रकथ्यम्, मित्राधिकं तु भासायं
५६०

मन्तव्यम् । तत्र हि पुण्याणि सचिचामि, स्वमचिचामिति कृ-
त्वा । आदिमहेन साहाय्यपुस्तकत्रयमित्यादि पृथक्ते । के-
चत्रयम्-त्रय आकाशत्रयैः (तद्गावर् ति) तेषु वा त्रिषु
आकाशमद्वेषेण अगावर्त्तं इत्थं ज्ञेयत्रयम्, त्रयो वा लोका प्रयो-
लोकतियंशुलोकोत्थितो कलाकथाः ज्ञेयत्रयमुच्यते ।

तिसमप तद्धितं वा, कासतिं त्रीयपातिषो चैव ।
भावे पत्यमितरं, एकेकं तस्य तिदिहं तु ॥११॥

काणत्रयं प्रथमसमयं (?) (तत्तितिं च ति) तिसमपदित्ति-
कं वा इत्थं काणत्रयम् । अथवा-अतीनामागतवर्षमानकासा
पञ्च काणत्रयम्, भावत्रयं प्रशास्तप्रशास्तं चेतु द्विधा । पुनरैकेकं
त्रिचिचम्-मत्र ज्ञानम्, दर्शनम्, चारित्रं चेत प्रथमतः ।
त्रिचयस्यमज्ञानमाचरितं श्लेषप्रशास्तम् । अचिरतिरपि इत्यक-
र्मैयुनराभिभक्तप्रतिषेधानादिदिद्व प्रस्थावे त्रिचिधा । अथाप्या-
तं त्रय इति पश्य । वृ० ४ उ० ।

तिगतिगभेद-त्रिक्रिकजैद-त्रिक० । त्रिकं त्रिकं भेदानां यस्य स
त्रिक्रिकजैदः । प्रत्येकं त्रिविधे, दृष्टो k तत्र ।

तिगरशुभ्युक्त-त्रिकरणमुद्र-त्रिक० । त्रिणि च तानि करणानि च
मनःप्रभुनीनि त्रिकरणांन, तैः शुद्धौ निर्दोषत्रिकरणाणि वा
शुद्धानि स्वर्षोद्बिदादिति यस्य स त्रिकरणमुद्राः त्रिकरणाणा-
प्रभुषे, अथवा-करणकारणांनुरूपतयस्यवाच्ययोगवितरे, पा० ।

तिगारशुभ्या-त्रिगौरवगुता-त्री० । शूद्रिरसत्सामतीये,
अ० ३ भाष० ।

तिगिच्छ-चिक्रिस-पुं० । किञ्जदके, स्था० १० ज्ञा० वैधे, व्य०
k उ० । दशमकल्पे देशानां चिमानविशेषे, स० २० सम० ।

तिगिच्छग-चिक्रिसक-त्रिक० । रोगप्रतीकारकर्तारि, स्था० ।

अथाऽऽमखिक्रिसकान् अर्दतः स्वत्रयेथाऽऽह-
चचारि तिगिच्छगा पयच्छा । तं जडा-प्रापतिगिच्छिर्
छामयेगे, गो परतिगिच्छिर् । परतिगिच्छिर् छाभयेगे
छो प्रापतिगिच्छिर् । एवं चठमंशो ष्ठी ।

“ चचारि ” इत्यादि कथय्यम् । नवरं ज्ञानं देहे ज्ञतं स्वयं करोति
कथिराऽऽधितिं ज्ञानार्थमिति ज्ञानकते ‘ गो ’ नैव ज्ञानं परिशुश्रुती-
त्येवं शोभो ज्ञानपारमर्शोऽयं; अण्यस्वत्वयुक्तं ज्ञानं परिशुश्रुति
न च तत्करोतीति । एवं भावज्ञानमिति चारुज्ञानं करोति, कायेन
च तदेव परिशुश्रुति पुनः पुनः संस्मरणेन श्रुयति । अन्य-
स्तु तत्परिशुश्रुतीत्वाभिज्ञानाच्च च करोति कायतः संसा-
रमथाऽऽधिजितिति । ज्ञानं करोति, न च तत्पृथग्वाऽऽदिना
संरक्षति । अन्यस्तु कृतं संरक्षति, न च करोति । आभयं
त्वाभिग्यातिचारं करोति, न च तं साजुवन्मं भयं कुर्यात्सा-
ऽऽदिसंसर्गसिद्धावपरिहारतो रक्षति एकः; अन्यस्तु पूर्वं ज्ञा-
तिचारं ज्ञिदानपरिहारतो रक्षति, मवं च न करोति । (गो) नैव
ज्ञानं संरोहययौचयद्याऽऽदिनेति ज्ञानसंरोही । ज्ञानज्जापेक्षना
तु नो ज्ञानसंरोही प्रायश्चित्ताग्रतिपथे; ज्ञानसंरोही पुणं कृताति-
चारप्रायश्चित्तप्रतिपथा नो ज्ञानकरोऽपूर्वोत्तिचारकारित्यादि-
ति । स्था० ४ ज्ञा० ४ उ० ।

तिगिच्छा-चिक्रिसा-त्री० । चिक्रिसंभं चिक्रिसा । रोगप्रतीका-
दे, रोगप्रतीकारोपदेशे च । अथ० सा द्विविधा-वृत्त्या, वाद्यर वा ।

तिगिच्छा

तत्र सूत्रमा प्रौढप्रतिविधेयहापनेन । आदरा स्वर्गचिकित्साकर-
मेन, अथस्वकारणेन च । तत्र कश्चिज्जराऽऽदिरोमाऽऽकान्तो
युही भिक्षाऽऽख्यं युधे साधुं प्रविष्टं दृष्ट्वा पुच्छति- जगन्वद ! यत्-
स्य प्रतीकव्याजेजोर्मे कमापि प्रतीकारमिति ? । स प्राऽऽह- मो-
भावक ! यादृशस्तथाऽयं रोगस्तदयो ममाऽभ्येकदा संजात जा-
सीद । स साधुकेनैवमेव प्रमोषयामं गत इति । एवं चाहस्य युध-
अस्य रोगिणो भैषज्यकरणाभिप्रायोपादान्मदीयधसूचनं कृतम् ।
अथवा रोगिणा चिकित्सां पृष्ठे वदति- " किमहं वैद्यो, येन रौ-
गप्रतीकारं ज्ञामे ? " इति । एवं चोक्ते रोगियोऽनभिज्ञस्य सतो-
ऽस्मिन् विषये वैद्यं पृच्छते चूचनं कृतमिति सूक्ष्मचिकित्सा ।
यथा तु स्वयं वैद्यीशूय साक्षादेव वसन्परिचलकायाऽऽदिक्तं क-
रोति, कारयति वा अथस्वमात्सरा वाचरा चिकित्सेति । पृथ-
सुराहणे हि प्रमृदितो युही सम भिक्षां प्रहृष्टं दायसीति यति-
रिचामं शिविचामपि कुर्वते, न वैद्यं तुच्छपिपत्रकृते प्रतिनां कर्तु-
मुचिन्मन्, अनेकदोषसंज्ञयत् । तथा हि- चिकित्साकण्युफाले क-
श्चिन्नसूत्राऽऽदिजीवध्वनेन काश्चिन्मयाऽऽदिप्राप्यवापारकरणा-
दस्यमो ज्ञयेत् । तथा-नाककृतो युधसः तसामोयोगकसमान-
प्रयुगीकृतदुर्बलाभ्यामवधनेकजीवघातं कुर्यात् । तथा यदि
वैद्यसुप्रयोगसाधुना चिकित्स्थमानस्वमपरि रोगियो व्याधेराधि-
क्यं जायते, तदा कृपितसःपुत्राऽऽदिराकृष्य राजकुलाऽऽदी प्रा-
दयेत् । तथाऽऽहाराऽऽदिलुब्धा पते इत्यभिपत्यं च वैद्यकाऽऽदि
कुर्वति । इति प्रवचनमालिखं स्वादिति ॥ ६ ॥ प्रव० ६७ पार ।
पि० । पृष्ठो १० । विरो० । ऊरवीषकाऽऽपुपयोगतः पीदोपशमो,
आच ० २ सु० १० ४ व० । १० । चिकित्सास्य पिपडोत्पान-
न्म् । उपादान्मोषमेते, स्या० ३ ज्ञा० ४ व० । पञ्चा० ।

चउपविहा तिगिच्छा पश्यत् । तं जहा-विज्ञा, आस-
हाइ, आउरे, परिपार ४ ।

"वउडिहा" इत्यादि कथय्य । नवरं चिकित्सा रोवप्रतीकार-
स्तस्माद्भातुर्भिष्यं कारणभेदादिति ।

पतसुप्रसन्वाद्कमुकमपरैरपि-

"निषण्डस्यापयुपस्थाता, रोगी पाद्कतुह्यम् ।
चिकित्सितस्य मिर्दिष्टं प्रत्येकं तच्छतुर्गुणम् ॥ १ ॥
दशो विज्ञातमात्रायां, दृष्टकर्मं शुचिनिषकम् ।
बहुकल्पं बहुगुणं, सत्प्रणं योग्यमैषधम् ॥ २ ॥
अत्ररुकः शुचिर्वेदो, शुचिन्मो परिचारकः ।
आच्छो रोगी निषवश्यो, हापकः सखचानपि " ॥३॥ इति ।
इयं ऊरवीरोमचिकित्सा ।

आचरोमचिकित्सा श्वेधम्-

" तिगिच्छा इति श्वेधो, तथस्वद्विगुणमेव उच्यते ।
वेदायचकार्हीरुण-मंदास्त्रकपट्टियाऽऽहरणं ॥ १ ॥ " इति ।
निर्बलं चक्षाऽऽदि, अथमसूत्रम्, उच्छामो भिक्षास्रमणम्, आदि-
पारुने श्रेष्ठे, मातृजी सुप्रार्थयोः (कण्ठपिपा) श्रेष्ठिष्वपूरिति ।
सा० ४ डा० ४ व० ।

जे भिक्खु तिगिच्छापिदं सूँजदं, मुँजंतं वा साइज्ज ॥६॥

रोगान्नपचयं तिगिच्छा, तं जोगं करोति गिदिस्स । तस्स आ-
शादिणो दोषा, अउलहुं च पच्छिंत्तं ।

जे जिक्खु तिगिच्छपिदं, जुँजेज्ज सपुं तु अइव सातिज्जे ।

सो आणा अणवत्तं, मिच्छुक्कपिराहयं पावे ॥१७०॥
नि० चू० १३ व० ।

चिकित्साद्वारमाह-

भणइ य नाहं विज्जो, अदवा वि कोइ अण्णणो किरिंयं ।
अहवा वि वेज्जयाप, तिविइ तिगिच्छा मुयेयम्मा ॥

इह चिकित्सा रोगप्रतीकारो, रोगप्रतीकारोपदेशो वा विच-
क्षिना । ततः साधूनविकृत्य विविधा साधनानां चिकित्सा
ज्ञातव्या । तद्यथा-कन्यादि रोगिका रोगप्रतीकारे साधुः पृष्ठः
सखाह-किमहं वैद्यः ? , एतावता च किमुक्तं भवति ?-वैद्यस्य
समीपं गत्वा चिकित्सा प्रष्टव्या, इत्युच्यते बोधनेकेन चिकित्सा ।
अथवा रोगिणा पृष्ठः सखेवमाह-ममाप्येवंविधो व्याधिरासीत्,
स चामुकेन जेपज्जेनोपनामिममवत्, एषा द्वितीया चिकित्सा ।
अथवा-वैद्यताया वैद्यीशूय साक्षात् चिकित्सां करोति, एषा
तृतीया । इहाऽऽप्येते जे चिकित्से सूत्रे, तृतीया तु वाचरा ।

निक्खाइग्गओ रोगी, किं विज्जोऽइं ति पुच्छिओ भणइ ।
अत्थावसीएं कया, अयुद्दाणं बोद्धणा एवं ॥

निक्षाऽऽदी भिक्षाऽऽदिनिमित्तं गतः सन् (रोगी इति) अथ
तृतीयायं प्रथमा, रोगिणा पृष्ठः सखाह-किमहं वैद्यो येन
कथयामि ? , एवं चोक्ते स्वीं अयोरपथा साधनार्थेन, अनुचार्ता-
वैद्यस्य पार्श्वे गत्वा चिकित्सा कार्यते इत्यज्ञातं, बोधना
अनन्तरोक्तव्याप्यंस्व हापना कृता भवति ।

द्वितीयां व्याख्यालयति-

परिसकं चिय दुक्खं, जेसज्जेण अमुगेण पवणं मे ।
सहसुपणं व रूपं, वारोमे अइमपार्हिं ॥

एतादृशमेव दुःखं-तुःखकारणयुचं गण्डाऽऽदि, असुकेन भे-
षज्जेन प्रगुणं नदधेद्वनभूत् । तथा वयं सहसंतापमाकसा-
दुत्पन्नां रुजमष्टमाऽऽदिभिर्वाचयामि । " तथोपणं रोगं, अरुणं
निवारय " इत्यहंदि परमसुनिषचनप्राप्त्यात् । तस्मात् जयता-
पि तथा कर्तव्यमिति भावः ।

तृतीयां चिकित्सां प्रअणयितुमाह-

संसोधक संममथं, नियाणपरिवज्जणं च जं तत्थ ।
आमंनु-धातलोजे, य आमए कुणइ किरिंयं तु ॥

आमन्तुके धातुकोमे च सूचनान्तरमिति कृत्वा धातुकोमजे च
आमये रोमे अमुगण्णे सानि तत्र यान्कियां करोति । तद्यथा-संशो-
धनं हरीनपयादिदानेन, पिप्साऽऽपुपशमनं संशमनं, तथा नि-
वायपरिवर्जनं रोगकरेण परिचर्जनं च । एषा तृतीया चिकित्सा ।
अत्र दोषानाह-

अस्संजपयोगाणं, पसापवां काययाओ अण्णणो ।
दुक्खससग्गाऽऽहरणं, अण्णदए मेण्णइहो ॥

असंयमयोगानां साधय्यापारानां प्रसाधनं सातत्येन प्रवर्त-
नमिदं चिकित्साकरणं, ततो युधस्यस्ततायोगोक्तकममानः, तत-
स्तेन मीरोमोयुनेन ये कायघाताः याञ्छन्ति प्रबल्यन्ते, ते सर्वे-
ऽपि साधुचिकित्साप्रवसिता इति । चिकित्साकरणं सातत्ये-
नासंयमयोगानां निषधनम् । तथा चात्र दुर्बलाग्रष्टया-

स्तः। यथा-अटव्यामस्यो गह्वरमनाप्युच्यते पुर्वो व्याजः केनाप्या-
 प्यापनयनस्य चिकित्सते, (चिकित्सतेः सन् यमुनीनूः प्रथमत-
 स्तस्यैव वैद्यस्य विधानं करोति। ततः शेषार्थां बहुनां जीवाणां।
 एवमेवोऽपि सुदृक्त्वाः साकुमा चिकित्सयामः साधोः संयमना-
 द्वाद् हृत्तः, शेषार्थं पुष्यीकामाऽऽदिमिति। यदि पुनः क-
 यमपि चिकित्सयमानस्यापि तस्याभिद्येन रोगस्थोऽथः प्रातु-
 भीको भवति, ततोऽहमेनातिशयेन रोगीकृत इति संज्ञालको-
 यो राजकुडाऽऽदौ प्राहयति; तथा च सति कुडाः प्रथमस्य
 प्राक्षिप्यमिति। पि०।

इमं वितिवपदं-

अस्ति च आमोचरिप, रायहुडं जप व गेहाये ।
 अस्त्वापरोहृष्ट वा, जयणाए कारप जिक्खु ॥२७६॥
 नि० पु० १३ व०।

जे जिक्खु आरोगियपदिकम्मं करेद, करंतं वा माहज्ज ॥४०॥
 आरोग्यो विरुवहृष्टसरोरो, मा मे रोगो प्रविस्सति षि अण-
 गयं जेव रोगपरिकम्मं करोति, तस्स चउल्लहं आयाऽऽदिया य
 दोसा ॥४०॥

जे जिक्खु आरोगं, कुञ्जा हि अणायगं तु तेगिच्छं ।
 सो आया अणवत्थं, मिच्छचविराहणं पावे ॥ ७६ ॥
 गतायां ।

हमेहिं कारणेहिं अथवायेन कुञ्जा-

विहरणवायणआवा-सगाण मा मे वपाण वा पीत्ता ।
 होजाहि अकीरंते, कपति कु अणामते काठं ॥ ७७ ॥
 विहरणं जय मासकण्ये च एरुति ताव करेमि, मा मासकण्ये
 एवे विहरणस्स वाधातो भयस्सति, रोगे वा उण्ये मा वा-
 यणाए वाधातो भविस्सद, विविधाण वा आवासागज्जाणं
 रोगमुण्ये कमे असहमाणेहिं हरितादिच्छेदं अथं वा किं वि
 गिहणट्ठा वतादयारं करेज्जा, तो अणायगं रोगपरिकम्मं कज्जति ।

अजो भवति-

असुयो असुगे कालं, कपति वाही ममं ति पं छात्तुं ।
 तण्णसमणी उ किरिया, कपति इहरा वू हाणी ॥७८॥
 ममं उण्णसरोरस्स असुयो वाही असुगे काले अथस्सु-
 ष्यज्जति, तस्स रोगस्स अणायगं जेव किरिया कज्जति,
 (इह र षि) उण्णथरोगे किरियाए कज्जमाणीए वहु दोसा, दो-
 षावहुत्तामे व संजमहाणी भवति ।

अणायगं कज्जमाणे इमे शुक्का-

अण्णपरआयासो, न य कायवही न यापि परिहाणी ।
 न य अयदहा गिहीं, एहउजेज्ज-दिशेण दिठंतो ॥७९॥
 अणायगे रोगपरिकम्मं कज्जमाणे अण्णयो एरस्स व अणायसे
 भवति। कमेथ फासुपथ कज्जमाणे कायवधो च प्रवति ।
 न य अण्णयो अथस्सगाण परिहाणी भवति। अणायगं अहा-
 क्षामेण स्तियं कज्जमाणे गिहीं चमडका च भवति। किं व-
 डधिपकतो वाही कुच्छेज्जा जयति। उहा कण्यो अंठुराव-
 याए वहुच्छेज्जा भवति, विचरिंते उहा जययूको महाअंको
 हुहादे वि कुच्छेज्जा। रिंते पि अण्णयसो सुच्छे-
 ज्जं, वरिचं च उण्णयवहृष्टमुचं हुच्छेजं। एवं वाही वि अणायगं सु-

च्छेज्जा एक्का हुच्छेज्जां । जो सुसपेसु गदिथायो, गह्वरसम-
 त्तो य जो गच्छेवाहाइरि, कुजाणसंयकज्जेसु व वमां, तस्स
 एसा विधी ।

जो पुण प्रयो पुरिसो तस्स इमा विधी—
 जो पुण अण्णुवणरथे, उवग्गे दे वा अण्णसो एस्ति ।
 अमहु उण्णकरथे, तस्स जीहच्छाण ठ णियोगो ॥८०॥

अग्निवायं सुत्तथायं गह्वे असमत्थो, सापुवणस्स वा व-
 त्थवावमत्तपानसोस्समेसज्जादि, एमेहिं उवग्गे कालं अस्स-
 मत्थो । उण्णकरथं-तथो, पावच्छं च, तथ वि अलहु । ए-
 रिसस्स पुरिसस्स इच्छाव णिकोमो अथस्समथायगं कायत्थं
 ति । मि० वू १३ व० ।

नथा उण्णयं दुक्खं, वेयाणए उहट्ठिप ।
 अदीणो वावए वणं, पुट्ठो तत्थउट्ठियात्तप ॥ ३२ ॥
 तेगिच्छं नाजिनंदेज्जा, संचिकस्सउत्त-गवसए ।
 एयं तु तस्स सामसं, जं न कुज्जा न कारवे ॥ ३३ ॥

चिकित्सां रोगप्रतीकारकयां अभिनन्देनानुमन्येत. अनुम-
 तिनियेषाच्च दुरापास्ते करणकारणे, समीक्ष्य-स्वकर्मफलमेव
 तदुत्पन्न इति पर्यलोच्य । यथा-(संचिक चि) "अयं सं-
 चिकोपै बहुलम्" इत्येकारणोपे "संचिकमे" समधिना तिष्ठ-
 त्, न कूत्रनक कर्ताथिनाऽऽदि कुयात्, आत्मानं चरिआऽऽत्मानं,
 गणेष्वति मार्गेयति-कथयं मम स्वाधिऽत्मात्मगेष्वकः । किमि-
 त्येवमत एव-एनहत्तनरमधिधायमानं, (पुं षि) अहु, स
 च यस्मादर्थः, ततो यस्मादेतत्तस्य अग्रमन्थं, आग्रयं अग्रव-
 ज्ञावो, यन् कुपानं कारयेत् । उपसङ्गयत्वात्मानुमन्येत, प्रकमा-
 चिकित्सायः । जिनकादियकाऽऽप्येवं वैतत् । रथावरकवियथा-
 कया तु "जन् कुज्जा" इत्यादौ सावधानिंति गम्यते । अथमत्र
 प्राय-यस्मात्करणाऽऽदिमिः सावधपरिहाए एव आमण्यं, साव-
 धाच्च प्रायश्चिकीर्त्तसा, तनस्तान् च अभिनम्येत्, एनदप्योत्सर्गि-
 कम्, अथवादेतस्तु सावधाऽऽप्येषामियमनुमतेव । यतुकम्-"का-
 रं अग्निं अदुवा अहीहं, तवैविहायेण च उज्जमित्सं । गन् व
 धीसो व चिसारइस्सं, सांभवेसेवी ससुवेति मोक्खं ॥ १ ॥"
 इति सुवाधेः । अण० पाण० २ व० । (गिहतिगिच्छा) शब्दे
 ए० भागे ८६८ पुठे वृद्धिचिकित्साभिषेको कथ्यतेः) चिकित्सा
 श्रीमगवत अथमदयोपदेशात्समुत्था । आ० म० १ व०
 १ अण० ।

तिगिच्छापिदं-चिकित्सापिएदं-पुं० । चिकित्सां चमनचिरेक-
 वसितकम्मऽऽदि कारवतो वैद्यमिचउयाऽऽदि सुवचतो वा यिक्का-
 र्थं चिकित्सापिदः । चिकित्साया पिदतोऽप्यादम् । अयादना-
 दोचमेदे, अ० ३ अथि० । आवा० ।

तिगिच्छासंहिया-चिकित्सासंहिता-जी० । चिकित्साशास्त्रे
 श्लोककथानिदानशारीरचिकित्सककल्पसंज्ञकायां शूक्ष्मसंहि-
 तायाः, सुव० २ पु० ४ व० ।

तिगिच्छासत्य-चिकित्साशास्त्र-न० । भासुवैरे, एवा० उ० १० ।

तिगिच्छि-पुण्णपरिचर-ग० । "गोषाऽऽप्येव" ॥ ८ । २ ।
 १७७ ॥ इति पुण्णःशब्दस्व 'तिगिच्छि' इति विपातः ।
 अ० २ पाद । देशीशब्दो वा । पुण्णजसि, अं० ४ वक्त० । शी० ।

तिगिच्छिद्र

तिगिच्छिद्र-तिगिच्छिद्र-पुं० । अमरस्य उपात्तपक्षे, अ० ३ हा० ४ उ० । स्थान० । (तत्कथयता 'अमर' शब्दे तुनीयभागे १११६ वृत्ते उक्ता) 'दे' तिगिच्छिद्रात् । स्थान० २ ज्ञा० ३ उ० ।

तिगिच्छिद्र-तिगिच्छिद्र-पुं० । तिगिच्छिः वीषरजः, तप्तघ्राणे हृदस्तिगिच्छिद्रः । तिगिच्छिद्रवत्पदसंज्ञकत्वे हृदे, अन्मूलवत्पद दक्षिणे तुतीयहृदे, अ० ।

तस्मिन् बहुसमरमणिजस्य भूमिभागस्य बहुवचनभेदेन-
आप् स्त्वञ्छं भई एम तिगिच्छिद्रे छापीं देहं पापये । पाई-
छपकोपायए । छदीपदाडिछित्तिययो, चत्तारि ओअण-
सहससां आयामेणं, दो ओअणसहससां विक्खंजेणं, द-
स मोअण्णां उब्बेहेणं, अच्छे सएहे रययमयकुत्ते । तस्स
नं तिगिच्छिद्रहस्य चउदीसि चत्तारि तिसोवाणपकिवगा
पयण्णा । एते० जाव आयापविकलं भविण्णा जा वेव महा-
पडमदहस्य वचववा, मा वेव तिगिच्छिद्रहस्य वि वत्त-
व्वा । तं वेव पडमदहस्यपाणं अहो० जाव तिगिच्छिद्रपाणं
धिद्विअहस्यदेवी पत्तिभोवमहिंइ अ परिवसदं । ते एयउणं
गोयपा । तिगिच्छिद्रहे । तस्स नं तिगिच्छिद्रहस्य दविल-
सिद्धेणं तोरणं हरिवाण्णं पड्ढा समाणी सत्त ओअण-
सहससां चत्तारि अ पक्खीसे ओअणसए एणं च एण्णवी-
सां भागं ओअणस्य दादिवाणिसुदी पवपरणं गंता मह-
वा पक्खुअपपिच्छिएणं जाव सादरेणं चउओअणसएणं
पवाण्णं पवदइ । एणं जा वेव हरिकंताए वचववा, मा वेव
हरिए वि भेयव्वा । तिगिच्छिद्रहस्य कुंदस्य दीवस्य जवणस्य
तं वेव पयाणं, अहो वि भाणिअवो, ० जाव अहे जगदं
दालइत्ता ऊप्पयणाए सल्लिखसहससेदं समग्गा पुराच्छमं
लवणससुदं सपप्येदं, तं वेव पवहे अ सुदभूले अ पयाणं उ-
ब्बेहो अ ओ हरिकंताए जाव वणसंसंतपारिकेत्तवा ॥

(तस्स जमित्वादि) तस्व बहुसमरमणीयस्य भूमि-
भागस्य बहुवचनभेदेनामाने अनात्तरं महानिकेः तिगिच्छिः
वीषरजः, तप्तघ्राणे हृदस्तिगिच्छिद्रो नाम हृदः प्रकृतः ।
प्राकृतेषु पुष्परजाम्बुहस्य 'तिगिच्छि' इति निपाताः । देशी-
शब्दो वा । अन्यत्सर्वे प्रागजुलारेवेति । अथास्थातिम्लेख-
कृत्वेण ओपात्ताम्भईवर्णनायाऽऽह- (तस्व जमित्वादि) तस्य
तिगिच्छिद्रहस्य अतुर्विद्धं वरावारि निक्षोपात्तप्रतिक्रमणाणि
प्रकृतानि । एवमित्यं प्रकरेण हृदवर्णके क्रियमाने वाच्यच्छेदो-
ऽत्र कारकैर्वाच्यव्यत्यय, तेन वाच्यपरिपूर्णेव महापच्छिद्रहस्य
व कस्यता आयामविष्कजसिद्धिना, तैव तिगिच्छिद्रहस्य वच-
व्याः । यदवहे इवकस्या आचच्छे- (तं वेव इत्यादि) तदेव
महापच्छिद्रहस्येव पक्षानां धृतिदेषीकमजानां प्रमायुम्-
दककोटीविहासिकूपश्चात्सहस्रैकशतविधितिष्यप, अथवा-
अन पक्षानामायामविष्कजसकपप्रमाणस्य महापच्छिद्रहस्येव-
स्यो द्विगुण्येन विरोधापात्तात्, हृदस्य च प्रमायुमुद्रिकं वी-
षव्य, आयामविष्कजयोः पुष्टगुणवादिति । अर्थेतिगिच्छि-
द्रहस्य वाच्यः । स वैशब्- 'ते कथंतेनं तंते । एवं सुवचद-ति-

गिच्छिद्रहे तिगिच्छिद्रहे ? । इत्यादिप्राक्कानुसारेण काच्यं,
वाचापतिगिच्छिद्रहस्योत्पत्तिं उपात्तऽऽपीति वृत्तिश्चावाच्यत्वं
परिपालयति । 'से तेकणं' इत्यादि प्राग्वत् । अ० ४ वृत्त० ।
तिगिच्छिद्र-चिच्छिद्र-पुं० । 'तिगि' रोधापवत्त्वे, स्वार्थे लस्य,
पवृत् । रोधापवत्त्वं कतिरे वैशे, वाच० । स्थान० ४ हा० ।

तिगिच्छि-देशी-कमलरजसि, दे० ना० ३ वर्म १२ गाथा ।
तिगुण-त्रिगुण-न० । वराणां गुणानां समाहारः । साक्षर्योके
प्रधाने, तिगिगुण्ये 'गुण' संख्याते, घञ् । तिगिगुणिते, ति० ।
वाच० । अतु० । अ० ।

तिगुणकं-त्रिगुणोत्कार-ति० । तिगुणं भीन् वारान् यावज्जु-
स्याव्येन कवडवं उच्यते येनां ते त्रिगुणोक्तकथाः । भीन्
वारान् काश्रित, पि० ।

तिगुच-त्रिगुत्त-ति० । तिगुचिद्रहस्यकोच्छ्रुतशतश्रीसंख्यानी-
याऽऽदिभूमिनेतुगुण्यदिगुतिगिगुत्तम् । मयूरव्यसकाऽऽदिस्थाव
समासः सत्त० ६ अ० । मनोवाक्कायकर्मिगुत्ते, च० २ अधि० ।
द्य० । प० तु० । आच० । सं० । गुताऽऽसमि, स्था० ६ ज्ञा० ।
त्रिगुं गुणयो यत्र तत् त्रिगुत्तम्-मनसा सम्यक् प्रागिदिगो, वाचा-
ऽऽस्काक्षिताय इराएतुच्छरत्, कायेमाऽऽवत्तनिविराधयन् वन्दनकं
करोति । प्रव० २ ज्ञा० । दश० । मनोवाक्कायगुते, अघो० अकु-
शलमनोवाक्कायप्रवृत्तिरेविति, एकग्रहणे तज्जातीयप्रदणमिति
न्यायात् कुशलग्नोवाक्कायोहापके, आ० म० १ अ० २ खगद ।

तिगो-त्रिकोण-ति० । त्रयः कोणा यस्य । त्रिकोणेषु तेषां,
वाच० । आ० म० ।

तिग्म-तिग्म-न० । ' तिञ्' -अच् । अस्य गः । तीक्ष्ण, तद्वृत्ति,
ति० । वाच० । प० सं० ।

तिग्म-त्रिचन-न० । त्रिगुणिते, च० २ अधि० ।

तिघर्तरिय-त्रिघृहान्तरिक-पुं० । श्रीणि घृहाणि अन्तरं त्रिघृहा-
ग्रहणे येषां ते त्रिघृहान्तरिकाः । एकत्र गृहे त्रिघृहास्त्याम्ब-
निप्रहांबोश्याद् गृहत्रयमतिक्रम्य पुनर्निष्ठां गृह्णति, न निर-
न्तरं, दिनद्वयान्तरं वा । तेषु, वी० ।

तिचकसु-त्रिचकसु-पुं० । उपाच्छकवदश्वेनधरे अग्रये महादे, न
स्था० ३ ज्ञा० ४ उ० ।

तिच्छिद्रप-त्रिच्छिटित-ति० । श्रीन् वारान् छटिते, स० । अ० ।

तिच्छिद्रकरणमुक्त-त्रिस्थानकरणमुक्त-ति० । त्रीणि स्थाना-
नि उरःप्रभृतीनि, तेषु करणेषु क्रियायां शुद्धं त्रिस्थानकरणमु-
क्तम् । तस्मिन्, तच्छथा- ' उरःशुद्धं, कण्डशुद्धं, शिरोविशुद्धं'
च । तत्र यदि उरसि स्वः स्वभूमिकानुसारेण विशालो
अभति, तत्र उरविशुद्धम् । स एव यदि कण्डे घटितो प्रचति
अच्छुदितगत, ततः कण्डविशुद्धम् । यदि पुनः शिरः प्रातः सन्
साजुनासिको भवति, ततः शिरोविशुद्धम् । यदि वा वत् उरः-
कण्डशिरसिः श्लेषायाश्चाकुलितौविशुद्धिर्गीयते, तत् उरः-
कण्डशिरोविशुद्धत्वात् त्रिस्थानकरणविशुद्धम् । रा० ३० । अ० ।

तिच्छिद्र-विन्दक-न० । त्रिनयारेते सूत्रे, यानि त्रैरासिकमत-
मथतस्य कथादिक्काऽऽदिनयानिकेण कियन्ते । अ० ।

तिष्य-त्रिनत-ति० । मध्यवार्थकृतप्रत्ययानवधेऽवन्ते,
अ० ३ हा० ६ उ० । अ० ।

तिस्रस्य-तुल्यस्य-पुं० । म० । गुणामे, म० १५ हा० ।

तिस्रस्य-तुल्यस्य-पुं० । तुल्यपुंसके, म० ३ हा० ३ उ० ।

तिस्राय-स्त्रियाय-न० । त्रिनेत्रे नामिन्, तच्च "स्त्रे किं तं त्रियाये । त्रियाये निचिह्ने पञ्चसे । तं जहा-पञ्चनामे, गुणधामे, पञ्चदशाभे च ।" अत्रु० । "तं पुत्रं कामं त्रिचिह्ने, स्वधो पुत्रिसे णपुंसगे चेत ।" अत्रु० । ('एषां त्रयाणां प्रकृत्या किमिति' शब्दे कथ्या)

तिस्रस-तिस्रि-पुं० । वृत्तविशेषे, दश० ६ अ० । जी० । नि० चू० । श्री० । स्था० । हा० । मज्जुपट्ठे, दे० ना० ५ वर्गे ११ गाथा ।

तिस्रु-तिस्रु-न० । "स्वरार्णां स्वरः प्रायोऽप्यंशे" ॥ भा० ३२२ ६ ६ इति ऋकारस्याने ङकारोऽकारश्च भवति । तस्यु । तिस्रु । प्रा० १ पा० । नकाऽऽदी, ऋदे च । बाच० ।

तिस्रु-तीर्थी-त्रि० । अतिक्रान्ते, स्य० १ सु० १३ अ० । पारं गते, स्व० १ सु० १० अ० । तीर्थेऽनुत्, "तिस्रायं तारयायुः" ॥ १० । तीर्थे इव तीर्थे, संसारसागरात्प्रति गम्यते । श्री० । तीर्थेवस्तीर्थेः विद्युत्सम्बन्धोऽऽदिशामाः प्रवर्षणमिति गम्यते । द्या० १० अ० । त्रिशे० । उच० । कथ० । हा० । ज्ञानदर्शनवारिषयोत्तेन भवार्थं तीर्थेवस्तीर्थीणां । हा० । सर्वभावज्ञास्तीर्थीः परम-दुस्तरम् (प्रा० म० १ अ० १ अक्ष० । ल० । जी०) संसारसागरं, आदिनि नृनभयदुःखारोपीनां । आवा० १ सु० ८ अ० ६ उ० ।

सम्बन्धान्दर्शनवारिषयोत्तेन भवार्थं तीर्थेवस्तीर्थीणां, न चैषां तीर्थीनां पारगतात्तात्प्रवृत्तेः संभयति, तद्भावे मुक्त्वसिद्धेः, एवं च न मुक्तः पुनर्भवे प्रवर्षति तीर्थेवस्तिद्धिः । च० २ अक्षि० । एतेषां अक्षयं च काक्षकारणवादिभिरनन्तारिषोर्भावेतीतीतीऽऽद्यय ध्ये-पद्यते, 'कालं पय कृत्यं न जगदायं च यतीनि' वचनात् । एतच्चिरा-त्तयाऽऽद्य- "तीर्थेभ्यः तारकेऽप्यः" । ज्ञानदर्शनवारिषयोत्तेन प्र-वर्षणं तापैष्यमस्तीर्थीः, नैतेषां जीवितोऽऽद्यस्य चक्रबाधः, नि-वृत्तनाजायात्, न ह्यस्याऽऽद्युक्त-तरवक्रवाधिकारान्तरं, तन्नावे-ऽप्यन्तमरणवद् मुक्त्वास्त्येः, निसिद्धौ च तन्नावेन प्रवर्षणाभा-वेः, इवभावात्, न हि मृतस्तद्भावेन प्रवर्षति, मरणस्यावशिरोधा-त्, एतेन मृतत्वावसंनिदर्शनं प्रत्युक्तं, न्यायानुपपत्तेः, तदाशु-चौ तदवस्थाभावेन परिणामान्तरायोगात्, अन्वयात् तस्याऽऽद्यु-धिरित्युक्तम्, तस्य तदवस्था-निरूपकत्वात् । अन्यथा तदहेतु-कस्योपपत्तेः, एवं न मुक्तः पुनर्भवे भवति, मुक्त्ववशिरोधात्, सर्वथा भवधिकारनिवृत्तेरेव मुक्तिरिति, तन्नावेन ज्ञावत्-स्तीर्थीऽऽदिसिद्धिः । (३८) अ० ।

तिस्रसंसार-तीर्थीसंसार-त्रि० । साङ्ख्यमयोर्द्वयोः, पा० ।

तिस्रहा-तुष्ट्या-स्त्री० । "उद्यम-अ-ज्ज-स्म-क-इ-द्व्यां एहः" ॥ ८ । २ । ७५ ॥ इति सुकारोऽऽकारो हकारः । प्रा० १ पा० । वि-धासाधाम्, स० १३ सप्त० ।

तिस्रिकृत्-तिस्रिकृ-त्रि० । त्रिकृते सङ्घे इति तिस्रिकृम् । पटीचहाऽऽदिभि, द्या० ५ उ० १ उ० ।

तिस्रिकृत्-तिस्रिज्ञाय-न० । अक्षिसहमे, द्या० ६ उ० ।

तिस्रिकृत्-तिस्रिज्ञाय-त्रि० । अक्षिसहति, स्य० १ सु० ७ अ० ।

तिस्रिकृत्-तिस्रिज्ञाय-स्त्री० । सहमे, सु० १ सु० ७ अ० १ उ० । ज्ञासाधाम्, उच० १ अ० । हा० । आवा० । कुदादिपटीचहाप-निपातसाहचर्यात्तायाम्, हा० २ उ० हा० । परीचहापसंगस्यद्वन्द्व-पायां हा० । स्व० १ सु० ८ अ० । परीचहापसमाऽऽदिदुःखाव-कोचसहमे, आवा० १ सु० ८ अ० ८ उ० । परीचहाभेदे, परीच-हाऽऽदिजन्ते त्रिकृता कार्या । प्रा० ७ अ० । ज्ञाम्, त्रिकृता, क्रोधनिरोध इत्येकार्थाः । प्रा० चू० ४ अ० । उपा० । परीचहा-ऽऽदिजन्ते, स० ३३ सप्त० ।

त्रिकृताहारमाह-

" इन्द्रपुरिमिन्दके, धार्वाःसमुमा सुरिन्द्रके च । मधुराय जिह्वसत्, सयंबरो निम्बुरे च ॥ १ ॥ अग्निश्चन्द्रश्चन्द्रय, वदन्ती तह सागरे अथोच्यते । पगदिवसेषु ज्ञाया, तस्येव सुरिन्द्रके च ॥ २ ॥ (कथा मनुष्यजन्मदृष्टान्तेषु कथ्या)

सुरिन्द्रकृत्कुमारस्य कर्त्तव्यतिकाज्ञावे उपनयः- " साधुकथयः कुमारोऽयं, कथायाश्चात्रिकाऽऽद्यः । अत्रिष्यतिकाज्ञामास्तु, सुदुर्गन्ताः परीचहाः ॥ १ ॥ रागद्वेषो यदाती ग्री, वेधया राधाऽऽतिरक्ता । विशिष्टाऽऽराधना कृया, सदिग्विभूतिदारिका ॥ २ ॥ आ० क० । आवा० । प्रा० चू० । (' इन्द्रस्य ' शब्दे द्वितीयनामे ५३३ पुष्टे वृत्तम्)

तिस्र-तिस्र-पुं० । श्लेषमाऽऽन्दोषदन्तरि निम्बाऽऽद्याभिते र-साविशेषे, तथा च भिवकृशास्त्रम्- " श्लेषामुस्रकञ्चि पिषे, तृषं कुष्टं विषं उचरम् । हन्याथ कौ रते, बुद्धेः, कनां माभोऽपेक्षितः" ॥ १ ॥ अत्रु० । अ० । कर्म० । " एते तिस्रः " द्या० १ उ० । निम्बाऽऽदिजन्तुकरसोपेते, नि० । प्रमन० ६ प्रा० ७ उ० । तं-हा० । उच० । प्रहा० । अ० । वरुणद्वये कुट्टये, पुं० । बाच० ।

तिस्र-तिस्र-पुं० । तिस्र-संज्ञायां कम् । नृनिम्बे, (चिराता) चिरतिके, कृष्णवादिरे, मिन्बे, इन्द्रवीरु क्रे, तिकाये, याच० । दश० । नि० चू० । पटोले, कदुनुम्ब्याम्, स्त्री० । टा० । बाच० ।

तिस्रसाम् (च)-तिस्रनामन्-न० । रत्ननामभेदे, यद्गुदवाउजी-वशारीरं निम्बाऽऽदिबिलिकं प्रजाति । कर्म० १ कर्म० ।

तिस्रसाम्-तिस्ररत्ननाम-न० । रत्ननामभेदे, यद्गुदवश-उज्जुशरीरेषु तिको रत्नो भवति । यथा निम्बाऽऽदीनां तां-करत्नानाम् । पं० सं० ६ द्वार । कर्म० ।

तिस्रसाम्-तिस्रसाम्-पुं० । कदुकनुम्बे, हा० १ सु० ८ अ० ।

तिस्रविसारण-तिस्रविसारण-न० । उज्जयन्तपर्वताऽऽसले स्थ-त्वाविशेषे, " गिरिवरमासबाउमं, अथोषं तिस्रविसारणं नाम । लिखयद्वाहादपीते, वे स्रक्त्वा तस्य दम्भान् ॥ १ ॥" ती० ३ कथय । तिस्र-तुष्टि-स्त्री० । प्रायौ, विदो० । प्रमन० । प्रम० ।

तीर्था ज्ञानामृतं नृक्त्वा, क्रियासुरसत्पाकसम् । साम्पत्तमन्मसाधाय, तृप्तिं याति परां मुनिः ॥ १ ॥ स्मृणुरेव तुष्टिषे-दाकालमविनश्री । ज्ञानिनो विषयः किं ते-वैधेनत् तृप्तिरित्तरि ॥ ३ ॥ या शान्तरासाऽऽद्यादा-कृत्युक्तिरिति । निष्पा ।

सा न जिहो नृपकारा, पक्षसाऽस्त्वादानादि ॥३॥
 संसारे स्वमन्विष्या, वृत्तिः स्वादाज्ञिपत्निकी ।
 तथ्या तु ब्रान्तकल्पस्य, साऽऽप्यर्वाविषपाककृत् ॥४॥
 पुङ्गवैः पुङ्गवास्त्वसि, यान्थात्प्या पुनरात्मना ।
 परवृक्षिनमारोपो, ज्ञानिनस्तत्र युज्यते ॥५॥
 यधुराऽऽप्यमहाशोका-ब्रह्मेक्षेत्रे च गौरसात् ।
 परब्रह्मण्य वृक्षिर्वा, जनास्तां मानतेऽपि न ॥६॥
 विषयोर्भिविषोद्गारः, स्यादवृक्षस्य पुङ्गवैः ।
 ज्ञाननृक्षस्य तु ध्यान-सुषोऽकारपरम्परा ॥७॥
 सुखिनो विषयाऽवृत्ताः, नेत्रोपेन्द्राऽऽप्येऽप्यरी ।।
 भिद्युरेकः सुखी लोके, ज्ञानवृत्तौ निरञ्जनः ॥८॥
 अष्ट० १० अष्ट० ।

तिथिश्च-तावत्-अथ० । तत्परिमाणमस्य । वि० । वाच० ।
 " वक्षतेनशीतेरितिचिप वतव्युकु च " ॥ ८ । ३ । १३६० ॥ इति
 लक्ष्मणस्य परस्य नावादेरनाः परिमाणायंश्व ' इतिचि ' इ-
 त्यादेशो भवति । आ० ३ वा० । साकल्पे, अथवा, तत्परिमा-
 णवति, वि० ।

नितिकसि (ए)-वृत्तिकान्तिष्ण-ति० । वृत्तिवाचकके, अष्ट०
 ३ अष्ट० ।

तिथिर-तिथिर-पुं० । " तिथिरि रः " ॥ ८ । १ । ३० ॥ इति
 निशिरशब्दे रक्ष्येनोऽङ्गवति । आ० १ वा० । पक्षिषिषोपे, सूत्र०
 ३ पुं० ३ अ० । प्रथम० । उपा० । प्रका० ।

तिथिरकरा-तिथिरकरा-न० । तिथिरिस्तुष्टिश्च यत्र कि-
 ञ्चिरिचयते तथा यत्र स्यादते एवभूते स्थाने, आवा० ।

नितिरञ्जलण-तिथिरञ्जलण-न० । तिथिरिस्तुष्टिप्रतिपाद-
 के प्रत्याययोपे, सूत्र० २ पुं० २ अ० ।

नित्ती-दंशी-सारे, दे० ना० ५ घं ११ गाथा ।

तिथ्य-तीर्थे-न० । तीर्थेतेऽनेमेति तीर्थेश्च । कल्पतो नपादीनां
 समोऽनयायश्च नृजागो, जौताऽऽदिप्रवचनं वा । नाथतीर्थे तु
 सङ्गः । स्था० १ ज्ञा० । आ० म० । आ० ।

अथ तीर्थेशब्दाध्यायः-

तिथ्यं ति पुत्रपाणियं, संघो जो नाणचरणसंघाओ ।

इह पवययं पि तित्यं, त्वांऽणत्थं तरं जेय ॥ १३८० ॥

तीर्थेतेऽनेमेति तीर्थे पुत्रेश्वावाप्युकम् । किमित्पाह-सङ्गः ।
 किंविशिष्टः? ज्ञानदर्शनचारित्र्यशुणसङ्घातः इह तु प्रवचनमपि
 तीर्थेयुच्यते यस्मात्, ततः सङ्घातादपि शुनज्ञानकार्यादान-
 यांत्तरमेवेति ॥ १३८० ॥ विशेषे० ।

संघति तीर्थेनिरूपणमाऽऽह-

नामं उत्रपा-तित्यं, दृव्यतित्यं चैव ज्ञातित्यं च ।
 एकैकं पि य एसां-उणोविदं होइ नाथप्वं ॥

(नामे ति) नामनीयं, स्थापनातीर्थं, कल्पतीर्थं, साधतीर्थं
 च । एसां (स) नामाऽऽदिनिहोपनामकारणत्वात्प्रवचनमेकं नाम-
 चाधोऽऽदि अनेकविधं भवति हातन्वयम् । तत्र नामतीर्थंमेतक-

विषं, जीवाजीवविषयाऽऽदिभेदात् । स्थापनातीर्थं साकारा-
 नाकारभेदात् । कल्पतीर्थंमागमाऽऽदिभेदात् ।

तत्र कृशरीरमव्यशरीरतीर्थेऽपिप्रवचनार्थमाह-

दाहोवसमं नगदा-बुचक्षेपण मस्यवाहणं चैव ।

विद्विं अर्योर्दं निजुचं, तम्हा तं दृव्यतो तित्यं ॥

इह कृशरीरमव्यशरीरव्यतिरेकं आगमतो नो आगमतो वा
 कल्पनीयं मागधवरदाऽऽर्जदं परिगृह्यते, बाह्यादाऽऽशरेत तत
 उप्रथममज्ञायात् । तथा चाऽऽह-दाहोवसममिति । दाहो बाह्या-
 संतापः, तस्य उप्रथमो यस्मिन् तद् दाहोपशमय । (नपदायुष्म-
 यणं ति) तुषः विपासायाः । देहन, जलसंघानेन तत्पनयात्,
 तथा मत्सां बाह्योऽङ्गलमुत्थाः, नस्य प्रवाहणं-प्रशान्तेऽनेनेति
 प्रवाहणं, अनेन तस्य प्रशान्तमभवात् । एवं त्रिभिरर्थैः कल्पनूने-
 नियुक्तं नक्षयेन युक्तं प्रकथितम् । याद वा-प्रकृतमभ्यात् सप्तम्यर्थे
 तुर्नया । त्रिव्यर्थेषु नियोजनं यस्माद् बाह्यादाऽऽर्जदंविषयमेव
 तस्मात् मागधाऽऽदि कल्पनस्तार्थं, मोक्षमात्रकारणत्वात् ।

संघति प्राथमीयमधिष्ठयाऽऽह-

कोदम्पि उ निगहिए, दाहसोवसमणं होइ तत्यं ।

होइमि उ निगमहिंते, तएहाए जेयणं होइ ॥

अहविदं कम्पर्ये, बहुपदिं भवेहिं संविचं जम्हा ।

तमंजमेण बज्जइ, नम्हा तं भावतो तित्यं ॥

इह भावतीर्थमपि आगमनोआगमभेदोभेकप्रकारं, तत्र नो
 आगमनो भावनीयं कथाऽऽर्जदंनिर्दृष्टमप्ये प्रवचनमेव गृह्यते ।
 तथा चाऽऽह-कोपे एव निगृह्यते दाहस्य ज्ञेयत्वजज्ञातस्या-
 न्तः प्रथमं ज्ञाति तथ्यं निगृह्यतेतं, नाप्यथा । तथा लोान एव
 निगृह्यते (तदहापे क्षेयणं होति चि) तुऽऽर्जदंविषयकलण-
 स्य देहनं व्यवगतो भवति । तथाऽऽर्जदविषयप्रकारं कर्मैव
 जीवाणां रज्जनात् कर्मजत्र, बहुभिर्भवेः संविचं तपःसंयमन
 बाधने शोषयते यस्मात्सस्मात्प्रवचनं ज्ञानीयंम् ।

दंसगनाणचरित्त-मि निजुचं जिगुवेदं सव्वेहिं ।

एएण होइ तित्यं, एमो अणो पि पञ्जाओ ॥

दर्शनज्ञानचारित्र्ये नियुक्तं नियोजनं स्वैः रूपमाऽऽदि-
 भिः, जिनवरेस्तीर्थंक्रियंस्मादिदंयुनेषु । अथप्यु । नियुक्तं त-
 र्स्मात्प्रवचनं भावतीर्थम् । अथवा-यन कारणेनेयंनृपु जि-
 थ्वर्थेषु नियुक्तमेतेन कारणेन प्रवचनं भावतस्त्रिस्यम्, एवत्रि-
 सङ्गस्तीर्थेशब्दापेक्षयाऽप्यः पर्यायः । आ० म० द्वि० ३ अ० ।

अथ तीर्थेशब्दाध्यायः-

तिज्जइ जं तेण तं, तत्रो व तित्यं तपं च दृव्यमि ।

सरियार्थं भागो, निरवायो तमि य पसिहे ॥ १०२६ ॥

तरिया तरुं तरिय-व्वं च सिद्धाणि तारओ पुसिओ ।

बाहोनुवाइ तरुणं, तपिण्णजं निज्जापर्यं ॥ १०२७ ॥

यद् यस्मात्तीर्थेन उन्तरं वस्तु नेन तन्निष्कमनो वेदनवर्द्धयेमुच्य-
 ते । तत्र नामव्यापनादप्रवचनं भावतीर्थम् । तत्र नामव्यापने
 सुगमेः कल्पे नृपयुत्तमप्रधानजुनं सारिसमुत्साऽऽदीनां निरपा-
 यः कोऽपि नियतो भागः प्रवेशनीयंमुच्यते । तस्मिन् प्र-
 सिद्धेतिदे सारयस्याऽऽपेक्षकशुश्रूष्यादेतानि नियमासिष्यन्ति ।

कामि ई, इत्याह-तरिता पुत्रवः, तरचं बाहुद्वयाऽऽदि, तरयोचं तु निष्कृताऽऽदिकामिति ॥ १०२७ ॥

कचं पुनरिदं कल्पनीयमित्याह-

देहाऽनारयं जं, एवज्जमलाद्यपयामादयं च ।

येमांताऽण्यर्थाय-फलं च तौ द्व्यतिरयं तं ॥ १०२८ ॥

यस्मादिदं देहाऽदिकमेव इत्ययमांशं तारयति-नद्यादियरकु-
क्षमांशं नयति, न पुनर्जीवं संसारसमुद्रस्य भोक्तृत्वकांशं परकृष्टं
प्रापयति, अतोऽप्रधानत्वाद् व्यपनीयेत् ॥ तथा बाह्यामेव मलाऽऽ-
दिकत्वमात्रमपनयति, न इत्यनरुद्धं प्राणानिपाताऽऽदिकत्रयकमे-
मरुत् ॥ तथा-अनेकांशिकफलेभ्यो नद्यादित्येवं, कदाचिद्वचन
नद्याद्विस्तरेणाह, कदाचिषु तत्रैव मज्जनात् ॥ तथाऽनात्मिकक-
फलेषु वेदम् ॥ तथादि-एकदाऽनेन तैमित्येव नद्यादिकं पुनर्यां च
तीर्थेन इत्ययमांशं कफलात्त्वम् ॥ आरम्भा चाऽस्य नद्यादित्ती-
र्थस्य कल्पमात्रेणाप्रधानत्वात् सर्वत्र कल्पतीर्थेषु भावनीय-
मितं ॥ १०२८ ॥

इह केचिन्नित्तमाशङ्क्य परिहरन्त्याह-

इह तारयाऽऽदिकस्य, ति एहाणपथाऽऽनगाह्याऽऽदिकेऽहं ।

ज्वतायति तं कर्द्दं, तं नो ज्ञोशेष्यामो ॥ १०२९ ॥

स्युंभं पि न तसूद्-इत्तं व न य पुएहकारयं एहाणं ।

ए य जट्टोग्रं नं व-एणं व कामेगभावाभ्यो ॥ १०३० ॥

इह केचिर्सादिका मन्थने-नद्यादिः संश्लेष कल्पनीये किल खान-
नपानाद्यानाऽऽदिनिर्दिष्टाऽऽदिष्वप्याह-नित्तमाशङ्क्यं भवतात्कं संसार-
महामकराऽऽद्यप्रप्रायकं भवत्येव । कुनः, तारयाऽऽदिकप्रमितिलि-
कृत्वा-शरीरसंसारण-मलकाम-तुल्यवचने-द्याऽपिपथमाऽऽ-
दिकप्रत्यादित्यर्थः ॥ अनेन चाध्वकसमैकितदेहनाराऽऽदिकप्र-
न करोक्त्यापि संसारतारण इत्येवामनुपपत्त्याऽऽदिनाऽऽदिकिति भावः ॥
नदेतन्नोपपद्यते, स्नानाऽऽदेर्जीवोपघानहेतुत्वात्, यद्गमसिधे-
नुगुह्याऽऽदियादिति । एतच्छुक्तं भवति-जीवोपघानहेतुत्वात् कुन-
निकला एव स्नानाऽऽद्यः, कथं तु ज्वनारकास्ते भवेयुः, स्वा-
वधुच्युत्पादीनामपि अन्तारकत्वप्रसङ्गादिति । इतश्च-नद्या-
दित्येवं प्रवृत्तारकं न जयति, सुनाङ्गवाह-सुमाप्रकारत्वात्,
इत्युपग्राह्यादियादिति । न च पुण्यकारमे स्नानं, नापि यतिजनयो-
न्यं तत्, कामाङ्गत्वात्, मयदन्वत्, अन्यथा ताभ्यन्तमनपुण्य-
प्रभवहेदाऽऽदिपूपात्राऽऽनानाऽऽद्योऽपि च भुजङ्गाऽऽदीनां पुच्छहे-
तवः स्युः । न च देहनारयाऽऽदिमाषकप्रदोमेन विशाद्यं अन्तार-
रणाऽऽदिकं फलमुपपद्यते, नियामकामावात्, प्रत्यक्षवीकृतमा-
व्युपमर्देनाभितत्याह, इत्याद्यप्युह्य स्वधियाऽऽम होषजाजमनि-
षामनीयमिति ॥ १०२९ ॥ १०३० ॥

अथ परो भूयारिकमित्याह-

देहोपग्राहि वा ते-य तिस्यमिह दाहनासजाऽऽदिकेऽहं ।

मनुपज्जमनवेसनाऽऽ-इमो वि तो तिरवमावर्ष ॥ १०३१ ॥

वाहं मेरको मयेत-आह्वीजलाऽऽदिकं तीर्थमेव, दाह-
नाद्यपिपथोपशमाऽऽदित्तिहेहोपकारित्वात् ॥ अत्रोच्यते-यं
स्वति ततो मनुपज्जमनवेसनाऽऽद्योऽपि तीर्थेनाप्युपपद्यते, तेषामपि
देहोपकारित्वाविधेयादिति । उक्तं कल्पनीयेत् ॥ १०३१ ॥

अथ ज्ञायनीयेमाह-

वाचे तिस्यं संघो, सुधावेदिह्यं वारभो तर्हि सान् ॥

मायाऽऽदितियं तरयं, तिरिपचं जवसमुदाऽऽपं ॥ १०३२ ॥

प्राचे भावविषयं, भूनावेदिहं भूनाप्रतिपादितं, संघस्तीर्थं, तथा
च भवत्वानुक्तम् -"नित्यं ज्ञं । तिस्यं, तन्मयदे तिस्यं ॥ १ ॥
पोयमा । अरहा नाव निवमा तिस्यं चरे, तिस्यं चो चाहव-
यो समससंघो ॥" इति । इह च त्रिधिविधौ तारकाऽऽद्यो वि-
यमादाकियेयम् एव । तत्रेह संघं तांश्च तन्निर्देशयत् एव तारकः
साधुः, ज्ञानरहस्यकारित्वेन पुनस्तरचं, तरलीं च तु जवसमुद्रः ।
इह च त्रिधैतारकाऽऽदीनां परस्परतो-अभ्यन्ता, अभ्यन्ता च
विवक्षावशातो बोद्धव्या । तत्र सत्यभूतानाऽऽदिपरिणामाऽऽत्मक-
त्वात् संघः तांश्च, तन्नायतार्थानामावयं भवोदपितरणात् । त-
न्निर्देशेन नूतनात् सद्गतेगत एव साधुस्तरतो, सत्यभूतानाऽऽ-
द्युत्पानात् । साधकनस्येन तत्कृतकृत्यतामात्रं ज्ञानाऽऽदित्यत्र
तु तरणम् । तरणीं च त्रैधादिकऽऽदिभावपरिणामाऽऽत्मकः
संसारसमुद्र इति ॥ १०३२ ॥

कस्मात् पुनः संघो ज्ञायतीत्येत्याह-

ये माणदंसणुचरि-चभाभवो वञ्चिवरलभावाभ्यो ।

भवजावभो य तारे-इ तेय तं जावभो तिस्यं ॥ १०३३ ॥

यद् यस्मात्पाद्यति पारं प्रापयति तेन नत् संघलक्षणं भावत-
स्तर्धमिति संशयः । कुनस्तारयतीत्याह-नित्तारकावदिति-
तेषां ज्ञानदर्शनकारिणाणां विपक्षो-अज्ञानमित्येवाऽऽदिवमयानि
तद्विपक्षः, तद्वृत्तयो भावो जीवपरिणामः तद्विपक्षभावः, तन्ना-
चारयति । कुनः, इत्याह-ज्ञानदर्शनकारिणाभावतः ज्ञानाऽऽ-
द्यात्मकत्वावित्यर्थः । यो हि ज्ञानाऽऽद्यात्मको जवति सोऽन-
नाऽऽदिप्रजापत्यं तारयत्येतेषां जावः । न केवलमज्ञानादिभा-
वात्तारयति । तथा भवभावतश्च तारयति, जवः संसारस्तत्र
भवत् भावस्त्वनादित्यर्थः । यस्मात्स्यं ज्ञानाऽऽदिभावाऽऽत्मकः,
तथाऽज्ञानाऽऽदिभावात्तत्रैव भावश्च अर्थास्तारयति, तस्मात्सौ
संघं भावतीर्थेतिह तारयत्येव ।

उक्तं च-

" एनाऽऽद्यमाः प्रमादव्यसनश्चतस्रहोक्लेशोभमाज्ञः,
कोषेधोवादावामिभूतिजननमहाकवकोषरीरः ।
मूषापाताककुम्भो जवज्जलधिरयं तीर्थेते येन तूर्णे,
तद् ज्ञानाऽऽदिसनां कथितमिह सुरैः कश्चित्तीर्थेतीर्थेय ॥ १ ॥"
इति ॥ १०३३ ॥

अथपरस्तरमाह-

सह कोहोदोदकमय-यदाह तहहमलावखययार्हं ।

एमेतेण उर्वतं, च कुण्ड सुकिं जरोयामो ॥ १०३४ ॥

तथा कोषश्च, शोभश्च, कमे च, तन्मयकनस्यरूपा यथासंघं
ये दाहवृत्त्यामहाः । कोषो हि जीवानां मनःशरीरसंसारस-
म्प्रापजनकत्वादाहः, शोभस्य विनयविषयविषयाऽऽदिभाविक-
त्वात् तृष्णा, कमे पुनः पवनाःइत्युत्तररजोवसयतोऽऽद्यु-
पगतम मानिष्येदित्याह मलः, अस्तत्तथा कोषतोभकमेमया
दाहवृत्त्यामहाः । यदेकानेनात्मत्वं चापनयनादि करोति,
तथा कमेकवचमनिनाऽऽद्योऽपि संसारापारोपमहात्
परकृतं नीत्या युक्तिं कामन्यापनवमज्जनां यतः करोति,
तेन तस्यवृत्तलक्षणं भावतस्तीर्थमिति पूर्वंसम्बन्धः । अपर-
मपि नद्यादित्येवं सुधावेदिह्यकामात्मत्वंसकृदाहवृत्त्यामहाप-

दुःखावतारं सुखोत्थारमिति तृतीयं बोधिकां न दिग्भ्रारवा-
 । तत्र नाम्नादेहेन्द्रकाऽविद्वेषुतुम् इत्येवमेवैवत्वात्पीथेव्य
 दुःखावतारता । अनेष्वर्थावपरिभोगस्यवायवाहुत्वाऽऽदेस्तद्-
 भ्रमज्ञस्यैवैवतात्, नाम्नादेवैवतात्प्रधानेन तत्परिभोगानां
 तृतीयेषु सुखोत्थारतेत ३ । दुःखावतारं दुःखस्यारमिति चरमं
 पुरोचकम् । जैनानां साधूनां गण्डेवत्वायेनैवत्परिभोगोद्दो-
 पस्योऽऽदिश्रयस्य, तथाऽप्रमथनया सांनिभिशुतिशिरोलुङ्गना-
 ऽऽदिकं ह्यनुष्ठानस्य दृश्यात् तृतीयेषु दुःखावतारता । सुशा-
 षोक्तमिदुत्तु क्रिमिस्तोत्रनरत्वासांशोवद्वाद्वाद्, अनत्यागे चाति-
 महत्तः संसात्वाऽऽदिद्वयद्वयानिधानात्तृतीयेषु दुःखावतारता ।
 अथे तु सुखोत्थारतां दुःखारतां च सर्वत्र सुदिश्रयसिमाक्षिय
 व्याचक्षते, तत्र सारजसकानां स्वर्गैवेवैवत्वात्तदुत्थानेन किञ्च
 सुक्रियास्यस्युपगमास्तुकोत्थारं तीर्थे सुखेनेवास्मान्नुवाचैवमुत्थ-
 रन्तीति व्युत्पत्तेः । शाक्यनां तु दुःखावतारिण्युत्थानामागोद्दो-
 पविज्ञानोत्थारिण्युत्थाने सुक्रियास्यस्युपगमात् दुःखोत्थारता ।
 ' दुःखेनास्मान्सारजसुत्थरन्ति ' इति कथा । बोधिकां न तु सि-
 काहुत्वाद्वादीनां गौणत्वेनाह्युपगमात्तत्त्वत्तत्त्वनिष्प्रत्ययमात्रा-
 हेव सुखस्यस्युपगमास्तुकोत्थारता । साधूनां तु पूर्वोक्तकथानु-
 स्तानाद् मुक्त्याभयत्वाद् दुःखारता । अथतदपरिके तु सर्वत्र
 पूर्वोक्तैव भावनाः इत्यत्र विस्तरेणेति ॥ १०५० ॥ १०५१ ॥

अथ श्रेयकः प्राऽऽह-

ननु जं दुःखानपारं, दुःखोत्थारं च तं तुरहियम्यं ।

सोयमि पृथं जं, सुदुःखानपारं सुदुःखारं ॥ १०५२ ॥

ननु यद् दुःखावतारं च दुःखारं च तीर्थे तद् दुःखरिण्यम्यम्,
 एवंचूतं च अनेतीर्थे भवतिः प्रतिपादितम् । एतच्चायुक्तम्, एवं-
 चूततीर्थेस्य तत्परिक्रियाविधानेनानेनांशेष्यस्य चकारावत्, लो-
 कानांतिपातिपातयात् । तथा वाऽऽह-अंके दि चयुत्थारवतारं
 सुखोत्थारं च तीर्थे, नापूर्जनं तदेवोपायेवम्, तत्रकांकायस्तु-
 ह्येनेद्यथेप्रसाधकत्वात् । तस्मात् प्रथम एव जहः अेवात्, इति
 श्रेयकाऽभिप्राय इति ॥ १०५२ ॥

अथोत्थारमाह-

एवं तु दग्धातिरथं, ज्ञाने दुःखलं ह्ययं ज्ञानं जीवो ।

मिच्छन्तऽप्याहऽविरे-विसयसुखभावाद्युत्थारो ॥ १०५३ ॥

पदिष्यो पुण कम्पा-गुणजप्रभो जावभो परमसुखं ।

किं चोच्छ्रिज्ज जायते, परमहियं च्छ्रिज्जं च पुणो ॥ १०५४ ॥

सत्यम्, द्रव्यतीर्थेनेवेत्येवमेवैव तदेव एवं ज्ञे, तस्य सुखाभावाप्यत्वा-
 त्, सुखेनेव च सुखपरमात्म्यमिति । भावतीर्थे तु नैवत्, तस्य
 शोकेनेतुनेन जीवात्वं परमहितत्वात् । यच्च मोक्षहेतुत्वेन हितं
 सद् दुःखं ज्ञाने जीवः-महता कष्टेन तस्मात् प्राप्तीत्यर्थः । क-
 षंयुतो वस्यैव जीवः । इत्याह- (मिच्छन्त इत्यादि) यस्मा-
 द्वादिक्तास्मात्कीमनिष्यात्तानांविदिति चयुत्थारवतारानुपगतो
 जीवः, तस्मादिदंयुत्थारं जीवस्यानन्तसारदुःखावयवस्यैवहे-
 तुत्वात्प्राप्तीसमीभेवसावातिनिकथनत्वाच्च परमहितं प्राव-
 तीयेनितुत्तरवापत्वात् पूर्वोक्तकथानुष्ठानमुक्त्याच्च दुःखावता-
 रत्, तथा-दुःखारं च । कुतः । इत्याह- (पदिष्यो इत्यादि)
 सुखकर्मपरिष्वस्यनुपगतः पुनः कथमपि परमसुखं भावतीर्थे
 भावतः परमाधेतः प्रतिषेधो जीवः । परमहितं दुःखं च
 ५६२

पुनरपि ' एतज्ज्ञानमपि कथं तु नाम तस्मोद्वेष्टि ?-कथं
 तत् स्वरिष्यति ? न कथञ्चिदित्यर्थः । अतो दुःखावतार
 तस्येति । किञ्च-नद्वेष्यमुक्तकं शक्तिवोदाहरणस्य भावती-
 येस्य दुःखावतारोत्थारता भावनीया ॥ १०५३ ॥ १०५४ ॥

कथय । इत्याह-

अदकस्यस्यं व किरियं, रागी दुःखलं पवज्जए पदमं ।

पदिष्यो रागकस्य-मिच्छतो मुंषए दुःखलं ॥ १०५५ ॥

इय कम्पवादिमिच्छो, संमपकिरियं पवज्जए दुःखलं ।

पदिष्यो कम्पकस्य-मिच्छतो मुंषए दुःखलं ॥ १०५६ ॥

माधाह्यमपि सुबोध्यम् ॥ १०५४ ॥ १०५६ ॥ चिन्ते । (ज-
 म्बुदीपतीर्थेकवचनता 'अंकीर्थे' शब्देऽपिस्तत्र आने ११३४
 पृष्ठे गता)

तित्यं जंते ! तित्यं, तित्यगरे तित्यं । गोयमा । अरहा
 ताव गियमा तित्यगरे, तित्यं पुण चाउवव्याहये समथ-
 संसे । तं जहा-समथा, समणीओ, सावया, सावि-
 याओ य ।

(तित्यं जंते ! इत्यादि) तीर्थे लङ्कथं प्रवन्त । (तित्यं ति)
 तीर्थेऽव्ययवच्यम्, अत तीर्थेकरत्वेनैव उभेद्यव्ययवच्यम्, इति
 प्रकाः । अतोत्तर-महर्षी तीर्थेकरत्वात्तीर्थेप्रवर्धयिता, न तु
 तीर्थम् । तीर्थे पुनः (चाउवव्याहये समथसंसे सि) अकारो
 वर्णा यव स चतुर्थेऽः, स चात्सावकीर्णस्य नामऽऽविगुणैर्ध्या-
 तव्यमुपयोऽऽकीर्णः । क्वचित्- "अववपये सवसथस्ये" इति
 पञ्चने, तत्रच व्यकमेवेति । प्र २० १० ८ ७० । ('भाषा' शब्दे
 द्वितीयांशाने ११६ पृष्ठे तीर्थेविचारोऽहः कल्पः) " मूर्ध्वःस्वप्न-
 पीतीर्थे, यत्किञ्चिन्नाम विद्यते । तत्सर्वमेव इत्वं व्याहृ, पु-
 ष्टरौकिऽभिप्रायिते ॥ १ ॥ " ती १ कल्प । तीर्थेते संसार-
 मुक्तोऽनेनेत तीर्थम् । रा १ पञ्चा ॥ ज्ञा ॥ ज्ञा ॥ स ॥ ज्ञा ॥
 ज्ञा ॥ संसारसागरं तरति येन तर्थाथम् । मं । " द्वितीयतु-
 र्थेकोपरि पूर्वः " ॥ ४ ॥ २ । ५० ॥ इति द्वितीयाव्योपरि प्रथमः ।
 प्रा २ पाद । " ह्यः संयोगे " ॥ ८ ॥ १ । ५४ ॥ इति तीर्थे
 ह्यः । प्रा १ पाद । प्रथमने, आ ॥ म १ ॥ अ १ ॥ अ १ ॥
 ह्यः ॥ संसारसागरात्पारकणव्याहङ्गानाऽऽती, स ३० १ स १०
 तडागाऽऽराधवतरामने, स्या ० १० डा ० श्रीवीरतीर्थे कियत्का-
 सं यावद् भवतीति प्रवने, उच्यते- "अंकीर्थे इति प्रादे वास
 इतीलं शोसम्पिणीव देवागुत्थिमा । नं केवतिचं तित्यं अ-
 ह्यस्यविज्ञस्यह ॥ " इति जगतीसुनस्यविद्युतिवमशानकाओ-
 देवकासुस्योदेकेविवासिसिहस्यवर्णाव । यावद् श्रीवीरतीर्थे प्र-
 तिष्यते । किञ्च- " तित्यं जंते ! तित्यं, तित्यगरे तित्यं । गोयमा ।
 अरहा ताव गियमा तित्यगरे, तित्यं पुण चाउवव्याहये समथ-
 संसे । तं जहा-समथा, समणीओ, सावया, साविवाओ य । इति
 जगत्स्यो " दुःखसहने चरन्, प्रापिअं अं यावया इत्वं वेसे ।
 चा-
 वाहुत्स्यमित्यं, य होह महुण सि भाओ ॥ ११४ इत्युपदेयपव-
 कनाद् वृत्सहान्तं यावत्प्राच प्रतिष्यतीति । १०५० सं १ १ ३-
 ज्ञा ॥ प्रमुक्ताचेकभिनसतीर्थे अयमिति, तीर्थेविच्छेदे वा अयमिति ।
 तथा पाठिकसुखस्यार्थानिऽप्रसक्तकेवतिनो चूत्वा सिद्धयति,
 जगत्स्यो च नयनसत्के तदाश्रित्य " तत्रांकिजस्यसावयस्य तत्प-
 किञ्चयात्तियाप वा " इत्यत्र अन्वयपरिहारां न ह्ये एवं प्रकांहात्-

दितनवा स्वर्ध्यानिकापारिनिवेशोऽपि न भवत्येव । सूच० १
७० १५ अ० ।

तिर्ययपवचन-तीर्थमवर्तन-न० । तीर्थमवर्तने, उत्सर्पित्ती-
कितं चरमतीर्थेकनस्वीयं कियत्कारणं प्रवर्तित्यतीति प्रजे,
अथर्व-पञ्चमाङ्गे विद्यातिनमस्तकेऽध्यादेशु श्रीश्वपत्रांजनके-
षुप्रपांशं वाचयुस्तार्त्तव्योक्तौ चरमतीर्थेकतस्वीयं प्रवर्तित्य-
तीर्थ्युक्तमस्वीति । १० प्र० । सं० १ ३ उह्ता० ।

तिर्ययपवचनचरिणियवृत्-तीर्थमवर्तनचरिणियवृत्-न० ।
नाट्यभेदे, २०० अमद्यन्व भगवतां महावीर्यस्य चरमपूर्वमनुप-
मव-चरमवचन-चरमगमसंहरण-चरमभरणकलासर्पिणी-
तीर्थेहरणमाऽनिषेक-चरमज्ञानाव-चरमवीचन-चरमज्ञान-
भोग-चरमानकमस्य-चरमतपहचरण-चरमज्ञानोपाद्-चरम-
तीर्थमवर्तन-चरमपारिणियवर्तनवृत् चरमचरमनिवर्तं नाम
श्रान्तिनामं नाट्याचार्यमुपहर्षयति । २० ।

तिर्ययपविचिहेडप-तीर्थयष्टिहेतुत्व-न० । तीर्थं चतुर्विधम-
यसङ्गः प्रवचनं वा, तस्य प्रवृत्तिरदिच्छेदेन सिन्धित्वा हेतुत्वं
कारणत्वम् । तीर्थप्रवर्तकतामिव, ७० ३ अर्थि० ।

तिर्ययधेय-तीर्थेजेद्-प्रि० तीर्थानं तीर्थं दूतदेवकोट्याद्वि मि-
नांश्च इहा करोति तद्वृत्तमवेषणाव तत्परिकरभेदेनेति ती-
र्थमन्त्रः । ७० १ ७० ३ अ० । तीर्थेभ्योषके तत्करे, तीर्थं (नेर)
भोषके, प्रश्न० ३ अर्थ० ह्यार ।

तिर्ययद्विधा-तीर्थयुक्तिका-स्त्री० । तीर्थयुक्तिकाव्याम्, २० ।

तिर्ययपर-तीर्थेकर-पुं० । तीर्थेने भवादिपरिवेन अस्मात् अ-
स्मिन्निमित्तं वा तीर्थं वर्धमानस्वकपम्, तत्करणशीलाः " कृष्णे
हेतुनाच्छीक्या० " ॥ ३ । २ । २० ॥ इत्यादिना (पाणि०) द्र-
श्यन्व तीर्थेकरः । अर्हति, विशे० ।

(१) तीर्थेकरशब्दसिद्धिमाह-

आल्लोमहेठवच्छ्री-छया य ये जावतिरयमेवं तु ।

कुर्वन्ति पगालेति य, ते तिर्ययरा द्वियत्यकरा ॥ १० ५७ ॥

हेतुनाच्छीक्यानुशोभयते ये भावतीर्थेनेरुत्कृष्टेति, गुणनः प्रका-
शयति य, ते तीर्थेकराः तत्र हेतौ-सकर्मतीर्थेकरहेतवः " कृष्णे
हेतुनाच्छीक्याऽनुशोभयते " ॥ ३ । २ । २० ॥ इत्यादिना (पाणि०)
दमत्ययविद्यानांशोषकराः । यथा यत्कृत्वा विचरन्वादि ।
ताच्छीक्ये-क्यार्थाऽपि तीर्थेकरनामकनोदयतः समप्रमाणि-
नानुक्तमप्यवतथा च सङ्गमतीर्थेहासकावतीर्थेकराः, अतः-
ऽऽदिक्तेने प्रथमरनाथकुलकाराऽभेदवदिति । आनुशोभेने-स्त्री-
पुत्रकथासङ्घट्टपरिचरिणिकानिनामकियाऽऽ । नामनुशोभे-
नापवाद्देहनवा अनुशोभकर्मतीर्थेकरवात् तीर्थेकराः, यथा-
वचनकर इत्यादि । एवंभूतास्तीर्थेकराः, अत यत् सर्वोत्त-
तं हेतव्यो मोक्षार्थेन कृत्वादिनाशेकराः । (१० ५७) विशे० ।
तीर्थेने संसारसमुक्तोभेनेति तीर्थं चरममाहुं प्रवचनं, महा-
धारः संघो वा, तत्करणशीलास्तीर्थेकराः । ७० २ अ० । तीर्थे-
मुक्तमवर्तनं, नक्तुर्नवानुशोभेन हेतुत्वम तच्छीक्यतया चेति ती-
र्थेकराः । आह च " अल्लोमहेठवच्छ्री-छया य ये प्राप्यतिर्यये-
वं तु । कुर्वन्ति पगालेति य, ते तिर्ययरा द्वियत्यकरा " ॥ १० ५७ ॥
(विशे०) इति । २०० ३ अ० । तीर्थेने संसारसमुक्तोभेनेति तीर्थं,

तत्त्व प्रवचनाऽऽधारः चतुर्विधाः सङ्घः, प्रथमव्यवस्था वा, तत्क-
रणशीलास्तीर्थेकराः ७० २ अर्थि० अ० । ७० ३ । तीर्थेने च धर्मः,
तस्याऽऽधिकारोऽस्तीर्थेकराः, अथवा-तीर्थोनामाधिकारोऽस्ती-
र्थेकराः । तथा च प्रत्येकतः सुनीयानामाधिकारोऽस्तीर्थेकराः ।
आ० ७० ३ अ० । सङ्घः करणीयत्वाद्दुःखानवापद्दुःखोपाकर-
णपरमतीर्थेकरणीलाः तीर्थेकराः । आ० १ ३ अ० ३ अ० ।
(२) तत्र च तीर्थेकरणीलास्तीर्थेकरा अभिव्यक्तमाचमन-
पुष्यवर्णाक्षिततज्जामकर्मैवापाकनः, तस्याऽऽध्याय वेदनायांवात्, नत्र
येनह जीवा अमजराभरत्यसिद्धं निरवाहनाभारविनयमतीं
महाजीवव्यकथावपानात् न सुखसिद्धयमोहाऽऽप्येरीकं विधिषुः-
शौचदुष्टाऽप्यं दामद्वेषवर्णावहोमिति संघोभाविगमोशोभु-
कं प्रवृत्तमनोपद्येऽऽङ्कुलं सुदीर्घं संसारसागरं तरति ततो-
यंमिति, एतच्च यथावस्थितसकजावाऽऽदिपराधेयप्रकपवद्,
अप्यतानवधानावोपहृतातत्करणाव्याध्याधारे वैशोभ्यवगमसुद्ध-
धिसंलप्युक्तमहात्सवाऽऽध्याय, अवि-त्वशुक्तिसममिस्तापिसंवा-
धिपरमोदित्यकथं प्रवचनं, सद्वाचं वा, निराधारव्य प्रवचनस्य
असंभवाद् । उक्तं च- " तिर्यं मंत ! तिर्यं, तिर्यगरे तिर्यं ।
वोयमा ! अरहा ताव नियमा तिर्यगरे, तिर्यं पुण वाऽऽवध्याः स-
मय संघो " । ततश्चैतनुं अयति-चात्तिकमंज्ञेये ज्ञानकेऽवयवोमा-
य तीर्थेकरनामकर्मोदयनस्वस्वप्रावतथा चादित्वाऽऽदिप्रकाश-
निर्दशनतः शास्त्राद्यप्रययनाद्, मुक्तैकवधये तत्संभवेनाऽऽममा-
नुपपत्तेः, अथजनयमिप्रवर्तकानेन परमपुण्यप्रदकार्त्तातीर्थेकर-
इति तीर्थेकरवर्त्तिकाः । (४) अ० । तरन्ति येन संसारसागर-
मिति तीर्थं प्रवचनं, तद्वर्त्तिकावधे संघस्तीर्थे, तत्कर-
णांशवाचोर्थेकराः । प्र० १ अ० १ अ० । अ० । नं० । " क-य-
च-ज-त-द-प-य-नं प्रायो बुद्ध " ॥ १ । १ ७७ ॥ इति कलांवा ।
आ० १ पाद् । " भवतो यधुतिः " ॥ ८ । १ । २०० इत्यकार-
व्यामे यकारः । कृच्छिकल्पयः । आ० १ पाद् । इन्द्रमाह्वययाव-
केतु जिनियु, प्रथम० ४ सं० ह्यार । तीर्थेने च धर्मः, तस्याऽऽदि-
कारोऽस्तीर्थेकराः, स्वनीयानामाधिकारः तीर्थेकराः । आ०
७० १ अ० । सप्त० । इहं० । (तीर्थेकनामसिद्धयः ' अरसंघ')
शब्दे प्रथमनागे ३१ पुठे कृष्णः) (जिनामं पुरेत्तं मोक्षा-
न्याः सुस्मत्तराणि प्रथमनागे ' अंतर ' शब्दे ६६ पुठे निकपितामि)

(३) तीर्थेकरनामकेभ्यः संयमविदाधवाऽऽहो होषाः कथं

न भवति १, इत्यथाऽऽह-
निकपयधिसंयपथा, चतनायाऽऽमपसत्संपत्ता ।
अधिद्विपाठिपथा, निष्ठा जियपरं सदा सन्ने ॥ १२९८ ॥
तथा नहुषदोने, पावति न क्यपत्तरहिया वि ।
तदाहायं वि तेसिं, चो तमगुदं न कुर्वन्ति ॥ १२९९ ॥
तद् वि गदिपमवत्वा, सत्यवितरायत्सत्पत्थे वि ।
अजिनिकसर्वेति सन्ने, तन्पि पुर्दऽथेलावा हंति । १२९९ ।
वज्रामालीर्थेकराः सर्वेऽपि निकपमपुत्रिसंभ्रमनाद्वज्राका-
वर्णां चतुर्नामां, अतिशयसर्वसंपत्ता, तना-अधिद्विः साविरेष
यानं येनं ते अजिद्विपाठिपाया, अतसमसत्तरपहाव । (तद्द
कि) तदाह वज्राजने ये संयमविदाधवाऽऽहो होषाः प्रोक्त-
स्ताव अयोकाह दोषात् ते अजापत्तरहिया अपि य आत्युपनि-
द, इत्यत्रस्तद्वज्राऽऽर्द्धिकं न आकाशम-न स्थाचकं संयमया नेषां ता-
र्थेकरावुत्तम् । (अं कि) अथमद्विपाठिपथायाऽऽध्यायवत्सं-

बभ्रवस्तुपकारिणो बह्नाऽभ्येदं ह्यं व कुर्वन्ति तीर्थेकरा इति ।
स्तु यदि ते बह्नाऽभ्येदं ह्यं व कुर्वन्तीत्युच्यते, तर्हि "सत्ये वि
बभ्रवन्ते-व विभ्रवा" (१०३२) इत्यादि विभ्रवन्ते, इत्याद्युच्यते-
ऽभ्ये (तद् बीत्यादि) यद्यपि तस्यैवमव्यानुपकारि बह्वन्तथा-
यै सत्यकामेव तीर्थे "सत्यकाम एव सायकसीधे विरं प्रविष्य-
न्ति" इत्यव्यापेक्षयोपदेशं ज्ञायमानं तथैव गृहीतेकथनाः सत्ये-
ऽपि तीर्थेकृतोऽभिनोक्तमन्तीनां । तस्मिन्नेव बह्वे व्युत्ते क्वापि
कतिते मन्त्रेणैकः कथयतिनादन्ते भवन्ति, न पुनः संभवा । ततः
"अथैककाश्च जिनम्भ्राः" इत्यैकान्तिकं वक्तुम्, तन्नवतोऽन-
भिज्ञानस्युच्यतेऽपि आद्यः ॥ ३५॥ ॥ ३५ ॥ १० ॥ ३५ ॥ ३५ ॥ ३५ ॥
(एतन्मन्त्रं ' अथैकान्तिकं ' शब्दे प्रथमभागे ॥ ३५ ॥ वृत्ते गतम्)
(तीर्थेकरविषयकमाश्वयं ' अथैकान्तिकं ' शब्दे प्रथमभागे २००
वृत्ते गतम्) (तीर्थेकृतानामव्यभिचिनसमाचारमन्त्रं ' अथैकान्तिकं '
शब्दे प्रथमभागे १५४ वृत्ते गतम्)

(४) अनुचरोपपत्तिमुच्यते-

बाधिससहस्रस नवसय, उसहस्रस अणुचरोपवाङ्मुखा ।
मेमिसस तोल पास-सस वार वीरस अहससया ॥ ३५ ॥ ६ ॥
ते सेसाणमण्णाया, (३५०) ॥

अथमस्य जिनस्य द्वाविंशतिस्तद्व्याधि, ननुपरि नवशतानि
२३३०० । मेमिमाथस्य चोदशशतानि १६०० । पाथेर्वाजि-
नस्य द्वादशशतानि १३०० । ज्ञाननन्तस्य वीरस अणु
शतानि १०० श्रेयाः । निरुपेजिनानां ते च सिद्धान्ताऽऽदि-
व्यक्तत्वात्तयोः ॥ सप्त ० १२३ इति ।

(५) तीर्थेयानामुपपत्तौ दोषा इमे न भवन्ति-

पंचेव अंतराया, पिच्छज्जमनायमविरिर्दो कपो ।
हाससज्जम रागदोसा, निहाऽऽहारस इमे दोसा ॥ १५२ ॥
पञ्चान्तराया-दान १ लाज ३ इति ३ श्रेयो-धर्मोपायः
५; निष्वात्यय ६ अज्ञानम् ७ अविद्यानिः ८ कामां लोभेच्छा ९
हास्यम् १० रतिः ११ अरतिः १२ शोकः १३ अर्थ १४ ज्ञुप्यसा
१५ रागाः १६ श्रेयः १७ जिज्ञा १८ चैते दोषाः ॥ सप्त ० १५६ इति ।

प्रकारान्तरेणानुपपत्तौ दोषानाह-

हिंसाऽऽदिभिर् कीला, हासाऽऽदिपंचं च वउकसाया ।
मयपञ्चरअषाया, निहा विभ्रं ५ अथ व दोसा ॥ १५३ ॥
हिंसा १ श्लाघावदः २ अदसादानं ३ अश्लोका ४, हास्यं ५ रतिः
६ अरतिः ७ शोकः ८ अर्थ ९ श्लोका १० ज्ञानः ११ माया १२
शोमः १३ अर्थः १४ मन्त्रः १५ अज्ञानम् १६, मित्रा १७ ज्ञेय
१८ इति वा दोषाः, यस्मिं रतिस्तोषेकदाः ॥ सप्त ० १५६ इति ।

(६) अविद्याः-

तेसि अविद्याहा द-व्याद्वि वीरसिमे अविद्या ॥ (१५०)
अविषयविद्याऽवसयं, निष्यं वेसहृत्कार्यं धोषेणं ।
पाथीपचं निहिऽप-द्वं अविद्याहपनमये ॥ १५१ ॥

तेषां वस्तुविशिष्टिजनानां वस्तुविशिष्टिहा इत्येकैकान्तमाच-
क्षेपिभन्ना द्वेषाः । वीरजिनस्य इमे वदपमाका अविद्या भव-
न्ति । तान्माह-अस्मिन्नेव इमे मया वासो न कायेः १, निष्यं
मया वस्तुव्युत्पत्तये विदित्त्वं ३, शोभने इत्येवम् ३, कर्वा-
क्षेय मया शोकव्यम् ४, अविद्यापचं वृद्धव्यभिचयेऽस्तुत्याना-

ऽऽदिने कार्यः ५ । येन वद्व वीरव्यापिका अविद्याः ॥ सप्त ०
५२ इति । आ० म० कथम् ।

(७) श्राव्येसंख्या-

अंगाद्भू अथक्का, नाणीर्हि पयासिया य जे ते य ।
आपसा वीरसस य, पंचसयाऽंगुहाऽपेभि ॥ २७१ ॥
कुडककुवहाण नरको, वीरगुह्येण वासिभो मेक ।
तह मन्देशी सिक्का, अथत्तं थावरा होऽं ॥ २७२ ॥
वस्यामारं पोषुं, सपंचूरमण्मि सव्वआमारो ।

वीरगुह्येण एव, बहुहाऽऽप्याना सुअथक्का ॥ २७३ ॥
अथोवाहाऽऽदिस्त्रेणक्का न प्रायिता ये मायाः पक्काः । आ-
मिजिः प्रकाशिताएव ते श्राव्येणा उच्यन्ते; ते च श्रीवीरस्य
पञ्चस्यतानि भवन्ति । अन्वेषां जिनामं चोविद्यासिन्धानाम-
नेकधा । ऊं ते श्राव्येणा सव्यासक्कायां कारिक्कादेशात् इत्येव-
ति । यथा-कुडका कुडकोर्नरकानिः १ । तथा वीरेण अथ-
गुह्येण मेकपदेनव्याहितः २ । तथा मन्देशी अथनज्जनीम अनारि-
वन्त्यात्तय उच्यते मोकं गता, सा हि अननकायादागाम-
प्रत्येकमेव कर्त्तव्यमन्येतिथेन समुपपत्ता तसां श्लाघा मन्देशी
जाता । ततश्चान्तिकेवलीनुप सिद्धा ३ । तथा वसयाऽऽकारं
मुक्त्वा स्वयंपूरमणसमुद्रे मत्स्यानां कामज्ञानां च सर्वेऽप्या-
कारा जन्वन्ति ४ । इत्याद्यादेशाः स्त्रेऽथक्काः । एवमन्वेषेऽपि वि-
शेषाः ॥ सप्त ० १२६ इति । आ० म० आ० ॥ ३०० ॥

(८) वद्वव्ययकम्-

सामहयचत्रिभस्यय-वंदणपीरकमणकाउसमाग य ।
एवकलाणं ज्ञापियं, जिणोर्हि अविस्सयं उट्ठा ॥ २७४ ॥
ते दुएह सउ दुकालं, इवराणं कारणे इणो मुणिणां ।
पदमियवीरसिक्के, रिउज-रिउपय-वक मया ॥ २७५ ॥
सामयिकवस्तुर्वैशिनस्यवन्दनकप्रतिकमणकार्योत्सर्गकं व-
द्वव्ययकं प्रथमान्मज्जिनयोस्तीर्थे सन्त्यासमये प्रातःसमये
च प्रतिदिने द्विवारं भवन्ति, अणुज्जवकज्जन्त्याग्मनीनाम्,
इत्येतां चविशान्तिजानां तीर्थे कारणे प्रतिकमणं भवति, मुनी-
नाम्बुद्धाह्वानात् ॥ सप्त ० १३० इति । आ० म० कथम् ।

(९) आहारः-

सव्ने सिमुणो अणयं, उतरकुवफो मेहो उसहो ।
सेमाह ओपणार्हि, ज्ञुमिमु विमुत्तमाहारं ॥ १३४ ॥
सर्वे जिना वाहवावस्थायां वर्तमाना अणुत्तमकमुण्यन्तं बु-
भुजिरे, अणुत्तम उतरकुवफोमि फज्जानि गृहवासो बुभुजिरे, यथा-
विशतिजिना गृहवासो वाप्यादिमयाऽऽहारं बुभुजिरे, तस्य-
इमे कुने सति सर्वे तीर्थेया उक्तमाऽऽदिदोषपरदित्तमाहारं कु-
तवन्तः ॥ सप्त ० ५२ इति । आ० म० आ० ॥ ३०० ॥

(१०) जन्मावसरे इन्द्रकृत्वाग्वाह-
तत्र शकत्वाऽऽसनचक्षणा-

तयं तस्य सक्कसं देविदस्य देवराओ आसपं चकइ । तय
पं से सक्केऽप्या आसपं चलिअं पासद, पासइथा कोट्ठि
पवंइ, पंचेजिना जगवं तित्थपरं ओहिइथा आनोएद, था-
नोएदइथा इड्डुत्तमिचे आणं दिव पीऽययो परमोपयसिस्स
इरिसवमविसप्यायाहिअए आराइमयंअणुत्तमचंमहाइ ६

बं ऊससिभ्रोमक्ये विभ्रसिभ्रवरकमलनयनवयणे पचासि-
 पवरकडगनुदिभ्रकेऊरमडडकुंनडहारविराडपवत्ये पालंब-
 णंबवमाथपोसंतचुसुधचंरं मसंजयं तुरिभ्रं चवसं सुरिदे
 सीहासखाओ भ्रमडुंइइ, भ्रमडुंइइचा पापपीडाभ्रो पवो-
 कइइ, पवोकइइचा वेक्षिभ्रपरिचरिडुंअंजणविचपोधि-
 भाविभिसिसिताभाधिरवयणंदिपाओ पाठयाओ ठमुभ्रइ,
 ठमुभ्रइचा एगसादिभं उचरासंमं करेइ, करेइचा अं-
 जसिपठसिभ्रगहद्वेये तिर्य्यपराभिसुइ सचडपयाइं अणु-
 गचडइ, अणुगचिडचा वामं जाखुं अंवेइ, अंवेइचा
 दाहिणमाखुं धरणितलंसि साहडुं तिर्य्यखुचो मुक्कायं
 धरणितलंसि निवेसइ, निवेदिता ईसि पचुसुभ्रइ,
 पचुसुभ्रइचा कनगतु इभयंभिभ्रओ नृभ्रओ सा-
 हरइ, साहरइचा करयसपरिगगहिंमं सिरसावचं मत्य-
 ए अंजसि कइ एवं बयासी-णयोऽणु नं अरि-
 ईतायं जगवंतायं आइगरायं तिर्य्यपरायं सयंसंजु-
 क्कायं पुरिसुचयायं पुरिससीहायं पुरिसवरपुंनरीभ्र-
 यं पुरिसवरगंधद्वीयं लोउचयायं लोणयाहायं
 लोणदिआयं लोणपदेयायं लोणपज्जाभ्रगरायं अय-
 दयायं चकडुयायं भगदयायं सरखदयायं जीवद-
 यायं बोहिइयायं भम्मदयायं भम्मदेसयायं भम्म-
 नायगायं भम्मसारहीयं भम्मरचाउरंतचकवइंयं दीवो
 तायं सरखं गइं पइडा अणुपिइइयवरखाणदेसखधरायं
 विअडुउउयायं गिणायं जावयायं तिर्य्यणयं तारयायं
 मुक्कायं बोहयायं मुक्कायं भोअगायं सचवनुयं सचव-
 रिंयं सिवमयज्जमकअमयंतमकस्यपव्वावाइयपुयरावि-
 षि सिचिगइणामधेयं ठायं संपचायं ययो गियायं
 जिभ्रभयायं ययोऽणु यं भगवओ तिर्य्यपरसस आइ-
 गरससंजाव संपाविअकापसस वंदायिं यं जगव ! तं तत्य-
 गयं इइगए, पासव ये भयवं ! तत्यगए इइगवं ति कइु वंदइ,
 वंदिचा सीहासखवरंसि दुरत्याभिसुइ ससिमएणे । तए यं
 तसस सक्कस देविंदस देवरणयो अयपेयाकूवंंजाव सं-
 क्ये समुपयजित्था-उपएणे लखुं नो ! जेनुदीये दीये जगवं
 तिर्य्यपरे, तं जीयमेवं तीअपचुपयखमकामयायं सक्कायं
 देविंदायं देवराईयं तिर्य्यपरायं अमखामहिंमं करेचए,
 यं गच्छामि यं अइं पि भगवओ तिर्य्यपरसस भम्मगमहिंमं
 करंमि चि कइ एवं संपेरेइ, संपेरेइचा हरिणेगमंसि
 पापचाणीयादिवंदं देवं सपावेइ, सपावेइचा एवं बयासी-
 लियामेव नो देवाणुपिअ । सजाए सुहन्माए मेघोपरसि-
 भग्गीरमद्वरवरसईं जाअधपरिमंल सुयोसं सुस्सरं घंठं ति-
 वलुचो उअलोभाया उअलोभाया मइया यइया सरेयं व-

म्योभेयायं उम्योभेयाये एवं बयाहि-आयावाइ यं भो ! सके
 देविंदे देवराया-“ गच्छ यं भो ! मके देविंदे देवराया
 अंनुदीये दीये जगवओ तिर्य्यपरसस अमखामहिंमं करिचए,
 तं तुज्जे वि नं देवाणुपिअ । सन्विहीए सन्नजुईए सन्नच-
 सेयं समुदएयं सन्नःपरेयं सन्नवेचुईए सन्नविजुसाए
 सन्नसंजयेयं सन्नवाणएई सन्नारोईई सन्नपुण्णंयप-
 झालंकार वजासाए मन्वादिअनुटिअसससखिणाएयं म-
 इया इहीएं जाव रेणये गियपपरिवारसंपरिनुदा सगाईं ३
 जाखदियाणवाइहाइं हुकुदा सयाया अकालपरिहीयं वेव
 सक्कसं जाव भंतिअं पाउउजवइ ” ।

(११) आदेसानन्तरं “ हरिणमेयी ” धरकरोति तदाह-
 तए यं से हरिणेगमेसी देवे पापचाणीयादिवंदं सकेयं
 देविंदेण देवराया एवं सुचे मयाणे इडुतुडजाए एवं देवो !
 चि आयाए विणएयं वयणं पदिमुणेइ, पदिमुणेइचा
 सक्कस भंतियाअं पदिणिकलमइ, पदिणिकलमइचा जे-
 नेव मभाए सुहन्माए मेघोपरसिसिभ्रगीरमद्वरवरसहा जो-
 अणपरिमंलला सुयोसा वंदा, तेनेव उवागच्छइ, उवागच्छ-
 इचा तं मेघोपरसिसिभ्रगीरमद्वरवरसईं जोअणपरिमंल
 सुयोसं घंठं तिर्य्यखुचो उअलोभाइ ।

(१२) धयटाकनेज गवभूचवाह-
 तए यं तीम मेघोपरसिसिभ्रगीरमद्वरवरसहाए जोअणप-
 रिमंललाए सुयोसाए घंटाए तिर्य्यखुचो उअलोभाइए स-
 माणीए सोइम्ये क्ये अयणेहिं एणुणेहिं वचींसविथाए-
 वाससयसइस्सेहिं अयाइं एणुणाइं वचींसं घंटावपसइस्साइं
 जगमसमं काणकणारावं काउं पयचाइं पि हुत्या ।

उत्कालजानन्तरं यदजायत तदाह-(तए यं सोसे मेघोपरसि-
 भग्गीरमद्वर इत्यादि) तत उत्कालजानमानन्तरं तस्यं मेघोपर-
 सिसिभ्रगीरमद्वररशब्दायां योजनपरिमणुदहायां सुयोसायां
 घयटायां सिःकूत्वा उत्कालितायां सत्यां सीधमं कल्पे अण्येषु
 एकेभेषु आभिप्रायव्यभिचारात्वा ये आवासा देववासस्यत्वात्-
 ति तेषां शतसहस्रेषु । अथ ससम्भवे तुतीया । अण्यप्येकोमा-
 नि आदिशब्द घयटाशतसहस्राणि (जगमसमं) युगपद कव-
 कणारावं कर्तुं प्रवृत्तान्पयमवत् । अथापिअहो भिन्नकमरात्
 घयटाशतसहस्राण्यपि इत्येवं योजनीयः ।

(१३) अथ घयटानादौ यत् प्रवृत्तं तदाह-
 तए यं सोइम्ये क्ये पामावविमाणानिकखुडाऽऽवदि-
 असरूपेयापिकिसुआसयसइस्सकंले जाए यावि हीत्या ॥

(तए जजित्यादि । ततो घयटानां कवकणारावप्रवृत्तेरानन्तरं
 सीधमः कल्पः प्रासादानां (धम्मजानां वा ये निष्कुटा सम्मीर-
 देया, तेषु ये आयातताः संभासाः इत्याः सुवदकीणापुजताः,
 तेषु) सन्विद्यतामि यामि धग्गामतिजुतामि घयटासंभ-
 प्रसिध्दायां शनसइकायि सैः संकुडो जातक्यापवत् ।

हाव्यवधानावागेक्येति आचरयत् । अन्वेषोत्प्लेचाः क्लृप्तज्ञानमनियन्-
 शं वेहू जन्तुश्रीपान्मः सुकृत्वयैः सनीयन्वेव त्पद्विः श्वरविमानसंघो-
 चनस्य वैषयवः ॥ १५ ॥ तथा श्रीस्थानाहू कर्तुर्थावयव- " वचा-
 त्ति ह्योपे स्वमा वषया । तं आह- अथहाकां वरप अन्वेषीवे दाने
 वावयव आचरियमानं स्ववर्तुः सिके महाविमाने ।" इत्यत्राऽपि पा-
 काकविमानस्य जन्तुश्रीपाः ॥ १६ ॥ प्रमाकानः स्वमर्थं प्रमाणाः क्लृ-
 त्पिण्यकान्येवैव संभवतीति विदुः । तथा- अन्वेषणयोः ज्ञानोक्तं श्री-
 श्वरविरिनजवक्य, आसितयेव वैगणदित्यर्थः । निर्वाहं प्रस्तुतकारे-
 निवहकश्रीश्वर । पक्षाद पूर्ववदेन कर्मधारयः । एवंविधं विद्वं वा-
 मविमानं विकुलेष्व, विदुष्वेव च यत्तमाहसि प्रत्यपय- कृतक-
 लो । निवेदय इत्यर्थः ।

(१७) पाककल्पयेव करोति वषंकुमुक्तं विमानम्-
 मन्तु यदनुनिष्ठनि क्वा पाककल्पनहा-
 तप एवं स पात्तप देवं सकृत् देविर्देवं देववषा एवं बुते

समाणे इहस्तु० जाव वेष्टम्विअसमुपापणं समोहयिष्या त-
 हेव कोट् । तस्स थं दिवस्स आणविमाणस्स तदेतिथो
 तिसोवाणपदिक्कवा वषओ । तेसि थं पनिरूवणायां पुर-
 ओ पचेथं पचेअं तोरणावषओ० जाव पदिक्कवा । तस्स थं
 जाणविमाणस्स अंतो वदुममरमणिये जूचिजाण, ते महा-
 णामप म्हासिणपुक्खरं ॥ १७ ॥ जाव द्वा । निअव्भेद वा अ-
 णेगमं कुक। क्कमइस्समिवित्ते आचरपवरावदनेही सुरिय-
 अमोवत्तिय अथक्कपाथदूसमाणवपम् ० इममरं इमारमारकुड्ढाव-
 ह्तिपउमपत्तमातरं तरंगवत्तस्सपउममयजक्किचिचेदि सच्चा-
 र्दि सत्पजेदि समरं ॥ १८ ॥ सउज्जापदि णाणाविहंपं-
 वषोदि मणीदि उवसोभिप । तेसि थं मणीथं वषे गेपे फासे
 अ जाणिय अन्व, जहा रायप्पसेणइउने ॥

(तप थं से पात्तप देवं सकृत्प्रमायादि) तमः स पाकको दे-
 वः शक्रेण देवेभ्येन देवराज्ञा पचमुक्तः सव् ह्यो पावैरैकिय-
 सनुवृत्तानेन स्वमहत्स्य तथैव करोति, विमानं रचयन्तीत्य-
 र्थः । अथ विमानस्य रूपवर्णनायाः ॥ १५ ॥ (तस्स जमित्थादि) इति
 सुषट्पदी इत्यन्ता । अथ तन्वृत्तिसामं वषयवहा- (तस्स थं इत्या-
 दि) इदं प्राग्धृत् हेयम, नवर्त मणीनी वजो गण्यः स्पष्टोऽथ ज-
 णित्तत्थो, यथा राज्ञः प्रतीये दिग्गीतोयोपहृत् । अत्राऽपि अतस्तीप-
 कावरयेविकथायैवं मानवर्णाः ॥ १६ ॥ ॥ इत्याक्याताः, ततोऽपि वा
 बोधय्याः ।

(१६) जूचिमागवर्णनय-अथ प्रेक्षावृद्धमदपवर्णनायाः ॥ १६ ॥
 तस्स थं जूचिजागस्स वदुमज्जदेसजाए पिण्णापरमंदवे
 ऋयेगसंभसयसणियिदुवषओ० जाव पदिक्कवे, तस्स उ-
 णोए पउममपाभाथिचिये० जाव सत्ततवविअमप० जाव
 पदिक्कवे ।

(तस्स जमित्थादि) वाचकवृत्तमार्गा, इत्याक्या च
 वमकराज्यामीगसमुपक्रमोसजाऽपिकारतो हैवा । अपरिमा-
 नवर्णनायाः ॥ १५ ॥ (तस्स उणोए इत्यादि) तस्सोऽणोच उप-
 रिमाणवर्णनायाः प्रमाकियः, वाचकं चर्चोभया तपनीच-
 वय, प्रथमवाचकमनेन अयोः कलत्रात्मकियेव इत्यादि प-
 दिक्कः । क्षितीयव्याचकम्या " वसक" इत्यादियेऽप्युपमहाः ।

अथ राज्ञः प्रतीये स्वर्गावयानविमानवर्णनेऽप्युपपत्तस्यैव इत्यनेन,
 परं बहुभेत्तन्वाः ॥ १६ ॥ अथहाकां लोचनम् ।

(१६) अथाथ मण्डपमणिपीठिकावर्णनायाः ॥ १६ ॥
 तस्स थं मंदवस्स वदुसमरमणियेअस्स जूचिजागस्स वदु-
 मज्जदेसजापेति महे एवा मण्णिपीठिया अदुदोअणार्इ
 आचामयिचसंजोपे, चचारि लोअथाइं काहण्णेयं, सत्तव-
 णिययी । वषओ । तोए उवरि महे एवे तिहामण । वषओ ।
 तस्सुवरि महे एगे विजयदस्स सत्तवपणामए । वषओ । त-
 स्स मज्जदेसजागे एगे वहरामए अंजुत्ते, एत्य थं महे एगे
 कुंभियुसादागे, से थं तद्वृत्तवत्तपमाणामियेधिं चडांइ अ-
 द्दुंजिकेहिं मुसादागेदि सत्तवओ समंता संपरिविक्खे ।
 ते थं दामा तवणियज्जलंनुना सुवषयपयगमोकिंआ णाणा-
 मणियथाविहिरहार-उकारावतयोनिआ सउदया ईसि
 अथयथं संपचा पुन्नाएदिं वार्दिं मंदं मंदं एइज्यांयाण ।
 एइज्याणाण जाव निव्वुत्तकरेणं ते पपसे आपुरेयाणा
 आपुरेयाणा० जाव अईव उवसोभेयाणा अईव उवसोजे-
 याणा चिहंति ।

(नस्स वमित्थादि) इत्यन्तः । (मीए उवरि इत्यादि) यत्त-
 व्वाक्या विजयवहारस्यप्रकटकासात्तान्निहास्यसुवचद्वेषे-
 वा । (तेषमित्थादि) इदं तुं प्रकृ पवयवरेविकिआलनवर्णके
 इत्याक्यातामिति ततो बोधयम् । अत्र प्रथममाचक्षपदार्- " वै-
 क्कमाणा २ पलंभमाणा २ पज्जसमाणा ३ उरालेणं मणुषेणं म-
 षादरेणं कथमणु " इति संग्रहः । क्षितीयवाचकपवार्- " सि-
 रीय " इति प्राक्काय ।

(२०) संप्रथयाः ॥ १६ ॥ अथानियेउमप्रकियामाह-
 तस्स थं सीहासायस्स अरवचरेणं उचरयं उचरपुर-
 च्छिमेणं; एत्य थं सकस्स चउरानीए सामाणिक्र-
 साइस्सीणं चउरानीइउवासणसाइस्सीओ, पुएचिउ-
 वेणं अदुहणं अगमपहितीयां, एवं दादिणपुक्किमेणं
 अचनंतरपरिसाए बुबालमयइं देवसाइस्सीथं, दादि-
 णेणं मणियमाए परिसाए चउदमयइं देवसाइस्सीथं,
 दादिणपक्किमवाहिरपरिसाए सोलसहणं देवसा-
 इस्सीथं, पक्किमेणं सचहणं अणीआहिउरीयां; तए
 थं तस्स सीहासणस्स चउदिसि चउदइं चउरानीथं
 आयरकत्तदेवसाइस्सीथं, एवमाह विपासि अन्व, सूरिआज-
 गयेणं० जाव पष्ठीपयंति ॥

(तस्स थं इत्यादि) तस्य सिंहासनस्य पादाकविमानमन्त्रवाच-
 यन्ति० इतरो उचरयं वाचयन्तासु उचरयन्तः, उचरपुष्ठीयैः सिंहासनात्, अ-
 थान्तरैः शक्रेण चतुरशीलेः सामानिकसहकार्यां चतुरशीति-
 मन्त्रासनसहकार्यां, उचरिक्कवे चतुरशीः सिंहासनसहकार्या-
 नीत्यर्थः । पूर्वस्यं विजयवर्णनामप्रमाहर्षीकामन्त्रज्जालनामि । एवं
 दक्षिणपूर्वांयामक्षिकीयेऽप्युपपत्तयैः न्येणैवो वाचकानां
 देवसहकार्यां वाचकं भद्रास्यसहकार्या, दक्षिणपूर्वां यमन्त्र-

बाः पर्यवस्यतुर्वैशानं देवसहस्राणां वसुदेवशुभ्रम्भ्रासमनह्रस्वाणु, दृणिणरुचिस्तान् अर्भैरुत्तकोथे काष्ठापर्येः पौरुषान्तं देवसहस्राणां वीणशुभ्रम्भ्रासमनह्रस्वाणु, प्रथिमार्गं ससामान्यनीकाधिपनीनां स्वस नकसामानीति । (तय णमिस्त्यादि) ततः प्रथमप्रत्ययस्थापनानन्तरं द्वितीये बह्वये तस्य तिद्दासनस्य वतुदिति वानशुषुर्वा वसुदतीतानां वतुगुपीकनवसुदतीसिञ्जकथयानाम्, आम्बरकृक-देवसहस्राणां वदंभिः शतसहस्राणिकस्यार्थवक्राभ्यामामाम्बरकृक-देवानामित्यर्थः। तद्यमित नकसामानि विकुर्वीतानित्यर्थः। एवमा-दिविभाषितव्यमित्यादि चकृत्वन्, स्पर्शाप्रयमेत वाद्यप्रत्ययपठित । यावत्परान्तं सङ्कटम्बन्ध्वात् तस्य खं दिव्यस्य आणविसाम्यस्य देवैवाक्ये बध्यावाले पथ्यते । से अह्वानाम् अह्नयस्य वा हेमंतिप्रवात्तुष्टरस्य वा वाहरेवंगिज्ञाण वा रक्षितं पञ्चगु-लीश्यां वा जवावनस्य वा केसुभवस्य वा पादिकावयस्य वा सास्यस्यो समेता संकुटमुनिप्रस्य मये यदाक्ये सिद्धाः । यो इत्येते समष्टे । तस्य खं दिव्यस्य आणविसाम्यस्य इत्यौ इद्दु-स्तुष्टरत्वं ४ बह्वे पथ्यते, यंचो फलसो अ, जडा मर्त्यां । तयो खं से यावत् देवे तं दिव्यं आणविसाम्यं विद्विभवा जेवेष सभे देविदे देवराया नेषेव उवागच्छद्, उवागच्छत्वा सङ्गं देविदे देवरायं करपक्षपरितगद्विषं सिरलान्धत्, उवागच्छत्वा सङ्गं देविदे जयत्वं विजयत्वं क्वावेव, चक्रावेवत्वा तमनापिचक्रं ।" इति । अत्र स्वाव मानस्य दिव्यस्य यानविसाम्यस्यमेतत्तूयो वर्ण-श्यासः प्रकृतः । स यथानामरुओचितोक्तस्य तत्कालमुदि-तस्य देवमित्कस्य शिशिरकालसंबन्धिमे वासल्यैक्य आ-दिप्राक्कारणां वा (रक्षणिति) सप्तम्यये द्वितीया । रामौ प्रवृत्तविसानं जगवतस्य किङ्कचवनस्य वा, पारिजातः क-डेपुष्पाः, देवां वनस्य वा स्वर्गतः समन्तात् सप्तम्य कृत-मितस्य । अत्र शिष्याः पुष्कले-भ्येदेवतूपः-स्थार् कथञ्चिन् । सुविराट्-नायमर्थः समर्थः । तस्य दिव्यस्य यानविसाम्यस्य इत् इत्तरक एव, किं तत् इत्तरक इत्यादि प्राग्बन्ध । गण्यः, स्पष्टैश्च यथा प्राग्मर्थीनामुक्तस्येति ।

(२१) शकिकिया-

तएवं तं सकेऽमाय विद्महि इए दम्बे जिष्ठंदाजिगमणशु-मं सम्बालंकारकूलिसिञ्जं उचरवन् इत्यन्वयं क्वं वि उच्यते, वि-कम्बइशा अहदि अग्रमादिसेदिं सपरिवारः किं एहाणीएणं मंधवनाणीएय व सकिं तं विमाणं अणुप्यवाहिणीके-राणे अणुप्यवाहिणीकरेमाणे पुनिष्ठेणं तिसांवाणं कु-रुदह, कुरुदह्याणं जाव साँद्वात्तंसंति पुरत्वाजिसुदे स-खिसये ॥

(तय णमिस्त्यादि) ततः स शक इत्यादि शक्यं, दिव्यं प्रचार्मं, शिष्यैरुच्य प्रवर्तते । जिनमन्त्रानामितिमुक्तगमनाय, योन्वुवित्त-वाद्येनेव वसुधा सुष्टसमुद्रावसमौतिशार्थिअमंवेति, तादशेने-स्यर्थः । सर्वोलङ्कारवृत्तिस-सर्वैः शिवाः अवन्याऽऽसङ्गकारैः विद्वि-पिनस्य, उच्यते किंपयशरीरवात् । स्वाभाविकवैकिंपयशरीरस्य तु ज्ञानस्यते निरलङ्कारतयैषोत्पादकवयात् । उच्यते यथावर्णीय-शरीरापेक्षया योचरकासाधिवैकिंपयकं विदुर्भवे, विकुर्वं वया-इहाजित्तमहिणीमिः सपरिवारानिः प्रत्येकं प्रत्येकं पौरुषवैची-सहस्रपरिवारपरिचरानामिनां स्वामीकेन नभ्यर्णीकेन च सार्द्धं तं विमानमनुभवत्किन्वीकृतं अत्रप्रवत्किन्वीकृतं पूर्वविकल्पेन

विमोचनेनाऽऽरोहति, आरुह्य च । यावत्प्रत्यार्- "जेवेष वीश्या-सभे जेवेष उवागच्छद्, उवागच्छत्वा" इति प्राग्बन्धः । सिद्धान्ते पुर्वीतनुसाः सतिपथ इति ।

(२२) अयाऽऽकानं सामानिकाऽदिवितिः यथा पृथंते तथाऽऽह-

एवं चेव सामाणिया वि उचरंरं तिमोवाणेणं दुःक-दिश्या पंचंमं पंचंमं पुत्रवात्येसु भदासगेषु शिमोत्रंति, अचसेसा य देवा देवीओं अ दादिणुष्ठेणं तिसांवाणं दुःकदिशाः तदेवं जाव णिसीयंति ॥

" एवं चेव इत्यादि " इत्यकम् । भवरम् अचरोवाभाध्यन्तर-पर्येदायः ।

(२३) प्रस्थापनाक्रमः-सद्य प्रतिह्यस्तोः शक्यस्य पुरः प्रस्थापिनां क्रममाह-

तएवं तस्य मक्षस्य तंमिं सुकृदस्य इमेऽहु मंगस्ताजा पुर-ओ अहाणुपुष्पीए संपट्टिआ । तयणंतं च खं पुणकस्यस-भिगारदिवा य च्छतपरत्वाग मचाभरा हंसणरइअभालो-अदरिसिणुजा वाउकअविजयंभवती अ समुमिआ गग-णतलमणुलिहंती पुरओ अहाणुपुष्पीए संपत्थिआ । तयण-तरं च खं क्षत्तिगारं, तयणंतरं च खं वदराभववृत्तइहंसं-तिअसुसिलिङ्गपरिपहमहुसुपहइए विभिङ्गे अणोभवन्वच-षकुइभीसहस्तपरिमंदिआ निराभावात्कुआविजयंभवतीप-दागाछवाइच्छकलिण्यं तुंजे मयखयसमणुलिहंसनिहरे जोअखसहसस्सिए महइ महास्य महिदक्कए पुरओ अहाणुपुष्पीए संपत्थिए । तयणंतरं च खं सक्कनैवत्परि-कथिअसुसजा सम्बालंकारवित्पासिआ पंचअणीआ पंच-अणीआदिबदोणं जाव सपट्टिआ । तयणंतरं च खं बहवे आजिओंगिआ देवा य देवीओं अ सपट्टि सपट्टि विजवेदिं जाव णिओगेदिं सके दिविदं देवरायं पुरओ अ मगमओं अ पासओं अ अहाणुपुष्पीए संपट्टिआ । तयणंतरं च खं बहवे सोहम्भकप्यामी देवा य देवीओं अ मन्विहीएणं जाव दुःकडा समाणु मगमओं अणं जाव सपट्टिआ । तएवं से सके तं पंचानीअपरिविलस्येणं जाव मधिदक्कएणं पुरओ पकट्टिज्यावाणेणं चउत्तामीए सामाणिअं जाव पंर-बुने सन्विहीएणं जाव रवेणं सोहम्भकप्यस्य मज्जं म-जेण्यं तं दिव्यं देवदिं जाव उचदंसेमाणे उचदंसेमाणे जेणेव सोहम्भकप्यस्य उचरित्तु विजाणमयो, तेणेव उ-वागच्छद्, उवागच्छत्वा जोअणुमयाहाइसंएहिं विमगेहिं उवयमाणे उवयमाणे तए शकट्टिआए० जाव देवगर्हए वीरैव-यमाणे वीरैवयमाणे तिरियममंस्त्रिआणं दीवसमुद्राणं मज्जं मज्जणं जेणेव पंदीसरवरे दीवे जेणेव दादिणुपुष्पिमिणे ररकपव्यए तेणेव उवागच्छद्, एवणं जा चेव सुनि-आअस्य वचवया, छावरं सक्काहेमतो वचवयो,

शुक्राय तं दिवं देवर्षिं ० जाय दिवं जायविद्याधं पदिसाह-
रणाये पदिसाहृदमाथे ० जाय देवेद्य भगवभो तिथ्यररस्त
भम्मयाद्यागरे जेयेव जगवभो तिथ्यररस्त जम्मयाजबये,
तेयेव उवात्पाचति, उवागचकतिवा जगवभो तिथ्यररस्त
जम्मयाभवयं सेयं दिवनें जायविद्याधेयं तिथ्यरुको आ-
याधियं पयाहियं करेइ, करेइचा भगवभो तिथ्यररस्त ज-
म्मयाजबयत्न उचरपुरंदिमे दिस्तीजगे चरंगुलमसंपवं
चरगिभल वं दिवनें जायविद्याधं उवेइ, उवेइचा भठइ
छगमयादिस्तीइ अणीएदि गंधवाणीएथ व नह्राणीएव
व सकिं नभां दिव्नाभो जायविद्याधां भो पुरांदिभिल्लेयं
तिनोवापपदिक्कवपणं पबोचइइ । तए थं सस्वस्त देविद्वस्त
देवरथो चररासीइं सामाणि अताहस्तीभो जायविद्याथाभो
उचररिल्लेयं तिगोवाणपदिक्कवपणं पबोचइइ, भ्रवसेता देवा
प देवीभो अ ताभो दिव्नाभो जायविद्याथाभो दाइइ जि-
ल्लेयं सितोवाणपदिक्कवपणं पबोचइइ ॥

(न प थं तस्व इत्यादि) एतत्त्वाम्वाद्या जरतवाकियोंोध्या-
प्रवेशाधिकारतो हेवा । (नयणमित्यादि) तदन्तरं क्वचभृद्भा-
रव । समाहारादेकवज्रायाम् । क्वच च "वेदकेप्रामिस्तंविमसदं" इ-
त्यादिफलकयुक्तं अन्तस्थाचोऽथप्रवेशाधिकारतो हेवम् । सूक्ता-
रत्नविशिष्टयणकविभोगेन । पूर्व च भृद्भास्वय अलपुंशेन कथ-
न्तु । प्रथं च उचररिकाचनेन विचकिंन क्ति । तव व पीरकवपय । न-
नन्तरं वज्रायतो रत्नमवः । तथा वृत्तं वपुंसं, अथं मनोर्गं, संस्थितं
संस्थानमाकारो यस्य स तथा । तथा-सुखेयाऽऽपत्तावयवो, म-
सुख इत्यर्थः । परिब्रूयः करदाणया प्राधानप्रतिभासत् । सुख
इव सुखः सुकुमारस्याथवा पार्ष्णप्रतिभासः, सुप्रतिश्रुतो, न तु
तिथ्यरुक्तितयना वकः । तत वनेषां पदव्यवहयमसंलभेन कर्म-
धारयः । इत एव शेषव्यवहयेषो विशिष्टोऽभिप्रायी, नवाऽभेदानि
हराणि पञ्चवर्णानि कुन्दमीनां शतुपत्ताकानां सहस्राणि द्वैः परिम-
विततोऽभश्चकृतः, स वासावभिप्रायमश्ति । वातोऽन्तेत्यादिपिशु-
षणभृत्तं च्य कर्म । तथा गगनतलम्बकरतलमनुष्ठिक्तं संसुपुशत्
सिकारमप्रमामो वस्य स तथा । योजनसहस्रानुत्तं उत एवा-
ह - (मइ महालय इति) अतिशयेन महाव, महेश्वरश्चक्रः, पु-
रो वयाऽऽवृत्तनो संवर्धित इति । (नयणमात्रेण) तदन्-
तरं स्वकर्मं कर्ममोसुसादि मेवथं वेवः परिधातः परिब्रू-
तो येस्तामि । तथा (सुलज्जानि) पूर्वसामार्गकतया प्रयुज्यानि
सर्वोऽद्यारविभूयितामि पञ्जानिकाभि, पञ्जानिकाधितयव्य
पुरतो षट्पुरगुण्यो संप्रस्थितामि । (तयमेतरं च वासित्यादि) तदन्-
तरं बहव आभियोगिका देवाश्च देवभ्यः स्वकीः २ विअनेय-
व्यवक्रमोवदियतेऽभिधेः संपास्ति; वाचबहुल्यवाः स्वकीः २ द्वि-
र्थवा स्वकीर्पोऽभिसत्तवरीभिकपत्यकपैः, स्वकीः स्वकीः मिथोनेक-
वकरः । शकं देवेभ्यं देवराजं पुरतश्च सामेत्य पृथुत । प्राग्-
मव्यं उभयेथ्यानु इवो वयाऽऽवृत्तयमेव संप्रस्थिताः । (तयमेतरं
च वासित्यादि) तदन्तरं बहवः सौभर्मेकवयवासिवो देवाश्च
स्वकीं सर्वकानां, वाचत्करयादिक्कण इतिमैमैयिथपुरः स्वाह-
कियादिक्कः आयुक आःसायको आश्रामं तेम वादिः २ यामेयमानवा-
हतामि आःकडाः स्वो सामेत्यः वाचत्करयात् पुनः २ यामेत्तस

शुक्राय संभवेनाः । अय वया शुक्रः सौभर्मकवप्राप्तिर्गते, त-
था वाऽऽह - (नयणमित्यादि) नमः स काहेनेन आयुक्तकवपे च-
ञ्जानिः संभामिफेरनीकः परिक्रिस्त सवतेः परितुनेन, वाचत्पुयोकाः
सयो महेश्वरजवपैको प्राङ्गाः । महेश्वरजेन पुनः प्रहयभोव-
न निर्गमयमायेन चतुरवास्या सामानिकरुहकी, वायुत्करयात्-
" कचरासीइं कचरासीइं कचरकव्येवसाहस्तीइं " इत्यादि
प्राङ्गात् । परिकृत्तः सवर्ज्जा, वाचत्वेन । वाचत्करयात् - " सव-
ज्जुर्देव " इत्यादि प्रायुक्तं प्राङ्गात् । सौभर्मस्य कवपव्य मयं मयेन
तां दिव्यां देवर्षिं, वाचत्करयात् - " दिव्यं देवज्जुं दिव्यं देवाहा-
भावं " इति प्रः । सौभर्मेकवप्राप्तिकां देवानामुपचयेव २
वैथैव सौभर्मेकव कवपयोऽराटो निर्गोणमारो निर्गमसंवे-
ष्ठी पचस्वैवोपाणककुति । वया वरायना नामराजो विवाद्यो-
स्तवस्फानिदृशैवार्थं राउपये धात, न तु रयवाही, नवाऽथमधि ।
एतेन सप्तप्रदेशलोकाऽऽधाररुतपुत्रिध्वीप्रतिष्ठितविमाननिकरु-
मागिमेतस्ततः संवत्सराभाव्येन प्रथं मयमेति " उचररिल्ले
यिजाणमभ्ये " इत्युक्तमिति वे आहुः; त आगमसोमस्यं
युक्तिसागत्यं च प्रवृथाः । उपाणय व योजनशतसाहस्रि-
केयोजनसङ्गप्रमाथेऽभिधेः कर्मेति व मन्व्यथेऽप्रातिकमव्ये ।
एतेन स्वावस्थाकवप्य विमानस्य पदम्यासक्याः कनाः कपं
जयेयुरिति शङ्का निरस्ता । अथपतव अथपतव तथा वेत्क-
च्यथा । वाचत्करयात् - " तुरिआव " इत्यादिप्रः । देवनाथमि
ध्वतिप्रजद्वं दिव्यमसंवेधयानां ह्रीपत्यवपुणायं मयं मयने-
न यनेन नन्दीऽश्चरह्रीपो यैव तस्येव पुपुत्त्वमथमयो दङ्कि-
पुपुं भावेयकोववर्षी रतिकरपवंततैवोपागच्छामि । इदं
च स्थानाःकऽऽयायनोऽनेकः । अथथा प्रथमसाराऽऽकाराऽऽइ-
वु पञ्चमामानां, पूर्णोऽप्यज्ञानाऽऽपत्तावयवसिथताप्राङ्गा-
घान्तरतो बहिःकोऽयुधोः प्रत्यासत्सौ मय्येकं द्वयच्यभावेन नि-
हृतामपानां रतिकरपवैतानां मये विनियमानाविरहाव कवरो-
रतिकरपवतो दङ्किपुपुं: श्यादिति । ननु सौभर्माद्वतरतः शु-
कस्य नन्दीऽश्चरह्रीप एवअंतरयं युक्तिमत्, न पुनरसंवेधेह्रीप-
समुद्धानिकमेण तत्रागमममित्युच्यते, निर्गोणमारोऽथाऽसंवेधा-
ततमस्य ह्रीपस्य वा समुद्रस्य वा वर्णान्धतयेन सम्प्राम-
मानत्यासत्तावन्तरयम् । तन्नक नन्दीऽश्चरामिगमनेऽप्यथातैःप-
समुद्धानिकमेण युक्तिमयेति । अत एवतात्पर्यं (पयं ० जा वेव
सि) एवमुक्तमिवा वैव स्यांनस्य बक्तव्यता, वथा स्यांनः सौ-
भर्मकवप्राप्त्यविद्येस्तथाऽप्यमपौर्यर्थः । मयमेव तेवः शुक्रा-
धिकारो वच्यता, सौभर्मजन्मत्त्वा सर्वे चाथव्यः । (० जाव
तं दिव्यं) इत्यादि प्रायां व्यक्तं, नवरत्नम प्रथमवर्ण-
वपुण्यो इत्यर्थं वयवोक्तुप्रयां अथिकारवयावभित्त्वनना-
र्थः । स वासिऽविमानानेह इत्यपत्तौ वाच्यः । इतिं वः
वासत्पच्यो - " दिव्यं देवज्जुं दिव्यं देवागुणवं " इति
पदग्रहाणः । अथ वाच्ययोः-दिव्यां देवाऽऽदिं परिराश्रयं
स्वविमानवर्ज्जोऽभमेकवयवासिदेवविमानानां मेटी श्रेयणात् ।
तथा दिव्यां देवस्युति शरीराऽऽवरयाऽऽदिद्वालेन, तथा दिव्यं दे-
वाज्जुमार्थं देवगतिहृत्त्वाऽऽपत्तयेन, तथा दिव्यं यामगिमावं प्राङ्-
कनामकं जन्मुद्द्वं परिसामान्यत्तैस्तद्भाष्यमकरेण, अतिसह-
द्वं प्रतिहन्ति-संकियुतः संशियुतः । नृपोऽथवाच्यत्पदात्-
" जेवेच अनुद्वेह दीवे जेवेच सारिदे वास " इति प्राङ्कः । ननु
पूर्वं विनोपायमतिकवयकोऽथरः शुक्रस्वोकोऽपराऽयां केपा-

मुत्तार इत्याह—“ तय चं लक्षकस्य देविदस्य देवचरः ” इत्यादि स्वकम् ।

(३४) अथ शुकः किमकार्षीदित्याह-

तय र्णं से सके देविदे देवराया अउरासीए सामाधिअ-साइस्वीएदि ०जाव सत्कि संपरवुदे ऋभिह्युए०जाव दुँवु-थिधिग्याससाइयवरेथं जेयेष भगवं तिर्य्यपरमाया य, तं जेय उवागच्छइ, उवागच्छइचा आसोरे चेव एणामं करेइ, कोइसा जगवं तिर्य्यपरमायं य आवाहिणं पया-सिधं करेइ, करेऽथा करयत्त० जाव एवं वया-सी-णमेऽस्तु ते रयणकुच्छुपादिर् ए, एवं जहा दिसा-कुयारीओ जाव चमा सि पुष्पा सि तं कयत्या सि अ-ई देवाणुपिए । सके णामं देविदे देवराया भगवओ तिर्य्यपरसस जमपमदिमं करिस्त्तामि, तेण तुभंमंहे ण चीइवं ति कदुत्तु आनोवधिं दलवइ, दलइसा तिर्य्य-परपट्टिकवगं विउउइ, विउउइचा तिर्य्यपरमा-उइए पासे उअइ, उअइचा पंचनकं विउउइ, विउ-किवत्ता एगे मके जगवं तिर्य्यपरं करयत्तुइएणं गि-एइइ, एगे सके पिउओ आयवचं परेइ, दुवे सक्का उअओ पासिं अमस्सखंवंं करेति, एगे सके पुरओ बज्जापाए । पकइइ ।

“ तय र्णं से सके देविदे देवराया अउरासीए ” इत्यादि-करजमम् । वावपरवसंमंज्ञं तु र्णं स्वसुत्तुसुरेण कं.एवव । यववा-कुरावाह—(यमोऽस्तु ते इत्यादि) जमोऽस्तु तुभयं रमकुच्छुपादि-के । एवमकारं लूवं, यथा हिक्कुमाथं आहुइ, तथाऽवादिदिव्योः वावच्छुपादिवंं प्राइम्—“ जगत्परिवहायं चक्षुणो अनुच-सस लववजगतीवचलसस हिमकरमगदेसियसस वागिदिदिव-मुत्तुपुच्छस जिणवस णाणिवस नायगसस बुद्धसस बोहगसस सववलोवाहाइसस सववलोमंगलसस निम्ममसस पवरकुसस-मुत्तुपववसस आइसित्तवसस अं ति ओमुत्तमसस जणवो ति ।” कुत्तुपववमित्वाह—अन्त्याऽसि पुएयअसि लं कुत्तुपववोऽस, आहं देवाः ॥ १ ॥ शुको मास देवकं देवराजा अणवसस्तांथंकरसव जमोमदेमं करिष्यामि । तेण युष्माभिके त्रेतव्यमिनिक्त्वा भव-प्रायापिणीं इवाति, सुते मेवंं मोत्ते सुक्कित्वाऽऽसो माहुःअ-भाग्गुदिंति दिव्यमिक्त्वा निग्गणां करोतीयथं । इया च तीथंकरसस मेकंमत्तवजगत्सस प्रतिक्वणं अणसदथं कपं ति-कुर्वंति, अस्मान्नु मेकंमत्तु जममइवापुणमवरेणु आसवउइदे-वतया कुत्तुलाऽऽसिना इमिक्त्वा सती माइयं वसता सवधि-ति मगवइवाकिधिंतीथं कपं विक्कुवेत्तं। विक्कुवंं च तीथं-करमात्तुः पाभं स्यापयति, स्यापयित्वा च पइ शुकः विक्कुवेति, आसता पचकणो अचारीयथं । विक्कुवंं च तेषां पइज्जां मथे एकः शुको भगवन्तं तीथंकरं परमसुत्तुवित्ता सरसगोतीथंकम्-नीकित्तेन, पूएवासित्तेनेत्ते शुकः । करत्तस्योक्कंयथाथंयथदियनवोः पुंइं संपुंइं, शुकिकासंयुट्ठमिकेयथं; तेण सुत्तुति । एकः शुकः पुइत्तु आणपचं उअं अरति । द्वौ शुकः पुइत्तुयोः पाभंयोसमरो-क्कंवं कुवतः । एकः शुकः पुत्तो वज्जापाएः सइ प्रकथंति-निर्गम-चनि, अं. श्वसामिनि सेकाः अमताः मवथंते इत्यर्थः । अथ च

ससाधि सामानिकाऽऽदिदेवपदिवारे वदिस्सकस्य इयमेव पइ-कपविक्कुवंणं, तत् त्रिजगत्तुगुरोः परिपूर्णेसाविक्कुप्पुमेवेति ।

(३५) मेकमममम-

अथ यथा शुकः विवाङ्गनस्थानमागोते तथाऽऽह-

तय र्णं से सके देविदे देवराया अओइं वइई भवछप-इवागमंवरजोऽसंवाभापिदि देवेहि देवांदि अ सत्कि सं-परिवुदे सत्विह्युए० जाव ताए उकिइएए० जाव बी-ईवयाओ बीऽवपमाणे जेयेव मंदरे पवनए जेयेव पंड-गवणे जेयेव अजिसेअसिला जेयेव अजिसेअसींहामणे, जेयेव उवागच्छइ, उवागच्छइचा सींहासपवगरए पुरस्था-भिमुइ सखिमथे ।

(तय र्णं से सके इत्यादि) ततः स शक्तो देवेभ्यो देवराजा अन्वये-कुम्भिभवनपनिवाणमनरवाणिक्कमिमानं कं देवेवोभिन्ध नाडे संपरिक्कुना सवेत्तं; यावत्करकाए “ सचः सुवै ” इत्यादि-पदमंशः पूरोक्तं ज्ञवः । तथात्तुह्यथा । यावत्करकाए—“ मु-रि-काए ” इत्यादिमदः । एतांमज्जं स्वनिमज्जं वचैव सम्परप-तो यथैव च पवइकवयं यथैव चाभियेकांशानां यथैव चाऽभि-कमिदासन्, नचैवोपागच्छति, उपागत्य च सिंहासनवगरतः पु-र्वाभिमुक्ताः (सांक्षमश इति) पाककपिमानं च गृहीतस्वधमि-क-स्य स्वन्ध्यामिनः पादकारिण्येन तन्ममुत्तमानं देवानामप्युपयो-मित्वाङ्गितेकांशानां धावत्तुमज्जत्तुपि संजाव्यते ।

(३६) ईशानिष्कायसर्गः-

तेषां कज्जेथं तेषां समपुंणं ईमाणे देविदे देवराया सुल-पाणी वनजवाणे सुदिं उत्तरउत्तुओगादिर्वं अद्वीवीम-विमागावासमपमइससाडिर्वं अरयंवरवचथं एवं जहा सके, इयं एणत्थंमहायोसा घंटा, लइपरकणे पावपाणीया-द्विवं, पुक्कओ विमाणकारी, दाडिणिल्ले जिगाणभूमि, उत्तरपुरीअडिभो । इइकरपवअ, मंदरे समासंतिओ जाव परमुत्तुवासइ ॥

(तेषां कज्जेथमित्यादि) तस्मिन् काले सम्मथाङ्गिनजमके, सत्सिद्धं समथं त्रिकुमारंरक्कुलमन्तरीये, न तु शुकःऽऽगतमानन-रीये, सवेषांमिष्कणां जिनकदवाणकपु पुणपेवं समागमाऽऽ-रुणस्य जायमानवत्ता । यत्तु त्वं शुकःऽऽगतमाननरं वमीशा-नेम्हाऽऽगतमनुकं, नत्तु क्रमेण सुवचमवस्य समवथा । ईशानो देवेषु देवराजाः शुलपाणवृत्तमाइनः सुम्हे कउरअंओका-धिपतिः । मेरोकरतःऽथैवधिपत्यात् । अष्टाविंशतिभोजाना-थालसत्तमइष्काधियतिः, अरजाति निमंमंजिण अइवाधि वज्जा-णि, सखत्तयाऽऽकाशुकवपानि वसनामि थरति यः स तथा । एवं यथा शुकः मीथंमंस्सथाऽऽवमपि । इदमथ मानाथं शिकेक-महायोथा सएटा, लउपुराक्रमनामा पदावयोकाधिपतिः, पु-थकनामा विमानकारी, दांडकला निंयोत्तुमि, उत्तरपुरीअथो रनिकरपयंनः, मन्दरे समपुंणः समागतः । यावत्पत्ता— “ मगयंने तिर्य्यपरं तिर्य्यपरमायं निर्क्कुलो भायादिपपया-दिसं करेइ, करिसा वंडइ, मममइ, वाइता थयंमिवा यत्तास-थं याइदुरे सुम्हसमाणे शमंसायां मनिमुइ विणपवंं पंज-लिकं । ” इति पुरंपोसाते ।

जयतिदेवेनाशक्तिह नां सनत्कुमारः ५३१॥ अर्थां चकम्बमाह-
एवं अथसिद्धा वि इंदा जाभियक्त्वा० जाव अच्युषो ।

इयं षाण्चयं-

“ चउरासीह असीहं, वाणचरि सचरी अ मही अ ।
पथा चचासीना, वंसा वीसा दससहस्रा ॥१॥ ”

ए ए सामाधिआयं ।

“ वचीसऽह्वावीना, वारस अह्वा चउरो सयसहस्रा ।
पथा चचासीना, उच सहस्रा सहस्रारे ॥ ? ॥

आणयपाण्यकरे, चचारि सपाऽऽरचऽच्युए तिथि ॥ ”
ए ए वेमाधिआयं ।

इमे जा गविषाणकारी देवा । तं जहा-

“ पात्तरे पुके सोमण-ने सिरिचक्रे अ यंदिआयने ।
कायगमे वीङ्गये, यनारये विभेने सच्यओजरे ” ॥१॥

सोहकणगाणं मयंकुवारगाणं बंधलोगाणं महासुखयाणं
पाणयगाणं इंदायं सुयोना घंटा, इरिणगेमसी पायचाथी-

आदिहरे, उचरिह्वा षिआणजूमी, दाहिणपुरचिभ्ये र-
करपचवए; ईसाणगाणं माहिइरंनगसहस्रनरअच्युअगाण

य इंदायं महायोसा घंटा, लजुपरकमं पायचाथीआदिहरे,
द्विसिखिष्णे षिआणममे, उचरिअभ्ये रकरपचवए,

परिसाओ णं जहा जीवाचिगये आपरकला सामाधिअचउ-
गुणा सभंसि जाणविभाणा सचवेसि जोषणसयस-

हससविस्विद्या उचचंयं सतिमाणपपाणमहिइरजया स-
चंसि जोअह्वासाइस्विअ सचवज्जा नंदरं सयंअरंति०

जाव पचजुवांसि ।

(एवं अथसिद्धा वि इत्यादि) एवं लौघमंशानेन्दुरीत्या अ-
चिह्नं अपि इन्द्रा वैमानिकानां जलितशवाः, वायव्ययुगेन्द्र व-
कादशब्दाश्चकटपाजिपरितारितः । (विमानाऽऽदिसंख्या सामा-
निकाऽऽदिसंख्या च तच्छब्दे)

(२७) अमराऽऽदीनामागमनर-

तेषां कालेषां तेषां समयं चये अगुरिदे अमुरराया च-
यरचंवाए रायहाथीए सभाए सुहम्पाए चयरंति सीहास-

णंमि चउमहडीए सामाधिअसाहस्रंतिं हायचीसाए ताप-
चीमेहि चउहि लोणपात्रेहि पंचहि अगमहिचीहिं सपरि-

बाराहिं तिहिं परिसाहिं सचहिं अणीएहिं सचहिं अली-
आदिहरेहिं चउहिं चउमहडीहिं आपरकलाहस्रीहिं अयेहिं

अ जहा सके, षवरं इयं षाण्च-नुमो पायचाथीआदिहरे,
जोषसरा घंटा वि यं पथासं जोअणसहस्राई महिद-

कज्जो पंच जोअणसयाई, विषाणकारी अजिअयोभिओ
देवो,अवसिद्धं तं येव० जाव मंदरे सभोसर, पच्युवासइ ॥

वची-

वेयं काणेयं वेयं समयं वशी अगुरिदे अमुरराया

एवंय, षवरं सही सामाधिअसाहस्रीओ, पच्युवा आ-
परकला, महादुवो पायचाथीआदिहरे, महाओहसरा
घंटा, सेयं तं येव परिसाओ जहा जीवाचिगये ।

अरथाः-

तेषां कालेषां तेषां समयं चये तदेव षाण्च, अ सामा-
धिअसाहस्रीओ, उ अगमहिचीओ, चयथुआ आपर-

कला, मेचसरा घंटा, मदेमो पायचाथीआदिहरे, विषाण
पचवीसं जोअणसहस्राई, महिदकज्जो अजाइआई यो-

अयसयाई ।

अवनवासिमाः-

एवमगुरिद्विअजिआयं जवणवासिंदायं, षवरं अमुराण
आयम्मरा घंटा, पागाणं मेचसरा, सुषयायं इंसनरा,

विज्जूयं कौचसरा, अगमीयं मंजुसरा, रिंदायं मंजुयोना,
उदहीयं सुसरा, दीवायं महुरसरा, बाळयं षंदिस्सरा,

यणियाणं यंदिघोसा, चउसही मही स्वज्जु सहस्राओ
अमुरवजायं सामाधिआओ, एए चउगुणा आपरकलाओ,

दादिखिष्णायं पायचाथीआदिहरे भदनेयो, उचरिह्वाणं
दकलो ॥

बाणमसराः-

बाणमंनरमोदिअणं अज्जो । एवं येव, षवरं चचारि अ
सामाधिअसाहस्रीओ, चचारि अगमहिचीओ, सोहस

आपरकलनहस्रा विषाणा, जोअण-हससं महिदकज्जया,
पयावीनं जोअणमयं घंटा, दा.हिआयं मंजुससर, उचराणं

मंजुयोसा, पायचाथीआदिहरे विषाणकारी अ आधि-
आंगा देवा ।

उयोतिष्काः-

ओइतिअणं सुसरा सुसरायिण्योसाओ घंटाओ, मंदरे
सभोवरयं० जाव पचजुवांसि ।

अट्ट सु चारं विधेय-० अन्वयायं सुसरा, सुवांयां सुसरायि-
ण्यो, सवेयो अमन्दरे सयससरयं चारम, वावव पयुवायंदिं

यावकज्जुम्रायं तु मयंदांतिं ततो हेवयं एतज्जुसंअसयच-
“ तेषां कालेषां तेषां समयं घंटा जोइतिरा जोइसरावाओ

पचं अ २ अउदि सामाधिअसाहस्रीहिं अउदि अगमहिचीहिं
तिहिं परिसाहिं सचहिं अणीएहिं सचहिं अलीआदिहरेहिं

ओससहिं आपरकलेवसाहस्रीहिं एवं, जहा वाचमंवर,
एवं सुरा वि । ” नचमोदेके ० ५५० सुवो इरवच चउयं-

चयं किमयेयं १, अस्तुनकमोयं एरकयं २ सुयंय अन्वय-
याधिअसाया, अययेन्दायां अयुधिअसायाकयवायासा-

इ । उचयते-जिनकडयावकाऽऽदियु दश कययेन्दा विधातिरंयक-
वासीन्द्रा आभिसाइ अयनेन्द्राः, एते अयकित्तः, अन्वसूची तु आ-
स्येकयः, येव अन्दाः सुवां अयअववाता अपि असायादि,
के नाम न कामयते सुवनजहाकरकायं इदंयइ । पच्यु-
शाभिकारिणे अगुमिदेअगुरिअजिआयिदिहेअगममहवचये-
“ इयोतिष्कनायकी पुष-वृण्यै सज्जुवातिपायिधि । हेसादिह-
रिचये अ- अट्टःपठि सुरेअराः ” ॥ १५॥

तएवं से अन्वयं देविदे देवराया महं देवाह्वये आभि-
 षोणे वेने सदाये, यथावेइका एवं यथामी-सिप्यामेवं यो
 देवाण्युपिया । यद्वत्सं मह्यं यथाहिदं चित्तं सित्त्वचरा-
 जिसेभं ब्रह्मदेह । तएवं से इन्द्रमुद्रां जाव यमिदुगिषा
 कृत्तर्पुकिंयं दिसीभानं अयकामंते, अयकामंतिचा वे-
 ष्ठिर्ष्वयसमुग्याएवं० जाव समोहविषां अइसहस्रं सो-
 षिष्यकलासाणं, एवं रूपयथायं यथिययायं सुवस्य-
 रूपयथायं सुवस्ययथिययायं रूपयथिययायं सुवस्यव-
 प्ययथिययायं अइसहस्रं जेमिजायं अइसहस्रं वे-
 द्यकलनायं, एवं सिगारायं आयंसायं याम्नायं पा-
 ईयं सुपदंङ्गायं विचायं रयकुरंरगायं वायकुर-
 गायं पुष्कंरैरीयं, एवं अहा सूरिआपस सवचं-
 मैरीओ सव्यवहस्रायं विसेमिअंतरायं भाषिअन्वार्इ
 सीहासकुचवायवतंङ्गमयुगां जाव सिसवयमुगाता-
 लिभंयां जाव अइसहस्रं ककुब्जुआयं निउक्वंति, वि-
 षंविचिचा साहाविप विउचिर ए अ कजसें जाव ककुब्जुए
 अ गिषिह्वाता मेपेव म्बीरोद ए समुदे तेनेव अगम्य
 स्वीरोदं गिएहंति, गिएहंतिचा जाइ तस्य उष्यमार्इ
 पत्रमाइं जाव सदहस्यपचाइं ताइं गिएहंति, एवं
 पुवसरोद्राओ जाव यरोहरयथायं माहाइयं तित्यायं
 वदं यहिअं व गिएहंति, गिएहंतिचा, एवं गंगा-
 ईयं महाउःणं जाव बुद्धिपवेताओ सव्युअरे सव-
 पुके सव्यगंथे सव्यमंथे० जाव सव्योसहीओ सिद्धत्यएहिं
 गिएहंति, गिएहंतिचा पत्रमद्दो दशोयं उष्यमार्दीणि अ ।
 एवं सव्यकृत्तपम्बएसु वद्वेयअउसु सव्यमहदरेसु सव्यवसिसु
 सव्यवचवहिः वजएसु वकलाएवपम्बएसु अंतएणइसु विजा-
 सिजा० जाव उत्तरकुरुपु जाव सुदंयणजइसासंथे सव-
 तुअं० जाव सिद्धत्यए अ गिएहंति । एवं पंदणवणओ
 सव्युअरं० जाव सिद्धत्यए अ सरसं व गोसीसचैदं दिव्यं
 व सुमउदायं गेहंति । एवं सोयकसपंदगवणाओ अ सव्य-
 तुअरं० जाव सुवस्यदायं दूरंमलयमपुगेपि गंथे अ गिएहं-
 ति, गिएहंतिचा एगओ भिसंति, भिसंतिचा मेपेव सार्मी
 तेनेव अयायच्छंति, उवायच्छंतिचा एवं यद्वत्यं० जाव तित्य-
 वराभिसंत्तं उवह्येति ॥

यथाङ्गोमहस्यकपटंङ्कानामिमानि च वस्तुनि स्वर्वामानिके-
 किंपयोगवस्तुनाः सव्यकथयैव तुद्यानि, न तु युगेनेत्याह विसे-
 किंपतराणि । (अ०) ननु मेकनो इतिवेकाङ्गनूतवस्तुप्रदयाय च-
 अन्तरस्ते देवास्तद्वृत्तगोपयोगियस्तुजातं कस्यश्चकाराऽऽदिकं
 सुहृत्तु, परं नवतुपयोगियावच्यगोद्वरमविहं सिंहासनचामरा-
 ऽऽदिकं तैकसमुद्रकाऽऽदिकं व कथं सुहृत्सीति वेद । इत्यते-
 विहृत्तैवाद्यवस्थातिदेकेन वदंनमृत्तव्यातिद्विहृत्तवैतस्तुवक-

उभ्यामनंगत्वेऽपि वे प्रथमोचिन्नास्य एव पृथोना इति बोधयन्,
 योवनायशारेवापेमिणियेः । यद्य धूपकमुद्रकानां तत्र यद्यत्
 तत् कनयशुक्लाराऽऽदिदेवहसनधूपनार्थमिति । अथवा नृपे
 साक्षादुपश्रितस्य धूपकमुद्रकानां प्रदणस्य वैरपंथयाऽऽप्ये ।
 अथ प्रस्तुतं सूत्रं धूपकमुद्रकानां यानि तत्र क्षीरं उतपयानि
 पयानि, यावत्सहस्रपयानां निष्कृष्टानि । यावत्पदात् कुमुदाऽऽ-
 दिप्रहः एवमनया रीत्या पुष्करोदात् नृनीयसमुद्रात् उरकाऽऽ-
 दिकं सुहृत्ति । यत्तु क्षीरं दानिष्ठित्तुसैवाकणीवरमनरा मुक्तापुष्क-
 रोदे अलं सुहृते, तन्नादणीवरवारिणोऽग्राह्यमादिनि संभाषयि-
 ति । यावच्छुद्धान्-“समयात्ते” इति प्राहम् । तेन नमयक्रेषे
 मनुष्यक्रेषे भरतेरायनयोः प्रस्तावात् पुष्करवह्नोपायंस्तकयो-
 र्भोगयाऽऽदीनां मीथानासुरक मुषिकां च सुहृत्ति । एवमित्ति स-
 मये क्रेषस्थपुष्करवह्नोपायंस्तकानां गङ्गाऽऽदीनां महानदीना-
 म् । आदिशुद्धान्-सममहानदीदीहः । यावत्पदात् उरकमुद्रकवत्
 उरुसिकां च सुहृत्तिः कुद्रहिमन्तः सार्धं तुबरात् (१) कवायह-
 ध्यानि सामसकाऽऽदीनां, सवांजां जनिदेवय पुष्पाणि, सवांज
 गन्धान् वायाऽऽदीन्, सवांजि माद्यानि अथिनाऽऽदिदेवहिमयानि,
 सवां मदीयधी राजहंसप्रमुखाः, सिंहायंयःश्च सवंपाद् सुहृत्तं,
 पृथीत्या च पशुहृत्तुद् द्वेद्वकमुपलानि च सुहृत्ति । एवं शु-
 कृहिमयन्त्यायेन सव्येक्रेषस्थवस्थाकारित्वेन कुम्कराः पंथाः ।
 मयवह्नोपे कुलपयंता । हिमाचलाऽऽद्य-तेषु वृक्षयैताःश्वेषु, सव्यं-
 महाक्षेत्रेषु पशुहृत्ताऽऽदिषु, सव्येयेषु सव्यकवाःसिंजकेषु कपटा-
 ऽऽदिषु वह्नकारययंते तु गजदन्तऽऽऽदिषु माह्यवह्नाऽऽदिषु सर-
 काऽऽदिषु च चित्रकूटऽऽदिषु, तथाऽऽऽऽऽऽदिषु प्राध्वया-
 दिषु, विभाषेन वदेत्, पथेषु तु तुबरादीनां, ऊदेषुपलाऽऽदीनां
 कमकेषु मागयाऽऽदिनीयोद-मृत्, अर्धे, वृक्षकेऽनयनयमृत्, वद-
 यं वल्लवमिषयः । यावत्पदादेय कुवपराहम् । तेन कुहयं व-
 षविषिभिरित्यमकगिरिकाःअनगिरिहृदयशयेषु यथासंभवं
 यस्तुजातं सुहृत्ति । यावत्पदात्-पुष्करवह्नोपायं स्य पूर्वकंमेतौ
 मकवालयवे नन्दने सौमनसवने पयकवने च सर्वतुबराऽऽ-
 दीन् सुहृत्ति । तथा तस्यैवापरायं भनेय क्रेणेन वस्तुजातं
 सुहृत्ति । ततो धातकीकायकृष्णपारायं योमंरताऽऽदिव्याषु यस्तु-
 प्रदो वाक्यः । ततो जम्बूद्वीपेऽपि तद्वदप्रस्थेय वाक्यः । कि-
 यपयंमिम्याह-सुदृशंओ अम्बुद्वीपगनो मेरुस्तस्य भद्रशाह-
 धने सधेनुवदान्, वायन् सिन्धुयंथकाश्च सरसं च गोद्वीयं च-
 न्दने दिव्यं च सुमनोवायमथिअनपुष्याणि सुहृत्ति । एवं सौम-
 नसनात् । सुवपाते पञ्चमीकोपः प्राकृतत्यात् । पयकवनायच
 सर्वतुबराय, यावत् सुमनोवाद्दर्वेयलपयुग्यंशकान्, माधा-
 ह्, दर्वेयलवौ च न्दनेपुंशकान्, सिन्धुनी, तेन तद्वज्रं चान्दन-
 पि “तात्तुच्यवाचद्वयपदेशः” इति भाष्येन दर्वेयमयशब्दाऽऽ-
 मभिधीयते । ततो दर्वेयमलयनामके चान्दने तयोः सुगन्धः
 परमगन्धो यद्य तान् दर्वेयमलयसुगन्धकान् गन्धान् वासा-
 इ सुहृत्ति । पृथीत्या च इतस्ततो विप्रकीर्णो आभियोष्येवाय
 एक्य मिलन्ति । मिसिन्धा च यथैव स्वामी तथैवोपायव-
 न्ति । उपागन्ध च तं महाय, यावच्छुद्धान्-महायं महाई वि-
 पुलमित्ति पद्वचम् । तीर्थकानिचैकं तीर्थकानिचैकयोऽयं क्षी-
 रोद्वकाऽऽपुष्करमुष्यव्यायति उपनयन्ति, अच्युतेभ्यस्व समी-
 पस्थितिं कुषंभीत्यर्थः ।

साहस्माहिं तावचा । वाए तावचीयवादिं चडाहिं कोगपात्रोहिं
 तिहिं परिसादिं सतहिं अक्षापाहिं मवाहिं अक्षापाहिंरि-
 दिं चक्षाशीनाए आपरकलदेवमाहस्तीहिं सदिं सदिं मंपरिबुडे
 वोहिं साजाविपीहिं विडविचिहिं अ वरकवपराद्वागोहिं मुर-
 चिवरचारिपिमुषोहिं चंदुफकवचपाएहिं आविचकंडगु-
 खोहिं पडमप्यस्यिदाखेहिं करवसगुडुमारपरिवगहिपिहिं अ-
 द्दयहसंखे संवधिआखे कलसाखे ० जाव अद्दयहसंखं
 जोवेजाखे ० जाव सभोदएहिं सवमदिआहिं सवगुअगेहिं
 ० जाव सभोसादिं सिद्धयएहिं सविहृष्टीए ० जाव रवेखं
 मइया मइया तित्यवराजितसएखं अभिनिचति ।

वाचचण्णाए- " सवमहुवरे " इत्यारम्य " कुतुहुदिनिगोल-
 माहं " इत्यर्थे आहम् । मइया मइया तीर्थकराभिधेय,
 आच करवे तुनीया । कोऽर्थः एवेनाभिधेयेन तीर्थकरा अभिधि-
 चयने, मेवमर्थः । आभाभिधेयकाम्येनाभिधेयोपयोगिणीरोदाह-
 र्तसं हेयम, अभिधिआवभिधेयं करोतीत्यर्थः ।

(२७) इन्काऽऽद्यो यन्कुर्वन्ति तत्राह-

तए णं सामिसन मइया मइया अभिसेअसिं वट्टमाखं-
 सि इंदाइआ देवा उचचावरकससपूवकुकुअप्रुफगंघं ०
 जाव इत्यगया हड्डुहुडं जाव वजसुसपाणी पुरओ
 चिहंनि वंजसिउदा । एवं विजयाणुसारेखं ० जाव अये-
 गइआ देवा आमिचपंमाअओभवसिचामिपुसुसम्मचर-
 स्यंतराऽऽवखीदिअं करेति ० जाव गंधवदिहृअं । अये-
 गइआ हिरसवातं वामंति । एवं सुवखरयखवर-
 आभरगपसगुफकसवीअयसुगंधवखं ० जाव बुसगानं वामं-
 ति । अयेगइया हिरसविहिं अइति, एवं ० जाव बुसविहिं भा-
 इति । अयेगइआ चउअविहिं वड्डं वापंति । तं जहा-ततं ?,
 विवभं २, पवं ३, कुभिरं ४ । अयेगइआ चउअविहिं वेअं गायं-
 ति । तं जहा-उअिलत्तं ?, गायं २, मंदायं ३, रंदाइआवसाखं
 ४ । अयेगइआ चउअविहिं वाइं खावति । तं जहा-अंविअं १,
 कुअं २, अजाइदं ३, पसोअं ४ । अयेगइआ चउअविहिं अविण-
 यं अजिखयंति । तं जहा-दिअंविअं १, पविस्सुअं २, सगयो-
 वविवाइअं ३, सोमपज्जाववाधिअं ४ । अयेगइआ ववीसह-
 विहिं दिअं वाइविहिं उअदंतीति । अयेगइआ आप्यायंनिचायं,
 निवाओप्यायं, तं कुविअ ससारिअं ० आच जंतवंवंतखायं दि-
 अं नइविहिं उअदंतीति । अयेगइआ तांदरंति, अयेगइआ
 जातंति, अयेगइआ पीतंति । एवं बुकारंति, अफकोति, वमं-
 ति, सीहृथायं जयंति । अयेगइआ सव्वाइं करंति । अयेगइआ
 इयवदिअं करंति । एवं इतियगुडुगुआइअं, रइवउपथाइअं ।
 अयेगइआ दिअि वि । अयेगइआ अउअंतीति, अयेगइआ
 वओअंतीति, अयेगइआ विवडं किंदिं, पाचददएवं करंति, चूमिच-
 वेदं दअयंति । अयेगइआ मइया सखं रवेयि; एवं संजोग्या

वि जायिअवा । अयेगइआ हकारंति; एवं पुकारंति, यकारं-
 ति, ओवयंति उप्पयंति, परिवयति, जसंति, तवंति, पवंयंति,
 मअंति, विउअयंति, वासंति । अयेगइआ देवुअंअंभं क-
 रंति । एवं देवा कइअंभं करंति । अयेगइआ दुहुउअुगं क-
 रंति । अयेगइआ विकिअइयाः क्वाहिं विडविचिआ प-
 णवंति, एवमाहिं भाएअः । जहु विजयस्सं जाव सवभओ
 संमंवा आहावेति, परिवावेति ॥

अथाभिवेकानयमनपूर्वकमाहावाद्सुवमाह-

तए णं मे अउउंइदे सपरिवारे सामिं मइया अअिसेए-
 खं अविमिचअ, अअिसिचःआ करयलपरिआदिअं ० जाव
 मइयए अंअसिं कहु जएवं विजएवं वडावइ, वअविश-
 चा ताहिं इहाहिं ० जाव जयजयसएवं पठंजति, पठंजिआ
 ० जाव पडहुलमुकुपाआए मुरपीए गंधसाइए गायोइं कु-
 हइचा एवं ० जाव कप्पकसलं पि व अलंकिवियपुमिअं
 करे, करेइचा ० जाव आइविहिं उअदंसेइ, उअदंसेइचा
 अउखेहिं सएइहिं रययमएहिं अउअरसतंहुओहिं भगव-
 ओ सामिसस पुरओ अउअहंमगगे आसिइइ । तं जहा-
 "ऽप्यं जहामअंभं, वअवाअ वरकसमपच सिरिचअ ।
 मोलियअ गंदावचा, डिहिआ अइअड्डमंमलगा ॥" १ ॥
 सिहिउअ करे उअवारं, किं ते पादलपण्णिअंभंमअ-
 सोगदुआमयअंमंरिणवमासिअंभंउअलिसयकणवीरकुं-
 कुअजकौरेपत्तदमयअंमरुउपरिगंधंभिअस कयगइगहि-
 अकरयलपण्णइविप्युअस दसअवअसस कुतुवाणिअरसस,
 तय चितं जाणुसेइएवमाअंभिअं आअनिकरं करेइ, करेइचा
 चंउअरयणवइरेवसिअविलदं ३, चउअविणियणमअ-
 चितं कालागुरुवरं कुंरुकुकुअवगंउअमाणुविदं व डू-
 यवहिं विधिमुअंते वेकसिअयं कहुअुअं पगाहिउ प-
 चए णं पूवं दाऊज जिणवरिदंस सचऽऽएपाइं ओसरिआ
 दंमंणुलिअं अंआअं कइअ मत्तयंति पयओ अउअसविमु-
 दंमंणुअओहिं महाविचोइं अणुअकओहिं अरजुओइं संधुअ-
 इ, संधुअइचा वयं जाणुं अवेइ, अंभंउअ ० जाव करयल-
 परिआदिअं मत्तए अंआअं कहु एवं पयाती-अपोऽएउ ते
 सिअः । बुअः । वीरयः । सयअः । समादिअः । सयअः । सयंमंतिः ।
 सअमयअः । भिउअयः । खीरागदंस । खिम्मव । खिस्सेम ।
 खीसअ । माअमूरअ । मुअरयअंमालसागर । अखंते । अय-
 वेव । मविअ । अमवरचाउरंतवकरही । अयोऽएउ ते अर-
 इओ चि कहु वेदइ, यममइ, अमंसइचा अखंसमे खाइहूरे
 मुसूनमाखे ० जाव वउअुदासइ ।

(१८ अअिसादि) ममः कोऽयुमेअः सपरिवाराः वंचाभिधेय-
 नसरोअवचकएय मइया मइया अभिधेयन मइया आभिधेयकः

एष षं से अर्धतित्थयर्

भोगे देवे सदा
देवाण्युत्पिपा
मित्तं क
सुखं सु
सुखं सु
वि

अभिधानि, निगमनसुखाय यौगकस्वयत् । अभिधेयव च क-
रतत्परिपूर्वतः, यावत्पर्यन्तं प्राज्ञं प्राण्यत् । मस्तके अज्ञानं कृत्वा
जयेन विजयेन प्राणुक्तस्वरूपेन बर्धयत्प्राणिषुं प्रयुक्ते, बर्धयित्वा
च साभिधिं विद्युत्प्राणोपेवाजिदिशामिः श्रोतृणां बह्वन्नामिधो-
षात्कृत्वात्-“कंठादि विद्यादिं मनुष्यादिं बन्धादिं” इति
प्राण्यत् । अथ व्याख्या च प्राण्यत् । आत्मज्ञेयजयवर्धयत् प्रयु-
क्ते, संज्ञयेन द्विधेयत्वं जयवर्धयत् । अथ जयेन विजयेन बर्धयित्वा
पुनर्जयविजयवर्धयत्प्रयोगे, मङ्गलवचने पुनर्कर्मिन् क्षोषायेत्याभि-
हितम् अयाजिनोक्षोषरक्षाधीनं कर्त्तव्यमाह-(पठंजिना इत्यादि)
प्रयुज्य च । यावत्पर्यन्दात्-“ तत्पदमथाय ” इति प्राण्यत् ।
अथ व्याख्या-तेष्वभिधेयोक्षोषरक्षाधीनकर्मण्येव प्रथमतया आ-
द्यान्वेन पदमन्तल्लुक्कारणात् पुराणाय गणकथाविषयकया गणकथा-
वद्व्यपेक्षपरिकर्मितायाः क्लृप्तादिक्रमेति गम्यम् । गात्राधि क्लृप्तयति,
एवमुक्तप्रकारेण, यावत् कल्पकल्पकल्पिनाल्लक्ष्णं बह्वक्षोभरेण आ-
नृत्वाः क्लृप्तेषु विभूषितं करोति । यावत्कण्ठात्-“ क्लृप्सा स-
रसेषुं गोसोसंखंदनेषुं गाभारं अणुलिपयत्, अणुलिपयत्सा
नासागोसालसायवोऽन्ने अणुसुदंरं बह्वपरिसङ्घं हवत्सात्पाप-
हकारं धर्मं कणान्धविधत्तत्कर्मं देवसुसुज्जम् निमंसावेह,
निमंसावेहसा” इति प्राण्यत् । अथ व्याख्या प्राण्यत् । नवरं देव-
द्वययुगलं परिधानोत्पद्यकं निवासयति, परिष्वाचयतीति कृ-
त्वा च । यावत्कण्ठात्-“ सुमिषानं विमंसावेह ” इति प्राण्यत् ।
। मात्वावेधियुत्पद्यतीति । उपर्युष्यं च अर्थः ऋद्धेः ऋद्धेः
रजतमवैरच्छरसत्पदुक्तेः अगवतः स्वामिनः पुरतोऽष्टाष्टमङ्ग-
कफाण्योक्तयति । तथथा-“ हृत्पणे ” इति पद्यं सुसप्तम् ।
मङ्गलोक्तेषुकोत्तरकृत्यमाह-(सिद्धिः कृत्वा च) अनन्तरं कान्य-
धमः क्लृप्ताभि लिङ्गित्वा करोत्युपचारित्वात्प्राथम्यं क्लृप्त्तुक्कर्म-
कार्यवर्तते स्वं अक्षररनपूजाधिकारिणोऽभिहितमाक्यातो व्याख्ये-
यत् । ततः प्रवतः सद् पथा वाजसङ्कारकस्य धूपधूमकुले
आधिपती न भवतस्तथा प्रयत्नवद् रूपं त्वा जिनवरेन्द्राय ।
सुवे षड्डी आर्षात् । अङ्गपुष्पाभिः प्रयासे दुष्पा मया निरुद्धो
अगवत्तेनमागोभोऽहं मा परेषां दृशानसुतपामविभक्तारी
स्वामिति सत्ताद्वानि पदान्यपसुष्य दृष्टाङ्गुलिकं मस्तकेऽ-
ञ्जलिं कृत्वा प्रवतो यथास्थानमुद्रासाः भिस्वरुषोः चारेषु प्रयत्न-
वान्दृष्टारं शोः चारं शतममर्षेः विद्युदेन मध्येन पाठेन युकेमहावृ-
क्षेमेहाकारवेयथा महाचारमैप्युनक्तैर्येयुकेभ्यस्तकारिभ्यश्च-
युक्तैः संस्तौति । संस्तुत्य च वामं जातुम् अञ्जलिं उपाटयति,
अञ्जित्वा च यावत्पर्यन्तम्-“ हादिषुं जाणुं अणुजलं लिं निधा-
न्हे ” इति प्राण्यत् । अथ व्याख्या प्राण्यत् । कर्तव्यपरिपूर्वतः
मस्तकेऽञ्जलिं कृत्वा एवं षड्व्यमाममवार्यत् । यथावोः चारहा-
(पमोऽथु ते सिद्धां बुद्धो इत्यादि) नमोऽस्तु ते तुचं हे सिद्धः ।
एवं बुद्धेः यादिकाय संख्यधीनयामि । तत्र हे बुद्धः । क्लृप्तयत् । हे
नमोः कर्मरजोः र्हेतुः । हे अथम् । तत्परिहं । हे समाहितः । अना-
कुलतवित्तः । हे समाप्तः । क्लृप्तयत्प्रात् । अथवा-सम्यक् प्रका-
रेणाऽस्त । निमंसावेधियत्त्वमात्वात् । हे समयोगिन् । कुल-
मनोवाङ्मययोगिन्प्रात् । शय्यकर्मणः । निर्मय । नोरागदेव ।
निर्मम । निरसङ्गः । निर्मेष । निराशयः । (मानसू-
रः) । मानमदेन । गुणेषु रत्नमुकृष्टं यच्छलं ब्रह्मचर्यं तस्य
सागरः । अन्तर्हृत्नाःऽऽत्मकत्वात् । अग्रमेव । प्राकृत-
ह्यानापरिच्छेदः । अक्षरौजीवस्वकल्पस्य उग्रस्थैः परिच्छेद्युत्प-
कत्वात् इति । अथवाऽग्रमेव । अगवत्पुणानामगवत्तेन

संवाचनप्रकारत्वात् । अथ । सुकिनाममोक्षः । आत्मासच-
नवसिद्धत्वात् । अथैव धर्मकेयव वरेषु प्रधानेन आचक्रत्वात्
चतुरमेन चतुरपत्यकारिणा चकेणु वर्यते इत्येवशीला, तस्य
सम्बोधं हे धर्मपदुत्पत्तकर्मोति । नमोऽस्तु तुच्यम्
प्रदंते जगत्पुत्राय, इति क्लृप्तेति संस्तुत्य, वन्मते, नमस्त्वो-
त्प्रादि तुचं प्राण्यत् । यथाच विशेषणपूर्वकत्वात् । नमोऽस्तु
ते इत्युक्त्वा पुनरपि 'नमोऽस्तु ते' इत्युक्तं, तत्र पुनरुक्तये, अणुत्
आध्याय, यतोऽ जगत्प्रयातोऽन्नेऽभारिषिणो जगत्प्रयतेस्तत्-
दसात्वार्यैकैकविशेषणविभाजनान्द ससुदभूतत्वायामपरिष्वाचनं
दृशना प्रानिषोषेषुं 'नमोऽस्तु ते' इति न प्रयुक्तयति । इमामि
च सर्वानि विशेषणानि अग्रपर्यन्तानि 'नामिनि भूतपञ्चप-
चारान् ।' अन्वयाभिधेयसमये जिनाभिरुषाद्यविशेषणम-
युक्तम्, असेनयादिति ।

(३०) अथाचाराणांमिमांसायां वक्ष्यं तावदाह-
एवं जहा अच्युत्प्रसप्त तद्वा० जाव ईसापरस पाणिभ्र-
म् । एवं भवत्तद्वाण्येतर्जोऽभिन्ना य सुरपञ्जवनाया
सर्षणं सर्षणं परिचरं पणेषं पणेषं अभिधितंति । तए
णं ईसाणे देविदे देवराया पंच ईसाणं विठ्ठवद, विठ्ठवरा
एगे ईसाणे जगवं वित्थयर् करयत्संयुकेण गिहद, गियह-
त्वा साहासणवगए पुत्तयानिभुदे सखिससे; एगे ईसा-
णे पिठ्ठो आयवचं धरेद; पुंवे ईसाणा उभयो पांसि चा-
मरकसेवं करोति; एगे ईसाणे पुरभो मृत्पायां विहद ।

(एषं जहा इत्यादि) एवमुक्तविधिना यथाऽप्युत्तेन्द्रयाऽ-
भिधेकक्षयं तथा प्राणुतेन्द्रय वाक्योऽभिधेकरूपानि भगिन-
ध्वं, शुकान्भिधेकरूप सर्वेनभरन्मात्वा । एवं भवत्पातभयतदव्यो-
तिधकाभेदाः सुवंपर्वसायाः स्फेकन शं परिवारेण वद प्राये-
कं प्रथेकमभिधेयम् । (तए शोभिप्रादि) तर्जोचरीऽभिधा-
येकान्तरमाशानो देवेन्द्रे देवराया पञ्चैशानान्द-विकुर्वति, एक
ईशानः पञ्चया भवति । एतदेव विभजति-तत्र एक ईशानो अ-
गवत्वं तोयकरं करतलसम्पुटेन शुद्धति, शुद्धित्वा च सिहा-
सनवरतः पूर्वाभिमुखः संश्रयतः । एक ईशानः पृष्ठतः आ-
तपचं धरति । त्रायीशानानुभयोः पाम्बयोः चमरान्कंयं कुतः ।
एक ईशानः पुरतः शूलपाणं वित्तद्वयूहं कथं जयति ।

(३१) अथाचाराणांमिमांसायां वक्ष्यं तावदाह-
तए षं से सके देविदे देवराया आधिभोगे देवे सदावेद,
सदावेदसा एसां वि तदु भवे अग्निसेआणामादिसद, तेवि
तदु भवे उवर्षेति । तए षं से सके देविदे देवराया जगवभो
तित्थयर्सप्त चतुर्दिसिं चत्तारिं धवलवममे विठ्ठवद, सेए
संखद्वयविषयनिम्नसद्विधयगोन्वीरकण्यययिधारप्यगा-
सेपासादए दरमणिजे अभिर्कवे पदिकवे । तए षं वेमि
चउरं धवत्सवसत्तार्णं अहदि मिगेहिं तो अह तोयधाराभो
गिगमर्चति । तए षं तामो अह तोयधाराभो उहं वेहांस
सखुपयंति, सखुपयंति तथा एगो भिक्षायंति, भिक्षायंति
जगवभो तित्थयर्सप्त मुद्रायांसि निवर्षति । तए षं से सके

देविंदे देवराया चररातीईए सायाधिअसाहसोदि, ०एअ-
 स्स वि इहव अजिसेओ जाधिअओ० जाव ' एयोअयु
 वे अरहो ' थि ककु बंदर, खरसहं जाव पजुवानइ ।
 सअयअअयाधिः शको वदकरीचदाइ- (तए अमि-
 त्यादि) तत ईयाभेओअ जगवतः करसंपुअअनाअतं
 स शको देवेओ देवराजा आसियोअव्याइ देवाय शब्दव-
 ति, शब्दवित्था च एयोअपि तथैवाऽप्युतेअवदामिभेक-
 विचयिकायाअहिइ इदाति, तेऽव्याभिपोवाथासथैवाऽप्युते-
 न्काभियोअवदेवा इवाभियेकवस्तुअपुनयमति । अथ शकः किं किं
 चकारित्थाह- (तए एमियादि) ततोऽभिषेकसाअशुअपुनयमान-
 अतं स शको देवेओ देवराजा अगवतस्तीथेकरअ चतु-
 र्दिशि चतुरो अवनवृषजान्, विकुर्वति । ओताह् । ओतअमवइ इ-
 दयति-शकअस्य इत्तं चूके विमलमिसोऽव्यतामिदो, रो-
 वधिअनो इधिपियो, अचदधीत्यथः । गंगारफेनः प्रतीतः, र-
 जननिकरोऽपि । एनेवामिअ प्रकाओ येणं तु तया, ताह् । (पा-
 साइए इत्यादि) प्रागवत् । तदनतरं किमित्थाह- (तए एमि-
 ति) ततस्तीथं चतुरो अवनवृषभानामहृण्यः शुभेष्वोऽप्यो
 तोयधरा निगेअकृति । ततस्ता अहो तोयधारा कृते विहाय-
 सि अवनमि कृते अलानि, अयथा च एकतो मिलति,
 मिहित्था च जगवतस्तीथेकरअ यूरिं निवतति । अथ शकः किं
 कृतवानित्थाह- (तए एमिति) ततः स शको देवेओ देवरा-
 जा चतुरधीत्या सामानिकसहकैअवाअसात्रा प्रवाअशुकींअ-
 न् संपरिवृत्तलेः स्वाभामिकवेकुर्बिककलतीमंइता तीथेकरा-
 मिभेकप्राभियञ्जति, इत्यादिसुओकाभियेकधिषिः शकस्वाऽ-
 प्युतेअवदस्तीति । आअवमाह-ततस्त्रायपि तथैवामिभेको अ-
 षिनअयः । कियहन इत्याह-यावअमोऽप्यु तेऽहेतु इति कथा
 अदंत, नमस्यति, नन्याया वाचत् पयुपास्ते इति ।

(३२) अथ कृतकृत्यः शको जगवतो अमपुरप्रापयाथोपकमत-
 तए थं से सके देविंदे देवराया पंच सके विअवइ, वि-
 अअइया एगे सके जगवं तित्थवरं करयत्तुदेणं गिएइइ,
 एगे सके पिअओ अप्रवचं अरेइ, दुवे सका अजओ पासिं
 चाभकत्तवं करंति, एगे सके पज्जाणी। पुरओ एकअइ । तए
 थं से सके चररातीईए सायाधिअसाहसोदिं ० जाव अथे-
 डि अ भवववराअयंतजोअमवेयाधिपरिं देवेदिं देवीदिं
 अ सकिं संपरिवृत्ते सविनइए ० जाव थाइअरवेणं ताए
 अकिइए ० जाव जेयोअ जगवओ तित्थवरस्स अमभणअयेरं,
 जेगेअ अमभअअवेओ, जेयोअ तित्थवरमाया, तेयोअ अवागअअ,
 अवागअअइया भगवं तित्थवरं माअए पासे अवेइ, अवेइया
 तित्थवरपाकिअवणं पडिसाहइइ, पडिसाहइइया ओसेविधि
 पडिसाहइइ, पडिसाहइइया एगं महं खोअकुअअं कुअअ-
 कुअअं च भगवओ तित्थवरस्स अस्तीसमभूसे अवेइ, अवेइ-
 या एगं इई सिरिदाभगवं तवधिअअंअंअं सुअअपरग-
 अंअं थायाथपियरवधियिइहृहारअहृारववसोदिअसमु-
 अं च जगवओ तित्थवरस्स अओअंसि भियिअवइ, थं थं अयवं

तित्थवरं अविधित्थाए दिअीए वेइयाथे वेइयाथे सुई
 सुइएं अथिरमयाथे विअइ ।
 (तए एमियादि) प्रागवत् । अथ अमभनरप्रापयाथ सुअम-
 (तए एमिति) ततः स शको पअअकअंअंअं-
 आअनतरं चतुरधीत्या सामानिकसहकैवीअव संपरिवृत्तः
 सचंअओ वावकादितरेअेव तयोअकृअया विअया देवन-
 त्या अयनिअअअ अयतिअअअ अथैव अगवतस्तीथेकरअ
 अमभनअरं, अथैव च अमभनअं, अथैव तांअकरमाता, तथैवोअप-
 अजति । अयाअय च जगवतं तीथेकरं मातुः वाओ अथापयति ।
 अथापयिथा च तीथेकरप्रतिभियं प्रतिअहरति । प्रतिअहृअ
 वावस्वापिमीं प्रतिअहरति । प्रतिअहृअय अेकं महत्तु कौमयो-
 तुंअनयोअुगअं कुअअअयुगअं अगवतस्तीथेकरअयोअंअं-
 कअूले अथापयति । अथापयिथा च एकं महातं श्रीदाम्नां
 शोमाअविअिरतनमाअामां अयदं गीअं अयाऽऽकारवात् ।
 काएअं वा सअहृः, श्रीदामगपदं श्रीदामकाअं वा, जग-
 वतस्तीथेकरअयोअंअं विअिसवअअअयतीति कियायोमाः ।
 तपनीयेत्यादि एअं प्रागवत् । मानाअिरतनामे ये विविअ-
 हाराअं हाराअंअेअपशोमितिः सअुदयं प्रतिअहरति । प्रतिअहृअ
 अययं- श्रीमायो रतनमाअाअतया अथयिअया ओकाकरिअ
 कृताः यथा अअगोपके अअकुअअनकतां प्रापिता, हाराअं-
 हाराअं परिकरकुअअनकताम् । उअस्वअकुअअनकथाओ प्रयो-
 जनमाह- (त एमिति प्रागवत्) भगवांस्तीथेकरो भियिअेअ
 अथाअथादरेअ अेअपयायाः अेअपयायाः सुअं सुअेमाअिरतना-
 यो रति कुअंअिअइति ।

(३३) अथ वेअवयाहारा शकस्व कृतकमाह-

तए थं से सके देविंदे देवराया वेसयणं देवं सदावेइ, स-
 हावेइया एवं वयासी-सिअपावेभ जो देवाअुअिअया । वचींसं
 हिरअकोदीओ वचींसं सुवअुकोदीओ वचींसं रयअुओ-
 दीओ वचींसं अंदाइ वचींसं अदाइ सुभगे सुअ-
 गअवओअवअहाराअे अ अगवओ तित्थवरस्स अमभ-
 णअवअंसि साहइरदि, साहइरदिचा एअमाअुअिअं
 पअुअिअयादि । तए थं से वेसयणे देवे सकेणं ० जाव
 विअएणं वयणं पडिअुअेइ, पडिअुअेइया अंअए देवे
 सदावेइ, सदावेअा एवं वयासी-सिअपावेभ जो देवाअुअिअया ।
 वचींसं हिरअकोदीओ जाव भगवओ तित्थवरस्स अमभ-
 णअवअंसि साहइर, अअमाअुअिअं पअुअिअयाइ । तए अं-
 ने अंअमा देवा वेसयणेअं देवेणं एवं वृत्ता मयाया इअुअुओ
 जाव सिअपावेभ वचींसं हिरअकोदीओ ० जाव अयवओ
 तित्थगरस्स अमभअवअंसि साहइरंति, साहइरंतिचा अेअेअं
 वेसयणे देवे तेयोव ० जाव पअुअिअयांति । तए थं से वेसयणे
 देवे अेअेअं देविंदे देवराया ० जाव पअुअिअयाइ ॥

(तए एमियादि) ततः स शको देवेओ देवराजा वेअवअ-
 अरादिअुअां देवं अयवति, अयवित्था अेअमकावीअं-किअनेअ
 ओ देवाअुअियाः आभियतं हिरअकोदी, आभियतं सुअवंअेओः

द्व्यात्, तथा नो ब्रह्मवाचिरेवनाऽऽदिकाः क्रियाः कुर्वन्त, तथा नो शरीरस्य, स्वीयवस्त्राणां वा धूपनं कुर्वन्त, मापि कासाऽऽद्यपनयन्ति तं धूमं योगवर्धतिभियादितमापिबेदिति । ४६ । स्रष्ट ० २ भ्रू १ अ० । भावा ० । आ० म ० ।

धर्मोपायस्य देशका इत्येतद् व्याख्येयपुराह-
धर्मोवाओ पवयव-मद्वधा पुवर्धै देसया तस्स ।
सवत्रिणाणल गवहरा, बोदमपुव्वी उ जे अस्स ॥

धर्मोपायो नाम प्रवचनं, तदन्तरेण धर्मस्यासम्भवात् । अयथा-पूर्वोचि । तस्य धर्मोपायस्य देशकाः सर्वजिनानां गणधराः, तेषां मूलसूत्रकर्तृत्वात् । अथवा-ये अस्य तीर्थेकृतधनुर्विशुद्धिंस्ते धर्मोपायदेशकाः, परिपूर्णधनतया तेषां यथाऽवस्थित्यवस्तुदेशकत्वात् ।

सामास्याऽऽद्या वा, वयमीवनिक्वायभावणा पद्वयं ।
एसो धर्मोवाओ, जिणेहिं सत्तेहिं उवट्ठो ॥

शाश्वतः प्रकारान्तरतद्योतनार्थः । अथवा-या प्रथमे जनजीवनिक्वायभावणा महाजनविषयवदजीवनिक्वायथावस्थितपरिहानसम्यक्प्रदानसंरक्षणप्राप्यवसायक्या भावना, सामायािकाऽऽदिका रागद्वेषपरिहारेण समभावाऽऽदिका, एव धर्मोपायः, तमन्तरेण सम्यक्कारिकपथमोसम्भवात् । इत्यभूतञ्च धर्मोपाये जिनेः सर्वव्युपदिष्टः, ततो धर्मोपायस्य देशकास्त एव जिना इति । आ० म ० १ अ० १ खपड ।

(३८) उपकरणसंख्या-

पत्तं पत्ताधंओ, पायट्टवणं च पायकेसरिया ।
पदुस्राई रयसाणं, च गोच्छओ पायनिज्जोमो ॥१७८॥

सिन्धेय पक्कगागा, रथहरणं चैव होट्ट सुधुपुत्ती ।
वार जिणकप्पियाणं, येराण समत्तकदिपट्ठो ॥१७९॥

साध्वीनां पञ्चविंशत्युपकरणानि-
ओमाहऽतीतगपट्ठो, अक्कोरुप चत्ताणियां य बोधव्वा ।
अदिंनतरवाहिनियं-सणी अ त्थ कंठुए चैव ॥१८०॥

उक्कच्छिय वेक्कच्छिय-संयादो खंपगरणि उवगरणा ।
उत्तिव्वु तेर कयइग-महििया अज्जाग पणवीसं ॥१८१॥

(साध्वीयैः द्वि० भागे 'उवगरण' शब्दे १०६१ पृष्ठे प्रकृतितः)
सप्त यात्रोपकरणानि, सप्त देशोपकरणानि, पतनि साध्वीनां क्वारिकल्पिकानाम् । छादय जिणकल्पिकानां, साध्वीनां पञ्चविंशत्युपकरणानि । सप्त ० १२९ हार ।

(३९) उपसर्गः-

उवसग्गा पएससय, वीरुत्तस प न ठण सेसाणं । (१६९)
उपसर्गो देवमनुआऽद्विकृताः श्रीपारमेश्वर्यधीरजिनस्य च संज्ञानाः न पुनः शेषानां धारिणोतिजिनात्वात् । अयं साध्वीय-धीःकृपनवीरवज्जोनां ह्यविशालिजिनानां प्रसादो नाभूत्, धीपारमेश्वीरवज्जोनां ह्यविशालिजिनानामुपसर्गो नाभूत् । सप्त ० ८६ हार । आ० म् ० कटप ० । आ० म् ० ७० ।

(४०) उद्वेगप्राप्तयेनामाहूलेन च देहमानं जिनानां कथयते-
पण धणुत्तय पणऽट्टमु, दस पणमु पणऽट्टमु य धणुहट्ठायी ।
नवरर सधुस्तेहो, आयेणुलि वीससय सन्धे ॥ १११ ॥

अत्र धणु वारसस दुग्गं, उदसायेणुत्तयपणमभ्युत्थयं ।

४६६

तणुमहा विससयं, वारंगुलहाणि जा सुविहि ६ ॥११२॥
वीससमनुभ्रमुमहा-णि जावऽणतो तपऽष्क जा नेवी ।
सगवीससा पासे, वीरे गवीसं सपभासा ॥११३॥

तत्रोत्प्रेषाकमुनेन रूपभजिनः पञ्चाशत् (४००) धनुर्देहमानः १ । (पक्कट्टुत्तं चित्तं) ततः पञ्चाशद्व्यधनुर्हानिः क्रियते अण्डजिनेषु । यथा-अजिनः सार्द्धैः चत्वारि धनुः शानानि (४४०) देहमानः २ । सम्भयः अतुः शत (४००) धनुर्देहमानः ३ । अभिनन्दनः (३४०) सार्द्धैः विशद्वतधनुर्देहमानः ४ । सुमतिः (३००) विशद्वतधनुर्देहमानः ५ । पद्मप्रमः (२४०) सार्द्धैः द्विशतधनुर्देहमानः ६ । सुपाश्वैः (२००) द्विशतधनुर्देहमानः ७ । चन्द्रप्रमः (१४०) सार्द्धैः शतधनुर्देहमानः ८ । सुविधिः (१००) शतधनुर्देहमानः ९ । (दस पणमुत्तं चित्तं) दशधनुर्हानिः पञ्चमुत्तं चित्तं यथा-श्रीतलः (६०) नयनिधनुर्देहमानः १० । अयांसः (८०) अशानिधनुर्देहमानः ११ । बासुपुत्र्यः (७०) ससतिधनुर्देहमानः १२ । विमलः (६०) वधिधनुर्देहमानः १३ । अनन्ता (५०) पञ्चाशदधनुर्देहमानः १४ । (पणऽट्टमु चित्तं) अण्डजिनेषु पञ्चधनुर्देहमानः क्रियते । यथा-धर्मः (४४) पञ्चचत्वारिंशदधनुर्देहमानः १५ । शाश्वतः (४०) चत्वारिंशदधनुर्देहमानः १६ । कुण्डजिनः (३४) पञ्चविंशदधनुर्देहमानः १७ । अयः (३०) विशद्वतधनुर्देहमानः १८ । मङ्गिः (२४) पञ्चविंशतिधनुर्देहमानः १९ । सुमिजिनः (२०) विशद्वतधनुर्देहमानः २० । नमिः (१४) पञ्चदशधनुर्देहमानः २१ । नेमिः (१०) दशधनुर्देहमानः २२ । (नवकत्तं चित्तं) नवकदधमानः पार्श्वजिनः २३ । (सनुत्तं हंदां चित्तं) सप्तोत्प्रेषः सप्तहस्तो-ज्जतो वीरः २४ । सप्त ० ६६ हार । पालो अत्राऽहोत्तिसाला-दाणीयस्स अजरितसहस्रमच्चउरसंनवरयणो अ उट्ठं उच्च-सेणं होत्था ।" स्या० ६ टा० । (आयंगुलवीस सप्त सन्धे चित्तं) आरमाहूलेः सन्धे जिनाभ्यनुर्विशानिरे विशद्वयधिकशताहगुल-प्रमाणदेहाः द्वेयाः । इति गाथाऽर्थाः । सप्त ० ४० हार । प्रमाणाहगुलजिनानां देहमानमाह-तत्र अत्सेयाहगुलघट्टिनामि चत्वारि धनुर्ग, तथा एकधनुरो द्वादशशताः क्रियन्ते, साहसाः शाधिकमूयभवेत्तयाऽऽस्माहूले तथा प्रमाणाहगुलमपि नवति । तेनाहगुलेन षट्पथो विशद्वयधिक शतं भवति । पतावत्ताहगुलम-देहमानम् (१२०) अहूत्तम् १ । (वारंगुलहाणि जा सुविहि चित्तं) सतो द्वादशहगुलहाणिः क्रियन्ते, यावन्तु सुविधिनैवमजिनो भव-ति । यथा अजितस्यद्योसत्शतम् (१०८) अहूत्तं देहमानम् २ । सम्भयस्य (६६) परणवत्तधनुर्देहमानः ३ । अभिनन्दनस्य (८४) अतुरशायहूत्तम् ४ । सुमतेः (७२) द्विससतिः ५ । पद्मप्रमस्य (६०) वधिः ६ । अष्टचत्वारिंशद (४४) सुपाश्वैः ७ । चन्द्रप्रम-स्य (३६) पद्विशद्वत् ८ । सुविधिः (२४) अण्डविंशत्यहूत्तम् ९ । (वीसस दुग्गमुमहा-णि जावऽणतो तपऽष्क) विशद्वयधनुकाहण-त्वात्कदापिः क्रियते यावन्तम् । शीतसजिनात्प्राप्तवन्तं यावत् प्रमाणाहगुलत्रिकेन, तथैकस्य प्रमाणाहगुलस्य पञ्चाश-ज्जगाः क्रियन्ते, तत्र साहसैः विशद्वतमात्रेण द्वादशः क्रियन्ते, यथा-शानिस्तस्य २१ एकविंशतिरहूत्तानि, तथा एकस्य प्रमाणाहू-लस्य पञ्चाशज्जगाः क्रियन्ते, साहसविशालिहीने साहसाः विश-ज्जगा देहमानम् १० । अयांसस्य १६ एकानविकस्यहगुलानि द्वादशशः पञ्चाशः ४० देहमानम् ११ । बासुपुत्र्यस्याहगुलाः १६ वोट्ट ४० अंशाः पञ्चाशः ४० ॥११२॥ विमलस्याहगुलाः १४ अतुर्देहा २० विशद्वयशः १३ । अनन्तस्याहगुलाः २ द्वादश

१४ । (तपश्च ज्ञाने सि) तपश्चैवानिर्वाणकेभिः । धर्मस्य १०
 वशात्कुलाः ४० चत्वारिंशदंशाः १५ । शान्तेः ६ महाकुलाः
 ३० विंशदंशाः १६ । कुमुदनायस्याकुला उ अष्टौ २० वि-
 शदंशाः ५० पञ्चाशाः १७ । अरुणाश्वथ ७ सताकुलाः १०
 दशंशाः ४० पञ्चाशाः १८ । मङ्गिनाश्वथ परकुलाः
 १५ । सुमिष्टुप्रलस्य ६ चत्वार्यङ्कुलाः ४० चत्वारिंशदंशाः ४०
 पञ्चाशाः २० । नमोः ३ इयङ्कुलाः ३० विंशदंशाः २१ । नेमोः २
 इयङ्कुलं विंशदंशाः ५० पञ्चाशाः २२ । (सगर्वांसला पासे
 षि) पार्थस्य २७ सप्तविंशदंशाः ५० पञ्चाशाः २३ । (विरेज-
 वांसि ति) वीरस्यैकविंशदंशाः २४ । (सपचास षि) एका-
 कुलस्य पञ्चाशदंशाः क्रियन्ते तादृशा एकविंशदंशाः श्रीवी-
 रस्य देहमानम् । एष पञ्चाशाशब्दः शीतकाजिनादारपथ वीर-
 शिनं वाचहू क्लेपः । सख ५१ द्वाः ।

(४१) चतुर्विंशतिजिनामवधिज्ञानिमुनिर्लक्षणा-

अह ओष्ठिनापि लर्षी, चतुर्नर्षे उण्यवद् अद्गुणवर्द्ध ।
 एयाह सयाह तन्नो, इगार दस नव अदसहससा । १२५॥
 बुलसं । विसपरि सट्ठी, चतुपञ्चदस्यस तह य तेयासा ।
 उच्यंत्सं तीससया, पणवी द्रव्योस बावीसा ॥ २५६ ॥
 अचार सोसा पनरस, चतुरस तेरस सया अवधिनाणी ।
 कर्त्तव्येक विविससह-स्य चतारि सयाई सवके ॥ १२५७ ॥

आचमस्याचिज्ञानिमुनयो नवांस्तथातानि १, एवं सर्वत्र क्रमेण
 जिनामवधिज्ञानिमुनिसंख्या क्लेपा । तथाहि-चतुर्नर्षतित्थतानि २,
 अष्टवतित्थतानि १, अष्टनवतित्थतानि ४ । (तः १) एकवाद्यस-
 हस्राणि ५, दशसहस्राणि ६, नवसहस्राणि ७, अष्टौ सहस्राणि ८
 (बुलसं ति) चतुरसीतित्थतानि १, तिस्रसंतित्थतानि १०, वाद्य-
 तानि ११, चतुःपञ्चाशत्तानि १२, अष्टवतित्थतानि १३ तथा
 निचत्वारिंशत्तानि १४, चतुर्विंशत्तानि १५, त्रिंशत्तानि १६,
 पञ्चविंशत्तानि १७, षड्विंशत्तानि १८, अष्टविंशत्तानि १९,
 अष्टादशतानि २०, दशतानि २१, पञ्चदशतानि २२,
 चतुर्दशतानि २३, त्रयोदशतानि २४ एते चतुर्विंशत्तानिना-
 मवधिज्ञानिमुनयः । सर्वेषामङ्गानां परिगणनमीदमे ॥ ३३४००
 एकं सकं त्रयोविंशत् सहस्राणि चत्वारिंशत्तानि अश्वन्ति । सख ०
 ११८ द्वाः ।

(४२) कवचचोविमाह-

पुरिमस्य दुक्विमुज्जो, चरमस्य य दुरणुपासणो कण्यो ।
 मज्जिमगाण जिणाणं, सुविमुज्जो सुहणुपालयणो ॥ १२६ ॥
 प्रथमतीर्थेकवर्षादीनां कवचं आचारो दुर्विषोध्यः दुर्बोधः, दु-
 खेन बोधयते इति दुर्बोधः । चरमजिनस्य दुःखेन पाहयते । म-
 न्यमकानां जिनानां द्विविंशतिजिनानां सुखेनावबोधः, सुखेन
 अनुपास्यः । सख ० १३७ द्वाः । आ ० ० । कवच ० । स्या ० ।

पंचदंष्टिं ठापोई पुरिमपच्छिमगाणं जिणाणं दुग्गमं भवद् ।
 तं जहा-दुआइकलं, दुक्विमज्जे, दुग्गससं, दुवितिकलं, दुरणु-
 चरं । पंचदंष्टिं ठापोई मज्जिमगाणं जिणाणं सुग्गमं जवद् । तं
 जहा-सुआइकलं, सुविमज्जे, सुपससं, सुवितिकलं, सुरणुचरं ।
 सुग्गमक्यायं, नवदं पञ्चउ स्थानकेषु आकथताऽऽद्विक्रियाविशेष-
 कथ्येवु पुरिमा अरतेराचवेवु चतुर्विंशतिपरिमा, ते च पाप्मि-

मकाक्षरमाः पुरिमपञ्चमकाः, नेषां जिनामवर्धनां (दुग्गमं ति)
 दुःखेन शयसत इति दुर्गमं, भावसाधनोऽपथ, कृच्छ्रवृत्तिरि-
 धः । तद्वचति, विनेयानामुत्तुज्जदस्वेन, वज्जदस्वेन च । इति च-
 म्मिं-तद्यथास्यादि । इह आचारणं, विमज्जे, द्वांसं, तिस्रिक्क-
 मनुचरणं क्षेत्र्ये च चत्तरेऽपि येषु स्थानेषु कृच्छ्रवृत्तिर्भवति,
 तानि तच्छाणी कृच्छ्रवृत्तौच्येवोच्यन्ते इति कृच्छ्रवृत्तिद्योतक-
 दुःशब्दविशेषेतिनामि कर्मसाधनशुद्धभिषेदाव्याख्यातऽऽदीनि ।
 विचिन्नायाश्च शब्दप्रवृत्तेराह- (दुग्गाइककामिआदि) तत्र तु-
 राक्षयेयं कृच्छ्राक्षयेयं वस्तुतत्वं विनेयानां महावचनऽऽशोभयति,
 तस्येन अगवनायाभोत्पत्तेरिति । एवमाकथने कृच्छ्रवृत्ति-
 कला । एषं विमज्जनाऽऽद्विधापि प्रावर्णया । तथा-आकथयतिअपि
 तत्र बुद्धिभजं कथयिभजनीयम्, श्रुतुज्जसत्वाऽऽश्वरेव तज्जवती-
 ति, दुःशकं शिष्याणां वस्तुनक्षय्य विजनाभाववधापवर्णयिष्यं;
 दुर्विभावमित्यत्र पाठान्तरे-दुर्विभाव्यं, दुःशका विनावना कर्तुं त-
 र्क्षयेष्यं ; तथा- (दुग्गससं ति) दुःखेन वदयत इति दुर्वी-
 सुपवधिभिः दुःशकं शिष्याणां प्रतीतावारोपयितुं तत्रचित्ति भा-
 षः । (दुर्वितिकलं ति) दुःखेन तितिकेतं सद्गत इति दु-
 स्तितिकं परीहयाऽऽदि दुःशकं परीहयाऽऽदिकमुग्गपं तितिक-
 यितुं शिष्यं तस्यै क्लमं कारयितुमिति भाव इति । (दुरणुचरं
 ति) दुःखेनानुचर्येनेऽनुष्ठायत इति दुरनुचरमन्तभूतकारि-
 ताश्वेन दुःशकमुत्थापयितुमित्यर्थः । अध्यायान्तं सद्गत इति दु-
 राक्षयेयं दुर्विभज्जमाचार्याऽऽदीनां वस्तुनक्षयं स्वशिष्याश्च प्रति
 आरमनाऽपि दुर्वीं दुर्वितिकं दुरनुचरमित्येवकारितायै वि-
 मुचवदव्याक्षयेयम्, तेषामपि श्रुतुज्जसत्वाऽऽदिव्यादि । मध्यमानां तु
 सुग्गमकृच्छ्रवृत्ति, मांज्जेयानामुत्तुज्जदः सत्त्वाऽऽपत्येवोच्येवोच्येवोच्ये-
 यथाऽऽद्विहितानुष्ठाने सुखप्रवर्तनीयत्वात् । शेषं पूर्ववचनमकृ-
 च्छ्राविशिष्टना आकथनाऽऽदीनां वाचया ॥ ३० ६ टा ० १ उ ० ।

(४३) कर्मव्यावर्तनं, वेदं न वा-
 नो जडया तित्थयरी, सो तहया अण्यण्णिम तित्थयरी ।
 वधेइ तवोकम्मं, उवहाणुपुग्गमि अण्णयणे ॥ १ ॥ आ ० ० ० ० ।
 यो यदा तथेहपुण्यपणे स तदाऽऽग्गोये तीर्थे आचाराधेणण-
 नावसाभाष्ययेन स्वनपःकर्म वधावर्णयति, इत्ययं स च तीर्थेकानां
 कवचः । इह पुनरुपधानशुलाभं चरममप्ययनमत्तु, अत उप-
 चानुत्तमिप्युक्तमिति । आ ० ० १ सु ० ६ अ ० १ उ ० ।

उदाहु धीरे ते फासे पुट्ठोऽडिथासप से पुक्कं पेयं पत्ता
 पेयं मिउरधम्मं विक्कंसणधम्मं अणुत्तं अण्णित्तं अयासयं
 चयोवचइयं विपारिणायधम्मं पामह, पव्हकं संधिं समुवे-
 हपाणससं एकायतावरपसस इहविपुग्गकसस एत्थिं भणे
 विरतसस ति बोमि ।

तीर्थेकरेप्येतद्वृच्छ्रवृत्तिवर्तनिकाचानावस्थाऽऽगतं कर्मा-
 वदयवेधं, माग्धया तन्मीक्षा, अनोऽप्येतत्पत्तसावेदनीयोर्ध्व-
 सनकुमारदृष्टान्तेन त्रयेयितसत्कल्पमित्याकल्पय नोऽद्विज्जव-
 म् । आ ० ० १ सु ० ६ अ ० २ उ ० ।

(४४) कुमारवासकाक्षमनां जिनाम-
 वीसऽडारम पनरस, सष्टुवात्तस दत्तेव सद्धमगा ।
 पण अत्राईं सक्खा, उचवसहसं एएण पणवीसां ॥ १६ ॥
 समकला इमवीसं, उर पनर सक्कस सक्कदुमं ।

सो सहसा पणवीसा, पाठशुचयवीस इगवीस ॥१३७॥
वाससयं मङ्गिजिणे, पक्षसयरी पंचवीस तिथि सया ।
वासई वीस तीस, कुमरचं..... ॥१३८॥

ब्रह्मण्डः पृथग्भूतभ्राह्मणं वावरप्रत्येकमसिंभवत् ।
विद्युतिसकपूर्वाणि १ । अश्वत्थसकपूर्वाणि २ । पञ्चदशसक-
पूर्वाणि ३ । सार्वेन्द्रादशसकपूर्वाणि ४ । वशेष सकपूर्वाणि ५ ।
सार्वेन्द्रसकपूर्वाणि ६ । पञ्चसकपूर्वाणि ७ । सार्वेन्द्रसक-
पूर्वाणि ८ । पञ्चाशत्सकपूर्वाणि ९ । पञ्चविंशतिसकपूर्वाणि
१० । (समसकया इगवीसं ति) एकविंशतिसकपूर्वाणि ११ ।
अश्वत्थसकपूर्वाणि १२ । पञ्चदशसकपूर्वाणि १३ । सार्वेन्द्रसक-
पूर्वाणि १४ । सार्वेन्द्रसकपूर्वाणि १५ । (तो चि) ततः पञ्चविं-
शतिसकपूर्वाणि १६ । पादोसकपूर्वाणिसकपूर्वाणिसकपूर्वाणि १७ ।
एकविंशतिसकपूर्वाणिसकपूर्वाणिसकपूर्वाणि १८ । (वाससयं ति) मङ्गिजिने
सकपूर्वाणि १९ । पञ्चसकपूर्वाणिसकपूर्वाणि २० । पञ्चविंशतिसक-
पूर्वाणि २१ । त्रयोविंशतिसकपूर्वाणि २२ । सयरी तिथि २३ ।
पुनर्वशीतिथि २४ । एवं क्रमेण सर्वेषां जिनानां
कुमारत्वे हेयम् । सप्त० २४४ द्वार । आ० म० । "पञ्च
तिथयवरा कुमारवासमञ्जे बलिता मुंद्दे जाच पञ्चदश ।
नं जहा-वासपुत्रे, मङ्गी, अरिमुनेमी, पाले, वीरे ।" स्थाने ५
जा० ३ ख० ।

केवलज्ञानसकपूर्वाणि कथयनसकपूर्वाणि भावनीयानि, उपयन-
नसकपूर्वाणि वचयन्ते । सप्त० ८८ द्वार ।

(४४) केवलज्ञानसकपूर्वाणि-

वीरोसहनेमीर्णं, जंजियबहिपुरियासासजंजिते ।

केवलज्ञानसकपूर्वाणि, सेसायं जन्मताजेसु ॥ १८५ ॥

वीरस्य जूटिकाप्रामाद् बहिः केवलज्ञानसकपूर्वाणि १ । अश्वत्थसक-
पूर्वाणि २ । मेमिजिनसकपूर्वाणि ३ । उज्जयन्ते वैतकाचले ३ ।
शेषानां जिनानां जन्मसायेषु जन्मनगरीषु केवलज्ञानोत्प-
त्तिर्जाता । सप्त० ६० द्वार । आ० म० ।

(४५) केवलज्ञानः-

अद्भुतभक्तमि कप, नागमुसहप्रतिनिमिपामायां ।

बसुपुजस्य चरस्ये, सेसायं अद्भुतभक्तये ॥ १८६ ॥

अश्वत्थमङ्गिजेमेरुद्वारवर्षे २३ जिनानां अद्भुतभक्ते उपसि
कृते सति केवलज्ञानसकपूर्वाणि । वासपुत्रस्य १२ वसुधेयप-
त्ति । शेषानामेकोविंशतियजिनानां अद्भुतभक्तपति केवलसुरप-
त्ति । सप्त० ६४ द्वार । आ० म० ।

(४६) केवलज्ञानसकपूर्वाणि-

फगुणुगिरारसि किरहा, मुद्गा एगारसी य पोसस ।

कचियबहुसा पंचमि, पोसस चउदसी भवता ॥ १८७ ॥

विचैगारसिपुमि, तह फगुणुकिहएकड्डि सचमिया ।
मुद्गा कचियतहा, पोसमि चउदसी बहुता ॥ १८८ ॥
बाहुदसापचउदसि, पोसे मासमि भवतकड्डि य ॥
वेसासापचउदसि, पोसे पुमिभनबमि मुद्गा ॥ १८९ ॥
सिचिचउदस्य कचिय, वारसि एगारसी य भगसिरे ।
फगुणुगारसि सामा, भगमि एगारसी भयसा ॥ १९० ॥
आतो भयवती वि-चउदस्यचउदसी विसाहसियदसमी ।

केवलज्ञानसकपूर्वाणि य इमे, भाषिया पुत्रं व उरुरासी ॥ १८८ ॥
श्रीशुभमासस्यैव क्रमेण केवलज्ञानोत्पत्तिमासतिथयः । तथा-
हि-फाल्गुनमासस्य कृष्णैकादश्यां केवलज्ञानसकपूर्वाण्युत्पत्त्यस्य
१ । पीपस्य कृष्णैकादश्यामासतिथयः २ । कार्तिकमासस्य
कृष्णपञ्चाश्यां स० ३ । पीपस्य शुक्लचतुर्दश्यामासतिथयः
४ । वैशखपञ्चाश्यामासस्य स० ५ । वैशख पूर्णमास्यां पक्ष-
६ । फाल्गुनकृष्णपञ्चाश्यां सुप० ७ । फाल्गुनकृष्णसप्तम्यां
कृष्ण ८ । कार्तिकमासस्य शुक्लचतुर्दश्यां सुपि० ९ । पीपे
कृष्णचतुर्दश्यां सुपि० १० । माघे अमावास्यायां अर्धमा० ११ ।
माघशुक्लचतुर्दश्यां बाहु० १२ । पीपे मासे भवतपञ्चाश्यां विम०
१३ । वैशाखस्य इयामचतुर्दश्यामासस्य १४ । पीपे पृथ्वीमा-
स्यां च० १५ । पीपे ज्येष्ठमासस्य शान्ति० १६ । वैशखस्य श्रे-
ष्ठतृतीयायां कृष्ण० १७ । कार्तिकस्य श्रेष्ठद्वादश्यामास० १८ ।
माघशुक्लश्रेष्ठैकादश्यां मङ्गि० १९ । फाल्गुनस्य इयाम-
द्वादश्यां सुपि० २० । मार्गशीर्षेविमलेकादश्यां मङ्गि० २१ ।
आश्विनमासस्यामावास्यायां नेमि० २२ । वैशखमासस्य इयाम-
चतुर्दश्यां शान्ति० २३ । वैशाखशुक्लपञ्चाश्यां वीर० २४ । एते
चतुर्विंशतियजिनानां केवलज्ञानसकपूर्वाणि भविताः । सप्त० ८९
द्वार । आ० म० । केवलज्ञानसकपूर्वाण्युत्पत्त्यस्य कथयन्तवत् ।
सप्त० ८९ द्वार ।

(४८) केवलज्ञानः-

शरगोह सचरसो, साज्ञ पिपालो पियंयु उचाहो ।

सिरिसो नागो मङ्गी, पिलंसु-तिन्दुगण-पादलया ॥ १८९ ॥

जंजू असत्य दृहिव-न नंदि विक्रया य अंभय अस्तोपो ।
चंपग वउसो वेतस, धायइ सासो य गाणवत् ॥ १९० ॥

म्यमोयवृक्षस्याथ अश्वत्थमङ्गिनस्य केवलज्ञानसकपूर्वाण्युत्पत्त्यस्य १ ।
एवं प्रातजिनं प्रातपूर्वक्रमेण बांजसा वाचया । सप्तमर्गः २ ।
(साज्ञ पिपालो पियंयु उचाहो) शासः ३ । मिपालः ४ । मिषकुः
५ । अश्वत्थः ६ । (सिरिसो नागो मङ्गी) सिरिचः ७ । नाग-
नामा ८ । मङ्गीवृक्षः ९ । (पिलंसु-तिन्दुगण-पादलया) पिलंसु-
वृक्षः १० । तिन्दुगः ११ । पादलिका १२ । इति माघाश्वे ।
॥ १९० ॥ (जंजू असत्य दृहिव) अज्यः १३ । अश्वत्थः १४ ।
दक्षिणः १५ । (नंदि विक्रया य अंभय अस्तोपो) नन्दिवृक्षः १६ ।
तिलकः १७ । अन्नकः १८ । अशोकः १९ । (चंपग वउसो
वेतस) चम्पकः २० । वकुलः २१ । वेतसः २२ । (धायइ
सासो य गाणवत्) धानकीवृक्षः २३ । शालभ्य २४ । एते
चतुर्विंशतियजिनानरवः । इति माघाश्वे ॥ १९० ॥ सप्त० ९२
द्वार । सु० १०० ।

केवलज्ञानसकपूर्वाण्युत्पत्त्यस्य-

ते शिणवत्पुष्करगुणा, वैद्यतकणो वि नवरि वीरस ।

वैद्यतकरि सातो, एगारसपुहपरिमायो ॥ १९१ ॥

(ते शिणवत्पुष्करगुणा) ते वृक्षाः भवतः शरीरात् प्रा-
गुणा जन्वन्ति । (वैद्यतकणो वि सि) वैद्यवृक्षा इति
समाणा भवन्ति । (न ररि वीरस) वैद्यतकरि शाकं,
यथावाच विशेष-यक्षीरस्य वैद्यवृक्षोपदि शाकवृक्षो जन्वति,
कथयन्तः १- (एगारसपुहपरिमायो वि) एकादशचतु-
रिमाकाः । वैद्यतकर्णां समाणमय प्रसक्तकर्मिति माघाश्वे
॥ १९१ ॥ सप्त० ९३ द्वार ।

(५२) अणुना गणकारमाह-

पुलसीद् पल्लवर्षे, त्रिचरं गोलसुचर सयं च ।
सचऽहियं पननर्षे, तेषुर्षे अहसीर्षे य ॥
एक सीर्षे छाव-चरी य क्त्वापि सचपथा य ।
पथा तेषाम्नीसा, ङचीसा चैव पणतीसा ॥
तेषीसऽह्वावीसा, अह्वासर स चैव तद् य सचरसा ।
एकारस दस नवगं, गणाण्य मार्गं जिगिदाणं ॥

अगवत आदितोथेकरस्य अतुरशीतिगणाः । गणा नामैह एक-
बाचनाऽऽचारक्रियास्थानां समुदायो, न कुलसमुदाय इति पूर्व-
व्यः । आजितरथामिनः पञ्चनवतिगणाः । स्वप्रथमाधस्य अणु-
चरं शतम् । अमिनन्दस्य चोदशोचरं शतम् । सुमतिनाथस्य
परिपुष्टे शतम् । पञ्चमस्य सप्तार्थिकं शतम् । सुपार्थस्य प-
ञ्चनवतिः । चन्द्रप्रमस्य त्रिनवतिः । सुविधिस्यामिनोऽष्टासीति ।
शीनस्य एकशीतिः । भेषांसस्य षट्सप्ततिः । वासुपुत्रस्य
षट्षष्टिः । विमलस्य सप्तपञ्चाशत् । मनस्तजिनस्य पञ्चाशत् ।
धर्मस्य त्रिचत्वारिंशत् । शान्तिनाथस्य षट्षष्टिः । कुण्डनाथ-
स्य पञ्चत्रिंशत् । अरजिनस्य त्रयस्त्रिंशत् । मङ्गिस्यामिनोऽ-
ष्टाविंशतिः । सुनिमुत्तस्यामिनोऽष्टादश । नमिनाथस्य सप्तद-
श । अरिष्टमेरेकादश । पार्थनाथस्य नव । वर्द्धमानस्यामिनो
नव । आ००१ अ० १, आ० १ "समणस्स अगवरो महावीरस्स नव
गणा होत्था । तं जहा-गोदासगणे, उचरवसियस्स य गणे, उड्ढ-
गणे, आरजगणे, उड्ढवाचगणे, विस्सवाद्गणे, कामिण्डिय-
गणे, माणवगणे, कोडियगणे ।" (स्था० ९ जा०) एतज्जिने-
त्थाणामुपमाऽऽदीनां जिनानां यथाक्रमं गणानां मां परिमाण-
म् । आ० ३० १ अ० १ खरत्त । स० ३ ।

(५३) संमति गणचरप्रतिपादनाद्येमाह-

एकारस उ गणहरा, वीरजिगिदस्य सेसयार्णं तु ।
जावइया जस्त गणा, तावइया गणथरा तस्त ॥

गणथरा नाम मूलसूत्रकर्तारः, ते च वीरजिनस्य एकादश,
गणास्तु नव, इत्येतत्प्रत्ययेकैकबाचनाऽऽचारक्रियास्थानात् ।
शेषार्थां तु जिनचरैर्गणानां यस्य याचन्तो गणास्तस्य ताकन्तो
गणथराः, प्रतिगणचरं भिन्नभिन्नवाचनाऽऽचारक्रियास्थानात् ।
आ० ३० १ अ० १ खरत्त । प्र० ३ " गणस्यं च अरइओ
पुरिसादाग्यीयस्स अउ गणा अउ गणहरा होत्था । तं जहा-
सुत्तं, अउज्जवोले, वसिन्हे, वंभयारी, सोमे, सिरिचरे, वीरिय,
अउजसे ।" यथावच्छेदके सूत्रयेऽपि दस सूत्रैः, " जावइया
जस्त गणा, तावइया गणहरा तस्त " इति चकन्तव, नदिहा-
वत्थाऽऽधिकारणमपेक्ष्य इयोरविषयकणमिति संभावयते ।
स्था० उ डा० १ ।

(५४) अथ सर्वेषां जिनानां गर्भस्थितिमाह-

अ चतुरस्र नवम बारस, तेरस पञ्जरस सेस गम्भठिर् ।
मासा अम नव तनुवारी, उतहाइकेपेथिमे दिवसा ॥७५॥
अउ पणवीसं उदिण, अरुवीसं अउ उविमुखावीनं ।
सग उम्बीसं उ उ य, वीसिगवीसं उ उ वीसं ॥७६॥
उ पण अह सच अउ य, अउऽउ उ सच हुंति गज्जदिवा(७७)
(उ अउय नवम बारस तेरस पञ्जरस सेस गम्भठि (च)

द्वितीयेऽचतुर्थेऽनवम इहादश १२ चतुर्विंश १३ पञ्चदश १४ षोडश-
त्रिंश-गर्भस्थितिः (मासा अम नव ति) द्वितीयाऽऽदि-
षु जिनेषु मासा अष्टौ । षोडशजिनेषु नव मासाः । (त-
दुचरि ति) तेषां मासानामुपरि (उतहाइकेपेथिमे दिवसा)
अणुयमाऽऽदिषु क्रमेण इमे षड्यमाणा दिवसा होयाः । पति गाथा-
योः ॥७५॥ (अउ पणवीसं उदिण) द्वितीयांति सर्वत्र गण्यम् ।
अथारि १ पञ्चविंशतिः २ षट् ३ (अरुवीसं उउ य विमुख-
वीसं) अष्टाविंशतिः ४ षट् च ५ षट् ६ एकविंशतिः ७
(सग उम्बीसं उ उ य) सप्त च षट्षष्टिः ९ षट् १० षट् च
११ (वीसिगवीसं उ उम्बीसं) विंशतिः १२ एकविंशतिः १३
षट् १४ षट्षष्टिः १५ । इति गार्थायोः ॥ ७६ ॥ (उ पण अम
सच अउ य) षट् १६ पञ्च १७ अष्टौ १८ सप्त १९ अष्ट च २०
(अउऽउ उ सच हुंति गज्जदिवा) अष्टौ ११ अष्ट २२ षट्
२३ सप्त २४ भवन्ति गर्भस्थितयः जिनानां गर्भस्थितयः । स-
प्त २० द्वार ।

(५५) गृहवासे ज्ञानाभि-

मइसुय भोइहितिनाणा, जाव गिहे पच्छिमजवाओ (३३३)
मतिधुनाथपिण्डनलकणामि ङीणि ङानामि सर्वेषां जिनानां
भवन्ति, पश्चिमवाद्धारस्य यावन्तं कांशं पृष्टे गृहवासे ति-
ष्ठन्ति । सप्त ७ ४५ द्वार ।

(५६) तीर्थकरगोत्राणि वंशाध्व-

भोयमभुत्ता हरिर्वे-ससंजवा नेमिसुव्वया दो वि ।
कासवचुत्ता इक्खी-गुवंसजा नेम वचीसा ॥ १०६ ॥
श्रीनेमिसुमित्तुप्रतो ङौ गौतमगौतौ हरिर्वंशसंभवौ च । वेपाः ती-
र्थपाः ह्याविंशतिः कादयपगोत्रा इक्खाकुंवरजज्ज । सप्त ० ३७
द्वार । कद० ० । आ० ७ ।

(५७) चतुर्दशशूर्तिणः-

अउदसुपुञ्जि-सइस्सा, चउरो अण्कऽह्वापिण य सपाणि ।
वीसऽहिय सत्तवीसा, इगवीससया य पणासा ॥ १६३ ॥
पनरस चउवीससया, तेवीसमया य वीससय तीसा ।
दो सहस्र पनरस सया, सपचउदस तेरससयाइ ॥ ३६३ ॥
सय बारस इकारस, दस नव अउडव उच सय सपरा ।
दसऽहिय उअव सया, उअ सपा अइसऽह्वापिण ॥ १६४ ॥
सयपंच अण्कपंचम, चउरो अण्कऽहिय तिणि य सपाइ ॥
उसथाइजिगिदाणं, चउदसुपुञ्जी परिमाणं ॥ १६५ ॥
तथाऽऽद्विजिनस्य अतुरशूर्तिणां अथारः सहस्राः,
अर्द्धमासि च शतानि, पञ्चाशदधिकानि सप्तशत-
नीत्येयः । श्रीअजिनजिनस्य विश्वस्यिकसप्तविंशत्युत्तानि ।
श्रीसंभवजिनस्य एकविंशतिशतानि पञ्चाशदधिकानि । श्री-
अमिनन्दस्य पञ्चाशत्शतानि । श्रीसुमनेअतुरशूर्तिशतानि ।
श्रीपञ्चमस्य त्रयोविंशतिशतानि । श्रीसुपार्थस्य विंशतिश-
तानि त्रिंशदधिकानि । श्रीचन्द्रप्रमस्य ङौ सहस्री । श्रीसु-
विधेः पञ्चदशशतानि । श्रीशीलस्य शतानि अतुरश ।
श्रीनेयस्य चतुर्दशशतानि । श्रीवासुपुत्रस्य पञ्चाशत्शतानि ।
श्रीविमलजिनस्य एकदशशतानि । श्रीमनस्तजिनस्य दशश-
तानि । श्रीधर्मस्य नवशतानि । श्रीधान्तरदैव शतानि । श्रीकु-

वर्षीसशतानि सप्तशधिकानि । श्रीशरजिनस्य दशाधिकानि
 शिखरानि । श्रीमद्विजयिनस्य षट्सप्तशधिकानि ।
 श्रीमेलुप्रत्यय शतानि पञ्च । श्रीनेमेश्वरारि शतानि पञ्चश-
 दशिकानि । श्रीनेमेश्वरारि शतानि । श्रीधाम्भोजिनस्य त्रिणि श-
 तानि पञ्चशदशिकानि । श्रीशरजिनस्य च त्रिणि शतानि । इदं
 पूर्वोक्तस्यपञ्चशदशिकानि कर्मण्ये चतुर्विंशतिपरिमाणस्य ।
 प्रबन् ३३ छार । "समप्रत्ययं प्रगभ्रमो महावीरस्य तिस्रसया
 योहसपुत्र्यां चञ्जिणायं जिणसंकासां सव्यकससन्निवा-
 ईयं जियो इह्, इवितहं वागरमाणां उक्ककोसिवा चउह-
 सपुदेवसंपथा होत्था ।" इथा ३ उा ४ उ० ।

(४८) अवकलंबया चतुर्विंशतिर्तांधकाराणाम्-

पद्यस्य तिमिं ह्वक्सा, पंच सहस्रा सुसप्तव जा संती ।
 लक्खोवरि भ्रुनउर्दं, तेणउर्दं अह्नीर्दे य ॥ ३६३ ॥
 एगाली छावत्तरी, सत्तापन्ना य तह प पन्नामा ।
 एगुणवीस नवासी, इगुणाली पनससउत्ते ॥ ३६७ ॥
 उ च्चिय महस्य चउरो, महस्य नउर्दं सहस्य संतिस्म ।
 तसो एगो लक्खो, उवरि गुणसीय तुलसी य ॥ ३६८ ॥
 तेयासी वावत्तरी, सत्तरी इगुणत्तरी य चउमह्ठी ।
 एगुणसट्टिमहससा, य सावगाणं जिणवाराणं ॥ ३६९ ॥

तत्र प्रथमजिनस्य भावकार्यां तिष्ठो लक्षाः पञ्चसहस्राऽधि-
 काः । श्रीभ्राजिनाऽऽदिजिनानां, यावत् श्यानिस्तथावत्सकृद्भ-
 यादनां, द्विजकोपरि च यदधिकं भवति तत्रैवधत्ते । तत्र तृती-
 यायावधिपरि "सहस्रसि" पदस्य सर्वत्राभिलेखनार्थं अष्टनव-
 तिस्रसहस्राः कोऽर्थः १-भ्राजिनजिनस्य लक्षत्रयमष्टशतिसहस्रा-
 धिकमित्यर्थः । श्रीसंभवस्य लक्षत्रयं त्रिनवतिसहस्राधिक-
 मित्यर्थः । श्रीभ्राजिनजिनस्य लक्षत्रयमष्टशतिसहस्राधिक-
 मित्यर्थः । श्रीसुप्रतेः सकृद्भयमेकाशीतिसहस्राधिकमित्यर्थः ।
 श्रीपद्मप्रत्यय लक्षत्रयं षट्सप्ततिसहस्राधिकमित्यर्थः । श्रीसु-
 पाश्वर्यस्य लक्षत्रयं सप्तपञ्चाशत्सहस्राधिकमित्यर्थः । चन्द्र-
 प्रत्यय लक्षत्रयं पञ्चाशत्सहस्राधिकमित्यर्थः । सुविषेर्ल-
 क्षत्रयमेकात्रिंशत्सहस्राधिकमित्यर्थः । श्रीशतिसहस्य लक्ष-
 त्रयं नवाशीतिसहस्राधिकमित्यर्थः । श्रीभेयांसस्य लक्षत्र-
 यमेकाशाशीतिसहस्राधिकमित्यर्थः । श्रीवासुपुत्रस्य लक्षत्र-
 यं पञ्चदशसहस्राधिकमित्यर्थः । श्रीविमलजिनस्य लक्ष-
 त्रयमष्टसहस्राधिकमित्यर्थः । श्रीअनन्तजिनस्य लक्षत्रयं ष-
 ट्सहस्राधिकमित्यर्थः । श्रीधर्मस्य लक्षत्रयं चतुर्भिः सह-
 स्राधिकमित्यर्थः । श्रीशान्तेः सकृद्भयं नवतिसहस्राधिक-
 मित्यर्थः । ततः श्रीशान्तिकाथाध्वनत्तरं कुमुदप्रभृतितीर्थ-
 कुना महावीरपदेत्यानामकं लक्षं आद्यानां, लक्षोपरि च
 यालंबयास्थानं तदुच्यते, यथा—एकानाशीतिः श्रीकुप्यां, स-
 क्रेमेकाशीतिसहस्राधिकमित्यर्थः । श्रीशरजिनस्य लक्षमेकं
 चतुर्विंशतिसहस्राधिकमित्यर्थः । श्रीमद्वैकुण्ठमेकं त्र्यशीतिसह-
 स्राधिकमित्यर्थः । श्रीमुनिमुद्रप्रत्यय लक्षमेकं त्रिसप्ततिसह-
 स्राधिकमित्यर्थः । नमोऽक्षमेकं सप्ततिसहस्राधिकमित्यर्थः ।
 श्रीनेमेश्वरमेकानसप्ततिसहस्राधिकमित्यर्थः । श्रीपाश्वर्यस्य लक्ष-
 मेकं चतुर्विंशसहस्राधिकमित्यर्थः । श्रीशरजिनस्य च लक्षमे-
 कानवद्विसहस्राधिकमित्यर्थः । इति जिनवरेण्यकचतुर्विंशतेः क्ष-

वधिनां भावकार्यां मानं क्रमेण हातम्यथ । प्रबन् २४ छार ।

(५९) अथ बकित्थकारणः-

तन्नो तित्थगरा चकवट्ठी हात्था । तं जडा-संती,
 कुंभु, अरो ।
 अत्रोक्तम्— "संती कुंभु अ अरो, अरिहंता येव चकनट्ठी व ।
 भवसेत्ता तित्थगरा, मंडलभ्रा आसि राधायो" ॥१॥ इति शा-
 न्तिकुलवरजिनानां बकित्थ, दोषजिनानां नास्ति बकित्थम् ।
 इथा ३ उा ४ उ० । सप्त० ।

(६०) अथ चारित्र्यम्-

सामादयचारित्तं, उभोवट्ठावणं च परिहारं ।
 तह सुहुमपंपरायं, अदस्ताई पंच चरण्णं ॥ २८२ ॥
 दुण्हं पणं इम्वाराणं, तिचि उ सामादयसुहुमपंडकत्ताया ।
 (२८३)

तत्र प्रथमं सामाधिकचारित्र्यं १ जिनियं देहोपस्थापनीयम् २।
 तृतीयं परिहारविशुद्धिकम् ३। चतुर्थं सुहमसंपरायम् ४। पञ्चमं
 यथाकथातम् ५। एतानि पञ्च चारित्र्याणि जन्तुनांति साधायं २८२।
 अष्टमवीरयोक्तोये पञ्च चारित्र्याणि पूर्वोक्तानि भवन्ति । इत-
 रेथां मध्यमद्वयानिजिनानां वीराण चारित्र्याणि भवन्ति । तस्मा-
 मानि-सामाधिक १ सुहमसंपराय २ यथाकथातानि ३ । सप्त०
 ३३० छार ।

(६१) चयवननक्षत्रस्युपमाऽऽदीनाम्-

उत्तरमाडा रोहिणि, मियसीम पुणवन्नु मडा चित्ता ।
 वडमाहऽपुराहा मू-ऊ पुण्ण सवणो सयधिया य ॥६९॥
 उत्तरमहं रेवडं, पुस्य जग्गण कतिथा य रेवड य ।
 अस्सियं सवणो अस्सिधि, चित्त विमाहुत्तरा रिकसा६६

शुभजिने उत्तरमायादा नक्षत्रम् १ । एवं सर्वत्र जिनमात्रानि
 क्रमेण योज्यानि । रोहिणी २ सुमशोपेम् ३ पुनर्वसु ४ मघा ५
 चित्रा ६ विशाखा ७ अश्लेषा ८ पुनर्वसु ९ पूर्वाषाढा १०
 अश्लेषाः ११ शतभिषक १२ उत्तराभाद्रपद १३ रेवती १४
 पुष्यः १५ ज्येष्ठा १६ कृत्तिका १७ रेवती १८ अश्लेषा १९
 अश्लेषाः २० अश्लेषा २१ चित्रा २२ विशाखा २३ उत्तराभाद्र
 २४ एतानि नक्षत्राणि । सप्त० १५ छार ।

(६२) अथ चयवनकथनानि कथितयो मासाश्च-

बहुसाऽसादचउत्थी, मुच्चा वडमाहंरसी कममो ।
 फग्गुणअट्टमि वडमा-हचउत्थि सावणिपवीया य ॥९॥
 याहस्य कसिणउत्थी, जह-डमि चित्तपासपंचमिया ।
 फग्गुणनवमी वडमा-हउत्थि तह जिहउत्थी य ॥ ६० ॥
 जिहम्म सुमुक्कनवमी, तत्तो वडमाहवारी मुच्चा ।
 सावणकसिया सचमि, विमाहमिय भदकिएहा य ॥६१॥
 सावणकसिया नवमी, फग्गुणमियवीया फग्गुणचउत्थी ।
 सावणअस्मिण पुषिमि, कसियवडुत्था हुवाकसिया ॥६२॥
 अस्सिया चित्तचउत्थी, अमाहमियउत्थि चवणपासाई ।
 इत्थऽअन्य वि पयदं, अभणियमहिगामाओ नेयं ॥६३॥

नृप मावेस्सजिखणं, पुण्वणुपुववीरं वट्टमाणाणं ।

पच्छाणुपुण्विवाय, कल्लाणायिती य अन्नुणं ॥६४॥

शुभमस्य कथयनकथायाके आवाहकृष्णचतुर्थी । १ । अज-
तजिनस्य वैशाखशुद्धचतुर्थी २ । फागुनशुद्धाष्टमी सनचस्य
३ । वैशाखचतुर्थी अभिमन्दनस्य ४ । भावणशुद्धद्वितीया
शु० ० ५ । माघस्य कृष्णपष्टी पञ्च ० । भाद्रपदकृष्णाष्टमी
शु० ० ७ । वैतकृष्णपञ्चमी आन्ध्र ० । फागुनकृष्णा नवमी
शु० ० ८ । वैशाखकृष्णपष्टी शीत ० १० । ज्येष्ठकृष्णपष्टी जेयां
११ । ज्येष्ठशुक्लनवमी वासु १२ । वैशाखशुद्धद्वादशी विमल ०
१३ । भावणकृष्णसप्तमी अनन्त ० १४ । वैशाखशुद्धतप्तमी धर्म ०
१५ । भाद्रपदकृष्णसप्तमी शान्ति ० १६ । भावणकृष्णनवमी
कुन्तु ० १७ । फागुनसितद्वितीयाऽरजि ० १८ । फागुनसि-
तचतुर्थी मञ्जि ० १९ । भावणपूर्णिमा सुनिशु ० २० । अभिनव-
पूर्णिमा ममि ० २१ । कार्तिककृष्णद्वादशी मैमि ० २२ । वैश-
कृष्णचतुर्थी पार्श्व ० २३ । आषाढशुद्धतप्तुष्टी वीरजिनस्य २४ ।
अश्विनप्रायि प्रकटं साक्षाद्विस्थयं । यदभयिनं नदधिकारने
कृष्णमिते । भूतलीयपाः केवलकानियप्रूनवः, यद्विषयिजनाः पञ्च-
पानाऽभ्ययः, तेषामभ्योन्वं कथायाकानिथयः पूर्वानुपूर्व्यां जवे-
युः । यथा हि याः कथायाकानियवः जूत्काले प्रथमजिनस्य
केवलज्ञानिनः, ता एव भविष्यजिनकाले पञ्चमामस्येति । प्रका-
रानन्तरमा-यनेमानजिनाः ऋषभाऽभ्ययस्तेषां जून्जिनापेक्षया
प्रविष्पजिनापेक्षया च तिथयः पञ्चानुपूर्व्यां भवेयुः । सप्त ०
१४ द्वार । आष ० ।

(६३) ऋषभाऽश्वीनां कमते व्युत्तिराशयः-

षणु वसह मिहणु मिहणुणो, सीहो कणा तुला षड्डी चेवा
षणु षणु मयरो कुंभो, दुवु मीणो कक्को मेसो ॥ ६७ ॥
विम माणु मेस मयरो, मेसो कुणा तुला य कणा य ।
इय चवणारिक्खरातो, अमे दिक्खाएँ नाणे वि ॥ ६८ ॥

धनुः १ । शुषः २ । मिथुनस्य ३ । मियुनम् ४ । सिंहः ५ । कम्पा ६ ।
तुला ७ । बुधिका ८ । धनुः ९ । धनुः १० । मकरः ११ । कुम्भः
१२ । मीनः १३ । मीनः १४ । कर्कटः १५ । मेषः १६ । वृषः १७
मीनः १८ । मेषः १९ । मकरः २० । मेषः २१ । कम्पा २२ ।
तुला २३ । कम्पा २४ । ऋषवनाऽऽश्वीनां कमतव्युत्तिराशयः ।
जम्बकहायाके, हीहाकथायाके, केवलकानियकथायाकेऽप्ये-
त एव नक्षत्राशयो भवति । सप्त ० १६ द्वार ।

(६४) कथयनवेला-

शुद्धवेला निसिअक्कं, जिणण एमेव एगसमयमि ।
शुद्धमासाइविपारो, भरहेरवपणु स वेव ॥ ६९ ॥

(शुद्धवेला निसिअक्कं जिणणसि) कथयनवेला ऋषीरातो
जिनानाम् । (एमेव एगसमयमि सि) एमेव ककार्तीया एक-
दिनम् समये (शुद्धमासाइविपारो सि) कथयनवेलाऽऽदि-
वारः (भरहेरवपणु स वेव सि) जरेतैरवनेतु स एव, यद्
कथयनवेलाऽऽदि ऋषभाऽश्वीनाशुक्ल तदेव सर्वभरतेरवनेतु
जिनानां समयोऽपि स एव भवति यथा भरतकेने, तथैव त-
दिनम् समये तस्मिन्काले तस्यां वेलायाम् देवभक्तैरेवैपि लैव
वेला भवति । इति याथाऽयं ॥ ६९ ॥ इति सर्वेषां जिनानां
कथयनवेला सप्त ० १७ द्वार ।

(६५) उग्रस्यकालमानं सर्वजिनानां कथयते-

वाममहस्सं वारस, चउदस अद्दम वीसवरिसा य ।
मासा उग्रव तिथि य, वउ तिग दुगमिक्कग बुगं चा। १७३ ॥
तिप दुग इक्कग मोहस, वासा तिथि य तडेवऽहोरसं ।
मामिक्कारस नवमं, चउपण्णदिअऽं चुन्नमिहं ॥ १७४ ॥

पक्खऽहिय सच्चवारस, वासा उउमपयकात्तपरियाणां । [१७५]

शुभमस्य उग्रस्यकालमानं वर्षसहस्रम् १ । एवं क्रमेण द्वारश
वर्षाणि २ । चतुर्दशवर्षाणि ३ । अष्टादशवर्षाणि ४ । विंशति-
वर्षाणि ५ । चतुर्मासाः ६ । (" चन्द्रेण न मरहा उग्रमासा उग्र-
मस्ये होत्या । " स्थाने) नवमासाः ७ । त्रयो मासाः
८ । चत्वारो मासाः ९ । त्रयो मासाः १० । द्वौ मासौ ११ ।
एको मासः १२ । द्वौ मासौ १३ । त्रीणि वर्षाणि १४ । द्वे वर्षे
१५ । एकं वर्षम् १६ । चौरश वर्षाणि १७ । त्रीणि च वर्षाणि
१८ । एकमहोराधम् १९ । एकादश मासाः २० । नव मासाः
२१ । चतुःपञ्चाशद्विंशति २२ । चतुर्दशतिदिनानि २३ । पञ्चा-
धिकसाहस्रद्वारशवर्षाणि २४ । इति क्रमात् उग्रस्यकालमानं ती-
र्थेयानाम् । सप्त ० ८४ द्वार । श्रीयशहाराजानि १८ः द्वारश वर्षा-
णि २४ । इति मतमेव । आ ० म ० २ म ० १ खए ४ ।

(६६) उग्रस्थनयोमानव-

उगं च तवोकम्मं, विसेसओ वट्टमाणस्स । [१७६]

वयदिणमेगं पुणं, उपासियं वीययं पणुदिणुणं ।

नव चउपासिय तु निपा-मिया अद्दहाइज्जापासिया बुजि १७६

उदुपासिय तु विद्वेष-मामिय वारस तहेगमासीया ।

वावत्तरऽकमामिय, पदिमा वारऽउमेहिं च ॥ १७७ ॥

दो चउ दस खमणेहिं, निरंतरं जइमाइपदिमतिगं ।

दुसयगुणुतीस छट्टा, पारख्या तिसयगुणवणा ॥ १७८ ॥

(उगं च तवोकम्मं ति) उगं च तवःकम्म सर्वेषां जिन-
वराधाम् । (विसेसओ वट्टमानसस सि) विरोधतो सर्वैमा-
नस्य, वीरजिनस्य सर्वैभ्योऽपि जिनैभ्योऽधिकतरमुमे तयः,
तेषां कर्माभावादिनि जावः । श्रीवीरतपप्रमाणायाह- (व-
यदिणं ति) प्रतदिनं, यस्मिन् दिने प्रतं वृष्टानं न-
दिनमुपोधितवानिथयः । (पणं पुणं उपासियं ति)
एकं पूर्वं वायमासिकं कृतम् १ । (वीययं पणुदि-
णुणं ति) द्वितीयवायमासिकं पञ्चाद्विनेकं विहितम् २ ।
(नव चउपासिय तु निपासिय सि) स्वामिना नव चातु-
र्मासिकानि कृतानि, द्वे त्रैमासिकं कृते । (अद्दहाइज्जा-
मिया बुजि सि) द्वे सार्कह्मिमासिके कृते ॥ १७६ ॥ (छ दु-
पासिय तु विद्वेष-मामिय सि) चत्तुर्मासिकानि द्वे सार्क-
मासिके कृते । (वारस तहेगमासीया) तथैकमासिकानि मास-
कृत्तयानि द्वारश । (वावत्तरऽकमामिय सि) द्विसप्ततिरडेमा-
सकृत्तयानि । (पदिमा वारऽउमेहिं च) प्रतिमा द्वारश विदित्ता
अद्दमजको, वाः पादपूर्णे ॥ १७७ ॥ (दो चउ दस खमणेहिं)
द्वारषवां चतुर्दशवर्षाभ्योपवासाः । (निरंतरं जइमाइपदिमति-
गं) अन्तरात्तरं पारख्यात्तरं प्रकटमहाभद्रऽस्यैव-
तीजकऽप्रतिमाजिकं कृतमिति । (दुसयगुणुतीसछट्टा) द्वे
श्रुते पकोर्वाशदधिके पञ्चमकानि विहितानि । (पारख्या ति-

सवगुणवत्त्वा) 'पञ्चाधिकसार्द्धदशवर्षैः' श्रीणि शतान्धे कोन-
पञ्चाशत् २३६ पारवकानि विदितानि । इति गाथासर्थः ॥२७८॥
सर्ष० १६ द्वार ।

(६७) तीर्थकरवत्त्वाः-

णवसा गोमुह मज्ज-वस तिस्रह ईसर सत्तुक्कु कुमुभो ।
यांभो विजयाऽजिय, र्थो मण्डुओ सुरकुमारो ॥१७५॥
ठम्मुह पायास किन्नर, गरुडो गंधव्व नह य जर्किलदो ।
कूर वरुणो जिउर्यी, गोहो वाण मयंभो ॥२७६॥

यज्ञा भक्तिहृत्वास्तीर्षकृतामिने-यथा प्रथमजिनस्य गोमुहो
वक्रः सुवचनवर्णो गजवाहनश्चतुर्भुजो बरदाक्रमात्मिकायुक्त-
क्षिणपाणिचतुष्टयो, मातुलिङ्गपाशकाम्बिनचामपाणिद्वयम् । अजि-
तनाभस्य महायक्षानिवो यक्षश्चतुर्भुजः इयामवर्णः करीन्द्रवा-
ह्नोऽष्टपाणिनेरष्टपञ्चकक्ष्णपाशकाम्बितदक्षिणान्विततुष्टयो, बी-
जपूरकामपाशकक्ष्णपाशकक्ष्णवामपाणिचतुर्भुजः । श्रीसम्भजन-
नस्य त्रिभुजो नाम यक्षोऽस्त्रिभुजः इयामवर्णो मयूर-
वाहनः चतुर्भुजो नकुलगदानययुक्तक्षिणकरकमलवर्णो, मा-
तुलिङ्गागाकक्ष्णवामपाणिपञ्चवर्णः । श्रीअभिनन्दनस्य ई-
श्वरो यक्षः इयामकान्तिगजवाहनश्चतुर्भुजो मातुलिङ्गाक्ष्ण-
युक्तक्षिणकरकमलवर्णो, नकुलाङ्कुरान्वितवामपाणिद्वयम् ।
श्रीसुभतेस्तुष्टुवर्णः इवेतवर्णो गरुडवाहनश्चतुर्भुजो बरद-
शक्तियुक्तक्षिणपाणिद्वयो, गदानागपाशयुक्तवामपाणिद्वयम् ।
श्रीपद्मस्य कृष्णो यक्षो नीलवर्णः कुरङ्गवाहनश्चतुर्भुजः फ-
लाभययुक्तक्षिणपाणिद्वयो, नकुलाङ्कुरयुक्तवामपाणिद्वयम् ।
सुपाश्वेस्य मातङ्गो यक्षो नीलवर्णो गजवाहनश्चतुर्भुजो विद-
वाशयुक्तक्षिणपाणिद्वयो, नकुलाङ्कुरयुक्तवामपाणिद्वयम् । श्री-
चन्द्रस्य विजयो यक्षो इरित्यवर्णः किन्नरो हंसवाहनो
त्रिभुजः कृतदक्षिणदलचक्रो, वामहस्तयुगलकम्बुः । श्रीसुविधि-
जिनस्याभजिनो यक्षः श्वेतवर्णः कूर्मेवाहनश्चतुर्भुजो मातुलिङ्गाक्ष-
णयुक्तक्षिणपाणिद्वयो, नकुलकुनकालितवामपाणिद्वयम् ।
श्रीश्रीतलस्य ऋषा यक्षश्चतुर्भुजः श्वेतवर्णः पद्मालनोऽष्ट-
पञ्चो मातुलिङ्गमुकरपाशकामययुक्तक्षिणपाणिचतुष्टयो, नकुल-
गदाङ्कुराक्ष्णयुक्तवामपाणिचतुष्टयम् । श्रीश्रीसस्य मनुजो
यक्षो, मनाम्बरेय ईश्वरो, धवलवर्णश्चिन्नेत्रो बृजवाहनश्चतुर्भुजो
मातुलिङ्गपाशकक्ष्णपाणिद्वयो, नकुलकाम्बुयुक्तवामपा-
णिद्वयम् । श्रीवासुपुत्रस्य सुकुमारो यक्षः श्वेतवर्णो हंसवाहन-
श्चतुर्भुजो बीजपूरकाम्बान्वितदक्षिणकरयो, नकुलकचतुर्भुज-
कामपाणिद्वयम् । श्रीभयमस्य चतुर्भुजो यक्षः श्वेतवर्णः शिबि-
वाहनो ह्रदशयुजः फलवक्रवाद्यजपाशकाम्बुयुक्तक्षि-
णपाणिचतुष्टयो, नकुलकचतुष्टुः फलकङ्कुराभययुक्तवामपाणि-
द्वयम् । श्रीभनन्तस्य पातालो यक्षश्चतुर्भुजो रक्तवर्णो मकरवाहनः
चतुर्भुजः पद्मशङ्खपाशयुक्तक्षिणपाणिचतुष्टयो, नकुलफलाक्ष्णयु-
क्तवामपाणिचतुष्टयम् । श्रीचर्मस्य किन्नरो यक्षश्चतुर्भुजो रक्त-
वर्णः कूर्मेवाहनः चतुर्भुजो बीजपूरकगदानययुक्तक्षिणपाणि-
चतुष्टयो, नकुलपद्मशङ्खपाशयुक्तवामपाणिचतुष्टयो, श्रीशान्तिनाभस्य
गरुडो यक्षो बराहवाहनः कोडवन्दनः इयामवर्णश्चतुर्भुजो
बीजपूरकपद्मान्वितदक्षिणकरद्वयो, नकुलाक्ष्णयुक्तवामपाणि-
द्वयम् । श्रीकृपोमन्धवर्णः इयामवर्णो हंसवाहनश्चतुर्भुजो
बरदपाशकाम्बितदक्षिणपाणिद्वयो, मातुलिङ्गाङ्कुराशक्तिवाम-
करद्वयम् । श्रीअजिनस्य यक्षेष्टो यक्षः पद्मवर्णः इयाम-

वर्णः [शङ्ख]शिबिवाहनो ह्रदशयुजो बीजपूरकाम्बुयुक्त-
पाशकामयुक्तक्षिणकरद्वयो, नकुलचतुष्टुः फलकङ्कुराङ्कुराक्ष्ण-
युक्तवामपाणिचतुष्टयम् । श्रीमञ्जिजिनस्य श्वरो यक्षश्च-
तुर्भुजः इन्द्रायुधवर्णो गजवाहनोऽष्टभुजो बरदपरशुशङ्खामययु-
क्तक्षिणपाणिचतुष्टयो, बीजपूरकाम्बुयुक्तवामयुक्तवामपा-
णिचतुष्टयम् । श्रम्ये कूर्मेरधाने कुबेरमाहो । श्रीसुभिसुभत-
स्य चतुर्भुजो यक्षश्चतुर्भुजः किन्नरः सितवर्णो बृजवाहनो जटाशु-
कुटन्वितोऽष्टभुजो बीजपूरकगदान्वितपाशयुक्तक्षिणकरक-
मलचतुष्टयो, नकुलपद्मचतुष्टुः परशुयुक्तवामपाणिचतुष्टयम् । श्री-
नमिजिनस्य नुकुटिरेयक्षश्चतुर्भुजः किन्नरः सुवचनवर्णो बृजभा-
हनोऽष्टभुजो बीजपूरकशक्तियुक्तपाशयुक्तक्षिणकरचतुष्टयो, न-
कुलपरशुयुक्तवामयुक्तवामकरचतुष्टयम् । श्रीनेमाजिनस्य
गोमेधो यक्षश्चतुष्टुः इयामकान्तिः युक्तवाहनः चतुर्भुजो मातु-
लिङ्गपरशुयुक्तवामान्वितक्षिणकरवर्णः, नकुलशङ्खशक्तियुक्तवामपा-
णिचतुष्टयो । श्रीपार्श्वजिनस्य वामनो यक्षो, मनाम्बरेण पाश्वेनामा,
गजस्य चरत्काम्यामिदितशाराः इयामवर्णः कूर्मेवाहनश्चतुर्भु-
जो बीजपूरकारगयुक्तक्षिणपाणिद्वयो, नकुलशङ्खयुक्तवामपा-
णिद्वयम् । श्रीवीरजिनस्य मत्तको यक्षः इयामवर्णो गजवा-
हनो त्रिभुजो नकुलमुनदक्षिणतुष्टो, वामकरधृत्बीजपूरकम् ।
प्रश्न० २६ द्वार ।

(६८) तीर्थकरदेव्यः-

देवीश्रो चक्रेशरि, अजिन्ना हुरितारि कालि महकाम् ।
अच्युय संता जाला, मुनारयाऽसौय सिरिवच्छा ॥२७९॥
पवर विजयंऽकुमा प-अग ति निन्वाय अच्युया परणी ।
वह्रह्मशुचि मंधा-रि श्रेष चन्वावर्ई सिद्धा ॥२८०॥
तथाऽऽद्याजिनस्य चक्रेश्वरो देवी, मनाम्बरेणऽर्थातचक्रा,
सुवर्णवर्णो गरुडवाहनोऽष्टकरा बरदबाणचक्रपाशयुक्त-
क्षिणपाणिचतुष्टया, धनुर्वज्रवाक्कुराशुक्तवामपाणिचतुष्टया
चेति । श्रीअजितस्याजिना देवी गौरवर्णा शोहासनाक्षिद्धा च-
तुर्भुज्या बरदपाशकाम्बितदक्षिणकरद्वया, बीजपूरकाम्बुयुक्तवाम-
कामपाणिद्वया च । श्रीसम्भजनस्य दुर्गारिदेवी गौरवर्णा
शेषवाहना चतुर्भुज्या बरदाक्ष्णयुक्तवामपाणिद्वया, फला-
न्याम्बिनवामकरद्वया च । श्रीअभिनन्दनस्य काली नाम देवी
इयामकान्तिः पद्मालना चतुर्भुज्या बरदपाशाशक्तिजिनकर-
द्वया, नागाङ्कुराशङ्खकृतवामपाणिद्वया च । श्रीसुभतेऽहकाम्
देवी सुवर्णवर्णा पद्मालना चतुर्भुज्या बरदपाशाशक्तिजिन-
करद्वया, मातुलिङ्गाङ्कुराशुक्तवामपाणिद्वया चेति । श्रीपद्मस्य
स्वाऽस्तना, मनाम्बरेण यथामा, देवी इयामवर्णा मकरवाहना चतु-
र्भुज्या बरदवाणान्वितदक्षिणकरद्वया, काशुकाभययुक्तवामपाणि-
द्वया च । श्रीसुपाश्वेस्य शान्ता देवी सुवर्णवर्णा गजवाहना च-
तुर्भुज्या बरदाक्ष्णयुक्तक्षिणकरद्वया, शूलाभययुक्तवामपाणि-
द्वया च । श्रीचन्द्रस्य मन्थ उवाहा; मनाम्बरेण मूर्ध्नि, देवी दीन-
वर्णा चरत्काम्यामिदितशेषवाहना चतुर्भुज्या शङ्खयुक्तदक्षि-
णकरद्वया, फलकपरशुयुक्तवामपाणिद्वया च । श्रीसुवर्णोः सु-
नारा देवी गौरवर्णा कुनजहारता चतुर्भुज्या बरदाक्ष्णयुक्त-
क्षिणभुजद्वया, कलशाङ्कुराश्विनवामपाणिद्वया च । श्रीश्रीत-
लस्य चक्रो काली नीलवर्णा पद्मालना चतुर्भुज्या बरदपाशयुक्त-
क्षिणपाणिद्वया, फलाङ्कुराशुक्तवामपाणिद्वया च । श्रीशेषासस्य
श्रीवासो देवी, मनाम्बरेण मानवो, गौरवर्णा सिद्धवाहना चतु-

भुञ्जा वरदकुसुमरामिनकणिकरद्वया, कलशाकुसुमयुक्तवामक-
रद्वया व । श्रीमन्नपुत्रस्य वरदा देवी, मतामरेण वरदा, इ-
वामवर्षां भुववाहना वतुर्भुञ्जा वरदशक्तिपुत्रद्वयकणिकरद्वय-
ना, पुत्रवशात्पुत्रवामकरद्वया व । श्रीविमलस्य विजया, मता-
मरेण विदिता, देवी हरितालवर्षां पद्मालना वतुर्भुञ्जा वाम-
वर्षायुक्तशक्तिपुत्रद्वया, भुवुर्भुञ्जापुत्रवामपाणिद्वया व । श्रीज-
नरतिशयस्य शकुन्ता देवी गौरवर्षां पद्मालना वतुर्भुञ्जा वरदा-
शुभ्रकणिकपाणिद्वया, कलशाकुसुमयुक्तवामकरद्वया व । श्रीज-
यस्य वरदा देवी, मतामरेण कण्युर्भुञ्जा, गौरवर्षां मत्स्यवाहना
वतुर्भुञ्जा शकुन्ताकुसुमशक्तिपवाणिद्वया, पद्मालवपुत्रवामपा-
णिद्वया व । श्रीशान्तिनाथस्य विवाशा देवी कनककविः पद्मा-
लना वतुर्भुञ्जा पुस्तकोपसयुक्तशक्तिपवाणिद्वया, कमण्डलुक-
कलशकलसवामकरद्वया व । श्रीकुशोरचन्द्रता देवी, मतामरेण
वल्गाभिधाना, कनककविवर्मयूरवाहना वतुर्भुञ्जा बीजपूरककुसु-
मशक्तिपवाणिद्वया, भुवुर्भुञ्जापुत्रवामपाणिद्वया व । श्रीशर-
जिनस्य धारणी देवी मालवर्षां पद्मालना वतुर्भुञ्जा मनु-
सिद्धिपुत्रसयुक्तशक्तिपवाणिद्वया, पद्मालसूत्रवामित्तवाम-
पाणिद्वया व । श्रीमहाशिवस्य वैरोठ्या देवी कण्यु-
वर्षां पद्मालना वतुर्भुञ्जा वरदकुसुमयुक्तशक्तिपवाणिद्वया,
बीजपूरकशक्तिपुत्रवामपाणिद्वया वैति । श्रीभुविभुवनस्य अ-
धुता देवी, मतामरेण नरदया, कनककविवर्मप्रालनाकटा व-
तुर्भुञ्जा वरदाकुसुमयुक्तशक्तिपुत्रद्वया, बीजपूरककुसुमयुक्तवाम-
करद्वया व । श्रीमन्निजिनस्य मगधारी देवी श्वेतवर्षां हं-
सवाहना वतुर्भुञ्जा वरदकुसुमयुक्तशक्तिपुत्रद्वया, बीजपूरककुसु-
मशक्तिपवामकरद्वया व । श्रीनेमिजिनस्य अम्बा देवी कामतकविः
सिंहवाहना वतुर्भुञ्जा श्राग्भुविपवाणयुक्तशक्तिपुत्रद्वया, चक्रा-
कुशाऽऽशक्तवामकरद्वया व । श्रीपद्मनिजिनस्य पद्मावती देवी
कनकवर्षां कुम्भद्वयवर्षाहना वतुर्भुञ्जा पद्मालनाशक्तिपुत्र-
द्वया, कलशाकुसुमशक्तिपुत्रवामकरद्वया व । श्रीवीरजिनस्य सि-
द्धार्थिका देवी हरितवर्षां सिंहवाहना वतुर्भुञ्जा पुस्तकामय-
कणिकपाणिद्वया, बीजपूरकवीणाश्रिरामकरद्वया कनि । अत्र
सुत्रकारेण चक्रार्थं देवीर्नाम व केवशानि नामावेषाभिहिता-
नि, न पुनर्मन्यवन्मन्यवर्षांऽऽदिवचकं निरूपितम्, अस्मान्निस्तु
शिवसिद्धिपुत्र मिथोपकथिताऽऽदिशाकाकुसुमारेण किञ्चित्परी-
युक्तवर्षावहनाऽऽदिवचकं निरूपितमिति । प्रथमं २७ द्वार ।

(जन्मवेला २२ । जन्मनक्षत्राणि २३ । जन्मराशयः २४ इति
द्वारत्रिकं चयनमवधत्)

(६९) तीर्थंकरजन्मनगरीः—
....., जन्मसत् इया श नवरीश्रो ।
इत्यात्मन्युपसङ्गता, साकथी दो अरजक कोसंथी ।
बाहारसि चंदपुरी, कायंथी बहिसुरपं व ॥ ६३ ॥
सीहपुर वंथ कीपि—हुडडक रयखपुर ति-नवपुर मिशिवा ।
रायमिह मिहिल सूरिय-पुर बाणा—रसि व कुंदपुर ॥ ६४ ॥
इत्याकुसुमिः । अयोध्या नगरी ३ । अयोध्या ३ । अयोध्या-
अयोध्या नगरी ४ । अयोध्या नगरी ५ । कोशाम्बी ६ । बाारणसी ७ ।
बन्धुपुरी ८ । काकम्पी ९ । भाजकपुरय १० ॥ सिंहपुरम् ११ ।
कठ्या १२ । कामिपुत्रपुरम् १३ । अयोध्या १४ । रजपुरम् १५ ।
५६८

विभु मञ्जुपुरम्-मञ्जुपुरम् १६ । मञ्जुपुरम् १७ । मञ्जुपुरम् १८ ।
मिथिका १९ । राजपुरम् २० । मिथिका २१ । सौर्यपुरम् २२ ।
बाारणसी २३ । कुण्डपुरम् २४ जिनामं क्रमेण जन्मनगरीभि ।
सचमं २७ द्वार । श्रां मं० ।

(७०) अथ तीर्थंकरजन्मदेशाः कथयन्ते—
बुध कोसला कुशाळा, बुध कोसल वचक कानि पुत्रो व ।
सुभ मलय सुभंसा, पंचाला कोसला सुभं ॥ ६१ ॥
सिद्ध कुच विदेहमगहा, विदेह कोसह कानि सह पुत्रो ॥
देसा इमे मिशामं, जन्मसत्..... ॥ ६२ ॥
(बुध कोसला कुशाळा ति) चयोः जिनवरयोः—कोशलादेशः १ ।
२ । कुशाळादेशः ३ । (बुध कोसल वच कानि पुत्रो व ति)
चयोः पुनाः—कोशला ४ । वचदेशः ६ । काशीदेशः ७ । पूर्व-
देशाश्च ८ । (बुध मलय सुभंसा ति) पुत्रजन्मदेशाणां प्रथमजन्म-
मन्थेनामसिक्तत्वात् शून्यमित्यर्थः ६ । मलयदेशः १० । शून्यं प्राव-
ण ११ । अङ्गदेशः १२ । (पंचाला कोसला सुभं ति) पञ्चालाः
१३ । कोशलाः १४ । शून्यं प्रावण १५ । इति गाथायः ॥ ६१ ॥
(सिद्ध कुचविदेहमगहा ति) विभु कुचदेशः १६ । १७ । १८ । वि-
देहदेशः १९ । मगधदेशः २० । (विदेह कोसह कानि सह पु-
त्रोः ति) विदेहदेशः २१ । कुशा (वंतिदेशः २२ । काशीदेशः २३ ।
तथा पूर्वदेशः २४ । (देसा इमे जिनामं ति) इमेऽन्तरोका
देशाः क्रमेण वतुर्भुञ्जातिजिनामम् ॥ ६२ ॥ सचमं २७ द्वार ।

(७१) तीर्थंकरजन्माशालाऽऽदि—
इषो उसहाऽऽदि जिथा—ण जन्ममासाद् बुष्ठाभि (७७)
चिचवहुलऽऽहमी सिय—माहऽऽदि यमचवदसी माहे ।
सियविय वेसाहऽऽदि, कचियगे कसिणवारसिया । ७८ ।
जिद्धसिय पोसकसिया, व बारसी मगपंचमी येव ।
कसिया य माहफगुण—बारसि फगुण चरहऽदिसिया । ७९ ।
माहसस मुद्धतया, तह बऽदसाहेसि तेरसी कसिया ।
माहसियतइय जिडे, कसिया हेरसि विनाहचउदसिया । ८० ।
सियमगदसिय—गारसि, बहुलऽऽदि जिद्धवाचये मासे ।
सावणसियपंचमि पो-सकसियादममि सिअचिचवेरसिया ॥

इतो मर्मभित्तिकयमानमत्तरव. श्रवमाऽऽदीर्ण जन्ममासाऽऽदि व-
द्ये । तद्यथा—केसवहुलाऽहमी अचचजिनस्य जन्म । श्वेतमाघाहमी
२ । मार्गशीर्षं (सितवतुर्दशी ३ । माघसित्तिसतीया ४ । वैशाखसिता-
वती ५ । कार्तिककृष्णचातुर्दशी ६ । ज्येष्ठस्य सितद्वादशी ७ । वै-
श्वस्य कृष्ण । द्वादशी ८ । मार्गशीर्षकृष्णपञ्चमी ९ । माघकृष्ण द्वा-
दशी १० । कात्यायनकृष्ण द्वादशी ११ । कात्यायनकृष्णचतुर्दशी १२ ।
माघसित्तमृतीया १३ । वैशाखकृष्णचतुर्दशी १४ । माघसित्तमृती-
या १५ । ज्येष्ठकृष्णचतुर्दशी १६ । वैशाखकृष्णचतुर्दशी १७ । मार्ग-
शीर्षसित्तदशमी १८ । मार्गशीर्षकारशी कृष्ण १९ । ज्येष्ठमासव-
हुलाहमी २० । आषाढवहुलाहमी २१ । आषाढश्वेतपञ्चमी २२ । पौ-
षकृष्णा दशमी २३ । वैश्वश्वेतपञ्चमी २४ । इति क्रमेण जन्म-
मासवक्रतित्थयः । सचमं २७ द्वार ।

(७२) अथ जन्मरकानाह-
संमिज्ञाकासकवे, तदप्यत्रये उक्तं जन्मो । (८२)

अजियस्य चत्वार्यार्य-प्रज्ञे पञ्चके संभवाऽऽर्हति । तस्येते अरार्थं, मिथ्याय जन्मो तथा मुक्त्वा ॥७३॥

(संक्रान्ताह्निके, तद्व्यवस्थे वसहजन्मो ि) संख्यातकालके नृतीयारकपर्यन्ते ऋतुभाजिनजन्म, मोक्षहन् इति गाथायः । (आजियस्य चत्वार्यार्यमञ्के ि) आजितजिनस्य चतुर्थारकमन्ते जन्म, मोक्षहन् । (पञ्चके संभवाऽऽर्हति ि) पश्चिमाहो सम्भवाऽऽर्हतीं सप्तदशजिनपर्यन्तानां जन्म, मोक्षहन् । (तस्येते अरार्थं) तस्य तुर्थांशकस्याने ऋतुऽऽर्हति जिनानां चारणवन्तानां सप्तजिनानां जन्म, मोक्षहन् । (जिहाय जन्मो तथा मुक्त्वा) एवं सप्तजिनानां जन्म, मोक्षहन् । सप्त ० २५ ऋतु ।

अथ जन्मारकाणां शेषकाहमाह-

जन्मात् इगुणउर्ध्व-पक्वनिजाप्रभमियमरयसेसं । पुरिमंतियाय नेअं, तेणऽहियमिमं तु सेलायं ॥७४॥
आजियसस अयरकोमि, लक्का पणास, वीस दस पगो । कोमिनहस दस पगो, कोमिसयं कोमि दस पगो ॥७५॥
बायाससहस्रमूणं, इय नवगे अङ्गे पुणे इचो । पणसट्टिलकल्लुलसी-सहस्रहियं होइ वरिसाणं ॥७६॥
अयरसयं ठायाला, सोलससगतिथि पडियभागतिगं । पडियसस पगपाओ, वरिसाणं कोमिसहसो य ॥७७॥
तिसु चुमसिसहस्रऽहिया, पणसट्टिऽनारपंचलक्का य । चुमसिस सहस्रा सो ५ इय दुगुय पासस अरसेसं ॥७८॥

(जन्मात् इगुणउर्ध्व-पक्वनिजाप्रभमियमरयसेसं ि) जन्मत एकाननवति (७५) पक्वनिजाशुभितमरकणेशप (पुरिमंतियाय नेअं ि) प्रथमाभितमयोजिनवर्णेषुम् । अयं मावा-एकाननवतिपक्वाः चतुरशीतल्लकुपुंणिं च श्रीःअभयदेवचर नृतीयारकशेषं हेयम् । कोऽयं :- श्रीःअभयदेवचर जन्मतः नृतीयारकमन्ते पतान्नाम् कालोऽवशिष्यत इति । तथा-एकाननवतिपक्वाः द्वास्तनिचर्वाणि च श्रीवीरस्य जन्मतोऽरकस्य दोषं हेयम् । श्रीवीरस्य जन्मतः चतुर्थारकस्य पतान्नाम् कालोऽवशिष्यत इत्यर्थः । (तेषुऽहियमिमं तु सेलायं ि) नैतिथिकमन्तात् शेषाणां मध्यच्छाविशतिजिनानां तु, नेन निजायुवा अभिकमिदं चत्वार्यार्यमरकशेषं हेयमिति गाथाऽयं ॥६६॥ (आजियसस अयरकोमि लक्का पणास ि) आजितस्य जन्मतः द्वास्तनि (७५) लक्षपूर्वाधिकः ॥ बायाससहस्रमूणं इय नवगे ॥ इत्यर्थे चत्वार्यार्यमरकात् द्विचत्वारिंशत्तवर्षसहस्रकैकनाम् पञ्चाङ्गनाम् सागरकोट्यः चतुर्थारकशेषं हेयम् । एवं हीलजिनं यावद् निजायुःप्रक्षेपपूर्वकं द्विचत्वारिंशत्तुल्यवर्षसहस्राऽपनयनपूर्वकं च चतुर्थारकशेषं वाच्यम् । १२ (वीस दस पगो ि) विशतिकोटिहनाः ६० लक्षपूर्वाधिक ० ३ । दशकोटिहनाः ५० लक्षपूर्वाधिक ० ४ । एककोटिहनाः ४० लक्ष ० ५ । एककोटिहस दस दशको ि) दशकोटिसहस्राः ३० लक्ष ० ६ । एककोटिसहस्राः ३० लक्ष ० ७ । (कोमिसयं कोमि दस पग ि) कोटीशतं १० लक्ष ० ८ । दशकोट्यः ३ लक्ष ० ९ । एक कोटी १ लक्ष ० १० । सागराणामिति सव्यं गरम् । इति गाथायः ॥ ७७ ॥ " बायाससहस्रमूणं, इय नवगे " इत्यनन्तरके नवके अ-

जितजिनादरचयं शीतलजिनं यावद् द्विचत्वारिंशत्तवर्षसहस्रेरेतवकशेषमूणं कियते । (अङ्गे पुणा इचो ि) इतोऽजन्मरसयके पुनः (पणसट्टिलकल्लुलसीसहस्रहियं होइ वरिसाणं ि) पञ्चपट्टिलकल्लुलसीसहस्रहियाधिकं मन्ति, अये चत्वार्यार्यमिति शेष इति गाथायः ॥७४ ॥ (अबरसवं ि) अबरशतं सागरशतम् । मावना क्षेत्रम्-अर्थास्य जन्मतः निजायुरधिकं पञ्चपट्टिलक (६५) चतुर्शति (७५)सहस्रपञ्चाधिकं क्षेत्रं सागरशतं चतुर्थारकशेषं हेयम् । एवंमरजिनं यावद्विजायुःप्रत्ययपूर्वकं, पञ्चपट्टिलकल्लुलसीसहस्रसहस्रवर्षेप्रक्षेपपूर्वकं च प्रावर्तनीयम् । (क्रयास ि) पदचत्वारिंशत् सागराणि ७२ हना ० २२ । (सोसस सग तिथि पडियभागमतिं ि) चोदशसागराणि ६० लक्षा ० ३३ । सप्तसागराणि १० लक्षा ० १५ । श्रीणि सागराणि (?) लक्ष ० १५ । पदप्रागधिकं पादोनपद्यम् २ लक्ष ० १६ । (पडियसस पगपाव ि) पट्टस्यैकपादः चतुर्धाः निजायुः (५५) सहस्राधिक ० ७७ । (वरिसाणं कोमिसहसो य ि) यथाणं कोटिसहस्र (७५) सहस्राधित १८ गाथायः ॥७५ ॥ (तिसु चुमसिसहस्रसहस्रवर्षे ि) त्रिचजिनेष्वनन्तरं अभिष्यमाणेषु चतुर्शतिसहस्राधिकः (पणसट्टिऽनारपंचलक्का य ि) लक्षशतस्य प्रत्येकं योगात् पञ्चपट्टिलकनाः श्रीमिजिनस्य जन्मतः चतुरशीतिलसहस्रवर्षाधिक ५५००० निजायुरधिकं पञ्चपट्टिलकनाः ६५ वर्षाणि चतुर्थारकशेषमिति नामिजिनं यावद्प्रावना कायां १६ । एकदशलक्षाः ३० सहस्र ० ३० । पञ्चलक्षाः १० सह ० ३१ । (चुमसिसहस्र ि) चतुर्शतिसहस्राणि वर्षाणि १ सह ० २२ । (सो लक्ष कुलस ि) ततः सार्धं द्वे श्लेषे (पाससस अरसेसं ि) श्रीवाग्भन्धस्य अरकशेषं होइ चत्वारिंशत्तवर्षम् २३ । इति गाथायः ॥७८॥ चतुर्विंशतिजिनानां जन्मारकाणां शेषकाः । सप्त ० २६ ऋतु ॥

(७३) अथ तीर्थप्रसिद्धजिनप्रेरानाह-

उसट्टे मरःइपमुहा ? , मिरिवम्मनिवाइया सुपासजिणे ७ । हरिसेणविस्सचूर्ड, सीयलितित्यम् ? ० जिणजीवा ॥३१॥
सेपसे सिरिकेज, तिचिद्धकभूइअमियतेयधणा । वसुपुजे ? ? नंदणनं-दंससिद्धसिरिवम्म ॥३२॥
सुवते पॅरावणनारय-नामाऽ ० नेमिम्मि कण्हपमुहा य २२ । पासं अंभवसचूर्ड-आणंदा ३३ वीर ? सेणियार्ह य ॥३३॥
सेणिय सुपास पोहिट्ठ, छदाइ सत्ते ददाउ सपये ॥ ३ । रेवइ सुलसा वीर-सस च्चत्तित्यथया नव उ ॥ ३७ ॥
(उसट्टे मरःइपमुहा) श्रूयमे मरीचिममुक्ताः १ । (सिरिवम्मनिवाइया सुपासजिणे) श्रीअभयदेवऽऽदिकाः सुपासजिने अ (हरिसेणविस्सचूर्ड ि) श्रीशीलहनापतीर्थे हरिसेणविचवृत्तीं जन्मजीवो ज्ञेयः इति गाथायः ॥३१॥ (सेपसे सिरिकेज) अर्थासतीर्थे अंकेनुनामा (तिचिद्धकभूइअमियतेयधणा) त्रिचिद्धकभूइमिलतेजायननामानः ११ (वसुपुजे नंदणनंदसेखालसकस्य-सिरिवच्छा) वासुपुत्रजिनतीर्थे नन्दनन्दशुभिसत्तापे श्रीवम्मामिथा १२ इति गाथायः ॥३२॥ (सुवते पॅरावणनारयनामा) सुमिस्सुवते पॅरावणनारयनामानो ३० । (नेमिम्मि कण्हपमुहा य) नेमितीर्थे कृष्णनमुक्ताः ३३ । (पासे अंभवसचूर्डआणंदा) पाश्वतीर्थे अम्बडसत्पथानन्दनामानः ३३ । (वीर ? सेणियार्ह य)

धीवीरलीषं श्रेणिकाऽभ्युचो जिनजीवा हेयाः॥ इति गार्धाराध्यायः॥६॥
(लेखिचक्रुपाकपोद्दिगुदरासलसं वि) श्रेणिकः १ सुपाश्वीः २
कोद्विहः ३ इवगिनिका ४ संकलमा ५ (इहाह सयने)
दद्यायुः ६ शतकी च ७ (देवह कुलसा) रेवती तु सुलसामा-
म्यो ९ (धीरस्व बह्वित्यचका मव उ) धीवीरस्व तीर्थे यने नव
जीवा बह्वतीषं ह्यपका इति गार्धाराध्यायः ॥३॥ सप्त० १६६ ह्यार ।

(७५) अनित्यकीर्षकारः-

जंभुदीपे धं दीपे नारहे वाते अगमिस्साए उस्सपिणी-
ए चटवीसं तित्यगरा भविस्संति । तं अथा-

“ महापउये सुखदेये, सुपासे य संपपचे ।
सम्पाणुच्ये अरहा, देवगुचे य होक्खस ॥१॥

उदए पेवाअपुचे य, पोद्विसे सवकिचिए ।

मुणिसुचए य अरहा, सवज्जापथिके जिणो ॥२॥

अमम गिक्खसाए य, निपुलाए य निम्मये ।

चित्तउचे समादी य, अगामिस्सेण होक्खस ॥ ३ ॥

संवरं अणियद्वी य, विवाए विमले तथा ।

देवावावाए अरहा, अणंतविमए इय ॥ ४ ॥

एए बुवा चटवीसं, भरहे वासम्मि केवली ।

अगामिस्सेण होक्खंति, चम्मातित्यस्स देसगा ॥१॥ स० ।

महाविदेहावज्जेयु विहरत्सु केवाजिनेपु उअस्सेय्येयां जि-
नानां जम्पाऽऽदि स्यात्, किं वा तन्मोक्षप्रमाणान्तरमिति प्रश्ने,
उत्तरं- महाविदेहावज्जेयु विहरत्सु केवाजिनेपु उअस्सेयु
वाऽभ्येयां जिनानां जम्पाऽऽदि न स्यादिति । प्र० २ । ही० २ प्रका० ।

(७५) अथ युगात्पुण्यमिमाह-

सादृण सिक्किगमयां, असंसअचचवतिसंसपुरिसं जा ।

संजायपुसद्वनेयी-पासं उतिमसेसुअत्ताओ ॥ ३ २ ३ ॥

(सादृण सिक्किगमयां) साधूनां पुनीनां सिक्किगमनं मोक्षगम-
नम् (असंसमइचकवतिसंसपुरिसं आ, संजायं ति) असंसयाचतु-
स्त्रिसंसयपुकरं यावत् संजातम् । कस्मादित्याह- (असदमेमिपासं-
निमसेसुअत्ताओ) श्रुयप्रमेमिपाशांतिमद्योपायां मोक्षात् । इय-
म योजना-भीश्रुयप्रमेम मोक्षात् असंसयपुकरं यावत् सा-
धूनां सिक्किगमनं संजातम् २२ । अनेवेद्वीपुकरं यावत् साधू-
नां सिक्किगमनं संजातम् २२ । “अरहस्यो यं अरिदुमेमिस्स जाव
अटमासो पुरिसज्जुगामो जुंमंतगमभूमी कुवासपरियाए अंत-
मकासी ।” स्या० ८ त्तो १ । “उत्तरेणं अरहा कोसल्लिएणं इ-
मोसे उस्सपिणीए नवाहिं सागरोचमकोमाकोवीहिं वीइकंताहिं
तियो वचंत्ताए ।” स्या० ९ त्तो १ । “भीश्रुयमेव मोक्षात् चतुरः
पुववान् यावत् साधूनां सिक्किगमनं संजातम् । २३ । शेवाणामजि-
ताऽऽनीनां नमि (२१) पयंत्तानां जिनानां मोक्षात् (वि) ?... सं-
व्यातपुसवान् यावत्साधूनां सिक्किगमनं संजातमिति गार्धाराध्यायः ॥
३५ ॥ ३२३ ॥ सप्त० १६७ ह्यार । “साम्भवेय अगवको अ-
हावीरस्व आव तच्चाओ पुरिसज्जुगामो जुंमंतगमभूमी ।”
सप्त० ३ त्तो ३ उ० ।

(७६) क्वितिकस्यः-

दसाह बुदहं जणिओ, चउहा अणेसि तिइकपो(३७७)

अमयसारीद्धारऽऽदी दसाहमेदं इपक्कप्यते, त्थमत्तास्सेरवा

दशधा दशप्रकारेण क्वितिकस्यः प्रथमश्चरम२४जिनयोस्तीर्थे
प्रथितः । अन्वेषां द्वाविंशतिजिनानां चतुष्प्रकारो प्रथितः ।
सप्त० १३५ ह्यार । (विश्वार्थिना ‘कल्प’ शब्दस्मृत्यध्याये
२२५ पुष्ठे वित्तोक्तनीयः)

(७७) तत्पञ्चक्या-

वीवाऽऽदी नव तथा, तिमिऽइवा देव-गुरु-धम्मा (२७३)
सचंविंशिय-अजिपा, पुनं पावं च आसवो बंधो ।
संवर निज्जर सुक्खो, पत्तेयमणेगहा तथा ॥२८॥

सत्तेषां जिनानां शास्त्रे जीवाऽऽदीनि नव तत्त्वानि । अथवा-
श्रीनि तत्त्वानि देवशुद्धमैकपाणि मयन्ति । (१८३) सत्तेषां जि-
नानां तीर्थे जावाऽजीवो, पुष्यं, पापं च, माध्वः, बन्धः, संवरः,
निज्जर, मोक्षः । एतानि नव तत्त्वानि प्रत्येकमनंकेवा प्रथितं ॥
सप्त० १३१ ह्यार । त्तो ८० ।

(७७) अथ तीर्थप्रवृत्तिकालः प्रोच्यते-

इगतित्या जा तित्यं, वीयस्सुपुअए य ता नेओ ।

पुविअतित्यकाओ, दुसंतं पुण चरिमत्तिये ॥२?०॥

केवसिकालेण जुओ, इगस्स वीयस्स तेण पुण हीथो ।

अंतरकालो नेओ, जिणायु तित्यस्स कालो वि ॥२?१॥

उमहस्स य तित्याओ, तित्यं वीरस्स पुअन्नससइदियं ।

अप्यरेगकोमिकोदी, वावीससहस्सवात्थुणा ॥ २?२ ॥

(इगतित्या जा तित्यं, वीयस्सुपुअए य ता नेओ) पुविअतित्य-
त्थकाओ) एकस्य तिर्थं कलस्तीर्थोत् यावत् द्वितीयतीर्थं कलस्तीर्थं-
मुत्पद्यते तावत्कालं पूर्वतीर्थं कलस्तीर्थं कालो ज्ञेयः । (दुसंतं
पुण चरिमत्तियं ति) तुःपमसं पुअन्नमतीर्थं पञ्चमाऽऽर-
पयंतं यावत् भीवीरजिनस्स तीर्थमिति गार्धाराध्यायः ॥ २१० ॥
(केवाजिकालेण जुओ इगस्स ति) एकस्य विवांसतजि-
नस्य केवसिकालेण युतः (वीयस्स तेण पुण होनां)
द्वितीयस्य तद्वन्तस्य जिनस्य पुनस्तेन केवसिकालेण हीमो
रहितः (अंतरकालो ति) एनाहवोऽन्तरकाल एव (नेओ
जिणायु तित्यस्स काओ वि ति) जिनानां तीर्थे स्वरिप काओ-
दिसामराणि । स च भीश्रुयप्रमेय केवसिकालेन वर्षसहस्रो-
पूर्वसहस्रमानेन युतः शेषाजितस्य केवसिकालेन द्वादशव-
शोमपुण्यार्थानैकपूर्वसहस्रमानेन हीनस्य कियते । तथा च
द्वादशवशोमपूर्वाणामैव पूर्वसहस्रोनि वर्षसहस्रानैकपूर्वसह-
स्राधिकानि च पञ्चाशद्विंशतिरौदिसामराणि आत्तानि । एतावतां
कांश्च ४० सहस्रौदिसागर ७३६६०१२ चर्वाणिकं भीश्रुयप्रमेय
तीर्थं प्रवृत्तमित्यर्थः । एवं चार्थेजिनं यावज्जायना कार्या । इति
गार्धाराध्यायः ॥ २११ ॥ (असहस्स च तित्याओ तित्यं वीरस्स
चि) श्रुयप्रमेय च तीर्थोत् वीरस्स तीर्थं (पुअन्नससइदियं ति)
पूर्वसहस्राधिकमार्थकं (अयरेगकोमिकोदी) सागरेककोटाको-
टी (वावीससहस्सवात्थुणा) द्वाविंशतिसहस्रवशोमा भवति ।
तथाहि- श्रुयप्रमेय केवसिपूर्वायां वर्षसहस्रानैकं पूर्वसहस्रं, ततो
नवाद्योतिपुण्ड्रेण स्वतीतिषु तृतीयाकारः परिसमाप्तः । ततो
द्विचत्वारिंशत्सहस्रवशोमैकः सागरेककोटाकोटिप्रमाणः चतुर्था-
रकोऽव्यतीतः तदनु च एकविंशतिसहस्रवशोमप्रमाणः पञ्चमारकः ।
सत्तेषां पितृदिकारणे च नवाद्योतिपुण्ड्रेणैकं पूर्वसहस्राधिकं

ह्राषित्यतिवर्षसदृशेषु न्यूना सागराणाम् एका कोटाकोटि-
भवेति । शीघ्रचमत्त्व तौर्यात् शीघ्रीत्येव तीर्थेय यनाता
कालेन परिसमाप्तमिति तात्पर्यमिति गाथाऽर्थः ॥ २१३ ॥ इति
तीर्थप्रवृत्तिकालः । सप्त० १०१ ह्रा ।

(७६) तीर्थकरकथाव्यवस्थाः-

" इक्षुमतीमवहृत्नामा-ऽग्नायवच्छुषीसजिष्वरिदरा ।
श्रोत्रोत्पिषिउस्सर्पिण्यं-जवा च्छु अशुकीमपञ्जिहोमा ॥ १ ॥
सन्नाइक्षमदिवक्षया, पंचशु अरेदुषु परवचपजगे ।
कक्षाणयमासतिही-व सासया न व विदेहेषु ॥ २ ॥
इगनीसिभिषिषामा-क्षमगमिगकुतिषउपचकक्षाये ? ।
इव संवेधवथेषु, आराहइ पंचकक्षाये ॥ ३ ॥
विद्यरओ उचउत्तं, सुइरअमेतुं करिउज पसेनं ।
जिणचयेनं तवसा, विषकाइतिगंतु आराहे ॥ ४ ॥
सुमइस्य निवचनसे-व विगमओ उचुषुउज चउचयेनं ।
पालां मङ्गी वि ष अ-उमेय ससा उ उचुषुं ॥ ५ ॥
अउमजसंतस्मी, नाशुसुजमजिषभेमिपासांशुं ।
वसुपुजस्तस चउत्थे-न उउजसेण ससांशुं ॥ ६ ॥
चउत्थमेनं उसमी, धीरो उउेण मालिप पसे ।
सिउवयस्मी सुमई-सुवचसांशुं विचमसे वि ? ॥ ७ ॥
कांश्च कक्षाणतवश्च, उउजमनं ओ करिउज विहिउवुश्च ।
जिणपहआराहयओ, परमपयं वाचप स क्त्वा ॥ ८ ॥
सुवअम्मदिवष्ककवल-सिवाइ कक्षाणयाई पंचेव ।
सवजिणांशुं उ पुणो, वीरसस सगम्भहरनाई ॥ ९ ॥
इहचिरमवजिणानं, ओ आराहेइ पंचकक्षाणं ।
देदुसविषातिकासिभ-आदिनाय उचालिणा तेणु ? ॥ १० ॥
पणुकक्षाणयकल्पं, नवीण पुरियमगिहसुं कल्पं ।
ओ पडइ सुणुइ भवन्ते, संवेधवा तस्स सिउसिरी" ॥११॥
ही० १० कल्प । प्रच० ।

(८०) तीर्थकरप्रवृत्तयः-

ननु सर्वोऽपि मेहावाह कलायीं प्रवर्तते, अथवा मेहाव-
त्वात्प्रिसङ्गः । ततोऽस्ती तीर्थं कुर्वन्नवर्षं फलमपेक्षते । तदुपक्रमः ।
यतः तीर्थकरः स एव ज्ञाति, यस्तोर्थकरनामकमौद्वयसम-
न्वितः, न हि सर्वेऽपि भगवन्तो धीनरागास्तोऽर्थप्रवर्तनाय प्रव-
र्तन्ते । तीर्थकरनामकौष तीर्थप्रवर्तकफलम् । ततो जगवाह धी-
तरागोऽपि तीर्थकरनामकमौद्वयतः तीर्थप्रवर्तनकमावः सवि-
तेव प्रकामुपकायोपकारानपेक्षं तीर्थ प्रवर्तयतीति न कश्चि-
दोषः ।

उक्तं च -

" तीर्थप्रवर्तनफलं, यत्रोक्तं कर्म तीर्थकरनाम ।
तद्योद्यात् कृतयोऽप्य-ईस्तीथी प्रवर्तयति ॥ १ ॥
तस्मान्नागवादेव, प्रकामुवति भास्कोर यथा लोकम् ।
तीर्थप्रवर्तनाय, प्रवर्तते तीर्थकर एवम् ॥ २ ॥ "

ननु तीर्थप्रवर्तनं नाम प्रचनार्थमिति पाठं, प्रचनार्थं चेद्
अनाद्यं प्रतिपाद्यति, तर्हि नियमात्सर्वैः, सर्वेऽपि च कु-
रत्सर्वेऽप्युपपन्नमाय । तथा च प्रयोग-विशिक्षितः पुणः
सर्वेऽपि भवति, वचनूपात्, एवमुपवचयति । तदसत् ।
साम्प्रिष्वस्यतिरेकतया हेतोरेवैकान्तिकत्वात् । तथाहि-चचनं न
कृद्वेदनेन सह विदुःकृते, मतीन्द्रियेव सह विरोधानिश्च-

वात् । द्विष्यो हि विरोधा-परस्परपरिहारकत्वम्, सहानव-
स्थानकत्वम् । तत्र परस्परपरिहारकत्वः तादात्म्यप्रतिषेधे,
यथा प्रवृत्तयोः । न क्वचिद् वदः पदाऽऽत्मको भवति, नापि
पदो वदाऽऽत्मको ज्ञाति । " न सत्त्वा सत्त्वात्परस्येति " इति
वचनम् । ततो(आ)भवोः परस्परपरिहारकत्वो विरोधः एवं
सर्वेषामपि वस्तुनां भावनीयम्, अथवा वस्तुसाध्यप्रसङ्गेः ।
वस्तु सहानवस्थानकत्वो विरोधः, स परस्परभावभावक-
भावसिद्धौ सिद्धति, नाप्यथा । यथा-वर्णाश्रितयोः । तथा
हि-विशिक्षिते प्रवेशे मन्त्रमन्त्रभिन्नजनयति वही शीत-
स्वापि मन्त्रमन्त्रभावः । यदा पुनरत्यर्थेऽवालाम्तिविमुञ्चति
वह्निस्तदा सर्वथा शीतस्थानाय इति प्रवक्ष्यमोर्विरोधः ।

उक्तं च -

" अविष्ककारभयेकं, तदपरभावे यदाऽऽभवन् भवेत् ।
ज्वति विरोधः स तयोः, शीतदुनाशाऽऽभ्यनोद्वेः ॥ १ ॥ "

न चैवं वचनसंवेदनयोः परस्परं बाध्यबाधकभावः, न हि संवे-
दने तारतम्येनोक्तप्रेमासाद्यति वक्ष्यस्त्वानाः तारतम्येनापकर्षं
उपलभ्यते, तत्कथमनयोः सहानवस्थानकत्वो विरोधः । अथ
संवेदो वक्ता नोपलभ्य इति विरोध उच्युत्पद्यते । तदु-
क्तम् । अत्यन्तपरोक्षो हि जगवाह, ततः कथमनुपलज्जनाभेद्य
तथाभावनिश्चयः, अत्यविषयवस्तुपरस्मैत्येनापनिष्ठापक-
त्वायोगात् ।

आह च प्रह्लाकरगुप्तः-

" बाध्यबाधकभावः क, म्यानां नष्टौक्तिसिद्धिः ।

तादाशुपलम्भे-दुष्प्रतां सैव साधय ३ १ ।

अनिश्चयकरं प्रोक-मीहसानुपलज्जनाभेद्य

तत्रात्यन्तपरोक्षेण, सत्सदाविनिश्चयः ॥ २ ॥ " न० ।

(८१) तीर्थोच्छेदकालः-

पुरिमंडतिमग्नाऽऽहं-तरेषु तित्त्वस नत्थि वृक्षेओ ।

यजिउपपु ससमु, एत्थिकांशुं तु वृक्षेओ ॥४३३॥

चउजगो चउजगो, तिषि प चउजग पत्थि-चउजगो ।

तिन्नेव य चउजगो, चउथयागो य चउभागो ॥४३३॥

इह हि चतुर्वैधेयतोऽर्थेऽर्थानां भवोविशतिरेवास्त्यरिषि भवति ।

यथा-वतस्थानामशुनीनां श्रीश्यामतराणि, तत्र पुष्येण श्चुष-
नाऽऽहिजिनाऽऽर्शानां सुविधिपर्यन्तानां नवानां तीर्थेऽर्थानां संव-
धिषु अष्टसु, क्षातिषु च शान्तिनामाऽऽर्शानां महावीरगान्थानां
नवानां जिनानां संविधिषु अष्टस्वत्तरेषु तीर्थेषु चतुर्वैधेय
अमणसङ्घस्य नास्त एवच्छेदः । (संविधिषु स्यु षु) त्वयविधिषु
पुनः सुविधिषुशुनीनां शान्तिनामपर्यन्तानां तीर्थेऽर्थानामन्तरेषु स-
त्तनु एवाचमार्थं वच्यमानं कालं वाच्यतीर्थस्य व्यवच्छेदः । तदे-
वाऽऽह- (चउजगोवाहि) सुविधिशीतहयोरन्तरे पद्योपमस्य
चतुर्भागोऽर्थस्य एकचतुर्भागस्तोऽर्थस्य चच्छेदोऽहंशुषेवासां-
ऽपि तत्र नष्टेययः । तथा-शीतहयोरन्तरे पद्योपमस्य
चतुर्भागस्तोऽर्थस्य चच्छेदः । तथा केनांस्तवाशुपुण्योरन्तरे
पद्योपमस्य चतुर्भागस्तोऽर्थस्य चच्छेदः । तथा वा-
सुपुण्यमिहाऽऽर्शानोन्तरे पद्योपमस्य चतुर्भागस्तोऽर्थस्य
चच्छेदः । तथा विमलानमन्त्रजिनयोरन्तरे पद्योपमस्य-
धिगणयचतुर्भागस्तोऽर्थस्य चच्छेदः । तथाऽऽनतधर्मोरे-
न्तरे पद्योपमस्य चतुर्भागस्तोऽर्थस्य चच्छेदः । तथा अमेतान्त-

माघचौरतरे पद्मोपमचतुर्भुजास्तौर्ध्वव्यच्छेदः । इति सार्वभौम
श्रावणोत्तमे श्रावण पद्मोपमनि एकचतुर्भुजादीनि जातानि ।
प्रथम ३६ द्वार ।

एषु च जंते ! तेवीसाए जिघंतेरे कस्त कहिं कासियसु-
बसस बोच्छेदे पक्षे ? । गोयभा ! एषुपुं न तेवीसाए जि-
घंतेरेसु पुरिमपच्छिगपसु अइसु अइसु जिघंतेरेसु एत्थ
च कासियसुपसस अयोच्छेदे पद्यत्ते । यकिमपपसु सचसु
जिघंतेरेसु एत्थ थं कासियसुपसस बोच्छेदे पक्षेत्ते । स-
व्वस्य वि थं बोच्छिद्ये दिट्ठिवाए ॥

कस्य जिनस्य सम्भन्धिः कसिम्प जिनात्तरे, कयोजिनयोर-
न्तरे, कासिकभङ्गस्यैकादाशश्रीकपस्य व्यवच्छेदः प्रकृतः, इति
प्रश्नः । उच्यते तु - (एषुपु एभिवादि) इह च कासिकस्य व्यव-
च्छेदेऽपि पूढे दृष्टव्यस्याव्यच्छेदस्याभिधानं तद्विषयज्ञापने सति
विशङ्कितार्थबोधनं सुकरं प्रवर्तयितुं शक्यं कृतमिति । (मज्झि-
मसु सचसु चि) अनेन 'कस्त कहिं' इत्यस्योत्तरमवसे-
यम् । तथाहि-मध्यमेपु ससत्स्वरपुके सुचिधिजिननीयेस्य सुचि-
धिस्ताजिनयोत्तरे व्यच्छेदेो बन्धुव, तद्व्यवच्छेदकालम्
पद्मोपमचतुर्भुजाः । पद्मस्ये चर जिनाः, पद् च जिनातराणि
वाचयानि । केवलं व्यवच्छेदकालः ससत्स्वरेष्ववमवसेयः-
" चउभागो चउभागो, निधि य चउभाग पक्षिमयेनं च ।
तिथेय व चउभागा, चउत्पभागो य चउभागो ॥ १ ॥" इति ।
(एत्थ थं चि) एतेषु प्रकाएकेनोपद्वयेमानेषु जिनात्तरेषु
कासिकभङ्गस्य व्यवच्छेदः प्रकृतः । हाँवादापेक्षया त्थाह - (स-
व्वस्य वि थं बोच्छिद्ये दिट्ठिवाए चि) सर्वत्रापि सर्वेष्वपि जि-
नात्तरेषु, न केवलं ससत्स्वरे च कचित्, किपत्तमपि काष्ठं व्यव-
च्छिद्यो हाँवाह इति । अ० १० श० ८ व० ।

(७२) अथ प्रसन्नत्वाद् द्वादशचक्रिनामाभ्याह-
चकी भरदो समरो, मयव-सयंकुमर-संति-कुंपु-अरा ।
सुसूय-महपउप-हरिते-ए-जयनिवा बंजदचो य ॥३४७॥
चकी-अरतः १, सगरनामा २, चक्रिण्यः प्रत्येकमभिसम्बन्ध-
ते । मयवा ३, सनकुमारः ४, शालिः ५, कुम्पुः ६, अरनामा ७,
(सुसूयमहपउमहरितेण चि) सुसूयनामा ८, महापउः ९, हरितेणः
१० (अयनिवा बंजदचो च) जयचतुः ११, ब्रह्मदचक १२ । इति
गाथायः ॥ ३४७ ॥

अथ नवभासुपेचनामाभ्याह-
विचहु तिचिहु कुचिहु, सयंध पुरिसुत्तमे पुरिससीहे ।
तद्द पुरिसपुदरीए, द्धेच लखसयण कएये य ॥३४८॥
(विचहु तिचिहु कुचिहु सयंध पुरिसुत्तमे पुरिससीहे) विष्णुः-
विष्णुः १, शिष्टुः २, स्वयंभूः ३, पुत्रवोत्तमः ४, पुरुषसिंहः ५, तथा
बुद्धपुत्ररीकाः ६, दत्तनामा ७, अक्षयनामा ८, कृष्णक ९ ।
इति गाथायः ॥ ३४८ ॥

अथ ब्रह्मदेवनामाभ्याह-
हरिभिड्ढाफरो नव, बलदेवा अयस-विजय-जहा य ।
सुपहसुर्दसासाऽऽर्ध-द्वन्दवा राभवलवदा ॥ ३४९ ॥
(हरिभिड्ढाफरो) विष्णुर्ना जेष्ठश्रातरः (नव ब्रह्मदेवा)
नवसंज्ञा ब्रह्मदेवा अर्थात् । अथदनामा प्रथमाः १, विजयनामा
२, ६ ५

श्रितीवः २, मद्दनामा तृतीयाः ३, वाः पादपूरणे । (सुपहसुर्दस-
साऽऽर्धसंज्ञं चि) सुपजनामा चतुर्थेः ४, सुर्दसनामा पञ्च-
मः ५, अक्षयनामा षष्ठः ६, मन्वनामा सप्तमः ७ । (रा-
भवलवद चि) रावनामाऽष्टमः ८, बलजदनामा नवमः ९ ।
इति गाथायः ॥ ३४९ ॥ पद्यः ८ । प्रथ० ।

विशष्टिचक्राकापुत्रयानमाह-
चउपन्नुचमपुरिसा, इह एए हौति जीवपक्षांसं ।
नवपाकिवाहूँहोँ शुभा, तेसट्टिमसागपुरिस जने ॥३५०॥
(चउपन्नुचमपुरिसा, इह एए हौति जीवपक्षांसं चि) एते
चतुर्विंशतिजिनाः २४, द्वादश चक्रिण्यः १२, नव बाहुदेवाः
९, नव बलदेवाः ९ इति चतुःपञ्चाशत् ५४ इत्यन्युक्त्वा इह जय-
ति मयेपु । एते सर्वेऽप्युचमपुत्रवाः संभूय पञ्चाशज्जीवाः ।
वत-शालिकुम्पुअराः जिनाचक्रिण्योऽपि जाताः, तथा श्रीवी-
रजीवस्तु शिष्टुहनामा बाहुदेवोऽपि जात इति । (नव पश्चि-
विहूँहोँ जय चि) ते चतुःपञ्चाशत्पुत्रयानुक्त्वा नवपाकिवपु-
त्रिपुत्राः । (तेसट्टिमसागपुरिस मये) विशष्टिः शक्राकापुत्र-
वा भवन्ति । शक्राकापुत्रवा इति कोऽर्थः ?-शक्राका इव
रेखा इव पुत्रवाः शक्राकापुत्रवाः, न कोऽप्यनुक्त्वा इह शः
चतुःपश्चित्तमः । इति गाथायः ॥ ३५० ॥

अथ प्रतिवासुदेवनामाभ्याह-
ते आसगीवे तारए, मेरएँ महुकेववे निरुंभे य ।
बलि पहाए तह रा-वणे य नयेमे जरासंधो ॥३५१॥
अभ्यधीवः १, तारकः २, मेरकः ३, मधुकैटभः ४, निरुंभकः
५, (बलि पहाए तह रा-वणे अ नयेमे जरासंधो) बलिः ६,
प्रह्लादः ७, तथा रावणक ८, नयमो जरासन्धः ९ । इति गा-
थायः ॥ ३५१ ॥

अथ कस्य तीर्थे के चक्रिवासुदेवबलदेवा
जातास्तामाह-
कासिमि जे जस जिगएस जाया,
ते तसस तित्यमि, जिघंतेरे जे ।
नेया उ तेतीअजिगएस तित्ये,
निपईँ नारेहिँ कमेण एवं ॥ ३५२ ॥
(कासिमि जे जस जिगएस जाया ते तसस तित्यमि
चि) यस्य जिनस्य काले जिनतीर्थे बनेमाने ये जाताः ते
चक्रिवासुदेवोऽऽद्यः तस्य तीर्थे कल्पन्ते, (जिघंतेरे जे, नेयाउ
तेऽतीअजिगएस तित्ये) जिनात्तरे ये जातास्तेऽतीतजि-
नस्य तीर्थे भेयाः । (निपईँ नारेहिँ कमेण एवं) जिनामांजि-
कमेण एवं बह्वर्चमावरीत्या । इति गाथायः ॥ ३५२ ॥ इह-
सुपजातिच्छम्भः ।

दो तित्येस सचाकि, अह्य य जिणा, तो पंच केमीजुवा,
दो चकाहिण, तिन्नि चकिअ जिणा, तो केसि चकी हरी ।
तित्येसो इम, तो सचाकि-अ जिणो केसी सचकी जिनां,
चकी, केवसंसुआो जिणवरो, चकी अ, तो दो जिणा ३५३
(दो तित्येस सचाकि अच य जिणा तो पंच केमीजुवा) दो
तीर्थेयो सचाकिणो चक्रवर्त्सिचक्रिती, ततोऽह जिनाः, ततः पञ्च-
बासुदेवचतुः पञ्च जिनाः । (दो चकाहिण तित्ति चक्रिअ जि-
णा, तो केसि चकी हरो) दो ततश्चाचार्यो, ततश्च य चक्रि-

षो जिनाब्द । ततो वासुदेवः, ततश्चकी, ततो वासुदेवः । (ति-
र्येसो इगु तो सचक्रिअ जिषो केसि सि) तीर्थेस एकः,
ततः सचकी जिनाः, ततो वासुदेवः, सचकी जिनाः । (चकी, केस-
चसंजुषो जिणबरो, चकी अ, तो दो जिणा) चकी, केणचसंतुतो
जिनबदः, ततश्चकी, ततो द्वौ जिनौ । इति गायार्थः ॥ ३२२ ॥
सप्त ०१० ॥ द्वार ।

तीर्थंकरः	चक्रवर्ती	वासुदेवः
शुभभस्वामी	अरतचक्रवर्ती	०
अजितस्वामी	सगरचक्रवर्ती	०
शंभुस्वामी	०	०
अजिनन्दनः	०	०
सुमतिनाथः	०	०
पद्मप्रभः	०	०
सुपार्श्वनाथः	०	०
चन्द्रप्रभः	०	०
सुविधिनाथः	०	०
श्रीतलनाथः	०	०
अर्षलनाथः	०	त्रिपृष्ठः
वासुपुत्र्यः	०	त्रिपृष्ठः
विमलनाथः	०	स्वयंजः
अनन्तनाथः	०	पुरुषोत्तमः
धर्मनाथः	०	पुरुषसिंहः
०	मधवा चक्रवर्ती	०
०	सनत्कुमारचक्रकी	०
शान्तिनाथः	शान्तिरेव	०
कुन्धुनाथः	कुन्धुरेव	०
अरनाथः	अर पक्ष	०
०	०	पुरुषपुण्डरीकः
०	०	सुशुभचक्रो
०	०	दत्तः
मङ्गिनाथः	०	०
मुनिस्तुतः	महापद्मचक्रो	०
०	०	सङ्गमणः
नमिनाथः	हरिषेणचक्रो	०
०	जयचक्रो	०
नेमिनाथः	०	कृष्णः
०	ब्रह्मचक्रचक्रो	०
पार्श्वनाथः	०	०
बर्द्धनाथः	०	०

शिवचक्रवर्तिकेशानो विवरणपत्रम्-

(=३) तीर्थंकरनामान्वाह-

जंबुद्वीपे दीपे चारहे वासे चउवीसं तित्थयरा होत्या । तं
जहा-उसज अजिअ संभव अजिणंदाण सुपइ पञ्चमप्यज
सुपास चंदप्यज सुविहि (पुण्णदंत *) सीपल सिअंस वा-
सुपुज्ज विमल अणंत धम्म संति कुंजु अर मङ्गि हाणिसुवय
एमि ऐमि पास बहुमाणो य । स० । (तीर्थंकरां मासुपेत्-
विचारोऽग्रे करिष्यते)

(चक्रवर्तिनां सर्वां धकव्यता ' चक्रवर्हि ' शब्दे लुतीयभागे
१०६६ पृष्ठतो ऋष्या)

बलदेववासुदेवपितरः-

जंबुद्वीपे णं दीपे भारहे वासे नवबलदेवनववासुदेवपितरो
होत्या । तं जहा-

“ पयावई य बंजो, सोमो रुदो मिषो महिसरो य ।

अग्निभीहो य दसरहो, नवमो भणिआं य वसुदेवो” । १६ ।

वासुदेवमातरः-

जंबुद्वीपे णं दीपे चारहे वासे एव वासुदेवमायरो होत्या ।
तं जहा-

“ मियावई उमा चैव, पुहवी सीया य अंबिया ।

लच्छिअई सेमई, केईई देवई तथा ॥ १७ ॥ ”

बलदेवमातरः-

जंबुद्वीपे णं दीपे चारहे वासे एव बलदेवमायरा होत्या ।
तं जहा-

“ भहा तह सुभदा य, सुपजा व सुदंसणा ।

विजया बंसयंती य, जयंती अपराजिया ॥ ५१ ॥

एवमीया रोहिणी य, बलदेवान मायरो ” ।

दशरथपत्न्याः-

जंबुद्वीपे णं दीपे चारहे वासे एव दशरथंका होत्या ।

तं जहा-उसमपुरिसा मज्जिमपुरिसा पहाणपुरिसा ओयंमं

तेयंसा । वसंसा । जसंसा । जायंसा । कंता सोमा सुजगा पिपदंस-

णा सुकूआ सुहमंला सुहाजिगमसव्यजणपणकंता ओ-

द्वबला अतिबला महाबला अनिहंता अपराइया सपुमहणा

रिपुमहस्समाएमहणा साणुकोसा अमच्छरा अचपला अ-

चंका मियमंजुअपलावहसियमंभोरमधुरपनिपुल्लसववयाण

अञ्जुवगयवच्छला सरया लवत्तणवंबणगुणोवंबेआ

माण्णमाणपमाणपनिपुममजायसव्वंगमुंदरंगा सभिसोम्मा-

गारकंतापियदंसया अमरिसया पयंददंत्थयारा गंधीरद-

रिसण्णिजा ताल्ळओविविक्कगकुकक महापणुविककवहा

महासत्तसागरा दुक्करा पाणुक्करा धीरपुरिसा जुक्कचित्ति-

* “ श्लुभो श्लुभः, धेयात् धेयांसः, स्वादन्तजित्तन्तः ।

सुविष्यन्तु पुण्यदन्तः, मुनिस्तुजतस्तुमतौ तुल्यौ ॥ २१ ॥

अरिष्टमिस्तु नेमिः, श्रीरक्षरमतीथंकरः ।

महाधीरो बर्द्धनाथो, देवायो ज्ञाननन्दनः ॥ ३० ॥ ”

इत्यभिधानविस्तारमर्थौ पर्यायवाचकाः ।

पुरिसा विजलकुलसमुम्भवा महारण्यविहाङ्गा अफ्भ-
रहसामी सोमा रायकुलसंसतिलया अजिया अजियरहा
इसुसससकककपाथी संलचकगयसचिनंदगधरा पवकजस-
सुर्कविभसमोत्पुत्रित्वीरधारी कुंनलउज्जोड्याणया पुंन-
रीयणयथा एकाभिक्षिंजलमियवच्छा सिरिवच्छसुंजंया
वरजसा सञ्चोडयसुराजिकुमुमरितपलंबोसोचंतकंतविकसं-
तचित्तवरमास्ररइयवच्छा अहससविजचसकलपसत्य-
सुंदरविरइंगयंगा मरुगयवरदिलाक्षियकिक्कमविलसियगई
सारयनस्तथस्थियमहुरगंभीरकुंभनिम्बोसकुंजुजिस्सरा कदि-
सुचगर्नालपीयोसेज्जवाससा पवरदिचतेया नरमीड्डा न-
रई नरिंदा नरवसहा मरुयनसभकपा अञ्जहियरायतेय-
लच्छीपदिप्पमाणा नीलगपीयगवसणा हुवे हुवे रामकेसवा
भायरो होत्या । तं जहा-तिविद्दु यं जाव कएहे । अपलो०
जाव रामे य अपाच्छिमे ।

बलदेववासुदेवानां पुंनभवनामानि-

एपुसि णं एवएहं बलदेववासुदेवाणं पुंनजविद्या नव
नामभञ्जा होत्या । तं जहा-

“ विसज्जे पव्ववए, धएदत्त समुदत्त इसिवाले ।
विपमित ललियमित्ते, पुण्णवज्ज गंगदत्ते य ॥ ५१ ॥

एयाइ नामायां, पुंनजवे आसि वासुदेवाणं ॥ ”

“ एचो बलदेवानं, नहकमं किण्णइस्सायि ॥ ५३ ॥

विसनंदी य सुंनं, सागरदत्ते असंग लक्षिए य ।

बाराह धम्मसेणे, अपराइएं रायलसिए य ॥ ५४ ॥ ”

एतेषां पूर्वभवधर्मस्सुखाः-

एपसि णं नवएहं बलदेववासुदेवाणं पुंनजविद्या नव भ-
म्यायरिया होत्या । तं जहा-

“ संजूर य सुजदं, सुदंसणे सेय कएहं गंगदत्ते अ ।

सागर समुएनामे, दुपसेणे णवमिए होइ ॥ ५५ ॥

धम्मास्सवरिया किञ्ची-पुरिसाणं वासुदेवाणं ।

पुंनजवे एअसिं, जत्थ निपाणाइं कासी य ॥ ५६ ॥ ”

एतेषां विद्यानभूमयः-

एपासे णं नवएहं वासुदेवाणं पुंनजवे नव निपाणजूपी-
ओ होत्या । तं जहा-महुरा० जाव इत्थिण्णउरं च ।

विद्यानकारणानि-

एतेसि णं नवएहं वासुदेवाणं नव निपाणकारया होत्या ।

तं जहा-गावी जूर० जाव माठआ ।

एतेषां प्रतिकारणः-

एपसि णं नवएहं वासुदेवाणं नव पविसत्थु होत्या । तं

जहा-आसगगीवे० जाव जरासंघे० जाव सचकोहं ।

के क थातोत्थाह-

“ एको य सचपीए, णं च छुट्टीए षं वमीएको ।

एको य चउत्थीए, कएहो पुण तवपुहुवीए ॥ ५७ ॥

अणिदाणकदा राया, सव्वे वि य केसवा निपाणकदा ।
उठंगाभी राया, केसव सव्वे अरोयापी ॥ ५८ ॥

अहुंतकदा राया, एगो पुण बंजलोयकप्पम्मि ।

एको से गज्जवसई, सिजिस्सई अगामिस्सेणं ॥ ५९ ॥ ”

(अंबुरीकेसवा) दशाराणं वासुदेवानां मयदत्ता नि बलदेववा-

सुदेवद्वयवचनकृपाः समुदाया दशारमयदत्तानि, अत एव “हुवे

हुवे रामकेसव ति” बह्यति । दशारमयदत्ताव्यतिरिक्तवाच्य

बलदेववासुदेवानां दशारमयदत्तानि तु पूर्वमुदिराधि दशार-

मयदत्तव्यक्तवृत्तानां तेषां विशेषणार्थमाह-तथापिवादि ।

तद्यथेति बलदेववासुदेवव्यक्तवृत्तानाम्सास्सउज्जनाथः । केचित्तु

दशारमयदत्ता इति । तत्र दशाराण्यं वासुदेवकुडीभप्रजायां मयद-

नाः शोभाकारिणो दशारमयदत्तानाः । उच्यतेपुत्रा इति । तीर्थकरा-

ऽऽर्गनां वनपुत्रकाशत्, उच्यतेपुत्राणां मध्ववर्तिन्यात् मध्वमयु-

रुषाः, तीर्थकरवाकियां प्रतिवासुदेवानां च बलाऽऽपेक्षया मध्व-

वर्तिन्यात् । प्रथमपुत्रवास्तान्कालिकपुत्राणां शौषोऽऽदिभिः प्र-

धानत्वात्, आंजदिवनो मानसबलपितृत्वात्, तेजस्विनो वृत्तिसा-

रीरत्वात्, वर्गस्विनः शरीरबलपितृत्वात्, यशस्विनः पराक्रमं

प्राप्य प्रसिद्धिप्राप्तत्वात् । (जयसि ति) प्राकृतत्वात् जयावन्तः

शोनायमानशरीराः, अत एव कान्ताः कान्तियोगात्, सौम्या

अरीद्राऽऽकारत्वात्, सुजना जनवह्नुमत्वात्, मियद्वेनाः च कु-

प्यकरत्वात्, सुकपा समचतुरखलसंयानत्वात्, शुभं सुष्ठं वा

सुखकरत्वात् शीघ्रं स्वभावे येषां ते सुजशीलाः सुखशीला वा,

सुखेनाभिरुच्यन्ते सेव्यन्ते वे शुजशीलत्वादेव ते सुखाजिगम्याः,

सर्वजननयनानां कान्ता अभिजात्या ये ते तथा । ततः परद्वयस्य

कर्मधारयः । ओघबलाः प्रवाहबलाः, अव्यवच्छिन्नबलत्वात् ।

अतिबलाः, शेषपुत्रवत्त्वानामतिक्रमात् । अहाबलाः अश्रितत्वात्,

अनिहता निरुक्तमाऽऽयुक्तत्वात्, सुद्वे भूम्यामपातित्यात् अ-

पराजिताः, तैरेव शत्रूणां पराजितत्वात् । एतदेवाऽऽह-शत्रुमर्दे-

नाः, तच्छरीरतसैव्यकर्त्तव्यात् । रिपुसहजमानमयनाः, तद्भावि-

तकार्यविघटनात् । सानुकोशाः, प्रवतेष्वद्रोहकत्वात् । अमस्तराः,

परपुण्यलवस्थाऽपि प्राहकत्वात् । अचपला मनोवाक्पायस्थेयोऽं ।

अचपदा निष्कारणप्रबलकोपरहितत्वात् । मिते परिमिते मन्सुहः

कोमलः प्रलापभाऽऽप्यो हसितं च येषां ते मितमञ्जुलप्रलापह-

सिनाः, गम्भीरमदृशितरोचतोपशोकाऽऽदिविकारं मेघनाद्वज्र

मयुरं अचक्षुस्विकारं प्रतिपूर्णेभ्यमतीतिजनकं सत्यमतिदयं

बचनं वाक्यं येषां ते तथा । ततः पदद्वयस्य कर्मधारयः । अ-

भ्युपगतवत्सलाः, तत्समर्थनशीलत्वात् । सरप्यास्त्राणकरणे सा-

पुत्वात् । बह्नुषानि मानाऽऽर्गनि, वरुणस्तकककाऽऽर्गनि वा, ष्व-

सूजनानि तिरुक्कमाऽऽर्गनि, तेषां शुभा महर्दिप्रप्रायश्चयः, तै-

येताः कश्चरकाऽऽर्गिदशोभापुपेता युक्ता हसणयज्जनगुणोपपेता ।

मावमुदककोणदिसाद्यशरीरता, कथम्, इदकपूर्वायां कोएवां

निबिधे पुक्रे यज्जतं ततो नियच्छति तथादि कोएवमार्णं स्वा-

सदा स पुक्रेो मानप्राप्त इत्यजिधीयते । उन्मानमर्जेमारत्तिरि-

माणता, कथम्, तुलाऽऽर्गपित्तस्य पुत्रवत्त्व बधर्कमारत्तैत्यं

प्रकृति तथाऽऽभुम्मानप्राप्त उच्यते । प्रथममहोत्तरमलमहगु-

हानामुच्यते । सानोत्मानमयाः प्रतिपुष्येभ्यम्, सुजातमागन्धा-

धानात् पाकननिधिना, सर्वाहसुन्दरं निष्कलायवप्रधानमङ्ग

शरीरं येषां ते तथा । शशिवत् सौम्याऽऽकारमरीकमयीमत्तं

* शर्कराऽऽर्गिदगदधत्वात् ।

वा कामं हींसं मिथं अनानां प्रमोदोत्पाद्यं कथं कथं येषां ते तथा । (अमरतिलक षि) अमरस्युः प्रमोदनेष्वननसाः, अमनसा वा अपराधिष्णि कृतस्युः । प्रकायं उक्तो वदप्रकारं प्राज्ञाविद्येयो वा येषां ते तथा । अथवा-अमरयोः पुःसायसाधकात्वाद्वाप्यप्रकारः सैव्यधिष्णं येषां ते तथा । ग-म्भीरा ब्रह्मवन्मायास्यस्यैवमित्येव इत्यनेन ये ते गम्भीरस्योः । ततः पदस्यैव्य कर्मधारयः । प्रवृत्तपदप्रकारेण ये ग-म्भीरा वदयन्ते । तथा ताज्ञो बुद्धविद्येयो ध्वजा येषां ते तासध्वजाः बलदेवाः । उद्दिष्ट उद्भिद्यो वाक्यकल्पितः केतुज्यो येषां ते उद्दिष्टकर्मकेतयो वासुदेवाः । तासध्वजाश्च उद्दिष्टकर्मकेतवश्च तासध्वजोऽप्युद्दिष्टकर्मकेतवः । अहाधनुर्दिक्कंधाः, अहाप्राणत्वाद् अहासध्वजश्च अहास्य सागरा इव सागरा आध्वनत्वात्प्रहासध्व-सागराः । बुद्धेय एवाङ्गुष्ठे-तेषां प्रहरतां केनाऽपि धान्यना धारायितुमुक्तव्यत्वात् । धनुर्धराः कोपदमप्रहरताः । धीरेष्वेतेषु धारयाः प्रवृत्तकारणयोः, न कारणेति धीरुपुत्राः । युक्तमित्या वा कीर्तिस्तत्प्रधानाः पुत्रा युक्तकीर्तियुक्ताः । विपुत्रकुलस-मुक्ता इति प्रतीतम् । अहास्त्वं यज्ञं तस्य महाप्राणतया विघट-का अह्युत्तर्जनीभ्यां चूर्णका महारत्नविघटका, यज्ञं हि अ-धिकरत्नां धूत्वा अयोधनेनाऽऽस्तेष्वन्ते, न विघाते, तेष्व निम्नन्तीति बुभुधं तदिति । अथवा अर्धनीया आरचना साग-रशतकम्पद्मऽऽदिता प्रकारेण सिलंसामिथोर्महासैम्यस्य, तां रणरक्षितकतया महाबलतया च विघटयामि विद्योऽयति ये ते अहास्त्वं विघटकाः । पाठात्परेण-सुभारणविघटकाः । अ-र्कस्त्ररत्नस्वामिनः । सौम्या नीरुद्धा राजकुलसंशतिलकाः । अजि-ताः । अजितरथाः । हस्तमुद्राकणकपाणयः । तत्र हस्तमुद्राते प्रती-ते, ते अहास्त्वंतया यौही इत्ये येषां ते बलदेवाः । येषां तु कण-का बाणाः यौही ते धार्क्यध्वानो बाहुदेवाः । शङ्ख पाञ्च-जन्वामिधानः, अकं तु सुहृदोन्नामकं, गधा च कौमोदकीसंज्ञा लकुटविद्येयोः, शकिक्रम शिशुविद्येयोः, नन्दकश्च नन्दकामिधानः अङ्ग, ताद् धारयन्तीति शङ्खकर्मगधाकाम्यकधराः वासुदे-वाः । प्रथो वरप्रमाथयोगात्, उज्ज्वलः शुद्धिवात् स्वच्छतया वा, सुकाम्तः कान्तियोगात् । पाठात्पर-सुकृतः सुपरिकामित्वात् । किमसौ मत्तवार्थितत्वात्, (गोम्युम षि) कौस्तुभामिधानो यो मथिविद्येयस्तं, (तिरिदं षि) किरिदं च सुकुटं धारयति ये ते । तथा कुलज्ञोत्पद्योतितानाम् । पुण्डरीककथयन्ते येषां ते तथा । एकाश्रीं आमरणविद्येयोः सा कथये प्रीधायीं क्षमिता विश्रान्ति-ता सती बह्वलि वरलि वदते येषां ते एकाश्रीकण्डलमित-बह्वसः । श्रीवत्सामिधानं सुद्यु साम्प्रानं महापुण्यस्युक्त्वं ब-ह्वलि येषां ते श्रीवत्ससाम्प्रानाः । वरवशसः, संव्यं विख्यात-त्वात् । सर्वतुंकाणि सर्वतुंस्तस्यैवामि सुदुःशीयि सुगन्धीनि यामि कुलुमानि तैः सुदुःखिता कृता वा प्रकम्पा आप्रयर्षि-ना (सोमंत षि) शोभमाना काम्पा कमनीया बिकल्पन्ती कुलुमती चिवा पञ्चवर्णा वरा प्रधाना मासा अक्षु रक्षिता निक्षिता, रतिदा वा सुवकारिका, बह्वलि येषां ते सर्वतुंकासुर-मिक्तुमरुषितप्रकम्पोजरामानकान्तबिकसिध्वन्नवरमाहार/ध-तवधसः । तथा अग्रहतसंभयामि विश्वकामि विविककदायि यामि बह्वयामि चकाऽऽदीनि तैः प्रशस्तानि प्रकृष्टयामि सुन्द-रानि च मनोहरानि विरचितानि विदितानि (अयमंग षि) अङ्गोपाङ्गानि शिरोऽक्षयुष्पादीनि येषां तेऽद्युधतविजयजोङ्क-

यप्रशस्तसुन्दरविचिताङ्गोपाङ्गाः । तथा अमरजवरकन्दस्यो लक्षितो मनोहरो विभ्रमः सज्जन्तं तद्विह्वलितता संजातवि-लासा यतिगमनं येषां ते अमरजवरकन्दलक्षितशकमविश्रान्-तगतवः । तथा शरदि भवः शारदः, स वाली तर्क स्वमितं रसितं यमिक्थियोषं स नवस्तमितः, स चान्त समासः । स वाली मधुरो गम्भीरश्च यः कौश्लिनयोः पक्षिनिशेषमिनायः, तद्वद् मुमुक्षु-स्वरवच स्वरो मादो येषां ते शारदवनवस्तमितमधुवग्म्भीकौ-श्लिनयोवमुमुक्षुस्वरः । इह च शरत्काले हि कृतीनां प्रापत्तिः, मधुरस्वनयश्च अमन्योति शारदप्रणयः । तथा पीतापीयेण श-श्वप्रवृत्तौ तद्वद्वदमनोहता तस्य इयादिनि नवस्तमितप्रणयम्, स्वकपोपदयोगात् मधुरगम्भीरव्ययामिति । तथा कटीसूत्रमाय-रणविद्येयोः, तत्प्रधानामि नीलानि बलदेवानां, पीतानि वामुदे-वानां कौश्लयकानि बह्वविद्येयुगामि शासोसि बलनामि येषां ते कटीसूत्रकनीलपीतकौश्लयवासलः । प्रवर्दीसतेजस्यो वरप्रमाथतया वरदीसितया च । नरदीहा विक्रमयोगात् । मर-वः तयः तत्रायकथात् । नरेन्द्रः परमेस्वरयोगात् । नरकुपजा उन्-क्लितहायं प्रारिर्नोहकत्वात् । मरुदुषमकल्पः देवराजोप-माः, अर्धार्थकं शेषराजेभ्यः राजतेजोऽलक्ष्यया दीप्यमानाः । नीलकपीमकवसना इति पुनर्भयनं निगमनाथम् । कथं ते नये-त्याह-(दुये दुये इत्यादि)यत् च नववासुदेवनवबलदेवा इति । (तिविदु य ति) वास्तकत्वात् ।

“ विहृदु तिविदु शुविदु य, संयदु पुरिसुषमे पुरिससाहे ।
 तह पुरिसपुंडरीय, दृष्टे नारायणे करहे ॥ १ ॥
 अयले विजय नदं, सुष्यनं च सुदंशने ।
 अयले नदंये परमे, रामे याचि अरिच्छमे ॥ २ ॥ इति ।
 (किच्छीपुरिसां षि) कीच्छिप्रधानपुण्यां रमितं ।
 “ मधुरा च कणकमण्ड, सावथी वीथं च रायगिहं ।
 कायदी कोसंबी, मिहिकपुरी इत्थियणुरं च ॥ १ ॥ ”

तथा-
 “ गावि ज्ञुप संगमे, तह इत्थिपरहभो रंगे ।
 प्रज्ञासुराग गोठी, परहृदी माठवाई य ” ॥ १ ॥ इति ।
 ताठवाई

“ अस्सग्गीवे नारयं, नरयं मधुकेदमे निहंसे य ।
 वलि पहासाय तह रा-वणे च नयमे जरासो ॥ १ ॥ ”
 “ एर सलु पदिनसु, किष्णीपुरालसा वामुदेवानं ।
 सव्ये वि चक्रजोरी, सव्ये वि हवा सचकीहं ॥ २ ॥
 भयिवाणकडा रामा, सव्ये वि य केसवा निवाणकडा ।
 उकुगामी रामा, केसव सव्ये अहीगामी ॥ ३ ॥ ” इति ।
 (भागमिस्सेणं षि)भागमिष्यता कालेन । “भागमिस्सां षि”
 पाठात्परम् । (भागमिष्यतां अविषयतां प्रपद्ये तस्यैवन्तीति । स ० ।
 (८४) तीर्थोत्पत्तिः-

तेरीसाए पदये, वीए वीरस पुण मयोसरणे ।
 संघोःपदमणुहरोशे, सुयं च शक्तिं समुपपन्नं ॥२०६॥
 अयोविश्रान्तानामं प्रथमसमवसरणे तीर्थे समुपपन्नम्, वीरस्य पुनर्हितीये समवसरणे तीर्थे समुपपन्नम् । तीर्थे नाम प्रथमत्वं, तच्च निराधारं न भवति, तेन साधुसाध्वीभावकथाकथनः चतुर्वेधः संघः । तथा प्रथमगणधर आद्यगणधूरं, कुनं आदशा-कीकथय, पतनकथपं तीर्थे समुपपन्नम् । सध ० १०० हार ।
 भा ० म ० ।

(८६) निर्गमनकालं प्रतिपाद्यथाह-

पासो अरिहृनेमी, सेज्जो सुमति मङ्गिनाथो य ।
पुव्वाह्णे निक्खत्ता, देसा पुण पञ्चिपएहम्मि ॥३१०॥
पाभ्बनाथोऽरिहृनेमिः, भेषांसः, सुमतिमंछुनामा; एते पञ्च
सीधंरुणः पुवाह्णे निष्कान्ताः। शेषाः पुनः श्रीशुचयनस्वामिप्रभृतयः
पश्चिमाह्णे निष्कान्ताः । आ० म० १ अ० १ खपद ।

(८६) दर्शननामानि, तदुत्तरासिं थाऽह-

अह्णं सइवं संखं, वेअंतिअनाह्णिआण बुष्काणं ।
बइसेसिआण वि मयं, इमाईं सम दूरिसणाईं कमा ॥३३६॥
तिथि उसहस्स तित्थे, जायाईं सीयल्लस तं दुष्णि ।
दूरिसणभेगं पास-स्स सत्तमं वीरतित्थम्मि ॥ ३४० ॥

(अणं सइवं संखं) जैन १ देशं २ साकृत्पथ ३ (वेअंतिअनाहि-
आण बुष्काणं ति) वेदान्तकानां मतं ४ अनातिकानां मतं ५ वैदिक-
नां मतम् ६ (बइसेसिआण वि मयं) वैशेषिकानामपि मतम् ७. (इ-
माईं सम दूरिसणाईं कमा) इमानि सप्त दर्शनानि क्रमाद्युक्रमेण
अवर्णयति गायऽथः ॥३३६॥ (तिथि उसहस्स तित्थे जाया-
हं सं) पुर्वेषु धार्यावर्षिकमन्मन्त्रस्येह संख्यादायाणि त्रीणि
दर्शनानि श्रेष्ठतरीये जातानि ३ । (सीयल्लस तं दुष्णि)
शान्तस्य तीर्थे ते च दर्शने, तद्वपे चतुर्थपञ्चमे जाते ५,
(दूरिसणभेगं पासस्स) एकं तदभ्येतं षष्ठं दर्शनं पाभ्बस्य
तीर्थे ६, (सत्तमं वीरतित्थम्मि) सप्तमं दर्शनं वीरतीर्थे संजा-
तस्मिन् गायऽथः ॥ ३४० ॥ सत्त० १६० ३ ३० ३ ३० ३ ३० ।
दीक्षानक्षत्राणि क्यचनवत् । सत्त० १६० ३ ३० ३ ३० ।

(८७) अनर्थावयः-

असपसम पुक्खलक्खं, पुव्वंगुणमज्जियस तं चेव ।
चउरंगुणं अक्खं, पुणो पुणो जाव सुविहि सि ॥
(असिअव शब्दे २२६४ षष्ठे पुर्वे केवाक्षिपथोयं ध्यायथातेषां)
पणवीसं तु सहस्सा, पुव्वाणं सीयल्लस परियायो ।
लक्खलाईं एक्कवीसं, सिज्जांमज्जियस वासाणं ॥
चउपनं पन्नास, तथो अक्खट्ठायां अक्खाईं ।
अह्णाइजाईं ततो, वाससहस्साईं पणवीसं ॥
तेवीसं च सहस्सा, सयाणि अक्खट्ठायाणि य हवति ।
इगवीसं च सहस्सा, वाससकण्ठा य पणपन्नं ॥
अक्खट्ठाया सहस्सा, अह्णाइजाईं सच य सयां ।
सयरी विचत्तवासा, दिक्खत्ताकाळो भियंदाणं ॥

पञ्चविंशतिः पूर्वाकां सहस्राणि शीतशस्य पर्थायां प्रतर्थावयः।
अवोलाजिनस्य वर्णाणां अकाख्येकविंशतिः । वासुपुत्रस्य च-
तुष्पञ्चासहस्रसहस्राणि । विमलनाथस्य पञ्चदशसहस्राणि ।
ततोऽनन्तरमन्वाजितोऽर्द्धमणि, साहस्रानि ससहस्रसहस्राणि
प्रतर्थावयः । धर्मनाथस्याऽतुनीयाणि वर्षशतसहस्राणि । शा-
न्तिनाथस्य पञ्चविंशतिवर्षसहस्राणि । कुमुनाथस्य त्रयोविंश-
तिवर्षसहस्राणि शतानि चाऽर्द्धमणि । अरस्वामिन एकविंशति-
वर्षसहस्राणि । मङ्गिनाथस्य वर्षशतानि पञ्चपञ्चाशद्वर्षसह-
स्राणि । मुनिप्रवृत्तस्वामिनोऽर्द्धमणि वर्षसहस्राणि । नमि-
४९०

गायस्याऽतुनीयाणि वर्षशतानि । अरिहृनेमोः सप्त शतानि ।
पाभ्बनाथस्य सप्ततिवर्षाणाम् । बर्द्धमानस्वामिनो अष्टावर्षा-
शत् । एष यथाक्रमं जिनोऽपणासुधमाऽश्रीनां दीक्षाकालो
प्रतर्थावयः । आ० म० १ अ० १ खपद ।
दीक्षाकालः-

....., णिक्खत्ताऽमेगतत्तस्से सव्वे । (१५७)

सर्वे ३४ जिना अशोकतरपो निष्कान्ताः । सत्त० ६७ द्वार ।
(८७) संप्रति यो येन तपसा निष्कान्तस्तदनिधिरुत्तरा-
सुयइत्थय निष्कपचे-ण निगतो वासुपुज्ज (जिणो) वोत्थेण ।
पासो मङ्गी वि य अ-इमेण सेसा उ उहंणे ॥ ३८३ ॥

सुमतिरत्र-अस्यामवसर्पिययां चतुर्विंशतितोषहस्रसु मध्ये नि-
त्थमकेनानवरतमकेन निष्कान्तः । वासुपुत्र्यो जिनश्चतुर्थेन, ए-
केनोपवासेनेत्यर्थः । पाभ्बनाथो मङ्गिरपि चाहमेन विमिरुपवा-
सेः । शेषास्तु क्रममस्वामिप्रभृतयः षष्ठेन आर्यामुपवासाऽभ्यां
निष्कान्ताः । आ० म० १ अ० १ खपद । ती० । स० ।

(८८) दीक्षापरिचारः-

एगो भमवं वीरो, पासो मङ्गी य त्तिहं विहं सएहिं ।
जगवं पि वासुपुज्जो, गहिं पुरिससएहिं निक्खत्तो ३८५ ॥
उगाणं जोगाणं, रायसाणं च खविद्याणं च ।
चउहिं सहसेहं उअहो, सेसा उ सहसपरिचारा ॥ ३८६ ॥

तत्र एको भगवान् वीरो बर्द्धमानस्वामी प्रवर्जितः, न केनापि
सह तेन व्रतं शूहीतामर्थचरः । पाभ्बनाथो, भगवांश्च मङ्गि-
भिक्षिभिः श्रुतेः सह व्रतमप्रदीदौ। अत्र च मस्तिस्वामी स्त्रीणां
पुरुषाणां च प्रत्येकं त्रिभिस्त्रिभिः श्रुतेः सह प्रवर्जितः, ततो वि-
श्रितानि चद शतानि भवन्ति । यस्त्ये त्रिभिः श्रुतेरित्युक्तं तत्र
केचनानाः क्षियः पुरुषा वा शूहीताः, श्रितीयः पुनः पद्मः सहापि न
विश्रुजिन इति सम्प्रदायः। स्थानाभूट्टीकायामत्युक्तम्-मस्तिजि-
नः श्रीश्रुतेरपि त्रिभिः श्रुतेः । भगवानपि वासुपुत्रः चक्रिः पुत्र-
श्रुतेः सह निष्कान्तः, संसारकान्ताऽभिरगतः, प्रवर्जित इति
वाच्यत् ॥ ३८६ ॥ (" वासुपुत्रेण च अहो गहिं पुरिससएहिं मुंहे
जविष्ठा । " एषा० ६ आ०) उगाणामारककस्थानीयानां, भोगानां
मुक्तायानां, राजयानां शिवायानां, कृत्रियानां सामन्ताऽश्री-
नां सर्वसङ्घस्य चतुर्भिः सहस्रैः सह क्रमजिनः प्रथमो जिनो
निष्कान्तः, नतं अत्रादेश्वर्थः । शेषास्तु वीरपाभ्बमदिलवासुपुत्र-
नाभेयव्यतिरिक्तः जिना अजिताऽह्य एकोनाविंशतिः, सहस्रप-
रिचारा पुरुषसहस्रसहस्रिताः प्रवर्जितपुरितिः ॥ ३८६ ॥ प्र० ३१
द्वार । आ० म० । स० । सत्त० ।

(८९) दीक्षापुरव-

असज्जो अ विण्णियाए, वारवईए अरिउररणेमी ।
अवसेसा तित्थयरा, निक्खत्ता जम्मज्जूपीसु ॥
क्रमस्वामी जगवाह विनीतायां नगर्थ्या निष्कान्तः । द्वारव-
स्यामरिहृनेमिः, अवशेषा अजितस्वामिप्रभृतयस्तीर्थकरा नि-
ष्कान्ता अन्मज्जियसु । यत्र ज्ञातास्तत्र निष्कान्ता इति नायः ।
आ० म० १ अ० १ खपद । स० । सत्त० ।
दीक्षासमये भ्रतःपर्वसहस्राणम्-
....., जायं च चउत्थय मणुदाणं ॥ (१५७)

दीक्षायां गृहीतायां तस्मिन् समये सर्वेषां जिनानां चतुर्थं मनःपथेवद्धानं जातम् । सप्त ७१ द्वाः ।

(७८) दीक्षाभासादयः-

जन्मं व मासपक्षा, नवरं सुवयस्स सुद्धफणुण्णो ।
निविराराण वयम्मो, कसिणा असाढमगसिः ॥ १५६ ॥
अच्छमि नवमी पुषिमि, दुदसि नवमि तेरमीतिं उट्ठी ।
बारसि तेरसि पनरसि, चउत्थि चउदसि य तेरमिया ॥ १५७ ॥
चउदसि पंचमिगारासि, एगारसि वारासिय नवमि उट्ठी य ।
एगारसि दसमि तिही, नवमि उरुरामि पुव्वं व ॥ १५८ ॥
व्रतमासाऽऽदिनसुत्राणि राशयश्च कथयन्ते । (जन्मं व मास-
पक्षाणि) जन्मं वद् मासपक्षाः-जन्मकदमाणके ये मासाः पक्षाश्च
कथिताः, दीक्षाकदमाणकेऽपि त एव हेत्या इत्यर्थः । (नवरं ति)
यथावात् । विशेषो हेत्यः- (सुवयस्स सुद्धफणुण्णो ति) सुव-
तस्य मुनिव्रतस्य व्रते फणुण्णिको मासः । (नामवाराण वयमि
ति) नमिजिनवीरजिनयोमिने (कसिणा असाढमगसिरे ति)
कृष्णायाषाढमार्गशीर्षी, तत्र नमिजिनस्य व्रते कृष्ण आषाढ-
मासः । श्रीवीरजिनस्य व्रते कृष्णो मार्गशीर्षमासः । इति गाथा-
र्थः ॥ २४६ ॥ (अट्टमि नवमी पुषिमि) अष्टमी, नवमी, पूर्णिमा
(उट्ठसि नवमि तेरसी तिगं उट्ठी) द्वादशी, नवमी, त्रयोदशी
त्रिकम, चट्ठी (बारसि तेरसि पनरसि) द्वादशी १० त्रयोदशी
११ चतुर्दशी १२ (चउदसि चउदसि अ तेरसिया) चतुर्थी
१३ चतुर्थ्यां च १४ त्रयोदशिका १५ । इति गाथार्थः ॥ २४७ ॥
(चउदसि पंचमिगारासि) चतुर्थी १६ पञ्चमी १७ एकादशी
१८ (एगारसि बारसि नवमि उट्ठी) एकादशी १९ द्वादशी २०
नवमी २१ चट्ठी च २२ (एगारसि वसमि तिही) एकादशी २३
दशमी २४ तिथिः (वयमि चउरुरामि पुव्वं व ति) व्रते नकत्र-
राशयः पूर्ववत् । " इय चवणुरिक्कुरासी, जन्मे दिक्कवा वि णाणे
वि " इति पूर्वमुक्तत्वात् ये चववनसमये नकत्रराशयो, व्रतेऽपि
त एव हेत्याः । इति गाथार्थः ॥ २४८ ॥ सप्त ७१ द्वाः ।
दीक्षाराशिः कववनवत् । सप्त ७१ द्वाः ।

दीक्षातिष्ठय-

न उ नाम अक्षलिगे, न य गिरिलिगे कुलिगे वा ॥
सर्वे एव तीर्थं कृतस्तीर्थं करलिङ्गं एव तिष्णाताः, न तु नाम
अन्यलिङ्गं, गृहिलिङ्गं, कुलिङ्गं वा । आ ० म ० १ अ ० १ अवर ।
(अन्यलिङ्गाऽऽद्यर्थोऽप्यथ)

दीक्षातोचमुष्टिः-

कथंपंचमुष्टिसोआ, उसरो चउमुष्टिकयसोओ । (२५०)
कृतपञ्चमुष्टिसोआ स्वयोविदातिजिना, अयमः चउमुष्टि-
कृतसोओ जातः । सप्त ७१ द्वाः ।

दीक्षावनाति-

उसरो तिक्त्थयण-मि वामुपुजो विहारमिगमि ।
धम्मो य वण्णए, नीलगुहाए मुणी नाम ॥
आसमपयमि पासो, वीरजिणिदो य नायसंहामि ।
अवसेसा पव्वइया, सहसंभवणमि उज्जाणे ॥
अयसे-अचनस्वामी तिज्जापेवने उद्याने तिष्णाताः, वामुपुजो
विहारयुद्धो विहारयुद्धकाजिधाने उद्याने; धम्मो धर्मस्वामी
जगत्वाद् वप्रगायां वप्रगाभिधाने उद्याने । तथा च वदयति-

" सेसाण कववारा, जेसुज्जाणेतु पव्वइया । " एवं नीलगुहा-
यां नीलगुहाजिधाने उद्याने मुनिनामा मुनिसुव्रतनामा तीर्थ-
करो तिष्णातः । तथा माधमपदे आश्रमपदार्थमिधाने उद्याने
पार्श्वनाथां तिष्णातः; वीरजिनोको हातकवने हातकएवमि-
ने उद्याने । अचशेषा अजितस्वामिप्रभृतयस्तीर्थकराः सहसा-
व्रयणे तिष्णाताः । आ ० म ० १ अ ० १ अवर ।

यारम्मवयसि तिष्णातास्तदमिधित्तुराह-

वीरो अरिद्वेनेयी, पासो मल्ली य वामुपुजो ॥
पदमवए पव्वइया, सेसा पुण मज्झिमवयमि ॥
वीरो महावीरः, अरिद्वेनेयिः, पार्श्वनाथा, मज्झिवांसुपुत्र इत्येते
पञ्च तीर्थकृतः प्रथमवयसि कुमारवत्सकृते प्रयजिताः । शेषाः
पुनः ऋषभस्वामिप्रभृतयो प्रथमे वयसि वैभवलक्षणं वत-
मानाः प्रयजिताः । आ ० म ० १ अ ० २ अवर ।

(९२) दीक्षाशिविका-

एरसि चउष्ठीसाए तित्थगराणं चउष्ठीसं सीयाओ
होत्या । तं नहा-

" सीया सुदंसण सु-प्पया य सिद्धत्थ मुप्पासिद्धा य ।
विजया य वेजयंती, जयंति अपराजिया चैव ॥ १४ ॥
अरुणप्पज चंदपपम, मूरप्पज अगिमप्पत्ता चैव ।
विमसा य पंचवसा, मागरदत्ता य णामदत्ता य ॥ १५ ॥
अजयकरा निव्वुट्ठकरि, मणोरत्ता तह मणोहरा चैव ।
देवकुर उचरकुरा, विसाल चंदपपाई य ॥ १६ ॥
एआओ सीयाओ, सत्थेसि चैव जिणवर्दिदाणं ।
सत्तत्रगवच्छट्ठायां, मत्थेअयसुसुयत्तायां ॥ १७ ॥
पुत्थि ओम्भिता मणु-जेहि सा इट्ठोपकुवेहि ।
पत्ता वहेति सीये, अमुरिंदमुसुरिंदानिगांदा ॥ १८ ॥
चलचवलकुंदलपरा, मच्छंदविकुत्थिवाभरणपारी ।
सुरअमुरवदिआणं, वहेति सीयं जिणिदाणं ॥ १९ ॥
पुरओ इवंति देवा, नागा पुण दाहिणमि पासमि ।
पच्चिंउणं अमुरा, गरुडा पुण उचरे पामे " ॥ २० ॥
(सत्थेअयसुसुयत्ताया ए ति) सत्थेअया सत्थेअ शरदादिषु
ऋतुषु सुखदा गायया प्रमया आनपाजावसुखदाया वा, युक्ता
इति शेषः । तथा- (सा इट्ठोपकुवेहि ति) सा शिविका
वद्यां जिनेऽप्याकटः, इट्ठोपकुवेदुषुचित्तोरामिअर्थथेः ।
तथा (चलचवलकुंदलपरा ति) चलाश्च ते चवलकुण्ड-
लपराश्चेति वाक्यवत् । तथा मच्छन्देन स्वकृत्या विक्षिपितानि
वाय्वाभरणानि मुकुटाऽऽशीनि तानि धारयन्ति ये ते तथा । अमु-
रेन्द्राऽऽद्य इति योगः । (गरुड ति) गरुडश्च वाः सुवर्णकुमारा
इत्यर्थः । स ० सप्त ७१-

(९३) अथ पद्मपुष्पादिभक्तुमारोत्थानान्याह । दिक्कुमारिका
नाम-दिक्कुमारजवनपतिविशेषोपजातिजा इत्यर्थः-
मेसअट्ट उदुसोया, चउदिसि रुयमाअ अट्ट पत्तेअं ।
चउ विदिमिभक्तुमारो, ईवी छप्पज दिसिकुमरो । १० ॥
(मेसअट्ट उदुशेय ति) मेरोरुहोहोकात् १, ऊदुहोका-

व २ । तत्र अथोलोके गजदन्तागिरिचतुष्टयस्याधस्ताद्द्वानां दिक्कुमारीणां भवनाति स्मित । एतच्च सामाम्यमात्रेणैव स्थानमुक्तम् । विशेयेन तु संप्रदायगम्यम् । तथा-ऊर्ध्वे शोकेः मेरोरुपरि नन्दनवने द्रष्टव्यं कूटानि स्मित । नेत्रापरि अष्टानां दिक्कुमारीणां भवनाति स्मित । (अत्रदिशि रुचमाह ति) चतुर्दिग्गतिरुचकात् रुचकादीरिचचतुष्टयादित्यर्थः । (अत्र पद्ये ति) एतेभ्यः बद्धस्वामकेभ्यः प्रत्येकमष्टाष्टौ समागच्छन्ति । एवमष्टस्वारीण्यष्ट दिक्कुमार्यो जाताः । (अत्र विदितिसम्प्रकल्पय ति) अतस्मां विदिक्रकवकात्, रुचकगिरिबिदिगुच्य इत्यर्थः । अतस्मां मध्यवक्त्रकान्नात्, रुचकद्वीपमध्यादित्यर्थः । (इती उपपन्न विस्किुमरी) आगच्छन्ति एवं बरपञ्चाशद् दिक्कुमार्यः । इति गाथायः ॥ १०१ ॥ सप्तम ३३ इति ।

अथोलोकवासिन्योऽष्टकुमार्यः-

जया एं एकमेके चक्रवर्तिविजय जगवनेो तित्थयरा स-
पुपज्जति, तेणं कालेणं तेणं समएणं अशोलोगवत्थव्वाओ
अत्र दिसाकुमारीओ महत्तरिआओ सर्पहिं सर्पहिं कुमेहिं
सर्पहिं सर्पहिं जवणेहिं सर्पहिं सर्पहिं पाभायवदेसर्पहिं प-
त्तेभं पत्तेभं चउहिं सायाणअसाहस्सीहिं चउहिं महत्त-
रिआहिं सपरिआहिं सत्तहिं अणीएहिं सर्पहिं अणी-
आहिं वरिहिं सोसमएहिं आपरकवदेवसाहस्सीहिं अणुहिं अ
वर्हिं बाणमत्तरेहिं देवेहिं देवीहिं अ मकिं संपरिवुडाओ
महायाहयण्टगीअवाहअओ जाव जोगभोगां जोगपाणी-
ओ विहरति । तं जहा-

“भोगकरा ? भोगवर्द्ध १, सुजोगा २ जोगपात्रिनी ४ ।
तोयधाराए विचिचा ५ ६, पुष्पमालाए अण्णिदिया” ॥ १०१ ॥

(तेणं कालेणं इत्यादि) तस्मिन् काले संज्ञाजिनजन्मके भरतेरावतेषु तृतीयचतुर्धारकक्षणेषु, महाविषदेषु चतुर्धारकप्रविभागक्षणे, तत्र सर्वदाऽपि तत्राप्यसमसदृशकाक्षयविद्यमानत्वात् । तस्मिन् समये सर्वत्राप्युर्ध्वरात्रलक्षणे, तीर्थकराणां हि मध्यरात्र एव जन्मसंभवात् । अथोलोकवास्तव्याः, चतुर्धा गजदन्तानामप्यः समभूतत्वाद् तत्रैतत्तोजनरूपां त्रिवेणुलोकप्रवस्थां विमुच्य प्रतिगजदन्तं द्विजिनानेव तत्र भवनेषु बसन्तीत्याः । वधु गजदन्तानां वधुपञ्चमकूटेषु पुत्रं गजदन्तस्ये आसां वासः प्रकृतिः, तत्र क्रांदाद्येभ्यो गमनं हेतुरिति, आसामपि चतुःशतवोजनाऽऽदिपञ्चशतयोजनाऽऽदिपञ्चशतयोजनपर्यन्तैः पृथ्व्यगजदन्तगिरिगतं पञ्चाहातिककूटगतप्रसाधतं स्रकवासिन्व नमनवभक्तकूटगतमेव हूराऽऽदिदिक्कुमारीणां भवोलोकवासिन्वाऽऽपि । अथ प्रकृतं प्रस्तुमः- अष्टौ दिक्कुमार्यो दिक्कुमारा भवनपतिजातीयाः, महत्तरिकाः स्ववर्गेषु प्रधानतरिकाः, स्वकेषु स्वकेषु कूटेषु गजदन्तऽऽदिगिरिर्षितेषु, स्वकेषु स्वकेषु प्रवनेषु नवनपतिवाऽऽवाऽऽसेषु, स्वकेषु स्वकेषु प्रासादावलेसकेषु स्वस्वकूटवर्षिकोडाऽऽवाऽऽसेषु । स्वेषु च सप्तमये तृतीया प्राकृतत्वात् । प्रत्येकं प्रत्येकं चतुर्भिः सामानिकानां दिक्कुमारीसदृशपुत्रिभिरवाऽऽदिक्कुमार्याणां सहस्रैः, अतश्च अत्र महत्तरिकाभिर्दिक्कुमारिकानुष्टयविभवाऽऽदिद्विसन्तभिरत्तिक्रमणीयवचनाभिश्च स्वस्वपरिवारस-

हितभिः, सप्तभिरनोकैर्देवस्वहृदयपदातिमिद्विषयध्वंभन्तव्यक-
पैः, सप्तभिरनोकाधिपतिभिः, चोदशांजनात्मरत्नकवैद्यैश्चैरि-
त्यादिकं सर्वं विजयवशाधिकार इव व्याख्येयम् । ननु कासाङ्गि-
दिक्कुमारीणां युक्त्या स्थानाङ्गे पत्येवामस्थिते मणनात् समान-
ज्जातीयत्वेनासामपि तथा नूतापुत्रः संज्ञायामानत्वाद् प्रवन-
पतिजातीयत्वं सिद्धम्, तेन अवनपतिजातीयानां धानमन्तरजा-
तीयपरिकरः कथं संशङ्कते ? उच्यते- एतासां महाहर्दिकायेन ये आङ्गाकारिणो व्यन्तरास्ते प्राङ्गा इति । अथवा- धानम-
न्तरशब्देनाऽत्र चानामानन्तरेषु चरन्तीति यौगिकार्थसंश्रय-
णाद् अवनपतयोऽपि वातमन्तरा इत्युच्यन्ते । उभयेषामपि प्रायां वनकूटाऽऽदिषु विहरणशीलत्वादिति सज्जाव्यते । तथैव बुभुधुवगम्यानि सर्वं सुसूच्यम् । अथनासां नामान्याह-
(तं जहा इत्यादि) तद्यथा- “जोगकरा” इत्यादि । कृपकमे-
तव कथय्यम् ।

एतासामासमानं चलन्ति-

तए णं तासि अशोलोगवत्थव्वाणं अट्टएहिं दिसाकुमारी-
णं महत्तरिआए पत्तेभं पत्तेभं आसएणं चलिंति । तए थं
ताओ अशोलोगवत्थव्वाओ अट्ट दिसाकुमारीओ महत्तरि-
आओ पत्तेभं पत्तेभं आसएणं चलिंति आं पासंति, पा-
सिचा आंहिं पंजंति, पंजंजिचा जगवं तित्थयरं आहिंषा
आजोएंति, आजोएसा अणुमणं सदावेंति, सदाविचा
एवं वयासी-उपपेके खलु जो ! जंबुद्वीपे भयवं तित्थयरे,
तं जीयमेअं-तीअपचतुष्पुषमसायायाणं अशोलोगवत्थव्वा-
णं अट्टएहिं दिसाकुमारीमहत्तरिआणं जगवओ तित्थयर-
स्स जन्ममहहिंमं करिचए, तं गच्छामो णं अट्टेहिं वि भग-
वओ तित्थयरस्स जन्ममहहिंमं करेमो चि कडु एवं वधे-
ति, वहा पत्तेभं पत्तेभं आभिभोगिणए देवे सदावेंति,
सदावेचा एवं वयासी ॥

अथैतास्त्वेवं विहरन्तीषु सर्तीषु किं जातमित्याह- (तए ज-
मित्यादि) तत्रैतानामथोलोकवासिन्व्यानामष्टानां दिक्कुमा-
रीणां महत्तरिकाणां प्रत्येकं प्रत्येकमासनानि चलन्तीति । प्रथेताः किं किमाकारुतिरिवाह- (तए जमित्यादि) तत्र आ-
सनप्रकल्पानन्तरं ता अथोवास्तव्या अष्टौ दिक्कुमार्यो मह-
त्तरिकाः प्रत्येकं प्रत्येकमासनानि जलितानि पश्यन्ति, एता
वाऽऽपि प्रयुज्जन्ति, प्रयुज्य भगवन्तं तीर्थकरमवधिना आ-
भोगवन्ति, आभोग्य च अन्त्यमन्वं शब्दवन्ति, शब्दविरवा च
एवमवादिषुः । यद्वादिपुस्तकाह- (उपपेके इत्यादि) उत्पन्नः
खलु भोः ! जम्बुद्वीपे जगवांसीतीर्थहरः, तज्जीतमेतत्कष्टप एषोऽती-
तमनुत्पन्नागतानामथोलोकवासिन्व्यानामष्टानां दिक्कुमारी-
महत्तरिकाणां भगवती जन्ममहिमां कर्तुं, तत्रकृत्वाभं वयमपि
भगवती जन्ममहिमां कुर्म इति कृत्वा, धाम्नामनेकाकार्यत्वा-
च्छिन्त्य वनसा एवमनन्तरिकं बद्धन्ति, बद्धित्वा च प्रत्येकं
प्रत्येकमाजिगेयिकान् देवाद् शब्दवन्ति, शब्दवित्वा चैव-
मवादिषुः ।

किमवादिपुस्तिकाह-

सिप्यामेव जो देवाणुपिआ ! अण्येणसंजसयसिधिहिं

बहुपुत्रसङ्कलने नाथप्रकाशकः, तेन प्राचक्षुषा जगवातुपमीवते, तच्चाभूत्सामिति । ततो विशेयमाह-सूनेस्य मूर्तिमत्तः, बहुपुत्रो-
 ष्यस्येयथः । सर्वजगद्धीवानां वरसङ्कल्पकारकस्य । उक्तयं विशे-
 येषुश्रारेण हेतुमाह-हितकारको मागो मुक्तिमानः सम्पद्य-
 कान्दशेनचारिकस्यः । तस्य देविका उपदेतिष्ठा, दार्शिकेयथः ।
 तथा विष्णो लक्ष्मणाऽनुगमनेन परिश्रममाह लक्ष्मणायिनी,
 सलक्ष्मणोऽनुगमद्वयसंकाशतत्पार्याथी, एवंविधा बाणुद्विषो-
 कसंपद, तस्याः प्रभुः स्वामी, सागिन्धायवचनलक्ष्मिक इ-
 स्थः । तस्य । तथाऽत्र विशेयपदस्य परनिपातः प्राह-
 तस्यात् । जिनस्य रागद्वेषजेषु, क्लानिनः सातिशयज्ञानयु-
 कस्य, नायकस्य धर्मवचनकवर्तिनः, सुदस्य विदिततत्त्वस्य, बो-
 धकस्य परेणामावेदिततत्त्वस्य, सलक्षणोक्तानयस्य सर्वप्राणि-
 वर्गस्य शीघ्रिणीऽऽजानसंयत्नप्राप्त्यां योगेशमकारित्वात् । नि-
 म्मस्य ममन्वरहितस्य, प्रवरकुलसमुद्भवस्य, जात्या कृत्रि-
 यस्य, एवंविधोविषयातगुणस्य शोकात्मस्य, यवमसि ज-
 वनो, तस्यं चन्वाऽसि पुण्यवत्यसि, कृतायाऽभि, वयं हे दे-
 वाऽभ्ये । अशोकोकवास्तव्या अष्टौ दिक्कुमारीमहारिकाः ।
 भगवतो जन्ममहिमां करिष्यामः, तेन पुण्याभिनं भेतव्य-
 -असम्मान्यमानपरजनाऽऽपातेऽस्मिन् रहःस्थाने इमा विस-
 दृष्टजगतीयाः किमिति शक्नुऽऽकुञ्चं चेतो न कार्योमत्पर्यथः ।
 (नि कु उचरुपुरचिन्मं किंसीभागमित्यादि) इतिकृथा प्रस्ता-
 वादिदमुक्त्वा, ता एषोचरपरैरस्यं विष्णुभागमपकामिति ।

अथैतासामितिकस्यमहाह-

अवकमिचा वेष्टान्वयसमुपायाणं समोह्यंति, समो-
 ह्यिचा संविज्ञाईं जोअथाईं दंरं निसिरंति, नि-
 सिरिचा तं जह्वा रयणाणं जाव संवट्टवाए वि-
 र्वंविचि, विरव्विचा तेषुं सियेणं मउएणं अणुए-
 णं नूमित्तवामिपकरोणं मणरेणं सवोठअमु-
 रहिहुमुमगंथाणुवासिएणं पिदिमनो । हारिमंथुकरेणं ति-
 रिंरं पवाहएणं भगवओ तित्थयरस्स जम्मणजवायस्स
 सव्वओ समंता जोअयपरिमंरुं, ते जहाणामए कम्मयर-
 दारए सिआऽजाव तदेव णं तस्य तणं वा पवं वा कट्ठं वा
 कयवरं वा अमुदमकोवंलं पूअं दुभिमंणं, ते सव्वं आहु-
 णिअ आहुणिअ एमंते एमंति, एहिचा जेणव भगवं ति-
 त्थयरे तित्थयरमाया य, तेणव उवागउच्चंति, उवागच्छिचा
 भगवओ तित्थयरस्स तित्थयरमायाए अ अद्ररसामंते
 आगामयाणीओ परिगामयाणीओ चिद्धंति ।

अपकस्य च वैकियसमुद्धानेन समवध्मंति, समवदस्य च सं-
 वधानानि योजनानि वरुं निच्छुज्जित्, निच्छुज्य च किं ताः कुवेति ।
 तदेवाऽऽह-तच्छा दत्तानाम् । यावत्पयात्- । वहराणं वेष्टिअणं
 ओदिअक्काणं मसारगण्णं हंसगज्जाणं पुत्रयाणं सोमंअन्नाणं
 ओहैरक्षानं अज्जाणं पुत्रयाणं रयणाणं जायकवाणं प्रकाणं फ-
 सिहाणं रिद्धाणं अहावायरे पुग्गो परिसेऽडेह, अहासुमुमे पुग्गो
 परिमादह, दुब्बं वि वेष्टविचसमुपायाणं समोह्यंति, अमोह-
 यिन्ता । इति वदंशहः । एतान्तिस्सवरमायाया पुवं अरत्ताभि-
 नोयिकदेवानां वैदिक्यकरमाधिकारे कृता, तेव ततो प्राज्ञा ।

वाक्ययोजनायै तु किञ्चिद्विषयने-तेषां दत्तानां बाह्याद् पुत्रला-
 न् परिशास्यै सुवमान् पुत्रज्ञानं गृह्णन्ति, पुनर्वैकियसमुद्धानपू-
 वकं संवचकवानाद् विकुर्मन्ति । बहुवचनं चात्र किञ्चित्त-
 कार्यस्य सम्पदकृतिष्यथै पुनः पुनर्वीनविकुर्षवाहापनायथै ।
 विकुर्ष्यं च तेन तत्साविष्णुर्वितेन, शिवेनोपकवदितेन, सुद-
 केन भूमिलसिंघा मास्तेन अमुदनेन अमुदुच्चारिणा, भूमिनल-
 बिमन्नकरणेन मनाहरेण सत्यैकानां वदन्तुसम्भवाणां सुखि-
 कुसुमानां गन्धेनानुवासितेन, पाण्डमः पाण्डतः सन् निर्हारी
 नात्सुर्वं विनिगमशीलो यो गन्धः उज्जुणः, बलिभूतेत्यर्थः ।
 तिर्यक् प्रवातेन तिर्यक् वातुमारम्भेन, भगवन्स्तीर्थकरस्य ज-
 म्मभवनस्य सर्वतो दिक्षु समन्ताद्दिदिक्षु योजनपरिमण्डलम्,
 "से जहाणामए कम्मयरदारए सिआऽजाव" इत्येतत्सुवच-
 देशस्युचित्तद्वाह्यत्सुप्राप्तनंतैः "सदेव" इति द्वाष्टिकस्य-
 बहादायातेन संमाजयतीतिपदेन सहान्ययोजना कार्या ।

तथैवं दृष्टान्तसुभ-

" से जहाणामए कम्मयरदारए सिआ तरुणे बल्लं जुगवं
 जुवत्थे अण्णायंके थिरअमहत्थो हृदवाणुपाए पिठंतरोपणाएण
 यणुनिअव्वारंअव्वहृत्थंथे च्ममेठगहुदुणुअसमाहायमिचि-
 अगसे उरस्सवल्लसमयागद तलजललजुअल्लपरिघाहू संघण-
 पयजइएणमदणसमथे ठेए द्दक्खे पठे कुसले मेहावी निठण-
 लिसीवगए एगं महंतं सज्जाहत्थयं वा दंअसंयुज्जाणं वा वेणु-
 सिआणिणं वा महाए रायणं वा रायेंतेउरं वा देवकुञ्चं वा सभं
 वा पवं वा धारामं वा उज्जायं वा अतुरिअमचवल्लसंभंतं
 निरंतंरं सुनिकण सव्वभो समंता संयमज्जा सि । "

स यथानामको यत्प्रकारनामकः कर्मकरदारकः स्याद् भवेत् ।
 आसन्नसुव्युहो दारको न विशिष्टसाधर्म्यमाहू मवतत्त्वाह-तरुणः
 प्रवचमानवयाः । स च बलहीनोऽपि स्यादित्यत आह-बल-
 वान् । काणोपग्रवोऽपि विशिष्टसाधर्म्यविभ्रदेतिरित्यत आह-
 युगं सुपमज्जःपमाऽऽदिक्काः, सोऽपु नो निरपक्वो विशिष्टबलंमु-
 र्थस्यास्यस्यी युगवान् । एवंविद्यश्च को ज्वतिः, युवा यौवनवयसः,
 ईदहोऽपि श्वाः सन् निर्बलौ भवत्यतः अट्टयातद्गः, अट्टय-
 श्चोऽत्रान्नायवचनः; तेन निरातद्ग इत्यर्थः; तथा सिः प्रस्तुतका-
 र्येकरणेऽकरोऽमहसो हदमां वयसासौ तथाहदं निदिदन्त-
 च-यमापन्नं पाणिपादं यस्य स तथा । पुष्टं प्रतीतम्, अन्नेन पार्थक्ये,
 उक सकिन्धो, एतान् परिणामानि परिनिष्ठितानां गतानि यस्य स
 तथा, सुक्काऽऽदिदशोमात् पात्रिकः कान्तस्य परनिपातः, अहीना-
 क्क इत्यर्थः। एतानि चोक्तानि निविद्धतरचयमापन्नौ बहिस्ताविव कलितौ,
 हृदयाजिमुक्तौ जातावित्यर्थः । वृत्तौ सक्थौ यस्य स तथा । त-
 था चमैष्टकेन चमैपरियजकृतेणोपरकरणाविशेषेण ब्रुषनेन च-
 नेन, सुष्टिकवा च सुष्टका समाहताः सन्तस्ताहिनाः सन्तो ये नि-
 चिता निविद्धीकृताः प्रवदणमेव्यमाणवत्प्रमिथकाऽऽव्युचः, तद्ग-
 वानं वय्य तथा । हरसि भवतुरस्यमीदृशेन बलेन सम्भवागतः-
 अगततोऽसाहवीर्ययुक्तः । तथै ताहवृत्तौ, तयोपमंशं समधेयि-
 कं चपुगलं ह्वयं, परिघक्षांगं, शशिने तत्सदृशे दीर्घसंरत्तपी-
 मत्वाऽऽदिना बाहू यस्य स तथा । सक्कने गतोऽऽद्रेतिकेने,
 प्लवने मनाक् विक्रमवतिं गमने, जवनेअतिशीघ्रगमने, प्रमदं-
 कठिनस्याऽपि वस्तुनश्चूणने समर्थः । क्लेकः कलापायतः-
 क्लः काथोपासिबलिभिनकारी, प्रहो धामो, कुलसः सत्यक-
 णिकयापरिज्ञानवान्, मेवाथी संकल्पभूतदृक्कमंरुः, निपुणो-
 न्योपगतः-तिपुणं यथा अवलंब्यं शिल्पकियात्तु कौशलसमुपयसः ।

भोजनमात्राद् दूरतः क्लिप्तं रजो यत्र तत्तथा । अत एव प्रशाम्तं सर्वथाऽस्ति यत्र तत्तथा । अस्वैवाऽऽत्यन्तिकतः क्वाप-
न्येयमाह-उपशान्तं रजो यत्र तत्तथा कुर्वन्ति, कृत्वा च क्षिप्रमेव प्रसुप्तशाम्यन्ति, गन्धोदकवर्षाणाश्चर्षन्त इत्यर्थः । मथासां नृनी-
कचर्षन्त्यकरावास्त-एवं गन्धोदकवर्षणानुसारं तेषु पुण्यवा-
लकेन पुण्यवर्षकाद्विलेकेन, प्रकृतस्थाद् नृनीयार्थे सप्तमी ।
पुण्यवर्षे वर्षन्तीति ।

अत्रैवमित्यादिवाक्यसुचितमिदं सूत्रं होय-
“तत्रं पि वेदविषयसमुखायसुं समोहयन्ति, समोहणित्वा पुष्क-
वह्लप विद्वन्वसि, से जहाणामप मासागारदरप० जाव सि-
पोगवप एगं महं पुष्कउज्जिमं वा पुष्कवरुसगं वा पुष्कचगेरिं
वा गगदा रायणं वा० जाव समता कयगाहगहकरयवप-
नचविपमुकेणं हसकवषेणं कुसुमेणं पुष्कपुजोववारकवि-
धं करेडा, एवमेव ता भावि उक्तुगोवाध्यामाऽभाऽभाऽभा पुष्कव-
ह्लप विद्वन्वसि क्वापमेव पतखतवायति०, जाव जोअवपरि-
मरुं जलपधलयजासुरेण्यन्यस्य विद्वतास्स हसकवषस्स
कुसुमस्य जापुस्मेहपमाणमिं चं वासं वासंति । ॥३॥
अत्र ध्याक्या-नृनीयवारं वैकिचसमुद्धानेन समव्यञ्जितं । कोऽ-
धोः-संवतं कवातविकुर्वेषां हि यद् बलाह्रमयपि वैकिचसमु-
द्धानेन समवहननं, तन्किचकम्, एवमत्रावर्षेकविकुर्वेषां
द्वितीयम्, इदं तु पुण्यवर्षावैकिकुर्वेषां नृनीयम् । समवदत्य च
पुण्यवर्षावैकिकानि विकुर्वन्ति, स यथानामको माहाकापुत्रः, अ-
न्वैव प्रस्तुतकार्ये व्युत्पन्नान् । स्यात्वावर्षणार्थसोपपगतः,
एकं महतीं पुण्यार्थिकां वा, कायेतं वपरि स्वयमेवे इति ताधेव
छादित्वा, सुपैभूनां स्थायका पुण्यार्थादि का तां, पुण्यपटलकं वा
पुण्यऽध्यारमाजनविशेषः, पुण्यवाङ्मिकां वा प्रतीताम् । यावत्
सप्तमनाम् रनकजंथे या पण्यसुक्ती, तस्याः सुपुत्रीकारया
केशेषु प्रदं कवप्रहसं, नत्प्रकारेण गृहीतं, तथा करतसाह्रिप्र-
मुक्तं सत् प्रज्जं करतलप्रज्जद्विप्रमुक्तं, प्राकृतत्वात् प-
व्यस्ययः, ततो विशेषणसमासः । तेन कवप्रहसृहीतकर-
नतलप्रज्जद्विप्रमुक्तेन दशाक्षर्येकेन पञ्चवर्गेण कुसुमेन, जा-
त्यपेक्षया एकवचनम्, कुसुमजातेन, पुण्यपुत्रोपचारी वलि-
प्रकारः, तेन क्लिप्तं कुर्यात् एवमेता अपि ऊर्ध्वलोकवास-
था अर्थे दिक्कुमारीमहत्तारिकाः “पुष्कवह्लप विद्वन्वसि ॥”
इत्यादिः भोजनपरिग्रहशान्तं प्राञ्च्यं व्याच्येयम् । वाक्ययो-
जना नु-योजनपरिग्रहसं यावत् दशाक्षर्येकेण कुसुमस्य वर्षे
वर्षन्तीति । कथंनृत्यस्य कुसुमस्य ? जलजस्यजज्ञासुरप्रभू-
नस्य-अज्ञसं पञ्चाऽऽदि, लक्षणं विष्वाकाऽऽदि, भास्वरं दीप्यमानं
प्रभुममतिप्रचुरम् । ततः कर्मधारयः भास्वरं च तत्र प्रभूतं च भास्व-
रप्रभूतम्, अज्ञजलजसं च तद् भास्वरप्रभूतं च तत् तथा । तथा
वृत्तव्यायिनः-वृत्तेमात्रोभायवसिना तिष्ठन्तीत्येवंशाल्य, तथा वृ-
त्तमयोभायो पञ्चापुत्रीत्येवं व्यामशीलस्येवत्येधेः । कथंनृतं व-
र्षेद्, आम्बवाधक वषावो जानुलेख, तत्र प्रमाथं स्थावहाहृ-
सकणं, तेन सधशी मावा शस्य स तथा तं, स्थावहाहृत्वाति वै-
ष्य-अरण्यस्य अस्वारि, जङ्गवाऽऽनुविशतिः, जानुतस्ववारीति ।
एवमेव सामुक्तिकैः वरणावसानस्य जस्यवत्तम् ।

वर्षित्वा च किचत्यर्थेभोऽप्यमेवमित्यादिवाक्यसुचितम्-
वसप्रह इत्याह-वावत् “कालासुरवचर सि ।” अत्र
वाच्यपञ्चोऽधीधवाची । (० जाव सुप्वरपरिगमप्रज्ञोमं
ति) अत्र वाच्यकरणात्- “कुंरकतुवककनकतुव-

मधमवतं वबुद्धुआभिरामं सुगंधवराधिं गंधवह्निभूमं वि-
भं ।” इतिवचतसूत्रं होयव । तत् कालासुरमभुतपुष्यभुतिमम्
धुपाहापकव्याख्या प्रत्यत् । अत एव सुप्वरपरिगमप्रज्ञोमं-
सुप्वर इच्छलस्याभिगमनायाश्चरत्वाय योमं, कुर्वन्ति, कृत्वा
च यत्रैव भगवन्तीथकस्त्येकरमाता च, तत्रैवापागम्यन्ति,
उपागम्य च, यावत्तुव्या-“भगवन्तीथित्यवरमायाएव अद्रु-
रसामेते” इति ब्राह्मम् । आगायन्यः परिगायन्यस्तित्थन्तीति ।
अथ कचकवासिनीदिक्कुमारीवकमे प्रथमं पूर्वकचकलानाम-
छानं वक्यतमाहा-

तेषां कोशेषु तेषां सपणं पुरच्छिभरुअगवत्यव्याभो अह
दिसाकुमारीमहत्तारिआभो सपदि सपदि कूर्दहिं तद्वेव
नाव विद्वरंति । तं जहा-

“सुप्वरया य गंदा, आणंदां पंदिवदणा ।
विजया य केजयंती, जयंती अपरालिआ ॥ ? ॥”
मेतं तं वेव० जाव तुभेहिं हि भाइअन्वं ति कहुं जगवभो
तित्थयरसस तित्थयरमायाए अ पुरच्छिमेणं आयंयइत्य-
गयाभो आगाययाणीभो परिगाययाणीभो चिद्वंति ।

(तेषां कालेषु तेषां सपणं इत्यादि) तास्मन् कासे तास्मन्
समये वैरस्वदकचकास्तथाः पुर्वदिग्नागवादिचककहृत्वा-
सिन्ध्याऽर्धे दिक्कुमारीमहत्तारिकाः स्वकेषु स्वकेषु कृतेषु तथैव
यावद्दिहरन्ति । तथाथा-मन्दोत्तरा, चः सनुषये । नन्दा, आनन्दा,
नन्दिवकेना, विजया । चः पुर्ववत् । विजयन्ती, अचम्नी, अपरालि-
आ, इत्येता नामतः कथितः । शोभासप्तप्रकर्मण्यविशयो-
गभगवर्धनपरपराङ्गनसत्त्वान्नोयामिगिककृत्वायामिमानोर्वि-
णाऽऽदिकं तथैव, यावत्पुण्याभिने भतयमिति कृत्वा भगव-
तस्तीर्थकरस्य तीर्थकरमातुश्च पूर्वकचकसमागतत्वात् पूर्वतो
हस्तगत आदर्शो दर्पणो जिनजनन्योः वृक्षाराऽऽदिविलो-
कनाऽऽपुण्ययोनी वासां तासत्या, विशेषणस्य परनिपातः प्राक-
तत्वात् । आगायन्यः परिगायन्यास्तित्थन्तीति ॥ अत्र कचकाऽऽ-
दित्थकप्रकरणेणम्-एकादेशेन एकादशे, द्वितीयादेशेन त्रयोदशे,
तृतीयादेशेन एकविंशे कचकत्रये बहुमप्ये वलयाऽऽकारो कच-
केश्लक्षतुर्घातितो जलसहस्रापुष्पाः सूत्रे १००२, पञ्चमे ७०२३,
शिवरे ५०२४ योजनानि विस्तीर्णः, तस्य शिरसि चतुषु सहस्रे
पुर्वेदिशि मध्ये सिद्धातनद्वेः, उभयोः पाश्वेवाभ्यन्तारि च-
त्वारि दिक्कुमारीणां हृदयानि, नन्दीत्तराऽऽद्यास्तेषु वसन्तीति ।

अथ दक्षिणकचकवासिनीनां कर्तव्यम्-

तेषां कोशेषु तेषां सपणं दाहिणकभगवत्यव्याभो अह
दिसाकुमारीमहत्तारिआभो तद्वेव० नाव विद्वरंति । तं जहा-
“समाहारा सुपदथा, सुपबुक्ता जसोहरा ।
सञ्चोर्दं सेसवर्दं, चित्तगुचा वषुधरा ॥ ? ॥”
तद्वेव० जाव तुभेहिं न जाइअन्वं ति कहुं जगवभो
तित्थयरसस तित्थयरमायाए अ दाहिणेषां भिमारहत्वमया-
भो आगाययाणीभो परिगाययाणीभो चिद्वंति ॥

सम्यति दक्षिणकचकास्तथा इति पूर्ववत्, कचकवासि
हृदिकादिशि मध्ये सिद्धातनद्वेः, ननुभयतस्मान्वादि अस्वारि
कृदाति, तत्र भावस्य इत्यर्थः । अर्धे दिक्कुमारीमहत्तारिकाः
तथैव यावद्दिहरन्ति । तथाथा-समाहारा, सुपदथा, सुपबुक्ता,

यशोधरा, लक्ष्मीवती, शेषवती, चित्तगुप्ता, वसुधरा । तथैव
यावद्युष्माग्निर्न मन्यमानोऽङ्गिणः कृत्वा जिनजनन्योर्दक्षिणदिशामग-
त्वाह्निप्राङ्मनोः । जिनजननीस्नपनोपर्योगित्वात्पुष्पकलशह-
स्ता प्रागायम्यः परिगायम्यस्तित्ठवतीति ॥

सात्प्रतं पाश्चिमरुचकवासिनां वसुधराह-

तेषां कालेषां तेषां सपर्यणं पश्चिमरुचकप्रत्यव्याओ
अच्छ दिसाकुमारीमहत्तरिआओ सएहिं सएहिं० जाव वि-
हुरंति । तं जहा-

“इत्थादेवी सुरादेवी, पुढवी पठमावई ।

एगाणासा एवमिआ, भवा सीआ य अइमी ॥१॥ ”

तद्देव०जाव तुम्भाहिं ए भाइअव्वंति कहुं० जाव जगवओ
तित्ययरस्स तित्ययरमाउए अ पश्चिम्रुचकेषां तासिंअट-
इत्यगयाओ आगायमाणीओ परिगायमाणीओ चिहंति ।
“तेषां कालेषां” इत्यादि सचं तथैव, नवरं पश्चिमरुचकवास्तव्याः
पश्चिमदिशामगत्वाह्निरुचकवासिन्त्य इति । नामान्यासां पद्येनाऽऽ-
इत्थादेवी, सुरादेवी, पुष्टिदी, पद्मावती, यकनासा, नवमिका, भद्रा,
सीता । वः समुच्चये । अइमी वेति । कूटववस्था तथैव,
पश्चिमरुचकामगत्वाजिनजनन्योः पाश्चिमदिशामो तासुवृत्तं
व्यजनं तद्व्यस्तगतानिस्तुतीति ।

उदांचनां रुचकवासिनीनां कृत्यानि-

तेषां कालेषां तेषां सपर्यणं उत्तरिद्विरुचकप्रत्यव्याओ
०जाव विहुरंति । तं जहा-

“अंशेयुमा मिससेकी, पुंरुरीआ य वारुणी ।

हासा सव्वप्पमा चेव, मिरि हिरि चेव उत्तरओ” ॥१॥

तद्देव० जाव तित्ययरस्स तित्ययरमाउए अ उत्तर-
णं चायरहृत्यगयाओ आगायमाणीओ परिगायमाणी-
ओ चिहंति ।

उदांचनामप्येवमेवेति । तत् सूत्रमाह-“तेषां कालेषां” इत्यादि व्य-
कप । नवरमुत्तररुचकवास्तव्या उत्तरदिग्भागवत्तिरुचकवासि-
न्यः । नामान्यासां पद्येनाऽऽइ-अलम्बुआ, मिअकेशी, पुवरुरीका,
वः प्राग्बत् । वारुणी, हासा, सव्वप्पमा, वैवेति प्राग्बत् । श्रीः, ही-
ओत्तरनः कूटववस्था तथैव, उत्तररुचकवास्तव्याजिनजनन्यो-
रुत्तरदिग्भागो चायरहृत्यगया आगायम्यः परिगायम्यस्तित्ठवतीति ॥
अथ विद्विरुचकवासिनीनामामगनाऽवसरः-

तेषां कालेषां तेषां सपर्यणं विदिमिरुचकप्रत्यव्याओ
वचचारि दिसाकुमारीमहत्तरिआओ० जाव विहुरंति । तं
जहा-“चिआ य चिचकणुआ, सतेरा सोदावणी । ” तद्देव

०जाव ए जाइअव्वंति कहुं भगवओ तित्ययरस्स तित्यय-
रमाउए अ चरवु विदिसाओ दीविआहृत्यगयाओ आ-
गायमाणीओ परिगायमाणीओ चिहंति ।

“तेषां कालेषां” इत्यादि व्यकप । नवरं विद्विरुचकवास्तव्यास्त-
व्येव रुचकपवेतस्य शिरानि चतुर्थे सदहले चतसृषु विद्विक्कु ए-
कैकं कूटं, तत्र वानिन्यन्नानयो विद्विक्कुमार्यां यावाहिरान्ति ।
इमाश्च इषामाह्ने विद्युन्कुमारीमहत्तरिआ इत्युक्ता इति । पना-
सं वैशान्वादिक्रमेण नामान्येवम-चिआ, वः समुच्चये । चिचक-

नका, सुतेरा, सोदावणी । तथैव यावन्न भेतव्यमित्ति कृत्वा विदि-
गामगत्वात् भगवत्तस्तीधकरस्य तीर्थकामानुष्ठा चतसृषु वि-
दिक्कु दीपिकाहस्तगता आगायम्यः परिगायम्यस्तित्ठवतीति ।

अथ मध्यरुचकवासिन्य आगमविधयः-

तेषां कालेषां तेषां सपर्यणं मज्जिमहगवत्थव्याओ चचा-
रि दिसाकुमारीमहत्तरिआओ सएहिं मएहिं कूहेहिं तद्देव०
जाव विहुरंति । तं जहा-“रुआ रुआसिआ, सुरुवा रुव-
गवई । ” तद्देव०जाव तुम्भाहिं ए जाइअव्वंति कहुं जगव-
ओ तित्ययरस्स चउरगुल्लवज्जायाभिणालं कएति, कएप्पचा
विअमं खणंति, खणित्ता विअमं पाणिं सिएहंति, निह-
णित्ता रयणाण यवइराण य एरंति, पूरेत्ता वरिआत्तिआए पेदं
वेणंति, वेणित्ता निदिमिं तओ कयलीहरए विउव्वंति । सए
णं तेषिं कयलीहराणां बहुमज्जेदसजाए तओ चउस्मानए वि-
उव्वंति, तए णं तेमिं चउस्मानाणां बहुमज्जेदसजाए तओ
सीहासणे विउव्वंति; तेषिं खं मंहाणाणां उयमेआरुवे
वड्ढानामे पण्णेव, सव्वे वड्ढो जाणिअव्वे ॥

(तेषां कालेषां इत्यादि) तस्मिन् काले तस्मिन् समये मध्यरुचक-
वास्तव्या मध्यभागवत्तिरुचकवासिन्यः कां०धेः०-वज्जुविश्वश्रु-
कचतुःसदक्षमण्ये रुचकशिरोधार्येनारो, रिचितीयसहस्रे चतुर्दि-
ग्भानिषु चतुर्षु कटेषु तुवांऽऽदिक्कमण कनकाला वसन्तीत्यर्थः । श्री-
अभयवेश्वरवस्तु पद्माङ्गुली मल्लपथयनं-“मज्जिमरुचकप्रत्य-
व्याओ” इत्यत्र रुचकदीपस्थाव्यस्तगताह्निवामिन्य इत्याहुः । अत्र
तत्सं बहुभुजमध्यम् । चतस्रो दिक्कुमारिका यावत्तुहरंति ।
तद्यथा-रुपा, रूपानिका, कुरुपा, रूपकाली । तथैव तुम्भानिर्न
नेतव्यमित्ति कृत्वा भगवत्तस्तीधकरस्य चतुरगुल्लवज्जेनाभिनानं
कल्पयन्ति, कल्पयन्त्वा च विद्वरकं गतां खनन्ति, खनित्वा च
विद्वरके कल्पितो नाभिं निधानयन्ति, निधानयन्त्वा च रत्नैश्च
वर्षैश्च, प्राहृत्यवाह्निमिष्यत्यथ । पूरयन्ति, पूरयन्त्वा च हरि-
तालिकाभिर्बुधैः पाठं बध्नन्ति । कां०धेः० पाठं बद्धा तद्व्यार-
हरितालिकां वपन्तीत्यर्थः । विद्वरकवचनाऽऽदिक् च मध्ये भग-
वद्वयवस्थाऽऽदाननामिक्कुर्यम् । पाठं बध्वा च त्रिद्विष्टि पश्चि-
मावर्तदिक्कुर्ये त्रीण्ये कदहोयुहाण्ये विकुर्वन्ति । तनस्तेषां क-
दहोयुहाणां बहुमध्यवेश्जनां त्रीणि चतुःशालकानि भवन-
विशेषानि विकुर्वन्ति । तनस्तेषां चतुःशालकानां बहुमध्यवेश्जना-
मे त्रीणि सिंहासनानि विकुर्वन्ति, तेषां सिंहासनानामभयतेना-
रुहो वनेव्यासः प्रव्रजः, सिंहासनानां सर्वे वयंकाः पूरवद् न-
यित्तव्यः ।

सप्रति सिंहासनविकुर्वणान्स्त्रीयकृत्यमाह-

तए णं ताओ रुअमज्जेवत्थव्याओ चचारि दिपाकुमा-
रीओ जेणव जयवं तित्ययरं तित्ययरमाया य तेणव उ-
वागच्छंति, उवागच्छित्ता । जगवं तित्ययरं करयन्नमपुडेणं
तित्ययरमायरं च बाहाहिं गिएहंति, गिहिएत्ता जेणव
दाहिगिण्ण कयलीहरए जेणव चाउस्मानए जेणव सीहाम-
णे तेणव उवागच्छंति, उवागच्छित्ता भगवं तित्य-
यरं तित्ययरमायरं च सीहामणे पिसीआवन्ति, पि-

सीमावेचा सयपागसहस्रपागोहिं तेंव्होहिं अन्नंगेंति,
 अन्नंगेचा सुरनिष्ठा गंचुव्वहएणं उव्वइंति, उव्वइत्ता
 भगवं तित्ययरं करयन्नसंपुदेणं, तित्ययरमायरं च बा-
 द्हाइय गिएहंति, गिएहिवा जेणेव पुरच्छिभिन्नो कय-
 सीहरए जेणेव चाठस्सालए जेणेव सीहासणा तेणेव
 उवागच्छंति, उवागच्छिता भगवं तित्ययरं तित्ययर-
 मायरं च सीहासणे णिसीमावेंति, णिसीमावेचा
 तिहिं उव्वइंति मज्जावेंति । स जहा-मंभोदएणं, पु-
 ष्कोदएणं, सुष्कोदएणं । मज्जावेचा सव्वाक्षंकारवि-
 ज्जिमं करंति, करंता भगवं तित्ययरं करयन्नपु-
 केणं, तित्ययरमायरं च बाद्दाहिं गिएहंति, गिएहिवा
 जेणेव उचारिन्नो कयसीहरए जेणेव चउस्सालए जेणेव सी-
 हासणे तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छिता भगवं तित्ययरं
 तित्ययरमायरं च सं।हामणे णिसीमावेंति, णिसीमावेचा
 आभिन्नो देवे सद्दवेंति, सद्दावेचा एवं वयासी-वि-
 ष्यामिच जो देवाणुणिया । बुद्धहिमवंताओ वासहरपन्नयाओ
 गंभीमचंदणकट्टाई साहरह । तए णं ते अग्निओमा देवा
 ताहिं रुअगमज्जवत्थवाहिं चउहिं दिसाकुमार।महत्तरिआ-
 हिं एवं तुचा सपाणा हड्डुड्डां जाव विणएणं वयणं पदि-
 च्छंति, पदिच्छिता विणयावेव बुद्धहिमवंताओ वासहरपन्न-
 याओ सरमाई गोसं।सचंदणकट्टाई साहरंति । तए णं ताओ
 मज्जिमपन्नयत्थवाओ चचारि दिसाकुमारीमहत्तरिआ-
 ओ सरमं करंति, करंता अरणं पदंति, अरणं घंटेता
 सरएणं अरणं महंति, महिता अग्निं पारंति, पारि-
 ता अग्निं संयुक्सेति, संयुक्तेचा गोसंसचंदणकट्टे
 पक्खिवंति, पक्खिविता अग्निं उज्जासिंति, उज्जासिता
 समिहकट्टाई पक्खिवंति, पक्खिविता अग्निहोमं करंति,
 करंता जूतिरुमं करंति, करंता रक्खापोट्टलिभं वं-
 धंति, वंधंता खाणामणिरयण्णच्चिचिचं दुवं पाद्दाणवट्ट-
 गोमि गहाय भगवओ तित्ययरस्स कण्णुले टिट्ठिआ-
 सिंति, चउठ भयवं पन्नयाउए । तए णं ताओ रुअग-
 मज्जवत्थवाओ चचारि दिसाकुमारीमहत्तरिआओ भयवं
 तित्ययरं करयन्नपुकेणं तित्ययरमायरं च बाद्दाहिं गिएहंति,
 गिएहिवा जेणेव भगवओ तित्ययरस्स जम्मयज्जवणे
 तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छिता तित्ययरमायरं सयाणि-
 क्षंमि णिसीमावेंति, णिसीमाविचा भयवं तित्ययरं बाउए
 पाने उव्वंति, उविचा अट्टरसामेते आयायमाणीओ परि-
 नायमाणीओ विहंति ॥

(तए णं ताओ रुअगमज्जवत्थवाओ चचारि दिसाकुमारीओ इ-
 त्यसिं) तस्सा उव्व कम्मवास्तव्याक्षतको विक्कुमारीमहत्तरि-
 काः, यत्रैव भगवांस्तीर्थकरस्तीर्थकरमातए च, तत्रैवोपागच्छन्ति,
 ५०२

उपागत्य च जगत्सं तीर्थकरं करतत्संपुटेन, तीर्थकरमातए च
 बाहुभिर्गृह्णाति, गृहीत्वा च यत्रैव हाकिणात्यं कर्त्तव्यं, यत्रैव
 च अतुःशासकं, यत्रैव सिंहासनं, तत्रैवोपागच्छन्ति, उपागत्य च
 जगत्सं तीर्थकरं तीर्थकरमातए च सिंहासनं निवाद्ययति-उ-
 पवेशयति; निवाद्य च शतपाकेः सहस्रपाकेः शतहस्तोऽपराप-
 दीवधीरसेन, कार्यापानानं शतेन वा यत्पक्षं तत्पन्नपाकम्, एवं स-
 हस्रपाकमपि । बहुवचनं तथाविधसुरमित्तैस्संभ्रमार्थम् । तत्रैर-
 न्यत्राप्यत्र, तैस्संभ्रमजनीत्यर्थः । अत्रपुण्यं च सुरपतिना
 गन्धद्रव्याणामुत्पत्तिप्राप्तादीनामुत्पत्तिवर्णोपप्रेक्षेन ह्यन्यथुक्-
 गोधूमचूर्णोपिघनेन वा उद्गनेयंति, प्रकृतितैस्सापनयनं कुर्वन्ति, उ-
 द्गर्ष्य च भगवन्तं तीर्थकरं करतत्संपुटेन तीर्थकरमातए च बाहो-
 र्गृह्णाति, गृहीत्वा च यत्रैव पौरुष्यं कर्त्तव्यं, यत्रैव अतुःशास-
 कं, यत्रैव च सिंहासनं, तत्रैवोपागच्छन्ति, उपागत्य च जगत्सं
 तीर्थकरं तीर्थकरमातए च सिंहासने निवाद्ययति, निवाद्य
 च त्रिभिरुर्द्वैर्मज्जायति स्तपयति । ताम्येव त्रीणि दृश्यंति
 तद्यथेत्यादिना, गणधोक्तेन कुकुमाऽऽदिभिर्भनेन, पुषोपदेकेन
 जायाऽर्धाभिर्भनेन, शुष्कोपदेकेन कऱ्मांकेन, मज्जापेया स-
 र्वाऽऽह्वारभूयैवो कुर्वन्ति, मायुषाविति घोषः । कृत्वा च जग-
 त्सं तीर्थकरं करतत्संपुटेन तीर्थकरमातए च बाहुभिर्गृह्णाति,
 गृहीत्वा च यत्रैव शरारहं कर्त्तव्यं, यत्रैव च अतुःशासकं, यत्रैव
 च सिंहासनं, तत्रैवोपागच्छन्ति, उपागत्य च जगत्सं तीर्थकरं
 तीर्थकरमातए च सिंहासने निवाद्ययति, निवाद्य च आभियो-
 ग्य देवान्, शब्दयति, शब्दयित्वा च पंचमवादिपुः-क्षिप्रमेव
 भो देवाःतुभिर्याः । जुष्टदिमवतो वषट्पचयेताःसोऽपीवचनका-
 ष्ठा नि संहर-समानयत । ततस्ते आभियोगा देवास्ताजी रुच-
 कम्पवास्तव्याभिश्चतुर्भिर्दिकुमारामहत्तरिकाभिरेवमन्त-
 रोकमुक्ताः आस्ताः भक्तो ह्यतुष्टया इत्यादि याचक्षिन्नेन वचनं
 प्रतीच्यन्त्यङ्गुःकुर्वन्ति, प्रतीत्य च क्षिप्रमेव शुद्धदिमवतो वषट्प-
 चैताव सरस्वतिगोशीवचनकाष्ठा नि संहरन्ति । ततस्ता मध्य-
 रुचकास्तव्याभ्यामथो विक्कुमारामहत्तरिकाः शरकं-शरप्रति-
 कृतितीक्ष्णसुखमस्तुर्गादकं काष्ठविशेषं कुर्वन्ति, कृत्वा च तत्रैव
 शरकेन सह अरणं लोकात्मिकं काष्ठविशेषं घटयति-संयोग-
 यति, घटयित्वा च शरकेनाग्निं मप्रति, मध्यत्वा च अग्निं पा-
 तयति, पातयित्वा च अग्निं सन्पुकृति-सन्दीपयति, सन्पुञ्ज्य
 च गोशीवचनकाष्ठा नि, प्रस्तावाद् अएदसः कुनामीति बोध्यम्,
 वाहोश्चन्वकप्रतिरग्निमहर्षितः स्यात् ताहशांति भाषः ।
 प्रक्षिपति, प्रक्षिप्य च आग्निमुत्पाद्यन्वपिति उदीपयति, उज्ज्वा-
 ल्य च प्रवेशप्रमानानि हयनोःयगोमीनोऽपानानि समिधः; तद्-
 पाणि काष्ठानि प्रक्षिपति । पूर्वा हि काष्ठमकेषोऽनुवृत्तोपनाय,
 अवं च रक्षाकरणायेति विशेषः । प्रक्षिप्य च आग्निहोमं कुर्वन्ति,
 कृत्वा च भूतेभ्यस्तः कर्म क्रियाः तां कुर्वन्ति, यम प्रयोगेण
 ष्वनानि भस्मकपाणि भवन्ति तथा कुर्वन्तीत्यर्थः । कृत्वा च
 जिनजनयोः शाक्त्यादिदृष्टदेवाद्यो एवोपाऽऽदिभ्योश्च र-
 क्षाकरो पौष्टिको च प्रकृति, यथा च नानामणिरक्षानं भिक्षिरच-
 नाद् यो विचित्रो लो पाथाव्युत्पन्नलोको, पाषाणगोत्रकाचि-
 त्यर्थः । गृहीत्वा भगवतस्तीर्थकरस्य कर्णभूते " टिट्ठिआवें-
 ति" इत्यथुक्करवाहोऽप्यम् । तेन "टिट्ठिआवेंति" परस्परप्रता-
 नेन टिट्ठीतिशब्दोऽप्यनपूर्वकं वाद्यर्थोऽत्यर्थः । अनेन हि बाल-
 कीलावशास्त्र्यवशात्सकं जगत्सं बहुसपाद्यऽऽशीवचनमथव
 एतु कुर्वन्तीति भावः । तथा कृत्वा च, जगत्सं भगवा-

विभिसमेधाऽनाश्वेयवृक्षमवासवस्वेवमेधाऽपि त्रिधाशा मद्-
 क्तवत्तन्वेष्टानिभिसमस्तुवमथ मा प्रापदित्वाहोच्य मिश्रलो-
 ऽवतस्ये । ततोऽन्वौ निस्वपन्तर्गमस्यावन्म गालतो गर्भो ममे-
 ति भावनाया वादनरं दुःखसमुद्रमगमत् ॥ ततो अगर्वात्सद्वृ-
 ष्णवितोदाय स्फुरति स्म । पथोत्तोचयाऽक्षकार ख-यतुनाऽष्टे-
 ऽपि त्रिपि मातापिचोरहो । गाढः स्नेहः, हृष्टे पुनः परिचयादव-
 ननगुणप्रामे गाढतरोऽन्वौ आर्षी, ततः प्रमज्जनतो विद्युज्यमाने
 शोकातिशयात्महाननमन्वत्तापो भ्रंशिव्यति, ततोऽनयोर्जी-
 वतोस्तंतापगारिहारार्थमप्रमज्जितेन मया भाव्यमिति ससममा-
 ऽग्निप्रहं जप्राहेनि श्लोकसमुदायार्थः ॥

अक्षरार्थस्वयम्-ओषधतः प्राणान् चारयतः, पितरान्विति
 योगः । गृहवासे गृहस्थतायामस्मिन्नपुनातने, न पुनर्वा-
 ऽऽदिप्रसक्तमभयेऽपि, यावद् यत्परिणाममिति पितृर्जीवन-
 क्रियाविशेषणम् । मे मम स्वर्गनिधनाविभौ प्रत्यक्षाऽऽसौ
 प्रशास्ताक्षिकार्थलक्षणौ, न पुनश्चन्द्रचन्द्रदेवान्प्रास्वकौ । ता-
 वदेव तत्परिणामेषु, न पुनरधिकं विरताभिन्नपङ्काशेष्यमु-
 क्तमवधारणम्, एतन्नाभिन्नव्यथामीति क्रियाविशेषणम् । अधि-
 वास्यामि अथासिन्धे, गृहान् गेहम् " गृहशब्दो हि दुल्लिङ्गो
 बह्वचनान्तोऽप्यस्तीति ।" अथवा-राजत्वाद् बहुगृहाधिपति-
 त्वमेवेन दर्शितम् । इष्टमिच्छता, तद्वाश्रित्याभिप्रेतितः, इच्छया
 स्वच्छन्दतया, न पुनः पारवश्यमेति भावः । ननु तावन्तं का-
 ङ्गं चारित्रमोहनीयकर्मविशेषयोः सति तस्य गृहावस्थानम्,
 अन्वया वा ? । तत्र यथाः पक्वः, तदा कर्माविशेषोऽय एव तत्र-
 स्थानकारणं, नाग्निप्रदहनं, तद किं तद्गृहणेन ? । अथवा-
 चारित्रमोहनीयविशेषोद्भावभाष इति पक्वः । तदप्यसङ्गतम् ।
 मोहकर्मविशेषोद्भावभावे विरतेरेव भावेन गृहावस्थानासम्भ-
 वात् । अथमिवाग्निप्रदहनकारम् ? । अग्नोत्पन्ने-मोहनीयविशेषोद्ह-
 यत तत्त्वावस्थानं, किं तु तत्कर्मणः सोपक्रमत्वेन पिबुद्धे-
 गनिरासाऽऽद्यवल्गनाभिप्रदानङ्गीकारणे विरतेरेव भावाच्च गृ-
 हावस्थानदेवभिन्नप्रदहनमसङ्गतम्, उच्यते च सोपक्रमता कर्म-
 णाम् । यदाह-" उद्यमव्यवहृतवसमो-वसमा जं वैह कम्पुणो
 भगिया । हव्यं शिखं कांलं, जवं च भावं च तं पप्य ॥१॥" इति ।
 इहोक्तिविशेषणाभिप्रदहनं ज्ञायमाश्रित्य चारित्रमोहोद्दयः,
 तद्भावसङ्गतं च ज्ञायमाश्रित्य तत्त्वोपपद्यते इति न स्वर्थ-
 मग्निप्रदहनमिति ।

ननु कर्माभिप्रदहनकारणात् पिबुद्धेगनिरासो महतां च स्थितिसि-
 किरिति सङ्गतम्, यानुनरिदुकार्यसम्भिरिति, तदसाभ्यतम्,
 गृहावस्थानस्य प्रमज्जाविरोधित्वादिद्वयस्वामाशाहामाह-

एवौ शुश्रूषमाणस्य, गृहानावसतो गुरु ।
 प्रमज्जाऽप्यानुपूर्व्येण, न्याय्याऽन्ते न जधिष्यति ॥ ५ ॥
 इमौ प्रत्यक्षाऽऽसौ, गुरु इति संक्षेपः । शुश्रूषमाणस्य परि-
 कल्पते, मे इति योगः । तथा-नपुश्रूषणाथैमेव गृहान् गेहमा-
 चसतोऽभितिष्ठतः सतः गुरु मातापितरौ, प्रमज्जाऽपि चिकीर्षि-
 तानमादितापि, प्रास्तानं पिबुद्धेगनिरासाऽऽदि, प्रातुपूर्व्येण परि-
 पाठ्या, न्याय्या न्यायोपपत्ता, युक्त्यर्थः । अन्ते गुरुशुश्रूषाव-
 साने एव, मे मम, भविष्यति संप्रवृत्ते ॥ ५ ॥

कृत एतदेवमित्याह-
 सर्वपापनिष्ठिषिर्पतु, सर्वेषैषा सतां मता ।

गुरुद्वेगकृतोऽप्यन्ते, नयं न्याय्योपपद्यते ॥ ६ ॥

सर्वपापनिष्ठिषिर्पतुशेषाद्यनुष्ठानव्युपरतिः, यद् यस्मात्सर्वथा
 सर्वैः प्रकारैर्निमित्ताभावोपापित्यर्थः, एषा प्रमज्जा, सतां विदु-
 षां, मता इष्टा, इह तस्मादिति शेषे इदंयः । तस्मात्तुक्तेगह-
 तो मातापितृविषयस्वामाचकारणः, अत्यन्तसमयुक्तं, तसंबोध-
 नपूर्वकं शास्त्रोक्तानर्थबोधनोपायाप्रयोगपूर्वकं वा प्रवृत्तस्य, न
 नैव, इयं प्रमज्जा, न्याय्या युक्ता, उपपद्यते घटने, पितृसंन्याप-
 त्तोपायाप्रवृत्तत्वेन निमित्तभावेन तच्चिन्तसंतापहृज्जणपाप-
 कारित्वात्सत्येति । पिरिदोष्यश्च तच्चिन्तसंतापः । यदाह-"अ-
 पकिबुद्धमाणे कर्हि वि परिर्वाहिजा अस्मापियरो ।" प्रमज्जा-
 ऽग्निमुष्ठीकुर्वन्तित्यर्थः । "अपिबुद्धमाणे यः कर्मपरिणये
 विदेपजा जहासात्त तदुवगरणं, तन्नो अणुसाप परिबज्जिज्ज
 धम्मं ।" अथ मातृजानोतस्सन्दा "अणुवहे च्च च्चपरिचुत्ते
 सिया ।" अतदागुरुद्विमिथार्थिकां मायां कुर्वदित्यर्थः । एवमु-
 पायप्रवृत्तमपि यदा न मुक्तमयम्, नदा तौ त्यजेत् । न च तौ त्य-
 जतन्तश्चित्तसंतापेऽपि तस्य दोषः, विद्युद्वज्जन्वात् । यदाह-
 "सम्भदा अपिबुद्धमाणे वपउजा अण्णो गिणाणो
 सन्वत्थ चागमायण" यथाऽऽवनि श्लानोभूतयोः पिबोरोपचार्य
 गच्छतः तत्पुयागोभ्याग एव भावतः, एवं तयोः स्वस्था-
 न्येषां चोपकाराय प्रमज्जन शनि ह्नातभावन । अत एव-"सोव-
 यमकंदण विज्ज-वणं च तं दुक्किलो म तन्नो कुणइ । सेवइ जं च
 अकउजं, तेण विणा तस्स सो दोसो ॥१॥" इत्यादिकर्माधि-
 यैवं परिहृतम् ।" अन्वयमगमण भगिन्यं, न उ विहिवागो पि
 तस्स हेउ ॥" । सोमाइमि वि तोसि, मरणे इव विद्युत्तुचि-
 तस्स ॥१॥" क्वाचिन् पण्णते-" सर्वपापनिष्ठिष्याः" इति ।
 तत्र व्याख्येयम्-सर्वथा सर्वपापनिष्ठिषिरेषा सतां मता, गुरु-
 द्वेगकारिणश्चात्यन्तं नयं सर्वपापनिष्ठिष्योर्न्याय्योपपद्यते इति ।

कस्मादेवमित्याह-
 प्रारम्भमङ्गलं क्षय्याः, गुरुशुश्रूषायं परम् ।
 एतौ धर्मपटुत्तानां, नृणां पुनाऽऽऽप्यदे महत् ॥ ७ ॥
 प्रारम्भमङ्गलमादिमङ्गलं, हियंस्मात्, अस्वाः प्रमज्जायाः,
 गुरुशुश्रूषयं मातापितृपरिचरयं, परं प्रकृतं, भावमङ्गलमित्यर्थः ।
 प्रारम्भमङ्गलनेवायस्य कुनः ?, इत्याह-एतौ गुरु धर्मप्रवृत्तानां
 मोक्षहेतुमदनुष्ठानसमुपस्थितानां, नृणां पुंसां, नृपणं च प्रधा-
 नतया तेषां, न तु तद्व्यववच्छेदार्थम् । पुजाऽऽऽप्यदेमर्हाण-
 दम्, महद् गुरुकम् । यदाह-" इह मातापितृपूजा, आमुधि-
 कयोगकारणं हेया । तद्गुरुव प्रवृत्तिः, प्रधानदीक्षाविधाना-
 थम् ॥ २ ॥"

पूजाऽऽप्यदेवमेव समर्थवशाह-
 स कृतज्ञः पुमान् लोके, स धर्मगुरुपूजकः ।
 स गुरुधर्मभाक् वैव, य एतौ प्रतिपद्यते ॥ ८ ॥
 स इति । य एतौ प्रतिपद्यते स एव कृतज्ञः पितृकृतोपकार-
 ज्ञाता, पुमान्, लोके लौकिकमार्गे, तथा स एव धर्मगुरु-
 दीक्षाकार्येभ्यः, पूजकः पूजयिना धर्मगुरुपूजकः, जतिभिर्योति
 गम्यते । मान्यः यदाह-"उपकारीति पूज्यः स्याद्, गुरु आऽऽद्यो-
 पकारीयो । तावत्संभवते यो न, स हि धर्मगुरु कथम् ॥१॥" तथा
 स इति । स एव कृतज्ञधर्मभाक् निर्दोषकृत्सलधर्ममाजनं जयति ।
 अथाहः स गुरुधर्मोऽप्यथारणे । तस्य स दक्षितः स योगमा-
 यः पुमान् एतौ मातापितरौ प्रतिपद्यते क्षेपनतोऽङ्गीकरोति ।

दुष्प्रतिकारिबासवोः । श्राद्द च- दुष्प्रतिकारी माता-पितरो
स्वानी युष्मद् भोकेऽस्मिन् । तत्र मुहुरिद्रामुत्र च, सुदुष्प्र-
तरप्रतीकारः ॥ १ ॥ ” ॥ = ॥ ६० २३ ६४० ।

(१६) अथ जिननामसाम्बायाथो, विशेषार्थश्च कथ्यते-
ष्वभुरबहया उमहो, उमहाऽऽमसुवियलंभनाम्नो य ।
रागाङ्गिभो अङ्गिभो, न जिवा अकलेषु पिचर्णं ॥ १ ॥

(श्वभुरबहया उमहो) अतक्षा धुरा अतक्षुरा, तद्वहनाद् श्व-
भमः बलीशदः, तर्हि इहवाः सवैजिना षष्ठेते, भगवति वृषभे
को विशेषः १, इत्याशाङ्ग्यार्थ विशेषार्थमाह- (उमहाऽऽमसुवियलं-
भनाम्नो य) अत्रत्या अर्थदेव्या साम्बिन्वा चतुरेशस्व-
न्नेषु प्रथमं वृषभदर्थान्वा च पुनः, वृषभलाभ्यनाक्ष वृषभः १ ।
(रागाङ्गिभो अङ्गिभो) रागाऽऽदिनिरजितो न पराजिन
इति अङ्गितः २ । एवंविधाः सर्वेऽपि, अङ्गितजिन को विशेषः १ ।
(न जिवा अकलेषु पिचर्णं ॥ १ ॥) अथवति गर्भस्थिते न जिना
अकलेषु पाशकफ्रीडासु (जिनजनकेन श्रम्बा जिनमाता । इति
गाथार्थः ॥ ६ ॥

सुहृद्ग्रहमयसंजयभ्रो, तत्रभ्रो सुवि पञ्जरसससंजयभ्रो ।
अभिर्मञ्जिह्नु तुरिभ्रो, हुरािर्हो हुरिणा सया गम्भे ॥ १ ॥

(सुहृद्ग्रहसयसंजयभ्रो तत्रभ्रो) युवाऽभित्तयससंजयतस्व-
नीयः ३ । इहशाः सर्वे, संभवे को विशेषः २- (तुवि पञ्जरसस-
संजयभ्रो) वृषि वृषिष्यां प्रसुरससयस्व बद्गुण-वयस्य संजयतः
संजयजिनः ३ । (अभिर्मञ्जिह्नु तुरिभ्रो हुरािर्हो) अत्रिं सा-
मस्थेन नन्दते चतुष्पदिदेवेन्द्रेः स्थिते इति तुर्वाऽभिनन्दनः ४ ।
एवंविधाः सर्वैऽजिनः, ततोऽप्य विशेषार्थमाह- (हुरिणा सया
गम्भे) देवेन्द्रेण स्वदा गम्भे स्थे सति, अभिनन्दयते इति
पूर्वाकमेवातुचर्चनीयमिति गाथार्थः ॥ १० ॥

सयमवि सुहृद्ग्रहभावा, अंबाद् विवायजंगभो मुषदं ।

अमलता पयमपहो, पयमप्यहं अंकसेजादोहस्रो ॥ १ ॥
(सयमवि सुहृद्ग्रहभावा) श्वभमपि ह्यभमनेनांबासज्जावात् सु-
मानिः ५ (अंबाद् विवायजंगभो मुषदं) श्रम्बाया विवाङ्म-
कृतः सुमतिरच्युति जिनस्य सुमतिरिति नाम । अर्थकः साम्बा-
याथो, सर्वजिनसाधारणव्यात्, (जिन्यांयो विशेषार्थेऽप्येति सर्वत्रापि
हेमम् । ६ ।) अमलता पयमपहो (चि) अमलतादेव निर्मलव्यात्
पयमपः १ । (पयमप्यहं अंकसेजादोहस्रो) पयस्येव त्रिस्र-
पयवाली पयमपः, एकबर्णन्वाद्, पयार्ह्यावात्पयमपः, तथा
स्वामिनि गर्भस्थे जनन्याः पयस्यन्वाया दौददः नमुरपकः, दे-
वतया चरितः, अतः पयमपः १ । इति गाथार्थः ॥ ११ ॥

सुहृदासो य सुपासो, गम्भे माळ्ड तद्गुह्यामता ।

सियलेसो चंदपहो, समिप्यदापावोहस्रो ॥ १ ॥
(सुहृदासो य सुपासो) शोभनानि पार्शांणि यस्वाली सु-
पार्थाः ७ । (गम्भे माळ्ड तद्गुह्यामता) स्वामिनि गम्भे-
स्थे मातुस्त्वगुः सुपासो जाता, अतः सुपासोः ७ । (सियलेसो
चंदपहो) चि तित्थेऽथः सुहृद्ग्रहस्थेन अन्कप्रभः ८ ।
(ससिष्यदापावनोहस्रो चि) अगवधमातुः चन्द्रप्रभा शशि-
दुर्गिस्त्वानासोहदनी वा अन्कप्रभः ८ । इति गाथार्थः ॥ १२ ॥

सुहृकिरियाए सुविही, सयं पि अण्णी वि गजकालामि ।

वयतावहरो सियलो, अंबाकरकालसमियपिउदाहो ॥ १ ॥

(सुहृकिरियाए सुविही सयं पि चि) श्वभमपि ह्यभ-
किदाः करोति यस्मात् कारणात् सुविधिः ६ । (अण-
णी वि गजकालामि) जिनजनन्यपि गर्भकाले गर्भस्थेऽपि सु-
विधिः-सा सत्यगचारे रता जाता अतः सुविधिस्तिति जि-
नस्य नाम इत्यद् ६ । (वयतावहरो सियलो चि) जग-
त्पारहरः, अतः शतितः १० । (अंबाकरकालसमियपिउदाहो चि)
श्रम्बायाः जनन्याः करकपशांद् सजितः जनकदाधृत्वरौ येन
स तथा इति शतितः १० । इति गाथार्थः ॥ १३ ॥

सेयकरो सिउजंभो, जगणीए देविमिउजअकपणा ।

सुरहरिवसुर्हि पुज्जो, पिउसमानमेण वसुपुउजो ॥ १ ॥
(सेयकरो सिउजंभो) अयस्करः कल्पानकारो, तेन भेषांत्तः
११ । (जगणीए देविसिउजअकपणा) भगवति गम्भेऽपि जनन्या
देव्यपिठिनशय्याया अकपणात् ॥ भेषयस्येत्याऽपिठिना शय्या
पूर्वमभूत् केनाप्याकमित्तुमशय्या, तथा जिनजनन्या गर्भा-
नुपायनः सा शय्याऽऽकान्ता, अयञ्च जातमिति अर्थ्यासः ११ ।
(सुरहरिवसुर्हि पुज्जो) सुरदैवेदेरिभिरिन्द्रैर्नन्देवविषयोः
पुत्र्यः, स एव वासुपुत्र्यः १२, (पिउसमानमेण वसुपुज्जो चि)
पितृवमानान्ता वा वासुपुत्र्यः १२ । इति गाथार्थः ॥ १४ ॥

विमलो दुहा गयसलो, गम्भे माया वि विमलवुक्चित्तपू ।

नागाङ्गुअण्णतंभो, उण्णेतोऽण्णतपिदाममुविगाभो ॥ १ ॥
(विमलो दुहा गयसलो चि) विमलो द्विधा गतसलो
बाह्याभरमलरहितः, तेन विमलः १३, (गम्भे माया वि वि-
मलवुक्चित्तपू चि) स्वामिनि वयसिधने माता जनयापि
निर्मलवुक्चित्तरीरा जाता इति हेतोर्ह्यित्ये १३ । (नागा-
ङ्गण्णतंभोऽण्णतं) शान्दशौचकारिजानामानुष्यतः-अन-
मनः १४ (अण्णेतोऽण्णतपिदाममुविगाभो चि) अन्तमं महप्रमाणं य-
न्मणिदाम तत्प्रभतो वा अन्तः १४ । इति गाथार्थाः ॥ १५ ॥

धम्मसद्दावा धम्मो, गम्भे माया वि धम्मिया अग्रियं ।

संतिकरणा अ संती, देमे अमिवावसमकरणा ॥ १ ॥
(धम्मसद्दावा धम्मो) धर्मस्वभावाद् धर्मजिनः । (गम्भे
माया वि धम्मिया अग्रियं चि) भगवति गर्भस्थिते माता-
ऽपि धम्मियाऽधिकं जाता इति हेतोः धर्मजिनः १५ । (सं-
तिकरणा उ संती) शान्तिकरणात् शान्तिः १६ । (देमे अमि-
वावसमकरणा चि) अमिवावसमकरणात् अत्र शान्ति-
करणात् शान्तिः १६ । इति गाथार्थः ॥ १६ ॥

कुणु चि मह्दं ठिओ, चूमिठिअरयणअरसुविगाओ ।

वंश्रावुक्किरणा, अरो महारयाणअरसुविगाओ ॥ १ ॥
(कुणु चि मह्दं ठिओ) चो श्रियं-यां स्तिवतानिति निष्काद्य
कुणुः (चूमिठिअरयणअरसुविगाओ) वृत्तिकाश्चरत्पुत्र-
न्यात् कुणुः १७ । (वंश्रावुक्किरणा अरो चि) वंश्राऽऽवुक्कि-
रणात् अरः १८ । (महारयाणअरसुविगाओ) महारत्नाऽरकत्त्वा-
दरोऽरजिनः १८ । इति गाथार्थाः ॥ १७ ॥

मोहारंमण्डजया, मण्डी बरमण्डिसजवाहस्रो ।

सुणिमूजओ महत्वा-निशो तहं ५वा वि तारिरी गम्भे ॥ २ ॥
(मोहारंमण्डजया मण्डी चि) मोहः १९ । (मण्डी) अर्था-
त्वाकारः १९ । (बरमण्डिसजवाहस्रो चि) यस्मात्प्राथम्यत्वात् ॥

प्रधानपुत्रशय्याया दोहदाद् वा मग्निः १। (मुनिस्तुवधो जहत्या-
ग्निहो सि) मुनिस्तुवतः यथाचारिणो यथार्थनामा-मन्वते जग-
तस्त्रिकासाव्यमिति मुनिः, सुतु प्रताम्यस्येति तुवतः, ततो मुनि-
श्चासौ तुवतश्चेति, मुनिवत् तुवतो मुनिस्तुवत इति वा २० (तदोऽथा
पि सावित्री गन्धे सि) तथा ऽन्वाऽपि माताऽपि, जगवति गन्धेस्ये
सति मुनिवत् तुवता जातेति मुनिस्तुवतः २०। इति गाथायः १। ७।
रागाऽऽनामगेषां, गन्धे पुरांदिनामणा उ नवी ।
दुरियतरुचकनेमी-ऽऽरिद्विगणनिमित्तुविद्याश्रो ॥१७॥

(रागाऽऽनामगेषां) रागद्वेषाऽऽदिशून्या नामनेन नक्षी-
नृतत्वकरणेन नमिः । (गन्धे पुरोदिनामणा उ नमि सि) गन्धे
पुरोदिनामनाश्रमिः । अयमर्थः-भगवति गन्धेस्ये प्रत्यन्तवृष-
रवकन्दे नगरे भगवस्तुपुत्रशय्याश्रितो प्राकारोपरि स्थितां
भगवन्मातरमवलोक्य तं वैरिणो युवाः प्रणता इति नमिः २१ ।
(दुरियतरुचकनेमि सि) दुरितानि पापानि तद्वास्तुनरवस्त-
द्विष्य चकनेमिः चक्रपात्र, अन्तः नेमिः । (ऽऽरिद्विगणनिमित्तुवि-
द्याश्रो सि) भगवन्मात्रा स्वनेऽपरिहरन्मयो नेमिर्दृष्टस्तेन "पदै-
कदेशे पदसमुदायात्" अग्निर्द्वेनेमिः २२ । इति गाथायः ॥१९॥

भावाणामगेषां, निमि जणणीसप्यपासणा पासो ।
नागाद्वेषणकुलाऽऽऽ-ण वक्षणा वद्धमाणो ॥२०॥
(भावाणामगेषां) सकलसंसारवर्तिनां भावानां पदार्थानां दर्श-
नेनाऽऽवलोकनेन पार्श्वः । (निमि जणणीसप्यपासणा पासो सि)
निंता राशौ जनन्या राश्यासम्भोगे प्रयत्नसंपादकलोकित इति पार्-
श्वः २३ । (नागाद्वेषणकुलाद्वेषण वक्षणा वद्धमाणा सि) ज्ञानदर्शन-
चारित्र्याणां वर्द्धनाद् वक्षमान इति सामान्यार्थः । कुलधनाऽऽर्दी-
नां वर्द्धनाद् वर्द्धमान इति विशेषार्थश्च २४ । इति गाथायः १२०।
अथ वीर इति नामांपत्या सामान्यविशेषार्थमाह-
अहवा भावति जया, वीरो दृष्टपुरवामणीकरण ।
साम्प्रविसेसिदि, कमेण नाक्षत्रदारुणं ॥२१॥

(अहवा भावति जया वीरो सि) अथवा भावारीणामन्तरङ्गाऽऽ-
रीणां जयाद् वीरः २४ । (दृष्टपुरवामनीकरण सि) आत्मज्ञकी-
रिणीयां दृष्टपुरवामनीकरणद् वीरः २४ । (साम्प्रविसेसिदि
नि) सामान्यविशेषार्थ्यां कमेणानाक्षत्रकमेण (नामत्थदारुणं)
नामानेन नाक्षोऽनाक्षत्रकं द्वाऽनाक्षत्रकं द्वैवमिति वाच्यार्थः ॥ २१ ॥
सप्त ०४०-४१ द्वाः ।

॥ "पतस्यामवसर्पिण्या-मृषजोऽजितशंभो मः ।
अग्निमन्दनः स्मृति-स्ततः पद्मप्रजनिधः ॥ २६ ॥
सुपाश्वंक्ष्मप्रमथ, मुनिश्चिदाऽऽय श्रीतलः ।
श्रेयांसां वासुपुत्रस्य, विमलोऽनन्तरार्थकृत ॥ २७ ॥
धर्मः शान्तिः कुमुदुरो, मन्त्रिश्च मुनिस्तुवतः ।
नर्मनैमिः पार्श्वो वीर-श्चतुर्विंशतिर्हृदनाम् ॥ २८ ॥
पतस्यामवसर्पिणि वृत्तमानायामवसर्पिण्यां दशसागरोपमकोटी-
कोटिप्रमाणार्थं काशविशेषे, श्रुवति गच्छति परमपदमिति
" श्रुविष्विषुलिः ३५ः कित्" ॥ (उणा० ३३१) इत्येवम् आ-
श्रमः । यद्वा- " ऊर्वोर्ध्वमभ्रान्ममदृग्गवतो जनन्या च चतु-
र्दशानां स्वमानामादाः श्रुवो दृष्टस्तेन श्रुवभः ॥१॥ परीषुवऽऽ-
दिभिर्न जित इति आश्रितः । यद्वा-गन्धेस्ये नेमिचक्रोऽस्ति पूते दत्ता
जननी न जितेत्यजितः ॥ २ ॥ सं सुषं भवत्यस्मिन् स्तुते शंभ-
कः । यद्वा-गन्धेस्येऽप्यस्मिन्मथिकसस्यसंभवाद् संभवोऽपि
४१३

॥ ३॥ अग्निमन्वते वेवेन्वाऽऽदितिभिरित्यग्निमन्वतः । सुपावित्वाद्-
नद् । यद्वा-गर्भोत्पत्त्येव अग्नीर्हृणं शक्रेणाऽग्निमन्वतादिभ-
मन्वतः ॥ ४ ॥ शोभना मतिरस्य सुप्रतिः । यद्वा-गन्धेस्ये जन-
न्याः मुनिश्चिदा मतिरदिति सुमतिः ॥ ५ ॥ निष्पङ्कानामङ्गी-
कृत्य पद्मस्येव प्रभास्येव पद्मप्रभः । यद्वा-पद्मशयनदोहदाद् मा-
तुर्देवतया पूरित इति, पद्मवर्णश्च भगवानिति वा पद्मप्रभः ॥ ६ ॥
॥ २६ ॥ शोभनो पार्श्वोवस्य सुपाश्वः । यद्वा-गन्धेस्ये भगवति
जनन्यपि सुपाश्वोऽऽदिति सुपाश्वः ॥ ७ ॥ तत्पदेव प्रभा
उपोस्तना सौम्यवेदेयाविशेषोऽस्य चन्द्रप्रभः । यद्वा गन्धेस्ये
देव्याः चन्द्रापानदोहदोऽभूदिति चन्द्रप्रभः ॥ ८ ॥ शोभनो वि-
चिर्बिधानमस्य सुविधिः । यद्वा-गन्धेस्ये जगवति जनन्यप्ये-
वमिति सुविधिः ॥ ९ ॥ सकलस्यस्यत्पारहरणात् शोभनः ।
तथा गन्धेस्ये जगवति पितुः पूर्वोपपन्नाऽविकित्स्थोपदादो
जननीकरस्थयोऽनुपशान्त इति शोभनः ॥ १० ॥ श्रेयांसांस्वा-
वस्य श्रेयांसः, पूर्वोद्गाऽऽदित्वात् । यद्वा-गन्धेस्येऽस्मिन् केना-
प्यनाकाण्ठपूर्वा देवताऽऽभिहिततया जनन्याऽऽकान्तेति श्रेयो
जातमिति श्रेयांसः ॥ ११ ॥ चतुःपुत्र्यनुपतेर्यं वासुपुत्र्यः ।
यद्वा-गन्धेस्येऽस्मिन् वसु द्विरप्यं, तेन वासवो राजकुलं
पूजितवामिति । वसवो देवविशेषाः, तेषां पुत्र्यो वा वसुपुत्र्यः,
प्रज्ञाऽऽग्निं वासुपुत्र्यः ॥ १२ ॥ विगतो मसोऽस्य, विमलज्ञाना-
ऽऽदियोगाद्वा विमलः । यद्वा-गन्धेस्ये मातुर्मतिस्तनुश्च विमलः
जातेति विमलः ॥ १३ ॥ न विद्यते गुणानामन्तोऽस्मन्मन्तः
अनन्तजिदेकदेशो वा अनन्तः, " भूमिो ज्रीमसेन " इति
न्यायात् । स वासो तीर्थकृत्व अनन्तनीर्थकृत् ॥ १४ ॥ २७ ॥
जुगते प्रपतन्ते स्यसक्तवृत्तं चार्यतीति धर्मः । तथा गन्धेस्ये
जननी दानाऽऽदिधर्मपरा जातेति धर्मः ॥ १५ ॥ आतिथ्योमाद्
सदारमकत्वात् तत्कर्तुंकर्याऽऽचाऽयं शान्तिः । तथा गन्धेस्ये
पूर्वोत्पन्नाऽशिवशांतिरभूदिति शान्तिः ॥ १६ ॥ कुः पृथ्वी त-
स्यां स्थितवामिति कुण्ड्यः, पूर्वोद्गाऽऽदित्वात् । तथा-गन्धेस्ये
भगवति जननी रत्नानां कुन्दुराशि दृष्टवतीति कुण्ड्यः ॥ १७ ॥
" सर्वो नाम महासाधः, कुत्रे य उजावते " इति शर्माभि-
वन्द्ये वृद्धै-रखावर उदाहृतः ॥ १ ॥ " इति वचनादः । तथा-
गन्धेस्ये भगवति जनन्या स्वप्ने सर्वरत्नमयोऽरो दृष्ट इत्यः
॥ १८ ॥ परीषुवऽऽदिमद्भजयाभिरुकागमग्निः । तथा-गन्धेस्ये भ-
गवति मातुः सुप्रभिकुम्भमायशयनीयोदोहरो देवतया पूरित
इति मग्निः ॥ १९ ॥ मन्वते जगतस्त्रिकासावस्थांमिति मुनिः,
" मनेस्वेतौ चास्य वा " ॥ (उणा० ६१२) इति इत्यस्ये
उपास्यस्येत्वात्, शोभनानि प्रताम्यस्य तुवतः, मुनिश्चासौ तु-
वतश्च मुनिस्तुवतः । तथा-गन्धेस्ये जननां मुनिवत् तुवता
जातेति मुनिस्तुवतः २० ॥ परीषुवोपसर्गोऽद्विनामनाद् " नमे-
स्तु वा" ॥ (उणा० ६१३) इति विकल्पेनोपास्यस्येकाराभावा-
त्ते नमिः । यद्वा-गन्धेस्ये भगवति परचक्रनुरोपि प्रणतोः
कृतेति नमिः ॥ २१ ॥ धर्मचक्रस्य नेमिचक्रोऽस्ति नेमीकृतेनो-
ऽपि दृश्यते । यथा- " वन्दे सुवतनेमिनो " इति ॥ २२ ॥ स्पृ-
द्याति ज्ञानेन सर्वभावांमिति पार्श्वः । तथा-गन्धेस्ये जनन्या
निधौ शयनीयस्थयाऽऽभकारे संपां दृष्ट इति गर्भोत्पन्नाऽऽपिमिति
मन्वा पश्यतीति निरुक्तं पार्श्वः, पार्श्वोऽस्य वैद्यावृष्यकरो
वक्त्रा, तस्य नामः पार्श्वनाथः, " भूमिो ज्रीमसेन " इति न्यायाद्
वा पार्श्वः ॥ २३ ॥ विशेषेण इत्यति श्रेयसि कर्माणीति वीरः
॥ २४ ॥ इत्यग्निधानराजेन्द्रोऽग्निमन्वतः ॥

निशेधकम्-

मूलगुणेषु द्रुहं, सेसाद्युचरगुणेषु निमि श्रुतं (२८९)
द्रव्योक्तियोः श्वधरबीरयोः ३२ शासने, मूलगुणेषु निशि
भोजनप्रत्याख्यानम्, (सेसाद्युचरगुणेषु निमि श्रुतं) शेवाणां
द्राविण्यमितानां जिनानामुचरगुणेषु निशि भोजनप्रत्याख्या-
नम् । सप्त० १३४ द्वा ।

प्रकीर्णकानि-

.....सर्वेति पद्मनाम सतीसकथा ।
निपानिपसीसपमाणा, नेया..... (१७०)

सर्वेषां जिनानां प्रकीर्णकानि स्वशिष्यकृतानि प्रवृत्त नि-
अजिनशिष्यप्रमाणाणि, येषां जिनानां यावन्तः शिष्यासत्त्वां
तावत्प्रमाणाणि प्रकीर्णकानि प्रण्यविशेषा इेषाः । सप्त०
१२४ द्वा ।

(९९) पञ्चकल्पणकम्-

पद्मपद्मेने एं अरहा पंच चित्ते होत्या । तं जहा-चिचार्हि
सुप, चरता गम्भं वक्कते, चिचार्हि जाप, चिचार्हि सुंटे जवि-
त्ता अगाराओ अणुगारिंयं पम्बइए, चिचार्हि अणुते
अणुत्तरे शिन्वापाप निरावरणे कसिणे पदिपुत्ते केवल-
बर्नाणदंसणे समुपन्ने, चिचार्हि परिनिव्वए ॥ ? ।
पुष्पदंते एं अरहा पंच मूले होत्या । मूलेणं सुप, चरता
गम्भं वक्कते एवं चेव ।

एषां अभिज्ञावेणं द्याभो गाहाओ अणुगंतवाओ-

“ पद्मपम्पस्स चित्ता, मूले पुण होइ पुष्पदंतस्स ।
पुन्वाऽसादा सीयस-स्स उचरा विमलस्स जइवया । ॥
रेवइ य अणुतत्रिणो, पूसो धम्मस्स मंतिणो भरए ।
कुपुस्स कचियाओ, अरस्स तह रेवइओ य ॥ २ ॥
मुणिसुव्वपस्स सवणो, आसिणि नमिणो प नेमिणो चित्ता ।
पासस्स विसाहाओ, पंच य इत्युत्तरे बीरो ॥ ३ ॥ ”

समणे जगवं महावीरे पंच इत्युत्तरे होत्या । तं जहा-इत्यु-
त्तरार्हि सुप, चरता गम्भं वक्कते, इत्युत्तरार्हि गम्भाओ ग-
म्भं साहरइ, इत्युत्तरार्हि जाप, इत्युत्तरार्हि सुंटे भविता
०जाव पम्बइए, इत्युत्तरार्हि अणुते अणुत्तरे ०जाव के-
वलबर्नाणदंसणे समुपन्ने ।

पद्मपत्र अणुपजाऽऽदिपु वष्टः, पञ्चसु च्यवनाऽऽदिदिनेषु चिचान-
कभविशेषो यथ स पञ्चचिचः, चिचार्जिरिति कथा बहुचचनम् ।
व्युत्तोऽवतीर्णं उपरिमोपरिमैवेयकादिचिचिश्चस्सामरोपमस्थि-
कौशात्, व्युत्त्वा च (गम्भं ति) गम्भं कुञ्जी व्युत्क्रान्त तत्पथः
कौशात्तम्भं धराभिधानमहाराजभार्यायाः सुस्तीमानामिकायाः
माचमासबहुलपष्टाणो, जातो गम्भंनिर्गमिच कार्तिकपद्मद्वयद्वयां,
तथा मुण्डो भूत्वा केशकपायाऽऽप्येकथा, अगारा/अधकम्पान-
वारत्तां भ्रमत्तानं प्रव्रजितो गते/अगारतया च प्रव्रजितः का-
लिकमुद्गद्वयोद्वयां, तथाऽनन्तं पर्यायान्तत्वात्, अणुत्तरे सवे-
कानोचप्रत्या, निर्व्यापातमप्रतिपासित्वा, निराचरणं सर्वथा

स्वावरणस्यैवात्, कटकुरुधाऽऽवावरणाभावाद्वा, क्लृप्तं सकल्प-
दाद्योयिषयत्वात्, परिपूर्णं स्वावयवापेक्षयाऽऽत्मात्वं पौर्णमासी-
चन्द्रविम्बवत् । किमित्याह-केवलं ज्ञानात्तरसहायत्वात्,
संयुक्तत्वाद्वा । अत एव वरं प्रधानं केवलवत्, ज्ञानं च विशिष्य-
वमासं, द्वाभेन च सात्त्विकायामासं ज्ञानद्वयेन, तच्च तक्षेति
केवलवत्ज्ञानदर्शनं, समुत्पन्नं जातम्, चैव युक्तपञ्चदश्याम् । तथा
परिनिवृत्तो निर्वाणं गतः, मागशीषेणुल्लेकादप्याम् । आदेशा-
न्तरेण फागुनबहुलचतुर्थांमिति ॥ (एवं चेव शि) पद्मप्र-
जसुभिव पुष्पदन्तसुव्रमप्यकृतव्ययम्, एवमनन्तरं कस्यकपेण ।
एतेनामन्तरं वात्प्रत्येक्षणानिज्ञापेन सुप्रपाठेमास्तिरुः सृष्ट-
संप्रदक्षिणाया अणुपम्पया अणुसत्त्वाः शेषसुव्रानिज्ञाप-
निपादनार्थम् । (पद्मप्रजस्येत्याह) तत्र पद्मप्रजस्य चित्रान-
कम् चयवनाऽऽदिपु पञ्चसु स्थानकेषु भवतीत्यादिगमात्प्रायो
वक्तव्यः, सुव्रानिज्ञापस्त्वाद्युत्पन्नस्य साक्षाद्दर्शित एव । इत-
रेषां त्वेवम्-“सोयत्तं न् भरहा पंच पुन्वासादे होत्या । तं जहा-
पुन्वासादाहिं सुप, चरता गम्भं वक्कते, पुन्वासादाहिं जाप । ”
इत्यादि । एवं सर्वोपरयोगीनि । व्याख्या त्वेवम्-पुष्पदन्तो नवम-
तीर्थंकर आनतकल्पदेकोनविंशतिसावरोपमस्थितिकात् फा-
गुनबहुलनवम्यां मूलनक्षत्रे व्युत्तः, व्युत्त्वा काकन्दीनगर्वा
सुरीवराजत्रायायाः रामानिधानायाः गर्भेत्थेन व्युत्क्रान्तो
मूलनक्षत्रे मागशीषेणुल्लेकपञ्चम्यां जातः, तथा सुप्र एव ज्ये-
ष्ठशुद्धमप्रतिपदि, मत्तान्तरं-पन्-मागशीषेणुल्लेकपष्टम्या, निष्क्रान्तः ।
तथा मूल एव कार्तिकशुद्धतृतीयायां केवलज्ञानमुपपन्नम् । तथा-
ऽव्ययुजः शुद्धनवम्याम्, आदेशान्तरेण-वेशात्बहुलपष्टम्या, नि-
वृत्त इति । तथा शीतलो दशम्याः प्राञ्जलकट्याद्विश्रितसाग-
रोपमस्थितिकादिपञ्चम्यात्पुनःपुनःपुनःपुनःपुनःपुनःपुनःपुनःपुनःपुनः
स्वा च अदिहपुरे ददरयन्तुपतिनायाया नन्द्यायाः गर्भतया व्यु-
त्क्रान्तः, तथा पूर्वोपादास्त्वेव माचबहुलपष्टम्यां जातः, तथा
पूर्वोपादास्त्वेव माचबहुलपष्टम्यां निष्क्रान्तः, तथा पूर्वोपादा-
स्त्वेव पौषशुद्धे, मत्तान्तरं-पन्-बहुलपष्टे, चतुर्दश्यां ज्ञानमुपप-
न्नम्, तथा तत्रैव नक्षत्रे भावणशुद्धपञ्चम्यां, मत्तान्तरं-पन्-भावण-
शुद्धचित्तीत्यायां, निवृत्त इति । एवं गायत्रयोक्तानां शेवाणा-
मपि सुव्रानां प्रथमानुयोगपदानुसारेणोपयुज्य इत्याथा कार्या ।
नवरं चतुर्दशस्येऽभिज्ञापविशेषोऽस्मीति नृशंताथंमाह- (न-
मणे इत्यादि) हस्तोपलक्षिता उचरा हस्तोचरा, हस्तो बोधोचरा
यासां ता हस्तोचरा उचराफागुनस्यः पञ्चसु चयवनागमेश्वरा-
ऽऽदिषु हस्तोचरा यथ स तथा, गर्भोत्प गम्भंत्वात् । (गम्भं
ति) गम्भं गम्भंत्वात्त्वं संज्ञेतो नीतो, निवृत्तस्य स्वान्तनक्षत्रे
कार्तिकामावास्यायामिति । श्या० ५ जा० ३० ।

(६८) पर्यायानकद्वयुःमि-

तेसिं चिप नाशाओ, मुणीण गयकम्पयाण सिद्धिगमो ।
अंतमुहुत्ते दुविचउ-वरिसम्भं इगदिदिदिम् । ३२५ ॥

तेषामुपभंमिपायाभ्योत्तमशेषाणां केवलज्ञानाद् मुनिनां ग-
तकर्मणां सिद्धिगमो भोग्यगमने संजातम् । श्वधरजिनस्य
केवलान्तरपद्मनन्तरमनसुवृत्तं न भोग्यगमंश्चिन्तः, प्रथममन्वति
मद्वेयो स्वामिनीं भोग्यं गता १ । नैमिजिनस्य केवलज्ञानाद्
पद्मपद्मनन्तरं भोग्यगमंश्चिन्तः २ । पार्श्वजिनस्य केवलान्तर-
पद्मनन्तरं सर्वत्रयेण भोग्यगमंश्चिन्तः ३ । श्वधरजिनस्य केवलज्ञाना-
दनन्तरं वर्षचतुष्टयादन्तरं भोग्यगमंश्चिन्तः ४ । सकम्पति-

रिकाजिनानां विश्वतिपारगतानामेकदिनाऽऽदिपु मोक्षभागश्च-
क्षितः ५ । इति गाथायः ॥ ३२४ ॥ सप्त० १२९ द्वार ।

अथ प्रतिक्रमणसंख्या-

देसिय-राडय-पक्षित्वय-चउवासिय-रुठरीयनामाओ ।
दुएहं पण पत्तिकमणा, मच्चिकमणां तु दो पढमा । ३७५ ।

द्वैवासिक-रात्रिक-पात्रिक-वानुमासिक-साव्यसरिकनामतः
(दुएहं पण पत्तिकमणा) द्वयाजिनयोः प्रथमचरमजिनयोः
पञ्चाऽपि प्रतिकमणानि भवन्ति । (मच्चिकमणां तु दो पढम
सि) मध्यपत्तिनां द्वाविशतिजिनानां शास्त्रे द्वे प्रथमे प्रतिक-
मणौ द्वैवासिकरात्रिकसंख्ये भवतः, नाम्य इति गाथायः । ३२६ ।
सप्त० १३३ द्वार ।

प्रथमगणधरनामानि-

एएसि चउव्वीसाए तित्थगराणं चउव्वीसं पढमसीसा
होत्था । तं जहा-

“ पढमंज्य ठसजसेण, बीए पुण हांइ सीहसेणे य ।
चारुक वज्जणाभे, चपरे तह सुवणए विट्ठभे य ॥ ३७६ ॥
दिसे वागाहे पुण, आण्हे गोथुजे सुज्जेम य ।

मंदरं जमे अरिहे, चकाउइसंबकुंज भाजिएए य ॥ ३७७ ॥
इंदकुंभे य सुंजे, वरदचे अज्जदिण इंदजूई य ।
उदितोदितकुञ्जवंसा, विमुक्कवंसा गुणोहिं उव्वेया ।

तित्थपवचपाणं, पढमा मिस्सा जिणवराणं ॥ ३७८ ॥ ”

पुरामरीको वृणजसेनाऽपरनामा १, सिंहसेनाः २, चाकुकः ३,
वज्जनाजः ४, अमरगणः ५, सुवणः (मत्तन्तरेण प्रद्योतनः) ६,
बीहभः ७, दसः ८, वाराहः ९, अमानन्दः (मत्तन्तरेण वज्जनाजः) १०,
कोभूमः (कुतायः) ११, सुज्जमः (सुचमो) १२, मन्वरः १३, यशोध-
रः १४, अरिहः १५, चकायुचः १६, सुंभः १७, कुम्भः १८, अजिनयः
(भिवजः) १९, इन्दुकुम्भः (मङ्गी) २०, सुंभः २१, वरदसः २२, आर्यद-
सः २३, इन्दुभूतः २४ । एतानि प्रथमगणधराणां नामानि ७ । स० ।

प्रथमप्रवर्तिन्यः-

एएसि णं चउव्वीसाए तित्थगराणं चउव्वीसं पढमसिस्स-
णी होत्था । तं जहा-

“ वंजी फग्गु सामा, अजिया तह कावपी रई सोमा ।
सुमणा वासिणि सुजसा, पारणि धरणी धरा पउपा ॥ ३७९ ॥
अज्जा सिवा सुई दा-पणी य रक्खी य वंतुपई ।

पुक्कई अग्निना ज-रत्तदिह तह पुक्कचूला य ॥ ३८० ॥
चंदणसद्धिअ पवचणि, चउव्वीसाणं जिणवरींदाणं ॥ ”

तत्र ब्राह्मी, फग्गु, श्यामा, अजिता, काश्यपी, रतिः, सोमा,
सुमना, वासणी, सुलसा (सुवय्या) धारिणी, धरणी, धरा, पद्या,

७ “सिदिहसहसेण पट्ठीसी-हसेण चाकुक वज्जनाहऽपका ।
अमरो पणजोयविष-अदिहपट्ठुको वराहो य ॥ ३८० ॥
पउवन्द कयायो वि य, सुहम्ममंदरजसा अरिहो य ।
चकाउइ संघो कुं-अ मिहह मङ्गी य सुंभो य ॥ ३८० ॥
वरदस अउजदिआ, तिहंदजूई य मणहरा पढमा ॥ ” प्र० ८ द्वार ।
इति प्रथमनसारोकाराऽऽदी वामनेदोऽपि ।

इति प्रथमगणधया चतुर्दशप्रवर्तिनीनामानि । आयां, शिया,
शुनिः (शुभा) इमिनी (अरुजुका) रक्की (भावितान्ता) वण्डुम-
तिनामा, पुष्पवती, अग्निना (अग्निना) वज्जदवा (वासिणी) तथा
पुष्पचूला, चः समुच्चये, चन्दनासितास्तु एताः प्रवर्तिन्यः ।
प्र० ६ द्वार ।

प्रथमभावकाः-

सेयस नंद सुज्जो, संसो उअइम नेमियःणं ॥ (३९८)
श्रीशुचमज्य प्रथमः भावकः श्रेयांसनामा १ । नेमिजिनस्य
नन्दः २ । पारम्येय सुद्योतः ३ । शकको वीरस्य ४ । श्यायाणां वि-
शतिजिनानामप्रसिकाः, पुरातनप्रत्येभ्यनिबन्धनात् ॥ सप्त०
१०५ द्वार ।

प्रथमभाविकाः--

सहि सुभदा महसु-व्वया सुनंदा य सुलसा य ॥ (३९७)
अपजस्य सुज्जना १ । नेमेः महासुजना २ । पारम्येय सुनन्दा ३ ।
वीरस्य सुलसा ४ । अन्वेषामप्रसिकाः, प्रत्येभ्यनिबन्धनात् ॥
सप्त० १०६ द्वार ।

प्रत्येकबुक्तुनिसंख्या-

नियनियसीसप्रमाण, नया पचेअबुद्धा वि । (३९०)
प्रत्येकबुद्धा अपि सुतयो निजनिजशियप्रमाणा ज्ञेयाः । सप्त०
१२४ द्वार । (‘सुण’ ‘साहु’ शब्दे विशेषः)
(प्रमाणाहुत्तम् ‘असुण’ शब्दे प्रथमजाग ४४ पृष्ठे निकषितम्)
प्रमादाः--

वीरुतहाय पमाओ, अंतमुहुचं तदेवऽहोरचं । (१७९)
वीरस्यानमुहुत्तसंभवे प्रमादो जातः अत्र प्रथमजागऽहोरात्रं जातः
अन्यथा प्रमादो नास्ति । सप्त० ८५ द्वार ।

परीपहाः-

उदिता परीमहा सिं, पाराया ते य जिणवरिंदेहिं ।
उदिताः परीपहाः शालोण्याऽऽद्य पयां भगवतां तीर्थकुलां,
एतं ते परीपहाः सर्वैरपि जिनकेरुंकेः पराजिताः । यते परीपह-
द्वारम् । मा० म० १ अ० १ खएउ ।

(६६) अथ जिनप्रातिहायोरपचाह-

कंकेलि कुसुमवुट्ठी, दिव्यजुषि चामारासणां च ।
जावन्नयभेरि (दुंदुहि) उचं, जिणए इय पादिहेइरां ॥ ३०७ ॥
(कंकेलिकुसुमवुट्ठी सि) जिनशरीराद् शय्यशयुणः कक्केलि-
पाद्यः, अशोकाऽवरपयायः १ । पञ्चवर्षीकुसुमानां वृष्टिः २ । (दिव्य-
जुषि चामारासणां च) दिव्यस्त्रीनिः ३, श्वेतचामराणि ४, स्वर्णै-
रत्नाऽऽदिमयं सिंहासनम् ५ । (भावलयभेरिदुंदुहि सि) भावलयं
मैत्रिपुष्टे आश्रयकसम् ६, जेरिदुन्दुभिनामा चापविशेषः ७ ।
(ऊचं) छत्रमातपत्रं जिनमस्तकोपरि ८ । (जिणए इय पादि-
हेरां) जिनानामेतानि प्रातिहायोरपचाहोति गाथायः ॥ २०७ ॥
सप्त० ६९ द्वार ।

(तीर्थेकराणां पारणकालो, पारलक्षण्यापि च ‘ उअह ’ शब्दे
चित्तीयभागे ११३३ पृष्ठे निकषितानि)

(१००) पारणदायकाः-

एएसि णं चउव्वीसाए तित्थगराणं चउव्वीसं पढममि-
क्खादापारो होत्था । तं जहा-

“ सिञ्जसं बंधदत्ते, सुरिंददत्ते य इंददत्ते य ।
 पउमे य सोमदेवे, माहिंदे सोमदत्ते य ॥ १६ ॥
 पुस्से पुणव्वसु पुण, षंद सुणंदे जए य विजए य ।
 तचो य धम्मसीहिं, सुमिच तद्ध वग्घसीहे अ ॥ १७ ॥
 अपराजिणं विससेणे, वीसइनो होइ उमपसेणो य ।
 दिखे वरदत्त धखे, बह्हुडो तह आणुपुब्बीए ॥ १८ ॥
 एए वि सुक्खलेसा, जिणवरज्जीहि पंजसिठकाओ ।
 तं कासं तं समयं, पक्खिजाजेई जिणवरिंदे ” ॥ १९ ॥
 अयासः १, ब्रह्मदत्तः २, सुरेन्द्रदत्तः ३, इन्द्रदत्तः ४, पथः ५, सो-
 मदेवः ६, माहेन्द्रः ७, सोमदत्तः ८, पुष्यः ९, पुनर्वसुः १०, नन्धः ११,
 सुलग्नः १२, जयः १३, विजयः १४, धर्मसिंहः १५, सुमित्रः १६,
 व्याजसिंहः १७, अपराजितः १८, विश्वसेनः १९, अश्वमेधः २०
 (पाटलिपुत्र-ब्रह्मदत्तः २०) दिशः २१, वरदत्तः २२ (पाटलिपुत्र-धर-
 दिशः २२) धन्यः २३, बहुलब्रह्मण्यः २४। एते आनुपूर्वा जिनानां
 प्रथमजिज्ञासादातरां हेत्याः । स० ।

पारणदायकगतिः-

अष्टय य तम्बवसिष्ठा, मेसा तमि उ भवे व तदए व ।
 मिक्तिस्मेति सगमे, जिगाण पक्खिबणव्वज्जा ॥१६॥
 अट्ठे प्रथमदातारः तस्मिन्नेव भवे मोक्षं गताः, शेषाः षोडश-
 जिनप्रथमदातारः तस्मिन्नेव भवे तृतीयं वा नवे जिनानां
 समापे प्रतिपन्नप्रथमयोः सन्तः सेत्स्यन्ति मोक्षं यास्यन्तीति ।
 स० ॥ १७ ॥

पारणदायकदिव्यपञ्चकम्-

पण दिव्वा जसकुसुमा-णु बुद्धि वसुहारा चेन्नउक्खेवो ।
 उंबुद्धिक्खणी सुराणं, अट्ठो सुदाणं ति पोसणया ॥१६॥
 (विवरणं तु 'उसह' शब्धे द्वितीयताने ११३३ पृष्ठे गतम्)
 तत्र पारणदायकवसुधाराबुद्धिः-
 सन्वेमि पि जिगाणं, जहिंयं लक्खा उ पदमज्जिक्खा उ ।
 तद्धियं वयुधाराओ, सरीरेमेया उ बुद्धाओ ॥३२॥

सर्वेषामपि जिनानां यत्र प्रथमजिज्ञा लब्धा, तत्र वसुधारा (स-
 रीरेमेया उ ति) पुरुषमात्रा उच्यन्तेन देवैर्बुद्धा । स० । स० ।
 सहस्रचारालसकाटीं, सुवधवुद्धीं होइ उक्खेमा ।
 लक्खा मह्हुत्तवासम, जहजिया होइ वसुहारा ॥१६॥
 सार्द्धाद्दशकोटिस्वर्णबुद्धिश्च भवति उत्कृष्टा, सार्द्धाद्दश-
 लक्षाणि अन्धक्या भवति वसुधारा ॥१६॥ स० ८० ॥
 जिनानां पारणकपुरासाह-

दृत्थिष्णपुरं अउज्जा, सावतीं तह अउज्झ विजयपुरं ।
 वंजत्थलं च पादलि-संदं तह पउमसं च ॥ १६१ ॥
 सेयपुरं रिट्ठपुरं, सिक्खत्थे महापुरं च धम्मकं ।
 तह वक्खमाण सोमण-स मीदिरं चेव चक्कपुरं ॥१६२॥
 रायपुरं तह भिहिला, रायगिहं तह य होइ वीरपुरं ।
 वारिइं कोवकं, कुल्लामं पारहपुरां ॥१६३॥

दृत्थिष्णपुरम् । पाटलिपुत्र-राजपुरम् १ । अयोध्या २ । आचम्बनी
 ३ । अयोध्या ४ । विजयपुरम् ५ । ब्रह्मस्थलम् ६ । पाटलिपुत्रम्-
 १ । ७ । तथा पञ्चवर्षं नगरम् ८ ॥ अंतपुरम् ६ । रिट्ठपुरम् १० ।
 कं

सिद्धार्थपुरम् ११ । महापुरम् १२ । चाणक्यम् १३ । चर्माम-
 नपुरम् १४ । सोमस्थम् १५ । मन्दिपुरम् १६ । चक्रपुरम् १७ ।
 राजपुरम् १८ । मिथिला १९ । राजगृहम् २० । वीरपुरम् २१ । हा-
 रवती २२ । कोपकवं नगरम् २३ । कुल्लामः सर्वाश्रयः २४ ।
 एतानि जिनानां पारणकपुराणां स्थानाः । स० ७६ ॥

(१०) तीर्थकरपितृनाम-

अंबुदीने णं दीवे भारेहे वासे इमीसे णं ओसपिणीए
 चव्वांसं तित्थयराणं पियरां होत्या । तं जहा-
 “ आप्थी य जियसत्तू व, जियारी संवेरे वि य ।
 महे धरे पइडेय, महुसेणे य खसिए ॥ ५ ॥
 सुगांवे ददरहे विसहू, वसुपुज्जे य खसिए ।
 कयवम्मा मोहसेणे, भाणू विसस्सेणे य ॥ ६ ॥
 मूरे सुदंयमा कुंभे, सुमिचं विजए समुद्विजए य ।
 राया य आससेणे, सिक्खत्थे विप खसिए ॥ ७ ॥
 उदिनोदिनकुलवंमा, विसुक्खेमा गुणेहं उवेवेया ।
 तित्थयवत्तयाणं, एए पियरां जिणवराणं ॥ ८ ॥ ”

नाजिः १, जितशत्रुः २, जितारिः ३, संवरः ४, धर्मः ५, धरः ६,
 प्रतिष्ठः ७, महासेनः ८, सुदीपः ९, दहरधः १०, दिग्धुः ११, व-
 सुपुत्र्यः १२, कनकमो १३, सिंहसेनः १४, भानुः १५, विश्वसेनः
 १६, सुरा १७, सुदंयमः १८, कुम्भः १९, सुमित्रः २०, विजयः
 २१, समुद्रविजयः २२, आश्वमेधो राजा २३, सिक्खार्थः २४। एते
 क्रमेण चतुर्विंशतिहरहानां पितरः क्रमिष्या राजानः । स० ।

तीर्थकरपितृनां गतिः-

नागोमुं उजजपिआ, मेसाणं मत्तं हूंति ईसाणे ।
 अट्ठ य मणंकुमार, माहिंदं अट्ठ वीणया ॥३७॥
 नागेषु नागकुमारेषु जन्मपरिणतौ यत्किंचात्प्राप्तं सुखं
 श्रीऋषभनाथपिता नाजिनानाम्। गन इति शेषः । तथा शेषा-
 नामजिननाथप्रभृतीनां च इत्यत्रानां मत्सनां पितरः जयन्ति
 गना इशाने द्वितीयदेवशोके । ऐकान्तिकात्सु-श्रीऋजिनस्था-
 मितिपुत्रिनशत्रुं किमामनाचकूने, अनुयोगद्वाराऽऽरी नैवैव ज-
 णान् । यदाह श्रीदेमसुरिः-

“ राजा बाहुवातः मृत्य-यशाः सोमयशा अपि ।
 अन्धेऽप्यनकशः केऽपि, शिवं केऽपि दिवं ययुः ॥ १ ॥
 जिनशत्रुः शिवं प्राप, सुमित्रश्चिदिवं गतः ॥ ”
 इति योगशास्त्रे, त्रिपिट्ठिनिर्देशे च ।
 तथा सुविधिप्रवृत्तीनामष्टौ च पितरः सप्तकुमारे तृतीयदेव-
 शोके । तथा कुशुभमुष्णाणामष्टौ पितरौ माहर्षेः चतुर्थदेवशो-
 के गता बोद्धव्याः । प्र० ११ ॥

(२०) पूर्ववर्णितकालः-

पुत्रवपिवि जिगाणं, असंखलाको इहामि जा कुंभ ।
 पामं जा संखिज्जो, वरिमसइस्सं नु वीरस्स ॥ ३७ ॥
 ऋषभाऽऽर्क्षनां पूर्ववर्णितकाल एवम्-ऋषभनादारण्य कुशु-
 जिनं यावत् अस्वभावकालमासीत् पूर्ववर्णितः । अद्यजना-
 दारण्य पाश्चात्तथापर्यन्तं संख्यातकालः पूर्ववर्णितः । वीरस्य
 सहस्रवर्षपर्यन्तं पूर्ववर्णितकालोऽस्ति । स० १६२ ॥
 पूर्ववर्णितकालमाम्-
 एतेव क्लेयकालो, नवरं वीरस्स वीसमसहसा ।

पास्तस्य नित्यं शो वा, सेसमुपपविषि जा नित्यं ॥१३७॥

एवमेव पूर्वरीत्या वेदकाशोमि हेतवः । अत्राप्यस्यसंख्यात-
कांशं वाच्यपूर्वमुच्यते । एवं कुरुजिनं वाच्यं हेतव्यं । ततो-
ऽरजिनस्य संख्यातकांशं वाच्यं पूर्वमुच्यते । एवं पार्श्वनाथं
वाच्यं हेतव्यं । नवरं चौरस्य विगतविषयेसहस्राणि पूर्वविद्येते ।
श्रीपार्श्वनाथस्य स पूर्वविद्येतेकाशो वा नास्ति । अत्र विकल्पः
केपार्श्विनाथोर्वा मत्तयाभिव्यासहेतुः । अत्रमुत्तमप्रकृतिः वाच-
नार्थम् । अयमर्थः-वाच्यं वाच्यं तीर्थसंस्कारस्य तीर्थं तावत्कांशं
पूर्वव्यतिरिक्तः सुतमप्रकृतितं गाथाधेः । सप्त० १६३ द्वार ।

(१०३) पूर्वमभिनयकथम्-

(अक्षयमस्वाश्री पूर्वमभाः ' उलह ' शब्दे द्वितीयमाने ११३३
शब्दे कथिताः)

अम्भ्रजनस्य सप्त मभाः-

सिरिवम्मनिवो सोह-म्मसुरवरो अनिपसेणकची य ।
अप्पुयपहु पउपनिवो, य वेजयंते य चंदपरो ॥ २३ ॥

प्रथमे मन्वे श्रीवर्मनामा राजा १ । द्वितीयजने सौधर्मदेवलो-
के देवः २ । तृतीयमन्वेअजितसेननामा चक्रवर्ती ३ । तुष्यजने
अप्पुल्लभः ४ । पञ्चममन्वे पद्मनामा नृपः ५ । षष्ठमन्वे द्वितीयया-
जुसरविमाने वैजयन्ते देवो जातः ६ । सप्तममन्वे अक्षयमना-
म्नाऽहमतीर्थपः ७ ।

शान्तिनाथस्य द्वादश मभाः-

सिरिसेणो अजिनीदीय,जुपल्ल सुरा अभियतेयसिरिविजया ।
पाणय वल्ल हरि तो हरि, नरए सयरऽच्छुए दो वि ॥१३४॥
वज्जाउह सहसाउह, पिउमुय मेविज्जतुय इत्थं नयेव ॥
मेहरहदडरहा तो, सन्धेके संति गणहारि ॥ १३५ ॥

प्रथमजने-श्रीवेषो राजाऽपूत, तस्याभिनयिन्ता राक्षी १ । (शु-
यल्ल चि) द्वितीयमन्वे उच्छरकुवहेके द्वापि युगल्लनी जाती २ ।
(सुराचि) तृतीये सौधर्मकल्पे देवः ३ । (अभिनयस्य सिरिविजय-
सि) तुष्यजने जिनजीकोऽमितसेजोनामा विद्याधरो जातः, विद्या-
जीवः श्रीविजयो राजा जातः ४ । (वाचय चि) पञ्चमे द्वापतनामि
दशमे देवलोके द्वापि देवौ जाती ५ । (वल्लहरचि) षष्ठमन्वेऽ-
स्मिन् अम्भुदीपपूर्वविदेहमन्वस्ये रजनीयाकेके विजये सुजगन्ना-
मनीयौ जिनजीको बलमको जातः । विद्याजीको वासुदेवो जातः
६ । (तो हरि) ततः हरिन्दरके गतः । ततो नरकाऽपुन्य (अचर-
चि) अचरौ द्वापकं विद्याधरौ, संजयं ज्ञान्वा सप्तमे मन्वे अप्पुले
गती ७ ॥२४॥ (वज्जाउह चि) ततोऽहमन्वे जिनजीको वज्जाउ-
धराजा जातः, श्रीजीवः तस्य सहस्रायुधनामा पुत्रो जातः ८ ।
(मेविज्जतुय) ततो नमन्वे त्रैवेद्यके द्वापि देवौ जाती । मत्तान्तरे-
तृतीये त्रैवेद्यके देवौ जाती ९ । (मेहरह चि) दशममन्वे तत्तल्ल-
तौ तस्मिन् अम्भुदीपे त्रिगिद्धेद्विज्जुवये पुष्कलाक्षीविजये पु-
दडरीकिवर्षा नामनीं जिनजीवो मेधरया, विद्याजीको उदरया,
यवं द्वापि ज्ञातरी जाती १० । (सन्धेके चि) एकादशमन्वे ततो
द्वापि नृतरौ संजयं ज्ञान्वा सन्धेकेसंजयं मयाच्य सर्वाथोऽभे
के विमाने देवौ सन्मृतौ ११ । (अंतिगणहारिचि) द्वावौ मन्वे
मगवात् शान्तिनाथः, पूर्वमभिनयजीवो सर्वाथसिद्धविमानात्
व्युत्था मगवतः पुनश्चैन जातः, मगवतः चक्रवर्तीके सेनानीर-
भूत्, ततः पञ्चात् संजयं ज्ञान्वाऽप्यमगवरो जातः १२ ।

५३५

मुनिमुत्तस्य नव मभाः-

सिषकेत्त सुहम्मसुर, कुबेरदच विपकपि वज्जकुण्डमो ।
वंसे सिरिवम्मनिवो, अवरार्हो सुवच्चो नयेव ॥ १३६ ॥
प्रथमजने शिवकेतुनामा राजा १ । द्वितीयमन्वे लोचमं देवः २ ।
तृतीयजने कुबेरदचनामा नृपः ३ । तुष्यजने तुनीयकल्पे समत्त-
नारे देवः ४ । पञ्चमजने वज्जकुण्डनामा राजा ५ । षष्ठे मन्वे
प्रकाशमने पञ्चमन्वे देवो जातः ६ । सप्तममन्वे श्रीवर्मदेव-
जा जातः ७ । अहमेऽपराजितनामि तुर्वाजुचरे विमाने देवः
८ । नवमे मन्वे मुनिमुत्तजिनः ९ ।

मेविनाथस्य नव मभाः-

वणधणवह सोहम्भे, चित्तमई खेपरो य रयवणई ।
नारिंदे अवरार्हय, पीहपई अरारयो तपो ॥ १३७ ॥
सुपहडो संलो वा, नसपह भज्जाऽनरायविपाणे ।
नेमिगिषो राईयह, नवमजने दो वि सिक्का य ॥ १३८ ॥
प्रथममन्वे-धननामा राजाऽपूत, तस्य धनवती राक्षी १ । द्वितीये
मन्वे लोचमं कल्पे द्वापि देवो जाती २ । तृतीयजने चित्तम-
तिनामा विद्याधरो, राक्षीजीको रलवती त्रिधा ३ । तुष्यमन्वे द्वा-
पि माहेन्द्रे देवलोके देवौ जाती ४ । पञ्चममन्वे अवरार्जितो
राजा, अतिमतो राजा ५ । षष्ठे मन्वे अरयदेवलोके द्वापि
देवौ जाती ६ ॥ २७ ॥ सप्तममन्वे सुमतिः; मत्तान्तरे-अक्ष-
नामा राजा बभूव; धनवतीजीवो यशोमयी भार्यी जाता ७ ।
अहमन्वे अपराजितनामि तुर्वाजुचरेविमाने देवौ जाती ८ ।
नवममन्वे मगवात् श्रीनिजिनः, पत्नीसीवः राजीमती जाता
ए । तदनन्तरं द्वापि सिद्धी मोक्षं गती ॥ २८ ॥

बार्धस्य द्वादश मभाः-

कमदमकजूरजाया, कुनकुण्डअहि इत्यि नररं सहसारे ।
सप्य स्यारिद नाररं, अप्पुयपुसर सवरनरनाहो ॥१३९॥
नाररं मेविज्जदुरो, सीहो निवई य नरय पाणयमे ।
कंठो विण्पो पातो, संजाया दो वि दसमभवे ॥ ३० ॥
प्रथमे मन्वे-कमठमकभूतिनामासी नृतरौ जाती,सत्र मरुचुतिना-
मा मगवजीवः १ । द्वितीयमन्वे कमठजीवः कुन्नुदाहिर्जातः, जिन-
जीवो इहितजोतः २ । तृतीयजने कमठो नरके गतः, जिनजीवः स-
दकारेऽग्रमन्वेवलोके गतः ३ । चतुर्थजने कमठजीवः सप्यो जातः,
जिनजीवो विद्याधरं नृःऽपूत ५ । पञ्चममन्वे कमठजीवो नैरिजातो
जातः, जिनजीवोऽपूतये देवो जातः ६ । षष्ठजने कमठजीवः श-
वराः सिद्धोऽजनि, जिनजीवो मरनाथो बहूय ६ ॥ २६ ॥ सप्तमम-
न्वे कमठजीवो नरके गतः, जिनजीवो त्रैवेद्यके सुरो जातः ७ । अ-
हमन्वे कमठजीवः सिद्धो जातः, पार्श्वजीवो नृपतिजातः ८ । नव-
मे मन्वे कमठजीवो नरके नारको जातः, पार्श्वजीवः मायतनामि
दशमे देवलोके देवो जातः ६ । दशमे मन्वे कमठजीवः कपउना-
मा विमोऽपूत, मरुहतिजोवः पार्श्वनाथनामा प्रयोऽिद्यतितमो
जिनो जातः १० । यवं सतौ द्वापि देहममन्वे ॥ ३० ॥ सप्त० १३९ ।
(वीरस्य सप्तविंशतिप्रभाः " वीर " शब्दे बहूपन्ने)
सप्तविंशतस्थाने वीरस्याध्यायिद्यतिमवा निरुपिताः,सत्र देवा-
नर्वावरात् २७ सप्तविंशतिः, विश्वलोचराद्द्विषादिततमः ।

शेषजिनानां प्रभाः-

सत्ताहमिमे जणिया, पयकथवा तेलि सेसयाणं च ।

तृथयवदीवपुष्टौ, नाप्यन्व वक्ष्यमाणायाम् ॥ ३५ ॥

सप्तजिनानामिमे अभिताः प्रकटमथाः, तेच्यः सप्तजिनेभ्यः शेषाणामनुकम्बनानां सप्तश्रजिनानां दृतीयभवद्वीपप्रमुत्तित् क्षेत्रे बह्व्यमाणान् प्रस्थात् । अयं प्राबः-शेषजिनानां त्रयो जवा अचिकाराद् क्षेत्राः । तथा पूर्वजवद्वीपक्षेत्रविजयाऽऽदिकथनेन, पूर्वजवनामकथनेन च प्रथमत्रयो क्षेत्रैः १, पूर्वभवदे-वलोककथनेन च द्वितीयेषु त्रयो क्षेत्रैः २, दृतीयेस्तु जिन-भवः ३, इति सर्वेषां जिनानां पूर्वमथा षष्ठाः । सप्त० ३ द्वार । (' मञ्जी ' शब्दे मञ्जिनाथस्य त्रयो भवा बह्व्यन्ते)

(१०५) अथ पूर्वभवगुरवः सर्वेषां जिनानां प्रातिपाद्यन्ते-वषसेणो अरिद्रमणो, संभेतो विमलवाहणो य तथा ।

सीमंधर विट्टियासत्र, अरिद्रमण जुमंधर गुरू य ॥ ४५ ॥

सन्वजगानंदगुरू, संघाहो बज्जदत्त वयनाहो ।

तह सन्वगुपनामे, चित्तरो विमलवाहणो ॥ ४६ ॥

घणरह संवर तह सा-हुंसंवरो तह य होइ वरधम्मो ।

तह य सुनंदो नंदो, अजस्र दापोदरो य पुट्टिलत्रो ४६

वज्जलेनः १ । अरिद्रमनः २ । संजान्तः ३ । विमलवाहनः ४ । सीमंधरः ५ । विट्टिताश्रवः ६ । अरिद्रमणः ७ । जुमंधरः ८ ।

सर्वजगदानन्दः ९ । संस्ताघः १० । वज्जदत्तः ११ । वज्जनाजः १२ । सन्वगुप्तः १३ । चित्तरोधः १४ । विमलवाहनकः १५ ।

घनरथः १६ । संवरः १७ । साहुसंवरः १८ । तथा च प्रवति वरधमः १९ । सुनन्दः २० । नन्दः २१ । अतियशाः २२ ।

दापोदरः २३ । पोट्टिलकः २४ । सप्त० ३ द्वार ।

पूर्वभववायुः-

धम्मस्स मज्झिमाज्ज, सेसाण्णोसस्यं तमिमं । (५९)

तिचीसं तिचीसं, गुणवीसं दुमु तितीस इगतिसं ।

ब्रह्मवीसं तिचीसं, गुणवीसं वीस वावीसं ॥ ५७ ॥

वीसऽचारस वीसं, बचीस कमेण पंचसु तितीसं ।

वीस तितीसं वीमं, वीसऽथरा पुव्वजवञ्जाऊ ॥ ५८ ॥

धम्मनाथस्य मध्यमाऽऽयुः । शेषजिनानामुकुष्टकमेव साद्दं

वक्ष्यमाणम् ॥ ५६ ॥ अर्थविशदस्तामराणि १ । अर्थविशदस्ताम-राणि २ । एकोनविंशत् साग० ३ । द्वयोः-अर्थविशदस्ताम० ४ ।

अर्थविशदस्ताम० ५ । एकोनविंशत्साग० ६ । अष्टाविंशतिः साग० ७ ।

अर्थविशदस्ताम० ८ । एकोनविंशतिः साग० ९ । विंशतिः साग० १० ।

द्व्याविंशतिः साग० ११ ॥ ५७ ॥ विंशतिः साग० १२ । अष्टा-श साग० १३ । विंशतिः साग० १४ । द्व्याविंशत्साग० १५ ।

क्रमेण पञ्चसु-अर्थविशदस्ताम० १६ । अर्थविशद साग० १७ ।

अर्थविशद साग० १८ । अर्थविशद साग० १९ । अर्थवि-शदस्ताम० २० । विंशतिः साग० २१ । अर्थविशद साग० २२ ।

विंशतिः साग० २३ । विंशतिः सागराणि २४ । इति जिनानां पूर्वभववायुः । सप्त० ३ द्वार ।

पूर्वभवसेत्राणि-

वारस पुव्वविदेहे, तिषि कमा जरह एरप्यं भरहे ।

पुव्वविदेहे तिषि य, मल्लिऽवरविदेहे पण भरहे ॥ ३६ ॥

मज्झिमपरुनगात्रो, थायइपुत्तस्रगयाइं जरहाइं ।

लिचार्इं पुव्वसंते, संदावियारो न जुमुमि ॥ ३७ ॥

श्रवणऽऽथाः द्वादश जिनः पूर्वमहाविदेहे जाताः १२ । त्रीणि क्रमात्-अरते १३, देववते १४, पुत्रः अरते १५ हेवाः । शान्तिः १६, कुण्डुः १७, अरः १८, एते त्रयोऽपि जिनो पूर्वमहावि-देहे क्षेत्राः । श्रिष्टः पश्चिममहाविदेहे १६ । मुनिस्तुत्राः २०, नमिः २१, नेमिः २२, पाश्वंः २३, बर्कमानः २४, एते पञ्चापि अरते हेवाः । मध्यममरुः सुदुरीलनानामा, मरुत्वात् वातकीवषट्कम-रताऽऽशीनि पुष्कराब्जभरताऽऽशीनि च क्षेत्राणि पूर्ववत्तरे ६ । अत्रायं भावः-भातकीवषट्कः, पुष्कराब्जोपदेशः षुकारगिरिऽर्धे । विमलैस्त्वं स्तः तेनोभयोरपि द्वौ द्वौ अण्डौ जवतः, एकः पुव्ववषट्कोऽपरः पश्चिमवषट्कः । ततोऽत्र यानि तीर्थेभ्यस्तत्पूर्वजवैश्यानि भरताऽऽशीनि तानि सर्वाण्यपि पुव्ववषट्कसंभ्योनि, न तु पश्चिम-वषट्कसंभ्योनि । ननु तर्हि जम्बुद्वीपगतकुंजानि पश्चिमवषट्कसंभ्योनीत्याह-अण्डाक्षय्यां जम्बुद्वीपे नास्ति, तत्र कस्यापि भाजकस्याजावादांति । सप्त० ३ द्वार ।

पूर्वभवसेत्रादिशा-

विमलो धम्मो मुजिसु-व्वयाप पण आमि मेरुदाहिणत्रो ।

मेरुत्तरत्रोऽणतो, मोआयादाहिणे मल्लीं । ३८ ॥

सीयाए उत्तरत्रो, उसहसुमहुनिहिमंति कुंजुजिणा ।

सेसा दस दाहिणत्रो, इय पुव्वजवचमि सिचदिता ॥ ३९ ॥

विमलः, धम्मोने द्वौ; मुनिस्तुत्रः, नमिः, नेमिः, पाश्वं, बर्क-मानः, एवं च पञ्च जिनः, एते सर्वे सप्त जिनो भरतो दक्षिणत आस्तात् । अनन्तोऽनन्तजिजनः ऽ मरोदकत आसीत् । सी-तोदानद्या दक्षिणपाश्वं श्रीमहोच्चनः ९ । सीतानद्या उत्तरतः श्रवणः १०, सुमतिः ११, सुविधिः १२, शान्तिः १३, कुण्डुः १४, एते जिनः समुपपन्नाः पूर्वभवे । शेषाः स्थिना ये दश जिनोस्ते दक्षिणस्यां दिशि जाताः । इति सर्वेषां जिनानां पूर्व-भवसेत्रादिशाः । सप्त० ३ द्वार ।

पूर्वभवजिनहेतुः-

पदमचरिभोईं पुट्टा, जिणहेत्त वीम ते य इमं ॥ ५० ॥

प्रथमः-श्रवणः, चरमो-घोरः, ताभ्यां स्पृष्टा जिनहेतवो

विश्रान्तः, येदंतुजिः जिनां भवति । ते च इमे वक्ष्यमाणा जने-युः । सप्त० १० चार । आ० क० ।

तानेव हन्तुमाह-

अरिहंति सत्सुपवयण-गुत्थेयवहृत्सुए तवस्सीमु ।

वच्छल्लया य एमि, अभिक्खनाणोवञ्जोमे अ ॥ ३१ ॥

अत्र तिष्ठो गायः तत्र प्रथमगाथायामष्टौ कारणाण्युक्तानि, द्वितीया-थान्व, तृतीयायां त्रीणि । तत्र प्रथमगाथायाश्चत्वारोऽष्टाऽऽष्ट-महासादितायोऽऽदिकृपां पुत्रामहं-तीर्थहर्नन्तौ यंकराः, अपगत-सकलकर्मशाः । एतस्मिन्नि पदान्ते कृतकृत्याः सिद्धाः, प्र-चमं द्वादशाङ्क, तदुपयोगानप्यत्याह सत्रो वा प्रचननम्, गुणन्ति यथावन्व्यतशास्त्रार्थमिति गुत्थे चर्मोपदेशाऽऽदिद्विद्वारः, स्थ-विरो जानिभूतपर्यायनेद्विजिनाः । तत्र जानिस्थधिराः-वर्षर्थाष्ट-माणाः । भुनक्त्याविराः-समवायाङ्कधारिणः पर्यायस्थधिराः-विं-शतिवर्षव्रतपर्यायाः । बहु प्रचृतं भुनं शेषां ते बहुभुजाः, बहुभु-जस्वमायैकं प्रतिपत्तव्यम् । भुतं च त्रिधा-वृत्ततः, अयतः, उ-भयतश्च । नत्र सुत्रचरेश्चोऽर्थधराः प्रथमाः, तेषांऽप्युभयधराः प्रथमा इति । विचित्रमनशनाऽऽदिनेद्विजिने तपो विघाते शेषां ते तपस्विनः सामान्यसाधवः । अहं-तश्च सिद्धाश्च प्रचननं च

गुरुवह स्वयंभिराह बहुबुताह तपस्विनह अहंस्तिष्ठमव-
 चमगुरुस्वयंभिरबहुभुततपस्विनः । सुवे च " बहुस्तुप " इत्यत्र
 प्रकारः प्राकृतम्बाह्मण्यधिकः । तेषु । (यस्मिं) प्राकृतत्वात्स-
 त्प्रथमो बहू । तत्र यत्तेषु सतसु स्थानेषु वस्त्रसमाधौ वस्त्र-
 कृता अनुप्रायः ७, वधाऽवस्थित्यनुगोचरितेन नन्दुकोपोपचार-
 लक्षणासंशयकरनामकमेवकारणमिति शेषः । तथा-अभी-
 वमनवर्त्त हानोपयोगो हाने व्याप्तिमयाणत्वात् ८ । इत्यष्टमं
 कारणम् ॥ ३१२ ॥

दंस्याविषय आब-स्सप अ सौल्लव्य निरइयारो ।
 ल्पणस्यवतवविषय, वेयावणे सपाही य ॥ ३१३ ॥

द्वितीयाद्याध्याय्या-वशंनं स्वयंकरचं, विषयो ज्ञानाऽऽदिवि-
 षयः । स च प्रागुक्तो वक्ष्यमाणो वा, दर्शनं च विनयश्च दर्शन-
 विनयम्, समाहारद्वन्द्वः तस्मिन् । आबन्धयकमवश्यकत्वेन प्र-
 तिक्रमणाऽऽदिः तस्मिन् । शीर्षानि च ज्ञानानि च यौगल्यतम, अ-
 न्यापि समाहारद्वन्द्वः । तस्मिन् । तत्र शीर्षान्युत्तरगुणाः, अ-
 न्यानि मूलगुणाः । यत्तेषु निरतिशारः सद्, तीर्थकरनामकम् अ-
 न्यानांति क्रियायोगः । एतावता पञ्च कारणान्युक्तानि । तथा-
 क्रमणवणे तपसि स्वामे वेयावृत्ते च समाधिस्तीर्थकर-
 नामकमेवकारणम् । तत्र क्रमणस्यब्रह्मणमशेषकालविशेषोप-
 लक्षणम्, क्रमणस्याऽऽदिषु कालविशेषो निरन्तरं संवेगभाष-
 नातो ध्यानाऽऽस्यननस्य समाधिः क्रमणत्वसमाधिः । तथा-त-
 पसि बाह्याऽऽभ्यन्तरमेदंभिन्ने यथाशक्ति निरन्तरं प्रवृत्ति-
 स्तपःसमाधिः । स्वामे द्विधा-रूपस्थानम्, भावत्यागश्च ।
 रूपस्थानो नाम-आहारोपविश्याऽऽदिषु निरन्तरं संवेगभाष-
 नातोऽऽद्यः, प्रायोग्यानां च यतिजनेष्वे दानम् । भावत्यागः-क्रो-
 धाऽऽदीनां विवेकः, ज्ञानाऽऽदीनां च यतिजनेभ्यो धित-
 रम् । एतस्मिन् द्विधेऽपि स्वामे सुभानतिक्रमेण यथाशक्ति
 निरन्तरं प्रवृत्तिस्वयंसाध्याः । वैयवृत्त्यं द्वाविधम् । तद्य-
 धा-आचार्यवैयवृत्त्यम् १, उपाध्यायवैयवृत्त्यम् २, स्वधिवैया-
 वृत्त्यम् ३, तपस्विवैयवृत्त्यम् ४, श्लानवैयवृत्त्यम् ५, शौकवैयवृ-
 त्त्यम् ६, साधमिकवैयवृत्त्यम् ७, कुलवैयवृत्त्यम् ८, गणवैया-
 वृत्त्यम् ९, सङ्घवैयवृत्त्यं चेति १० । एकैकं त्रयोदशविधम् ।
 तद्यथा-भक्तदानम् १, पानदानम् २, आसनप्रदानम् ३, उप-
 करणप्रत्युपेक्षा ४, पादप्रमाज्जनम् ५, वस्त्रप्रदानम् ६, भेषजप्र-
 दानम् ७, अन्नानि साहाय्यम् ८, कुटिलेनाऽऽदिभ्यो रत्नसुम् ९,
 वशतो प्रविशानां दण्डकप्रदानम् १०, कायिकामात्रकसम्-
 पेणम् ११, संज्ञामात्रकसम्पेणम् १२, श्रेष्ठमात्रकसम्पेणं चेति
 १३ । यत्तेषु वैयवृत्त्यमेवेषु यथाशक्ति निरन्तरं प्रवृत्ति-
 वाक्यस्यसमाधिः ।

अपुत्रनानगहण्ये, सुयमची पयवणे पद्दावणया ।
 एरिहं कारपोहिं, तित्ययरत्तं लहइ जोषो ॥ ३१४ ॥
 सुतीयगाथाध्याया-अपूर्वस्था पूर्वस्व ज्ञानस्य निरन्तरं
 प्रहणमपूर्वज्ञानप्रहणमष्टादशं तीर्थकरनामकमेवकारणम् ।
 एकांनिश्चितितमं सुतजकिः सुतविषयं बहुमायम् । विश्रुतितमं
 प्रवचने प्रभावना यथाशक्ति प्रवचनायोंपदेशहानाऽऽदिक्या ।
 यदिरन्तरोक्तैः कारणैस्तीर्थकरत्वं स्रमते जीवः ।
 एतानि च कानिचिद् कारणानि सुप्रकारं पञ्च स्वयं व्याख्ये-
 संधौ पञ्चयामित्थं, गुण्यो धर्मोवत्प्रत्याईया ।

सुचत्योपयधारी, बहुस्तुया हुंति विवस्त्राया ॥ ३११ ॥
 आऽसुयपरियाय, पदुच येरो तिहा अहकमेणं ।
 सडीवरितो सवया-यधारओ वीसवरिसो य ॥ ३१६ ॥
 भची पुत्रा बस्य-प्यपदण वज्जयमवस्यवायस्त ।
 आसायखपरिहारो, अरिहंताईण वच्छुद्धं ॥ ३१७ ॥
 नाणुवभ्रगो भिक्खं, दंसणसुकी अ विणयसुकी अ ।
 आबस्सपजोएसुं, सीलवएसुं निरइयारो ॥ ३१८ ॥
 संवेगभाषणाजा-ण सेवणं ल्पणस्यवाहकामेसु ।
 तवकरणं अइणणसं-विभागकरमंजइसपाही ॥ ३१९ ॥
 वेयावचं वइहा, गुक्काईणं समाहिजणणं च ।
 किरियादारेण लहइ, अपुण्वनाणस्स गहणं तु ॥ ३२० ॥
 आगमवहुमागो वि य, तित्यस्स पभावणं जहाससि ।
 एरिहं कारपोहिं, तित्ययरत्तं समञ्जिण्ये ॥ ३२१ ॥
 "संधो पञ्चयणं" इत्यादि गाथासंस्कृत्याव्ययार्थेषु चैतदन्वयः
 स्वयंभिरबहुभुतयोर्गाथाऽनुक्तोभ्याद्व्यतिक्रमनिर्देशः । तथा-सु-
 तीय (३१७) गाथायां भक्तिरान्तरो बहुमानविषयेण, पुत्रा यथो-
 चित्त्वेन पुत्रपत्न्याऽऽदरवत्त्वाऽऽदिक्रियेकारणः, वयस्य मृगाधायाः
 प्रकृतं प्रकाशनं, वज्रं परिहरणमवर्णवात्स्य मृगाधायाः,
 आशातनाया बहुव्ययमायायाः परिहारो वज्रंनम् । एतद्वैदा-
 दीनां सत्तानां वास्तव्यं वस्तुत्वात् । तथा वष्ट (३२०) गाथायां
 वैयवृत्त्यं प्रकृतानाऽऽदिक्रियादारेण गुर्वीर्दीनां समाधिजन-
 नम् । तत्पूर्वदर्शाया पूर्वाकप्रकारेण । यथा-शीलजताध्यामे-
 कमेव कारणं कृत्वा समाधिर्नित्तमेव तीर्थकरगोत्रव-
 न्धस्थानं विवक्षयते । एतौ वैयवृत्त्यं द्वाधा गुर्वीर्दीनां, तथा
 तेयामेव क्रियादारेण समाधिजननं कार्यकरद्वारेण स्व-
 स्थायऽऽधारद्वयमिति । तथा-अपुत्रनानये वद्वैमानस्वामिनि
 च पूर्वभवे एताभ्यन्तरोक्तानि सर्वाण्यपि स्थानाभ्यासेवि-
 तानि, मध्यमेषु पुनरजिनस्वामिभूमिषु द्विधियतितीर्थकरेषु
 केनाप्येकं, केनापि त्रीणि, यावत्केनाऽपि सर्वाण्यपि स्थाना-
 नामि स्मृष्टानि । एतच्च तीर्थकरनामकं अनुध्वगताये-
 व धर्तमानः पुरुषः श्लो ननुसको वा तीर्थकरमवात् पृष्टत-
 स्तुनीयमभं प्राप्य बसुदानजने । आह-तीर्थकरनामकसंधौ ज-
 षण्यन्त उत्कण्ठेनस्य बध्परिधितित्त्वाःसागरोपमकोटाकोटीभ्या-
 षा, ततः कथमन्तं तीर्थकरमवात् प्राक् नुतीयजने भव्यत इति ।
 नैष द्वेषः । द्विषिषो हि बन्धु-निकाचनाकथनः, अत्रिकाचनाक-
 पञ्च । तत्र अत्रिकाचानाकपस्तुनीयजवात् प्राक् सुतरामपि जन्ति,
 जन्मोऽन्वयःसागरोपमकोटाकोटीप्रमाणत्वात् । निकाचना-
 कपस्तु तीर्थकरजवात् प्राक् नुतीयजने एक, "तं च कहं वेदस्य-
 ह. अगिस्ताय धम्मदेसणाऽऽरिहिं । कज्जहं तं तु भयवसो, इय
 भन्वो सङ्कहा यं" ॥ इति वचनप्रामाण्यत्वात् । तत्र निकाचि-
 तमवन्धयफलम्, इतरसु उभयथाऽपि, निकाचनाकपञ्च बन्धस्तुनी-
 यजवाद्दारज्य तावत्प्रवर्त्तते यावत्तीर्थकरजने अपूर्वकरज्यस्व-
 संश्लेषेवभागाः, तत ऊर्ध्वं भवच्छेदः, केवलज्ञानोपलौ च अष्टम-
 हास्रतिहायोऽऽदिकेषु सुस्फुटेषु सुस्फुटेषु पूजोपचारे सति, सधर्ममनुशा-
 रयां परिचदि भ्लागैरिदारेण धम्मदेशनया सुतचारिरूप-
 धर्मप्रपणलक्षणायाः अनुज्ञितता देहलोभान्यादिभिरतिशयैः,
 पञ्जाश्रिता बुक्चचनतिशयैस्तेह्येत इति । प्रथ० १० द्वार ।

पूर्वमवशीयाः-

अंधापद्पुष्कर-दीपा वट वट शिवाण पुष्करजे ।
पायइ विमलाइ तिगे, जंजु संतिप्यसुह्रनगे ॥ २१ ॥

श्रवणाऽभिवदतुर्वा जिनानां पूर्वमथे जम्बूद्वीप आसीत् ।
कुम्भारानीनां वतुर्वा जिनानां पूर्वमथे पातकीकरवट आसीत् ।
शिविष्वादिचतुर्वा जिनानां पूर्वमथे पुष्करद्वीप आसीत् । १२ ।
विमलाऽऽनीनां त्रयाणां जिनानां पूर्वमथे पातकीकरद्वीप
आसीत् १३ । श्याम्बादिनवजिनानां पूर्वमथे जम्बूद्वीप आसीत्
१४ । इति पूर्वमवशीयाः । सप्त० २ द्वार ।

पूर्वमवश्यामानि-

एषति वटवनीसाए तित्थगारायं वटवनीसं पुष्करवया
श्याम्बायेवा होत्वा । तं जहा-

“ पश्येऽथ वदरथाभे, विभेके सह विपलवाहणे चैव ।
तत्रो य पम्पमीडे, सुमिते तह पम्पमितं य ॥?१॥
सुंदरवाहू तह दी-दवाहु शुगवाहु लष्पाहू य ।
दिधे य इंददणे, सुंदर माईदए चैव ॥१२॥
सीहहडे मेहरहे, क्पयी अ सुदंसणे य बोपच्चा ।
तत्रो य नंदये लखु, मीहमिरी चैव वीस इये ॥१३॥
अरीहसलु सुसिं, सुदंसणे नंदये य बोपच्चे ॥
इमिसे ओसिप्यिपिण, तित्थकराणं तु पुष्करवा” ॥१४॥

जिनानां पूर्वमवश्यामानि क्रमेण यथा-अपमानः १ । विमलः
२ । विमलवाहनः ३ । धर्मसिंहः ४ । सुमित्रः ५ । धर्ममित्रः ६ ।
सुन्दरवाहुः ७ । दीपवाहुः ८ । युगवाहुः ९ । लष्पावाहुः १० ।
दिशः ११ । इन्दवटः १२ । सुन्दरः १३ । माहेन्द्रः १४ । सिंह-
रथः १५ । मेघरथः १६ । कर्पी १७ । सुश्रीलः १८ । नन्दनः
१९ । सिंहमिरिः २० । अरीहसलुः २१ । शम्भुः २२ । सुवर्धनः
२३ । नन्दनः २४ । पूर्वमथे जिनानामेनामि नामानि वच्युर्दितिः ।
स० । सप्त० ।

पात्रांतरे-वज्रनामः १ । विमलवाहनः २ । विपुलवज्रः ३ । महा-
वज्रः ४ । अतिवज्रः ५ । श्याम्बाजितः ६ । मन्दिपेयः ७ । वज्रः ८ ।
महावज्रः ९ । पुनरपि वज्रः १० । नलनीमुकुमः ११ । पञ्चोत्तरः १२ ।
पञ्चलः १३ । पञ्चरथः १४ । अतिवज्ररथः १५ । मेघरथः १६ ।
सिंहावहः १७ । जनपतिः १८ । वैशङ्करः १९ । अश्विनो २० ।
सिंहायः २१ । सुमित्रजितः २२ । आनन्दः २३ । नन्दनः २४ ।

पूर्वमवश्यामानेः-

पुंदरिगिणी सुसीमा, मुञ्जापुरी रथसंशया नेवा ।
चवगतियमिम् महापुरि, रिहा सह अशिलपुरं च ॥ ४२ ॥
पुंदरिगिणि लमिपुरी, तहा सुसीमा य वीपसोगा य ।
चंपा तह कोसंबी, रायमीहाऽऽज्ज अहिच्छवा ॥४३॥
वतुष्कभिके एतामि नवरीनामानि हेमासि । तथा च-श्रवणः१,
सुमितः ४, सुवर्धनिः ५, एते त्रयो जिनाः पुण्डरीकिकायां पूर्वमथे
जाताः । अजितः २, पद्मप्रजः ६, शीतलः १०, एते त्रयो जिनाः सु-
सीमायां जाताः । संभवः ३, सुपाभ्यः ७, शेर्यालः ११, एते त्रयो
जिनाः मुञ्जापुर्यां जाताः । अजिनन्दनः ४, वत्सप्रजः ८, बासुपुत्रः
१२, एते त्रयो जिनाः रथसंशयायां जाताः । विमलः १३ महापुर्यां-

म् । अनन्तजिनः १४ रिहगवासीय । धर्मः १५ मदिहपुरे जाताः ।
शान्तिः १६ पुण्डरीकिकायां जाताः । कुम्भुजिनः १७ अ-
श्रिपुर्वाय । अरजिनः १८ सुसीमायां पुर्वाय । मङ्गलिनः १९
वीरशोकपायाय । मुनिमुजतः २० कम्पावाय । नमिः २१
कौशाम्ब्याय । नेमिजिनः २२ राजपुरे । पार्थमेजिनः २३ अयो-
ध्यावाय । वीरः २४ अहिच्छत्रान्तवयो पूर्वमथे जाताः ।
सप्त० ६ द्वार ।

पूर्वमवश्यामाने-

अंजुर्वीने षं दीवे इमीसे ओसिप्यिणीए तेवीसं तित्थंकरा
पुष्के मंफलिारायाणो होत्वा । तं जहा-अजित संजव
अजिणंदणं जाव पासो बन्धवाणो य । उसजे खं अरहा
कोसलिए पुष्करजे चकनदी होत्वा । स० ३३ सप्त० ।

पूर्वमवश्यामाने-

पुष्करवर्षे य वच्चा, रमणिजा मंगलावर्षे कमसो ।
नेत्रा शिवाचउगतिते, जिणतियगे सिलनामाओ ॥४४॥
पुष्करवर्षे अवाचो, वच्चा सलिवावर्षे जिणचवके ।
मुण्डिसुम्बयाइपणमे, विजया सिचाण नायेयं ॥ ४५ ॥

जिनानां वतुष्कभिके क्रमश एते विजया हेयाः । यथा पुष्करा-
वतीविजया-प्रथमे, पञ्चमे, षष्ठे । बच्छकाविजयो-श्रित्तिये, षष्ठे,
दशमे । रमणीयाक्याविजयो-नृतीये, सप्तमे, एकादशे । मङ्गला-
वतीविजयो-चतुर्थे, अष्टमे, द्वादशे । एवं श्रावणजिनानां विजयाः
कायिताः । जिणतियगे सिलनामाओ षि) जिनाभिके-विजयाः
१३ अनन्तः १४ धर्ममेति १५ त्रिक क्षेत्रनामतो विजया हेयाः ।
तेषां विजयाभावात्सत्त्वमे अरत्तेरावतभरतक्याणि पूर्वोक्तानि
हेयावयेव हेयावीति भाव इति गार्थार्थः ॥ ४० ॥ ततः
शान्तिः कुम्भपुरो मङ्गिकेतिके जिनवतुष्के क्रमेण पुष्क-
लावत्याया विजयाः । यथा-पुष्करावतीविजयाः षोडशजिने
१६ । आचरंविजयाः सप्तदशे जिने १७ । बच्छाविजयोऽष्टादशे
जिने १८ । सलिवावतीविजया एकाविंशतिजिनमे जिने १९ ।
(मुण्डिसुम्बयाइपणमे षि) मुनिमुजताऽभिवपञ्चके-मुनिमुजतो
नमिमिः पार्थो वीरशोकके (विजया जिनाण नायेयं ति)
क्षेत्रनाम्ना विजया हेयाः । एतेषां पञ्चानामपि अरतकेशस-
म्भवेन विजयाभावात्सत्त्वमे हेयावामेव नामानि हेयावीति
भावः ॥ ४१ ॥ सप्त० ५ द्वार ।

श्रवणः १, सुमितः २, सुवर्धनिः ३, एतेषां पूर्वमथे पुष्करावती-
विजयाः । अजितः २, पद्मप्रजः ६, शीतलः १०, एतेषां बच्छा-
विजयाः । संभवः ३, सुपाभ्यः ७, शेर्यालः ११, एतेषां रमणीया-
क्याविजयाः । अजिनन्दनः ४, वत्सप्रजः ८, बासुपुत्रः १२,
एतेषां पूर्वमथे मङ्गलावतीविजयाः । विमलः १३, अनन्तः
१४, धर्मः १५, एतेषां क्षेत्रनामतो विजया हेयाः, तेषां वि-
जात्राणावात्, सत्त्वामे अरत्तेरावतक्याणि पूर्वोक्तानि हे-
यावयेव हेयावि । शान्तिजिनः १६ पुष्करावतीविजये । आ-
चरंविजये कुम्भुजिनः १७ । अरजिनः १८ बच्छाविजये ।
मङ्गलिनः सलिवावतीविके १९ । मुनिमुजतः २०, नमिः
२१, नेमिः २२, पार्थः २३, वीरः २४, एतेषां क्षेत्रनाम्ना
विजया हेयाः, अरतकेशे विजयाभावात्, सत्त्वामे हेयावा-
मेव नामानीति ।

पूर्वभस्वर्गः-

सम्बद्धं तद्द विजयं, सत्तमगेविजयं दुमु जयंतं ।
 नवमं तद्धं मेवि-जयं तत्रो वेजयंतं च ॥ १४ ॥
 आणय पाणय अच्युय, पाणय सहसार पाणयं विजयं ।
 तिसु सम्बद्ध जयंतं, अत्राहय पाणयं च ॥ १५ ॥
 अत्राहय पाणयमं, पाणयमिमे य पुत्रभवतम्गा (१६)
 स्वर्धोसिद्धनामकं विमानयुवभजिने १ । एवं सर्वत्र जि-
 ननामपूर्वकं योयम् । तथा विजयं विमानम् २ । सप्तमद्वैय-
 कम् ३ । द्वयोः-जयन्तम् ४, जयन्तम् ५ । नवमद्वैयकम् ६ ।
 बह्मद्वैयकम् ७ । वैजयन्तम् । ८ ॥ १४ ॥ आनतः ६ । प्राणतः
 १० । अच्युतः ११ । प्राणतः १२ । सहस्रारः १३ । पुनः प्राणतः
 १४ । विजयमनुत्तरविमानम् १५ । त्रिषु जिनेषु स्वर्धोसिद्धम्
 १६, स्वर्धोसिद्धम् १७, स्वर्धोसिद्धम् १८ । जयन्तं विमानम् १९ ।
 अपराजितविमानम् २० । प्राणतद्वैयलोकः २१ ॥ १४ ॥ अपराजि-
 तविमानम् २२ । प्राणतनामा दशमद्वैयलोकः २३ । प्राणतः २४ ।
 एते जिनानां पूर्वभस्वर्गो हेमाः ॥ सप्त ० १२ इत्यत्र ।

पूर्वभस्वर्गाणि-

जंबुदीपे एं दीवे इमीसे यं ठसत्पिणीए नेवमं तित्थ-
 मरा पुत्रजने पकारसंगिणो होत्था । तं जह्वा-अमित
 संजब अग्निदण सुपर्दं जाव पातो बष्माणो य ।
 उसने णं अरहा कोसत्तिपे चोदत्तपुत्ती होत्था । स०
 २३ सम० ।

तत्र भूतलामद्धारमाह-

पदमस वारसंगं, मेसाणिकारसंगमुल्लंजो ॥
 प्रथमस्य भगवत ऋवभस्वाग्निः पूर्वभवे भूतलामः परि-
 पूर्णं ऋग्दृष्टाङ्गम् । अयशेषाणामग्निस्वाग्निप्रतृतीनामेकादशा-
 ङ्गाणि । यस्य च यावान् पूर्वभवे भूतलानः, तस्य तावान् ती-
 र्थेकरजन्मपि कृतवर्चते । आ० म० १ अ० १ इत्यत्र ।

(१०५) फणकारखानि, फणनप्याह-

इग पण नव य सुपासे, पासे फण जिन्नि सग इमार कमा ।
 फणिसिज्जासुविणाओ, फणिद्वज्जचीपं नउसेमु ॥ ११७ ॥
 (इग पण नव य सुपासे ति) फणः, पञ्च, नव च फणः सुपा-
 स्ये सप्तमजिने, (पासे फण ति) जिन्नि सग इमार ति) याम्-
 नापे फणत्तपः ३, सप्त ७, पकाद्दश च (फम ति) कमात् ।
 (फणिसिज्जासुविणाव ति) फणित्थयत्रास्वप्नात् श्रीसुपास्ये
 जिने फणः, यतां गमस्ये अगन्ति जमनी पकफणे पञ्चफणे
 नवफणेऽपि च नागतस्ये स्वप्रमथे स्वां सुतां द्दर्श ।
 यत ठकं श्रीहेमाऽऽचार्यैरुक्तसुपास्येचरित्रे-
 " सुतामेकफले पञ्च-फणे नवफणेऽपि च ।
 नागतस्ये द्दर्श स्वार्, देवीं गमे प्रवर्द्धिन्ति ॥ १ ॥
 पुत्र्या देव्या तदा स्वये, दृष्टं तादृग् महोरगम् ।
 शुक्रोऽपि चक्रे भगव-मूर्च्छं चञ्चमिवापरम् ॥ २ ॥
 तदादि चान्दस्त्वभ-स्ररणेभ्यरेष्यति ।
 नाग पकफणः पञ्च-फणो नवफणोऽप्या ॥ ३ ॥ " इत्यादि ।
 (फणिद्वज्जचीपं इति) फणोऽनभस्या श्रीपार्श्वनाथेः यतः फणो-
 ४७५

म्बो धरणः श्रीपार्श्वे पूर्वजयोपकारित्वादीव भक्तिमानिति कार-
 णात् फणा भवन्ति । (नरसिं ति) अग्नेयं द्व्यविशतिजिनानां न
 भवन्ति । इति गार्धार्थः ॥ १२७ ॥ सप्त ७ ५३ इत्यत्र ।

फलदायकाः-

आरुमं बोहिद्वामं, समाद्विवरमुत्तमं च मे दिंतु ।
 किं सु हु शिशायेभं, ॥
 ए इति वित्तकं, किमिदं निदानं कीरति ? । उष्णति-जा-
 सा पथं नवति । तं जथा-(भासा असक्तमोसा गाथा) सा
 असक्तमोसा दुबाहस्यदिदा । तस्य जा जायणी सा एसा सा-
 दुणो संसारविमोक्षार्थं प्रथति । "ण हु क्वाणपेज्जोसा, देति
 समाधिं व बोधिं वा ।" आह-जदि न एसीवति, न वा देति,
 को कि नमस्कारो कीरति ? । उच्यते-जथा अग्नी न तुसति,
 न वा देति, तद्द वि जो सीनपरिगनो सो अतिवति, सो व स-
 कञ्चं निष्पादति; एवं ते वि क्वाणरागदोसमोहा न किंचि पि
 देति, न वा तुसति, उो पुण पपमति, सो अतिथतमथं ज्ञानि ।
 उक्तं च-"अरुमं हद्दु यथा तोयं," इति म्हाकः अतिथज्जोतिह
 ते वि आरोग्गादीवा ज्ञाना ज्ञमन्ति, अग्ना एतसि एते गुणा,
 तेण परमा भसी कानथा ।" आ० मू० २ म० । (बहस्युदकमं
 'संगसार' शब्दे बह्यते)

(१०६) अथ बलवर्णनम्-

निर्वर्द्धिं बद्धा बलिणो, कोमिभिलुक्सेवसत्तिणो हरिणो ।
 तद्गुणबद्धा चक्की, जिणा अपरिमियबद्धा सन्ने ॥ ११८ ॥
 हरिसंमयंत्तयं, वीरुणं पपधिपं बद्धे निषयं ।
 मेशगिरिकंपणेणं, हेउअजात्ता न मेसेहि ॥ १२० ॥

(निर्वर्द्धिं बद्धा बलिणो ि) नृपतिभ्यो १ बला बलदेवा ब-
 लिनो बलिष्ठाः २ । "निर्वर्द्धिं" इत्यत्र प्राहुतव्याप्यश्रमयं नृ-
 तीया । (काम्बिलुक्सेवसत्तिणो हरिणो ि) कोटिद्विती-
 त्पादनशक्तिमत्तो हरयो वासुदेव्याः ३ । (तद्गुणबद्धा चक्कि
 ि) तत्तस्माद्गुणदेवबलाद् जिगुणबलात्कियः अकवर्णिनः ४ ।
 (जिणा अपरिमियबद्धा सन्ने ि) जिनाः सर्वेऽपि अपरि-
 मियबलाः, अमन्तबला इत्यर्थे । अत्र चक्रपाद्भिनां बलप्रमाणं
 प्रसङ्गात् कथितमिति गार्धार्थः । १२१ । (हरिसंमयंत्तयं
 ति) इन्संमययच्छेदनायेम् । (वीरुणं पपधिपं बद्धे निषयं ति)
 श्रीवीरेश्वर प्रकटितं बद्धे विजयम् । केन प्रकटितम् ? , मेयवत्तक-
 र्पनेन । (हेउअजात्ता न सेसेहि ति) हेउमावाद् न शेषैः
 शेषजिनेः प्रकटितं, यतः किमपि बलप्रकटने हेतुनां पुत्र, जतो
 न प्रकाशितमिति गार्धार्थः ॥ १२० ॥ सप्त ७ ४८ इत्यत्र ।

प्रथमतिसम्योस्तोथीकरणयोः शरीरमानं निश्चलं, बले च
 जिज्ञासं नास्ति, तत्कथम् ? , इति प्रश्नः, अत्रय-प्रथमा-
 न्तिमजिनयोः शरीरमानमेवेऽपि न बले मेदः । " अपरि-
 मियबद्धा जिणवर्द्धा " इत्यागममायावद्विदोषेणाऽन-
 न्तबलवत्प्रमत्तसीयते । १ प्र० ४० २ अ० १० ।

(१०७) अथ जिनभक्तानां राक्षां नामान्याह-

जरहसगरमियसेणा, य मिषविरिभ्यो य सव्वविरिभ्ये य ।
 तद्द अजियसेणाराया, दागविरिय मयवाराया ॥ १२२ ॥
 लुक्कविरिय सीमंथर, तिबद्धिविहृ कुविहृ अ सम्यं ।

तित्थयर्थ

पुरिसुभमविग्रहं पुरि-ससीह कोणालयनिधो य ॥२३१॥
 निवहकुबेर सुनुमा-ऽनिय विजयमहो य चक्रिहरिसंघो ।
 काहो पसेण सेणिय,जिणाय जिणजत्तरायणो ॥२३२॥
 विसीह सहुवारस, लक्खे पीडिं दिंति कोमीओ ।
 चक्की कणयं हरियो, रययं निरई सदसलक्खे ॥२३३॥
 ज्ञाचिदिहवाणुऊवं, अणे वि य दिंति इग्गमाईया ।
 सोऊण जिणोऽऽगमणं, निउत्तमनिउत्तपसुं वा ॥२३४॥

(भरहसगरमित्यसेना य) अज्ञप्रज्ञानसे भक्त्युद्यो जगतः १।
 पंच सवैत्र जिनामपूर्वैकं भक्त्युपनामानि बाध्यानि । सगरः
 २ । सुगसेनश्च ३ । (भिखविरिको य सक्खविरिको य) भिख-
 वीर्यश्च ४ । सत्यवीर्यश्च ५ । (तद्द अजियसेणराया) तथा-
 अजितसेनो राजा ६ । (द्वाणविरिज मच्चराया य) दानवीर्यः
 ७ । अघचक्राजा न वेति गाथार्थः ॥ २२१ ॥ (उड्डविरि-
 ज्ज सीमंघर सि) युक्तवीर्यः ६ । सीमंघरः १० । (तिचिठ-
 विपट्ट बुविट्ट अ सयंभू) मिपुष्टविष्णुः ११ । द्विपुष्टश्च १२ ।
 स्वयंभूः वासुदेवः १३ । (पुरिसुभमविग्रहं पुरिससीह सि)
 पुरुषोत्तमः वासुदेवः १४ । पुष्पसिंहः वासुदेवः १५ । (को-
 णालयनिधो य) कोणालयनपुत्रश्च १६ । इति गाथार्थः ॥ २२१ ॥
 (निवहकुबेरसुनुमा) कुबेरनामा नृपतिः १७ । सुनुमनामा
 १८ । (अजियविजयमहो य चक्रिहरिसंघो) अजितः १९ ।
 विजयमहश्च २० । चक्रिहरिरण्यः २१ । (काहो पसेण से-
 णिय सि) कृपणः २२ । प्रलेनजित् २३ । श्रेयिकः २४ । (जि-
 णाय जिणमत्तरायणो) जिनामामित्तिजिनभक्ता राजानो प्र-
 चन्तीति गाथार्थः ॥ २२२ ॥ (विसीह सहुवारस लक्खे पी-
 डेह दिंति कोमीओ) सार्वभौमसत्त्वकारिणं सुत्यां ददति, प्रीत्या
 सार्वभौमसत्त्वकारिणीं ददति । (चक्की कणयं) चक्रियं यथावकजन-
 कं ददति । (हरियो रययं) वासुदेवा यथावत् रजनं दद-
 ति । (निवहं सहुसलक्खे) नृपतयः सामान्यराजानः स-
 हस्राणि सत्त्वानि च क्रमेण नृपया प्रीत्या य ददतीति गाथा-
 र्थः ॥ २२३ ॥ (भकिचिहवाणुऊवं) भक्तिविभवानुत्कृष्टम् । (अ-
 णे वि य दिंति इग्गमाईया) अण्येऽपि ददति इत्यर्थेऽप्येना-
 पत्याद्यः । (सोऊण जिणोऽऽगमणं) भुक्त्वा जिनागमनं जि-
 नागमनागमनं (निउत्तमनिउत्तपसुं वा) मकारस्थालाणिक-
 स्त्वाहं नियुक्तपुत्रेण वा, अनियुक्तपुत्रेण वा । इति गाथार्थः
 ॥ २२४ ॥ सच ० १०७ द्वार ।

(१०८) मनःपर्यवहानिनः-

....., सव्वे मणणाणिय एगळक्ख्वा । य ।
 पणयाहोससहस्सा, पंचसया इगनवह अडिया ॥२३४॥
 स्रवेणां तीर्थकृतामेकीकृताः सस्रतः मनःपर्यवहानिन एक-
 लक्षाश्च (पणयाहोससहस्सा) पञ्चसव्यारिशतसहस्राणि
 (पंच सया इगनवहअडिया) एकनवत्यधिकपञ्चशतानि १४-
 ५०१, सव्वेणां जिनामां मनःपर्यवहानिसंनया । सच ० १७
 द्वार ।
 बारससहस्र तिएहं, सपसट्टा सच पंच य दिवहं ।
 एगदस सट्ट उत्सय, दस सहना अउसया सट्टा ॥३५७॥
 दससहसा तिथि सया, नव दिवड सया य अट्टसहसा य ।

पंचमय सप्तसहसा, सुविहजिणे सीयसे चैव ॥३५८॥
 दससहस्र दोएइमियो, पंच सहस्सा य पंच य सयाई ।
 पंचसहस्सा चउरो, ससस सय पंच यऽऽनहिया ॥३५९॥
 चउरो महसस तिथि य, तिथेव सया हदीते चालीसा ।
 सहससुत्तं पंचसया, इगवत्ता अरजिण्हदस ॥ ३६० ॥
 सत्तरसयाइ पणा, पंच दस सया य बार सय सट्टी ।
 सट्टेऽसुप अण्डउडय, पंचेव सया ठ वीरसस ॥३६१॥

“ बारससहस्रस्य ” इत्यादिनात्मपञ्चकम् । त्रयाणामुप-
 माजितसंनयनासां तीर्थकृतं द्वादश द्वादश मनःपर्यवहानि-
 निसहस्राणि, परमाऽऽदिजिनस्य सार्कसंश्रुताधिकानि; अ-
 जितस्य पञ्चशताधिकानि, शोभनजिनस्य सार्कशताधि-
 कानि । तथा श्रीभ्रमिनन्दनस्य मनःपर्यवहानिनामेकादश सह-
 स्राणि सार्कशताधिकानि । श्रीसुमनेदशसहस्राणि सार्क-
 शतशताधिकानि । श्रीपद्मनस्य दशसहस्राणि शतत्रयाधिकानि ।
 श्रीसुधाश्वयंभव नव सहस्राणि सार्कशताधिकानि । श्रीव-
 न्दप्रमस्य अष्टौ सहस्राणि । श्रीसुविधिजिनस्य सप्तसहस्राणि
 पञ्चशताधिकानि । शीतलऽप्येतान्त पंच । भेयांसजिनस्य, श्री-
 वासुपुत्रजिनस्य च षट् षट् सहस्राणि । (इसां सि) इतोऽनन्तरं
 विमलजिनस्य पञ्च सहस्राणि पञ्चशताधिकानि । अन्नमतीजिनस्य
 पञ्चसहस्राणि । श्रीधर्मस्य अस्वारि सहस्राणि पञ्चशताधिकानि ।
 श्रीशान्तिजिनस्य अस्वारि सहस्राणि । भोक्तृभ्योर्काणि सहस्राणि
 अस्वारिदार्धधिकशतत्रयाधिकानि । श्रीभ्रजजिनस्य सहस्रादि-
 कमेकपञ्चाशदधिकपञ्चशताऽप्यधिकम् । श्रीमत्सुः सप्तश-
 शतानि पञ्चाशदधिकानि । श्रीमुनिसुमनस्य पञ्चदशशतानि । श्री-
 नमिजिनस्य द्वादशशतानि पञ्चाधिकानि । श्रीनमरेकं सप्तसप्त ।
 श्रीवाग्भोजिनस्य शतापञ्चाशदानि, सार्कानि नव शतानीःर्ययः ।
 श्रीवीरजिनस्य च पञ्चैव शतानीनि । प्रच ० २२ द्वार ।

(महाव्रतानि पञ्च प्रथममग्निमतीर्थकृतोः, अस्वारि मध्यमानां
 द्वाविंशतारंति ' गौयमकेसिञ्ज ' शब्दे तृतीयभागे ६६० पृष्ठे
 स्पष्टीकृतम्)

(१०९) तीर्थकरामानुमानिः-

जम्भुदीयेणं दीवं मारदे वासे इमीसे ओसपिणीए चउ-
 बीसे तित्थमराणं मायरो हांत्था । तं जहा-
 “ मरुदेवि विजय सेणा, सिद्धत्वा भंगत्वा सुमीया य ।
 पुहवी लक्खण रामा, नंदा विण्दु जया सामा ॥३६२॥
 सुजमा पुच्चय अइरा, सिरिया देवी पजावई पवया ।
 न्पया सिवा य बामा, तिमिळा देवी य जिणपाया ॥३६३॥” ० ।
 प्रगतव श्रवणभस्वामिनो माता मरुदेवी । अजिनस्वामिभो
 विजया । शोचनपापस्य सेना । अजिनन्दनस्य सिद्धार्था ।
 सुमतिनायस्य मङ्गला । पद्मभक्त्य सुस्तीमा । सुधाश्वस्य
 पृथिवी । कद्रुप्रमस्य हृक्षणा । छुविदिपस्वामिनो रामा ।
 शीतलस्य नन्दा । भेयांसस्य विष्णुः । वासुपुत्रस्य जया ।
 विमलस्य त्रयाणा । अन्नमतीजिनस्य सुयशाः । धर्मनाथस्य सु-
 भ्रता । शान्तिनाथस्य अश्वरा । कुण्डुनाथस्य धीः । अरस्वा-
 मिनो देवी । मणिजिनस्य प्रजापती । मुनिसुमनस्य पञ्चा ।
 नमिनाथस्य धमा । अरिउनेमेः शिवा । पाग्भोजनस्य बामा ।
 वर्कनाथस्वामिनिस्त्राजा । प्रच ० ११ द्वार ।

तीर्थकरमातृगतिः—

अष्टाहं जगतींशो, तित्यवराणं तु वृत्ति सिद्धाश्रो ।
अष्ट व सणकुमारि, मारिंदे अष्ट बाणव्या ॥ ३२७ ॥
अष्टानां तीर्थकृत्यामृषमाऽऽदीनां चन्द्रप्रमानानां जनयो मात-
रो जन्वन्ति सिद्धाः, तदनु सुविधायादीनां शान्तिनाथपयैस्तामा-
ष्टौ जन्वन्ति सन्तकुमारि तृतीये देवलोके गताः, तथा क्रुपु-
प्रभृतीनां श्रीमहावीरान्तामाष्टौ जन्वन्ते माहेन्द्रचतुर्थे देवलो-
के गता बाणव्या इति । प्र० ॥ १२ ॥

(११०) मोक्षाऽऽसनम्—

वीरोसहमेयीणं, पतिपंकं सेसया उरसगो ।
पतिपंकासखाभाणं, सदद्वहाणा तिजागूणं ॥ ३२६ ॥
वीरः १, ऋचनः २, नेमिः ३, पदेनो जिनानां पर्यङ्काऽऽसनम् । शे-
षजिनानामुत्सवंग आसनम्, मोक्षगमने इति शेषः । पर्यङ्काऽऽसन-
मानं तु-स्वदेहमानात् तृतीयभागोर्न यथा कियते, तदा पर्यङ्का-
ऽऽसनमानं भवतीति । स० ॥ १५१ ॥

मोक्षस्थानानि—

अष्टावयचंपुज्यय—पावासम्मयेसंज्ञमिहरोसु ।
ठसभ वसुपुज नेमी, बीरो सेसा व सिद्धिगया ॥
अष्टापदचम्पोजयत्तपापासम्मतेशैलशिखरेषु यथाक्रमशुषभो
वासुपुत्रोऽरिष्टनेमिर्वीरो भगवान्, शेषाऽऽ तीर्थकृतः सिद्धि
गताः । अष्टापदं श्रुयभस्वामी सिद्धिगमत् । चम्पायां वा-
सुपुत्र्यः । उज्जयन्तेऽरिष्टनेमिः । भगवान्महावीरः पापायाम् ।
शेषा अज्ञतस्वामिप्रभृतयः सम्मतेशैलशिखरे इति । आ० ॥ १
अ० १ अष्ट । प्र० । पञ्चा० ।
(मोक्षतयः) अयुनाऽन्तकियाद्धारवाचरः । सा चान्तकिया
निर्वाणलक्षणा, सा कस्य केन तपसा क जाता कि-
यपरिब्रुतस्य वेलेतद्विजित्पुराह—

निष्ठाण्यंतकिरिया, सा चोदसमेध पदमनाहुसम ।
सेसाण मामिप्यां, वीरजिण्दिदस ढठेयां ॥
सा च निर्वाणलक्षणा अन्तकिया प्रथमनाथस्याऽऽद्वितीयेकत-
क्षमुदंशकेन पङ्क्तिरपवासिरभूत् । शेपाणामजितस्वामिप्रभृतीनां
पाश्वेनाथपयैस्तामां द्वाविधोतेस्तीर्थकृतां मासिकेन तपसा, मा-
सोपवास्तेत्यर्थः । अन्तकियाऽभवत् । भगवता वीरजितं कस्य
पुनः पठेन-द्राधवासुपवासाऽभ्याम् । आ० ॥ १ अ० १ अष्ट ।
मोक्षलक्षणायाह—

अजिर्दि मिगसिर अदा, पुसस पुणव्वसु य चित्त अणुराहा ।
जिद्धा मूलं पुब्बा—साढा धणिवुत्तराजदा ॥ ३२१ ॥
रेवइ रेवइ पुस्सं, भरणी कणिय य रेवइ जरणी ।
सवणऽदिमणि चित्त विसा-इ साइ जिणपोक्खण्णसत्ता ३ ३ ३
श्रुयप्रस्थामिजिक्खन्ते निर्वाणम् १ । एवं सवेधे । सुगतिरः
२ । आर्रां ३ । पुण्यः ४ । पुनवेसु ५ । जिग्घा ६ । अजुराधा ७ ।
उणेहा ८ । सुल्लम् ९ । पुवांवादा १० । धमिद्धा ११ । उत्तरासा-
प्रवधा १२ ॥ ३२१ ॥ रेवती १३ । रेवती १४ । पुण्यः १५ ।
जरणी १६ । कृत्तिका १७ । रेवती १८ । भरणी १९ । अश्विनः
२० । अश्विनी २१ । जिग्घा २२ । विशाखा २३ । स्वातिः २४ ।
वसति जिनानां क्रमेण मोक्षलक्षणाणि । स० ॥ १५६ ॥

मोक्षपरिहारः—

एगो जयवं बीरो, तेचीसाएं सह निव्वुओ पासो ।
उचीसिहिं पंचहिं, सर्पाहिं नेमी उ सिद्धिगतो ॥
पंचहिं समणसएहिं, मणी मंत्री उ नवसएहिं तु ।
अष्टसएणं धम्मो, मएहिं ङ्हिं वासुपुज्जजिणो ॥
सचसहसाऽणंत्सह—जिण्यस विमलस्स छस्सहसाइ ।
पंचसयाइं सुपासे, पठमाने तिणि अट्ट सया ॥
दसाहिं सहस्सेहुसजो, सेसा उ सहस्सपरिवुदा सिद्धा ।
वीरो भगवानेक एकाकी सन् निर्बुतः । प्रवक्ष्यता सावु-
जिः सह निर्बुतः पाश्वेनाथः । पञ्चजिनः शतैः, बह्विधैः—बह्व-
जिवाधिदैः सह सिद्धि गतो नेमिररिष्टनेमिः । पञ्चजिनः अ-
मणशतैः सह परिनिर्बुतो मल्लिस्वामी । नवजिनः शतैः परिवुतः
शान्तिनाथः । अष्टजिनः शतैर्धर्मैः । बह्वजिनः शतैर्वांसुपुत्रजिनः
सिद्धि गतः । अन्तजिनो जिनस्य निर्वाणं गच्छतः ससहस्राणि
परिहारः । विमलनाथस्य पद सहस्राणि । पञ्चशानि सुपा-
श्वेनाथस्य । पञ्चमसराण्ये श्रीणि अष्टोत्तराणि शतानि । दशजिनः
सहस्रैः परिवुत श्रुयभस्वामी निर्वाणगगच्छत् । शेपास्त्वजि-
तस्वामिप्रभृतय उक्तव्यातिरक्ताः प्रत्येकं सहस्रपरिवुताः सि-
द्धाः । आ० ॥ १ अ० १ अ० १ अष्ट । प्र० ।

मोक्षपथः—

सुमुणिसुसावगृहो, शुक्लपरो रण्यतिगस्सुवो वा ।
सव्वाणिणेहिं भणिआ, [३२५]
सुमुन्यः सुभावाकास्तद्वगो मोक्षपथः, रत्नत्रयस्वरूपो वा ज्ञा-
नदशानचारित्ररूपो वा मोक्षपथः सर्वजिनैः कथितः । स० ॥
१६० ॥

अथ जिनानां मोक्षमासाऽऽद्यः कथयन्ते—

माहस किहहतेरसि, दोसुं सिधचित्तपंचमी नेवा ।
वदसाइसुक्कअड्डमि, तह चित्ते सुक्कनवमी य ॥ ३०६ ॥
कसिणा मगइगारसि, फणुणजइववसत्तमी किएहा ।
जइववसुद्धनवमी, वदसाइ बहुलवाया य ॥ ३०७ ॥
कसिणा सावत्तइया, आसाठे तह य चउदमी सुक्का ।
आसाठकसिणसत्तमि, सियपंचमि चित्तजिद्रेसु ॥ ३०८ ॥
जिद्रे कसिणा तेरसि, वइसाइ पदिव मगसियदसमी ।
फणुणसुद्धइवाससि, किएहा नवमी य जिद्रेस ॥ ३०९ ॥
वइसाइअसियदसमी, आसाठे साणेऽड्डमी सुक्का ।
कसियऽमावसि सिवया—सयाइधणिया जिणियायां ॥ ३१० ॥
(माहस किहहतेरसि) माघस्य कृष्णत्रयोदशी अश्वजय
निर्वाणे १ । एवं सर्वजिनानां तामपूर्वकं मोक्षगमनमासाऽऽदि
वाच्यम् । (दोसुं सिधचित्तपंचमी मेव चि) अष्टोत्तरजितशान्-
जिनयोः वैजस्य श्रेतपञ्चमी हेया २।३ । (वइसाइसुद्धनवमि)
वैशाखमासस्य शुक्लाऽष्टमी ४ । (तह चित्ते सुक्कनवमी) य त-
था चैत्रे शुक्लनवमी ५ चेति माघार्थः ॥ ३०६ ॥ (कसिणा
मगइगारसि) कृष्णा मागशीर्षमासस्यैकादशी ६ । (फणुणम-

द्वयसप्तमी कियदा । फल्गुमासस्य कृष्णा सप्तमी ७ । ज्ञान-
 पद्मास्य कृष्णा सप्तमी ८ । (भद्रपदसप्तमिनी) भाद्रपदशु-
 क्लन्वमी ९ । (बहलादे बहुशमी वा) वैशाख कृष्णद्वितीया १०
 चेति माघार्थः ३०७ ॥ (कसिपा साषणतइया) कृष्ण-
 भाषणस्य तृतीया ११ । (आसाढे तद व चउदसी सुखा) आ-
 षाढे तथा चतुर्दशी शुक्ल श्रिता १२ । (आसाढकसिणसप्तमि)
 आषाढस्य कृष्णा सप्तमी १३ । (सियपंचमि विचजिष्ठेसु) अं-
 तपञ्चमी वैश्व १४ । जिष्ठेऽपि श्वेतपञ्चमी १५ । इति माघार्थः ।
 ॥ ३०८ ॥ (जिष्ठे कसिपा तेरसि) ज्येष्ठे कृष्णा त्रयोदशी १६ । (व-
 हाहाे पञ्च भगासिबहसमी) वैशाख कृष्णा प्रतिपत् १७ ।
 मार्गशीर्षस्य श्वेतदशमी १८ । (फल्गुसुकुडवालासि) फल्गु-
 नशुकुडवादी १९ । (कियदा नवमी व जिष्ठस) ज्येष्ठस्य
 कृष्णा नवमी २० चेति माघार्थः ॥ ३०९ ॥ (बह्लाहभ्रासि-
 यदशमी) वैशाखस्य कृष्णदशमी २१ । (आसाढे सायणे-
 चमी सुखा) आषाढे शुक्लपञ्चमी २२ । (कसिपञ्चमसि)
 कार्तिकस्याऽमास्यायां श्रीवारास्य तिवांशे
 २४ । (सिवमासमा इज्जग्गिआ जिग्गिहाणं ति) एवं सर्वजिने-
 ष्ठार्थां मोक्षमासाऽऽद्ये भवित्ताः । इति माघार्थः ॥ ३१० ॥ स-
 ष्ट ० १४७ षार ।

मोक्षारायः--

मयरो वसहो मिहुषो, हुसु ककद कथ दुसु अक्षी य धण् ।
 धणु कुंजो तिसु मीणो, ककद मेसो वसह मीणो ॥ ३११ ॥
 मेसो मयरो मेनो, तिसु तुन्न एए उ मुक्खरासीओ ॥ (३१४)
 श्रुवमजिनस्य मोक्षे मकरराशिः १ । एवं सर्वजिनानां नामपुत्रं
 मोक्षराशयो वाच्यः । श्रुवः २ । तिसुन्नः ३ । इयोः-ककटः ४,
 ककटाः ५ । कम्पा ६ । इयोः (जनवरयोः-अक्षी च बुधि-
 कः ७, बुधिकः ८ । चतुः ९ । धनुः १० । कुम्भः ११ । त्रिपु
 पुनांजिनेषु-मीनः १२, मीनः १३, मीनः १४ । ककटः १५ ।
 मेघः १६ । वृषजः १७ । मीनः १८ ॥ ३१३ ॥ मेघः १६ । मकरः
 २० । मेघः २१ । त्रिपु जिनेषु-तुन्ना २२, तुन्ना २३, तुन्ना २४ ।
 एते तु जिनानां मोक्षारायः । सप्त ० १४६ षार ।

मोक्षविनयः--

....., पंचविंशो मोक्षसविण्णो वि ।
 देमणायणचरित्ते, तवे य तह ज्ञययारिया वेव ।
 एमो हु मोक्षसविण्णो, उहा व गिहिमुणिकियिफुवो ३१६
 वंशम, शानम, चारिमाणि, नय, उफकारिता च । पय पञ्चवि-
 षो मोक्षविनयः । विविषो वा मोक्षविनयः--वृहस्पतिक्रियाः,
 मुनिक्रियाःपञ्च । सप्त ० १६१ षार ।

मोक्षवेलाः--

अवरएहे मिक्क गया, संभवपठमाजमुविह्विसुपुजा ।
 सेसा उमहाईया, सेयंसेता उ पुव्ववधे ॥ ३१७ ॥
 धम्मअरत्तमीवीरा--उवरत्ते पुव्वरत्तए सेसा (३१९)
 अवरत्ते पञ्चममहरे सिक्कं गता मोक्षं प्राप्ताः संभवपञ्चमम-
 सुविधिसासुपुयाः । शेषाः श्रुवनादिश्रेयांसस्ता अष्टौ जिनाः
 पुव्वंहे सिक्कं गताः । धर्मात्तमिबीरा अवरत्ते मोक्षं गताः ।
 शेषा अष्टौ जिनाः पुव्वंराते मोक्षं गताः । सप्त ० १४५ षार ।

मोक्षारकशेषकालः--

.....उत्तेसमवि तं तु नियनिपाउ विणा । (३१९)
 मोक्षारकशेषमपि पूर्ववद् अन्वारकशेषवत् । परन्तु जि-
 जिनजार्थुदिना अरकशेषमानं भवति । तथाहि--अन्नभस्य ज-
 न्मिकशेषे चतुरशीतिशतपूर्वोणि नवाशीतिपञ्चाधिकानि त-
 न्मिजायुवां निष्पद्यते, तदा नवाशीतिपञ्चा अवशिश्यन्ते । तत
 एतावत् शोन्नभस्य मोक्षारकशेषं भवति । एवं सर्वेषु प्राव-
 ना कार्यां । सप्त ० १४७ षार ।

मोक्षात्कालः--

पुव्वं व मोक्खअरया, (३१९)
 मोक्षारकः पूर्ववत् । " अरका भञ्जिउजकालकवे " इत्यादिना
 मोक्ष इत्यर्थः अन्नभस्य तृतीयवारकं मोक्षः, शेषार्थां चतुर्था-
 रकं । सप्त ० १५६ षार ।

मोक्षावगाहनामानम-

सन्नेसि सिवोमाहृण-तिचामऊणा नियसणपमाण ॥
 (३१७)
 सर्वेषां शिवगतानामवगाहना शरीरमानं तृतीयमागोना नि-
 जाऽऽसन्नप्रमाणत्वं भवति । सप्त १४२ षार ।
 (वीराऽऽद्यासनानि 'आसण' शब्दे द्वितीयभागे ४७० पृष्ठे नि-
 कृपितानि) (अचवाहना 'अवाहणा' शब्दे तृतीयभागे ७६ पृष्ठे
 निकृपिता)

(१११) अथ राज्यकालमभिचिख्तराह-
 तेसट्टि पुव्वसक्खा, तिपन्न चउचत्त महु उत्तीसा ।
 शुण्णतीस सट्ट इगवित्त, चउदस महुच्छ अट्टऽट्ट ॥ ३६ ॥
 अजिआओ जा सुविट्ठी, पुव्वंमा ताविमेऽडिया नेया ।
 इग चउ अद वारस सो-ल बीस चउवीस अदवीसा ॥ ४० ॥
 तो सपल्लक उ चत्तो, तो सुव्वं तीस पनर पंच तअया ।
 सइस पण्णवीस त्तो, पाउण्णचउवीस इगवीसं ॥ ४४ ॥
 सुण्ण पनर पण्ण त्तो, तिसुन्न २३जं च चक्किख्खो वि ।
 (१४९)

(तेसट्टि पुव्वसक्ख (ति) पुव्वलक्ष्मणस्य वरासु योगान् त्रि-
 षष्टिपुव्वलक्षाणि राज्यकाल श्रुवभस्य १ । एवं नाममार्ह सर्वेषु वा-
 च्यम् ॥ (तिपन्न चउ चत्त सट्ट उचोसा) त्रिपञ्चाशत्तत्तवपुव्वंमा
 " अजिआओ जा सुविट्ठीयादिना " वक्ष्यमाणस्यास्य पुव्वंङ्केण ए-
 केन सहितानि २ । चतुश्चत्वारिंशत्पुव्वलक्षाणि वपुःपूर्वाङ्गस-
 हितानि ३ । सार्द्धपञ्चत्रिंशत्पुव्वलक्षाणि त्रयष्टपूर्वाङ्गविकानि ४ ।
 (शुण्णतीससत्तुडगविस) एकान्त्रिंशत्पुव्वलक्षाणि द्व्यष्टपूर्वाङ्ग-
 विकानि ५ । सार्द्धकांश्चत्तिपुव्वलक्षाणि षोडशपूर्वाङ्गविकानि ६ ।
 (चउदस सत्तुच्छ अट्टऽट्ट) चतुरशीत्पुव्वलक्षाणि विंशति-
 पूर्वाङ्गसहितानि ७ । सार्द्धपञ्चपूर्वलक्षाणि चतुरशीत्तत्तपूर्वाङ्गस-
 हितानि ८ । अर्धे पुव्वलक्षम् । कोऽप्यः-पञ्चाशत्पुव्वलक्ष्मास्यष्टाविं-
 शत्तिपूर्वाङ्गसहितानि ९ । केचल्लमर्द्धपूर्वलक्षं पञ्चाशत्पुव्वलक्ष्मा-
 षीत्यर्थः १० । इति माघार्थः ॥ ३६ ॥ अथ पुव्वोकेषु पुव्वेषु पुव्वंङ्क-
 प्रलेप्यमाह--(अजिआओ जा सुविट्ठी पुव्वंमा ताविमेऽडिया नेय
 ति) अजिनजिनाद्वारस्य चावत् कुठिजिजिनो नवमजिनो
 भवति, ताद्यदिमानि वक्ष्यमाणानि पुव्वाङ्गविकानि ज्ञेयानि ।
 तानि द्वाविति- (इग चउ अद वारस सो-ल बीस चउवीस

कडवीस त्ति) एकं १, चत्वारि २, चत्तै ३, द्वादश ४, पौनस्य ५, विंशतिः ६, चतुर्विंशतिः ७, अष्टाविंशतिः ८ । धोचना तु प्रायेण द्वाविंशतिं गाथायः ॥१४०॥ (तो सव्यसक्यं दुचत त्ति) (?) ततः शून्यं राज्याभावाः १२ । लक्ष्मणश्रीः ३ऽपि योग्यते । त्रिधा-
 ३७७३०३०३० १३ । पञ्चदशवर्षलक्षणं १४ । ततः पञ्चदशवर्षाणि १५ । (सहस्रवर्षकीस तपो त्ति) सहस्रवर्षस्य त्रिभिस्त्रिंशत्तं याव-
 योगः कृतः पञ्चविंशतिवर्षसहस्राणि १६ । (पाठ्यचर्यावीसदश-
 वीसं त्ति) पादोनचतुर्विंशत्यर्षसहस्राणि १७ एकविंशतिवर्षसह-
 स्राणि १८ । इति गाथायः ॥१४१॥ (सुखपत्त पण तत्तो) शून्यं
 राज्याभावाः १६, पञ्चदशसहस्राणि वर्षाणाम् २० । पञ्चवर्षसह-
 स्राणि २१ । ततः (तिसुख रज्जं च बहिष्कासो वि) त्रिस्थानेषु
 शून्यं राज्याभावाः २७, २३ । २६ । राज्यं च पतावन्तं काष्ठं
 जिनानाम् । सप्त ० ५४ द्वार ।

(११३) अथ कन्यानाम्याह-

भीमावलि नियमन्, रुवे विस्मान्नो य सुपद्भो ।
 अयसो य पुंरुर्गो, अजितधरो अजितयानो य ॥३३७॥
 पेदासो तह सच्चद, एए रुहा इमारसंगधरा ।
 तमद्वाजिअमुविहाई-अरजिण सिरीरीरतित्तयभा ३३६
 भीमावलिनामा रुद्रः १ । जितशुभ्रुः २ । रुद्रः ३ । विष्णवान्नः ४ ।
 सुप्रतिष्ठः ५ । अचलः ६ । पुंरुर्गोः ७ । अजितधरः ८ ।
 अजितनाजः ९ ॥ ३३६ ॥ पेदासः १० । सत्वकिः ११ । एते
 रुद्रा रुद्रतपकारका महासुनय एकादशाङ्गधरा एकादशा-
 ण्पाठकाः । (सलहाजिअ सुविहाई-अरजिण सिरीरीरति-
 स्थमत्ति) अथभाजितयोः सुविध्यासजिनानां श्रीवीरस्य
 च तीर्थे भवाः । एवमेकादशानामपि तीर्थकृतान् तीर्थेष्वेकादशा-
 पि रुद्राः । ते च अथमशानसे भीमावलिनामा जातः १ ।
 अजितशानसे जितशुभ्रुनामा जातः २ । सुविध्यासने रुद्र-
 नामा ३ । शीतलशासने विष्णवान्ननामा ४ । श्रेयांसशासने
 सुप्रतिष्ठनामा ५ । बालुपुत्रशासने अचलनामा ६ । विमलशा-
 सने पुंरुर्गोः ७ । अनन्तशासने अजितधरः ८ । धर्मशासने
 अजितनामः ९ । श्रीशान्तिशासने पेदासः १० । वीरतीर्थे सत्य-
 किः ११ । एते एकादश रुद्रा जाताः । सप्त ० १६७ द्वार ।

अथ जिनवराणां प्रसङ्गाद् गणधराऽऽविद्यावृत्तिकात्ताना-
 मुत्समपुरुषाणां देवानां च रूपवर्णनमाह-

सव्वसुरा जइ रूपं, अंगुष्ठपमाणां विउच्चिउज्जा ।
 जिणपायांगुष्ठं पदं, न सोहए तं जहिं गालो ॥ ११७ ॥
 गणहरआहारभाए-चरा य जाव एं बकिवात्तुवला ।
 मंदलिया जा हीणा, ऊट्टाणयया जवे सैसा ॥ १२१ ॥
 (सव्वसुरा जइ रूपं अंगुष्ठपमाणं विउच्चिउत्ति) सव्वे दे-
 वाः सभूय थयोक्कं कयमकुष्ठप्रमाणकमकुष्ठामां विकुत्थेयुः ।
 (जिणपायांगुष्ठं पर त्ति) जिणपादाङ्गुष्ठं प्रति-जिनस्य पादौ
 जिणपादौ तयोरङ्गुष्ठः जिणपादाङ्गुष्ठं, तं प्रति (न सोहए तं
 जहिं गालो) न शान्तिं तद्वृत्तं, यथा बज्रारो, ययवद्व्यामे
 तद्वह्नारसदसं दृश्यते । इति गाथा ३ऽः ॥१२०॥ (गणहरआ-
 हारभाएण य त्ति) गणधराहरकात्तुचराब्ज (जाव एं
 बकिवात्तुव त्ति) बावद्वृत्तवचकियासुदेववज्रदेवाः (मंद-
 लिया जा हीण त्ति) माएदालिका बावद्वृत्तं कमेण रूपेण हीना
 १७५

भवन्ति । यथा जिनेभ्यो गणधरा रूपेण हीनाः १ । ततश्चाऽऽहा-
 रकं शरीरम् २ । ततश्चात्तुल्यत्वात्तानाः सुराः ३ । ततो नभसात्पु-
 त्कमेण श्रेयसकसुराः, ततो द्वादशासुप्तकमेण कल्पवासिनः
 सुराः, ततो य्वांतिवन्देवाः, ततो भवणपतिदेवाः, ततो ध्यन्त-
 रदेवा रूपेण हीनाः ४ । तेभ्योऽपि बाकिणो रूपेण हीनाः ५ ।
 ततो वासुदेवा रूपेण हीनाः ६ । ततो बला बलप्रदा रूपेण
 हीनाः ७ । ततो मादालिका रूपेण हीनाः ८ । (उट्टाणयया
 भवे सैसा) लोकाः पदस्थानगता भवेयुः इति गाथायः ॥१२१॥
 सप्त ४७ द्वार ।

(११३) साम्प्रतं द्वापञ्चान्याह-

वसह गय तुरय वानर-कुंयो कमलं च मत्तियओ चंदो ।
 मयूर निरिचच्छ गंदय, यहिम बराहो य सणो य ॥३४०॥
 बज्जं हरियो छगसो, नंदावयो य कलस कुम्भो य ।
 नीडुण्णल संस फणी, सीहो अ जिणिएण विण्हाई ॥३४१॥
 वृषनः १ । गजः २ । तुरयः ३ । वानरः ४ । कौञ्जः ५ । कमलं च ६ ।
 खास्तकः ७ । अण्डः ८ । मकरः ९ । श्रीवत्सः १० । गवन्दकः ११ ।
 मदिथः १२ । बराहम्ब १३ । इयेनम्ब १४ ॥३८१॥ बज्जम् १५ । हरिणः
 १६ । छगलकः १७ । नन्द्यावसंख १८ । कलशः १९ । कुर्मः २० ।
 नीडोत्तलम्ब २१ । शकुलः २३ । फणी २३ । सिहम्ब २४ । जि-
 नानां नामेवाऽऽदीनां चिह्नानि क्रमेण ज्ञातव्यानीति । प्रथम
 २६ द्वार ।

लक्षणद्वारम्-

अचुत्तरो सदस्सो, सव्वेभिं लक्खणाईं देहेसु । (१३३)
 अष्टोरसदस्सः-अभेनाधिकः सदस्सः १, ००८, सव्वेषां तीर्थपाणां
 शरीरेषु लक्षणानि भवन्ति । सप्त ० ४४ द्वार ।

लोकान्तिकदेवैर्बोधनम्-

सव्वे वि सयंभुद्धा, बोमंतियबोधिपया य जीयं ति ।
 (सव्वेभिं परिच्छाओ, संवच्छरियं महादाणं ॥)
 सव्वे एव तीर्थकृतः स्वयंभुद्धा वर्तन्ते, तथापि लोकान्तिक-
 देवानामिदं स्थिति-भङ्गुत स्वयंभुद्धानपि भगवतो बोधयन्ति,
 ततो जीतमिति कल्प इति कृत्वा लोकान्तिकदेवैर्बोधिताः स-
 न्तो निष्कामन्ति । आ० न० १ अ० १ खण्ड । आ० चू० ।

अथ वल्लवर्णनाह-

पुरिमंतिमतित्थेसुं, ओहनिजुत्तीजणियपरिमाणं ।
 सियवत्थं इयराणं, वसुपमाणोहिं जहसक्कं ॥ २७७ ॥
 (पुरिमंतिमत्तित्थेसुं) प्रथमजिनतीर्थं अतिमजिनतीर्थं च
 (ओहनिजुत्तीमणियपरिमाणं) बोधनिर्मुक्तिमुक्तोपरिमाणम्
 (सियवत्थं ति) सितं श्वेतं वस्त्रं क्लेयम् । (इभरायं वसुप-
 माणोहिं जहसक्कं ति) इत्येषां द्वाविंशतिजिनानां वर्णप्रमासैः
 वल्लवर्णैश्चाहस्रं च यथाश्रयम्, अतिमत्तवर्णमनियत्प्रमाणं वेत्य-
 र्थः ॥ २६७ ॥ सप्त ० १४२ द्वार ।

वर्णं जिनानाम्-

पठयाभवात्तुपुज्जा, रत्ता सभियुक्कदंत ससिमोरा ।
 सुच्चरनेमी काला, पासो म्हाणी पिण्यमाणा ॥ २८३ ॥
 वरतवियकणयमोरा, सोलस तित्थंकरा मुणेयन्ना ।
 एसो वधविजागो, चडवीसाए जिणियाणं ॥ ३४४ ॥

पञ्चमज्जसुपूजो अयापुष्पवल्की । शशिपुष्पवल्की-चन्द्रम-
मसुविधी शशिगौरी चन्द्रकारुचवी । सुवर्तमेभिनी हन्कील-
मिषवकात्की । पाशैर्मालिजिनौ मियक्कभासी, मियकुः फलि-
नीतक,तदाशौ, नीलाक्षविष्यथः । वररम्भमं तपित् यत्कनकं
तद्वद गौराः शोभाः बोक्ता तीर्थेह्यत्र ज्ञातव्याः । एष वचोवि-
भागाश्चतुर्विंशतेस्तैर्यथाकार्यामिति । प्रथ० ३० द्वार ।

दो तित्थयरा नीलुष्पलसमा बन्नेणं पष्पत्ता । तं जहा-
मुण्डिमुव्वणं चैव, अरिद्वणेषी चैव । दो तित्थयरा पियंगुम-
सा बन्नेणं पष्पत्ता । तं जहा- मद्गी चैव, पासे चैव । दो
तित्थयरा पउमगोरा बसेणं पष्पत्ता । तं जहा-पउमपणं
चैव, वासुपुजे चैव । दो तित्थयरा चंदगोरा बसेणं पष्पत्ता ।
तं जहा-चंदपणे चैव, पुक्कदंते चैव ।

पथं रकोत्तरत्तं तद्वकौरी, रकावित्थयथः । तथा-चन्द्रगौरौ व-
कृच्छ्रजावित्थयथः । श्येयं सुममम । स्था० २०४ ४ उ० ।

(११४) अथ तीर्थवर्तां पञ्चविंशद् वागुगुणाह-
वयणगुणा सग सद्दे, अत्ये अरुवीस मिक्षिय पणतीसं ।
तेहँ गुणोहँ मणुणं, जिणण वयणं कमेण इमं ॥ १२०२ ॥
वयणं सक्कयमी-रयोमउवयारुदचयाजुत्तं ।
पथिनापकरं दक्खि-न्नसहिपुवणीपारागं च ॥ २०३ ॥
सुमहत्तं अन्वाहय-मसंसयं तत्तचिद्विधेयं सिद्धं ।
पथाजुविपं पदिहय-परुत्तरं हिययपीदुकरं ॥ १२०४ ॥
असुष्पसाधिकंत्तं, अजिजापं अरिसिण्णपजजरं च ।
ससद्दाहापरिनिदा-वञ्जियमपहनपसरजुत्तं ॥ १२०५ ॥
पयदक्खरपयवकं, सत्तपहाणं च कारमादुत्तुपं ।
उविचविसेसमुयारं, अणेगभार्इविचितं च ॥ १२०६ ॥
परमम्पविक्रमार्इ-विशं वरुच्छयस्वयरीरथं च ।
अरुत्तयं धम्मत्थजुत्तं, सलाहाणिजं च चिचकरं ॥ १२०७ ॥

(वयणगुणा सग सद्दे) भगवच्छ्रवणगुणा पते वङ्गयमाणा भव-
न्ति-तत्र शब्दे गुणाः सग । (अत्ये अरुवीस) अयंऽष्टाविंशतिः ।
(मिसिअ पणत्तासं) उभयेऽपि मिलिताः पञ्चविंशत् वचनगुणा
भवन्ति । (तेहँ गुणोहँ मणुणं) तैरुणैर्मोहोप (जिणण वयणं
कमेण इमं) जिनागं वचनं कमेणदं वचयमाणं श्रेयम् । कोऽर्थः-
अत्र स्फुटं गुणा न वक्ष्यन्ते, कि तु तैर्विधिपदं कमेण वचनं वक्ष्य-
न्तीति गाथायः ॥ २०२ ॥ (वयणं सक्कयमीरयोमउवयारुद-
चयाजुत्तं) भगवत्प्रवचनं संस्कृताऽऽदिलक्षणयुक्तम् १, गम्भीरवोच-
कं गम्भीररुग्धोचं मेघश्लेषं २, उपचारयुक्तमप्राम्थम्यमित्यर्थः ३ ।
उवाचतायुक्तमुच्चैरुचितायुक्तम् ४ । (पथिनापकरं दक्खिअसहि-
यं) प्रतिनादकरं प्रतिरघोपेतम् ५, द्वाकिहयस्वहितम्, सरत्तव्ययुक्तं
न तु किञ्चिदपि वक्तुम् ६ । (उवणीअरागं च) उपनीतरागं च
मासवकैशिक्यादिप्रामागयुक्तम् ७ । एते सप्तऽपि शब्दापेक्षया
गुणाः । प्रतिगाथायः ॥ २०३ ॥ अथाधोविषयव्याकरणेन- (सुम-
हत्तं) सुप्तु महाद्यं दृढविभियम् ८ । (अन्वाहयं) अन्वाहत्
पूर्वोपरवाक्याधोविषयम् ९, (असंसयं) संशयरहितमसंश-
यम् १० । (तत्तचिद्विधं) तत्त्वनिष्ठितं विभक्तिवस्तुस्वकपा-
जुसारि ११, (सिद्धं) शिष्टमभिमतसिद्धात्तोकाद्यै, वक्तुः शिष्टता-

सुचकं वा १२ । (तथायुचिभं) प्रस्तावोचिषं देवकालानुगुणम्
१३ । (पदिहयपरुत्तरं) निराकृतान्योत्तरं परवृथवाचिषयम् १४ । (ह-
अयपीदुकरं) इत्ययपीतिकरमिति गाथायः १५ ॥ २०४ ॥ (असुष्प-
साधिकंत्तं) इत्येः साभिकाङ्कमयोन्वयशुहीतं परस्परवचिषयानां
वाक्यानां वा सापेक्षतायुक्तम् १६ । (अजिजापं) अभिजातं
वक्तुः प्रतिपाद्यस्व वा नृमिकाऽनुसारि १७ । (अशस्वित्तद्वन्द्वं
च) अतिलिङ्गधमपूरं च, दूतशुदाऽऽदिवत् सुष्पकारि १८ । (सस-
लाहापरनिदावजिभं) सन्ध्यापारपनिम्बावर्जितमात्मोत्कर्षपरनि-
दाविप्रमुक्तम् १९ । (अपइणपसरजुत्तं) अपकाणैप्रसवयुक्तं सुसं-
बद्धं सत् प्रसरणयुक्तम् । असंवेदधाधिकारत्वातिविस्तरयो-
रनावयुक्तमिति गाथायः २० ॥ १२०५ ॥ (पयदक्खरपयवकं)
प्रकटाकरपदवाक्यं वर्याऽऽदीनां विच्छिन्नवयुक्तम् २१ । (सत्तप-
हाणं च) सत्प्रमथानं च साहसोपेतम् २२ । (कारमादुत्तुपं) कारका-
ऽऽदियुक्तम्, कारकवचनसिद्धाऽऽदियुक्तं तद्विषयोत्तरहितम् २३ ।
(उविचविसेसं) स्थापितविशेषमारोपितविशेषं वचनात्तरा-
पेक्षयाऽऽदितविशेषम् २४ । (उअरारं) उदारमभिधेयस्याऽऽधेयवा-
नुच्छावयुक्तम् २५ । (अणेगभार्इविचितं च) अनेकजातिविहितं
जात्यावणतोयं वस्तुस्वरूपवर्णनामि तत्संश्रयार्थविचिषं २६, चः पु-
नरर्थे क्ते गाथायः १०६ । (परमम्पविक्रमार्इविशं वरुच्छं प्रख-
अराहिकं च) परममरहितं परममोदुत्तमस्वरूपम् २७ । (विश्रमा-
ऽऽदिरद्विरं विश्रमो वक्रममनो ज्ञान्तता, स आरिधिये च) विज्ञेयाऽऽ-
दीनां ते शिवाऽऽदिमनोर्वाशार्त्तविप्रमुक्तम् २८ । (सलाहाणं) कारका-
म् २९ । (पथाक्कयवर्णाऽऽदीनां व्युच्छेदरहितं विचवार्थैरिक्कि या-
वद्व्ययवित्तिवचनप्रमेयम् ३० । (खेदरहितं च) अनाथासत्संभव-
म् ३१ । (अनुत्तमयोस्तुक्करहितम् ३२) (धम्मत्थजुत्तं) ध-
र्मोत्तुपं धर्मप्रथामपनेत्तम् ३३ । (सलाहाणं) च) मन्थमनोयं
च उरुगुणयोगात् प्रशंसनीयम् ३४ । (चिचकरं) चिचकारम्
उत्पादितार्थविच्छिन्नवर्तुहृतम् ३५ । इति गाथायः ॥ १२०७ ॥ सत्त-
प्य द्वार ।

(जिनवाण्यतिहायाऽऽहसेसं) शब्दे प्रथमभागे ३२ पृष्ठे परिशोः)।
(११५) तीर्थेकराणां धांदसुभिसंख्याप्रतिपादानर्थमाह-

सहस्रसया तुबासत्त,हहसुम वारस य चउसपञ्चनद्विया ।
वारैकारससहसा, दसहसा क्षयय पभासा ॥ ३१६ ॥
छन्नउरै तुजसोई, उहत्तरं सट्टि अउपभा य ।
पभासा य सपाणं, सीयाला अहव वायासा ॥ ३१७ ॥
वर्त्तीसा वचीमा, अट्टायासा सक्कण चउवीसा ।
विसहसमा सोलसया, चउदस वारस दस सयाई ॥ ३१८ ॥
अउसया उव सया, चचारि सयाई हुंति वीरम्मि ।
वाइमुणीण पयाणं, चउवीसाए जिनवराणं ॥ ३१९ ॥

“ सहस्रसया ” इत्यादिगाथाचतुष्टयम् । प्रथमाजिनस्य वारिद-
यतीनां द्वादशसहस्राणि द्वादशपदशानि, पञ्चाशदधिकैः वक्तुः
शतैरधिकान्तीत्यर्थः । श्रीअजितजनस्य द्वादशसहस्राणि चतुःश-
ताधिकानि । श्रीशोभवस्य द्वादशसहस्राणि । श्रीअभिन्दनस्य
एकादशसहस्राणि । श्रीसुमर्मानजनस्य द्वादशसहस्राणि पञ्चाशद-
धिकपदशताधिकानि “ अहवत्तं ” इत्यादिगाथायामुत्तरार्कव-
र्तिं शतानामिति पदं सर्वत्र संबध्यते । ततः श्रीपञ्चमज्ज वार्त्तानां
पद्यवतिः शतानाम्, कोऽर्थः, नवसहस्राणि पद्यशतैरधिकान्तीति

श्रीसुषाम्भोजिनस्य चतुरशोनिः, चतुर्भिः शतैरधिकः अष्टौ सहस्राणि । चन्द्रमनस्य पदसप्ततिः शतानाम्, पङ्क्तिः शतैरधिकाविसप्त सहस्राणीत्यर्थः । श्रीसुषाम्भोजिनस्य षष्टिः शतानां, पदसहस्राणीत्यर्थः । श्रीशीतलजिनस्य अष्टपञ्चाशच्छतानां, पञ्चसहस्राण्यष्टशताधिकानीत्यर्थः श्रीशेषांसस्य पञ्चाशत् शतानां, पञ्चसहस्राणीत्यर्थः । श्रीबासुपुत्रस्य सप्तचत्वारिंशच्छतानि, चत्वारि सहस्राणि सप्तशताधिकानीत्यर्थः । (अद्वय बायालक्षि) अथवा मत्तस्तरणे-श्रीबासुपुत्रस्य द्विचत्वारिंशच्छतानि, चत्वारि सहस्राणि शतत्रयाधिकानीत्यर्थः श्रीविमलजिनस्य द्वात्रिंशच्छतानि, त्रिणि सहस्राणि शतत्रयाधिकानीत्यर्थः । श्रीभ्रान्तजिनस्य द्वात्रिंशच्छतानि । श्रीधर्मजिनस्य अष्टाविंशतिः शतानां, सप्तसहस्रमष्टशताधिकानीत्यर्थः । श्रीशान्तिनाथस्य शतानां चतुर्विंशतिः, द्वे सहस्रे शतचतुष्टयाधिके इत्यर्थः । श्रीकुमुदिनस्य द्वे सहस्रे । श्रीभारनाथस्य षोडश शतानि, पदत्रयाधिकं सहस्रमित्यर्थः । श्रीमञ्जिजिनस्य चतुर्दश शतानि, शतचतुष्टयाधिकं सहस्रमित्यर्थः । श्रीमुनिमुत्तमस्य द्वादश शतानि, सहस्रमेकं शतत्रयाधिकमित्यर्थः श्रीनमिजिनस्य दश शतानि, सहस्रमित्यर्थः । श्रीनमिजिनस्य अष्टौ शतानि । श्रीपार्श्वजिनस्य पदशतानि । श्रीबीरजिनस्य चत्वारिंशत्तानि प्रच्यते । शत वादिमुनीनां वाहसमरेषु सुरासुरैरप्यजेवानां प्रमाणं चतुर्विंशतेजिनवराणामिति ॥ प्रब० १६ द्वार । स्थ० ।

तीर्थरक्षिबाहविवयः-

पङ्क्तिं नेमिं मुञ्चुं, तीर्थं विवाहो व जोगफलम् । (?३४) महिाजं नेमिजिनं च सुकृत्वा, तेषां द्वाविंशतिजिनानामुकृष्यतिरिक्तानां विवाहश्च जातो भोग्यफलाद्, जोग्यफलमौदयादित्यर्थः । सप्त० ५३ द्वार ।

तीर्थकृतां येषु प्रामनगराद्विषु बिहार आसीच्छदेवाऽऽह-मगहारायगिहाद्विषु, मुणश्चो लेशारिषु विहरिषु । उसभो य नेमि पासो, बीरो व अणारिपसुं तपि ॥ मन्थने स्म जगतः समस्तस्यापि त्रिकाशावस्थांमिति मुनयो भगवत्स्तीर्थकृतः, ते सर्वेऽपि मगधाऽऽदिषु जनपदेषु राजशृहाऽऽदिषु नगरेषु, केवायेषु आर्यकेषुषु, विद्वत्तपन्तः । इह आर्यकृत्र-चित्तायां शास्त्रान्तरेषु मगधाऽऽहो जनपदाः, राजशृहाऽऽहोनि च नारायणुकांनीत्यत्रापि “ मगहाद्वारायगिहाद्विषु ” इत्युक्तम्, अन्यथा श्रद्धभस्वामिन आदित्योक्तस्त्वात्तदनुर्धेन मगरजिन्तायां विनीताऽऽदितिरनुच्येतेति । अत्र प्रस्वामी, अरिहोमिः, पार्श्वनाथो, बीरश्च भगवानित्येते चत्वारस्त्योक्तयोः आर्येष्वपि क्षेत्रेषु विद्वत्तपन्तः । भा० म० ? अ० १ अष्टमः ।

(११६) वैयिककमुनयः-

वेद्यन्वयलक्ष्मीं, वीससहस्रसा य सपञ्चमग्रहिया । बीससहस्रसा चतसय, इगुणीससहस्र अष्टसया । १२५१ इगुणिससहस्र अष्टा-र चतसया सोससहस्र अष्ट सया । सतिसय पनरस चतदस, तेरस वारस सहस्र दसमे । १२५२ इकारस दस नव अ-ष्ट सच ष सहस्र एगवक्ष सया । सच सहस्र सतिसया, दृणि य सहसा नवसया । १२५३ दृणि सहस्रसा पंच य, सहस्र पनरस सया इ नेमिभि । इकारससय पासे, सया इ सचैव बीरजिणे ॥ १२५४ ॥

“ वेद्यन्वयलक्ष्मीं ” इत्यादिगणध्याचतुष्टयम् । वैयिककमुनयः मतां नामाधिकैक्यकपकरणशक्तानां मुनीनामादिभिरेभूत्स्य विंशतिः सहस्राणि, पदसप्तानांभ्यधिकानि । श्रीभ्रजतिजिनस्य विंशतिसहस्राणि सचतुःशतानि, शतचतुष्टयाधिकानि । श्रीशान्तजिनस्यैकोनविंशतिः सहस्राणि शताष्टकाधिकानि । श्रीनमिजिनस्यैकोनविंशतिः सहस्राणि । श्रीसुषाम्भोजिनस्य चतुःशताधिकानि अष्टादश सहस्राणि । श्रीपद्मप्रभस्य षोडश सहस्राणि अष्टौशतशताधिकानि । श्रीसुषाम्भोजिनस्य शतत्रयाधिकानि पञ्चदश सहस्राणि । श्रीचन्द्रप्रभस्य चतुर्दश सहस्राणि । श्रीसुषाम्भोजिनस्यैकादश सहस्राणि । श्रीशीतलस्य द्वादश सहस्राणि । श्रीशेषांसस्यैकादश सहस्राणि । श्रीवासुपुत्रस्य दश सहस्राणि । श्रीविमलस्य नवसहस्राणि । श्रीभ्रान्तजिनस्यैष्टौ सहस्राणि । श्रीधर्मजिनस्य सप्त सहस्राणि । श्रीशान्तिनाथस्य पद सहस्राणि । श्रीकुमुदिनस्यैकपञ्चाशत् शतानि, पञ्चसहस्राण्यष्टशताधिकानीत्यर्थः । श्रीभरनाथस्य सप्त सहस्राणि त्रिभिः शतैरधिकानि । श्रीमञ्जिजिनस्य द्वे सहस्रे नवशताधिके । श्रीमुनिमुत्तमस्य द्वे सहस्रे । श्रीनमिजिनस्य पञ्चसहस्राणि । श्रीनमिजिनस्य पञ्चदश शतानि । श्रीपार्श्वजिनस्यैकादश शतानि । श्रीबीरजिनस्य शतानि सप्तैवति ॥ प्रब० १८ द्वार ।

आर्यांशप्रमत्राण्युषभाऽऽदिजिनानाम्-

तिसैत्र य ह्रक्साई, तिणिय य तीसाई तिणि षतीसा । तीसा य षच पंच य, तीसा चतुरो य वीसाई ॥ चत्वारि य तीसाई, तिधि असीया य तिधि मिचो य । वीमुत्तरं षडसिद्धिं, तिसहस्रसिद्धिं च ह्रक्त्वं च ॥ लक्त्वं अष्ट सयायि य, वासिद्धिसहस्रं चरसयसमगम् । एगडी क्त्वं सया, सट्टिसहस्रसा तया क्त्वं ॥ सट्टि पणपन्न पथे-गचत्त चत्ता तहऽऽहुतीं च । षतीं च सहस्रसा, अजाणं संगदो एयो ॥

जगवत् आदित्योक्तस्त्वाऽऽर्यैक्याणां त्रिणि लक्षानि । अजितस्वामिनस्त्रिणि लक्षानि, त्रिंशानि-त्रिंशत्सहस्राभ्यधिकानि । शंभवनाथस्य त्रिणि लक्षानि षट्त्रिंशत्सहस्राभ्यधिकानि । मुनिमन्धनस्य पद लक्षानि, त्रिंशानि-त्रिंशत्सहस्राभ्यधिकानि । अजितनाथस्य पञ्च लक्षानि त्रिंशत्सहस्राधिकानि । पद्मप्रभस्य चत्वारि लक्षानि त्रिंशत्सहस्राधिकानि । सुषाम्भस्य चत्वारि लक्षानि त्रिंशत्सहस्राधिकानि । चन्द्रप्रभस्वामिनस्त्रिणि लक्षापर्यशितसहस्राचराणि । सुषाम्भस्वामिनस्त्रिणि परिपूर्णानि लक्षानि । (तिणि मिचो य इति) त्रिलक्षमानमार्वांसमह इति गण्यते इत्यर्थः । शीतलनाथस्य विंशत्सुत्तरं विंशतिसहस्राधिकं लक्षम् । शेषांसस्य पदसहस्राधिकं लक्षम् । बासुपुत्रस्य त्रिसहस्राधिकं लक्षम् । विमलनाथस्य परिपूर्णं लक्षम् । भ्रान्तजितो लक्षमेकमष्टौ च शतानि । धर्मनाथस्य द्वापर्यहसहस्राणि चतुःशतसमग्राणि-चतुःशताभ्यधिकानि । शान्तिनाथस्य एकषाष्टः सहस्राणि पदशतानि । कुमुनाथस्य षष्टिः सहस्राणि पदशतानि । भरनाथस्य षष्टिः सहस्राणि । मञ्जिस्वामिनः पञ्चपञ्चाशत्सहस्राणि । मुनिमुत्तमस्यमिः पञ्चासत्सहस्राणि । नमिनाथस्यैकचत्वारिंशत्सहस्राणि । अरिहोमेकचत्वारिंशत्सहस्राणि । पार्श्वनाथस्यऽष्टात्रिंशत्सहस्राणि ।

नगवतो बर्द्धमानस्वामिनः पद्विश्रसहस्रज्ञाणि । एवमुच्यन्ताऽऽदी-
नां जिनानां यथाक्रममार्थिकसंग्रहः । आ० म० १ अ० १ अक्षरम् ।
सर्वसंबवतीनां संख्या-

बोद्धान्नीसं लक्ष्णा, बापालसहस्रस्य चोसयसमगमा ।
अञ्जनाच्छं एसो, अज्ञाणं संग्रहो कमसो ॥३३१॥
अनुभवाचारिणाणां पद्व्यवहारिणस्तस्यैवैश्वर्यात्प्राताधिकैः सम-
प्राणि पूर्णाणि आर्थापद्वं च, एव आर्थिकाणां संग्रह इति । प्र०-
१९९ इति ।

अथ मुनिस्वरूपम्-

पदभियरवीरतित्थे, रिउजड-रिउपथ-वकनजा (३९३)
प्रथमजिनार्थे मुनयः अनुजुजडाः, इतरस्मिद् मध्यमजिनार्थे
अनुजुमाहाः, चैरतीर्थे मुनयो वकनजाः । सच० १३३ इति ।
संबतप्रमाणम्-

बुलसीदं च सहस्सा, एगं च हुबे य तिषि लक्ष्वाइं ।
तिषि य बीसऽहियाइं, तीसऽहियाइं च तिभेव ॥
तिषि य अग्राइंजा, हुबे य एगं च सयसहस्साइं ।
बुलसीदं च सहस्सा, विसचरि अट्टसहिं च ॥
छावडिं चोबडिं, चावडिं सडिभेव पश्चामा ।
चचा तीसा बीसा, अट्टारस सोलस सहस्सा ॥
चोइस य सहस्साइं, जिण्णाण जइतीसभेगहपणाणं ।

अन्यत्र अथभस्वामिनश्चतुरार्थातिसहस्राणि भ्रमणानाम् ।
एकं लक्षम्-अजितस्य । द्वे लक्षे शुभ्रवनाथस्य । त्रीणि ल-
क्षाणि भ्रमिन्नुनस्य । सुप्तैः त्रीणि लक्षाणि विशातिसहस्रा-
वधिकाणि । पद्मप्रसस्य त्रीणि लक्षाणि त्रिंशत्सहस्राधिका-
नि । सुपांश्वस्य त्रीणि लक्षाणि । चन्द्रप्रसस्य अर्द्धसुतीया-
नि लक्षाणि । सुविषेहे लक्षे । शीतलस्य एकं लक्षम् । श्रेयां-
सस्य चतुरशीतिः भ्रमणानां सहस्राणि । चासुपुण्यस्य द्वास-
प्ततिः सहस्राणि । विमलस्य अष्टषष्टिः सहस्राणि । अनन्त-
जिनस्य पद्वषष्टिः सहस्राणि । धमेनाथस्य चतुःषष्टिः सहस्रा-
णि । शान्तिनाथस्य द्वाषष्टिः सहस्राणि । कुन्दुनाथस्य षष्टिः
सहस्राणि । अरनाथस्य पञ्चाशत्सहस्राणि । मधुिनाथस्य सांवा-
रिशसहस्राणि । मुनिमुनस्वामिनश्चिंसासहस्राणि । नमि-
स्वामिनो विशातिः सहस्राणि । अरिष्टनेरःशरःशरः सहस्राणि ।
पार्श्वनाथस्य चोदश सहस्राणि । नगवतो महावीरस्य चतुर्विं-
श सहस्राणि । एतत्तिसिष्यसंग्रहप्रमाणं जिनानामुच्यन्ताऽऽदी-
नां यथाक्रममवसातस्यम् । आ० म० १ अ० १ अक्षरम् ।

एतेषां सर्वसङ्ख्यामीलनेन यद् जवति तदाह-
अद्वावीसं लक्ष्णा, अद्मपालीसं च तद् सहस्साइं ।
सन्वेसिं यि जिण्णाणं, जइया माणं विविदिइं ॥३३६॥
(अद्वावीसमित्यादि) अद्वाविंशतिर्लक्षाणि अद्वावस्वामिश्चात्र तथा
सहस्राणि सर्वेषामपि जिनानां संघात्प्रधानं यतोनां मानं परि-
माणं विनिर्दिष्टं विनिश्चितमेतच्च ये श्रीजिनेन्दैर्निजकरकम-
लेन हीक्षितान्स्वेषामेषैकत्र पिण्डिततापरिमाणं न पुनर्गणयन्ताऽऽ-
दिभिरपि ये दीक्षिताः, तेषामतिबहुभावादिति । प्रव० १७ इति ।
तीर्थघटनां संयमानकरणम्-

.....सं-जयो य पदमनिमाणु हुविगणो ।
सेसाणं सायइओ, सचरसंगो य सन्वेसिं ॥

संयमोऽपि सामायिकाऽऽदिकृपः प्रथमातिमजिनयोद्धिक्-
रः । इत्थं सामायिकं, छेदोपस्थापनीयं चेत्यर्थः । शेषार्था
प्रथमानां द्वाविंशतितोयंहुतां यावत्कथिकस्यैकं सामायिकं,
न शेषं त्रेदोपस्थापनाऽऽदि, तथाकथपत्वात् । सतद्व्याजः
सतदशमेदः, च पुनरर्थे । सर्वेषां तीर्थेहुतामपूत् । ते च
सतदश मेदा अमी-“ पञ्चास्वामिद्वयमन, पञ्चेन्द्रियसंग्रहः क-
थापजयः । दण्डप्रयविरतिहवे-तिसस्यमः सतदशमेदः ॥ १ ॥ ”
आ० म० १ अ० १ अक्षरम् ।

(११७) इदानीं परित्यागचारमाह-

संनच्छेणो ढोटी, अभिनिकसयमां तु जिणवरिदाणं ।
तो अत्यसंपयाणं, पवत्तए पुब्बसूरम्मि ॥
संबत्सरेण जिनवरेन्द्राणामभिनिकसयं भविष्यति, ततोऽर्थ-
संपदानमस्यस्य सत्यक तीर्थयंत्रानामानुष्कण्य, अतु कम्पयुक्त्वा च,
न तु कीर्तिबुद्ध्या, प्रदानं जनेभ्यः प्रवर्तते पृषस्यै, पूर्वाह्ण इत्यर्थः ।
किंयत्प्रतिदिवसं दीयते । इत्याह-

एगा हिरस्यकोदी, अड्डेव अणुणगा मयसहस्सा ।
सूरोदयमार्यं, दिज्जइ जा पायरासाओ ॥

एका हिरस्यस्य कोटी अष्टौ चाऽऽनुमानि परिपूर्णाणि शतसह-
स्राणि लक्षाणि इति प्रतिदिवसं दीयते । कथं दीयते ? इत्याह-
स्योदय आदौ यस्य दानस्य तस्य योदयाऽऽदि, किंयाचोपण-
मेतद् । स्योदयादारभ्य दीयते इति प्रावः । किंयतं काष्ठं याव-
दित्याह-प्रातराशात्-प्रातः प्रभाते अश्रयमाशाः, प्रातराशः, त-
स्मात्तमभिव्याप्य, प्रातोज्ञानकालं याचयति भावः ।

यथा दीयते तथा प्रतिपाद्यकाह-
सिंयादगतिवचणञ्च-चत्वरचत्तमुद्दमापहपहेसु ।

दारेसु पुरवराणं, रत्यामुहमज्जकारेसु ॥
शूद्राटकं नाम-शूद्राटकाऽऽश्रुतिपयसुक्तं त्रिकोणं स्वानम्, त्रिकं
यत्र रथयात्रयं भिक्षति, चतुष्कं चतुष्पयसमाहाराः, चत्वरं
बहुदरयापानस्थानम्, चतुस्रुक्तं यस्माच्चत्वनसुधुपि विभु पन्थानो
नित्सरन्नि, महापयो राजपथः, श्रयः सामागत्यः पन्थाः पथः,
तत एतेषां गच्छः । तथा पुरवराणां द्वारेषु, प्रतोलीष्वित्यर्थः ।
तथा-रथानां मुखानि प्रवेशाः, मध्यकारा मध्य पथ, काराश-
यस्य सार्थिकत्वात्, रथयामुखमध्यकाराः, तेषु ।

किमिच्छंति-
वरवरिया घोसिज्जइ, किमिच्छंति दिज्जए बहुविहीए ।

सुरअसुरदेवदाणव-नरिदमदियाण निक्खयमां ॥
वरं याचन्वं वरं याचन्वमित्येवं घोषणा समयपरिभाषया
वरवरिकोच्यते । सा वरवरिका पूर्वं शूद्राटकाऽऽदिवु घोषयते ।
ततः कः किमिच्छति ?-यो यदिच्छति तस्य तद्दानं समयपरिभा-
षयैव किमिच्छिकमुच्यते; किमिच्छंति यथा भवति एषं दीय-
ते । कः, जग्याह-सुरदेवैर्मानकस्योत्तिष्केरस्यैर्भवपतिष्यन्ते-र्, देव-
दानवनरेदिगिति । इच्छद्दण्डं प्रत्येकमजिसंबन्धते-र्देवैः श-
काऽऽदिभिः, दानवेन्दैश्चमरेन्द्राऽऽदिभिः, मरेन्द्रैश्चकवातिप्र-
तिभिमदितानां भगवतां तीर्थेहुतां निष्कमये इति ।
सांप्रतमेकैकेन तीर्थेहुता किञ्चत्तप्यजातं संबत्सरेण इष्ट-
मित्येतन्प्रतिपाद्यकाह-

निषेय च कोदिसया, अद्वावीसं ति हांति कोदोओ ।

(१२०) सर्वांशुः-

चउरासीइ विमचरि, सङ्गी पयासमेव ज्ञवस्वाइं ।
चत्ता तीसा तीसा, दस दो एगं च पुक्कायां ॥
चउरासीइं चव-चरी य सङ्गी य ह्नेइं चासाणं ॥
तीसा य दस य एगं, च एवमेए सयसहस्ता ॥
पंचाणउइसहस्ता, चउरासीइं य पंचपणया ॥
तीसा य दस य एगं, सयं च वाचचरी चैव ॥

जगत्त भादितिपेकरस्य सर्वांशुस्तुरशीतिपूर्वाणां लक्षाणि ।
अजितस्थामिनो चासतिः पूर्वलक्षाणि । शंभवनाथस्य षष्टि-
पूर्वलक्षाणि । अभिनन्दनस्य पञ्चाशत्पूर्वलक्षाणि । सुमतेक्ष्वा-
रिण्यत् । पद्मभद्रस्य त्रिंशत् । सुपाश्वस्य विंशतिः । चन्द्रप्रभे-
र्याः स्य दश पूर्वलक्षाणि । शिविभेदे पूर्वलक्षाणि । शतिसस्यैकं पूर्वलक्षम् ।
श्रेयांसस्य चतुर्दशान्वितवर्षात्तद्वर्षलक्षाणि । वासुपुत्रस्य द्विस-
मन्वितवर्षलक्षाणि । विमलस्यं पट्टवर्षलक्षाणि । अमनाजग-
त्त्रिसद्वर्षलक्षाणि । धर्मस्य दशवर्षलक्षाणि । शांतिनाथस्यैकं
वर्षलक्षम् । इन्द्रनाथस्य पञ्चमन्वितवर्षलक्षाणि । अरनाथस्य
चतुरश्रमन्वितवर्षलक्षाणि । मालिन्स्वामिनः पञ्चपञ्चाशद्वर्षलक्ष-
णाणि । सुशुभ्रतस्य त्रिंशद्वर्षलक्षाणि । मनिनाथस्य दश-
वर्षलक्षणाणि । अरिष्टनेमरेकं वर्षलक्षम् । पाम्भनाथस्यैकं व-
र्षशतम् । बर्हमानस्वामिनो द्वासततिवर्षाणि । आ० म० १ अ०
१ सएद ।

सामान्यमुनिसंख्या-

गणहरकेवसिभमभो-द्विपुत्रिवेउच्चिवाइणं संखं ।
मुणिमंखाए सोहिय, नेया पाण्णमुणिसंखा ॥१६७॥
गणधराः १, केवसिनः २, मनःपंचवङ्गानिनः ३, अचधिकानिनः
४, पूर्वधराः ५, वैकियलभ्ययो ६, वादिनिभ ७, एतेषां संख्यां
(मुणिसंखाए सोहिय नेया सामभुणिसंखा) मुनिसंख्यायाः
" नुलसिसहसनेसक्या " इत्याशुक्त्याः शोषयिन्ना निष्का-
स्य सामान्यमुनिसंख्या ज्ञेया । कोऽयः ?-यस्य यावन्तो मुनयो
भवन्ति, तेस्यस्तत्रगणधराऽऽद्यः पुण्यं कृतं कियन्ते, यावन्तोऽवशि-
ष्यन्ते, तावन्तस्तस्य सामान्यमुनयो भवन्तीति गाथायैः ॥२६७॥
एगुणवीस य लकवा, तह जासीई ह्वंति सहसाई ।
इगवन्नाअट्टियाई, साम्णमुणीण सव्वग्गं ॥ १६८ ॥
एकोनविंशतिः लक्षाणि (तह जासीई ह्वंति सहसाई) तथा
सङ्कोपारि षट्शतिसहस्राणि (इगवन्नाअट्टियाई) एकपञ्चा-
शदधिकानि (सामभुणिसंख्या सम्भवा) एतत् सामान्यमुनीनां
सर्वाभं सर्वसंख्या ज्ञेया । अङ्कनो यथा-१९ २६०५१ । इति
गाथायैः ॥ १६८ ॥ सत्त० १३२ हार ।

परिततदुर्गणिकृतप्रश्नो यथा-तीर्थकराणां चतुर्दशसहस्राऽऽ-
दिका साधुसंख्याका, चतुर्दशपूर्वाद्यः किं तत्संख्यामप्यं ग-
द्यन्ते, वां च वा ते भिक्षाः ? इति प्रश्ने, उत्तरम्-तीर्थकराणां च-
तुर्दशपूर्वाद्यपञ्चतुर्दशसहस्राऽऽदिवारिदारसंख्यामप्यं गद्यन्ते,
न चेति प्रश्नाभाष्य-

" गणहरकेवसिभमभो-द्विपुत्रिवेउच्चिवाइणं संखं ।
मुणिसंखाए सोहिय, नेया सामभुणिसंखा ॥ १ ॥
एगुणवीस य लकवा, तह जासीई ह्वंति सहसाई ।
इगवन्नाअट्टियाई, साम्णमुणीण सव्वग्गं " ॥ २ ॥

तथा-

अघावीसं लकवा, अरनाथीसं च तह सहस्ताई ।
सर्वोसि पि जिघामं, उइसं माणं विण्णहिइं ॥ ३ ॥
इति वचनधारणुसारेण यथोक्तसंख्यामप्यं गद्यन्ते चतुर्दश-
पूर्वाद्य इति सम्भाव्यते ।

तथा-

" पञ्चाशीतिसहस्राणि, अकं साइंशतति बद् ।
परिचारेऽभवत् सर्वं, सुनयसिअगहुरोः ॥ १ ॥ "
एतदनुसारेण च श्रीशुभ्रभदेवस्य चतुरशीतिसहस्रासंख्यातो
भिक्षा एव ते इति । वतः सामान्यसाधुविशेषसाधुसंख्यामीह-
नेन यथोक्तसंख्या संज्ञावचना पुर्मभाषाऽस्तीति । तथं तु स-
र्वविशेषमिति ॥ ७ प्र० । ६१० २ प्रका० ।

सुं मांतिष्णं

सुं मांतिष्णं, यथात उसजो अ वीरो अ ॥ १० ॥
इतिशितिलीधेरकर मध्यमाः सामायिकसंख्याम (बहवसंनि)
उपदिशन्ति । यैव सामायिकमुखायने तदैव जनेषु स्थाप्यते ।
नेशेपस्थापनिकं पुनर्वेत्ता-ऋषयज्ञ, वीरश्च । एतज्जकं अशति-
प्रथमनीधेरकरचरमनीधेरकरतीर्थे हि प्रजिनमात्रः सामायि-
कसंख्यतो जवति तावद्यावच्छम्परिज्ञाऽवगमः, एवं हि पुत्रमा-
सीत् । अत्रुना तु धर्माजीवनिकायावयमं यावत्, तथा पुनः
सुप्रतोऽधेतश्चावगतया सत्यगपराधस्यानानि परिहरन्मत्तसु
स्थाप्यत इत्येवं निरतिचारः, साश्रित्याः पुनर्मूलस्थानं प्राप्त
उपस्थाप्यत इति ॥ २० ॥ आ० ७ अ० ४ । (विशयस्तु ' कल्प'
शब्दे तुनीवभागे ३३४ पृष्ठ गतः)

अथ सामायिकसंख्यामाह-

सर्वोहं चउसमइआ, सम्मपुयुदंससव्वविरइं ॥
अणिया सागरकोढा-कोढसेमेसु कम्मसु ॥ १८५ ॥
(जणिय सि) सर्वोऽजैनेः चत्वारि सामायिकानि भणितानि ।
नृहस्यपुस्ववानंशरन्तु प्राकृतत्वान् । तानि कामरित्तराश-
(सम्मपुयुदंससव्वविरइं) सस्यकवभुतदंशसर्वाविरिणि-
मिः-सस्यकवसामायिकम्, अन्नसामायिकम्, देशविरतिसा-
मायिकम्, सर्वाविरतिसामायािकं चेति । एतानि कदा भवन्ती-
त्वाह- (सागरकोढाकोढसेमेसु कम्मसु) सागरकोढाका-
रीशेषु कम्मसु, जीवानामित्याहारय्यं । ततश्चायं समुदाया-
योः जीवानामिककाटाकाटोऽस्थिकेषु सस्यपि कम्मसु, आयु-
वस्तु स्वभावान एककोटिकमप्यस्थितिकत्वात् चत्वारि सामा-
यिकानि जवन्तीति सर्वोऽजैनेनाणमिति ॥ २२५ ॥ सत्त०
१३२ हार । (अस्य स्वरूपं विशेषतः ' सामार्य' शब्दे बह्व्यते)
(१११) आवकप्रतसंख्या-

सङ्घाणं हिमासिय-अदत्तमेणुपरिगट्टाणिविन्त्ति ।
इय पण अणुव्वयाई, माहण महव्वया एए ॥ १७५ ॥
दिसाविरई भोगुवभो-गणाण तहऽणत्थदंकिरई य ।
समइय देमऽवगासिय, पांसह तिहं संबिजागवया ॥ १७६ ॥
प्रथमं आह्वानं सस्यकवपूर्वकं हिंसाऽन्तीकादत्तमेधुनयदि-
प्रहाणां निवृत्तः प्रत्याख्यामम् ५ । (इय पण अणुव्वयाइंति)
एतानि पञ्चाङ्गानानि, हिंसाऽऽदिभ्यो देशतो निवृत्तिकावन्त्वात् ।
(साहस्य महव्वया एए सि) एतानेव पञ्चापि साधुनां महाभ-

तामि, हिंसाऽऽदिभ्यः सर्वतो निवृत्तिकरत्वात् । इति गाथायैः ।
 ॥ २७५ ॥ अथ आद्यानां त्रीणि गुणव्यवस्था— (हिंसित्तिरि
 शोमुण्यो-गमनाय तद्दृष्टव्यं बिरिचं ब (सि) विभृतिः ६, भो-
 ग्यभोग्यमानं ७, तथा ५ अथैव बरविरतिश्लेसितं त्रीणि गुणव्यवस्था ।
 अथ आचारि शिष्यव्यवस्था- (समश्च देसऽवगासिच पोखर
 तिहं संधिप्रागवथा) सामाधिक्य ४, देशावकाशिकम् १०,
 तीर्थः ११, प्रातिघोसंविभागः १२ । एतानि प्रतानि पृथगेधिनानि
 हेतुनीति गाथायैः ॥ २७६ ॥ सप्त ० १२७ ॥

साधुव्रतलेख्या—

साधुगिहीन वयाई, कमेण पण वार पदमपरिमाणं ।

अथेति चत वारस, चउत्पुंचमवर्गवा ॥ २७६ ॥

श्रीश्रृणभतीर्थे, श्रीवीरस्य तीर्थे च साधूनां पञ्च महाव्रतानि,
 आद्यानां द्वादश व्रतानि (अथेति चत वारस चउत्पुंचमवर्ग-
 वया) अथेवां द्वाविंशतिजिनानां तीर्थे अथारि व्रतानि साधू-
 नां, आद्यानां द्वादश व्रतानि । कस्मात् १, चतुर्पञ्चमवर्ग-
 वयात् चतुर्पञ्चमव्रतान्येकरात्रादेवात्, परिग्रहप्रत्याख्यानं कृते
 स्त्रीप्रत्याख्यानं कृतमेव, स्त्रीणांमपि परिग्रहकरत्वात्, परिग्रह-
 मन्तरेणाऽऽम्बवात् ॥ इति गाथायैः ॥ २७७ ॥ सप्त ० १२७ ॥

(१२२) अथ तीर्थेकरमातुः चतुर्दश स्वल्पाणाह—

गय वसह भीह अजिसे-य दाम सति दिण्यरं जयं कुंभं ।

पठमसर सागर विभा-ग जवण रयणऽमि सुविधाई ॥ १७० ॥

गजः १, वृषभः २, सिंहः ३, लक्ष्म्या अग्निप्रेकः ४, (दाम सति
 दिण्यरं जयं कुंभं) पुष्पक ५, अन्कः ६, दिनं करोतीति हि-
 नकरः सूर्यः ७, भवजा, न कुम्भः पूर्णकलाशः ६, (पठमसरसा-
 गरविभागः) पञ्चसरः १०, सागरः समुद्रः ११, विमानम् १२ ।
 (मज्जिमव्यण सुविधाई इति) भवजम् १२, रत्नोपचयः १३,
 निर्धुमागिन्धेति १४ स्वल्पा हेतुयाः । इति गाथायैः ॥ ७० ॥

स्वप्नकारणायाह—

नरयवद्व्याण दई, भवणं मगच्छुयाण उ विभाणं ।

वीरसाहसेजजण्णी, निर्यसु ते हरिविहसहगयाई ॥ ११७ ॥

नरकोट्टानां नरकादायतानां जिनानां जननी अत्र जवनां प-
 हवति, (सप्ताच्छुषाण उ विभाणं) स्वर्गाच्छुषाणानां तु जननी
 स्वप्ने विमानं पश्यति । (वीरसाहसेजजण्णी) जननीशब्दः
 प्रत्येकमसिंघसंघपते । वीरजननी १, श्रृणभजननी २, शेषजिनानां
 च जनन्यः २२, (निर्जसु ते हरिविहसहगयाई) दृढद्वस्तान् स्वप्ना-
 न् इति १ नृपजनगजार् २ वीर-वीरजननी पूर्वं सिंहं ददर्श, अत्र-
 भदेवस्य जननी पूर्वं वृषभं ददर्श, शेषजिनानां जनन्यः पूर्वं
 गजं दृष्टुः । इति गाथायैः ॥ ७१ ॥

कुनरयकपमिजिजा, हीर अ निरयविभाणयाई जिणा ।

पढमा चकि कुनरया, बसा चउत्पुरेई चकिबला ॥ १११ ॥

जिनरकादागताः-द्वादशकदादागताः, शिष्येकादागताश्च ह-
 रचो चासुतेषा भवन्तीति । (निरयविभाणयाई जिणा) प्रथ-
 मचित्तोभवन्तीत्यनरकादागताश्च तीर्थेह्यार जवन्ति । प्रथमनर-
 कादागताश्चक्रिणो भवन्ति । (कुनरया बसा) जिनरका-
 दागताश्च बह्वेषा भवन्ति । (चउत्पुरेई चकिबला)
 प्रथमपतिस्वप्नरत्नोत्पिकवेमानिकासुरेभ्यः समागताश्चक्रि-
 षामत्रा भवन्तीति गाथायैः ॥ ७१ ॥

जिण्यक्कीण य जण्णी, निर्यति चउदस गयाई वरसुविणे ।

सगचउतिहगाई हीरी-बलपदिहुरिमंमलियमाया ॥ ७१ ॥

(जिण्यक्कीण य जण्णी (सि) जिनानां सकवर्तानां च जनन्यः
 (निर्यति चउदसगयाई वरसुविणे) पश्यन्ति चतुर्दश गजाऽऽदी-
 न् प्रधानस्त्रान् (सगचउतिहगाई हीरी बलपदिहुरिमंमलिय-
 माया) मातृशब्दस्य प्रत्येकं योगात् सप्त हरिमातरः, चतुरो व-
 लदेवमातरः, शीव प्रतिबासुदेवमातरः, दकाऽऽदीन् महानि-
 कमातरः स्त्रान् पश्यन्तीति गाथायैः ॥ ७३ ॥ सप्त ० ११७ ॥

स्वप्नविचारकाः-

पठमस्य पिथा इंदा, सेसार्णं जयण-सुवियसत्थविकि ।

अट्ट विपारिसु सुहे, सुविणे चउदस जण्णयिदेह् ॥ ११४ ॥

प्रथमस्य श्रृणभजनस्य पिता, तथा इंदाः स्त्रान् विचारयन्ति
 स्म । शेषजिनानां जनकाः, तथा स्त्राणांश्रवितो विभाः, (अट्ट वि-
 पारिसु णि) प्राकृतत्वाद् विभक्तितोपाद् अर्थेन विचारयन्ति इव ।
 कज्ज १, (सुहे सुविणे षि) ह्यमान् स्त्रान् चतुर्दशसंख्याकान् ।
 जिनः कथंनूताः ? (जण्णयिदेह् षि) जननिदृष्टान् मातृभिविधी-
 कितान् । सप्त ० १६ ॥ ('वीर' शब्दोऽत्र विलोकनीयः)

शेषश्रुतमवृत्तिकाः--

....., सेसमुअपविचि जा तित्यं ॥ ११७ ॥

शेष इति पूर्वव्यतिरिक्तः श्रुतमवृत्तिः यावत् यस्य तीर्थेह्यारस्य
 तीर्थे तावत्कालं स्थास्यति । सप्त ० १६३ ॥

तीर्थेकरजीवानां नरके परमाधार्मिककृती पीडा भवति, न वेति ?
 प्रश्ने, चउत्पु-अत्राप्येकातो हातो भवति । ६ म् ० ११० ३ प्रका ० ।

(१२३) जंबुदीवे षं दीवे उकोसपप चोत्तीसं तित्थयरा
 समुपज्जति ।

(उकोसपप चोत्तीसं तित्थयरा समुपज्जति (सि) समुपज्जते,
 सम्भवन्तीत्यर्थः ; न त्वेकसमये जायन्ते, चतुर्णामेकदा जन-
 संभवत् । तथाहि-मैरी पुत्रोपरिहासतस्योर्ध्वे दे सिहासने
 जवतोऽनो चावेव चावेवामिषिष्येते, अतो द्वयोर्द्वयोरेव जन्मते ।
 इत्थिणी सरयोः क्षेत्रयोस्तदानीं दिवससद्वाभान् भवन्तीत्यस्यो-
 जिनोत्पत्तिः, अत्रैराव पव जिनोत्पत्तेरिति । स ० ३४ सप्त ० ।

नरतंकेऽतीतोसर्वेषयां जिनेश्वराः-

केवलानाथो जिन्वा-णि सागरो जिण महाजनसो विमसो ।

सव्वाणुत्तु सिरिदर, दत्तो दामोयर सुतेओ ॥ ११६ ॥

सामिजियो य सिधासी, सुपर्ड सिवहइ जिणो य अत्थाहो ।

नाह नभीसर अजिलो, जसोहरो जिण कयणो य ॥ ११७ ॥

धम्मीसर सुच्छर्द, सिवकर जिण संदणो य संपह व ।

उतीउससपिणि भरुह, जिनेसरे नामओ वंदे ॥ ११८ ॥

केवलानां, निषांणी, सागरो जिने, महायथाः, विमसो, ना-
 थसुतेजाः अन्धे सर्वानुत्तिमाहुः । श्रीधरो, दत्तः, दामोदरः, सु-
 तेजाः, इति प्रथमयाथायां दश । स्वप्नजिनान्, यः समुपज्जे । जि-
 धासी । अन्धे सुविमुपगतमाहुः सुमतिः १३, शिवगतः १४, जिनः
 अत्थाहः १५, नाथः नमीश्वरः, अनिलो, यशोवरो जिनः, कृता-
 र्थश्च । द्वितीययाथायामस्यां नव । धम्मीश्वरः केविकिनेश्वरमा-
 हुः सुच्छर्दः, शिवकरजिनः, सिवन्तश्च, स्वप्नजिनस्य ।
 अतीतोसर्वेषयां भारते जिनेश्वरान्नेताकामतो वन्देऽहमिति नृ-
 तीययाथायां पञ्च जिनान् । प्रथ ० ७ ॥

धेरवते तीर्थकराः-

अंबुद्वीवे दीवे परवष वासे इमीसे अ्रोसत्पिणीए चउब्बीसं तित्थगरा होत्था । तं जहा-

“ चंदाणणं सुचंदं, अग्गमिसेणं च नंदित्सेणं च । इत्तिदिधं वषहारिं, बंदामो सामचंदं च ॥ ६० ॥ बंदामि जुत्तिसेयं, अग्गिसेयं तहवे सिवसेयं । बुद्धं च देवसम्मं, सययं निक्खित्तसत्थं च ॥ ६१ ॥ अस्संजजं जिणवसहं, बंदे य अणेतयं अग्गिपणाणिं । धरमंतं च धुवरयं, बंदे खल्लु गुत्तिसेयं च ॥ ६२ ॥ अतिपासं च सुपासं, देवेमरवेदियं च मरुदेवं । निव्वाणगयं च धरं, खीणदुहं सामकोट्टं च ॥ ६३ ॥ जियरागमग्गिसेयं, बंदे खीणरयमग्गिउत्तं च । बोक्कासियपिज्जोसें, बारिसेयं गये त्थं ॥ ६४ ॥ ”

अम्बुद्वीवैरवते अस्यामवसत्पिणीयं चतुर्विंशतिस्तोथेकरा अ-
पूवध, तांश्च स्तुतिहारेणाऽऽह । तद्यथा-(चंदाणणं सुचं-
दं, अग्गमिसेणं च नंदित्सेणं च) क्वचिदात्मसेनोऽप्ययं दृश्यते ।
अग्गिदिधं, अग्गिपणं च वन्दामहे इत्यामचन्दं च ॥ ६० ॥ वन्दे-
युक्तिसं, क्वचिदयं दीर्घमांबुद्वीवैसेनो बोध्यते । अजित्त-
सेनं, क्वचिदयं शताऽऽपुण्यव्यते । तथैव शिवसेनं, क्वचिदयं
सत्यसेनोऽभिधीयते, सत्यक्लिष्टंति । बुद्धे जावगततयं च
देवधर्माणं देवसेनापरनामकं, सत्तं सदा, वन्दे इति प्रकृतम् ।
निक्खित्तसत्थं च, नामाभ्यन्तरतः शेषांशम् ॥६१॥ (अस्संजजं ति) अस्स-
ज्जणं जित्तवृत्तं, पाठान्तरेण-स्वयंजलं, वन्दे अन्नन्जित्तमग्गि-
तद्धानिं, सत्थंहामिप्यथोः । नामान्तराणांयं सिहसेन इति । उपधा-
नं च उपशात्संज्ञं, धूतरजसं वन्दे खल्लु गुत्तिसेनं च ॥६२॥ (अ-
तिपासं ति) अतिपाद्वै च सुपाद्वेवं देवेभ्यश्चरन्दिनं च मरुदेवं निबो-
ध्यते च धरं अरसंज्ञं, खीणदुःख इत्यामकोष्ठम् ॥६३॥ (जिय पि)
जित्तरागमग्गिसेयं, महासेनापरनामकं वन्दे खीणरजसमग्गिपुत्रं
च, ध्यवकृष्टमेमद्रेणं च बारिषेणं, गते सिद्धमिति । इथानाम्तर-
तः किञ्चिदस्याध्यायानुपूर्वी नाम्नामुपलभ्यते । स० ।

(नाविष्यतीथेकरा अस्मिन्नेव शब्दे २३१९ पृष्ठे व्याख्याताः)
अथ तेषां पूर्वप्रवचानाद्-

एएमि णं चउब्बीसाए तित्थगराणं पुब्बजजिया चउ-
ब्बीसं नामधेज्जा जविस्संति । तं जहा-

“ सेणिय सुपास उदए, पोह्हिअ अणुगार तह इदाऊ य । कचिय सेलेय तहा, नंदे सुमंदे य सतए य ॥ १ ॥ बोधग्ग्या देवई य, सव्भइ तह बासुदुव वल्लदेवे । रेहिणिय सुक्षमा चेवं, ततो खल्लु रेवई चेव ॥ २ ॥ ततो इवइ सयाली, बोधव्णे खल्लु तहा जयाओी य । दीवाणये य कय्थे, ततो खल्लु नारए चेव ॥ ३ ॥ अंबद दाऊमवे वा, साई बुद्धे य होइ बोधव्णे । जावीतित्थगराणं, धामाई पुब्बभविधाइ ” ॥४॥

एतेषां यावत्संख्याकं यद् भविष्यति तद्वाह-

एएसि णं चउब्बीसाए तित्थगराणं पियरां मायरो ज-
विस्संति । चउब्बीसं पदममीसा भविस्संति । चउब्बीसं
पदभित्तसत्थीओ जविस्संति । चउब्बीसं पदभित्तसत्था-
यगा जविस्संति । चउब्बीसं चेइयस्सखा भविस्संति । स० ।

देरवत्वर्षनाविनस्तीर्थकराः-

अंबुद्वीवे परवष वासे अग्गमिस्साए उस्सत्पिणीए चउ-
ब्बीसं तित्थगरा भविस्संति । तं जहा-

“ सुमंगळे अ सिद्धन्ते, जिण्वाणे य महाजने । धम्मज्जए य अरहा, अग्गमिस्सेण होक्खइ ॥ १ ॥ सिरिचंदे पुफ्फेऊ, महाचंदे य केवली । सुयमागरे य अरहा, अग्गमिस्सेण होक्खइ ॥ २ ॥ सिक्खत्थे पुष्पोसे य, महाघोमे य केवली । सब्बसेणे य अरहा, अग्गमिस्सेण होक्खइ ॥ ३ ॥ भूरेसेणे य अरहा, एवामेणे य केवली । सव्वाणंदे य अरहा, देवउचे य होक्खइ ॥ ४ ॥ सुपासे सुवए अरिहा, अरहे य सुकोसले । अरहा अणंतविणए, अग्गमिस्सेण होक्खइ ॥ ५ ॥ विमसे उत्तरे अरहा, अरहा य महावज्जे । देवाणंदे य अरहा, अग्गमिस्सेण होक्खइ ॥ ६ ॥ एए वृत्ता चउब्बीसं, एएयम्मि केवली । अग्गमिस्सेण होक्खंति, धम्मतित्थस्स देयगा ” ॥७॥ स० ।

(तीर्थेकृतां अम्बुद्वीवादी गमनकलं 'बंजनवाण' शब्दे वक्ष्यते)
(तीर्थेकृतामाश्रयनात् 'आसत्थगा' शब्दे द्वितीयभागे ४८० पृष्ठे
निकषिता) (कंबलहानेन हात्वा स्वयमेव तीर्थं करोतीति
'अवहाणसुय' शब्दे द्वितीयभागे १०५६ पृष्ठे उक्तम्)

(२२४) तीर्थकरा यथायं कृतकृत्याः, तथापि तपःकर्म, उपधा-
नश्रुतमुपसंग्रहं च कुर्वन्ति-

जो जइया तित्थयरो, मो तइया अण्यणम्मि तित्थम्मि ।
वभेई ततोऊम्मं, उवहाणसुयम्मि अज्जएय ॥ १ ॥ ३ ॥
सब्बोमं तवाऊम्मं, नीरुवममं तु वणिय जिण्वाणं ।
नवरं तु वक्कपाण-स्स सांतममं सुणेयव्वं ॥ ६४ ॥
तित्थगरो चउनाणी, सुरमहिओ सिञ्जियव्वं युवम्मि ।
अणुग्गियवल्लिविओ, तवोविहाणम्मि उज्जए ॥ १११ ॥
किं पुण अवमेमेहिं, तुक्खकखयकारणेमु विहिण्दि ।
होइ परकमियव्वं, सपुब्बवायम्मि माणुस्से ॥ ११६ ॥
आचाओ निओ १ धुओ ए अओ ० उओ ।

सर्वेषां तीर्थेकृतां सप्रधानि सुधाणि-
अथ शिष्यः प्रऽऽह-
निकलेवा य निरुवा-णि जा य कइया जवे पगास्सस ।
अह रिसजाईयाऽऽह-सु किमेवं वक्कपाणो वि ॥
ये निकेपावत्तुकससकाऽऽद्योऽयानि च निकेकानि सुधायोऽयो-

रन्तस्तनुकानि, या च चतुर्निरुचोगद्वाः प्रकाशस्यार्थस्य कथ-
ना, अष्टादशकापि कानामपि या कथना । एतानि यथा क्रमभा-
ऽऽद्यस्वर्योविशतिस्तीर्थकरा आख्यातवन्तः, तथा किमेवं अ-
ष्टादशवर्षानामस्वाम्यव्याख्याति, किं वाच्ययेति । उच्यते-तथैव ।
ननु ते उच्यन्तः, भगवान् वर्षानामस्वामी पुनः सत्तराक्षप्र-
माणः, ततः कथं तथैवाऽऽख्यातम् ? अत आह-

विश्वस्येषो तुष्ठा, केवलभावे व विश्वेदेहा वि ।

केवलज्ञानं तं चिय, पञ्चविंशजा य चरेपे वि ॥२०६॥
यथा विश्वदेहा अपि तीर्थकृतः धृतिसंहनेन केवलज्ञाने च
तुल्याः, तथा प्रकृषायापि तुल्याः । यतश्चरमेऽपि भगवति
वर्षानामस्वामिनि तदेव केवलज्ञानं, त एव च प्रज्ञापनीया
भावाः, ये श्रुयमाऽऽदीनाः, ततः कथं न तुल्या प्रकृषया ? ।

तत्र यो विशेषस्तनुपदर्शयति-

षाण्डक्यशाऽऽहरणा, इतिज्ञासिपयो पद्मनगसुया य ।

एष इति अग्निपया, नियं पुण सप्तमूप्ये ॥२०७॥

ज्ञानापयनेषु यान्वाहरणानि दृष्टान्ताः- हे हि कश्चित एव
अवेद्युर्ष्वे क्रमभाऽऽदिविकल्पस्तः, केचिदन्याः, च प्रत्युपजा
हति । तथा यानि श्रुयिनापितानि, प्रकीर्णकथनानि च, एताम्ब-
नियतानि-कदाचिद् भवन्ति, कदाचिन्न भवन्ति । यानि च भ-
यन्ति तान्यपि कदाचिन्नथयुक्तानि, कदाचिदन्याऽऽर्था-
तानि । शेषं पुनरुपपन्नं प्रायेण नियतम् ।

आह-कः पुनरत्र दृष्टान्तः, यथा वर्षानामस्वाम्यपि तथैवा-
ऽऽख्यातीति ? दृष्टान्तमाह-

जह सब्रजणवपुं, पक्के चिय सगवरचिण्णिपमाणं ।

विममाणिय वत्तुणी, सगहाइणं तइ णिकत्ता ॥२०८॥

यथा शकटाऽदीनाम्, अर्थादशब्दाद् गन्धार्थिपरिग्रहः । यद्यपि
विषयाणि वस्तूनि केषाञ्चिन्नहन्ति, केषाञ्चित् सुखकानि, तथा-
ऽपि सर्वेष्वपि जन्मपदेषु एकमेव तदा शकटवर्तिन्याः प्रमाणं,
सर्वत्राज्ञायां चतुर्हस्तप्रमाणत्वात् । तथा निककानि, उपलक्ष-
णमितत्, निकेषाऽऽदीनि च प्रकृषणामधिकृत्य तुष्टयानि ।

आह-नन्वभयं पूर्वस्थानां, संप्रतिस्थानां च विस्तरस्या-
स्मिन् विशेष एव, महाप्रमाणानां पूर्वमनुष्णामात्पत्रमाणा-
मामधुनातनमनुष्णानां विशेषोऽपि भवति ।

तत आह-

जइ वि व वत्तू हीणा, पुन्निन्नरहोइं संपयरहायं ।
तइ वि जुगम्मि जुगम्भी, सहत्यचउहत्थया अणत्ता ॥२०९॥

यद्यपि पूर्वतन्मध्येऽप्यः सामन्तरस्थानां वस्तूनि हीनानि, तथा-
ऽपि युगे युगे सर्वत्राऽऽभ्यस्तने चतुर्हस्तका अज्ञाः, ततः स-
र्वेष्वपि जन्मपदेष्वेकं शकटमित्याः प्रमाणम् । तथा यद्यपि
पूर्वकाले महाप्रमाणा मनुष्याः, संप्रतिकाले स्वल्पप्रमाणाः, त-
थाऽपि सर्वेषां तदेव केवलज्ञानं, तदेव संहननं, त एव च प्रज्ञा-
पनीया भावा इति तुल्या प्रकृषया ।

ननु पञ्चधनुःशतकप्रभृतीनां महान्तोष्णानि, तेन तेषां प्र-
भूतस्वरक्षेपे विषयोपलम्भविशेषोऽपि स्यात् ।

अत आह-

पुरिमिहेइं अइपि हीणा, इंदियमाणाळ संपयररायं ।

तइ वि य सि उवत्तकी, विचानिनाणेण तुष्ठा छ ॥२१०॥

पूर्वेषुः पूर्वकालमायिभ्यः पुरुषेभ्यो यद्यपि साम्प्रतनराणां सम्प्र-
तिमनुष्णानामिन्द्रियमानानि हीनानि, तथाप्यास्माकूलमाधिकृत्य
केत्रविभागे तेषां तुल्या उपलब्धिः । तथाहि-श्रोत्राऽऽदिविकल्पप्रमा-
णंश्रोत्राऽऽदिविकल्पप्रमाणं चास्माकूलतः, तत्र यथा पूर्वमनु-
ष्ण्यायां द्वादशशयोजनाऽदिकं केत्रप्रमाणम्, तथाऽनुनातनमनुष्ण-
णामपि । तथा वाक्कम्-“ सोऽदिवस्त ए ज्ञते । केचिदप्ये विसए
पप्रसे ? । गोयमा । जइश्रेणं अंगुलस्त अस्वित्तजइर्रागाभां, उ-
क्कोसेणं वारस्वहितो जोयपोहि । ” इत्यादि । तथा इनाधिक-
शरीरप्रमाणत्वेऽपि केष्वेतेषुपलम्भस्तुल्य एवेति न कश्चिद्दोषः ।
अथ उच्य-शरीराऽऽक्षानामिन्द्रियाणि, ततः शरीरप्रमाणाविषये,
तदाक्षितानामिन्द्रियाणामपि प्रमाणाविशेषोभावात्प्रविष्येक्षेभो-
पलम्भविशेषः । (१२५) प्रकीर्णकवार्ताः-

तिथ्यारे जन्मवते, अणुत्तरपरकमे अग्निपयाणी ।

तिथे सुमगइगए, सिक्किपहपदेसए वंदे ॥ १०७७ ॥

तीर्थकरान् भगवताऽऽनुत्तरपरकमानमितज्ञानिनस्तीर्णांद् सुग-
तिगतितगताद् सिक्किपधप्रदेशकाद् वन्दे । (आ० म०) ननु ती-
र्थकरानित्यनेनैव भगवत इति गतं, तीर्थकृतामुक्तलक्षणमज्ञाप-
नञ्चारात्, ततः किमनेन विशेषणेन ? तदुक्तम्-
ताम्बरावलम्बिपरिकल्पितवृक्षाऽऽदितोर्थकरतिरस्कात्परत्वात् ।
तथाहि-न ते बुक्षाऽऽद्यः स्वस्वदेशरूपनोर्थकारिणोऽपि
तत्त्ववृत्त्या भगवन्तः, यद्योत्तरमैश्वर्याऽऽदितुणकलायायो-
द्यानि । (आ० म०) ननु येऽनुत्तरपरकमानतेऽस्मिन्-
ज्ञानिन एव, कोषाऽऽदिविकृत्योत्तरकारामवश्यमितज्ञानस्य
भावात् । सत्यमेतत् । केवलं ये ज्ञाणकृतेऽप्यमितज्ञानं ना-
भ्युपगच्छन्ति । तथा च तदुक्तम्-“ सर्वे परयत्ता वा मा-
वा, तथामिदं तु पश्यन्तु । कीटस्वत्थापरिकल्पितं, तस्य नः को-
पयुज्यते ? ॥ १ ॥ ” इत्यादि । तन्मनव्यवच्छेदफलमितं विशेषे-
षामित्यदोषः । तदुक्तव्यवच्छेदकोषम्-सर्वमावपरिज्ञानात्तव
तत्त्ववृत्तिकस्याऽपि वस्तुनः परिज्ञानायोगात्, सर्वस्याऽपि य-
थायोगमनुवृत्तव्यासुचधर्मतया सर्वैः सह सत्यपेक्षत्वात् ।
आह च-“ एको जावः सर्वथा येन दृष्टः, सर्वे भावाः स-
र्वथा नेन दृष्टाः । सर्वे भावाः सर्वथा येन दृष्टाः, एको भा-
वः सर्वथा तेन दृष्टः ॥ १ ॥ ” आचाराङ्केऽनुक्तम्-“ अ एयं
जाणइ. से सव्वं जाणइ. से सव्वं जाणइ. से एयं जाणइ. ”
इति । अथवा-ये स्वसिद्धान्ते उच्यन्तीतरागास्ते अनुत्तरपरा-
कमा अवन्ति, कथायाऽऽदितुष्णामाकृषणान् न त्वमितज्ञानिनः,
केवलज्ञानाभावात् । ततस्तद्भवच्छेदाद्यर्थमितं विशेषणमिति ।
(आ० म०) अनेन ये प्राणाऽऽणामिन्द्रियाऽऽदिविकल्पित-
स्वशीर्षं उच्यते तीर्थे प्रतिपाद्यन्ति । तथा च तदुक्तम्-“ अग्नि-
माऽऽद्यर्थवचं प्रा-व्येभ्यश्च कृतिनः सदा । सोऽन्ते सर्वे प्राव-
ज्ञा-स्तीर्णाः परमजुस्तरम् ॥ १ ॥ ” इत्यादि । तदुक्तव्यवच्छेदमाह ।
(आ० म०) सिक्किपधप्रदेशकाद्, अनेननेकमयस्वत्थापोकारती-
र्थकरनामकर्मविषयोक्तव्यसमीपवत् भगवतां स्वकृपमाह । आ०
म० १ अ० १ अ० १ ।

प्रकोत्तराणि-

तीर्थकरा एकास्मिन् समये कति सिद्धन्ति ? इति प्रश्ने, उत्तरम्-
एकस्मिन्समये उत्कथतः अन्तरस्तीर्थकराः सिद्धन्तीति सिद्धय-
ञ्जायिकाऽऽदिकृषणमित्येति । उ० प० । संन० १ उ० १ । यथाऽत्र
जरते आर्बोरजन्मकौ अस्मदः, तथाऽप्येकेषु तीर्थकृता जन्मकौ

स प्रागतोऽस्ति, न वेति प्रमे, उत्तरम्-दशस्यैषु क्षेत्रेषु तीर्थकु-
 लं व्यवसाऽऽदीनि कल्याणकाम्येकसिद्धये महत्तरे जवन्तीत्याग-
 मोक्त्याद्भस्मप्रदाऽऽदिस्वकाम्ये सर्वे समाभवेति । १३ प्र० ।
 सेन० ३ उल्ला० ॥ "वीरस्सायंगुणं दुग्धुणं ति" कथं सर्वं जिनाः
 विशायाधिकशताकुलाः कथिताः, प्रमाणाङ्गुलस्य पञ्चाराद्ग-
 गसत्कैकविशतिभागद्विमानं वीरस्य कथितमस्ति, तेन चो-
 त्तोत्साङ्गैकशताष्टपद्मानं जायते, विशितसर्वाङ्गुणिकरणे
 चत्वारिंशदधिकद्विंशतान्ङ्गुलानि स्युः, सार्कव्यस्तमाने तु
 पाञ्चास्यमानं विसंबवतीति प्रमे, उत्तरम्-"वीरस्सायंगुणं
 दुग्धुणं" इत्येतत्काथावृत्तौ मतमव्यसति, तत्रानुयोगद्वारच्युष्याभि-
 प्रायेण श्रीवीर आत्माङ्गुलेन चतुरङ्गोत्सङ्गुलप्रमाणङ्गुलसी-
 नितिशुष्णीकरणेऽष्टषष्ठ्यधिकशतमुत्सेषाङ्गुलानां भवतीति न
 किञ्चिदनुपपन्नम्, एतद्वाग्भिय विस्तरस्तु समर्हणीवृत्तावस्ति ।
 ११४ प्र० । सेन० ३ उल्ला० । तीर्थकुलां त्रयोदशाऽऽदिभवाः प्रथ-
 मसप्तकव्यवहाराभापेक्षयाऽप्रतिवर्षसप्तकव्यवहाराभापेक्षया वा, प्र-
 तिसप्तमद्वयभापेक्षया वा, किं वा प्रकारान्तरेणैति प्रमे, उत्तरम्-
 आषडयकाऽऽद्यभिप्रायेण श्रीक्रष्णोऽऽदीतीर्थकुलां त्रयोदशाऽऽ-
 दिभवाः प्रथमसप्तकव्यवहाराभापेक्षया गणयन्ते, न त्वय्यापेक्षये-
 ति । १६५ प्र० । सेन० २ उल्ला० । सार्कङ्गोपह्वये जघनोत्कृष्टत
 एकस्मिन् समये तीर्थकुलां कल्पभिषेकाः १, तथा तत्र क्यारका
 भवन्तीति प्रमे, उत्तरम्-सार्कङ्गीपह्वये जघनयत एकसमये दश
 तीर्थकरा मेरुपञ्चके शकैरभिषेक्यन्ते, उत्कृष्टतस्तु विशतिः, त-
 था तत्र जघन्यतश्चत्वारोऽऽकाः, उत्कृष्टतस्तु पञ्च भवन्तीति
 ज्ञायते । ६५ प्र० । सेन० ३ उल्ला० । तीर्थकुलाननी चतुर्दश स्व-
 प्रान्द स्फुटान्, चक्रवर्तिजननी त्वस्फुटान् स्फुटारानि सन्ति,
 मनुष्यो वेति प्रमे, उत्तरम्-चक्रवर्तिमाता स्फुटान् पश्यान्ति,
 प्रद्युक्म्-"चतुर्दशस्यमूद् स्फुटान्, साऽपश्यति किञ्चिदस्फु-
 टान् । सा प्रभोः प्रमदा सुने, नन्दने चक्रवर्तिनम् ॥ १ ॥"
 इति बासुपुत्रचरित्रे । १०४ प्र० । सेन० ३ उल्ला० ।
 जनन्या द्विभुदुर्दशस्वभा दृष्टाः, उत एकवारम् ? इति
 प्रमे, उत्तरम्-शान्तिनाघजनन्या द्विभुदुर्दश स्वभा दृष्टाः ।
 यदुक्तं शत्रुजयमाहात्म्येऽष्टमपवर्णि "द्विः स्वप्नदर्शनदृढं-
 क्तिजन्मसुनिश्चया । रत्नमजं व सा गर्जे, भवार ह्यमर्दहदा
 ॥ ७६ ॥" इति । एवमयथापीति । १०७ प्र० । सेन० ३
 उल्ला० । भरतेरवतर्ताथैरुद्धातारिकानां तीर्थकुलां कीदृश
 वर्षाभिजायाः ? इति प्रमे, उत्तरम्-पञ्चवर्णाःव्यतरवर्णयो वर्ष-
 विभ्रायो ज्ञेयोऽत्रापि पूर्वोक्त एव हेतुविति । ३५० प्र० । सेन०
 ३ उल्ला० । बलदेवकर्मज्ञेयामाङ्गुलऽऽष्टावशा प्रागमित्यवचनु-
 विंशती तीर्थकुलो भविष्यन्ति, तं किं तत्रमराम १ कील्येव २
 द्वारकादाहकाः ३ श्रीवीरप्रथमआवका एव ? अथवा किमन्ये
 वेति प्रमे, उत्तरम्-शुक्लः श्रीवीरप्रथमआवकादन्यरीथैरुक्त
 उच्छान्नाङ्गुलकुलोऽस्ति । द्वैयापनो द्वारकादाहकोऽन्यो वेति
 निययः केवां नमस्यः । कृष्णज्ञान बलदेव आवश्यकानियुक्त्या-
 द्वावागमित्यवचनुर्विंशतिकायां कृष्णताथै सेरस्ययुक्तोऽस्ति,
 तेन बलदेवः कश्चिन्नामाऽन्तरेणोत्सङ्गमनस्यः कर्मस्थाने तु शा-
 खे कृष्णः प्रोक्तोऽस्ति, सोऽपि नामान्तरेण चोप्योऽन एव
 शाखान्तरेः सह विसर्वात् संभाव्य प्रवचनसाराकारवृत्तिकार-
 नाऽपि द्विषा एव जातितीर्थकुलोवा व्यक्ता विवृताः सन्ति,
 न शेषा इति । ३६० प्र० । सेन० ३ उल्ला० । समवसरणस्व-
 ख्य तीर्थद्वरस्य आदा यतयश्च कथं बन्दने ? इति प्रमे,

उत्तरम्-समवसरणस्वख्य तीर्थकुलः आदा यतयश्च बन्दि-
 त्वा यथास्थाने निर्धातृतीति द्वारिजप्रभां, परं तद्वन्दनरी-
 तिः कापि द्विक्वित्ता मास्ति, तस्मात्पुनिकल्पन्दरीतिरेव सं-
 भाव्यत इति । ४३६ प्र० । सेन० ३ उल्ला० । तीर्थकुलां
 जन्मजवनामन्तरं देवाः कियप्रमाणां रत्नाऽऽदिवृष्टि कुर्वन्तीति
 प्रमे, उत्तरम्-"समने प्ररदा कोऽस्त्रिय० जाव चिद्वर, ततो
 धेसमशो सक्षवयणेणं रघोसं द्विरक्षकोर्तीभ्यां, बत्सोसं नर-
 सवार्थं, बत्सोसं महासाणां जगवतो तिथ्यवरस्त जम्भुगम-
 वणिम सा इरद ।" इत्यवश्यकहृदवृत्ति ७६ पत्रे, पतन्तुस-
 रंफ, तथा-

"कुतश्चे लौमयुगं चो-ज्जीवं मुक्त्वा ह्यिच्छेथात् ।
 श्रीदामरनदात्माख्यस्त्रां च स्वर्णकण्डुकम् ॥ ४२ ॥
 ह्यात्रिशुदुनरै रूप्य-कोटिद्वृष्टि विरच्य सः ।
 वादमाधोपयामास-ति सुराराभ्योगिकैः ॥ ४३ ॥"
 इतिकव्यकिरणवत्यनुशासनं च, तीर्थकुलां जन्मजवनामन्तरं
 देवावदिता वृष्टिः ह्यविशद्विद्ययकोटप्रमाणां जवतीति । ४४४
 प्र० । सेन० ३ उल्ला० ।

‘ तिथ्यपर ’ शब्दस्यविषयसूची—

- (१) तीर्थकरशब्दनिधिः ।
- (२) तीर्थकुलां तीर्थकरणशौचन्यम् ।
- (३) तीर्थकुलाम्बेलेषुपि स्यमाधिराधनाऽऽद्यो होषा न
भवन्तीति निरूपणम् ।
- (४) तीर्थकुलामुत्सरोपातिकमुनिसेव्या ।
- (५) ये तीर्थकरेषु अष्टादश होषा न भवन्ति तेषां प्रकल्पम् ।
- (६) तीर्थकराणामांशप्रदाः ।
- (७) अज्ञोपाङ्गाऽऽदिष्वभदा अपि ये आदेशवदाभिधेयाः
पदायां ज्ञानिभिः प्रकाशिताः तेषां सङ्ख्यानिरूपणम् ।
- (८) तीर्थकराणां तीर्थे यद्भवत्यवश्यं यस्मिन् समये क्रियते
तीर्थकरणम् ।
- (९) तीर्थकरा यादृशमाहारं कुर्वन्ति तद्विषयम् ।
- (१०) तीर्थकुलप्रावसरे शक्याऽऽमनचक्रानानन्तरमवधिना
तीर्थकरजन्मावस्थापि हरिनिगमेष्याज्ञाप्रतिपादनम् ।
- (११) आदेशानन्तरं हरिनिगमेष्यो यत्कृतवान् तद्वर्णनम् ।
- (१२) हरिनिगमेषु कथं दानदानेन यद्दुष्कर्मकरणम् ।
- (१३) नतश्च घण्टानादनेन यद् प्रवृत्तं तदप्यनिपादनम् ।
- (१४) सौषम्ये कल्पे पदातिपतिकर्तव्यनिरूपणम् । (देवानां
चित्तनम्)
- (१५) सौषम्ये शकाऽऽदेशानन्तरं यज्जते तन्निरूपणम् ।
- (१६) इन्को एतु पाजकमस्त्रिदवान् तद्वृत्तिर्णनम् ।
- (१७) तदनु यदनुतिष्ठति स्म पाजकस्त्वनिरूपणम् ।
- (१८) नन्दनप्रेक्षानुसंगप्रवचनम् ।
- (१९) प्रागकर्मप्रयोगोत्सङ्गवर्णनम् ।
- (२०) आस्थानान्वेशनमाक्रियाप्रातपादनम् ।
- (२१) नन्दनलरं शकतिक्रियाप्रवचनम् ।
- (२२) सामानिकाऽऽदिभिरास्थानस्थान्ये पूर्वैः प्रकल्पम् ।
- (२३) प्रतिज्ञासां शकस्य पुरःस्थार्यानां क्रमवर्णनम् ।
- (२४) ततो यद्वर्षादौ शकस्तन्निरूपणम् ।
- (२५) मेरुगमनवर्णनम् ।

- (२६) तल ईशानेन्द्राऽऽमनाचमरः ।
 (२७) अमरबलिधरलभवनवासिवाणमन्तरऽयोतिष्काऽऽदी-
 नामागमननिकृपणम् ।
 (२८) ननोऽस्तुनेको यदकार्यात्तन्निकृपणम् ।
 (२९) तलेन्द्राऽऽद्यो यत्कुपेति तस्मात्पादनम्, तनस्तनै-
 वानिषकनियमनपूर्वकमाशीर्वादकरणम् ।
 (३०) अथशिष्टानामिन्द्राणां वक्तव्यता ।
 (३१) तत्रावाशिष्टाकृत्तानिर्गोप्यस्वरः ।
 (३२) ततः कृतकृत्येन शक्येण भगवतो जन्मपुरप्रापणम् ।
 (३३) वैश्ववणद्वारा शक्रकृत्यप्रकरणम् ।
 (३४) अस्मानु स्वस्थाने प्राप्तेषु भगवति मा दुर्दृष्टिं केऽपि नि-
 क्षिपाम्यति शक्राऽऽहोद्योषणम् ।
 (३५) अष्टाहकामहोत्सवः ।
 (३६) जवनपत्यादीनामिन्द्रस्ववाप्रतिपादनम् ।
 (३७) तीर्थकरकृतोपदेश प्रकृत्य ये धर्मोपायस्य देशकाले-
 र्थां प्रकृपणम् ।
 (३८) तीर्थकरप्रसङ्गात् साधुना ह्यदशोपकरणसंख्यायाः सा-
 ध्वानां पञ्चविंशत्युपकरणसंख्यायाश्च व्याख्यानम् ।
 (३९) धीपाम्भेवीरतीर्थकरयोगसंग्रहप्रकरणम् ।
 (४०) उत्सव्याङ्गुञ्जनाऽऽमाङ्गुत्वे च जिनानां देहदानम् ।
 (४१) चतुर्विंशतिजिनानामवाधिज्ञानानुसिद्धसंख्यावर्णनम् ।
 (४२) तीर्थकृतां कल्पशोधिः ।
 (४३) तीर्थशुद्धः कर्मव्याख्यानं, तैरपि कर्मवेदं च ।
 (४४) जिनानां कुमारवासकालमानम् ।
 (४५) केवलार्थात्संख्यानि ।
 (४६) जिनानां केवलार्थात्संख्याः नयः ।
 (४७) तीर्थकृतां केवलार्थात्संख्यानिर्णयानां प्रकृपणम् ।
 (४८) यस्य ब्रह्मसंख्या यस्य तीर्थकृतः केवलज्ञानमुत्पन्नं त-
 क्षिकृत्य केवलब्रह्मसंख्याननिकृपणम् । तत्राऽपि कैयत-
 कृणां विशेषतः प्रमाणकथनम् ।
 (४९) यस्मिन् वने यस्य केवलज्ञानमुत्पन्नं तन्नामनिर्देशः ।
 (५०) यस्यां वेलायां केवलज्ञानमुत्पन्नं तन्निकृपणम् ।
 (५१) जिनानां गृहस्थकाल-केवासकालमानं निकृप्य आभ-
 रणपर्यायात् उग्रसंख्योपायागमं केयमिपर्यायः स्व-
 यमेव हेतु इति आभरणपर्यायनिकृपणम् । तथा तीर्थ-
 कृतां केवलमानविमर्शः ।
 (५२) तीर्थकृत्युत्सवसंख्याप्रतिपादनम् ।
 (५३) तीर्थकृतां गणधराणां संख्याप्रकृपणम् ।
 (५४) जिनानां गणस्थितिमानम् ।
 (५५) गृहवासं यावन्ति ज्ञानानि तीर्थकृतां भवन्ति तन्निकृ-
 पणम् ।
 (५६) तीर्थकरगोत्राणां, तीर्थकरवंशानां च वर्णनम् ।
 (५७) तीर्थकृतां चतुर्दशपुत्रिणः ।
 (५८) श्रावकसंख्या चतुर्विंशतितीर्थकृताम् ।
 (५९) जिनानां चक्रिण्यकालः ।
 (६०) जिनानां सामायिकाऽऽदिचारिप्रस्य प्रतिपादनम् ।
 (६१) कथबनलक्ष्मणभाऽऽदिजिनानाम् ।
 (६२) कथबनकल्याणकृतितथ्यवकथबनमासाब्द ।
 (६३) श्रृणुभाऽऽदीनां कर्मतत्त्वतुरिताराधयः ।
 (६४) जिनानां अथवनवेला ।

- (६५) सर्वजिनानां उग्रस्यकालमानम् ।
 (६६) तीर्थकृतां लुप्तस्थानपोमानम् ।
 (६७) तीर्थकरयज्ञाणां नामानि ।
 (६८) तीर्थकरदेवानां नामानि ।
 (६९) तीर्थकरजन्मसंयोगः ।
 (७०) तीर्थकरजन्मदेशाः ।
 (७१) तीर्थकरजन्ममासाऽऽदिप्रकृपणम् ।
 (७२) तीर्थकरजन्मप्रकरणानन्तरं जन्मरक्षाणां शेषकाल-
 लविचारः ।
 (७३) तीर्थकरसिद्धजिनपीठप्रतिपादनम् ।
 (७४) भविष्यसौम्यैकरवर्णनम् ।
 (७५) युगान्तवृद्धभूमिप्रकृपणम् ।
 (७६) तीर्थकृतां स्थितिचक्रः ।
 (७७) सर्वेषां जिनानां शास्त्रेण नत्वसंख्या ।
 (७८) तीर्थप्रज्ञासकालप्रतिपादनम् ।
 (७९) तीर्थकरकल्याणकृतयोर्वाचनम् ।
 (८०) तीर्थकरणप्रयोजनवर्णनम् ।
 (८१) तीर्थोच्छेदकालः ।
 (८२) तीर्थकरप्रसङ्गात् ह्यदशचक्रिनववासुदेवनवबलदेव-
 नामानि, त्रिपार्श्वसकामापुरवमानम्, प्रतिवासुदेवना-
 मानि, बहय तीर्थे ये चक्रिण्यसुदेवबलदेवा जातास्तेषां
 च निकृपणम् ।
 (८३) वर्तमानकालीनचतुर्विंशतितीर्थकरनामानि, बलदेव-
 वासुदेवचित्तुमातृनामानि, दशरामजलानि, वासुदेव-
 बलदेवानां पूर्वप्रभवनामानि, तेषां पूर्वप्रभवधर्माऽऽवश्यं-
 नामानि, तस्मिन्नाभूमयः, तस्मिन्नाकारणानि, तेषां प्र-
 तिशुभनामानि, तेषां प्रथमे ये यत्र याति तत्रिकृपणम् ।
 (८४) तीर्थोत्पत्तिप्रकृपणम् ।
 (८५) तीर्थकराणां निर्गमनकालस्य प्रतिपादनम् ।
 (८६) दर्शननामानिकृपणानन्तरं यस्य तीर्थकरस्य समयं यद्
 दर्शनमुत्पन्नं तत्रिकृपणम् ।
 (८७) श्रृणुभाऽऽदितीर्थकृतां व्रतपर्यायः, दीक्षातरुणां च
 नामप्रतिपादनम् ।
 (८८) यस्तीर्थकरो येन तपसा निष्कान्तस्तद्विज्ञानम् ।
 (८९) यावत्परिधारेण भगवतो दीक्षामाश्रित्यत्र, तत्रिकृ-
 पणम् ।
 (९०) तीर्थकृतां दीक्षापुरम्, दीक्षासमये मनःपर्यवहानोत्प-
 ष्ठेः प्रकृपणम् ।
 (९१) तीर्थकराणां दीक्षासम्पत्ततिथिप्रतिपादनम्, दीक्षा-
 लक्षणम्, दीक्षासमये शोचन्मुष्टः, दीक्षावनाभि, यस्मि-
 न् ब्रह्मसि त्रे निष्कान्तास्तत्रिकृपणं च ।
 (९२) दीक्षाशिविकाऽऽदिप्रतिपादनम् ।
 (९३) पट्टपञ्जाशुर्द्विकुमारीनामानि, तार्थां करण्योयनिकृ-
 पणं च ।
 (९४) देवदूतप्रकृपणम्, देवदूतबन्धसिधित्तमानाऽऽदिनि-
 र्देशः ।
 (९५) प्रसङ्गनस्तीर्थकरप्रतिपादितत्वेन धर्मेन्द्रप्रकृपणं, तथौ-
 चित्याहकं च ।
 (९६) चतुर्विंशतिजिनानामसामान्यायेनद् विधोपार्थक्यम् ।
 (९७) तीर्थकृतां पञ्चकल्याणके नक्षत्रेण्यप्रकृपणम् ।

तैत्थयर

- (९८) तीर्थकुर्ता केवलज्ञानानन्तरं मुनीनां भोक्तृगमनमानम्, प्रतिक्षणसंख्या, प्रथमगणधरनामानि, प्रथमप्रवाति-
स्यः, प्रथमभाषकाः, प्रथमभाषिकाः, प्रत्येकबुद्धसुनि-
स्यथा, तीर्थकुर्ता प्रमाद्विचारः, तीर्थकुर्ता परिबह-
सहनविमर्शश्च ।
- (९९) जिनानामष्टमहाप्रातिहार्योनि ।
- (१००) जिनानां प्रथमपारश्रवायकनामानि, तेषां गतिश्च, पार-
श्रवायकायै देवकृतदिव्यपञ्चकनामानि, तत्र वसुधा-
राप्रमाणप्रकरणम्, जिनानां पारश्रवपुरनामानि ।
- (१०१) तीर्थकराणां पितृनामानि, पितृनां गतिश्च ।
- (१०२) पूर्ववर्षाधिकारः, पूर्वविष्टेष्टकाहमानं च ।
- (१०३) सर्वतीर्थकराणां यावन्तः पूर्वजवास्तेषु तेषां नामानि ।
- (१०४) तीर्थकुर्ता पूर्वजवसुरश्च, तथा तेषां पूर्वजवसुः, पूर्व-
भवकेशाणि, पूर्वभवशेरद्विष्टाः, पूर्वजवाजिनहेतयां वि-
शतिविधाः, पूर्वभवद्वीपाः, पूर्वभवनामानि, पूर्वजव-
नगयः, पूर्वभवराज्यम्, पूर्वभवविजयाः, पूर्वभवस्वर्गः,
पूर्वभवसुत्राणि, तत्र भूतलाभद्वारम् ।
- (१०५) शम्भुपुराश्वेद्योः फणकारणानि, तेषां फणसंख्या च,
जिनानामारोग्याऽऽदिफणदायकरवविचारः ।
- (१०६) श्रुतिष्वलदेववासुदेवचक्रिनोर्धेयानां ब्रह्मतारतम्यप्रति-
पादनम् ।
- (१०७) जिनअकानां राज्ञां नामानि ।
- (१०८) तीर्थकरमनःपथेवज्ञानिसंख्याकणमम् ।
- (१०९) तीर्थकरमातृनामानि, तासां गतिश्च ।
- (११०) तीर्थकराणां भोक्ताऽऽसनं, भोक्तृस्थानानि, यावत्ता त-
पसा तीर्थकुर्ताभोक्तृसिद्धसंज्ञिकपणम्, भोक्तृकथा-
शि, भोक्तृपरिवारः, भोक्तृपथः, भोक्तृमासपक्षतिययः,
भोक्तृराशयः, भोक्तृविनयः, भोक्तृबला, भोक्तृकरशो-
षकानि, भोक्तृकरप्रतिपादनम्, भोक्तृगतानां शरीर-
रामनम् ।
- (१११) तीर्थकुर्ता राज्यकालमानम् ।
- (११२) तीर्थकुर्ता कद्रुतपःकारकमुनिसंख्या, तत्र प्रसङ्गात्
गणधराऽऽदिमाद्यल्लिकारानां, देवानां च रूपव-
र्णनम् ।
- (११३) तीर्थकुर्ता ब्राह्मणानि, तेषां लक्षणद्वारम्, तीर्थकुस्तु
लोकान्तिरुक्तेर्देवैर्बोधम्, जिनवस्त्रवर्णानि, जिनानां
क वर्णनिकपणम् ।
- (११४) तीर्थकुर्ता पञ्चप्रशद्वानुगुणः ।
- (११५) तीर्थकराणां वादिमुनिसंख्या, तीर्थकुर्ता विवाह-
विषयश्च, येषु प्रामनगरेषु तेषां विहार आसीत् त-
न्निर्णयम् ।
- (११६) तीर्थकुर्ता वैकियकमुनयः, तेषामेवाऽऽदिकासंभ्रदप्र-
माणम्, मुनिसंख्याकम्, संवत्संयतोप्रमाणम्, तीर्थ-
कुर्ता संयमप्रतिपादनम् ।
- (११७) परिव्यागघारे जिनैष्कामाभिमिष्कमण्यसमये दान-
विचारः ।
- (११८) जिनभाषिकामानम् ।
- (११९) वक्रुष्टजवन्त्यां विचरतां तीर्थकुर्ता संख्या, तयो-
रुष्टजवन्त्याभ्यां तेषां जन्मसंख्या च ।

- (१२०) सर्वेषां तीर्थकुर्ता संवायुः, तथा तेषां सामान्यमुनि-
संख्या, तीर्थकुस्तामाधिकोपदेशविचारः, सामायाक-
संख्या च ।
- (१२१) भाषकप्रतिसंख्या, साधुव्रतसंख्या च ।
- (१२२) तीर्थकरमातृभुवदेश स्वानाः, स्वप्नकारणानि, स्व-
प्नविचारकाः, श्रुतपुनप्रसृष्टिकाः ।
- (१२३) भरतकुशेऽनीनात्सर्पियां जिनभरतनामानि, पेरवते
तीर्थकराः, अर्धवर्षाधिकारणां पूर्वजवनामानि, तेषां
पितृनामुप्रथमदायप्रथमशिक्षाप्रथमभिक्षाहायकसं-
ख्या, पेरवतक्रेत्रजाविनस्तीर्थकराः ।
- (१२४) कृतकृत्वा अपि तीर्थकरास्तपःकर्मोपधानभुतनुपसर्ग-
सहनाऽऽदिकं कुर्वन्तीति निकष्य, सर्वेषां तीर्थकराणां
सहशानि स्वर्गाणीत्यत्र मुक्तोपदेशयोः प्रबोधराणि ।
- (१२५) प्रकाणकवाताः ।

तित्थयर्यामिप्या-तीर्थकरगणिका-सं० । तीर्थकरैककस्य-
तार्थाधिकाराणुगतयां वाक्यपद्धतौ, सं० ।
तित्थयर्याणुप्यतिनव-तीर्थकरकानोत्पत्तिपत्रम्-० । स्वना-
मख्याते चित्रतर्पास, पञ्जा० ।

तस्त्वकपमाह-

तित्थकराणाणुप्य-त्तमिष्कानो तदऽवरो तयो होः ।
पुत्रोऽङ्गुण विहिता, कायधर्मो मे पुण इमां चि ॥१॥
तीर्थकरानोत्पत्तिरिति संज्ञा संज्ञाना यन्म तर्थाधिकरानो-
त्पत्तिसंज्ञितम्, पुत्रं तु सर्वत्र प्रादुर्नत्वात् । तथेति सप्रश्न्य, अ-
रमन्वत्, तयो जवति स्यात् । पूर्वोदितेन विधिना श्रुयमाऽऽदिक-
मेण गुणांश्या विशुद्धकियम्, मतामन्तरयो तन्मासादितोपचये-
न जगत्तन, (कायधर्मो चि) कार्यम् (सो पुण चि) तदनुनः प्रकृतनयः,
(इमां चि) इदं बह्वयमाणम्, इतिः स्वमासी । इति गायार्थः ॥२॥

तदेवाऽऽह-

अष्टममत्तं तस्मि य, पासोमहश्चिऽरिहनेमीणं ।
वसुपुज्जम्म चउत्तं-ण क्खुद्धचणं ससाणं ॥१॥
(अस्याथोऽनुपदेव 'तित्थयर' शब्दे २२६३ पृष्ठे केवलतपो-
नामकेऽधिकाराङ्के गतः)

उसनाऽऽश्यामस्यं, जायाई केवदाई णाणाई ।
एयं कुणमाणां खलु, अचिरं केवलमुद्ध ॥१॥

श्रुयमाऽदिकानां जिनानाम्, अत्र नपानं कृते, ज्ञाताग्युपपन्नानि,
केवलानि केवलसंज्ञितानि, इतानां संवेदयानां । अत एतत् ती-
र्थकराणोत्पत्तिसंज्ञितं नपः, कुत्रोणः, अत्रचरेण केवलं तन्न
इति व्यक्तम् । उच्यतेति षाड्मन्तरं वाति ॥१॥ पञ्जा० १, ९, १६, २० ।
तित्थयर्यामि-तीर्थकरानामनु-० । नामकमेतदं, यद्बुद्धयवशा-
दष्टमहाप्रतिहार्यप्रमुखाभ्युत्थितशय्याः प्रादुर्भवन्ति । क-
मे० ६ कमे० । आ० ६ सं० ।

तित्थेण विदुयणुसं वि, पुज्जो से उदओ केवशिणो(५९)
तीर्थेण तीर्थकरनामकमेवशात्, अत्रभुवनस्यापि देवमानवदान-
वसक्तृणां विशेषकस्यापि, पुत्र्याऽऽप्यर्कनीयो भवति । ' से ' तस्य
तीर्थकरनामकमेण उद्यो विषाकाः केषलिन उत्पन्नकेवलज्ञान-
स्येव, यद्बुद्धयाऽपिः संदेवमनुजास्तुलोकपुत्रमुत्तमोचमं तीर्थे

प्रवर्तयति । यदागमः—“तिथ्यं मते । तिथ्यं, तित्थयेर वात्स्ये ?। गो-
याम् । अरिहा ताव नियमा तित्थयेर, तिथ्ये पुन वाचनमे सम-
णसंघे पद्यमण्यहरे वा ।” इति परममुनिप्रयोतधर्मनीयस्य प्र-
सविपुत्रपद्मबाष्पान्ति, तसीर्थकरनाम इत्यर्थः ॥ (४६) कर्म० कर्म० ।
ननु केवलज्ञानावाप्ति कृतकृत्यो प्रजाव किमिति धर्मदेशनायां
प्रवर्तत इत्याशङ्क्यायामह-

वीतरागोऽपि सद्देव-तीर्थकुन्नामकर्मणः ।

उदयेन तथा धर्म-देशनार्था प्रवर्तते ॥ ? ॥

वीतरागोऽपि विगतमिष्वङ्कोऽपि, सरागः किञ्च प्र-
वर्तत इति शङ्कायैः । सद्देव्यं च सातवेदनीयं, तीर्थकुन्नाम
च अद्देवतीर्थकुन्नामी, ते एव कर्म सद्देवतीर्थ-
कुन्नामकर्मम् । अथवा-सता शोमनेन धर्मदेशनाऽऽदिना प्रकारेण
यद्देवते तत्सत्त्वं, तच्च तीर्थकुन्नामकर्म च, तस्य, उदयेन
विपाकेन, तथा तेन प्रकारेण समवसरणाऽऽदिश्रीसमुत्पन्न-
सङ्गणेन, धर्मदेशनायां कुशलानुष्ठानप्रज्ञापनायां, प्रवर्तते ध्या-
प्रयत्ने इति ॥ २ ॥ आ० ३१ अष्ट० सम्म० जी० । ननु सृष्ट-
कर्तुः परमाऽपवर्गप्राप्तिः, अपरं स्वभावप्रहः, तदर्थप्रतिपादक-
व्यासर्जनः किं प्रयोजनमिति चेत् ? उच्यते-न किञ्चित्कृत-
त्यव्याज्जगत्तः । प्रयोजनप्रवर्तणार्थप्रतिपादनप्रयासो निरर्थक
इति चेत् ? न । तस्य तीर्थकरनामकर्मविपाकीह्यप्रभवत्वात् ।
उक्तं च—“ तं च कर्ह वेदउज्ज, अग्निज्ञाप धर्मदेशनाप उ ।”
इति । ओतुणामनन्तरं प्रयोजनं विशिष्टानाऽध्ययनार्थपरिज्ञाने,
परं निःश्रेयसं पदं, विशिष्टतापर्ययसम्प्रदायावगततः संयमः,
संयमप्रवृत्त्या सकलकर्मकृत्यापत्तयेः । जी० १ प्रति० । “ज्ञानि-
नो धर्मनीयं च, कर्तारः परमं पद्यम् । अनाऽऽपच्यन्ति भू-
योऽपि, जयं तीर्थनिकारताः” ॥ ॥ (इत्ययदीयमतम्) इथा० १
डा० । आ० २० । पं० सं० । उक्तं । (तीर्थकुन्नामव्याख्येतवः
‘ तित्थयर ’ शब्दे २२३६ पृष्ठे निरूपिताः)

तित्थयरनामगोयकम्—तीर्थकरनामगोत्रकर्म-न० । तीर्थ-
कर्त्तानवस्थानं नाम तीर्थकरनाम, तच्च गोत्रं च कर्मविशेष एवे-
त्येकवक्त्रत्वात् तीर्थकरनामगोत्रम् । अथवा-तीर्थकर इति नाम-
गोत्रमभिधानं यस्य तर्तीर्थकरनामगोत्रम् । तीर्थकरनामाऽऽ-
व्ये नामकर्मवैधे, इथा० ।

समणस्स जगवन्नो महावीरस्स तित्थियं नवहिं जीवेहिं
तित्थकरनामगोयकम्मे निव्वसिच्च । तं जहा-अ सेखिएणं,
सुपासिंयं, उदाइया, सुट्टलेयं अणुमारंयं, ददाठणा, संखेयं,
सयपणं, सुलसाए सावियाए, रेइए । एस थं अज्जो कएहे
बासुदेवे रामे बसदेवे उदए पेडालपुणे पुट्टिले सयए गाहाव-
ई दाएक नियंते सवई य थियंतीपुणे सावियसुद्धे अम्ममे
परिव्वाए, अज्जा वि थं सुपासा पासावच्चेज्जा आगमेसाए
उसापिणीए चाठज्जामं धम्मं पन्नविचा सिक्खिहिंतिठ
जाव अंतं काहिंति । इथा० ए टा० ।

तित्थयरिगिममतव-तीर्थकरनिर्गतपत्-न० । स्वनामक्याते
किसलयसि, पञ्जा० ।

क भेषिको राजा १, सुपासां बर्कमान्नामिपिठुयः २, उदायी
कूणिकपुत्रः भेषिकपौरः ३ ।
१७७

तत्र तीर्थकरनिर्गतपः प्रतिपाद्यस्तदाह-

तित्थयरिगिममो खलु, ते जेष तवेण णिग्गया सन्धे ।
ओसपिणीए सो पुण, इमीए एसो विधिदिट्ठो ॥ ६ ॥

तीर्थकरनिर्गतं शुद्धवासाच्छतं तपस्वीतीर्थकरनिर्गतं ।
अतुरलङ्कारे । तच्च कीदृशमिथाह-ते तीर्थकरा येन तपसा
मिगता शुद्धवासारसवैऽवसापिषयाम् (सो पुण षि) तपुन-
स्तपोऽस्वां बर्कमान्नायाम् (एसो षि) एतद् वच्यमाणम् ।
(विधिदिट्ठो षि) उक्तमिति गाथार्थः ॥ ६ ॥

एतदेवाऽऽह-

सुमइ त्य णिषभभे-ण णिग्गमो वासुपुक्को (जिणो) चउयेयं ।
पासो मल्ली वि य अ-हुमेण ससा उ छट्टेयं ॥ ७ ॥

सुमतिः पञ्चमभोजनः । “ त्य ” इति पाठपूर्वणे निपातः ।
मिन्नकनेनानवरतभोजनेन, अविहितोपवास इत्यर्थः । निर्गतो
शुद्धवासाभिष्कान्तः । तथा वासुपुत्रो ब्राह्मणो जिनोऽईह वतु-
यैनेकोपवासकृतेण । पांश्वस्त्रयोर्विधानतमः, मस्त्रिकेकोनविश-
नितमः, अष्टमेनोपवासत्रयकृतेण । शेषास्तु विधातः पुनः षट्-
नोपवाससङ्घकृतेणैति गाथार्थः ॥ ७ ॥ (एतदेव ‘ तित्थयर ’
शब्दे २२७७ पृष्ठे निष्कमण्युतपःप्रकृपाण्यवसरे व्याख्यातम्)

एतद्विधानविधिमहाह-

उसपाइकौणेमो, कायव्णे ओह्मओ सइ वसमि ।

गुरुआणापरिसुद्धो, विमुद्धकिरियाए धीरेहिं ॥ ८ ॥

अथमाऽऽदिकनेन नाजेभनिर्गतमाऽऽद्यापुत्र्यां, एत तीर्थकरनि-
र्गतः, कर्त्तव्यो विधेयः, आद्यतः सामान्येनोत्सर्गैर्यथैः ।
अति विद्यमाने, ब्रह्म शक्ती, तथाविषयज्ञानाये पुनर्व्यतिक्रमण-
करणेऽपि न दोष इति भावः । सुवाङ्मया परिशुद्धो निर्दोषस्त-
त्संपादनाद् सुवाङ्मयापरिशुद्धः । तथा-विशुद्धाकिययाऽनवधा-
नुष्ठानेन, धीरेः सात्त्विकैरिति गाथार्थः ॥ ८ ॥

इहैव मतान्तरमाह-

अधे तम्मासदिणे-सु वेतिं सिग्गं इमस्स जावमि ।

त्प्यारण्यसंपत्ती, तं पुण एयं इमेसिं तु ॥ ९ ॥

अन्धे अपरे सुरवः, तेवास्तुचमाऽऽदिकनिर्गततपसां ये प्रासाः
प्रतीताः, विनामि च तिथयः, तानि तन्मासदिनानि, तेषु, न मा-
सात्परतिथ्यवत्तरे, बुचने तीर्थकरनिर्गतपः । तथाहि-शु-
चमस्वामिनो निष्कमण्यतपःशुद्धिः कृत्य चैत्रमासवहुलाष्टमीदिन-
पंच षष्ठं कार्यं, बर्कमानस्वामिन्नञ्च मार्गशीर्षवहुलाष्टमीदिन
एवेति । एवमन्येयामपीति । तथा सिग्गं लक्षणम्, अय्य अ-
वमाऽऽदिनिर्गततपसः, भावे सांसिदी, तेवास्तुचमाऽऽश्रीनां यद्य-
यत्पारणं भोजनमासीत्तस्य संपातः प्राप्तिस्तत्पारणसंपातः, त-
पुनः पारणकमेतद्ब्रह्ममाण्यमास्तुचमाऽऽदीनाम् । तुणुयः पूरणे ।
इति गाथार्थः ॥ ९ ॥ पञ्जा० १६ विष० । (‘ उसह ’ शब्दे
हिंतीयमागे ११३६ पृष्ठे यावता कानेन भिक्षा अश्वा, यच्च
पारणकमासीत् तत्रैकपितम्)

तित्थयरत्त-तीर्थकरत्-न० । अइथ्ये, यो० वि० । आ० २० ।

(तीर्थकरवहेनवा ‘ तित्थयर ’ शब्देऽनुपदेशेव २२९४ पृष्ठे
व्याख्याताः)

तित्थयरदाय

तित्थयरदाय-तीर्थकरदान-न० । तीर्थहृदीयमाने, वरघोषणा-
यां सत्यां आचको, योचिष्य तद्दानं गृह्णीतः, च वेति प्रथमे, वच-
र-न-तीर्थेकदानसमये ब्राह्मणमकथाऽऽदिषु सत्तायाभाथयि-
कपादिः।ऽऽदीनां याचकोनां प्रहृष्टाधिकारो वदयते, न तु
व्यवहारिणां, तेन आचकोऽपि कम्बिषादि याचकीयुव गृह्णाति
तदा गृह्णातु, योचितस्तु प्राथम्येन प्राधिकारो न वदयत इति । ३०७
प्र० । लेन० ३ अङ्ग० ।

तित्थयरपथि-तीर्थकरजन्ति-क्री० । परमगुणविनये, पञ्चा०
१ विव० ।

तित्थयरमाइतव-तीर्थकरमातुतपम्-न० । तीर्थकरमावपूजायु-
क्तं तपस्वीकरमानुतयः । माइतपये सप्तभिरेकाशनकेर्निष्याद्ये
विभक्तयोजने, पञ्चा० १६ विव० ।

तित्थयरमोकसगमपयतव-तीर्थकरमोकगमनतपम्-न० । स्वना-
मक्याते विभक्तयसि, पञ्चा० ।

तत्त्वकथमाह-

तित्थयरमोकसगमयं, ब्रह्मद्वारो इत्य होइ विषेओ ।

जेण परिनिच्छुया ते, महाणुभावा तत्रो य इमो ॥११॥

तीर्थेकरमोकगमनं नाम, अथास्तत्त्व, (अचरो सि) अचर-
म्, अत्र तपोऽधिकारे, जन्ति स्वय, (विन्दे सि) विन्देयस् ।

येन तपसा, परिनिष्ठता निर्वाणं गताः, ते तीर्थेकराः, महा-
णुभावा अचिन्त्यशक्तयः, (तत्रो य इमो सि) तत्त्व इति-

निर्वाणं तपसाऽप्ये तपे, इति ब्रह्ममूर्तिधामाति गाथाऽर्थेः ॥११॥

तत्रो वाऽऽह-

निष्पायवर्तिकरिया, सा चोसमेथ पदमनाहुस्स ।
सेसाण मासिएणं, वीरजिणिएस्स ज्जेणं ॥ १६ ॥

निर्वाणं विनिष्ठः, अत्राकियेति अत्राकियाशब्देनोच्यते, साऽस्त-
किया (चोसमेथ सि) अतुइशचनेकेपवासवत्कथयेष, प्र-

थमनाथस्य श्रुपन्नजिनस्य, येषाणामजिताऽऽदीनां मासिकेन

मासोपवासकथयेष, वीरजिनेकस्य बडेनेति व्यकमिति गाथाऽर्थः

॥१६॥ पञ्चा० १६ विव० । ('तित्थयर' शब्देऽपि ३२७९ पृष्ठे

गतये गाथा) 'समणस्स चं जगथओ महावीरस्स अहुसया

अणुणरोववाएवाणं गइक्खणाणं' जाव भागमेसिमाहानं उक्को-

सिया अणुणरोववाइसंपया दोसा' ॥' सा० ग ग० । (पते 'ति-

त्थयर' शब्दे ३२४८ पृष्ठे सर्वेषां तीर्थेकर्ता' म्भजेण प्रतिपादिताः)

तित्थयरसम-तीर्थेकरसम्-ग० । सर्वोऽऽचार्यगुणयुक्तया सुध-
र्मोऽऽदिविधीयकरकथने, १० ।

तित्थयरसमो सूरी, सम्पं ओ जिणयपं पपोसइ ।

आयं अइकमंते, सो कापुरिसो न सणुरिसो ॥३७॥

स सुविरस्तीर्थेकरसमः सर्वोऽऽचार्यगुणयुक्तया सुधर्मोऽऽदि-

वतीर्थेकरकथने विज्ञेयाः न च आचरं अतुक्खिण्यदतिशयाऽऽदिषु-

कविश्रामानस्य तीर्थेकरद्वेषोपमा सूरेस्तद्विक्रान्ताऽनुत्तुता । यथा

तीर्थेकरोऽपि भावते, एवमाचार्योऽप्यनेमेव भावते । तथा यथा

तीर्थेकर उपपन्नकलहानां भिक्षार्थं न दिण्णते, एवमाचार्योऽपि

भिक्षार्थं न दिण्णते, इत्याद्येकप्रकारेस्तीर्थेकरानुकारित्वस्य स्वा-

त्तुतिमित्यस्य परमोपकारिणोपमा सूरेस्तद्विक्रान्ताऽनुत्तुता, तथा

व्यवहारत्वात् । किं च-श्रीमहाविद्योपश्रमाभ्यवनेऽपि प्राचाऽऽ-

चार्यस्य तीर्थेकरसादगुण्यम् । यथा- 'ले प्रथमं । किं तित्थयरसं-

तिर्थं आणं माइकमेजा, उदाहु आचरियसंतिमं ? गोचमा । च-
विहाइ आचरिया जन्ति । तं जहा-भावाचरिया, उचणाचरिया,

दन्वाचरिया, नावाचरिया । तथ्यं ये आवाचरिया से ति-

त्थयरसमा केव बहुया, तेसं संतिचं आयं माइकमेजा सि ।"

स कः यः सत्यं चथासित्यं, जिनमत्तं जगत्पुत्रुर्भवं वैगमसं-

प्रहृष्टवाचारश्चात्तु पुत्रवाग्दसमजिणिकडेसंभूतकपनपसऽऽसम-

कं, प्रकाशयति जय्यानां इयंयतीत्यर्थः । ३१ । ग० १ अणु ।

तित्थयरसिक्क-तीर्थेकरसिक्क-पुं० । तीर्थेकराः सन्तो ये सिक्का

श्रुपमाऽऽदिविधये तीर्थेकरसिक्काः । सिक्कभेदेषु, पा० ज० क० ।

आ० चू० ।

तित्थयराऽऽणा-तीर्थेकराऽऽज्ञा-क्री० । जिनोपदेशे, पञ्चा० १६

विव० । "तित्थगराणा सुंमं, नियमा धम्मस्स तीर्थं वायाए । किं

धम्मो किमइम्मो, मूढा नेहं वि पारिंति ॥१॥" इयं० १ तथ्य ।

तित्थयराभिमुहु-तीर्थेकराभिमुत्स-त्रि० । तीर्थेकरसम्भूते, पुं०

१ उ० ।

तित्थयरी-तीर्थेकरी-क्री० । क्रीडाविधिषु तीर्थेकरे, यथा बुद्धी-

महिस्त्वानिनीप्रभृतिका तीर्थेकरे, सामान्यसाध्यादिका वा वे-

दित्तया । यतः सिक्कप्रभृतीकायामेवोक्तं-"बुद्धो वि मही-

पमुहायो सज्जामो य सामकसाहुणीपमुहायो व हुंति सि ।" न० ।

तित्थराय-तीर्थेराज-पुं० । शत्रुहयपक्षं, ती० १ कथ्य ।

तित्थसिक्क-तीर्थेसिक्क-पुं० । तीर्थे संस्कारासागरोऽनेनेति तीर्थे-

ष्य, यथाऽऽचार्यसिक्कजन्तिसिवाजीवाऽऽचार्यपदायैसायं प्रकथयं प-

रमगुणधरीतं प्रथमं, तथा निर्वाणोर्भे-ऽऽदीनां सिक्काः, प्रथ-

मगणधरो वा, तस्मिन्नुत्प्रेषे ये सिक्कास्ते तीर्थेसिक्काः ।" प्रहा०

१ पृ० १० । आ० । आ० चू० । तीर्थे उक्तकथये सति सिक्का

निवृत्ता अम्बुस्वायदिन्द्रादिनि तीर्थेसिक्काः । पा० । तीर्थे

सति सिक्का निवृत्ता श्रुचरसेनगयधराऽऽदिविधिति तीर्थे-

सिक्काः । सिक्कभेदेषु, सा० १ उ० ।

तित्थसेवण-तीर्थेसेवण-न० । तीर्थं उक्तकथयं, तस्य सेवणं

तीर्थसेवणम् । इत्येवमावतीर्थेसेवणम्, प्र० । तीर्थेकरनामक-

र्मनिष्पन्मनेन प्राचाऽऽचार्यपनापथेम् । तथा-तीर्थे इत्येतो जि-

नदीकाज्ञाननिर्वाणकानम् । यदाह-"अम्मं विक्का माणं,

तित्थयराणं महाणुमायाणं । जय यं कर निष्पाणं, आयाइ

दंसणं होइ ॥ १ ॥" इति । भावतस्तु ज्ञानदेशनावारिवाऽऽधार-

रः अमणसंघः, प्रथमगणधरो वा । यदाह-"तिर्यं ज्जे ।

तिर्यं, तित्थयरे तिर्यं ? गोयमा । इतिहा ताव निवमा तित्थ-

यरे, तिर्ये पुण्य चाइववधे समणसंघं, पदमणयहरे वा ।"

इति । तस्य सेवणम् । प्र० २ अणु ।

तित्थाणुमज्जाया-तीर्थानुपजाना-क्री० । जिनशाकानुपजाना-

याम, कथ्य० ।

जपपिं च णं से खुहाए जासरासी महग्गहे दोवाससइ-

स्सट्ठिं सणुत्स भगवओ महावीरस्स जमनकसल्लं

संकेते, तपजिं च णं समणायं निर्गमणायं निर्गमणीय य नो

ठदिओदिए प्वासाकारे पवत्तइ ॥ १३० ॥ जया णं से

खुहाए भासरासी बहग्गहे दोवाससइस्सट्ठिं० जाव अमन-

कसपाओं निक्कंते भाविस्सइ, वया णं समणायं निर्गमणायं

निर्गमणीय य वदिओदिए प्वासाकारे जसिस्सइ ॥ १३१ ॥

वतः प्रभृति स्त कुक्काऽऽस्ता भस्कराशिनानां प्रहो द्विर्बर्षसह-
 क्षरिष्यतिः भ्रमणस्य भगवतो महावीरस्य जन्ममकृतं संकान्तः,
 ततः प्रभृति भ्रमणानां तपस्विनां, निर्मथ्यानां साधूनां, निर्मथ्यानां
 साधूनां च हांसितोदित उच्यते चरुद्विषमाय इत्यर्थः यः पूजा
 बन्धान्गद्विस्तकारो बन्धान्गद्विस्तकारान्, स न ब्रह्म संत । नत
 एव शक्येण स्वामी विक्रान्त-वत् कृष्णमायुर्वन्वयत, येन भवन्तु
 जीवास्तु भवजन्मनकृतं संकान्तो भस्कराशिमदो भवच्छासमं पी-
 ष्यति न शुभ्रयति । ततः प्रभुषो कर्म-न बन्तु शुभ्रः । कदाचित्पि-
 य इहं नृतपूर्व, प्रहोष्यमाणुजिमेन्दोः एव न वर्क्यति शुभ्रयते, ततो-
 ऽवशक्येण साधुना तीर्थेषां प्राविष्यत्येव, किं तु बहोशित्तयो-
 गुषि कदिकमि कुमुपतो त्वया निरुदीते सति बर्षसहस्राब्दे पूर्वे
 भ्रमणमकृत्वाऽऽस्रमेदे व्यतिक्रान्ते च त्वरस्थापितकदिकमुत्तम-
 मेदराऽऽव्यारभ्य सासुसाधुनाय उदितोदितः पूजास्तकारो
 मधिष्यतीति ॥३३०॥ शुभकारा श्रिये खेदाऽऽस्तुः-(जया जमि-
 त्यादि) वदा च कुद्रास्ता नस्वराशिमहाप्रदः श्रियेसहस्राब्द-
 तिकः यावत् भगवद्भ्रमणमकृत्वा व्यतिक्रान्तो मधिष्यति, तथा
 भ्रमणानां निर्मथ्यानां निर्मथ्यानां च उदितोदितः पूजास्तकारो
 मधिष्यति । कल्प० ६ कृष ।

से भयवं ! केवदप्यं कामेयं पदं कुगुरुपावी होति ? ।
 गोयमा ! इभो य अन्तेरसहदं वामसयायं सादरेगायं
 समदकंतायं परभो जर्विसु । से जयवं ! केयं अद्येयं ? ।
 गोयमा ! तकारं इहोरससायमारसंग ए मयीकारअइकारऽ-
 मगीए अंतो संपज्जंसेवोदं । अहमइति ति कयमाशसे अमुनि-
 यमययसज्जावे मयी जर्विसु, एयवं अइयं । से भयवं ! किं स-
 वे वि एवंविदे तकासगणी जर्विसु ? । गोयमा ! परंतेयं नो
 सवे, के य पुण दुरंतपंतज्ञकसये अदद्वेये यं एगाए अण-
 छीए जमगमयं पसूए निम्मेरे पावतीजे हुज्जायजम्मे
 सुरोहपर्यं काजिगहियदूरमहामिच्छदिची जर्विसु । से ज-
 यवं ! कदं ते समुबलकलेजा ? । गोयमा ! उस्तुत्तउम्मगा-
 पवत्तणुदिसए, अणुपर्यं पवएष वा । महा० ७ अ० १ चू० ।

उरसापियवाम्भित्ताजिनस्य तीर्थानुचक्राना-

उरसपिपिण्णि अंतिमजिण्ण-तित्थं सिरिरिसहनाणपज्जाया ।
 संसेजा जावअन्ना, ताव पमायं धुवं जविही ॥४५३॥

इह श्रीऋचनस्वामिनः केवलज्ञानपर्यायो वर्षसहस्रान् ए-
 कपूर्वसहस्रान्, नत एवंस्वकया ज्ञानपर्यायोः संखेया यावन्तो
 जन्वन्ति तावत्प्रमाणमुत्सर्पियमाणमित्तमजिनस्य चतुर्विधतित्तम-
 स्य भद्रकृष्णान्मस्तीर्थेऽस्तस्यैयं ध्रुवं जिह्मिं प्रतिष्यति । संखे-
 यपूर्वसहस्रान् तस्यैयमित्यर्थः । प्रथ० २६५ आ० ६ वी० ति० ।
 (कदा कस्य भुतस्य व्यवच्छेद इति तु 'तित्तमवर' शब्दे २१७
 पृष्ठे विकल्पितः)

व्यवच्छेदगीकारादेशेदमाह-

जंबुद्वीपे यं भंते ! दीपे जारहे वासे इमीसे उ-
 रसपिणीए देवाणुपियायं केवदप्यं कालं पुष्कणए अ-
 षुसिजिनस्सइ ? । गोयमा ! जंबुद्वीपे यं दीपे भारहे

वासे इमीसे उरसपिणीए यमं एगं वाससहस्रं पुष्क-
 णए अणुसिजिनस्सइ । जहा यं भंते ! जंबुद्वीपे दीपे जारहे
 वासे इमीसे उरसपिणीए देवाणुपियायं एगं वाससहस्रं
 पुष्कणए अणुसिजिनस्सइ, तथा यं जंते ! जंबुद्वीपे दीपे
 भारहे वासे इमीसे ओसपिणीए अवसेसायं तित्थगरायं
 केवदप्यं कालं पुष्कणए अणुसिजिनत्था ? । गोयमा ! अत्ये-
 गइयायं संसेजं कालं, अत्येगइयायं असंसेजं कालं ।
 जंबुद्वीपे यं दीपे भारहे वासे इमीसे उरसपिणीए देवाणु-
 पियायं केवदप्यं कालं तित्थे अणुसिजिनस्सइ ? । गोयमा !
 जंबुद्वीपे दीपे भारहे वासे इमीसे उरसपिणीए यमं एग-
 वीसं वाससहस्राइ तित्थे अणुसिजिनस्सइ । जहा यं भंते !
 जंबुद्वीपे दीपे जारहे वासे इमीसे उरसपिणीए देवाणुपि-
 यायं एकवीसं वाससहस्राइ तित्थे अणुसिजिनस्सइ, तथा
 यं जंते ! जंबुद्वीपे दीपे जारहे वासे अणुसिजिनस्सइ चरमति-
 त्यगरस्स केवदप्यं कालं तित्थे अणुसिजिनस्सइ ? । गोयमा !
 जावइएयं उरसभस्स अरइभो कोसलियस्स जिणपरियाए
 तावइवाए संसेजनाइ आगमेस्सायं चरमतित्थगरस्स ति-
 त्थे अणुसिजिनस्सइ ।

(जंबुद्वीपे जमित्थादि) (देवाणुपियायं ति) पुष्कणं संखणि
 (अत्येगइयायं संसेजं कालं ति) पक्काणुपुत्थं पाम्भनायाऽऽ-
 र्दीनां संख्यानं कासम । (अत्येगइयायं असंसेजं कालं ति)
 अणुपयाऽऽदीनाम् (आगमेस्सायं ति) आगानं मत्थयां मधिष्यतां
 महापन्नाऽऽदीनां जिनानाम् । (कोसलियस्स ति) कोसलदेशे
 जातस्व । (जिणपरियाए ति) केवलपियायः, स च वर्ष-
 सहस्रान्युं पुष्कणमिति । अ० २० श० ७ उ० ।

अणुमा..... इत्यस्य अर्थवचनमाह-

दस ता अणुसंजती, जा बोहसपुत्थि-पठमसंघयायं ।
 तेण परेणऽट्ठविहं, जा नित्थं ताव बोधम्वं ॥ १५४ ॥

यावत्प्रथमसंज्ञनं, चतुर्दशपूर्वी च, तावद्दशप्रायश्चित्तानि अ-
 नुचरन्ति स्म । एते च प्रथमसंज्ञनचतुर्दशपूर्विकी समकं
 व्यवच्छिन्नौ, तयोश्च व्यवच्छिन्नयोरेववस्थाप्यं, पाराजितं च
 व्यवच्छिन्नम् । ततः परेणानवस्थाप्यपाराजितव्यवच्छेदाह-
 र्वाकं, अद्यच्चं प्रायश्चित्तं तावदनुचरन्ते, अणुसंघमां बो-
 दस्यं, यावत्तीर्थव्यवच्छेदाकाले चतुःप्रसभो नाम सूरिमैवि-
 ष्यति, तस्मिन् कालगतं तीर्थं, चादितं च व्यवच्छेदमवसेत ।

वदप्युक्तं " देता वि न हींसेति" (३३०) इत्यादि । तथाऽऽह-
 वासु उ बोधिसंघेयं, अट्ठविहं देता वा करेता ॥

न वि केइ हींसेतो, वयमाये जारिया चउरो ॥ १५५ ॥
 इयोरनवस्थाप्यपाराजितयोः, अद्यथा-प्रथमसंज्ञनचतुर्द-
 शपूर्विकोः, व्यवच्छिन्नयोरेवविचं प्रायश्चित्तं दत्तः, कुर्वन्तो वा
 केचित्तं ददन्ते, इति वदति परास्मिन्प्रायश्चित्तं चत्वारो प्रा-
 रिता सुकका माहाः ।

दोमु वि बोच्छिन्नेष्टं, अद्दविई देँया करता य ।
 पञ्चवस् दीसंती, जहा तथा मे निसामोहे ॥ ३४३ ॥
 द्वयोःरन्तिमयोः प्राथमिचयोः प्रथमसंहरनचतुर्दशपुष्पिणोर्बो
 ष्यविच्छिन्नयोःद्विचिं प्रथमिचं दत्तः, कुर्षन्तश्च प्रत्यक्षं द-
 ह्यन्ते यथा, तथा मम कथयतो निशामय ।
 पंचेव निर्यंता खलु, पुलागकिमुमा कुसीनीनिगंया ।
 तद् य सिणाया तेसिं, पच्छिचं अहकमं बोच्छं ॥३४४॥
 पञ्चैव खलु निरंथा भवति । तद्यथा-पुलाको, बकुलाः, कुशी-
 लः, निरंथाः, स्नातकश्च । एतेषां च स्वकपं व्याख्यामहते-
 रवसेयम् । एतेषां प्राथमिचं यथाक्रमं बह्वे ।

प्रतिज्ञां पूरयति-

आज्ञोपणपदिक्मयो, भीसविवेगे तेषे विउस्सगो ।
 एए उ पच्छिन्ना, पुलागनिपंत्सस बोपन्वा ॥३४५॥
 आजोचना, प्रतिक्रमणं, मिश्रं, विवेकः, तपः, ध्युत्सर्गः, पतानि
 च्च प्राथमिचत्तानि पुलागनिरंथस्य बोधयन्ति ।

बहसपदिसेवगायं, पायच्छिन्ना इवति सन्ने वि ।
 येराण भवे कपे, जिणकपे अद्दहा होति ॥३४६॥
 बकुलाप्रतिसेवकयोर्बकुलस्य, प्रतिसेवनाकुशीलस्य च सर्वा-
 ष्यपि द्वाश्रयि प्राथमिचत्तानि भवन्ति । तौ च बकुलाकुशीलो
 क्वाविराणां कपे भवतः, जिनकपे, उल्लङ्घनमेतन्-वयालन्द-
 कपे च, तयोः प्राथमिचसमष्टया भवति, अनवस्थाप्यपारा-
 श्चिन्तयोरजावात् ।

आज्ञोपणा विवेगो य, निर्यंत्सस जुवे जवे ।
 विवेगो य सिणायास्त, एमेया पदिक्विञ्चो ॥३४७॥
 आजोचनाप्राथमिचसविवेकप्राथमिचसे निरंथस्य जवतः,
 स्नातस्य केवल एकां विवेकः । एवमेताः पुलाकाऽऽविषु प्र-
 तिपचयः ।

पंचेव संजया खलु, नायमुएण कइया जिणवरेणं ।
 तेसिं पायच्छिचं, अहकमं किचइस्साभि ॥३४८॥

हातमुनेन जिनवरेण बर्द्धमानस्वामिना पञ्चैव खलु संयताः
 पञ्चासकथिताः, तेषां यथाक्रमं प्राथमिचसं कीर्तयिष्यामि ।

तदेव कीर्तयति-
 सामइयसंजयायं, पायच्छिन्तानि छेदमुद्गरहियंत्सो ।
 येराण जिणाणं पुण, तवपंतं उच्चिंइं होइ ॥३४९॥
 सामाधिकसंयतामां स्वविराणां स्वविरकल्पिकानां छेदमुद्गर-
 हितानि शेषावपद्यौ प्राथमिचत्तानि भवन्ति । जिनानां जिनकल्पि-
 कानां पुनः सामाधिकसंयतामां तपःपर्यन्तं बहिचं प्राथमिचसं
 प्रवति ।

उदोवद्वावणिए, पायच्छिन्ना इवति सन्ने वि ।
 येराण जिणाणं पुण, धूसंतं अद्दहा होइ ॥३५०॥
 उदोवस्थापनीये संयमे बर्द्धमानानां स्वविराणां भर्षाएवपि
 प्राथमिचत्तानि भवन्ति, जिनकल्पिकानां पुनर्मूलपर्यन्तमष्टया
 प्रवति ।

परिहारविमुक्कीए, मूर्त्ता अद्द हतिं पच्छिन्ना ।
 येराण जिणाणं पुण, उच्चिइं जेयादिवचं ज ॥३५१॥

परिहारविमुक्कीके संयमे बर्द्धमानानां स्वविराणां मूर्त्तात्मक-
 ष्टौ प्राथमिचत्तानि भवन्ति । जिनानां प्राथमिचत्तानि चत्तुर्विधं चत्तुर्विधम् ।

आज्ञोपणा विवेगो य, तर्पे तु न विउज्जती ।
 सुहुमे य संपराए य, अहकलाए तद्देव य ॥३५२॥
 सुहमसम्पराये, यथाव्यते च संयमे बर्द्धमानानामाज्ञोचना,
 विवेक इत्येवकपे द्वे प्राथमिचसे भवतः, स्तृतीयं तु न विद्यते ।

ततः प्रस्तुते किमायातमिति चदत आह-
 बउमपदिसेवया खलु, इत्तरि-जेया य संजया होसि ।

जा तिस्यऽऽसुसजंती, अरियि हु तेयां तु पच्छिचं ॥३५३॥
 निरंथविन्तायां बकुलाः, प्रतिसेवकः, प्रतिसेवनाकुशीलाः, इत्ये-
 तौ द्वौ निरंथौः संयतचित्तनायाम् इत्थरी-इत्थरसामाधिकवात्,
 छेदच्छेदोपस्थाप्यरवेति द्वौ संयतौ, यावत्तौ नावदनुव-
 उज्जतीऽनुवसेते, तेन हायने अस्मिन् संप्रत्यपि प्राथमिचसप्तम् ।
 स्व० १० उ० । (विद्योपविस्तरस्तु ' बोधुज्ज' शब्धे बह्व्यते)
 (कल्किराज्ये तीर्थे नद्यपारमार्सीदिति ' कल्कि' शब्धे स्तृतीय-
 ज्ञानं १२१ पृष्ठे समुक्तम्)

तिथ्याभितेअ-तीर्थीजिषेक-पुं । लौकिकतीर्थस्नाने, श्री० ।
 तिरियय-तीर्थिक-त्रि० । अन्त्यमतीये सम्मतपारे, प्राचा० १
 धु० उ अ० १ उ० ।
 तिथ्युगालिय-तार्थीजालिक-न० । स्वनामक्याते प्रकीर्णके,
 तिथ्यु० ।

"जयइ स्वसिवायामिमल-निहुभकविरिधयपुण्यजसकुसुमो ।
 उतसो केवलदसण-विवायोरं विदिच्छुद्धयो ॥ १ ॥
 बावोसइ च निजिय-परीसहकसायविष्यसंयाया ।
 अजिमाइया भविद्या-ऽऽरिदरविणो जयति जिजा ॥ २ ॥
 जयइं सिखधर्नारि-विमलकुलाजिपुननहिलियमयोको ।
 महिपालसिमहोरण-महिइमहिआं महवीरो ॥ ३ ॥
 तमिऊण समणसंचं, सुनायपरमथपाबधं विचयं ।
 बोच्छं निच्छययथं, तिथ्युगालोयं संखेवं ॥ ४ ॥
 रायगिहे गुणसिणव, जणया चारेण गणहराणं तु ।
 पयसयसहस्समेयं, विरथरओ भोगमारेणं ॥ ५ ॥
 अइमेखवं मोणु, मोणुण पविथरं अइं मयिमां ।
 अयककरं महारां, जइं मयिंयं लोनामारेणं ॥ ६ ॥
 कासो च भगारंओ, पयाहकवेण होइ नाययो ।
 तिहुणविट्ठो सो णिव, बारसभगेहो ॥३५॥ तिथ्यु० ।

"एसा य पयसइहे-या बणिया समणयचहन्दीणं ।
 पुठेण य राथगिहे, तिथ्युगालो उ चारेणं ॥ १२४४ ॥
 सोउं तिथ्युगालिं, जिणयवचसइस्स थअमाणस्स ।
 पणमह सुतइगयाण, सिआणं भिड्ढिणुणं ॥ १२४५ ॥
 मइं सव्वजगुजो-यगस्स मइं जिणस्स चारस्स ।
 मइं सुरासुरनरन-वियस्स मइं पुवरवस्स ॥ १२४६ ॥
 गुणभवणगहनं सुयय-णं । अरियदसणं विडुअरत्थागा ।
 संयनगरं । मइं ते, अक्खंअचरिणपागारा ॥ १२४७ ॥
 अं उचितं सुयाओ, अइव गतीय जयोदेसेणं ।
 तं च चिठ्ठं नाठं, सोइवचं सुयचरेहि ॥ १२४८ ॥
 मणपरमोडिपुलाय, आहारगखवगबवसमे कपे ।
 संजमनियकगलिसि-उम्भण उ जंजुमिं विच्छिन्ना ॥१२४९॥
 पुव्वाणं अणुमोको, संययणं पइमं च संहानं ।

सुव्रममहापाणादि च, बोधिञ्जा वृहमहम्मि ॥ १२५१ ॥
बसपुत्रा बोधिञ्जा, बसपुत्रा सुव्रममि संपत्ते ।
बसपुत्रमि महाभागे, संचयत्तं अन्तरायां ॥ १२५२ ॥
बोसिद्विभोदि कल्पे, पंच गहाणी उ कण्ठजयाथा ।
नबसवतिवण इपरिं, बोधिञ्जा संघज्यायात् ॥ १२५३ ॥
तीर्थोद्यात्सिकासत्तः ।

तेनी सं गाहाओ, रोणि सत्ताक सहस्समं च ।
तित्पुग्गालियसंका, एत्ता जणिया उ कंकेणु ॥ १२५४ ॥ तित्पुग्ग

तित्पुग्गालियतिकारण-तुं । बोधित्तिकारक-त्रि० । प्रथममत्रमयाका-
रिण, पक्खा० उ विच० ।

तिरसुदुप-तीर्थोद्य-पुं० । तीर्थंकरनामोद्ये, वतः सयोध्यादी
तीर्थंकरनामोद्यो जयति । यदुकुम्भ-इदम् जस्य सुरासुर-
नरवहनिवहेदिं पुरो होह । तं तित्पुग्गालियं नामं, तस्य विद्यागो
हुं केवल्लोको ॥ १ ॥ ततः पूर्वोक्तैकत्वत्वादिगति तीर्थंकरनाम
निपत्यते, ज्ञाता द्विवत्त्वादिगत्, सा च सयोगिनि भवतीति ।
(२१) कर्म० २ कर्म० ।

तिरथेण-तीर्थेश-पुं० । तीर्थं पत्रागुकस्य, तद्वाऽऽपेक्षयाऽऽ-
गमस्य वा, ईं हर्म्ममं महिमामं, इयति तल्लदसूत्रपुण्योद्दे-
शोपणेः स्वाभिप्रायेण तनूकोरोति यः स तीर्थेशः । तीर्थंनरीये
बहिरङ्गापरिकरिणि, (एत्ता०) तीर्थं पत्रागुकस्य श्रीभ्रम-
णसकृत्पेशः स्वामी तीर्थेशः । तीर्थंकरे, एत्ता० १ परि० ।

तिदं-त्रिदत्त-न० । त्रयाणां दृषज्जनां समाहारस्त्रिदत्तम् ।
त्रयाणां दृषज्जनां समाहारे, वी० ३० ।

तिदंदि- (ए)-त्रिदत्तदु-पुं० । मनोवाक्कायवृत्तत्रयपरि-
ज्ञानार्थं दृषदत्रयव्यापारे वेदास्तावद्विभ्रमभयभेदे, प्रा० म० १
अ० २ अक्षर ४ सु०० । (नमस्कारकले त्रिदत्तदुद्वारणं
' गमोकार ' शब्देऽस्मिन्नेव भागे १०४४ पुष्ठे गतम् ।

तिदसागम-त्रिदशावास-पुं० । देवसोक, प्रा० बुद्धो ४ पाद ।
तिदिप-त्रिदिग्-न० । त्रिस्तो दिशः समाहृत्यास्त्रिदिग् । दि-
ग्त्रये, रा० ।

तिप-तथा-अप्य० । " कथं-यथा-तथांथाऽऽरेरेमेहेधा जितः "
॥ ८ । ४ ० १ ॥ इत्यपुत्रोये चादरेवचनस्य द्विसंरूपकः ' इच '
हत्वादेशः । प्रा० ४ पाद । स्वाभे, अत्रयुपगमे, पृष्टमतिवाच्ये, स-
मुच्यन्ते, निश्चये च । वाच० ।

तिपरिवत्त-त्रिपरिवर्त्ते-त्रि० । त्रिपरिवर्त्तेर्द्वेषणोपे, वृ० ३ वृ० ।

तिपह-त्रिपह-न० । त्रयाणां पथां समाहारे, वाच० । अत्रु० ।

तिपावथा-त्रिपातन-न० । " कायवयमथा तिषि उ, अहवा देहा
उ इंधिया पाणा । सामिवा वायाणे, होयत्तिवाओ य करये-
उ ॥१०४ ॥ " इत्युक्तशब्दे प्राणुविनायो, ति० । श्रीणि कायवा-
क्त्रमनांनि, यद्वा-श्रीणि देहाऽऽयुरिन्द्रियजज्ञाणामि । पातनं चा-
तपतो, विनाशा इत्यर्थः । अत्र च विधा स्वामिवाच्यत्वात् । तथाया-
वहीतशुक्लवः, पश्चमीतशुक्लवः, नूनीयातशुक्लवः । तत्र चहीत-
शुक्लवोऽयम-त्रयाणां कायवाक्त्रमनां पातनं विनाशनां त्रिपातनम् ।
एवञ्च परिपूर्णैर्जपत्रैश्चिन्तयेत्तस्मिन्कायवाक्त्रमनांनि, प-
केन्द्रिकायाणां तु कायवचसोरेवेति । यद्वा-त्रयाणां देहाऽऽयुरिन्द्रि-
यकरणां पातनं विनाशनां त्रिपातनम् । अत्र च सर्वेषामपि त्रिये-
भ्यस्तुष्याणां परिपूर्णं धरते, केवलं पथा येषां सम्भवति तथा
४१०

तेषां वक्तव्यस्य वा एकैन्द्रियाणां देहस्योद्धारिकस्य भायुवसि-
येगायुक्त्वस्योद्धारिकस्य स्वस्योद्धारिकस्य, द्वैन्द्रियाणां देहस्यो-
द्धारिकस्य वायुवसितयैर्गायुव इन्द्रिययोश्च स्वस्योद्धारिकस्य-
वृत्तयोरित्यादि । पश्चमीतशुक्लवस्य-त्रिः पातः कायवाक्त्रमनां-
पन्थो, देहाऽऽयुरिन्द्रिययोश्च वा पातनं कवावतमिति त्रिपातनम् ।
अथाऽपि त्रिः पातः परिपूर्णैः कायवाक्त्रमनां पातः पातनं जपे-
नपकेन्द्रिकायैर्वैभक्तमनुष्याणां, एकैन्द्रियाणां तु कायादेश केव-
लात्, विकलोद्भवसंयुक्तमतिवेभक्तमनुष्याणां तु कायावस्था-
मिति, देहाऽऽयुरिन्द्रिययोश्च पातनं सर्वेषामपि परिपूर्णं स-
म्भवति । तथा तेषां प्राणिषु वक्तव्यम् । तृतीयातशुक्लवः पुन-
रवम-त्रिः पातः कायवाक्त्रमोर्भिविनाशकस्य स्वसम्बन्धिनिः पात-
नं विनाशनां त्रिपातनम् ॥ १०२ ॥ (' भाषाकम् ' शब्दे द्वि० प्रा०
३२० पुष्ठेऽपि व्याख्येया) पि० । प्रश्न० । सु०० ।

तिपुज-त्रिपुज-न० । सुव्यायुक्तमिभ्यपुजयेत्, विदो० । " प्राण-
वणमवदंती, अह सङ्घो न सुंचय इक्षिभा । एवं अकथतिपु-
जी, मिच्छं चिम उवसमी एह ॥११ ॥ " ध० २ मधि० ।

तिपुक्खर-त्रिपुक्खर-न० । त्रिणि पुक्खराणि त्रिपुक्खरम् । " संख्या-
पूर्वा द्विः " ॥ ३ । १ । ४२ । इति समासः । अत्रु० । " वारा-
न्वृत्तिधर्मिका, नक्तत्रं जग्यादकम् । ज्ञातेऽत्र जारजो योगो, ज-
रमेऽत्र त्रिपुक्खरम् ॥११ ॥ " इति ज्योतिषोक्तं योगमन्त्रे, पुं० वाच० ।

तिपुह-त्रिपुह-पुं० । जयः पुटा यस्य । केसारीकक्षापमेदे, शारे,
तालकयन्त्रे, गोमुदे, हस्तमेदे च । सुहृत्तेश्याम्, मण्डिकायाम्,
निवृद्धेषुषी, कण्ठफलायां, देवीमेदे च । स्त्री० । टाए ।
वाच० । जं० उ० वाच० ।

तिपुर-त्रिपुर-पुं० । त्रिणि स्वनांऽऽदिव्यानामि पुरापरयत् । अस्त-
रमेदे, वाच० । त्रिणि पुराणि त्रिपुरम् । " संख्यापूर्वा द्विः " ॥
३ । १ । ४२ ॥ इति समासः । अत्रु० । पुरजयमाने, न० वाच० ।

तिप्य-त्रिप्य-त्रि० । " इत्युपाऽऽदी " ॥ ८ । १ । २० ॥ इति ऋत-
हत्वम् । प्रा० १ पाद । अतिवाच्योपयोगेन निवृत्तेच्छे, आचा०
१ सु० २ अ० ५ उ० ।

ट्प-था० । इवा०-अस्म० । करणे, आचा० १ सु० २ अ० ५
उ० । " तिप्यानि वा पीडामि वा " (तिप्यानि ' ति) शरीरवत् सं-
रामि । सु० ३ सु० १ अ० । " तिप्यंति " । सुवाच्योपयोगेन नि-
रान्तं, परांश्च । सु० २ सु० २ अ० ।

तिपणथा-तेपनता-स्त्री० । तिपेः कुरणार्थोत्पादप्रयोगेन, अं०
३५ हा० ३ उ० । इथा० । शोकातिरेकादेव अनुलालाऽऽदिसर-
ण-प्राणायाम, अं० ३ शं० ३ उ० । अतिध्यानलक्षणे, सुत्र० १
सु० १ अ० १ उ० । परिदेवने, सुत्र० २ सु० ४ अ० । त्रिजिघोषोः
परितापे, प्रा० च्च० ४ अ० ।

त्रिपातनता-स्त्री० । त्रिषुषो मनोवाक्त्रयोश्च पातनं त्रिपातनं,
तत्रावक्षिपातनता । त्रिपातनत्रये, सुत्र० २ सु० ४ अ० ।

त्रिभाग-त्रिभाग-पुं० । तृतीयो जगत्त्रिभागः । मयूरव्यंसकाऽऽ-
शित्तसमासः । तृतीयोऽंशो, कर्म० २ कर्म० ।

त्रिपहूर-त्रिपहूर-न० । त्रिणि मयुराणि समाहृत्यानि त्रिपहूरम् ।
" संख्यापूर्वा द्विः " ॥ २ । १ । ४२ ॥ इति समासः । अत्रु० ।
च्युत्सितामाक्षिकरूपे मयूरत्रये, वाच० ।

तिमि

तिमि-तिमि-पुं० । मत्स्यभेदे, प्रका० १ पद । जी० । कल्प० ।
“ अस्मि मत्स्यास्तिमिर्नाम, शतयोजनविस्तरः । तिमिर्कृष्णगि-
लाऽप्यस्ति, तन्मिलोऽप्यस्ति राघवः । ११॥ ” सूत्र २ ध्रु० ३ अ० ।
समुक्ते, वाच० । महाभस्वये, प्रका० १ आश्व० द्वार ।

तिमिर्गिम्न-तिमिर्गिम्न-पुं० । तिमिर् मत्स्यं गिरति । 'यु' निगर-
णे, शङ्, मुम् च । “ अस्ति मत्स्यास्तिमिर्नाम, तथा चास्ति ति-
मिर्कृष्णः । ” बाष्० । मत्स्यभेदे, प्रका० १ पद । मीने, दे० ना०
५ वर्गे १३ गाथा । कल्प० । सूत्र० । जी० । महाभस्वयेते,
प्रश्न० १ आश्व० द्वार ।

तिमिर्गिम्नगिल-तिमिर्गिम्नगिल-पुं० । महाभस्वये, सूत्र० २ ध्रु०
३ अ० ।

तिमिचत्राओ-देशी-काश्चादित्यर्थे, पथिके च । दे० ना० ५ वर्गे
१३ गाथा ।

तिमिण-देशी-आर्द्धादपि, दे० ना० ५ वर्गे ११ गाथा ।

तिमिर्-तिमिर्-न० । अग्रकारे, कल्प० ३ ऋण । “ जदा क-
पहचउहसीए रातीए रचरेणुधूमिगा भयति, तदा तस्मि तिमि-
मिर् भयाति । अहवा-पिपुदपण द्बन्चकिञ्चिद्वियस्संतरकरणं
भवति । ” नि० चू० ४ उ० । निकचिते काम्ये, घ० २ अ-
धि० । विज्ञानादप्यतायाम्, बहलापरिज्ञाने, आ० चू० ५ अ० । पथे-
नकचनस्वातिनेदे, प्रका० १ पद ।

तिमिर्किच्छ-देशी- कश्चिज्जहमे, दे० ना० ५ वर्गे १३ गाथा ।

तिमिन्ना-त्रिमिन्ना-स्त्री० । नृपभेदे, औ० ।

तिमिसगुहा-तिमिसगुहा-स्त्री० । वैताण्यगुहायाम्, यथा स्वजे-
आचक्रवर्णी चिन्ताननेनं याति । स्था० ९ उ० । ताश्च भरनेरव-
तवषेयोर्धैवेताण्ययोर्धे, कच्छाऽऽदिद्वाराशिशिञ्जयेयु इति श-
द्विपयं चतुश्चिञ्जयञ्चयेपि । (स्था० ८ उ०) एवं धानकीञ्ज-
ये, पुष्कराञ्जे च प्रत्येकमष्टयष्टिस्तासां प्रमाणम् । स्था० २ उ०
३ उ० । तत्र कृतमालको देवः स्था० ३ उ० ३ उ० सां जं० ।
आ० क० । (तत्र भरनचक्रिगमनं ' ज्रह' शब्धे बह्यते) “ ति-
मिसगुहा ऋ७ जोषणार्हे उद्धं उच्चनणेणं । ” स्था० ८ उ० ।

तिमिसगुहाकूट-तिमिसगुहाकूट-पुं० । न० । तिमिसगुहाऽधि-
पदेवयय निवासभूतं कूटं तिमिसगुहाकूटम् । वैताण्यपर्वतस्य
नृतीये कूटे, जं० १ बह० । स्था० ।

तिमुह-त्रिमुह-त्रि० । त्रिभिर्मुहैः युक्ते, प्रथ० २६ द्वार ।

तिम्भ-तिम्भ-न० । तिज्ज-मक्क, जस्य मः । “ भ्यो वा ” ॥ ८ ।
२ । १२ ॥ इति मस्य चिकित्सेय मकारः । आ० २ पाद । तीर्ण, म-
हानि, त्रि० । बाष्० ।

तिव-त्रिक-न० । त्रित्वलंकारायाम्, रा० । आ० म० । त्रिपथ-
युक्ते स्थाने, ज्ञा० १ कु० १ अ० ।

त्रिज-त्रि० । त्रिपथां चतुर्भुजजीवकक्षयोभ्यो जातं त्रिजम् । स-
र्वस्मिद् वस्तुनि, विभो० ।

तियंकर-त्रिकर-पुं० । स्वनामक्याते ऋणके, पि० । (तदुदा-
हरणं ' शुद्धपरिणाम ' शब्धे बह्यते)

तियपाण-त्र्यज्ञान-न० । त्रयाणामज्ञानानां समाहारत्र्यज्ञानम् ।
मत्स्यज्ञानमुनाज्ञानविभक्त्याज्ञानकृते, कर्म० ४ कर्म० ।

तियस-त्रिदश-पुं० । त्रिको दशा जन्मसत्ताविनाशाऽऽख्याः,
न तु बुद्धिपरिणामकथा मर्यादामिष दशा येषां ते त्रिदशाः ।
देवेषु, वाच० । आ० म० ।

तियसन्नोम-त्रिदशसोक्त-पुं० । स्वर्गे, वाच० । आ० म० ।

तियसिद्धपंसिय-त्रिदशेन्द्रनमस्यित-त्रि० । त्रिदशाः सुमनस-
स्तेषामिन्द्रास्त्रिदशेन्द्रास्तेनमस्यितः । देवेन्द्रकृते, ग० १ अधि० ।
तिरपणमाज्ञा-त्रिरत्नमाला-स्त्री० । ज्ञानदर्शनचार्त्तिकपरत्न-
नवमालायाम्, संथा० । “ चारिसुद्धसात्ता, तिरयणमाज्ञा
तुमे भव्या । ” संथा० ।

तिरामि-त्रिराशि-न० । जीवाजीवनजीवभेदाद्ययो राशयः
समाह्वनास्त्रिराशिः । राशियर्थे, स्था० ७ उ० ।

तिरिञ्जोशि-तिर्यग्यानि-पुं० । तिरञ्जामुर्पाचस्थाने, प्रका०
१ पद ।

तिरिञ्च-तिर्यक्-त्रि० । चतुर्धर्याते तिरञ्चं वैकियवारीकरकरं
मृगशरीरेण सह संबद्धमन्बद्धं वा स्यादिति प्रश्ने, उत्तरम-सं-
बद्धमसंबद्धं च भवतीति । उ३ प्र० । सेन० २ उच्छ्रां युगलिक-
क्षेत्रात्पथः कश्यपुःकाऽऽहारं कुर्वन्मय्येहेति प्रश्ने, उत्तरम-गो-
प्रभृतयः कश्यपुःकाऽऽहारं कुर्वन्ति, तथाऽप्यद् धाम्नुयाऽऽदि-
कमाप कुर्वन्ति संभाव्यत इति । ५६ प्र० । सेन० ४ उच्छ्रां ।

तिरिक्ख-तिर्यक्-त्रि० । ' अञ्जु' गतौ । तिरोऽञ्चन्तीति तिर्यक्,
तिसरस्तयोर्दशः प्रका० १ पद । चतसृणां गतीनां चतुर्थग-
तिमापच, प्रश्न० १ आश्व० द्वार ।

तिरिक्खजोणिय-तिर्यग्योनिक-पुं० । तिर्यग्योके योनय उद्यत्स-
स्थानानि येषां ते तिर्यग्योनिकाः जी० १ प्रति० । स्था० । “ ति-
रिक्खजोणिया तिविदा पणसा । जं जहा-इरथां, पुरिसा, नपुं-
स्सगा । ” स्था० ३ उ० १ उ० ।

तिर्यग्योनिज-पुं० । तिर्यग्योके योनयस्तिर्यग्योनयः, तत्र ज्ञाति-
र्यग्योनिजः । जी० १ प्रति० । जंभभेदे, स्था० ८ उ० । जी० ।
“ नांबदा तिरिक्खजोणिया पणसा । न जहा-इरथां, पुरिसा,
नपुंसगा । ” स्था० ३ उ० १ उ० । तिर्यक्त्वकारणानि । “ अउ-
हि तागेहि जीवा तिरिक्खजोणियसाए कम्मं पयँतं । न जहा-
आइण्णयाए, नियादिद्लयाए, भात्तववयणेणं, कुडुत्ताकूममा-
येणं । ” स्था० ४ उ० ४ उ० ।

तिर्यग्योनिक-त्रि० । तैरिञ्च तिर्यग्योनिकृते, स्था० ४ उ०
४ उ० ।

तिरिक्खपयद(ण)-तिर्यक्मचयिन-त्रि० । परस्परसमाना-
धिकरणत्वे सति परस्परसमानकारिणो, यथा रूपराऽऽद्यः,
अणुरस्थोऽप्यऽऽद्यश्च । नयो० ।

तिरिक्खज्यूय-तिर्यग्जून-त्रि० । पशुकल्पे, प्रश्न० ३ आश्व०
द्वार ।

तिरिक्खमापामु-तिर्यक्मामान्य-न० । तिर्यग्युक्तेष्विनाऽनुबुत्ता-
कारप्रत्ययेन शुद्धामाये, रत्ना० ।

तिर्यकुसाम्भस्य स्वरूपं सोदाहरणमुपदर्शयति-

भतिष्पकि तुल्या परिणतिरिस्सिपेकसाधाम्यं, शब्भसुभाभे-
याऽऽदिपिपेदेणु नोत्वं यथा ॥ ४ ॥

इयं किं अत्रकमधिगम्य समाना परिणतिरिति त्र्यकुसाम्भस्यं विज्ञे-
यम् । अत्र कीर्तनाः संगित्ये-नीतीरित्याञ्जनुनाऽऽकारस्ति-
परेत्तयस्यावृत्तिमात्रेणैव इयंकिपु प्रसिद्धेत्तवत्तर एव लक्षणाप-
रिचामस्वरूपसाम्भस्यस्वीकारः । सन्तो ध्यावृत्तानि हि स्वस-
कृत्वाग्नि न मनावाप्यामानमप्येन मिश्रयन्तीति । तदेतन्मरुती-
किंकारकौत्कात्वात्तयेऽङ्गसिद्धुत्तरसाराणम् । यत् इयमप्यस्या-
वृत्तिर्बहिः, प्रमर्था भवेत् । तत्र क्कामुपेहाऽऽदिविशेषप्रतिष्ठाका-
न्यस्यावृत्तेर्बहिः सन्नाभे साक्षात्प्रकृता ज्ञानिषात् । प्रान्तरये
तु, सत्याः कथं बहिर्योभिसुष्येनेकेषां स्यात् ॥ नाम्नः,
कथं सत्यं विद्याभिर्मात्रप्रकृतमत्राम् । तथापुनं ह्यप्यस्या-
वृत्तिसवरूपं किञ्चित्, न किञ्चिद् । किञ्चित्, ज्ञानमत्तर्बहिर्वा तेन
प्राप्तं, न च प्रतिपादिद्वयोः नातिक्रमः । न किञ्चिदेव, कथं त-
थाभूत्प्रत्ययहेतुः । वासनामात्रमिति यथावमिति चेत्, तर्हि
बहिर्योभिसुष्येत् न भवेत् । न ह्यन्यकारणको भावोऽप्यव्युत्कृते, धुमा-
ऽऽदेः सन्निहाऽऽद्येत्सामसङ्गान् । किं च-वासनाऽप्यनुत्तनाधेवि-
षयोपजायते न चाप्यभासत्वेन त्वमते साम्भयानुभवसम्भ-
वः अपि च-वासना नभाभूत् प्रत्ययं विषयतयोदादेत्, कारण-
मात्रमात्रं यः । प्रापि चक्रे सकलविशेषानुपायिनी पारमार्थिकी
परिच्छेदस्वजाया वासनेति पर्योपात्तरेण साम्भ्येवाऽनिरिदं
भवत् । कारणमात्रतया तु वासनायाः सदृशप्रत्ययजनने विष-
योऽस्य वक्तव्यः, निर्विषयस्य प्रत्ययस्यैवाभवत् । न च सदृश-
परिणामं विमुक्षयपरिच्छेदः स्वयंजन, प्रागुद्भित्तदोषानुप-
ह्वान् । किं च-इयमप्यस्यावृत्तिः स्वयमसमानाऽऽकारस्य, नमा-
नाऽऽकारस्य वा वस्तुनः स्यात् । प्राक्तनिकल्पकल्पनायामिति-
प्रसङ्गः, कुपङ्कतङ्कनरङ्गाऽऽदिष्वपि तस्मैजनाऽऽप्येत्, तथा च ते-
षुनुनाऽऽकारिकप्रत्ययानुपह्वान् स्वयं समानाऽऽकारस्य तु वस्तु-
नाऽऽप्युपगमे समुपास्येन यथावमतिथः सदृशपरिणामः कथं प-
राणुघनाम् । ननु यथा प्रत्यासत्या केचन भावाः स्वयं सदृ-
शपरिणामं विजृम्भति, तथैव स्वयमत्तरामका आपि सत्स्वतथा
किं नावनासिरिणित्ति चेत् । तदुत्तुच्यते । चेत्नेतेतरमेदाज्ञाभव-
ङ्गान् । यथैव हि प्रत्यासत्या चेत्नेतेतरस्वनावात्त जायाः स्वीकृत्य-
न्ति, तथैव स्वयमत्तरामकाः अपि सत्स्वतथा किं नावनासे-
रिणित्यपि मुशाणस्य ब्रह्मज्ञानवादिनो न वक्त्रं वक्त्रीभवेत् ।
चेत्नेतेतरमिदिरिक्ख प्रह्लाधोपसर्थाकात्मस्य तपोवाभासन-
म् । इत्यन्वयागपि तुल्यम् । न अत्र सदृशपरिणामशून्यं स्व-
कृत्वाग्निवत्, यथाऽऽभावोत्ते । ननु स्वसकृत्तस्य विसदृशाऽऽ-
काराऽऽत्मनः सदृशपरिणामाऽऽत्मकत्वं विषयत्वे नैवम् । हान-
स्य विद्याऽऽकारतावाङ्मकल्पेतेऽऽकारतावचकृत्वाऽऽकारतावृ-
त्तत्वावत्तावात् । ततो वयावृत्तप्रत्ययहेतुविसदृशाऽऽकारतावृ-
त्तवस्तुनः सदृशपरिणामाऽऽत्मकत्वमन्यनुपायिप्रत्ययहेतुः स्वी-
कायम् ॥ ४ ॥ रत्ना ० ५ परि ० ।

तिर्यकुसाम्भसकृत्वाग्निमाह-

तुल्या परिणतिभिर्भ-व्यस्तिपु यस्तुदुप्यते ।

तिर्यकुसाम्भमित्येव, घटत्वं तु घटोऽपिच ॥५॥

यद् निष्पद्यति मुक्तप्रदेशविशेषं, तुल्या समाना एककया

एकाकार परिणतिः कृत्वाग्निः, तिर्यकुसाम्भयनुदुप्यते ।
यथा-घटेषु घटत्वम्, गोषु गौत्वम्, ताऽऽदिषु गोत्वम्, ब्रह्मेषु
ब्रह्मत्वं तिष्ठति साम्भयनुदुप्यते, तथा अनेकाऽऽकारवदलक्षे-
ष्वपि घटत्वमेवेति तिर्यकुसाम्भयमिति । अत्र कश्चिद्दृढ-यद्
घटाऽऽदिभिर्भयद्यतिपु यथा घटाऽऽदिभिर्भयमेवेति कसेवास्ति,
तथा विष्णुकुम्भसिद्धिर्भयद्यतिपु यद्वादिनामभयमेवेति कसेवास्ति,
तर्हि तिर्यकुसाम्भयोर्द्वैतासाम्भययोः को विशेषः । तत्राऽऽह-
वन्न देशभेदेन या एकाऽऽकारा प्रतीतिरुपपत्तेः, तत्र तिर्यकुसा-
म्भयमभिधीयते । यत्र पुनः काञ्चनेन अतुलताऽऽकारा प्र-
तीतिरुपपत्तेः, तत्र ऊर्ध्वनामाम्भयमभिधीयते इति । एवं सति
दिग्गम्बरात्तुलारी कश्चिद्भक्ति-यथां द्रव्याणां काष्ठपर्ययकप ऊ-
र्ध्वनामयवः, कालं विना पञ्चदश्यानामवयवसंघातकपस्तिर्यक-
चक्रास्ति । एवं वदनां तेषां मते तिर्यकुसकथस्याऽऽधारात् घ-
टाऽऽदिस्तिर्यकुसाम्भयं भवति । तथा परमाणुसकथपर्ययो-
णाभावात्तत्र भिन्न एव युज्यते, तस्मात्पञ्चदश्यानां एकत्वेद्देशाव-
शावेन एकानेकत्ववद्द्वार उपादान्तीयः परं तु तिर्यकुसकथ
इति नामान्तरमप्योजकं, वाङ्मकथेयवत्, इति नियमः ॥ ५ ॥
रत्ना ० ५ अथा ० ॥

तिरिच्छ-तिरिच्छीन-त्रि० । तिर्यक्-स्वार्थे चः । तिर्यग्गते, " यत्
तिरिच्छीनमनूत्सारायेः" इति भाष्यं वाच० । आचा० नि० चू० ।

तिरिच्छंतारिषा-तिरिच्छीनसंतारिषा-की० । साङ्ख्यवद्वृ-
त्ताभिर्नानौकायाम्, नि० चू० १ उ० ।

तिरिच्छंतापतिम-तिरिच्छीनसंपातिम-त्रि० । तिर्यग्गामिनि, भा-
वा० २ श्रु० १ चू० १ अ० ३ उ० ।

तिरिच्छि-तिर्यक्-त्रि० । "तिर्यक्स्तिरिच्छिः" ॥ ४ ॥ १ । १४३॥
इति तिर्यक्त्वस्य "तिरिच्छि" इत्यादेशः । प्रा० २ पा० ।
वर्क, वाच० ।

तिरिच्छ-पुं० । देशी-तिमिरिच्छुके, दे० ना० ५ वर्ग ११ गाथा ।

तिरिच्छि-देशी-तिमिरिच्छुके, वि० वि० च । दे० ना० ५ वर्ग
२१ गाथा ।

तिरिच्छि-देशी-उष्णवाते, दे० ना० ५ वर्ग १२ गाथा ।

तिरिच्छुग-तिर्यग्निष्कृ-न० । तिर्यग्भक्तिरित्यनुपूर्वाकं, कर्म०
५ कर्म० ।

तिरिय-तिर्यक्-त्रि० । चतस्रषु गतिषु चतुर्थगतिमात्रेण, सूत्र०
१ श्रु० ३ अ० १ उ० । स्यात् । कर्म० । आचा० । श्रौ० । सं-
था० । तिर्यग्भक्तं, स्यात् ३ उ० ४ उ० । मयेव, अनु० ।

तीरित-त्रि० । पारं प्रापिते, प्रहन्० सम्भञ्जारे । अन्ते प्रापि-
ते, इय० ६ उ० । " यदिमा तीरिया किंवा । " तीरं पारं नीता
पूर्वोऽपि कशाऽऽधौ किञ्चिदकालावस्थानेन । स्यात् ७ उ० ।

तिरियङ्क-तिर्यक्कृत्वा-अभ्य० । अथद्वित्यित्येवत्यर्थे, सूत्र० १
श्रु० ३ अ० ३ उ० ।

तिरियंगोरवपरिणाम-तिरियंगोरवपरिणाम-पुं० । आनुपरि-
णामभेदे, येन आनुःस्वभावेन जीवस्य तिर्यग्देशी गमनशक्ति-
सकृत्परिणामो भवति । प्राकृतत्वाद्वास्तुस्वाराः । अ० ६ उ० ।

तिरियगद्-तिर्यग्गति-की० । तिर्यक् तिरिच्छां तिर्यक्त्वमत्ताद्य-
का गतिस्तिर्यग्गतिः । स्यात् ५ उ० ३ उ० । तिरिच्छिन्ति चक-
-

स्तीति तिर्थः । ध्रुवपश्चिमिनिर्घतं चैतत्, प्रवृत्तिमिर्घतं तिर्थम-
तिनाम । एते चैकेन्द्रियाऽऽद्यः, तर्कस्तिर्यक्तुं विषये गतिस्तिर्य-
ग्निः । कर्म० ४ कर्म० । त्रिष्वङ्गामकर्मोदयलपाये त्रिष्वङ्ग-
क्षणे पर्यायविशेषे, स्यात् १० आ० । त्रिष्वङ्गपरिब्रम्भे, च० प्र० ।
कथं स्वयंस्तिर्यक्तुं परिब्रम्भतीति ततस्तद्विषयं प्रश्नस्तन्माह-
ता कर्हं ते तिरियगती आहिया ति भवेज्जा । तस्य खड्डु
इमाभ्यो ब्रह्म पदिचयीभ्यो पठ्यात् । तं जहा-तत्येगे एव-
माहंसु-ता पुरच्छिमिद्वातो भोग्यताभ्यो पातो मरीईसंघाए
आगासंसि उचिद्धति, से णं इमं लोमं तिरितं करेति, ति-
रितं करेता पक्वच्छिमिद्वांसि भोगंसि सायं मरीईसंघाए
आगासंसि विच्छंसति, एगे एवमाहंसु ॥ १ ॥

एगे पुण एवमाहंसु-ता पुरच्छिमिद्वातो भोग्यतातो पातो
सूरिए आगासातो उचिद्धति, से णं इमं भोगं तिरितं करेति,
करेता पक्वच्छिमिद्वांसि भोगंगेसि सायं सूरिए आगासंसि
विच्छंसति, एगे एवमाहंसु ॥ २ ॥

एगं पुण एवमाहंसु-ता पुरच्छिमिद्वातो भोग्यतातो पातो
सूरिए सवाबद्दाई आगासातो उचिद्धति, से णं इमं भोगं
तिरितं करेति, करेता मायं ब्रह्म आगासपणुप्पविसदं, अणुप्प-
विसिचा अहे पदिआगच्छदं, अहे पदिआगच्छिक्का पुणरवि
अवरज्जुभ्यो पुरच्छिमिद्वाभ्यो भोग्यताभ्यो पातो सूरिए
आगासाभ्यो उचिद्धति, एगे एवमाहंसु ॥ ३ ॥

एगे पुण एवमाहंसु-ता पुरच्छिमिद्वातो भोग्यतातो पातो
सूरिए पुदवियातो उचिद्धति, से णं इमं लोमं तिरितं करे-
ति, करेता पक्वच्छिमिद्वांसि भोगंसि सायं सूरिए पुदवि-
कायंसि विच्छंसति, एगे एवमाहंसु ॥ ४ ॥

एगे पुण एवमाहंसु-ता पुरच्छिमिद्वातो भोग्यतातो पातो
सूरिए पुदवियातो उचिद्धति, मे णं इमं लोमं तिरितं करेति,
करेता पक्वच्छिमिद्वांसि भोगंसि सायं सूरिए पुदविकायं अणु-
प्पविसति, अणुप्पविसिचा पुदविब्रह्मे पदिआगच्छति, पदि-
आगच्छिक्का पुणरवि अवरज्जुभ्यो पुरच्छिमिद्वातो भोग्यतातो
पातो सूरिए पुदवियातो उचिद्धति, एगे एवमाहंसु ॥ ५ ॥

एगे पुण एवमाहंसु-ता पुरच्छिमिद्वातो भोग्यतातो पातो
सूरिए आउकायंसि उचिद्धति, से णं इमं भोगं तिरितं करे-
ति, करेता पक्वच्छिमिद्वांसि भोगंसि सायं सूरिए आउ-
काए विच्छंसति, एगे एवमाहंसु ६ ।

एगे पुण एवमाहंसु-ता पुरच्छिमिद्वातो भोग्यतातो पातो
सूरिए आउकायंसि उचिद्धति, से णं इमं भोगं तिरितं करे-
ति, करेता पक्वच्छिमिद्वांसि सायं सूरिए आउकायं अणुप्प-
विसति, अणुप्पविसिचा अहे पदिआगच्छति, अहे पदिआ-
गच्छिक्का पुणरवि अवरज्जुभ्यो पुरच्छिमिद्वातो भोग्यतातो
पातो सूरिए आउकायंसि उचिद्धति, एगे एवमाहंसु ७ ।

एगे पुण एवमाहंसु-ता पुरच्छिमिद्वातो भोग्यतातो बहूई

जोयणार्हं, बहूई जोयणसयाई, बहूई जोयणसहसूसाई
दूरं उहं उपपत्तिचा एत्थ णं पातो सूरिए आगासातो
उचिद्धति, से णं इमं दाहियुहं लोमं तिरियं करेति,
करेता उचरहं लोमं तमेव रातो, से णं इमं उचरहं लोमं
तिरितं करेति, करेता दाहियुहं लोमं तमेव रातो, से णं इमाई
दाहियुचरलोमाई तिरितं करेति, करेता पुरच्छिमिद्वातो भो-
ग्यतातो बहूई जोयणार्हं तं चेषं उचरहं दूरं उहं उपपत्तिचा, एत्थ
णं पातो सूरिए आगासातो उचिद्धति, एगे एवमाहंसु ८ ।

बयं पुण एवं बयाभो-ता अंबुदीवस्स दीवस्स पाईएपदी-
छायताए उदीगदाहियायताए जीवाए मंजलं वउम्बोनिणं
सतेणं उेत्ता दाहियुपुरच्छिमिदं उचरपक्वच्छिमिदं सि य च-
उक्कभागमंजलंमिं धीमिं रथएप्पजाए पुदवीए बहुरसपय-
शिज्जातो भूमिजागोतो अद्द जोयणसताई उहं उपपत्तिचा
एत्थ णं पातो दुवे सूरिया आगासातो उचिद्धति, ने णं
इयाई दाहियुचराई अंबुदीवभागाई तिरितं करेति,
करेता पुरच्छिमपक्वच्छिमाई अंबुदीवभागाई तमेव रातो,
ते णं इयाई पुरच्छिमपक्वच्छिमाई अंबुदीवजागाई तिरितं
करेति, करेता दाहियुचराई अंबुदीवजागाई तमेव
रातो, ते णं इयाई दाहियुचराई पुरच्छिमपक्वच्छिमायि ए
अंबुदीवस्स दीवस्स पाईएपदीछायता० जाव एत्थ णं
पातो दुवे सुगिया आगासातो उचिद्धति ।

(ता कर्हं ते तिरियगद् इत्याहं) अस्यमप्ययि प्रभूतं प्र-
भ्यं, परमेनावद्देव तावत् पुच्छामि-कथं 'ने' म्यया मयवत् ?
स्यंस्य तिर्यग्भानिस्तिर्यक्तुपरिब्रम्भमाक्यानमिनि घनेत् ? एव-
मुक्तं मयवभेनद्विषये परमेनाधिकप्रोतपामिध्याभाःशोपद्वय-
नाय प्रथमतस्ता एव प्रतिपत्ताकप्यस्यात् (तस्य खड्डु इ-
त्यादि) तत्र तस्यं स्यंस्य नियंमनो तिर्यग्भानिषये,
कादिवमा बह्यमायस्वरुपा अहो प्रतिपत्तयः परमेनाधिकभ्यु-
पगमकयाः प्रकृताः । ता एव कथेनाऽऽह- (तस्येगे इत्यादि) तत्र
तेषां परमेनाधिकानामदानं मध्ये एके परकीर्त्तिका एवमाहुः । 'ता'
इति पुत्रवत्, योरेत्यादिकोक्तान्तात्, ऊहंमिनि मयवेतः, पुत्रवत्
विर्हाति भावाथेः । प्रातः प्रमानमये मरीचिसंघातः, विकाश-
संघात इत्यर्थः । आकाशो उचिच्छानि उपपद्यते । एतेन पततुक्तं
जघनि-मैतद्विमानं, नास्य रथो, नापि वेधनाकः सूर्यः, स्यात्सपर-
वदन्ति, किं तु किरणसंघात पर्येष बन्नेगोलाऽऽकारो लोकास्वा-
भावात्मनिर्दिवसं पुत्रवत् दिशः प्रागपकातो समुत्पद्यते, यतः
सधेव प्रकाशः प्रवरमाबरोहति । स इत्यद्भूतो मरीचिसंघातः,
उपपद्यतः सत्, गामिनि वाक्यात्सूर्ये । इमं प्रत्यक्षत उपपद्य-
मानं नियंत्रोक्तं तिर्थं करोति । किमुक्तं जघति ? तिर्थं परिब्रम्भ-
इमं नियंत्रोक्तं प्रकाशयतीति, तिर्थं परिब्रम्भमा पश्चिमे लोकास्ते
सायं सायं समये तथा जगत्स्रान्ताव्यास मरीचिसंघात
आकाशो विध्वंसते अस्समुत्पद्यति । एव सफलकात्मयि । अत्रैते-
पसंहाः- (एगे एवमाहंसु) १ । एके पुनरेवमाहुः-दीवरेषादलो-

वरजां न प्रकाशयतीति । नत इत्थं यथाकममेरा-
नतत्रारत्स्यै पूर्वपश्चिमभागौ नियेक कृत्वा यो भारतः
सूर्यः, स उत्तरपश्चिममण्डलचतुर्भागे उद्भवमासाद्यति । वक्ष्य-
गवतः, स दक्षिणपूरस्थे मण्डलचतुर्भागे इति । एतदेवाप-
वश्येन्मुत्तरेहारेमाह - (ते धामित्वादि) भारतेरावती सूर्यौ
प्रथमतो यथाकममिमौ दक्षिणोत्तरी जम्बूद्वीपभागौ, ततो
यथायां पूर्वपश्चिमौ जम्बूद्वीपभागौ, भारतः पश्चिमं भागं,
देवावतः पूर्वभागमित्यर्थः । तिर्यग् कृत्वा जम्बूद्वीपयोरेपरि यद्वा
तद्वा मण्डलं चतुर्विंशत्यधिकेन शतेन त्रिस्ता भूयश्च प्राचीनप्र-
तीचीनाऽप्यतया उर्ध्वपश्चिन्नाऽप्यतया च ज्ञायया प्रत्यङ्गया,
दक्षिणया इत्यर्थः । चतुर्भिर्भूजय यथायोगं दक्षिणपूरस्थे
उत्तरपश्चिमे वा मण्डलचतुर्भागे कस्या रत्नप्रभावाः पृथि-
व्या बहुसमरमणीयम् भूमिजागादुर्ध्वम् अथौ योजनशतानि
व्युत्थानास्त्रयकाशे प्रातर्दौ सूर्याकाशे उत्सृष्ट उद्ग-
च्छतः, य उत्तरभागं पूर्वसिन्धुरोरे प्रकाशितवान्, स दक्षि-
णपूरस्थे मण्डलचतुर्भागे उद्गच्छति । यस्तु दक्षिणभागं
प्रकाशयति स्म, स उत्तरपश्चिमे मण्डले चतुर्भागे । एवं सफल-
काले जगतः स्थितिः परिज्ञायनीया । सं ५० १ पाठुः ।

तिरियतग-तिर्येकत्रिक-न० । तिर्यग्माततिर्येगानुपूर्वीतिर्ये-
गाऽऽयुल्लस्ये, कर्म० १ कर्म० ।

तिरियदि-तिर्येकत्रिक-न० । तिर्यग्माततिर्येगानुपूर्वीतिर्ये-
गाऽऽयुल्लस्ये, कर्म० १ कर्म० ।

तिरियदि-तिर्येकत्रिक-न० । तिर्यग्माततिर्येगानुपूर्वीतिर्ये-
गाऽऽयुल्लस्ये, कर्म० १ कर्म० ।

तिरियदि-तिर्येकत्रिक-न० । तिर्यग्माततिर्येगानुपूर्वीतिर्ये-
गाऽऽयुल्लस्ये, कर्म० १ कर्म० ।

तिरियदि-तिर्येकत्रिक-न० । तिर्यग्माततिर्येगानुपूर्वीतिर्ये-
गाऽऽयुल्लस्ये, कर्म० १ कर्म० ।

तिरियदि-तिर्येकत्रिक-न० । तिर्यग्माततिर्येगानुपूर्वीतिर्ये-
गाऽऽयुल्लस्ये, कर्म० १ कर्म० ।

तिरियदि-तिर्येकत्रिक-न० । तिर्यग्माततिर्येगानुपूर्वीतिर्ये-
गाऽऽयुल्लस्ये, कर्म० १ कर्म० ।

तिरियदि-तिर्येकत्रिक-न० । तिर्यग्माततिर्येगानुपूर्वीतिर्ये-
गाऽऽयुल्लस्ये, कर्म० १ कर्म० ।

तिरियदि-तिर्येकत्रिक-न० । तिर्यग्माततिर्येगानुपूर्वीतिर्ये-
गाऽऽयुल्लस्ये, कर्म० १ कर्म० ।

तिरियदि-तिर्येकत्रिक-न० । तिर्यग्माततिर्येगानुपूर्वीतिर्ये-
गाऽऽयुल्लस्ये, कर्म० १ कर्म० ।

उक्तं च-

" मउज्जुमावं केचं, अं तं तिरिचं ति वयणवज्जवो ।
मउइ तिरिचं विसालं, अतो व सं तिरिच्यलो गो (सि १ १ ॥ "
(वयणवज्जव व सि) मयायुमावववववववव ति र्थेगुधनेः पर्या-
यतामाश्रित्येवैयः । अतुः । ति र्थेगोकाविमकिस्तु जम्बूद्वीप-
रुषयसमुद्रभातकीलरुकाहावससुद्वेयादि त्रिगुणत्रिगुणकृत्वा
द्वीपसामरस्वयन्तूरमणपर्येतस्वकफनिकपणयम् । एव० १ ए०
५ अ० १ उ० । आच० ।

तिरियसोंगचूला-तिर्येगोक्चूला-खी० । ति र्थेगोक्चूला
ति र्थेगोक्चूला, ति र्थेगोकातितास्तवात् । अथवा-ति र्थे-
गोकाप्रतिष्ठितस्य मेरोकपरि स्फारिशयोजना चूदा ति र्थे-
गोक्चूला । ति र्थेगोकापरिज्ञाये, ति० ए० १ उ० ।

तिरियवमइ-तिर्येगवसति-खी० । ति र्थेगोको, प्रश्न० १ आ-
श्च० हार ।

तिरियवाय-तिर्येगवात-पु० । ति र्थेगच्छन् यो वाति वातः स
ति र्थेगवातः । ति र्थेगमिज्जति वायुभेदे, प्रश्न० १ ए० ।

तिरियविमाहइ-तिर्येगविग्रहाति-खी० । मातभेदे, स्या०
१० टा० ।

तिरियसंसारबलस्य-तिर्येकसंसारव्युत्सर्ग-पु० । संसारव्यु-
त्सर्गभेदे, श्लो० ।

तिरियमच-तिर्येकमच-न० । ति र्थेगोभिज्जगुपु, पञ्च० १ विष० ।

तिरिश्च-तिरिश्चीन-त्रि० । प्राकृतसङ्गणन ति र्थेग 'तिरिश्च' शब्दे
" उच्ये श्लो ५वादी " ॥ ८ । ४ । २३ ॥ इति मगध्यामनादौ बर्त-
मानस्य मुख्य तासव्यदाकाराऽऽकान्तव्यकारो अत्रति ०
वर्तते इति मगध्यामनादौ ज्ञायते ।

तिरी-करीट-पु० । न० । शेरकराणयुक्ते, श्लो० । प्रश्न० । मुकुटे,
स० । शिरोवेष्टने, वाच० ।

तिरीट-पु० । वृक्षावरोधे, वाच० २ उ० ।

तिरीरुपट्टग-तिरीटपट्टक-न० । तिरीटो वृक्षविशेषसस्य वा पट्टो
वक्रकल्लक्षणं, तन्निष्पन्नं वा तिरीटपट्टकम् । वृ० २ उ० । वृक्षावरो-
धये बन्धे, स्या० ४ टा० ३ उ० ।

तिरीजाव-तिरीभाव-पु० । अन्तर्धाने, विशे० ।

तिरीवर्ध-वेद्यो-वृषधनरिने, दे० ना० ५ वगे १३ गाथा ।

तिरीदिअ-तिरीदिव-त्रि० । अन्तर्हिते, प्राच्छादिते, वाच० ।
आचा० ।

तिल-तिल-धा० । गतौ, उवादि०-पर०-सक०-सेट् । तेहति,
अनेर्त्वात् । वाच० ।

तिल-धा० । स्नेहे, मुटा०-पर०-अक०-सेट् । तिलानि, अनेर्त्वा-
त् । वाच० ।

तिल-पु० । स्वनामकवाते धान्यभेदे, " सार्द्धं बाँडी गो-
बुम-जवा कलमस्त्रितिलमुगा " प्रश्न० १ ए० । भावा० । प्रश्न० ।
उ० । भा० क० । विपा० । स्या० । तत्काले च ।
न० । वाच० । अनेन तिलसदृशकाशे, " जंपित्तिल-
कं दद्या य (ण) " बार्हिनाः कालात्तरं प्रासा यं तिसा धान्य-
विशेषास्तद्द्रव्यं व धनोनाधर्मोत्ते तथा । इ० १ पु० १७ अ० ।

एकत्रिंशो महाप्रदे, स० प्र० २० पादु० । कल्प० । "दो तिस्रया ।" स्था० २ डा० ३ उ० ।

तिलकुट्टी-तिस्रकुट्टी-झी० । तैलविकृतौ विकृतिभेदे, प्रथ० ४ द्वार । " तिलमल्की तिलकुट्टी, दक्षतिलं तदोसहस्रविरियं । लक्षणादवयवकं, तिस्रं तिस्रमि पंचेव ॥१॥ " ध० २ अ०धि० ।

तिस्रग-तिस्रग-पुं० । वृत्तविशेषे, ज० १ श० १ उ० । स० झी० । कल्प० । रा० । अं० । पि० । स्था० । स्वनामख्याते द्वीपे, समुद्रे च । प्रज्ञा० १ पद । वसन्तपुरनगरवास्तव्ये स्वनामख्याते श्रेष्ठिनि, यस्य सुदर्शना नाम आयां । पि० । (अस्य 'पञ्चव' शब्दे कथा बह्व्यते) देवपूजनाबसरे तिलकं क्रियते, न चेति प्रश्नः । उचरन्मू-देवपूजितायां तिलककरुणमिषो ज्ञातो नास्त्यात्मीयगच्छे इति । ७६ प्र० । सेन० ४ उदल्ला० ।

तिस्रगकर्ण-तिलककर्ण-झी० । तिलकः क्रियते यथा सा तिलककर्णः । दन्तमर्त्यां सुवर्णांश्चिन्तिकायां वा शलाकायाम्, सूत्रं । यथा गोरोचनाऽऽदिदुक्तया तिस्रकः क्रियते । यदि वा गोरोचनया तिलकः क्रियते, सा च तिलककर्णास्त्युच्यते । गोरोचनायाम्, अथवा-तिलकः क्रियते पिप्लवे वा यत्र सा तिलककर्णः । तिलकपत्रयोपकरणे, सूत्र० १ भु० ४ अ० १ उ० ।

तिलगरण-तिलकरण-न० । पुत्रकविशेषे, अ० १ षड्० । "तिल-गरणऽऽचक्षते ।" तिस्रकरणानि पुत्रकविशेषास्तेरक्त-चन्द्रैश्च विभागि नानारूपाणि तिलकाश्च-रुचिभागि । जी० १ प्रति० ।

तिलगसुरि-तिस्रकसुरि-पुं० । वैक्रमीये संवत्सरे १३६० मिते विद्यमाने हर्षपुरीयमन्त्रीये राजशेखरसूरिदिशिष्ये, जे० इ० ।

तिस्रगायारि-तिस्रकाचार्य-पुं० । स्वनामख्याते आचार्ये, येन नरुणाद्विरचितस्य यतिजीतकल्पस्योपरि टीका कृता । जी०न० । अयमाचार्यः शिवप्रभसुरिदिशिष्यः, तेन च वैक्रमीये सं-वत्सरे १२९६ मिते आचरणकालपुष्यनिर्णामे प्रमथो विरचितः; दशैकालिकसूत्रटीका, प्रत्येकबुद्धचारित्रं, प्रतिक्रमणसूत्रलघु-द्विषोऽप्याद्यो प्रमथा अच्येन कृताः । अि० इ० ।

तिलसुष-तिस्रचूर्ण-न० । चूर्णिकाभेदे, "से किं तं सुषियामे-दे ? सुषियामेदे अं चं तिस्रसुषाण वा, सुगुणसुषाण वा ।" प्रज्ञा० १ पद ।

तिलयंज-तिस्रस्तम्भ-पुं० । तिलवृक्षमुल्ले, कुम्भप्रभाये तिस्र-स्तम्भं चट्टा गोशालकस्य चौरक्षामिन्ं प्रति तस्त्रीयपूज्या । अ० १४ श० । आ० अ० । (एतच्च 'गोशालग' शब्दे लुत्-यनाम १०१५ पृष्ठे उक्तम्)

तिस्रपिट्ट-तिस्रपिट्ट-न० । कुडितातिस्रचये, आचा० ३ भु० १ च० १ अ० ७ उ० ।

तिलपीडग-तिस्रपीडक-नि० । तिलपम्बवाहनपदे, झा० । बादौश्च प्रतिवादौश्च, वदन्तो निश्चितं तथा । तथाप्यन्तं नैव गच्छन्ति, तिलपीडकवदन्तौ ॥ ५ ॥

तिस्रपीडकवत् तिस्रपीडक इव निष्काङ्किसंचारितस्तलयम्ब-वाहनपदे, यथा ह्ययं नित्यं ह्यभ्युपयि निष्काङ्कितथा न तत्र-रिमाचमनमुच्यते, एवमेतेऽपि वादिनः स्वपक्षाजिनिवेश्यान्वा वि-चित्रं बहन्तोऽपि मोक्षमानतत्वं प्रतिपद्यन्ते इति । झा० २३ झा०

तिलपुष्कवध-तिस्रपुष्कवर्ण-पुं० । चन्द्रस्यप्रदमकृताराक्ष्ये प्रदभेदे, स० प्र० २० पादु० । अं० प्र० । झांशिसुषमे महाप्रदे, " दो तिस्रपुष्कवध । " स्था० १ डा० । कल्प० ।

तिलमह-तिस्रजह-पुं० । अन्तर्दुष्टमणवत्कृपितहृदयाया वनम-रामायाः पत्न्यै, सं० ।

तिलमल्ली-तिलमल्ली-झी० । तैलविकृतौ विकृतिभेदे, प्रथ० ४ द्वार । अ० ।

तिलयमीह-तिलकसिंह-पुं० । ताक्षनन्दनामनगरवास्तव्यस्य तालावजनामराजस्य स्वनामख्याते युवपात्रे, वरु० १ तत्त्व ।

तिलाविगड-तिलाविकृति-झी० । तैलाविकारे, " तिस्रमल्ली १ तिलकुट्टी २, दक्षतिसं ३, तदोसहस्रविरियं ४ । लक्षणादवयवकं, तिस्रं तिस्रमि पंचेव ॥१॥ " ध० २ अ०धि० ।

तिस्रसंगलिया-तिलसंगलिका-झी० । तिलफलकायाम्, अ० १४ उ० ।

तिस्रसक्कुलिया-तिस्रसक्कुलिका-झी० । तिलप्रधानायां पि-ष्टमयपोष्टलिकायाम्, आचा० १ भु० १ अ० ४ उ० । जी० ।

तिलागणि-तिस्राग्नि-पुं० । तिला धाम्निवेशोः, तेषामवयवा अपि तिलाः, तेषामग्निस्तद्गहनप्रवृत्तो बहिरितिलाग्निः । तिलाध-यवदहनप्रवृत्ते वही, स्था० ८ डा० ।

तिस्रिभिभिय-तिस्रिभिलिक-पुं० । जलचरजीवविशेषे, कल्प० ३ कृण ।

तिस्रोम-तिस्रोम-पुं० । त्रयो ढोकाः समाह्वान्तिस्रोकाः । स-माह्वनेषु त्रिषु लोकेषु, मं० ।

तिस्रोमचूडामणि-तिस्रोमचूडामणि-पुं० । त्रिभुवनशिरोरम-कसरे, पञ्जा० ८ विव० ।

तिस्रोमर्दसि (ष्)-तिस्रोमर्दसि-पुं० । त्रिलोकसूर्यांशस्तव-म्लक्षणं ब्रह्मं शीघ्रं येषां ते त्रिलोककर्दारिणः । तीर्थैकसु सङ्गेषु, सूत्र० १ भु० १ अ० २ उ० ।

तिस्रोमपुञ्ज-तिस्रोमपुञ्ज-पुं० । छुररताऽऽदिलक्षणमुचनत्रित-यपूजनायै, पञ्जा० ६ विव० ।

तिस्रोमगर्हिय-त्रिलोकमर्हित-पुं० । त्रिलोकमर्हिते तीर्थैकानि, स० । त्रयो लोकाः समाह्वानाः, समवसरणै त्रयाणामपि संन-वात् । तथादि-समागच्छन्तं प्रगतवां तीर्थैकानां समवसरणै-ष्वथोलीकवासिनो भवन्पतयः, तिर्यंग्लोकवासिनो वायुमन्-रतिर्यंग्लोकेन्द्रिययोरतिष्ठाः, ऊर्ध्वलोकवासिनः कसरीपपल-का देवाः, त्रिलोकेन मदिताः पूजिताः, त्रिभिर्वा ङोकेर्मेदिता-त्रिलोकमर्हिताः । स० १ उ० ।

तिस्रोदग-तिलोदक-न० । निस्सवचित्तिलयाचमजले, कल्प० ३ अ०धि० ७ ह्य । तिस्रोः केनचित्कारेण प्रायुकीकृते उदके, अ० २ अ०धि० । स्था० । आचा० ।

तिष्ठ-तैन्न-न० । तिलस्य विकारः, अण् । "तिष्ठऽऽदिस्तिरघवस्तु-
नां, स्नेहस्नेहसुधाद्वृत्तम् ॥ इत्युक्ते तिलसर्वपातलीकुलुम्भमां
स्तिगधवस्तूनां स्नेहकृते विकारे, बाच० । प्रश्न० । तिलं चतुर्धा,
तिळातसं।कुलुम्भसर्षपभेदात् ॥ श्या० ६ टा० ।

तिष्ठग-तैन्नक-वि० । तैलविकारक, कृ० १ उ० । प्रव० ।

तिष्ठोदा-तैन्नोदा-स्त्री० । शशकऽऽश्वेन धूर्तं परिकल्पितं वृष्टि-
तिलसमुद्भूते नदीशेदे, वि० कृ० १ उ० ।

तिर्धै-तथा-अन्व० । प्राकृतं तथेत्यस्य तिमादेशो, "मोऽनुनासिको
बो वा" ॥ ८ । ४ ३ ५७७ ॥ इत्यपञ्चोऽभादीं वषट्मानस्यासंयुक्तस्य
प्रकारस्यानुनासिको वैकारः । प्रा० ४ पाद । तेन प्रकारेणेत्यर्थं,
बाच० ।

तिर्धै-त्रिपदी-स्त्री० । मङ्गलस्य रङ्गभूमां गतिविशेषे, क्ता० १
शु० १६ अ० । भूमौ पदत्रयस्यासे, स्त्री० । मङ्गल इव रङ्गभूमौ
त्रिपदीशब्दे करोति । म० ३ श० २ उ० । हस्तिनां पादत्रयानां
रजभूमे, बाच० ।

तिर्वग-त्रिवर्ग-पुं० । त्रयो वर्गोऽस्तिवर्गः । धर्माधिक्यमात्रये,
लोकेऽस्त्वमत्रये, स्वार्थेऽनुभवत्रये च । आ० चू० १ अ० ।
आ० म० । आवा० ।

तिर्वगसाहृण-त्रिवर्गसाधन-न० । त्रिवर्गस्य वक्ष्यमाणस्वर-
रूपस्य, न त्र्यैकैकरूप, साधनं सेवनं त्रिवर्गसाधनम् । त्रिवर्गो-
धने, ध० ।

अन्योन्यानुपपत्तौ, त्रिवर्गस्यापि साधनम् । (२३)
त्रिवर्गो धर्माधिक्यमात्रः, तत्र यतोऽनुपपत्तिः श्रेयस्यसिद्धिः
स धर्मः, १ यतः सर्वप्रयोजनार्थिः साऽर्थः ३, यत् आजि-
मानिकरत्नानुबिदा सर्वोन्मिदप्रतीतिः स कामः ३ । ततोऽन्यो-
न्यस्य परस्परस्याऽनुपपत्तेः साऽऽपि त्रिवर्गस्याऽपि उक्त-
स्वरूपस्य, न त्र्यैकैकरूपस्यैव शब्दाः, साधनं सेवनम् । त्रिवर्ग-
साधनविकल्पस्योऽन्यत्रयस्यैव जीवनेऽप्येक्यात् । यदाह-
"यस्य त्रिवर्गस्यापि, दिनामयावाप्ति याम्नि च । स लोदकार-
जस्त्रेव, अस्त्रापि न जीवति" ॥ १ ॥ तत्र धर्माधिक्यरूपधानेन ता-
दात्मिकविययसुल्लसुधो धनगज इव को नाम न जवत्यास्पर्द्धमा-
पद्दाम् ? १ न च तस्य धनं, धर्मः, शरीरं वा; यस्य कामेऽभ्यस्ताऽऽस्त-
तिः । धर्मकामात्मिकसमनुपार्जितं परेऽनुभवन्ति, स्वयं तु परे
पापस्य भाजनं, सिद्ध इव सिम्पूरचाम् । अनेकैकान्तिकेण च
धर्मसेवा यतीनामेव धर्मो, न गृहस्थानाम् । न च धर्मबाध-
याऽधकामो सेवेन, बांजभोजिनः कुतुम्भिन इव नास्यधार्मिक-
रोधेऽहोक्तसुखसमुत्पत्तिः । तस्माद्धर्माध्यानेन कामाधिक्यो-
त्तिमता यतिनश्यत् । एवमधर्माध्यायं धर्मकामो सेवमानस्य
शुद्धार्थिकस्यम् । कामबाधया धर्माध्यायं सेवमानस्य
गार्हस्थ्य-
प्रायः स्थान् । एवं च तादात्मिकमूलहरकर्येषु धर्माधिक्यमात्रा-
नयोऽप्यभावाः सुल्लभेयः । तथाह-यः किमप्यसिन्धोः परलभध-
मपश्यति स तादात्मिकः १, यः पिबेत्पानमदमधेऽन्यायेन जह्य-
ति स मूलहरः २, यो मृत्याऽऽत्मपीडाभ्यामप्येवं सोऽनोति, न तु
कुचिदपि श्वयेत् स कर्षः ३ । तत्र तादात्मिकमूलहरयोरेषु
द्वौ धर्मकामयोर्विनाशावाप्ति कल्याणम् । कर्षयेत्यर्थसं-
ग्रहो राजद्वारादत्तकरणां निधिः, न तु धर्मकामयोर्हेतुरिति।
अनेन त्रिवर्गभावाद् दृढस्यस्य कर्तुमशक्येति प्रतिपादितम् । यद्

तु देवशास्त्राद्या संनयति, ततोऽचरोऽचरबाधायां पूर्वस्य पूर्वस्य
बाधा रक्षणीया । तथाहि-कामबाधायां धर्माधिक्यबाधा रक्षणीया,
तयोः समोः कामस्य सुकरोत्पादनात् । कामाधिक्येऽस्तु बाधायां
धर्मो रक्षणीयः, धर्ममूलरवाधिक्यमात्रेण । उक्तं च-" धर्मस्ये-
वावसीदित, कपालेनाऽपि जीवतः । आश्लोऽस्मीत्यवस्थ-
स्यं, धर्मविका डि साधयः ॥ १ ॥ " ध० १ श्रिच० ।

तिर्वर्णो-त्रिवर्णो-स्त्री० । त्रौपाधिबिधये, ती० ६ कण्ठ ।

तिर्वरिस-त्रिवर्ष-पुं० । स्त्री० । प्रश्नऽपार्यायेण यस्य त्रीणि व-
र्षाणि नाधिकमित्येव त्रिवर्षं जयति । प्रश्नऽपार्यायेण त्रिवर्ष-
ज्ञाने नवे, श्व० ३ उ० ।

तिर्वरिसपरियाय-त्रिवर्षपर्याय-पुं० । स्त्री० । त्रीणि वर्षाणि प-
र्यायः प्रश्नऽपार्यायो यस्य स त्रिवर्षपर्यायः । प्रश्नऽपार्यायेण
त्रिवर्षज्ञाने नवे, श्व० ३ उ० ।

तिर्वलिय-त्रिवर्लिक-त्रि० । रत्नाद्युपांसे, रा० । औ० । क्ता० म० ।

निर्वर्णो-त्रिवर्णो-स्त्री० । वर्लत्रये, प्रश्न० ३ आश्र० डार ।
त्रिपा० ।

निर्वलं।विराणो-त्रिवर्लोविनीत-त्रि० । तिष्ठो बलतो विनीतः।
विशेषतः प्रापिता यत् तन् त्रिवर्लविनीतम् । वर्लत्रययुक्तं,
जा० ३ प्रति० ४ उ० ।

तिवस्सत्राय-त्रिवर्षज्ञान-त्रि० । त्रीणि वर्षाणि जानायास्त्व-
र्षंज्ञानं । " कालो ह्येतोऽभ्येः " ॥ ३ । १ । ४७० ॥ इति तत्पु-
रुषः । उयो० २ पाठु० । जन्मतोऽप्येवयाणि जानानि यस्य स
त्रिवर्षज्ञानः । जन्मतः प्रश्नऽपार्यायो वा त्रिवर्षज्ञाने, तं० ।

तिवारस्वज्ञाना-त्रिवारस्वज्ञाना-स्त्री० । त्रौ वारान् यावत् च-
र्यानिर्गता, पञ्चा० १२ त्रिव० ।

तिविष्टु-त्रिविष्टु-न० । विष्टुत्रयममाहारं, मनु० ।

तिविष्टु-त्रिपृष्ठ-पुं० । प्राकृतनवावर्षेऽप्येव 'तिविष्टु' इति तिर्धैःशाः
प्रव० २ डार । वलमानप्रथमवासुदेव, ति० । आ० म० । प्र-
श्न० । आ० क० । कण्ठ० । भा०० । प्रव० । आ० चू० ।
" तिष्ठेणे वासुदेवे मर्त्यां धर्षुं उक्ते उच्यते हंश्याः " ।
" तिष्ठेणे वासुदेवे मर्त्यां श्वाभ्यस्य इन्द्रमर्त्यां महाराया हं-
श्याः " स० ८ म०० । त्रिपृष्ठवासुदेवस्य अनुरागात् तिष्ठेणस्यैव
सर्वाऽऽयुतं चत्वारि ज्ञानाणि कुमायंसे, शीपं तु महाराज्ये
इत्यादि । स० ८ म०० । " तिष्ठेणे वासुदेवे चत्वारसीं
वासुदेवस्य इन्द्रस्यैः परमायं प्राग्रहसा अष्टपृष्ठान् मरुत् मरु-
त्स्यैव उच्यते ॥ " (तिविष्टुत्तरः) प्रथमवासुदेवः श्रेयां-
सजिनकालज्ञानोति, अष्टपृष्ठानो नरकः सप्तमृष्टेयां पञ्चा-
नां मध्यम इति । स० ८ म०० ।

पुणो पवावृत्समा, मिश्रावृत्कुचिमंजयो जयवं ।
नामेव तिष्ठेत् तौ, आर्द्रा आसी द्माराणौ १ ॥

अत्र कथा-

" इहास्ति पौतनवर्षं, नगरे जिनसाराणम् ।
शूरश्रीजिनसंशोभं, श्रावृत्तान्मज्जन्तुकम् १ ॥
राजा रिपुवतिशय-यं प्रपत्तापमहाजित्ना ।
आश्लोऽः शत्रवः सर्वे, ज्वलद्गोपानुतो ययुः २ ॥

देव्यास्तस्य च प्रजायाः, बलदेवः सुतोऽनघत् ।
 चतुर्भिः सूचितः स्वप्ने-रचल्लोऽचल्लोऽनघः ॥ ३ ॥
 मृगावती च पुण्यासीद्, रूपातिशयशक्तिमी ।
 जगाम जनकं नन्दुं, लोत्रिज्जननयोयना ॥ ४ ॥
 दृष्ट्वा ताममुद्रागेण, स्वार्थपर्यङ्गां रूपात् ।
 विवाहुं ताममुद्रायां, चिकीर्षुर्विलसज्जैव ॥ ५ ॥
 पुरप्रधानाङ्गणानु-ऽप्राप्तोदितनयो नृपः ।
 इह यज्जायते रत्नं, स्वास्तकस्वेति कथयताम् ? ॥ ६ ॥
 अयोर्ध्वस्ते तवैवेति, त्रिचपाद्या तद्वचः ।
 आनाययसतस्तभो-द्रोहो राजा मृगावतीम् ॥ ७ ॥
 ययुस्ते व्रीडया सर्वे, पुत्रीमांति मृगावतीम् ।
 गान्धर्वेण विषादेन, राजा स्वयमुपायत ॥ ८ ॥
 प्रजा विरका प्रोगेय्य-स्वयम्क्यान्नाचार्यं नृपम् ।
 सुतमादाय निर्गम्य, प्रयौ दक्षिणापथम् ॥ ९ ॥
 विरवश्याचलस्तन, पुत्रीं मल्लभ्योर्न नयाम् ।
 संघाप्य जननीं तत्र, तानोपायतं धेयौ स्वयम् ॥ १० ॥
 अग्रे च तरिपुनौके-मौलं नाम व्यसोऽप्यत ।
 स्वप्रजायाः पान्थयेन, प्रजापतिरितोऽरिणम् ॥ ११ ॥
 विश्वनृतिर्युतः शुक्रा-न्शुग्रायत्वा अयोद्धरे ।
 कथितः सप्तभिः स्वप्ने-विष्णुरित्त्वबनीणोवात् ॥ १२ ॥
 पुण्येष्वहःसु संजज्ञे, तनुपुत्रिष्णुरादिम् ।
 त्रिकरयदकपु (४) छत्वात्, त्रिपु (४) छ इति संकितः ॥ १३ ॥
 अशीतिधनुश्चक्राङ्कः, ञ्जन्व द्वाभा बलेन सः ।
 द्विसर्वातकलाऽभिज्ञः, क्रमाद्यौवनमासदत् ॥ १४ ॥
 विशाखनृत्तज्जिवह, जवं श्वास्वस्थो केशरी ।
 जज्ञे तुङ्गगिरौ गङ्गा-सुरदेशमिषुवकः ॥ १५ ॥
 प्रतिधिष्णुः पुष्पतिस्त्रा-म्भयोर्भो मे कुनो मृतोः ? ।
 भावयतीति निमित्तज्ञः, सोऽप्याचचवगाविहं तदा ॥ १६ ॥
 हस्तस्तेऽभीक्ष्यदवेगं, यो दूतं धयेयिष्यति ।
 यस्तुङ्गगिरसिहं च, देहैवेव हनिष्यति ॥ १७ ॥
 ततः शङ्गपुरे शाखी-नम्भप्रोवाऽप्यवापयत् ।
 वारकेण महोपालान्, तन्नागार्थमथाऽऽविहात् ॥ १८ ॥
 दाक्षः प्रजापतेः पुत्रैः, स शुभ्राच महोत्तमैः ।
 ततोऽप्यव्योषाहृदवेगं, दूतं तस्मै प्रयुक्तवान् ॥ १९ ॥
 तदा प्रजापतिरेव, संप्रापितिरुहमागते ।
 अकस्मादागतक्षय-वेगस्तद्वृत्तमङ्गदः ॥ २० ॥
 अयुक्तस्थे भूमुञ्जाऽप्यौ, त्वय्यस्वामिचाहूवा ।
 मन्मो वृष्टः कुमारान्वा-महंयुः कोऽप्यमह सः ॥ २१ ॥
 मन्मोर्भावय दूतोऽयं, राजराजस्य कुर्धेमः ।
 गच्छन्मयं निवेद्यो वा-विति तावुचतुर्निजात् ॥ २२ ॥
 प्रजापतिस्तम्येषु-व्येषुज्जन्तुर्गोरीरथम् ।
 स्वजटेर्जापितौ तो च, कुमारवन्ध्यावतम् ॥ २३ ॥
 तमर्धमार्गं प्राप्य इव-हस्तोऽभ्यक्रुत् सुख्य ।
 काकवद् लघुनाऽऽपते, तन्सहायाक्ष भेशिरे ॥ २४ ॥ (?)
 ज्ञात्वा प्रजापतिस्तत्र, दूतमानीय तं गृहे ।
 तास्तयोःके कुर्विनयं, माऽऽश्वयः कौमारमोक्षितुः ॥ २५ ॥
 जामिपुष्पक्या ययौ दूतः, हृत्पायतेः परमप्रतः ।
 पञ्चम्व यतैः कथितं, सर्वे दूतस्य धेयसम् ॥ २६ ॥
 तद्वदूतोऽपि तथैवाऽऽवय-द्वीकाऽम्भा कुपन्नुपः ।
 मन्मोर्भोऽसुखिष्णान्यं, दूतं प्रैषीतज्जापतेः ॥ २७ ॥

गन्धोःके रक्त शालीस्वयं, सिंहाक्षाऽऽऽवैव सः ।
 राजोवाच सुतावेत-स्त्वयं दूतवर्ल्लोकः ॥ २८ ॥
 मवारकेऽपि यद्वयु-वादेशः शालिकरूपे ।
 इत्युक्त्वा प्रसितं नृपं, प्रतिबंधं गतौ ह्रुतो ॥ २९ ॥
 कियत्कालं कथं सिंह-कम्पेऽऽलम्पया इति ।
 त्रिपुष्टपुष्टैः शिष्टं तेः, श्यामीनां परिचारकैः ॥ ३० ॥
 परवम्भैरचैर्वैषमं, कृत्वाऽरकन्तं जित्नीम्भराः ।
 कथंयमद्वयं याव-दागता वारककमात् ॥ ३१ ॥
 स्वास्तयतीयचिरं कोऽत्र, त्रिपुष्टः स्वाऽऽह तात् प्रति ।
 दृश्यतां मम सिंहः स, येनैकोऽपि निदिग्म तम् ॥ ३२ ॥
 तुङ्गाऽऽचलतुहायां ते-दशिनः केशरी ततः ।
 रथाऽऽकृष्टौ कुमारौ ता-चवाभिरामौ गुहाम् ॥ ३३ ॥
 तां युधामािनो लोका-क्षयः फलकलाऽऽरवम् ।
 तं च पञ्चाननः सुव्या-ऽप्यागाऽऽनापराऽऽननः ॥ ३४ ॥
 अहं रथी पश्चिञ्चौ, युक्तो नीप सगरः ।
 रथास्ततोऽव्रततार, त्रिपुष्टः फलकासिन्नु ॥ ३५ ॥
 फलकासीं मम करे, पथ दाढानकाऽऽप्युधः ।
 तदप्यनुचितं भाषि, तत्तावापि मुमोच सः ॥ ३६ ॥
 धर्मो ते प्रकृत्य सिहोऽयं, भाष्टधोऽको यद्गामम् ।
 यद्यानगसमुत्तिक्या-हंयुर्हंगम तदेवावत् ॥ ३७ ॥
 विचिन्त्येवं महाकीर्णा-द्वानामो हरिं हरिः ।
 दृष्ट्वा फलां करालां स, त्रिपुष्टोपाप्तमापतत् ॥ ३८ ॥
 पकेनैव करीणो-धरी धूमना इति निजैः ।
 पाटयामास तं जीयं-पट्टांशुकमिव कृपात् ॥ ३९ ॥
 पुण्याऽऽमरणवक्षीक, वृष्टं देवताया हृदौ ।
 शौर्येण विस्मितोऽहो-स्तुपुष्टे स स्फुटमुखैः ॥ ४० ॥
 पकाङ्गा मारितोऽह-मिति सिहः स्फुरत्स्वरा ।
 गौतमजीवस्तस्नुत-स्नसूचे मा स्म क्षिद्यथाः ॥ ४१ ॥
 पशुसिंहो नृसिंहं, मारितोऽस्मिति का वयथा ? ।
 प्रतस्तद्वचसा मृत्वा, नृयोर्व्या नारकोऽभवत् ॥ ४२ ॥
 कुमारवाचस्तत्कृषी, वसितौ नगरं निजम् ।
 प्राश्येकचे हयप्रोवं, स्वैरं तिष्ठ रिपोबंधात् ॥ ४३ ॥
 तत्तु भुत्वा सोऽयं वासाहकः, त्रिपुष्टं दूतं प्रजापतेः ।
 सुनो प्रेयय मत्पाम्भे, कुर्वेऽम् यत्पुण्य नृपौ ॥ ४४ ॥
 प्रजापतिर्भवापेऽह-मन्यायं मा इति नृपे मे ।
 दूतोऽवादीद् न चेदेवं, सज्जो युद्धाय तद्वच ॥ ४५ ॥
 इत्युक्ते धयेयिवा तं, कुमारौ दूतमूचतुः ।
 यत् शिञ्जितमरेः कुर्याः, नृत्वातोऽद्यापि ते प्रभुः ॥ ४६ ॥
 दूतोऽऽभ्यातोऽपि हयप्रोवं, सवीरिणाऽचलतुष्यत् ।
 त्रिपुष्टः माचक्षमादौ, रथायतंऽमितलस्वयम् ॥ ४७ ॥
 उभयोः सैन्ययोर्मुञ्जे, जायमानेऽपितिष्णुरे ।
 दौलाकृष्टेव तत्कालं, जयस्यमीः समाभवत् ॥ ४८ ॥
 ऊचे त्रिपुष्टोऽभ्यमैव, वीङ्गयतेकजनकृपम् ।
 युद्धमस्वावाययोरेव, वराकैः कि इतैर्जैः ? ॥ ४९ ॥
 आङ्गाङ्गियुक्तेऽभ्यमोचः, क्षिप्रवक्त्रं विमुक्तवान् ।
 त्रिपुष्टोऽसि तुष्टन, चकं निपतति स्व तत् ॥ ५० ॥
 त्रिपुष्टस्तत्रिष्ठरस्तैर्वा-विष्णुवरात्कृपासयोः ।
 पुष्पकृष्टिः कृण देवै-राधौ विष्णुललाभिति ॥ ५१ ॥
 तद्वैव प्रयतौ तो च, सप्तस्तेऽपि राजाभ्याः ।
 प्रतत्तेष्वनायव्याः, अकृतुर्लौडवा ययो ॥ ५२ ॥

तिविडु

मौलौ छत्रमिवाधार्वात्, शिलां कोटिशिलाभिधाम् ।
 उपाट्ठ्य द्रोष्णेकेनाऽपि, लोहया विष्णुत्तादिमः ॥ ४३ ॥
 सोऽधागात्पोतनपुरं, जगतिज्जवरविक्रमः ।
 अग्निषिकां सुपैर्विरेरुकाकिपदे ततः ॥ ४४ ॥
 एकदा गायनाः केऽप्य-गायत्रिभिः हरेः पुरः ।
 तापिषके स्माऽऽह मरुतेते, विस्वयोः शयिते त्वया ॥ ५१ ॥
 आभिर्युधे विद्युद्यस्ते-ऽनेन सुतेऽपि न प्रभौ ।
 उचिततः प्रतुक्त्वे तात्, शुभा तं किं न वारिताः ॥ ५६ ॥
 सोऽवद्वृत्तलोभेन, तदाकथयाऽकुपम्बुपः ।
 तत्कथेयाः प्रगेऽहेधलो-सत्तं प्रतु सुनञ्च सः ॥ ५७ ॥
 वेधं श्यकाचयत्कर्मा-ऽस्तात् तेन हरिस्तदा ।
 निःश्लेशः क्रियथा स्वाभ्याद्, बुष्कवे प्राज्यमाज्यवत् ॥ ५८ ॥
 मद्रापरिप्राहाऽऽरम्भ-हिंसाऽऽष्टैः कलुषाऽऽम्भकः ।
 बभूवुरशीत्यम्बलक्ष, राउषं कूरुयाऽऽप्यकेशवः ॥ ५९ ॥
 मृत्वा सप्तमनरक-पुष्पयां नैरायकाऽम्भवत् ।
 अचलनसिन्धोवाऽस्त-मनो मृत्वा शिवं बयोः ॥ ६० ॥
 जविष्यद्वृष्टमवासुदेवे, तौ २० कवच । सः ।

तिविदी-देशी-पुटिकायाम्, दे० ना० ४ बर्ग १२ गाथा ।

तिविह-तिविध-त्रि० । तिस्रो विधा यस्य स त्रिविधः । आ० म०
 १ म० २ खरम् । अिप्रकारे, ४५० १ उ० । प्र० १० ४० । पा० ।
 आब० । मनोवाक्कायलक्षणै, कृत्कारितानुमानिलक्षणै वा । सूत्र० १
 २० ६ उ० । ("तिविहं त्रिविहं पञ्चकक्षामि" इति
 'सामास्य' शब्दे ध्याकथाप्यते)

तिविहाऽऽहार-त्रिविधाऽऽहार-पुं० । आहारत्रये, त्रिविधाऽऽ-
 हारद्विविधाऽऽहारप्रत्याख्याने आकाशां पानीयतुष्योऽऽहारौ
 किं भक्ष्यो, न वेति प्रश्ने, उत्तरम्-आजानां त्रिविधाऽऽहारद्वि-
 विधाऽऽहारप्रत्याख्यानेऽपि पानीयतुष्योऽऽहारौ । जघयोः क्रैयैः
 परमयं विशेषः-येन प्रातस्त्रिविधाऽऽहारप्रत्याख्याने कृते स्या-
 त्स्वेषकाशानाऽऽधिकरणसमये तुष्योऽऽहारं कल्पने, न तु
 स्थानान्तरमिति; पानीयं नु उभयाप्यचिन्तं कल्पने । द्विविधा-
 ऽऽहारप्रत्याख्याने तु द्वयोरेपि भक्ष्यतया संज्ञवोचसिन्, संख्यायां
 तु त्रिविधाऽऽहारप्रत्याख्याने पानकाऽऽहारानुच्चारणानु सचि-
 त्तमपि पानीयं कल्पते, न तु तुष्योऽऽहारः । द्विदिवाऽऽहारप्रत्या-
 ख्याने नूभाषापि भक्षौ संभवत इति । ४१ प्र० । सेन० २ उल्ला० ।

तिव्व-तीव्र-न० । रौद्रे, सूत्र० १ पु० ४ प्र० १ उ० । उक्तैः, प्रा०
 म० २ उ० । भाव० । दुःसहै, सूत्र० १ पु० ४ प्र० १ उ० । अ-
 ल्यधे, सूत्र० १ पु० २ प्र० १ उ० । औ० । अमल्लो, सूत्र० २ पु०
 ६ प्र० । "कक्षा, पगाढा, चंदा, दुहा, तिष्वा, दुर्दियास
 र्त" एकाधाः । विषा० १ पु० १ म० । गाढे, प्रव० ६ द्वार ।
 तीव्रानुभवान्धजानिते, प्रश्न० १ आश० द्वार । जि० न्यु० ।
 प्रबलं, द्वा० २१ द्वा० । रौद्रे, आ० म० १ अ० २ म्मण्ड ।
 उक्तैः, आचा० १ पु० ३ प्र० १ उ० । दुर्विहै, दे० ना० ५
 बर्ग ११ गाथा । प्रकृष्टे, स० ११ अङ्ग । तिष्वाऽऽदिवत् तिके,
 त्रि० । ज० ६ श० ३४ उ० । "तिष्वे रोगायंके पाठद्वयः ।"
 सामान्यस्य भूमिति मरणाहोतौ, ज० १६ द्वा० ।

तिव्वअशुराग-तीव्रानुराग-पुं० । अत्यन्ताध्यवसायै, ध० २
 अचि० ।

तिव्वकसापपरिणई-तीव्रकषायपरिणति-रथो० । उक्तुष्टानां
 दोषकालाम्तरावस्थाधिनां वा कोषाऽऽदिकषायानां परिणामे,
 पं० न्यु० ।

तिव्वसिमण-तीव्रसिमन-न० । अत्यधैनिव्यायाम्, श्री० ।
 प्रश्न० ।

तिव्वगिष्क-तीव्रयुष्क-त्रि० । अत्यधैमनुपपत्ते, प्रश्न० ३ आश०
 द्वार ।

तिव्वगिज्ञाण-तीव्रज्ञान-त्रि० । आत्यन्तिकव्याधिमति, पञ्चा०
 ४ विष० ।

तिव्वचरित्तमोहणीय-तीव्रचरित्तमोहनीय-न० । कषायघटाति-
 रिके नोकषायलक्षणं मोहनीये कर्मणि, अ० २ श० ६ उ० ।
 तिव्वतरग-तीव्रतरक-न० । अतिशयांकेटे, पञ्चा० १५ विष० ।

तिव्वदंमणमोहणज-तीव्रदर्शमोहणीय-न० । मिथ्यास्वतया
 दर्शनमोहनीये, अ० २ श० ६ उ० ।

तिव्वपरिणाम-तीव्रपरिणाम-त्रि० । तीमो दुःसहः परिणामः
 परिणतियेषां ते तत्रपरिणामाः । दुःसहपरिणतकेषु, आचा०
 १ पु० ४ प्र० १ उ० ।

तिव्वपात्राजिभूय-तीव्रपात्राजिभूय-त्रि० । तीषेणानिद्राकणेन
 पायेन मिथ्यात्वाऽऽदित्वाऽऽभिभूतः परनस्त्राकृन्तस्तीव्रपात्राजिभू-
 यः । अनिद्राकणेन मिथ्यात्वाऽऽदित्वा परन-श्रीकृते, यो० त्रि० ।

तिव्वजाव-तीव्रजाव-पुं० । गाढसांक्षरपरिणाम, पञ्चा० ३
 विष० ।

तिव्वरामा-तीव्ररामा-स्त्री० । उक्तद्वयवयानुबन्धायां भाषाया-
 म्, ध० ३ अचि० ।

तिव्वरै-तीव्ररै-त्रि० । अविच्छिन्नोत्कटधैरे, प्रश्न० १ आ-
 श० द्वार । ज्ञा० ।

तिव्वमंकिलेस-तीव्रमंज्जसा-पुं० । उक्तद्वयपरिणामे, उक्तद्वय-
 रध्यवसायै, पञ्चा० १६ विष० ।

तिव्वमंवेग-तीव्रमंवेग-पुं० । भृशं दुःखज्ञप्ताऽऽकुसज्वनयेत्, ज० ।
 'तीव्रमंवेगसंज्ञानशब्द'-तीव्रसंवेगं भृशं दुःखलक्षणैऽऽकुल-
 भवनयेत् संज्ञाता सम्यगुत्पन्ना शब्दा शब्दानं धर्माऽऽदिवत् यस्य
 स तथा । तं० ।

तिव्वमद-तीव्रमद-त्रि० । तीव्ररूपमैरिभृते शठानुष्ठाने, सू-
 त्र० १ श्रु० ३ अ० १ उ० । आत्यन्तिकसदनुष्ठानकरणरुचौ, प-
 ञ्चा० ४ विष० ।

तिव्वानिनाव-तीव्रानिनाप-त्रि० । दुःसहस्यनापयति, " ति-
 ष्वानिनावे नरप पण्डे । " तीमो दुःसहः खादिराङ्गारमहारा-
 शिनापादननमुष्णऽभिनापः संतापः यस्मिन् स तथा । सूत्र० १
 पु० ४ प्र० १ उ० । तीव्रकर्मबन्धरूपे, सूत्र० १ पु० ३ अ० ३ उ० ।

तिव्वानिनापि (न्यु)-तीव्रानिनापिन-त्रि० । तीमोऽमल्लो योऽ-
 भिनापः क्रकञ्जपाटनकुम्भोपाकनप्रपुगानशाहमल्लालिङ्गनाऽऽ-
 दिरूपः, न विनये यथाऽलौ तीव्रानिनापि । तीव्रवन्दनाऽभिज्ञूते,
 सूत्र० २ पु० ६ प्र० ।

तिव्वानिलास-तीव्रानिलाप-पुं० । अत्यन्ताध्यवसायिकै,
 आचा० १ प्र० । उपा० ।

तिव्युपह-तीव्युपह-त्रि० । अत्युष्णे, आव० ५ अ० ।

तिसंघु-त्रिशङ्कु-पुं० । भीमदयोपानिवास्त्रिङ्घाकुर्वश्यस्य श्री-
हरिभक्तमहागुरोःस्य स्वनामकथयते पितरि, ती० ३७ कल्प ।
तिसंधि-त्रिसन्धि-त्रि० । आदिमध्यावसानेषु सन्धिभावात्
(जी० ३ प्रति० ४ उ०) त्रिषु स्थानेषु सन्धिषुके, ज० ३ श०
६ उ० ।

तिसङ्घिसलागा-त्रिषष्टिसलाका-स्त्री० । अर्धशकपार्तिवहदेववा-
सुरेवप्रतिवासुदेवानां निषष्टेः पुरुषाणां शलाकारूपे चके, ही०
३ प्रका० ।

तिसंघ-त्रिसंघ-त्रि० । निघ्न आहारप्रवपरिमहकपाः संघा ये-
थां ते तथा । आहारप्रवपरिमहसंज्ञायुके, यो० बिं० ।

तिसत्त्वसुत्त-त्रिसत्त्वसुत्त-अभ्य० । एकविंशतिवारेषु, पि० ।
जी० ३० ।

त्रिसमय-त्रिसमयिक-त्रि० । त्रयः समयस्त्रिसमयं, तथ्यास्ति
स त्रिसमयिकः । समयत्रयजाविनि, स्या० ३ ठा० ४ उ० ।

त्रिसमय-त्रिसमय-न० । त्रयः समयाः समाहृतास्त्रिसमयम् । स-
मयत्रयसमाहारः, आ० म० १ अ० १ काण्ड ।

त्रिसमयांसि-त्रिसमयसि-पुं० । सित्त्वसमयापुनोयसम-
यथांसि निघ्ने, प्र० १ पद ।

त्रिसमयाऽऽहारग-त्रिसमयाऽऽहारक-पुं० । आहारं युक्ताती-
त्याहारकः । त्रयः समयाः समाहृतास्त्रिसमयं, त्रिसमयमाहारक-
स्त्रिसमयाऽऽहारकः । “ध्यासी” ॥ ३ । १ । ६१ ॥ इति समासः ।
“ नाम नान्सिकार्थे समासां बहुवचम् ” ॥ ३ । १ । १८ ॥ इति
वा समासः । त्रीद समयाद् यावद्दहारको, आ० म० १
अ० १ खण्ड । विशेषे० सं० ।

त्रिसमुद्गाण-त्रिसमुत्थान-त्रि० । त्रिषो धर्मार्थकामेभ्यः समु-
त्थानं तद्विषयार्थनोपसिरस्येति त्रिसमुत्थानम् । धर्मार्थकाम-
जाते, दश० २ अ० ।

त्रिसमुद्रकलायकिसि-त्रिसमुद्रकलायकित्ति-त्रि० । पूर्वदक्षिणा-
परार्थित्विभामागव्यवस्थित्यात् पूर्वापरदक्षिणास्त्रयः समुद्रास्त्रि-
समुद्रम् । उत्तरतस्तु हिमवान्, वेताः ख्यो वा । त्रिसमुद्रे कयाता
कीर्तिर्यथाऽस्ती त्रिसमुद्रकथातकातिः । दक्षिणात्परतस्यापि-
कीर्ती, न० ।

त्रिसर-त्रिशरम्-न० । श्रीणि शरानि त्रिशरः । वाच० । शरत्रये,
अनु० । विपा० । राक्षसत्रये, उभरे, कुभरे, वाच० ।

त्रिसरग-त्रिसरक-न० । हारावशेषे, औ० । हा० । तं० । जं० ।

त्रिसला-त्रिशला-स्त्री० । सिद्धार्थनेरुम्कार्थार्थं महावीरस्वा-
मिनो मातारि, स्या० १० ठा० । प्रव० । आवा० । स० । भाव० ।
(‘वीर’ शब्देऽस्याः सर्वा बन्धयता)

त्रिसलागा-त्रिश्लोका-न० । त्रयः श्लोकाश्चैत्रिश्लोकपा आ-
धिक्येन यास्तु तास्तथा । यथा-“सिद्धाणं बुद्धाणं” इत्याद्येकः
श्लोकः । “ओ देवाण” इत्यादिको द्वितीयः । “एकौ वि नमो-
ःकारो” इत्यादिकस्तृतीयः । इत्येकपश्लोकत्रयाऽऽत्मिकार्था
स्तुतौ, प्रव० ३९ द्वार ।

त्रिसीस-त्रिसार्थि-पुं० । शिखारिपर्वतस्य प्रथमकूटाधिपतौ देवे,
श्री० ।

त्रिसुगन्ध-त्रिसुगन्ध-त्रि० । स्वमेलाकेसरैस्तुल्ये त्रिजातके, “स्व-
मेलाकेसरैस्तुल्यं, त्रिसुगन्धं त्रिजातकम्” ॥ जी० ३ प्रति० ४ उ० ।

त्रिसूल-त्रिबूल-न० । श्रीणि सुलानि शिखाऽप्राणि यत्र । स्वना-
मकथयते अरुणभेदे, वाच० । सूत्र० ।

त्रिसुमिया-त्रिसुसिका-स्त्री० । हनुत्रिशूले, सूत्र० १ सु० ४
अ० १ उ० ।

त्रिसोवाण-त्रिसोपान-न० । त्रयाणां सोपानानां समाहारस्त्रि-
सोपानम् । सोपानत्रये, रा० ।

त्रिसोवाणपरिक्रमण-त्रिसोपानपरिक्रमण-न० । त्रयाणां सो-
पानानां समाहारस्त्रिसोपानम् । त्रिसोपानानि च तानि प्रतिक्र-
माणि चानि विशेष्यसमासः । विशेष्यस्य परनिपातः प्राकृत-
त्वाद् । सु-दरे सोपानत्रये, जी० ।

त्रिसोपान-त्रिसोपानपरिक्रमण-अयमेयाकूपे वृषावासे
पण्डिते । तं जहा-वयरायया निम्मा, रिद्धामया पतिह्लाणा,
वसुलिवायया खंजा, सुवन्नरूपमया फलगा, वहरामया संघे,
दोहितरूपवमर्दश्री सूदश्री, नाछामणिमया अरुणवेणा अ-
वदोषणवाहाश्री । जी० ३ प्रति० ४ उ० । (श्रीका सुगमा)

त्रिसुगुत्त-त्रिसुगुत्त-पुं० । द्वितीयनिघ्ने वसुनामाऽऽचार्यशिशुषे,
विशे० । (अत्रयं वृत्ते ‘ जोष्यप्यस्य ’ शब्देऽस्मिन्नेव भागे
१.५४४ पृष्ठे गतम्)

त्रिहा-त्रिधा-अभ्य० । त्रिप्रकारे, अनु० ।

त्रिहि-त्रिधि-पुं० । स्त्री० । चन्द्रनिष्पाविते अहोरात्रे, चं० प्र०
१० पाहु० । पर्वणि, अनु० ।

अथ तिथिस्वरूपं, तिथिमानं चाऽऽह-
कम्पो निरसयाप, मासो बवहारकारणो लोप ।

सेसा च संसयाप, बवहारे बुकरा धितुं । (४००१० पाहु०)

आदित्रयकर्मचन्द्रकृत्वाभिवाञ्छितमाप्त्यां मध्ये कर्मसं-
स्तरसंबन्धो × मासो निरंशतया परिपूर्णश्चिद्दोरात्रप्रमाण-
तया लोकेऽस्मिन् व्यवहारको त्रयति । तथाहि-हस्तधाराऽऽव्या-
ऽपि क्षालिशालास्त्रिद्दोरात्रान् परिगणय्य मासं परिकल्पयति ।
शेषास्तु मासाः सूर्यमासचन्द्रमासाऽऽद्यः सांशतया सावय-
वतया व्यवहारे लोकेव्यवहारपरवर्त्तनाविषये लौकिकैर्महा-
तुकराः, तुः-संन स्वयं ज्ञातुं शक्यन्ते इत्यर्थः । तथाहि-सूय-
मासः साऽर्द्धानि त्रिंशद्दिनानि । चन्द्रमास एकोनत्रिंशद्दिनानि,
द्वात्रिंशद्दशतिभागा दिनस्य × । नक्षत्रमासः सप्तविंशतिदि-
नानि, एकविंशतिस्त सप्ततिभागा दिनस्य × । अभिवाञ्छितमास

● ऋतुमासस्य कर्ममास इति नामान्तरम् । उक्तं च-“एव
वेव उदमासो कर्ममासो” जस्रह ।” इत्य० १ उ० ।
× कर्म लौकिको व्यवहारः, तत्रयमानः संवत्सरः कर्मसं-
स्तरः । ऋतुसंवत्सरे । अत्र ‘कर्मसंबन्धकृत्’ शब्दस्तृतीयभागे
३४४ पृष्ठे कृतः ।
÷ तृतीयभागे ‘चंद्रमास’ शब्दः १०४० पृष्ठे कृतः ।
+ अनुर्थजागे ‘नक्षत्र’ शब्दः १७६१ पृष्ठे कृतः ।

एकत्रिंशद्दिनात्, एकविंशत्युत्तरराते चतुर्विंशत्युत्तररातभागानां दिनस्य ३ । न चैतद्ब्रह्मविद्या जानने, केवलं ब्रह्मो मासोभूत्, तद्वेषुष्या विन्ययमाने परिपूर्णत्रिसप्तदशिकात्मकात्वात् शोकस्यैवहरणार्थं चरतीति ।

तिथिपरिमाण्यभावात्प्रायश्चित्तमुपक्रमते, तत्र तिथिस्वकपक्षानां यन्निमित्ताद्ब्रह्मोरात्रात्, यन्निमित्ताद्ब्रह्म तिथयस्तदस्यकपयति-मूर्त्सम् गणण्यंयत्न-विभागनिष्पाद्य आहोरात्रात् ।

चंद्रस्य हाथिवुद्धी-कण्ठ निष्कण्ठ ए उ तिद्धी ॥

चंद्रस्येवाऽऽदित्यस्य गमनयोगात् यानि मण्डलानि तेषां प्रत्येकं यो विज्ञायो, त्रिषिद्धः सप्तमागतया ज्ञात इत्यर्थः । तेन निष्पादिता आहोरात्राः । किमुक्तं अर्थात् ?-एकैकसिद्धं मण्डले यावता कालेन मण्डलस्यैव गमनेन पुर्यात् तावत्कालमपराधो-माहोरात्राः ॥ अन्वयस्य अन्वयमपन्नस्य पुनः हातिमुक्तकृतेन कालपरिमाणेन निरूपयते तिद्धिः । अर्थात् ज्ञावार्थः-अन्वय-प्रगल्भस्य कृष्णपक्षे यावता कालेनैकैकः योदशभागो ज्ञापित-प्रज्ञावतुष्टयप्रमाणो हातिमुपपद्यते, यावता न कालेन युक्तपक्षे एकः योदशभागः प्रागुक्तप्रमाणः परिवर्द्धते, तावत्कालमपरा-यास्तियथः । एतावत्कालोरात्राणां तिथिर्नां च परस्परं काल-विशेषः-ब्रह्मोरात्रो ज्ञापितभागपरिच्छेदो विधीयते । तस्य सत्त्वं यै एकवर्द्धिभागः, तावत्प्रमाणा तिथिः ।

श्रद्धमुक्तम्-अण्डस्य वृद्धिहासिकृतेन निरूपयते तिथिः । तत्र तिथ्यापानुदधिर् नमोदः-कथं अण्डस्य शाव्यतिक्रमयोग्य-पथमानस्य, वृद्धिहासिं धर्तते इति । ततः सिध्यन्तीनां संमोहम-धनेत्युक्तानां यथोक्तस्वरूपकण्ठयार्थमाह-

चंद्रस्य नेत्र हागी, न वि बुद्धी वा अर्धद्विभ्रो चंद्रो ।

युक्तित्नावस्य पुषा, दोसद् बुद्धी य हागी य ॥

अण्डस्य अण्डमादलस्य स्वरूपतो नैव हातिर्नाऽपि वृद्धिः, किं त्वर्थविधेय एव सदा अण्डः, अण्डऽऽदिविद्यमानां शाब्दनि-कात्वात् । यद्येवं कथं साक्षात् प्रत्यक्षत उपलभ्यते वृद्धिहासी ? तत्र ब्राह्- (सुक्तिमेवार्थं)शुक्रनावस्य युक्तित्नायाः, दर्शनपधस्ता-स्यैव कृता इत्यते वृद्धिर्हातिर्धानं, तस्य कपतक्षमण्डलस्यम् ।

किमत्र कारणम् १, अत्र ब्राह्-

किंलं राहुविभागं, देहा चरंगुलं च चंद्रस्य ।

तेषांनहृद् चंद्रो, परिवहृद् वा वि नायम्बो ॥

इह द्विविधो राहुः । तद्यथा-पर्वराहुः, भ्रुवराहुश्च । तत्र यः पर्वराहुस्तद्विना विना क्षेत्रसमासटीकार्यां कृता । यस्तु भ्रुवराहु-रुनस्य विभागं कृण्वे, तच्च अण्डमण्डलस्यधस्तात् अतुरङ्गु-लसंभ्रमांते सत्त्वं चारं चरति । तच्च कृष्णपक्षे आर्यायेन पञ्चद-शेन भागेन प्रतिदिवसमेकैकं भागं ज्ञापितभागोक्तस्य अण्ड-मण्डलस्य सत्त्वा ये चावरो भागस्तत्पधप्रमाणमावृणोति । शुक्रपक्षे च प्रतिदिवसे तावत्समेकैकं भागमासीयेन पञ्चदशेन [पञ्चदशेन] भागेनापसरत् प्रकटीकरोति । तेन कारणेन अण्डः कृष्णपक्षे अपवर्द्धते दीयते, शुक्रपक्षे परिचर्यते इति ज्ञातव्यः । किमुक्तं प्रवर्ति ?-तेन कारणेन अण्डमण्डलस्य वृद्धिर्हातिं प्रति-ज्ञास्यते, न तु ते ताविकथं सत् इति ।

एतदेव स्वप्नं भावयति-

तं दययकुपुपसरित-प्यहस्य चंद्रस्य राहुभुगस्य ।

० प्रथमभागे 'अनिर्वाचित्व' शब्दः ३७३ वृत्ते द्रष्टव्यः ।

होष विदि चि नियर्थे, भसद् हाग्योपि वृद्धी ॥

यत एवं अण्डमण्डलस्य राहुविभागकृताऽअवरुणामावरणजमिते वृद्धिहासी, तत् तस्मात् कारणत्वात् अण्डस्य रजतकुपुपुपुपु-ल्यमभस्य रात्रिभुगस्य रजत्वात्तिसमोदादिस्था प्रतिभास-स्योक्तस्य, हासी वृद्धी यथोदितस्वरूपार्थः यथोदितप्रमाणमा-द्यायां च श्लोके तिथारित नियते नित्यंते प्रवयते ।

सम्यत्तं भागप्रमाणमेव निर्दिष्टेच्छुराह-

सोसप्तभागे काऊ-ए उठुवर्द् हाथ्येऽस्य पक्षरते ।

तत्तियमेते ज्ञाये, पुषो वि परिवहृद् जोहू ॥

सुपुनि अण्डमण्डलमित्यर्थः, योदशभागोऽं राहुदेवः कृष्णा कु-ज्जाः परिकल्प्य, तथाजगत्सामावयात् कृष्णपक्षे, अत्र एतु यो-ह-हासु ज्ञायेयु मध्ये प्रतिदिवसमेकैकभागपरिचरणेन सत्त्वं कृ-ष्णपक्षे पक्षदश भागात् हापयति । अर्थात्कृतेन अण्डमण्डलमविते, शुक्रपक्षे इत्यर्थः, प्रतिदिवसमेकैकभागपरिचरणेन परिष्पृणपक्षे तावत्प्रभात्, पञ्चदशसंख्यांन्यर्थः । भागान्, पुनरापि परिष्-र्येवति । एतमेव ज्ञायता-इह अण्डविभागं ज्ञापयित्वायेतिः परि-कल्पयेत्, परिचर्य च तेषां भागानां पञ्चदशभागानां द्वियते, हृते च भागेऽअव्याधत्पारो दापित्वायाः, शेषो द्वी भागो निरुतः, तौ च सदाऽज्ञातुनी । एषा किञ्च अण्डस्यः योदशीकृत्प्रभासिः । तत्र कृष्णपक्षे प्रतिपदि भ्रुवराहुविभागं अण्डमण्डलस्यधो भागे-न चतुरदशमसंभ्रमांते सत्त्वं चार चरदार्थीयेन पञ्चदशेन भागेन द्वी ज्ञापितभागो सदाऽभाव्यणव्यभावात्सुक्ता शेषादादिस्वरु-भावाऽऽनकस्य अण्डमण्डलस्य सत्त्वं चतुर्दशभागं अण्डकं पञ्चदश-भागमावृणोति । द्वितीयावामाश्रीयावर्धो (?) पञ्चदशभागाना-वृणोति । ततः शुक्रपक्षे प्रतिपदि पञ्चदशभागानां प्रमाणात्वात् करति, तदा च स्वांशप्रमाणा परिष्पृणं अण्डमण्डलं श्लोके प्रकटं भवति । उक्तं च-"कहावर्द्धे नं तेतः राहु पक्षे ? मोयभा । कु-विद् राहु पक्षते । तं जहा-भ्रुवराह य, पव्वराह य । तस्य यो जं न भ्रुवराह, से नं बहुदस्य पक्षसत्त्वं पादिकप पक्षरसोऽंभागेणं पन्नरसमागं चंद्रलोमागवरायो आवरमाणे विहृत् । तं जहा-पक्षमाप पक्षं भागं, विहयाप विहयं भागं ज्ञाय पक्षरसेसु पन्न-रसं ज्ञायः चरमसमप चंद्र एते भवद, अयसेसे समप चंद्र एते वा विरते धा भवद, नं चैव सुकपपक्षस्य चवर्धेमेगो उवर्धेसेसा-लु विहृत् । तं जहा-पक्षमाप पक्षं भागं, विहयाप विहयं भागं ज्ञाय पन्नरसेसु पन्नरसं भागं ।" इति । (म० १५ श० ६ व०)

नञ-

कालेण जेष हापय, मोक्षनज्ञायो य सा निर्णी दोद् ।

नं चैव य वृद्धीए, एवं तिद्धिगो समुपपत्ती ॥

यावता कालेन कृष्णपक्षे योदशो ज्ञायो ज्ञापितभागः सचतुर्भागो-ऽअण्डको हाथ्येते हातिमुपपद्यति, य एतानां कालंयथाशेषांस्तथा-मेवति । तथा चैवं वृद्धाभिये तिथिवर्धते । किमुक्तं प्रवर्ति ?-या-वता कालेन शुक्रपक्षे योदशभागं प्रागुक्तकमेण परिवर्द्धते, ता-वत्प्रमाणाः कालविशेषनिर्धारिते ब्रह्मोरात्रस्य ज्ञापितज्ञा-नाः, नावत्प्रमाणा निर्धारित्यर्थः । एवंविधमेवमण्डलस्योपकरण-पर्यः समुपपत्तारथावता ।

कियसंख्याकासास्तिधय इति तस्यज्ञानानुपपत्त्याधेनुग-प-

सिमाह-

ज्ञावद् परिहाद्य, भागे वृद्धे य आणुपुवो ।

तावद्वया इति तिद्दि, तेसि नामाणि बोधक्याणि ॥

इह यावत्ता कावेनेककम्पवडलस्य चोक्तो भागो द्वापारिभा-
वस्तकचतुर्भागाऽभ्यक्तः परिहोतये, वक्तं वा, तावत्कालप्रमा-
या एका तिथिरिति प्रागुपपारितम् । ततो यावतो प्रागाद् चतु-
भसं राहुविमानं कृष्णपक्षे हापयति, यावत्तत्र भागानानुपूर्वो
क्रमेण शुक्लपक्षे परिचर्यतेति, तावत्तत्रमायाः शुक्लपक्षे कृष्ण-
पक्षे च तिथयो भवन्ति । तत्र पञ्चदश भागाद् कृष्णपक्षे हापय-
ति, पञ्चदशैव प्रागाद् शुक्लपक्षे परिचर्यतेति, ततः पञ्चदश
कृष्णपक्षे तिथया; पञ्चदश शुक्लपक्षे च । सम्प्रति तासां ति-
थीनां नामानि बह्व्यासि ।

प्रतिघातमेव निर्वाहयति-

पादत्रिण विंशय तद्वया, य चतुर्थी पंचमी य द्विती य ।

सचमि अष्टमि नवमी, दसमी पगारसी चैव ॥

वारसि तेरसि चात्र-इमी य निह्वयसिगा य पक्षरसी ।

किहहम्मि य जोहहम्मि य, एसेव विद्दी गुणेयव्ना ॥

कृष्णपक्षे प्रथमा तिथिः प्रतिपद्, द्वितीया द्वितीया, एवं यावत्प्र-
ह्लापनिका परिसमाप्तिकारिका पञ्चदशी, अमायास्या इत्यर्थः ।
उपारसिकेऽपि, पक्षे इत्यर्थः । एव एवात्मतरोदितो नाम्ना विंशति-
तस्यः । तद् वया-प्रथमा प्रतिपद्, द्वितीयाद्वितीया, तृतीया
तृतीया । एवं यावद् परिसमाप्तिकारिका पञ्चदशी, पौर्णमासी
इत्यर्थः । इह विचिभो विचिभोन्माभायमे मासाऽऽदीनां तिथि-
पर्यन्तानामुक्तः, तर्नापरिनाम्नां प्रत्येनाप्युक्तः । तिथि-
जनानुप्रहर्ष्यमुपवर्णयन्ते-इह च एकैकस्मिन् संवत्सरे द्वादश
मासाः, तेषां च नामधेयानि द्विविधानि । तद्यथा-शौकिकानि,
लोकान्तराणि च । तत्र शौकिकान्यमूनि । तद्यथा-भावणः, भाद्रप-
दः, भाष्ययज्ञः, कार्तिकः, मार्गशीर्षः, पौषः, माघः, फाल्गुनः, चैत्रः,
वैशाखः, ज्येष्ठः, आषाढ इति । लोकान्तराण्यमूनि । तद्यथा-प्र-
थमः भ्रावणे अग्निनिन्दितः, द्वितीयाः प्रतिष्ठितः प्रतिपत्तस्यः, तृती-
यो विजयः, चतुर्थेः प्रीतवर्द्धनः, पञ्चमः भेयान्, षष्ठः शिवः,
सप्तमः शिशिरः, अष्टमो हेमवात्, नवमो वसन्तमासः, दशमः कु-
सुमसंभवः, एकादशो निद्राद्यः, द्वादशो वर्षावरोहः । तथा चोक्तं
अम्बुद्रीपप्रहारी-“ एगमेगस्स णं भंते । सच्चन्द्रस्स कति
मासा पव्वता ॥ ” गोयमा ! दुवालस मासा पव्वता । तेलिं सुं
विह्वा ना नामधिया पव्वता ॥ तं जहा-लोचय, सः उपरिया य ।
तस्य लोहया नामा इमे । तं जहा-सावसे, अह्वय-उजाव प्रासादे ।
लोमुत्तरिया नामा इमे । तं जहा-

“अग्निशुंदिते परहृते ध, विजय पीहवहृणे ।
सेवसे य सिंवे चैव, सिंसेरि य संहमसे ॥ १ ॥
नवमे वसंतमासे, दसमे कुसुमसंभवे ।
पक्षारसे निद्रादि य, षष्ठीविरोहि य वारसस्मे ॥ ” (अं ७ वक्त्रं)

एकैकस्मिन्मासे द्वौ पक्षौ, तेषां द्वौ नामधेये गुणनिष्पन्न इमे ।
तद्यथा-बहुलः पक्षः शुक्लपक्षश्च । तस्य योऽभ्यकारबहुलः पक्षः
स शुक्लपक्षः । यस्तु उपारसमापद्यसिततया शुक्लः पक्षः स शु-
क्लपक्षः । उक्तं च-“ एगमेगस्स णं भंते । मासस्स कइ पक्खा
पव्वता ॥ ” गोयमा ! दो पक्खा पव्वता । तं जहा-बहुलपक्षे-
व, सुक्लपक्षे च य । ” (अं ७ वक्त्रं) एकैकस्मिन्मासे पञ्चदश
दिवसताः । तद्यथा-प्रथमः पूर्वाषाढः, द्वितीयाः अश्लेषा, तृ-
तीयो मगहदरः, चतुर्थो वशोभद्रः, पञ्चमो वशोभद्रः, षष्ठः स-

वैकामसवृद्धः, सप्तम इन्द्रमुक्ताभयकः, अष्टमः सौमनसा, नवमो
अनञ्जयः, दशमोऽयोसिकः, एकादशोऽग्निजातः, द्वादशोऽम्बल-
नः, त्रयोदशः शनञ्जयः, चतुर्दशोऽग्निवेद्यः, पञ्चदश उपधमः ।
तथा चोक्तं अम्बुद्रीपप्रहारी-“ एगमेगस्स णं भंते । पक्खस्स
कइ दिवसा पव्वता ॥ ” गोयमा ! पक्षरस दिवसा पव्वता । तं
जहा-परिवादिबसे, विहयादिबसे-उ जाव पक्षरसीदिवसे ।
एपसिं सुं भंते ! पम्बरसव्हं दिवसाणं कइ नामधिया प-
व्वता ॥ ” गोयमा ! पक्षरस नामधेया पव्वता । तं जहा-
“ पुव्वणे १ सिद्धमणो-रमे अ २ तत्तां प्रणोहरे वेव ३ ।
जसभदे य ४ जसहरे ५, छेडे सव्वकाममनिहे ६ ॥ १ ॥
इन्दुमुक्ताभिसिंसे य ७, सोमणस प धणुंजय य बोधवे ९ ।
अश्यामिके १० अग्निजाए ११, अश्वसणे १२ सवजंजय वेव १३ ॥ १ ॥
अग्निधेसे १४ उवसमे १५, दिवसाणं नामधियाइं । ”
(अं ७ वक्त्रं)

एकैकस्मिन्मासे पक्षे पञ्चदश रात्रयः । तद्यथा-प्रतिपत्त्रात्रिः,
द्वितीयात्रारत्रः, यावत्पञ्चदशीरात्रिः । नामां च रात्रीणां क्रमेण-
मूनि नामानि । तद्यथा-प्रथमा उत्तमा, द्वितीया सुतकृता, तृती-
या वेलापव्या, चतुर्थी वशोभरा, पञ्चमी सौमनसा, षष्ठी श्रीस-
म्भूता, सप्तमी विजया, अष्टमी वैजयन्ती, नवमी जयन्ती, दशमी
अपराजिता, एकादश इच्छा, द्वादशी समाहारा, त्रयोदशी नेजाः,
चतुर्दशी अग्निनेजाः, पञ्चदशी देवानन्दा । तथा चोक्तम्-“ एगमेग-
स्स णं भंते । पक्खस्स कइ राईओ पव्वताओ ॥ ” गोयमा ! पक्षरस-
राईओ पव्वताओ । तं जहा-परिवादिबसे, बोयाराई-जाव पक्ष-
रसीराई । एपसिं णं भंते ! पम्बरसव्हं राईणं कइ नामधेया
पव्वता ॥ ” गोयमा ! पक्षरस नामधेया पव्वता । तं जहा-
“ वत्तमा य सुतकृता, पव्वाव्वा जसोभरा ।
सोमणसा चैव तहा, सिरिसंज्या य बोधवेण ॥ १ ॥
विजया य वैजयती, अयंति अपराजितिया य इच्छा य ।
समाहारा चैव तहा, तेज्या य तहाऽऽनेया य ॥ २ ॥
देवाणंदा राई, रयसीए नामधियाइं । ” (अं ७ वक्त्रं)

एकैकस्मिन्मासे पक्षे पञ्चदश तिथयः । तथा द्विधा । तद्यथा-दि-
वसनिधयः, रात्रिनिधयश्च । तत्र दिवसतिथीनाममूनि नामानि ।
तद्यथा-प्रथमा नन्दा, द्वितीया जम्बा, तृतीया जया, चतुर्थी तुच्छा,
पञ्चमी पूर्णा । ततः पुनरपि-षष्ठी नन्दा, सप्तमी जम्बा, अष्टमी
जया, नवमी तुच्छा, दशमी पूर्णा । ततः पुनरप्येकादशी नन्दा,
द्वादशी जम्बा, त्रयोदशी जया, चतुर्दशी तुच्छा, पञ्चदशी पूर्णा ।
तथा चोक्तं अम्बुद्रीपप्रहारी-“ ता कहे ते तिद्दिओ भादिहिया ति पव्वता ॥
तस्य खलु इमा दुविह्वा निहो पव्वता । तं जहा-दिवसतिद्दि,
राइतिद्दि य । ता कहे ते दिवसतिद्दि भादिहिया ति पव्वता ॥ तं जहा-
“ नंदे भदे जप तुच्छे, पुण्ये पक्खस्स पंचमी ।

पुनरपि-
नंदे भदे जप तुच्छे, पुण्ये पक्खस्स दसमी ॥ १ ॥
पुनरपि-
नंदे भदे जप तुच्छे, पुण्ये पक्खस्स पव्वरसी ।
एवं तिगुणा तिगुणा, तिद्दिहं सव्वेसि दिवसाणं ॥ २ ॥ ”
(अं ७ वक्त्रं)

यास्तु रात्रिनिधयसामामेगानि नामानि । तद्यथा-प्रथमा
उत्प्रवती, द्वितीया जोगवती, तृतीया वशोभती, चतुर्थी सर्वेसिद्धा,
पञ्चमी सुतनामा । पुनरपि षष्ठी उत्प्रवती, सप्तमी भोगवती,

ब्रह्मी बशीमती, नवमी सर्वसिका, दशमी सुमनामा । ततः
 पुनरप्येकादशी उग्रवती, द्वादशी भोगवती, त्रयोदशी वद्योम-
 ती, चतुर्दशी सर्वसिका, पञ्चदशी गुणनामति । उक्तं च चन्द्र-
 प्रकृत्यावै- "ता कर्हं ते राहतिद्वा आद्यिष प्ति बरकाः । ता प-
 गमेवत्सर्गं पञ्चमस्त पक्वस्त राहतिर्ही पक्षसा । तं जहा- "उग्र-
 वर्ये भोगवर्ये, जसोवर्ये सर्वसिका सुदनामा । " पुनरवि- "उग्रव-
 र्ये जोगवर्ये, जसोवर्ये सर्वसिका सुदनामा । " पुनरवि- "उग्रवर्ये
 जोगवर्ये, जसोवर्ये सर्वसिका सुदनामा । एवं तिगुणा पया,
 तिही उ सम्वासि राधेयं" ॥ १ ॥ इति । (सं० प्र० १०५ पाठु०) तदे-
 वमुक्तानि तिथीनां नामानि, प्रसङ्गतो मासविवरणाधीनामपि ।

संमति बावद्बुद्धतममाणा निधिस्तावप्रमाणां तिथि
 प्रतिपादयति-

एवणतीसं पुष्पा, उ मुहुषा सोमसे तिद्दी होइ ।

भागा वि बचनीं, वासिष्ठकण्ण ज्ञेयणं ॥

शोभातक्षप्रमत्त उपजायते तिथिः, सा च तत उपजायमाना एको-
 नशिशरपरिपूर्णमुहूर्ता, एकस्य मुहुर्दस्य द्वापदिक्रमेण जेदेन प्र-
 विभक्तस्य जम्बा द्वारिभद्रा भागाः । तथादि-भद्रादोरात्रस्य द्वा-
 पदिसागीकृतस्य सत्का ये एकादशभागाः, तावत्प्रमाणा तियि-
 रित्युक्तम् । तत्रैकपदिसिद्धता सुप्यने, जानाम्यष्टादश शनानि
 त्रिषदधिकानि १८३० । एते च किल द्वापदिसागीकृतसकल-
 तिथिगतमुहूर्तसत्का भंशाः, ततो मुहुर्वाऽन्यनार्थं तेषु द्वापदस्य
 भागो द्वित्ये, द्वे ये भागं लब्धा एकोनशिशुमन्तयोः, द्वारिषु
 द्वापदभागा मुहुर्दस्ये । यथावमुहूर्तप्रमाणा तिथयः । यथावता
 हि कालेन चन्द्रमण्डलगतः पूर्वोदितप्रमाणः बांशयो भागो
 द्वापदि चोपगच्छति, बर्द्धने वा, तत यथावत्येव तिथेः परिमाण-
 काश्चः । (सं० प्र० १० पाठु०)

साम्प्रतमीप्सितदिने तिथिपरिमाणद्वापनार्थं करणमाह-

विहिरासिमैव वाव-द्वीज्जंषं सेसमेगसङ्घिगुणं ।

बावद्द्वीए जइए, मेसे अंसा तिदिमपची ॥

इप्सिततिथिराशिद्वापदस्य भागैः परिपूर्णद्वेदोरात्रा भवन्ति,
 ततः परिपूर्णादोरात्रप्रगतनार्थं द्वापदस्य विभागः क्रियते, वि-
 भागं च कृते यच्छेषमुपसंभ्रम्यते तदेकपदिसुगुणं क्रियते, एकेकस्या-
 स्तिथये शंषितनामीकृतादोरात्रसकैकपदी द्वापदप्रमाणत्वात् । कृत्वा
 यैकपदिसुगुणं द्वापदस्या विभक्त्यन्ते, द्वापदस्य भागैः परिपूर्णस्या-
 दोरात्रस्य परानाद् द्वापदस्य च भागे कृते ये भंशाः राशेः पञ्चा-
 दशतिथिभूते, सा तियपरिसमाप्तिः, तावदंशप्रमाणे तस्मिन् दिने
 तिथिरित्यर्थः । यथा वा कोऽपि पृच्छति-द्वापदस्य च भागे कृते-
 ऽपि युगे प्रथमे चान्दे संवत्सरे आश्वयुजमासे शुक्लपक्षे पञ्चमी
 क्रियत्प्रमाणोत । तत्र किल तिथिः तावदंशप्रमाणा, तस्मिन्
 दिने तिथिरित्यर्थः । राशिरादित अश्वयुज पञ्चमीपर्यवसानोऽ-
 श्वीतिसंस्थेयः । यथा वा कोऽपि पृच्छति-द्वापदस्य च भागे कृते-
 स्थिताः पञ्चादष्टादश, ते एकपदस्य सुप्यन्ते, ज्ञातानि दश-
 शनानि अष्टानवत्यधिकानि १०६८ तेषां द्वापदस्य भागो चिन्धते,
 स्थिताः पञ्चाद् चतुश्चत्वारिंशदंशानां, आगतमेतावदेव व-
 द्धिजगत्प्रमाणा तस्मिन् दिने पञ्चमी तिथिः । एवमत्राप्यपि आ-
 वनीयम् । (?) ज्यो० ४ पाठु० । सं० प्र० । सु० प्र० । व्य० । आ०
 प्र० । आ० शू० । (कालतो ये दिवस्ता वर्जनीयास्ते ' ब्राह्मो-
 वणा ' शब्दे द्वितीयजगते ४२० पुत्रे दृष्टीताः) दिवसेभ्यस्ति-

यथो बलिष्ठाः- " दिवस्ता उ तिद्दी बलिष्ठा, तिद्धिष्ठा व-
 द्धिं तु सुवृक्षै रिकम् । " ६० प ० ।

अथ पञ्चादशतिथिफलमाह-

पदिवाए पदिवची, नत्थि विवची ज्ञयंति बीभ्राए ।

तद्वयाएँ अत्थ्यसिद्धी, विजयणी पंचमी भगिया ॥ ४ ॥

वा एस तचमी सा, उ बटुगुणा इत्य संसभो नत्थि ।

दसमीएँ पत्थियायां, भवंति निकटया पंथा ॥ ५ ॥

आरुग्मविम्यं खे-मयं च इकारसिं वियाणाहि ।

जे वि हु कुंति अमिवा, ते तेरसिपद्विभो जिण्ण ॥ ६ ॥

चाठएमि पकरसिं, बजिज्जा अइमिं च नवपिं च ।

ऊटिं च चउत्थि वा-रमिं च कुट्टं पि पक्खायां ॥ ७ ॥

पदमी पंचमि दसमी-पषारभिकारसी वि य तहेव ।

एएसु य दिवसेसुं, सेहसु निफेदणं कुज्जा ॥ ८ ॥

नंदा जहा विजया, तुक्का पुष्पा य पंचमी होइ ।

मासेण य उच्चारे, इकिक्का वत्तए नियए ॥ ९ ॥

नंदे जए य पुणे य, सेहनिक्खमणं करे ।

नंदे भरे सुजहाए, पुणे अयासणं करे ॥ १० ॥ ६०प० ॥

धर्मकर्मोऽऽविदु तिथिवदया तिथिरेव प्राक्षा-

तिथिश्च ग्रहः प्रत्याक्यानेवेलायां वा स्यात्सा प्रमाणम्, सुयो-

व्यानुसारैर्भेदोऽपि दिवसाऽऽविद्येवकदारोः । आहुरवि-

" चाउम्मासिअवरिसं, पक्खिअपंचउत्तमोसु भागव्वा ।

ताभो तिद्धिष्ठा जसिं, उदेह सुतो न अयाभो ॥ १ ॥

पूष्वा उष्णकण्णाय, पडिकमणं तह य निअमगहणं च ।

ओप उदेह सुतो, तीरे तिहीए उ काण्णम् ॥ २ ॥

उदयमि जा तिही सा, पमाणमिअराएँ कीरमाणीए ।

आणामंगउणवत्था, मिच्छसविराहाणं पावे ॥ ३ ॥

पारासस्सुन्यादयायं-

" आदित्योदयेवेलायां, वा स्नोकाऽपि तिथिर्नैवत् ।

सा संपूर्णैति मन्वत्या, प्रजुता नोद्वे विना " ॥ १ ॥

उत्तमस्यातिवाचकप्रयोगेयं श्रूयते-

" कृते पूर्वो तिथिः कार्या, बुद्धी कार्या तयोत्तरा ।

अधीरमोक्कट्ठयाणं, कार्यो कोसागौरेह " ॥ १ ॥ इति ।

यं वैषध्याऽऽदिना पर्यादवसा आराध्या इति पदं कृत्यामि । ७०

२ आधि० । द्वितीयाऽऽदियज्जपवीं आद्यविधादिसवीयन्त्याति-

रिक्तप्रभये कादिन १, इति प्रश्ने, उत्तरम्-द्वितीयाऽऽदियज्जपण्यां

उपादेयसं संविभक्त्याणोऽञ्चोभेत्ता संभ्राव्यते, अङ्गराणि तु

आद्यविधेरन्यत्र दृष्टानि न स्मरन्ति । १५ प्र० । मासिमि पञ्चमं

तिथिं च पञ्चादि पक्कमिम् । इति भाष्योक्ता चतुःपूर्वा सर्वे आ-

दानां, किं वा लेपआद्यापकारवर्णिताः, इति प्रश्ने, उत्तरम्-

"मासिमि पञ्चमं, तिथि य पञ्चादि पक्कमिम् । इति भाष्योक्तेः

चतुःपूर्वा सर्वे आदानां संभ्राव्यन्ते, न तु लेपआद्याधिकारोक्ताः । १६

प्र० ही० २ प्रका० । यदा पञ्चमी तिथिस्तुटिता भवति तदा तत्पः

कस्यां तिथौ क्रियते, पूर्णिमायां च तुटितायां कुत्र १, इति प्रश्ने,

उत्तरम्-यदाऽऽ पञ्चमी तिथिस्तुटिता भवति, तदा तत्पः पूर्वस्यां

तिथौ क्रियते, पूर्णिमायां च तुटितायां यथावशीवस्तुदेवयोः क्रि-

तिदि

विदेशेषु कदाप्यन्यकतिपयाधिकविदेशेषु, अन्वयार्थ, इति प्रश्ने, उच्यते-
 एव-महाविदेशेषु कदाप्यन्यकतिपयाधिकविदेशेषु इति न स्वप्नाध्य-
 ते, यथाऽन्येषु विदेशेषु अन्यथाऽऽदिकथायात्, तथा तत्र विचलस-
 न्नायात्, तत्प्रतिपादाकारणकारणविधि नोपलक्ष्यते ॥ ७७० ॥ इति
 १ प्रका० । तिष्ठ एव पूर्व्यामाः पर्यन्तेन संगीर्यते, स्यात् अपि
 चेत्यत्र प्रश्ने, उच्यते-“ कुत्र तिद्दीप्य मन्जीरिम, का तिद्दी अज्ज
 वासरे ? ” इत्याद्यामानुसारं वाचिष्ठिकुलकपरम्परया च
 स्यात् अपि पूर्व्यामाः पर्यन्तेन भाष्या एवेति । २ प्र० ॥ इति १ प्रका० ।
 पूर्व्यामाभाष्यापोर्बुद्धौ पूर्व्यामाधिकौ तिधिपाराध्यन्तेन इवचङ्कि-
 यमाणाऽस्तीति केनाद्यनुक्रम, भीतातपादाः पूर्वतनीमाराध्यन्तेन
 प्रसादयति, तस्किमांति प्रश्ने, उच्यते-पूर्व्यामाभाष्यापोर्बुद्धौ
 श्रीदियिक्वेव तिधिपाराध्यन्तेन विद्दीवा । ४ प्र० ॥ इति
 ३ प्रका० । “ कुत्र तिद्दीप्य मन्जीरिम, का तिद्दी अज्ज
 वासरे ? ” इत्याद्यामानुसारं, तत्कुनाऽऽमनेऽस्ति, स
 मानप्राह प्रसादा, यतोऽत्र स्तिकाः राजसमकृषेव बध्मिन्,
 यज्जैज्जोप्रम्यन्ते इति तिथिकादशीप्रसुक्तिधियोनां खतुःपर्या-
 नां मानमाराध्यन्तेन नास्तीति प्रश्ने, उच्यते-“ कुत्र तिद्दीप्य म-
 न्जीरिम, का तिद्दी अज्ज वासरे ? ” इत्यादि गाथा आख्येति-
 त्तु सुप्रैस्ति, तद्व्याख्यायं च ७-१४-१५ । एताः सित्तरमेदात्
 यद् तिथय इति । इति तिथिकादशीप्रसुक्तिधियोनामकाराणि तु
 आकथितेऽन्यत्र न स्मिन्, तथा ह्यनपञ्चम्यकाराणि महाविशीष्य
 सन्तीति । १८० प्र० । सेन० ३ उल्ला० । “ बहुसु य तिद्दीसु य
 पवणीसु च ” अन्वयऽऽदिष्वर्थात् इत्यादि तिधिषु, अ० ३ प्र० ३ उल्ला० ।
 तिधिवुद्धि-तिथिवुद्धि-खी० । अष्टम्यादि तिधिषु च्छेदो अनेतस्या
 काराद्यन क्रियते, यतस्तदिने प्रत्ययानवशेषायां घट्टकादिकां
 सा भवति, तावत्या एवाऽऽराद्यन भवति, तदुच्यते मन्वयादीनां
 भवत्यात्, सपूर्णायास्तु विराद्यन जातं, पूर्वानेन भवत्यात् अत्र यदि
 प्रत्ययानवशेषायां विलोक्यते, तथा तु पूर्वानेन इति प्रत्ययप्यति,
 प्रत्ययानवशेषायां समप्रादानेऽपि ति स्वरमाराद्यन भवतीति
 प्रश्ने, उच्यते-“ क्वे पूर्वा तिधिः कार्या, बुद्धौ कार्या तथोच-
 रा । ” इति उमास्वातिधाचकचननमापवाद् बुद्धौ सत्यां स्व-
 ल्पाऽऽप्यनेतना तिधिः प्रमाणमिति । १८४ प्र० । सेन० ३ उल्ला० ।
 तिद्दी-तिथी-खी० । तिद्दी शब्दायै, खं प्र० १० पाठु० ।
 तिद्दु-कुतम्-अथ० । “ कुतसः क्व क्व तिद्दु ” ॥ ८ । ४ ।
 ४१६ ॥ इत्यपञ्चमे कुतःशब्दस्य ' तिद्दु ' इत्यपदेशः । कस्मादि-
 त्यर्थे, प्रा० ४ पाठ ।
 तिद्दुयथ-विद्दुवन-न० । अथस्तिर्यथैर्बुद्धेलोकप्रभेदे, भाव० ४ प्र० ।
 तिद्दुयथाविज्ञान-विद्दुवनतिष्ठक-पुं० । आमासिकयपुरे श्रीजी-
 वितकम्प्रजन्तस्वामिप्रतिमायायाम्, ती० ४३ कथय ।
 तिद्दुयथाज्ञान-विद्दुवनजाति-पुं० । अविद्यमानपुत्रितायां स्व-
 नामभवात्तायां पार्ष्णिजिनप्रतिमायायाम्, ती० ४३ कथय ।
 तीय-प्रहीत-नि० । अतिशयेन ह्यो गतोऽतीतः, पिधानवद्का-
 रणोपः वर्तमानमवतिकाण्ये, तथा० ३ उल्ला० ७० । को० । भाष० ।
 तीयदयथ-अतीतचचन-न० । कुलकामित्येकपे चोऽक्षयचनेषु
 श्राव्ये चनेन, आवा० २ भू० १ भू० १ प्र० १ उल्ला० ।
 तीर-तीर-पुं० । पर्यन्ते, ति० खू० १ उ० । तटे, उच्यते २ भू० १
 प्र० । पारे, तथा० ४ उ० १ उ० । प्रवाहायपर्यन्ते, विधे० । “ व-
 कश्रीरतिम चिद्विद्यय ” । उक्त्वातीरं उक्त्वापकपतम् । इति १ प्र० ।

शब्द-भा० । सामर्थ्ये । स्वादि०-पर०-मक०-अतिद् । “ शब्द-
 अर्थ-तर-तीर-पाराः ” ॥ ८ । ४ । ८६ ॥ इति शाङ्कोत्तरीर इत्य-
 देशः । तीरं । शब्दमिति । प्रा० ४ पाठ ।
 तु-भा० । तरणे, प्लवने, प्रथममेव च । उवादि०-पर०-सक०-
 सद् । “ इ-कुन्-आमीर ” ॥ ८ । ४ । २६० ॥ इति नृधातोर्न्य-
 स्य ईर इत्यपदेशः । तीरं । तरति । प्रा० ४ पाठ ।
 तीरगम-तीरगम-नि० । तीरं गच्छन्तीति तीरकृत्वा, अच्, सु-
 भागमच् । पारगामिनि, आवा० १ भू० ३ प्र० ३ उ० ।
 तीरद्व-तिरद्व-नि० । सव्यकथाऽऽदिप्राप्तेः संसारपारिमाणत्
 तदर्थे, दशा० २ प्र० ।
 तीरिद्वि(ए)-तिरादिन्-नि० । तीरं पारं भवायैवस्थाप्येत इ-
 त्येवशीलस्तीरार्थी, तीरस्थाप्यो वा, तीरस्थितिरिति प्राकृत-
 त्वात् । तीरिद्वी इति । स्वा ४ डा० १ उ० । सुप्र० । भवायैव-
 तितोर्थी, दशा० २ प्र० ।
 तीरगुत्-तीरगुत्-पुं० । विदेशजनपदेषु, “ इद्वे भारदे काले
 पुष्यद्वेसे विदेशो नाम जणुवन्नो, संपकाले तिरगुत्तद्वेसे चि
 प्रणति । ” ती० १ कथय ।
 तीरिषा-तिरिषिन्-अथ० । वावज्जीवमाराधयेत्यर्थे, कथ०
 ५ प्र० ।
 तीरिय-तिरिय-नि० । पूर्वेऽपि प्रत्याव्यानकाशावचौ किञ्चि-
 दधिककालावस्थानेन तीरं गीते, प्रश्ने ६ द्वार । आवा० । “ यता
 निष्कसुपडमा नीरिया भवत् । ” पूर्वेऽपि तदर्थो
 स्तोकाशावस्थानात्तीरिता भवति । दशा० १ तथा । आ० खू० ।
 समाप्ते, अथ० १ उ० ।
 तीसद्वुत्त-विशामुत्त-नि० । विशतं मुहुर्वाऽऽमकमागो ये-
 र्नां तानि तथा । विशामुत्तानि चावकान्तेन सह गुणमानन-
 क्त, तथा० ३ उ० ।
 तीसगुत्-तिष्यगुत्-पुं० । राजगृहमगरवास्तवस्य वसुनामाऽऽ-
 चार्यस्य स्वनामभवाते शिष्ये, स च जीवमादेष्टिकानां निवृत्तानां
 धर्माऽऽचार्यः । विधे० । प्रा० क० । उच्य० । तथा० । प्रा० म० ।
 प्रा० खू० । तद्वक्तव्यता हेतुना “ जीवपयसिय ” शब्देऽस्मि-
 न्नेव भागे १५४४ पृष्ठे उक्ता ।
 तीसजद्व-तिष्यपुत्त-पुं० । माउरसगोत्रस्याऽऽवेसंभूताविजय-
 स्थविरस्य स्वनामभवाते शिष्ये, कथ० ८ कृण ।
 तीसद्वानिस्सद्ध-विशद्वानिःशद्व-नि० । मायानिदानमिष्यात्-
 श्यमकपशद्वमपरिद्वेते, पा० ।
 तीसद्वानिस्सद्धो (३१)
 शब्दते वाच्यते प्राणी यमिरेति शब्दमिति । कल्पस्तोत्राऽऽ-
 द्धिनि, भावस्तु भावाऽऽशीनि । निगन्तानि शब्दानि यस्य स
 निःशद्वः । स वैकशद्वयपेक्षयाऽपि स्वादिप्याह-नीति स तानि
 शब्दानि च विशद्वयानि, तेषु विश्वे निःशद्वः विशद्वानिःश-
 द्वः । तत्र भावाशब्दस्य-भावा निवृत्तिः, सैव शद्वं भावाशब्द-
 म् । नितरां दायते सूयते मोक्षकामनिःचमद्वययोऽऽदिसाध-
 कुलकामकम्पतलतलनमनेन देवद्विदिप्राधान्यपारणामिनिशि-
 तास्तनेति निवृत्तं, तदेव शद्वं निदानशब्दम् । मिष्याद्वैगंश-
 द्वय-मिष्या विपरिती, दर्शनं तस्यानवबोधकत्वं मिष्याद्वयो-
 नं, तदेव शद्वं मिष्याद्वैगंशद्वयमिति । (२३) पा० ।

पं नामगोयस्त सि चवणयाए, किमंग । पुण अभिगण-
 चंदननमसणपडिपुच्छणपञ्जुवासणयाए ० जाव गहणयाए;
 तं गच्छामो धं देवाणुपिपा । धेरे जगवंते वेदाधो, उरुसामो
 ० जाव पञ्जुवासामो, एयाणं इहजवे परभवे ० जाव आणुगा-
 मियचाए भविस्तइ सि कहु अद्यमद्यस्त अंतिए एयमइं
 पणिसुणंति, पदिमुणित्ता जेणव सयाइं गेहाइं, तेणेव उवा-
 गच्छंति, उवागच्छइत्ता एहाया कयवद्विकम्मा कयकोठयमं-
 गलपायाच्छत्ता सुक्कपावेसाइं मेगद्धाइं वत्याइं पवराइं परि-
 हिया अप्पपहग्याजरणाहोकिंयसरीरा सएहिं सएहिं गेहेहिं तो
 पदिनिक्खपंति, पदिनिक्खमइत्ता एयायओ मेलायंति, पाय-
 बिहारचारेणं तुंगियाए नयरीए मज्जं मज्जेणं निगच्छंति,
 निगच्छइत्ता जेणव पुण्णवइंए नाम वेए हंत्या, तेणेव
 उवागच्छंति, उवागच्छइत्ता धेरे भगवंतो पंचविहेणं अजि-
 गमेधं अजिगच्छंति । तं जहा-सचिचाणं दम्भाणं विउस-
 रणया, अचिचाणं दम्भाणं अविउसरणयाए, एगसादि-
 एणं उचारासंग करणेणं चक्कुप्फास अंजलिपगहणं मण-
 सा एगचीकरणेणं जेणव धेरा भगवंतो तेणेव उवागच्छंति,
 उवागच्छइत्ता तिक्खुतो आयाहिणपयाहिणं करंति ० जाव
 तिबिहाए पञ्जुवासणयाए पञ्जुवासंति । तए खं ते येरा
 जगवंतो तदिं सणोवासयाणं तोमे य महइ महासियाए
 परिसाए चाठज्जायं धम्मं परिकरंति । चहुइंकेसिमासिस्स ०
 जाव सयथोवासइत्ताए आणाए आराहए भवइं ० जाव
 धम्मो कहिओ ॥

(पदिमुणोति सि) अभ्युपगच्छति । (सयाइं ति) स्वकीयानि ।
 (कयवद्विकम्प सि) स्थानान्तरं कृतं धर्मिकं यैः स्वयुहदे-
 वतानां ते तथा । (कयकोठयमंगलपायिच्छ सि) कृतानि
 कौतुकमाह्वयान्येव प्रायश्चित्तानि दुःस्वप्नाऽऽदिबिघातार्थमव-
 हय करणीयत्वाद्येव ते तथा । अन्ये स्वाहुः- (पायच्छुण सि) पादेन
 पादे वा, ह्रस्वाच्चकुटोपचारद्वाराय पादच्छुसाः, कृतकौतुकमङ्गला-
 न्कृते पादच्छुसाश्चेति विग्रहः । अत्र कौतुकानि सर्वातिलकाऽऽ-
 हीनि, मङ्गलानि तु सिक्तार्थकदृश्यकृतद्वयोऽभूराऽऽहीनि । (सुक्-
 कपावेसाइं ति) शुद्धाऽऽस्मानो वेध्याणि वेध्यांस्तानि । अथवा-
 च्छानि च तानि प्रावेशयानि च राजाऽऽदिसमावेशोचितानि
 शुक्लाश्चेत्तानि । (वत्याइं पवराइं परिहिय सि) कवि-
 दहयते । कविश्च- (वत्याइं पवरपरिहिय सि) तत्र प्रथमपाठो
 व्यक्तः, द्वितीयस्तु प्रवरं यथा भवतीत्येवं परिहियतः प्रवर-
 परिहियतः । (पावबिहारचारेणं ति) पादबिहारं, न यानविहा-
 रेण, यस्मात् प्रथमं स तथा तेन । (अभिगमयं ति) प्रतिपत्त्या
 अभिगच्छन्ति समीपं गच्छन्ति । (सचिसाणं ति) पुण्य-
 सत्त्वमङ्गलाऽऽहीनाम् । (विउसरणयाए सि) व्यथसङ्कनया त्यागं ।
 (आंचसाणं ति) वस्त्रमुक्किकामाम् । (अविउसरणया ति)
 अत्यागेन । (एगसादियमं ति) अनेकोपरीयशाटकानां नि-
 वेधाद्यमुक्तम् । (उचारासंगकरणेणं ति) उचारासक्य उचरी-
 चस्य देहेऽथासविशेषः । चहुःस्वपथो दृषियते । (एगचीकरणं यं

ति) अनेकत्वस्यानेकाऽऽहम्भनत्वस्यैकत्वकरणमेकालम्भनत्व-
 करणमेकत्वोकरणं, तेन । (तिबिहाए पञ्जुवासणया एणं) इह
 पञ्जुवासनाप्रेषिष्यं मनोवाक्पायभेदादिति । (महइमहासियाए
 सि) आत्मन्ययस्य स्वाधिकत्वाद् महति महत्याः । भ० २
 श० ५ उ० ।
 तुंगियाय-तुम्हिकायन-पुं० । तुम्हिकोत्राप्ये च्छुषै, क-
 ट्य० ८ कृण ।
 तुंगी-देही-रात्रौ, दे० ना० ५ वर्गं १४ गाथा ।
 तुंड-तुएट-न० । मुण, विणे० । आ० क० । पुरोनागे, नि० च्छु० ।
 " सयं से धूना समदस्स तुंने ठिता " नि० च्छु० १ उ० ।
 मास्ये, दे० ना० ५ वर्गं १४ गाथा ।
 तुंनिक-तुंगिक-पुं० । वेत्ताकूलवास्तव्ये स्वनामक्याते वणि-
 जि. आ० क० । (' जचासिद्ध ' शब्देऽस्मिन्नेव भागे १३ए०
 पृष्ठे कथा)
 तुंनार-देही-मधुरादिभे, दे० ना० ५ वर्गं १४ गाथा ।
 तुंनूअ-देही-जोणंघट, दे० ना० ५ वर्गं १४ गाथा ।
 तुंनुसदिअ-देही-स्वरायुके, दे० ना० ५ वर्गं ३६ गाथा ।
 तुंन-देही-उदरे, दे० ना० ५ वर्गं १४ गाथा ।
 तुंदपरिमिय-तुन्दपरिमित-वि० । उदरभरणधरे, सूत्र० १०
 पु० ७ अ० ।
 तुंदिस-तुम्हिस-वि० । तुन्दमस्यास्तीति तुम्हिसः । यथेत्सित-
 भोजनेन बर्हिनादरे, उच० ७ अ० ।
 तुंव-तुम्-न० । अलाऽऽवायु, ह्य० १ छु० १ अ० । रा० नि० च्छु० ।
 " अलाऽऽवायुः, स० १२ स० । आवा० शुकटाभयपुं-
 " जेण कुंभं भावसे, तं पुरिंसे भावरेण रक्कंउजा । न हि तुं-
 म्मि विणुडे, अरया साहारया हौंन ॥ १ ॥ " आ० म० १ अ० १
 काए । कपयत्थाऽपि । अत्रु० । उच० । स्थाम् ।
 तुंवगाय-तुम्हज्ञान-न० । अ वाट्टाह्मप्रतिपादके षष्ठेऽध्याये,
 ह्य० १ छु० १ अ० । आ० च्छु० । (' कम्म ' शब्दे चैतत् सूती-
 यभागे ३३२ पृष्ठे उक्तम्)
 तुंनर-तुम्ह-वि० । कथं आमे, " जह तदणुअंभवरो, तुंनर-
 कविच्छस वा जंवारिसमां । (१२) " उच ३६ अ० ।
 तुंनरफल-तुम्हफल-न० । हरीनकीप्रभुनिपु, वृ० १ उ० ।
 तुंनवणुगमा-तुम्हवनप्राप-पुं० । स्वनामक्याते आमे, यत्र सु-
 नन्दांमथानां साथानां भार्या मुक्खा धनगिरिणा दीक्षा गृही-
 ता । कए० १ कृणा. आ० च्छु० । कृणा. आ० म० ।
 तुंनवीण-तुम्हवीण-वि० । तुम्हयुक्ता वीणा येषां ते तुम्हवी-
 णाः । तुम्हवीणावादेकं, जीव० ३ प्रति० ४ उ० ।
 तुंनवीणिय-तुम्हवीणिय-वि० । तुम्हयुक्ताया वीणाया वाद्-
 के, रा० । आवा० । प्रव० । ह्य० । अत्रु० ।
 तुंनसाग-तुम्हसाग-पुं० । स्वनामक्याते शाकबिरोधे, उच०
 २ अ० ।
 तुंवा-तुम्वा-आ० । अमरव बलस्य च शोकपाशानामप्रमहि-
 धीनां वाच्यमरपरिपदे, ह्य० ३ डा० २ उ० । अन्वया ह्य-

तुंवा

येष्व स सामानिकप्रमदिवीणां चाम्यन्तरपरिवधि, स्थानं ३ ज्ञां २ ७० ।

तुंवाग-तुम्बाक-न० । त्वस्मिन्नाऽम्भवेति, आकार्यां तुल-स्वां च । स्त्री० । दश० ५ ४० । १ ७० ।

तुंबिणी-तुम्बिनी-स्त्री० । वङ्गादिभ्यो, आच्वा० । १ सु० । अ० ५ ७० ।

तुंबिणी-देशी-मनुपटले, उदकले च । दे० ना० ५ वर्ग २३ गाथा ।

तुंबी-देशी-अठ्ठाध्याय, दे० ना० ५ वर्ग १५ गाथा ।

तुम्बु-तुम्बुक-तुं० । श्रीसुमतेयेषु, स च श्वेतवर्णो गदमवाहन-अनुजुजो वरदशकियुक्त्वाणिष्ठाण्यो, यदानागपाशयुक्-चासपाणिष्ठाण्यन्तः । प्रथ० २६ द्वार । शकस्य देवैश्च स्व गणध्यां-मीकाधिपतौ, स्थानं ७ डा० । तूर्तीय गन्धर्व, प्रज्ञा १ पर । वृ-कविषयो, स० ७ स० ।

तुम्बेअ-तुम्बेक-न० । क्राताऽध्ययनभेदे, आच्वा० ४ म० ।

तुम्ब-तुम्ब-त्रि० । असारे, भाव० ६ अ० । पं० ७० । अल्पे, ३० ६ श० ३३ ७० । प्रथम० । उम्भते, न तुम्बो भवेद्योगात् न-स्वेद । सूच० १ सु० । १५ अ० । अनुर्थो नवमीचतुर्वशीकपास्तु ति-धियु, चं० प्र० १० पाहु० । इ० प० । सू० प्र० । रिके, स च क-र्यानां निर्धेनो जहाऽऽदिरहितो घटाऽऽदिभ्यो, भावतो जहाऽऽदिर-हितः । आच्वा० १ सु० २ अ० ६ ७० । रुमके, काश्टाहरकाऽऽदी, अधवा-० "क्रिदिधवधेनोपेनो, जाय-व्ययत्नाभिन्तः । तेजस्वी भविमान् अयात्, पूर्वेस्तुच्छो विपयेयात् ॥ १ ॥ " इत्युक्त्वाकणे-अर्थे, आच्वा० १ सु० २ अ० ६ ७० । अवशुक्ते, दे० ना० ५ वर्ग १५ गाथा ।

तुम्ब-देशी-रञ्जते, दे० ना० ४ वर्ग १५ गाथा ।

तुम्बकहणा-तुम्बकधना-स्त्री० । अपरिणतदेशनानाम, पं० ७० ४ द्वार ।

तुम्बकुल-तुम्बकुल-त्रि० । अनुपुतुम्बे, कल्प० ३ रूप । चा-यङानाऽदीनां कृते, न० । स्थानं २ ज्ञा० । प्रा० म० ।

तुम्बाग-तुम्बाक-त्रि० । अगम्यरी, पञ्जा० ३ विषा० प्रा० चू० । अ० म० । आच्वा० ।

तुम्ब-तुम्ब-न० । विस्तारतायाम, प्र० १२ ज्ञा० ३ उ० ।

तुम्बाय-देशी-रञ्जते, दे० ना० ५ वर्ग १५ गाथा ।

तुम्बा-तुम्बा-त्रि० । तुम्बं हीम रूपमाकरो यत् स तु-च्छरूपः । हीनाऽऽकारे, स्थानं ४ डा० ४ उ० ।

तुम्बु-तुम्बा-त्रि० । तुम्बुचिप्रणीतवचने, कल्प्या० १५ अर्था० ।

तुम्बोभासि(ण्)-तुम्बायपासिन्-त्रि० । तुम्बो भनभृगाऽऽदि-रदितोऽत एव त्विनिजकवात् तुम्बायभासो । कपुण्ड्रम-पूर्णाभभासिनि, स्थानं ४ डा० ४ उ० ।

तुम्बोसदि जकलथाया-तुम्बीधिपञ्जला-स्त्री० । अस्तार-नामीवर्धनां प्रज्ञायुक्ते उपभोगपरिजोगिचित्तित्त्वत्वात्तिसारे, उच० १ अ० ७ अ० ३ ४ द्वारणम् " एगो केसरकजगो, से गाभो काद, राधा निगभो, आनयं वेधक, ततो वारिप इतो आयद, रजा

कोत्रगेष पोद्द फाभियं, केत्तियाओ कादयाओ होऽज ति, नव-रि फेणुं, मयं न किंचि अदि । " आच० ६ अ० । अ० १० । तुम्बा-तुम्बे-न० । वाद्यभेदे, सू० प्र० १० पाहु० ।

तुम्बा-तव-वद्-त्रि० । "कांसकुम्बयां तव-तुम्बा-तुम्बाः " ॥ ८ ॥ ३७२ ॥ इति कांसकुम्बयां सह तुम्बवद्स्तुम्ब इत्यादेशः । प्रा० ५ पाद ।

तुम्ब-तुम्बा-तुम्बा-त्रि० । भेदे, विषा० तुम्बा-पर०-सक०-सेह । "श-काऽऽदीनां त्रिवम् " ॥ ४ ॥ ३३० ॥ इति त्रिवम् । प्रा० ५ पाद । तुम्बाति व्यवच्छिद्यते जीवतां जीवितमिति शेषः । सूच० १ सु० २ अ० १ उ० । तुम्बाति व्यवचनो सूच० १ सु० २ अ० १ उ० । जीवितानुभवने, सूच० १ सु० १ अ० १ उ० । शोर्देवपनयेव आत्मनः पृथक्कुर्यात्पितृव्यज्ज्ञात् । सूच० १ सु० १ अ० १ उ० । तुम्ब-त्रि० । संतुष्टे, उच० १२ अ० । तोषं कृतवानि, आ० म० १ अ० १ अयद । प्रौ० । जी० । ज० । रा० । आच्वा० । ज्ञा० । उच० । सन्तोषं प्राप्ते, कल्प० १ रूप ।

तुम्बि-तुम्बि-स्त्री० । संतोषे, कल्प० १ रूप । मनःप्रसत्तौ, कल्प० ६ रूप । नववाः तुम्बिः-प्रकृत्युपादानकालभोगाऽऽद्याः, अन्मःस-त्तिलोच्युद्यधपत्पर्यायवाच्याऽस्तत्र आपथामिकाः । शब्दाऽऽदि-विषयोपरतवच्छाजिनरक्षकप्रयोगहितसाधैवद्शीनहेतुम्बमानः पञ्ज बाह्यास्तुपथ्यः । ताञ्च पारस्तुपारपारापारास्तुचमभ्यउच-आगमःशब्दयपदेश्या इति । स्थानं १५ स्थो० । उत्सवे, नि० १ सु० १ वर्ग १ अ० ।

तुम्ब-तुम्बा-त्रि० । भेदे, तुम्बा-पर०-सक०-सेह । " तुम्बे-स्तोत्र-तुम्ब-तुम्ब-तुम्बोस्तुम्बोस्तुम्ब-निस्तुम्ब-स्तुम्बोस्तुम्बाः " ॥ ७ ॥ ११६ ॥ इति 'तुम्बास्तोरते नवाऽऽदियाः । प्रा० ५ पादा

तुम्बि-तुम्बि-न० । तूर्प्ये, जं० ३ चक० । प्रौ० । स्थानं । द्वि-त्तुम्बे, आ० म० १ अ० १ अयद । वेणुषीणामुदकाऽऽदितुम्बि अ-तोषेणु, रा० । पदहाऽदी, स्थानं २ डा० । प्रातोष, रा० । प्रा० म० । जी० । प्रज्ञा० । वादिषे, ज्ञा० १ सु० १ उ० । कल्प० । तवितस्तन्त्रीतलतात्तमिन्नवादिषे, कल्प० १ रूप । जं० । स्थानं ३ अ० । प्रौ० । रा० । अनुपस्थित्य लक्ष्मण्येने तुम्बिताः, कर्म० ५ कर्म० । जं० । कल्प० । स्थानं । अनु० । उयोः जी० । आ-तुम्बासिकायाम, स्त्री० । रा० । ज्ञा० । स्थानं । आच्वा० । सं० । प्रौ० । सं० । उच० । प्रज्ञा० । जं० । म० । अमरस्य सामानि-कानामव्यन्तरपरिवधि, स्थानं ६ ज्ञा० २ उ० । "तुम्बिं चिगलं ।" इति देशोपात्ता । नि० चू० ३ उ० ।

तुम्बिपंग-तुम्बितान्ग-न० । अनुपस्थित्य लक्ष्मण्येनपूर्वे, स्थानं २ ज्ञा० ५ अ० । "अउरासी० तुम्बस्यसहस्रांसे से एषे तुम्बज्जंभो" अनु० । जं० । कर्म० । म० । सुवसस्तुम्बायार् अस्तेरवतयोरकर्म-स्त्वयि च जासिचि कल्पवृक्षे, तं० । प्राच० । जी० । ति० । सं० । तुम्बितानि तूर्पोधि तक्कणत्वात् तुम्बितान्गः । तूर्पेय्याधि, उक्तं च- " मणोरुपमजर्ज, सुदृषेभं आयुषाणि निगेषु ३ । तुम्बिपंगे-स्तु य संगत-तुम्बियाई बहुपुण्यगात्रां १ ॥ " स्थानं १ ज्ञा० । तुम्बिपंग-देशी-तुम्बाऽऽद्याऽऽद्यत्तुम्बिपंगे, दे० ना० ५ वर्ग १६ गाथा

तुम्बा-तुम्बा-त्रि० । स्त्रीवचनकर्मकौटि, नं० । आच्वा० । आ० चू० । प्रज्ञा० । अनु० । आ० म० ।

तुयावहृत्ता-तोदयित्वा-अन्व० । तोदं कृत्वा 'व्यथासुव्याघ' वा प्रत्यासा हीयते मुनिभक्त्युत्पन्न स्वामरचक्रकेलेष सा तथा । प्रमत्तमावेदं, कथा० ३ ता० २ उ० ।

तुयद्-तुय्याकम्-ति० । " तु-यो-ने-तुयद्-तुयं० " ॥ ८ । ३ । १०० ॥ इत्यादिना ज्ञाना सहितस्य युष्मदस्तुद् इत्यादेशः । प्रा० ३ पाद ।

तुये-तुयम्-वि० । " मे-तुय्मे-तुय्-तुयं० " ॥ ८ । ३ । १०१ ॥ इत्यादिना ज्ञाना सहितस्य युष्मदस्तुद् इत्यादेशः । प्रा० ३ पाद ।

तुयेहि-तुय्याभिः-वि० । " मे-तुय्मेहि-उज्जेहि-उज्जेहि-तुयेहि-हि " ॥ ८ । ३ । १०२ ॥ इत्यादिना भिन्ना सहितस्य युष्मदस्तुद् इत्यादेशः । प्रा० ३ पाद ।

तुरंत-स्वरमात्र-वि० । " तुरोऽप्यादौ " ॥ ८ । ४ । १०३ ॥ इति आत्मादी परतस्वरशब्दस्य तुर इत्यादेशः । संज्ञाव्यति, प्रा० ४ पाद । शिबि, नं० ।

तुरग-तुरग-पुं० । अश्वे, अशु० । कल्प० । औ० । प्रथ० । रा० । तुरगा आटव्या महाकायाः पशवः परसरोति पर्वायाः । ज० ११ शा० ११ उ० ।

तुरगमुद्-तुरगमुस्-पुं० । अनायंदेशविशेष, प्रथ० २५ द्वार । " केकयिकीयहयमुद्-अरमुद् तद् तुरगमैतदयमुद् वा । " सूत्र० २ सु० १ अ० ।

तुरगमिदग-तुरगमिदक-पुं० । धर्मसंज्ञारहिते अनायंदेशविशेषे, सूत्र० १ सु० ५ अ० १ उ० ।

तुरगारोहणसिक्त्वा-तुरगारोहणसिक्त्वा-स्त्री० । तुरगारोहण-विषयकशिक्षाभेदे, कल्प० ७ कृण ।

तुरगुंघ-तुरगुंघ-पुं० । त्रींश्रयजीवभेदे, प्रज्ञा० १ पद ।

तुरय-तुरग-पुं० । ' तुरय ' शब्दार्थे, अशु० ।

तुरा-स्वरा-स्त्री० । वेधे, असीदलाभाय विरम्यासहने च । वाच० । " आत्वर सर्वकार्येषु, त्वरा कार्यविनाशिनी । त्वरमानेन सुखेण, मयूरो वायस्कीकृतः ॥ १ ॥ " आ० सू० १ अ० ।

तुरिमिणी-तुरिमिणी-स्त्री० । भारतवर्षे स्वनामकथातार्था नग-यांश्च, दश० ३ त्रय । " पुरी तुरिमिणी तत्र, जितशत्रुनेराधि-पः । अजाकृतो द्विजो दत्तः, कालिकाऽऽचार्यजामिजः ॥ १ ॥ " आ० क० । तुरिमिणीनगर्यानुपसर्गकारी तक्षकजने नृपात् हतमथितविप्रश्रयः । सू० ४ उ० ।

तुरिय-स्वरित-न० । " तुरोऽप्यादौ " ॥ ८ । ४ । ७१ ॥ इति स्वरशब्दस्य 'तुर' इत्यादेशः । प्रा० ४ पाद । शिबि, रा० । आ० म० । प्रञ्ज० म० । अशु० । ज्ञा० । त्वरा संज्ञाता मन्वः । त्वरायुजे, म० ३ श्रु० २ उ० । ज्ञा० । रा० । जी० । औत्सुक्यवश्या-म्, कल्प० २ कृण । आकृते च । वाच० ।

तुये-वि० । मेरीसूत्ररूपटकरताज्ञाऽऽदिषु, उच० २३ अ० । इन्द्रशमकरस्यैसकृताः । स वाच्यम्- " मेमात्मकुंभप्र-हल-कर्मवक्रादिपुण्ड्रकसंज्ञाः । काहलसंज्ञिमा वंसी, संको पञ्चको व कारभ्रमं ॥ १ ॥ " आ० म० १ अ० १ अक्षर ।

तुरियगद्-स्वरितगति-स्त्री० । मानसीःसुखप्रवर्तितवेगवद्गती, म० ३ श्रु० २ उ० । " तुरियगदं शिष्यगदं " । विष्णुसारेन्द्रकोर-मितगस्यमितवाहृन्कोः पौरस्ये शोकपात्रे, कथा० ४ ज्ञा० १ उ० । म० ।

तुरियजासि (ष)-स्वरितभाषिष्-वि० । भाषिषेकजाषिषि, प्राचा० ३ सु० १ सू० ४ म० २ उ० ।

तुरिया-तुरिता-स्त्री० । बाहुरक्षिकायाम्, औ० ।

तुरी-देशी-पाने, तृक्षिकानामुपकरणे, दे० ना० ४ वर्ग २२ गाथा ।

तुरक-तुरक-न० । सिङ्घके, ज्ञा० १ सु० १ अ० । जी० । आ० म० । म० ।

तुरकधूव-तुरकधूप-पुं० । सेङ्घककृषे धूवे, उच० १ म० । तुरकव-तुरकव-न० । सिङ्घकानिधाने गम्बुजस्ये, स० ३४ स० । औ० । प्रज्ञा० । जं० । रा० ।

तुल-तुल-धा० । सम्माने । सुरा०-उम० । पक्षे-प्रावि०-पर०-सक०-सेद । वाच० । " तुलेरोहामः " ॥ ८ । ४ । १०४ ॥ इति पथतस्य तुलेरोहाम इत्यादेशः । ' मोहामह ' । पक्षे-तुल-ह । ' प्रा० ४ पाद ।

तुलगा-देशी-काकताह्वये, दे० ना० ५ वर्ग १४ गाथा ।

तुलगा-तुलगा-स्त्री० । परिच्छेदे, " जहा इमेहि दसहि अंगे-हि पदलोहिं सुरिओ उडुति, तदा तं कालं तुलेति " नि० सू० २ उ० पञ्च तुलगा जिनकपे सञ्जाता, ' तवेण इत्यादि । तुल-गा, भावना, परिकर्म वेकायाः । विशेषे । व्य० । नि० सू० । पं० सू० । ध० । कथा० । उच० । (प्रथमाऽऽदि तुलगाया तोल-यित्वैव प्रजाजनीयः शिष्य इति ' पञ्चाजणा ' शब्धे वच्यते)

तुलसी-तुलसी-स्त्री० । पत्रिकाविशेषे, प्रथ० ४ द्वार । " कडी आदह सीसी, तुलसी तरह माउलिगा य । " प्रज्ञा० १ पद । कथा० । पञ्चा० । सरसलतायाम्, दे० ना० ४ वर्ग १४ गाथा । गुच्छविशेषे, प्राचा० १ सु० १ अ० ५ उ० ।

तुला-तुला-स्त्री० । औपम्ये, सूत्र० ३ सु० ३ अ० । " एतं तु-लामर्थेसि इह संनिगया इतिवा जावकंति । " का पुनरसौ तुलाः, यथाऽप्युल्ला हीयो (पंचपल धरणगस्त य स्ति) त्रियने येन तद्रूपरत्नं, धरयमेव धरणकं, येन धृत्वा तोल्यते तदित्यर्थः । तस्य प्रमापे पञ्च पलानि कर्तव्यानि । ततः समाचकरये धर-तस्य तुलार्था संयोगिते स्ति यत्र प्रदेष्टे तुला । त्रियमगाया स-मा अथति, नैकस्तिवापि पक्षे अत्रतः पृष्टतो वा नता उन्नता वा अर्थात्, तत्र प्रदेष्टे समाचकरये-समतलसामगपरिज्ञान-

संमति तुलामानमाद-
पणतीस द्वादशपलिया, द्वादश वाचपरंऽतुला दीहा ।
पंचपल धरणगस्त य, ममायकरये तुला द्वोः ॥

सुगमितानां पञ्चविंशत्यसंख्यानां लोदपलानामस्यर्थे ज्ञैः कृद्नेन निर्मापता, तुला सुवृत्ता, विषमोक्षत्वहीना इत्य-र्थः । इत्यस्यपुल्ला हीयो (पंचपल धरणगस्त य स्ति) त्रियने येन तद्रूपरत्नं, धरयमेव धरणकं, येन धृत्वा तोल्यते तदित्यर्थः । तस्य प्रमापे पञ्च पलानि कर्तव्यानि । ततः समाचकरये धर-तस्य तुलार्था संयोगिते स्ति यत्र प्रदेष्टे तुला । त्रियमगाया स-मा अथति, नैकस्तिवापि पक्षे अत्रतः पृष्टतो वा नता उन्नता वा अर्थात्, तत्र प्रदेष्टे समाचकरये-समतलसामगपरिज्ञान-

निमित्तरेखाकरणे, तुला परिपूर्णा भवति । तस्यां चैवभूना-
यां तुलायां समकरणेरेखामपहाय शेषा रेखाः पञ्चविंश-
तिभवेति ।

तथा व्याऽऽह-

सद्वगोष्ण तुलाय, लेह्याभ्रो पंचवीमई ह्येति ।
चत्वारि य लेहाभ्रो, जाभ्रो नंदीपिण्डाभ्रो ॥

तुलायां तौल्यपरिमाणसूचिकाः सर्वांग्रेण सर्वसंरूप्यया, रे-
खाः पञ्चविंशतिभवेति । तासां च पञ्चविंशतिभवेत्कृत्यानां रे-
खाणां मध्ये या रेखाः नन्दीपिण्डाः कुण्डिकायुक्ताः, ताभ्यनक्षो
वेदितव्याः ।

तत्र पञ्चविंशतिभेद रेखाः प्रकथयति--

समकरणि अद्भकरिखा, तत्रे करिमुच्यता य चत्वारि ।
तत्रो पलुचराभो, जाव यदसग लि लेहाभ्रो ॥
वारसिया पञ्चरसी, बीमग एचो दसुगत अद्भ ।
एवं सन्वसमासो, सेह्याणं पञ्चवीमं तु ॥

तुलायां प्रथमा रेखा तावत् समकरणा भवति, यत्र प्रदेशे
भरखकसंज्ञिता तुला भ्रियमाणाना समा नवति तत्र प्रदेशे
समताराविहानार्थमेका रेखा भवतीत्यर्थः । सा पञ्चविंशतिभवेत्-
कृत्याणानेव गद्यते, तस्याः समतारापरिक्षान्तिनामसतया नौदय-
वस्तुपरिमाणेऽनुवयोगात् । ततः प्रथमा रेखा अर्धकरणा अर्ध-
करकेपरिमाणसूचिका ज्ञेयति । ततः कर्षोत्तरा कर्षाऽऽर्धकैक-
पर्ययसूचिकाश्चतस्रो रेखा भवन्ति । नचयान्तिनीत्याः कर्षकपरि-
परिमाणसूचिका, नृतीया द्विकपर्ययसूचिका, चतुर्थी त्रिकपर्ययसूचिका,
पञ्चमी चतुःकर्षसूचिका, पलसूचिकेत्यर्थः । (तत्रो इत्यादि)
ततः पञ्चमरेखाल ऊर्ध्व रेखाः पर्यायव्याः, एकैकपलसूचिका-
कालावद्वेलेया यावद्दशकर्मित दशपलसूचिका रेखा । तद्य-
था-पट्टी रेखा द्विपलसूचिका, सप्तमी त्रिपलसूचिका, अष्टमी
चतुःपलसूचिका, नवमी पञ्चपलसूचिका, एकादशी सप्तपल-
सूचिका, द्वादशी अष्टपलसूचिका, त्रयोदशी नवपलसूचिका, च-
तुर्दशी दशपलसूचिका । (वारसेत्यादि) ततः पञ्चदशी रेखा
द्वादशपलसूचिका, षोडशी पञ्चदशपलसूचिका, सप्तदशी विंश-
तिपलसूचिका । (एतेो दसुचरा अर्ध रत्न) अत्र ऊर्ध्वमथी रेखा
दशान्तराः, दशकनुद्धा पञ्चपरिमाणसूचिकाः । नचथा-
अष्टादशी रेखा त्रिंशत्पलसूचिका, एकाविंशतिनामा च-
त्वारिंशत्पलसूचिका, विंशतिनामा पञ्चाशत्पलसूचिका,
एकविंशतिनामा षोडशपलसूचिका, उर्वीशतिनामा सप्तविं-
शत्पलसूचिका, त्रयोविंशतिनामा अष्टविंशत्पलसूचिका, चतुर्विंश-
तिनामा नवविंशत्पलसूचिका, पञ्चविंशतिनामा पञ्चदशान-
सूचिका, शतिकाकाण्डे पञ्चविंशतिनामा रेखा ज्ञेयतीत्यर्थः ।
एवमुक्तं प्रकारेण रेखाणां सर्वसमासः सर्वसंज्ञकः, सर्वसंख-
त्यर्थः । पञ्चविंशतिभेदिति ।

यदुक्तं-पञ्चविंशतिरेखाणां मध्ये चतस्रो रेखा नन्दीपिण-
डिका इति, नन्द्याचिखवासुगाह-

पंचसु य पञ्चमगे, तान्मग पञ्चामगे य लेहाभ्यां ।
नंदीपिण्डिकाभ्यां, भेसाभो लउउलेहाभ्रो ॥
पञ्चसु पञ्चदशसु त्रिंशति पञ्चाशति च चत्वारिंशतान् नन्दीपिण-
डिकाः । किमुक्तं भवति ?-पञ्चपरिमाणसूचिकाः, पञ्चदश-

सपरिमाणसूचिका, त्रिंशत्पलपरिमाणसूचिका, पञ्चाशत्पलप-
रिमाणसूचिका, एताश्चतस्रो रेखाः कुण्डिकायुक्ताः, दोषा
एकविंशतिसङ्ख्या भूजवः । तदेवमुक्तं तुलास्वरूपम् । ज्यो०
१ पाद० । यद्वाही द्वाःशतकाष्टे, पलशते जायते, भेसाचितः
सप्तमं दशौ, वाच० ।

तुलासम-तुलासम-पुं० । अरकद्विष्टे, यथा तुला समस्थित
न चाप्रतं न वा पुरतो नमति, सा इवाऽयं रागद्वेषविभुको मा-
नापमानसूचकतुलाऽऽदिषु समः । ३० ६ ७० । नि० चू० ।

तुल्यिप-तुल्यित-त्रि० । शुणिते, तं० । उत्त० ।

तुलेऊए-तौल्ययित्वा-अव्य० । सप्तद्वे त्रिभिःपेय्यैश्च, ३०१ ३०१

तुल्य-तुल्य-त० । सदृश, औ० । समाने, विशे० । एककाले,
न० । प्रह्ला० ।

तुल्यचरित्त-तुल्यचरित्र-त्रि० । समानसामयिकाऽऽद्विसंयमे,
३० ६ ३० ।

तुल्यद्विप-तुल्यद्विष्टत-त्रि० । परस्परापेक्षया समानाऽऽद्युष्के,
म० ३३ श० १ ३० ।

तुल्यय-तुल्यक-त्रि० । तुल्यमेव तुल्यकम् । समे, ज० १० श०
७ ३० ।

अथ तुल्यताऽभिधानार्थमाह-

रायगिहे० जाव परिसा पदिगया, गोयमाऽऽदिः समो भ-
गवं महावीरे भगवं गोयमं अर्धमेतेषा एवं च्यासां ।-चिरसेमि-
द्धो मि मे गोयमा !, चिरमंयुतो मि मे गोयमा !, (चरपरि-
चिता मि मे गोयमा !, चिरजुमिभो मि मे गोयमा !, चिरा-
ण्णभो मि मे गोयमा !, चिराणुचन्ती मि मे गोयमा !, अण-
तरं देवतोए, अणंतरं माणुस्मए भवे, किं परं मरणा कायस्म
भेदा इतो चुना दां । त्र तुला एगदा अविसेममणाचत्ता
भविस्सामो । जहा णं संते । एयमद्धं वयं जाणामो पामामो
तहा णं अणुत्तरोववाइया देवा एयमद्धं जाणंति पामंति ? ।
हेता ! गोयमा ! जहा णं वयं एयमद्धं जाणामो पामामो
तहा णं अणुत्तरोववाइया देवा एयमद्धं जाणंति पामंति ।
मे केणद्धेणं जाव पामंति ? । गोयमा ! अणुत्तरोववाइया
णं अणता मणोदच्चवमणाण्णोअद्धाओ पत्ताओ अभिस-
मणामयाओ जवेति, मे तेणद्धेणं गोयमा ! एवं वुच्चइ०
जाव पामंति । कटंवेहं णं संते । तुल्लए पणत्ते ? । गोयमा !
उच्चिद्धे तुल्लए पणत्ते । तं जहा-दच्चतुल्लए, खेत्ततुल्लए,
कात्ततुल्लए, भवतुल्लए, भावतुल्लए, संसाणतुल्लए । से केणद्धेणं
भंते । एवं वुच्चइ-दच्चतुल्लए, दच्चतुल्लए ? । गोयमा ! परमा-
णुपोगंसे परमाणुपोगल्लदेप दच्चओ तुल्ले, परमाणुपोगमहे
परमाणुपोगल्लवच्चित्तस्स दच्चओ णो तुल्ले । दुपदेसिप खंधे
दुपदेसिपस्स खंधस्स दच्चओ तुल्ले, दुपदेसिप खंधे दुपदे-
सिपवच्चरित्तस्स खंधस्स दच्चओ णो तुल्ले । एवं जाव दसप-
एयि । तुल्लंखेत्तजपएयिप खंधे मंवेत्तजपएयिपस्स खंधस्स

द्वत्रयो तुल्ये । संखेज्जपएसि एवं संखेज्जपएसि वरिचस्स संवस्स दव्वओ पो तुल्ले । एवं तुल्लअसंखेज्जपएसि ए वि; एवं तुल्लअणतपएसि ए वि; से तेणट्ठेणं गोयमा । एवं वुच्चद-दव्वतुल्ल ए दव्वतुल्लए । से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चद-खेततुल्ल ए खेततुल्ल ए ? गोयमा । एगपएसोमादे पांगले एगपएसोमादस्स पांगलस्स खेतओ तुल्ले, एगपएसोमादे पांगले एगपएसोमादव्वाइरिचस्स पांगलस्स खेतओ तुल्ले । एवं जाव दसपएसोमादे; तुल्लअसंखेज्जपएसोमादे वि; एवं तुल्लअसंखेज्जपएसोमादे वि; से तेणट्ठेणं जाव खेततुल्ल ए । से केणट्ठेणं जेते ! एवं वुच्चद-कालतुल्ल ए कालतुल्ल ए ? गोयमा ! एगसमयट्ठिए एगमयट्ठिए एगमयस्स उइयस्स पांगलस्स कालओ तुल्ले, एगसमयट्ठिए एगमयट्ठिए एगसमयट्ठिए वरिचस्स कालओ तुल्ले । एवं जाव दसमयट्ठिए; तुल्लअसंखेज्जमयट्ठिए ए एवं वेव; से तेणट्ठेणं जाव कालतुल्ल ए । से केणट्ठेणं जेते ! एवं वुच्चद-भवतुल्ले जवतुल्ले ? गोयमा । एरइए एरइयस्स भवइयाए तुल्ले, एरइए एरइयवदरिचस्स जवइयाए पो तुल्ले; तिरिक्खजोणिए एवं वेव; एवं मणुस्से वि; एवं देवे वि; से तेणट्ठेणं जाव भवतुल्ले भवतुल्ले । से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चद-जावतुल्ले जावतुल्ले ? गोयमा । एगगुणकालए पांगले एगगुणकालयस्स भावतुल्ले, एगगुणकालए पांगले एगगुणकालवदरिचस्स पांगलस्स भावओ तुल्ले । एवं जाव दसगुणकालए तुल्लअसंखेज्जगुणकालए वि, एवं तुल्लअणतगुणकालए वि, जहा कालए एवं णीलए होइयिए हाइइए मुक्खिएए; एवं सुक्किगंघे, एवं दुक्किगंघे, एवं तित्ते जाव मणुः एवं कक्खदे जाव सुखे, उदइए जावे उदइयस्स भावस्स भावओ तुल्ले, उदइयभावइरिचस्स जावओ तुल्ले । एवं उवसमिए वि । त्वए सओवममि ए परिणामिए सखिवाइए भावे सखिवाइयस्स भावस्स, से तेणट्ठेणं गोयमा । एवं वुच्चद-जावतुल्लए भावतुल्लए । से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चद-संजाणतुल्लए संजाणतुल्लए ? गोयमा ! परिमंढलसंजाणे परिमंढलस्स संजाणस्स संजाणओ तुल्ले, परिमंढलसंजाणे परिमंढलस्स संजाणवइरिचस्स संजाणस्स संजाणओ तुल्ले । एवं वहे तंसे चउरंसे आयाए, समचउरंमंजाणे समचउरंमंस्स संजाणस्स संजाणओ तुल्ले, समचउरंमंजाणे समचउरंमंस्स संजाणवइरिचस्स संजाणओ तुल्ले; एवं परिमंढले वि; एवं जाव हुंसे । से तेणट्ठेणं जाव संजाणतुल्लए संजाणतुल्लए ।

(राखणिहे इत्यादि) तत्र किञ्च भगवान् श्रीमन्महावीरः के-

वल्लहानात्रास्या लक्ष्मदस्य गौतमस्वामिनः समाश्वानायाऽऽश्रम-
नस्तस्य च त्राविर्षी नुदयतां प्राणप्राप्यनुमाह- (गोयमेत्यादि) (चिरसंसिद्धो सि सि) चिरं बहुकालं याचतु, चिरं वा-
ऽतते प्रवृत्ते कात्रे संक्षिप्तः स्नेहात्मकश्चिद्विरसंक्षिप्तोऽसि
जवसि, मे मया मम वा त्वं हे गौतम ! (चिरसंसिद्धो सि)
चिरं बहुकालमनीने याचसंसुतुतः स्नेहात्मकश्चित्चिरसंसु-
तः । (एवं चिरपरिचिप सि) पुनः पुनर्दशनतः परिचित्चि-
रपरिचितः (चिरनुसिए सि) स्नेहात्मकश्चित्चिरयो तो । 'तु-
र्षा' प्रीतिलेखनयोरिति वचनात् । (चिराणुगओ सि) चिर-
मनुगतो, समानुगतकारिस्वान् । (चिराणुवर्षो सि सि) चि-
रमनुवर्षाचरुक्कवर्षानि यस्यासौ चिरानुवृत्तिः इहं च चिर-
संक्षिप्तश्चाऽऽदिक् काऽऽसीदित्याह- (अणतरं देवकोणं सि)
अनन्तरं निर्व्यवधानं यथा भवत्येवं देवकोणं, अनन्तरं देवमे-
दस्यथः । ततोऽपि अनन्तरं मनुष्यजने, जात्यर्थमात्रिकवचन-
स्य देवमेव नु मनुष्यमेव चोतं द्रष्टव्यम् । तत्र किञ्च त्रिषुष्ट-
प्रवे भगवता गौतमः साराधिवेन चिरसंक्षिप्तश्चाऽऽदिक् मनु-
क आसीत् । एवमभ्येधाय भवेतु संभवतीति । एवं च मयि तव
गाढस्नेम स्नेहस्य न केवलज्ञानसुपघते, भाविप्यति च तथा-
पि स्नेहकृपे तद्विषयमिति मा कृथा इति गम्यमिति । (कि परं
मख सि) किं बहुना (परं सि) परतो भरणाम्बुयोः ? । कि-
मुक्तं भवति ?-कायस्य जेदाक्तेतोः (इओ लुप सि) इतः प्रत्य-
क्षाद् मनुष्यभवात् षट्पुतो (हो वि सि) ज्ञानव्याप्तं तुष्येति, अ-
विषयाव इति यागः । तत्र तुष्येति समानार्थोक्तव्योः (एगट्ठुं)
एकाधाकप्रवृत्तजनो अनन्तसुखोऽयं जनस्तथा । एकस्यै वा ए-
कक्रेत्राऽऽभिन्नौ सिद्धिक्रेत्रापरिक्रयति । (भाविलेखमणत्सु सि)
आवेशेपं निवेशेपं यथा मन्वेद्यवमनाभाव्यो तुष्यज्ञानदर्शना-
ऽऽदिपर्यायविति । इहं च किञ्च भगवता गौतमेन चैत्यवन्दना-
याणुपरं गत्या प्रयागच्छता पञ्चदशा तापसशतानि प्रवाजि-
तानि समुपलक्षेत्रानि च श्रीमन्महावीरसमवसरणमानीता-
नि तीर्थप्रणामकरणसमनन्तरं च केवलपरिचि सपुत्रविधिनि
गौतमेन चाविदिततत्केवलतोऽप्यव्यातकरणाभिहितानि-यथा
भाग्यच्छन्तोऽस्य चः । जगवतं वन्द्यमिति । जिननायकन च
गौतमोऽभिहितः-यथा गौतम ! मा केवलिनामाशतानं कार्षीः ।
तनो गौतमो मिथ्यादुष्कृतमदात् । तथा यानहं प्रजाज्यामि
तेषां केवलसुपघते, न पुनमिम, ततः कि तमे नोपस्वति ए-
वेति विकल्पप्राप्तौ चकार । तनो जगदुसुणा गतिनोऽस्य त-
नःसमाधानाया यथा-गौतम ! चत्वारः कटा भवन्ति-सुखकटो,
विद्वकटः, चर्मकटः, कम्बलकटकक्षेति । एवं शिष्या अपि सुदौ
प्रतिबन्धस्यार्थमेव सुखकटसमाप्तुयुञ्जत्वार एव भवन्ति-
('प्रज्ञावह' शब्दे प्रथमभागे २१९ पृष्ठे प्रसङ्गदुक्का कथा)
तत्र त्वं मयि कम्बलकटसमान इत्येतस्याधेय्य समर्थेनाय ज-
गत्तथा तदाऽभिहितमिति । एवं भाविष्मतामामनुभवतायां अग-
वनाभिनिहातायामतिप्रियमश्रुकेयमिति कृत्वा यद्यन्वोऽप्यनयेदं
जानाति तदा साधु भवतोऽन्येनाजिनायेण गौतम एवाऽऽह-
(जहा एं हयादि) (एयमट्ठुं) एतमभ्यंमावयोर्भावितुल्यता-
ज्ञानम् । (एवं ज्ञानमो सि) युवं च वयं चैत्येकतोपाद्
वयम् । तत्र युवं केवलज्ञानेन जानीथ, वयं तु जगत्पदेहात् ।
तथाऽनुसरोपपातिका मयि देवा एतमर्थं जानन्तीनि प्रभोः ।
अत्रोत्तरम्- (इतः) गोयमा ! इत्यादि) (मणोद्वयवग्गयाओ
त्तओमो सि) मनोद्वयवग्गया इत्येतद्विषयवाचिज्ञानत-

तुष्य

धिमात्राप्रकृष्या (पञ्चाशो षि) प्रास्तास्तद्व्युत्पत्तिरिच्छेदतः ।
 (अजिसमवागवाशो षि) अजिसमवागवास्तास्तद्व्युत्पत्तिपर्याय-
 परिच्छेदतः । अथमत्र गर्भोधा-अनुत्पत्तोरपत्तिक्रमेण वि-
 शिष्टावधिना मनोऽव्ययवर्गेणा जानन्ति, पद्यमिति च; तासां
 बाधयोरव्ययवस्थायांमदशनेन निर्धोषागमनं तिष्ठन्त्विति ।
 ततश्चऽव्ययैर्जावित्तुयताऽव्ययमर्थे जानन्ति पद्यमिति चेति
 व्यपदिश्यत इति । तुष्यनाप्रक्रमदेवैद्देशाद्-(कश्चित्स्याद्दि)
 तुष्यं समं, तदेव तुष्यकम् । (इष्यन्तुष्य षि) ऽव्ययत एकाऽऽ-
 ष्यप्रकृष्या तुष्यकं ऽव्ययतुष्यकम् । अथवा-ऽव्ययं च तनुष्यकं च
 ऽव्ययान्तरेणेति इष्यन्तुष्यकं, विशेषणव्यययात् । (खेतुष्य षि)
 क्षेत्रत एकप्रदेशावगाढत्वाऽऽदिना तुष्यकं क्षेत्रतुष्यकम् । एवं
 शेषाव्ययि, नवरं अथो नारकाऽऽदि; भावो वष्याऽऽदि; औद्यैः
 काऽऽदिषु, संस्थानं परिमपदनाऽऽदि । इह च तुष्यव्ययैरिक्त-
 मतुष्यं भवतीति तद्वर्ध्वा व्याख्यास्यते । (तुष्यसंज्ञेऽव्ययपत्ति-
 र् षि) तुष्याः समानाः संक्षेपाः प्रदेशा यत्र स तथा, तुष्यप्र-
 हणमिह सङ्ख्यातारस्य संख्यातरेन्द्रयास्य संख्यातान्त्रिण तु-
 ह्यताऽस्य एवात्, अथि तु समानसंख्येनैत्यव्ययार्थस्य प्रतिपाद-
 नायम् । एवमप्यत्रापीति । यथेह-अनन्तक्षेत्रप्रदेशावगाढत्वमन-
 नसमस्यव्यापित्वं च नोक्तं, तद्वगवाहप्रदेशानां स्थिति समयानां
 च पुद्गलानांभिव्याऽनन्तानामभावाविति । (भवद्यप्य षि)
 न्रथ एवाधो भवाधो, तद्भावंस्तथा, तथा भावंतथा । (उद्वह्य
 भावे षि) उद्वह्यः कर्मणो विप्राक, स एवौद्यैः क्रियामात्रम् ।
 नपथा-उद्वह्येन निष्पन्न औद्यैको भावो नारकत्वाऽऽदिपयोवि-
 शेधेयः, औद्यैकस्य भावस्य नारकत्वाऽऽद्यैर्भावो भावसामान्य-
 माश्रित्य तुष्यः समः । (एवं उद्वह्यमिष षि) औपशामिकोऽव्ये-
 यं चाप्यः तथादि-“ उद्वह्यमिषे नाने उद्वह्यमिषेस्य भावस्य
 भावो नो तुद्वह्येति” एवं शेपेयवर्गं चाप्यम् तत्र उपशम उदी-
 ष्य कर्मणः, क्लृपोऽनुदीर्घस्य विष्कर्मितोद्ययस्य, स एव औप-
 शामिकः क्रियामात्रम् । उपशमेन वा निवृत्त औपशामिकः स-
 ऽव्ययशेनाऽऽदिः । (उद्वह्य षि) क्लृपः कर्मो जावः, स एव क्लृपिकः,
 क्लृपेण वा निवृत्तः क्लृपिकः केवलज्ञानाऽऽदिः । (अश्वोवसमिष्य
 षि) क्लृपयोद्वयप्रसक्तकर्मणो विनाशेन सहीपशमो विष्क-
 र्मितोद्वयस्य क्लृपोपशम, स एव क्लृपोपशमिकः क्रियामात्रमे-
 यं । क्लृपोपशमेन वा निवृत्तः क्लृपोपशमिको मतिज्ञानाऽऽदिः प-
 योवाविशेषः । नवौपशामिकस्य क्लृपोपशमिकस्य च कः प्रति-
 विशेषः, उद्वह्यत्रापि उदीर्घस्य क्लृपस्यानुदीर्घस्य चोपशमजावा-
 न् । उद्वह्ये-क्लृपोपशमिके विप्राकवेत्नमेव नास्ति, प्रदेशवेदकं
 पुनरस्येव, औपशामिके तु प्रदेशवेदकमपि नास्तीति । (परि-
 शामिष्य षि) परिशमनं परिशामः, स एव पारिशामिकः । (स-
 क्षिपावृ षि) संक्षिपात औद्यैकाऽऽदिभावात्मां प्रजादिभ्यं यो-
 गा, नेन निवृत्तः संक्षिपातिकः । (संज्ञानुत्पत्त षि) संज्ञान-
 माकृतिविशेषः । तत्र ज्ञेया, जीवा जीव्येहात् । तत्र अजीवसंज्ञानं
 पञ्चधा । तथा (परिमद्वलसंज्ञां षि) परिमद्वलं संस्थानं बहि-
 स्तात् । तत्राऽऽकारं मध्ये श्चिरं यथा बल्यस्य । तत्र ज्ञेया, धनप्र-
 तमेवात् । (वहे षि) वृषं परिमद्वलमेवास्तःश्विररद्वलं
 यथा कुलात्बलस्य । इममपि ज्ञेया, धनप्रतमेवात् । पुनरैकेकं
 द्विधा, सप्तसङ्ख्याविषयसङ्ख्यप्रदेशमेवात् । एवं अथक, चतुरस्रं
 च, नवरं अथकं त्रिकणं च शूकटकस्येव, चतुरस्रं तु चतुष्कोणं, य-

था कुम्भिकायाः, अथयतं दोषे यथा द्वाजस्य । तत्र वेधा, भेदवा-
 यप्रतराऽऽव्यतघनाऽऽव्यतमेवात् । पुनरैकेकं द्विधा, सप्तसङ्ख्यप्र-
 देशासप्तसङ्ख्यप्रदेशमेवात् । इदञ्च पञ्चविधमपि विस्मत्ता-
 योमाभ्यां भवति । जीवसंस्थानं तु संस्थानाभिधानामात्मकौ-
 चरप्रकृत्युद्वयसंपाद्यो जीवानामाकारः, तत्र वेधा । तथाऽऽ-
 ध्यम्-(सप्तचरंसे षि) तुष्याऽऽरोहपरिणादं संप्रयोगाव-
 यवस्वाङ्गताद्यतोऽन्यं सप्तचतुरस्रं, तुष्याऽऽरोहपरिणादस्येव
 सप्तस्वाङ्गतावयवत्वेन च चतुरस्रवाच्यस्य चतुरस्रसं सङ्कतमिति
 पर्यायौ । (एवं परिमद्वले षि षि) यथा सप्तचतुरस्रमुक्तं तथा
 अष्टाघपरिमद्वलस्यपीत्यर्थः । अथोशो षट्चतुरस्रपरिमद्वल-
 छं नाज्ञीत उपरि चतुरस्रसङ्कलणयुक्तमप्यस्य तदनुकुरं न भवति
 तस्मात्प्रमाणान्ज्ञीततरमिति । (एवं जाव हुं षि) इह यावत्क-
 रणात्-“ साऽङ्गुले वामणे षि ” इहयम् । तत्र (साह षि) सा-
 दीनोऽग्निनोऽप्यङ्गुलक्षणयुक्तमुपरि च तदनुकुरं न ज्ञवति ।
 (वृज्ज षि) कुञ्जं प्रीवाऽऽदि । हस्तयात्रोऽङ्गुलक्षणयुक्तं
 संक्षिप्तिकृतमप्यम् । (आशये षि) वामने सङ्कलणयुक्तमर्थं
 प्रीवाऽऽदि । हस्तयात्रोऽप्याङ्गुलक्षणमन्यम् । (हुं षि) हुयं
 प्रायः सर्वाभयवेषु आदिद्वलत्पणविसवाहापेतमिति । अ० १४
 श० ७ उ० ।

चत्वारि पदसंगेणं तुष्ठा पक्षता । तं जहा-धम्मन्विकाए,
 अथम्मन्विकाए, सोमागासे, एमजीवे ।

‘ चत्वारि ’ इत्यादि कण्वयम्, नवरं प्रदेशाग्रेण प्रदेशप्रमा-
 षेनेति तुष्याः समानाः, संवेधमिषामसंख्यातप्रदेशेवात् । (लो-
 मागासे षि) आकाशशून्यनन्तप्रदेशेन धर्मास्तिकायाऽऽदि-
 निः सहातुष्यताप्रसक्तलोकप्रहणम् । (एवाशो षि) स-
 वेधोऽभावमनन्तप्रदेशाद् विष्कृतितुष्यतानावयवसङ्ख्यादे-
 कप्रहणमिति । अ० ४ उ० ३ उ० ।

तुष्य-तव-त्रि० “ तव-तु-ते-तुम्ह-तुठ-तुह-तुव-तु० ” ॥ ३१ ॥
 इत्यादिना कला सहितस्य युष्मद्वस्तुषु इत्यादेशः । प्रा० ३ पा० ।

तुषं-त्वाम्-त्रि० “ तं-तु-तुम्-तुव-तु० ” ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ इत्यादिना
 अमा सहितस्य युष्मद्वस्तुषु इत्यादेशः । प्रा० ३ पा० ।

तुवतो-त्वत्-त्रि० “ तव-तुव-तु० ” ॥ ३१ ॥ ३३ ॥ इत्यादिना
 क्लेः परतो युष्मद्वस्तुषु इत्यादेशः । प्रा० ३ पा० ।

तुवर-स्वर-धा० । वेगे, ज्वादि०-आत्स०-अक०-सेद् । ‘ स्वर-
 स्तुवरजञ्जौ ’ ॥ ४ । १७० ॥ इति स्वरधानोः ‘ तुवर ’ इत्या-
 देशः । प्रा० ४ पा० । कुसुमंयकाऽऽदि, वृ० ३ उ० । वृकवि-
 शेधे, औ० । ति० अ० । श्रीमद्विजिनस्य यके, स च चतुर्मुख
 शकःपुण्यस्यो जज्वादि०ऽऽद्युक्तौ । वरदपराशुराभययुक्तद्वि-
 षयाणचतुष्टयो, बीजपूरक्याकमुद्राकस्तुपुतवामपायिचतुष्ट-
 यञ्च । प्रथ० २६ द्वार ।

तुवरपत्-तुवरपत्-न० । पलाशपत्राऽऽदिषु, ति० अ० १ उ० ।

तुवरफलं-तुवरफलं-न० । हरीतक्यादिषु, ति० अ० १ उ० ।

तुवाण-तुवाणकम्-त्रि० । “ तु-वो-ने-तुष्म-तुष्मं-तुष्माव-
 तुवाण-तु० ” ॥ ३१ ॥ १०० ॥ इत्यादिना अमा सहितस्य युष्मद्
 ‘ तुवाण ’ इत्यादेशः । प्रा० ३ पा० ।

तुस

तुस-तुष-पुं० । कोरुवाऽऽदिषु, स्या० ऽ टा० । आचा० । भा-
स्यत्वाच्चि, वाच० ।

तुसपूसा-तुषपूसा-म० । बीजस्य तुषस्य कणिकायाश्च, स्या० ऽ टा० ।

तुसगणित-तुषाग्नि-पुं० । तुषाः कोद्रवाऽऽद्यस्तेषामग्निस्तद्दह-
नमवृत्तो यत्किन्तुषाग्निः । कोरुवाऽऽदिदहनमवृत्ते वहेत्, स्या०
ऽ टा० । जी० ।

तुसार-तुषार-पुं० । हिमे, ज्ञा० १. कु० १. अ० । औ० ।

तुसिणीय-तुष्णीक-त्रि० । मौनिनि, उल० २. अ० । चचनरहि-
ते, ज्ञा० १. कु० १. अ० । वाच्यमे, उपेकके, स्या० ३. टा० ३.
उ० । तुष्णीं याले, उल० १. अ० । आचा० ।

तुसिप-तुसिप-पुं० । वष्टकणराजिमध्ययतिस्तुराजनामलोकाग्नि-
कथिमानदेव. म० ६. श० ५. उ० । स्या० । ज्ञा० । स० । अ० । अ० ।
संज्ञाभ्यन्तरो साकनोऽप्यभिधीयते । प्रथ० २६७ द्वारा आ० म० ।

तुमेअजज्ञ-देशी-शरणे, दे० ना० ५. वर्ग १६ गाथा ।

तुमोदग-तुपोदक-न० । ब्रह्मादिधावनजज्ञ, कल्प० ए लृण ।
ग० । स्या० ।

तुह-तव-त्रि० । "तह-तु-ने-तुम्ह-तुह०" ॥ ८ । ३ । १९. ॥ इत्या-
दिना ऊसा संहितस्य युष्मदस्तुह इत्यादेशः । प्रा० ३ पाद ।
तुम्ह-त्रि० । "तं-तु-तुम्ह-तुवे-तुह०" ॥ ८ । ३ । १२. ॥ इत्या-

दिना अमा संहितस्य युष्मदस्तुह इत्यादेशः । प्रा० ३ पाद ।

तुह-तव-त्रि० । "तह-तु-ने-तुम्ह-तुह-तुह०" ॥ ८ । ३ । १२. ॥
इत्यादिना ऊसा संहितस्य युष्मदः 'तुह' इत्यादेशः । प्रा० ३ पाद ।

तुहग-तुहक-पुं० । कन्ववसम्पातविशेषे, उल० १. अ० ।

तुद्गते-स्वच-त्रि० । "तद्-तुव-तुम-तुम्ह-तुम्हा ऊसी" ॥ ८ । ३ ।
१६. ॥ इति पञ्चम्येकवचने परतो युष्मदस्तुह इत्यादेशः । ऊसे-
स्तु 'ते' इत्यादेशः । प्रा० ३ पाद ।

तुद्गाण-तुष्पाकम्-त्रि० । "तु-बो-भे-तुम्ह-तुम्ह-तुम्हाण-तुष्पाण-
तुम्हाण-तुद्गाण०" ॥ ८ । ३ । १०० ॥ इत्यादिना अमा संहि-
तस्य युष्मदस्तुद्गाण इत्यादेशः । प्रा० ३ पाद ।

तुद्गार-तुष्मदीय-त्रि० । "तुष्मदीयेरीयस्य ऊारः" ॥ ८ । ४
४३३ ॥ इत्यपञ्चशे युष्मदादिभ्यः परस्व इयं प्रायस्य ऊार
इत्यादेशः । प्रा० ४ पाद ।

तुद्दिणाचल-तुद्दिनाचल-पुं० । हिमाद्रयपर्वते, " बभार शिर-
सा स्वमे-वाहिनीं तुद्दिनाचलः ।" म० क० ।

तुद्ग-देशी-वक्तुकर्मकर, दे० ना० ४. वर्ग १६ गाथा ।

तुद्गङ्गा-तुष्पावत्-त्रि० । तूष्पाग्निधानवाद्यति, जी० ३. प्राति० ४
उ० । कल्प० । औ० । रा० । प्रथ० । अजु० । ज्ञा० ।

तुष्पा-तूष्पा-स्त्री० । शरऽऽश्वे, जं० ३. वल० । तूष्पाग्निधानवाद्य-
विकोषे, औ० । रा० । अजु० । ज्ञा० ।

तूर-तूर-वा० । वेगे, उभादि०-अक०-आम०-सेद । " स्यादि-
शभोतूरः" ॥ ८ । ४ । १७१. ॥ इति त्वरचातोऽस्यादिसुप्र-
त्यये परस्वत्वर इत्यादेशः । 'तूर' इत्यन्ते । प्रा० ४ पाद ।

तूर्य-न० । "ऋक्षवर्ष-तूर्य-सौत्यर्ष-शौएदीर्घे यौ रः" ॥ ८ । २ ।
६३. ॥ इति यंस्य रः । प्रा० २ पाद । वादिभ्रतेदे, उल० १.
अ० । ज्ञा० ।
५८६

तूरत-तूरमाण-त्रि० । प्राकृतस्याथ शतुप्रत्ययः । " स्यादिसाभो-
तूरः" ॥ ८ । ४ । १७१. ॥ इति त्वरचातोः शतुप्रत्यये परत-
स्वर इत्यादेशः । संज्ञाभ्यन्ति, प्रा० ४ पाद ।

तूरवद-तूर्यपति-पुं० । नटमहच्छर, वृ० १. उ० ।

तूरसद-तूर्यशब्द-पुं० । तूर्यशब्दनामाद्यन्ते संनिनादे, विशे० ।

तूल-तूल-न० । अकन्तूने, सू० प्र० २० पाठु० । आचा० । म० ।
आ० म० । कल्प० ।

तूलकद-तूलकृत-त्रि० । अक्राऽऽदितूलनिष्पत्ते, आचा० २. कु० १.
वृ० ५. अ० १. उ० ।

तूलिणी-देशी-शायमस्यथ, दे० ना० ५. वर्ग १७ गाथा ।

तूलिया-तूलिका-स्त्री० । संस्कृतकनाऽऽदिभ्यं शयनोपकरणे,
ग० ३. अचि० । बाह्यमस्या, चित्रलेखनकृषिकायां च । ज्ञा० १.
कु० ८. अ० ।

तूलि-तूलि-स्त्री० । अग्रतिलेख्यदूष्याविशेषे, जीत० । जं० ।
संस्कृतकनाऽऽदिभ्यं अकंतूलाऽऽदिभ्यं वा शयनोपकरणे,
वृ० ३. उ० ।

तूर-तूर-पुं० । कषाये, रा० । काले अजातकुक्षे गधि, अजातम-
शुकं पुरुष, कषायरसवति, त्रि० । आदकषां, सौराष्ट्रकृषिकायां
च । स्त्री० । ऊं। वाच० ।

तूम-तूप-धा० । तौषे, द्विवा०-पर०-अक०-अग्निद । " कषाऽऽ-
दीनां दीषे" ॥ ८ । ४ । २३६. ॥ इति दीषेः । 'तूसद' ।
तुष्पति । प्रा० ४ पाद ।

तुह-तीर्थ-न० । "दुःखदक्षिणतीर्थे वा" ॥ ८ । २ । ७२. ॥ इति
संयुक्तस्य तीर्थेश्वरस्य शंस्य इः । प्रा० ४ पाद । " तीर्थे दे"
॥ ८ । १ । १०४. ॥ इति तीर्थशब्दे हे सात हेत ऊवच० । प्रा० ४
पाद । शास्त्रे, यज्ञे, केशे, उपाये, स्त्रीरजसि, नद्यादेरवतरणे, घ-
ट्टाऽऽदी, विद्याऽऽदिगुणतुपात्रे, उपाध्याये, मन्त्रिणां, योगैः,
दशैः, ब्राह्मणे, आगमे, निदाने, अग्नि, उपकूपजलाऽऽशय, दे-
हिर्हे मानसिके भौमिके त्रिविधे पवित्रस्थाने, वाच० ।

तूहण-देशी-पुरुषे, दे० ना० ४. वर्ग १७ गाथा ।

तुण-तनु-स्त्री० । " स्वराणां स्वराः प्रायोऽपञ्चशे" ॥ ८ । ४ ।
३२६. ॥ इत्यपञ्चशे स्वरस्थाने स्वरः । तणु । तिणु । तुणु ।
प्रा० ४ पाद । देहे, अल्पे, विरले, कृशे च । त्रि० । वाच० ।

ते-स्वया-त्रि० । " भे-दि-ते-ते०" ॥ ८ । ३ । १६४. ॥ इत्या-
दिना दासहितस्य युष्मदस्ते इत्यादेशः । प्रा० ३ पाद ।

तव-त्रि० । "तद-तु-ते०" ॥ ८ । ३ । १९५. ॥ इत्यादिना ऊसा
सहितस्य युष्मदस्ते इत्यादेशः । प्रा० ३ पाद । इश० ।

तरिपन्-पुं० । प्राकृतेशीवशास किमान्मस्यस्य स्थाने 'ते' इत्या-
देशः । " ते खं कात्रेणं ने खं समप खं" । रा० जं० । कल्प० ।
('काल' शब्दे व्याख्यातम्) तच्छब्दस्य प्रथमाद्यवृत्तवचने इति ।
प्रथ० १. आभ० द्वारा ।

तेभव-प्रदीप-धा० । प्रकषेण हीसौ, द्विवा०-आत्म०-अक०-सेद ।

" प्रदीपेस्तेभव-संतुम- सन्तुकाभ्युत्ताः" ॥ ८ । ४ । १४२. ॥
इति प्रोपसर्गसहितस्य हीपधातोः 'नेभव' इत्यादेशः । 'तेभव' ।
पक्षे-पक्षीवद । प्रदीप्यते । प्रा० ४ पाद ।

तेआ

तेआ-तेजम्-स्त्री० । त्रयोवद्राम्यम्, अं० ७ बङ्ग० ।
तेइंदिय-त्रीन्द्रिय-पुं० । श्रीणि स्वर्गोत्तरसप्तप्राणकषाणि इन्द्रि-
याणि येषां ते त्रीन्द्रियाः । कर्म० ४ कर्म० । जी० । युकामस्तुण-
गईभेन्द्रोपकुमुमुत्तोरिपिपिबिकोपदेहिकाकापांसास्थिकप्रपु-
सर्वाः जकनुसुककाऽऽक्षिपु, १० सं० १ इव । उक्त० । आच० ।
आ० १० ।

सम्प्रति त्रीन्द्रियसंसारसमापन्नजीवपक्षाणाम् । अर्धमाह-
से किं तं तेइंदियसंसारसमापन्नजीवपक्षाणां । तेइंदिय-
संसारसमापन्नजीवपक्षाणां अणोगविहा पक्षता । तं जहा-
उवाइया, रोहिणिया, कुंभु, पिपीक्षिया, उदेसगा, उदेहिया,
उकलिया, उपपाया, उपका, तणहारा, कट्टहारा, पचहारा,
मातुया, तणबिटिया, पचबिटिया, पुफबिटिया, फलबिटिया,
बीयबिटिया, तेषुर्भिमिया, तउमिमिया, कष्यासट्टिमिजि-
या, ट्टिमिलिया, किट्टियाया, किगिरा, किगिरिमा, बाहुया,
सहुया, मुरुगा, मांबारिया, सुर्भेट्या, इंदकाइया, इंदगोवया, तु-
रनुंगया, कारयन्नवाइया, जूया, हासाहला, पियुया, सतवाइया,
गोम्ही, कषमियालिया, (इत्यसौंका) जे यावसे तहृत्पगारा
सव्वे ते संसुच्छिमणपुंमगा । ते मयामओ ढुविहा पमत्ता ।
तं जहा-पज्जता य, अपज्जता य । एपमि णं एवमाइ-
याणं तेइंदियाणं पज्जताऽपज्जताणं अट्ट जाइकुलकोइतो-
गिप्युइसयसहरस्सा इवतीति वकत्ताये । सेत्तं तेइंदियसं-
सारमवापन्नजीवपक्षाणां चालि ॥

(से कि तमियादि) अथ का सा श्रीन्द्रियसंसारमवापन्न-
जीवपक्षाणाम् । भगवानाह-त्रीन्द्रियसंसारसमापन्नजीवपक्षा-
णाम् अनेकविधाः प्रकृताः । तानेव नयथेयादिनेपदशयति । एते
च श्रीपञ्चविकप्रवृत्तयस्त्रीन्द्रिया देशविशेषतो लोकतन्त्रावग-
न्मन्वाः । नवरं (गोम्ही) कषमियालिया जे यावसे तहृत्पगारा
येऽपि चान्ये तथाप्रकारास्ते सर्वे त्रीन्द्रिया ज्ञातव्या इति शेषः ।
(ते सव्वे संसुच्छिमणपुंमगा) इत्यादि पुर्ववत् । (एतेषि च-
मियादि) एतेषां त्रीन्द्रियाणामेवामिकानामौपचयिकप्रभु-
तानां पयोसाऽपयोसानां सव्वेसकथयथा अट्टे जानकुलकाऽनां
थोनिप्रसुक्काणि थोनिप्रवाहाणि शनमहस्साणि भवन्ति, अट्टे कु-
सकोटिनका भवन्तीति जायः । इत्याख्यातं तीर्थकुरङ्गः । उ-
पसंहारमाह- (सेत्तमियादि) तदेवमुक्ता त्रीन्द्रियसंसारसमा-
पन्नजीवपक्षाणाम् । प्रकृताः १ पद । जी० । स्था० ।

अथ त्रीन्द्रियानाह-

से किं ते तेइंदिया । तेइंदिया अणोगविहा पक्षता ।
तं जहा-जेओ जट्टा एणणवणाए । उवइया, रोहि-
णिया, इत्यसौंका, जे यावसे तहृत्पगारा, ते सया-
मतां दुविहा पक्षता । तं जहा-पज्जता य, अपज्जता य ।
तदेव जहा वेइंदियाणं, खवरं सरिरोगाइया, उकामेणं ति-
प्पि गाउयाऽतिती, जसणेणं अंतोमुहुत्तं, उकामेणं एणुण-
पमाराइंदियाणं, सेमं तदेव ढुगतिया दुआगतिआ परिचा
असंसेज्जा पक्षता । सेत्तं तेइंदिया ।

(से कि तमियादि) अथ के ते त्रीन्द्रियाः । श्रीराराह-त्रीन्द्रि-
या अनेकविधाः प्रकृताः । तद्यथा- (जेओ जट्टा पक्षवणाए)
जेओ यथा प्रकृताणामां तथा वकत्ताः । स वैश्व- "उवाइया, रो-
हिणिया, कुंभु, पिपीक्षिया, उदेसगा, उदेहिया, उकलिया, उपपाया,
उपका, तणहारा, कट्टहारा, पचहारा, मातुया, तणबेटका, प-
चबेटका, पुफबेटका, फाबेटका, बीयबेटका, तेषुर्भिमिया, तउ-
मिमिया, कष्यासट्टिमिया, ट्टिमिया, किट्टिया, किगिरा, कि-
गिरा, बाहुया, सहुया, मुरुगा, मांबारिया, सुर्भेट्या, इंदका-
इया, इंदगोवया, तुरनुंगया, कारयन्नवाइया, जूया, हासाहला,
पियुया, सतवाइया, गोम्ही, कषमियालिया ॥ " इति । एते च क-
श्चिद्विप्रतीताः, कश्चिदेषां विशेषतोऽवगन्तव्याः । नवरम्- (गोम्ही
कषमियाली जे यावसे तहृत्पगारा इति) येऽपि चान्ये तथाप्र-
कारा एतेप्रकारास्ते सर्वे त्रीन्द्रिया ज्ञातव्याः । (ते समासतो ह-
त्यादि) समस्तमपि सूत्रे त्रीन्द्रियवत्परिज्ञावनीयं, तवरमवाप-
नाद्वारं उक्तयंतो भवमाहना ज्ञानि गद्युत्तानि, इन्द्रियद्वारं त्री-
णि इन्द्रियाणि, स्थितिज्ञेयान्त्वान्तमुहुत्तमुक्तेन एकोनपञ्चा-
शद एतन्निर्दिशति । शेष नथैव उपसंहारमाह- (सेत्तं तेइंदिया)
उक्तास्त्रीन्द्रियाः । जी० १ प्राल० ।

त्रीन्द्रियवक्तव्यतमाह-

तेइंदिया उ जे जीवा, ढुविट्टा ते पकिलिया ।
पज्जतमपज्जता, तेमिं भेष सुमेह मे ॥ १३७ ॥
कुंभु पिपीक्षिया दंसा, उवकुसुदेहिया तट्टा ।
तणहारा कट्टहारा य, मातुया पचहारा ॥ १३८ ॥
कष्यासट्टिमिजा य, विहुवा तउमिमिया ॥ १३९ ॥
सनावरी य गुम्भी य, वांभवा इंदकाइया ॥ १४० ॥
इंदगोवगमाइयाऽऽणोगहा एवमाइया ॥
लोमगदेमे ते मव्वे, न सव्वन्थ विधाइया ॥ १४१ ॥
संतइं पप्प नाइया, अपउजवमिया वि य ।
तिइं पवुच सार्इया, मपउजवमिया वि य ॥ १४२ ॥
एणुणवमसहोर्गचा, उकामेण विधाइया ।
तेइंदियआउतिडे, अंतोमुहुत्तं जहणिया ॥ १४३ ॥
संसे जकासुक्कोमं, अंतोमुहुत्तं जहणणं ।
तेइंदियकायतिडे, तं कायं तु अमुंयवओ ॥ १४४ ॥
अणंतकालमुक्कोमं, अंतोमुहुत्तं जहणणं ।
तेइंदियजीवाणं, अंतोमुहुत्तं जहणिया ॥ १४५ ॥
एपमि वणणओ वेव, गंभओ रमफामओ ।
संठाणदेसमां बावि, विहाणं महस्समो ॥ १४६ ॥

एतदपि पूर्वचक्रवर्त्तं त्रीन्द्रियोच्चारणं विशेषतः, तथा कुण्ड-
वांशुत्तराग्रप्रभृतयः, पिपांकाकाः काटकाः, गुम्भी शनपर्वी ।
एवमप्येतेषु यथासंभवायं वाक्याः । एकोनपञ्चाशदहोराता-
भ्यामुत्स्थितिरिति । उक्त० ३६ अ० । पि० ३० । अ० । (त्री-
न्द्रियाणां परिमोः " परिमोय " शब्दं बहव्यते)
तेऽच्छ-चैकित्स्व-न० । (चिकित्स्वाया जावकोक्तस्वम् । स्वाधि-
मतांकारूपे, दश० ३ अ० । आआ० ।

तेऽच्छिद्य-वैकित्स्विक-वि० । वैषे, वृ० १ उ० ।

तेज-तेजस्-न० । उष्णोद्योतलक्षणं, सूत्र० २ वृ० १ अ० । उष्ण-
रूपे, सूत्र० १ वृ० १ अ० १ उ० । पशुसुषुप्ते, सूत्र० १ वृ० १
अ० १ उ० । अग्निकुमारस्वयोरभिसिंहानिमानवयोः पूर्वदि-
श्लोकपात्रे, पुं० । स्थो० ४ उ० १ उ० । ज० ।

तेजस्कृत-तेजस्कास्त-पुं० । अग्निकुमारस्वयोरभिसिंहानिमानव-
योः पूर्वदिश्लोकपात्रे, स्थो० ४ उ० १ उ० । अ० ।

तेजसाह्वय-तेजस्कायिक-पुं० । तेजो बहिः, तद्वेद्य कायः शरीरं
बन्धां ते तेजस्कायाः, तेजस्काया एव स्वार्थिके कप्रययाधिधाना-
त्तेजस्कायिकाः । जी० १ प्रति० प्रज्ञा० । एकेन्द्रियजीवने, दश० ।
अथ तेजसो जीवन्वर्त्तिकमाह-

तेजं चित्तयन्-मन्त्राया अद्योगजीवा पुढो सत्ता अमन्त्र
मन्त्रपरिखण्ड ॥ ३ ॥

साधकःशक्तिः, आहारेण वृद्धिरशनात्, बाहकवन् । दश०
४ अ० । तेजः स्वाम्यकाहारापादानात् तद्वृद्धिबोधोपलब्धेः, त-
द्विकारदशनात्, पुरुषवत् । आह ख- " अपरवेरियातारयान-
नियमित्यममया निलोभांश्च । प्रनक्तो आहाराभ्यो, विद्धि-
विमारोबन्धनाम् । " १ ॥ इति । स्थो० १ उ० । सूत्र० ।
स्थ० । विद्य० ।

मन्त्रानि तेजस्कायिकानाह-

से किं तं तेजसाह्वय ? तेजसाह्वय दुविहा पद्यत् । तं जहा-
मुह्यतेजसाह्वय य, बादरंतेजसाह्वय य । से किं तं मुह्यतेज-
साह्वय ? मुह्यतेजसाह्वय दुविहा पद्यत् । तं जहा-पञ्ज-
त्तगा य, अपञ्जत्तगा य । से तं मुह्यतेजसाह्वय । से किं
तं बादरंतेजसाह्वय ? । बादरंतेजसाह्वय अपागविहा प-
द्यत् । तं जहा-इंगाले, जाना, मसुमे, अत्रा, अज्ञाए, मु-
ह्यत्तगा, उका, विज्ज, असणी, सिग्गाए, संयारिमसमुह्यत्,
सूकंनपण्णिसिस्सए, जे यावमं तहप्यगारा, ते समासत्रो
दुविहा पद्यत् । तं जहा-पञ्जत्तगा य, अपञ्जत्तगा
य । तस्य जं जे ते अपञ्जत्तगा, तेणं अमंपत्ता । तस्य खं
जे ते पञ्जत्तगा एएस्सि वणादेसेणं गंधादेमेणं रसादेमेणं
फासादेसेणं सहसएगसो विहाणां संस्विज्जां जेण्णि-
पमुह्यत्तगासहसमां पञ्जत्तगासिस्साए अपञ्जत्तगा वक्का-
मांति, जस्य एगो तस्य णिपमा असेस्सेज्जा । सेत्तं बादर-
तेजसाह्वय, सेत्तं तेजसाह्वय ।

(से किं तमित्यादि) सुगमं, नगरमङ्गारो विगतधूमः
उवाहा । आउन्वयमानः, काशिराऽऽदिउवाहा । उलसत्तया द्वीप-
शिक्षेयन्धे । सुमु० १ कुम्भुकाऽऽदी जस्माभिन्नात्मिककणपः,
आलेरनकाप्रतिबद्धा उवाहा, माज्ञातसुसुमुक, कुकाऽऽनिरयः
विण्णाऽऽदी, उक्का बुद्धवरी, विष्णुमनीता, अशमिराकाये पत-
दिनमयः कणः, निर्घातो वैकियाशनिप्रतः, सख्कचेषसु-
दिपोऽऽह्वयऽऽदिउवाहा । अन्वयमसुमुदतः, सूयकात्मनिष्ठा-
स्वना-सूयकारेणस्यकं सूयकान्तप्रवेयैः समुपजायते,
(जे यावये तहप्यगारा इति) वेऽपि काये तथाप्र-

कारा एवंप्रकारास्तेजस्कायिकाः, तेऽपि बादरंतेजस्कायि-
कतया वेदितव्याः । ते समासतो इत्यादि प्राग्वत् । नववमत्रापि
मह्वययानि योनिप्रमुखाणि शतसहस्राणि ह्यस वेदितव्यानि ।
प्रज्ञा० १ पव ।

अथ तेजस्कायिकप्रतिपादक उद्देशकः समारच्यते । तस्य बो-
धकमाऽऽह्वयि तस्यायुधोपगाराणि वाचयानि तथाव्यवसायानि-
पक्षे निकेपे तेजउद्देशक इति नाम, तत्र तेजसो निकेपाऽऽह्वयि
द्वाराणि वाचयानि, अत्र च पृथिव्योविकल्पतुल्यत्वात् न केवा-
च्छिवांतदेशो चारणासपरयो तादृशकृत्वत्वात् अपोद्धार इत्ये-
तत्तु ह्यसुररीकृष्ण नियुक्तिर्न गाथामाह-

तेजस्स वि दाराइं, ताई जाइं ह्वंति पुत्रोपे ।

नाणत्तं तु विहाणो, परिमाणुपजोमसत्थे ॥ १११६ ॥
(तजस्स बोध्यादि) तेजसोऽप्यनेनारि चाराणि निकेपाऽऽह्वयि,
यानि पृथिव्याः समधिगमेऽभिहितानि, ताभ्येव वाचयानि । अथ-
वाद्यं ध्वंयितुमाह-नामानं भेदे विधानपरिमाणोपगमा-
त्स्ये, तुरवधारणे । विधानाऽऽह्वयेष्व च नानादं, नाप्यत्रेति ।
चराऽऽह्वयचारापरिब्रहः ॥ ११६ ॥

यथाप्रतिज्ञातनिर्वेहाधामादिह्यारव्यवस्थित्यासायाऽऽह-
वृविहा य तेजजीवा, मुह्यमा तह बायरा य लोगाम्भे ।
मुह्यमा य मन्त्रलोए, पंचय य बायरविहाणा ॥ ११७ ॥
(द्विविदेत्यादि) रूप्य ॥ ११७ ॥

बादरपञ्चभेदप्रतिपादनायाऽऽह-
इंगाल अण्णि अत्रां, जाना तह मुमुरे य बोपणे ।
बायरतेजविहाणा, पंचविहा वणिमा एए ॥ ११८ ॥

(इंगालेत्यादि) दग्धेऽननो विगतधूमः । उवाहा-उन्वयः
शोषकियाविशुद्धकः । तथा विष्णुवृककाऽऽनिसंघर्षसुस्थितः स्व-
धेर्मणिसंस्तुताऽऽदिरूपभाषः, दग्धप्रतिबद्धो स्वलाविशोभोऽभिः,
उवाहा उन्वयत्तयाऽऽनकारप्रतिबद्धा, प्रविट्वाऽऽनिकणानुविद्धं नस्य
मुमुः । एते बादरा अग्निभेदाः पञ्च जन्मतीनि । एते च बादरा-
ग्रयः स्वस्थानाङ्किरणान्मनुष्यकेऽऽह्वयतुयेषु द्वीपसमुदेष्व-
व्याघ्रानेन पञ्चदशसु कर्मभूमिषु व्याघ्राने सनि पञ्चसु विदे-
षु, नाप्यत्र, उपपाताङ्किरणेन लोकासंघर्षयोगवर्जिनः । तथा
वाऽऽनामः- " उद्यवायेणं होसु उह्कवाडेसु तिरियलोयतह्ये य । "
अस्यावमथै-अदंतेऽपिहोपसमुह्यत्तगाहवेपुं पूर्वापदंलिणोत्तर-
स्वयम्भूमण्यर्थत्ताऽऽह्वये ऊर्द्धापोलोकप्रमाणे कपादे तथाः
प्रविष्टा बादरानिहूपद्यमानकाऽऽन्यद्वयपदेशं ज्ञाने । तथा-
(निरियलोयतह्ये य स्ति) तिरियलोकस्थालके च व्यवस्थितो बा-
दरानिहूपद्यमानो बादरानिह्वयपदेशजागु भवति ॥ अन्यं तु
व्याचकृते-सोऽनिह्वयत्तगाति तत्स्वयः, तिरियलोकस्थाली तत्स्व-
यः तिरियलोकतत्स्वयः । तत्र च स्थित उरियसुर्बादरानिह्व-
यपदेशमासाद्यति । अस्मिन्न व्यसथाने कपाटान्तरीत एव
गुह्येने, स च ह्योऽह्वयकपाटयोः रित्यनेनैवोपात्त इति नह्युवा-
क्यानाभिप्रायं न विद्यः । कपाटस्थापना येयम्-समुह्यतेन
सर्वलोकवासिनः, ते च पृथिव्याद्यो मारणात्मिकसमुद्यथातेन
ममवहता बादरानिह्वयद्यमानास्तद्व्यपदेशजागुः सर्वलोक-
व्यापिनो जन्वन्ति । यत्र च बादराः पयोत्सकास्तस्यैव बादरा अत्रा-
त्सकाः, तस्मिन्ना तथामुह्यद्यमानत्वात् । तद्वेद्यं मुह्यमा बादराऽऽह-
व्योत्सकापयोत्सकभेदेन प्रत्येकं द्विया जयति । एते च वर्णमण्य-

रसस्पर्शाऽऽदेशैः सहस्राप्रशो निघातानाः सङ्गमयेयोनिसमु-
कशतसहस्रभेदपरिमाणो भवति । तत्रैषां संवृता योनिकण्णा
च सविज्ञाऽऽचिन्तानिभवेत् । त्रिधा । सप्त त्रैषां योनिवृत्ता
भवति ॥ ११७ ॥

साम्प्रतं च शब्दसमुच्चितं लक्षणद्वारमाह-

जह देह्यपरिणामो, रतिं स्वजोयगस्य सा तवमा ।
जरिरस्य य जह उच्छा, तह उवमा तेजजीवाणं ॥११८॥

(जहत्यादि) यद्यतिदृष्टान्तोपन्यासायः । देहपरिणामः प्रति-
विशिष्टा शरीरशक्तिः, राज्ञाविति विशिष्टकालनिर्देशः । अद्योतक
इति प्राणिविशेषपरिग्रहः । यथा तस्याऽसौ देहपरिणामो
जीवप्रयोगनिर्मुक्तशक्तिराविव्यक्तस्ति, एवमङ्गाराऽऽदीनामपि
प्रतिविशिष्टा प्रकाशाऽऽदिशक्तिरनुमीयेत जीवप्रयोगविशेषा-
ऽऽविर्भावितेति । यथा वा-उचरोपमा जीवप्रयोगे नातिवचंते,
जीवाधिष्ठितशरीरकानुप्रायेव प्रवति, एतदेवोपमाऽऽव्यजन्तु-
नाम्, न च मृता उचरिजः क्वचिदुपलभ्यन्ते, एवमव्यव्य-
तिरेकाऽऽयामनेः सखिलना मुक्तकर्मणोपपत्तिमुञ्जेत प्रतिपा-
दिता । संप्रति प्रयोगमारोप्यते ऽयमेवाऽयः-जीवशरीराण्य-
ङ्गाराऽऽद्यः, उच्यन्ताऽऽदिदेतुगणान्वितत्वात्, स्वास्मावि-
षाणाऽऽदिस्वभावान्वत्, तथा आत्मसंयोगाऽऽविर्भूतोऽङ्गारा-
ऽऽदीनां प्रकाशपरिणामः, शरीरस्वभावात्, अद्योतकदेहपरिणा-
मत्, तथा-आत्मसंयोगोपपूर्वकोऽङ्गाराऽऽदीनामुत्पत्ता, शरीर-
स्वभावात्, उचरोपवत् । न चाऽऽदित्याऽऽदिरनेकान्तः । सर्वेषा-
मात्मप्रयोगोपपूर्वकं यत उष्णवारिणामाकाङ्क्षतस्मात्कान्तान्तः,
तथा सवेतने तेजो, यथावोम्याऽऽशरीरादानेन वृत्तिविशेष-
वद्विकारस्वभावात्, पुरुषवत् । एवमादिना लक्षणोऽऽनेया ज-
न्तवोऽवसेयाः ॥ ११६ ॥ इत्युक्तं लक्षणद्वारम् ।

अथ परिमाणद्वारमाह-

जे बायरपञ्जाता, पश्चिमस्य असंखजगयेता उ ।
सेसा तिभि वि रासी, वीषुं लोगा असंखजजा ॥११९॥

(जे बायरत्यादि) ये बादरपर्याप्तऽनलजीवाः केवपदयोपमा-
संख्येयभागमात्रवर्षिप्रदेशराशिपरिमाणो भवति, ते पुनर्बा-
दरपृथिवीकाशपर्याप्तकेभ्योऽसंख्येयगुणोऽना, शेषास्त्र्याऽऽपि
राशयः पृथ्वीकाशपृथिवीयोः । किं तु बादरपृथिवीकाशपर्या-
प्तकेभ्यो बादराऽऽनेयपर्याप्तका सम्बन्धेयगुणोऽनाः सूक्ष्मपृ-
थिवीकाशपर्याप्तकेभ्यः सूक्ष्माऽऽनेयापर्याप्तका विशेषोऽनाः,
सूक्ष्मपृथिवीकाशपर्याप्तकेभ्यः सूक्ष्माऽऽनेयापर्याप्तका विशेष-
ोऽना इति ॥ ११७ ॥

साम्प्रन्मुपभोगद्वारमाह-

दहणं पयावणपगा-मणै य सए य जत्करणै य ।
बायरतेउक्काए, उवभोगगुणा माणुस्साणं ॥ ११९ ॥

(दहणेत्यादि) दहनं-शरीराऽऽद्यव्यवस्थेय वाताऽऽद्यव्यवस्थान्यै,
प्रहृष्ट तापं प्रतापनं-शीतापनोदाय, प्रकाशकरणमुद्योतक-
णं-प्रदीपाऽऽदिना, प्रत्करणंमोक्षनाऽऽद्यव्यवस्थम्, स्वदेश-
व्यवस्थित्वं चकाऽऽदीनाम् । इत्येवमादिष्वनेकप्रयो जनेप्रास्थितेणु
मनुष्याणां बादरतेजस्काऽऽविषया उपभोगरूपा गुणा उपभो-
गगुणा भवन्तानि ॥ ११९ ॥

सद्वेभेवमादिनिः कारणैः समुपदिशतेः सतनमारम्भ-

प्रवृत्ता गुहणो यस्याभासा वा सुखैषिषस्तेजस्कायजन्तु-
द्वितन्तोति दशयितुमाह-

एणहं कारयेदि, हिंसति उ तेलकाएए जीवे ।

सायं गत्रसमाषा, परस्स दुक्खं उदीरंति ॥ १२१ ॥

(एणहं इत्यादि) यत्तदेवमाऽऽदिनिः कारणैस्तेजस्कायिकात्
जावात् द्वितन्तोति संवृष्टपरिणामाऽऽव्यावृत्तानि कुर्वन्ति,
साते सुखं तदामनेऽभिष्यन्तः परस्य बादरान्तिकायस्य,
दुःखमुदरियन्मुयाद्यन्तीति ॥ १२१ ॥

साम्प्रतं शस्त्रद्वारम्, तच्च इव्यभावशस्त्रेनात् जिधा,

द्व्यशस्त्रमपि समासाधिभागनेदाम् द्विषेव,

तत्र समासो द्व्यशस्त्रप्रतिपादनायाऽह-

पुदवी आउक्काए, उव्हाय वणस्सई तसा पाणा ।

बायरतेउक्काए, एयं तु मयासस्यो सत्यं ॥ १२३ ॥

पुण्यो धूलिः, शस्त्रकायश्च शस्त्रेण्यवसतिः यस्याश्च प्राणिनः,
एतद् बादरनेजस्कायजन्तूनां समासतः सामान्येन शस्त्र-
मितं ॥ १२३ ॥

विभागनो द्व्यशस्त्रमाह-

किंचो सकायमन्थं, किंचो परकाए तदुपयं किंची ।

एयं तु द्ववसत्यं, जावे य असंजयो सत्यं ॥ १२४ ॥

(किंचोत्यादि) किञ्चिद्व्यवस्थं स्वकाय एव आत्मिकाय एवा-
त्मिकायस्य । तद्यथा-नाणोऽग्निः पाणोऽग्निः शस्त्रोऽग्निः । किञ्चिच्च
परकायशस्त्रमुदकाऽऽदि । उभयशस्त्रं पुनस्तुपकीपाऽऽदिद्वयति-
मिश्रोऽभेरपरारामः । तुलायां भावशस्त्रापिकृष्या विद्योपगाथाः ।
एतत्पु पूर्वोक्तं समासेविभागयं पृथिवीस्वकाराऽऽदिद्व्यशस्त्र-
मितं । भावशस्त्रं दर्शयति-मात्रं शस्त्रमसंयमोऽनुप्राणोऽ-
तमनोवाक्कायलक्षण इति ॥ १२४ ॥

अयोपसहाहमाह-

मेसाई दाराई, ताई जाई इवंति पुदरीण ।

एयं तेउदेसे, निज्जुत्ती किञ्चित्ता एमा ॥ १२५ ॥

(समानोऽत्यादि) उन्मोषाणि द्व्यणि ता-येय, यानि पुञ्जि-
दृशकेऽनिदितानि । एवमुक्तप्रकारेण, नेजस्कावाजिष्वातेदृशके
निर्मुक्तं कान्तिना व्यवाधिना जयन्तानि ॥ १२५ ॥

साम्प्रतं मृशानुगमे स्वस्तिनाऽऽदिशुणोपेयं सूत्रमुच्चार-

णायाम् । तन्धेम् ।

से वैपि गेव मयं लोगं अग्भाउक्खेजा, गेव अलागं अ-
ग्भाउक्खेजा, ने लोपं अग्भाउक्खेइ मे अलागं अग्भाउक्खे-
इ, जे अलागं अग्भाउक्खेइ ये लोपं अग्भाउक्खेइ ॥ ३१ ॥

(से वैपिन्यादि) अथ च संख्येयः प्राग्भाउक्खे इति । येन
मया ममाभ्याऽऽसपदाद्येषुशुण्यव्ययजोष्यप्रतिमागदगणोत्त-
मकारि म एवाहृष्टव्यवस्थप्रधानप्रवाहन्तेजो जीवस्वकायपल-
म्भसमुत्तमनाजनवचनसमदो अर्थानि । किं पुनस्त्वदिदि दर्शय-
ति- (नेवेत्यादि) इह हि प्रकरणासंख्याङ्गाकशब्देनाश्रिकाय-
लोकोऽभिधित्वेन, अतस्त्वमित्यं लोको जीवव्यवस्थं वैव स्वयमात्म-
नाभ्यावृत्तौ, नैवापहृष्टोऽन्येयः । एतद् व्याख्याते ह्यात्मनोऽपि
ज्ञानाऽऽदिशुणकलापानुमित्त्याऽऽव्यावृत्तमवाप्तौति । अथ च
प्राक्कलापित्याद्व्याख्याने नैवाऽऽसमोऽऽव्यवस्थः, एवं नेजस्का-
यस्यायं प्रसन्धित्या अस्यास्त्वानि क्रियमाणं न शुक्तिपथम्

बतरति । एवं चास्य युक्त्यागमबलप्रसिद्धत्वाभ्याख्याने कि-
चमाणौ सत्त्वात्मनोऽप्येवप्रयत्नसिद्धत्वाभ्याख्याने जततः प्राप्तम् ।
एवमस्तिवति चेत्, तत्रेति दर्शयति- (नेत्र अत्राणुं अमभाइक-
त्वा) वैशाऽऽत्मान-सरीराधिष्ठानात् ज्ञानगुणं प्रत्यक्षसंबन्धं प्र-
त्याच्छास्त्रं, तस्य शरीराधिष्ठानत्वेनाऽऽत्मनिर्दिष्टं शरीरं केनचि-
द्विज्ञसिद्धिमत्ता, न तथा स्वकामिदं शरीरं केनचिद्विज्ञसिद्धिमतेत्ये-
वमादिर्भित्तुमिः प्रसाधितत्वात् । न च प्रसाधितप्रसाधनं विधि-
पथवत् । विद्वज्जननानां स रजयति । एवञ्च सत्त्वात्मनोऽप्रसाधि-
तमभिज्ञोक्तं यः प्रत्याचक्षति सोऽतिसाहसिक आत्मानमभ्या-
ख्याति निराकरोति, यच्चाऽऽत्माभ्याख्यानप्रवृत्तः स स्ववैवाभि-
लोकप्रमत्ताभ्यासि, सामान्यपूर्वकत्वाद्देशोपायात्, सति ज्ञान-
सामान्ये पृथिव्याद्यात्मवैजागः सिद्धयति, नान्यथा, सामान्यस्य
विशुद्धत्वात्कत्वात् । न्यायकविनिर्दिष्टौ च न्यायस्यैवत्यवश्यं-
भाषिनी विनिर्मुक्तिरिति कृत्वा । एवमयमभिलोकः सामान्या-
ऽऽत्मवैजाग्याख्यातस्य इति प्रदर्शितम् ।

अधुनाऽग्निजीवप्रतिपत्तौ सत्यां तद्विषयसमारम्भककटुकफल-
परिहारोपन्यासाय सूत्रमाह-

जे दीहलोगसत्यस्य खेयस्ये, मे असत्यस्य खेयस्ये ।

(जे दीहरेवादि) य इति मुमुक्षुर्दीर्घलोको-वनस्पतिर्ब्रह्म-
देसो कायस्थित्या परिमाणेन शरीरोच्छ्रयेण च शेषके-ऽप्ये-
न्द्रयोर्दीर्घो वर्तते । तर्थाह-कायस्थित्या तावत् "बणस्सइकाइ-
प्यं जंते । बणस्सइकापुत्त कालो केवञ्चिं होइ ? गोयमा !
अनेने कालं अणुंताभो उस्सत्पिणअस्सत्पिणुंभी, सेणघो
अणुंता लोवा असेल्लेखा पोमल्लपरियट्ठा, ते णं पोमल्लपरियट्ठा
आवांविणया अस्संअस्समागं । परिमाणतस्स- "एतुपुण्णवद्य-
स्मइकाइयाणं अने । केवणिकाइस्स निणुंवेणया सिया ? । गो-
यमा ! एतुपुण्णवद्यस्सइकाइयाणं नथि निणुंवेणया । " तथा श-
रीरोच्छ्रयाच्च दीर्घो वनस्पतिः । " वणस्सइकाइयाणं अंते । क
मइयाया नरीरोगाहणा पण्णया ? । गोयमा ! साइरेगं जीयण-
स्सइस्सं सरीरोगाहणा । " न तथाऽन्येषां एकेनिकायानाम्, अतः
स्थितमेतत्सर्वेषां दीर्घलोको वनस्पतिरिति । अस्य च शास्त्रमभिः,
यस्मात्स हि प्रवृत्तत्वात्कालायाऽऽकूलः सकलतदगणध्वंस-
नाय प्रभवति, अनाऽस्ती तदुत्साइकावच्छुक्ताम् । ननु च स-
त्त्वैलोकमसिद्ध्या कस्माद्विनिरेव नोक्तः ? किं वा प्रयाजनसुरी-
कृत्योक्तं दीर्घलोकशक्त्यभिमतं ? अत्रोच्यते-प्रेक्षापूर्वकारितया, न
निर्दिष्टप्रत्यक्षमत्तकृतामिति । यस्माद्यमुत्पाद्यमानो उवाहकमानो वा
इत्यवयवः समस्तभूतप्रामाण्यताय प्रवर्तते, वनस्पतिदाहप्रवृत्त-
म्ननु बहविविधस्यसंबन्धितामिन्द्राकारो विषयोतः स्वाद्य, यतो वन-
स्पतौ ह्यभिप्रायोलिकाप्रमरकपोतश्चापराऽऽव्ययः संजवानं, त-
या पृथिव्यपि तदुक्तोदरव्यवस्थिता इवात्, आपोऽप्यवशयायक-
पाः, वायुर्वापि वनस्पतस्य तावत्कालमवशयानुसारो संसाध्यते ।
सदेवमभिमानमरम्भप्रवृत्त एतावतो जीवाकाशयति, अस्वार्थ-
स्य सूचनाय दीर्घलोकशक्त्यवहयकरोत् सूत्रकार इति ।

तथा चोक्तम्-

" जावतेयं न इच्छति, पाशं जलहृत्तप ।
तिक्कामवयरे सत्यं, सव्यधो वि दुरासवं ॥ ३३ ॥
पार्षं पदिधं वा वि, उधुं अणुदिसामिच ।
अदे इ दिण्डिमो वा वि, इदे उत्तरयो वि च ॥ ३४ ॥
जुवाय-अस-माभाओ, इववाहो न संसओ ।

तं पदेवपयावद्वा, संजया किंचि नारजे ॥३३॥" (दश ०६ अ०)

अथवा वादरेतज्जकायाः पर्याप्तकाः स्तोकाः, शेषाः पृथिव्या-
द्यां जीवकाया बहवः, अथवतिरपि त्र्ययहोराभाण स्वप्ना,
इतरेषां पृथिव्यव्यायुवनस्पतीनां यथाक्रमं ह्यविश्रितिसतिविद-
शुषणं सहस्रपरिमाणं दीर्घां अथसंस्था इति । अतो दीर्घलोक-
पृथिव्यादिः, तस्य शास्त्रमामनकायः, तस्य क्षेत्रज्ञो निपुणोऽग्नि-
कां च यज्ञोऽदितो जानातीत्यर्थः । क्षेत्रज्ञो वा, क्षेत्र-तद्व्यापारः
सर्वसत्त्वानां दृष्टनाऽऽत्मकः पाकाऽऽग्नेकशक्तिरज्ञापोपचितः
प्रथरमाणिवि जाजह्यमानो लक्ष्मिभ्यपदशः यतीनामनार-
म्भनीयः, तमवैविधं क्षेत्रमभिव्यापारं जानातीति क्षेत्रज्ञः, अतो
य एव दीर्घलोकशास्त्रस्य क्षेत्रज्ञः स एवाशास्त्रस्य सततज्ञानस्य
संयमस्य क्षेत्रज्ञः संयमो हि न काश्चिज्जां व्यापाद्यति, अतो-
ऽशास्त्रम् । एवमनेन संयमेन सर्वसत्त्वामभयप्रदायिनाऽनुष्ठायमाने-
नानिजीवविषयः स्वसारम्भः शाश्वतः परितर्तुं पृथिव्यादिकाय-
समारम्भमेत्येवमसौ संयमं निपुणमतिर्ज्ञायति, ततस्त निपु-
णमभिव्याह्रितपरमाद्योऽग्निस्समारम्भाद् व्यावृत्त्य संयमा-
नुष्ठाने प्रवर्तते ।

इदानीं गतप्रत्यागतलक्षणोनाविनाभावविविधप्रदर्शनाय विष-
येण सूत्रवचनपरामर्शं करोति-

जे असत्यस्य खेयस्ये, ते दीहलोगसत्यस्य खेयस्ये ॥३३॥

(जे असत्यस्य इत्यादि) यथाशास्त्रे संयमं निपुणः, स कालु
दीर्घलोकशास्त्रस्थानोः, क्षेत्रज्ञः क्षेत्रज्ञो वा, संयमपूर्वकं ह्यभि-
विषयकैद्दृश्यम् । आनिविषयकैद्दृशतापूर्वकं च संयमानुष्ठान-
नम्, अन्यथा तद्संभव एवेत्येतन्नप्रत्यागतफलमाविर्भावितं
भवति ।

कैः पुनारिदंभवमुपलभ्यमित्यत आह-

वीरिहिं एयं अभिन्यय दिच्छं,

(वीरिहीत्यादि) अथवा सद्रूपयुगलसौ सत्यां वाक्प्रसि-
द्धिर्भवति, इत्यत उपदिश्यते- (वीरिहीत्यादि) घनघातिकर्म-
संघातविद्वारणान्तरमासानुलकेवलश्रिया विराजन्त इति
वीराः-तीर्थकराः, तैर्वीरैर्यतो दृष्टमेतन्नपेक्षं सूत्रतोऽग्निश-
क्तं दृष्टम्, अशक्तं संयमस्वरूपं वेति । किं पुनरनुष्ठाने
तेरुपलभ्यमिति ? अत्रोच्यते- (अभिन्ययेति) अग्निश्रवो
नामाऽऽदिच्छनुक्तं, कस्याग्निश्रवो रितुसेनाऽऽदिपराजयः, आ-
दित्यतेजसा वा चन्द्रप्रहनत्वाऽऽदित्योऽग्निजयः, नाभाभिन्न-
वस्तु-परीवहोपसर्गनीकज्ञानदर्शनाऽऽवरणमोहान्तरायकर्म-
निर्दलनं, परीवहोपसर्गोऽदित्येनाविज्जाह्नितं चरयं, व-
रणाक्षेत्रज्ञानाऽऽवरणाऽऽदिकर्मकृत्यः, तत्तद्व्यापारिवाचनमप्रति-
हतमशेषैकैवप्रादि केचलज्ञानमुपजायते । इदमुक्तमभक्ति-
परीवहोपसर्गज्ञानदर्शनाऽऽवरणायमाहान्तरायार्थाविज्यय केच-
लमुप्याद्य तैरुपलभ्यमिति ।

यथायूतैस्सैरिदमुपलभ्यं तदृशयति-

संनपदिं सया जचोदिं सया अप्रपयचोदिं ॥ ३३ ॥

सम्यग् यताः संयताः प्राणातिपाताऽदित्येयस्तैः, तथा सदा
सर्वकालं चरुणप्रतिपत्तौ शूनोत्तरगुणमेवावा निरतिचारन्य-
छानवन्तस्तैः, तथा सदा सर्वकालं न विद्यते प्रमादो मद्यविषवा-
कवायविकथानिद्राऽऽवयो येषां ते प्रमादाः, तैरेवभूतमहावीरैः
केचलज्ञानचक्रुवेदं दीर्घलोकशास्त्रम्, अशक्तं च संयमो दृष्ट-

शिष्यो ह्यपि नो भवति । अथ के पुनस्तेऽथाहाराऽऽव्य रतिः, उच्य-
ते-अथाहाराः, विपरिणामो, व्यवहितकल्पना, गुणकल्पना, लक्ष-
णा, बाधय भेदकैः । इह च द्वितीयाद्यज्ञकैः सप्तमोपरिणामः कृत
इति । ये च तत्राग्नौ पर्यापद्यन्ते ते प्राणिनः कृमिपिपानिकास्रम-
रनकुलाऽऽद्यः, तत्राग्नाद्यपक्वमिति प्राणान् मुच्यन्तीत्ययोः । नन्देव-
मग्निममारम्भे सति न केवलमग्निजन्तूनां विनाशाः, किं त्वन्येषाम-
पि पृथिवीगुणपत्रकाद्युपयोगकचबराऽऽसितानां सम्प्रतितां च
व्यापचिरव्ययज्ञाविनीति । अत एव च प्रगवत्यां भगवतोऽकम्-
"दो पुरिसा सरिसवया प्रवक्ष्ये" इति अग्निकायं समारं-
ज्जति, तद्य नं एगे पुरिसे अग्निकायं समुज्जालेत, एगे विज्ज-
वेति । तद्य नं के पुरिसं महाकम्मयराए, के पुरिसं अण्णकम्म-
यराए ? गोयमा । जं उज्जालेत सं महाकम्मयराए, जे विज्ज-
वेति ते अण्णकम्मयराए ॥ "

तदेवं प्रभूतस्वभावमर्हन्तकसम्पाररजं विहाय मनोवाक्कायैः
कृतकारितानुमतिभिश्च तत्परिहारः कार्यं इति दर्शयितुमाह-

एत्य मस्यं अमपारंजमाणम इच्छेते आरंभा परिष्ठा-
या जर्जति, तं परिण्णाय भेदावीं शेव मयं अगणिसत्यं स-
मारंभे, नेवऽण्णेहि अगणिसत्यं समारंभावेज्जा, अगणि-
मस्यं समारंभयाणे अण्णे न सपण्णोऽण्णेज्जा, जस्सेते अ-
गणिकम्मसमारंजा परिण्णयाया जर्जति से ह्मु मुणी परि-
ण्णायकम्भे ॥ ३८ ॥ चि वेमि ॥

(एत्य सत्येत्यादि) अत्राग्निकाये दास्यं स्वकायपरकाय-
भेदनिश्चं समारज्जास्यव्य व्यापारव्यत इत्येते आरम्भाः
पवनवाचनाऽऽद्यो बन्धेहनुत्वेन परिहृता भवन्ति । तथा-
ऽऽवेगिणिकाये शङ्कामसमारंभमाणस्येते आरम्भाः परिहृता
भवन्ति । यस्येते अग्निकायसमारम्भना रूपरिहृता परि-
हृता भवन्ति, प्रत्याव्यापारपरिहृता च परिहृता भवन्ति, स
एव मुनिः परमार्थतः परिहृताकम्मोति । अर्वाभीति पूर्ववदिति
आवा० १ ह्मु १ अ० ४ उ ० ।

सम्प्रति तेजस्कायपिपदमाह-

तिविहो तेउकाओ, मसिचो मोसओ य अचिचो ।
सचिचो पुण हुविहो, निच्छप-ववह्माओ चव ॥ ४१ ॥
वि(व)पः तेजस्कायः । तद्यथा-सचिचो, मिसोऽचिचश्च । सचि-
चः पुनद्विविधः-निष्पयतः, व्यवहारतश्च ।

निष्पयव्यवहाराऽयमेव सचिचस्यैव द्वैविध्यमाह-
दृग्गपागार्दणं, बहुमपञ्जे विज्जुमाह निच्छयओ ।
इंगालार्दं इपरं, मुम्मुरमार्दं य मिसो उ ॥ ४१ ॥

हृत्कापाकः प्रतीतः । आदिशब्दात् कुम्भकारपाकसुरसकच-
यनमुत्त्वयादिपरिग्रहः । तेषां च बहुमपञ्जयो विज्जुमादिश्च वि-
ज्जुदुत्कप्रमुच्यन्ते तेजस्कायो निष्पयतः सचिचः । शेवस्तु अङ्गाराऽऽ-
दिकः, अङ्गारो-उभाहारादितोऽग्निः, आदिशब्दात् उभाहाराऽऽदि-
परिग्रहः । व्यवहारतः सचिचः । सम्प्रति मिशं तेजस्काय-
माह-(मुम्मुरमार्दं य मिसो उ) मुर्मुरः कारीरोऽग्निः, आ-
दिशब्दाद्वैविध्यमाहःऽऽदिपरिग्रहः । इत्यंशुमो मिश इति ।

सम्प्रत्यमचिचं तेजस्कायपिपदमाह-

आणयणंअणयाणम-आयामुसिणोदं च कुम्मासा ।

रुमहागसरक्कसूर्द, पिप्पलमाई उ वओगो ॥ ४३ ॥

आद्यनः-शब्दाऽऽदियत्, व्यस्यते-एवशाकतीमनाऽऽदि । पा-
नकं-काञ्जिकम् । तत्र ह्यवभाव्यं प्राङ्क्यते, ततसद्रुपेक्षया
काञ्जिकस्याग्निकायता । आयामम्-अवभाव्यं, उष्णां वकम्-उत्तु-
तत्रिद्वयम् । एतेषां च पदानां समाहारश्चन्द्रः । अकारो मय-
काऽऽदिसमुच्यार्थः । कुम्मासाः पक्वा माषाः । एते च श्रो-
दमाऽऽद्योऽग्निनिष्पयत्वेनाग्निंकार्यत्वाद्भव्यं व्यपदिह्यन्ते ।
भवति च तत्कार्यत्वात्सच्छब्देन व्यपदेशः । यथा-द्रुम्भो अ-
क्षितोऽनेत्यादौ । आद्यमाऽऽद्यश्चाविष्ठाः, तत एतेषामविष्ठा-
ग्निकायत्वेनाभिधानं न विरुप्यते । तथा रुगलकाः-पक्षेष्वा-
क्षयामि, सरजस्को-जन्म, सूची लोडमयो वल्लोचिनिगा ।
अथवा (सरक्कसूर्द चि) रक्ता भस्म, सट रक्ता बर्षेत
इति सरक्का सूची । किमुक्तं प्रवति ?-रक्ता च, सूची चेति ।
पिप्पलकः-किञ्चिद्वकः सुरविशेषः । आदिशब्दात्सरव-
निकाऽऽदियदिग्रहः । एतानि च रुगलकाऽऽद्योनि पूर्वमग्निकप-
तया परिच्छताऽव्यास्तोरुत्, ततो भूतपुत्रगत्या संख्यापि अग्नि-
कायत्वेन व्यपदिह्यन्ते, अचिचानि च । न केतेषामचिचानि का-
यवाग्निधाने विरोधः । " (?) संप्रत्यविष्ठाग्निकायव्य प्रयोज-
नमाह-(उवओगो चि) एतेषामादनाऽऽद्यंमां च उययांगो नोजमा-
ऽऽद्युपुपुत्रुयमानता, नदक्षिणाग्निकायैव साधूनां प्रयोजनम् । द्र-
व्याऽऽदिभेदात्तुर्विधत्वमविष्ठाग्निकायव्य प्रागिव यथायोगे भा-
वनीयम् । उक्तनेतेजस्कायपिपदः । पिप । अण्ण । आ० मयकल्पण
० । (प्रथमं तेजस्कायोर्दीपव्य अण्णमद्वयेन शिशितमिति
'उसह'शब्दे द्वितीयाग्रे ११२६ पृष्ठे उक्तम् । 'सदीववसह'
प्रस्तावे षाण्णामाग्निसेवना प्रदशोऽग्निसेवना) (विकारो विहदर-
मग्निसेवना 'विहार' शब्दे वक्ष्यते)

अथ तेजस्कायविहसानिषेधमाह-
आयतेयं न इच्छंति, पावगं जलउचए ।
तिसस्वमपरं सत्यं, सव्यओ वि डुरासयं ॥ ३३ ॥

जाततेजा अग्निः, तं जाततेजसं, नेच्छन्ति मनःप्रभृतिरिपि
पायकं पाय एव पायकस्तं, प्रभूतस्ववापकारित्वेनाह्वानमित्य-
र्थः । किं नेच्छन्तीत्याह-अवलयितुमुत्पादयितुं, शृष्टि वा नेत्तुम् ।
किविशिष्टमित्याह-सीषणं उच्छेदकरवाऽऽव्यक्तं, अत्यनरत् शब्दं
सर्वेश्वरम् । एकवाराऽऽदिशब्दव्यवच्छेदेन सर्वतोऽपारशुक्ल-
व्यमिति भावः । अत एव सर्वतोऽपि दुराभयं सर्वतोऽपारव्ये-
नानाभयणीयमिति सूचार्थः ॥ ३३ ॥

एतदेव रूपदयकाह-

पार्थणं पठिणं वा वि, उच्छं अण्णदिसामवि ।
अहे दादिह्यओ वा वि, दहे उच्छरओ वि य ॥ ३४ ॥
अग्निरिति शेषः । आच्योऽप्रतीच्यो वाऽपि, पुषांयां पथिसमायां
चेत्यर्थः । ऊर्ध्वमनुविषयवि, सुपां ह्ययो भवन्तीति सप्तम्यर्थे
पठ्ठी । विदिह्यवपीत्यर्थः । अथो दक्षिणतस्मापि इदिति हाणं
अस्मीकारांनि, उच्छरतोऽपि च सर्वोऽपि विज्जु विविधु च दह-
तीति सूचार्थः ॥ ३४ ॥

यतश्चेतनः-
ज्याण-मेस-मायाओ, ह्ववयाहो न संसओ ।
तं पदेवपवाक्का, संजया कि चि नारजे ॥ ३५ ॥

भूतानां स्थावराऽऽभ्रीनानामेव आधातान्, आधातदेतुःत्वादाधातः ।
द्वयवाहोऽभिनर्त्त संशय इत्येवमेतत्तदाधात एवेति भावः । ये-
नैवं तेन तं इत्यर्थः । प्रदीपयतापनाथेमाहाकरीतापनाथार्थः,
संयताः साधवः किञ्चित्कालं ५५दिनाऽपि नारभन्ते, संयत-
त्वापगमनप्रसङ्गादिति सूत्रार्थः ॥ ३५ ॥

यस्मादेवम्-

तस्मा एषं वियाणित्ता, होसं दुगडवकृष्टं ।
तेजकायसमारंजं, जावजीवाइँ वजण ॥ ३६ ॥
व्याख्या पूर्ववत् ॥ ३६ ॥ दश० ६ अ० ।

अथ तेजस्कायवियाधमाह-

इंगारं अगणिं अग्निं, अग्रायं वा मजोदयं ।
न उंमिज्जा ण घट्टिज्जा, नो एं निव्वावए सुणी ॥ ३७ ॥

अग्रां उज्ज्वलरहितम्, अग्निमयःपिण्डानुत्पन्नम्, अग्निः त्रिज-
ज्जासम्, आलानुत्पन्नं वा; सज्योतिः स्वाश्रितमित्यर्थः । कि-
मिग्राह-मोतिस्त्रेण न घट्टयेत्, तत्राज्जन्मुःसंचनं प्रदीपाऽऽद-
घट्टन् मियश्चालनं, तथा जेतमसि निर्वोपयेत् अभाभवापाद्वे-
श्यानिः साधुरिति सूत्रार्थः । दश० ८ अ० ।

अग्निकायस्य मध्येनैतद्विकाऽऽदयेन ध्वानिप्रज्जन्ति-

खेरइयाणं भंते ! अगणिकायस्स मज्जेणं मज्जेणं वीईवए-
ज्जा ? । गोयमा ! अत्येगइए वीईवएज्जा, अत्येगइए णो
वीईवएज्जा । से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ-अत्येगइए
वीईवएज्जा, अत्येगइए णो वीईवएज्जा ? । गोयमा !
खेरइया दुविहा पवत्ता । तं जहा-विग्गहइसमाववणमा
य, अविग्गहइसमाववणमा य । तत्थ णं जे से विग्गह-
इसमाववणए णेरइए से णं अगणिकायस्स मज्जेणं
मज्जेणं वीईवएज्जा, से णं तत्थ जियाएज्जा ? । णो इण्टे
समट्ठे । णो खलु तत्थ सत्थं कमइ । तत्थ णं जे से अवि-
ग्गहइसमाववणए णेरइए से णं अगणिकायस्स मज्जेणं
मज्जेणं णो वीईवएज्जा, से तेणट्ठेणं णो वीईवएज्जा ।
असुरकुमारं णं भंते ! अगणिकायपुच्छा ? । गोयमा !
अत्येगइए वीईवएज्जा, अत्येगइए णो वीईवएज्जा । से
केणट्ठेणं जाव णो वीईवएज्जा ? । गोयमा ! असुरकु-
मारो दुविहा पवत्ता । तं जहा-विग्गहइसमाववणमा य,
अविग्गहइसमाववणमा य । तत्थ णं जे से विग्गहइस-
माववणए असुरकुमारं, से णं जेव णेरइए० जाव कमइ,
तत्थ णं जे से अविग्गहइसमाववणए असुरकुमारं, से णं
अत्येगइए अगणिकायस्स मज्जेणं मज्जेणं वीईवएज्जा, अ-
त्येगइए णो वीईवएज्जा, जे णं वीईवएज्जा से णं तत्थ जि-
याएज्जा ? । णो इण्टेणं मज्जेणं । णो खलु तत्थ सत्थं कमइ ।
से तेणट्ठेणं एव० जाव अणियकुमारो पण्णिदिया जहा खेरइ-
या । वेइदिया णं जंते ! अगणिकायस्स मज्जेणं मज्जेणं जहा
असुरकुमारो तहा वेइदिए वि, णवरं जे णं वीईवएज्जा मे णं

तत्थ जियाएज्जा ? । हंता ! जियाएज्जा । सेसं ते चव० जाव
चउरिदिया । पंविदियातिरिक्खजोणिए णं भंते ! अगणिका-
यपुच्छा ? । गोयमा ! अत्येगइए वीईवएज्जा, अत्येगइए णो
वीईवएज्जा । से केणट्ठेणं जंते ! ? । गोयमा ! पंविदियाति-
रिक्खजोणिया दुविहा पवत्ता । तं जहा-विग्गहइसमाव-
वणमा य, अविग्गहइसमाववणमा य । विग्गहइसमाववणए
जहेव णेरइए० जाव णो खलु तत्थ सत्थं कमइ, अवि-
ग्गहइसमाववणमा पंविदियातिरिक्खजोणिया दुविहा प-
एत्ता । तं जहा-इहिपत्ता य, अणिएहिपत्ता य । तत्थ णं
जे से इहिपत्ते पंविदियातिरिक्खजोणिए णं से णं अत्ये-
गइए अगणिकायस्स मज्जेणं मज्जेणं वीईवएज्जा, अत्येगइए
णो वीईवएज्जा । जे णं वीईवएज्जा मे णं तत्थ जियाएज्जा ? ।
णो इण्टे मज्जेणं । णो खलु तत्थ सत्थं कमइ । तत्थ णं जे से
अणिएहिपत्ते पंविदियातिरिक्खजोणिए, से णं अत्येगइए
अगणिकायस्स मज्जेणं मज्जेणं वीईवएज्जा, अत्येगइए णो
वीईवएज्जा, जे णं वीईवएज्जा मे णं तत्थ जियाएज्जा ? ।
हंता ! जियाएज्जा । से तेणट्ठेणं० जाव णो जियाएज्जा । एवं
मणुस्से वि, वाणपंतरो जोइमिंवेयाणिए तहा अमूरकुमारं ।
(नेरइयाणमित्यादि) इह क क्विच्छेदस्यकार्यं प्रवहणया
दृश्यते । सा च यस्मिन्-नेरइय अगणिकमज्जेणं, इमं ठाणा निविच-
पांमालं देवे । पवधयिमा उच्छ-पणा य पल्लंघणा चैव । ? ॥
इति । अथश्चास्या उदसंसाधावगमवय इति । (णो खलु तत्थ
सत्थं कमइ इति) विप्रवहणिसमापन्नं हि कामंशरीरत्वेन
सूदमः, सूक्ष्मत्वाच्च तत्र शब्दमन्मादिकं न क्षामति । (तत्थ णं
जे से इत्यादि) अविप्रवहणिसमापन्नं उपरालिखेत्तत्रोपशोभोऽ-
र्थायने, न तु अतुपानिसमापन्नः तस्येह प्रकारोऽन्विच्छेदकृतयात् ।
स चाभिकायस्य मध्येन ध्वानिप्रज्जानं, नारकजेन वाइरगणिका-
यस्याभावात्तुप्यनेन पत्र तद्भावात् । यथाऽक्षरावयवनाऽऽदस्तु
ध्वयते-“दुयासणे जनेनमि, दक्षुपुव्वं अणयमां । ” इत्यादि । न-
दंभिलसइस्यवत्तरापत्त्याऽपस्यया । सज्योतिः च तथाविध-
शालिमन्त इत्यादिने जेजेले इयाऽऽवयवदिनि । अत्रकुमारोऽस्ये
विप्रवहणिको नारकवत्, अविप्रवहणिकस्तु कोऽप्ययमेमध्येन ध्व-
निप्रज्जयेत् सा अनुपशोभकामावकृति, यस्तु न तथापचययो न
ध्वनिप्रज्जयेत्, ध्वनिप्रज्जयति च न ज्ञायते वा, आयतेऽतो न ख-
लु तत्र शक्तं जन्ते, मूदमयाऽङ्गोपधशरीररूप, णोऽप्यत्वाच्च न ज्जे-
रिति । (पण्णिदिया जहा नेरइवत्) कथम?, यतो विप्रदेहेऽऽप-
न्ममध्येन ध्वानिप्रज्जानं, सूक्ष्मत्वाच्च दृश्यते च, अविप्रवहणिस-
मापन्नकाश्च तेऽर्थि नामेमध्येन ध्वानिप्रज्जानं, अथावत्त्वाच्च, यथा
नेजाऽप्युत्तं गतिप्रसन्नयाऽन्विप्रमध्येन ध्वानिप्रज्जानं दृश्यते, तद्विदं न
वियक्तिमति संज्ञादयेन, अथावत्त्वाच्चस्येव विचोक्षितान्मात् ।
रथावत्त्वे होस्ते कथाऽन्विप्रं गत्यजावो, यद्वपंत्तया अथावत्त्वे
व्यगद्विप्रमध्ये, अन्वयाऽऽप्यकृतवपंत्तयाव्यतिरिक्तध्वनता अथाक-
थाः यथाऽऽविप्रवहणिस्येव पृथिव्यादीनामन्विप्रमध्येन ध्वानिप्र-
ज्जानं दृश्यते, तदपि न विचोक्षितम्, अन्विप्रवहणिस्येव अथ वि-
वहणया । अणिकारः पुनरेवमाह-“पण्णिदिया णं गदं नाथि वि ।”

ले म गच्छन्ति । "परो बाह्यकायाश्चरयेत्पुं गच्छन्ति, विराडि-
 ङ्ङितिव य" इति । पञ्चोक्त्यतिथ्यकृत्वे- (श्चिपुत्राय य सि) वैक्य-
 यलभिषयसम्पन्नाः (अथेगइए अगणिकायस्तेत्यादि) अस्वयंक-
 कः कश्चित्पञ्चोद्भिद्यतिथ्यं य मनुष्यलोककथती स तन्नामिकायसम्-
 पन्नाश्चप्रप्ये न इयतिज्ञजेत् । यस्तु मनुष्यज्ञेमाद् धृतिर्नोसाधमे-
 श्येन न व्यतिज्ञजेत्, अन्तेरेष तन्नाभाभाव, तद्यो वा; तथाविध-
 साम्प्यभावात् । (यो) अस्तु तस्य सत्यं कमइ (सि) वैक्याऽऽदि-
 ङ्ङितिवमति पञ्चोक्त्यतिरिक्तान्नाम्यादिकं शब्दं क्रमन इति । अ०
 १४ श० ५ उ० । (अन्तेरुज्ज्वालयकः प्रज्वालको वा महाकर्म-
 ति काशोदायिप्रश्नेन "अयच्छरिष्य" शब्दे प्रथमभागे ४४७
 पृष्ठे विचारितम्)

अथ अक्षरकारिकास्तु तेजस्कायस्थितिः-

ईगासकारियाए णं भेने। अगणिकाए केवइयं कासं संचि-
 द्दइ । गोयमा । जहमेणं अंनोमुदुच्छं, उकोसेणं तिथि राई-
 दियाईं अमे ति स्थ वाउयाए, बुकमइ, य विणा वाउयाएणं
 अगणिकाए उज्जलइ । पुरिसे णं जंते । अयं अयकोऽसि
 अयोमएणं संडासएणं उविहमाए वा पविहमाए वा कइ-
 किरिए ? । गोयमा । जावं च णं से पुरिसे अयं अयकोऽसि
 अयोमएणं संकामएणं उविहिति वा, पविहिति वा, तावं
 च णं मे पुरिसे काइयाए० जाव पागादावायकिरिया पंचाईं
 किरियाईं पुट्टे, आसिं पि णं जीवाणं सरिरेहिंती अयणिव-
 च्चित्तए अयकोऽसि णिवचित्तए संकामए णिवचित्तए ईगाला णि-
 वचित्तिया ईगासकृष्टिणी णिवचित्तिया जंटा णिवचित्तिया, ते
 वि णं जीवा काइयाए० जाव पंचाईं किरियाईं पुट्टा ।
 (ईगासकारियाए स्ति) अक्षरान्द करोतीति अक्षरकारि-
 का अक्षरकण्डिका, तस्याम्, न कवडे तस्यामंस्वकार्यायं भव-
 ति (अक्ष वि स्थ सि) अन्त्योऽप्यत्र वायुकायो व्युत्क्रामति ।
 यत्रास्तिस्त्र वायुदिनि कृत्वा । कस्मादेवंमियाह- (न वि-
 णेत्यादि) अ० १६ श० १ उ० । सूत्र० । नि० सू० । (तेज-
 स्कायस्य आहारः ' साहार ' शब्दे द्वितीयभागे ४६६ पृष्ठे
 उक्तः) (तेजस्कायस्य प्रतिसेवनाः ' प्रतिसेवणा ' शब्दे
 वचयते) (अरेदनाऽऽइयः किंशरीरा इति ' यः गेजीवसरिरे ' शब्दे
 प्रथमभागे १४६ पृष्ठे उक्तः)

तेजपुट्ट-तेजःस्पृष्ट-त्रि० । तेजसा अभिना स्पृष्टो दृश्यमानः ।
 अभिना दृश्याने, सूत्र० १ सु० ३ श० १ उ० ।

तेजपुत्र-तेजःपुत्र-पुं० । आत्मकुमारैरुत्पद्यमानसिहाभिमनान-
 वधोः पश्चिमदिशो कपाले, स्था० ४ उ० १ उ० । अग्निकुमारै-
 र्न्वोत्पन्नसिहाभिमनानवधोरुत्तरदिशो कपाले, अ० ६ श० ८ उ० ।

तेजपक्षास-तेजःस्पृष्ट-पुं० । उष्णस्पर्शो, आचा० १ सु० ६ श० ३
 उ० । उष्णस्पर्शश्च आतापनाऽऽदिकक्षे। आचा० १ सु० ६ श०
 २ उ० ।

तेजसेदना-तेजोसेदया-स्त्री० । तेजोऽग्निज्वाला, तर्जनीं यानि
 कृत्वापि, लोहिनामीत्यर्थः । तस्याभिव्यञ्जिता तेजोसेदया ।
 आ० १ उ० । विशिष्टनो जन्मसिद्धिबिभेदप्रसवार्थां तेजोस्वा-
 लायां सेदयायां सुखासिकायाम्, विद्या० २ सु० १ श० । रा० ।
 अ० १ उ० ।

मिर्नंधानामेव लभिष्यन्नेषस्य कारणत्रयमाह-
 तिहिं ठाणेहिं समणे णिग्गंये संखिचविउल्लंतउलेसे
 जचइ । तं जहा-आयावणयाए, संतित्त्वमाए, अयाएणं
 तेषो कम्मेषां ।

(तिहिंमियादि) म्हासि लक्षकृता विपुलाऽपि विस्तीर्णाऽपि
 सती, अन्वधाऽऽदित्यविश्ववद् दुर्दशां स्व्यादिति । तेजोसेदया
 तपाविज्ञातिजे तेजस्त्वयं तेजसशरीरपरिणतिकरुं महाज्वाला-
 कल्पं येन स्व संकृतविपुलनेजोसेदयः, आतापनायां शीलाऽऽदि-
 भिः शरीरस्य सत्तापनायां भाव आतापनता, शीलाऽऽतपाऽऽदे-
 सधर्मात्मन्यर्थः । तथा; ज्ञान्या फांचमिप्रेणे कृमा मरणं, न
 त्वशक्तयेन क्वाप्ति कृमा, तथा; आतापनेन पारणकालादभ्यन्त
 तपःकर्मणा पञ्चाऽऽदिभेत् । अभिधीयते च जगदवत्याम्, "जे णं गो-
 सासां पयाए सनहाए कुम्मासपिंभियाए पणेण य विद्यमानएणं
 उठं उठेणं अणिकससेणं तयो कम्मेषं उठुं वाडासां पणिकस्य
 पणिकस्य सुगारिइयाव आयावणभूमीए आयावेमए विहइर,
 से णं अंते उठहं माय्यां संखिचविउल्लंतउलेसे जचइ ।"
 इति । स्था० ३ उ० ३ उ० ।

आत्मज्ञानमन्मस्य वाचंयमस्य नेजोसेदया पृज्यत इत्याह-
 तेजोल्लेदयाविद्विद्धयां, माथाः पर्यायशुक्तिः ।
 जापिना भगवत्यादां, सेत्यंजितस्य युज्यते ॥ १ ॥
 टीका सुगमा । अए० २ अए० ।

जे इमे अज्जत्ताए समणा णिग्गंथा विहरंति, एएणं क-
 स्स तेउलेसें वीईवइ ? । गोयमा । मासपरियाए समणे
 णिग्गंथे बाणभेतराणं देवाणं तेउलेसें वीईवइ । बुमासप-
 रियाए समणे णिग्गंथे अमुरिंदवजिमायाणं भवणवासीणं
 देवाणं तेउलेसें वीईवइ । एवं एएणं अजिलावेणं तिमा-
 सपरियाए समणे णिग्गंथे अमुरकुमाराणं देवाणं तेउलेसें
 वीईवइ । चत्तासपरियाए समणे णिग्गंथे गहणणवस्व-
 चतारास्कायां जोइमियायां देवाणं तेउलेसें वीईवइ ।
 पंचामपरियाए समणे णिग्गंथे चंदिमसूरियायां जोइसि-
 यायां जोइनिरायाणं तेउलेसें वीईवइ । कृम्मासपरियाए
 समणे णिग्गंथे सोहम्मीसाठाणं देवाणं । सचमामपरियाए
 सणकुमारमहिंदाणं देवाणं । अट्टमासपरियाए समणे णि-
 ग्गंथे वेज्जणगहंतेगाणं देवाणं तेउलेसें वीईवइ । एच-
 मामपरियाए समणे णिग्गंथे महासुकसहसाराणं देवाणं
 तेउलेसें वीईवइ । दसमासपरियाए समणे णिग्गंथे आण-
 यपाणयअरणऽसुचायां देवाणं । एकारसमासपरियाए
 समणे णिग्गंथे गेवेज्जगदेवाणं । वारसमामपरियाए समणे
 णिग्गंथे अणुत्तरोववाइयाणं देवाणं तेउलेसें वीईवइ ।
 वेण परं सुके सुकाजिजाए जविचा, तन्नो पच्छा सिउभइ०
 जाव अंतं करेइ ।

(जे इमे इत्यादि) य इमे प्रत्यक्षाः (अज्जत्ताए सि) आर्य-
 तया पापकर्मविहर्जतया, अद्यतया वा अनुनाततया, वर्त-
 मानकाले इत्यर्थः । (तेउलेसें ति) तेजोसेदयां सुखासिकां,

इयार्थि केसकासमाचनेषो तिषि वि सुगर्भ भवति-

सगर्भपरविदेसग-अंतरतेषा य र्हेति खेसम्पि ।
राई दिवा व काले, भावम्पि य नाथतेषा तु ॥ ३६४ ॥
इयगयराईलच्छी-माणिकाई तु तेषो उकोसो ।
गोमहिस्लेखखण्सा-रियाणि तेषो य मरिऊमभो ॥ ३६५ ॥
गंदीछेदगपथिगण-द्वन्द्वहरो वा जहाएतयो उ ।
एकेका वि य एसो, पदिगपदिच्छुग्तयो उ ॥ ३६६ ॥

सवेसतो, परदेसतो, एतेसिमेतरे वा हरतो केसनेषुगो । रातो
वा दिवा वा हरतो कासनेषो । नावतेषो-गणदंक्षणचरिते हरतो ।
इयगयराईलच्छीगणिके हरतो उकोसो । गोमहिस्लेखखण्सा-
रियाऽऽदि वा हरतो मरिऊमो । पथिगणमोसगो, गंदीमेद्वो,
असवाऽऽदि वा हरतो जहणो । एकेके चवप्यगारा इमे-तेषो,
सेनतेषो, पकिच्छगो, पकिच्छगपकिच्छगो ।

इमे उदाहरणा तिसु वि-
गोविंदजना गाणे, दंपणे सत्यच्छेद हेतुगण उ ।
एवं वि गभा चरणा, उदापिबद्गादिवा चरणे ॥ ३६७ ॥
सच्चिं अचिचचं, च भीसगं तेषियं कुणति जो उ ।

समगाण व समर्थाण व, न कर्पनी तारिसे दिक्खा ३६८
गोविंदो गाम निष्कृ, सो एतेगऽऽवरियण वादे जितो अ-
दुरास वारा । ततो तेण चिनिच-सिद्धनसकवं जाव एतेसि
जो लक्ष्मण, तावेने जेतु न सकिता । ताह सो गाणदंक्षणचरणह-
रणट्टा मस्सेवाऽऽवरियस्य अतं गिष्कतसस्य य सामादयाऽऽदि-
पठनसस लक्षं मंमसं । ततो शुं बंधिवा जगतिते-देदि मे बने ।
णणु द्वाऽण ते गाणाणि । तेण सभामो कहितो । ताहे शुक्रण
द्वाराणि से वयार्थि । पच्छ तेण एगिंदियजीवसाहणा गोवि-
द्विण्जुकी कथा । एस गारातेणो । (एष वैभार्थो ' गोविद्विण-
ज्जु' शब्धे नृगीवभागे १०१३ पृष्ठे प्रदर्शितः) एवं दंक्षणप-
भाषगसत्यट्टा, ककहणमादिदेनुगट्टा वा जो गिष्कसमति, सो दंस-
नेतेषो । जो एवं कण्णट्टा अरुं मेएइति, भंमिं उ वा गंतुकामो,
जहा वा दणो वदणट्टा उदायिमारेण चरणं गार्थि । आदि-
सहातो मधुरकोमहसा, एते सव्धे चरिततेषा । एते इववा-
ऽऽदितेषा समणस्सार्थोणं ण कल्पति पम्बावेवं ।

पम्बाविते इमे दोसा-
वह वंधण उद्वणं, व सिनयं आसियावणं चेष ।

गिष्किसयं व णरिंदो, करेउज संयं वसे भडो ॥ ३६९ ॥
तसस च, पधवायाऽऽवरियसस वा, सव्वसस वा गच्छसस ल-
कससाऽऽदियदि वई करेउज, वंधणं गिणल्लाऽऽदियदि, वद्वणं
भरणं, जिस्सा-धिरत्यु ते पव्वउज्जाए पि । आसियावणं-पव-
उज्जातो, गामनगरातो वा भाउेउज । अहवा-णरैदो वडो गिणिव-
सए करेउज, कुल्लगणसं व गिणिवसयं करेउज । कुल्लगणसं-
चाए वा बहाऽऽदिय धीए पगारे करेउज ।

किं चाम्यन्-
अयसो य अकिन्ती वा, उट्टाई वा ताहिं पवयणसस ।
तेसि पि ट्टोइ एवं, सव्वे एयारिसा समया ॥ ३७० ॥
पुर्व्वचन, नवचि तेणयो वधववा, तेणं जो पम्बावेति, तसस भावा-
ऽऽदिया दोसा ।

इमं व से पच्छिचं-

सग्गामे परगामे, सदेसें परदेसें अंतो वार्हि व ।
दिट्ठाऽदिट्ठा सोही, मासलह अंतं मूलाई ॥ ३७१ ॥
सग्गामे, परग्गामे, सदेसे, परदेसे, एतेसि अघो उकोसमग्ग-
अजहवा उचिञ्जति । एतेसि अघो अंतो वार्हि उचिञ्जति । एतेसि
अघो विट्ठाऽऽदि । एतस्संधां मूलं ।

मूलं छेदो ल्गुसु, छहू चचारि गुसु लहुगा य ।
गुरुया लहुया मासो, रायविमुकसस जा ताव ॥ ३७२ ॥

मूलाह आव मासलहुं ताव उचिञ्जति । इमा वारणा-सग्गामे
उकोसं अंतो विट्ठो जो अघहरति, तं जो पम्बावेति तस्स मूलं,
अदिठे वेदो; वार्हि विट्ठे वेदो, अदिठे ग्गुसु; मरिऊम वेदो अतो
उहूहूए उायति; अहक ग्गुसुया अतो चउयुको उायति । एवं
परग्गामे अदिठेकतिवारणाय उदादसं अउहूहूए उायति ।
सदेसे ग्गुसु, आदसं मासगुए उायति । परदेसे छहूहू, आ-
दसं मासलहुए उायति, अजघा वि चारिउजंते एतदेव भवति ।
अग्धा एते दोसा तग्धा ण पम्बावेपम्बा तेषा ।

कारणतो पम्बावे-

मुको व मोइओ वा, अहवा बीमज्जितो नरिंदेणं ।
अग्घाणे परदेसे, दिक्खाए उचित्ठे वा ॥ ३७३ ॥

बंधणमारसोषणे मुको सयमणेण, अषेण वा दंखेण मोइओ,
एसा वा विमज्जितो । जहा पजने । अहवा मयउज्जक विघातवत् ।
अग्घाणं परदेसे वा उतमठं वा पविउउजंते दिक्खउजंते ।
तेण सि गतं । ति० चू० ११ उ० । बन्धनदोषाचिंशेप, प्रब० ।

हाउं परसस दिदि, वंदंते तेषियं हवई एअं ।
तेषो वि य अग्घाणं, गूहइ ओभावणा भा मे ॥ ३७४ ॥

(हाउं परसस सि) परस्वाऽऽमग्यतिरिक्कस्य साधुभाषकाऽऽ-
दंदिष्टि हिस्वा वज्जयित्वा वग्गमाने सति शिष्येः स्तैःपवन्दनकं
भवति । इदंदिशोचराउंते स्पणनं इवाचुए-स्तेन इव तस्कर इ-
वाभ्यसापवावन्तर्जानेनाऽऽमानं गृहयति स्थगयति । कस्मादि-
त्याह-(भोभावणा मा मे सि) नवसावप्यतिविघात् किम-
न्येषां बन्दनकं प्रयच्छतीत्येवंभूताऽप्यज्ञाना मम मा भूदित्यर्थः
प्रब० २ आ० ५० ५० । आ० चू० । (साधर्मिकाणामप्यधर्मि-
काणां च स्तैःपुं कुर्वन् अनवस्थाप्यो अवतीति ' अणवउए ' शब्धे प्रथमनागे २९३ पृष्ठे उक्तम्)

तेणउइ-विनवति-ओ० । इयधिकार्यां नवतिसंभवयावम्, " ते-
णउइ गणा, तेणउइ गणचरा । " स० ६२ स०० ।

तेणम-स्तेनक-कि० । चौरे, स्तेनकाचौरा विन्नकरा भवन्ति ।
ग० ३ अचि० ।

तेणणाय-स्तेनहात-न० । चौरोदाहरणे, पज्जा० ६ अचि० ।

तेणप्यभोग-स्तेनमयोग-पु० । स्तेनानां प्रयोगोऽभ्यनुज्ञानस-इर-
त धुयनिति हरणकिंकार्यां प्रेरणेति यावत् । अथवा-स्तेनोपकर-
णानि कुण्टिकाकरोरिकाचोरिकाऽऽदीनि, तेभामवेषं विक्रयणं वा
स्तेनप्रयोगः । तस्करप्रयोगे स्थूलाऽऽद्वयाहानवितरे द्वितीयेऽति-
कारे, अ० । अथ च यद्यपि चौरे न करोमि न कारयामीत्येवं ।
प्रतिपन्नतस्य स्तेनप्रयोगो मतन्न एव, तथापि किमधुना दूयं

तेथप्यञ्जोग

निम्नोपारास्तित्तुनं, यदि चो प्रकलाऽऽदि नास्ति, तदाऽऽहं तद्ददा-
मिः भवदन्तानामोचस्य वा यदि विस्मयको न विद्यते, तदाऽहं वि-
क्रेतेषु इत्येव विधयचैतन्नीरायु व्यापारयतः स्वकल्पनया तच्छा-
पारथं परिहरतो ब्रह्मसापेक्षत्वासावतिचारः । इति त्रिगोत्रोऽ-
तिचारः । (४४ गा०) ध० २ आ० ३० ।

तेणालुबंधि (ए) स्तेनातुबन्धिन्-पुं० । ' कश्चक्राण ' शब्दे-
ऽप्योऽस्य प्रथम्यः । ध० २ आ० ३० ।

तेणाहद-स्तेनाऽऽहृत-पुं० । चौराऽऽनीते स्मृलादसाऽऽदान-
विरते प्रथमेऽतिचारे, तस्मान्मध्यमनिष्ठाभारकाणकयेण युहने-
ऽतिचरति दुर्नीयश्चनमित्यतिचारहेतुत्वास्तेनाऽऽहृतम् । अ-
तिचारता चाऽस्य साक्षात्कथ्यप्रवृत्तः । उपा० १ अ० । ए० ।
पञ्च० । आ० । स्तेनाचौराः, तैर्बधमानाऽऽनीतं किञ्चित्कुक्रुमा-
ऽऽदि देशात्तरास्तेनाऽऽहृतम् । आब० ६ अ० ।

तेणिक-स्तैनिकय-न० । स्तेये, प्रअ० ३ आ० ३० द्वार ।

तेणिकहरणमुक्त्वि-स्तैनिकहरणमुक्त्वि-त्रि० । स्तेयेन हरणे
कुञ्चियंतां त तथा । स्तेयहरणमित्युक्तेषु, प्रह० ३ आ०
द्वार ।

तेणिस-तैनिस-त्रि० । नितसानिधानवृक्षसंबन्धिनि, प्र० ७
गा० ६ अ० ।

तेण-स्तैन्य-न० । चैंवै, नि० चू० १ उ० ।

तेनल-तेतल-पुं० । धरणस्य नागकुमारोऽस्य गणधर्माकाधि-
पतौ, स्वा० ७ उ० ।

तेतस्त्रि (ए) -तेतस्त्रिन्-पुं० । तेतस्त्रिपुरराजस्य कनकरथस्या-
भार्यावितर, आ० म० १ अ० ३ अक्षरः । दश० । मनुष्यजातिनेदे,
ज० १ अक्षरः ।

तेतस्त्रिसुय-तेतस्त्रिसुत-पुं० । तेतस्त्रिपुरराजस्य कनकरथस्या-
भार्या, इा० ।

तत्कथा चैवम्-

तेणं कालेणं तेणं समरणं तेतस्त्रिपुरे नामं नगरे होत्या ।
तस्स णं तेतस्त्रिपुरस्म बरिया उत्तरपुरस्त्रिम्बे दिसीजाए
प्रत्य णं पमयवणं एणं उज्जाणं होत्या । तत्य णं तेत-
स्त्रिपुरे ण्यरे कणगरहं पांमं राया होत्या । तस्स णं
कणगरहस्म एणो पडभावतीं एणं देवी होत्या । तस्स णं
कणगरहस्म रणो तेतस्त्रिपुत्ते पांमं अमचचे होत्या सा-
मदामजेयदेने । तत्य णं नेतस्त्रिपुरे कलाए नामं मृसि-
यारदारए होत्या, अष्टे उजाव अपारिचूए । तस्म णं ज-
दा नामं भारिया होत्या । तस्स णं कलायस्स मूमियारदा-
रगस्म धूया जहाए अचया पोष्टिना पांमं दारिया
होत्या, रूवेण य जोववणेण य अकिट्टा अकिट्टसरीरा ।
तए णं पोष्टिना दारिया अषया कयाइ एहाया सव्वा-
हंकाराविचूमिया चेभियाचकवालसक्किं संपरिवुदा उ-
रिपं पामायवरगया आगामतलगंसि कणगमंथणं ति-
दसएणं कीलमाणी विहरति । इमं च णं तेत-

स्त्रिपुत्ते अमचचे एहाए आसखेधवरगए मरया भेरुचकरगए-
आसवाहणियाए णिज्जायमाणे कलायस्स मूमियारदारग-
स्म गिहस्स अद्रमामंतेणं वीतीवयति । तते णं से ते-
तस्त्रिपुत्ते मूमियारदारगस्म गिहस्स अद्रमामंतेणं वी-
तीवयमाणे वीतीवयमाणे पोष्टिने दारियं उरिपि आ-
गामतलगंसि कणगमंथणं तिदसएणं कीलमाणी पामति;
पासिचा पोष्टिनाए दारियाए रूवेण य जोववणेण य का-
वणेण य उजाव अज्जोववणेणं कोडुवियपुरिसे मरवेति,
सदावइत्ता एवं वयामी- एम णं देवाणुपिया । कस्स
दारिया, किंणामपेज्जा य ? । तए णं ते कोडुवियपुरिसे
तेमस्त्रिपुत्तं एवं वयामी- एम णं मापी ! कलायस्म
मूमियारस्स धूया जहाए अचित्तिया पोष्टिना पांमं
दारिया रूवेण य उजाव मरीरा । तए णं स तेतस्त्रिपुत्ते
आमवाहणियाओ परिनियचे समाणे अस्त्रितरट्टाणि-
उत्ते पुरिसे सदावेति, सदावइत्ता एवं वयामी- गच्छइ
णं तुम्भे देवाणुपिया ! कलायस्म मूमियारदारगस्म धूयं
जहाए अचयं पोष्टिने दारियं मम जारियत्ताए वरेइ । तए
णं ते अस्त्रितरट्टाणिज्जा पुग्गिया नेतलिणा एवं वुत्ता समा-
णा इट्टमुट्टा करयल० तह त्ति जेणव कलायस्स मूमियार-
स्स गिह्ते, तेणव उवागया । तए णं मे कलाए मूमियारए
तेतस्त्रिपुत्ते पुरिसे एज्जमाणे पामति, पासिचा इट्टमुट्टा आ-
सगाओ अम्भुट्टे, अम्भुट्टेइसा सत्तट्टपयाइ अणुमच्छति, अ-
णुमच्छिता आमयंणं उवनिपेनेति । आसत्ये वीमत्थे मुहा-
सणवरगए अस्त्रितरट्टाणिज्जे पुरिसे एवं वयामी- अंसिदह
णं देवाणुपिया ! किंमामणएणओयणं ? । तंते णं ते अस्त्रित-
रट्टाणिज्जा कलायं मूमियं एवं वयामी- अम्भं णं देवाणु-
पिया ! तव धूयं जहाए अचयं पोष्टिने दारियं तेतस्त्रि-
पुत्तस्म अमचचस्म जारियत्ताए वंमो । ते जति णं
जाणसि देवाणुपिया ! जुत्तं वा पत्तं वा सत्ताइण्णजं वा
सरिमो संजोगो वा, ना दिज्जजं णं पोष्टिना दारिया तेत-
स्त्रिपुत्तस्म, ना जए देवाणुपिया ! किं दसांमो मूक्कं ? । तने
णं कलाए मूमियारदारए ने अस्त्रितरट्टाणिज्जे पुरिसे
एवं वयामी- एम चैव देवाणुपिया : मयमुक्के, जं णं तेतस्त्रि-
पुत्ते मम दारियानियिचंणं अणुमहं करिंति । ते अस्त्रितर-
ट्टाणिज्जे पुरिसे विउत्तणं अमणपासाग्वाइममाइमपुक्क-
वन्थ्य उजाव मत्ताइकेरिणं मकारिंति, संमागेति, परिनि-
सज्जेनेति । तए णं कलायस्म मूमियारदारयस्म गिहातो
पदिनिकसयति, जेणेव तेतस्त्रिपुत्ते अमचचे तेणव उवागच्छइ,
उवागच्छत्ता नेतस्त्रिपुत्ते अमचचं प्यमहं निवेदेति । तए णं
कलाए मूमियारए अणया कयाइ मोहणंसि तिदिक-
रणएणवचमद्दुत्तंसि पोष्टिने दारियं सहायं सव्वाहंकार-

अती-

विज्ञासिषं सीयं दुरुद्ध, दुरुद्धिचा मिच्छातिस्सिक् संपरिवुद्धे साओ गिहाओ पविच्छिक्खमति, पविच्छिक्खमिचा सव्वि-
 ष्ठीए० जाव रवेथं तेतलिपुरं णवरं मज्जंमज्जंथं जेथेव तेत-
 लिस्स गिहे जेथेव उवागच्छइ, उवागच्छिचा पोद्धिंअं दारियं
 तेवत्तिपुत्तस्स अयत्तस्स सयमेव जारियत्ताए दलयति । तए
 थं तेतलिपुत्ते पोद्धिंअं दारियं भारियत्ताए उवणीयं पासति,
 पासिचा इट्टुट्टे पोद्धिन्नाए सक्किं पट्ठं दुरुद्धिनि, दुरुद्धि-
 चा सेयपीएहि कल्लसेहि अण्णाथं मज्जाविति, मज्जावे-
 चा अग्गिहोयं कारेति, पाणिग्गहणं करेति, पोद्धिन्नाए
 भारियाए सक्किं मिच्छनाइ० जाव परियथं विठ्ठेथं असण-
 षाण्णास्साम्माइमेणं पुप्फवत्थ० जाव पट्टिविसज्जति । तते थं
 से तेतलिपुत्ते पोद्धिन्नाए भारियाए अण्णत्ते अविस्सत्ते उरा-
 खाइ भोगजोगां० जाव विहरति । तते थं से कण्णगरहे राया
 रउजे य रउजे य बत्ते य बाहणे य कोसे य कोडागारं य अंतेउरे य
 मुच्छिक्ख गिच्छिक्ख अभिसमण्णागए जाए पुत्ते विंयेगति, अण्ण-
 गइयाणं हत्थेगुत्तियाइं जिंदति, अण्णगइयाणं हत्थे अंगुट्टए
 जिंदति, अण्णगइयाणं पार्यंगुत्तियाओ जिंदति, एवं पार्यंगुट्टए
 वि, एवं कण्णसक्कुलीए वि, एवं नासापुत्ताइं पाप्पेति, एवं अं-
 ममांअं विंयेगति । तए थं तीसे पट्टमावतीए देवीए अण्णया
 कायाइं पुक्करत्तावरत्तकाःअसमयांसि अयमेयाःरुवे अन्नत्तियए
 चित्तिए मणोएगए संकप्पे समुप्पज्जत्तया-एवं खल्लु कण्णगरहे
 राया रउजे य ० जाव पुत्ते विंयेगति ० जाव अंगममांअं
 विंयेगति, तं जइ थं अइं दारयं पयायापि तं
 मेयं खल्लु मयं तं दारणं कण्णगरहस्स रइस्सियं
 वेव संरक्खमाणीए संगोवेमाणीए विहरत्तए चि कट्टु
 एवं संपेहेति, संपेहेचा तेतलिपुत्तं अमथं मइवेति,
 सइवेचा एवं वयासी-एवं खल्लु देवाण्णिया !
 कण्णगरहे राया रउजे य ० जाव रिंयेगति, तं जइ
 थं अइं देवाण्णिया ! दारणं पयायापि, तए थं
 तुयं कण्णगरहस्स रइस्सियं चैव अण्णुपुत्तेणं संर-
 वत्तमाणे संगोवेमाणे संवेहेति । तते थं से दारए उम्मुक्कवा-
 ल्पमावे ० जाव जोक्खणगण्णुप्पत्ते तव मम जिक्खामायाथे
 यविस्सति । तते थं से तेतलिपुत्ते पट्टमावतीए देवीए एय-
 मइं पट्टिसुत्तेति, पट्टिसुत्तेचा पट्टिगए । तए थं पट्टमावती
 देवी पोद्धिला य अमथी सममथ गममं परिवहंति,
 सममेव गममं परिवहंति । तए थं सा पट्टमावती
 देवी नवएहं मासां० जाव पियदंसणं सुकूबं दारणं
 पयाया, जं रयाथि च थं पट्टमावती देवी दारणं पयाया सं
 वेव रयाथि पोद्धिन्ना अमथं चो नवएहं मासां० वि-
 षिहायमावत्तिथं दारियं पयाया । तए थं सा पट्टमावती देवी

अम्मथाइं सइवेति, सइवेत्ता एवं वयासी-गच्छइ थं
 तुयं देवाण्णिया ! अम्मो ! तेतलिपुत्तं रइस्सियं चैव सइ-
 वेहि । तए थं सा अम्मथाती तह चि एयमइं पट्टिसुत्तेति,
 अंतेउरस्स अवरदारेणं णिग्गच्छति, णिग्गच्छिचा जेणेव
 तेतलिस्स गिहे जेणेव तेतलिपुत्ते जेणेव उवागच्छति, उ-
 वागच्छिचा करत्तल० जाव एवं वयासी-एवं खल्लु भो दे-
 वाण्णिया ! पट्टमावइं देवी मइवेति । तए थं तेतलिपुत्ते
 अम्मथाइंए अंतिए एयमइं सोचा इट्टुट्टे अम्मथाइंए सक्किं
 साओ गिहाओ णिग्गच्छति, णिग्गच्छिचा अंतेउरस्स
 अवरदारेणं रइस्सियं चैव अण्णुपविसति, अण्णुपविसिचा
 जेणेव पट्टमावइं देवी तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छिचा
 करत्तल० एवं वयासी-संदिमहं थं देवाण्णिया ! जं मए
 कायव्वं । तए थं सा पट्टमावती देवी तेतलिपुत्तं अमथं एवं
 वयासी-एवं खल्लु कण्णगरहे राया उवाव विंयेगति, अइं च
 थं देवाण्णिया ! दारणं पयाया, तुयं च थं देवाण्णिया !
 तं दारणं गेह्हाइं ० जाव तव मम समए जिक्खामायाथे
 जविस्सति चि कट्टु तेतलिपुत्तस्स इत्थे दलयति । तते थं
 तेतलिपुत्ते पट्टमावतीए देवीए इत्थाओ दारणं गेह्हाइति,
 उत्तरिजेणं पिहेइ, अंतेउरस्स रइस्सियं अवरदारेणं
 णिग्गच्छति, णिग्गच्छिचा जेणेव मए गिहे जेथेवपोद्धिन्ना
 जारिया तेणेव उवागच्छति, उवागच्छिचा पोद्धिंअं च एवं
 वयासी-एवं खल्लु देवाण्णिया ! कण्णगरहे राया रउजे य
 ० जाव विंयेगति, अयं च थं दारए कण्णगरहस्स पुत्ते पट्टमाव-
 ईए देवीए अत्तए, तं थं तुयं देवाण्णिया ! इमं दारणं कण-
 णरहस्स रइस्सियं चैव अण्णुपुत्तेणं संरक्खामि य, संगोवा-
 हि य, संवेहेति य, तए थं एस दारए उम्मुक्कवात्ताजावे तव
 य मम य पट्टमावईए य अइं दारं भविस्सइ चि कट्टु पोद्धि-
 लाए पामे गिक्खवति, गिक्खवतिचा पोद्धिन्नाओ पास-
 ओ ते विच्छिदायमावत्तिथं दारियं गेह्हाइति, उत्तरिजेणं
 पिहेइ, पिहेइचा अंतेउरस्स अवरदारेणं अण्णुपविसति,
 अण्णुपविसिचा जेणेव पट्टमावती देवी तेणेव उवागच्छइ,
 उवागच्छिचा पट्टमावतीए देवीए पासं उवेति ० जाव प-
 ट्टिमगते । तए थं तीसे पट्टमावतीए देवीए अंगप-
 ट्टियारियाओ पट्टमावतिं देविं विच्छिदायमावत्तिथं
 च दारियं पासंति, पासिचा जेणेव कण्णगरहे राया कर-
 यल० एवं वयासी-एवं खल्लु सामी ! पट्टमावतीए पट्टिच्छिं-
 दारियं पयाया । तए थं कण्णगरहे राया तीसे मत्ता
 दारियाए नीहरं करेति, बहइं लोइयाइं मयक्किबाइं
 रेति, करेइचा कालेणं विगयतोए जाए । तए थं से
 तलिपुत्ते कण्णं कोडुंविपुत्तिसं सइवेहि, सइवेइचा एवं

यासी-स्त्रिणाभेव चारगसालाए सोहणं करेइ ०जाव त्रिती
 वंदिया, जन्हा छं अम्हें एस दारए कण्णारहसम रञ्जे जाव,
 तं होऊण दारए पायेणं कण्णारम्हए ० जाव अलं भोगम-
 मत्थे जाए । तए णं सा पोडिहा अग्रया कयाई तेतलिपुत्त-
 स्स अमबस्स अण्हिडा अमणुएवा अकंता अण्णिया जाया
 यावि हांत्था । पेच्छइ णं तेतलिपुत्ते अमबे पोडिहाए नाम-
 गोत्तमवि सवणयाए, किं पुण द्रिसणं वा परिजोणं वा । तए
 णं तसि पोडिहाए अएणया कयाई पुन्वरत्तावरत्तकालसम-
 यंसि इयेयारुक्के अमजत्थिए वितिए पत्थिए मणोगए संकये
 समुप्पजित्था-एवं खलु अहं तेतलिपुत्तस्स अमबस्स पुट्ठि
 इहा कंता मणुष्ठा पिया आसि, इयाणि अण्हिडा अकंता अ-
 मणुष्ठा अण्णिया जाया ० जाव नेच्छइ तेतलिपुत्ते अमबे मम
 नामं ० जाव परिजोणं वा अग्रहयणसंक्रया ० जाव जियायइ ।
 तते छं तेतलिपुत्ते अमबे पोडिलं अग्रहयणसंक्रयं ० जाव
 जियायमाणं पासति, पामत्ता पोडिलं एवं वयासी-मा छं
 तुमं देवाणुप्पिए ! अग्रहयणसंक्रये, तुमं मम महाणसंमि वि-
 उदं अमणं पाणं स्वाइमं साइमं उवक्खदावेहि, उवक्खदावे-
 इत्ता बद्धं समणमाहाणायं ० जाव वणीवगाणं देयमाणं य
 देवावेमाणी य विहरइ । तए छं सा पोडिहा तेतलिपुत्तेणं
 अमच्चेणं एवं तुत्ता समाणी इहत्तुत्ता तेतलिपुत्तस्स अमबस्स
 एयमदं समं पडिसुगेति, पडिसुगेइत्ता कल्लाकस्सि महाणसं-
 सि त्रिपुत्ते अमणं पाणं स्वाइमं साइमं ० जाव देवावेमाणी विह-
 रति । तेणं कालेणं तेणं मयणं सुवयाओ णामं अजियाओ
 इरियासमियाओ ० जाव गुत्तवंजयारिणीओ बहुसुयाओ व-
 ह्णुपरिवाराओ पुन्वाणुपुट्ठि जेणव तेतलिपुरे ण परं तेषेव उ-
 वागच्छइ, उवागच्छत्ता अहापिकेरुक्के उवग्गदं अोगिहि-
 त्ता संजयेणं तवसा अण्णाणं ज्ञानेवाणीओ विहरति । तए
 णं तामि सुवयाणं अज्जाणं एगे संवारुए पढमाए पोरिसीए
 सज्जाइयं करेति ० जाव अरुमाणीओ तेतलिस्स गिहं अणु-
 पविट्ठाओ । तए णं सा पोडिहा ताओ अज्जाओ एज्जमा-
 णीओ पासति, पासत्ता इहत्तुत्ता आसणाओ अम्वुहंति,
 अत्तुट्ठिता वंदइ, णमंसति, वंदित्ता णमंसित्ता विउल्लेणं
 अमणं पाणं स्वाइमं साइमं पमिलाभेइ ० पमिदाजित्ता एवं
 वयासी-एवं खलु अहं अज्जाओ ! तेतलिपुत्तस्स अमबस्स
 पुट्ठि इहा कंता पिया मणुष्ठा आसि, इयाणि अण्हिडा अ-
 कंता अण्णिया अमणुष्ठा ० जाव दंसणं वा परिभोणं वा ।
 तं तुम्भं ० अज्जाओ ! बहुणायाओ बहुसिक्खियाओ
 बहुपमियाओ, तुम्भे बहूणे गामागए ० जाव आहिंमेइ,
 बद्धं राईसर ० जाव गेहाइ अणुपविससइ, तं अत्थि याइं
 जे अज्जाओ ! केइ कहिं वि उण्णजोए वा यंतजोए वा

कम्मजोए वा कम्मजोए वा हियउड्ढावणे वा कायउड्ढा-
 वणे वा आभिजोगिए वा वसीकरणे वा कोउयकम्भे वा चूइ-
 कम्भे वा कंदे मूले उट्ठी वल्ली मूलिया वा गुलिया वा ओसहे
 वा जेसज्जे वा उवलक्कुपुव्वे. जेणाइं तेतलिपुत्तस्स अम-
 च्चस्स पुणएवि इहा कंता पिया मणुष्ठा भवेज्जामि ? । तए
 छं ताओ अज्जाओ पोडिहाए एवं तुत्ताओ समाणीओ दो
 वि करणे थायंति, पोडिं एवं वयासी-अम्हेंणं देवाणु-
 प्पिए ! समणीओ निग्गंणीओ ० जाव शुक्कंजयारिणीओ,
 नो खलु कएति अम्हं देवाणुप्पिए ! एएण्यारं कथे वि
 निमामेत्तए, किंमं ! पुण उवदिमित्तए वा, आयरियत्तए
 वा । अम्हें णं तव देवाणुप्पिए ! विचितं केवलपणत्तं धम्मं
 परिकहेज्जामि । तए छं सा पोडिहा ताओ अज्जाओ एवं
 वयासी-इच्छामि णं अज्जाओ ! तुम्भं अंतिए केवलि-
 पणत्तं धम्मं गिमामित्तए । तए छं ताओ अज्जाओ पो-
 ट्ठिलाए विचितं धम्मं परिकहेति । तए णं सा पोडिहा ध-
 म्मं सोत्ता गिसम्म इहत्तुत्ता एवं वयासी-सहहामि णं अ-
 ज्जाओ ! निग्गंयं पावयणं पत्थिए ० जाव से जहेयं तुम्भं वदइ,
 इच्छामि णं अहं तुम्भं अंतिए पंचाणुएव्वयं ० जाव गिहिधम्मं
 पक्खित्तए । अहामुहं देवाणुप्पिया ! मा पक्खिंयं करेइ ।
 तए छं सा पोडिहा तामि अज्जाणं अंतिए पंचाणुएव्वयं ०
 जाव गिट्ठिधम्मं पक्खिज्जति, ताओ अज्जाओ वंदइ, नयं-
 मति, नमंसत्ता पक्खिज्जति । तए णं सा पोडिहा मम-
 णोवागिया जाया ० जाव पडिहाभियाणा २ विहरइ । तए णं
 तसि पोडिहाए अएणया कयाई पुन्वरत्तावरत्तकालसमयंसि
 कुत्तुं वजागरियं जागरमाणस्स अयमेयारुक्के अम्भाण्णिए वि-
 तिए परियए मणोगए संकये समुप्पजित्था-एवं खलु अहं
 तेतलिपुत्तस्स पुट्ठि इहा कंता पिया मणुष्ठा आभि, इयाणि
 अण्हिडा अकंता अण्णिया अमणुष्ठा ० जाव परिभोगं वा ।
 तं मेयं खलु ममं सुवयाणं अज्जाणं अंतिए एव्वत्तए,
 एवं संपेहेति, संपेहेत्ता कल्लं पाओ जेणव तेतलिपुत्त
 अमबे तेषेव उवागच्छइ, उवागच्छइत्ता करयत्तपरिमाहिंयं
 एवं खलु देवाणुप्पिया ! मए सुवयाण अज्जाणं अंतिए धम्मं
 निसंने ० जाव अमणुष्ठाए एव्वत्तए । तए णं तेतलिपुत्तं पो-
 ट्ठिं एवं वयासी-एवं खलु तुमं देवाणुप्पिए ! मुंके जाविता
 एव्वइया समाणी कालमामे कान्हे किंसा अण्णयरेणुं देवतो-
 एणु देवत्ताए उववज्जहि त्ति, तं जइ णं तुमं देवाणुप्पिए !
 ममं ताओ देवलोगाओ आगम्म केवलपणत्तं धम्मं
 बांहेहि, ता अहं विमज्जि, अइ णं तुमं मम णं संभोह-
 सि, तो णं विमज्जि । तए छं सा पोडिहा तेतलिपुत्तस्स
 एयमदं पक्कमुत्तेति । तए णं तेतलिपुत्ते विउल्लं अमणं पा-

एवं स्नाहं साहं उक्त्वत्कविविति मिचनान्द्रं जाव आ-
 मंतेति, आर्यंतेषां ० जाव संमाद्येति, पोहिले एहायं ० जाव
 पुरिससहस्सबाहिणीयं मीयं बुकूहइ, बुकूहइचा मिचण्णति ०
 जाव परिबुदे सव्वं डीए ० जाव रवेणं तेतलिपुरस्स मज्जे मज्जे-
 एणं जेणव सुव्वयाणं अज्जाणं उक्त्सए, तेणव उवागच्छइ,
 उवागच्छिचा सीयाओ पच्चोक्कइति, पच्चोक्कइचा पोहिले
 पुरेओ कइ जेणव सुव्वया अज्जा तेणव उवागच्छति, उ-
 वागच्छइचा वंदाति, नयंसति, नयंसइचा एवं वयासी-एवं
 खलु देवाणुप्पिया । मम पोहिला भारिया इहा पिया कंता
 मणुष्सा एस एं संसारजयवत्विग्गं ० जाव पव्वइत्तए,
 पदिच्छेनु णं देवाणुप्पिया ! सिस्सिण्णिज्जिक्खं
 दइयामि । अहासुइं देवाणुप्पिया ! मा पदिबंधं क-
 रेइ । तए एं सा पोहिसा सुव्वयाहिं अज्जाहिं एवं वुचा
 सयाणी इहनुइहा लत्तएणु च्छिमे दिसीभाए सयमेव
 आनरणमइलंकारं सुयइ, सुयइचा सयमेव पंचमुट्ठियं
 झोयं करेइ, करेइचा जेणव सुव्वयाओ अज्जा-
 ओ तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छइचा वंदइ, नम-
 मइ, वंदिचा नमंसइचा एवं वयासी-आलिच्छेणं एवं
 जहा देवाणंदा ० जाव इकारस अंगंइं बह्वृणि वामाणि
 सामन्नपरियायं पाउणित्ता मामियाए संसेइण्णए अण्णपाणं
 जोसेचा सइं जचाइं अणसण्णं अलोइय पकिंता समाहि-
 पचा कालमासे कांसे किच्चा अणुचरेइ देवलौएसु देवचाए
 उवववव्वा । तए एं से कणगणइं राया अण्णया कयाइं कांसाभम्भु-
 षा संभुचे पावि होन्त्या । तने णं ते ईसरपभिइओ ० जाव णीहर-
 णं करेति, करेतिचा अण्णममं एवं वयासी-एवं खलु देवाणु-
 प्पिया । कणगरइं राया रजे व रइं य ० जाव विचयेति,
 अमहे यं देवाणुप्पिया । रायाहीणा रायाहिट्ठिया रायाहं । एकज्जा,
 अयं च णं तेतलिअमचं कणगरइस्स रमोः सव्वंदाणेसु
 सव्वज्जियेसु लक्खणए दिग्घियारे सव्वकज्जवद्वावए या-
 वि होत्या, तं सेयं खलु अमहे तेतलिपुचं अमचं कुमारे
 जाडत्तए चि कइ अण्णमममं एवमइं पदिसुणेति, पदिसुणे-
 इचा जेणव तेतलिपुचं अमचं तेणव उवागच्छइ, उवाग-
 च्छइचा तेतलिपुचं अमचं एवं वयासी-एवं खलु देवाणु-
 प्पिया । कणगरइं राया रजे व रइं य ० जाव विचयेति,
 अमहे यं देवाणुप्पिया । रायाहीणा ० जाव रायाहीणकज्जा,
 तुमं च णं देवाणुप्पिया । कणगरइस्स रमोः सव्वंदाणेसु ०
 जाव रज्जधुराचित्तए । तं अइ एं देवाणुप्पिया ! अतिथ केइ
 कुमारे रायलक्खणसंपथे रायाजिसेयारिहे, तए एं तुमं
 दइयाहिं, जा एं अमहे महया महया रायाभिसेयए अजिंति-
 चाओ । तए एं तेतलिपुचं अमचं तेति ईसरपभिए एवमइं

पदिमुणेति, पदिमुणेइचा कणगज्जयं कुमारे एहायं सव्वा-
 लंकाराविसुसियं ० जाव सत्सिरीयं करेचा तेति ईसर ० जाव
 उवणेति, उवणेइचा एवं वयासी-एस एं देवाणुप्पिया !
 कणगरइस्स रमोः पुणे पडमावईए देवीए अत्तए कणगज्जए
 णामं कुमारे अजिमेयारिहे रायलक्खणसंपथे मए कणग-
 रइस्स रमोः रहस्सियं संवच्छिणं, तं एयं तुक्के महया महया
 रायाजिसेयए अमचिं सव्वं, सव्वं च से उट्ठाणपारि-
 यावणियं परिकइइ । तए एं ते ईसरकणगज्जयं कुमारे महया
 महया रायाभिसेयए अमचिं सव्वं । तए णं कणगज्जए
 कुमारे राया जाए महया हियं वंतजाए ० जाव रजे पालेमाणे
 विहरइ । तए णं सा पडमावती देवी कणगज्जयं रायं सहा-
 वंते । सहावेइचा एवं वयासी-एस णं पुचा ! तव रजे ० जाव
 अंतउरं य, तुमं च तेतलिपुचस अमचस्स पहावणं, तेत-
 लिपुचं अमचं अहाइति, परियाणाइति, सक्कारेइ, सम्मा-
 णेहिं तं अज्जुट्ठेइति, पज्जुवामेहिं य, वयंते पदिसंसाहेहिं,
 अण्णसण्णं उचमिमेहेहिं, जोगं च से अणुवेइइहिं । तए एं
 से कणगज्जए पडमावतीए देवीए तइ चि पदिमुण्णइ ०
 जाव जोगं च संवहेइ । तए णं से पोहिसे देवे तेतलिपुचं
 अमचं अजिक्खणं अमिक्खणं केवलपिण्णं धम्मं संबो-
 हेति, नो चेव णं से तेतलिपुचं संभुज्जइ । तते एं तस्स
 पोहिलदेवस्स इमेयाक्खं अमचित्थिए पत्थिए चित्तिए मणो-
 गयसंकपे सयुपज्जित्था-एवं खलु कणगज्जए राया ते-
 तलिपुचं आहाति ० जाव भोगं च संवहेइति, तए एं णं
 तेतलिपुचं अजिक्खणं अजिक्खणं संबोइमाणं विधममे
 संभुज्जति, तं सेयं खलु मम कणगज्जयं रायं तेतलिपुचं अं
 विपरिणामिए चि कइइ एवं संपेहेति, संपेहेइचा कण-
 गज्जयं तेतलिपुचं विपरिणामि । तए एं तेतलिपुचं
 कइ एहाए ० जाव पायच्छिसे आससंभवणए बहइं पुरि-
 सेहिं सक्किं संपरिबुदे साओ गिहाओ छिग्गच्छति, छि-
 ग्गच्छिचा जेणव कणगज्जए राया तेणव पहारेत्थयमयाए ।
 तए एं तेतलिपुचं अमचं जहा बहवे राईसरत्तववरं जाव
 पजिइओ पासंति, ते तहेव आहायंति, परियाणंति, अज्जु-
 ट्ठेति, सक्कारेति, सम्माणंति, अज्जलिपरिग्गहिं करेति । इट्ठा-
 हिं कंताहिं पियाहिं मणुष्साहिं मयायाहिं उराळाहिं कइ-
 णाहिं सिचाहिं चयाहिं मंगसाहिं सत्सिरियाहिं वग्गहिं
 आन्नवमाणा य संसवमाणा य पुरओ य विट्ठओ य पास-
 ओ य मग्गओ य समण्णच्छंति । तए एं से तेतलिपुचं जे-
 णव कणगज्जए राया तेणव उवागच्छइ । तए णं से कण-
 गज्जए राया तेतलिपुचं अमचं एज्जमाणं पासति, पासि-
 चा णो आहाति, णो परियाणइ, णो अज्जुट्ठेति, अण्णहा-

यमाद्यो अपरियाणामाद्यो परंमुहे णं चिद्धति । तते णं से तेत-
 लिपुत्ते अमचचे कणगज्जपस राधो अंजलि करेति । तते णं
 से कणगज्जप राया अण्णादिज्जमाणो सुसिखीए परंमुहे
 संबिद्धति । तए णं तेतलिपुत्ते अमचचे कणगज्जपं विप-
 रिणयं जाणित्ता जीए० जाव संजापजए एवं वयासी-रुडे
 णं मम कणगज्जप राया, हीणे णं मम कणगज्जप राया,
 अबज्जाए णं मम कणगज्जप राया, तं ण खज्जइ णं मम
 केणइ कुमारेणं मारेहेति ति कहु जीए तत्थे० जाव सणियं
 सणियं पवोसकेइ, पवोसकेइत्ता तमेव आससंभं वुरूहेति, दु-
 रुहइत्ता तेतलिपुरं खयरं मज्जं मज्जेणं जेणव सए गिहे
 तेणेव पहारेत्थयमयाए; तेतलिपुत्तं जे जहा ईसए० जाव पास-
 ति ते तथा नो आडावति, नो परियावति, नो अण्णुहोति, नो
 अंजलि करिति, इहाई० जाव नो संभवति, नो पुरमो य
 पिट्टओ य पासओ य समखुगच्छति । तते णं तेतलिपुत्तं
 अमचचे जेणेव सए गिहे तेणेव उवागच्छइ । जा वि य से त-
 थ बाहिरिया परिसा जवति । तं जहा-दासेइ वा, पेसेइ वा,
 भाइएइ वा, सा वि य णं खो आडाइ० ३ । जा वि य
 से अन्तितरिया परिसा जवति । तं जहा-पियाइ वा, मायाइ
 वा, मज्जाइ वा, सुहाइ वा, सा वि य णं व नो आडाति०
 ३ । तए णं से तेतलिपुत्तं जेणेव बासवरे जेणेव सए सणियजे
 तेणेव उवागच्छति, उवागच्छइत्ता सयाणज्जमि निसीयति,
 णिसीयइत्ता एवं वयासी-एवं खलु अहं सयाओ गिहाओ
 णिमच्छामि, ते चेव० जाव अन्तितरिया परिसा नो आडा-
 ति, नो अण्णुचेइ, तं सेयं खलु मम अपणां जीवियाओ
 बन्धोश्चित्ति कहु एवं संपेहेति, संपेहेइत्ता तालवदं विसं
 आसगंसि पक्खिवति, से य विमे णो संकम्मति । तए णं से
 तेतलिपुत्तं नीसुप्पन्न० जाव असि संघंसि ओहरति, तत्थ वि य
 से धारा ओपव्हा । तए णं से तेतलिपुत्तं अमचचे जेणेव अमो-
 गवणिया तेणेव उवागच्छति, उवागच्छत्ता पासगं गीवाए
 वंघेति, वंघइत्ता रुक्खं वुरूहइ, दुरूहइत्ता पापं रुक्खे वंघइ,
 वंघइत्ता अप्पाणं सुयति, तत्थ वि य से रज्जु ठिष्ठा ।
 तए णं से तेतलिपुत्ते महइमहासियं मिसं गीवाए
 वंघेति, वंघइत्ता अत्थाइमतरामपोरिसीयंमि उदगंमि
 अप्पाणं सुयति, तत्थ वि से थाहं जाने । तए
 णं से तेतलिपुत्ते अमचचे सुक्कंसि तण्णुमि अ-
 गणिकार्यं पक्खिवति, पक्खिवइत्ता अप्पाणं सुयति, तत्थ
 वि य से अगणिकार्यं विज्जाए । तए णं तेत-
 लिपुत्ते अमचचे एवं वयासी-मच्छेवं खलु जो समया
 वयंति, सच्छेवं खलु जो माहणा वयंति, सच्छेवं खलु म-
 मया माहणा वयंति, अहं एवो अस्मच्छेवं वयामि, एवं खलु

अहं सह पुणेहिं अयुचे, को मेदं सइहिस्सति, सह विचोहिं
 आमिचे, को मेदं सइहिस्सति, एवं अत्थेणं दारेणं दांसोहिं
 पेसेहिं परिजणयं । एवं खलु [तेतलिपुत्ते णं अमचचे] कणग-
 ज्जपणं राधा अबज्जाएणं समाणेणं तेतलिपुत्तेणं अमचचेणं
 तालवदणे विसे आसगंसि पक्खिवे, से वि य णं णो सं-
 रूपइ, को मेदं महइहिस्सति, तेतलिपुत्तेणं अमचचेणं नीसु-
 प्पन्न० जाव खंघंसि असि ओहरिए, तत्थ वि य से धारा
 ओपव्हा, को मेदं सइहिस्सति, तेतलिपुत्ते अमचचे पामगं
 गीवाए वंघित्ता० जाव रज्जु ठिष्ठा, को मेदं सइहिस्सति, ते-
 तलिपुत्ते अमचचे महासियं मिसं० जाव वंघेत्ता अत्थाइ० जाव
 उदगंमि अप्पा मूक्के, तत्थ वि य णं थाहं जाने, को मेदं सइहि-
 स्सति, तेतलिपुत्ते अमचचे सुक्कंसि तण्णुमि० अग्गी विज्जाए,
 को मेदं सइहिस्सति, ओइयमणमंकरणे० जाव जिपायइ ।
 तए णं से पाटिले देवे पाटिलारूवं विज्जवति, विज्जवइत्ता
 तेतलिपुत्तस अमचचेस अत्थरामांमे ठिच्चा एवं वयासी-
 ईं भो तेतलिपुत्ता ! पुरआं पवाए, पिट्टआं इत्थियं, दुइओ
 अचकवपासे, मज्जे मराणि वरिसंति, गापे पस्सिसे अरम्म जि-
 याइ, अरखे पल्लिसे गामे जियाइ, आउसे ! तेतलिपुत्ता ! कओ
 वयामो ? । तए णं से तेतलिपुत्ते अमचचे पाटिले एवं वयासी-
 धीयस्स खलु नो पव्वजा सराणं, उक्कंतिथस्स मंदसगणं,
 बुड्ढियस्स (छापस्स) अरन्ने, तियियस्स पाणं, आउरस्स जेस-
 ज्जे, माइयस्स (माइज्जस्स) इहस्सं, अज्जिउत्थस्स पक्खकरणं,
 अक्काणं पारिस्संतस्स (तस्स) वाइणमणं, तरिउक्कामस्स
 पवइणकिं, परं अग्निउत्थिउक्कामस्स सहायकिं । खंनस्स
 दंतस्स जियिंदिस्स एत्तां एगमवि ण भवति । तए णं मे पां-
 टिले देवे तेतलिपुत्तं अमचचे एवं वयासी-मुहुं तुं तेतलि-
 पुत्ता ! एयमहं आयाणाइ ति कहु दांघं पि तघं पि एवं वयइ,
 वयइत्ता जांमेव दिमिं पाउवन्नए तामिव दिमिं पदिगए । तए
 णं तस्म तेतलिपुत्तस अपचच्छस्स सुजेणं परिणापेणं जाई-
 सरणे सधुप्पएणे । तए णं तस्म तेतलिपुत्तस अमचच्छस्स
 अयभेयारूचे अज्जगियए विंतिए परिथए मणाए मंकरणे
 सधुप्पज्जित्था-एवं खलु अहं इहेव अंजुदांघे दीये महाविदेदे
 वामे पुक्खस्सामईविजए पोंदरिणीए रायहाणीए महा-
 पउमं नामं गाया हांत्था । तए णं अहं धेराणं अंतिए मुंजे
 भवित्ता० जाव चउडमं मलेइणाए महासुणि सायसुपरि-
 यायं पाउणित्ता मांसियाए मलेइणाए महासुणे कल्पे देव-
 चाए उवचंने । तए णं अहं ताओ देवसोगाओ आउक्कव-
 एणं उइक्कएणं भवस्सएणं इहेव तेतलिपुरे णयेरे तेतलि-
 स्स अमचच्छस्स जहाए जारियाए दारगचाए पयायाए; तं सेयं
 खलु मम पुव्वदिह्वाई पंच महचवयाई सयमेव उवसंपज्जित्ता

र्षं विहरित् एव संपेदेति, संपेदिता समयेव पंच महस्व-
 याईं आरुहति, आरुहइया जेणेव पमयवणे उज्जाणे जेणेव
 असोत्तरपायवसम अद्दे पुदविमिक्षापट्टयंसि सुनिससएण-
 स्स आणुधितेमाहसम पुष्पाहियाईं सामाइयाईं इकारस
 मंगाईं चोदस पुष्पाईं सयमेव अभिसमएणागयाईं ।
 तते णं तस्स तेतलिपुत्तस्स अणगरसम सुजेणं परिणामेणं
 ०जाव तयावरणिजाणं कम्माणं स्वभावंसमेणं कम्मरयवि-
 करणकरं अणुवकरणं पविच्छस्स अण्यते अणुत्तरं गिष्वा-
 पाए गिरावरणे कसिणे पविपुणे केवसवरणाएदंसणे समु-
 प्पणे । तए णं तेतलिपुरं एगरे अहामासिद्धिं वाणमंतरेद्धिं
 देवेद्धिं देवाहिं य देवदंठुजीओ समाहयाओ, दसण्णवणे
 कुमुपे निवाइए, दिक्खे गीयं, गंधवण्णियादे कयाए यावि
 हाया । तए णं से कणागज्जए राया इमीं महाए लक्खे म-
 भाणे एवं वयासी-एवं ल्खु तेगसिपुत्तं अमवे मए अवज्जाए ०
 जाव मुंमे भविता पच्छए, तं गच्छामि णं तेतलिपुत्तं अणगा-
 रं वंदांमि, एणंमामि, पञ्जुवामामि, एयमद्धं विणएणं जुज्जो
 जुज्जो खामेमि एवं मंपेदेइ, संपेदिता एहाए ० जाव चाठरं-
 गिणीए मेणाए जेणेव पमयवणे उज्जाणे, जेणव तेतलिपुत्ते
 अणगारं तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छइया तेतलिपुत्तं अण-
 गारं वंद्ध, एणंमइ, एयमद्धं च विणएणं जुज्जो भुज्जो खामि,
 गच्छामि ० जाव पञ्जुवामेइ । तते णं से तेतलिपुत्तं अ-
 णगारं कूळगज्जयस्स एणेणं तीसं य धम्मं परिकट्टेइ । तए
 णं से कणागज्जए राया तेतलिपुत्तस्स कर्त्तव्यस्स अतिए
 धम्मं सोळा गिणसम पंचाणुवइयं सत्तसिक्खावइयं तावग-
 धम्मं पदिवज्जति, समणोवामए जाए अदिगयजीना-
 जीवे । तए णं तेतलिपुत्ते केवसीं वहुणि बासाणि केव-
 लिपरियाणं पाठगिष्वा ० जाव सिद्धे ।

अथ अतुर्देशज्ञानं विनियते-अस्य वाद्यं पूर्वेण महाभिसंभवः
 पूर्वेतिमत्र स्ततो गुणानां सामर्थ्यभावे इहांसकत्वा, इह तु तथा-
 विधिसामर्थ्यात्संज्ञावे शुणुअंयुपजायत इत्यभिधीयते, इत्येवं सं-
 कल्पमिदं सर्वं सुगमं, नवरस (कलाए णि) कलादो नाम्ना, सुवि-
 कारदारक इति विमुदवपेदेतेति । (आभिधतराणाजजे णि)
 आभयमरस्वासीयनाम्ना इत्यर्थः (?) । (विमंगइ णि) व्यङ्गयति,
 विगतकर्पेनासाहस्ताऽऽपङ्गाद् करोतीत्यर्थेन अथवा- (विमंगइ
 णि) विकल्पति, विनवीर्यर्थः । (संस्कल्पावाणीए णि) संस्कृत्या
 आपदा, संगोपयभ्याः प्रच्छादत्वाः । (सिक्खाभाभवये णि)
 सिक्खाभाजनसिक्ख सिक्खाज्ञानं, तदस्माकं सिद्धीरिच निबोद्धं
 कणागज्जयत्यर्थः । " पडमाए पोरीसोए लक्खाइव " अयादी
 यावन्कारणादिदं द्रष्टव्यम्- " बीयाए पोरीसोए ज्ञानं जिघत्सव,
 तथामेव पीरंसीए अणुदियमववल्लमसंसंते सुहपोसिचं पडि-
 ष्ठेइ, भावयवत्थायि पडिठेइ, नायथाणि पमइइ, भाय-
 णाणि उमाइइ, जेणेव सुववयाओ मज्जाओ, तेणेव उवागच्छइ,
 सुववयाओ मज्जाओ वंद्ध, नमंसइ, वंदिता नमंसिक्खा एव
 ५५०

व्यासी-इच्छामो णं तुभ्जेहि अमनुष्णाए तेथलिपुरे नवरे उ-
 धनीयमगिम्हमाईं कुलाईं धरस्समुदाणस्स सिक्खापरियाए अ-
 षिट्ठए । अहासुदं देवाणुत्पया । मा पविबंधं करइ । तए णं मा-
 ओ मज्जाओ सुववयाहिं मज्जाईं अमनुष्णाओ समाणीओ
 सुववयाणं अज्जाणं प्रतिआओ उवस्सयाओ पडिठिक्खमं-
 ति, पडिठिक्खमसत्ता अणुदिरामचवल्लमसंसंभाए मएणं जुगं-
 तरपल्लोवणाए दिछाए पुरओ इरिक्खं सांहेमाणीओ तेभसिपुत्ते
 गयरे उज्जाणीयमज्जिमाईं कुलाईं धरस्समुदाणस्स सिक्खापरि-
 यरियं अइमणीओ । " इति । तत्र शूरेपु समुदानं जिक्खा शूहस्स-
 मुदानं, तस्मै शूहस्समुदानाय, जिक्खायं विक्खानिमित्तं विचर-
 एण्ण, अट्ठय्यः कुत्तोणाः । (आर्थ यादं भं णि) "याइं ति" देश-
 मायायां, "जे णि" भवतीनाम् । (चुणजोए णि) द्रय्यच्छूणांनं
 योयः, स्तम्भनाऽऽदिकर्मकारी (कम्मजोए णि) कुष्ठाऽऽदिरोग-
 हेतुः । (कम्मजोए णि) काम्यभायाः कम्मोपताहेतुः, (दियव-
 ण्णवणे णि) इदयोद्धाएवं विस्वाऽऽकपणेहेतुः (कायउद्धावणे णि)
 कायाऽऽकपणेहेतुः । (आभिधोपिणं णि) पराभिजनहेतुः । (व-
 सीकरणे णि) वययताहेतुः । (कावयकम्मं णि) सौभाग्यनिमि-
 त्तं स्तपनाऽऽदि (धृष्टकम्मं णि) मज्जाभिसंस्कृतप्रतिदानम् । (रा-
 याहीणा इत्यादि) राजाधीनाः, राज्ञो देसियं चेतमाना राजव-
 षाधनिन इत्यर्थः । राजाधिष्ठितः, तेन स्वयमध्यासितः राजा-
 धिष्ठिताः, राजाधीनानि राजाऽऽवस्थानि कार्याणि येषां ते च
 राजाधीनकार्याः । (सव्वं च से उट्टाणपरिधायवणियं ति) सर्वं
 च " से " तस्य उद्यानं कोवपित्तं, पारितोपायिका च कालान्त-
 रायास्मिन्तरनेत्युद्यानपरिधायिका च तत्परिकषयात्ता । (यथेन
 पडिमंसाहेदि णि) विनवप्रस्तावाद् वज्जते प्रतिसंस्वाधयाऽनु-
 ब्रज । अथवा धावा ने प्रतिसंस्वाधया-साधूनां साधिव्येवं प्रशोसां
 कुर्वत्यर्थः । भोगं वनेनम् । "रुठ्ठ एमिस्सयाईं" हीनोसं मम प्र-
 त्येति मन्थते । अथधानो दुष्प्रतिवन्तावत् । ममेमि ममेपरि क-
 मकचज्जः । पाठात्तरंण-दुष्पर्यायोऽं दुष्प्रतिवन्ताविषयिहोनाऽऽं
 कनकध्वजेन राज्ञा, तद तस्मात्त ह्रायते केनाऽपि कुमारेण
 विरूपमारणमकारेण मारविषयतीति । (खंखंसि उवहरइ णि)
 स्कन्धे उवहरति विनियेशयतीति । घारा (कोपल्लु णि) अशदी-
 णी, कुणजोऽनुनेत्यर्थः । (आर्यादं ति) अस्मिन् निरस्तमविद्यमान-
 मधस्तलं प्रतिष्ठानं यस्य तदस्वाध्या, स्नायो वा प्रतिष्ठानं, तद-
 भावादस्नाध्या । अतारं यस्य तरणे नास्ति, पुरुषः परिष्ठाव-
 वस्य तस्योस्वयं, नाशेषाद्यदौकेयस्य । ततः पदवस्य कर्मधा-
 रयः । मकारी वा आह्वयनात् । अनस्तत्र " सर्वेयं " इत्यादि ।
 अरुचं अमला बद्धान्त आरमपरशो कपुष्पापायाऽऽदिकर्मप्रजातम्,
 अतीन्द्रियस्याऽपि तस्य प्रमाणाशाधिनत्वेन अदानोचिना-
 न् । अइं पुनरेकोऽअरुचं वदामि-पुत्राऽऽदिपरिवारयुक्तस्यानुधि
 राजसंसनस्य च अणुपुऽऽदिवममराजसंसनत्वं च, विषकण्ड-
 पासकजलासिभिरहिस्यत्वं चाऽऽऽमनः प्रतिपादयतो मम यु-
 क्तिबाधितत्वेन जगत्प्रतीनेरिविषयत्वेनाप्रत्येयत्वादिति । प्रस्तुत-
 स्वनाशवन्- " तए कामयादि । " इह जोः । श्याममन्थे ।
 पुरतोऽप्रतः प्रयातो गतः, पुरुतो इहिनित्तं (तुइओ णि)
 उभयतः । अचचुःस्वगोऽन्धकारः, मध्ये मध्यभागे यत्र वय-
 मास्मइ, तत्र शूरा बाणा निपानंति, तत्रअ सर्वतो मयं वरुते
 इत्यर्थः । तथा प्रायः प्रदीप्तोऽनेन उज्वलति, अरयतं च
 भावयेत्ऽनुशान्तवाइं वरुते । अथवा-ध्यायतीव ध्यायति,
 अग्नेरविषयानेन जागतीत्येयर्थः । अथवा-अरय प्रदीप्तं, प्राप्नो

द्वितीयाध्यायै प्रकियती इवाद्याप्राप्तं गत्वा यावत् स्वान् विभूतिं
 विन्यस्यतस्तावच्छुक्रत्रयं सर्वेष्वं जातम् । ततः सुदृष्ट्वा सौख्य-
 माकल्यस्य लक्षणैकमेकवर्षान् निषातुं निशोये महास्यच्छतमं ज्ञानं
 कालव्याप्तसुः । तयोः ज्ञानतयोः कस्यापि प्राक्तनः कृतकपूर्वः शी-
 षकलशोभो निरगाद्य, तमाद्यो भवितुस्तथाः तेजःपात्रजाया-
 मनुपमादेर्षी मायतया स्पृष्ट्यन्त-कैतनिधीयते इति ॥ तयाकम्-
 गिरितीक्ष्णर दैवतदुग्धैः स्थाप्यते, यथा प्रस्तुतमिधिवक्ष्याम्य-
 साज्ञवेद्य । तच्छुभवा भवितुस्तुपालस्तद् द्यम् श्रीशत्रुजयांज-
 यन्तादावभवयत् । कृतयाद्यो व्यावृत्तो धवलकपुरमगात् । अत्रा-
 भ्तरे माहृषदेर्षी नाम कायधुम्भजेश्वरस्तुता जनका [कु] श्लिका-
 पदे (?) शुद्धरचिरीमवाप्य तदाधिपत्यं मुक्या मृना सती तथैव
 देशाधिष्ठात्री देवता समजति । सैकदा स्वप्ने वीरधवलयनुपस्था-
 चीकधत्त-यद्रनुपालतेजःपालो राज्यमित्तकप्रमदशो विधापय
 तुलेन राज्यं शाधि । इत्यं कृते राज्यदृष्टुं क्लिस्तव जनिवीत्यादिद्वय
 स्वं च प्रकाशयतिरोद्धं देवी । प्रातःकथाय नृपतिर्वेस्तुपालतेजः-
 पात्रावाहृत्य सत्कृत्य च उपायसाः स्तम्भनीधेयधवलकुराधिप-
 तयमेवाहाव । तेजःपालस्य तु सर्वराज्यव्यापारमुद्गं द्दवी । ततस्ती
 पदुद्देशानना-नाताविषयमेवमानविधापनाऽऽदिजिः सुकृतशाना-
 नि विस्तुतः स्मनित्यमनुसमथम् । तथाहि-लक्ष्मेकं सपाद् जिनवि-
 म्मानां कारितम्, अष्टादश कोटयः वषयतिज्ञेज्ञाः श्रीशत्रुजय-
 तीर्थे चविष्यं ध्यायितम्, द्वाद्दश कोटयोऽपीतिज्ञेज्ञाः श्रीउज्जयन्ते,
 द्वाद्दश कोटयस्त्रिज्जःशुद्ध लक्षा अष्टादशस्यरे, युगिनवसत्यां नच
 शानि चतुरशीनिष्ठ वीरधराज्ञाः कारिताः, पञ्चशतानि
 दन्तमर्षसिहासनानां, पञ्चशतानि पञ्चोत्तराधि समवसर-
 गानां आदरप्रयानां (?), अष्टाशलाः सप्त शतानि, सप्त
 शतानि सभागराणां, सप्तशती तपस्विंकापात्रिकमठानां,
 सर्वेषां भोजननिर्वाहऽऽदिशानं कृते, निशाचरानि श्चुरराणि
 माहेश्वराऽऽयननानां, त्रयोदश शतानि चतुरसराणि शिखरबद्ध-
 ऊनप्रासादानां, यथाविशतशतानि जीर्णोत्थेय्यांशाराणाम्, अष्टा-
 दशकोटयुवेष्येयन सरस्वतीमादगराणां स्थानत्रये भरणं
 कृते, पञ्चशती ब्राह्मणानां वेदपाठं करीति स्म, वर्षमर्षे सङ्घ-
 पुजात्रिनयं, पञ्चाशच्छती भ्रमणानां गृहं नित्यं विहरति स्म,
 तटिककापटिकानां सहस्रं साधिकं प्रथमं तुङ्गे स, त्रयोदश ती-
 र्थेयात्राः सङ्घवसतीशुच कृताः । तत्र प्रथमयात्रायां अत्वारि सह-
 क्षाणि च पञ्चशतानि शकटानां सशयथापालकानां, सप्तशती गुत्ताः ।
 सिकानाम्, अष्टादशशती बाहिनीनाम्, एकात्राविंशतिः शतानि
 श्रीकरिणाम्, एकविंशतिः शतानि श्वेताश्वर्याणां, एकादश शता-
 नि दिगम्बराणां, अत्वारि शतानि सार्कानि जैगमयानानां, त्र-
 यविंशच्छती धन्विजनानाम् । चतुरशीतिसंज्ञायाः सुवह्याः,
 अनुशानी अनुःपञ्चस्थिका बापिनी, पाषाणमयानि द्वा-
 त्रिंशद्द युगाणि, दन्तमयजैमरधानां अनुविंशतिः, विंशं शतं शा-
 कापटिनाम्, सरस्वतीकरणाऽऽमरणाऽऽग्निनि चतुर्विंशतिर्बिक्रदा-
 नि भवितुस्तुपालस्य अनुःपादमंसीतयः कारिताः । दक्षिणुद्देया-
 भिषवन्तं यावत्, पश्चिमायां प्रभातं यावत्, उत्तरकर्मं केदारं-
 यत्, पूर्वकर्मं शाराणसीं यावत् तयोः कीर्त्तयानि, सद्योप्रेण
 त्रीणि कोटिशतानि अनुद्देशं लक्षा अष्टादश स्रहक्षानि अष्टशतानि
 कोटिकनित्योमानि द्यम्भयतः निर्वर्णद्वाराद् संभ्रामे जैवपुत्रं
 गृहीतम् । अष्टादश वर्षाणि तयोर्ध्यापुतिः । एवं तयोः पुण्यकृ-
 त्यानि कुर्वतीः किमुताऽपि काष्ठेन श्रीवीरधवलयः काष्ठधर्म-

मवापत् । ततस्तत्पुत्रं तदीयस्तनयः श्रीमान् वीरसद्वेवस्ताभ्यां
 मन्त्रिप्रवराराज्यां राज्यंमिषिकः । सोऽपि समर्थः सन् क्रमेण पु-
 षेदः साविभान्तरं विधापय मन्त्रितेजःपालमवाचकम् । तदेतदव-
 लोच्य भुवमपठतः स्तोत्रेभ्रनानाम् । महाकविद्वेषुद्विद्वय साक्षेपं
 नयं काव्यमपठत् । यथा-
 "मोसोमप्रसलपाटडापरिमलव्योक्तोसरोरसम्भितः (?),
 प्राण्य प्रौढिमिनां समीर । महतीं पश्य त्वया वलकृताम् ।
 स्योचमदमसीं निरस्ततमसीं दूरं तिरस्कृत्य यत्,
 पादस्पर्शसहं विहायसि रजः स्थाने तयोः स्थापितम् " ॥ १ ॥
 इत्यादि तयोः पुरुवरत्नयोर्वृत्तशेषमदित उत्पत्तिस्वरूपं तु
 लोकोपसिद्धित पधावगन्तव्यम् ।
 " गीताज्ञयनवर्षेण, सुदार्ढ्यज्ञाय कीर्त्तितम् ।
 कीर्त्तनानामिषं संख्या, श्रीमतीर्त्तनांशुमुक्ययोः ॥ १ ॥ "
 श्रीमहात्मास्यवस्तुपालतेजःपालकीर्त्तनसंख्याकपद्यः
 " यदध्यासितमहर्षिः, तच्छीर्षे प्रचकते ।
 अर्धेनश्च तयोश्चित्त-समथवास्तुदृहनिशम् ॥ १ ॥
 तशीर्षकपयोऽनुक्या, पुरुषश्रेष्ठयोस्तयोः ।
 श्रीसोऽकीर्त्तनेनापि, न्यात्या कदपकृतिर्न किम् ? ॥ २ ॥
 इत्यालोच्य इहा कव्य-वेशं मन्त्रीशयोस्तयोः ।
 यनं विरचयच्छुक्रः, श्रीजिनमभस्वरः ॥ ३ ॥ " ती० ५१ कव्यप ।
 तेयमदश-तेजोमदहल-न० । प्रमापटले, स० ६ सम० ।
 तेयमाहृषकृतेजितुज-तेजोमाहात्म्यकान्तियुक्त-मि० । तेजो
 द्दामिनांदास्यं महाजुजावता, कान्तिः काव्यता, तैमुंके, वपा०
 ३ प्र० ।
 तेयासिपुर-तेतसिपुर-तैतिलपुरं शब्दार्थे, ज्ञा० १ भू० १ प्र० ।
 तेवष्टेस्ना-तेजोकेद्र्या-श्री० । विशिष्टतोज्यलम्बिधिशेष-
 भवायां तेजोऽवाहायाम्, ज्ञा० १ भू० २ प्र० । (सा कथं भ-
 वतीति 'तेजलेसती' शब्देऽनुपदम २३३१ पृष्ठे ऊहय्या)
 तेयवंत-तेजस्विन्-मि० । प्रभावाति, प्रहण० ४ स० २ प्र० ।
 तेयवीरिय-तेजोदीर्घे-पुं० । भरतराजस्य पुत्रपरम्परायां भरता-
 त्पञ्चमे महावलस्य पुत्रे, स्था० ८ प्र० ।
 तेया-तेजम्-स्त्री० । त्रयोदशवाम्, पयो० ४ पाहु० । सं० प्र० ।
 लोकोत्तररीत्या त्रयोदश्यां रात्रौ, कव्य० ६ क्षण ।
 त्रैता-श्री० । सत्ययुगामभस्वरयतिनि युगवेदे, वाच० १ "तेयाशु-
 गो य द्दामरही रामो सीयालक्ष्मणसंजुगो वि । " ती० २१ कव्यप ।
 दक्षिणाग्निगार्हपत्याऽऽहवनीयाऽऽमके सलुद्वेदे अग्नित्रयं,
 घृतकीदासाधनतथाक्षस्य यस्मिन् पार्थे त्रयोऽङ्कास्तस्य पा-
 र्थस्य उचानतया पतने घृतांशुशेषे, बराटकानां मध्ये त्रयाणा-
 मुत्तानतया पतने च । 'त्रैताहृतसर्वस्यम्' इति शृष्टकटिक-
 टीका । वाच० ।
 तेयाणुबंधि (१) -स्तेयाणुबन्धिन्-न० । स्तेनस्य वीरस्य कर्म
 स्तेयं, तीमकोचाऽऽथाकुसलया तदनुभववस्तैयतेयाणुबन्धिनि,
 ज० २५ प्र० ७ उ० । रौद्रपामभेदं, द्दवी० । अतितीव्र-
 कोषलोभाऽऽङ्कुलमानसस्य भ्रमणान्धविधिराजङ्गमाऽऽदिष्वीव
 परद्वेषापरहणेषु परतोकापाया परतोकापाया
 प्रायप्रहाशुपुत्राऽऽदि परद्वेषापरहणेषु परतोकापाया
 ज्ञीरोः । अत एवाऽऽह-भ्रमणवाद् जिनमद्राणिक्त्तमाभ्रमण-

मायुसाचकाद् मुञ्चति । ततो गर्दभी मुक्ता, तां चाऽऽगच्छन्तीं
दृष्ट्वा रोहगुप्तेन रजोहरणेन मस्तकस्थोपरि भ्रमवित्त्वा तैवेव र-
जोहरणेन ताडिता सती परित्राजकस्थोपरि मूत्रपुरीषोत्सर्गे
कृत्वा मत्तासौ । ततः सत्रापांनना, सख्येः, समस्तलोकेन च
विश्वधामनो मगराजबर्वांसितः परित्राजकः ॥ २४५४ ॥

इतः परं बद्धसूत्रज्ञप्यकारः प्राऽऽऽह-

जेऊया पोट्टमालं, छल्लुओं भणइं गुरुम्लमार्गंतुं ।
वायम्मि मए विजिओं, मुणह जहा सो महाभजे ॥२४५५॥
रासिदुगमिहयपक्खो, तडयं नोजीवरासिमादाय ।
गिहकांकिलाइपुच्छं-च्छेओदाहरणओंमिहिए ॥२४५६॥
भाणइं गुरु मुद्धं कयं, किं पुण जेऊया किंसे नाभिओयं ? ।
अपयवमिच्छंतां णे, तद्दसो नोजीवरासि चि ॥ २४५७ ॥
बवं मए वि मंतुं, परिस्माइअम्मि जणसु नायं णे ।
मिच्छंतां किं तु मए, बुद्धिं परिज्जय मो सभिओं ॥ २४५८ ॥
बहुसो स जणमाणां, गुणणा पडिभणइं किमवसिच्छंतां ? ।
अइ नाम जीवदेसो, नोजीवो हुज्ज को दोसो ? ॥ २४५९ ॥

पोट्टमालं परित्राजकं जित्रवा गुरुवरणमूलमागल्य रोहगुप्तोऽ-
परनाम्ना तु बद्धसूत्रको भणति-स परित्राजकाधमः समस्त-
नृपसमाभये यथा वारे मया विजितकथां ह्युज्ज्वलं ध्यम, क-
थयामीति । तदेवाऽऽह-राशिदुगमिहयपक्खो स परित्राजका मया
वारे विजित इति प्राक्तनेन संबन्धः । किं कृत्वा ? ,
इत्याह-सुनीयं नोजीवराशिमादाय पक्कोक्य, कुतो दृष्टान्ता-
दसौ पक्कोक्य ? , इत्याह-गृहकांकिलाऽऽदीनां पुच्छमेव छि-
न्नात्प्राच्छेदः, तद्दुदाहरणतस्मद्दृष्टान्तादित्यर्थः । एव रोहगु-
प्तेनाभिहिते गुरुमणति-सुपु कृतं स्वया यदसौ जितः,
किं तु तत्राचिन्तना स्वया किमिच्छामिहितम् ? ।
किम् ? , इत्याह-सुनीयो नोजीवराशिपरित्यगं (णे चि) नो-
ऽस्माकमपसिच्छान्तः, जीवाजीवल्लक्षणराशिद्वयस्यैवाऽस्म-
त्सिच्छान्तेऽभिहितत्वादिनि । तस्मादेवं गतेऽपि, एतावत्प्राप्य
गते इत्यर्थः, तत्र परिपन्मथे गत्वा मम प्रतिपाद्य, (नायं
नो) नोऽस्माकं नाम सिद्धान्तः, किं तु स परित्राजक-
स्त्वर्द्धिं परिज्जय तिररकृत्य शमित चक्षामं नीनो, वपं
स्याजित इत्यर्थः । एवं बद्धसौमेकधा गुणना भययमानः स
रोहगुप्तः प्रतिभणति प्रत्युत्पद्यति-आचार्यं । किमयमपसिच्छान्त-
मि ? , यदि हि नोजीवल्लक्षणतृतीयराश्यभ्युपगमं कोऽपि दायः
स्यात्ता स्याद्ययमपसिच्छान्तः, न चैतदस्ति । कुतः ? , इत्याह-
यदि माम गृहकांकिलापुच्छाऽऽदिजीवदेशो मांजीवो भवेन्नो-
जीवदेशोऽभ्युपगम्येत, तर्हि कोऽपि दायः स्यात् ? , न कमपि दाय-
मत्र पश्याम इत्यर्थः । ततः किमित्यपसिच्छान्तस्ये शेषपरिहा-
राद्यं पुनर्भी तत्र भेषयतीति भावः ।

कस्माज् दायः ? , इत्याह-

अं देसनिमहपरो, नोसरो जीवद्वन्द्वेसो य ।
गिहकांझलाइपुच्छं, विलसल्लयं तेण नोजीवो ॥२४६०॥
अटस्माकोजीव इत्यत्र मोहाच्छेदो देशनिषेधपरो, न तु सर्व-
विषेधपटः, नोजीवो जीवदेशो, न तु सर्वस्यापि जीवस्याऽ-
५६१

भाव इत्यर्थः । भवत्वेवं देशनिषेधको मोहाच्छेदः, परं गृहकोकि-
लाऽऽदिपुच्छं जीवदेशो न भविष्यतीत्याशङ्क्याऽऽह-जीवच्छेद-
कदेशश्च गृहकोकिलाऽऽदिपुच्छान्तः, आदिशब्दादिभिषयपुरवाऽऽदि-
हस्ताऽऽद्यः परिगृह्यन्ते । कथयन्तं तद् गृहकोकिलाऽऽदिपुच्छ-
म् ? , इत्याह-विषकृणम, जीवाऽऽजीवेभ्य इति गम्यते । तथाहि-
न तावद् गृहकोकिलाऽऽदिपुच्छं जीवत्वेन स्वपदेऽप्यु शक्यते, त-
स्माच्चैकदेशत्वेन तद्विलक्षणत्वात् । नाप्यजीव इत्याभिप्रायो पा-
यते, स्फुरणाऽऽदिभिस्तेऽन्योऽपि विलक्षणत्वात् । यैवैव, तेन
कारणेन परिदेश्यान्नोजीव यतदुच्यत इति ॥ २४६० ॥

सिद्धान्तेऽपि धर्मान्तिकायाऽऽदिदेशवचनादुक्त-
यव नोजीवः । कथय ? , इत्याह-

धम्माददसविहाऽऽदे-सओ य देसो वि जं पिद्धं वत्तुं ।
अपिहुज्जुओं किं पुण, जिंसे गिहकोलियापुच्छं ? ॥२४६१॥
इच्छज जीवपपम्, नोजीवें जं च समचित्ठो वि ।
तेणऽस्थि तत्रओ समए, चहदेसो नोघरो जह वा ॥२४६२॥

चकारस्य जिन्नकम्पाद्यद्यस्मात्कारणोद्देशोऽप्याप्यिपशब्दस्या-
पि जिन्नकम्पाद्यस्मात्सिक्तिकायाऽऽदिदेशनः (अपिहुज्जुओं सि)
अपुधगुत्तनोऽप्येकम्पाद्यप्रसोऽपि देशः (विद्धं वत्तुं सि) सिद्धान्ते
पृथग् वस्तु जगत इति शेषः, पृथग्वस्तुत्वेन निर्दिष्ट इत्यर्थः ।
किं पुनर्याचिन्नकम्पाद्यनः पृथग्युक्तं कृतं, तद् गृहकोकिलाऽऽदिपुच्छं
पृथग् वस्तु न भविष्यति ? , भविष्यत्येवेति । तच्च जीवचित्तत्वेन
पृथग्युक्तत्वात्, स्फुरणाऽऽदिना चाऽऽजीवविलक्षणत्वात्सामर्थ्या-
न्नोजीव एवेति भावः । कुतः पुनर्वचनाऽऽदेशसिद्धान्ते पृथ-
ग् वस्तु भाषितः ? , इत्याह-धम्माददसविहाऽऽदेशजऽऽ-
धर्मान्तिकायाऽऽदीनामसूत्रानोजीवानां दशाविधाऽऽदेशतो दश-
विधत्वप्रणनात् । एतदुक्तं भवति-अऽजीवकप्रकारणां कुर्वाडकले
परममुनिभिः-“अजीवा बुविहा पणत्ता । तं जहा-कविअजीवाय,
अरुविअजीवाय । कविअजीवा चरविहा पणत्ता । तं जहा-खं-
धा, देसा, पयसा, पणत्तापंगमला । अरुविअजीवा दसवि-
हा पणत्ता । तं जहा-धम्मत्थिकाए, धम्मत्थिकायस्स देसे, ध-
म्मत्थिकायस्स पयसे, एवं अरुधम्मत्थिकाएएवं वि, अणामत्थिकाए
वि, अरुत्तमए ॥” तदेवं धर्मान्तिकायाऽऽदीनां दशविधत्वप्र-
णनेन तद्देशस्य पृथग्वस्तुत्वमुक्तमेव, अन्यथा दशाविधानुप-
पत्तेः । यदा च धर्मान्तिकायाऽऽदीनां देशस्तेभ्योऽपि पृथगनुज्ञोऽ-
पि पृथग्वस्त्वन्वयते, तदा गृहकोकिलापुच्छाऽऽदिक् छिन्नत्वमेव जी-
वात् पृथग्युक्तं सुतरां वस्तु भवति । तच्च जीवाजीवविलक्षणत्वा-
न्नोजीव इत्युक्तमेवेति । अपि च-अटस्मात्कारणराशिचक्षेदोऽं
नोजीवं समभिच्छनयोऽप्योच्छति, तन्न तस्मात्कोऽसौ नो-
जीवः समये सिद्धान्तेऽप्यस्ति, न पुनर्मयैव केवन्नोच्यते,
तथा चाऽनुज्ञोद्देशेपु प्रमाणाद्वारात्तमेन नयप्रमाणं विचारयमा
शक्यम्-“समभिच्छं सद्दहनं भणइ-अइ कम्मधारपण
वासि तो एवं अणार्हि-जीवं यं से पयसे य, से सवपसे नोजी-
वे” इति । तदनेन प्रदेशलक्षणे जीवदेशो नोजीव उक्तः,
यथा षट्कदेशो नोघट इति । तस्मादस्ति नोजीवविलक्षणव-
त्तुत्वात्, शुक्लाऽऽगमसिद्धत्वात्, जीवाजीवाऽऽदितत्त्वव-
दिति ॥ २४६१ ॥ २४६२ ॥

तदेवं बद्धसूत्रको क आचार्यः प्रतिविधानमाह-
जइ ते सुपुं पणार्हि-जीवं तो रासी तेसु तेषु सुचेत्तु ।

दो जीवाजीवाणं, न सुए नोजीवरासि सि ॥२४६३॥

“यस्माद्दसविधाऽऽश्रेयसस्रो य” इत्याद्युप-यासात्सुप्रयामा-
ष्यवाद्) किल लक्ष्यते भवान्, तथादि सत्यमेव तव सुप्रमा-
णम्, ततस्नाहि तेषु तेषु सुप्रेषु जीवाजीवकणो हावेव राशी
प्रोक्तौ । तथा च स्थानानुप्रथम्- “इवं राशी पयसा । तं जहा-
जीवा चैव, अजीवा चैव ।” तथाऽनुयुगेगाश्रावऽनुयुक्तम्-
“कश्चिद्वा णं भेते । द्वा पणयाशो गोमास । दुःखहा पयसा ।
तं जहा-जीवद्वया य, अजीवद्वया य ।” तथाऽपययत्सुं
चाभिहन्तम्- “जीवा चैव अजीवा य, एस होए वियाहए ।”
इत्याद्युपेक्ष्यसि सुत्रेषु क्लृप्तम् । नो जीवराशस्तु तुनीयः भुते
न कश्चिद्व्यभिहितः, तत्कथं तत्सर्वप्रकरणे न भूनाऽऽशान्त-
नोति १ । न च धर्मास्तिकायाऽऽदीनां देशस्तेभ्यो भिन्न- कौ-
प्यस्त, विषयकामावेवैव तस्य निश्चयस्तुप्रकल्पनात् ॥२४६३॥
एवं पुच्छाऽऽदिकर्माप शुद्धकीर्त्तनाऽऽदिजीववेज्यांअस्यमेव,
तसंभवत्वाद्, अतो जीव एव तव, न तु नो जीव इति द-
शेषसाह-

गिहकोलियाहपुच्छे, त्रिभस्मि तदंतरालसंबंधो ।

सुच्छेऽभिहितो सुहुमा-सुस्य तपशाशु तदग्रहणं ॥२४६४॥

शुद्धकोलाऽऽदीनां पुच्छाऽऽदिकेऽवयवे तुरिकाऽऽदिना वि-
क्षेपि तयोऽशुद्धकोलापुच्छाऽऽदिवस्तुनोयदंतराल विधाने त-
पयो-
त्र जीवप्रदेशानां संकथः संयोगस्तदंतरालसंभयः सूत्रेऽभि-
रसीति शैरोशुक्राः । न० । गवतीसुत्रम्- “अह भवे । कुम्मा कुम्माव-
शैराशिकाः । उच्छ० इ अ० । अवा, गोणे गोणायतिया, मणुस्सं-
रोहसुसमतानुसारिपु पठेषु निह्वेऽहंसायतिया, पयसि णं दुहा
अथ पद्यकल्पतामसिचित्केत्याने ज अंतरा, ते वि णं
हियेत्वा तेषां च अस्मिन् गयस्सि ले णं तेने । अतरे इ-
द्वया, गोहा गोहावलि-
मणुस्सत्तायलवा, यदि से-
तिहा वा. अन्भेज्जहा वा-
नेदि जीवपपेदि कुच्छा-
त्येण वा, पायवा वा, अंगुलियाय वा, कटण-
जामुसमाणे वा, संसुसमाणे वा, आलिहमाणे
णे वा, अशयरेण वा निक्खेणं सत्थजाणं आच्छिद-
विच्छिदमाणं वा, अगणिकाएणं समोदुहमाणे तंमि जीवपपेसो-
णं किचि आवाइ वा विवाहं वा उपायह, विच्छेयं वा करेइ ।
नो इणं समठो नो असु तस्य संकमर” इति । यदि ना-
मेवं सूत्र जीवप्रदेशानां तदन्तरालसंबंधोऽभिहितः, तर्हि त-
दन्तराले ते जीवप्रदेशाः किंमति नापलक्ष्यन्ते १, इत्याह- (सु-
हुमत्यादि) कामेणशरीरस्य सूक्ष्मत्वात्, जीवप्रदेशानां चा-
मुक्तत्वाद्दन्तराले तेषां जीवप्रदेशानां सतामप्यग्रहणं तदग्रहण-
मिति ॥ २४६४ ॥

ननु यथा देहे पुच्छाऽऽदी च स्फुरत्वाऽऽदिभिर्भेदो जीव-
प्रदेशा गृह्यन्ते, तथा स्मर्याऽऽदन्तरालं किमि-
ति तं न गृह्यन्ते १, इत्याह-

गज्जा मुत्तिययाओ, नाऽऽगासे जह पंररसीओ ।
तह जीवस्रकवाहाई, देहे न तदंतरालमि ॥२४६५॥

इह भूक्ष्यवरदकाम्यकाराऽऽदीनि वस्तुनि वस्तुनियं मुत्तियोगा-
सिद्धयन्ते । ततश्च यथा मुत्तियोगा यथोक्तवस्तुना एवत्येव,
प्रदोषरभयो प्राणा अवाग्नि, न तु कल्प आकाशे प्रसूया; त-
था तेनैव प्रकारेण जीवो लक्ष्यते यस्मान् जीवस्रकृष्णानि
भाष्योक्तान्वास्तनिःश्वासधावनवद्यनमरुत्तनाऽऽदीनि देह एव
गृह्यन्ते ॥ २४६५ ॥

यतश्चैवं ततः किम् ? इत्याह-

देहरहियं न गिएइइ, निरासिओ नातिउद्युपदेहं वा ।
न य से होइ विवाहा, जीवस्म भवंतरासु ॥२४६६॥

देहाभावे जीवस्रकृष्णानामावाहेहरहितं मुक्ताऽऽदीनां जिह्वु-
च्छाऽऽद्य-नरास्रवसिं न वा जीवं निरातेशयः केवलज्ञानाऽऽद्य-
निगयरहितो जेतुं शक्नोति । तथा-अतिसुच्यते देहो- इत्यथ तम-
निसुक्रमेवं इति गोवादाऽऽदिविजीवं कामेणकाययोगिने वा जन्तुं वा-
ऽऽमी गृह्णाति । न च ‘से’ तस्य जीवव्यवतारात्तस्यसिपु प्रदेशध्व-
नन्तरदशितमिद्वान्तसुक्तो न युक्त्या कुन्तामिसिच्छाऽऽदिशक्यै-
रपिजलाऽऽदिभिर्वा विवाधा पीना कश्चिज्जयति, भवाम्तराखे-
कामेणशरीरवति जीवप्रदेशवति ॥२४६६॥

ननु गृहकीर्त्तनाऽऽदिविजीवस्य जिह्वायुपुच्छाऽऽदिकं स्वग्र-
न्त, ततश्च तत्समापुष्यन्तनाशो जीवः कस्मात्संच्यते ? यथा
घटाच्छत्रवापुश्र्मभूत इत्यापत्तिं घटवत्कर्म घटकेशत्वाको-
यतः ?, तदुक्तम् । कुतः ?, इत्याह-

द्वयामुत्तचाऽऽकय-भावादाविकादरिसमाओ य ।
अविणामकारणादि य, तजसो एव न खंरसो नामो ॥२४६७॥

स्वग्रशो जीवस्य नाशो न भवतीति प्रतिज्ञा, असुप्तदृश्यत्या-
द्, अकृतकत्वात्-अकृतकत्वादिभ्यः । तथा-घटाऽऽद्यः कवा-
लाऽऽदिवह्निकादशोनाभावाद, आवनकारणानाश्च-विनाश-
कारणानामभिशक्त्वाऽऽदीनामाभावात्काययोः स्थेने इत्येव । सचेपु
ननस इव इति दृष्टान इति ॥ २४६७ ॥

खण्डयो नाशो च जीवस्य दोषानाह-
नामो य सच्चनामो, जीवस्म नामो य जिणपयच्छाओ ।
तचो य अण्णभ्योत्रचो, दिक्त्वावेपुच्छदोमा य ॥२४६८॥

खण्डच्छेदाऽऽदिना जीवप्रदेशस्य नाशो सच्यमाणे क्रमशः
संनशाऽपि कवाचित्कस्य भवेत् । तथाहि-यत्त-
इयति तस्य सर्वनाशो दृष्टः, यथा घटाऽऽद्येति । ततश्च
सर्वे जीवः, ततः सर्वनाशस्य प्राप्तौ तत्र किमप-
सूयते ? इति चेत्- ननु युक्तम् घटकृष्ण-
नाति । जवयते-
करोमि । ततः परिग्रहेकेन चिन्तितम्-
नमोपमे-
येत्यादि) स च जीवस्य सर्वनाशो न युक्तः, यस्माज्जिनमेव
तस्याहनुत्याजिनमतस्यायोऽमी । जिनमते हि जीवस्य सभोः
सर्वथा विनाशोऽऽनन्तश्च सर्वथाऽऽद्यः सर्वत्र निषेध एव । या-
दाह- “ जीवा णं भेते । कि वहुंनि, हायति, अवाइया । गा-
यमा । नो वहुंनि, नो हायति, अवाट्टया ।” इत्याह । अतो
जीवस्य सर्वथा नाशोऽऽनुयुग्मस्थाने जिनमत्तस्याग एव स्या-
त् । तथा नतस्त्वयं नाशार्थानिर्भो भोजाभावाः प्राप्तेनि, मु-
मुक्तोः सर्वथा नाशान् । भोजानां च हीक्षाऽऽदिकानुष्ठानसं-
कथं, क्रमेण च सर्वेषामपि जीवानां सर्वनाशो संसारस्य शर-
णात्प्राप्तः, कृतस्य च शुभाशुभकर्मणा जीवस्य सर्वनाशा पय-
मेव नाशाऽऽकृतनाशासङ्ग इत्यादि वाक्यमिति न जीवस्य
खण्डयो नाशः । शुद्धकीर्त्तनाऽऽदीनां पुच्छाऽऽदिवस्वग्रमस्य पृथ-
भूतत्वेन प्रपञ्चत एव नाशो दृश्यत इति चेत् । तदुक्तम् ।
आदिरहज्जुरीरस्येव हि नवग्रहमप्यकृतो योदधेव, न तु जी-
वस्य, तस्यामन्तेन केनापि स्वग्रमयितुमशक्यवतीति ।

अथास्ये पराग्नायमाशुच दूययानं-
अह मंतेन एव संयाः यभेययमा स तौ वि मन्वेति ।

अबरोपरसंकरो, मुहाङ्गुमंकरो पत्तो ॥ १४६९ ॥

अथ पुरलक्षकश्च द्वय साधयवत्साम्य जीवः महानभेदधर्माः
ऽप्युपगम्यते, यथा क्वचिद्विवाहितपुरलक्षकः अथऽप्यलक्षकधर्मात्
खरुं समागत्य सङ्घ्यते संस्रथ्यते, नतूनं च खरुं नित्याऽ-
न्यत्र गच्छति, एवं जीवस्याप्यन्यजीवस्यार्थं संस्रथ्यते, तन्नूनं तु
भिद्यत इत्येवं सक्त्वातनेदधर्मा जीव इष्यत इति । अतः ख-
रुदशो नाशोऽपि सघातस्थापि सक्त्वात् तस्य न्यवनाश इति
परस्याजप्रायः । अत्र नृपणमाह- (तो वि स्ववेसि धर्यादि)
एवमापि च सति सर्वेषामपि सत्यलोकावतीर्णो जीवामां परस्पर-
सङ्करतः सुखाऽऽदिगुणसङ्करः प्रासः इदमुक्तजनवति-यदैकं जी-
वसंघर्षिण्य शुनाशुनकर्मोन्वयं स्रगकस्यत्र जीवस्य संस्रथ्यते, अ-
न्यसंघर्षिण्य तु खरुं तस्य संस्रथ्यते, तदा नस्तुखाऽऽदयोऽन्यस्य
प्रसजति, अन्यसुखाऽऽदयस्तु तस्य, इत्येवं सर्वजीवानां पर-
स्पर सुखाऽऽदिगुणसाङ्ग्यं स्यात् । तर्थाकस्य कुनतासः, अन्य-
स्याऽऽभ्यागम इत्यादि वाच्यमिति ॥ २४६६ ॥

अन्यमापि पराभिप्रायमाशङ्क्य नृपणान्तरमाह-

अह अभिमुको वि तन्नो, नोमीषो तो पदपपमं ते ।

जीवमि अभिमेले ज्ञा, नोमीषा नित्यि मीयो ते ॥ २४७० ॥

अथनदोपभयत्र जीवस्य छुदाऽऽप्युपगम्यते, किं स्वविमुक्तो-
ऽप्याच्छिन्नोऽपि जीवसंबन्धोऽपि तदाऽऽमीषा जीवदेशो नो जीव-
स्यवयवते, यथा धर्मास्तिकायाऽऽदिकदेशो नो धर्मास्तिका-
याऽऽदिः । तस्मिन्हीं प्रातप्रदेशे ते तव नो जीवसंस्त्रावादे-
कैर्धर्मप्रमाणमन्वयलक्ष्यया नो जीवाः प्राप्ताः, नतस्त तव नास्त
काऽपि जीवसंभवः, संवर्षामपि जीवानां प्रत्येकमसंख्ययना-
जीवत्वप्राप्तारति ॥ २४७० ॥

द्वयान्तरमापि प्रसञ्जयकाह-

एवमजीवा वि पः-पपरसभेपाण नो अजीव ति ।

नित्यि अजीवा केऽ, कयरे ते तिन्नि रासि ति ॥ १४७१ ॥

एवमजीवा अपि धर्मास्तिकायाऽऽदयो अगुणकस्यथाऽऽदयो
घटाऽऽदयश्च धर्मप्रदेशभेदनाऽऽदिकदेशावाद् नोऽजीवाः, अदे-
कदेशनोऽपि घटवदिति, अनाऽऽजीवाः केचनाऽपि न सन्ति, परमाशु-
नामपि पुत्रनास्तिकावत्साया जीवदेशावेन नोऽपीन्यान्सर्वत्र
नो अजीवानामेवोपपद्यमानत्वात् । तन्नश्च कयरे ते त्रयो राशयाः-
त्वया ये राजसमायां प्रतिष्ठिताः, उक्तस्यायेन नो जीवानो अ-
जीवत्रकृपाशिशुभ्रस्येव सक्त्वात्, इति । नस्तदाद् बहुदेशप्र-
सङ्गान् जीवविच्छेदन इति स्थितम् ॥ २४७१ ॥

त्रिधातं वाऽसैः तथापि न नो जीवसि किरिति
दशैवत्याह-

क्षिणो व द्वाउ मीषो, कहं सो तन्नकसलो वि नो मीषो ? ।

अह एवमजीवस्य वि, देसो तो नो अजीवो ति ॥ १४७२ ॥

एऽं पि राममो ते, न तिन्नि चत्तारि संपसज्जाति ।

जीवा तदा अजीवा, नो जीवा नो अजीवा य ॥ १४७३ ॥

पुच्छाऽऽद्यवयवच्छेदेन चिन्मनोऽपि नवतु गृहकोकिलाऽऽदिजी-
वः केचन तस्य जीवस्य लक्षणाणि स्फुरन्त्याऽऽदीनि यस्याऽऽजी-
वो तन्नकृतोऽपि सन्मनो पुच्छाऽऽदियैः कथं केन हेतुना नो जीवो
अप्यते ? । इदमुक्तं नवति-सम्पूर्णाऽपि गृहकोकिलाजीवः

स्फुरन्त्याऽऽदिसत्त्वगैरेव जीवो भवत्येव, स्फुरन्त्याऽऽदीनि च तन्न-
कृतानि चिन्मे नवयवेषुऽपि पुच्छाऽऽदिके दृश्यन्ते, अतस्तन्नकृ-
पुच्छोऽप्यसौ किमिति जीवो न भवत्येव, येन नो जीवकल्पनाऽत्र
विधीयते ? , इति । (अह एवमिति) अथैवं जीवत्रकृतेः सङ्-
रपि पुच्छाऽऽदिकस्तदवयवो नो जीव एवेत्येते, न पुनः स्रग्भ-
रस्ययत इत्यर्थः । अत्र स्फुराह- (तो ति) तनसन्तो अजी-
वस्यापि घटाऽऽदियैः नो अजीवः प्राप्नोति, जीविकदेशनो जी-
ववदिति । अस्येवं, न किञ्चिद् भवति नवयवतीति चेत् । नैषम् ।
कुतः ? , इत्याह- (एवं पीयादि) एवमन्वयऽप्युपगम्यमाने ये भय-
ता अथ एव राशय इष्यन्ते, ते न घट-न, किं तु चन्वरो राश-
यः संवसजति । नघटा-जीवाः, तथा अजीवाः, नो जीवाः,
नो अजीवाश्चेति ॥ १४७२ ॥ २४७३ ॥

अत्र च परस्य परिहारस्तस्य स्वपक्षेऽपि समागतं
दिदशैवियुः स्फुराह-

अह ते अजीवदेशो, अजीवमापमज्जाऽऽदिगो ति ।

तिन्नि वि अजीवो क्षिय, न जीवदेशो वि किं जीवो ॥ १४७४ ॥

अथ ते तथाऽऽजीवस्य जीवस्यत्वाऽऽदियैः एकदेशो चिन्मोऽपि
स्वभावात्पुण्यनोऽप्यजीव एव, न तु मो अजीवः । कुतः ? , इत्याह-
अजीवेन सामान्यं ज्ञानिच्छिन्नं यस्यासावजीवसामान्यज्ञानिच्छि-
न्न इति कृत्या । तत्राजीवस्य ज्ञानिः, पुच्छिन्नकृष्णं च सिद्धम् ।
एतन्न इयमप्यजीवदेशयोः सामान्यमेव, ततस्तदेशोऽप्यजीव
एव । हत ! यद्यपि, तर्ही जीवदेशोऽपि किमिति जीवो नैष-
त, तथाऽपि जीवेन समाजानिच्छिन्नाविति ॥ २४७४ ॥

गाथाचतुष्टयादोक्तमैवायं प्रमाणेन उच्यते ॥

क्षिप्रगिहकोक्षिया वि ह, जीवो तन्नकसलोऽहं सयसो व ॥

अह देवो चि न जीवो, अजीवदेशो चि नोऽजीवो ॥ १४७५ ॥

त्रिभृहकोकिलाऽपि-त्रिभः पुच्छाऽऽदिको गृहकोकिलाऽऽदि-
जीवावयवोऽपीत्यर्थः । किम् ? , इत्याह-जीवः, इति प्रतिज्ञा । हे-
तुमाह- (तन्नकसलोऽहं ति) तन्नकसलोऽहं तु ये-स्फुरन्त्याऽऽदिसत्त्व-
कृत्यपुण्यत्वादिभ्योः (सयसो इव ति) यथा सकलः परिपूर्णोऽ-
त्रिभो गृहकोकिलाऽऽदिको व इत्यर्थः एष दृष्टान्तः । अथ गृहको-
किलाऽऽदियैः जीवस्य पुच्छाऽऽदिकस्तदवयवो वेग एवेति कृत्या न
जीव इष्यते, सपुण्यस्यैव जीवत्वात्, यद्येवमजीवस्यापि घटा-
ऽऽदियैः 'नो' नैवाऽऽजीवः प्राप्नोति, सपुण्यस्यैवाजीवत्वात् ।
ततोऽयमजीवदेशोऽपि नो अजीव एव स्यात्, न त्वजीवः ।
तथा च सति स एव राशियुत्पद्यप्रसङ्ग इति ॥ २४७५ ॥

यदुक्तम्- " इच्छह जीवपपलं, नो जीवं जं च समभिकदो
वि । " (२४६२) इत्यादि । तथाऽऽह-

नो जीवं ति न जीवा-दस्य देसमिह समभिकदो वि ।

इच्छह चेऽ समासं, जेण ममाणाहिरणं सो ॥ १४७६ ॥

जीवं ये से पपमं, जीवपपसे एव नो जीवो ।

इच्छह न य जीवदलं, तुमं व मिहकोक्षियापुच्छं ॥ १४७७ ॥

न य रासिजेयमिच्छह, तुमं व नो जीवमिच्छमाणो वि ।

अज्ञो वि नमो नेच्छह, जीवाजीवादिषं किं पि ॥ १४७८ ॥

इह- " जीवेषु यसे पपसे य मे सपपसे नो जीवे । " इयत्रानुयो-
गद्वारोक्तम्, अस्त्वापके समभिकदवतोऽपि नो जीवमिति नैच्छ-

वीति संबन्धः-नोजीबवनेन मेच्छतीत्यर्थः । कं कर्मताऽऽप-
 च्चन ? । देशम् । कथंभूतम् ? । जीवाद्यातिरिक्तं देशं
 नोजीबं स्वमभिरुद्धनयोऽपि मेच्छति-किं त्वव्यतिरिक्तमेव तं
 तस्माद्विच्छतीत्यर्थः । कुत एतद्विज्ञायते ? । इत्याह-येन कारणेन
 देशदेशिनोः कर्मधारयलक्षणं समानाधिकरणमेव समासमसौ
 समभिरुद्धनयोः प्रतीयत्युपपन्नञ्चति, न पुनर्मैत्रमाऽऽदिरिव त-
 न्पुरुषमित्यर्थः । समानाधिकरणसमासश्च नीलोत्पलाऽऽदीना-
 मिव विशेषणविशेषाणामभेद एव भवति । अतो ज्ञायते-जीवा-
 दनन्यरूपमेव देशं नोजीबमिच्छति समभिरुद्ध इति, यत् कथं
 नृनीयराशिः स्याद् ?, इति । तदेव समभिरुद्धामितं समाना-
 धिकरणसमासं दर्शयति- (जीबे य से इत्यादि) जीवश्चासौ
 प्रदेशश्च जीबप्रदेशः, स एव (नोजीबो ति) स एव आंध्रदेश-
 तिरिक्तो जीबप्रदेशो नोजीब इत्येवमिच्छति समभिरुद्धनयः, न
 पुनर्जीबत्वं जीवात्पुनर्भूतं तत्कारणं नोजीबमिच्छत्यसौ, यथा
 गृहकारोऽऽदीनां पुच्छाऽऽदिरिव नोजीबं त्वमिच्छसि ।
 अपि च-नोजीबमिच्छति समभिरुद्धनयो यथा त्वं तथा नो-
 जीबराशेरजीवराजोवराशिद्वयान्नेदं मेच्छति, किं तु जीवाजीव-
 लक्षणं राशिद्वयमेवच्छति, नोजीबस्याप्रवृत्तार्थात् । तथाऽ-
 न्योऽपि नैत्रमाऽऽदीनयोः जीवाऽऽजीवयोःऽधिकं किमपि नो जी-
 ववस्तु मेच्छत्येव । तत्सर्ववदपि एवामं नूतनः काश्चिन्मापि इति ।

तथाऽऽप्युपपत्त्यापि स्मृतिराह-

इच्छतु व समभिरुद्धा, देमं नोजीबमेतन्नयं तु ।
 मिच्छत्तं सम्पत्तं, सवन्नयमप्यारोहेण ॥ २४७६ ॥
 तं जइ सवन्नयमयं, जिणमयमिच्छसि पवज्ज दो रानी ।
 पयविष्पदिन्नचीए, वि मिच्छत्तं किं तु रासीयुः ॥ २४७७ ॥

इच्छतु वा समभिरुद्धनयस्वामिव जीवाद्भ्रममपि नदेशं नोजी-
 बं, तथाऽप्येकनयस्वयं प्रत्येकनयिकं, मिथ्यात्वं चैतच्छाक्य-
 मतवत्, इत्यतो न तत्रमाणीकतयम् । सत्यकथं तु सर्वे-
 नयमावरोधेन स्वमस्तनयमतसमद्देशेणैव जयति । ततो यदि
 सर्वेनयमयं जिनमतं प्रमाणमिच्छसि, तदा प्रतिपद्यस्व जीवा-
 जीवत्वज्ञानोद्भावेन राशौ । अन्वया-“ पयमकथरं वि एकं, पि
 जे न रोएण सुत्तनिहिदं । सेनं रोयंते वि कु, मिच्छद्विच्छी-
 मण्येवथो ॥ १ ॥ ” इत्यादिब्रह्मनाम्न्यंविप्रतिपत्त्याऽपि मिथ्यात्व-
 मापद्यते, किमुत सकलेषु राशिषु विप्रतिपत्त्या तत्र जविष्य-
 ति ?, इति ॥ २४७७ ॥

तदेवं युक्तिमिच्छुंका संबोधयमाने रोहयुग्मेअनः किं
 सजातम् ?, इत्याह-

एवं वि जस्यमाणो, न पवज्ज सो जओ तओ गुरुणा ।
 चिंनिवमयं पणडो, नाभिहई वा बहुं लोमं ॥ २४७८ ॥
 तो सो रायसजाए, निगिगहामि बहुलोगपवकम्बं ।
 बहुनगणाओऽवमिओ, होही अग्गेज्जपवसो तिऽपुट्ठ
 तो वज्जसिरिनिवपुरओ, वार्यं माओवणीयममाणं ।
 कुणमाणायपईया, सीसाऽऽसिरियाणं जम्मासा ॥ २४७९ ॥
 एको वि नावसिज्जद, जाहे तो भणइ नरइ न्नाडुं ।
 सत्तो सोऽं मीयं-ति रज्जकजाणि भे भगवं ॥ २४८० ॥
 गुरुणाऽभिहिओ भवओ, सुण्णवणत्थमियमिचियं जणियं ।

जइ सि न सत्तो मोऽं, तो निगिगहामि एं क्खं ॥ २४७८ ॥
 प्रकटाप्यं पवैता, नवरथ-(बहुजननाओऽवसिओ ति)
 बहुजनस्य ज्ञातो विदितोऽवसितो मया जितः सखप्राह्वयव-
 नः सर्वस्याऽपि भविष्यति । (तो वज्जसिरिनिवपुरओ ति) त-
 तां बलश्रीमान्नो राज्ञः पुरत इत्यर्थः । (नाओवणीयममाणं
 ति) नीयते संविद्यते प्राप्यते बस्वनेनेति न्यायः प्रस्तुतायं-
 साधकं प्रमासं, येनोपयस्तेन सतोपनीतो दौकितः प्रसङ्गनाऽऽ-
 गतः सकलस्याऽपि तर्कस्य मार्गो येषां तेषां, तेषां न्यायो-
 पनीतमार्गोणां रोहयुग्मश्रेणमसूरीणामिति ।

ततो द्वितीयार्धेन किमर्थादित्याह-

वीयदिणं वेडं गुरु, नरिदं । जं मेऽणीएँ सन्नयं ।
 तं कुत्तियाणो स-व्वमन्थि मव्वपतीयमियं ॥ २४७९ ॥
 तं कुत्तियावणसुरो, नोजीबं देइ जइ न सो नत्थि ।
 अह भणइ नत्थि तो न-त्थि किं व देणुपवंपेणं २४८०
 तं मग्गिज्जतु मुञ्ज-णं सव्ववट्ठणं किं त्य काजेणं ।
 इय होउ ति पवथे, नरिदं पदाडारिसाहिं ॥ २४८१ ॥
 मिरिगुणेणं कुल्लुगो, छम्मास विक्कीहुज्ज वाएँ जिओ ।
 अहरण कुत्तियावण, चांयालसपण पुट्ठणं ॥ २४८२ ॥

द्वितीयार्धेन प्रथीति गुरुः श्रेणुमसूरी-वन्तः । पृच्छन्ति नैः इह
 मेदिन्यां पृथिव्यां परिक्रमपि सद्गूढं विद्यमानं वस्तु तत्स-
 र्वमपि कुत्रिकाऽऽपणेऽस्तीति सवन्नयमेव प्रवृत्तं च प्रतीत-
 मेवेदम् । तत्र कुनां स्वर्गपातालमन्वेभूमिनां त्रिकं कुत्रि-
 कनः तात्पर्यात्प्रवृत्तपदेश इति कृत्या, तत्पर्यालोका अपि
 कुत्रिकमुच्यते, कुत्रिकमापणयति व्यवहरति यत्र इदं-
 सी कुत्रिकाऽऽपणः । अथवा-प्रातुजीवमूलक्षणं न्यास्यभ्यो
 जाते त्रिजं, सर्वमपि वसिस्वयर्थः । कौ पृथिव्यंत्रिजमापणयति
 व्यवहरति यत्र इदं-सी कुत्रिकाऽऽपणः, अस्मिन्न कुत्रिका-
 ऽऽपणे वणिजः कन्याऽपि मन्त्राऽऽद्यानायिनः सिक्तो इत्यन्तर-
 सुरः कायकजन्मसाहितं सर्वमपि वस्तु कुनेऽऽप्यानीय सं-
 पादयति । त-मृच्छद्वयं तु वानियेव गृह्णाति । अन्वये तु वदन्ति-
 बाणियुग्मदिताः सुराभिर्गृह्णात एव ते आपणा भवन्ति । नतो सव्य-
 द्धवमपि स एव स्वन्नरसुरः स्वीकरति । एते च कुत्रिकाऽऽपणाः
 प्रातिनियेनपंचभोज्यानीशुगुरुच्छन्माराऽऽदिवस्तुनपु कापि किय-
 न्ताऽऽप्यास्वास्त्यागमेऽभिहितम् । तन्नस्मत्तात् कुत्रिकाऽऽपण-
 सुरो यदि सूत्रेण याचिनः मन नोजीबं जीवाजाऽव्यतिरिक्तं
 वस्तुनपु कमापि ददाति, तदासी न नास्त, अपि तु नांविद्या-
 दमन्त्येव । अथायमेव वदन्ति-नास्ति तदुत्थानिरिकः काऽपि
 नोजीबः, नदा नाक्येवाऽर्थः, किं तत्रास्तिस्वत्वाभेदाय युष्माका-
 ञ्यप्रयोजनसत्कारिताया कश्चाकनेन हेतुप्रवृत्तयोपन्यासेन ?,
 इति । तत्रस्माद् याचयन्तां सूत्रेण सर्ववस्तूनि कुत्रिकाऽऽपणसु-
 रः, किमत्र कांसेन कालान्वात्मनेन ?, इत्यर्थः । एवं गुरुमरु-
 बलभीरन्-केण, प्रातिपादिना राहुगुप्तेन, सज्यपदेशा च युक्ति-
 युक्तत्वादेवं जवतु इति प्रतिपत्ते श्रीगुप्तेऽऽप्याऽप्येव वहुलको
 रोहयुग्मः पूर्वं पणमासाभ्युत्थानिवाह्यं वादे जिनां निरुद्धीनां ।
 केन ?, इत्याह-कुत्रिकाऽऽपणे याति वद्यमपणभूजलजलमन्त्रा-
 ऽऽद्याहरणानि वदाहरणानि तद्विषयपुच्छानां चतुश्चर्याऽभि-
 श्व शनेन, प्राहुन्तीत्येवा कृत्यंत्वंयाऽऽनुलोमार्थादप्यर्थादत्र न्यायर्थेव
 निर्देश इति ॥ २४८२ ॥ २४८३ ॥ २४८४ ॥ २४८५ ॥

कथं पुनरिदं चतुष्कारिणं शतं पृच्छानां भवतीत्याह—
 शृजलजज्ञानानिलनह—कालदिसाऽऽया मणो य इव्याह ।
 जभेति नवेयाहं, सत्तरस गुणा इमे अथे ॥ २४९० ॥
 रुवरस-गंधफासा, संसा परिमाणमहमह पुहुत्तं च ।
 संजांगविजागवरा-परचबुद्धिं सुहं दुकलं ॥ २४९१ ॥
 इच्छा दोमपयथा, एतो कर्म तयं च पंचविहं ।
 उक्त्वेवणऽवक्त्वेवण-पसाराणाऽऽकुचणं गमणं ॥ २४९२ ॥
 सत्ता मामभं पि य, सामखविसेतया विमेमो य ।
 समवाभो य पयत्या, छ च्छतीसपपेभया य ॥ २४९३ ॥
 पण्डे अगारेण य, नोगारोजयनिमेहओ मच्ये ।
 गुणिया ओपालसयं, पुच्छाणं पुच्छिओ देवो ॥ २४९४ ॥

इह छयगुणकर्मसामान्यविशेषसमवायव्यवहाराणां च सत्प्रपदा-
 धारंतेन यदुक्तेन कथितानि । तत्र द्रव्यं नवधा । कथम्, इत्याह-
 ह- (भूजलंयादि) ज्ञमिः, जलं, उवहनः, अनिलः, नजः, कालः,
 दिक्, आत्मा, मनश्चेत्यानि नव इत्याणि भवन्ते । गुणाः
 सप्तदश भवन्ति । तद्यथा-रुचं, रसः, गन्धः, स्पर्शः, संख्या,
 परिमाणं, महत्त्वं, पृथक्त्वं, संयोगः, विभागः, परापरत्वे,
 बुद्धिः, सुखं, दुःखम्, इच्छा, श्रेयः, प्रयत्नश्चेति । इनः कर्म । त-
 द्गुणः पञ्चविधम् । तद् नवधा-उत्प्रेरणम्, अवलोकणम्, आकुञ्चनं,
 प्रसारणं, गमनमिति । सामान्यं विधिषु । तद्यथा-सत्ता,
 सामान्यं, सामान्यविशेषश्चेति । तत्र छयगुणकर्मलक्षणेषु त्रिषु
 पदार्थेषु सद्बुद्धिस्तुः सत्ता । सामान्यं छयगुणत्वाऽऽदि ।
 सामान्यविशेषस्तु-पृथु-पृथुजगत्प्रकृणस्वनीसत्त्वाऽऽद्यवन्तरसा-
 मान्यत्वं इति । अथे तिराचं विमोक्षयस्य विधिषुपुत्रवर्णयति-
 आविष्कृतं महासामान्यं, त्रिपदायिदेतुमद्विकृता सत्ता, सामा-
 न्यविशेषो छयत्वाऽऽदि । महासामान्यसत्तायां विशेषणव्ययय
 छयत्वे । छयगुणकर्मपदार्थप्रयत्नसद्बुद्धिस्तुः सामान्यस्य, अवि-
 कृत्या सत्त्वत्वेऽपि । सामान्यविशेषस्तु छयत्वाऽऽदिकृत्प एव । इ-
 त्येवं प्रसङ्गेन । विशेषज्ञान्यः । समवायपदार्थश्चेति । तदेव-
 मिति छयत्वाऽऽद्यः पदपदार्थाः पराभिप्रायेदा-नवानां छयार्थाः,
 सप्तदशानां गुणानां, पञ्चानां कर्मणां, प्रयागां सामान्यानां,
 विशेषसमवायार्थोऽपि मूलं च पृथुपृथुत्वेन भवतीत्यर्थः ।
 एते च सर्वे प्रकृत्या, अकारेण नोकारेण, उभयान्वेषतश्चेत्यनै-
 क्षान्तिः पर्यायैः श्रिताः सन्तो यथातुष्कारिणं शतं पृच्छानां
 अयनितत्पृष्ठः कुत्रिकाऽऽपणदेशः । इदमत्र हृदयम्-नम्रादिहं शुक्ं
 पृथुमिह प्रकृतिरुच्यते, तथा शृजलपृथुत्वात् प्रकृत्या पृथिव्या-
 दयः पदार्थाः पृथुच्यन्ते । तद्यथा-“ पृथिवीं देहि ” इत्यादि ।
 तथा लुप्तव नभः स्थाने योऽकारस्तेन योकारेण संयुक्त्या प्रकृ-
 त्वा पृच्छा संयुचिष्यते । यथा-“अपृथिवीं देहि ” इत्यादि । तथा नो-
 कारेण संयुक्त्या प्रकृत्या पृच्छा । यथा-“नोपृथिवीं देहि ” इत्यादि ।
 तथा नोकाराकारलक्षणं यदुभयं नैव योऽसौ प्रकृत्या निषेधः
 तस्मात् पृष्ठः सूरः । यथा-“नोअपृथिवीं देहि ” इत्यादि । एवं ज-
 ङाऽऽदिष्वपि प्रत्येकमेतत् प्रकृत्याकारेणोकारोभयनिषेधलक्षण-
 स्यात् । पृच्छाप्रकारा चकथ्या इति । एतदाभिप्रायवत्ता प्रोक्तम्-
 (सत्त्वे गुणिये सि) आह-ननु “ पृथ्वीं देहि ” इत्यादिका या-
 चन्ता एव कथं पृच्छाः प्रोक्तवन्ते ? । सत्यं, किं तु “पृथ्वीं देहि ” इ-
 त्यादिकाचकारेण पृथिव्याद्यस्तित्त्वेष्वेवोक्तौ देवः पृच्छते, ॥ २४९

नोकारं याचिनो यद्यसौ जीवाजीवव्यनिरिकं तं द्राव्याति
 तदाभ्यमन्ति, नाम्यथा इत्येवमेव प्रतिज्ञातत्वात् । तेषां याचना
 अस्माकस्त्वतः पृच्छा एवेत्येवमाह ।

कथं पुनरतोः कुत्रिकाऽऽपणसुरस्य पृच्छाः कृताः ? इत्याशङ्क्य
 दिग्भाषापदशोनायमाद्य पृथ्वीभक्षणं भेदमार्थकृत्याऽऽह-
 पुदवि ति देहं देहं, देवो वि समाणाजडिगिगो सि ।
 पुदवि ति सो अपृदवि, देहि ति य देह तोयाऽऽ ॥ २४९५ ॥
 पृथ्वीं याचितः कुत्रिकाऽऽपणसुरो लेपुं ददाति । आह-अप्रस्तु-
 मिदम्, अन्यस्मिन्याचिने अन्यस्य मदानान् । नैवम् । कुतः ? इत्या-
 ह- (देवो योत्यादि) देशोऽपि लेपुनकृणः (पुदाव इति) पृथि-
 व्येव मन्तव्या, प्राथिवीत्वलक्षणया जातेः स्त्रीलिङ्गलक्षणस्य
 लिङ्गस्य च समाप्त्यात् । इह यत्र पृथ्वीयजातः स्त्रीलिङ्ग च
 क्षन्ते तत्र पृथिवीति व्यवहर्त्तव्यं यथा- नमनप्रमाऽऽदि, तथा च
 लेपुः, तस्मान्पृथ्वीति । अपृथिवीं देहात्संयव्याचिनोऽसौ देवस्तो-
 याऽऽदि प्रयच्छति ॥ २४९५ ॥

नोपृथ्वीं याचितस्तर्हि किं ददातीत्याह-
 देमपरिमिहपवसे, नोपृदवि देहं देहदेमं सो ।
 लेदृदृत्वापेवसे, कोऽह देमोवयोरो मे ॥ २४९६ ॥

इहग पुदवि शिय मो, देहं व्व सपाणाजडलकखणओ ।
 लेदृदृत्तं ति च देमो, जट तो लेदृ वि तृदेसो ॥ २४९७ ॥
 नोशब्दस्य देशार्थनिषेधार्थं नोपृथ्वीं याचिनोऽनन्तमेव
 समस्तपृथ्वीत्वेनोपचितस्य लेपेरेव देशो नत्स्वात्प्रकं पदा-
 न्त्यसौ देवः । आह-ननु देशनिषेधार्थं नोपृथ्वीं तदेष
 श्रुतं, यस्तु लेपुदेशः स पृथिवीदेवास्याऽपि देश एव, न तु
 पृथ्वीदेशः, तन्मर्थं नोपृथ्वीं याचिनस्य ददाति, इत्याह-
 (लेदृदृत्तंयत्यादि) लेपुप्रत्ययपेक्षः “ से ” तस्य लेपुदेशस्य
 देशोपचारः कथितः । इदमुक्तं भवति-लेपुं तावदनन्तरमु-
 क्तः सपृणपृथ्वीत्वव्ययार्थान्, ततो लेपुलक्षणपृथ्वीत्वव्या-
 पिक्या तद्देशस्याऽपि पृथ्वीदेशत्वमुपचयतं, इत्यथा अन्यथा
 पुनः परमार्थतो लेपुवन्मनज्जायदिलक्षणत्वमिति पूर्वोक्त-
 तैः सोऽपि लेपुदेशः प्राथम्येव मन्मथा । अथ पराभिप्रायमा-
 विष्कृत्य परिहारार्थमाह- (लेदृदृत्तं ति च देसो जडसि) यदि तु
 जोः पर । त्वं मन्मथे-योऽपि लेपुदेशः स इलं लेपेरेव
 कात्तमात्रं, तत्र समाप्तजातिप्रकृत्येऽपि नाऽसौ पृथ्वीति ।
 अथ परिहारमाह- (तो लेदृ वि तृदेसो सि) तस्तर्हि
 “ पुदवि ति देहं देहं देवो वि ” इत्यादी यः पूर्वं लेपुः
 पृथ्वीत्वोक्तः सोऽपि श्रुतः पृथिव्या देश एव । ततस्त्वद-
 जिप्रायेण सोऽपि पृथ्वीत्वलकपत्वाद् न पृथ्वी, लेपुदेशवदि-
 ति ॥ २४९६ । २४९७ ॥

अस्त्वेषमिति चेत् , तदुक्तम् । कुतः ? इत्याह-
 देहि त्वुवं तो जियाए, मत्वाऽऽणेतो न याचि सा सत्त्वा ।
 सत्ता सत्कले चि या-पेजं किमुयावसेसो ॥ ॥ २४९८ ॥
 यदि लेपुनं पृथ्वीं, ततस्तर्हि सुवं देहात्पृक्तं सर्वोऽपि संपुणो
 साऽऽनेया प्रसज्यत, न च सा सर्वो शक्रेणत्यानेतुं शक्या,
 किमुनावशेषेण कुत्रिकाऽऽपणदेशाऽऽदिमात्रेण, इति । नहि कि-
 मत्र तस्यम् ? इति भवत्त एव कथयन्तु इति ॥ २४९८ ॥

तेरासिय

इत्थं प्रेरकं उपलक्ष्ये दृष्टान्तोपपत्त्यासद्वारेण स्वरिः प्रस्तुता-
धनियमाह-

जह प्रथमागय भणिए, न हि स्व्याऽऽण्यणसेजो किं तु।
देमाइविभिद्धं चिय, तमत्यवमत्रो समपेइ ॥ १५५७ ॥
पुढवि ति तहा भणिए, तदेगदेसे वि परणरवसाओ।
लेहुडुमि जायइ मई, जहा तहा लेहुदेसे वि ॥ २५०० ॥

यथा सामान्येन घटमानय[पटमानय]इत्युक्तेऽपि न खलु सर्व-
स्याऽपि घटस्य सामान्यमेवाऽऽनयनमेवोऽस्ति, किं तु सर्व-
स्याऽऽनेतुमशक्यत्वात्, प्रायः सर्वेण प्रयोजनाभावात्, अथव-
शास्त्रात्म्येन एव नियतेः शक्यताऽऽशयविक्रमे विनाशमेव क-
खिद्धं घटमानयि सम्पद्यति, तथाऽऽप्रापि पृथवीं देहीति प्राणने
सर्वस्या आनेतुमशक्यत्वात्, प्रायः सर्वेषां प्रयोजनाभावात्, यथा
नदेकदेशेऽपि पृथिव्येकाऽपि लेष्टी देवस्य सम्पर्णमान-
जायते । कुनः ? इत्याह-प्रकरणवशात्, 'अनेनाऽपि तदेकदेशेन
लेपुना प्रस्तुतायः सन्ध्याति' इत्येवं प्रमाववशादित्यर्थः ।
प्रस्तुताह-(तहा लेछदेसे वि ति) यथा पृथिवीं देहीत्युक्ते
मति प्रतिपादित्तयाचिन तदेकदेशेऽपि लेष्टी सम्पर्णमान-
जायते । तथा नैव प्रकरणे नोपुष्टी देहीत्युक्ते तस्याकरूपे
नदेकदेशेऽपि सम्पर्णबुद्धिरुपपद्यत इति ॥ २४६९ ॥ २५०० ॥

आह-ननु " इहा पुढवि षिय सो, लेछ व्व
समानजातकसमयो " (२४६९) इति
वचनान्तेषुकेदेशः पूर्व भवाइः पृथिवी-
त्येनोक्तः स कथांशदानो नोपुष्टीवो
स्याइ ? इत्याशङ्कयाऽऽह-

लेहुदुववावेकत्वात्, तह न तदेमजावओ तम्पि ।
उपयारो नो पुढवी, पुढवि चिय जातकत्वणओ १५०० ॥

यद्यपि लेहुकेदेशः पृथिव्येव, तथाऽपि (उपयारो ति) न-
स्मिन् लेहुकेदेशे नोपुष्टीवैक्येपेचत्वात्ः क्रियत इत्यर्थः । कथा?,
इत्याह-लेपुदुववावेकत्वात् लेष्टीः प्रागुक्तस्यायान यपृथिवीऽऽप्य-
त्वमारोपित, नदपेक्येत्यर्थः । कुनः ? इत्याह-नदेः शभावो लेप-
क्येकदेशत्वात् इत्यर्थः । प्रागुक्तस्यायाने तालेपुदेवैह पृथिवीऽऽ-
प्यं, नदपेकत्वात् च तदेकदेशे नोपुष्टीरुपपद्यते इति भावः ।
परमात्मनोऽपि लेहुकेदेशात्कृतं नोपुष्टीयैव प्रान्तर्यम्,
समानजातिलक्षणव्यतिरिक्तं को ये न स्मर्यते, अस्मादितरे
प्रागुक्तत्वात्, इदानीमपि च स्वयेमाणत्वादिनि ॥ २५०१ ॥

नोऽप्रकारोभयनिषेधपङ्कमधिकृत्याऽऽह-
पदिमहदुमं पगइ, गमेइ न तेण नोऽपुढवि ति ।
भणिए पुढवि ति गइ, देमनिमेहे वि तहेम। १५०१ ॥
" ह्ये तज्जै प्रकृतमथे गमयतः " इति वचनात् नोकाराकार-
रूपेण प्रातिपेधद्वयं यस्मात्प्रकृतिं गमयति-प्रकृतमेवाथ प्रतिपाद-
यतीत्यर्थः नैव कारणेण " नोऽपुष्टी " इति ज्ञानेन नोऽशङ्क्य
सर्वेनिषेधपरत्वात्, पृथिवीगतिर्भवति-सुंशय्याः प्रतिपात्तमे-
वनीत्यर्थः । (देसात्सहं वि तहेसो ति) इशनिषेधवाचके तु
नोऽशङ्के तस्या जज्ञाऽऽदिकृपाया अगृथिव्या एवेत्कल्पेदे भ्यमा-
प्याया देशः ईशो गमये, देशनिषेधके नोऽशङ्के नोऽगृथिवी-

ति याचिने जज्ञाऽऽदिकृपा पृथिव्येकदेशे देवो व्दाती-
त्यर्थः ॥ २५०१ ॥

अथ प्रस्तुताधेताप्यमाह-
उपयारो ततिविहे, जुमभुधुं नोजुवे, च सो देइ ।

निन्दयथो जुमभुधुं, तह सावयवाइं नव्वाइं ॥ १५०२ ॥
स कुत्रिकाऽऽप्यणदेवो याचिनः सन् वस्तु ददाति । कतिविधस्य?,
किं वा तत् ? इत्याह-विचियं विप्रकारः, वस्तुस्य नो-
पुष्टीस्य प्रथमपङ्क एवाभ्यर्त्तव्यत्वात् । तत्र भुवं लेपुम्, अलुधुं
जनाऽऽदं, नोऽलुधुं तस्येकदेशं ददाति । कुनः ? इत्याह-उपयारो-
दु-त्यवहारनयमताऽऽश्रयणान्दित्यर्थः, स एव हि देशदेशेऽश्रय-
हारं गमयते, न तु निक्षय इति ज्ञावः । अत एवाऽऽह-(निक्ष-
यो इत्यादि) निक्षयतस्तु जुमभुधुं वेत्येवं विधिभेदव वस्तु
ददाति, तृतीयस्य नोऽप्यणदेवो देशदेशेऽश्रयवहाइ एवोपय-
मानत्वात्, तस्य च निक्षयनयनानुपपत्त्यादिनि । तत्रेकं "जुज-
सजलण " (२४६९) इत्यादीं पृथिव्याः प्रथम निर्दिष्टत्वात्सामान्य-
रूप्याकम् । अथ शेषाणि जज्ञाऽऽदिक्यन्तुपुष्टीकृत्याऽऽह-(तह
सावयवाइ ति) न केवलमित्य भुव ददाति, तथा शेषाण्यपि
जज्ञाऽऽदिक्यन्तुनि "पगइए अगारणे " (२४६९) इत्यादिकारेण
विशेष याचिनः सन् व्यवहारनयमनेन यथोक्तोपपत्त्यात् वि-
प्रकाराणि ददाति । कुनः ? इति चेत् । उच्यते-यतः सावयवमि
स्यदेशान्तेनासि सर्वोपयार्प जज्ञाऽऽदिक्यन्तुनि, अतस्तृतीयाऽपि
देशविषयो दानप्रकार एतेषु संभवतीति भावः । निक्षयन-
यमनेन तु देशदेशेऽश्रयवहाइतान्तेनाप्यपि जज्ञाऽऽदिक्यन्तुनि विप्र-
काराण्येव ददातीति । तत्रेवं सावयवे वस्तुनि प्रकारत्रयेण प्रा-
रुध्येन च यथांशदानो यामं संभवति ॥ १५०३ ॥

अथ निरवयवे वस्तुनि प्रकारद्वयेमेव दानसमव शंति
दशयथाह-

जीवपत्तीं दांइ, नोऽजीवं जाइओ पुणरतीवं ॥
देइ चरिमिम्म जीवं, न तु नोऽजीवं मतीवदइ ॥ १५०४ ॥

जीवं देहीति याचिनः सुरा जीव शुक्रमांशः ॥ १५०४ ॥
'अजीवं देहि' इति याचिनस्वजीवपुत्रस्य डाऽऽदिकं दत्त्वा कु-
ताथो ज्ञायते, नोऽजीवं याचिनः पुनर्जीवमुपलब्धत्वाऽऽदिकं
व ददाति, नोऽशब्दस्य सर्वनिषेधपरत्वात् । अरमे तु नोऽप्रजा-
वलक्षणे विकल्पे जीवंमेव शुक्राऽऽदिकं ददाति, उपपत्तीनिः प्रकृ-
तौयामकत्वात्, नोऽशब्दस्य च सर्वनिषेधकत्वात् इति, न तु
स कुत्रिकाऽऽप्यणदेवो जीव जीवदं जीवपुणरद्वयं क्वापि
विकल्पं ददाति । इति जीवाजीवस्यैवोऽप्येव राथो, न तु
तृतीयः, अस्मत्त्वात्, स्वरविषयव्यतिरिक्तं ॥ १५०४ ॥

ततः विप्रसृष्टित्याह-
नो निगाइओ लुलओ, गुरू वि मकारमुत्तमं पत्तो ।

विप्रकारावदुओ, उदुओ वि ममाहं निचुदो ॥ १५०५ ॥
ततो यथा कुत्रिकाऽऽप्यणसुरेण जीवव्यतिरिक्तो नोऽजीवं न द-
त्तः, अन्वयत्वात्, तदा निगुदोना निजितः पदसुकः । गुरुगपि
श्रीगुप्ताऽऽप्यणो नरनाथाद् लोकात्काले मकारमुत्तमः प्रातः । पदसु-
कांगे गुरुप्रत्यनीक्याऽऽप्यणसुराधिकारोपदेनो राजसभाने
निष्काशित इति ॥ १५०५ ॥

ततः किंच भ, इत्याह-
वाए पराजिभो नो, निविससओ कारिओ वरिदेण ।

पोसावियं च नयेर, जयइ जिणो वक्कमाणो चि।३५०६।
तेणानिनिवेसाओ, मयथागपियपयत्थयादाय ।
वइसेसियं पणीयं, फाईकयमभयफेडिं ॥ २५६७ ॥

स रोहमुतो गुणका वादे पराजितः सन् नरपतिना निर्धिषयः
समाकृतः पटहकन च बाधमानेन घोषापितं समस्तनगरे-
“जयति जिनः श्रीमान्मन्वेयानः” इति । रोहमुमुक्य च वादे नि-
जितस्याऽपि प्रत्यनीकनेह्रैजिनन गुणका अक्षमस्तुकः शिरसि
स्फोडितः । ततो मस्मन्नरापटनचपुया तेनाभिनिवशास्त्वमानि-
कद्विपत्तान् कव्याऽऽदिपदाधानाभिय वैशेषिकमनं प्रणतं, त-
न्नायाम्भेस्ताच्छयाऽऽदिनिरेवत्तं कालं याचस्त्वानिमानोत-
मित्ति ॥ २५०६ ॥ २५०७ ॥

ननु रोहमुम इत्येवाक्यं नाम, तत्कथं पशुबुक् इत्य-
सकृत्प्रयुक्तोऽसौ ? इत्याह-

नामेष रोहमुतो, गुणेष य इत्पए म चोडुओ ।
दव्वाऽऽऽकृत्पयत्था-वमणाओ उडुओ चि ॥३५०८॥

नाम्नाऽसौ रोहमुना गोत्रेण च पुनरुक्तुं कर्ता प्रसम्भृतवाद्वाद्वाद्वा-
लुक इत्याक्षयने-द्रुद्रुमुगमकं सामान्यावशेषसमवायलक्षणव-
दपदायमकपयने पदपदाधप्रधानं चतुक्कः पशुबुक् इत्ययं वय-
दिश्यते ॥ २५०८ ॥ वि० ॥ सुत्र० । क० ॥ स० । आ० म० ।
आ० चू० । ननुमकं, पि० ।

तेरिचिउय-नरशिक-नैयेपोन-त्रि० । तियंथोनिदयो जवस्ते-
यंथानः । तियंथोनिदुते, वि० ७ ।

तैन्न-पु० तैल-न० । प्राकृतत्वात्सुखम् । निलस्य विकारः, अण ।
“नैलाऽऽदी वा” ॥ ८१३, १६८ ॥ इत्यनादौ यत्सामान्यं ध्वञ्जनस्य
बाह्विचम् । प्रा० २ वा० । “निलाऽऽदिस्निग्धवस्तुनां, स्नेहस्तेव-
मुदाहृतम् ।” इत्युक्ते निलसंघातसामर्थ्यानां स्निग्धवस्तुनां
स्नेहकृपे विकारं, वाच० । “ चर्तारि हेति तैन्ना, तिलध-
यनिकुसुममरिसवायं च । विगइओ वेसाइ, ओडाओ न वि
गइओ ॥ ” ॥ प० १ ॥ २ ॥ द्वार । स्था० । उत्तरर स्थितस्य चात्र
संभव्यात् तैलानि चर्तारि जवमिनि । कथां संवधोनि ? नत्राऽऽह-
निलात्तान्मोक्तुमसंघातानां, शोषायां ओलाऽऽदीनां मधुकफ-
नाऽऽदीनाम्, आदिदश्याश्चात्रैकरपररसिवाऽऽदीनां संव-
धोनि तैलानि न विद्यन्तः । प्रथ० ४ द्वार । ५० । अत्र० ।
सुत्र० । हा० । आ० चू० । नि० चू० । नि० । आ० ॥

तैन्नकेला-तैलकेला-खी० । सौराष्ट्रप्रसिद्धं मृन्मयं तैलनाजन-
विशेषः, न च जङ्गमयान् सुद्रु संगोप्यते । हा० १ भु० १ अ० ।
म० । तं० । नि० ।

तैलचम्म-तैलचर्म-न० । तैलाभ्यकस्य यत्र स्थितस्य संवाध-
ना किचते तस्यैलचर्मं । हा० १ भु० १ अ० । तैलाभ्यकस्य
संवाधनाकरणसाधने चर्मणि, खी० ।

तेल्लुक-त्रैलोक्य-न० । तयो शोकात्सोकाः, जिलोका एव त्रै-
लोक्यम् । तैज्याऽऽदिनात्सवार्थे उच्यते प्रत्ययः । न० । “पेत यत्”
॥ ८ । १ । १५८ ॥ इत्यादीं बसमानस्यैकारस्य पत्यम् ।
प्रा० १ वा० । छ्वनपतिऽयमनराध्याधरउपोतिकवैमानिकपु-
नः । स्वर्गसंघेयाताऽक्षरूपे तन्निवासात्प्राणणं, ग० १ अधि० ।
छ्वनपत्ये, प्रथ० १० तम्ब० द्वार । “तेल्लुकणमित्य इतस्तुयज्ञा ।” त्रै-

लोक्येन स्वर्गसंघेयाताऽक्षरूपेण, तन्निवासात्प्राणणं चोपेत्यर्थः ।
नमिनं क्रमयुगलं येषां ते त्रैलोक्यनायकमयुगलाः । ग० १
अधि० । “ तेल्लुकरगज्जे ” त्रैलोक्यमेव यो रङ्गः । महलयुद्धम-
एरुपे, क० ५ ३ कृण ।

तेल्लुकुगुरु-त्रैलोक्यगुरु-पु० । त्रैलोक्यवासिस्वस्वच्यो वृष्टहाति
शास्त्राभिहितं त्रैलोक्यगुरुत्वं, तद्गुणाधिकत्वात्माननीयत्वाद्वा ।
तीर्थंकरेषु, पं० सु० १ सुत्र ।

तेल्लुकर्दसि(ण्)-त्रैलोक्यदर्शिन्-पं० । सर्वज्ञे, अ० ।

तेल्लुकनिरिकिस्यमहियपूर्य-त्रैलोक्यनिरिकितमहितपुजित-
पुं० । निरीकृताश्च माहताश्च पूजिताश्चेति निरीकृतमाहत्पुजि-
ताः त्रैलोक्येन निरीकृतमाहत्पूजिताश्च ये तेषाः । सर्वज्ञे, ने० ।

तेल्लुकपत्यपत्य-त्रैलोक्यमसुकस्य-पुं० । त्रैलोक्यस्य मस्तकं
सर्वोपरिवर्ती सिद्धिक्लेशविभागस्तिस्तिष्ठतिर्नृणां त्रैलोक्यम-
स्तकस्यः । पं० १६ वि० ॥ सक्कशाव, चूत्तम(णित्तं, पं०
१ ४ द्वार ।

तेल्लुकमुंदर-त्रैलोक्यमुन्दर-पुं० । त्रिषु लोकेषु प्रधाने, पं० १५
वि० ॥ त्रैलोक्यसुन्दरतायाम्, त्रैलोक्ये स्वधेस्मिन्षापि जगति
शेषवस्तुच्यः सुन्दरता शोभनता तां तथाकाम् । पं० १५ वि० ॥

तेल्लोकदेवमहिय-त्रैलोक्यदेवमहित-पुं० । छ्वनत्रयवासिनिः
सुरासुरैरभ्यासितेषु, पु० ३ उ० । त्रिभुवनवासिभिर्मवेनवत्यादि-
भिर्वैभर्महितेषु, ध्य० २ उ० ।

तैन्न-तैन्न-पुं० । तैल शब्दाद्यं, प्रा० २ वा० ।

तैन्नकेला-तैलकेला-खी० । “ तैलकेला ” शब्दाद्यं, हा० १
भु० १ अ० ।

तैन्नग-तैन्नक-पुं० । सुराविशेषे, जी० ३ प्रति० ४ उ० ।

तैन्नचम्म-तैन्नचर्म-न० । “ तैलचम्म ” शब्दाद्यं, हा० १ भु० १ अ० ।

तैन्नपन्न-तैन्नपन्न-न० । तैलपेडाऽऽस्ये सौराष्ट्रप्रसिद्धे मृन्मये
तैलस्य भाजनविशेषे, स च भङ्गजयास्तुष्टु सङ्गोप्यते । दशा०
१० अथा० ।

तैन्नपाऽया-तैन्नपायिका-खी० । जीवभेदे, “ तैन्नपाहायातो ताते
निकलाडि तुडुडि अतां व दंसनि ” ॥ आ० म० १ अ० २ अण् ।

तैन्नपूय-तैलपूय-पुं० । तैलप्रधाने पूये, आचा० २ भु० १ चू० १
अ० ६ उ० । जी० ।

तैन्नपूयसंठाणमंठिय-तैन्नपूयसंस्थानामंस्थित-पुं० । तैलेन पकः
पूप-तैलपूयः तैलेन हि पकोऽपूपः प्रायः परिपूर्णवृत्तो जवति
न पूयपक इति तैलविशेषलाभ्यम्, तस्यैव यस्त्वस्थानं तेन सं-
स्थितः । तस्मिन्, अत्र तैलाऽऽदिवाह्यकारस्य द्वित्वम् । जी०
१ वक्० । जी० ।

तैन्नसमुगय-तैन्नसमुद्रक-पुं० । सुगन्धितैलाऽऽधारविशेषे, रक्तं
च जीवाभिमग्नमूलकायावत्-“ तैलसमुद्रकः सुगन्धितैलाऽऽधा-
रः ” ॥ जी० ३ प्रति० ४ उ० । रा० ।

तेल्लसुरभियाकरण-तैलसुरभिकाकरण-न० । खीणां पदत्रिय-
त्कार्या कलायाम्, क० ५ ३ कृण ।

तेल्लिय

तेल्लिय-तैक्षिक-त्रि० । तैलविककयकारिणि, इय० ६ उ० । प्राव० ।
तेल्लोकाविरियमाहियपुइय-तैल्लोकयविहितमहिततपुजित-पुं० । त्रै-
ल्लोफयेन त्रिलोकशासिना जनेन (विदिय लि) समग्रधर्म्या-
ऽऽप्यतिशयसंदाइदमोनसमाकुलचेतसा हृषेज्जरतिभेरेण प्रब-
लकुट्टुइल्लबलाद्निमित्तलोचनेनायलोकितः । (माहिय लि) ने-
व्यतया वाञ्छिवः पूजितश्च पुष्पाऽऽदिजिभैः स तथा । तस्मिन्,
उपा० ७ अ० ।

तेल्लोकासकय-त्रैल्लोकयसक्तु-पुं० । लोकायवपुजिते, पा० ।
तेवै-तथा-अव्य० । प्राहुनल्लक्येन निष्पन्नस्य तेम इयस्य "मो-
ऽनुनासिको वो वा" ॥ ८ । ४ । ३१७ ॥ इत्यपञ्चोऽनार्दो व-
तमानस्यासंयुक्तस्य अकारस्यानुनासिको विकल्पेन वकारः ।
कचिच्छ्लाकणिकस्याऽपि । तेन प्रकारेणेत्यर्थे, प्रा० ४ पाद ।

तेत्रग-त्रियमै-पुं० । त्रयो वर्णाश्रितयोः । लोककृत्वा घर्मांघका-
मेषु, न० ।

तेवहि-त्रिषाष्टि-स्त्री० । इयधिकार्यां षष्टिसंख्यायाम्, " तेवह्योय
रादिष्विहि ।" स० ६३ सम० ।

तेवद-तावत-त्रि० । " वा यस्देतोर्देवदः " ॥ ८ । ४ । ४०७ ॥
इत्यपञ्चोऽे तावतो वकारस्य कित्संज्ञकः " एवद " इत्यादेशः ।
प्रा० ४ पाद । तपरिमाणवति, षाच० ।

तेवस-त्रिचत्वारिंशत्- "गोणाऽऽयः" ॥ ८ । २ । १७४ ॥ इति
निपातनात् त्रिचत्वारिंशदित्यस्य 'तेवस' इत्यादेशः । इयधिकार्या-
यां चत्वारिंशत्संख्यायाम्, प्रा० २ पाद ।

तेवसि-त्रिसप्तति-स्त्री० । इयधिकार्यां सप्ततिसंख्यायाम्, स०
७२ सम० ।

तेवीस-त्रयोविंशति-स्त्री० । " पत्रयोदशाऽऽदौ स्वरस्य सस्व-
रव्यञ्जनेन " ॥ ८ । १ । १६५ ॥ इत्यादेशः स्वरस्य परेण सस्व-
रव्यञ्जनेन सह एकारः । इयधिकार्यां विंशतिसंख्यायाम्, प्रा०
१ पाद ।

त्रयोविंश-त्रि० । इयधिकविंशतिसंख्यापूरके, प्रा० १ पाद ।

तेवीसदम-त्रयोविंशतितम-त्रि० । इयधिकविंशतिसंख्यापूरके,
स्था० ६ उा० ।

तेहि-तेहि-अव्य० । " तादर्थ्ये कोडि-तेहि-रेसि-रेसि-नणेणाः " ॥
८ । ४ । ४२४ ॥ इत्यपञ्चोऽे तादर्थ्ये चोप्ये 'तेहि' इति निपा-
तः । प्रा० ४ पाद ।

तेहु-तादृश-त्रि० । " यादृक-तादृक-कीदृगोदृगो दाद्रेद्रेहुः " ॥
८ । ४ । ४०२ ॥ इत्यपञ्चोऽे दादेरवयवस्य कित्संज्ञक 'एहु'
इत्यादेशः । तथाविधेऽर्थे, प्रा० ४ पाद ।

तो-तस्मात्-पुं० । " तदो डोः " ॥ ८ । ३ । ६७ ॥ इति तच्छब्दा-
त्परस्य ङसेडौ इत्यादेशः । प्रा० ३ पाद । मं० ।

तोअअ-देशी-चातके, दे० ना० ५ वगे १८ गाथा ।

तोअअ-देशी-अग्निमिसत्तपरे, दे० ना० ५ वगे १८ गाथा ।

तोह-नुद-आ० । जेदे, नुदे-पर०-सक०-सेद् । " नुदेस्ताद०-"

॥ ८ । ४ । ११६ ॥ इत्यादिना ' तोड ' इत्यादेशः । ' तोमर ' तु-
ङति । प्रा० ४ पाद । आच० ।

तोहन-तोहान-न० । इयथे, लु० १ लु० २ अ० १ ल० । अस-
हने, दे० ना० ४ वगे १८ गाथा ।

तोहदिया-तोहदिका-स्त्री० । " सन्मुदी " इत्याख्ये वाद्यवि-
शेषे, आच० २ अ० २ लु० ४ अ० ।

तोहू-तोहू-पुं० । चतुरिन्द्रियजीवनेदे, प्रज्ञा० १ पद ।

तोष-तूष-पुं० । " स्फुणा तूषे वा " ॥ ८ । १ । १२५ ॥ इति
तूषस्यात् श्रान्त्यम् । प्रा० १ पाद । शरभस्त्रायाम्, ज्ञा० १ लु० १
अ० । शरर्थात्परनामधेये वाणाऽऽधरे, विधा० १ लु० ३ अ० ।
जी० । इषो, नि० १ लु० १ वगे १ अ० ।

तोषीर-तूषीर-पुं० । " श्रीकृष्णार्की-तूषीर-कूपेर-स्थूल-ताम्बू-
ल-गुह्यची-मूढ्य " ॥ ८ । १ । १२४ ॥ इत्युत् श्रान्त्यम् । प्रा० १
पाद । इषुषी, वाच० ।

तोषद-तूषद-न० । " श्रोतसंयोगे " ॥ ८ । १ । १२६ ॥ इति सं-
योगे परे आदेरुत् श्रान्त्यम् । मुक्त, प्रा० १ पाद ।

तोतकी-देशी-करम्बे, दे० ना० ५ वगे ४ गाथा ।

तोतानिग-तौनातिक-पुं० । भीमांसकजेदे, तिस्यमुक्कं च निर-
तिशयं यस्तुल्यतदर्थ्यात्किमुक्तिरिति तौतातिकाः । ज्ञा० ३१ ज्ञा०

तोदग-तोदक-त्रि० । इयथके, उल्ल० २० अ० ।

तोमर-तोमर-पुं० । वाणविशेषे, ज० ३ वङ्ग० । प्रथमः । आच० ।
" असिमितिकौतनोमर-वृत्रतियुलेसु सूहवियगासु ।" लु० १
लु० ५ अ० १ ल० १ अ० ।

तोमरिअ-देशी-शुक्लप्रमाजके, दे० ना० ५ वगे ४ गाथा ।

तोमरी-देशी-वल्क्याम्, दे० ना० ५ वगे १७ गाथा ।

तोय-तोय-न० । जलं, व्य० २ उ० । आच० । व्यथयायम्, स्था०
४ उा० ४ उ० ।

तोयधारा-तोयधारा-स्त्री० । ऊर्ध्वलोकवास्तव्यायां पञ्चम्यां दि-
क्कुमारिकायाम्, अ० ४ अ० १ अ० १ अ० । आच० । नि० । प्रा०
लु० १ अ० । " अष्टोपदेशाकादित्यानां, सन्धाऽऽर्त्त-समायुक्तम् । तत्र
गन्धाऽऽनुपूर्वाण्य-वर्षे हर्षाङ्गानरे १ १ ॥ " आ० क० ।

तोयपिष्ट-तोयपुष्ट-न० । जलोपरानत्रागे, स्त्री० ।

तोरण-तोरण-न० । द्वारावयवविशेषे, पञ्चा० २ वि० । इथा०
आच० । रा० । प्रज्ञा० । ज्ञा० । प्रज्ञा० । श्रौ० । न० । बहिसारं
स्वप्नोपरस्थे सिंहाऽऽकरे काष्ठे, द्वारवास्तव्यायाम्, कण्ठारवा-
म्, न० । वाच० । इथा० ।

तोरणमादि-तोर्णाऽऽदि-न० । इदं अकारः प्राहुनस्यान् । द्वार-
वायवविशेषपभृतिषु, आदिशब्दाभ्यां उपेक्षच्छब्दकचुषुकरि-
ण्यादपरिग्रहो भवति । पञ्चा० २ वि० ।

तोराभदा-त्राराम्भु-न० । नेत्ररोगजेदे, " मन्नुकडक्या तोराभदा
महाजन्मा येका विवेका कुमात्रा अकविज्जभा कार्याविज्जभा । "
महा० ३ अ० ।

तौल-तौल-पुं० । न० । मगधदेशमालिके पले, सं० । गुजाश्री-
तिपरिभाषे कर्षे, वाच० । स्वायं कन्, यत्तु बा । तौलकम-
प्यत्र । वाच० ।

तौलन-तौलन-न० । माने, आचा० १ पु० ४ सू० १ अ० ।
पुरुषे, दे० ना० ५ वर्ग १७ नाथा ।

तौवह-दे०-कर्णाऽऽभरणेदे, कमलकणिकायां च । दे० वा० ५
वर्ग ३३ नाथा ।

तौस-तौस-पुं० । प्रभादे, पञ्चा० २ विव० । घने, दे० ना० ५ वर्ग
१७ नाथा ।

तौमग-तौसक-पुं० । स्वनामक्याग्रेऽवतिराजे, ति० ।

तौषक-ति० । परितोषकारके, वाच० ।

तौमसि (ए)-तौमसिन्-पुं० । स्वनामक्याले प्राप्ते, यत्र गच्छन्
वीरः सप्त वारान् उज्ज्वान् बद्धः, ततस्फोत्सलिककान्त्रियेण मोचितः ।
आ० म० १ अ० २ खण्ड । आ० सू० । तौसलदेशस्थे स्वना-

मक्याले प्राचार्ये, आचा० । अत्र कथानकमिदम्-“तौसली नामा-
ऽऽचार्योऽत्रययमाद्वीभिः प्रारब्धः, तौसलिवेद्ये वा बह्व्यो मदि-
भ्यः सस्नवान्, तामिभ्य कदाचिदेकः साधुरदभ्यन्तर्व्यारब्धः ।
स च तामिः कुचमानोऽनिर्बाह्मवगम्य चतुर्विधाऽऽभारं प्रत्या-
ख्यातवानिति । आचा० १ सू० ८ अ० १ ख० ।

तौससिपुत्र-तौससिपुत्र-पुं० । दशपुरनगरस्थे स्वनामक्याले
प्राचार्ये, यत्र सोमदेवब्राह्मणस्य रुद्रसनायां ज्ञार्थोयामुत्पन्न-
नुदेशविद्यापारगो राजानो नाम पुत्रो बभूव । तेन च मातृप्रेरितेन
तौससिपुत्राऽऽचार्याणां समेषु वीक्षां प्रतिपत्ता । विद्ये० । आ०
म० । आ० सू० । आ० क० ।

तौससिय-तौससिक-पुं० । तौससिप्राभाषिणे कृत्रिये, आ० म०
१ अ० १ खण्ड । आ० सू० ।

तौसिय-तौसित-ति० । संतोषं प्रापिते, आ० म० १ अ० १
खण्ड ।

इति श्रीमत्सौधर्मबृहत्तपागच्छीय-कलिकालसर्वज्ञकल्प-
श्रीमन्द्धारक-जैनश्वेताम्बराऽऽचार्य-श्री १००८ श्री-
विजयराजेन्द्रसूरीश्वरविरचिते 'अजिधानराजेन्द्रे'
तकाराऽऽदिशब्दसङ्कलनं समाप्तम् ।

थकारः

थ-थु-० । दन्तस्थानोऽथ स्वयंसेवको वर्णः । एका० । पुन-
डः । भयवारके, व्याधिभेद, भयविह, नङ्गणे च । रङ्गणे, मङ्ग-
ङ्क, अये च । न० । आच० ॥

“ थः पुमान्द्रुक्लोल-विरामेषु महीधरे (थु)
स्थादास्थानमथाथं च, अत्रालं था तु खियां वदी ॥
थं ननुसकलङ्के तु, भयेऽर्थनिवारणे ॥ ४६ ॥
त्रिलिङ्ग्यां तु थकारोऽसौ, सितार्सितपुत्रुष्यपि । ” इति
माधवः । एका० ।

“ था मिथ्यावाचके आन्ते, शोके थाऽऽरब्धवस्तुनि ।
निर्मले चातिगम्भीरे, थं स्तोकाधि नपुंसकम् ॥ ६४ ॥
महदेशप्रदेशेऽपि, थाऽम्भनः स्थलयोगिनि ।
देवकृते कथायै स्त्री, वदे परिशुद्धेऽपि था ॥ ६३ ॥
धुः पुंनि पवने द्रोणे, अगे पुंनिङ्गे पुमान् ।
निर्दोषे वने भूते, धीवन्तो ज्ञाजने भुवि ॥ ६६ ॥ ” इति
विश्वदेवाथं नुमुनिः । एका० । वाचपालङ्कारे, ज्ञा० र प्र० क आ० ।
पादपुरणे च । अत्र० । पञ्च० ११ रिवि० ।

थनुह-दृशी-अष्टातके, दे० ना० ५ वगं ३६ गाथा ।

थानिन्-स्वसिंहङ्क-न० । परानुपगोधात्मास्तुके श्रुभांगे, ग० २
अधि० । आच० ॥

अथ स्थगिन्द्रवृक्षकल्पना-तत्र गमनसंभितबारप्रभवणस्यु-
त्सर्जनं च । तत्र च स्थगिन्द्रे वक्ष्यते येऽथाधिकारास्तानिभि-
रनुशुद्धारगाथासाह-

भेया सोचि अनाथा, वज्रणया म्नुतु तथा अणुभाय ।
कारखविहीय जयया, धर्मिस्तेहोति अहिगारात् ॥ ४२ ॥
प्रथमतो भेदाः स्थगिन्द्रवृक्ष वक्ष्यन्ताः, तदन्तरं स्थगिन्द्रे
वृक्षवृक्षतः शोचिः प्रायश्चित्तस्य, ततोऽनाथाः, तदन्तरं च-
जनद्वारम्, ततः परमनुहङ्क, ततः कारणाधिनिः, तदन्तरं य-
तना । एते वक्ष्यमाणाः स्थगिन्द्रे अधिकाः ।

तत्र प्रथमतो जेद्वारप्रतिपादात्साधमाह-
अचित्तण अचित्तं, मीयण अचित्तं उक्तीमेणं ।
सचित्तं लक्षणं, अचित्तं चउत्तमं एकंके ॥ ४२ ॥

अचित्तं स्थगिन्द्रे पद्यात्मप्रविष्टयु त्रयो भेदाः-अचित्तं स्थ-
गिन्द्रवृक्षमेव पथा गमनेन । अचित्तं मिश्रणपथा र, कन मिश्रे-
ण, इत्यत्र आह-पदकायमिश्रणं २ तथा-अचित्तं सचित्तं पथा
ज्ञेय पथाः सचित्तः कथम्, इत्याह-पदूय परमितीवनिक्ता-

येः ३ । एवमचित्तं स्थगिन्द्रे वयो भेदाः । एवं मिश्रे ३ । सचित्तं
च ३ । एतेषामचित्तमिभ्रसन्निधानामेकैकमित्त्रं मङ्के सतुनिर्ज्ञी ।

तामिषोपदेश्याति-
अणवायमसंलोप, अणवाए च्व ह्योति संलोप ।
आवायमसंलोप, आवाए च्व संलोप ॥ ४२ ॥

अनापातमसंलोकमिति प्रथमो अङ्कः । अनापानं सुश्लोकव-
दिति द्वितीयः । आपातवत्संलोकामिति तृतीयः । आपातवत्
संलोकवदिति चतुर्थः । गाथायां मन्वर्षीवप्रत्ययस्य लोपः
प्राकृतस्याह, अङ्गाऽऽदित्वाद्वा आकारप्रत्ययः । अमोर्षां चतुर्थी
सङ्गानं प्रथमो जङ्गोऽनुहातः । शेषाः प्रतिमुक्ताः । निर्गन्धीनां
तृतीया-मुहातः ।

चतुर्थे स्थगिन्द्रेण व्याख्यानयति-
तथाऽऽवायं दुविहं, सपरक-परपकसोतु उणायवं ।
दुविहं ह्येऽ सपरकं, मंत्रप तह मंत्रतीर्थं च ॥ ४२ ॥
संविगमसंविगमा, संविगमणुण-एतरा चैव ।
अमंविगमा विच दुविहं, तप्यंस्वेषं एयग चैव ॥ ४२ ॥

तत्राऽऽपातवत्संलोकवतोमेपे आपातप्रापातवद् द्विविधं ज्ञान-
धम् । तथा-स्वपङ्कतः, परपङ्कतः स्वपङ्कतऽऽपातवत्, प-
रपङ्कतऽऽपातवत्-वधेः । तत्र स्वपङ्कतस्वपङ्कतवधे द्विविधमापा-
तवत् । तथा-मथनात्, संयतीनां च-मथनाऽऽपातवत्-मथ-
न्यापातवत्-चेति भावः । संयता अपि द्विविधाः-सोविभन्ता-उ-
द्यानविद्विगणः, असंविभन्ता-विशिषाः पाम्भस्थाऽऽव्यः । स-
विभन्ता अपि द्विविधाः-अमोःकाः संमोःगिकाः, इतरे अमोःका
अमोःगिकाः । अमंविभन्ता अपि द्विविधाः-तन्माःकाः
मंविभन्ताःकाः, इतरे अमंविभन्ताःकाः । उक्तं स्वपङ्कत-
ऽऽपातवत् ॥ ४२ ॥

मन्त्रेण परपत्ताऽऽपातवत्-
परपत्ते वि य दुविहं, यापुम नेरिच्युगं च नायवं ।
एकंके पि य निविहं, पुरिभिन्थिननुमं च्व ॥ ४२ ॥

परपङ्कतं-परपङ्कतवधेऽऽपातवत् द्विविधं ज्ञानधम्-मा-
नुष्यं, नेरखं च-मनुष्याऽऽपातवत्, निष्पापातवत्-वधेः । एकं-
कनापि मानुषं, नेरखं च । नायवम् । तथा-पुनवत्, स्त्रीवत्,
नपुंसकवत् च ।

पुरिमाऽऽवानं निविधं, दुर्किपं कोऽविवं य पातित्प ।
ते सोयऽमोयवार्दं, एयं वणुमन्तन्वीमु ॥ ४२ ॥

पुरुषाऽऽपातवत् विविधम् । तथा-द्विगदकं, कौटुम्बिकं,
प्राकृतं च-द्विगदकपुरुषाऽऽपातवत्, कौटुम्बिकपुरुषाऽऽपात-
वत्, प्राकृतपुरुषाऽऽपातवत्-वधेः । द्विगदकाः-राजकुत्तानुग-
नाः, कौटुम्बिकाः-शोषा महर्दिकाः, इतरे प्राकृताः । ते च
अयोऽपि प्रत्यये द्विधा-शोषादिनाः, अयोऽव्यापनम् ।
एवमेव अनेन प्रकारेण नपुंसकस्त्रियोरपि च-वत्तम् ।
किमुनं मयनि-नपुंसकाऽऽपातवत्-प्रत्येकं प्रथमतो द्विगदका-
ऽऽदिभेद-निम्बितः, ततः शोषायादशोषादिभेदतः पुनरेकैक
द्विविधम् । उक्तं मनुष्याऽऽपातवत् ।

अपुन विष्वापातवत्-
द्विचमदिचा विरिया, जहणमुक्तीमपिक्ता विविहा ।

एयोविधिनुपुसा, दुगुंठिअनुगुंठिया नवरं ॥४२०॥

तिथ्येको द्विविधाः-दस्ताः, अदस्ताः । दस्ता एवंपन्नः, अदस्ताः शा-
स्ताः । ते प्रत्येकं त्रिविधाः-अध्यायाः, उक्त्याः, मध्यमाः । उध-
न्या एककाऽऽद्यः, मध्यमा महिषाऽऽद्यः, उक्त्या हस्यवाद्यः ।
पने किल पुरुषा उक्ताः । एवमेव स्त्रीनपुंसका अपि षडध्याः,
नवरं ते दस्ताः, अदस्ताश्च प्रत्येकं द्विविधा विधेयाः । तद्यथा-
नुगुंठिस्तथाः, अनुगुंठिस्तथाः । अनुगुंठिस्तथा गद्विषयाद्यः । इतरे
अनुगुंठिस्तथाः । उक्तमापातवत् । संलोकवद् मनुष्येभ्येव उच्य-
ष्यम् । ते च मनुष्यास्त्रिविधाः । तद्यथा-पुरुषाः, स्त्रियाः, नपुंसका-
श्च । एकैके प्रत्येकं त्रिविधाः-प्राकृताः, कौटुम्बिकाः, द्वापिकाः ।
पुनरैकेके द्विविधाः-शौचवादिनः, अशौचवादिनश्च ।

उक्तं च-

“आलोपां मनुष्यं, पुरांसिधियनुपुसां यो ध्रुवो ।
पाययकृद्द्विष्य-अस्येय नह सोयवादीम् ॥ १ ॥
तत्रैव चाऽऽपातसंज्ञां चरममङ्गु, द्वितीयं भाषातः, तृतीयं
संज्ञाकः । उक्ता भवप्रभेद्युक्ता एते स्थपिदसंज्ञाः । गतं
भेदचारम् ।”

अनुना शोधिप्रारमाह-

मधुपतिरिषु लहुगा, चउरो गुग्गा य दित्तिरिषु ।
तिरियनुगुंठिस्थीयु य, मनुगुंठिधियनुपुसां गुग्गा ॥४२१॥

मनुष्याणां शौचवादिनां पुरुषाणां, तिरिच्छां च पुरुषाणामर-
मानामापाते [माथायां सप्तमी वष्टमि] संज्ञां अनुगुंठ्याः प्राथ-
म्यं चत्वारो लघुकाः । (गुग्गा य दित्तिरिषु पत्तु त्ति) दस्तानां
तिरिच्छामापाते चत्वारो गुरुकाः । तथा-तिथ्येगुनपुंसकान्वापु
नियंयोनीनां नपुंसकान्वापे दस्तानामापाते (मणुसिधियनु-
पुसां र्ति) मनुष्याणां स्त्रीनपुंसकानां शौचवादिनामापाते प्र-
त्येकं प्राथम्येन चत्वारो गुरुकाः ।

मधुपतिरिषुपुसिमुं, दामुं लि लहुगा तवेण काशेण ।
काशगुरु तवगुग्गा, दौर्दिं गुरु अष्टकेनी वा ॥४२२॥

मनुष्याणामशौचवादिनां पुरुषाणां, तिरिच्छां सदस्तानां पुरुषा-
णामापाते द्वयानामपि पृथक् पृथक् प्राथम्येन चत्वारो लघु-
काः, तपसा कालेन च लघवः । मनुष्यक्रीं-दुलकानामशौ-
चवादिनामापाते चत्वारो गुरुकाः । द्वाप्यां गुरुकाः । तद्यथा-
कालगुरुकाः, तपोगुरुकाः । अर्द्धांप्रकान्तिनां उच्यन्ते । सा वैष-
म्-तिरिच्छां दस्तानां पुरुषाणामापाते, न (?) मनुष्याणां शोधियां पा-
थादिनां वा पुरुषाणामशौचवादिनामापाते चत्वारो लघुकाः, ति-
थ्येकस्त्रीनपुंसकानामदस्तानामनुगुंठिस्तानां चाऽऽपाते काशगुरु-
काश्चत्वारो लघुकाः । तेषामेव तिथ्येकस्त्रीनपुंसकानां दस्तानां
नुगुंठिस्तानां चाऽऽपाते चत्वारो गुरुलघुकाः, तपोगुरुचः । मनु-
ष्यक्रींनपुंसकानामशौचवादिनामापाते त एव तपोगुरुचः, चत्वारो
लघुकाः । इयमेकामाथाधीर्णां मतेनाकोपकान्तिरुच्यते ।

सम्प्रति भाष्यकारोऽभ्यधाऽर्द्धांप्रकान्तिमाह-
पापे कोकुनीए, दंडिपे अस्सोयसोयवादीमु ।

चउगुग्गा जमसपया, अर्द्धा चउ छव गुरु-लहुगा ॥४२३॥
प्राकृते, कौटुम्बिके, द्विगमि च अर्द्धकमशौचवादिनि वाकी-
पकान्तिरवसेया । सा वैषम्-प्राकृतानामशौचवादिनां पुरुषा-
णामापाते चत्वारो लघुकाः, तपसा कालेन च लघवः ।

तेषामेव शौचवादिनां प्राकृतपुरुषाणामापाते न एव चत्वारो
लघवः, कालगुरुकाः । कौटुम्बिकानामशौचवादिनां पुरुषाणामा-
पाते कालगुरुकाः, चत्वारो लघवः । तेषामेव कौटुम्बिकपुरुषाणां
शौचवादिनामापाते चत्वारो लघवः, तपोगुरुकाः । द्वापिकापु-
षाणामशौचवादिनामापाते तपोगुरुचश्चतुर्लघवः । तेषामेव शौ-
चवादिनामापाते चतुर्लघवः, द्वाप्यां गुरुकास्तपसा कालेन च ।
उक्तं च-

“ पागइयसोयवादी-पुरिसाणं लहुग दौदि वीं लहुगा ।
ते चव य काशगुरु, तेषि चिय सोयवादीणं ॥ १ ॥
ते चिय लहु काशगुरु, कोरुंयोणं असोयवादीणं ॥ २ ॥
तेसि चिय ते चव उ, तवगुग्गा सोयवादीणं ॥ २ ॥
द्विदिपे असोयामि चिय, सोयामि य दौदि गुदम अउलहुगा ।
एस् पुरिसाणं अणिओ, इरिथलनुपुसाणं वी एवं ॥ ३ ॥”

(चउगुग्गा जमसपया इति) यमलपुसि ति स्त्रीनपुंसकलक्ष-
णानि अनुगुंठिकानि वक्तव्यानि । तानि वैषम्-प्राकृतस्त्रीणामशौ-
चवादिनामापाते चत्वारो गुरुकाः, द्वाप्यां लघवः । तद्यथा-
तपसा, कालेन च । तेषामेव शौचवादिनां चत्वारो गुरुकाः ।
कौटुम्बिकस्त्रीणामशौचवादिनामापाते कालगुरुचश्चत्वारो
गुरुकाः । तेषामेव शौचवादिनामापाते तपोगुरुकाश्चत्वा-
रो गुरुचः । एवमेव द्वापिकस्त्रीणामशौचवादिनामापि, शौ-
चवादिनां च चत्वारो गुरुकाः, द्वाप्यां गुरुच-तपसा, कालेन
च । एवमेव नपुंसकानामापाते वक्तव्यम् । अत्र च अतन्तर-
माह-अधवा स्त्रीणामापाते अनुगुंठिकाः, उक्तप्रकारेण तपसा
कालेन च विशीयताः, नपुंसकानामापाते वत् लघवो यथोक्त-
क्रमेण तपःकालविशेषिताः ।

सम्प्रति नियंणापातमधिकृत्यार्द्धांप्रकान्तिमाह-
तिरिषु यि एवं चिअ, अनुगुंठुदुंठुद्विष्यदित्तिमु ।
अमणुपिस्स लहुगो, मंत्रतिवगमि चउगुग्गा ॥४२३॥

एवमेवाऽनेनैव प्रकारेण तिथ्येगुगुंठिस्तानुगुंठिस्तदस्तादन्तेभ्य-
र्द्धांप्रकान्तिरवसेया । तद्यथा-प्राकृतपुरुषगृहीतानामदस्तानां ति-
थ्येकपुरुषाणामापाते चत्वारो लघवः, द्वाप्यां लघुकाः, तपसा
कालेन च । तेषामेव च दस्तानां त एव चत्वारो लघवः कालगुरु-
काः । कौटुम्बिकपरिगृहीतानामपि तिथ्येकपुरुषाणामदस्तानामापा-
ते च त एव कालगुरुकाश्चत्वारो लघवः । तेषामेव दस्तानां तपो-
गुरुचश्चत्वारो लघुकाः । द्वापिकापरिगृहीतानां तिथ्येकपुरुषाणा-
मदस्तानामापाते न एव चत्वारो लघवः, तपोगुरु-
दस्तानामापाते चतुर्लघुकाः, द्वाप्यां गुरुच-तपसा, कालेन च ।
तथा प्राकृतपरिगृहीतानां स्त्रीणां नपुंसकानां च तिरिच्छामनु-
गुंठिस्तानामापाते चत्वारो गुरुकाः, द्वाप्यां लघव-तपसा, का-
लेन च । तेषामेव अनुगुंठिस्तानामापाते चत्वारो गुरुकाः काल-
गुरुचः । कौटुम्बिकपरिगृहीतानां तिथ्येकस्त्रीनपुंसकानामापाते त
एव कालगुरुकाश्चत्वारो गुरुचः । तेषामेव च अनुगुंठिस्तानामा-
पाते चत्वारो गुरुकास्तपोगुरुचः । एवमेव द्वापिकपरिगृहीता-
नामपि तिथ्येकस्त्रीनपुंसकानामदस्तानामापाते उच्यन्ते । दस्त-
ानामापाते चत्वारो गुरुकाः, द्वाप्यां गुरुच-कालेन, तपसा च ।
उक्तस्तिथ्येकपुंसकानामापाते । सम्प्रति स्वरुपाऽऽपाते शोधिमा-
ह-अमनोज्ञानामसांभोगिकानां सांभोगिकानां संविज्ञानानित-
रेणां वाऽसंविज्ञानामापाते प्राथम्येन लघुको मासः । संवती-
यानं सनापतति संवतीनामापाते चत्वारो गुरुकाः ।

सम्प्रति प्रागुक्तेष्वर्थाद्युपदिश्यैषियुगाह-

जइतिरियपासंभे-मणुयासोएरिं दौहिं संभुज्जुगा ।
कांभगुरु तथगुरुगा, दौहिं गुरु अत्तुकांति वगे ॥ ४३३ ॥

मनुष्यदत्तेषु तियेक्षु पुरुषेषु, मनुष्येषु गृहक्षेषु पाष्वादिषु
बाहोर्बवादिषु आपतसु चत्वारो लघुकाः, इभ्यां लघवः ।
मनुष्यस्त्रीनपुंसकानां शौचवादिनामापाते चत्वारो गुरुकाः, इ-
भ्यां गुरुवः । तद्यथा-तपोगुरुकाः, कालगुरुकाश्च । योगेषु तु ति-
यैश्चमनुष्यमनुष्ये द्विके तपःकालशक्तौऽर्थापकान्तिः, कश्चित्त-
पोगुरुका, कश्चित्कालगुरुकेत्येवंरूपाऽवसातव्या । सा च प्राक्
इतिता । गतं शोधिद्धारम् ।

इदानीमपयद्धारमाह-

अयणुसैतरगपणे, वितहाऽऽस्परण्मि होइ अहिरण्यं ।
परदवकरणं ददुं, कुमीने सेहाऽऽदिगमयं च ॥ ४३४ ॥

अमनेषामाप्तानां गिकाणां संभवात्तामिति रथं चार्थविना-
नामागमने आपाते सति चितथाऽऽस्वरणे दृश्यमाने नृपति पर-
स्परमधिकरणम् । इयमत्र भावना-प्राचार्योणां परस्परमन्यथा
सामाचार्ये, ततोऽस्त्राभोगिकानां सामाचारी वितथाऽऽस्वरणद-
शने नैषा सामाचारीति परस्परमधिकरणं तु वक्षते । इतरे
कुशीलाः पार्श्वस्थाऽऽद्यः, ते प्रचुरेण चारिणा पुनप्रज्ञानं
कुर्वन्ति, ततस्तेषां कुशीलानां मञ्जुद्रवण पुनानिलेप करणं दृष्ट्वा
शैककापासः, आदिशब्दात् शौचवादिनां मन्वर्धयोगां च गमनं
तेषां सर्वापे जयति ।

निर्गमयाथं पदमं, मेमा खलु हौति तेषिं पदिक्कुहा ।
द्व अय कनुम असनी, अयस्य पुरिसेमु पदिसेहो ॥ ४३५ ॥
यत पवमापाते दोषास्तस्मात्प्रमंथानां प्रथमं र्थाणल्लमना-
पातमसंलोकामित्येवंरूपं, शोषाणि भीषिं खलु तेषां निमंथानां
प्रतिकुष्ठानि प्रतिषिद्धानि । अथ परपक्षापाते, तत्रापि पुरु-
षाऽऽपातं प्रजाति तदा निषमनो ङ्घमकसुपे परिपूर्णं च नेतव्य-
म् । अन्यथा ङ्घे पानीये ङ्घे कलुषे वा, यदि वा-असति-विना
पानीयेन गतो जनेद, ततस्ते दृष्ट्वाऽन्वैषम्यकाषां कुपुं, यथा-
ऋजुचयोऽमी, न केवलमवर्णं कुपुं किं तु प्रतिषेधोऽपि तैः
क्रियते, यथा-माऽकोप्यमीपामाऽस्त्रीनां भर्तुं, पान वा दधात् ।
एव पुरुषेषु पुरुषाऽऽपाते दोषः ।

सम्प्रति स्त्रीनपुंसकाऽऽपाते दोषानाह-

अपय-पर-तज्जण वा, संकदिष्या हवति दोमा व ।
पंदिन्धिमगे गदिते, उडाहो पदिगपयमादी ॥ ४३६ ॥

स्त्रीणां नपुंसकानां वाऽऽपाते आत्मनि, परे, तदुभयसिन्द् ग-
ज्जुऽऽद्यो दोषा जयन्ति । तत्राऽऽमनि साऽऽः शङ्काविषयः क्रियते,
यथा-पय किमप्युद्वात्मयति । परेः स्त्री, नपुंसको वा शङ्कयते-
येधेन पापकर्माणं यनं साऽऽः कामयत इति । तज्जमपस्मिद्, यथा-
द्वाक्चयेनो परस्परमत्र मैथुनाभ्यागमौ । तद्वैचमुकाऽऽशङ्का । आदि-
शब्दाद्दवर्णोऽऽदिदोषपरिग्रहः । तथा-स्वभावाने नपुंसकाऽऽपाते
वा साऽऽपुरात्मपरोम्यससुपेधेन दोषेण स्त्रिया पापकनेन वा
साऽऽः सङ्गं मैथुनं कुर्वति । तत्र केनचिद् रागेण दृष्ट्वा गृहीतः
स्यात्, ततः प्रचचनस्योऽशाद्, तथा स उदाहित इति कृत्वा प्र-
तिगमनाऽऽर्थाविति कुर्वति ।

अस्मिन्नेव चतुर्थे स्थण्डिले तिर्यग्वाते दोषानाह-
आहृणण्णाद । दित्ते, गरहियतिरिण्ण संकमादी व ।
एव य संसोए, तिरिण्ण वज्जिजु मणुएरुं ॥ ४३७ ॥

इते इततिर्यग्वाते आहृणणाऽऽद्यो दोषाः, आहृणने गृह्णाऽऽदि-
जिस्ताहनसः, आदिशब्दात्प्रमूढागमनराऽऽदिपरिग्रहः । गार्हि-
तेषु तियेक्षु गार्हितयैकस्त्रीनपुंसकाऽऽपाते शङ्का मैथुनं, आदि-
शब्दान् प्रतिषेधेनापीत्याद्यो दोषाः । यथा-आपाते दोषा
उक्ताः, एवमेव संलोकैऽपि तिर्यग्वातिकाम् जर्जयित्वा
मनुष्येषु दृष्टव्याः । किमुक्तं नृवतिः-एषां संलोकं नास्ति
कामिदनन्तरोऽर्थां दोषः, मनुष्याणां तु स्त्रीपुरुषनपुंसकानां
संलोकं ये आपाते दोषास्ते वेदितव्याः ।

यदि कदाचिदात्मपरोम्यसमुत्था मैथुनदोषा न
जनेयुः, तथाऽऽयमी संजाभ्यन्ते-

जत्यऽऽग्ने पासाभो, जत्य व आपरऽ नातिवगो ने ।
परिजवकामेपाणां, संकयगदिचको वा वि ॥ ४३८ ॥

यत्र व्यममुमाद्यज्जल पर्याभो, यत्र वाऽऽस्त्राकं इतिगिर्भो
गिरग्नरं संचरति विचारार्थं गच्छन्ति, तत्रास्त्राकं परिभवं का-
म्यमानो, दक्षसंलोकं वा समागच्छन्ति ।

किं च-

कलुम द्वं अमनीए, पुरिमाऽऽसोए द्वेतिं दोसा उ ।
पंदित्योसु वि य तहा, खुक्के वेउक्किण्ण मुच्छा ॥ ४३९ ॥

ङ्घे पानीये कलुषे, अस्तीन अविद्यमाने च पुरुषाऽऽलोकं दोषाः
प्रागुक्ता अवर्णोऽऽद्यो प्रवर्ति । तथा-एषाम् नपुंसकाः, एषदु
स्त्रीपु च संलोकामनेषु क्लृप्ते, वैकुण्ठिके वा सामारिके दृष्टे मुच्छो
भवेत् । इयमत्र भावना-नपुंसकः स्त्री वा सामारिक स्वजायत
पवातिस्थूलं स्वर्भं च, यदि वा-कषार्थयतम्, अघवा-
तहोषिण वैकुण्ठिके दृष्ट्वा तद्विषयाभ्रमापमच्छामापशा-
स्तं साधुमुपसंगेयत्, तस्मात् त्रयाणामपि संलोकं च ज्ञेयः ।
गतं चतुर्थे स्थण्डिलम् ।

इदानीं तृतीयमापातवृत्तसंलोकमधिकृत्य दोषानाह-

अपयममुन्या तिरिण्ण, पुदमं दवकसुम अमति उडाहो ।
आयोमय इन्धीसु अ, आगच्छते य आमाको ॥ ४४० ॥

तिर्यग्वाते आत्मसमुत्था दोषाः । तद्यथा-स्त्रीणां नपुंसकानां
वाऽऽपाते मैथुनाऽऽशङ्काऽऽद्यो दोषाः, इतानीं तिर्यग्पुरुषाणामा-
पाते आत्मन उच्यते । तथा-पुरुषं मनुष्यपुरुषाऽऽपाते ङ्घे क-
लुषे, अस्तीन वा प्रचचनस्योऽशाद् । तथा-स्त्रीपु, चशब्दात्प्रपुंसकेषु
आगच्छन्तु च आरामभयविषया, आरामभयप्रदणं परस्परपल-
कणम्, आत्मपरोम्यविषया आशङ्का । सा च प्रागैव आभिता ।

आशयदोम तव, विदुप संलोकतो भवं दोसा ।

ते दो वि नित्य पदमं, तदि गपणं तिरियमा भरा ॥ ४४१ ॥
तृतीये स्थण्डिले आपातदोषाः, द्वितीये च संलोकानो दोषा
जयन्ति वेदितव्याः । ने च द्वेऽपि-आशयदोषाः, संलोकदोषाश्च
प्रथमे स्थण्डिले न सन्ति, नतस्तत्र गमनं विधेयम् । तत्रेयं म-
यादी ।

सामेवाऽऽह-

कालमकाले सन्ना, कालो तदायं सेसगमकालो ।

पदमापोरसि द्वापु-च्छपाणामपुष्पि अत्रादिसिं ॥४४२॥

विधिवा संहा । तद्यथा-काले, अकाले च । तत्र कालस्तुनीय-
कालो पौरुषा, शेषकं सबैमपि प्रतःप्रभृतिकमन्त्रात् । तत्र तावत्-
काले संहायां विधिद्वयत्वे-कथं गन्तव्यम् ? तत्र यदि प्रथमायां
पौरुष्यां भवेत् तदा पात्रमुक्त्वा पानकनिमित्तं व्रजति, अथ नो-
द्विहाइयति पानं, ततो कोको जानीयात्, यथा-एष बाहिरमननि-
मित्तं पानीयं शुद्धानि, ततश्चतुर्थं रसिकं न दद्यात् । अपि कोङ्का-
हिते पात्रेभ्यमाधिकं शुणः-कोऽपि आहो । प्रामात्यं, नगरांतरं
वा गन्तुकामः प्रधाविना, अनुगुण्यग्रायां संहायां तं प्रतिला-
भयेत्, सोऽपि स्नानयेत्, सोऽपि स्नानो भवति, शृङ्गाऽपि च गोप-
जायते, यथा-एष बाहिरमनया पानकनिमित्तं हिराकने । स पुनः
कांशुयं पानीयं शुद्धानि, तत्र आह-अनुपित्तमर्घ्यं सुगन्धं चतु-
र्थं रसिकं न भवति, तदाहृतं तत् उष्णादिकाऽऽदि शुद्धानि । (अ-
दिसिं (निमित्तं) यस्यां दिशि संहाभूमिस्तस्यां पानकस्य न गन्त-
व्यम् । यदि पुनस्तस्यां गच्छति, ततोऽनिरिकं प्रहीतव्यं, यदि
हो जमो तथा, यथा नृनीयस्याप्युद्धारः । किं यद्गुमा ? यावत्तो
व्रजति ताननां योग्यमनिरिकं तथा शुद्धानि यथा एकस्योद्-
रति । एवं पानोयं शुद्धानि समागतं बाहिरः प्रतिश्रयस्य पादौ
प्रमाश्यं दूरकं स्थापयित्वा पंचोषधिकं प्रतिक्रम्य आलोच्य
गुरांः पानकं दृशयित्वा आपुच्छानि, शुणमापुच्छम् संहाभूमिं व्र-
जतीति गच्छति । तत्र जयत्योऽपि कश्चिद् व्रजति, तर्हि यथा
एकस्योद्गरति तावत्प्रमाणमात्रकं पानकं शुद्धानि, तत्रोद्गादिनं
पानकस्य सप्तमं दूरकं प्रमाश्यं आवश्यकं कृत्वा व्रजति ।
यथाकविधेयकरणे सैत्र्य प्रायश्चित्तं मासश्चु ।

उक्तमेवायं स्पष्टतरमुपदर्शयति-

अतिरिगमहत्तुष्मा-द्विषमि आलाप पुच्छिच्यं गच्छे ।

एमा त अकालम्भी, अहिरिपि हिरिपि कास्ते ॥४४३॥

पात्रे उद्गादिने एकजनातिरेकं पानीयस्य ग्रहणं कर्तव्यं,
कृत्वा च गुरांः पुरत आलोच्य शुणमापुच्छं संहाभूमिं गच्छेत् ।
यथा अकाले संहा वृत्ताः संप्रति कालसंहा वक्तव्या । काले का-
लसंहा (अहिरिपि हिरिपि चि) इयमत्र जावना-नृनीयस्यां
पौरुष्यां कालस्य प्रतिक्रमणे यावत्प्राप्तपि भिक्षालेखा भवति
तावत् संहाभूमिं व्रजति । अथाहिरिपिने समुद्दिष्टे भाजनेषु च
प्रत्यक्षेण वायवायवाहने चतुर्थोषधिकः, तावच्छुद्धिनि,
अयोस्तूरं भिक्षालेखा, चिरं वा हिरिपिः, ततोऽवगाढायामपि
बारभयोऽर्घ्यां गच्छति ।

तत्र को विधिरियाह-

कपेनुगं पाप, पक्कस्तु त उवै पदिगहृणे ।

दातं दो दो गच्छे, निहृद्व द्धं च घेष्यां ॥४४४॥

पात्राणि कपयित्वा विशेष्यं श्रीं कपयान् पात्राणां निलेप-
नाय द्वेषा एकैकस्याऽऽमीयाऽऽमीयसंघाटकस्य द्वौ द्वौ पत्प्र-
हकी दृष्या द्वौ द्वौ संहाभूमिं गच्छयान्नाम् । कथमित्याह-त्रया-
नामयोय ऊचं शुद्धिस्ता, पानकं हि तावत्प्रमाणं प्रहीतव्यं या-
वत्प्रकारैकस्योद्गरति । इयमत्र जावना-ये ये संघाटकस्तैस्तौ
तेषामेको द्वौ पत्प्रहौ धारयति, किनायश्चाप्येन समं याति,
सेषु चाऽभ्यंतरेषु ये प्रागितरे वित्तास्तं व्रजति, इतरे चाऽऽमनाः
पात्राणि धारयन्ति, यावत्तच्छुच्छित तावतां योग्येकारितिकं
पानकं मात्रकं शुद्धानि ।

॥४४५॥

कथं पुनस्ते गच्छन्तीत्यत आह-

अनुगुलिषा अनुत्ता, विगहारादिषा वयति पदमं तु ।

निमिद्गु दगस्यहर्षं, आवडणं वचचासज्ज ॥ ४४५ ॥

अनुगुलिता न समभेजिकयुगलरूपतया स्थिताः, अस्वरि-
ताः, विकथारादिनाः कौभकःऽऽदिकथा अकुक्थाः प्रथम-
मनापातासंलोकप्रकरणं स्थिरदत्त व्रजति । तत्र निषध उपवि-
श्य, मूर्खस्थिता इत्यर्थः । उर्ध्वस्थानां सप्तकप्रतिपणासंभ-
वात् । दगस्यहर्षं कुर्वन्ति-ये भ्रूमावसंबद्धाः पुनामिंमनाय ले-
पुकार्णे नगस्यका, तानादृन्ते । आद्या चेतयां भ्रूमापातनं कु-
र्वन्ति येन वृद्धिकाऽऽदिल्लोऽप्यमरति । उक्तं च-“ते दगस्यं द्विद्विषा-
वेद, ततो जौ तद्य विच्छुगार्दी. सा अस्वस्वति । ” इति । तेषां
न दगस्यकायां प्रमाणं वृषेः परीरमासाद्य प्रतिपश्यन्, यो
भ्रिजवर्धाः स श्री दगस्यकात् शुद्धानि, अग्नौ दाचिकं वा ।

आलोपुच्छं दिसा, संदासगमेव संपमविजता ।

पेठियपमिज्जेषु य, जयणाए थंदिने गिसिरे ॥४४६॥

स्थायिदसं गत्वा तत्र विशाःप्राप्तसंलोकव्रजनाधेमात्संज्ञकं
कुयोत्, दिश आलोच्य तदन्तरं संदासकं संप्रमाश्यं प्रेक्षित-
पु प्रमाजितेषु च तत्र प्रदेशेषु स्थायिदसेषु पुरीयं निरुज्ज-
त्युत्सृजन् । कथमित्याह-यतवया । दिशसपचणामासुरिये ।”
इत्यादिवत्प्रमाणलक्षणया तत्पुनरनापातासंलोकं स्थायिदसम-
सिद्धेयमापेदेशभिः स्थानैः विशुक्तं ज्ञातव्यम् ।

तांयथाऽऽह-

अग्रावापमसंलोप, परस्म ऽनुवयातिपि ।

समे अक्षुरिसिं यावि-ऽविरकालकयमिप य ॥ ४४७ ॥

विट्थिसे दूरमेगाठे-ऽनामने विलवजिणिप ।

तमपाणुवीरऽरिप, उचचाराऽऽदौणि वोसिरे ॥ ४४८ ॥

अनागतसंलोकं, परस्थानुपधानिकं, समम्, अक्षुरिप, अचि-
रकालकं, विस्नीर्णं, दूरमवागदम्, अनासन्नं, विवहाजितं, प्रस-
प्राणबीजरहितं यत् स्वांपदलं तत्र उचचाराऽऽदौ उच्चारप्रभव-
णमभूतीति श्युत्सृजत् । एष एककः संयोगो दर्शितः ।

संप्रति टिकाऽऽदि संयोगानुपदर्शयति-

इगदृगमित्चउपंघ-उगमचग अद्वनवदगमोर्हि ।

संयोगा कायव्वा, जंगमहस्ते चउव्वीसें ॥ ४४९ ॥

अमीपामनन्तरोदितानां दर्शानां पादानामेकद्विचतुःपञ्चद-
स्ताहमवदशकैः संयोगाः कसंघाः, तेषु च अङ्काः संसंकेयया
चतुर्विधत्पिकैः सदसम् । अथ कस्मिद् संयोगे कियस्यो अङ्क-
काः ? । उचचारे-इह अङ्कानामयनकरणमित्स्-दृशःऽऽव्येऽह
एकैकेन हीनासंघावात्, पराव्यन्ते यावत् पर्यंते एकः, ततस्ते इ-
याकस्येभी दाशितंभुगुयित्तव्याः । तद्यथा-दृशक एककेन, न-
वकः पञ्चानि, अष्टकः पञ्चदशानि, सप्तकसिंशता, षड्वांशवा-
दिशाना, पञ्चकोऽपि ह्यचत्वारिंशता, चतुष्कसिंशता, त्रिकः
पञ्चदशानि, द्विकः पञ्चकन, एकक एककेन । स्थायना-

१०	९	८	७	६	५	४	३	२	१
१	५	५	४	३	२	३	४	५	६

अमीयां
आमींभ-
सुणाकारिंमुंने जाता एककाऽऽदिसंयोगमित्थयं प्रकृष्टस्य ।
तद्यथा-एककसंयोगे दश । द्विकसंयोगे पञ्चदशव्यतिशत् । त्रिक-

संयोगे विरायुत्तरं शतम् । अतुक्कसंयोगे द्वे शते दशोत्तरे । पञ्चसंयोगे त्रैशते द्विषड्वाध्याधिकम् । षट्संयोगे द्वे शते दशोत्तरे । सप्तकसंयोगे विंशं शतम् । अष्टकसंयोगे पञ्चचत्वारिंशत् । नवकसंयोगे दश । दशकसंयोगे एकः । एकं च चक्षुष्यादिषु विविके प्रदेशे स्थापितमिति सर्वत्रङ्कसंख्या एकत्र मीलविरवा कृपाधिका कियते, ततश्चतुर्ध्वं प्रङ्कसहस्रं भवति ।

“समनेगणयन्ते”करणं, दसगाऽऽति भोस्वरति जावेको । एष इ गुणेषुत्वा, षमेहिं रासीहिं जहकमसो ॥ १ ॥

एकम पंचम पञ्चर, तीक्षा बायास पंच जगणा । परतो बायालीसा, पन्डिलोममयेहि जावेको ॥ २ ॥

एकमसंजोगादी, गुणिया लजा इवति एमते । मिश्रिया क्वाहिकाया, मंगसहस्रे चरव्वासं ॥ ३ ॥”

संयम्यतेति दश शुकानि पदानि व्याख्यानयामि, यत्र यत्र ह्यप्राप्ते तत्र तत्र कथनीयम्; तथाऽऽत्मावसं संतो कवचक पृ- र्थं व्याख्यातम् । इदानीं परस्वोपघातिकमाह-

आया पवण संजम, तिभिर्हं उव्यातिं गुणेषुत्वं ।

आराम वच अगणी, यायाऽऽदुर्हं उ अन्त्ये ॥४५०॥

इह पूर्वोद्देश्यदानां पश्चात्पदानां च यथाक्रमं योजना । सा च - १. प्रभु-अपघातिकमुपघातप्रयाजवकं स्थगिरुलं विविधं हा- तवयम् । तद्यथा-आत्मापघाति, प्रबन्धोपघात-व्यति, संयमोपघाति च । तथाऽऽत्मापघाति आरामः, तत्र हि संज्ञां व्युत्सृजनीं वीतोऽ- दि पिहनाऽऽदि । प्रबन्धोपघाति-उच्यो मुहं, तकि मुगुणिततम- शुच्यत्माकवात्, ततस्तत्र संज्ञाव्युत्सृजे देहा एते कति प्रव- चनोपघातः । संयमोपघाति-अग्निगमिस्थानं, तत्र हि संज्ञाव्यु- त्सृजे ते अग्नादिभिसोऽप्यत्रास्थयिद्धं अग्निस्थानं कुर्वति, तज्जति वा तां संज्ञाप्रस्थापयति ।

संजम विचमस्थापयते दोषानाह-

विचमपञ्जोहणि आया, इयरस्य पक्षोदृणमि उकाया ।

कुसिरामि विच्युगादी, उभयकषणे तमादीया ॥४५१॥

विचमं स्थगिरुलं साधुः प्रलोदये, पतेदिति भावः । तत्र चाऽऽ- त्मा विराधत् । इतरस्य पुरोचस्य, प्रखणस्य च प्रलोदये षट्- काया विराधन्ते । तथाहि-प्रमोतमेवेतन्-पुरीयं, प्रखणं वा प्रलोदने षट्कायां विराधन्ति । एषा संयमविराधना । शुचिरे सं- ज्ञाऽऽदि व्युत्सृजनीं कुंश्चकाऽऽदिजिनात्मनो विराधना । आदि- शापनेन सर्पाऽऽदिपरिग्रहः । जनयं संज्ञाप्रखणयं, तेनाऽऽक्रमणे तसाऽऽद्वयः प्रसक्ताविराधना विराधन्ते । एषा संयमविराधना ।

अथ कीदृशं चिरकालकृतं स्थगिरुलम आह-

ने जन्मि उजन्मि कया, पयावपादीहिं धर्मिष्ठा ते तु ।

होति इये चिरकवा, वामावामे यादोर्ध्वं ॥४५२॥

यानि स्थागिरुलानि यस्मिन् श्चने प्रतापनाऽऽदिभिः कृतानि ता- नि तस्मिन्चिरकालकृतानि भवति । यथा-हेमस्तकृतानि हेम- स्त-मन एवाचिरकालकृतानि । इतराणि तु श्चव्यन्तरस्यचदितानि चि- रकालकृतानि, अस्थागिरुलानि तानीति भावः । यत्र पुरकं व- चोर्ध्वं संनोधने प्रामे उपतितस्तत्र द्वादशकं द्वादश संवत्सराणि स्थागिरुलैः परमस्थगिरुलं जवति ।

सम्प्रति विस्तीर्योमाह-

इत्थाऽऽपाम्, जूरस, जहएण उकोम मोयण विउके ।

चउरंमुल्लपमाणं, जहकयं दूरमोमाहं ॥ ४५३ ॥

अप्यं विस्तीर्यं चतुरकं चतनुष्वापि दिक्षु हस्ताऽऽपामय, उ- त्कृष्टं द्वादशोयोजनानि, तत्र चकचसिस्कराध्याचारनिवेशे प्रतिप- त्यस्युः । द्वाषाध्याहमाह-अथाधस्ताच्चतुरकुलप्रमाणमक्षिप्य- वाचारिं शुकुलार्थावसा चूमिः, तत्रअप्यं दूरमयाहम, अधो- पथाद्दक्षुलप्रभृत्कामाचं यथाधस्ताच्चतुरकं दूरमयाहम ।

साम्प्रतमासमाह-

द्व्याऽऽसं जवणा-दियाण तद्विं तु संजमाऽऽयाए ।

आयापवयसंजम-दोसा पुण जापआसमो ॥४५४॥

आसंभं द्विविधम्-रुच्यते, भावतश्च । तत्र द्व्याऽऽसंभं भवना- ५३दीनां निकटम् । आदिग्रहणाद् देवकुलानां, प्रामस्य, यथा, वृक्क- स्व च परिग्रहः । यद्य हि वृक्कस्य इतिपादप्रमाणसंख्या, तस्य क्षम्यतेता हस्तोः यज्ञोत्पत्तिः । तत्र यदि द्व्याऽऽसंभं व्युत्सृजति, ततः संयमे, आग्निं च विराधना । तत्र यद् वृहाऽऽदीनामासंभं तत् स्थगिरुलं परिण्यउपानयन स्थगिरुलं कुपुं, अथ वा पानीयेन तत्प्रसादयेयुः । ततः संयमविराधना । आग्निविराधना पिहनाऽऽ- दिनाच्चात् । भावाऽऽसंभं नाम तावांसृष्टिनि, यावत्संज्ञा ममम् ना- गच्छति, ततोऽमघिसहः स्थागिरुलं गन्तुमशक्यमुत्तु अस्थगिरु- ले, भवनाऽऽदीनां वा प्रत्यासंभं व्युत्सृजेत् । तत्र चाऽऽसंभं विरा- धना, संयमविराधना च प्राग्म् । अत्रास्थागिरुलानि कृष्या- विनाशकारिकाः वा निवृत्तीति संज्ञां चारयति आग्निविराधना, मर- णस्य राजानस्य च वाचयेत् । अग्निनावात् । अग्निघमिहेन उ स्वता तेन लोकपुरतोऽस्थाने संज्ञाव्युत्सृजे, तमे पुनज्जाऽऽदिदपेने वा प्रवच- नोपघातः ।

सविले, वसमणबीजोपेते दोषानाह-

होति विदो दो दोमा, तेसु वीपसु वा वि ते चैव ।

संजोगते य दोमा, मृत्गमा होति सविमेमा ॥ ४५५ ॥

विले म्हां व्युत्सृजनीं हो दोषो । तद्यथा-आग्निविराधना, सं- यमविराधना च । तत्र यद्वा विले प्रविशन्त्या संज्ञया प्रखणनेन तदना जावा वाच्यते तदा संयमविराधना । सर्पाऽऽदिभक्तये आग्निविराधना । त्रमेपु, बीजेषु च तावेषु हो दोषो । सयमा- ५३मविराधनालक्षणं । तत्र तस्यपु बीजेषु प्राणवपरोपघाताः सं- यमविराधना सुप्रतीता । तस्मिन्मविराधना, तेषु उभयसं- भवात् । बीजेषुआग्निविराधना-बीजगुणःअवयवानामतिनीकानां पदेषु लम्पनः पादप्रलोदनाः पतन्ता वा । तद्व्यक्तकस्मिन् वजनीये स्थगिरुले दोषा उक्ताः । अस्माकं मूलममादेकैकस्यो- गकृपात् द्विकत्रिकाऽऽदिपदानां संयोगः सविशेषा बहुवृत्त- का भवति ज्ञातव्याः । द्विकसंयोगे द्विगुणास्तिकसंयोगे त्रि- गुणा यावद्दशसंयोगे दशगुणा इति ।

सम्प्रति प्रागुक्तमपि प्रायश्चित्तमन्याऽऽचार्यपरिपाठ्या, मनाक विधोपमत्तंनोपार्थया च पुनराह-

पंधमि प आहोप, कुसिरमि तेसु चैव चउसहुमा ।

पुरिमावाए य तहा, निरियावाए य ते चैव ॥४५६॥

पथ आसंभं पुराणामालोकं, शुचिरे, षससंकुले च संज्ञां व्युत्सृजतः प्रायश्चित्तं चत्वारो सपुकाः । तथा संयमनुषुधु- पाऽऽपाने, मयैर्नियंकपुरवाऽऽपाने च प्रत्येकं त पथ चत्वारो हा- वयः । संयमप्रणं मनुषेपु कौतुषिकऽऽदिभेदपरिग्रहः ।

तिर्यक्कृष्टाऽऽदिभेदसंप्रदायमाह-

इत्थिन्पुंसाऽऽवाए, भावासभे विले य चउगुगा ।

पण्यं लहुयं गुर्मं, बीए सेसेसु मासहहं ॥ ४५७ ॥

सर्वासां प्रकृताऽऽदिभेदविधानां शीगणमापाते च, तथा जावा-
सभे विलेखिते च इधपिदले व्युत्पुजतः प्रत्येकं चत्वारो गु-
रुकाः, प्रत्येकबीजसंकुले इधपिदले लघुनि पञ्चरात्रिभिवानि,
अनन्तबीजसंकुले गुयकानि, होवन्पुष्पकुलु इधपिदलेषु मासलघु-
पञ्चमायदा पर्यन्ते तदपि सर्वमाप्नोति । यथासामाचारिकरथं
तथापि मासलघु ।

अपमज्जणा अपदिसे-हणा य दुपमज्जणा दुपदिसेहा ।

तिर्यं मासिय पण्यं लहु, कालतवे वा चरिममुक्ते ॥ ४५८ ॥

सर्वां व्युत्पुष्पकामो न प्रत्युपेक्षते न प्रमाजयति मासलघु,
कासगुरु, तयांलघु । न प्रमाजयति प्रत्युपेक्षत मासलघु, इधप्यं
लघु । एकपु त्रिस्थानेषु मासं संशु । कालेन तपसा चोक्त-
प्रकारेण निर्देशयनम् । अथ प्रत्युपेक्षते प्रमाजयति, तत्र दुष्प्रत्यु-
पेक्षिते दुष्प्रमाजिते रात्रिभिवपञ्चकं लघु, दुष्प्रत्युपेक्षिते
प्रमाजिते रात्रिभिवपञ्चकं लघु, तयांलघु, कालगुरु । प्रत्युपे-
क्षिते दुष्प्रमाजिते रात्रिभिवपञ्चकं लघु, इधप्यं लघुकम
एवं त्रिकेषु त्रिस्थानेषु पञ्चकं, कालेन तपसा चोक्तप्रकारेण
निर्देशयते, चरमेषु प्रत्युपेक्षिते सुप्रमाजितमित्येवैकपे भङ्गे शुक्यं
न प्राप्नोतिमाकम् ।

नृदां भावयं कुमिरे, नहृखुचो अपदिनतद्गणा हृहृगो ।

परवाविचवगोचय-उअमप्लगनद्वृणो हृहृगो ॥ ४५९ ॥

इयमपि याथाऽभ्याऽऽव्यायं परिपादिशुचिका, नतेन न पुनरुक्तना,
नापि विरोधा, मतस्तरस्यात् । कुल्लकं स्तोकां यदि भावयं प्रसो-
दनमित्यर्थः तत्र तथा श्रुतिरे इधपिदले तथाऽऽप्रत्युपेक्षणा-
यां प्रत्येक प्रायश्चित्तं लघुकामो मासः । तथा-इत्ये यदि संक्रां व्यु-
त्पुजति वाप्यां वर्षसि गृहे वक्षेस उपरि वा गोचपदे वा ऊर्ध्व-
स्थितो वा तथा मङ्गलं व्युत्पुज्य यदि परिष्ठापयति तदा
सर्वेभ्येनपु स्थापेनु प्रायश्चित्तं प्रत्येकं चत्वारो लघवः । मत-
मयायद्वारम् ।

इदानीं बजैनाहारमाह-

दिसिपवखगाममूरिय-उायाए पमज्जण तिकमुचो ।

जन्मुगहो ति काऊ-ए वांमिरे आयमे वा वि ॥ ४६० ॥

अत्ररदिक, पूर्ववैक च लोके पुज्या, ततस्मत्तयाः पुष्टप्रदाने लोक-
मते अथपुरीषे भवति, वाममन्तरं वा किञ्चित् मिथ्याहर्षाः
दुष्पते । तथा च सति जीवितव्यस्य विनाशः, तस्मात् विवा रा-
जौ च पुष्टे पूर्वस्थास, उचरत्स्यां तु विवा । शंखिणस्यां दिशि राजौ
निशाचराः संवर्तन्ति । ततस्तरस्यां पुष्टं राजौ वर्जयेत् । उक्तं च-
"उभे अथपुरीषे तु, दिवा कुर्व्यादुदकमुखाः राजौ दक्षिणतश्चैव,
तथा आऽऽनये ह्यीते ॥ १ ॥" तथा यतः पवनस्ततः पुष्टं न
कुर्यात्, मा लोकां मृषात्-अथैवस्येतदिते इति, नासिकायां
आशांसि मा नृयन् । तथा प्रागमस्य, सूर्यस्य च पुष्टं न दात-
व्यं, लोकं उषणेवात्सजवात् । तथाहि-सूर्यस्य, प्रागस्य वा
पुष्टदाने लोकां मृ-न किञ्चित् जानस्यते यज्ञोक्तद्व्योसकर-
स्यापि सूर्यस्य, वासुदेव प्रागे इधपिदले तस्याऽपि च पुष्टं द्द-
सीति । तथा संसकप्रहणमृष्टाश्यां व्युत्पुज्येत्, येन ह्रीमिद्वय-
विनाशो न भवति । तथा शिःकृत्येन वायु प्रमाजयेत् ।

उपसङ्गणमेतत्-प्रत्युपेक्ष्य च व्युत्पुज्येत् । तथाप्रत्युपेक्षणे अ-
प्रमाजिते, दुष्प्रत्युपेक्षणे दुष्प्रमाजिते च प्रायश्चित्तं प्रागुक्तम् । तथा
यस्यायप्रदः सेऽनुजानीयादिति ननुहाय व्युत्पुज्येत्, आचमयेद्वा ।
एव गथाधः ।

साम्प्रतमेगामेव विषरोषुहारा-

उत्तर पुष्या पुज्या, जम्माए निसियरा अजिवरंति ।

घाणारासा य पवो, सूरियगामे अचको ठ ॥ ४६१ ॥

उत्तरा, पूर्वां च लोके पुज्यते, ततो दिवा राजौ च पूर्वस्थासु-
त्तरस्यां वा पुष्टं न दद्यात्, तथा न याभ्या दक्षिणा, तस्यां राजौ
निशाचरा देवा अभिपनिम्न समागच्छन्ति, ततस्तरस्यां राजौ
पुष्टं न दद्यात्, तथा यतः पवनस्ततः पुष्टकरणे अशुभमपञ्च-
जिनीसिकायां आशांस्युपजायन्ते । तस्मात्पवनस्यापि पुष्टं न
कर्त्तव्यम् । सूर्यस्य, प्रागस्य च पुष्टकरणे अचको लोकाभ्ये यथा-
ऽभितः प्राक्, ततस्तरयोरपि न दातव्यं पुष्टमिति ।

" उवाए " इति श्वाक्यानाधेमाह-

संसक्तमहर्णां पुण, उवाए निगयाई वोमिरेई ।

उवायासति उएहाम्मि वि, वोमिरिय मुहुत्तनं विठे ॥ ४६२ ॥

संस्का ह्रीं त्रियेरेहणः पाण्यंस्थासौ संसक्तमहर्णाः, से ह्रीमि-
र्यत्तनाथं उवायां वृक्षाऽऽदिनिर्नायां व्युत्पुजति । अथ उवाया-
ऽथाऽपि न भिगेच्छति, मध्याह्ने एव संक्रा प्रवृत्ता, ततः उवाया
'ससति' अत्रावै उष्येऽपि स्वशरीरकृपायायां पुरीषस्य कृत्या
व्युत्पुजति, व्युत्पुज्य च मुहुत्तं तथैव तिष्ठति, येनैतावता
कालेन स्वयोगतः परिष्कामन्ति, अन्वयोपेक्षेन महती परिताप-
ना स्यात् ।

अथ व्युत्पुज्य स्वोपकरणं कथं धरतीत्यत आह-

उवमरणं वापगउ-रुगभिष मत्तो य दाहिणे हृत्पे ।

तत्पऽपत्प य पुंते, तिहं आयमणं अदूराम् ॥ ४६३ ॥

उपकरणं दण्डकं रजोहरणं च वामे ऊरौ स्थापयति, मातृकं
दक्षिणहस्ते कियते, दगलकानि च वामहस्तेन धारणीयानि, ततः
संक्रां व्युत्पुज्य तत्रान्यत्र वा प्रवेशे इगसकैः पुंते पुंस्त्पि-
कयति, पुंस्त्पिता शिभिर्नावापूरकं हसुष्टुकारित्यर्थः । आचमनं
निलेपनं करोति । तथा चोक्तम्-"तिहि नाषा प्रयाई आयमद,
निहंति वा । नावा पूरको नाम-पसती ॥" इति । तदपि वाऽऽच-
मनमदूरे करोति । यदि पुनदूरे आचमति तत उवाहः, कश्चिद्
दृष्ट्वा चिन्तयेत्-आनिहंतेपुतो मत एव इति ।

संप्रत्याज्ञोके प्रायश्चित्तविधिमाह-

आज्ञोणं पि य तिविहं, पुरिसिपिनपुंसकं च बोधपवं ।

हाहुगा पुरिसाऽऽलोए, गुरुगा य ननुसंस्तीमु ॥ ४६४ ॥

आवातं पि य बुविहं, माणुसतेरिच्छयं च नायध्वं ।

एकं पि य तिविहं, पुरिसिपिनपुंसगे चैव ॥ ४६५ ॥

माशोकमपि य तिविधं निप्रकारम् । तद्यथा-पुरुषाऽऽज्ञोके, स्ववा-
लोकं, ननुसकाऽऽज्ञोक्म् । गथायां वैदेकेनेषु पक्षमुद्रायोपलक्ष-
णानि । तत्र पुनवाऽऽज्ञोके प्रायश्चित्तं चत्वारो लघुकाः । स्थासो-
के ननुसकाऽऽज्ञोके च चत्वारो शुभकाः । तदेवमचित्तं इधपिद-
लसचित्तं तथा प्रायश्चितम् । अथ सचित्तं मिशेष वा यद् तत्
गच्छति तथा तदेव प्रायश्चितम् ।

धो-शौचवादिनां नपुंसकानामसोकासंभवे तिर्यक्पुरुषाणाम्
पुत्रानामापाते प्रजेत । तत्रैवं यतना-दपहृदहस्ता वारंवारिण्य व्यु-
त्सृजन्ति । उक्तं च-

“ तेषु परं पुरित्वाणं, असांयदाद्यौ वक्षेवं आवाच्यं ।
अग्निधिनपुंसकं, अश्लोकापपरममहा कुर्यात् ॥ १ ॥
पञ्चा निरिपुरित्वाणं, अदुष्टदुष्टाण्य वक्षेवं आवाच्यं ॥
उद्वेसु द्दहृदथा, वारं वारेण वीचिरणं ॥ २ ॥ ”

उच्यते-परांभवे तिर्यक्श्रीणामनुगुणितानामापाते प्रजेत, तदसं-
भवे अनुगुणितानामपापाते, तदज्ञाते तिर्यक्नपुंसकानामनुगुण-
यितानामापाते, तदज्ञाते अनुगुणितानामपापातम्, केवलं तत्र
तथापि विशिष्टं, यथा परम्परं सर्वे प्रकृतेः ।

ततो इत्थिनपुंसां, निविहा तस्य वि असांयवाङ्मणं ।
तद्विषयं च मङ्करणं, आउल्लगमणं कुकुया च ॥४७७॥

ततः स्त्रीनपुंसकानामापाते गन्तव्यं, ते च स्त्रीनपुंसकास्त्रि-
धाः । तद्यथा-प्राकृताः, कौटुम्बिकाः, दारिद्रिकाश्च । ते च प्रत्ये-
कं द्विधा-शौचवादिनः, अशौचवादिनश्च । तत्र प्रथमतोऽशौच-
वादिनामापाते प्रजननीयम्, तत्र च शब्दकरणम्, आक्रुतगमनं, कुकु-
या च कार्या । इयमत्र ज्ञायना-नुगुणितानामपि नपुंसकाना-
मापातवतोऽसंभवे मनुष्यश्रीणामशौचवादिनांमापाते गन्त-
व्यम्, केवलं स्थितिरस्तिः प्रावशाद्विदम् । तत्र प्रथमतोऽशौच-
उत्कारणोपायाः, येन तास्माद् भूत्वा निर्गच्छन्ति, आकुर्यान्तुता-
श्च तत्र प्राविशन्ति, येन श्याकुला अमी इति ता शृणुयन्तेषाऽऽ-
दिक् न कुर्वन्ति, अगतोऽसिदपु च श्यासेषु सज्ञो व्युत्सृजन्ति, य-
था श्यासेषु लोका वृक्षस्थः प्रकृतेः, तस्यै च साधवन्तथा स-
प्राविशन्ति यथा परम्परं प्रकृतेः, तत एवमात्मपरोऽन्यदोया न
संभवन्ति ।

उक्तं च-

“ तस्य पुण्ये भयस्ति, आउल्लगमं करिति पविसेता ।
जहं सहेणं ताभो, निंति ततो अगतमादीसु ॥
तांशेषु वीसिन्ति, पेच्छन्ति य जहं परेऽपरे सचेत् ।
आयपरोऽन्यदोसा, ते परं वडिण्या ह्येति ॥ १ ॥
आचमनानन्तरं च कुरुकवा कर्त्तव्या, चदाद्दुः शुलिकया
हस्तपुनःप्रकृत्वा, यद्विद्वान्प्रकृत्य कहर ईन पारयः । तदसंभवे
शौचवादिनामपि मनुष्यश्रीणामपापाते, तस्याभावे नपुंसक-
कानामशौचवादिनामपापाते, तदसंभवे शौचवादिनामपापा-
ते गन्तव्यम् । स्वभावि यतनाऽनन्तरोत्सृजेत् ।

इत्थिनपुंसाऽऽपाने, जा उण जपया । उ मत्तगादीया ।
पुमिमाऽऽपाने जपया, सर्वे च उ मत्तगादीयाः ॥४७७॥
अपाने, नपुंसकाऽपाने च वा पुनयंतना मात्रकाऽऽदिका अन-
न्तरमुक्ता, सैव पुरुषाऽपानेऽपि प्राक् मात्राऽऽदिका यतना द्रष्ट-
व्या । एवं तादृशैव स्थः परम् चतुःप्रकासचित्तं पथा गमय-
युक्तम् । तदभावे मिश्रणाऽपि पथा तदपवादेन गच्छेत् । तदभावे
स्वचित्तमाऽपि । तत्राऽपि यतना सैव प्रायुक्ता । उक्तं च-“ एवम-
चित्तमेव पदेण, जपया उ भांजया च उभयम् । मीसस्वचित्तप-
हेतु य, एव चित्तय भंगजपया उ ॥ १ ॥ संयति मिश्रं चत-
व्यं, यतोऽचित्तस्थानिदलासंभवेऽपवादानो मिश्रमपि गमयत,
४७७

तदपि चानापानसंलोकः ।ऽऽदिद्रेदन्धतुःप्रकारश्च, तस्यापि च
प्रथः पन्थानः । तद्यथा-अचित्तः, मिश्रः, स्वचित्तश्च ।

निविहाऽऽह-

अचित्तं च मीनं, मीसं मीसेण च्छकमीसेणं ।
स्वचित्तं च मीनं, मीसे च उर्जगियपदेसे ॥ ४७७ ॥

मिश्रस्थानिदलमाचित्तं पथा गम्यं, तदभावे मिश्रणेऽप्यन
प्राह-पुत्रमिश्रेण परञ्जीवनिकायमिश्रेण, तदज्ञाते मिश्रं स्थितिरु-
पेठकायचित्तं पथा गन्तव्यम् । उक्तं च-“ पदममाचित्तपदेणं,
मीसं मीसेणं च्छकमीसेणं । स्वचित्तं च्छकमीसेणं, मीसं तू थोर-
लं गच्छेत् ॥ १ ॥ ” तच्च मिश्रं स्थितिरुपेठकायचित्तं पथा गम्यं, तद-
प्रजाता उच्यते । तत्र मासकैयतना कर्त्तव्या । अथ मात्राकार्या
न विद्यन्ते व्युत्सृजनां परिष्ठापयतां च सागारिकमेतानं, तदा
धर्मास्तकाऽऽदिप्रदेशान् निश्चास्त्य व्युत्सृज्यम् । उक्तं च-“ ज-
हियं पुण सागारिय-धम्मदिपपस नहिरे निस्सया । वोसिस्स
एय मीसे, जणिय समासेण थोरल्लं ॥ १ ॥ ” उक्तं मिश्रं स्थिति-
लम् । तदभावेऽपवादतः स्वचित्तमपि गन्तव्यं, तदप्यनापाना-
संलोकः ।ऽऽदिद्रेदन्धतुःप्रकारः, तस्यापि च प्रथः पन्थानः । तद्य-
था-अचित्तः, मिश्रः, अचित्तश्च ।

तत्र येन क्रमण गन्तव्यं, तं क्रममाह-

अचित्तोणं सचित्तं, मीसेणं माचित्तं च्छकमीसेणं ।
स्वचित्तं च्छकमीसेणं, मचित्तं च उर्जगियपदेसे ॥ ४७७ ॥

स्वचित्तमपि स्थितिरुपेठकायचित्तं च्छकमीसेणं, तत्र प्रथमतोऽनापा-
तासंलोकं गन्तव्यम्, तदभावे उर्जीयं, तदभावे तृतीयं,
तदभावे चतुर्थमपि । तत्र यतना प्राग्वोचता । तत्र च प्रथ-
मनोचित्तं पथा गन्तव्यं, तदभावे तत्र सचित्तं मिश्रेण
पथा गम्यम् । केन मिश्रेण्यत प्राह-पुत्रमिश्रेण परञ्जी-
वनिकायमिश्रेण, तस्याऽसंभवे स्वचित्तं पथा स्वचित्तं गन्त-
व्यम्, केन ?, स्वचित्तं पदकेन पदजायनिकायः । अत्रापि मात्र-
कैयतना कर्त्तव्यामात्राकारणमात्रव्युत्सृज्यं परिष्ठापये वा सागा-
रिकसंभवे धर्मास्तकायाऽऽदिप्रदेशान् मिश्रा कर्त्तव्या । उक्तं
च-“ ज हियं मीसे जयणा, सेव स्वचित्तं वि होह कायववा ।
मत्तादिअपरिसेसा, जा धम्मदीपपसा उ ॥ १ ॥ ”

तद्वैद्युक्तं स्थितिद्वैद्युक्तं मीसेणं च्छकमीसेणं च्छकमीसेणं, तत्रमि-
श्रिसुवाह-

पदिययुगुणियमगुणिय-धारमधार उवउत्तो परिहरति ।
आशोणः ।ऽऽपरियाऽऽदी, आयरिउ विमोहिकारो से ४७७

यस्माद्ज्ञानः प्रायश्चित्तं, तस्माद् येन ससप्तकाऽऽदि मुचं प-
ठितं पाठनं, धृतमर्थनं, तच्च गुणितमभवत्तं वाऽऽस्पदेऽभ्युक्तिं
वा चारितं वाऽऽस्पदपदेऽनवधारितं वा, तथापि य उच्यतेः सन्
स्थितं परिहरति-उक्तप्रकारेणोपयुक्तः परिमोगयति, स वि-
चारकद्विकः । तथा तेन स्थितिरुपेठकायचित्तं पथेन वाऽऽपठितं
वा अगुणितं वा चारितं वा अचारितं वा उच्यते वाऽऽपुन-
युक्तो वा यो विराधतोऽगोति, नामाचार्याऽऽदिसंलोकं पथेन, तद-
ज्ञातेऽप्यनापानाऽपवादाऽऽद्रेः, अश्लोकां चित्तं तस्य विशोधिकार-
ः प्रायश्चित्तप्रदानेन शुद्धिकर्त्ता आचार्यः । किमुक्तं भवति ?-यथा
प्राचार्यः प्रायश्चित्तं ददाति, ततः शुद्धिकर्त्ता पथेन । गते विचार-
द्वारमूले उ उ । प्रतिपाद्योऽप्यनापानाऽऽपुनः । (पुनर्मयी)
शब्दे २०४८ पुत्र उचैव ज्ञानो तसां सद्यःकृतं प्रतिपादितम्)

थंजिल

थंजिल

“ से ” इत्यादि । स जिह्वयैःपुनरेवंजुलं स्थणिक्रं ज्ञानी-
थात् । तथा-यत्र गृहपत्यादयः कन्दर्वाऽऽदिपरिकेवरा-
ऽऽदिकाः क्रियाः कालत्रयवर्षाभिः कुतुः, तर्जैःकाऽऽमुष्मिका-
पायमयाऽऽच्याराऽऽदि न कुर्यादिति ।

तथा यत्र गृहपतिपुत्राः शास्त्राऽऽदीनि वपन्ति-

से भिक्षू वा भिक्षुण्यौ वा सेजं पुण थंजिलं जाणे-
ज्जा-इह खलु गाढावई वा गाढावतीपुला वा सालीणि
वा बीदीणि वा मुग्गाणि वा मासाणि वा तिलाणि वा
कुम्हात्याणि वा जवाणि वा जवजवाणि वा पदरिसु वा,
पदरिति वा, पदरिस्सति वा अक्षयरंनि वा तहप्पगारंसि
थंजिलंसि णो उच्चारपासवणं वोसिरेज्जा ।

“ से ” इत्यादि । यत्र च गृहपत्यादयः शाल्याऽऽदीन्मुसवन्तो,
वपन्ति, वपस्थानि वा तत्राप्युच्चारणाऽऽदि न विद्ध्यदिति ।

किञ्च-यत्र कचवरऽऽदिपुत्रज्जाः-

से भिक्षू वा भिक्षुण्यौ वा सेजं पुण थंजिलं जाणे-
ज्जा-आपोयाणि वा यसाणि वा भिज्जुहाणि वा बिज्जुला-
णि वा खाणुपाणि वा कदयाणि वा पगहाणि वा दूरीणि
वा पट्टग्याणि वा सपाणि वा विमपाणि वा अणणपरंसि
वा तहप्पगारंसि णो उच्चारपासवणं वोसिरेज्जा ।

“ से ” इत्यादि । स जिह्वयैःपुनरेवंजुलं स्थणिक्रं ज्ञानीथात् । त-
था-आमांकाणि कचवरपुत्रजाः, घसा गृहस्थाःश्रीमाराजयः, भि-
ज्जुहाणि ऋद्धपभूमिराजयः, बिज्जुलं पिच्छलं, इथाणुः प्रतीनः,
“कदयाणि” इक्षुपांतत्रिकाऽऽदिद्वाराः, प्रगाणं महागर्भाः, दी
प्रतीत, पट्टग्याणि कुण्डयाकाराऽऽदीनि । पग्यानि च स्वमानि
वा विपमाणि वा अवयं, तदेतेष्वामसंयमविराधनासंजवाभो-
च्चाराऽऽदि कुर्यादिति ।

किञ्च मानुषरग्ग्याऽऽदिस्थण्डलानि-

से जिकखु वा भिक्षुण्यौ वा सेजं पुण थंजिलं जाणेज्जा-
माणमरंघणाणि वा महिमकरणाणि वा वसभकरणाणि
वा अस्मकरणाणि वा कुकुरकरणाणि वा मकडकरणाणि
वा लावयकरणाणि वा वट्टयकरणाणि वा तिसिरकरणा-
णि वा कदायकरणाणि वा कधिंमत्तकरणाणि वा अण-
परंसि वा तहप्पगारंसि णो उच्चारपासवणं वोसिरेज्जा ।

“ से ” इत्यादि । स जिह्वयैःपुनरेवंजुलं स्थणिक्रं ज्ञानीथात् । त-
था-मानुषरग्ग्यानानि सुहृषादीनि, तथा माहप्यादींनुदिय
यत्र किञ्चित्कथ्यते, तथा तत्र स्थाप्यन्ते, तत्र लोकाविरुक्तप्रवच-
नोपघाताऽऽदिभयाद् नोच्चाराऽऽदि कुर्यादिति ।

तथा-वेदानसस्थानाऽऽदि आरामाऽऽदि परिहरैव-

से भिक्षू वा भिक्षुण्यौ वा सेजं पुण थंजिलं जाणे-
ज्जा-वेदाणसद्धानुं वा गिष्पिड्ढाणुं वा तरुपतण्डा-
णुं वा मेरुपवण्डाणुं वा विसभक्खण्डाणुं वा अ-
मणिकरुण्डाणुं वा अणणपरंसि वा तहप्पगारंसि णो
उच्चारपासवणं वोसिरेज्जा ।

से भिक्षू वा भिक्षुण्यौ वा सेजं पुण थंजिलं जाणेज्जा-

आरायाणि वा उज्जाणाणि वा वयाणि वा वणसंदाणि
वा देवकुलाणि वा सजाणि वा पवाणि वा अणणपरंसि वा
तहप्पगारंसि थंजिलंसि णो उच्चारपासवणं वोसिरेज्जा ।

“ से ” इत्यादि । स भिक्षुविद्वानसस्थानानि मानुषाण्मस्मन्स्था-
नानि, गृहस्पृष्टस्थानानि यत्र सुसूत्रं वा गृह्णाऽऽदिभक्त्यायै क-
श्चिराऽऽदिलसदेहा नियत्याऽऽस्तने, तरुपतनस्थानानि यत्र सुसू-
त्रं पद्यानशनेन तरुवर्षानिस्तान्निष्ठानि, तदभेदा वा यत्र पलानि,
एवं मेरुपतनस्थानान्यपि । मेरुकात्र पर्वतेश्चिन्धियत इति ।
एवं विपजकुणाग्निप्रवेशस्थानाऽऽदिपु नोच्चाराऽऽदि कुर्यादिति ।
अपि च-“ से ” इत्यादि । आरामदेवकुलाऽऽदी नोच्चाराऽऽदि
विद्ध्यदिति ।

तथा अट्टालकाऽऽदिपु-

से जिकखु वा भिक्षुण्यौ वा सेजं पुण थंजिलं जाणेज्जा-
अट्टालयाणि वा चरियाणि वा दाराणि वा गोपुराणि वा
अक्षयरंसि थंजिलंसि णो उच्चारपासवणं वोसिरेज्जा ॥

“ से ” इत्यादि । प्राकारसम्भन्धिषट्ठात्तकाऽऽदी नोच्चा-
राऽऽदि कुर्यादिति ।

किञ्च-

से जिकखु वा भिक्षुण्यौ वा सेजं पुण थंजिलं जाणे-
ज्जा-नियाणि वा चणकाणि वा चचनराणि वा चणमु-
हाणि वा अणणपरंसि वा तहप्पगारंसि णो उच्चारपास-
वणं वोसिरेज्जा ।

निकचत्तराऽऽदी च नोच्चाराऽऽदि ध्युत्थुजेदिति ।

किञ्च-

से जिकखु वा भिक्षुण्यौ वा सेजं पुण थंजिलं जाणे-
ज्जा-इंगालहाइमु वा वारहाइमु वा मन्थहाइमु वा मन्-
थयूजियासु वा मन्थचेइयसु वा अणणपरंसि वा तहप्पगार-
रंसि थंजिलंसि णो उच्चारपासवणं वोसिरेज्जा ।

“ से ” इत्यादि । स जिह्वरत्नारहाइस्थाने इमगानाऽऽदी नोच्चा-
राऽऽदि विद्ध्यदिति ।

अपिच-पट्टाऽऽद्यापतनेषु-

से जिकखु वा भिक्षुण्यौ वा सेजं पुण थंजिलं जाणे-
ज्जा-णदिपायपणेषु वा पंकायपणेषु वा उग्यायपणेषु
वा सेणवट्टंसि वा अणणपरंसि तहप्पगारंसि थंजिलंसि णो
उच्चारपासवणं वोसिरेज्जा ।

“ से ” इत्यादि । नद्यायतनानि यत्र तीर्थस्थानेषु लोकाः पु-
ण्यार्थं स्नानाऽऽदि कुर्यान्ति । पट्टायातनानि यत्र पट्टालप्रदेशे लो-
का धर्मार्थं लोटनाऽऽदिक्रियां कुर्वन्ति, उदघायतनानि यानि प्रवा-
ह त एव पुत्रस्थानानि, तस्माज्जलप्रवेशेऽथ मार्गो वा से-
वतपथेऽवनिक्ताऽऽदी नोच्चाराऽऽदि विधेयमिति ।

तथा मूल्क्यादियु-

से भिक्षू वा भिक्षुण्यौ वा सेजं पुण थंजिलं जाणे-
ज्जा-णवियासु वा महिषवाणियासु णवियासु गोप्यपणे-
द्वियासु गवापर्णासु वा न्नाणीसु वा अणणपरंसि वा तहप्प-
गारंसि थंजिलंसि णो उच्चारपासवणं वोसिरेज्जा ।

“ से ” इत्यादि । स भिक्षुरभिनवासु मून्खलियु, तथा नवा-
सु गोप्रवेष्टासु गवावर्णीयु, सामान्येन वा गवावर्णीयु वा क्षान्तिपु
नोष्काराऽऽदि विदध्यते ।

किञ्च-

से भिक्षु वा जिक्खुणीयु सेजं पुण थंङिलं जाणे-
ज्जा-टागवर्षंसि वा सामवर्षंसि वा तहप्पारंसि थंङिले
णो उच्चारपासवणं बोसिरेज्जा ।

“से” इत्यादि । ‘सागे सिं’ सागप्रधानं शाकं पत्रप्रधानं न शाक-
मेव, तद्वति स्थाने मूलग्राऽऽदिवति च नोष्काराऽऽदि कुर्यादिति ।

तथा-

से जिक्खू वा भिक्खुणीयु वा सेजं पुण थंङिलं जाणे ज्जा-
असणवर्षंसि वा साणवर्षंसि वा धाणवर्षंसि वा कय-
वर्षंसि वा अणवर्षंसि वा अमोगवर्षंसि वा णागवर्षंसि
वा पुसागवर्षंसि वा सुमणवर्षंसि वा अणयंरमु वा तट-
प्पारमु वा पत्तोवप्पु वा पुष्पोवप्पु वा फलोवप्पु वा
वीओवप्पु वा हरिओवप्पु वा णो उच्चारपासवणं
बोसिरेज्जा ।

“ से ” इत्यादि । अश्वानो वीपकः, तद्वन्नाऽऽदे च नोष्कार-
ऽऽदि कुर्यादिति ।

तथा पत्रपुष्पकलाऽऽद्युवदेति कथं बोचत्तग्राऽऽदि
कुर्यादिति दर्शयति स्वपत्रं शुद्धित्वा यथा
कसंयमुच्चारप्रसन्नवणम्-

से जिक्खू वा जिक्खुणीयु वा सयपाययं वा परपाययं वा
गहाय से तमायाए एगंनभवक्कपेज्जा, अणावापंमि अमं-
होइयंमि अण्णवर्षंसि जाव मक्कटापेताणयंसि अहागमंमि
वा उवसायंसि ततो संजयापेव उच्चारपासवणं बोसिरे-
ज्जा, बोसिरिन्ना से तमादय एगंनभवक्कपेज्जा, अणावायंसि
जाव मक्कटापेताणयंसि अहागमंमि वा कामथंरिन्नेमि
वा अणयंरंसि वा तहप्पारंसि थंङिलं प अचिचंसि तनां
संजयापेव उच्चारपासवणं परिट्टवेज्जा, इधं खलु तस्म
जिक्खुस्स वा जिक्खुणीयु वा सामगियं जाव जएज्जा
सि त्ति वेमि ।

“ से ” इत्यादि । स त्रिलुः स्वकीयं पर हीयं वा पात्रकं समा-
धिस्थानं शुद्धित्वा स्थण्डिलसमापातयसत्सकं गवांश्चार, प्रसन्न-
वणं वा कुर्यात्प्रतिष्ठापयति । शेषमध्ययनसामानि यान्तु पुत्र्य-
द्विति । आचारे, शुद्धं शुद्धं इति । (स्थण्डिलकल्पिकाः स्थ-
ण्डिलकं शुद्धप्रसन्नं कुर्यात्, न तु जिनकल्पिका इति ‘सिध’ शब्दे
वदयन्ते) । (साथेन महगमने राशिवाहारे स्वस्थं स्थण्डिलं
न प्राप्ययन्ते, धर्माधर्माऽऽकाशाशान्तिफायप्रदेशेषु अपि व्यस्य-
जन्ति ‘विदार’ शब्दे वदयन्ते) । (निर्ग्रहानां निर्ग्रहानां च
सिध उपाश्रयगमने स्थण्डिलसंवा ‘वसहि’ शब्दे वदयन्ते) ।
(रात्री विचारभूमौ न गम्ययन्ति । ‘विदार’ शब्दे वदयन्ते)

(स्थण्डिललयनना नगरोपरौधे ‘उधरोह’ शब्दे द्वितीयभागे
६१० पृष्ठ उक्ता) (‘वज्जुसणा’ शब्दे तात्कालिकयो ज्ञम-
यो प्राहायः) (स्थण्डिल उच्चारप्रसन्नवणपरिष्ठापना ‘परिष्ठा-
वणा’ शब्दे दृशोपपत्ते) (स्थण्डिलविषये शिष्यपरी-
क्षा ‘आलोचना’ शब्दे द्वितीयभागे ४१० पृष्ठ गता) संज्ञां
व्युत्सृज्याऽऽशायंय वसन्ती रक्षणायिति ‘वसहि’ शब्दे एका-
किनां वसन्तिरक्षणप्रस्ताये वदयन्ते)

गोचरचर्थाविषयः-

गोअरग्गपिचो य, वचं मुचं न धारए ।

आगोचरं फासुयं नसा, आणुभविय बोसिरे ॥ १ए ॥
गोचरप्रतिषेधस्तु कर्त्तव्यं न वा धारयेत् । अवकाशं प्राप्तुं कं
द्रव्याऽनुकूल्ये व्युत्सृज्यते । अणुभव्य विषयोः कृत्स्नप्रत्याहव-
सयः । न चाऽप्यम-पुत्रमेव स्वाहुणा संज्ञक्युऽऽश्रावयणं का-
ऊण गौरं पावोसिअवव । कर्त्तव्येण कर्त्ता, कए वा पुणो
हाजा, ताह वचं मुचं न धारयेववं, जसो मुत्तनिरोहे
वच्युववाओ भवति । वधनिरोहो जीविओवधयो असां-
हणा अ भायविराहणा । जओ मंगिअ-“ सव्यथ संजम-
मियादि ” अत्रो संघादयस्म सयज्जाणाण समंप्पअ प-
मिस्मए पाणय गहाय तसोभूमोय विहिणा बोसिरेज्जा । वि-
थरओ जहा ओहणित्तुसोय ॥ ” इति सूत्रार्थः ॥ १ए ॥
इति ५ अं० ।

आचार्येणानेकार स्थण्डिलभूमौ न गन्तव्यमिति ‘अद-
मेस’ शब्दे प्रथमभागे १३ पृष्ठ उक्तम् । (तल्लानं गच्छती
मथ द्युत्सर्गां गोचरचर्यायां शब्दे तृतीयभागे ६६६ पृष्ठ उक्तः)

आवकस्य मत्तोयगः-

तत्र च मत्तोयगो मानेन निरवधाहृत्कालाऽऽदि विधिर्नो-
चित । यत्-“ मत्तोयमम मत्तोयस्य, मेतुं न्नातमोजनम् । म-
न्स्थाऽऽदिकं पुत्रा च, कुर्यात्पञ्च च मानवम् ॥ ११ ॥ विवक-
विलासऽप-“ मोन । तस्माऽऽवृत्तः कुर्यात्, दिनमन्थाद्येऽपि-
च । उक्तमुच्यः शक्यन्तु, तासां यथावयनः पुनः ॥ १ ॥ इति ।
भा० ६ आच० ।

अथाऽऽ-

जे भिक्षु उवापामवणे परिट्टवित्ता ण पुंङ्गिति, ण पुं-
ङ्कंते वा माहुज्ज ॥ १४२ ॥

ण पुंङ्गिति ण णिष्ठवरेति ।

जे जिक्खू उच्चारपासवणं परिट्टवित्ता कट्ठेण वा कशि-
वेण वा अंगुलियाण वा मित्तागण वा पुंङ्ग, पुंङ्कंते वा
माहुज्ज ॥ १४३ ॥

कान्तिवा-वेसकपर्या आणनरपट्टघरिया सत्ताया, तस्स
मासहं ।

शाहा-

उच्चारमायित्ता, जे जिक्खू ण पुंङ्गिति अदिट्ठाणं ।
पुंङ्गित्तव अविहंणं, सो पारानि आणयार्दीणि ॥ ३०३ ॥
आयारित्ता थोमरित्ता, अथिया कट्ठातिया विदियमुने ।

शाहा-

पट्टालणं देवेणं, लुत्तमजुत्तण जावणाटोम ।
मजम कायावगट्ठण, अथियाण पुंङ्गणे दोसा ॥ ३०४ ॥

अपराधिते अतीव लज्जारियं, दूरेण जलेण धोषेणति भणियं होति, तेण न सुज्जति । असुके विद्धे उद्वाहो, सेहो वा विपरिणमंज्ज । अह अजुसेण बहुणा दूषेण धोषानि तो प्पा-
बनादिदोसा, एते अपुच्छिज्जेते दोसा । अविधाए पुच्छिंते इमं पच्छं, अविधिपुच्छियंदि प्रायविराहणा । अह जीवकाओ ति संजमविराहणा य ।

इमा अविधी—

कट्टेण कलियेण व, पत्तसलागाएँ अंगुलीए वा ।

एसा अविधी भणिता, रगलगामादी विधी येव ॥३०९॥

पत्तं पत्तासपत्ताऽऽदि, रगलेषा वा, चारेण वा, अंगुलिये वा पत्ता तिविधा विधी । उगला पुन दुविधा—संबका चूमये हुज्ज, म-
संबका वा होज्ज । अ संबका ते निविधा-उकासा ति-
उबका लददु मसिखा मज्जिमा, इट्ठालं जहणं ।

अहं पते दोसा—

तम्हा पुंठाऽऽदाणं, काऊणं डगलगाण उट्टेज्जा ।

उत्थाणामहपाणे, अमती व मथ कुज्ज आदाणं ॥३०६॥

आयानं रगलगादीण लुजेज्ज उच्चारं वोसिरिज्जा । वि-
नियपदं गाहा पच्छं-उत्थाणं भतिसारो, आसहपीतो वा थ
मोएदति, असती वा न मोएदति ।

जे भिकम् उच्चारपासवणं परिद्धविचा णायमड, णायमं-
तं वा माइज्ज ॥ १५४ ॥

जे भिकम् उच्चारपासवणं परिद्धविचा तत्थेव आयमति,
आयमंतं वा साइज्ज ॥ १५५ ॥

जे भिकम् उच्चारपासवणं परिद्धविचा अइदूरे आयमति,
आयमंतं वा साइज्ज ॥ १५६ ॥

तिणिण सुत्ता-उच्चारे वोसिरिज्जमाने अवस्सं पासवणं
भवति ति तेण गाहन पासवणं पुंठाओ भणगारिये जायमंति,
जहा-उच्चारे तत्थेव (स; धर्मिजे जत्य सरणा ओसरिचा, अ-
तिदूरे इत्थस्यपमानमेसे ।

गाहा—

उच्चारं वोसिरिचा, जे जिकम् णेव आयपेज्जा वि ।

दूरं अच्चारमाणं, मो पावति आणमादीणि ॥३०७॥

आयमणं गिण्ठवण, आसपणं तत्थेव धंजिलं ।

अणायमंते इमे दोसा—

अयमो पत्रयणहाणी, विपरिणामे व मेहएँ लुगुंठा ।

दोसा अणायमंते, दूराऽऽसणसाऽऽयमेते य ॥ ३०८ ॥

अयमो-इमे अयोदणो तिण न एते गिण्ठिबेति, अ-
यणं वि पव्वयंनं चारेति । पत्रयणहाणी-इंसेण चरिसे वा अशु-
वगमं कांठकामम्ब विपरिणामो भवति, सिहाण वा मा एतेहिं
विट्ठलेहिं सह संफासं करेह, पत्ता कुज्ज । दूरं वि एते दोसा,
आसपे वि एते संब दोसा । कर्ह?-सागारिओ पासति, संजओ
आसपे वोसिराउं दूरं गतो, सागारिओ वि जाविं पदाभमो,
ण गिण्ठिबेति लोमस्स कर्हति । आसपे तत्थेव संजतो गिण्ठिबेठं
गतो, सागारिये आगंतुं पलोइयं जाव मुत्तियं वेक्खति, एतं
संकातिअ-णं गिण्ठिबेति, पच्छं लोमस्स कर्हति ।

गाहा—

उत्थाणोसहपाणे, दूरे अमतीए व णायमेज्जाहि ।

धर्मिलस्स व अमती, आयमणं वा वि दूरे वा ॥३०९॥

अमस्स धर्मिलस्स अमति तत्थेव गिण्ठेति, यदिसाओ वा
दूरं गंतुं गिण्ठेति, सागारिओ पुणो वा लघावेति ।

जे जिकम् उच्चारपासवणं परिद्धविचा परं तिहएँ खावा-
प्राणं आयमइ, आम्भंतं वा साइज्ज ॥ १५४ ॥

याव ति पसतो, ताहि तिहिं आयमित्थं व । अये अणंति-अं-
जओ पदमणावापुरं तिहा करेति, अवयवे वि किंचिन् वितियं
खावापुरं तिहा करेत्ता सव्वावयवे विस्साहिनि, ततियं पावा-
पुरं तिहा करेत्ता तिषि कणं करेति सुद्धं, अतो परं जति तो
मासलहु ।

गाहा—

उच्चारमायरिचा, परेण तिहएँ तु खावपाणं ।

जे भिकम् आयायति, सो पावति आणमादीणि ॥३१०॥

इमे दोसा—

उच्छोसणुपिण्ठावण-पक्कं तसपाणतकणगादीणं ।
कुक्कयदोमा य पुणो, परेण तएहाऽऽयमंतस्स ॥ ३११ ॥

उच्छोसणा पथाविसस लुवत्ता, सोवि तारिसयस्स उच्छोसणा
दोसा भवति, पिथोअमाऽऽदीणं वा पासपाण उणियण्ठावणा इ-
याति, गिण्ठगंथे तस्सा पंति, तक्कणपत्ताणं वा पुप्फाणं वा क-
त्ताणि वा पंति । आनिगहणं पुद्विअअनेउवाऊण य,
यथाभिनत्त वापुना भवित्थयमिनि हावा कक्कयकरणे य पा-
उत्तसं भवति ।

कारणे धानिरिसेण आयमे-

चितिययद् मसहरो-गअरिमा मागारसोयवादीसु ।

उत्थाणोसहपाणे, परेण तिहएहाऽऽयमेज्जासि ॥ ३१२ ॥

अथ वा गिण्ठवं गिण्ठं भवतीत्यर्थः । नि० लू० ४ उ० ।

यदुदयेनाऽऽत्ता सदसद्विवेकविककत्तवाद् रूपिण्डसवद् भव-
ति स रूपिण्डलः । कोथे, सुत्र० १ सु० ६ अ० ।

धर्मिण्ठ-देशी-मधरलं, दे० ना० ५ खं २५ गाथा ।

धं-देशी-विषम, दे० ना० ५ खं २४ गाथा ।

धं-रुनरुज-पुं० । " थटावस्थये " ॥ न० २ । ए ॥ इति

स्वप्नाज्ञावबुत्ता रुनरुजस्स थकारउकारी । धंजो' ठंजो' आ०
२ वाह । उच्चमज्जातीयोऽहं कथमेतेषां भिन्नाचाराणां हीनजा-
तीयानां पाथे मच्छामीत्यादिभूतं जल्पयाद्यभिमाने, आ० म०
१ अ० ३ खरद । उच्च० । धाव० । दश० । अहहकारे, उच्च०
११ अ० । अयमाननायाय, ज० १२ श० ५ उ० । गवं, सुत्र० १
सु० १३ अ० । वैश्वदेवकथयाऽऽदीं, प्राचा० २ सु० १ लू० १ अ०
७ उ० । स्वायो, श्या० ४ उ० २ व० ।

धंजण-रुनरुज-न० । ऊर्जुंकरणे, ली० ।

धंजणय-रुनरुज-न० । नवभयहाऽऽयवप्राथेनाधस्थाने पुर-

भेदं, ली० ४ खं कथप ।

" धंभणवकपमज्जे, अं संगहियं न वित्थरभयणं ।

तं सिरिजिणपट्टदूरी, सित्तुंजमिप कि पि अंपेह ॥ १ ॥ "

वष्कारवपत्रय रयणसीहराया, तस्स भोपालनामिभं धूमं कवत्वा-
वयसंपत्रं दृष्टण ताप सयायुरायस्स तं सयमाणस्स वा सुमिणी
दिष्टो, सुतो नामऽसुतो नाम जाओ । सो अ जणुण पुत्तसिण्णेह-
मोहिअमणेण मय्यामि महो महीण फसां सुत्ताहं दशां वं कंदां व
सुजाविभं । नपुत्रावेणं सो महासिद्धिहिं अस्संकिओ सिक्खुरि-
स सि विष्ण्णोओ पुइवि विचरंतो सात्ताहाहणे रओ कलागुरु
जाओ । सां अ गयणमाग्गिणित्ठजाओ अउपपन्नरथं पालस्यपु-
त्तिरिपात्तआयरिप वेवेह । अथवा मोअणावस्से पायणवेव-
लेण गयणे उण्यइए पासह, अट्टावयाहं तिथाण नमंसिआ स-
घाणमुवागाया तेसि पाए पक्खाम्मिऊण सपुत्तरसयमहासहाणं
असायणअग्रंघांरिं नामाहं निष्कइऊण मुक्खएत्तं विणा वि पा-
थं वेवं कांउं कुक्कुदपीठ एव उण्यंतां अराहं अरइतने हिंवाडिओ । वण-
अऊरिअंगेओ मुकुहिं पुटो-किअवे ति । । तेष उरट्टिए बुत्ते तस्स
कोणत्तवज्जामिआ आयरिआ तस्स सिरे पत्तइरथं ट्वां
भुंति-संत्तअंतुसुत्तंगेण ताणि ओसहराण वडिअता पायप-
वेवं कांउं गयणे खड्दिआसि ति । तओ तं सिद्धिं पाअिअ परि-
त्तुओ पुणे कया वि मुकुमुहाओ सुणे-अहा सिरिपात्तनाहपु-
राओ साहिअतां सव्वइऊंताकस्सणोवसाविअजंओ अ महा-
सई वि लयाए अमहिअंते रओ कोउवेदीहवइ । तं सोऊण सो
पात्तनाएपदिमं अयेत्तिउमरअं । । अओ अरअस्समुइविअयव-
सारेणं निरंतेमिनाहमुहाओ महाऽऽसत्थे नाऊण रयणमई सिरि-
पात्तनाएपडिआ पासायंअ उविआ पुत्तआ । आरंइदाहाणंतेरं
समुत्तया पाविथा सा पदिमा तदेव समुदमज्जे डिआ । काहिण
कोत्तीयासिणो धयुइवनामस्स म्भंअिअरअत्तजाणुवथं देवया-
इसायाओ खल्लिअं जयं जिणविंभं चिइहिं ति दिअवयायाए नि-
चित्तं वाविच तथ परियेक्खंविअ सत्ताहिं आमत्तं हिं संदाणिअ
सद्धिआ पदिमा, निअनयीए नेऊण वासायंअ उविआ वि-
नाहारसत्ताजपडिउण पुत्तअर पडिउणं । तओ सव्वाइसाइ तं
विं नै नाऊण नागउत्तुओ । सिक्खरमसिक्किनिमित्त अवहडिऊण
सेदीनईए तने उविंतु । तस्स पुत्तओ रस्सवाहणंथं निरिसादा-
हाणरओ अंदेअदिमायाणं महासईदेवि निअवतंरसनि-
द्रेण तथ आणाविअ पइमिअ रस्समहणं कारेइ । एवं तथ पु-
त्तओ भुज्जे गयागएत्तं तीए बुद्धु ति पविअओ । सा तेसि आं-
हाणं महणकारणं पुत्तं । सां अकोदीरस्सवेइं बुत्तं जेहिद्धि
करेइ । अथया तुवह निअपुत्तआ वीए विवेअं-अहा एअस्स रम-
सिद्धिं होहिं ति । ते रसत्तुआ विअअउत्तं मुणं नागउत्तुपत्त-
मागवा कइअवेण तं रसं गिणुमणा पत्तअजवेमा जयं नागउ-
त्तुओ भुंजइ तय रससिद्धिवत्तं पुत्तं । सा य अउजा-
णणत्तं तइइत्तं सत्तवं रसवत्तं साहंइ, उम्मासे तस्सं अइत्ते
खादि ति वृत्तिवा तेण रसवत्तं, तओ हांगएहिं रसं सिक्ख-
नाऊण पुत्तान निवेइअं तीए । तं हिं ए परंपराए नायं, जहा
वाग्गिणए अस्स इअंउकुराओ मच्चू कइओ ति, तेष च
सत्तंते नागउत्तुओ निअओ । जयं व रथो यंअओ तथं अ-
णयं नाम नयरे संजायं । तओ कालंउरेय तं विं वयणमिअ-
विअं सुमिअनरिअं सत्तुत्तं । इओ अ अंदकुत्तं सिरिअदमाण-
सुरिसीअजिणसरसुरीण सीसो सिरिअभयदेवसुरी गुज्जरसा-
ए संभाणवघाणं विहाइओ । तथ महाविहाइवसेण अईसा-
रगे, जाए, पत्तऽऽसत्तनगरगामेहिं तो पक्खिआडिअमणथमागं-
पुत्तः । । विसंउण आहुओ, भिअडुआपुअइदाणत्तं सव्वओ वि सा-

वयसंओ । तेरसीअउरते अ अणिअं-पहुणा सासनदेवथाए
अवत्तं ! जगइत्तु । मह तओ मंदसरेणं बुत्तं पहुणा-के तुमेइ ।
निहादीवीए अणिअं-पत्ताओ नव सुत्तकुक्कुअओ उम्मेहोत्तु ।
पहुणा अणिअं न सत्तो। तीए अणिअं-कइं न सत्तोसिं । अउ
वि वारंतिरथं वारं । पभावेसि, नवंगविथीओ अ कइहिं । भय
वया जणिअं-अहमेवविहसरीरे कोमिअ । वेवया बुत्तं-अंउण-
वपुरे सेदीमइअरके खंखएपत्तसमज्जे सवं सयंभूसिरिपात्तना-
हो अथइ, तय पुरे देवे वंइइ, जेण सुत्तवसरीरा होइ । तओ
गोसे साहु अ सावयसंवेण वेदिया-पहुणा अणिअं-अंभणए
पात्तनाहं वंइइसाओ । सयेण विनाय- नूण काइ उचयत्तं पहु-
णं, ेवं अइसिंति । तओ अणिअं-संवेण अइइ वि वेइइसा-
ओ । तओ वाहणेण मउत्तस्स पदुणं धणयं सरीरं सुत्तं जायं ।
अओ पवळक्खाओ वरओ खरण्णारेण विहरंता पत्ता अंउण-
पुरं मुक्ख, सावया सव्वत्थ पात्तनाहमत्तलोत्ति । मुत्तणा अंउण-
खंखएपत्तसमज्जे पत्ताएइ, तेहिं तहा कए दिअं सिरिपात्त-
नाहं धीअत्तमुत्तं-अत्तत्थं उरअंण एवा थेत्तु अगम्म पाद-
माअथए खार उरअ तओ पहिअं हि, सावएहिं जहा दिअं निवेअ-
मुत्तं । अअयदेवसुरी वि तथ गंतुं मुहइंमणेनेण थोउमा-
इत्तो-“ जय तिहुयाववरकएरकस्स ” इव्याइतकलिअरथोहिं ।
तओ सोलसत्तु विउत्तं कएत्तु पक्खत्तां हुत्ता सव्वगपादिमा ।
अओ खेव-“ जय पक्खजिणेण रंति ” सत्तस्समे वित्ते पडिअं ।
तओ वत्तीयाए पुथाए अतिमवित्तुवुणं अइव देवथाअहुत्तं
नि नाऊण देववाए अित्तं न ययसीसाए वि विरोहिं सांअ-
ज्जे किरिस्सासि ति, अतिमवित्तुं उरसरेइ, माअइहं कलि-
युगे अगमत्तं उक्खयाय होतिं । पहुणा तहा कय । संयेण सह
विइअहणा कया । नय संयेण उणुं देवत्तं । तओ
उवसेतरोगेण पहुणा तोमिओ निरिपात्तमां, त च महा-
सिअं पायंत्तं । कालाअक्कमेण कया उगायंत्तं वययाणं विसां,
आयारंअमुत्तंगमाणं तु पुंविं पि सीलंगाऽऽयरिण कया आ-
सि । तओ परं अिअं वीरंतिरथं पत्ताविअं पहुण ति । । इति
स्मत्तनकएगशीलोऽच्छुः । तीं ५२ कएव ।

“ इदवाहि विहुरिअंमा, अगमणगहणंयमाहविअसंसा ।
नवसुक्ककुक्कुडिअमो-कलणाय माणया निंसा सुदीए ॥ १ ॥
दो वि अ हयअमत्तं, तवंगविचरणकहायसुक्करिआ ।
धनयपात्तवत्तं, उअइत्तऽऽतोमाअवत्तं य ॥ २ ॥
अंउणयाथं वींलया, अवरअपुत्तुइ यवअरणवारी ।
अंउणपुरंअं पत्ता, सेदीनउअरपत्ताअवण ॥ ३ ॥
गोएववरगुवलाअकय-अुविं जय तिहुअणं धयएक्खक्खे ।
पासे पुटिअथयणा, गोविअरकत्तं व वित्तुत्तं ॥ ४ ॥
संय करंविअ जयणे, गयरोमा अंअव वासएववुत्तंमा ।
निअरअभयदेवसुरी, वि जयत्तु नवंगविअक्करा ॥ ५ ॥
यमागोअंयि वत्तुःअहससरादो देवाऽऽलये थोऽंवित्तं,
स्वामो धाअववापुदेवअगणे, अ्वंअंविअं पत्ताः ।
कान्थायिअयंअंअंअण मइता नागात्तुनेनासित्तं,
पायत्तु स्मत्तनक एत्तं न प्रयतः अंीपाअवेनाथो जिअः ॥ ६ ॥
तां ६ कएव ।

थंयणपुत्त-स्मत्तनक-मं । अअयवहाऽऽक्खपाअंआयक्खणे
पुरंनेइ, तीं ६ कएव ।

थंजगाय-स्मत्तनक-अं । धीयायां धमम्यादीनां तिहत्ते

वाऽऽत्मनोऽङ्गप्रदेशानामवरोधे, प्रज्ञा० १६ पद । प्रा० म० । सूत्र० ।
 धीं प्रथी-स्तम्भनी-श्री० । स्तम्भनकारिणि विद्याभेदे, सूत्र० २
 सु० २ अ० । प्रा० ।
 धीं प्रिय-स्तम्भित-त्रि० । स्तम्भयिष्णुते, स्था० ८ अ० । "कडगु-
 ष्वियर्थेनियभुवा ।" प्रज्ञा० २२ पद । श्री० । प्रा० । प्रा० । प्रा० ।
 धक-फक-धा० । गतौ, " फकल्लकः " ॥ ८ । ४ । ७ ॥ इति
 फकलेस्थाकाऽऽदेशः । प्रा० ४ पाद । अवसरं, दे० ना० ४ वर्म
 २४ गाथा । 'यकार' फकति । " घातयोऽर्थान्तरादि ॥ ८ । ४ ।
 २५ ॥ इति नीचां गतिं करोति विडम्बयति वा तदर्थं बोध-
 व्याः । प्रा० ४ पाद ।
 ध्या-धा० । गतिनिवृत्तौ, " रथष्टा-यकान्बह-निरप्याः " ॥ ८ ।
 ४ । १६ ॥ इति निष्ठितेस्थाकाऽऽदेशः । "यकार" तिष्ठति । प्रा० ८
 पाद । प्रस्ताये, पु० । " यन्ते आनां नि नाकृणुं " इय० ६ उ० ।
 देशोऽवसरः स्थकमिति पर्यायाः । विशे० ।
 धकारित-धकारयन्-त्रि० । 'यका' इत्येवं महान्तं शब्दं कुर्याति,
 प्रा० म० १ अ० २ खण्ड ।
 धगण-स्थगन-न० । विधाने, स्था० ४ डा० ४ उ० । संवरणे,
 प्राव० ६ अ० ।
 धगिय-स्थगित-त्रि० । विहिते, दशा० ५ अ० १ उ० । संवृते,
 परिष्यक्ते, प्रा० म० १ अ० २ खण्ड । प्राव० ।
 धगया-देशी-चञ्चौ, दे० ना० ४ वर्म २६ गाथा ।
 धग्य-पुं० । देशी-गाधे, दे० ना० ४ वर्म २४ गाथा ।
 धट्टी-देशी-पशौ, दे० ना० ४ वर्म २४ गाथा ।
 धण-स्तन-पुं० । वक्रांजे, पयोधरे, भांसगोले, ज्ञा० २ सु० १
 वर्म १ अ० । प्रनु० । कुबे, है० । प्राव० ।
 धणचञ्चरि-स्तनक्षीर-न० । पयोधरदुग्धे, तं० ।
 धण्ण-स्तनन-न० । रारटने, सूत्र० १ सु० ४ अ० २ उ० ।
 आकन्दने, सूत्र० १ सु० ४ अ० १ उ० । आचोरे, आचान् १
 सु० ६ अ० १ उ० । सूत्र० । सशब्दनिःश्वसे, सूत्र० १ सु० २
 अ० ३ उ० ।
 धणदोष-स्तनदोष-पुं० । कायोस्वर्गदोषभेदे, " श्रोत्रारुण्य य
 योषे, बोधगपट्टेण ताड ससम्गं ।" अथवाऽथ स्थगियिष्या स्तनी
 बोधपट्टेन देशाऽऽदीनां रक्षणाधर्म । अथवा-भनातिगदोषेषु वा
 अज्ञानदोषेण करोत्युस्वर्गमिति स्तनदोषः । प्रव० ५ खण्ड ।
 धणप्रीक्षण-स्थनपीदन-न० । पयोधरचरणे, तं० ।
 धणहर-स्तनधर-पुं० । " ल-ध-ध-ध-नाम् " ॥ ८ । १ । २८ ॥
 इति अथ हः । वक्रांजगोपधे, प्रा० १ पाद ।
 धणिय-स्तनित-न० । मेघगञ्जिते, प्रअ० ४ आअ० खण्ड ।
 प्रनु० । प्रव० । दीर्घविस्वराऽऽकन्दने, सूत्र० १ सु० ४ अ० १ उ० ।
 रक्षिते, प्र० । भोगसमये धूरनचननातिनाकुमारिण्यभे, उच०
 १६ अ० । कृतमन्ध्रध्वनौ, त्रि० । ज्ञा० १ सु० १ अ० । स्तनिकुमारे
 प्रथमपतिभेदे, तं० ।

धणियकुमार-स्तनिकुमार-पुं० । ऋषयनियुक्तद्वयवरकपि-
 ह्वरं दशमे भवनपतिनिकायं, प्रज्ञा० २ पद । स्था० ।
 " गणकारि धणियकुमारावात्सयसदृस्ता पद्यथा ।" म० १६
 श० २ उ० ।
 धणियसद-स्तनितशब्द-पुं० । मेघगञ्जिते, स्था० ३ डा० १
 उ० ।
 धणिस-देशी-विधामे, दे० ना० ४ वर्म २६ गाथा ।
 धण-स्तव्य-त्रि० । मानवति, स० ३० स० । अदृष्टकारिणि,
 उच० १७ अ० १ । यत्किञ्चनकारिणि मानिनि, सूत्र० २ सु० २
 अ० । स्तव्यकृते द्वितीयादौपद्ये चन्दनं, सू० ३ उ० । अव० ।
 प्रव० । स्तव्यस्नात-ऊच्यते, प्रावतः । अवसरं चतुर्भङ्गिका ।
 तत्रधा-द्रव्यतः स्तव्यो न भावतः । भावतः स्तव्यो न ऊच्यतः ।
 अपरो द्रव्यतो ज्ञानवत् । अथः पुनरं ऊच्यते नाऽपि भावत
 इति । अत्र चरमो जङ्गः शुक्लः । शेषमङ्गलैश्चैपि भावतस्त-यो-
 ऽशुद्ध एव । ऊच्यतस्तु जन्तो विकल्पितः उदरपुण्ड्रव्यव्या-
 विवाधिनोऽवमानं कर्तुमशकः कारुणिकः स्यादपि स्तव्यो
 न तु निष्कारुणिक इति भावः । सू० ३ उ० ।
 धमरदृढ-स्तनधरदृढ-पुं० । अयोध्यायां स्वर्गद्वारस्थाने द्वेदे,
 " गीमृदुजक्त्वा जय धमरदरो स्वरुजनेप समं मिलितो
 समाजुवारं ति पान्तिद्विमावन्नो ।" ती० १३ कल्प ।
 धमिय-देशी-विष्मते, दे० ना० ५ वर्म २५ गाथा ।
 धय-स्तव-पुं० । "दुग्ध" स्तुतावित्यस्माद्वह । प्रा० सू० ३ अ० ।
 शुणकीने, इय० ।
 धय स्तुतिस्तवयोऽपिःपमिनिधिसुराह-
 पृगदुगे तिस्रोका, पुर्वीसु अक्षति होइ जा सत्त ।
 देविद्विस्थयमादी, तेषं तु परं थया होइ ॥
 धकश्लोका, चिन्श्लोका चिन्श्लोका वा स्तुतिर्भवति । परतश्च-
 तुःश्लोकाऽऽदिकः स्तवः । अन्वयान्वाचार्थानां मतेन धकश्लोका-
 ऽऽदिकः यावत् सत् स्तवः यथा देवेः द्रव्यत्वाऽऽद्यः । आदि-
 शब्दाःकर्मस्तवाऽऽदिपरिग्रहः । इय० ७ उ० । " संथा० । यथो
 चउत्सिद्धो, पापमत्रवाप्यो गतामो " । प्रा० सू० १ अ० । प्रा०
 म० । सूत्र० । पञ्जा० ।
 धनुना स्तवभिरुपतिप्रपादनार्थमाह-
 नामं तवणा दविषे, जावे य थयस्स होइ निकलेवे ।
 दन्वथमो पुष्पादी, संतगुणुकिष्णा जावे ॥३॥
 (नामं ति) नामस्तवः, स्थापनास्तवः, ऊच्यविषयो द्रव्य-
 स्तवः । (आवे ति) आधविषयो आकन्दनः । इत्यं स्तवस्य नि-
 केषो म्वासो जयति, चतुष्पकार इति शेषः । तत्र लुक्प्रथा-
 क्षामस्थायने क्रान्दाद्य ऊच्यस्तवस्वकपमाह-द्रव्यस्तवः पुण्या-
 ऽऽदिः, अदिशुशब्दः गन्धकाऽऽदिपरिग्रहः । कारणे कार्यो-
 पचाराक्षेपमाह-अन्वयथा इत्यस्तवः पुण्याऽऽदितिः स्तवय-
 च्छनमिति द्रष्टव्यम् । तथा सद्गुणोत्कीर्णना आवे इति । स्तव-
 क्ष ने गुणाश्च सद्गुणाः । अनेन अस्तव्य गुणेषु कीर्तनानि-
 वेच्यमाह, कारणे गुणावाद्दोषसङ्घातः । सद्गुणानामुत्कीर्ण-
 नात् प्रावधयेन परया प्रकथा कीर्तना संस्तवना । यथा-
 " प्रकाशितं तथैकेन, स्वया सम्पद्य जगदवधयम् ।

द्य

समभिरपि नो नाथ । परतीर्थाधिपैस्त्वया ॥ १ ॥
 विद्योत्तयति वा लोकं, यथैकोऽपि निशाकरः ।
 समुकृतसमगोऽपि, किं तथा तारकाण्यः ? ॥ २ ॥
 इत्यादि लक्षणा भावे इति चारपरामर्शो भावस्तव इत्यर्थः ।
 इति चाभिमतप्रितितोऽर्थः सम्भूय ज्ञानाय प्रभवतीति चाज्ञानं
 कदाचित् विनोयः करानि, कदाचित् स्वयंयुव शुकुरपि । तथा
 चोक्तम्-“ कथय पुच्छह संसां, कर्हि च पुद्ग कर्हति आय-
 रिया ॥ ” इत्यादि ।

तत्र विश्वपरिस्थयाऽऽदिना द्रव्यस्तव एव उवाचानित्यल्पबु-
 द्धोनामाद्यह्यासंभवः, तदुदात्तार्थे-तदनुवादपुरःसरमाह-
 द्रव्यन्तो यो ज्ञाव-त्यभो य एवत्येभो बहुगुणो नि ।
 बुद्धिं सिया अनिष्ठान्-मद्वयपुण्ड्रिणं क्षत्रीबहिर्भं ॥४॥

द्रव्यस्तवो, भावस्तव इत्यनयोर्मध्ये द्रव्यस्तवो बहुगुणः । प्र-
 भूतनरगुण इत्येवबुद्धिः इत्येवं चेन्नान्यसे इति ज्ञावः । तथा-
 हि-किंसाऽस्मिन् क्रियमाणे विश्वपरिस्थयात् स्वयं एव उवाचमा-
 यः, तीर्थस्व चोन्नतिकरणं ह्यह्ना च तं क्रियमाणमभेऽपि
 प्रतिबुध्यते इति स्वपरानुग्रहः, सर्वमिदं स्वयति पक्वे
 वेनास निषाय द्रव्यस्तवो बहुगुण इत्यस्यासारतास्याप-
 नायाऽऽह- (अनिष्ठान्मद्वयपुण्ड्रिणं) अनिष्ठान्मद्वयपुण्ड्रिणं
 मिद्व-यत् द्रव्यस्तवो बहुगुण इति । किमिच्छन् आह-बर्जाव-
 हितं यथां पृथिव्योकायाऽऽदीनां जीवाहितं जिनास्तोयंकृतो
 भुवते ।

किं पदजीवहितमित्यत आह-

क्षत्रीवकायसंभवां, द्रव्यपक्षो विरुज्जर्दं कमिणो ।
 तो कसिणसंभवाविक्र, पुष्कार्थं न दृच्छति ॥५॥

पक्षां जीवविकारानां पृथिव्यादिज्जगतां संयमः संघट्टना प-
 रित्स्वगाः पदजीवकायसंयमः एष इतिम् । यदि वा-भवं, ततः कि-
 मित्यत आह-द्रव्यस्तवे पुष्याऽऽदिसम्यक्चनलक्षणे पदजी-
 वनिकायसंयमः कृत्स्नः संपूर्णो विरच्यते, न सस्यक संपन्नते,
 पुष्याऽऽदिसंलवनसंघट्टनाऽऽदिना कृत्स्नसंयमव्याघ्र-नभावान्, य-
 त्तैवेवं (तो) तस्मात्कृत्स्नसंयमप्रधानं विद्वान्स्मते तत्त्वतः-स्य-
 धव उरवन्ते, ह्यज्ञसंयमप्रहणमहृत्कर्मयमैविदवां अवकाणां व्य-
 योद्दार्थस्य-पुष्याऽऽदिकं द्रव्यस्तवं नेच्छति न च दृग्मयस्ते। यथोक्तम्-
 द्रव्यस्तवे क्रियमाणे विश्वपरिस्थयागान् शुभ एवाधववसाव इत्यादि ।
 तदपि यत्किञ्चिद्व्यभिचारात्, कस्याचिदल्पसम्बन्ध आधिवाक-
 नो वा शुभान्पयवसायानुपपत्तेः इत्येते च कीर्त्याद्यर्थमपि सञ्चान-
 तां द्रव्यस्तवं प्रवृत्तिः शुभापयवसायभावे तु-स एव ज्ञावस्तवः ।
 इतरन्तु तांकारणत्वेनाप्रधानमिति । तथा भावस्तव एव सति
 तत्त्वतस्तोयंथ्योन्नतिकारण्यं भावस्तवमनःसम्भवागमराऽऽदीनामपि
 पुद्गलात्मवै च ह्यह्ना क्रियमाणमभेऽपि सुतारां प्रतिबुध्यन्ते ।
 शिष्टा इति स्ववरातुद्गोऽप्योद्देशेति गाथाभावात् ।

आह--यदेवं किमयं द्रव्यस्तव एकान्ततो हेव एव वसन्ते,
 आर्हास्वद्व्यादेवोऽपीति । उच्यते-साधूनां हेय एव, भावका-
 षामुवादेवोऽपीति ।

तथा चाऽऽह ज्ञावकारः-

अकसिणपवत्तगाणां, विरयाविरयाण एस खलु तुतो ।
 संसारपपणुकारणं, दन्वत्यर्थं क्वदित्तो ॥ ६ ॥

अकृत्स्नं, संयममिति सामर्थ्यं इत्येते, प्रवर्षयन्तीत्यकृत्स्नप्रव-
 र्षकाः, तेषां विरयाविरयानां भावकाणामेव द्रव्यस्तवः खलु
 तुक्त एव । खलुगुणद्वयधारणाथेत्वात् । किंतुऽऽर्थात्मव्याद-
 संसारप्रतनुकरणः संसारकृत्यकारक इति भावः । आह-यः
 प्रकृत्येवास्तुन्दरः स कथं भावकाणामपि तुक्तः ? उच्यते-अथ
 कूपदृष्टान्तः-“ जहा नवनगरसन्निधये स कद पृथ्वज्जनाभावात्तो
 तपदादिपरिभया तदप्योदाथं कूपं क्णति, तेसि च जइ वि
 तपदाऽऽइया वहुंति, माहृयाकदमाहीहि य म्निष्ठीणज्जति, तहा
 वि तदुदमपणं तेसि तपदाऽऽइसोयमहो पुव्वगो य फिट्ठर,
 सेसकाळे च ते तदुदये य लोणा सुइजायणा भवति, एवं इव-
 धप जइ वि असेज्जमो, तहा वि ततो वेव सा परिणामबुद्धी भ-
 वति । जा असेज्जमवज्जिप भय च निरवसेम सधेति-तहा ऽपि
 रता विही एस दव्वत्यमो काययो सुजाणुच्छीव, पय्यनिज्जा-
 पत्तो य सित्ता” उक्तः स्तवः आ० म० २ अ० सुष० पञ्च० (क-
 व्यस्तवो व्यासेन “ चर्य ” शब्दे तृतीयभागे २४४ पृष्ठे प्र-
 त्यपादि)

कथमस्य पदमेतं, जहाविष्ठा चेव द्रव्यज्ञावथया ।

अज्ञाणसमुपनिष्ठा, नियमेतं ह्येति नायव्या ॥१॥

कृत्स्नम प्रसङ्गेन द्रव्यस्तवऽऽर्थावचारे एवं यथोदितभावे च
 प्रधानगुणभावनः द्रव्यभावस्तवार्थांश्च अन्योऽन्यसमुपनिष्ठा
 नियमेन जयतः ज्ञातव्यो अन्यथा स्वकृपाभावाः । इति गाथायः ।

अनयोर्बुद्धिमाह-

अप्यविरिअस्त पदभां, सहकारिविमेसन्मञ्जयो मेभो ।

इअरस्म वज्जवाया, इअरां विअ एम परपत्तो ॥२॥

भूतव्योयस्य प्राणिनः प्रथमो द्रव्यस्तवः सहकारिविशेष-
 मूर्तां व्योस्य अयानिति । इतरस्य बहुव्योस्य साधोर्वाध्या-
 गादिनि बाह्यद्रव्यस्तवयोगेन इतर एव अयत्त भावस्तव इ-
 त्येव परमार्थोऽत्र द्रव्यः । इति गाथायः ।

विषयं व्योपमाह-

दन्वत्यर्थं पि काउं, न तइ जो अप्यविरिअनेणं ।

परिमुच्छं भावथर्थं, काही मां मंजरो एम ॥ ३ ॥

द्रव्यस्तवमपि कुतुमोचिन्त्येन न शक्नोति य स सा गोऽनपवी-
 येत्वेन इ नापरिमुच्छं भावस्तवं यथोक्तमित्यर्थः । कश्चित्त्वस्या-
 वसेभव एव, यत्नाभावात् । इति गाथायः ।

एतद्व्याऽऽह-

जे मो ठुकिट्ठपरं, अवेकपदं वैपिअं इहं णिअमा ।

ण हि पत्तमयं पि वेहुं, अमन्तयो मव्व ये वइ ॥४॥

यदमो भावस्तव उच्छेदप्रसङ्गेन व्योपुष्याऽऽमप्यणिमाकव-
 मिह नियमान् अनाऽऽपवीयं कथं कर्तव्येनामिति । न हि पक्ष-
 शानमपि बाहुमसमर्थः समर्थयोः स्वयः मर्त्तं तं वदति पक्ष-
 शानतुल्यो द्रव्यस्तवः, नपेनन्तुल्योऽयं भावस्तवः इति गाथायः ।

पत्तये रूपदृष्टान्-

जे वक्कसएणं, णो इचिरिअं पि णिगइ क्णइ ।

इह अप्पणो मयासे, मव्ववाएण कइ कुजा ॥ ५ ॥

यो याहात्थयोगेन बाह्य विसं नप्यवर्तमानं विमर्हं करोति । व-
 न्दनाऽऽदी इहाऽऽमनः कुः । सदाऽऽसौ यावज्जीवं मर्थयायोगेन
 बाह्यऽऽवन्तरागिने कथं कुयोदात्तानो निग्रहम् । इति गाथायः ।

निर्गामपुत्रं समासस्यो बोधकं । धयविहिमागमसुक्तं, सपरि-
न्मिमगुमादृष्टाय ॥ १ ॥ ” पञ्चा० ६ विव० ।

धयसरण-स्तवस्मरण-न० । चतुर्विंशतिस्तबाभुचिन्तने, पञ्चा०
८ विव० ।

धर-पुं० । देशी-रुचिपते, दे० ना० ५ वर्ग २४ गाथा ।

धरहरिश्च-न० । देशी-रुचिपते, दे० ना० ५ वर्ग २७ गाथा ।

धरू-पुं० । देशी-रुचिपते, दे० ना० ५ वर्ग २४ गाथा ।

धन-स्थल-न० । अष्टयाम्, दशा० ७ अ० । चचचभूमिनागे,
चच० २ अ० । लुमिप्रदेशविशेषे, स्थाने ५ त्र० ३ उ० । ध० ।
“ धनेलु शीयाहं । ” यदा प्रचुरः वर्षां जवति तदा स्थलपु फला-
भासिः । चच० १२ अ० । झाकाशे, नि० चू० १ उ० । (स्थल-
व्याख्या) । गर्हस्तोत्रे । शार्दूलस्मृत्ये भागे । ७७० पुष्टप्रध्याय ।

धनञ्ज-पुं० । देशी-भगवन्, दे० ना० ५ वर्ग २५ गाथा ।

धनकुक्कुटिष्यं-स्थलकुक्कुटप्राद-न० । इह कवलप्रलेप-
णाय मुखे विरमिष्यते यदाकाशं भवति तन्स्थलं भगवते, स्थल-
मेव कुक्कुटप्रगडकं स्थलकुक्कुटप्रगडकम् । कवलप्रकृपायं वि-
काशितं मुखे, व्य० ७ उ० ।

धनकुक्कुटिष्यं-स्थलकुक्कुटप्राद-न० । मुख-
विवरणेण कवले, यावत्प्रमाणमात्रेण कवलमेन मुखे प्रलिय-
माणेन मुखे न विकृतं भवति । व्य० ७ उ० ।

धनचार-स्थलचार-पुं० । स्थले रथाऽऽदिना देशान्तरावाप्तौ,
आचा० १ अ० ५ अ० १ उ० ।

धनपुष्प-स्थलपुष्प-न० । विचक्रिणकोरुगडकाऽऽदिके स्थल
एव जायमाने कुसुमे, आ० म० १ अ० १ अ० १ उ० ।

धन्यार-स्थलनर-पुं० । स्थले चरतीति स्थलनरः । स्थाने०
त्र० । स्थलनेषु पञ्चैन्द्रियतिथिषु, स्थाने १० त्र० । स० ।

स्थलचरभेदाः-

से किं तं थलयरपंचिदियतिरिक्खजोगिया ? थलयरपंचि-
दियतिरिक्खजोगिया दुविद्धा पएणत्ता । तं जहा-चउप्य-
यथलयरपंचिदियतिरिक्खजोगिया, परिमप्यथलयरपंचिदि-
यतिरिक्खजोगिया । से किं तं चउप्ययथलयरपंचिदियति-
रिक्खजोगिया । चउप्ययथलयरपंचिदियतिरिक्खजोगिया
दुविहा पएणत्ता । तं जहा-संमुच्चिमचउप्ययथलयरपंचिदि-
यतिरिक्खजोगिया, गजज्वकतिचउप्ययथलयरपंचिदियति-
रिक्खजोगिया । नहेव जलयराणं तह्व चउकअं
जेदां । सेचं चउप्ययथलयरपंचिदियतिरिक्खजोगिया ।
से किं तं परिमप्यथलयरपंचिदियतिरिक्खजोगिया ।
? परिमप्यथलयरपंचिदिया दुविहा पएणत्ता । तं
जहा-उरपरिमप्यथलयरपंचिदियतिरिक्खजोगिया, जय-
परिमप्यथलयरपंचिदियतिरिक्खजोगिया । से किं तं उर-
परिमप्यथलयरपंचिदियतिरिक्खजोगिया ? उरपरिमप्यथ-
लयरपंचिदियतिरिक्खजोगिया दुविहा पएणत्ता । नहेव

जलयराणं तह्वे चउकअं जेओ । एवं जुयगपरिसप्याण
वि भागियन्वा । सेचं जुयगपरिसप्यथलयरपंचिदियतिरि-
क्खजोगिया । सेचं थलयरपंचिदियतिरिक्खजोगिया ।

अथ के ते पञ्चैन्द्रियतिथेस्योनाकाः ? पञ्चैन्द्रियतिथे-
स्योनाकास्त्रिधाः प्रकृताः । तद्यथा-जलचराः, स्थलच-
राः, लक्षराश्च । अथ के ते जलचराः ? जलचरा इतिधाः
प्रकृताः । तद्यथा-संमुच्चिमश्च, गर्भव्युत्क्रान्तिकाश्च । अथ के
ते संमुच्चिमाः ? संमुच्चिमा इतिधाः प्रकृताः । तद्यथा-पर्या-
प्तिकाश्च, अपर्याप्तिकाश्च । अथ के ते गर्भव्युत्क्रान्तिकाः ? गर्भ-
व्युत्क्रान्तिका इतिधाः । तद्यथा पयसिकाः, अपर्याप्तिकाश्च । एवं
चतुष्पदा उरपरिमयां जुयपरिमयां पङ्क्तिश्च प्रत्येकं
चतुष्पदकारा चक्र्याः । त्र० ३ प्रति० ४ उ० । प्रहा० ।

धनी-स्थली-स्त्री० । देवकोश्याय, नि० चू० १ उ० ।
धनीधोदय-स्थनीधोदक-पुं० । देवहारापरपर्यायं पञ्चविशेषे,
व्य० ७ उ० ।

धव-स्नव-पुं० ' धय ' शब्दाथे, आ० चू० ३ अ० ।

धवदय-स्नवकित्त-वि० । संज्ञानपुष्पस्नवकं, त्र० १ श० १ उ० ।
जी० । जी० । ज्ञा० । जं० । रा० ।

धवद्व-पुं० । देशी-प्रसारिनीरुद्रयोर्वापद्ये, दे० ना० ५ वर्ग
२६ गाथा ।

धवद्व-स्नव-न० । ' धयल ' शब्दाथे, आ० २ अ० ।

धवधुदधगद्व-स्नवस्नूनिपङ्कल-न० । ' धयपुष्पगद्व ' शब्दा-
थे, वल० २६ अ० ।

धवपरिणाम-स्नवपरिणाम-स्त्री० । ' धवपरिणाम ' शब्दाथे,
पञ्चा० ६ विव०

धवपाठ-स्नवपाठ-पुं० । ' धयपाठ ' शब्दाथे, पञ्चा० ३ विव० ।

धवय-स्नवक-पुं० । पुष्पगुच्छे, जी० ३ प्रति० ४ उ० ।

धवविद्धि-स्नवविधि-पुं० । ' धयर्वाह ' शब्दाथे, पञ्चा० ६ विव० ।

धवसरण-स्नवस्मरण-न० । ' धयसरण ' शब्दाथे, पञ्चा०
८ विव० ।

धयि-स्थयि-पुं० । प्रवर्तितथायागव संयमयांगेषु स्वीरुतः
साभूत् ज्ञानाऽऽदिषु येह काऽऽसुभिमायायदर्शनने स्थिरीकरा-
तीति स्थयिः । प्रव० २ द्वा० । प्रति० । आ० । ध० । उ० ।
आवा० । " स्वीरुतयेचक्रायास्कारे " ॥ ८ । १ । १६६ ॥ इति
शार्दुलः स्वल्पे परमे स्वल्पेऽऽजनेन सहेत् ' धये ' । आर्वे-
' धयिरे ' उर्यायाः प्रा० १ पादा । " ज्ञानार्वा शेषाऽऽदशाऽऽदिः स्वभ " ॥
८ । २ । ८६ ॥ इति शार्दुलविवेचः । प्रा० २ पादा । मन्दिनां स्थि-
रीकरणहेतौ, दश० ९ अ० १ उ० । त्र० । व्य० । ध० ।

अधुना स्थयिस्वल्पमाह-

संकिमो मदविभ्रां, पियधमो नाणमंमगचरिंते ।
जे अट्टे परिहायड, मारंतो ते ह्वह्वे धेरे ॥
यः संविमो मंकाभिमात्ता, माद्वित्तः संकात्तमांरंभकः, (?) प्रिय-
धमो एकात्तवत्तः, संयमात्तुत्तने यो, संयमात्तुत्तने यो, कानदशोत्तने यो मन्धे
यान्धनुपादेयानुत्तानेयान्धनु पाहहापर्यायं हामिं नयति

तात् तस्मात्पुत्रं भवति श्वरिः, मीढमानासाधुश्च ऐहिका-
ऽऽनुष्मकापायप्रदेशेनो मोक्षमार्गं स्थिरीकरोतीति श्वरि
इति श्रुत्यपने ।

तथा चाऽऽह-

श्वरकरणा पुण्ण धेरो, पवनिचावारिणमु अत्थेषु ।

जो जत्थ जडे सीयड, ते समद्वानं ते पवोदिति ॥

प्रवृत्तिव्यवहारिनेष्वथेषु यो यत्र यतिः सीदानं, सत्त्वं विद्यमानं तत्र
यस्य स सद्बलः तथाभूतः स प्रबोधयति प्रकल्पेण शिक्षयति स
स्थिरकरणान् श्वरि इति । उक्तं श्वरिणस्य सत्त्वपम् । ३५० १ उ० ।

अथ श्वरिपदयोःश्वगुणानाम्-

तेन व्यापारितेत्पर्थे-०वनगामाँश्च सीदतः ।

स्थिरीकरोति सच्छक्तिः, श्वरिरो जवतीह सः ॥ ७३ ॥

तेन प्रवर्तकेन व्यापारितेषु नियोजनेष्वथेषु तपःसंयमाऽऽदि-
कथेषु सीदतः प्रमादाऽऽदिनाऽप्रवर्तमानामगारात् साभूतः यः
स्थिरीकरोति तत्तदुपायं च हटीकरोति । कीदृशः ? सच्छक्तिः-
मत्सामर्थ्यः, स साधुः ह जिनमते श्वरिरो भवति नाम्न इति
भायः ॥ ७३ ॥ ४० ३ अर्थः । ससतिवर्षाणां पार्थि-
वर्षाणां शोपरिबर्तिनं (४० ३ अर्थः । कल्पः । ३५०) शुनवृत्ते,
म० २ श० ५ उ० । ३५० । चतुर्दशपूर्वादि (आचारः । १ श० १
चू० १ अ० १ उ०) भद्रबाहुस्वाम्यादीं, विदोः । आचार्याऽऽ-
दिगुरुं, म० २ स० ३ । गच्छन्निवृत्ते, ५५० ३ अ० ३ उ० गच्छ-
मर्हति, ३५० ३ उ० । प्रव० । जरसा जीर्णं, श्वरिभूमिप्रतिभे सू-
त्रार्थतदनुसंधेयं, ३५० २ उ० । धर्मपरिणाम्या निवृथ्या समज-
सक्तियामनीं, जी० १ प्रति० । म० । ५५० क० । ५५० म० ५० ।
३५० । (श्वरिगणां जातिभुनपर्यायाः 'श्वरिभूमि' शब्दे वक्ष्यन्ते ।

तत्रो धरन्ध्रीश्चो पण्णथो । तं जहा-जाधेरो, सुयधेरो, प-
रियायधेरो । मद्रिवापजाप ममांशु निग्मेथे जाधेरो, सुयधेरो, प-
रियायधेरो । निग्मेथे सुयधेरो, वीमवासपरियाए थं समथे
निग्मेथे परियायधेरो ॥

“ तत्रो घेरे ” इत्यादि कण्ठ्यम् । नवरं श्वरिरो वृक्षस्त-
स्य भूमयः पदव्यः श्वरिपुत्रमय इति । ज्ञानिजन्म, सुतमा-
गः, पर्वयः प्रमत्या, तै. श्वरिणा वृक्षा य तथेतोका
इति । इह च भूमिकाभूमिबनोर्धराधैवमुत्पन्नाः, श्रव्यधा
मूमाका उाहृष्टा इति ता एव वाच्याः स्युरिति । एतेषां प्रया-
णां क्रमेणानुक्त्वापुत्रजनवद्बालि विधेयानि । वत उक्तं व्यव-
हारि-

“ आहारे स्वहिसेजा-संधारे मेलसंकेतः ।

किञ्चैदाणुवर्षादि, आणुवर्षाधेरो म ॥ १ ॥

सद्गुणाऽऽस्यद्राणादि, जीमहाणुसंकेतः ।

नीचमेजाऽंशुहंस-वर्णय पृथग मुयं ॥ २ ॥

सोपमं वधं चय, गहणं दूयगस्तय ।

अमुठुणो वि य निहरे, तस्याय पवसत् ॥ ३ ॥ ” इति ।

श्वरिणा इति । ३५० ३ अ० ३ उ० ।

दस धेरा परणुत्ता । तं जहा-गामधेरा नगरधेरा रट्टधेरा
पसत्याधेरा कुणधेरा पण्णथेरा संयधेरा नगरधेरा सुयधेरा
परियायधेरा ॥

(इमेत्यादि) स्थापयानि पुत्रवर्षास्थते जन्म सम्मार्गे स्थि-
रीकुर्वन्तीति श्वरिः, तत्र ये प्राप्तनगराण्युपव्यवस्थाकारिणो
वृक्षिजन्तु श्वरिः प्रमथिणवस्ते तत्त्वस्थविरा इति ३ ।
प्रशासनि शिक्षयानि ये ते प्रकृत्यानि ये ते प्रकृत्यानि, ते च ते
स्थिरीकरणानुष्मकारिणां प्रशास्त्वुश्वरिः ४ । ये वृक्षस्य
गन्तुया सद्बल्ये च शौकिकस्य शौकिकस्य च व्यवस्थाका-
रिणस्तत्त्वज्ञानुष्म निराहकाले तथोच्यन्ते ७ । ज्ञानिस्थविराः प-
रिधेयप्रमाणजन्मपर्यायाः ८ । श्रुतश्वरिः समवायाऽऽद्युष्मकारि-
णः ९ । पर्यायश्वरिः विशान्वयप्रमाणप्रमत्यापर्यायवन्त इति
१० । ३५० १ उ० । तपस्तेजःश्वरिः कृतिःश्रुतश्वरिः
अनन्तगुणशिशुः इति गोशाले जगवदुक्तिः । म० १ ५ श० ।
पं० जा० । (श्वरिरो गोचरवर्षाये उपकरणमपि नवेदिति
' स्वहि ' शब्दे द्वितीयमांशु ०७० पुष्टे गनम्)

श्वरिर्केषुऽज-श्वरिर्कञ्जुकीय-पुं० । अन्तःपुरप्रयोजननि-
वेदकं प्रमंहाये, ज० १५ श० ३३ उ० ।

श्वरिर्कल्प-श्वरिर्कल्प-पुं० । २ त० । आचार्याऽऽदीनां गच्छन्नि-
वृथानां सामाचार्याम्, ३५० ३ अ० ३ उ० ।

कः पुनरनी श्वरिर्कल्पकमः ? इत्याह-

पवज्जा सिक्तावय-प-स्यगहणं च अनियत्रो वासो ।
निष्पत्ती य विद्वानो, सापायारी डिडे चैव ॥ ७ ॥

इह श्वरिःश्वरिःश्वरिः क्रमः-यद्युत प्रथमं तावद्योग्याय विनीत-
शिष्याय विधिवद्गुणानुष्मकान् प्रशास्त्वु च्छ्याऽऽदिषु स्वयं
गुणसुखिनेन गुरुणा विधिनेव प्रमत्या प्रदातव्या । ततः
शिक्षापद्धतिं शिक्षायाः पदं स्थानं शिक्षापद्धति, शिक्षैव वा
पदं स्थानं शिक्षापद्धतिः शिक्षायाः प्रमथिणस्य शिष्यस्य ततः
शिक्षाऽधिकारो भवतीत्यर्थः । सा च शिक्षा द्विविधा-प्रदणशि-
क्षा, आसेवनाशिक्षा च । तत्र द्व्यदश वर्षाणि यावत्सुं त्वयाऽ-
ध्यतपस्यित्पदंशो प्रदणशिक्षा । आसेवनाशिक्षा तु-प्रपुणेत्त-
नाऽऽदिक्रियापदेशः । आह च-“सा पुण तुविहा निष्कला, गहणे
आसेवणे यणावव्या । गहणे सुखार्हज्जग, आसेवणे पच्छु-
वक्यादि ॥ १ ॥ ” अग्रे तु-शिक्षाशब्दाद् प्रमथिति पदं पृथक् कृत्वा
प्रमथिति कः ५थेः-शिक्षाऽन्तरे रात्रिमांजनविरमण्येषुपुत्रपुत्र-
महात्मेत्पस्थाप्यते शिष्यः इत्येवदति श्रुतिं येषु व्याख्यानं कुर्व-
ति, एतच्च कल्पस्यार्थं श्वरिर्तदीकाश्च न तदृष्टिस्तस्मात्प्र-
रिक्तम । ततः सुत्रेऽथोते यद्विनयः कार्यते, तदाह-(अर्थमहा-
श्वरि च शि) द्व्यदश वर्षाण्यधीतसुत्रः भवत्सावधेप्रदणं का-
र्यते, तस्य पूर्वार्थानुसृतस्य द्व्यदश वर्षाणि यावदेतेऽथ प्रा-
हान इत्यर्थः । यथाहि-हत्वारघट्टगन्धादिमुक्तो बुभुक्षितो वली-
वर्षेः प्रथमं तावच्छ्रान्नमसोभनं वा लुणाऽऽदिकमासादमनव-
गच्छन्नि सर्थमन्यवहरति, पश्चाच्च रोमधावस्थव्यां तदासा-
दमवगच्छति, एवं विनेतेऽध्यमवववृक्षमानोऽपि द्व्यदश वर्षा-
ण्यधीतसुत्रेण द्व्यदश वर्षाण्यधीतसुत्रमर्थः श्रोतव्यः । यथा
वा-कृषीबलः शाब्दादिधाप्ये प्रथमं वषति, ततः पालयति,
लुनाति, म्रशति, पुनीते, शूहृदामथति, पश्चात् निराकुल-
चित्तननुपभोगं करोति, तद्गजावै वपनाऽऽदिपरिच्छमस्य निष्प-
त्स्यप्रसङ्गात्; एवं शिष्योऽपि सूत्रमधीत्य यदि तदर्थं न शू-

सुधात्, तद्वा तद्व्ययनप्रयासो विकल्प एव स्याद; तस्मात्सुधा-
 धवयानानन्तरमवश्यमेव द्विदश वर्षाणि तदर्थे श्येत्येव । त-
 स्मात्प्रथमं एवं स्वधिरकल्पकर्मो-पसुन प्रथमं ज्ञप्तव्या, तदा सुधा-
 धवयन्, ततोऽप्ययमग्रधर्मितः । अतो सुधायोगप्रदानकर्मेष्वेवाधि-
 कार इत्येव प्रस्तुतमभिमतवच्यते । सुधाधवयनानन्तरमाद्यो हि
 तदर्थेऽप्यास्थानरूपः स्वधिरकल्पकर्मद्वयोऽनुयोग एवाऽऽवश्य-
 कस्य शास्त्रहन्ता बहुभारम्भः, अतः सुधाधवयनकारणस्याति-
 कान्तत्वेनेह विधायितत्वाद्दुष्टोपस्यैवाधर्मिभस्मितत्वात् तत्र-
 धानकर्मेष्वेवाधिकार इति भावः । एतावत्कारण्यो गाथायां प्र-
 कृतोपायोगिः । यन् पुनरन्वष्टाव्यास्यते-“ अग्निवद्यो वासो । नि-
 पकृष्य वि विहारो ” इत्यादि, तत्रसाङ्गकमिष्यवगमनव्यय ।
 तत्र (अग्निवयो वासो ि) ततोऽस्य गृहीतसूत्रार्थस्य (शि-
 ष्यस्याग्निवयो वासः क्रियते, प्रामनगरसन्निवेशाऽऽदिप्रनियत-
 निवासनेषु गृहीतसूत्रार्थोऽशुभो यथाचार्यैःप्राच्योद्यः, तदा जघ-
 न्यतोऽपि सदायज्ञस्य इत्थाऽऽऽमन्तृनीयो द्विदश वर्षाणि याव-
 चानादेशशरीरं नियमेन कार्येण इत्यर्थः, आचार्यैःपदाऽऽनेहस्य
 त्वनियमः आचार्यैःपराद्दोषो किंमिति देशद्वयं कार्येण इति ?,
 खेत् । उच्यते-स हि नानादेशेषु पर्यटनतोषेकराणां जन्माऽऽदि-
 ईशुभोः प्रथमिः ताश्च दृष्ट्वा अत्र ज्ञानाः, इह दीक्षां प्रतिपन्नाः,
 अस्मिन्ने देशे निवृत्ता अमनश्नः, इत्याद्यध्वयवसायतो ऽर्थातिरेका-
 नस्य सत्यकर्मस्यैव जवतिः अर्थोयं च स पश्चात् तद्विस्थरता-
 मुत्पादयति, शुनाऽऽदिनिर्वाणयन्नाऽऽचार्याऽऽदीक्षाणास्त्वामेषु
 सुत्रार्थेषु सामान्यार्थो चाऽऽस्य विशेषोपलभ्यमो भवति, ना-
 नादेशमापासमाचारार्थेन सुवृत्ते, ततश्च तत्तद्देशज्ञानमपि वि-
 नैयानो तत्तद्भाषया धर्मं कथयति, तत्राः प्रतिशेष्य तान् प्रमा-
 जयति, एवंप्रमाजितान् तदुपसंपदं प्रतिपद्यते, निःशेषास्म-
 द्भाषासमाचारकुशलोऽप्यभिन् शिष्याणां तदुच्यते प्रीतियोगश्च
 जायते, इत्यादिशुण्ठशंनान्द्विनयनासः । (निष्कर्मो ध नि) एवं
 चाऽनियतवासन द्विदश वर्षाणि पर्यटनस्तथाऽऽचार्यपदाऽऽस्य
 शिष्यव्येनाऽऽमनो निष्पत्तिर्नैवति, अर्थोयं च प्रस्तुतशिष्याणां
 तदन्तिके निष्पत्तिर्जायत इति । (विहारो ि) एवं शिष्यत्वेन
 निष्पत्तौ, सूत्रिपदे च प्राप्त, स्वपरोपकारकरणेन दीर्घे च पर्या-
 ये परिपाजिते, अन्वसिद्ध योगशिश्वे आचार्यपदे ऽवस्थापि-
 ते ततोऽमन्तरं विहरणे विशेषेण भगवद्विभित्तिमार्गे पराक्रमसं-
 विहारो विशेषोपलुप्तकपोऽनेन कर्तव्यः । स च द्विदश्या-
 प्रकपादिकोर्नीयाद्दपोयमनमत्कृष्णतन्पुनममर्षं, जिनकल्पपरि-
 हारविशुद्धिकल्पवधात्तद्विकल्पवप्रतिपत्तिः । अस्मिन्ने
 द्विदशेऽपि विहारे सामान्यार्थो ज्ञान्वाऽऽनुष्ठेया । सा चाऽऽप्त
 मरणकाले विहारे-

“ निष्कादथा य स्तोसा, सउणो जह अंडयं पयसेणं ।
 बारस संवकृदरिपे, सो संलेहं अह करेइ ॥ १ ॥
 असादि विवितापं, विगदेनिउज्जुविहाई असादि ॥
 संवकृदे उ देओ उ, परंमरियं च आयामं ॥ २ ॥
 नाडियिपो य तयो, कृत्तमासे परिमिंश्च च आयामं ।
 असे वि य दुम्माने, दोद विगिणं तनोकम्मं ॥ ३ ॥
 असे कोनीसदिंश्च, आयामं कट्टु आणुपुण्यो ॥
 गिरिकदंरं तु गंतुं, पाववगमनं अह करेइ ॥ ४ ॥ ”

इत्यादिका ज्ञातव्याः । द्विदशे तु विहारे जिनकल्पा-
 ऽऽदिप्रतिपत्तौ सामान्यार्थो निर्देश्यते-तत्र जिनकल्पाऽऽ-

द्विप्रतिपत्सुना आदावेव पूर्वपररात्रकाले तावद्विं वि-
 स्तनीयम्—विशुद्धकारिताऽऽनुष्ठेयेन कृतं सथाऽऽऽमहवथ,
 शिष्यामुपकारनः परहितं च, निष्पन्नाश्चेदानीं मम गच्छपरि-
 पातनक्षमाः शिष्याः, ततो विधेयेषुषुषु साऽमन्तं मन्माऽऽमह-
 तमदुष्टानुत्पत्तिर्नामिति, विकल्प्य चेदं सति परिक्राने आत्मायमा-
 युधोऽयं स्वयमेव पर्यालोचयति, तदाभावेऽभ्यन्तरीशयिनमाचार्यो-
 ऽऽदिकं पुञ्जति, तत्र स्तोके स्यादुपि भवत्परिद्विऽऽदीनामप्य-
 नरःमरणं प्रतिपद्यते । अथ दीध्यायुः, केवलं जगत्प्रलपरिष्ठा-
 यः, तदा वृद्धवासे स्त्रीकुरुते, पुत्र्यायां तु शक्तौ जिनकल्पाऽऽ-
 दिप्रतिपत्तिमुत्पत्तीकरोति । तत्र जिनकल्पं प्रतिपत्सुना प्रथम-
 मेव तावत्पञ्चमिस्तुनान्निराताऽऽनैवयाः । तद्यथा-

“ तवेण सत्तण सुत्तण, पयसेणु वसेण य ।
 सुत्तणा पंचदा सुत्ता, जिनकल्पं पडिवज्जो ॥ ” १ ॥
 तुलना, जावना, परिकर्म जेयेकापाणि । तत्राऽऽचार्योपाध्यायप्र-
 वर्णकथ्यपरिगणायाम्पञ्चेकक्षहृणाः प्राथः पञ्चैव जनाः प्रशस्ताभि-
 रस्ताभिः पञ्चनिर्वाणामभिजिनकल्पं प्रतिपत्स्येवः प्रथममेवाऽऽ-
 त्तमानं प्राययति । अग्रशस्तास्तु कल्पपदेविकिंविचिकाऽऽजिवांगि-
 कात्तुरसंमोहस्वकथाः पञ्च भावनाः संवेधा वृत्तः परित्यज्जानं ।
 तत्र तपसाऽऽमनं आश्चर्यस्तथा सुसुक्तां पराजयते यथा देवा-
 ऽऽऽमुगमनोऽऽदिनाऽऽनेवणाऽऽदिकरणनां यदि एवमासात्तु यावदा-
 हारं न जनेम, तथाऽपि न वाप्यते । सत्यभावतया तु भवे परा-
 जयते । तत्र भयजयाथं रात्रौ सुतेषु शेषमापुपुपाश्रय एव का-
 पोऽस्य कर्तव्यः प्रथमं प्राययति । अन्वसिद्धाऽऽचार्योपाध्याय-
 श्रयवःसाऽऽन्ददेशेषु । अह च-“ अदना उवसत्यमर्मा, बीया
 दादि तद्वचउत्तम । सुष्टुहरमिन्संवाधौ, अह पेचंभिया
 मसाणमि ॥ ” सूत्रमावतया तु स्वभावस्य सूत्रं परिचलंते
 तथा कुरीते यथा रानी विना चोऽप्या-प्राय-स्तोके-अवमु-
 ह्ताऽऽदिकं कालं सुत्रप्रायश्चनानुसारैव सपै मय्यगवत्कृप-
 तं, एकवभाधनया चाऽऽमन आश्रयत् सङ्घटकत्वावादिता
 सह एवंप्रवृत्तानाहापमृषार्थेस्वहृःसाऽऽदिप्रशान्तमयःकथाऽऽ-
 दिव्यनिकरान् प्रथमं प्रतिपदिदृशते, ततो चाऽऽमनस्ये मूलस-
 एव व्यवकृद्दंदिने पश्चाद्देहोपयादिशोऽपि भिज्जामानां पर्यद्
 संवेधा तेषां विनिराजिपुङ्गा भवति । (अत्रोदाहरणम्-“ एगस-
 प्रावणो ” हाद्वे तृतीयमामे १, २, ३, ४, ५, ६) अत्रान्यानयां
 ब्रह्मं द्विचिधम्-शारीरं, मानसमुचितं च । तत्र शारीरमपि य-
 त्ते जिनकल्पाद्व्यं शेषाऽनान्तरीयायकर्मपदव्यय, तयःप्रभूनांभ-
 स्त्वपकृष्णमाणस्य यथाप शारीरं बलं तथाविधं न जवति, तथा-
 ऽपि धूतान्नेत्रेनाऽऽमना तथा भावनिष्ठयो यथा महाऽऽरुचिं परी-
 पदोऽपसर्गेण चाप्यते । एताभिः पञ्चनिर्वाणामभिर्वापिनाऽऽमना
 जिनकल्पिकर्तव्यकृतयो गच्छेऽपि प्रतिपन्नमाहाराऽऽदिपरिकर्म प्र-
 थममेव करोति, तत्राऽऽहारे तृतीयपरिकथामवगाढायां सङ्घ-
 णकाऽऽदिकर्मसं प्राप्न कर्त्तं च । “ संसत्तमंमदुहा, अहत्त तह
 होइ अणुलेवा य । उगाहोअ पाणहिया, अजियथमिया य स-
 त्तमिया ॥ १ ॥ एतासां सत्तना पिपेणैणानां मये आद्यद्वयवै
 शेषपञ्चानां मयाद्वयनैरपणाह्याऽऽमद्वेण, ऽऽहारे शुद्धानं
 यथा जकथ, अपरया म्पेणया पावकमिति । एवमाद्याऽऽमनाक-
 विधित्ता गच्छान्तगतः पूर्वमेवाऽऽमनां परिकर्तव्यं ततो जिनकल्पं
 प्रतिपत्सुः सङ्घोत्तमयानं, तदाभवे स्वयणं तावद्वयवगमद्वयते,
 तत्तन्नीयंकरसंभवे, तदनाये गणध्वस्तान्वाधाने, तद्वसत्तं च-
 तुर्दशपञ्चरात्रिकं, तदसत्तये दृष्ट्येवार्थाऽऽप्ये, तदनामं तु

षट्साध्याश्लोकवृक्षाऽऽदीनामाससौ जिनकल्पमभ्युपगच्छति,
 निजपदव्यवस्थापितं स्वरिम, सखासकृच्छं गच्छं, विशेषतः पु-
 षंविद्वज्जीव क्रमयति । तद्यथा-

“ जह क्विचि पमाप्येन, न सुदृष्ट मे शब्दं मय पुंश्वि ।
 तं मे । कामेभि भद्रं, निस्सलो निस्सलोमां य ॥ १ ॥
 कामंभंमसुपायं, कुणमथा ते वि च्चुमिगयससी ।
 कामंति तं जहरिदं, जहरिदं कामिया तेण ॥ २ ॥
 कामेतस्स गुणः खलु, निस्सल्लयविशुधरीवणा मणे ।
 साधयिष्णं पयसं, न्यपदिशंयो य जियुक्कप्ये ॥ ३ ॥ ”
 निजपदव्यापितस्वरिमभृतीनामनुश्राप्तिं प्रयच्छति । तद्यथा-
 “ पासिञ्ज सगस्येयं, अल्पदिशयो व होञ्ज सव्वरय ।
 एसो हु परंररभं, तुमं पि अने कुणिय एयं ॥ १ ॥
 पुण्यपइत्तं विषयं, मा हु पमाएहि विणयजोगेसु ॥
 ओं जेण पगरयं, उवञ्जइह तं व जगामहि ॥ २ ॥
 ओमां समराशियुओ, न्यपतरउसो व मा ऐणं तुमभे ।
 परिअवह एस तुअइ धि, विलेसयो संपयं पुजो ॥ ३ ॥ ”

इत्यादि शिष्टां दशा गच्छाद्विनिर्भेते बहुर्योचराऽन्ते तस्मिन्
 आनन्दिताः साधयः प्रतिनिवर्तन्ते । उक्तं च-

“ पक्खीं व पणसहिदो, संममगो वच्यव निरवइक्खो ।
 धीरो धणवंधामो, मीहरिओ विञ्जुणुओ व्व ॥ १ ॥
 सीहम्म व मंदरकं-इराउ गच्छात्तं विणयगए तम्म ।
 वण्युविसियमइगए, अ रंणि आरुपिया सादु ॥ २ ॥
 आनोएत्तं ज्ञेयं, निग्घासाएण भासंतिग्घाहो ।
 गंणं तथ्य चिहरे, साद पविच्चरिअक्कणो ॥ ३ ॥ ”

एवं च प्रतिपञ्चानिकल्पो यत्र प्राप्ते मासकल्पं, चतुर्मासकं वा
 करिष्यति, तत्र षट्साध्या कल्पयति । तत्रश्च यत्र आगे एक-
 सिन्धुं दिने गोचरयोग्यां द्विदिनतल्लभ पुनरपि सप्तमं वद्य
 दिवसे तत्र, सिद्धाचर्यां आमान्तरमावाहति । तृतीयोऽध्या-
 मेव करोति, चतुर्थोऽध्यामेव च अष्टावगाहते, तत्र विषमाद्य-
 तिष्ठते । अत्र पालकं च पूर्वोक्त्याद्वाप्रतिभेदात्पेकद्वेषं प्र-
 ह्वति । यद्यथाऽऽदिशिवयं मुक्त्वा न केनाऽपि साहो जल्पति ।
 एकस्यां च बसते । यद्यःपुच्छतः सत्र जिनकल्पिकाः प्रतिव-
 सन्ति, तथाऽपि परस्परं न प्राचन्ते । उपसर्गपरीषदाद् स-
 कांनिपि सहन एव, रोगेषु विषयिहस्तां न कारयत्येव, तद्वदनां तु
 सम्यगेव विचरते, आयातसंज्ञोकाऽर्थाद्दोषोऽपि इति यद्यथाऽऽदि-
 शिव्याऽऽदीनां उक्त्याऽऽदिशते । “ अममथ अपपरिहारा-
 गियमा जियुक्कण्ययाण बसहीओ । यमेव व घेरायं, मोचण
 पमउज्जं पळं ॥ १ ॥ ” इति बन्धनापरिकर्मेरहिततां बसतो
 तिष्ठति, यद्युपविशति तथा गियमादुक्कुक्क एव, न तु निष-
 यायाम्, ओपपरिहाराऽऽदिशयकोऽपि आमान्तरमावाहति । अत्रकल्पि-
 त्वाऽऽदिके च संसुक्ते समापनरुपुमायं गमनाऽऽदिना ईवांसि-
 मि न भिनन्ति, इत्याध्याऽऽपि जिनकल्पिकानां सामा-
 धारी समस्यसमुदाह्वगमन्त्याः । (जिहं वेव ति) तथा पूर्वोक्ते
 द्विषिषेऽपि विहादि स्थितिः भूतसंज्ञनाऽऽदिकां कल्पयति । त-
 थाहि-जिनकल्पिकस्य तावज्जन्मयो नवमस्य पुंस्य मृतीयमा-
 चारवस्तु, इकवैतस्त्वसंपुत्राणि दृशपुत्राणि च भुतं जयति । प्रथम-
 संहमनां च उक्त्वाऽऽदिशयसामान्यसम्भवां जयति । स्वतरेण पञ्च-
 शलापि कर्मभूमिषु, सर्वहस्त्यकर्मभूमिषु जयति । तस्य-
 विषयां अतएव मृतीयचतुर्धारकपोरेव, अन्नाम्रेण तु द्विती-

यारकेऽपि, अश्वसिपिणां तु जन्मना मृतीयचतुर्धारकपोरेव,
 मतस्थस्तु पञ्चमारकेऽपि, सर्वहस्तु तु सर्वसिपिणां कांसे
 प्राच्यते । प्रतिपद्यमानकः सामाधिकच्छेदोऽप्यपानीयकारि-
 षोः, पूर्वप्रतिपद्यस्तु सुचमसंपराचयवाक्यातत्पारिषयोऽप्यु-
 पसमभेदयामवच्यते । प्रतिपद्यमानानामुक्त्वात्तः अतएव कल्प-
 य्, पूर्वप्रतिपद्यानां तु सहकल्पपुत्राणं जिनकल्पिकानां जय-
 ते । जिनकल्पिकः प्रायोऽपवादं नासेवते, अज्ञातपरिशील्य-
 स्त्वधिहरमायोऽप्याराधकः । आश्वयकीनेषु विकीर्षिताऽऽकृ-
 तपृथिविषयपृच्छोपसंप्लक्षणाः पञ्च सामाचारोऽस्य भवन्ति,
 न सिद्धाऽऽद्वयः । अये त्वाहुः-मावचयकीनेषु विकीर्षोऽप्यु-
 संप्लक्षणास्तिस्र एव जयन्ति, आरामाऽऽदिविवासिन ओघ-
 तः पुच्छाऽऽदीनामव्यसंभवादिनि । ज्ञाचं वासो निव्यमेव करो-
 ति, इत्येवमासपरऽपि स्थितिजिनकल्पिकानामामाद्यसेवा ।
 परिहारविशुद्धिककल्पसामाचारोऽदिव्यकल्पऽप्येव अन्ये पुर-
 स्ताइवयते ।

यथाऽऽदिकानां तु-“तथेव लयेण सुतेण” इत्यादिका प्राचना-
 ऽऽदिककल्पता तथा जिनकल्पिकानाम् । वस्तु विशेषेण स ले-
 शतः मोचयेत-तथोदकादः करो वायता शुचयति, तत्र आर-
 भ्योत्कृष्टः पञ्चरात्रिन्दिवादि वाचनकाऽऽत्र सम्यपरिभाषया
 लन्धमिन्पुच्छते । तत्रश्च पञ्चरात्रिन्दिवलक्षणयोऽस्तुष्टस्य ल-
 न्धस्याऽऽतिक्रमेण चरन्तीति यथाऽऽदिकाः । पञ्चकोऽदिशयोऽ-
 न्युक्तं कल्पं प्रतिपद्यते । प्रायं च यद्युपेक्षुऽपि अदिशयोऽ-
 जिजिनकल्पिकव्यपारिकल्पयति, किं त्येकैकस्यां धेरायां पञ्च प-
 ञ्च दिनाति पर्यन्तीत्युक्त्वात्तन्धारितो यथाऽऽदिका उच्यन्ते ।
 एते च प्रतिपद्यमानका जयन्त्यः पञ्चदश भवन्ति, उक्तवृत्तस्तु
 सहकल्पयन्त्यः । पूर्वप्रतिपद्यस्तु जयन्त्यः कोटिपृथक्कल्प-
 उक्त्वाऽपि कोटिपृथक्कल्पं भवन्ति । एते च यथाऽऽदिका
 द्विविधा भवन्ति-गच्छे प्रतिवद्याः, अग्रप्रतिवद्याः । गच्छे
 च प्रतिवद्योऽमीषां कारणतः, किञ्चिद्भूतस्वार्थस्य अन्वय-
 मिति मन्तव्यमिति । पुनरेकैकानां द्विधा-जिनकल्पिकाः,
 श्वविरकल्पिकाः । ये जिनकल्पं प्रतिपद्यन्ते ते जिनकल्पि-
 काः, ये तु पुनरपि श्वविरकल्पं समाश्रियन्ते ते श्ववि-
 रकल्पिकाः । एतेषां च श्वविरकल्पिकजिनकल्पिकभेदमिहा-
 नां यथाऽऽदिकानां परस्परमन्ये विशेषः । यदा-

“ धेरायां नाशुचं, जतरंते अपिपंथोति गच्छस्स ।
 गच्छे निरवउजेण, कोरंति सव्वं पि पडिक्कम्मं ॥ १ ॥
 एकैककपदिग्घाहगा, सत्पासराणा हयंति धेरा व ।
 ओसि उय जियुक्कप्ये, न य तेसि वयथायाणि ॥ २ ॥
 निपन्दिक्कम्मसरीरा, धवि अडिक्कम्मं पि नेव अयपिति ।
 विसहंति जिणा रोगं, कोरंति कयाइ न तिगिच्छं ॥ ३ ॥ ”
 इत्यलं विस्मरेण । तद्विधानां तु कल्पपरयोऽन्वेषणीषु शति(१)
 विशेषः । (संक्षेपत एव श्वविरकल्पः) (विस्तरतस्तु “अहासं”
 शब्दे प्रथममांशे १६६ पुष्टं प्रतिपादितः) (शेषाणि तु
 सर्वाध्यापि जिनकल्पमुत्पद्यन्त्यान्वेषेयुक्तं श्वविरपरिहार-
 नामात्मकं) (विहारशब्दं “ विहार ” शब्दे बह्वन्ते) (व्यापनाक-
 ल्पविधिः “ ठवणाऽऽदिशयः ” शब्दे मृतीयमग्रे १६६ पुष्टं गतः)
 यदि हानाऽऽदिशुद्वाराऽऽदिशयं जयति तथा विकिस्ताऽऽदिविधा-
 नात् न सहन्ते, इतरथा न सम्यगग्नीमनसः सहन्त्य इति-
 दुर्विदं पि वेद्यं ते, निकारणयो सर्वंति जइया वा ।

अमपच अपरिक्कमा, वमही वि पमज्जणं मोत्तुं ॥१३३॥

द्विविधामप्याभ्युपगमिकीमौपकर्मिकीं च वेदनां निष्कारणतः सहजने, भाव्या वा अर्थाद्विद्युत्वाऽऽदिकारणवसतो न सहजने-
ऽपीति भावः । तथा वसतिरपि तेषामममत्वा ममेयमित्यनिष्प-
कृतारणः । "अपरिक्रमा" उपलेपनाऽऽदिकारणमार्गिता । कि
सन्धेय ?, नेत्याह-प्रमात्रेणामेकां सुम्भा, कारणे तु सममत्वा
स्परिकमाऽपि नवाति, परिणतचारिणामां शैलाऽऽदीनां मंम-
यमित्यनिष्पकृषिधानात् सममत्वा स्परिकमां त्वपरिकमांया
वसतेरत्नामे छट्या ।

अथ विशेषमाह-

तिगमाईया गच्छा, सहस्म-वतीमई उमममेगे ।
येन्द्रिं वि य पदम्, वयंति मेसे वि आगडे ॥ १३४ ॥

विष्काऽऽदयस्त्रिचतुःप्रभृतिपुरुषपरिमाणत्वा गच्छा भवेयुः । किमुकं
अवाति-पकस्त्रि गच्छे जवन्तत्वाया जना भवन्ति, गच्छस्य
साधुसमुदायरूपत्वात्, तस्य च अयागानप्रस्तादतापयदिति ।
तत ऊर्ध्वं ये चतुःपञ्चप्रभृतिपुरुषसंख्याका गच्छःके मध्यमपरि-
माणतः प्रतिपचव्यास्तावत्तदुक्तं परिमाण न प्राप्नोति । किं
पुनस्तदिति चेत्, अत आह-(सहस्मवतीमे उलसममेगे
ति) द्वाविंशत्यवस्थापेकस्मिन् गच्छे उक्तं साधुनां परि-
माणं, यथा श्रीऋषयस्त्रिप्रथमगणधरस्य भगवत ऋष-
यसंनन्धेति । तथा स्थागिदलमपि प्रथमम्-अनापानमसंशो-
कमेवगच्छवासिनां प्रज्जति । आगडे तु भावाभ्रनाऽऽदी-
कारणे शेषाद्यपि अनातसत्संक्रभृतीनि स्थागिदलानि ग-
च्छन्ति ।

किंचित्चरमिति द्वार विशेषयथात-

केचि च कांसे वमिद्विड्, ण उंति निक्काणमि ड उ पुट्टा ।
अणं वा मर्याती, उंतिनि माहाराणमज्जे ॥ १३५ ॥

किंचित्करं कांसे एवमस्यां वसती चन्त्यथेति पुट्टाः मन्तो
निष्कारणे न तिष्ठन्ति, किं तु ज्ञानान्नं गच्छन्ति । अथ बहिर-
शिवाऽऽदीनां कारणानि, ततस्तत्रैव ज्ञेये अयां वमिनि मार्य-
न्ति । अथ मृगमाणाऽप्यप्या न ज्ञभयेन, ततः साधारणं वचने
स्थापयन्ति, यथा निष्कारणे तावद् प्रथमं सांसां यावद् तिष्ठामि,
व्याघाते तु हीनाधिकमलाधवाधम ।

शेषद्वाराणि तुस्यवक्तव्यन्वादिशिराहा-

एवेव सेमपमु ति, केवइया वमिद्विड् ति जा गोपं ।
निक्कारेणं पदिमहो, कारणं जयणं तु कुव्वंति ॥ १३६ ॥

एवमेव किंचित्चरद्वारवन्तु, शेषेभ्यो उच्चारप्रसङ्गाऽऽदिवु
किंचित्कारणेषु, किन्तुना वस्यथेति द्वारं यावत्तन्म । किमियाह-
यन्त्यपि निक्कारो प्रतिषेधो, न वसन्तीति भावः । कारणे तु
यतनां कुर्वन्ति । किमुकं अवाति-यद्द तिष्ठतामुच्चारप्रसङ्गयोः
परिष्ठापनमकाले फलिहकाभ्यन्तरेतो नातुज्ञानान्ता-यनस्त-
न्न नतिष्ठन्ति । अथाशिवाऽऽदीनिः कारणेऽस्तिप्रान्नं नत उच्चार
प्रसङ्गं वा मात्रकेषु द्युत्स्यैव वाहैः परिष्ठापयन्ति । एवमय-
काशाऽऽदिष्वपि छट्या, नरमरकशो अथ प्रदेगे उपवशम्-
प्राज्ञानधाचनाऽऽदि नातुज्ञानं, तत्र नेपादिज्ञानं । कमठकाऽऽदिवु
च प्राज्ञानानि यावन्ति, नृणकलकास्थि यानं नातुज्ञानानि, तानि

न परिच्छुजते । संरकता नाम-यत्र तिष्ठतामगारिणे जगन्ति-गवा-
दिभिर्भेद्यमानां वसतिसमप्यका समीपवर्तिं युद् संरकत, तथाऽ-
प्यशिवाऽऽदिविः कारणैः तिष्ठन्तो जगन्ति-यदि वषं तदानीं
देह्यामस्मन्तो रक्षिष्याम इति । संस्थापनता नाम-वसतिः सं-
स्थापनकारणं, तस्यामपि नियुक्ता जगन्ति-वषमकुदाक्षाः सं-
स्थापनाकारणं कर्तव्ये, समाजुतिकार्यामपि वसती कारणतः
स्थिता देशानिः सर्वतो वा किमयापानां प्राजुतिकार्यां स्वकीय-
मुपकरणं प्रयत्नके संरकतानि, यावत्प्राजुतिका क्रियते ताव-
दकस्मिन् पार्थे तिष्ठानि, सदीपायां साक्षिकार्यां वसती कार-
णे स्थिता आवश्यकं बाह्यं कुर्वन्ति । प्रवधानं नाम-यदि
युद्दस्थाः ज्ञेयाऽऽदि गच्छन्तो भवन्ति-अस्माकमपि युद्देषूपयो-
गां दातव्योः, मा तुनस्तनकाऽऽदिवः संस्थाप्यपद्वचं चाभुक्ति, त-
त्रापि कारणे स्थिताः स्वमेववावधानं ददाति, अनुपस्थापि-
तरीकैवां दापयति । यत्र च कति जना वास्यथेति पुट्टे सति
कारणतस्मिन्नष्टिः परिमाणनियमः कृतः-यथेतावाङ्गः स्थात-
व्यं नाधिकैः, ततो यद्यप्यं प्राधुर्गकाः समागच्छन्ति तदा ते-
वांमव स्थ.पनाय भूयोऽप्यनुज्ञापनीयः सागारिकः, यद्यनु-
नाति, ततः सुन्दरमेव, अथ नातुज्ञानानि, ततोऽप्यस्वां वरु...
स्थापनीयास्तं प्राधुर्गका इति ।

निष्काचर्थाऽऽदीनामवशिष्यमाणद्वाराणां विशेषमाह-

निययाऽनियया भिक्त्वा-यगिया पाणऽप्येवज्जेवार् ।
अंभिलमणंभिले वा, पढिमा सव्वा वि अविक्कटा ॥ १३७ ॥

निष्काचर्था नियता कदाचिद्विभिप्रदिकी, अनियता कदाचिद्वना-
भिप्रदिकी, पानमव वा लेपकत्वं च भवेदलेपकत्वं वा । द्वा-
चिच्छापायनकाऽऽदि तकनीमनाऽऽदिकं च लेपकत्वं सांसारिकं, यद्यु-
च्यतः काऽऽदिकं चालेपकत्वं वा (अस्मिन्नाचारं वा इत्यपि कु-
र्वन्ति, प्रतिमाह इतिमक्यादिका जनाऽऽदिका वा सर्वोऽप्य-
भाषाभिवक्त्रा इति । उक्तं सामाचारिद्वारम् ।

अथ स्थितिद्वारमभिधत्तुर्गारागाह्यमाह-

लेचं कांसे चरित्ते, तिन्ये परिपारं आगमं वेप ।
कण्णे लिंगे जेसा, जाणे गण्णा अभिगट्टाय ॥ १३८ ॥

पन्तावाग मुंनाराग, मणसाऽऽवसे उ नरिये पच्छुत्तं ।
कारणं पीदकम्पाम्मिय, भत्तं पंयो य अयणाय ॥ १३९ ॥

ज्ञेये कांसे चरित्ते तीये पर्यये आगमे वेदे कट्ठे लिङ्ग ले-
श्यायां भवते गणनायाव, एतेषु स्थितिवेकत्वा । आभिप्रदात्ता-
मीपाननिश्चलत्वाः । एव प्रज्जानता, सुगदायना, मनसाऽऽवसेऽव-
पराधं नास्ति प्राथमिकं, कारणं प्रतिकर्माणं च स्थितिः जन्तं
पन्तान्तं प्रजनया । इति गाथाऽप्यनुस्यूतायाः ।

अथयवार्थं तु प्रतिद्वारं विभजिपुराह-

पन्नम वम्पज्जामु, लेखऽऽसिपिणी य तित्तु होज्जा ।
तिष्ठुं दोमुय उरुमणं, चठरो पलिजाग माहराणा ॥ १४० ॥

ज्ञेयद्वारं जमनः, सज्जायनञ्च एषविरकद्वाराः पञ्चदश-
स्थि कमे दुस्मितु नरनरावनां विदेहपञ्चकसकृत्तुम्भान्, सं-
हरणतः पञ्चदशानां कमे दुस्मीनां शिशुतामकमे दुस्मीनामभ्यन्त-
स्यां युयं नयेयुः, अथा कालः, तमकीकृत्यावसिपिण्यां जन्म-
तः, सज्जायनञ्च (अथ नृनीयपञ्चमाराकेपु नयेयुः । (तिष्ठुं दोमु

य वस्तुषे चि) वस्तुपिण्यां जन्मतस्मिन् द्वितीयवृत्तीयचतुर्थेषु धारकषु, सद्भाषतन्तु द्वयोस्तृतीयचतुर्थारकयोर्नैवन्ति, नोअवस-
र्षिण्युत्पत्तिर्णोकात् जन्मतः, सद्भाषतन्तु दुःखमसुखमाप्रति-
भागे भवति । संहरणतन्तु चत्वारोऽपि प्रतिभागा अमीषां वि-
षयतया प्रतिपद्यन्ते । तथाया-सुखमसुखमाप्रतिभागः, दुःखम-
सुखमाप्रतिभागः, सुखमदुःखमाप्रतिभागः, दुःखमसुखमाप्रति-
भाग्येति ।

पदमविद्वेषु पवित्र-उजयाण इयरे उ सवचरणेषु ।
नियमा तित्थे जम्म-उड्ड जहणे कोभि उक्कोसे ॥८०१॥
पव्वज्जाएँ मूहूचो, जहणमकुसिया उ देसुणा ।
आगमकरणे भइया, त्रियकणं अट्टिए वा वि ॥ ८०२ ॥

प्रतिपद्यमानका अमी प्रथमे वा सामायिकाऽऽख्ये, द्वितीये वा
छेदोपस्थापनीयाऽऽख्ये चारित्र्य भवेयुः । इतरे नाम-पूर्वप्रतिपद्याः,
ते सर्वेऽपि चरणेषु नञन्ति, सामायिकाऽऽदिषु यथाकथनान्येभ्य-
स्थिति भावः । तथा नियमादमी तीर्थे भवन्ति, नार्थात् । पर्या-
यो द्विधा-गृहपर्यायः, प्रजयापर्यायश्च । नत्र गृहपर्यायो जघ-
न्यनां जन्मन आरज्याऽऽदी वर्गीण, उन्मत्तः पूर्वकोटी । प्रजया-
पर्यायो जघ-यनोऽनममूहने-नत्नन्तरे मरणमाप्रतिपातान् । उन्क-
र्षतन्तु देशानां पूर्वकोटी । आगमोऽप्युपश्रुतानां ध्येयं, तस्य करणे
प्राजया-अमी कुर्वन्ति वा, न वा तस्मिन् जायः । कथ्यद्दारे-विध-
तिकल्प वा आस्तिकल्पे वा नवेयुः । वेदद्वारं सुज्ञानमाप्राप्यकृता
न भावन्ति । इत्थं तु द्रष्टव्यम्-येषुः स्मृतिपुस्तकभेदाद् विवि-
धोऽप्यमीषां प्रतिपत्तिकाले भवेत् । किमुक्तं नवन्ति-पूर्वप्रतिप-
द्यानां त्वेवैककल्पमपि भवन्तीति ।

जइया उ दव्वसिंण, पवित्रती मुक्खेसधम्महिं ।
पुव्वपवित्रभाया पुण्ण, लेसाजाणे य अण्णारे ॥ ८०३ ॥
प्रतिपद्यमानकाः, पूर्वप्रतिपद्यकाश्च कल्पमिदं भक्ता विक-
ल्पिताः-कश्चित्तन्न भवत्यपीति, प्रावदित्तु तु नियमासर्वदेव
भवति । तथा प्रतिपत्तः ह्युक्तश्रेयाधर्मध्यानार्थं भवेत् । किमुक्तं
भवति-प्रथमतः प्रतिपद्यमानकाः शुद्धास्त्वेव तिसृषु लक्ष्यास्तु
आद्याविषयाऽऽदौ च धर्मध्याने चरन्तमानाः प्रतिपत्तव्याः । पूर्व-
प्रतिपद्यकाः पुनः यथा लक्ष्यानामन्यतरस्यां लक्ष्यायामासौ-
ऽऽदीनां च ध्यानानामन्यतरस्यां ध्याने ऽऽदि ॥ ८०४ ॥

अथेताभिर्भावैश्चैव्यभिरुपाचितस्य कर्मणः कथमुदयो
प्रवर्तते ? इत्याह-

जे चिज्जए ण कम्मं, जे लेसे परिणत्तस तस्सुदए ।
अमुमुतो मुभो व गीनो, अपत्थपत्थज्जउदओ व्व ॥८०६॥
(जे लेसे ति) सत्परये द्वितीया । ततोऽयमर्थः-यस्मां कृ-
ष्णाऽऽदीनामन्यतरस्यां लक्ष्याणां परिणत्तस्य जीवस्य यद्युज-
ह्वने वा कर्म ज्ञानाऽऽवस्थाऽऽदि चोपये । कर्मकर्मैव प्रयोगः,
व्यर्थं बन्धमुपाकृतोत्पद्यः । तस्यैवममुजकपतया, मुजकपतया
वा बन्धस्य कर्मण उदयाऽऽवस्थाऽऽवस्थाऽऽमुभः, मुभो वा
तथाऽऽमुकप एवोदयो गीतः संशब्दितस्तोषिकरैः । दृष्टान्त-
माह-अपत्थपत्थजाउदय इव । यथा अपत्थान्मं मुकवतां ज-
राऽऽदिरोगज्वरणापत्थ एवोदयो प्रवर्तते, पत्थान्तं तु मुकवतो
मुक्तान्तिकाऽऽदिरारेण पत्थः, एवं कर्मणोऽपि प्रवृत्त्याप्रमा-
स्तलेऽप्यपिनामककस्य विधाकः शुभान्मुने नञन्तीति ।

अथ गणनाद्वारमाह-
पटिवज्जमाणभइया, एको व सहस्रसो व उक्कोमो ।
कोमिसहस्रसपुहलं, जहण उक्कोसपटिवव्वा ॥ ८०७ ॥
एधविरकल्पस्य प्रतिपद्यमानका आद्या विभक्तिकाले भवेयुः,
तत एका द्वौ वा त्रयो वा चतुर्धनो वाचत सहस्रपृथक्त्वं, पू-
र्णप्रतिपत्ताः जघन्यतोऽपि कौटिलसहस्रपृथक्त्वं, नवरं जघन्यप-
दादुत्कृष्टपदे विशेषाधिकारम् । गतं गणनाद्वारम् । ८०७ उ० ।
('अभिमाह' शब्दे प्रथमभागे ७९३ पृष्ठेऽभिप्रहा उक्ताः) एते
च द्वयाऽऽव्यक्तगुर्विधा अप्यभिप्रहास्तीर्थेकरेऽपि यथायोग-
माचीयन्त्याद, मोहमदुःखनयनप्रत्यक्षत्वाच्च गच्छवासिनां तथा-
विधिसाहित्यपुस्तकविशेषोपाकृत्या महान्तः कर्मनिबन्धने प्रतिप-
त्तव्या इति ।

अथ प्रमाजानामुदापापानाद्वारे भावयन्ति-
सच्चित्तद्वियकणं, त्विन्द्रहमपि आयरंति थेरा उ ।
कारण्णो अमह वा, उवएसं दिंति अण्णयं ॥ ८०९ ॥
प्रमाजानामुदापापानाभ्याम, उवण्णकणान्वात्तं पञ्चोऽपि सच्चि-
त्तकणेषु गृहीतः । तद्यथा-प्रमाजना, मुदापापना, शिक्षापना,
उपस्थापना, संयुज्जना, संवायना चेति । तमेवविधं बन्धिमपि
सच्चित्तद्रूपकल्पमाचरन्ति यथावदा गच्छवासिनाः । (कारणो
चित्) तथाविधैरनाज्यव्याऽऽदिभिः कारणैः, असहित्यभागे वा
स्यैव वरुषपायाऽऽदिः । (जिज्ञानाऽऽदिभिः) निष्पाद्यानां सविदोऽपि
कानुसमसभो उपदेशमन्यत्र गच्छान्नरः दर्शित प्रव्यञ्जित-अ-
मुक्तं गच्छे संविद्यमानां आद्याः सन्ति तेषां सतीषु प्रथ-
ता दीक्षा प्रतिपत्तव्येति । अथ मनसाऽऽपन्नं नास्ति प्रायश्चित्तम् ।

इदं व्याख्यानयन्ति-
जीवो पमावव्वली, पवित्रले उक्करं उवेत्ते जे ।
कित्तिपयेत्तं वोक्खित्ति, पत्तिउत्तं दुग्गतरेण्णि व ? ॥ ८१० ॥

अयं जीवः प्रमाद्वद्गुणोऽनादिनवाज्यस्तप्रमाद्वद्भावनाजा-
चित्तः, ततः प्रतिपत्तः प्रमादे स्थापयितुं दुष्कर भवति, दुःखेना-
प्रमाद्वद्भावनायां स्थाप्यते इत्यर्थः । "जे" इति पादपुरणे ।
अतो दुष्येत् आणिक इव अतिप्रयत्तं ऋणं अतिचपलचित्तसं-
जवापराधवशाद्यं प्रमाद्वद्गुणो जीव उपदेशमापद्यमानं किय-
न्मात्रं प्रायश्चित्तं चव्यति शोडुं शक्नोतीति मनसाऽऽपनेऽप-
पराधे नास्ति तपःप्रायश्चित्तं एधविरकल्पिकानाम्, आद्योचनाप्र-
तिक्रमप्रायश्चित्तं तु तत्रापि भवत इति मतव्यम् । अथ "का-
रणे पञ्चिकमम्मि व ति (७६६)" पदं व्याख्यायते-कारणम-
शिवाम्भीद्वयोऽऽदि, तन्वारेण द्वितीयपदमप्यासेवते । तथा नि-
ष्कारणे निष्प्रातिकर्मशरीराः, कारणे तु ग्लानमाचार्यवादिनं
धर्मकथिकं च प्रतीये पादुपाधनमुत्तमाजिनशरीरसंवाधाना-
ऽऽदिकरणात् सप्रतिकर्माण इति । "अत्तं पंचो व भवणया सित्
(७६६)" जक्तं पन्थाश्च भज्जनाया । किमुक्तं भवति ?-उत्सर्ग-
स्तावपुनीत्येकरुषां भिष्ठाटनं विहारं कुर्वन्ति । अपवादतन्तु
तस्मान् भिक्षाया महामे कालं वा पृथमाद्यं शेषावपि वीरुषी-
यति । गतं स्थितचराम ।

अथोपसंहरन्माह-
गच्छम्मि य एस विही, नायव्वो होइ आणुपुव्वीण ।
जे एत्थं छाणत्तं, तमदं वोक्खं ममासेणं ॥ ८११ ॥

गच्छे गच्छवासिनामेवोऽनन्तराको विधिज्ञोतम्य आनुपूर्व्यां परिपाठ्या, यद्बन्धनात्तत्र विद्युत्कल्लव्यं बद्धेयं समासेन ।

प्रतिषेध सविधेयमाह-

सामायारी पुणरपि, तेसि इमा होइ गच्छवासीर्ण ।

पकिसेहो व त्रिण्णानं, जं जुज्झइ वा तमं वोचं ॥ ७३० ॥

सामाचार्यो पुनरपि तेषां गच्छवासिनां मासकल्पेन विहरतामेवा बह्वयमाणा मयति, जिनानां जिनकल्पिनामस्या एव सामाचार्याः प्रतिषेधो वा बलव्यः । बह्ना-प्रत्युपेक्षणाऽऽदिकं तेषामपि युज्यते तत् कल्पिपि बह्वे ।

प्रतिज्ञातमेव निर्माहयति-

पदिलेहण निक्खलपणे, पाहुनिया भिक्ख कपपकरणे य ।

गच्छ सतिए अ कपे, कंथिल मरिए अ ऊसिचे ॥ ७३१ ॥

परिहरणा अमुमाने, पर कमे खलु तद्वे गलेभे ।

गच्छपदिर्बेऽदास-दि उवरी दोसा य अत्रवादि ॥ ७३२ ॥

प्रथमतः प्रत्युपेक्षणा बलव्या, ततो निष्कमण्य-कालिचारा उपा-अथाद् निर्गतव्यमिति । प्रामृत्तिका सूत्रमबादरेमाद् द्विविधा, भिक्षा गोचरचर्या, कल्पकरणं च आज्ञस्य धावनविधि-सङ्गणमित्येतानि बलव्यानि । (गच्छ सति ए ति) शनिकाः शानसंख्यपुरुषपरिमाणे वा गच्छास्तेषु प्रभूतेन पालकं प्रयोजनं जनेषु । तच्च (कल्पे अत्रैव ति) कल्पं कल्पनीयम्, अज्ञं च सौवीरं प्रहीतमप्य, अज्ञेन संकथेन सौवीरिणांससकमजि-धारीभ्यः । (मरिए ए ति) तस्याः सौवीरिण्याः सतिषं परंथं वाऽप्यय । (ऊसिच ति) उरसेचनमुत्सिकं, सौवीरस्योत्सि-ञ्जानमित्यर्थः, तत्स्वरूपं च निरूपणीयम् । (परिहण ति)

नोदकः प्रभाषयति-यदि साम्प्रतं केष्वपि गच्छेष्वित्यथामा-कामोऽस्त्युं दोषा उद्गतेन, तदा पूर्वं सत्कथेण गच्छेषु साधवः कथमाध्याकामोऽस्तीनां परिहरयं कृतवन्त इति ? अथाऽऽचार्यः प्रतिबध्वाति । अत्रयानं रथयात्रा, ब्रह्मजगन्मातृ स्नात्राऽऽदीर्य परिग्रहः । ततो बधा संप्रति रथयात्राऽऽदी समबसरणे सह-असंबन्धाका अपि साधवो मित्नाः सत्सङ्घाध्याकामोऽऽदिकं परिहरन्ति, तथा पूर्वेमपि परिहृतवन्त इत्येतेन संबन्धेनानुवा-नविषयो विधिर्बलव्यः । ततः परं कमेस्वरूपं निरूपयितव्यम्, खलु वीक्यालहारे । तथैव शानविधिः प्रतिपादनयोः । गच्छ-प्रतिबध्वातो यथाऽह्निकानां सामाचार्यी दृश्येया । तत उपरि मासकल्पाद्युं तिष्ठनां स्वधिकदिनाकानां दोषा अ-भिधातव्याः । ततोऽपवादो द्वितीयाद्यनुपपर्यन्तीत्यमिति हार-गाथाऽह्नयसमासायः । ७० १ ३० । (प्रत्युपेक्षणां पदि-कोट्टणं) शब्दे बध्वाते)

अथ निष्कमण्यहारमाह-

निग्गवेत्तो तदपाए, गच्छे निकारगाम्मि तद्दे वेव ।

बहु (वपेत्तेव द्मपिडे, साविस्से निग्गमो जइओ ॥ ७३३ ॥

निरपेक्षो जिनकल्पकः प्रणिमाप्रतिपन्नकाऽऽदियेगच्छसत्कापेका-रहितः, स तुनीयस्यायं वीदध्यामुपाअथाद् निगच्छीन, गच्छे गच्छवासिनोऽपि साधवो निष्कारणे नथं निगच्छन्ति, तुनी-यस्यां वीदध्यामित्यर्थः । परं गच्छे यदाऽऽचार्याणां यथाऽऽदि-विषयंमदाद् दशविधं वैयास्यं, तेन चो बहुविधो ऽयाऽप्य, तेन सापेक्षं गच्छवासिनि निर्गमो भवतीत्यर्थः, कदाचिदनुनायस्यां, कदाचित्प्रथमद्वितीयाद्यनुपूर्वीषु वा पीकवीक्याति ।

अथेनामेव निरुक्तिगार्था व्याख्यानयति-

महिए भिक्खं जोत्तं, सोहिय आक्खे आल्लयमुपेइ ।

आहं छिगमो तदि चिय, एमेव य खित्तसंकमणे ॥ ३४१ ॥

निरपेक्षो भगवान्, तुनीयवीक्यामुपाअथाभिगच्छ भिक्षामदि-त्वा गृहीते सति भिक्षुवे वनापाते अस्संकोके च स्थाने तुक्त्वा आबध्वाकं च संज्ञाकायिकीककं शोभायित्वा, वध्यामेव पीक्यां निर्गतस्तस्यामेव भूय आल्लयमुपाअयमुपैति, तुनीय-स्यामित्यर्थः । एवमेव च केमसंकमणेऽपि उच्यते, केनात् केना-न्तरगमनमपि तुनीयस्यां करोतीति प्रायः । अथचिरकल्पिका अपि निष्कारणे तुनीयस्यामेव भिक्षामदिः प्रातिभयमुद्दिश्य संज्ञाहमि गत्वा तस्यामेव प्रयागच्छन्ति, केमसंकमणमप्येव-मेव, कारणस्तनु न कोऽपि प्रतिनिधयः ।

तथा आह-

अतरंत्वाल्लवुडे, तवसिंआएसमाइकज्जेसु ।

बहुसो हि होइ विषयं, कुसाइकेसु व विभासा ॥ ७३४ ॥

उच्चरविहारादी, संभज्जेयवेदंदायाऽऽया ।

आयपरोज्जयेदं, विधिगमा बधिया गच्छे ॥ ७३६ ॥

अनन्तरतो न्यानसत्य, तथा बालपुत्रयोः, तपस्विनः कृपकस्य, आदेशस्य प्राचुर्यकस्य, आदिशब्दाद्याचार्याणां यथैकिकल-विद्यमाप्रतृतीनां यानि कार्याणि तस्यामेवमकपायैवधऽऽदिप्रद-णकपाणि, तेषु बहुशोऽपि बहूनि चाराण्य सुपतिपुत्रेषु प्रवर्तानं गच्छसुपूर्वां मयति । तथा कुलं नोऽगच्छान्माऽऽदि, आदिशब्दाद् गणः कुलसमुदायो, गणसमुदायः सङ्घः, अतुष्येक्येकाश्च, त-त्कार्येषु च विभाषा कथयता । सा केषां कुले गणं सङ्घे वा आ-भाष्याऽनात्राध्यायिष्यः कोऽपि व्यवहारः सत्युपलभ्यत यथा-पर्यापेक्षेदं कथयत्य, प्रत्येकीको वा कोऽपि साधुनामुपलभ्य-स्य शिकुणं विधेयम्, अत्यन्तं यं वा कश्चिदाऽहं सुपतिपति स शसित्तयोः वपेत इत्यादि । तथा-उचाराः पुरीषं, तस्योपलक्ष-णत्वात्प्रवृत्त्याऽऽऽद्युत्संज्ञायां बहिर्गमनस्य, विहारी नाम-बलताबलसाधयिकं सन्तुपणे स्त्री साधयामिति सन्मन्वय ग-मनस्य, आदिप्रहणात्, पुत्रेषु गृहीतोपीठकस्य प्रत्युपेक्षपरिग्रहः । संभ्रमो नाम-उदकाभिः स्रहस्त्याद्यागमनसमुत्स्र आकाशकः संभा-सः । मये तु सामान्येन समुत्सुं उल्लेखोऽऽप्युपलक्षमयस्य, वै-त्यानि जिनकम्यादि, तेषां बलवन्तः । आदिशब्दात्पुत्रेषु बहुशुनाऽऽ-चार्येणान्माऽऽदिप्रदिहः । एवमादीनि यावन्मासः परचासुभय-क्या वा इतोः कार्याणि तांतामिषं बहुशोऽपि प्रतिमाऽऽध्यायानिर्ग-मा भवित्वा प्रतिपादिता इति । तमे निष्कमण्यचार्यः । (प्राभुत्ति-का 'वसिदि' शब्दे बध्वाते) (जिस्सा 'आदिशब्दरिया' शब्दे तुनी-यमां १६७ पुत्रे उच्यता) (कल्पकरणं 'लेव' शब्दे बध्वाते) (शानःऽऽदिशब्दात्पुत्रेण-शानःऽऽदिशब्देपु उच्यतानि)

एषां उ येरकणं; लुपायमओ मे नितापमिदि ।

तिविहम्मि संभयमिन्, च, बोधवो हंति येरकणो तु ॥

सागायउदपरिहा-रिंश्च य तिविहम्मि एअम्मि ।

उपिं अट्टिए व कपं, भोभयादवसंजो मुणेयकणे ।

उदपरिहारिया पुण, एणियमाओ हेत्तुंति तितकणे ।

एतेसु येरकणं, ज निणकणीया ॥ अमाहो दोसु ॥

गहणं चऽभिगमदायं, पंचाहि दौडि च-त्थ तह इचं ।

बाले वृद्धे सेहे-5मीतये थाएदंसणप्येही ।।
 दुन्नससंयपणम्मि य, गच्छं प ५हेसणा जणित्ता ।
 जहसंभवं तु सेसा, सेत्थाऽऽदि विजासियेव्व दारा तु ॥
 उवरिं तु मासकप्ये, वित्थरिञ्चो विजासते तेसिं। पं० भा०।
 "इयंवि धेरकप्यो। तस्य, गाहा-(तिष्ठिहम्मि संजमम्मि)धेरकप्यो। सा तिष्ठिहो-सामासो-डेओबट्टावणिमो, परिहारबिसुद्धिओत्ति। सामाहो विवकप्ये, अट्टिबकप्ये वा। डेओबट्टावणिमो, परिहारबिसुद्धिओत्ति विवकप्ये वव। तस्य सामाहयसजमो-विवकप्ये वा, अट्टिबकप्ये वा। बिहओ नाम-डेओबट्टावणिमो, सो विवकप्ये निपसा। नमसो परिहारबिसुद्धिओ, मां निवसा विवकप्ये। परिहार-बिसुद्धिओ नप्यदमयाय जिणपवमूत्तं पांडिबज्जाति, जहा मासकप्ये, किञ्चो उहोत्तरणमत्तं, गणप्यमाणेनं जहस्येणं तिष्ठि गणा, उक्कोसेव सवग्गसो। पुरिसत्त्वमाणेन जहणेण सत्थावासं, उक्कोसेण सपुवुत्तं। कुट्टं उदेसे तसिं सुत्तं विमासिज्जह। ते तु बिहा-जिणकप्यिया, धेरकप्यिया व। जिणकप्यिया आचकाहवा, अट्टिबकप्यिया आचारसमासे आचयत्तण कथाह जिणकप्ये पडिबज्जाति, कथाह तमेव कप्यं उवसेयंज्जात्वं व विहरंति, अहवा पुणो वि तमेव गच्छं पंति। सेसं जहा मासकप्ये, पव्वपडिबज्जाय पडव्व च जह अरिय जहणेण सपुवुत्तं, उक्कोसेण सहस्सग्गसो। अट्टिबकप्यिया वि पमेव, नवरि कुट्टिहा-गच्छपडिबज्जा व, गच्छिग्गिया य, जहा मासकप्ये। अ अपडिबज्जा ते दुर्बहा-जिणकप्यिया व, धेरकप्यिया व। जिणकप्यिया किंवि पडिक्कमं न करेति। धेरकप्यिया गच्छमाणं ति निवसा पडिग्गहवारी। तस्य पडिमाणसत्तं पडिक्कमं धेरकप्यिया गच्छुपय पडिमाणसत्तं अट्टिबकप्ये करेति। सेसं जहा मासकप्ये। नवरं गणप्यमाणेण जहणेण तमो गणा, उक्कोसेण सयग्गसो। एवं पडिबज्जामाणवं पुरिसत्त्वमाणेन जहणेणं पव्वरत्त, उक्कोसेण सयग्गसो। पुव्वपडिबज्जाय पडव्व च जहणेण सयग्गसो, उक्कोसेण सहस्सपुवुत्तं। सेसा जहा जिणकप्यियाथ जिहं, यत्तं धेरकप्यिया ते नेवव्वा जहा कप्ये, अज्जाय मासकप्यो व्व नेयव्वो, जहा कप्यो सिउत्तह।" जिणकप्यिया-55 द्वा ऋष्यकेवकालनावाभिप्रदेयु अरिभुहोत्तिवणया आहारा-ऽदि शुद्धिं, स्वधिरकप्यिका किमर्थं प्रकीर्णणया आहारा-ऽदि शुद्धिं, प्रकीर्णो अनभिभुहोत्तिवणया इत्यर्थः। आवाचं आह- "बालमुच्छरणं बाबा वृद्धु य कारणे पम्माधिवा, ते जह अरिभुहोत्तिवणया पसलाय मेपहंति। अग्निभायिये पसलाय व ववावेत्ता सरिसो लानो, सेहदिणे व अग्निभायिणं उम्भलसं-घयणानं नानादिरिसणाऽऽरुयु य पडिबज्जायं दिवसे हिंन्तायं नेव लजिस्सति। पच्छा संघयणदुव्वलत्तयेण, अग्निवत्तयेण व संजमं कुट्टेति, पासत्थाभिहि परितीथयहि वा विवस्संति, पच्छा तित्थवोच्छेओ भविस्सह। गच्छो व महिहोत्तयो। स वा-वृद्धुओ लोयणुयणावरपूमा, जिणकप्यियाओ नं व गच्छाओ वेव प्रसतिः, प्रवृत्तिरित्यर्थः। अज्हा गच्छेऽपि कि एहाय बिसुद्धाय हिंदनाया उग्गमासुत्तं आहाराह मेयंत्ता, भुंजंता व जहणेण अहू पवयणमावाओ, उक्कोसेव वोदस पुव्वमाधि अहि-उजंति, अग्नीच्छिच्छिकरा व हुति, ओहिमयपज्जवकेवलायं व उपापंति, सोहम्मादकप्योपसुयु जाव सव्वसुत्तिये वि ब-ववत्तं। एयेण कारणेण गच्छे पडिभिक्षेणया जहासंभवं ।।
 ५६६

धिरकप्यियायं जिणकाला जहा मांसकप्ये, पम्मावयाय व जहा मासकप्ये।" पं० वृ० ।
 अट्टुणा ठ धेरकप्ये, बोच्छामि विहिं समासेणं ॥
 गह्यो चठव्विरम्मि वि, तीए गट्ठयं तु परयवचेणं ।
 जं पाणवीयरहिंयं, हेवज्ज त्पमाएय सोही ॥
 गट्ठयं चठव्विहं ती, वर्यं पातं च सेज्ज आहारो ।
 एतेसिं असतीए, गहयं पदमं तु वीवस्स ।
 वितियं पातं भुधाति, किं कारणं तस्स गहय पदमं तु ।
 तेण विणा वोडिपदिवा, गिहिजायणओगों हाणीय ॥
 अहवा चठव्विहं तु, असखादी तत्त भोजगहयं तु ।
 बत्त तु वितियं पायं, तस्स तु गहयं पदमताए ॥
 असतीए फामुयस्सा, तस्सहिए कंदवीयसहिए वा ।
 किं कारणं तेण विणा, अामुं पाणवस्सतो होज्जा ॥
 तरयाणे गिणहति सु-उदं अतरो पेट्ठेज्ज सह संघारो ।
 संघरतो गहएतो, पावति सट्ठणपच्छिं च ॥
 सत्तं दुए दमए वा, अणेगठाणेण वा भवग्गहणं ।
 एचो निगातिरियं, उग्गमउपायणेपेसायुत्तं ॥
 जहयं ति कप्यति ची, तस्स-उसतीए अमुत्तं पि ।
 एसो तु धेरकप्यो, पं० भा० ।

इयंवि धेरकप्यो गाहा-(गहणे वठव्विहंति) चठव्विहे-वत्तं, पा-वं, आहारो, सेज्जा। अचरह वि असत्तं पदमया व येप्यइ । किं कार-णं? तेण विणा पडिमासहाणी व्व। अहवा-असणाए पदमं, तस्य विहंयं पावग्गहणं कंदमयसेण नवयाणो पदमं संघरयाणो तस-पायवीयरहिंया कंदमूलरहिंए मेएहइ, अतरतो पुण तसपाणस-हिए वा, वीकंदमूलसहिए वा मेवइ । किं कारणं? तेण विणा आसु पाणवस्सतो होज्जा। तस्माणे सुयं मेएहेज्जा। अतरतो पेट्ठेज्जा। गाहा-(सत्तं दुएत्ति) विहेत्तणपायेसणाओ। (द्व-एत्ति) इत्तं पसणाहोसा। (अणेगठाणे नि) उग्गमाह पव्वरत्तं सोत्तं। एचो निगातिरियं नाम-उग्गमउपायणपेसणासुत्तं। तविवरीयं जं एतेहि वेव उग्गमाहं अमुत्तं, तं मेएहेज्जा गच्छ-संरक्कणयहेत्तं गच्छवात्ताहिं। अयं नाम कारणे कप्यइ, इयरहा न कप्यइ। वस्स धेरकप्यो। पं० वृ०। (श्वविरकप्यियापुत्तिः ' उवहि ' शब्दे द्वितीयभागे १०६१ पृष्ठे उक्तः) (श्वविरकप्यो जिणकप्यश्च द्वयप्येती महर्षिकाविति ' गच्छ ' शब्दे तृतीया-भागे ८०४ पृष्ठे उक्तम्)

श्वविरकल्पद्वि-स्वधिरकल्पस्थिति-ओ। श्वविरा आवाचोऽऽ-द्वो गच्छप्रतिकालोत्थं कल्पन्वितिः श्वविरकल्पन्वितिः । ५० ५ ड० । कल्पन्वितिमेदं, ५० ५ ड० । ५५० । पं० वृ० । पं० ज्ञा० ।

संप्रति स्वधिरकल्पस्थितिमाह-
 संजयकरणुज्जोया, गिणफातग थाणुदंसणचरिते ।
 दीहाउ वृद्धासे, बसरीदोसेहि व विसुक्का ॥ ५०७ ॥
 संभयः पच्छाऽऽश्वविरमयाऽऽदिहकपः, वृधिव्वाविरक्ताकपो वा स-सहयविचः, सं कुर्वन्ति यथा तत्प्रासन्नपत्नीतं संयमकरथाः । न-

म्यादिवर्धनात् कर्तव्यदप्रत्ययः । उद्घोतकाः-तपसा प्रबच-
नस्थोऽन्वयालकाः । ततः संयमकरणात् त उद्घोतकाश्चेति वि-
शेषणसमासः । यच्चा-पुष्यकीकरणेन संयमकरणमुद्घोतत-
न्तीति संयमकरणोद्घोतकाः । तथा-ज्ञानदर्शनचारित्र्ये शु-
ध्याणां निष्पादकाः, तेषां ज्ञानाऽऽज्ञानाऽऽभ्यवस्थिनिर्धारका
भवन्तीति शेषः, यथा च ते हीर्षोऽऽपुषो जह्नुःबलपरिक्रीणाश्च
प्रचरति, तथा बुद्धाऽऽवाऽऽसम्भवाऽऽसन्ते, तत्रैव शेषे वसन्तोऽपि व-
सन्तिदोषैः काश्चातिक्रान्ताऽऽदिभिः, यथाशब्दाद्दारादोषधिदोषैश्च
विद्युका वञ्जिता भवन्ति, न तैस्त्रिभ्यस्त इत्यर्थः ॥ ४०७ ॥

योलुं त्रिणकण्टिद्, जा येरा एम वचिपा हेट्टा ।

एसा उ हुपदजुचा, होति त्रिती येरकण्पस ॥४०८॥

त्रिनकण्पस्थितिप्रहणेन, उपलक्षणत्वात् स्येयामपि गच्छान-
नेनामां स्थितिः परिरुद्यते । ततस्तान् पुष्पावा अथस्ताद्विच्छे-
धावयत्वे त्रयोदा स्थितिरथा अन्तरमेव वर्णिता । यद्वा-सामा-
यिकपथ्यनमादौ कृत्वा यावद्विच्छेदावयवने इत् वाङ्मूधकदप-
स्थितिसूत्रमत्रान्तरे गच्छानिगंतसामाचार्यं सुकृत्वा वा येषा
सामाचारी वर्णिता सा द्विपदयुक्ता उत्सर्गापवाद्पदवचयुक्ता
स्थविरकण्पसंस्थितिरिति ॥ ४०८ ॥ वृ० ६ ८० ।

शचिरकण्प-एयविरकण्प-पुं० । स्थविरकण्पमाश्रिते, प्रव०
७० द्वार । वृ० ।

शचिरजूमि-स्थविर्भूमि-स्त्री० । स्थविरौ वृकत्स्य नृमयः का-
चिरनृमयः । वृद्धपदबीपु, स्था० ३ ठा० २ ८० ।

स्थविरभूमयः-

तत्रो थेरजूमिओ पञ्चत्ताओ । तं जहा-जातिथेरे, सुय-
थेरे, परिथायथेरे य । साट्टिवरिमजाए जातिथेरे, ठाणसम-
वायथेरे सुयथेरे, वीसवासपरियाए परिथायथेरे ॥

अस्य सूत्रस्य संक्षमपाह-

थेराणमित्थे वासो, सो य थेरो इमो तिहा ।
जूमि ति यठाणं ति य, एग्गा हाति कासो य ॥

अनन्तरसूत्रे अन्तेवासिन इक्ष्वाणाः अन्तिके निवासः स्थविरा-
णाम, स च स्थावरोऽयं बह्व्यमाणश्चिथेयनेन कमेण सूत्रमिदं
क्षमापत्तमित्येव सूत्रसंक्षेपः । संप्रवरस्य ध्यावथा-तिष्ठा-
स्थविराणां नृमयः प्रकृताः-सुमिरिति स्थानमिति अवस्था-
कृपः काल इति त्रयोऽपि शब्दा एकाधाः । " थेरजूमि ति वा,
थेरत्तावं ति वा, थेरकाओ ति वा पण्ड्यमिति । "

तिविह्मिय येरम्मि, पक्कवा जा जट्ठिं सए ठाणे ।
अण्णकंण सुए पुआ, परिथाए वंदणाऽऽदीणि ॥

त्रिचिथस्थविरं त्रिचिथस्थविरचिथये वा यत्र स्वके स्थाने प्र-
कण्पा सा सूत्रतः कर्तव्या । तथावा-पट्टिवञ्जिताो जातिस्थ-
विरः, स्थानसमवायथरः सुतस्थविरः, विश्रानिवञ्चपयायः
पवायस्थविरः । तथा जानिस्थविरस्ताजकण्पा कर्त्तव्या, कुने
सुतस्थविरस्य पुआ, पयाये पर्यायस्थाविरस्य बन्धनाऽऽर्त्ताणि ।

संभ्रयताम्भेव त्रिणि कर्त्तव्यानि विल्लेरेणाऽऽह-
आहारावहिमेजा-संथारे त्थसंक्रमे ।
कितिउंदाणुवचिहं, अणुपवेति थेरयं ॥
ठफाणाऽऽसपदाणाऽऽदी, जोगऽऽदरपसंमणा ।

नीयसेजाए निरेस-वचिचं पुएए सुयं ॥
वडाणं वेदणं चेव, गदणं देग्गसस य ॥
परियायथेरगसस, करंति अणुगुरोवि ॥

ज्ञातिस्थविरस्य कालसमावायुमुत आहारेो वातभ्यः, उप-
चिचोषता संस्तरति तावत्प्रमाणाः, शब्दा वसतिः, सा ऋतु-
क्षमा हानव्या, संस्तराको मृदुकः । केषसकमं केनात्तरं संकान-
वित्तये तस्थोपधिमन्थे बह्निन, पानीयेन वाऽऽनुकण्पना । उक्ता
ज्ञातिस्थविरस्यऽऽनुकण्पा । अन्तस्थविरस्य पुआमाह- (किति इ-
स्थाह) कृतिच्छम्भोऽऽनुकृतिजयो स्थविरं सुतस्थविरमनुवर्तयन्ति ।
किमुक्तं भवति-अन्तस्थविरस्य कृतिकमं वन्दनकं दातव्यम्, उ-
न्दत्तञ्च नस्याऽऽनुवर्तनीयम् । तथा-(उद्गाणं त) आगतस्याऽऽ-
ऽनुगुपानं कर्त्तव्यम्, आससप्रदानम् । आदिशब्दात् पादप्रमाज्जना-
ऽऽदिपरिग्रहः । तथा योग्याऽऽदारापनयनम्, समकुरोत्सत्वा-
ज्यां प्रशंसना गुणकीर्तनम् । तथा-तत्समकं नीचशुभवायाव-
स्थातव्यं, निर्दोषान्तिवयम्, एवं सुतं सुतस्थविरं पूजयेत् । तथा-
पयायस्थविरस्याऽऽनुरोप्यप्रमाज्जकस्याप्यवाचनाऽऽचार्यस्या-
ऽऽव्यागच्छत उपादान कुर्वन्ति, वन्दनकं, बह्व्यमाणतो द्यदकस्य
च प्रहणमिति सूत्रम् । ध्य० १० ३० ।

शचिरजूमिपच-स्थविरजूमिमासु-त्रि० । आचावैपदमासे, ध्य०
१ ३० । सूत्रानन्दुमयोपेते, वृ० १ ८० ।

शचिरय-स्थविरक-पुं० । जौणे, आचावै १ सु० १ अ० ३ ८० ।
सुत्र० । शतातीते बुद्धे. "पिया ते थेरको ताणं, ससा ते खुडि-
या इमा । " (३) सूत्र० १ ध्य० ३ ध्य० ३ ३० ।

शचिरवेवावच-स्थविरवैपाट्टित्य-त० । स्थविराणां प्रकणान-
ऽऽदिकगच्छमे, स्त्री० । (स्थविरयेवावृत्तं 'शचिरभूमि' शब्दे-
ऽऽनुपदेव संक्षेपतः प्रोक्तम्)

शचिरावली-स्थविराऽऽवली-स्त्री० । ऐदं गुणिनसाधूनामुपका-
रार्थे प्रवचनेनृणामावक्रियायाम्, न० ।

सा च सुयमेव्यामिनः प्रवृत्ता-

सुद्धम् अग्निवेशाणं । जेवुनामं च कासवं ।
पजवं क्वायणं वेदे, वच्छं मिज्जंजवं तथा ॥ १ए ॥
जयभदं तुंगियं वेदे, जयं चेव य मादरं ।
भदवाहुं च पाइं, पुजजहं च गायं ॥ २६ ॥
एलावच्चमणोचं, वंदापि महागिरिं सुहत्थि च ।
ततो कोसियगुत्तं, बहुदुसस सारिचयं अ वंदे ॥ २७ ॥
वंदे कोसियगुत्तं, संदिद्धं अज्जनीयथरं । २८ ॥
निममुद्धवायकिंति, दीवममुत्तं गडिपंपयासं ।
वंदे अज्जसमुद्धं, अक्खमियममुत्तंभीरं ॥ १ए ॥
जणणं करमं जण्णं, पभातंणं णाणदंसणगुणायो ।
वंदापि अज्जमंणं, सुयसगरपारंणं धारं ॥ ३० ॥
वंदापि अज्जधम्मं, ततो वेदे य जह्मुत्तं च ।
ततो य अज्जवड्ढरं, तवनियमगुणोहं वड्ढरमं ॥ ३१ ॥
वंदापि अज्जवरिलय-सणणं रक्खियवचित्तसव्वस्सो ।

* " सारिचयं " सरशययसम् ।

चत्वारिंशो अंतेवासी अहावच्चा अभिन्नाया होत्या । तं जहा-थेरे गोदासे, थेरे अगिगदचे, थेरे जखदचे, थेरे सोमदचे कासवगोत्ते षं । थेरोहितो गोदासेहितो कामवगुत्ते-हितो इत्थं षं गोदासे गणे नामं गणे निमग् । तस्स षं इ-माओ चचारि साहाओ एवमाहिज्जंति । तं जहा-तामसि-त्तिआ, कोमिचरिसिआ, पाँवद्वयिआ, दासीखव्वदिआ । थेरस्स षं अज्जसंजुडविजयस्स मादरसगोत्तस्स इमे दुवा-ल्लस थेरा अंतेवामी अहावक्का अभिन्नाया होत्या । तं जहा-

“ नंदणभदे थेरे, उवणं दे तीसभं जसजदे ।
थेरे अ सुमणजदे, मणिभदे पुअभदे य ॥ १ ॥
थेरे अ पृल्लभदे, उज्जुयइं जंबुनामपिअजे य ।
थेरे य दीहजदे, थेरे तह पंजुजदे य ॥ २ ॥ ”

थेरस्स षं अज्जसंजुडविजयस्स मादरसगुत्तस्स इमाओ सत्त अंतेवासिणीओ अहावक्काओ अजिन्नायाओ इत्या ।
तं जहा-

“ जक्खा य जक्खदिआ, ज्ञया तह चेव ज्ञयदिन्ना य ।
सेण्ण वेण्णा रेण्णा, जइणीओ धूल्लजदस्स ॥ १ ॥ ”

थेरस्स षं अज्जपूल्लजदस्स गोयमसगुत्तस्स इमे दो थेरा अंतेवासी अहावक्का अजिन्नाया इत्या । तं जहा-थेरे अ-ज्जमहागिरी एलावच्चसगोत्ते, थेरे अज्जसुहत्थी वासिद्वस्स-गोत्ते । थेरस्स षं अज्जमहागिरिस्स एलावच्चमगोत्तस्स इ-मे अह थेरा अंतेवासी अहावक्का अभिन्नाया होत्या । तं जहा-थेरे उत्तरं, थेरे बहिस्महे, थेरे धण्णे, थेरे सिरि-जदे, थेरे कोमिअ, थेरे नागे, थेरे नागमिअ, थेरे उज्जुयए गं-हगुत्ते कोमियगुत्ते षं ॥ थेरोहितो षं उकुलूपहितो रोहगुत्तेहितो कामियगुत्तेहितो तत्थं षं तेरासिया साहा णिग्गया । थेरोहितो षं उत्तरबहिस्महेहितो तत्थं षं उत्तर-बहिस्महे नामं गणे णिग्गए । तस्स षं इमाओ चचारि साहाओ एवमाहिज्जंति । तं जहा-कोमिआ, मोडलिया, कोमिवाणी, चंदनागरी । थेरस्स षं अज्जसुहत्थिस्स वासिद्वस्सगोत्तस्स इमे पुत्रालस थेरा अंतेवासी अहावक्का अभिन्नाया होत्या । तं जहा-

“ थेरे अ अज्जरांइणे, भदस्स भेहगणिअ कामिडी ।
सुट्टिय सुप्पदिबुदे, रक्खिय तह रोहगुत्ते य ॥ १ ॥
इसियुत्ते मिरिमुत्ते, गणी य वंजे गणी य तह सोमे ।
दस दो अ गणहरा ख्वु, एए सीसा सुहत्थिस्स ॥ २ ॥ ”
थेरोहितो षं अज्जगंइणेहितो कासवगुत्तेहितो तत्थं षं उदेहगणे षोपं गणे निग्गए । तस्सिमाओ चचारि मा-हाओ निग्गयाओ, उच्च कुलाइं एवमाहिज्जंति । से किं तं साहाओ ? । साहाओ एवमाहिज्जंति । तं

जहा- उकुलुवरिज्जिया, मामपूरिया, मएपाचिया, पुअपत्ति-या । सेचं साहाओ । से किं तं कुलाइं ? कुलाइं एवमाहि-ज्जंति । तं जहा-

“ पदमं च नागचुपं, वीअं पुण सोमजुअं होइ ।
अह उअणच्छ तइयं, चउत्थयं इत्थसिअजं तु ॥ १ ॥
पंचमं नेदिअं, उअं पुण पारिहासयं होइ ।
उदेहगणस्सेए, उच्च कुला हुंति नायव्वा ॥ २ ॥ ”
थेरोहितो षं सिरियुत्तेहितो हरियसगोत्तेहितो इ-त्थं षं चारणगणे नामं गणे णिग्गए । तस्स षं इमाओ चचारि साहाओ, सच य कुलाइं एवमाहिज्जंति । से किं तं साहाओ ? । साहाओ एवमाहिज्जंति । तं जहा-हारिअ-माहागारी, संकासिआ, गवेपुआ, वज्जनागरी । सेचं माहा-ओ । से किं तं कुलाइं ? कुलाइं एवमाहिज्जंति । तं जहा-
“ पदमित्य वत्थसिअजं, वीपं पुण पीइथिअअं होइ ।
तइअं पुण हासिअजं, चउत्थयं पूसमिअिअं ॥ १ ॥
पंचमं मालिअजं, उअं पुण अज्जवेअं होइ ।
सचमयं कएहमइं, सच कुला चारणगणस्स ॥ २ ॥ ”
थेरोहितो षं भदजमहितो जारहायसगोत्तेहितो एत्थं षं उहुपादिगणे नामं गणे णिग्गए । तस्स षं इमाओ च-चारि साहाओ, तिअि कुलाइं एवमाहिज्जंति । से किं तं साहाओ ? । साहाओ एवमाहिज्जंति । तं जहा-चंभिज्जि-या, जदिज्जिया, काकोदिआ, मेहलिया । सेचं साहा-ओ । से किं तं कुलाइं ? कुलाइं एवमाहिज्जंति । तं जहा-

“ जइजसिअ तह जहगु-त्तिअं तइअं च होइ जमजइं ।
एयां उकुवाचिय-गणस्स तिअेव य कुलां ॥ १ ॥ ”
थेरोहितो षं कामिअिहितो इत्थं षं वेमवाचियगणे नामं गणे निग्गए । तस्स षं इमाओ चचारि साहाओ, चचारि कुलाइं एवमाहिज्जंति । से किं तं साहाओ ? । साहाओ एवमाहि-ज्जंति । तं जहा-मावत्थिया, राजपालिया, अंगरिज्जिया, खमलिया । सेचं साहाओ । से किं तं कुलाइं ? कुलाइं एवमाहिज्जंति । तं जहा-

“ गणिअं मेहिण काम-दिअं च तह होइ इंदपुरं च ।
एयाइं वेसवाचिय-गणस्स चचारि उ कुलां ॥ १ ॥ ”
थेरोहितो षं इसियुत्तेहितो काकंदिअिहितो वासि-द्वस्सगोत्तेहितो एत्थं षं मायवगणे नामं गणे निग्गए । तस्स षं इमाओ चचारि साहाओ, तिअि य कुलाइं एवमाहिज्जं-ति । से किं तं साहाओ ? । साहाओ एवमाहिज्जंति । तं जहा-कामविज्जिया, गोअभिज्जिया, वासिद्विआ, सोराद्विआ । सेचं साहाओ । से किं तं कुलाइं ? कुलाइं एवमाहिज्जंति । तं जहा-
“ इसियुत्तिय-उत्थ पदमं, वीपं इसिद्विअं अं सुणेअव्वं ।
तइयं च अजिअयं, तिअि कुला मायवगणस्स ॥ १ ॥ ”

धेरैहिंती एं सुद्धियसुप्यन्धियुद्धैहिंती कोन्धियकाकंदैहिंती
 क्क्यावचसगोचेहिंती इत्यं नं कोन्धियगणे धामं गणे निग्गए ।
 तस्स एं इमाओ चचारि साहाओ, चचारि कुसाई च एवमा-
 हिज्जंति । से किं तं साहाओ ? । माहाओ एवमाहिज्जंति । तं
 जहा--“उच्चानागारि विज्जा-हरी य वदरी य मज्जिमिष्ठा य ।
 कोन्धियगणस्स एवा, दुबंति चचारि साहाओ ॥१॥” सेचं
 साहाओ । से किं तं कुसाई ? । कुलाई एवमाहिज्जंति । तं जहा-
 “पढमित्थ बंभस्सिज्जं, विडंयं नामेण नत्थस्सिज्जं तु । तदंयं पुण
 बाणिज्जं, चउत्तयं पएहवाहवणं ॥१॥” धेराणं सुद्धियसुप्य-
 न्धियुक्ताणं कोन्धियकाकंदगाणं क्क्यावचसगोचाणं इमे
 पंच धेरा अंतेवासी अहावच्चा अभिन्नाया ह्येत्वा । नं जहा-
 धेरे अज्जदंदिणे विधगंये, धेरे विज्जाहरोवालां कासव-
 गुत्ते एं, धेरे इस्सिदत्ते, धेरे अरिहदत्ते । धेरेहिंती नं पिणगंये-
 हिंती एत्यं एं मज्झिमा साहा निग्गया, धेरेहिंती एं वि-
 ज्जाहरोवालेहिंती कासवगोत्तेहिंती एत्यं एं विज्जाहरी
 साहा निग्गया । धेरस्स एं अज्जदंदिस्सत्त कासवगुत्तस्स
 अज्जदिणे धेरे अंतेवासी गोयमसगोत्ते । धेरस्स एं अज्ज-
 दिग्गस्स गोयमसगुत्तस्स इमे दां धेरा अंतेवासी अहावच्चा
 अभिन्नाया ह्येत्वा । तं जहा-धेरे अज्जसंतिसेणिए मादर-
 सगुत्ते, धेरे अज्जसीहगिरी जाईसरे कोसियगोत्ते । धेरेहिं-
 ती नं अज्जसंतिसेणिएहिंती मादरसगोत्तेहिंती एत्यं एं
 उच्चनारी साहा निग्गया । धेरस्स एं अज्जसंतिसेणियस्स
 मादरसगोत्तस्स इमे चचारि धेरा अंतेवासी अहावच्चा अभि-
 न्नाया ह्येत्वा । तं जहा-धेरे अज्जसेणिए, धेरे अज्जतावसे,
 धेरे अज्जकुबरे, धेरे अज्जसिपालिए । धेरैहिंती एं अज्ज-
 सेणिएहिंती एत्यं एं अज्जसेणिया साहा निग्गया । धेरे-
 हिंती एं अज्जनावसेहिंती एत्यं एं अज्जतावसी साहा
 निग्गया । धेरैहिंती नं अज्जकुबरेहिंती एं इत्यं एं अज्ज-
 कुबरा साहा निग्गया । धेरैहिंती अज्जसिपालिएहिंती इत्यं
 एं अज्जसिपालिया साहा निग्गया । धेरस्स एं अज्ज-
 सीहगिरिस्स जाईसरस्स कोसियगुत्तस्स इमे चचारि धेरा
 अंतेवासी अहावच्चा अभिन्नाया ह्येत्वा । तं जहा-धेरे
 धणगिरी, धेरे अज्जवहरे, धेरे अज्जमविए, धेरे अरिहदिन्ने ।
 धेरैहिंती एं अज्जसमिएहिंती गोयमसगुत्तेहिंती इत्यं एं
 बंजदीविया साहा निग्गया । धेरैहिंती नं अज्जवहरेहिंती
 गोयमसगोत्तेहिंती इत्यं एं अज्जवहरी साहा निग्गया । धेरस्स
 एं अज्जवहरस्स गोयमसगुत्तस्स इमे विन्नि धेरा अंतेवा-
 सी अहावच्चा अभिन्नाया ह्येत्वा । तं जहा-धेरे अज्जव-
 हरेसेणे, धेरे अज्जपउमे, धेरे अज्जसरे । धेरैहिंती एं अज्ज-
 वहरसेणेहिंती इत्यं एं अज्जनाहली साहा निग्गया ।

धेरैहिंती एं अज्जपउमेहिंती अज्जपउया साहा नि-
 ग्या, धेरैहिंती नं अज्जसरेहिंती इत्यं एं अज्ज-
 जवसी साहा निग्गया । धेरस्स एं अज्जसरेहस्स क्क्य-
 सगुत्तस्स अज्जपुमिगिरी धेरे अंतेवासी कोसियगुत्ते । धेरस्स
 एं अज्जसुसगिरिस्स कोसियगुत्तस्स अज्जफग्गुमिसे धेरे
 अंतेवासी गोयमसगुत्ते । धेरस्स एं अज्जफग्गुमिसेत्तस्स
 गोयमसगुत्तस्स अज्जवणगिरी धेरे अंतेवासी वा-
 सिद्धसगोत्ते । धेरस्स एं अज्जवणगिरिस्स वासिद्धस-
 गोत्तस्स अज्जसिवचूई धेरे अंतेवासी कुक्कस्सगुत्ते ।
 धेरस्स एं अज्जसिवचूईस्स कुक्कमगोत्तस्स अज्ज-
 जदे धेरे अंतेवासी कासगुत्ते । धेरस्स एं अज्ज-
 जदस्स कासगुत्तस्स अज्जजक्कले धेरे अंतेवासी का-
 सवगोत्ते । धेरस्स एं अज्जजक्कलेत्तस्स कासवगुत्तस्स
 अज्जसरे धेरे अंतेवासी कासवगोत्ते । धेरस्स एं
 अज्जसरेहस्स कासवगोत्तस्स अज्जजनागे धेरे अंतेवासी
 गोयमसगुत्ते । धेरस्स एं अज्जजनागस्स गोयमसगो-
 त्तस्स अज्जजह्दिणे धेरे अंतेवासी वासिद्धमगुत्ते ।
 धेरस्स एं अज्जजह्दिल्लस्स वासिद्धमगोत्तस्स अज्जजि-
 एदू धेरे अंतेवासी मादरसगोत्ते । धेरस्स एं अज्ज-
 वियाहस्स मादरसगोत्तस्स अज्जकालए धेरे अंतेवा-
 सी गोयमसगोत्ते । धेरस्स एं अज्जकालियस्स गोय-
 मसगोत्तस्स इमे उवे धेरा अंतेवासी गोयमसगोत्ता-धेरे
 अज्जसंपलिए, धेरे अज्जजदे । एप्पि एं उण्हं धेराए
 गोयमसगुत्ताए अज्जवुद्धे धेरे अंतेवासी गोयमसगुत्ते ।
 धेरस्स एं अज्जवुद्धस्स गोयमसगोत्तस्स अज्जसंघपालिए
 धेरे अंतेवासी गोयमसगोत्ते । धेरस्स एं अज्जसंघपा-
 लियस्स गोयमसगोत्तस्स अज्जहत्थी धेरे अंतेवास-
 कासवगुत्ते । धेरस्स एं अज्जहत्थिस्स कासवगोत्तस्स
 अज्जधम्म धेरे अंतेवासी सुच्चयगोत्ते । धेरस्स एं
 अज्जधम्मस्स सुच्चयगोत्तस्स अज्जसीह धेरे अंतेवा-
 सी कासवगुत्ते । धेरस्स एं अज्जसीहस्स कासवगु-
 त्तस्स अज्जधम्म धेरे अंतेवासी कासवगुत्ते । धेरस्स
 एं अज्जधम्मस्स कासवगोत्तस्स अज्जसंदिणे धेरे
 अंतेवासी ।

“ वंदामि फग्गुमिचं, च गोयमं धणगिरिं च वासिद्धं ।
 कुक्कं सिवचूई पि य, कोसिय वुज्जंतं काह्दं य ॥१॥
 तं बंदिक्कणं मिरसा, भदं वंदामि कासवमगुत्तं ।
 नत्तं कासवगुत्तं, रक्कं पि य कासवं धे ॥२॥
 वंदामि अज्जनागं, च गोयमं जेहिंत्तं च वासिद्धं ।
 विएदुं मादरगुत्तं, कालगमवि गोयमं वंदे ॥३॥

गोयमगुत्तकुमारं, संपलितं तद्वय भद्रं वंदे ।
 धेरं च अज्जनुं, गोयमगुत्तं नमसासि ॥ ४ ॥
 तं वंदिऊण मिरसा, धिरसत्तचरित्तनाणसंपन्नं ।
 धेरं च संयवात्तिय-कासवगुत्तं पणिववापि ॥ ५ ॥
 वंदापि अज्जहारिणं, च कामवं संतिसामरं धीरं ।
 गिम्हाण पदमामसे, कालगयं चैव सुत्तरस ॥ ६ ॥
 वंदापि अज्जधम्मं, च सुठवयं सील्लज्जत्तिसंपन्नं ।
 जस्म (स) निक्खमणे देवो, ज्जत्तं वरमुत्तमं वड्ड ॥ ७ ॥
 हत्थं कासवगुत्तं, धम्मं सित्ताहगं पणिववापि ।
 सीहं कासवगुत्तं, धम्मं पि अ कासवं वंदे ॥ ८ ॥
 तं वंदिऊण मिरसा, धिरसत्तचरित्तनाणसंपन्नं ।
 धेरं च अज्जनुं, गोयमगुत्तं नमसासि ॥ ९ ॥
 मित्तमद्वसंपन्नं, उवउत्तं नाणदंमणुचरित्ते ।
 धेरं च नंदिंत्थं वि य, कासवगुत्तं पणिववापि ॥ १० ॥
 तत्तो अ धिरचरित्तं, उत्तममम्मत्तमत्तसंजुत्तं ।
 देवस्सिमात्तिसमासमणं, मादरगुत्तं नमसासि ॥ ११ ॥
 तत्तो अणुओगधरं, धीरं महामगरं महासत्तं ।
 धिरगुत्तसमासमणं, वत्तमगुत्तं पणिववापि ॥ १२ ॥
 तत्तो अ नाणदंमण-चरित्तवत्तनुत्तिअं गुणमद्वंत्तं ।
 धेरं कुमारधम्मं, वंदापि गत्तिं गुणोत्तये ॥ १३ ॥
 सुत्तत्थरवणभरिणं, स्वप्पदमद्ववगुत्तयोद्धं संपणे ।
 देविस्सिल्लमासमणे, कासवगुत्ते पणिववापि ॥ १४ ॥
 करणं ४ कण ।

धविरोपपाइय-स्यधविरोपपातिक-पुं० । स्याधिरा आत्मार्योऽऽदि-
 शुरुवत्तात् आत्मार्योपेण शीलदोषेणावह्नाऽऽदिभिर्योपहृतीत्वे-
 चशोऽऽ, स पव वा स्याधविरोपपातिकः । दशा० २ अ० । स्या० ।
 पछसमाधिस्थे, आ० क० ४ अ० । दशा० । आ० न्यु० ।

धवी-स्त्री० । देवो-प्रसेविकायाम्, दे० ना० ५ वर्गं २५ गथा ।

धस-पुं० । देशी-विस्तीर्णधेयु, दे० ना० ४ वर्गं २५ गथा ।

धट्ट-पुं० । देशी-निष्पे, दे० ना० ४ वर्गं २५ गथा ।

धाइणी-स्यायिनी-स्त्री० । प्रतिवर्षविज्रनकालिायाम्, स्या-
 विन्धो नाम बडवात्सा उच्यन्ते वर्षे वर्षे विजावन्ते याः ।
 वृ० ३ उ० ।

धाऊण-स्थित्वा-अव्य० । गनेनिष्पेत्थेत्थं, प्रा० ४ पाद ।

धाण-स्थान-न० । " स्थः ता-यक-विट्ट-निरप्याः " ॥ ८ । ५ ।
 १६ ॥ इति स्याधातोछादेशो बाहुलकत्वात् । प्रा० ४ पाद ।

धाणुत्त-स्थाननियुक्त-त्रि० । स्यामे पदे नियुक्ताः स्थान-
 नियुक्ताः । प्रवर्तकस्थधिरगणवच्छ्रुत्ताऽऽस्थेषु पदस्थर्माता-
 येषु, वृ० १ उ० ।

धाणय-देशी-न० । आलाबाले, दे० ना० ५ वर्गं २७ गथा ।

धाणविसेस-स्थानविशेष-पुं० । आसविशेषे, विद्यो० ।

धाणाणित्त-स्थाननियुक्त-त्रि० । सामान्यसाधुषु, वृ० १ उ० ।

धाणु-स्याणु-पुं० । " स्याणावहरे " ॥ ७ । २ । ७ ॥ इति हरे-
 ऽथे स्यस्य न कः । प्रा० २ पाद । हरे, सिद्धे, को० । स्वप्ने,
 स्या० ४ उ० २ उ० । कौलकं, विद्यो० ।

धाम-स्यामन्-न० । धीयं, वृ० १ उ० । " जोषो धीरियं धाम् " ।
 इयंकार्याः । आ० म० १ अ० २ अण्ड । आ० न्यु० । नि० न्यु० ।
 पं० सं० । क्रियायाम्, (ग०) सामर्थ्ये, ग० १ अ० । सूत्रा-
 प्राणे, शारीरबलयुक्ते, धा० ० । ह्रा० । पि० । स्या० । बलव-
 ति, त्रि० । नि० न्यु० १ १ उ० । विस्तीर्णायेषु, दे० ना० ४ वर्गं
 २५ गथा ।

धामरं-स्यामवत्-त्रि० । स्याम वत्तं, तदस्य संयमविषयप्रसूती-
 ति स्यामवत् । अणु० २ अ० । शीनाऽऽतपाऽऽदिसदं प्रति
 सामर्थ्येति, उच्य० २ अ० । म्मोबलयुक्ते, (बल०) धैर्ययुक्ते,
 उच्य० २ अ० ।

धामवहाराविजड-स्यामापहाराविमुक्त-त्रि० । अविश्रुतबल-
 धीयं, वृ० १ उ० ।

धार-पुं० । देशी-घने, दे० ना० ५ वर्गं २७ गथा ।

धाल-स्याल-न० । मष्टे, भ० १ ५ श० । पाकपात्रे च । आत्मा०
 २ भु० १ भु० १ अ० १ उ० । रा० ० ० ॥

धाहइ-स्याहत्त-पुं० । श्रुतीभाषणे चानप्रसभेदे, नि० १ भु०
 १ वर्गं ७ अ० । श्रौ० । म० ।

धाहाणय-स्याहाणय-न० । स्थानं वृद्धं तत्पानकमिष-
 दाहोपशमदेनुत्तान् स्थालयानकम् । आर्जाधिकानामकस्वनी-
 ये स्थालके, भ० १ ५ श० ।

धाही-स्याही-स्त्री० । बलायाम्, जी० ३ प्रति० २ उ० । पि-
 उर्ध्वाम्, स्या० ३ डो० १ उ० । म० प्र० । आ० म० ।

धाहोपाग-स्याहोपाक-त्रि० । स्यादध्यासुखाय पाको बस्य
 तस्याहोपाकम् । स्यादधोपके, स्या० । " धाहोपागसुखं मण्डलं
 प्रोच्यते " । स्याहोपिउरी, तस्यापाको यस्मत्तथा । अस्वभ हि
 पकप्रयत्नं वा न तथाविधं स्यादधोपके विशेषणमिति । शुकं यक-
 दोषवर्जितं, स्याहोपाकं च तच्छुद्धं स्याहोपाकेन वा शुक्मिति
 विवदः । स्या० ३ उ० । १ उ० ।

धाववा-स्यावत्या-स्त्री० । धारवर्तावासिन्ध्यां स्वामकवातायां
 शृदपतिकायाम्, आ० १ भु० ४ अ० ।

धाववापुत्त-ध्यापत्यापुत्र-पुं० । स्यापत्यावाः शृदपतिकायाः
 सुते, ह्रा० १ भु० ४ अ० ।

तचकल्पना-

जंठु ! तेषु कात्रेण तेषु समर्थं वारवई गामं नयरी
 होत्याः पाईणपदीनायाया तुदीणदाहिणवित्थिष्ठा नव-
 जोयणवित्थिष्ठा दुवाससतोपणाऽऽवामा धणवईमग्निष्ठा-
 या चाभीयवपररागारा याणामपिपंचवणक(वि)नीयव-

सोहिवा अस्मयापुरीसंकासा पमुद्दयपकीडिया पक्वत्तं देव-
 भोगभूवा । तीसे थं वारवईए नयरीए वरिया उचरपुर-
 च्छिमे दिसीजाए रेवतगे छामं पक्वए होत्या ; तुंगे ग-
 गणतस्मगुल्लैतासिहरे छायाविहुउत्तुअमलयावद्विप-
 रिगते हंसमिगमयूरकौचनारसचक्रवायमणसारकोऽस्स-
 कुलोवैए अणमगतककगविचरउत्तरपावयपभारसिह-
 रपउरे अचरगणदेवमंथचारविउजाद्वरभिहुत्तुसंकिण्णे
 निच्चत्तयणए दसारनवीरपुरांसतेलोक्कवलवगाणं, सोमे
 सुभगे विपइंसणे सुक्खे पासारीए दरिमणीए अजिक्खे प-
 ण्ठिक्खे । तस्स थं रेवयगस्स पक्वयस्स अदूरमाभंते पत्य थं
 नेदणवणे छामं उजाणे होत्या ; सक्कभ्रां य पुप्फकस्स-
 मिक्खे उरुमे थंदणवणपपासं पासारीए । तस्म थं ठजाण-
 स्म बहुपक्कदेसभाए सुरप्पिए छामं जक्कवायणे होत्या,
 दिक्खे वक्खभ्रां । तत्थ थं वारवईए णगरीए कएई नामं वा-
 सुदेवे राया परिवसति । से थं तत्थ समुद्विजयपामोक्कत्ताणं
 दसएई दसागए वस्सदेवपामोक्कत्ताणं पंचएई महावीराणं
 लगमेणपामोक्कत्ताणं सोस्ससएई राइसइस्साणं पञ्जुल-
 पामोक्कत्ताणं अक्कुटाणं कुमारकोमीणं संवपामोक्कत्ताणं
 सद्धीणं उरुईतसाइस्सणीं वीरसेणपामोक्कत्ताणं पक्कीसाए
 वीरसइस्सीणं महामेणपामोक्कत्ताणं उप्पष्वाए वलवगासा-
 इस्सीणं रुपिपणपामोक्कत्ताणं बचीसाए मडिस्सामाइस्सीणं
 अण्णगमेणपामोक्कत्ताणं अण्णेगानं गणियासाइस्सीणं अण्ण-
 सिं च वरुणं राईसरतस्सन्न ० जाव सत्थवाह्णपजिईणं वेयह-
 गिरिसागरपेरंतस्स दाहिणह्जजरह्स्स य वारवईए णगरी-
 ए आइवचं ० जाव पालेमाणं विहरति । तत्थ थं वारव-
 तीए खयरीए थावच्चा छामं गाढावतिथी परिवसति ।
 अद्दा ० जाव अपरिज्जा । तीसे थं थावच्चाए गाढा-
 वतिणीए पुत्ते 'थावच्चापुत्ते' छामं सत्थवाह्णदारए होत्या,
 सुक्कमासपाणिपाए ० जाव सुक्खे । तए थं सा थावच्चा गा-
 हावइथी तं दारगं साइरेगअट्टवाससयं जाणित्ता सोहणंसि
 तिदिकरएणक्कलत्तमुद्दुचंसि कस्साऽऽपरियस्स उवणंति ० जाव
 भोगमपरत्तं जाणेवा बचीसाए बालियाणं एगदिवमेण पा-
 णि गिएढावेइ, बचीसाभ्रो दाभ्रो ० जाव बचीसाए इभक्कु-
 लवाडियाहिं सद्धि विपुल्ले सएदरसरस्सकवमंथे ० जाव थं-
 जमाणं विहरति । तए थं कालेणं तेणं समएणं अरिहा
 अरिद्विजेपी सो चैव वक्खभ्रां-दसथणुस्सेई नीलुप्पस्सगव-
 लमुलियअयसीकुमुमवगसे अट्टारसएहिं समणसाइस्सीहिं सद्धि
 संपरिचुंइ च्चालींसं अजियासाइस्सीहिं सद्धि संपरिचुंइ पुन्नाणुपुंवि च्चरमाणे ० जाव जेणव चारवती खगरी
 जेणव रेवयगे पक्वए जेणव गंदवणवउजाणं जेणव सुरप्पिय-

स्स जक्खस्स जक्कत्तायतणे जेणव असोगकरपावचे तेणव
 उवागच्छइ, उवागच्छइत्ता अहापदिरुक्कं उगई उगिण्डित्ता
 संजमेणं तवसा अण्णपणं जावेमाणे विहरति । परिसा थि-
 ग्गया, धम्मो कहिओ । तए थं से कएई वामुदेवे इमींसं
 कहाए सद्धेइ मयाणे कोडुंविपपुरिसे सहावेति, सहावेइत्ता
 एवं वयासी-स्त्विपामेव जो देवाणुपिया । सुहम्माए सभा-
 ए मेघोषरसिथं गंभीरे महुरसई कोमुईयं भेरिं तालोह । तए
 थं ते कोडुंविपपुरिसा कएइणं वामुदेवणं एवं वुत्ता समाणा
 इत्तुट्ठा ० जाव मत्थए अंजलिं कहु एवं वयासी-सामी ।
 तह थि ० जाव पदिसुणंति, पदिसुणेत्ता कएइस्स वामुदेवस्स
 अंतियाओ पडिनिकल्मंति, पदिनिकल्मइत्ता जेणव सुहम्मा
 सजा जेणव भेरी तेणव उवागच्छंति, उवागच्छइत्ता तंमे-
 घोवरसियगंभीरं महुरसई कोमुईयं भेरिं तालोह । ततो थि-
 च्चमहुरगंजीरपदिसुमुणं वि वसारइएणं वलाहएणम-
 णुरसिथं भेरीए । तए थं तीसे कोमुईयाए भेरीए तालिया-
 ए ममाणीए वारवईए नयरीए नवजोखवित्थिष्साए दुवा-
 लमजोअणाऽऽयामाए संपादगतितगउक्कचक्कंदरदरीप-
 विवरकुहरगिरिसिहरणगोपुरपासायदुवाभरणदेवउल-
 पडिस्सुयासयसइस्समं कुत्तं सई केरमाणा वारवई नयरीं
 सत्तिजतरियावाहिरिणं सक्कभ्रां समंता से सरे विपसरित्था ।
 तए थं तीसे वारवतीए नयरीए नवजोअणवित्थिष्साए दुवा-
 लमजोअणाऽऽयामाए समुद्विजयपामोक्कत्ता दस दसारो
 जाव गणियासइस्साए कोमुईयाए जेरीए सई मोच्चा नि-
 सस्म इत्तुट्ठा ० जाव एहाया आविच्छवगारियपद्मद्वामकत्तावा
 अइयवयचंइणोकिण्णखगामसरीरा अण्णेगइया ह्यगयर-
 हसीयासंदमाणी अण्णेगइया पावविहारचारंणं पुरिसवग्गुरा
 परिकिलत्ता कएइस्स वामुदेवस्स अंतियं पाउम्भवित्था ।
 तए थं से कएई वामुदेवं समुद्विजयपामोक्कत्ते दसदमारं
 जाव अंतियं पाउम्भवमाणे पासित्ता इत्तुट्ठे ० जाव कोडुंवि-
 पपुरिसे सहावेति, सहावेइत्ता एवं वयासी-स्त्विपामेव भो
 देवाणुपिया । चाउरं गिण्णं सेणं सज्जेइ, विजयं च गंचहत्थि च
 ववट्टवइ । ते वि तदेव उवट्टवेत्ति ० जाव पञ्जुवासंति । थाव-
 च्चापुत्ते थिणिग्गए, जहा मेढो, तदेव पम्मं सोच्चा निसम्मजे-
 णेव थावच्चा गाढावइणं । तेपेव उवागच्छइ, उवागच्छइत्ता
 पायगइणं करेति, जहा मेइस्स तदा चैव थिण्वेयणा, जाहे
 नो संच्चाएति विसयाणुत्तोमाहि य विसयपडिक्कूलाहि य वरुहि
 आववणाहि य पणवणाहि य विणवणाहि य सक्कवणाहि य
 आग्रविचए वा थ, ताहे अकामिया चैव थावच्चापुत्तस दारग-
 स्स निकल्ममणामुमणित्था । तए थं सा थावच्चा गाढावइणं
 आसणाओ अक्कुट्ठि, अक्कुट्टइत्ता महत्तं महत्तं मरिहं

रायारिहं पाहुनं गेएहति, गेएहत्ता मित्तणाइंजाव संपरि-
बुद्धा जेणव कएहस्स बासुदेवस्स भवाणवरणं बुद्धवारसेभाए
तेणव उवागच्छति, उवागच्छत्ता पभिरहारदसिएणं म-
ग्गेणं जेणव कएहं बासुदेवे तेणेव उवागच्छति, उवागच्छत्ता
करयलं वच्चावेति, वच्चावेत्ता तं महत्थं महरिहं रायारिहं
पाहुनं च उवयेति, उवयेत्ता एवं वयासी-एवं खलु देवा-
णुपिया । मम एगे पुत्ते धावच्छापुत्ते णामं दारए इहं कंतं
जाव से थं संसारजन्तव्विग्गे इच्छति अरहत्थो थं अरह्ति-
नेमित्तं जाव पव्वइत्तए, अहं थं णिकलमणसकारं करंमि,
तं इच्छामि थं देवाणुपिया । धावच्छापुत्तस्स निकलममा-
णस्स उल्लभउरुक्कामराओ वि दिग्गाओ । तए थं से कएह
बासुदेवे धावच्छागाहावइणं एवं वयासी-अत्थाहि थं तुमं
देवाणुपिया । सुणिव्वुया वीसत्था, अहं थं सययव धाव-
च्छापुत्तस्स दारगस्स निकलमणसकारं करिस्सामि । तए थं
से कएहं बासुदेवे चाठरंमिणीए सेणाए विजयं हत्थिर-
यणं दुरुद्धे समागे जेणव धावच्छाए गाहावतिणीए जवणे
तेणव उवागच्छइ, उवागच्छइत्ता धावच्छापुत्तं एवं वया-
सी-मा थं तुमं देवाणुपिया । सुंवे भविष्या पव्वहि, सुं-
जाहि थं देवाणुपिया । विपुत्ते माणुस्सए कामभोगे मम वा-
लुक्कयायापरिगहिए, केवलं देवाणुपियस्स अहं नो संबा-
एमि वाउक्कयं उवरिमेणं गच्छमाणं निवारत्तए, अण्णं
देवाणुपियस्स जो किंचि वि आबाहं वा पवाहं वा उ-
प्पाएइ, तं सव्वं निवारत्तए । तए थं धावच्छापुत्ते कएहं थं
बासुदेवेणं एवं बुत्ते समागे कएहं बासुदेवं एवं वयासी-
जइ थं तुमं देवाणुपिया । ममं जीविंयंतकरणं मच्च एउज-
माणं निवारत्तिसि, जं वा सरीरत्तं विणासिणं सरीरं अ-
वइयमाणि निवारत्तिसि, तए थं अहं तव बाहुक्कयापरि-
गहिए विउल्ले माणुस्सए कायजोगे जुजमाणे विहरामि ।
तए थं से कएहं बासुदेवे धावच्छापुत्ते एवं बुत्ते सया-
णं धावच्छापुत्तं एवं वयासी-एएणं देवाणुपिया । उरति-
कपाणिजा थो खलु सक्का सुव्विण्णारि देवेण वा दा-
वेणव वा निवारत्तए, णधत्थं अप्पणो कम्मकस्सएणं । तए
थं से धावच्छापुत्ते कएहं बासुदेवं एवं वयासी-जइ थं एए
दुरतिकपाणिजा थो खलु सक्का जाव णधत्थं अप्पणो
कम्मकस्सएणं, तं इच्छामि थं देवाणुपिया । अग्गाणमिच्छत्त-
अविरइकपायमंचियस्स अप्पणो कम्मकस्सयं करत्तए । तए
थं से कएहं बासुदेवे धावच्छापुत्ते एवं बुत्ते समागे को-
हुंविषपुरिते सदावेति, सदावेइत्ता एवं वयासी-गच्छइ थं
तुम्हे देवाणुपिया । वारवइए खपरिए सिंघाडगणिगचउक्क-
चचरणं जाव महापट्टेसु हत्थिस्संवरगया भइया भइया

सदेणं उग्गोसेमाणा उग्गोसेमाणा उग्गोसणं करेइ । एवं
खलु देवाणुपिया ! धावच्छापुत्ते संसारजन्तव्विग्गे भीए
जन्मणजराभरणं इच्छति अरहत्थो अरिहन्नेमित्तं अतिए
मुंके भविष्या पव्वइत्तए । जो खलु देवाणुपिया । राया वा
जुवराया वा देवी वा कुमारे वा ईसरे वा तत्तरे वा को-
हुंविषपुरिसा मादंविषइउजसेहिसिणावइसत्थयारे वा धाव-
च्छापुत्तं पव्वयंतमणुपव्वयति, तस्स थं कएहं बासुदेवे
अणुत्तापति, पच्छाऽऽपुरस्स वि य से मित्तणाइजोगवत्तमं
वट्टयाणी पभिरवति चि कहु पोमेणं पोमेइं जाव पोमंति ।
तए थं धावच्छापुत्तस्स अणुत्ताएणं पुरिससहस्सं निकलम-
णाभिमुद्धं एहायं सव्वानंकारविउत्तियं पत्तेयं पत्तेयं पुरि-
सनहस्सवाहिणं सु सिविषामु लुद्धं समाणं मित्तणाति-
परिबुद्धं धावच्छापुत्तस्स अंतियं पाउम्भवित्था । तए थं से
कएहं बासुदेवे पुरिमहस्सं अंतियं पाउम्भवयाणं पावइ,
पावइत्ता कोहुंविषपुरिते सदावेति, सदावेइत्ता एवं वयासी-
जहा वेहइस्स निकलमणाजिसिओ तदेव मीयपीएहं कस्सेहि
एहावेति, एहावेइत्ता तए थं से धावच्छापुत्ते सहस्समु-
रिसोहिं मत्तिं सिविषाए लुद्धे समाणं जाव रवेणं वाग्ग-
ईणपरिं मज्जे मज्जेणं जेणव अरहत्थो अरिहन्नेमित्तं उवा-
गच्छत्तं पढागइयकामं संभति, पाभंतिता विज्जाहरचरणं
जाव पासत्ता सिविषाओ पच्छोहंति । तए थं से कएहं बासु-
देवे धावच्छापुत्तं पुरआं कहु जेणव अरहत्ता अरिहन्नेमी मग्गे
मं चव आजरणं । तए थं धावच्छा गाहावत्तणी इंसक्कव-
णेणं पद्मामएणं आजरणवत्ताइंकारं पट्टिउत्तं, हारवारि-
धारिउत्तमुत्तावल्लपणामाइं अंमृण्णि विणिग्गमुवमाणी
विणिग्गमुवमाणी एवं वयासी-जइ अवं जाया ! पट्टिअवं
जाया ! परिणमवं जाया ! अमित्तं च थं अइत्तं थं पमाइअ-
वं, जामेव दिमिं पाउत्तअ माभंय दिमिं पदियया । तए थं से
धावच्छापुत्ते पुरिसमहस्सं सत्तिं सययव पंचमुट्टियं होयं कर-
इत्तं जाव पव्वइए । तए थं से धावच्छापुत्ते अणुत्ताए जाए
हरियाममिए भामाममिए पणणाममिए आयाणजंयवत्त-
णिकल्लेणाममिए उत्तारपासवणत्तलज्जसंघाणुपारिट्टा-
वणियांसमिए । तए थं से धावच्छापुत्ते अणुत्ताए अरिहत्थो
अरिहन्नेमित्तं तहाक्कणां घेराणं अतिए सायाइयमाइयाइं
चउदपट्टुवत्तं अइत्तजइ, वट्टिहं अतिए सायाइयमाइयाइं । तए
थं अरिहा अरिहन्नेमी धावच्छापुत्तस्स अणुत्ताएणं तं इज्जा-
इयं अणुत्ताएणं महस्सं मीमचाए दत्तवति । तए थं से धाव-
च्छापुत्ते अणुत्ताए अणुत्ता कयाइं अरहं अरिहन्नेमित्तं वंदति,
खंमसइ, उमंसइत्ता एवं वयासी-इच्छामि थं भंते । तुमंभइ
अवभणुत्ताएणं समागे सहस्सं अणुत्ताएणं सत्तिं वट्टिया

जणवयविहारं विहरिष्ये । अहामुहं देवाण्युपिया ! । तए णं से थावच्चापुत्ते अणगारसहस्रेणं सक्किं तेषां उरालेणं उ-
 दग्गेणं पयचेणं पग्गद्धिएणं बहिया जणवयविहारं विहरइ ।
 तेषां काक्षेणं तेषां समएणं सलगपुरे थापिं णग्गरे होत्था । व-
 षओ । तस्म णं सेलगपुरस्स बहिया बत्तरपुरच्छिमे दिसी-
 जाए सुज्झिभागे थापं उज्जाणे होत्था । तस्स णं सेलगपुर-
 स्स सेन्नए णामं रावा होत्था, पत्तमावती देवी, जइए कुमारे
 जुवराया । तस्म णं सेलगस्स पंथगपाभोक्खाणं पंच मंति-
 सथा होत्था; चउग्गिहाए बुक्कीए उवचेए रउजपुरचित्तए
 थापिं होत्था । तए णं थावच्चापुत्ते थापं अणगारं सहस्रेसणं
 अणगारेणं सक्किं जेणेव मेलगपुरं जेणेव सुज्झिजागे
 थापं उज्जाणे तेणेव समोसडे । मेलेए वि राया णि-
 गए । धम्मो कडिओ । धम्मं सोत्था जहा णं देवाण्युपियाणं
 अंतिए बहवे ठग्गा भोगा ंजाव चइत्ता हिरखं विहरंति०
 जाव पवइए, तहा णं नो मंचाएमि पवइच्चेए । तओ णं
 अहं देवाण्युपियाणं अंतिए पंचाणुच्चयं० जाव समणोवापम
 ० जाव अभिगयमीशांते० जाव अण्णाणं भावेभागे विहरति ।
 पंथगपाभोक्खाणं पंच मंतिमथा समणोवासागा जाया । थाव-
 च्चापुत्ते बहिया जणवयविहारं विहरति । तेषां कालेणं
 तेषां ममएणं सोमंथियाणामं खयरो होत्था । वषओ । नी-
 ढासोए उज्जाणे । वषओ । तस्य णं सोमंथियाए जयरीए
 सुदंमणे थापं णग्गरंढी परिवसइ, अइ० जाव अपरिज्जए ।
 तेषां कालेणं तेषां समएणं सुए थापं परिच्चा-
 यए होत्था, रिउच्चेए-जउच्चेए-सांमंवेए-अणव्वणवेए-
 सद्धिनंतकूपने संखमएए इच्छेइ पंचमपंचाणियमजुसं
 सोयमूलयं दमएपयारं परिच्चायमधम्मं दाणयम्मं च
 सोयधम्मं च नित्थाभिमेयं च आवंवेमाणे पणवेमाणे धाउ-
 रचत्तयपरिहियए तित्दंरकुंनियच्छत्तच्छग्गालियाअंकुस-
 पविचित्तियकेमरिहत्थएए परिच्चायमहस्समेणं सक्किं मंपरिजुडे
 जेणेव सोमंथिया णयरी । जेणेव परिच्चायगाऽऽउसडे तेणेव
 उवागच्छइ, उवागच्छइथा परिच्चायगाऽऽउसहंसि भंदाणि-
 कलेवणं करेइ, करेइत्ता संखसमएणं अण्णाणं भावेभागे
 विहरइ । तए णं सोमंथियाए सिधादगबहुज्जाणे अणम-
 षास्स एवं खलु सुए परिच्चायए इह हव्वमाणते० जाव
 विहरति । परिसा णिग्गया । सुदंसणं विणिग्गए । तए णं
 से सुए परिच्चायए तांसे परिसाए सुदंसणस्स य अ-
 षोमिं च बहूणं संखाणं परिकइइ । एवं खलु सुदंसणा ।
 अहं सोयमूलए धम्मं पण्णो । से विं य सोए दुविडे प-
 षत्ते । तं जहा-दव्वसोए य, भावसोए य । दव्वसोए य
 उदएणं, महिवाए य० जावसोए य दव्वेहि य, मंतेहि य ।

जं णं अहं देवाण्युपिया ! किंचि अहं भवति, तं सत्त्वं
 सज्जपुढवीए आग्निपति, तओ पच्छा सुच्छेए वारिणा प-
 क्खालिज्जइ, तओ तं अमुहं सुहंभवइ; एवं खलु जीवा ज-
 लाजिमेयप्युप्याणां अविमेषां सर्गं गच्छंति । तए णं
 सुदंसणे सुयस्स अंतिए धम्मं सोत्था हट्टुत्ते सुयस्स अंतियं
 सोयमूलं धम्मं गिगट्ठेइ, गिगट्ठेइत्ता परिच्चायए सुविजले
 णं असणपाणस्साइमवत्तं पहिलाःजेमाणे० जाव विहर-
 इ । तए णं से सुए परिच्चायए सोमंथियाओ खयरीओ
 णिग्गच्छइ, णिग्गच्छइत्ता बहिया जणवयविहारं विहरइ ।
 तेषां काक्षेणं तेषां समएणं थावच्चापुत्ते थापं अणगारं सह-
 स्सेणं अणगारेणं सक्किं पुव्वाणुपूर्वि चरमाणे गामाणु-
 गामं दूइज्जाणं सुहं सुधेणं विहरमाणे जेणेव सोमंथि-
 या णयरो जेणेव पीलासोए उज्जाणे तेणेव समोसडे । परिसा
 णिग्गया । सुदंसणं वि णिग्गए थावच्चापुत्ते थापं अणगारं
 आयाहिएपयाहिएणं करइ, करइत्ता वंदइ, णमंसइ, ण-
 मंसइत्ता एवं वयासी-तुच्चेणं किंमुदए धम्मं पण्णो ? ।
 तते णं थावच्चापुत्ते सुदंसणेणं एवं बुत्ते समाए सुदंसणं एवं
 वयासी-सुदंसणा । विणयमूले धम्मं पण्णो । से वि य णं
 विणए दुविडे पण्णो । तं जहा-आगारविणए य, अण-
 गारविणए य । तस्य णं जे से आगारविणए, से णं पंच अ-
 णुच्चथाइ, सत्त मिकत्तावयाइ, एगाम्म उवासगपदिमाओ ।
 तस्य णं जे से अणगारविणए से णं पंच महव्वथाइ पण-
 चाइ । तं जहा-सव्वाओ पाणाइवायाओ वेरमणं, सव्वाओ
 सुसावायाओ वेरमणं, सव्वाओ अदिशादायाओ वेरमणं,
 सव्वाओ मेहुणाओ वेरमणं, सव्वाओ परिग्गहाओ वेरम-
 णं, सव्वाओ राइंजोयणाओ वेरमणं० जाव मिच्छादंसणम-
 ष्ठाओ । दम्विडे पक्कलाणे, बारस जिक्खुपिमाओ । इव-
 एणं दुविडेणं थियमूलेणं धम्मं अणुपुव्वेणं षट्ठ क-
 म्मपटीओ ख्वेत्ता होग्गपट्ठणे भवइ । तए णं था-
 वच्चापुत्ते सुदंसणं एवं वयासी-तुच्चेणं सुदंसणा । किं-
 लए धम्मं पण्णो ? । अहं देवाण्युपिया ! सोयमूले धम्मं
 पण्णो० जाव सर्गं गच्छति । तए णं थावच्चापुत्ते सुदंसणं एवं
 वयासी-सुदंसणा । से जहानामए केइ पुरिसे एणं महं हहि-
 रकयं वत्तं हहिराणं चैव धोएज्जा, तए णं सुदंसणा । तस्स
 रुहिरकयस्स वत्थस्स हहिराणं चैव पक्खालिज्जाणस्स
 अत्थि सोहं, नो इण्णे समडे, एवामेव सुदंसणा । तुभं वि
 पाणातिवाएणं० जाव मिच्छादंसणमग्गेणं एत्थि सोहं, ज-
 हा तस्स रुहिरकयवत्थस्स हहिराणं चैव पक्खालिज्जाणस्स
 एत्थि सोहं । सुदंसणा । से जहाणामए केइ पुरिसे एणं महं रु-
 हिरकयवत्तं मज्जियक्खारं अणुत्तिपइ, अणुत्तिपइत्ता पय-

णं* आरुहेति, उष्यं गांहेति, उष्यं गांहेत्ता तन्नो पञ्चा मुद्रेण
 वारिणा धोवेजा, स एषां सुदंसणा । तस्मिन् रहिरक्यवन्त्यस्म
 सज्जियात्तारोणं अणुलिच्छस्स पययं आरुहियस्म उष्यं गांहे-
 यस्म सुच्छं वारिणा पञ्चासज्जियाणास्म सोहं जवइ ? ।
 इत्ता जवइ । एवामेव सुदंसणा । अर्धं पि पाणाइवायनेरमणोणं
 ० नाव मिच्छादंसणमन्नेरमणोणं आरिपि सोह्णी, जहा वि
 तस्म रहिरक्यस्म वत्यस्म ० जाव सुच्छेण वारिणा पञ्चा-
 सज्जियाणास्म अरिपि सोह्णी । तत्तयं हां सुदंसणे संबुच्छे धावन्धा-
 पुत्रं वंदति, णमंसति, णमंसिथा एवं बयासी-इच्छामि णं
 जंते ! धम्मं सोच्चा जाणित्थए ० जाव समणोवासए ० जाव
 अहिगयनीवाजीवे ० जाव पडिस्साजेमोणे विहरति । तए णं
 वस्स सुयस्स परिच्चायगस्स इमीसे कहाए अक्कस्स मया-
 णस्म अयमेथाक्के ० जाव समुपोज्जित्था-एवं त्खु सुदंसणोणं
 सोयमूहं धम्मं विणयहाय विणयमूले धम्मं पवित्रेण, तं
 सेयं त्खु मम सुदंसणस्म दिट्ठिं वामेत्तए, पुणएवि सो-
 यमूले धम्मं आधविचए ि क्खु एवं संपेठेति, मंपेठेतिचा
 परिच्चायगसहस्सेणं सार्द्धं जेयेव सोमंभिया णयरी जेयेव
 परिच्चायगावमेहे तेयेव उवागच्छति, उवागच्छइत्ता परि-
 च्चायगाऽऽवसहंसि अंगनकिस्सेवणं करेति, करेइत्ता धाउर-
 वदत्यपरिहिए पविरत्तरिपरिच्चायगसार्द्धं संपरिवुडे परिच्चा-
 यगाऽऽवसहाभं पदिक्खिलमइ, पदिक्खिलमइत्ता सोगंभि-
 याए णयरीए अक्कं अक्केणं जेयेव सुदंसणस्म गिहे जे-
 खेव सुदंसणे तेयेव उवागच्छइ । तए णं से सुदंसणे तं
 सुयं एज्जायां वासति, वासइत्ता नो अरुभुद्धेति, नो पच्चु-
 गच्छति, नो आवाति, नो परियाणाइ, नो वंदति, तुणियीए
 संबिद्धति । तए णं मे सुए परिच्चायए सुदंसणं अणुच्छुट्ठि-
 यं वासेत्ता एवं बयासी-तुमे णं सुदंसणा । अथया यमे
 एज्जायां वासेत्ता अरुभुद्धेसि ० जाव वंदमि, इयाणं सुदंसणा ।
 तुमं मयं एज्जायां वामेत्ता ० जाव नो वंदइ, तं कस्स णं तुमे
 सुदंसणा । इमेथाक्के विणयमूले धम्मं पवित्रेण ? । तए णं सु-
 दंसणे सुएणं परिच्चायएणं एवं वुत्ते समाणे आमणाओ
 अरुभुद्धेइ. करयस्स ० सुयं परिच्चायणं एवं बयासी-एवं त्खु
 देवाणुपिवा ! अरुहओ अरिह्णेनिमिस्स अंतवामी धाव-
 धापुत्रे णामं अणगारे ० जाव इइमगए, इइ चेव नीलासोए
 उज्जाणे विहरइ, तस्म णं अंतिए विणयमूले धम्मं पदि-
 वणे । तए णं से सुए परिच्चायए सुदंसणं एवं बयासी-तं ग-
 च्छामो णं सुदंसणा ! तव धम्मपरिपस्स धावन्धापुत्रस्म अं-
 तियं वाउभवामो, इमं च णं एयाक्काइ अरुहइ हेठं पसिणाइं
 कारणाइं वागरेणाइं पुच्छामो, तं जइ णं मे से एयाइं अ-
 र्हाइं ० जाव वागरेति, ततो णं अर्धं वंइमि, णमंसमि, अइ

मे ते इमाइं अरुहइं ० जाव नो वागरेइ, ततो णं अर्धं एयाइं
 चेव अरुहइं हेठं हिं निष्पत्तयसिणवागरेणं करिस्सामि ।
 तए णं से सुए परिच्चायगसहस्सेणं सुदंसणेण य सट्ठि-
 या सत्थि जेखेव नीलासोए उज्जाणे जेखेव धावन्धापुत्रे
 अणगारे तेणेव उवागच्छति, उवागच्छइत्ता धावन्धापुत्रं ए-
 वं बयासी-जत्ता जे जंते !, जवणित्तं, अन्वावाहं, फामुयं
 विहारं ? । तए णं धावन्धापुत्रं सुएणं एवं वुत्ते समाणे सुयं
 परिच्चायं एवं बयासी-सुया ! जत्ता वि मे, जवणित्तं वि मे,
 अन्वावाहं वि मे, फामुयं विहारं वि मे । तए णं से सुए
 धावन्धापुत्रं एवं बयासी-मे इत्तं भंते ! जत्ता ! सुया ! जं
 णं मम एणुहंसणचारित्तममंजममाएएहिं जोएहिं जेयणा
 सेयं जत्ता । मे किं तं भंते ! जवणित्तं ? । सुया ! जवणि-
 त्तं जे जे विहे पणने । तं जहा-इंदियजवणित्तं जे य, नोइदि-
 यजवणित्तं य । से किं तं इंदियजवणित्तं ? । सुया ! जं
 णं मम सोइंदियवाक्खिइययाणं इयिवाक्खिइयिवाक्खिइयिवाइं
 निरुवहयाइं वमं वट्ठति मे तं इंदियजवणित्तं । मे किं तं
 णोइंदियजवणित्तं ? । सुया ! जं णं कोइयाणमायालोभस्सीया
 उवमंता नो उदयति से तं नोइंदियजवणित्तं । से इत्तं तं जं-
 ते ! अन्वावाहं ? । सुया ! जं णं मम वाइयपित्थिवांसजिय-
 थिवाइयविवाहोरागायका णो उदरंति से तं अन्वावाहं ।
 से किं तं भंते ! फामुयं विहारं ? । सुया ! जं णं आरामेसु उज्जा-
 णेसु देवउत्सेसु सजायु पयासु इत्थीयुसुपुनविज्जियायु
 बसरीसु पाहिहारियं पीढकजगसिज्जासंथायं ओगिहिइ-
 त्ता णं विहरामि से तं फामुयं विहारं ? । सारिसवया ते भंते !
 किं जक्खेया, अभक्खेया ? । सुया ! सारिसवया जक्खेया वि, अ-
 भक्खेया वि । से क्खेणं जंते ! एवं वुत्ते-मरिसवया ज-
 क्खेया वि, अभक्खेया वि ? । सुया ! सारिसवया वुत्तिहा पय-
 चा । तं जहा-मित्तसारिसवया, धम्मरिसवया । तत्तयं जे
 ते मित्तसारिसवया ते विविहा पयत्ता । तं जहा-सहजाया,
 सहभक्किया, सहसंयुक्कालिया य, ते णं मयणाणं निग्गंथाणं
 निग्गंथाणं अभक्खेया । तत्तयं जे ते चक्खरिसवया जे
 वुत्तिहा पयत्ता । तं जहा-सत्यपरिक्खया य, अमत्यपरिक्खया
 य । तत्तयं जे ते अमत्यपरिक्खया ते समणाणं निग्गंथाणं
 अजक्खेया । तत्तयं जे ते सत्यपरिक्खया ते वुत्तिहा पय-
 चा । तं जहा-फामुया य, अफामुया य । तत्तयं जे जे अ-
 फामुया ते सुया ! नो जक्खेया । तत्तयं जे ते फामुया ते
 वुत्तिहा पयत्ता । तं जहा-जाइया य, अजाइया य । तत्तयं
 जे ते अजाइया ते अभक्खेया । तत्तयं जे ते जाइया ते
 वुत्तिहा पयत्ता । तं जहा-एमणिज्जा य, अणेमणिज्जा य ।
 तत्तयं जे ते अणेमणिज्जा ते णं अभक्खेया । तत्तयं जे
 जे ते एमणिज्जा ते वुत्तिहा पयत्ता । तं जहा-अक्का य,

* सुव्वसुपरि ।

अलक्या य । तत्पथं जे अलक्या ते अयकलेया । तत्पथं जे लक्या ते निर्गन्थायं भकलेया । एएणं अहेयं एया । एवं वृषाई-सरिसवया अकलेया वि, अजकलेया वि । एवं कु-
 लत्या वि भाणियव्या । नवरं इमं शाणचं-इरिथकुसल्या य, यधकुसल्या य । इरिथकुसल्या तिबिहा पयथा । तं जहा-
 कुसलपूया य, कुसलमाउया य, कुसलपूया य । यधकुसल्या तहेव । एवं माना वि । नवरं इमं शाणचं-मासा तिबिहा पय-
 था । तं जहा-कालमासा य, अत्यमासा य, यधमासा य ।
 तत्पथं जे ते कालमासा ते थं दुबालसविहा पयथा । तं जहा-
 सावणे ० जाव असादे । ते थं अजकलेया । अत्यमासा दुबिहा
 पयथा । तं जहा-द्विरधमासा य, मुवधमासा य । ते थं
 अयकलेया । यधमासा तहेव । एगे थं, दुबे जन्, अखेगे जन्, अ-
 कल्पे जन्, अल्पे थं, अरिहिए थं, अयोगजन्पजावयविरे
 जन् ? । सुया । एगे वि अहं, दुबे वि अहं ० जाव अयोगजन्पजा-
 वजविए वि अहं । से केणहेणं भंते । एवं वृषाई-एगे वि अहं ०
 जाव अयोगजन्पजावयविरे वि अहं । सुया । दुबुदयाए एगे अहं,
 पाणदेसलहयाए दुबे अहं, एएसहयाए अकल्पे वि अहं, अ-
 ल्ये वि अहं, अरिहिए वि अहं, उवधोगहयाए अयोगजन्पजा-
 वजविए वि अहं । एत्यं थं से सुए संबुक्के । तए थं थावन्नापुत्रं
 अणगारं वंदइ, थंमंनइ, थंमंसहया एवं वयासी-इच्छामि थं
 भंते । तुज्जे अंतिए केवन्नियसथं थंमं निसावित्तए । थंम-
 कदा भाणियव्या । तए थं से सुए परिच्छायए थावन्नापुत्रस्य
 अंतिए थंमं सोत्था निसम्प एवं वयासी-इच्छामि थं भंते ।
 परिच्छायमसहस्रेण सदिं संपरिबुदे देवाणुपियाथं अंतिए
 भुंके जविथा पवइत्तए ? । अहामुहं देवाणुपिया ! । तन्नो
 उत्तरपुरिच्छंमं दिसीजाए विदंरयाओ ० जाव पाउरत्ताओ
 य एगंते एदेति, एदेइत्ता सयमेव सिहं ठपानंति, ठपाने-
 इत्ता जेणेव थावन्नापुत्रे ० जाव भुंके जविता ० जाव पव-
 इए, सामाइयमाइयां चउइस पुववाइं अइज्जति । तए थं
 थावन्नापुत्रे सुपस्म अणगारसइस्मं सीसत्ताए विहरति ।
 तए थं थावन्नापुत्रे सोमं वियाओ नीलासोयाओ
 ठज्जाणाओ पदिणिकल्पइ, पदिणिकल्पइत्ता बहिंया ज-
 नवयविहारं विहरइ । तए थं से थावन्नापुत्रे अणगार-
 सइस्संथं सत्थिं संपरिबुदे जेणेव पुंवरंए पव्वए तेणेव
 ठवागच्छइ, उवागच्छइत्ता पुंवरंथं पव्वं सण्णिं सण्णिं
 इरुहति, इरुहतित्ता सेयपथमभिगामं देवसंखियायपुदवी-
 सिन्नापट्टं ० जाव पाओपथमं सण्णपथे । तए थं से
 थावन्नापुत्रे नामं अणगारं वृत्थि वासाणि सामयप-
 रिवाभं वाउणिका मासियाए संलेइयाए सत्थिं जत्ताइं
 अणसयाए ० जाव केवलवत्ताणं सयं समुप्याडेवा तन्नो

पच्छा सिक्के बुक्के ० जाव सव्वज्जलपट्टीणे । तए थं से सु-
 ए अएणया कयाइ जेणेव सेसएगुरे णगरे जेणेव सुच-
 जिभागे ठज्जाणे तेणेव समोसरिए । परिसा णिग्गया । से-
 लन्नो वि णिग्गओ, थंमं सोत्था ० जाव देवाणुपिया !
 पंथयपामोक्खाइं पंचमं विसयाइं आपुच्छामि, भंडुवं कुमारं
 रज्जे उवेमि, तन्नो पच्छा देवाणुपियाथं अंतिए भुंके
 भविता अगाराओ अणगारियं पव्वयामि ? । अहामुहं
 देवाणुपिया ! । तए थं से सेसए राया सेसएगुरं णगरं म-
 ज्जं मज्जेणं अणुपविसइ, जेणेव सए गेहे जेणेव वा-
 धिरिया उवइयाणमात्ता तेणेव उवागच्छइ, ठवागच्छइत्ता
 सीहासणे सण्णिसणे । तए थं से सेसए रावा पंथयपामो-
 क्खे पंचमं विसए सहावेति, सहावेइत्ता एवं वयासी-एवं
 खलु देवाणुपिया ! । मए सुयस्म अंतिए थंमं निससे, से
 वि य मे थंमं इच्छिए पदिच्छिए अभिरुए, अहं थं दे-
 वाणुपिया ! संसारभयउन्निग्गो ० जाव पव्वयामि, तुज्जे थं
 देवाणुपिया ! किं करेइ, किं वसइ, किं वा ते हियएइ-
 च्छिए सामन्ते ? । तए थं ते पंथयपामोक्खा पंचमं विसया
 सेसए रायं एवं वयासी-जइ थं तुज्जे देवाणुपिया ! । मं-
 सारा ० जाव पव्वयइ, अइत्ताणं देवाणुपिया ! किं अथे
 आहारे वा, आइने व । अइत्ते वि व थं देवाणुपिया !
 संसारजयउन्निग्गो ० जाव पव्वयामो । जहा थं देवाणुपिया !
 अइत्तं बहुसु कज्जेसु य कारणेसु य ० जाव तइत्ता थं
 पव्वइयाण वि ममयाणं बहुसु ० जाव चक्खु । तए थं से
 सेसए राया पंथयपामोक्खे पंच मं विसए एवं वयासी-जइ
 थं देवाणुपिया ! । तुज्जे संसारभयउन्निग्गो ० जाव पव्वयइ,
 तं गच्छइ थं देवाणुपिया ! । सएसु सएसु कोमुं वसु जइत्तु
 कुहं वमज्जे उवेत्ता पुरिससहस्रवाहियेणाओ सीयाओ
 इरुदा समाया मम अंतियं पाउज्जवइ । ते वि तहेव पा-
 ठज्जं वंति । तए थं से सेसए राया पंचमं विसयाइं पाठज्ज-
 वयाणाइं पासति, पावइत्ता इट्टुत्ते कोहुं वियपुरिसे सहावे-
 इ, सहावेइत्ता एवं वयासी-खियामेव भो देवाणुपिया !
 भंडुवस्स कुमारस्स महत्तं ० जाव रायाजिसेयं उवइवेइ,
 ० जाव अभिसिं वंति, ० जाव राया जाए विहरइ । तए
 थं से सेसए राया भंडुवं आपुच्छामि । तए थं से
 भंडुए राया कोमुं वियपुरिसे सहावेइ, सहावेइत्ता एवं वया-
 सी-खियामेव सेसएगुरं नगरं आसियं ० जाव गंधवादि-
 ज्जं करेइ, काग्गेइ य, एवमाणुलिन्नं पव्वपियइत्ता । तए थं
 से भंडुए राया दोब्बं पि कोमुं वियपुरिसे सहावेइ, सहावे-
 इत्ता एवं वयासी-खियामेव सेसएगुरं रज्जे महत्तं ० जाव
 निवलमयाभिसंयं, जहा मेहस्स तहेव, नवरं पठमावती

देवी अग्निकेसे पदिच्छद्; मन्वे वि पदिग्गहं गहाय मीयं
 दुरूहंति, अबसेमं तदेवञ्जावसामाहयमाइयाइं इकारम अं-
 गाइं आइज्जद्, बहुहिं चउत्थं ० जाव बिहरद् । तए णं से
 सुए सेलगस अणगारस ताइं पंथगपासुक्काइं पंच अ-
 णगारसयाइं सीसचाए वियरद् । तए खं से सुए अणगारे
 अणया कयाइं सेलगपुराओ सुजुभिभागाओ उज्जाणा-
 ओ पकिणिकलमति, पदिणिकलमइत्ता बहिया जणवयावि-
 हारं विहरद् । तए णं से सुए अणगारे अणया कयाइं
 तेणं अणगारसहस्रं सक्किं संपरिवुडे पुव्वाणुपुंवि
 चरमाणे गामाणुगामं विहरमाणे जेणव पुंररीए पव्वए
 ० जाव सिक्का बुक्का सुत्ता अंतगदा । तए णं
 तसस सेलगसस रायारिसिम तेहिं ओंवेहिं प पंतोहिं य
 तुच्छेहिं य लूहेहिं य अरसेहिं य विरनेहिं य सीएहिं य
 उएंहेहिं य कालाःकंतेहिं य पयाणाःकंतेहिं य णिंवे
 पाणभोयणेहिं य पयइसुकुमासस य सुदोचियसस सरी-
 रगंसि बेयाणा पाउभूया उज्जला० जाव उरहियासा, कं-
 दुदाहपिचजरपरिगमयरीरं० जाव बिहरद् । तए णं से मेन्नए
 रायारिसि एणं रोगायंकेणं किये जाए यावि होत्थ्या ।
 तए णं से सेलए रायारिसी अणया कयाइं पुव्वाणुपुंवि
 चरमाणे० जाव जेणव सुजुभिजागे उज्जाणे तेणव विहरद् ।
 परिसा णिगया । मंनुओ वि राया णिग्गओ, सेलगं अण-
 गारं वंदति, नपंसति, पउजुवासति । तए णं मे मंडुए रा-
 या सेलएस अणगारसस सरीरं सुरुं नुक्कं उवसं०
 जाव सक्कावाहं सरोगं पासड. पासइत्ता एवं बयासी-अह
 णं भंते । तुक्कं अहापवचोहिं तिगिच्छएहिं अहापवचंणं
 ओसहजेसज्जभचपाणेशं तिगिच्छं काठंटावेमि, तुक्के णं
 भंते । मम जाणसाहाए सपोसरह, फामुयं एसणिज्जे पी-
 दफलमसिज्जासंधारंणं ओगिणिएहा णं विहरह । तए णं मे
 सेलए अणगारं मंडुयसस रओ एयमहं 'तह' ति पकिणुण्ड ।
 तए णं से मंडुए राया सेलगं रायारिसि वंदति, णंमंसति, ए-
 मंसइत्ता जामेव दिसि पाउभूए तावेव दिसि पकिणए । तए णं
 सेलए रायारिसी कल्लं० जाव जलेंते सभंरुपचोत्रवणणयायाए
 पंथगपायोक्खेहिं पंचहिं अणगारसएहिं सद्धिं मेलगपुर-
 मणुपविसति, जेणव मंडुयसस एएओ जाणसाहाओ तेणव
 उवागच्छड, उवागच्छडका फामुयं पीहं० जाव बिहरद् । तए
 णं से मंडुए राया तिगिच्छए महावेति, सदांविनिचा एवं
 बयासी-तुक्के णं देवाणुपिया । सेलगसस रायारिसिस
 फामुयं एसणिज्जे० जाव तिगिच्छं आउंटेह । तए णं ने ति-
 गिच्छया मंडुएणं रखा एवं तुत्ता समाणा इह तुटा सेल-
 वसम रायारिसिम अहापवचोहिं ओमहजेसज्जभच-

पाणेहिं तिगिच्छं आउंटेति, मज्जापाणयं च उवदिसंति । तए
 णं तसस सेलगसस अहापवचोहिं० जाव मज्जापाणयाए प
 से रोगायंके उवसेते यावि होत्थ्या, इहं० जाव बलियसरीरे
 जाए वगयरोगायंके । तए णं से मेलए तस्मि रोगायंकेमि
 उवसेंमि समाणंसि तेमि विउले अमणं पाणं खाइंम
 साइंम मज्जापाणया ए मुच्छिए गटिए गिक्के अज्जोवबेण
 पासतेय पासतेयविहारी ओमणे ओससविहारी कुम-
 ले कुमीलविहारी पपत्ते पपत्तविहारी संमत्ते संसत्त-
 विहारी उउवक्कीठफलमज्जासंधारए पपत्ते यावि होत्थ्या,
 नो संचाएति फामुयं एसणिज्जे पीठफलं पक्कल्प-
 णिच्चा मंडुयं च रायं आणुच्छिता बहिया जणवयाविहारं
 विहरत्तए । तए णं तेमि पंथगवज्जाणं पंचाहं अणगार-
 सयाणं अणया कयाइं एगओ महियाणं० जाव पुव्वर-
 चावरत्तकालममयंसि थमज्जाणयिं जागरमाणेणं अयपे-
 यास्वत्तं अणयिणए० जाव ममुपज्जन्त्या । एवं खलु सेलए
 रायारिसी चत्ता रज्जे० जाव पव्वडए, विउंजेणं असणं पा-
 णं खाइंम साइंम मज्जापाणया मुच्छिणं नो मंचाएति० जाव
 विहारत्तए, नो खलु कयाइं देवाणुपिया । मममाणं० जाव
 पमत्ताणं विहरत्तए, ते संपे खलु देवाणुपिया । अमहं कल्लं
 सेलयं रायारिसि आणुच्छिता पादिहारिं पीठफलमज्जा-
 संधारयं पक्कल्पणिच्चा मेसयम्म अणगारसस पंथयं अणगारं
 वेयावचकरं उवित्ता बहिया अणुज्जाणं० जाव विहारत्तए,
 एवं संपेडड, कल्लं जेणव सेलए रायारिसी नैसाव उवागच्छिता
 सेलयं आणुच्छिता पादिहारिं पीठफलम० जाव पक्क-
 ल्पणंति, पंथयं अणगारं वेयावचकरं उवित्ते. बहिया० जाव
 विहरंति । तए णं से पंचए अणगारं मेसयम्म रायारिसिम मे-
 ज्जासंधार उवावचकालममयंसि अमहजेसज्जचपाणयाएणं
 अमिन्नाएविणएणं वेयावदियं कंति । तए णं मे सेलए
 रायारिसी अणया कयाइं कचिचचाउममामियंसि विपुल्लं
 अमयं पणं स्वाटं पाटंमं आहापवचोहिं सुवटुं च मज्जा-
 पाणयं पोए पुव्वारवसइत्तकालममयंसि सुटयपुत्ते । तए णं मे
 पंचए कचिचचाउममामियंसि कयकाउमणे देवमियं प-
 णिकेणं पठिकेणं चाउममामियंसि पणिकेणं काठं कामे मेसयं
 रायारिसि स्वागण्डयाए सीमं णं पाएमु मंयट्टेति । तए णं मे
 मेलए रायारिसी पंचणं सीमं णं पाएमु मंयट्टेए समाणे
 आमुरुत्ते० जाव मिमियंसिमाणे उउंटेह, उउंटेहा एवं बयासी-
 मं केणट्टेणं जो । मम अणयिणयिणए० जाव पव्वज्जिए, तेणं
 मम सुहयमुत्तं पाए मंयट्टेति । तए णं पंचए अणगारं से-
 लएणं एवं तुत्ते समाणं जीए तए तमिए करयणं० जाव
 कट्टु एवं बयासी-अहं णं जंते । पंचए सिसमे कयकाव-

स्सग्मे देवसिषं पदिक्कमणं पदिक्कंते चाउत्तमामियं स्वाये-
 माणे देवाणुत्पियं बंदमाने सतिसे षं पापसु संघेत्ति, ते स्व-
 मंतुं मे देवाणुत्पिया । णाइ जुज्जो जुज्जो एवं करणयाए
 षि कहुं सेल्लयं अणुगारं एयमहं ससं विणएणं जुज्जो
 जुज्जो लामंति । तए षं तसस पल्लयं ससं रायरिसिस्स पं-
 थएणं अणुगारेणं एवं वुचस्स अयमेयास्सो० जावसमुए-
 जित्था-एवं सल्लु अहं रउजं च० जाव अोसत्त० जाव उउव-
 द्दपीउ० विहरामि, तं सल्लु षो कण्ठे समणायं वासत्थायं०
 जाव विहरिचए, वं सेयं सल्लु कहं मंतुअं रायं आपु-
 च्छिक्खा पादिक्कारिअं पीडकसममेउजासंभारं पंचवि-
 षिचा पंपएणं अणुगारेणं सत्किं बहिया अणुउजएणं०
 जाव जणवयविहारं विहरिचए, एवं संपहेत्ति, संपहेत्तुचा कहं
 ० जाव विहरइ । एवामेव समवाउसो ।० जाव णिमंथो
 वा णिमंथी वा अोसत्थो० जाव संथारए पपत्ते विहरइ, से
 णं इहलोए चेव बहूणं समणायं बहूणं समणीवं बहूणं
 सावयाणं बहूणं साविवाणं हीअग्निजं संसारो जाणि-
 यत्तो । तए खं ते पंअगवउजा पंच अणुगारसया इपीसे
 कदाए लच्छुद्धा समाणा अणुगमं सहावेइ, सहावेइचा एवं
 बयापी-सेलए रावरिनी पंथएयं बहिया० जाव विहरइ ।
 तं सेयं सल्लु देवाणुत्पिया । अणुइं सेल्लयं रायरिसि उव-
 संपजिन्ता षं विहरिचए, एवं संपहेत्ति, संपहेइत्ता सेल्यं
 रायरिसि उवसंपजिन्ता षं विहरंनि । तए षं ते सेलएया-
 मोक्खला पंच अणुगारसया बहूणि वासाणि सामन्नपरियायं
 पाउणिता जेष्वं पुं करीए पंचए वेण्वं उवागच्छइ, उवा-
 गच्छइत्ता जेह्वं धावच्चापुत्त जेह्वं सिद्धा । एवामेव सम-
 णाउसो । जो निग्गंभो वा णिमंथी वा० जाव विहरइ ।
 ज्ञा० ? धु० ५ अ० ।

(धयावइमइनिम्याय षि) धनपतिवैश्वधायः तन्मत्या नि-
 मंथिता निकपिता, अजकएपुटी शैश्वधवयकपुटी, प्रमुत्तितप्र-
 कीणिता, तद्धासिजनामः प्रमुत्तितप्रकीणिन्त्यात् । ईषत्क उ-
 उजयन्तः (अहज्जाव षि) अहज्जावः (प्रयणसार षि)
 मइजसारिका, अनेकानि तटानि कटकाश्च मइज्जोला यव
 स तथा । (विवर षि) विवरणि च, अजउरआ निजं-
 रविशेषः, प्रयाताश्च भूगवः, आभाराश्च ईषव्वनता निरि-
 देशः, शिखराणि च कूटानि प्रमुत्ताणि यव स तथा; ततः क-
 मंथारयः । अस्सरोगणैरेवसत्तैः, कारणैज्जुत्तारयाऽऽदिनिः
 सावुविशेषोर्विधाधरामिधुमेअ (संकम षि) संकीये आसे-
 विता वः स तथा । निम्बं सवेवा क्खणा उत्सवा वज्जाऽती
 मिन्वण्णिकः । केवामिन्वाह-वशाराः समुत्तविजयाऽऽव्या; ते-
 सु मन्थे वरास्स एव बीरा धीरपुरुषा ये ते तथा । (ते-
 काकलवववर्णं) त्रैलोक्यार्हाप बलवन्तोऽनुलववलिनेमिनाय-
 तुकलवव ये ते तथा, ते च ते च तेषाः (वमीसाजो द्वाषो)
 इअसिस्सत्तासादाः, इअसिहासुवणंकांथः, इअसिश्चरिएएयकांथ

इत्यादिको दायो दानं वाच्यः, यथा मेघकुमारस्तव । (सो केव
 वणुत्त षि) " आइमरे तित्थमरे " इत्यादिषो महाधीरस्य
 अग्निहितः (गयल षि) महाएयुत्त, गुलिका नीली, गवसस्य
 वा गुलिका गवसगुलिका । अतस्ती महासकप्रसिद्धो धावचविशे-
 षः (कोसुईयं ति) उत्सववाद्यत् । कावस्सामुत्तार्हाकिमित्ति वाउः ।
 तत्र सामुत्तार्हाकी जननीसकप्रवोजना । (निक्कमटुरयोलीर-
 डिस्सुएणं पि व षि) स्विन्धमत्तुएण्णमंरं प्रतिभुत्तं प्रतिभुत्तो
 वस्य स तथा, तेनैव । केवोवाह-शारदिक्केन शरत्काइज्जानेन,
 बसाइकेन मेधेन रसितं शब्दायितं प्रयो । शुक्काटकाऽऽधीनि
 प्रभवइ । गोपुं मगरइअ, प्रसादो राजगुहं, कारावि प्रतीतानि,
 प्रथमानि युहावि, देवकुलानि प्रतीतानि, तेषु वाः (पडिन्व-
 व षि) प्रतिभुतः प्रतिशब्दः, तासां वानि सतसहस्राणि स-
 क्काः, तैः संकुल्ला वा सा तथा, तां कुन्वै । कावामिन्वाह-इअरकी
 इअरवनी नारी, कथंभुतामिन्वाह-वसिअरवहारिअं षि) स-
 दाह्यन्वरेण मन्थमागेन, वाहिरिकावा व प्राकाराइहिनैर-
 देशेन वा साइवस्तरवाहिरिका, ताम् । (सं इति) स जेरी-
 सवन्धी शब्दः (विष्णुसहित षि) विद्यासरत् । (पामोक्खा
 इति) प्रमुत्ताः (आविचउग्यारियमज्जामकलाव षि) परि-
 हितप्रलम्बपुपमालासमूहा इत्यादिकः प्रावच्यः । (पुरिस-
 सवगुरा परिकिस्सा) वागुरा मृगवधनं, वागुरेव वागुरा
 समुदायः । (नजय अण्णयो कम्मकणएणं ति) न इति वदेतन्म-
 रणाऽऽदिवारणशुकेनिपेअनं, तद्वयथाऽऽसन्नः कुतार । आसन्ने
 वा संभिनः कम्मइयात्, आसन्ना कियेमायमारमीवं वा कमे-
 स्यं, वउजियेत्सवर्थः । आसन्नेत्तादौ (अन्नाये अण्णयो वा कम्म-
 कणयं करिचए षि) कमेय इह पट्ठी इहव्या । (पच्छाऽऽव-
 रस्स इत्यादि) पच्छादिस्सन् राजाऽऽदौ प्रमज्जितं सति आनु-
 रूपायि च उव्याऽऽपयमावाइऽऽवः पच्छे " से " तस्य, अविस्व-
 स्यर्थः । मित्रह्वानि निजकसंबन्धिपरिजनस्य, योगक्रेमवातंमिी
 प्रतिवहति । तत्रालव्यस्यंथितस्यैव वस्तुनो हामो योगः, ज-
 ष्वस्य परिपालनं क्रमः, ताभ्यां वतंमनाकालमवा वातेमानी
 योगत्वेमवातेमानी, तां-निर्वाहो, राजा करान्तीति तास्यंभम् ।
 (इति कहुं) इति कृत्वा इतिहेतोरेवंकथामेव घोषणं घोषयत
 कुत । (पुरिससइस्समित्थादि) इह पुरुषसहस्रं स्त्रामाऽऽवि-
 विशेयणव । स्वापत्वापुत्रस्वान्तिके माइत्तुत्तमित्ति संबन्धः ।
 (निज्जाइरवणे षि) " इह उजंय व देवे उवयमाये " इ-
 त्यादि कृत्तव्यम् । एवमन्वह्यपि मेघकुमारचित्तानुसारेण पूर्ववदे-
 तद्व्येत्यमिति । (इरियासमिप इत्यादि) (पल्लयासमिप
 आयासुजंअमउणिकण्वेवणासमिप) आदानेन प्रदद्येन सह भा-
 एदमाथाया उपकरणलक्षणपरिच्छेदश्च वा निष्पत्ता उपचयं
 तस्वां समितः सन्वकप्रवृत्तिमाइ (उवाचारयासवणकेअज्ज-
 संघायपारिट्टावणियासमिप) उवाचः पुरीवं, प्रकवणं मूवं,
 केज्जो मिष्ठीवणं, सिघागो नासाभलः, ज्जुः शरीरमलः । इह
 वसवत्कण्णोपिइह वयम- " मणसमिप वयसमिप कावच-
 मिप । " विष्वाऽऽदीनां कुलानां प्रवर्तक इत्यर्थः । " मण-
 गुत्ते वयगुत्ते कायगुत्ते " विष्वाऽऽदीनामण्डुमावां निपेयकः पत-
 देवाऽऽह- " गुत्ते । " योगोपकथा " गुत्तिरिप । " इन्दिवाणां विष-
 वेधस्रमुत्तुत्तिरिपोवात् । " गुत्तं नवारी । " वसव्यादिनवमज्ज-
 वर्यगुत्तियोग्यत् । " अकोइं व । " कथमित्यत आइ- " स्तेन । "
 सौम्यमूर्तिवात् । " पस्ते । " कथायोद्वयस्य विफलीकरणत् ।

“वसन्ते ।” कथाबोधवाभावात् । “परिनिन्दुते ।” स्वस्वकारिते-
कात् । “अभाष्ये” हिसाऽऽदिभिरुच्येः । “अग्रमे ।” अग्र-पुस्तक-
स्याभिप्रेतसंज्ञात् । “अकिञ्चिद्” निन्देत्संज्ञात् । “सि-
ग्रमांथे” निष्पत्त्याऽऽदिनामप्रतिपद्येदात् । “निकषणे” । तथा-
विधयन्तेऽत्रावने तथाविधकर्मोपपादात् । एतदेवांप्रमा-
नदृश्ये-“कस्यार्थे व मुक्कनोप ।” वन्द्येत्तुल्येन तोयाऽऽकार-
स्य एतेदृश्यात् । “संखो इव निरञ्जने ।” रज्जुसदस्य रास्य
कर्तुमशक्यत्वात् । “सोषे विष अण्विहवर्गः” सर्वत्रैवित्यं-
नारक्षलितविहारित्यात् । “मगणमिव निराज्ञेणे ।” दृश्यामङ्ग-
ज्ञाऽऽदीनामनात्म्यकत्वात् । “शामुविष अण्वदिषके” केषाऽऽ-
दौ प्रतिबन्धाभावेनाख्येत्वेन सततविहारित्यात् । “भारवस-
लितं व सुच्छदियए” । कथापत्रकणमङ्गलवञ्जनात् । “पुष्कल्प-
पत्रं पि व निकषणे” पत्रपत्रमिष त्रीणान्नापत्येवा-
भावात् । “कुम्भो इव गुण्दिशए” । कुम्भः कल्पः । “कर्मवि-
सृणं व एवाजाए” । सङ्घ आर्यः पञ्चविशेषः तस्य विधानं शू-
द्रं, तदेकं भवति, तद्वदेको जातो योऽसङ्गमवतः सहायस्यांगेन
स तथा । “विदग्ध इव विपमुक्ते” । भ्रातृव्यप्रतिबन्धेन । “भारं-
दपक्खां व अग्रमसो” भारदपक्खिणो हि-“एकान्तः पृथग् प्री-
षाः अयोऽन्यकनमङ्गिणेः प्रमत्ता इव नश्यति, यथा भारवद-
पक्षिणः ॥ २ ॥” जावद्वयकथा भवति, ते च सर्वदा चकित-
चित्ता भवन्ति इति । “कुम्भो इव सोमरे” । कर्मशुभेन्यं प्रति-
शूर इत्यर्थः । “वसन्तो इव ज्ञाजोगो” । आरापिनमहात्मनार-
चनेन प्रति जानवलो, निर्वाहकत्वात् । “सोढो इव दुर्दारो” ।
दुर्धरोऽपि व असंगम्योः । “सर्वरो इव निरुपेधे” परीपद्यर्थैः ।
“सागरो इव सोमरे” । अतुच्छमिवस्थात् । “वेदो इव सो-
मलस्ये” श्रुत्यपेक्षाभिसम्भवात् । “सुरो इव दिक्षनेप” । परेषां
ज्ञोमकत्वात् । “जम्बुद्वीपं व जायन्ते” । अग्रगतदोपत्रकणमु-
च्येत्तेनोपत्रकवस्वनात् । “वसुधेर इव सव्यकासमहे” श्रुतव्यव-
हीनाऽऽप्यनेकविधव्यस्योक्तमः । “सुदुष्यदुष्यान्तो एव तेयसा
जलते” । पूनाऽऽदितिनैवेव्यवान्वत् प्रथमा दौष्यात्मः । “निधि-
सं तस्स भगवत्तस्स कथंश्च पठित्येथं अथ” । नारस्येप पत्तो यदु-
त तस्य कुत्रापि प्रतिबन्धो भवति । “सै य पठित्येथं च षड्विधं प-
ष्यते” । न जाद-द्वयभ्रो, स्थिभ्रो, शालभ्रो, भाषभ्रो । द्रव्यभ्रो-न-
शिकाचित्तमोलेषु । श्लिस्तभ्रो गामि वा नभरे वाऽऽपि वा श्लेधा वा
यदं वा अग्रे वा । “श्लो धाम्ममलनाऽऽदिहृद्यमिदमद्य” । कालघो-
समप वा आबन्धिथार वा । “असंस्कृतसमयकथाया” । “आ-
पापाणुए वा” । उन्मुःसमिःअ्याकाले “धोवे वा” सते द्वायक-
पे “खणो वा” बहुदोऽनुसकपे वा “अवे” स्वस्त्योकरपे वा । “मुह-
से वा” अजसत्समर्त्तकपे “आदोरे वा” पक्ष्ये वा प्राप्तिे वा अथ-
ये वा । “दक्षिणावेनेरकं प्रलेकं पत्तमसप्रमाणे, स्यदसरे या
“अजसरे वा दीहकावसंजोप” । युगाऽऽदी । “आयत्रो कोदिसायाणे
वा माए वा सोदो वा भए वा हामि वा” । हायेथे इये वा । “पये
तस्स न अवर” । एवमेवेकथा । तस्य प्रतिबन्धो न भवति । “नि-
धे अथये वासीचद्वकपय” । अत्रां चन्दनकदये वा स-
तथा । अणकारिणेऽनुपकारकारित्यर्थः । वान्नीवाङ्कपे, वनप्रवृ-
त्तं चन्दनं कल्पयति वा स तथा । “सत्यनिगमनिद्रुकु-
च्छये समसङ्घट्टपुच्छे” । समाने उपप्रेषणोपपत्त्या त्रुडाऽऽदीनि य-
स्य स तथा । “हृत्कोपपत्रकोपयाऽऽदिके त्रीविधमरणान्वर-
कंके संसारपरानामो कर्मसमुत्तिषायणमुप अस्तुष्टिए ए-
वं व यं विहरइ ति ।” पयसोयांसिमादिमुणयोभवेति ।

(वंसाणुवद्वयं) इह याचकरणादेवं दृश्यम्-“सच लि-
क्यावदमे तुवावविहं गिधिधम्मं पवित्रिजणप आहासुदे हे-
साणुप्यवा । आ पदिपथं काहिदं । पथं णं ते वेलेए चय
थवयापुत्तस्स अणमारस्स अणिए प्साणुवद्वयंजाव सयसंप-
उज्ज । नप ये संसदराया समणेवासए जा” । (आनिगमजीवा-
जिंवे) इह याचकरणादेवं दृश्यम्-“उवलकपुण्यया भासवसं-
वरेनिउज्जरीकरियादिगणनपथामोक्कसुसं” । “किंवा कावि-
क्यादिकं, आधिकरणं सङ्गनिर्वेत्तनाऽऽदि । एतेन च ज्ञानितोका ।
“असाहज्जे” । आचिधामा सहायः, कुतीधिकारात्तः सम्यक्था-
ऽऽधिकरणं प्रति न परसाहाय्यमपेकते इति भावः । प्रत एवाऽऽ-
“देवास्वनागाजकम्वरकल्लसावरातकपुएरिगकमणंभवमहा-
राराइयेदं देवगणेदं निधोयामो पावयणाशो अणनिक्कमनाउजं”
हेवा वेमानिवा उजांनिकः, रोपा जवणपतिवधम्मंअरोहोपा, ग-
कटाः सुपपुष्पुमारो । एव चित्त, यतः-“निगमो पावयणे निरसं-
किए निक्खिए ।” मुनदुशनाम्परकृपातः-“निविदोपाग्गे” कसं
प्रति निःशुः “अच्छं । प्रथमणतः । “गहियेदु” । अथा-
वधारणे । “पुच्छिपट्टे” । मशध मति “अगिमियेदु” । बोधात् ।
“विण्णोच्चयेदु” । एदंयथापलम्भान्तु । अत एव “अट्टिमिजेषमा-
णुगारस्ते” । अर्थ्यानि च प्रथिज्ज्ञानं, मिज्जा च तन्मध्यवर्ती
धातुः, आस्वपमिज्जातः । त्रैमातुराणेषु सार्वज्ञयवचनप्रति-
क्षणसुसुम्माऽऽदिगणेषु रक्ता इव रक्ता यस्य स तथा । केतोले-
कनेयाइ-“अवमाउम” । निगमं पावयणे अट्ट, अय पवमट्ट-
संसे प्रत्युदु” । (आरसेवास्ति) आर्याप्राप्तिनि पुत्राऽऽदिगमनप्रणम्य
शेषे चनधाव्यपुत्रदारोऽनुकृपवचनाऽऽदि । “आसयकपि” उ-
च्यते स्फटिकावयव स्फटिकमलन-करणं यस्य स तथा । मौनीकं
प्रवचनाविषया परिनुत्थाना इत्यर्थः इति बुद्धव्याख्या । केविषया-
हुः-उच्यते अग्लान्म्यानिःश्रयोऽथ उज्जेर्हृताः, न निश्च्यो-
कपाटपञ्चाङ्गादपरानि । ननु । उन्मुःता वा अवनतः पति घो-
भला गृहदार यथाऽऽमी ज्ञान्युत्तरारिषः, उच्यतेपवर्षो
वा । श्रोतारान्तरेकान्दिशुपदान्तरांशेन निष्कृपप्रवशार्थम-
नगंनिनगृहदार इत्यर्थः । “अवेमुपदुवारं” भावुत्तर-कपाट-
ऽऽदिभिः निष्कृपप्रवेशोपेवकारार्थं गृहदार इत्यर्थः इत्यर्थः
व्याख्यायतः बुद्धानां भावनावाक्यमेवम वदन्त मदेशनानेन,
कस्मिंश्चिन्नापि उकाराभिनेन, शोतनामप्रागप्रणयत्तद्विश्रा-
सन्तुनि भावः । “चियन्नेनश्चन्द्रात्पवसे” । (चियं च सि)
नापीनिकरः अन्वयपुत्रगृहद्वारेण नागद्वारेण प्रवेशः शिशुजलोचि-
नप्रवेशेन यस्य स तथा । अन्वयं, श्रुत्वा चार्थानेनोक्तमन्वयवा-
चिन्त्यः (सि) शोकात् प्रतिकर एव घन्तःपुत्रे वा गृहे वा गृह-
द्वारे वा प्रवेशो यस्य स तथा । अतिजातिकत्वात् सर्वत्रानाङ्क-
नीयवार्तिनि । “वाउरसदुच्छदं दुदुपुमासिन्तोत्तु पावपुष्पं पामहं
सम्मं अणुपायसमाणं” । अदिष्टा अनाम्नापीवपामाहारे पीव-
धऽऽदिद्वानन्तकपम् । “समणे निगये फासुण्ये एमाणिजेणे” अ-
समणयाइमममहंयेन यथयाइमहंकेवलपापपुण्येणं । प-
दप्रवहं पाव, पादोऽऽमं रजोदण्डम् । “असहंभमज्जणं” अ-
पजं पथयम् । पादहारिणं पुनःसमर्थोयिन, पीडामसने,
फलकमवद्यमर्थं, शय्या वसति, शयनं वा च प्रसारितयोऽ-
स्वपते, संन्यासं । ह्युत्तरः । “अहापरिग्गहिणं त्थोक्कमेहि
अणानं तोवामो वेवहरइ” । (सुए परिवन्धयेत्) मुक्तो म्याम-
पुषः अत्रेऽऽऽव्यवस्थां येना, पशिन्यं साक्यवपते, साह-

धात्र-स्थापक-पुं० । स्थापयति पङ्कमक्षेपणं प्रसिद्धव्याप्तिक-
 म्वात् समर्थयति यः स तथा । हेतुनेत्रे, (स्था०) यथा पत्रिमा-
 जकधूर्त्तो-शोकमध्यमाये दृक् बहुकलत् भवति तत्राहमेव जाना-
 भीति मायया प्रतिग्राममन्पथालोकमन्पथं प्रकल्पयति स्तौतं तत्रि-
 प्रहाय कश्चिद् भाषको लोकमन्पथसंकल्पार्थकं बहुषु ग्रामाऽऽ-
 दिषु तस्मिन्मथ इत्येवंविधोपपत्त्या त्वद्विहितो लोकमन्पथज्ञानो न
 प्रवर्ततेति पङ्कं स्थापितवामिति स्थापको हेतुः । अर्कं च- " लो-
 गस्त मन्कजाणय, धात्रयेहेऊडाहरणं । (८७) " (दृश० १ अ०)
 इति । स चायम्-अंग्ररत्र भूमात्, तथा नित्यामित्ये वस्तु, ऊत्थप-
 र्यायतस्त्वैव प्रतीयमानत्वादिता अनयोश्च प्रतीतित्वात्सिकतया
 कालक्षेपण साध्यस्थापनात् स्थापक इति । स्था० ४ उ० ३ व० ।

सात्प्रतं स्थापकहेतुमधिकृत्याऽऽह-

लोगस्त मन्कजाणय, धात्रयेहेऊडाहरणं । (८७)

लोकस्व चतुर्दशरज्ज्वात्मकस्य मन्कज्ञानं, किम्? स्थापकहेताडु-
 दाहरणमित्युक्तराथैः । प्राथम्येः कथानकावृत्तयः । तथैदम्-
 "पयो परिव्रथाययो हिमति । सो य पकवेहे-केले दानाऽऽदि सफ्रं
 ति कटु समवेत्त कायध्वं । अहं शोचस्व मज्जं जाणामि, ख पुण
 अन्नो । तो लोमो तमाहानि । पुच्छिअं य संतो वउसु वि दिसासु
 खीवव शिद्विण्णुण रउज्जु पमायं काळण माइह्विण्णुओ मणति-
 पयं लोचयमज्जंति । तन्नो लोमो विम्वधं मच्छट्ठिअहो! भट्टारपण
 जाणियं ति । पयो य सायन्नो, तेण नायं । कहं पुओ लोयं पया-
 रेइ सि ? तो अइ पि बंचामि सि कण्डिण मणियं-य देसो
 लोचयमज्जो, पुच्छो तुमं ति । तन्नो सायणपु तो आविज्जण अण्यो ।
 ऐसो काइमो-जहेस लोचयमज्जो सि । लोमो तुहो । अण्ये भणंति-
 षण्णेणउणसु अन्नं अन्न मज्जं पकवतयं इत्तुण विरोधो चोइय-
 ति, एवं सो तेण परिव्रथायो विण्णुपुसिणवागणो कन्ना ।
 एसो लोइमो धात्रयेहेऊ । लोउत्थे वि चरणकरणजुओमो
 कस्तुनीषु असंमन्विज्जणसंगाहरयो सत्तो एवं चेव प-
 म्भवेयसो । इव्वाणु भोगेण वि साहुणा तस्सिं जणियध्वं । ना-
 रिस्ते य पक्खो मेणियध्वयो । जस्स पुरो उत्तरं चेय दाढं न
 तीरइ । पुक्खारोवक्खो दोसो य ण इवति । " इहा० १ अ० ।

धात्र-स्थावर-पु० । तिष्ठतोऽपेवंशीसः स्थावरः । जी० १ प्रति० ।
 शानाऽऽतवाऽऽप्येतत्वेऽपि स्थानाभ्तरं प्रत्यनभिसर्पितया स्थान-
 शीलं, उत्तं ५ अ० । स्थावरनामकर्मोद्वात् पृथिव्यादिकं,
 सूत्र० १ श्रु० १ अ० ४ उ० । आ० चू० । स्था० १ नं० ।
 स्थावरः सूत्रधनेजोवायुवनस्पत्यन् । आवा० १ श्रु० १ अ०
 १ उ० । सूत्रां विविधः स्थावरः, तद्वन्मवात्रभेदान् । सूत्रस्था-
 वरो वनस्पत्यादिः । बाद्दस्थावरः पृथिव्यादिः । पा० सूत्र० ।

तिविहा धात्रा पण्यत्ता । तं जहा-पुद्विकाइया, आउ-
 काइया, यणस्मइकाइया ।
 स्थानशीलत्वात्, स्थावरनामकर्मोद्वात् वा स्थावराः । शेष-
 थं वयत्तेभति । स्था० ३ उ० २ उ० ।

स्थावराऽऽद्विभिभागमाह-

नृपी घरा य तन्मण, तिर्विहे पुण धात्रं गुण्ययध्वं ।
 चकारवक्काणाम्, दुर्विहे पुण होइ दुपयं तु ॥ ७७ ॥
 पुमिः, सुहाणि, तरुणमक्ष, चक्षुस्व ध्यव्यहित उपन्यासः, त्रि-वि-

धं पुनरोपनः स्थावरं मन्तव्यम् । पुनःशब्दो विशेषणार्थः । किं
 विशिनाष्टै, स्वगतान् जेदात्तथाया-नृमिः सन्तः, तच्च विवा-सेनु-
 केतु, असुकेतु नु, चतुष्वपि प्रासादाः । तेऽपि शिविआःआतोसिच-
 तोस्यकथाः । तरुणाः मालिकेर्वाधाराभा इति । चकारवक्काणाम्-
 यमिति । चकारवक्क गन्धवि । मातुषं दासाऽऽदि । एवं द्विपदं
 पुनमेवति द्विविधम् । इति माध्यायः ॥२५॥ दृश० ६ अ० । राज-
 गृहजाते वीरजिनस्य चतुर्दशपुत्रमथजीवे स्वनामव्याते विभे,
 कल्प० २ कृणाशा० चू० आ० १ । तिष्ठतोऽपेवंशीसा उच्यतेऽऽथ-
 न्तितापेऽपि तत्परिहारात्मकयोः स्थावराः । "स्थगुभार्त्तपसक-
 सो वरः" ॥ ४ ॥ २ ॥ २ ॥ (हेम०) इति वरप्रत्ययः पृथिवीकायिकाः,
 अण्यकायिकाः, तेजस्कायिकाः, वायुकायिकाः, वनस्पतिकायिकाः
 एकेऽऽद्याः । तद्विप्राकवेद्यं कर्मोऽपि स्थावरनाम । तेजोवायुर्न
 तु स्थावरनामोद्देशेऽपि वदन्ते स्थाभाविक्केय, न पुनश्चणाऽऽथ-
 न्तिनापेन हीण्डियाऽऽनृनामिच विशिष्टमिति । कर्म० १ कर्म० ।

धात्रकाय-स्थावरकाय-पु० । स्थावरनामकर्मोद्वात् स्थावराः
 पृथिव्याद्या, तेषां काया राशयः । स्थावरो वा कायः शरी-
 रं येषां ते स्थावरकायाः । पृथिवीकायाऽऽद्विषु, स्था० १

धात्रकायं दुर्विहे पण्यत्ते । तं जहा-जमिच्छिपे चैव, आ-
 जमिच्छिपे चैव । स्था० २ उ० १ उ० ।

(पतद्व्याख्या तु स्ववस्थाने कृत्या)

पंच धात्रकाया पण्यत्ता । तं जहा-इद्रे धात्रकाये, वंभे धा-
 वरकाये, मिपे धात्रकाये, समदं धात्रकाये, पयावप
 धात्रकाये । पंच धात्रकायाद्विर्वई पण्यत्ता । तं जहा-
 इद्रे धात्रकायाद्विर्वई० जाव पयावप धात्रकायाद्विर्वई ।

(पंचेयादि । स्थावरनामकर्मोद्वात् स्थावराः पृथिव्याद्-
 याः, तेषां काया राशयः, स्थावरो वा कायः शरीरं येषां ते
 स्थावरकायाः । इ-ऊत्संबन्धिन्वादि-ऊः स्थावरकायः पृथिवी-
 कायाः, एवं ब्रह्मशैल्यसमानप्राजापत्या अपि अण्यकायाऽऽद्वित्वेन
 वाच्या इति । एतन्नायकानाह- (पंचेयादि) स्थावरका-
 यानां पृथिव्यादीनामिति संभाव्यते, अधिपतयो नायका
 दिशामिबन्दाः स्थायादौ, न कृष्णागामिवाग्भ्यमवइ-इतऽऽथ, इ-
 णोत्तरलोकार्थोत्तरि शकेशानांवाति स्थावरकायाधिपतय
 इति । स्था० ५ उ० १ उ० ।

धात्रचतुष्क-स्थावरचतुष्क-न० । स्थावरसूत्रमाप्यंसावाश-
 णलक्षणं स्थावरोपपत्तौते चतुष्के, कर्म० २ कर्म० ।

धात्रनाड-स्थावरजानि-स्त्री० । एकेऽप्यज्जानौ, क० प्र० ३
 प्रक० ।

धात्रनाम(ण)-स्थावरनाम(न०)। अस्पत्यन्त्वनिबन्धने नामकर्म-
 ज्ञेयं, धा० । यदुदयशशाकुण्ठाऽऽध्यामिनयेऽपि तत्राणपरिहारा-
 र्ममर्थाः पृथिव्यनेजोवायुवनस्पत्यन्ः स्थावरा जायन्ते । पं०
 सं० ३ इतर । कर्म० । प्र०० ।

धात्रनिग-स्थावरत्रिक-न० । स्थावरसूत्रमाप्यंसाकलकृते
 स्थावरपल्लंकिने त्रिके, कर्म० ५ कर्म० ।

धात्रदसग-स्थावरदशक-न० । स्थावरोपपत्तौते दशके, कर्म० ।
 इतस्त्वमदशकत् स्थावरदशकं विषयसं विपरीताथै

भवति । तथादि-तिष्ठन्तीत्येवंशीला षण्णाऽऽद्यजितापेऽपि तत्प-
रिहारसमर्थाः स्थावराः । " स्थाशभासपिलकस्तो वरः " ॥१२।०२॥ (हेम०) इति वरप्रत्ययः । पृथ्वीकायािका अण्कायिकाः
तेजस्कयािका वायुकायिका धनस्पतिकायािका एके-
न्द्रियाः, तन्द्रिकाकथं चर्मापि स्थावरनाम, तेजोवायुनां तु स्था-
वरनामोभयेऽपि चक्षुर्न स्थाभायिकमव, न तु रुद्रण्णाऽऽभिन-
येन र्वान्द्रियाऽऽदीनामिव विशिष्टमिति ॥ १ ॥ कर्म० १ कर्म० ।
धावरसुहृन्मन्त्रपत्नं, माहाख्यअथिरसुभुजुगायि ।
दुस्मऽऽण्डाऽऽजसं, ॥ ३७ ॥

इहापि नामशब्दस्य संभवात् स्थावरनाम लुभननाम द्यप-
यांतनाम साधारणनाम अस्थिरनाम अमृधनाम दुर्गनाम
तुःस्वरनाम धनादेयनाम (अजस्र सि) अथशःकार्तिनाम ।
(३७) कर्म० १ कर्म० ।

धावरदुग्- स्थावरदुग्क-न० । स्थावरदुग्मलक्षणे स्थावरोपलक्षि-
ते द्विके, कर्म० २ कर्म० ।

धावरधिम-स्थावरविध-न० । विधमेधे, बाह् भुक्तं सत्यीरूपति।
स्था० ६ उ० ।

धासग-स्थासक-पुं० । र्दपणाऽऽकार, हा० १ सु० १, हा० । अं० ।
विधा० । धादृशकाऽऽकार, अ०११ श०११ उ० । अं० । इत्सबि-
म्बे, हा० १ सु० १, हा० । अश्रवाऽऽभरणविशेषे, पुं० । अणु० ।

धासगार्जनी-स्थागार्जनीऽऽन्ती-स्त्री० । ६ तं० । र्दपणाऽऽकूर्मी-
नां स्थासकानां स्फूर्त्काऽऽदिषु उपर्युपरि स्थितानां पक्षतौ,
अणु० १ वर्ग २ अ० ।

धाह-स्त्राय-न० । थायति जले नासिका न प्रवृत्ति तावति जले,
सु० ४ उ० । गाघं, हा० १ सु० ४ अ० । हांघे, दे० ना० ५ वर्ग ३
३० गाथा ।

धिग्मल-स्थिग्मल-न० । प्रदेशपतिसंस्कृते, धाचा० ७ पुं० । चू० १
अ० ६ उ० । प्रहा० । चिन्ते, " आशये धिग्मलं दाहं, संधि द्या-
भवर्णाण य । चरेते न विभिग्माय, सकृद्वाणविवज्जय " ॥
१५ ॥ द्वा० ४ अ० १ उ० । सायुर्वेदे धिग्मलं द्वाति, न
येति प्रश्ने, उत्तरव-यो मिलुयंस्त्रस्येकं धिग्मलं द्वाति, द्वा-
नं द्वा धानुमोदयति, तन्मय दोषाः, यः कारयं मय-यां धिग्मलान्
परतश्चतुर्थे धिग्मलं द्वाति, तस्य प्रायश्चित्तं निशीथमुत्रप्रध-
मोद्देशके, पतद्भुत्सारेण साधूनां धिग्मलदानं न कल्पत इति ।
४३५ प्र० । सेम० ३ उल्ला० ।

धिद्य-स्त्यान-वि० । " र्ः स्त्यानकलायते " ॥ ८ । १ । ७४ ॥
इति स्थास्थाने सप्यं यद्बुद्ध, स्त्यानेव स्ती थी, नोपाः । प्रा०
२ पाद । सेवाऽऽदिस्थाव् शश्रियम् । प्रा० २ पाद । कठिमे, हा०
१ सु० ६ अ० । निःस्नेहे, दत्तं च । दे० ना० ४ वर्ग ३० गाथा ।

धिप्य-तृप्-धा० । तृप्तिः, " तृप्ः स्थिप्यः " ॥ ८ । ४ । १३८ ॥
इति तृप्यतेः धिप्यव्यदेशः । धिप्यद् । तृप्यति । प्रा० ४ पाद ।

धिगल-धा० । विकल्पेण, " विगलेः धिप्य-धिहृद्दी " ॥ ८ । ४ ।
१७५ ॥ इति विगलतेः स्थिप्याऽऽदेशः । धिप्यद् । विगलति ।
प्रा० ३ पाद ।

धिमिद्म-न० । देशी स्थिरे, दे० ना० ५ वर्ग १७ गाथा ।
६०३

धिमिठं-स्तिमितुम्-प्रत्य० । आर्द्धकतुम्भिस्यथं, ल० प्र० ।
धिमिओदय-स्तिमितोदक-न० । बस्यथाः कर्मो नास्ति तादृ-
शे जले, अं० ।

धिमिय-स्तिमित-वि० । स्वचक्रपक्षकनस्करमराऽऽदिसुगुण-
भयकङ्कलमाताविवर्जिते, सु० प्र० १ पादु० । रा० । प्रक्ष० । प्र० ।
भयवर्जितमेव स्थिरे, अं० । विधा० । हा० । निजृते, सु० १
सु० ३ अ० ४ उ० । दशरपुत्राणां तुनीयं पुत्र्ये, अन्त० १
सु० १ वर्ग १ अ० । स च अन्त्यवृत्तयोरेपयामृतपचारिहृतेमे-
रन्तिके प्रप्रय शत्रुत्रये मित् इति अन्तकृद्धानां प्रथम-
वर्गे चतुर्थेऽप्यनेव चान्ततम् । अन्त० १ सु० १ वर्ग १ अ० ।
स्था० ।

धिमियमज्ज-स्तिमितमध्य-वि० । स्तिमितं स्थिरे मच्चं देहि-
नोऽन्तःकरणं बासिद् सति तत्तथा । निश्चक्षनत्के, प्रक्ष० ४
संब० द्वार ।

धिमियमेष्णी-स्तिमितमेदिनी-स्त्री० । निरंजनपदे, प्रति० ।

धिर-स्थिर-वि० । संहनधृतिरुपां बलवति, आचा० ४ अ० ।
आचा० । सु० । निश्चक्षे, हा० १ सु० ८ अ० । अ० । प्रक्ष० ।
उत्त० । अग्रकर्म्ये, अ० ११ श० ११ उ० । आवा० । अगतिकर-
थे, जी० ३ प्रति० ४ उ० । इदं, आचा० २ सु० १ सु० ५ अ०
२ उ० । मं० आ० म० । वृ० । नि० चू० । आयायि, पञ्च० १७
वि० । अमंकेयकालावस्थायिनि, सु० १ सु० १ अ० १ उ० ।
तत्रावस्थायी भ्रुवकर्मिके, अ० ६ उ० । स्थिरा नाम यथां तत्रैव
गुहाणि । वृ० १ उ० । भुवे, नि० चू० ५ उ० । प्राश्चकार्यस्थापान-
राज्ञ एवापरिवायागकारिणं, अ० ३ अ० । स्थिरो नाम उ-
द्योगं कुर्वन्सपि न परितःस्थिति । अ० ३ उ० । " कदा बहुसंभूया,
धिरा वा कोसदा वि अ । (३५) " स्थिरा निष्पन्ना । दृश० ७ अ० ।
धिरगदृश्य-स्थिरगदृशन-वि० । स्थिरोऽग्रहस्तो यस्य स स्थि-
राग्रहस्तः । जी० ३ प्रति० ३ उ० । सुक्षेक्षकवत् तथाविधहस्ते,
अन्त० ४ अ० । अ० ।

धिरचित्त-स्थिरचित्त-वि० । अविचलमानसे, जीभा० ६ अ० ।

धिरत्क-स्थिरपदक-न० । स्थिरशुनश्रुभगसुखराऽऽम्बेवशःका-
तिक्रमे स्थिरोपलक्षिते, कर्म० १ कर्म० ।

धिरजय-स्थिरयय-पुं० । यममेधे, हा० ।

स च-
अत्कृपापशमोत्कर्षा-दतिचाराऽऽदिचिन्तया ।
रहित्वा यमसेवा तु, तृतीयो यम उच्यते ॥ २७ ॥
(सदिनि) सतो विशिष्टस्य कृपापशमयोःकर्षादुद्रेकादति-
चाराऽऽदीनां चिन्तया रहित्वा, तदनाभवस्यैव विनिश्चयात्, यम-
सेवा तु तृतीयो यमः स्थिरयम उच्यते ॥ २७ ॥ हा० १६ हा० ।
धिरजय-स्थिरयय-वि० । अन्त्यारक्तौती, " सत्यमणयपच-
गंधहृथीं धिरजसाणं " ॥ स० ७ अ॥ ।
धिरजाय-स्थिरजात-पुं० । स्थिरये निर्विघ्नेन जात उपचो गर्मे
स्थिरजातः । विरंजं जाते, तं० ।

धिरणाम(ण)-स्थिरनायन-न० । नामकर्मभेदे, यद्बुध्यात् शरी-
राद्यवयवानां धिरोऽस्थिरद्वयानां स्थिरता प्रवर्ति । " दंतमधि-
माधिराः (४६) " स्थिरं स्थिरनामोभवेत् दन्तास्थाधि मिहचर्चं

थिरगाम

भवति, यदुदवाद् शिरोऽस्थिप्रीवाऽऽर्दीनामथयवानां स्थिर-
रना भवति तत् स्थिरगाम (४६) । कर्म० १ कर्म० ।
५० सं० ।

थिरतरय-स्थिरतरक-पुं० । अतिशयस्थिरे, पञ्चा० ११ विष० ।

थिरता-स्थिरता-स्त्री० । उत्कर्षकाद्याप्राप्ती, द्वा० १० द्वा० ।
महाभनेषु एष धर्मो वा स्थैर्यदेतो निश्चलत्वे, पा० । ४० ।
स्थैर्ये, कृ० ४ उ० । स्थिरता-जिनधर्मं प्रति परस्य स्थिरता-
ऽऽपदानं, स्वस्य वा परतापिकसमुच्चिदशोनेऽपि जिनप्रवचनं प्र-
ति निष्पकम्यता । ४० २ अधि० ।

वत्स ! किं चञ्चलस्वान्तो, प्रान्त्वा प्रान्त्वा विषीदमि ।
निधि स्वमन्त्रिधावेव, स्थिरता दृशोऽप्यपति ॥ १ ॥

ज्ञानदुग्धं विनश्येत, लोचनिकोऽनकूर्षकैः ।

अस्त्वच्छ्यादिवादीर्यथी-दिनि मत्वा स्थिरा भव ॥ २ ॥

अस्थिरे हृदये चित्ता, वामनेऽऽकारगोपना ।

पुंश्रुत्वया इव कल्याण-कारिणी न प्रकीर्तता ॥ ३ ॥

अन्तर्गते यद्वाशान्य-मस्यर्थे यदि नोक्तम् ।

क्रिपोपरस्य को दीप-स्तदा गुणमप्यच्यतः ? ॥ ४ ॥

स्थिरता बाष्पनाकायै-यैषामद्वाङ्मितां गता ।

योगिनः सप्रज्ञास्तसे, श्रामेऽरण्ये दिवा निशि ॥ ५ ॥

स्थैर्यरत्नप्रदीपश्च-हीमः संकल्पप्रदीपजैः ।

तद्विकल्पैरसं धूम-रत्नं धूमैस्तत्राऽऽश्रयैः ॥ ६ ॥

उदीरयिष्यामि स्वान्ता-दस्थैर्येषवन् यदि ।

समाधेर्धर्मवस्यस्य, यदा विद्यतयिष्यामि ॥ ७ ॥

चारित्र्यं स्थिरतारूप-मगः सिद्धेऽप्यपीदयेते ।

यत्प्रतां यतयोऽवश्य-मस्या एव प्रसिक्तये ॥ ८ ॥

अष्ट० ३ अष्ट० ।

थिरपदस्य-स्थिरमतिह-वि० । भाषितस्थानम्प्राकारके, भाष०
६ अ० ।

थिरपरिवादि-स्थिरपरिवादि-पुं० । स्थिरा अभिशयेन निरन्त-
राऽऽवास्ततः स्थैर्यमात्रा अतुवांगपरिपाठ्यो यस्य स स्थिर-
परिवादिः । प्रव० ६५ द्वा० । ६५० । अतु० । ५० । परिचिनसुत्रा-
यै, भाषा० १ अ० । १ अ० । १ उ० ।

थिरस्वय-स्थिरव्रत-पुं० । व्रतेषु स्थिरे, ब्रा० ५० । १ अ० २ अयाऽ ।

थिरसंयय-स्थिरसंयन-पुं० । स्थिरं हृदं (प्रथमसिष्यार्थः) सं-
हृतमं वक्ष्य सः । द्वा० ५० । १ अ० । १ अ० । यत्तत्तत्तरीरे,
दशा० ४ अ० । अविद्यमानसंयनने, अ० १५ श० ।

थिरसंययया-स्थिरसंयनता-स्त्री० । तपःप्रवृत्तिषु शक्तिमु-
क्ताबाधम्, उक्त० १ अ० । शरीरसंपदुभेदे, श्या० ८ द्वा० । प्रव० ।

थिरसूत्र-स्थिरसूत्र-पुं० । स्थिरं परीषद्वाऽऽदिमंयानेऽप्यसं-
सात्स्यं वक्ष्य सः स्थिरसूत्रः । तस्मिन्, दशा० ४ द्वा० ३ उ० ।
निश्चलमानसावधर्मं, कृ० १ उ० ।

थिरसरीर-स्थिरशरीर-पुं० । शरीरव्यवहारे, कृ० १ उ० ।

थिरसीम-पुं० । देशी-निर्गोक, निर्भरे, बह्मशिरस्त्राणे, दे० ना० ५
वर्ग ३१ माथा ।

थिरसुह-स्थिरसुह-न० । निःप्रकम्पानुद्वेजनीये, "स्थिरसुह-
मासनम्," इति पत्रश्रुतिः । द्वा० २१ द्वा० ।

थिरा-स्थिरा-स्त्री० । योगहृदिभेदे, द्वा० । स्थिरा च निष्प्रमन्ये-
रेव, सा च रत्नाभा, तदुवाचो हि रत्नतास्त्वमानाः तद्वाचोऽभ्य-
निपातो प्रवर्त्तमानो निरपाधो नापरपरितानुद्वहृत् परितोषदेतुः
प्रायेण प्राणिनाऽऽदिव्यानिगिति । (२६) द्वा० २० द्वा० ।

प्रत्याहारः स्थिरायां स्या-ईदानीं नित्यपद्यम् ।

तथा निरनिचारायां, सूक्ष्मोपधमनित्वम् ॥ १ ॥

(प्रत्याहार इति) स्थिरायां हृदि प्रत्याहारः स्वाद्यव्यमा-
णलक्षणः । तथा-निरनिचारायां च शोभं नित्यमप्रतिपत्तिं, सा-
निचारायां तु प्रकीर्णनयनपटशोषद्वयस्य तदुक्त्याऽऽद्यनयनो-
पकल्पमपि भवति, तथाऽनन्यकारत्वाद्वा, रत्नप्रत्याहारमथ धू-
न्यादेरुपद्वयः, अन्नम अन्नरहितम्, तथा सूक्ष्मोपधेन सम-
चित्तम् ॥ १ ॥

विषयामसंप्रयोगेऽन्य-स्वरूपानुकृतिः किल ।

प्रत्याहारो ह्यपीकाणा-भेदत्रयचत्वारः ॥ ७ ॥

(विषयंति) विषयानां चतुर्णादिप्राधान्यां क्वाऽऽदीनामसंप्रयोगे
तदुपग्राहानिमुख्यायांन स्वरूपमात्रान्वयाने सति अन्यः स्वरूप-
ानुकृतिश्चिन्तितोऽनिराध्यामास्यतिः किल ह्यपीकाणां चतुर्णा-
दीनामिन्द्रियाणां प्रत्याहारः । यत्तत्कम्-" स्वाद्यव्यमासंप्रयो-
गे चित्तस्वरूपानुकार उदेन्द्रियाणां प्रत्याहाराः " इति (२-५४)
कीदृशोऽप्यिन्द्रियाण-एतन्नयनताफव इन्द्रियवशां कर्मिकफलः ।
अपरस्यमाने हि प्रत्याहारे तथाऽनन्योऽनिराध्यायान्भवति य-
था वाद्यविषयानिमुख्यां नीयमानाऽपि न यान्तीति । तदु-
क्तम्-" ततः परमा चयनेनोद्भव्याऽर्थाऽर्थाः " (२-५५) ॥ २ ॥

अतो ग्रन्थिनिर्जनेन, विवेकोपेतनमाय ।

प्रप्राये भवचेष्टा स्या-द्वालाकीर्मापमाऽविज्ञा ॥ ३ ॥

(अत इति) अतः प्रत्याहाराद्, ग्रन्थिनिर्जनेन विवेकोपेतने-
रन्ता मषचेष्टाऽऽकला चकत्स्यार्थदिसुक्कवाऽपि चाकृती-
दोपमा शालयुक्तोऽहर्कानुद्वया, प्रकृत्यसुन्दरत्वादिधरत्वा-
न्यां प्रप्राये स्यात् ॥ ३ ॥

तत्प्रमत्त परं उद्योति-कैस्वभावैकमूर्तिकम् ।

विकल्पतन्ममारुहः, शेषः पुनरुत्पन्नः ॥ ४ ॥

(तत्प्रमत्तं) अत्र स्थिरायां हृत्स्वभाव एका मूर्तिर्यस्य तत्प्र-
था, ज्ञानाऽऽदियुनेवस्याऽपि स्वाद्यहारिकत्वात् । पर उद्योति-
रन्मकय तथं परमास्यत् । शेषः पुनर्भवप्रत्यक्षो विकल्पकृ-
त् तल्पमरुह उपपन्नो ज्ञमचिषयः, परिदृश्यमानरूपस्वाभा-
वात् ॥ ४ ॥

भद्रजोगिफणाऽऽज्ञां, भोगोऽस्यामवधमाने ।

फलं दानान्पथपत्न्या-पुण्यं यद्युपययापयाः ॥ ५ ॥

(जनेति) अस्मां स्थिरायां, जोग इन्द्रियाण्यसुक्कलंघ्यः, प्र-
वर्णोऽपि फणाऽऽज्ञाः संसारसंपत्तयाऽऽज्ञोऽप्यभास्ते, बहुः-
कहोऽनुत्पत् । नानुपहृत्य भूयानि भोगः संभ्रमति, तन्महा पापम्,
ततो द्वाकण्डु-अपरपरति । धर्मयत्नस्यार्ज्ञां न कुःकर्मो अ-

विष्यतीत्यथाऽऽह-यद् यस्मात् पुण्यपापयोर्धैर्योर्द्विक्रमनगत्मय-
मत्वात्पुत्र्यम् । व्यवहारतः सुखील्लक्ष्मणुकील्लवाचयोर्द्वयोर्बिभेदे-
ऽपि निश्चयतः संसारप्रवेशकालेन कुशोत्पत्त्याविशेषात् ॥ ॥

धर्मोद्विप भवन् भोगः, प्रायोऽनर्थोप देहिनाम् ।

चन्दनाद्विप संतुतां, दहत्येव हुताशनः ॥३॥

(धर्मोद्विप) धर्मोद्विप भवन् भोगो देवलोकाऽऽदी, प्रायो वा-
हुचयेन, अनर्थोप देहिनां, तथा प्रमाद्विधानात् । प्रायोप्रदं
ब्रुधमभक्षोपभोगनिरासाधमं, तस्य प्रमाद्वीज्जवायोनाम् ।
अत्यन्तमवघनीयंकराऽऽदिकलशुद्धेः पुण्यब्रुह्मादावगाममि-
निवेशात्संसारविशोपचोरिति । सामान्यतो हृष्टानमाह-च-
न्द्रनाद्विप तथा शीतप्रकृतेः संभूतो दहत्येव हुताशनः, दहनस्य
दाहस्यभावात्परावृत्तेः ॥ प्राय एतदेव न दहत्यापि काश्चित्, सत्य-
मन्त्रार्थमंस्कृताद्वाहामिकेः सकललोकसिद्धत्वादिनि यद्वि-
शुक्तं चैतन्, निश्चयतो धर्मात्तेन क्वाऽऽदिकं तेनांशोनाभ्यवनमेव,
यं च प्रमादाऽऽदिकं नेन बधनमेव । स्वयंकर्याऽऽदीनां तीर्थकर-
नामकर्मोऽद्वैतभ्यक्त्यस्वयाऽपि तद्विनाभूतयोमकृत्वायततस्यो-
पकारेणैव सम्भवाद्, इन्द्रियाद्यसंबन्धाऽदिकं त्वासीनेमेवैव-
न्मय विस्तारः ॥ ६ ॥

स्कन्धास्करान्नराऽऽरोपे, चारुदेव न तास्विकी ।

उच्चाया विगतिर्जोगा-चन्द्रमस्कारानतक्रमात् ॥७॥

(स्कन्धादिनि) स्कन्धात् स्कन्धात्तराऽऽरोपे चारुदेव भोगा-
दिच्छया विगतिर्नोपेक्षी, तस्करास्व कर्मबन्धजनिता-
निष्टभोगसंस्कारस्याऽऽनतिक्रमात् । तद्विक्रमो हि प्रनिपक्रमा-
वधना तत्सुकरणेन क्वात्, न तु विक्रमेन प्रमुमुक्षुमात्रेण वे-
ति । इत्थं जोगासारनावभाषनेन स्थिरायां स्थैर्यमुपजायते, न-
त्यामस्यामपरैरपि योगाऽऽचार्यैर्लौकिक्याऽऽद्यैः शुभैः प्रोक्ष्यन्ते ।
यथोक्तम्-

" अज्ञानयमारोग्यमनिष्टदुःखं,

गन्धः शुनो मूत्रपुरीषमहरम् ।

कान्तिः प्रमादः स्वरसोऽभयना च,

भोगप्रवृत्तेः प्रथमं हि विह्वलम् ॥ १ ॥

द्वैभ्याद्विभुक्तं विषयेषु चैतः,

प्रनावयस्यैर्यसमन्वितं च ।

हृद्वैरभृष्यावमनीएताभोः

अनिप्रयस्यं च तथा परं क्वाम् ॥ २ ॥

होषधपपायः परमा च मुनि-

सौख्ययोगः समता च गुर्वी ।

थिराऽऽदिनाशोऽथ ज्ञानमनरा धी-

निष्पन्नयोगस्तु विह्वलतत् ॥ ३ ॥ इति ।

इहाप्येतद्वृद्धिर्निमं शुण जातमिन पवाऽऽऽऽऽऽ विहेयम् ॥ ७ ॥

इहा० २४ इहा० ।

थिराबलिषा-स्थिराऽऽवलिषा-न्धी० । शुजपरिखाविर्नाभेयं,
आ० २ प्रमि० ।

थिरासपत्त-स्थिराऽऽशपत्त-विषयधैर्यं, पं० सू० ४ सू० ।

थिरिकरण-स्थिरिकरण-त०। सीयतां चारिचाऽऽदिविषु स्थैर्यदे-
ती. जीत० । धर्मोद् विविधतां सत्र काचनचानुत्तोऽहस्यथा-
पने, प्रब० ६ इत्य० । पञ्जा० । दस० । ध० । स्वगतपरगतधर्म-
व्यापारार्थां स्थिरत्वाऽऽधाने, पञ्जा० ४ विष० । नि० सू० ।

एतेषु चिन्न स्वगणा-ऽऽदियसु सीदति चोयथा जा तु ।
बहुदोसं माणुस्ते, मा सीद थिरिकरणमेवं ॥१७॥

सीदंनो नाम-ओ थिरसंपद्यो धिति संपद्यो दृष्टो य न उज्जमति
अमणाऽऽदियसु, एसा सीयणा। चोयथा प्रेरणा, निवोजनेय-
धैः, तं पुण चोययं करेत अवायं दूसेदं । अज्ञो मद्यति- (बहु-
दोसं माणुस्ते) दोसा अवाया । ते च 'दूकलसंस्वयाहा।' 'ग्रहवा-
अरसासकस्यक्युद्धऽऽद्व्यं सोपयोमिष्यभोगोसेहि य जुषो।
मा इति यदिसेहे । एवं बयलुकिरियासहायसेगं भंजमे थिरं क-
रेति थि थिरिकरणं। सिंसं कटं। नि० सू० १ उ०। 'जहा उज्जोपीयं
प्रजाऽऽसाढो कासं करेत संजय अण्यदेह । मम हरिसावं विज्जह,
जहा उत्तरज्जययो सुदु, तं अक्काणयं सधवं तदेव । तद्वह । अथा
जहा अज्जसाढो थिरो क्वाओ, एवं जेऽनविषा ते थिरिकरे-
यवा ।' दश० ३ अ० । हठीकण्ठे, नि० सू० ४ उ० ।

थिरिकरणे आसाढो उदाहरणं- " उज्जोपीयं आसाढो भाय-
रिओ कासं करितं साहू समाहोप निज्जवति, अण्यदेहि य-
जहा ममं दरिसावं देअह, ते य णंति। सो य सव्येव गतो प-
व्वज्जाए, तस्यो हाविओ य, सतिगेषु सिस्सेन य त्से कोदो। पउ-
सा, विट्ठो आहावोनां भागतो, अंतरा य गामविउववणं पाट्याक-
रणं, पच्छाणयं सरयकासवसलं थारोपधावणं, अंतरा य अया-
गाममउता स तलागलुद्दहारगविउवणं जलमउकं खेलेण भा-
यरिओ पारिसा। तिने। तेहि समाणं धाममंतरवसादिमुवागतो,
पच्छा कालिया ते पद्यमेवस अमरण्णणि इरिउमारको, प-
च्छा तेसि विट्ठता कथयंति परिभाषी ।

पद्यो भणति-

" जेण भिक्खं बालिं हेमि, जेषु पोसेमि णाय ।

सा मे मदीं अकमति, जायं सरणतो भयं ॥ १२५ ॥ "

सो भण्णति-अतिपिकतो सि, मुच्च आभण्णणि ।

थिनिओ वि भारुका, सो भणति-

" बहुसुखं चिसकहं, गंगा बहह पादसं ।

सुउकमाणग ! भहू ने, जप ता किंवि सुहासियं ॥ १२५ ॥ "

तसिओ भणति, सुणेहि अक्काणयं-

" जेण पोदंति वीथाणि, जेण जीयेति कासाणा ।

तस्स ज्जेण विवज्जाभि, जायं सरणतो जयं ॥ १२६ ॥

अमहं विद्या य राओ य, तपोमि महुसपिसा ।

तेषु मे उदमं दृष्टो, जायं सरणतो भयं ॥ १२७ ॥ "

अह वा-

" बयस्स भयं भीतेण, पावओ सरणे कनो ।

तेण दृष्टं ममं अंगं, जायं सरणतो भयं ॥ १२८ ॥ "

अउत्थो भणति-

" अण्णपवणसमयो, पुणं होउणु संपदं कीलं ?

इन्धयगदियग्गदुओ, बयसं । को णामओ बाही ? ॥ १२९ ॥ "

सो भण्ण-

" जेजासाहेसु मासेसु, माओ सुहसोयओ ।

तेषु मे भउजते अंगं, जायं सरणतो जयं ॥ १३० ॥

जेण जीयेति सत्ताणि, निरोहमि अणंतय ।

तेषु मे अज्जप अंगं, जायं सरणतो भयं ॥ १३१ ॥ "

पंचमो भण्ण-

" जाव सुच्छं सुदं सुच्छं, पाद्वे निवचन्ने ।

भूताओ वडिता वड्ढी, जातं सरणतो भयं ॥ १३२ ॥ "

धिरिकरण

उद्ये प्रणति-

"अभिमतस्या सुभिया, येकति बाहिरा जना ।
दिसं भयह मायगा १, जाय सरणतो प्रभे" ॥१३३॥

अदवा-

"अथ राया सचे कोरो, नोडिमो व पुरोदिओ ।
दिसं भयह माथरिया १, जाय सरणतो प्रभे" ॥१३४॥

"अहमयय व सुरिय, अहयभूजगय व वायसे ।
मिर्लायगय व आयेके, सदि ! सुदिओ हु जपो न कुजह ॥१३५॥
मुम पय व अम्मे ॥ लवे, मा हु विमालय जफलसागय ।
अफसादरय हु लायय, आधि हाणि विमग मायय ॥१३६॥
नवमासय कुचिआसिया, पासवणे पुल्ले व मदिप ।
धूवा मे रोदिप दडे, लखलय अललण व मे जायय" ॥१३७॥
एके सव्यानराप्पि धेयूय पयाओ, अतरा व संजतोविउण्यणे
सं वहुय भणति-

"सयमेव व सुफळ सोविथा,
अप्यणिअय व विवापू काणिया ।
मोवायदकओ व सि,
कि डेला ! बवोति वाससी ?" ॥१३८॥
"कडय ते कुडये व ने,
असिअसिल ! तिलयने व ने ।
पययलस उडुहकारिय ।
डुहा सोहि ! कतोअसि अमाना ?" ॥१३९॥
"राडेअदिसवमिसाणि, परडिहाणि वाससि ।
अप्यणो विसलमसाणि, पामतो वि य पाससि" ॥१४०॥
सा व पडिभणति-

"समणोअसि संजतो आसि, संयपारी समनोदुत्तकंचणे ।
वेहादियवायओ व ने, जिउअ ! कि ने पकिमग्हे ?" ॥१४१॥
(उचं० नि० २ अ०) (एनासो गायानामग्हे : "दंसणपरी-
सह" शब्देअरे वहुयने) पुणएवं व पयाओ रायकवळं पायार-
विडवणं, पकिपुओ य । जहा तेणु धेवण तस्स आमाडभूतेस्स
पिराकरणं कते, एव जहासित्तो धिरिकरणं कायववं" ॥ नि०
पू० १ उ० ।

पिडि-विदिल्ल-ओ० । वेगसगऽऽदिडयविमिंते यानविशेषे,
दशा० ६ अ० सुत्रा० जं० १०० । साटानो यन् "अडपल्लाणं कु-
ड, तदह्यावपयपु परिहाणित्युपपत्ते । जी० ३ प्रति० प उ० ।
ओ० । हा० । ज० ।

पिवापिंते-सिनवसिनवन्-वि० । डिओडिगयामने, तं० । "धि-
वापिंधेवं बीमकडु ।" पिवापिंधेवमालनरत्रेवीअमं, रीडि-
मियथेः तं० ।

पियुग-सिमिनुक-पु० । पामोअं अने, आ० पू० १ अ० । आ०
म० । प्रज्ञा० । दश० । विज्ञ० ।

पियुगमंकेप-सिमिनुकमंकेप-पु० । "दिग्गमणं जा उदय-
संनया तौव आउदयगयाड । संकासिकण वेयड जे एसो धि-
बुगमंकासो ॥७७७॥" इत्युत्पन्नकृत्ते संकमेनेदं, पं० सं० ५, हा-
र । क० प्र० ।

पिहु-सिनु-ओ० । साधायणयद्वरनव्यानकायनेदं, त्रि०१प्रति० ।

धीण-स्थान-वि० । संघावमापने, स्था० ६ डा० ।

धीणगिद्धि-स्थानगुक्ति-ओ० । स्थाना बहुवचने सङ्गनमापणा
गुद्धिरजिकाङ्गा आग्रहद्वयाऽप्यवसितोपसाधनविषया बह्व्यां
स्थापयस्थायां सा स्थानगुक्तिः । तस्यां हि सत्यां आग्रहव-
स्थाऽप्यवसितमर्थमुत्थाय साध्ययति, स्थाना वा विपर्ययभूता
ऋक्षिरात्मशक्तिकया बह्व्यांमिति स्थानोक्तिरित्युच्यते । त-
द्भावे हि स्तुतुः कथावाङ्मयप्रसङ्गो शक्तिर्भवति । अथवा-
स्थाना जरीचूता चैतन्यादिरस्थामिति स्थानोक्तिरिति, तादृश-
विषयकेषां कर्मप्रकृतिरपि स्थानोक्तिः, स्थानगुक्तिरिति वा ।
स्था० ६ प्राण प्रच० वक्त० "गोशाऽऽद्यः" ॥ म० १ । १७४ ॥
इति प्राकृतसूत्रेण धीणगुक्तिनिपाताः । कर्म १ कर्म० । निद्रा-
विशेषे, कर्म० ६ कर्म० ।

धीणगुक्ति-स्थानोक्ति-ओ० । स्थाना विपर्ययभूता ऋक्षिरात्म-
शक्तिकया बह्व्यां स्थापयस्थायां सा स्थानोक्तिः । तद्भावे हि
शक्यते प्रयत्नं देनस्य कथावाङ्मयप्रसङ्गो शक्तिर्भवति, भू-
वते चैवं कथानक आगमे-कथितमदेशो कोऽपि धुङ्गाको वि-
पाकप्राप्तस्थानोक्तिनिद्रामहिमो द्विरदेन विद्या स्वकीकृतः, ततः
स तस्मिन् वदाऽभिनिवेशो रज्यां स्थानगुद्धिरुदये धर्तमानः
समुत्थाय तद्-नियुक्तमुत्पाद्य स्वोपाधयद्वारे च प्रसिधय पुनः
सुसवादे इत्यादि । तद्विषयकेषां कर्मप्रकृतिरपि स्थानोक्तिः ।
(६ गा०) कर्म० ६ कर्म० । गा० । पं सं० । जी० ।
स्थानोक्तिरुत्पात्ताह-

पोगलमोपगफरुमग-दूने वडमासोजेणो सुणे ।
एतद्वि पुणो तस्सा, विगिचिणा होनि जयएण ॥१४०॥
पुत्तं पिशिनं, मोद्धं, लद्धुक्कं, फरुसकः कुजकारो, दन्ताः
प्रतीताः, घटशात्राभञ्जनम्, एतानि पञ्चोदाहरणानि सुमे
स्थानोक्तिनिपातौ भवन्ति । एतेरेनद्वयान्तोर्नाम्बिधेः स्थानोक्ति-
परिहाय, तस्य स्थानोक्तिमनः साधोयंतनया विधेयव परि-
न्यागः कथंथो भवति ।

तत्र पुक्कदृष्टान्तमाह-
पिमियामि पुव्व महिंमं, विगिचिंयं दिस्स तस्य निमि गंतुं ।
अमं हंतुं स्वापति, उवस्सपं सेसमं योति ॥ १४१ ॥

"एगमिं गामं एगो कुट्टीयं पक्काणि व त्तिवार्थणं व नि-
मणेनु अणमो संसएपारे जफभंअ । सो अ तहाकडवायं ये-
रण कतिप धम्मं सोअं पववाओ गामाहसु बिहददं । यो-
व एतत्थ गामे महिसं विगिचिमाणो दिट्ठो । तस्स मंले आभि-
लासो जातो । तेण अमिलामेण अत्थादिशेषेण जिक्खुं हिं-
डित्ता अत्थुच्चिकण विचारट्ठमिं गतो चरिमा सुयुपेणो
कया । आवस्सयं काड पातोसिया पारसो विदता ।
तदनिजासो चैव सुणे । सुत्तस्सेव धीणगुद्धि जाया । सो
अपिओ अणामोगनिष्वांसयणं कारयेण गतो माहिं-
समदंलं । अथं महिसं हंतुं प्राक्कत्ता सेलं आनेतुं
उवस्सयस्स उयारि ठामं । एवत्थं मुक्कणं आलोपय-परिसो
सुधिणा दिट्ठो । माहुदिं दिसावत्तोक्कं करेतेहिं दिठं कुणमं, जा-
णियं-जहा एम धीणगुद्धिं, ताह जिगपारेचिंयं पच्चिसे से
दिअ ॥" अथ गाथाऽङ्कारयोः-पिवापिंधेवमालनाशो
आर्भति । स च मांथं विकर्तनं दृष्टुं संजातनङ्गकणामि-
त्थापन्न महिपममदले निधि राधो गथा अथं माहिंयं हत्वा
आदिन, शेषमुद्धरितमुपाधये नयति ।

मोक्षदद्यात्तमाह-

भोपगजसुपस्यङ्कं, भंतु कवापे धरस्स निमि स्वाति ।
जाणं व भरेऊणं, आगतो आवस्सम्प विगहे ॥ १४३ ॥

एकः साधुभिर्ज्ञां हिष्टइमानो मोक्षकर्मकं पश्यति । तच्च सु-
चिरमवज्ञोक्तिमवभाविनं च. परं न लब्धं, ततस्त्वदलम्बा
तद्व्युत्पत्त्यापरिणत एव प्रसुप्तः । राज्ञी तत्र गत्या युद्धस्य
कपाटी महकथा मोक्षकाम् अलयति । शोषेभ्योर्ज्ञानं नृत्वा
समागतः । प्रमातिके आबहयके विकटयति-ईदृशः स्वप्नो
मया दृष्ट इति । ततः प्रजाते मोक्षकनृत्नजाजनें दृष्ट्वा ज्ञातम-
यथा स्थानाकिरिति, तस्मात् लिङ्गपाराञ्चिकं दत्तम् । शेषं पुत्र-
स्ताऽऽस्थानकथद्वलम्बम् ।

अथ फरसकदद्यात्तमाह-

अवरो फरसगमुधो, महियपिं वे डिदिंठं सोने ।
एगंते अवयज्जइ, पासुत्था णं विगदणाय ॥ १४४ ॥

अपरः कश्चिद् फरसकः कुञ्जकारः कापि गच्छे सुप्रज्ञो
जातः, प्रमाजन इत्यर्थः । तस्य राज्ञी प्रसुप्तस्य स्थानाकिर-
दाशोः । स च पूर्वं मृत्तिकाकण्डोभ्यासी, ततो मृत्तिकापिण्डानी-
व समीपप्रसूतानां साधूनां शिरांसि ज्ञेयुमरथः । तानि च
शिरांसि, कन्देवराणि चैकान्ते अवीर्यनि । शेषाः साधवोऽनृ-
ताः । स च नृत्वाऽपि प्रसुप्तः । ततः प्रजाते ईदृशः स्वप्नो मया
दृष्ट इति विकटता कृता । प्रजाते च साधूनां शिरांसि, क-
न्देवराणि च पृथक्नृत्तानि दृष्ट्वा ज्ञातम-यथा स्थानाकिरिति
लिङ्गपाराञ्चिकं दत्तम् ।

अथ दन्तदद्यात्तमाह-

अवरो वि घाडिआं न-चदहियणा पुरकवोर्कं भंतुण ।
तस्सुक्खणिज्जु द्दने, वसहीवाहिं विगदणाय ॥ १४५ ॥

अपरः कोऽपि साधुर्दन्तदद्यात्तमाह-
धावना कोऽपि पञ्चायमानो मदना कथेन उडिञ्चनः, एव नृ-
पत्येभिप्रयायः । निशीयल्लोकिना तु-“ एगो साह्वा गायरानगमा
हियणा पक्खतो ।” इति लिङ्गनम । एवमुत्पत्त्याऽपि हस्तिकनं
परजने स्मृत्वा स साधुमनस्योपरि मध्येयमापनः प्रसुप्तः । उदी-
र्णस्थानाकिरिथाय पुरकपाटी जहकथा हस्तिनाशां गवा तस्य
हस्तिनो भ्यापादनं कृत्वा हन्तानुत्पत्त्यं वसनेभ्यः स्थापवि-
त्वा नृत्वाऽपि सुतः । प्रजाते च विकटना-स्वप्नमालोचयति ।
साधुभिश्च दिगवज्ञोक्तं कुर्वीत्येगजन्तावाचितौ । ततः स्थान-
नकिमान् असाविति कृत्वा लिङ्गपाराञ्चिकः कृतः ।

अथ श्वाभयजदद्यात्तमाह-

एवमाग बडसाणे-प पाटितो केड पुक्खणहत्थी ।

बहमालंजणऽऽगण, वस्समाऽऽज्ञोपथा गोसं ॥ १४६ ॥

एकः साधुर्दृष्ट्वात्मकः सिद्धाचर्यो गतः, तत्र ग्राम-
द्वयस्थापान्तगले वटवृक्षो महान् विद्यते, स च साधुगो-
दन्तरमुष्णासिद्धो भरित्नाजिनस्मृतिबुधुत्त इयोपयुक्तो
बेगमाऽऽगच्छत् । (बडसाणं सि) लिङ्गव्यत्ययाद् वट-
पात्रस्य शाखाया शिरसि घट्टिनः सुनुनोऽपरिपातितः, ततो
बटस्योपरि मध्येयमुत्पन्नः, तद्व्यवसायपरिणतश्च प्रसुप्तः । उदी-
र्णस्थानाकिरिथाय तत्र गवा वटपादं जहकथा तस्मत्स-
दीर्घां शाखामानीयोपाश्वयोपरि स्थापितवान् । इत्यर्थे च आ-
व-
६०४

इयकयोःसर्गात्रिके कृते, तथैव शुक्णामाकोच्यति, ततो दिगव-
ज्ञोके कृते तथैव ज्ञानम्, लिङ्गपाराञ्चिकश्च कृतः । केचिदाचार्यो
सुवत-सप्तममधे वनदरुनी बन्व, ततो मनुजजनयगतस्य
प्रमाजनस्योदीर्णस्थानाकिः पूर्वजवाभ्यासादृष्टास्ताभ्यज्जमम-
वत् । शेषं प्रागुत् ।

कथं पुनरसौ परित्यजनीय इत्याह-

केसवअक्खलं प-स्येतिं मुय सिंगि खत्थि तुह चरंणं ।
एच्छस्स इरइ संपो, ण वि एको मा पदेसं तु ॥ १४७ ॥

केशवो वासुदेवस्वरूप बलाद्वेदबन्धं स्थानाकिमतो भवतीति
तीर्थद्वाराद्याः प्रज्ञापयन् । एतच्च प्रथमसंहानामाज्ञोक्त्या-
म् । इत्यादि । वृ० ४ उ० ।

थिणक्कितिग-स्थानाकिञ्चिक-न० । निदानिद्राप्रचलाप्रचला-
स्थानाकिलक्षणं स्थानाकिपुत्रादिने विके, कर्म० ३ कर्म० ।
“ स्तप्य थोऽसमस्तस्त्वभे” ॥ ४ १० ४५ ॥ इति स्तप्य थः ।
प्रा० २ पाद ।

सुंङ्किअ-न० । देशी-व-कूपितवदनसंकोचमे, मौले च । हे० न०
५ धर्म ३१ गाथा ।

युद्ध-स्मृति-स्त्री० । स्वप्ने, आच० २ अ० । सुत्र० । स्तुतिर्हि-
धा-प्रशामकया, असाधारणगुणोक्तिसंनयका १ न० । दोको-
त्तरसद्वृत्तान्तोपरिहृत्तगुणवर्णनपर्यायं (प्रम० १ द्वार । एका-
श्रीकप्रमाणार्थं (पञ्च० ४ धिव०) लक्ष्मीयुज उच्येत्त चतु-
यन्तुतिप्रकथने, मध्यमेनाष्टस्तुतिकथने, उत्कृष्टेन १०८ स्तु-
तिकथने, उत्त० १४ अ० । ४० । नि० चू० । अनुतिष्ठो, २५० १
उ० । संघा० । (स्तुतिस्वरथाविशेषः ” थव ” शब्दे ऽस्मिन्नेव
भागे २३४३ पृष्ठे उक्तः) वैश्वदेवमन्त्रायां याकायां-
स्वर्गानन्दनं जगन्ने तस्नुतय इति उक्ताः । (तास्तिस्वस्त-
स्वा वा दीवत्ये इति “ वैश्वदेवेषु ” शब्दे तुतीय-
जां १३१२ पृष्ठे स्तुतिप्रस्तावे प्रथम्यादि) निम्नः स्तुतीराहृती-
र्थ्योक्त्याऽऽह इति उच्यते-निम्नः स्तुतयोः तिथमेनोच्यन्ते, के-
चित्तु अग्रा अपि पठन्ति; न च तत्र नियम इति न तद्व्याख्या-
नकिया । एवमेतत्पाठनोपाचितपुरयसंभारा ङाङितेषूपयोगफ-
मेतदिति ज्ञापनार्थं पठन्ति-“ वैश्वदेवमन्त्रायां संतिगराद्य सम-
हिंत्सुमाहिराणां करोमि कश्चिद्व्यस्यमं ” इत्यादि वाच्यत् “ वासि-
रामि ।” व्याख्या-पूर्ववत्, तवर्-वैद्यावृथकाराणां प्रवचनायै व्या-
पुननाशानां यथाऽभ्याकृष्याऽद्यादीनां शांतिकाराणां कुलोपवृत्तु
सम्पत्तदृष्टीनां सामान्येनाभ्येवा संमधिकाराणां स्वपरयोस्ते-
षामेव स्वकृतेनन्देषामिति बुद्धसंप्रदायः । एतेषां संघेऽपि-
न, सप्तम्यधे वा पठ्ठी, एतद्विषयम्-एतानाश्रित्य, करोमि का-
योःसर्गमिति । कायोःसर्गवैस्तरः पूर्ववत्, स्तुतिश्च, नवमे-
र्षा वैश्वदेवस्य काराणां तथा तत्रैववृत्तिरनुकुर्यात्, तद्विपरि-
त्यस्मात् तच्छ्रुतिस्तिष्ठामिमेव वचनं ज्ञापकं, त्वांसिक्मेतद्,
असिक्काऽऽदी तयेकणात्, सदीर्घचित्यप्रकृत्या सर्वत्र प्रवर्तित-
व्यमित्येदृश्यमेवम्, तद्वेत् स कप्रयोगाधीं वन्दनाऽऽदिप्रथम्यमि-
त्यादि न पठ्यन्ते, अपि त्वय्यवोञ्चसितेनेभ्याद्, तेषामविरतत्वा-
त्, सामान्यप्रवृत्तेरुत्तरेषामेवोपाकारदत्तानात्, वचनप्रामादय्यादि-
ति व्याख्यातव्यं “ सिद्धेऽप्यः ” इत्यादिसुत्रम् । ल० ।
आच० । ४० ।

अभिधानराज्जः ।

धृष्ट

“ ता उस्समं क्विआ, विनीयानिसिंलोमिया य इह युत्ति ।
 जगस् अइवा बह्म-मायाअस्सवञ्जिणंदाणं ॥ २६ ॥
 पुञ्जुलकयं विहाइया, कहुत्ति सुत्तययं च संविमिा ।
 पुञ्जस्स जगवं माणं, उस्समात्तिओ धुग्इ संयुत्ति ॥२७ ॥
 तात्थवा अइवा बह्म माणा निस्सिलोमिया य सुहवया ।
 कम्मस्स निज्जग्हु, महया सहंण घोसंति ॥ २८ ॥
 ङिआ तु पुव्याविहिणा, सक्कययं कहइ आच परिहाणं ” (२६)
 पम् ० प ० ।

“ तिञ्चि वा कहुइ आच, धृष्टोओ तिस्सिहोइआ ।
 ताथ तथ्य अणुप्यायं, काणणेण परेण वि ॥ १ ॥ ”
 तिञ्जः स्तुतयः कायोरस्सगौनत्तरं या दीयेत्त ता यावत्कर्त्तते,
 भवनीत्यर्थः । किञ्चिद्यथाः ? तत्राऽऽह-तिस्सोकिकाः त्रयः
 स्तोकाः त्रयोविशेषकया भाषिक्येन यासु तास्तथा । “ सि-
 द्दायां बुद्ध्याणं ” इत्येकः स्तोकः । “ जो देवाण वि ० ” इति द्वि-
 त्तयः । “ एका वि नमोकारो ० ” इति तृतीय इति । धं २ अ-
 थि० । वृ ० श्लो० । प्रती ० ।
 येनैव्याघातकारणं समुपस्थितं देशतः सर्वतो वाऽऽवश्यक-
 मकृत्वा गच्छन्ति । तत्र देशतः कथमकृत्येन आह-

धृष्टिमंगलाकितिकम्भे, काउरुभये य तिचिद्विकिकम्भे ।
 तत्तो य पदिक्मणं, आक्षीयप्यापै कितिकम्भे ॥
 स्तुतिमङ्गलमकृत्वा, स्तुतिमङ्गलाकरणे चाऽप विधिः-आवश्य-
 के समाने दे स्तुती उपायं तृतीयं स्तुतिमङ्गला अभिस्सयां
 गच्छन्ति । तत्र च गत्वा वैश्यापिथी प्रतिक्लृप्य तृतीयं
 स्तुतिं ददति । अथवा-आवश्यके समाने एकं स्तुति कृत्वा
 द्वे स्तुती अभिशरया गत्वा पूर्वोवाथेनोच्चरन्ति । अथवा-नमा-
 स्ते आक्षयकजशरया गत्वा तत्र तिचिः स्तुतिददति । अथवा-
 स्तुतिभयो वद् वक्तुं तन् कृतिकम्भे, तिस्सिहोइते त्तेऽभिस्सयां ग-
 त्वा तत्रैश्यापिथी प्रतिक्लृप्य सुम्बन्धकारं च प्रत्युत्थय कृत्वि-
 कम्भे कृत्वा स्तुतीददति । ध्यं ३ ० । (इत्यादि प्र० भागे
 ७२४ पृष्ठे विस्ततः)

आवस्सय काऊणं, जिणोवड्ढं गुरुवपमैणं ।
 तिचि धृष्टी पदिहोहा, काऊस्सय विहो ईमां तथ्य ॥
 आवश्यकं जिनोपदिष्टं गुरुपदेशेन कृत्वा परमेष्ठे तिञ्जः स्तु-
 तयः प्रवर्त्तमाना वक्तव्याः । तदथा-प्रथमा एकस्तोकिका, द्वि-
 तीया द्विस्तोकिका, तृतीया त्रिस्तोकिका । इत्यादि । ध्यं ७
 उ० । पं० व० । पञ्चा० ।

सुक्यं आणत्तिं पि व, लाण काऊण सुक्यविद्विकिम्मा ।
 बहुतीओ धुडओ, गुरुयुडगहणे रूप तिपि ॥६॥
 सुक्यामाहासिप ओके कृत्वा क्त्वादिनिः सुक्यकृतिकम्मा
 सान्निभ्येयस्येवमतिपि उदययम । तदनु कायममाऽजनात्तरकात्रे
 बद्धमानाः स्तुतयो रूपतः शश्वन्तञ्च युक्तस्तुतिप्रयोगं कृते सति
 निक्कस्सिन्वो भवन्ति । इति गाथाऽर्थः ॥ पं० व० २ छार ।
 तिस्सपकथनिस्सकके, वि वेहंण मच्चहिं युं तिचि ।
 वेत्ते च वेइयाणि य, नात्तं एकिक्खिया वा वि ॥

निष्ठाकृते गच्छप्रतिपद्ये, अनिष्ठाकृते च तच्छ्रियते, कैत्ये म-
 त्थेय तिञ्जः स्तुतयो दीपते, अथ प्रतिपद्ये स्तुतिभये दीपमाने
 चेत्याया अतिक्रमो भवति, म्यामि वा तत्र चैत्यानि, ततो देवां,
 चैत्यानि वा हात्वा, प्रतिचैत्यमैकेऽपि स्तुतिदानेभ्योऽपि वृ ० १

विशेषो वदयते ॥ तां काउ आवस्सयं जयो तिचि
 उ० । वेदणं शब्दं गृह्य-यगा एकास्सिंलोमा, विनिथा विस्सिंलोमा,
 धुनीओ करैति ॥ १ ॥ आ० वृ ० छ ० । आच० । समुपस्थित-
 नतिथा तिस्सिंलोमा संघोणं भवति । पञ्चा० ३ विव० । (चतुर्थस्तु-
 वन्दना स्तुतिप्रथमेति वेदवन्दनं शब्दे १३१२ पृष्ठे कृष्ट-
 तिस्तु किलाऽप्याविति विशेषः ‘ वेदवन्दनं ’ शब्दे १३२०
 ध्यम) (स्तुतिविषये ०) सुयस्स जगवन्नां करंमि का-
 पृष्ठे तृतीयभागे द्रष्टव्यः अहियादि प्राग्भवत यावद्-वासिर्गामि,
 उस्समं चंदणवात्तयाए । “ रेवणे काउस्समं करंति । ” आह
 एयं सुत्तं पठिता पशुवीसुस्सोः ॥ ६ ॥ एरणे पारित्ता विमु-
 च-“ सुयनाणस्स चउत्था ति ततो नमोकारो ॥ १ ॥ ७२४ पृष्ठे
 उचरणदंसेण सुयाणियारा मगलनिमिक्कं चरणदंसेण सुय-
 गायां विहाण सुति कहुत्ति, माणिय च सिहाणं सुइए ” इति ।
 सा चेषं स्तुतिः-“ सिहाणं बुद्ध्याणं ” इत्यादि । आच० ५ अ० ।
 पुञ्जुलज-स्तुतिपुञ्ज-न० । समयपरिजापया स्तुतिचतुष्टये,
 पञ्चा० ३ विव० ।

धृष्टमंगल-स्तुतिमङ्गल-न० । प्रतिक्लृप्यस्यान्ते स्तुतित्रयमण-
 न, भांघ ० ।
 धृष्टुक्कि-स्तुतिमङ्गल-न० । प्रवर्त्तमानस्तुतिपरिपाते, पञ्चा० ६
 विव० ।

धृष्टार-धृष्टार-पु० । महता शश्वन्तं धृष्टानिकरणे, ग० ।
 धृष्टिअ-न० । देशी-उन्नने, दे० ना० ४ वर्गे २८ गाथा ।
 धृष्ट-धृष्ट-न० । वनपानीनां क्कथमागे, ध्या० १० जा० ।
 धृष्टहा-न० । देशी-चामरे, दे० ना० ४ वर्गे २८ गाथा ।

धृष्ण-स्तवने-न० । स्नादेगुणं करंते, आच० २ अ० ३ वृ०
 १ अ० । दशा० ।
 धृष्ण-पुं० । देशी-हमे, दे० ना० ७ वर्गे २७ गाथा ।
 धृष्णान्नाणय-न० । देशी-शश्यायाम्, दे० ना० ७ वर्गे २८ गाथा ।

धृष्ण-पुं० । देशी-पटकुट्टयाम्, दे० ना० ४ वर्गे २८ गाथा ।
 धृष्ण-धोत-त्रि० । इत्य लः । “ सेवाऽऽदीं वा ” ॥ ८ । १९६ ॥
 इति लङिस्त्वमि । प्रा० ३ पाद् । पारंयनेने, दे० ना० ४ वर्गे २७
 गाथा ।

धृष्ण-त्रि० । मोटे, आच० २ अ० १ वृ० ४ अ० ३ ० ।
 धृष्ण-स्नावक-त्रि० । “ उः सास्नास्नावकं ” ॥ ८ । १ । ७७ ॥
 इति आदेगत क्यम । स्तोत्रि, प्रा० १ पाद् ।
 धृष्ण-स्तुपमास-त्रि० । “ न वा दमिंसावे ध्वः क्यम्य च लु-
 क ” ॥ ८ । ४ । २५७ ॥ इति भावे कर्मणे वा वर्तमानस्य धृ-
 ष्णात्तन्ते द्विक्रमो वक्रराऽऽसमां वा । प्रा० ४ पाद् । आनि-
 न-यमाने, ज० ४ श० ।

धृ-धृ-अव्य० । “ धृ कुम्सायाम् ” ॥ ८ । २ । २०० ॥ “ धृ ” इति
 कुम्सायां प्रथेकक्यम । कुम्सायाम्, “ धृ निज्जको सोत्तां ” प्रा०
 २ पाद् ।

धृष्ण-मने-पुं० । “ ऊः मनेने वा ” ॥ ८ । १ । १६७ ॥ इति स्ते-
 नशश्वन्ते वा ऊयम । धृष्णां पत्ते-धेयां । “ कौरे, प्रा० १
 पाद् । मनेने, दे० ना० ४ वर्गे २९ गाथा ।

शूलभद्र

मन्त्रो पौष्टलिकं राक्षः, प्रद्वर्षाद्यत् तस्य ताम् ॥ ६८ ॥
 माथीत्युद्धृतिर्तोऽथासौ-न्मन्त्रिच्छद्राणि योक्तेन ।
 शीघ्रकस्याथ बीबाहे, माङ्गलिकयाय भूलुङ्गः ॥ ६९ ॥
 सामर्षी क्रियमाणो सो-ऽप्रासीदास्योऽन्वयासतः ।
 क्रीडान्तं क्रिभरुपाणि, दायं दायं सुखाऽदिकाम ॥ ७० ॥
 अपाठयद्वररुचिः, सर्वेष्वपि येष्विदम् ।
 "तं न बिजानाह लोभो, जं सगदाभो करेसिह ।
 नंदराउं मारिचि करि, सिरियउं रजे ज्येसह" ॥ ७१ ॥
 राजपाठ्यां नृपः भ्रुवा, तर्करवींश्च चाकुपत् ।
 नमतो मन्त्रिणः दमानू-सतो जके परारुमुखाः ॥ ७२ ॥
 मन्त्रो गृहं गतः पुत्र-सूचे भोः ! मम मृत्यूना ।
 कुतुम्बे जीवतादेत-भो चेस्त्वैवं चिनहृहयति ॥ ७३ ॥
 ततो नृपं नमनं मां, बरस ! अङ्गेन धानचेः ।
 साः पापमित्यवादीरुत, मन्वयूचे मां विद्यामृतम् ॥ ७४ ॥
 धनतः पापं न ते सोऽथ, तदादिष्टं तथाऽकरत ।
 हा हा अकार्यमित्यूचे, राक्षोऽथ शीघ्रकोऽवदत् ॥ ७५ ॥
 यो यो नेत्रेः स नोऽप्येवं, तनः संस्कार्ये तं नृपः ।
 शीघ्रको स्माऽह मन्त्रो स्थाः, सोऽभ्यन् भ्राताऽस्ति मे हृदन् ॥ ७६ ॥
 कोशाग्रुहे स्थूलभद्र-स्त्वमथाज्जहदनुपः ।
 निर्वंयो ह्यश्राश्रायाने, राक्षोक्तः स्माऽह चिन्तये ॥ ७७ ॥
 राजोचे शोकवन्धन-विनतयाप्यत्र मा गमः" ।
 सोऽथ तत्र गतो दार्षी, क्व भोगा रात्र्यचिन्तने ? ॥ ७८ ॥
 "सुद्वेयं खलु पारवश्यजनतो मौष्यच्छिद्रे बेदिनो,
 नित्यं ककशासकभयकरो धर्मोत्तरयाऽऽवहा ।
 राजार्थिकपरं न संप्रति पुनः स्वाधेयज्ञार्थोपहृन्,
 तद् भ्रमः किमतः परं मतिमतो शोकद्वयापायकृतः ॥ ७९ ॥"
 गतिश्च नरकाऽन्ता स्या-रुहता शोचं तनस्तदा ।
 रत्नकम्बलदशाज्ञो-रजोहरणमप्यथ ॥ ८० ॥
 नृपमेत्यावदुर्कम-लाभस्तेऽस्त्विति चिन्तितम् ।
 राजोचे निर्वहेः सुधु, यातोऽसौ द्रियचा-नृपः ॥ ८१ ॥
 मियात् कोशाग्रुहं यास्व-तीर्थीकृषोपरि स्थितः ।
 सृतभेष्यो जनोऽपैति, मुखानि पदधानि च ॥ ८२ ॥
 निर्विकारः स जगवान्, यथै हृष्टोऽथ दृष्टता ।
 शोचकः स्थपिनो मन्त्रो, स्थूलभद्रः पुनरुनिः ॥ ८३ ॥
 संतनुसुरैः शिष्योऽसृत्, शीघ्रको आनुरञ्जसा ।
 मिलितुं याति कोशाभाः, स्थूलभद्रतत्र च सा ॥ ८४ ॥
 मनुष्यमीहं नान्य-मुपकोशा तु तत्स्थसा ।
 तसंभोका वरकचि-स्तर्काशो शीघ्रकोऽवदत् ॥ ८५ ॥
 तत्रे स्तुनः पिताऽस्माकं, भ्रातुश्च विरहोऽजन्वत् ।
 तव प्रियधियोगोऽन्-सृन्देनं पायवाऽऽसवम् ॥ ८६ ॥
 लम्बा तदुक्तया चन्द्र-प्रभो स पायितः सुराम् ।
 शीघ्रकस्येति कोशाऽऽस्व-त्सोऽथ ज्ञातितमस्तुजम् ॥ ८७ ॥
 नृपाऽऽस्वाने वरदह-रापंयत्कस्याचिकरान् ।
 तेनाऽऽप्राते तदेव द्वाक, तथैवाऽऽमनासवम् ॥ ८८ ॥
 निःसारितोऽथ होभिश्च, प्रायश्चित्तं द्विजा ददुः ।
 तत्पन्थ प्रपुणः पानं, तेनाऽसौ पञ्चमो गतः ॥ ८९ ॥
 स्थूलभद्रस्तपः कुर्वन्, विहङ्क्त् गुणीभः भद्र ।
 आगमपाटशोपुत्र, वपांकालमभ्यस्यदा ॥ ९० ॥
 जप्राहाजिगर्ह साधु-रेकः सिंहगुरास्थितो ।
 अन्त्यः सर्पावले चाप्यः, कूरकाऽभनदाशेष ॥ ९१ ॥

स्थूलभद्रस्तुमासी, कर्षु कोशाग्रुहे तुनः ।
 सिंहसर्पां शमं याते, नृप कोशा मियाऽऽगमात् ॥ ९२ ॥
 उपायोचे विषये किं, चतुर्मांस्त्राश्रयोऽस्त्वह ।
 सैव वक्षिषशलाऽस्ति, स्वतस्तस्यो मयुस्ततः ॥ ९३ ॥
 राजो गृहकारमायाय, प्रमुक्तोभायेभोगता ।
 न पारितः क्षोभयितुं, प्रभुमंन्दरसोदरः ॥ ९४ ॥
 धर्मं भुवा ततो जहे, आयिका धर्मतथयवित् ।
 राजादिष्टं नरं मुक्त्वा, सा ब्रह्मवतमप्रहीत् ॥ ९५ ॥
 चतुर्मांसाऽऽगमे सिंह-गुराऽऽदरागतात् मुनीन् ।
 गुरुः स्माऽऽह स्वागतं वो, हंहा ! दुष्करकारकाः ॥ ९६ ॥
 प्रायाते स्थुमं नृ, गुरुकथाय सम्प्रमात् ।
 ऊचे ते स्वागतं साधो !, कृतमुष्करदुष्कर ! ॥ ९७ ॥
 प्रयोऽपि तेऽथ सास्त्राः, मिथः स्माऽऽवृष्टपस्विनः ।
 अग्रयायुष इत्येवं, दह्मभयान् वयः ॥ ९८ ॥
 अथ निहृष्टाभ्यानु-स्मयप्रभुवित् मत्सरान् ।
 कोशाग्रुहे चतुर्मांसा-करोऽजिनममप्रहीत् ॥ ९९ ॥
 आचार्यैरुपगृह्याऽथ, वारिणोऽपि जगाम सः ।
 वक्षतिमोगिता दत्ता, तथा तं स निर्गोद्वयः ॥ १०० ॥
 अतुस्कोऽधेयामास, सा वैचल्युज्जर्णति स्म तमः ।
 अनय च्चयलक मे, सोऽप्यदमं कुनो धनम् ॥ १०१ ॥
 भोचे नेपालभूयानः, साधुनां रत्नकरवलयः ।
 ददाति तद्भूमये स, तत्रावाहृष्टोऽथैव तत् ॥ १०२ ॥
 अगच्छन्तश्च चोराणां, लक्षं यान्तिववक शुकः ।
 स्तेनसंभापितर्थाङ्क्या-ऽऽयानं निकमुपगतं ॥ १०३ ॥
 गते तत्र पुनः कोराऽऽवादीहृक् गते गनम् ।
 तनस्तमनुगम्योचं, सोऽप्यदमंऽथैव कश्चयम् ॥ १०४ ॥
 नय धेहाहृन् मन्त्रो, यथौ तन्मः ददौ च तमः ।
 तथा चन्दनिकोयं स, क्षिप्रं वार्यनो मुनेः ॥ १०५ ॥
 सोचे शोचन्ममुं न स्व, त्यमपीहत्र जयिष्यांसि ।
 मगो विपश्यदुःखः, स प्रनुकोऽथ तद्विदा ॥ १०६ ॥
 मिथ्यादुष्कृतनुक्त्वाऽगादु, गुरोराशोच्यसतः ।
 वपालसोऽथ गुरोरा, ज्ञातमाम्भयान्तरम् ॥ १०७ ॥
 स्थुजज्ञोऽशामेदं न, चिरं परिचिन्तयति ।
 जन्तु प्रार्थयामास, विगुणोऽथाऽनेन च ॥ १०८ ॥
 गुरुमङ्गमपन्नः, स्थूलभद्रः च सोऽथ तम् ।
 रीधकस्यायदा कोशां, ददौ राजा पुरोऽप्य स ॥ १०९ ॥
 स्थूलभद्रगुणानाथश्च-श्र तथोपावन्न तम् ।
 (इतः कथास्वर्गं नैतयिक्यामुक्तम्)
 तस्मिंश्च कास संजके, दुष्कालो ह्यश्राश्रायकः ।
 इतस्नतोऽऽभ्युत्थेनो, नमनिकम्ब साधुभः ॥ ११० ॥
 विस्मृतिं याति मित्रान्ते, गुणामाऽभावयन्सदा ।
 पाटशोपने स्थयथा, यदप्यथाऽऽयानि तच्छुनम् ॥ १११ ॥
 मेघयज्ञिः समस्त नै-मिलितिकादश्राऽऽसिमका ।
 भद्रवाहुर्दोशशङ्क-भृङ्गपालेषु निर्घातः ॥ ११२ ॥
 सकयः मरुवाटकेनोचं, पृथावपथयपथेति तम् ।
 गुरुकंच महाप्राण, अविघोऽस्ति ततोऽप्युना ॥ ११३ ॥
 न क्रमो वाचनो दातुं, संघस्याऽऽस्वयंक्षित्वा सः ।
 पुनः मघ-टकेनोचं, मरुवाऽऽङ्गां यो विलङ्घने ॥ ११४ ॥
 को द्यभस्तस्य सोऽवीच-चद्वैवोद्धात्मने हि सः ।

ततोऽधुना किं कियते, सोऽवमोवृषाटनं कुत ॥ ११५ ॥
 निष्पन्नं प्रेषयतां प्राक्कृतं दास्ये ससार्द्धं वाचनाः ।
 भिक्षाचर्याः समायाताः, कालवनात्प्रवकाशयोः ॥ ११६ ॥
 संज्ञासुव्यागमस्यैव, निष्काशाऽऽवश्यकं पुनः ।
 सिद्धं ध्याते महाप्राने, स परावसने तुमम् ॥ ११७ ॥
 आदर्यते ततोऽप्यादि, वाचदन्तमुहूर्ततः ।
 शूलनद्व्याऽऽदिकाऽऽप्यास्ती-च्छिष्यपञ्चशती तनः ॥ ११८ ॥
 निरतरं वाचनाना मभावंऽप्येनुमज्जमाः ।
 शूलनमर्कं विना सर्वे, पराभत्याऽपरे ययुः ॥ ११९ ॥
 ध्याते स्तोकाचशेषं स, पृथुः श्रीभद्रश्च दुना ।
 किं विधाये न विधेऽष्टं, कश्चिन्काशं क्रमस्व तत् ॥ १२० ॥
 भिक्षुध्यानः सदा सर्वे-रिने दास्यामि वाचनम् ।
 सोऽप्राज्ञोक्तिं मयाऽधीते, शेषं वा सुर्याऽऽप्यथ ॥ १२१ ॥
 आश्रायतीति सुभाष्यौ-वष्यं सिद्धार्थमप्यरी ।
 इतो न्युनेनाऽपि परं, समयेन पठिष्यामि ॥ १२२ ॥
 ब्रह्मपूर्वी द्विवस्तुना-ऽध्यापि ध्याते समर्थिते ।
 अत्रानरे विहरिण, प्रपयुः पाठनां पुरे ॥ १२३ ॥
 सताप्यास्रमतास्तत्र, शूलनमद्रस्य जाययः ।
 उद्यानस्थान् गुरुं शूल-भक्तं चाऽऽननुमाययुः ॥ १२४ ॥
 गुरुभ्रमवाऽवदन् कुत, ज्येष्ठाऽऽप्येः सूर्याऽऽप्यथ ॥
 परत्र गुणप्रसक्तिं, धीद्वयाऽध्यायिनोः सदाद्वाराः ॥ १२५ ॥
 आदिं दर्शयितुं सिंह-रूपमाधाय तस्थिवात् ।
 ताः सिद्धं वीक्ष्य पृथक्-रारयं तिहिन भक्तिः ॥ १२६ ॥
 गुरुकृते न निहः स, आना यो लक्ष्मिभक्तवन् ।
 हृदाऽस्मान्मयाऽऽननु-प्राज्ञासिंसापि कौशाम् ॥ १२७ ॥
 यज्ञोवाप्यं परिश्रय, श्रीयको वर्षयज्जान् ।
 अमनोऽपि मयाऽकारि, निशोऽपि सृष्टुमानवात् ॥ १२८ ॥
 तनञ्च मामभुञ्जतानां, विदेहे देवनाऽनयन् ।
 तत्र पृथुः प्रभुः प्राऽऽह, आर्षाहत्याञ्च ते न तन् ॥ १२९ ॥
 मया निन्देऽप्ययने, स्वाऽप्युक्तं मुक्तिभावेन (?) ।
 वन्दिन्ना तास्तनो धानाः, द्विनेपि-ऽहपुनस्तयुः ॥ १३० ॥
 न गुप्तानोचतां दत्त, स ज्ञाया स्य-कृते तनः ।
 नैनमुनः कारिणार्थी-भ्येवं कष्टेन भूयमा ॥ १३१ ॥
 ज्ञापितोऽप्याप्यच्छ्रेय-मुक्ता माऽऽप्य द्दष्टेः पुनः ।
 व्युत्थिञ्चाप्य चतुःपूर्वा, दद्यानाऽऽऽवद्विचस्तुयुक्तं ॥ १३२ ॥
 योगसंप्राप्तानां चैव, शिक्षतां शूलनमद्रवत् ॥ १३३ ॥
 धेरस्त न् अउजयं सुहृद्विजयस्य मादरसमुक्तस्य अत्रेताव-

सी धरे अज्ञशूलनभदे गोयममगुत्ते ॥
 श्य-विरस्याऽप्येवंभूतिविजयस्य मादरसमुक्तस्य शिष्यः स्ववि-
 र ज्ञायः शूलनमर्कं गौतमसोभोजनृत् ॥ तस्यैवभक्ष्याऽवम-
 पाठानुपरे शकटालमग्निपुत्रः श्रीशूलनमर्को ब्राह्मण सर्वोक्ति को-
 शाऽयुदे स्थितां चर्यां ब्रह्मजययोगात्पिनादि सुते नन्दराजे-
 नाऽऽकप्ये मोक्षमुद्राशानावाप्ययितेः सन् पितृमृत्यं स्वचिसे
 विविस्व हीकामादन्, पञ्चाब्ध संद्वनविजयमितके ज्ञानि प्रति-
 पद्य तदादंशपुंयं कोशाशुदे चतुर्मासीमस्थात्, तन्ते च ब-
 द्धाकभाषाधिकारिभाषि तां प्रिनीधोक्तं गुरुसमीपमागतः सन्
 तैरुत्करदुष्करकारक इति संघसमक्षं प्रोच्ये, नञ्चसा पूर्वा-
 ऽऽयानाः सिंहगुहासर्पविलकुरकाष्टस्याधिनस्त्रयो मुनयो हुताः,
 ३०५

तेषु सिंहगुहास्थायी मुनिगुरुणा निवार्यमाणोऽपि द्वितीयचतु-
 र्मास्यां कोशाशुदे गतो, दृष्ट्वा च तां दिव्यकथां चलिस्त्रिसोऽजनि,
 तदनु तथा मेधाश्रदेशाऽऽनायितस्तस्मैकस्मैवं स्वाते क्षिपन्वा प्र-
 तिधीधितः सज्जगद्योवाच-
 “ शूलनदः शूलनमर्कः, स एकोऽस्मिन्नसाधुयु ।
 युक्तं दुष्करदुष्कर-कारके गुरुणा जने ॥ १ ॥
 “युष्कलाणं च रमं, सुराण मंसाण मदीलियाणं च ।
 जाणता जे विरया, ने दुष्करकार्यं वेदे ॥ २ ॥
 कोशाऽपि तन्प्रतिबोधिना सती स्वकामिने पुद्गार्पितवाणी-
 कुरस्थाऽऽनुत्थानायनमग्निं रयकारं संपराशिस्यस्यस्यस्थ-
 पुष्पापि नृयन्ती प्राऽऽह-
 “ न दुष्करं भव्यवस्तुबिनीडणं, न दुष्करं सतिस्ववनिष्वाहं ।
 तं दुष्करं ते च महाह्णुतावं, जं सो मुणी वमयययास्मि बुजो ॥ ३ ॥”
 कथयोऽपि-
 “ गिरौ गुहायां विजने दनागरे ,
 धा संशय-नो वशिनाः स्रहृशः ॥
 इमेऽनिरस्ये युवतीजनाग्निंके,
 यती स एकः शकटाज्ञनःइतः ॥ ४ ॥
 योऽती प्रविशोऽपि हि त्वेव दश-
 द्वितीयां न सद्गुप्रकृतप्रचारः ।
 कृष्णाहिरण्येऽप्युपितां न दष्टो,
 नाकोऽऽज्जगत्तानिवास्तो यः ॥ ५ ॥
 वेधया रामवनी सदा तदनुमा पूर्वा रसेभोजनं,
 आर्षं धाम मनोहरं चतुरादं नयो वयःसङ्गमः ।
 कालोऽयं जलदोऽऽपि नःदापि यः कामं जिग्यासाऽऽदरात् ,
 तं यन्दे सुवीनप्रवेऽयकुदालं श्रीशूलनमर्कं मुनिम् ॥ ६ ॥
 रे काम ! वामनयना तव मुष्कमखे,
 धीरा वसन्तीपकपञ्चनचक्रमुक्ताः ।
 स्वमेवका हारिगिराऽऽमर्कदेश्वराऽऽप्याः
 हा हा तनया ! मुनिनाऽपि कथं हनस्वभ ? ॥ ७ ॥
 श्रीनिन्दियणयनेमिमुनीश्वराऽऽऽ-
 रुद्रया तदया मदनं रे ! मुनिरैव दष्टः ।
 ज्ञाने न मेमिमुनिजन्तुदुष्टशेनानां,
 तुमं जविष्यते तन्वदः रणाङ्गणे माम् ॥ ८ ॥
 श्रीनेमिनोऽपि शकटालसुते विचार्य
 मन्वामदे वयस्यु भट्टमेकमेव ।
 देवोऽऽकृतुममधिकश्च ज्ञायय मोहं
 यमोहनाऽऽलमयं नु वशी प्रविश्य ॥ ९ ॥ ”
 अथवा ब्राह्मणवर्षदुर्भे क्रमाने संघाऽऽदरेण श्रीनरक्याहुनिः
 साधुपञ्चशत्याः प्रययं वाचनासमकेन द्रष्टव्यादे पाठ्यमाने
 सताभयोचनाग्निरेव्येव स्वाधुपु उद्दिष्टेनु श्रीशूलनको वस्तु-
 छेपानं दशपूर्वी पयः । अथैकदा यकृत्वाप्योऽमूर्धनीनां व-
 न्दनाथेमागनामां स्वमिनीनां सिंहदरदोनेन हुनाः श्री-
 भद्रकाहवो वाचनायामयोग्यस्वभ इति श्रीशूलनमर्कमुनि-
 बांसः पुनः संघाऽऽमहात् “ प्रयाऽप्येवं वाचना न देया ” इत्यु-
 क्त्वा स्वतः वाचनां ददुः ।
 तथा चाऽऽह-
 “ केवली अरतो जन्व-स्वाऽप्यथ प्रथमप्रयुः ।

धूलजङ्घ

शब्दसंघो यशोजङ्घः, संसृग्विजयसत्या ॥ १ ॥
 जङ्घाङ्घः स्थूलमङ्घः, सुनकेवसिना हि पद् ॥” कल्प० ८ कण्ठ ।
 ति० । प्रा० क० । त० प्रा० खू० । न० । भाव० ।
 स्या० । उक्त० ।

“ धेरस्स चं अजस्रसंभूविजयस्स मादरस्सगुणस्स इ-
 माभो सत्त भंतेवासिणाभो अहावभाभो अनिजायाभा हा-
 स्या । तं जहा-

“ अज्जया य जज्जकदिजा, भूया तद्द जेव भूयादिजा य ।
 सेणा वेणा रेणा, जहणीभो पुत्तमहस्स ॥ १ ॥ ” कल्प०
 ८ कण्ठ ।

जस्रजङ्घं मुंगियं वंदे, जयं वेव य मादरं ।
 जह्वारुं च पाइं, धूलजङ्घं न गोयमं ॥ १२ ॥

स्थूलमङ्घः, चः समुच्चये । गौतमं गौतमस्वाण्यय गौतमः ।
 “ ज्जुवण्यकवुण्णिकुडम्यञ्च ” । ४ । १ । १४४ ॥ क्षयणप्रत्य-
 थः । तं, वन्दे इति क्रियायोगः । न० ।

श्रीस्त्वजमङ्को कोनाशुद्रास्थितत्वावागमपि शुहीनवामिति
 जनप्रवाहः, परं शय्यतरपिपङ्कत्वेन कथं न जनप्रवादिनिब-
 न्धनमिति प्रश्ने, उत्तरम्-श्रीस्त्वजजङ्घस्य कोनाशुद्रेश्चस्थि-
 तिराममयवहायिनुत्तानत्वेन यथा मातुञ्जिता, तथा शय्यतर-
 पिपङ्कजङ्घमपि क्रेश्चम् । ते हि स्तितिशयङ्गामवसथा त्रैकालिकवि-
 दितं विशुद्ध्यैव सर्वमप्यनुजानन्त इति । ११० प्र० ।
 सेन० १ उल्ला० । श्रीस्त्वलमङ्घस्य यत्निवे वेण्याशुद्रस्थितिः,
 सा सिकात्मोका, न वा १, यदि सिकात्मोका, स सिकात्मो ना-
 मसाहं प्रसाद्य धनि यश्ने, उत्तरम्-नन्दीसुत्रे पारिखाति, कथां बुद्धी
 स्त्वजजङ्घः, कामिकथां तु जहया, सारथिञ्च उदाहरणतयोकाः स-
 न्ति, यत्तदर्थेयतिपादने स्त्वजजङ्घस्य यान्त्येऽपि वेण्याशुद्रेश्चस्या-
 नमुक्तमस्तीति । प्र० २२६ प्र० । सेन० ३ उल्ला० । श्री-
 स्त्वलमङ्घस्य नाम चतुरशीतिचतुर्विंशति यान्तिष्ठति, तन्मुक्त-
 प्रश्नेऽस्तीति प्रश्ने, उत्तरम्-श्रीस्त्वलजङ्घस्य नाम चतुरशीति-
 चतुर्विंशति यान्तिष्ठति, तच्चारिञ्चाऽऽदिध्वस्तीति बंधयम् ।
 ११ प्र० । सेन० ४ उल्ला० ।

पूत्रोद्गम-स्थूलरोट्टक-पुं० । वृहद्द्रोहके 'वाटी' इति प्रसिद्धे,
 च० २ अधि० ।

धूलवय-स्थूलवयस्-पुं० । स्थूलमणिपुं० वषां येपां ने स्थूलव-
 वसः । भाविचार्यभाषिणु, च० २ अधि० । उक्त० ।

पूत्रादासादाण-स्थूलादासाऽऽदान-न० । स्थूलं च तदवत्-
 स्वाश्वितीवस्य द्रव्यस्वाऽऽदानं प्रहणं स्थूलादासाऽऽदानम् ।
 पञ्चा० १ विव० । पारिस्त्वलवस्तुविषयं चीयाऽऽशरणहतुत्वेन
 प्रसिद्धे अतिदुष्प्राप्यवसायपुर्वकं बोधे, स्यात् १० प्रा० १ उ० ।

धूलि-धूलि-स्त्री० । “ वृत्तिकपियाचिकं र्त्तयिचंयोराराधति-
 र्माथी ” । ७ । ४ । ३२५ ॥ इति धकारस्य धकारः । रेणो,
 प्रा० ४ पाद ।

धूत्री-स्थूली-स्त्री० । गोधूमस्थूलधूमं, गोधूमानां स्थूलधूमः
 सपिपा सिकाः स्यात्प्रां पकः स्थूलीति मात्तवप्रसिद्धा । च० २
 अधि० ।

धूह-पुं० । देशी-प्रान्तादिष्वन्दे, चातके, वस्मीके च । दे० ना० १०
 वर्गं ३२ गाथा ।

धेञ्ज-स्थित-वि० । “ क-ग-र-र-त-द-प-श-व-स० ” । ७ । २ ।
 ७७ । इत्यादिना सलुक् । “ युचमंस्य गुणः ” । ८ । ४ । १३७ ॥

“ क-ग-ख-ज-त-न-ग । ७ । १ । ७७ । इत्यादिना तलुक् । गति-
 वृत्तं, प्रा० दु० ४ पाद ।

धेग-धेग-पुं० । कन्दावशेषे, च० २ अधि० । प्रव० ।
 धेञ्ज-स्थैय-न० । स्थिरतायाम्, श्री० । अष्ट० । स्थये, वि० ।

प्रीतिकरतया गच्छन्वितायाः प्रमाणभूते, अनेकयो वा प्रीति-
 करीकृते, इव० ३ उ० ।

धेज्जकरण-स्थैयकरण-न० । चित्तस्थिरतासंपादने, पञ्चा० १
 विव० ।

धेग-पुं० । देशी-स्नेने, दे० ना० ४ वर्गं २६ गाथा ।
 धेणिल्लिञ्ज-न० । देशी-हने, याने च । दे० ना० ४ वर्गं ३२ गाथा ।

धेमिञ्ज-स्थैमित्य-न० । निश्चलत्वे, प्रा० १७ प्रा० ।
 धेय-स्थैय-न० । परस्वापहृत्वे, प्रा० २० प्रा० ।

धेर-स्थविर-पुं० । 'धविर' शब्दायै, प्रव० २ द्वार । चतुर्षुके
 ब्रह्मणे, दे० ना० ५ वर्गं २६ गाथा ।

धेरकंशुद्रज-स्थविरकंशुचुकिन्-पुं० । 'धविरकंशुद्रज' श-
 ब्दायै, म० ६ श० ३३ व० ।

धेरकण्य-स्थविरकण्य-पुं० । 'धविरकण्य' शब्दायै, स्या० ३
 डा० ४ व० ।

धेरकटाट्टिज-स्थविरकण्यस्थिति-स्त्री० । 'धविरकण्यट्टिह' श-
 ब्दायै, वृ० ४ उ० ।

धेरकण्य-स्थविरकण्यिक-पुं० । 'धविरकण्यिक' शब्दायै,
 प्रव० ७० द्वार ।

धेरजूमि-स्थविरजूमि-सातिध्वनगांश्वस्वविरेपु, स्थविरजूमि-
 श्लिषा । स्या० ३ डा० २ उ० । ('धविरजूमि' शब्दं ३३६४ षष्ठे
 व्याख्याता)

धेरजूमिपत्त-स्थविरजूमिप्राप्त-वि० । 'धविरजूमिपत्त' श-
 ब्दायै, इव० १ उ० । वृ० ।

धेरय-स्थविरय-पुं० । 'धविरय' शब्दायै, प्रा० ना० १ श्रु० १
 अ० २ उ० ।

धेरवेयावच-स्थविरवेयावृत्य-न० । 'धविरवेयावच' शब्दा-
 यै, इव० १ उ० ।

धेरवल्ली-स्थविरावल्ली-स्त्री० । 'धविरावल्ली' शब्दायै, न० ।
 धेरामल्ल-न० । देशी-पक्के, दे० ना० ५ वर्गं २४ गाथा ।

धेरानवाद्यय-स्थविरानवाद्यय-पुं० । 'धविरानवाद्यय' शब्दा-
 यै, वृ० ना० २ अ० ।

धेव-स्नोक-वि० । स्नोके, “ धेवं पि ह्यु नं बहू होह । ” (११०)
 आन० वि० १ अ० । आ० म० । विव० । देशी-धिम्यै, दे० ना०
 ४ वर्गं २६ गाथा ।

धेवरिञ्ज-देशी-जन्मनि, ल्ये च । दे० ना० ४ वर्गं २६ गाथा ।
 धोञ्ज-पुं० । देशी-रजके, धूलके च । दे० ना० ४ वर्गं ३२ गाथा ।

धोक-स्तोक-वि० । " स्तोकस्य धोक-धोव-धेवाः " ॥ ८ । २ । १२५ ॥ इति स्तोकस्य धोकाऽऽधेयः । प्रा० २ पाद । अयथात्, आवा० १ भु० २ अ० ४ उ० । को० "अथधोवं वणधोवं, अग्नी-धोवं कलायधोवं च । न इति धीन्संख्यधं, येवं पि हु तं बहु होइ" ॥ १२० ॥ आवा० १ अ० १ । आ० म० । विशेष० ।
धोगुचक्षय-स्तोकोचक्षय-पुं० । स्तोकाक्षयोऽकरणे, अथा० १ पाद० ।
धोगा-स्थुजा-स्त्री० । " स्थुजान्थे वा " ॥ ८ । १ । १२४ ॥ इति उत कोत्सम् । इति स्तम्भे, प्रा० १ पाद ।
धोच-स्तोत्र-न० । " इत्यथ धोऽसमस्तस्तम्भे " ॥ ८ । १ । ४४ ॥ इति स्तम्भे धः । प्रा० १ पाद । बहुश्लोकप्रमाणे स्तम्भे, पञ्चा० ४ विष० । धो० । स्तोत्रार्थं तु जिनात्मा (आत्मानम्) एव । धो० ४ विष० ।
धोसगरुड-स्तोत्रगुर्वी-स्त्री० । स्तोत्रमहत्त्वां पूजयाम्, पञ्चा० ४ विष० ।
धोचरयाकोस-स्तोत्ररत्नकोश-पुं० । ज्ञानसुन्दरस्वरिचिते जिनस्तनत्रप्रसंगे, कथ्य० ।
तथाकं श्रीमृगिसुन्दरस्वरिभिः स्मृतस्तोत्ररत्नकोशे-
" वीरात्थिन्याङ्क (६६ रे) शरध्वनीकरम्,
स्वचक्षैत्युत्पन्ने प्रथमेन रूपतिः ।
यस्मिन्महेः संसदि कदम्बाचमा-
मायां तद्वानन्दपुरं न कः स्तुने ॥ ११ ॥ " कथ्य० ३ कथ्य० ।
धोजग-स्तोजक-पुं० । अकारहिकारतुशब्दवाशान्दऽऽदिसु नि-
पातेषु, विशेष० । आ० म० ।

धोव्यव-स्तोत्रव्य-वि० । पुजनीये, पञ्चा० ।
चरणपदिचिचिरुवो, धोयव्याचियपिचिओ गुरुओ । (२४)
चरणप्रतिपत्तिकारिणाभ्युपगमस्वभावः, नावस्तव इति प्रकृतम् । स्तोतव्ये पुजनीये अगवति धीतरागे विषयज्ञे वा उचिता संगता प्रवृत्तिः प्रयत्नेन, सा स्तोतव्योचितप्रवृत्तिः त-
स्याः स्तोतव्योचितप्रवृत्तेर्हेतोर्गुरुको गरीयाद् अथस्तवापिक्रया ।
पञ्चा० ६ विष० ।
धोर-स्थूल-वि० । " स्पृशे लो रः " ॥ ८ । १ । २४५ ॥ इति लस्य रः । प्रा० १ पाद । " ओकूपारमी-तृणार-कूपर-स्थूल०- " ॥ ८ । १ । १२४ ॥ इत्यादिना उत आत्सवे । पृथुले, प्रा० १ पाद । कमपृथुप्रपरितुल्ये, दे० ना० ५ वर्गं ३० माथा ।
धोल-पुं० । देशी-वसैकदेशे, दे० ना० ५ वर्गं ३० माथा ।
धोव-स्तोक-पुं० । सप्तप्रमाणऽऽमके कालावशेषे, "सप्त पाणा-
णि से धोव, सप्त धोवाणि से स्तोकः ।" अ० १ श० १ उ० । ते च प्राणाः सप्त सप्तसंख्याका एकः स्तोकः । अथा० १ पाद० । ते० कथ्य० । कर्म० । हा० । अनु० । स्था० । प्रव० । अर्थ०, प्रश्न० २ आध० द्वार । स्था० । विशेष० । स्वल्पे, आव० ४ अ० । गणना-
प्रमाणहीने, वि० । विशेष० दर्श० । "धोवाऽऽहारो धोनभजिओ भ, ओ हाँके धोवाणिद्वा अ । धोवावाहितपराये, तस्व हु देवा वि परिणमति ॥ १ ॥ " स्व० १ भु० ८ अ० ।
धोवअ-स्तोकक-पुं० । वातकपाङ्गिणि, हा० १ सु० १ अ० ।
धोह-न० । देशी बन्ने, दे० ना० ५ वर्गं ३० माथा ।
धोहरी-धोहरी-स्त्री० । स्तुहार्तरौ, अ० ३ भाषि० । प्रव० ।

इति श्रीमस्तौधर्मबृहत्तपागच्छीय-कलिकासर्वज्ञकल्प-
श्रीमद्भट्टारक-जैनश्वेताम्बराऽऽचार्य-श्री १००८ श्री-
विजयराजेन्द्रसूरीश्वरविरचिते 'अजिधानराजेन्द्र'
यकाराऽऽदिशब्दसङ्कलनं समाप्तम् ।

दकारः

द-द-पुं० । दा-देप्-वा कः । पवते, दसे, वरुडने, वाच० ।
 दासे, पूजने, ऋषिणे, दामशोधने, पालके, देवे, दीप्ति, डुराधरे,
 दयायाम्, दमने, दीने, दम्बशुक, बन्ने, बन्धने, बोधे, बाले,
 बाजे, बलादिते, विनोये, बालने, बौधरे, बरे, प्राणे । डा-
 न्नी, दिवि, गङ्गायाम्, कुले, कालकृते, उपदायाम्, जैवेद्ये, निर्-
 नाथबलिनायाम्, नाथ्यायां च । स्त्री० । देदे, संधोधने, पाणे,
 वैराग्ये, अपलोचने, दातरि च । त्रि० । प० को० ।

“कः पुमाद् दातरि प्राणै, दा स्त्रियां क्वातिदानयोः ॥३७॥
 छंदे संधोधने पाणे, वैराग्ये चापलोचने ।
 दक्षिणोत्तर्यां भवेद् द्युके, प्राहकं च्चकेशशि ॥३८॥” इति
 माथवः । पका० ।

“ दां वानि पूजने ऋषिणे, दामशोधने च पालके ।
 देवे दीप्ति डुराधरे, दां लुङे दीधेदेशके ॥६७॥
 दयायां दमने दीने, दंभशुकेशि चः स्मृत्युः ।
 बन्ने च बन्धने बोधे, बाजे बाजे बलादिते ॥६८॥
 विदोषेऽपि पुमानेव, चाज्ञाने वीधरे चरे ।
 दाग्भक्तो दिवि गङ्गायां, कुले कालकृते च दा ॥६९॥
 उपदायां च जैवेद्ये, निर्नाथयनिना च दा ॥”
 इति विश्वेद्वशांस्तुमुनिः । पका० ।

दअरी-ली० । देशी-सुरायाम्, दे० ना० ५ वगे ३४ गाय्या ।
 दआलु-दयालु-त्रि० । द्य-आलुच । वाच० । “ क-स-च-
 ज-त-द-प-य-व-प्रो प्रायो लुकु ” ॥ ८ । १७७ । इति स्वर-
 णपरस्मानादि जूलस्वास्त्युकस्य यस्य प्राथिको लुकु । प्रा० ।
 पाद । कृपायुक्ते, वाच० ।

दइअ-न० । देशी-रक्षिते, दे० ना० ५ वगे ३४ गाय्या ।
 दइअ-द्वैत्य-पुं० । दितेरपत्यम् । दिति-पत्यः । वाच० । “ अइद्वै-
 त्याऽऽदी च ” ॥ ८ । १ । १११ ॥ इति द्वैत्यशब्दे पेनो अइ इ-
 यादेशः । ‘वक्त्वोः’ अतुरे, प्रा० १ पाद ।

दइअ-द्वैत्य-न० । दीनस्य जावः व्यञ्ज । वाच० । “ अइद्वैत्या-
 ऽऽदी च ” ॥ ८ । १ । १११ ॥ इति द्वैत्यशब्दे पेनो अइ इत्या-
 देशः । ‘वक्त्वोः’ प्रा० १ पाद । दीनस्ये, कापेण्ये च । वाच० ।
 द्वैत्य-द्वयित-पुं० । द्वय-कः । पत्नी, वल्लभे, रक्षिते, न० । आ-
 चा० । हा० । आ० म० । शिपमाने च । त्रि० । भाष्येयाम्,
 स्त्री० । वाच० ।

दइवज्ज-द्वैवज्ज-पुं० । द्वैवं पुत्रं जमाजितं श्रुतं जगतां जन्म-
 द्वाऽऽदिना जगताते । ङकः । वाच० । “ हो अः ” ॥ ८ । ३ ।
 ८३ ॥ ङकस्त्वोऽभ्यां अथ्य लुवा भवति । ‘द्ववर्जोः’ प्रा०
 २ पाद । गणके, उपाधिर्दिच् । वाच० ।

दइवयपपनाव-द्वैवकमजाव-पुं० । विधिसामर्थ्ये, प्रञ्च० २ आ-
 श्र० द्वार ।

दइव्य-द्वैव-न० । देवादागत्य । देवो देवताऽस्य देवस्येवं वा
 मण् । वाच० । “ सेवाऽऽदी वा ” ॥ ८ । ३ । ६६ ॥ इति अन्यस्य
 वा द्वित्वम् । ‘वृहत्वं’ । ‘द्ववत्वं’ । प्रा० २ पाद । भाष्ये, कर्त्तव्यमुक्ते
 श्रुभाणुजकर्मणि, “ प्राग्जन्मानं कृतं कर्म, श्रुतं वा यदि वा
 श्रुतम् । द्वैवशब्देन निर्दिष्टं-मिदं जन्मानं तद्गुणः ॥१॥ ” वाच० ।
 दइव्यतावाद्-दीलताऽऽवाद्-पारस्मिकः शब्दः । प्राग्जन्मेशीय
 स्वनामकृताते नगरे, यत्र जिनप्रजसुरिर्विद्वृतः । नी० ५८ कल्प ।

दआजास-दकाभास-पुं० । शिवकस्य येलभ्यनगराजस्य
 आवासपवते, जी० ३ प्राति० ५ छं० । स्था० ।

दओद-दकौद-न० । जलोदरे, हा० १ श्रु० १ अ० ।

दओद-दकौय-पुं० । पानीयप्रवाहे, श्रु० १ उ० । स्था० ।

दद-दरद-पुं० । दरुवृत्ते-व्यापारते प्राणिनो येन स दरुः ।
 आचा० १ श्रु० ७ अ० ३ उ० । प्राणिन आभ्रानं वा दण्डवर्ती-
 ति दुरुः । आचा० १ श्रु० ७ अ० ३ उ० । स्था० । दरुवृत्ते-
 पापकर्मणा लुपयते येन स दरुः । ध० २ आधि० । दुग्धयु-
 क्तमोवाक्कायस्य ऋणहिसामाने, “ यो वृद्धेः । ” एकत्वं चाप्य
 सामान्यतयोद्देशात् । स० २ स० म० । आनु० । भूतप-
 द्दं, ध० २ आधि० । आचा० । मृच० । प्राण्यपरंपर्यापत्तौ, मृ-
 च० १ श्रु० ३ अ० । यथाऽऽदिदं परनिगृह्ये, आ० ३ उ० । ३
 उ० । दरुवृत्ति पांडामुपादयतीति दण्डः । उ-च्छ्रियेये, मृ-
 च० १ श्रु० ५ अ० १ उ० । परिनापकाशिण, आचा० १ श्रु० ८
 अ० ३ उ० । पायोवादानमुद्वृष्टे, मृच० २ श्रु० २ अ० । उ-
 पपत्ते, मृच० २ श्रु० ६ अ० । मनोवाक्कायानाममुद्वृष्टावारे, ल-
 स० १६ अ० । आचा० । प्राणिपीडाकारके, आचा० २ श्रु० १
 चू० १ श्रु० १ उ० । दण्डयन्ने धनापहारेण इतीति च्चकः ।
 ध० २ आधि०-वारिर्द्वैव्यापारानोऽभ्यां, कथने यांअत्मा इति
 द्रुकाः । दुग्धयुक्तमोवाक्कायैषु, ध० ३ आधि० । आचा० ।
 स्था० । दुग्धवमाये, उक्त० ३ अ० ।

दइत्तं निरुपयसाह-

दो दंदा पण्डा । तं जहा-अद्वादहे चेत, अणद्वादहे चेत ।
 एरडयायां दो दंडा पण्डा । तं जहा-अद्वादहे चेत,
 अणद्वादहे चेत । एवं चउत्तंमदंअं० जाव वेमाशिणयाणं ।

(दो दंदा इत्यादि) दरुः प्रजापिताऽऽदिः, स चाधीर्षोऽक-
 याऽऽदिप्रयो जनाव यः सोऽधेदण्डः, निधयो जलस्यनयैर्दरुः इ-
 ति । उरुकरुपमेव दण्डं सर्वेर्जांषु चतुर्धिशालिदरुकेन निरुपय-
 साह-नैरदयाण दण्डपठि) यथांमिनि तारकवदधेउरुकाण्ये-
 रकांमिनापेन चतुर्धिशालिदण्डको मेया, नदवं तारकस्य स्वशरी-
 ररक्षायै परस्यापहन्तमथेदण्डः, प्रहेपमात्रादधेउरुकाः । दृ-
 षियिषादीनामनामोगनाय्याहारग्रहण्ये जीवयथावा । अधेदण्डः,
 अन्यथा तु अन्धेदण्डः । अथवा-उपयमपि प्रजापत्याधे-
 दण्डाऽऽदिप्रजापतेरिति सभ्यगृहणेनाऽऽहप्रयत्नामेव । एवमद्वा-
 यको नास्तीति । स्था० २ उ० । ३ उ० । यथा दरुकाः प्रन आह्वः ।
 स्था० ३ उ० । १ उ० ।

तत्रो दंदा पश्यन् । तं जहा-मणदंके, वयदंके, कायदंके ।
नेरदयाणं तत्रो दंदा पश्यन् । तं जहा-मणदंके, वय-
दंके, कायदंके । विगद्विदिवयजं जाव वेपाणियाणं ।

कण्डम्ब, नवरं मनसा द्यवनमात्मनः परेषां वेति मनोद्वयः ।
अथवा-द्वयज्जतेऽनेनेति द्यवो, मन एव द्यवो मनोद्वय इति ।
यथावतावधि । विश्वेषामिन्द्राय चतुर्विधानिद्वयम्के- (नेरदया-
णं तत्रो दंकेर्यादि) यावद्वैमलिकानामिति सूत्रं बाध्यम् । नव-
रं (विगद्विदिवयजं ति) एकद्विदिवतुरिन्द्रियान्, वजोयवेत्य-
र्थः । तेषां हि द्यवत्रयं न सज्जवति, यथायोगं वाक्छानसोरभा-
वाहिति । स्वा० ३३० ३३० । स० ("कायदं" शब्दे तु० मणि
४६२ वृष्टे, तथा वचोद्वयडाऽऽदिशब्देषु उदाहरणानि कृष्टव्या-
नि) राजनीतिनेदे, स्वा० । स च- "वयद्वेव परंके-
नो, धनस्य हरणं तथा । इति द्वाकःविधानवै-परंयोऽपि
त्रिविधः स्मृतः ॥ १ ॥ " स्वा० ३ ३० ३ ३० ।
हा० । आ० म० । मिरवाद्देशनमायानिदानशब्देषु, अ०
३ आधि० । शरीरजनयोरपहारे, विपा० १ पु० ४ अ० ।
निग्रहे, भाव० । द्यवो, निग्रहो, यातना, विनाश इति पर्याय-
वाः । आ० ३ अ० । विपा० । पञ्च० । अथवाधानुसा-
रेख राजमाहो इत्ये, हा० १ अ० १ अ० । राजःऽऽध्या-
यो, अपराधिद्वयने, स्वा० ३ ३० ३ ३० । सैन्ये, प्रायश्चित्त-
दानावसरे राजस्यापिनद्वयपुरुषाणां स्वेच्छान्चारणे दातः ।
३० १ ३० । स्वपद्वयद्वैती च, सूत्र० २ अ० ४ अ० । प्रा-
णिनां द्यवद्वैती, आसुयै चतुर्विध्याद्वैतकारणस्योपकार-
त् । आ० १ पु० १ अ० ४ अ० । द्यवनं द्यवः परिधानात्-
नुशासनम् । स्वा० ७ ३० । ति० सू० । दृग्द्वयमिति दातः ।
वार्धिवशे, जं २ वृत्त० । सूत्र० । उच० । "सद्यः आयपमा-
णा, विलङ्घितो चउरगुह्रेन पादोद्दीया । दंके वाहुपमाणे, वि-
द्वंको कक्षामिच्छो य ॥ १ ॥ " इति द्यवयष्टयोर्भेदः । जी-
ह० । पं० आ० । उच० । ति० सू० ।

सचिचकारुद्वयऽऽदीनि करोति-

जे भिक्वू सचिचाई दारुदंदाणि वा वेणुदंदाणि वा वेचदं-
दाणि वा करेइ, करंतं वा साइज्जइ ॥ ३१ ॥ जे भिक्वू प-
चिचाई दारुदंदाणि वा वेणुदंदाणि वा वेचदंदाणि वा परेइ,
धरंतं वा साइज्जइ ॥ ३२ ॥ जे भिक्वू सचिचाई दारुदंदाणि
वा वेणुदंदाणि वा वेचदंदाणि वा परिजुंजइ, परिजुंजंतं वा
साइज्जइ ॥ ३३ ॥

दो सुखा उद्वारेपववा । सचिचा जीवसहिता, वेणु संलो, वेचो
विश्वथला, ने उ खेव वाक सीलवादिकरणं, परदस्नाद् ग्रहण-
मित्यर्थः । ग्रहणाद्गुलरकासं अपरिमोमन अरणमित्यर्थः ।

गाहा-

सचिचच मीसो वे वा, जे भिक्वू दंरुए करे व धारे वा ।
सो आणा अणुवत्थं, भिच्छसविराधणं पावे ॥ ३१ ॥
स्यमेव उद्वणम्भी, जीवा दिडे परेण उज्जाहो ।
परत्तिछमीसदोसा, भारेण विराहणा दुविधा ॥ ३२ ॥
सयं उेययो जोबावघातो, परेण दिडे उज्जाहो भवति, परि-
३०६

किञ्चये वि मीसवणस्सति ति जीवोवघातो भवति, सा-
रुत्वाच्च शुभः, गुरुत्वाद्धारमसंयमोवघातः ।

गाहा-

सुचणियातो एत्थं, परत्तिसे होति दंरुए तिविधे ।
सो चेव मीसओ सवु, सेसे इहुगुणा य गुरुगा य ॥ ३३ ॥
तिविधो-बंसवैत्तकमयो व, सो वेव परत्तिओ मीसो प्र-
भवति, एत्थ सुचणियातो (सेस ति) सचिचो, परिचिच
वउल्लुभं, अणेतं चउगुदं ।

गाहा-

वितियपदमणपउजे, गाहापुऽऽणसंजमपय वा ।
उवहीसरीरतेणोमं, पविणिए साणमादीसु ॥ १०० ॥
अणपउजे करोति ।

गिलाणअट्टाणेसु इमं वक्कन्ताणं । गाहा-

वट्ठणं तु गिलाणस्सा, चासाद्वुवही पलं व अट्टाणे ।
अचिचच मीमतर, सेसेसु वि गहण जतणाए ॥ १०१ ॥
गिराणो, बालो, उवहो, पलंवाणि वा अट्टालो उज्जेति, स्वाय-
मयण वाणण्डु घेपंति, उवरिसरीराणां वट्ठणो, तेणमपडि-
णोयसाणमादीण णिवारण्डु, पुवं अचिचं, पट्टा मीसं,
सेसा पारिसाणंता, पुवं परिसा, पट्टा अणंत ।

सुवम्-

जे भिक्वू चिचाई दारुदंदाणि वा वेणुदंदाणि वा वे-
चदंदाणि वा करेइ, करंतं वा साइज्जइ ॥ ३० ॥ जे
भिक्वू चिचाई दारुदंदाणि वा वेणुदंदाणि वा वेचदंदा-
णि वा धारेइ, धरंतं वा साइज्जइ ॥ ३१ ॥ जे भिक्वू
चिचाई दारुदंदाणि वा वेणुदंदाणि वा वेचदंदाणि वा प-
रिजुंजइ, परिजुंजंतं वा साइज्जइ ॥ ३२ ॥ जे भिक्वू विचि-
चाई दारुदंदाणि वा वेणुदंदाणि वा वेचदंदाणि वा
करेइ, करंतं वा साइज्जइ ॥ ३३ ॥ जे भिक्वू विचिचाई
दारुदंदाणि वा वेणुदंदाणि वा वेचदंदाणि वा धारेइ,
धरंतं वा साइज्जइ ॥ ३४ ॥ जे भिक्वू विचिचाई दारु-
दंदाणि वा वेणुदंदाणि वा वेचदंदाणि वा परिजुंजइ,
परिजुंजंतं वा साइज्जइ ॥ ३५ ॥

एवं विचिचै (वि दो आलाणा । वित्रककवणं, विचिचो ना-
नावर्णः, करंत धरेति वा, तस्स मासलहुं ।

गाहा-

चिचै व विचिचै वा, जे भिक्वू दंरुए कए व धारे वा ।
सो आणा अणुवत्थं, भिच्छसविराधणं पावे ॥ १०३ ॥
चिचो नाम-एगनरेण वरणेण उज्जलो, विचिचो होई व-
घोई, चिचविचिचो संववणोई ।

गाहा-

सहजेणाऽऽनूण व, अणएतरत्तुओ विचिसवएणं ।
हुणभिति संजओ पुण, विचिस अविजुंसिते सुत्तं ॥ १०३ ॥
सहजो नाम-तद्व्योत्थितः, कसमापिकावंशद्वयकवत्, आगन्तु-

द्वंद्वशयम्

मथा वर्षाकाले विषुवदको घुमते, यद् यस्मात् स्रजुको भवति, ततः कक्षपानरिनः कक्षवस्त्राभ्यन्तरे क्रमः सुखनैतन्नीयते अन्न-भयेन, यथाऽन्कारयेन न स्फुरन्वति इति ॥ ६७० ॥

इहानीमेतेषां द्यदानां शुभाशुनस्वकप्रतिपादनायाऽह-

विसमाह् बन्धार्हः, दस य पन्नाह् एगवभाह् ।

द्वंद्वसु अपोहाह्, सुहार्हं सैसाह् अमुहार्हं ॥ ६७१ ॥

पूर्वोक्तेषु पञ्चसु द्यदानेषु, पूर्वोक्तिं ग्रन्थिमध्यानि, एवंविधानि शुभानि नवधर्मानि सम्बन्धः। तत्र विषयानि एकत्रियञ्जसतनवक-पानि, तथा दश च इहानिस्थानि । तथा बन्धनानि इवपुं-परि प्रबन्धमानानि। तथा एकवर्णानि न पुनश्चिन्नकानि । तथा- (अपोहाह्) अशुभिराणः। निविदानीत्यर्थः, पूर्वोक्तोक्तवशात्-विशिष्टपूर्वोक्ताः स्निग्धवर्णो मनुया वतुंशावतुंशाश्च द्यदका यतिजनस्य प्रशस्ता इति भावः । (सैसाह् अमुहार्हं ति) शेषानि पुत्रोक्तविराजस्वकपानि, पूर्वोक्तिं शुभान्यप्रशस्तानि-नि । एकाऽर्हत्पूर्वोक्तं च शुभाशुनफलमित्यमाद्यनिपुंकाशु-चम् । यथा-

“ एगवध्वं पसेसंनि, दुपन्ना कलहकारिक ।
निपन्ना मानसपन्ना, खउपन्ना मारणांनया ॥ १ ॥
पंचपन्ना उ आ लङ्गी, पंधे कलहनिवारिणां ।
उपन्नाय य आयेको, सनकपन्ना विरंतिगया ॥ २ ॥
अउपन्ना असंपत्तो, नवपन्ना असकारिया ।
दसपन्ना उ आ लङ्गी, माहंयं स्वधसंपहं ॥ ३ ॥ ” इति ।
प्रन० ७१ हार । प० ब्रा० ।

जे जिकल् द्वन्द्वं वा सद्द्विधाअबहेलणयं वा वेणुसद्वयं वा मयमेव पारिघट्टं वा, संतवेह वा, जम्माइवेण्ड वा, परिघट्टं वा संतवेतं वा जम्माइवेतं वा साइज्जहं ॥ २१ ॥

इदमपि प्रथमोद्देशकचक्रकव्यय ।
गाहा-
द्वन्द्व विद्वन्द्व वा, सद्द्वि मिलिटी य ति विध ति विधा तु ।
वेणुमय वेच दास्य, बहु अण्य अहाकंने चर ॥ १७० ॥
नि० च० २ छ० ।

द्वंद्वपरिहार-द्वंद्वपरिहार-पुं० । महत्वां जीनकम्बजिकायाम्
वृ० १ छ० ।

द्वंद्वह-द्वंद्वपय-पुं० । गोवदमार्गे, सूत्र० ।
शंभे व से द्वंद्वहं गहाय,
अविश्रोसि ए धामति पाषकम्मी । (५)

यथा शब्धमकुर्विकसो द्यद्वयं गोवदमार्गे प्रसु-
कोऽज्वलं गृहीत्वाऽऽभिव्य मज्ज संमगकोविदतया घृ-
पते कषटकम्बापहाऽऽश्रिभिः पीडयते, एवं केयलाकिन्ना-
धायैनुपग्राहकोऽथः कर्कशमन्थधिकरणोऽपि कस्तथा ।
(अविश्रोसि ए ति) अनुपगतत्वात् : पापमनायै कर्मानु-
ष्ठानं यस्याऽसौ पापकर्म, घृष्यते अतुल्येति संसारे याल-
नास्थानपतः पीनापुष्येन पीडयत इति ॥१॥ सूत्र० १ छ० । ३ अ० ।

द्वंद्वपासि(षु)-द्वंद्वपासिन्-पुं०। द्वन्द्वस्य पार्श्वे द्वन्द्वपार्श्वे, तद्वि-
द्यते यस्याऽसौ द्वन्द्वपार्श्वीः। स्वल्पतया स्तोकापराधेऽपि कुप्य-
ति द्वन्द्वं च पातयति यः तस्मिन्, दद्या० ६ अ० । सूत्र० ।

द्वंद्वपुंशुपय-द्वंद्वपुंशुपय-पुं० । द्वन्द्वयुक्तायां संभाज्येभ्याम्,
जं० ५ ब० । सनकहस्तकेशरपणऽऽदिशलाकासमुदाये च,
आ० म० १ अ० १ अ० १ अ० ।

द्वंद्वपुरकद-द्वंद्वपुरस्कृत-पुं० । सदा पुरस्कृतद्वन्द्वे, दद्या० ६
अ० । सूत्र० ।

द्वंद्वप्यार-द्वंद्वमकार-पुं० । आह्वियेये, स० ।

द्वंद्वमकार-पुं० । सैन्यविचरये, स० ।
द्वंद्वनी-द्वंद्वमी-स्त्री० । द्वन्द्वं जीवकर्मसमारभ्यं सूचनादाऽऽ-
दिकं, द्वन्द्वान्निसेतीति द्वन्द्वमीः । द्वन्द्वमीते, आवा० १ छ० =
अ० १ छ० ।

द्वंद्वयाद-द्वंद्वऽऽदि-पुं० । मद्यार्गां घरतिपाताऽऽधुमबाहुयुक्तप्र-
द्वुनिषु, वि० ।

द्वंद्व-द्वंद्वक-पुं० । ' द्वन्द्वं शब्दायै, सूत्र० २ सू० २ अ० ।

द्वंद्वरयण-द्वंद्वरज-म० । रत्नविद्येये, आ० चू० १ अ० ।
..... द्वंद्वरयणं परासुहृत् । तदयं भवे द्वंद्वरयणं रयणपंचसहस्रं
बहुरसार्कसहं विना। सणं सवससूनिभाणं शै शारारेथ खर्यस्स
गुहाद्वारिबिसमपन्नागिरिवशातानं समीकरणं संतिकरणं सु-
भकरयं रत्नो द्विद्वयद्विभनमणोरद्वन्द्वयूरं विवमपदिहदं द्वन्द्व-
रयणं गहाय ससहृदपदे पन्नासैहकं । ” आ० चू० १ अ० ।
ख्या० । प्रहा० ।

द्वंद्वह-द्वंद्ववाचि-पुं० । “ वगतद्वन्द्वरुशो । ” द्विसनभके,
प्रअ० ३ आअ० हार ।

द्वंद्वलक्षणा-द्वंद्वलक्षण-म० । द्वन्द्वस्वकपानिकपणे, जं० ।
द्वन्द्वलक्षणय-

“ यथातपत्राकुशायेनवाच-
वितानकुन्तध्वजत्राकाराद्याम् ।
व्यापाततन्त्रीमधुक्रुण्यवर्थ-
कलाकमेनेषु दिताय द्वन्द्वः (?) ॥ १ ॥
मन्त्रि १ नृउपन ३ कुसुमधुक्रुवावहा
रोगपुस्युदेजनमाश पर्वणिः ।
झादिनिर्दिष्टकविर्कितेः क्रमा-
द्धारशान्तविरतेः समेः फलम् ॥ २ ॥
यात्राप्रसिद्धिर्विषतां विनाशो २,
आत्राः प्रभूताः ३ बहुषाऽऽगमम् ।
बुद्धिः ४ यथामनिवाङ्कितार्थः ६,
व्याधिष्युष्येषु तदीश्वरानाम् ॥ ३ ॥ ” जं० २ ब० । आ० ।
सूत्र० । शौ० । स० । (अत्र विंशो ' लठि ' शब्दे षोडशः)
द्वंद्वशयि-द्वंद्वसंज्ञा-पुं० । द्वन्द्वं घृहीतो येन स द्वन्द्वज्ञातः,
सुखाऽऽदिद्विर्गोर्वा निष्ठान्तस्य परनिपाताः । द्वन्द्वज्ञात एव
द्वन्द्वसात्कः (साकृत्सात्कः) स्वाधिक इत्यन्वयः । यथा-पुथि-
वीकाधिक इत्यर्थः । गृहीतवृत्तं राक्षि, ध्व० १ उ० ।
द्वंद्वह-द्वंद्वपति-पुं० । यः पुनस्तं द्वन्द्वमुद्भवति तस्मिन्,
वृ० २ उ० ।

द्वैतविडजा

द्वैतविज्ञा-द्वैतविज्ञा-श्री० । अथयथाऽऽदिपर्वसंख्याफलक-
यने, उच्यते १६ अ० ।
द्वैतवीरिय-द्वैतवीर्य-पुं० । भरतचक्रवर्तिनसोज्ञये भरता-
सत्तमे स्वनामधेयते नृपे, स्या० म डा० । आब० । आ० चू० ।
द्वैतस्तपपरिजुग-द्वैतशशरित्रीय-पुं० । इयमा वेधदयडा-
ऽऽद्यः, चास्याणि काङ्गाऽऽदिनि, तास्यां परिशौणे समततां
दुर्बलनामवापादिते, इशा० ६ अ० २ उ० ।
द्वैतसमाधाण-द्वैतसमाधान-न० । समाहायते कर्म परिश्रिते
समाधानानि कर्मोपादानहेतवः, इण्डा यव मनोदयनाऽऽद्यः
प्राणव्यपरोपशाब्धवसायकपाः समादानानि द्रव्यसमादानानि ।
कर्मोपादानहेतुषु प्राणव्यपरोपशाब्धवसायकपेयु मनोदयनाऽऽ-
दिषु, औ० ३ अंश० २ उ० । इयत्प्रवर्तिनि इयत्तः पापोपादानसं-
कल्पः, तस्य समादाने प्रथमे, सूत्र० ३ भु० २ अ० । प्रत० ।
आवा० । आ० चू० ।
द्वैतसिद्ध-द्राहाऽऽयतिक-पुं० । द्वायस्येवाऽऽयतिर्द्वैतस्य पाद-
पुष्कराऽऽयतकः पुष्प. च्च द्वाहाऽऽयतिकः । स्या० ५ अ० १
अ० । सूत्र० ।
द्वैतसिद्ध-शुद्धक-पुं० । साधुकरक-पुं० । औ० । सूत्र० ।
प्रसारणेन यथाशक्ति च० । " अस्मिन्हेतुवैतुपातो दीर्घा द्वैतमा-
त्र । प्रसारितदेहे, स्या० ७ अ० ३ अंश० १ उ० । सूत्र० ।
द्वैतपात-द्वैतऽऽयतिक-पुं० । द्वायवशाच्चिच्छिन्नपदुः) वेधलताका-
ऽऽयतः । भूयस्ताऽऽयतशरीरे, पञ्चा० १८ विवि० -पञ्चकवश-
प्रथम ।
द्वैतपारिक्रमा-द्वैतऽऽयतिक-पुं० । इयत्प्रदे, नि० चू० ।
" द्वैतपरो द्वैतऽऽयतिकयो द्वैतपरिचयगाहयो स्ववतो ज्ञेय-
वरं रक्षन्, रक्षो बधयेण हाँथं पुरसं वा फलेतुदे जीणतः,
पथेक्षिते वा । यत्त द्वैतऽऽयतिकयो ।" नि० चू० ६ अ० ।
द्वैतसायिय-द्वैतऽऽयतिक-पुं० । इयत्स्येवाऽऽयतं पादप्र-
सारणेन तदीये यथासत् लक्ष्यऽऽयतं, तद्व्याख्यातनि द्वाहा-
ऽऽयतिकः । आसन्निवेशोपाप्रमहयति, पू० ५ उ० ।
द्वैते (पु) -द्वैतद्वन्द्व-पुं० । इयत्प्रारिण, जं० ३ अ० ।
औ० । इशा० । सूत्रकनक, दे० ना० ५ अंशं ३३ गाथा ।
द्वैतिय-द्वैतक-पुं० । राजानि, स्य० ५ उ० । प्र० । करपायते ।
वा । स्य० १ उ० । स्या० ।
द्वैतिया-द्वैतिका-श्री० । जेसोपरि राजमुद्रायाम्, सू० १ उ० ।
द्वैतकर्म-द्वैतकर्म-पुं० । इयत् प्राज्ञा, अथराधिहासनं वा, स-
न्धं वा काःकर्म प्रकृषो यद्यत्, तेन कोःकटो यः स द्वाकर्मकटः ।
उक्तमंवे, स्य० ५ उ० ३ उ० ।
द्वैतकर्मक-पुं० । इयत्तन कर्मकति वृषि याति यः स द-
वैतकर्मकः । उक्तमंवे, स्या० ५ उ० ३ उ० ।
द्वैत-द्वन्द्व-पुं० । इयत्त, " इयत्तानि च कुण्डकर्मकाः स्युः ।" दे० ।
आवा० । (साधोर्द्वन्द्ववर्णाऽऽयतानयेधः ' अजायत ' शब्दे
प्रथमनामे ३१३ पूठे उक्तः)
द्वैतान्त-पुं० । इयत्तौलिङ्गवाऽऽदिद्वन्द्वं करोतीति द्वात्तः । इशा०
२० अ० । पापेभ्य इपरत्ते, स्य० ० उ० । इन्द्रियवद्विन्दियद्वन्द्वे,
१० अ० । १ भु० १५ अ० । सूत्र० । जितेन्द्रिये, हा० १ भु० १५
अ० । सूत्र० । इशा० । प्रथम० । उच्यते । स्य० । आवा० । ग० ।
क्रोधाऽऽदिदिहिते, उच्यते ३ अ० । प्र० । उपशान्ते, सूत्र० १ भु० २

अ० । आ० म० । इन्द्रियत्रयसम्पत्ते, स्य० १ उ० । सत्ये, स्या० ।
उ डा० । अथेन्द्रिये, धर्मधर्माणि च । सूत्र० १ भु० १ अ० ।
पर्वतेकदेशे, दे० ना० ५ अंशं ३३ गाथा ।
द्वैतकर्म-द्वैतकर्म-न० । द्वायतुपालिकाऽऽदिषु, आवा० २ भु०
३ चू० ५ अ० ।
द्वैतकल-द्वैतकल-पुं० । चाग्युदे, " अद्वैतकलद्वौ वन्न, तन्न
शक्त । वसायद्वयम् ।" सूत्र० १ भु० ३ अ० २ उ० ।
द्वैतकुम्भी-द्वैतकुम्भी-श्री० । इन्द्रनाजे, मकारोऽंशाकालिका-
तं० ।
द्वैतकुम्भी-द्वैतकुम्भी-श्री० । इन्द्राक्ष, तं० ।
द्वैतविधि-द्वैतनिपात-पुं० । इयत्तच्छेद्यस्येऽसंभ्रमसकामे, द-
शा० १ अ० ।
द्वैतवाण्ड-द्वैतवाण्ड-न० । द्वात्काष्ठे, नि० चू० ३ उ० ।
(द्वैतवाण्डनिर्वायः ' द्वाण्ड ' शब्देऽसंभव आमे २१६३
पुठे गतः)
द्वैतपक्षपालण-द्वैतपक्षपालन-न० । इयत्तः प्रजादयन्ते अयतन-
मनाः क्रियन्ते येन तद्द्वैतप्रकाशनम् । द्वात्काष्ठे, सूत्र० १ भु०
५ अ० ३ उ० । आवा० । अनु० ।
द्वैतपट्टावण-द्वैतपट्टावन-न० । अक्षयुष्यादिना ज्ञानेन, द-
शा० ३ अ० ।
अक्षा-द्वैतपट्टावन-न० । इयत्तनिमित्ते पात्रे, आवा० २ उ० ।
तद्वैतपट्टावन-
द्वैतपात्र-पुं० । इयत्तः दीर्घं चोत्तमं चकस्य राशौ नगरे, स्य०
६ अ० १ उ० ।
द्वैतपुर-द्वैतपुर-संभ्रमकथयिते । इयत्तः ।
१ उ० । उच्यते । आवा० । आ० चू० । नि० चू० । अन्वयः -
द्वैतपात्रि-द्वैतपात्रि-पुं० । प्रथादयन्ते, हस्तिप्रभृतीनां द्वैतय-
मनौ च । प्रथम० ५ संव० श्वर ।
द्वैतपल-द्वैतपल-पुं० । इयत्कद्वे, नि० चू० ३ उ० ।
द्वैतपलमद्व-द्वैतपलमद्व-न० । द्वैतपलमद्वीपसं, तं० ।
द्वैतमात्र-द्वैतमात्र-पुं० । इयत्तजानिदेशे, जं० २ अ० ।
द्वैतवक-द्वैतवक-पुं० । इयत्तपुराजे, यज्ञायाः सत्यवत्याः
द्वैतवक्यौ चकरोते दोहदो जातः, तन्नवरं यव धर्मात्मवर्णनमा-
याःवाः धर्मधियास्त्वयं दोहदो पुरातनकामस्य इदमिन्द्रव्य-
वन्ध्यात्तस्य मुमोर्चायुषुर्धर्मयो यथातथ वद्वं युक्तो राज्ञ-
कुशात् । स्य० १ उ० । नि० चू० । आवा० । उच्यते । आ० चू० ।
(इति आशोकव्यायां ' पाञ्चत ' शब्दे व्याघ्रावस्थाते)
द्वैत (पा) द्वा-द्वैतपावन-न० । इयत्तः पूषते पवित्रीक्रियन्ते
येन काष्ठमधेन तद् द्वैतपावनम् । प्रथम० ५ श्वर । द्वैतमहापक-
काष्ठे, स्या० १ अ० । इशा० । इयत्तनिर्भेपकाष्ठे यक्षिण्यन्वादी,
पञ्चा० ५ विव० । स्या० । इशा० । इशा० ।
द्वैत (पा) त्रयाविधि-द्वैतपावनविधि-पुं० । इयत्तमहापकपुष्पविधी,
उ ना० १ अ० । (' आण्ड ' शब्दे द्वितीयाजने १०६ पूठे विस्तर)
द्वैतवाण्डज-द्वैतवाण्डज-न० । इयत्ताऽऽयते द्वैतविषयं चाण्ड-
जम् । इयत्तपक्षिकवयो, च० २ अंश० यत्र प्रथमत एव पुंनि-
शानां द्वैतऽऽयतनिमित्तं सूत्र्यं वृत्तानि, आकटे वा गत्वा स्वयं
कीर्णानि, तनसत् द्वाऽऽदीं गत्वा तथैव धनानि, तद्विद्यमपूषं यद्वा-

जीवन् तस्मिन् प्रव० ६ द्वार । घ० २० । आघ० । आ०
चू० । आ० । पञ्चा० । म० ।

दंतवेद्यया-दन्तवेदना-स्त्री० । दन्तपीडायाम्, जी० ३ प्रति०
४ उ० ।

दंतसेदी-दन्तश्रेणी-स्त्री० । दशनपङ्क्ति, जं० ३ वक्ष० । औ० ।

दंतमेणु-दन्तश्रेणी-स्त्री० । ' दंतसेदी ' शब्दात्, जं० ३ वक्ष० ।

दंतसोडणग-दन्तशोधनक-न० । दन्तानां मलनिःसारणसाध-
ने उपकरणभेदः, प्र० म० ।

पविरलदंतो घेरो, सेच्छःऽऽदीर्णं तु दंतद्वग्गाणं ।

शेषाद् अरतिसारिय-रक्त्वद्दारांश्चोद्दृष्टयं ॥

अच्छाणयादिषु चिप, पिप्लतो विकरखड् कंदाणं ।

माणादिगदत्यादी-पगासुद्दृष्टाणकराण्डा ॥ पं० भा० ।

" दंतसोडणमाडस्त नि । " (२७) मकारोऽक्षारणिकः क्षपिशब्द-
स्य गम्यमानत्वाद् दन्तशोधनाऽऽद्रेत्यतितुच्छस्य, आस्ताम-
स्ये (२७) वृत्त० १६ म० ।

दंतामय-दन्ताऽऽपय-पुं० । दन्तरोगे, नि० चू० ३ उ० ।

दंतार-दन्तकार-पुं० । दन्तशिल्पिनि, प्र० १ पद ।

दंति(ष्) -दन्तिन्-पुं० । हस्तिनि, आ० चू० १ म० । अन्तज्जीव-
नस्यनिर्भेदः, प्र० १ पद ।

दंतित्र-पुं० । देशी-शासकः, वे० ना० ५ वर्ग ३४ माया ।

दंतिद्विप-दन्तनिष्प-त्रि० । जिताङ्के, पञ्चा० १७ वि० ० ।

दंतिक-दन्तिक-न० । मोक्षकभाण्डकाशौकर्यादिकं यद्द्रववि-
धं दन्तखाद्यकं तस्मिन्, वृ० १ उ० । तन्नुलचूर्णे, वृ० १
उ० । नि० चू० । दश० ० । " संसनिधित्ति कारं, सेवश्च दंति-
क्यं नि । " पं० व० १ द्वार ।

दंतिकचुण्ण-दन्तिकचूर्ण-पुं० । तन्नुलसोहे, तन्नुलचूर्णमोक्षकाऽऽ-
दिखाद्यकग्रन्थे, " दंतिकचुण्णं वा । " दन्तिकचूर्णेऽन्नुलसोहे ।
ब्रह्म-दन्तिकं तन्नुलचूर्णे, चूर्णे तु मोक्षकाऽऽदिखाद्यकचूर्णम् ।
वृ० १ उ० ।

दंतिन्या-दन्तिका-स्त्री० । शुभमभेदे, प्र० १ पद ।

दंतिश्लिया-दन्तवर्नी-स्त्री० । पत्रकाऽऽलपप्रामवास्तव्यस्य स्कन्ध-
कामानो ममकुपुत्रस्य दास्याम्, सा० चू० १ म० । म० म० ।
दंतुत्वस्त्रिय-दन्तोत्तस्त्रिक-पुं० । फलजोडिपु, नि० १ छु० ३
वर्ग ३ म० । औ० । म० ।

दंतुद्ध-दन्तोष्ठ-पुं० । दन्तानामोष्ठयोश्च समाहारे, सा०
७ डा० ।

दंतु-दन्तुर-त्रि० । कलना दन्ताः सन्त्यस्य, दन्त-उरख् । उन्न-
तदन्तयुक्तं, कलताऽऽनते विषमस्थाने च । बा० ० । आ० म० ।

दंद्-दन्द्-पुं० । शीतोष्णोऽर्धवृषु, शा० २२ द्वा० । समुच्चयप्रधा-
ने समासभेदे, अजु० ।

से किं तं दंदि ? । दंदि-दन्ताश्च ओष्ठौ च दन्तोष्ठम्, दन्त-
नौ च उदरं च स्तनोदरम्, वल्लं च पार्श्वं च बल्लपात्रम्, अ-
श्वश्च महिषश्च अश्वमहिषम्, अहिश्च नकुलश्च अहिनकुलम् ।
क्षेपं दंदि ।

तत्र समुच्चयप्रधानो द्वन्द्वः । दन्ताओष्ठौ च दन्तोष्ठय, स्तनौ च
उदरं च स्तनोदरमित्प्रारायङ्गत्वात् समाहारः । बल्लपात्रमि-
त्यादीं स्वप्राणित्वात्, अश्वमहिषामत्यादीं पुनः शाश्वत-
कवेरित्वात् । पद्यमन्वयपुद्गुदाहरणानि भावनीयानि । अजु० ।

दंभ-दम्भ-पुं० । मायया परवञ्जने, सूत्र० २ वृ० २ म० । स० ।
स्त्रीकाभेदे, कल्प० ७ कुण ।

दंभग-दम्भक-न० । वैरप्रतापितैर्लोहशलाकाभिः परशूरी-
रे अङ्का क्रापाघ्नते तेषु, विपा० १ भृ० ६ म० । वञ्जने च ।
प्रव० ३ द्वार ।

दंभयदुक्त-दम्भयदुस्त-त्रि० । दम्भो मायया परवञ्जने तदुदकटे,
सूत्र० २ भृ० २ म० ।

दंभुञ्जव-दम्भोञ्जव-पुं० । क्तनामक्याते राजनि, यो हि महा-
क्षिनाश । घ० १ अक्षि० ।

दंभोत्ति-दम्भोत्ति-पुं० । दम्भोति क्लेक्यति । दम्भ-ओत्तिः ।
वाच० । यज्ञे, अक्षे, प्रति० । छृष्ट० ।

दंस-दृ-धा० । म. क्षुपङ्गानप्रवर्तने, " दशोर्वाच-दंस-
दक्षव्याः " ॥ ८ । ४ । ३२४ इति दशोर्वाचस्य एते त्रय आदे-
शाः स्युः । " दाश्च । दंसश्च । दक्षश्च । दृरिसश्च । " दशोर्वाच ।
प्रा० ४ पाद ।

दंश-पुं० । दृश् वा-अञ् । " शयोः सः " ॥ ८ । १ । २६० ॥
इति शकारस्य सकारः । दंशः । प्रा० १ पाद । वनमक्षिका-
याम्, आचा० १ भृ० ६ म० ३ उ० । आघ० । उ० ० ।
दंश करवाऽऽदी घञ् । कर्मणि, भर्मणि, शोषे, क्षपने,
सर्पोऽऽघाते, वने च । वाच० ।

दंश-पुं० । दशं तं दशैः । सत्यकृते, आ० म० १ म० १ क्षपन ।

दंसण-दर्शन-न० । दृश्यते अस्तीयते ज्ञायते वा जीवाऽऽद्यः
पदाद्यो अनेनास्मादास्त्वयेति दर्शनम् । दृश्-स्युट् । " शो-र्व-त-
वञ्जे वा " ॥ ८ । ३ । १०५ ॥ इति शैत्य संयुक्तास्यान्वयवञ्ज-
नात् पुर्वमिकारो वा । " दृरिसर्वा । दंसणं " । प्रा० १ पाद ।
दृषिर्वा दर्शनम् । सत्यकृवाऽपरपराये, दर्शनमोहनीयङ्ग-
वाऽऽघाविषुंते तत्त्वभ्रान्तकृते आत्मपरिणामे, " यो हंस-
ये । " स्या० १ डा० । तद्योपाधिभेदाद्वनकविधमपि भ्रान्तानसा-
भ्यादेकम्, एकजीवस्य विकृता एकस्यैव मायादृति । नन्व-
बोधसाम्यात् । ज्ञानसम्पत्कथयोः का प्रतिविशेषः ? उच्यते-
रुचिः सत्यकृत्, कालकारणं तु ज्ञानम् । यद्योक्तम्- " नागप्रथाव-
र्धेशो, संसणामिह जहोभगदेहाभो (?) । तद्दत्तकर्त्तं सत्तं,
दोऽङ्गश्च जेण तं नाणं ॥ १ ॥ " सा० १ डा० । दश० । आघा० ।
सूत्र० । उ० ० । ज्ञा० । औ० । घ० २० । आघ० । घ० । रा० ।
संथा० । ज्ञा० । ज० । प्रव० । आ० । म० । स० । स० । स० ।
ओच० । मं० ।

सत्यकृष्णियाभेदाद् द्विविधं दर्शनम्-
दुविधे देमयो पद्युचे । तं जहा-सम्पदंसणे चैव, मिच्छादं-
सणे चैव ।

" दृषिहे दंसणे " इत्यादि सप्त सूत्राणि सुगमाम्बेव । मवरं
दृष्टिदर्शनं तथेषु क्विचः, तच्च सत्यवाचिपरीतं जिनोकाजुसा-
रि, तथा मिथया विपर्येतमिति ।

सम्प्रदर्शनमेवमाह-

सम्प्रदर्शनो दुविधे पञ्चते । तं जहा-प्रिसगसम्प्रदर्शनो चैव, अजिगमसम्प्रदर्शनो च ।

प्रिसगसम्प्रदर्शनो दुविधे पञ्चते । तं जहा-पदिवाई चैव, अपदिवाई चैव । अजिगमसम्प्रदर्शनो दुविधे पञ्चते । तं जहा-पदिवाई चैव, अपदिवाई चैव ।

(सम्प्रदर्शनो इत्यादि) निसर्गः स्वजायोऽनुपदेश इत्यनयो-
त्तरम् । अजिगमो गुरुपदेशाऽऽदिर्नि, ताभ्यां यत्तथा, क्रमेण
मच्छेदोभरतवदिति । (निसर्गोऽपि) प्रतिपत्तनशीलं प्रति-
पाति स्वयदर्शनमौपशामिकं ज्ञायोपशामिकं वा प्रतिपाति
ज्ञायिकं, तत्रैवं क्रमेण लक्षणम्-दहीपशामिकं अंगमनुपविष्ट-
स्थानताजुष्मयतां दर्शनमौपशामिकं वा पशामिकं पशामिकं
भवति, यो वाऽपदिवाईपदिवाइरुक्तसम्प्रदर्शनमिध्यायमिध्या-
यिध्यायुक्तानुक्तोभयङ्गमिध्यायवपुक्तज्ञानिपुञ्जोः एवाऽऽलीण-
मिध्यादर्शनोऽङ्गपद इत्यर्थः, सम्प्रदर्शनं प्रतिपद्यते, तथोपश-
ामिकं प्रवर्तते । कथम्?, इह यत्स्य मिध्यादर्शनमोहनीयमुदादि-
तञ्जुभवेनेवापक्षीणम्, अन्वयश्च मन्परिणामतया नोदितम्, अ-
तस्तद्वन्तुमुदितं मानुषप्रदानमस्ते, विष्टमनोऽप्यमित्यर्थः ।
सावन्तं काष्ठमस्वोपशामिकसम्प्रदर्शनम् इति ।

आह च-

“ स्वसामगमेदित्यय-स्व होति स्वसामित्ये तु सम्मत्तं ।
जो वा अकथयतिपुञ्जे, अकथयतिपुञ्जे इहह सम्मत्तं ॥ १ ॥
कीणमि अविष्णमो, अणुद्विज्जते यत्सामिच्छते ।
अनीमुक्तकालं, उवसमसम्मत्तं लहह जीयो ॥ २ ॥ ” इति ।
अनन्तमुक्तमात्रकालत्वाद्यस्य प्रतिपातित्यम् । यच्चानन्तानु-
प्युष्टये औपशामिकसम्प्रदर्शनप्रतिपत्ततः सास्वादानुसूच्यते
नर्होपशामिकमेव, तदपि च प्रतिपात्येव, उच्यतेः स्वसामग-
त्याम्, उच्छेदतन्तु पञ्चाधिकमामत्वात्स्येति । तथा इह यत्स्य
मिध्यादर्शनदक्षिणमुदादिं तद्वपक्षीणं, यच्चानुदीर्णं तदुपशान्तम्,
उपशान्तं नाम-विष्टमनोऽनुपपत्तीनमिध्यादर्शनं च, तदिह ज्ञ-
योपशामिकसम्प्रदर्शनमुपमानं ज्ञायोपशामिकमित्युच्यते । नन्वोप-
शामिकमपि यथा क्वचिदुपशामिकत्वेऽप्येवोपि कौऽनयोर्विशेषः ?
उच्यते-अपभवे हि विशेषो-याद्द्विधे चेत्येतदक्षिणं, तत्र न, इह
हि ज्ञायोपशामिकं पूर्वश्रितमनुसमयमुदादिं वेद्यते ज्ञायते च,
औपशामिकं तद्विष्टमनमाश्रमेव । आह च-“ मिच्छते ज-
मुदिद्यते, तं कीर्णं अणुद्विज्जते च उवसन्ते । मीनोनाशपरिणये, वे-
दुज्जते अश्रावसम् ॥ १ ॥ ” इति । एतदपि उच्यतेऽनुसूदत्संस्मि-
निकामात्, उक्तमैः पदमिच्छासंगोपमिध्यायिकत्वाच्च प्रतिपा-
तते । यदपि च क्लृप्तकस्य स्वयदर्शनदक्षिणवत्पुत्रानु-
प्रवक्तव्यं चेदकमित्युच्यते, तदपि ज्ञायोपशामिकमेद्वत्यान् प्रति-
पात्येवेति । तथा मिध्यायसम्प्रदर्शनमिध्यायसम्प्रदर्शनमोहनीयत-
यात् क्वायिकमिति । आह च-“ क्वायो द्वस्यमादे, निविहमि वि-
नचमिध्यायानुसम् । निपचचवयमउत्तं, सम्मत्तं खार्ये होह
१११ ” इति । इदं तु क्वायिकत्वादांभाप्रतिपात । अत एव लि-
ख्येऽभवनुवसेत ।

मिच्छादर्शनो दुविधे पञ्चते । तं जहा-अभिगमिदियमि-
च्छादर्शनो चैव, अष्टाभिगमिदियमिच्छादर्शनो चैव । अ-

भिगमिदियमिच्छादर्शनो दुविधे पञ्चते । तं जहा-सपञ्च-
सिए चैव, अपञ्चसिए चैव । एवमाष्टाभिगमिदियमिच्छा-
दर्शनो वि ।

(मिच्छादर्शनो इत्यादि) अभिगमः कुतपरिगमः, स यज्ञा-
ऽन्ते नदाभिगमकं, तदौपरानमनाभिगमकमिति । (अभिग-
मिदियमादि) आनिगमकमिध्यादर्शनं सपर्वयान्तं सपर्वय-
सान्ते स्वयक्त्वप्राप्तौ, अपर्वयसितमभयस्य स्वयक्त्वप्राप्तौ,
तच्च मिध्यायसम्प्रदर्शनमिध्यायसम्प्रदर्शनमिध्यायऽऽभिगमि-
दियमादि इत्येव ॥ ६ ॥ अनानिगमिकं ज्ञयस्य सपर्वयसितम्,
इतरस्याऽपर्वयमित्येति । अ॥ १. डा० १. उ० । अ॥ १० ।
दर्शनं त्रिचिधम् । तद्यथा-मिध्यादर्शनं, स्वयम् मिध्यादर्शनम्,
स्वयदर्शनं च । अ॥ १० म० १. अ० १. लघत् । दर्शनं मिध्याय-
मिध्यायस्यक्त्वप्राप्तौ त्रिचिधम् । यि०० । क्वायिकज्ञायोपशामिकौ-
पशामिकमिध्यादर्शनं त्रिचिधम् । चकूरचक्रुत्काशकं तलदर्थयं-
पशामिकमिध्यादर्शनं त्रिचिधम् । यि०० । औपशामिकसंस्वादनज्ञायोपशामि-
कक्वायिकमहापञ्चचिधम् । सू० १. शु० ६. अ० । पं० भा० ।

दर्शनस्य सताविधत्वमाह-

सच विहे द्वसणे पञ्चते । तं जहा-सम्प्रदर्शनं, मिच्छादर्शनं,
मम्माभिच्छादर्शनं, चकलुदसणे, अचकलुदसणे, ओदिद-
सणे, केवलदसणे ।

“ द्वसणे ” इत्यादि सुगमम् । नवरसयदर्शनं स्वयक्त्वम्, मि-
ध्यादर्शनं मिध्यायत्वं, स्वयम् मिध्यादर्शनं मिध्यायि । एतच्च त्रि-
विधमपि दर्शनमोहनायमत्रायां कृत्वयोपशामिकेयस्य जायते,
तथाविधस्यैवमात्रे च । अणुदर्शनमिच्छादि तु दर्शनमिच्छादि-
यमेदचतुष्टयस्य यथासंनयं ज्ञायोपशामिकस्य जायते, सा-
मन्वयमिध्यायस्यैवमात्रे च । तत्रैवं अज्ञानसाक्षात्प्रमाणयोर्दोष-
शब्दावयवत्वाद्दर्शनं सप्तयोक्तमिति । अनन्तरं केवलदर्शनमुक्तं,
तच्च छत्रस्यावस्थायाः अनन्तरं भवतीति । अ॥ १० उ० ।

अष्टविधत्वम्-

अष्टविहे द्वसणे पञ्चते । तं जहा-सम्प्रदर्शनं, मिच्छा-
दर्शनं, मम्माभिच्छादर्शनं, चकलुदसणे० ज्ञान केवलदसणे,
सुविगदर्शनम् ।

“ अष्टविहे द्वसणे ” इत्यादि कण्ठ्यम् । केवलं स्वयदर्शनस्या-
चणुदर्शनान्तर्भावोऽपि सुसावस्थाप्राप्तौ भेदात् । अर्थात्तत इति ।
अ॥ १० म० १. पं० जा० । कारकत्वोपशामिकमेदाद्दर्शनं
त्रिचिधम् । अ॥ १० । (एते भेदाः ‘सम्मत्तं’ शब्दे ककुटीभाष्यान्त-
र, स्वयक्त्वपर्वयत्वात् दर्शनस्य, मन्परिमिह दर्शनमिच्छाद्वे सुख-
स्वयदर्शनयोर्नरागदर्शनभेदाः प्रदर्थयित्वाः) अष्टविधत्वमि-
ध्यायस्य, अथयसादांवात्स्येव । अ॥ ३. डा० ३. उ० । “ शिष्टी ”
मेकणे, इदमेव स्वयम् परिगमयेत् सावद्यमनेनेत दर्शनम् ।
वारिभे, अनेकार्थसादात्तनाम् । अ॥ १० । स्वयक्त्वपर्वयत्वाच्च
स्य, अ० १. उ० । अ॥ १० । “ योर्विद्विज्जुसिमादी द्वस-
णं ॥ ” नि० अ० १. उ० । अभिप्राये, उपदेशे, आ॥ १० ३. अ० ३.
अ० ३. उ० । इदमेव सामान्यरूपेण वक्ष्यति दर्शनम् । अ॥ १०
= अ० । इत्येते विज्ञायते वक्ष्यन्तीति दर्शनम् । यद् वा-द्वि-

दंशण

दंशेनम् । कर्म० ४ कर्म० । दंशनाऽऽवरणकर्मस्योपशमाऽऽदि-
जे सामान्यमात्रग्रहणे, अत्रु० । स्वा० ।

दंशणावरणजे बुद्धिद्वे एतद्युगे । तं जहा-दंशदंशणावर-
णजे, सव्यदंशणावरणजे ॥

दंशने सामान्याथैवाधकपमावृणोतीति दंशनाऽऽवरणीयम् ।
उक्तं च-"दंशणसीले जीवे, दंशणघातं करेऽ जे कर्मम् । तं
पांरुहारसमाजं, दंशणघरणं जयं जीवे ॥ १ ॥ " (देस लि)
देशदंशनाऽऽवरणीयं, चक्षुरवधिदंशनाऽऽवरणीयम् । सर्वे-
दंशनाऽऽवरणीयं तु निष्ठापञ्चकं, केवलदंशनाऽऽवरणीयं चेत्यर्थः ।
कथा० २ उ० ४ उ० । सूत्र० । सामान्यविशेषाऽऽत्मके वस्तु-
नि, सामान्याऽऽत्मके बांधे, कर्म० ४ कर्म० । औ० । आजा० ।
नं । निविशेषविशेषाणां ग्रहणे, आ० म० ३ अ० । नि० ।
"दासह लि दंशणे, ज सामग्रमाहणं नं दंशणं, अजासावर्मिभ्य-
र्थः । " नं । विद्ये० । ("जे सामग्रमाहणं, दंशणमयं विसिसिंय-
नाथे । " (सम्म० १ गा० ३ काण्ड) इति कस्यपर्यायावित्कल-
नयान्तेन 'वचनो' शब्दे द्वितीयमात्रे ८६० पृष्ठे खिलितम्)

चक्षुः अचक्षन् ओही, केवज्जदंशण अण)गारा । (१३)

चक्षुर्दंशनाऽऽवरणदंशनावधिदंशनेकेवलदंशकपाणि चत्वा-
रि दंशनाति । मत्र चक्षुषा दंशने वस्तुसामान्यायाऽऽत्म-
के प्रदणं चक्षुर्दंशेनम्, अचक्षुषा चक्षुर्वचनोपेक्ष्यचक्षु-
धेन मनसा च यदंशने सामान्यायाऽऽत्मके ग्रहणं तद-
चक्षुर्दंशेनम्, अवापना काण्डव्यवसायार्था दंशने सामान्याया-
ग्रहणमवधिदंशेनम्, केवलमेव संपूर्णवस्तुतत्प्राहकवोधविशेष-
केण यदंशने सामान्याश्रयप्रदं तत्केवलदंशेनमिति । किंका-
रशेषानि दंशेनानि, अत्र आह-अनाकाराण सामान्याऽऽकार-
कत्वे सत्यपि न विद्यते विशिष्टो ध्येक आकारो येषु सामान्या-
काराणि । कर्म० ४ कर्म० । अष्ट० । पं० चू० । प्रब० । अवलोकने,
पि० । पञ्च० । आत्मनः प्रकटने, अ० १ उ० ।

दंशणकण्प-दंशेनकटप-पुं० । कर्म० भेदे, पं० आ० ।

....., एतो बोच्छापि दंशणे कल्पे ।
सहस्रसंख्यं नू, निष्ठावदिद्वेसु जावे तु ।
उवगतच्छकायस्ता, आयरियपरंपरागे अत्ये ।
आगाहकारणेषु, सहस्रम् गिबेनं तत्य ।
छक्वाप सएहिंनं इण-मण्ण पुयो वि सएहेयवं ।
आगाहमणागादे, आयरियवत् नु जं तत्य ।
द्वेषे खेचे कासे, जावे पुरिसे तिगिच्छ असहाप ।
एतेहि कारणेहिं, सचविहे होइ आगादे ।
एगादीया बुद्धी, पशुचारिया य होति दन्नाणं ।
ओमत्थमपरिहायां, दन्नागादं वियाणाहि ।
जंवेति पुणो बज्जो, सचिंनं उच्छंजं च द्ववं च ।
अपविद्धंते अत्यति, उहिंसेजं जाव सो ज्ञाति ।
जाहे उहिंहायां, ताहे ओमत्थहाणिप भणति ।
अन्द करेपो जोगं, अलेंजे एयस्स किं कुणियो १ ।
एवं तु क्षुधर्पता, खेचं कालं च भावमासज्ज ।

ता जूरंती जाव तु, संभे जेसिं तु दन्नायां ।
अह पुण भणोज्ज एवं, अयस्मयेचोहे कज्जद्वेहेहिं ।
एतं दन्नागादे, तहिं जए पणमहाणोप ।
खेचागादं एणयो, अस्तो खेचाण मासजोग्गाणं ।
असिंवं वा अणत्था, णादीवया होज्ज क्खा तु ।
आयगियादिभहारग, अहवा अणत्थ सावया होज्ज ।
अंनर जाहिं च गम्पति, वाजा तह तेण खुत्तिंयं वा वि ।
एतेहिं कारणेहिं, खेचणादिसिं एरिमे पत्तो ।
अत्यति असहभावा, एगकवेचं वि जयाणाए ।
कालस्स वा वि अमत्तो, वासावामे विचाराणा एत्थि ।
एतेहिं कारणेहिं, कालागादं वियाणाहि ।
वासजोगं खेचं, पडिसेहाता तु कासभो बहुए ।
वचंतेणाय ए अंनर-भानं नू गिबदिद्वे तु वचं ।
कहरं चंऽऽरखेचं, ताहे तं चैव पुव्वखेचं तु ।
गंतु वसतीं वामं, समतांवे वंतिदंनरातं ।
अतिउकं वं वुत्तं, अण्णा वा वेदुत्तायए अामु ।
एतेहिं कारणेहिं, भावागादं वियाणाहि ।
अन्नुककमूलाऽऽदी, अहिंरुकाहिं तु वेदुण अण्णा ।
तत्थऽग्गितावणाऽऽदी, दाखेच्छेदीवगादाऽऽदी ।
जन्मि विण्णे मज्ज-स्स विणासो तह य खाणचरणायां ।
एतेहिं कारणेहिं, पुरिसागादं वियाणाहि ।
तस्स तु सुच्छालंवे, जावजीवे पं होति सुच्छेयं ।
कायवं नू खियाय, पुरिसागादं भवे एनं ।
जेण कुंसे आपवं, ते पुरिसं आदरेण रक्खाहिं ।
ए तु तुंभिमि विण्णे, अरया साहाराया होति ।
संजोगदिह्वापी, फामुणउवदेसणामु जे कुसलो ।
एतारिसस्स असती, थायव तिगिच्छमागादं ॥
मज्जणतुल्लिभासा, अरणे पाचरणए य पाणे य ।
केवदियाण पदाणे, अण्णध बत्तो गिलागो तु ॥
उज्जवसहावरारिहो, अन्नत्ता वावि अहव असमत्था ।
एयऽसहायागादे, तम्हा णु मुण्णो ए विहरंज्ज ॥
जावंति एवयण्णमी, पडिसेवा मूलमूचरगुणेषु ।
ता सचसु सुच्छेसुं, सुच्छयसुच्छा अमुच्छेसुं ॥
आगाहपणागादे, एवं नं जत्य होति करणिज्जं ।
तं तह सहसायां, दंशणकण्पो भवति एमो ॥ पं० ज्ञा० ।
इयांणं दंशणकण्पो । तत्थ गाहा-(सुक्काप)उक्कापसु विसुवगयसु
इममके सहस्रसंख्यं,जे आयरियपरंपराय आगको अत्यो, आगा-
दं अणागादे य आयरिज्जकं न सहस्रसंख्यं, तदिधमाणि सस्र आ-
गाकाणि । गाहा-(एवमे खेचे)द्वेषे ताच वेज्जो पुत्तियुग्गे जाव
इयाणि दन्नायाण उवहस्र, तावचवाणि न पडिसेविज्जति । अहा-
पयं अह म कण्प । जाहे उवहहाणि तादे उ संयधपरिहायी-
य मण्ण । गाहा (पगादीया) पयारिप बुद्धिप अहं करेसु, जं-

पं मगसु, तं वेच जाव कलमसाती (केचं कासं गाहा) तद्वेच
 जहिं शानो तदिं उाथोत । अहवा नणेञ्जा-आयसिययाणि
 दव्याणि जाणियव्याणि, पुण्हायि परिजायद, स तेछुमाइणि
 वचसास, ताहे सं इव्वमागं पणपपरिहाणीय जयंति, जाव
 चउगुणयण वि येइंति । (वेलागादं गाहा) केसस्स वा
 अलंभं असइ मासपाउमार्णं केलायं पणय अचंति, अलि-
 वं वा, अचय्य नहीरंति ति गंतुण अकरगं वा आयरिया-
 नं अणयय सावया वा, तय्य अंतरा वा विव्वजाइया वा अण-
 म्मि देसे अंतरा वा तांहे पणय अयंति । अहवा केलागादं
 अकालो अइयाणकपयिणकयसाहिससाभूमिपासणपल्लायाऽऽइसु
 जयया, ला सइदियववा । एवं केलागादं । काइओ कासेण वहुतो
 वासायासपाअगं केत्तं वचंताणं अंतरा वासं पदिंयं, तं च
 अंतरा केत्तं सखिसइयं, ताहे तं वेच पुव्वयंदिनेहियं केत्तं
 अति, उअंता वि अइधियं वा वासायांसे जइ वासइ मण-
 यंति देस थावा तिणिय इइति, उअंसेण ओमोपेरियाया प वा, जा
 जवया आहाराऽऽइसु । एवं कालागादं । इयायि भावागादं । (गा-
 हा आइउककं च) अइउककं ति विइइयाइ, अदिइचविसअया
 वा वेवणाइ य पम्माइ, तय्य अग्गी कंदाइ वा परिताणं-
 ताइ दापयं । एवं जात्रागादं । पुरिसागादं जम्मि थियेइ ग-
 च्चस्स थियासो नायदरिसणचरिसाऽऽइणे थियासो । (न हु
 तुभम्मि (विणपे गाहा) ताहे तस्स अमुत्तेयावि कीरइ, जाव जी-
 वइ । एवं पुरिसाऽऽगादं । (गाहा-संजोगविट्ठुपाठी) वेअस्स वा
 संजोगविट्ठुपाठिस्स अइइ गोवणयथिआअम, ताहे गीअयि-
 उअस्स आ पाहुदिवा कीरइ वहाणभोयणजोययाइ, तं सइहइ ।
 एवं ति तिगिअगादं । (गाहा-दोउय दसहाण्य) सहाया वा से
 नयि अचचअया सुत्तेण वा दोसा । एवं विअमायस्स वा पा-
 गियस्स ताहे पणय अयइ, पणय अयंथो अयायिअओ जाव
 सहाय न लमइ पाअग्गं । (एवसहायागादं गाहा) जावति एव-
 माययाओ, जावति पदिसेवयाओ मूलुत्तरगुणेयु, ताओ एयपु
 सचसु कारणेसु सुत्तेसु सुआओ, एयपु सत्तु कारणेसु अ
 अयसेसु करइ अमुआओ । एव दंसणकयो । पं ० ० ।
 दंसणकुमाई-दशोनकुशील-पुं ० । कुशीलशअइप्रदधिउत्सकणे
 कुशीलमेवे, महा ० ३ अं ० ।

दंसणसवग-दशोनकूपक-पुं ० । पवे कडेसे पदप्रगोयाव दशोनमो-
 दनीयस्स सपके, कर्म ० ५ कर्म ० । दशोनमेवे नीयकृपे, स्यो-
 वयमे च । स्या ० १ आ ० ।
 दंसणगुणपमाण-दशोनगुणप्रमाण-न० । गुणप्रमाणनेवे, अमु ० ।

अथ दशोनगुणप्रमाणमाह-
 से किं तं दंसणगुणपमाणे । दंसणगुणपमाणे चउविइ
 पणये । तं जहा-अकखुंदंसणगुणपमाणे, अचकखुंदंसण-
 गुणपमाणे, ओहिंदंसणगुणपमाणे, केवलदंसणगुणप-
 माणे । चखुंदंसणं अकखुंदंसणम पदपदकरहाऽऽपसु
 दवेसु, अचकखुंदंसणं अचकखुंदंसणम आयजावे, ओ-
 हिंदंसणं ओहिंदंसणम सव्वकविदवेहिं, न पुण सव्वप-
 जवहिं, केवलदंसणं केवलदंसणम सव्वदवेहिं अ, स-
 व्वपज्जावेइ अ । सेचं दंसणगुणपमाणे ।
 (से किं तं दंसणगुणपमाणे इत्यादि) दशानाऽवरणकर्मसंज्ञयो-

पशमाऽऽविजं सामान्यमात्रप्रहणं दशोनमिति । इत्तं च-“सव्वजं
 सामअगहणं, भाषाणं नेष कन् दुमागारं । अविसेसिऊय अर्ये,
 दंसणमिइ बुअय समप । १” नवेयाऽऽमनो गुणः । स यत्र प्रमाणं
 दशोनगुणप्रमाणम् । इदं च अकखुंदशानाऽऽपिभेदावत्तुविधम् । तत्र
 भावचक्ररिचिवाऽऽवरणकयोपशमाइ, कथंभियायुपधाताओ,
 अकखुंदशानाअकखुंदशानविधमनो जीवस्य घटाऽऽदिपु इय्येषु
 चक्रयो दशौ च अकखुंदशानं, नवतीति किंवाऽऽयाहारः । सामान्य-
 विषयत्वेऽपि व्यास्य यद् घटाऽऽदिधियोपानिधानं तस्मात्साम्य-
 शेषयोः कथञ्चिदभेदादेकानेन विशेषेण व्यतिरेकस्य सा-
 मान्यस्याऽऽग्रहणक्यापनार्थम् । उक्तं च-“ निर्विशेषं विशेषाणां,
 प्रदो दशोनमुच्यते ।” इत्यादि । अकखुंदशेषोऽपिचयत्तुएयं, मन-
 आचक्ररुच्यते, तस्य दशौने न अकखुंदशानं, तदपि जावचक्ररिचि-
 वाऽऽवरणकयोपशमाइ इय्येभियायुपधाताओ, अचकखुंदशानो-
 अकखुंदशानविधमनो जीवस्याऽऽमत्रभावे भवति, आत्मानं आत्मा-
 न्मानि जीवे भावः संशयतया संशयो, विषयस्य घटाऽऽद्वैरिति
 गम्यते, तस्मिन् सांत इदं प्राहुमंभेति रूपम् । इदमुक्तं अविश्व-
 कुरप्राप्यकारि, ततो दूरस्थमापि स्वविषयं परिच्छिन्नतीत्यव्या-
 ष्येस्य क्वापनार्थं घटाऽऽदिपु अकखुंदशानं अस्तीति पूर्वं विषयस्य
 भेदानिधानम् शोभाऽऽद्वैतम तु प्राप्यकारिणि, ततो द्रव्येभ्यो-
 यसंभेदद्वारेण जीवेन सइ संवदमेव विषयं परिच्छिन्नतीत्ये-
 तद्दशानार्थमात्रमात्रं भवतीत्येवामि विषयस्याजनेन प्रतिपाद-
 नम् कारिणि । उक्तं च-“ घुट सुणेइ सइ, अवे पुण पासइं अणुप-
 तु ।” इत्यादि । अचवेदशोनमवधिदशनम् । अचविदशनिनाऽ-
 विदशानाऽऽवरणकयोपशमममुद्वेजाऽऽविदशानाविधमनो
 जीवस्य सर्वकपिच्छेषु नवति, न पुनः सर्वपयांयिषु, यनोऽयवे-
 ष्टरुच्यते । अयेकवस्तुगताः सव्वयो, अचवेदशाना पा पर्योया
 विषयत्वेनोताः । अचयनसु द्वौ पर्यायोः जिगुणोनी, रूपरसग-
 न्धस्पर्शानकूणाश्चाराः पर्योया अयधेः । उक्तं च-“ दृवाओ
 असंसेज्जे, संसेजेअ पि उअवे इहइ । दो पउअवे दुगुणिप,
 लइइ य पगाइ दृवाओ ॥१” अत्राऽऽइ-अचवेदशाना विंशोया
 उच्यन्ते, न च वशेन विशेषविषयं भवितुमर्हति, ज्ञानस्यैव
 तद्विषयवत्कार्यामहाविधिदशानविषयत्वेन पर्याया निर्दिष्टाः,
 साधुक्तं केचनं पर्यायेरपि घटशरावोऽवजाऽऽविजिइद्वि-
 दिस्मान्म्यमेव तथा तथा विशिष्यते, न पुनन्तेन एका-
 नेन व्यतिरेकच्यन्ते, अतो मुच्यतेः सामान्यं, गुणी-पुतासु वि-
 शेषा रूपस्य विषयो भवतीति किंवापनार्थोऽत्र तदुपस्थात्तः,
 केवलं सक्लद्वयविषयत्वेन परिपूर्णं दशोनं, केवलदशोनमस्त-
 दावरणकयोऽऽविभूतगणविधिमनो जीवस्य सर्वकपिच्छेषु भूतानां-
 भूतैषु सर्वपर्यायेषु च भवतीति । मनःपर्यायज्ञानं तु तथावि-
 धकयोपशमपटवत्त्वं सवेदा विशेषनेव शुद्धप्रपद्यते, न सामा-
 न्यम्, अतस्त्वेतदनेन नोक्तमिति । तदहदशोनगुणप्रमाणम् । अमु ० ।
 दंसणगह-दशोनप्रद-पुं ० । मत्ताऽऽमहे, पं ० ११ विच ० ।
 (‘गाण’ शब्देऽस्मिन्नत्र भागे १७८२२ पुष्टे गतमस्य विषेचनम्)
 दंसणचरिचयोइ-दशोनचरिचयोइ-पुं ० । उरुपमेवेदनीय कम्म-
 णि, प्रअणं नतु चारिचयोइस्य हेतुभूमिनामिति प्रवीणम् । इहाह-
 “तत्त्वकसाभ्रां बहुमो-दपरिणश्रो रागदोस्तसंभ्रुतो ।” प्रअणं ४
 आशः ३ ।
 दंसणह-दशोनाथ-त्रिणो दशोनं तथानां अश्रानं, तदर्थं वस्तुमि,
 स्या ० ५ गा ० ३ उ ० ।

द्वैसषट्पद्या-द्वैतानायेता-श्री० । दर्शनप्रनायकशास्त्राधिकारने,
स्था० ५, अ० २ श० ।

द्वैसषट्पद्या-दर्शननय-पुं० । दर्शानि एव सस्यकषमित्येषंजु-
ते न्ये, आद्य० । 'जाणयथ' शब्दे १६६ वृत्ते ज्ञानप्राधान्यं चारि-
षाधाधान्यं च धर्माधिक्याऽऽह; तत्र दर्शननयमतानुसंगी अ-
र्थागतज्ञाननये इदमाह-

अह नाणेणं न विद्या, चरणं नार्दनायिस्स इअ नाणं ।

न य दंसर्णं न भावो, तेन य दिट्ठिं पणिविषामो ॥८५॥

यथा ज्ञानेन विना न चरणं, किं तु सहेव, नार्थानिन एव ज्ञानं,
किं तु दर्शानिन एव । "सस्यग्दृष्टानं, मिथ्यादृष्टोर्विषयोःसः ।"
इति वचनात् । तथा न च दर्शने न भावः, किं तु भाव एव;
आबभिक्षुःतर्पणमित्यर्थः । तेन कारणेन ज्ञानस्य तत्रावभा-
वितादर्शनस्य ज्ञानोपकारकत्वात् प्राग्बुद्धे (विट्ठि ति) प्राग्-
सहोवया दर्शनमस्वास्तीति दर्शनी, तं दर्शानेन प्रणमामः पूज-
यामः । इति गद्यार्थः ॥ ८५ ॥

स्वादेतत् सस्यकषज्ञानयुगपद्भावावुपकारयोपका-
रकभावावुपपत्तिरित्येवमाह, यतः-

मुनानं पि सस्युपपन्नं, सम्भवं आदिगमं विसेहोइ ।

जह कयमंनयाई, जलदिट्ठोआ विसेहोइति ॥ ८६ ॥

मुगपदीप तुदयकालमपि सस्युपपन्नं संजातं सस्यकषं ज्ञानेन सा-
ह आधिगम्यन्ते परिच्छिद्यन्ते यथांथं येन सोऽधिगमः, ज्ञानेन-
वाच्यन्ते, तस्मिन्निगमं विशोभयति, ज्ञानं विगलीकरतीत्यर्थः ।
अत्रार्थे दृष्टान्तमाह- यथा कातकास्त्रजे जलदृष्टौ विशेषोच्यते इ-
ति । कतको बुद्धकस्येवं कातकं फलम्, अत्रजं सौवीरऽऽदि,
कातकं चास्त्रजं च कातकास्त्रजे, अनुस्वोऽस्वास्त्राज्ञानको, ज-
लदृष्टौ, इष्टिः स्व/विषये सोचनमस्तरलकृत्वा, जलं च दृष्टिश्च
जलदृष्टौ, तं शोचयतः । इति गद्यार्थः ।

साम्प्रतमुपपन्नदृष्टान्तस्य दार्शनिकानुशतो ज्ञा-
ननिकां प्रतिपादयन्माह-

जह जह सुउभई ससिद्धं, तह तह रूवाईं पामई दहा ।

इय जह जह तसच्छं, तह तह तत्तागयो होइ ॥ ८७ ॥

यथा यथा शुद्धाति ससिद्धं कातकफलसंयोगात्तथा तथा कृपायि
तत्तनामि एवयति द्रष्टा (इव) एवं यथा यथा तस्यकषिः सस्यकष-
जलत्वा, संजातन इति क्तिवा । तथा तथा तस्याऽऽगमः तस्यपरिच्छे-
दो ज्ञयतीति । एवमुपकारकं सस्यकषं ज्ञानस्येति गद्यार्थः ॥ ८६ ॥
स्वादेतन्निश्चयतः कांश्च कारणमाह एवोपकारवर्षोपकारकमाह,
स आसम्भवं युगपद्नानाविधोर्वित्यन्योच्यते-

कारणकञ्जविनागो, दीवपमासाद्य मुगबज्जमे वि ।

मुगनुपपन्नं पि तहा, हेऊ नायस्स संपत्तं ॥ ८७ ॥

यथेह कारणकार्यविभागे दीवपमासाद्योयुगपज्जन्मि युगप-
नुपपत्तौवर्षोच्यते, युगपनुपपन्नमपि तथा हेतुः कारणं ज्ञानस्य
सस्यकषस्य । वस्मादेवं तस्मात्सकलशुभशुभानुसङ्गात् दर्शनस्य ए-
तन्निमित्त एव कृत्तिकर्म कायमाश्रयाऽपि तत्रैव यतः कार्यं, स-
कलशुभशुभानुसङ्गात्तथा । उक्तं च-"आरं मूढं मतिस्थान-माशरो
आज्जनं निविः । चमेहेतोऽपिदृक्कष्य, सस्यग्दर्शनमित्येत्थे ॥१॥"
अर्थं गद्याऽभिप्रायः ।

इत्थं चोक्तनेकोः सत्यादाऽऽचार्यः-

नाणस्स जह वि हेऊ, सविमयनिअयं तथा वि संपत्तं ।

तम्हा फलसंपत्ती, न जुउजई नाणपक्खे व्व ॥ ८८ ॥

जह तिकखेई वि नरो, गंतुं देसंतरं नयविट्ठोपी ।

बावेइ न तं देसं, नयजुत्तो चंन पाठणइ ॥ ८९ ॥

इय नाणवरणरहिओ, सम्मादिट्ठो वि मुक्खेदेत्तं तु ।

पाठणइ नेव नाणाऽऽ-इंसंजुओ चंन पाठणइ । ९० ॥

इदमन्यकर्तृकं गद्यार्थं सोपयोगमितिकृत्वा व्याख्यायते-
ज्ञानस्य यथापि हेतुः कारणं, सस्यकषमिति योगः । अपि-
च्छाऽऽनुपपन्नमाह संस्युक्तः । अस्त्युपपन्नमाऽपि ज्ञानः । तस्यतस्तु
कारणमेव न भवति, अत्रयोरपि विशिष्टोत्पत्ताप्रकार्यवशात्स-
विषयविद्यतमितिकृत्वा । स्वाविषयकत्वात् तत्रेषु सांबन्धेव । यथा-
ऽपि तस्मात् सस्यकषत् (फलसंघर्षी न जुउजई) फलसंघर्षि-
नं युज्यते, मोक्षस्तुत्पत्तिर्न घटत इत्यर्थः । स्वविषयविद्यतत्वा-
देव, अस्मादावप्यदित्यर्थः । ज्ञानपक्क इव । अनेन तत्तुपतिपदि-
तसकलशुभफलसंग्रहमाह-यथा, ज्ञानपक्को मार्गहाऽऽदिमिहेतु-
रसाहास्य ज्ञानस्येहकाऽऽमुष्मिकफलासाधकत्वमुपपन्नम, एवम-
भापि दर्शनानिश्चयानेन कष्टत्वम् । विद्वान्भवं तु प्रवर्धयते-यथा ती-
षणसंबन्धेव नः तीक्ष्णकोऽपि पुरुषः, गन्तुं देशान्तरं, देशान्तर-
गमन इत्यर्थः । नयविट्ठोः, ज्ञानाऽऽगमकित्वात्तज्ज्ञानवशुष्म इत्य-
र्थः । प्रामोति न तं देशं गन्तुमिदं तद्विषयकत्वात्कोऽपि, नय-
युक्त एव प्रामोति । (इव) एवं ज्ञानव्यपारहितः सस्यकषिरेपि
तस्यध्यानायुक्तोऽपि मोक्षदेवं तु प्राप्नोति नैव सस्यकषप्रमा-
दादेव, किं तु ज्ञानाऽऽसिंयुक्त एव प्रामोति । तस्मात् तत्तुमित्यं
प्रधानम्, एतत्तुमित्युक्तस्यैव कृत्तिकर्म कार्यं, जिनयं चाऽऽम्भना
सेवनीयम्, " सस्यग्दर्शनज्ञानचरित्राणि मोक्षमार्गः " इति
वचनात् । अयं गद्याश्रित्यार्थः ।

एवमपि तस्य समाख्यायते ये ज्ञानधर्मशुचिणा, ज्ञानि चास-
हास्यमनामि प्रतिपादयन्ति, तदेतदपि विस्ताराह-

धम्मनिपत्तयईआ, परकोयपरम्मुहा विषयगिद्धा ।

चरणकरेण अस्सत्ता, सेणिअरजं ववईसंमि ॥ ९१ ॥

धर्मस्वाविषयधर्मः परिशुद्धते, तस्मिन्निवृत्त्या मतिवेषं ते धर्म-
निवृत्तमतवा, परः प्रधानः लोकः परलोकः मोक्षः, तस्मात्
परास्तुजाः, विषयशुद्धाः शब्दाऽऽदिविषयानुत्कानाः, ते एव-
भूताऽऽरण्यकरेण अस्सत्ता असमर्थोः सस्यः भोगिकराऽयं
व्यपदिशस्यत्वात्तस्मन्मिति गद्याऽर्थः ॥ ९१ ॥

न सेणिओ आसि तथा बहुस्सुभो,

न यपि पक्खिपरं न वायगो ।

सो आगमिस्साइ जिओ जविस्सई,

सपिक्ख पक्खाई, वरं सु दंसणं ॥ ९२ ॥

(न सेणिओ इत्यादि) न भोगिको नरपतिः आसीत्तदा त-
स्मिन्काले बहुशुभो बह्वगमः, महाकल्याऽद्विभुलत्वर इत्यर्थः । न
चाऽपि प्रकृतिर्यतः न चापि अगवतीचेत्ता, न चायक-न पुषे-
धरः, तथाऽपि सोऽसहायो दर्शनप्रमादादेव (आगमिस्साइ
ति) आत्यन्तादायामिति कावे, जिओ अविष्यति लींघकरो ज-
विष्यति । यतःभेद्यतः समीत्य दृष्टा प्रह्ववा बुद्धा दर्शनवि-

दायि, यथा रत्नचण्डिनामध्यामि, इत्यर्थप्रसाधकं च तपः, न चास्वाध्यासिद्धता, प्रथमहेतुत्वेन तपस्तत्परिपकितार-
तन्माध्यायनाऽऽनन्वतारतन्मयस्यानुसृतमानवेन तन्मयकथं त-
स्याऽपि प्रकृतानुमानात् । प्रयोगक्ष-यत्तारतन्मये तस्य तारतन्म्यं
तस्य सत्प्रकृतम्, यथाऽऽभित्तापकथं यत्पनीयव्याधि-
प्रकृतं, अनुसृत्यते च प्रथमतारतन्मयेन परमाऽऽनन्वतारतन्मयम्,
लोकप्रतीतत्वाच्चेति सूत्रायः ॥४४॥

तथा—

असृ जिज्ञा अस्थि जिज्ञा, अदुष्ठाऽपि ज्ञप्तिस्मद् ।
मुसं ते पश्चादंस्तु, इति जिज्ञेयं न चित्तम् ॥४५॥

असृज्ज्ञानस्य जिज्ञाः रागाऽऽदिजेतारः, अस्तीति विनक्तिप्रतिक-
पको निपातः—ततश्च विद्यन्ते जिज्ञाः, असृय कर्मप्रयाद्पूर्व-
सद्वशात्प्राप्तोन्मुक्ततया वस्तुनाः सुधर्मस्वामिनेव जन्मस्वामिने
प्रति प्रतीतवात्, तत्कालं च जिनसंज्ञावादिप्रयुक्तम्; विदे-
हाऽऽदिस्त्रान्तरायेक्या चेति भावनीयम् । (अनुवेति) अथवा
स्वार्थिभक्तप्रथमः । (भावस्वइति) चचनम्यत्ययाद्वाच्यनि,
जिज्ञाः, इत्यपि श्रुत्या अर्त्ताकम्, ते जिज्ञास्मिन्व्यादादिनः, (एवं)
अनन्तरोक्तम्यायेन (आदंस्तु) आदुः सुभने, इति भिद्युने चि-
तत्यम्, जिनस्य सर्वज्ञाधिक्यप्रतिष्ठायाऽऽस्तु प्रमाणोपपन्न-
तया प्रतिपादनाच्चतुपदेशमूलत्वाच्च लक्षकैहिकाऽऽमुष्मिकस्य-
हागणामिति सूत्रायः ॥ ४५ ॥

इदानीं शिष्याऽऽगतमन्त्रारम् । न च च "नधि लुणं परे लोए (४४)"
इति सूत्रावयवसूचितमहाहरणं नियुक्तिर्ज्ञानह—

ओहाविडकामोऽपि य, अज्ञासाहो द पणियजूमीप ।
काऊण रायकृन्, पञ्चा सीसेण अणुसिद्धो ॥१३३॥

अध्याचितुकामोऽपि षष्ठिष्मनुकामोऽपि, चः पूरणे, आ-
र्यापादन्तु पणियजूमी व्यवहारभूमी, इदमप्य इत्यर्थः ॥ कृत्वा
राजकपं पश्चात्किञ्चपणुसिद्धिः । इति गाथाऽङ्कार्थः ॥ १२३ ॥
आवर्धेस्तु वृक्षसंप्रदायाद्वसंभः स चायम्—आर्यं चञ्छादू-
मीय अज्ञासाहा नामाऽऽवरिया बहुस्तुया, बहुसोसपरिवारा य ।
तस्य प गच्छं को कां नं करोति नं गिउजावेति भसपक्षक्याणऽऽ-
इया । तो बहव गिउजाभिषा । अथवा एतो अल्पणतो सीसो
आवररतेन भणितो—देवलोभाभो भ्रामंतूण मम दारैरणं दे-
आनुण य सो भागतो वक्षिण्वाचित्पणभो । पञ्चा सो चिते-
इ—सुबहु कालं किंलतोऽहं, सविषेण वेव कोहायति । पञ्चा तेण
कोलेण देवलोणगयण आभोइतो, पेवइ—भोहावेति, पञ्चा तेण
तस्य पदे गामो विउव्वित्तो, तस्यपेञ्चा य । सो तस्य उम्मासे पे-
क्खंतो अरियतो, न तुहं न तसहं कांभं वा दिव्वप्यनायेण वेप-
ति, पञ्चा सं संहरीं गामस्स बहिं विउणे उउजाणे उहायय स-
व्यालंकारविस्सेय विउव्वति संजमपरिक्खत्थं, हिउा तेण
ते, गिषहामि एत्सिमाहरणगणि, बरं सुहं जीवंतो णि । सो
एवं पुढविश्रयं जणुति—आयोहि आजरणगणि । सो भणति-
जगवं । एतं ताव मे अक्खणायं सुभेहि, ततो पञ्चा गेहिह-
उजासि । भणति—सुणंमि । सो जणह—एगो कुंमकारो, सो माहंयं
अणंतो तडीय अक्कंतो । सो भणति—

जेय जिक्खं बलिं देमि, जेण पोसेमि छाएय ।
सा मे मही अक्कइ, जायं सरणमो जयं ॥१३४॥

(जेण णि) प्राकृतकैहया यथा भिक्षां बलिं इवामि, यथा-
क्रमं भिक्षुदेवेभ्य इति गम्यते । (जेण णि) यथा पोषयामि (खा-
यए णि) हातीन्, सा (मे णिं) मां मही आक्रामति अचष्टमना-
तिः जातय इत्यप्रथ, शरणतो भवामिति श्लोकार्थः ॥ १३४ ॥
अयमिहोपमय—चौरभयादहं भवतं प्रशयामगतं, एवं वैवं
विद्युम्यासि, ततो ममाभयं जातं शरणतो भयम्, एवमुत्त-
रत्वाप्युपनया नाभयोयाः । " तेण भयइ—अतिपत्तिव्याह-
नो णि णि चेषूण आभरणगणिय पत्तिग्गहे छुवाणि । गतो
पुढिकाइमो । इयानि आउक्काओ वीओ, सो वि अक्खणायं
कइति—जहा एगो तात्तापरो कइहाकइमो पादलको नाम, सो
अथवा गंगं उचरंतो उपरि छुदोएय हांरति, तं पासिऊण
जणो भणति—"

बहुस्सुयं चित्तकहं, गंगा बहति पाहलं ।
वुउऊमाएण ! जइं ते, इव ता किंचि सुजासियं ॥१३५॥

बहुभुवं बहुविधं, जिक्कथं मानाकथाकथकं, गङ्गा बहति पा-
टलं पाटनानामकम्, उडमानक ! भूत्ते ते, जप गृहि (ता इति)
तावद्यावद्यापि दूरं न नीयस इति भाषः, किञ्चिदत्यस्यं सु-
भाषितं सुकमिति श्लोकार्थः । १२५ ॥

सोऽप्यारीश्-

जेण रोहंति वीयाणि, जेण जीवंति कामया ।
तस्स मउजे विवज्जामि, जायं सरणतो भयं ॥१३६॥

येन ज्ञेनेन रोहंति प्रादुर्भयनि बीजानि, येन जीवंति प्राण-
धारणं कुर्वन्ति कर्षकाः कृषीवन्तः, तस्य मध्ये (विषउजामि-
धारणं) विषयो छिद्ये, जातं शरणतो प्रयमिति श्लोकार्थः ॥१२६॥
" तस्स वि तदेव गेपहति । एस आउक्काओगते । इयणिय ते-
उक्काओ ततिओ, तदेव अक्खणायं कइति—एगस्स तावस्स
अग्गिया उउओ वुओ, पञ्चा सो भणति—"

जमहं दिश्या य राओ य, तपेमि महुसपिसा ।
तेण मे उउओ दहुओ, जायं सरणमो भयं ॥१३७॥

बमहं दिवा च राओ च तर्पयामि प्रीणयामि मधुसर्पिया ते-
माथोहं—अंजन, मे उउऊनापसाऽऽभयो इग्घो, जातं शरणतो
प्रयमिति श्लोकार्थः ॥ १३७ ॥

अधवा—

वग्घस्स मए भीएणं, पावगो सरणं ऊओ ।
तेण दहुं ममं अंगं, जायं सरणमो भयं ॥१३८॥

(वग्घस्स णि) सुखव्यययाद् व्याप्रात् पुण्डरीकाद् मया
भितेन पावकः अग्निः एरण्यकनः, तेनाहं शरीरं मम दग्धं,
जातं शरणतो भवामिति श्लोकार्थः ॥ १२८ ॥
"तस्स वि तदेव गिपहति । एस तेउक्काओ । इयानि आउक्काओ
अउओ, तदेव अक्खणायं कइति—जहा एगो जुवायो घणनि-
चियसरीरो, सो पक्खा वाएहिं गहिंते, अण्वेण भणति—"

होयणपवणमयस्यो, पुव्वं होऊण संपेव कीस ? ।
हंमहियग्गहत्थो, वयसं किं नापमो वाही ? ॥१३९॥

(होयणेत्थेहि) सङ्गम-उत्प्लुय गमनं, ह्वयं घावनं, तस्सम-
र्थः पूर्वं दूत्था साम्यतम् (कीस णि) कस्माद् (हंमहियग्ग-
हत्थो णि) प्राकृतत्वाद् गृहीतव्याहृत्सो, गच्छन्तीति गम्यते ।
तयं ते वयस्य ! किनामको व्याधिरेति गाथाऽर्थः ॥ १२९ ॥

स प्राऽऽ-

जिज्ञासादेमु मासेमु, जो मुहो वाइ मारुओ ।

तेण मे जजए भ्रंमं, जायं सरणओ जयं ॥ १३० ॥

उपेष्टाऽऽयाइयोमोसयोः शुनशैव्याऽऽद्विगुणान्वितान्वेन शोभनो वासि साकतो वायुः, तेन मे मम भव्यतेऽङ्कम्, तस्य मेघोप-
तिसंभवत्वेन वातप्रकोपादिति भावः । एवं च जातं शरण-
तो भवम्, धर्मादितानां हि शरणमयमिति श्लोकार्थः ॥१३०॥

अधवा-

जेण जीविति सत्ताणि, छिरोदुहमि अणंतए ।

तेण मे जजए भ्रंमं, जायं सरणओ जयं ॥ १३१ ॥

येन घातेन जीवन्ति सत्त्वानि, निरोधे प्रकमाह्लातस्य अ-
नन्तके अपरिमिते, तेन मे भव्यतेऽङ्कम्, जातं शरणतो भवमिति
श्लोकार्थः ॥ १३१ ॥

"तस्स चि तदेव गेयइति । एसो वाउक्काओ गनो । इवाणि वण-
कसइकाइओ पंचओ, तदेव अक्काणवं कदेति-जहा एगमिभ रु-
क्के केसि पि सउणाणं अवासेओ, तहिवं पिण्णुणाणि आवाणि,
पच्चा रुक्कअम्भासाओ वड्डी उड्डिया, रुक्कं वेदंनो ववदिं वि-
सग्गा, वेड्डीअणुसारणे सप्येण विलगिगकण तेपिण्णुणा आइया ।
पच्चा संसमा जण्यति"-

जाव वुच्छं मुहं वुच्छं, पादवे निरुवइवे ।

मूलाओ उड्डिया वड्डी, जायं सरणतो भयं ॥ १३२ ॥

चावडुचितं सुखमुचितं पाद्वे निरुपकवे, इदानीं मूलाउ-
ड्डिया तातो वृषादेव तथतो भयं, स चोक्तनीत्या शर-
णमिति जातं शरणतो भवमिति श्लोकार्थः ॥ १३२ ॥

"तस्स चि तदेव गेयइति । एस वणकसतिकातो गनो । इवाणि त-
सकाओ वड्डी, तदेव अक्काणवं कदेति-जहा एगं नगरं परव-
क्रेण रोडिहं, तस्य च बाहिरियाए मायंगे, ते अग्नितरप्येडि पिधि-
उज्जति, बाहिं परवक्रेण सेपंति । पच्चा केण चि अण्येण अर्थात्"-

अर्धिनतरया सुभिया, पिण्णंति च बाहिरा जणा ।

दिमं जयइ मायंगा !, जायं सरणओ जयं ॥ १३३ ॥

अधमनरकाः नगरस्यवर्तिनाः, सुभिताः परवकाह्लाताः, घेर-
वन्ति निष्काशयन्ति, मा भूत्काऽऽविक्षय एव्यो वा अहः, चश-
वरो निष्कमः, ततो बाह्याह्वा परवकलोका उपद्रवन्ति, न-
श्न इति शयते । नगरसःका एन इति, अतो दिशं अजत
मानङ्काः !, यतो जातं शरणतो भयं, नगरे हि अर्थात् शरणं, तस
एव भयमिति श्लोकार्थः ॥ १३३ ॥

"अधवा-पगत्य नयेरे सयमेव राधा चोरो, पुरोहितो अर्धिनो
सि, ततो हां वि विहरेति । पच्चा लोओ अथमथं जण्यति"-

जत्थ राया सयं चोरो, जेहिओ य पुरोहितो ।

दिमं जयइ नागिया !, जायं सरणओ भयं ॥ १३४ ॥

बत्र राजा स्वयं चौरः-स्वपुरं मुण्याति, भगवकश्च पुरोहितः, यतो
दिशं अजत नागरकाः !, जातं शरणतो भवमिति श्लोकार्थः १३४ ॥

"अधवा एगस्स पिज्जातीवस्स धूया, सा य जोरवणत्था,
वडिक्कवडंसणुज्जा, सो पिउज्जानिओ तं पासिकण अउक्को-
वणणो, तोसे कएण एतनीव दुक्कंअभूओ, वंणणीय पु-
चिणो-निवण्णे कए कदिहं । ताए अर्थात्-मा अर्धाहं क-

रेणु, तदा करेमि जहा केणइ एवोएण संपोएण इवति ।
पच्चा धूयं भणति-मग्ग पुडिं वारिवं जक्का भुंजति, ए-
क्का वरस्स विउज्जति, तो तव कासपक्कचउइसोए जक्को
एदि, मा सं विमाणुए, मा य तस्य तुमं उज्जोयं कादिहं । ती-
ए पि जक्ककोउइकेण हीवओ सरावणे उचिओ पीओ,
सो य आगो, सो तं परिमुज्जकए रसि किलतो एसुणो । इमा-
ए कोउएण सरावं फेदिंयं, नवरं पेउकडि पिचरं, ताए णायं-
अं होइ तं होउ, इक्काए भुंजामि भोए, पच्चा ताइ रतिक्के-
ताइ उग्गाए सुरेन पाइवुज्जति । पच्चा वेणो मागाहियं जण्यति"-

अइरुगए य सुंरए,

चेतिवयुभए य वायसे ।

भित्तोगए य अयावे,

सइ ! मुडिओ हु जणो ण बुउअइ ॥ १३५ ॥

अविरोक्तके च सूयं, कोऽनिप्रायः ?-प्रथमोक्तिरे रवो, वैत्य-
एपगत्ये च वायसे, अनेनोक्त्वे विवस्वनीत्याइ, जितगते चा-
ऽऽएते, अनेन चोक्त्वर इति । सखि ! सुविणो, बुधोक्काह्लादरे,
जमो न बुध्यते-न निडां जहाति । अनेनाऽऽएमनो दुःखितयं प्र-
कटयति, सा हि अर्धुविरइदुःखिता रावो न निडां लब्धवन्ती-
ति मागविकाऽर्थः ॥ १३५ ॥

"वक्का सा तोसे धूया पदिमुणिजा पडिमण्यति मागदिहं"-

तुम एव य अग्ग हे ! लवे,

मा हु विमाणे जक्कवमाणे ।

जक्काइइए हु ताएए,

अर्धां दाणि विमग ताएयं ॥ १३६ ॥

स्वमेव चास्व ! मातः इ ! इत्यात्मनो, अहापो-उत्कथनी, गि-
त्तात्मन्ये, यथा-(माहु सि) मेव (विमाण्यति) विमेत्सा विमुक्त्वं
कथा यक्कमाणम, यक्काऽऽइतको (हु सि) अहु तातकोऽयाव-
दानीं विमाणं अग्गएय, तातकमित्ति मागविकाऽर्थः ॥१३६ ॥

"पक्का सा पिउज्जाइणी भणति"-

णवयामे कुच्छीं धाणिया,

पासवणे पुलिसे य महिए ।

धूया मे गेदिए इने,

सलएण अमन्नएण य मे जाएए ॥ १३७ ॥

"तव सासाव कुच्छी धारिता वा, प्रकथयं पुरोचं च मादिं, यस्या
इति गयते । (धूय सि) दुहित्वा च, गयमाणतावत्तथा मे मम ने-
दिको भनो, हुनओवितोऽनो देतो, शरणकमशरणकम, अय-
कारिवाग्ने आतमिति मागविकाऽर्थः ॥१३७॥

अहवा एणेण पिउज्जाइएण त्तायं कणाचियं, तयेव बालोए
हेसे देउलमारामो कओ, तथ नेणु जमो पवलिओ, उगहगा
जय मारिउज्जति । अण्यथा कयाइ सों पिज्जानिओ मारिउए छ-
गल्लो वेव आयातो, सो च धेणुं अणपणउज्जति पुसेइ तस्स
वेव नलाए जणे मारिउं निउज्जति, सो य जहिंस्सरो पिउज्जाओ
अण्णणिअवाए मामाए बुधुयन्ति, अण्णया वेव सोयमाणो-
जहा मम वेव पवलिं, एवं सो वेवमाणो साउणा अतिस-
वणाणणा एणेण दांसनि । तेण जणियं"-

सयमेव य लुकल तांविया, अण्णाणिया य विवाडि म्हाणिया ।

आद्यायलक्ष्मणेयसि, किं ठेहा । वेतेति वाससी ? ॥ १३७ ॥

स्वयमेव च भास्वनेव च (लुक्च षि) सुखोपाद् वृक्षा रोपि-
ताः, अवेतेति गम्यते । भास्वावा च "वियद्वे" इति देशोच्चनतः,
तद्वागिका क्षामिता । वाचितस्य प्राथितस्य प्रसिद्धरिति द्वेष्यो
व्यस्यमुपवाचितं, तमेव स्वयः-प्रवसतः दुरापत्वेनोपवाचितल-
क्ष्मणः, स्व उपोपवाचितलक्ष्मणोऽसि त्वमिति, किं जगलक !
(वेतेति वाससी) आरससीति मागयिकाऽर्थः ॥ १३७ ॥

"नतो स्यां लुगलको तेषु पठियन्ं तुगयद्वको जिते, तेन विज्जा-
रुण चितियं-किं पि पव्यायगंशु पठियं, तेन एव लुगिदको जिते,
ततो स्यां तं नवदसि ज्ञान्यत-किं ज्ञययं । एव ज्ञगलको तुभंभेदि
पठियमंसे वेच तुगिद्वको ठिभो ? । तेन साङ्गुणा तन्स कथियं-
जहा एव तुभज पिया । किमंतिग्यायं ? । तेषु अभियं-आइं ज्ञायामि
। किं पुण एसो कहांइ हंन । तेन ज्ञगलको पुवजनेव पुणेषु
स्वमं निग्यायं त्नाहियं, तं गंशु वापथि क्मन्कडोति, एवम-
मिग्यायं । पञ्च तेन मुको, साङ्गुलमीष धर्मं सोऽज्जुण अयं
पवक्कणाएऽज्जुण देवत्तांमं गतो । एव तेषु सरणमिति काडं त-
त्तायाऽऽरामे ज्ञायं प वषलिसं, तमेव अवरत्तं जायं ।" एवंवि-
धोऽत्र समवतारः । "एवं नुम्हं आइंइ गया वरणं ।" इह च पूर्व
मनुष्यजानेवसवस्व स्मरसाधोनुदाहरणत्रयमदं नु नियंज्ञाते-
रिति आधनीयम् । "सो नहेव तन्स आहरणग्याणि वेपुण्य सिम्वं
गंनुं समहाडतां पंथ, नवरि संज्जं प्पासति, मारियं टिंवाडिजियं ।
तेण स्या ज्ञायति"-

कइए य ते कुंडले य ते
अंजिनयिक्ख ! तिज्जाए य ते ।
पवयणस्स उड्ढाहकारिए !,
हुड्ढाऽनेहि ! कतोऽमि आगया ? ॥ १३७ ॥

कटके च ते तव, कृपकले च ते, आइंजनात्त ! तिलकञ्च ते
स्यथा कृतः, प्रवचनस्य कृपादयारंके ! उड्ढाशास्ते ! कुतो-
ऽप्यगतेऽपि मागयिकाऽर्थः ॥ १३६ ॥

दर्शनपरीक्षाऽर्थं च साधोपाधकरणम् । सैवमुक्त्वा स्तोत्रमाह-
राईरिनवमिच्छाणि, परच्छिद्वाणि पामसि ।

अप्यथो विद्धेन्मत्ताणि, पासतो वि न पासति ॥ १४० ॥

राजिकासपेयमात्राणि परच्छिद्वाणि पश्यस्वामनो बिल्व-
म्राग्राणि पश्यन्निप न पश्यसति श्लोकार्थः ॥ १४० ॥

तथा-
ममथो सि संजञ्चो असि, बैजपारी ममहोऽकंचुंये ।
बेहारियवाअमो य ते, जिह्जुज ! किं ते पकिगहं ? ॥ १४१ ॥

अमणोऽसि संयतोऽसि बहिर्बुध्वा अन्नकारी च समलोत्तकाज्ज-
नो विहारिकवातकञ्च ते यथाऽहं वेद्वारिक इत्थादिद्वयो उपेष्ठां ।
किं ते तव पनइहक इति श्लोकार्थः ॥ १४१ ॥

"एवं साए उड्ढाहितो समथो पुणो वि गच्छति, नवरं पेक्कुर
क्कावावामिनं, तस्स किंर निषक्कमाथो इंजियस्सेव सचइहुत्तो
गतो, तेण इतिपक्कांओ क्काहिंता वंदिमो, अणिको य-अययं । अहो
वरमंमंगलं निमित्तं भ, अं साङ्गु अज मय दिड्ढो । अययं । ममाणु-
माहत्तं कासुचपसिअजं अंमं मेवयाऽऽदि संवत्तो श्रेयति,
सो नेच्छांतं, आयण अजरणग्याणि हुड्ढाये मा ह्वांसिदिहि,
किंण ह्वांइयण बहा मोडिज्जण पकिगहो महितो, जाय मांयेगे
६०५

इहति, ताव पेक्कात् आहरणुयाणि, तेण सो क्करिटतो, उवा-
लकां य । पुणो वि संबोहितो-अहा ग्जुज्जति नुम्हं एवं विपरि-
णामो, मज्झं च ज्ञानगम्यकारणं सुणेत्तु-॥ संकंतिद्वेष्येभमा,
विसवयन्सत्तममसकत्तवा । अणहीणमणुवकज्जा, अणमवम-
सुहृ हं इति सुर ॥ १ ॥ पञ्च जियं देवदक्कं काङ्कण पांडगतां,
तेषु पुदिं देवणपरीसहो माहियासिमो, पञ्चओ आहयांस-
तो ।" एवं मेवसाधुंजिरपि महवीर्या दृशेनपरीसहः । इहोदाहर-
णोपद्वयोक्ताप्रकृतिनिमित्तोः कथं सूत्रस्वर्णकामिति धार्क-
श्चिद्रुच्यते । तद्व्युक्तम् । सूत्रस्त्वितार्थोभिधायित्वात्तस्याः, तद-
भिधानस्य तत्रतः सूत्रप्राधान्यरूपत्वेन सूत्रस्वर्णकत्वादिति ।
किं च-"कालोपध्वंगसंकासे" (३भा०) इत्यादिना बुदादिभिरव्य-
न्तयोहितस्थाऽपि यत्परीसहयुक्तं, तत्र मन्दसत्त्वस्य कश्चि-
द्व्यङ्ग्यभारस्यस्यकथयिच्छित्तमाप संनवेदिति तद्वदोक्तकारणार्थं
इहप्रस्तापिधानमर्थतः सूत्रस्वर्णकामिति शक्यमवेत्तु, न च केवा-
दिदिहादहरणत्वां नियुक्तिकात्वादांकासभावेत्संयत्त-
माहाङ्गीयम्, स हि अगवांअनुंशुपुंयित्त्वनकेवती का-
लत्रयविषयं वदन्तु पश्यत्येवंतं कथमव्युक्तत्वाऽऽसङ्गति ।
उत्तं २ अ० ।

द्वैतस्यपरीसहं द्विजिज्य-दर्शनपरीसहं द्विजिज्य-पुं० । दृशेनपरीसह-
हते, पं० सं० । न वैश्वम् । "इंजणत्ति," (२२) दृशेनविषयपरीसहो-
ऽपि दर्शनमित्युक्तम्, तत्र सर्वथापस्थादिप्रभो विरतः प्रकृतयोऽ-
नुष्ठायां निःसङ्गत्वात्, तथाऽपि न धर्मोऽयमेकत्वभूत्वा देवभार-
कऽऽदीह पश्चात्, नतो महावसाऽऽऽनुष्ठायां प्राणिहार्यवि-
शेषाः प्राङ्गुज्ज्वलिति प्रज्ञापनामत्र, इत्येवं यद् विशयादर्शनमोह-
नीयञ्च प्रदेशोऽयतः कदप्यवसाययोःप्रधानं स दर्शनपरीसहः । स
वैवं सोऽहम्-देवा मनुष्यलोकात्मदेवतायां परमसुखिनः । न
संप्रति दुःखमाऽनुभावनस्तीर्थकाऽऽदिरास, ततः परमसुखाऽऽ-
सक्तत्वात्प्रमनुष्यलोकं च कर्थाभावात् संप्रति मनुष्यत्वां दृशेन-
पथोचरतामायायन् । तारकात्तु निरतरं नीजतरवेदमाऽऽऽ-
त्वात् पूर्वोक्तकर्मोपयोगोऽपि निरगमिगमिन्तत्वात् गमनाऽऽ-
गमनार्थकं चिक्कजाः, ततस्तेऽपि नेहाऽऽसक्तञ्जिति । नापि दुःखमा-
ऽनुभावन उत्सवं इतन्नासंभवं संप्रति तादृशो तपोविशेषहा-
निरतिन नात्रमोक्षासो वा, येन ह्यागोतिहासोत्पादतत्तत्तस्या-
नं देवभारकात्माहृत्युतिः चिन्तनमुपगतो नूत्समसंहननवाहु-
त्तमा तपोविशेषाधिकरणमा च भावना समासोऽव, ततः सर्वे
तथासुपपद्यत इति । (२२) पं० सं० ५ ह्यार ।

द्वैतस्यपापच्छिन्न-दर्शनमायधिक-न० । प्रायश्चित्तमेवे, स्वभा-
३ त्वा० ४ ष० । ('पच्छिन्न' शब्दे चैतत् त्वाकथाव्यते)

द्वैतस्यपूरिम-दर्शनपुरुष-पुं० । सत्यवक्तव्यपुरुषेव, स्वभा०
३ त्वा० १ ष० ।

द्वैतस्यबल-दर्शनबल-पुं० । इददर्शने, प्रश्न० १ संख० ह्यार ।
दर्शनबलं सर्ववैदिकवचनप्रामाण्यपरिनिष्ठत्वाऽऽदिव्युक्तिगन्धव-
दाधरोचनलक्षणम् । स्वभा० १० ष० ।

द्वैतस्यशुक्ल-दर्शनशुक्ल-न० । बुद्धमेवे, "दुविहा बुद्धा पवथा । तं
अहा-णाणक्कया वेच, इंसणुड्ढा वेच ।" स्वा० २ अ० ४ ष० ।

द्वैतस्यबोद्धि (११)-दर्शनमोपिन-पुं० । दृशेनमोदनीयस्यवपथ-
माऽऽदिसम्पन्नप्रदानज्ञानं, स्वभा० ३ त्वा० ४ ष० ।

दसणजावणा

दसणभावणा-दर्शनभावना-खी० । सव्यक्त्वपद्यांलोचनें
भावना० ।

तिथ्यगणराज जगवभो, पवयगणपवयिण्मसइहीणं ।

अहिगणपणपदरिमण-किचउभो पृथला युणणा । ४॥

तीर्थकुर्ता प्रयवतां, प्रयवकस्य च द्वादशाङ्कस्य गणिपाटकस्य,
तथा प्राचचिनामाचार्याऽऽदीनां युगप्रधानानां, तथाऽतिशायायमा-
युक्तमर्ता कचक्रिमनःपद्याथावधमरचतुदशपूर्वविद्वां, तथाऽम-
र्षीयथादिप्रासङ्ग्यदीनां यदाभिममनं, गन्ध च दर्शनम्, तथा
नमनम्, गुणोक्तोचनं, संपूजनं गन्धाऽऽदिनां, स्तोत्रैः स्तवमयम्,
इत्यादिका दर्शनभावना । अतया हि दर्शनभावनायाऽनचरतं
भाव्यमानया दर्शनमष्टाक्रियैर्भवति ॥ ४ ॥

किं च-

जम्भाजिसेयणिकसम-णचरणाणाम्पती य णिव्यापी ।

द्विसौयजवगमदिर-णदींरसरोभमनमेरुं ॥ १ ॥

तीर्थकुर्ता जम्भाभिषेकस्मिपु, तथा निकतपयवजणज्ञानोत्पत्ति-
निर्वाणद्विमिपु, तथा दंबलोकमयनेपु, मन्धरेपु, तथा नन्दी-
इरद्वीपाऽऽदी, भीमेपु च पातामभवनेपु, यानि शाश्वतानि
चैरयानि, तानि चन्देऽहंतीति द्वितीयायाऽन्ते क्रिया ॥ ४ ॥

अद्वावयमुज्जते, गयमयपय य धर्मवक्के य ।

पासरहावचण्ये, चपरुपायं च वंदाभि ॥ ६ ॥

एवमग्नादे, तथा भीमज्जयन्तारैः, गजाग्रपदे दशाणकुट-
वचिति, तथा तक्षशिरायां धर्मवक्के, तथा अदिक्कजायां पाभ्वा-
नस्येव चपरेन्द्रमाह्वारायाने, एवं च पाऽऽवतते एवंते चैरस्वामिना
यत्र पादपोषणमनं हनं, यत्र च भीमदेमालमात्रे चमरेऽङ्गो-
त्पन्नमं हनम्, एतेषु च स्थानेषु यथासम्भवमभिगमनमन्वन्पू-
जनगुणोक्तोचनीऽऽदिकाः क्रियाः कुर्वन्ते दर्शनमष्टाक्रियैर्भवती-
ति ॥ ६ ॥

किं च-

गणियं णिमिच जुचीं, मंदिही अविगहे इमं णाणं ।

इय एगंतयुवमया, गुणपचचइया इमे अरया ॥ ७ ॥

प्रयवन्विद्वाम्नी गुणप्रयविका अथां सचन्ति । नद्यथा-गणि-
नसिचयं बीजगणिताऽऽदी परं पारमुगनोऽप्यम् । तथा अष्टा-
ङ्कस्य निमित्तस्य पारगोऽप्यम् । तथा-दृष्टिपानोक्ता नामाविधा
युक्तिकस्यसंयोगात्, हेतुम्याहोति । तथा सव्यगविविरीता दृष्टि-
दर्शनमस्य चिद्दर्शयि चालयितुमशक्या । तथा ज्ञित्तथम-
स्वेदं ज्ञानं यथेवायमाह तन्तथैव प्राचचनिकस्याऽऽचार्याऽऽदेः
प्रथमं स कुर्वन्ते दर्शनमिष्टाक्रियैर्भवति ।

एवमयद्विप-

गुणमाहृष्यं इमिणा-मकिचणं सुरणरिंदपया य ।

पाराणचेडयाणि य, ६६ एसा दसणे हाऽ ॥ ८ ॥

गुणमाहास्यमाचार्याऽऽदेर्वैशेष्यः, तथा पूर्वमदयीणं च ना-
मोक्तोचनं कुर्वन्, तेषामेव च सुरन्तच्छप्राऽऽदिकं कथयन्,
तथा चिरन्तनसैवामि पूजयत इत्येवमादिकां क्रियां कुर्वन्-
स्तद्गान्तमावासितस्य दर्शनमिष्टाक्रियैर्भवतीत्येषा प्रथमना दर्शन-
विषया आश्रयति । आचा० २ सु० ३ सू० ११ अ० ।

साऽग्रतं दर्शनभावनास्यकपयुक्तपदार्थानांमिदमाह-

संकाऽऽदोसरहिभो, पसमण्यिआऽऽगुणगणोर्द्वेभो ।

होऽ अमंमूढमया, दसणसुच्छीइ जाणमि ॥ ३३ ॥

शुद्धाऽऽदोरोपरहित इति-शुद्धं यद्वा । आदिशब्दात्काङ्क्षाऽऽ-
दित्तिप्रदः । उक्तं च-“ शुद्धाकाङ्क्षाविकासिताभ्यर्थाऽऽदोरोपरि-
परपापसंस्तनशाः सव्यन्धरोत्तीचाराः ” इति । एतेषां च स्वकूपं
प्रत्याख्यानाभ्यधनेन स्वकूपेण बध्दयामः । तत्र शब्दोऽऽद्वयं यव सव्य-
क्त्वाऽऽस्यप्रथमगुणविवारणादोपायः शुद्धाऽऽदोरोपायः नैरहितः
त्यक्ताऽऽदोरोपरहितयादेव किम् । प्रथमस्यैवाऽऽदित्तुगुणगोपितः,
तत्र प्रकथेयं अमः प्रथमः अदः, स च स्वपरसमयतएवाधिगम-
क्या, स्वैर्ये नु जिनशासने निष्कल्पिताना । आदिशब्दात्प्रत्या-
नाऽऽदित्तिप्रदः । उक्तं च-“ सपरसमयकोमलं, शिरया जित्पु-
स्तामने पत्रायणया । श्राययणभेचभर्त्ता, हंसदीवा गुणा पं-
च ” ॥३॥ प्रथमस्यैवाऽऽद्वयं यव गुणान्, तेषां गणः समूहः, ते-
नोपेनो युक्तो यः स तथाविधः । अथवा-प्रथमऽऽदित्ताना स्वैर्या-
ऽऽदित्तुगुणगोपितः । तत्र प्रथमऽऽदित्तुगुणगणः प्रथमसंवेगनि-
यैदातुक्रम्याऽऽस्तंस्तव्यात्रिऽऽकिलकणः, स्वैर्याऽऽदित्तु दर्शनं
एव । य इत्थंनतः अर्थांमनाभ्यस्यसंमूढमनाः, तस्यान्तरेऽप्यान्तचित्त-
इत्यर्थः दर्शनगुच्छोक्तकण्ठयथा हेतुभूतया । क. र्त्ताने । इति
शाखाऽऽयः ॥ ३२ ॥ आच० ४ अ० ।

दसणभोइणी-दर्शनंतेदिनं-खी० । ज्ञानाऽऽद्यनिशयनः कुर्मा-
धिकप्रशंसाकरायां विकथायाम्, नद्यथा-“मूढमयुक्तित्तोपेतेः
सूक्तमनुक्तिरपत्तया । स्वमार्थंयैतीमिदं, भोतये बुद्धशास-
नम् ॥३॥ ” इत्यादि । एवं हि श्रोतृणां तदनुगतागत सव्यमदर्शन-
भेद इति । स्वा० ७ उ० । य. । ग० ।

दसणमच-दर्शनभाज-न० । हाऽपमां, पञ्च० १२ विष० ।

दसणमूढ-दर्शनमूढ-पु० । मिथ्याविषय, दर्शनमूढा मिथ्यात्वया-
द्वयः । स्वा० ३ उ० । १ उ० ।

दसणमोह-दर्शनमोह-पु० । हाऽदर्शनं यथावस्थितयवस्तुप-
रिच्छेदः, तन्मोहयतीति “कर्मणोऽम्” ॥ ५ । १ । ७२ । स्वण-
प्रत्ययः । मोहनीयकर्मभेदे, कर्म० ।

दसणमोहं निविदं, मर्मं पीनं तद्वेव पिच्छुत्तं ।

सुक्ं अक्विमुक्त्तं, अविमुक्त्तं तद्वेव कर्मणो ॥ ४ ॥

दर्शनमोहं पुनोक्तप्रथमार्थं, अविष्यं अकारं सवति । (सम्मं ति)
सव्यक्त्वं, मिभं सव्यक्त्वं, मिथ्यात्वं, तथैव मिथ्यात्वम् । एतेदेव स्व-
कूपेण आह-शुद्धमर्त्तंविशुद्धमविशुद्धं तद्ववति कर्मणः क्रमेण-
नि । अयमन्वयाः-मिथ्यात्वतुद्गतकदम्बक मदनकोद्भवम्येव
शोधिने सद्दु विकाराजनकत्वं शुक्ं सव्यक्त्वं भवति, तदेव
किञ्चिद्दिकारजनकत्वेनार्त्तंविशुद्धं मिभम्, तदेव सर्वथाऽप्य-
विशुद्धं मिथ्यात्वमिति । उक्तं हि-

“ तद्येद प्रदीपस्य, स्वकृत्वात्पलैर्गृह्यत् ।
न करोऽप्युत्ति काऽपि-द्वेभेतद्वचरि यि ॥ १ ॥

एकपुत्रो द्विपुत्री च, त्रिपुत्रो वाऽन्युक्तमात् ।
दसंयुनपर्वोक्षेव, मिथ्यादृष्टिः प्रकीर्तितः ॥ २ ॥ ”

अत्राऽह-सव्यक्त्वं च दर्शनमोहनोयं स्यात्, न हि तद्दर्शनं
मोहयति, तस्यैव दर्शनम्यात् ? । उच्यते-मिथ्यात्वप्रकृतित्थेना-
निवारनंभवार्थंयाभिकाऽऽदोमोहात्वाच्च दर्शनमोहनोयमि-
ति । कर्म० २ कर्म० । स्वा० ।

दसणरइय-दर्शनरचित-त्रि० । दर्शनं दृष्टिभार्ये रचितो विहि-
तो दर्शनरचितः । दृष्टिभार्येविहिते वस्तुनि, भो० ।

दर्शनरतिद्वि-वि० । दर्शनं सति रतितो सुखप्रदो दर्शनरति-
श्च । दर्शने सति सुखप्रदे वस्तुनि, श्री० ।

दर्शनरतिक-वि० । विद्वत्कृपां, रा० ।

द्वैतस्यारव-दर्शनरत-वि० । दर्शनानुक्ते, वाच० । " बहूस्तु अस्म-
न्सुखसंप्रदायस्तु द्वैतस्यैव समंततो कलहं सदृक्कृत्यं अ-
ख्युग्धवेसमाने । " हा० १ भु० १६ अ० ।

द्वैतस्यलक्ष्यि-दर्शनलक्षिक-पुं० । अक्षानामात्रलक्षिके, अ०
उ० २ उ० ।

द्वैतस्यशुनि (ण)-दर्शनशुचिन्-पुं० । सत्यम्दर्शनविध्वंसिनि,
असदनुष्ठानेन स्वतो ज्ञेयं, आख्या० १ भु० ६ अ० ४ उ० ।

द्वैतस्यवाचक्य-दर्शनकथापक्षक-पुं० । दर्शनं सत्यकथं स्थापकं
ज्ञेयं येषां ते तथा । निवृत्तये, प्रहा० २३ हा० ।

द्वैतस्यविद्युय-दर्शनविनय-पुं० । दर्शनं सत्यकथं, तदेष विन-
यो दर्शनविनयः, दर्शनस्य वा लक्ष्यमिदंकाद् दर्शनगुणाधि-
कारां सुश्रूणांभाशाननाकृपा विनयो दर्शनविनयः । स्या० उ
डा० । सत्यम्दर्शनगुणाधिक्ये सुश्रूणांभाकृपे विनयः, अ० २५ हा०
उ० । उक्तं च- " पश्यणमनेससंघो, द्वैतस्यमिच्छति इत्य सत्य-
स्य । विद्युभो द्वैतस्यमिन्, कायस्या च्च एवं तु ॥१५॥ " इत्या० ।

द्वैतस्यविराहणा-दर्शनविराधना-स्त्री० । विराधना अस्वप्ना,
दर्शनं सत्यम्दर्शनं क्षायिकाऽऽदि, लक्ष्यविगधना दर्शनविराधना-
ः । दर्शनप्रत्यनीकनामिहोऽऽदिकृपायां तपोविराधनायाम्,
स० ३ सम० ।

द्वैतस्यविमोहि-दर्शनविशुद्धि-स्त्री० । दर्शनाऽऽचारपरिपालनतो
विशुद्धिर्दर्शनाविशुद्धिः । विशुद्धिर्भेदः, स्या० १० डा० । दर्शन-
विशुद्धिकारकाणि शास्त्राणि, लक्ष्यमन्वानं गच्छन्ते । स० १ उ० ।

द्वैतस्यसंक्षेप-दर्शनसंक्षेप-पुं० । दर्शनस्य संक्षेपोऽविशुद्ध्या-
मानना स दर्शनसंक्षेपः । संक्षेपभेदः, स्या० २० डा० ।

द्वैतस्यसंग-दर्शनसङ्ग-पुं० । दर्शनस्यसंगसंक्षेपसङ्गो दर्शन-
सङ्गः । अवलोकनात्मकसङ्गः, पञ्जा० १९ विष० ।

द्वैतस्यसंपद्य-दर्शनसम्पद्य-पुं० । अचित्तसम्पद्यदृष्टौ, स० १ उ० ।
स्या० । दर्शनसम्पद्यः शब्देऽस्मिन्नेव अत्रत्ये । स्या० उ डा० ।

द्वैतस्यसंपद्यया-दर्शनसंपद्यया-स्त्री० । दर्शनस्य कृपोपशमि-
कस्य सत्यमज्ञाना । सत्याः कृपोपशमसत्यकथसहितसत्ये, सत्य० ।

द्वैतस्यसंपद्ययाप यं धेतुं । ज्ञेयं किं जगद्यद् । द्वैतस्यसं-
पन्नयाप यं ज्ञयमिच्छन्नेयं करेद्, परं न विज्ञायाद्,
[परं अख्युग्धयापयौ] अख्युत्तरोयं नाणदस्योयं अण्यायं सं-
ज्ञापमाणे सम्यं ज्ञानेमाणे विहरद् । ६० ॥

दर्शनसत्यप्रत्यया कृपोपशमिकसत्यकथसमन्वितया अ-
ख्युत्तरोयं मिथयायं, तस्य ज्ञेयं कृपोयं करोति । को-
ऽर्थः ?- ज्ञायिकसत्यकथमज्ञानेति । तन्नक्ष परमिच्छुत्तरका-
लसुखद्वन्द्वलसंक्रियेयं अये अत्यमज्ञानयापयैकया तृतीये सुयै
वा अत्यमच्छुत्तरकाऽऽद्येन केचनक्षानामासौ न विषयापयति न
ज्ञानदर्शनप्रकाशाजायकत्वं विषयात्ममज्ञानेति, किं त्वनुत्तरेण
क्षायिकसत्त्वात् प्रधानेन, ज्ञानं च दर्शनं च ज्ञानदर्शनं, तेनाऽऽमान-

नं संयोजयद् प्रतिमममयपरंपरौपयोःगकपनयोपधमात्मिन्
घटयद्वा संयोजनं च भेदेऽपि स्वाद्यन्न आह-जावर्धनेनाऽऽमान-
मानसाकथयद् विहरति भवकथकेवलिनया मुक्ततया वाऽऽ-
स्ते । पठन्ति च- " अख्युत्तरोयं नाणदस्योयं विहरत्ति " अत्र
च सङ्गं तृतीयः । ७७० पादो २५ अ० ।

द्वैतस्यसमाधि-दर्शनममाधि-पुं० । जावत्समाधिभेदे, सुख० ।
दर्शनसमाधी भवविद्यतो जिनवचनमायिताःत्तःकरयो निर्वात-
शरत्प्रदीपवत् कुमतवायुमिच्छंयन् । सुत्र० १ सु० १० अ० ।

द्वैतस्यसावग-दर्शनश्रावक-पुं० । दर्शनं सत्यकथं तन्प्रतिपक्षः
श्रावको दर्शनश्रावकः । उपाशकानां प्रथमप्रतिमायाम्, स० १०
सम० । श्रावः श्रु० । तत्र द्वौन सत्यकथं, तन्प्रतिपक्षः श्रावको
दर्शनश्रावकः । इह च प्रतिमानां प्रकान्तयेऽपि प्रतिमाप्रतिमा-
वतारिन्द्रोपाचारःप्रतिमावतो निर्देशः कृतः । पद्यमुत्पत्पद्यवशि
अयमत्र श्रावको दर्शनश्रावकः । इह च प्रतिमानां प्रकान्तयेऽपि
प्रतिमाभावायैः सत्यम्दर्शनस्य धान्ऽऽदिशरत्परहितस्याऽऽणु-
ज्जनाऽऽदिशुचिणिकल्पस्याऽऽयम्भ्युपगमः सा प्रतिमा प्रथमेति ।
स० १० सम० ।

द्वैतस्यसावग-दर्शनश्रीवक-पुं० । ' द्वैतस्यसावग ' शब्दाद्यै,
स० १० सम० ।

द्वैतस्यशुद्धि-दर्शनशुद्धि-स्त्री० । सत्यम्दर्शननिर्मलतायाम्,
स्य० ४ अ० । प्रति० । सत्यम्दर्शननिर्मलताप्रतिपाद्यके श्रीवन्द-
प्रमत्तुरिदिरचितं स्वनामक्याते प्रथमे च । दर्श० २ तत्प० ।
सप्रति स्वयं सौम्यवस्तुगृहीतानामधेयो जगन्नाथ प्रथ-
कारः स्वनाम व्युत्पत्त्या प्रकटयन् प्रथमस्वकथं
प्रयोजनं च दर्शनशुद्धं गायत्र्याहम्-
वेदप्रपरहरिसूर-रिद्विपयनिवहपदमवेष्टि ।
जेमिं नामं तेहि, परोवधारमि निरएडिं ॥ ५१ ॥
इय पायं सुब्बाऽऽपरि-वरइयगाहाण संगहो एसो ।
विहित्रो अणुगुहत्थं, कुमगळगाण जवावां ॥ ५८ ॥
अन्दाऽऽदीनां रिद्विपयवसानानां पयनिवहानां प्रथमवर्णैः प्रथ-
मासुरैः येषां नामाऽभिधानं, तैः, अन्प्रमत्तुरिमिरित्यर्थः । कथं-
जृतेः ? परोपकारनिर्देशः इति निर्गदितमकारेण प्रायः पूर्वोऽऽ-
चार्याचनमाध्याभिरेष संग्रहो विहितो निष्पादितोऽस्तुमहाष्टि
कुमांगलक्षानां कुप्रयवनकुदेवनावासात्तानाःकरणानां मयप्र-
गिनामिति गायत्र्यायः ॥ ५१ ॥ ५८ ॥

अथ हि सकलशास्त्रगान्धेयमतिपाद्यकस्य सकल--
सुयतिस्तुश्रावकसमाचारप्रकाशकस्य
सकलसंदेहदावानलसुधाधारा--
प्रपातसदृशस्य शास्त्रस्य को
लामासि प्रदीप्यतीत्याह--

जे मज्जत्थ्या धम्म-रिथया य जेमिं च आगोवे दिद्धी ।
तेसिं उवयारकरो, एमो न उं सेंकिलिद्धाणं ॥ ५९ ॥
वे केचनानिर्दिष्टव्यभावाः प्राणिनः ; किंजृतेः ?- मयप्रथया अत्यु-
त्कटापद्वैवाचिकतया समवेलेसः, अमार्थिनन्नक्ष शिवसुखाभि-
ज्ञायितया पक्षपातपरिहारणे पूर्वोपरपयोःशोचकाः ; येषां वा-
ऽऽगमे इच्छिद्यत्वोच्यते, तेषामुत्पत्कारक एवोऽऽनन्तरोचितः ।
न केच संज्ञयानां मिथयातानिनिवेशवशात्तुद्विद्विभवानां, ते

दंशपायुक्ति

हि धूकवाग्नयेव विपरितस्वभावाः, अतो वस्त्वपि अस्तु-
बुक्त्वा युक्ततीति गाथाऽर्थः ॥ ५६ ॥

संप्रति प्रपञ्चकार द्वावस्य यथावद्विधत्तार्थावनासका-
नि नामाभ्यानिजातुकाम आह-

उवपस्ययणकोसं, संद्वेषिभोमहिं च विउपजगाम् ।।

अद्वाव वि पंचरयणं, दंशपायुक्ति इमं भणह् ॥ ६० ॥

उपदेशः हेयोपायेयेकणीयाथेषु हानोपादानोपेकणीयभग-
नानि, न एव रत्नानि, तेषां कोश इव भास्वकारचतुषुपदेशरत्नको-
शाः, तस्य संद्वेषो द्रोहायमानता, स एव विषं तस्यैवोपाधिः-
संद्वेषिचापहारिस्वाध्यायः संद्वेषीवेषोधिः, ताम्रः वेति वि-
कल्पनायाः । विउपजगाम हि कृतान्तः । अथवाऽपि पञ्जरत्नं, सक-
लसुखलहेतुपञ्चपक्षीप्रकाशाकथाव्यादयः । दशनशुक्तिमं
भगल प्रतिवादयत । इति गाथाऽर्थः ॥ ६० ॥

सामान्यमाभिधायेदानीमस्यैव माहात्म्योपदेशं-
नायाऽह-

निष्कण्डकभवतराश-तरियं आगमसमुद्बिन्दुमयं ।

कुमागमाहर्षतं, संद्वेषिभोसोद्दि परमं ॥ ६१ ॥

निष्कण्डकमहागणैवतारुतारिका कुशासनोद्बिन्दुपरमयात्प्रभम्,
आगमसमुद्बिन्दुमयं सिकान्तोद्बिन्दुनिष्कण्डकमयं, कु-
मागमाहर्षतमं, निष्कण्डकमित्यर्थः । संद्वेषिचोधिपरमं प्रक-
ष्टमिति गाथाऽर्थः ॥ ६१ ॥

संप्रति पुनरपि शास्त्रगतोपदेशमाह-

एयं दंशपायोहि, सव्ये भवत्वा पठन्तु नित्यगुणु ।

जाणतु कुणतुं ज्ञहं-तु सिवमुद्रं सामयं ज चि ॥६२॥

एयां दशनशुक्ति सव्येऽपि भवत्वा पठन्तु नृत्नः, नित्यगुणवस्तु अ-
र्घ्यतः, जानतु पुनः पुनरन्यासनः कुबन्तु एतत्तुकमन्त्रिणः, स-
मयां शिष्यसुखं साहबनं अद्वितीया गाथाऽर्थः ॥६२॥ दशो ७ तस्य ।
"यथावत्यायोधयोऽप्ये सुतांगाररजिनाऽस्तोक्तकोकोदरस्ये",
यावत्तु द्रोपोऽथ अम्बुत्वायुवननिषकः पुणेयम् ॥ ६३ ॥
यावत्तु जैतोऽत्र धर्मः प्रभवति हि शशी भूतलं तानवर्ना,
भवत्वाः शुपवस्तु अन्वयां विषयायुक्तताऽऽपि कांवाधिर्दां च"
॥१॥ दशो ५ तस्य ।

दंशपाभिगम-दर्शनाभिगम-पुं० । दर्शने सामान्यप्रार्थो बोधः,
तत्रेह युगप्रत्ययावधारिताप्रत्यक्षकर्मम् । तेनाभिगमं वस्तुनः प-
रिच्छेदे, तत्प्रमायै च । इथा० ६ उा० ।

दंशपाऽऽया-स्त्री० । दर्शनाऽऽयम-पुं० । षष्ठे आत्मनो भेदे,
दर्शनाऽऽत्मा स्वैवजीवानाम् । ज० । प्राकृतवाच्ये स्वैव स्त्रीगवान-
र्थाः । अ० ११ शो ३ उ० ।

दंशपाया-दर्शनाऽऽचार-पुं० । आस्वदवमाचारी भ्यवहारो, द-
शानं सस्यकल्पं, तदाचाराः । इथा० ११ शो ३ उ० । सस्यकल्पवतं
भवद्दारे, स० १ अत्र १ पञ्जा० ।

अथ दर्शनाऽऽचारमंदाहाह-

निस्संकिच निरुक्तिं, निवृत्तिगिष्ठा अमुददिद्धि च ।

उवबुद्धि-थिरीकरणं, बद्धपणुभाषये अद्द ॥६२॥

शुक्तिं शब्दा संद्वेषः, तस्याऽऽयाको निःशाक्तिव, दर्शनस्य सस्य-
कल्पस्याऽऽचारः । इत्येवमर्थप्रथि । तथा काङ्क्षितं काङ्क्ष-प्रयाप-
दशानमहं, तदभाको निष्काङ्क्षितं, तथा विविक्षासा मांतिप्रभमः-

युक्त्याऽऽगमोपपक्षेऽप्येवं फलं प्रति संभोहः । तदनाको निर्विधि-
किससम् । यद्वा-विद्वद्बुद्धिमुत्पन्नं, तत एवां द्वन्द्वः, पुंलिङ्गनिर्देशात्
प्ला, तदभाको निर्विद्वद्बुद्धिमुत्पन्नं, तत एवां द्वन्द्वः, पुंलिङ्गनिर्देशात्
प्राकृतत्वात् । तथा-अमुदा तपोविद्यानिशयाऽऽदिकुनाधिकारि-
शेनऽप्यमोहस्यनाभा आविबलिता, सा च सा ह्यदृग्भवस्यपक्षेण-
न-अमुददृष्टिः अथावा-निगताः शक्तिनाऽऽदिको ये ते निःशाक्ति-
निःकाङ्क्षितानिर्विच्छिन्ना जीवाः । अमुदा हांशरस्येपद्वदृष्टिम्
जिब एव, तत एते धर्मयोगिणोरभेदोपचाराद् दर्शनाऽऽचारनिशा
भवन्तीति । तथा-उपबुद्धिमुत्पन्ना-समानधार्मिकानां क्रमणाधि-
यायुक्त्वाऽऽदिसुदृगप्रशसनेन तत्तदुत्पत्तिकरणय, स्थिरीकरणं
तु-धर्माद्विषयतां तत्रैव वास्तव्यचतानुवाद्यवस्थापनम्, उपबुद्धा
च स्थिरीकरणं च उपबुद्धिस्थिरीकरणे । तथा तेषां वास्तव्यं च
प्रजापना च वास्तव्यप्रजापने । तत्र वास्तव्यं-समानवदेवमुत्प-
र्माणं भोजनचसनानोपचाराऽऽदितिः समाप्तं, प्रजापना-ध-
र्मकाप्रतिभादिनिर्देशेयुक्त्वात्तत्पक्षेण्युक्तत्वात् । आदिसिद्धिचतन
प्रकाशनम् । यद्यपि च प्रवचन शास्त्रनशासीर्षकरनाचतन्वादा
सुगुणुत्पन्नस्वकृतत्वाद्वा स्वयमेव हीयते, तथापि दर्शनशुक्ति-
प्रमोऽभीष्टयो वैव गुणेनाधिकः स ते तत्रप्रवचनं प्रभावयति,
यथा भगवत्प्राज्ञोपदेशात्प्रवृत्तिप्रवृत्तिः इति । एते अथो दर्शनाऽऽ-
चाराः ॥ २६६ ॥ प्रव० ६ द्वार । नि० सू० । य० । निः । ग० ।
न० । आचारा० । दशा० । (विशारवस्तु "आचार" शब्दे द्वितीय-
भागे ३७० पृष्ठे छट्यः)

दंशपायागार-दर्शनाऽऽचारातिचार-पुं० । सस्यकल्पस्य-
दारातिचरणे, जित० ।

दंशपायागतिवारपायच्छिन्न-दर्शनाऽऽचारातिचारप्रायश्चित्त-
न० । प्रायश्चित्तभेदे, जित० ।

अधुना दर्शनाऽऽचारातिचारप्रारम्भप्रमाणमाह-

मंकाऽऽपसु दोमे, खमलं पिच्छोववृद्धगाऽऽसु ।

पुरिमाऽऽ स्वमणं, जिस्वयुपनिर्दिग् य चतगहे ॥६३॥

एयं चिप चप्यं, उववृद्धाऽऽपमकृगं यणया ।

आयापेनं निर्वनी-यमाऽऽ पात्मन्हेतुम् ॥ ७१ ॥

इह दर्शनाऽऽचारातिचारोऽष्टया । तथाया-शब्दा, आकाङ्क्षा, वि-
चिकित्सा, मुदहाष्टः, उपबुद्धा, स्थिरीकरणं, वास्तव्यं, प्रजापना
चित्तं । तत्र संशयकरणं शब्दः । सा चिथा-दर्शानः, स्वयन्-
श्च । तत्र दर्शानुत्पत्तिरपि जी-स्वै कथमेक भवत्याः, इवदे
स्वभवा इत्यादि । सर्वेतरनु प्राकृतनापानिचदमिदं भुतं न
ज्ञायते-किं सधेयत्नं प्रयोगतः, आहास्विन् कुशुभमनिमाऽपि
परिकल्पितमिति ॥ १ ॥ आकाङ्क्षापि-दर्शानः कुनाधिकमन-
माकाङ्क्षित-आत्मस्यैव कल्पवित्तैव धर्मो, मांकाश्च पक्षमुत्पन्न
इति । सर्वतः सर्वेकृतमपराकाङ्क्षितं कृषीवत्त इव सर्वेधाऽप्यायु-
क्षावत्यानि कक्षाधिकारिक्तान्तान्तिगिष्ठा ॥ २ ॥ विचिकित्सा-
आत्मनः फलं प्रत्यनाभ्यासः, यथा-आसात्ताहानुष्ठानं यिनां पुरा-
तानां महास्वधार्ता मोक्षा, अस्माद्विद्यानां स्वस्वामिणोऽनुष्ठान-
ऽऽदि कष्टमेव, मन्वसवत्वात् क मांकात्मनः । इति दर्शानः स्तो-
कोऽन्याथासः । स सर्वेतरनु सर्वथाऽन्याथासः । यथा-"विरक्त"
ज्ञानं (यातुपाठे) विद्वन्तीति विद्वः सायकं, तेषां उतुपला विउप-
शुत्वा । दर्शनाऽऽ । मलद्वेग्या इमे मनुजा यथादुक्तं सत्या-
सुदा का द्वापः स्यादिति ? । सर्वेतरनु मादस्यादिनेक दये

मिथः संसृष्टमोक्षो गुणसिद्धिवात्सिन इव महाभस्ममसाङ्गवा-
 प्तः प्राप्नुवत्तदन्वयेनाऽऽजस्रमि विष्णुवाच इत्यादि ॥३॥ भूवह-
 र्ति-परतीर्थिनां राजाऽऽदिकृतिनां पुत्राः, मन्त्राऽऽयनिशायात् वा
 इन्द्रा, तदागमान् वा मन्त्रा वंशान् वृत्तां क्रान्तिमयोमाहः । सत्य-
 तस्तु सत्येया ॥४॥ उपबृंह-प्रशंसा क्रान्दर्शननपःसंयमवैद्यावृ-
 त्त्योपशान्तां साधवादीनामुत्सवाद्युदिहेतुः प्रशस्ता मिथ्याऽऽंसा,
 शापचकारकऽऽम्नाः । त्वसाचप्रशस्ता ॥५॥ स्थिरीकरणे-स्वीत्त-
 आदिवाऽऽद्विभु स्वयैहेतुः प्रशस्ता, अत्यमविषयं पुनस्तदप्रश-
 स्ता ॥ ६ ॥ वात्सल्यम-आचार्येभ्योनामप्राणैककालवृद्धाः
 ऽऽदीनामाहारोपप्यादिना समाधिंसंपादनें प्रदानं, गृह-
 रुद्यपाश्चंस्थाऽऽद्युपवृत्तनकपं तदप्रशस्तन ॥ ७ ॥ प्रजावना च-
 रोपिपरमवन्नाऽऽदिविषया प्रशस्ता, कुन्यथिकविषया त्वप्रश-
 स्ता ॥८॥ इह च प्रशस्ताऽऽदीनां प्रशस्तानामकरणेऽतिचार-
 ता, अग्रशस्तानां तु करणे दशमवमेदनाच्चापवृंहऽऽदीनामपि
 शङ्काऽऽदिनामिव हेतु इति वदन्नाचारित्याशस्ताः । जेदाः ।
 तत्र शङ्काऽऽदिकेषु चतुर्हे जेदेषु शरतः सायनं मिथ्यापवृंह्या-
 ऽद्विभु च सूचकःवात् सूत्रस्य मिथ्याश्रयेन मिथ्यावाऽऽद्यो
 युक्तम्, तेनामुपवृंहणा मिथ्योपवृंहणा, अग्रशस्तन्त्येभः । तथा
 चादिशब्दान् स्थिरीकरणवात्सदप्रभावना गृह्यन्ते, ततश्चाप्र-
 शस्तनेष्वपि अनुदर्शतः कृपणमेव । एतन्नीचानः सुखानपेक्षया हे-
 यम् । अथाऽऽह-ननु शङ्काऽदिकेभ्यस्त्येनैव समाप्रयाञ्छिक्त-
 त्यादिपि भेदा गृहीष्यन्ते, किं मिथ्यापवृंह्याऽद्विभु जेनि पृथग्भ-
 क्, विषयाऽऽन्वात् । उच्यते-उपवृंहऽऽद्यो हि प्रशस्ताः, अग्रश-
 स्तान् च भवति । तत्राग्रशस्ता एव समाप्रयाञ्छिक्ताः, न प्रशस्ताः,
 अतस्तद्भ्रूवत्पुंदायै मिथ्योपवृंह्याऽद्विभु विविच्य प्रोच्यते, अ-
 मन्वधा प्रशस्तोपवृंह्याऽद्विनामपि शङ्काऽद्विभव प्रायश्चित्तं स्यात् ।
 न च तेषु प्रायश्चित्तं भवति, तेनां विशुद्धयुक्तान्येव हेतुत्वात् ।
 विजागमः पुनः शङ्काऽदिकेषु मिथ्योपवृंह्याऽद्विभु अत्युत्सवपि
 देशानः पुनिरिमांसाऽद्वि कृपणतत्तं भिक्तुत्तूनानां चतुर्णाम्, तत्र
 भिक्षाः पुनिरिमाः, भूवभवेकाश्रमम्, उपाध्यायस्य आचारमात्म-
 न्य, आचार्यस्य कृपणमिति । सर्वैस्त्येनेष्वपि सूत्रं बध्वाति । प्र-
 शस्तोपवृंह्याऽद्वि करणे प्रायश्चित्तमाह-प्रत्येकं भिक्षुभूतानां य-
 तेरुपसङ्गवात् प्रभवनाऽद्विभोपवृंह्याऽद्वि करणे, एतेदेवान्त-
 रीह्यं पुनिरिमांसाद्वि प्रायश्चित्तम् । अयं जायते-वदि भिक्षुवा-
 ऽद्विभु हि स्वचवनाऽद्विभुपं शुद्धामांशुशब्दात् । अलीकरणं वात्स-
 ल्यं प्रभावना वा न कुर्वेति, तदा भिक्षाः पुनिरिमाः, भूवभवे-
 काश्रमम्, उपाध्यायस्यऽऽच्चाऽऽम्, आचार्यस्य कृपणमिति । उ-
 च्छादंस्त्वत्तयाथासंस्कृतान्वात् साह व्याख्यायते ।

सा चयम्-

परिवाराऽऽद्विनियत्तं, ममत्परिपालणाऽऽद्विचक्रुष्टे ।
 साह्यमिमांशु चि संजप-इहक वा सवृहदा युक्त्वा ॥१०॥
 परिवारः सहायकपः, आदिधन्वादाहारोपधिष्यथाः, तेनां मि-
 मिक्त । अयमाशुचः-पार्थिव्याऽऽद्युक्त्येन साहायऽऽद्विरोपधि-
 शयथा लप्यन्त इति कृत्वा (प्रासत्यसङ्केतु सि) उपसङ्गत्वात्-
 त्याश्चिद्विचवत्सङ्कृष्टीलसंसकत्तयाङ्गः । ऽद्विभु, भावकत्सज-
 नाऽद्विभु च विषये ममत्परिपालनाऽद्विवासास्ये ममत्वं प्रति-
 बन्धक्यं, परिपालना त्वीणाऽऽद्वि, आदिशब्दात्संज्ञोसंज्ञास-
 स्त्वात्तद्विनामि, इत्यादिके वासत्ये कृते सति (आयातंति नि-
 श्वीयन्तां सि) भिक्षुवरोपाध्यायऽऽच्चात्वात् (निश्चितिकपुति-
 प्राकं काशनाऽऽच्चात्तानि यथासंभवं भवति । अथ पुनः
 ३१०

साधर्मिक इति समाप्रयोगोऽसाधिति, स्वयं चास्ती मस्सं-
 गांकारिष्यतीति हेतोः, वाशब्दत्वात् कुत्राप्यनङ्गुलात् । ऽद्विभु-
 येषु सहायाऽद्विभु करिष्यतीत्यादिबुद्ध्या सर्वस्विसममत्वाऽद्वि-
 भु चासत्ये कृतेऽपि युक्तः ॥ ३० ॥ धर्म्युक्तं दर्शनाचारित्याचार-
 प्रायश्चित्तम् । जीतम् ॥ इदानीं एयसि पच्छित्तं जस्यति-शीडु वि-
 संका, कंजा, विनिगिच्छा य, एतान् इति । एतानु तिनु वि देने
 पत्संय पत्संय शुद्धा मूलमिति, स्वये देदो, पुणस्तदो स्वयसं-
 काऽद्विभुसि सावधारणे वृष्टव्यो । सर्वेदिति स्वय संकाप स-
 न्वकत्वात् स्वयवितिगिच्छा य, हीति अचन्तोत्येयः । कि त-
 त्, मूलमिति अनुकारिसंयकं वृष्टव्यं ॥ नि० सू० १ ३० ॥

इयानि पच्छिता भवन्ति-

दिह्मीहो अपर्ण-सौष-अधिरि करण सद्गुणान्ना तु ।
 वृक्षद्वयजायाणां य, अकारण सद्गुणपच्छित्तं ॥ ३१ ॥

“दिह्मीहो करेति, अहथा उच्यते न कोरति, अहथा अष्टवृक्ष-
 तेकेयि आचार्या मासलक्ष् अग्र्येत् । सम्यक् ऽऽदीनां स्थिरीकर-
 णं सु करेति, अहथा केनि मएण वा मासलक्ष्, वृक्षस्य सामर्थ्येण
 विसलेसुय भणियेत्, खेव मछाणं इमाप गाहाप भाणयं, आ-
 चार्यप गिल्लेय गुहना गाहाः । पभावणं अकरेत्स्व सामर्थ्ये-
 न अउगुना, विभनेण सद्गुणपच्छित्तं, तं च इमे-अतिसि-
 निश्चित्यमकादिवादिभिर्जायतसम्यक्, गणसम्मतो अतोत्तु-
 मिसेण य एते स्वसत्वाय वयवयपनायणं सु करेति अउगुहना,
 पनुप्यताऽणानेण य पनायणं सु करेति अउलहणा, पडुपण-
 नायतेसु य पनायणं सु करेति अउगुना । एवं सद्गुणपच्छित्तं ।
 अहथा-अतिसंसमादिणो वृत्तिना इमेसि पंचएदं पुत्रिसाणं अ-
 तरता । तं जहा-आचार्य उच्यते अशुभं कुरुया, एतस्य
 साहायपच्छित्तं अग्र्येति, आचरिषो पभायणं सु करेति अउगु-
 र्णा, उच्यतामो सु करेति, अहथा भिक्षुण सु करेति मासलक्ष्,
 येरो सु करेति मासलक्ष्, सुष्टो सु करेति मिथ्यमासं । भाण्यं
 दंसपायारो ॥” नि० सू० १ ३० ।

दंसपायारो-दर्शनाऽऽद्विपना-स्त्री० । सम्यक्त्वाऽऽद्विभु,
 “ निविदा इंसणऽऽद्विहणा-उच्यतांसा, मञ्जना, अहथया ।”
 स्या० ३ ३० ४ ३० ।

दंसपायारिय-दर्शनाऽऽद्वि-पुं० । अद्ये अन्तिकमासऽऽद्विभुदे,
 प्रज्ञा० १ ५१ । (दर्शनायेभ्याऽऽद्विभु आरिय शब्दे
 द्वितीयभागे ३३९ पृष्ठे उक्तः)

दंसपायारो-दर्शनाऽऽद्विपना-पुं० । दर्शनं सम्यक्त्वमाद्युतोति
 दर्शनाऽऽद्विपणम् । उक्तं ३३३ अ० १५५ अनेनेति हादिदर्शनम् । सा-
 मान्यविद्येयाऽऽद्विभु वस्तुना सामान्यग्रहणाऽऽद्विभु बोधाः आ-
 भियते अन्धकार्येनेत्येवार्थणम् । आद्युतोति आद्याद्विभुति,
 रथवाऽऽद्विभुः कस्येनेत्येवार्थेण भावरणं मिथ्यात्वाऽद्विभु,
 स च आद्येवापाराऽऽद्विभु कस्येनेत्येवार्थेणः पाती विशुद्धयुक्तस-
 मूहः, ततो दर्शनत्वाऽऽद्विभु दर्शनाऽऽद्विपणम् । कर्म० १ कर्म० ।
 आचरणायकमेनेदं, प्रथ० ७२ अ० । स्या० १ पं० सं० । कर्म० ।
 (दर्शनाऽऽद्विपणस्य धर्मोद्वयस सास्थानानां संबन्धः ‘कर्म’ श-
 ब्दे तुतीयभागे २६६ पृष्ठे उच्यते)

नचिहे दंसपायारो कस्मै पत्संय । तं जहा-निहा, निहा-
 निहा, पत्सला, पत्सलापत्सला, श्रीगिष्ठी, चकत्वुदरिमकारवणे,
 अचकत्वुदरिमकारवणे, अदिदंसपायारो, कस्येनेत्येवाचरणे ॥

(नेत्रस्यादि) सामान्यविशेषाऽऽत्मके वस्तुनि सामान्यग्रहणाऽऽत्मको बोधो दर्शनं, तस्याऽऽवरणसमायोजं कर्तुं दर्शनाऽऽवरणं, त-
न्नाशविधम् । तत्र निष्ठापञ्चकं नात्यन्त-जाकं कृत्स्नायां गती, नियतं
जाति कुतिसन्तर्माथस्वरूपधं गच्छति चैतन्यमयमेतं निद्रा सु-
सम्प्रयोगा स्थापयस्व, तत्राञ्छेदिकमात्रेणऽपि यत्र प्रबोधो
जन्तुः । तत्रिणाकवेद्या कर्मप्रक्रुतिरपि निर्दिष्टं कार्येण व्यपार्थ-
यतेतु । तथा निद्राऽविवायिनी निद्रा निष्ठा निष्ठा, शाकपायार्थवाऽऽ
दिव्यान्नाभ्यपवृत्तांषी भूमालः । सा पुनर्दुःखप्रबोधा स्थापय-
त्वा, तस्यां हि अन्त्येथेमस्फुटरीरुतियेनभवाद् दुःखेन यदुभि-
शोभताऽऽभिनिः प्रबोधा ज्ञवत्पन्नः सुखप्रबोधनिद्राऽप्येतया अन्त्या
क्रान्तिरागिनीवत्, तत्रिणाकवेद्या कर्मप्रक्रुतिरपि कावेष्टारंण नि-
क्षातिसुचयते । उपांवेष्ट छुद्विच्छेनो वा प्रचलात्पत्त्यां स्थापय-
त्याधामिति प्रवृत्ता । सा लुब्धिस्थोच्छ्रित्यन्त्येण वा पूर्णमन्त्य
वत्पन्नमेवति । तथाविधाविणाकवेद्या कर्मप्रक्रुतिरपि प्रवन्त्येच्छु-
चये । तेष्वं प्रचलात्तिष्ठापितो प्रचला वत्प्रचलत्तः । सा हि च-
क्षुरमणाऽऽदि कुर्वन्तः वच्यन्तेवति, अनः स्थानोत्तन्त्येण्यव्या
प्रवृत्तामपेक्षानिद्रा, यिनी । तत्रिणाकः कर्मप्रक्रुतिरपि प्रवृत्ताप्र-
वृत्ता । स्थानो वदुत्पन्न संघातमापन्नः शुक्लरजिकाल्ना जात्रद्-
वधर्थाऽऽधवात्तिनापेक्षानिविधया वस्वार्थं स्थापयस्वर्थायां सा
स्थानशुद्धिः, तस्यां हि सत्यां जात्रद्द्वयस्थाऽऽवरणवन्तिमयंयुग्याय
स्यपवति, स्थाना वा पिगर्भदूता नृश्रुतात्सम्यक्कियाः यस्मात्-
नि स्थानाकरिरथ्येच्छुचयेत, तद्गन्धे हि वदुत्पन्नः केशराचैवलमह-
त्वां शुक्तिमेवति । अथवा स्थाना जर्भदूता चैतन्याकरिस्थामिति
स्थानाकरिः । तादृशाविणाकवेद्या कर्मप्रवहतिरपि स्थानाकरिः,
स्थानशुद्धिरिति वा । तद्वै निष्ठापञ्चकं दर्शनाऽऽवरणसमा-
पयमाद् ज्ञवन्तमास्तवार्थं दर्शनलक्षणीनामावाकरमुक्तम् । अथु-
ना यद्दर्शनस्येवार्थो न सत्येण सात्रमायुर्मेति तद्विद्दर्शनाऽऽ-
वरणवत्सुच्यते । चक्षुरा दर्शनं चक्षुरादर्शनो यश्चक्षुर्दर्शनं,
तस्याऽऽवरणे चक्षुर्दर्शनः, सावरणम् । अचक्षुरा चक्षुर्वर्जोद्वय-
वत्पुद्येत मनसा वा दर्शने यत् तद्वै चक्षुर्दर्शनं, तस्याऽऽवरण-
मचक्षुर्दर्शनाऽऽवरणम् । अथविना कांमयार्थाव्याप्यवेद्येव वा
कथनानिरपेक्षा बोधकथा दर्शनं सामान्यार्थग्रहणमवधिर्दर्शनम्,
तस्याऽऽवरणमवधिर्दर्शनाऽऽवरणम् । तथा केवलमुत्स्यक्यं,
तथा तद्दर्शनं च, तस्याऽऽवरणं केवलदर्शनाऽऽवरणमिति यु-
क्तवित्तं दर्शनाऽऽवरणम् । स्यात् ॐ ए ३० ।

द्वामी तत्रविधिं दर्शनाऽऽवरणे कर्म व्याख्यानव्याह-
र्तनपञ्चउ पण निहा, वेचित्समं दसपाऽऽवरणे ॥ (७)

इह 'ओमो भीमेनेतः' इति व्याख्यानं, वैदेकदेशे परमसुखायो-
पचारात् । ' दृसनञ्चउ ' इति शब्देन दर्शनाऽऽवरणवत्पञ्च
शुद्धे । तत्र हादृशेदर्शनं, हादृशेत्परिच्छेद्येयं सामान्यपञ्च वस्व-
नेनेति वा दर्शने, तस्याऽऽवरणाव्याच्छादनानि दर्शनाऽऽवरणानि,
तेषां चतुष्कं दर्शनाऽऽवरणवत्पञ्चकम् । तथा 'पण निहा' इ
'कांकि' कुतिसन्तर्माथ (धातुपाठः) जाति कुतिसन्तर्माथि-
स्वरूपधं गच्छति चैतन्यं यास्तु ता निष्ठाः । ' प्रसिद्धयः ' ॥
५ । ३ । १०८७ इति (स्मृतेषु) अक्षरप्रत्ययः । पञ्चेति पञ्चमस्याः-
निष्ठा निष्ठा निद्रा प्रवृत्ता प्रचला प्रवृत्ता प्रवृत्ताः निद्राः पञ्च,
निद्रा पञ्चकमित्यर्थः । ततो दर्शनाऽऽवरणवत्पञ्चकं निष्ठापञ्चक-
मिति तद्यथा दर्शनाऽऽवरणे भवति । किञ्चित्शुद्धिमयाद- (दे-
चित्समेति) वैशिष्या प्रतीहारेण तमं नुर्ये वैचित्समम् । यथा

राज्ञानं कृष्णकामस्याप्यनभिमन्स्य लोकाकष्य वैशिष्या स्खलितस्य
राज्ञो दर्शने नोपजायते, तथा दर्शनस्यमावस्थाप्यात्मनो ये-
नाऽऽवृत्तस्य स्तरस्मकुस्मात्तोत्पेदाऽऽविषेवार्थाव्याप्यस्य न दर्शन-
मुपजायते, तन्नैमित्तिकं दर्शनाऽऽवरणम् । उक्तं च-
' दर्शनासीलं जीव, दसपात्रार्थं कर्तव्यं जम् ।
तं पडिहास्वमागं, दसपात्रवर्णं तदे कर्म ॥ १ ॥
जह रथो पाण्डुरा, अणमिपयस्व सोऽ व लोगरस्य ।
रथो तह हरिमार, न देह दुःखेण कामस्य ॥ २ ॥
जह राया तह जीवो, दसपात्रार्थं कर्तव्यं जम् ।
तेण हि विवयगंण, न पेट्ठरं सो च हादृश्यं ॥ ३ ॥ ' इति (१)
अथ दर्शनाऽऽवरणवत्पञ्चकं व्याखियात्तुहा-
व्यवहित्ति प्रवृत्तौ- नैमित्तिय ओहिनेववेहं च ॥
दर्शनापिह पापेन, तमाऽऽवरणं तेषं चउत्तां १ ७ ॥
इह चतुश्च शब्देन हादृश्याप, अचक्षुरादर्शनं ' नैमित्तिय-
' चतुश्च शब्देन हादृश्याप शब्देन । तथैव चतुश्च शब्देन बोधा-
वधिऽऽवरणं च चतुश्च शब्देन हादृश्यवर्णनं, तैः चक्षुर्वच्यु-
रवधिकेवने । चक्षुरोऽचक्षुरोऽऽवरणं तयं मनसः सत्य-
वृत्तः । दर्शनाह प्रयत्नेन सामान्येण व्याखियायेयां चउत्ते ।
यतुक्तं- ' ज सामं भक्त्य, भावां नैव कष्टं शारां । भ-
निवोसकण अन्त्ये- दसपात्रं मय नुग्रहं स्यात् १ १ ॥ ' तस्या-
ऽऽवरण दर्शनाऽऽवरणं, तन्तुशो भवति- चक्षुः शिनाऽऽवरणम-
चक्षुर्दर्शनं चक्षुरादर्शनं चक्षुरादर्शनं चक्षुरादर्शनं गा-
ऽऽवरणम् । भावार्थेवव्यप- उह चक्षुर्दर्शनं नाम यत्तच्चक्षुरा-
क्य- सामान्यग्रहणं, तस्याऽऽवरणं चक्षुर्दर्शनं साऽऽवरणं चक्षुः सामान्यार्थ-
पयायाऽऽवरणानि नावन्तु अचक्षुरा चक्षुर्दर्शनं विच्छेद्य चतुश्च-
येन मनसा वा यद्दर्शनं सत्यव्यपयाम- यदिकेदर्शनोऽचक्षुर्दर्शन-
ने, तस्याऽऽवरणमचक्षुर्दर्शनोऽऽवरणम् । अथविना हादृश्यव्यवधि-
र्दर्शनाऽऽवरणम्- केवलमे सपर्यवेच्युत्पन्नप्र- कृत्वावशिष्योवकये-
ण यद्दर्शनं चतुश्च सामान्यार्थग्रहणं तन् केवलदर्शनं, तस्याऽऽ-
रणं केवलं दर्शनाऽऽवरणम् । अथाऽऽह- ननु यथा चक्षुर्दर्शनोऽ-
वरणं कर्मोचयेत्, तथा मत्तं पर्यायहातस्यार्थं दर्शनाऽऽवरणं कर्म-
निर्माणं नावयेत् । उच्यते- मत्तः पर्यायहातं तथाविधकथाव-
गमयावत्तन् सन्वेदा विश्वाग्नेव शूक्लदृश्यते, न सामान्यवत्,
अतस्योदितो भावो नादावर्ण कर्मोऽपि न जयति । अथ
च चतुश्च दर्शनोऽऽवरणादय एकादशनिद्रयाणां मूलत एव
चक्षुरं नर्वा, चतुःपञ्चनिद्रयाणां तु श्रुतमायं चक्षुस्तथावि-
धं तद्दर्शनं निमज्जति, निमज्जाऽऽवृत्ता वाऽऽवरणं भवति । चक्षु-
र्दर्शनोऽऽवरणममं नुर्येयः सत्यमजजन्तमपरमपुत्रं स्यात्-
चक्षुर्दर्शनोऽऽवरणोऽऽवरणं । तद्वै दर्शनाऽऽवरणवत्पञ्चकम् ॥ १० ॥
कर्मो १ कर्मो १ चक्षुरा दर्शनं चक्षुर्दर्शनं, तस्याऽऽवरणं च-
क्षुर्दर्शनोऽऽवरणम् । इ । अचक्षुरा चक्षुर्वर्जोऽऽवरणमोनि-
दर्शनं चक्षुर्दर्शनं, तस्याऽऽवरणं चक्षुर्दर्शनोऽऽवरणम् । ७ ।
अविधिं दर्शनं कादृशेऽऽवरणमावच्छेद्यते- चक्षुर्वर्जोऽऽवरणं, त-
स्याऽऽवरणमवधिर्दर्शनाऽऽवरणम् । ७ । केवलमेव सकलज्या-
त्राणिवत्सन्तोमामान्यग्रहणं दर्शनं केवलदर्शनं, तस्याऽऽ-
वरणं केवलदर्शनोऽऽवरणम् । ६ । अथ निष्ठापञ्चकं प्रयाया दर्शन-
तन्तुशेषमयान्तरं चक्षुर्दर्शनोऽऽवरणोऽऽवरणं चतुश्च नुर्येयं वत्
दर्शनं तन्तुशेषमयान्तरं प्रादं च चतुश्च दर्शनोऽऽवरणं सत्य-

विगतया एव दर्शनलक्ष्यरुपायते वर्तते, दर्शनाऽऽवरणचतु-
ष्टयं तु ऋकोमोद्विस्वात्मसमुच्चयानि इति दर्शनलक्ष्यमित्ति ।
(६ पाथा) कर्म ० ६ कर्म ० । दर्शनाऽऽवरणस्व
न योसत्प्रकृत-
तः । तथाचा-निद्रा, निद्रानिद्रा, प्रवशा, प्रवशाप्रवशा, स्व्या-
नर्त्तिः । (एषां पूर्वोक्तानां स्व्याया स्वस्वस्थानि कृष्टया) चतु-
र्दर्शनाऽऽवरणम्, अचतुर्दर्शनाऽऽवरणम्, अवधिदर्शनाऽऽव-
रणम्, केशदर्शनाऽऽवरणम् । (६ पाथा) कर्म ० ६ कर्म ० ।
३४० । पं० सं० । (अत्र विशेषः ' कर्म ' शब्दे तृतीयभागे २६४
पृष्ठे, २५९ पृष्ठे च कृष्टम्)

द्वैतसाधनविधिज्ञ-दर्शनाऽऽवरणीय-न० । दर्शनाऽऽवरणप्रकृ-
तौ, स० ९ स० ० । आ० ० । प्र० ० ।

द्वैतसाधनविधिज्ञवग-दर्शनावरणीयवर्ग-पुं० । दर्शनाऽऽवरणप्र-
कृतिसमुदाये, क० प्र० १ प्र० ० ।

द्वैतसाधन (म) -दर्शनिन-पुं० । दर्शनमस्यास्तीति दर्शनी । स-
म्यकमयति, आव० ३ अ० ० । " दक्षणेन दक्षणी " अत्रु० । आ-
व० ० । रा० ।

द्वैतसाधन-दर्शनीय-पुं० । आर्यदर्शने यः सत्त्वः । आ० १
सु० ० ३ अ० । दर्शनयोधे, सूत्र० २ सु० ७ अ० । यानि पश्यन्त-
क्षुरी ध्रमं न गच्छन्तः । जी० ३ प्रति० ४ उ० । ज्ञा० । स्वा-
न० प्र० ।

द्वैतसाधन-दर्शनीय-स्त्री० । दर्शनार्थः प्रथमाऽऽदिक्रिया । तथा-
" सम्मद्विती जीवो, विमालखण्डं न बंधय आउं । जनि
पि न सम्मलजदं, अहं न यथासुखं पुत्रिं ॥ १ ॥ " (दश०
नि० २०६ पाथादी०) इत्याद्युक्तलक्षणार्थं प्रथमाऽऽदिक्रियायां
सम्यक्त्वसम्पत्तौ, दश० ३ अ० ।

द्वैतसाधन-दर्शनेन्द्र-पुं० । इन्द्रजित्, स्वा० १० उ० । (व्याख्या-
स्व ० ६६ शब्दे चित्तोपयोगे ३३४ पृष्ठे गता)

द्वैतसाधनविधि-दर्शनीयव्यति-पुं० । शब्दाऽऽदिभिः सम्यक्त्ववि-
राधनायाम्, स्वा० १० उ० ।

द्वैतसाधनविधि-दर्शनीयसम्पत्त-स्त्री० । सम्पत्तये, दर्शनप्रभाव-
नाथसम्पत्त्यादिशास्त्रपरिभाषनायामेव दर्शनोपसम्पत्तिः । ४०
३ अधि० ।

द्वैतसाधन-दर्शनिक-न० । चतुर्दर्शनावचतुर्दर्शनावधिदर्शनलक्ष-
णं, कर्म ० ४ कर्म ० ।

द्वैतसंग-द्वैतसंग-पुं० । दशाब्ज मशकाब्ज दशमशकाः । उभये
अन्वये चतुर्दिग्भाः, महत्त्वात्सहचक्रैर्वा विशेषः । अथथा-
र्था दशान्, अङ्कगमित्यर्थः । तत्रप्रथमा मशका दशमशकाः ।
अतुर्दिग्भ्यो जीवजेदेभु, स० ११ स० ० ।

द्वैतसंगपरीसह-द्वैतसंगपरिषह-पुं० । द्वास्तीति दशाः, प-
चाऽऽदिस्वाङ्कप्रत्ययः । आर्यसुतु वाचतुस्वन्तीति मशकाः दशाब्ज
मशकाब्ज दशमशकाः । अथथा-र्था दशान्, अङ्कगमित्यर्थः, तत्र-
प्रथमा मशका दशमशकाः अतुर्दिग्भ्यो जीवजेदेभु, सूत्राऽऽवृत्त-
कं चैते एव परीसहो द्वैतसंगपरिषहः । स० ३ अ० ।
प्र० ० । स० । दशमशकाऽऽदितिर्दशमानोऽपि न ततः स्वामाङ्-
कपञ्चकं च तदुपसम्पत्तौ धूमाऽऽदिना यतेत, न च स्वामाऽऽदि-
ना विद्यार्येतिपुनःतिलनः । (आ० ३ अ०) देहव्याध्यामुत्पा-

द्वयस्वपि तेष्वनिवारणजयद्वेषाभावकण्डये परीसहे, अ०
१ श० ३ उ० । " दशाऽपि दशमशकाः, सवाऽऽद्यादिभ्योऽपि ।
वासं द्वेषं निरासं न, कुर्यात्कुर्यात्तुपक्रयम् ॥ १ ॥ " ४० ३ अ-
धि० । स० ० । सूत्र० ।

एतदेव सूत्रद्वयम्—

पुष्टो य दंसमसपदि, समरे-व महामुष्टौ ।

प्राणो संगमसंति व, सूरे अभिवहे परं ॥ १० ॥

स्पृष्ट-अभिद्रुतः । चः पुराणः । दशमशकैः, उपसङ्गणत्वाद् दूका-
ऽऽदिजिह्व (समरे व चि) " पदेऽङ्गलोपाविसर्जनायस्य ॥ " इति
रेफान्, ततः सम एव-तद्वगणनया स्पृष्टास्पृष्टावस्थयोस्तुल्य
एव । यज्ञः-समन्ताद्वयः, शत्रवो यस्मिंस्त्वसमरे तस्मिन्नाति सं-
प्रामाशरीविशेषणम् । वेति पुराणो महाभूमिः प्रशस्तयति । कि-
मित्याह- (प्राणो संगमसंति वेत) इवाध्वस्य वाशुभ्वस्य मित्र-
कर्मत्वाद्यो इव इस्तीव संगमस्य च शत्र इव शिः प्रकर्षव-
स्था सप्रामाशरस्त्वस्मिन् शूरः पराक्रमवान् । यज्ञाःशूरो योयः,
ननोऽन्तर्भाविनोपमाधेत्वाद् शत्रुवदस्य च गम्यमानात्प्रा-
शुश्रूषाऽभिहव्यान्, कांशेः-? अभिजयेत् । परं शत्रुम् । अयम-
नियथाः-यथा शूरः कर्ता, यज्ञा यथा वा योशः शत्रैस्तुदमा-
नोऽपि तद्वगणनया रणाशरसि शत्रुर् जयति, एवमयमपि दं-
शाऽऽदितिरिन्द्रजित्पुमाणोऽपि भावशत्रुं कांशाऽऽदिकं जयति
सुवायः ॥ १० ॥

यथा च भावशत्रुर्जयत्यन्योपदेदुमाह-

ण मंतसे वा वारंज्या, प्राणं पि न पञ्चोत्सप ।

उवहे नो ह्येषे पाणै, जुंजेत मेसमोशिण ॥ ११ ॥

न संश्लेषोऽङ्गजन, दशाऽऽदिव्य इति गम्यते । यज्ञ-अनकाधि-
त्वाङ्गान्तानं न कश्येत्, तैस्तुद्यमानोऽपि, अज्ञानी शेषः । न
निवायेद् न निषेधयेत्, प्रकमाद् दशाऽऽदिव्येव तुदतो, मा भूदन्त-
रा इति, मन्त्रिणं च नदीपि, आस्तं वचनाऽऽदि, न प्रदुपयेत्प्र-
दुपे कुर्यात्, कि तु (उवहे सि) उपेक्षेन औदासीन्येन पश्येत्,
अत एव न ह्यान् प्राशात् प्राणान् लुङ्गान् आहारयते मो-
सशोणितम् । अयमिहाशयः-अत्यन्तबाधकत्वेपि दंशाकाऽऽदियु-

" शुभालक्ष्यकृपेभ्य, नदीर्धारांनिद्रम् ।
आक्षेपचोदितस्मात्, प्रसन्तं कथिरोक्तिताः ॥ १ ॥
स्वकृपेः इयात्सवर्षे-बाधपुच्छेऽप्यान्वितैः ।
परस्परं विकल्पकृ-विद्वेष्यन्ते दिशो दिशम् ॥ २ ॥
काकपुत्राऽऽदिकृपेभ्य, शीतुपर्वेऽप्यन्वितैः ।
विनिकृष्टाङ्गिजङ्गान्, विषेष्टेन महीतले ॥ ३ ॥
प्राणोपक्रमं चोरे-दुःखेरेवविधेरपि ।
आनुपचक्रपितैव, अत्यन्तं दुःखनागिनः ॥ ४ ॥ " इत्यादि ।
तथा-अस्तिजित् एते आहारान्तिभ्यो भोजयेतेषां मच्छ-
रोरं बहुसाधारणं च यदि भक्षयन्ति किमत्र भक्षेणेति च
विचिन्तयन् तदुपेक्षणपरं न तदुपघातं विधवाधिति सू-
वायैः ॥ ११ ॥

इदानीं पथिद्वारं, तत्र स्पृष्टो दशमशकैरित्यादिसुब-
चितमुवाहरणमाह-

वैपाए सुमण्डली, जुवराया धर्ममोमसिती व ।

पंथाभिर्द्वैतसंगपरीपी-यसोणितो सो वि कात्यानो ॥ १२ ॥

अपरायां सुमनुभ्रो पुरवाजो धर्मोपशोष्यथ पथि मशक-

दंसममगपरीसह

परिवृत्योभितः, सोऽपि कालगतः । इति गाथाऽङ्कुरार्योः॥१६३॥
प्रागार्यस्तु बुद्धसंप्रदायादवस्यतः । स चायम्—“ संघाय नवरी-
द क्रियसत्सुल रत्नो पुत्रो सुमण्डुभद्रो जुगुरया, धम्मचोसस्स
अपि एव धम्म सोऽप्य निविशेषकामगतो एवमहो, तादे वेध
वगल्लविहारपट्टिमं पविस्सो, पक्कं देह्वाभूमीणं विहरतो सर-
यकाले अरुचीयं पत्तिमागतो रत्तिं भससपि अज्झ, सो तेष प-
मज्झति, लस्यं सहइ, रणीयं वीस्यणिमां कालगतो । एवं
अहिवासेत्वं । ” इत्यवसितो दंशमशकपरीसहः । उक्तं
पार्श्वे २ ख० ।

दंसममगपरीसहविजय-दंशमशकपरीसहविजय-पुं० । दंशम-
शकाऽऽदिव्यधवीनासहने, पं० सं० । तथा दंशपरीसह
इत्यत्र दंशग्रहणमशेषशरीरोपघातकसत्सोपलक्षणम् । यथा
काकेभ्यो रक्षतां सर्पिणः, इत्यत्र काकग्रहणमुपघातकोपल-
क्षणम् । तेन दंशमशकमालिकासङ्घकोटिपिपीलिकाशुभ्र-
काऽऽदिविर्भावप्रस्तावस्यापि ततः स्थानान्तरपठनः, तेषां
च दंशमशकाऽऽदिनां श्रविषं श्रविष्येन बाधामकुर्वतो, इयज-
नाऽऽदिनाऽपि तान् न निवारयतो यस्यस्यैक दंशमशकाऽऽदि-
व्यधवीनासहने स दंशपरीसहविजयः । पं० सं० ४ द्वार ।

दंसमाथ-दशत-त्रि० । अज्ञं कुर्वति, “ अयं जले निवारइ
लभय सुणय दंसमाणे । ” आच्छा० १ भु० १६ प्र० २ ख० ।

दंसिय-दक्षित-त्रि० । प्रकटिते, यत्न० । प्रकाशते च । उक्तं ९
अ० प्रहा० ।

दक्ख-दुक्ख-त्रि० । दक्ख-अज्झ । निपुणे, कल्प० ५ कण । सुत्र० ।
अनुते, स्या० ७ उता० उक्त० । सुणं शोभाकारिणं, उक्त० ५ ख० ।
१० । नि० ७० । ज्ञा० । अत्रु० । म० । मकलकलाकुशले, कल्प० ६
कण । कात्यायनामविश्वसकारिणि, उक्त० ७ ख० । जी० । आ०
म० । कल्प० । रा० । उक्त० । भूतानन्दस्य नागकुमारन्द्रस्य ना-
गकुमारराजस्य स्वनामभ्याते पदायानां काश्चित्तौ च । स्या०
४ टा० १ उ० ।

दक्खज्ज-पुं० । देशी-पुत्रे, दे० ना० ४ वं ३४ गाथा ।

दक्खत्त-दत्तत्त-न० । आशयकारित्वे, उक्तं ३ अ० ।
साभ्यते दक्खं, तत्समसङ्गमाह-

सत्याहमुग्रो दक्ख-त्तणेण सेह्मिमुग्रो य रुवेण ।
बुद्धीं अमच्चरमुग्रो, जीवरुपेहो रायमुग्रो ॥ १६६ ॥
दक्खत्तण्यं पुरिस-सस पंचमं सङ्गमाह सुंदरं ।
बुद्धीं पुण साहस्ता, सयसाहस्ताई पुत्राई ॥ १६७ ॥

दक्खं पुरुषस्य साधेवाहस्तुस्य पञ्चकमिति पञ्चकपफत्रम् ।
शतिकं शतफत्रमाह सौम्यं श्रेष्ठिपुत्रस्य । बुद्धिः पुनः सह-
कवती सहस्रकत्रा मन्त्रिपुत्रस्य । यत्सहस्राणि पुण्यानि शत-
सहस्राकलाणि राजपुत्रस्येति गाथाऽङ्कुरार्यः । आचार्यस्तु कथा-
नकादवस्यतः । तत्त्वैवम्—“ जहा संभदतो कुमरो, कुमाराम-
चचपुत्रो, सेत्तुपुत्तो, भयवहापुत्तो । एते चरतो वि परा-
परे उद्गावेष-जहा को मे केण जीवति । तथा रायपुत्तस्य
मणियं-अहं पुत्रोई जीवामि । कुमारामचचपुत्तेण मणियं-
अहं बुद्धीया सेत्तुपुत्तेण मणियं-अहं कवोस्सत्तणेण । सत्यवा-
हपुत्तो भवति-अहं दक्खत्तणेण । ते भवन्ति-अमय्य गन्तुं वि-

ज्ञानेमां । ते तथा असं नयरे ज्ञय गुणज्जति । उज्जाने आ-
वासिता । दक्खत्त आइसो दिवो-सिन्धे असपरिवस्यं आ-
णेहि । सो वीहिं गंतु एगस्स घेरवाणियवस्स माचणे डिभो ।
तस्म बहुया कथया पति । तदिच्च सं को वि ऊत्तयो, सो ख पहु-
प्यसि पुट्ट चंवेउ । नतो मत्थावाहपुत्तो दक्खत्तणेण जस्स जे
उवचउज्जति खणतेत्तुघयपुत्तुग्गिभिरिय एवमादि तस्स ते दे-
ति । अतिबिसिद्धो लामो हवो । तुठो भगनि-तुम्हेअय आण्णु-
या, सयाहु वधववया ? सो भणनि-आण्णुया । तो अरह गिहे
असत्तपरिगहं करेज्झ । सो भणनि-अणे मम भहाया उज्जा-
णे अत्थसि, तोहिं विणाय चाइं अुआमि । तेण त्रणियं-सत्थे वि
पंतु, आगया । तेण तेसि भत्तस्समाज्जणतेभोत्तादि उवउत्तं,
ते पंचरहं कवयाणं । विनोयांइवसे कवसेत्तं विणयपुत्तो पुत्तो-
आज्झ तुमे दायव्थो भवपरिव्थो । एवं भवत्तं सि सो उट्टेकण
गणियाचार्यं गत्तो अपयं महेउ । तथ्य य देवदुक्का नाम गणिया
पुत्तिसवेलिणी बह्वाहिं रायपुत्तसंतुपुत्ताऽऽर्थादिं आगिया के-
च्छति । तस्स य ते कवस्सुदायं ददुण सुभिया । पडिदासि-
वाय गंतूण तीए माउए कथियं-जहा द्वांगया सुवुरज्जाणे
दिट्ठिं देह । तभो सा जणनि-जण एयं मम गिहमएउरोहेण
पज्झ । इहेव जत्तवेले करेज्झ । तहेव आगया । अइसा इव-
वधो कभो । तह्यदिचसे बुद्धिमतो अमचचपुत्तो सांटा-अउज्ज
तुम नत्तपरिव्थो दायव्थो । एवं इवउत्तं सि सो गत्तो कण-
सात्तं । नत्थ य तदभो दिवसेत्तं ववदास्सत्तं जिउत्तस्स परिव्थेइं
न गच्छइ । दो सत्थाओ । तासि जण सव्वओ । पक्खए पुत्तां
अथि, इनरी अमुत्ता य । सा त दायं जेहण उवचरति, भु-
णति य-मम पुत्तो । पुत्तमाया जहइ य-मम पुत्तो । तासि न
परिच्छुज्जइ । नेण भाण्णं-अहं डिग्गिमा चवहारं । द्वाओ उहा
कउत्तु, इय पि तुहा एव । पुत्तमाया जणनि-न मे इवियेण
कउं, दारमो वि तीए भवतु, जीगंणं पात्तहामि पुत्तं । इतरी
सिणियाओ अर्थात्ता । ताह पुत्तो मायाए । तहेव सइस्स
उवग्गो । चउत्तं दिवसे रायपुत्तां भाण्णे-अउज्ज रायपुत्तं
तुम्हेहि एमाहिपिदिं जाववहण वधिचत्थं । एवं इवउत्तं सि, त
रायपुत्तां तासि अंनियाओ गिग्गंणं उज्जाणे जिग्गं । नमि य न-
येरं अउत्तं राया मओ । आसो अहिवासेभो, अग्गि कण्ठकत्ता-
याए रायपुत्तां निमाओ साण उवत्त नि । तओ अंसेज तस्सो-
परि उउत्तण हिमिने । राया य आसिणत्तो । अयेणासि ख-
स-सस्समाणि जानामि । एवं अउत्तपत्तो जवइ । दक्खत्तणं सि
दां गत ॥ इदानीं साम्येवबुद्धवपुत्रार्थीदेह चउहिं जहा आर्यो
विदुपति । पत्थिमे उडाहरणं-सोयालेण भमंनेण हत्थी मओ
दिठो । सो विनेउ-त्तदो मए उवाएण ताव किच्छुएण्य खा-
इवसेत्तं जाव मीहो आगते । नेण विनियं-सत्थिक्खेण तावध-
व्यं । एतस्म संहेण त्रणियं-कि अरे ! माइणउत्तं ! अहिउत्त-
नि ? । सोयालेण मणियं-आम ति माम् ॥ । सीहो जणति-किमेयं
मयं नि ? । सिणयो जण्णनि-इयो ! केण मांस्सो ? । वधणेण ।
सीहो विनेउ-कदमत ऊणंणियेण मांरियं भक्कामि ? । मओ ।
सीहो । गवरे वग्गो आगतां । तन्म कथियं-सीदियेण मांस्सो ।
सो पाण्ण्यं पाउ जिग्गंणो । यग्गो नटो । एयं जेओ । जाव का-
ओ आगते । नेण विनिय-जउ एयस्म न देमि तो काउ काउ
सि वासयस्सहेण त्रणियं-अहं कता पहिंनि । तेमि कागरउणसेहो
सियात्ताइ अणे वदवे पदिनि । किलत्था वारेहामि । अओ ए-
त्तस्स उवपपयाव देमि, नेण तओ तस्स खइं जिवा दिष् । सो

सं विष्णु वसो । ज्ञान सिंघालो आगनो । तेज पायं-ययस्स
इहेण वारणं करेमि, मिडकिं काऊण वेगो विष्णो । गच्छे नि-
यालो । उक्तं च-“ उत्तमं प्रथिपातेन, शूद्रं निवेन यो ज्ञयते ।
मीचमवप्रदानेन, समं तुष्टयपराक्रमे ॥१॥ ” इत्युक्तः कथाया-
थाया भाषायाः ॥ १६६ ॥ १६७ ॥ इत्यं ३ अ० ।

द्वक्सत्तं भंते ! साहू, आलसियचं साहू ? जयंती । अत्ये-
गइयां जीवाणं द्वक्सत्तं साहू, अत्येगइयाणं जीवाणं आ-
लसियचं साहू । से केणुहणं जंत ! एवं बुद्ध-तं चेत ० जाव
साहू ? जयंती ! जे इमे जीवा अहम्मियमां जाव विहरंति,
एएसि सं जीवाणं आलसियचं साहू । एएसि णं जीवा
अलसात्तमाणा णो बद्दं जहा सुवा तडा अलसा जा-
अपियन्था, जहा आगरा तडा दक्खा जाणियवत्तां जाव
संजोएचारा जवंति । एएयं जीवा दक्खा समाणा बद्दहिं
आपरियवेयावच्चेहिं उवत्तायवेयावच्चेहिं येरवेयावच्चेहिं
सवसिसेयावच्चेहिं गिस्साणवेयावच्चेहिं मेहवेयावच्चेहिं कुल-
वेयावच्चेहिं गणवेयावच्चेहिं संघवेयावच्चेहिं सादम्मियवे-
यावच्चेहिं अत्तायं भंनोएचारा जवंति । एएसि णं जी-
वाणं द्वक्सत्तं साहू, से तेणंउणं तं चेत ० जाव साहू ।
ज ० १२ श ० २ उ ० ।

द्वक्सत्त-द्वक्सत्त-पुं० । दक्का निपुणा प्रतिज्ञा यस्य स
तथा । समाचीनामत्र प्रतिज्ञां करीत, तां च सम्पद् नि-
र्वाहयति । कृतायाः समीचीनप्रतिज्ञायाः सम्पद्निर्वाहके,
कल्प ० ५ अण ।

द्वक्खा-आसा-अं० । मूढीकायाम्, स्या ० ४ टा ० ३
उ ० । प्रथ ० ।

द्वक्सत्त-द्वक्सत्त-पुं० । दक्क-अत्र । सर्वनायिकासु समानुरागे
नायकानेने, मध्यदेशेद्वक्षिणे देशे च । वाच ० । जं ० । ०यौ ० ।
शरीरस्य दक्षिणे भागे, अमुत्तरे, सरल, परचन्द्रानुवाग्नि-
नि, अक्षामभागे, औदार्यवति च । मि ० । वाच ० । आ-
मं ० । कल्प ० ।

द्वक्सत्तकृत्त-द्वक्सत्तकृत्त-पुं० । येगंहाया दक्षिणकृत्त पत्र
नस्तस्यं तेषु, अं ० । जं ० । मि ० ।

द्वक्सत्तप-द्वक्सत्तप-न० । पञ्च सत्यवचनानि शयै, रा ० ।

द्वक्सत्तप-अं० । दक्षिणस्थां दिशि जवः । दक्षिणा-त्यक्त । ना-
दिकेष्टे, दक्षिणदिग्जन्मात्रे, मि ० । वाच ० । द्वक्सत्तपानामसु-
रकुमारः ३३ । प्रका ० २ पद ।

द्वक्सत्तपच्छिमा-द्वक्सत्तपच्छिमा-अं० । नैऋत्यकांशे, आ-
मं ० १ अं ० २ अण ० ।

द्वक्सत्तपुच्छा-द्वक्सत्तपुच्छा-अं० । दक्षिणपुच्छे चोरसराज्ञा दिक्
दक्षिणपुच्छा । अक्षिकांशे, वाच ० । अं ० प्र ० ।

द्वक्सत्तपुच्छा-द्वक्सत्तपुच्छा-अं० । उत्तरमधुप्रायः सकाशा-
द्वक्सत्तपुच्छा दिशि क्षिप्तां मधुरायाम्, दर्श ० १ तथ ।
६११

द्वक्सत्तपुच्छा-द्वक्सत्तपुच्छा-अं० । दिग्देशवृत्तं दक्षिणशब्दात् प्रथमा-
पञ्चमीनस्तस्यैवं दाञ्च । प्रथमाऽऽद्यपेयिषोऽन्ते दीक्षणादिदेशार्थं
वाच्यदिशि, यद्गतेषु कर्मणः साङ्गताऽर्थे देये लभ्ये च । वाच ० ।
दाने, आ ० १ अं ० १६ अं ० । आ ० प्र ० । “ दक्षिणपक्षं पक्षि-
ज्मो, अस्थि वा पत्थि वा पुषो । ” सूत्र ० २ अं ० ५ अं ० । अं ० ।
बहुपान्ध्याम्, “ अक्षरस्यैव दक्षिणा । ” इति रघुः । प्रतिष्ठायाम्,
दक्षिणकालिकायां कर्मप्रजापतेः कथायाम्, पारिक्रयलभ्ये,
मायिकानेने च । अं ० । वाच ० ।

द्वक्सत्तपुच्छा-द्वक्सत्तपुच्छा-अं० । दक्षिणस्यामयनं गमनम् ।
तन् अस्मिन् काले, कर्केटे वा रविसंक्रमणे तद्वदि चरमासे
काले च । वाच ० । अं ० । (अत्राधिकं तु “ कल्प ” शब्दे प्रथम-
भागे ७५० पृष्ठे कल्पव्युत्तम्)

द्वक्सत्तपुच्छा-द्वक्सत्तपुच्छा-पुं० । ७ तं ० । अक्रवदक्षिणनगर-
मितकस्य दक्षिणदिग्दर्शितदेशमत्र, वाच ० । “ इतो य अहरस्ता-
मा दक्षिणगावहे विहरइ । ” आ ० प्र ० १ अं ० २ अण ० ।
अं ० प्र ० । वाच ० ।

द्वक्सत्तपुच्छा-द्वक्सत्तपुच्छा-पुं० । दक्षिणस्य भावः पश्यतु । अतुक्त्रयै,
दर्श ० २ तथ । दक्षिणाहं करिवाजि, वाच ० । माद्वे,
हा ० ६ हा ० ।

द्वक्सत्तपुच्छा-पुच्छा-

द्वक्सत्तपुच्छा-पुच्छा-पुं० । दक्षिणस्यैव योगपरः शुजाऽऽशयो ज्ञेयः ।
गाम्नीयैर्धैर्यसन्निवो, मास्स्येविद्यातकृत्त परमः ॥ ४ ॥

द्वक्सत्तपुच्छा-पुच्छा-पुं० । दक्षिणस्यैव योगपरः शुजाऽऽशयो ज्ञेयः ।
गाम्नीयैर्धैर्यसन्निवो, मास्स्येविद्यातकृत्त परमः ॥ ४ ॥
द्वक्सत्तपुच्छा-पुच्छा-पुं० । दक्षिणस्यैव योगपरः शुजाऽऽशयो ज्ञेयः ।
गाम्नीयैर्धैर्यसन्निवो, मास्स्येविद्यातकृत्त परमः ॥ ४ ॥
द्वक्सत्तपुच्छा-पुच्छा-पुं० । दक्षिणस्यैव योगपरः शुजाऽऽशयो ज्ञेयः ।
गाम्नीयैर्धैर्यसन्निवो, मास्स्येविद्यातकृत्त परमः ॥ ४ ॥

द्वक्सत्तपुच्छा-पुच्छा-पुं० । दक्षिणस्यैव योगपरः शुजाऽऽशयो ज्ञेयः ।
गाम्नीयैर्धैर्यसन्निवो, मास्स्येविद्यातकृत्त परमः ॥ ४ ॥

द्वक्सत्तपुच्छा-पुच्छा-पुं० । दक्षिणस्यैव योगपरः शुजाऽऽशयो ज्ञेयः ।
गाम्नीयैर्धैर्यसन्निवो, मास्स्येविद्यातकृत्त परमः ॥ ४ ॥

द्वक्सत्तपुच्छा-पुच्छा-पुं० । दक्षिणस्यैव योगपरः शुजाऽऽशयो ज्ञेयः ।
गाम्नीयैर्धैर्यसन्निवो, मास्स्येविद्यातकृत्त परमः ॥ ४ ॥

द्वक्सत्तपुच्छा-पुच्छा-पुं० । दक्षिणस्यैव योगपरः शुजाऽऽशयो ज्ञेयः ।
गाम्नीयैर्धैर्यसन्निवो, मास्स्येविद्यातकृत्त परमः ॥ ४ ॥

द्वक्सत्तपुच्छा-पुच्छा-पुं० । दक्षिणस्यैव योगपरः शुजाऽऽशयो ज्ञेयः ।
गाम्नीयैर्धैर्यसन्निवो, मास्स्येविद्यातकृत्त परमः ॥ ४ ॥

द्वक्सत्तपुच्छा-पुच्छा-पुं० । दक्षिणस्यैव योगपरः शुजाऽऽशयो ज्ञेयः ।
गाम्नीयैर्धैर्यसन्निवो, मास्स्येविद्यातकृत्त परमः ॥ ४ ॥

द्वक्सत्तपुच्छा-पुच्छा-पुं० । दक्षिणस्यैव योगपरः शुजाऽऽशयो ज्ञेयः ।
गाम्नीयैर्धैर्यसन्निवो, मास्स्येविद्यातकृत्त परमः ॥ ४ ॥

द्वक्सत्तपुच्छा-पुच्छा-पुं० । दक्षिणस्यैव योगपरः शुजाऽऽशयो ज्ञेयः ।
गाम्नीयैर्धैर्यसन्निवो, मास्स्येविद्यातकृत्त परमः ॥ ४ ॥

दग-दक-न० । पानीय, न० ३ अर्थि० । स्थान० । प्रश्न० ।
आ० म० । दश० । प्रका० । नि० चू० । कल्प० । वृ० । अन्वय,
आ० चू० ४ अ० । प्रका० । अष्टाशानिमहाप्रहसननेन स्वनाम-
स्थाने प्रहे, च० २० २० वाहृ० । " हो दगा । " स्थान० २
उा० ३ उ० । कल्प० । सू० प्र० ।

दगकलसग-दककलसक-पुं० । उक्कभुते भूतार, रा० ।

दगकुंजग-दककुंजक-पुं० । दकघटे, रा० ।

दगकन-दकगने-पु० । दकस्थोदकस्य गर्भा इव गर्ता उक-
गर्भाः । काशान्ते जलवर्षणस्य हेतुषु तत्संबन्धकषु, स्थान० ४
ग्रा० ४ उ० । (चतुर्था दकगर्भाः 'उदगगम्' शब्दे द्वितीयतमो
७७१ पृष्ठे उच्यतेः)

दगकडगा-दकडर्दन-न० । उककप्रतिष्ठापने, उदकप्रक्षेपस्था-
ने च । आचा० २ अ० १ चू० १ अ० ६ उ० ।

दगकुरुदणमलय-दककुरुदणमलय-पुं० । उदकप्रतिष्ठापनमा-
त्रके, उपकरणधावनोदकप्रक्षेपस्थाने च । आचा० २ अ० १
चू० १ अ० ६ उ० ।

दगगिगम-उदकनिर्गम-पु० । जलबीणिकायाम्, नि० चू०
१० उ० ।

दगतीर-उदकतीर-न० । उदकाऽकाराद्यनो नीचने उदकं त-
स्मिन्, नि० चू० १६ उ० । उदकोपकरणे, वृ० १ उ० ।

नो कल्पे निर्गमथाए वा निर्गमथीग वा दगतीरंमि चि-
ह्नित्तप वा निर्माडत्तप वा तुषट्ठित्तप वा णिहाइत्तप वा प-
यझाइत्तप वा अनया वा पाणं वा खाइमं वा माइमं वा
आहारमाहारित्तप, उच्चारं वा पामवणं वा खेले वा
मिथणं वा परिह्वित्तप, सज्जायं वा करित्तप, धम्मं
जागरित्तप, जाणं वा जाइत्तप, काउरममं वा ठाणं
उडत्तप ॥ १११ ॥

न कल्पे निर्गमस्थानो वा निर्गमस्थानो वा दकतीरे उदकोपक-
षणे स्थानुं वा ऊर्ध्वे स्थितस्थासितुम्, निषणं वा उपावष्टस्य स्था-
नुः, चवत्तयितुं वा दीर्घे कायं प्रसारयितुम्, निद्रायितु वा सुष-
प्रतिशोधकस्थया निद्रया शायितुम्, प्रवसायितुं वा स्थितस्य
स्थपम्, अग्राने वा पानं वा खाविमं वा स्वार्दिमं वाऽऽहारमाहा-
रयितुम् उच्चारं वा प्रकाषणं वा खरं वा मिहणाय वा परिष्ठापयि-
तुम्, स्वाध्यायं वा वाचनमाऽऽदिकं कर्तुम्, धर्म ध्यानरक्षणं त्रगार-
यितुम्, धानुनास्नेकार्थेन्यात्र (अणं वा आइत्तप) ध्यानम्
उत्तमंमिनि, कायान्तरं वा चेष्टाऽभिजयमेदात्तुं द्विषयकायो-
धर्मलक्षणं स्थानं स्थानुं, कर्तुमिच्छयः । एष सूत्रार्थः ॥ १११ ॥

अथ नियुक्तिविस्तरः-

दगतीरं चिट्ठणाऽऽदी, जूवगं आयावणा य बोधव्वा ।

इहुभो लहुया इहुया, तन्ध वि आण्डिणो दासा ॥ ११२ ॥

दकतीरे स्थानाऽऽर्थाणि कुर्वन्ः प्रत्येकं इहुको मासः, दूपके
षड्विंशत्येकं वसति शुद्धं चतुर्लुकाः, आनापना प्र-
तीना, ताम्रिय दकतीरे कुथं, चतुर्लुकाः प्रायश्चित्तं बो-
कस्य, तस्मात् प्रत्येकमाहाऽऽदीयां द्वावाः ।

अत्र दकतीरस्य प्रमाणे च आदेशाः
स्वन्ति, तानि च दशयन्ति-

नयणे पुरे दिटे, तडि मिचए बीरेव पुड्डे य ।
अस्थंते आरक्षय-गामपसुभाणुस्मइत्थीओ ॥ २११ ॥

नेदक आह-उदकाऽकाराद्यनोदकं नीचने तदकतीरम् । वा-
चस्मान् नदीपुरेणाऽऽकल्पते तदकतीरम् । यज्ञा-पत्र स्थितेजले
इत्यने तदकतीरम् । अथवा-या नयास्तेटी भवति । यदि वा-च
जने स्थिते जलस्थितेन शुद्धकाऽऽर्थाणां स्थितयेते । अथ वाचनं
नूनायं बीचयः श्रुयान्ते । यदि वा यावात् प्रवेशो जलेन
सूये । एतदुदकतीरम् सुरिहाह-यानिथया दकतीरलक्षणाणि
प्रतिपादयति, तात न प्रयत्नीति, किं तु आरमयका प्राप्तेय-
का वा पश्यात् प्रयुः । स्थिः वा जलायिते आगच्छन्ते सः
पत्र स्थिते दृष्ट्वा निष्पन्ते, निषणने वा तदकतीरमुच्यते ।

एतदेव स्वदेशोपमाह-

मिचगवीपुट्टा, दगतीरं होइ न पुण तमसत्तं ।
आनगिउत्तियणया, त्रिदं ददं तमंति ते तीरं ॥ ११५ ॥

नयनपुरदृष्टमूर्तानां स्मरणामोदमानां मयात्वरमणि क्रीणि
सिञ्जन्ति चिचसूयेण जलानि दकतीरे ज्वरानि, न पुनस्वावग्मा-
प्रमेय, किं तु भ्रातृवहा प्रमेयका वा निर्धमनुष्या जलपाना-
ऽऽर्थायमेव नरीतुषुत्तं नयनो जवचरा वा यत्र स्थिते स्यात्
दृष्ट्वा प्रयान्ते, तदर्थ्यांनयारि दकतीरमुच्यते ।

तत्र च स्थानानिपीदनाऽऽदिकरणे द्वायत्र दशयन्ति-

अटिगरणमेगए, छेदना जलाम् अण्णियामे य ।
आदृणाय मिच जलचर-खड्गसुभायाण विनामो ॥ ११६ ॥

दकतीरे तिष्ठन्ः साधोर्धिकरणं चक्षुमागतलक्षणं, बहूनां
च प्राणनामन्तराणं भवति । तथा साधोः स्वर्गोत्तरीनां पाद-
पूजां छेदनाकाः सूक्ष्मावयवका उद्येय पानीय निषेधेः ।
यज्ञ-उदने नाम ते प्राणिनेः साधु दृष्ट्वा प्रातिनिवृत्ताः सन्तो
हन्तिऽऽदिच्छेदने कुर्वन्ते । (क्रमाम लि) उन्मत्तमंभुक्ताः
पुत्रता जने निषणने, न रोऽऽकार्यवराणाः । यदि वा तेषां
प्रानिनां तुषा-ऽन्तानामन्तुस्तेदञ्जने भवेत्, मण्णिसरथयः ।
(अण्णियायमे इति) अनायमहास्तु राम्भदिष्टयवने अनीये
जलमवनेतुः, साधुर्मा कडकनीचमहस्तु रामः पानीयं पिबन्,
जुष्टयात्वेऽऽदिना वा तदथाऽऽदनेन जनेते, दकतीरान्तरं वा
अनुकरया प्रायतेकतया वा कडक दृष्ट्वा निञ्जने कुर्वन्ते,
जलचरस्यचरस्थवराणाणां च विनामो जनेत् ।

तत्राधिकरणं द्वाविंशत्यासुराह-

दृष्ट्वा वा निचरय, आनोदण्णो वा वि अक्कवेणं ।
गामाऽऽरमापम्पं, जा त्रिदं आरिषा अण्णिया ॥ ११७ ॥

साधु दृष्ट्वा आगच्छन्त्याऽऽदिप्राणिनां निवर्तनं यच्छति । अवि-
हन्ते वा परमत्ते तेषां भवेत् । (अक्कवेणं ति) अस्वतीर्थेन
वा ते जलमवनेतुः । सन्ते च प्रामाऽऽरमापयुत्तानां निवर्तनाऽऽदी
पदकायोमिधः भवेत् । ' उच्चाय चतुर्लुका' इत्यादिना
या यत्राऽऽगवणा सा तत्र उच्यते । एव नियुक्तिव्याख्यासाधोः ।

अयमिषे विवृणोति-

पदिपयतिउत्तियण-स्मिभवेत्तं च विमये चरिमे ।

मिग्मद् तंनिविक्तं, अभिधानो काय आयाए ॥१२९॥
 आरय्यकास्तिवैश्वः तियेकृशिवो वा पानीयं पिबाम इत्या-
 शया तीर्थांजसुखमायाप्तं तापुं दृष्ट्वा, दकतीरास्तिनं वा दृष्ट्वा
 प्रतिपन्नं निवर्तन्ते, निवर्तमाने च तत्राऽऽरय्यकप्राप्तियुगे
 साधारणिककरणं भवति । तेषां च लुषाऽऽर्गानामन्तर्यायं, चशब्दात्
 परिनायना च कृता भवति । तत्रैकस्मिन् परिर्तापते जेदः,
 द्वयोस्तु सूत्रं, श्वपचनवस्थाप्यं, चतुषु परिर्तापतेषु पाराऽश्विकम् ।
 एतेनाम्तरायपदं व्याख्यातम् । (निमरणे च्चरमं ति) एयेक-
 ष्णु राऽऽर्गो म्रियंनं ततो मूलं, द्वयोर्मियमाणयोरनवस्थाप्यं, त्रिषु
 म्रियमाणेषु साधोः पाराऽश्विकम् । एतेनोक्त्याम्पदं विवृतम् ।
 सापुं दृष्ट्वा ते तियेश्वो जीनाः शशिगणया पलायमाना अन्वम-
 न्याऽन्वं वा अर्धघानयेयुः, चट्टायासां वा तस्मिन्समामि-
 घानं विदधुः । तत्र " लुकाय चतसु लङ्गमा " इत्यादिकं
 कायशिशुधनाभिष्यत् प्रायश्चित्तम्, तुसा वा तियेश्वनरथव्य सा-
 धोः राहलनाऽऽर्दिना आरमांवाधानां कुर्युः । अनेन इनपदं व्या-
 ख्यातम् ।

“ अणदियासे अणकषेणं (२४६) ” इति पदद्वयं जाययति-
 अनेन एवाने मां च-व मगो अपरिदुत्तरहियाऽऽर् ।
 श्रावैतं कृद मगरा, चइ एते तमे य वृहओ वि ॥१२९॥

अथ नृगामन्वाह्रियवन्ने गवाद्द्व अनेतान्दीर्घेण वाऽवनरन्तुः,
 जिदतद्द्व वाऽवपानं द्युः, ततः परितापनाऽऽपुना सैवाऽऽरोपणा ।
 अथ च स एवाऽऽभिनवो मागः प्रवर्तते, तत्र चापरिदुत्तेन
 वा काशेण गच्छन्तो दारताऽऽर्दिना जेदने कुर्युः, तत्र तांशपचं
 प्रायश्चित्तम् । एतेन जेदनपदं व्याख्यातम् । (श्रावणं ति) गर्ता,
 तत्र प्रपन्तुः, आर्धे वा केचिन्नु कृत्ं स्वर्गापिने अंत् तैन
 कृदंनं वका यिनाशमभ्युचते । एतापि जेदनपदं व्याख्या-
 तम् । उदकंनं वा जलमवतीर्णा मकराऽऽर्दिभिः कवली-
 कियन्ते । अन्वनीधेनाभिधेन वा सापुनिमलमवतीर्णास्तु स-
 मविरादते अन्वाये यावतः सुपदः कर्त्तव्यं तावन्ति चतु-
 संपुनि । (तसे य ति) अस्ति अन्वाये यदि ह्यिन्द्रियमभ्यात
 ततः पदलघुके, चतुरिन्द्रिये जेदः, पञ्चिन्द्रिये एकस्मिन् मूलं,
 द्वयोरनवस्थाप्यम्, त्रिषु पञ्चिन्द्रियेषु पाराऽश्विकम् । (उदओ वि
 ति) यथाऽकायोऽपि, सविस्तर्त्तान्दिवाऽऽर्दिना प्रसक्तपत्र
 टात्राभ्रकायवत्तवाराधनाप्यां निषयं प्रायश्चित्तम् । सर्वत्रापि
 च ह्यिन्द्रियेषु पदसु त्रिन्द्रियेषु... (१) चतुरिन्द्रियेषु चतुषु प-
 ञ्चिन्द्रियेषु त्रिषु पाराऽश्विकम् । एते तावदारय्यकतिथेः कसमुन्या
 दोषा उक्ताः ।

अथ प्रायश्चित्तार्थे कसमुन्याद् दोषात्पदयोर्वाये-
 गाभेयकुञ्जियाऽऽकु-ञ्जिया य एकं दुःऽऽदृष्ट्वा ।
 बुद्धा नह आरमा, दुर्गुञ्जियाऽऽकुञ्जिया नया ॥ २४७ ॥
 ते प्रायश्चित्तार्थे श्वो द्विविधाः-कुञ्जितानां जुगुप्सितानां, अकु-
 षितानां अजुगुप्सितानां, ते द्वयेऽपि यथा आरय्यकाः तथैव
 दोषानाभिश्ये हेवाः, जुगुप्सितानाः साधुना गर्वाऽऽर्दयोः, अकु-
 षितानां गवाऽऽर्दयोः । पुनरेकेके द्विविधाः-बुद्धा अदृष्टाश्च । तत्र
 ये जुगुप्सितानां अजुगुप्सितानां दुष्टाः ते द्वयेऽपि यथा आर-
 य्यकास्तथैव दोषानाभिश्ये हेवाः । ते अजुगुप्सितानां अदृष्टा-
 स्तेष्वपि यथासंज्ञं दोषा उपपद्यन्ते चक्ष्म्याः ।

ययुन जुगुप्सितानां अदृष्टान्नेषु दोषानाह-
 जुचिततरदोसे कु-ञ्जियपनिपीयजेभे गिरहणाऽऽर्दिया ।
 आरमपणायुर्थामु वि, ते चैव निरपणाऽऽर्दिया ॥१२९॥

येन साधुना महाशब्दिका, वा जुगुप्सितानां निरक्षी-पुदधकाले
 लुका, तस्य तां दृष्ट्वा स्मृतिः, इनरथ्य कौतुकम्, एवं मुक्ता-
 लुक्तसमुन्या दोषा भवन्ति । अथवा तासु जुगुप्सितानां नि-
 रक्षीसु पाश्वर्यसिनीषु प्रत्यनीकः कोऽपि (जेम ति) अ-
 भ्याष्यानं दद्यात्-“ मयेव भ्रमणको महाशब्दिकां प्रतिसे-
 वमानो ह्यः । ” इति । तत्र प्रद्व्याऽऽर्कवर्णप्रभृतयो दोषाः ।
 एवं प्रायश्चित्तऽऽर्कवर्णेषु तियेषु दोषा उपपन्तिताः । अथ म-
 नुष्येष्वभिधीयते- (आरम इत्यादि) मनुष्या द्विविधाः-आर-
 य्यकाः, प्रायश्चित्तकाः । तथाऽऽरय्यकेषु पुरुषेषु त एव दोषाः,
 स्त्रीष्वप्यारय्यकास्तु त एव निवर्तनान्तरायाऽऽर्दयो दोषाः ।

एते चान्ये आरय्यिकाः-
 पायं अपाशकाश्च, सवराऽऽर्दिया तद्वेव निच्छेका ।
 आरियपुरिमङ्गुलहत्, आऽऽर्जय बुद्धिद आशु वरे ॥१२९॥
 प्रायो बाहुष्येन शब्दीप्रभृतय आरय्यका अनार्थेऽन्वयोऽपा-
 वृता यस्मिन्निर्वाहना निश्चेका निलेऽज्जाह भवन्ति, ततः साधुं
 दृष्ट्वा आर्धोऽयं पुरुष इति कृत्वा कौतुहलेन तत्राऽऽर्कवर्णः, ताश्च
 दृष्ट्वा साधारण्यपरांजयसमुन्या दोषा भवेयुः । तेषु पुरुषैश्च
 तासां सुखमीपाऽऽर्तानां विलोच्य इध्यां नरेण प्रेरितः साधोः,
 पुलिन्दाः, उभयस्य वा आशु शीघ्रं वधं कुर्यात् ।

धीपुरिमञ्जयापरि, स्तोमो सागारियं ति वा पद्वये ।
 गामित्थोपुरिसिंहि वि, तथिय दोसा इमे अवे ॥१२९॥
 अथवा स पुलिन्दाः पुलिन्दा सहानाचारमात्रेत्, ततः स्त्री-
 पुरुषानाचारे दृष्टे विसर्कोमो भवेत्, सुनिते च विसे प्रतिगमा
 नाऽऽर्दयो दोषाः । यद्वा-स पुलिन्दस्तां प्रतिशंतिवृत्तकामः सा-
 गारिकमिति कृत्वा नं साधुं महयान् । एते आरय्यकेषु स्त्रीपु-
 र्येषु दोषा उक्ताः । प्रायश्चित्तार्थेऽऽर्कवर्णेषु त एव दोषाः । एते
 चाऽऽर्कवर्णिका भवन्ति-

चंक्रमणं निवेद्येवण, चिह्निचा तस्मि चैवमदियं तु ।
 अत्यन्ते संकापद, मज्जण दट्टं मर्त्तकरणं ॥ २५३ ॥
 चंक्रमणं, निवेद्येवण वा तत्र गृहस्थः कृतकामोऽपि साधुं दृष्ट्वा
 कश्चिदन्वयं गवा करोति, कश्चिपु तथैव नीधे साधुसमीपे गवा
 करोति, तथा (चिह्निच ति) कश्चिद् गृहस्थः साधुना सह गो-
 ष्ठीमिसिन्तं नैव स्थित्वा पञ्चादन्वयं गच्छति, एवमधिकं जनेव ।
 तथा दकतीरे तिष्ठति साधो शकृत्पापं बह्व्यमायालकृपामगा-
 रिणां जायते, मउजं च विधीयमानं दृष्ट्वा स्मृत्तिकरणं भुक्त-
 भोगिनास, उपलक्षणात् आदृक्तकोऽपिनां कौतुकमुपजायते ।

अथैनामेव निर्मुक्तिकाणां विवृणोति-
 अश्वत्थ व चंक्रमति, अपायणऽऽर्कवर्ण वा वि बोमिरद ।
 कोनास्ती चंक्रमणे, परकुलातो वि तत्सेह ॥ २५४ ॥
 कश्चिदकतीरे चंक्रमणं कारिषामीति भुक्तभोगिनासुपलक्षण-
 यादृक्तकोऽपिनां च कौतुकनिर्वायेनाऽऽर्कवर्णः साधुं दृष्ट्वा
 ततः स्थानादन्वयं चंक्रमत्यते वाद्यथात् कश्चिदन्वयं चंक्रम-

द्वगतीर

स्वभावे साधुं विलोक्य तत्राऽऽश्वत् चक्रकल्पने । एवमाचमनं निवेपेनं तत्कुतुकामः संघां वा व्युत्क्रुष्टकामः साधुं दृष्ट्वा अयत्नं गत्वा, अन्वयेतो वा तत्राऽऽश्वत् निवेपयति, व्युत्सृजति वा । तथा कश्चिद्द्वगतीरो गन्तुकामोऽपरकृत्रे चक्रकल्पमानं साधुं निरीक्ष्य (कोनाक्षिति) गोष्ठीं, वा साधुना सह करिष्यामीति मत्वा तदर्थं चक्रकल्पं कर्तुं परकृत्वादिपुत्राऽऽश्वत्कृति, तत्रं साधुनिमित्तमाद्यवक्रुत्वात्तद्विद्यति च परकृत्वाद्य विद्याभयेव ।

“ अश्वंते संकापयं (१६३) ” इत्यत्राऽऽह-
दग्मेहुणलंकाए, झुगुगा गुग्गा उ मूल निरुसंके ।
दगनूरुकोचवीरग-पर्यसंकेसादलंकारे ॥ २६५ ॥

साधुं दृक्तीरे तिष्ठन्तं दृष्ट्वा कश्चिद्द्वगारः शार्ककां कुयति- किमप उदकपायार्थं तिष्ठति, उत भैरुने वृक्षसंकेतं काञ्चिद्द्वगवस्तुम् प्रतीकृते । तत्रोदकपायशब्दात्पुत्रं चतुसेषु, भैरुणाऽऽश्वत्कार्यां चतुस्रुक्, विश्वरुकेति मूलम् । “ प्रथमं दृष्टं सतीकरां (२६३) ” इति पदं व्याख्यायते । कोऽपि मज्जन्तं कुर्वन्तया कथञ्चिच्चञ्जलमास्फालयति यथा इदं त्रुमुद्रके मुक्ताऽऽदि- नुयाणां शब्दे भवति । यद्वा-कोऽपि कौञ्चवीरकेण जसमा- दित्कने, कौञ्चवीरको नाम-वेद्वासदृशो जलपाननिषेधोः (पद्येभ वि) स्मृत्या पटव्याऽऽश्वितिः स्वशरीरं कोऽपि प्रथेपति । यद्वा- (केसादलंकारे वि) केशवस्त्रमात्राऽऽनरकालहकरै- राभ्याममलङ्करोति, एतद् मज्जनाऽऽदिकं दृष्ट्वा लुकाजुकसमु- त्थाः स्मृत्याद्यो द्वायाः । एवं पुत्रेषु भोजताः ।

अथ स्त्रीदोषान् दर्शयति-

मज्जणवहुण्णान्ते-मु अत्यन्ते इतिथिं नि गह्णाऽऽदी ।
एमेव कुण्डिनेतर-एत्थी सविसेस विहुण्णेषु ॥ १६६ ॥

स्वपतिप्रहस्त्रीणां वसन्ताऽऽदिपर्वणि, अन्वय वा या जलकोडा, यद्वा सामान्यतो मलदाहोपशमनार्थं स्नानं, तन्व्यजन्तुमुच्यते । तेषु जलवहनस्थानेषु स्त्रीणां संबन्धिषु तिष्ठन्तं तं दृष्ट्वा त- दोषो क्वाचित्चरोऽभ्यन्तयात्-असदीयस्त्रीणां मज्जनाऽऽदिक्स्नानेप्य- अमयाः परिज्वेन कामयमानो वा तिष्ठति, नतो दृष्टशील इति- ह्त्वा बहुणाऽऽकवर्णाऽऽदीति कुयोत् । याः पुनरपि शुद्धस्त्रियस्ताः कुसिता रजकयादया, इतरा अकुसिताः ब्राह्मणाय्याद्यः, तत्र प्ये- बधेमाऽऽमपरोजयसमुत्थाऽऽद्यो द्वायाः । सिधुंषुषु ऊर्पुषेपु भैरुजकीदया रममाणेषु सविशेषयथा द्वाया भवति । ये च चक्रकल्पनाऽऽद्यो द्वायाः पूर्वमुक्तास्तेऽप्यत्र तथैव चक्षुष्याः । यत एते द्वाया भवतो दृक्तीरे अस्मिन् सुत्रोकाऽऽदीति न कुयोत् ।

चिद्द्वगयनितीयणया, तुषट्ट निदा य पयल सज्जाए ।

ऊणाऽऽद्वारविद्यारे, काउरसग्गे य मासलहुं ॥ १६७ ॥

ऊने र्निपदने श्चम्बनेनेडे तिदायां प्र प्रचक्षार्थां य स्थापयाये ६ याने ७ आहारे ट विचारे ६ काथोरसग्गे चनि १० वशमु पदेषु दृक्तीरे विधीयमानेषु प्रत्येकं मासलहुः अममाचारीनिपय- मिति भावः । (वृ०) (निदास्त्वकपं ' निदा ' शब्दे तथा- कानिनिदास्त्वकपं च ' निदा'शब्दा ' शब्देऽस्मिन्च भागे २०७२ वृष्टे चक्षुष्यम्) (प्रचक्षास्त्वकपं ' पयसा ' शब्दे चक्षुष्यते, प्रचक्षाप्रचक्षास्त्वकपं च ' पयसापयसा ' शब्दे चक्षुष्यते)

अथ विलरतः प्रायश्चित्तं वर्णयितुकाम आह-
संपादमे असंपा-दमे ये दिष्टे तत्रेव अदिष्टे ।

एणां झुहु गुरु झुगुगा, पुग्गु आहालंद्वोरीसी अदिद्या २६६
दृक्तीरे संपातिमे असंपातिमे वा उभयार्थस्मयि बह्वचमाण- लसके दृष्टोऽदृष्टो वा तिष्ठति, कियन्तं पुनः कालनिर्वाह-यथा- लन्दपीक्याम् । तत्र यथाशक्तं त्रिधा-जघनं, मध्यमम्, उत्कण्ठं वा । तत्र तदुत्कण्ठिया दृक्कार्कः कर्तुं शक्यता कालेन दृष्टयति तज्जघन्यम्, उत्कण्ठं पूर्वकोटीममाणम् । तयोरापन्तरात्ते सर्वम- यि मध्यमम् । तत्र जघन्येन यथाशक्त्याऽऽधिकारः । एवं यथाश- न्दाऽऽदिनेदातित्रिविधं कालं दृक्तीरे तिष्ठतः पञ्चकं झुपुको (?) गुरुकाश्चवारा मासाः प्रायश्चित्तम् । एतदुपरि- द्वाभ्यर्क्यैकरिष्यते ।

अथ संपातिमासंपातिमपदे व्याख्यायति-

जलजा तु असंपाती, संपातिमे ससमा उ पविंदी ।
अद्वा भांतु विद्वंमे, ह्योति असंपातिमा मेसा ॥१७०॥
जलजा मध्यमपदुक्ताऽऽद्यः, तऽऽसंपातिमाः, नैतुं च दृक्ती- रमप्यसंपातिमम् । शेषाः पञ्चोत्पद्यस्यञ्चराः सचरा वा ये- ऽनरादागम्य संपनति ते संपातिमाः, नैतुं च नसंपातिमम् । अथवा-विद्वङ्गाः पक्षिणो यत्राऽऽगत्य संपनति नसंपातिमप, तान् पुष्पका शेषाः स्थलचरा जलचरा वा स्येऽप्यसंपातिमाः, तेषु च दृक्तीरमसंपातिमम् ।

अथ पुत्रां कं प्रायश्चित्तं व्यकीर्ण्यथाह-

असंसाद अदाक्षे-दं अदिष्टे पंच दिष्टि मामां उ ।
पोरिनि अविद्वि दिष्टे, लहुगुरु अदिगुरुगद्दुआओ ॥२७॥

असंपातिमं दृक्तीरे जघनं यथाशक्त्यमदृष्टमिति प- ञ्चान्तिव्रतानि, दृष्टस्तद्वृत्ति मासलहुः, प्रायश्चित्तमसुक्तम् । अथमदृष्टस्तद्वृत्ति मासलहुः, दृष्टस्तद्वृत्ति मासलहुः, अथिकां पीक्यामदृष्टस्तद्वृत्ति मासलहुः, दृष्टस्तद्वृत्ति चतुसेषु । एवम- संपातिमे भोजनम् ।

संपादमे वि एवं, मामादीं नचरे उाड चउगुए ।

निस्वुत्रमयपारिप, तवकालविगेमिया अटवा ॥१७१॥
संपातिमेश्वेवमेवादीकम्भा प्रायश्चित्तं चक्षुष्यम्, नचरे त्रु- लसादारुष्य चतुस्रुके तिष्ठति एतदोपन. प्रायश्चित्तमुक्तम् । अथया-पनाश्वेवनिजुषुपतांतिरकाऽऽवायाणां नयकाः प्रायश्चित्ति- तानि जवति । तथाह-पूर्वो नं मन्वंसं प्रायश्चित्तं नितीकनप- सा कालेन च लक्षकम्, वृषमस्य कालगुरु तत्रागुत्र, अमिपेक- स्य तत्रागुत्र काललघु, आचामेस्य तथा। कावेन च गुरुकम् । अत्र चानिपेकपदं गाथायामनु-कपि ' नमगपयितनकङ्कहजन गृहने ' इति व्यावयानपदः प्यन । एव त्रितीयो भाद्विः ।

अद्वा निस्वुत्रोवे, वममे लहुगाऽ उाड उडुहृए ।
अनिमे गुग्गादी, छगुमलहुउरेतां (?) आयारेए ॥१७३॥

अथ चंदनप्रायश्चित्तमुक्तं नात्रोत्तरेष्टयम् । वृषतस्य तु मासत्रुकादाश्व्य पदत्रुके तिष्ठति, तत्राभ्यपतिमे य- धालद्वपीक्यामिमाधिकरीद्वेषु दृष्टादृष्टयोर्मासलहुकादा- र्थ्य चतुस्रुके तिष्ठति, संपातिमे एतेष्वेव स्थानेषु मासशु- रकादाश्व्य पदत्रुके पर्यवस्यति । काजिपेकस्याप्याथाव- स्य अथपानिमे मासशुकादाश्व्य पदत्रुके तिष्ठति, सं- पातिमे चतुसेषुकादाश्व्य पदत्रुके तिष्ठति, आचापस्य च-

तुल्येषुकाराभ्यं पदगुरुके तिष्ठति, संपातिमे चतुर्गुकाराभ्यं
उदे तिष्ठामुपपच्छति । एष तृतीय आदेशः ।

अथ चतुर्गुकाराभ्यं-

अहवा पंचघटं सं-अहण समपाण चैव पंचघटं ।

पणगादीं आरद्धं, नेयवत् जाव चरिपदं ॥१११४॥

अथवा कुल्लकाऽऽदिनेदात्, पञ्चमीं संघनीनां, अमपानां चैव
पञ्चानां पञ्चकाऽऽदेरादरभ्यं प्रायश्चित्तं तावधेतत्वं यावत्प-
रमपदं पाराञ्चिकम् ।

एतदेव स्वविशेषमाह-

संनह संजय तह सं-पऽपप अहलंदपोरिसीअहिया ।

चिट्ठां अदिद्धं, दिद्धे पणगाद जा चरिपं ॥ १११५ ॥

संघत्याः-कुल्लिका, स्याद्विरा, भिक्षुणी, अभिषेका, प्रार्थिनी चेति
पञ्चविधाः, संघत्या अपि कुल्लकस्यैव/भिक्षुणोपाध्यायाऽऽचार्यमे-
दात् पञ्चधा । (संप्रसंगे च) सूचकत्वात् मूषस्य संपातिमसं-
पातिम वा दकनीरं यथासन्दोषोक्तप्रायश्चित्तोपाध्यायः। अत्रापि काश्चन्यं,
आभित्तिपदनाऽऽदीनि च दशपदानि, महद्वे हटे चेति पञ्चदशम,
यत्नेषु पदेषु पञ्चकाऽऽदिकं चरमप्रायश्चित्तं यावधेतत्वंम् ।

किंयति पुनः प्रायश्चित्तत्वानामि भवन्तीति दर्शयति-

पण दस पनरम बीमा, पञ्चमीसा माम चउर्रां ऊचव ।

लहु गुरुगा सध्वेने, छेदो मूलं पुगं चव ॥ १११६ ॥

पञ्चरात्रिन्द्विधानि, दशरात्रिन्द्विधानि, पञ्चदशरात्रिन्द्विधानि,
विंशतिरात्रिन्द्विधानि, पञ्चविंशतिरात्रिन्द्विधानि, मासिकं, चत्वार-
श मासाः, पयमासाश्च । एतानि स्वाधिकं इच्छुचिनि गुरुकाणि
च । तथापि-अथुर्क पञ्चरात्रिन्द्विधानि इत्यादि । एतानि पौरुष
संज्ञानि । छेदो, मूलं, त्रिकं चैव-अनवस्थाप्यपाराञ्चिकं गु-
गम् । एवं विंशतिरात्रिन्द्विधानि प्रायश्चित्तस्थानानि भवन्ति ।

अथाऽमीषामेव पदानां चारणकां कुर्वन्नाह-

पणगाद अस्पंदाप, संपाद दिद्धमेवऽदिद्धे य ।

चतुर्गुण उाद खुद्दी, सेसाणं शुद्धि ऐकेकं ॥ १११७ ॥

असंपातिमे यथासन्दमहटा कुल्लिका तिष्ठति लघुऽचकं,
हटा तिष्ठति गुरुऽचकं, पौरुषीमहटा तिष्ठति गुरुपञ्चकं, हटा
तिष्ठति लघुऽशकम्, आधिकपौरुषीमहटा तिष्ठति लघुऽश-
कम्, हटायां गुरुऽशकम् । संपातिमे यथासन्दमहटा तिष्ठति
गुरुऽचकं, हटा तिष्ठति लघुऽशकं, पौरुषीमहटा तिष्ठति लघु-
ऽशकं, हटायां गुरुऽशकं, लयविधां पौरुषीमहटायां तिष्ठत्यां गु-
रुऽशकम्, हटायां लघुपञ्चऽशकम् । पयसुऽस्थानमाश्रित्योक्त-
म् । तिथिद्वयमास्तु गुरुकं पञ्चरात्रिन्द्विधेयः प्रारभ्य गुरुपञ्च-
दशरात्रिन्द्विधेय, स्वपूर्वतनं कुर्व्या लघुदशरात्रिन्द्विधादरभ्य
सचुर्विंशतिरात्रिन्द्विधेय, एवं लक्ष्यामाणायां गुरुविंशतिरात्रि-
न्द्विधेय, उच्चारणप्रत्यय आचरन्त्या अनुमासे, स्वाध्यायं विद्विधाना-
या मासगुरुके, धर्मजागरिकया जाग्रदवस्थातुल्येषुके, कायोत्सर्गं
कुर्वन्त्यास्तुगुरुके इति । एवं कुल्लिकायाः प्रायश्चित्तमुत्सर्गः श-
वानां तु स्याद्विराऽऽदीनामैकेकं स्थानमुपरि वर्द्धने, अथस्ताव-
दैकेकं स्थानं हीयते । स्थयिराया गुरुपञ्चकादारभ्यं यत्पुत्रं
पावत् भिक्षुण्या लघुऽशकादारभ्यं पदगुरुकानाम् । अभिषे-
काया गुरुऽशकादारभ्यं छेदपथेनम् । प्रार्थिण्या लघुपञ्चदश-
कादारभ्यं सूक्ष्मात्मसत्तातत्त्वम् ।

एतदेवाऽऽह-

छल्लहृपे उाद धेरी, निक्खुणि उगुर्हृपे उदे गणियां तु ।

मूलं पवत्तिणी पुण, जह निक्खुणि सुहृप एवं ॥१११८॥

आविरा पद्वत्तुके, भिक्षुणी पदगुरुके, गणनीनां-आभियेका,सा
उदे, प्रवर्त्तिनी पुनसुलं तिष्ठतीति । यथा च भिक्षुण्यामेवं
लुल्लकेऽपि छपन्त्यः दशभ्यां लघुप्रायश्चित्तेष्वेवः पदगुरुकान्त-
मसंपातिनाऽऽदिषु प्रायश्चित्तं जवनीत्यर्थः ।

गणिसारिसो उ येरा, पवत्तिणि विजागमरिमयो भिक्खू ।

अनुकंती एवं, सपयं सपयं गणिगुरुल्लं ॥ २११९ ॥

गणिनां प्रजिषेका, तस्याः सहाः स्याद्वरो, यथा अभिषेका-
याः गुरुऽशकमादौ हृत्वा उेदात्तं जगिषे, तथा स्याद्वर-
स्यापि जगुर्नयामिति भावः । प्रवर्त्तिन्याः प्रायश्चित्तनिर्माणेन
सहसो भिक्षुर्नवानि, लघुपञ्चदशकाऽऽभ्युति सूक्ष्मं प्रायश्चित्तं
तस्याऽपि जगिषिति इत्यर्थम् । एवमर्थापकान्तापस्वस्वैक्यवद्वा-
नांपारितमपदेकपुञ्जात्मिकया गणी उपाध्यायो, गुरुराचार्यः,
तयोरेपि स्वपदं अथपदं यातःप्रायश्चित्तं नेतव्यम् । तत
उपाध्यायस्य गुरुपञ्चदशकमादौ हृत्वा स्वपदमनवस्थाप्यम्,
आचार्यस्य सचुर्विंशतिप्रायश्चित्तादारभ्य स्वपदं पाराञ्चिकं
यावत् छपन्त्यम् ।

एवं तु चिट्ठाणाऽऽदिषु, मध्येषु पदेषु जाव उत्सगो ।

पञ्चिकेचे आदेसा, इकिक्कययिम्म चचारि ॥११२०॥

एवमनुना प्रकाशं स्थाननिर्दानाऽऽदिषु संवेर्थाप पदेषु का-
योत्सर्गं यावदेकैकमिदम् पदे प्रायश्चित्तप्रायश्चित्त्वार आदे-
शा जवन्ति । तथापि-एकं तावदधिकं प्रायश्चित्तं, तृतीयं नदेव
तपःकालविशेषिणं, तृतीयं उेदात्तम्, चतुर्थं चारणकाप्राय-
श्चित्तम् । गतं दकतीरदारम् ।

अथ यूपकस्यावसरः, तमेवाजिभस्त्रगाह-

संकमो जूवे अचसो, चलोप लहृगो य हुंति लहुगा य ।

तस्मिं विमो चैव गमो, णवरी गिआणो इयं होइ ॥११२१॥

यूपकं नाम वेदाऽऽख्यं जलमध्ययत्तं तटं, तत्र देवकुल्लिका युद्धं
वा भवेत्, तत्र वसति युद्धनक्षत्रेषुकाः । तत्र यूपं संकमेण या
गम्येत, जलेन वा । संकमो द्विविधः-चलोऽचलहृवः । अच-
लेन गच्छतो मासलघुः । चलो द्विविधः-सप्रययावः, निष्प्रय-
यावश्च । निष्प्रययावेन सच्छुभचतुर्गुणकं जयति । सप्रययावेन
जयनश्चत्वारो लघुकाः । तस्मिन्नापि यूपके, स एव गमः सा वक-
ध्वना या दकनीरे भाषिता । "आहिरारथमतारा" (२६४) इ-
त्यारभ्य यावदेकैकमिदम् पदे चत्वार आदेशा इति । नवरं स्थानं
प्रतीयं इदमन्वयदधिकं चोपज्ञासं भवन्ति-

द्वितीयं य सङ्करयं, ओपासण विरादिए य आदेषयं ।

परितावण चउसलुगा, अकल्प पदिमेव मूलं हुं ॥११२२॥

स्थानस्य तद्वदकं दृष्ट्वा स्मृतिकल्पनीहृदयी स्मृतिव्यपद्यते-वि-
द्यायहृदुदकम् । ततो साऽवभाषणं करंति, यदि हीयते ततः सं-
घमविराधना, अथ न हीयते, ततो स्थानः परितारिपना विरहितं च
कारणतः सन्तुः यतिश्चैव उदकस्याऽऽपातं कुर्वीत, यदि स्व-
लिङ्गेनाऽऽपवति ततश्चतुर्गुणकम्, अथ (दुर्गति) स्वलिङ्गं, गृहलिङ्गं
च, तेनाऽकल्पवपक्यायं प्राप्तेमेव ततोः सूत्रं तेन चापव्यतना-
गाढपरितापनाऽऽदौ शोषः, तन्निष्पन्नमाचार्यस्य प्रायश्चित्तम् ।

अथवा—(अकल्प पादेषु मूलद्वयं ति) अकल्पं प्रतिसेष्य अन्व-
यतोऽहमिति कृत्वा पद्येकोऽप्याशोऽप्यथावन्तं तत आचार्यस्य
मूलं, द्वयोरनवस्थाप्यं, त्रिषु पाराञ्जिकम् ।

आठकाए लडुगा, पुतरगादीतसेसु जा चरिर्म ।

जे गेलुन्ने दोसा, थिदुवुन्ने सेहे ते वेव ॥ १७३ ॥

अपकायं प्रतिश्रविते वतुलं सुकाः, पुनरकाऽऽदित्रसेपु वरम पा-
राञ्जिकं यावसेतस्यमात्रं पुनरकाऽऽदिषु द्वौमिद्वयेषु परकषु कम्, त्रौमिद्वयेषु परकषु कम्, चतुरेमिद्वयेषु त्रैः, चञ्चैमिद्वये मत्थाऽऽदी
उदकेन सह गिरित्ते एकस्मिन् सुत्रे, द्वयोरनवस्थाप्यं, त्रिषु पारा-
ञ्जिकम्, ये च श्राव्ये ग्लानस्य स्मृतिकरणेऽऽद्यां दोषा उक्ताः, धृतिउच्चं च मन्दाऽऽभवे शक्रे त एव कथ्यन्ते । गतं धूपककारम् ।

अथ तापनाहाराह नित्युक्तिकारः—

आयावण तह चव च, नवरि इमं तस्य होइ नागणं ।

मउजणु सिंचण परिणा—म विचि तह देवया पंता ॥२७४॥

ये दृक्तीरे अधिकरणात्तरायाऽऽद्यां दोषा उक्ताः, ते यथासंभवं
दृक्तीरे इव, पूरक इव वा भ्रातापत्नी कुर्वन्तः तथैव भणितव्याः, न-
वरिदि नारायं विशेषो भवति—तथाऽऽतापयतो मउजन्तं वा
सिञ्जन्तं वा काश्चिकुर्यात्, परिणामो वा तस्य स्नानाऽऽदिविषयो
जेवह, युत्सवां तीर्थिका मण्डूकानां व्यवच्छिद्येन, प्रास्ता वा
देवना लोकनाऽपुत्रप्राना साधोऽरसर्गं कुर्यात् ।

तत्र मउजन्तिन्मनपरिणामद्वाराणि व्याख्यातयन्ति—

मउजन्ति व निचेतिव, परिणायऽऽकंपया व णं केइ ।

तरहुताहरिगयस व, परिणामो एहाणपियेसे ॥१७४॥

णमिति तमातापकं प्रत्यनोक्तया, अनुकष्यया वा केषांमञ्ज-
यन्ति वा स्नपयन्ति, सिञ्जन्ति वा शुकुटीभिरञ्जनाभिर्वा नि-
र्वापयन्ति । यद्वा—तस्याऽऽतापकस्य त्रुतिनोऽहमित्येवं तुनापा-
रितनस्य, धर्मानिज्ञानमात्रोऽहमित्येवमुक्त्यपरिगतस्य वा स्नाप-
यानयोः परिणामः संजायते ।

शुद्धिकारं, प्राप्तदेवनाह्वारं वाऽह—

आउउजणो मरुणा—ण अदायो खरोतिरिक्ख ठोजाऽऽदी ।

पवनेस्वदेवपूयण, खरियावरणं च सिञ्चाऽऽदी ॥ १७६ ॥

तस्य तापनया आहुतौ जने मरुकासं दानं ददाति, न-
तस्नेपामदाने, सौ प्रकृष्टिका, तिरस्त्री महाशक्तिप्रभुश्रुतिका,
तद्विषयं क्षोभ्याऽऽक्यामद्व्याऽऽद्यां दोषा अभ्युः । तथा प्रत्य-
क्षदेवना इयमिति कृत्वा तस्य साधोः पूजनं, देवतावाञ्छ
अपुजनम्, ततः (खरियावरणं ति) संयतयेवमाहुतय त्रयान-
करं कृत्वा द्व्यशरारको प्रतिस्नानमात्रं देवता दशयति । किञ्चि-
त्वाऽऽदिकं च तं श्रमणं सा देवता कुर्यादिति ।

अथनामेव नित्युक्तिकारार्थं स्पष्टयति—

ओषावण साहुत्सवा, आणुकरं पत्तस कुण्ड मापो ठ ।

मरुयाणं च पओसो, परणीयाणं च संसा तु ॥ १७७॥

तस्य साधोदेवतीरे आतापनां कुर्वतो प्रामजनः सर्वोऽ-
व्याहुतः, ततश्चाउकषणं तस्य करोति, पारणादिवसे अकाऽऽदि-
कं मविशेषं तस्य दृक्तीरेष्यं; अथं प्रत्यक्षदेवः, किम-
श्चाकमन्वेवं मरुकाऽऽदीनां दक्षे, तस्य दत्तं बहफलं भव-
तीति कृत्वा । ततो मरुकाणामदीव्यमाने प्रवेष्टः संजायतः, ततस्ते

द्व्यशरारकामहाशक्तिऽऽदिविषयमयः प्रपुः । अथैव सं-
न्याऽऽमिद्व्यशरारकं महाशक्तिं वा प्रतिस्नानमात्रे इष्ट
इति । तत्र ये प्रत्यनोकास्तेषां शक्या भवति । तत्र च शुद्धिका
विश्रांतिं सूत्रम् । अथवा ये प्रत्यनोकास्ते शक्ये—कस्मादेव
तीर्थस्थाने आतापयति, किं स्तैःपार्थिवी गते बुद्धिहारम् । अथ
“पवनेस्वदेव (२८)” इत्यादिकं प्राक्कां भाष्यते—यथासाधार-
तापयति तत्र प्रयानमत्रा देवता वर्धते, तस्या लोकः सर्वोऽपि
पूर्वं पुत्रापर आसीत्, तं च साधुं तथाऽऽतापयन्ते इह्वा अथं
प्रत्यक्षदेवनामिति कृत्वा लोकः संपुत्रयितुं शक्यः, ततः सा दे-
वता अपुत्रयमाना प्रहिष्टा सती प्रकृष्टिकाऽऽक्याऽऽक्यान्त्या
अथवा—सापुत्रयमानाय तत्रातिरुपं कृत्वा द्व्यशरारकं निरस्त्री
वा प्रातिस्नयमानं दशयति, जिताच्च वा कुर्वात, अपरं
च अकल्पप्रतिश्रवणोऽऽदिकामाकर्षां दशयन्, यस्मा-
दिव्यतो देवास्तस्मादृक्तीरे रूपकं वा न स्थानाऽऽद्व्यंति
पदानं कुर्यात् ।

अथ कुर्यादपि, कथमित्याह—

पठेपे गिलाणकारणे, वीए वमहीए अमइए वमई ।

राइगियकजकारणे, ततिए विनिवपद जतणए ॥२७८॥

प्रथमं दृक्तीरे, तत्र श्रानकारणत्वं तिष्ठेत्, द्वितीयं धूपकं, तत्र
निर्दोषाया वस्तेरसत्यताये वमति तिष्ठति, तृतीयं भातापना-
पदं, तत्र शान्तिको राजा, तदायत्तं यत् कुलगणसङ्घका-
र्यं, तत्कारणं तिष्ठेत् । एव विषयपदं दृक्तीरेऽऽदिषु वतनया
वक्ष्यमाणं लक्षणया द्वितीयपदं तत्रावस्थानमङ्गणं सेवेत ।

अथनामेव नित्युक्तिकारार्थं भाषयति—

विज्जटवियऽऽट्टयाए, निज्जतो गिलाणो अमति वमहीए ।

जोगाए वा अमगी, चिट्ठे दगनीर सोतारे ॥१७९॥

प्लाने वैद्यस्य समीपं नीयमाने, इत्यमेवैष तत्रैव वा अथ-
न नीयमानेऽप्यत्र वस्तेरजाये दृक्तीरेऽपि तिष्ठेत् । अथवा
विद्यते यतानः परं न भवान्नीयया, श्रानयोश्चयस्तेरसांश्च
तत्र वर्धते । अथवा—विश्रमणार्थं दृक्तीरे मुहमात्रं श्रानांस्त-
ष्ठेत्, तमपि मनुष्यान्तराश्रामनयनारं अथेवमात्रोऽऽनवारयेत् ।

तत्र च स्थितनामाभिर् यतना—

उदमनेण चिञ्जिपिली, पदियरए मोतु सेस अणत्थ ।

पदियर पदिमण्ठीरा, करिण सञ्जाणिवि पदाणिव ॥२८०॥

उदकं येनाग्नेव पायन्ते अत्रानं ततश्चांलिभिशो कण्डूको वा
दीयन्ते, ये च श्रानस्य प्रातश्चरकापनात् सुकृत्वा देवाः स्वयं-
ऽऽवन्धत्र तिष्ठन्ति, प्रातश्चरका अपि प्रातमलीनास्त्रा ति-
ष्ठन्ति यथा संपातिमनराणां स्त्रासो न संयतं, एवं सवाप-
यि स्थानानपदनऽऽदीनि पदानि कुर्यात् । गता दृक्तीरेवत-
ना । पू० १ उ० ।

दगनूह—दकतुपद—पुं० । पङ्क्तिभेदे, मरुण० १ आशु० द्वार ।

दगनूर—उदकनूर्ये—ब० । उदके मुखाऽऽदित्याणां शब्दे,
हू० १ उ० ।

दशधातग—दकस्थालुक—पुं० । कंसाऽऽदिमये उदकवृत्तमा-

जने, रा० ।

द्वर्गपंचवच

द्वर्गपंचवच-द्वर्गपंचवच-पुं० । अष्टाशौचमहाप्रहाणां चतु-
 श्छिद्यशक्तमे स्थनामव्याते प्रहे, स्था० । 'दो द्वर्गपंचवचाः ।' स्था०
 ३ ठा० ३ उ० । कल्प० ।
 द्वर्गपासाय-द्वर्गपासाय-पुं० । स्फटिकपासादे, अं० १ वक्त्र० ।
 द्वर्गपिप्पली-उदकपिप्पली-स्त्री० । इरितचनस्पतिनिदे, प्रहा०
 १ पद ।
 द्वर्गपानिया-द्वर्गपानिया-स्त्री० । अवश्याये, कल्प० ६ कृण ।
 द्वर्गवाह-द्वर्गवाह-पुं० । उदकमार्गे, नि० वृ० ८ उ० ।
 द्वर्गजवण-उदकभवन-न० । जलघृहे, आचा० २ ध्रु० १ वृ०
 १ अ० ६ उ० ।
 द्वर्गजास-द्वर्गजास-पुं० । शिषकस्य वेदधरनागराजस्य आ-
 चासपर्वते, स० ७७ सम० ।
 द्वर्गमंचग-द्वर्गमंचग-पुं० । स्फटिकमञ्जके, जं० १ वक्त्र० जी० ।
 द्वर्गमंदग-द्वर्गमंदग-पुं० । स्फाटिके मानके, रा० ।
 द्वर्गमंदव-उदकमंदव-पुं० । न० । उदककरणयुक्ते मरुके, प्र-
 ह० ५ संघ० द्वार ।
 द्वर्गमंदवग-द्वर्गमंदवग-पुं० । न० । स्फटिकमंदवके, जं० १
 वक्त्र० जी० । उदककरणयुक्ते मरुके, प्रह० ५ संघ० द्वार ।
 द्वर्गमर्ग-उदकमर्ग-पुं० । उदकवादे, नि० वृ० ८ उ० ।
 द्वर्गमट्टिआ-उदकमृत्तिका-स्त्री० । उदकप्रधानायां मृत्तिका-
 याम्, आचा० २ ध्रु० १ वृ० १ उ० । आचिरात्काया-
 ऽऽकीलनमृत्तिकायाम्, आचा० १ ध्रु० ८ उ० ६ उ० ।
 दशा० । अनुत्पलत्रयीं स्वांशुजले, ध० । दकमंकायां, मृत्ति-
 का शुष्कायाः, तथाहोत्रे, ध० २ आशि० । आ० वृ० ४ । आ-
 च० । सचिते मिश्रे च कर्ममे, वृ० ४ उ० । दकसंयुक्ता मृत्ति-
 का, विककट्टयप्रयोगपूर्विका ताडित्वनकलाऽऽयुपचारादक-
 मृत्तिका । तस्यां चासत्ततिकलाऽऽगतैतायां पञ्चदश्यां कला-
 याम्, जं० २ वक्त्र० जी० । स० ।
 द्वर्गमट्टिआयाण-उदकमृत्तिकाऽऽदान-न० । आश्रयते अनेने-
 स्थानानो मामोः । उदकमृत्तिकाऽऽदानमार्गे, दश० ४ अ० १ उ० ।
 द्वर्गमट्टिया-उदकमृत्तिका-स्त्री० । 'द्वर्गमट्टिआ' शब्दाद्यै, आ-
 चा० २ ध्रु० १ वृ० १ अ० १ उ० ।
 द्वर्गमासग-द्वर्गमालक-न० । स्फटिकमालके, जं० १ वक्त्र० ।
 जी० ।
 द्वर्गकसव-उदककस-पुं० । जलमात्रुपाऽऽकृतौ जलचरवि-
 शेषे, सुत्र० १ ध्रु० ७ अ० ।
 द्वर्गरय-उदकरजस्-न० । विन्दुमानके, कल्प० ९ कृण । पानी-
 यकनिकायाम्, जी० ३ प्रति० ४ उ० । वृ० । जी० । जी० ।
 रा० । आ० । कल्प० । प्रहा० । उदकरणी , प्रह० ३
 अ० ४ द्वार ।
 द्वर्गसेव-द्वर्गसेव-पुं० । नामिमयाजलावतरणे, स्था० ५ ठा०
 २ उ० । आच० ।
 द्वर्गवच-द्वर्गवच-पुं० । अष्टाशौचमहाप्रहाणां चतुश्छिद्यशक्तमे
 प्रहे, वृ० प्र० ३० पाठु० । पञ्चशिद्यशक्तमे च प्रहे, धं० प्र०
 २० पाठु० ।

द्वर्गवारग-उदकवारग-पुं० । लघुपानीयघटे, वृ० १ उ० । रा० ।
 गडुके, नि० वृ० १२ उ० । जी० ।
 द्वर्गवीणिया-द्वर्गवीणिका-द्वर्गवीणिका द्वर्गवीणिका ।
 उदकवादे, नि० वृ० १ उ० ।
 द्वर्गमंधट्ट-द्वर्गसंयुक्त-न० । अर्द्धजङ्घामप्रमाणं याचतुक्तुपतार्थं
 जङ्घं तादृशे क्षेत्रे, नि० वृ० १० उ० । कल्प० ।
 द्वर्गमंसट्टुका-उदकसंसृष्टाहुता-स्त्री० । उदकसंसंवाऽऽनीना-
 यां हस्तमात्रगतोदकसंसृष्टायां परिष्ठापनायाम्, आच० ४ अ० ।
 द्वर्गमत्तपाइ(म्)-द्वर्गमत्तपाइ-पुं० । जलमार्गादिसके,
 सुत्र० वी० १ ध्रु० ७ अ० ।
 द्वर्गमीम-उदकसंमिन्-पुं० । मनाशिलाकस्य वेदधरनागराज-
 स्याऽऽचासपर्वते, स० ८७ सम० । जी० ।
 द्वर्गसोकरिग-द्वर्गसौकरिक-पुं० । परिभाजके, वृ० १ उ० ।
 द्वर्गजास-द्वर्गजास-पुं० । 'द्वर्गजास' शब्दाद्यै, स० ७७
 सम० ।
 द्वर्गाह्वरण-उदकाऽऽह्वरण-न० । उदकमाह्वितये येन तदुद-
 काऽऽह्वरणम् । कुट्टकनिकाऽऽह्वरी, सुत्र० १ ध्रु० ४ अ० ३ उ० ।
 द्वा-द्ववा-अव्य० । दानं कृतेत्यर्थे, स्था० ३ उ० २ उ० । उ० ।
 दृक्-दृक्-त्रि० । अस् । " द्वाऽऽह्वारी " आः । इति सं-
 युक्तस्य क्तः । प्रा० २ पाठ् । निगुणे, वाच० । तीक्ष्ण, दे० ना० ५
 वर्ग ३३ गाथा । (निगुणितमस्य सर्वं 'दृक्' शब्देऽस्मिन्-
 जेव भागे ३१४० पृष्ठे)
 दृज्ज-दृग्-त्रि० । दृ-क्तः । अस्मीकृते कणुणे, न० । प्रह०
 १ आध० द्वार ।
 दृट्ट-दृट्ट-न० । दृश-क्तः । " दृशस्तेन ट्ट " ॥ भा० २१३ ॥ दृष्टो-
 ऽऽभ्यस्य तकारेण सह द्विककट्टकारो भवति । इति उकाराऽऽह्व-
 शः । 'दृट्टं' प्रा० ४ पाठ् । 'दृट्टवत्' । " दृट्टण । " प्रा० ४
 पाठ् । स्वपचकथये वीक्षिते, वीक्षिके च । वाच० ।
 दृट्टिय-दृष्टान्तिक-त्रि० । दृष्टान्तपरिच्छेपे, आच० ४ अ० ।
 दृट्टव-दृष्टव्य-त्रि० । अवगन्तव्ये, पञ्चा० ४ विव० ।
 दृष्ट्या-दृष्ट्या-अव्य० । " कस्वत्प्रमृणतुभायाः " ॥ भा० १४६ ॥
 इति कस्वाप्रत्ययस्य नृणाऽऽदेशः । प्रा० २ पाठ् । अकृष्ण उपलक्ष्ये-
 स्यथे, पञ्चा० १ विव० । प्रह० । नि० वृ० ।
 दृष्टव-दृष्टव-अव्य० । अत्रस्वकन्द्-धा० । अत्रस्वकन्द्-आधारे घम् । " शीघ्राऽऽ-
 ह्वीनां बहिष्ठाऽऽह्वः " ॥ भा० ४२२ ॥ इति अत्रप्रेषे अत्रस्वकन्द्स्य
 दृष्टवडाऽऽदेशः । धात्व्याम्, (र्नाका) इति प्रसिद्धायाम्, " त-
 म्भिरद्वयपदकर्मक, पदम् अयुर्दृशति । " प्रा० ४ पाठ् । " नि-
 द्दय गमिही रचत्तं, दृष्टवन् हीर विहाणु । " प्रा० ४ उ० ४ पाठ् ।
 धात्व्याम्, दे० ना० ५ वर्ग ३५ गाथा ।
 दृष्ट-दृष्ट-त्रि० । अस्मीकृते, आच० ४ अ० । प्रह० । " अग्निद-
 ह्वात्वं " जी० । " दृष्टुद्वाहं करेडा । " नि० वृ० १ उ० । " एवं
 हीहदृष्टस्य किरियामिसं आहं प्यपति । " नि० वृ० १ उ० ।
 वृ० । संवा० । प्रह० ।
 दृष्ट-त्रि० । दृष्टानाऽऽह्वे, प्रा० १ पाठ् ।

दाढ्यं-न० । दडव्यं, घो० १२ विव० । आ० जा० ।
दडुचञ्चि-दृग्प्रच्छवि-त्रि० । शांताऽऽदिभिरुपहतव्यचि, प्रश्न०
३ आश० द्वार ।

दडुतिङ्ग-दृग्प्रवैज्ञ-न० । पञ्चाम्बोलीवैज्ञैश्च, ध० २ अधि० ।

दद-दृढ-न० । दृक् कः । ति० इन्मावः । दौर्दे, रूपककाव्यभेदे,
निनाम्ने, वाच० । अतिशये, पञ्चा० १ विव० । अत्यर्थे,
पञ्चा० ७ विव० । पं० व० । तद्वति, बलवति, औ० । इ० । नि-
धकम्पे, न० । विद्योत्सिकारहिते, आचा० १ श्रु० १ अ० १ उ० ।
स्थिरे, उच० १८ अ० निश्चले, सूत्र० १ श्रु० ५ अ० १ उ० । समर्थे,
सूत्र० १ श्रु० ३ अ० १ उ० । अतिनिविदे, श० । स्थूज, प्रगाढे,
शक्ते, कान्ठे च । त्रि० । वाच० । प्रश्न० । स्थान० । " एवं ता-
सि ददं साहित्यं जायते । " आ० म० १ अ० २ खण्ड ।

ददकेठ-ददकेतु-पुं० । वेरचते अनिष्यमाये चतुर्दशे जिते, प्रव०
७ द्वार । ती० ।

ददजचकप-दृढयज्ञकृत-न० । परमाऽऽदरवाहिते, पञ्चा० ५ विव० ।

ददणुमि-दृढनमि-पुं० । द्वारवात्यां समुच्चयिजस्य शिवाना-
म्ब्यां भाषायास्तुपत्रे पुत्रे, अन्त० । स चारिष्टनेमरितिक प्रमथ्य
योदशासन्धयोऽयः शत्रुद्वये निश्च इति अन्तकृद्दशानां चतुर्थव-
र्गस्य दशमेऽध्याये स्तुचिन्तम् । अन्त० ३ वर्गं ६ प्र० ।

दृधधु-दृढधनु-पुं० । जम्बूद्वीपे द्वीपे भारते वर्षे आगमिष्य-
न्धामुसर्पिणां प्रविष्यत्युष्टमे कुलकरे, स्था० १० जा० । जम्बू-
द्वीपे आगमिष्यन्धामुसर्पिण्यारिचते वर्षे प्रविष्यति सप्तमे
कुलकरे, स० । ती० ।

दृधधर्म-दृढधर्म-पुं० । ध्रुतचारित्र्यरूपे धर्मे दृढो द्रव्यक्षेत्राऽऽ-
पादुद्वेधये निश्चलः स दृढधर्मः । राजद्वन्ताऽऽदिरवाद्
दृढशब्दस्य पूर्वनिपातः । वृ० १ उ० । स्था० । इय० । आ० म० ।
उकञ्च- " दसविह्वयेवास्ये, आशुनरे श्लिग्मुञ्जमं कुण्ड । अन्त-
तमणेषवाधि, विदिविरियकिसां पदमजंगो ॥ १ ॥ " अङ्गीकृताप-
रित्यागे, स्था० ५ उ० ३ उ० । दृढः श्लिः निश्चलः धर्मो यस्य स
तथा । ओष० । आपाटपि धर्मादविचले, इ० १ श्रु० ६ अ० ।
कर्म० । स्था० । दृढे चारित्रे श्लिरे, वृ० ३ ट० । दृढः समर्थो
धर्मः स्वजावः संभ्रामाभङ्गकृया यस्य स तथा । समर्थस्त्वामने,
सूत्र० १ श्रु० ३ अ० १ उ० । स्वामकरवते द्ये च, " ईलाण-
वेवस्यसमीवातो दृढधर्मो नाम देवो आगतो भणद् । " आ०
म० १ अ० १ खण्ड ।

दृधधर्म्या-दृधधर्मता-स्त्री० । दृढधर्म्ये, स० ३२ सम० । आ-
च० । आ० चू० । आ० क० । स० । (आपासु दृधधर्मता लोदा-
रणा । आर्वादे शब्दे द्वितीयभागे २४४ पृष्ठे व्याख्याता)

दृधदण्ड-दृढमतिङ्ग-पुं० । स्थानस्य देवस्य देवकोणाकव्युतस्य
महाविदेधे वर्षे कस्यांश्चाङ्गस्य पुत्रधनेतोऽपस्यमाने जिवे, त-
दुपसौ सस्यां तमनापिचरुदृढा प्रतिज्ञा भविष्यतीति त-
द्वचधर्मानमकरात् । श० । अन्त० । (" सूरियात् " शब्देऽग्नि-
मन्त्रागे तद्वचरिते चक्षुने)

दृधपरकम-दृढपरकम-पुं० । संवमे, श्लिरवोयंजाजि, उच०
१६ अ० ।

दृधपाणिपायपामपिद्धनोरुपरिणय-दृधपाणिपादावर्षेपृष्ठान्ना-
रोरुपरिणय-त्रि० । दृढे पाणिपादं यस्य, तथा वाग्भौ पृष्ठान्तरे च
ऊक च परिणते परिनिष्ठानां गते यस्य स तथा । उचमसंहन्-
ने, म० १४ श० १ उ० । जी० ।

दृधपहारी-दृढपहारी-त्रि० । गाढपहारे, स्था० १ सु० १ अ० ६ अ० ।
ती० । सिद्धभेदे, पुं० । आ० म० १ अ० २ खण्ड । आ० क० ।
(कथा ' तवासिद्ध ' शब्देऽत्रैव भागे २१०७ पृष्ठे दृष्टव्या)

दृधजूमि-दृधजूमि-त्रि० । श्लिरे, इ० १० इ० । बहुसंज्ञकदेशे,
यत्र धीनगवाद् घोरे कोष्ठे जैत्र्ये एकरात्रकया प्रतिमया
स्थितः । आ० म० १ अ० २ खण्ड । आ० चू० । दृढा जूमिस्य ।
योगविशेषेण संस्मृताः करणे, विषयसुखरागाऽऽदना चाश-
पितुमशक्यान्वते च । वाच० ।

दृधद-दृढमि-त्रि० । दृढा निश्चला प्रतियेस्य स तथा । नि-
श्चलमनो, सूत्र० १ श्रु० ४ अ० १ उ० ।

दृधमिच-दृधमित्र-पुं० । दन्तपूरनगरवास्तवस्य धनमित्रना-
म्नो र्वाणजः स्वनामकथने मित्रे, आवा० ५ अ० । (कथाऽप्यत्र)

दृधमिचिच-दृधमित्रान्व-न० । निश्चरसां दृधे, वृ० १ उ० ।

दृधद-दृधद-पुं० । जम्बूद्वीपे भारते वर्षे अतीनायामवसर्पि-
ण्यां ज्ञानेऽष्टमे कुलकरे, स० । स्थान० । अस्यांमिवावसर्पिण्यां
ज्ञानस्य दशमोऽध्यायः शतलस्य पितरि, स० । स्थान० । आ-
च० । ति० । प्रव० । नवनवनिपते अयमन-उत्ते, कटप० ७ उच्यते ।
दृधदृ-दृधदृ-स्त्री० । स्थलरद्राणां कालाऽऽदनां तसामा-
निकाप्रमद्विषाणां च बाह्यायां परिधे, अरणाऽऽदनां नवनवनी-
न्द्राणां शोकपालाप्रमाह्वीरितकवाद्यापर्यादं च । स्थान० ३ जा० १
उ० । जीव० ।

दृधदृ-दृधदृ-त्रि० । अतिशयैरच्छाश्रिते, दृधैराः श्लिः,
इदापरत्र दारुणवैरकारणत्वाद् । तं० ।

दृधव्य-दृधव्य-त्रि० । दृढानि निश्चलानि ज्ञानानि नियमा स-
त्तरगुणा इत्यर्थो यस्यऽन्ते दृधव्यः । निश्चलनियमे, ग० २ अ-
धि० । ध० । जाफतोऽर्थं प्रारथकार्योऽर्थागतं च । वाच० ।

दृधायु-दृढाऽऽयु-पुं० । पञ्चमताथंकरस्य पूर्वजन्तये, ' सर्वा-
नुयूनिनामाने, दृढाऽऽयुषो जिवपञ्चमे बन्धे । " प्रव० ४६ द्वार ।
स० । ती० । जी० ।

दृधुअव-दनुनवच-पुं० । " लुभाजन्तदनुजगजकुले जः स-
स्वरस्य न वा " ॥ १ । १६७ ॥ इत्यनेन लस्वरजकारस्य वा
सुक् । दानवमारणे, प्रा० १ पाद ।

दृधुपव-दनुनवच-पुं० । ' दृधुअव ' शब्दात्, प्रा० १ पाद ।

दृधियावुधि-दृधिकावुधि-स्त्री० । द्वारिचरामे स्त्रीकसामेदे,
कल्प० ७ कृत्य ।

दृत्त-दृत्त-त्रि० । दा-कः । विस्तृष्टे, ग्यने, रचिते, वाच० । अ-
नुज्ञाने, प्रश्न० ३ ख० द्वार । विनिर्णे, स्था० ५ टा० १ अ० १ खण्ड,
अ० १ यज्ञोपासने वर्षेऽयामयोऽवर्षिण्यां ज्ञाने सप्तमे द्वास्तुदेव,
स० ३४ सम० । आच० । मनास्यवग्यपरिपारि, आ० म० १ अ० २
खण्ड । आ० चू० । जम्बूद्वीपे भारते वर्षे आगमिष्यन्धामुस-
र्पिण्यां भविष्यात् पञ्चमे कुलकरे, स० । ति० । स्था० । ती० ।

जडाऽङ्गने कालिकाऽऽचार्यजामिने, आ० क० । द्यो० ।
 आ० सू० । आ० म० । (यो हि तुर्मिणीपुराधिपे मारविवा
 राजा दृष्ट्या अनेकान् यद्गान्तिषु कालिकाऽऽचार्यवचनानु-
 सारेण श्रुत्या मारको जात इति " सम्भाषाय " शब्देऽग्नि
 मभागे कथा वक्ष्यते) भारते चर्षेऽमीनायामुत्सर्पियामर्ताने
 सप्तमे जने, प्रथ० ७ द्वार । सङ्गन्धयद्विपारणां जङ्गलवनय-
 रिच्छयेन निवन्धनार्थं अग्निप्रज्ञानां शिष्ये, आ० क० । आ०
 सू० । उत्सर्पिययादौ प्रावधपानि जितधर्मोकारके महाराजे,
 नि० । विराकधुने नन्देऽप्ययने उदाहृताया देवदत्तायाः
 पितरि, स्वा० १० । गान्धर्वनागदत्तस्य पितरि सङ्गमोपुरवा-
 कनन्दे अग्नि, आ० क० । पार्श्वेऽग्निवन्दनकृत इम्भाराजस्य
 पूर्वभवे वसन्तपुरवाकनन्दे पुरोहितपुत्रजीवे, ती० १४ क-
 लः । समुद्रनटवर्षिबिम्बपुरीवाकनन्दे स्वनामकथाने स्था-
 त्रिके, य० २० । स्वनामकथाने अग्नान्तरीरान् महाचन्द्र-
 स्य कुमारस्य पितरि, विद्या० १ श्रु० २ श्रु० ३ श्रु० । यन्तना-
 ऽऽगतने स्वनामकथाने शूद्रपत्नी, स्व न्धारातिके प्रथम अ-
 नशयेन श्रुत्या सुयमोर्था सजातां ततः सिंहास्तने गङ्गादत्तया दे-
 वपत्या द्विसागरोपमास्यनि ४ उपपन्न इति सप्तमे पुत्रिकाऽप्यय-
 ने सुचिन्तय । नि० १ श्रु० ३ वेवर्ग ६ श्रु० । स्वनामकथाने कटि-
 कराजपुत्रे, " पद्मरत्न उ तिसरे विक्रमवर्षिसे सपुत्रे उकारं
 करेता जितमन्त्रगमिर्दिसं च बहुर्दं काउं अज्ञियतित्थरना-
 मो समं गनुं शिष्युणो नाम जित्यवरो होनि " ती० २० कल्या-
 ननामकथाने वैश्यायामश्रद्धयाने पुत्रे, पुं० । सूत्र० १ श्रु०
 ४ श्रु० १ उ० । दाने, न० । उल० १ अ० ।
 द्वात्रि-न० । सङ्गर्भे, आवा० १ श्रु० १ श्रु० ४ उ० ।

दृष्टि-दृष्टि-श्री० । आचिच्छुद्रदाने, पञ्जा० १८ वि० । " दृ-
 ष्ठीश्रीं जितप वारे, खिबर्हं हौति तत्पिया । अगोच्छिन्नानि वा
 पायो, दृष्टी हौइ ह्वंतेरे वः॥ " इति का० १०७ श्रु० १ उ० पञ्जा०
 कल्प० । करस्थान्दयादिपुत्रो अष्टवच्छिन्नधारया पतनि भिक्कां
 या, सा दृष्टारभिधीयते । भिक्कावच्छेदे च द्वितीया दृष्टिः,
 यत् सिद्धमार्थेऽपि पतिते भिक्षेव दृष्टारति । प्रथ० ४ द्वार ।

दृष्टिसंख्यामूत्रम्-

संख्या दृष्टियस्त सं भिक्कुस्त पदिग्गृहारिस्त गा-
 हावदकुस्त पिन्दवायपदिपाए अणुप्यविद्वस्त जावतिपं जा-
 वतिपं अंतो पदिग्गृहस्त उविदत्ता दक्षएजा, तावइ-
 याश्री साश्री दृष्टीश्री वचर्वं सिया । तस्य से केइ उज्ज-
 एण वा दूस्पण वा बालएण वा अंतो पदिग्गर्हसि उविदत्ता
 दक्षएजा, सख्या वि णं सा एगा दृष्टीति दक्षर्वं सिया ।
 तस्य भे बहवे श्रुंजपाया मन्वे ते सयं सयं पिंढं साइणिय
 अंतो पदिग्गर्हसि उविदत्ता दक्षएजा, सख्या वि णं सा
 एगा दृष्टीति वचर्वं सिया ॥ ३६ ॥

संख्या परिमार्थं दृष्टिकायाःपुत्रे पुंस्यमार्थाद्, यावद् वावद्
 कश्चिद्दसः पतद्द्रष्ट (उविदत्ता) अवनश्य द्वाद्, नत्र तावत्यो
 दस्य इति वक्तव्यं स्यात् । किमुक्तं भवति ?-एकस्यामपि भि-
 क्कायामुपादिनायां यावतो यावतो वारान् विचित्रय विचित्रय
 दृष्टति तावत्स्यस्य दस्य इति । तत्र 'से' तस्य साधोः कश्चिन्ना-
 यकेन वयद्वनप्रयेन, दूयेयेन वा अर्थेण, शालकेन वा गोमूत्रद्विधा-
 ६१३

दिवासरुनेन गालनाऽऽदिना भूतः पतद्द्रष्टे अवनश्य द्वाद्,
 साऽपि, गमिति बाक्यासङ्कारे, एका दृष्टिरिति वक्तव्यं स्यात् ।
 तत्र 'स' तस्य साधोर्देहे च लुक्प्राना भिक्कायै साधुनागानं दृष्ट्वा
 सयं ते स्वयं स्वोचं विण्डं संहृद्य एकं पिपदं हृत्वा अन्नः
 पतद्द्रष्टे (उविदत्ता) अवनश्य द्वाद्, सर्वाऽपि, गमिति पूर्ववद्,
 एका दृष्टिरिति वक्तव्यम् । पतस्त्वं पतद्द्रष्टधारिया वक्तव्यम् ।

सम्प्रति पाणिपतद्द्रष्टविषयमाह-
 संख्या दृष्टियस्त षो भिक्कुस्त पाणिपदिग्गृहस्त गाहा-
 वदकुस्तं पिन्दवायपदिपाए अणुप्यविद्वस्त जावतिपं जाव-
 तिपं अंतो पाणिंसि उविदत्ता दक्षएजा, तावइयाश्री ताश्री
 दृष्टीं वचर्वं सिया । तस्य से केइ उज्जएण वा दूस्प-
 ण वा बालएण वा अंतो पाणिंसि उविदत्ता दक्षएजा,
 मन्वा वि णं सा एगा दृष्टीति वचर्वं सिया । तस्य से बहवे
 श्रुंजपाया मन्वे ते सयं सयं पिंढं साइणिय अंतो पा-
 णिंसि उविदत्ता दक्षएजा, सख्या वि णं सा एगा दृष्टीति
 वचर्वं सिया ॥ ४० ॥

(पाणिंस्थाद्) पाणिपतद्द्रष्टविषय विषये एवमेव सूत्रं
 वक्तव्यमिति सूत्रसङ्केपायः ।

सम्प्रति भाष्यविस्तरः-
 दृष्ट्येण व प्रमेण व, जिकत्सा हौइ समुज्जया ।
 दृष्टिश्चो जतिप यां, खिवनी हौति तत्पिया ॥ १०ए ॥
 इत्यनेन वा, मात्रेण वा, या समुज्जया इत्यादिना भिक्का, सा भि-
 क्केऽणुपयते । इत्ययः पुनस्तमेव भिक्कां यावतो वारान् वि-
 चित्रय द्विपिन्ता तावत्यो भवति ।

अन्तोच्छिन्ननिवायाश्री, दृष्टी हौइ उ वेनरा ।
 एगायेगामु वचचारी, विभागा जिकत्वदृष्टिः ॥ १० ॥
 अष्टवच्छिन्ननिवायाश्री दृष्टिमेवति, इतरा वा जिक्वा च भवति,
 भिक्कादृष्टिपु च एकानेकासु विषये चत्वारो विभागा विकल्पाः

तानेवाऽऽह-
 एग जिकत्सा इग दृष्टी, एगा जिकत्सा यऽणेगदृष्टीश्री ।
 णेगा वि य एगाश्री, णेगाश्री चैव येगाश्री ॥ ११ ॥
 एका भिक्का एका दृष्टिरिति प्रथमो विकल्पः । एका भिक्का
 अनेका दस्य इति द्वितीयः । अनेका भिक्का एका दृष्टि-
 रिति तृतीयः । अनेका भिक्का अनेका दस्य इति चतुर्थः । तत्र
 प्रथमसङ्घ एव द्वायकेन अष्टवच्छिन्ना भिक्का दृष्टा, सा एका
 भिक्का एका च दृष्टिः । द्वितीयसङ्घे अष्टवच्छिन्ना दृष्टा ।
 तृतीयसङ्घे सुभिमिद्व- " तस्य से बहवे श्रुंजपाया " इत्यादि
 " जाव सा एगा दृष्टी वचर्वं सिया । (४० सू०) " अस्त्येव जा-
 वना-कश्चिद्विषयकाः कसंकरा वा एकत्रवकाशां पृथक् पृथक्
 उपभृक्त्य शूद्रजते, तेभ्योः साधुना नत्र च भिक्कायैमात्राय
 धर्मलाभः समुद्दिष्टस्तः स परिवेषक आसीत्वाद् द्वासीति
 व्यथास्तः, ततस्तेऽपि श्रेयकेः स भयतने-अयेकं प्रायंकस्यो-
 यमप्यादिति साधये भिक्कां देहि, ततस्तेन परिवेषकेण सर्वेषां
 सत्कान् शूद्राया एकत्र सेमोदयायवच्छिन्नं दस्य, एवमेवका
 भिक्का एका दृष्टारणुपयते । अणुधर्मसङ्घेयमेव, नवरं व्य-
 वच्छिन्नं दानमिति ।

दत्ति

अत्र दक्षिणैकानेकदायकभिक्षां भद्राः
 तानुपदिशुःशिवः प्रथमम् एकानेकदायकभिक्षा
 विषयां चतुर्भङ्गासाह-
 एवमेव एगःशेगो, दायमजिकवामु ह्येति चउजंगा ।
 एगो एगं देवी, एगोऽशेगा उ एग एगं च ॥ ११३ ॥
 एगमा य अणामो, पाणीसु पदिमहधेरु ।

एवमेव अनेनैव प्रकारेण एकमेव अनेकार्थेप्रश्न दायके,
 एकानेकनिष्ठासु च चतुर्भङ्गा भवति । माथायां पुरुष प्राकृत-
 र्वान् । तामेव चतुर्भङ्गासाह-एकं दायक एकां भिक्षां दद्यात् ।
 एकाःशेगाः ३, अनेके एकाम्, ३, अनेके अनेकाः५ । एते चत्वारो
 प्रश्नाः पाणिपु पाणिनांजिषु, पतद्रुप्रधरेषु च द्रष्टव्याः ।

अत्र यथा दक्षिणैव सङ्कासना दशोपनि-
 एगो एगं एकसि, एगो एगं चऽणोसो वारे ।
 एगंऽणोमा एकसि, एगोऽणोमा तु बहुसो तु ॥ ११३ ॥
 एको दायक एकां भिक्षामेकवारं ददाति ॥१॥ एकां दायक एकां
 भिक्षां बहुसो वारान् विचित्रय विचित्रय दद्यात् ॥२॥ एकां दायको-
 ऽनेका भिक्षा एकवारमप्यवच्छेदेन दद्यात् ॥३॥ एकां दायको-
 ऽनेका भिक्षा बहुसो वारान् विचित्रय विचित्रय दद्यात् ॥४॥ एव-
 मेकमपिद्वय एकानेकनिष्ठासु दक्षिणैवया चतुर्भङ्गभिहता ।

साप्रथमनेकान् दायकानधिकृत्य एकानेकनिष्ठासु
 दक्षिणैवयां चतुर्भङ्गासाह-

एगो एगं एकसि, एगो एगं चऽणोसो वारे ।
 एगो एगो एकसि, एगो एगो य बहुवारे ॥ ११४ ॥

अनेके दायका एकां भिक्षामेकवारमप्यवच्छेदेन ददात् ॥ ४ ॥
 अनेके दायका एकां भिक्षामनेकवारान् विचित्रय विचित्रय
 ददात् ॥ ६ ॥ अनेके दायका अनेका भिक्षा एकत्र संयोज्य
 एकवारं ददात् ॥ ७ ॥ अनेके दायका अनेका भिक्षा विचित्रय
 विचित्रय बहुत्र वारान् ददात् ॥ ८ ॥
 पाणिपदिमगद्विपदस चि, एतेव क्रमो भवे निरवगमा ।
 गणवासं निरवेकसो, सो पुषु सपदिमगदो जइते ॥ ११५ ॥
 पाणिपतद्रुप्रदकस्यापि एव एवानन्तरोदितः क्रमो भवति
 निरवगमो ज्ञातव्यः, स च पाणिपतद्रुप्रदोऽपि गणवासं निर-
 वेकः सपतद्रुप्रदो भाजितो विकिरितः कदाचित्स्यात् कदाचि-
 चात्, ततस्तस्य पाणिपतद्रुप्रदोऽपि ज्ञात् । न्य० ६ ३ ॥

सूत्रं-

जे भिक्षु गिलाणसमऽपए परं तिएदं विषयदत्तीणं
 पदिमादेहं, पदिमादुदं वा साइज्ज ॥ ५ ॥
 दक्षीए पसमाणं पसतो, तिहदं पसनीयं परेण चउन्धा पसतो
 गिलाणकउजेण वि ष चेतन्धा, ओ गिएदति तसस चउलहुं ।

गाथा-

जे भिक्षु गिलाणसमा, परेण तिएदं तु विषयदत्तीणं ।
 गिएदुज्ज आदिएज्ज व, सो पावाति आणामादीणि ॥ ० ॥
 तिहदं दत्तीणं परतो गहणे वि चउलहुं, (आदियेणे चि) पिय-
 वस वि चउलहुं ।
 तिहदं दत्तीणं परतो आहरणे, आदियेणे था इमे दोसा-
 अप्पचन्धो य गरहा, मददोसो गेहिदणं चैव ।

तिएह परं गेहदंते, परेण तिसाऽऽर्यं चैव ॥ ११ ॥
 (अप्यवच्छोचि) जहा एस पवचनो होउं विघनं विपहनि,
 आपियेति वा, तथा एस अश्रं पि करेति मेहुणाऽऽर्यं (गरह-
 ति) एस एणं नीयकुत्रज्जातिनेपिः मददोसो पि ते पसयंति-
 वग्गा वा । पुणे पुणे गहणे वा विषये गेही वहात् । तिसा-
 यिरतु ते एरिसवउज्जाए चि ।

गाथा-

दिण्डं कारणगहणं, तसस पमाणं तु तिषि दत्तीओ ।
 खातुं व अमारिप, सेहादिअसंझनेयो ॥ ११ ॥

तिषि दत्तीओ तिणं, पसनीओ, कारयाओ ताओ पाए असा-
 गरिमे अश्रयंति, णहुंओ तिणं पसनी णिज्ज वा, असाविप-
 भेदअपरिणामगेहिं सदि उग्गावणं करेति, गिहीहिं वा ।
 नि० न्य० १६ उ० । (द्वितीयपदं 'पसद' शब्दे बह्वचने)
 (निष्कप्रतिमासु दासप्रमाणं ' भिक्षुपुपडिमा ' शब्दे वच्यते)
 दत्तिप-दत्तिरु-पुं० । चानपुणं चर्मणं, नि० न्य० १ उ० ।

दत्तिया-दानिका-खी० । देदसाधने शास्त्रे, आचा० १ भु० १
 अ० ५ उ० ।

दत्तियाऽगह-एकादिदत्तिरु-पुं० । प्राकृतं पुरापरिनिपातोऽ-
 तन्त्रमिति पुरांनिपातः । एकद्व्यादिभिर्वाशेषप्रसहं, पञ्च०
 १८ विव० ।

दत्तियागिज्ज-दत्तेषुगीय-न० । त्वपाएऽऽपेयणोदापरहने,
 सूच० १ भु० ३ अ० १ उ० ।

दत्तर-पुं० । देसी-चल्लराटके, दे० ना० ५ एगं ३४ गाथा ।
 ददंत-ददन्-न० । दायके, ए० १ उ० ।

ददर-ददर-न० । बहले, ज्ञा० १ भु० १ अ० । रा० । ज० ।
 जी० । आ० म० । प्रज्ञा० । श्री० । चौरापनककुम्भिकाऽर्ध-
 भाजनमुच्ये, ज्ञा० १ भु० १ अ० । जी० । आ० म० । रा० ।
 यस्य चतुर्भिश्चण्डैरवस्थानं त्र्यं तस्मिन् गोपाचर्मोच्यते
 वाद्यशेषे, ज० १ पञ्च० । जी० । रा० । अपिप्रकारेः, प्रज्ञा०
 २ १६ । आ० म० । जी० । ज्ञा० । रा० । श्री० । निरुपरकः। पुक-
 लकमे निःशोभाविशेषे, पि० । सोपाचर्मोच्यते, सु० । घनं,
 पुं० । स० ।

ददरपट्टाण-ददरपिधान-न० । वल्लमवचनधे, पुं० १ उ० ।

ददरिया-ददरिका-खी० । उल्लसनेन वाद्यमाने वाद्य विशेषे, प्रा०
 न्य० १ अ० । ' चउचल्लणपट्टाणा गुहिया । ' अशुभिरुपरिणः
 प्रतिष्ठानं छुवि यस्याः सा तथा गोपाचर्मणो क्वचनो जेति मा-
 भिका वाद्योद्यम, ददरिकांन दाययांयः स्यात् ७ रा० ।
 अनु० । रा० ।

ददु-ददु-पुं० । द-कः । शुक्कुठभेदः 'दादु' इति प्रसिद्धे, ज०
 २ बह० । म० । कल्लुरे, वाच० । ' इहकिडिमिसिन्कुम्भ-
 फलसकजविचिल्लंगा । ' ज० ७ रा० ६ उ० ।

ददुर-ददुर-पुं० । दुगाति कर्णो शब्देः सरत् । वाच० । मएके,
 न्य० १ उ० । प्रथम० । म० । ज्ञा० । श्री० । स्वनामत्वयते परने,
 ज्ञा० १ भु० १६ अ० । ज० । म० । राही, सु० प्र० १५ पाठु० ।

अस्मात्तद्वसुले कथये, प्रश्न० ५ संख० द्वार। अयत्को चूत्वा
पुंरुपायसक जाते देवे, हा० ।

अंजु ! तेषां काञ्चनं तेषां समएणं रायगिहे णामं खगरे
होत्वा । तत्र णं रायगिहे खयरे सेणिए णामं राया हो-
त्वा । तस्म एणं रायगिहस्स नवरस्स बहिया उत्तरपुग्च्छिमे
दिमीभाए एत्थ णं गुणसिलए णामं चेइए होत्वा । तेषां
काञ्चनं तेषां समएणं समएणं जगवं महावीरं चउहमाई
समणसाहस्मीहिं० जाव सत्किं पुचाणुपुक्किं चरमाणे गा-
माणुगामं दूञ्जमाणं सुइं सुद्रेणं विहरमाणे जेणव रायगिहे
णायरे जेणव गुणसिलए चेइए नेणव समोसदे अहापदि-
रूवं उवग्गइं उमिगिहत्ता संजमेणं तवसा अणायणं जा-
वेमाणं विहइ । नेतां कालेणं तेषां समएणं मोहस्स कल्पे
दहुरादिमए विमाणे सजाए सुदम्भाए दहुरिंमि सीहासणं-
मि ददुरं देवे चउडिं समाणियसाहस्मीहिं चउडिं अगप-
डिपीहिं तिहिं परिमाहिं एवं जहा खुरियाभे० जाव दिव्वाइं
भागभोगाइं जूजवाणे विहरति । इमं च णं केवसकल्पं
अंबुरीवं दीवं विउलेखं अ्रोहिणा अजाणेषाणे० जाव नट्ट-
विहिं उवदेमिचा पदिगए, इहं खुरियाभं जंत ति भगवं
गोयम समएणं जगवं महावीरं अहियाहिणं पयाहिणं क-
रेइ, वेदति, गमंमति, खमंसइचा एवं वयामी-अहो णं थंत !
ददुरं देवे महिहिए ६ । ददुरस्स णं थंत ! देवस्स सा दिव्वा
देवही ३ कहिं गता, कहिं अणुपविट्ठा ! गोयमा ! सरिंरं गवा,
सरिंरं अणुपविट्ठा, कुडागारदिहंतं * । ददुरं णं थंत ! देवेणं
मा दिव्वा देवही किस्सा लक्खा किस्सा पचा० जाव अजिमप-
प्पागया ? । एवं खजु गोयमा ! इहेव अंबुरीवे दीवे भारदे
वामे रायगिहे णामं खयरे होत्वा । गुणसिलए चेइए । तस्म
णं रायगिहस्स णयरस्स सेणिए णामं राया होत्वा । तत्थ
णं रायगिहे खयरे णंदे णामं मणियारसेही परिवसइ, अहे
दित्ते० जाव अयरेचूए । तेषां काञ्चनं तेषां समएणं अइं गो-
यमा ! रायगिहे णयरे जेणव गुणसिलए चेइए तेणव समो-
सदे । परिसा णिग्गया । सेणिओ वि राया णिग्गतो । तए णं
मे णंदे मणियारसेही इपीसे कडाए सक्खे समाणं एहाए
पायविडावचारं० जाव पञ्जुवासति । तए णं णंदे मणियार-
सेही धम्मं सोच्चा समणोवासए जाते, जामेव दिमिं पाउ-
ञ्जए तांमव दिमिं पदिगए । तए णं अहं गोयमा ! रायगि-
हाओ खयराओ पदिणिकलंतो बहिया जगववविहारे-
णं विहरामि । तए णं से णंदे मणियारसेही अस्सया क-
याइं असाहुइंसेणए य अणञ्जुवासणाय य अणायुसा-
सणाय य अणुत्सुसणाय य सम्मत्तपज्जेवेहिं परिहायमा-
णेहिं, मिच्छत्तपज्जेवेहिं पवक्कामेहिं मिच्छत्तं तिव्पहि-
वणे जाते यावि होत्वा । तए णं णंदे मणियारसेही अ-

णया कयाइं गिम्हकालमवयसि जेह्मासुंति मारंसि अ-
ट्टमजत्तं परिगिएहति, पांसइसालाए० जाव विहरति । तए
णं णंदस्म अट्टपमत्तंति परिवमयासि तएहाए
लुहाए अभिजयस्स समाखस्म इमंयारूवे अञ्जत्थिए ए-
धणा णं ते० जाव ईमरपनिइओ, जेसि णं रायगिहस्स बहि-
या बहुओ वावाओ पोक्खरणीओ० जाव मएपतिथाओ,
जत्थ णं बहुजणो एहाइ अ, पियति य, पाणियं च संवहति,
तं सेयं खजु ममं कल्लं पउञ्जवाए सेणियं रायं आणुच्छि-
त्ता रायगिहस्स णयरस्स बहिया उत्तरपुग्च्छिमे दिमीभा-
ए वठ्ठारपवयस्स अदूरसांते वन्धुयारुगरांइयंमि जूयि-
भामिं० जाव णंदे पोक्खरणी खणावित्तए कट्टु एणं
सेपेहेति, संपेहेइचा कल्लं पांसां पांसं पारंति, पांसइचा एहाए
कवथिक्कम्मे मित्ताणं० जाव सत्किं सेपिंभुवं महत्थं
० जाव पाहुवं रायारिहे गिएहति, गिएहइचा जेणव सेणि-
ए राया तेषेव उवागच्छति, उवागच्छइचा ० जाव पाहुवं
उवहंवेति, उवहंवेइचा एवं वयामी-इच्छामि एं सापी !
तुजेहिं अञ्जणुषाए समाणे रायगिहस्स खयरस्स बहिया
० जाव खणावित्तए ? । अहामुइं देवाणुत्थिया ! । तए णं
णंदे सेणिएणं रत्ता अञ्जणुषाए समाणे हत्तुहे रायगिहे
खयरे मज्जं मज्जेणं णिग्गच्छति, णिग्गच्छतिचा वत्तुपाद-
गारोइयंसि जमिजामंसि णंदे पुक्खरिणी खणावें पयत्त
यावि होत्वा । तए णं मा एंदा पुक्खरिणी आणुपुवेणं
खणमाणा खणमाणा पोक्खरिणी जाए यावि होत्वा;
चाउक्काणा समतीरा अणुपुवेणं सुजायवप्यपीयलज्जा सं-
उत्तपत्तजिसुणाला बहुउत्पत्तपउमकुमुदुनलित्थीसुजग-
सोगंयियपुंरुयीयमहापुंरुयीयमयपत्तसहस्सपत्तफुल्लंकेसरो-
बनेया परिहइत्थजमंतपत्तल्लव्यअणेगसउत्तणमिहुत्तवि-
विथरियसइहइसरकाइया पासादीभा दरिसणीया अ-
थिरूवा पदिरूवा । तए णं से णंदे मणियारसेही णंदेए
पोक्खरिणीए चउदिमिं चवारि वणसें रोवावेति । तए
णं ते वणसेंदा आणुपुवेणं संरक्खिज्जमाणा संगोविज्जमाणा
संबद्धिज्जमाणा वणमंदा जाया किएहा० जाव निकुंरं वत्तया
पत्थिया पुत्थिया० जाव उवमोभेमाणा उवमोजेमाणा चि-
हंतंति । तए णं णंदे मणियारसेही पुराच्छिमिंने वणमंने एणं
महं चित्तसजं करावेति, अणेगंमंमयसणिविहं पासाइया
दरिसणीया अथिरूवा पदिरूवा । तत्थ णं बहूणि किएहाणि
य० जाव सुकिंणायि य कट्टकम्माणि य पोत्थकम्माणि य चि-
त्तलेपंयिमवेदिमपूरिमसंथाइमां उवदेसिज्जमाणा चिहंति ।
तत्थ णं बहूणि आसणाणि य सयणाणि य अञ्जयपत्तवत्तया
य चिहंति । तत्थ णं बहूने वट्ठा य० जाव दिग्गपत्तवत्तया

०जाव नो संचारंति तेषि भोक्षसाएहं रोगाणं एगमवि रोगा-
 संकं उवसापित्तए, ताह संता तंता परितंता०जाव पदिगया ।
 तते नं छंदे मणियारसेह्नी तेहं भोक्षमेहं रोगाणंकोहं अ-
 जिन्नुए समाये छंदाए पुक्खरिणीए मुच्छिए तिरिक्ख जे-
 णिएहं निवदात्तए बद्धपएसिए अहंउहंइसहं काक्षमासे
 काक्षं किच्चा छंदाए पुक्खरिणीए ददुदुरीए कुच्छिसि द-
 ददुरीए उववसे । वते नं छंदे मणियारमीव ददुदुरीए
 गन्जातो विगिम्मुक्के समाये उम्पुक्काक्षभावे विषायपरि-
 खयमित्ते जेव्वणममुपपत्ते छंदाए पोक्खरिणीए अभि-
 रममाये अभिरममाये विहरति । तए नं छंदाए पोक्खरि-
 णीए बहुजणो एहायमाणो य पाणियं पियमाणो य
 पाणियं संवहाणो य अक्षमणस्स एवमाहक्खइ-धने छं
 देवाणुपिया । नंदे मणियारमेह्नी, जस्स छं इमेयारूवा
 नंदा पुक्खरिणी चाउक्कोणा ०जाव पदिक्खा, जस्स नं
 पुरच्छिमिद्धे वणुसंने चित्तसभा अणेगलंभसय ०तहेव
 चत्तारि मजाओ०जाव जम्भमीवियफले । तए णं नस्स दद-
 दुरस्स तं अभिक्खणं अभिक्खणं बहुजणस्स अंतिए एग-
 महं सोचा गिमम्म इमेयारूवे अन्नस्यिए चित्तिए पत्थिए
 माणागयसंक्कए समुपज्जित्था-कट्ठिं मये मए इमेयारूवे
 सहं पिसंमपुव्वे ति कहु सुज्जेणं परिणामेणं०जाव अर्ह-
 सरये समुपपत्ते, पुव्वजातिसमरणं समागच्छति । तते नं तस्स
 ददुदुरस्स इमेयारूवे अन्नस्यिए चित्तिए पत्थिए मणागय-
 संक्कए समुपज्जित्थ्या-एवं खल्लु अहं इहेव रायगिहे णगरे
 छंदे णामं मणियारसेह्नी हांत्या अहं०जाव अपरिच्छए । तेषं
 काक्षेणं तेषं समएणं ममये जगवं महावीरे०जाव समोसडे ।
 तए छं मए समएणम भगवओ महावीरस्स अंतिए पंचा-
 णुव्वइयं सत्त सिक्खावइयं०जाव पदिक्खे । तए णं अहं अ-
 क्षया कयाइ असायुदंमणेण य ०जाव पिक्खत्त विप्पदिक्-
 खे, तए छं अहं अक्षया कयाइ गिम्हकालमयसं०जाव
 उवसंपज्जिच्चा नं विहरामि, एवं संपेहेति, चापुच्छणं च,
 छंदाए पुक्खरिणी, वणुसंदा, सभाओ, सेसं तं चव सव्वं०जाव
 छंदाए पुक्खरिणीए ददुदुरीए कुच्छिसि ददुदुरीए उव-
 वाए । तं अहो ! नं अहं अहंसे अकएपत्थे अकएपुत्थे गिग्ग-
 थाओ पावयणाओ नहे जहे परिभं, तं सेये खल्लु ममं मयमेव
 पुव्वपदिक्खाइ पंचाणुव्वयाइ सत्त सिक्खाववाइ उवसंप-
 जिच्चा नं विहरित्तए, एवं संपेहेति, संपेहेत्था पुव्वपदिक्-
 खाइ पंचाणुव्वयाइ०जाव आरुहति, आरुहइत्था इमेयारूवं
 अजिग्गहं अभिगिण्हति, कएह मे जावज्जीवाए अहं उहं-
 छं अभिक्खत्तं तवो कम्मएणं अण्णाणं भावेयाणस्स विह-
 रित्तए । छहस्स वि य नं पारएणंसि कएइ मे छंदाए

पुक्खरिणीए परिपरेत्तेसु फामुएणयुयोइएणं उम्पएखा
 लोन्धियाहि य विणि कप्पेयाएस्स विहरित्तए, इमेयारूवं
 अजिग्गहं अभिगिण्हति, अभिगिण्हइत्था जावजीवाए
 उहं जहेणं० जाव विहरति । तेषं कालेणं तेषं समएणं अहं
 गायमा । रायगिहे णगरे गुणसिलए वेइए समोसडे । परिसा
 णिगया । तए छं छंदाए पुक्खरिणीए बहुजणो एहायइ, पा-
 णियं पियइ, पाणियं संवहइ, अक्षमणं आहक्खइ० जाव स-
 मये जगवं महावीरे इहेव गुणसिलए वेइए समोसडे, तं
 गच्छामो छं देवाणुपिया । समणं जगवं महावीरं वंदांमो,
 एमंजांमो०जाव एज्जुवासांमो, इहंमेव परभवे हियाए सुहाए
 ख्वाए खिस्सेसाए अणुणामियत्ताए भविससति । तते छं त-
 स्स ददुदुरस्स बहुजणस्स अंतिए एगमहं सांचा णिस्सम्म
 अयमेयारूवे अन्नस्यिए समुपज्जित्था-एवं खल्लु समये भगवं
 महावीरे, तं गच्छामि नं वंदांमि, एमंमामि, एवं संपेहेति, छं-
 दाओ पुक्खरिणीओ सर्णयं सणियं उत्तरसि, उत्तरसि जा-
 खेव रायमगे तेणव उवागच्छइ, उवागच्छइत्था ताए उक्किहाए
 ददुदुरगईए वीइवयाणं जेणव मम अंतिए तेणेव पहारे-
 त्थ गमणिए, एमं च छं मेणिए राया विभमारे एहाए कय-
 काउय ०जाव सव्वसंस्कारनिभूंसिए इत्थिवं चवगतते सकोरं-
 टयण्णदांमणं उत्तेणं धाणिज्जायाणं सेववत्तापराइं महया
 हयगयरहजचक्कवाउरंमिणीए सेणाए सक्किं संपरिबुदे
 मम पायं वंदए इव्वमागच्छति, तते छं से ददुदुरे तेणियस्स
 रणो एणं असासिकोरेणं वापपाएणं अकंने समाये अंत-
 णिग्गइए कवावि होत्था । तए णं से ददुरे अथांमे अबहे
 अवरिरे अपुरिसकारपरकमे अपारिणिज्जांमि ति कहु
 एगंतमवकाति, अन्नकमइत्था करत्तपरिग्गहियं तिक्खुत्तां
 सिरनावचं मत्थए अज्जिं कहु एवं वयासी-नमोऽप्यु छं
 अरुहंताणं भगवंताणं०जाव संपत्ताणं, ममोऽप्यु छं समएस्स
 जगवओ महावीरस्स मम धम्मवारियस्स०जाव संपाविउ-
 कांमस्स, पुत्तिं पिय य नं मए सणएस्स जगवओ महावी-
 रस्स० जाव संपेणेणं अंतिए वृत्तमपाणा निशाए पक्कक्खाए०
 जाव वृत्तए परिग्गहं पक्कक्खाए । तं इयाणं पि तस्सेव
 अंतिए सव्वं पाणाइवायं पक्कक्खामि०जाव सव्वं परिग्गहं
 पक्कक्खाए जावजीवाए सव्वं अमणं पाणं साइमं साइमं
 पक्कक्खाए जावजीवाए, जं पिय य इमं सररं इत्तं कंतं०
 जाव सम्मं कुमंमे, एयं पिय य छं चरिमेहं कासांमेहिं वा-
 निरामि ति कहु तए नं से ददुरे काक्षमासे कालं किच्चा०
 जाव सोहंमे कप्पे ददुरसिंसए विषाये उववायसजाए
 ददुरदेवत्ताए उववसे । एवं खल्लु गोयया ! ददुरेणं देवेणं
 ता इव्वा देविहं। लक्खा एवा अभिसमसांणया । ददुरस्स

णं भंते । देवस्व केवदं कालं त्रिनी पम्ना ? । गोय-
मा ! चकार पलिभोवमं त्रिनी पधत्ता । मे पं ददुरे
देवे आउरवर्णं जवस्वर्णं त्रिदस्वर्णं अणोरं चयं
चःत्ता महाविदेदे वास सिञ्जिदिति, वुञ्जिदिति जव
अंतं करोदिति ।

(एवं सूरियाम् नि) यथा राजप्रभञ्जेन सूर्यो नो देवो वसि-
तः, एवमयमपि वशीनीयः । क्वत्ता वषंकेत्स्याद्- (० जाव दि-
व्यादि इत्यादि) न चायं वषंकेः- " तिहि परिसादि सत्सादि
अगोपिहि सत्सादि अगोपाहिबहिहि । " इत्यादि । इमं व षं
केवलकपं (ति) इमं च-केवलः परिपुणं, स खासौ कवपञ्च
स्वकार्यकरणसमर्थ इति केवलकवपः, कवञ्च एव वा केवलक-
वः नम् । (अ-भोपमाभेति) इह यावत्परसादि इत्ययं- " पा-
स इ ममपं भगवं महावीर । " इत्यादि । (कृत्नागारोदृष्टे
नि) एवं चाऽमौ- " न केणठेनं भंतं । एवं तुञ्ज-सरीरं
गया, सरीरं अणुपविद्धा ? । गोयमा ! सं अहानामप कृत्नागार-
स्ताला सिया दुहद्रो ? " बाहिरत्तञ्च " गुत्ता लिता " । साऽवस्व-
च्ये, गोयमाऽऽगुपनेपनेन च । उभयतो गुत्तागुपनेऽह- " गुत्ता
बाहः प्राकारावुत्तु । " गुत्तद्वारा । " अन्नगुत्तित्यर्थः । अथवा- " गुत्ता
गुत्तद्वारा कं पाञ्चिद स्थानिस्तत्, केवाञ्चिदस्थानिस्तत्वा-
दिति । " नित्राया । " वायोरप्रवेद्यात् " नित्रायगर्भरा । " किल
महदु गृहं निघातं प्रायो न अत्रतीत्यत्र आ- " नित्रातगंभीरा । "
निघातविशालेत्यर्थः । " तीसं पं कृत्नागरस्तालाप अदूरसा-
मंते अथ णं मदे पदे जणपमूदे विद्ध, मपं से जणपमूदे पं
महं अम्ररहलं वा वासवहलं वा महासायं वा एकमायं पा-
स, गवाश्वे नं कृत्नागरस्तालं भनो अणुपविसिंता पं विद्धु ।
से त्रेणठेनं गोयमा ! एवं वचह-सरीरं गया, सरीरं अ-
णुपविद्ध ति । " असाऽदुरंतेनेति, साधुनामदग्भेन, अत एवाप-
गुत्तासनया अनासेनया, अन्नगुत्तासनया शिक्षाया अजायेन,
अणुअवणया अणुवेण्णया अजायेन, सव्यकव्यपयैः सव्यकव-
रूपपरिणामविधेरेवं मिथ्यात्वं विशदयण प्रतिपक्षः विप्रतिपक्षः,
काष्ठकर्माणि दाकमयुञ्जिकाऽऽदिनिर्मापणानि । एवं सर्वत्र, नवरं
पुसं वरुं विषं हेयं च प्रसिद्धं, प्राण्यमाति यानि सृजण प्र-
थयन्ते, मालावत् । वेदिमानि वेद्यन्तो निष्ठागधन्ते, पुत्रमाला-
मूलकवत् । पुरिमाणि यानि पूरणतो जवति, कनकाऽऽदिभति-
मावत् । संघातमानि संघातनिष्ठाद्यानि, रथाऽऽदिवत् । जवद्वर्ष-
मानि लोकेऽप्योऽप्यभिर्यथेः । (तालापरकर्म नि) प्रेक्षणक-
कर्मोपदेशः । (तेगिच्छियसालं नि) विकिरसाशास्त्रमरीगशालां,
धैषा भिषग्बरा आगुभेदपात्राकः, धैषदुःसासत्पुत्रा एव,
(आण्य पति) कृत्वाका, शास्त्रानुपयविनोऽपि शास्त्रप्रवृत्त-
दग्भेन नोपस्वकपतञ्जिकरसावधिः । कुत्ताः स्वयिनकोवि-
किरसाऽऽदिप्रधोषाः । (बाहिर्यां नि) व्याघ्रानामो विशिष्टवि-
शेषावतां, शोकाऽऽदिविष्णुतचित्तानामित्यर्थः । अथवा-वि-
शिष्ट आधिपत्यास्तस्य अथायः विशदयः कृत्वाऽऽदिः, तत्तत्
शालानामो क्रीणद्वर्षाणामशकाममित्यर्थः । रोगितानां सेजातम-
रकृत्वाऽऽदिद्विगण्यम्, आगुघातिरोगाणां वा (भोसहस्रियादि)
औषधकर्मव्यकरणं, भेजं च उवपथगकपम् । अथवा-औषध-
कर्मकव्यकरणं, भेजं च उवपथगकपम् । अथवा-औषध-
कर्मकव्यकरणं, भेजं च उवपथगकपम् । अथवा-औषध-
कर्मकव्यकरणं, भेजं च उवपथगकपम् । (अस्मंकारित्यंतं ति) नापितक-

मंशाभाम् । (विस्रिय इत्यादि) विमुचस्वदेऽङ्गमलपरिअ-
मनिद्राकुम्पिपाशाः । तत्र अङ्गः स्थिरो मासिभ्यस्तुः, मलस्तु स
एव कठिनोभूत इति । राजगुह्यादिनिर्गोऽपि यत्र अङ्गस्तुः (किं
ने ति) किं तद्यत्करोति ? उच्यते-अलरमणं जञ्जनीयां, विवि-
धमञ्जनेः बहुवचकारस्मान्निः, कदलीनां लतानां च गृहकैः कुलुम-
स (प्र) इति, अनेकवाकुनिगमदत्तैः । कीदृशः ? इतिनेतः स्व-
धोक्तमवाङ्मिर्भुरित्यर्थः । संकुत्रानि यानि तानि तथा तेषु, पु-
ष्करिणीवमञ्जकञ्जकणेषु पञ्जस्तु वस्तुस्त्विति प्रकम् । (संपुत्रा-
यत्तः शानिः (साहेमाणो य ति) प्रतिपाद्यन । (गमसो ति)
पुत्रोत्पादः । (भाया मोषसं ति) सानात् सातवेदनीयोद्यात्
सोष्य सुखम् । " काम्ने " इत्यादि अङ्केः प्रतीतार्थः, नवरम्
(अर्जोरप ति) आहारापरिणितः । (दिष्टोमुत्सुक्ष्णं ति)
शूलं नेत्रशूलं, मुक्षुशूलं मरुतकृत्तुम् । (अक्राण्प ति) अक-
क्षेपः । " अञ्जिअथया " इत्यायं कर्मातिरिक्तम् । (कञ्ज ति)
आर्जुः । (उद्रे ति) उद्रे, जलोदरमित्यर्थः । (सव्यकोस्य्यादि)
शस्त्रकोशः कुरन्स्वरत्नाऽऽदिप्राज्ञः, म इनेतः गतः स्थितो येषां
ते तथा । एवं सर्वत्र । नवरं शालिकाः (कंगानां नककाऽऽदिपुण-
क्याः, प्रनलपायाणक्या धा मञ्जरीपायाणक्याः) तथा-मुदि-
का उवपथगोमान्पादिगतगोलाकाः । औपथमेव जे तथेय ।
(उवपलणहीयादि) उवपथानि देहोपपन्नविशेषाः, यानि वेदाह-
रुत्तामभेनोनापनीयमानानि मलाऽऽदिकमात्रायाद्वहन्तीति । उ-
वपथानाम् नाम्थेय । विश्वस्तु लोकाकाऽऽसमस्येय इति । अहंवा-
नानि अथविशेषपकृत्वाऽऽदिपणानि । वमनानि प्रसिद्धानि । वि-
रेचनास्यधोविरेकाः इत्येतानि देहोपपन्नविशेषाः । (२) अथह-
नानि दग्भनानि । अथानानि खेदापनयनेहेतुव्यवसेकृतजनेन
स्नानानि । अनुवासानाम् अग्नेयप्रवधेनोपपानेन जडो तैलमंघ-
शानि । वस्तिकर्माणि चमेधनप्रयोगेण शिरःप्रभूनां स्नेहवृ-
त्तानि । मुदे वा चर्याऽऽकृषणानि । मथवा-अनुवासाना एव, केवलं
उवपथानि विशेषः । शिराधेया मारीधेयानि, ऊर्ध्वमोक्षाना-
त्यर्थः । तद्वृत्तानि स्वयः कृत्वाऽऽदिना तन्कृत्यानि । प्रकृत्वाणि
ह्वयानि स्वयो विद्वारयानि । शिरोवस्त्रयः शिग्नि वस्त्रय च-
स्मेकोशस्य संस्कृतनेलापूरकणः । पागुत्तानि वस्तिकर्माण्य
सामानानि, अनुवासानानिकदृशोऽग्न्यस्तु तद्वराः । तपणा-
नि स्नेहव्यविशेषोद्देहगानि । पुटपाकाः कुष्ठिकानां कणिकाय-
दिनामाभिनता पचनानि । मथवा-पुटपाकाः पाकविशेषनि-
ष्पन्ना औषधोपदेशः । उल्लोपो रोगाण्यनुपनय, वक्ष्यो गमुक्षुप्र-
नृतयः । कन्धाऽऽदीनि प्रसिद्धानि । एतानि उच्यन्ति एकमपि रोगमु-
पशमयितुमिति । (निष्का उप ति) प्रकृतौ स्थित्यनुभावावधाय-
त्वा । (अउपर्यसप ति) अदेशव्यधेकथेन । (अंतनिष्ठा-
ए ति) निर्घातानाम् । (सव्यं पाणाध्यायं पञ्चकामि)
इत्यनेन यथापि सर्वेग्रहणम्, तथापि तिरछां देशवधितरं च ।

इहायं गाथं-

" निरियाणं चारिकं, निवारियं अह जतो पुणो तेसि ।
सुव्वह बहुयाणं पि य, महव्वयाराठं ससप । १ ॥
न महव्वयवम्यायं, विव्वरण्णपरिणासंनयो तेसि ।
न बहुगणाणं पि जज्झं, केवलमंजुवपरिणामो २ ॥ " इति ।
इह यथापि स्वे जणयो ने, सत्तपाऽऽप्येवं उच्यते-
" संपन्नगुणो वि जज्झं, मुमाहुसंस्वमिगवडिअओ पायं ।
पायइ गुणपरिहाणं, ददुरज्जोचो व मणियारो ११ ॥ " ति ।

अथवा-

“निरघरबद्धवर्धं, कश्चिो जाषेण पाषव समं ।
अह दहुरदेवेणं, पचं वेमाणययुत्तुं ॥ ३ ॥” इति ।

ज्ञ० १ सु० १३ अ० । सेकुप. ह्यपत्य उच्यतेऽत्रोचं, आ०
क० । ('सेकुप' शब्दोऽत्र उच्यते)

दहुरवदिनाग-दहुरावतंसक-न० । दहुरेववाविष्ठिते विमाने,
ज्ञा० १ सु० १३ अ० ।

दह्य-द्वर्ष-पुं० । दह्य-घञ्, अच् वा । निष्कारणेऽनाकारे, इव० उ
उ० । अरुष्या कामभोगे, नि० चू० १ उ० । माने, स० ५१
सम० । घृष्टनायाम्, अ० १२ श० ५ उ० । प्रथमे गौण प्रज्ञाने,
दयो देहदहनान्, लज्जनकथाद्वयद्वयं इत्युच्यते । आह च-“रत्ना
पद्मानं न निर्लंबियव्वा, परं रत्ना द्वितिकरा ह्यंतं । प्रथं च
कामा समामह्वेति, कुमं जहा सा०कतुं पक्वम् ॥ १ ॥”
अथवा-द्वर्षः सौत्राभाऽऽभिमानः, तत्र अवं चर्दं, न हि प्रथ-
माद्विद्यायाः पुरुषस्याथ प्रवृत्तिः सम्भवतीति द्वर्षे एवांक्यते ।
ननु कर्म-“प्रशान्तवाहृत्सिन्धु, मन्मथः स्यात्प्रियाः क्रियाः ।
मैयुधयान्तरेकस्यां, यद्वि रागो न मैयुधं ॥ १ ॥” प्रथ० उ संघ-
द्वार । श्लो० मांनमदेतादुपलभं गवें, उत्त० १ अ० । ध्यानय-
दहनमननाऽऽदी, ज्ञान० । पञ्चा० । ध० । “दत्तो पुण होइ वभा-
वादिश्रीः” इति । इव० १० उ० । “जो श्रयणमवायामजोगं
भगणाऽऽदिकरिये करेति गिळारणे सो द्योः” नि० चू० १
उ० । प्रमादे, नि० चू० ।

“ हस शारा द्वेषे ” इत्यस्य इयास्या-

वायामवगणाऽऽदी, शिखारणधाषणं तु तद् ह्येव ।
कायाऽपरिणयगदह्यं, अकप्यो जं वा शरीतेणं ॥३६५॥

वायामो जडा-लमुाडिममारुणं, उच्यतेकटाणं वगाणं, मल्लव-
त् । आदिसहभाइया वाहुल्लदकरण, वावराभव्यं । गिळारणे-
ण धानं अह्यप्यपाणं । द्वेषो गतो । नि० चू० १ उ० ।

दह्य-द्वर्ष-पुं० । पुरुषप्रतिबिम्बदर्शनाऽऽधारे, वाच० । आ-
दर्शं, ज्ञा० १ सु० १ अ० । पं० व० । नि० चू० । प्रथ० । जं० ।
मा० चू० । रा० ।

दह्य-द्वर्ष-पुं० । बलकरे, उरताहृदिकरे च ।
स्था० ६ उ० । कल्प० । ज्ञा० । शी० । प्रज्ञा० जी० ।

दह्यपदिमवणा-द्वर्षप्रतिसेवना-श्री० । आगमप्रतिषिद्धप्रा-
णानिनाऽऽसासेवायाम्, स्था० १० उ० । नि० चू० । (वि-
स्तरस्तु 'पतिसेवना' शब्दे वक्ष्यते)

दह्य-द्वर्ष-पुं० । हते, प्रथ० १ आ० अ० द्वार । दवांश्रिताप-
का भवति ज्ञानाऽऽर्थात् । नि० चू० १ उ० । द्वेषयति, प्रथ०
३ आ० अ० द्वार ।

दह्य-द्वर्ष-पुं० । “ आदिवहोहाऽ-वन्त-मनेचेर-मया
मनोः ” ॥ दा १ ॥ २५६ ॥ इति मतोः स्थाने कृष्णाऽऽदेशः । हते,
प्रा० ३ पाद ।

दहन-द्वर्ष-पुं० । 'दम' मन्थे । घञ् । वाच० । ससूले कुरो,
ससूना दमोः, अमूनाः कुशाः । ज० ६ दा० ६ उ० । आ०
म० । आःवा० । नि० वि० । ज० । अन्त० । प्रज्ञा० । द्वैरैरद्वैतैः

कृशंभूनेजांवा दमंकुशाभेद इत्यस्ये । ज्ञा० १ सु० २ अ० ।
“ कुशाः काशाः वदन्तजाह, तथाऽप्ये लुणोमशाः । मोक्षाह
याह्लासाश्चैव, यद् दमोः परिःकांतताः ॥ १ ॥ ” इत्युक्तेषु काशा-
ऽऽदिषु पदेषु लुणोप, वाच० ।

दहनपुष्प-द्वर्ष-पुं० । दमोकरसपविशेषे, प्रज्ञा० १ पद । प्रथ० ।

दहन-द्वर्ष-पुं० । ससूले कुरो, म० १ उ श० १ उ० ।

दहन-द्वर्ष-पुं० । दमं कानने, “जातवादि किं ते अस्ति-
वशं दमवशं ?” । दमं वनं प्रतीते, दमेषुत्राणि जेदकानि, नदवा-
णि च भेदकानि भवन्तीति तद्वातमादेतुस्योक्तम् । प्रथ० १
आ० अ० द्वार ।

दहन-द्वर्ष-पुं० । दमिणः शरीराधिकतेन,
दशा० ६ अ० ।

दह-द्वर्ष-पुं० । दमिणः शरीराधिकतेन,
दशा० ६ अ० ।

दह-द्वर्ष-पुं० । दमिणः शरीराधिकतेन,
दशा० ६ अ० ।

दह-द्वर्ष-पुं० । दमिणः शरीराधिकतेन,
दशा० ६ अ० ।

दह-द्वर्ष-पुं० । दमिणः शरीराधिकतेन,
दशा० ६ अ० ।

दह-द्वर्ष-पुं० । दमिणः शरीराधिकतेन,
दशा० ६ अ० ।

दह-द्वर्ष-पुं० । दमिणः शरीराधिकतेन,
दशा० ६ अ० ।

दह-द्वर्ष-पुं० । दमिणः शरीराधिकतेन,
दशा० ६ अ० ।

दह-द्वर्ष-पुं० । दमिणः शरीराधिकतेन,
दशा० ६ अ० ।

दह-द्वर्ष-पुं० । दमिणः शरीराधिकतेन,
दशा० ६ अ० ।

दह-द्वर्ष-पुं० । दमिणः शरीराधिकतेन,
दशा० ६ अ० ।

दह-द्वर्ष-पुं० । दमिणः शरीराधिकतेन,
दशा० ६ अ० ।

दह-द्वर्ष-पुं० । दमिणः शरीराधिकतेन,
दशा० ६ अ० ।

अथ दमदंतसंबन्धो यथा- "अथि तिवुहपुरं विष विबुह-
 ज्ञानसमाहसं उदग्रुणं च पुष्पागपदिपुष्पप्रकारोपरि दिप्यन्तरयकं-
 विसीसं हृत्पिसीसं नाम नवरत्नं । "अथ युष्म वणिषाणं, वषवहार-
 पराणु इहसन्निधानं बहिष्यारमाणं क्षीलं, धनप्रो विम पावय
 कव हि ॥ १ ॥ " तथ्य खमरकचरवेरिवारपेरिविर्धतिभनदंतो
 दमदंतो नाम राधा । "किन्तौ रणवधविजयय-संनूया जस्स
 खंदकरलरिता । इउरुं करेइ कुञ्ज-अणमणुइदं हुयासु इव
 ॥ १ ॥ " अथवा सो दमदंतराया तिलंइमरेदंरं दुकरवेरि-
 रायपदिचासुदेवं सेवेधं रागिगहं नगरं गन्नो । तमिम समप ह-
 त्थिणावराओ नीहृदिउण सपारंयणदि पंदवेहिं तस्स देसो उल्लं
 साहियं सुसिओ । इमं सखुवं दमदंतराया रावगिहाओ वनिषण
 सुगुणिय परमं पओसमुअहनेण नासियदिक्खेणं निपासिणेण सह
 हृत्थिणावउरं समंतओ, उंनुदीवं पि ब लवणसायरेण, वेधदयं । त-
 ओ सो हुयमुदेणं पंडथे विषोवेइ-अइ देसो तुमदेहिं वीरउणण-
 रदृगिउउण उलेण उचचुओ, न वहेण । जओ- "सुलमुचियं की-
 बाणं, कीबाण वधं थियविरहियं जाणे । बलवंताण नराणं, न
 एअ ममओ सुधंसारां ॥ १ ॥ " ता उइ तुमइणा पयमं हुयदेद-
 वममत्थि, तो पुराओ मिमंतूण दमपरेकमपरेवसिहाए सखम-
 धीलसुअहह । तओ एवांअहं दूणण तउजिआ अवि पंदया
 अयनीया न नीहरिया सनवराओ उज्जिउरं । तओ बहुदि-
 णरोइणामिधेओ दमदंतो हृत्थिनीसपुंरं गओ एवं वि-
 निऊण- " कसियकुलअमयाणं, संसुदुअणुण सिदधेय व्व ।
 उज्जिउरं उडिचयं, अअइ अजओ कुइर सोए ॥ १ ॥ " इओ
 य ताएणं रउजं पालयंतो दमदंतो कइवयदिग्गेहिं वइकते-
 हिं सिरिमेमाहासीमसिउअम्यधं, सनुआरवणणवहसंजयपभू-
 वसंवेणसखरं नरवीणयो अमरेदसलाए वहाऊण विषय-
 पावसंतओ रउजमऊजं, अंदारे कागगारे, ऐपसीओ रकष-
 सीओ, विसए विने, चउरंगसाइएणं दुगगहसाएणं च मअंओ
 संवेगे गओ संसारसुखमुंउउए अउजयससरावउजकऊ-
 मणुउउजं पइउउउं पइउउउं । तओ रायरिची कनेण गी-
 यथो होतुं विहरेतो पंदवयात्रिय हृत्थिणावरे गोउरकुआरे
 मेरु इव निणकपो पडिमं उओ । तमिम समप रायवदिवाए
 तिगउउंनेहिं पंवाहि पंदवेहिं पलोइ वाहणेहिं उसरिय न-
 मंसिओ जावसांरं मूडीसंतं । अइो उऊकरकारओ एल राय-
 रिसी इय अमिमनंदेव पुरमो पणियसु नेसु नथ्य आगओ
 सपरिवयो पयईए उउजओ उउओहओ, तं मुण्णं पिक्खिय अण-
 मणु अइणं कुवउरसागयं किंतिअसवससमवइहं, पुव-
 वइरमणुअरंओ माओभोगेण सादेइ, तम्यावं मूणंनण तप्परिय-
 नेण वाइणअंअइहिं आइयिऊण सिददुवरासी कओ, रायवादीए
 वसियण उइहिउरराओ तथ्य तं मुण्णमपअनेण तदुणे सिहृउ-
 रासि पओयतेण निषारियमां पुट्टी-कहिं विहइरओ स अ-
 एया अमकएउवुउरुओ । तेआव उउओइणसुतंतो तप्पुरओ उ-
 सो । तं मुण्णिय अदेव अथिउं कुणंतो पायकहिं सिहृउरासिं दूरे
 कआविष अंगसंवाहगेहितो अंमं सउज निम्याविष सयं तं
 मुण्णिवरं आमिय पओ पासावं उइहिउरमरवरो । दमदंतो वि-
 संवेमवेणिय एवं आवेइ- " एल मं सासओ अएया, नाणइंलण-
 संसुओ । सेला मे वहरा आग, सवेरे संजोगलकखणा ॥ १ ॥ "
 तओ स कोरेसु अककारकहिं, मुण्णं देव उवयापरसेसु सम-
 खिषवधिं धारेइ । अइ उइहिउरराओ सेवाससराससमवं दुओ-
 इणं एवं मिमरेवेइ-अरे कुआर । अंयो कयमांयगायार । इहभ-

वपरमवपुंगण्डिउं मुणियरावमाणं किं तए कयं?, तइया किं
 तुमं कथ्य वि गओ आसि, किं वा तस्स परकमं गीयमाणं
 न तए सुयं, अइया तन वेदियं हुथा इरियणअउरं ?, अणण य
 रायरिसिगा पुडिं वंवावि वयं अिया, संपइ पुण पंच वि
 इंदिया । अरिओ व कुओर मइवयमारो, अनां का तं निउज-
 णिउं सअइ, तओ सा वि रायरिसी तं दुइसइ परिअइ सहनें
 संवेगावेसेण भाणंनरियं पांविअउजय मुणुसंनिमाकहिं व-
 एतकेवलनाओ सिवपुरं गओ । " तुमंतमेवं दमदंतयाहुणो,
 विने निविस्ता सममिससणुओ । संवेगंरंगणनइसाअया,
 इवेइ सिंकि परिणहं हीलाय ॥ १ ॥ " ॥ १७ ॥ ग० २ अवि०
 आ० क० । आ० चू० । आ० ० ।

दमदमाय-दमदमाय-नामथा० । आरम्भकरणे, अदमद दम-
 ज्वयति । " अथकानुक्रमादानेकस्वरात् क्रुन्दिना अमिती
 श्लिष ॥ ७ । २ । १४५ ॥ (हैम०) इति काच्यपरय्यः दमबद्ध-
 चिद्वचनं च । " काच्यगौरी ॥ ७ । २ । १४९ ॥ (हैम०) इति
 तल्लुक । " इत्यमरस्य ॥ ३३२ ॥ २ । १ । ११४ ॥ (हैम०)
 इत्यनुक्त । " काच्यनोहिनाऽऽदिच्यः पित् ॥ ३ । ४ । २० ॥
 (हैम०) इति कश्चपत्ययः । " क्यङ्येतुक्त ॥ ८ । ३ ।
 १३७ ॥ इति क्यजलसम्बन्धयो यस्य लुक् । 'दमदमाइ ।'
 'दमदमाअह ।' दमदमायति । प्रा० ३ पाद ।

दमय-उपक-पुं० । कर्मकरे, इ० १ उ० ।

दमपेनी-दमपेनी-स्त्री० । भीमपुत्रां नहनुपमाहियाच, स्त्री० ।
 (कथाऽप्यथ)

दमसायर-दमसायर-पुं० । दम विषयदमोऽर्थात् चारित्रमा । द-
 म एव दुस्तरत्वात् सागर इव दमसागरः । तरिनुमशकत्वात्
 सागरकटपे दमे, उल० १६ अ० ।

दमिद-दुविह-पुं० । देशजटे, तदंशभ्ये च । वाच० । नं० । प्रव० ।

दमितल-उमितल-पुं० । अनायसेत्ते, तउजे मनुर्ये च । प्रहा० । १
 पद । नि० चू० । मू० । प्रव० ।

दमिदा-दुमिता-स्त्री० । अनायसेत्ते, तउजे मनुर्ये च । अ० ए
 श० ३३ उ० ।

दप-दुमिन्-पुं० । दमो विद्यते येयां ते दमिनो । उपशमवस्तु
 सापुषु, उल० १६ अ० । जिंदिच्ये, उल० २२ अ० । उवृहृत्-
 दमनशील च । उल० १६ अ० ।

दप्यपर-दप्यपर-पुं० । दमो विद्यते येयां ते दमिनो जिने-
 ण्दिवाः, तेवामभ्यते दमोभ्यः । उपशमवस्तो सापुनमैभ्ये-
 धारिण्ये, उल० १६ अ० ।

दपेयवद-दपेयवद-प्रि० । अशोकसंभ्ये, उल० १ अ० ।

दम्प-दम्प-प्रि० । दमनयोभ्ये, आवा० ३ अ० १ चू० ४ अ० २
 उ० । दश० । आ० क० ।

दम्प-पुं० । पणयोऽशके, वाच० ।

दय-न० । देशी-जने, शोके, द० ना० ५ वषं ३३ माथा ।

दयपत्त-दयाप्राप्त-पुं० । प्राप्तकथनमुणो, श्री० । दयाकारिण्यि
 च । स्थाल० ६ अ० । रा० ।

दया-दया-स्त्री० । दय-निदा०-अक् । " धमादपि परक्रेदां,
 इहुं या हर्दं जायते । इव्या भूमिसुप्रेठं । सा दया परिकी-

दया

विंशति ॥१॥ कस्युकककके इच्छायेदे, बाब० । कृपायाम्, हा० २४
अष्ट० । आबा० । स० । सु० । अमुकस्यायाम्, द्य० १ अ०
१ उ० । भाब० । प्र०० । जीवरक्षायाम्, द्य० १ अ० । क्व-
पावकप्रयाणकृपायाम्, अष्ट० १५ अ० । कुः कितजनु-
कुः क्वपायामिकाये, अ० १ अ० । ॥ " न तद्धानं न तद्धानं,
न तद्धानं न तत्तथा । न सा हीहा न सा भिका, द्या यत्न न
विद्यते ॥ १ ॥ " संथाः ।

दयाङ्ग-न० । देवी-रक्षिते, दे० ना० १ वर्ग ३१ गाथा ।

दयालु-दयालु-वि० । द्य-आलु-वि० । कृपायुक्ते, बाब० ।

दयावत्-वि० । " आदिपद्मोद्गाह-वन्तमत्तेष्वे-र-मया मतोः "
॥ ८ । २ । १५५ ॥ इति मतोः द्यावत् इत्यादेशः ।
प्रा० २ पा० । सपुणे, द्य० १ अ० । सत्वात्कृपयते, अ०
२० । कुः कितजनुकृपायामिकायुक्ते, प्र० २ ३१ अ० ।

संप्रति दशमं गुणं प्राथिकद्विविधुराह-

मूत्रं धम्मस्स दया, तयाण्यगं सन्नेमेषुडुद्धाणं ।
मिदं जिण्णदमप, भागिअह तेषिह दयालु ॥१७॥

मूलमार्गं कारणं धर्मस्थो, निरुक्तस्य द्या प्राथिकः । यदकं
भीमाचारकस्युते- "ले येमि अ भ्रंवा, अ पडुक्कवा, अय आग-
मत्तया अरहंता अगंता ते सन्ने पवमाइक्कंति, एवं भासंति,
एवं पवरेति, एवं पक्कयंति-सन्ने पाणा सन्ने भूया सन्ने जीवा
सन्ने सत्ता न हंतथा, न चज्जायवत्तान्, न परितापेयवत्तान्, न व-
पयवत्तान्, एल धम्मं सुद्धं निहय सासए समिअ शोयं वेववेही
पइए" इत्यादि । वनांस्सया एव रक्कायं रोपमतमि । तथा वा-
ऽवाज- "आहिसैव मता मुक्कया, एवमेणोमुक्कया मनी । अस्साः
मंरकणायं व, य्वायं सस्साऽऽविजालानम् ॥१॥ " इति । अत एव
तद्गुणं जीवदयासदमाधि, सधेमि विहाराऽऽहएनपोविद्यावृ-
त्याऽऽदि स्वदुष्टानं, सिद्धं प्रतीतं, जिमेकसमये पारगतद्वित-
मिवाते । तथा चोक्तं भीशुयं मयद्विपदि- " जयं चरे जयं
चिदे, अममासे जयं सए । जयं भुंजंतो भासंतो, पावं कम्मं
न बंधइ ॥१॥ " (दश०) इति । अन्येऽप्युक्तम्- " न ता हीहा न सा
भिका, न तद्धानं न तत्तथा । न तद्धानं न तद्धानं, द्या यत्न न
विद्यते ॥ १ ॥ " इति । मृश्यते अन्विष्यते तेन कायणेह धर्मा-
धिकारे द्याहृदयाश्रीकाः । अ हि किल स्वहृदयाधि जीवधय-
स्य यथोचजीवसुखं स्वहृदयाश्रीकाः । द्यवधिपाकमयवृ-
धयमानो न जीवधये प्रवर्षते इति ॥ १७ ॥ अ० २० ।

दयावत्-पुं० । देवी-दीने, दे० ना० १ वर्ग ३१ गाथा ।

दयासुरि-दयासुरि-पुं० । प्रव्याजुयोगार्थोपदेशके तपागच्छप्र-
धाने स्वनामवधाने सृष्टे, कृत्वा० १५ आया० ।

दृ-दृ-प्रत्यय० । ईषद्वयं, अर्थायं च । " दृर्थाऽऽक्ये " ॥ ८५
॥ ११ ॥ इह इत्यवयवमार्थे ईषद्वयं च प्रयोक्तव्यम् । " दृरि-
कासिधं " अर्थायैव च विकसितमित्यर्थः । प्रा० २ पा० । प्र०० ।
विश० । न्यूलतायाम्, दृरा द्विविधाः । तद्यथा-पेहृदराः, धाम्-
भाजनरादाः । पेहृमुदरं, तद्गृया दृराः पेहृदराः । धाम्भाजनादि
कटपत्यादयः, ताम्बल दृरा धाम्भाजनदराः । कृ० १ अ० ।
नि० कृ० । अर्थे, दे० ना० १ वर्ग ३१ गाथा ।

दूरदृ-पुं० । देवी-उद्धाते, दे० ना० १ वर्ग ३१ गाथा ।
१११

दरजिमिअ-दरजिमित-वि० । अर्कजुक्ते, कृ० ३ उ० ।

दरदिश-दरदश-वि० । ईषद्वितीये, पञ्जा० १० विब० ।

दरपट्टावित-दरपट्टापवि-वि० । अर्कपट्टापविते, नि० कृ० ११६ उ० ।

दरमश-पुं० । देवी-बलात्कारे, दे० ना० ५ वर्ग ३७ गाथा ।

दरंदिश-दरबन्दि-न० । श्रावित्कण्डनकरीये, " देवीकद-
बिचंते, कदेति दरंदिश कुंजो " । देवीकदावृत्तान्तात्प्रवच क-
पोति तांक् परिकुञ्चितम् । कृ० ३ उ० ।

दरविदृ-पुं० । देवी-दीये, विरले च । दे० ना० ५ वर्ग ३१ गाथा ।

दरसा-दर्या-न० । मने, यथा- " आचारमावसंता वा, अरथे
वा वि पठ्ठवा । इमं इरक्षणमाववा, सव्वदुक्कया विमुक्कई
॥ १ ॥ " अमु० ।

दरसाधिपज-दर्शनीय-वि० । कटुं बोधे, अं० प्र० १२ पादु० ।
पववत्तुमं आन्यति तस्मिंश्च । प्र० १ अ० ५ उ० ।

दरहिंशिय-दरहिंशियद-वि० । अर्कपट्टाविते, कृ० ७ उ० ।

दरिअ-पुं० । देवी-दत्ते, दे० ना० ५ वर्ग ३१ गाथा ।

दरिइ-दरिइ-वि० । धनविहीने, क्था० ७ अ० ३ उ० । अनी-
श्वरे, दुस्यं च । द्या० ३ डा० १ उ० ।

दरिइकुल-दरिइकुल-न० । अनीश्वरे, क्था० ७ अ० । मिर्क-
कुले च । कवप० ३ कृष० ।

दरिइसो-दरिइस्सवि-पुं० । कृताङ्गनागरिवास्तव्ये समहि-
त्ते सोऽस्सरे स्वनामवधाने क्यविरे, आ० म० १ अ० २ अ० ५ उ० ।

दरिहीहय-दरिहीहय-वि० । अर्कदिरे हरित्कंते गते, द्या० ३
डा० १ उ० ।

दरिय-दृत्त-वि० । इय-कः । " अरिदंते " ॥ २ । १ । १४४ ॥ इत्त-
शब्दे श्रुतोऽरिपोद्यो प्रवर्षति । " हरिजो " । प्रा० १ पा० । " इत्ते " ॥
२ । २ । १५६ ॥ इत्तशब्दे शेषस्व द्वित्वं न प्रवर्षति । " मन्धार्मि-
व । बीसंथाः, सो सुण्णो मज्जा मारिको तेण । गोहायुईक्क-
कुंज-वालिया दरियसोहेण ॥१॥ " (इति गाथासतसत्त्वाय) प्रा०
६ पा० । मर्वते, बाब० । औ० । द्योऽऽध्याते, रा० । प्र० ७ अ० १५
रिचवागद्वयमइया । " इतनागद्वयमथना । प्र० ७ अ० १५ ॥

दरियह-दृत्तपट्ट-पुं० । विविधे काशे द्यात्पुजायाम्, आबा०
६ अ० १ अ० १ अ० १ उ० ।

दरिस-दृत्त- (वृ) आ० । वाजुपट्टाने, पत्ता०-पर०-सक०-अभि-
ह । बाब० । " बुधाऽऽनामरिः " ॥ ८ । ४ । ३३५ ॥ इति हरे-
रदिः । " दरिसर्वा " । प्रा० ४ पा० । पद्यति । महंशद, अत्राकीत् ।
बाब० । " दृथ दृथ सुकपां जीव " । आ० क० ।

दरिसण-दर्शन-न० । " शेषतसवजे वा " ॥ ८ । २ । १०५ ॥
इति संयुक्तस्वाम्यव्यवजनात्पुंवे इकारो वा भवति । " दरिसणं " ।
" ईसणं " । प्रा० २ पा० । सत्यकं, आ० क० । आमु० । आमे,
सुख० १ अ० १ अ० २ उ० । संवेदने, स० १० स० १० । प्रकाश-
ने, स० १ अ० । आलोके, स० । वाच्ये च । स० ६ अ० ।
दरिसण्णहय-दर्शनरतिक-वि० । इहोने आलोके रतिर्यत्कि-
ह इ द्योनेरतिकः । विदवणीये, रा० ।

दरिसाधारणियञ्ज-दर्शनाऽऽवरणीय-न० । दर्शने सामान्याध-
बोधरूपमावुचोतीति दर्शनाऽऽवरणीयम् । दर्शनाऽऽवरणकर्माणि,
स्था० । उक्तं च- "दंशणसंज्ञि जीवे, दंशणभावं करेण उं कम्मं ।
सं पन्दिहारसमाणं, दंशणवरणं भवे जीवे ॥ २ ॥ " इति । स्या०
२ गु० ४ उ० । (अथ सर्वा बहव्यता 'कम्म' शब्दे नृवीचभागे
३६४ वृत्ते कथय्या)

दरिसापिञ्ज-दर्शनीय-वि० । दर्शनीय चकुर्योपाराय हितं
दर्शनीयम् । औ० । वं परधंशयुया अमं न गच्छति तस्मिन्,
शा० । शा० । नि० । विपा० । दर्शनाभावे, अं० । वक्र० । रा० ।
प्रश्ना० । कृपातिशये, आ० म० । अ० । अ० । अ० । आचा० ।
रा० । सू० । प्र० । औ० । शोभने, सू० २ गु० । अ० ।

दरिसयत्-दर्शयत्-वि० प्रकटयति, स० २ अक्ष० ।

दरिसावण-दर्शन-न० । कृपायां प्ररथे, भाव० । अ० ।

दरी-द्री-क्री० । पर्वतकन्दारविशेषे, अ० ३ श० ३ उ० ।
का० । अं० । आचा० । आच० । गुगालाऽऽसुरकीर्णचूमिविशेषेणु,
शा० । शु० । अ० । अ० । अ० । श्रुविकाऽऽदिहृतायां लघ्व्यां लडा-
याम्, अं० ३ वक्र० ।

दरुमिद्म-न० । देशी-घने, दे० ना० ५ वगं ३७ गाथा ।

दल-दद-धा० । दाने, "दस्यडः, दस्य लः । 'दलह' । सूत्र० ।
शु० ३ अ० ३ उ० । आचा० । अं० ।

दल-न० । दल-अल् । घने, विशेषे० । प्रागे, पं० सं ५ द्वार ।
उपादानकरणे, पञ्चा० ७ विघ० । अ० । जिनभवननिष्पत्त्युक्ते,
अ० । १ तथ । शालकृद्धे, अणकृद्धये, तमालपत्रे, उच्च-
तायाम्, पद्मे, अर्र्के च । बाच० । अयेडे, विशेषे० । अस्तेधव-
स्तुमि च । पुं० । बाच० ।

दलघिता-दध्या-अध्व० । दानं कृत्वात्यर्थे, आचा० २ अ० ३ चू० ।
दसंती-दलघती-क्री० । घरद्वेन गोधूमऽऽदिव्युपयन्त्याम्, पि० ।

दस्यपयाण-ददत्-वि० । दानं कुर्वति, स्या० ३ उ० । अ० ।

"दस्यताणं दस्यपयाणे ।" इस्तेन तादृशं दस्ततासः, तं "द-
स्यपयाणे" इदम् यद्विमुहिलकुटाऽऽद्विमिरयाऽऽद्विनिरपेक्ष
आत्मनः परस्य वा प्रदर्राजिति जायः । का० ३ उ० ४ सं० ।
"अस्यादायं दस्यपयाणि लि" । अर्थादानं कृत्योपादनकारणस्यदा-
कृतिमिदं ददत् प्रयुज्जान इत्यर्थे । स्या० ३ उ० ४ उ० ।
इलागमि-दद्वामि-पुं० । दलानि पत्राणि तेषामस्त्रिस्तदहनप्र-
वृत्तौ षडिः तस्मिन्, स्या० ७ उ० ।

दक्षिण-न० । देशी-निक्षुण्णिताये, दे० ना० ५ वगं ४२ गाथा ।

दक्षिण-द्विरि-पुं० । द्विरि-अल् आक्षेपः । बाच० । "द्विरि-
काऽऽदी शः" ॥ ८ । २ । २५४ । इत्यसंयुक्तस्य रस्य लः । प्रा०
१ पाद । निर्वन्ते, द्वीने च । बाच० ।

दक्षिण-दक्षिण-न० । धां प्रकृतिं बध्नाति जीवस्तनुनुमायेन प्रकृ-
त्यन्तरस्य दक्षिणम् । तस्मिन्, स्या० ४ उ० २ उ० । पं० सं ।
परिमाद्ययामके, पं० सं ४ द्वार । यस्तु दक्षिणं क्षयं योभ्यमर्ह-
तिमयथांस्तरम् । आ० म० । अ० २ अक्ष० । विशेषे० ।

द्व-द्व-पुं० । तुनाति-दु-अल् । घने, बाच० । बभानसे च ।
वृ० १ तथ । प्रश्ना० । उच० । आभे-अप् । उपपत्ते, बाच० ।

द्व-पुं० । दु-अप् । रत्ने, वेगे, गतौ, पञ्चायने, परिहासे, वा-
च० । जले, पि० । विकृतिविशेषे, भाव० ६ अ० । सस्यद्विषे
संयमे च, कर्मकाठिन्यव्यवहारित्वाद् विलक्षणहेतुत्वाच्च । आ-
चा० । १ पुं० । अ० ७ उ० । सूत्र० । पानके, वृ० ३ उ० । यथ स्त्री-
वीरं क्वाऽऽविक्रमहेतुकृतं, यच्च द्रुपथेत्यस्यस्यस्यस्यऽऽविकं
लेपकृतं तदुभयमपि क्वचिन्मिथुयत्ते । वृ० ५ उ० । मि० वृ० ।
यच्छे, दे० ना० ४ वगं ३३ गाथा ।

द्वकर-द्वकर-वि० । परिहासकारिणि, प्र० ५ श० ३३ उ० ।
औ० ।

द्वकारी-द्वकारी-क्री० । परिहासकारिवयाम्, प्र० ११ श०
११ उ० ।

द्वगोपिच-द्वगमिभूत्-न० । द्वयस्य गृह्यस्य कृथितनकाऽऽ-
रिच गन्धो यस्मास्ति । तस्मिन्, घ० १ अक्षि० ।

द्वगुद-द्वगुद-पुं० । अपिपद्यीकृते आर्द्रगुडे, प्रश्ना० ४ आभा०
द्वार । पं० उ० ।

द्वगि-द (दा) वाग्नि-पुं० । द्वयस्य यनस्य आग्निः द्वाग्निः
बाच० । "वाऽऽयन्वत्त्वाताऽऽदावदतः" ॥ ८ । १ । ६७ ॥ इति
आदिराकारस्य द्वाग्निः । "द्वग्नां । दावग्नी ।" प्रा० १ पाद । घने-
कृतेऽग्नी, औ० । प्रश्न० । उच० । "द्वग्निज्जात्तामिहृत्" । औ०
१ प्रति० । "द्वग्निगणा" । द्वाग्निना दक्षिणपालनेन निर्दयं यथा
भवति । प्रश्न० १ आभा० द्वार ।

द्वगिकर्म-द्वगिकर्म-न० । क्षेत्रज्ञानिमित्तं घने दक्षदने, य-
थोसपराये दक्षे हि तत्र तरुणं तुलनुचिच्छति । पञ्चा० १ विघ० ।

द्वगिदाय-द्वगिनिदान-न० । शृंगिणु तरुणतरुणरोहणाद्यं घने
क्रियमाणे दक्षकर्मणि, घ० २ अक्षि० ।

द्वगिदावयथा-द्वगिनिदानता-क्री० । द्वाग्निद्वयस्य दापनं
दानं प्रयोक्तव्यमुपलक्षणत्वादानं च द्वाग्निदापनं, तदेव प्राकृ-
तत्वात् । "द्वग्निदावयथा" । कमेन उपनोगापरिगोप्यताति-
वाररुपायां पञ्चदशकर्मोदात्मनान्मयतमे, (अ० ८ ना० ४ उ० ।
आ०) तेषाऽऽदिशोपधानमिदं च नानाश्रित्येतरणे, कृ० १ अ० ।
आच० ।

द्वप-द्वन-न० । घाने, सूत्र० १ श्रु० १ अ० ।

द्वपगमग-द्वनगमि-पुं० । "वमिति यामं, तन्मामो द्वनमा-
गः । तस्मिन्, सूत्र० १ श्रु० १ अ० ।

द्वदप्यतीक्ष्ण-द्वदप्यतीक्ष्ण-वि० । असमीप्य कारिणि, पं०
व० ४ द्वार ।

यामई दुर्भं दुर्भं ग-च्छत् अदरितो व गोविंसो सरप ।
सर्वदुप्यतीक्ष्णकारि, कुट्टव व त्रिको वि दप्येण ॥४६६॥

तुते हुनत् असमीप्य सन्नमाऽऽशयच्छाशो प्रापते, यच्च हुतं हुतं
गच्छति । क इवेत्याहु-शरद्वि दप्यित इव द्योक्तर इव गोपुषो च-
क्षीचर्दशयथाः शरद्वि हि प्रचुरचारिप्राणतया, अक्रिकाऽऽपुपुक्क-
रहिततया च गोपुषो मदेद्वृत्ताऽऽपुपुक्कः पथेदतीक्ष्णयन्सा-
वपि निरक्कुसुम्भरितं त्वांरितं गच्छति, यश्च सर्वेहुतहुतकारी
प्रत्युपेक्षमाऽऽतीनां सर्वोभामपि द्विषायात्मित्यविरतकारी, यच्च
दप्येण तीमाद्वेदकवशात् स्फुटनीच स्थितोऽपि सन्न गममाऽऽदिर्वा
क्रियामकुषेणाप इत्यर्थः । पप तुतदप्यतीक्ष्ण उच्यते । वृ० १ उ० ।

कह उभमेठ कह वा, सज्जायं कुणतु हिंदतो ? ॥
 जो णिकलमणपंवेते, कालो जणितो उ वासउवुवच्छे ।
 बुचउकं उउवच्छे, विहारो देमंतिभुंहेसु ॥
 एवमो वासावामे, एतो कणो जिणेहिं पणवो ।
 एयस्स संसमाये, वांछामि अहं समायेणं ॥
 दांयिह सया चत्ताला, उउवच्छे एणिसो विहारि तु ।
 वामाधु पळासा, पणमं पणमं तु सति सीयद्धा ॥
 पुरपच्छिमज्जाणं, सव्वेसिं एस कालउदेतो तु ।
 णिबं हिंदंतेयं, विराद्धितो होति सो नियमा ॥
 तम्हा ल्हुतु उप्पची, ए एसियन्वा तु तेसिं दन्नाये ।
 जस्सद्धा निष्फळं, तं गंतुं एमते मतिमं ॥
 अतिबहुपुच्छज्जाहा, एणतुं दन्वकुलदेसजावे व ।
 पुच्छति सुच्छमसुच्छं, ताहे गहणं अगहणं वा ॥
 अहवा पुट्ठो भयोज्जा, समणाहिकयं व अहव निक्खिलचं ।
 पच्छिचं वा नि जने, तत्थ तु दारा इमे होनि ॥
 समणे तमणी मावय, साविय संबंधि इद्धिमाभाए ।
 रायातु णिकलेने, वेवा णिकलेवयं कुज्जा ॥
 दमए दूनग ज्जे, समणउएहे वाय तणे य ।
 एय याम ण वचचं, पुट्ट रुहे जहा बयणं ॥
 एतंसिं दारायं, विभास भयिता जहा व कप्पमि ।
 सव्वे च निरवसेमा, एायव्वा सन्नदव्वेयु ॥
 जं पुण जत्था इएहं, दव्वे लेते य होज्ज कासे व ।
 तेहिं का पुच्छा तु, जह उज्जाणो मंहेतु ॥
 एभेव माहमामे, किमराए मंसव्वीणं का पुच्छा ? ॥
 त्ति निएहं व कुज्जमि, बट्टए दव्वमि का पुच्छा ? ॥
 तम्हा तु गहणकाले, मूलगणे वेव उचरएणे य ।
 सो होज्जा दव्वस्स तु, ए मूलओ तस्स ठप्पणो ॥
 कतिं पायिबं छि-ज्जए य णिष्फलि ए य निष्फएहे ।
 कज्जं णिष्फलिमयं, ममाणिते होति निष्फएहं ॥
 कंनिनकीताऽऽदीया, तंहुंज्जमादी तु होज्ज यमद्धा ।
 णिष्फतो मा तु भवे, अयट्टयासु निष्फळं ॥
 तं होति कपणज्जं, सं पुण समणउ होज्ज णिष्फळं ।
 तं तु न कप्पति पत्थं, च चांपए वांउओ उणयो ॥
 णिष्फत्तिओ य णिष्फ-अओ य गहणं तु होज्ज समणस्स ।
 णिष्फत्तिओ य सुच्छे, कहं ए णिष्फण्य सोहो ? ॥
 एवं गवेसियचं, तं एगट्टायं परिचचत्तं ।
 ज्जति अफासुदव्वे-ए वेव गहणं तु माहणं ॥
 जो तेणं साहणं, किं कज्जं होति तु गविट्ठेणं ।
 अमं पि य एगकुले, ए तु आकरो सन्नदव्वयाणं ॥
 तिवकणुयमादिपाणं, सन्नदव्वयाण संभवेण कुले ।

ताणि तु गवेमयाये, हायां सव्वेव णाणादी ॥
 तम्हा पपं परिहर, अयप्य विव वज्जतो वि वज्जति तु ।
 अयप्यं साहंयो, विवज्जति ए तं च साहेति ॥
 णिष्फत्ती समणद्धा, समणद्धा वेव कातु णिष्फळं ।
 गहिवं होज्ज जयंते-ए तत्थ सोही कहं होति ? ॥
 एवमपि अयप्यतो, उवउचो उउज्जयं गवेसतो ।
 सुच्छो जह चावयो, स्वमओ इव सो अज्जहजायो ॥
 जो धुण सुक्कपुराओ, णिकज्जयो जह वि तो उ एाऽऽवयो ।
 तह वि च आवयो विप, अराकम्मं परिउए व्व ॥
 एयस्स साहणं, अहवा अयं वि ज्जए पत्थ ।
 कारगसुचं इणयो, तवहं बोच्छं समायेणं ॥
 एगमि वितिपणं तय-मि न अत्थकुसलजिणदिद्धा ।
 एतेसु लुचनोगी, विहरंतो अहाउपे सुज्जे ॥
 अंगगद्वणं पदयं, अयारो तस्स वितिपसुयल्लेव ।
 तस्स वि वीयउज्जपणे, उहेते तस्स ततिपमि ॥
 जह सुचं लखु सेपद-वस्सेयं होज्ज सुल्लेव ठ ।
 अहवा वी तए एची, अज्जयणमि तज्जमि ॥
 तस्स वि तएउदेते, अरादीमुचमि सं समकलायं ।
 जादि मंकोम अमुच्छो, तादे जयणापं जुतो उ ॥
 देसुणं पि तु कोटि, अत्यंतं मो वि सुज्जती णियमा ।
 तम्हा विमुच्छजावो, मुज्जति णियमा जिणमयाम्प ॥
 बाहिरकण्ये जुतो, उवओग महिद्धिओ सुवधराणं ।
 जं दोससमानयो, विमाणं जिणवयखतो सुज्जे ॥
 दव्वेण य भावेण य, सुच्छासुदं य होति चउभंगो ।
 ततिओ दोसु वि सुच्छो, चउवयओ उभयह विमुच्छो ॥
 वीओ भावविमुच्छो, दव्वविमुदो य पदयओ होति ।
 अट्टवा वि दोसकरणं, दव्वे जावे य दुविहं तु ॥
 भावविमुच्छा-तराणो, दव्वतो सुच्छो व होनऽऽनुदो य ।
 जे जिणदिद्धा दोसा, रागादी तेहिं न उ त्तिणं ॥
 एतमामखत्तं, कीयादी अणुवउण जो गिएहे ।
 तद्धाणगावराहे, संबंद्धिमोऽवराहणं ॥
 आवएणे सहाणं, दिज्जति अहएण बहं तु आवएणे ।
 तद्विं किं दायचं, भाएणति इणयो मुणह बोच्छं ॥
 सुज्जए तवेण दिज्जा, वतु छेदां वा तरेव मूलं वा ।
 कत्थेदे जणयंती, जएहति तु गिमोहपायमि ॥
 वीसतिमं उरेणं, भास चउभास तह य छुत्तमांसं ।
 उणयातमुण्णात्तं, जणितं सव्वं जहाकमसो ॥
 एसो तु इविकल्पो, जट्टकं वएणतो मयामेणं ।
 “अज्ज मए सुचं, माहा-(वर्णाण) जाणि पुण साहुस्स आहा-
 नंदिणि वव्वाणि गहणं यंति, तंसिं जहसंमव अमहा, कयो एस्स
 सत्ता उणयावोऽसोयपाहुंदिपाए (?) नीणियाए ? आगादि

मरुति-कश्चो एवाणै तनुज्ञाणि षाणीयाणि। अथाह्यं ताव जाव पुञ्जामि। ताव विष्ट-वणाभो । अथ सावित्र । मा सावुनिमित्तं साभो वासिया होजा । एवं कथाहोषो वषट् नीणिय फलहीण उच्यते गवेषति, तुषोभा वा गवेषह तुषोव उच्यते लाउप नीणिय, क्कवा वा सेउजानिमित्तो एवं सो पुञ्जकण कथ एवाण उच्यन्नाणि । ताहे तर्हि गच्छति, जहा विदमिज्जुलीय, एयंति आहाराणं मूषुप्यत्ति, तंजुला वि गवेषमाभो अयं न सोहयहः। आहाराःहीनां निण्यत्ती च हानव्दोमचारिधार्थैः। "प्रते पाणो गाहा-(एवं सो हिंइतो, अंसे पाणं च उणमुवहिं वा। कहु वगमंउ कहु वा, सज्जायं कुणउ हिंइतो) सेउजोवहिं वा सोहेइ निष्ं हिंइतो । अे य निष्कलमपवेषेणकाला अहुओ उव-हेिया मासा निष्कलमपुकासो सि प्रमह, पवेषेकालो य वासा-वासो वषमो, ते तस्स न अंमत्ति हिंइतस्स । (पुञ्जकृत्ति) च-सादि हेयंतिया, चसादि निरिदया, एयत्तु अणुयाभो विहारी। गाहा-(होरिह सया चसात्ता) हेमंनिगमिज्जुणो होति दिवसाणो मासकपेण, वासुत्तु य चंसासा पंचथा इंसियाउ, तस्स न म-वह निष्ं हिंइतस्स न मंनउ इरेण तिण्णि सचाहं दिवससयाहं वि-हारकासे दुपक्के वि साण्णु सावुणीण य । गाहा-(पुरपाकु-मउज्जाण) पुरच्छिमपक्काउज्जममज्जिमाणं तिथयराणं सव्वेसि। गाहा-(एम काउच्छेओ तु) निविहमि वि निविहे वि आहारोव-हिं संउज्जाणं अणेगेहिं इव्वेहिं संवभो मवह, आहारं ताव पिण्ण-विद्यपवेमणेहि, ताहं किलियस्स हिंइतस्सह जय ताणि निष्क-याणां। "निष्कलितकपुनिरित्तयोः।" निष्कलीको हिमथेद, मरियाण मलय, हिंइ रमणेत्तु, वच्छाणि तामसिभोए पुंउकवद्यसिपुनो-र-हुत्तु वच्छाणं उच्यत्तीको, जाव ताणं हिंइत, ताव पायाहं परिहा-णी, अंतारा चव मरह, एवं पाए सेउजाय ए । तस्सा नो निष्कली मगियवत्तु । निष्कली नाम-मूखसंभो, निष्कलीं हि तस्स सया-साभो कउे, तस्स निउपि चउभंभो। एय विण्णुसोणाहाराः। पच्छुप्यो नाम-तहं व दव्वकुलदेसजाव य मगाह, जहा पि-उ-निज्जुलाए । नोसुत्तुममं पुञ्जह वव्याणं, एयं पुञ्जह-किनिमि-त्तमुवक्कमित्यं, एवं पुच्छिउज्जण गिरहहः। गाहा-(ममणे समणी) अत्तपाणै वत्थपायत्तु वा नीणियत्तु पुञ्जह-कस्सेयं ? सो पु-च्छिमो अणंज्जा-तुभं चेष निमित्तं उवक्कमित्यं, कीयं, पा-मिच्छयं परिव्याहियह, वत्थं वा नूयाविणं, कीयं, पामिच्छयं परिव्याहिय-ह, वच्छं वा सुयाविणं, वामाविणं परिव्याहिये य । इवाणं तुभ-चाय मह कयं, बीयाणं वा अयवणांवाण्य, कीयमाह वा, एवं साहेउजा, ससणेउ वा समणीय वा सावपण वा सावि-याय वा इण्णितेण वा मायपण वा इमयण वा कुमएण वा रउमभेण वा वायाय वा नेणएण वा पक्केवयाणि नू-हाण्य, समणं समणी वा हिंणया अयति-अइदं न गेहंति, ते य संघमं करेजा, सावभो वा साविया वा, तेसि साहंभो न गिरहंति, आहाराह ते पक्केवयं कुजा, संघंयिभो संघंयिणी वा, सो तेसि न गेहदह, आहाराह ते पक्केवयं कुजा, इण्णितं वा रंनंरंमंभोइयाह, तेसि साहवो न गेहंति, ते आहाराह पक्केव-यं कुजा । मामभो नाम-माम को धरे कुकउ, सा सुवत्तणेण जंदाया सव्वी, सा पक्केवयं कुजा । राया म रायापिडे न गेहा-ति, सो पक्केवयं कुजा आहाराह । तंययस्स वा साहवो न गेहंति, सो आहाराह पक्केवयं कुजा । निष्कलं पुण-वत्थं पचं वा संविग्गा अमंविग्गा वा साहवो अविशादस्स काणेत्तु अह-देसं गच्छमाणा निष्कलेविज्जा । तेहिं अणियं-अणुए कासे ए-

उजां, तो सावुण देउजाह, संभोइयाणं वेण्ण, अमंभोइयाणं पासत्थाएय व सयरमाणो न गेहदति, दमभो वृमभो रउजजन्तो वा आहाराह विण्णुको मणेउजा-कस्सेयं ति । जन्जा-साभि ! कि मम आहाराह वथपायाहं वि नथि । इत्तलो-जह अहं रथो अ-विहइयाए, अविदया वा भोगियस्स, नो मस वत्थाणि वि नथिः । इत्तो अणेउजा-जह अहं रउजाभो ईस्सिरिमाभो अतो, तोइहिं किमा-हाराहंयं वि ताहामि, सेसं जहा पेहियाए । गाहा-(म य नाम न वत्थवं, पुट्टे कउे जहा वयं ।) अथवा जय पुण ब्राह्मं केसं कासे वा मवह, अं अस्स हेसे पक्कह, पउरं च जहा उउजेणीए मंनया । तथ का पुञ्जा ? जय पुण इव्वकुलदेस-भावे अणुवक्कणं दहण पुञ्जा-किं निमित्तं एवाणि आहारा-दिण्य कयाणि । मूळगुणउत्तरगुणो आहारावहिंसेउज्जाणं गदंयं यिसोहेयवं साहुणा । गाहा-(कोते पामिभे) एवं कीयपामिभ-च्छेजा अणसयाहंयि निष्कज्जति, तंजुला वा लाउया वा संउ-यचाय कीयाणि वा कसियाणि वा सुत्ताण, लाउउयण्य वा संजयट्टाए विवाणि, पक्का आयट्टा निष्कयाणि कयाति, संजया-यं क्कवा वा संजयटाए दत्ता, पक्का आयटाए छिखाणि य चराणं य कयाणं, आयटाए निष्कवयाहं ताहे कयाति, अं तं निष्कलीतो आयट्टानिष्कलं तं कयाह, कउउं निष्कलीमयं नि । कउं नाम-आहाराहंमयं तं । जहा तंजुलमयं आहारं, सुभययाणि वथयाणि समाणियं च, तस्स कउं-तस्स निष्कणं । गाहा-(णि-पत्तिसओ य) एवं अणवेसणा निष्कलं तो गवेषयं, माहंयं वा । गाहा-पच्छं, चोदग आह-णिष्कलीको वि निष्कयाणो व सावुस्स आ-हाराहं गदंयं होजा । निष्कलिसओ अणुत्तं कं निष्कलं गेहहइ । उच्यते-एयं ताव गवेषयव(एयमिनि) निष्कलं गेहोसवह, न तु मूजनिष्कली इव्याणं, मूजनिष्कलीय गविट्टुए वडुत्ताः । आह-जह एवं गवेषिउज्जह, अं गेहक वि निष्कयाणो किं एगउणं परिच्छयइ ? एगउणंयं नाम-उच्यत्ती तंजुलाहंयं, वरथाहंयं च । उच्यते-न तु सव्ववदवा, न तु एगकुले नाणावव्याणि तिसकहुवाहंयं संभवाति । कि तु एवं गवेषमाणस्स तुज्ज सव्ववदवाणं मू-प्यत्ती आहाराहंयं सुत्ती चैव न निवइदह । अज्जकालंयं च जहा णिहोसा हिंइतस्स । गाहा-(एयमवि अणुमत्तं) एवमित्थव-धारणे । किमवधारणंयं ? एवमप्यपचस्स गवेषमाणस्स ज-ह वि निष्कलं संजयटाए न आणिज्जह, तयो तं च परिउंजेजा आहारावहिंसेउजा, ताहे तामिं परिउंजे विण्णुज्जह, जहा सो जमभो सुत्तं गवेषमाणं, ओ पुण मुक्कपुराओ । मुक्कपुरो नाम-आहाराह उगममार्हिं इत्तो तत्तो सो लग्गाह जहा सए । गाहा- (आहाकमं परिवउ हउ) अणुत्तु आवारगेत्तु सेउजाणं तय उ-हेसए आणाया । इह कालु नो सुभमं उवस्सए भवह, सुत्तयोपि गवेषतो सुत्तो चैव भवह, तव्यामाहंजात्तुके वि अहवा-नइयिमि अणुयणे आरिधाणं जह संकेम अणुत्तो कयो । अहवा-संकेमव उज्जह, अस्सिवाइकारणेत्तु नथ वि तहव देणंयं पि पुवकोमि अ-थमाणां सुज्जह । एयत्तु उभयमार्हं आहाराहत्तु सुत्तयोपि परि-हंरतो आहाउयं पालेमाणां सिज्जह । गाहा-(, वाहरकरणे) एवं जह वाहिरकरणेण संपवत्तं उवत्तंभो होह तो महिंत्तुभो सुयव-रायां। महिंत्तु कइते महारिज्जित्तमावहति । "को हिंइतो, गाहा- (अं दोलसमायको वि) जमभो सुत्तो : सुयवाण्यपमाणेणो हो-स-कारयमि इव्वओ नाम एगो सुत्तो, नो भावओ । अउंजो । तह-ओ इव्वं भावको सुत्तो । अवत्थां होहिं वि अणुत्तो । तस्स का कहा ? अे पदमविधिया तेसु मयाया, विदय भंगे इव्वओ अणुत्तो

दृक्

दृक्

द्रव्यत्वं तु स्वाभाविकं न जानम्, अपेक्षिकं जातं, तथा तु स्वाभाविके-भोः तादृकं । गुणः । यत् सकलवस्तुनां व्यवहारोऽपेक्ष्यते वापने, न तु स्वाभाविकं, तस्मात् न काश्चिदपि । ये च स्वाभाविकारणवस्तुद्रव्यद्रव्यं सन्ते, तेषामप्यपेक्षामनुसर्तव्येवेति । गुणपर्यायवस्तुव्यभिचि तस्यापे । विस्तरस्तु ऊपयाभासुद्रव्यद्रव्यं परीक्षात्मितैवास्ति, अतस्ततोऽन्वयेयः ॥ १ ॥ द्रव्यात् २ अथवा ।

“सहभावी गुणो धर्मः, पर्यायः क्रममाव्यय । मित्रा अविजास्त्रिभिषा-स्त्रिजङ्गणयुना इमे ॥३॥ मुक्तस्यः श्वेनः (ऽद्विष्टो, मुक्तादानं यथा वृष्टम् । गुणपर्यायव्यव्येके-ऊपयाभासोऽपि ॥३॥” द्रव्यात् २ अथवा ।

गुणाऽऽश्रयो ऊपयम्-

गुणाणामामत्रो दृक्, एगदस्मिण्या गुणा ।

सकलं च परं नराणं तु, वृष्टो अस्मिण्या जने ॥६॥

गुणानां वच्यमानानामाश्रय आश्रयः, यत्रस्थानं उपस्थानं, उपपन्नं चाऽवतिष्ठन्, प्रसीयन् च, तद्वृष्टम् । अनेन कृपाऽऽश्रय एव वस्तु, न तद्विनिर्गमन्यदिति तथागतमनमपास्तम् । तथा हि-यन्त्र्यादादिनाश्रयानं यस्याः पादादिनाश्रयानं, न तन्ततोऽनिप्रभ, यथा घटादपटः, न जत्रयः पर्यायाः पादादिनाश्रयानं यस्याः पादादिनाश्रयानं । न चाप्यस्मिन्ने हेतुः, स्वामकोलकुलाऽऽश्रयस्थासु वृष्टादिऽऽश्रयस्थाऽऽश्रयस्थानं दृश्यात् । न चाप्यस्मिन्ने, कश्चिद्व्यवस्थाश्रयानासिकः ।

उक्तं हि-

“ यो ह्यप्युपसंवेदा, मन्वेद्येतात्थया पुनः । स मिथ्या न तु-नेनैव, या निर्यमवशयावन्ते ॥ १ ॥ ”

तथैकस्मिन् ऊपये स्वाऽऽश्रयज्ञे आश्रिताः, के ते ? गुणा कृपाऽऽश्रयः । एतेन च ये ऊपयवच्छिन्नि, तद्व्यवतिर्काशक कृपाऽऽश्रयः अविद्योपदृशिताः । तस्मन्निषेधः कृतः । संविद्यो हि विषयव्यवस्थितः । न च कृपाऽऽश्रयकालन-रूपं कदाचित् केनाचित् ऊपयवगतम्, अवगम्यते वा, अतस्तद्व्यव-पण कृपाऽऽश्रयो, न तु ताविकाः केचन तद्वदेन सन्ति । नन्वेवं कृपाऽऽश्रयितो द्रव्यमित्थयि किं न कल्पते ? । अथ तथैव प्रतीतिः एवं सति प्रतीतिकमप्यसाधारण्योऽप्युपयवा-ऽऽश्रयकस्तु । तद्व्यवतिरेकिते लक्षणस्य, पर्यायाणां अवयवानुरूपानां तु, विवेकेण उच्यते इत्योः प्रकृतत्वाद् द्रव्यगुणयोराभिताः (मवे चि) जनेतुः स्युः । अनेन च य एवमाहुः-यदाद्यतयोरभन्, मन्वेऽपि तदर्थेव, यथा भरीकिकाऽऽश्रयः जलाऽऽश्रयः । न सति च कुत्रापिकाऽऽश्रयवस्थायां घटाऽऽश्रयपर्यायाः, ततो ऊपयेवमाऽऽश्रयमप्येतेषु तद, पर्यायाः पुनरस्ततो वैराकाशकेशाऽऽश्रयः सद्यथा अपि ज्ञानैः सत्यतया लक्ष्यन्ते । यद्योक्तम्-“ आदावन्ते च यथास्त, मन्वेऽपि हि न तत् तथा । वितथेः सद्यथाः सन्तो-ऽवितथा इव लङ्गिताः ॥ १ ॥ ” ते अयाकृताः । तथा हि-आद्यतयोरसत्वेन मन्वेऽप्यसत्त्वं साध्यतामिदं कृत्वम्-वदु कश्चिदसत्त्वं सिद्धमसदिति, ततश्च वृष्टो ऊपये अप्-द्रव्यवस्थाशास्त्रवैदिकमन्वेऽप्यसत्त्वं । अथेदमेवेत्तत्, सत्ता-मात्रस्यैव तत्रैव इष्टत्वाद् । उक्तं हि-“सन्नेके सद्यथियेथात् ।” नन्वेवमावे जावाजावाऽऽश्रयस्यापि सर्वत्रासाव्यसत्त्वं, तस्माद्वाप्यकमल्योद्येव यथासन्नेऽपि निवर्धनमिति न कश्चिदसत्त्वं सत्यावश्यं जायः, ततो ऊपयवशर्यापयानमप्याधितयोर्धव्यव-

यत्वे सत्यत्वमस्तु, तथा गुणेष्वपि नवपुराणाऽऽश्रयपर्यायाः प्रत्यक्षप्रतीतिः, एकं कियकालजातिनः, प्रतिनसमयभाविनस्तु पुराणत्वाऽऽश्रयत्वाऽऽश्रयपर्यन्तस्तुमागतानां स्वकीयत्वे । ततश्च ऊपय-गुणपर्यायाऽऽश्रयकमेकं सन्नमतिव्यभिचयपल्लगाऽऽश्रयत्वा ध-स्तिवति स्थितमिति सूत्रायः । उच्यते- पादो २४ अ० । प्रका० । (“ दृक् पञ्चभविभुजं, दृक्वित्तसा य पञ्चभा नाधि । उप्यावच्छिदमेवा, हं हि दृक्वित्तकल्पं पयं ॥ १३ ॥ ” इति द्रव्यभौतिकका प्रथमकारणसा सम्मतितकप्रथमाया “ गय ” शब्देऽस्मिन्नेव आगे १८८६ पृष्ठे ऊपयपर्यायाधिकप्रस्तावे व्याख्याना) (य एवार्थो “ दृक्वित्तय ” शब्दे उपयाद्विषयते) द्रव्य-गुणपर्यायाश्च यथोक्तं सूत्रमाः । उक्तं म० ३ अ० १ कएक । (“ दृक् जहा परिणयं, नहैव अग्रिथ लि तस्मि समयस्मि । विगयभविस्सहि उ प-उपपदि” जयथा विजयथा वा ॥ ४ ॥ ” (सम्म० ३ काशक) इत्यादिवाक्यानां ऊपयव्य निर्यव्याऽऽश्रय-नेकधर्मान्वयत्वम् “ अश्रयनवाच्य ” शब्दे २० आगे ४२६ पृष्ठे उक्तम्) (उप्याद्व्यवस्थाश्रययुक्तं सतिवति लक्षणमपि “ अने-गंनवाच्य ” शब्दे प्रथमभागे ४२६ पृष्ठे समुक्तम्)

अथ गृह्णीमो गुणानामाश्रयो ऊपयलक्षणं, तद्व्यवच्छिन्नं द्रव्यं किमेकम् ?, एकं तस्य भेदा अपि सन्तीति ?, आह-

धर्मो अहम्नो आगासं, काशो पुमग्न-जैवो ।

एस होगो चि पमत्तो, जिगो हि वरदंसिदि ॥ ७ ॥

धर्मं इति धर्माहितकायः, अहम्नं इति अहम्नाहितकायः, आकाशमिति आकाशाहितकायः, काशोऽका समयाऽऽश्रयकः, पुमग्नजन्य इति-पुमग्नजातः, जीवाहितकायः । एतानि द्रव्यजाति शेषः । प्रमङ्गानं लोकस्वरूपमप्याह-एव इत्यादि सुगममेव । नवरमेव इति सामान्यतः प्रतीतिः, लोक इत्येवस्वर-रूपः, कोऽर्थः ?, अनन्तरोकद्रव्यपदकाऽऽश्रयकः । उक्तं हि-“अ-हम्नोऽऽश्रयानां कृपा-ऊप्याणां मवाति यत्र ननु क्रमम् । तद्व्यवच्छिन्नः सद्य-लोक-स्तद्विपरीते लोकोकाऽऽश्रयम् ” ॥१॥ इति सूत्रायः ५७ ॥ आह-किमेतेऽपि धर्मोऽऽश्रयो भेद्वचनः, उतामप्याऽऽश्रय-धर्माऽपीति क्रमः । तथा चाऽऽश्र-

धर्मो अहम्नो आगासं, एतं दृक् वितथयि ।

अश्रयतापि च द्वाहाई, काशो पोग्न-जैवो ॥ ८ ॥

धर्मोऽधर्म आकाशं, द्रव्यमिति धर्मोऽऽश्रयः प्रत्येकं योज्यते, एकैकमेकसंस्थाया एव, एतेषु आवादावस्थातं तथैकान्तरिते गम्यते । ततः किं कालाऽऽश्रयव्यवस्थेवमेवेत्याह-अनन्तान्य-मन्वेऽपि विति, स्वगतभेदान्मन्वात् । चः पुनरर्थ उच्यत योद्यते । कानि ऊपयाणि कानमानं, कालः, पुमग्न, जन्तव्योक्तकरणाः, कालस्य आनन्त्यमतीतागतानां विद्येति सूत्रायः । उच्यते- २८ अ० आका० । स० ।

वृद्धत्यनिगमनम्-

एवं सयासेन धेव जेदान्, ऊपयस्य विस्तारतयाऽऽगेमेप्यः । श्रुत्वा समस्यस्य च जव्योक्तोकाः !, अहैत्कयाम्भोजयुगं धजन्तु ॥ ३ ॥

एवं पूर्वोक्तप्रकारेण समालेन संक्षेपेण च वहेषु धत्संस्थावतो जीवधर्मोऽधर्मोऽऽश्रयकालपुमग्नजात भेदाद् ऊपयस्य पदार्थस्य वक्ष्यामिपि ऊपयशब्दः पृथग् युक्तः सत् वृद्धत्वपर्यायमाप्याह-

एहद्, तां किं त्रियां गेहद्, अट्टियां गेहद् ? गोय-
 मा । त्रियां वि गेहद्, अट्टियां वि गेहद् । तां भंते !
 किं द्वयो गेहद्, लेशओ गेहद्, कासओ गेहद्,
 जावओ गेहद् ? । गोयमा । दन्वओ वि गेहद्, लेशओ
 वि गेहद्, कासओ वि गेहद्, जावओ वि गेहद् । तां
 द्वयो अपंतपसियां द्वायां, लेशओ असंख्यजप-
 सोमाडां, एवं जहा पद्यवाए पठये आडावरेसए० जाव
 णिन्वापाएणं उदिमिं, बापायं पनुच्च सिय तिरिंसिं, सिय
 चउदिमिं, सिय पंचदिमिं । जीवे णं जंते ! जां द्वायां
 वेउन्वियसरीरचाए गेहद्, तां किं त्रियां० एवं चैव, छ-
 वरं छियं उदिमिं, एवं आट्टारासरीरचाए वि । जीवे णं
 जंते ! जां द्वायां तेषमसरीरचाए गेहद् ति पुच्छा । गो-
 यमा । त्रियां गेहद्, षो अट्टियां गेहद्, सेमं जहा
 ओरालियसरीरस, कम्मगसरीरे एवं चैव, एवं० जाव
 जावओ गेहद्, तां किं एगपसियां गेहद्, दुपसि-
 यां गेहद्, एवं जहा ज्ञानापदे० जाव आणुपुठिं गे-
 हद्, षो अणुपुठिं गेहद् । तां भंते ! का दिमिं गे-
 हद् ? । गोयमा । णिन्वापाएणं जहा ओरालियसस । जीवे
 णं भंते ! जां द्वायां सोऽंदिद्यचाए गेहद्, जहा वेउन्व-
 यसरीरं, एवं० जाव जिंज्जदियचाए, फासिंदियचाए जहा
 ओरालियसरीरं, मणजोगचाए जहा कम्मगसरीरं, णवरं
 णियमा उदिमिं, एवं वजजोगचाए वि, कायजोगचाए वि
 जहा ओरालियसरीरसस । जीवे णं भंते ! जां द्वायां
 आणापाणुसाए गेहद्, जहेव ओरालियसरीरचाए० जाव
 सिय पंचदिमिं ।।

(त्रियां भंति) स्थितानि जीवप्रदेशावगाढक्षेत्रस्यायन्तर-
 वर्षाणि, अस्थितानि च तन्मन्तरवर्षाणि । तानि पुनरीदा-
 रिकक्षादीरपरिणामविशेषादाकृष्य शुद्धाति । अन्ये त्वाहु-
 स्थितानि तानि यानि वैजन्ते, तस्मिन्परीनामि स्वस्थितानि,
 (किं दन्वओ गिहद् इति) किं दन्वमाश्रित्य शुद्धाति, क-
 व्यतः किंस्वकपाणि शुद्धातीत्यर्थः । एवं क्षेत्रतः क्षेत्रमाश्रित्य
 कतिभ्येदावगाढातीत्यर्थः । वैकियसरीरचायकारे “ नियमं उ-
 दिमिं ति ” यद्वक्तं तत्रावमभिप्रायः-वैकियसरीरी पक्षेन्द्रिय
 एव प्रायो प्रवति, स च त्रसनाक्या मय पद्य, तत्र च पद्यमायि
 दिश्यामनाहृतसमोकेन विचिन्तितोकाकदेशस्थेत्थत उच्यते-
 (नियमं उदिमिं ति) यद्वक्तं यायुकायिकानां असनाक्या
 अदिरपि वैकियकपटं प्रवति, तदिह न विधाकितमप्रमाणात्प्रा-
 तास्य च तथाविधकोशान्तिमुद्यते वा वैकियसरीरी चापुत्रं
 संभवतीति । तेजस्त्वये- (त्रियां गेहद् इति) जीवावगाढक्षेत्रा-
 यन्तरीरुत्तान्येव गृह्यति । (षो अट्टियां गेहद् इति)
 न तत्तन्मन्तरवर्षाणि गृह्यति, तस्याऽन्वेषणपरिणामाभावात् ।
 अथवा-स्थितानि स्थिरानि शुद्धाति, मोऽस्थितान्यस्थिरानि,
 तथाविधस्वभावतयाः । (जहा ज्ञानापदेः) यथा ज्ञानपना-
 या पकादेशे पदे तथा चाक्यम् । तत्र च- (तिपसियां गेहद् इ

० जाव अपंतपसियां गिहद् इत्यादि) ओनेन्द्रियसूत्रे- (जहा
 वेउन्वियसरीरं ति) यथा विकियसरीरद्रव्यग्रहणं स्थिताभि-
 तद्रव्यविषयं पद्विद्वेष, एवमिदमपि; ओनेन्द्रियद्रव्यग्रहणं हि
 नादीमप्य एव, तत्र च- (सिय तिरिंसिंमियादि) नास्ति ध्या-
 चाताभावादिनि (फासिंदियचाए जहा ओरालियसरीरं ति)
 अयमर्थः-स्वयोनेन्द्रियतया तथा द्वायां गृह्यति यथोदादि-
 कसरीरं स्थितानि स्थितानि यद्दिग्गगतमभूतानि चेति प्रायः ।
 (मणजोगचाए जहा कम्मगसरीरं, एवं नियमा उदिमिं ति)
 मनोयोगतया तथा द्वायाणि शुद्धाति यथा काम्यस्थितान्येव
 शुद्धातीति भावः । केवलं तत्र ध्याघातेन्यायुकादिह तु नियमात्
 पद्विद्वेषात्स्वेष चाक्यम्, नादीमप्य एव मनोद्वयग्रहणप्राभावात् ।
 अथस्तानां हि तत्त्वान्तीति । (एवं वजजोगचाए वि) मनो-
 द्रव्यवद्भाग्यद्रव्याणि शुद्धातीत्यर्थः । (कायजोगचाए जहा
 ओरालियसरीरसस) कायजोगद्रव्याणि स्थितास्थितानि
 यद्दिग्गगतमभूतानि चेत्यर्थः । ज० २५ हा० ३ उ० ।

दुविधा द्वया पद्यचा । तं जहा-गदसमावन्नमा चैव,
 अगदसमावन्नमा चैव ।।

द्रव्यसूत्रे गतिमैतन्प्राप्तये, शेषं तथैवेति पृथ्वीकावचत् ।
 स्था० १ ज० । (किं द्वायं शुक्र, किं वा अविचति 'अशुक्रद्रव्य'
 शब्दे प्रथमभागे १५७ पृष्ठे चिन्तितम् । पुद्गलादिकावप्रदेशः
 किं द्वायमिति 'योगसालिधकाय' शब्दे वक्ष्यते) (द्रव्य-
 क्षेत्रकालभावानां परस्परं समावेशः 'अणुजोय' शब्दे प्रथ-
 मभागे ३४३ पृष्ठे चिन्तितः) (जीवास्तिकायाऽऽतीनां द्रव्य-
 प्रदेशाद्यंतयाऽन्यवद्बुधम् 'अतियकाव' शब्दे प्रथमभागे ३४४
 पृष्ठे द्रव्यस) संयमं, भावा० १ पृ० प म० ८ व० ।

वैशेषिकरीत्या द्वायाणि, तत्र दोषश्च-

पृथिव्येतजोवायुराकाशं काशो दिग्गताम न इति न च द-
 व्याणि । तद्द्रव्यं पृथिव्येतजोवायुरां पृथग्द्रव्यत्वमनुपपन्नम् ।
 तथाहि-त एव परमाद्यः प्रयोगविशलाभ्यां पृथग्भादिद्वेषेन
 परित्यक्तान्तोऽपि न स्वकार्यं द्रव्यत्वं त्यजन्ति, न चावस्था-
 भेदेन द्रव्यभेदो युक्तः, अतिप्रसङ्गादिति । आकाशकाशयो-
 श्चास्मानिदपि द्रव्यत्वमभ्युपगमनेव । दिशास्वकाशावयवभृ-
 ताया अनुपपन्नं पृथग्द्रव्यत्वम्, अतिप्रसङ्गोवादेव । आ-
 त्मनश्च स्वकारीत्यावस्थापिणं स्वप्रायोसङ्गकृपाव्यप्युपगतद्रव्य-
 त्वमिति । मनसश्च पुद्गलविशेषतया पुद्गलद्रव्येऽन्तर्भाव इ-
 ति परमापुद्गलात्मनश्च जीवपुण्यभावादात्मन्तन्तर्भाव इति ।
 अथै तैरभिधीते-यथा पृथिव्यांत्वयोगात्पृथिवीति, तदपि
 स्वप्रक्रियाभावमेव । यतो न हि पृथिव्याः पृथग्भूतं पृथिव्यात्स्व-
 मपि, येन तद्योगात्पृथिवी अभूत्, अपि तु स्वमपि यद्विस्त तत्सा-
 मायविशेषाऽऽत्यक्तं नरीसिहाऽऽकाशमुपपन्नतावमिति ।

तथा लोकं-

“ नाग्वयः स्रग्भेदस्ता-भ भेदोऽन्यवृत्तितः ।
 सुखेन्द्रियसंसर्ग-वृत्ति आत्यन्तं घटः ॥ १ ॥ ”

तथा-

“ नरस्य सिद्धकपसा-भ सिंहो नरकृतः ।
 शब्दचिह्नानकार्याणां, भेदाऽऽन्यत्परं हि सः ॥ १ ॥ ” इत्यादि ।

अथ कपरेखनप्रथमयां क्विदद्रव्यसुसिद्धेशेषगुणाः, तथा सं-
 क्यापरिदशाणि पृथक्त्वं संयोगावभागी परत्वापरत्ये इत्येते
 सामान्यगुणाः, संपद्रव्यमृत्तत्वात् । तथा-वृद्धिः सुखद्रव्ये-

काद्वयप्रयत्नधर्माभेदसंस्कारा आत्मगुणाः । गुणत्वं पृथिव्युद्-
 कथां, ऊच्यस्वभावत्वेन परोपाधिकत्वं पृथिव्युद्कामिणु, स्वेदोऽ-
 म्भस्वेव, वेगोऽऽस्वः संस्कारो भूतैरुच्येथेव, आकाशगुणः शब्द-
 इति । तत्र संख्याऽऽयुः सामान्यगुणा रूपोऽऽद्विद्वयप्रवृत्तावत्वे-
 न परोपाधिकत्वाद् गुणा एव न ज्ञवन्ति । अथापि स्युस्तथापि न
 गुणानां पृथक्त्वव्यवस्था, तत्पृथक्त्वज्ञाये क्वस्वैवकपहानेः, गु-
 षुपर्यायवद् ऊच्यमिति कृत्वा नास्तैर्यक्तया ऊच्यप्रहणैमेव
 प्रहणं न्यायमिति न पृथग्भावः । किं च तस्य भावस्तत्त्वमित्यु-
 च्यते । भावप्रत्ययश्च यथा गुणस्य हि भावाद् द्वये शब्दनिवे-
 दास्तत्त्वमित्येन स्वतत्त्वाविरत्येन भवति । तत्र घटो र-
 क उक्त्वस्याऽऽहारको जलवाद् सर्वैरेव घट उच्यते । अत्र च घ-
 टस्य प्रायो घटत्वं, रकस्य प्राय रकत्वम्, आहारकस्य भाव
 आहारकत्वं, जलवतो ज्ञाये जलवधर्मित्यत्र घटसामान्यरक-
 गुणकियाऊच्यसंबन्धकथायां गुणानां संप्राप्तात्, ऊच्ये पृथुगुणा-
 कार उक्त्वाऽऽघाहारकमे कृतकाऽऽस्वैव शब्दस्य घटोऽऽर्जि-
 निवेशः । तत्र स्वतन्त्रैः, इह च रकोऽऽस्वयो गुणां, यत्संप्राप्ता-
 रकतरश्च तद् ऊच्यं यत्र शब्दनिवेशो येन भावप्रत्ययः
 स्यादिति । किमिदानीं रकस्य भावो रकत्वमिति न ज्ञवितव्यम्,
 अचित्तव्यमुपचारेण । तथाहि-रक इत्येनद् ऊच्यत्वेनोपच-
 र्यं तस्य सामान्यं भाव इति रक्तत्वमिति । न चोपचारस्त-
 र्थवित्तायामुपयुज्यते, शब्दसिद्धावेव तस्य कृतार्थत्वादिति ।
 शब्दत्वाऽऽकाशस्य गुण एव न ज्ञवति, तस्य पीडनकत्वादा-
 काशस्य चासुसंस्थादिति । कोपं तु प्रकियाभात्रं, न साधनत्वव-
 योऽकृत्स्य । किंवापि द्रव्यसमाधिनी गुणवत्त्वधाराभाषितं न
 युजेति । सूत्रं १ सु० १२ अ० । आ० चू० । आ० म० । स्या० ।
 तत्र पृथिव्यत्वेजोवायुःकाशकासादिनाऽऽमननांसि नैव द्वया-
 यि । पृथिव्यत्वेजोवायुःरत्वेतन्तःसंबन्धं नित्यानित्यभेदाद् द्विप्र-
 कं द्वयम् । तत्र परमाणुकरं नित्यम्, सत्कारणव्यभिचयमिति
 वचनात् । तद्वत्त्वं तु छल्युक्त्वाऽऽद्विकत्वद्वयमनित्यम् । आका-
 शाऽऽद्विकं तु नित्यमेव, अतुपत्तिमत्त्वात् । पर्यं च द्रव्यत्वाजि-
 सन्धाद् ऊच्यकपता । ऊच्यत्वाभिसंघन्धाद् वा न तु नैव, न च तानि
 ऊच्यत्वाभिसंघन्धवन्ति । यथा गुणाऽऽद्विबस्तुति केवलव्यति-
 रोक्तैरुत्तमत्वात् पृथिव्यादीनि द्रव्याऽऽद्विगुणाऽऽद्वयोऽव्युत्त-
 कर्पाणि सिद्धानि, पृथिव्यादीनामपि जेद्वहतां पृथिव्यात्वाभिसंघ-
 न्धाऽऽद्विकं छलणमितरेषां जेद्वहतां तद्वहतावत्येव वा
 भाव्ये केवलव्यतिरेककरं द्रव्यम्, अमेदवतां त्वाकासाकादि-
 गुणव्याप्यमानादिसिद्धकण्ठव्यवस्था द्रव्या । सप्त० ३ का-
 यम् । अत्रकां प्राणद्रव्यविचारो 'शौर्यरचरिया'शब्दे ०त्त्रागे
 १०६ पुठे उक्ताः । पानकसंसकाऽऽद्विशब्देपु० च लघुत्वे)पित्तले, वि-
 से, बिलेननद्वये, मेथजे, मये जम्बुनि, विनये, मये, व्याकरणो-
 के सिद्धसहृष्याऽऽव्यिनि पदार्थं, क्लिष्टकस्य विकारः, तत्त्वं वा
 न । बुक्किकारे, तत्संबन्धनि च । आ० । वाच० । पं० देववि-
 जयपानिगुणप्रसे, उत्तरम-कञ्चित् आद्वि च लघुत्वेन प्रतिमानं, क-
 क्षिरपुस्तकं च कारयति, सिक्वति वा, तदा प्रतिमाकर्तुर्देवकम्, पु-
 लकतोवकस्य हानकस्य च लयति, न वेति प्रहने, उत्तरम-उभ-
 योरपि स्याकमे ते उजे न लगत इति संभावने । ११९ प्र० ।
 सेन० २ उक्ताः । गोमहिषजाप्रजुतीनां सविष्यः, एवं क्वामिहा-
 ऽऽद्विपसां, गोमहिषाद्वितक्रायां वैकळ्यव्यवस्युन मिजद्रव्यत्वं
 वा, आक्षवियौ त्वात्वं मोक्षन्त-यपृथक् पृथक् नामाऽऽस्वाद्ब-

त्वं न ऊच्यत्वध, परं तेषु तकाऽऽद्विपु पृथक् पृथक् आस्वाद्बत्त्वं,
 न तु नामत्वमस्तत्तत्र कथा रीत्या द्रव्यसंख्या गणयते?, इति प्रहने,
 उत्तरम्-गोमहिषजाप्रजुतीनां सविष्यः, क्वामिहाऽऽद्विपामी-
 यानां च, गोमहिषाद्वितक्रायां वैकळ्यव्यवस्थे गण्यते, यत् उभयव-
 त्तत्त्वे सति जिज्ञास्यत्वं स्यादिति । २०१ प्र० । सेन०
 २ उक्ताः । अहम्भवाद्वांसंक्रुतप्रवन्तस्तुत्तरं च । यथा-
 भास्वतकमधुरनकयोः, तयोष्णोऽकशीनाद्वयोः, तथा मे-
 घजलकूपजलवोरकळ्यव्यवस्थे गणयते पृथग् वेति प्रसे, उत्त-
 रम-आसुतकमधुरतकयमुष्णानामेकळ्यव्यवस्थे गणयत इति ।
 १२४ प्र० । सेन० ४ उक्ताः । (भाषावृत्तव्यस्य प्रजुतदिका-
 दिनेजाः 'सहृष्यमेव' शब्दे वक्ष्यन्ते)

द्वन्द्व-द्रव्यान्तर-० । एकद्रव्यान्वस्मिन् ऊच्ये तद्द्रव्यस-
 द्यो, सप्त० । यथा-गोस्वसद्व्यापिगतियुक्ताच्छायेवद्रव्यात्त-
 त्तद्व्यापरेणनियुक्तं बाहुद्वेयाऽऽद्विद्रव्यान्तरम् । सप्त० ३ का-
 यम् । 'पञ्चुत्पन्नं भावं, विद्याजज्ञस्येहि जं समलोह । एष
 पद्व्य वयण, दत्तवतराणस्सिचं जं च ॥३॥' सप्त० ३ कायम् ।
 द्वन्द्वक-द्रव्यपट्टक-० । पञ्चेव पट्टक, द्वयोः पट्टकं ऊच्यपट्ट-
 कम् । पृथिव्यत्वेजोवायुवनव्यतिक्ताकलस्यभावे पट्टद्रव्यसमुदायः,
 दश० १ तत्त्व ।

द्वन्द्वजाप-द्रव्यजात-० । तथापि धाराणाऽऽद्विद्रव्यविद्योते, उत्तर०
 २९ अ० । ऊच्यप्रकारः, प्रथम० ३ संघ० द्वार ।

द्वन्द्वपपमद्या-ऊच्यार्थपदेशार्थता-ऊ० । द्रव्यांशप्रदेशा-
 योनायाऽऽभ्ययने, अ० २४ अ० ३ उ० ।

द्वन्द्वद्रव्या-ऊच्यार्थता-ऊ० । द्रव्यमप्येकितपर्यायं वस्तु, तद्व-
 भायो द्रव्यायाः, तद्व्यावस्थत्वा । अ० १ सु० ४ उ० । द्रव्य-
 स्वे, अनु० । द्रव्यं च तद्व्येकेति द्रव्यायः, तस्य भावो द्रव्यायेता ।
 प्रदेशगुणपर्यायाऽऽधारतायामर्थव्यवस्थायां, स्या० १ उ० ।
 द्रव्यास्तिकनयमेतं, 'द्वन्द्वद्रव्याय सासया, पञ्जवचपार्य असा-
 सया ।' द्रव्यायेतया द्रव्यास्तिकनयमेतं शब्दवती, द्रव्यास्तिक-
 नयो हि द्रव्यमेव ताविकनमन्यते, न पर्यायात्, द्रव्यं
 चानवधपरिणामित्वात् । अत्रयथा द्रव्यव्यथायोगात्, अत्रयि-
 त्वाच्च सकलकलमाविति ज्ञवति द्रव्यायेतया शब्दवती ।
 स्या० ३ प्रति० ४ उ० ।

द्वन्द्वद्रव्यापय-ऊच्यस्थानाऽऽयुष-० । ऊच्ये पुनलद्रव्यं, तस्य
 स्थानं जेद्वः परमाणुद्रव्येद्रव्याऽऽद्वि, तस्याऽऽयुः स्थितिः ।
 अथवा-ऊच्यस्थानायाऽऽद्विभावेन यत्स्थानमवस्थानं तद्द्रव्य-
 मायुर्ऊच्यस्थानाऽऽयुः । ऊच्यस्थितौ, अ० ४ उ० ७ उ० ।

द्वन्द्वदि-ऊच्यस्थिति-ऊ० । द्रव्याणां धर्माकाशे, विषोऽभन
 (सा च अनुविशे 'काल' शब्दे तृतीयपुठे ७११ पुठे गता)
 ('उपचय' शब्दे त्रितीयपुठे ८८१ पुठे वक्ष्याद्व्याप्तये च)

द्वन्द्वद्रव्य-ऊच्यार्थिक-पुं० । ऊच्यमेवार्थो वस्तु, न तु पर्यायः,
 स ऊच्यार्थिकः । नवजेद्वे, अ० म० १ अ० २ अण्ड ।

ऊच्यस्थित-पुं० । द्रव्ये च वस्तुतत्त्वद्रव्या स्थितो, न तु पर्या-
 ये इति ऊच्यस्थितः । नवजेद्वे, अ० म० १ अ० २ अण्ड ।

ऊच्यार्थिक-पुं० । प्रसूति मतिरस्य आस्तिकः । 'द्वैहि-

कास्तिकास्तिका०-॥" इति निपातनादिकण्, द्रव्ये कास्तिका, न तु पर्याय इति द्रव्यास्तिका । शा० प्र० १ अ० २ काण्ड । अ० । द्रव्यमात्रप्रकल्पे सुप्रत्ययभेदे, स्यात्(७७ परि० ।

द्व्यार्थिकप्रत्यय-

द्व्यार्थिकप्रत्यये ङ्र्यम्, तर्कं नेष्टुमाः पृथक् । (१ २)

द्व्यार्थिकप्रत्यये ङ्र्यम् इत्ये परमार्थेनः सत्, प्रतो द्व्यार्थं पृथक् मित्रं विकल्पसिद्धं गुणपर्यायसकपं तर्कं नेष्टु, सद्युक्तमतीत्ये तत्त्व परमार्थतोऽसत्त्वादिभिः भावः । नयोऽ । ("नियपरवणसंग्रह-विसेसपत्थारमूलबानरथी । इत्युक्त्वा च,") (३ गाथा) इत्यादिगाथाया 'यय' शब्देऽस्मिन्नेव जायते २०६ पृष्ठे द्रव्यार्थिकप्रत्यये (विबुतः) स च शुद्धाऽशुद्धभेदेन द्विधा । तत्र शुद्धो द्व्यार्थिको नयप्रहनयामितनविषयप्रकल्पः । सर्वमेकं सद्द्विधोपादिनि शुद्धद्रव्यास्तिकाभिप्रायः । अशुद्धस्तु द्व्यार्थिको व्यवहारनयमार्थावलम्बी एकात्मनित्यचेतनाचेतनवस्तुद्वयप्रतिपादकसाक्ष्यवद्वांशोऽभिन्नः, अत एव सम्प्रतानुसारिणः साक्षर्याः । सम्प्र० १ काण्ड । वद्व्यति चाऽऽचार्यैः- "जं कविलं दस्तिर्लौ, एयं दस्वद्विभस्व नचस्व ।" इति नैगमनयाभिप्रायः । द्रव्यार्थिकः शुद्धाशुद्धतया आचार्यो न प्रदर्शित एव । नैगमस्य सामान्यप्राहिणः संग्रहेऽनभूतत्वाद्वाश्लेषप्राहिणश्च व्यवहारे इति नैगमाभावादिनि द्व्यप्रतिपादकनयप्रत्ययराशिमूलत्वाकारणी द्व्यार्थिकः शुद्धाशुद्धतया व्यवस्थितः, अत्र पर्यायास्तिकं ऋतुसुप्रत्ययसमिद्धं वैजृननयप्रत्ययराशिमूलत्वाकारणी शुद्धाशुद्धतया व्यवस्थितः । सम्प्र० १ काण्ड । नयो० । स्यात् ।

"द्ववद्विभनयपयर्दो" सम्प्र० १ काण्ड ४ गाथा) अस्याश्च गाथायाः सर्वमेव शास्त्रं विवक्ष्यम् । "द्ववद्विभो अ एज्जवन-ओ य" (३) इत्यादिपञ्चैकैरेदशस्य विवरणायाम् इह खुरिः-द्ववद्विभनयपयर्दो, शुद्धाः संग्रहप्रकल्पानिसिद्धौ ।

पदिक्रमे पुण वषण-त्यनित्कृत्वा तस्स ववद्वारां । ४ ॥

इति गाथासुप्रसङ्गः । अत्र च संग्रहनयप्रत्ययः शुद्धो द्व्यार्थिक-को, व्यवहारनयप्रत्ययस्त्वशुद्ध इति तात्पर्यायः । अवयवार्थ-स्तु-द्व्यार्थिकप्रत्ययस्य व्यावर्धितसकल्पस्य, प्रकृतिः स्वप्नाचः, शुद्धेत्यसंकीर्णो विशेषासंस्पर्शशून्यो, संग्रहस्याभेदतया (?) हि नयस्य प्रकल्पना-प्रकल्पने नयेनैव कृत्वापचर्योना पदसंहतिः, तस्या विषयोऽनियेयः, विषयोऽऽकारेण विषयिण्यै कृत्स्नस्य विषयव्यवहारकत्वात्, उपकारेण विशेषेण विषयिप्रकल्पनमेतत् । अन्वयाद्यः प्रस्तावः शुद्धद्रव्यास्तिके विधानुं प्रकल्पते संग्रहप्रकल्पनायाः ? , स च संग्रहप्रकल्पनाभिप्रायेण भाव एव । तद्यथा-जातिद्वयगुणक्रियापरिज्ञानिकेण, स्वार्थेद्रव्यालिङ्गकमांशुद्विप्रकारेण वा शुद्धस्यैव योऽर्थः स आभाद् व्यतिरिक्तो वा प्रवेदव्यतिरिक्तो वा ? यदि व्यतिरिक्तस्तथा निवृत्तव्यवस्थाभावावसिद्धताऽद्विरूप इति कथं सुव्यवस्थाकथः? अद्वितीयैकमेकं न भावमात्रता सुव्यवस्थास्य, तिकृत्वांशुव्यापि क्रियाकालकारकपुरुषोपग्रहव्यवस्थाऽद्विरूपेण परिभाष्यमाशुष्यसन्नाकपयैव । तद्यथा-पचतीत्यत्र क्रिया विकृतिरुक्त्या, कालमात्रप्रज्ञानपरवर्गपर्यन्ता वसुभामस्कल्पः, कारकः कर्ता, बुद्धयः परः, मायाऽऽस्मैकैवपरः पराधत्ता, बचनमेकस्यं वधपि प्रतिपत्तिविषयः, तथाऽपि सत्यमेवैतत् । यतः क्रिया सुव्यवस्थावैक्यैकै-मे साधयेत्, अणुप्राऽद्विरूप, सती वैद्वसित्वमात्रमेव, सा कारकै-

श्चाभिव्यज्यत इति । एवं काशाऽऽद्योऽयं सत्त्वश्लेषशम्युक्त्याजि-धेरव, सदात्मकाश्लेषकं नास्तिकाद्विभ्रः (?) इति सत्त्वैव तिक-मन्वस्यार्थः, घटोऽस्तीत्यस्यायं यद्वाक्यं प्रयुज्यते घटः सन्निति, तत्र भावाभिधायित्वा पदद्वयस्यापि । नचाहि-घट इति विशेषणं, स-न्निति विशेषणम् । अत्र च्येनाऽपि वा भावावधिपरितेन भाववत् । न ह्यन्वयात् विशेषणं, नापि तद्विशेष्यं स्याद्, निरुपायव्यवस्थात्, अ-न्यन्ताभाववत् । यदि पुनरभावविपरितं तद्विद्यते, विशेषण-विशेषयोः कथं न प्रायकतया ? । तेन वदेव घटस्य भावो घटत्वं, तदेव घटः, यच्च सतो भावः सत्त्वं, तदेव सन्निति सर्वत्र संग्रहाभिप्रायतः प्रकल्पान्विषयो भाव एव । अक-चेतव्य समयसत्त्वावभिभेदताऽप्येनापि-

" अस्त्येधेः सर्वशब्दानाम्-प्रति प्रत्याप्य लक्षणम् । अपदुर्वेदताशुभेः, सत्त्वं प्राऽऽहुर्गवांघृत् ॥ १ ॥ घटाऽऽदीनां नवाऽऽकारा-प्रत्यापयति वाचकः । वस्तुमात्रविषयित्वा-चक्रतितान्तरिचका ॥ २ ॥" इति ।

अत एव "यत्र विशेषक्रिया नैव भूयते तत्रास्तिज्ञेवन्तीपरः प्र-थमपुरुषे प्रयुज्यमानोऽप्यस्तीति गम्यते," इत्युक्तं शब्दसमयवि-द्विरिति । अद्यतित्वेयं युक्ता-यद् सत्तां पदायो न व्यनियचेत्, अद्यविचरेत्। अद्यतिचारे च तदाविशाखदात्मकतैव, आसत्ताप-रिण्यायो वा स्वकपदानमिति न सम्प्राचमेवाप्यक्तस्य, शब्दस्य वा विषयः, निःशेषशेषपृथक्त्वव्यवस्थापितानुप्राऽद्विरसपातक-व्यवत् । अद्यप्रतिभास्त्वत् अद्यप्रतिपादकाऽऽभामोपहतातः कर-णानां निमित्तोऽद्यप्रतिचारेण ताऽऽन्यमकशासाऽऽन्यमकशास्यव्यवस्था-भासनवद्विरिति सर्वभेदानपङ्क्तवानः सर्वे सम्प्राचतया संशु-द्ध संग्रहः, शुद्धा द्व्यार्थिकप्रकृतिरिति विद्यतम् । तामैव शुद्धां "पदिक्रमे पुण(४)" इत्यादिगाथापञ्चदशेन दर्शयत्याचार्यैः-प्रतिके प्रतिविम्बं, प्रतिनिधिरिति यावत् । विशेषेण घटाऽऽद्विरु-द्वयेण संकीर्णो लघा, पुनरिति, प्रकृति स्मारयति । तेनाऽन्यर्थः-विशेषेण संकीर्णो सत्ता प्रकृतिः सज्जायो वचनार्थनिधय इति हेतोः पादेषो-पङ्क्त्याव्यवस्थिविषयनिश्चितप्रवृत्त्युपेक्षाकृत्तन्व्यवहारसंपदानार्थ-म्, इत्यत इति वचनं, तस्य घट इति विमर्शकपतयाऽस्तीत्यवि-भक्ताऽऽसत्तया प्रतीवमानो व्यवहारोऽर्थः, तस्य निधयो नि-र्गतः पूयगुणतत्त्वः परिच्छेदः, तस्येति द्रव्यास्तिकस्य, व्यवहार इति सांक्रान्तिसिद्धव्यवहारप्रवर्तनेनो नयः सांशुद्विरुद्वये । यदि हि हेतोः पादेषोपेक्षणीयत्वकत्वात् पररपरतो विमर्शकव्यवस्थाः सप्रतया शाब्दप्रत्यये संवेदने भावाः प्रतिप्राग्निः, तेनातिवृत्ति-प्रवृत्त्युपेक्षो व्यवहारोऽन्यथः प्रवृत्तिसासाद्यति, नान्यथा । न चैकान्ततः सन्मात्राविशेषेण संग्रहाभिमतेषु पृथक्त्वकल्पनया प-रिच्छेदो बाधितकथो व्यवहारोऽन्यथः संभवतीति । तथाहि-य-द्वाऽऽद्विरुद्वये निरपेक्षतया लक्षाद्वाहो ज्ञाने प्रतिभासमाश्रयः, तत्-थैव सन्निति व्यवहारसंभेदं, यथा प्रातिगम्यं सत्ताऽऽद्विरुद्वयं, सवि-शेषघटाद्याकारनिरपेक्षं च घटाऽऽद्विकं लघाभासिनि ज्ञाने स्व-द्वे लक्षिविद्ययतीति स्मारावहेतुः । घटाऽऽद्विरुद्वयेकत्वं च घटाऽऽद्वेः घटाऽऽद्यभावेऽपि स्मारावभासमाश्रयः सन्नित्यम् । यद्वा-प्रतिश-ब्दो बींसायाम्, कपशाब्दं वस्तुन्यत्र प्रवर्तते । तेनाऽन्यर्थः-रूपे रूपं प्रति प्रतिवस्तु, वस्तु प्रति यो वचनार्थोनिधयः, तस्य प्रकृतिः स्वभावः स व्यवहार इति । तथाहि-प्रतिकेवमेव वचनार्थोनि-धयः स्ववहारोऽपि, न पुनरस्तिव्यवहारोनिधयः, यतोऽस्तीत्येव-पि श्रोता शुद्धसुप्रत्ययं लक्ष्यते, अतः किमिच्छन् लक्ष्यतेऽस्ती-

“पञ्चवर्णयपुङ्गवः, वस्तुं दृष्यद्विष्यस्व विषयिज्जं ।
जाच दक्षिणोवधोगो, अर्धचिन्मविषयगणित्त्वयथा ॥८॥”

(पूर्वै 'यय' शब्देऽभिधेय भागे १८८६ पुष्टे गार्धवं
ध्यासयता) किं विहास्तुपुण्यकृतेः किञ्चिद् विमियने-न वि-
धेयं पश्चिमे विकल्पनिवन्धने कश्चिदप्यधीश्वरहासकस्य
यत्र स तथा, संग्रहावसान इति यावत् । ततः परं वि-
कल्पयचनाप्रवृत्तेरीदृशो यावद् द्वयोःपयोगः प्रवर्तते तावद्
द्वयाधिकस्य वचनीयं वस्तु, तच्च पर्यायनयेन वि-विधोपेण उ-
च्यते कान्तमेव विषयीकृतमेव पर्यायनयाऽऽक्रामं सत्तार्या
मानाभावाहित्येकोऽर्थः ।

यद्वा-परं वस्तु सूक्ष्मतरसूक्ष्मतरमाऽऽद्विष्टुकिना पर्यायन-
नेन स्थूलरूपं त्यजना द्युरकान्त-सुधीत्या मुक्तं, किमिदं
सुखान्तायां, यद् घटाऽऽद्विष्टुशेषानुपरकत्वविषयीत्वदस्य-
सकारिणः (?) यावच्छुद्धरूपतमोऽर्थोऽपि विशेषस्तावत्सर्वत्र इ-
ध्याधिकस्य वचनीयतमोः यावदपर्यायत्वमधिकत्वपनिवन्धनो योऽ-
र्थो विशेषस्तावत् द्वयोःपयोगः प्रवर्तते इति द्वितीयोऽर्थः ।
अत एव द्वयपर्यायविषयनया, तद्विनाराधिवपयतया वा न द्व्य-
जानीयद्वयाधिकपर्यायधिकस्यवत्त्वा, किं तु परसंज्ञकतानर्थ-
प्रधानीकृतस्याधोविषयतया । तत्रुक्तम्-

“द्वन्द्वट्टिभो सित तद्वा, शरिष जभो नियमस्तुज्जज्जो ।
शय पञ्जवट्टिभो शा-मको अ भयथाय उ विवसेनो ॥ ९ ॥”

प्रज्ञानोपपन्नप्रधानभावाद्यनादानादसत्त्वात्प्रत्ययस्यैव शू-
द्धपर्यायकान्तिको न स्यादिति चेन्न, स्यादेवं पर्यायनयविचा-
राननतरादश्यायामेव तस्य शूद्धत्वव्यवस्थितेः, तद्वन्ननरे तु पूर्व-
प्रवृत्तद्वयाधिककामात्रायानिश्चयेन तदर्थोभावस्यैव निश्चयात् ।
तत्रुक्तम्-

“द्वन्द्वट्टिद्वयवत्त्वं, द्वयपु शियमेण होह पञ्जाद ।
तद् पञ्जवपुश्च अथ-शुभमेव द्ववदिभनयस्व ॥ १० ॥”
(सम्म० १ काण्ड)

अवस्तु इतरनयप्राप्त्यधोपिभिन्नजितं नयाप्रामात्यानिश्च-
यकृताऽवस्तुबानिश्चयविषयः, तस्मात्पर्यायिनिर्मुक्तप्रकारता-
कस्य पर्यायनिष्ठोपसंज्ञनस्य विषयताकस्य वा द्वयाधि-
कस्य तत्त्वसर्वापनीनस्याधोविचारदृश्यायामेव शूद्धत्वं पर्याय-
नयाऽऽयाननावाऽऽक्राम्यां आशुद्धत्वात्मित्तवैकः । नयो० ।
अथ नपशु नयेषु प्रथमो द्वयाधिकनय उक्तः, अतस्तस्य
भेदा दृश, तेषु प्रथमं भेदं विचारयुराह -

द्वयाधिकनयस्तन्वा, दश्या समुदाहनः ।
शुद्धद्वयाधिकस्तत्र, शक्योपाधिनो जवत् ॥ ९ ॥

(द्वयाधिकेति) द्वयाधिकपर्यायधिकमाऽऽद्विकमेव नया
नव वतन्ते, तेषु अत्राः प्रथमो द्वयाधिको नयः दश्या द-
शप्रकारः समुदाहनः, तत्र च प्रथमो द्वयाधिकनयः शू-
द्धद्वयाधिक इति अकर्मोपाधितः कर्मणुपाधिनो रहितः शु-
द्धद्वयाधिकः कथयते । सहै द्वयम् । अक्षयं तिवद्-म-सिद्धिं
स्वीकार्यं गुणपर्यायत्वं व्याप्नोतीति स्व, स्यादव्ययप्रौढपुक्तं
कथं, अयोःक्रयाकारि च सत् । यद्येवार्थक्रियाकारि तदेव परमा-
र्थसत्त्व, यथा नार्थक्रियाकारि तदेव परतोऽस्यत्व, इति निजनिष्क-
प्रदेशसहैकत्वमवस्थात्वात्समाधिविभावपर्यायत्वं द्रव्यं, प्रोथयति,
अनुत्तु गद् इति द्वयम् । गुणपर्यायवद् द्वयम्, गुणाश्रयो रूपं वा ।
६१०

युक्तं विशयाऽऽवश्यकमुत्तौ-“द्वयपुत्रय होरव-यथो विगारो
गुणानु संदायो । द्वयं द्वयं आच-स्व दृश्याभावं च जं जोगोऽपि ॥”
('द्वय' शब्देऽनुपपन्नाः २४६२पुष्टे व्याख्या गता) द्वयति तां-
स्तापयोयां शान्तेति मुञ्चति वा । द्वयं स्वपर्यायैरेव प्राप्यते
मुञ्चते वा २ । नः सत्त्वा, तस्य एवावधयो विकारो वेति द्वयम् ।
३-४ । अत्रान्तरसत्त्वाकायां द्वयाणि महासत्त्वाया अवयवो
विकारो भवत्येवेति भावः । गुणाः रूपरत्नाऽऽवयवः, तेषां संदायः
समुदाहो घटाऽऽद्विको द्वयम् ५ । तथा (अर्थं त्रयस्वति) प्र-
विष्यतीति भावः, तस्य त्राविवनः पर्यायस्य योश्च वद्वत्त्वं तदपि
द्वयम्, राजपर्यायवाहिकुमारवम् ६ । तथा जूतं हि पञ्चासक्रे
भावः पर्यायो यस्य तदपि द्वयम् । इति दिक् । द्वयं द्वयमर्थः
प्रयोजनं यस्यासौ द्वयाधिकः, अस्त्यर्थे उक्त्यर्थः ।
शुद्धः कर्मोपाधिरहितश्चाऽसौ द्वयाधिकश्च शुद्धद्वयाधिक
इति ॥ ९ ॥

अथ तस्य द्वयाधिकस्य शुद्धताया विषयं
दशोपशाह-

यथा भंसारिणः सान्ति, याथेिनः मिच्छसन्निधाः ।
शुद्धाऽऽप्तानं पुरस्कृत्य, जवपर्यायतां विना ॥ १० ॥
उत्पादव्यययोगेण, सत्तामुरुयथाऽपरः ।
शुद्धद्वयाधिको भेदा, द्वयोः द्वयस्य नित्यवत् ॥ ११ ॥

प्राणा द्वयभावनिष्ठाः स्मरति येषां ते प्राणिनः । संसारे गतिच-
तुष्काऽऽविधायः, सोऽऽहिन येषां ते संसारिणः । यथा येन प्रकारेण
शुद्धाऽऽप्तानाऽऽद्विकुणेन, सिद्धसन्निधाऽऽद्विकर्मनिर्मुक्तजीवन-
मा विधयन्ते । किं कृत्वा सन्ति? शुद्धाऽऽप्तानं भूतानां, तथा संज्ञ-
भावं शुद्धाऽऽप्तानः स्वकर्म, पुरस्कृत्याम कृत्वा, कथम्?, विना, किं न
विना?, अथपर्यायतां, नयः संसारस्तस्य पर्यायो भावस्तथा भव-
पर्यायता, तां विना । एतावता या आऽनादिकास्त्रिकी औचस्य सं-
सारावस्था वसन्, सा प्रस्तुताऽपि न गायते । अविद्यमानोऽपि
बाह्याऽऽकारेण सिद्धाऽऽकार, तथाऽपि गृह्यतेऽन्तर्दिष्टमानत्वात् ।
तदायमात्मा शुद्धद्वयाधिकनयेन सिद्धसम एवाऽस्तीति प्राबः ।
अथ भावमात्रपरा द्वयसुच्छगताः “मग्शुगुणजोशेह, च
उत्साहं हेति तद् अशुच्छगताः । विषया संसारी, सन्धे सुखा
तु सुच्छगता ॥ १ ॥” १० ॥ (स्यादिति) उत्पादस्य व्यय-
स्य च गौणतायां, तथा सत्ताया प्रयाप्तकतायाऽमुच्छयतायाम्,
प्रपर इति द्वितीयो नेदः शुद्धद्वयाधिकस्य द्वयः । यतः उत्पाद-
व्यययोगेणैव संसारावस्थाः शुद्धद्वयाधिको नाम द्वितीयो नेदः
१ । द्वयमेतं द्वयं नित्यं गृह्यते, नित्यं तु कालवधेऽप्यविच-
लितस्वरूपं, सत्तामात्राद्यैवेदं युज्यते, कथम्?, पर्यायार्ण प्रतिक्षणं
धंसिनां परिणामित्वेनानित्ययत्वेत्तत्त्वं, परं तु जीवपुत्राऽऽदि-
द्वयाण्यां सत्ता अवयवप्रकारिणी नित्यभावमवलम्ब्य निकाला-
विचलितस्वरूपाऽऽविनिष्टे, ततो द्वयस्य नित्यवदिति द्वयस्य
नित्यत्वेन द्वितीयो भेदः ॥ ११ ॥

अथ नृतीयनेदमुपादिशुद्धाह-

कल्पनारहितो भेदः, शुद्धद्वयाधिकोऽऽनिधः ।
द्वितीयो गुणपर्याया-द्विभक्तः कथ्यते भुवम् ॥ १२ ॥
नेदः कल्पनया रहितः कल्पनारहितस्त्वृणो यो नेदः शुद्धद्वयाधि-
कनामासिति ३ । यथा जीवद्वयं, पुत्रलाऽऽद्विकस्य च निजनि-

(विहार्ण) अहंद्दृष्टप्रतिमाऽऽदीर्घां करणम्, उपलक्षणव्याकरणं च । कथं ? सप्रमागामनीत्याः कुनः ?, प्राक्स्वरवरागतः खर्चविर-
तिबहुमानात् । चरणं हि निषाद्येकहृत्प्राक्खर्चवत्, तनस्तथा-
प्युपलक्ष्य इत्यस्त्व इति विधेयोऽस्त्वान्वित्येवंरूपादिनि ।

अथ भावस्त्ववस्थापनाद्-प्राक्स्वरः परमांशपुञ्जमप्याम-
पूजा वा । क इत्याह-चरखप्रतिपत्तिः-सर्वविरत्यभ्युपगमः । इति
गाथाऽर्थः ॥ २ ॥

अथ इत्यस्तवलयार्थं प्रपञ्चयन्नाह-

जिनजवागुविंशतावण-जसापूजाऽऽदि मुनयो विहिता ।

दृवन्त्यवत्रो ति नेयं, जावत्यवकाराद्योच्यते ॥ ३ ॥

जिनस्याहेतो भवन्तं च इति, सिद्धं च प्रतिमा, रूपापनं च
प्रतिष्ठा, याथा चाप्राज्ञिकां महिमा, पूजा च पुष्पाऽऽद्यर्चनम्,
आदिधेय्य जिनगुणानां ऽऽर्चनं जिनभवनविषयस्थापनयाप्रा-
पूजाऽऽदि । इत्यस्त्व इति ज्ञेयमिति योगः । तस्य न यथा-
कश्चिद्विद्याह-सुवन आगममाध्याय, तदपि विधिना । "ज-
ह देह तह सम्मं" इत्यादिन विधानेन दृवत्यस्त्वो भावस्त-
वकाराद्यभ्युपजा, इतिशब्द उपपद्वीनाथैः । ज्ञेयं ज्ञातव्यम् ।
केन हेतुनेत्याह-जावत्यवकारणभ्येन चरखप्रतिपत्तिरूपजाव-
स्त्ववहेऽस्त्वान् । दृवत्यशब्दो ह्यत्र कारणार्थोयः । इति गाथाऽर्थः ॥ ३ ॥

कथं पुनरिदं जिनभवनाऽऽदि भावस्त्ववहेतुनां
प्रतिपद्यत इत्याह-

विहिद्याणुष्ठापामिणं, ति एवमर्थं सया करेताणं ।
होइ चरणम् हेऊ, णो इहोतोमाद्वेकत्वाए ॥ ४ ॥

विहितमासाऽऽगमे विधेयनयाऽऽमुनतं यदनुष्ठानं क्रिया तद्विहितानु-
ष्ठानम् । एवं जिनभवनाऽऽदिकरणप्रक्रियम्, इति अनेनान्ल-
खेन । एवमनेन जावत्यवकारणभ्येन स्त्वविधिप्रक्रियेन
या प्रकारेण । एतज्जिनजवनाऽऽदिविधानम्, सदा सर्व-
कालम्, कुर्वन्तं विध्वनानम्, भवति जायते, चरणस्य सर्व-
विधानकवसादिनस्य, हेतुर्निमित्तम् । पन्धेय जिनभवनाऽऽदि ।
उक्तान्वयार्थं यज्ञवति तदाह- (नां) नेय । इहोतोकाऽऽद्येयुक्त्या
एवमधिकार्यादिपारभाजिकदेवत्वात्प्राऽऽदिपदार्थावसम्भ-
नेन चरणम् हेतुर्भवति । एतज्जिनभवनाऽऽदिविधानं निदान-
यितव्यात् । इति गाथाऽर्थः ॥ ४ ॥

जावत्यवकारणस्य तद्वरागस्य इत्यस्त्ववनिष-
ध्वनमुक्तम्, तथाऽस्वी यथा जावत्यवहेतुः
स्यात्सया दार्शिनं, न पुनस्त्वद्वराग
स्यात्प्राहुषाऽऽह-

एवं चिय पावयप, आगाआराहण उ रागो वि ।
जं पुण इय विवरीयं, तं दृवन्त्यवत्रो वि णो होइ ॥ ५ ॥

(एवं चिय) एवमेव विहितानुष्ठानार्थमन्वित्यभिप्रायेणैव,
जावत्यवकारणप्रतिपत्तेः, रागोऽपि बहुमानोऽपि, न केवलं
चरयोहेतुव्यभिचयपराध्यायः । कुन एतदेवमित्याह-आहाऽऽ-
राधनादासोपदेशानुष्ठानात् । निषिद्धानतामेव हि जिनाः
समनुमन्यन्ते । उक्तान्वयार्थमाह-याज्जिनभवनाऽऽदिविधानम्,
पुनरिति पूर्वोक्तार्थान्लक्षणताप्रतिपादनार्थः, इति विपरात-
मन्तरोक्तावधिबिषयार्थः, तम्, तज्जिनभवनाऽऽदिविधानम्, ज-

इत्यस्तवोऽप्युक्तमित्येवमो न केवलं जावत्यवः, उच्चव्यात्वात्, न
भवति न जायते । इति गाथाऽर्थः ॥ ५ ॥

उक्तविधिबिषयरीततायामपि तद् दृवत्यवस्तवो भविष्यतीत्याद्या-
ह्याऽऽह-

भावे अदृष्टसंगो, आयाविवरीयमेव जं किचि ।
इह चित्ताणुष्ठाणं, तं दृवन्त्यवत्रो ज्ञेये सर्वं ॥ ६ ॥

प्राये च सत्त्वात् पुनदृष्टव्यस्तवस्योक्तविपरीतमर्थेऽपि । किं
स्यादित्याह-प्रतिप्रसङ्कोऽनित्यतिलक्षणानिष्टाऽऽपत्तिरित्यर्थः ।
आतिप्रसङ्गमेव इत्यनेक-आहाविवरीतमेव आस्रवचनविषये-
स्त्वमपि । एवकारस्यापिश्चाध्यायंत्वाद्, यद्विद्यनुष्ठानम्, किञ्चिद-
नियमस्वरूपम्, इह स्त्ववचिचोरं, निष्पानुष्ठानं मानाप्रकारा
दिसाऽऽदिकम्, तदनुष्ठानम्, इत्यस्त्वोवा निर्णीतशब्दाद्यो, भ-
वेत् ज्ञायते । सर्वं समस्तम् । आहाविवरीतायामपिआविशेषण
जिनभवनाऽऽदिविधानवर्तिनि गाथाऽर्थः ॥ ६ ॥

इहायं परतनमाशुष्य पाहरेणआह-

जं वीपरागामी, अहं तं णणु गगदितं पि हु म एवं ।
सिय उचियमेव जं तं, आणाआराहण एवं ॥ ७ ॥

यद्विद्यनुष्ठानम्, वीनारागामिं जिनविषयम्, अर्थात् परप्र-
आशयः, तदनुष्ठानमाशुष्यविवरीतमपि इत्यस्त्वोवा, भवति, न पु-
नयेतिकञ्चनं दिसाऽऽदिकम्, अतः कथमात्मनःकृत् इति परतनम् ।
एतत्पाहरेणआह- (नां) विति । परतनमात्मनः, गदितमपि
निष्पामपि शालाभदानाऽऽदिकम्, आस्नानमाहर्तनम् । कुशार्थं वा-
च्यवालङ्कृती, स इति दृष्टव्यम्, त्रयेदं । एवमनेन भवदनुष्पु-
मन्त्यायेनाऽऽहाविवरीतमनुष्ठानं वीनारागविषय इत्यस्त्वव
इत्येवंप्रकरणेन । पुनः परतनमाशुष्मान आह-स्याज्जनेव, तव म-
निरिति गम्यम् । यज्ज न वाचनमेव सङ्गमेव, यद्विद्यनुष्ठाने
वीनारागामिं, तद्विद्यनुष्ठान इत्यस्त्वोवा जयति, न पुनर्गदितम-
पीति तात्पर्यम् । इत्यथान्नमाह-आहाऽऽराधनाऽऽसाऽऽदिसा-
पान्तमेव । एवमनेनैव प्रकारेणऽऽहाविवरीतमपि यज्जान्तमनु-
ष्ठानं तद् इत्यस्त्वव इत्येवंप्रकरणेन दृवत्यवस्तवपुत्रमेव आहाऽ-
ऽनुष्ठापनारूपत्वात्प्रतिपत्त्यर्थः । नाहाऽऽपीर्णमप्युच्यते तद्विद्यनु-
ष्ठानं । इति गाथाऽर्थः ॥ ७ ॥

उचिनानुष्ठानम्याऽऽहाऽऽनुष्ठापनारूपत्वमेव दर्शयन्नाह-

उचियं सवुष् कापुर्वं, मवदत्य मया श्रेणै ह वृत्तियता ।
इय फलसिद्धं गिययमा, एयं चिय हाइ आणं ति ॥ ८ ॥

उचिनमेव देशकालावस्थाऽऽप्येत्तया सङ्गमेव, सवुष्त्वावर्णं,
कस्त्वयं विधेयम्, सर्वत्र समस्त्वे देहे, पात्रे वा । सदा सर्वेदा,
नरेण पुरुषेण । नरप्रदण प्राणानाशोपलक्षणम् । धर्मोपदेशो न-
राणां प्राधान्यात्, शृङ्गमना मानमना, बुद्धिविकलां हि न तत्
कष्टुं क्रमेण, बुद्धिविकलादेव । अथ कस्माद्भवमुपदिश्यत इत्या-
ह-इत्यनेनोचिनकरणेन, फलासांखः साधननिष्ठासः, नि-
वर्धनप्रसन्नयेन, साध्वस्य मुखवृष्ट्या मोक्षार्थः, तत्कारणतया च-
मार्थः, प्रत्यङ्गमनेनार्थासिद्धि । प्रकृतार्थयोऽज्ञायाऽऽह-एवैवात्-
मनरोक्ता उचिनक्रिया, अर्थात् वर्तने, आहा आसोपदेशः, तत्
उचिनकरणमाहाऽऽराधनोति स्त्वमत् । इतिशब्दः समासवृत्त-
र्थमेव वा । इति गाथाऽर्थः ॥ ८ ॥

उचिनकरणा इत्यस्त्वव इत्युक्तम्, अर्थात् स्त्वैव विषयमाह-
नं पुण एयवित्तं, एतौत्तव भागमुष्ते ।

तं विसयमि वि षु तन्नो, जाचयथाद्देहो गोये ॥६॥

यद्विद्युत्पुत्रानम्, पुनःशब्दो विशेषयोरतनाथः, एतद्विद्युत्कर्मो-
क्तिर्यद्विज्ञितम् । तथा एकान्तेष्वेव सर्वेष्वेव, जाचयन्तं बहुमानय-
न्त्यम्, एकान्तेष्वहणाद् भावद्वेषयुक्तस्य कथञ्चिद्वैर्भावयद्विद्यु-
क्तस्यापि कस्यस्तत्त्वमाह, इतिशब्द उपप्रदर्शनार्थो निष्कर्म-
ः । तद्विद्युत्पुत्रानम्, विश्वेषुऽपि बीजराजोऽपि, विश्वीयमानम्,
आस्तामविषयः । न तको न द्रव्यस्ततो, भवतीति हेयं हात-
व्यम् । कुतः ? इत्याह-भावस्तवाहेतुतः, इह जाचयन्त्यवश्य
सुप्तस्य दर्शनाज्ञावस्तवाहेतुतःजाज्ञावस्तवाकारणत्वात् । इति
गाथाऽर्थः ॥ ६ ॥

अथ कस्मान्नावस्तवाहेतुत्पुत्रमनुग्रामं कस्यस्ततो न प्रथती-
त्यथाऽऽशब्दकावामाह-

सपयमि दम्बसहो, पायं नं जोगयाप्यं रुद्धो षि ।

यिस्वचरितो त बहुहा, पभोगनेदोवर्लंजाभो ॥१०॥

समये सिक्तान्ते, द्रव्यशब्दो कस्यमित्येष ध्वनिः, प्रायो बाहु-
द्वयेन, प्रायोऽहणात् कस्यद्विप्राधान्येऽपि, वर्तते इति सूचनार्थः ।
यद्विति यस्मादर्थे, अयं च " भावत्यवहेतुं (१२) " इत्येतेन व्य-
वाहृतमायाऽवयवनेन संस्रस्यते । योयत्वायां योयत्वावास्यन्ते,
रुद्ध प्रसिद्ध इत्येषे बह्व्यमाशोऽहृद्यत्वात्वेन उपचरितानु-
पवाराभिप्रायानो निरुपचरितोऽकल्पान्तकः, तुशब्द-
प्रकारार्थः, तेन निरुपचरित एव । कुन एतेर्बन्धन्याह-बहुधा बहु-
भिः प्रकारैः, प्रयोगनेदोपलम्बान् प्रयुक्तविशेषदर्शनात् । इति
गाथाऽर्थः ॥ १० ॥

प्रयोगनेदोवर्लंजाभ-
द्वयत्वमाह-

मिउपिभो दम्बधमो, सुसावगो तद्ध य दम्बसाहू षि ।

साहू य दम्बदेवो, एमाह सुय जन्नो भगितं ॥११॥

मृगिणो मृगिकापिण्डो कस्यचटो इत्यतो योग्यतया घटो
कस्यघटः, सुसावकः शोशनः धमणोपासकः, तथा किति स-
मुच्चये । कस्यतो योग्यतया साधुऽकल्पसाधुः । इतिशब्द उपप्र-
दर्शनार्थः । साधुश्च संयतः पुनः, कस्यतो योग्यतया देवः सुरो
कस्यदेवः । (एमाह षि) इह जगद्भूतैः प्राकृतप्रात्, सततम् ए-
वमाह च इत्यादि प्रयोगज्ञानम् । आदिशब्दाद् कस्यकारकाऽऽ-
दिप्रः । भूने प्रवचने, यतो यस्माद्भवत्तन्मुक्तम्, नतः प्रयोगने-
दोपलम्बान् द्रव्यशब्दो योग्यतायां रुद्धः । इति गाथाऽर्थः ॥११॥

यतो योग्यतायां कस्यशब्दः-

ता भावत्यवहेतुं, जो सो दम्बत्यन्नो ईहं इहो ।

जो ङ ए एवंभूभो, स अग्रपहापो परं होवि ॥१२॥

तस्मान्नावस्तवहेतुत्पुत्रमनुग्रामप्रतिपत्तिकारणं साक्षात्परपरया
बा यो जिनमपमविधानाऽऽनुत्पुत्रानविशेषः । (सो इति) अस्मि
द्रव्यस्तवः पूर्वोक्तवक्रणः । इह कस्यस्तवाधिकारे, अग्रमस्य पुनः
स्वभावशब्दाः पूर्वकः, तन्नापुत्रपुत्रपुत्राऽऽदिशब्दोऽपि, इदोर्ध्वमसतो
कस्यस्तवस्वरूपविधुयाम् । ननु भावस्तवाहेतुपि द्रव्यस्तवोऽ-
न्यथाऽऽनुत्पुत्रानिमिष्यते, तत्कथमित्यथा-यः पुनर्द्रव्यस्तवविशेषः,
(न) तैव, एवंभूतोऽनु प्रकारं भावस्तवकारणत्वसकल्यं प्राप्तः,
स कस्यस्तवः, अग्रपहापोऽशोभनः, परं केवलम्, अस्ति जाच-
ते, कस्यस्तवस्याप्राधान्येऽपि प्रवृत्तेः, अशोभनत्वं चास्य प्राच-
स्तवाहेतुत्वादेवेति गाथाऽर्थः ॥१२॥

अप्राधान्यार्थतामेव कस्यशब्दस्य दर्शयन्माह-

अप्राहसो वि इहं, कस्यदि दिष्ठो उ दम्बसहो षि ।

अंगारमदगो जह, दम्बापरिभो सपाऽज्जन्वो ॥१३॥

अप्राधान्येऽप्यप्रधानत्वेऽपि, न केवलं योग्यतायामेव । इह प्र-
वचने, कस्यिदं शब्दविषये, दम्बसु उपलभ्य एव, कस्यशब्दो क-
स्य इति ध्वनिः, इतिशब्दो वाक्यार्थसमाप्तिः । इहैव निर्दोषानामाह-
अङ्गारमदगैः प्रवचनप्रतीकैः । यथेति दृष्टान्तायैः । इत्याऽऽप्यायै
आचार्यैस्त्वयोग्यतया अप्रधानप्राधान्याऽऽचार्यैः । कियन्तं कालं
यावद्विद्विधाह-सदा अप्रधानाऽपीत्यर्थः । अथवा-स च स पुनः,
नतन्वो मुक्तेरयोग्यो यत इति गाथाऽर्थः ॥१३॥ (अङ्गारमदगैः
अङ्गारमदगैः तु " अंगारमदग " शब्दं प्र० आगे धृते एतु गतम्)
" जो उ न एवंभूतो, स अप्रपहापो परं होह । (१२) " इत्येवं
पूर्वोक्तमर्थं निगमयन्माह-

अप्राहसा एव, इमस्त दम्बत्यवचनमिच्छं ।

आयाऽऽज्जन्वपन्नो, न होइ योक्त्वंगया खवरं ॥१४॥

अप्राधान्याज्ञावस्तवाहेतुत्पुत्रेनाज्ञानमत्वात्, एवमुक्तेन त्वयिना-
प्राधान्यायैः कस्यशब्दप्रयुक्तदर्शनकल्पनेन, (इमस्त षि) अस्य
भावस्तवाहेतुत्वंऽप्यवस्तवस्य, कस्यस्तवत्वं द्रव्यस्तवता, अविठ-
वं सङ्गमेव । एवं तदि भावस्तवत्वंऽस्तवहेतुत्वात् कस्यस्तवत्वं
स्वविरुक्ततायां सत्यामविशेष एव तयोः । सत्यम् । नवरं केवल-
म्, न अस्ति न जायते, मोक्षाङ्गना निर्गोणहेतुता । " इमस्त " इति
च सते । कुनः ? आज्ञावाज्ञात्वात्सवचनविष्कनत्वात् । यदाज्ञा-
वाज्ञं नन्वोताहं न अस्ति, तथाऽविष्कनत्वाऽऽदिवच्य, आज्ञावा-
ज्ञात्वात् भावस्तवाहेतुत्वंऽवस्तवः । इति गाथाऽर्थः ॥ १४ ॥
यथाऽऽसाद्व्यमानाभोगो न भवति, तथा फलान्तरमापि किं
मास्तीत्याशङ्क्याऽऽह-

भोगाऽऽदिकज्ञविसेसो, उ अत्यि एषो वि विसयजेदेण ।

तुक्को उ तगो नम्हा, इवति पमारंतेरेणावि ॥ १५ ॥

भोगा मनोऽज्ञाशब्दाऽऽद्यः, आदिसुशब्दस्त्वगसुकुलप्रत्ययातिशु-
भसहोराऽऽद्विपरिग्रहोऽपि तेष फलत्रिवेषेः साधयभेदो भोगाऽऽदि-
कत्वविशेषः, पुनरिदं अस्ति, इतोऽपि अप्रधानकस्यस्तवावपि,
न केवलं प्रधानद्रव्यस्तवावपि । अयं कथमाज्ञावाज्ञानान्तरेष्वेव फ-
लन्तेत्याशङ्क्याऽऽह-विषयजेदेण गोचरविशेषण, निमित्तादिशुभ-
भाक्त्वयमकारऽऽकरमगदितररागकल्पने हेतुना, न हि अज्ञाशु-
भमाज्ञाविकल्पमप्यनुग्रामफलवत्तु, यामप्राधान्यादिति । ननु यद्ये-
वं फलमाज्ञावाज्ञानानुग्रामं, तथा कथमस्याप्रधानद्रव्यस्तवत्वेतवप्रा-
ऽऽह-तुक्त्वंऽस्त्वयः पुनः, तकोऽस्ती जोगाऽऽदिकत्रिविधयो, नास्ती
विषेकनां फलत्वात् । इवमास्ते । कस्मादिवमित्याह-यस्मात् कार-
णात्, अस्ति जायते, तको जोगाऽऽदिकत्रिविधो इति प्रक-
तम् । प्रकारान्तरेऽहृद्युपायान्तरेणापि, जिनमवभाऽऽदिव्यति-
रेकेनाऽपि, बाहस्तवःप्रभृतिनिरपेक्षः । " दोगैस्त्वगोवाविष्कन-
मिणमिपटोऽवसः । पारावाराऽऽदिकत्वात्-अग्रदमासिः फलं
कमु ॥ १५ ॥ " इति गाथाऽर्थः ॥ १५ ॥

अथ कस्यस्तवस्याऽऽहृद्यस्तवतामाशुभ्य परिहरन्माह-

उचियाऽऽहृदायां भो, विविचमऽऽशोभन्नु भो ए ।

नं ता क दम्बयन्नो, सतरेऽप्यप्राधानो ॥ १६ ॥

(उचियाऽऽहृदायां) इह भावप्रत्ययस्य सुप्तत्वेनेचितानुष्ठा-

द्व्वस्थव

नन्वादासोपदिष्टेन विहितक्रियाकथायाश्चिन्तयतियोगतुल्यो
भगवन्प्रतिबन्धनस्वाध्यायाऽऽदिक्रमनामविधिसाधुव्यापारसङ्गो-
ऽतिशुभ इत्यर्थः । मकारोऽत्र प्राकृतशैलीप्रभवः । एषोऽनन्तरो-
क्तौ, जिनमन्त्रविधानाऽऽदिकाऽनुष्ठानांशोऽपि । (यदिनि) यस्मा-
देवम्, तत्तस्मात्, कथं केन प्रकारेण, ऊच्यस्तथा भवति । न
कथाऽङ्गिरथः । ज्ञावस्तेष्व एषाऽयमिति हृदयम् ।

अत्रांजयमाह-तद्द्वाराय जिनमन्त्राऽऽदिविधानमुक्तेन अल्प-
साधुयोगैरेकया स्तोत्रोक्त्याऽपि साध्यं यस्मात् तथा,
तस्मात्, इह च ज्ञावप्रत्ययो इत्यर्थः, अतोऽप्यनाश्रयत्वात् । इति
गाथाऽर्थः ॥२६॥

अमुमेध गाथायं भाष्यमाह-

जिणजवयाऽऽदिविहाण-हारेण एस ह्योति सुहजोगो ।
उचियागुह्याणं पिय, तुच्छो जइजगतो णवरं ॥१७॥

जिनजवयाऽऽदिविधानद्वारेण अहं ह्यहं यस्मिन्प्रभृति करणमु-
क्तेन, एष ऊच्यस्तथा, अस्मि वसेत, शुभयोगो यतियोगवत् प्रश-
स्तथापारः । तथा-उचितानुष्ठानमपि च विहितक्रियाऽपि च
जिनमन्त्राऽऽदिविधानद्वारेणैव । अपि वेति समुच्चये । यद्यप्येवं
तथाऽपि तुच्छोभ्यारः, अल्पनाश्रयत्वाद्, यतियोगतः साधु-
व्यापारात्सकाशात्, नवरं केवञ्चम् । यतियोगो हि स्वकपेणैव
शुभः, उचितानुष्ठानकपेभ्यां पुनर्जिनमन्त्राऽऽदिविद्वारेणैव, न
नु स्वकृततः, स्वरूपेण तस्य मनागवधरुपरत्वात् । इति गाथा-
र्थः ॥ १७ ॥ पञ्चां ६ विव ० । इशो ० । आं ० । पं ० व ० ।
प्रति ० सं ० । इशो ० । ('यथ' शब्देऽस्मिन्नत्र आगे २२८ पृष्ठे
विशेषोऽप्येव शोभ्यः) (ऊच्यस्तस्य कारणं च आश्रयो-
ऽधिकारीति अनुमोदने च साधुप्राप्ति च 'बेध' शब्दे
सूचीयमाणे १२२२ पृष्ठे प्रत्यपदि)

अथमिहापि ऊच्यस्तस्य संक्षिप्तोऽर्थः-

अवखानामियं पूर्णा, सुत्रोक्ताऽऽचारपालनात् ।
ऊच्यस्तत्वाद् गृहस्थानां, देशतस्तद्विधित्वयम् ॥११॥
न्यायान्तिधनो धीरः, सदाचारः शुजाऽऽशयः ।
भवनं कारयेज्जैनं, गृही गुर्वादिसेमतः ॥१२॥
तत्र शुर्का महीमादौ, गृहीयाच्छास्त्रान्तितः ।
परोपनापरहितो, भविष्यच्छ्रुतन्तितम् ॥१३॥
अमीतिर्नैव कस्याऽपि, कार्या भवोद्यतन वै ।
इत्थं शुभानुबन्धः स्या-दन्नोदाहरणं प्रजुः ॥१४॥
आसन्नोऽपि जनस्तत्र, भाग्यो दानाऽऽदिना यतः ।
इत्थं शुजाऽऽशयस्फाल्या, बोधिवृद्धिः शरीरिणाम् ॥१५॥
इष्टहाऽदि दसं चारु, दारु वा सारवचयम् ।
गवाघर्षादिया प्राणं, मूत्राधिक्येन यस्ततः ॥१६॥
शुतका अपि सन्तोष्याः, स्वयं प्रकृतिसाधवः ।
भयो जनेन न व्याज्या-र्क्षमिन्नेषु तेषु तु ॥१७॥
स्वाऽऽशयश्च विधेयोऽज्ञा-निदानो जिनगमनः ।
अन्याऽऽश्मभपरित्यागा-जज्ञाऽऽदियतनावता ॥ १८ ॥
इत्थं चैषोऽधिकत्यागा-त्सदारमजः फलान्वितः ।

प्रत्यहं भाववृत्त्याऽऽसै-र्जावयद्वाः प्रकीर्तितः ॥ ११ ॥
जिनगेहं विधायैवं, शुष्कमध्यमनीवि च ।

चाक तत्र कारयेद्दिम्बं, माधिष्ठानं हि वृद्धिम् ॥ १० ॥
विभवोचितमल्पेन, कर्तुः पूजापुरस्सरम् ।

देयं तदनवयैव, यथा चित्तं न नश्यति ॥ ११ ॥
द्वां ० ॥ द्वां ० ।

दन्देवत्त-ऊच्यदेवत्त-न० । सावबस्थायाम्, अ० १५ हा०
७ ३० ।

दन्वधम्म-ऊच्यधर्म-पुं० । म० । दानधर्मे, यो दानधर्मः स
ऊच्यधर्मोऽत्रगमनस्य इति । तथा चोक्तम्-^१ 'अन्नं पानं च वस्त्रं
च, आत्मयः शयनाऽऽसनम् । शुभ्या धन्यं तुष्टिः, पुण्यं नव-
विधं स्मृतम्' ॥ १ ॥ सूत्र० १ शु० अ० ५० ।

दन्वपिय-द्रूपप्रिय-त्रि० । ऊच्यं परिहासः, नत्प्रिये, शौ० ।
दन्वपुरिस-ऊच्यपुरुष-पुं० । पुरुषत्वेन उच्यस्यते यस्तस्मिन्,
उच्यन्पूर्वे च । स्वा० । विशेषोऽसैःऊत्प्राद् ऊच्यः । अथत्यज
जाप्यगाथा-^२ 'आगमश्रोतुगवत्सो, इयरो दन्वपुरिसो निहा न-
इको । एगमविद्याह निर्वाहो, मूलुत्तरणिमिभ्यो वा वि' ॥१॥

मूलगुणनिर्मितः पुरुषप्रामोऽयानि द्रव्याणि, उच्यन्गुणनिर्मि-
तस्तु तदाकारवत्त तान्येवेति ज्ञावपुरुषनेदाः । स्थो० ३ ग्रा०
३ ३० ।

दन्वपामलपरिवट-ऊच्यपुद्गलपरिवर्त्त-पुं० । ७ त० । ऊच्य-
विषयके पुद्गलपारिवर्त्ते, कर्म० ५ कर्म० । पं० । प्रब० ।
(नद्व्याकथा 'पामलपरिवट' शब्दे बध्नेन)
दन्वपमाणा-द्व्यपमाणा-त० । ऊच्यपामाणं गणनायाध, यथा ए-
तावन्तोऽश्विनभेदाः, एतावन्ति च शाकविधानानि, इत्यत्रश्च
क्षाद्यधिकाराः, एतावन्त च द्वाक्पापानकाऽऽदीनि पापकानि ।
व्य० ६ त० । अ० ० ।

दन्वभावतदुजयकल्प-द्रव्यभावतदुजयकल्प-पुं० । द्रव्यजाव-
संमिश्रिते कल्पे, पं० ज्ञा० ।

तदुभयकल्पो अहृष्टा, एते च्चिय दन्वजावकल्पा तु ।
दोऽिह वि मिलिया एते, ननुजयकल्पो इयो सो य ॥

आहारे अहृष्टिहे, मेज्जाविहि पंचपंगवामिहो ।
दंसखचरित्तगुत्तां, तसमिनिगुत्तां हं सांति ॥

असपाऽऽदीतो चट्टा, उवकारि चउचिहो य तस्सेव ।
एसउचिहाऽऽहारो, परुवखा नसिसमा ह्योति ॥

असयं तु ओदपाऽऽदी, तदुवकारी उ खीरकुसपाऽऽदी ।
पाणं तु पाणभेव तु, कपूराऽऽदी तु ठवकारी ॥

त्साम फलाऽयं तु, सुताऽऽदी ह्योति तदुवकारो तु ।
साडम तंबोलाऽऽदी, तुहमाऽऽदी तदुवकारी तु ॥

एतं आहाराऽऽदी, गममठपायणं सपायुत्तं ।
उत्पाएँ दंसपाऽऽदी-हि तुतो अह्या तदह्याए ॥ पं० ज्ञा०

इयापि उभयकल्पो-एव खेव दो दन्वभाषकल्पे ष मेक्षिया
एगटा ष उजयकल्पो नवह, इविजयकल्पस्य पुरिमकं, भावक-
पस्त पञ्चमदं । गाहा- (आहारे अहंविहे ति) अहविहे

आहारे अथवे मूसगुणसुखे, अररगुणसुखे व । एवं पाणे, एवं आहारे मूसगुणउत्तरगुणसुखे, एवं सादिसे संशोधार्ण, एमेव पंचपंचगमिमोहो, प्रायश्चो व ईक्षणचारिततथाश्रुणाई सोहेर । एख उभयकल्पो । पं० ख० ।

द्वन्द्वजय-द्वयजृत-पुं० । अतुपयुक्ते, नि० ख० २ इ० ।

द्वन्द्वरामि-द्वयराशि-पुं० । पुरीषाऽऽदिद्वयससुहे, प्रश्न० ४ संखीं द्वार ।

द्वन्द्वसिंघ-द्वयसिंघ-म० । भाषाविकल्पवेनाप्रधानप्रसजिता-ऽऽदिनेपव्यवरणलक्षणे बेवे, पञ्चा० ४ विष० । जी० ।

द्वन्द्वसिंघर-द्वयसिंघर-पुं० । विदम्बकप्राये, पं० ब० ४ चार । द्वयसिंघी जाननेो यदि स्वयं महासनीचूष विहरति, तदाऽऽराधको प्रवति, न वेति प्रसे, अररम-गुर्वाईसामन्व-भावं यदि स्वयं महासनीचूष विहरति, तदाऽऽराधकः, अन्वया नेति । २३ प्र० । सेन० २ उल्ला० । द्वयसिंघानां द्वयजिनप्रसादे वा प्रतिप्रायां वा जीवद्वयायां वा ज्ञानकोशो वा कुत्र कुत्र ध्यायायेते ? इति प्रश्ने, अररम-द्वयसिंघानां द्वयजिनानां प्रासादे प्रतिप्रायां च नोपयोगः, जीवद्वयायां ज्ञानकोशो चोपयोगीति ज्ञातमस्ति । ६३ प्र० । सेन ३ उल्ला० ।

द्वन्द्वलेखा-द्वयलेखा-स्त्री० । औदारिकशरीराऽऽदिबर्णे, म० १ शं० ए० ४ ।

द्वन्द्वसोय-द्वयसोय-पुं० । लोकभेदे, म० ११ शं० १० र० ४ । ("सोय" शब्दे ध्याक्यास्वते वैचः)

द्वन्द्वव्याऽऽरुण-द्वयव्याऽऽराहण-पुं० । कवहाते, पञ्चा० १६विष० ।

द्वन्द्ववय-द्वयवय-पुं० । द्वयव्यवे, सेन० । सतकेमुत्रकद्वयवामः साधुसाधोऽद्वयवय ध्ययः साधुसाधोनां कस्मिन् स्थाने योग्यते भावैरिति प्रश्ने, अररम-सतकेमोत्रकद्वयवय ध्ययः साधुसाधोऽद्वयवयपदव्यापयैषाऽऽनयनमार्गसाहाय्यकरण-ऽऽद्विपु आदौः कायन इति । ३७ प्र० । सेन० ३ उल्ला० ।

द्वन्द्ववेय-द्वयवेय-पुं० । स्त्रीपुंसोर्नपुंसकस्य च बाहो आकारे, कर्म० ४ कर्म० ।

द्वन्द्वसंभारिय-द्वयसंभारित-म० । कथ्यैः कर्तृपरतलाऽऽदिभिः संभारिते भासिते द्वयसंभारितम् । कर्तृपरतलाऽऽदिभासिते जिते, ह० २ उ० ।

द्वन्द्वसंभय-द्वयसंभयकव-म० । अनाश्रोगवशुचितप्रभावे सभयकथे, "जिनवयमेव तथं, एष कर्हि हांइ इत्यसंभयं ।" जिनवचनमेव तथं नाम्यदित्यत्र कथिमेवतीति द्वयसंभयकवम् । पं० ४ द्वार । ख० ।

द्वन्द्वसमय-द्वयसमय-पुं० । द्वयस्य सभयवयनं द्वयसमयः । द्वयपरिणतिविद्योये, सूत्र० १ श्रु० १ अ० १ उ० ।

द्वन्द्वसार-द्वयसार-पुं० । प्रवणलक्षणसारे, प्रश्न० ४ आश्र० द्वार ।

द्वन्द्वसिगाण-द्वयसनान-म० । बाह्यस्नाने, ख० । द्वयसनानं वपुःप्राणिव्यसृज्यकरत्वाऽऽदिना भाषाहृक्तिरितुः । उक्तं चाहते- "जनेन वेहदेशस्य, कृणं यच्छुङ्ककारणम् । प्रायोऽप्यानुपरोधेन, द्वयसनानं तनुष्यते ॥ १ ॥"

देशदेशस्य स्वहमात्रस्यैव, कृणं, न तु प्रभूतकामैः प्रायः श्रुति-हेतुन स्वैकान्तेन, नाहृद्य रोगप्रस्तस्य कृणमप्यश्रुतेः, प्रकालानार्ह-मबाह्वन्वस्य मत्स्यस्य कर्णनासाऽऽऽननगतं तस्यानुपरोधेनाप्रतिषेधेन । यद्वा-प्रायो जहाद्वन्वेषां प्राणितानुपरोधेनाऽप्यावापनेन कद्वयसनानं बाह्यस्नानमित्यर्थः । ख० २ आश्र० ।

द्वन्द्वसिंघ-द्वयसिंघ-म० । चेतनाचेतनाऽऽदिद्वयस्य स्वभावे, सूत्र० १ श्रु० ७ अ० ।

द्वन्द्वसुख-द्वयसुख-म० । अहमाऽऽदिदेशोपरिहृते कथ्ये, म० १५ श्रु० । प्राक्कते, विषा० २ श्रु० १ अ० ।

द्वन्द्वहासिया-द्वयहासिका-स्त्री० । कुहनाऽऽस्यवचनस्वतिप्रज्ञे, प्रश्ना० १ प्र० ।

द्वन्द्वदोषा-द्वयदोषा-स्त्री० । नानाविधैर्द्वयैः कथञ्चोरुप्याऽऽदि-भिर्मनुष्यताऽऽदिविशोकोचकाटनाऽऽदिकैः कार्यैः दोषो ह्यनं यस्यां सा द्वयदोषाया तस्याम्, सूत्र० २ धृ० २ अ० ।

द्वन्द्वान्तय-द्वयानन्तक-म० । जीवद्रव्याणां पुद्गलद्वयानां वा यदनन्तकं तस्मिन्, स्थानं १० ज्ञा० ।

द्वन्द्वश्रुभागे-द्वयानुयोग-पुं० । पद्व्यवधिचारे, द्वयानं १ अध्या० आका० । ('द्विवाश्रुभागे' शब्दे २४६३ वृष्टे इत्याक्याऽऽस्य)

द्वन्द्वश्रुभागेतकथा-द्वयानुयोगतकथा-स्त्री० । द्वयगुणपर्याय-विशेषः, तत्रतिपाद्यकं प्रत्ये च । अध्या० ।

श्रियुगाऽऽदिदिनं नत्वा, कृत्वा श्रीगुरुवन्दनम् । आत्मापकृतये कूर्वे, द्वयानुयोगतकथाय ॥ १ ॥

विना द्वयानुयोगाहं, चरणकरणऽऽस्ययोः । सारं नेति कृतिमिष्टं, निर्दिष्टं सम्प्रती स्फुटम् ॥ २ ॥

(श्रीगुगाऽऽदित्यादि) तत्र प्रथममिष्टवैतानमस्कारणेन सप्रयोजनान्निधेयो इदिति । आचारपदह्वयेन मङ्गलाऽऽस्वरणं, नमस्कारकरणं च १ । आत्माधिन इहाधिकारियः २ । ते-चामधेयोधो प्रविष्यतीत्युपकाररूपं प्रयोजनम् ३ । द्वयानुयोग-नुयोगेऽधिकारः ४ । अथ द्वयानुयोग इति कः शब्दार्थः ? प्रनुयोगो हारं न, अरण्यसत्यानम्, तस्य अस्वारे मेघः । तत्र प्रथमअरण्यानुयोगः, आचारवचनमाचारऽऽदिव्युत्थानम् १ ।

द्वितीयो गणितानुयोगः संख्यासाधे, अन्वयव्यवहारिव्युत्थानम् २ । तृतीयो धर्मकथानुयोगः-प्रायश्चित्तविशेषः, ज्ञाताधर्मकथाऽऽदिव्युत्थानम् । चतुर्थो द्वयानुयोगः पद्व्यवहारि-यः, सूत्रकृताऽऽदिव्युत्थानम् । संमतिस्थापयप्रमुखप्रकरणानि च महासाक्षात्नि, ततोऽन्यमैवाधिकार्यामार्हं कुर्वे ॥१॥ (विना कथ्येति) द्वयानुयोगोहं द्वयगुणपर्यायविचारं विना चरण-करणयोः हारं न, अरण्यसत्याः कारणसत्याश्च सारं केवलं द्वयानुयोग एव, इत्यर्थं निकर्षः । सम्प्रतिप्रत्ये स्फुटं प्रकटं, कृतिमिष्टं बुधजनवृद्धानं, निर्दिष्टं कथितं, बुधा एव जानते, न तु बाह्यदृश्यः । यतः- "अरण्यकरणपदाश्रया, ससमयपरसमय-मुक्ताकारा । अरण्यकरणस्य सारं, शिष्यसमुद्धं न याजति " ॥ ६७ ॥ (ससम ३ काय०) इतीवं गाथा सम्प्रती कथिता, जतअरण्यकरणानुयोगमूह इहोपायो द्वयानुयोग एव उक्तः । द्वयानु० १ अध्या० ।

गुणानां हि विकाराः स्युः, पर्याया द्वयपर्यायाः । इत्यादि कथयन् देव-सेनो जानति किं हृदि ? ॥१७॥

द्वयं पदार्थोः मण्डिषाय मूर्द्धि,
परीक्षिता ज्ञानगुरोः सदाज्ञान्-
तुच्छोकिमुत्सृष्य विमोहमूझा-
महैतकमाम्भोजरतेन सर्वे ॥ १८ ॥

गुणविचारः पदार्था एवं कथयित्वा तेषां मेरुधिकारे पदार्था
द्विधाः—द्रव्यपदार्था गुणपदार्थाश्चात कथयन्त देवसेनो वि-
गम्बराऽऽचार्यो नयककप्रथकश्च हृदि चिन्ते किं जानाति ? अ-
पि तु संभावितार्थं न किमपि जानातोत्यर्थः । पूर्वापरविच्छे-
द्राषणात्सत्यत्वायमात्र एवेति निश्चिन्तयामासः । किञ्च—द्रव्यपदार्था
एव कथनीयाः, परं तु गुणपदार्था इति पृथग्भेदोक्तोक्तौ न क-
र्तव्यं, कस्यै गुणपदार्थापाद्गुणे च गुणत्वाभावादिनिमित्तकः
॥ १७ ॥ इत्यमनया रीत्या पदार्थांश्च द्रव्यगुणपदार्थाः परीक्षिताः
स्वरूपलक्षणयोऽऽदि कथनेन विस्मयीकृताः । किञ्चत्वा ? ज्ञानगु-
रोः परम्पराऽऽगतभुताऽऽचार्येषु, सदाहां स्वस्वनिदर्श. मूर्द्धि
मस्मके. निश्चाय संख्यायुः । पुनः किञ्चत्वा ? विमोहमूझां प्रमत्ति-
भयानां, तुच्छोकिं तुच्छबुद्धिपथोत्पन्नमन्मत्त्वस्यापादक्यं । की-
दृशेन मया ? अद्वैतकमाम्भोजरतेन वीतरागचरणकमलसंवन-
रसिकेन, सर्वे पदार्थां मया परीक्षिता इत्यर्थः । सोऽज्ज्ञेते नाम-
निरूपणं वेति ॥ १८ ॥ इत्या- १४ अथा- १ ।

इत्याऽऽदिकानां तु विचारसर्वं,
त्रिजात्रयिष्यन्ति सुमेधयो मे ।
माप्यन्ति ते सन्ति यथासि लक्ष्म्यम्,
सौरुप्यानि सर्वेणैव च वाञ्छितानि ॥ १ ॥
गुरोः श्रुतेऽनुभवार्थमाकाशितः,
परो हि द्रव्याऽऽद्यनुयोग आन्तरः ।
निर्देशशायीजलधौ सुधाकरः,
सदा शिवश्रीपरिभोगनागरः ॥ २ ॥

एवमनया रीत्या, इत्याऽऽदिकानां विचारं ये सुतुच्छोयो विज्ञा-
याविष्यन्ति, ते सुमेधसः, इह सन्ति शोऽज्ज्ञानमि यथासि । पुनः ल-
क्ष्म्यः, परञ्च सर्वोक्तिं वाञ्छितानि प्राक्स्वभूति मावः ॥ १४ ॥
गुरोः ज्ञानगुरोः, श्रुतेः चिन्तारत्न, अनुभवार्थं स्वानुभूतेः, आ-
न्तरात्मज्ञानमन्त्रः, परः प्रकृतो ब्रह्मनुयोगः प्रकाशितः । कीद-
ृशः ? वीतरागचरणकमलसमुद्भे च्छब्द इव चन्द्रः, निरन्तरं शिवल-
यमीषिन्नाम् नायक इव नागर इति ॥ २ ॥ इत्या- १४ अथा- १ ।

द्रव्यादेम—इत्याऽऽदेश-पुं० । आदेशः प्रकारो द्रव्यरूप आदेशो
द्रव्याऽऽदेशः । ज० १४ श० ४ उ० । इत्यप्रकारेण द्रव्यत इत्यर्थः,
परमाणुत्वाऽऽद्याश्चित्तेति यावत् । का० ४ श० १ उ० ।

द्रव्याभाष—इत्याभाष—पुं० । निघण्टुप्रद्वेषनाधीसत्त्वायाम्, व-
शा० ६ विव० ।

द्रव्याभिगमह—इत्याभिगमह—पुं० । लेपकणाऽऽदिद्रव्यविषये,
ग० १ अवि० ।

द्रव्याभिगमहचरय—इत्याभिगमहचरक—पुं० । इत्याभिगमहे चर-
ति निष्कामदति द्रव्याऽऽभितानिभिगमं वा चरयामसेवेत यः स इ-
त्याभिगमहचरकः । मी० । निष्कामचर्याच्चाति, निष्कामचर्यायास्त-
ह्यतोऽज्ञानेद्विषयकमाद् निष्कार्यं च । म० ३५ श० ७ उ० । ग०

द्रव्यापरिप—इत्याऽऽचार्य—पुं० । आचार्यैरव्योक्तताया अना-
यादप्रधानाऽऽचार्यैः, पञ्चा० ६ विव० ।

द्रव्यालंकार—इत्यालंकार—पुं० । स्वनामक्याते प्रत्ये, यत्र चार्था-
कमतत्त्वपरमं कृतम । अथा० ।

द्रव्यावद्—इत्याऽऽपत्—स्त्री० । कल्पनीयाऽऽनाऽऽदिद्रव्य-
लौतायााम्, ज्ञा० ।

द्रव्यावस्मय—इत्याऽऽवस्मयक—न० । इत्यवस्मयकप्रकृतं,
तथा ऽऽवस्मयकोपयोगादिष्ठितः स्याद्विदेहाऽऽवस्मयकाऽऽदि-
शोषारणलक्षणत्वाऽऽपत्तम आचरतेकाऽऽदिका क्रिया चाऽऽ-
वस्मयकमुच्यते, आवस्मयकोपयोगशुश्रूष्यन् ता एव देहाऽऽप-
मक्रिया इत्याऽऽवस्मयकम् । तास्मत्, अन्त० ।
द्विविद्—इत्येव—पुं० । इन्द्रजिदे, का० ३ श० १ उ० । (व्या-
ख्या तु ' इन्द्र ' शब्दे द्वितीयनामे ५३३ श्लो गता)

द्विविप—द्वैविक—पुं० । द्वेवैव कृतोपकृते, वय० ३ उ० ।

द्वी—द्वी—स्त्री० । आज्ञानविषये, आशा० १ श्रु० १ श्रु० १ अ०
६ उ० । आश० । पि० । प्रज्ञा० ।

द्वीअर—पुं० । देशी-सर्पे, दे० ना० ४ वर्गं ३७ गथा ।

द्वीकर—द्वीकर—पुं० । द्वीवर्षे द्वी कथा तत्करणशोभाः द्वी-
कराः । अहिभेदे, प्रज्ञा० ।

द्वीकरभेदाननिष्पुसुराह—
वर्षीकरभेदाननिष्पुसुराह—

मे किं तु द्रवीकरा ? द्रवीकरा अयोगविहा पक्षसा । ते
जहा—आसीविसा, दिष्टाविसा, उगमविसा, भोगविमा, त-
याविमा, ज्ञानाविसा, उस्तासविमा, शिस्तासविमा, क-
यदसप्या, सेदसप्या, कउदग, दम्पुफा, कोडाहा, मे-
लिभिदा, सेसिदा, जेयावामो तदुपगारा । मे चं द्रवीकरा ।
आहवो वंशस्तासु चिन्ते येषां ते आर्थाविधाः । उक्तं च—
“आसीं दाहा तमय-महाविसा आमीविसा मुणैयव्या” इति ।
इष्टी विपं येषां ते दर्शिवयाः, उग्रं विपं येषां ते उग्रविधाः, भो-
गः शरीरं, तत्र विपं येषां ते भोगविधाः, र्वाच विपं येषां ते
स्वगुविधाः, प्राकृतस्वत्वं तमाविसा इति पाठः । लाला मुखा-
ऽऽदयाः, तत्र विपं येषां ते ज्ञानार्थिपाः, निःस्वासे विपं येषां ते
निःस्वासेविधाः, कृपासर्पोऽऽद्यो ज्ञानिदेहा लोकतः प्रतिपत्त-
व्याः । उपमहास्माह—“ से चं द्रवीकरा ” प्रज्ञा० १ पद ।

द्वीवैवयोग—इत्यावैवयोग—पुं० । द्रव्यावैविकमयजन्मधोचं, न० ।

द्वीवैवयोगाहा—इत्यावैवयोगाहा—स्त्री० । इत्यवस्मय पर्यायेरवग-
हना आश्रयणं इत्यावैवयोगाहा । अवैवयोगान्ते, वशा० ४ श० ।
(भोगाहा) शब्द सु० भागं ७६ श्लो गथाक्यातेवम्)

द्वीवैवयोग—इत्यावैवयोग—न० । बहुद्रव्यममुदायीयधे. नि० २ उ० ।

द्वीवैवयोग—इत्यावैवयोग—न० । सहस्यभेदे, प्रज्ञा० ।

याम उवगा दक्षि, खंचे काले तैव जावे य ।
एमा स्वयु निष्कामे, दमस्म उ क्विचहो होइ ॥६॥
आह—कामिनि आर्थावैवयोगाव दशशब्द उपमत्तः ? उच्य-
ते—एतन्निपादनाद्वैवयोगान्ते गम्यमानत्वात् । तत्र नाम-
स्थाने सुगमे । अत्रशब्दक दश इत्यादि—सर्वविधाचसामिन्ना-

दसतर

तोषाश्वासं सर्वकाम-गुटिकां शतं ददौ ॥ ४६ ॥
 सोऽथ वीतभये दिव्य-प्रथिमां कन्दोमागमत् ॥
 तन्नाभूदतिसारोऽस्य, पाहितो देवदत्तया ॥ ४७ ॥
 उल्लासः सोऽथ नास्तस्यै, दत्तया प्रजाजितः स्वयम् ॥
 यनः स्वयंलमे मे ऽस्ति-स्वाश्रीकां गुटिकासली ॥ ४८ ॥
 तत्प्रभाषासघातृता, दत्तयो भोगार्थीनो पुनः ॥
 एष राजा विमुदायः, परं वास्य मुखेष्णकाः ॥ ४९ ॥
 प्रघांतापिमथ प्राऽऽशु, त्रिलीयां गुटिकासली ॥
 सुवनेगुटिकासपं, तस्य तदेवधाऽप्रवीत् ॥ ५० ॥
 तेन प्रैष्यत दूनोऽस्यै, प्रेष्ये सं साधदाह सा ॥
 अन्नहभिरिणाऽघाऽऽगा-दाश्री दृष्टोऽकरुष्य सः ॥ ५१ ॥
 अहमेष्यथिमि यद्येतौ, प्रतिमां सह नेष्यासि ॥
 स तत्प्रपद्य तत्पार्श्वं, मिशां निर्गम्य जग्मिष्यात् ॥ ५२ ॥
 तत्समां प्रतिमाम्प्रां, कारयित्वाऽगमस्वपुनः ॥
 मुक्त्वासां तां घृहीत्वा च, सुवनेगुटिकां च सः ॥ ५३ ॥
 तन्नामभिरिरेयुं-कवारगन्धेन बाधिताः ॥
 उद्वयनगजाः सर्वे-ऽप्यनुवाकित्वास्तथा ॥ ५४ ॥
 राजभुमिस्ततो राज्ञो, विहसं देव ॥ दासिका ॥
 हता प्रघांतराजेंद्र, राजाभागत्य चोरचत् ॥ ५५ ॥
 या त्वसौ प्रतिमा साऽस्ति, तेऽप्यनुद्वेवं विद्यते ॥
 पुत्राकालेऽप्य पुत्रार्थि, दत्तुं मन्नामप्यवित्तयत् ॥ ५६ ॥
 प्रतिबिम्बं विमुच्यथाऽन्न, प्रतिमा सा हताऽमुना ॥
 प्रतिमां मुञ्च चेत्यस्तु, दूतेनोन्नेऽथ संपुनः ॥ ५७ ॥
 नापंचसत् स राजाऽथा-चात्रोन्नेष्टेऽपि सं प्रति ॥
 दत्तापि गणराजान-स्तस्य तेन सदाऽकृतः ॥ ५८ ॥
 तापश्च च मदीं सैम्यं, ज्ञानाभावात्वाधाप्यत ॥
 सनः प्रभाषतोदेवः, स्मृतोऽकार्षीन्विपुकरिम् ॥ ५९ ॥
 आदिष्टव्यान्तनां सैम्य-सुष्ठोऽधोऽन्नाविर्नां यथा ॥
 पुनर्द्वेनन राज्ञोच, प्रघांतं को जगन्मयः ? ॥ ६० ॥
 द्वेषेऽपि सैनिकाः सन्तु, पश्यन्तः पारिपाशकः ॥
 आकलयोः पद्मार्थोच, तुद्वयस्यस्थो रथोऽस्तु नौ ॥ ६१ ॥
 ऊनं प्रघांतराजोऽपि, सावद्वन्द्वमिदं यथा ॥
 योऽस्यावहरे रथेनाऽव्ययं, प्रागभ्येत्य रथाङ्गणे ॥ ६२ ॥
 प्रघाऽऽङ्गानस्यगिदि, प्रघांतः प्रातरागतः ॥
 उद्वयनो रथेनाऽग्ना-द्वचन्तीर्षं जगत् ॥ ६३ ॥
 राजन्नस्य सन्धोऽस्ति, बाहिनो कोक्तसन्धुजः ॥
 भावी प्रघांतः ॥ ख्योत-स्यं मे बाणाकंसङ्गनः ॥ ६४ ॥
 रथं न्यस्याथ मण्डल्ययां, प्रघांतंयमुदायनः ॥
 उन्निक्तोऽरिहस्तवाहन्, क्षिप्या बाणानपातयत् ॥ ६५ ॥
 प्रघांतो निपतन्नायत्, बद्धोऽद्यत्तमुजः ॥
 प्राज्ञे दासीपतिरिति, दत्तयाऽकं धरं कृतः ॥ ६६ ॥
 गत्वा राजा ततोऽवस्थयां, दत्तयाऽऽशां सर्वतो निजाय ॥
 निविष्टः प्रतिमां युद्ध-बाधिश्रुऽथाऽचस्रगतः ॥ ६७ ॥
 यथाकाले विचालेऽस्या-द्वचन्तुऽप्रयाद्य ॥
 धीबीर्यं विधायाऽस्तु-दंशाऽपि परिनां नृपाः ॥ ६८ ॥
 प्रघांतो चरणस्थोऽपि, कुण्डं नृमुञ्जा सह ॥
 पृष्टः पयुंवर्यायां च, ओऽयं सुदैन नेऽस्तु किम् ? ॥ ६९ ॥
 चपरोऽबादीर्घ्यामस्तु-रैः, का पुत्रा मेऽथ दृष्टय ? ॥
 स चपरो पयुंवर्या, राजेऽन्तोऽष्टाऽस्तुपौवनः ॥ ७० ॥
 सोऽभ्यवाग्नेऽभ्यनकः, पयुंवर्यापऽथ येत् ॥

ममाऽपि म्नातापितरैः, भावको यद् वत्तयुः ॥ ७१ ॥
 स्त्रायस्ये नो यस्याऽऽस्य-काजोच पूर्णं ययकः ॥
 किं पुनमेव यदोऽस्ति, प्रतिमाऽन्तेन सेऽस्यति ॥ ७२ ॥
 ततः स क्रामितो मुक्त्वा, दत्तास्तस्यैव भावताः ॥
 ललाटे पद्ममन्थय, बर्कोऽङ्कचोऽद्वानकुने ॥ ७३ ॥
 नृपा मुकुटवदाः प्राक्, बरुपुष्टा इतोऽनवन् ॥
 यथाऽभ्यतिकमेऽयासां-भिः पुरमुद्रायनः ॥ ७४ ॥
 आगम्याऽऽगम्य बस्तय, वसति सव भाणजनः ॥
 सोऽस्यास्यैव तऽजज्ञे, पुरं दहापुरं ततः ॥ ७५ ॥
 आ० क० दश० । विशेषः ॥ आ० न्यू० आ० म० उच० । न० ।
 दसकालिय-दशकालिक-न० । कालेन निवृत्तं कालिकं, प्रमाख-
 कालेनेति प्रायः । दशार्थयनभेदाऽऽत्मकाः बाह्याऽप्रकारं कालि-
 कम्, प्रकारश्चतस्रोपाहशकालिकम् । दशकालिकाऽऽथवे
 ग्रन्थे, दश० १ ख० ।
 दसगुण-दशगुण-पुं० । एकगुणपेकया दशाऽप्यस्ते, स्या० १०
 डा० ।
 दसगुणकालग-दशगुणकालिक-पुं० । दशगुण एकगुणकालग-
 कृया दशाऽप्यस्ते कालो यथाविशेषो येषां तेषु, स्या०
 १० डा० ।
 दमनाऽकुसकोक्तिमोषिपुमहमपसहस्रम्-दशनातिकुलकोटि-
 योनियमुत्पन्नतमहस्र-न० । दशैव जातौ यानि कुलकोटीनां
 जानिविशेषसङ्गणनां योनियमुत्पन्नाणि उत्पत्तिस्थानद्वाराणां
 शतसहस्राणि सङ्गणाय तेषु, स्या० १० डा० ।
 दमद्वीप-दशस्यान-न० । दहास्र प्रकारं, दश खानानि तैर-
 धिकाणांमिदानीं, देवानां चष्टानि शब्दाऽऽर्थाऽनानि । म० १४
 श० ५ ड० । (वीरवधन 'शशं प्रसंगात् बध्नन्तः)
 दमद्वीपणिवचनिय-दशस्याननिर्वर्तिन-पुं० । दशभिः खानैः
 प्रथमसमयेकेन्द्रियत्वाऽऽर्थाऽभिः पर्यायेहेतुमिदंनिर्मुक्ता बध्नो-
 यवता निष्पादितान्ताः तेषु, दशभिः खानैःनिर्वृत्तयां येषां
 तेषु च । स्या० १० डा० ।
 दस-दशान-पुं० । 'दशानां च कुन्वकक्रिकाः स्युः' हे० । द-
 श्यने अनेन । दम्नं, शिकरे च । करणे लुपट् । कवचे, भावे लुपट्
 दशान, दशनाऽऽदिना भावतो च । प्रच० ३० टा । बाब० ।
 दसणाम-दशानाम-न० । दशविधपदार्थानामनि, अमु० ।
 अथ दशनामाभिधानार्थमाह-
 से किं तं दशनामं ? दशनामं दशभिर्देषु पक्षे । तं जहा-
 गेणो, नोगेणो, आयाणपेष्यां, पदिकससपेष्यां, पद्माश्याप,
 अण्णाऽयतिके, नामेणो, अवयवेणो, संनेगेणो, पयाणेणो ।
 अमु० । (टोका सुगमा)
 दस-दशाण-पुं० । दश ऋणानि उग्राणि जज्ञानि वा यत्र ।
 ऋणशब्दे बुक्तिः । बाब० । मूलिकावर्नापूर्वाप्रतिबद्धे देशविशेषे,
 महा० १ पद । सूत्र० । उच० । प्रच० । आ० म० । नदीभेदे,
 खो० । बाब० ।
 दसपङ्कट-दशाऽपङ्कट-न० । सनामयथाते कृते, आ० क० । आ०
 म० । आब० । आ० न्यू० । प्रति० । ('गणभाषय' शब्दे तृती-
 यभावे २४२ पुष्टेऽप्य द्वाव्या)

दससप्तपुर-दशाष्टपुर-न० । स्वामिपवाते नगरे, यत्र दशाष्टम-
श्रो नृपः श्रीभगवन्तं महावीरं दशाष्टकृतनगरनिकटसमवसुतं
ववर्षत् । ७१० १० उा० । आष० । ३१० ७० । ३१० ३० ।

दससप्तम-दशाष्टनर-पु० । स्वामिपवाते दशाष्टपुरराजे,
स्था० । दशाष्टमश्रो दशाष्टपुरनगरनिवासी स्वामिनराजिनुर्यो
भवन्तं महावीरं दशाष्टकृतनगरनिकटसमवसुतमुद्यापनास्यव-
नमायुषस्य यथा न केनापि यन्तिता भगवन्तस्था यथा वन्द-
नीय इति राज्यसंपदबलेपाकृतिस्तथा चिन्तवामास । ततः प्रातः
स्वविशेषकृत्वागविसुपनाऽऽभरणाऽऽदिविभूयः प्रकल्पितप्र-
थामीह्यपपनिपुष्टाऽऽकृते बहमनाऽऽदिविभक्तिपाकारिसदय-
स्येवचतुर्दशस्येवसमन्वितः पुष्यमाषकससुदुष्यमाषाऽऽ-
धितमुष्कः सामन्तामत्यमन्त्रिराजद्वैकारिकुराऽऽदिविरि-
तः साधुःपुदरीरजनपरितुक्त आनन्दप्रथिव्यं संप्रापयम्ह-
मएकलमाखरक इवामरावत्या नगराच्छिर्जामा । निर्गन्तं च स-
मवसरथामनिगम्य यथासिधि भगवन्तं भवजनमन्त्रिमन्त्रि-
वैरानामिनवजानुभन्तं महावीरं बन्धित्वांपांबधेश । अवगत-
दशोषकमुद्राभिप्रायं च तन्प्राग्विर्गोत्रोपेतं कृताष्टमुक्ते प्र-
तिमुष्कं विदित्वाष्टमे प्रनिवन्तं कृताष्टमुष्करिणीके प्रतिपुष्क-
रिणि निकृपिनाष्टपुष्करे प्रतिपुष्करे विरिचिताष्टके प्रतिद्वं
विरिचिताष्टकत्रिशद्वदनाटके वारयेन्द्रे साकटं स्वभिया निजिज्ञं
गगनपथकृत्वापुरयःतममरपतिमभक्त्यै कृताऽऽष्टाष्टामो-
शी विभूतिः ? कुनोऽनेन निरवधो घमे इति, ततोऽहमपि तं क-
रामि, इति विनाश्य प्रथमाज, जितोऽहमभुवा तथेति मणिया
यामिन्कः प्रथिपयातेत । सोऽयं दशाष्टनरः क्षीनस्यते, परमनु-
षरोपातककृत् नाशोः कर्त्तारिसकृत् स्यत इति । तथा अ-
तिमुष्कक पय भूषते अन्तकृदाश्रे-पलाशपुरे नगरे विज-
यस्य राज्ञः भ्रान्तास्या देव्या अतिमुष्कका नाम पुत्रः बहूषिको
गौतम गौतमाऽऽगतं दृष्ट्वा एवमवादीत्-के दूषयती किं पयंदती
ततो गौतमोऽवादीत्-अमणा वयं, जिक्वापि व पयंदामः । तर्हि
प्रवन्ताः । आगच्छत नृपयं मित्रो ह्यपयामीति अभियथाऽकृत्वा
भगवन्तं गृहीत्वा सगृहमनिषीत् । ततः श्रीदेवी हृष्टा भगव-
न्तं प्रतिहस्त्रयामास । अतिमुष्कका पुनरबोचत्-वयं क वनध ?
जगदायुवाच-नरक । मम धर्मोऽऽचार्योः श्रीवन्देमानस्वामिन्
वद्यामे वसन्ति, तत्र वयं परिवसामः । प्रवन्ताः । गच्छाम-
ह् अयसिः साह्ये नगवतो महावीरस्य वाद्यु-वन्दिन्म् ।
गौतमोऽवादीत्-यथासुखं देवानी । ततो गौतमेन सह
गत्वाभितुष्ककः कुमारो जगवन्तं वन्दते स्म । धर्मं सुधा
प्रतिबुद्धो गृहमागत्य पितराबध्नीत्-यथा संसाराकारिषोऽहं
प्रज्जामांयनुजानीन युवाच । तावन्नुपः ब्रह्म । त्वं किं जानासि ?
ततोऽतिमुष्ककोऽवादीत्-अम्ब । तस्य । तस्य । बंधवार्हं जानामि
तदेव जानामीति । नतस्ती तमवादिहाम् । कथमेतत् ? सो-
ऽबोचत्-अम्ब । तात । जानाम्यहं वदुन-जानामऽऽवयं मते-
न । न जानामि नु कदा वा कांक्षाम् वा कियकिराह्म । तया न
जानामि कैः कर्मभिरिवाऽऽदिवु जीवा रथचरन्ते । एतन्नुजानं-
नामि, यथा-स्वयं कृतिः कर्मजोऽस्ति । तदेवं भ्रातापितरौ प्रति-
बोधय प्रवक्ष्याम, तपःकृत्वा च सिद्ध इति । इह त्वमनुसरोप-
पातिकेपु दशमायवमतयोक्तस्यैव प्रसादं भविष्यतीति ।
७१० १० उा० । आष० । उल० । आ० न० । आ० ७० । आ० क० ।
तथा च-“सद्विकारिसहस्रं” इति गाथाया इवाक्यायं प्रसा-
यमि त प्रये, उलरय-चतुःषष्टिसंख्या हिससहस्राः, किञ्च-

पाः ?, सहादृष्टैर्योनि तानि साहस्रानि, अष्टसंख्यानि शि-
रांसि अष्टशिरांसि, साहस्रानि च तानि अष्टशिरांसि च सा-
हस्रमाष्टशिरांसि चतुःषष्टिशुक्लानि साहस्रताष्टशिरांसि
येषां ते चतुःषष्टिसहस्रताष्टशिरांसः । अत्र मध्यमवहोयी सभा-
सो द्वेषः । अद्यात्तं च अष्टशय गणने काष्ठशिराणं पञ्चश-
तानि शिरांसि प्रतिगजं द्युरिति, तथैकैकस्मिन् दम्नेऽष्टाष्टपुष्क-
रिण्य इति । ५३ प्र० । सेन० २ उह्वा० । तथा दशाष्टमकाधि-
कारे हस्तिमुखाऽऽदिविकुत्रेणा किमिच्छंय कृता, किमुद्वैराव-
णदेवेन वेति प्रश्ने, उलरय-आवश्यकस्युपाधनुसारेण ह-
स्तिमुखाऽऽदिवि सवैमिन्काऽऽद्वैराद्वैरावेणन विचकं, आवश्यक-
कृत्वाधनुसारेण नु तत्सर्वं स्वयं विदोऽजेति । ११७ प्र० ।
सेन० २ उह्वा० ।

दसतिग-दशाष्टक-न० । दशाष्टकमे इववदये समुदाये, संघा०
१ अधि० १ प्रस्ता० । ('वेद्यवन्द्य' शब्दे तृतीयप्रगे १७९८
वृष्टे दशाष्टिकाधि प्रतिपादितानि)

दसदसभिया-दशदशिका-जी० । दश दशमानि दिनानि य-
स्यां सा दशदशिका । दशदशकनिष्पन्थायां जिह्वप्रतिमाया-
म्, स्यात् ।

दसदसभिया णं भिक्तुपदिमा णं राईदियसएणं अफठ-
ठेहि य भिक्वासाएहं अहासुपंचं जाव आरादिहया
जवइ ।

(क्षेत्प्यादि) दशा दशमानि दिनानि यस्यां सा दशदशिका,
दशदशकनिष्पन्थेयः । भिक्वाणं प्रतिमा प्रतिका भिजुप्रतिमा
येकेत्यादि दशदशकानि दिनानां शतं भवतीति प्रथमे दशदश-
भिक्षा । द्वितीये विशातिः एवं दशदशे शतं । त्रयोमीने पञ्चदश-
नि पञ्चाशदधिकानि भवन्तीति । (अहासुत्प्यादि) (अहासुत्तं)
सुधानातिकेयुः, यासकरात्- (अहासुत्तं) अथेस्य नियुक्त्या-
देरनतिकेयुः (अहासुत्तं) शब्दाध्यानतिकेयुः (अहासुत्तं)
क्यांवाशकानिजावचनतिकेयुः (अहासुत्तं) तदाचारानतिके-
युः, सम्बन्धायन, न मनोरथमात्रेण, (फालिवा) विष्णुपरि-
णामप्रतिपत्त्या (पातया) सीमां यावत्परिणासाहावा, शो-
चिता निरानचारतया शोचिता वा तस्मान्तातुष्टान्तात्तानकर-
णतः, सारिता नीं मीना प्रतिज्ञातुष्टान्तात्तानकरा, कति-
सा नामत इदं वेदं च कथंयमस्यां तन्कृतं मयेत्येवमिति । आरा-
चिता सवैपरमोक्षणत, अथति जायञ इति प्रतिमाऽऽप्यासः ।
७१० १० उा० । प्रथ० । स० । अन्त० ।

दसदस्य-दशदशक-न० । शते, ७१० १० उा० ।

दसद्विहंत-दशदष्टान्त-पु० । मनुष्यजाते हससु दष्टान्तेषु, ७१०
म० १ अ० २ अ० । (ते च 'मानुसत्' शब्दे बह्वयन्ते)

दसद्विसिय-दशद्विसिक-भि० । दशाद्विके, " दशद्विसिसं
द्विसद्विसिं " । ३१० १ श्रु० १ अ० ।

दसपण्य-दशपण्य-पु० । जम्बूद्वीपे द्वीपे आगमिष्यन्त्यामुत्स-
र्यिष्यादेरितेते वषे अभियन्ति वष्टे कुञ्जकरे, स० । ति० । जम्बू-
द्वीपे द्वीपे आरते वषे आगमिष्यन्त्यामुत्सर्यिष्ययां दशमे कुञ्जकरे
च । ७१० १० उा० ।

दसकवस्य-दशाष्टैर्वा-भि० । पञ्चद्वीपे, स० ३३ सम० । रा० ।

दसद्वयस्य

सौ०। जी० । "दसद्वयस्यस्य कुमुदस्यस्य जाग्रुस्तेहपमान-
मेत्सं ।" ११० ।

दसपपमिय-दशमदेशिक-पुं० । दशाष्टके, स्या० १० डा० ।

दसपपसोगाढ-दशमदेशानगाढ-पुं० । दशमदेशेष्वाकाशस्या-
वगाढा आश्रिता दशमदेशानगाढाः । आकाशस्य दशाष्ट प्रदे-
शेषु आश्रिते, स्या० १० डा० ।

दसपुत्रि(ण्)-दशपुत्रि-पुं०। अथीतोत्पादाऽऽदिपूर्वदशके, कल्प० ।
"महागिरिः सुहृत्सो अ, सुरिः श्रीगुणसुन्दरः ।

श्यामाऽऽयैः स्कन्दिन्नाऽऽचार्याः, रेवतीमित्रसुरिराद् ॥ १ ॥

श्रीधर्मो भद्रगुप्तस्य, श्रीगुप्तो बज्रसुरिराद् ।

युगप्रधानप्रवराः, दशैते दशपुत्रिणः ॥२॥" कल्प० ७ क्रय ।

दसबल-दशबल-पुं० । "दशापाशु इः" ॥ ८ । २६२ ॥
इतिशकास्य वैकल्पिको हकारः 'दसबलः' इहबलः । "प्रा०
पाद् । दश बलानि यस्य अः । बुद्धभगवति, को० । "दानशो-
कान्मारीर्ये-ध्यानप्रज्ञाबलानि च । उपायाः प्राणविक्रानं, दश
रुद्रबलानि वै" ॥ २ ॥ बाच० ।

दसम-दशम-बि० । दशानां पूर्णः, ङिटि भद्र । वेन दश
रुद्रस्य पृथ्वेते तस्मिद्, आत्वा० १ छु० ए अ० ४
उ०। पञ्चा० ।

दसमज्रासिय-दशमभक्तिक-पुं० । दिनचतुष्टयमुपाधिष्ठेते, ब्रह्म०
३ संख० द्वार ।

दसमी-दशमी-स्त्री० । डीप० । सा च "शताऽऽयुते पुरुषः" इति
श्रुतिः । पुरुषस्याऽऽयुःकालस्य शतसंख्यकतया दशमिभि-
भागः । नवतेःकुं दशवर्षावाच्छेदे काले पुरुषावस्थाऽऽदी, वाच०।
६० प० । ज्यो० । ('निहि' शब्देऽस्मिन्नेव भागे २३३० पृष्ठे
दशमीकालान्युक्तिम्)

दसमुद्योगविषयगहृत्य-दशमुद्योगविषयगहृत्य-पुं० । दशनि-
मुद्योगविषयैः अप्रवहन्ती येषां तेषु, जी० ३ प्रणि० ४ छ० ।

दसमुद्दिशायांतय-दशसमुद्दिशान्तक-न० । हस्ताङ्गुलीमुद्रिका-
दशकं, भ० ६ छ० ३३ उ० ।

दसमृद्विद्विषयि-दशमृद्विषयिपतिता-स्त्री०। कुलकमाद्गम-
ते पुत्रजन्मानुष्ठाने, विपा० १ बु० ३ अ० ।

दसमृद्विद्विषयि-पुं० । अमृद्धीये भारते सर्वेऽस्यामेवोरसार्पि-
यणां आतेऽग्रमस्य वानुद्देवस्य विनदि, स्या० ९ डा० । आच०।
ति० । स० । अमृद्धीये ज्ञारते सर्वेऽस्तीतायामुसर्पिषणां आते
नभवे कुलकरे, स्या० १० डा० । स० ।

दसमृद्विद्विषयि-पि० । दशमकारके, प्रश्न० ३ संख० द्वार ।

दसमृद्विकल्प-दशमृद्विकल्प-पुं० । कल्पविकल्पऽऽदिक् दश-
मकारे कल्पे, पं० प्रा० । (दशविकल्पदयाः 'कल्प' शब्दे तृतीय-
भागे २२९ पृष्ठे उक्ताः)

दसवेयाडिय-दशवैकालिक-न० । विकालेनापराहलक्षणो नि-
वृत्तं वैकालिकम्, दशाध्ययनाभिर्मांश्च तद्वैकालिकं च मध्यप-
द्वल्लोपाद्दशवैकालिकम् । पा० । न० । शब्दजनवसुविकृते ह्य-
नामक्याते भुक्तग्रन्थे, अथ्य दशवैकालिकस्यानुयोगः । तत्रानु-
योगव्याख्या स्वस्याः निदरशोधका ।

इह तु-

एयाँ पुरुवेऽं, कपे बसिययुगेण गुरुखा उ ।

अणुभोगो दनवेया-सियस्त विदिगा कहेयभेो ॥ ६ ॥

एतानि निकेपाऽऽदिचारानि ('अणुभोग' शब्दे) प्रकल्प्य
व्याख्याय कल्पे वर्णितयुगेन गुरुणा, अद्विश्वशुणसमर्पि-
तेनेत्यर्थः । अनुयोगो दशवैकालिकस्य, विधिना प्रवचनोक्तौ
कचयितव्यस्य आख्यातव्यः । इति गाथाऽर्थः ॥ ६ ॥ सत्रमध्य आ-
नामः शिष्यः पृच्छति-वदि दशकालिकस्यानुयोगः, ततस्तद्-
शकालिकं भद्रेन ! किमङ्गमङ्गानि, घृतस्कन्धः भुक्तस्कन्धः, अ-
ध्ययनम्, अध्ययनानि, उद्देशक उद्देशका इत्यष्टौ प्रश्नाः । एतेषां
मध्ये अथो विकल्पयाः खलु ययुजयन्ते, तद्यथा-दशकालिकं, भु-
क्तस्कन्धः, अध्ययनानि, उद्देशकालिकेति, यतश्चैतन्तो दशाऽऽदीनां
निकेपः कर्तव्यः । तद्यथा-दशानां कालस्य भुक्तस्कन्धव्याध्य-
नस्य, उद्देशकस्य चेति ।

तथा चाऽऽह नियुक्तिकारः-

दसकालिये ति नामं, मंखाप कालमो य निदेशो ।

दसकालिय सुअसंथे, अत्रऊयण्डेस निक्खिविउं ॥ ९ ॥

दशकालिकं प्राञ्चकपिनशशब्दार्थम्, इति एवञ्च, यस्मान् अग्नि-
धानम् । इदं किम् ? । संख्यानां संख्या, तथा, कालतन्त्र
कालेन चायं निर्देशः-निर्देशेन निर्देशः, विशेषानिधानार्थमर्थः ।
अस्य च निवर्धने विशेषेण वक्ष्यामः "अस्य पञ्चुच" इ-
त्यादिना प्रथेन । यतश्चैतन्तः- (दसकालिये ति) कालेन नि-
वृत्तं कालिकं, दशशब्दस्य कालशब्दस्य च निकेपः । नियुक्ता-
यन्तु निकेपः । तथा भुक्तस्कन्धम्, तथाऽध्ययनमुद्देशं तदेकदेश-
ज्ञापकम् । किम् ? । निकेपुप्रत्ययान्तरकल्पस्य इति गाथाऽर्थः ।
दश० १ अ० । (दशशब्दस्य निकेपः 'दस' शब्देऽस्मिन्नेव
भागे २४३६ पृष्ठे गतः) (कालशब्दस्य च 'काल' शब्दे
तृतीयभागे ४७० पृष्ठादस्य विशेषोऽयं द्रष्टव्यः)

इह पुनर्दिवसप्रमाणकालेनाऽधिकारः, तत्रापि तृतीयपौ-
रुष्या, तत्रापि बह्विकान्तयेति । आह-बहुकम्-"पयं तु
भाषेण ति," तदर्थं न विदुष्येन इति ? । उच्यते-स्यार्थप्राञ्च-
कभाषकाश्चे शब्दभेदेन निवृत्ते, प्रमाणकाले चोक्तकृपाभ्य-
विशेषः । अथवा-प्रमाणकालोऽपि भाषकाल एव, तस्याऽ-
चकालस्वकथयाम्, तस्य च भाषनार्थादि ।

तथा चाऽऽह नियुक्तिकारः-

सामाद्यअणुकममो, वनेउं विरयपोरमीए उ ।

निवृद्धे किं सिउंउं-भवेण दसकालिये तेणं ॥ ११ ॥

सामाधिकमाधश्यकप्रथमाध्ययन, तस्यानुक्रमः परिपाटीवि-
शेषः, सामाधिकं वाऽनुक्रमः सामाधिकानुक्रमः, गतः सामाधि-
कानुक्रमतः सामाधिकानुक्रमेण, यथायत्तुम्, अन्तस्तोरपन्थस्त-
गाथाद्वाराणांति प्रकृतानुक्रमेण । विगतयोक्तयाभेद, तुशब्दस्याऽऽ-
धारणाधिस्याद्, निवृद्धे पूर्वगतानुक्रमेण विरचितम् । किलशब्दः
परोज्ञाऽऽगममवाद्यमृचकः । शब्दभेदेन चतुर्धापूर्वाद्वा, ह,
शकालिकं प्राञ्चकपिनाङ्गार्थं, तेन कारयेनोक्तयम्, इति गाथाऽर्थः
॥ ११ ॥ भुक्तस्कन्धयोश्च निकेपशुनविधौ कथ्यताः, यथाऽनुयोग-
द्वारेण, स्थानशुनार्थं किञ्चनपुत्रये-इह नो भागगतः कृशरी-
रनश्यशरीरव्यतिरिक्तं कल्पयन् पुनस्कपमध्यस्तत् । अथवा-

विषकाऽऽदीन्यध्वयनानि यतः, तस्माद्दशकालिकं नाम । न्युप-
तिः पूर्ववत् । दशवैकालिकं वा चिकित्सेन निर्वृत्तम्, संकासा-
ऽऽदिवाजाभातुरधिकद्रुक् । "तस्मिन्नेष्वभासादेः" ॥ ७ । २ । ११७ ॥
इत्यादिदशवैकालिकम् । दशवैकालिकं नाम च तद्वैकालिकं च
दशवैकालिकमिति गाथायैः ।

एवं येन वा यच्चा प्रतीत्येति न्यायकायतम् । इदानीं
यतो निर्वृद्धानीत्येतद्व्याख्येयवात्तुराह-
आयप्यवायप्युष्वा, निज्जुहा ह्येह धम्मपमणी ।
कम्मप्यवायप्युष्वा, पिन्दस्स उ एसणा ति विहा ॥ ११९ ॥
सच्चप्यवायप्युष्वा, निज्जुहा ह्येह वक्कुष्की ठ ।

आवसेसा निज्जुहा, नवमस्स उ तहपवत्तुओ ॥ १७ ॥
वीओ वि य आरसेस, गणिपियुक्तामा षुवत्तिसंगाओ ।
एयं किर निज्जुहं, मणगस्स अणुगुणदड्ढाप ॥ १८ ॥

इहाऽऽभ्यन्त्रवाच्यं पूर्व यथाऽऽभ्यन्त्रः संसारीमुक्ताऽऽभ्यन्त्रकमेदभिसस्य
प्रवृत्तमिति, तस्मात्तद्विद्वान् प्रवृत्ति धर्ममङ्गलितः, वन्दनीयविके-
त्यर्थः । तथा-कम्ममवाद्पूर्वात् । किम् ? विपरुस्य तु एषणा
विधिष्या निर्वृद्धति वचते । कम्ममवाद्पूर्वं नाम-वच ज्ञानाऽऽव-
च) आऽऽदिकर्मयो निदानाऽऽदिकर्मवदमिति । तस्मात्तद्विद्वान् ? वि-
वन्दस्येषा विधिष्या गणेषणा-प्रवृत्तेषा-प्रासेषणादेर्निष्ठा ।
निर्वृद्धा सा पुनस्तथाऽमुना संभवन्न प्रवृत्ति । आत्राकर्मोपजोक्त
ज्ञानाऽऽवर्णन्याऽऽदिकर्ममङ्गलीर्बन्धानि । उक्तं च- "आहाकम्मं
सुंज्जमाणे ससमे अह्म कम्ममणकीओ वंधवः" इत्यादि । अत्र पि-
एकपमोक्ता चान्नामाह वज्जारीसल्लेखे प्रसङ्गे । अङ्गत् प्रस्तुतः साय-
प्रवाद्पूर्वाद् निर्वृद्धा जगति वाच्यमङ्गलितुः । तत्र सत्त्वमवाद्
नाम-वच जनपदसत्याऽऽप्रेः प्रवृत्तमिति । वाच्यमङ्गलितं नाम-
ससममध्ययनम् । अथोपवाचि प्रवृत्तमिति वाऽऽदीनि निर्वृद्धानि
नवमस्यैव प्रत्याव्यामप्युष्वं लुटीववस्तुम् इति । द्वितीयोऽपि
वाऽऽप्रेः च । आदेशो विपरुस्य, गणिपिटकादाचार्यसर्वस्वाद्
आपराध्याज्ञाचारऽऽदिवक्त्रणात्, इदं दशकालिकं, किंलति पूर्व-
वत्, निर्वृद्धमिति वा । किमर्थम् ? । मनकस्योक्तकल्पय अत्रु-
प्रवृत्तमिति गाथाधार्यैः । एवं यत इति न्यायकायतम् ॥ १८ ॥

अनुना वाच्यनीत्येतद्विधाद्यते-
दुमपुष्पिवाइया ससु, दस अज्जयया सनिस्सुयं जाव ।
अदिगारा वि य एत्ता, बोच्छं पचेयमेकेके ॥ १९ ॥

तत्र दुमपुष्पिकेति प्रथमाध्ययननाम, तदादीनि दशध्वयनानि ।
(सनिस्सुयं जाव चि) स निश्चयमर्थं वाच्य, अलुशुष्को वि-
शेषणार्थः । किं चिदिति चि । तदन्वये द्वे चूने । वाच्यमिति न्या-
यकायतम् । अथा जेत्येतत्तु पुनरधिकाराभिधानकार्यैव च
विशेषणार्थः संबन्धकत्वमेवं गाथाद्वयमाह-अधिकारादपि चातो
वाच्ये प्रत्येकमेकैकसिन्धव्ययने । तथाव्ययनपरिसामर्थ्याऽनु-
वर्तते लोऽधिकारः । इति गाथाऽर्थः ॥ १९ ॥

पठने धम्मपसंसा, सो य इहेव निणत्तासणमि चि ।
विइए विइए सक्का, कांउं ये एस धम्मो चि ॥ २० ॥
तइए आचारकरा, ठ सुड्डिया आयसंजयोवाओ ।
वह जीवसंजयो वि य, छेइं चउत्तयमि अज्जययो ॥ २१ ॥
चिक्कविसोही तवसे-अमस्स-गुणकारिया उ पंचमए ।
छेइं आचारकरा, मइं नोमा कइएणस्स ॥ २२ ॥

वद्यप्यविश्वी पुण स-साम्भिमि पणिहाण्यमहमे भविण्यं ।
जवमे विण्णओ दसपे, सभाणियं एस भिक्खु षि ॥ २२ ॥

प्रथमेऽवयवे कोऽर्थाधिकारः, इत्यत आह-धर्मप्रशंसा । दुर्गे-
ती प्रयत्नप्रारम्भान् धारयतीति धर्मः, तस्य प्रशंसा स्वतः, स-
कल्पवृत्तार्थानामेव धर्मः प्रधानमित्येवंकथा । तथाऽऽदिकर्म-
न्- " धनकोऽर्थाधिनां भोक्तः, कामिनां सर्वकामदः । धर्मो
एवापवर्गस्य, पारस्वयैव साधकः ॥ १ ॥ " इत्यादि । स
वाच्ये जिनशासने धर्मो, नाऽभ्यव, इहेव निरवद्यवृत्तिसङ्गा-
चात् । एतन्वाचरन म्येज्जव नवयामः । धर्मोऽप्युपगमे च स्वर्ग्या
मा नृवभिनवप्रव्रजितस्याधुतेः संसोह इत्यतस्तापिराकरणा-
र्थाधिकारवदेव द्वितीयाध्ययनम् । आह व-चित्तीयेऽवयवे
मयमर्थाधिकारः । चूत्वा हेतुचूत्वा काव्यते कर्तुम् । ' जे ' इति
पूर्वकार्यो निपातः, एव जैनो धर्मो इति । उक्तं च- " जस्स
विहे सस्स तवो, जस्स तवो तस्स सा गती सुज्जमा । जे
अधित्तमंतपुरिसा, तवो वि अल्लु तुज्जानो तेहि ॥ १ ॥ " सा पुनर्वृत्ति-
राचारे काव्यो, न तथावाचरे, इत्यतस्त्वर्थाधिकारवदेव लुटी-
वाच्यवचनम् । आह व-लुटीयेऽवयवे कोऽर्थाधिकारः, इत्यत
आह-आचारयोचरा कथा आचारकथा, सा चेहेहाण्वि-
स्तरभेदात् । यत माह-सुड्डिका लब्धो, सा च आत्मसंयमो-
पायाः संयमने संयमः, आत्मनः संयम आत्मसंयमत्तदुपायः ।
उक्तं च- " तस्साऽऽस्ता संयमे यो हि, सदाचारे रतः सदा ।
स एव धूतित्ताम् धर्म-स्सस्यैव च जिनेरित्तः ॥ १ ॥ " इति । स
चाऽऽवराः वन्दनीयविकारयोचरः आह इत्यतस्त्वुपममध्ययनम् ।
अथवाऽऽभ्यन्त्रमस्त-वन्दनीयविकारयोचरमेव तवचनं, इत्यतस्त्व-
र्थाधिकारवदेव अनुपममध्ययनम् । आह व-तथा जीवसंजयो-
ऽपि भवति अनुपममध्ययनेऽर्थाधिकार इति । अपिश्चान्नाऽऽभ्य-
संयमोऽपि तन्नाम्येव वचते । उक्तं च- " उज्जु जीविकपाएत्तु, जे
बुहं संजय सदा । से जेव ह्योति विशेषेण, परममय संजय ॥ १ ॥ "
इत्यादि । एवमेव धर्मः, स च हेदे स्वस्ये सति वाच्यते, स चाऽऽ-
हारम-तरण प्राथः स्वस्यो न जगति, स च सावधेतरभेद इत्यन-
वर्थः प्राण इत्यतस्त्वर्थाधिकारवदेव पञ्चममध्ययनमिति । आह
व-मिक्काविणोऽधिसाप-संयमस्य गुणकारिकैव पञ्चमेऽवयवेऽ-
र्थाधिकार इति । तत्र मिक्कणं मिक्का, तस्या विचोधिः सावध-
परिहारेऽन्तरव्ययकपचनार्थयोः, तथाऽऽभ्यामः संयमस्त-पा-
संयमः, नस्य गुणकारिकैवेव वचते इति । उक्तं च- " से संजने
समक्काले, निरवज्जाहार जे विडुः । धम्मकावित्ति ससम्, सुइ-
जोमाण साहए ॥ १ ॥ " इत्यादि । गोचरप्रविष्टेन च तदा क्याचारं
पृष्टेन तद्विद्वाऽपि न महाजनसमक्षं तत्रैव विस्तरतः कथयितव्यः,
अपि तु आशये । पुरवो वा कथयन्तीति वक्तव्यम् । अतस्त्वर्था-
धिकारवदेव षष्ठमध्ययनमिति । आह व-वत्थोऽवयवेऽर्थाधिकारः
आचारकथा । साऽपि महती, न सुड्डिका, योत्था उचित्ता, महा-
जनस्य विशिष्टपरिचय इत्यर्थः । वक्ष्यति च- " गोचरमपविट्ठो
उ, न मिसिज्ज कयइ । कइं व व पव्विचिक्का, चिट्ठिक्का वेव
संजय ॥ १ ॥ " इत्यादि । आशयवर्तनपि तेन, शुक्का वा वचनदी-
प्युष्मानिष्ठेन निरवद्यवत्तया कथयितव्यमिति । अतस्त्वर्था-
धिकारवदेव सप्तममध्ययनमिति । आह व-" वचयविमयी "
इत्यादि । वचनस्य विमोर्कवचनविमोर्कः, विमोर्कं चिक्किरेवं-
नृत्नमनवद्यम्, इत्यर्थम् च सावधमिपर्ययः, पुनःपुनः शेषा-
ध्ययनार्थाधिकारस्य प्रख्यापितार्थाधिकारस्य विशेषणार्थं

इति सप्तमेऽध्यायेऽध्यायिकार इति । इत्थं च—“सावकऽणु-
 उक्ताप, इवकावर्णं ङो न यायति चिसेसं । धौणुं यि तस्त न
 कामं, किंयं । पुत्र देवस्यं कारं ॥ १ ॥” इत्यादि । तत्त्व निर-
 वचयं चकः स्वाचारं प्रविहितस्व मबरीत्यस्तदध्यायिका-
 रचदेशमभ्यवधानमिति । ब्राह्म च-अग्निधानमष्टमेऽध्यायने-
 अध्यायिकारत्वेन अग्नितनुक्तम् । अग्निधानं नाम-विशिष्टमेतोचये
 इति । इत्थं च—“यविहायारहिबस्सेह, निरवच्छं यि भासिचं ।
 सावकापुत्रं विद्येयं, मज्जयेमेह संवुनं ॥ १ ॥” इत्यादि । अचा-
 रप्रविहितश्च यथोचितानववसंपन्न एव अवतीत्यस्तदध्यायि-
 कारचदेशे नवममध्ययममिति । ब्राह्म च-नवमेऽध्यायने विन-
 योऽध्यायिकार इति । उक्तं च—“आयूपरिहायमिस, से समं
 वक्त्री हुते । यायादीपं विभतिं जे, मेरकञ्च विविगिगिपि
 ॥ १ ॥” इत्यादि । एतेष्वेव नवममध्ययनाध्याय यो व्यवस्थितः
 स सत्यमिभुधुरित्वेन संबन्धेन स मित्त्वमभवामिति । ब्राह्म
 च-एवमेऽध्यायने समाप्तिं नीतमिदं सांख्यिकायाग्निधावकं शा-
 क्षम् । एतत्किंचासम्मित्त इति निद्रुमेवति । अत आह-एव
 मिभुरिति माधाचनुद्घायायः ।

ए सर्वं गुणयुक्तोऽपि जिह्नुः कदाचित् कर्मपरतन्त्रत्वात्कर्मव्य-
 क्रम ब्रह्मव्याप्तसौन्दर्ये, तत्तत्सत्य स्थिरीकरणं कर्तव्यमतस्तद-
 ध्यायिकारचदेशं वृन्नाह्वयमित्याह-

दो अत्रभयथा च्छ्रेयसि, विसीपयंते थिरीकरायमेगं ।

विदए विविचरिचिया, असीयागुणादेरगफला ॥ १४ ॥
 जे अच्यवने । किम् ?। वृन्ना वृत्रेव वृन्ना, तत्र प्रमादबधा-
 त्वितीरिति सति सौम्ये संजये स्थिरीकरणमेकं प्रथमम्, स्थि-
 रीकरणफलात्पर्ययः । तथा च तन्नावधावभेक्षिणः साधोर्भु-
 प्रजिविन्ने मित्यवताऽऽप्रयो दोग्ये वपयन्ते इति । तथा च वि-
 तीयेऽध्यायने विविकचरां वपयते । किं तुत ?। मसीदनगुणा-
 तिरेकफला, तत्र विविकचर्याकारत्वात् रूपमेकत्रकावभाष्य-
 संबधता, उपलक्ष्यं चैवा निवतचर्याऽऽदीनामिति । असदीन-
 गुणातिरेकः फलं वययाः सा तथाधिधेति माथाऽर्थः ॥ २३ ॥
 दसकालियस्य एतो, पिदयो वधिओ सपासेगं ।

एधो एकेकं पुत्र, अऊजययं किचइससायि ॥ १५ ॥
 दशकालिकस्य प्राज्ञकथितराज्यार्थस्व, यथोऽनन्तदोदितः, पि-
 कदर्थः कामान्वाधे, वधितः मतिपादिन, समासेन सङ्घे-
 च, अत उक्तं पुनरेकैकमध्ययनं, कीर्तयिष्यामि प्रतिपादयि-
 ष्यामीति, पुनःशब्दस्य व्यवहित उपमासाः । इति माथाऽर्थः ॥ २४ ॥
 दश० १ अ० ।

अथ शाकल्यः स्ववामाह-
 सिद्धं नरं गृहहरे, विष्णुपदिमादसंयोगे पतिवृद्धं ।
 मयापिअरे वि दसका-क्षिद्वस्तमि नज्जुह्वनं वंदे ॥ १ ॥
 शयनंनमम्, अनुत्तरवाताऽऽदिधर्मगं वारवतीति गृहधरत्वं,
 जिनप्रतिपादकोमेन मतिवृत्तं मिन्नास्वापिरत्वेकावमिद्विऽपगमेन
 सम्पन्नकविकारं प्राज्ञं, मिर्दुहं पूर्ववतोऽनुत्तरार्थेविकचनकार्त्तरं,
 मनकपितरं दशवेकालिककृतं वने स्तोमीति माथाऽऽकार्यः ।
 आचार्यस्तु कथानकादबधेय-क्षीरुधर्मेति इि अम्, तस्य
 श्रीमन्मय, तस्य शय्यमभयः ॥ २ ॥
 मयमं पनुच सिद्धं-नवेण निज्जुद्धिमा दसऽऊजयया ।
 वेअक्षिद्विद्द उषिमा, वन्मा दसकालिद्धं नाव ॥ २ ॥

मनकं प्रतीत्य मनकाऽऽस्यवपत्यमाश्रित्य शय्यं मयेन विर्दुहानि
 पूर्ववतानुद्घृष्ट्य विरचितानि, दश अच्यवनामि दृग्मनुष्यिकाऽऽ-
 दीमि साज्जकमध्ययनमास्तामि । विषयः काळो विकाराः, वि-
 कलनं वा विकाराः, शकलः अरदभेति । तस्मिन् विकारो नि-
 वृत्तं दशाध्यायनानामर्थं च इदं वेकातिषयः ॥ २ ॥

यं प्रतीत्य कृतं तद्वतवकन्वतामाह-
 ङाहं वारोहं ब्राहीयं, अऊजयपधिं तु अऊजययगोह ।
 छम्मासा परिआओ, ब्राह्म कालगमो समाहूय ॥ ३ ॥
 चद्रिमोवैरधीतं परितमभववामिदं तु धयोवत इत्यध्ययनम् ।
 इदमेव दशवेकालिकाऽऽध्यं शास्त्रम् । केनाऽधीतमित्याह-आर्य-
 मणकेन भ्रायाऽऽधुवनयोगाल आराद्धं वातः सर्वदेधमेव इ-
 त्यायं, अध्येकासौ मणकभेति विग्रहः । तेन, वामासाः पंचांश
 इति । तस्याऽऽऽऽमणकस्य वरमासा एव प्रमात्राकारः, अद्व-
 जीवित्वात् । अत एवाऽऽह-अथ काळगतः समाधिनेति । यद्यो-
 क्तास्त्राध्ययनपर्वोऽयानन्तरं काळगत भागमेतेन विधिना
 मृतः, समाधिना सुमद्वेश्याव्यययोगेनेति माथाऽर्थः ॥ ३ ॥
 अत्र वैवं वृकवादा-वया तेनेतावतां मुनेनाऽऽऽऽधितमेव-
 मन्वेष्येतदध्ययनानुष्ठानत आराधका भवन्तिवति ।

आद्यदंङ्गमुपार्यं, कासी सिद्धंजवा तर्हि वेरा ।
 ज्ञानज्ञइस्य व पुच्छा, कहया व विद्याभाषणा संये ॥ ४ ॥

अनन्याऽनुपाम-अहो आराधितमनेति इहाँमुगोऊज-
 यमकार्युः कुमवतः शय्यंमवाः आम्वावाधिसंस्कृपाः,
 तत्र तस्मिन् काळे काचिराः सुतपवाचवृक्षाः प्रवचन-
 गुरुषः, पुत्रार्थे बहूवचनमिति । यशाऽऽहस्व च शय्यं-
 मन्वप्रधानशिक्ष्येव, शय्यंभुजातद्वयेनेन किमेत्रोह्यम्भेति वि-
 क्षितस्य सतः पुच्छा-जगवत् । किमेतद्वृक्तपर्वमित्येवंप्रता ? ।
 कथना च मयवतः संसारत्वेह ईदृशः सुतो मयाऽपमत्येव-
 क्वा । अथप्याऽनुतापश्च यकोजकाऽऽदीनाम् । अहो ! गुराविच
 गुणयुक्ते वधिं तम्यमिति, न तत्र कुतमसाजितित्वेचमृतस-
 तिकम्वदोषपरिकारायंद । न मया कथितं नाम अमर्तो दोष
 इति शुकरितंज्जापनं च । विचारया सत्य इति । शय्यंमवे-
 नाव्यापुषमनेमवैथ मवेदं शकलं विर्दुहं किमत्र सुकमिति
 निवेदिते विचारया सङ्घे-कासङ्गासदोषात् प्रवृत्तस्त्वाना-
 मिदंभोपाकरकामतस्मिन्नुत्तरातिद्वेषंभूता कावया वेति मा-
 थाऽर्थः । दश० २ वृ० । वीरभोकाय “वासायं सद्धस्ते-
 दि, वरिससद्धस्तेदिं गधिं” धोषेदो । दसवेयालिबस्तु-
 स्व विद्यासाहसिन् बोदव्यो ॥४१५॥” ति० ।
 दसवेयालियापिष्णुञ्चि-दशवेकालिकानिष्णुञ्चि-औ० । दसवे-
 कातिकस्य जन्माहुकामिरीचितमिष्णुक्रमेय, दश० ।
 “अथति विभितान्मतेजाः, सुराऽऽगुराधीकासेवितः श्रीमाम् ।
 विमलसासाधिरहित-क्षिद्वोःकियमाणिधीराः ॥ १ ॥”
 इहार्थेतोऽर्हतीत्यतः सुमतो मयधरोपमिददपूर्वगतोऽनुत्त-
 वारीरमानसाऽऽदि किनुतः।अस्तान्वापिमाशुदेतोदंशकालिका-
 मिधानस्य शास्त्रव्यासितसममहायोग्योचरस्य ध्याव्या प्रस्त-
 ये । तत्र प्रस्तुताधैमप्रिकटवर्षेयहृद्वचनमकारकारारोपा-
 श्शेषविभवाभावाऽहोसन्धयो परमज्जुह्वनाऽऽव्यामिमं प्र-
 तिष्ठायायामाह विष्णुक्षिकाः-
 सिद्धितयमुकवायं, कल्पयितुक्वाण सत्यविकाणं ।

दसनेयालिययिञ्जुत्ति

नमिऊय दसकालिय-यिञ्जुत्ति किचइस्सापि । १ ।।

सिद्धिप्रतिमुपगतो नत्वा इत्यकालिकगिर्भुक्ति कीचिषि-
ष्यामीति किंच । तत्र सिद्धमित्ति मिष्टितायी भवन्त्यस्यामित्ति
सिद्धिभौकामक्रेमकृष्णा । तथा वोक्तम्- " इह बौद्धि चइसा
ण, तथ्य गंतुष सिद्धा (श्री० २ गा०) " गम्यत इति गतिः,
कर्मसाधनम् । सिद्धिरेव गम्यमानत्वाद्गतिः सिद्धिगतिः, तासु
प सामीप्यं गताः प्राप्तास्तेष्वः अकालिकप्रक्रमेप्रसम्भ इ-
त्यर्थः । प्राकृतशैल्या बहुत्वर्थे च ङी । यवोक्तम्- " ङीविम-
सीप अग्रह चइत्थी । " तत्रैकैक्याः पुष्टिप्याद्यः सकर्मका
अपि तदुपगमनमात्रमधिकृत्य यवोक्तस्यरूपा भवन्त्यत
आह कर्मविष्णुदेव्यः । किञ्चत इति कर्म ज्ञानाऽऽवरणीवाऽऽदि-
शकृष्य, तेन विशुद्धा विमुक्ताः कर्मविष्णुकाः, कर्मकलहुरहिता
इत्यर्थः । तेनचः कर्मविष्णुदेव्यः । आह-एवं तर्हि चकृत्यं
न सिद्धिगतिमुपगतोऽप्यभिचकारत् । तथाहि-कर्मविष्णु-
काः सिद्धिगतिमुपगमा एव अकालि । न । धमिवत्तकर्मविष्णु-
शोपयासिद्धिप्रतिपादनपरं बुद्धिगतिरासाधैक्यादयम् । तथा-
चाहुरेके- " रागाऽऽदिबासनामुक्तं, चित्तस्य निराभयम् । स-
दा निवतदेशस्थं, सिद्ध इत्यभिधीयते " । १ । इत्यंतं प्रसङ्गेन ।
दश० १ अ० ।

दससथाविकल्पं य-दशसंज्ञाविष्कम्पना-न० । दश च ताः
संज्ञाश्च तासां विष्कम्पनं निरोधस्तस्मिन्, यो० ५ विष० ।

दससमप्राद्विह-दशसमप्राद्वितिक-वि० । दश समयाद्
स्थितिवर्षां तेषु, स्या० १० टा० ।

दससय-दशासत्-न० । सवत्सहस्राध्याय, स्या० १० ज्ञ० ।

दससयसहस्र-दशशतसहस्र-न० । दशसत्ताऽऽत्मिकायां सं-
ख्याध्याय, अणु० ।

दससहस्र-दशसहस्र-न० । सङ्ख्याभेदे, अणु० ।

दसहा-दशापा-अम० । दशविधे, उच० २३ अ० । काच० ।

दसहासामापारी-दशापासामापारी-श्री० । दशधेत्याख्याभि-
धानं यथाः स्या । दशप्रकारज्ञानायामिच्छाकाराऽऽदिहसामा-
चार्याय, य० ३ अर्थि० । (ताश्च दश " सामापारी " शब्दे व-
हृत्पन्थे)

दसा-दशा-श्री० । द-श-अ-क, निष्पत्तोपः । चरितपरितसि-
द्धिप्रमत्तकृष्णायासकस्यायाद्य, न० । अनुभागेन युक्तो वि-
भागे दशा । नि० चू० ११ उ० । यद्यथाऽऽयुष्कोपेक्षया वर्ष-
शकप्रमाणार्थं काष्ठकृतायां जन्यवत्त्वात्, दश० ।

साऽऽमृतं प्रस्तुतोपयोगित्वात्कारस्य कालशक्यकारे
विशुषाधेप्रतिपदाद्विषयवद्भाह-

काला किद्धा भेदा, नत्वा य पत्ता य हापि पव्वा ।
पम्भार मम्भुद्दी सा-पर्णी य दसपा उ कालदसा ।। १० ।।

बासा श्रीमा च मन्दा च बन्ना च प्रज्ञा च हापिनी ईषत्य-
पञ्चा प्राग्भारा मृन्मूकी श्यामिनी । तथाहि यता दश दशा
जन्यवत्त्वाविशेषज्ञसया जयन्ति ।

आसां च स्वकपामिद्युक्तं पूर्वमुक्तिभिः-
" आतानिचस्व जंतुस्व, जा सा पडमिवा दसा ।

य तस्य सुहृदुस्वार्ह, बहु आगति बालया ॥ १ ॥
चितिय च दसं पत्तो, बाणाकिद्धादि किचइ ।
न तस्य कामभोवोहि, तिष्ठा उच्यउरई मई ॥ २ ॥
ततिय च दसं पत्तो, पंचकामपुण्य नरो ।
समर्थो मुञ्जिंजं ज्ञाप, जइ से अरिय धरो बहु ॥ ३ ॥
यदधी उ बन्ना नाम, जं नरो इसमस्सिओ ।
समर्थो बलं इरिस्सिं, जइ होइ निक्कइयो ॥ ४ ॥
पंचमिं च दसं पत्तो, आणुपुण्यो जं नरो ।
इच्छयत्थं विचितेति, कुटुंबं वाऽभिकंखति ॥ ५ ॥
छोउ इ हायथी नाम, जं नरो इसमस्सिओ ।
चिरउजइ य कामेण, इरिपल्लु य इत्थति ॥ ६ ॥
सत्थिं च दसं पत्तो, आणुपुण्यी जं नरो ।
निदुइइइ चिकम्पनं खेतं, कासति य अग्निक्कणं ॥ ७ ॥
संक्रुंजयवणीचम्मो, संपत्तो अट्ठमिं दसं ।
पाटीप्रणयिपेत्तो, अत्ताप परिष्णमितो ॥ ८ ॥
णवमी मम्भुद्दी नामं, जं नरो इसमस्सिओ ।
अत्तापरे विणस्सतो, जीवो वसइ अक्कमथो ॥ ९ ॥
हीमभिक्कसरो दीवो, विवरुओ विचिचथो ।
जुम्भो दुष्टिक्कमो सुवइ, संपत्तो इसमिं दसं ॥ १० ॥ "

दश० १ अ० । का० । न० । नि० चू० । द्वावय्याय,
" अचक्रेते न च स्नेहं, न पात्रं न दशाऽनरयम् ।
परोपकारनिरताः, मखिदीपा इषोत्तमाः ॥११॥ " इत्युद्धृतः । चि-
त्ते कामकृते विरदिनां नेत्रपराऽऽयवस्थादृशक, वाच० । य-
स्याञ्जलं, वाच० । दशैव दशसंख्या एव दशा दशाधिकारा-
भिधायकःकाहशा इति बहुवचनान्ते स्त्रीलिङ्गम् । शास्त्रस्याभि-
धाने, पा० । दशाभ्यव्यवप्रतिबद्धप्रथमवर्गयोगाद्दशाभ्यव्यवि-
शेष, अणु० १ अ० । २ वरं १ अ० ।

दस दसाओ पपत्ताओ । तं जहा-कम्पविवाग्दसाओ,
उदासगदसाओ, अंतगदसाओ, अणुत्तरीदवाइयद-
साओ, आयादसाओ, पाद्दावागरपदसाओ, रंधदसा-
ओ, दोगिक्किदसाओ, दीहदसाओ, संभेविपदसाओ ।।

(इत्येति) दशसंख्याः (दसाओ णि) दशाधिकाराभि-
धायकत्वाद्दशा इति बहुवचनान्ते स्त्रीलिङ्गं शास्त्रस्याभिधा-
य इति । कर्मणोऽभ्युत्थय विषाकाः फलं कर्मविषाकाः, तत्रप्रतिपादिका
दशाभ्यवयनाऽऽत्मकत्वाद् दशाः कर्मविषाकदशाः विषाकज्जना-
ऽऽत्मकत्वाद्दशाऽऽत्मकत्वं प्रथममुपक्रमत्वात्, द्वितीयमुपक्रमत्वात्-
ऽऽत्मकत्वं दशाभ्यवयनाऽऽत्मकत्वं एव । न वासाविहाराभ्यमतः, अत्तरत्र
विचारिष्यमाणत्वाद्दति । तथा-साधुत्वात्सते सेवन्त इत्युपा-
सकाः आवाकः, तद्गतक्रियाकलापमतिबद्धा दशा दशाभ्यव-
योपलक्षिता उपाहाकदशाः ससममङ्गलिनः । तथा-सन्नो विना-
शः, स च कर्मव्यस्तत्फलतृप्तस्य वा संसाररूपं कृतो वैभवेऽऽन-
कृतः, ते च तीर्थकराऽऽद्यः, तथा दश-साधुत्वात्सते सेवन्त इत्युपा-
सकस्य प्रथमयो दशाभ्यवयनानि तसंस्कृत्योपलक्षितत्वात्-
न्तर्दृशा इत्यभिधानेनाद्यमङ्गलमितिहासः । तयोत्तरः प्रधापो
मास्योपारो विद्यत इत्यनुत्तर उपपत्तमनुपपातो जन्मेवयौऽनुत्तर-
क्षासाधुत्वात्संस्कृत्योत्तरपपातः, सोऽर्हसं संधां तेऽनुत्तरौपवाति-
काः संधांतेऽसिद्धाऽऽदिबिमानपञ्चकोपपानिन इत्यर्थः, यद्गुणवत्-
ता प्रतिबद्धा दशा दशाभ्यवयोपलक्षिता अणुत्तरपवातिकदशा

नयममङ्कलिति । तथा-वरयमाभ्यातो ह्यानाऽऽदिविषयः पञ्चधा
 आचारप्रतिपादनपरा दशा दशाभ्ययमाऽऽत्मका आचारदशा
 दशाभ्युपस्थाप्य इति वा कदाचि, तथा प्रथमदश पञ्चान्याकरणानि
 च निषेधकानि प्रथमव्याकरणानि, तथातिपादिका दशा दशा-
 भ्ययमाऽऽत्मिकाः प्रथमव्याकरणदशा दशममङ्कलिति । तथा-व-
 ष्वदशा द्विभुक्तदशा हीर्षदशाः संक्षेपिकदशाऽऽत्मकमप्रती-
 ता इति । ॥ १० ॥ ३० ॥ ४० ॥ ५० ॥ ६० ॥ ७० ॥ ८० ॥ ९० ॥
 दसाय कल्पस्व दुति उच्येव । इत्येव य बवहार-स्व दुति
 स्वये वि उच्येत् ॥ १५ ॥ ॥ २० ॥ ॥ ३० ॥ ॥ ४० ॥ ॥ ५० ॥ ॥ ६० ॥ ॥ ७० ॥ ॥ ८० ॥ ॥ ९० ॥
 उच्येतिवाके
 मन्त्रानुसारेण स्याऽऽदिप्रदानां आभिर्येन प्रोक्तकाले, वाच्यं ।
 दमार-दशाहे-पुं० । ॥ दशाहे ॥ ॥ ७१ ॥ ॥ ८५ ॥ इति ह्रस्व लु-
 क् । प्रा० २ पाद । इरियंशकुलोद्भवेषु, सूत्र० २ सू० २ अ० ।
 ॥ ३० ॥ ॥ ४० ॥ ॥ ५० ॥ ॥ ६० ॥ ॥ ७० ॥ ॥ ८० ॥ ॥ ९० ॥ ।
 समुद्रविजयाऽऽदिवसुदेवानां दशा दशाराः । स० ।
 अन्त० । सम्यभायवा वासुदेवे, ॥ १० ॥ २ ॥ ३० । वासुदेव-
 क्लीमप्रजासु, स० । बभूवशानां चतुःशतयने दशाराणां
 चकसता उका, सा चदानीं नापलभ्यते, बभूवशानां व्युच्छि-
 ष्यात् । ॥ १० ॥ २ ॥ ३० । बलदेव, ॥ १० ॥ २ ॥ ३० । खरव ।
 ॥ १० ॥ २ ॥ ३० । ॥ ४० ॥ ॥ ५० ॥ ॥ ६० ॥ ॥ ७० ॥ ॥ ८० ॥ ॥ ९० ॥ ।
 ॥ १० ॥ २ ॥ ३० । ॥ ४० ॥ ॥ ५० ॥ ॥ ६० ॥ ॥ ७० ॥ ॥ ८० ॥ ॥ ९० ॥ ।

दमारगदिया-दशाहैगामिकका-खी० । दशाहैककव्यतायो-
 धिकागनुगतसु वाक्यपदान्तसु, यत्र दशाहोणां पुंश्रज्माऽऽ-
 द्याभियेयते । स० ।

दमारचक-दशाहेवक्र-न० । वाच्यसमूहे, उत्त० । ॥ दमार-
 चक य सो, सवक्रो परिशारिभोः ॥ ॥ २२ ॥ अ० ।

दमारमंडण-दशाहेमएहन-न० । दशाहोणां बाह्वेःकुलीनप्रजानां
 मयननाः शोभाकारिणो दशाहेमएहनाः । दशाहोत्समपुरुषेषु, स० ।
 दमारमंडण-दशाहेमएहन-न० । दशाहोणां बासुदेवानां मय-
 ङ्कानि दशाहेमएहनानि, बलदेववासुदेवद्वयप्रकृताः समुद्राया द-
 शाहेमएहनानि । बलदेववासुदेवद्वयप्रकृते समुद्राये, स० । (बह-
 देववासुदेवयोः स्वयो बकव्यता 'लितपय' शब्देऽस्मिन्नेव प्रागे
 २२७४ पुंश्र उका) ('बलदेववासुदेव' शब्दयोः भविष्यद्वलदे-
 ववासुदेवा वा बह्वयने)

दशाहेमङ्कलतः प्रत्यक्षे नैविष्यद्वलदेववासुदेवविपुमासुप्र-
 स्तुतिनामिदंशः-

अनुदांवे छं दीवे भारहे वासे आगमिस्माए उस्तपि-
 णीए नव बसोदेववासुदेवपिरो जविस्संति । नव वसु-
 देवमापरो जविस्संति, नव बसोदेवमापरो जविस्संति ।
 नव दमारपंदला जविस्संति । तं जहा- उचमपुरिसा,
 मज्जिमपुरिसा, पहाणपुरिसा, तेषीं०एवं सो वेव वएणओ
 जाणियन्वो० आब नीलगपीतगवसया । दुवे दुवे राय-
 केसवा जायरो जविस्संति । तं जहा-

" नदे प नंदंमिषे, दीहवाहू य महवाहू ।
 अइवसे महाबले, बसोदेव य सयमे ॥ ॥ ॥
 तिबिहू य दुबिहू य, आगमिस्तेण बरिहणो ।
 जयंते विजय भरे, सुप्पये ये सुदंसणे ॥ ॥ ॥

आणंदे पंदणे पवमे, संकरिसए अपचिधे । "

पुंश्रमवनाऽऽदीनि -
 एपि छं नवहै बसोदेववासुदेवानं पुंश्रजविषा नव
 पापपेज्जा जविस्संति, नव धमाऽऽपरिया जविस्संति, नव
 निपाणजूमीओ जविस्संति, नव निपाणकारणा जविस्सं-
 ति, नव पादिसत् पविस्संति । तं जहा- तिलए य होहजंवे
 वरजंवे य केमरी पट्टाए अपपानिद, भिमसेणे महाजीमे
 सुग्गीये य अपचिधे ।

"ए वसु पनिसत्, किषीपुरिसाए वासुदेवानं ।
 सव्वं वि षिकमोही, इम्मिं हता सचकेहिं । ? ॥ "

वेरवते वषे वैषां पिपमासुप्रत्ययः-

अनुदीवे दीवे एरवए वासे आगमिस्साए उस्तपिणीए नव
 बसोदेववासुदेवपिरो जविस्संति, एव वासुदेवमापरो ज-
 विस्संति, एव बलदेवमापरो भविस्संति, एव दमारपंदला
 जविस्संति । तं जहा- उचमपुरिसा, मज्जिमपुरिसा, पहाण-
 पुरिसा० जाव दुवे दुवे रायकेसवा जायरो भविस्संति, एव
 पनिसत् भविस्संति, एव पुंश्रमवनामपेज्जा, एव धमाय-
 रिया, एव गियाणजूमीओ, एव गियाणकारणा, आगयाए
 एरवए आगमिस्साए जाणियन्वा, एवं दोसु वि आगमि-
 स्साए जाणियन्वा । स० ।

दमारवम-दशाहेवर्मा-पुं० । दशाहेसुव्याये, दश० १ अ० ।

दमारववीरपुरिस-दशाहेववीरपुरुष-पुं० । दशाहोणां समुद्र-
 विजयाऽऽदीनां दशाहेस्व वा वासुदेवस्य वे वराह पुरुषास्ते ।
 ॥ १० ॥ २ ॥ ३० । दशाहोः समुद्रविजयाऽऽद्वयस्तेषु मध्ये व-
 राहस एव वा वरा वीरपुरुषास्ते दशाहेववीरपुरुषाः । दशा-
 हेच्छपुरुषेषु, ॥ १० ॥ २ ॥ ३० ।

दमारवंस-दशाहेवश-पुं० । बलदेववासुदेववंसे, " तीसे णं स०-
 माए तओ वेसा समुपविजया । " ज० २ वक्र० । ति० । स० ।

दसासुयखंड-दशाभ्ययनप्रतिपादिका
 ग्रन्थो दशा, स चाऽलो सुतकण्ठ्यश्च दशाभ्युतकण्ठ्यः । द-
 शाकण्ठ्यापरपद्योऽसमाधिस्वमाऽऽद्योऽभिषयकतयाऽऽद्यतो
 ब्रह्मानस्वाम्युके सुवतो द्वादशसंज्ञेषु गणधरेस्ततोऽपि
 मन्त्रेभ्यसात्मनुहदायातिशोधिभिः प्रथमाभ्यानपुंश्रुजुल वृ-
 ष्ट् दशाभ्ययनखंडे इयवस्यापिने ग्रन्थे, दशा० ।

" यथास्थितानोपपदायैसायै-काम्यैसंघानिधिविधिमोणम् ।
 जिने जनाऽऽमन्त्रकं कृपाऽधि, नमामि भव्याभ्युजकोधसुरम् ॥ १ ॥
 व्तुने महाधोरिजस्य तेजो, प्रजावर्माऽऽकरपारमस्य ।
 आनादिपुष्कर्मणस्य नित्यं, सुखायितं यत्र सुखापमेव (?) ॥ २ ॥
 अथसुप्तितनुजं, बन्धे श्रीगीतमामिधं सदा साधुषु ।
 सकलसंख्येकानित्यं, मलयं शुण्णबन्धुनौघस्य ॥ ३ ॥
 येषां प्रसाधसाध, ज्ञायते शास्त्रकौशल्य ।
 श्रीगुरुकामहं तेषां, बन्धे वरणपङ्कजम् ॥ ४ ॥
 आभ्ययनदशकमेतत्, सुगणकृता यत्पि वरिष्ठं सत्पङ्क ।
 तदपि त्वरयता मामिह, दुषिचिञ्चो वाक्यकृद्भ्रजः ॥ ५ ॥
 इह रामद्वयाऽऽद्यमिदं सुतसायादाराऽऽरिजोनेनिक्या-

दसामुयसंख

ऽऽयनमानसानेकातिकटुकडुःकोपनिपातपीडितेन तत्परिहाराय हेतोर्वादेयवर्षार्थेस्वार्थेविज्ञानविधौ धनः कर्त्तव्यः, स च न विज्ञाद्यथैवकर्मणः, विधेकोऽपि न प्राशस्त्यातिशयकलापाऽऽतोऽपदेशं विना, न चाऽऽस्य आस्थानिकदेशोपमत्तवादेव भवितुमर्हति । स च बीतगणस्यैव, अन शारभ्यते अर्द्धज्ञचनानुयोगः । अयं च दशाशुनस्कन्धोऽतिगम्भीरोऽप्यात्कैर्यथैवशुणितवन्वृणुक्ता, अत एवाऽऽपशुकीनामुपकारासमयेः, तेन तेषामनुग्रहायै मया तस्य किञ्चिद्विस्तरतां स्वाक्यायमानान्येन-अथ दशाशुनस्कन्ध इति वा पर्यायनाम । अथैव प्रन्धोऽस्यमायिस्थानाऽऽदिवर्षार्थेनासनाच्छाम् । ननु दशाशुनस्कन्धपरम्भोऽशुनः, प्रयोजनाऽऽदिनां रहितत्वात्, कण्टकशामाभेदेनाऽऽदिवर्षार्थेनाशुनऽऽपनोदाय प्रयोजनाऽऽदिक्रमः। अशुनऽऽपनोदायः यत्कर्म-“पुर्वमेवह संकल्पः, भागिधेयं प्रयोजनम् । मङ्गलं चैव शास्त्रस्य, प्रयोक्तव्यं प्रवक्तव्यम् ॥ १ ॥” दशा० १ अ० । तत्र प्रथमेऽध्याये त्रिंशत्तरलमायिस्थानानि । जिनोयेऽध्याये एकविंशतिः शकलाः । तुनोये त्रयोन्नाशुनशान्तनामः । चतुर्थेऽष्टौ गणिसम्पदः । पञ्चमे दशां चित्तसमायिस्थानानि । षष्ठे एकादशोपासकप्रतिमाः । सप्तमे द्वादश भिक्षुप्रतिमाः । अष्टममध्याये कल्पमुखाऽऽध्याये पुष्पादिनि, तत्र तीर्थद्वाराने, पशुव्युत्पाकलयः, कषिराऽऽवशी चत्यधिकाराः । नवमे त्रिंशत्मेहनीयस्थानानि । दशमे नव निवातस्थानानि । दशा० २ अ० । च० । “प्रतिभो दशाय जेयो, जतय सरसपदि होह सरिणिः । समगमि कर्मभिः, योग्यमोषे महासत्ते ॥ १ ॥” ति० ।

दसाहिया-दशाहिका-स्थी० । दशादिवसप्रमाणार्थं पुत्रजन्म-क्रियायाम्, अ० ११ श० ११ उ० ।

दसाहुस्तव-दशाहोस्तव-पुं० । दशादिवससमे, प्रति० ।

दानिया-दाशिका-स्थी० । बन्नाञ्चले, वृ० ३ उ० । वतिकार्यां च । दशरुत्वाप्रमाणं ऊर्णिकादाशिका वाचयते । वृ० ७ उ० ।

दसुत्तरा-दशोत्तरा-स्थी० । दशाधिके अष्टौ रेखा दशोत्तरा दशकव्या पलपरिमाणसूचिकाः । ज्यो० २ पा० १० ।

दम्-दशो-शोके, दे० ना० ५ वर्ग ३३ वाण ।

दसर-पुं० । दशो-सूत्रकनके, दे० ना० ५ वर्ग ३३ वाया ।

दस्मु-दस्मु-पुं० । बौरे, आचा० २ शु० १ सू० ३ अ० १ उ० । अर्द्धाऽऽहरो वा दस्मुर्वाऽऽपहरति । आचा० १ शु० ५ अ० ३ उ० ।

दृह-दृहान्-त्रि० । दृह-अ-कमिन् । वाच० । “दृहापाणे हः” ॥ २ । २६२ ॥ इति दृहशब्दे शाकारस्य हकारः । दृह । दस । १ प्रा० १ पाद । सङ्ख्याविशेषे, वाच० ।

दृह्-पुं० । “दृहो न वा” ॥ उ । २० ॥ इति रेफस्य वा लुक् । जलाऽऽशये, प्रा० २ पाद ।

दृह्-पुं० । “दृहे हदोः” ॥ ८ । २ । १२० ॥ इति हकारद्वारयोर्द्वयस्यः । प्रा० २ पाद । अवाचजलाऽऽशये, जं० ४ वक्त० । आचा० । चं० प्रा० । नं० । प्रहा० ।

अंक् । मंदरस उचरदाहियेणं चुञ्जद्विषेवत्सिहरीशु वासह-

रक्वपुमु दो महदहः पक्षपा बहुसमृद्धा अविसेमपशाणवा अक्षुमथं नाडवईति आयापविकल्पेभत्वेहसंज्ञाणपरिणा-हेणं । तं जहा-पउमदहे चैव, पुंदरीयदहे चैव । तस्य मं दो देवयाभ्यो महिद्वियाओ० जाव पलिआवमहिद्वियाओ परिच-संति । तं जहा-सिरि चैव, लच्छी चैव । एवं महाह्रिमपुञ्ज-रुषियु वामहरपुवपुमु दो महदहा । पणया वा बहुसमृद्धा० जाव महापउमदहं चैव, महापां करीयदहे चैव । देवयाओ-हिरि चैव, बुद्धि चैव । एवं निमहनीसवेनेमु तिगिच्छिदहे चैव, केमरिदहे चैव । देवयाओ-धर्दं चैव, किन्ती चैव ।

(अंक् इत्यदि) इह च हिमवदादिषु वदन्तु वर्षवरेषु कमणेन पञ्चाऽऽध्यायः पञ्च ह्नाः । तथ्या-“ पञ्चम व महापञ्चमं, तिमिच्छि कसरिदहे चैव । इदं महपुंदरीय, पुंदरीय चैव व दहाओ ॥ १ ॥ ” हिमवत उपरि बहुमध्यभागं पछदह पव शिखरिणः पौण्डरीकाः, ते च पूर्वोपराऽऽपती नन्दनः अज्ञानविरुत्तौ चतुष्कोणी दशायाजवागदौ रजनकुली यज्जमयपायाणौ । तपनीयतलं सुवृणनभजनमणिवागुकी चतुर्दशमणिसोपाती स्वभावनारी नोरणभजद्वयाऽऽदिचतुर्पिनी नोमोपलपुण्डरीकाऽऽदिचिनी विजिब्रशकुलमर्यादार्थंजरवीपटपदपटलोपनोभ्याविति । (तथ मं ति) तयोमहदहदुधोऽं देवने परिषसतः-पछदहे श्रीः, पौण्डरीके लक्ष्मीः । ते च भवनपतिनिकायाऽऽन्यरत्नं, पदयोपमोल्यानकवात् । इत्यत्रेतिनां हि पदयोपमाखेमेवाऽऽयुक्तकपता भवति । भवनपतिदेवानां तृकपताऽऽपुण्डरकोपमास्यायुर्नवाति । आह च-“ अक्षुऽऽपचमपलिओयमभशुनरुपयेदेषाणं । मेसतयणदेवयाणं, देणं अकपलियमकोः ॥ १ ॥ ” इति । तयोअ महद्विदुधोऽंये योजनमाने पञ्च अर्धयोजनवाहये दशावगादे जलान्ताद्विकोशोच्छये बजाग्रिदेवैषुयसूलकन्दालं वेदुधेयजाम्बुदमयबाहाभ्यनरपत्र कनककार्णिकं तपनीयकनककण्ठे तयोः कार्णिके-ऽऽयाजनमाने तद्वर्षादहये तदुपरि देव्यांभवेने इति । (एवमित्यादि) महाह्रिमंवांत महापञ्चा, कश्चिन्मणु मदापौण्डरीकाः, तौ च हिमपुञ्जऽऽयामी तद्वर्षापकर्मो द्विंयोजनमानपञ्चम्यामवनी । तयोर्देवने परिषसतः । महापञ्च हीः, पौण्डरीके सुकिरिन् । (एवमित्यादि) निवसे चिच्छद्रे धूनिर्देवता, नीलवनि कंशरिद्रे कीर्तिदेवता । तौ च हरी चतुर्दशहस्ताऽऽयामविक्रमार्थिनि । भवति कात्र नाथा-“पपुसु सुवचुत्तुओ, वसंति पतिमोवमद्विगीश्राओ । मिरिर्हरीर्छीकिरिओ, सुची-लच्छीसमापञ्चा ॥ १ ॥ ” इति । आ० २ उ० ३ उ० । ह्रावर्षाई बलदेवस्य गङ्गाः रेवायां ज्ञाने स्वनामक्यातं पुत्रे, ति० । न च हरिदेवमतिथेकरानपव्य वरदृष्टानिधानस्यातलके प्रसन्नयानशानेन मुण्या देवसौके उपलभः, ननश्चयुवावा महर्षिदेहे वने संस्कर्त्तानि निरयातलकाऽऽन्यतं तृणपदार्थानां तुनीयऽध्याये सूचितम् । ति० १ शु० ४ वर्ग १० अ० ।

अंक् । मंदरस ददाहियेणं तओ महादहा पमसा । तं जहा-पउमदह, महापउमदह, तिगिच्छिदहे । तस्य च तओ देवयाओ महिद्वियाओ० जाव पलिओवमहिद्वियाओ परिचसंति । तं जहा-सिरि, हिरि, पिदं । एवं उचरंवा वि, षवरं केमरि-

दहे महापौंडरीयदहे पौंडरीयदहे देवयाभ्रो-किती, बुकी, झच्छी । स्या० ३ टा० ४ उ० ।

पष्ठे स्थाने-

जंबुद्वीवे दीवे छ्म महदहा पयसा । तं जहा-पउमदहे, महापउमदहे, तिगकिद्धदहे, केमरीयदहे, पुंडरीयदहे, महापुंडरीयदहे । तस्य णं छ देवयाभ्रो महिहियाभ्रो०जात्र पत्रिभ्रा-भमहिनीया परिवर्भति । तं जहा-सिदि, हिरि, पिइ, किचि, बुकी, झच्छी । स्या० ६ टा० ।

सत्वे वि णं महदहा दस जाययाइं ठव्वेहेणं पयसा । स्या० ।

दहगसण-हृदगसण-न० । हृदव्य मप्ये मस्याऽऽदिप्रहणार्थं स्रमणे, जलानिःसारणे च । विपा० १ श्रु० ८ श्र० ।

दहण-दहन-पुं० । दह-रपुट् । दहति ति दहनः । अन्नो, विभो० । अ० पुं० । ज्यास्राभिर्भस्मीकरणे, प्रहन० १ आ० अ० हार । कृत्सिकानकृषे, दहनः कृतिकाया देवता । स्या० २ टा० ३ उ० पाटलिपुत्रमगरवास्तव्यस्य हुनादाननाम्नः श्रावकस्य ज्वलनशालायां ज्ञार्थ्यायां शाले स्वनामक्याने पुषे, आ० क० । विषक-वृके, भल्लानके, छुछेतसि च । भावे लपुट् । दाहे, वाच० ।

दहणुपील-दहनशील-पुं० । उवालनस्वप्राये, तं० । "पुषवच मुखे विषया च कस्या, शृष्टं च मित्रं चपलं कलत्रम् । विलास-काज्ञेःपि दहतिना च, यिनोऽभिना पञ्च दहति देहम् ।" । तं० । दहपववृण-हृदपववृण-न० । हृदजलस्य प्रकृते वहने, विपा० १ श्रु० ८ श्र० ।

दहकुक्षिया-हृदकुक्षिका-स्त्री० । बर्हीमेवे, प्रज्ञा० १ पद ।

दहवत्-दशवत्-पुं० । 'दसवत्' शब्दाथे, प्रा० १ पाद ।

दहमहण-हृदमहण-हृदस्य मप्ये पौनःपुम्येन परिश्रमणे, जने निःसारिते पञ्चमने च । विपा० १ श्रु० ८ श्र० ।

दहमहण-हृदमहण-न० । 'दहमहण' शब्दाथे, विपा० १ श्रु० ८ श्र० ।

दहमह-हृदमह-हृदस्य विधिषे कासे पूजायाम्, आचा० २ सु० १ श्रु० १ श्र० २ उ० ।

दहमहण-हृदमहण-न० । हृदजलस्य तत्रशास्त्राभिधौजेने, विपा० १ श्रु० ८ श्र० ।

दहमुह-दशमुख-पुं० । "दशपाकाणे हः" ॥ ८ । १२६ ॥ इति शकारस्य वैकल्पिको हकारः । 'दहमुहो' । दसमुखो' । रा-बणे, प्रा० १ पाद ।

दहवई-हृदवती-स्त्री० । " दौ दहवईभो । " स्या० २ टा० ३ उ० । 'दहावई' शब्दाथे, स्या० ६ टा० ।

दहवहण-हृदवहण-न० । स्वत एव हृदाजलनिगमे, विपा० २ सु० ८ श्र० ।

दहवोहली-स्त्री० । देशी-स्थालपाय, दे० ना० ४ वने ३६ गाथा ।

दहावई-हृदावती-स्त्री० । हृदा भगाधजलाऽऽशयाः सत्यस्यामिति हृदावती । ज० ४ वक्क० । जम्बूद्वीपे मेरोः पूर्वस्थां दिशि

शोनाया महानद्याः दक्षिणतः सङ्गतायामन्तर्णेद्याम्, स्या० ६ टा० ।

तस्य णं दहावईकुंडस्य दाहियेणं तोरिणेणं दहावई महाणई पव्वा समाणी कच्छावई आवाचे विजयं पुह्वा वि भयमाण । भयमाणी दाहियेणं सीआ महाणई समपेइ । ससं जहा गाहावईए । जं ४ वक्क० ।

दहावईकुंड-हृदावतीकुण्ड-न० । हृदावतीनाम्या अन्तर्णेद्या उद्गमकुण्डमे, जं० ।

कहि णं जंते ! महाविदेहे वासे दहावईकुंडे णामं कुं-ने पयसे ? । गोयमा ! आवाचसस विजयस्य पचचिउपेणं कच्छगावईए विजयसस पुःरिच्छिमेणं णीत्रवंतस दाहियि-छे गित्तवे एत्य णं महाविदेहे वासे दहावईकुंडे णामं कुंने पाणसे । ससं जहा गाहावईकुंडसमं जात्र अहो ।

हृदावतीकुण्डं प्रहसम् । शेषं यथा प्राहावतीकुण्डस्य रूपा-शयानं प्राहावतीकुण्डपरिमाणमननयणं कनामथे कथनप्रमुखं तथा केषं, नवचं हृदावतीकुण्डो हृदावतीनि नामाथे समधिगम्यः हृदा भगाधजलाऽऽशयाः सत्यस्यामिति हृदावती । साधनिका प्राग्भूत् । जं ४ वक्क० ।

दहि-दधि-न० । दध-दध । दुग्धविकृतिभेदे, प्रथ० ४ हार । अ० । उच० । प्रज्ञा० । स्या० । प्रहन० । दधिनवमीतपुनानि चत्वायैत्र गवाक्षिदधन्धीनि, यस्माद्धृष्टीणां तानि दध्यादीनि भवन्ति । पं० त्व० २ हार । आ० वृ० । आवा० । स्या० । दिनद्वयातीने दधयि जीवसंसर्कार्थेया- " जह मुगमासमाई, विदलं कश्मि मोरसे पडह । ता तस-जंउपयत्, अर्णात दहिय वि दुदियुवरीं १ १ ॥ " हारिजदशशेषेकात्रिकुशावर्षि । " रसजास्तकारनादधित्नीमनाऽऽदियु पायुकुषावृणयोऽनिसुहृमा भवन्तीति । " दध-दधितयार्तात् । " इति हेममपि वचः । अ० २ अधि० । आवा० । वसे च, धा-कि-धिनम । धारणकर्त्तरि, त्रि० । वाच० । " पदयोः सन्धिर्था " ॥ ११३ ॥ इति सन्धिधिकरणः " दहि ईसरो । दहीसरो " प्रा० १ पाद । "दहियस्यचंद्रकुं-दधासंतियमुचलस्रच्छिद्वियसलदलणा । " जी० ४ प्रति० ४ उ० । निर्विकृतिकतुत्रयं दधि निर्विकृतिकं, विकृतिर्वैत प्ररने, लक्षर०-एवंविधतुत्रयं दध्याप निर्विकृतिकं स्यात्, एवं प्रस-ङ्गपरम्परयोश्चिदप्राक् प्राक्षामिति वृद्धसंप्रदायः । १०९ प्र० । सन० २ उह्वा० । योऽश्वप्रहरानन्तरं दधमहणं स्यात्, शशश-प्रहरानन्तरं वेति व्यक्या प्रसाधमिति प्ररने, उन्मरम- "आम-गोरससंपुके, चिदौ लोपितोऽनध । दधवहृदितयतीने, कधि-ताऽत्र च वज्येत् " ॥ १ ॥ इति योगशास्त्रवृत्तीयप्रकाशे । एन-द्राक्षयाज्ञेयोः यथा । इह हि इयं स्थितिः-कश्चिद्रावो हेतुगम्ये-षु त्यागममार्थं प्रतिपादयत् आक्षान्तिगणकः स्यादित्यामगोरस-संपुकेक्षिद्राऽऽदी न हेतुगम्यो जीवसत्प्रायः किं त्यागमगमय एव । तथाहि- "आमगोरससंपुके क्षिद्रमे, " आक्षिद्रात् लोपितौ-दधे, अहृदितयतीने च दधि, कायामात्रे च ये उन्मवसन् केवल-ज्ञानिभिर्हृदा श्वाभगोरसक्षिद्रलाऽऽदिभोजनं वज्येदिति, सवृ-ज्ञानात् किंप्राधातिपातलक्षणेऽपि स्यादिति । अहृदितया-

वदि

हीनमिति कोऽर्थः, दिग्ब्रह्मातिक्रमेऽन्यथा दिग्ब्रह्मद्वयेन रात्रि-
प्रदक्ष्य सीमागमयेव, यथा-विशदितैर्मोक्षः, पञ्चदशदिनेः पक्ष इत्य-
र्थः। एतावता रात्रिब्रह्मातिक्रमं ब्रह्मयाऽऽदिप्रहरानिकात्तं दध्य-
भयर्थं, यथा प्रथमदिग्बले प्रयाते मेहितं सदा चोदयाप्रहरानन्त-
रमेवाजिह्वं भवति, परं षोडशप्रहरत्रियमो नेति संसाध्यत
कृतिः। यतः पूर्वदिने संध्यायां मेहितं ब्रह्मशुभ्रहरानन्तरमप्य-
भङ्गं जवतीति । ए३३ अ० । लेख० ३ उच्छ्रा० ।

दद्विउत्पन्न-न० । देशी-नववर्षी, दे० ना० ५ वर्गं ३५ गाथा ।

दद्विषण-दधिघन-पुं० । दधिषियने, जं० १ वक्र० । प्रज्ञा० ।
जी० । रा० ।

दद्विहृ-पुं० । देशी-कपिये, दे० ना० ५ वर्गं ३५ गाथा ।

दद्विहृशर-पुं० । देशी-दधिसर, दे० ना० ५ वर्गं ३६ गाथा ।

दद्विमृषपत्रय-दधिमृशपर्वत-पुं० । पर्वतमेदे, स्थान० । दधिवत्
इवेनं मूलं शिरो रजतमयवाद्येषां ते दधिमृशः । लक्षं
च-संखद्विधिमृशमिमल-दधिघणगोक्षीरहारसंकासा । ग-
णपतलमण्डलसिंहता, सोदितं दधिमृशः रम्भा ॥ १ ॥ इति । स्था०
४ टा० ३ उ० । नन्दीश्वरद्विपेऽज्जनपर्वतानां प्रत्येकं चतुर्दिक्षु
पुष्करिणीनां मध्यभागस्थेषु स्वनामक्यानिषु पर्वतेषु, स० ।

सर्वे विंशं दधिमुद्रा पत्रया पञ्चामंशाणमंत्रिया समन्त्य
समा विनस्त्रुत्सोर्धं चउसर्ति चउसर्दि जोयणसह-
स्ताई पण्चया ।

(सर्वे वि णमस्यादि) इतोऽष्टमे नन्दीश्वराऽऽस्ये द्वेषे
पूर्वाऽऽदिषु दिक्षु चारारोऽञ्जनकपवना भवन्ति, तेषां च
प्रत्येकं जनस्युषु दिक्षु जनस्यः पुष्करिणेषु भवन्ति, तानां च
मध्यभागेषु प्रत्येकं दधिमृशपर्वतानां भवन्ति, ते च षोडश पट्य-
हकसंस्थानसंस्थिताः समानाः सर्वत्र समा विष्कभेण मृशा-
ऽऽदिषु दशमहकाविष्कभस्योत्सवाम् । कांचण-विष्कभस्युत्सवे-
ण ॥ इति पाठः, तत्र तृतीयैक्यवनलोपदशोनां द्विक्रमेणेति व्या-
क्येयम् । तथा-उत्सवेषुत्सवेन चतुष्पट्टिरिति । स० ६४ अ-
म० । (अस्य वर्णकस्तु 'अंजणम्' शब्दे प्रथमभागे ४८ पृष्ठे
उक्तः)

दद्विषण-दधिपर्ण-पुं० । वृक्षमेदे, स्थान० १० टा० । प्रज्ञा० ।
स० । जी० । ति० । रा० ।

दद्विषासुया-दधिवासुका-स्त्री० । वनस्थानविशेष, जी० ।
" दधिवासुयामंशवर्गं " । दधिवासुका नाम वनस्प-
तिविशेषः, तन्मया प्राजपका दधिवासुकास्रवहृदकाः । जी०
३ प्रति० ४ उ० । जं० । रा० ।

दद्विषाहण-दधिहाहन-पुं० । चेटकमहाहाहृद्विहृत् पक्षावस्थाः
पत्न्यौ चरपाराजे, आ० क० । आ० क्व० । स च स्वभायेया प-
क्षावस्था सह दोहदपूरणार्थमुद्यानचुमिकान्तः, तत्र मलेन ह-
स्तिना उत्पथमासीते। गृहं प्रयासृत्तः, पक्षावती तु बने ह्ना प्रा-
व्रजिता च पुत्रमेकं जनयित्वा मातङ्गेषु आसिपत्, स च कथं-उ-
नामा क्रमेण राजा भूत्वा एकस्मै ब्राह्मणाय प्रामदानार्थं दधि-
वाहनं प्रचोद्य मुयुस्तुः स्वभावा पक्षावस्था निवारितः, क्रमेण प्रा-
जासीत्, दधिवाहनोऽर्थे प्रव्रजितः । आ० क्व० ।

आव०। सी० । उत्त० । (इयं कथा ' कटककु' शब्दे लुतायभागे
३५७ पृष्ठ उक्ता)

दद्विहृष्य-दधिब्रत-पुं० । न दध्यसि दधिघनः । दधिप्रयत्नाक्याव
वति, आव० ४ अ० । ' पयोऽमृतो न दध्यसि, न पयोऽति दधिघ-
नः । " रत्ना० ।

दा-दा-पा० । जुहो०-उम०-सक०-सेद् । दानं, याच० ।
" स्वराणां स्वराः ॥ ८ । ४ । २३८ ॥ " इति दाधातोराकार-
स्वकारः । "द्दिद् दादि । " प्रा० ४ पाद् ।

दाश्र-पुं० । देशी-प्रतिवृत्ति, दे० ना० ५ वर्गं ३८ गाथा ।

दाडि-दाडि-अव्य० । अभिप्रायामिदंशने, नि० लृ० २ उ० ।

दाडिजमाण-दर्यामाण-पुं० । चक्षुष्या प्रत्यक्षं काराविषयमाद्ये
वस्तुनि, कल्प० ५ कृण ।

दाडिय-दायाद्-पुं० । पुत्राऽऽदिषु, म० ९, शा० ३३ उ० ।

दायिक-पुं० । मौनिक, कल्प० ५ कृण । " दायिकस्तनमाणि-
क्यः, प्रेतिव्यानस्मद्विद्विजनाम् ॥ " अ० ४१, श० १९ उ० ।

दाड्या-दािका-स्त्री० । शालिकायाव, भा० म० १ अ० २
खण्ड । " एवं परिभाषीय सुदुरी दाड्या । " आ० म० १, अ० १,
खण्ड ।

दाउं-दानुं-अव्य० । सकृदानं कर्तुमिच्छे, उपा० १ अ० ।
" दाउं वा आणुपदास्यं दानाभिभोजेण ॥ " प्रति० ।

दाकसम-उद्दककज्ञश-पुं० । लघुपंजर, जट० १५ शा० ।

दाकुंभ-उद्दककुम्भ-पुं० । मण्डक, म० १५ शा० ।

दाय-दाडि-पुं० । ' दाह' शब्दाद्यं, प्रा० १ पाद् ।

दादिप-दादिप-न० । " मो लः ॥ ८ । २०४ ॥ " स्वरात् पर-
स्वात्सुक्तस्यादिनेभ्य प्रायेण सुम्भ भवति । " दादिपम् ।
दाडिम । वाच० । जी० । आ० । आवा० । ज्ञा० श्रोत्र० । रु० ।

दादिमपुष्करण्यासासंविषादश-दादिमपुष्करण्यासासंविषादश-
स्त्री० । द्वादशपुष्करण्यासासः पीवराः प्रवराः सुवराऽवरा यासां
ना दादिमपुष्करण्यासासपीवराधराः । सुवराधरोऽस्तु धीवस्तु,
जी० ३ प्रति० ४ उ० ।

दादा-दंष्ट्रा-स्त्री० । " दंष्ट्राया ददा ॥ " टा० २ । १३० ॥ दंष्ट्रावा-
क्य 'दादा' इत्यादेशो भवति । प्रा० २ पाद् । दशनिविशेष, प्रअ०
१ आश्र० द्वारा । आव० । " बराहं दादाय ॥ " अतु० । द्रष्टव्यं यथा-
हाऽऽदृश्यं इत्यापायार्थं । आवा० १, श्रु० १ अ० ६ उ० ।

दादिकादि-दंष्ट्रिकाऽऽलि-स्त्री० । यमवत-तुष्टयव्युत्पत्तौ पञ्चश-
म्भ, ज्ञा० । यथा मूलमथे यमालोकात्मयद्वयपाङ्कजया द्वादि-
काऽऽलिदंष्ट्रिकावालिनिरीदयेने, एवं धीनपातिकाऽऽपि द्विजन्मक-
सदशत्रयसिवायकया इत्यमानाः दादिकादिरिव प्रतिज्ञातीति
कृत्वा द्वादिवालिस्त्वयने । श्रु० ३ उ० ।

दादिगानि-दंष्ट्रिकाऽऽलि-स्त्री० । " दादिकादि' शब्द, ये, ज्ञा० ।

दादिया-दंष्ट्रिका-स्त्री० । सत्सोपुकेयमुच्छं दशानविशेषे, श्रो-
त्रस्याधोगागे च । ज्ञा० १, श्रु० २ अ० । ज० । विशिष्टदंष्ट्राशा-
सिनि, त्रि० । अतु० ।

दादियादि दंष्ट्रिकाऽऽलि-स्त्री० । ' दादिकादि' शब्दाद्यं, ज्ञा० ।

आचा० १ श्रु० १ अ० १ उ० । " दापाणु लेट्टु अभय-
 प्यायं । " (२३) श्रु० १ श्रु० ६ अ० । " मर्याहेऽर्चो तु
 सत्यान-दानपूर्वं तु भोजनम् । " (६४) सत्यानं साध्यादि, त-
 स्मिन् दानपूर्वं दानं दत्तव्यर्थः, भोजनमप्यथहरणं, 'तु' एक-
 काराद्यः । ततः सत्यानदानपूर्वमेव भोजनमिति निष्कर्षः ।
 (६५) अ० २ अधि० । (साधुन्वो दानप्रकारः " अर्हाहसं-
 विभाग " शब्दे प्रथमश्लो ३३ पृष्ठ अक्षरम्)

इह तत्रानुक्तं तत्स्वरूपम्-

आहारवस्त्रपात्राऽऽदेः, प्रदानमतिथ्यर्थात् ।

उदाहरितं तदतिथि-संविज्ञामग्रतः जिनैः ॥४०॥

अतिथेः साधोः, मुदा हर्षेण, गुरुवभक्त्यतिशयेन, न त्पनु-
 क्प्रियाऽदितिव्यर्थः । प्रदानम्-प्रकल्पेण मनोवाक्ययुक्ता दाने
 विभागनम्, कस्य र्, आहारवस्त्रपात्राऽऽदेः, तत्राऽऽहाराऽश्या-
 ऽऽदेः चतुर्विधः, वस्त्रं मनोवप, कम्पन्नं वा, पात्रं वनजडाऽऽदि, अ-
 विद्याद्वद् वसतिपीठफलकसायानसंस्काराऽऽदिप्रहणम्, अनेन
 हरिण्याऽऽदिदाननिषेधः, तेषां येनरत्नांकारित्वात् । नदतिथि-
 संविज्ञामग्रतः । जिनैः-अर्हाहः, उदाहरितं प्रतिपादितम् ।
 तत्र अतिथेः सकलकृपणस्य, सङ्गन-आधाकामाऽऽदिद्विच्यव्या-
 र्हादीपरहितौ, विशिष्टो भागो विभागः पश्चात्कामाऽऽदिद्विप-
 हरिदारायाशनदानपूर्वोऽतिथिसंविभागात्, तद्वयं व्रतम् । अतिथि-
 संविज्ञामग्रतः आहाराऽऽदीनां च स्यादाजितानां प्रासुक्येषीया-
 नां कल्पनोयानां च देशकालधरासंस्कारकमपुत्रकमामानुष-
 वदुक्ता यतिष्यो दानमतिथयः । तत्र शाब्दादिनिष्ठासिभागो
 देशः १, सुनिर्कृतसिद्धिः कालः २, विशुद्धिश्चपरिणामः अ-
 ज्ञा ३, अत्युत्थानाऽऽस्तनदानसम्भानुत्थानाऽऽदिः संस्कारः
 ४, यथासंजनं पाकस्थं पेयाऽऽदिवारिपात्र्या प्रदानं कमः ५,
 तनुपूर्वं देशकालाऽऽदीनिचिन्तेत्यर्थः । यद्युक्तः- " नाथावगाथं
 कृपाजिज्ञाणं अन्नपाणार्थं इवचाण देसकालसखासंस्कारकम-
 नुमं पचाप जनीप भायाण्डमद्गुदीप संजथाण दाणं अति-
 हिसंविभागाः । "

अनुदितं चैतत् श्रीभैरवपुरिनिः-

" प्रायः शुद्धैर्कावधविधिना प्रासुकैरेवणीयैः,
 कल्पप्रायैः स्वयमुपाहितैर्वैशुनिः पातकाऽधैः ।
 काश्चिं प्राप्ताद् सदनमसमभक्षया साधुवर्गान्,
 धन्याः कांचित्परमविहिता हन्त ! सत्समायतः ॥ १ ॥
 अचानमखिलं स्वाद्यं स्वाद्यं भवेदथ पानकं,
 यतिजानहितं यत्नं पात्रं सकम्पन्नप्रोचक्रुजन्म् ।
 बसतिफलकमर्थं मुखं चरित्रावर्चनम्,
 निजकमनसः प्रीत्याधायि प्रदेयमुपासकैः ॥ २ ॥ "

तथा-

" साहृण कृपाजिज्ञं, अं न विदिषं किंदिषि किंच तर्हि ।
 खीरा जहुसकारी, सुसावगा तं न ज्ञेजंति ॥ ३ ॥
 बसहीसयणाऽऽमणम-सुपाणभेसजजवत्पायाई ।
 आह वि न पजसधयो, धोवा वि दु घोषयं दिज्ञा ॥ ४ ॥ "

वाचकमुक्त्वस्याह-

" किञ्चित् शुद्धं कल्पयमकल्पं, स्यादकल्पप्रमपि कल्पयम् ।
 विरुदः शठया बखं, पात्रं वा भेजजाऽऽद्यं वा ॥ १ ॥
 देशं कालं पुरुषम्-बध्यासुरयोगशुक्तिपरिणामान् ।

मसमीक्ष्य भवति कल्पयं, नैकास्तात् कल्पयते कल्पयम् ॥ २ ॥ "

ननु यथा शास्त्रे आहारदत्तारः भूयन्ते, न तथा बन्नाऽऽदि-
 दत्तारः, न च बन्नाऽऽदिदानस्य फलं भूयति, तत्र बन्नाऽऽ-
 दिदानं युक्तम् । नैवम् । भगवत्पादौ बन्नाऽऽदिदानस्य सा-
 क्तादुक्तत्वात् । यथा- " समणे निमंये फासुवपसणुज्जेणं
 असणपाणआहमसादमेणं वर्यापदिग्दककलपायण्युज्जेणं पी-
 ढफणसंस्कारसंधारणं पत्तिलाजेभाणे विहरति । " इत्या-
 हारवासंयमाऽऽहारशरीरोपकारकात्कात्कात्कात्कात्कात्साधु-
 ण्यो देयाः । अ० २ अधि० १ पञ्जा० । (पोषणं पारयता भावकेण
 नियमास्ताधुभ्यो हया जोकव्यवमिति, तद्विधिश्च " पोसहपा-
 रणवादि " शब्दे उच्यते)

काले देशे कल्पं, अक्षायुक्तेन शुद्धमनसा च ।

सतद्वृत्त्य च दानतयं, दानं प्रयत्नाऽऽमना सन्नयः ॥ १ ॥ "

तथा-

" दानं सत्पुरुषेणु, स्वल्पमपि शुणाधिकेषु वितयेन ।

घटकाणिकेव महान्तं, स्वप्रायं सत्पुनं कुरुते ॥ २ ॥

इत्यादि ।

" दुःखममुदे प्राज्ञा-स्मरति पात्रापिनेन दानेन ।

सत्पुनैव मकरान्तयं, धणितः सद्यानपात्रेण ॥ १ ॥ " आचा० १
 श्रु० ८ अ० २ उ० ।

यदाह-

" पठति पाठयते पठ तामसौ, व्रतमभोजनपुनकमस्तुभिः ।

प्रतिादिनं कुरुते य उरपदं, स इह सर्वोवद्वध अयेभरः ॥ १ ॥ "

" लिखितानां च पुस्तकानां भिष्यगतात्थेभ्यो बद्धानुपूर्वकं
 इत्याक्यापनं, इत्याक्यापनार्थं दान, इत्याक्यापनात्तानां च प्रतिनेन
 पूजापूर्वकं अर्पणं नेति । साधुनां च जिनवचनानुसारेण स्वय-
 फलव्यतिव्रतमुपालयनां कुलेन मनुष्यजन्म सपत्नः । कुत्रोत्तं स्वयं
 तीर्णानां परं नार्यितुमुपयानामा मोक्षकरणाद्यर्थेभ्यः, आ च
 तदिन्द्रांक्रियेभ्यः सामायिकस्वनेभ्यो यथोचितप्रतिपत्त्या स्व-
 धनवपनं, यथा उपयुग्ममानस्य चतुर्विधाऽऽहारनेषजवस्त्रा-
 ऽऽश्याऽऽदिदानम्, न हि तदन्त यद्व्यक्तेयकालभावापेक्षयाऽ-
 नुपकारकं नाम, तन्मर्त्यस्वस्वादिनि दान, साधुवर्गमोचनस्य स्वपु-
 त्रपुत्रादेरपि सम्पणं च । अ० २ अधि० । नोऽध्या० । इशा०
 (धर्मण्योऽप्रासुकदानेन संसाऽऽयुः, प्रासुकदानेन शोभायुरारिनि
 " श्राव " शब्दे द्वितीयभागे ११ पृष्ठे प्रतिपातितम्) " दानांकारिणः
 सुधाशुभाः, दानात्सौभाग्यमुत्तमम् । दानात्कामार्थमांसाः स्व-
 दानधर्मो वरस्वनः ॥ १ ॥ " इत्यत्रा० ।

" दानेन सत्यानि वशतिवाग्नि,
 दानेन वैरापयपि यानिं नाशम् ।

परोऽपि बन्तुः सुधिनि दाना-
 कस्तादि दानं नतनं प्रदेयम् ॥ १ ॥ " अ० १० ।

न्यायाऽऽत् स्वहर्षमपि हि, श्रुत्यानुपूर्वगं पडाऽनम् ।

दीनवस्त्रादी गुर्वेनुकृया दानमप्युक्तु ॥ १ ३ ॥

न्यायाऽऽत् च आत्मणः कृपाविरिदुक्त्यानां स्वजातियादिनन्यायो-
 पालम्, स्वदामोप हि स्नाकामोप हि, श्रुत्यानुपूर्वगं श्रुत्या-
 नुपूर्वगेन मोक्षवर्गाविधानेन, महादानं विद्याप्रदानम्, दीन-
 तपस्वर्गा विषयं, गुण्यनुकृया विप्रविदुक्तपुत्रपातुक्रया, वदेन-
 विशेषणं तमःदानम् । दानमप्यु न्यायाऽऽनुपात्तन्यायुप-

शेषाऽऽदिना विपयेषु हीयमानमप्यत् पुनर्दानमेव मध-
ति ॥ १३ ॥ वा० ५ वि० ० ।

माऽऽनुराधयतुल्यं य-दानं तदपि चेष्यते ।
पात्रं दीनाऽऽदिभ्यो च, पोष्यभ्यांऽविरोधतः ॥ ११ ॥
यत् आनुराधयतुल्यं चराऽऽदिरोगविपूरस्य घृताऽऽदि-
दानमद्यं मुशहाऽऽदिदानं दायकमाहकयोपरकारिण भवति,
तदानमपि चेष्यते । पात्रं दीनाऽऽदिभ्यो च, पोष्यभ्यस्य मातापि-
आदिवापरीयलोकरस्याऽविरोधता कृतेरनुच्छेदात् ॥ ११ ॥

शिक्षकृपणाऽऽद्याः पात्रम्-

शिक्षिनः पात्रपचाः, विशिष्य स्वशिक्षाकुताः ।
दीनान्प्रकृपणाऽऽदीनां, वर्गः कार्यान्तराक्षयः ॥ १२ ॥

(शिक्षित इति) शिक्षितो मतसूचकथाधिधनेपथयन्तः
सामान्यतः पात्रमादिधामिकस्य । विशिष्य विद्योपयोऽपचाः
स्वयमपाचकाः, उपलक्षणात्परैरपाचयितारः, पच्यमानाननु-
मन्तारकाः स्वकियाकृतः स्वशिक्षो कलुषाग्रामप्रसाराः । तत्रक-
म्-“ वनस्थाः शिक्षिनः पात्र-मपचान्तु विशिष्यतः ।
स्वभिक्षान्नाविरोधेन, यन्मते ये स्वैव हि ॥१२॥ ” दीनान्प्रकृप-
णाऽऽदीनां वर्गः समुदायः, कार्यान्तराक्षयोऽन्तरिकनिर्वा-
हदनुधापारासमर्थः । यत् सकम्-“ दीनान्प्रकृपणा ये तु, स्वा-
धिप्रस्ता विधेयतः निःस्वाः क्रियाऽन्तराक्षकाः, यन्मते हि मी-
लकः ॥ १ ॥ ” इति दीनाः दीनान्प्रकृतपुत्राधेशकयः, अथवा
नयनरहिताः, कृपणाः स्वभावत एव सर्वा कृपास्थानच, स्वाधि-
प्रस्ताः कृपाऽऽपत्रिभूताः, निस्वा निर्दिताः ॥ १२ ॥ छा० १३
छा० १ यो० १० ।

अथ दाने कृतपुण्यकथा-

“ शान्तिप्राम इति प्राम-स्तेनैका श्वविराऽभवत् ।
तत्पुत्रो चम्बपालोऽभूत्, सोऽप्यदा पावनोऽस्वो ॥ १ ॥
हृष्टो पायसमन्निन, द्विकनकपाणि सोऽपि च ।
ऊच मानमेवाप्यथ-मद्य राभुदि पायसम् ॥ २ ॥
नान्त वस्त्रिभ्यरोदीनाऽऽपुच्छन्तुपुत्रशुद श्वयः ।
निर्बन्धेऽकथयसाक्ष, कृपया सर्वमापयत् ॥ ३ ॥
तथाऽथ पायसं रक्ष्वा, सुनस्य परिधेयितम् ।
स्थावराऽऽर्नगैता साऽपुत्रागता मासपारणे ॥ ४ ॥
तत्तदर्थं स ह्यौ साधो दैव्यो स्तोत्रकमिदं ततः ।
श्रीतीयकं ददौ प्रथमं, पुनश्चित्तयति स्म सः ॥ ५ ॥
तेजस्यव्यथापयः काश्चिन्नचरेतद्भ्रान्तकृपति ।
सुनीयमप्यहस्तदर्थं, स्वर्गैस्तेनाजितस्नदा ॥ ६ ॥
ह्लासाऽऽद्या जैमित भूयः, क्षेत्रेऽप्यऽभूत् आजन्म ।
आकण्ठं बुभुजे ॥ सोऽथ, विमुक्या मृतवाञ्छाशि ॥ ७ ॥
गनः स्वर्गं तदहङ्कृत्याऽऽत्रैव राजपुत्रे पुरे ॥
श्लोको यत्र राजेऽनुत्तरोऽनयो मांशुपुत्रकः ॥ ८ ॥
महाजनस्य सुकथोऽभूत्, तत्र श्रेष्ठं पलायदः ।
यद्दुःख्यसंख्या नाह्लापि, विमृशसंख्येय धारिधः ॥ ९ ॥
नयनशोभनप्रका, अदा तस्याजवाश्रिया ।
स नदीयोदरे जीयः, सुनस्येवावनीशेषान् ॥ १० ॥
कृतपुण्योऽयमास्ति, तत्रोच्यं गर्गो जयः ॥
कृतपुण्यप्राभिषेकः, जन्मगो ब्राह्मणश्चि स्मः ॥ ११ ॥
बर्द्धमानः पात्रवापरी, प्रादिताः सकलाः कलाः ।

विवाहितस्ततो मात्रा, तितो कुर्वन्तिपु सः ॥ १२ ॥
तैः प्राथेति स वेष्टयौक-स्तत्राऽऽस्वाद् ब्राह्मणशिक्षकाम ।
पिना सुनोऽपि माह्लापि, मात्रा मा भूस्तुतोऽसुखी ॥ १३ ॥
विलसमानातिं नित्यं, प्रियवयुत्रयत्सला ।
सुधी तस्याः स्तुपाऽप्येव, स्वप्रियवर्तयेव ध्यात् ॥ १४ ॥
माष्टनेऽथ चने कृत्स्ने, वेटीहस्ते तद्दत्ता ।
निजमासरणे प्रेषो-श्लेषाऽऽद्याऽपि निःस्वताम् ॥ १५ ॥
सदीनारसदृशं त-तस्याः प्रवर्धयेत् तथा ।
अथाऽऽद्या सुनाऽनापि, निःस्वो निःस्येतामयम् ॥ १६ ॥
स नैवद्वयं वस्त्रिभवा, गृहमाजितदम्भनः ।
उत्तारतोऽप्यवहितत-न्नेवे दास्या भित्तोऽस्ति किम् ॥ १७ ॥
अशुक्लपुत्रोऽवांस, निरस्तोऽपि न यासि यत् ।
सोऽथ हृष्यो कृपायांको, शिष्येऽप्यवशिक्तोऽप्यवहम् ॥ १८ ॥
गृहवर्गोऽविवदं पुत्र-न्नेवे तैः कांस्त तद्गृहम् ? ।
वेहयाऽऽसकस्तसुनोऽभू-स्ततः सर्वं ज्ञयं गतम् ॥ १९ ॥
ततः कयाश्चिद् ज्ञान्माऽऽयाऽऽतीर्थे शीघ्रं निजे गृहे ।
जार्थां स वहास्ताथा, कुर्वन्ना विनयं व्यधात् ॥ २० ॥
द्विजतो विनयास्तस्याः, मातापिभक्तो शोकतः ।
स्वैरवहरणाभाभूद्, दुःखस्तनप्रथापि ॥ २१ ॥
तदेकजांविता साऽपि, गणिकाऽऽसात्प्रदितः ॥
तं शोकदुःखचित्तोऽऽर्षे, प्रिया प्रायेणमवधीत् ॥ २२ ॥
अष्टादशसदृशं तं, निजान्ध्यामरणानि च ।
पुरो विमुच्यते ह प्रतः, नीवीयं तदवागतवताम् ॥ २३ ॥ (युग्मम्)
मानसिकं स तत्राभ्या-प्रियाविनयरोजितम् ।
ततः साऽप्यवसत्त्वाऽभूत्, सुकितवद् मीतिकोऽदरा ॥ २४ ॥
सार्थेऽथ प्रस्थितेऽन्वालोद्, मुक्या तन्मृते धनम् ।
कृतपुण्यः पुण्यधनो, धनोऽपानर्जनेन च ॥ २५ ॥
वपदेवकुत्रं सार्थ-मप्येवपवङ्गं निशि ।
प्रियं विमुच्य जायं तं, वपुषेव गृहं गते ॥ २६ ॥
श्रेष्ठिन्या चिक्या मत्र, भिक्षः पातः सुतो मृतः ।
श्रुतेऽप्यन्वत्युपत्त्वा-न्मा गाक्षाकुत्रं धनम् ॥ २७ ॥
माऽऽराधयन्न साऽऽदी-सां वार्त्तामप्यद्वारयत् ।
वार्त्ताकुतो धनं ह्यथा, सोऽथ माऽऽप्य हृद् कश्चित् ॥ २८ ॥
यत्सोऽपि स्तुपाश्लोकाः, कश्चिदान्धोऽपि पुमान् ।
स्तुपुष्पाकं यथा पुत्राः, गृहस्येवस्वरक्षकाः ॥ २९ ॥
ऊचुस्तः किमिदं श्रुत्वा, पुत्रयत्स जगद्दत्तः ।
अकार्यमपि कार्येण, किथं नान्ति दृष्टव्यम् ॥ ३० ॥
साऽप्यात्मा तस्तुपा सार्थे, कृतपुण्ये वलोक्य तम् ।
सर्वाः सतस्मनुपाप्य, सुते स्वगृहमानयत् ॥ ३१ ॥
शुद्धा जगदिति तान्-प्रत्यक्षाऽऽकारपदे पुत्रः ।
कुलदेवतया नीतो, वस्तं त्वमांस मे सुतः ॥ ३२ ॥
पनाश्वतस्तने कान्ताः, कान्ताऽप्यावतस्तुःकृताः ।
सौधं जिनयिमानभि, लुक्त्वाव भोगान् ययःसुखम् ॥ ३३ ॥
कृतपुण्योऽशक्तं वीर्यं, बुद्धाकं दृष्टिपवान्ति ।
किमेतच्छुभ्रिन्नाऽऽप्ये-नेजे भोगानुपस्थितान् ॥ ३४ ॥
तत्र द्वादशभिवर्षे, कीडन् स्वं वेष्टयनीव सः ।
सत्सासामपि पत्नीनां, पुत्रान् श्रितान्शुजितान् ॥ ३५ ॥
इतस्तवैरिणीतायाः, सुगर्भाः पत्न्याः सुतोऽभवत् ।
सोऽप्येकादशवर्षोऽस्ति, पठन् पयित्त-सिधौ ॥ ३६ ॥
द्वादशवर्षा स पथाऽऽया-सार्थेऽस्तिवैव चायसत् ।

ऊचे स्तुषाः पुनः स्वध-नीत्याऽसौ तत्र मुच्यताम् ॥३७॥
 ऊर्ध्वरेऽप्यु स्तुषा नैनद्, मुच्यते ष्यु ॥ साश्वदत् ।
 स्यं जाताः सपुत्रिण्यः, कार्ये । कमपुनाऽमुना ॥ ३३७॥
 प्रकृत्यमपि कार्याङ्कः कृत्वा पक्षात् मुच्यते ॥
 अत्रद्वयं सुकामस्थायी, तर्किक भवत् सदैव तद् ॥ ३३६॥
 दुग्धघ्नान्वा चन्द्रकान्तो, पायसिन्वा स शापितः ।
 तस्कांताजिः शम्भुत्वायं, मोक्षका रज्जामिताः ॥४०॥
 तस्याङ्कियन्त खेदिते, मुक्ता उच्छ्रियंके च ते ।
 अथोपाख्ये यथा नीतो, मुकुलत्र तथैव सः ॥४१॥
 प्रयुक्तोऽविभक्तयद्यद्य-सतः कथमिहागमनः ॥
 तावत्समाऽऽगते परस्यै, तथैव तमपश्यताम् ॥४२॥
 नाश्वाम्बुषेध किं नाथ, । व्योमोऽकापीर्गनाऽऽगतम् ।
 मार्गच्छाया न काऽऽप्यत्र, दृश्यतेऽङ्गु पुन येन (?) ॥४३॥
 ददौ शूरवान् स ह्युद्वान्, शूरोऽश्वामिनं चिन्तयन् ॥
 अथोत्थाय ययौ गेहं, प्रियाऽऽस्तनकराशम्बलः ॥४४॥
 आपथी शेषशाहायाः, विनित् क्खानि चाऽऽत्मजः ।
 तस्यादाद्दुदतो बहया, शम्भुशम्भोदकं करे ॥४५॥
 शोऽश्वयथो बहिरस्तास, तत्र रत्नं विनोक्त्य च ।
 आयेवकान्द्विकम्पय, प्रत्यहं मोक्षकाऽऽपते ॥४६॥
 अत्रागतःशेषणाद् हानं, अत्रकान्तं च तेन तत् ॥
 भुञ्जाना मोदके जले, दृष्ट्वा रत्नं प्रियाऽऽवदत् ॥४७॥
 रत्नोक्त्युत्साधयार्थ-मञ्जनां किं प्रियाऽऽत्मने ? ।
 हुमिस्तुक्त्वा प्रविष्टोऽन्त-स्तप्रियायाम्भ भावयन् ॥४८॥
 इतश्च सेचनोऽऽभेदो, नद्यामप्रादि तन्मना ।
 मन्त्रिणा पटनोऽऽहाय, योऽधुना जलकान्तदः ॥४९॥
 तस्य राजा मित्रां पुत्री, राजपत्नी च प्रव्यर्थात् ।
 तदाऽप्येवकान्द्विक-स्तं तु तेनामुनैवज्जन्म ॥५०॥
 पुष्टः कान्द्विकको राक्षस, कुन्तस्तेऽभूदिदं वद ॥
 चोर्वादानं स भीत्याऽऽद, ददौ स कुनपुत्रयजः ॥५१॥
 राजोचै न चद् वेद य-लपयं प्रज निजे स्युः ॥
 अशायीत् कुनपुत्रयस्य, देशं पुत्रीं च वक्ष्यन् ॥५२॥
 स त्रिजयोऽऽनन्तं भोगा-नन्त्याऽऽभयमृत्वावहत् ॥
 प्रियाचतुष्टयोऽदन्-मन्थपूर्वं यथा तथा ॥५३॥
 अर्वाकरत्नश्लेष्यं, द्विहारात्मजो बहिः ।
 कुनपुत्रयसमं तत्र, श्लेषयत्कं म्भेदशायत् ॥५४॥
 सापत्न्याः समस्तानिः, क्खानिर्ज्येष्ठोऽसम्भयत्तत् ॥
 भावी रोगोऽन्यथाऽऽज्ञाया-मिति चाऽऽघोषयन्पुरे ॥५५॥
 अत्रयः कुनपुत्रयश्च, निविष्टो यत्समाश्रये ।
 आवाप्तोः पश्यतः पीरौ-योवसाः समुपागतः ॥५६॥
 यद्गं पतिमिष प्रेष्या-स्युवस्ताः प्रमत्तःश्रवः ।
 यदोऽसद्वैऽपि नृधिया, तदपुन्यान्पुपाविशान् ॥५७॥
 सपत्न्यजयो बुद्ध्या, स्वयिर्वा तात्मजयत् ॥
 कुनपुत्रयस्य ताः पत्नीः, सर्वैस्वमपि चाप्यवत् ॥५८॥
 पत्नीभिः ससजिः सार्कं, संसारसुखमभवत्पुत्रं ॥
 कुनपुत्रयो यथाथोऽऽभवो, सर्वतोऽऽप्यवमयंयन् ॥५९॥
 अन्वश्व समवासापीदं, श्रीवोरस्त्रत्र तीर्थक्षत्रं ॥
 कुनपुत्रयो नमस्कृत्य, स्वार्थानं पूष्टवान् सुधीः ॥६०॥
 संपासश्च विपसिश्च, कथमात्मनिम प्रभो । ।
 स्वाभ्युचे इत् ॥ ते जङ्गः ऊर्मोः पायमदानतः ॥६१॥

रेकाद्वयविधानाच्च, बभूवान्तरेकाद्वयम् ।
 तच्छ्रुत्वा तार्क्यास्तस्यै, सामायिकमुपावदे ॥६२॥॥ आ० क० ।
 " नो कल्पइ अज्जणपमिइ " इत्यारज्य " तेषि अस्सणं वा हाडे
 अणुप्पदाडे " इति मध्यकचग्रहणममये प्रत्याकवायते । अन्नाऽऽ-
 इ-इह पुनः को द्वापः स्वादेतेभ्यं तेषामन्वययुक्तिकामाऽऽदि-
 दानि प्रतिषेधं कानि ॥ उच्यते-नेथां तज्जुहानां च मिथ्यापरिधि-
 रीकरणं, धर्मयुक्त्या ददनः मध्यकचकाऽऽङ्कना, तथा आरम्भा-
 ऽऽदिर्दोषाश्च । पुनरापवादानामनुकम्पया द्वाधादिपि ।

यत् चक्रम्-

" सर्वोहं पि जिगेहि, दुज्जायजपरागदोसोमेहोहि ।
 सत्ताणुक्कंपणट्ठा, दाणं न कदिं वि पमिसिजं " ॥१॥
 तथा च भयवन्दनीयंकोत्ता अपि (भिभुवनेकनाथाः प्रविजिजि-
 षवः सांस्वरिकमनुकम्पया प्रयच्छानिं शानिमिष्यत्तं विस्तर-
 ण । आ० ६ अ० । आ० । उ० ।

से समगुणेषु अमपगुण्यसम अस्मत् पाणं स्वापं साऽमं
 वा णो पाएज्जा, णो पिभेतंजा, णो कुज्जा वैयाविक्यं परं
 आदायमाणा ति वेमि ।

(से समगुणेषु इत्यादि) न केवलं गृहस्थेभ्यः कुशीक्षेत्रयो
 चाऽऽस्त्ययमिति कृत्वाऽऽहारोऽऽदिकं न शुक्यानासनायाः अम-
 मनोहाय तत्पुत्रोक्त्य अशुनाऽऽदिकं न प्रदधात्, नाऽपि परम-
 स्थेमादि वसामोऽशुनाऽऽदि-निम-त्रगुणोऽप्यथा वा नेथां वैयावृ-
 थं कुर्वादिनि । अथोभित्तशश्वत्त्रिकारपांरसमाप्यथौ ।

किञ्चनलार्हं किञ्चनवाच द्वादिवाह-

धर्ममायाणह पदविदं वरुमागोण मध्यथा, मपगुणेषु
 समगुण्यसम अमत्तं वा पाणं वा स्वापं वा साऽमं वा
 वन्यं वा पायं वा सेज्जं वा० पाएज्जा, पिभेतंजा, कुज्जा
 वैयाविक्यं परं आदायमाणां चि वेमि ।

(धर्मं इत्यादि) धर्मं दातधर्मं जानीत स्यै प्रवेदिनं कथितं,
 केन श्रीवर्कंमातस्वामिनाऽऽकिञ्चनत्, मानमता कर्वात्मना । कि-
 न्तु धर्ममिति दशयति-यथा समनाहः साधुस्तुक्तविहारः,
 अपरंम समनाहाय चानिषयते सर्ववनाय सांसारिकविक-
 साभावागीप्राविष्टायाश्चानाऽऽदिकं चतुर्विधं, तथा अद्वयं चानम-भयं, प्रशान-
 म्भ्यः । येषां नृपमङ्गलानांऽऽदिकं कुर्यात्, नानाद्वयसंस्थेऽप्यु-
 स्थेभ्यः कुर्यादिकः यः पाश्चात्याऽऽस्त्योऽमिनिभेऽऽसमना-
 क्षेत्र्यां संयन्तुं पूर्वोक्तं कुर्यादिति । किं तु समनेऽप्येव यथ, पर-
 म्यर्थमाऽऽज्यानापत्तयर्थेऽनं, परमुक्तपयसाः सत्यत् वेद्यावृ-
 थं कुर्यात्, तद्वं गृहस्थाऽऽद्वयः कुशीमास्याववा इति निश्चि-
 तम् । अथ तु विद्योः-गृहस्थेभ्यः पावस्तुभ्यते तावद् शुक्यां,
 केवलमकटपनीयं प्राजाप्यते, अस्मनेऽप्यवत्तुं दातप्रहणं
 प्रति सर्वेऽन्येः । आ० १ श्रु० ८ अ० ३ उ० । (अष्टा-
 धियं " शब्दे प्रथमभागे ५६३ पृष्ठे नेथांऽशुनाऽऽदिद्वानप्रति-
 षेधपर्यायं म्भ्राणं मानिर्थादिति)

पाम्भेस्थाऽऽदित्योऽशुनाऽऽदि न वेद्य-

अे भिक्वु पागत्रसम अमत्तं वा पाणं वा स्वापं वा साऽमं

ब देयः, देयंते वा साइजः ॥ ८० ॥ जे जिकखू पाम-
 दयस्व अन्तं वा पाखं वा खाइमं वा साइमं वा पकिच्छद,
 पकिच्छंते वा साइजः ॥ ८१ ॥ जे भिकखू पासत्यं दयं वा
 परिगहं वा कंबसं वा पायपुठणं वा देयः, देयंते वा साइ-
 जः ॥ ८२ ॥ जे जिकखू पादर्यं दयं वा परिगहं वा कंबसं
 वा पायपुठणं वा पकिच्छ, पकिच्छंते वा साइजः ॥ ८३ ॥

गाहा-

जे भिकखू पासत्यो-सणकुसीलाण नितियवासणं ।
 देजा अहव पकिच्छे, सो पावति आणमादीणि ॥ १२७७ ॥
 पासत्यस्व अमणं वा पकिच्छ इत्यादि, एवं भोसणं वि हो
 सुखा, संसने वि हो, जितिए वि हो । एतेसि जो देति, तेसि
 वा इत्याद्यां पकिच्छति, तस्व भाणाऽऽ ॥

अहवा-

पासत्यादीं पुरिसा, जलियमेत्ता ठ आहिया सुचे ।
 जे णाणधुविहियणं, य ह्यंति करेण्य सणुष्सा ॥ १२७८ ॥
 कंठा ।

किं कारणं तदिं समाणं दाण्यगहणं पकिच्छति ? अथति-
 पासत्यगहः कंडं, कुर्वाणं ओसस्यमेव मंभते ।
 उग्मवत्तपायणए-सणा य वातालमवराद्धा ॥ २७९ ॥
 अहवा जयमाणां च भूषणं ते पासत्यादीं करणेणं ति कि-
 रियाण समणुष्सा सट्ठा न भवति, तद्दा दाण्यगहणं
 पकिच्छति । अहवा-अहदा ते करणेणं तुज्जा ण प्रवति,
 तद्दा तेहिं सट्ठ समणुष्सा ण भवति, संभोगो य भवती-
 मयं : किं चायम् । पासत्यादा-ते पासत्यादी उग्मम-
 दोससु भोसससु उपायणदोमेसु य सोलससु इससु य
 एसणादींससु एतेसु यावालमवराइसु णिञ्च बह्दान, अतो
 देनेण तेसि ते स्तानिउज्जना, अणुमोदिता इत्येव । तेसि इत्या-
 द्यां गेहणं उग्ममदोसा पकिच्छिता प्रवति ।

गाहा-

उग्मवत्तपायणए-सणा य तिविहेण तिकरणविसोही ।
 पादर्ये अहउदे, कुभीले नितिष वि एमेव ॥ २८० ॥
 उग्ममाऽऽदिषाणं । तिरपं वि तिकरणविसोहिं । तं स्यं ण करे-
 ति, अयं वि य कारयेति, अयं च करेते ण समज्जाणति । एत्थं
 मणधयणकार्यादिं तिविहं । एते तिकरणविसोहिं ण करोते ति
 बज्जसेसं । एवं ण करीते पासत्यादी अउरो अदाहेवयममा ।
 जितियसाओ पुण कित्तियकायं जति वि असेसं करेति, तदा
 वि जितिवयासितणुओ एवं चेव दट्ठयो ।

एवाणि गाहा (?) -

"एतेहि असुइपडिसे-वया य अविमुद्धे चउ मुयगा ।"
 एवाहं सदाए ते पासत्यादीं जणसाओभिते से अणयं करेति ति
 पुसं भवति । सो णियचारितं विसोहेह । एवसु पुण असुद्धेसु निय-
 मा चरितमेशो, अणुइरियमैः । चरितेणं असुद्धेणं सोक्खा-
 प्रायां, तेण पकिच्छं दाणकरणं एतेसु, जो पुण एतेसु तिकरण-
 विसोहिं करेति सो णियमा चरितं विसोहेति ।

उग्ममदोसा गाहा (?) -

अहदा उग्ममाऽऽदिहोला पासत्यादी ण बज्जंति, तद्दा विह्विकि ति
 चारितविमुद्धी, तं इच्छंते ते वि पासत्यादी बज्जंता, एतियमो ।
 ६२४

किं च-

सुइज्जद गाहा (?) -

जो पासत्यादियाण देति तस्व पासत्यादियुं रामो क्विक्खज्जए,
 जो पुण तेसि इत्या गेहणं तस्व तेसु मउमंथं पीमी ताक्का-
 ज्जानि, तद्दा तेसु जा दाण्यगहणे रागपीनी, सा बउज्जयववा ।
 कट्ठा ? अहदा उउसंसातो बह्दोसा, अउउसंसातो य गुष्सा
 भयांत । तद्दा ते उउसंसातिकते दोमे परिहेरजा ।

य वि रामो गाहा (?) -

सुइसीलजणो पासत्यादी, तेसु य वि रामो, ण वि होसो ।
 अथ बोदकः-एवं अयाचणीआ णउज्जानि, तेसु संसमिण पकुच्च
 णाणुष्सा, णावि पकिच्छंहा । जनि अहावयसोए संसमी भवति,
 अथतु णाम, ण होसो ? उचयते-जति वि तेहिं ण रामो ण होसो
 वा, तदा वि तेहिं जा संसमी सा बज्जणुष्सा । कहे ? उचयते-
 वणे सुको बणुसुको, वयचरेण था गाहोसा सुको बणुसुको, तेण
 कयं उवमं वदाहरणं, तं वदहूण जाणिकुण बुधा पंदिता बति-
 करो संसमी, तं णेच्छंति ।

"मानाभ्येका पिताऽप्येको, मम नरूप च पक्रियः ।
 महं मुनिभिरानीतः, स च नीते गवाश्रमेः ॥ १ ॥
 गवाश्रनातं स गिरः शूनांति, यवं च राजदं । मुनिपुङ्गवानाम् ।
 प्रत्यक्षमेतन्नवनाऽपि वदं, संसर्गजा होचगुष्सा भवति ॥२॥"
 अयं च पकिच्छिं नित्यकरेदि, जहा अकुसीलेण सदा
 भवियव्वं, पुणो पांडसिउज्जनि-जो कुसीलो तेण सट्ठ सं-
 समी ण कावववा, एव पकिच्छंहा । अस्सिंसास पादुणस
 तिषि चारे देति माइधुणविमुक्को । तस्व आउउसंसास पकिच्छिं
 माससहं, दो तिषि य चारे वि माससहं, ततियचाराओ एरे
 नियमा माइस माससुके, विसंजो गे व जीतं अविमुक्कं संसुज-
 ति, तस्व च चउगुष्सा, पूरे सोकारणं काव ति अतिके अणयं
 संभोनिया गता, त-य अण्ये गंतुमहा पुच्छंजा-ते अहं किं सं-
 भोनिया ? तथ आचरिआं जति एतंतेण भजति संभोनिया, तो
 माससहं । अह भवति-असंजोइया, तो वि माससहं, असंजदाही
 होसा । तद्दा आचारएणं साधारणं कावव्वं, ओ लुण-संजोती
 होइया इदाणि न जउज्जनि, लुभे जाहं उउज्जह । अहदा
 एवमाही होसगुणा प्रवति तद्दा तेसि ण दावव्वं, णावि तेसि
 इत्याद्यां पकिच्छवव्वं ।

इमो अयथादो-

असिबे ओमोवरिरे, रायदुठे भए व गेलएणे ।
 एहिं कारणंहे, देज व गिहहेज्ज जयघार ॥ १२८१ ॥
 अह्दाणमि विविचा, हिमदेसे सिंसु एव ओमोमि ।
 गेहाएण काइकवज्ज-अहिमाइ पदेण ओमोज्जे ॥ १२८२ ॥
 गाहा कंठा ।

अहज्जण गाहा (?) -

अहज्जण मासिपहिं ति । जे उ उहेसिबमारी ठाणा तेसु पुवं
 गिहहेति ति बुसं भवति, जना तेसु ण अभाति तदा पासत्यादि
 उबाइससु गिहेह, गिहहेति, तदा वि असनीए, माहे पुववगतां वा-
 सत्यो पारजियघरेसु व्वाभेति, तदा वि असनीए पासत्य-
 चलेणं हिदति, एता तेसि स्तमीबातो गहणे जयणा, तेहिं वा
 असत्ये देउज्जा, ण होसो ।

जे भिकखू ओसस्यस्व अमणं वा पाखं वा खाइमं वा साइमं
 वा देयः, देयंते वा साइजः ॥ ८० ॥ जे भिकखू ओसस्यस्व

दाय

असणं वा ४ पदिच्छेत्, पदिच्छेत् वा साइज्जह ॥८५॥ जे भि-
 क्खु असाणस्स वत्थं वा पदिग्गहं वा कंबलं वा पायपुंउणं
 वा देयइ, देयंतं वा साइज्जह ॥८६॥ जे जिक्खु ओस-
 षस्स वत्थं वा पदिग्गहं वा कंबलं वा पायपुंउणं वा पदि-
 च्छेत्, पदिच्छेत् वा साइज्जह ॥८७॥ जे भिक्खु कुसीलस्स
 असणं वा ४ देयइ, देयंतं वा साइज्जह ॥८८॥ जे भिक्खु
 कुसीलस्स असणं वा ४ पदिच्छेत्, पदिच्छेत् वा साइज्जह
 ॥८९॥ जे जिक्खु कुसीलस्स वत्थं वा पदिग्गहं वा कंबलं
 वा पायपुंउणं वा देयइ, देयंतं वा साइज्जह ॥९०॥ जे भि-
 क्खु कुसीलस्स वत्थं वा पदिग्गहं वा कंबलं वा पायपुंउणं वा
 पदिच्छेत्, पदिच्छेत् वा साइज्जह ॥९१॥ जे जिक्खु गि-
 नियावामस्स असणं वा ४ देयइ, देयंतं वा साइज्जह ॥९२॥ जे
 भिक्खु गितियस्स असणं वा ४ पदिच्छेत्, पदिच्छेत् वा साइ-
 ज्जह ॥९३॥ जे जिक्खु गितियं वत्थं वा पदिग्गहं वा कंबलं
 वा पायपुंउणं वा देयइ, देयंतं वा साइज्जह ॥९४॥ जे
 भिक्खु गितियं वत्थं वा पदिग्गहं वा कंबलं वा पायपुंउणं
 वा पदिच्छेत्, पदिच्छेत् वा साइज्जह ॥९५॥ जे भिक्खु सं-
 सत्तस्स असणं वा ४ देयइ, देयंतं वा साइज्जह ॥ ९६ ॥
 जे भिक्खु संसत्तस्स असणं वा ४ पदिच्छेत्, पदिच्छेत् वा
 साइज्जह ॥९७॥ जे जिक्खु संसत्तस्स वत्थं वा पदिग्ग-
 हं वा कंबलं वा पायपुंउणं वा देयइ, देयंतं वा साइज्जह
 ॥९८॥ जे भिक्खु संसत्तस्स वत्थं वा पदिग्गहं वा कंबलं वा
 पायपुंउणं वा पदिच्छेत्, पदिच्छेत् वा साइज्जह ॥ ९९ ॥
 जे भिक्खु गाहा । पाअत्थादी गाहा । पासत्थागाहा । उग्गमगाहा ।
 पत्ताण गाहा । उग्गमदीसगाहा । सूइज्जह गाहा । थयि रागां गा-
 हा । असिद्धे गाहा । जय्य सु व भत्थं तस्मि थियत्त, अण्णरे वा
 अस्सिवादि कारणे होइया । पवमादिकारणेदि तं थिसयमेव गच्छते
 इह अन्नमेतो पासत्थादिवत्थं गेहदेउज्जा, देउज्जा वा तेसि । अहवा-
 अद्याण गाहा २८२ अद्याण वा विविन्ना सुस्सिया अन्नमेता पास-
 त्थादि तथ्य मेदेउज्जा, हिमदेवे वा स्सितामिउ ॥ पादिहारिये मे,
 पहेउजा, पमेव स्सिनुमादि वत्थं अमिस्स उउज्जलवत्थो थियत्थं
 अस्सित, अण्णवणो तस्मि उउज्जलवत्थे अन्नमे पासत्थादियाण
 गण्ठेउज्ज, गेसत्थे वा किमिक्कवादि व कंबलवत्थं पासत्थादियाण
 देउज्ज, गिपदेउज्ज वा, अहिमादिणा रुके वा सगलक्कम्भं अम-
 उज्ज वत्थं कायत्थं, अण्णयो अन्नंते पासत्थवत्थं मेपदेउज्ज वा, हेउज्ज
 वा तेसि । नि० सू० १५० २५० ।

जे भिक्खु अउरेगपदिग्गहं सुइगस्स वा सुइविए
 वा धेरगस्स वा धेरिविए वा अहत्थयिक्खिमम्म अवाय-
 ष्ठिक्कस्स अकस्सुच्छिएणस्स अनामजिण्णस्स अणोद्धाउ-
 ष्ठस्स सत्तस्स देयइ, देयंतं वा साइज्जह ॥ ९६ ॥

हत्था अविद्या जेसि ते अहत्थयिक्किया भगिययवा । एवे खडे
 पदा । सत्ता समये । एतेसि दित्तस्स अउल्लुं ।

गाहा-

अब्बात्ताउइदाणे, इत्थीपुरिसाण उं गिताणं वा ।
 सुत्तयवा । रिण व, पज्जत्तमकोविताणं वा ॥ १३६ ॥

कावाला बालभावं प्रतिष्ठाता, अउल्लु सुकुभावं अमाता, स्वरोरेण
 जनीए वा अउगिमा, सुत्तं च अर्थावं, उहेइ अण्णो वि सुत्ता, सो-
 यथा इत्यर्थः । कार्ये वा उपाध्यायशक्तिः, पीठस्थलगतौ चैव
 पउज्जसो, पादकल्पितो वि सुत्तं भवति, सकोविता गमनागमण-
 म्यवेद्वा, ते च सवीरियवज्जतो वेप सकोविता, एतेसि जो इत्थी-
 ण वा पुरिसाण वा अतिरेपअधिगं देति, अहवा ।

गाहा-

अभिगवपुराणाहमिं, पातमच्छिषं तेह च च्छिषं च ।
 निदिद्वयपिणादिदं, पाते देताण आणादी ॥ १०७ ॥

अजिणवं पुराणं वा जे नं अविच्छिषं जिणं वा गिणमादियाण
 णिदिच वा अविद्विदुं वा जे देइ, तस्स आणादिवा दांसा ।
 चउल्लु च स पच्छेत्त, जे सुत्तपत्तिसिमाणं देति ।

इमाण थ अदेत्तस्स दांसा । गाहा-

अद्याणगिग्गयादी-ण उदेत्तां दांसा तु पज्जिता पुत्तिं ।
 रोमज भोजे मज्जं, शिखरस्स कपोमदेदि तु ॥ १२८ ॥

दित्तस्स उवत्संधारो, जे इत्थयादादिविगलो, तस्स सुत्तं
 दाण, तमत्थस्स र्कं दिज्जति, तं तु न्यमत्त अण्णुउं तिस, मेवं केउ ।

उमेदि पुण कारणेदि समत्थस्स दिज्जान-

अमिने आंभयारिए, रायइदुं जए व गेउस्ये ।
 सेठे चरित्तमावय-भए व अद्याण नयणाए ॥ १२९ ॥

एते अस्सिवादि कारणे दाणमायण तुमीए होइया, अन्नरेदेवे वा
 अद्याणं वाउरुइदियाण दांसां मनि जयणा कायववा, जय्य
 बहुतरा णिज्जा। जय्य वा बहुतरा दाणी दांसाइ, पुत्थे तस्स
 दाववव, जे वा पाउरुइयादिमां कपो भगिमां, तेण दायवव ।

गाहा-

एणदि कारणेदि, मक्काण वि देति उमंमत्तां ।
 जेमि होज्जते वा, तेमि पुण मज्ज परिहाणो ॥ १३० ॥

अरिउल्लुहत्थादीया मक्का, मेमि वज्ज, जेण तेमि अम-
 सत्ता । अमसत्तां गाम जायणवाउरेतां, अभावं इत्यर्थः । इतरे
 हत्थयाउगिणिया, तेसि परिहाणो होइया, स वा, तेसि पु-
 ण सक्काण भयणाभावं मज्जानं, वट्टं नैव परिहाणो, तद्वा
 तेसि दायवव ।

गाहा-

जे चैव मक्कदाणे, अमक्क अमत्तां ए दांसा पावेति ।
 अमत्तां ए मक्काण वि, ते चैव अदेति पावेति ॥ १३१ ॥

जे ने अयेयरता, अयेयणं जं च भाणज्जीए ।
 पावेति तदा सावय-तयादिविराहाण जं च ॥ १३२ ॥

सकम्म देत्तां जे दोसा जाणना, असकम्म थ अहेत्तां जे दांसा
 जाणया, ते चैव दांसा सक्काण वि अमत्तां ए अदेत्तां पावानं,
 तद्वा आसिवादि कारणे अथीककउं सक्कम्म वि दायवव
 ॥ १३१ ॥ अह थु देतांता इमे दोसा-ते अविद्व-

अहृष्यादिया अस्वयंता अं अणेलणं पेल्लस्संति, अं च आयण-
युमीय अंतरा अस्सवादि वा पावस्संति, ज्ञायणलूमोगयाण वा
स्वयोहिं सेहो ऽ णिककलमाविज्जति, आयणाण वा गच्छंता स्वा-
वयण कज्जति, तेयोहिं वा अण्डज्जति, अं च ऽयं किं वि सरिर-
संज्जमांवाहाणं पावति. तं स्वस्वं पायाचक्षुषं अदेतं पावति ।

अहवा इमाय जयथाय भावणा दायव्वा । गाहा-
पुव्वं तु अमंजोगी, छुगतिगवच्छं तदेव हुंकादी ।
तो पच्छा इतराण वि, तेमिं देतो जं व सुच्छो ॥१४३॥

तेस्सि लक्काणं अमिवादि कारणेहिं दिउज्जते पुव्वं अं अस्सतो-
इयं पादे, नं दिउज्जति, दोसु वा निसु वा ज्ञायणु अं वच्छं, तं
दिउज्जति, हुंका वा गाहाणं वा अलक्कणज्जुत्ताणं दिउज्जति,
अमि ते पायि, तो पच्छा इतराण वि नमंइयाणि अमियाण
स्वमवउरस्ताजिलक्कणज्जुत्ताणं य देतो मोच्छो भवति ।

अतिरेकप्रतिग्रहं द्वावि-
जे तिकत्तु अइरंगवाडेगहगं खुदुगमस वा खुडि-
याए वा थेरगस्स वा थेरियाए वा हउरज्जिप्पस पायजि-
प्पस क प्पिप्पस एामप्पिप्पस अलकं ए देउ, ए देयंतं
वा माऽज्ज ॥ ७ ॥

पुंस्वज्जनुत्तातो अय इमं सुत्तं पमिपक्कज्जतं, किं च-पूर्वं एते
अद्याणाद्वा अत्यन्ता भयता, इह पुण सुत्ततो अय भयति ।
गाहा-
अच्छाणं वाननुट्ठा-ऽऽउराणं दुविहास जुमिताणं च ।
मुत्तन्ध रीरिएणं, अयत्तदविकोवितागं वा ॥१४४॥
दुविधा जुमिता-जातोए, सरिरेण वा । सेसं पुंव्वत् ।

गाहा-

अभिगणवपुराणगदित्तं, पायमत्तियं तद्वेव छियं च ।
णिदिउमणिदिउं, तोमं अइताण आणादीं ॥ १४५ ॥
कंठा पुंव्वत् ।

गाहा-

अच्छाणं अमिअमिने, उदिहासति अदेतं जं पावे ।
पायअमचनावाए, थेरसस य ऊचिं अं क्कजा ॥ १४६ ॥
पुंव्वत् ।

गाहा-

दुविहजवअनुराणं, तपदिचरगाण विज्जहाणी य ।
जुमिगो पुव्वंनिसिच्छो, भमति देसेतरो पच्छा ॥१४७॥
आसुकादो दीहरोणेण वा, अहवा-आमंतुयो तदुत्थेण वा
ज्ञायणाणि विणा जा परिहाणो, तं अदेतो पावति । एणु दु-
विहां जुमिगो-अजलसुणेण पुव्वं णासच्छो, ए पच्छां ण
विउज्जति । अमान-जातिजुमिगो वि देसो पव्वाविउज्जति,
इतो नि सरिरजुमिगो पव्वज्जए उज्जो, पच्छा जाते तस्सि
इमा विहां अतिथयथा ।

गाहा-

जातीयजुमिगो खमु, जय ए ण ज्जति तद्धिं तु मो अत्य ।
अमुगणिभिचं नि गओ, इतरो तद्धिं ए ज्जति तद्धिं तु ॥१४८॥
पुंव्वत्कंठा ।

गाहा-

अं वच्यंता कारा-वेति य जं पि व करेति उट्ठाहं ।
किं तु हु गिदिमाम्पे, वि जुंगिता झोकमंका तु ॥१४९॥
कंठा पुंव्वत् ।

सरोदिककले दाणं पदुच्च इतो कयो । गाहा-

पाद-ऽच्छिनामकरके-ए जुंगिते जातिजुमिगो वेव ।
वोत्थये च उ झुगा, मरिमे पुव्वं तु ममयाणं ॥१५०॥
पादादिककलं अणिय कमतो जं बोव्वन्धं देति, तस्स
च उल्लहं, साहुमाहुणाणं सारंसे विकलभावे दोयह वि दायव्वं ।
असति दोयह वि समणांसु पुव्वं दायव्वं ।

अद्योय इतो भवतातो । गाहा-

वितियपदमणपउजे, देज्ज व अतिकोविते व अण्यउक्के ।
जाणतो अमनीए, उ मंदयम्मेषु वज्जजा ॥ १५१ ॥

अणपउज्जो सेसवितादेणे ण देज्ज, नेहो वा अकोवितो गु-
णदोसेसु, सेो वा ण देज्ज । अण्यउक्को वा जाणतो वि असतीए
ज्ञायणस्स ण देज्ज. विउज्जमाणं पि पास्तवादिसे वा मं-
वम्मेषु ख देज्जा; पवमादिकारणसु अदेतो वि सुच्छो । नि-
उ १५ उ० ।

अमत्तुल्लमसोए, पसे दाणं भये अणयाया ।

अह कहुयतुवदाधं, मागसिंदिनवमि दोषइए ॥ १ ॥
ज्ञा १ सु० १६ अ० । (अत्र "सुवहे" शब्दे विशेषो कश्चिदर्थः)
दाने जानिने निमित्तम्- "अं वा जाहमावपक्कवापणं साहुणं
दाणांसु पव्वहति, न गुणाऽमुण्णित्ताए, ते वेव दाणांसु पव्वहंणेण
समायणं । तस्सा गुणा पुवाणउज्जा, ते वेव दाणांसु पव्वहंणेण
निमित्तं कउज्जे, किं जाहमावपिदिहं, जमो स जाइए निज्जमा
वि अरिये, ता तेसु दाणं महाफणं होउजा, अइ तेसु य गुणा
अरिय, तदा वि ते खिय पविस्सिनिमित्तं दाणांसु कविंनु, न
किंचि जाइयाणा । "दर्श० ३ तथ ।

तीर्थं कृते भिक्षादानं महाफलं, तत्र पञ्च दिव्यानि जायन्ते-

तए णं तस्स विजयस्य गाहावस्सस्ये तेषां दव्वमुद्धेणं
दायगमुद्धेणं पाकिगहमुक्केणं तिविहं तिकरणमुक्केणं दा-
णिणं मए पडिहाभिपे समाहे देवाउपीणवच्छं संसारपरि-
च्छीकए गिहंसि य से इमां पंच दिव्वाइं पाउत्तयाइं । तं
जहा-वसुहारा वुहा ?, दसक्कवभे कुमुपे षिवातिनेउ, वेसु-
वलेवे कए २, आहयाओ देवउदुज्ज. आंअ, अंतरा वि य ए
आगसे अहो दाणे अहां दाणे वि सुट्टे ५ । भ० १५ ज्ञा० ।
(अमणगाहनेभ्यो दाने फलम् 'आउ' शब्दे द्वितीयानो १२
पृष्ठे द्वावितम्)

यश्च तीर्थं कृते दानं तद्बुद्धम् । अमन्तरं जगद्गुरोर्महादान-
मुक्तम् । तच्च न मुक्तमित्ति परमत्तमोदेष्यगाह-
कश्चिदाहास्य दानेन, क इराऽयः प्रसिद्धयति ।

मोक्षगामो ध्रुवं श्रेय, यतस्तेनेव जन्मना ॥१॥

कश्चिद् उचित्प्रवर्तनः, आह ह, अस्व ज गद्गुरोर्दोषेण चितरणेण
क इव, त कश्चिद्वैरयः, अयः पुण्यार्थो, धर्मो धकामसोसागाम-व-

दाण

तमः, फलं वा प्राप्तिं कुर्यात् नित्यद्यते, अर्थाऽऽदिषु तस्य निरपेक्ष-
त्वात् । दानधर्मस्य च तत्कारणत्वमात्रोक्त्याः । सन्नुत्तीति च्ये-
त्याह-मोक्षं निर्वाणं गमिष्यति यास्वतीति मोक्षप्राप्ता, भुवं नि-
श्चिनं, हिंसादौ जितदानस्य प्रयोजनाभावात्प्रत्ययार्थाः । एव
जगदुत्कर्तुना यस्मात्कारणात्, तेनैवाऽऽनेन, यस्मिन् जगमनि
दानं ददाति न जगमपरस्परया, जगमना भवेत्, दानं हि भव-
परस्यैवा मोक्षफलं, येन च तद्वर्जैवावश्यं निर्वातस्य, तस्य
दानेन न कश्चिद्दधे इति ॥११॥

अधोत्तरमाह-

उच्यते कल्प एवावश्य, तीर्थेऽप्यसामकर्मणः ।
उदयात् सर्वमन्वर्थां, हित एव प्रवर्तते ॥ २ ॥

उच्यते अस्मत्तोदितःऽऽनेनैवस्य समाधिर्निर्वाणोत्ते, कल्पशब्दः
करणार्थे यथाह- ' सामर्थ्ये गर्वाजयां च, जेदने करणे तथा ।
सौपर्ये वाधावसे च, कल्पशब्द विदुषुषाः ॥ १ ॥ ' कारणं
च किंवा, समाचार इत्यर्थः । तत्र च कहर एव जीतमेव, च-
ह्यमाणे दानाऽऽदिना सर्वसंप्राप्तित्तत्वेन तद्वत्तत्तस्य जगदुत्कर्तु-
नि पुनः फलविशेषं प्रति प्रथमाहा । किंपोऽसौ कल्प इत्यह-
नैर्द्वन्द्वस्त्वाधेकरस्य संबन्धि तीर्थेकरवर्तिव-धने यस्मात्ऽऽस्यै
कर्मोऽदृष्टे तच्छया, तस्य तीर्थेऽप्यसामकर्मण उदयात्प्रियाकात्
सर्वमन्वर्थां सकलशरीरिणाम् । इह च हितशब्दयोगेऽपि न
वदुर्था, सर्ववस्येव विवक्षितव्याम् । हिते एवाऽऽनूक्तविधावेव,
इह यदिति शेषो इत्यर्थः, तेन वदेत्तु प्रवर्तते व्याप्रियते प्रग-
चानिति तत्राभास्य दानात् कल्पपरिप्राप्तये विना नाप्यत् फ-
लमस्तीति भावनेति ॥ २ ॥

परिहाराश्रयमाह-

धर्मोऽनुकृपापत्तार्थं च, दानस्याऽपि महापतिः ।
अनर्थभौचित्ययोगेन, सर्वैरेवानुकम्पया ॥ ३ ॥

धर्मस्य कुशाहाऽऽस्यपरिणामविशेषस्याऽनुकम्पयः कारणं वा
धर्मोक्तं, तस्य स्थापन प्रकाशानं धर्मोऽनुकृपापत्तं, तस्मै इह ध-
र्मोऽनुकृपापत्तार्थं, प्राथम्येव प्रगल्भ्याधिर्ज्ञस्य धर्मोऽनुकृपापत्त-
नार्थमिति दृश्यम् । महादानं ह्यस्यविति प्रकामम् । धर्मोक्तं
दानं भगवता प्रकृतस्वाच्छीर्षादिति भव्यजनसंप्रत्ययार्थोऽनि-
त्यर्थः । अशब्दः पुनोऽप्यपि हारापत्तया परिहारात्तन्मनुष्यार्थः-
। कस्तेत्याह-दानस्यापि विश्राणनस्यापि, न केवलं शा-
हाऽऽनेर्धर्मोऽनुकृपापत्तकारणः महाहितपरिप्राहत्तयोर्जागवान्,
किं यथाकथाऽऽदृश्य धर्मोऽनुकृपायाः स्थापनं, तेत्याह-अवस्था-
या श्रुतिक्रिया क्रीडित्वयोगे आनुकृत्यसङ्गुपमसंबन्ध-। अव-
स्थावैवावयवयोगः, तत्र ननु श्रुतिक्रियाव्यवस्थेऽर्थः । धर्मोऽनुकृपा च त-
स्य किं श्रुतिपामेव, तस्याह-सर्वस्यैव, पवशब्दस्याऽपिश्राव-
योऽस्या केवलं शृणुण एव, निरवशेषस्यापि दानुर्धनेश्रुतिहो-
वाऽनुकृपस्या कुर्यात्, न तु श्रुतिपामनुकृपादानमुच्यते, ' अ-
नुकृपादानं पुण, जिनेर्धे न कथाऽपि पादसिद्धं ' इति व-
चनान् । यस्य पुनः स्थापुः स्थापने ददाति तदनुकृपापत्तिमित्तं
न भवति, मत्किमित्तत्वात्तस्य । यन् पुनरस्यनाय दानं तत्
साधनं संभवति, ' गिहिनो वेधावपि, न कुञ्जा अग्निवायण-
सङ्गपुत्र्यं च ॥ ' इति वचनान् । ततः सर्वस्याऽपि श्रुत्स्यस्यैव
इत्यर्थेऽप्येव, यतो विश्रुतपुत्राऽऽस्यस्यस्यस्यैव यत्परस्यनुकृपा-
दानसंभव इति न शेषः । अन्तु चार्थे प्रत्यकार एव व्यक्तौक-

रिष्यति । अथते वाऽऽस्ये अर्थसुहृत्स्वायस्य रक्षद्वानं, न वा-
नुकृपादानं साधुपु न संभवति, ' आर्यस्यऽनुकृपाए, गच्छो
अष्टुःकपिभो महाभागो । ' इति वचनान् इति ॥ ३ ॥

धर्मोऽनुकृपे दानं यतः-

शुभाऽऽशयकरं श्रेत-दाप्रहृष्टकारि च ।
सदञ्जुदयमाहाङ्ग-मनुकम्प्याप्रसूति च ॥ ४ ॥

शुभं प्रशस्तमाशयं विसं कर्तुं शीलमस्येति शुभाऽऽशयकरं,
हित इति अस्मदर्थं तस्मादाहोऽङ्गता हानस्येति प्रकृतम् । एत-
दिति शानम् । तथा-आप्रहृष्टकारि च-विसं प्रति ममकारण-
कृपाभित्तित्वेदानाकाकृतं, चशब्दः समुच्चये । तथा सन् शो-
भनोऽऽभ्युदयान्तरानुबन्धिष्वेन वाऽऽभ्युदयः कदापिनावापि, त-
स्य साराङ्ग प्रधानकारणं सवृद्ध्यायामाहाङ्गम् । आह च-
' दानेन भोगाभाप्राप्तं, यत्र यत्रोपपद्यते । शोभनं भोगान् स्व-
नै च, निर्वाणं चापिप्रसूयति ॥ १ ॥ ' तथाऽनुकम्पया दया-
याः सकाशात् प्रसूतिः प्रभवो वस्य तदनुकम्प्याप्रसूतिः । चश-
ब्दः समुच्चय इति ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० । कल्पे ॥
४ ० । (प्रायश्चित्तदानविधिः ' यत्पुत्र ' शब्दे वचयते)

अथ दानं प्रति विधिनिषेधविचारः-

मे पादए, गादिवावए, न समनुजान्ति (७७) ।

(से वारंए इत्याह) स मिच्छन्तु कल्पं नादकित न
शुद्ध्याशाप्यपरमादापथेत्वात् । नाप्यपरमनेपयोग्यामाहवानं
समनुजानीयात् । अथवा-सहस्रान् सधूमं वा नाद्यात् मङ्ग-
व्यापरमादेवेदं वा न समनुजानीयादिति । आचा० १
अ० २ अ० ५ उ० १ ।

पादाद्यया य जे पाणा, हर्षेति तन्माधारा ।

तेमि मंरकवपाट्टाए, तस्मा अग्निं चि गो वृ ॥ १७ ॥

अन्नपानदानार्थमाहारमुदकं च पचनवाचनोऽऽदिकया क्रियया
कृत्स्ननाऽऽदिकया चोपकटयत् । न च यस्याऽऽन्येन व्यापाराने
प्रमाः स्व वराह जन्मरूपनस्यानेर्वा रक्षाभिमित्तं साधुपुत्रमगुने
जितेन्द्रियऽथ मवर्त्तयानुष्ठान पुत्रयमित्येवं नो वदेदिति ॥ १८ ॥

यद्येव, नास्ति पुत्रयार्थानं श्रुत्यात्तेनदपि न श्रुत्यादित्याह-

जेमि ते उवकप्येति, अन्नपानां तद्वावै ॥

तेमि लाभेतरायेति, तस्मा गन्धिं चि गो वृ ॥ १९ ॥

(जाम्भिव्यादि) यथा जन्तुनां तद्व्यपानाऽऽदिकं किञ्च धर्ममु-
ञ्जापकल्पयन्ति, तथावैधं प्राप्नुयुर्धर्मोऽपि दृष्टं निष्पाद्य-त,
नक्षिपथे च यस्मान्नेपायाहापानार्थिनां तस्मान्नेपायां विष्णो
मिष्येत्, तदपानेन तु पीच्छेत्, तस्मात्कृत्स्ननस्यऽऽदिकं कर्माण
नास्ति पुत्रयमित्येवदपि नो वदेदिति ॥ १९ ॥

एवमन्वर्थां पुनरपि समाप्तः स्वप्नर विभिनिपुत्राह-

जे य दानं एवमन्ति, बहमिच्छेति पाणिर्ग ॥

जे य गं पदिमहेति, विचित्त्येव कुर्येति ते ॥ २० ॥

(जे य दाम्भिव्यादि) केचन प्रायानाऽऽदिकं दानं बहूनां ज-
न्तुनामुपकारिणि कृत्वा प्रभावन्ति आश्रयन्ते, ते परमाधानां महाः,
प्रतन्तरपानिनां तदप्रोक्ष्याङ्गणं च य प्राणानिपानमिच्छन्ति,
तदानस्य प्राणानिपानमन्वेष्टानुपपत्तेः । यदपि च किञ्च मृच्छ-
विषो धर्मोऽप्येवं मन्वेष्टानाः आश्रयन्तस्त्राणानामिहाः प्रविष्य-
न्ति नियेष्यन्ति, तेऽप्यगीनाशाः, प्राणानां ह्युत्तच्छेदं यत्नोपा-

यत्किञ्च कुर्वन्मीति ॥३०॥ सु०११ सु०११ ॥ अ० आ० ॥ आ० ॥
 (इतयत्साध्यायोऽश्रमाऽऽदिदानं न कुर्वोदिति 'पचयकाल' शब्दे बध्वते) (सु०३०) सापुनिकमकाऽऽदिष्यां न दैवमसं-
 यतपोषणजयादिति 'ओषय' शब्दे विस्तरश्च बध्वते) ॥ "वे-
 न्द्रशमंश्वं दान-अनुकम्पासमग्निवत् । जफला सुपात्रदानं तु,
 भोक्तृदं दद्यात् जनेः ॥१॥" ॥ इ० १ इ० १ । (अनुकम्पा० (२)
 इत्यादिभिर्दशानिः श्लोकेरनुकम्पादानश्च 'अनुकम्पादान' शब्दे
 अथमभागे ३६० पृष्ठे व्याख्यातम्)

नन्वेवं "गिद्धयो वैवाहयिचं न कुञ्जा" इत्याद्यागमवि-
 रोधः ? इत्यत आह-

वैवाह्ये गृहस्थानां, निषेधः श्रूयते तु यः ।
 स श्रोत्रमर्गिकतां विब्रूह, नैतस्यार्थस्य बाधकः ॥१२॥
 (वैवाह्य इति) गृहस्थानां वैवाह्ये तु साधोर्षो निषेधः
 भूयते, स श्रोत्रमर्गिकतां विब्रूहतेत्यापवादिकम्पाथर्थस्य बाध-
 कः । अथवादा श्रुतमर्ग बाधते, न तूत्सर्गोऽपवादमिति ॥१२॥

सुत्रान्तरं समाधत्ते-

ये तु दानं प्रशंसन्तीत्यादिमुनेऽपि मंगतः ।
 विद्वद्य विषयो भूयो, दशानेदं विपश्चिता ॥१३॥
 (ये विवति) ये तु दानं प्रशंसन्तीत्यादिव्यर्थेयं "जे इ द्वा-
 यं पसंसीति, यद्विमंजितं पाणिजं । जे अद्यं पस्सिसेदंति, विप-
 च्छेयं करंति ते ॥ २० ॥" इति सुब्रह्मसूत्रेणैव दशानेदं वि-
 द्वद्य संगतो युक्तो विषयो विपश्चिता श्रुय वेदुःप्रयच्छास्त्रा
 विचारार्थो, न तु पदाथमात्रे सूदतया प्राथम्य, अमुष्टाऽऽल-
 म्बान्वितयनयेयास्योपपाददात् । आह च-"ये तु दानं प्रशंस-
 न्तीत्यादि मुने तु यत् स्मृतम् । अथस्वाज्ञेदविषयं, ऊह्यस्यं
 तन्महात्तमिः ॥ १ ॥" इति ॥१३॥

पुनः शङ्कते-

नन्वेवं पुण्यबन्धः स्यात्, सार्धोने च स इष्यते ।
 पुण्यबन्धान्यपीदात्प्रां, त्रंषं कुञ्जे यतो यतिः ॥१४॥

(नन्विति) नन्वेवमपवादतोऽपि साधोत्रकम्पादानेऽऽनुप-
 गम्यमाने पुण्यबन्धः स्यात्, अनुकम्पायाः सातन्धेदतुत्यात् ।
 न च स पुण्यबन्ध इष्यते साधोः, यतो वस्माद् यतिः पुण्य-
 बन्धान्यपीदात्प्रां हेतुर्थां त्रंषं कुञ्जे ॥१४॥

पतद्देशे स्वधर्यति-

दीनाऽऽदिदाने पुण्ये स्या-पददानं च पीनम् ।
 शक्तौ पीनाऽऽपतीकारे, शास्त्रार्थस्य च बाधनम् ॥१५॥
 (दीनाऽऽर्थाति) प्रकटं भोजने दीनाऽऽर्थां यांचमानानां दाने
 पुण्यं स्यात्, न चानुकम्पावैरुच्येयामहत्वा कदापि शोक्तुं शकः ।
 अतिपाठेऽप्यमहत्स्य कथञ्चिच्छेयामहत्त्वे च पीनत्वं स्यात्तयों त-
 दानीमप्रीतिरूपं, शास्त्रवद्वेद्यात्परत्र च कुगतिस्त्वगतिक्रमम् । त-
 द्गीतिदानपरिणामाभावात्तद्दोषो अविषयतोऽप्यस्यऽऽह-श-
 क्तौ सत्यां पीदात्प्राः परदुःकस्याऽऽपतीकारेऽनुकारे च साक्षात्प-
 रश्च पराप्रीतिपरिहासप्रत्यप्रतिपादनरूपस्य बाधनं, रात्र्येवयो-
 रिच साकितिशुद्धस्यैवापि आरिचप्रतिपक्षत्वात् । अस्तिज्ञोऽभ्य-
 र्थः ससमाहृके ॥ १५ ॥

किञ्च दानेन भोगाऽऽग्नि-स्वतो भवपरम्परा ।
 अर्पोऽर्थक्यानुक्ति-र्ह्युक्तोनेहृमिद्वयः ॥ १६ ॥
 १२५

किं च दानेन हेतुना भोगाऽऽग्निर्भवति, ततो भवपरम्परा
 माहकारावृद्धेः, तथा अर्धमांशयोः पुण्यपात्रयोः कृष्यानुक्तिः,
 इति हेतोरदोऽनुकम्पादानं सुमुक्तोनेहृमिद्वयः ॥ १६ ॥

सिद्धान्तयति-

नैवं यत्पुण्यबन्धोऽपि, धर्महेतुः सुज्ञोदयः ।
 धर्माहं विनाशयेत्, नभस्त्वात् स्वतो मतः ॥ १७ ॥

(नैवमिति) नैवं यथा प्रागुक्तम्, यत् यस्मात्पुण्यबन्धोऽपि
 सुज्ञोदयः सत्पिपाकां धर्महेतुमत्, तजेतुजिरेच दमाविशेषेऽनु-
 पक्षः, पुण्यानुबन्धियुपयबन्धसंज्ञवात्, प्राणातिपातविरमणाऽऽहृ
 तयाऽवधारणात् । न चायं भुक्तिपरिपन्थी, दाहं विनाशय-
 ङ्हेरिच तस्य वापं विनाश्य स्वतो नभस्त्वात्साशाश्लतात्वात् ।
 शास्त्रार्थोपायन निजराप्रतिबन्धकपुण्यबन्धाभावात्तत्र दोष
 इति वक्तोऽर्थः ॥ १७ ॥

भोगाऽऽग्निरपि नैतस्मा-द्भोगपरिणामतः ।
 मन्त्रितं भ्रुक्या भुंसि, जज्ञमप्यहृतायते ॥ १८ ॥

(भोगाऽऽग्निरपि) भोगमस्तिरपि नैतस्मादापवादिकाहनुकम्पा-
 दानात्, अर्धभोगपरिणामतो भोगानुभवोपमायकाश्चस्वावाग्ना-
 वात् । इदाम्भमाह-मन्त्रितं जज्ञमपि भुंसि भ्रुक्या भ्रुक्याऽऽभुता-
 यतेऽभुताकार्यकारि जगति । एवं हि भोगहेतोरव्यभयस्यै-
 विषयोऽज्ञानानुपनतिकपपचत इति प्राश्नः ॥ १८ ॥

मन्त्रितं इति अर्थसंभवात् भवतिऽर्थस्यैवात्, तेनैव
 आभिविष्येययोः कामिनाशङ्कयाऽह-

न च स्वदानपात्रार्थे-भुक्तितदपशङ्कम् ।
 हरिजघो ह्यदोऽनायादी, यतः संविग्नपाक्षिकः ॥१९॥

(न चेति) न च स्वदानस्य स्वोपास्यतदानस्य पोषार्थे सम-
 र्थनाथेभुक्तितदपशङ्कमसुन्दरम् । यतो यस्मात्संविग्नपाक्षिको
 हरिजघोऽहः प्रागुक्तं, हि मिश्रितमभाणीत् । न हि संविग्नपा-
 क्षिकाऽभुतं कृते । तदुक्तं सप्तविंशतिनमाष्टकविवरणे-"स्व-
 कीदाशयतदानसमर्थमागमोऽर्थकमिदं प्रकरणं सुरिया कृतमि-
 ति कश्चित्कल्पयति । हरिभ्रुऽऽश्यायो हि भोजनकाले शङ्का-
 दनपूर्वकमाथिषयो भोजनं हापिनमाभिति भूयते । न चैतस्संभा-
 ध्यते, संविग्नपाक्षिकां ह्यसी, न च संविग्नस्य तत्पाक्षिकस्य वाऽ-
 म्भानिमकाथोपदेशः संभवति, तत्त्वदाग्निप्रसङ्गात् । आह च-
 "संविग्नोऽप्युपसं, यद्दे दुःखानिस्सं कर्तव्यतां । जान्तो
 तस्मि तदा, अतहकारोऽत मिषकृञ्च " ॥ १ ॥ इति ॥ १९ ॥

जकिस्तु भवनिस्तार-वाङ्मा स्वस्य सुपात्रतः ।
 तथा दत्तं सुपात्राय, बहुकमेष्यकृमम् ॥ २० ॥

(जकिस्तिति) अकिस्तु स्वस्य सुपात्रतो अर्धनिस्तारवा-
 ङ्मा । आराप्यस्वेन हानं जकि, आरापना च गौरवितप्रति-
 हेतुः, क्रिया गौरवितसेन केत्येदपि फलतो नैतद्वृत्तयमति-
 दोषे । तथा अन्त्या सुपात्राय दत्तं बहुकमेष्ये क्षमं समर्थ
 जवति ॥ २० ॥

तथाह-

यानदानकतुर्भक्त्या-माद्यः संयुक्त इष्यते ।
 द्वितीये धनना शेषा-वनिष्टकद्वयो बतौ ॥ २१ ॥
 (यानेति) पात्रदानमिदमिदं वा चतुर्नेह-संभवात् सु-
 १२५

दानम्, संयतं वायुद्वयदानम्, असंयताय शुद्धदानम्, असंयतायाऽशुद्धदानमभिधानिनाया । तस्यामाद्यो भद्रः सन्ध्यानिशयेन शुद्ध इत्यन्ते, निजैरावा एव जनकरावात् । द्वितीये भङ्गे कश्चिदङ्कितेन फलभावाऽनावाध्यायं भजना विकल्पाऽऽतिशया दोषो नृनान्यत्तुर्धैर्यमौ कालिदण्डकलदौ एकात्मकमन्थदेतुस्त्वाम्मते ॥ २१ ॥

शुद्धं दत्त्वा सुपात्राय, सातुबन्धुनाजनात् ।

सातुबन्धुं न बन्धाति, पापं बन्धं च मुञ्चति ॥ २२ ॥

(शुद्धमिति) सुपात्राय प्रतिहनप्रत्याशयानपायकर्मणे शुद्धमन्त्राऽऽदिकं दत्त्वा सातुबन्धुस्य पुण्यानुबन्धिनः शुद्धस्य पुण्यस्याजनात् सातुबन्धुमनुबन्धसहितं पापं न बन्धाति, बन्धं च पूर्व पापं मुञ्चति त्यजति । इत्ये च पापानिवृत्तौ प्रयाण-भङ्गाप्रयोजकपुण्येन मोक्षसौभाग्यमावेदितं भवति ॥२२॥

अवेत्याश्रविशेषे वा, कारये वा तथाविधे ।

अशुद्धस्यापि दानं हि, द्वेषोऽज्ञाया नान्यथा ॥ २३ ॥

(अवेदिति) पात्रविशेषे वाऽऽग्रमामिहितस्वकूपकाऽऽदिकल्पे, कारये वा तथाविधे दुर्मिक्षदीर्घाव्यभक्षणवाऽऽदिकल्पे आगते, अशुद्धस्यापि दानं हि सुराशय इत्यादीन्पुष्टीभोक्तृभ्याय प्रजेत्, दानुर्विषेकशुद्धान्तःकरणत्वाद्, शुद्धीतुक्तं गो-सार्थाऽऽदिवदस्यात् ; नान्यथा पात्रविशेषस्य कारणविशेषस्य वा विद्वे ॥ २३ ॥

नश्वेषं संयतायाऽशुद्धदाने फलं इत्येतिवत् भजना, दानुर्धुनरानिर्जैराऽऽपवनरपायकमन्थप्रजानिम्बं तु प्रगवत्युक्तं कथम-पवादाऽऽद्वेषाद्ये भावशुद्ध्या फलाविशेषादिदित्यत आह-

अथवा यो शुद्धी मुखे, सुवृक्षकृताभावितः ।

तस्य तत् स्वरूपबन्धाय, बहुनिर्जैराण्य च ॥ २४ ॥

(अथवा) अथवा प्रकृतेः, यो शुद्धी मुखेऽस्तन्मात्राद्यो हृष्यकृतातेन मुखेण सुवृक्षकामिष्य सायुष्यधाकानां यथाकथञ्चिद्वाऽऽयुष्यदीर्घकनानुपायनमेव युक्तिमिति पाश्व-त्यवर्द्धयैतेन भावितो वासितः, तस्य तत्संयतायाऽशुद्धदानं तु मुग्धत्वादेव स्वरूपपापवशात्, बहुकर्मनिर्जैराण्य च जघति ॥

अथवाऽऽयुक्तकर्म-

इत्यथाश्रववैचित्र्या-द्वज्जवाऽऽयुक्तकरोतु ।

युक्ता चाशुजदार्थाऽऽस्य-हेतुता सूत्रदक्षिता ॥ २५ ॥

(इत्यथिति) इत्यमसुना प्रकारेण, आश्रववैचित्र्याज्ज्ञाभेदात्, अथ संयताऽशुद्धदाने, अथवाऽऽयुक्तकहेतुताऽशुद्धीत्वाऽऽस्युहेतुता च, सूत्रदक्षिता स्थानाऽऽयुक्ता, युक्ता, मुग्धातिनिविष्टयोरैतदु-पपत्तेः । शुद्धत्वायकोपेक्षाऽशुद्धत्वायके सुवृक्षेऽप्युक्तऽऽस्यु-त्त्वसंज्ञात् । शुद्धकर्मप्रसङ्गकथाया अथवनाथात् सुमान्तर-विरोधेनासंभवाक्षिति । इत्यमरः स्थानाऽऽस्युत्तरवादी ॥ २५ ॥

यस्तुत्तरगुणानुक्तं, प्रकृतिविषयं रदेत् ।

तेनाथ भजनासूत्रं, हृष्टं सुकृते कथम् ॥ २६ ॥

(वासित्वात्) वस्तु आध्यात्मिकरथेकात्मतुष्टयं प्रथमायाः प्रकृतेऽर्थे, यद्वसितोत्तरं नान्यथीविषयम्, तत्तरगुणानुक्तं भवेत् । अथपरिपर्यायश्च । आऽद्वैतसंज्ञकाऽद्वैतसंज्ञेऽप्यस्युक्तानेव-कीयपरमशुद्धिर्दक्षितात् । तेन चैवं युक्तपरिपर्यायत्वात्परिधानं परिश्रवता, अथ विषये, सुकृते, भजनासूत्रम्, कथं हृष्टम् ? ।

एवं हि तद्वनाकारण्ये रूपेण-“आहावदाहं सुकृतिः, अथमन्ते सकम्पुया । अथान्तरे विद्यायाऽऽ-ऽशुद्धयत्ते सि वा पुषो” ॥१॥ अथ ह्याथाकर्मिकस्य फले प्रजन्तेषु स्वकीकृता, अम्योऽभ्यव-दप्रसङ्गोपायान्तरस्य कर्तुमशक्यत्वात्, स्वकृतोऽस्त्वस्ये प्रज-नाम्युपायवन्ध्यानात्प्रयोजनत्वात्कथं संज्ञेयः ॥ २६ ॥

शुद्धं वा यदशुद्धं वा-संयताय प्रदीयते ।

गुरुत्तुष्टुदया तत्कर्म-बन्धकृत्वाऽनुकम्पया ॥ २७ ॥

(शुद्धं वन्ति) असंयतय यदशुद्ध वाऽशुद्धं वा गुणशुद्ध्या प्रदीयते तद्वनाशुष्य माधुमंज्ञया कर्मबन्धकृत्, न पुनःशुक्तम्पया । अशुक्तम्पदानस्य काऽऽप्येनापिदत्त्वात् । “अशुक्तपात्रं पुण्य, जियादि न कार्यादितिदत्तः” इति वचनात् ॥ २७ ॥

दाषोषकर्मज्ञात्वा, तापुमेद्वय ददज्जनः ।

प्रज्जवाऽस्य चन्दनं कुर्यात्, कष्टाभङ्गाराजीविकाम् ॥२८॥

अतः पात्रं परिक्षितं, दानशौचदः स्वयं धिया ।

तत्त्रिधा स्यान्मुनिः श्रावः, सत्प्रमृष्टाद्विस्तयाऽपरः ६ ।

एतेषां दानमेतत्स्य-गुणानामुपोदनात् ।

श्रीनित्यपानतिष्ठत्या च, सर्वसंपत्करं यत् ॥ ३० ॥

दोषेति स्पष्टः ॥ २८ ॥ अत्र इति स्पष्टः ॥ २९ ॥ (एतेषा-मिति) एतेषां मुनिश्रावसत्प्रमृष्टां दानम्, यत्प्रस्थानानेनदु-बुक्तानां गुणानामुपोदनात्प्रदानस्य तद्वृत्तिकर्तृत्वात् । श्री-नित्यपानतिष्ठत्या स्वाकारानुष्ठानेन च, सर्वसंपत्करं ज्ञानपूर्वक-त्वेन पञ्चरथा महानन्दस्य मनस्य ॥ ३० ॥

शुभयोगेऽपि यो दोषो, ऊच्यतः कोऽपि ज्ञाने ।

कृपकृतेन स पुन-नीतिष्ठः यतनात्प्र- ॥ ३१ ॥

(शुभयोगेऽपि) पात्रदानवदशुद्धिर्नां त्याधर्मिकत्वात्सदवा-ऽऽदौ शुभयोगेऽपि प्रवृत्तस्यव्यापि यः कोऽपि ऊच्यते दोषो जायते, स कृपकृतेन ज्ञानमप्राप्तसङ्कष्टहृष्टान्तेन, यतनात्तं यतनापरायणस्य नातिष्ठः, स्वकृतनः साधयत्तेऽप्यनुबन्धनां निरवधत्वात् । तद्विद्वत्सुक-“जा जयमाणस्स भवे, विराह-या सुपात्रिदिसमगस्य । भा दोह जिउत्तरकला, अउत्तराधि-सोदिनुत्तस्य ॥१॥” अत्र हि अथवायद्वप्रत्यया वा विराधनाया इवावधानात् फलनेदोषयिको ज्ञानपूर्वकत्वेन क्रियाभेद एव ल-भ्यते । यथु ब्रजेनामिमाज्जप-निर्जैरां प्रति जाऽप्येनाभायप्रयु-माज्जपत्येन जीवियराधनायाः प्रतिबन्धकाभावसंभवात् हेतु-त्वमिति काश्चिदाह साहसिकः, तस्यायुपमेद इवावधानमपूर्वमेव वाऽऽगमनंकीशसं, कनवात्वात्सत्याः प्रतिबन्धकत्वाभावाऽऽजी-वधानपरिष्कारमिथिशिष्टत्वेन प्रतिबन्धकत्वे च विशेषनाभायप्रयु-कस्य भिद्युष्टानावस्य शुक्त्यात्तथस्वरूपस्य विशेष्याभायप्रयु-कस्य तस्य शुद्धविशेषणकत्वापि संभवज्ञातृव्यात्परिष्कारोऽ-पि देवानां मियस्य निर्जैराहेतुः प्रसज्येत । अथ ब्रजेनाजिप्रये-ण जीवधानपरिष्कारप्रवृत्तकृत् स्वकृतमेव विराधनाया-स्त्याग्यतेऽनो नेवममनां प्रतिबन्धकतेति चेत्, किमेतद्विराध-नापदं प्रवृत्तिमित्ये, विशेष्यं वा ! आद्ये प्रवृत्तिमित्यं ता-स्तिपदं कोऽयम इत्ययमुक्तप्रमत्ताय । अग्नये वांवांवात्तद-वस्थामिति विशुद्धमनमाभ्येतत् । अथ यद्व्यतिरिक्तं यद-स्तु निजस्वरूपं जहाति स धर्मसंभोयाधिदिति नियमादज्जना, श्रीमप्रायवाद्याद्य हि जीवियराधना जीवधानपरिष्कारमन्यत्

कथमनाशुदेतुं परिचरति तं आचार्येयौ लोकात्तदनुपहितवि-
 राधनाश्वेन प्रतिष्ठापकत्वेन समस्त इत्युपाह्वानायास्तस्याः प्रति-
 ष्ठापकत्वात्प्रत्यक्षमन्त्रमिति चेत्, प्रकृतविद्याधनात्मको जीवित्वा-
 परिणामजन्यत्वस्यास्येन त्वाजयितुमशक्यत्वात् । अत्र एव
 तत्प्रकारकत्वात्प्रतिष्ठापकत्वस्यापि तद्दानस्यानुपपत्तेः । इत्यादे-
 तम् । वज्रनाभिप्रायान्नाभिशिखरिवाधनाश्वेन प्रतिष्ठापकत्वे न
 कोऽपि दाण, प्रत्युत वज्रनाभिप्रायस्य वृद्धकारिण्यात्कल्पनाङ्गा-
 द्धवमिति । शिवम् । विशेषणविशेष्यभावे विनिगमनाविरहाद्, अ-
 प्यथा दाणाभावाविशेष्यापत्त्येवैव बुद्ध्याने प्रतिष्ठापकत्वप्रसङ्गा-
 द्ध, विशेष्याभावस्योऽतिप्रसङ्गात् । तस्माद् वज्रनाभिप्रायस्यैव
 फलविशेष निश्चयस्यो हेतुर्न, इत्यहारेण च तत्प्रसङ्गात्कीर्त्तं भावा-
 नुपगतानां नमिस्तस्वमिति साधयतम् । विपश्चित्ते केदम्पत्त्येति
 नेह चिस्तरः ॥ ३१ ॥

दत्तं दानविधिज्ञाना, धीरः पुण्यप्रभावकः ।
 यथाज्ञात्किं द्ददानं, परमाऽऽनन्ददाणं भवेत् ॥ ३२ ॥

इत्यमिति स्वपः ॥ ३३ ॥ आ० १ आ० १
 दाण्डायात्, सूत्र० २ सु० १ प्र० । 'दो' अथकाण्डने
 सुयु० । अथदं, विशेष० । आ० १ गजमदे, आ० १ सु०
 १ प्र० । अद्कारिणि, " दाणवास्त्रिभ्रकपोलम् ॥ " कल्प०
 २ अण । तीर्थेकहानमनस्याः प्राप्नुवन्ति, न वेत्ति प्रथमे, उत्तरमे,
 ते नाप्नुवन्तीति बुद्ध्यादः, अस्तराणि तु प्रथमे दद्यानि न
 कस्तरतीति । १३८ प्र० । नेन० २ उच्छा० । केनापि स्वपुद्दं
 जिनयुद्दे मुक्तिं, नत्र भावः कोऽपि भाटकं दृष्यं तिष्ठति,
 न वेत्ति प्रथमे, उत्तरम्-यद्यपि साधिकनाटकप्रदानपूर्वकमवस्थाने
 होवां न लग्नि, नयाऽपि नयाविषयकारणमनन्तरं युक्तिमत्र प्र-
 तिभाति, देवद्वयभोगाऽर्चो निःशुक्रनाप्रसङ्गादिति । ४१ प्र० ।
 सेन० ३ उच्छा० । पौषत्रयध्वे यावकाऽऽर्चयन्तं दानुं कल्पते, न वेत्ति
 प्रथमे, उत्तरम्-पुत्रवृत्त्या पौषत्रयध्वे यावकाऽऽर्चयन्तं दानुं न
 कल्पते, कर्त्तव्यकारणविशेषे तथा जिनशासनोच्चारितं कृत्वा
 कराविवर्धये द्दानं तदा विषेयो ज्ञाते नास्तीति । ४३३
 प्र० । सेन० ३ उच्छा० ।

दाण्यतराय-दान, नन्तराय-न० । दायते इति दानं, तद्विषयमन्त-
 रायं दानानन्तरायम् । प्रथमायामन्तरायस्योत्तरकृतौ यद्दुदय-
 यशुत् सति िभयेऽपि समागते च गुणवति पात्रे दद्याऽस्मै
 बहुकर्ममिति ज्ञानविद्यं दानुं नोत्सहते, नदाभावात्तरायम् । त-
 स्मिन्, कर्म० ६ कर्म० । वं० सं० । सं० ।

दाण्यमहण-दानग्रहण-न० । दानाऽऽग्रहणयोः, नि० १०० १ ० ।

दाण्युप-दानयुत-पुं० । दानकचौ, कर्म० १ कर्म० ।

दाण्ड-दामार्थ-न० । दानमर्थो यस्य तद्दामार्थम् । दानमिच्छे,
 प्रथ० १ सं० ० आ० सु० ० ।

दाण्यधर्म-दानधर्म-पुं० । दानधर्मकर्मव्यतायाम्, " दानार्थकी-
 र्तिः सुधास्रजा, दानार्त्तौ भाग्यसुखम् । दानात्कामार्थमोक्षाः
 क्यु-दानधर्मो वरस्वनः ॥ १ ॥ " पञ्चा० २ वि० ० ।

दाण्य-दानम्-पुं० । दनोरपरयम्, अण् । आ० १ सु० ० ० ।

" कथञ्जतद्वयवर्षां माये लुक् " ॥ २ । १ । १७७ इति प्राय-
 प्रहृष्टात्पर्यपरस्याभादि नूतस्यासंयुक्तस्यापि अकारस्याल्लुक् ।
 'दाणवी' प्रा० १ पाद । भवनपतिविशेषे, इत्यन्तरमेदे, आ० १
 सु० ० ० । अष्टरे, अनु० । द्या० । उच्छा० । आ० म० ।

दाण्यविद्-दानवेन्द्र-पुं० । अमराऽऽदी, आ० ० ० १ अ० १ अण् ।
 दाण्यविपण्यत्-दानविमनात्-पुं० । दद्यापहाये, प्रथ० ० ३ सं-
 थ० ० आ० ।

दाण्यसु-दानभाक्-पुं० । प्रकृत्यैव दानकचौ, ध० ३ अधि० ० ।

दाण्युर-दानशूर-पुं० । सुतीये शूरमेदे, " दाण्युरे वेसमथे ।"
 दानशूरो वैधवण उच्छाराद्योकापासलीयेकराऽऽदिजन्मपारण-
 काऽऽदिरेणवृष्टिपातनाऽऽदिनेति । उक्तं च- " वेसमथकथयसंको-
 द्या उ ते तिरिद्वज्जया देवाः कोऽस्मिन्नो हिरण्यं, रथगण्यं च
 तस्य उच्येति ॥ १ ॥ " इति । द्या० १७ आ० ३ उ० । संथा० ।
 दाणाऽ-दानाऽऽदि-पुं० । चितरथप्रभृती, आदिद्यम्वात् मुक्ते-
 चातवःप्रभृतीनां च संग्रहः । पञ्चा० २ वि० ० ।

दाणामा-दानमयी-क्री० । प्रमत्तयाया, " दाणामाप पञ्चज्या-
 ए पञ्चय ॥ " प्र० ३ श० २ उ० ।

दाणि-द्वान्नीय-अन्व० । " इत्नीमे दाणि " ॥ ७ । आ० १२ उ० ॥
 शौरसेन्यादिनामोऽथाने " दाणि " इत्यादेशः । प्रा० ४
 पाद । सम्प्रतीत्यर्थे, अ० ३ श० २ उ० । सूत्र० । " अन्तरकर-
 णीयं दाणिं प्राणेषु तु मयो । " इत्यथवाःप्राक्तेऽपि " अथं दाणिं
 देहि । " प्रा० ४ पाद । " गुणय दाणिं ह्ये । शकावशात्सतिथ्यो-
 वासी धीवलेति । " प्रा० ४ पाद । वाक्यात्तद्दारे, ह्ये ३ उ० ।

दाण्युपस-दानोपदेश-पुं० । अत्राऽऽहारप्रदानोपदेशे, आ० ० ३
 प्र० । पञ्चा० ।

दाण्यलप-उदकस्यान्नक-न० । उदकार्कस्थालके, अ० ११ उ० ।

दादक्षिग्रा-क्री० । देवी-अक्रुमुग्री, दे० ना० ५ वर्ग० ३१ माथा ।

दाम-दामन्-न० । दो-मन्निन् । " स्नमदामशिरोऽननः " ॥ ७
 । १ । ३३ ॥ इति पशुदासाक्ष पुंसवम् । 'दामे' । प्रा० १ पाद ।
 अन्ति, आ० १ सु० १ प्र० । मात्तायाम्, अ० १ श० १ उ० । क-
 न्प० १ प्रका० । क्री० । प्रा० क० । द्या० । रज्जोः, प्रथ० ३ आ-
 ० आ० । अियां दाक् । दामा । मनःशिशाकस्य वेसम्पर-
 नागराज्याऽऽस्यस्यपत्ते, द्या० ४ आ० ३ उ० । अियां दाक् ।
 दामा । दामे । दाक् । पाशकविशेषे, विपा० १ सु० ३ प्र० ।

दाम्य-दामक-न० । रज्जुमयपादसंयमने, प्रथ० ३ आ० आ० आ० ।

दापङ्क्ति-दामास्थि-पुं० । शकस्य देवेन्द्रस्य देवराजः स्वनाम-
 क्चाले क्षुभमानोकांचपते, द्या० ४ आ० १ उ० ।

दामण-दामन-न० । क-धने, प्रथ० ३ उ० आ० ।

दामणी-दामनी-क्री० । गवादीनां क-धनविशेषभूतार्थो रज्जोः,
 अ० १६ श० ६ उ० । अं० । अद्याद्यतमायां तीर्थेकरमवर्त्तित्वा-
 य्, प्रथ० ७ आ० । " कुमुदस्य दामयो बलु । " ति० । दाम-
 न्याकारे क्रीणां सुत्रकणविशेषे च । अं०-२ पञ्चा० । प्रत्ये, नया-
 नयोऽत्र । दे० ना० ४ वर्ग ४२ माथा ।

दामस्य-दामस्यक-पुं० । राजशुभमगरवास्तवस्य सणिकारधे-
 क्षिणः स्वनामक्याते पुत्रे, आ० ० ६ उ० । आ० १०० । (स च पुषंभवे
 मस्यमालसप्राक्यावणविरागस्य नृ मणि कार्त्तुः पुत्रत्वेनो-
 त्पन्नाः क्रमेण सागरपतिस्थाप्याहस्य युद्धस्वामी जातः । ततो

दामस्रग

देषकोर्त्तं गत्वा ततश्चयुष्वा खरस्यतीति 'पचकस्याण' शब्दे उपाहरिष्यते)

दामदुग्-दामद्विक-म० । मालाह्वये, म० १६ छ० ६ उ० । स्या० । दामलिपि-दायलिपि-क्री० । ब्राह्मणः जियेः सप्तदश भेदे, स० १५ स० ।

दामिली-जाविनी-क्री० । द्विषद्वेदोद्गोत्रकायां तज्जापानिवचन-यां मन्त्रविकोषरूपायां विद्यायाम्, सूत्र० २ श्रु० २ अ० ।

दामोद्गर-दामोद्दर-पुं० । " नारियुऽगोऽग्नेयाम् " ॥ ८ । ४ । ३२७ । चूलिकापैशाचिकेऽप्यग्न्येषामाचार्याणां मतेऽभादौ बर्ष-मन्त्रस्य तुर्नियं न । दामोद्दरो । प्रा० ४ पाद् । जीणदुग्सेव्योत्तरदिशि निरिहारे पञ्चमसासुरेवस्य प्रतिमायाम्, ती० ४ कल्प ।

दाय-दाय-पुं० । दा-कर्मणि घञ् । " विभागोऽर्थस्य पिप्रस्य, युक्चैत्र प्रकरोते । " इत्युक्ते पित्रादिस्मरन्मध्यवति लघुपरमे त-सस्मन्मध्यवति पुत्राऽऽदिभिर्भिन्नजनेषु कथ्ये, विवाहकाले आ-मात्रादिभ्यो हेये धने च । भावे घञ् । बाच० । पश्चद्विसाऽऽदी-बाजे, प्रा० १ श्रु० २ अ० । कल्प० । सामान्यज्ञाने च । प्रा० । जी० । प्रा० । म० । 'दो' भाष्ये घञ् । कल्पने, 'द्वि' करणाऽऽदी-घञ् । अन्वयि, स्थाने, लये, सोऽल्लुपणमाकथे च । बाच० ।

दायग-दायक-पुं० । दातरि, प्राचा० २ श्रु० १ श्रु० १ अ० ७ उ० । प्रथम० ।

दायगादास-दायकदोष-पुं० । प्रहणैषणायाः पक्षे दोषे, पिं० । बा० । प्रथम० ।

अथ दायकद्वारं गाथापद्धत्याऽऽह-

बाले तु ह्ये मत्ते, उन्मत्ते वेविय य जरि ए य ।
अंधेह्यप पगलि ए, आरुदे पात्रपाहिं च ॥ ६०३ ॥
इत्येदुमियलवन्दे, विवज्ज ए चैव हृत्यपाएहिं ।
तेरासि गुक्विणो । बा-सवच्छ ज्ञेनति युयुमती ॥ ६०४ ॥
जर्जती य दसंती, कर्मती चैव तद य पीमंती ।
जिंमंती संवती, कसंती पमदपायी य ॥ ६०५ ॥
ह्यकायवगहृत्वा, समगह्ता निकित्विबु तु चैव ।
ते चैवोगाहृती, संघट्ताऽऽरभती य ॥ ६०६ ॥
संमनेष य दन्वे-छ लिचहृत्वा य सिचमया य ।
सुवचंती साहा-रथं च द्विती य चौरियथं ॥ ६०७ ॥
पाहुरियं च उवंती, सपञ्चवाया परं च उदिसस ।
आभोगमणभोगं-ण ह्यंती वज्जिपुत्रा य ॥ ६०८ ॥
बालाऽऽदिका वज्जनीया इति किंवायोः । मत्र बालो जन्मनो घ-
बाहृकस्यान्येवती १, बुकः सप्ततिचर्षाणां, मनाऽन्तरापेक्षया पट्टि-
बर्षाणां वा उपरिचर्षी २, मत्रः पीतमविराऽऽदिः ३, उन्मत्तो हस्तो,
मदसुदीतो वा ४, वेपमानः कल्पमानशरीरः ५, उचरितो उचरोग-
पीतनः ६, अन्धस्त्वुर्बिकलः ७, प्रमांलतो गहृत्कृष्णः ८, आरुदः
पाहुकयोः काष्ठमयोपामहः ९ ॥ ६०३ ॥ तथा हस्तेऽनुना करवि-
षयकाष्ठमथेन निगडेन च पादविषयलोहमथेन चकः १०,
हस्ताऽन्वां पादाऽन्वां वज्जिनश्छिन्नात्वात् ११-१२, वैराशिको नपुं-
सकः १३, युर्विणी आपकसः १४, बालकस्याः सन्ध्यां पञ्चविं-
शुका १५, मुञ्जाना जोऽननं कुर्वती १६, युयुज्ज्वती वृथायदि मन्मती

१७ १६-४४ मज्जेमत्ता सुवर्णा कम्मिलकाऽऽदि धनीषकादी स्कोट-
यन्ती १८, दक्ष्मोऽऽद्येन गोधुमाऽऽदि च्युर्षयन्ती १९, कथयन्ती
उत्पल्ले तःतुलाऽऽदिकं युयुवन्ती २०, गियती शिनायां मिलास-
काऽऽदि प्रमुञ्जन्ती २१, पिञ्जन्ती पिञ्जेन कृताऽऽदिकं विरलं कुर्वती
२२, कवन्ती कापोसे सोऽण्ड्या लोचयन्ती २३, कृतन्ती कसेन
कुर्वती २४, प्रमुञ्जन्ती कर्तं कराभ्यां पीनाऽऽद्येन विरलं कुर्वती २५
॥ ६०४ ॥ पदकाय्यप्रहस्ता पदकाय्यकहस्ता २६, तथा भ्रमणार्थे
भिक्षामाहाय तानेव पदकायाद् भूमौ निक्षिप्य ददती २७, ताने-
व पट्टायानवगाहमाना पादाभ्यां घासयन्ती २८, संघट्टयन्ती
तानेव पदकायाद् शेषशरीराभ्यधेव च पट्टाभ्यां २९, आर-
मणाय तानेव पट्टायान् विनाशयन्ती ३० ॥ ६०६ ॥ संसकेन व-
ध्वादिना कथ्येत् । अतहस्ता अरगिष्टहस्ता ३१, तथा तानेव
कथ्येत् इत्यादिना संसकेन । अतमात्रा अरगिष्टनाया ३२, स-
हृन्नेयन्ती महोत्पराऽऽदिकमुत्पद्ये तमभ्याद्वृत्ती ३३, साधारणे
बहुनां सत्कं ददती ३४, तथा चोर्नितं ददती ३५ ॥ ६०७ ॥ आदि-
कुराऽऽदितिसिक्तं मूलकल्पामाहृष्य स्थगिताऽऽदी मुञ्जन्ती
३६, सम्यवाया संमाध्यमानापायदात्री ३७, तथा विवाहकाले-
ऽनुयतिरेकेषु परमन्थं सपञ्चदिकमुदिय हटान् स्थापितं
तदहती ३८, तथा-आजोनेन साधुनामिन्थं न कथयत इति
परिक्षाऽऽप्यव्युक्तं ददती ३९, अथवा-मनाजोगमाद्युक्तं ददती
४०, सत्यसूयया च्युरिहारीयाः ॥ ३४ क्रान्तिनाऽऽदिहारेषु-
"सं-सज्जमेहिं वज्जं, मगारिहर्षीहं पि गौरसद्वोहिं " इत्यादिग्रन्थे-
न संसकाऽऽदिदोषाद्यामाभिधानेऽपि यद् भूयोऽप्यत्र " संस-
सेष य दन्वे-ण लिचहृत्वा य लिचमता य ॥ ६०७ ॥ इत्याद्य-
भिधानं, तदोषद्वयकथोपायां कथोपदोषार्थानां भिन्नोपा-
संमत्तेषामेव दायकानामपवात्रमधिरूपं वज्जनामर्जनात्-
भागमाह-

एपि दायगाणं, महलं केपि वि होऽि भद्वयवर्चं ।
केपि वी अगहृणं, तद्विचरिणं जये महणं ॥ ६०८ ॥
एतेषां बालाऽऽदीनां दायकानां मन्थं केषाञ्चिन्मूत्रेण आरप्य
पञ्चविंशतिमन्थानां प्रहणं मज्जनीय कदाचनश्रावणं मद्-
दयोऽजमृदिह्य कल्पते, शेषकालं नेति । तथा केषाञ्चिन्पट्टाय-
व्यमहस्ताऽऽदीनां पञ्चश्रानां हस्ताऽऽहप्रहणं भिक्षायाः तदुपगमे
तु बालाऽऽदिभ्योऽपि दातारं भवेत् प्रहणम् ।
सर्मान बालाऽऽदीनां हस्ताऽऽदिभिक्षाप्रहणे य दोषः संजयन्ति
ते दशोन्वाः, मत्र प्रथमानं बालमाचक्रुः दोषानाह-
का महिग अन्पाहणं, दिने वरुणगहणं पज्जेने ॥ ६१० ॥
कंनियमगाहा दिये, उद्गाहपत्रोमचारजका ॥ ६१० ॥
कावचमितथा आदिका अमयंथो भिक्षां दद्या हान निज-
पुत्रकं (अन्पाहणं ति) मदिह्य जकं सुदीत्या ज्ञेयं
जयाम्, गतायां नथा कोर्षि माधुनघाटको भिक्षामागतः, तथा
च बालिकया नरमे ननुभोदोतो विनीगेः, सोऽपि च संधा-
टकमुषयः साधुनां बालिकां सुभन्तरामवयथ लाऽऽद्यन्तां लू-
यो ज्य उवाच-पुनर्देहि पुनर्देहि । ननस्तथा समस्तोऽप्यो-
दनां दत्तः । मत् एवमुक्त्युत्पूतनकृतभ्यादिकमपि । अत्रारुहं च
समागतान जननीं, उर्षावथ नोजनाय भांगुना च निजपुत्रिका-
र्हिं पुत्रिं । मद्यमोदुनिमिं । साऽऽवच-दत्तः समस्तोऽप्योदनाः
साधये । माऽऽर्वावत-वोभनं कुनधती, मुञ्जानं मे देहा । सा प्रा-
मुद्रा अपि साधये सर्वे ददताः । एव यद्वयं किमपि सा

याचते, तत्पर्यन्तं साधयेत् इत्यभिहितं । ततः पर्यन्ते काश्चिन्नकमा-
 भवाञ्चि । बाहिका भवति-तद्विधा साधयेत् इत्यभिहितं । ततः सा-
 ऽभिनवमाहिका दृष्टा । सती पुत्रिकाभेदवपवदति-किमिति स्व-
 या सर्वं साधयेत् इत्यर्थः । सा पुत्रे-न सापुत्रयोः सूया याचते, ततो
 मया सर्वं मयापि । ततः सा साधोत्तरपि कोषाऽऽदेशमाशिश्रणी
 सूरीयामभितकमयम् । अथकथयत् सत्कथमायाः सापुत्रस्यन्ते,
 यथा- अथर्वणः सापुत्रिस्त्वामिदं मप्युपि कथयत् । साकाशात् या-
 चित्वा याचित्वा सर्वमादानऽऽदिकमार्गान्तवानान् । एवं तस्यां
 महता शब्देन कथयन्त्यां शब्दश्रवणतः प्रातिवेशिकजनोऽप्यो-
 ऽपि च परऽपरया नृपादिमिक्षितो, ज्ञानञ्च सर्वैरपि सापुत्रस्यान-
 तः, ततो विद्वधनि तऽपि कोषावेक्षितः सापुत्रमयणंयादम्-नून-
 ममी सापुत्रेयविद्वम्बिनश्चारमदा इव लुण्ठकाः, न सापुत्रस्य-
 वृष्टा इति । ततः प्रयचनाःवर्णयत्प्रायेणोदाय सूरिद्रिस्तस्याः
 सर्वजनस्य च नमस्कं स सापुत्रेभ्यस्स्योपकरणं च अकस्माद्यु-
 ष्ण वसतैर्निष्कालिनः, तत एव तस्मात्कथाश्रिते सौविधायाः
 कोषः सममगमत् । ततः सूरीयामुक्तवती-कामाश्रमम् । अ-
 थवत् । सा मन्त्रिमन्त्रेण निष्काशयन्ती, क्रमस्यैकं प्रमापराद्यभि-
 नि, ततो भूयोऽपि यथावसायुः शिषित्वा प्रवेदिताः स्युं सु-
 वाम, नवरत्नं (अङ्गुष्ठप्रमाणकारमदा इति) लोके उद्गृह्यन्ततो
 शोकस्य प्रद्वेषभावतश्चारमदा इव सुलटाका भमी न साधय
 इत्यवगोचरात् । यत एवं बालाञ्जिनाग्रहणे दोषाः, ततो बालान्
 प्राह्यमिति ।

संप्रति कथयिष्यामि दायगदास-

थरो गलंतलालो, कंषणइत्थो पतिञ्ज बा देवो ।
 अपद्रु चि य अविपत्त, एगयेर वा तजयथो वा ॥६१॥

अत्यन्तशक्तिरि दि प्रायो गलङ्गालो भवति । ततो देवमपि
 वस्तु साधया कारयेदन्तं अर्थतो न तद्ग्रहणे लोके सुगुप्ता । तथा-
 करपमानइत्थो भवति, ततो इत्सकपयनवशतो तद् वस्तु नृमी
 निपतति । तथा च-वन्द्यजीवानिकायाविराधना, तथा-स्वयं वा स्य-
 विदो द्द्रु-निपनेत, तथा च सति तस्य पादा, स्व्याभिनव-
 जीवनिक्वाविराधना च । अपि च-प्रायः कथारि सुहस्यप्रभु-
 रस्वामी भवति, ततस्तेन दीवमानात्प्रभुरेव शंल विधिभव सुहे
 स्वाभिसंवेन नियुक्तस्य " अविपत्त " प्रद्वेषः स्यात्, स च एकतर-
 क्षिद् सार्थी, यथा-अमथारपति ।

सप्तमंशकावाभियं दोषानाह-

अवयास भाषणंशो, वृषाणं अमुद्र चि सोगगरिहा य ।
 पंतावणं च मणे, वमणविषयमा य तमच ॥ ६२ ॥

मनः कदाचिन्मणतया साधोपलक्षणं विद्वधाति, आजन्ते वा
 जिनपि । यथा-कदाचिद् पीतमालसं वृदानो वमते, वर्मञ्च सायुः,
 सायुषां च कारुषटपति । ततो लोके जुगुप्सा-विगमी साध-
 योऽमुद्रवयो वे मणाश्चर्येभ्यो भिक्षां शुकन्तीति । तथा- कोऽपि मसो
 मद्यवशविश्रुतव्या-रे सुवन्द । किमस्याऽपान इति सुवन्द सातस्यपि
 विद्वधाति, तन एवं यतो मतेऽवयासाऽऽदयो लोभा, तस्मा-
 च ततो प्राह्यम् । एत एवाऽऽलिङ्गनाऽऽदयो दोषा वमनवजो
 उन्मत्तऽपि, तस्मास्ततो वि न प्राह्यम् ।

संप्रति वैपत्यवसितावाभियं दोषानाह-

वैषण परिस्ताकशया, पासे व लुपेमे मा भोजेभो वा ।
 एमथ य जरीयम्पि वि, अरसंकषणं च शृष्टाहो ॥६३॥

वैपिनापु दातुः सकाशात्प्रिणाग्रहणे श्रेयसकृतः परिश्रादने भ-
 वति । यथा-प्राये मापुनाजनाद् वाहेः स वैपितो श्रेयं वस्तु कि-
 पेत् । यथा-येन स्वाध्यायान् आजनेन कृष्या त्रिकामानयति त-
 स्य भूमौ निपाते भेदः स्फोटनं स्यात् । एवंमेव उचरितेऽपि दोषा
 भाषनीयाः । कि च-उचरिताद् ग्रहणे उचरसंकषणमपि साधो-
 मनेत्, तथा जगदुद्धारो यथा-अहो । अमी आहारकमथाः, व-
 दिश्यं उचरयामिनादाय भिक्षां शुकन्तीति ।

अथगलङ्गुवाभियं दोषानाह-

लुङ्गाह कायपदणं, अथे जेओ य पासलुण्ठणं वा ।
 तदोसी संकमणं, गलंतजिसनिजेद्वे ॥ ६४ ॥

अथञ्जिनाग्रहणे उद्गृहः, स चाप्य-ग्रहो । अमी लोचिका
 पश्यन्नादपि भिक्षां वापुनसकृत्तुवन्ते भिक्षां शुकन्तीति । तथा-
 अथोऽप्यवत् पादपदार्थं भूयसांभिनवजीवनिक्वायावतं विद्व-
 धि । तथा-लोष्टाऽऽरी स्वाःलिनः सन् नृमी निपतेत् । तथा-वस-
 निजिहाराणायोपादिनहत्सुहीतस्याहवादिनाजन्मकः । तथा-
 स देयं वस्तु पाथे भाजनवाहिन्नात् प्राक्गपत्, अग्रवांसात् । त-
 स्मात्प्रधापि न प्राह्यम् । तथा-अर्थोपनि, किंवाशिपे, इ-
 त्याश-गलिननृशान्नदंटे । अत्राऽऽवेत्याद् व्यत्यासेन पश्यो-
 जना । या वैषय-नृशमातिवायेन गमन् अद्वैतकं कथिरे
 च बाहरेवच भिक्षञ्च स्फुटिनं दंष्ट्रो यस्य स तथा लोका-
 न्, तदादिभक्तमये कुण्डशार्थमन्त्राऽऽनः स्यात्, तस्मास्ततोऽपि
 न प्राह्यम् ।

संप्रति पादुकऽऽकृदादिचतुष्टयोषानाह-

पात्रयलुकुहपदणं, वक्के परियाव अमुद्रलिखा स ।
 करिञ्जिनाऽमुद्रलिमाने, चिय पायम्पि पदणं च ॥६५॥

पातु काऽऽकृत्य जिह्वादानव प्रवेक्षनः कदाचिद् दुःकिन्तव्यत्
 पतन स्यात् । तथा-वदं दानरि भिक्षां प्रवचति परितोयो
 युःकं तस्य अवेत् । तथा-(अमुद्र चि) तत्रापुन्यवर्गाऽऽरी जनेन
 तस्याद्योचकरणासंजवान्, ततो जिह्वाग्रहणे लोके सुगुप्ता, य-
 था-अमी अमुद्रवयो यदनेस्मात्पद्वृषिपुनस्यात् जिह्वाग्रहण
 इति । एवं जिह्वकरेऽपि भिक्षां प्रवचति लोके सुगुप्ता, तथा-
 इत्याभायेन शीघ्रकरणासंभवात् । एतयोपलक्षणव, तेन इत्सा-
 भाये येन कृष्या नाजने न भिक्षां ददाति । यथा-देवं वस्तु तस्य
 पतनमपि भवति । तथा च सति वृत्तवैविकीयवशात्तानः । एव
 एव दोषाः पादेऽपि जिह्वपदेऽपि दानरि कृष्यायाः, केवलं पादा-
 भाषणे तस्य जिह्वादानव प्रवेक्षनः प्रायो नियमनः परमं पातो
 भवेत् । तथा च सति भूयसाभिनकीटिकाऽऽदिकसंख्यायात्तः ।

संप्रति मनुसकमिच्छिण्यं दोषानाह-

आयपरोजयदोसा, अभिवसगहपमि लोचणो नपुसे ।
 सोगदुगुङ्का संका, परिसया नूणमेप वि ॥ ६६ ॥

मनुसकं भिक्षां प्रवचति आरमपरां भयरोषाः । तथादि-मनुस-
 काद् भिष्णाग्रहणेऽतिपरिचयो भवति । अर्थात् परिचयात् तस्य
 मनुसकस्य साधोषां लोभो वेदोद्वेगकः समुपजायते । ततो
 मनुसकस्य सात्त्विकऽऽत्यासेवेवमेव इत्यस्यापि मैत्रुणसेवया क-
 र्मेणवः, अमीवपग्रहणशरं-पादानाकच कदाचित् जिह्वाग्रहणे
 दोषा भाषयाद्, परिचयाभावात् । तथा लोके जुगुप्सा-यथेते मनु-
 सकादपि निहृणाञ्जिनामददते इति, साधुनामप्युपरि जनक
 शक्या भवति तस्माद् यथेतेऽपि साधयो नृनपीशा मनुसकाः ।

कथमप्यासयेन सह जिज्ञास्यहयव्याज्जोऽतपरिचयं विद्वत्-
त इति ।

संप्रति युर्विद्यां बालवत्स्ये आश्रित्य दोषः नुपदशोयति-

गुम्निषे तन्मे संघ-दृष्टा उ उद्वेत-वेसमाणी ।

बाह्याई भंमंजुत, मज्जारार्ई विराह्दिज्जा ॥ ६१७ ॥

युर्विषया भिज्ञानार्थमुत्पिच्छन्त्या भिज्ञां दृष्याः स्याते उप-
विशान्प्रथाय गभंसेय संघट्टनं संघलनं भवति, तस्मात्
ततो प्रकथ्य । (बाह्याई भंमंजुत पि) अत्राऽऽपैष्याद्व व्यथा-
सेन परदोयजना-बालमिति शिष्टं युमी, मज्जिकाऽऽदी वा भिज्ञिष्य
वादि भिज्ञां दृष्टान्ति, ताई तं थाऽं माजोराऽऽदोयं । बर्राहस्यारम-
वाऽदोयो मसिंभुकऽऽदि मौलकएतं शयकशिष्टुरिति वा कृत्वा
विराधयेत् विनाशयेत् । तथा-आहारकएतं योऽप्यकी हस्ती
भवति, ततो भिज्ञां दृष्या पुनर्दृश्या हस्नाऽयां सुक्ष्माणस्य बा-
लस्य पीडा भवेत्, ततो बालवत्सलोऽपि न प्रकथ्य ॥६१७॥दि० ॥

किं च-

षण्णं पित्रज्जापी य, दारणं वा कुमारियं ।

तं निविल्लिचिन्नु रोयंते, आहरे परिणोयणं ॥ ४४ ॥

स्ननं वायव्यता, कमित्याह-दारकं वा, कुमारिकाय । बाह्य-
स्य इषवदिनः संघ-यः । अत्र एव ननुलकं वा । नहारकाऽऽदि,
निक्षुप्य रुद्रद भूदयाई आहरेत्, पालनोजनम् । अत्रायं बुद्धसं-
दायः-“ गच्छवासी, अह यजोयीयो पियंतो विज्जिक्खो, तो न
गिरहंति । रोवड वा, मा वा; अह अघे पि आहरेत्, तो जंति
न रोवड, तो गिरहंति, अह रोवड, तो न गिरहंति । अह आपयं-
तो गिणंक्खतो यजोयीयो रोवड, न भो गिरहंति । अह न रोवति,
तो गिरहंति । मच्छण्णिमया एण आह यजोयीयां ताव रोवड
वा, मा वा, पियंनमो वा, अपियंनमो वा ष गिरहंति । जाई अ-
घं पि आहारेडे आहरेत् भवति, ताई अह पियंनमो, तो रोव-
ड वा, मा वा, गिरहंति । अह अपियंनमो, तो अह रोवड, तो
परिहरेत्, अरोविट मेवहंति । सीसो आह-को तस्य दोमोऽ-
ग्धि । आचरिभो अयह-तस्स निज्जिक्खप्यमाणस्य अरोहं ह-
रंदिहं चियमाणस्य अचिरत्तणेण परिनामया दोस्ता, मज्जारोऽ-
दि वा अवरहेज्ज । ” इति सूत्रायः ॥४४॥

नं जवे जचपाणं तु, संमयाय अकपिय्यं ।

दितियं पकिमाइरंसे, न मे कएव तारिसं ॥ ४३ ॥

तद्वत्सु भवतामं स्मन्तरोदितं संघतानामकलियकं, यनवेव-
मनां दृशतीं प्रत्याकङ्कितं, न मम कएयते तादशामितं सूत्रायः ।
॥ ४३ ॥ दशां ५ अ ० १ उ ० ।

सुदञ्जानां मज्जनीं वाऽऽस्मिन् दोषानाह-

पुजेनी आचयणे, उदगं बोकी य सोगारिद्वि वा ।

पुपुसेनी संमत्ते, करमिन् सिधे वहे रमगा ॥ ६१८ ॥

सुदञ्जाना दार्थं भिज्ञानार्थमाचमनं करोति, आचमने च
क्रियमाणे उदक विरापयने, अथ न करोत्याचमनं, ताई लोके
बोदितोरिति कृत्वा गार्थं कथ्यते । तथा-“पुपुसेनी” दृष्यादि स्नन-नी
वादि सद्दृष्यादिसंस्कृतं मज्जति, ताई तेन संस्कृतदृष्यादिता
सिधे कर्त्तव्यं-भिज्ञां दृष्ट्याः, तेनां रत्नजातानां यथां भवति,
तस्मिन्स्थाः अपि हस्ताः कल्पयते ।

संप्रति वेषणाऽऽदिदोषानुपदशोयति-

दृगवीए संघट्टण, पोसण कंमदत्त नज्जणे इहणं ।

पिंजंतं क्वथाई, दिग्गे सिधे करे उदगं ॥ ६१७ ॥

वेषणकण्ठनद्वलनामि कुर्वतोनां हस्ताऽङ्गकामयेण उदक-
वीजसंघट्टनं स्यात् । तथा-दि-पिषन्तीं यद्वा भिज्ञानार्थमा-
पिच्छति तदा पिष्यमाणातिहाऽऽदिस्तरकाः काशिमिक्किकाः सवि-
त्ता अपि हस्नाऽऽदी भागिताः संजयन्ति, ततो भिज्ञानार्थाय ह-
स्ताऽऽदिप्रफोटने भिज्ञां वा दृष्ट्या भिज्ञां संकल्पकतासां विराध-
ना भवति । भिज्ञां वा दृष्या भिज्ञाऽऽवयवकारादयोऽतो हस्ती जनेन
प्रकालयेत् । ततः वेषणे उदककोजसंघट्टना । एवं कण्ठनद्वल-
नयोरपि यथायोगं भावनीयम् । तथा-जनेने भिज्ञां दृष्ट्या वे-
षालगनेन कांमलित्तोयधुमाऽऽदीनां दृष्टनं स्यात् । तथा-पि-
भजने, कञ्जनामादिशक्याऽकतनसमर्थने वा कुर्वन्ती भिज्ञां दृष्या
भिज्ञाऽऽवयवकारादयो हस्ती जनेन प्रकालयेत्, ततस्त्प, एतदकं
विनश्यताति न ततो भिज्ञाः कल्पयते ।

सस्त्राति पट्कायव्यग्रदस्ताऽऽदिप्रकथयकं गथाऽऽपेनाऽऽह-
लोत्तदगभगणिवत्थी, फत्ताइ पत्ताइ मजीय हत्थमि ।
पाएणोमाहणया, मंष्टण ममकाएणं ॥ ६१७ ॥

खगमाणी आरजए, मज्जेणं पोएज भिषए किं चि ।
खेपविमारणमार्ई, त्रिदं उडे कुम्भुने ॥ ६२४ ॥

इह सा पट्कायव्यग्रदस्ता उच्यते, यस्या इमे सर्जायं नयज-
मुदकमात्रावयुपुरो वा बलिः; फत्ताऽऽदिक् बीजएऽऽदिक् म-
स्त्याऽऽदी वा । यद्यन्ते-ततः सघोनेनां मज्जाव्यसणयाऽऽदीनाः म-
न्मयादृपि अमणोपकृतादानां यं सुम्भुदीं निज्जन्त, ताई न कल्पते ।
तथा-प्रवगाहना नाम यत्तेषां पञ्चोयमिकायाणां पदितं संघट्ट-
नं शुकषायेन हस्ताऽऽदिना संमदं न सघट्टनमारणयाः ॥ ६१७ ॥
कुश्यादिनां सूत्र्यादि क्षनन्ती, अनेन युर्विद्यां वाऽऽस्मिन् उक्तः ।
यथा-मज्जनीं “कुम्भुने” इति पंक्तुः संभावात्, पौरुषोऽङ्गानि-
केन यस्त्राणं प्रकालयेत् । यदि वार्त्तिकाऽऽदि कुक्षकयादि वि-
ज्जन्ती, एतन्नाकायाऽऽस्मिन् इति । उपसंख्येयत्वं । उच्यते यन्ती
वा कुम्भारंण वैश्वानरं वन्मयादिकं वा सांचकवानभूतमिन्नसत्तः प्र-
ति-नी, एतेनाऽऽम्याकस्तुपमाऽऽन उक्तः । तथा-शाकाऽऽने उद्विष-
मारणे कुर्वन्ती । तत्र उद्व-पुण्यकाऽऽदीः सगहनं, विशरुणं नेवासंघ
सगहनार्थं शोषणयाऽऽनय मांवनम् । आर्यशुश्रूषकस्तुलमुक्ताऽऽ-
दीनां शोषणऽऽदिपरिग्रहः । तथा-विन्म-नी पट्टात् अत्रकायात्
मस्त्याऽऽदिना “कुम्भुने” इति पंक्तुः संभावात्, पौरुषोऽङ्गानि-
त्यर्थः । अनेन प्रमकायाऽऽस्मिन् उक्तः । इत्थं पञ्चोयमिकाया-
नारभमाणया हस्ताः कल्पयते ।

संप्रति पट्कायव्यग्रदस्तेतिपदस्य व्याख्यानं मनास्तन्नुप-
शोयति-

छकापयमगहन्था, कट्टे कोसाइ कम्मत्थाऽऽ ।

मिदत्थगपुष्पाणिय य, मिरमिय दिक्काइ वत्तंति ॥ ६१७ ॥

केचिदाचार्याः पट्कायव्यग्रदस्तेतिपदस्य व्याख्यानं कंराऽऽदीनां बह्व-
ऽदीनां, आदिशाराऽऽदीनां, आदिपरिग्रहः । (कम्मत्था इति) कम्मं
पिनकाति । तथा-विन्मार्थं कपुत्राणं शिरासं यस्त्राणि यज्जयन्ती ।
अथे भयेति दमसु वि, पमत्ताहोमेसु अग्निह तमाहणं ।
वेण न वत्तं पयड, न तु मट्ठं दायए गट्ठे ॥ ६२४ ॥

अथे स्वाचार्यैश्याया भणमि । यथा-दशस्यपि शक्तिः। अर्धु
व्यपारोपेणु अथे ननुप्रदहं वदु। अथव्यवहस्त्युपादानमदित,
मेम कारमेन झाकाऽर्धुकेदुकेदुशिवकाप्रदं न वर्ये, तदेतपा-
र्यो, यन वाह-नप्रयने अकोत्तरं होयने, न तु दायकप्रहमाये-
ववारोपमथे पदकायवप्रहस्त्येस्य प्रदहं विधते, तत्कथनु-
पयने, न तद्वमहणुविति ।

संज्ञित संसक्तिमद्वयवदश्यादिपोषाणाह-
संसजिमदमि देने, संनजिमद्वयवदश्यादिपोषाणाह ।

संबारारयचणुओ, उकिस्संपंत वि ते वेव ॥ ६२५ ॥
संसक्तिमति संसक्तिमद्वयवदश्यादिपोषाणाह । संसक्तिमता क-
रेशु ङितः करे मांभे वा यस्याः न। तथाविधा द्वात्री जिज्ञां ह-
दनी करविशेषात् संसक्त्या हस्ति, तस्मात्सा वर्यते । तथा-महदः
पितराऽभेदपयतेने संबारः, त्वनान्त्यमिति संबारिमकीटिका-
मकोटाऽऽदिस्यवध्याघातः । इदमुक्त भवति-महद पितरं यदा
नदा वा नोत्पात्यने, नापि यथा तथा वा संचार्यते, महदवादेव,
किं तु प्रोञ्जतविशेषोत्पत्तौ स्वल्प, ननस्तथाभित्य प्रावः कीटि-
काऽऽदिस्यः सस्याः संनवन्ति । ततो यदा तपितराऽऽदिकमुत्पद्ये
किञ्चिद्दहाति नदा नदाभिमतजन्तुमुपादाहः पते च दोषा उत्पात्य-
मानेऽपि महति पितराऽऽदौ, नचाऽपि इ भूयो विक्षेपणे हस्त-
संस्पन्दने वा संबारिमकीटिकाऽऽदिस्यवध्याघातः । अपि च
तथाजूनस्य महन उत्पादने द्वाऽयाः पोडाऽपि भवति, तस्मात्
तदुत्पादनेऽपि जिज्ञा कल्पने ।

समप्रति साधारणे चौरिने वा द्दत्या शेषानाह-
साधारणं बहूणं, तस्य ठ दोसा जहेव अग्रिमिच्छे ।
चारिण्य महणादं, भयए मुहदाइ सा दंते ॥ ६२६ ॥
बहूनां साधारणं यद्विद् दहाति, ततो तत्र यथा प्राक् अनिच्छे
दांवा उकास्तथेव प्रवृत्त्याः । तथा-चौर्येण जूनककर्मकरे स्तुपा-
ऽऽदौ वा द्दति प्रदहाऽऽदौ प्रदहण-यनतानाऽऽदौ वा
दोषा प्रवृत्त्याः, तस्मात्सोऽपि न कल्पते । वि० ।

विशेषमाह-
मुक्तिणीए उवसत्थं, विविदं पाणुभोयणं ।
सुंमणं विवजिज्जा, जूनभेमं पदिकरुए ॥३७॥
गुर्विगया गमेयत्वा उपवस्यनमुपकल्पिनम् । किं तद्व्याह-
विंविधममेककारं, पामभोजनं कासापानमववकाऽऽदि ।
तत्र जूनममं नया विवदंथन, सा भूत्सवदधरयमोऽमिलापाऽ-
मिबुया गमेयतनाऽऽदिवोय हानि नूनकोषं जूनकोषरिने, प्रती-
क्येव, यत्र तस्या निबुत्सांमिलाय इति सूचार्थः ॥ ३६ ॥

किं च-
मिया य समयद्वाए, मुक्तिवणी कारुमासिणी ।
दुद्धिया वि निमीएजा, निस्सजा वा पुणुडए ॥३८॥
द्वयवच कदाचिद्वच, अमथायं सासुनिमित्तं, गुर्विणी पुषोका,
कारुमासवनी रामीयानाऽवमसासवतीत्यर्थः । उरिपता वा
यथाकथमिभिरिदंशिवका-द्दार्माति सासुनिमित्तम् । निवद्या
वा स्वभ्यापारेण पुनकसिधेय-द्वामिंरंत् सासुनिमित्तमेवेति
सूचार्थः ॥ ३७ ॥
न जवे भवपाणं तु, संजयाण अकल्पियं ।
दितियं अकिञ्चाकले, न ये कल्पइ तारिने ॥३९॥
तद्ववेदं अकथानं तु, नया निवीदोत्थानोत्पत्तौ दीधममं सं-

यानामकल्पिकम् । इह च स्वधिरकल्पिकानामनिपीवनी-
स्थानादयो यथावद्विद्यतया दीधममं कल्पिकम् । जिनकल्पि-
कानां स्वापनकथया प्रथमद्विवसादाएच संवथा दीधमामक-
ल्पिकमेवेति संप्रदायः । यत्तुभवमतो द्दार्ता प्रत्याकक्षित, न मम
कल्पने तादृशमित्येनपुत्रवेदेवेति सूचार्थः । ३९ । इच्छ० १ अ०
उ० । केषुचिद्द्वयवदश्यादिपोषु जितकथानुसारेण निर्विकृतिकं प्राय-
विध्यम् । जित० प्रव० । आचा० उच० । ग० । च० । भोच० । ब्रह्म० ।
पञ्चा० । आचा० । नि० । नू० । स्वा० । (नौगतोऽशनाऽऽदि द्दहाति
इत्यत्र ' गौर्यस्वारिया ' शब्दे तुनीयमाने ६६३ पृष्ठे उक्तम्)
दायगदुक्त-दायकशुक्त-वि० । दायकः शुको वनाऽऽशंसाऽऽदि-
दोषरहितत्वात् । दायकदोषरहिते, म० ११ श० । दायकशुक्तं
तु वन दाना मीदायाऽऽदियुष्मान्भितः । विप० ३ कु० १ अ० ।
दायण-दायन-न० । यथा द्दहोतजकपाययोर्विद्वने, प्रदम-
१ संव० द्वार ।
दायणा-दायना-की० । पुस्तकप्रतिपुष्टरायंस्व इवावकाते, 'दाय-
णा तयस्वस वक्त्वात्' (२६३२) विभे० । आ० म० । आ० नू० ।
दायकन-दातकय-वि० । हातुं योभ्ये, आचा० २ कु० १ नू० १
अ० २ उ० ।
दायाद-दायाद-पुं० । दामं विमज्जनीयधनमाश्चे । आ-दा-कः ।
पुने, सांयाने, बाच० । पितृपियदोषकदानयोभ्ये, आचा० १
कु० २ अ० ३ उ० ।
दायार-दायार-पुं० । दायय दानार्थमिच्छति आगच्छन्तीति
दायाराः । याचके, कदर० १ अचि० ५ पक्ष ।
द्वार-द्वार-पुं० । व० । द्वारवन्ति विदारवन्ति पुत्रवस्यान्त-
रज्जुमागिति वाराः । आनु० । द्वारयानि द्वावृस्नेहम्, द-जिन्, अए ।
पन्यामं, सा हि पायुः द्वावृस्नेहं निनन्तीति लोकप्रति-
कम् । बाच० । कल्पने, प्रव० ६ दार । आ० नू० । आच० ।
विनाम्, उच० २१ अ० ।
द्वार-न० । प्रासादमननवेकुलाऽऽदीनां (१०) प्रवेहा-
मुके, विशेष० । प्रव० । म० । दृश० । प्रहा० । नि० । नू० । अतु० । रा० ।
(विजयाऽऽदीनां जम्बूद्वीपद्वाराणां चकयतना 'अवृद्दीव' शब्दे-
ऽस्मिन्नेव भागे १३२२ पृष्ठे उक्तः) (सुदूर्यमांभ्यामात्रावकथ-
ता 'मूरियान' शब्दे दृष्टव्या) द्दहाऽऽदिनिर्गमस्थानं, प्रतीहारे,
उपाये, मुके च । बाच० । कटिस्थं, दे० ना० ४ वरं ३८ गाथा ।
द्वारम्-द्वारक-पुं० । द्दहाति भिन्नाति उदरं द-पुणुडं । बाच० ।
बालके, इव० ३ उ० । दृश० । रा० । आ० क० । लूच० । जू० ।
आ० म० । द्वारम्द्वारककुलाऽऽदिनामद्वयवदश्यादिपोषुत्तकालको
विशेषः । हा० १ कु० २ अ० । बालिकायाम्, की० । टाए । अन
दृषयं । बाच० । पा० म० । प्रद० । अम० । आचा० । जेदके,
ग्रामशुकरे, पुं० । बाच० ।
द्वारकिल्ली-द्वारयकिल्ली-की० । द्वारद्वारायां यकिल्याम्,
आच० ४ अ० ।
द्वारक-द्वारक-पुं० । द्वारपाले, इ० १ उ० ।
द्वारकता-की० । देशी-पेटायाव, दे० ना० ४ वरं ३८ गाथा ।
द्वारपाकियरग-द्वारप्रतिषरक-पुं० । अन्वन्तरज्जुसंस्थापिनि, प्र-
व० ७१ द्वार ।

दारपिठ-द्वारपिठ-पुं० । द्वारपात्राचारम्, अ० १ पक्ष० । जी० ।

दारपिठाद्य-द्वारपिधान-न० । द्वारकपादस्थगणे, (तत्र द्वार-
पिधाने दोषाः । कारणे तत्कल्पयता च 'वसह' शब्दे षष्ठ्यन्ते)

यो पिहे ग यावपंगुणे,

दारं मृष्टपरस्स संज्ञय ।

पुकेषु च उदाहरे बाप्यं,

ए समुच्छे णो संधरे तणं ॥ १३ ॥

केनचित्कल्पनाऽऽदिनिमित्तेन शब्दे गृहमाभिनेना भिक्षुः, तस्य
गृहस्य द्वारं कपाटऽऽदिना न पिदधीत न स्थगयेत्। पितृ-
संघत । यावत् (य यावपंगुणे लि) मोदघाटयेत्, तत्रस्थोऽवयव
वा केनापि चोऽऽदिकं मागे वा पुष्टः सन् तावदां वाचं मोदाह-
रेद् न शूयात् । आभिर्माहिको जिनकल्पिकाऽऽदिनिर्वच्यमापि न
शूयात् । तथा न समुच्छिन्त्यात् तुष्णानि कचवचं च प्रमाज्जनेन ना-
पयेत्, नापि ज्ञानार्थी कश्चिद्दामिमाहिकस्तुणाऽऽदिकं सन्म-
रेत्, सुमेरपि संस्तारकं न कुर्यात्, किं पुनः कम्बलाऽऽदिनाऽऽयो
वा ह्यविरतुणं न संस्तरेदात् ॥ १३ ॥ सूत्र० १, सु० २ अ० २ उ० ।

दारपाल-द्वारपाल-पुं० । चारककं, आ० म० १ अ० १ लक्ष्यम् ।

दारविलजोग-द्वारविज्ञापोग-पुं० । स्थगने, पं० च० ४ द्वार ।

दारमंतनेय-द्वारमन्त्रधेद-पुं० । दाराणां कलत्राणामुपज्ञयत्वात्वा-
ग्निनाऽऽदिनां च मन्त्रो मन्त्रणं तस्य नेदः प्रकाशनां दारमन्त्र-
धेदः । स्वदारस्तपोव्य द्वितीयमतस्य तुनायेऽनिवारभेदे, प्र-
थ० । अथ चातुर्बाह्वकपनेन सत्यशब्दं यद्यपि नातिचारार्थं
घटने, तथाऽपि विषयमाभिव्यक्तिप्रकटनजनितलक्षाऽऽदिनः
कलत्रमित्राऽऽदेरेणऽऽदिसंभवेन परमाद्यतोऽस्यामन्यथास्तु
कषत्रिभूतकपनेनातिचारभेदे । रहस्यदूषणे हि रहस्यमाका-
राऽऽदिना विज्ञापानां चिह्नन एव प्रकाशयति, इह तु मन्त्रायनेष
स्वयं मन्त्रं भिनचोत्थनयोर्भेदः । प्रथ० ६ द्वार ।

दारवती-द्वारवती-स्त्री० । सौराष्ट्रदेशप्रतिष्ठाकार्यां राजधान्या-
म्, प्रश्न० १ पद ।

दारिद्र्या-देशी-वेधयाचारम्, वे० ना० ४ वर्गं ३७ माथा ।

दारु-दारु-न० । काष्ठे, सूत्र० १, सु० २ अ० ३ उ० । स्थान० ।
आ० । नि० सू० ।

दारुण-दारुण-पुं० । बासुदेवस्य चारित्यां देव्यामुपके पुत्रे, स
चारिण्येनैरतिके प्रत्यय सिद्ध इत्येनकृदाशानां तृतीयवर्गस्य
द्वारकोऽथवयेन स्मृतम् । अन्त० ३ वर्गं १ अ० । दारुकाऽन्तगा-
रो बासुदेवस्य पुत्रो जगत्ताभरिण्येनमिहाद्यस्य शिष्योऽमुचुरो-
पयाति कोकचरित इति । स्थान० ६ अ० । कृष्णलक्ष्मी च ।
आ० १ सु० १६ अ० । दारु-स्थायं कव । देवदारुवृक्षे, वाच० ।
काष्ठे, न० । आचा० २, सु० ६ सू० ३ अ० । आ० म० । अ० य० ।
उत्त० ।

दारुपर-दारुपर-न० । कल्पवृक्षादित्वात्कलकमपे गृहे, अथ०
४ अ० ।

दारुण-दारुण-पुं० । 'द' मये उन्मत् । दारयति विदारयति चि-
न्तयति दारुणः । चिन्तके, वाच० । दारयति जनमर्त्तस्य इति
दारुणाः । विलपिताऽऽकृन्तऽऽदिपु, उच० ६ अ० । रीकृ, से-

मयानकरसे, वाच० । रीकृ च । आ० १ सु० २ अ० । प्रश्न० ।
दारयन्ति मन्त्रसाधनां संयमविषयां भूतान्मिति दारुणाः ।
भाषायाम्, आ० । अ० २ अ० । अयानके, सूत्र० १ सु० २
अ० २ उ० । अस्तौ, भाषा० १ सु० ४ अ० ४ उ० । अयावह,
उःसदे, भाषणे, अयहेनौ च । वाच० ।

दारुणजाव-दारुणभावं-पुं० । रौद्राध्यवसाये, सु० ३ उ० ।

दारुणपति-दारुणपति-स्त्री० । रौद्रमती, प्रश्न० १ अ० ४ द्वारा

दारुणाविभाग-दारुणाविपाके-पुं० । नरकाऽऽदिपुःसकारुण्येन
घोरौघे, पञ्च० २ विव० । रौद्रकपते, पञ्च० १६ विव० । ती-
म्विपाके कर्मण, पं० १ विव० ।

दारुणसङ्घाव-दारुणस्वभावं-पुं० । दारुणः क्रोधाग्निः स्वजा-
वो यस्यऽसौ दारुणस्वभावः । क्रोधाग्निस्वजावे, अथ० १ उ० ।
दारुर्दय-दारुर्दयक-न० । राजदण्डस्य काष्ठमयेऽप्यदण्डे,
यत्र दारुमयस्य दूरस्यप्रभागे ऊर्ध्वका दारुका वधयन्ते तद्दा-
रुर्दयकम् । सु० ४ उ० ।

दारुपञ्चय-दारुपञ्चन-पुं० । दारुमार्गिणः षड् वर्षमविशेषे,
जी० ३ प्रश्न० ४ उ० । रा० ।

दारुपाय-दारुपात्र-न० । काष्ठपथे पात्रं, स्थान० ६ अ० ३ अ० ।
आचा० ।

दारुप-दारुक-पुं० । वस्तुपथे धारिणयां ज्ञाने स्वनामप्रधाने पु-
त्रे, तद्वद्व्यना गजसुकरास्वभेदं अन्त० २ सु० ६ वर्गं १ अ० ।

दारुमंकप-दारुमंकन-पुं० । जने सेवयादिकरणे, स्थले वर्गमाल-
कनाऽऽदिकं च । आचा० १, सु० ४ अ० १ उ० ।

दारुण-दारुण-न० । विदारणम्, प्रश्न० १ अ० ४ द्वार ।

दारि-दारि-स्त्री० । मुक्ताऽऽदि कृत्वे, प्रथ० ३८ द्वार ।
उच० । य० ।

दारिद्र-देशी-चक्षुषे, दे० ना० ४ वर्गं ३८ माथा ।

दारिद्र-दारिद्र-न० । 'द'ि द्वाभ्यो ङि' ॥ ७ । १, २, ३ इति
असंगुलस्य रस्य लः । 'दाजिद' । धनरहित्यं, प्रा० १ पाद ।

दारिण्येव-दारिण्येव-न० । दारुण्ये चक्षुःशक्तिमया विषयादिने-
ऽन्ते, यथा० १ अ० ।

दारिण्यमिय-दारिण्यमसिक-वि० । दारुणमरलसंशुद्धे, विषया०
१ सु० ४ अ० ।

दाव-दाव-पुं० । दवानते, प्रा० ४ अ० ।

दावपिठ-दावपिठ-पुं० । 'द' मये उन्मत् । शब्दायं, श्री० ।
दावपिठ-दावपिठ-पुं० । समुद्रतटस्थविशेषे, आ० १ सु० १
अ० । अ० । प्रथ० । आचा० । आ० सू० । ('प्राहाण' शब्दे
द्वितीयमागे ३७७ पृष्ठेऽप्य वक्तव्यता)

दावर-दावर-न० । यदा प्रत्यक्षयापि प्रथमां अक्षौ न प्राप्यते
तदा द्वार इति । समयपरिभाषया द्वितीयं, सु० १ उ० ।

दावरजुम्म-द्वारपुत्र-न० । द्वारप्यामादित यत्र कृतपुत्राद्द्वार-
गिर्याभ्यां यदपरं युग्मं कृतपुत्राद्यन्वयाभिधानाभिधेर्द्वारपु-
त्रं, न० । 'उल्ल' राक्षीक उक्तयं मवदानं अथर्द्वारमात्रं अ-

दायरजुम्भ

बाधोरमाये युवज्जकसिय । से सं दावरजुम्भे ।" अ० १८ श० ४ उ० । त्रिपथंयवासंत राशी च । स्वा० ४ उा ३ उ० । सूत्र० ।

दावागच्छ-दावानन-पुं० । वनवुनानये, आच० ४ अ० ।

दावारथ-उदकनारक-म० । जलपात्रे, ज० ११ श० ।

दाम-दास-पुं० । दूददास्याः सञ्जाते, कुम्भिकाऽऽविश्याऽऽश्रिता वा क्रीने, अथवाऽऽविश्याऽऽश्रिते वा जनकज्ञे, म० १ आचि० । च० । दासा दासीपुत्राऽऽद्वयः । स्वा० ३ उा० १ उ० । सूत्र० । अ० । वृ० । भूतकविशेषे, का० १ सु० २ अ० । वेदके, अं० । प्रस० । रा० । पं० आ० । पं० सू० ।

गभने कति आणय, कुम्भिकले सावराहकथे वा ।

सद्यथाय व ममणीय व, न कपती तारिमे दिखत्वा ॥ ३२ ॥ । गभने नि आयाति दासो, किंवासा दासो कतो, रिशं अदंतो दासकथेय पशुते, कुम्भिकले ठाति दासकथेय पशुते, किमपि कारये अदराथा इदं अदिनां रथाः दासो कतो. वेदिमो गिकथो इविमं अदंतो दासो कतो । येते दिक्थेयुं च कल्पति । नि० सू० ११ उ० ।

दामचेदग-दामचेदक-पुं० । दासस्य भूतकविशेषस्य वेदकः कुमारकः दासवेदकः । अथवा-दासदासी वेदकयोति दास-वेदकः । दासकुमार, का० १ सु० २ अ० ।

दासच-दासत्व-न० । दूददासीपुत्रनायाम्, म० १ श० ७ उ० ।

दामपोरुत-दामपौरुच-म० । वेदकवेदापतिप्रमुखाऽऽदिकं, उ-च० ३ अ० ।

दासरहि-दासरथि-पुं० । दशरथपत्न्ये, "तेयाजुगे य दास-रथो रागो न्यासात्कथयसंजुमो पित्राणाया वनवासं गयो ।" ती० २१ कल्प ।

दामवाय-दासवाद्-पुं० । दासोऽम्भ्यासात्थे इति वाचोऽयाम्, स्वा० १ उा० ।

दामी-दासी-स्त्री० । वेदिकायाम्, प्रस० २ आच० छार । औ० । रा० । दास्यो अदयोतिः सचांपसदाः, तामिरथि सह सपरकं परिदरेत् । सूत्र० १ सु० ४ अ० । १ उ० ।

दामीःसव्यविद्या-दासीकर्षटिका-स्त्री० । स्यविराजोदासावि-गंतस्य गोदासगणस्य कतुषेःसात्पायम्, कल्प० ८ सूत्र ।

दासिंःचौर-दासिंःचौर-पुं० । चेटाचौरे, प्रस० ३ आच० छार ।

दाह-दाह-पुं० । " हो वोऽनुस्वाराय " ॥ ४ । १ । २६४ ॥ इति सूत्रे कथंविदमनुस्वःराहिति बन्धाह इत्यत्र आः 'दाहो' दासां' । प्रा० १ पाद् । बाधे संनाये, प्रा० म० १ अ० २ अयम् । जस्मी-करणे, मि० सू० १ उ० । योगेने, अं० ३ अति० ४ उ० । विना० । का० । आ० म० । " अहोत्या विदको दाहो, लक्ष्मणसु सु पथिय । " (१४) अउ० २० अ० । भाष-सम्भाये च । वाच० ।

दाहकंठिय-दाहकुलकामिक-मि० । दाहोऽनुकाम्य उल्पको वस्यामनी दाहकुलकामः, ल एव दाहकुलकामिकः । दाहोत्प-चौ, अ० १ श० ३ उ० । का० ।

दाहा-दाहा-स्त्री० । गहराविशेषे, का० १ सु० १४ अ० ।

दाहिय-दक्षिण-मि० । " दुःखदक्षिणार्थे वा " ॥ २ । २ । ७४ ॥ एषु संयुक्तस्य इः । 'दाहियो । दक्षिणयोः' । प्रा० ३ पाद् । ज-बाभभागस्ये, वाच० । सु० प्र० । आवा० ।

दाहियगामुय-दक्षिणगामुक-पुं० । दक्षिणस्यां दिशि गमनशी-कं, सूत्र० २ सु० १ अ० ।

दाहियहृमर-दक्षिणार्कजरत-पुं० । अरतकोचय दक्षिणार्कं, कल्प० १ कथ ।

दाहियहृमरहृक-दक्षिणार्कजरतकृ-म० । दक्षिणार्कजरत-भास्यो वेषस्थाऽऽवासयूतं कृते, अं० १ यज्ञ० ।

दाहियहृमागुस्तसेच-दक्षिणार्कमनुपुच्छेज-पुं० । दक्षिणार्कम-नुपुच्छेजनेषु, " दाहियहृमागुस्तसेचलायं त्राव्यट्टिं चर्वां पना-सिसु वा, पनासंतं वा, पमासिस्तं वा, त्राव्यट्टिं धारिवा स-धिषु वा, नयंतं वा, तावस्तति वा । " ल० ६५ लम० ।

दाहियहृमागुहिबर्-दक्षिणार्कलोकाधिपनि-पुं० । लोकस्या-र्कमजंलोको दक्षिणो योऽर्कलोको दक्षिणार्कलोकास्तस्य योऽ-धिपतिः । लक्षिम, उपा० ३ अ० । कल्प० ।

दाहियच-दक्षिणत्व-म० । सरास्ये, ल० ३१ लम० ।

दाहियहारिय-दक्षिणहारिक-म० । दक्षिणं द्वारं येचामस्तित ता-मि दक्षिणहारिकणि । अग्निव्यादिषु लसमक्रेषु, स्वा० ७ उा० । दक्षिणदिशि येषु गम्यन्तः सुजं जराभिः । ल० ७ लम० ।

दाहियपथविष्म-दक्षिणपथिया-स्त्री० । नैऋत्यकोणे, रा० । स्वा० ।

दाहियभूय-दक्षिणभूज-पुं० । दक्षिणहस्ते, रा० । सु० प्र० ।

दाहियवाय-दक्षिणवात-पुं० । दक्षिणस्याः दिशाः समगच्छति चाने, प्रहा० १ पद् । स्वा० ।

दाहिया-दक्षिया-स्त्री० । दक्षिणस्यां दिशि, स्वा० १ उा० ।

दाहियायच-दक्षियायन-पुं० । म० । रथेः ककंसंकारमभारं चरमासाऽऽशक्तं लमये, सु० म० १० पाठु० ।

दाहियावच-दक्षिणाऽऽनते-पुं० । अनुकूलमवृथावाचते, स्वा० ४ उा० ३ उ० ।

दाहिनिह-दाहियास्य-मि० । दक्षिणदिग्भक्त्याये, स्वा० ४ उा० २ उ० । प्रहा० ।

दि-स्वया-पुतीचा । " अं दि०-मः ३ ३ ३ ३ इत्यादिना स्वया इत्य-स्य स्वामि नि स्वयावेवाः । प्रा० ३ पाद् ।

दिङ्ग-दिङ्ग-पुं० । द्विजोत्तं उत-नः । वृषी संख्याया वारास्य-सू । वाच० । " लक्षेण ज्वारामचमे " ॥ ८ । २ । ७६ ॥ इति संयुक्तस्यायः स्थितस्य वकारस्य लुङ् । द्विजः । दिवोः । प्रा० ३ पाद् । " द्विजोत्त " ॥ ८ । १ । २४ ॥ इति सूत्रे कथंविधति बन्धाह न उल्पम् । विदोः । प्रा० १ पाद् । आणय, प्राज्ञ-याऽऽविशेषप्रये, " अमना जायते शूः, संस्कारैर्द्विज उलयते " इत्ये, अयम् उं विदयाऽऽदौ, पुत्र्युत्तुके च । वाच० । द्विप-पुं० । द्विपायं युक्तयुवद्वयार्थं विवति । पा-कः । इत्सिनि, वाच० ।

दिशंवर

दिशंवर-दिगम्बर-पुं० । शिवे, नाने, आदिभेदे, वाच० । सा-
चुभेदे, आ० म० । हा० । आवा० ।

दिशंवरदंशण-दिगम्बरदर्शन-न० । दिगम्बराणां श्लाघे, आ०
म० १ आ० १ अण् ।

दिश्रज्ज-देशी-सुवर्णकारे, दे० ना० ५ वर्ग ३६ गाथा ।

दिश्रज्जुच-देशी-काके, दे० ना० ५ वर्ग ४१ गाथा ।

दिश्रर-देश्वर-पुं० । देव-अरक्षः । "एत इन्द्र वेदना-अपेद्रा-देश्वर-
केसरे" ॥ ॥ १ । १४६ ॥ इति यत् इत्यम् । 'दिश्ररोः । देश्वरोः ।'
प्रा० १ पादः । पत्युः कनिष्ठस्रात्परि, वाच० ।

दिश्रसिद्धि-देशी-सूक्ते, दे० ना० ५ वर्ग ३६ गाथा ।

दिश्रसिद्धि-देशी-सत्त्वभाजने, अनुदिने च । दे० ना० ५ वर्ग
४० गाथा ।

दिश्रह-दिवस-पुं० । शीघ्रत्यत्र दिव-असत्क् किञ्च । पशुव-
पनाऽऽमके समये, "दिश्रह इति ऋतुपरमहिं, पमहिं मयो-
रह पच्छि ।" प्रा० ४ पादः ।

दिश्रह-दिवस-पुं० । पशुवपनाऽऽमके समये, "जेमह दिशा
दिमहडा, दणप पवसंतेष । तागु मणित्तुं श्रुत्तुलित, जज्जरी-
आ उ नहण् ॥" प्रा० ४ पादः । प्रवसता वसता इत्येतेष ये मम
दिवसा दसान्ताद् गणपत्या ममाशुष्यो मन्थेन जज्जरिताः ।
प्रा० ४ पादः ।

" नार्तोषमितस्तत्र, सावने दिवसः स्वयुः ।
मिश्राभासोऽर्कशश्वत्, दिवसः सौर उच्यते ॥ १ ॥
आरुस्तु तिष्यवच्छिन्नो, भीमो दूपाग्निधेनः ।"
श्रुत्वेणु सावनाऽऽदिषु दिनेषु च । वाच० । " जमरा पत्यु
विश्रम्बह, केवि विश्रम्बहि विश्रम् ॥" प्रा० ४ पादः ।

दिश्रहुव-देशी-पूर्वाभाजने, दे० ना० ५ वर्ग ४० गाथा ।

दिश्राहप-देशी-आसपाकण, दे० ना० ५ वर्ग ३६ गाथा ।

दिश्र-इति-स्त्री० । इ-चिद् । जलाऽऽधारे चर्ममये भाजने, हा०
१ आ० १ न० ७० । अनु० ।

दिश्र-आ-दिका-स्त्री० । चर्मनिर्मितोवकपात्रे, मत्स्यभेदे च ।
वाच० । अनु० ।

दिशाणु-केषणाणु-पुं० । मेघाऽऽदीनां लक्षानां दशांशाऽऽमके
निक्षेपे, " कुजादिकाणुकोशे, इत्यमर् तु कारप । एवं
अग्निभि जाभिजे, दिक्काणुेषु न संसभो ॥१॥" द० प० ।
दिक्कालक-दीक्षाकाल-पुं० । योगकाले, आ० म० १ प्र० २
अण् ।

दिवत्तंवाच-दीक्षाभाव-पुं० । प्रमथयाया भावे, पञ्जा० १ चिचि० ।
दिवत्ता-दीक्षा-स्त्री० । दीक्षणे दीक्षा । प्रमथयाया, श्रो० ७ ।
स्था० ।

साश्रमत्तं शाकत्रयभावाभाषयोर्दीक्षाधिकारित्वानधिकारि-
त्वात्तथादनायाऽऽह-

अस्मिन् मति दीक्षाया, अधिकारी तपतो भवति सप्यः ।
इतरस्य पुनर्दीक्षा, वसन्तनुपसञ्चिता हैया ॥ १ ॥

आश्रमत्तं शाकत्रय, सांन विद्यमाने, दीक्षाया विरतिक्वायाः,
अधिकारी अधिकारिवाद्, शास्त्रयोर्द्वयत्वेन तपनः परमा-
र्हतो भवति, अत्रः पुमान्, इतरस्याभ्यधिकारणः, पुनर्दी-

क्षा मतकपा, वसन्तनुपसञ्चिता विदम्बनायाया चैवमासप-
रिदासकृतराजसञ्चिता सुष्यनुदीक्षापरकार्याकरणेन हैया
ज्ञातव्या ॥ १ ४

आयुना दीक्षाया निरुक्तमुपदर्शयन् ज्ञानिण पद्य तां नियम-
यक्षाह-

अयोदानादशिव-ज्ञपणात् सतां मतेह दीक्षिति ।
सा ज्ञानिनो नियोगाद्, पयोदितस्यैव साध्वीति ॥ २ ॥

अयोदानाच्चेवः सुन्दरं तस्य दानं वितरणं तस्मात्, अ-
शिवं प्रत्यवायस्तत्प्रपणात् तन्निरसनाच्च, सतां मनीनां मता-
धर्मिणा, इह प्रवचनं, दीक्षिति श्रुत्वा । इत्येवमनया निरुक्त-प्र-
क्रियया, सा दीक्षा, ज्ञानिनो ज्ञानवतो, नियोगाश्रियेन, यथो-
दितस्यैवाधिकारिण पद्य, साध्वीति निरवधा वर्तते ॥ २ ॥

ननु च यदि ज्ञानिण पद्यनिमित्तं साध्वी दीक्षा, ततः कथं
पूर्वोक्तज्ञानवर्थाकलातां भावतुवप्रवृत्तीनां समये सा अथैवोक्तं
भूयत् इत्याशङ्कयाऽऽह-

यो निरनुवन्धोषा-च्छ्लाघेऽनाजोगवान् तुजिनजीरुः ।
गुरुनक्तो प्रहरहितः, सोऽपि ज्ञान्येव तत्फलतः ॥ ३ ॥

य एवाथो निरनुवन्धोषाच्छ्लाघः । निरनुवन्धो अथच्छिन्न-
सन्तानो षोषो राशाऽऽदिनिरनुवन्धश्चासौ दंशश्च तस्माच्छ्ला-
घः अज्ञावाद् । यस्तु सातुवन्धोषाधिकप्रक्रमद्विधकर्मप्रद-
णाद् कथोच्छ्लेषात् भवति, स नेह शुद्धते । अनभोगवाद् अ-
नामोभोग्यविज्ञानमात्रमेव कथं प्रथायाऽऽदिषु सुकर्मबुद्धि-
गन्धेषु च विद्यते यद्यत् स तथा बुद्धिने पापं तस्मात्तच्छ्लो-
जनीकः संसारविरक्तयेन । गुणवाः पुण्यान्तेषु अनां गुरुत्वमा-
नात् । प्रह आप्रदो मिथ्याऽजिनविश्रम्भेन रदिनां प्रदंशहता-
भेन सस्यप्रदंशिवपवमत्याऽऽहवत्, सोऽपि य एतन्कर्तृश-
यणवाद्, ज्ञान्येव ज्ञानवानेव । तत्फलतो ज्ञानफलमपचयेन,
ज्ञानस्याऽपि ह्यनदेव फलं संसारविरक्त्येवगुरुनक्तयाऽऽदि,
तदभ्याऽपि विद्यते इति क्त्वा ॥ ३ ॥

कथं पुनर्ज्ञानफलं भावतुवऽऽह गुरुवदमानमात्रेण तथाविध-
ज्ञानविकल्पस्य स्वार्थगमनाऽऽदित्याशङ्कयाऽऽह-

चक्षुष्मानेकः स्या-दन्प्राऽऽप्यन्पन्तानुवृत्तिपरः ।
गन्तारो गन्तव्यं, प्राप्नुव एतौ युगपदेव ॥४॥

अक्षुरमलमनुपहनं विद्यते यद्यत् स चक्षुष्मानेकः कश्चिद् स्या-
दन्प्राऽऽप्यन्पन्तानुवृत्तिपरः, अथो दृष्टिपरकताऽन्यस्तदपरः,
केवलं भाग्यनुसारितया विराहादधिककर्मपचयेन च । तन्प्रा-
नुवृत्तिपरस्तस्य चक्षुष्मानो गमनविप्रायो वचनं वा तन्मूलं नह-
नुवृत्तिपरस्तनुवर्त्तनप्रधानः शेषानुमतवचनपरित्यागं । एतौ
डावापि चक्षुष्मानेकतां गन्तारो गमनतीत्यावनेवप्रयाणक-
वृत्त्या गन्तव्यं त्रिभुक्ताननराऽऽदि । प्राप्नुव एतौ युगपदेवैकता-
समेव । इ-मुक्तं नञि-चक्षुष्मानेकं गुरुनक्तं प्रप्रपश्यन्तु पुष्टम,
एवमनयोर्गजोरेकपदव्यास एवाऽनरं नापरं श्रद्ध, यदि वा-
नतदाप समानपदव्यासयोः साहित्येन बाहुल्यद्वयोर्भेदजोभोक्ता-
भ्येनैककलाप्राप्तव्यनगराऽऽदिक्वायप्राःसद्व्योपरीति । यथो-
भयनथानांनरं तथा गुरुमायतुपयामदशाधयोर्ज्ञान्येवज्ञानिभोः
फलं प्राति स्वार्थगमनप्रवृत्त्यां भाग्येनप्राप्तौ युगपद्वैकतां
न किञ्चिदन्प्राऽऽप्यन्पन्तानुवृत्तिपरः ॥ ४ ॥

एवं समानफलार्थं क्लान्धाहानिभोः प्रतपाद्य हीक्षाऽहंत्वं विरो-
धकान्नास्मन्निहतस्वार्थि वृक्षोयति-

वृक्षारोहिते मरिक्कपाशा-मित्यर्थं सामर्थ्येणोपगतऽविकला ।
गुरुजायमतिवन्धाद्, दीक्षोवित एव सांख्ये किञ्च ॥ ११ ॥

यस्य विशिष्टज्ञानरहितस्वार्थान्त विद्यते सत्किञ्चायां सदा-
चारैः, दृष्टमनेन प्रकारेण, सामर्थ्येयोभ्यता सामर्थ्येन समानफल-
साधकत्वकर्मणो योग्यताऽविकला परिपूर्णा, गुरुत्वं धर्माऽऽवर्था-
ऽऽदितु भावप्रतिबन्धाद् नाशतः प्रतिबन्धनेन हेतुना दीक्षाचित्त
एव हीक्षायोग्य एव प्रस्तुतः, क्लेशेत्यास्ताऽभ्यगवाद्, यतः संसा-
रिचरक एवास्वाः अविचारी शून्यगुणैकदेशेऽपीभ्युक्तम् ॥४॥
इदानीं हीक्षायाः समानफलप्रतया देयत्वमभिधधानो विषयक-
त्वस्य चऽऽदेयत्वमुपदर्शयतिद्विगमाह-

दंवाऽस्मै विधिपूर्व, सम्पन्नतन्त्रानुसारतो दीक्षा ।
निर्वाणवी जनेषु-त्यनिष्टकलदाऽन्यथाऽन्यन्तम् ॥ ११ ॥

येया दानवदाऽस्मै योग्याय विधिपूर्व विधानपूर्व सम्पन्नवैप-
रीत्येन तन्त्रानुसारतः शास्त्रानुसारतो दीक्षा जनकया निर्वाण-
स्य वाजं मोक्षमूलयोर्हेतुत्वेन । एवेति दीक्षोवाऽनिष्टकलदा
विषयफलता संसारफलताऽन्यथाऽयोग्याय दायमानाऽऽन्यन्तम-
तिशयेनेति ॥११॥

का पुनरिदं दीक्षेत्वाह-

देशसम्प्राऽऽस्त्येयं, विरतिपर्याप्तोऽन सद्गति च सम्पक् ।
तन्नामाऽऽदित्यापन-मविद्वुतं स्वगुरुयोजनतः ॥११॥

देशऽऽस्त्येयः, सम्प्राऽऽस्त्येयः च यं हीक्षा विरतिरुच्यते, देशविशरि-
हीक्षा, सार्धं विरतिदीक्षा ज्ञेयः । न्यासो निष्कवाऽन हीक्षायां
जनन्यायन इत्यर्थः । सा विद्यते यस्य तत्रास्तिस्मिन्मनसि च
पुत्रो देशहीक्षावति, सार्धं हीक्षावति च सम्पक् समीचीनं संग-
तम् । तन्नामाऽऽदित्यापनं तेषां प्रवचनप्रसिद्धानां नामाऽऽहीनां
चतुर्थे देशापनमारोपणमविद्वुतं उपपन्नरहितमनुपपन्नवामिति
याद्यद् । कथं तन्नामाऽऽदित्यापनम् ? स्वगुरुयोजनतः स्वगुरु-
निरात्मोयपुत्र्येयोजनं संबन्धनमौचित्येन यत्र तन्नामाऽऽहीनां
ततः लक्षाशतम् ॥ ११ ॥

कथं पुनर्विशिष्टनाम्नवास्तस्य स्वगुरुमिः प्रसिद्धीकृत-
स्य हीक्षानिमित्तमित्ति सम्प्रधानं परं प्रत्याह-

नामनिमित्तं तर्षं, तथा तथा बोद्धतं पुरा यद्विह ।
तत्स्वार्थाना तु दीक्षा, तथेनान्यस्तनुपचारः ॥ ११ ॥

नामनिमित्तं नामहेतुकं तन्नामस्मर्यं नामप्रतिपाद्यगुणाऽऽस्त्यक-
त्वम्, कृतप्रशान्ताऽऽदित्यापनः प्रशान्ताऽऽदित्यकत्वोपलम्भः । तन्ना-
मि च तद्गुणस्मरणऽऽस्त्यकत्वस्येतथा तथा चोक्तुं तेन तेन स्म-
र्येणोक्तुमनुपूर्वं कृतनिर्वाहम् । पुरा पूर्व, यद्यस्माद्दिव प्रवचने, मु-
निभिः ततः स्वापना तु तस्मैव नामः स्वापना तु स्वापनेव नाम-
प्रशान्ता हीक्षा प्रस्तुता, तस्मैव परमाहेतुनास्त्यकत्वोपलम्भोऽऽ-
क्रियकत्वोपलम्भोपचारकत्वस्या हीक्षाया उपचारो बन्धने, विद्यो-
पचारम् ॥ ॥

कस्मान्पुनर्बोधाऽऽदित्यास्य महामादरः कियत इत्या-
हाश्चवाऽऽह-

कीर्त्यारोभ्यमुपपद्-संश्रायः सूचकानि नियमेन ।
नावाऽऽदीन्याचार्याः, वदन्ति तथेषु यतिसम्पक् ॥ ११ ॥

कीर्त्यैः श्लाघा, आरोभ्यं मोदयन्तं, प्राक्तनसहजौगामिकरी-
र्णावर्द्धन, भूतं ह्येयं भावप्रदायाः आदिदस्य । पदं स्थानि वि-
शिष्टगुरुत्वावस्थापनमाचार्यैः स्वाऽऽदि । कीर्तिप्रारोभ्यं च भूतं च
पदं च कीर्त्यारोभ्यमुपपदन्ति, तेषां संप्रशान्तिरुपेक्षाज्ञः, तस्या
प्रशान्तिरुपेक्षायाः प्रायः सूचकानि यमकानि नियमानावश्यंते-
यः, नामस्वयानुत्पन्नभावकृपादीयाचार्याः पुरुषा वदन्ति सु-
ते । तत्समासेषु नामाऽऽदितु यतितर्षं यतो विधेयः । इह चैवं
ताप्येवमवसेयम्-अभ्यधेनाम्ना हि कीर्तनामादिवै शब्दाधे-
तिपक्षे विबुधो प्राकृतजनस्य च मनःप्रसादाः कीर्तिरारोभयति ।
यथा सुधर्मस्वयानुत्पन्नभावकृपादीयाः सुधर्मपुरुषाणां प्रवचने की-
र्तिकृपादि । स्वापनाऽऽवकारवती रजोहरणसूचकत्वाऽऽदि-
धारणद्वारेण भावभेदेऽप्युत्पत्त्या आरोभ्यमुपजनयति, पुत्र्यमप्याका-
राऽऽदितुषु संलक्षितत्वात्कृपया चार्थस्वयमाना इतस्त्वेयोपपत्तये
प्रभवति, नाबोधि सत्यदृशोऽऽदित्यकृपा पूर्वोक्तपदार्थस्य संब-
धयते । न हि विशिष्टनामस्मरणेनाऽऽभ्यमोकाविशिष्टपदावासिनां च-
तो भवति । अथवा सामान्येनैव कीर्त्यारोभ्यमानसंश्रायः सू-
चकानि स्वभाव्येव नामाऽऽदीनिति ॥ ११ ॥

किमिदं हीक्षाप्रस्ताये नामाऽऽदितु यतिसम्प्रधान-
त्वाऽऽह-

तत्संस्कारादेया, दीक्षा संघटते महासुतः ।
पापविषापनमात् खलु, सम्पद्गुरुधारणायोगात् ॥११॥

तत्संस्कारात्नामाऽऽदित्यसंस्कारादेया द्विविधा हीक्षा जनकया न्य-
यते संज्ञयति महासुतो महापुरुषस्य, न ह्यमहापुरुषा प्रतपादि-
यो भवति । पापं विषयिण्य पापविषं, तस्यापनमात् खलवपन-
मादेव, पापविषयोऽपनमात् । विषापनारिणो हीक्षेति केषा-
ञ्चिद् भ्रान्तिः खलुहरणोपादिवमुक्तम् । पापविषापनमादेव हीक्षे-
ति सत्ययतिपरिःस्येन गुरुत्वा धारणा च गुरुधारणे, ताभ्यां योगः
संबन्धस्तस्माद् गुरुधारणोयोगात् । गुरुयोगात्पापपनमात्,
धारणोपादेव विषापनम् इति ॥ १० ॥

हीक्षा सम्पद्यते महासुत इत्युक्तं तत्सम्पत्तो सर्ववि-
रतस्य यद्भवति तदाह-

संपन्नायां चार्था, सिद्धिं व्यावर्षयन्ति समयविदः ।
धर्मनिष्ठानैव हि, शेषत्यागेन विधिपूर्वम् ॥ ११ ॥

संपन्नायां च संज्ञातयां चार्था हीक्षाया सिद्धिं लक्षणं व्याव-
र्षयन्ति कथयन्ति समयविदः क्षामयवेदिना, धर्मनिष्ठानैव हि
धर्मतत्परस्यैव हि, शेषत्यागेन धर्मोद्वेगः शेषस्तथ्यागेन तत्प-
रिहारणं, विधिपूर्वे शास्त्रोक्तविधानपूर्वः सतः यथासम्पन्नस्यैव
शेषत्यागेन धर्मनिष्ठाना सेवनीया नावर्षयेति भावः ॥ ११ ॥
अस्यामेव सर्वविरतिहीक्षायां क्लान्धाहोऽजनामाद्येवैव
दृशोयति-

वचनक्लान्तिरिहाऽऽद्री, धर्मक्लान्त्यादिसापनं जवति ।
गुह्यं च तपोनियमाद्, यमश्च सत्यं च शीघ्रं च ॥११॥

क्लान्तिरिहाऽऽद्री, यथापि परं सदागमविशुद्धम् ।
सर्वं शुद्धमिदं खलु, नियमास्तंस्तरादूर्ध्वम् ॥ १३ ॥

वचनक्लान्तिरिहाऽऽद्री हीक्षायामादेव प्रथमं धर्मोपात्ता-
दिसापनं भवति । आदिशब्दात्कर्ममादेवाऽऽद्विद्वद्भवः धर्मोपात्ता-
दीनां साधनं वचनक्लान्तिर्निर्वात, तत्पुत्र्यकार्याचारात्, शुद्धं चार्थ-

द्वं च तयो द्वाद्वादशैर् नियमाधिगमन यमश्च संयमश्च, तस्य
 क्वाचित्साधनाऽऽदिकपुं शीलं च बाह्याभ्यन्तरमेव ॥ १२ ॥
 आकित्तनस्य भाव आकित्तनस्य, सुखं निश्चयमित्य, प्रहा-
 वि प्रहास्येभ्यः, परं प्रथमत्वं, सदागमविशुद्धं सदाप्रतिग-
 द्धक आगमः सदागमः, तेन विशुद्धं निर्दोषं, सर्वं पूर्वोक्तं इत्यधि-
 क्तविज्ञानादिशुद्धिमिदं कालु निरतिशयमित्येव नियमादि-
 तरव्यापुष्या शुद्ध्याऽऽहुतनिर्गमकत्वात्संस्तरादृष्टं क्रियाम-
 स्तरागमन संस्तरकालात्तथेन शुद्धं भवतीति ॥ १३ ॥

अथैव हीक्षावतः पूर्वोत्तरकालमाधिगुणयोगमाह-
 ध्यानाध्ययनाधिरितिः, प्रथमं पश्चात् भवति तन्मयता ।
 सूक्ष्मार्थोद्घोचनया, संवेगः स्पर्शयोगश्च ॥ १४ ॥

ध्यानं चर्यं शुकं च स्थिराध्यवसानरूपं, यद्योक्तम्—'एका-
 वचनसंस्थस्य, सद्यश्चाप्रत्ययस्य च । प्रत्ययान्तरनिर्मुक्तः, प्रवा-
 दो ध्यानाद्युच्यते ॥ १ ॥' अथयत्नं साधारणप्राप्तः, ध्यानं साध्य-
 यत्नं च ध्यानाध्ययने । आध्ययनपूर्वकश्चऽपि ध्यानस्यात्या-
 ख्यतरस्यादृष्टार्थयोग्याश्च पूर्वनिपातः, ततोऽनिरतिशयशक्तिर-
 वरतमवृत्तिः प्रथममाहो हीक्षासंपन्नस्य, पश्चात् पश्चात्पुनर्मय-
 चाते । तन्मयता तन्मयत्वं तापरता, सूक्ष्माश्च तेषांश्च शब्दमो-
 क्षाऽऽहुतः, तेषामाज्ञोचनान्, तथा सूक्ष्मार्थोऽज्ञोचनया, संवेगो
 मोक्षाग्निसत्ताः स्पर्शयोगश्च स्पर्शस्तथ्याहानं तेन योगः संस्थाः
 समभवतीति ॥ १४ ॥

स्पर्शयोगश्लोकस्तत्र स्पर्शोक्तकणमाह--
 स्पर्शस्तत्त्वाऽऽभिः, संवेदनमात्रमविवेति तन्मय ।
 कथमपि स्पर्शवैत, स्पर्शस्त्वचोपतत्फलदः ॥ १५ ॥
 स्पर्शवैतऽनेन वस्तुनस्तत्त्वमिति स्पर्शः, स च काश्चित्स्याह-त-
 स्वासित्तनस्य तस्य वस्तुनो जीवाऽऽश्चतस्य स्पर्शं तस्याऽऽदिक-
 पक्षमो ज्ञानं स्पर्श उच्यते, तेनैवतमात्रं वस्तुत्वपरमशोध्य-
 माविवेति तन्मयत्वं कथञ्चिद्वस्तुप्राग्भवेऽपि न विद्वेत् वस्तु-
 त्वित्यविवेदितमुच्यते, कथमपि विकलमपि स्यादेतत्संवेदनमात्रं,
 वस्तुस्तु स्पर्शः पुनरुपेतत्फलदोऽप्येवैष तन् स्वसाध्यं फलं
 द्वातीःस्यमनयोः स्पर्शसंबन्धयोगेश्चैष इति ॥ १५ ॥

संवेगस्पर्शयोगेन हीक्षावाच्यं चत् करानि, तदाह--
 क्वाध्ययनिचूतो यद्-किर्विस्तरेन तत्किंवा यत्नात् ।
 सम्यकरिति तद्-हीक्षित इह मातुमवेष्टाम् ॥ १६ ॥
 ध्यायित्वा कृष्णऽऽदिवाशान्मनो प्रस्तौ यद्गच्छया, निर्विद्यो निर्वेदं
 प्राहितस्तेन ध्यायित्वा तत्किंवा तत्किंवास्यां ध्यायित्वाकाररूपं
 यत्नाद्यनेन सम्यकरिति विद्यते, तत्तस्या हीक्षित इह प्रकमे
 साधुनां संवेद्य विनयाऽऽदिकया नां साधुसंबन्धम् ॥ १६ ॥ यो ० १२
 विद्यो । अथ शुद्धं शुद्धमित्यवगच्छितप्रत्ययस्य च-यथा
 तीर्थोद्भिः सह ये हीक्षां शुद्धिमिति किं तीर्थोद्भिःप्राग्भवेऽपि काश्चि-
 त्कं कुर्वन्मुत्तमिनामिति प्रश्ने, उत्तरम्-तीर्थकः सादृ हीक्षा-
 ह्यं कुर्वेतिः स्वयं दृक्त्वात्सत्केशेककामाऽऽधुनस्तेन तथ्याप्र-
 वणं किंपते, न तु तीर्थकरवत्, प्रथमतोयं कृत्वा सादृ तु तीर्थकर-
 वणं प्राग्भवेत् कुर्वन्तीति ज्ञायते ॥ १७ ॥ सेन २ उक्त्वा ० मि-
 द्वाऽऽदिसंकाशितत्रयमप्ये तयाऽऽवर्तिकासासम्यगे च कानि कानि
 चर्मेकायां वि श्रुत्याः, कानि मेति प्रश्ने, उत्तरम्-विज्ञानमिदंऽऽ-
 दिकं न श्रुत्याःसम्यगिति न श्रुत्याःसमीति, चतुर्मासकमप्येऽपि उप-
 कायनामाशारोपयाऽऽदि विना चर्मेकायांश्च सर्वाणि श्रुत्याः,

कारणवशात् तदपि विजयव्याप्त्यन्तरेण श्रुत्याःसमीति चोपोपधा-
 नप्रतोच्छाराऽऽदीनां तु द्वित्तुच्छिरेव विनां कथान् सासवयोऽऽदि ।
 १२४ प्र ० सेन २ उक्त्वा ० । ('यवञ्चा' शब्दे हीक्षाविद्येव्यते)
 सर्वमथामयप्रदानेन भावस्ये, यं च ० १ श्रुतः । योग, का ० म ०
 १, अ ० २ का ० । पञ्जा ० । (नृपुंसकाऽऽदीनां हीक्षितायां
 परिष्ठापनां परिष्ठापनां ' शब्दे वक्ष्यते)

दिवङ्गागुण-दीक्षागुण-पुं० । जिनहीक्षाधर्मं, जिनसाध्यागम-
 भक्तिप्रामाणाऽऽदीः च । पञ्जा ० २ विद्यो । यो ० ।

दिवङ्गादावत्-दीक्षादापन-न ० । प्रौढोऽस्यैः सुनाऽऽदीनां प्रवा-
 जने, प्रव ० । नथैव प्रौढोऽस्यैः सुनाऽऽदीनामापि शुद्धामुष्णशुद्ध-
 श्चापुऽप्यसज्जनसुदुपरिजनाऽऽदीनां हीक्षादापनव, उपलक्षसाध्या-
 ष्टरुपायनाकारणं च, स्युनेऽपि कृष्णवैतकृष्णयोः क्वाप्याव-
 वाहनेऽपि नियमवतोः स्फुटान्तरमाम्येषां च धावत्कृष्णाऽऽदीनां
 प्रौढोऽस्यैः प्रवाजना, यत् च महाफलाः । यतः—'ते धरा कथ-
 पुष्पा, जगन्नां जगणो अ स्वयमुपगतां ० । जितं कुत्रचित् आह,
 चास्ति तत्परो मटापुत्रो ॥ १ ॥ इति । (६५) च ० २ क्वि ० ।

दिवङ्गावपरिष्ठाप-दीक्षावत्परिष्ठाप-वि ० । हीक्षावयोऽप्यौ
 सम्प्रते, च ० २ क्वि ० ।

दिवङ्गाविद्या-दीक्षाविधान-न ० । हीक्षाविद्यो, पञ्जा ० २ विद्यो ।
 दिक्विक्रण-प्रेक्षित्वा-अप्य ० । इत्येवमे, ने ० ३ क्व ० ।

दिवङ्गाविद्योपमा-दीक्षितविनायमान-आध्यायित्तजिनप्रो-
 क्षणके, पञ्जा ० २ विद्यो ।

दिवङ्गावपार-दीक्षावपार-पुं० । मयसत्त्वस्य हीक्षादानेनाजु-
 ग्रहे, पञ्जा ० १८ विद्यो ।

दिग्गवर-दिग्गवर-पुं० । 'दिग्गवर' शब्दाधे, का ० म ०
 १, अ ० १ का ० ।

दिगायारिय-दिगाचार्य-पुं० । दिगाचार्यशब्देन किञ्चयन इति
 प्रश्ने, उत्तरम्-यत्वाचित्तमिधयस्वतुसाया दिगाचार्य इति
 योगशास्त्रप्रकाशयुतो प्रायश्चित्तं देवाकृप्यामिन् श्चाकृप्यावामे
 दिगानाथशब्दाधो ज्ञेय इति ॥ ३३ प्र ० सेन ० उक्त्वा ० ।

दिग्गिडा-देशो-युक्त्यायाम्, भाषा ० १ पुं ० १ अ ० ४ ० ।
 स ० ज ० ।

दिग्गिडापरिगत-दिग्गिडापरिगत-वि ० । कुशाग्र्यं, उक्त ० २
 का ० का ० सु ० ।

दिग्गिडापरिमह-दिग्गिडापरि (री) वृह-पुं० । इह च दिग्गि-
 ष्ठेन देवीवचनेन वृत्तं होच्यते, सिद्धाग्न्याःकृतसर्वहृत्तरयसं-
 धर्मो-कृत्या महादारापार्याः'द्विडाऽऽप्यायिनचनेन परीतिं स-
 धर्षकारेण सहज इति परीवः । जुपर्यपदे, उत्त ० २ अ ० ।
 म ० । ('युदा' शब्दे तुनीयमानो ३५५ पृष्ठे इत्याच्यते)
 दिग्गिडापरिमह-दिग्गिडापरिवृह-पुं० । 'दिग्गिडापरिवृह'
 शब्दाधे, उत्त ० २ उ ० ।

दिग्गु-दिग्गु-पुं० । संख्यायुं समामनेदे, ' संख्यायुं शिष्टुः'
 । १ । १ । २२ ० इति प्राग्विचयनम् । अणु ० ।

ने किं तं दिग्गुमामे ॥ दिग्गुमामे अद्योगविद्ये पक्षसे । सं
 महा-निधिं कनुवाग्निं विक्रुग्निं, तिभि मरुतापि तिमहुर्,

तिष्ठि गुणाणि तिगायं, तिष्ठि पुराणि तिपुरं, तिष्ठि सराणि तिसरं, तिष्ठि युक्स्वराणि तिपुक्स्वरं, तिष्ठि विदुआणि ति-
चिदुभं, तिष्ठि पद्माणि तिपद्मं, पंच नदीभं पंचनादि, सप्त
श्या सप्तशर्यं, नव तुंगा नवतुरंगं, दस गाथा दसगार्थं,
दस पुराणि दसपुरं । तेषं दिगुसप्तमसे ।

“संख्यापूर्वो दिगुः” ॥ २ । १ । १३ ॥ श्रीणि कटुकानि समाह-
तानि विकटुकम् । एवम्-श्रीणि मधुराणि समाहृतानि विमधुरं,
पञ्चाऽऽदिगणे दक्षेनादिह पञ्चसूलीत्यादिषु क्षिप्यामीश्रययो न
भवति, एवं शेषाद्यप्युदाहरणानि भाष्यनीयानि । अत्रु० ।

दिग्-द्वी-पुं० । द्व-घञ् । अस्व भेदम् । “द्वीषं वा” ॥ ८ ।
२ । ११ ॥ द्वीपशब्दे शेषस्य स्वस्य उपरि पूर्वो वा भवति ।
“द्विष्यां । द्वीहो ।” प्रा० ३ पाद । शाकलतावृक्षे, उष्ट्रे, द्विमासे
स्वरक्षणे च । भाष्यते, वाच० । स्फुटते च । नि० । जे० २ चक्र० ।
दिच्छा-दित्सा-ली० । दातुमिच्छायाम्, अत्रु० ।

दिदृ-दिधृ-व० । दिश-कः । भाष्ये, “न दिक्षिद्रे कुट्टे” इति-
मात्रः । काशे, पुं० । उपदिष्टे, वाच० । प्रतिपादिते च । नि० ।
मयो० ।

दृष्ट-न० । दृश-कः । स्वपरककर्म्ये चोक्तिरे, वाच० । दृश्यं,
श्रु० १ उ० । नि० श्रु० । दृष्टा० । अत्रलोकिते, पञ्जा० ७ विभ० ।
प्रज्ञा० । दृष्ट० । प्रज्ञा० । आच० । स्थान० । सूत्र० । द्य० । उच्य० ।
उपलभ्ये, हा० ३१ अष्ट० । अभिमते, अत्रु० । लौकिके च ।
वि० । वाच० ।

आगतपत्रं क्षीयं, तद्दृष्टेष्टाविकृद्वाक्ययथा ॥ (?)
आगतमत्रं क्रेयं अर्थात्, तत्कर्म क्रेयम् ? । एदं त्र्यङ्गाजुमान-
प्रमाणोपलक्ष्यमित्युक्तमिति स्वयंचनेनेवाभ्युपगन्तं, तायांमात्र-
रुक्तानि वाक्यानि धास्मिन्नागतमत्रये तद्दृष्टेष्टाविकृद्वाक्यक-
म्, तद्दृष्टान्वयया । (?) यो० १ विभ० ।

दिदृत्त-दृष्टान्त-पुं० । दृष्टोऽन्तो नाशोऽप्यन्तं यस्मिन् । मरत्ये,
शाच० । दृष्टमधमन्तं मयतीति दृष्टान्तः, अनीन्द्रियप्रमाणादृष्टं
संपदं न तिष्ठेत् नयनीःयर्थः । दृष्टा० १ अ० । दृष्टा० म० । दृष्टोऽ-
न्तः परिक्रुष्टो विचक्षणः साध्यस्याधनयोः संशयस्याधि-
नाशपरकस्य प्रमाणेन यदातेत दृष्टान्तः । प्रज्ञा० ३० पद ।
साध्यस्योपमात्वे, न० । अत्राहस्ये, चिदो० ।

दृष्टान्तफलम्-

पुत्रवनिष्ठा मिश्रा, य वारिषा कहुमिषाणि कल्पति ? ।
सुण आहरणं शोयगं, ख कथनि सवन्त्य दिदृते ॥ १६० ॥
पुत्रं पुत्रे अथद्विरजिज्ञानि मिश्राणि च वारिणानां प्रतिपद्यन्नि, क-
वामिदानीमस्मिन्सु सुत्रे कथयते । ३, ३ति अथान्, न पुत्रु चोपपत्त्यव-
हनमीदृशं वक्तुमिति ज्ञायः । अत्राऽऽचार्यः प्राऽऽह-भृष्टु निशम-
क, आहरणं दृष्टान्तम्, दे नोदकं । यथा कल्पते । अत्र नोदको गुह-
चचनमाकथयं दुर्ध्वं यथात्वाऽऽध्यागतः प्रतिपत्ति-आचार्यः ।
न सर्वथाप्ययं दृष्टान्तः कर्मन्तः, ‘दृष्टान्तममपरेत्याप्ययं प्रतिपत्तेः ।

तथाहि-

अह दिदृता सिद्धी, एवमसिद्धी उ आणणेउज्जाणं ।
अह वं नेसि पतिष्ठी, वसाहए किं तु दिदृता ॥ ११६४ ॥
१२४

यदि दृष्टान्तापूर्धानां सिद्धिस्तर्हि आज्ञाप्रामाण्यां निगोच-
भ्याज्जयाऽऽदीनामर्थानामसिद्धिः प्रसज्येत. अथ ते तथाऽऽह-
या तेषां प्रसिद्धत्वनः किं तुरिति चिन्तये । किमेवं दृष्टान्त-
तोऽर्धसिद्धिः क्रियते ।

किं चाप्यन्त-

कल्पमि अकल्पमि य, दिदृता जेन ह्येति अविशुद्धा ।
तद्वा न तेमि सिद्धी, विहि अविहि विनोचजोग इव ॥ २० ॥

दृष्टान्तेन पद्यदागम इष्टं तत्सर्वं यदृष्ट्या प्रसाध्यते, तथा
कल्पने हिंसा कर्तुं विधिनेति प्रतिज्ञा, निष्प्रत्ययावात्त्वोदिति
हेतुः । यथा विधिना विधोपयोगदृष्टान्तः । अथ च प्रायना
यथा-विधिना मन्त्रपरिगृहीतं विधं साधमानमदोषाव भ-
वति. अर्वाविधना पुनः साधमानं महात्तमनचक्षुषोऽकथयति ।
एवं हिंसाऽपि विधिना विधीयमाना न दुर्गतितमनाव प्रस-
ति. अविधिना तु विधीयमाना दुर्गतितमनावोपदिष्टा, यतश्चे-
न्नमनो निष्प्रत्ययावत्त्वात् कल्प्यते कर्तुं हिंसेति निगमनम् ।
एवं कल्पोऽनुत्पन्नं वा येन कारणेन दृष्टान्ता अविशुद्धा भ-
वन्ति, कल्पयन्त्यकल्पम्, अकल्पयन्मपि कल्पयन् । यदृच्छ-
या दृष्टान्तजनने कियत इति प्रायः । तस्मात्तस्यै दृष्टान्ते-
भ्योऽर्थानां सिद्धिर्भवति । पाद्यायां पञ्चमर्थे षष्ठी । विधिना-
विधिना च विधोपयोग इत्येति ।

एयं नोदकेन स्वपक्षे स्थापिते मति स्वरिहाह-
असिद्धी जद नाएण, नायं किंमिह उच्यते ? ।
अह ते नापयो सिद्धी, नायं किं पत्तिसिद्धाए ॥ १२० ॥
यादृ ज्ञानेन दृष्टान्तार्थानामसिद्धिः, ततस्त्वया ज्ञानं विषद-
दृष्टान्त इह किमुच्यते किमेवमभिधीयते ? । अथ ते ज्ञानतो
दृष्टान्तसिद्धिः, ततोऽस्मान्निश्चयमानं ज्ञानं किं प्रतिषिध्यते ? ।

किं च-

अंधकारो पदीयेण, वज्रए न उ अग्रहा ।
तद्वा दिदृतिभो भावो, तेषव ठ विदुज्जति ॥ १२१ ॥

अन्धकारशब्दस्य पुनपुनकलिङ्गत्वाद् यथाऽन्धकारो राक्षी
प्रक्षीपेनैव वर्यते विशोभयते, न तु तैवाव्यया । विशोभिते च त-
स्मिन् षट्ऽऽहिकं वस्तु परिस्फुटमुपलभ्यते, तथाऽप्रापि दार्ष्ट-
ान्तिको दृष्टान्तप्राज्ञो ज्ञावः पदार्थोऽन्धकारवद्विगतमहोऽपि ते-
नैव दृष्टान्तेन प्रक्षीपकत्वेन विशुद्धते निर्मलोभवति, विशुद्धे च
तस्मिन् परिस्फुटा विचक्षणानां प्रतिपत्तिर्भवतीति दृष्टान्तोपदर्श-
नमत्र कियते । किञ्च-सौख्यप्रतिष्ठा वयं, स्ववाक्यनैव प्रयत्ना यद्
दृष्टान्तार्थं प्रत्याग्रनमभ्युपगतम्, अस्माकमपि स्वदीय एव दृष्टान-
न्तः सूत्रस्य साधं कथं प्रत्याधिष्यति । ह् १ उ० २ प्रक० ।
आ० श्रु० । नि० श्रु० । विदो० । आच० । (न दृष्टान्तमात्रार्थ-
सिद्धिरिति ‘पक्षे’ शब्दे बह्व्यते) शास्त्रे, अलङ्कारिके अल-
ङ्कारभेदे च । वाच० ।

दिदृत्तपरिणाम-दृष्टान्तपरिणाम-पुं० । दृष्टान्तेन अज्ञापयितभ्ये,
द्वय० ।

दृष्टान्तपरिणामकमाह-

परोक्ते हेतुगं अत्यं, पक्षकलेण ठ साहियं ।
विषोदं एस अकलातो, दिदृत्तपरिणामो ॥ ४७ ॥

सपरिनिक्षेपक्रमप्रमाणमाहुरन्वयपरामर्शानुश्रुत्यानां प्रमातृणां संदि-
श्वसाश्रयदातृकल्पेनाऽऽभास इति तथैव कांथिनः (४) ॥७३॥

अनादेयवचनः कश्चिद्विश्रुतः पुत्रो रागाऽऽदिमवाद्यः
पुनरादेयवचनः स बीतरागाः, तद्यथा-शौचार्दानांगिति सं-
दिश्वसावनव्यतिरेकः शौचांदांनो रागाऽऽदिमवचस्य निवृत्तेः
संशयात् (५) ॥ ७४ ॥

वद्यां प तद्गंनानुगागिणां शौचोदनेनादेयवचनत्वं प्रसिद्धं, न-
द्यापि भगाऽऽदिमवचनावस्तत्रिभ्याव्यकप्रमातृवकव्यतः स-
दिश्व एव (६) ॥ ७५ ॥

न बीतरागाः कृपिणः करुणाऽऽस्पदेवपि परमकृपयाऽनपि-
तनिजपिशिनशक्यत्वात्, यस्तु बीतरागाः स करुणाऽऽस्पदेषु
परमकृपया मयपिननिजपिशिनशकलाः, तद्यथा-तपनबन्धु-
रिति संदिश्वोऽनयव्यतिरेक इति तपनबन्धो बीतरागात्वा-
भावस्य करुणाऽऽस्पदेवपि परमकृपयाऽनपितनिजपिशि-
तशक्यत्स्य च व्यावृत्तेः संदेहात् (६) ॥७६॥

तपनबन्धुबुद्धौ विषयदृष्टान्तनया यः समुपन्यस्तः स न हा-
यने किं रागाऽऽदिमानुन चीतरागाः, तथा-करुणाऽऽस्पदेषु
परमकृपया निजपिशिनशकलां समर्पितवाद्य वा, तत्रिभ्या-
व्यकप्रमाणापरिष्कृत्यात् (६) ॥ ७६ ॥

न बीतरागाः कश्चिद्विश्रुतः पुत्रो बन्तृत्वाद्, यः पुनर्बी-
तरागो न स वक्ता यथोपलक्षण इत्यव्यतिरेकः (७)
॥ ७७ ॥

यद्यपि किमोपलक्षणहाजुत्रयं व्यावृत्तं तथापि व्याख्या व्य-
तिरेकान्मन्वेरव्यतिरेकत्वम् (७) ॥ ७७ ॥

अनित्यः शब्दः कृतकरवादाकाशवदित्यमदर्शितव्यतिरे-
कः (८) ॥ ७८ ॥

अत्र यद्विषयं न भवति तन् कृतकमपि न भवतीति विद्यमा-
नाऽपि व्यातिरेकां वार्दाना स्ववचनेन नोद्भावित इत्यवर्षीत-
व्यतिरेकत्वम् (८) ॥ ७८ ॥

अनित्यः शब्दः कृतकरवादाकृतकं तन्वित्यं यन्ऽऽका-
शापिति विपरीतव्यतिरेकः (९) ॥ ७९ ॥

वैषम्ययोगेन हि भाषायाः साधनायावऽऽकाशो दर्शनीयो,
न वैषम्येन विपरीतव्यतिरेकत्वम् (९) ॥७९॥ रत्ना० ६ परि० ।

दिङ्निव-द्राष्ट्रान्तिक-त्रि० । प्रथमेऽभिनवनेदे, दद्या० ४ जा०
४ उ० । रा० । आ० अ० ।

दिङ्गुण-हृद्युः-पुं० । दृष्टाः प्रत्यक्षाऽऽदिप्रमाणतोऽनुचतु-
षाधयोऽयम् तन्विन्द, दद्या० ।

दिङ्गुण-हृद्युः-पुं० । दृष्ट उल्लेखोऽर्थः उद्भुताभिधेयकपो
येन न दृष्टार्थः । गीतार्थे, पु० १ उ० ।

दिङ्गुणोपपत्ति-हृद्युः-पुं० । दृष्टः शेषशेषोऽऽदि-
वैषम्याः सा तथा । सा बाली पतिता च दृष्टोपपत्तिता । आ-
स्यदिव्यहृकृत्यायाम्, आ० ३० बने ८ अ० ।

दिङ्गुण-हृद्युः-पुं० । दृष्टोऽयमनो यथावर्षित्यतो धमेः सुत-
कारिवाऽऽद्यो येन स तथा । अयनधमे, सूत्र० १ सु० १ ३ अ० ।

दिङ्गुण-हृद्युः-पुं० । दृष्टा ज्ञानाऽऽदिको मोक्षस्य पत्या येन
स दृष्टपयः । दृष्टमोक्षमो, आवा० १ सु० २ अ० ६ उ० ।

दिङ्गुण-हृद्युः-पुं० । दृष्टः पाठो येन स दृष्टपाठी । अर्था-
तथेयक, नि० सू० ४ उ० ।

दिङ्गुण-हृद्युः-पुं० । दृष्टेव प्रत्यक्षं फलं पूजाऽऽदिकं फ-
लमर्थः प्रयोजनं यस्याऽऽतो दृष्टफलः । अयोक्तकले, विश० ।

दिङ्गुण-हृद्युः-पुं० । दृष्टं संसारादयं सतमकार वा येन स
तथा । अयगनसतमकारभये, आवा० १ सु० ३ अ० ३ उ० ।
से ह् दिङ्गुण मुष्ठी, जस्म पात्थि ममादर्थं ।

शरीराऽऽदेः परिग्रहास्ताक्षापारम्भयेण वा पयोक्षोष्यमानं
सतमकारमपि अयमापनीयत इत्यनः परिग्रहपरित्यागे
ज्ञानभयत्वमवस्थीयते । अयगतसंसारभये, आवा० १ सु० २
अ० ६ उ० ।

दिङ्गुण-हृद्युः-पुं० । बन्दनकभेदे, "अंतरेतो तमसे वा, ण
चंदनी चंदनी उ दीसने० ।" बद्धु बन्धमानेपु सात्वादिना क-
र्मावन्दनस्ममि च सात्वाकारप्रदेशे व्यवास्थितो मीनं विधा-
योपविश्य वाऽऽस्त, न तु बन्धते, इत्यमानस्तु बन्धते । पतद्
दृष्टादृष्टं बन्दनकम् ; वृ० ३ उ० । आवा० । आ० सू० । अ० ।

दिङ्गुण-हृद्युः-पुं० । दृष्टेव भक्ताऽऽदिकोऽभिः, अदृष्ट-
स्यापथरकाऽऽदिमयाकीर्तस्य शोभाऽऽदिकः कृतापयोगस्य
त्रकाऽऽदिकोऽस्तनेन चरान्ति ये ते दृष्टानाजकाः । जिज्ञासिग्रह-
विशेषयुक्ते, सूत्र० २ सु० २ अ० । अ० । आ० सू० । आ० । औ० ।

दिङ्गुण-हृद्युः-पुं० । तपनव्यतिरेकत्वम् । १० उ० ।

दिङ्गुण-हृद्युः-पुं० । दृष्टासावर्त्य-न० । दृष्टं न पूर्वोपलक्षेनार्थेन सह
साधर्म्यम् । सामान्यतो दृष्टानुमाने, अनु० ।

दिङ्गुण-हृद्युः-पुं० । दर्शनं दृष्टिः । विश० । अशुभोऽपलक्षदोने,
अनु० । दद्या० । सूत्र० । विश० । दृष्ट्या० । आवा० । आनु० ।
न० । समुद्रं तुल्यपदार्थमने सम्यदर्शने, सूत्र० १ सु० ३ अ० ३
उ० । तद्वानि, तु ६ श० ४ उ० । धर्मप्रज्ञापनायाम्, सूत्र० १
सु० ३ अ० ३ उ० । जिनप्रतीतस्तुतस्त्वन्व्यप्रतिपत्तो, प्रज्ञा० ३४
पद० औ० । सूत्र० । दद्या० ।

जीवा णं जेने ! सम्पादिष्टी, मिच्छादिष्टी, सम्पादिच्छा-
दिष्टी ? । गोयमा ! जीवा सम्पादिष्टी, मि, मिच्छादिष्टी वि,
सम्पादिच्छादिष्टी वि । एवं गोरदया वि । अमुत्रकुमारा वि
एवं चैव जाव पण्डिकुमारा । पुदविकाड्याणं पुच्छा ? ।
गोयमा ! पुदविकाड्या नो सम्पादिष्टी, मिच्छादिष्टी, णो
सम्पादिच्छादिष्टी । एवं जाव वरासम्पादिष्टी । वेडंदिवा-
णं पुच्छा ? । गोयमा ! वेडंदिवा सम्पादिष्टी, वि, मिच्छा-
दिष्टी वि, नो सम्पादिच्छादिष्टी । एवं जाव वडरिंदिया ।
पंचेदियतिरेकत्वजोपयमसुसनाणभंतरजोहसिधेयोपि-
या सम्पादिष्टी वि, मिच्छादिष्टी वि, सम्पादिच्छादिष्टी
वि । मिच्छाणं पुच्छा ? । गोयमा ! मिच्छा णं सम्पादिष्टी,
णो मिच्छादिष्टी, णो सम्पादिच्छादिष्टी ।

प्रधाकवाचने न हृदिवाचो, हृदिपातो वा समासः पञ्च-
विधः प्रकृतः । नवधा-परिक्रमं १, लुपाणि २, पूर्वगतम् ३,
अनुयोगः ४, कृत्तिका ५ ।

से किं तं परिक्रमं ? परिक्रमे सत्प्रविष्टे पद्ये । तं जहा-
सिद्धमेणियापरिक्रमे १, माण्डसंश्लेषापरिक्रमे २, पुड-
सेणियापरिक्रमे ३, ओगाहमेणियापरिक्रमं ४, उवसंप-
ज्जणसेणियापरिक्रमे ५, विप्वजहणसेणियापरिक्रमे ६,
सुवासुपसेणियापरिक्रमे ७ ।

मे किं तं सिद्धमेणियापरिक्रमे ? सिद्धमेणियापरि-
क्रमे चउदसावहे पद्ये । तं जहा-माउयापयाई १,
एगद्विपयाई २, पादाहपयाई ३, आगासपयाई ४,
केउजूयं ५, रासिबद्धं ६, एगगुणं ७, हुगुणं ८, तिगुणं
९, केउजूयं १०, परिगहे ११, संसारपदिगहे १२,
नंदावचं १३, सिद्धावचं १४ । सेतं सिद्धमेणियाप-
रिक्रमे ॥ १ ॥

मे किं तं माण्डसंश्लेषापरिक्रमे ? माण्डसंश्लेषापरिक्रमे
चउदसावहे पद्ये । तं जहा-ताई चैव माउयापयाई १, एग-
द्विपयाई २, पादाहपयाई ३, आगासपयाई ४, केउजूयं
५, रासिबद्धं ६, एगगुणं ७, हुगुणं ८, तिगुणं ९, केउजूयं
१०, परिगहे ११, संसारपदिगहे १२, नंदावचं १३,
माण्डसावचं १४ । सेतं माण्डसंश्लेषापरिक्रमे ॥ २ ॥

से किं तं पुडमेणियापरिक्रमे ? पुडमेणियापरिक्रमे
इकारमविष्टे पद्ये । तं जहा-आगासपयाई १, के-
उजूयं २, रासिबद्धं ३, एगगुणं ४, हुगुणं ५, तिगुणं ६,
केउजूयं ७, परिगहे ८, संसारपदिगहे ९, नंदावचं १०,
पुडावचं ११ । सेतं पुडमेणियापरिक्रमे ॥ ३ ॥

मे किं तं ओगाहमेणियापरिक्रमे ? ओगाहमेणियाप-
रिक्रमे इकारमविष्टे पद्ये । तं जहा-आगास-
पयाई १, केउजूयं २, रासिबद्धं ३, एगगुणं ४, हुगुणं
५, तिगुणं ६, केउजूयं ७, परिगहे ८, संसारपदिगहे
९, नंदावचं १०, ओगाहावचं ११ । सेतं ओगाहमेणिया-
पारिक्रमे ॥ ४ ॥

से किं तं उवसंपज्जणसेणियापरिक्रमे ? उवसंपज्जणसे-
णियापरिक्रमे इकारमविष्टे पद्ये । तं जहा-आ-
गासपयाई १, केउजूयं २, रासिबद्धं ३, एगगुणं ४,
हुगुणं ५, तिगुणं ६, केउजूयं ७, परिगहे ८, संसारप-
दिगहे ९, नंदावचं १०, उवसंपज्जावचं ११ । सेतं
उवसंपज्जणसेणियापरिक्रमे ॥ ५ ॥

से किं तं विप्वजहणसेणियापरिक्रमे ? विप्वजहणसेणि-
यापरिक्रमे एकारमविष्टे पद्ये । तं जहा-आ-
१२५

गासपयाई १, केउजूयं २, रासिबद्धं ३, एगगुणं ४,
हुगुणं ५, तिगुणं ६, केउजूयं ७, परिगहे ८, संसारप-
दिगहे ९, नंदावचं १०, विप्वजहावचं ११ । सेतं
विप्वजहणसेणियापरिक्रमे ॥ ६ ॥

मे किं तं सुवासुपसेणियापरिक्रमे ? सुवासुपसेणियाप-
रिक्रमे एकारमविष्टे पद्ये । तं जहा-आगासपयाई १,
केउजूयं २, रासिबद्धं ३, एगगुणं ४, हुगुणं ५, तिगुणं ६,
केउजूयं ७, परिगहे ८, संसारपदिगहे ९, नंदावचं १०,
सुवासुपयावचं ११, सेतं सुवासुपसेणियापरिक्रमे ॥ ७ ॥
ऊ चउकनइयाई, सत्तरासियाई । सेतं परिक्रमे ॥ १ ॥

तत्र परिक्रमेनामयोपस्थापयन् तदन्तः शास्त्रमपि परिक्रमं ।
किमुक्तं अर्थान्-सुवपूर्वगतानुयोगः, तथाप्रहणयोर्मसंवा-
दनसमर्थानि परिक्रमाणि, यथा गाननशास्त्रे संकलनाऽऽदिन्या-
द्यानि चोदश परिक्रमाणि शेषगाननशास्त्रप्रहणयोरन्यथासंवा-
दनमर्थानाम् । तथाह-यथा गाननशास्त्रे तद्योय-चोदशप-
रिक्रमेषुहोतव्यमर्थः सन् शेषगाननशास्त्रप्रहणयोर्भवति,
नाम्यथा, तथा सुदीनयिचक्रितपरिक्रममर्थः सन् शेषसुवा-
ऽऽदिन्यपराध्यादेशप्रहणयोर्भवति, नेतरथा । तथा चोक्तं
सुगौ-“ परिक्रमं नि योग्यताकरणं, जहा गणियवत्सोऽस्य
परिक्रमा, मण्डियसुत्तराथो सेगणियवत्सो जोगो मयति, एवं
गद्विपयाकरमसुत्तराथो सेलसुत्ताई दिष्टिवायसुद्वयस जौ-
गो भवति इति । तच्च परिक्रमं सिद्धमेणियापरिक्रमाऽऽदिशु-
द्रोपिक्रया मसविधं, मासुकावऽऽसुत्तरमेदपिक्रया उपगति-
विधं, तथा समुक्तोपरमर्थं सुगौऽऽसुत्तरस्य उपविच्छेदो यथागम-
प्रदायनो वाच्यव, तेषां सिद्धमेणियापरिक्रमाऽऽदिनां सत्ता-
नां परिक्रमेनामाद्यानि पदं परिक्रमाणि स्वसमयवकव्यतानु-
गतानि, स्वसिद्धात्मकशकामोत्यर्थः । ये तु गौशालकप्रथमिता
आजीविकाः वाचिजनः, तस्मिन्नेव द्युताद्युतोभोगपरि-
क्रममहितानि सत्तापि परिक्रमाणि, स्वसमयवकव्यतानु प्र-
हारायन्ते । संप्रत्येनेष्वेव परिक्रमेषु मयतिता । तत्र-नयाः सस-
नेगमाऽऽद्यः । नेगमोऽपि शिवा-सामान्यप्राहो, विशेषप्राहो च ।
तत्र यः सामान्यप्राहो न्व संग्रहं प्रविष्टः, वस्तु विशेषप्राहो न्व
व्यवहारम् । प्राह च भाष्यकृतम्-“ जो सामान्यप्राहो, स नेगमो
संगह यथो अहवा । इयो ववहारमिथो, आ लेण समानि-
हेसो ॥ ३९ ॥ ” (विशो) शब्दऽऽद्यव्यवचनोऽपि नया वक-
एव नयः परिकल्पने, तत्र एवं चत्वार एव नयाः पद-
तुभेनेरारोपानि पदं परिक्रमाणि स्वसमयवकव्यतानु परिचि-
त्यन्ते । तथा चाऽऽह कृत्तिका-“ इयानि परिक्रमनयचित्ता,
नेगमो बुधिमो-संगहको, असंगहो यो । संगहं पविठो संगह-
धो, असंगहो ववहारः । तद्वा संगहो, ववहारो, उडुत्तुमा,
सहाय वको, एवं सउरो नया पदिं सउदिं मर्थहं ससमय-
ववहारिकमा चित्तिजति । ” तथा चाऽऽह कृत्तिका-“ अउक्तं
नव्याई ति । ” आद्यानि पदं परिक्रमाणि । अनुमेयिकाणि चतु-
र्नयोपेयानि । तथा-ते एव गाशालकप्रथमिता प्राजाविकाः
वाचिजनः प्रैपारिका उच्यन्ते । कस्मादिति चेत १, उच्यते-इह
ते सर्वे वस्तु सामकमिच्छन्ति । तद्यथा-जीवः, अजीवः, जी-
वाजीवः । लोकाः, अलोकाः, लोकालोकाश्च । सत्, असत्,

भोजन सीसा बीसा, पद्यरस आणुपवायम् ॥ १ ॥
 वारस इकारसमे, वारसमे तेरसेव वत्युणि ।
 तीना पुण तेरसमे, चौदमेपे पद्यवोना उ ॥ २ ॥
 वत्तारि हुवात्तम अ-७ वेव दस वेव चूजनवत्युणि ।
 आदङ्गाण चउएई, सताण चूक्षिया नरिय ॥ ३ ॥
 तेतं पुञ्जए ३ ॥

(से किं तं इत्यादि) अथ किं नत् पुञ्जगतम् । इह तीमंकर-
 स्नीधेप्रमेनकाक्षे गणधरात् सकनभूनाद्योवगाहदसमस्योनिध-
 कृत्य पूर्व पुंमगतत्वायै भावते, तन्मन्तानि पुर्वाण्युच्यन्ते,
 गणधराः पुनस्तत्र रचनानि विदधते आचारःऽऽदिकमेव
 विदधति, स्यादपयानि वा । अथे तु श्वाचकृते-पूर्वं पुंमगतत्-
 वानामेवमेतन् भावते, गणधरा इत्येवै पुंमगतत्वं विरचय-
 त्मि, पक्षाद्याचारऽऽदिकम् । अत्र चोदक आह-नन्वैदं पुर्वापर-
 विरुद्धं. यस्मादाचारानिदुःकापुत्रसू-“सध्यासि आचारो पद्यो”
 इत्यादि । सत्यमुक्तम्, किं तु तन्मायावामधिकृत्योक्तम् । अत्रतर-
 वानामधिकृत्य पुनः पूर्वं पुर्वाण्यु कृतानि, तत्र कश्चिपुर्वा-
 परावशेषः । सूरिवाद्- (उग्रमते इत्यादि) पुंमगतं भूत च-
 तुदंशायै प्रकृतम् । नपथा-उत्पादपूर्वमित्यादि । तथोपादप्र-
 निवाद्कं पुंमगतदपुंमम् । तथाहि-तत्र सर्वज्ञानां सर्वयोगा-
 नानामधिकृत्य पुनः पूर्वं पुर्वाण्यु कृतानि, तत्र कश्चिपुत्र-
 “पद्यं उग्रपुत्रम्, तस्य सव्यदशानं पञ्चवाण य उपाय-
 म्मोकाऽऽ पद्यवणा कथा ” इति । तस्य पद्यवैदमणिकेका प-
 दकोटी । इतिनामप्रयोगीयम् । अत्र परिमाणं तस्य अयनं यमने,
 परिच्छेद इत्यर्थः । तस्मिं हेतुमन्तानामुक्तम्, सर्वज्ञानाऽऽदिपरिमाण-
 परिच्छेदकारिणि भावायः । तथाहि-तत्र सर्वज्ञानां सर्वप-
 योयानां सर्वयोगावशेषाणां च परिमाणमुपवर्धयते । यत्र ह्यक्तं
 चूञ्जकृता-“ विद्युश्च अग्नेर्गोप, तस्य सव्यदशानं पञ्चवाण य
 सव्यज्ञानाय य समं परिमाणं वाञ्छन् ॥ ” इति । अत्रायणीयं, त-
 स्य पद्यपरिमाणं पद्यवनिपद्यज्ञानसङ्ख्याञ्च तृतीयं पूर्वं विर-
 चयन्ति । वैदिकदेशे पद्यसमुदायोपचारात् वीर्यप्रवाहं तत्र स-
 कमेतराणि ज्ञानानामत्रोचनानि च वीर्यं प्रवदन्तीनि वीर्यप्र-
 वाहं, कर्मणि अग्रप्रत्ययः । तस्य पद्यपरिमाणं मन्तानिपद्यज्ञानस-
 हस्रमाणा । अतुपेक्ष अस्तिनान्तिप्रवाहं. तत्र यद्वस्तु लोकेऽस्ति
 धर्मोऽस्तिनकायाऽऽदि, यथा नास्ति अतुपेक्षऽऽदि, तस्यवदन्तीय-
 वेदोऽस्तिनप्रवाहम् । अथवा-“ सर्वं वस्तु रूपकर्मणास्ति, परक-
 र्त्वात् नास्तीनि अस्तिनास्तिप्रवाहं, तस्य पद्यपरिमाणं पद्यः पद्य-
 तत्त्वदस्याण । पद्यं ह्यतुपेक्ष-ज्ञानं अस्तिनाऽऽदिमेरुमिन्नं
 पद्यपरमाणं तन्मपद्यमेव पद्यतीनि आत्मप्रवाहं, तस्य पद्यपरिमाणम्,
 एका पद्यकोटी पद्यैकैकं च्यूता । वष्टं सत्यप्रवाहं, सत्यं स-
 यं वचनं वा तस्यसत्यं सत्यं वचनं वा प्रकर्मणं सत्यप्रकर्म-
 ष्वन्तीनि सत्यप्रवाहं, तस्य पद्यपरिमाणम् एका पद्यकोटी
 ब्रह्मिणः पद्यैरिषका । सत्यं पूर्वं च-आत्मप्रवाहमात्मानं जीवमेते-
 कात्वा तपसमभेदेन यदप्रवृत्तीनि तदात्मप्रवाहं, तस्य पद्यमा-
 ष्वं ब्रह्मिणानिपद्यकोटयः । अद्यं कर्मप्रवाहं कर्म कृत्वाऽऽपरणी-
 याऽऽदिनकस्यप्रकारं, तस्यकर्मणं प्रकृतिस्वियुक्तुमावप्रदेशाऽऽ-
 दिर्मिभेदेः सत्यप्रकर्मं वदति कर्मप्रवाहं, तस्य पद्यपरिमाणम्,
 एका कोटी अग्नीनिधं पद्यवदशानं, नवमं (पद्यकथाणं
 तं) आत्रापि पद्यैकदेशे पद्यसमुदायोपचारात् प्रस्था-

स्थानप्रवाहमिति कुर्यात् । प्रस्थापयानं सत्यप्रकर्मं वदति त-
 द्वास्याप्यनप्रवाहं, तस्य पद्यप्रमाणं अतुपेक्षीतपद्यकृति ।
 इयमं विद्याऽऽनुप्रवाहं, विद्यामेतैकानिश्चयसंज्ञा अनुप्रकृतं ति स्था-
 धनानुद्देश्येन सिद्धिप्रकर्मणं प्रवदन्तीति विद्याऽऽनुप्रवाहं, तस्य
 पद्यपरिमाणम्, एका पद्यकोटी इति च पद्यकृताः । एकादशम-
 वधम्, सत्यं नाम-निष्कर्म, न विद्यते सत्यं यत्र तद्वधमवधम् । किमु-
 क्तं मन्तानि-यत्र सत्यं धिय क्लृप्तवत्संज्ञाऽऽदयः अनुप्रकृतानि, सत्यं
 च प्रमादऽऽदयोऽऽनुप्रकृता यत्र चरन्ते तद्वधमवधं नाम, तस्य पद्यपरि-
 माणं पद्यविशतिपद्यकोटयः । आद्यं प्राण्युः, प्राणाः पञ्चोक्त्य-
 णि, श्रीणि मानसाऽऽदिनि ब्रह्मिणः, उच्छ्वासानिःश्वासा च आणुष-
 प्रतीति, ततो यत्र प्राणा आणुष सत्यमेवमुपवर्धयते, तस्यपद्यपरि-
 माणाऽऽदुरित्युच्यते, तस्य पद्यपरिमाणमेका पद्यकोटी पद्यपञ्चा-
 शक पद्यकृताः । अद्यश्च किंवाऽऽशालय-किंवाः काचित्पञ्चा-
 शकं, सत्यं पद्यपरिमाणं नय पद्यकोटयः । अतुपेक्षा लोकाविशुसार-
 म् लोके जगति भुतलोकं वा अत्रकर्मयोपरि विष्णुरिव सारं सर्वो-
 चमं सर्वोत्तरमस्तिजातसन्निधेनुत्पादं लोकाविष्णुसारं, तस्य प-
 द्यपरिमाणमकत्रयोदश पद्यकोटयः । उपायपुत्रवस्त्वणं इत्यादि
 कानुपेक्ष, तत्र चरन् प्रस्थापयच्छेदविशेषः, तद्वधे अनुप्रकृतकारं व-
 स्तु, तानि वाऽऽदिमेवैव चतुस्रं पुंमेषु न शेषेयुः । तथा वाऽऽद-“आ-
 हृष्टं य चउएई, मेभाण वत्तिया नरिय । तेतं पुञ्जए ॥ ” तदेतत् पु-
 ष्टादृशं उग्रपुत्र इत्यर्थः । (मूलतपसमानुचोः) शब्दे प्रथमाणां भागं
 शब्दे चतुर्थेन (कातदकात्पुणोमन्थाया ” नादवाद्युभोत)
 शब्दे चतुर्थेभागे ७९ए पुष्ट इत्यथा)

से किं तं चूक्षियाओ ? चूक्षियाओ आदङ्गाणं चउएई
 पुञ्जणं, सेनाई पुञ्वाई अचूक्षियाई । सेने चूक्षियाओ ।
 दिष्टियायस्य गो परिचा वायागा, मंसिज्जा अणुओगदारा,
 संसिज्जा वेढा, मंसिज्जा सिसोमा, मंसिज्जाओ पडिवची-
 ओ, मंसिज्जाओ निज्जुत्तीओ, मंसिज्जाओ मंगहणीओ, से
 नं अग्रदृष्टया वारसमे अगे एगे सुयत्वेव, चौदस पुञ्वाई, मं-
 सिज्जा वत्यु, मंसिज्जा चूलवत्यु, मंसिज्जा पाहुडा, मंसिज्जा
 पाहुदपाहुडा, मंसिज्जाओ पाहुदियाओ, मंसिज्जाओ पा-
 हुदपाहुदियाओ, मंसिज्जाओ पयमयमहससई पयगोवै संसि-
 ज्जा अकवत्तग, अग्नाता गमा, अग्नाता पज्जवा, परिचा तसा,
 अग्नाता वातरा, सासया कडनिषक, निहाइया जिणपत्थवा
 भावा आद्यधिकमंति, पक्खिज्जमेति, पक्खिज्जमेति, ईसिज्जमेति,
 निर्देसिज्जमेति, उवदेसिज्जमेति । एवं आया, एवं नाया, एवं
 विष्णया, एवं चरणकरणपक्खणा आयावेज्जमेति । तेतं
 दिष्टियाए ॥ १२ ॥

अथ कात्सनाच्युत्ताः ? इह चूरा शिखरमुच्यते । यथा मेरुं
 चूलाः, तत्र चूरा इव चूला इत्येवमं परिक्लमेयुत्तुपुणोकोका-
 तुकाधेसंश्रयपरा मध्यपकतयः । तथा वाऽऽह चूयिक्क-“ दिष्टि-
 याएत्वं परिक्लमेयुत्तुपुणोकोको चूयिक्कं न मणियं, तं चूलात्तु न-
 पियं ति । ” अत्र सूरिवाह-चूरा आदिमानां चतुर्णां पुर्वाणाम्, शे-
 वाणं पुर्वाण्यु चूयिक्कानि, ता पद्य चूलाः, आदिमानां चतुर्णां पु-

बाणं प्राक् पूर्वकव्यताप्रत्याये च्छ्रावणभूतोति भजिताः ।
 आह च चूर्णिकृत्-“ तासो अच्युतासो आहङ्गपुत्राणां चउरुहं
 च्छ्रावावत्पू भजिये ॥” यथाह संवेध्यापि दृष्टिवाद्द्वयोपरि किञ्च
 कथापिनाः । तथैव च पञ्चमे, ततः अनुपवेने च्छ्रा इव राजने
 इति च्छ्रा इत्युक्ताः । तथा चोक्तं चूर्णिकृता-“ त्रै सन्धु-वि-वि-
 या पविउज्जति य अनो नेसु य पञ्चमच्युता इव च्छ्रा ॥” इति ।
 तासां च च्छ्राणामियं संख्या प्रथमपूर्वसकाशतकः, द्वितीयपू-
 र्वसका श्रावण, तृतीयपूर्वसका अष्टौ, चतुर्थपूर्वसका दश । तथा
 च पूर्वशुक्तं सूत्रे-“ वसतिरे च्छ्रावात्स अष्ट चैव दस चैव च्छ्रा-
 वत्पुणि आहङ्गानं चउरुहं, सैसाणं च्छ्रांलया नतिथि ॥” सर्वसंख्या
 चतुस्त्रिंशत् च्छ्रािकाः (सैतं च्छ्रांल य ति) अथैताश्चत्त्रिकाः
 (विद्विधायरस ण) इत्यादि पाठासिद्धं, नचरय (संकेजा व-
 त्यु ति) संख्येयानि वस्तूनि, तानि च पञ्चविंशत्युपरं द्वे शतं ।
 कथामिति चेत् ॥ इत्यने-प्रथमे पूर्वे दश वस्तूनि, द्वितीये चतुर्दश,
 तृतीये षष्ठी, चतुर्थे अष्टादश, पञ्चमे त्रिंशत्, षष्ठे छे, सप्तमे षोडश,
 अष्टमे त्रिंशत्, नवमे विंशतिः, दशमे पञ्चदश, श्रावण एकादशे,
 अयोदशे श्रावणे, त्रिंशत्पयोदशे, चतुर्थे पञ्चविंशतिः । तथा च
 सूत्रे प्राक् पूर्वकव्यतायामुक्तम्-

“ दस चोदस अष्ट अष्टा-रत्वेव वारस जुवे य वत्पुणि ।
 सोलस तीसा चोसा, पञ्चरस अष्टपुत्रवायिमि ॥१॥
 चारस पञ्चरसने, चारसमे तरेलेव वत्पुणि ।
 तीसा पुण तेरसमे, चउरुहसमे पञ्चोतीसासो ॥२॥”
 सर्वसंख्याया चाम्बुनि द्वे शतं अष्टविंशत्यधिकं, तथा संख्येयानि
 च्छ्रावन्तूनि, तानि च चतुस्त्रिंशत्संख्याकानि । सं० । स० । वृ० ।
 आ० । म० । दशा० । प्रह्ला० । सूत्र० । द्य० । क० । म० । अष्ट० । आं-
 ज्ञेयैकया सूत्रमजीवाऽऽदिभावकथने, ध० १ अधि० । स्थान० ।
 सर्वैहृदीनां तत्र सप्तमवतरन्तव्य जनकं, पु० सू० ।

ननु कीर्णां दृष्टिवादः किमिति न दृष्टियेन, इत्याह-
 तुच्छा गारववहुता, चक्षुर्द्विधा बुद्ध्या धिर्दृष्ट य ।
 इय अहंसमऽऊज्यया, च्युत्ताराओ य नो धीमं ॥१५२॥
 यदि हि दृष्टिवादः स्त्रियाः कथामपि बोधेत, तत्र तुच्छाऽऽदिस्व-
 भावतया अहो ! अहं या दृष्टिवादमपि पञ्चमीत्येवर्वाऽऽमता-
 मानसाभ्यां पुढवपरिभवाऽऽदिस्वपि पञ्चसि विधाय कुण्ठितम-
 त्रिमद्वेन्दुं । अतो निरवाचकपान्थीरनीराधामः परानुग्रहप्रवृत्ते-
 र्भेयवाङ्कः सीधेकरेकस्थानसमुत्थानभुजाऽऽदीर्घानिवायवस्यध-
 वनानि दृष्टिवादकं स्त्रीनां नानुज्ञातः । अनुग्रहार्थं पुनस्तासा-
 मपि किञ्चिद् ध्युं देयमित्येकादशाह्नाऽऽदीर्घविरचनं सफल-
 मिति गाथाऽयः ॥ १५२ ॥ विशेष० । क० । वृ० ।

द्विद्विधायअवस्वेवणी-दृष्टिवादाऽऽङ्गुपाणी-कौ० । द्विद्विधायकथ-
 काभेदे, स्थान० ष ड ठा० । (अक्खलेवणी) शब्दे प्रथमतया
 १५२ पृष्ठे इत्याख्या ।

द्विद्विधायउवप्सा-दृष्टिवादापदेशा-कौ० । दृष्टिदेयं संख्य-
 क्वाअर्धे बाहो दृष्टीनां धारो दृष्टिवाद्दस्त्रियव उपदेशः प्रकृपणं
 यस्याः सा दृष्टिवादापदेशा इति । तृतीये संख्याभेदे, प्रब०
 १४४ इति ।

द्विद्विधपञ्जप-दृष्टिबिषय-पुं० । सिख्याऽनिमित्तं, ठा० उ ङा० ।
 द्विद्विधविरयासदं-दृष्टिबिषयसदह-पुं० । दृष्टिबिषयांसा र-
 उन्निभ सपेचुद्विह्नया वरमं दृष्टिबिषयांसदहः हेतुकाऽऽदि-
 बुद्ध्या शराऽऽपानिधत्तेन बटकाऽऽद्वेव्यापादने, सूत्र० २ अ० २ अ० १

अष्टावरं पंचपे दंरुतयादाणे द्विद्विधविरयासिया दंरु-
 च्छिप ति आहिज्ज, से जहाणामप केउ पुरिसे मादहिं वा
 पिदहिं वा जादहिं वा भगिणीहिं वा भज्जाहिं वा पुत्तेहिं
 वा भूताहिं वा सुपट्टाहिं वा सदिं संवसमाणं मित्तं अग्नि-
 च्छभेन मज्जमाणे मिच्छे इयपुत्ते नवइ, द्विद्विधविरयासिया दं-
 दे ॥ ११ ॥ से जहाणामप केउ पुरिसे गामधायंसि वा
 एगरधायंसि वा न्हेदकव्वदंरुवधायंसि वा दोगमुहधायं-
 सि वा पट्टगधायंसि वा आसमधायंसि वा सञ्चिवमधायं-
 सि वा निगमधायंसि वा रायहाणियधायंसि वा अनेणं ते-
 थामिति मज्जमाणे अनेणं ह्यपुत्ते चवइ द्विद्विधविरयामि-
 या दंदे, एवं वल्लु तस्म तत्पत्तयं मावज्जं ति आहिज्जइ,
 पंचेन दंरुतयादाणे द्विद्विधविरयासिया दंरुवचिप ति आ-
 ह्निप ॥ ११ ॥

अथाऽऽपरं पञ्चमं दृग्दसमादानं दृष्टिबिषयांसदहप्रत्ययक-
 मित्याख्यायते । तद् यथानाम कश्चित्पुत्रश्चरजटाऽऽऽङ्कं मा-
 तुपितृपुत्रानामासीनाथपुत्रदृष्टिपुत्रुवऽऽदिभि-सार्थं यमंस्मि-
 ण्मं कानिपालकनमि निभवेव दृष्टिबिषयांसदहप्रत्ययके
 मधमांनो इत्यादौ वयापाद्येत्, तेन च दृष्टिबिषयांसवना मिश्र-
 मेव हनपूर्वे भवतीति, अनो दृष्टिबिषयांसदहप्रत्यय ॥१२॥
 पुनरप्यपथा तमेवाऽऽह- (सं जहं यति) तथया नाम कश्चि-
 त्पुत्रः पुनरकारमुद्वृत्तं ग्रामघानाऽऽङ्कं विष्णुं ज्ञान्तयेना
 दृष्टिबिषयांसदहः, मेव चोरोऽप्यांशयेवं मयमांनो वयापा-
 दयेत्, तदेवं तेन ज्ञानमनया विज्रमऽऽकुलेनाचौर एव हनपूर्वे
 भवति, सोऽयं दृष्टिबिषयांसदहः । अत्रैव क्वतु तस्य दृष्टिबि-
 षयांसवत तस्यप्यधिक सावधं कर्माधीयते, तदेवं पञ्चमं दृ-
 ष्टसमादानं दृष्टिबिषयांसमर्थयिकमात्मनिर्मात ॥१३॥ सूत्र०
 २ अ० २ अ० । ध० । आ० क् । स्थान० ।

द्विद्विधिम-दृष्टिबिष-पुं० । वृष्टीं विषं येवां न दृष्टिबिषयाः । इ-
 र्वाकरसंपन्नं, जी० १ प्रति० । प्रह्ला० । स्थान० ।

द्विद्विधिमजावणा-दृष्टिबिषजावना-कौ० । वृष्टीं विषं यवां न
 वृष्टिबिषया, तस्यैकपत्तियपिवाक्का वृष्टिबिषया भावना । वा० ।
 अह्नवहाहाहालिकभुनाविशेये, या० । य० व० । द्य० ।

द्विद्विधंचाल-दृष्टिभंचार-पुं० । निमेषाऽऽदी, ध० २ अधि० ।
 आच० । ल० ।

द्विद्विधंपथ-दृष्टिभंपथ-पुं० । सस्यस्थादियुक्तं, ध० ३ अधि० ।
 आच० । स्थान० ।

द्विद्विधंपथया-दृष्टिभंपथया-कौ० । सस्यस्थादियुक्तं, स्थान०
 १० ठा० ।

द्विद्विधंपंचप-दृष्टिमपञ्च-पुं० । संयतीनां दृष्टिगामोयया ह-
 छया मंक्षनाति । संवेने, द्य० ७ ठा० ।

द्विद्विधंसम्मोह-दृष्टिममोह-पुं० । अयथादर्शनेने, वा० ।

द्विद्विधंसंसाहकणम्-
 गुणतरुस्ये तस्यं, मंहाजेदोऽऽगमाग्नयादृष्टिः ।

द्विचचित्त

यावन्वियं जाव ततो रोगान्कान्तो विपुशुक्रो, ततो पच्छा तस्म अहालहुस्मेगो नामं ववारि पद्धवियन्ने सिया ॥११॥
अस्य स्वास्था संकषतः प्राग्वन् ॥ ११ ॥

संमानं भावकारो विस्मयभक्तिमुद्राह-

एसेव गमो नियमा, दिक्षाऽऽदीपे पि हाति नायव्यो ।
ओ होइ द्विचचित्तो, सो पलवति अनिच्छयधवाः ॥१४६॥
एष पदान्तरः किञ्चित्स्वस्वतः गमः प्रकारो लौकिकलोकोत्तरिकवेदाऽऽधिक्यो, होतानामपि होमाचित्तप्रभृतीनामपि नियमात् वेदितव्यः, यत्पुनर्नास्त्व तदाभ्यातव्यम् । तदेवाधिकृतसूत्रेऽतिविस्तृताह- (जो होइ इत्याह) यो भवति होमाचित्तः सोऽनीपित्तव्यानि बहूनि प्रलपति, बहूनीपित्तप्रलपनं तस्य लक्षणं, किञ्चित्स्वस्वतःचित्ततया मोनोनाथवतिष्ठते, इति परस्परं सूत्रयोर्विशेष इति ज्ञायः ॥ १४६ ॥

अथ कथमेव होमाचित्तो भवतीति तत्कारणप्रतिपादनार्थमाह-
इति एव अमप्राणा, खित्तो सम्प्राणतो ह्वति दिचो ।
अगमो इंधोर्दो, दिच्छा चित्ते इयोहं तु ॥ १५० ॥
इति प्रायुक्तेन प्रकारेण, एष किञ्चित् क्षिप्तचित्तोऽसंमानतोऽप्यमत्तो जन्वति, होतो होमाचित्तो नामः सम्मानतो विशिष्टसम्मानासित्तो भवति । होमाचित्तो नाम-व्यथ होमं चित्तं, तच्च चित्तं होम्यते, अस्तिरेवधैरेभिर्बुद्धयामौष्ठैर्नामदाऽऽदिभिः ॥१५०॥
तानेषाऽऽह-

लाजपदेण व मर्चो, अहवा जेऊण उज्जण् सच् ।
दिचम्पि मातवाहणो, तवहं वुञ्जो जवामेणं ॥१५१॥
शामभेदेन वा मत्तः सन् होमाचित्तो जवति, अथवा उज्जयान् शब्दं जित्वा, उभयार्थमत्रापि होमे होमाचित्तं लोकात्मिका-एषान्तो-शानवाहने राजा, तमहं शानवाहनदृष्टान्तं समासेन बह्वैरे ॥१५१॥

यथाप्रतिज्ञातमेव करोति-

महुरा दंकाऽऽगृही, निगमय सहसा अमुच्छियं कयं ।
तस्स य तिकखा आण, उड्डा माया टो वि पाठं ॥१५२॥
गोवाचरीय लडीय तदे अ पचाणो नयं, तथ सामवाहणं राया, तस्स अरगभो अमथो, अरुवा सो सामवाहणं राया दंकायमं आणवड-अहुरं धेयूण सियमागकड । सो य सहसा अमुच्छिऊण दंकोह सह निमनो । ततो चिगा जाया-का महुरा येत्तमा, दक्षिणामहुरा, उत्तरमहुरा वा । तस्स आणा नि-कखा, पुणो पुच्छिउं न तीरति । ततो दंका दुहा काऊण होतु हि पेलिया, गहिया तो हो वि महुराभो । ततो बहायमो पोमभो । तेणाऽऽगमण राया बहाविओ-देव । हो वि महुराभो गहियातो, अथो आणतो-देव । अमुगथ पदेवे विपुणो निहायायो जातो । ततो उवकवि कडाणानिबेदणण हरिस्वसविमप्यमाणहयदि-यमो परबसो जातो । ततो हरिस्वं धरिउमवायतो सयाणज्ज कट्टं, अमे आहण, कुड्ढे विद्वद, बहणं य अस्सज्जमाणि पल्लवति । ततो अरगेणामकेसं तपुयाण पकिवोहिकमाणि खंभा कुड्ढा बहु विद्विवा । एषा पुच्छिउं-येण विद्विनेधं ति सं भ-एह-तुमेहं । ततो मम सम्भुद्धमसोयमेवं जगति नि कट्टेण रवा अरगो पायण ताडिओ । ततो संकेरपपुरिखेहि उपाडेतो,

अस्य संगोविओ य । ततो कदिह पकोपणे समाचिउय वसा पुच्छिओ-कथ अमथो चिचि ? । संकेतियपरिमेहं कदिह-देव । तुम्हं अविणयकारिंत्तं सो मारिणो । राया विस्वरिं पवसो-उड्ढु कथ मप, तयाणि न कपि धेयं इत । ततो समाभवो जातोः तहं भंकेरपपुरिखेहि विष्वाथितो देव । येमोमां अह वि कयाइ चंदात्रेहि रंक्खतो ह्ज्जा । ततो गवेसिऊण आण्णतो, राया संतुछो, अमथेण सस्सयो कथितो, तुछेण विडडा मोमा विष्वा । सास्समनसरायो विविधिते-शानवाहनेन राजा मधुरा-प्रहणाय इयउय्य इत्तयाऽऽज्ञातिः क्खता, ते दग्गाः सहसा कां मधुरां शूणहोम इत्तपुट्ठा निर्गेताः, तस्य व राज् अखा तीङ्गणा, ततो भूयः प्रदुं न शक्युवांसि, तत्तस्से दग्गा डिविधा गता द्विधा विजय्य, एके इङ्गणमधुरायामपे उत्तरमधुरायां गता इत्यर्थः । इं अपि च मधुरे पातयित्वा ते समागताः ॥१५२॥

सुयजम्मपट्टपाटण-निहिड्ढो जनिवेयाणां जुमव दिचो ।
मयाणिजावंतकुड्ढे, पट्टेऽऽमां पलवते ॥१५३॥
सुतस्य उज्ज, मधुरयोः पातनं, निषेधान्मत्तस्य च युगपांशवे-दनायां न हर्षवशात् होमाचित्तोऽमवन्, होमाचित्ततया च उ-मानि यत्रयमाणाणि प्रलपन् शयनोयस्मन्कुड्ढ्यानि चदय-ति ॥ १५३ ॥

तत्र यति प्रलपति नाम्नाह-

सत्त्वं जग गोयापति ! पुवममदुंण साहिवा मंती ।
साझाहणकुलमरिं, जति ते कूत्ते कुत्ते अन्वियं ॥१५४॥
हे गोवाचरि ! पुवंसमुद्रेण साधिकृता हृतमयांश सता सत्त्वं भण भूह, यदि तत्र कूत्ते शानवाहनकुलमरिण कुलमानं ॥१५४॥
उत्तरतो हिमवंतो, दाडिणतो मात्तवाहणो गया ।
समभारभरकृता, तेण न पददग्धण पुवहो ॥१५५॥
उत्तर उत्तरस्थां दिशि हिमवद् निर्गमोऽज्ञानः शतवाहनो राजा, तेन समभारमगाऽऽकाम्ना सतां पृथीनि न पर्वस्थति । अथया वरहं इङ्गणतो न क्वो, ततो हिमवज्जराऽऽकाम्ना नि-यमनः पर्वस्थेत् ॥ १५५ ॥

एयाणिय य अन्नाणिय य. पलवतेतो मो अजागियववाः ।
कुपसेण अमबेणं, म्वरगेणो मो उवाणं ॥ १५६ ॥
एताभ्यन्तरांशानाम, अयाति च सोऽऽज्ञानकस्यानि बहूनि प्रलपितवान्, ततः कुशरत्न अरकाम्नाऽऽमार्थेनोपायेन प्र-तिबोधायितुकामान् ।

किमियाह-

विदिविये केणं नि य, तुत्तोहं पायतालया स्वरप ।
कथयति मारिणो मो, उड्ढुति य दंमणे भोगा ॥१५७॥
विदिविते विनाशित ममस्त स्तमकुरुवाऽऽदि । राजा पुष्टम-क-मेदं विनाशितम् । अयायः संसृष्टो भूय सरोवं निद्रुं अ बनि-युष्माभिः । ततो राजा कुपितेन तस्य पादं तादना कृता, त-दन्तरं संकानेनपुर्वः स उपाटितः, सर्गापल्लवः । ततः समा-गते कस्मिंश्चिदभ्याजने राजा पुष्टम-कुराभाभ्यो बसते ? । सं-कानेनपुर्वदंम-देव । युगपादानामांशवकारो मारिणः । ततो उड्ढु कृते मथेन प्रदुं विस्मरितवाद् । अथवा भूतेऽकिमद् भाने संकेतनपुरिस्मात्पदंश कानिम् । सजावकथयान-न्तरं राजा तस्मे विवृता भोगाः प्रदत्ता इति ॥ १५७ ॥

वक्तो लौकिको दीप्तचित्तो, लोकोत्तरिकमाह-
महऽज्जगद्यथा अस्त्विति, कथंलगापमिगरे फलजगसहै ।
पासाय कण्ठे, बायं काऊण वा दितो ॥ १५८ ॥

महाप्ययनं वीएडरीकाऽऽदिकं दिवसेन, वीरुषवा वा समायतम्,
अथवा-नकमुकुटं लक्षं, नास्मिन्ने केनकीर्तयं कनापि लक्ष-
पूर्व, यादं या-हीरं वातुजांतकसंभवमवाप्त, नैनाद्यामुक्ते
खीरं कनापि लक्षयते, यदि वा-कम्बजरत्नमतीवोत्कृष्टम्, अथवा-
विंशतिपुत्राऽऽदिपुत्राणाम्, अथवा-कृष्णहीनं पतद्महं (फलज ग्ति)
यद्वा-फलकं अथवा-कण्ठेऽऽदिकम् । अथवा-आज्जीवीभारमतिहा-
साद्व्यासकथितं प्रतिपन्नं लक्षम् । यदि वा-प्राज्ञेति सवाकृष्टं
उपाश्रयत्वेन लक्षं, (कण्ठे ह्येति) ईश्वरपुत्रं कथयति प्र-
ज्ञानिधानं लक्षं प्रमोदने, प्रमोदसरवहाहा दीप्तचित्तो भवति ।
यनेन ज्ञानमद्वेन वा मत्स इति लोकोत्तरे योजयन् । अथवा तुज्जं-
याद् दुर्ज्ञानं शिष्यैरेतद्योजयति-(बायं काऊण वा ति) यदि वा
परमार्थिना दुर्ज्ञेयेन न्द कृत्वा तं पराजित्यातिद्वर्षयशतो
दीप्तो दीप्तचित्तो भवति ॥१५८॥

साप्रतमेतमेव गाथां विनोपजानामुपहाय विवरं पुराह-
पुंड्रियमायं स्वतः, अज्जगद्यं कञ्चित्कण दिवमेणं ।
इरिमेण दिवचित्तो, एवं होजाहि कोई छ ॥ १५९ ॥

काश्चर्यापररीकाऽऽदिकमध्यमेन खतु दिवसेन, उदरकृष्णमे-
तत्-वीरुषवादिना वा, कविस्था पांडुराह, इत्येव दीप्तचित्तो
मुकुटं, पथमप्ययनसांभे दीप्तचित्त ॥ १५९ ॥
दुष्टद्वन्द्वं देमे, पदिमेविय तं अज्ञदुपुत्रं वा ।

आहारोवादिवमर्द्धं, अहणविवाहो वा कण्ठो ॥ १६० ॥
द्वन्द्वमच्छेपे देतो, तद् द्वन्द्वमच्छं, केन, एवलक्षपूर्व, वाशब्दः
समुच्चये, प्रतिषेधे लक्षणा, दीप्तचित्तो ज्ञानि । एवमाहारे अ-
कक्षोराऽऽदिकं, उपाधौ कम्बजरत्नाऽऽदिकं, वसन्तौ प्रासादाऽऽदि-
कपायं सव्यापाम्, यदि वा-(कण्ठो ह्येति) ईश्वरपुत्रोऽपुत्रा कृष्ण-
विवाहः प्रज्ञानिधानं शिष्यत्वेन लक्षं इति इत्येव दीप्तचित्तो
भूयात् ॥ १६० ॥

तन्मैत्रेय दीप्तचित्तोयु बलनामाह-
दिवमेण पारिसीए, हुमए त्रियं इमेण अज्जेण ।
एयस्स नत्थिय मग्गो, दुम्भेहतरस्स को तुज्जं ॥ १६१ ॥
दिवसेन, वीरुषवा वा स्वया वीएडरीकाऽऽदिकमध्यमेन स्था-
पितं पठितं, तद्वेनेन दिवसेन, वीरुषवा वा अर्द्धेन, तथाप्येत-
स्य नास्ति गर्भाः, तथ पुनकुम्भेषः को गर्भः ? नैव युक्त इति
प्रायः । एतस्मादपि तव हीनप्रज्ञत्वात् ॥ १६१ ॥

तद्वन्द्वस्स दुगुंछण, दिट्ठितो जावणा अत्तरिमेणं ।
पगपम्मि पछवेत्ता, विज्जाऽऽदि विपोदि मा कम्मं ॥ १६२ ॥
यतो कुम्भमच्छं प्रहयं खीराऽऽदि तेन लक्षं, तस्य कण्ठस्य
जुऽपलनं कथिते, यथा मेरुमतिशोभनम्, अमुको वाऽस्य दोष इ-
त्याह । यद्वा-हृष्टान्तोऽभेदापोषणमानीमिति प्रदर्शयं किय-
ते । तस्य हृष्टान्तस्य ज्ञानना असहयोगेन तस्मात् शतभागेन,
सहस्रभागेन वा यो हीनस्तेन कथंस्या । तथा (पगपम्मि इ-
त्यादि) प्रकृते अयमनरस्य विशिष्टे प्रासादाऽऽदिकं संपाद्ये
संपादितं आशकथितं वा प्राप्य तदभावे कथयति अ-

हृदिकस्य, विद्याऽऽदि, आदिशाब्दाद् मन्वृष्यांऽऽदिपरिग्रहः,
याश्चकमापि प्रयुज्य, ततोऽवमतरस्य विशिष्टप्रासादाऽऽदि-
संपादने तस्याप्युजाना संपादनीया, येन प्रगुणो भवति ।
ततः पश्चाद्वाऽऽदिप्रयोगज्जितपार्थक्यस्य विशिष्टोऽपि प्राय-
श्चित्तं प्रतिपत्तव्येति ॥ १६२ ॥

साप्रतमेतदेव विवरं पुराह-
छकोमं बहुविधियं, आहारोवावरणफलमादीर्यं ।
सुखुणोपतरं, आणितो जामितो पण्णो ॥ १६३ ॥
उत्कृष्टं बहुविधिकं बहुनेदमाहारं अकक्षीराऽऽदिकमुपकरणं क-
म्बजरत्नभृति फलकं अथवा-कण्ठेऽऽदिकम्, आदिशा-
ब्दः स्वगतानेकमेवसूत्रकः, तथापि-अथवा-कण्ठापनेन विद्याऽऽदि-
प्रयोगेण वा संपाद्य सुखेन सुखेन, सुखतोऽवमतरं शतभा-
गसहस्रमाहाऽऽदिना हीनेन आनीतमुपवर्त्यं कोऽप्युज्जितः
कियत, ततः प्रगुणो भवति ॥ १६३ ॥

प्रासादाऽऽदिविषये यतनामाह-
अदिष्टमसुकृष्णं, आउत्ता अभियुयो व पासाभो ।
कयमिते य विवाहे, सिक्खादियुया कस्यवेणं ॥ १६४ ॥
यस्नेन आहारं न दृष्टोऽदृष्टपूर्वः, तस्यादृष्टस्य आहृतस्य कथनं
प्रज्ञापना, उदरकृष्णमेतत्-अन्वस्य महदिकस्य विद्याऽऽदिप्रयोग-
तोऽनमुष्णीकरणं वा, तन्नेन आवृत्ताः सन्तस्तस्य लक्ष्यमानिनः
समीपमाभ्य सुधने-वधमेनेन सुखकेन प्रज्ञापिताः, ततोऽभि-
नय एव कृतमात्र एव शुष्माकं मे प्रमादो ह्यस इति । तथा
सिद्धयुजाऽऽदिकं प्रज्ञापनं, विद्याऽऽदिप्रयोगं वा कृत्वा तन्नुनः
कृतमात्रधीर्बल एव प्रतीयं तस्मिन्कृष्णस्वापनीयो, येन
तस्याप्युज्जितोपजायते, ततः पश्चाद्वाः । तथा कथनेन कपटेन
सिद्धाऽऽदिसुताः सिद्धयुजाऽऽदिसुताः कृतमात्र एव विवाहे उ-
त्पादनीयाः, शाकुनाऽऽदिविषयमुज्ज्वल्य सुवचने, यदि न स्यात्
तापकी मत्तच्छंति ॥ १६४ ॥

“ बायं काऊण वा ” इत्यत्र यतनामाह-
चरगाऽऽदि पक्षेवं, पुत्रं तस्म पुरतो जिणोविति ।
ओपतरमेण ततो, पणुणति ओजामितो एवं ॥ १६५ ॥
अरकाऽऽदिकं प्रचएन परवादिनमस्यःकृतसाधोर्वादि बाऽसाप्ये
पूर्वं प्रज्ञात्वं प्रकृतिस्थ्यापि कृतस्य शास्त्राभिज्ञानः साधोः पु-
रतोऽवमतरं अरकाऽऽदिकं जाययति वरवृषभाः, ततः स्व पक्ष-
मप्युज्जितः सन् प्रयुगायते प्रगुणो भवति ॥ १६५ ॥ ४४०
२ उ० । ४० ।

दिसं निर्गमंथि निर्गमे गिएहमाणे वा अयसंभवाद्यं वा
नाइकमइ ॥ ११ ॥
दीप्तचित्तो निर्गमंथी सुहृदन्ववलक्षणाया वा नातिक्रमत्याहा-
य । तत्र निर्गम्यस्य निर्गम्यया वा अपि वलक्षणा वलक्षणा, नवर-
मेतत्प्रत्यजिज्ञापः कर्तव्यः । ४०० ६ उ० । ४०० । नि० । ४०० ।
दित्तव-दीप्तपस-पुं० । इतिं तपो यस्य स हीतपः । हुताशन
इव कथंमन्दाहकथनेन उवक्षजोक्तं तपस्विनि, विप्रा० १ ४००
१ अ० । ४०० । ४०० । ४०० । नि० । ४०० ।
दित्तव-दीप्तप-पुं० । उवक्षितपारके, ४०० १० उ० ।
हृत्प-पुं० । वृषवकारके, ४०० १० उ० ।
दिवा-दीप्ता-की० । उवक्षित्यात्, ४०० १६ अ० ।

दिति

दिति-दिति (ती)-खी० । शोऽवसानम्, किञ्च वा ऊँ० ।
द्वेषमातरि कष्टवपन्त्याम्, भावे किञ् । जगदने, वाच० ।
पुनर्वेज्जनाभिष्टुत्प्रेतायाम्, स्था० २ टा० ३ उ० ।
चं० प्र० ।

दीप्ति-खी० । दीप-किञ् । कातौ, " कागिरेव यथोभोग-वे-
शकालगुणाऽऽदिभिः । उद्वापिताऽनिवृत्तारः, प्राप्ता दीप्तिरहो-
चयते ॥ १ ॥ " इत्युक्ते खीणां गुणभेदे, वाच० । दीपने, ज्ञा० ।
ज्ञ० १० अ० ।

दित्ति-दीप्तिपत्-डुं० । परवादिनामकोऽप्ये परवृत्तिशतम्-
गुणानां चतुस्त्रिंशत्तमे गुणे, ग० १ अक्षि० । आच० । प्रथ० ।

दित्या-दित्सा-खी० । दातुमिच्छुष्यायाम्, सूत्र० २ शु० ४ अ० ।

दिदित्सा-दिदित्सा-खी० । दृष्टुमिच्छा दिदित्सा । दर्शनेच्छायाम्,
सं० । षो० ।

दिदित्सा भवबीजं चा-विद्या चाऽनादिवापना ।

भङ्गुषैर्वाऽऽश्रिता मारुत्स्य-शैरवेदान्तिभोगैः ॥१२६॥

(दिदित्सेति) पुरुषस्य प्रकृतिविकारात् ऊरुदुच्छ्रिता दिदित्सा
सैवेयमित्ति साकथ्याः, भवबीजमित्ति शैवाः, अश्रित्येति वेद-
न्तिकाः, अनादिवासनेति सौगताः ॥ १२६ ॥ ज्ञा० १२ अ० ।

दिदु-दिदुप-पुं० । दिह-क्तः । विधाकवाणे, वक्षी च । भाषे
क्तः । स्तनेर्द, क्षेपने, ल० । कर्मणि क्तः । लिप्ते, वाच० । नि०
चू० १ उ० ।

दिय-दीप-त्रि० । प्रकाशिते, " दीप्रदीपाह्नुरायते ॥ " रत्ना०
१ परि० ।

दिप्यं-दीप्यमान-त्रि० । भासमाने, नि०चू० १ उ० । दीप्यमान-
विमलप्रहणसमप्रभाः । दीप्यमानो रज्ज्वां भासन्त्विमलो-
ऽथ धृत्वाद्यपमेने प्रहणयो प्रहस्यहस्तेन सभा प्रजा यामां
नाः । जी० ३ प्रति० ४ उ० । अनेधे, दे०ना० ५ अ० ३६ गाथा ।

दिप्यमा-दीप्यमान-त्रि० । भासमाने, खी० । कल्प० । "दि-
प्यमाशुसोर्हं ।" दीप्यमाना शोभा यस्य तत् । कल्प० ३ कृष्ण ।

दिप्या-दीपा-खी० । दीपप्रभासद्वयाम्, घ० १ अक्षि० ।
योगदृष्टिभेदे, ज्ञा० ।

प्राणापानवनी दीपा, योगोत्थानविवर्जिता ।

तथश्रवणमंयुक्ता, सूक्ष्मबोधमनाश्रिता ॥ १६ ॥

प्राणापानवनी प्राणायामसंदिता दीपा इष्टिः योगोत्थानेन
विवर्जिता, प्रशान्तवर्तिनाहनाभात् । तथश्रवणेन मंयुक्ता, सूक्ष्म-
बोधमनाश्रिता । सूक्ष्मबोधेन विवर्जिता, बोधसंबन्धपदाश्रिता ॥
१६ ॥ ज्ञा० २१ अ० । (प्राणायामावकाया 'प्राणापान' श-
ब्दे ऊच्यन्ते) (तथश्रुतिश्च 'तत्सुहृद्' शब्देऽस्मिन्नेव जाते
२१८३ छुटे गता)

कर्मवर्जिविभेदान-ननधर्मकोचरे ।

बोधसंबन्धपदे, बोधे सूक्ष्मवर्धनम् ॥ १७ ॥

(कर्मैति) कर्मैव ब्रह्मातित्तुभेदेत्यात् तस्य विभेदानन-
धर्मकं ब्रह्ममदित्येवांगत्वात्साऽद्यतन्धर्मवदावर्त यद्वस्तु तद्-
गोचरे बहस्तन्तथाव्यविकरेदिति, बोधसंबन्धपदे बोधे सू-
क्ष्मवर्धे यद्यद्वर्ध दीप्रायां दृष्टौ न भवति, तद्वर्धोभूमिकाकृपाया-

द्वयाः । तदुक्तम्-" अथात्रोपलसुलारात्, कर्मव्यवहितेनः ।
ब्रह्मव्यापेक्ष्य कात्स्न्येन, सूक्ष्मत्वं नाऽऽपश्यत् तु ॥ १ ॥ " ॥२३॥
अवद्यसंबन्धपदे, चतसृष्वाम् दृष्टिषु ।

पाङ्क्तिद्याजाजलचर-प्रवृत्त्यां यदुद्वेगम् ॥ २४ ॥

(अचेष्टानि) आसु मित्राऽऽद्यासु चतसृषु दृष्टिषु यदुद्वेगमावेद्य-
संबन्धपदम् । यद्वेगमधिकम् । पाङ्क्तिद्यायां जलसंस्पर्शात्
जलाचया जलचरप्रवृत्तिरिवाऽऽया वेद्यसंबन्धपदमाश्रित्ये
यत्र तत्तथा । तत्र हि न तावन्निक वेद्यसंबन्धपदं किं त्वाराया-
धिष्ठानसंस्पर्शानाऽऽतिविक्रमं, अत एवानुद्वेगमित्यर्थः ।
एतदपि चरमासु चरमवथाप्रवृत्तकारणेन परत्वात्प्रायाः ।
तद्वेगमित्येत्वात्कर्म-" अचेद्यसंबन्धपदं, यस्मादासु तपोद्वे-
गम् । पाङ्क्तिद्याजाजलचर-प्रवृत्त्याजगतः परम् ॥ १ ॥ " ॥२६॥

वेद्यं संवेद्यते यस्मिन्-ज्ञापायाऽऽदिनिबन्धनम् ।

पदे तद् वेद्यसंबन्ध-मन्यदेतद्विपर्ययात् ॥ १२६ ॥

(वेद्यमिति) वेद्यं वेद्येनैव बन्तुमिच्छता, तथा भावयोगिना-
माभ्येनाधिकल्पकज्ञानप्राप्तमित्यर्थः । संवेद्यते स्तोत्रपदमासुकेषु
निश्चयवृत्त्या विज्ञापये, यांश्चमप्राशयाम्ये, अथापायाऽऽदिनिब-
न्धनं नरकस्वर्गाऽऽदिकारणं हि याऽऽदिनाऽऽदि तद्वेद्यसंबन्ध-
पदम्, अन्यवेद्यसंबन्धपदमेतद्विपर्ययात्कालकृष्णव्यभयात् । य-
द्यपि शुद्धं यथावद्वेद्यमन्यदेतं मातृपुत्राऽऽद्यायमन्यदेति, यं यथा-
मातृपुत्रं च मित्राऽऽदिदृष्टिषु यं यथाऽपि तथःऽपि वेद्यसंबन्धपद-
सूचितान्तक श्रुतिभेदजनितो कृत्रिमशेष यथैव न दापे । १२६ ॥
अप्रायश्चित्तकामित्यं, सूक्ष्मवाच्यविधातकृत् ।

न वेद्यसंबन्धेऽपि, वेज्जनातुलमन्त्रिने ॥ २६ ॥

(प्रप्रायेति) अथाप्रायश्चित्तमात्रेण नरकाऽऽद्यायार्थात्कामित्यं नन्व-
सुदमयोधस्य विधानकृत् अप्रायेद्येत्वाभ्येनाऽऽद्येत्वाऽऽद्याय-
स्य सङ्गहाताऽऽद्यसंबन्धपदमाश्रित्येनाऽऽद्यात् । न वेद्यसंबन्ध-
पदे उक्तवर्णने यज्जनातुलमन्त्रिने, प्रायाऽऽद्यायार्थं मानससू-
क्ष्माश्रितेन तद्वेद्यसंबन्धेऽपि तद्वेद्यं ज्ञापापायायात् । एतच्च इया-
वहारकं वेद्यसंबन्धपदं ज्ञापापायायात् । निश्चयवत्तन् प्रानि-
पतितत्पदशान्तिनामनामवागिणां नाभ्येव वेद्यसंबन्धपदमाश्र-
येत्वेत्वायकतन्त्रिणं ज्ञापापायायात् । अथापायाऽऽद्यायं पुनरुद्वेग-
मित्येतेन तत्तलोद्वेगव्यासतुल्याया अपि पापप्रवृत्तेः अत्रप्राया
एवापपत्तेः ।

यद्योक्तम्-

" अतोऽथेच्छ्रिता स्मरान्, पापे कर्माऽऽगमोऽपि हि ।

तत्र नोद्वेगव्यास-तुल्या धृत्वाः कश्चिदादं ॥ १ ॥

बोधसंबन्धपदेन, संवेद्यानिश्चयादिति ।

चरमेव भवत्याय, पुनरुद्वेगः प्रयोगः ॥ २ ॥ " इति ॥ २६ ॥

तच्छक्तिः स्पृशेयोर्यस्य, बीजमप्यत्र चासन्म् ।

तत्र यत्पुण्यवर्णोऽपि, हनापायात्तत्रः स्पृशः ॥ २७ ॥

(तच्छक्तिरिति) श्रेष्ठत्र बोधसंबन्धपदे तच्छक्तिः पापव्य-
क्तिः स्पृशेयोर्यस्य बीजमप्यत्रमर्मात्मनम् । तत्रावेद्यसंबन्धपदे
यद्यस्मात् पुण्यवर्णोऽपि हनापायात्तत्रः विप्रमार्गनीयका
स्पृशः, तत्रतन्पुण्यवर्णं पापानुवाच्यत्वात् ॥ २७ ॥

प्रशुभिरपि योगस्य, वेदाश्रयभोगपर्यतः ।

प्रमृतेऽप्ययजनत-सुखानं मोहवशात्तन्म् ॥ १८ ॥

(प्रवृत्तिरपीति) तत्रेति प्राक्तनमानुषउपये । तत्र मोहगम-
तो देवाद्याद् योगस्य प्रवृत्तिरपि सन्तुष्टपारतन्त्र्याभावेऽप्याज-
ननीमुच्यते मोहवाचनं प्रत्ये, मोहसूक्तानुष्ठानस्य मोहवा-
चनाऽप्यन्यथीजत्यात्, यतोऽत्र योगप्रवृत्तिरप्यधिकारो-
ति भावः ॥ २५ ॥

अवेद्यसंवेद्यपदे, पुरयं निरनुबन्धकम् ।
जवाभिनन्दिजन्तूनां, पापं स्यात्सानुबन्धकम् ॥२५॥

(अवेद्योति) अवेद्यसंवेद्यपदे पुरयं निरनुबन्धकमनुबन्ध-
रहितं स्यात् । यदि कदाचन स्यात् पापानुबन्धि, सानुबन्धे
तत्र प्रतिपन्नस्य निवामकत्वात् । अवाभिनन्दिना छुट्याऽऽ-
विशंपवतां जन्तूनां पापं सानुबन्धकमनुबन्धसहितं स्यात्, राग-
द्वेषाऽऽदिशाब्दस्य नानुबन्धाकल्पनीजत्यात् ॥२५॥

कृकृत्यं कृत्यपाजानि, कृत्यं चाकृत्यमेव हि ।
अत्र व्यापृष्टचिन्तानां, कर्तृकृत्यरूपनाऽऽदिवत् ॥२०॥

(कृत्यमिति) कृत्यं प्राणातिपाताऽऽदिहृदयं करणीयमाभा-
नि । कृत्यं चाहिसाऽऽदि, अकृत्यमेव हि अनाचार्यीयमेव । अत्रा-
ऽवेद्यसंवेद्यपदे श्यासद्विचिन्तानां मोहप्रसन्नमानसानां, कर्तृकृत्यानां
कर्तृकृत्याऽऽदिवत् । आदिना कृत्याकृत्यं कृत्यं प्रोक्तं अस्मिन्नेव-
प्रदः । कर्तृकृत्याऽऽदितं कर्तृकृत्येव जयाभिनन्दिनामवेद्यस-
ंवेद्यपदादेव विपर्ययीरिति भावः ॥३०॥

एतेऽसंवेद्येऽप्याऽऽप्यान्, महिने कुर्वते निजम् ।
बन्दिनाऽऽमिषत्सुच्छे, प्रसक्ता भोगे मुखे ॥३१॥

(एते इति) एते अवाभिनन्दिनाऽऽवेद्येऽप्या मत्तारम्भाऽऽदिप्र-
कृतिलक्षणया निजमात्मानं महिने कुर्वते, कर्मरजःसम्बन्धात्,
बन्दिनाऽऽमिषवद् मत्स्यगलनीयत् । तुच्छेऽप्येव रौद्रविपाके
प्रसक्ताः भोगजे आगमभवे सुखे ॥३१॥

अवेद्यसंवेद्यपदं, मत्सङ्गाऽऽमयोगतः ।
तद्गुणितपदे जयं, परमाऽऽनन्दमिच्छता ॥३२॥

(अवेद्योति) यतोऽप्यायं दासो विपाकः, तत्समादवेद्यसंवे-
द्यपदं तुगुणितपदे नरकाऽऽदिदुर्गतिकारणम्, सत्सङ्गाऽऽमयो-
गतो विशिष्टसंगमाऽऽममसम्बन्धात् । परमाऽऽनन्दं मोक्षसुख-
मिच्छन्तः जयम्, अन्त्यमेव भूमिकायामन्यथा जेनुनदाकथयत्वा-
त् । अत्र एवानुवाचपरं श्यायाम इति योगाऽऽचायां अयोम्य-
नियोगासिद्धेराति ॥३२॥ ॥३० २२ ॥

दिव्य-द्विज-पुं० । द्विजायने, सुजयं वृषीं द्विषाद्, जन-दः ।
संस्कृतप्राखणे, वाच० । आवा० । सुज० ।
दिव-न० । दिव-कः । स्वयं, द्विबौक्त इत्यत्रादन्तना । दिवसे,
वने क । वाच० । स० ५३ सम० ।

द्विक-त्रि० । द्वि० । द्विकसंवेद्यार्था, तपुके वा । त्रि० । वाच० ।
दिवयोप-द्विजपात-पुं० । पाकिशायां, स्व० १ पु० १५ अ० ।
दिवस-दिवस-पुं० । दीव्यमन्यत्र, दिव अस्त्व किञ्च । सुवर्षे कि-
रणोपलक्षिते पक्षदशमुहूर्ताऽऽमके काले, सं० । उयो० ।
आसस्य भिक्षस्य प्रागे, उयो० श पाहु० ।
दिवमय-दिवसकर-पुं० । सुवर्षे, कां० ।
६३१

दिवससंभवारि (ग्)-दिवसप्रसन्नवारिन-पुं० । दिवसे प्रस-
न्नरतांस्ववंशीतो दिवसप्रसन्नवारि । दिवसे मैथुनत्यागिनि,
पञ्चा० १० दिव० । स० । आ० ५० ।

दिया-दिवा-अव्य० । दिव-कः । दिवसे, पा० । अ० ।
दियाभोयण-दिवाजोजन-न० । दिवसभोजने, नि० ५० ११
उ० । (दिवाभोजनस्य अवलंबादे प्रायश्चित्तस्य ' रादभोयण ')
शब्दं बधयति)

दियाज्ञोगच्छुय-देवज्ञोक्च्युत-त्रि० । श्रुयीभूते, " दिवाज्ञो-
गच्छुयाभास्यया । " देवज्ञोक्च्युतेः श्रुयीभूतेराभाषितानि देव-
ज्ञोक्च्युताऽऽभारितानि । स० ५३ सम० ।

दिरअ-छिरद-पुं० । " चिन्त्योद्व " ॥ ८ । १ । ४४ ॥ इत्यत्र
बहुश्रुतिकाराकचिदुत्पन्नं न । प्रा० २ पादः । द्वौ रदौ यस्य
सः । इन्दिनि, वाच० ।

दिलिवेदय-दिलिवेक-पु० । प्राहनेने, प्र० १ अत्र० द्वार ।
दिलिदिअ-देही-वाले, दे० ना० ५ वगं ४० गाथा ।

दिलिपुर-दिलिपुर-न० । यमुनातटसे इन्द्रप्रस्थानमके नगरे,
ती० १६ कथय ।

दिव-दिव-न० । स्वयं, सुत्र० १ पु० ६ अ० ।

दिवद्व-अव्य०-त्रि० । द्वितीयमर्थं यद्य तद् द्वयार्थम् । सार्द्धं, स०
प्र० १० पाहु० । च० प्र० । आ० म० । उयो० । स० ।
द्व्यार्थ-त्रि० । द्वितीयमपार्कं यत्र तद् द्व्यार्थम् । सार्द्धं,
कथा० ६ अ० ।

दिवद्वल्लेख-द्व्यार्थसंज्ञ-न० । सार्द्धेऽत्रे, स० प्र० १ पाहु० ।

दिवद्वल्लेख-द्व्यार्थसंज्ञ-त्रि० । द्व्यार्थं केचं येषां ते ।
सार्द्धेऽत्रे, कथा० ६ अ० ।
द्व्यार्थसंज्ञ-त्रि० । द्व्यर्थं केचं येषां ते । सार्द्धेऽत्रेऽत्रे,
स० ५५ सम० । उयो० । स० प्र० । च० प्र० । आ० म० ।

दिवस-दिवस-पुं० । " दिवसे सः " ॥ ८ । १ । २६३ ॥ इति
सस्य पाकिको इः । प्रा० १ पादः । दिवसकरप्रभाप्रकाशिनमः-
स्वगर्भस्य स्वर्गकरणाऽऽसृष्टस्थोमसात्क्रुचे वा चतुःप्रहरा-
ऽऽमके समये, विशेष० । स० । आ० । घ० । प्र० । द्वि० ।

ता कर्हं ते दिवसा आदित्यतिवर्षा । ता एगमेगस
ए पवत्सव पक्षस दिवसा पञ्चता । तं जहा-पविवादिवसे,
वितियदिवसे, जावपपक्षस दिवसे । ता एतेमि र्थं पक्ष-
सार्हं दिवसाए पक्षस णामधेजा पञ्चता । तं जहा-
" पुर्वमे भिद्धमणो-रमे य तयो मणोहरे चैव ।
जमजहे य जमोभरे, मवकाममधिके ति य ॥ १ ॥
इदमुक्ताभिसिक्ते, मोमणसं प्रणजप य बोधन्वे ।
अत्यधिके अजिजिते, अचसणं सतंजप चैव ॥ २ ॥
अगिनेसे उवममे, दिवसाए नामधेजाई । "
(ता कर्हं ते इत्यादि ' ता ' इति पूर्ववत् । कथं केन प्रकारेण,
केन क्रमेणेत्येताः ३ भाववत् । एषा दिवसा आख्याता इति च-

केचद्विशयमाह-

अद्वयपत्तो रुग्णो, तिरियं लोयस्स मञ्जुपराम्भिम ।

एय पयवो दिमानं, एतेव जवे अणुदिसाणं ॥ ४५ ॥

तिरियेकलोकात्मने रत्नमज्जापूथिव्या उपरि षड्मन्वदेशे मेरु-
मन्दी सर्वकुल्लकप्रतरी, तयोऽपरितनस्य अत्पारः प्रवेशा गो-
लनाऽऽकारसंस्थाना अक्षतनस्थायि चत्वारस्तथाभूता एवेत्ये-
षाऽद्याकारप्रवेशाऽभक्तकभ्युत्पत्तो दचको दिशाऽणुदिसां च प्र-
भव उत्पत्तिस्थानानि । अध्यायन (३) ।

आसामभिधानाम्वाह-

इदंउग्गेई जम्मा, य नेरई बाक्की य वायव्वा ।

मोमा ईसाणा वि य, विमज्जा य तथा य बोधव्वा ॥ ४६ ॥

आसामाद्येऽपि विजयद्वारानुसारं चोपाः प्रवृत्तयतः ससा-
वसेयाः, ऊर्ध्वं विमज्जा तथा बोधव्या इति ।

आसामेव स्वरूपनिरूपणायऽऽह-

सुवपमाइ दुक्खर, एगपसा अणुत्तरा चेव ।

चत्तरो चउंग य दिमा, चउरइ अणुत्तरा कुमि ॥ ४७ ॥

चत्तरो महादिशो चिप्रवेशाऽऽद्या द्विप्रवेशोत्तरद्वाराः, चिचि-
शब्दान्तर एकप्रवेशरचनाऽऽतिमकाः, अणुत्तरा च्चिचिदिशाः
कक्षाधो दिशश्च संयुक्तसंयुक्तं चतुःप्रवेशाऽऽतिरचनाऽऽत्मकम् ।
किञ्च-

अंनो साईयाओ, बाहिरपासे अपज्जवसियाओ ।

सव्वाणंपपमा, सव्वा य भवेति ककुज्जम्मा ॥ ४८ ॥

सर्वाऽप्यन्तर्मध्ये सार्वाङ्का दचकाऽऽद्या इति कृत्वा बहिष्कालो-
काऽऽकाराऽऽद्यपगाद्यपवसिनाः, सर्वोच्च दशाऽप्यन्तप्रवेशा-
ऽऽतिमका जयन्ति । (सव्वा य इत्यंति ककुज्जम्भेति) सर्वोत्तं
दिशां प्रवेशं ये प्रवेशास्ते चतुष्ककेनापहियमाणोऽणुत्पा-
यशोषा जयन्तीति कृत्वा, तत्प्रवेशाऽऽतिमकाश्च विश आगमसं-
ख्या " ककुज्जम्भेति " शब्देनाभिधीयन्ते । तथा चाऽऽगमः-
" कइ मं भंते ! ज्जम्मा पयसा ? गोयमा ! सत्तारि ज्जम्मा प-
यसा । जं अहा-ककुज्जम्भे, तेउप,दावरज्जम्भे,कल्लिओप । से क-
ण्ठेण भंते ! एवं बुद्धम्भे ! गोयमा ! जं एं रासोच्चकण्ठवहादे-
णं अचहिरमाणे अचहीरमाणे अचपज्जवसिय तिथा, से णं
ककुज्जम्भे । एवं तिपअवसिय तेउव, दुपज्जवसिय दवरज्जम्भे,
एगपज्जवसिय कल्लिओपेति । "

पुनरप्यासां संस्थानमाह-

सगकुक्किंत्तियाओ, महादिसाओ य होति चचारि ।

सुत्तावत्तो य चत्तरो, दो चेव य होति रुग्णनिभा ॥ ४९ ॥

महादिशात्मकोऽपि शकटोर्ध्वसंस्थानाः, चिदिशश्च युक्ताव-
त्तानिनामा, कक्षाधोदिशश्च दचकाऽऽकारामिति ।

तापविशयमाह-

जस्म जओ आइवो, उएइ सा तस्स होइ पुक्खदिसा ।

जलो य अत्यवेइ उ, अवरदिमा सा उ नायव्वा ॥ ४९ ॥

दाहियणाम्भिम य दा-द्विधा दिसा उत्तरा उ धामेणं ।

एया चचारि दिसा, तावत्संघे उ अक्खलाया ॥ ५० ॥

तापयतीति ताप आदित्यः, उदाभिता दिक् तापादिक्, शेषे

सुगमे, केवचं दक्षिणपादवोऽद्विध्वपदेशः पूर्वोऽनिमुक्खस्येति
कथ्यते ।

तापदिगङ्गीकरणेनाप्योऽपि ध्वपदेशो जयतीति
प्रसङ्गत आह-

जे मंदरस्स पुच्चे-ण मणुस्सा दादिणेण अवरेणं ।

जे यावि उत्तरं, सव्भेसि उत्तरो मेरु ॥ ४९ ॥

सव्भेसि उत्तरेण, मेरु जवणो य होइ दाहियओ ।

पुक्खेणं उट्टेई, अवरेणं अत्यवेइ मूरो ॥ ५० ॥

ये मन्दरस्य मेरुः पूर्वेण मनुष्याः क्षेत्रदिगङ्गीकरणेन, कचका-
येके पूर्वाऽऽदिदिक्चं केदित्यं, तेवायुत्तरो मेरुर्दक्षिणेन
लवण इति तापदिगङ्गीकरणेन, शेषे स्पष्टम् ।

प्रज्ञापकविशयमाह-

जत्य य जो पयवओ, कस्स वि साहइ दिसासु य निमिचं ।

जचोमुहो य उट्टेई, सा पुक्खा पच्छओ अवरा ॥ ५१ ॥

प्रज्ञापको यत्र कञ्चित् स्थितः दिशां बलात्कस्यचिन्निमिचं
कथयति, स यदनिमुक्खोऽस्मिन्निति, सः पूर्वो, पृष्ठतन्त्रापरेति, नि-
मिचकथनेन चोपलक्षणमप्योऽपि व्याख्याता प्राह इति ।

शेषदिक्कस्याध्यायमाह-

दाहियणाम्भिम उ दा-द्विधा दिसा उत्तरा उ धामेणं ।

एयासिमतरेणं, अस्सा चत्तारि विदिसाओ ॥ ५२ ॥

एतासि चेव अट्ट-एहंतेतरा अट्ट होति अस्साओ ।

सोलम सरीरउत्सय-बाहट्टा सव्वन्तिरियदिमा ॥ ५३ ॥

हेट्टा पायसत्ताणं, अहोदिमा ससिउत्तरिमा उट्टा ।

एया अट्टारस वी, एएणवगदिमा मुणेयव्वा ॥ ५४ ॥

एवं पक्खरियायं, दमएह अट्टएह चेव य दिसाणं ।

नापाइं बोक्खामी, जहकम् आणुपुच्चीए ॥ ५५ ॥

पुक्खा य पुव्वदक्षिणए, दक्षिणए तह दक्षिणएऽवरवा चेव ।

अवरवा य अवरउत्तर, उत्तर पुव्वुत्तरा चेव ॥ ५६ ॥

सामुन्याणी कथिता, सेओज्जा सल्लु तरेव अरियव्वा ।

परियापम्मा य तहा, सामिचो पयविचो य ॥ ५७ ॥

हेट्टा नेरइयाणं, अहोदिसा उत्तराओ उ देवाणं ।

एयाइं नापाई, पयवगस्सा दिसाणं तु ॥ ५८ ॥

एताः सप्त गथाः कण्ठ्याः, नवरं द्वितीयागथायां सर्वै-
रित्येदिशां बाह्वयं विवदः शारोरोच्छ्वयप्रमाणमिति ।

सायनतमायां संस्थानमाह-

सोअस्स तिरियदिसाओ, सगकुक्किंत्तिया मुणेयव्वा ।

दो मल्लमपूत्ताओ, उट्टे य अहे वि य दिसाओ ॥ ५९ ॥

शकटसाधये तिर्येदिशः शकटोर्ध्वसंस्थाना बोधव्याः, प्रज्ञा-
पकप्रदेशे संकटा बहिर्दिशास्ताः, नारकदेशाऽऽभ्ये हे एव कक्षाऽऽ-
धोगामिभ्यो शरणाऽऽकारे भवतः, यतः शिरोमूले वायुमूले च
स्वल्पस्थान्यङ्गकक्षुऽऽकारे गच्छन्त्यो च विशालं भवत इति ।
आसां सर्वोत्तं तावप्ये यत्रकक्षवसेयम्, तेष्वेवम् (४) ।

आर्वादिक्निरूपणमाह-

मणुया तिरिया काया, तहंउग्गविया चउक्का चत्तरो ।

दिसा

देवा नेरुया वा, अद्धारस हुंति जायदिसा ॥ ६० ॥

मनुष्याश्चतुर्भेदाः, तथाया-संखुङ्गेजाः, कर्मसमिधाः, अकर्म-
नृसिधाः, अनन्तद्वीपजाश्वेतः । तथा-तिव्यङ्गी श्रृंग्मिष्यास्मिन्दि-
याश्चतुरिन्दिष्याः पञ्चद्विष्याश्चेति चतुर्धा, कथाः पृथग्भवेजो-
बाधवत्कारः, तथा-अप्रमृशक-धर्षवत्काञ्चकार एव, एते
भोदरा देवकारकप्रकाषदृष्टादृश, परिभाषितेननाञ्चोर्वा व्यपदि-
श्यन् इति जायदिविष्टादृशभेदेति । अथ च सामान्यद्विष्टप्र-
योऽपि यस्यां द्विष्ट जीवानामविवानेन गत्यागती इपदे संवेच
संजवतः, तदेवेहाधिकार इति तामेव नियुक्तिकृत्साहाईस्य-
ति, प्राबद्धिक्काविनात्राविनी सामर्थ्यादधिकृतेव ।

यतस्तदर्थमप्या दिशोभिर्यन्त इत्यत आह-

पञ्चगदिसऽद्धारस, भावदिसाओ वि तत्तिया चेव ।

एकैकं विषेजा, इवेति अद्धारसऽद्धार ॥ ६१ ॥

पञ्चगदिसाप पुण, अद्धारो एत्य शोड लापयो ।

जीवाण पोगसाण य, एवासु गयाई अरिय ॥ ६२ ॥

प्रहापकपिण्वा अद्धारदशमेदा दिशः, अथ च भावदिशोऽपि
तावत्प्रमाण एव प्रत्येकं संभवनीरत एकेकं प्रहापकदिसं
भावदिग्रादृशकेन विन्धेयुं तारुयेदु, अतोऽद्धारदृशदृशकाः,
ते च संवेचया शीघ्र शानति चतुर्भिर्यथाधिकानि जवनीति,
एतन्नापञ्चकृण्यम्, तापदिवाहावपि यथासंभवमायोऽज्ञानीयमि-
ति । केचदिति तु चतुर्मुखेय यहादिकु संभवां, न विदियादियु,
तासांकेचददेशिकत्वात्प्रभुदेषदृशकत्वात्कथंति गाथाद्वयथेः ।
अयं च दिक्संयोगकत्वात्-“अपुपरीयो दिशाभे आगमो
अदमेति” इत्यनेन परिशुदीना । मृचावववापेभावात्-इह दि-
ग्ग्रहणात् प्रहापकदिसश्चननः पुर्याऽऽदिका ऊञ्जाऽथोदीशी च
परिशुदीने, भावदिशश्चभृशदृशाऽपि, अद्धारुग्रहणात् प्रहाप-
कविदिशो ह्यदृशेति, तथासंज्ञानं तेषां अन्वयोऽस्ति, नोङ्गना-
मापि केवाञ्छिद्वयति, केवाञ्छिद्वयति, यथाऽऽहमसुपवा दिशः भमा-
गन इहेति । “ एवमेवेति णो जायं अवड लि ” एवामत्यनेन
प्रकारेण प्रतिबंधिष्टादृशविदिशगमनेनैकेषां विद्भिं भवतीत्य-
तदुपसंहारवाक्यम् ।

यतदेव नियुक्तिकृत्वाह-

केमिचि लाणसएणा, अर्थी केमिचि नरिय जीवाण ।

कोऽई परंमि होए, आसी कयरा दिसाओ वा ॥ ६३ ॥

केवाञ्छिजीवानो हानाऽऽवरणीयकृत्वापशमवतो हानसंज्ञास्ते,
केवाञ्छिपु तदाशिममो न भवतीति । यथाशुभुता संज्ञा न भव-
ति तां दृशयति-कोऽई परदिमेदु ओके जन्मनि मनुष्याऽऽद्धार-
कादृश, अनेन भावदिग्गु शुदीना, कनरक्या वा दिशः समायातः,
इत्यनेन तु प्रहापकविशुषातेति, यथा कश्चिमादीरासद्विष्ये-
नसोल्लांभ्यांऽऽवचमनापिञ्जातो रथामागोनेपाननकदृष्टो-
दृष्टदृशगणार्थाञ्छिद्वयत्ववदन् । शुद्धमानीतो अद्धारथेन न ज्ञाननि
कुतोऽऽदमागत इति, तथा प्रकृतो मनुष्याऽऽदृशक्योति गाथाऽधोः
न केवलमेवेव संज्ञा तास्तेन, अपराऽपि तास्तीति

सुषुद्वताह-

अस्थि मे आया उववाए, नरिथे मे आया उववाऽए, के

अई आमी ई, के वा अडो चुप इह पेवा जिविसमिभि ॥ ६३ ॥

अस्ति विद्यते समेत्येन चण्डपन्थेन शरीरं निर्दिशति, समा-

इय शरीरकस्याधिष्ठाना, अनामि-गच्छति समतमानप्रवृत्तः
आत्मा-जीवोऽस्तीति, किमुतः, शरीपारानकः, उपपातः, पातु-
मांषो जन्मान्तरसंक्रान्तिः, उपपाते भव शरीपयातिक इति, अने-
न संसारिणः स्वरूपं दर्शयति, स एवेभूत आत्मा ममास्ति ना-
स्तीति वैश्वरूपा संज्ञा केवाञ्छिद्विज्ञानाभष्टव्यधेतस्मां न जायत
इति । तथा-कोऽई नारकानिगमनुष्याऽऽदृशः क्वे जन्मत्तयात् ?,
को वा देवाऽऽदृशः एते? मनुष्याऽऽदृशजन्मः कतुतो विन्दतः, इह
संसारे प्रेत जन्मान्तरे जावध्यामि उत्पत्त्ये, एवा च संज्ञा न भ-
वतीति । इह च यद्यपि सर्वत्र भावदिशाधिकारः प्रहापकविशा-
च, तथाऽपि पूर्ववृत्ते साक्षात् प्रहापकविशुषाया, अथ तु
भावदिशमित्यवगमन्यम् । ननु काच संसारिणां द्विष्टि-
दिशामनाऽऽद्विज्ञा विदिशा संज्ञा विधिपत्ते, न सा-
मान्यसंज्ञेति, एतच्च संज्ञिति धर्मिणण्यामि सिद्धे इति
प्रवति, “ सति धर्मिणि धर्माभिस्त्वत्तः ” इति एतन्नात्,
स च प्रत्यहाऽऽद्विष्टमनागोचरीनारादुरुपाद्, तथाई-
नासावथ केणाधिसाक्षाकारिणा विषयोक्तिरेत, तथाप्रीन्द्रिय-
त्वाद्, अतीन्द्रियत्वं च स्वतावधिप्रकृत्यनानु, अतीन्द्रियत्वात् एव
तद्व्यभिचारिकायांऽऽद्विष्टिक्कृम्यप्रप्रणयासतयाऽप्यगमाते-
न, तथाप्रत्यक्षत्वे ननुमात्मप्रप्रणयाकन्यनुपत्तेः, ताप्युपशा-
नेन, आगमस्याऽपि विषुक्त्यां यतपेत्तासांनयामनुमानेनासां-
वात् । अयत्त च संज्ञेऽई सव-व्याभावात्प्रमार्गात्प्र, प्रमाण-
त्वे वा परस्परविरोधित्वात्, एवागमेन, तन्मन्वेत्तुर्गापि मकराथो-
पत्तेःनाप्यथापवा, तदेव प्रमाणप्रसङ्गाऽनीनानानु, यद्युप्रमाण-
विषयत्वात्माव एतऽऽहमेत, यतो गहवायप-सास्यायमान, प्र-
माणप्रसङ्कविषयान्तरात्, स्वविशेषावहिते, तदभावे च
विशिष्टप्रहापनिषेधमात्रसमभेदानुशानमेव सूत्रमिति, एत-
त्संवेमनुमानसंगुरोत्तरेः । तथाई-प्रत्यक्ष एतऽऽहमा, ननुऽऽ-
ह्य हानस्य स्वभावमित्यन्वात्, स्वभावेविशुष्टिच विषयव्यवधि-
तयः, अतःताऽऽद्विज्ञानामो रूपऽऽद्विष्टुप्रप्रणयकत्वात्पुष्पकृम्यमि-
ति, मरणाभावप्रमद्वाद्य न नुगुणानेनयमाशुक्कनीयम्, तेषां
सदा संज्ञिज्ञानसंभवाद्दिति, हेयोपादेयपारावदादृशप्रवृत्ते-
आनुमानेन परमांनि सांज्ञेभवतीति, एवमत्रथैव दिशोप-
मानाऽऽद्विकमपि स्वांशया इवविषये यथासंभयमांऽये, क-
वत्तं मौनाऽऽद्विज्ञानेनाऽऽद्विज्ञानेन विरोधमहाविषयद्विज्ञानाहमित्ति
चाऽऽद्विज्ञानेनाऽऽद्विज्ञानेनः प्रतिपादितः, एतःऽऽद्विज्ञानां चा-
नामप्रणीतत्वाद्दामागम्येति । अथ चास्वयमेत्यनेन कियत्वा-
दितः स्वतन्दा तास्तीत्यनेन भाकितावगतं एतदन्तःपान-
त्वाचक्षाहानिकर्मयिकाश्च स्वतन्दा उपक्रिताः, ते चांमी-
“ आसि यस्मिं कियत्वात्, भाकितावगतं हो च्युत्तरीई ।
अस्मासि यस्मिं, वेगदृशयान च चत्तीम् ” ॥१॥ तत्र जीवा-
जीवाऽऽद्विष्टव्यप्युपयपयसंवरंजरीनाऽऽद्विष्टव्या तप एवाऽऽ-
दृशः इवनेदृशत्वां नित्यानित्यविकल्पकृत्येन । इयमत्र भावत्वा-
भावविश्वरुऽऽद्विष्टव्याऽऽद्विष्टव्यादृशोऽस्ति भेदज्ञाने भवति कियत्वा-
द्विभाव, एते चान्तर्यावित्ताऽऽद्विष्टव्येन । इयमत्र भावत्वा-
स्ति जीवः स्वतो निष्पः कृत्स्नः ॥१॥ ॥ धर्मिन जीवः स्वतोऽ-
नित्यः कालनः ॥२॥ अस्ति शक्तिः एततो निष्पः कृत्स्नः ॥३॥
अस्ति जीवः परतोऽनित्यः कालनः ॥४॥ इत्येव कालेन कया-
रो नेदा यथाः, ए । नियतिस्वभावविश्वरुऽऽद्विष्टव्येन क-
रत्वात्कृत्यानां विकल्पता लभ्यते, एते च पञ्च वस्तुसंज्ञा वि-
ज्ञानितेति । इयं च जीवपदार्थेन स्वया, एवमत्रःऽऽद्विष्टव्या-

पृथ्वी प्रत्येकं विशान्तिभेदा भवन्ति । तत्तद् न च विशतयः शत-
मशतिशुद्धरं भवति ॥ १८० ॥ अथ स्वत इति स्वनेव रूपेण जी-
वोऽस्ति, न परोपाधवत्केवा ह्यव्ययश्रीघोत्रे इव, मिया-शा-
भ्रान्तो न कृतिणः, पूर्वोत्तरकाष्ठयोर्बन्धितस्तान्, कालत इति
काष्ठ एव विश्वस्य स्थित्युत्पत्तिप्रलयकारणम् । उक्तं च-“का-
ष्ठः पश्चति भूनाति, कालः संतरते प्रजाः । कालः ह्युत्पेयु जा-
नति, कालो हि दुर्गानकमः ॥ १ ॥ ” स चान्नास्त्विद्यो युगप-
त्किप्रक्रियाश्रितमिदं कृषो हिमोप्यवर्षोप्यवस्थातेतुः कृणुत्व-
सुहृन्नेयामाहोरात्रमालस्येपमनं चस्त्वरयुगकल्पपटयोपमसागरो-
पमान्स्त्विपथवसर्षिणीपुल्लपरवाद्यन्तीतातागतवर्षमानवर्षा-
ऽस्तिव्यवहाररूपः ॥ १ ॥ द्वितीयविकल्पे तु काष्ठादेषाऽऽभ्यन्तो-
ऽस्तिव्यवहाररूपः, किं तस्मिन्तोऽस्त्वाविति विशोषाऽयं पूर्वविक-
ल्पज्ञात् ॥ २ ॥ तृतीयविकल्पे तु परत परास्तान्मन्त्रयुगमभ्यन्ते,
कथं पुनः परतोऽस्तिव्यवहारमोऽभ्युपयेते ? नन्वेतत्प्रसिद्धमेव
सर्वपदाद्योर्ना परपदाधेयव्यवहारोऽस्ति । स्वकल्पविकल्पः, यथा
श्रीघोत्रापेक्षया ह्यव्यवपारिकेदो, ह्यव्यवपारिकेया च दीर्घ-
स्त्विति ॥ १ ॥ परमेषु चान्नास्तिव्यवहारमनुकृताऽऽदीष्ट समाख्य
तद्व्यावृत्तौ चम्बुःप्राग्व्यवहारः प्रवर्त्तते इति, ज्ञानो यद्भ्रामनः
स्वल्पं तत्परत एवावधारयेत्, न स्वत इति ॥ ३ ॥ चतुर्थविक-
ल्पोऽपि प्राग्वादिन चत्वारो विकल्पाः ॥ ४ ॥ तथाऽऽद्ये निय-
तिन पदाऽऽभ्यन्तः स्वकल्पमवधारयन्ति, का पुनरिय नियतिरि-
ति ? उच्यते-पदाश्रानामवश्येनया यथाभावमेव प्रयोजककर्म
नियतिः । उक्तं च-“ प्रातश्चर्या नियतिवचनाऽऽश्रयेण योऽर्थः,
साऽऽश्रयेण भवति नृणां च्युतोऽश्रुतो वा । भूतानां महानि कृतेऽ-
पि हि प्रथमं नाज्ञानं भवति न ज्ञानिनोऽस्तिमाहाः ॥ १ ॥ ”
इयं च मन्त्रपरिब्राज्यामनानुसारिणो प्राय इति । शपरं पुनः
स्वजावादेव संसारव्यवस्थाभ्युत्पत्तिः, कः पुनरयं स्वभावः,
चस्नुतः स्वत एव तथापरिणामभावः स्वभावः ।

उक्तं च-
“ कः काष्ठकानां प्रकृतिरिदं स्वयं,
विचित्रभावं सुगपकृतां च ।
स्वभावतः सर्वमिदं प्रकृतं,
न कामचारोऽस्ति कुतः प्रथमः ? ॥ १ ॥
स्वभावं प्रकृतानां, निवृत्तानां स्वभावतः ।
नाहं कर्तेति भूतानां, यः पश्यति स पश्यति ॥ २ ॥
केनाश्रितानि नयमानि सुवाक्यतानां,
कोऽऽहुरीति शिखराङ्गुलहाडं मयूरात् ।
कश्चोत्पद्येपु दृष्टस्तान्निचयं करोति,
को वा त्वार्थान् विनयं कुलजेपु पुंस्तु ॥ ३ ॥
तथाऽऽद्येऽभिदधेते-समस्मत्तज्जावादीश्वराप्रसूनं, तस्मादेव
स्वकल्पेऽऽतिष्ठते, कः पुनरवयोभ्यः ? आश्रित्याऽऽद्यैश्वर्ययो-
गादीश्वरः । उक्तं च-“ अहो जन्मुरनाशः स्या-द्वारमनः सुख-
कृष्णयोः । ईश्वरप्रारतो गच्छेच्छुभं वा कर्ममम वा ॥ १ ॥ ”
तथाऽऽद्ये मृत्यु-न जीवाऽऽद्यैः पदार्थाः काष्ठाऽऽद्यैः
स्वकल्पं प्रातपद्यते, किं तर्हि ? आरमनः, कः पुनरवयोभ्यः ?
आरमनित्ववदिनां विश्वार्थरणीकरः । एकश्च-“ एक एव
हि भूनाऽऽस्ति, नूते नूते इत्यर्थः । एकश्च बहुधा वैद्य,
इत्येते जज्ञच्चकवत् ॥ १ ॥ ” तथा-“ उरुष एवेवं सर्वे यद्
जृते यच्च साधय ॥ इत्यादि । एवमस्त्वर्जायः स्वतः मित्तः का-
ष्ठा-न इत्येवं सर्वं योऽयम् । तथा-प्रक्रियावादिनो-नास्तिव्यव-
६३२

दिनः, तेवामपि जीवाजीवाऽऽश्रयव्यवसरतिजैःमाहोऽऽश्रयाः
स्वत पदार्थाः स्वपरमद्वयत तथा काष्ठवद्व्यक्तानियतिस्वभावे-
श्वराऽऽभ्यन्तिः पद्विनाश्व्यमानाऽनुतुरातिविकल्पा भवन्ति ।
तद्यथा-नास्तिजीवः स्वतः काष्ठतः नास्ति जीवः परतः काष्ठतः,
इति काष्ठेन द्वै इत्यर्थः, एवं यद्व्यक्तानियत्यादिष्वपि द्वै द्वौ भेदौ
प्रत्येकं भवतः, सर्वेऽपि जीवपदार्था इदं दशा भवन्ति, एवम-
जीवाऽऽद्यैः प्रत्येकं इदं द्वौ तस्य द्वादशकाष्ठानुतुरातिरि-
ति उच्यते । अयमर्थः- नास्ति जीवः स्वतः काष्ठत इति, इह प-
दार्थांस्तं लक्षणं सत्ता भिन्नोऽपि, कार्यो वा ? । न चाऽऽभ्यन्त-
स्तादात्मन किञ्चिद्व्यक्तं, येन सत्तां प्रतिपद्येमादि, नाऽपि का-
थंमत्तानामिदं मद्भाऽऽद्ये संभवति, यच्च लक्षणकार्यात्त्वां ना-
जिगम्यते चन्तु तन्नास्त्वेव चिद्यदिर्हीनवत्त, तस्मात्तास्त्वान-
स्तिनि । चिदापीयकल्पोऽपि यच्च स्वतो नास्तिनि चिदात्तं गग-
नानारिन्द्याऽऽद्ये तत्परतोऽपि नास्त्वेव, यथा वा सर्वपदाश्राना-
मेव परजावादेशतस्वोऽप्यौनानामनुभवमव्यक्तोऽन्यतुपद्यते
सर्वाणुपद्मभ्रान्तो नास्तिव्यवहारव्यवस्थाते । उक्तं च-“ यावद्
इत्य परस्वतः-श्रयाः स च न इत्यते ॥ इत्यादि । तथा “ व-
द्व्यक्तोऽपि नास्तिव्यवहारः, का पुनरिदं इत्युक्ता ? , अनाभि-
सा-धपृथिव्याऽऽश्रयामिदं इत्युक्ता ।

“ अनादिनापिधनमव सर्वं,
चित्रं जनानां सुखदुःखजातम् ।
काष्ठस्य नास्ति यथाऽऽश्रयानो,
न बुक्तपूर्वोऽत्र वृथाऽस्तिमात्रम् ॥ १ ॥
सत्यं पिशाचाः स्म यते वसामो,
प्रेर्यं करोतिरपि न स्तुत्याः ।
यद्व्यथा सिद्धयति भोक्तृणां,
प्रेर्यं पिशाचाः परितान्यन्ति ॥ २ ॥ ”

यथा काकताश्रयमनुकृतिपूर्वकं, न काकस्य बुद्धिरस्ति- मयि
तानं पतिपथति, नापि नास्त्वर्थाऽऽश्रयः- काकोपि पतिपथा-
मि, यथा च तत्तथैव भवति, एवमन्यत्रत्याकिनोपवत्त-
आश्रयार्थोयानुत्पद्येपिजीवमन्यत्रकाष्ठकार्याश्रयार्थं च्छद्व्यव्यम्,
यवं सर्वं जानिजामरणऽऽद्येकं लोके याद्विक्रमं काकता-
श्रयाऽऽद्येकलक्षणमवश्यमिति । एवं नियतिस्वभावश्वराऽऽभ्य-
निरप्यत्तमा मिराकल्पेवः । तथा-ज्ञानिकानां सप्तशष्टिभेदाः ।
ते चामो-जीवाऽऽद्यो नव पदाधाः, उपोपाश्रय इत्यामी, सप्त,
अस्तु, सद्त्वत्, अवकल्पः, सद्त्वकल्पः, अस्त्वकल्पः, सद्-
स्त्वकल्पः, इत्येतेः सप्तभिः प्रकारैरिहानुत्पत्तिरिति न शक्यन्ते, न
च विक्रान्तेः प्रयोजनमस्ति । भावना चेद्यम्-सन् जीव इति को
वेत्त, किं वा नेन ज्ञानेन ? , अन्तर् जीव इति को जाना-
ति ? , किं वा तेन ज्ञानेनेत्यादि । एवमजीवाऽऽद्यैः प्रत्येकं
सप्त विकल्पाः, नव सप्तकाष्ठव्यवस्थाः, प्रमां चाप्ये चत्वारोऽऽ-
श्रयप्रत्ये प्रकल्पन्ते । तद्यथा-स्वति भावोपपत्तिरिति को
जानाति ? , किं वाऽनया ज्ञानया ? , एवमस्ति सत्त्वतो न संजय-
कत्वा प्राथोपपत्तिरिति को वेत्त ? , किं वाऽनया ज्ञानेनेति, यो-
विकल्पत्रयमुत्पद्युत्तरकालं पदाश्रयव्यवस्थामतोऽत्र न संजय-
तीति नोक्तं, एतन्मनुष्यत्रयोपपत्तिसत्त्वपट्यन्तेति । तत्र सद्त्व जीव
इति को वेत्त ? , इत्यव्यवहारः-न कस्यचिद्विज्ञानं ज्ञानम-
स्ति, योऽतीर्णयात् जीवाऽऽदीनवयोऽस्वते, न च तैर्ज्ञानं किं
चित्कलमस्ति । तथादि-पाद्वि मित्यः सर्वगतो सूतो हानाऽऽद्यि-
६३२

वापेनः, एतद्गुणव्यातिरिक्तो वा ? ततः कतमस्य पुरुषार्थस्य सिद्धिरिति, तस्माद्ज्ञानमेव श्रेयः प्रापि च-तुदयेऽप्यपराध भक्ता-मकरये लोके स्वदोषो दोषो, लोकोत्तरेऽपि आकृष्टिकामांगस-हसाकाराऽऽदिषु कुष्ठकमिच्छुस्वार्थोपाध्यायसूत्रीणां यथाक्रम-मुत्तरोत्तरं प्रायश्चित्तमित्येवैवैधिवि विकल्पेऽप्यायाऽप्यय । तथा वैनयिकानां चाधिकारैः, ते चानेन विधिना भावनीयाः, सुखदुःखानिहायिस्थानिवाचममातुषुपद्यसु मनोवाक्यप्रदान-चतुर्विधविनयकरणात् । तथाधा-देवानां विनयं करोति मतसा वाचः कायेन, तथा-देवकाङ्क्षापचनेन दानेनेत्येवमस्ति । पते च विनयादेव स्वर्गापवर्गमांगमस्युपपन्ति, तेष्विधेवमुत्पन्नकलहपूर्णा विनया, सर्वत्र वैधिविधेन विनयेन देवाऽऽदिपूतःतद्यमानः स्वर्गापवर्गमांग जयति । उक्तं च- "विनया षाण शाखा-श्रो द्भस्यं द-सन्नादि चरुं च । चरुणादिनां मोक्षो, मोक्षे मोक्षं च प्राणा-चादं ।" अथ च क्रियाधारिद्यामस्तित्ये सत्यापि केपाऽन्वयध-मनो मित्योऽनित्यः कर्ताऽकर्ता मूर्खाऽऽमृतः श्यामाकतण्डुलमात्रो-ऽङ्गुष्ठपर्वमात्रो दीपशिखीपत्रो हृद्याध्यातन इत्यादिकः । अस्ति सत्यपराधिक्य, अक्रियावादिनां स्वाभेयं न विद्यते, कुतः पुनरप-पातिकत्वम् ? अज्ञानिकास्तु नास्मानं प्रति विप्रतिपद्यते, किं तु तज्ज्ञानमक्रियकर्मेषामिति, वैनयिकानामपि नास्माऽस्त-त्ये विप्रतिपांसः, किं स्वल्पममोक्षज्ञानेन विनयादिते न संवतनी-ति प्रतिपन्नाः । तत्रानेन सामान्यऽऽप्तमिच्छास्वप्रतिपादनेनाक्रि-यावादिनो निरस्ता कृष्याः । आस्तिस्वित्स्वानभ्युपगमे च- "शास्ता शास्त्रं शिक्षः, प्रयो जनें वचनं देतुः प्रह्लातः । सति न शून्यं सुवच-स्त्वदभावाचक्रामणो स्थात् ॥ १ ॥ प्रतिपेक्ष्यप्रतिपद्ये, स्तब्धेऽङ्गु-यं कथं तपेऽस्यम् ? । तद्भावेन तु मिच्छा, अग्रतिभिद्धा जगत्पथाः ॥ २ ॥" एवं शेषानामप्येवैव यथासंभवं निराकरणमुत्प्रेक्ष्यमिति ॥३॥ गतमानुषाङ्गकम् । प्रकृतमनुष्यत्वेन-नेत्रेदं एवमेतिसि णो णायं प्रवहं" इत्यनेन केपाऽङ्गदेव सङ्गानिपेधात्केपाऽङ्गु य-वीर्युक्तं जवति, तत्र सामान्यमज्ञायाः प्रतिप्राणु सिद्ध्या-स्तकारणपरिकल्पेय चेदाकिंङ्करक्याऽङ्गिशिष्टमज्ञायास्तु के-पाऽङ्गदेव भावात् तस्याश्च भवान्स्वाम्यास्तस्वप्रप्रानेपादने सोपयोगिन्वात् सामान्यसङ्कारणप्रतिपादनमनाह्य विशि-ष्टसङ्गायाः कारणं सूत्रकृदशयितुमाह-

से जं पुण जाओउज्जा सह मेमइयाए परत्रागरेणेणं अ-सोपिं अतिव वा मोबा, तं जहा-पुत्रियमाओ वा दिमा-ओ आगओ अरुधंसिउ जहा अएणयमीओ दिमाओ अ-णुदिमाओ वा आगओ अहमिं, एवमेतेमिं जं मायं ज-वति-अस्थि मे आया उववाइए, जो इपाओ दिमाओ अणु-दिमाओ, सोऽहं ॥ ४ ॥

'मे जं पुण जणोउज्ज सि' सूत्रं यावत् 'मोऽहमिति' । 'से' इति निर्देशो मागधरीदेवा प्रथमेकवचनान्तः, न इत्यनेन च यः प्राग्मदिष्टो ज्ञाना विशिष्टपुरुषोपश्रमाऽऽदिमानस प्रत्यवस्युत्पन्ने, यदित्यनेनार्थं याम्रागिर्दिष्टं दिग्भ्यादिगागमनं, तथा कोऽहम-भूयमनीजन्ममिति देवां तारकालियेधयोनां मनुष्यो वा ? , स्त्री पुमान्पुंसको वा ? । को वाऽमुनो मनुष्यजन्मः प्रपद्येऽह मेत्य

देवाऽऽदिर्भविष्यामीत्येतापरास्तुहयने, जानीयात्तवपण्डेव, इहमुक्तं जवति-न काङ्क्षनादी संसृती एवैतच्छुभवि विगमनमाऽऽदि-कं जानीयात्, यः पुनर्जानीयात्स एवम-(सह सम्मथाए णं) सहशब्दः संबन्धार्था, सति प्रशंसायां, मतिः ज्ञानम् । अयमत्र वाक्यार्थः-आत्मना सह सदा वा स्वमित्येवैतं, तथा सम्मत्या कश्चिज्जानीते, सहशब्दविशेषणञ्च सदाऽऽद्यस्यैवमाय-व्य मंतरादिदितं भवति, न पुनर्नया वैशेषिकत्वात् स्वमित्या सती समवायवृत्त्यास्मिन् समवेगेति । यदि वा (सम्प्रए णं) स्वकीयया माया स्वमयेति, तत्र त्रिसप्तत्यथाऽऽदि-कं स्वकीय-हृदयतः सहशास्त्रविशेषणं, सहशास्त्रव्यासप्रसन्न इति, सत्याप चाऽऽप्तमनः सदा मातसंज्ञाने प्रब्रह्मज्ञानऽऽवरणाऽऽङ्गुभवात् सदा विशिष्टोऽप्येव इति, सा पुनः सम्प्रतिः, स्वमतीनां अयधि-मनःप्रायं वकचज्ञानेनानिस्मरणं प्राशस्तुविधा नैयाः । नत्रावाधम-नःप्रायंकेवज्ञानां लक्ष्मणम्यत्र विस्मरणांके, ज्ञानस्मरणं स्वा-निनयायिकविशेषणं, तद्वै चतुर्विधया मयाऽऽप्तमनाः कश्चिच्छि-ष्टाऽऽप्तमयागनी जानति, कश्चिच्छ्व परस्त्रीर्हृत्संवेदः, त-स्यैव परमाधेनः पराश्रयकाचरत्यापत्तवै, तस्य नेन वा व्या-करणम्-उपदेशनेन जीर्वाभन्तर्द्वौषु धुधिव्यादीन् तद्गुणत्या-गनी च जानाति, अत्रः पुनरप्यां ताथेकस्वभावानां कानाम-तिशयज्ञानमन्त्रिके अथा जानाति, यच्च जानाति तन् सूत्रावचनेन शोषति । तथाधा-पुरुषथा इष्ट आगतोऽऽप्त-सि, एव दक्षिणस्याः पश्चिमया उत्तरस्था उर्ध्वदिशोऽप्योऽ-ङ्गोऽभ्युत्तरस्थाः दिशोऽङ्गुशि वा आगतोऽऽप्तस्याऽप्येवके-षां विशिष्टकृत्योपश्रमाऽऽप्तमनां तयैकरास्यातिशयज्ञानबोधि-तानां च ज्ञानं सर्वानं, तथा प्रायोजितपु-स्तकमनपरिज्ञान-स्तरमेवामेदपि ज्ञानं भवति, यथाऽस्तं मेऽप्यं शौरिक-स्याविष्टना ज्ञानद्वेनोपयोगकत्वा उपपादुको ज्ञानान्नसं-कल्पितमामवेगनां मोक्षा मूर्तिरितिऽवतन्ते । अतःमात्र-व्यापीत्यदिगुणरत्नानामेन । स च कस्यैकपाययोगोपयोगाऽ-नर्दानवाचिन्वीयोऽऽप्तमेतद्वाद्दृष्टा, तत्रोपयोगोऽऽप्तमनः वादुके-नेदाप्यकारणं, शेषास्तु तदर्थमप्योपयुज्यन् इति उपपन्ननाः । तथा-अस्मिन् च अमाऽऽप्तना, योऽमुष्या दिशोऽनुपदेश-व सक्ता-शादुत्पुमञ्जरीते गतिप्रायोपयकमोऽादानादनु गच्छन्तु सचर-स्यतमचर्चनं, पाठोत्तरं वा-(अणुमेभर णं णं) दिग्भ्यादशो गमनं त्रापदिगागमने वा स्मरणात्पथः । सामने नृवाचयेयं पुंस्त्वमेकभाधुमुत्तररति-सर्वस्याऽशः सर्वस्याइवाकुण्डि-शो य अगोऽऽप्तमञ्जरीते, अन्तःस्मरणात् वा सः अहमिच्छा-मोक्षेज्जः, अहमप्ययप्राप्त्याद्, मन्तः, अनेन पुनोऽप्याः अभा-पकदिशः सर्वां शृतीनाः, यावदिशश्चेति । प्राचाः १ अणु १ अणु १ उ० । आ० चू० । आ० । (अहं कस्या दिश आगत इति विचारः 'आया' शब्दे निर्वाचनो १०९ पृष्ठे निर्दिशतः)

उत्प्रायं विख्यां प्रवाजनाऽऽदि प्रवनेने-
दो दिमाओ अधिगिज्ज कएइ निग्मंथाणां वा णिग्मं-
थीयां वा पव्यावित्तप पाठिणं चव, उदीणं चव । एवं
मुंदावित्तप ? मित्थावित्तप उउहावित्तप १ मज्झिंजित्तप
४ मंत्रसित्तप ५ मज्झायं उउहावित्तप ६ मज्झायं मसुद्धि-
मित्तप ७ मज्झायपणुजाणित्तप ८ आहोइत्तप ९
पदिक्कमित्तप १० विदित्तप ११ मरुदित्तप १२ विउदित्त-

दिव्यकृपा, काष्ठसंयोगो वर्तमानाऽदिकास्तत्रकणानुत्पत्तिमरणयोगो वा, इदमेतन्नामध्यादिना प्रत्यक्षप्रमाणं न्यूनताभिगमो बोधो द्वा-
 नाभिगमः, एवं ज्ञानाभिगमः जीवानां ज्ञेयानामध्यादिनाभिगम-
 शो जीवाभिगम इति । " तिष्ठि दिव्याहि जीवाणां अजीवाभिगम-
 पक्षे तं जहा-उच्छ्र, अहो, निरिया" एवं सर्वत्राज्ञितापनीयमिति
 दृशेत्तौ परिपूर्णेभ्यस्त्राभिगमिनां । यथा सामान्यतुल्येषु गत्यादीनि त्रयो-
 दशपदनि दिक्त्रयेऽज्ञितान्त्वेन पञ्चदशवतिभ्यम्मुपेयुं ज्ञान-
 प्रायः । एवं ज्ञेयानि षड्भिःशान्तिसुधाणि जन्ममतीति । अथवां नारका-
 ऽऽदिषु कथमसम्भव इति ? तच्च तेन-नारकाऽऽदीनां द्वाविंशतेर्जी-
 वविशेषाणां नारकदेवेषुपादाभावाद्दुष्प्राप्त्योर्दोषोदशोर्विषया गत्या-
 गत्योरभावः, तथा दर्शनज्ञानजीवाऽर्जाभिगमा गुणप्रत्यया अव-
 ध्यादिप्रत्ययकृपा दिक्त्रयं न सन्त्येव । अत्रप्रत्ययावधिपक्षे तु
 नारकयोतिष्कान्तिवैयर्थ्ययो भजनपतिवन्तर ऊर्द्धवर्षयो
 वैरमानिका अत्रोऽवधय पर्येन्द्रियधिकारान्ध्यायानां स्वधामिभ्रा-
 स्तयेवेति । स्यात् ३ उ० २ उ० ।

पर्याप्तिसिद्धिंशतं गायमानो प्रवर्त्तते-

छद्दि दिव्याहि जीवाणां गर्द पवसत् । न जहा-पार्श्याए०
 णव अहाए, एवमार्गदं वर्कनां आहारे वृष्टी निवृष्टी वि-
 गुक्वगा गडपरियाए समुग्याए काष्ठसंयोगे दंभपातिनगमे
 जोवाऽभिगमे अत्र जीवाभिगमे, एवं पंचेदियतिरिक्त्व जोगि-
 याए वि, गणुहमाण वि ॥

पर्याप्तिसिद्धिंशतं गायमानो प्रवर्त्तते । अत्र-
 श्रेणिगमनासेधामिन्वेत्तेतानि चतुर्धा सुधाणि ज्ञेयानि । नवरं
 गतिरगतिसिद्धिं प्रहापकस्यानापेक्षित्यै प्रसिद्धे एव, श्रुत्वा-
 नित्यकृपास्त्वानाप्रसत्प्यादा, सोऽपि क्रान्तगतौ पदस्येव दिक्, त-
 तथा आहारः परीना, सोऽपि पदस्येव दिक्, एतद्व्यवस्थानप्रदे-
 शावगादपुक्कलानामेव ज्ञेयेन स्थेनात् । स्पृशानामेघाऽऽह रणा-
 दिव्येषु पर्येन्द्रियानां यथासंज्ञं बुद्ध्यादिव्यप्युत्थेत् । तथा वृद्धिः
 शरीरस्य, निर्मुक्तान्तिस्त्वयैव, विकृतेषा धैकियकरणं, गतिप-
 यो पमनमात्रं न परलोकात्मनकृतः, तत्र गत्यागतप्रहणेन
 गृहीतन्वादिनि । समुद्रानां वेदनाऽऽदिकः सतचित्तः काष्ठसंयोगः
 समयकथमभ्ये आदिव्याऽऽदिकप्रकारस्य-धरकृपाः दर्शने स्वाभा-
 न्यप्राप्ती बोधः, तच्छेद गुणप्रत्ययावध्यादिप्रत्ययकृपा, नेमाभिग-
 मो वस्तुनः परित्येदस्तस्यांशयो दर्शानाभिगमः एवं ज्ञानाभिग-
 मोऽपि, जीवाभिगमः सत्याभिगमो, गुणप्रत्ययावध्यादिप्रत्ययकृ-
 पाः । अजीवाभिगमः पुद्गलवास्तिकायाऽऽभिगमः, सोऽपि नद्वे-
 ति । एवमिति, तथा " छद्दि दिव्याहि जीवानां गर्द पवसत् " इत्या-
 दिमुपायुक्तानि । एवं चतुर्विंशतिद्वयकृपास्त्वयामा- " तिच्छि-
 द्भितिरिक्त्वजोगियाणं छद्दि दिव्याहि गर्द " इत्यादिभ्याव पा-
 कयानि । तथा मनुष्यसुखावधाय, शेषेषु नारकाऽऽदिषुपेपु पदसु
 दिक् नारकादीनां सामस्थेनास्त्वया । तथाऽ-नारकाऽऽदीनां द्वा-
 विंशतेर्जीवविशेषाणां नारकदेवेषुपादानावाद्दुष्प्राप्त्योर्दोषोदशोर्विष-
 यणा गत्यागत्योरभावः, तथा दर्शनज्ञानजीवाऽर्जाभिगमा
 गुणप्रत्ययावधिपक्षेयप्रत्ययकृतत्वात्कृपा न सन्त्येव, तेनां अ-

वप्रत्ययावधिपक्षे तु नारकयोतिष्कान्तिवैयर्थ्ययो, भजनपति-
 वन्तर ऊर्द्धवर्षयो, वैरमानिकास्त्वयोऽवधयः, शेषा तिरवधय
 पवेति भावना । विषकृपाप्रधानानि च प्रायोऽभ्यवाऽपि सूत्राणी-
 ति । स्यात् ३ उ० ।

रायगिहे० जाव एवं वयासी-निमित्तं भंते ! पाईणे सि प-
 बुच्च ? । गोयमा ! जीवा चेव, अजीव चेव । कि-
 मियं जंते ! पदोणे सि पवुच्च ? । गोयमा ! एवं
 चेव । एवं च दाडिणा, एवं च उदोणा, एवं उहा, एवं
 अहा वि । कडं भंते ! दिसाओ पयस्यो ? । गोयमा !
 दस दिसाओ पयस्यो । तं जहा-पुरच्छिमा, पुर-
 च्छिमादाहिणा, दाहिणा, दाहिणपचच्छिमा, पचच्छिमा,
 पचच्छिमुनरा, उत्तरा, उत्तरपुरच्छिमा, उच्छा, अहा ॥
 (किमित्तं भंते ! पाइण सि पवुच्च सि) किमनद्वस्तु य-
 त्यागं प्रकांभं दिविववत्तायां प्राचाना प्राची पुंयानि प्रोच्यते ? ।
 उत्तरं तु जीवाश्चैवाऽजीवाश्चैव जीवाश्चैव प्राचो, तत्र
 जीवा पर्येन्द्रियाऽऽदीनां जीवास्तु धर्मास्तिकायाऽऽदिदेशाऽऽ-
 दयः इतमुक्तं भवति-प्राच्यां दाश जीवा अजीवाश्च सन्तानि ।
 एयमि णं जंते ! दमगहं टिमाणं कड नामधेज्जा पया-
 ना ? । गोयमा ! द्भ नामधेज्जा पयाना । नं जहा- " इदा
 अमोषी य जया, य नेरं बाहणा य वायव्या । सोमा
 ईमाणीया, विस्सा य तथा य बोधव्या ॥ १ ॥ "

(इत्येवादि) इन्द्रो देवता यस्याः सैन्द्रो, अश्वदेवता यस्याः
 सा आग्नेयी, पंच यमो देवता यास्या, विष्णोर्देवता मेरुद्वी, वरुणा
 देवता वासुकी, शत्रुघ्न वनः वायव्या, सोमो देवता ईश्या,
 ईशानदेवता ऐशानां, विमलतया विमला, तथा रायगिहे० कृपा-
 रम्यात्माम्भकारेण्ययः, अय पर्येन्द्री पूर्वा, शेषाः क्रमण, विमला
 तृष्ण, तमा पुनरयोर्जागति, इदं च दिशाः शुकटोर्द्धमन्ध्याः,
 विंदशस्तु मुकप्यदयकाराः, ऊर्द्धोर्द्धोर्द्धो र हचकारे ।
 आह न- " सगमुक्तिस्यात्पयस्यो, महानिमग्रा इवेत् चत्तारि ।
 मुत्तावती य चडरां, यो चव य होति कयमनिमा ॥ (५६)
 इति (आचा०)

इदां भंते ! दिसा किं जीवा जीवदेमा जीवणपमा;
 अजीवा, अजीवदेमा, अजीवणपमा ? । गोयमा ! जीवा वि,
 ते चव० जाव अजीवणपमा वि । जे जीवा ते छियमं ए-
 गितिया वेदंदिपा० जाव परिंदिया अगिंदिया; जे जीव-
 देमा ते गियमं एगिंदियदेमा० जाव अगिंदियदेमा, जे
 जीवणपमा ते गियमं एगिंदियणपमा० जाव अगिंदिय-
 णपमा । जे अजीवा ते छिविदा पमात्ता । तं जहा-रुद्वी
 अजीवा, अरुद्वी अजीवा य । जे रुद्वी अजीवा ते चड-
 विदा पमात्ता । तं जहा-स्येया, संधपपमा, संधपपमा, प-
 रमापुगमा ।

(जीवा इत्येवादि) पर्येन्द्रिय जीवा, तस्यां जीवानामस्ति-
 न्वात् । एवं जीवदेमा, जीवणपमाश्चानि । तथा अजीवानां पुद्ग-
 लाऽऽदीनामस्तिवत्प्रादुर्भावा, धर्मास्तिकायाऽऽदिदेशानां पुनर-

स्तिरवाङ्जीवदेश्याः, एवमजीवप्रदेशाः कथीति । तत्र ये जीवस्ते एकैक्याऽऽद्याऽभिन्विद्यन्त इति ज्ञेयम्, ये तु जीवदेश्यास्ते एकैक्याऽऽदीनाम् ३, एवं जीवप्रदेशाः सां ।

जे अरुची अजीवा ते सत्त्वविहा पण्ड्या । तं जहा-नो धम्मस्तिवहाए, धम्मस्तिवहायस्स देमे, धम्मस्तिवहायस्स प-एमा; नो अप्पमत्तिवहाए, अप्पमत्तिवहायस्स देमे, अ-धम्मस्तिवहायस्स पएमा; नो आगासत्तिवहाए, आगासत्तिवहायस्स देमे, आगासत्तिवहायस्स पएमा, अण्णसमए ।

(जे अरुची अजीवा ते सत्त्वविहा पण्ड्या ? (नोधम्मस्तिवहाए) अयमर्थः-धम्मस्तिवहायः समस्त एकोपचये, एव च प्राची विद्म तव-नि, तदेकदेशतुल्यत्वात् सत्याः, किं तु धम्मस्तिवहायस्य देशः, सा खदकदेशतात्पर्येति । तथा तस्यैव प्रदेशाः सा भवति, अलं-क्येवप्रदेशाऽऽस्यमकत्वात् सत्याः २। एवमर्थमस्तिवहायस्य देशः, प्रदेशाहव २। एवमाकाशादिनायस्य देशः, प्रदेशाहव २। अण्णसमएवहेति । तदेवं सप्तप्रकाश रूप्यजीवरूपा येष्की दिमांति ।

अग्नेयी णं भंते । दिसा किं जीवा, जीवदेसा, जीवप्प-एमा पुच्छा । गोयमा । णं जीवा, जीवदेसा वि, जीवप्पएसा वि; अजीवा वि, अजीवदेसा वि, अजीवप्पएसा वि; जे जीवदेसा ते गियमा एग्गिदियदेसा ।

“ अग्नेयी णं ” इत्यादि प्रश्नः, अक्षरं तु जीवा निषेधनीया विदेश्यामेकमात्रेणैकैकप्रदेशे च जीवानामवगाहाभावात्, अन्वयव्यतिरेकप्रदेशावगाहात्सत्यं तेषाम्, तत्र “ जे जीवदेसा ते गियमा एग्गिदियदेसा वि । ” एकैक्याणां सकललोककव्याप-कत्वात्संभवेन गियमादेकैक्यदेशाः स्मृतीति ।

अहवा एग्गिदियदेसा य, वेदंदिदयस्स देमे १, अहवा एग्गि-दियदेसा य, वेदंदिदयस्स देसा २, अहवा एग्गिदियदेसा य, वेदंदिदिया य देसा ३, अहवा एग्गिदियदेसा, वेदंदिदयस्स देमे, एवं वेव नियमं गो भाषियण्णे । एतं जाव अण्णि-दियाणं तिपमं गो, जे जीवप्पएसा ते गियमा एग्गिदिय-एएमा, अहवा एग्गिदियएएसा य वेदंदिदयस्स पएसा, अ-हवा एग्गिदियएएसा य वेदंदिदियाण य पएसा, एवं आदि-अण्णिरिद्विआं जाव अण्णिदियाणं । जे अजीवा ते सुविहा प-ण्णत्ता । तं जहा-रुची अजीवा य, अरुची अजीवा य, जे रुची अजीवा ते चउत्थिहा पण्ड्या । तं जहा-लंथा, लंथा-य-देसा, लंथापएमा, परमाणुपंगमला । जे अरुची अजीवा ते सत्त्वविहा पण्ड्या । तं जहा-नो धम्मस्तिवहाए, धम्मस्ति-वहायस्स देमे, धम्मस्तिवहायस्स पएमा, एवं अप्पमत्तिवहाय-स्स देमे, धम्मस्तिवहायस्स पएसा, अण्णसमएवि दिसासु नत्थि, जीवा देसे भंगो हाइ सउत्थय ।

जया णं जंते । विमा किं जावा । जहा इदा तद्देव चिरवसेसं, गिरइया जहा अग्नेयी, वाकूची जहा इदा, वायव्या जहा अ-ग्नेयी, सोबा जहा इदा, ईसाणी जहा अग्नेयी, विपण्णए

जीवा जहा अग्नेयीए, अजीवा जहा इदाए, एवं तथा वि, अक्षरं अरुची उन्विहा अण्णसमएणो न जएणइ ॥

(अह वेत्यादि) एकैक्याणां सकललोककव्यापकत्वादेव, एकैक्याणां कालपर्यन्तं कवचिदेकस्याऽपि तस्य संभवाद्भु-क्यते-एकैक्याणां देशाश्च, एकैक्यस्य च देश इति द्विक-यांते प्रथमः १ । अथवा-एकैक्यपदं तथैव, एकैक्यपदे-स्वेकवचनं, देशपदे पुनर्बहुवचनमात्रं द्वितीयाः, यं च पदा द्वीन्द्रियो द्व्याङ्गिनदेशानां स्पृशति सहा स्थादिति । अथवा एकैक्यपदं तथैव, द्वीन्द्रियपदं देशपदं च बहुवचनान्तमि-ति तृतीयाः । स्थापना-एकं देशाः ३, द्वी० १ देशः १ । एकं देशाः ३, द्वी० १ देशः ३ । एकं देशाः ३, द्वी० १ देशाः ३ । एवं त्रिन्द्रियचतुर्न्द्रियचतुर्न्द्रियानिन्द्रियाः सहा प्रत्येकं भङ्गत्रयं एवम्-एवं प्रदेशपक्षोऽपि चाक्यते, नवरामद्वीन्द्रियाऽऽदिषु प्रदेशपदं बहुवचनान्तमिव, यतो लोककव्यापकत्वात् त्रिन्द्रिय-अजीवानां यैकैकः प्रदेशस्तत्रास्तुधानास्ते भवन्ति, लोककव्या-पकत्वात् त्रिन्द्रियस्य पुनर्यथैकत्र क्षेत्रप्रदेशे एव एक प्र-देशस्तथाऽपि तत्रप्रदेशपदं बहुवचनमेवास्तेषां तत्रप्रदेशानाम-सकलपातानामवगाहात्सादनः सर्वेषु द्विकसंयोगव्याप्यविरहितं भङ्गकल्पयमेव जयतीत्येतेषांऽऽह-आहृष्टविरहिणो (चि) द्वि-कमङ्ग इति शेषः । (विमलाय जीवा जहा अग्नेयीए (चि) विमलायामपि जीवानामवगाहात् (अजीवा जहा इदाए (चि) समानकव्यापकत्वात्, एवं (नमा वि चि) विमलायस्यऽपि वाक्येऽर्थयोः अथ विमलायामनिन्द्रियसंभवात् प्रदेशाऽऽद्या युक्ताः, तमायां तु तस्याः समवाक्यं त इति । उच्यते-व एकाऽऽद्य-वस्यं तमाश्रय तस्य देशो, देशाः, प्रदेशाश्च विद्यन्ता तमा-पि युक्ता एवन्ति । अथ तमायां विशेषमाह- (गवरमित्यादि) (अण्णसमएणो न मण्णइ चि) समवयवहारोः द्वि सञ्चारिण्यसू-योऽऽदिप्रकाशकत्वं, एव च तमायां नास्तीति तत्राहः।समयो न अथत इति । अथ विमलायामपि नास्त्यसार्वात्, कथं तत्र समवयवव्यहाराः ? इत्युच्यते-मन्त्रावयवमूलस्काटिकाएते सू-योऽऽदिप्रमासंक्रान्तिद्वारेण तत्र सञ्चारिण्यसूयोऽऽदिप्रकाश-साधारणिति । म० १० शो १ उ० ।

द्विण्णिविक्कप्रवहदारे- इदा णं भंते । दिना किमादिया, किपवहा, कइपदेमादियां, कइपदेमूत्तरा, कइपदेभिया, किपजवसिया, किंसंठिया पण्ड्या ? गोयमा । इदा णं दिसा रुग्गादिया रुग्गपववहा बुपदे-सिया बुपदेसुत्तरा, लोमं पदुक्क असंखेज्जपएमिया, अलोमं प-दुक्क अण्णंतपएमिया, लोमं पदुक्क मादिया सपज्जवसिया, अ-लोमं पदुक्क सादिया अपज्जवसिया, लोमं पदुक्क सुरमसं-ठिया, अलोमं पदुक्क मगकुण्डियसंठिया पण्ड्या । अग्ने-यी णं जंते । दिसा किमादिया, किपवहा, कइपएमादिया, कइपएसवित्थिया, कइपएसिया, किं पज्जवसिया, किंसंठि-या पण्ड्या ? गोयमा । अग्नेयी णं दिना रुग्गादिया रुग्-गपववहा एगपदेसादिया एगपदेसवित्थिया अणुत्तरा, लोमं पदुक्क असंखेज्जपदेसिया, अलोमं पदुक्क अण्णंतपदेसिया, लोमं पदुक्क सादिया सपज्जवसिया, अलोमं पदुक्क अपज्जव-

सिया द्विपमुत्तारद्विसेतिता पस्यता । जमा जहा इंदा ।
पोरई जहा अग्गयी । एवं जहा इंदा तथा दिसा चचारि ।
जहा अग्गयी तथा चचारि विदिमाओ । विमला णं भेते ।
दिसा किमादिया पुच्छा ? गोयमा । जहा अग्गयी, विमला
णं दिसा रुयगादिया रुयगपवहा चउपदेसादिया बुपदे-
सविस्विष्ठा अणुत्तरा, ओगं पकुब सेसें जहा अग्गयी,
घावरं रुयगसंठिया । एवं तथा वि ॥

(किमादिय सि) क आदिः प्रथमो यस्याः सा किमादिका,
आदिश्च विचक्षया विपयेथेयाऽपि स्यादित्यत्र आह- (किप-
वहसि) प्रवर्हति प्रवर्ततेऽस्मादिनि प्रवहः, कः प्रवहो यस्याः
सा तथा । (कनिपपसाइव सि) कति प्रदेशे आदियस्याः सा
कतिप्रदेशाऽधिकः । (कश्पयस्तुत्तरांति) कति प्रदेशा उत्तरे वृद्धौ
यस्याः सा तथा । (लोमं पकुब मूरजसंठिय सि) लोकांतस्य
परिमाणज्ञाऽऽकारत्वेन मूरजसंस्थानता दिशः स्यात्तत्रज्ञे लोका-
न्तं प्रतीत्य मूरजसंस्थितेत्युक्तम् । एतस्य च पूर्वोऽऽर्हादिशमा-
भित्य चूर्णिकारकृत्येन भावना-“ पुस्तुत्तराप पयसहाणो तथा
दाहिल्लुपुत्राय रुयगदेसे मूरयदेठं दिमि अने चउपपरमा द-
डुव्या, मज्जे य मुंन इवति सि ।” (अशोमं पकुब सगकुक्सिं-
ठिय सि) रुचकं तुगमं कउपनीयम्, आदी सङ्कीर्णत्वात्तत्र उत्तरो-
त्तरं विस्तीर्णत्वाविति । अ० १३ श० उ ७ ० । प्र० । स्या० ।

जंजुद्वीवे दांवे मंदरस्य पव्वरस्य बहुमुज्जसंजाए इ दीप्पिसे
रएणप्पभाए पुदवीए उवरिभेहोड्डिस्सु खुड्डगपयरेसु एय्य
णं अण्डपमिणए रुयगे पसुत्ते, जअंणं इमाओ दम दि-
साओ पवर्हति । तं जहा-पुराचम्या, पुरच्छिक्कमादाहिया,
दाहिया, दाहियपक्कच्छिमा, पक्कच्छिक्कमा, पक्कच्छिमुत्तरा,
उत्तरा, उत्तरपुराच्छिमा, उच्छा, अहा । स्या० १० उा० ।
तुच्छस्य हरिद्रश्चावकस्य दिग्गोपेक्षया दिश्यते यथा शिष्यः
सा दिग्गोपेक्षयाऽप्याथा । पञ्जा० ५ विव० ।

एगपविलपरस जिक्खुस्सम क्कपति इचरियं दिसें वा
अणुदिसें वा उठिनित्तए, जहा वा तस्स गणस्स पचियं
मिया ।

एकः समानः पक्क एकपक्कः, सेऽस्यास्मीति एकपाक्कः,
प्रउत्थया भुनेन च स्वधर्मस्य, सिधोः कल्पते इवमर्थं कियन्कात्र-
आविनीमू, इस्वरप्रहणमुपलक्षणम् । यावत्कथिकां च । यावत्कथा-
चार्यैश्चमुपाध्याय्यैश्च वा, अणुदिशं वा आचार्योपाध्यायपर्याङ्गीय-
स्नानवर्त्तिव्यं, वाशब्दो विकल्पयोः । उपदेष्टुं वा, तस्य वा स्वयं
धारयितुं, यथा वा तस्य गणस्य प्रौढिकं कथयत, तथा वा
दिशमनुविशो वा उठिशेत् । किमुक्तं नयति ?-भिन्नपत्तिकमप्यप-
वादपदं स्वगणप्रोत्साहऽऽचार्योऽऽदिपदावधारोपानं कुप्यादिति
संक्षेपात् ।

व्वासापे तु नाथकद्विचल्लुः प्रथमतः पूर्वसूत्रेण सह संकथमाह-
निक्खित्तमिं ठ मिंगे, मूसें मातिउत्तणायं एहाणाऽऽदी ।
दिशणेमु य होइ दिसा, उठिया वि य एम संबंधो ३? ए
वदि जिहं वजोहरणं ' निक्खित्तं ' परिवत्तं नयति, ततस्त-
दिमिभित्तिसे भिक्खं, यदि वा जिह्वापरित्यागेऽपि स्वानाऽऽदः " सा-

इज्जमाणे " अनुमतेन, मूलं नाम प्रायश्चित्तं, दानेन स्वमस्तप-
योयोच्छेदनः प्रदत्तेषु व्रतेषु द्विषिधाऽप्याचार्यैश्चमुपाध्याय-
त्वकृपा दिक्करीयते, ततोऽत्रधावतनुत्तानन्तरं दिक्कसुत्तापन्वासाः,
एव पूर्वसूत्रेण सहऽऽस्य सुपस्य संबन्धः ।

साऽऽप्रतमेकपाक्कित्यं व्वाक्यावययति-

उठिहो य एगपक्की, पव्वज्जाए सुए य होइ नायपयो ।

एगपिम एगवापाए, पव्वज्जाए उठिस्सिआऽऽदी ॥३२०॥
द्विषिधो द्विषकार एकपाक्को भवति ज्ञानध्वः । तद्यथा-
प्रउत्थयायां, भुने च । तत्र सूत्रे सुभाविषय एकपाक्कित्याचन एका
समाना परस्परं वाचना येच्यः स तथा, एकगुणकुलाधीन क-
स्यर्थः । प्रउत्थया चैकपाक्क एककुलवती, आदिशब्दादेकग-
च्छवतिऽसिध्यमहाध्यायाऽऽदिपरिभ्रतः ।

एतदेव स्पष्टतरमाह-

सकुस्सिक्क उ पव्वज्जा, पव्वित्तो एगवापाए मुपमि ।

अणुउत्तनपरिकम्मे, मोहो रोमं च उत्तरिओ ॥ ३२१ ॥
प्रउत्थयापाक्को नाम (सकुत्तव उ सि) स्वकुलनसंभवी,
उपलक्षणमेतत्, तेन स्वगणसंभवी स्वाशय्य इत्यादि च-
ष्टव्यम् । पुंन भूतपाक्कः पुनरेकवाचनः । इह सूत्रे च्यवदिग-
प्रहणाद् याऽऽकाशकथांयं दिक्कसुत्तवा । तामुपयोमपि इत्यु-
नयति- (अणुत्तव इत्यादि) आचार्योऽणुत्तवित्तापरिकर्म-
कामः, उपलक्षणमेतत्, अणुत्तनमरः वा प्रातणुत्तनाः । यावत्क-
थिकमाचार्यैश्चमुपाध्यायैश्च वा स्थापयितुमाह-चित्कर्मां वा कसु-
काम इत्यमरः । अक्षरयोऽज्ञाः शिष्यम-अणुत्तनमरणी वा, या-
वत्कथकानाचार्योपाध्यायार्थानि शेष । मोहो राने वेत्तवः,
वद्वचनं जिह्वेऽपि प्राहृतवान्, आचार्यश्च यावत्कथकाऽऽ-
चार्यस्थापने ङिचिय-सापेको, निरपुक्कवह ।

तथा चात्र राजट्टएत्तनः, तमेवोऽऽह-

दिहंनो जइ राया, मावेक्खो व्वसु तदेव निरवेक्खो ।

सावेक्खो जुवनिरिं, उवेऽ इय गच्छुपउम्मायं ॥ ३२२ ॥

एतानोऽत्र यथा राज्ञा । तथाहि राज्ञा द्विषयः-सापेको, निरवे-
क्कव । तत्र यः सापेकः स जीवशेषे मुचरात्रं स्थापयानं, मुचरा-
जश्च स स्थापनीयो यस्मिन्ननुत्तका परिचयः । ततः कालगतोऽपि
राज्ञे न वैशम्यपञ्जयाते, किं तु तदवशमेव राश्वस्यनुवर्तते,
यस्तु निरपेकः सन् स्थापयति मुचरात्रं, तस्मिन्नेव स्थापितं
राज्ञे कालगते दायोदातो परस्परकलहानो राश्वे विनाशमा-
विशति । एवमाचार्योऽपि द्विषयः-सापेको, निरपेक्कव । तत्र
यो गच्छुसापेकः स जीवशेषे गणपत्रं स्थापयति, तस्मिन्नेव
स्थापितं कालगतेऽप्याचार्ये गच्छो न संदिंति । तथा चाऽऽह-
इति एवं सापेकराज इव पुनरनेमं, सापेक आचार्यो जीव-
शेषेति वाक्यशेषः, गच्छोपाध्यायै गच्छसापेक स्थापयति । पुन-
रनेमं निरपेकः सन् आचार्यो जीवश्च स्थापयति । तस्मिन् कालग-
ते परस्परकलहभावने गच्छो विनाशमुपपन्नान्, तस्माद् जी-
वशेषेव गणपत्रं स्थापयितुं उपाध्यायो वा स्थापयितव्यः ।

साम्प्रत मिथयव्यं चाऽऽऽचार्योपाध्यायस्थापनाविषयमाह-

गणहरपाउगामति, पयायस्यपानिं व क्काम्मते ।

येराण पामार्तेनं, ज्ञावऽप्यो न ठाविंते तथा ॥ ३२३ ॥

गणधरस्य गणधरपदस्य प्रायोभयो गणधरप्रायोऽप्यस्तस्या-
सति अभावेः अथवा-अमादोऽस्यापिपत एवाऽऽचार्ये काल-

सत्यज्ञाने पुनर्द्वितीयो द्वितीयमङ्कवर्ती, तस्यासति चतुर्थोः तत्र योऽसौ चतुर्नङ्कवर्ती स्थापयितव्यो भवति स एतादृशगणः--
पयतीर्णं मिश्रसहायं, पगतीए संमत्तं वि शिष्यं वा ।

नाकृष्ण गणस्स गुर्दं, उर्ध्वेति अगोणपक्वसं वि ॥३३७॥
आनेकपक्षिणामपि प्रख्यापकुरद्विदभुनसमानपक्षुराद्विदमपि प्रथमद्वितीयतृतीयमङ्कवर्षसंभवे प्रकृत्या, स्वज्ञानं त्वक-
पटभावनो मनुस्वभावमरुतपण्यस्वभावं, तथा प्रकृत्या स्वभा-
वेन सप्रभमभिमतं, समस्तस्याऽपि गच्छन्वेति गम्यते। स्वज-
नसंभवाभावेना वा निजकमास्तीयं ज्ञाया गणस्य गुः स्था-
पयितव्यः ।
तस्य चतुर्नङ्कवर्तिनः सचित्ताऽऽद्विषु य आभवनस्यथहा-
रस्तमभिक्षुराह-

साहारार्णुं तु पदमे, विदए सचमि तएणं सहहुक्से ।

अणद्विज्जंतं सीसं, तेमिं एक्कारम विजागा ॥ ३३३ ॥

प्रथमे वर्षे साधारण्यः। किमुक्तं जवनि?-यावज्जने तस्य तद्, द्वि-
तीये वर्षे यस्केने तस्मिन्ने तत्र नङ्कवर्तिनां साधुनां, त्रये गण-
धरस्य, तृतीये वर्षे समज्जःकोपनता यद् लभ्यते तेषामेव
गच्छवर्तिनामाभावयति, दोषं गणधरस्य, चतुर्थाऽद्विषु
सर्वं गणधरस्य, एष भाववत्तस्य हारोऽनर्धीयाने शिष्ये ।
किमुक्तं जवति?--ये स्थापिताऽऽचार्यस्य समीपे न पठन्ति ताम्
प्रति च्छया, ये पुनराचार्यस्य समीपे न पठन्ति तेषामिकादृश
विभागाः। तथा चाऽऽह-दोषेऽवधाने एकादश विभागाः प्रकारा
भावश्चावहारस्य ।

तानेव प्रनियिपाद्यिपुराह-

पुव्वुद्विट्ठं तस्सा, पच्चुद्विट्ठं पवाययंतस्स ॥

संवच्छरमि पदमे, पदिच्छए जण्य सच्चिं ॥ ३३४ ॥

प्रतीच्छिके गच्छात्तराद्व्यथयानार्थमधिकृतपक्षोपसंपर्पं प्रपञ्चो
यन् आचार्यपदस्थापनातः पूर्वमुद्दिष्टं सचित्तम, उपलक्षणमेत-
त्-अचित्तकं, बल्लपार्थं प्रथमे वर्षे जवति संपद्यते तस्मिन्
तस्य प्रतीच्छकस्य, एष प्रथमो विकल्पः। यमुनराचार्यपद-
स्थापनातः पश्चाद्दिष्टं प्रथमे वर्षे संपद्यते सचित्ताऽऽद्विकं त-
स्मिन् प्रवाचयतोऽधिकृतत्वापनाऽऽचार्यत्वाभावापयितुः, एष द्विती-
या विकल्पः ।

पुव्वं पच्चुद्विट्ठं, पदिच्छए जं तु होइ सच्चिं ।

संवच्छरमि वितिए, तं सव्वं पवाययंतस्स ॥ ३३५ ॥

आचार्यपदस्थापनातः पूर्वं पश्चाद्दिष्टं सचित्तम, उपलक्ष-
णमेतच्चिं वा, द्वितीये संवत्सरे जवति संपद्यते। कृत्वाह-प्र-
तीच्छिके गच्छात्तरादागत्य सूत्रार्थस्य वा प्रतीच्छन प्रतीच्छा,
तथा चरति प्रतीच्छिकत्सिद्धं, तस्मिन् प्रवाचयतोऽध्यापयितुः-
धिकृतस्थापिताऽऽचार्यस्य वेदितव्यम् । एष तृतीयोऽपि
विकल्पः ।

पुव्वं पच्चुद्विट्ठं, सीसामि उ जं तु होइ सच्चिं ।

संवच्छरमि पदमे, तं सव्वं गुहस्स अउ भवति ॥३३६॥

आचार्यपदस्थापनातः पूर्वं पश्चाद्दिष्टं उद्दिष्टं यत् सचित्तम, उ-
पलक्षणत्वादाव्यापितं, बल्लाऽऽद्विकं, शिष्यं प्रथमवर्षे जवति
संपद्यते तद् सर्वं गुरोर्भवति । एष चतुर्थो विभागः ।

पुव्वुद्विट्ठं तस्सा, पच्चुद्विट्ठं पवाययंतस्स ।

संवच्छरमि विदए, सीसामि उ जं तु सच्चिं ॥३३७॥
यत्सचित्तमचित्तं वाऽऽचार्यपदस्थापनातः पूर्वमुद्दिष्टं सचित्त-
त्तमचित्तं वा शिष्ये द्वितीये संवत्सरे भवति संपद्यते, तस्मिन्
तस्य शिष्यस्याऽऽभवति । एष पञ्चमो विभागः। यमुनराचार्य-
पदस्थापनातः पश्चाद्दिष्टं सचित्तमचित्तं वा शिष्ये तृतीये सं-
वत्सरे भवति संपद्यते, तस्मिन् प्रवाचयतोऽधिकृतस्य गुरोः प्रा-
भवति । एष सप्तमो विभागः ।

पुव्वुद्विट्ठं तस्सा, पच्चुद्विट्ठं पवाययंतस्स ।

संवच्छरमि पदमे, तं मिस्सिणिए उ सच्चिं ॥३३८॥

आचार्यपदस्थापनातः पूर्वमुद्दिष्टं सचित्तमचित्तं वा प्रथमे सं-
वत्सरे शिष्येऽद्याः शिष्याया आभवति । एषोऽष्टमो विभागः ।
यमुनराचार्यपदस्थापनातः पश्चाद्दिष्टं सचित्ताऽऽद्विकं प्रथ-
मे संवत्सरे शिष्यायाः संपद्यते, तस्मिन् प्रवाचयतोऽधिकृतस्य
गुरोः भावयम् । एष नवमो विभागः ए ।

पुव्वं पच्चुद्विट्ठं, सिस्सीए उ जं तु सच्चिं ।

संवच्छरमि वितिए, एतं सव्वं पवाययंतस्स ॥ ३३९ ॥

एवं पश्चाद्दिष्टं सचित्तमचित्तं वा द्वितीये संवत्सरे शिष्या-
याः संपद्यते, तस्मिन् प्रवाचयतोऽधिकृतस्य गुरोः । एष दशमो
विभागः ।

पुव्वं पच्चुद्विट्ठं, पदिच्छयाए उ जं तु सच्चिं ।

संवच्छरमि पदमे, तं सव्वं पवाययंतस्स ॥ ३४० ॥

पूर्वं पश्चाद्दिष्टं सचित्तमचित्तमचित्तमेतच्चिं वा प्रथमे
वर्षे प्रतीच्छक्याः शिष्यायाः संपद्यते, तस्मिन् प्रवाचयतोऽधि-
कृतस्य गुरोः । एवं त्रयोदश द्वितीयाऽऽध्यापय सप्तसंश्लेषः ।
एष एकादशोऽपि विभागः ।

साधनमुपमंहरामाह-

जग्हा एते दोमा, छुविह ति अ पक्खिण्णं तु उच्चियमिं ।

तस्सा उ उनेयव्वो, कमेयामेणं तु आयपिआं ॥ ३४१ ॥

द्वितीय-अभ्यासार्थं कृतं तु प्रथमत्रयपक्षुरादिने भवत्यर्थः । स्थापिते
चाऽऽचार्ये यस्मादेते प्रमत्तरोदिना वीयास्समाद्वेतेनास्मरोदिनेन
“पदमात्मनः तद्वयमते (३३३)” इत्यादिप्रकरणे कमेय
स्थापयितव्यं आचार्ये ऽपि ।

अथ प्रथममङ्कवर्षी केन विधिना स्थापयितव्यः? उच्यते-

एयस्समाद्व्यादां, निष्फणा तेमि चंदा दिमाओ ।

संयुच्छगं आलोपणं-दूणे मिलिणणं दिट्ठंते ॥३४२॥

एतस्य प्रथममङ्कवर्षिणः स्थापिताऽऽचार्यस्य एकद्विकाऽऽ-
द्वय एकाद्विचतुःगणाः शिष्या इतिरायां यद् भवानं, तद्-
स्वेषां, द्विगं आचार्यवत्तुगाभावात्सर्वं चत्तरे । चत्तरे नि, तथा
योऽऽचार्याचार्ये, चाद्विष्टो-यथैव सूत्रनाऽऽश्रयत्वं निमाप्याऽऽचा-
र्यवेपे स्थापनीयत्स्य व्यापितगणपरेणाऽऽचार्यवेपे व्यापितस्य
शिष्याणां नियन्त्रणार्थं संपद्यते, तद्वत्तद्वद्वयमवयविकं स्ता-
त्तास्मनापं गच्छा संयथमत्रातिनेहद्वं चत्तमं दानं बल्ल-
पात्ताऽऽद्वेः । एतेषां ममाहारां इन्दः, तस्मिन्नेपि कृते वि-
परिणामाभावे मिलितेन गोपालद्वयमिलनेन एतानां बल्ल-
स्यो, द्वयोर्गोपालयोर्मिलितयोः प्रभूता यत्तुक्करन्तु, तथा
सुष्माकमस्माकं च मिलितानां विद्वत्तां भूयाद् इतनाऽऽ-
द्वानामे भवन्तानि मिलितं विद्वत्तव्यमिति ।

साम्प्रतमेनामेव गाथां विचरोत्पुदिदमाह-

गीयमगीया बहवो, गीयत्यसल्लक्षणा उ जे तस्य ।
तेसि दिसाउ दाउं, विपरति सेने जहरिई तु ॥३४३॥
गच्छुं बहवः साधवो (गीयमगीया कृति) गीतांथो अगोता-
धोऽस, तत्र ये गीतायांस्तत्रापि सल्लक्षणा आचार्यसङ्घोपेताः,
तेषां इहा आचार्यपदाणि दृश्या शेषान्ताधूम्याधाई यथादीयं,
तथा केवाञ्चिदनुस्मनाधिक्येन केवाञ्चिन्सामान्यतः शिष्यत्वेन
वितरति प्रत्यङ्कतः । एतच्च तदा कृत्यं यदा प्रत्ययं बहवः शि-
ष्याः प्राप्यन्ते, अन्वयात्वेक एवाऽऽचार्यः स्थापनीयः, शेषाः
समस्ता अपि शिष्यात्वेन संबन्धन्ते, तत्रापि सल्लक्षणानां देयो
ज्ञायते ।

एतदेव सुव्यक्तमभिस्तुराह-

मुसायिरि रायिणत्रो, अमुपरिमां तस्य होउवज्जाओ ।
गीयमगीया संगो, मास्किज्जाया होति सीसाह ॥३४४॥
मुजाऽऽचार्यो नाम रात्तिको रक्षाधिकः, तस्य मुजाऽऽचार्य-
स्यानुसङ्गोऽऽनुकप उपाध्यायः, शेषान्तु ये गीतागीताधीस्ते
तस्य ' मरिज्जगा ' अनुस्मनाधिकः, हकारोऽस्माकृणिकः,
शिष्या भवन्ति ।

रायणि्या गीयस्या, अलाकिया चारयति पुव्वदिमं ।

अपहुचंत्तं सल्लक्षणं, केवलमेगे दिमाबंधो ॥३४५॥

ये पुनः रात्तिको ज्ञानयथोयोगाधिकः, गीतांथोः वृत्तसंपद्धेपता
ज्ञानपुननिष्पन्नास्य केवलं समग्र उपाधे चोऽस्त्यधिकः, ते पूर्व-
दिशो पूर्वाऽऽचार्यप्रदं प्रथममनुस्मनाधिक्यत्पलक्षणं धारयन्ति,
तत्रोपाधेयपदमुपाध्यायवत् वा नेषामारोप्यन्ते, तन्नास्मिह्रीनित्यात् ।
एव विधिः-यावन्तः स्थापिता आचार्यास्तेषां प्रत्येकमनुस्म-
न्यत्, एतच्च तदा क्रियते यदा अर्थासः साधवः स्थाप्यन्ते । (अ-
पहुचंत्ते इत्यादि) अन्वयवति प्रत्येकमाचार्याणां साधुपरिचारे
भूयस्प्रथाप्यमाये केवलमेकस्मिन् सल्लक्षणे विराष्टाऽऽचार्यस-
ल्लक्षणं तद्विष्य-व आचार्यपदाध्यायोः क्रियते ।

एतदेवाऽऽह-

सीमि य पव्हुचंत्ते, मन्वेसिं तेसि होति दायज्जो ।

अपहुचंत्तेनुं पुण, केवलमेगे दिमाबंधो ॥ ३४६ ॥

शाप्ये शिष्यवर्गं प्रत्येकं प्रथमं तेषामाचार्यसल्लक्षणोपेतानां
सर्वेषामपि देशो दास्यः । अत्रतवस्तु प्रत्येक पुणंनया साधु-
पद्माध्यमानुं केवलमेकस्मिन् सल्लक्षणये दिव्यध्याः कल्पध्या,
शेषाणां तु सल्लक्षणानां दिशोऽनुज्ञाप्याः ।

साम्प्रतं तेषां आचार्यदृष्ट्यापितेषुपकरणव्यामिधिमिमाह-

अचिवत्तं व जहरिई, दिज्जाइ तेसं व बहमु गोएसु ।

एस विहं अकत्ताओ, अगोएसुं इमो उ विही ॥३४७॥

तेषु वाऽऽचार्यदृष्ट्यापितेषु बहमु गीतायेषु आच्यं वस्तु
पान्नाऽऽदि उपकरणं यथाई वो यावन्माहाईस्तस्य तावन्मायं
हीयते, एव विधिपरिचयानो गीतायेषु गीतार्थनिष्पत्तेश्चाचार्य-
सल्लक्षणोपेतेषु, अगोएसुं अगोएसुं अगोएसुं अगोएसुं अगोएसुं
बहमुमायं विधिपदेषुः ।

तमेवाऽऽह-

अरिई व अभिन्मयं, नाउं येरा जणंति ओ उरिओ ।

एयं गीयं काउं, दिज्जाहि दिमं अणुदिमं वा ॥३४८॥

अहो नाम सल्लक्षणोपेतनयाऽऽचार्यपदयोः, एतदपि स्वे-
ऽर्थे च निर्मातस्वप्रदं निर्मातं ज्ञाया यो गणयस्वत्पत्तकानं
स्थापनस्त्वे विचारा ब्रह्मा आचार्या जगति-यथा एते साधुं गीतं
गीताये कृत्वा दृष्टाऽ भवन् दिशुमनुदिशो वा ।

सो निर्मवापि उचितो, अत्यन्ति जइ तेण सइ उतिो लहं ।
अइ न वि चिह्दि तहियं, संयावो ता से दायज्जो ॥३४९॥

योऽसाचार्येण संदिष्टो-ययैने साधुं निर्माप्य एतस्को दिशमनुदि-
शो वा दृष्टात् ए निर्मापिनो निर्माप्याऽऽचार्यपदे स्थापितः, ततः
स यदि निर्मापितः स्थापितस्तेन सइ निष्ठानि विहरति ततो कथं
समीचीनम् । अथ नैव, अपिशस्य एवकारार्थो, न तिष्ठति तत्र
तस्य समीपे तदि (सं) तस्य सङ्घाटो दातव्यः, एव्य पूर्वाऽऽ-
चार्येण वैद्यावृत्त्यको दत्तः सापि तेन साई विहरति ।

तत्र ये स्थापितगणधरोको ह्ये यथो वा सहाया दस्य
पूर्वाऽऽचार्यप्रदंथो वैद्यावृत्त्यकरनात् पाठयति, ये चाभिन्मयशैक-
का उपस्थापिताः प्रजाजितानः, तेषामिदमः शिष्यत्वेन संबन्धिनी-
याः, एषं संज्ञानुपुष्टावहारः सन् अन्वय विहारेण गतः, तस्य
तत्र विहरतः शिष्यान् संस्थापितगणधरो विपरिणमोयतुकामो
यत् समाचरति तदुपदेशयति-

पेगेइ गंतुं व सयं व पुच्छे,

संबंधमाणो उरविं व देनी ।

सज्जोतिया मिं व समद्विया वि,

सच्चिपवं न ज्ञमे करेत्तो ॥ ३५० ॥

यत्र स निर्मापितः स्थापितो विहरति तत्रोदन्तबाहका-
न्साधुं तदशिष्याणां प्रथयति । अथवा-स्यवन्तराऽऽन्तरा
गत्या तापुच्छति । यथा-संस्तरय युयं सुखेन, यद् भो भवतां
नास्ति तत्कथयत, येनाऽहं द्वादमीति । तथा ताद् शिष्याना-
त्मनः संबन्धयद् उपधि सान्तराऽन्तरा द्वाति । तथा ये
स्वाध्यायनिमित्तं समीपस्थापिनोऽनुस्मनाधिका गीतायां इ-
त्यर्थः, ताद् तेषां निर्माप्यस्थापितानामाचार्याणां सुकृत्वा ना-
त्मनः समालापयति संबन्धयति, ' ताह ' संबन्धेण इतिवचसा-
त् । एवं तेन गीतांथोः शिष्यास्य विपरिणम्यमाना निर्मापित-
स्थापितस्य समीपं सुकृत्वा तं स्थापितगणधरमुपसंघटते । स
चैव सन्निव साधुयत्पल्लक्षणमात्मसात् कुञ्चं न लभते, स्वध्या-
रतो न ते तस्वाऽऽभयन्तीते भावः ।

अथेवमपि ते विपरिणम्यमाना न विपरिणमन्ति, नाऽपि
तस्य समीपस्थापितः, ततोऽनेन दृष्टानेन तावत्संब-
न्धयन्ति, तमेव दृष्टान्तमाह-

गोवालागदिहंत्तं, करेति जइ दांखि भाठयो गोवा ।

रक्षतेनी गोणीओ, पिहपिण्णो असाहिषा दां वि ॥३५१॥

गोखे परस्म उ, दिशा गोणी उ ताहं अकस्स ।

इय नाऊणं ताहे, सहिया जाया हुवे गोवा ॥ ३५२ ॥

" दोषि गोवाला सहोचरभाउना अञ्जणं करेता पत्तेयं पत्तेयं
येवणयत्तं गावोको रक्षन्ति, अथवा तेसि एतो दोगी जातो,
ततो तेण अर च रक्षिन्नाया तो गावीनां पारदीओ जातो, अथवा
विचिको पत्तिकेणो, सां वि नहं चारिदीओ ततो तेदि एवात्त-

यस्मिन् न साहचर्यात् किञ्चित्कालं परस्परं पीनी कथा, ततो एको पङ्क्तिगतो तस्मिन् विनियोगो भावोऽत्र रक्ष्यते, एव इय-
रस्मिन् वि, एवं तेभिः दृश्यपरिपुष्टौ जाया । एवं अष्टं पि
बासु बासु विहरणां परिहाराणी जयति, तस्माद् भिन्निया वि-
हरामो, जेण विडलता भाषादीनां बुद्धौ हवथ, ज तुम्भं तं तुम्भं
वेष नादं तं हराति । एवं स्वभङ्गयावेत्ता स्त्रीस लम्भतं, एवं
विपरिणामेह, तद् वि सो न लहइ ।”

संश्लेषकारो जना । गोपालकदृष्टान्तं करोति-यथा ह्यौ गोपौ
प्रातुको, नौ ह्रावप्यसाहितौ पृथक् पृथक् वेतनेन गा रक्तनः,
अभ्युक्ष एकस्य ग्लानम्बे गा अन्यस्य गोस्वामिना दत्ताः, स
वेतनाद् परिपुष्टः एवमितराऽपि ग्लानत्वे वेतनपरिहाराणां जा-
तः, तत इति पृथक् असंहतस्थितस्य मद्गीनां कृष्यहानिरिति
कृत्वा आदौ ह्रावपि साहित्याविति ।

उपसंहारमाह-

एवं दोषि वि अष्टे, पिहरिषा नह विहरिमां मयमं ।
बाधाने णऽण्णो, सीसा तु परं व न भवति ॥ ३६३ ॥

एवं द्वयेऽपि एवं यद्यपि पृथक् पृथक् तिष्ठामः, तथाऽपि
समकं स्मृतिनतया विहरामो, येन यथायानं ग्लानत्वाऽऽद्विभङ्गो,
अन्योऽन्यस्य ग्लानाऽऽदिहानिर्नोपजायते, सिध्या वा परं न भज-
न्ते, एवमपि लक्ष्मणां न लक्ष्मणेऽप्यम् ॥ ३६० २ ७० ।

दिसाविपरिणामे-

जे भिक्खुं दिवं विपरिणामेह, विपरिणामंते वा साऽज्ज-
इ ॥ ११ ॥ जे जिक्खुं दिसं अवहरइ, अवहरंते वा सा-
इज्ज ॥ १३ ॥

दिशोति उपपदेशः-प्रयत्नकाले, उपस्थापनाकाले वा य
आचार्ये उपाध्यायो वा उपपदिश्यते सा तस्य दिशा ह-
स्यते । तस्यापहारः, तं परित्यज्य अन्यमाचार्यमुपाध्यायं
वा प्रतिपद्यते इत्यर्थः । स्वजनीय पञ्चत्तपि ।

अथ य-

रामेण व दोसेण व, दिमावहारं करोति जौ जिक्खुं ।
सो आणा अणुवत्थं, मिच्छन्तिविराहाणं पावे ॥ १२५ ॥

रामेण-किञ्चिन्मिच्छन्तं पासित्वा रामो जानते, तान्हे तं दिसे म-
पहनि, पुरिच्छं आचार्यं प्रावच्छन्नाप उज्जेत । दोसेण-को वि किम्पि-
त्ति कारणे उज्जेतदो समगो अथ आचार्यं संक्षिप्तं, तस्स
चउज्जेत्तं पविच्छेत्त, आणादिनां दोसा जवेति ।

अहता इमां रामेण अहिंसा-

आजिक्खुरूपजासा-यणवलपरिचारात्मनेव ज्ञावे ।
सत्तवयुक्किञ्चानए, उग्गहसीले समायारी ॥ १२६ ॥

माउरकञ्चिमुक्ताद् आनी, पियापक्कलिसिक्कं इक्कामुमादिये
कुल्लं सुवि नत्तंऽणोयंगअदीणपरिदियल्लत्तं क्वं, मियमदुकरकड-
अनिहाणा ज्ञासा, अगिंमं पवन्तियस्स ता तथ्य मेऽग्धि उचवेय-
मं सत्तोणियां बसवं, विरियंतरायल्लोयसमेण वा बसवं, नसम-
यपरसमयविसारकणेण सोमुत्तरे य ज्ञासा, अउत्तादिणा आदि-
रत्तमंतेण वा मवण वा तुलं आदिनां कवणं ज्ञासासंपथो विक्कि-
आवाइत्तु अ अणुवत्तु अ अविक्कमां य सत्तमंते, उरज्जेवसा-

णा वा मलमनो, नीसाविचरिणो तिहसो इव वयवं, उच्चाह-
यादिच्छउविहयुकिस्तु वेदो बुद्धिमं, वहुं धरेति, बहुवर्धं धरेह,
आणांस्सय धरंति, असांहुं धरेति, दुद्धं धरेह, पुव धरेह, एवं
उग्गाहणं वि खमादो, सोलउचवेतो सोऽव, चक्कवालसमापारिण
जुत्तां कुसत्तां य ।

एव-

एतेहिं उचवेते, रामेण परं च उहिमति कांइ ।

जक्काइविट्ठणं वा, उज्जेति कांइ परिजंवेणं ॥ १२७ ॥

एतेहिं उचवेते कोह रामेणं अथ आचार्यं उहिमति, एतेहिं
क्वे जक्काइदिहिं विट्ठणं कोइ परिजंवेणं परिचवपति, दो-
वणेत्थयं ।

गाहा-

अद्वयं मेचीं पुच्छं, प्वाण्णाद्वपरिवारतो रामे ।

अहिकरणमनंभाणे, सभावाऽण्णं च दोमेणं ॥ १२८ ॥

'अहवण' शब्दो वि कल्पमत्र शोते, मित्रभावो मेची, तस्यैव ता-
मित्त, महायणपुद्गलं, तेषु वा सोऽपुद्गलो अट्टारादिबद्धमपमं, परि-
वारसंपन्नं वा एतेहिं गुणो हि उचवेते रामेण आचार्यं पन्थिज्जाति,
आचार्येण पुण सत्ति आधिकरणे उपपन्ने आचार्येण वा अन्-
माणोऽं, सभाधेन वा अण्णं आचार्यं परिचवपति एव
दोसिण ।

पुरिस्तरियपरिचवाए अणममुदंसेण य इमे सोमा-

आणादिणो य दोसा, विराहाणा इति मेज्जावाऽऽणण ।

दुद्धजवांहीयत्तं, विनिवयपविवाग्गणा चेव ॥ १२९ ॥

तिथ्यकरणं आणानां, आदिमहाशो अणयथा-उक्ता एव-
स्स एयमल्लव तदा शरणं पि, एवं मिच्छतं जगथंते, विनि-
वयदविवाग्गणा मेज्जावाग्गणा । अणुणं अणानां-किञ्चाचार्यं
परिचवपति, उरगउत्तरेण अधिकरणे, एव आधमत्तम-
विवाग्गणा, दुद्धजवांथीयत्तं च विनिवसंति, तस्माद् दिसावहारं
यां करे ।

विनिवयपवणं अणमादिभ्यं उहिंसिज्जा-

विनिवयपणं आचार्येण, ओमणोवाएयं य क्कामंते ।

ओमणो छविट्ठो ग्वलुं, वत्तमवत्तमं मणगया ॥ १३० ॥

उद् अचार्यो अहिकरणो जानते, ओहाइनां वा, काग्रतो
या, एए निमि डारा । एए आसंभो उविट्ठो-पाम्भया, सोल-
प्रा-कुनीसो, सत्तया, अटाउठोणियां अयां तांमं गच्छे आच-
रिओ जौ सत्तोएओ यत्तां अयत्तां वात्तां वत्तायत्तां करं
गण धरेति वि चउभेण मणगणा क्कामिं सोऽवयविसारोरेण
वयमा अयत्तां, वरेण वत्तां, अणधीयणत्थीहां अणोयत्तां सुत्ते-
ण अयत्तां वा, सुत्तेण गोयत्तां वएण वत्तां, सुत्तेण व वत्तां
वएण व वत्तां, पढमंमणो विनिवयत्तां सुअयत्तां व एण । नि-
ओ सुएण अणुवत्तां वएण वत्तां । चउत्थो दोहिं वि अयत्तां ।

धने खलु गाहा-

वत्ते खलु गोपिये, अण्वत्तं वणेण हवइऽणोपिये ॥

ओमणो उविट्ठो खलु, अहोवसणो य मंगमणा ३३ ।

वएण यत्तां गायत्तां एव पढमंमणो, खलु पादपूरणे,
अयत्तां वएण एव विनिवयत्तां, पढमंमणं हवइ अणो-
यत्तां एव ततियत्तां; पढमंमणो उभययत्तां, तस्स

इच्छा-अक्षयारिणं उद्दिशति वा, न वा, सो वक्षोवमो श्रोत्र-
क्षयारिणं सारति, चोद्भवनीत्यर्थः । क्व ? अक्षं गीतं वे-
क्षति, अदृश-श्रोत्रक्षयं गन्तुं चोद्दिशति तं, एष च सयं
वा गच्छति ।

गाहा-

एगाह एणग एवले, चउपामे वरिसिं जत्य वा मिलाति ।
चोदेति चोद्वेती, अणिच्छेत्तं वृत्तावर्षे सयंतु ॥ ? ३२ ॥

एगाहो वि श्रोत्रक्षे दिणे दिने गंतुं सारति, एगाहो वा एगतरं
पंचवर्षं पंचवर्षं दिग्गाय वा सारति, एवं पक्षे. चाउपामे,
परिसंने य, जत्य वा समोत्तरणादिसु मिलति, तस्य वा सा-
रति, सववर्षाभ्यञ्जितं सं सयमेव वक्ष्यते ।

अक्षं च-

आण्यं च उद्दिशति, पंचवण्टा वा मंगहृत्पा ।

जति गापम गारवण वि, मुएज्जअणिच्छेत्तं सयं उति । ? ३३ ।

सो उभयवक्षो अक्ष वा आचार्यं उद्दिशति, क्याकिमर्थ ?
एवयण्टा ण गच्छस्स संगहट्टा वगस्स गहण्टा, स्व-
यमेव शाकत्वान्, मम उभयेने वेव अक्षयारिणं उद्दिशति,
जति णाम परिसंने गारवण धोममण्णय मुएज्ज, तदा वि
सायु सववहा अणच्छेत्तं, सयमेव आचार्यपदे उपायति । गतो
पदममंगो ।

इयर्णि गिनियमंगो । सुववक्षो गाहा-

सुववक्षो वयडवक्षो, जणति गणं तेडं धाण्डिममलो ।
सारिहे सगणमेयं, आण्यं च वणाम आचारियं ॥ ? ३५ ॥

जो सुलेण वतो वण अक्षवक्षो सो तं आचारियं अणति-
एवं तं गणं अहं पण्डित्ययसखाओ य धारिं अक्षसं, एदि
तुमं एयं सगणं सारिहे, अदृश वा सारिहे तो अग्ने अण्यं
आचारियं वषामो इत्यर्थः ।

आचार्यगाहा-

आचारिय-सुवज्जायं, पुच्छेने अण्णयो य अणमत्ये ।
तिगमं वच्छरमदं, कुसगणमंये दिसारंयो ॥ ? ३६ ॥

आचार्यपुण्यसं वयसणतो गणं वद्धावउमसमर्थो अक्षे आ-
चारियउवज्जाय उद्दिशति उमिच्छंतो पुध्वाचारियं अणति-अग्ने
अक्षस्य आचारियस्स यो उवमंपज्जामो, सो सं उवसंपण्णा-
ण अग्ने सविचादी हरति, तुमं जति सगणं ण सारति, तो
अग्ने सिग्गं वेव आचारियं पडिच्चजामो, कुसिण्य कुलसमथायं
हाउं कुसं कोयवुधंन, ताद कुलेण जो दत्तो स तेसि तिण्णि वरि-
साणं सविचादि णो हरति, एवं गणे संधे य तिण्णि वरिसाणि ।

परतो इमा विधो-

सविचादि हरति ण, कुसं वि ऐच्छामो एवं कुसं तुच्छं ।
वच्चामो अक्षगणं, संधं वा जति तुण्ण उति ॥ ? ३६ ॥

पुध्वाचारियस्स अणगतो जणितं-अं तु कुसं तं कुसिण्यो,
अग्ने तिण्ण वरिसाणं उवदि सविचादी हरति, अहं तुग्गं अ-
दृशवारिओ ण उतिओ अग्ने अतो वि परतो गणं संधं वा दूर-
तरं वयामो ताहे गणापरिओ ण उति, तो अग्ने अतो वि
परमणेणं संधं वा दूरतरं वयामो, ताहे गणापरियं उदि-

साधेति, गण्यमथाय वा उवट्टाधेति, सं वि संवच्छरं स-
विचादी ण हरति, एवं संधे उवट्टाधंति, सो वि उग्गामे स-
विचादी ण हरति, एवं विविचयपदं दिसावहारं करति ।

गाहा-

एवं वि अउपायेवं, तावेतुं अण्णपंचमे वरिसिं ।
सयमेव धरति गाणं, अणुलोमवएण सारिहे ॥ ? ३७ ॥

एवं अण्णपंचमे वरिते पुष्याचारियं चोद्दिशाहि तावेतुं अण-
तावेतुं जाहे सो ण उद्दि, ताहे अण्णपंचमेहि वरिसिं वय-
वक्षीनुने सयमेव गणं धरति, जत्य वा पासति तस्य व पु-
ष्याचारियं अणुलोमेहि वयमेहि सारति, चोदयतीत्यर्थः ।

गाहा-

अहवा जति अस्थि थेरा, सत्ता परिकिण्ठिणं तं गच्छं ।
पदमजंगमरिस्सओ, तस्म ग पमओ सुणियणो ॥ ? ३८ ॥

अयमेति विकल्पवाची, अण्णया गीत्यथे अक्षं स ये थेरा
गच्छपरिकल्पुमा अस्थि, तो अण्ण आचारियं ण उद्दिशति, कग्गहा
न उद्दिशंति, अण्ण-ति-जगो पदममंगसरिसो वेव एष गमो
भवति । गतो विनियमंगो ।

इद्वाणि ततियमंगो । गाहा-

वचवयो अगीओ, जति थेरा तस्य केइ गितत्था ।
तेमंसति ए पदतो, चोदंते अमत्ति अण्णस्य ॥ ? ३९ ॥

जो पुण वयना प्रायो स वधोवक्षो. अगीयण्यो पुण जह सग-
च्छं थेरा, गीत्यथो तो सो तेहि थेराणं अंतरि समीचे पदतो
गच्छस्स चोद्दिशाहि सारणं करेति, ओसण्णायारियं वा चोद्दिशति,
तेसि गीत्यथथरणं अस्ति गणं वेणुं अग्नेषुं वा अक्षयारियस-
मीवे उवमंपज्जति, सुच्छट्टाणं अट्टा । गतो ततियमंगो ।

इद्वाणि वत्तयो । गाहा-

जो पुण उज्जओडवक्षो, वद्धावगअमति सो उ उद्दिशति ।
सव्वे वि उद्दिशंता, मोत्तू एमे तु उद्दिशति ॥ ? ४० ॥
जो सुलेण वपण अक्षो सो गणवच्चवपणत्त अस्ति अ-
ण्ण्य आचारियं उद्दिशति, उवसंपपत्तयतो । एते चउजंगण्टा
सव्वे वि इमे ओत्तु उद्दिशति ।

गाहा-

संविग्गमणीयत्थं, अस्सेविग्गं अ गीत्यर्थं ।
आचारियउवज्जाया, उदिसमाणस्स चउगुणा ॥ ? ४१ ॥
सत्तरं ततो ह्योति, नओ उवेओ पट्टावति ।
छेदेण उिण्णपरियाए, तओ मूलं ततो दुग्गं ॥ ? ४२ ॥
उट्टाणविरिट्ठियं वा, मंविग्गं वा वि वयति गीत्यर्थं ।
वतुरो य अणुण्णया, तस्य वि आणादियो दोसा ॥ ? ४३ ॥

संविग्गं अगीत्यर्थं, असंविग्गं गीत्यर्थं, एते आचारिवउव-
ज्जायणो उद्दिशंतस्स चउगुणं जयति ॥ १४१ ॥ अग्ने
सत्तदिणे चउट्ट, उद्दे, एवं सुच्छं, उगुणा वि उद्देो सत्त-
दिणं वा, ततो एकेकदिणं मूलं, अणवत्ता, पारविधा जय-
ति । अहवा-उगुणवतो परिचरसगादिओ, उद्देो सत्तदिणेसु

द्विस्ता

णेयो, ततो परं सूत्रं, अगव्यघारंविद्यय पश्चिन्तं विद्यामणोष संविमं गोवाथो बहिःसिष्यो ॥१४२॥ इन्द्राणविरिचं सदासं संविमं गोवाथं सदासं जति उद्दिशति, तो चउडुगगा पाव-
भिन्ने, आणविया य दोसा जयति ।

‘इन्द्राणविरहिय सि’ (१४२) अय्य व्याख्या-

इन्द्राण जाणि तेहिं, तन्विरद्वित काहिया चउरो ।

ते चिय उद्दिममाणो, इन्द्राणगयाण जे दोसा ॥१४५॥

पास्तयो, ओलसो, कुसो, लसको आदाउरो, निजियो व, एने-
हिं इहिं इणेहिं विरहितो सरोसो । को भवति ? भवति- का-
हियाहिया चउरो-कोवाप, ममाप, संपमारप, पासाणप । अ-
हवा-काहिय, पासाणप, मासाप, अकवकिरिय । एने उद्दिममा-
णस तं चैव दोसा, जे इन्द्राणगने जणिया । ओलसोणं जयं ।

इदाणि ओहाइयकालयने सि द्वां द्वा-
ओहातियकाज्ञमने, जाविच्छा ताहे उदिमावेनि ।

अवनेचे तिविहे वी, नियमा पुण संगदहाप ॥ १४५ ॥

तां सु वि द्वावितकजा-सि वाजिया जति य तस्म तं एरिय ।

निकिसविय वयंति बुने, जिकसू किं दाणि णिकिसवित्तुं १४६

दोएदुडुहाप दोएह वि, णिकसमणा होति उज्जयनेसु ।

सीयंतेसु तु सगणो, ववति माते विणासिजा ॥१४७॥

वत्ताभिं जो गमां लसु, गणवच्छे सो गमो न आयरिय ।

णिकसमणे तस्मि चचा, अनुदिने तस्मि ते पच्छा ॥१४८॥

ओहातियओमणये, भणति अणदा वयं विणा तुज्जं ।

कममांसमसागरिय, वृण्यं चतरगं जतो तिण्णं ॥१४९॥

जो जेण जम्मि ठाण-म्मि ठावितो दंसणे व चरणे वा ।

सो तं ततो सुयं त-म्मि चैव काउं भवे णिरिणो ॥१५०॥

जति वि आयरिसो ओहातिथो । ओहावणे च दुधिचं-साक्षि-
यलणेण, गिरधत्तणेण वा । कालमते आयरिय जो पदमिष्टेमु
निसु भंसेसु अयसा निधि मणिया, तेसि जाहे इच्छा आयरि-
यउज्जणसु इमो विधी । वत्ताभिमगाहा । इह गणावच्छेतिनो
अवउज्जणो, जया उवउज्जणो आयरिसो वा अय आयरिय उ-
द्दिशति ताहे जो उभयवत्तमि अिक्कम्मि विधी, अ च्चये ग-
णावच्छेप आधेय व विधी इच्छो, गवर गणणिकस्यं काउ
वयति सगणे, जे सल्ले आयरियउवउज्जणा सावमा गोवाथा
ते निहि गणाणिकस्यं करेति, अर्धविंसा अगीनेसु नेसु जति णि-
कस्यंति तो तेण णिकसणमणा चत्ता मयान, मदा अ-
संविमा रानिसु णिकस्ये अणमवे सगणा चैव वचचति, अनु-
दिसिण आयरिसो (तस्मि त्त) तस्य ते सवें शिष्या मयान, प-
चिउज्जणअयसंपयकालासो पच्छ, उवउज्जणकालाद्वारच्ये-
त्यर्थः । ओहाइयगाहा । ओहाइयं ओसयं वा आयरियं जय
पासति तस्यमं भणति-तुज्जोहिं विणा अणदा वयं, वयमि-
त्ताम्यनिदोरो । असागादिप परेसं तस्य ओलसणो धावित्ता
आयरियस कमेसु परेसु सीसण णिवरति, जणह-एहि पमा-
देण अउच्छेदासगादो करेह, अरुदो सो सुयमासयदिअयं पि
व इमो तमो इलुलुभमो ॥

सीसो पुच्छति-तस्य गिदो नूतस्य अचारांसणो कि पा-
वेसु णववडिअति ? । आयरिसो जयति-तुपदतरगं जमो

तिण्णं-सातु पितु धम्मयारियस्य व, एते परमोवकारिणो,
एनेसि तुक्खेण पच्छवकारो काउं सज्जति । कि चात्थत्, जो
जेण धम्मोचदिसय्पदाणाइया इंसये चरणे वा उावितो, सो
तं सुउं इंसणचरणोदितो सुयंते इवइंसणचरणेसु उावचं
णिमयारिणो जयति, वृण्युपकारेत्थधो ।

अ आयरियउवउज्जणा गणपरिसुमा कणायारियं उवउज्जण-
ति, तदा इमो विधी-

णिकिसवणे वि य अणणो, परे य मंवेतु तस्य ते देति ।

संवाह देयउमते, मो वि ण वावो उणापुच्छा ॥१५१॥

जया तेहिं आयरिओवउज्जणीहं आलोयणपदाणेण अया उ-
वविणिकस्यं जयति, तदा अणति-इमे यं वे सद्दुयस परिण-
कस्यं, तेण वि आयरियण अण्णो संतसु साहुसु ण चेत-
त्था, तस्य चैव ते देति, अह यत्थवायरियस असांतं साहुणं
ता सल्ले चेषु पादिच्छावरियस्य यमसघारुगं कणयं देति,
सो वि अ पादिच्छावरियो वरयवायरियस्य अण्णापुच्छा
ते सिस्से ण वावारेति यसाणाउदिसु ।

सुत्त-

जे जिकसु दिमं विपरिणामेड, दिमं विपरिणामंतं वा
सादज्जइ ॥ १४ ॥

इमो सुतस्स सुत्तेण सइ संबंधः । गाहा-

सयमेव य अवाहरो, होति द्विमा ए ण मे गुरू मे मे ।

अह भणिया विपरिणा-मणा उ अमोमिमा होति वा ॥१५२॥

स्यमिति स्यम अानकाम्नुस्रे विपरिणामणा आत्त-
मता अग्निहता ।

इमा पुण वक्कममाणसुत्ते अणणे अयस्येस विसावपरि-
णामयं करेति-

रागेण व दोमेण च, विपरिणामं करेति जो जिकसु ।

बुचिहं तिविहं दिसाप, सो पावति अणामादीणि ॥१५३॥

द्विमं विपरिणामेति रागेण वा दोमेण वा, रागेण-तस्मि हे
अज्जोवथातो गादो, ताहे नग रागेण विपरिणामं अणणो
अंते जाकहेति, दोसेण-मा तस्म मीमो अयउं सि वि-
परिणामेति, आर्याअा वउज्जणा दुवइदा दिमं साहुण, आ-
यरियुवउज्जण वल्लणी य तिविहा मज्जनां दिसा, यथा दिसा
विपरिणामेत्तस्स आणाटिया होमा ।

सो पुण इमादि विपरिणामेति । गाहा-

दइरो अकुडीणो नि य, बुम्भोदो दमग मंदवुक्कि णि ।

अविय सपत्ताभज्जको, सीमो पाग्भवति आयरियं ॥१५४॥

दइरो एम वयं गुरू, तुभं च यरो न तुज्जंते जोगो ।

अवियकवुद्धिं एमां, वण कंज्जा वि जं किं वि ॥१५५॥

कोइ सेहो परिणयवमो तरुणायरियस्स स्वदीये पववतिनु-
कामो अयंण अयानि-दइरो एम वयं गुरू, तुभं च परिणयव-
ओ, एम अणायियसीसमं जोगो तुज्जति । कोइ पुत्तणत्तुअ-
माणस्य सीमो आयकममं, कोइ वा अणयं काहंसि, किं च ते
सज्जाविउज्जो मणित्ता न सि ? । अहवा अणानि-सो दइरो
अवियकवुद्धिं, अवियकवुद्धिलणेण अज्जं पि कउं ववति,
अवियकवुद्धिलणामो किं वि दोसं करउज्जा ।

गाहा-

एमेव सेसएमु वि, तं निर्दंता मये परं ३ऽवि ।

मेतेण अमनेण व, परमसए तं कुलादीहिं ॥१५६॥

येसा-कुलाऽऽदिया पदा, तेहिं कुलाऽऽदियहिं परेहिं तं गिदोति जस्स उवाचिसो, सो पुण सभो परओ वा संगेहि वा असंनेहि वा कुलाऽऽदियहिं जस्स एदुट्ठा मयं परं वा तं णिदति, तस्स सेहस्स अमुहिसिण मम्मि संनेदि वा सयं परयमो वा परसंसति-इमो कुपंणो, सो अकुलोणो, इमो मेहावी, सो उम्मे-हो, इमो ईसरणफलेतो, सो दमगो । अइवा-इमो व-मधपणादिपेहिं ईसरं, सो दमगो, इमो बुक्कसंपभो, सो अमुहिसिं । अयि वाऽऽमी अहपणाभसक्की, इमो ललीकमं । इमेहिं कारणेहिं सिस्सो परो वाए परिणवति आयरियं । अइवा-पंससने कुलाऽऽदियहिं सेहं-नं कुलमंते, सो अकुलजो । एवं सेसपदेसु वि कारणे विप्यारणाभयं वि करेऽज ।

गाहा-

नाऊण य वोच्छेयं, पुचवगए कासियाणुओमे य ।

मुत्तएज्जाणगस्सा, कएपति विस्सासण्णा ताहे ॥ १५७ ॥

पुचवत । नि० सू० १० ख० ।

“उ० सूत्रपुरीपे च, विंशो कुर्यात्तुद्वन्द्वसुः ।

गत्री दक्षिणतश्चैव, तथा वाऽऽयुजे हीयते ॥ १ ॥”

प्र० १०६ डार ।

द्विकृमिदि-दिग्भूमौयेने ङयं प्रमाणनः मिद्धम् । तथाहि-सूक्ष्मेव ङयेषु सूक्ष्मे द्रव्यमयापि कृत्रितद्दमात्, अतः पुंयेण दक्षिणेन पश्चिमोत्तारेण पुंवेदङ्गणेन दक्षिणापरेणापरेणोत्तरेणात्पूरुणात्पश्चिमात्पूरियादित्यमो दश प्रत्यया यथा भवन्ति स्या दिगंता । तथा च सूत्रम्-“अन इदमिति वनस्त्वाद्दशां सिद्धमिति ।” एते हि विशयप्रत्यया नाऽऽऽक्किमकाः संभवन्ति । तथा च परस्परऽऽपेक्षयैः कश्चिदपि मिच्छानामितरेतरऽऽश्रयणऽपि प्राचयादिभेदेन नानात्वं कार्यविशेषाद् इयवास्त्वन्म् । प्रयोगश्चात्र-यदेतन्त्वं प्रांपराऽऽद्वि कानं नद् सूक्ष्मं ङय-वर्पितरिक्कपशाधोनिबन्धनं, तन्प्रत्ययविज्ञानत्वात् । सम्म० ३ काग० । सूत्र० । “दिसो दिसि ।” एकस्माद्विशोऽप्यां दिशं, पुनस्तस्या अप्यां दिशामत्यर्थः । प्रश्न० ३ अश्र-डार । विप० । म० । तरकपूरुपवापु देवसोक्तोपु याऽऽपु सु विष्णु, जगत्सुपु वा दिष्णु पङ्क्तिगननरकाऽऽपुसविमानविचारः प्र-चरन्ते, तत्र नाम-स्थापनाः-ऽऽप-ऊ-ताप-प्रभाषा-भावदि-शामावहककाऽऽपुकारानां समानां मध्येका दिक् प्रचरन्ते, यतानां दिशां मध्यस्थितौ का च दिक्, तथा का च देवलोकाऽऽदिषु दिक् प्रचरन्ते, तन्वदेतुक्तं प्रत्ययमिति प्रश्नः, उत्तरश्च-पङ्क्तिगन-नरकाऽऽपुसविमानविचारोधिकारे नामऽऽदीनां समानां दिशां मध्ये केशवदिष्णु ह्याय इति । १२ म० । संन० ३ ख० ।

दिमाकुमार-दिकुमार-पुं० । सूषणान्युकगजकप/बहुचरे ज-वनवासिदेवसेरे, प्रहा० २ पद० । सं० । म० । स्या० । औ० । प्र० । (दिक्कुमारसंख्या 'जाय' शब्देऽस्मिन्नेव भागे १७०५ सुष्ठु छल्लया)

दिमाकुमारवास-दिकुमारऽऽवास-पुं० । दिक्कुमाराणां अ-भवाऽऽवासे, 'जाय'चरि दिमाकुमाराणां वासस्यलहस्ता पक्ष-त्वा ।” सं० ३५ स० ।

दिसाकुमारिया-दिकुमारिका-स्त्री० । दिक्कुमारमवनपति-

देवाविशयजातीयवेदीयु, आ० म० १ अ० १ ख० । आ० सू० ।

कवाऽऽपुअनको दिक्कुमारिकाः-

चचारि दिमाकुमारीमहचरियाओ पयणचाओ । तं जहा-रुवा, रुवंसा, सुरुवा, रुवावई ॥

“चचारि दिमा” इत्यादि सुगमं, तत्रं दिक्कुमार्यां च तामह-चरिकाश्च प्रधानामाः, एतासां वा महचरिका दिक्कुमारीमह-चरिकाः, एता मध्यरुचकवा तथा अर्थेनां ज्ञातमात्रस्य जालक-तेनाऽऽदि कुर्वन्तीति । स्या० उ टा० १ उ० । चित्राऽऽपुआश्च-तस्मा दिक्कुमार्याः । आ० म० १ अ० १ ख० । आ० सू० ।

कवाऽऽपुः वद् दिशाकुमारिकाः-

उ दिमाकुमारीमहचरियाओ पयणचाओ । तं जहा-रुवा, रुवंसा, सुरुवा, रुवावई, रु अर्कता, रूपरुपा । स्या० उ टा०

रिधाऽऽदिष्वयसु कृतेष्वथो नन्दोत्तराऽऽपुः दिक्कुमार्याः-तस्य णं अट्ट दिमाकुमारीमहचरियाओ महिद्वियाओ० जाव पत्तिओवमहिद्वियाओ परिवसंति । तं जहा-“ एणु-चरा य एण्ड य, आणंदा णं दिवक्ण्णा । विजया वेजये-ती य, अयंती अपराजिया ॥ १ ॥” स्या० उ टा० । आ० म० । आ० चू० ।

कनकाऽऽदिकृतेपु समाहाराऽऽपुः दिक्कुमार्याः-

तस्य णं अट्ट दिमाकुमारीमहचरियाओ महिद्वियाओ० जाव पत्तिओवमहिद्वियाओ परिवसंति । तं जहा-“ममाहा-रा मुरएणा, सुण्णुका नमोहरा । इच्छावई ससवई, वि-सगुत्ता वयंथरा ॥ १ ॥” स्या० उ टा० । आ० म० ।

खलिकाऽऽदिकृतेपुल्लादेव्याद्या अष्टौ दिक्कुमार्याः-

तस्य णं अट्ट दिमाकुमारीमहचरियाओ महिद्वियाओ० जाव पत्तिओवमहिद्वियाओ परिवसंति । तं जहा-“इसाद्वी-वी सुरादेवी, पुढवी पडमावई । एगनासा णवमिया, साया जहा य अट्टमा ॥१॥” स्या० उ टा० । आ० म० । आ० चू० । रत्नाऽऽदिकृतेपुल्लादेव्याद्या अष्टौ दिक्कुमार्याः-

तस्य णं अट्ट दिमाकुमारीमहचरियाओ महिद्वियाओ० जाव पत्तिओवमहिद्वियाओ परिवसंति । तं जहा-“ अस्स-सुसा भित्तेकी, पुंररी मीयवाण्णी । आसा य सवणा वेव, अत्तराओ सिरी हिरी ॥१॥” स्या० उ टा० । आ० म० । आ० चू० ।

अथोक्तोक्तवासिन्धो नोगहाराऽऽपुः अष्टौ दिक्कुमार्याः-

अट्ट अहोसोगवत्पयवाओ दिसाकुमारीमहचरियाओ प-यणचाओ । तं जहा-“नोगरुा जोगवती, मुजोगा भोगमा-सिणी । सुषण्णा वच्चापिचा य, वारितेखा बलाहगा ॥१॥” स्या० उ टा० । आ० म० ।

ऊर्ध्वलोकवासिभ्यो मेघहूराऽऽद्या अद्यै दिक्कुमायः-
अच्छ उच्छोषवत्त्वन्वाभ्रो दिसाकुमारीमहचरियाभ्रो प-
साक्षाभ्रो । तं जहा- "मेघंकरा मेघवर्धे, सुमेधा मेघमालिनी ।
तोयधारा विचिया य, पुष्पपाशा अर्द्धिदिया ॥ १ ॥ "

स्था० ८ उ० । अ० म० ।

(तास्य तीर्थरुज्जममहोत्सवे आगता इति ' तित्यर ' वाच्येऽस्मिन्नेव मागे ३२७६ पुष्टे कथय्याः) पदपञ्चाशद्विक्र-
मकानां कुमारीति संज्ञा कथमिति प्रश्ने, उत्तरम-अथ जय-
नपतयः सर्वेऽपि प्रायः कीर्त्तयिष्या भवन्तीति कुमारा उच्य-
न्ते, तथा एता दिक्कुमायाऽपि जयनपात्रिभवे तद्वद्व्याधा इति ।
३२६ म० । लेन० ३ उ० ।

दिनागर्द-दिगाजेन्द्र-पुं० । चूमिधारणाय दिह्ववचस्थितेषु
गजेषु, इ० ।

जोयणसाहसीया, एए कृदा हवंति चत्तारि ।

पुव्वाइयाऽऽश्रुपुव्वी, दिसागर्दंदाण ते होंति ॥ १४ ? ॥

पठमुत्तरे नीलवंते, सुदृत्थिया अंजणागिरी च्वे ।

एए दिनागर्दा, दिवद्वपन्निसोभमद्वितिया ॥ १४ ? ॥

पुव्वेण हाइ विमलं, सधेपभे दक्षिण्ये दिसाभाए ।

अवरे पुण पच्छिमभो, पिण्णुजोयं च उत्तरभा १४ ३ । १० ।

दिसाचक्रवाह-दिक्चक्रवाह-न० । दिक्चक्रवहे, तपोविशेषं
च । एकत्र पारणके पूर्वस्थां दिशि यानि कलाऽऽदिनि ताःवाहृण्य
सुष्टे, द्वितीये तु दक्षिणस्थामिष्येवं दिक्चक्रवाहेन तत्र तपः-
कर्मणि पारणककर्त्तव्यं तत्तपःकर्म दिक्चक्रवाहमुच्यते । नि०
१ मू० ३ वेग० ३ अ० । म० ।

दिशाचर-दिक्चर-पुं० । जगपच्छिच्छेषु देशाटेषु, पार्श्वपनीये-
ष्विति सूचिकारः । दिशायां चरति यस्मिन् जगन्ने भगवतो
वधं शिष्या इति दिक्चरा, देशाटा वा दिक्चरा भगवाच्छि-
ष्याः पाहवैस्वीभूता इति । म० १५ श० ।

दिशाजात्थिय-दिश्याज-स्त्री० । देशान्तरगमने, उपा० १ अ० ।

दिसाहाह-दिग्दाह-पुं० । अल्पमसत्यां दिशि अथोऽन्धकारे
उपरि च प्रकाशाऽऽभ्रमेकं दृश्यमानमहान्मत्प्रकाशकल्पे, म०
३ हा० उ० । जी० । नि० मू० । अ० मू० । अ० । म्प० ।
स्था० । दिग्दाहो वायव्यादिषु मण्डलेषु भवन् शस्त्रामि-
ण्डलीकाविधायी भवति । सूत्र० ३ अ० ३ अ० ।

दिसाण्णाम-दिक्नाम-पुं० । स्वनामकथाते धीक्षिज्जुधि, स-
म्म० १ काण्ड ।

दिसाण्णाय-दिगनुवात-पुं० । विगनुवरणे, प्रहा० ३ पद ।

दिसाद्वेक्सा-दिगाथपेक्का-स्त्री० । आवाय्योपाध्यायाऽऽदिप-
रिवाराऽऽभ्रमन्वे, पञ्जा० ३ विष० ।

दिसाहाह-दिग्दाह-पुं० । ' दिसाहाह ' गम्दायै, म० ३
हा० उ० ।

दिमादि-दिगादि-पुं० । मेरुमध्यवर्तिनि रुचके, मेरी च । दिशा
मार्द्धिदिगादिः । तथादि-रुचकाऽऽदिदिशां विदिशां च प्र-
भो रुचकआहप्रदेशाऽऽभ्रको मेरुमध्यवर्त्तौ, ततो मेरुपदि दिगा-
दिरुचयते । सू० प्र० ५ पाहु० । अं० प्र० ।

दिसापेरिमाण-दिक्परिमाण-न० । सर्वतोऽमुकविधिं वा इव-
द्वचि गमनाऽऽदिनियमेने, च० २ अ० ३ ।

दिसापोविण(य)-दिक्पांसाण-पुं० । उदकेन विद्याः प्रोहय च
फलपुष्पाऽदि समुच्चिन्वन्त तादृशेषु तपोस्यपानमन्त्रेषु, मी० ।
नि० । म० । अ० मू० ।

दिसाबंध-दिग्बंध-पुं० । आवाय्येऽऽदिदक्षणे दिशो रुच्ये,
च० २ अ० ३ ।

दिसावाह-दिक्पाल-पुं० । दिशामधीम्वरेषु, वाच० । अ० म० ।

दिसामूह-दिक्मूह-स्त्री० । पूर्वस्यामि पश्चिमा इत्याकारकज्ञा-
नवति, " दिसामाहो सं ज्ञातो, अहवा मूदे हिसं पडुच । "
नि० मू० १९ उ० ।

दिसामोह-दिक्मोह-पुं० । पूर्वस्यामि पश्चिमा इत्याकारके ज्ञा-
ने, च० २ अ० ३ । नि० मू० ।

दिसापेरिय-दिगाचार्य-पुं० । शुभांशेषु दिग्बर्तिसाधुनां सागणा-
ऽऽदिक्तेरि, हा० १ प्रका० । पञ्जा० ।

दिसावन्नोअ-दिगवन्नोअ-पुं० । दिग्दर्शने, " साभानियस्वर-
कक्षणट्टः उच्छमदं तंरियं च दिसावन्नोअो कायवन् । " नि० मू०
४ उ० ।

दिसावेरमा-दिग्विरमा-न० । अथमे शुणजनमेरे, च० २ अ० ३ ।

दिमामुद्धि-दिक्मुद्धि-स्त्री० । तस्कांलांछिनशरणपण्याऽऽदि-
निनाश्रयणपुणिक्रममृत्तृकरचक्रध्वजवाचाराऽऽश्रयणोक्तमनुभ-
गम्याऽऽप्राणाऽऽदिस्वजावायां स्वनामस्थानायां शुद्धिः, च०
२ अ० ३ ।

दिमामोवत्थिय-दिक्वत्थिक-पुं० । जम्बूद्वीपे मेरुधूमं रुचक-
पर्वतस्याधमे कृते, स्था० ८ उ० ।

दिक्मोवत्थिक-पुं० । दिक्मोलेके, दत्तिलाऽऽभ्रते स्थानिके च ।
जी० ३ प्रान० ४ उ० । जी० । जं० ।

दिमामोवत्थियासगा-दिक्मोवत्थिकाऽऽभ्रम-न० । वेपथ्याया-
न्नागं दिक्मोलेकाः आश्रान्तिनाः सन्ति नेपथासनायकेषु, जी०
३ प्रान० ४ उ० । जं० ।

दिमाहृत्थिक्रु-दिग्भिनकृट-पुं० । दिण्डु इत्याकारेषु कृतेषु,
जं० ।

दिमजकृत्त्वत्त्वतमहाह-

भंदरे सो भंदे ! पव्वण जइमाह्ववणे कइ दिमाहृत्थिक्रुका
पमसा ? । गोयमा ! अह दिमाहृत्थिक्रुका पमसा ? । तं जहा-

“ पउमुत्तरे णीलवंते, सुदृत्थिया अंजणागिरी ।
कुमुदे अ पत्तामे अ, वट्टेमे रेअणागिरी ॥ १ ॥ ”

काहं णं जंते ! भंदरे पव्वण जइमाह्ववणे पउमुत्तरे णा-

मे दिमाहृत्थिक्रुके पमसा ? । गोयमा ! भंदरस्व पव्वणस्व उ-

त्तपुणरच्छिमिअण्ण मीअण्ण उत्तरंणं पम्यं णं पउमुत्तरे

एथं दिमाहृत्थिक्रुके पमसा ? । पंच जोअण्णसयां उच्छं रुच-

त्तेयं, पंच माउअसयां उच्छंरंथे, एत्थं विक्खंजपरिकत्तेषो
जाणिपय्ठो चुअ्णदिमत्तमसिंसा, पासायाणं तं च्वे, पउमुत्तरे

देवो, गयहाणो उत्तपुणरच्छिमणं ॥ १ ॥

एवं वीलवंतदिमाहृत्यकृद् मंदरस्त दाहिणपुरच्छिमेणं पुरच्छिमेणाए सीआए दाक्षिण्येण, एअस्त वि नीलवंतो देवो, रायहाणी दाहिणपुरच्छिमेणं ॥ २ ॥

एवं सुवर्षदिमाहृत्यकृद् मंदरस्त दाहिणपुरच्छिमेणं दाक्षिण्येणए सीओआए पुरच्छिमेणं, एअस्त वि सुह- स्ती देवो, रायहाणी दाहिणपुरच्छिमेणं ॥ ३ ॥

एवं वेव अंजनागिरिदिमाहृत्यकृद् मंदरस्त दाहिणप- षच्छिमेणं दाक्षिण्येणए सीओआए पश्चिमेणं, एअस्त वि अंजनागिरी देवो, रायहाणी पश्चिमेणं ॥ ४ ॥

एवं कुमुदे वि दिमाहृत्यकृद् मंदरस्त दाहिणपश्चिमे- णं पश्चिमेणाए सीओआए दाक्षिण्येणं, एअस्त वि कुमुदो देवो, रायहाणी दाहिणपश्चिमेणं ॥ ५ ॥

एवं पद्मानि वि दिमाहृत्यकृद् मंदरस्त उत्तरपश्चिमे- णं पश्चिमेणाए सीओआए उत्तरं, एअस्त एवं वि पद्मानो देवो, रायहाणी उत्तरपश्चिमेणं ६ ॥

एवं वनें वि दिमाहृत्यकृद् मंदरस्त उत्तरपश्चिमेणं उ- च्छिमेणाए सीआए महाणः प पश्चिमेणं, एअस्त वि वनें देवो, रायहाणी उत्तरपश्चिमेणं ७ ॥

एवं रोमणागिरी दिमाहृत्यकृद् मंदरस्त उत्तरपुरच्छि- मेणं उत्तरच्छिमेणाए सीआए पुरच्छिमेणं, एअस्त वि रोम- णागिरी देवो, रायहाणी उत्तरपुरच्छिमेणं, उत्तरच्छिमेणाए सी- आए पुरच्छिमेणं ८ ॥

“मंदरे णं अंत । पव्वए ह्वादि प्रत्तन्ने विंशु येशाव्यादि- विद्वक्कप्रभुतिषु ह्मव्याकाराण कूटान दिग्गहस्तिक्कूटानि, कूट- भाद्रवाकवानाम्पेयां एवेनस्ववहवार अह्वमकृतप्रकरण इव हेवः । स्थानाह्मप्रस्थाने तु पूर्वाऽऽदिषु दिषु ह्मव्याकाराण । उत्तरन्ने पयोत्तरेति त्थोः । एअं तरः, नीलवान्, सुहस्ती, अ- ञ्जनागिरिः “अञ्जनाऽऽनीनां गिरि” ॥ ३ । २ । ७७ ॥ (हेमं) ह्मव्या- दिना बीपे । कुमुदः, पलाशः, अवनंतः, रोचनगिरिः । अम्वप्र रोहणागिरिः, अत्रापि हींसं प्रभवत् । अयेयां दिग्गव्यवस्थां पृच्छमाह- (कदि चाप्रत्यादि) क अत्रन्त । मेरोजकशाअवने पयोत्तरो नाम दिग्गहस्तिक्कूटः प्रहसः ? । गीतम । मन्दरस्यशा- स्थां पौरस्त्याया मेरुः पुनेदिश्वरतिस्थाः शीताया उत्तरस्याम । अ- नेत्तरेदिश्वरतिस्थाः शीताया व्यवच्छेदः कृतः । अत्रान्तरे पयो- त्तरो नाम दिग्गहस्तिक्कूटोऽपि मेरुतः पञ्चाशद्योजनानिक्रम एव अ- षति, प्रासादाजिनसमश्रेणियन्धितस्याव । पञ्च योजनताः शूळो- ष्ठेन, पञ्च गव्यशतानामुद्देशेन, एवमुष्ठाश्वन्यायेन विष्कम्भः । अत्र विष्कम्भोः प्राक्कनः परिशेषोऽपि अश्विनस्य । तथादिः शूले पञ्च- योजनशतानि, मध्ये श्रीणि योजनशतानि पञ्चमसत्यांशकानि, उपरि अश्वीनीयानि योजनशतानीत्येवंरूपे विष्कम्भः, तथा शूले पञ्चदश योजनशतानि एकाशीत्यधिकानि, मध्ये एकादश योजनशतानि चमशीत्यधिकानि किञ्चिद्वृत्तानि, उपरिदिः सप्त यो- जनशतान्येकशतान्यधिकानि किञ्चिद्वृत्तानि वि परिज्ञेयः । प्रासा- दाऽऽशीनां च एतद्भूमिनिवेशस्तकानां तद्वै प्रमाणांशित गर्भं, वत्

सुवह्मिभयकूटपतिमासाह्वेति । अत्र बहुवचननिर्देशो बभूव- भाणादिशूटस्तिक्कूटपतिमासादेवपि समानप्रमाणसूचनायेयम् । प- षोत्तरादिशूटलोकां पयोत्तरेण देवः, तस्य राजधान्युत्तरपूर्वस्यामुत्त- रदिशिद्वारसिक्कूटपिपत्सादह्वेति । अथ शेषेभ्यकन्यायेन प्रदक्षि- णाक्रमेण दशयथा- “ एवं नीलवंत- ” इत्यादि श्वकं, नवम्य (एवमिति) पयोत्तरेन्यायेन नीलश्वकानां दिग्गहस्तिक्कूटः । अन्तरस्य दक्षिणपूर्वस्थां पौरस्त्यायाः दक्षिणस्थां, ततोऽयं प्रा- क्यजिनजनवनाऽऽभवेयमासादयोर्मध्ये हेवः । एतस्यापि नीलश्वार् देवः प्रभुः, तस्य राजधानी दक्षिणपूर्वस्यामिति २ । “ एवं सुहृदि ” इत्यादि श्वकं, नवर् दक्षिणावस्थाया मेरुतो दक्षिणदिश्वरतिस्थाः शीतोदायाः पूर्वतः । अनेन मेरुतः पश्चिमदिश्वरतिस्थाः शी- तोदायाः व्यवच्छेदः कृतः । अत्रान्तरे सुहस्तिदिश्वरतिक्कूटः । अत्राप्यप्रासादाद्दक्षिणाव्याजिनजनवनमस्यवर्षातिस्थाः पत्तवन्दि- सुहस्ती देवः, राजधानी तस्य दक्षिणपूर्वस्थां, नीलश्वतः सु- हस्तिनारेकस्यामेव दिशि राजधानीत्यर्थः ३ । एवं सर्वान्- दिग्गहस्तिक्कूटाधिपयारेकस्यां विदिरति राजधानीत्यर्थम् २ अ- प्रऽपि भाव्यम् । “ एवं वेव ” इत्यादि श्वकं, नवर् दक्षि- णाव्याजिनसुहृद्वैश्वानराप्रसादाद्योर्मध्ये इत्यर्थः ४ । एवमस्यादि श्वकं, नवर् पाञ्चाव्यायाः पश्चिमभिमुखं वदन्त्याः शीतोदाया दक्षिणस्यामिति नैऋतप्रासादापञ्चाव्याजिनजनवनयोर्मध्यवर्षा- त्यर्थः ५ । एवमिति श्वकं, पाञ्चाव्याजिनजनवनवायव्यप्रासादा- योऽन्तरे इत्यर्थः ६ । “ एवं वनें वि दिशाहृत्यकृद् ” इत्या- दि गनार्थे, नवरभुत्तरायां मेरुत उपरदिश्वरतिस्थाः शीना- याः पश्चिमतः, अनेन पूर्वदिश्वरतिस्थाः शीताया व्यवच्छेदः कृतः, वायव्यप्रासादादोत्तरदिश्वरजनवनयोर्मध्यवर्षात्यर्थः ७ । “ एवं रोमणागिरी दिमाहृत्यकृद् ” इत्यादि श्वकं, नवम्य-उत्तरा- याः शीतायाः पूर्वतः, उत्तरदिजिनजनवनप्रासादाद्योऽ- न्तरेतरे इत्यर्थः ८ । एषु च बहुभिः पूर्वाऽऽचार्यैः शाश्वतजिन- जनस्तोत्रेषु जिनजनवनस्युच्यन्ते, इह तु सुप्रकृता गोकानि, तेन तथं देवलिनेो विद्वन्त । अत एवांन रत्नशेखरसुरिभिः श्वोपशंक्रुणोत्तचारे- “ करिकुं न इहं, कुकंबणजिनसमवि- अश्वेषु । जिनजनवचिसंवाओ, ओं तं जाणति गीमस्या ॥१॥ ” इति । अथैवा बापी अतुक्कप्रासादाणां जिनजनवानां करिकू- टानां च स्थानविषयमे । अत्र बुद्धानां संप्रदायः । नथादि-अ- क्शाअनेने दिग्गेश्वरशुद्धोपदिशि शीतो नदीध्वप्रवाहः कदा अतो दिग्ग्वेव जनानि मवांस, किं तु नदीतटनिक्कटस्यापि अवनानि, राजदरानिक्कटलाः प्रासादाः, भवप्राणांश्विन्धितः, शीतायाः, शीतोदाऽऽन्तरेत्तरेषु करिकूटाः, अत एव विशेषतो दर्शने- मेरोकृत्तपूर्वस्थासुचकुकुणां षडिः शीताया उत्तरदिश्वरप- ञ्चाशद्योजनयोऽपरः प्रासादः, तयोर्दक्षिणपरिपश्यन्तो वायवः । एवं शेषवर्षपि प्रासादेषु हेवम् । मेरोः पूर्वस्थां शीतायाः दक्षिणतः ५० योजनतयः परतः सिन्धायनं, मेरोर्दक्षिणपूर्वस्थां ५० योजनानिक्रमे देवकुकणां षडिः शीताया दक्षिणत एव प्रासा- दाः, मेरोर्दक्षिणतः ५० योजनानिक्रमे देवकुकणां मध्ये शी- तोदायाः पूर्वतः सिन्धायननं, मेरोरपरदक्षिणतः ५० योजना- भवनाश्च देवकुकणां षडिः शीतोदाया दक्षिणतः प्रासादः, प- षिचमायां ५० योजनानिक्रमे शीतोदाया उत्तरतः सिन्धायननं, मेरोरपरदक्षां ५० योजनानिक्रमाश्च उत्तरकुकणां षडिः शी- तोदायाः पश्चिमतः सिन्धायनमिति एतेषां वाहृद्वन्तरेष्व- शौ करिकूटा इति । अं ४ वक्त्त ॥ श्लो १ ।

दिसिदेवया

दिसिदेवया-दिग्देवता-स्त्री० । इन्द्राऽऽदिपु, पञ्चा० ८ विध० । ४० ।

दिसिपयव-दिग्मन्त्र-न० । प्रथमे गुणमन्त्रे, ब्राह्म ६ अ० ।

ब्राह्मन्ते नेषामेवाव्युत्तनामी परिपातनाय भावनाभूतानि गुणम-
सायन्निधीयन्ते । नानि पुनस्त्वानि भवन्ति । ननुद्या-दिग्मन्त्रम्
३, उरभोगपरित्रांगपरिभाषम् २, अनर्थदृष्टवर्जनामिति ३ ।
तत्राऽऽद्यगुणमन्त्रकार्याभांषस्तथाऽऽह-

दिसिपयव निविद्धे पञ्चते । तजडा-उरुदिसिपयव, अहो-
दिसिपयव, तिरि अदिसिपयव ॥ ३५ ॥

(दिग्सिपयव निविद्धे इत्यादि) दिशो ह्यनेकपकाराः शास्त्रे व-
र्णिताः, तत्र सूर्योपलक्षिता एवां, शेषाश्च दक्षिणाऽऽदिक्का-
रुन्द्युक्तमेव कथ्यन्ते । तत्र द्वाशासंविध, विष्णु वा मन-
व-एतावन्तु एवांऽऽदिशोऽन्विभोगे तु मया गमनाऽऽद्युत्तये, न
परत इत्येवंभूते विद्यन्ते । एतन्मोचनस्त्वविधं प्रकृतम्,
तीर्थकरवन्धरेः । ननुद्यात एववत् । ऊर्ध्वे दिक्, तन्मन्विध
तस्या वा प्रथम-पतावनी दिग्गुह्येनेनाऽऽद्यात्पादवगाहनान्या,
न परत इत्येवभूतमिति भावना । अथ दिग्गोदिक, तन्मन्व-
पि तस्या वा प्रथमघोरादभ्यन्त-एतावनी दिग्गुह्यः कृत्वाऽऽद्युत्त-
तत्पादवगाहनान्या, न परत इत्येवभूतमिति ह्यवयव । निर्वेगुद्दि-
शः एवांऽऽदिक्काः, तासां सन्विधं तासु सा मन्ते निर्वेगोदिस्यन्त-
एतावनी दिक् एवांयागदानया, एतावनी दक्षिणेनित्याद, न
परत इत्येवंभूतेनमावाधः अस्मिन्नेव सत्यवहानिकेन्द्रादु बहिः
स्थावत्कङ्कमप्राणमोचरे द्रष्टव्यः परिष्कृतो भवति तु यः ।

इदमपि चातिक्तराहिनमनुपालनीयतेनाऽऽख्येवातिचा-
रार्त्तमाधस्तुष्टाह-

दिसिपयवसम भमणोवाभमणं इमे पंच अट्यारा जा-
गिण्युत्तवा, न समापरिअन्ता । तं जडा-उरुदिसिपयापाण्ड-
क्ये, अहोदिसिपयापाण्डक्ये, तिरि अदिसिपयापाण्डक्ये,
सैचस्तुष्टी, मद्भ्रतरपानं ॥ ३६ ॥

(दिग्सिपयवसम समणोवाभमणमिद्यदि) दिग्मन्त्रेषोक्तस्य-
कल्पस्य अमणोपासकानामी पञ्चानन्विद्या क्वातव्या, न समाव-
रितव्याः । ननुद्या-ऊर्ध्वेदृश्य तन्मणोपासकम्, यावत्प्रमाणं परि-
पृष्टीनं तन्मणोपासकानामन्विधः । एवमन्विधाय भावना कार्या ।
अथोदिकप्रमाणानिकमः, तिसृषु दिक्प्रमाणानिकमः, केशस्य
वृक्षः केशवृक्षिस्येकतेनो योजनानपरिमाणमन्विष्टीनमन्वयेतो
दृश योजनान्मन्विष्टीनानि, तन्मां दिशः सन्मुख्ये कार्यं योज-
नशतमन्विष्टीनान्यानि दृश योजनानि, तत्रच सन्मुख्ये प्रकृ-
पनि संवर्धयत्येकन ३मन्धः । स्मृतेजसोऽनन्विष्टीनं स्मृत्यन्वन्धा-
नम-किं मया परिपृष्टीतं, कथा मयादया मन्विष्टीनमन्वयेत
मिथयेत स्मृतिमूलं नियमनुष्ठानं, स्यात् नियमन एव नियमज्ञेय
इत्यनिवारः । "पश्य य स्यामायादी-उक्तं जे पमालं गदितं, तस्स
सवारि पवथविहरे दक्षणे वा मकारो य पक्षी वा नास्यस्स
वार्थं आनरन्तं या गोवहत्तं पमायाइरन्तं सवारिसुमि यथेजजा,
सार्थं सं न काय गंतु, जादे सं पचितं अनेन वा आनीये तादे
कल्पइ । वर्थं पुण अचाववहेमकुटलमेवसुपइदउज्जविचसकुम-
वंजणमन्वेदराअधेसु पवउपउ नवेउता । एवं अदे कुवियाऽऽदि-
सु विभासा । तिरिचं जे पमालं गदितं, तं तिस्रं विचिक्करेण

यातिक्कमियसं । खलसुष्टी सारवण न कायव्या । कदं, सोपुधेण
अरुं गदाय गच्छं जावत् परिमाणं, ततो परेण अंशं अस्सइ
सि कात् अयरेण जायि ज्ञायजायि तायि पुःखदिसार्य सन्नुहद,
एसा अंशसुष्टी, सं न कपय कात् । तिस्र सि बालीगो हाउजा,
यिथसिपयव विस्सरिय वा न गन्वयं, अहो वि न विस्सिजय-
व्यो, जे अद्याणाप को वि पयो हाउजा, जे विस्तुमारिय केशपत्तेण
लकं, तत्र वेपेइउज्जति " ३६ ॥ ब्राह्म ६ अ० । ४० । अया० ।
अ० । पञ्चा० । ४० २० । अया० ५० ।

दिसीविजाय-दिग्विजाना-पुं० । ईशानाऽऽदिपु कोणेषु, म० १
पाठु० २० ।

दिस्म-दृश्य-प्रथ० । सन्विष्टयेत्यर्थे, मन्त्र० १ श्लो ३ अ० ३ उ० ।

दिस्ममाग्य-दिग्दयमान-वि० । उपादृश्यमाने, आचा० १ श्लो ३
अ० १ उ० ।

दृश्यमान-वि० । चक्षुषा उपलभ्यमाने, आचा० १ अ० । आचा० ।
दिस्मा-दृष्टु-अव्य० । उन्मेषेवत्यर्थे, म० १ श्लो ४ ८ उ० ।

दिह-दिष्ट-धा० । उपचये, अत्रु० । अदा०-उत्त०-सक०-अ-
निद दिग्ध, दिग्धे । अघिकृत । अदिग्घ । वाच० ।

दिशामत्र-दिग्धान-वि० । " सर्वत्र लक्षरामकम्क " ॥ ३ ॥ २
७६ ॥ इति बलापः । घस्य हः । द्विपकारं प्राप्ते, प्रा० हुं० १
पाद ।

दिहि-धृति-स्त्री० । 'दिहि' अन्वयेत्यर्थे तु " धृतेर्दिहिः " ॥ ८ ॥
मु । १३१ ॥ इति चवचाम इति धृतेर्दिहिः । प्रा० १ पाद ।
" धृतेर्दिहिः " ॥ ८ ॥ २ । १३१ ॥ इति धृतिशब्दस्य दिहिर्दि-
शदेशो वा । 'दिही । धिर्' । प्रा० ७ पाद । स्त्री० । धृत्कम् ।
तुधे, धारणे, योगे, विष्कम्भमाधिकं अष्टमे धारणे, सुखे, धार-
णायाय, अवसादेऽपि धारणाऽऽरं स्मन्मनशक्तं, अष्टादशाक्षर-
पादकं अदीर्घं, अष्टादशमक्षरार्थं च । वाच० ।

दीण-दीन-वि० । दी-कृतस्य नः प्रान्विते, अन्ते च । वाच० ।
रक्कं, पञ्चा० १४ विध० । दे-यवनि, विधा० १ अ० ७ अ० आ० ।
कृणामकलपुदुवार्थानां, आ० १२ अ० । एव० । करुणः, ऽऽभ्य-
दे, मन्त्र० १ श्लो १ उ० । प्र-सं, आ० १ श्लो १ अ० । सुप्र० ।
प्रस० । अष्टु० । शृणामन्विष्टीनानि, आचा० १ अ० ६ अ० ।
" दीणातासं दीणे, गतिं दीणयापुष्टं पुरिसं, कं पञ्चासं न-
तं, विभाए इष्टुपे तथः " च्य० ३ उ० ।

दीशजाड-दीनजाति-वि० । हांता वा हांता जानिरभवेति ही-
नजातिः । हांनजाती, अथा० ४ उ० २ उ० ।

दीणामाग्य-दीनदान-न० । कृणुमभ्याऽनुकृपावितरणे, पञ्चा०
७ विध० ।

दीमादिदि-दीनदांष्ट-पुं० । विक्क्यायचक्षुर्वि, अथा० ४ अ० २ उ० ।

दीमापय-दीनमहा-पुं० । वान्तुमार्थाऽऽशोचने, अथा० ४ उ० ।
२ उ० ।

दीपपरकम-दीनपराक्रम-पुं० । हांनपुदुकरं, अथा० ४ उ०
२ उ० ।

दीपपरिणय-दीनपरिणत-पुं० । अदीनः सद्य हीनतया परि-
णतो यस्तस्मिन्, अथा० ४ उ० २ उ० ।

द्वीपपरिचय

द्वीपपरिचय-दीनपरिचय-पुं० । दीनस्यैव पर्यायोऽयमस्या
प्रमथ्याऽऽदिहकणो यस्य तस्मिन्, स्यात् ४ डा० १ उ० ।

द्वीपपरिचय-दीनपरिचय-पुं० । दीनः परिचयो यस्य त-
स्मिन्, स्यात् ४ डा० २ उ० ।

द्वीपजापया-दीनजापया-स्त्री० । प्रत्यनीकापमानाऽऽर्था द्वेष्ये,
दीनो भावो मानसाप्यवसायो यस्यसात् दीनभाषो, दीनभाषस्य
भावो दीनभाषता । आनु० ।

द्वीपभासि (ए)-दीनजापिय-पुं० । दीनस्यैव भाषणशो, दी-
नवहीन वा जापने । स्यात् ४ डा० २ उ० ।

द्वीपभाष-दीनमनम्-पुं० । स्थाभावन पञानुवृत्तचेतसि, स्यात्
४ डा० १ उ० ।

द्वीपया-दीनता-प्राब्ध-० । ऐष्ये, स्यात् ४ डा० २ उ० ।

द्वीपव्यवहार-दीनव्यवहार-पुं० । दीनत्वोऽप्यदानप्रतिदानाऽऽदि-
किये, दीनत्वयादे च । स्यात् ४ डा० २ उ० ।

द्वीपवित्ति-दीनवृत्ति-पुं० । दीनस्यैव वृत्तिवर्तने ङीविका य-
स्य तस्मिन्, स्यात् ४ डा० १ उ० ।

द्वीपविमया (स्)-दीनविमनम्-त्रि० । दीनो द्वेषवान् विमनाः
शुचिचित्तः, दीनत्वात् विमनाश्च दीनविमनाः । दीनवच्युः पाचिते,
विपा० । १ श्रु० १ श्रु० ।

द्वीपविमयवपय-दीनविमनोवृद्धन-त्रि० । दीनस्यैव विमनस
वचने यस्य तस्मिन्, ज० १ श्रु० ३ उ० । विपा० ।

दीनास कृप-दीनमकृप-त्रि० । उक्तमन्त्रित्वात्प्राग्भेदि कथ-
ञित्वदीनविमने, स्यात् ४ डा० २ उ० ।

द्वीपसौलसमाचार-दीनशीलसमाचार-पुं० । दीनधर्मानुष्ठा-
न, स्यात् ४ डा० २ उ० ।

द्वीपसंनि (ए)-दीनमेविन्-पुं० । दीनं नायकं सेविते यस्मिन्,
स्यात् ४ डा० २ उ० ।

द्वीपानुकेयव-दीनानुकरूपन-न० । निःस्वाम्यविरपरहुरोगा-
ऽऽनं प्रवृत्तवपुनकरुणकरणे, च २ श्रिञ्चि० ।

द्वीपार-दीनार-पुं० । दी-अरकत्तु च । स्वर्णं नुपणे, मुञ्चा-
यां, सुवर्णकर्मण्ये, निष्कमाने, बाध० । आवा० । आ० क० ।
श्री० । नि० चू० । डा० ३० ।

द्वीपारमालया-दीनारमालिका-स्त्री० । दीनारऽऽहुतिमारा-
याम्, श्री० ।

द्वीपभासी-दीनवाभासि (षे)नु-पुं० । दीनव्यवसासने प्रति-
भासि, अवभाषने वा यावत् इयंयंशीले, स्यात् ४ डा० २ उ० ।

द्वीप-दीप-त्रि० । जास्वरे, स्यात् ४ डा० ।

द्वीप्या-दीप्या-स्त्री० । दीपप्रभायां, योगद्वये । डा० २० डा० ।
(अस्या व्याख्या 'द्विप्या' शब्देऽनुपमेव २५० वृष्टे गता)

द्वीप-दीप-पुं० । दीप-कः । प्रदीपे, वही० १ तव । पां० ।
नि० चू० । डा० । तैत्ति०ऽऽदिस्नेहयोगेन वदित्वाद्द्विक-
त्वाऽऽभिनेने, बाध० । प्रकाशके वस्तुनि, स्यात् १० डा० । दीप-
सिक्तायाम्, स० १० लय० । दीपनाम्निकायादिकरे च । त्रिष्टो० ।

त्रिषिषा द्वीपा-प्रवग्मनद्वीपाः । शुककलाः वा हस्त्यैः ।
उत्कल्पनद्वीपा ऊर्ध्ववृषभः । पञ्जरद्वीपा अन्नपदकाऽऽद्विप-
कण्टकानुः । चकोऽप्येते त्रिषिषाः सुवर्णकल्पानुभवस्यादिति । डा०
६६६

१ श्रु० १ श्रु० । 'द्वीपो' वीली । द्वीपयति प्रकाशयतीति द्वीपः भाष-
तः शुककालाभिः, सुव० १ श्रु० १ श्रु० । ("सकृदसंज्ञमयी, अत्रास्मि
वि असह सतिस्तराण्यु । अथाऽऽह पदका, नारिस्ने हीने उ
विही ॥ २५०० " इत्याह 'परिचयार्थ' शब्दे यद्यनेन) द्वीपादीपभासं
प्रदीप्यते उल्लसति, त्रिषिषे च प्रदीप्यते, द्वीपो न पुलन्याः । द्वीपो-
त्यसावाप सांयने । उल० १ श्रु० । (द्वीपाऽऽर्दिमिन्निन्पुत्रा, नत्-
पदकाऽऽदिकं च 'इयं' शब्दे तुतोपभागे १२६६ वृष्टे उच्यते)
द्वीप-न० । द्विगता भापोऽय । अन्व आदेरत इव । बाध० । डा-
ज्यां प्रकाशार्थं स्नानदातृत्वाऽऽहाराऽऽस्यपुष्टमहेतुककणायज्यां
प्राणनः पात्नीनि द्वीपाः । जन्धारासत्त्वविशेषे केवविशेषे, अ-
नु० । ननुवृत्ते भूदेरां, प्रश्न० ४ आश्र० डा० । प्रश्न० । द्वीपोऽ-
पि पूर्ववत्तुपां-नश्च नामद्वीपो-यस्य द्वीप इति नाम । स्थाप-
नाद्वीपो-या द्वीपस्य स्थापना । यथा-चित्रास्त्रिखनजम्बुद्वीपाऽऽ-
विः । द्विवृत्तौ यो द्विधा-आगमनो, नो आगमनश्च । तथाऽऽगमन-
लक्षणात्तुपुत्रकः, नो आगमनश्च । जशीरभयशरीरकृत्यद्वी-
पो सुवोषो । तद्वन्निरिककडवद्वीपो द्विधा-संज्ञितः, असंज्ञी-
नश्च । तत्र यां हि पक्षमासाऽऽप्रातुदकेन पञ्चाप्यने स संज्ञी-
विपानिरूपसंज्ञी-नःसिंहलक्षणाऽऽदिः । भावद्वीपोऽपि द्विधा-
आगमनो, नो आगमनश्च । तथाऽऽगमनश्च तत्र द्विगतापुत्रकः, नो-
आगमनस्तु साधुः । कथामत्याह-यथादि नदीसमुद्रकडुमध्य-
प्रदेशे सांयात्रिकाः । उद्वद्वीपमवाप्याऽऽबस्यते, तथा पारानीत-
संसारवारणात्तत्र नदीश्रेयःप्रदेशो देहितः परमपरोपका-
रैकप्रवृत्त साधुं समवाप्याऽऽभ्यनन्ति, अतो भावनः परमाव-
तो र्ज्ञोपा जावद्वीप उच्यते । साऽपि संज्ञीनासंज्ञीमेवाद् द्वि-
धा-नश्च पर्यायद्वीपमसोऽपि साऽपि संज्ञीनः, तद्विद्वत्स्यसं-
ज्ञीनः । अथथा-भावद्वीपः सत्यस्य, तच्च प्रतिपानित्वादीप-
सिद्धिः, साधोपशमिक च । संज्ञीना भावद्वीप, साधिकं सासं-
ज्ञीन इति । ननु कश्चित् तत्पर्यायाऽऽपन्नं वस्तु जायन्तिकेपि नि-
कृष्यते, यथाऽऽनेव जम्बुद्वीपमनुत्तरे जावजम्बुवेन निकृष्यते ।
कश्चित्कल्पपर्यायाऽऽपन्नं वस्तु भावनिकेपि निकृष्यते, यथाऽऽनेव
भावद्वीपपर्यायमनुत्तरे साधुः सत्यस्य केत परस्वरमुदाह-
रणक्षेपस्यं कथं शुकमद्वीपः । अत्रोच्यते-वस्तुगत्या तत्पर्या-
याऽऽप्रातरया भूतने भाव इति कृत्वा तत्पर्यायार्थं वस्तु भाव-
निकेपे निकृष्यते । यत्तु गच्छन्तु भावनिकेपि नितिरप्ये तस्य-
तभावगतनुष्ठाऽऽपरोपशमिकमितं न शोषः, विवक्षाया विचि-
त्रमद्विगतां प्रवृत्तौ च-द्विधा गमन इत्येवोद्विष्याऽऽपेऽऽकाद्विद्वि
अ-
मर्थयशाद् द्वि । यत्तु, पुंयत्रयाद्विपरिणामरुपावद् उच्यद्वीपस्य, तत्र
च उच्यद्वीपनाम्नाधिकारः, तथाप्यसंज्ञीनेति । अथ येव्यं नामा-
ऽऽदिमेवाद् द्वीपवस्तुर्जा-नामद्वीपो-द्वीप इति नाम, नामनामव-
तोऽपि पर्यायार्थाः स्यादपनाद्वीपो-द्वीपस्य इथाऽऽकाद्विद्वि
अ-
ः । उच्यद्वीपो-द्वीपाऽऽनेवकडव्यापि पुंयद्व्यादिनि, तदामक-
त्वाद् द्वीपानाम् ज० । भावद्वीपस्तु स्थापनाकृतमित्तु स्थाऽऽस-
कं सवतः समुद्रकडव्यावितं केवसतम् । जं० १ वृत्त० । स
च कडवभाषमेवाद् द्विधा-तत्र कडवद्वीप भावद्वीप-
सद्वीपः । यद्विधा-इयसनामाहवासः, आहवासाय द्वीप आ-
हवासद्वीपः, तत्र नदीसमुद्रकडुमध्यप्रदेशे निष्कलीषिष्याऽऽह-
वससमाप्याऽऽसमासुनि । असमापि द्विधा-संज्ञीनोऽसंज्ञीनश्च-
ति । यो हि पक्षमासाऽऽप्रातुदकेन जम्बुद्वीपे स संज्ञीनो, विपरोपस्य-
दीनः, सिंहलक्षणाऽऽदिः, यथा हि सांयात्रिकास्तो द्वीपमसंज्ञीनुद-

श्वदेवित्तिदीवः समवाप्याश्चसम्बेयं तं भायसंधानायोतिव-
 तं साधुमवाप्याप्रे प्राणितः समाह्वसन्ति । यदि वा दीप इति
 प्रकाशदीपः प्रकाशाप दीपः प्रकाशदीपः, स वाऽऽदित्यचन्द्रम-
 एवादिरेसंदीनः,अपरस्तु विद्युत्तुक्काऽऽदिः संदीनः। यदि वा प्र-
 चुरंभनतया विवाङ्गिनकासापस्थादयसंदीनो,निपरीरस्तु संदीन-
 म इति । यथा छान्दो स्फुट्टावेदन्तो ह्येयोपदेयहानोपादानवतो
 निमित्तज्ञापसुपयाति तथा क्विचिन्मूक्तऽऽधनवीनानामाद्यास-
 कारि च भवति,एवं ह्यानसंधानायोद्यितः परीवहोपसर्गाहोच्य-
 तयाऽसंदीनः साधुविशेषोपदेयदानतोऽपरेषामुपकारायेति । अ-
 परे भावद्वीपं, भावद्वीपं चाप्यथा व्याचक्रते । तद्यथा-भायद्वीपः
 सम्पत्कर्म,तत्रच प्रतियानित्वादीपशामिकं, ह्यायोपशामिकं च । सं-
 दीनो भावद्वीपः, ह्यायिकं त्वसंदीन इति । तं द्विविधमप्यथाप्य
 परीतसंसारत्वाप्राणित्वा ह्यायामिति । भावद्वीपस्तु संदीनः कु-
 ट्टावामह, असंदीनस्तु केवलावह । तत्रचावाप्य प्राणितोऽवश्य-
 वहावासम्बेयोति । आवा० १ सु० ६ अ० ३३० । समुद्रान्तःपातितस्य
 जन्तोऽज्ञककृत्वाऽऽकुलितस्य मुमुयोरितिभ्रान्तस्य विभ्रामहेतौ,
 सत्यपत्न्याऽऽदिके संसारश्रमणविक्षामहेतौ,सुव० १ प्र० ११ । अ० ।
 (अम्बुद्वीपाऽऽदीनां गणना ' आम्बुपुत्र्य' शब्दे चित्तीयभागे
 १४७ पृष्ठे गता) (जम्बुद्वीपमास्यां कियन्तो द्वीपा इति ' जं-
 बुद्वीव' शब्देऽस्मिन्नेव जागे १३३७ पृष्ठे गताः) (अन्तर्द्वीपा
 ' अन्तरदीव' शब्दे प्रथमभागे ८६ पृष्ठे उक्ताः)

दीवद्व-देशी-ककालसं, दे० ना० ४ वं ४१ गाथा ।
 दीवंग-द्वीपाङ्ग-पुं० । सुपमसुपमाजाने चतुर्थे कल्पवृक्षभेदे,दी-
 पः प्रकाशं वस्तु, तत्करणत्वाद्दीपाङ्गः । स्या० १० डा० । प्र-
 यत्न० । यद्येह स्निग्धं प्रयत्नस्यः काञ्चनमप्यो दीपिका तदुद्योतं
 कुर्वाणा हृदयन्ते तद्वद् द्वीपाङ्गो विज्जसापरिणतः प्रकृष्टोद्योतन
 सर्वमुद्योतयन् वर्तते । तं० ।

दीवकलिया-दीपकलिका-स्त्री० । दीपशिखाम्, अनु० ।
 दीवकुमार-द्वीपकुमार-पुं० । भूषणानियुक्तसिंहकपधरेषु मघन-
 वासिबिशेषेषु, प्रका० १ पद । स्या० । अ० । म० ।

द्वीपकुमाराः सर्वे समाहारा इत्यादिबकथ्यता-
 दीवकुमारा णं भंते । सन्धे समाहारा, सन्धे समुत्सास-
 णिस्सासा । णो । इण्डे समडे । एवं जहा पदमप्ये विति-
 षडभेपद् दीवकुमाराणं वचन्वया तदेव० जाव समाश्रया स-
 मुत्सासणिस्सासा । एवं णामाऽदि । दीवकुमारा णं भंते ।
 कइ लेस्साअो पय्यचा भो । गोयमा । चत्तारि हेस्साअो प-
 ष्साअो । तं जहा-कएहलेस्सा० जाव तेउलेस्सा । एपति
 णं भंते । दीवकुमाराणं कएहलेस्साणं जाव तेउलेस्साण
 य कपरे कपरेदित्तो० जाव विससाहिया । गोयमा । स-
 व्वत्थोवा दीवकुमारा तेउलेस्सा, कएलेस्सा असंखेज्ज-
 गुणा,णीललेस्सा विनेसाहिया,कएहलेस्सा पिससाहिया ।
 एपस णं जंते । दीवकुमाराणं कएहलेस्साणं जाव तेउ-
 लेस्साण य कपरे कपरेदित्तो अण्णहिया वा, महिहिया
 वा । गोयमा । कएहलेस्सेहिनो णीललेस्सा महिहिया
 जाव सव्वमहिहिया वा तेउलेस्सा । मेवं जंते । भंते चि
 ० जाव विहर । म० १६ अ० १३ उ० ।

दीवकुमारावाम-द्वीपकुमाराऽऽसास-पुं० । द्वीपकुमाराणां भव-
 नाऽऽसासे, ' ह्यावत्तारि दीवकुमाराणं वासतसवसहस्सा पय्यचा ।'
 स० ७४ सत० ।

दीवंग-द्वीपक-पुं० । दीप-स्वार्थे कइ । प्रदीपे, आ० म० १ अ० २
 अण्ड । इयेनर्पाङ्गाय, रामभेदे वा वाच० । सत्यपत्न्येदे, स्व-
 यं तत्रऽभ्रानरहितं पद्य मिथ्याहृदिः परस्य धर्मकथाऽऽभिभि-
 रनपथध्वानं दीपयति प्रकाशयति, तत्सम्बन्धि सत्यकर्म दी-
 पकमुच्यते । विज्ञे० ।

सयमिह मिच्छदिद्वी, धर्मकदादिद्वि दीवइ परस्स ।
 सम्पत्तियिं दीवंग, कारणकल्लभावणो णेयं । ३० ॥

स्वयमिह मिथ्याहृदिरेभ्यो जन्वो वा काश्चिद्द्वारभेदकय-
 द् । अथ च-धर्मकथाऽऽदिविभयैर्नैकधया मात्स्वयानुष्ठानेना-
 तियथेव वा केनचिद्वीपयतोनि प्रकाशयति परस्य अंगुः स-
 त्वपत्न्यमिदे ध्येऽज्ञकम् । ब्राह्म-मिथ्याहृदेः सत्यकर्मवामि वि-
 रोधः ? । सत्यमूर्तिक तु कारणफलभावनां हेयं-तस्य द्वि मिथ्या-
 हृदेरापि यः परिणामः स खलु प्रांतपुत्रसत्यकर्मस्य कारण-
 जायं प्रतिपद्यते, तज्जावजावित्वात्स्य, अतः कारण एव का-
 र्योपकारासत्यकर्मवारीधः, यथाऽऽपुत्रुत्तमिनि ॥१०॥ ब्रा० ।
 रथवीपुत्रासनगराद् बहिःस्थे स्वनामकयाते उद्याने, उच० ३
 अ० । णि० । आ० म० । आ० चू० । आ० क० । कुकुम्, अ-
 र्थाङ्गहारभेदे वा । न० वाच० । दीपयतिनिष्कानुवृत् । यमा-
 श्याम्, स्त्री० । कार्यप्रकाशके, कुराले वा । णि० । शिवायं तापु,
 अन इत्यम् । वाच० ।

दीवचंद-द्वीपचन्द्र-पुं० । शानधर्माऽऽभ्यपाठकाशाभ्ये स्वनाम-
 क्यते पाठके, अष्ट० ३२ अष्ट० ।

दीवचंपय-द्वीपचम्पक-न० । दीपस्यगणके, म० ८ श० ६
 उ० । रा० ।

दीवचंगव-दीपचम्पक-न० । ' दीवचंपय' शब्दायै, म० ८
 श० ६ उ० ।

दीवण-दीपन-पुं० । नि० । प्रकाशने, वाच० । षोडश० । दीपनं
 करानि कथयतीत्यर्थे, वृ० १ उ० २ प्रक० ।

दीवणिअ-द्वीपनीय-वि० । दीपर्याज जठराग्निमित्ति दीपनीयः,
 ७,हुड्रकाककर्मनीयप्रत्ययः । आनन्दचकरे, अ० ३ प्रति० ४
 उ० । स्या० । अ० । प्रका० ।

दीवमं-दीव्यत-पुं० । क्रोधाति, मूत्र० १ सु० ३ अ० २ उ० ।
 दीवयंत-दीपयत-पुं० । शोभयति, कल्प० २ अण् ।

दीवय-द्वीपक-पुं० । विचकं, अ० १ प्रति० ।

दीववेदिर-द्वीपवेन्द्र-न० । स्वनामक्यते भावकप्रधाने नगरे,
 पं० व० ४ अ० ।

दीवममुह-द्वीपममुह-पुं० । जम्बुद्वीपाऽऽदित्यवजसमुद्राऽऽदि-
 पु, अ० ।

द्वीपममुहवकथ्यतामाह-
 कइ णं जंते! दीवममुहा, केवद्या णं भंते ! दीवममुहा,
 के महालया णं जंते ! दीवसमुहा, किंसंठिया णं
 जंते ! दीवसमुहा, किमागारभावपयोराया णं जंते !
 दीवगमुहा पय्यचा ? । गोयमा ! जंयुदीवा दीवा, अ-

बागादिया समुद्रा. मंठाणतो एकतिरिविहाया, विद्या-
रतो अण्णगिद्विद्विहाया-डुगुणा दुगुणा पदुप्पाएमाणा
पदुप्पाएमाणा पविथरमाणा पविथरमाणा अज्ञानमा-
ण्योदिया बहुउपलपठमकुमुदुखल्लिणसुजगसोपधिपयो-
दीवसमापौकीवसपत्तसहस्रसपचपुडुकेयोवविचा, पचे-
यं पचेयं पचयवरेदया परिकित्तचा, पचेयं पचेयं वणुसं-
परिकित्तना अस्सि तिरेपलोए असंसेजा दीवसमुद्रा
सयंजूरयणपठमवमाणा पणुसा समगाठमो ।।

(कहि मं मं । दीवसमुद्रा इत्यादि) क कस्मिन्, जमिति वा-
क्यानाहारे, अन्तः । परमकव्यापयोमिन् । द्वीपसमुद्राः प्र-
कृताः । अनेन द्वीपसमुद्राणांमवस्थानं पृथक् । (कहिइया मं जने ।
दीवसमुद्रा इति) किंयन्तः किंयत्संख्याकाः । अन्तः । द्वीपसमु-
द्राः । अनेन द्वीपसमुद्राणां संख्यां पृथक् । (कहिइया मं जने ।
दीवसमुद्रा इति) किं महानाहय आश्रयो इत्याप्येकैवकयां येषां
ते महाहयाः, किंप्रमाणा महाहयाः, यामिति प्राग्भूतः । द्वीपसमु-
द्राः प्रकृताः । किंयमांशं द्वीपसमुद्राणां महत्त्वांशंति पाठः । ए-
तेन द्वीपसमुद्राणांमायामाऽऽर्थपरिमाणं पृथक् । तथा - (किं-
संख्या मं मं । दीवसमुद्रा इति) किं संख्येयं संख्यांयं येषां ते
किंमिदियानां, जमिति पुर्व्वन्तः । अन्तः । द्वीपसमुद्राः प्रकृताः ।
अनेन संख्यांयं पचयत्तु । (किमागारनावपयंयोरा मं मं । दी-
वसमुद्रा पयसा इति) आकारनाः संख्यानाः कस्याऽऽका-
रनावस्व प्रत्ययनारो येषां ते किमाकारमावप्रवयताराः । ब-
हुसमहाणद्वेषधिकरपेयंभि समासः । जामिति पुर्व्वन्तः । द्वीपस-
मुद्राः । किं लक्षणं द्वीपसमुद्राणांमिति भावः । अनेन स्वक-
विशेषविषयः प्रकृ. कृतः । अगन्तान्हा - (गोमिथेयांश्च) गौतम ।
अम्बुदीवाऽऽर्थो द्वीवाः, लवणाऽऽर्थिकाः लवणसमुद्राऽऽर्थिकाः
समुद्राः, अनेन द्वीपानां समुद्राणां चाऽऽर्थिकः । एतन्नापृष्टमपि
प्रगवना कथितसुखरकोपयोगिगत्यात्, गुणवते शिष्यायापृष्टम-
पि कथनांयामिंशं श्यापनाथं च । (मंठाणतो इत्यादि) सं-
ख्याननः संख्याममांश्रय (एगांशहिवहाया इति) एकविध-
एककारं विधानं येषां ते एकविधविधानाः, एकस्वकया इति
भावः । सर्वेषां तु संस्थानसंखियनस्यात् । विस्तरतो विस्तरम-
पि ह्यप्य पुनरेकाविधविधानाः, अनेकाविधानं अनेकप्रकाराणि
विधानानि येषां ते तथा, विस्तरमांश्रय नामाकार इत्यर्थः ।
सदेव नामाकारपत्युपपद्यंति - (दुगुणा दुगुणा पदुप्पाएमाणा
पदुप्पाएमाणा पविथरमाणा पविथरमाणा इति) द्विगुणं द्विगुणं
यथा भवति यथं प्रत्युपचयानाः प्रत्युपचयानाः, गुणवताना
इत्यर्थः । प्रविस्तरस्तः प्रविस्तरस्तः, प्रकथेण विस्तरं गच्छ-
न्तः । तथाहि - अम्बुद्वीप एकं स्रक्षं, लवणसमुद्रो द्वे स्रक्षे, घात-
कीबाण्डुलस्यारिं स्रक्षन्तीत्यदि । (श्रीमासनायादिया इ-
ति) मवभासमाना योचयः कश्चिच्छा येषां तेऽवभासमान-
योचयः । इयं विशेषणं समुद्राणां प्रतीतयेव, द्वीपामापि वेदि-
तव्यम्, तेष्वपि हृदन्दीनसमुद्राऽऽर्थि पृथक् स्रक्षं संख्यात् । तथा ब-
हुमिहयपठमकुमुदुखल्लिणसुजगसोपधिपयोपदुप्पाएमाणापुप-
दीकसप्तपथसहस्रपथैः (कुडु ति) प्रकुडुतिंयत्कित्तेः (कसेरे
कसेरोपल्लितैक्यांवेदा उपविषयगोभाका बहुत्तस्य-
ककुमुदुखल्लिणसुजगसोपधिपयोपदुप्पाएमाणापुपदीकसप्तपथस-
हस्रपथस्रक्षकसेरोपल्लितैः, तप्त स्रक्षं यदंभं, पथं सुर्व्वविका-

ति, कुमुदं कन्विकाशिया, लङ्घिनदीपककणं, सुमनं पथावि-
शेषः, सौगाणिकं कडुदं, पुपडरीकं शानसुजं, तदेव हृदत्
महापुपडरीकं. शानपथसहस्रपथं पथाविशेषी पथसंख्याकनने-
द्री । (पचेयं पचेयमिति) प्रतीतान्तेऽर्थांजमुच्ये, "स्रक्षणनामि-
प्रती आगिमुच्ये" ॥ २ । १ । १४ ॥ इति च सम्प्रसन्नः, ततो
योत्साविषयकायां प्रत्येकामुच्ये निषेचनं, पचयवरेदया परि-
कृताः, प्रत्येकं प्रत्येकं वनकण्डवपरिकृताः । (सयंजूरमणपठ-
मसाया इति) अम्बुद्वीवाऽऽर्थ्या द्वीपाः स्वयंजूरमणद्वीपपयं-
सानाः - लवणसमुद्राऽऽर्थ्या स्वयंजूरमणसमुद्रपयसानाः ।
अस्मिन् तियमणोके यथ वयं विधाता असंख्येया द्वीपसमुद्राः प्र-
कृताः । हे भ्रमण । हेमायुष्मद् । इह अस्मिन् "तिरेपलोए" इ-
त्यनेन संख्यानामुक्तम् । असंख्येया इत्यनेन संख्यानाय, " दु-
गुणा दुगुणा " इत्यादिना महत्त्वम्, " संज्ञानमो " इत्यादिना
संख्यानाय । जी - द्वे प्रति ० ७ ।

किंयन्तं द्वीपसमुद्राणां नामधेयानिति प्रगवनाह-
केवतिया मं मं । दीवसमुद्रा नामधेजेद्वि पयसा ।
गोयमा । जावइया लोगे सुभा नामा सुजा वकां जाव सु-
जा फासा, एवतिया दीवसमुद्रा नामधेजेद्वि पयसा ।
गौतम । यावन्ति लोके सामान्यतः शुयानि नामानि शङ्खक-
स्वदिनकस्रक्षशीवस्ताऽऽर्थिनि, शुभा वणाः, शुभा गन्धाः, शु-
भा रसाः, शुजाः स्पर्शाः - शुभवर्णनामानि, शुजायधनामानि, शु-
भरत्ननामानि, शुभमर्थनामानि च, एतावन्तो द्वीपसमुद्रा नाम-
धेयैः प्रकृताः, एतावन्ति द्वीपसमुद्राणां नामधेयानिति भावः ।
सागरोपमप्रमाणतो द्वीपसमुद्रपरिमाणमाह-

केवइया मं मं । दीवसमुद्रा उच्छारसमएणं पयसा ।
गोयमा । जावइया अद्वाइज्जादं उच्छारसागरोवमाणं उ-
च्छारसमया, एवतिया दीवसमुद्रा उच्छारसमएणं पयसा ।
(कहिइया मं जने । इत्यादि) किंयतो अन्तः । द्वीपसमुद्रा उच्छा-
रसमयेन उच्छारसयोपमसागरोपमप्रमाणेन प्रकृताः । अग-
न्तान्हा-गौतम । यावन्तोऽन्तेऽर्थांजनामुद्रा रसागरोपमानामुद्रा-
रसमया एके कस्रक्षमभासापहारसमया, एतावन्तो द्वीपसमुद्रा
उच्छारण प्रकृताः । उक्तं च - "उच्छारसागरोव, अद्वाइज्जाण आधि-
या समया । दुगुणा दुगुणपविथर-दीयादिरिच्छु पयसा॥ १ ॥"

दीवसमुद्रा मं जने । किं दुर्वापरिणामा, आउपरिणामा,
जीवपरिणामा, गोमलपरिणामा । गोयमा । पुढविपरि-
णामा वि, आउपरिणामा वि, जीवपरिणामा वि, गोमल-
परिणामा वि ॥

(दीवसमुद्रा मं मं । इत्यादि) द्वीपसमुद्राः, जमिति पुर्व्वन्तः ।
अन्तः । बुधिवीपरिणामा अन्परिणामाः । प्रगवनाह-गौतम ।
पुढिवीपरिणामा अपि अन्परिणामा अपि, पुढिव्य एव जी-
वपुत्रसपरिणामाऽऽत्मकत्वात् । स्वयंजूरसमुद्राणाम् ।

दीवसमुद्रेणु मं जने । सन्वपाया सन्वजुया सन्वजीवा
सन्वसया पृथविकाइपाएणं जाव तसकाइपपाए ठववथ-
पुव्वा । इहा गोयमा । असति अद्वा अणुत्तुयो, इति
दीवसमुद्रा संभवा ।

दीवमसुद्

(दीवसमुद्देशु णं अने । सव्वपाणा सव्वजूया इत्थादि) द्वीपस-
मुद्दपु, णामात् पुंभञ्ज, सर्वेतिवति गम्यते । जन्तः । सर्वे प्राणा
द्वीपेन्द्रयाऽऽप्यः, सर्वे जूनाः तरकाः, सर्वे जीवाः पञ्चेन्द्रियाः,
सर्वे सत्त्वाः पृथिव्यादय उरपन्नपूर्वाः । भववानाह-गौतम ।
असकृद्रूपमपूर्वाः । अथवा-अनन्तकृत्याः, सर्वेभ्योपि सांख्य-
हादिकराश्वस्तगतानां जीवानां सर्वेषु स्थानेषु प्रायोऽनन्तर
कत्याद्वा ॥ जी० २ प्रति० ४ उ० ।

द्वीपसमुद्राणामुत्थनम्-

सर्वे वि णी दीवमसुद्दा दस जेणएणसयाई उन्नेहेणं पण्णात्ता ।
"सर्वे वि" इत्यादि सुगमं, नवसमुद्देशुम्- "भौदसं ति मणियं
होइ" द्वीपानाम् "भौदसणामाये वि" अथोदिशि सहस्रं यावद्
द्वीपसमुद्देशुः, अस्मद्भौपे तु पश्चिमदिशे जगतीप्रत्यसभौ
"भौदसमवि अग्रिय सि" । स्या० १०० टा० । द्वीपसमुद्रोपपत्त-
प्रतिपादकं दीवदेशानां पठ्यन्वयने, स्या० १० ॥ १० ।

दीवसागरपत्ति-द्वीपमागरप्रकृति-स्त्री० । द्वीपसागराणां प्र-
कृतयो यस्यां प्रपञ्चकृतौ सा दीपसागरप्रकृतिः । पा० । द-
शमे कालिकभुतनेत्रे, पा० । द्वी० ।

दीवमिडा-दीपशिखा-स्त्री० । अन्नश्चक्रकवर्तिमाख्यायां साग-
रश्चरवणिकुसुतायाम्, उच० ३३ अ० । जि० । ति० ।

दीवाडजगण्णय-दीपाऽऽदिज्वलनभेद-पुं० । दीपश्चक्रतारका-
ऽऽदीनां दीपनामशेषे, पञ्च० २ विष० ।

दीवाचह-दीपापह-त्रि० । दीपविनाशके, द्वा० १४ टा० ।

दीवापाण-द्वैपायन-पुं० । द्वीपमयत्तं जम्भभूमिरस्य स द्वीपा-
यनः स एव प्रहाऽऽप्यम् । "द्वीपे यन्वस्तमनया बाल-स्ततो द्वैपा-
यनोऽप्यवद्" । इत्युक्ते इत्यसि, वाच० । सुच० १ श्रु० ३ अ० ४
ठ० । पठे अन्नपणिसिद्धाजके, श्री० । स्या० । तो० । दश० ।
श्रा० म० । स चाऽऽमिष्यन्त्यामुन्मपिपियां दिशतिमस्तनी-
पंचरौ भविष्यति । स० ।

दीवाचला-दीपाऽऽवन्दी-स्त्री० । दीपचक्रे, कार्तिकाऽप्यायां च ।
नी० १० कण्ठ । श्रीमहाश्वरिणस्य निर्वोणसमये अमावास्या
तिथिः, स्थानिकृतं वाभूताम्, दीपालकासंभवन्धिगुणसमये
च कालिखड्गत्वे तं भवतः, कालिखड्ग मिति । एतन्नपदि
कवनेषं कथयन्ति-यद्यदा स्वायम्भवावस्थे भवतस्तदा गुण-
नीयम् । अन्ये च-वासिष्ठ दिने "मेरुद्वया" इति लोकप्रस-
क्तं कथाविशेषस्तास्मिन् दिने गुणनीयमिति । तत्र "मेरुद्वया"
करणे जेदो अवात-एनद्वयमध्ये ये गुणलोकाः सन्ति, तेः
पादिकदिने तानि कृत्वा, एतद्वैशेष्येस्तु द्वितीयवामदे, ततः
किं स्वस्वदेशानुसारं "मेरुद्वया" करणदिने गुणनीयम्, उत
गुणदेशानुसारंमिति । प्रश्ने, उच्यते-अत्र दीपाऽऽदिकानुगुण-
माश्रिय स्वस्वदेशीयलोका वसिष्ठ दिने दीपाऽऽदिकानं कुर्वन्ति
हास्मिन् दिने गुणनीयमिति । ३ प्र० । ही० ४ प्रका० । कण्ठ० ।

जं रथपिं च षं समये जगवं महावीरं कालगण० जाव
मन्वृत्कल्पहोषे, तं रथपिं च षं नवमर्हद-नवलेच्छर्द
कामीकोसलगा अद्धारस-ऽवि गणरायाणो अमावासाए
पाराभोमं पौमहोववासं पट्टविंसु, गए से भावुकुण्ण, दन्वु-
ज्जुवं करिस्सामो ॥ १२० ॥

(जं रथपिं च षं इत्यादि) यस्यां रात्रौ अग्रयो नगवान्
महावीरः कालगतः, यावद् सर्वदुःखप्रक्षालणः, तस्यां रात्रौ (न
वमर्हद इत्यादि) नवमर्हदाजानोयाः काण्डदेशस्य राजानः,
नवलेच्छदाजानोयाः कोशमदेशस्य राजानः, तं च कार्यवशा-
द् गुणमत्तापकं कुर्वन्ति इति गणराजानोऽप्युदाह, ये च-
दकमहाराजस्य नाम्न्याः भवन्ते, ते नन्वाममावासायां पारं
संसारवारमाभोगवति प्रापयन्ति यन्तमेवंविधं (पौसहोव-
वासं ति) पौषोपवासं कल्पयन्तः, आहारव्यापारव्यथकम्
उपवासं चकुरित्यर्थः । अन्वया-दीपकण न संभवति, तन्मह-
यनः स जावाहोयानः ततो इत्योद्योतं कल्पियाम इति तः दी-
पाः प्रवर्तिताः, ततः प्रभृति दीपोऽस्यः संवृत्तः, कार्तिकशुक्र-
प्रतिपदि च श्रीगीतमस्य कवचमहिमा वैश्विकं, अतस्त-
त्रापि जनप्रमेयः, नन्दिवर्चननरेन्द्रश्च जगतीयेऽस्ते अष्टा
शोकाऽऽनेः सुदृढस्य मनिभ्यां सर्वे ह्य साष्टं स्वधर्ममिति हि-
तोयायां ज्ञानस्तनतेः आकृतितायापचक्रदिः । कण्ठ० १ अर्थ०
६ क्षण्ण । ती० । दीवाऽऽदिकऽऽदिपर्वणि मुखमल्लकाऽऽदिपकणे
मिथ्यान्वयारम्भो विति प्रश्ने, उच्यते-आरम्भो लगनानि हात-
मस्ति, न तु मिथ्यान्वयानि ॥ २२४ प्र० । संत० ३ उच्छ्रा० ।

दीविज्जा-दीवी-उपदेशकः, स्या०ऽऽकषेपयां च । हे० ना० ५
धर्म ३ गाथा ।

दीविय-दीपित-त्रि० । कपिने, श्रोच० ।

दीविक-पु० । शाकानिकपुत्रसंबन्धिपञ्चरस्यतिशरी, द्वा०
१ श्रु० १७ अ० ।

दीपित-पुं० । चित्रके, श्रा० म० १, अ० १, अ० १, न० । प्रश्न० ।
प्रहा० । द्वा० । जं० । स्या० । सुच० । मं० । अवाच० ।

दीनियग-द्वैप-त्रि० । द्वीपसमये, द्वा० १ श्रु० ११ अ० ।

दीविया-दीपिका-स्त्री० । हस्तो दीपो दीपिका । हस्त्ये दीप-
के, जं० २ वक्र० । "दीवियाचक्रवाविदं" । दीपिकानां चक्रवा-
लं सर्वेभ्यमगृह्यन्ते गुणं दीपिकाचक्रवातरुद्रम् । जं० ३
प्रति० ४ उ० । जं० ।

दीवुस्त्व-दीपोऽस्त-पुं० । दीपमात्रिकायाम्, श्रा० ३२ अष्ट० ।

दीवियअभवत्या-दीपोऽस्तमापाशास्या-स्त्री० । कार्तिकाभावा-
स्यायाम्, ती० १० कण्ठ ।

दीमंन-द्वयमान-त्रि० । अक्षुपा मयत्तः, सुच० १ श्रु० ३ अ० ४ उ० ।

दीह-दीर्घ-पुं० । द-घञ्, घञ्च भेदवम् । शालजनाबुक्तं, उष्ट्रं,
द्विमात्रे स्वयर्थे च । वाच० । "यो दीहे" । आग्र्यन्, स्या० ० टा० ।
सुच० । विशे० । प्रहा० । श्री० । रा० । प्रचुरं, म० १ श्रु० ६
उ० । अमकथेयं । विदो० । "दीहदहनादिमपकण्ठानि" ।
विधा० १ श्रु० ८ अ० ।

दीहकाल-दीर्घकाल-त्रि० । दीपः सन्नाभापेक्षया अनादिस्था-
त् कालः स्थानव्यथकाजो यस्य तद् दीपकालम् । दीपेदिधनि-
कं, श्रा० म० १ अ० २ सगडं ।

दीहकालिगी-दीर्घकालिगी-स्त्री० । कालसंज्ञायाम्, विशे० ।

द्वि दीहकालिगी का-त्रियग ति माणा जया सुदीहं । प ।
संभरइ जयमेरम्, चिनेइ य किइ णु कायचं ॥ ११०० ॥
द्वि दीर्घशब्दव्य सुतदश्याद् दीपकालिकां "कालिका" इ-

स्युच्यते, कालिकी बाली संज्ञा च पुंल्लवात् 'कालिकसंज्ञा' इति क्लृप्त्वा । यथा सुदीर्घमपि कांठं जूनमतीतमपि स्मरति, एष्यञ्च मांश्चयद्रस्तु (अनयमि-कथं तु ताम कर्तव्यम् १, स्त्वेषा किनामाश्रियं दांषोऽनीताऽनागतश्चतुर्विधः कालो यथांसां । दीर्घकार्त्तिकी कालिकसंज्ञोच्यते इत्यर्थः । ॥०८॥ विशेषे । (' संपयी' शब्दे भैतवा संज्ञितो द्रष्टव्यः ।)

दीहकालिय-दीर्घेहालिक-वि० । दीघः कालां विघने यस्य स दीर्घकार्त्तिकः । स्या० ३ डा० १ डा० । चिन्त्यते, दशा० ७ अ० ।

दीहकालियउत्प-दीर्घेकालिकोपदेश-पुं० । दीघः कालो हांशकालः, सोऽस्यात्तीति दीर्घेकार्त्तिकः, स चात्वावुपदेशश्च, उपदेशो भयान्, दांघेकाहोपदेशः । दांघेकार्त्तिक भयने, प्रा० म० १ अ० । अण्ट ।

दीहकाल्य-दीर्घिन्तु-वि० । प्रसुरनरे, य० ४ उ० ।

दीहगौरवपरिणाम-दीर्घिगौरवपरिणाम-पुं० । यत् प्रायुः सन्मायाद् जीवस्य दीर्घे दीर्घगमनतया लोकात्माद् शोकान्तं वा-वद् गमनशक्तिर्भवति स दीर्घगौरवपरिणामः । अयमे प्रायुः परिणामः, इह गौरवशब्दो गमनपर्यायः । स्या० ६ डा० ।

दीहमीह-देशी-शब्दे, १० ना० ४ खं ४१ माथा ।

दीहक-दीर्घेदृष्ट-वि० । संपदृष्टे, नि० चू० १ उ० ।

दीहण-दृष्टान्त-पुं० । देशोयशश्चमन्त्रः । उदाहरणे, दश० १ तरव ।

दीहाणहा-दीर्घनिष्ठा-स्त्री० । मरणे, चिन्त्येकस्यविपिन्यां निष्ठायात्, आत्मा० बु० २ अ० ४ उ० । चूड्याऽऽदिश्याञ्च नात्वं । वावो । दीर्घमिह-दीर्घेदृष्ट-पुं० । काश्चिद्व्यपुत्रराजे, च । इति ब्रह्मवृत्तेन हतः । उल० १३ अ० ।

दीर्घेन-दीर्घेदन्त-पुं० । जम्बूद्वीपे द्वीपे भारते च धर्मशास्त्रिण्यस्या-सुसर्त्तियथां सायणान् द्वितीयं चकाराभेति, स० । नि० । नी० ।

दीर्घना-दीर्घेदशा-स्त्री० । १० ब० । दशाध्वयेन प्रथमविशेषे, स्या० ।

दीहदमाणं दम अज्जयणा पणसा । ते जहा-
 " चंदे सुरे य सुके य, निरिदेवं । पहावर्ष ।
 दीवसमुवाचवती, बहुपुत्री मेदेरे इय ॥ ।
 धैरं संजुवाचिनप, पश्च उरसासिनिसमये ॥ "

दीर्घेदशाः स्वकथनोऽनवगता एव, तदवधवमानि तु कालिचि-
 शिरयाऽऽधिकानुनस्करञ्च अल्लप्यन्ते, तत्र अन्वयकल्पनाप्र-
 तिबद्धं चन्द्रमथयवन्तः । तथाहि-राजगृहे महाह्वारस्य अन्व-
 उपनिष्कृतज्ञो चन्द्रे कृत्वा मात्स्यविधिं चोपदेश्य प्रतिगता, गौतमश्च भगवन्तं तद्वक्तव्यार्थं पप्रच्छ, जगर्षोऽबोधात्-
 आबलसामञ्जसज्जामाऽयं सुदृष्टानिरभूत्वाहंसाधसमीपे च प्रस्राजितो विराड्व च मनाक्ष्ण आसद्य अन्वतवीर्यशो, महावि-
 देहे सेत्स्यतीति । तथा सुरकल्पनाप्रतिबद्धं सुरं, वृष-
 कल्पना चन्द्रवद्, नवरं सुप्रसिद्धो नाम्ना बहुवेति । शुक्रो ब्रह्म, तद्वक्तव्यता वैश्व-राजगृहे भगवन्तं धर्मिन्त्वा शुक्रे प्रतिगते गौतमेन पुत्रे नयेव त्रयशःपुत्राश्च-वाराणस्यां सौमिलनाम्नां प्रा-

हणोऽयमभवत्, पार्श्वनाथं चाऽपुच्छत्- "नं भने । जवणिञ्च,"
 तथा-"सरिसयवा म्ना क्लृप्त्वा य ने भोजा," तथा-"एवो
 भवं बुधे भवं " इत्यादि । भगवता वैतनु विमलेश्यास्तः आ-
 बको भूत्वा पुनरिपयोस्वारादाम्ऽऽदेलीककधर्मकानि कार-
 रायवा द्विगुणकृत्वापत्येन प्रपठ्य प्रतिषज्जयाराणं क्रमेण
 पूर्वाऽऽदिशेष्य आनीय क्वाऽऽदिकमथयन्तः । अन्वयाऽस्ती
 यत्र क्लृप्तं गताऽऽद्री पतिष्यामि तथैव प्रार्थान्त्वेषात्वा इत्यभि-
 प्रहमभिगृह्य क्वाप्यमुच्यता मुक्त्वा उक्तगामिभुक्तः प्रतस्थौ, तत्र
 प्रथमदिवसे पराह्वस्यमे प्रशोकनारयो होमाऽऽदिकमे कृत्वा-
 धान्, तत्र द्वेयेन केनाप्युक्त-महो सौमिल ब्राह्मण महर्षे । दुः-
 प्रस्रजितं ते, पुनर्द्वितीयेऽहनि तथैव मत्सर्पस्याध उच्यते उक्तः,
 तृतीयाऽऽदिवसु द्विनेषु त्र्यद्वयघटोऽनुस्मरणात्प्रथ उच्यते । अणो
 देवेन, ततः प्रथमदिनेऽर्वादीर्घोऽर्थः तु नाम ते पुःप्रस्रजितम् ।
 देवोऽर्वा च-त्वं पाहर्वनाथय त्रगवतः सत्येव अमुकवत्ऽऽदिकं
 आचक्ष्वर्धमे प्रतिपद्यन्तुऽऽप्यथा च त्वमि इति दुःप्रस्रजितं तत्र,
 ततोऽद्यापि तमेवायुत्वाऽऽदिकं धर्मं प्रतिपद्यस्व, यत् सुप्रस्रजितं
 तव जयतीति । एवमुक्तः तथैव वकार, ततः आचक्ष्वर्धमे प्रतिप-
 द्यानामोचितप्रतिकारः कालं कृत्वा शुक्रावनेनक विमाने शु-
 क्त्येनोत्पन्न इति । तथा श्रद्धेर्वोत्सामाश्रयमथयन्तः श्रद्धेर्वीति । त-
 थाहि-रमा राजगृह महावीरवन्दनाय सौधमांजनाम, मात्स्यं
 दशविधा प्रतिजगाम च, गौतममन्त्रपुत्रमथं पप्रच्छ । अर्वासेन
 जगाव-राजगृहे सुदंशेभेष्टी भृशुच, प्रियतिथाना च तज्जया, त-
 योः सुता भूता नाम बुद्धप्रार्थका पार्श्वेनाथसमीपे प्र-
 क्षिता शरीरनकुशा जाता सातिचारा च सुवा दिव गता, म-
 हाविदेहे च सेत्स्यतीति । तथा प्रथमती चन्द्रकृद्दिना वीतजय-
 मगरनायकांदायनमहाराजमपि, यथा जिनविषयपुत्राऽयं क्वाना-
 मन्तरं चेत्था । सतवत्सनापेणऽपि विष्णुमात्स्यकल्पसर्पकृतमन्-
 वलमदयेन मन्थमनाया मन्मुना इषेणन वेदिका इता, सुवा च,
 सा ततो विराटपदमशन्तं प्रतिपद्य देवार्थं प्रतिपत्वा, यथा चो-
 ज्जयतीराजानं प्रति । बहेयेण प्रस्यनस्य प्रीधे मासि पिवा-
 सऽतिमूनसमन्तैस्त्वेष्योऽत्यनमहाराजस्य स्वच्छशीलस्र-
 लपरिपुत्रीषुषु दरकरणेनोपकारोऽकारोऽत्येवंमन्त्रप्रभायतीः
 नित्युक्तमथयन्तं प्रजावनीनि संश्राप्यते, न चैव निरयावतिबु-
 धनस्करे हे हयत इति पञ्चमम् । तथा बहुपुत्रिकादीर्घिप्रतिबद्धं
 वैवाथयनमुच्यते । तथाहि-राजगृहे महाविदेहनाथेऽप्यन्नापि सौधमा-
 द् बहुपुत्रिकामिथाना वैनी मन्वततार, चान्द्रम्या च प्रतिजगाम,
 केयामानि पूषे गौतमेन अशवात्वादीन्त-वाराणस्यां लयतीं म-
 द्वाऽऽतिथानस्य सायवाहस्य सुनद्राऽभिधाना मायैवं बुव, सा
 च श्वया पुत्राङ्गिनी ति क्रोधमःसागमायोऽंसद-उत् पुत्रद्वानं
 पप्रच्छ । स च धर्ममवीकथत् । प्रार्थान्त्रो च सा बहुजगामप्यपु
 प्रीत्याऽऽपुत्रावैश्वानरायणा सातिचारा सुवा सौधमंमगन्तव,
 तत्रहृष्युत्वा च विमलसंनवशो ब्राह्मणेनोपदेश्यत्वे, ततः वि-
 मुनामिनेनप्रायो प्रतिषथितमुत्प्रसवता च, सा वीऽर्वाभिवर्षोऽ-
 त्रिसाद्वत्यानि जन्मविषयानि, ततोऽस्ती तन्निषेदादयोः प्रहयति,
 ताञ्च धर्मं कथयिष्यामि, आचक्ष्वर्धं च सा प्रतिपद्यते, काला-
 त्परं प्रस्रजिष्यति, सौधमं चन्द्रकालानकनयोऽप्यथा महावि-
 देहे सेत्स्यतीति । तथा स्वधियः संभृतावपि मन्त्राहुस्वामि-
 नो मुक्तान् । स्मृत्यन्वयस्य भगवता इति लक्षणात्, तद्वक्त-
 व्यनाप्रतिबद्धमथयन्तं स एवोच्यते पुरि लक्षमम् । शेणानि श्री-
 धयप्रतीतिम् । स्या० १० डा० ।

॥ अज्जयन्नेन प्रसुत्वाभिधीयते । यव० २ हार ।
 ६३७

दीहदिष्टि-दीर्घदिष्टि-पुं० । दीर्घकालमाविष्वाद्वासाधैत्यानर्थस्य च दृष्टिः उपशोभावनम् । विदुष्यकारित्वे, अविदुष्यकारित्वे हि महादोषसम्भवात् । यत उक्तम् - " सहस्रा विदधीन न क्षिया-भविष्येकः परमाऽपश्चां पशुम् । बुधते हि विदुष्यकारिणो, गुणबुद्ध्याः स्वयमेव सम्पदः ॥११" इति । घ० १ आधि० । दीर्घा दृष्टिरस्य । पयिरुते, दीर्घां दृत्वा दृष्टयेथा । दूरवीचले जन्मभेदे, आच० ।

दीहृक्का-दीर्घाक्का-स्त्री० । पश्यांसाद्वायाव, क० प्र० १ प्रक० ।

दीहृपट्ट-दीर्घपुट्ट-पुं० । यवराजाभात्ये, वृ० १ उ० २ प्रक० ।

दीहृपास-दीर्घपार्श्व-पुं० । येरचते भाविभि शोभते जिनेभ्ये, प्र-य० ७ द्वार । ति० ।

दीहृवाहु-दीर्घवाहु-पुं० । अक्षयस्य विससितेभ्ये पुत्रे, कटप १ आधि० ७ हुण । जम्बूद्विपे भारते वर्षे ब्राम्हिण्यवस्थामुत्सर्गिण्यर्थां नृतिषे बहव्ये, स० । जम्बूद्विपे भारते वर्षे अस्यामिधो-स्तर्गिण्यर्थां चन्द्रप्रभजिनस्य पुत्रं वधे जीवे, स० ।

दीहृपह-दीर्घिपह-पुं० । मातरसगोत्रेभ्योऽऽयसंभूतिविजयस्य स्वधिरस्यैकादशे स्वनामक्याते स्वधिरऽभ्येवासिनि, कटप० २ आधि० ८ कृण ।

दीहृमक-दीर्घाक-न० । दीर्घा भक्ता काशो यस्य तदीर्घाङ्कम् । मकार भाग्यविकः । दीर्घकालगम्बे, स्या० २ ग्रा० १ उ० । प्रहन० । ज० । सुच० । का० ।

दीर्घाध्व-न० । दीर्घोऽध्वा मार्गो यस्मिन् तद्दीर्घाध्वम् । दीर्घमा-गमगम्बे, स्या० २ ग्रा० १ उ० । प्रहन० । म० । सुच० । का० । दीर्घमार्गे, स्या० ३ ग्रा० ४ उ० ।

दीहृमक-दीर्घाक्का-स्त्री० । दीर्घोऽध्वा काशो यस्यां सा दीर्घा-ङ्का, मकारस्त्वभागमितः । दीर्घकालगम्ब्यायाम्, स्या० ४ ग्रा० २ उ० । दीर्घाध्वा-स्त्री० । दीर्घोऽध्वा मार्गो यस्यां सा दीर्घाध्वा । दीर्घमार्गगम्ब्यायाम्, स्या० ५ ग्रा० २ उ० । स्त्री० ।

दीहृमाष्ट-दीर्घाऽऽयुष-न० । विरजोविते, शुभमिनीह विद्योपणं वदयमिति । स्या० १० ग्रा० ।

दीहृ-दीर्घ-पुं० । " रो दीर्घो " ॥ ८ । १ । १७ । इति दीर्घशाब्दात्सार्धे रः 'दीहृ' । दीहृं । प्रा० २ पाद । " स्वयं च हवरासकम्बे " ॥ ८ । २ । ७६॥ इति रहुक् । "अथध्वमायम् " ॥ ८ । १ । १७ । इति घस्य हः । प्रा० ३ । १ पाद । भावते, "अन्ते ते हीरकोऽन्न अन्तु ते शुभ्रजुम्रतु " प्रा० २ पाद । दीहृराय-दीर्घाराज-न० । यावत्कोवि, भाव० ४ आ० । आवा० ।

दीहृलोच-दीर्घलोच-पुं० । वनस्पतौ, आवा० । वसमादसौ का-यस्थित्या परिमाणेन शरीरोच्छ्रयेण च शोषैकिक्रिययोर्दी-र्घो वतते । तथाहि-कायस्थित्या तादृक् " वयस्सहकाह्ये नं भंते । वयस्सहकाह्ये कालकर्मो केचिद्विर होह ? । गोयमा ! अग्र्यंते कांश्च भर्षताम्रो उस्सापिणअयसपिण्णोभ्रां, केसुभ्रो अग्र्यता कोचा अलंकेज्जा पोमग्नपरियेह्हा, तेणं पुमासपरियेह्हा अचलियाए अलंकेज्जामागे " परिमाणान्तु- " पशुप्य-वयस्सहकाह्या वं भंते । केचतेकालस्स निज्जेवया सिया । ? ।

गोयमा । पशुप्यवयस्सहकाह्याणं नथि निज्जेवया । " तथा-शरीरोच्छ्रयाव दीर्घो वनस्पतिः, " वयस्सहकाह्या वं भंते । के महालिया सरीरोगाहया पशुत्ता ? गोयमा ! साहरेयं जो-वणसहस्सं सरीरोगाहया । " न तथाभ्येयामेकेऽक्याणाम्, अतः स्थितमेतत्सथेया दीर्घलोकों वनस्पतिरिति । आवा० १ सु० १ आ० ४ उ० ।

दीहृलोचसत्त्व-दीर्घलोचशुक्ल-न० । वनस्पत्युत्साव्केऽनौ, आ-वा० । अस्य च शुक्लमनिः, यस्मात्स हि प्रवृत्तज्वालाकलाया-ऽशुक्लः सक्ततदगणप्रधंसनाय प्रभवति, अत्रोऽसौ तदुत्सा-व्कत्वाच्छुक्लम् । आवा० १ सु० १ अ० ४ उ० ।

दीहृवच्छ-दीर्घिच्छ-पुं० । महति वृक्षे, आवा० २ सु० १ सु० ४ अ० ३ उ० ।

दीहृवेद्य-दीर्घि (विजायक) वैताध्व-पुं० । दीर्घे अर्कजेववि-भागकारके पशोविद्येये, स्या० ।

जं । मंदरस्य पवनस्य उत्तरदादिद्येणं दो दीहृवेद्यपुत्र-या पशुत्ता । तं जहा-वहुसमवष्टा० जाव भारद्दे चैव दीहृवेद्ये, एरावप चैव दीहृवेद्ये । भारद्दे षो दीहृवेद्ये दो गुहाभ्रो पश-त्ताभ्रो । तं जहा-वहुसमवष्टाभ्रो अविसेसमणायत्ताभ्रो अग्रमपथं षाऽवदंति आयापविकसंशुभ्रत्तसंजाणपरिणद्वेणं । तं जहा-तिमिमगुहा चैव, संनगपव्यायगुहा चैव । नन्य णं दो देवा महद्विया० जाव पतिभ्रान्वद्विष्या परिवर्तति । तं जहा-कयमालप चैव, षट्पमालप चैव । एरावप णं दीहृ-वेद्ये दो गुहा पशुत्ता । तं जहा-नाव कयमालप चैव, षट्पमालप चैव ।

(दीर्घवेद्ये नि) वृषवैताऽव्ययव्येदोर्दीर्घे प्रप्रण, वैता-स्त्रीं विजयास्त्रीं चैति संस्कारः, तौ च अर्धतनयंमिध्वनागं पूर्वापरतो लक्षणेदीर्घि स्पृष्टवन्तो पञ्चविंशतियोजनोऽङ्गुली नपादावकाशौ पञ्चाशद्विंशत्यो आयतसंस्थितौ स्वैराजनासु-भयतो बहिः काञ्चनमरुनाशुविनि । प्राद्व च- " पणुसोऽ उ-विन्दो, पश्यांसं जायन्तासु विंशयो । वेद्येद्वे रथयमभ्रा, भर-दक्षेत्सस्स मज्जस्मि ॥११" इति । (आर्धे वासत्यादि) वैतास्त्रे अपरतस्तमित्यगुहृगिरिंरवस्तराऽऽध्यामा द्वाऽशोचोर्जास्तिस्तरा अष्टोयजनोच्छ्रया प्रायचचुरस्त्रमस्थाना विजयदारम्राण-द्वारा वज्रकपाटपिहना बहुमप्ये द्वियोजनामन्तराभ्यां विद्योजन-विस्तारगम्ब्यामुपमन्निमप्रज्जामिधानाभ्यां नदाभ्यां युक्ता, तद्व-स्यैतः स्वयदपानुद्वेति । (नन्य व नि) नयोऽस्त्वमिच्छायां गु-ह्यायां कृतमात्रकः इतरस्यां नृसमासक इति । (एरावप) इत्यादि तथैव । स्या० २ ग्रा० ३ उ० ।

जं । मंदरस्य पुरच्छिमेणं सीत्राप महाशरैर् उचरते अष्ट दीहृवेद्यहा, अष्ट तिमिसगुहाभ्रो, अष्ट संनगपव्याय-गुहाभ्रो, अष्ट कयमालगा देवा, अष्ट षट्पमालगा देवा, अष्ट गंगाभ्रो, अष्ट मिधुभ्रो, अष्ट गंगाकुंडा, अष्ट मिधुकुंडा, अष्ट तसपशुका पशुत्ता, अष्ट तसपशुका देवा पशुत्ता । जं । मंदरपुरच्छिमेणं सीयाप महाशरैर् दारिद्येणं अष्ट दी-

इवेपथा एषं वेपुं जाव अह उसमकूडा देवा पथसा, नवरमेव रचारवर्द्धो, गामिं वेव कूडा । जंभु ! मंदरपथच्छिमे पं सीभोयाए महावर्द्धए दहिदेयेणं अह दीहवेपथां जाव अह नहमासगा देवा अह गंगाकुंडा अह मिथुकुंडा अह गंगाभो अह सिचुभो अह उसजकूडपथया अह उसय-कूडा देवा पथसा । जंभु ! मंदरपुराच्छिमेणं सीभोयाए महावर्द्धए ठपरणेणं अह दीहवेपथां भाव अह नहमासगा देवा अह रत्तकुंडा अह रचारवर्द्धकूडा अह रचारभो जाव अह उसजकूदेवा पथसा । स्वां ० ८ ठां ० । सं ० । ज ० ।

(तेषां कूडानि 'कून्' शब्दे पुनीवभागे ११८ पृष्ठे च्छेष्यानि)
दीहसह-दीर्घिसह-सुं । दीर्घवर्णाऽऽभिते, मेधाऽऽवर्णस्य च हूरभावे च । स्वां ० । ज ० ।

दीहसुत्त-दीर्घिसुत्त-न ० । वृहत्सूत्ते, नि ० चू ।
जे निस्वू सणकपासाभो वा पोदकपासाभो वा सणकपासाभो वा मिलकपासाभो वा दीहसुत्ताइं करेइ, करंतं वा साइइ ॥ २२६ ० ॥ नि ० चू ० ५ उ ० ।
('सुत्त' शब्दे व्याख्यास्यते चेतत्)

दीहसंण-दीर्घिसंण-सुं ० । भरतक्षेत्रजचन्द्रममजिनसमकाक्षिके येरवतजे जिने, नि ० । शेषिकस्य राक्षो धारण्यां जाते स्वनामव्याते पुत्रे, स च महावीरस्वामिनोऽन्तिके प्रप्रथय चोडासवर्ष-पर्यायः संश्लेषनया सूत्रवा विजये देवलोके उपपद्य ततश्चपुत्र्या महाविदेहे सेरस्यसीत्यनुत्तरोपपातिकदशानां द्वितीयवर्गस्य प्रथमऽप्यवने सुचितम् । अणुं ० । कुं ० २ वर्ग ० । अ-स्मादस्यः श्रेणकधारणोसुत प्रथमाया वीरान्तिके प्रप्रथय द्वाव-शवर्षपर्यायः संश्लेषनया सूत्रवा सर्वापर्यायिके उपपन्नो महावि-देहे सेरस्यसीत्यनुत्तरोपपातिकदशानां प्रथमवर्गस्य चत्वेऽप्यव-ने सुचितम् । अणुं ० । वर्ग ० । अ ० । भरतक्षेत्रजचारान्तनाच-जिनसमकाक्षिके येरवतजे जिने च । ति ० ।

दीहाउ-दीर्घोऽऽसुत्त-न ० । 'आयुरप्सरसोर्वा' ॥ २८ । १ । २० ॥ इत्यन्यस्य जिनस्य सौ वा । 'दीहाउलो । दीहाक । प्रा ० २ पाद । दीधिं सामरोपमपरिमिततया आयुरेवाभिमिति दीर्घोऽऽसुत्त । उत्प ० ५ अ ० । विरजीवित्ये, कठ ० १ चण ।

दीहासुत्त-दीर्घोऽऽसुत्त-न ० । दीर्घोऽऽसुत्तकजीवितहेतुर्कर्म-त्ये, स्वां ० ३ ठां ० १ उ ० । (यत्कारणानि 'आउ' शब्दे द्वितीयवभागे १२ पृष्ठे कर्तानि)

दीहासण-दीर्घोऽऽसत-न ० । शय्याकपे आसने, जं ० १ चक ० जी ० ।
दीहिद्या-दीर्घिका-सी ० । ऋजुस्तारिद्वयम्, हां ० १ कुं ० १ अं ० । ति ० । जं ० । अणुं ० । आवां ० । जी ० । प्रहां ० । मं ० । नि ० चू ० । जी ० ।

दु-दुत्त-अव ० । अभावे, वावां ० १ कुं ० २ अं ० ५ उ ० । उणु-प्लायाम्, आं ० मं ० ४ उ ० २ चपद ।

दुहं-दुत्त-अव ० । स्वरिते, अणुं ० । आच ० ।

दुधकसर-वेशी-वथे, दे ० ना ० ५ वर्ग ४७ नाथा ।

दुधकसर-असरक-सुं ० । दासे, श्रुतकः कर्मशरस्वाहिवयोऽ-सरको असरकः, अहकारमिधायो दास इत्यर्थः । पि ० ।

दुधकसरिया-दधस्यारिका-सी ० । दास्याम्, आं ० मं ० १ अं ० २ चपद ।

दुधस-दुकूल-न ० । "दुकूले वा कथं हिः" ॥ ८ । १ । ११ ॥ इति उकारस्य वैकल्पिकोऽकारः, तत्पक्षिणां सत्यं दावम् । "दुभङ्गः कुललं" । प्रायं-दुकुलं" । प्रां ० २ पाद । वले, जौं ० । तु-ऊत-दुक् च । उहं कूतति । 'कूल' भावरणे । कौ-भाभरे, न्यववले, न ० । सुहमवले च । वाच ० ।

दुआह-द्विनाति-सुं ० । "द्विष्येत्" ॥ ८ । १ । ९४ ॥ इति इकारस्य उत्सम् । प्रां ० १ पाद । "सधेयं सवधामचन्दे" ॥ ८ । २ । ७९ ॥ इति वल्लुक । प्रां ० २ पाद । वाच ० । द्वे आती अन्तर्नि यस्य "आह्वयः क्षीयित्ये वैश्ये-अयो यनो द्विजानयाः ।" इति मन्वुके वर्षभयं, "मानुष्येऽथिजजननं, द्वितीयं मौलीयवचने" इत्युकेस्तथां तथायम् । वाच ० ।

दुआहकव-दुराख्येय-न ० । कृष्णाऽऽख्येय वस्तुतत्त्वे, स्वां ० ५ ज ० १ उ ० ।

दुआर-दूर-न ० । प्रवेशनिर्गमार्गे, हां ० १ कुं ० १ उ अं ० । प्र-तोत्थां च । हां ० १ सु ० २ अ ० ।

दुआरिया-दूरिका-सी ० । अणुदारे, हां ० १ कुं ० २ अ ० ।

दुआवत्त-द्विकाऽऽवत्त-सुं ० । पंचदोऽधिकवक्त्रेऽन्यिके ह-षिवाइस्य सूत्रे, स ० १२ अह ।

दुइअ-द्वितीय-नि ० । "द्विष्येत्" ॥ ८ । १ । ६४ ॥ इतीकां-रस्योकारः । "दुइओ" । प्रां ० २ पाद । "पानीयाऽऽधिकवत्" ॥ ८ । १ । १०१ ॥ इति ईकारस्य इकारः । "दुइअ" । प्रां ० १ पाद । "स-बंधं सवर्त" ॥ ८ । २ । ७६ ॥ इत्यादिना वल्लुक । प्रां ० २ पाद । "कसचजन" ॥ ८ । १ । ७६ ॥ इत्यादिना लोपोः । द्वयोः पूरणः द्वितीयः । द्वयोः पूरणे द्वितीये भागे, वाच ० ।

दुइजित्त-दोतुम्-अथ ० । विदुर्मित्ये, स्वां ० ५ ज ० २ उ ० ।

दुइत्त-मुप्-वा ० । च्वा ० । आम ० । अक ० । सेद । कुरसने, वाच ० । "दुइत्तेः कुण्डुत्तदुइत्तः" ॥ ८ । ४ । ७० ॥ इति कुण्डु-च्चाऽऽदेशः । "कण ०" ॥ ८ । १ । ७७ ॥ इति मलोपे, "कु-उत्त" । दुइत्त । प्रां ० ४ पाद ।

दुइत्त-द्विगुण-नि ० । "द्विष्येत्" ॥ ८ । १ । ६४ ॥ इती-कारस्योकारः । "दुइत्त" । द्विगुणो । प्रां ० १ पाद । द्वयोः शु-पयते, शुण-अथये कः । द्वयोः शुणिते, वाच ० ।

दुइल-दुकूल-न ० । "दुइल" शब्धाये, प्रां ० १ पाद ।

दुभोवाप-द्वयवत्त-न ० । अवनतिरवतसुतामद्वयवत्तं प्रथम-ममित्यर्थः, द्वे अवनने वस्मिन् तत् द्वयवत्तम् । द्विरवन्त्ये च-ने, आच ० । एवं यदा प्रथममेव "इच्छामि क्वात्मनयो वंविदं आचक्षिमाप निसीह्याप ।" इत्यजिषाय उच्छान्तोऽनुक्रापनावा-ऽवनतमिति द्वितीयं पुनयेदा कृताऽऽवत्तं निष्कान्तः "इच्छामि" इत्यादि सूत्रमभिधाय ऊच्छान्तोऽनुक्रापनायैवाऽवनतमिति । आच ० ३ मं ० ४ उ ० । प्रथ ० ।

दुंदिभिः-वेसी-शब्दाजिते, दे ० नां ४ वर्ग ४३ नाथा ।

दुन्दुभग

दुक्ख

दुन्दुजग-दुन्दुजक-पुं० । अष्टादश महासहे, " वे दुन्दुभगा " ॥
५। २ ३। ३ ३०। सं०प्र० । कल्प०। जं० । सु० २० ।

दुन्दुजि-दुन्दुजि-पुं० । द्वाविशेषे, अ० ६ श० ३३ उ० । अ०
५० । शी० । रा० । कल्प० । जं० । महत्प्रमाणे सुरजेनि, सु० १
३० । अथोकारं संकटमुक्तं द्वाऽऽताविशेषे, रा० । ज० ।
प्रश्न० । जी० । ह्रा० ।

दुन्दुमिणी-देशी-रूपवत्याम्, दे० ना० ५ वर्ग ५ गाथा ।

दुन्दुहि-दुन्दुभि-पुं० । ' दुन्दुति ' शब्दाद्यै, रा० ।

दुन्दुति-देशी-सप्तिति, दे० ना० ४ वर्ग ४ गाथा ।

दुन्दुन-दुन्दुन-न० । दुष्टं कर्म दुन्दुनम् । पापे, सु० १ ५० ५
अ० ३ उ० । आवा० । अ० १ म० । स० । अन्वयप्रकृते,
अनात्तावेदनीयोदयकृते पापकृते, सु० १ ५० ५ अ० ३ उ० ।
पापकरणे, सु० १ ५० ५ अ० ३ उ० । आ० म० । अकृतं ध्ये, प्रा-
१० ४ अ० । पापविवाके, सु० २ ५० १ अ० । दुःखे च । सु०
१ ५० ५ अ० ३ उ० । " मित्राण्ये मण्डुककटाव ववदुक्क-
डाव कावदुक्कडाव " आ० ३ अ० । " दुक्कर्म ति वा, साव-
यममशुचिं ति वा, पापकर्ममामेवितं ति वा विवहमादये ति
वा पदात् । " आ० सु० १ अ० ।

दुन्दुकर्म-दुन्दुकर्म-न० । दुष्टं कर्म दुन्दुकर्म, तदेव कर्मां-
नु-
पानम् । पापानुष्ठाने, दुन्दुकर्म कर्म कानाऽऽवरणाऽऽदिकं
तद् दुन्दुकर्मम् । सु० १ ५० ५ अ० २ उ० ।

दुन्दुकर्मकारि(ण्)-दुन्दुकर्मकारिण्य-पुं० । दुन्दुकर्म कर्म कर्तु
शीलं येषां ते दुन्दुकर्मकारिणः । पापानुष्ठानकरणशीलेषु,
सु० १ ५० ५ अ० ३ उ० ।

दुन्दुकारि (ण्)-दुन्दुक्तकारिण्य-पुं० । पापावधारिणि, सु०
१ ५० ८ अ० ।

दुन्दुहारा-दुन्दुतगद्दी-स्त्री० । दुन्दुतेष्विदपरमवनेषु गद्दी ।
अकृतं वयुजिस्वारापरसाक्षिक्याम्, आ० १ अ० ।

दुन्दुनारी (ण्)-दुन्दुनारीपुं-पुं० । दुन्दुनारिण्य-
नेन तत्पठे अतुतां करोति स्येवंशालः दुन्दुनारीपुं । अतिचारा-
ऽऽसिवातुतापकरणशीलं, पञ्जा० १५ वि० १ ।

दुन्दुदि(ण्)-दुन्दुदि-पुं० । दुन्दुनं विद्यते येषां ते दुन्दुदिनः
नारकेषु, सु० १ ५० ५ अ० ३ उ० । महापापेषु, सु० १ ५०
५ अ० २ उ० ।

दुन्दुदिव-दुन्दुदिक-त्रि० । दुन्दुनमसदनुष्ठानं पापं वा तत्प-
ठं वा अनात्तावेदनीयोदयकृतं तद्विद्यते यास्मिन् स दुन्दुदिकः ।
अन्वयप्रकृत्यापि, सु० १ ५० ५ अ० ३ उ० ।

दुन्दुप-दुन्दुप-पुं० । पाहंस्वयाऽऽदीनां प्रवचनमिदं तानां
कल्पे, पं० आ० ।

दुन्दुगनाचारिणे, तत्रिणाम् गिष्वाकाल पायस्या ।
गिष्वा च निद्रो पच-यणस्मि तं आगामु दुन्दुपं ॥
दुन्दुप्यविहायीम्, पंगवाऽऽसातगायं वंशो य ।
आसायद्यायं वंशे-य व दीहो होनु संसारा ॥ पं०जा० ।

द्वयाणि दुक्खो । तस्य सो द्वंशगाहं द्विं पायस्यो अथय,
निष्चं निद्रो पच-यणस्मि, अण नाहं उपायाणि पाह-
सवह । गाहा-दुक्कप्यविहारीण्यं पायस्यं । पं० सु० ।

दुक्कय-दुक्कत-पि० । पापे, पा० १३ वि० । पापकर्मणि,
प्रश्न० । आ० ३ ह्रा ।

दुक्कर-दुक्कर-त्रि० । कृ-खल । दुक्करमेव दुक्करम् । कष्ट-
साधे, पञ्जा० १३ वि० । कर्मवशाक्ये, आ० ५ अ० ।
नि० सु० । उ० । " अदो । दुक्करकाराह । " आ० २ पाद् । " प-
मिम्पय एव मयोदरहं, दुक्करदुक्करेह । " प्रा० ४ पाद् । दु-
खेन कीर्यते । कृ-खल । आकाशे, वाचा० माघे, रात्रौ, अतुर्धी-
वस्त्राने, दे० ना० ५ वर्ग ५ गाथा ।

दुक्करण-दुक्करण-न० । दुक्करकारितायाम्, द्वय० १०
उ० । नि० सु० । " दुक्करकरणं च कर्तुं, उच्यते-ण दुक्करं तु प-
मिन्विद्यते तं जीवन्स्य यदुक्काऽपुक्कतु दुक्करं, तमां जं चित्ततिवि-
त्तिकरणं तं दुक्करकरणं ति । " नि० सु० २० उ० ।

दुक्कान्त-दुक्काल-पुं० । आर्यमहर्षेणाऽऽदिता पुष्ट समये, जं०
१ वृत्त० ।

दुक्कृष्णि आ-देशी-पतद्ग्रहं, दे० ना० वर्ग ४८ गाथा ।

दुक्कृष्णमप्यनियि-दुक्कृष्णमप्यनियि-स्त्री० । दुक्कृष्ण-
शक्यवन्शवरवर्षाऽऽदिसिन्धुपुत्र-म अन्वयाचार्याणां प्रा-
यिनां प्रादुर्भावस्त्वय प्रशान्तः प्रशान्ता । अन्वयाचार्याणां
प्रादुर्भावप्रशान्त्यायाम्, यं० । तत्र चोपरानां किमन्या-
ह- " दुःखप्रशान्त्यानिधनेतिनि । " दुःखानां शारीरमानवा-
स्यनं कृणानां वा परदत्ता प्रशान्त्यायानिधनेन प्रकरणम् ।
यथा-अन्वयाचार्यपरशय्याऽऽवाह दुक्कृष्णेपुपयाने, तत्र आ-
सुन्दरवर्णमगम्यन्वयाऽऽदीनां निनां तु कानिचाराकरणनिध-
न्यन्यव धर्मस्य स्वल्पेऽप्यनुपलब्धाद् द्विनाऽऽनेपापकारकर्म-
प्रवणानां न काऽऽदिकलाः पापकर्मोपचये एव स्वपादते, तद्-
निजुनागामिह परत्र आऽऽशयं चानुदुक्कया दुःखपरम्परा प्र-
सृतये । यदुच्यते- " कर्माभरेव स जीर्णः, विषयः संभार-
चक्रमुपयाति । इवकेत्राह्ला मा-चनिजमावसेने यदुहाः ॥ १ ॥ "
यं० १ अ० ३ ।

दुक्कृष्ण-देशी-अमहने, दे० ना० ४ वर्ग ४८ गाथा ।

दुक्क-दुक्क-न० । " याऽऽदयधेवनाऽऽवा " ॥ ८ । १ ३३ ॥
द्विनि पुंनि वा प्रयोगः । ' दुक्का । दुक्काव । ' प्रा० १ पाद् ।

" कण्टकनक्षपणयः कः पाशुर्दुःखं लुक् " ॥ ८ । ३ । ७७ ॥ ए-
वां संयुक्तवर्णसंविभनासुं विनागां लुण भयति । दुःखम् ।
प्रा० ३ पाद् । दुःखं करोति दुःखयानं, दुःखयानात् दुःखम् ।
पापकर्मणि, उक्तं ६ अ० । सु० १ । प्रश्न० । उ० १ । २० ।
आवा० । शी० । दुक्करे, सु० ६ उ० । क्रोश, म० ६ म० ० । संभारं,
उक्तं ३२ अ० । रागे, उक्तं ३ उ० । दुःखकर्मकाले, दृश० १
अ० । अनात्तावेदनीयोदये, आवा० २ सु० ४ सु० १ अ० ।
प्रतिकृत्याऽऽपसासमाने राजसं चित्तधर्मम्, ह्रा० ११ ह्रा० ।
उदयेन स्यात्तावेदनीयोदये प्राप्ते (सु० १ ५० ३ अ० ३
उ०) कष्टे, आ० म० १ अ० २ खपट । आवा० । अज्ञाने, मोह-
नीये, आवा० १ सु० ५ अ० ५ उ० । प्रमुक्कये, म० ६

श० ६ उ० । तापाजुभवकपे, दश० १ अ० । अस्सयेधे, सूत्र० १ सु० २ अ० ३ उ० । विविधधाध्यानायोगकपे, सूत्र० १ सु० १२ अ० । असातोदवाऽऽदिकपे कम्मफले, सूत्र० १ सु० १ अ० १ उ० । अष्टप्रकारके कर्म्मणि, सूत्र० १ सु० १९ अ० । असातोद्वंसे, अष्ट० २१ अष्ट० । आवा० । सूत्र० । असातोद्वयकारणे, आवा० १ सु० ३ अ० ४ उ० । ज० । सूत्र० । जल० । असातवेदनीयविषयाकज्जिते, आवा० १ सु० ४ अ० २ उ० । परीयहापसगज्जितपीडायां च । सूत्र० १ सु० ७ अ० । "दुःखं खीकृषिमप्ये प्रथममिह भयेह गभेवाले नराणां, बालस्ये चाऽपि दुःखं मल्लुलिततनुस्त्रीपथःपानमिधम । तारुपथे चाऽपि दुःखं भवति विरहजं वृक्षभायोऽप्यसारः, संसारे रे मनुष्याः । बद्धत यदि सुखं स्वहृदयमप्यस्ति किञ्चित् ॥" अ० २० ।

तथाहि-

जापंति अणुद्वंति य, अणुजम् जरामरणसंभवे दुक्खे । नय विमयेसु विरज्जंति, गोयमा । दुग्गइगमणपत्थए जीवे ॥ महा० ६ अ० ।

दुक्खमेवमवीमामं, सञ्चेमिं जगजंतुणं । एमं समये तमभावे, जं सम्यं अहियामित्तं ॥ महा० ७ अ० । सर्वं परवशं दुःखं, सर्वमापवशं सुखम् ।

एतदुक्तं समासेन, लक्षणं सुखदुःखयोः ॥ १९ ॥ सर्वं परवशं परार्थनं दुःखं, मल्लुक्खणयोगान् । स्वमेमाःसवशम-पधीमं सुखम्, अत एव हतैः । एतदुक्तं मुनिना संक्षेपेण समासेन, लक्षणं स्वकपं सुखदुःखयोः । सयं च ध्यानजमेव तपतः सुखं, न तु पुण्योदयनवमर्षात्यावेदिनं भवति । तदा-ह-" पुण्योपेक्षामपि ह्यं, सुखं परवशं स्थितम् । ततश्च दुः-खमेवंतद्, ध्यानजं तांस्विकं सुखम् ॥ १ ॥ " आ० २४ आ० ।

सुईहिं अगिवक्खाहिं, संजिक्खस्स निरेतं । जावइयं गोयमा । दुक्खं, गप्पे अह्हुगुणं तम्मां ॥ गम्भाओ निपटंनस्स, जेषिणंतुनिपं।सणे । कोकीगुणं तयं दुक्खं, कोदाकोकीगुणं पि वा ॥ जायमाखाण जं दुक्खं, मरमानाण जंतुणो । तेण दुक्खविवागेणं, जाइं न सरंति अप्पणो । महा० १५ अ० ।

एमे दुक्खे जीवाणं ।

(एते दुक्खे) एकमेवात्मिजमवहनसमज्जं दुःखं यस्य स ए कदुःखः । "यमे अक्खे सि" पाठान्तरे स्वेकधिवाऽऽसया संयु-क्वाऽऽद्वयपदेशोः । यस्य न स्वसंयुक्तः, संयुक्त्वाऽसंयुक्त इत्यादिकोऽपि द्वयपदेशात्परिनिमित्तस्य कथायाऽऽवेदभावादिर्नि संभवस्ये-कथाऽऽस्यः । एकथा अहो वा जीवो यस्य स तथेति जीवानां प्राणिनामेकदन्त एक इवाऽऽस्योपम इत्यर्थः । एकात्मिजमुक्तित्वात् । एकस्य चास्य बहुनामपि समस्यभावात्साहितेति । अथवा-पक्षेऽप्यस्यैवात्मरस्युक्तकपसंयुक्त्वात्स्येवां स्वकपप्रतिपादानपरं, तत्र प्राकृतत्वात् प्रत्येकमेकं दुःखं प्रत्येकैकदुःखं जीवानां स्वकृतकर्मफलयोगित्वात् । किंतु तद्विषयाह-एकदन्तमन्यत-वा इवस्थिनं प्राणितुना साह्यधावात्मि च बाह्यमिति । आ० १ उ० ।

जीवानां दुःखवर्षीकः-

कासं गयेति दुक्खे हिं, मणुया पुणेहिं वजिज्जा ।

संखिचमिमं भणियं, सञ्चेमिं जगजंतुणं ॥ दुक्खं माणुमजाइंणं, गोयमा ! जं तं निवापत । जमणुसमयमाणजंतंताण, सयहा ठवेइयाण वि । निच्चिवाणं पि दुक्खेहिं, वरमं न तहा वि जवे । दुविहं समापओ मणुसु, दुक्खं सारीर माणसं धोरं ॥ एए चंमहाराइं, तिविहं एकेकयं भवे । धोरं जाणुसुहुत्त, धोरपयंइ महाराइं ॥ अणुमययविस्रिसामं, मणु । धोरं मणुसज्जाइंणं, धोरपयंइ मणु तिरिच्छासु ॥ धोरपयंइमहाराइं, नारयजोवाण गोयमा । माणुससं तिविहं जाणे, जहन् न यज्जुत्तमं दुइं ॥ नरियं जहंणं तिरिच्छाणं, दुइमुक्कोसं तु नारयं । जं तं जहाएणं दुक्खं, माणुससं तं दुहा सुणे ॥ सुट्टुमवापरभेएणं, निच्चिवागे इतरे दुवे । संयुच्छिमेसु मणुपसु, सुट्टुवं देवेसु वापरं ॥ चरणाकाले मइशीणं, आजम्भं आजिओगियाण उ । सारीरं नत्थि देवाणं, दुक्खं णं माणुसेण य ॥ अइबलियं मज्जिमं हिययं, सयखंनं जहण वी फुडे । जिच्चिवागे य जे जाणिए, दोषि मज्जुत्तमे दुहे ॥ माणुयाणं तं समकत्ताए, गम्भवक्कतियाण उ । अमंसेया उ माणुयाणं, दुक्खं जाणे वि मरिज्जं ॥ सत्थेयावमाणं तु, दुक्खं जेव उक्कोमं । अमोक्खं वेयणा, वाही पीदा दुक्खमणिवुट्ठी ॥ अ (ए) रागमरइं केसं, एवमाद् । एगड्डिया बहु । सारीरेशरजेदम्मियं, जं जाणियं तं पक्कस्सइ ॥ सारीरं गोयमा ! दुक्खं, सुपरिफुडं तमवधारय । बालगकानिलक्खमयं, जागमित्तं ठिबे पुवे ॥ अस्तियरअणएणणपदे-ससरं कुणुपणुइवित्ति खणं । तेण वि करकात्तं सल्लंठं, डिउयमक्कमए ताणु ॥ सोयंती अंगमंमाइं, गुक्खो वेइ सव्व । सव्वसरीरस्सऽज्जंतरे, कपे धारधरस्स य ॥ कुंफुरसिधमंस्सस्स, जं सलमले तणु । तमेव संजिभससंभवे, फलए ढज्जंममाणसे ॥ चिंतो हा किं कियेयं, बाहे गुक्खीदाकरं । दीणुएहसुक्खनीसासे, दुक्खं दुक्खेण नियरे ॥ कियेयं किंचिरं वाऽयं, कियाचंरणं वा पाडिही । कइं वाऽहं विमुत्थिससं, इमाओ दुक्खलसंकादा ॥ गच्छं चिहं सुवं ठहं, धावएणंसें पत्तामित्तं । कंहुगयं किं च पुरे कावें, किं वा एत्थं करेमि हं ॥ एयं तिधग्गवावार्तं, तिच्छोचं दुक्खलसंकमं । पविट्ठो बाह संसेजा, आवासियाउ किस्सित्तयं ॥

दुकस्व

पुण्यार्थं कंडुवामेसु, कंडू मे अग्रहा षो उवस्समे ।
 ता एयस्सुवसाएणं, गोंयम । षिसुणेसु जं करे ॥
 अहंते वंशु वावाए, अइ खो अग्रहण्य गयं भवे ।
 कंडुवामाणेहि जिवादी, अणुणयनं षो किलम्पए ॥
 अइ वावाएज तं कुंणु, कंडुवामाणो व डयरहा ।
 तो तं अइरोइजाणम्मि, पविहं षिण्णयमो मुणे ॥
 अइ किलामे तमो भयया, रोइज्जाणेररस्स ठ ।
 कंडुवामाणस्स उण, देहं सुखहृज्जाणं मुणे ॥
 समजे रोइजाणहो, ठकोमं नारगःउयं ।
 बुज्जगिरी,पंकेरिच्छं, अहृज्जाणं समाजिणे ॥
 कुंणुपइकरिसज्जिणिया-अो कुण्वलाओ ठवसमित्थया ।
 एत्थ हव्वअफलात्तं, अपरत्थेवरं वए ॥
 विवएणमुट्टसावसे, अइदीणविपणदुम्पणे ।
 सुभे वपणे य मूहदिने, मंदहरदीहिनस्से ॥
 अब्बिसामं दुकलठेउयं, अमुहं तेरिच्छुनारयं ।
 कम्मं निबंधत्ता णं, जमिदी जवपरंपरं ॥
 एवं उववममाओ तं, कुंणुवइरनं व्हं ।
 कह कह वइकिंनेमणं, जइ स्वगमं वि उवसमे ॥
 ता मइ किंनेमणुत्तिवुं, सुदिहं से अनाएयं ।
 मसंठो पमइअः डिहो, सवयच्छिओ वि चिहइ ॥
 चित्तइ किल निवुअो मि अइ, निहइतिंयं दुकलं पि मे ।
 कंडुवया-दिहं सयमेव, न मुणे एवं जहा मए ॥
 रोइज्जाणगएण इह, अइज्जाणे तेइ व य ।
 संबग्गइत्ता ठ ते कुंवल, अगंताणंतगुणं कणं ॥
 अं वाऽणुममयणवरर्ये, जहा राई तहा दिणं ।
 हुइमवाणुभवमाणस्स, वीनामो नो जवेज्ज ये ॥
 स्वाणं पि नरयतिरिपसु, सागरोवमसंखया ।
 रमरसविज्ञाप एयिपयं, जं वा इरयं ततो ण वि ॥
 अइवा किं कुंणुजणिया, उणुको सो दुकलंपकटा ।
 स्वीणऽउकम्मपारिया मो, भवेज्ज अणुपेत्तेण वओ ॥
 कुंणुवुलवत्तणं इहहं, सव्वं पवकत्तदुकलरं ।
 अणुजवमाणां वि जं पाणी, ण य मंती तेणुवेकलइ ।
 अणं वि गुकपरे दुकले,मव्वेवं संमारिणं ।पहा-३ अ० ।
 नारकनिरओ दुःखवाहुयं प्रतीत्येव-
 "अब्बिमिमीलकामिं, नारंय सुहं दुकलमेव अणुवत्तं ।
 मएव नेरइआओ, अओमिलं पव्वमाणाणं ॥ १ ॥
 अं नएव नेरइआ, दुकलं पावेति गोयमा । तिक्ख ।
 तं पुव्व विवोअमजे, अणंतगुणं मुणे पव्वं ॥ २ ॥"
 आनुपयके यज्जअमज्जासमरकोसिवाधिमाधिओव्वयाऽऽणुवु-
 षेइः।अनेव,अंअथेअप वववववववववववववववववववववव-
 "सुहंदि अग्निवधादि, संनिधुक्कल निरतरं ।
 जारिणं गोयमा । दुकलं, यव्वे अइगुणं ततो ॥ १ ॥

गम्भाया मोहरतस्स, जाणुज्जुमिपिल्ले ।
 मर.खाहास्सअ दुकलं, कोइकोदागुणं पि वा ॥ २ ॥
 बारगतिरोइवहवधं धरेणगखहरमअरखवसाहा ।
 मणसेतोओ अजसो, विमोचयवा व माणुस्सं ॥ ३ ॥
 जिनासंनार्थोइ अ, वारिइरअहाइ दुणुउत्ताहि ।
 मइण एव माणुस्सं, मरंति केइ सुनिमित्थाः ॥ ४ ॥
 ईसाविवासायमयो-इमायुखोईहं एवमभः ।
 देवाइस्समाअभूमा, तसि कत्तोसुहं नाम ॥ ५ ॥" अ० २ अवि० ।
 दुःखव्याभिहतस्य पुरुषस्य नदृश तदनुःखात् जिह्वसो-
 रपथते । आध्यात्मिकमाधैद्विकमाधैभौतिकं चेति दुःखव-
 यम् । तत्राऽऽध्यात्मिकं द्विबंधम-हारीरं, मानसं च । श-
 रीरं आत्मचित्तस्थेषुणां वैषयवनिमित्तम् । मानसं कामको-
 घलोजमोहेषुविषयादशुनिमित्तम् । सर्वं चैतद्द्वारं वाय-
 साधवत्याऽध्यात्मिकं दुःखम् । बाह्योपायसाधं दुःखं द्वेषा-
 आधिभौतिकमाधैद्विकं चेति । तत्राधिभौतिकं-मातृपण्ड-
 वांसुगन्तरीसुपत्वाचरानिमित्तम् । आधैद्विकं यत्कालस-
 म्हाऽऽद्यावेहाइतुकम् । अनेन दुःखत्रयेण रजःपरिणामभेदेन बु-
 क्तियसिना चेतनाशुकेः प्रतिकूलतया आत्मसंशोधनिधत्तः ।
 (१५) व्या० ।

दुःखी जंते । दुःखेणं फुडे । गोयया । दुःखी दुःखेणं
 फुडे, नो अइदुखल । दुःखेणं फुडे । दुःखल । जंते । नेरइए
 दुःखेणं फुडे, अइदुखल । नेरइए दुःखेणं फुडे । गोयया ।
 दुःखल । नेरइए दुःखेणं फुडे, नो अइदुखल । नेरइए दु-
 खेणं फुडे, एवं दंदभाओ जाव वेमाणियाणं, एवं पंच दं-
 कगा नयव्वा-दुकलं । दुःखेणं फुडं, दुःखलं । दुःखं परि-
 याइयइ, दुःखल । दुःखं उदरिइ,दुकलं । दुःखं वेपइ, दुःखल ।
 दुःखं निजजंइ ।

(दुःखस्त्री जंते । दुःखेणं फुडे चि) दुःखनिमित्तत्वाद् दुःख
 कर्म, तत्रात् जीवा दुःखी भवन्ति । दुःखेन दुःखोदयत्वात्
 कर्मणा स्पृष्टो भवः, (नो अइदुखी इत्यादि) नो नैवादुःखी
 अकर्मो दुःखेन स्पृष्टः।सिद्धस्यापि नात्मज्ञानं । (एवं पंच
 दंदगा गुणवत् चि) एवमित्यन्तरोक्तानि सापेक्षं पञ्च दंदकाः
 वेतव्याः, तत्र दुःखाः दुःखेन स्पृष्टेऽप्येक उरु एव । (दुःखी दुःखं
 परिव्याइव चि) जिनायः। तत्र दुःखी कर्मजाइ दुःखं कर्मपथा-
 थं इदं चि, सात्मस्येनोपावने, निषत्ताऽऽदि करोमीत्यर्थः । (उ-
 दीरेव चि) नृनीयः । (वेपइ चि) चतुर्थः । (निजजंइ चि)
 पञ्चमः । उदीरतवेदनानिजैरुपाणि तु इत्याख्यातानि प्राप्तिनि ।
 प्र० ७ श० १ उ० ।

(जीवेन दुःखं प्राप्तिनां ' किजय ' शब्दे नृनीयजाणे १२६
 पृष्ठे प्रतिपादितम्)

जीवा णं भंते । किं अणकमे दुःखे, परकमे दुःखे, तदु-
 भयकमे दुःखे ? । गोयया । अणकमे दुःखे, गो परकमे
 दुःखे, गो तदुभयकमे दुःखे । एवं जाव वेमाणियाणं । ज०
 १७ श० ३ उ० ।
 जउने, ने० वा० ५ अं ५२ गाथा ।

दुक्खकल्लेध-दुःखसङ्घ-पुं० । असातोद्यपरम्परायाश्च, सूत्र० १ सु० १ अ० २ उ० ।

दुक्खकल्लेध-दुःखसङ्घ-वि० । दुःखसङ्घे, दुःखमसातवेदनीबो-
ध्यस्वपुत्राणां स्वस्य कर्मते स्वहेते न वैकल्पयन्मुपयाति मापि त-
द्व्यापत्तयानि वैधीयवाऽऽदि मूषते । आचा० २ सु० ४ पु० १ अ० ।

दुक्खकल्लेध-दुःखसङ्घ-पुं० । शारीरमानसानेकक्रेयाविशये, पा० ।

दुक्खकल्लेध-दुःखसङ्घ-पुं० । दुःखमसुखं तत्कारणम्बाह्य कर्म
तद्य ज्ञापयतीति दुःखसङ्घः । असुखसङ्घे, स्या० ४ उ० १ उ० ।

दुक्खकल्लेध-दुःखसङ्घ-पुं० । दुःखसङ्घे, पं० य० १ द्वार ।

दुक्खसंत-दुःखान्त-वि० । दुःखानामन्तो दुःखान्तः । दुःखा-
वसाने, पं० १६ वि० ।

दुक्खसंतकर-दुःखान्तकर-वि० । असुखस्य तद्विमुक्तस्य भवस्य
कर्मणो वा । वनाशकारिणि, पञ्चा० १४ वि० ।

दुक्खसन्त-दुःखाऽऽदि-वि० । दुःखपरिहिते, प्रथ० ६ द्वार ।

दुक्खसन्तवेध-दुःखाऽऽदिवेध-पुं० । दुःखाऽऽदिभ्यस्व दुःख-
धीनिभ्यस्व गवेधधीयवाऽऽदिना प्रतिज्ञाकरणं दुःखाऽऽदिगवेध-
णम् । प्रथ० ६ द्वार । दुःखितस्य मनीकारकरणे, पञ्चा०
१६ वि० ।

दुक्खसपदिक्खल्ल-दुःखसपदिक्खल्ल-वि० । दुःखक्रेपिणि, आचा० १
सु० २ अ० ३ उ० ।

दुक्खसंपरंपरा-दुःखसंपरंपरा-स्त्री० । दुःखसमरमणेषु वियोगा-
ऽऽदिक्रियामु संकथयिषु, आतु० ।

दुक्खसंपरंपराधिनेय-दुःखसंपरंपरानिदेव-पुं० । दुःखानां शा-
रीरमानसाशर्मलक्षणानां प्रवाहप्रकल्पे, आतु० ।

दुक्खसपत्तिपा-दुःखसपत्तिपा-स्त्री० । दुःखेन प्राप्तयितुं शक्यायां
बाधावस्थायाश्च, तं० ।

दुक्खसपास-दुःखसपरी-पुं० । दुःखं स्पृशतीति दुःखसपरीः । अ-
सानातोद्ययिषाकिनि, सूत्र० १ सु० ० अ० ।

दुक्खसजय-दुःखसजय-वि० । दुःखसंप्रणाऽऽदिक्रियामयमेधा-
मिति दुःखसजयः । मर्याऽऽदिभित्तु, स्या० ३ उ० २ उ० ।

दुक्खसजयि-अजित-दुःख-पुं० । अजितमुपाजितं दुःखं येस्ते
अजितदुःखाः । मकारोऽसास्यिकः, प्राकृतस्वात्परनिपातः । स-
ञ्जितदुःखं, उच्य० ६ अ० ।

दुक्खसपचा-दुःखसपचा-स्त्री० । दुःखहेते, आचा० १ सु० ३
अ० ४ उ० ।

दुक्खसपा-दुःखपा-स्त्री० । प्रथमकालावधायाम्, स्या० १ पु० ।

दुक्खमोक्ख-दुःखमोक्ख-वि० । दुःखानामसातोद्यमजितानां
विनाशो, सूत्र० १ सु० १३ अ० ।

दुक्खर-दुक्खर-वि० । दुःखेन क्रियते इति दुक्खरः । इरनुष्ठाने,
उच्य० ३ अ० ।

दुक्खरिक्खि-दुःखरिक्खि-स्त्री० । कथेन रक्खणयोगेधावाम्,
" दुक्खरिक्खियाओ । " तं० । दुःखरिक्खिनाः कथेन रक्खणयोगेधा
वीचनारकायां (लिखः) तं० ।

दुक्खरिय-दुक्खरिय-पुं० । दासे, नि० सु० १६ उ० ।

दुक्खरिया-दुक्खरिया-स्त्री० । दाव्याम्, महाभाङ्गाय, नि०
सु० १६ उ० । वेधवायां च । नि० सु० १ उ० ।

दुक्खविमोक्ख-दुःखविमोक्ख-पुं० । धातिसंभवावप्राहिकमद्-
विमोक्के, पं० य० ४ द्वार ।

दुक्खविमोक्खय-दुःखविमोक्खय-पुं० । दुःखविमोक्के, सूत्र० १
सु० १ अ० २ उ० ।

दुक्खविमोक्क-दुःखविमोक्क-पुं० । अष्टप्रकारकर्माऽपनेतरि,
सूत्र० १ सु० ४ अ० ।

दुक्खसंजय-दुःखसंजय-पुं० । दुःखस्य संभवो येषु ते दुःखस-
म्भवाः । दुःखसजयेषु, दुःखं कर्णाति ततोः दुःखयतीति वा दुःखं
पापकर्म, ततः संजय कर्णस्यैवं न दुःखसम्भवाः । पापकर्म-
जेषु, उच्य० ६ अ० ।

दुक्खसंभार-दुःखसंभार-पुं० । दुःखबाहुष्ये, प्रथ० ३ आ-
श० द्वार ।

दुक्खसमुदीरण-दुःखसमुदीरण-वि० । असुखप्रयत्ने, प्रथ० ३
आश० द्वार ।

दुक्खसह-दुःखसह-वि० । परीषहोपसमं कृतं दुःखं सहते इति
दुःखसहः । आचा० १ सु० ४ अ० ४ उ० । परीषहजेतदि, स-
द्य० ३ अ० ।

दुक्खसपत्तिपा-दुःखसपत्तिपा-स्त्री० । ताशब्दोऽत्र प्राकृतः । मरज-
सङ्घपुःखसपत्तिपायाम्, इष्टविधोऽऽदिदुःखहेतुप्रापयानां च ।
न० ३ अ० ३ उ० ।

दुक्खसपत्तिपा-दुःखसपत्तिपा-वि० । दुःखमनुज्ञापयमाने, आ०
अ० १ अ० २ अयम् ।

दुक्खसपत्तिपा-दुःखसपत्तिपा-स्त्री० । उपसर्गाऽऽदिसव्याधवेदन-
याम्, स्या० ३ उ० ४ उ० । आचा० ।

दुक्खसाह-दुःखसाह-वि० । दुःखेनाऽऽदित्ये इति दुःखा-
ऽऽहणम् । दुःखोपाधे, उच्य० ७ अ० ।

दुक्खि (५)-दुःखि-वि० । दुःखमसातवेदनीयमुपयेन यद्य
प्राप्तं तत्कारणं वा दुःखयतीति दुःखं, तद्व्याप्यतीति दुःखी ।
दुःखविशिष्टे, सूत्र० १ सु० २ अ० ३ उ० । आचा० ।

दुक्खी मोहे पुणां पुणो, निधिवेदेन गिलाप पृथवं ।
एवं सहिरेऽद्विपासप, आयतुलं पालेहि संजए ॥१२॥

दुःखमसातवेदनीयोद्येन यत्प्राप्तं, तत्कारणं वा, दुःखयतीति
दुःखं, तद्व्याप्यतीति दुःखी सन् प्राणी पीनःपुथेन मोहं याति
सहसहिकथिकला भवति । इदमुक्तं भवति-असातोद्य-
याद् दुःखमनुज्ञापयानो मूढस्तः करोति यत् पुनः पुनः सुखी
संसारसागरममलमलक्येति तद्वैभूतं मोहं परित्यज्य सम्यग्-
त्वानेनोत्थाय निवेद्येत् सुदुःखं परिहरेदात्मन्साधोऽस्तुतिकु-
पाम्, तथा पुनर्न दुःखाऽऽदिदुःखप्रकणं परिहरेत् । एवमन्तरोक्-
तास्वा परिवर्तमानः सह हितेन बलं च तं सहितो ज्ञाना-
ऽऽदिदुःखो वा सत्यतः प्रमाजितोऽपरमाणिनिः सुखाधिनिरास-
मुक्ताः प्रास्तुत्यन्तां दुःखाप्रियवस्तुक्रियव्यवहाराभिर्धकं पश्येत्,

आमनुष्याद् सर्वानपि प्राणिनः पाक्षपादित्वात् ॥ १२ ॥ सुव० १
पु० २ प्र० ३ उ० ।

दुविस्रय-दुगसिन-वि० । " दुःखरक्तिगतये वा " ॥ ८१ ॥ ३९ ॥
इति संयुक्तस्य वा इः । 'दुर्गा' दुष्कर्म । प्रा० २ पाद । " निदुर्गा-
" ॥ ८१ ॥ १३ ॥ इति दुर्गोऽन्येष्वग्रजनस्य वा हुक् । " दु-
-विष्कर्मोऽद्विषो " प्रा० १ पाद । दुःखसात्ताऽऽत्मकं ज्ञानम-
-वामिति दुःखिताः । आतदुःखेभु, उच० ३ अ० । " परतुष्कमेव दु-
-विष्कामा विरहा । " प्रा० २ पाद । रोगाऽऽदिपात्राऽऽख्या-
-ते, तं० ।

दुक्लुच्छेयादि (ण)-दुःखोच्छेदादि-पुं० । संसारकलेशाभि-
-हासुषु, हा० २२ हा० ।

दुक्लुच्छेप-दुःखोच्छेप-वि० । क्लृप्त्वोच्छेपे, जीवा० ३३ अचि० ।

दुक्लुच-द्विःकुरत्स-अन्व० । द्वौ चारावित्थये, स्या० ४ उ०
२ उ० ।

दुक्लुच्छेप-दुःखोच्छेप-पुं० । दुःखाच्छेपेण यस्य स दुःखोच्छेपः ।
दुःखोच्छेपे, " दुक्लुच्छेपसुद्धस्य । " सुखस्यैवकः सुखैषकः
दुःखोच्छेपश्चासौ सुखैषकश्च दुःखोच्छेपसुखैषकः । प्राचा० १
पु० २ प्र० ३ उ० ।

दुक्लु-द्विःकुर-पुं० । द्वौ कुरी प्रतिपद्ये येषां ते द्विकुरः । प्राचा० १
पद । गोमहिषाऽऽदिषु, सुत्र० २ प्र० ३ अ० । उच० । आ० । जी० ।

दुग-द्वि-क-न० । द्वैकविकिञ्चदे, उचरत्पदलोपादेकसमये च किये
समुद्भिते द्विक्रिये, मदर्थायते तदादिनो वा कैः कथाः । कालज-
-नन किञ्चानुजयप्रकापिण इत्यर्थः । आ० प्र० १ प्र० ३ खण्ड ।
उच० । स्या० । द्वौ व्याप्यिकौ संविमलसोमिकाऽऽदि-
-पावेकन एकस्मिन् स्थाने समुद्भितौ । विद्वत्, तत्रैकोऽन्यत्र च अ-
-कृत्यं स्थाने प्राणिस्येव आश्लेष्येत् । यद्यन्तांशः प्रतियेचि-
-तवान् तत्तन्मस्मै सुदृष्टयो दानव्यम् । अथ गान्धास्तसि यदि
-परिहारनयोऽथमपावन्नस्तनः परिहारनयो इच्छात्, तदनन्तरं
-स्थान्येने विविक्तं कृत्वा प्रकल्प्येने इति स्थापनोपं परिहारत-
-पोऽथमनुष्ठानं तत् व्यापित्वा प्रकल्प्य य आषणः स परि-
-हारनयः प्रतिपद्यते, इतरः कर्त्तव्यस्थानो भवति, स एव च त-
-स्यानुपारिहारिकस्तस्तेन तस्य कर्त्तव्यं यथावत् प्राणिस्येव सुव-
-संज्ञेपार्थः ।

मनुष्या नियुक्तिवित्तरः-

दोमाहम्भिय लब्धा-रनेव लिगामि होइ चउजेगो ।

चपारि विहारमि उ, दुविहो जावमि जेदो उ ॥ ३ ॥

विश्वरूपस्य, साधर्मिककाशरूपस्य च यथाकर्म यद् जाह्वा-
-नामाऽऽद्यो निक्षेपोः, विश्वरूपस्य यद्, साधर्मिककाशरूपस्य हा-
-द्याको निक्षेप इत्यर्थः । लिङ्गे लिङ्गविवरणं चतुर्भेदोऽस्ति । सुखे च
-पुंसव्यतिरेकः प्राकृतज्ञानात् । तथा विहारे चत्वारो नामाऽऽद्यो
-निक्षेपोः । तत्र भावे द्विविधो भेदः । एष इत्येवमासंज्ञेपार्थः ।
व्यासार्थं च प्रतिपदमभिधानुः प्रथमम् विश्वरूपस्य यद् न-
-क्षेपमाह-

नामं उवणा दविप, खेने काले य हांइ पोषणो ।

भावे य दुगे एमो, निखेलेवो उविहो होइ ॥ ४ ॥

नामार्थिक, स्थापनाार्थिक, रूपे चत्वारिविधं द्विक्रम, एवं केचद्विक्र

कालार्थिक च भवति दोषद्वयं, तथा भावे च भावविषयं च द्विक्र-
-म, एवं द्विके विश्वरूपस्य यद् नो भवति निक्षेपः । तत्र नामार्थिकं द्वे
-नामनो । अथवा रूपस्य द्विक्रमिति नाम तत्र नामार्थिकं, स्थापनाार्थिकं
-द्वे स्थापने, चिक्रमस्य स्थापना वा द्विक्रम् ।

संप्रति रूप्येकत्रकाशद्विक्रमप्रतिपादनार्थमाह-
-चित्तमचितं एकै-कपस्य ने जसिया दुगं भेया ।
खेने दुपएमाऽऽद्री, सुमययार्दा उ काश्मि ॥ ५ ॥

रूप्यार्थिकं द्विविधम्-प्रागमनं, नो प्रागमनम् । तथाऽऽगमनो द्विक्र-
-माद्यार्थेऽज्ञाता, तत्र चानुपयुक्तः नो प्रागमनस्तु विविधम्, कुर्यात्-
-रभयशरीरीरनदृश्यतिरिक्तभेदात् । तत्र कुर्यात् रजशशरीरं प्राण-
-स्तु । तदुच्यतेतिरिक्तं चित्तमचितं च । एकैकस्य ये यावन्तो द्विक्र-
-मेदाः संभवन्ति ते ध्येयं यत्तस्याः । ते खेने-सचितं रूप्यं द्विकं
-द्विधा-संसाररूपं, निवृत्तं च । संसाररूपं द्विधा-एकैकद्विधम्, ज-
-नेकेकद्विधं च । नृकेकेन्द्रियं यच्च प्राणम्, पृथिव्यस्तेजोवायुवन-
-स्पृष्टकं च । एकैकप्रति द्विधा-पयोसम्, अथवात च । अनेकेन्द्रियं द्विधा-विकलान्तरं, पञ्चेन्द्रियं च । विकलेन्द्रियं त्रि-
-धा-द्वित्रिचतुर्निन्द्रियभेदात् (१) पुनः प्रत्येकं द्विधा-पयोसम्, अथ-
-वातम् । पञ्चेन्द्रियं द्विधा-संस्वातवयोऽऽयुक्तम्, असंस्वातवयो-
-ऽऽयुक्तं च । एकैकं द्विधा-पयोसम्, अथवात च । निवृत्तमपि द्वि-
-धा-अनन्तरसि द्वयं, परस्परसि च । अथवा-सचितं त्रिविधम् ।
तद्यथा-द्विपदं, चतुःपदम्, अथवा च । तत्र द्विपदं द्वौ पुंसव्यतिरेकः ।
चतुःपदं द्वौ बलीवर्धनव्यतिरेकः । अचितं द्वौ परिमाणुः, द्वौ द्विपद-
-शिकी, द्वौ त्रिपदशिकी, यावद् द्वौ सङ्ख्यासमप्रदेशिकी, द्वौ चतु-
-पदशिकी । संस्वातव्यं सङ्ख्यात्मा । जेदाः । असंस्वातव्यं अ-
-संस्वातयाः । अनन्तरस्य मतः-नाम् । उक्तं रूप्यार्थिकम् । प्राह- (खेत
-पुत्रेपमादा) केन ज्ञानवियं द्विपदेशाऽऽदि ज्ञानाकाशप्रदेशाया-
-विश्वरूपं द्विपदेशायाऽऽदि या रूप्यं केचद्विक्रं, तत्र द्विकं तस्या-
-वस्थानम् । यद्यिवा-तन्म्यं द्वे पयोसं, द्वे परावने इत्या-
-दिप्रसिद्धः । उक्तं जेचद्विक्रम् । कालविक्रमाह-द्विसमयाऽऽदि-
-कं, द्वौ समयार्थाद्विश्वरूपं द्वे भावार्थिकं, द्वौ समयार्थव्यतिरेकप्र-
-दः । अथवा-निन्दमयनिर्धनिक रूप्यं कालविक्रं अथवाथान्तरं
-कालविक्रमाद्विश्वरूपं प्राविलकालव्यतिरेकाऽऽदिप्रसिद्धः ।
उक्तं कालविक्रमं ।

अथुना प्रावदिकमाह-

(भावे पमत्रयमपन-रूपं च दुविधे दृषं च णापव्यं ।

अदिरपयपामयं य, अपमत्र्यं होति दुविधे तु ॥ ६ ॥)

भावे पमत्रयपरि, हांइ पमत्र्यं तु नागे णाणान् ।

केवहाउउमत्रय नाणं, नो नाणं दिदि चरणे य ॥ ६ ॥

प्रावदिकं द्विधा-प्रागमनं, नो प्रागमनम् । तथाऽऽगमनो
-द्विक्रमाद्यार्थेऽज्ञाता, तत्र चानुपयुक्तः । " उपयोमो प्रावदिकेणः " इति
-वचनात् । नो प्रागमनो द्विधा । तद्यथा-प्राणस्तम्, अथवा । इतरं नामाऽऽगमनम् । तन्मद-
-नागो, चत्वारः । प्रावने द्विधा-
-ज्ञानं, नोज्ञानं च । तत्र ज्ञानं ज्ञानवियं द्विक्रमम् । तद्यथा-कै-
-वशिकं, छात्रप्रियं च । नो ज्ञाने नो ज्ञानवियं द्विक्रम-हाइ, चरणी च । हाइ-
-सम्यक्त्व, चरणी चारिद्रम् ।

एतदेव सप्रभेदं प्रकल्पयति-

एकेके पि य निविहो, सट्टाणे नरिथे खइए अरथारो ।

उवसापिण्णु दोम् अ, अइथारो होज संसमु ॥ ७ ॥

एकैकमपि द्योने, चरणं च. प्रत्येकमित्यर्थः । त्रिभिर्धे त्रिप्रकार-
रम् । तथा-चा-क्राधिक्य, औपशामिकं, क्रायोपशामिकं च । त-
त्र क्रायिकं स्वयम्भवं क्रायिकसम्पृष्टदशौपशामिकमुप-
शामयेत्यर्थः, शेषकालं क्रायोपशामिकं, चरणमपि क्रायिकं क्राय-
कमित्येवमर्थ, औपशामिकमुपशामिकसंश्रयाम्, अन्वया क्रायोपशा-
मिकं, तत्र क्रायिके काले द्योने चारिषे च स्वस्थाने नास्थनीधारः ।
तथादि-केवाशिशिखरपि ज्ञानद्योनेचारिषेण क्रायिकेषु च-
रत्मानस्य स तद्विषया क्रायिकं वि विराधना । परस्मानेषु संज-
येदपि, तथा अनुकेवपदादेः क्रायिके द्योने चरत्मानस्य द्योने ना-
स्ति विराधना, ज्ञानचरणयोस्तु प्रजनेति । (उचसाभिपत्यु दोस्तु
स्ति) इत्येदिशेनचरणयोरौपशामिकं भावे चरत्मानयोः स्वस्थाने
चास्थनीधारः, औपशामिकं हि द्योने चारिषे नियमादु-
पशामभेदयोर् भवति, तत्र कवायाशासुपशामत्प्रामानास्ति क-
श्चित्त्वारसम्भवः । ज्ञानविराधनात् सन्नेवेदप्यनुयोगतो-
ऽप्यथा प्रकृपशास्वित्नाऽऽदिसम्प्रदायः । उपशामभर्णातः पाते
तु प्रचरत्मीधारः, औपशामिकं चरत्मानस्यात् । शेषेषु पुनः
क्रायोपशामे स्वस्थाने चारिष्यारो भवेत्, क्रायोपशामिकात्वात् ।

एतदेवाऽऽह-

महाण परद्वारेण, स्वभ्रावमपिपुम् तीमु वी जयणा ।
दंमणवसमसवदए, परद्वारेण इति भयणा ॥ ७ ॥
क्रायोपशामिके जाधे चरत्मानेषु निम्नवि ज्ञानाऽऽदियु स्वस्थाने
परस्थाने चारिष्यारः, कदाचिदु भवति, कदाचिन्न भवतीत्यर्थः ।
द्योने, उपलक्षणमेतत्, चरणं च, औपशामिके क्रायिके च स्व-
स्थानेनीधारो भवति, परस्थाने तु भजना ।

अथ येन द्विकेनाधिकारः तदात्रिपरसुरादः-

द्वयुप रुपपर्यं, सविषयं च पत्य अद्वियारो ।
मीसेखोददएण य, जावकिम वि इति दोहि वि ॥ ६ ॥
अथ इत्यधिकेन चाऽधिकारः-तत्र क्यधिकेन सविषयेन ते-
नापि च द्विपदेन साधर्मिकद्वयस्य विभयमानत्वात्, भा-
वे विशेषेण क्रायोपशामिकेन औपशामिकेन चेति द्वार्यां भावात्प्रा-
म्यिकारः अमयोरेव द्वयोर्भावयोरेवैतान्मस्वतीधारसंभवात् ।
६० २३० । द्वै ककारो यथासौ द्विकः । कुतकं, पुं० ।
रत्ना० ८ परि० ।

दुग्त्र-गुप-धा० । कुत्सेन, प्वा०-भास०-अक०-सेद् ।
वाच० । " उगुत्सेहेपुद्रुगुत्सेऽगुत्सेः " ॥ ८ । ४ । ४ इति
अगुत्सेहेपुद्रुगुत्सेऽगुत्सेः । " उगुत्सेः । दुग्त्रः । " भा ४
पाद् । उगुत्सेते । अगुत्सेः । वाच० ।

दुग्त्रेण-उगुत्सेक-पुं० । गहके, आच० ३ अ० । मुनीनां उ-
गुत्सेां कर्तुं योग्यायां बोधितं, तं० ।

दुग्त्रेण-उगुत्सेन-प० । गहके, आच० ३ अ० १ अ० ३ उ० ।

दुग्त्रेण-उगुत्सेन-पि० । गहमाने, एष० ३ अ० ६ अ० ।

दुग्त्रेण-उगुत्से-अं० । लोकविहितयां निम्नत्वात्, विशेष० ।
आ० अ० । उ० । एष० । आच० । यत्पुनरज्ञानदन्तधावन-
नरलीभोजनाऽऽदिकमपरं सूनकलेचरंयद्यऽऽदिकं उगुत्सेते
का उगुत्से । साध्याचारनिम्नत्वात् आस्तत्प्रत्ये, वृ० १ उ० २
प्रक० । " अद्यमानमाहर्षिः, साहुं तु दुग्त्रेण इगुत्से । " उ० ४
अ० । उगुत्सेना प्रचरत्मीधारेण विद्वत्तद्वयमेव ना भूद्-

त्वेवं प्रत्ययो यत्र तत्तथा । प्रचरत्निम्नत्वात्, एषा० ३ डा०
३ उ० ।

दुग्त्रेण-उगुत्से-पुं०-न० । यद्द्वयने च विद्याऽऽदिविभासप-
दाचभ्यो उगुत्सेने तज्जुगुत्सेकर्म । कर्मभेदे, एषा० १० डा० ।

दुग्त्रेण-उगुत्से-पुं०-न० । यद्द्वयत्सविभित्तम-
निमित्तं वा जीवस्याद्युभवस्तुविषया उगुत्सेना जवति, तज्जुगु-
त्सेनामोहनीय-कर्म० १ कर्म० । यद्द्वयवशात्पुनरज्ञतोः युःमा-
द्युभवस्तुविषयं स्वल्पकमुपजायते तज्जुगुत्सेनामोहनीयच । क-
र्मभेदे, कर्म० ६ कर्म० ।

दुग्त्रेण-उगुत्से-पुं०-न० । जिग्मां पापकारिणमित्वादिना
निम्नां करुणेत्यर्थः, एष० २ अ० ।

दुग्त्रेण-उगुत्से-पुं०-न० । गहति, आच० ३ अ० १ अ०
२ उ० । उगुत्सेतावधगर्हिताः समानायाः । आ० म० १ अ०
२ अ० ।

दुग्त्रियकुल-उगुत्सेतकुल-न० । द्विष्काऽऽदिकुलेषु, षोड० ।
चर्मकराऽऽदियु, आच० ३ अ० १ अ० २ उ० ।

स्वम्-

जे निक्ख दुग्त्रियकुलेसु असणं वा पाणं वा स्वाइयं
वा साइयं वा पदिग्गाहेइ, पदिग्गाहंतं वा साइज्ज ॥ १६ ॥
जे भिक्खु दुग्त्रियकुलेसु वत्थं वा पदिग्गाहं वा कंबलं वा
पायुंक्कणं वा पदिग्गाहेइ, पदिग्गाहंतं वा साइज्ज ॥ १७ ॥
जे भिक्खु दुग्त्रियकुलेसु वसहिं पदिग्गाहेइ, पदिग्गाहंतं
वा साइज्ज ॥ १८ ॥ जे निक्खु दुग्त्रियकुलेसु सज्जायं
करेइ, करंतं वा साइज्ज ॥ १९ ॥ जे निक्खु दुग्त्रियकु-
लेसु मज्जाइयं उडिसइ, उडिसंतं वा साइज्ज ॥ २० ॥
जे भिक्खु दुग्त्रियकुलेसु सज्जायं समुदिमइ, समुदिसंतं
वा साइज्ज ॥ २१ ॥ जे भिक्खु दुग्त्रियकुलेसु सज्जायं
अणुजाइयं, अणुजायंतं वा साइज्ज ॥ २२ ॥ जे निक्खु
दुग्त्रियकुलेसु सज्जायं बाएइ, बायंतं वा साइज्ज ॥ २३ ॥
जे निक्खु दुग्त्रियकुलेसु सज्जायं पदिच्छइ, पदिच्छंतं
वा साइज्ज ॥ २४ ॥ जे निक्खु दुग्त्रियकुलेसु सज्जायं
परियहइ, परियहंतं वा साइज्ज ॥ २५ ॥

अथतद्दुं तसि पदिच्छंतं ।

नेसि इमे भेदा, सत्तवं च । गाहा-

दुविद्धा दुग्त्रिणा स्वसु, इचरिया होंति आचकहिंया य ।
एपसिं णापसं, बोच्छमि अट्ठाणुपुब्बाए ॥ १६ १ ॥

एवगयानंकुला, इचरिया ते य इति निज्जुहा ।
जे तस्य सुंमिता स्वसु, ते होंति आचकहिंया य ॥ १६ २ ॥

यिज्जुहा जे वदंकाया सत्तांगपदिप सि, आचकहिंया-
जे अथावित्तप आत्वादिज्जुमित्त, जहा वक्खवापहे सोहे लो-
हकारकण्ठा, आनेसु अनवकनम्मकारादि ते आचकहिंया ।
गाहा-

तेटु असणत्त्यादी, वसहिं अट्ठव वापणादीणि ।

दुर्गच्छियकुस

ये त्रिकषु गिषह्यां, विसैज कुजा च आषादी ६६३ ॥
असूषध्यादिषाण गहर्ण, जो बसहीर वा विमैज प्रविसति,
बायषादि वा सज्जाय कुजा, तस्य आषादिषा होसा ।

गाहा-
अग्रयो पवषणहाणी, विषरिषायो तद् दुर्गुञ्जा य ।
तोसं च होति संका, सन्धे एषारिसा सषणा ॥ ६६४ ॥

अग्निव ओषोरिषे, रायधुङ्ग भए च गेसस्ये ।
अध्यापरौरप वा, अषाषायामे वि वितियपर्दे ॥ ६६५ ॥
सधे साधयो नीषा इत्थादि अयसः, असंमोञ्जसंपक्त सि कामि-
त्तत्रजनीति एवं पवषणहाणी, अमोक्षे दुःखकादिप्रहर्णं द्रव्वा अ-
भ्यभिमुष्वा पुषैमतिपत्रणा वा विषरिषमंते, स्वषाकाविसमना
इति सुमुष्वा, जेसु वि गेपहद तेसु वि संका-सन्धे एषलिगषा-
रियो वते एषारिस सि अहं परिषोः । एमो अषवादां ।

एतेहि आसवादिकारणेहि अवा अेष्यति तदा पज-
गपरिहाणी, जाहे चउडुर्ग पचो णाहे इमाप
अजयाप गेवहत । वाहा-
अग्रएथ च ठावेदं, सिंगविषमं च काठ पविसैजा ।
काठण च उषधार्गं, अधिदेषवादिसेषरितो ॥ ६६६ ॥

यो दुर्गुञ्जो असूषध्यादी अयसारियं अग्रय्य सुषधरा-
विकु उपगिञ्जति, तं वि पञ्जा गेवहत, प्रहवा रजोहरणादि उ-
चकरयं अषाध उनेषु सस्कन्नादि परलिगं काठं जहा अहसा-
दिहोसा च जभंति, तदा पविसिउं गेवहत । अहवा मन्कषहा-
दिविषयकाले दिगावबोध्यं काठं अक्षेण आदिस्वंतो मेसयं
पचं वा बासकल्पमादिषा सुदुःखावेसा पविसति, गेवहइ प-
ञ्जाय गि अहा आचरुत्त तद् गेवसति, यसहि अक्रथ अश-
भंते बाहि साधयेनअयसु बसहि गेदिअइह, जहा वा पउजति
सज्जाय च करोति, रायधुदिषु आतिगयो अयससागरिसज्जाय-
ज्जाणवमकहादी वि करेज । नि० चू० १६ उ० ।

दुर्गुञ्ज-द्विगु-वि० । शिराष्टे, स्र० १ सु० ४ अ० १ उ० ।
आषा । स० । ' दुग्णं करेइ स पाष । ' स्र० १ सु० ४ अ०
१ उ० ।

दुर्गुञ्ज-दुर्कस-न० । गौरुविषये विशिष्टे कार्यालिके वले, आ-
सा २ सु० १ चू० ५ अ० १ उ० । जी० । सुकृतो वृक्षविशेष-
स्तस्य वलकं शुद्धीत्येदं वले जलेन सह कुहयित्वा वृक्षीकरणे च
सुषीकृत्य वलं यच्छु दुर्कसः । उ० २ अ० । प्रह० । दुर्क-
सामिथानवृक्षवृक्षविशेषके अज्ञातातिविशेषे, म० ११ सु० ११
उ० । जी० । शू० । सु० प्र० । आ० म० । दशा० । नि० चू० ।
' दुर्गुञ्जपट्टपञ्चकृते ॥ ' दुर्कसं वलं तस्य यः पट्टे सुगतापे-
क्षया पकपट्टः, तेन आषादिषः । कष० २ कृष्णं रा० ।

दुर्गुञ्ज-दुर्कस-न० । ' दुर्गुञ्ज ' शब्दाद्यैः, आषा० २ सु० १ चू० ५
अ० १ उ० ।

दुर्गोप-द्विगोत्र-न० । गोत्रवेदनीयकर्मश्रिके, कर्म० । ' गोय-
वेयणियं । ' इतिचमनाज्ञावेदनीयस्यवृत्तं तत्र गोत्रसूक्तौगोत्री-
सौत्रनेदादु द्विधा । बासासासनेदाद्वेदनीयमपि चिदा, इत्येता-
इत्येतः प्रश्नयो गोत्रश्रिकसामनेन शुभमेते । कर्म० ४ कर्म० ।
दुग्म-दुर्ग-वि० । दुःखेन गमयतस्यौ कर्मण्ये-दः । विषमं, स्र०

१ सु० ५ अ० १ उ० । गहने, दुर्बिषये, स्र० १ सु० ५ अ० १
उ० । इहं० । अषराजिताय नोहाय च । स्त्री० । सुमुषो, पुं० ।
दुःखेन गच्छत्यत्र । दुर्-गम-आषादे रः । पवताः अविप्रिदुर्गि
पुरे कोहि (किला) (गढ) इतिव्यते दुर्गमदेमं, चाञ्च-
क, दुःखेन संलारे संसारे, न० । बाष० । आतवजययाकाराः ५-
विदुर्गे, म० ७ श० ६ उ० । लेनपरचकाः ५ परगम्यन्ते च ।
सु० ३ उ० । म० । अ० । कषसाये, न० २ श० ३ उ० । दुःखा-
ः ५ अयणीयं, म० ५ श० ६ उ० । पवताः ५ विदुर्गं अच कथयति
सङ्घातुमस्तस्ये, स्वा० ६ उ० ३ उ० । दुर्गमप्रवेने च । विषा०
१ सु० ३ अ० । दशा० ।

तिविहं च होति दुर्गं, स्वसे सापेरं मणुस्मदुर्गं वा ।
निकारणमि गुम्गा, तथ्य वि आसादिषो दोसा । ? २ ।
विधिचं च अवात दुर्गमं । तयथा-वृक्षदुर्गं, आषादुर्गं, मनु-
ष्यदुर्गं वा । यद् वृक्षैरतीव महन्तथा दुर्गमं, यत्र वा पांशु वृक्षाः प-
तितस्तद् वृक्षदुर्गं । यत्र व्याघ्रसिद्धाः ५ इति मयं तत्त आषाद-
दुर्गं । यत्र सूक्ष्मबोधिः ५ इति मयं मनुष्याणां मयं तत्त मनुष्य-
दुर्गं । एनेषु विधये दुर्गेषु यदि निष्कारणे निश्रम्यै शृङ्गानि
अवधम्भने वा चतुर्गुह, आषाः ५ अयस्य दोषाः । १० ६ उ० ।
दुःखे, कर्त्तां वा । ३० नो ५ अने ४ दे याथा ।

दुर्गम-दुर्गति-स्त्री० । दुष्ट गतिदुर्गतिः । दुष्टार्थं गती, स्या० ।
न आ दुर्गमो पक्षयामो । तं जहा-पोरइयदुर्गं, ति-
रिक्सजोषियदुर्गं, मणुस्मदुर्गं (देवदुर्गं) ॥

मनुष्यदुर्गतिः दुर्गितिमनुष्याणाम्, देवदुर्गतिः किरिषिका-
ऽऽपरेक्षया इति । स्या० ४ उ० १ उ० । आतु० ।

पंषिहि ठाणेहि जीवा दुर्गं गच्छति । न जहा-पाणानव-
एखं जाव परिगर्हणं । स्या० ४ उ० १ उ० ।

" तसो जिय सवं होर, कुवहं बंमगइ गप । कुहवा तस्य उ-
म्मग्गा, अक्रए सुचिबाद्विच ॥ २ ॥ " जस० ७ अ० ।

दुर्गमय-दुर्गतिगत-वि० । दुर्गतिं प्राप्ते, स्या० ४ उ० १ उ० ।

दुर्गमयामि (षु)-दुर्गतिगामिन-वि० । दुर्गतिं नारकविषं-
रुषामवन्नि प्राणिनमिति दुर्गतिगामिन्याः । दुर्गतमननहेती, तिष्ठो
अव्याः दुर्गतिगमनहेतवः । स्या० ३ उ० ३ उ० । दुर्ग-
तो इरिक्तः सत्र दुर्गतिं गमिष्यतीति दुर्गतिगामी । दुर्गतिगम-
नशीलं च । पुं । स्या० ४ उ० ३ उ० ।

दुर्गमपइदायम-दुर्गतिवपदायक-पुं० । तिबंश्नारककुमात्रुकु-
देवकपदुर्गतिमार्गमापके, ग० २ अ० ।

दुर्गमप्वान्म-दुर्गतिप्रदान-वि० । दुर्गतीं नरकाऽहिकायां कर्ता-
रं प्रयातयतीति दुर्गतिप्रदानः । दुर्गती वा प्रयातो यस्मात् स
तथा । दुर्गतिप्रतनहेती, प्रह० २ आष० द्वार ।

दुर्गमफलं-दुर्गतिफल-वि० । दुर्गतिः फलं यस्य स दुर्गतिफलः ।

स्र० १ सु० ११ अ० । दुर्गव्यवाऽऽदिप्रयोजने, पञ्चा० ४ (अ० १)

दुर्गमफलवाइ (षु)-दुर्गतिफलवादि-पुं० । दुर्गतिः फलं
यस्य स दुर्गतिफलः, तद्वत्प्रशान्तौ दुर्गतिफलवादिनः । दुर्गति-
फलमार्गोपदेहरि मिष्यारुही, स्र० १ सु० ११ अ० ।

दुर्गमद्वेषण-दुर्गतिवर्धन-न० । संसारवर्धने, दश० ६ अ० ।

दुग्गड-दुर्गो-पुं० । पवित्रतीर्थं, दृशं ६ मं २ उ० ।

दुग्गंध-दुर्गन्ध-पुं० । दुष्टो गन्धो दुर्जगन्धो यथासौ दुर्गन्धः । दुर्गन्धमन्वुत्तु, दृशं ३ तथ । दुर्जगन्धे, स्या० ३ डा० ६ उ० । अ० । आधा० ।

दुग्गमाहण-दुर्गप्रहण-न० । पर्यंतवनाऽऽदिदुर्गाऽऽभवये, पञ्च० ३ विष० ।

दुग्गदि-दुर्गीदि-पुं० । विषमपर्वते, अष्ट० २३ अष्ट० ।

दुग्गम-दुर्गम-पि० । दुःखेन गम्यते इति दुर्गमः । कृच्छ्रगतिके, प्रश्न० १ आध० द्वार । गन्तुमशक्ये, अष्ट० २२ अष्ट० । दु-स्तरे, दृशं २ अ० २ मं २ उ० । कृच्छ्रवृत्तौ, स्या० ५ डा० १ उ० । दुःखेन गम्यत इति दुर्गमम् । भाष्यतापनंऽयम्, कृच्छ्र-सिद्धिः । तद्भवति विनेयामासृज्जन्मत्वेन, अकज्जन्मत्वेन च । स्या० ५ डा० १ उ० ।

दुग्गय-दुर्गत-पि० । दुर्गातिरेवासतीत्यधि मन्थये दुर्गतः । दुस्व, स्या० ४ डा० १ उ० । प्रश्न० । हरिते, धनविहीने, ज्ञानविहीने च पुत्रं, स्या० ६ डा० ३ उ० ।

नम्रो दुग्गया पएनत्ता । नं अहा-एरइपदुग्गया, तिरि-वल्मोणिपदुग्गया, मणुस्सदुग्गया । स्या० ३ डा० ३ उ० ।

"दुग्गयवणाऽऽवररयकमाहणमुञ्जं (४०)" । दुर्गतस्य हरि-कस्य यन्माकरे विचित्रमाणिक्योपाद्दद्याते प्राप्तस्य यद्गन्त-प्रहृष्टं माणिक्योपादानेन तेन यत्पुत्रं सदाशुभिलाषोपरममा-नसाधर्म्यां चद् दुर्गतस्त्वाऽऽकररत्नप्रहणमुत्तय । पञ्च० १३ विष० ।

दुग्गयणारी-दुर्गतनारी-स्त्री० । दारिद्र्योपहतयोषाबाय, पञ्च० ९ विष० ।

दुग्गयजन्-दुर्गतयज-पुं० । हरिकृत्कृतोत्पत्तौ, वृ० ६ उ० ।

दुग्गयसुय-दुर्गतसुत-पुं० । हरिकृत्पुत्रं, पं० व० ३ द्वार ।

दुग्गसाधि-दुर्गस्वामिन्-पुं० । सिद्धिपिण्डकृत्तुनैवामहत्तरस्य सिधेय, सिद्धिर्कृतस्य उपमितमयप्रपञ्चस्य प्रथमादशौ पतस्था-ध्वानिर्लिखिनः । अ० ४० ।

दुग्गह-दुर्गह-पुं० । दुर्घृहीतमे, डा० १३ डा० ।

दुग्गमा-दुर्गा-स्त्री० । महिषाऽऽकृष्टायाऽमात्र्यां बाय, ग० ३ अधि० । आधा० । अत्रु० ।

दुग्गावी-दुर्गादेवी-स्त्री० । " दुर्गादेव्युत्पन्नरपादपनपादवी-उभयतः " ॥ ८ । १ । २७० ॥ इति सश्वरस्य मन्थये वसंमान-स्य दकारस्य वा लुक् । ' दुग्गावी । ' महिषाऽऽकृष्टायाऽमात्र्यां-बाय, प्रा० १ पाद ।

दुग्गह-दुर्गह-पि० । दुर्गोपिधि, पि० वृ० १ उ० । प्रपञ्चप्र-देशाऽऽदिनाविधि च । वृ० ३ उ० ।

दुग्गहयदिप-दुर्घटपटित-पि० । दुर्गहकदववा स्पृष्टे, प्रश्न० ३ आध० द्वार ।

दुग्गास-दुर्गास-पुं० । दुर्गिणे, वृ० ३ उ० ।

दुग्गह-देवी-इतिनि, दे० ना० ५ वर्ग ४४ गाथा ।

दुग्गण-दुग्गण-पुं० । दुहन्ति क्षमेन । हन करणे अर्प, ह्रस्वः कुन्धं च । दुर्गरे, परस्वये, भूमिकम्पे च । बाब० । अत्रु० । लृ० । अह-करे च । प्रश्न० ३ आध० द्वार ।

दुग्गकमुञ्ज-द्विचकमुञ्ज-न० । गन्धीसमीपे, औ० ।

दुग्गवप-दुग्गवप-पि० । दुःखेन त्यक्तुं योग्ये, अ० ३ डा० १ उ० ।

दुग्गर-दुग्गर-पि० । दुःखेन चर्यतेऽस्मिन्निति दुग्गरः । दुः-खेन चर्येत इति दुग्गराणि । प्रामाऽऽदिपु, आधा० १ वृ० ६ अ० ३ उ० ।

दुग्गरलाडधारि (ष)-दुग्गरलाडधारिण-पुं० । दुग्गरलासी लाहस्तं कीर्णवात् विहृतवात् सः । दुग्गरं देशे प्राप्ते च विहारं कृतवति, आधा० १ वृ० १ अ० ३ उ० ।

दुग्गिष-दुग्गिषी-न० । दूषावादनपारवास्याऽऽदी दुग्गिरिते, तदे-तुके कर्मणि च । का० १ वृ० ६ अ० । विपा० । स्या० । प्री० । वृ० ।

दुग्गिष्टय-दुग्गिष्टित-न० । वृष्टं प्रतिपाद्यं धावनवहनाऽऽदिकार्यं कियारूपं बंधितं यत्र तथथा । प्रतिपिद्यं धावनवहनाऽऽदौ कार्याकार्यं बंधिते, तद्गुणं च । अ० २ अधि० ।

दुग्गचंद्रिअ-देवी-दुर्गाकृते, दुग्गिदग्धे च । दे० ना० ५ वर्ग ५५ गाथा ।

दुग्गचंषास-देवी-कलाहरिते, दुग्गिरिते, पदपद्ययोगे च । दे० ना० ४ वर्ग ५४ गाथा ।

दुग्गिष्टिय-दुग्गिष्टित-न० । दुग्गासरीदुग्गधानतथा चिन्तितं यत्र स तथा । आसरीदुग्गधानतथा चिन्तिते, तद्गुणं च । अ० २ अधि० । जीत० । प्रा० वृ० ।

दुग्गिष्ट-द्विष्टक-पि० । द्वादशमेधे, प० २ अधि० ।

दुग्गि (ष)-द्विष्टटिन्-पुं० । अत्रुष्टीतितमे महाहादे, " द्वा-दुज्जमे " स्या० २ डा ३ उ० । अं० प्र० । सू० प्र० ।

दुग्गुगल-द्विगुगल-न० । द्वयोर्गुगलयोः समाहारो द्विगुगलम् । द्वास्वरलासरीतयोः ककृष्वे नामकर्मोपरप्रकृतिद्वये, कर्म० ५ कर्म० ।

दुग्गण-दुर्जन-पुं० । मिषादरिहोके, वृ० ३ प्रक० । आ० वृ० । " शकटं पञ्चहस्तेन, द्वादहस्तेन श्लिष्याम् । इतिनं श-तहस्तेन, देशवाग्नेन दुर्जनेम् ॥ १ ॥ " पारहोऽद्विष्योः वाच० । दुर्गणवर्जन-दुर्जनवर्ज-पि० । दुःशोकरहितं, वृ० १ उ० ३ प्रक० ।

दुर्जन्-दुर्जन्त-पुं० । स्वनामवशाते आचार्यं, कव्य० । " कोसिच पुञ्जत करहे व । " कव्य० २ अधि० ० कृष्ण ।

दुर्जनय-दुर्जेय-पि० । अग्निजायमानं, प्रा० प्र० १ अ० २ अपद । पदपञ्चाशत्तमे अक्षरमन्थने च । कव्य० ७ कृष्ण । दुःखेन जीयतेऽस्मिन्मृते इति दुर्जेयः । दुस्वये, उच्य० ३ अ० । दुर्जन-दुर्जेय-पि० । दुःखेन जीयते अर्प । " प्रादिषी वातला कजा, दुर्जेरा तककुंठिका । " बाब० । स्या ४ डा० ४ उ० ।

दुर्ज्जाय-दुर्जाय-पि० । दुर्घं वातं दुर्वायत्म् । ममनाकियागर्हाया-म, आधा० १ वृ० ५ अ० ३ उ० । म्यसने, दे० ना० ५ वर्ग ५५ गाथा ।

दुःजोहृष

दुःजोहृष-दुर्धौषन-पुं० । स्वनामक्याते चूनराष्ट्रपुत्रे, शा० १ श्रु० १६ अ० । आ० म० । सिंहपुरनगरराजस्य सिंहप्रया-
मिधानस्य स्वनामक्याते मुनिपाते, स्या० १० उा० । विपा० ।
दुःजा-दोषा-स्त्री० । दोषार्हायाम्, दश० ७ अ० ।
दुःजान-दुर्धौषन-न० । आचाररूपे ष्यन्ते, ध० ३ आ० ।
दुःकाम्य-दुर्धौषत-त्रि० । दुष्टो ध्यातो दुर्धौषतः । एकाप्रचित्ततया
आसौर्द्वैतकामे, ध० २ आ० । आ० । दुष्टचित्तान्विष-
यीकृतं, शा० १ श्रु० १ए अ० ।
दुःकामोऽ-दुर्धौष-पुं० । शक्ये, आचा० १ श्रु० ५ अ० ३ उ० ।
दुःक-दुष्ट-त्रि० । दोषयति, प्रति० । दुः । (स व विषयकथाय-
भेदाद् द्विषेति 'पारंश्चि' शब्दे व्याख्यास्यने) प्रष्टिषे च रा-
जनि, मि० श्रु० १ उ० । सुव० । दुर्नानसि, सुव० ३ श्रु० २ अ० ।
द्विष्ट-त्रि० । तस्य प्रहापकं वा प्रति द्वेषयति, स्या० ३ उा०
४ उ० । चिदा द्वेषयद् अत्युक्तदत्तवाच्य द्विष्टस्तं प्राणप्रादं
विना न मुञ्चति । दश० २ तस्य ।
दुष्टमाह-दुष्टमाह-पुं० । निर्दयमहामकराऽऽदिपु, न० ।
दुष्टवेष-दुष्टवतस-पुं० । कलुषान्तःकरणे, आचा० २ श्रु० ४
श्रु० १ अ० २ उ० ।
दुष्टकर्मणिगाहाव-नृष्टाष्टकर्मनिष्ठापक-पुं० । दुष्टनामघातां
कर्मणि निष्ठापके विनाशके केवलजनने, प० सं० १ ह्यार ।
दुष्टवाङ् (ए)-दुष्टवादिन-पुं० । प्रत्यक्षाभादिषु, प्रथम० २
आश्र० द्वार ।
दुष्टस-दुष्टाव-पुं० । कुलकणधोदके, सं० । गर्भे च । ह्य० १
उ० २ प्रक० ।
दुष्टसहृत्थिमाह-दुष्टावहृत्सयादि-पुं० । मारकतुरगकरिवरम-
नुनी, पञ्चा० १२ विस० ।
दुष्टनावयसमाहय-दुष्टरवापदसमाहृत-त्रि० । दुष्टः शुद्धः स्वाय-
वा व्याघ्राऽऽद्यस्यैः समाहृतस्यभिज्ञतेषु, प्रथ० ३ आश्र० द्वार ।
दुष्टद्विय-दुष्टद्वय-त्रि० । दुष्टान्वितं, सं० ।
दुष्टाण-दुःस्थान-न० । शीताऽऽतपःशमदाकाऽऽदियुक्तेषु का-
यात्मनोऽऽसनाऽऽद्याश्रयेषु, अ० १६ द्रा० ३ उ० ।
दुष्टाणय-द्विस्त्राणक-न० । स्वनामक्याते स्थानाक्षस्य द्वितीये-
ऽवयवने, स्या० २ उा० १ उ० ।
दुष्टासह-दुष्टामन-न० । पादांश्वरि पादस्थायनाऽऽदिकेभ्यो-
न्तर्पापवेशने, मव० ३७ द्वार । ध० ।
दुष्णाम-द्विनामन-न० । त्विचिंक्षितकारकं च तद् नाम द्विनाम ।
नामभेदे, अत्रु० ।
मे किं तं दुनामे ? । दुनामे द्विविदे पणसे । तं जहा-एगकल-
रिए अ, अणोगकलरिए अ । से किं तं एगकलरिए ? ।
एगकलरिए ह्यः, श्रीः, धीः, क्षीः । सेतं एगकलरिए ।
से किं तं अणोगकलरिए ? । अणोगकलरिए-कञ्जा, वीणा,
स्रग्ना, माझा । सेतं अणोगकलरिए ॥
(से किं तं दुनामे इत्यादि) यत् एवमेदं द्विनामान एव त्विचिंक्षं
द्विप्रकारम् । नपथा-एके च तद् कृतं च तेन त्विचिंक्षंकाकारिक-
म्, अनेकादि च ताव्यस्तराणि च तैस्त्रिचिंक्षंमंकाकारिकम् । च-

कारौ नमुक्चयार्थौ । तदेकाकारिके-ऽहीसंज्ञा, वचनाविशेषो वा ।
भेदवनाविशेषः प्रीमुञ्जः स्त्री योषादिति । अनेकाकारिका क-
न्येत्यादि । उपसङ्गं चेद् यज्ञाकापनाकाऽऽऽऽनामाद्यकारिकेषु-
प्रनाम्नामिति । तद्वचं यद्विस्तं वस्तु तन्मयमेकाकारण वा नामना-
ऽभिधीयतेऽनेकाकारण वाऽऽनेने नामत्वेन विचिंक्षितस्य स्व-
स्थापि वस्तुज्ञानस्थानिधानाद् द्विनामोच्यते, द्विचिंक्षं तस्त्वं-
इव नाम द्विनाम, ह्येवार्थं नाम्नोः समाहारां द्विनामेति ।
एवमेव प्रकाशानुरेणऽऽह-
अहवा दुनामे द्विविदे पणसे । तं जहा-जीवणामे अ, अजी-
वणामे अ । से किं तं जीवणामे ? । जीवणामे-देवदत्तो,
जणशुद्धं, विचदुद्धं, मोषदत्तो । मेतं जीवणामे । से किं
तं अजीवणामे ? । अजीवणामे-यदो, पदो, कर्मो, रदो ।
मेतं अजीवणामे ॥
(अहवा दुनामे इत्यादि) जीवस्य नाम जीवनाम, अजीव-
स्य नाम अजीवनाम । अत्रापि यद्विस्तं, तेन जीवनाम्ना, अजी-
वनाम्ना वा भवितव्यमाने । जीवाजीवनामभ्यां विचिंक्षितस-
र्ववस्तुसंगे ज्ञायसीयः । शब्द सुखम ।
पुरनेनेवावस्था प्राऽऽह--
अहवा दुनामे द्विविदे पणसे । तं जहा-विमेसिए,
अविसेसिए य । अविसेसिए जीवदत्त्वे, अजीवद-
त्त्वे च । विमेसिए सारद्वे त्रिक्रमत्रोणिए मण्-
स्मे दुने, अविसेसिए षेरद्वे, विमेसिए स्याणपज्ञाए
सङ्करपभाए बालुअपज्ञाए पकपज्ञाए भूपपभाए
तमाए तमतमाए, अविसेसिए रयणपज्ञाए पुढाविमे-
रद्वे, विसेसिए पज्ञजए अ अणजजए अ, अविमेसिए
तिरिक्त्वत्रोणिए, विसेसिए एगदिपे चेंदिए तेदंदिपे चर्चरि-
दिपे पंचेदिपे, अविसेसिए पुढाविकाइए आञ्जकाइए तेञ्जका-
इए बाञ्जकाइए वाणमइकाइए, विमेसिए पुढाविकाइए, अविमे-
निए एगदिपे, विमेसिए पुढाविकाइए सुलुपकाइए अ बादरपु-
ढाविकाइए अ, अविमेसिए सुलुपपुढाविकाइए, विमेसिए पज्ज-
त्तयसुलुपपुढाविकाइए अ, अविमेसिए अ बादरपुढाविकाइए,
विसेसिए पज्जत्तयवादरपुढाविकाइए अ अणजजयवादरपुढ-
विकाइए । एवं आञ्जकाइए तेञ्जकाइए बाञ्जकाइए वाणमइ-
काइए अ विमेसिएअनेदेदिं ज्ञाणिवन्वा । अविमेसिए वेदं-
दिपे, विसेसिए पज्जत्तयचेंदंदिपे अ अपज्जत्तयचेंदंदिपे य ।
एवं तेदंदिअचर्चरिदिआ वि ज्ञाणिवन्वा । अविमेसिए
पंचिदिअतिरिक्त्वत्रोणिए, विमेसिए जलयरपंचिदिअ-
तिरिक्त्वत्रोणिए यलयरपंचिदिअतिरिक्त्वत्रोणिए स्वयर-
पंचिदिअतिरिक्त्वत्रोणिए अ, अविमेसिए जलयरपंचिदि-
अतिरिक्त्वत्रोणिए, विमेसिए मंमुञ्जिममलयरपंचिदिअतिरि-
क्त्वत्रोणिए अ माश्वकंतेअजलयरपंचिदिअतिरिक्त्व-
त्रोणिए अ, अविमेसिए मंमुञ्जिममलयरपंचिदिअतिरि-
क्त्वत्रोणिए, विमेसिए अपज्जत्तयचेंदंदिपेअतिरि-
क्त्वत्रोणिए, अतिरिक्त्वत्रोणिए अ अपज्जत्तयचेंदंदिपेअतिरिक्त्वत्रोणिए अ अपज्जत्तयचेंदंदिपेअतिरिक्त्वत्रोणिए अ

तिरिक्त्वजोगिण् अ, अविसेसिण् गठभवकंति अजलयरंपं-
 चिद्विअतिरिक्त्वजोगिण्, विसेसिण् पञ्चत्तयगठभवकंतिअजल-
 यरंपंचिदिअतिरिक्त्वजोगिण् अ अपपञ्चत्तयगठभवकंतिअ-
 जलयरंपंचिदिअतिरिक्त्वजोगिण् अ, अविसेसिण् अलयरंपं-
 चिदिअतिरिक्त्वजोगिण्, विसेसिण् चउपपथलयरंपंचिदिअ-
 तिरिक्त्वजोगिण् अ परिस्पथलयरंपंचिदिअतिरिक्त्वजोगि-
 ण् अ, अविसेसिण् चउपपथलयर०, विसेसिण् संमुच्छिपपचउ-
 पपथलयरंपंचिदिअतिरिक्त्वजोगिण् अ गठभवकंतिअच-
 उपपथलयरंपंचिदिअतिरिक्त्वजोगिण् अ, अविसेसिण् संमु-
 च्छिमचउपपथलयर०, विसेसिण् पञ्चत्तयमंमुच्छिमचउपपथ-
 लयरंपंचिदिअतिरिक्त्वजोगिण् अ अपपञ्चत्तयमंमुच्छिम-
 चउपपथलयरंपंचिदिअतिरिक्त्वजोगिण् अ, अविसेसिण्
 गठभवकंतिअचउपपथलयरंपंचिदिअ०, विसेसिण् पञ्चत्तय-
 गठभवकंतिअचउपपथलयरंपंचिदिअतिरिक्त्वजोगिण् अ
 अपपञ्चत्तयगठभवकंतिअचउपपथलयरंपंचिदिअतिरिक्त्व-
 जोगिण् अ, अविसेसिण् परिसपपथलयर०, विसेसिण् उरपरि-
 सपपथलयरंपंचिदिअतिरिक्त्वजोगिण् अ जुअगरिसपपथल-
 यरंपंचिदिअतिरिक्त्वजोगिण् अ, एते वि संमुच्छिमा पञ्चत्त-
 गा अपपञ्चत्तगा य, गठभवकंतिअत्रि पञ्चत्तगा अपपञ्चत्तगा
 य जाण् अच्चा । अविसेसिण् स्वहरपंचिदिय० विसेसिण्
 संमुच्छिमपलहरपंचिदिअतिरिक्त्वजोगिण् अ गठभवकं-
 तिअलहरपंचिदिअतिरिक्त्वजोगिण् अ, अविसेसिण् संमु-
 च्छिमलहरपंचिदिअ० विसेसिण् पञ्चत्तयसंमुच्छिमलहरपं-
 चिदिअतिरिक्त्वजोगिण् अ अपपञ्चत्तयसंमुच्छिमलहरपं-
 चिदिअतिरिक्त्वजोगिण् अ, अविसेसिण् गठभवकंतिअल-
 हरपंचिदिय० विसेसिण् पञ्चत्तयगठभवकंतिअलहरपंचि-
 दियतिरिक्त्वजोगिण् अ, अविसेसिण् मणुस्ते, विसेसिण् सं-
 मुच्छिममणुस्ते अ गठभवकंतिअमणुस्ते अ, अविसेसिण्
 संमुच्छिममणुस्ते, विसेसिण् पञ्चत्तयमंमुच्छिममणुस्ते अ अ-
 पपञ्चत्तयसंमुच्छिममणुस्ते अ, अविसेसिण् गठभवकंतिअमणु-
 स्ते, विसेसिण् पञ्चत्तयगठभवकंतिअमणुस्ते अ अपपञ्चत्त-
 यगठभवकंतिअमणुस्ते अ, अविसेसिण् देवे, विसेसिण् जव-
 णवानी बाण्यंतरे जोइसिण् बेमाणिण् अ, अविसेसिण् जव-
 णवानी, विसेसिण् अरुकुमारो नामकुमारो सुचणुकुमारो अग्नि-
 कुमारो दीवकुमारो उदपिकुमारो दिमाकुमारो वाउकुमारो धणि-
 वकुमारो, सञ्चेभि पि अविसेसिअविसेसिअअपपञ्चत्तयपञ्च-
 त्तगभेदा जाण् अच्चा । अविसेसिण् बाण्यंतरे, विसेसिण् वि-
 साय चूते नजले रकलसे कियरो कियुरिसे महारोरे गंधवे, ए-
 तेभि पि अविसेसिअविसेसिअपपञ्चत्तयपञ्चत्तगभेदा जाण्-
 अच्चा । अविसेसिण् जोइसिण्, विसेसिण् चेंदे सुरे गहणन-
 ६५०

कलत्ते ताराह्वे, एतेसि पि अविसेसिअविसेसिअपपञ्चत्तय-
 पञ्चत्तयजे आण् अच्चा । अविसेसिण् बेमाणिण्, विसेसिण्
 कृपांभगो कृपातीतेगे अ, अविसेसिण् कृपांभगो, विसे-
 सिण् सांहम्मप एमाण् सणकुमारि ए माहिदए वंभलोअए
 क्ततयप सुकूप सहस्मारए आण् यए पाणयए आरणयए अ-
 च्चुयए, एतेसि अविसेसिअविसेसिअअपपञ्चत्तयपञ्चत्तगभेदा
 भाण् अच्चा । अविसेसिण् कृपातीतए, विसेसिण् गवेजए अ
 अपुत्तरोववाइए अ, अविसेसिण् गवेजए, विसेसिण् हेड्डिम-
 हेड्डिमगेवेजए हेड्डिमपडिजमगेवेजए हेड्डिमउवरिमगेवे-
 जए अ, अविसेसिण् मडिजमगेवेजए, विसेसिण् हेड्डिमम-
 डिजमगेवेजए मडिजमपडिजमगेवेजए मडिजमउवरिमगेवे-
 जए अ, अविसेसिण् उवरिमगेवेजए, विसेसिण् उवरिमहे-
 डिमगेवेजए उवरिममडिजमगेवेजए उवरिमउवरिमगेवेजए
 अ, एतेभि पि सञ्चेसि अविसेसिअविसेसिअअपपञ्चत्तग-
 उपपञ्चत्तगभेदा भाण् अच्चा । अविसेसिण् अणुत्तरोव-
 वाइए, विसेसिण् विजए वेजयंतए जयंतए अपराजिअए
 सञ्चेसिअए अ, एतेभि पि मञ्चेसि अविसेसिअविसेसि-
 अअपपञ्चत्तगउपपञ्चत्तगभेदा भाण् अच्चा । अविसेसिण्
 अजीवद्वेदे, विसेसिण् धम्मत्थिकाए अधम्मत्थिकाए आ-
 गामत्थिकाए पोमगलत्थिकाए अद्दासमए अ, अविसेसिण्
 पोमगलत्थिकाए, विसेसिण् परमाणुपोगले दुपएसिण् वि-
 पएसिण्० जाव अणंतपएसिण् अ । सेतें जुनामे ॥

(अहवा द्वाते इत्यादि) इत्यन्त्यविशेषनाम, जीवे अजीवे
 च सर्वत्र सञ्जायते । जीवइत्येवजीवइत्यन्यनि च विशेषनाम,
 एकस्य जीव एवास्वस्थ त्वजीव एव सञ्जायादिति । ततः पुनरु-
 त्तरागेजायां जीवइत्यन्त्याद्यविशेषनाम, नारकस्थितेत्यादि
 तु विशेषनाम, पुनरप्युत्तरापेक्षया नारकाऽऽदिकमाविशेष-
 नाम, रत्नप्रभायां जयो रत्नप्रभ इत्यादि तु विशेषनाम, एवं पूर्व-
 मविशेषनाम, उत्तराशेर्तु विशेषनाम सर्वत्र जावनीयम्, शेषं
 सुगमं, नवरं संमुच्छिमं तथाविधकम्पेयाद् गजंमत्तरेणो-
 त्पद्यन्ते इति संमुच्छिमः, गर्भं व्युत्क्रान्तिरुपतिर्गर्भं ते ग-
 र्भव्युत्क्रान्तिकाः, उरसां मुञ्जाभ्यां च परिसंपन्तं गच्छन्तीति
 विषधरगोत्रानकुलाऽऽद्यः सामान्येन परिसर्पाः, विशेषान्तर-
 सा परिषन्तीमुःपरिसर्पाः सर्पाऽऽद्य एव, लूजाभ्यां परि-
 संपन्तीति लूजापरिसर्पां गोधानकुलाऽऽद्य एव, शेषं सुक्लोत्पद्यम् ।
 तद्वत्सुक्लाः सामान्यविशेषनामत्रयां जीवद्रव्यस्य सम्भावनां
 नेदा । साम्प्रतं प्राणुद्वयमजीवद्रव्यमपि अदत्तस्थेयोवाहनु-
 माह- (अविसेसिण् अजीवद्वेदे) इत्याद्य एव, लूजाभ्यां परि-
 संपन्ती वस्तु तस्यैव सामान्यनामा विशेषनाम्ना वा आभिधी-
 यतेऽप्यत्रापि द्विनामात्रं भावनीयम् । " सेतें जुनामे " इति वि-
 यमनम् । अणु० ।

दुष्णवेद—दृष्टी-अण्यथे, तत्रापे च । हे० ना० ५ वर्गं ६६
 वावा ।

दुःखगंधियमुह-दंशो-बांशे, दे० ना० ५ बर्ग ४० गाथा ।

दुःखजाद-दुःखजाति-स्त्री० । आत्मादत्तः क्षीरसदृशयां मादेरा-
याम्, जी० ३ प्रति० ४ उ० ।

दुःखनी-दुःखशार्ड-स्त्री० । आश्विनमेत युके दुःखे जातायां किला-
टिकायाम्, बलाहिकायाभियम्ये । प्रथ० ४ द्वार । च० ।

दुःखर-दुःखर-त्रि० । दुःखेन धर्तुं शक्यं, दुःखरम् । दशा० ४ अ० ।
गहने, स्या० २ ग० । दुःखेह, स० । आरियतुमशक्यं, स्य० ३
उ० । अनुकरणीये, प्रहा० १ प२ ।

दुःखरघर-दुःखरघर-त्रि० । दुःखरणि प्राणित्वात्साऽऽदितिकृत्ति-
लक्षणानि पञ्च महाप्रतानि चारयतीति दुःखरघरः । पञ्चमहा-
प्रतिक, प्रहा० १ पा२ ।

दुःखरपशकवेग-दुःखरपशकवेग-त्रि० । दुःखं दुःखं पश्यान्
सर्ववपशशासाऽऽदिकं मांक्रमायं करोतीति दुःखरपशकस्तथा-
धिषो वेगः प्रसरो यद्यथाति नास्मिन् । दृ० १ उ० ।

दुःखरिम-दुःखरि-पुं० । वनःपञ्चासत्समं श्रुतमनन्दने, कल्प० १
अधि० १ कृपा । अनामिभयनीयं, त्रि० १ न० ।

दुःखसोद्वेगिया-दुःखसोद्वेगिया-स्त्री० । तन्नुलकचूर्णोत्सकं दु-
ग्धे, प्रथ० ४ चार । च० ।

दुःखसादिया-दुःखसादिका-स्त्री० । द्राक्षाभिधे राखे दुःखे, दु-
ग्धे शट्टनि गच्छतीति व्युत्पत्तेः । प्रथ० ४ द्वार ।

दुःखसादी-दुःखसादी-स्त्री० । द्राक्षासाहने पवसि, च० २
आध० ।

दुःखानी-दुःखादी-स्त्री० । अमलगुके दुःखे, ध० १ अधि० ।

दुःखिगिआ-दंशो-स्नेहस्थापननापने, दुःख्यां च । दे० ना० ५
बर्ग ५४ गाथा ।

दुःखिणी-दंशो-स्नेहस्थापननापने, दुःख्यां च । दे० ना० ५
बर्ग ५४ गाथा ।

दुःखीगिणी-दंशो-या दुग्धाऽपि दुःखते तस्याध, दे० ना० ५
बर्ग ५६ गाथा ।

दुःप-द्विप-पुं० । हाप्यां मुखेन, करेण चेत्यर्थः । पिबतीति द्विपः
"मूलाधनुःसाऽऽद्यः" ॥ १० । १०४ ॥ इति कप्रत्ययम् । इस्तिनि,
जी० ३ प्रति० १ उ० । आ० म० ।

दुःपप्स-द्विपद्वा-त्रि० । दौ प्रदेशाचारम्भकावस्थेति द्विपद्वाः ।
छलपुके, च० १ अ० ।
द्विपद्वा-त्रि० । दौ प्रदेशौ यस्मिन्सद्वृत्तिप्रवेशम् । दौ वारौ
प्रवेश्ये, प्रथमां शुक्रमनुकृत्य प्रविशतः, द्वितीयः पुनर्निगत्य
प्रविशत इति । प्रथ० २ द्वार ।

दुःपप्सिय-द्विपद्वा-त्रि० । प्रदेशाहवाचस्थिते, ज० ५ शृ०
१ उ० ।

दुःपप्सि-दुःपप्सि-पुं० । दुःखे पक्षो दुःपप्सः । असत्प्रतिज्ञाऽभ्युप-
गमे, स्य० १ छु० ३ अ० ३ उ० ।

द्विप-ज-० । दौ पक्षौ समाहृतौ इति द्विपक्षम् । सुदृश्यपक्ष-
संवलपक्षयोः समाहारे, दृ० १ उ० । स्य० । रागद्वेषाऽभ्यसके प-
क्षद्वये, स्य० १ नु० २ अ० ३ उ० । "दसं दुःपक्षं इत्यनेनप-

कषं, आदसु ज्ञान्यतयां च कर्म (६) " दौ पक्षाध-
स्थेति द्विपक्षम् । सप्रतिपक्षेऽनैकान्तिके पूर्वोपरविहका-
याऽभिघायात्तयाऽविरोधिवचने, (स्य०) कर्मण्ययानि-
जेरुषे, स्य० १ छु० १२ अ० । द्विपक्षं कर्म सेवते ।
तद्यथा-प्रमत्त्यायात्प्राक्किमकचस्त्यासेवनाद् मुहृदपार्थं च,
रागं द्वेषं च, ईर्ष्यापथं साम्प्रदायिकं चेत्यादि । आचा० २
शृ० १ नू० २ अ० २ उ० ।

दुपडोआर-द्विपदावतार-त्रि० । जयोः स्थानयोः पर्यवसिते,
स्या० ।

अदस्थि एं लोमे तं सर्वं दुपडोआरं । ते जहा-जीव
चेव, अजीव चेव, नम चेव, धावर चेव, सभोग्य चेव, अ-
भोग्य चेव, साउय चेव, असाउय चेव, मर्दादिय चेव, अ-
ग्निदिय चेव, मयवेग चेव, अवेवेग चेव, मकवि चेव, अ-
रुवि चेव, सप्रोगल चेव, अप्रोगल चेव, संमारसमा-
वन्न चेव, असंसारममावन्न चेव, सापय चेव, असा-
सय चेव । आगासे चेव, नोआगासंवेग, धम्म चेव, अधम्म
चेव, मंथे चेव, मोमंथे चेव, पुमि चेव, पावे चेव, आसवे
चेव, संवरे चेव, वेपणा चेव, शिज्जरा चेव ॥

(जदस्थीत्यादि) संदिताऽऽदिः पूर्ववत्, यज्ञीयाऽऽदिकं वस्तु अ-
स्ति विद्यते, गर्मानि वाक्यात्तद्वारः कश्चित्पाठः- (जदस्थि च सं
ति) तत्रानुस्वार आगमिकक्षशाब्दः पुनरर्थः । एवं चास्य
प्रयोगः-अस्त्वात्मादि वस्तु, पुंवाऽप्ययनप्रकृतिर्यात्, यच्चा-
हितं लोके पञ्चास्तिनाकायाऽऽसक्ये लोकेषु ते प्रथमिने दृष्टि
लोक इति व्युत्पत्त्या लोकालोकात्पे वा, तस्यैव निरवशेषं
द्वयोः पदयोः स्थानयोः पक्षयोर्विधिसितवस्तुनिर्दिष्टव्यवह-
णयोरेवतारो यस्य तद् द्विपदावतारमिति । "दुपडोआरं" इति
कश्चित्पठ्यते, तत्र द्वयोः प्रत्ययानारो यस्य तद् द्विप्रत्ययवतार-
मिति स्वकपवत्, प्रतिपक्षव्येत्यर्थः । तद्यथाऽनुदाहरणं पन्थासे ।
(जीव चेव अजीव चेव च) जीवाश्चैव अजीवाश्चैव, प्राकृत-
त्वात् संयुक्तपत्त्येन इत्यः । अकारौ समुच्चयार्थौ । एवकारा-
वधारणे । तेन च राज्यम्नरापोहमाह-नोजीवाऽऽसक्ये राज्यम्न-
रमस्तीति च त्, नैव, सर्वानिपेक्षकत्वे नोराशक्ये नोऽजीवशब्देनाजी-
व एव प्रतीयते, देशनिपेक्षकत्वे तु जीवदेश एव प्रतीयते, न च
देशो देशिनोऽभ्यन्तर्भावतिरक इति जीव एवास्तीति । "अप्येति
वा एवकारार्थः । " चिय चेव एवावे " इतिवचनात् । ततश्च
जीवा एवेति विवक्षितवस्तुसंज्ञाया एवेति च तस्मिन्पक्ष इति ।
एवं सर्वत्र । अथवा अदस्तीति यत् सम्भवं वांश्वयर्थः । तत्
द्विपदावतारं विधिषं जीवाजीववेदादिति । शेष तथैव ।
अथ संस्येतिविसृष्ट्या जीवतवस्वैव भेदाद् सप्रतिपक्षानु-
पदयोऽति-तत्र वसनामकमोक्षयत्तच्छस्यन्तीति प्रसाः । द्विप्र-
याऽऽद्यः, आचरनामकमोक्ष्यासिप्रणुतीत्येवेशीक्षाः स्थावराः वृ-
धियाऽऽद्यः, सद् बोधोऽप्यसिधयानेन स्यादौनिकाः संसारिणः त-
द्विपदासंभूता अधौनिकाः सिकाः, सहाऽऽभुषा वर्तन्त इति सा-
नुषा, तद्व्येवनानुषाः सिकाः । एवं सेन्द्रियः संसारिणः धार्मादि-
बाः सिकाऽऽद्यः, संवेदकाः स्त्रीवेदाऽऽभुष्यवस्तः, अवेदकाः सिका-
काऽऽद्यः, सद् कथेयं शून्यो वर्तन्ते इति समासात्ते इ-प्रत्यये सति
सकृदिणः संज्ञानतयोऽऽदिन्यस्तः, सशरीरा इत्यर्थः । न कृपिपोऽ-

कपिनो मुकाः, सपुक्रताः कर्माऽऽदिपुद्गलवन्तो जीवाः, अपुद्गलाः सिद्धाः, संसारं अथं समापन्नकाः आश्रिताः संसारसमापन्नकाः संसारिणः, तदितरे सिद्धाः, शाश्वताः सिद्धाः, जन्ममरणाऽऽवि-
दहितवान्त् । अशाश्वताः संसारिणस्तप्युक्तत्वादिनि । एवं जीव-
तत्त्वस्य द्विपदावतारं निकृष्याजीवतत्त्वस्य तं निकृष्यसाह- (प्रा-
ग-वै लयादि) शोकाशोऽथोम, तो आकाशं तदन्वयद्वाम्निताकायाः
ऽऽदिः, धर्मो धर्मास्तिकायो गत्युपपद्यमानुणः, तन्वयोऽधर्मोऽधर्म-
स्तिकायः स्थित्युपपद्यमानुणः, स्वविषयसम्पन्नाऽऽदित्यसुखाणि
अव्यारि प्राम्नादिनि । स्थानं २ त्रानं १ उ० ।

दुपकोशार-द्विप्रत्ययवार-न० । द्वयोः प्रत्ययवतारो यस्य नद् द्वि-
प्रत्ययवतारः । स्वकववति, प्रतिपकवति च । स्थानं २ त्रानं
१ उ० ।

दुपय-द्विप्र-पुं० । द्वे पदे यस्याऽसौ द्विपदः । मनुष्ये, स० ११
अक्ष । अतु० । गन्धवाम्, यो १ अवि० । विशे० । सुब० ।
आचा० । भाव० । द्वे, पक्रिणि, राकसे च । "मिथुनतुलाघट-
कन्याः द्विपदाऽप्याक्षापपूर्वनागाश्च ।" इति ज्योतिषोक्तं राशिभेद-
ः । वाच० । प्रब० । नि० सू० । आ० सू० । उत० । च० र० ।
"भासादे मासे दुपया द्वाह पोरिसी ।" पादरूपपरिमिते, वि० ।
उत्त० २६ अ० ।

दुपद-पुं० । स्वनामव्ययाने कश्चिद्व्ययपुरराजे, ह्य० १ पु०
१६ अ० ।

दुपयचउपयवमाणाः-कम्-द्विपदचउपपदप्रमाणान्तिक्रप-पुं० ।
स्वयंपरिग्रहविरमणकृणस्य पद्यमस्याऽऽपुत्रस्य चतुर्थेऽति-
चारः, य०० । तथा द्वे पदे यथां तानि द्विपदानि करणमाकृष्टदासा-
वासकमेकरपदाव्यादीनि, हंसमयूरकुकुटुशकारिकारकाकर-
पारापतमभूनीनि च । अचारिपरिनि येषां तानि अनुप्युपनि गो-
महियमेवाधिककरजरासननुरगहस्यदीनि, तानि यन्मं प्राद-
यति साऽतिचार इति संबन्धः । यथा किल केनाऽपि संवस-
राऽऽवधिना द्विपदचउपपदानां परिमाणं कृतं, तेषां च विचारकन-
सवसराऽऽवधिमात्रमथ एव प्रसङ्गऽपि काद्विपदाऽऽद्विपदाद्
मननङ्कः स्थादिति, तदुभयारिकयथापि कासे गते गर्भे प्राद-
यतो गर्भेऽन्वद्विपदाऽऽद्विपदानेन बहिष्कृतवभायेन कथाऽद्विद्व मन-
भाजनङ्कयोऽतिचार इति अनुर्थः । प्रब० ६ द्वार । य० ।
उत्त० । नि० सू० । आच० ।

दुपयच-दुपयुक्त-वि० । दुपययोगवति, स्थानं १ त्रानं ।
अकृशने, स्थानं १ त्रानं १ उ० ।

दुपयचकापकिरिया-दुपयुक्तकायक्रिया-स्त्री० । उष्टं प्रयुक्तं प्र-
योगो यस्य स दुपयुक्तस्तस्य कार्याक्रियायाम्, द्वे प्रयुक्तो दुपयु-
क्तः, स चाऽसौ कायश्च दुपयुक्तकायस्तस्य क्रियायाम् च । म० ३
हा० १ अ० ।

दुपयउल्ल-दुपयुक्त-वि० । अर्धस्वभे, पञ्चानं १ विष० ।

दुपयसिय-द्विमर्देशिक-पुं० । "दुपयसिया संज्ञा ।" स्कन्धा-
ऽऽदिव्य, स्थानं १ त्रानं ४ अ० ।

दुपययोग-दुपययोग-पुं० । दुपे मनोवाकायप्रयोगे, कौटिलिमाने-
थोऽऽद्विद्विद्वयोः मनोवुपययोगः, यानुदुपययोगानु द्विद्वयव्याऽऽदि-
व्ययनरक्षणं, कायदुपययोगस्तु चायनवयवनाऽऽदिः दृश०
४ अ० ।

दुपयचोपेसिय-दुप्युत्पुंक्रित-वि० । विज्ञानतच्छब्दा निराकृतः,
प्रब० ६ द्वार ।

दुपयजीवि (ष्)-दुपयजीवि-पुं० । दुःखेन रुद्धेण प्रकथे-
णोदारभोगाधिक्रया जीवितुं शोभं प्राणिनि, दृश० १ सू० ।
दुपयक्रितं-दुपयक्रितं-वि० । दुराकारं, आचा० ।

गामाण्युगं दृष्टजायासम दृजानं दुपयक्रितं जवति
अद्वियत्तस भिक्खुणो ॥ १५६ ॥

प्रसति बुद्धादीन् गुणानिति प्रामः, प्रामान्दु-पञ्चादपरो प्रा-
मो प्रामानुभासन्तं दृवमानव्यनेकार्यम्वाकान्तुं विहरत ए-
काकिनः साधोऽयस्यात्तद्व्ययनि-द्वान्तं उष्ट यानं दुर्यातं गम-
नक्रियाया गदां गच्छत एवानुक्रप्रतिकूलं पसंगमप्रावृद्ध-
हंसकस्येय कृतगतोनेदस्य बुध्दव्यनरी उष्टवाच्छेदवत्, तथा-
दुष्टं पराक्रान्तमक्रान्तं स्वानेकाकिनतो अविन सधु तभद्रेऽथो-
पितोपकोशाशुहसाधोरितेति, यदि वा चतुःप्रोपिनभक्तुकाशुहो-
वितसाधोरित तस्य मन्नामरनया अक्रान्तंऽपि दुष्टप्राक्रान्त-
मेवेति । आचा० १ पु० ५ अ० ४ उ० । दुःशब्दोऽनावायंभेनेन
प्रायोक्ष्यतानिपरवादिना अमानकान्तानामानव्योत्तनिपवाकानां
कर्मणि, विषा० १ पु० १ अ० ।

दुपयदियार-दुपयक्रित-वि० । दुःखेन प्रातिकर्षणशक्तं, पुं० ३ उ० ।

दुपयदिगाह-द्विदिगिग्रह-न० । हाष्टवाद्यस्य स्वसमयपर्यायःस्था
स्थिते सूत्रविशेषे, स० ११ अक्ष ।

दुपयदियार-दुपयक्रित-वि० । पुरविनुमशक्ये, तं० ।

दुपयदियारणीय-दुपयक्रितं द्विगुणिय-प्रा० । प्रतिशब्दगताने, जीवि-
तमायुषं तन्तुलीणं सत् दुपयनिदुष्टणीयम्, दुष्टनावायो वैव कृ-
त्स्निर्वीये इति यावत् । निदुष्टणीयनिप्रायसादं, अथवा-जीविने
संभमजीविने तद् दुष्टानदुष्टणीयं कामानुपकृतनामनिर्वीतेना दु-
खेन निदुष्टणीयस्य प्रतिपारव इति । आच० ०१ पु० २ अ० ५ उ० ।
दुपयदियासं-दुपयुत्पानन्द-वि० । बहुजिरपि संतापकारणै-
रनुःशाधमानमनोपे, विषा० १ पु० १ अ० । दुःखेन प्रत्यानन्त्या
इति दुष्टव्यानन्त्या उदम्क अयानि-निगमनि-द्वननापेण केनांश्च
प्रत्युपकारिण हतुना गयःऽऽवधानं दुःखेन प्रत्यानन्दयते । यदि या-
संम्युपकारं प्रत्युपकारमार्तुर्नवानन्दने, प्रत्युप शठनया उपकार-
दोषमेवाभ्यादयानं । तथा चोक्तम्- "प्रात्युपकृतमार्तुःक्रियाः, नराः
पुषोपकारिणाव । दोषमुपयः गच्छन्ति, मद्दुप्युतामिव चाप्र-
नः ॥ १ ॥" इति । दृशा० ६ अ० ।

दुपयदियार-दुपयक्रित-वि० । दुःखेन रुद्धेण प्रतिश्रयने क-
तोपकारेण पुला प्रत्युपक्रयने इति अत्रपर्यये दुप्युपकारः ।
प्रत्युपकर्षमशक्ये, स्थानं ।

दुपयदियार-दुपयक्रित-वि० । दुःखेन रुद्धेण प्रतिश्रयने क-
तोपकारेण पुला प्रत्युपक्रयने इति अत्रपर्यये दुप्युपकारः ।
प्रत्युपकर्षमशक्ये, स्थानं ।

दुपयदियार-दुपयक्रित-वि० । दुःखेन रुद्धेण प्रतिश्रयने क-
तोपकारेण पुला प्रत्युपक्रयने इति अत्रपर्यये दुप्युपकारः ।
प्रत्युपकर्षमशक्ये, स्थानं ।

दुपयदियार-दुपयक्रित-वि० । दुःखेन रुद्धेण प्रतिश्रयने क-
तोपकारेण पुला प्रत्युपक्रयने इति अत्रपर्यये दुप्युपकारः ।
प्रत्युपकर्षमशक्ये, स्थानं ।

हे धमण ! हे आधुमन् ! स्वस्मिन्हेतो वा-हे धमणाऽऽधुम-
 क्तिनि अगस्ता शिष्यः स्वस्मिन्निः। अथवा माशा सद्द पिना जन-
 कः अस्मायिना, तस्यैकं स्थानम्, जनकस्यैकैकाविविधकणात् । तथा
 (अद्वैतसिद्धिः) प्रथमः पौषकस्य, स्वाग्निन इत्यर्थः इति द्वितीयम् ।
 चन्द्रेणात् ३३ वाच्यो धर्मोऽस्माद्यस्तस्येति श्रुतीयम् । आह च-
 " बु-
 शतिको माता-पितरौ स्वामी शुद्धि कर्ताऽस्मिन् । तत्र शु-
 र्दिहासुत्रम् च, सुदुष्करदरप्रतीकारः ॥१॥ " इति । तत्र जनक-
 दुष्पयिकार्यतामाह- (संपाद्यो सि) प्रातः प्रभानं तेन संयुतः
 संप्रातः, संप्रातरपि च प्रभातसमकारणमपि च, यदैव प्रातः
 संयुक्तं तदैवेत्यर्थः । अनेन कार्यान्तराध्ययनं कृतंयाति, संश-
 द्धस्वपिभवाध्यायान्ताऽऽतिप्रभाने, प्रमिश्रशुद्धाद्यन्ताद् वाऽऽप्य-
 प्रमिप्रजातमित्यर्थः । कश्चिन्निनि कुञ्जीन एव, न तु लघोऽपि, पु-
 ष्ठो मानयो, देवान् रश्मिरेवीधयश्चिन्नास्मत्प्रमाह । शनं पा-
 क्तामनोपविष्ठायां पाके यस्य, औपशितानं वा सद्द पचय-
 यत्, शनकृत्यो वा पाको वस्य, शनैव वा कपकायां मूष्यतः प-
 चयने यत्पच्यतपाकम्, एवं सद्दस्त्रपाकमपि, तापानं तेनाश्याम् ।
 (अतिमिति) अत्रयत्कृत्वाः । (संयुक्तं) ति) मन्थापकेन मन्थ-
 कृत्यकोपन, उद्योग्युद्धनं कृत्वा, मिश्रकर्मैर्गन्धाद्युक्तोपक-
 र्शोर्दुर्कर्मोपायान्ताऽऽपिथय्या, मन्थाकृतमार्गान्ताऽऽपि, स्थाली
 पित्रो तस्यो पाको यस्य तस्यथा । अन्यत्र दि पचयपके वा न
 नथाविचं स्थापितोर्द्विदेशयन्ताति । युक्तं अकटाव्यतिशितं, स्थाली-
 पाके च तद्वत्कृत्, स्थालीपाकेन वा शुद्धमिति विग्रहः । अ-
 त्पच्युक्तिलोकप्रसन्निकथं ज्ञानः शालनकः सुपाऽऽदिमिथ्योक्तुं स-
 ङ्गं वि यत्तस्यथा । अथवा-अथदशभेदं तद्वद्वजनाऽऽप्युक्तं वेति ।
 अत्र जेवपदलोपेन समासः, भोजनं भोजयिष्यात् ।

यने आद्यश्रु भेदाः—

" सुवोदोर्द्वे जयसंज्ञे, तिस्रि च संज्ञाऽऽदोरोत्तं जुसात् ।
 अन्थाः ६ गुणलायागिवा १०, मुद्रकला ११ इतिवो १२ संज्ञो १३ ॥१॥
 होद रसाल् ६ तहा १५, पाणं पाणीय १६ पाशुमं खेव १७ ।
 अद्वारसमो भागो १८, निरुवहस्यो लोहको पिदो ॥ २ ॥ "

अस्य स्वाध्याय-मानस्यं जज्ञाऽऽदिसत्कं, ज्यो मुद्रनमुद्रजो-
 रकटुनायादाऽऽदिरसः, प्रहृयाणि अयदस्वाद्याऽऽदिति, गुणहा-
 यणिका शुभपण्डिका लोकाप्रसिद्धा, मुद्रपाया वा, मुद्रकलाभ्ये-
 कमेव पदं, इतिनकं जीरकाऽऽदि, शाको वस्तुलाऽऽदिभोजिका,
 रसाल् प्राञ्जिका । तद्वत्तुभिमिदम्— " धययसा म्रुपुषं, द्द्विहस्व
 अन्दाद्यं भिरियवीला । दस संदमुद्रनपान्दः, एव रन्वात्तु निवह-
 जोगा ॥१॥ " इति । पानं सुतर ३ऽदि, पानीयं जज्ञं, पानकं द्राक्षा-
 पानकाऽऽदि, शाकस्तकालक इति ।

वायुर्जज्ञं वायुध्यानधारणं पृष्टौ रकण्ये प्रवर्तते इहाधर्ततः
 प्रोक्तरसस्य कणमवर्तलिका पृष्टधयमंसिका, तथा पण्डितेष्टे,
 पृष्टपात्रोपिभिमिथ्यः । तेनापि परवाहकेन पण्डितहनेन वा त-
 द्वायाम्बापितुष्टप्रत्युपकरमशक्यप्रतीकार इत्यर्थः । अत्रुप्युतोप-
 कारतया प्रत्युपकारकारित्यात् । आह च— " कपडवधारो जो
 हो-६ अज्ञानो होव को शुभो तस्य ६ । उषवायाहिरा जे, इहं-
 तिते ते सुंहरा सुयथा ॥ १ ॥ " इति । कथां ६ इतो १२ ख ० ।

अथ जनुषुष्पयिकार्यतामाह-

समवाहो ! केदं मद्दुबे दरिरे तमुकतेजा, तए णं ते
 हरिरे समुकिंठं समाये पच्छा इरे च णं विष्ठन्नमोगसमि-
 ष्ठमसाणए यापि विदरेउजा । तए णं से मद्दुबे कृष्णया
 ५४ ।

कायै दरिदीहूप समाये तस्म दरिहस्म अंतियं इवमा-
 गच्छेउजा । तए णं से दरिरे तस्म जडिस्म सम्वस्सं वि
 द्तयमाये तेषां वि तस्म दुष्पयिहारं जवड ।

काश्चित् कोऽपि, महती पशुधैतकणाऽऽप्योऽन्ताः पुत्रा वा प-
 थ्य । अथवा-महाश्यालावद्यंयमित्वाऽऽप्येव पुत्र हान महा-
 श्यो, महाश्वो वा, माहस्यं मत्स्यं, तयोन्माहाहयो वा, इह-
 र इत्यर्थः । इतिरुजमनिश्चरं कज्जम पुत्रयमानदुःस्यं समुक्पथेत्
 धनदानाऽऽदितोऽकृते कुपायं, नतः समुक्पथाम्मरं न इतिरुः
 समुक्पथो धनाऽऽदितः (समाये सि) सद्द (पच्छ सि) पश्चात्
 काले (पुरं च णं ति) पूर्वकाले च, समुक्पथेयकाले पथेत्यर्थः ।
 अथवा पश्चात् नृपेरसमकं, पृच्छ मनुष्यं समकं च, विपुलया
 भोगसमिरया भोगसमुद्वेगं सममानतां युक्तं वाः स तथा, स-
 वापि विदरेउ जयने, ततोऽम्पत्तं स मदाशो भवो । (स-
 वस्मं नि) सर्वे च तए एवं च ज्ञायं ज्ञानं सर्वस्वं, त-
 द्दपि आस्ताम्, अदमिति । (इत्ययमाण सि) द्द्वद्व, न कृतप्र-
 त्युपकारो भवोऽदिति शेषः । अतस्तेनापि स्वधैवधामेन स-
 वैस्वदायकंतापि वा दुष्पयिकार्यमेति ॥ ५४ ३ ३ १ ३० ।

अथ धर्मोऽऽचार्यदुष्पयिकार्यतामाह-

केदं तहाऽऽरुहम समाणस्स वा माहणस्स वा अंतिमयेग-
 मवि आरियं धम्मं सोशा निपस्म कालामे कालं कि-
 च्चा अन्तपरेमु देवतोपमु देवत्ताए उषवसे । तए णं मे
 देवे ते धम्मापरियं दुक्कितववाओ वा देसाओ सुजिक्खं
 देमं साहेरउजा, केताराओ वा एण्केतारं करउजा, दीह-
 कालिएणं वा रोआतकेण अभिज्जुं विमाडउजा, तेणा-
 वि तस्म धम्मापरियस्स दुष्पयिहारं भवड ।

(के इत्यादि) (आरियं सि) पापकर्मच्य आरारण्यमिति
 आर्यमेव तेष च आर्यमकमन एव सुवर्तनं भुत्वा ओषेण निदम्य
 मत्ताऽऽवधार्य, अन्यत्रेषु देवलोकेष्वन्यत्रदेवानां मध्यं इत्यर्थः ।
 देवलोकात्पण इति । दुर्ज्ञाना भिक्का यस्मिन् देहे स कुमिन्-
 स्नस्मात्संहरेतुं नयेत् । कामारमरयं निर्गतेः कामाराऽऽध्वक-
 न्तो निष्कामारस्तं, निष्कामितारं वा, दीयैः कालो विधत्ते
 यस्य सः दीयैकालिकस्नेन रोगः कालसहः कुष्ठऽऽदिरातकः
 कुच्छुत्रोऽधितकारो सद्योऽधितयर्थः, शुद्धाऽऽदि, अन्वयोऽऽहंकारं
 रोगाऽऽहंकारं, तेनेति धर्मस्थापकं न नु जवति कृतोपाकारः । शुचं
 सुगमम् । ५४ ३ ३ ३० ।

दुष्पयिहाय-दुष्पयिहाय-वि-० । यच्च सत्यकं न शक्यते प्रत्यु-
 पकिंतुं तस्मिन्, प्रथमं पृष्ठ इति ।

दुष्पयिहाय-दुष्पयिहाय-वि-० । दुष्पयिहाय-वि-० । प्रत्युपेक-
 णं दुष्पयिहाय-वि-० । भाव ५ अ ० । दुर्निरीकृत्ये, आवा ५
 अ ० । भा ० ० ।

दुष्पयिहाय-दुष्पयिहाय-वि-० । दुर्निरीकृत्ये, आवा ० १
 कु १ ० ० ।

दुष्पयिहाय-दुष्पयिहाय-वि-० । प्रणिधानं प्रयोगः, पुष्टं प्र-
 णिधानं दुष्पयिहाय-वि-० । आवा ६ अ ० । अत्रुपयमनःप्रवृत्त्या,
 दिक्ते प्रयोगे, स्याः ।

तिविदे दु-पयिहाये पथते । तं जहा-म-दु-पयिहाये, व-

दुष्पयिद्वाय

दुष्पयिद्वाये, कायदुष्पयिद्वाये । एवं पंचैदियाणं जाव वेमाणियाणं ॥

दुष्पयिधानमनुमनःप्रवृत्तिदिशामान्यप्रतिधानवत् व्याख्ये-
यामित् । स्या० ३ उ० १ उ० । प्र० । आ० चू । भ० । घ० ।
चउभिव्हे दुष्पयिद्वाये पण्येच । तं जहा-मणदुष्पयिद्वा-
णे०जाव उवगरणदुष्पयिद्वाणे, एवं पंचैदियाणं० जाव वे-
माणियाणं । स्या० ४ उ० १ उ० ।

दुष्पयिद्वाय-दुष्पयिद्वाय-त्रि० । विभोतोगामिनि, दश० =
अ० । स्या० । आचा० ।

दुष्पयोक्षिय-दुष्पयोद्य-त्रि० । दुःखेन प्रयोद्यते इति दुष्पयो-
द्यः । उरुस्थजे, सूत्र० १ छु० ३ अ० १ उ० ।

दुष्पयिद्वाय-दुष्पयिद्वाय-न० । दुःखेन प्रकृतं योग्ये, दुःखेन
धर्मसंज्ञोपदेशानास्येत्कृष्णान्निवर्त्तने । आचा० १ छु० १ अ०
३ अ० १ उ० ।

दुष्पय-दुष्पय-न० । अयतनशीले पात्रविशेषे, " अं उवज्जंतं
उद्धं त्रायति, चात्थियं पुण पलाहेति, तं दुष्पयत् । " नि० चू०
१ उ० ।

दुष्पय-दुष्पय-त्रि० । दुःकरे, सूत्र० १ छु० ५ अ० १ उ० ।
दुष्पयंमग-दुष्पयवैक-त्रि० । दुष्पयं एव दुष्पयंकः । उल० ६ अ० ।
शत्रुभिर्दुराकलनीये, उल० ६ अ० ।

दुष्पय-दुष्पय-त्रि० । अविधिना प्रमाज्जने, घ० २
अधि० ।

दुष्पय-दुष्पय-त्रि० । अविधिना अनुपयुक्ततया च
रजोहरत्वाऽऽदिना विद्योधिने, प्र० ६ चार। आचा० । आच० ।
दुष्पय-दुष्पय-त्रि० (ए)-दुष्पयार्जित्तचारिण्य-पुं० । दुष्पमा-
र्जितेऽभ्यस्ताननिषादशयवर्नायकरनिज्ञेयोचारिण्यविपरिष्ठापन-
कारके, दशा० १ अ० । स० । आ० चू० । प्र० ।

दुष्पय-दुष्पय-न० । दुष्पकमूलेन प्रतिष्ठिते, वृ० ३ उ० ।

दुष्पय-दुष्पय-त्रि० । दुष्पचारिण्यारोऽऽद्यो-
ऽन्यायकारिण्येनान् प्रमदयति यस्मिन् । अन्यायकारि-
प्रचारनिवारके, कल्प० १ अ० ३ अ० ।

दुष्पय-दुष्पय-त्रि० । प्राणियाणान्दुष्पयारोऽऽद्यै क-
र्मणि, क्वा० १ अ० १६ अ० ।

दुष्पय-दुष्पय-त्रि० । अशक्ये दुष्टेणे, अमन्यसेत् च । दे० न० ५
वर्ग ५५ याथा ।

दुष्परिकम्मतर-दुष्परिकम्मतर-न० । कष्टकर्मवनेजोजनम-
ङ्गकरणाऽऽद्यमधिक्ये, ज० ६ श्रु० १ उ० ।

दुष्परिचय-दुष्परिचय-त्रि० । दुःखेन परिचयं योग्ये, उल० ।
" दुष्परिचयवा इने कामा, नो सुज्जाद अधोरपुरिसेहि । " उल०
८ अ० ।

दुष्परिचयसील-दुष्परिचयसील-त्रि० । महता कष्टेन प-
ञ्चाङ्गनशीले, " मच्छो विच दुष्परिचयसीलाम् । " मन्व-
कव दुष्परिचयसीला महता कष्टेन परिचयैर्न पञ्चाङ्गावियुं
शीलं स्वमाद्यो थालां तास्तथा श्रियः । तं० ।

दुष्परिचयसील-दुष्परिचयसील-त्रि० । ' दुष्परिचयसी-
ल ' शब्दायै, तं० ।

दुष्परिचय-दुष्परिचय-त्रि० । अपरिचयनीये, प्र० ५ अ० ५ अ० ।
दुष्परिचय-दुष्परिचय-त्रि० । अपरिचयनीये, प्र० ५ अ० ५ अ० ।
दुष्परिचय-दुष्परिचय-त्रि० । अपरिचयनीये, प्र० ५ अ० ५ अ० ।
दुष्परिचय-दुष्परिचय-त्रि० । अपरिचयनीये, प्र० ५ अ० ५ अ० ।
दुष्परिचय-दुष्परिचय-त्रि० । अपरिचयनीये, प्र० ५ अ० ५ अ० ।

दुष्परिचय-दुष्परिचय-त्रि० । अपरिचयनीये, प्र० ५ अ० ५ अ० ।

दुष्परिचय-दुष्परिचय-त्रि० । अपरिचयनीये, प्र० ५ अ० ५ अ० ।

दुष्परिचय-दुष्परिचय-त्रि० । अपरिचयनीये, प्र० ५ अ० ५ अ० ।

दुष्परिचय-दुष्परिचय-त्रि० । अपरिचयनीये, प्र० ५ अ० ५ अ० ।

दुष्परिचय-दुष्परिचय-त्रि० । अपरिचयनीये, प्र० ५ अ० ५ अ० ।

दुष्परिचय-दुष्परिचय-त्रि० । अपरिचयनीये, प्र० ५ अ० ५ अ० ।

दुष्परिचय-दुष्परिचय-त्रि० । अपरिचयनीये, प्र० ५ अ० ५ अ० ।

दुष्परिचय-दुष्परिचय-त्रि० । अपरिचयनीये, प्र० ५ अ० ५ अ० ।

दुष्परिचय-दुष्परिचय-त्रि० । अपरिचयनीये, प्र० ५ अ० ५ अ० ।

दुष्परिचय-दुष्परिचय-त्रि० । अपरिचयनीये, प्र० ५ अ० ५ अ० ।

दुष्परिचय-दुष्परिचय-त्रि० । अपरिचयनीये, प्र० ५ अ० ५ अ० ।

दुष्परिचय-दुष्परिचय-त्रि० । अपरिचयनीये, प्र० ५ अ० ५ अ० ।

दुष्परिचय-दुष्परिचय-त्रि० । अपरिचयनीये, प्र० ५ अ० ५ अ० ।

दुष्परिचय-दुष्परिचय-त्रि० । अपरिचयनीये, प्र० ५ अ० ५ अ० ।

दुष्परिचय-दुष्परिचय-त्रि० । अपरिचयनीये, प्र० ५ अ० ५ अ० ।

दुष्परिचय-दुष्परिचय-त्रि० । अपरिचयनीये, प्र० ५ अ० ५ अ० ।

दुष्परिचय-दुष्परिचय-त्रि० । अपरिचयनीये, प्र० ५ अ० ५ अ० ।

दुष्परिचय-दुष्परिचय-त्रि० । अपरिचयनीये, प्र० ५ अ० ५ अ० ।

दुष्परिचय-दुष्परिचय-त्रि० । अपरिचयनीये, प्र० ५ अ० ५ अ० ।

पुण्यवर्षीनामन्तरावकृष्टस्पर्शोपययुक्ते, अ० १८ श्लो १ उ० । स्था० ।

दुर्वाङ्गस-द्वादशान्-पुं० । औ० च दश च, अत्रिचिका वा दश, आन्वयम् । (चारा) सङ्ख्यायाम्ने, वाच० । प्रथ० । सू० प्र० । आचा० । चिरावृत्ता दश । विंशतिसङ्ख्यायाश्च, वाच० ।

दुर्वाङ्गसंग-द्वादशाङ्ग-न० । आर्षे ' दुर्वाङ्गसंगे ' श्रव्याद्यपि । अ० १ पाद । परमपुरुषस्याङ्गानोवाङ्गानि चादश अङ्गान्याचारऽऽदीनि यत्र तद् द्वादशाङ्गम् । भूते, अनु० ।

दुर्वाङ्गसंगं गणितमगं । तं जहा-आयारो, सुयगको, ठार्णो, समवाओ, विवाहपण्यो, नायाधम्मकहाओ, उवासागदसाओ, अंतगदसाओ, अणुत्तरोवाहसदसाओ, पाहावागरणां, विवागसुअं, दिह्तिवाओ अ । (५५) अनु० । पा० । सूत्र० । स० । ने० । स्था० ।

दुर्वाङ्गमंगि (श्)-द्वादशाङ्गिन्-पुं० । मृन्केवलानि, च० ३ आधि० ।

दुर्वाङ्गमंगी-द्वादशाङ्गी-रुं० । अङ्गमविष्टे भूते, सूत्र० १ सु० १ अ० १ उ० ।

दुर्वाङ्गमंगि-द्वादशाङ्गिक-त्रि० । द्वादश अक्षयः कोटयो यत्र तस्मिन् द्वादशकाणोपेते, अनु० । स्था० ।

दुर्वाङ्गमन्-द्वादशाप-त्रि० । द्वादशमन्त्रस्यापुंके, स्था० १ श्लो १ ।

दुर्वाङ्गमविष्ट-द्वादशाविध-त्रि० । द्वादशाप्रकारे, प्रथम० २ संव० द्वार । आ० च० ।

दुर्वाङ्गसायतण-द्वादशायतन-न० । द्वादशापत्रमुष्ट, सूत्र० ।

अथ बौद्धिकं निरूप्यते-

तत्र हि पदार्था द्वादशायतनानि । तद्यथा-चक्षुरादीनि पञ्च, कृपाऽऽद्यपञ्च विषयाः पञ्च, शब्दायतनं, धर्मायतनं च । धर्माः सुखाऽऽद्यथो, द्वादशायतनपरिच्छेदकत्वे प्रत्यक्षमुत्पाने द्वे पञ्च प्रधाने प्रमाणे, तत्र चक्षुरादीनिद्वयापयजीवमहथेर्मेवापासानि, भावेन्द्रियाणु तु जीवमहथेर्मात । कृपाऽऽद्यपञ्च विषया अजीवापादानोपासाः न पृथगुपादानभ्याः । शब्दायतनं तु पौर्णलिकाकाकण्डकस्याजीवमहथेन महणम् । न च प्रतिभ्यक्ति पुण्यकपदार्थना युक्तिसङ्गतेति । धर्माऽऽत्मकं सुखं दुःखं च यथासातो-दयस्यं, ततो जीवगुण्यथाज्ञोऽनर्मायः । अथ लकारणं कर्म, ततः पौर्णलिकस्याद्विज्ञोऽथ इति । प्रत्यक्षं च तैर्मातैर्कल्पकमिष्यते, तस्मान्निश्चयाऽऽत्मकतया प्रवृत्तिनिवृत्तयोरलङ्कमिष्यप्रमाणमेव । तद्प्रमाणमेव तत्पुण्यकत्वाद्नुत्पानमपीति । शेषस्याङ्केपरिहारोऽप्यत्र सुविचारित इति हेतु प्रत्ययते । सूत्र० १ सु० १३ अ० ।

दुर्बिलय-दुर्बिलक-पुं० । अमायंदेशमेते, प्रथ० २७४ द्वार । सूत्र० ।

दुर्बेयग-द्विबेदक-पुं० । स्त्रीपुंसव्येदयुक्ते, वृ० ४ श्लो ।

दुर्ब्यक-दुर्ब्यक-वि० । आधिपत्या बन्धे, आचा० २ सु० १ सू० २ अ० ३ श्लो ।

दुर्बल-दुर्बल-वि० । कृमाङ्गे, हीने, प्रथम० १ आङ्ग० द्वार । सूत्र० । तं० । हीनवक्त्रे, विघा० १ सु० ७ अ० । स्था० । अ० । असमर्थे,

प्रथम० १ आङ्ग० द्वार । र० । अविद्यमाननिवर्धे, विघा० १ सु० २ अ० । व्याधिपिङ्गिते, प्रथम० १ आङ्ग० चार । अद्वेद, नि० सू० २ उ० । शारीरमानसावष्टमरहिते, जी० ३ प्रति० २ उ० । धूमिषस्यिकते, वृ० ४ श्लो । नि० सू० । दुर्बलकापुष्पमिषे, आ० सू० १ अ० । मलान्वाहयुनोपिथिते, उत्समधारीरे, वृ० ३ श्लो । न विद्यते बलं गमने थिसमत्स गङ्गाऽऽनयासंज्ञयाऽऽदिना दुर्बलो, दुःशम्योऽनयावावी । जग्रावाहऽऽदिके च । सूत्र० २ श्लो । दुर्बलचारित्र-दुर्बलचारित्र-पुं० । दुर्बलचारित्रे इति दुर्बल-चारित्रः । विनाकारणेन मूलोत्तरगुणपरिपोषधि, नि० सू० १ श्लो । सू० ।

संप्रति दुर्बलचारित्रद्वारमाह-

मूलगुणउत्तरगुणे, पाठिनेवऽ पण्यमाह जा चरिमं । विद्विरीयपरिहीणो, दुर्बलचरखो अणुद्वार ।

मूलगुणोत्तरगुणविषयात्तराधानः यः प्रतिसेवते संवते । कं धिमिष्याह-पञ्चकाऽऽदि यावच्चरमम् । इह पञ्चकारधेन यत्र प्रतिसेविते राधिमिष्यपञ्चकमापद्यते स संवत्पञ्चकाराण्यपः परिगुह्यते, आदिशपदाद् द्वादशाविन्द्विवाऽऽदिप्रायश्चित्तस्थानानि यावच्चरमे सर्वोत्कृष्टवर्णापराधसङ्गणं पाराङ्गिकमायश्चित्त-स्थानमिति । कथं नुतः सन् प्रतिसेवते १, इत्याह-धूमिषीर्यपरिही-यो मानसिकावष्टमबलरहितः सांशयि यदि पुष्टाऽऽत्मनसः प्रतिसेवते ततो न दोषमागु मयेदित्याह- (अणुद्वार लि) अयो दर्शनहानाऽऽदिकं प्रयाजनं, तद्वाचोऽनर्थे, तेन यः प्रतिसेवते स पप दुर्बलचरखः ।

एवंविधस्य छेदपुनार्थदने दोषबाहुल्यव्यपगतार्थमिदमाह-पंचमद्वयव्यभेदो, उक्तायवदो अ तेऽणुद्वाराधो ।

सुदृग्भीलवियथायु, कहेइ जे पयगारदुस्सं ।

तेनाऽऽवयव पञ्चमहाप्रभमेदः, पदकापयधमदुह्नातः यः सुख-शीलाभ्यक्तानां शरीर कुमुपाऽऽदिकं शीलयन्तीति सुखशीलाः पा-हवेत्याऽऽद्यथः, अथकाः भूतेन, वयवा च, सुखशीलाश्चाभ्यका-हवोते इत्यः । तेवमिति कूर्णेकृतः निशायकूर्णेकृतः पुनरयम्-सुखं शरीरलीचये शीलं स्वनाको भ्यकः परिस्पष्टो येषां ते सुख-शीलभ्यकास्तेनाम् । यथा-सुखं मोहलोभ्यं, तादृश्यं तत्र शीलं सुखोत्तरगुणासुष्ठानं, ततो धियानो यत्त उच्यते आत्मा वा येषां ते सुखशीलविषयनाः, सुखशीलव्यपगतो वा, तेतानुनयत्रापि पांश्व-स्थाऽऽदीनिभरथः । प्रथकनरदहसं देहपथापंतर्धं कथयति । कथं पुनस्तेन पञ्चमहाप्रतमेदः, पदकापयधमदुह्नातो नभ-तीति १ । उच्यते-

निसमाणपदं पीडइऽनिसमाणविहारियं न रोइइ । तं जाण मंदपध्मं, इहुत्तोमागवेसं ममम् ॥

निश्चयते मन्दध्मकारोसेष्यते इति निश्चाय तच्च तत्पदं च निश्चयपदम्, अपवादपदमिभयः । तदेव यः सृष्टुह्यति, क्ति-अभिधिहारितां तु न रोचयति, तमेवोच्यते अयं ज्ञानीह म-ग्धमोषमिहलोकगवेषकं, मनोहजकपानाऽऽपुपभोगेन केवत्र-सैवेहलोकस्य क्लिप्तं परलोकपराहृष्टाम्, एवंविधस्य च प्रथकनरदहसप्रदाने विशेषतः पञ्चमहाप्रतमेदः, वदुयधचञ्च भवतीति युक्तमुच्यते । वृ० १ प्र० ।

दुर्बलपञ्चवर्षिण-दुर्बलपञ्चवर्षिण-पुं० । अमलप्रतिषेधिका-राज्ञे, स्था० १ श्लो । दुर्बलानामकारयदसङ्के, र० । सूत्र० ।

दुव्यस्रियत्-दूर्बलिकृत्-न० । दुष्टं बध्नमस्यास्तीति दुर्बलिकृ-
त्स्नज्ञावो दुर्बलिकृत्-न० । दौर्बस्ये, अ० ११ श० ३ उ० । नि०
७० ।

दुव्यस्रियत्प्राप्तिसिच-दूर्बलिकापुण्यमित्र-न० । आत्मार्यमेव सि-
क्षां दिष्टमनामो बहुलां दुर्बलिनामाहारं संपादयन् दुर्बलिकापु-
त्रोऽग्र इति । आचरन्तिस्त्वितिनिर्त्तनानामस्यात् प्राचा-
र्ये, स चाऽऽचरन्तिस्त्वितिनिर्त्तनानामस्यात् परिप्राययन् क-
र्मविषये विषये सार्क विप्रतिपद्यमानं गोष्ठ्यामाहितमुच्चाटि-
तवाद् । स्या० ऽ ग० । अ० २० । विश० । अ० १०० । ब्रा० ७० ।
दुव्यस्रियत्-दूर्बलिकृत्-न० । कर्णमजनीये, स्या० ५ ग० । उ० ।

(' तिग्धर ' शब्देऽस्मिन्नेव भागे ३१२२ पुष्टेऽस्य व्याख्या)
दुव्यस्रियत्-दूर्बलिकृत्-न० । अद्यात्-उम०-उदक०-प्रनिदं । दोहे, ' स्मो दु-
हितवदहकाधुमात् ' ॥ ऽ । ५ । २५५ ॥ इति दुर्बलिकृत्स्य
कर्ममात्रे हिक्को स्तो वा, तस्मात्प्रयोगे क्वचस्त्सुक् । ' दुम्बह
दुर्बलिकृत् ' ॥ प्रा० ५ पाद ।

दुव्यस्रियत्-दूर्बलिकृत्-न० । सर्वैः परित्यक्ते निर्गतिके, स्य० १ श्रु० ३
अ० १ श्रु० । अनिये, प्रश्न० २ श्रा० ७ द्वा ।

दुव्यस्रियत्प्राप्तिसिच-दूर्बलिकृत्-न० । हिचस्वार्थिश्चात्रकर्मजनेदे, यद्व-
यवशाद्व्युत्पन्नैरुपि जनस्वार्थिषो भवन्ति तद् दूर्बलनाम । सक्त-
व- ' उचकारकारणो वि हि, न रुच्यते दुर्बलमां च अस्तुदय । ' इति ।
कर्म० १ कर्म० १ प्र० । पं० सं० । अ० ।

दुव्यस्रियत्प्राप्तिसिच-दूर्बलिकृत्-न० । दुर्बलगतुःस्वाराभादेयस्वभावकपे,
कर्म० १ कर्म० १ ।

दुव्यस्रियत्प्राप्तिसिच-दूर्बलिकृत्-न० । सुभगमपि दुर्बलमाकारोति
इति दुर्बलमाकारः । सुभगस्य दुर्बलमाकारके षिछाभेदे, स्य० २
श्रु० ३ अ० ।

दुव्यस्रियत्प्राप्तिसिच-दूर्बलिकृत्-न० । दुष्टं सावधवारूपं ज्ञाचिन्तं यत्र त-
त्तथा । य० २ अ० । अनामानिकाधोपदेशे, यद्वा० ११ विध० ।
ससवृत्तांशुभे, जी० । सर्वे, अ० १ म० २ अ० १ अएह । उ-
चोऽप्या मलिकान्ति च । अ० १ म० १ अ० १ अएह ।

दुव्यस्रियत्प्राप्तिसिच-दूर्बलिकृत्-न० । दुर्गन्धे वैमुक्चकृति, स्या० १ डा० । नि०
७० । प्रहा० । आचा० ।

दुव्यस्रियत्प्राप्तिसिच-दूर्बलिकृत्-न० । सस्योपपद्यभावेऽ (दृश्यं १ तस्य)
दुर्बला भिक्षा वास्त्वन्देशे स दुर्बलिकृत् । अलजयानिकाके देशे,
स्या० ३ डा० १ उ० । भिक्षामात्रे, स्या० ५ डा० २ उ० । काल-
विज्ञाने, अ० ६ अ० । दुष्टकार्ये, अ० ३ अ० १ म० । प्रब० । अ० ।
आत्माकारे, दृश्य० १ अ० । नीरातिक्रमतो दुर्बला अजयत्, य-
वेः कस्यैव क्वच्यति-दुर्बलिकृत्स्यमलजयत्, परंशाष्टपथोऽर्थे । च
बदयः सस्योति प्रश्नं, उच्यते-वीर्यादवोक्त्वा दुष्कारा मय्यांलं च नू-
ष्टः, परं साक्षाद् द्वादेशात् दुष्कारात्तत्रं शास्त्रे प्रोक्तं इत्यने, तत्र
पारंशाष्टपथं ह्ये, तस्यां श्लोकी वैक इति । ये तु दुष्कारात्प्रयमेव
कथयन्ति तत्कस्मिद् शास्त्रे वर्तते, तस्मान् ज्ञापयन्, यस्मात्तदुत्त-
रविषये ज्ञास्यते इति । ३७८ ग० । सैन० ३ उद्गा० ।

दुव्यस्रियत्प्राप्तिसिच-दूर्बलिकृत्-न० । यद्भिन्नवक्तुः-न० । यद्भिन्नवक्तुः दुर्बलिकृत्संक्रिय-
ते । अकनेदे, अ० १ श्रु० १ अ० । स्या० । ' अस्वित्तिग्यायां सु-
क्कलात्वं जं दुर्बलिकृत्संक्रियते इति दुर्बलिकृत्संक्रियते ' नि० ७०
१ ७० ।

दुव्यस्रियत्प्राप्तिसिच-दूर्बलिकृत्-न० । दुर्गन्धे, स्या० ३ डा० २ उ० । ली-
पनराष्ट्रगन्धोपेते, अ० १ श्रु० २ अ० । कुपानकनेवरकाऽऽर्था, आ-
चा० १ श्रु० १ अ० २ डा० । रा० । दुर्गन्धे, स्य० ३ डा० । अन्-
राजिगन्धे, स्य० २ श्रु० २ अ० । दुर्गन्धे, अ० । आ० २ श्रु० १ अ० ।
' यं दुर्गन्धे ' स्या० १ डा० । दुर्गन्धे, स्य० १ पद ।

दुव्यस्रियत्प्राप्तिसिच-दूर्बलिकृत्-न० । दुर्गन्धे, स्य० ३ डा० । अन्-
राजिगन्धे, स्य० २ श्रु० २ अ० । दुर्गन्धे, अ० । आ० २ श्रु० १ अ० ।
' यं दुर्गन्धे ' स्या० १ डा० । दुर्गन्धे, स्य० १ पद ।

दुव्यस्रियत्प्राप्तिसिच-दूर्बलिकृत्-न० । दुर्गन्धे, स्य० ३ डा० । अन्-
राजिगन्धे, स्य० २ श्रु० २ अ० । दुर्गन्धे, अ० । आ० २ श्रु० १ अ० ।
' यं दुर्गन्धे ' स्या० १ डा० । दुर्गन्धे, स्य० १ पद ।

दुव्यस्रियत्प्राप्तिसिच-दूर्बलिकृत्-न० । दुर्गन्धे, स्य० ३ डा० । अन्-
राजिगन्धे, स्य० २ श्रु० २ अ० । दुर्गन्धे, अ० । आ० २ श्रु० १ अ० ।
' यं दुर्गन्धे ' स्या० १ डा० । दुर्गन्धे, स्य० १ पद ।

दुव्यस्रियत्प्राप्तिसिच-दूर्बलिकृत्-न० । दुर्गन्धे, स्य० ३ डा० । अन्-
राजिगन्धे, स्य० २ श्रु० २ अ० । दुर्गन्धे, अ० । आ० २ श्रु० १ अ० ।
' यं दुर्गन्धे ' स्या० १ डा० । दुर्गन्धे, स्य० १ पद ।

दुव्यस्रियत्प्राप्तिसिच-दूर्बलिकृत्-न० । दुर्गन्धे, स्य० ३ डा० । अन्-
राजिगन्धे, स्य० २ श्रु० २ अ० । दुर्गन्धे, अ० । आ० २ श्रु० १ अ० ।
' यं दुर्गन्धे ' स्या० १ डा० । दुर्गन्धे, स्य० १ पद ।

दुव्यस्रियत्प्राप्तिसिच-दूर्बलिकृत्-न० । दुर्गन्धे, स्य० ३ डा० । अन्-
राजिगन्धे, स्य० २ श्रु० २ अ० । दुर्गन्धे, अ० । आ० २ श्रु० १ अ० ।
' यं दुर्गन्धे ' स्या० १ डा० । दुर्गन्धे, स्य० १ पद ।

दुव्यस्रियत्प्राप्तिसिच-दूर्बलिकृत्-न० । दुर्गन्धे, स्य० ३ डा० । अन्-
राजिगन्धे, स्य० २ श्रु० २ अ० । दुर्गन्धे, अ० । आ० २ श्रु० १ अ० ।
' यं दुर्गन्धे ' स्या० १ डा० । दुर्गन्धे, स्य० १ पद ।

दुव्यस्रियत्प्राप्तिसिच-दूर्बलिकृत्-न० । दुर्गन्धे, स्य० ३ डा० । अन्-
राजिगन्धे, स्य० २ श्रु० २ अ० । दुर्गन्धे, अ० । आ० २ श्रु० १ अ० ।
' यं दुर्गन्धे ' स्या० १ डा० । दुर्गन्धे, स्य० १ पद ।

दुव्यस्रियत्प्राप्तिसिच-दूर्बलिकृत्-न० । दुर्गन्धे, स्य० ३ डा० । अन्-
राजिगन्धे, स्य० २ श्रु० २ अ० । दुर्गन्धे, अ० । आ० २ श्रु० १ अ० ।
' यं दुर्गन्धे ' स्या० १ डा० । दुर्गन्धे, स्य० १ पद ।

दुव्यस्रियत्प्राप्तिसिच-दूर्बलिकृत्-न० । दुर्गन्धे, स्य० ३ डा० । अन्-
राजिगन्धे, स्य० २ श्रु० २ अ० । दुर्गन्धे, अ० । आ० २ श्रु० १ अ० ।
' यं दुर्गन्धे ' स्या० १ डा० । दुर्गन्धे, स्य० १ पद ।

दुव्यस्रियत्प्राप्तिसिच-दूर्बलिकृत्-न० । दुर्गन्धे, स्य० ३ डा० । अन्-
राजिगन्धे, स्य० २ श्रु० २ अ० । दुर्गन्धे, अ० । आ० २ श्रु० १ अ० ।
' यं दुर्गन्धे ' स्या० १ डा० । दुर्गन्धे, स्य० १ पद ।

दुव्यस्रियत्प्राप्तिसिच-दूर्बलिकृत्-न० । दुर्गन्धे, स्य० ३ डा० । अन्-
राजिगन्धे, स्य० २ श्रु० २ अ० । दुर्गन्धे, अ० । आ० २ श्रु० १ अ० ।
' यं दुर्गन्धे ' स्या० १ डा० । दुर्गन्धे, स्य० १ पद ।

दुव्यस्रियत्प्राप्तिसिच-दूर्बलिकृत्-न० । दुर्गन्धे, स्य० ३ डा० । अन्-
राजिगन्धे, स्य० २ श्रु० २ अ० । दुर्गन्धे, अ० । आ० २ श्रु० १ अ० ।
' यं दुर्गन्धे ' स्या० १ डा० । दुर्गन्धे, स्य० १ पद ।

हा वाप्य रोपका रुज्जकाऽऽवयवः । तत्र दुमाऽऽवयवसंज्ञा पूर्वव-
त् । पदुम्यां विद्यन्तीति पाठ्या इति । एवमन्वेषामिव यथासंज-
नमन्वयसंज्ञा चकथवा । इतिदेशीशब्दा वा एते । इति गाथाऽर्थः ॥
३३ ॥ दुम० १ ॥ ३० ॥ दुम० । अमरस्यासुरेन्द्रस्यासुरकुमार-
राज्ञः स्वनामकथाते पदास्वमीकाधिपती, स्वा० ७ ॥ ३० ॥ भे-
दिकत्वव्युत्पत्तिः आरण्यां ज्ञाते स्वनामकथाते पुत्रे, स च महा-
वीरस्वामिनोऽतिके प्रमथ्य बोधशुभ्रवर्षर्थायाः संलक्षणया सु-
त्वाऽऽवराजिते देवलोके उच्यते तत्समुपाय महाविभवे दे-
वस्वामीत्यनुसरोपवातिकदशार्त्तां कित्तीयवर्षस्य सप्तमेऽध्याये
सूचितम् । अणु० १ ॥ ३० १ ॥ वग ३ ॥ ३० ॥ आरण्ये कथं स्वनाम-
कथाते विमानभेदे, स० ६ ॥ ३० ॥ पारिजाते, बुधेरे च । वाच० ।

दुमंत-देशी-केशवम्भे, दे० ना० ४ ॥ व ४३ गाथा ।
दुमगण-दुमगण-दु० । वृकलक्ष्मणे, दशा० १ ॥ ३० ॥
दुमण-धनलन-न० । सेटिकवा स्वतीकरणे, प्र३० ६ ॥ संव०
द्वार ।
दुमण-देशी-सुभाषाव, दे० ना० २ ॥ व ४४ गाथा ।
दुमत्त-द्विपात्र-वि० । " चिन्वोक्तु " ॥ ॥ १ ॥ ६४ ॥ इति
द्विपात्रे वकाःस्योकारः ' दुमसो ' । मातृद्वयगुणे, प्रा० १ ॥ पाद ।
दुमपत्तय-दुमपत्रक-न० । १ ॥ १० ॥ वृकपत्ते, उक्त० ।

अथ वृकपत्तयः आर्यवञ्जलत्वमुपदेशयन्नाह-
दुमपत्तयाविविधं, अहद्विदं च वक्रकर्मणं च ।
पत्तय कर्म अहद्वी, तां दुमपत्तं ति अज्जपणं ॥ १ ॥ ॥
दुमो वृकलक्ष्यं पत्रं पत्तं दुमपत्तं, तेनीपत्तयुपमा, प्रकमावापु-
चः । केन पुत्रगुणेनौपदेश्यामाह-यथास्वत्या स्वकाक्षपरिपा-
कतः पातकपरागः, तथा उपक्रमणं वीथिकाक्षमांश्विनः श्विनः
स्ववयकालनाऽऽपाहनमुपक्रमः । कोऽर्थः ?- पाकादारत एव
वागऽऽहनाऽऽवस्थितिविनाशम्, तेन च, अत्राध्ययने कृतं वि-
हितमात्रौ प्रथमं यस्मात्ततो दुमपत्रमित्यध्ययनमिदमुच्यते,
इति शेषः । इति गाथाऽर्थः ।

यथा चास्य सप्तुद्यान् तथा वशोयस्त्वोविशसिसहस्रं
गाथाकदम्बकमाह-

मगडापुरनगराओ, वीरेण विसज्जनं तु मीमार्णं ।
सालमहासाक्षाणं, पिठ्ठीचंपं च आगमणं ॥ १ ॥
पवज्जा गागिळस्स य, नाणस्स य उपयाण्ण तियदं पि ।
आगमणं चंपाय, वीरस्स य वंदणं तेसि ॥ २ ॥
चंपायं पुञ्जव-स्मि वेएए णायओ पहियकित्ती ।
आमंतेउं समणे, कहेइ भगवं महावीरे ॥ २ ॥
अट्टविहकम्मयहण-स्स तस्स पयईं तुच्छेस्सस्स ।
अट्टावए नगवेरे, निसीहिवाणिडियट्टस्स ॥ ३ ॥
उमहस्स जरहपिठ्ठणे, तेहोअपगासिगमयज्जनस्स ।
ओ आरंठुं बंदइ, चरिसरीरो य सो साहु ॥ ३ ॥
साहुं संवासई, असाहुं ण किर संवसावेइ ।
अह सिद्धपवओ सो, पासे वेवइसिहरस्स ॥ ३ ॥
चरिसरीरो माहु, भावई नगवरे न अन्नोऽएय ।
१४२

एयं तु उदाहरणं, कासी य तदि जिणवर्दिदो ॥ २३ ॥
सोऊण तं जगवओ, गच्छइ तदिं गोयमो पहियकित्ती ।
आरुऊज तं नगरं, पडिमाओ बंदइ जिणाणं ॥ ३ ॥
अह आगओ सपरिसो, सच्चिदीए तदि तु वेसमणो ।
वंदितु चेइसाई, अह बंदइ गोयमं ययवं ॥ २ ॥
अह पुंढरीयनामं, कहेइ तदिं गोयमो पहियकित्ती ।
दसमस्स य पारणए, पव्वावं सीयकोनीणं ॥ ३ ॥
तस्स य वेसमणस्स य, परिसाए सुरवरो य तणुक्कम्पो ।
तं पुंढरीयनामं, गोयमं । कदियं निसामेइ ॥ ३ ॥
पेत्तुए पुंढरीयं, वग्गविमाणाउ सो सुओ संतो ।
तुं वणे पणगिरिस्सा, अज्जमन्नेदासुओ जामो ॥ ३ ॥
दिन्ने य कोदिदिन्ने, सेवासे चव होइ तएयु ।
एक्कस्स य तेसि, परिवारो पंचवचसा ॥ ३ ॥
हिड्ढिणाए चवत्तं, मज्जिज्जाणं तु होइ उठं तु ।
अट्टमपुव्विस्सलाणं, आहागं तंस्सा होइ ॥ ३ ॥
कंदाई सच्चिओ, हिड्ढिणाणं तु होइ आहारो ।
विइयाणं अच्चिओ, तइयाणं सुद्धवेवाहो ॥ ३ ॥
तं पांसिऊण इड्ढिं, गोयमरिसिणो तओ तिवग्गा वि ।
अणगारा पवइया, सत्परिवारा विगयमोहा ॥ ३ ॥
एगस्स खोरजोएण-हेउं नाणुपया पुणेयव्वा ।
एगस्स य परिसा दं-त्तेणए एगस्स य जिणम्मि ॥ ३ ॥
केवलपरिसं तओ, वंत्ता गोयमेण तं भिणया ।
इय एह बंदइ जिणं, कपक्किज्ज जिणाण सो भणिओ ॥ ३ ॥
सोऊण तं अरहओ, हिइएणं गोयमो विचित्तइ ।
नाणं मे न उपज्जइ, भणिओ य जिणेण सो ताई ॥ ३ ॥
चिरसंसिद्धं चिरपरि-चियं च चिरपणुगयं च मे जाण ।
देहस्स य जेयम्मो, हुन्नि वि तुच्छा भविसत्तामो ॥ ३ ॥
जह मन्नें एयमहं, अम्हे जाणामो खीणसंसारा ।
तह मन्नें एयमहं, विमाणवामी वि जाणंति ॥ ३ ॥
जाणगपुत्तं पुच्छइ, अरहा किर गोयमं पहियकित्ती ।
किं देवाणं वयणं, गज्जे आओ जिणवराणो ॥ ४ ॥
सोऊणं च जगवओ, विच्छाचारस्स सो उवहाइ ।
तन्निस्साए भववओ, सीसाणं देइ अणुवदिं ॥ ४ ॥
उक्त० नि० ।

एतच्छास्त्राद्यं प्रति स्पष्टमेव, नवरं मगधापुरनगरं राजगृहं त-
द्वैव तस्कासापेक्षया मगधातु प्रचानपुरत्वात् प्राचमानकरत्वा-
च्च, तथा (नायमो पहियकित्ति चि) नायकः सकलजगत्स्वाम-
नो, क्षाल एव वा क्षालक उदारस्वामिः, स्वायतो वा प्रथिता
सकलजगत्प्रभवाता कर्त्तारिष्येव न तथा, प्रकृत्या स्वनामि न शु-
काऽऽस्त्यनिर्मयता श्रेयाय वक्ष्य स तथा, (निसीहि व चि) नि-
वधन्ने निराकियन्ते अर्थयं कर्मणीति नैवेयिका निर्वाणभूमिः,
" कायस्सुद्धो बहसुत्तम् " ॥ ३ ॥ ३ ॥ इति बहुवचनप्रयोगत्वात् सुद्ध-

निष्ठतायैव समाप्तसकलकृत्याय, यद्वा निरपेक्षं कर्तव्यमनि-
 राकरणं न कृणुते अथ नैवेद्यकः मुक्तिकान्तस्तथा निष्ठानार्थं य-
 स्मभ्यः श्रुतपत्रस्य श्रुतपत्रनाशः। स कायैऽपि संभवत्यत आह-
 भरतपितृशिरात् । यदन्ते स्मौनः, प्रकमलौघोपशक्तः, प्रतिमां वा, तथा
 साधुः, समीपेन श्रुतं वासयति संवासयति, कौशर्यः ?-रात्रि-
 न्दिवं श्रवणस्थापयति, नोऽसाधुः संहरणऽऽतिनाः मितमांघ-
 कि गतिं परोक्ताऽऽसत्प्राप्त्युक्तकः, अयेत्युपगमायः, सिद्धैरुपशंसितः
 पर्वतः सिद्धपर्वतः, तास्वस्थापनद्वारा इति तद्विधायकदेव-
 ताविशेषः पयोःकः । यद्वा तर्थाश्रयित्वा यथायं यदसाध्वान्त-
 प्रावस्थापनमेव न संपद्यते । तथा चरमशरीरः साधुरारोहणी-
 त्यत्र पदप्रचारं कृति गम्यते । उदाहरणं कथम्. (कासी य-
 चि) अकार्षीत्, अनेन वैवविधायेव प्रवाशोऽभ्यानकारणमुक्तम्
 " सिधुणु पुन्दरीयं " इत्यादिना च प्रसङ्गाऽऽगतं वैरस्वामिज-
 न्योक्तम्, तथा- पातिसूत्र इति (सि)-तामेव प्रतीतामेव भग-
 वति उष्णवायुवर्णनविशेषात्, तथा- (निवर्मा वि (सि) प्रया-
 योर्नो गन्तं ते विवर्माः, तेऽपि प्रकामाद् विप्रकौशिकेऽप्यतिन-
 क्त्यायं, नैको, सौ वैव्यापिशब्दाः । (अगगारे (सि) आश्च-
 मानवृदाः, ने च तापसाऽऽश्रयोऽपि स्युतन् आह-प्रकथेण विजि-
 ता मियथावाऽऽदिश्यां विनयनाः प्रमाजनाः, तथा- (एगस्त-
 क्रोरभोयशुहेतु (सि) क्षीराश्रमोऽनमेव विमुक्तापयवमायवि-
 शेषोऽप्यतिनकथनतथा हेतुः कारुण्यं क्षीरमेऽनहेतुः, सपुत्र्यं-
 सकाऽऽदिश्यास्वमासः, तमाश्रित्येतेमशेषः (नापुत्र्य वि) कान-
 स्तोऽप्यारम्भः, संपदंदिश्याव (कौशिकोऽप्यम् । तथा (विर-
 सिद्धु (सि) चिर प्रजनकालं संशुद्धः स्वस्थापयति संक्षेपेन संवेद्यो
 यन्ते, चिरं परिचिनः सहवासऽऽदिना स पुर्यां यन्तम् । उनयव
 विश्वस्यं पटुऽप्येवपटुऽनिवक्त " सहसुता " ॥ १.१.१४ ॥ इ-
 त्यत्र सुतीनेवेतिमात्मास्वमासः (विरमनुगतमजिनायुःसुतीने-
 नय, श्रामनामिति शेषः । ममेत्यामिति शेषः । ततः प्रजनमोहनी-
 यऽऽऽद्विदिततथा न ते हानोऽपचिरिस्थामप्रायः देहस्थे तु शरी-
 रस्य भेदे विनाशे ह्यवस्थायां तु योर्वा मुक्तिपद्मायवा समीं भवि-
 श्याव इति । ता स्त्वमधुति कृथा शनः जायतः । तथा येन प्रकारे-
 ण यथा (मषे (सि) आर्षेत्वात् पुरुषशरययः, ततो मय्यते, २८. मेत
 हानावाऽऽसिलकृणुमर्थं वस्तु, यथं जानीमोऽवुपुक्ताः महः, किंविश-
 द्वाः सन्त इत्याह-क्षीणः पुनर्भवाभावनः संसापो येषां ते क्षीण-
 संसाराः, तेन प्रकारेण तथा व्यवच्छेदकप्रवाशयेव । कि-
 मित्याह- (मषे (सि) प्रावन्त् । मय्यते एतमधुमन्त-
 रोक्तं, विमानवासिनोऽपि देवा जानन्त्यवुपुक्ताः ? । एवं च
 यथा क्षीणसंसारो जानन्ति, तथा विमानवासिनोऽपि जान-
 न्तीत्याशयवतः शौचसंसारार्णयं परिक्षानं प्रति साऽऽमजि-
 मन्तिर्यहो तत्राधिकेतिमुपाह्वयः तथा (जागगपुच्छ (सि)
 हापकच्छया पुच्छानि, न हि लस्यं जगवतः समस्तकृत्य-
 शिवपतिहानवचसुपः क्वचिद्विज्ञानमिति, किं तु गौतमं प्रतिवा-
 श्यितुमिष्टमृगपालमने-यथा, किम्, देव्यान्तं क्रीडन्तीति देवा-
 स्तेषां वचनं वाचो (गजो (सि) प्रहस्युपादेवम् । (आशो-
 (सि) आयेत्वात् आहोसिक्त्वा, जिनाभो वराः प्रयाता जिनवरा उ-
 त्पन्नकेशवस्तौषधकृतः, तेषां, तदनेन एकमस्त्रपरिक्षानस्य देवप-
 रिक्षानस्य च साऽऽयाऽऽपानम्, अयं तु साऽऽये सत्यपि" देहस्त-
 च भयमिति, कोऽपि वि श्रुत्वा भविस्त्वामो (सि) अस्मदचनतः
 श्रुतस्तोऽपि कृत्वा च विनिश्चयमपि विहितवार्त्तु, देवचचनात् सृष्ट-
 माकामिता यथा, प्रानपायाश्च प्रान प्रथान इत्यहो ने माहोऽ-

ऊर्ध्वतमिष्ट्युक्तं नयति । श्रुत्वा तदुपाह्वयं भगवतः संक्षेपि (नि-
 च्छाचारस्त (सि) आर्षेत्वाद् मिष्टयावाऽऽपुच्छयाऽऽपयमावत्
 प्रातकामितुमुपाह्वयितुमुपकृतात्, तत्रश्रवति गौतममिश्रया आ-
 सिद्धिं शिवाय । एतज्जायार्थं सुतः सख्ययाश्रवणस्यैः सा वासु-
 " तेष कालेण तेष समये पांचचपा नाम नयति, तथ माशो
 राया, महासाज्ञो जुवराया, तेसि साऽऽमहासाज्ञानं भगिणो
 जसवर्नाति । से पित्तो अशरौ, जसवर्नोऽपि अशरौ गिहृरपुत्रो
 गार्गो नाम कुमारो, तथ वज्रमणसामो सभोमहो सुभूमि-
 भागो उज्जाने, साज्ञो निगमो, धर्मं सोऽहो जंणवर् महासाज्ञ-
 रजे जायाम, सो अशरौ, तेष आऽऽपुच्छतो महासाज्ञो जग-
 अहं पि संसारजयकथिगो जहा नृपे, इह मदीः परिमार्गो त-
 दा पवइयव्यम् वि । ताह जागति कौपल्ल्याद्यो सहाविकृण-
 पटो बहो, आभिसिक्तो, राया जाति, तस्म माथा कौपल्लनर-
 नयरे दिवाहृदितया विहरस्त, तेन तत्रो सहावितो, सो पुण-
 तेसि दो भिविद्योऽशो कार्मिऽऽजाय न पवइया, सा भगिणो सम-
 योऽप्यामिया जाया । तेन ते न ममना दोऽनया यद्वाऽऽस श्रगाह
 अदिजिया, तेन तु समगो भगव महाशरीरे बहिषा जगुययवि-
 रं विहरइ । तेण कालेण तेण समण रायागो नाम नयरे, तथ
 सामो समोसहो, ताह सामो पुणो (वामभरतो, चं पहाविशो,
 ताह साऽऽमहासाज्ञा सामो आऽऽपुच्छं, अश्वे वि पिच्छं चं व-
 च्चामो, जह नाम ताण कांशं भुऽऽज्जजा, सममं वा लहिऽऽजा,
 सामो विजाणइ जहा ताणि मनुऽऽज्जहनि, ताह मांमिणा गौयम-
 सामो संबिज्जतो दिशो, सामो चं पत्तो, गौयमसामो (पिच्छ-
 पं गतो, तथ समोसगं, गार्गोऽपिनरो जसवर्तो य निभायाऽऽ,
 भगव धम्मं कहइ, ताणं य धम्मं मत्तकं मयंविमार्गो, ताह मा-
 शो जगुऽऽ जं नयरे अस्मापियरो आऽऽपुच्छाम, जेऽपुत्तं च रजे उ-
 वेमि, ताणि आऽऽपुच्छयाणं यजानि-जह तुमं मयाः रमयउंवेदामं,
 अश्वे वि, ना एमो पुत्तं रउजे ठाविसा अस्मापानिहं ममं पव-
 तिनो, गौयमसामो पुत्तं विणुं चं पवइ, तेसि साऽऽमहा-
 साज्ञानं पंयं वचंनान इरिमां जाओ, जहा धम्मं उपाशिया-
 ण, एवं तेसि सुत्तण अउज्जवाणाणं केवलणाण उपपे । इ-
 यरेसि पि विना जाया जहा एयादि अश्वे रउजे ठाविया-
 ण, समाराओ मोइयाण, एवं विनताणं सुत्तण अउज्जवाणा-
 णेणं निरहं पि केवलनाण उपपे, एवं ताण उपपञ्जणाणा-
 नि संपं गयाणि, सामोपयादिणं करेमाणाणि निरथे पर्वाप्र-
 कृण केवलपरिमं पहावियाणि । यः पः भगमो भगवं वंउक-
 ण निक्कुत्तो पापसु पत्तिनो उटोऽन इह-कहिं वचइ, एह
 निशयरे वइह ? । ताह सामं जग-भ-मा गौयमं । केवहो
 आसापिहं, ताह आशुटो सामेह, संयेगं च गतो । तथ गौ-
 यमसामिम्भ संका जाया-मा इ च ये सिऽऽज्जिक्कामि (सि,
 एवं गौयमसामो विचिंनेह । इहो च देवानं देवानो बहनि-
 जो अद्यावयं वलिमाह. चरयाणं यं श्रुतिं अरणीगौयरो,
 सो तेण मयमाहुतोस विउक्कह. ताह सामो तस्म (सत्तं जाण-
 इ, ताव सयणमंवेहणयं एयम्भ विविना जविससइ (स
 दो वि कयणं भविससति, एयस्सं वि पचइ, ते वि संशु-
 जिक्कसंते सि । सो वि सामि आऽऽपुच्छानि-अद्यावयं जायि (सि ।
 तथा भगवथा भगिणो-च अद्यावयं, चरयाणं भेइह । ने एवं
 भगवं इहत्तो वंदिसा गतो, तथ य अद्यावयं अद्यावयं सं-
 कृण (निहं तस्मा पं चं चं सवपारिचारा पत्तेयं त अद्यावयं वि-
 श्रमामो (सि. तथ कांशरसति-कांशरौ, दिशो, संवाशो, जो

काँदनां मं चउत्तयं चउत्तयं काऊण पञ्चा मूलकराणि आ-
 हारं च विष्णोः। सो षडमं मेहसं विष्णोः। विष्णो य उरुं
 कृष्ण काऊण परिलसितं पंदुपक्षाणि आहारं, सो विषं स्यं
 मंभुसं विष्णोः। मेवाशी अचमं प काऊण ओ सेवाशां स्यं
 मंभुसं तं आहारं, सो तयं मेहसं विष्णोः। तयं ते विताव
 किलिस्मंत। अयं च गोमयं आरालिप सरीरे अर्थादित्त-
 तदियतश्चर्याचकिरणसंरसते एते पेक्कळुण ते अगनि-
 पस। कर एत्थं उरुणो समसो विज्ञानिगिहं चि, जं अरुहं महा-
 तयस्सो सुका उरुष्वा न तरामो विष्णोः। प्रगतं च गोमये
 जंपाकारणसहायं स्यातमुपुत्तय पि च निस्साए उपायहं० जाव
 ते च पम्बोयंत, एत आगमो, एतो अदंनयं गतो सि, तारे ते
 विष्णोः जावा एतसंति, अयंति च पलोइता, जहं चोयवह, तो
 एत्तसं वयं सीसा, एवं ते पदिच्छन्ना अयंति। सोमी वि
 केय्याइं वंदेत्ता उत्तयपुरिच्छमे तिसोम्यं पुकासिहापट्टए
 उरुथो असावरायवस्स अइं ते रथलोसासाए उवगतो।
 इतो य म्भस्समं सोगपामो वेत्तमणो, सो वि अचउत्तयं वेहयं
 मंदंते ए, सो अइयाणं वंदेत्ता गोमयसामिं वंदेह, तारे सो
 धम्मं कहं, भगवं अगमगुरुं परिकहेइं पवसां अनाहारा पं-
 नाहारा एवं वसः, वेत्तमणो जिनह-एत भगवं परिसो साहु-
 शुणे वसोः, अणणां य मे इमा सरीरमुकुमारया जारिमा देवा-
 ण वि मधि. मयवं तस्म अऊयं नाउं पुडुरीयं नामउत्तयणं प-
 म्बवः-जहा पाक्कमवावरायउ पाडुरीयिगुणे च नदीरं नलि-
 णवणे उउत्तये ममान्द. महापयमं निग्गए धम्मं मीया जं-
 वरं उवाणुणिया। पुडुरीयं कुमारं उरउ उंअंति? अहासुइं मा
 पत्तयं करेह। एवं० जाव पुंदरीए राया जाए० जाव विहरह।
 तयं यं च कदरीए कुमारं उरुवराया जाए० जाव से पवमे रा-
 या पुडुरीवरायं आउक्कर, तयं जं से पुंदरीए मियिं मीनेह०
 जाव पववह, एवरे उउत्तयपुरिच्छां अइउत्त, अइइं उरुउत्तम-
 महानवोयहाणेइं हदुण वासाणि साममं पालिऊण मसि-
 षाए संलेहमया एहिं नसाए जेमिहा० जाव सिके। अमया
 य ते येरा मगवंता पुववाणुपुर्वं विहरमाणे० जाव पुंडरीयिगु-
 णे समोअडे, परिसा विग्गया। तयं जं जं पुंदरीए राया कं-
 दरीएणं उववग्गमा सिके इमीसे कहाए अरुठे समाणे हहे०
 जाव वण, धम्मकहा० जाव सो पुंदरीए सावगधम्मं पडवसो०
 जाव पडिगए सावव जाए। तयं यं जं कदरीए उरु राया धे-
 राण धम्मं सोभा हठे० जाव अइव तुमं वइह, अंनयरं देवा-
 णुणिया। पुंदरायं आउक्कामि, तयं जं० जाव पववयामि?।
 अहासुइं पवव। तयं यं जं कदरीए० जाव धेरं नमसह,
 नमंसिमा अंनियामो पडिक्कम्भइ, निक्कम्मिहा नामव
 वाउत्तं आवरं उरुहइ० जाव पक्केहइ, जेसेय पुंदरीए रा-
 या तेसेय उवागच्छ, करयल० जाव पुंदरीए रायं एवं वयासी-
 एवं अहु मए देवाणुणिया। येरायं अंनिय० जाव धम्मं निजते,
 मे धम्मं इच्छिं पामो पडिक्कम्भइ, अइसिए। तयं यं अइं देवाणु-
 णिया। समारनजामोवग्गे भीए उममपमरणाणे, इच्छामि जं
 तुमंइं अणुषाए समाणे येरायं अंनिय० जाव पववइए नि।
 तयं जं जं पुंदरीए राया एवं वयासी-मा जं तुमं देवाणुणिया।।
 इयानि येरायं अंनिय० जाव पववइया। अइं यं जं तुमं मया ३
 रायायंहेएण अमिसिंअस्सामि। तयं यं जं कदरीए पुंदरीय-
 वस एतो एयमइं नो आहाइ, नो परिजाणइ, तुसिणीए संकिट्टइ।
 तयं यं जं कदरीए रायं सोचं पि तयं पि एवं वयासी-इच्छा-

मि न देवाणुणिया। ० जाव पववइए चि। तयं यं जं पुंदरीए
 राया कदरीयं कुमारं जाहे नो संवाएइ विमवाणुणामाहिं
 बहुहिं आघवणाहिं य पववणाहिं य सववणाहिं य विषव-
 णाहिं य आघवित्तए वा०३, नाइे हिसयपकिण्णोहिं संजमम-
 णोअवेगकरीहिं पववणाहिं पववमाणं ३ एवं वयाना ३ एवं अहु
 आया। निग्गये पायणे सत्तं अणुसरे केवलिय, एवं जहा प-
 न्दिकममणे० जाव सववउक्कणाण अंनं करेह, किं तु प्रसीव एयं-
 तांइं, सुतो इव पयत्तयाए, उोइमया उवा सोविपया,
 बालुयाकवले इय निस्सारे, गंगा च महावंतं पानिसोयं गमणीए,
 महासमुदे इवं पुवाहिं उरुते, निक्कं चंकिमियं, अमिधारे
 च तवं चरिययं, तो य अहु करइ जाग। नम पाण निग्गमाणं
 पायाइवाए वा० जाव मिच्छाइमणमसुइं वा अताकम्मं या उ-
 हिसइ वा मिन्साजाए वा अममवाए पूइं काए पामिअे अच-
 उं अणिसुइं अमिहइइ वा विविपव वा कंतारअमव च हांम-
 क्कनसेइ वा मिलाणसनेइ वा पाहुणगमसेइ वा मं जावरिपिं-
 इ वा सुइमोयणेइ वा कंदमोयणेइ वा फलनोयणेइ वा वीयण-
 येणेइ वा इयियमोयणेइ वा भासए वा, पायाए वा, तुमं च जं
 जाया। सुइसुइं अणुसुइं, तो वेव वा उदंनमुत्तए, पाणं मीं गात्रं उ-
 एइं शासं व्हा। पास पिवासा गावं चोरा पासं वाला गावं उ-
 सा पासं मुसता पासं वाइयिंथिअवसिनियमंवाए विधि
 रोगायंके उवाववे वा गामअट्टए वा वासीमं परीमहोवस-
 मे उरिधे समं अहिंयानियं चि, जो अहु ज्ञाया। अइं मीं उरुः-
 मीं तुमं अणमयि विरमं गंतं आयाहिं तयं जाया। अणुउ-
 वाहिं उउत्तयेहिं पञ्जा पववइसि। तयं यं जं कदरीए एवं व-
 याली- नहेव जं ते देवाणुणिया। जं जं तुमं वयइ, किं पुण इ-
 वाणुणिया। निग्गये वावयणे कीषाणं कायणं किंपुरिसा उ-
 णोयपरिक्कणं परसेणोवपग्गुहां निमवाणिग्गुणं उरुणयं
 पायउत्तयस्स, वीरस्स निच्छियस्स अविंसियस्स नो अहु ए-
 थकिंकिट्टकरणाए, तं इच्छामि न देवाणुणिया। ० जाव प-
 ववइए च तयं जं कदरीयं पुंदरी। राया जाहे नो संवाएइ चि-
 हइिं आघवणाहिं ०३ आघवणव वा०३, नाइे अममववेव नि-
 क्कममणं अणुमिअग्गया। तयं यं जं पुंडरीए कोहुववपुरेसे सहा-
 वेइ, सहायेत्ता एवं वयासी-जहा मइये मइारंइं निक्कममम-
 हिंमं करेह० जाव पववइतो, सामाइयमाइयं उराएत्त अगाइं अ-
 णिउत्त, आइउत्तया बहुहिं अउत्तयउत्तयमाहिं तयोविहाइं०
 ० जाव विहरह, अणुया तस्म कदरीयस्स अंनेहि य पंनेहि च०
 जाव रोगायंके पाउउत्त० जाव वाइवसंकीए यावि विहइंनि।
 तयं यं ते येरा जमयंते अणुया कयाइं पुववाणुपुर्वं चरमा-
 णा गामाणुणामिं विहरमाणा पुंदरीयणोणो- णिंणुवणे म्मोस-
 हा, तयं यं जं पुंदरीए राया इमीसे कहाए अरुठे० जाव पउ-
 वासइ। पणुया धम्मकहा मगववा। तयं जं जं पुंडरीए
 राया धम्मं सोभा जेगयं कदरीए अणगारे तेयेव उवा-
 गच्छइ। उवागच्छता कं दरीयं वेइह, पामंसा अंनेय कं-
 दरीवस्स सरीरे मववावाइं इं पायइ, रांसा अंनेय धेरा
 तेसेय उवागच्छ, येरं अइइ, वेदिता एं वयाना-अइं
 यं जेते। कदरीयअणगारस्स अइपावसंइं तेमिक्कणीं
 फासुसालजउइं अइपावसंइं सोचइनेउत्तं अतपा-
 णोइं निग्गिअं आइणुणं, तुमं यं जेते। मम जाणं-
 आहु समोसरह। तयं यं येरा पुंडरीयस्स रओ पववइं प-
 निच्छुंथं, पदिच्छुंथा जाणसांणु। अइरंते। तयं यं जं

पुंन्दरीय कन्दरीयस्त्व तेगिच्छं आचष्टे, तं माणुषं अमयं पापं
 आरम्भं साहसं आहारितस्त्व समणस्त्व से रोगाथके क्लिप्या-
 नेष वनसंते, इष्टे जाय, आरोगे पत्नियमरीरे, ततो रोगाय-
 कायुके वि समाधे तं वि माणुषं सि अस्ते ० ५ मुञ्चिय० जाय
 अज्ञानवशे विविधं पत्नियं, पां संवाप्य बहिषा अन्त-
 उज्जयणं विहारेणं विहारित ए सि । तप सं से पुंन्दरीय इमीमे
 कदाप इच्छते समाधे अणेष कन्दरीय तेनेय उवागच्छइ, उवा-
 गच्छिन्ना कन्दरीये तिक्खुतो भायाविहियुपाहणं करेइ, करेसा
 वंदइ, वंदइत्ता एवं वयासी- अने सि पां तुमं देवाणुणिया । एवं
 भपुषु सि ये कथये कथमक्खणं सुजेणं ते तव देवाणुणिया ।
 माणुस्सए जम्मं जीवियफलं जं पां तुमं रउजं च० जाय अनेउर
 व विच्छिन्ना० जाय पव्वइय; अइं व अइयं अकवपुषे, जं से
 माणुस्सए भवे अणेगजाउंजराभररोगासंगमासीरमाणसए
 कामदुक्खवेयवणससुखसुवह्वाजिभूय अयुधे अणितए असा-
 न्दए संजाइरागसरिसे जसुखसुवसमाणे कुसभासल'षिटुसानेने
 सुमिणगदंलणोवमे निउउलुयाचेल्ले भाण्णे सडणपडणविउं-
 वसुअम्मक पुंवि व च्यासा अरवस्सं विपयत्तइयस्वे इति, त-
 हा माणुस्सयं सरीरये पि दुक्खाययथं विविहवाइयस्वे-
 नाणिकेयं अइयकुट्टुइयसिपायहाःअजालउववइ संयिण्णं म-
 द्दियमेउं व दुक्खं अनुदस्सकामिउं अणित पि य सव्वकाम-
 सइययं अराधुणियउउवचर व सरणपडणविउं सणभम्भ-
 ये पुव्वं वा पच्छा वा अरवस्सविपयजइययं, कामजोगा वि य
 णं माणुस्सा वा अमुइं भसात्तया वेनात्तया एवं पिता के-
 णा सुक्का मोणिया सत्त्वा उच्चारपामवण्णेल्लमिचिणुगणं-
 गपिसिक्कफलोणियस्समुक्कभा अमणुणुडुक्कयुक्कयुक्कपूरपुरीण्युक्क
 मयणंकुक्कमाससुखान्णस्साम उविचययया वाजिउच्चा अण्यकालि-
 या लइस्सया कलमलाइया सुदुक्कभा अइजणसाहारया प-
 रिउत्तसिक्कअइयुक्कसजसो अमुइजणमिसिक्किया सदा माणु-
 रइजिउच्चा अणुंनससारउच्चा ककुगणकलाववागच्छन्ति इव
 अमुक्कमाणा दुक्खाणुवांघणो सिक्किमणविष्वा पुउं व पच्छा
 वा अरवस्सं विपयजइययत्ता प्रवंतं सि । जे वि य सु रउजे
 इरिये सुवषं य० जाय सावपउजे, से वि य ल अग्गिसाहिए
 चोरसाहिए रावसाहिए मच्छुमाहिए दाइयसाहिए अयुधे अ-
 णानिए असात्तए पुंवि व पच्छा वा अरवस्सं विपयजइययं
 प्रविस्सइ ति, एवंविह्मिअ रउजे० जाय इनेउरे य माणुस्सए-
 डु य कामजोगेसु मुञ्चिए नो संवापमि० जाय पव्वइयए, तं
 पुषु सि पां तुमं० जाय सुइजे ये सं माणुस्सएउंजे ये पव्वइय । तए
 पां से कन्दरीय पुंन्दरीयण एवं बुते तुमिणीए भांवत्तइ । तए
 पां से पुंन्दरीय होचवं पि तक्कं पि एवं वयासी-अधो मि तुमं, अइं
 अइयं । तए पां से होचं तक्कं पि एवं बुते समाण अकामए अ-
 रवस्संवे अउवाए गारवेण य पुंन्दरीयं रायं आणुवइइ, येरिइं स-
 डि बहिषा जणुवयविहारं विहरइ । तए पां से कन्दरीय येरिइं
 सडि किंवि काउं अउयं अउवाए विहरिउत्ता नो पच्छा स-
 मणत्तणनिष्णवे समणत्तणनिष्णुए समणपुणमुक्कजाणे ये-
 रायं अतिवाओ सानिणं सानिणं पणोअम्मकइ, जणव पुंन्दरीमि-
 णि । मयरी जणव पुंन्दरीयस्त्व रओ भवणे जणव असांगवाण-
 वा जेणव असांगवरपायवे जणव पुडवी।सत्तावइय, तेनेय उ-
 वागच्छइ, उवागच्छिन्ना० जाय वल्लापइं दुइइइ, दुइइइत्ता
 ओइववणसंक्कपे० जाय भिइयाइ । तए पां पुंन्दरीयस्त्व अमयथां

तथाऽऽगच्छ० जाव तं तहा पासेइ, पासिन्ना पुंन्दरीयस्त्व साइ-
 इ, से वि य पां अनेउरपरियालसंवापुडे तथ वच्छइ, माच्छिन्ना
 तिक्खुतो आयविहियुपाहणं० जाव भयं सलं ये सर्वं० जाय तु-
 मिणीए । तए य पुंन्दरीय एवं वयासी- अइयो जेने । भोगाइं । इतं ।
 अटो । तए पां कोइविपयुरिमे सदावेइ, सदावेना कालिकलुत्तेणे-
 वाभीमिसिओ रायाइनेपयं० जाव रउजं पसात्तयाणे विहरइ । तए
 पां से पुंन्दरीय सयमेव पंचमुत्तिं सोयं कच्छ, करेत्ता चाउ-
 उजामं धम्मं पत्तियउइइ, कंइरीयस्त्व आउरं अंउं अंउं सव-
 उइसमुक्कयामि गेइइइ, गण्णया इमं अग्गिअइ गिगइइ-क-
 प्यइ म येराणं अंनिए धम्मं पत्तियउज्जका पच्छा आहारं आह-
 रिउत्तए सि कट्टु येरासिमुहे निष्णए कंइरीयस्त्व उ तं पाणीयं
 उउत्तसा अउत्तसा० जाय दुरहिवासा । तए पां से रउजे य० जाव
 अनेउरे व मुक्किय जाय अउत्तवसं अइइइइइवसं इका-
 मए कासं किक्का सत्तमपुइयां तंसीमनागेरोवमइइए
 जाते । पुंन्दरीय वि य येर एण यमि अताए ते होच पि
 चाउत्तसां धम्मं पत्तियउजान अइमक्कमएगएराणसं अंउं०
 जाव आदारेइ, तेण य कालाअक्कं सीयलसुक्कसरसाव-
 रसेण अपरिणएण वयणा उराहयात्ता जाया, तए पां से अ-
 धारिणजामइ कट्टु कयस्यपरिगमिं० जाव अउत्तं कट्टु "ममो-
 त्तु यो अरइताणं० जाव संवत्तण," " ममोत्तु ता येराणं अउ-
 ताणं मम धमापारिणायं धम्मोपएसाणं पुंवि पि य यं मए ये-
 राणं अंनिए सर्वे पाणाउवाए पक्खसाए जावउजोवाए० जाव
 सर्वे अकारउज जाण पक्खसाए, उयां पि पि य तमि वेव यं
 भयवंताण अंनिए सव्वपाणाहावयं० जाव सर्वे अकारणउ-
 जोमं पव्वक्कामि, तं पि य इमं इमं सरीरया आ एवं पि
 चरिमेइ उमनाम।नामेइं वे।निराम सि," एवं आओइयपरि-
 कणेने समाइपत्ते कालामाये कालं किक्का सव्वउत्तं० तंसी-
 सागरोवमाइ देवो जातो, ततो चइत्ता महाविदेइं सिउइइ। सा
 तं मा तुमं तुक्कअणं भांविपत्तं वा गेपइइइ, जहा सं। कंदरीओ
 तेष वे।म्वस्सं अइइइइइवसं सोचनाए उवयमो, पुंन्दरीओ
 पडिपुणालकवासो सव्वअंमिडे उवयमो । देवाणुणिया । अ-
 नितो दुष्णो वा अकारण एयं भाणुग्गिओ कायवो, अ-
 णिग्गिओ पयं पमाण, तथ वेसमणं अइो भवतया अ-
 कण्ठयं नायं ति, एतथ अइव संयेगमाथयो ति वदिता पडिगतो
 ति, तथ वेसमणस्स यया सामाणिया देवां, भेण त पुंन्दरी-
 यउक्कयण अगोआहं, पेच ययाणि सग्गल च पडिपयो । ति ।
 केइ अणति-उंमत्तं सो ताइ जणवं कोइ उवयाण वदिता
 पणोउइइ, तं तावसा जणति-तुउने अउत्तं आयरिया, अइइ
 तुमं सीसा । साओ भयउ-तुउने अइय व तिलोणमुक्क आयरि-
 ता । ते भयानि-तुम वि अओ आयरिओ । ताइं साओ जणव-
 तो मुणसंधयं करेइ, पयइया देवया, तेसि निगाया उव-
 णियाणि, ताइं ते भवतया सकि वच्चांति, भिक्खावेया व जा-
 वा, भगवे भगइ-कि आणिउत्तसा । ते भयानि-पायओ, भगवे च
 सव्वलइसंपया पडिअदम मइुंवेतुस्स पायसस्स ज-
 रेत्ता आगतो । ताइं अणुए-परिवाइया उइइं विया, भययं च
 अक्कवीणमहावासयो, ते थाया, ते सुइउययं आउइ, ताइं सव-
 माहारेइ, ताइं पुणरिय गच्छिया, तेसि च सत्ताअक्कमाणा जे-
 मियाणं वेव नाथं उय्यं, दिव्वस्त्व ययो कुत्ताइउत्तं पेक्कं

ताम्, कौन्दिन्ययोः सामिद्द्रुह उच्यते । गोयमसामी पुण्युत्तो पक्कुराणे सामी पयाहिणीकरेह । ते वि क्वलिपरिभं पदाविया । गोयमसामी भणह-पह सामि वंरह । सामी जणह-मा गोयमा । केवली भासापदि । गोयमसामी भावह्ता मि-रुवाडुकुङ्क करेह । ततो गोयमसामिस्स सुदुदुतरे अघिरे जावा । ताहे सामी भणह-पह के देवानं वधयं जठे, आनी जिणाणे । गोयमो जणह-जणवराणं । नो कील अघिरे करेमि । ताहे सामी असादि कडे पय्येह । तं अडा-सुदुदुकने, बिद-लकडे, अमकने, कंवरकने । एवं सामी वि गोयमसामीतो कंवरकडसमाणो । किं व-विरेसिंसिो सि मे गोयमा । विर-रिचिओ सि मे गोयमा । १० जाव अविसेसमणायुता भवि-रुवामो, ताहे सामी 'द्रुमपत्तय' नामऽऽकथयं पय्येह । देवो वि सेस्सकणुणामाणसो ततो चइसा तं तुंवरणससिधिये धण-गिरी नाम गाहावरे, सो अहो, सो य पवइइकासो, तस्स य मायापियरो वारेह, पव्वा से जण्य जण्य यारिणि, तथ्य तथ्य विपरिणामिनि, जहा अहं पवइइनुकामो । तस्स य तयाडुकुवम्म गाहावइस्स सुणेदा नाम धूया । मा जणह-म-मे देह । तांइ सा दिण्णो । नीसे य भावा अज्जममिणो नाम पुण्यपवइइतो, तामे य सुणंइए कुट्टिक्खि सो देवो उच्यथो । ताहे भणह धणागरी-पल्ल ते यामो विजिज्जतो हांइह, सो हांइहगिरिस्स वासे पवइइयो । इमे व नवहं मासाणं धरमा जातो । " इत्यादि भणवइइस्सामिकथा आचर्यकचू-णिनोऽऽवसेयेत्युक्तो नामनिष्पन्नान्क्रेपः ।

अग्रानि सूत्राऽऽथापान्तपञ्चानि क्रियावसरः स च सूत्रे सती-त्यतः सूत्रानुगमे सूत्रमुच्चारणीयम् । तथेदम्-
 द्रुमपत्तयं पंडुपत्रं, जहं निवेदयत् प्रायमाणं अच्यप ।
 एवं मणुष्याण जीवियं, समयं गोयमं । मा पमायप ॥१॥

द्रुमो वृक्षः, तस्य पत्र पलाशः, तत्रेव तथाविधावल्माप्याऽनुक-
 र्मिभं द्रुमपत्रकं, (पंडुपत्रं च) आर्यंवाल् पाण्डुरकं, कालपरि-
 श्यामलतथाविचरोगोऽऽदेवं प्राप्तयत्नकृत्वाच, येन प्रकारेण य-
 वा, दिपनति शिशुं द्रुमपत्रेणवाद् द्रुमस्थितिः, प्रकामाद् द्रुमपत्र प-
 रात्रगणानां, दिनमणानि वा भाविस्वाद्योपलक्षणव्याहाराभिन्विष-
 य्वाहारात्, अयंयस्मिन्नकमे, एवाभ्यन्तरे प्रकारं, मनुष्याणां मनुजा-
 नां, शंभुजीवोपलक्षणं चेतद्, जीवितमायुः, तदापि दिराभिन्विषय-
 शानान्तरिकमे वधाविशयो । (निःशलाककपाहाराऽऽयकेनापयव-
 सायाऽऽपि जनिनेनापकननेन वा जीवमर्च्छयथा अस्म्यतीत्येवमु-
 क्तवने । यन्नेत्येवमोऽप्यन्तःकिकः कालः समयस्तम्, अविवाध-
 क्व वायवमानस्वात् समयमापि, आस्ताभाविशकाऽऽदि । यौतमेनि
 गौतमस्योक्त्येवमुक्त्वात्प्राम-यण्यम्, मा प्रमादीः मा प्रमादं कृष्याः,
 शेषाःशास्त्रोपलक्षणं च गौतममहत्तयम् । उक्तं हि निरुक्तिकृता-
 "तत्रिस्त्वाप भगवत्, सीसाथे देह अणुसति ॥ "

अत्र च पाण्डुरकपत्राऽऽसितं यौवनस्याप्यन्वित्यप्यभाविच्छि-
 क्तिपुराह निर्मुक्तिकहत्-
 परिपट्टियज्ञावहं, वसंतसेधिं मुयेतर्हिदांतां ।
 एवं वसणं पत्तं, कासें पत्तं जणइ गाहं ॥ १२ ॥
 जह्नु तुभे तह अम्भे, तुभे वि य हांदि य जहा अम्भे ।
 अण्पाहेइ पदेतं, पंडुपत्रकं किससयाणं ॥ १३ ॥
 न वि अरिये न वि य होइइ, उल्लायां किमलपंडुपत्राणं ।
 ६५३

उत्तमा स्वसु एस कया, भविजणविवाहण्टाप ॥१४॥
 परिचरिंत्तं कालपरिणाम्याऽऽपयकृतं, लाशययमभिरामण्याऽऽ-
 स्मकमस्तेति परिचरितलावचयं, यतोऽऽनतस्य प्रागिव सौकुमा-
 योऽऽहं विद्यते । तथा च यतः शिवाशोभयतः सपथयो बहिस्स-
 तथा, अनपव (मुयंनविदागनि) मुञ्जत्, त्यजन्त स्मयमायुं वृक्षं
 सुतं पत्रपथमं यत्प तमुञ्जत्पुत्रकं, तत्राशय व वृक्षमोचये पत्रस्य
 पतनमेव भवतीत्येतादित्युक्तं भवति, पत्रं पत्तं, अवननापदं, प्रातं
 अवननप्रातं, तथा कालः, प्रकामात् पतनप्रसनाचः, यथा गत का-
 लप्रातं, भणत्थमिचत्, गीयत इति गाथा, तां उच्यंविशाशकयाप ।
 तामिवाऽऽह-यथेति सात्पथ्यं, ततो यथा वृषे संप्रातं किशस्यमा-
 यमनुपवसन्तः स्मरन्वाऽऽदिगुर्गोयंमहद्वेष्टोऽऽमानुषदमथ, तथा
 वयमतीनदशायां, तथा वृषमापि च अलिष्यथ यथा प्रतीति ।
 जीवैमाथं द्विषथा सवमिदामां निवर्णवच्छासनयोपशयस्येवं
 वृषमापि भावीतीति । (अपवाहेइ हं) उरुस्वयंन (पदिशति पिनेव
 पुत्रस्य, पतद्दुष्टव्यथापुष्टकपत्रं जंणवणे, किशस्यमाप्राभितव-
 पत्राणाम् । मत्तु किमर्थं पत्रकिशस्ययानामुल्लायाः संजवन्ति, येनेव-
 सुवयते ? । ज्ञात शाह-विवाहस्त नैव विद्यते, नैव ज्ञाविषयति, उपल-
 क्षणयाशैव भूमः, कोऽसीत्, उल्लाये वचनं, कयाम्, किशस्यया-
 पद्रुपमानामुक्कुराणां, इत्येताव च लोपाः । तदिह किम्वयमुक्त-
 मिति, शाह-अपमा उपमिति, सत्येवकारायेः, तत् उपमैषानेन-
 रोक्ता, कृतानिहितानि । (भविजणविवाहण्टाप ति) प्रतीतिमेव ।
 यथेह किशस्ययानि पाण्डुपत्रानुपपत्त्येन, तथा अयोपि यौवन-
 मायंतेऽनुगामनीया । तथा चैतद्द्रुमादिना वाचकेनाशक्ति-प-
 रिजवासे विमिति शोकं, जन्मापारजरोरुहणशरीरम् । अत्रिवाह
 स्वमापि भविष्यति, यौवनगर्भं किमुपहसि ? । इति । तथैव जीवित-
 यौवनयोरन्वित्यवसणंयत्न प्रमादाः । तथैव इति गाथावर्थाः ।

गुनरायुषोऽन्वित्येवं क्वापयितुमाह-
 कूमरो जह आपदिदुप, शोभं चिह्नं शोभमाणं ।
 एवं मणुष्याण जीवियं, समयं गोयमं । मा पमायप ॥२॥
 कुशो । द्मेसलहस्तुणांयशेषः, तनुकवाच तस्योपदानं, तस्यां
 प्राप्तस्मरिह, यथेयुष्माःप्रदेशकः, अथश्यायः शरत्कालभावि
 सुदणुवर्षः, तस्य बिन्दुव । अन्तुकोऽवश्यायविन्दुकः, स्मोक-
 मण्यं, कालमिति गमयते । तिष्ठत्यासो, स्मयमानको मनसो नि-
 पतन्, अद्याऽऽस्पदो हि कदाचित् कालान्तरमापि क्रमेतेत्येवं वि-
 शिष्यते । एवमित्युक्तवदं मनुजानां मणुष्याणां, मनुजमहत्तं च
 प्राभवत् । (जीविय ति) जीवितं, यत एव, ततः समयं गौतम ।
 मा प्रमादं वि ति सूत्रार्थः ।

अममेवाधेयुसंहंरनुपदेवामाह-
 इइ इचरियेयिमा आठए, जीवियेप बहुपववायए ।
 विहुणाहि रये पुरे कदं, मययं गोयमं । मा पमायप ॥३॥
 इतीत्युक्तार्थम्, इत्वर अवनशीसे, कोऽसीत् ? स्वदपकसामवि-
 नि, ययुपकमेदुगिरनपवत्येनया यथास्वयं यानुभवमीयतां य-
 क्तनीत्यायु, तमेवं निरपकममेव, तस्मिन्, तथाऽनुकम्पित जीवि-
 तं जीवितकं, चमापद्वयं वायवमाताशासिसायात्तं सोपकमाऽऽपु-
 पि, बहुवः प्रभूताः प्रत्ययाः उपपन्नान्ततोऽपवसमनिमिसाऽऽप-
 यो धर्मिस्सलत्था, अनेन चाऽनुकम्पताहेनुवाविष्कृता, एव सोकह-
 पद्रुमपत्रोदाहरणम् । कुशपत्रजलावन्धुदाहरेणतश्च मनुजाऽऽपु-
 ष्यकमं सोपकमे चैवचर, अतोऽस्याप्यन्वित्यतो मत्वा विभुमीहि

जीवात् पुष्य कुव, रजः कर्म, (पुरे कर्त्तुं ति) पुरा पूर्वं तत्काला-
पेक्षया. कर्त्तुं शिद्धं पुरा कर्त्तुम् । तद्बिभ्रुवन्तोपायमाह-समय-
मपि गौतमः । मा प्रमादीः । पञ्चमि च-“पंचं प्रपुयाय जीविष्य,
इत्यपि बहुपचवाचय ।” इति सुगममेति सूत्रार्थः ।

स्वायं पुमनुपचवाचात्पुचस्याम इत्याह-

बुधमे सल्लु माशुपे चचे, चिरकालेख वि सवपाणिर्त्तुं ।
गाढा य विवागकम्मूणो, समयं गायम । मा पमाय ॥४॥

दुर्लभो दुरवापः, बहु विरोधेषु, अकृतसुकृतामिति विरोधं
घोतयति । माशुपे अनुपचसंबन्धो, अथो जन्म, चिरकालेनापि
प्रभूतकालेनापि, मास्त्वम् अयकालेनेत्येवंप्रसङ्गात् । सर्वे प्रा-
णिनां सर्वेषामपि जीवानाम् । ननु मुक्तिकाममं प्रति प्रव्याप्तमित्य-
क्त्वाधिकम् अनुग्रहभावात् प्रति सुखलायविशेषोऽस्ति किमेषमर्, अ-
न आह-गाढाः विनाशायितुमशक्यतया एहाः, च इति यस्मा-
त् (विवागकम्मूणो च) विवाका उदयाः कर्मणां प्रमुपग-
न्तविधातिप्रकृतिक्वापानं, यत पयमतः समयमपि गौतमः । मा
प्रमादीरिति सूत्रार्थः ।

कथं पुमनुपचवं दुर्लभं, यद्वा-यमर्कं सर्वप्राणिनां दुर्लभं प्र-
जन्तवामिन्, तत्रैकोन्द्रियाऽऽविर्भावानां तद्दुर्लभं इत्येवमु-
क्ताः कायस्थितिमाह-

पुटविकापमद्गतयो, उक्कोमं जीवो ङ संवसे ।

कांसे संस्वार्थेयं, समयं गायम । मा पमाय ॥ ५ ॥

आठकायमद्गतयो, उक्कोमं जीवो ङ संवसे ।

कांसे संस्वार्थेयं, समयं गायम । मा पमाय ॥ ६ ॥

तेठकायमद्गतयो, उक्कोमं जीवो ङ संवसे ।

कांसे संस्वार्थेयं, समयं गायम । मा पमाय ॥ ७ ॥

वाउक्कायमद्गतयो, उक्कोमं जीवो ङ संवसे ।

कांसे संस्वार्थेयं, समयं गायम । मा पमाय ॥ ८ ॥

वयास्सइकायमद्गतयो, उक्कोमं जीवो ङ संवसे ।

कांसे संस्वार्थेयं, समयं गायम । मा पमाय ॥ ९ ॥

बिइदियकायमद्गतयो, उक्कोमं जीवो ङ संवसे ।

कांसे संस्वार्थेयं, समयं गायम । मा पमाय ॥ १० ॥

तेरेदियकायमद्गतयो, उक्कोमं जीवो ङ संवसे ।

कांसे संस्वार्थेयं, समयं गायम । मा पमाय ॥ ११ ॥

चठरिदियकायमद्गतयो, उक्कोमं जीवो ङ संवसे ।

कांसे संस्वार्थेयं, समयं गायम । मा पमाय ॥ १२ ॥

पिचिदियकायमद्गतयो, उक्कोमं जीवो ङ संवसे ।

सचऽट्टभवग्गहयं, समयं गायम । मा पमाय ॥ १३ ॥

देवे नेरइए य मद्गतयो, उक्कोमं जीवो ङ संवसे ।

पक्कन्नजग्गहयं, समयं गायम । मा पमाय ॥ १४ ॥

पृथ्वी कठिनकया, सैव कायः शरीरं पृथ्वीकायः, तम, अतिश-
येन सूत्रा सूत्रा तदुपचितज्ञानेन, गतः प्राप्तऽभिगतः (उ-
क्कोमं ति) उक्कर्त्तव्यो जीवः प्राणी, तुः पूरुत्तं. भवसेचसू-
चैवावतिष्ठेन, कांसे सल्लुवान्तीतसल्लुवामित्यर्थः, यत पयमतः
समयमपि गौतमः । मा प्रमादीरिति । पयमकायतेजस्कथावाचु-

कायदुपचयमपि म्यात्थेयम् । तथा भवसेवित्तुं, मयं कांसे-
नन्मिति । आन्तकायिकीकायं कर्त्तव्यं, प्रत्येकजनस्यतीनां काय-
स्थितेरसल्लुवात्तत्त्वात् । तथा-पुत्रोऽन्तोऽस्थेति दुरतम्. इत्यपि
साचारुपेक्षेयं, ते ह्यभ्यन्तादपचांशद्यथा तत् उद्युत्सं क्रपि क
प्रायो विविधं मानुषाऽऽविद्यमानानुवृत्ति । इह च कांसे सल्लुवा-
त्तमिते विशुद्धान्मिधानेऽप्यसकञ्चयेत्स्थितियेषवर्षात्तमान-
म्, अन्तर्गतमिति चास्तीत्येवमित्येवसपिप्रायः। माऽयमन्व-
म् । यत आगमः-“अस्त्वन्तो सतिप्राप्तुं-विपणीतो” एमिदियाद्य
उ चउत्तम् । मा जेव धर्मात्तानां, वधुत्सइए उ बोधस्वामि ॥ १ ॥”

तथा द्वे दिवसकृषे इन्द्रिये रूपशंरस्वाऽऽस्थे वेणां ते श्रीन्द्रि-
याः कृत्वाद्यः, तत्कालमितिगत् उरकर्मतो जीवस्तु संवसेत्कालं
सकृष्येयसंज्ञितं सकृष्यातवर्षसहस्राऽऽत्मकम्, अतः समयम-
पि गौतमः । मा प्रमादीः । एवं श्रीन्द्रियवस्तुशक्तिवस्तुषु क्रपि जा-
वनीयं । तथा पञ्चेन्द्रियाणि स्वर्शनाऽऽर्जुनि वेदां ते तथा, ते चो-
परच देवगणकथोरिन्द्रानाह मनुष्यसकृष्य पुणं मयंन प्रका-
न्तस्वार्थेयं ङ पव मुह्यन्ते, तस्कायमतिगतान्, तस्कायोत्पन्न इत्य-
र्थः । उरकर्मतो जीवस्तु संवसेस्त्वत्त्वाऽऽ वा स्ताह्यानि तांनि
च तांनि भवप्रहयानि च जन्मोपादानानि सताऽऽभवप्रह-
यानि, यतोऽऽः समयमपि गौतमः । मा प्रमादीः । तथा देवान्
नेरिदिकीय आगत उरकर्मतो जीवस्तु संवसेयत्त्वं कल्पव-
हयं, ततः परमवश्यं नरेषु तिथ्युः बोधुत्सात् ॥ यद्वा-“(उक्कोमं
ति) उरकृष्यते तदन्वेष्य इत्युक्त्वाः, तमुद्युत्सं कांसे त्रयत्कैला-
सागरोपमानम्, (पक्कन्नजग्गहयं ति) अयमन्वपमानत्वादेक-
कम्भवप्रहयमपि संवसेत्यतो जीवः संवसेत्तः सत्वमपि गौ-
तमः । मा प्रमादीरिति सूत्रार्थकथाः ।

उक्त्वावायेवमेतदनुपग-

एवं भवमिमां, मंगरऽऽ मुहायुग्दि कम्पेहि ।

जीवो पमायवद्गुहो, समयं गायम । मा पमाय ॥ १५ ॥

एवमुक्तप्रकरणे पुत्रियादिकायस्थितिरुक्तमेव, अथ यथ तिपि-
गात्तिसाऽऽत्मकः सतिव्यवसायभारसंसारो भवसेसारकतस्ति-
न्मंसरति पर्वट्ठनि, शुनाम शुनप्रकृत्यस्त्वकामि, सल्लुजाणि चाशु-
भप्रकृतिकरणं शुनाशुनाति, तिः कर्मभिः पृथ्वीकाः पाऽऽदि ज-
ति धर्मेऽर्थैः प्राणी, प्रमादीः बहुलां व्याप्तः प्रमायधनुलाः, यद्वा-
वदन् भेदात्तानि सद्गुलां मयाऽऽयमेकैवः प्रमादीः धर्मैः प्र-
त्यनुपमाऽऽत्मको यत्तु म च हनुत्प्रमादीः सूत्रे च उरकृष्योर्होहाः
प्रावृत्तः । इह कायमाशयः-यतोऽऽय जीवः प्रमाद्बहुत्वात्-सूत्रे सुभा-
शुमानि कर्मावतुर्भावोनि, उपविष्य च तदुत्कृपासु गतिभवा-
नवं जीवमाभुवगम्य प्राप्तुमिति, तां दुर्लभान्वापुनमानुषसकृष्य,
प्रमाद्गुलात्पचव सकलानन्वेषकाशायाः, समयमपि गौतमः ।
मा प्रमादीरिति सूत्रार्थः । एवं प्रमुपचयं सुश्रवणसकृष्यम् ।

इदानीं तद्वाचावप्युत्तरात्संशुभावातिराति दुर्गपेक्षेयार्ह-

सुदूण वि माणुसचर्णं, आगारिपंचे पुत्तरावि दुद्वट्ठं ।

बह्वे दमुया मिलसन्नुया, समयं गायम । मा पमाय ॥ १६ ॥

प्रदूण वि आरिपचणं, अहीणपंचिदियता तु दुद्वट्ठं ।

विगञ्जिदिया तु द्वीमदं, समयं गायम । मा पमाय ॥ १७ ॥

अहीणपंचिदियत्तं पिसे लजे, उरकृष्यमम्मन्नुषं तु दुद्वट्ठं ।

कुचित्तिगिमेवए मणे, समयं गायम । मा पमाय ॥ १८ ॥

लक्कए वि उत्तमं पुं, पददहा पुत्तरावि दुद्वट्ठं ।

मिच्छन्निसेव ज्ञये, समर्थं गोयम ! मा पमाय ॥१॥

धर्मं यिं हु सद्द्वैतया, पुद्गलया काएण कासया ।

इह कामगुणेहिं मुञ्चया, समर्थं गोयम ! मा पमाय ॥२॥

शब्दाऽपि प्राप्यापि मानुषत्वमिदं तावद्वतिहुंजमेव कथञ्चिन्न-
 क्त्वाऽतीत्यशक्यायैः । आर्थैर्ब्रह्मशास्त्राद्यैरेवोपलक्षणैः,
 पुनरपि भूयोऽपि, आकाररूपरसास्पर्शिकः पुद्गलं पुरुषान्मूर्त्तिकामि-
 त्यत आह-बहवः प्रभूता इत्येवो देशावप्यन्तर्वासिमन्धोराः (मिञ्जि-
 क्त्वात्) श्लेषा अन्वयकाचो, न बन्तुकर्मावैरवधारते, ते च
 शुक्यचनशरराऽऽदिदेशोऽज्ञायाः, येषुवा प्राप्यापि मनुजत्वं जन्तु-
 क्तपद्यते, ते च सर्वेऽपि चर्माधर्मोऽप्यगम्यजन्तुवाज्ज्ञायाऽऽदि-
 क्त्वात्तस्मैव्यवहारवद्विप्लवादिर्बन्ध एव वा । इति समयमपि
 गौतम ! मा प्रमादीः इत्युच्चार्येदोशासिक्कपरमार्थमपि दुर्लभं नम् ।
 तथापि धर्मात् शब्दाऽप्यायैत्युक्तकूपमहीनायाविक्रान्ति पञ्चो-
 न्द्रियाणि स्वर्शोनाऽऽदीनि यस्य स तथा तद्भावोऽहीनपञ्चेन्द्रिय-
 ता । ह्यवधारणे निश्चयमन्व, दुर्लभमेव । यद्वा-हुः पुनरर्थः । अही-
 नपञ्चेन्द्रियता पुनदुर्लभा । इहैव हेतुमाह-विक्रान्ति रोगाऽऽ-
 दिमिष्यदतामीन्द्रियाणि येषां तद्भावो विकलीन्द्रियता, कुर्वन्ति
 निपातोऽनैकाद्ये तथा च बाहुवचन्यकः । ततश्च यतो बाहुव्येन
 विकलीन्द्रियता इत्यते, ततो दुर्लभाऽहीनपञ्चेन्द्रियता, तथा च
 समयमपि गौतम ! मा प्रमादीः । तथा कथञ्चिद्द्वैतपञ्चेन्द्रिय-
 तास्युक्त्यायामोऽनिदुर्लभामपि स इति जनुल्लेभेन प्राप्नु-
 यान्, तथाऽप्युक्तमः प्रथमो यो धर्मस्तस्य क्षुतिराकणना
 या सा तथा, ह्यवधारणे निश्चयमन्व । ततो दुर्लभमेव, किञ्चि-
 त्, यतः कुर्वन्तानि च तानि तीर्थानि कुर्वन्तानि-शाक्यो-
 ह्नाकाऽऽदिप्रकृतितामि, नामि विद्यन्ते येषामनुच्येतया स्वोक्त-
 न्थासे कुर्वन्तानि, ताकिरतं सेवते यः कुर्वन्तानिसेवको जने
 सोऽकः, कुर्वन्तानो हि यथाःसत्काराऽऽद्यापि येषु प्राणि-
 म्भ्यं विषयाऽऽदि, तदेवोपदिशन्ति, तस्यैकतामन्येवविषयत्वात् ।
 अकं हि-“ सत्कारशोभाभा-पिभिन्ना मूढैरिहायतीयेकरैः ।
 अवसादितं जगद्दं, प्रियात्ययपण्यायुपाद्शान्तिः ॥ १ ॥ ”
 इति सुकरेव तेषां सेवा । तस्मैनाचक कुत उच्यमधर्मभूतिः ? ।
 पञ्चते च-“ कुर्वन्तानिसेव जने ” इति इत्यम् । एवं तदुत्त-
 न्नामस्यधार्थे समयमपि गौतम ! मा प्रमादीः । किं च-शब्दाऽपि
 उच्यमधर्मविषयतया दुष्कर्मां तां भूतिमुक्तकृपां, अज्ञानं तत्रकवि-
 कृपं पुनरपि दुर्लभं पुरुषमपि । इहैव हेतुमाह-निष्ठाभायो मि-
 थ्यात्वम्-अतश्चेऽपि तत्रप्रत्ययकृपं, तं निषेधते यः स मिथ्या-
 त्वमिषेको, जने लोकोऽर्गाहजवाच्यत्वनतया युक्तमेतया च
 तत्रैव च प्रायः प्रवृत्तेः । यत एवमतेः समयमपि गौतम ! मा
 प्रमादीः । अन्वय-धर्म, प्रकामात्सर्वकृपातीतम्, अर्थाभिश्चकम्,
 ह्युत्पत्त्याल्लहोरे । ततः अहृद्यतोऽपि कर्तुमनिलक्ष्यतोऽपि दुर्ल-
 भताः कामने शरीरेण, उपलब्धत्वात् । मनसा वाच्यं च, स्पष्टी-
 का अनुष्ठातारः । कारणमाह-इहास्मिन् जगति कामगुणेषु सू-
 चिन्ता लुब्धाः, युक्तिस्त इत्यर्थः । जन्तव इति शेषः । प्रायेण ह्यु-
 पधेयं च विषयेष्वभिषङ्गः प्राणिनाम् । यत उक्तम्-“ प्रायेण हि
 यत्रपथं, तदेव चाऽऽमुरुज्जमानिचं अवापे । विषयाऽऽपुनरुच्य ज-
 वात-स्तथाऽऽमुक्ताः शिवा विषयाः ॥ १ ॥ ” वाङ्मत्तरः कामगुणैर्-
 चिन्ता इव सूचिन्ता विद्युत्तमविषयेष्वेतन्व्यात् । यतश्चैवमतो
 उराधामिनामविक्रान्तं धर्मोत्तममिदं वाच्यं समयमपि गौतम !
 मा प्रमादीरिति सुप्रपञ्चकायैः ।

अन्वय-सति शरीरे तस्मान्मर्थं च सति धर्मस्पर्शयेति तद-
 नित्यताऽभिधानादरेण प्रमादोपदेशमाह-
 परिजुरइ ते सरीर्यं,
 केसा पंक्षुरया हवंति ते ।
 से सोयवन्ने य हायप,
 समर्थं गोयम ! मा पमाय ॥ ३१ ॥
 परिजुरइ ते सरीर्यं,
 केसा पंक्षुरया हवंति ते ।
 से चक्खुबले य हायप,
 समर्थं गोयम ! मा पमाय ॥ ३२ ॥
 परिजुरइ ते सरीर्यं,
 केसा पंक्षुरया हवंति ते ।
 से घाणबले य हायप,
 समर्थं गोयम ! मा पमाय ॥ ३३ ॥
 परिजुरइ ते सरीर्यं,
 केसा पंक्षुरया हवंति ते ।
 से जिम्भबले य हायप,
 समर्थं गोयम ! मा पमाय ॥ ३४ ॥
 परिजुर ते सरीर्यं,
 केसा पंक्षुरया हवंति ते ।
 से कामबले य हायप,
 समर्थं गोयम ! मा पमाय ॥ ३५ ॥
 परिजुरइ ते सरीर्यं,
 केसा पंक्षुरया हवंति ते ।
 से सब्बवन्ने य हायप,
 समर्थं गोयम ! मा पमाय ॥ ३६ ॥
 परिजोयैति सर्वप्रकारं चर्माहानिमनुभवति ' ते ' तत्र, श-
 रीरेणैव जराऽऽदिजिनिष्युयमाननयाऽप्युक्तमपीवमिति शरीर-
 कय । यद्वा-(परिजुरइ त्) " निम्ने जुर ० " इति प्राकृतलक्ष-
 णात् परिनिम्नतोऽऽस्मान्नामिति गम्यते । यथा विष्म, कीदृशं
 यातामिति । किमिति, यतः केशाः शिरसिजाः, उपलक्षणात्वा-
 द्भोमानि च, पाण्डुरा एव पाण्डुरका भवन्ति, पूर्वं जननयनहा-
 रिणोऽस्मत्कृष्णाः, सम्प्रति शुकतां भजन्ते, ' ते ' तत्र, पुनस्ते-
 शब्दोपादानं निश्चयाप्यव्युत्पदेशाधिकारात्प्राहुम् । एवमुच्य-
 रन्नापि तथा । (से इति) तत् वाग्रथममासीत् भोग्योः कर्म-
 योर्बन्धं दुराऽऽदिशाम्येवसहैव भोग्यत्वं, वा समुच्चये । इ-
 यते जरातः स्वयमपैति । यद्वा-शरीरजोयैताऽवन्नाः मायेतदु-
 च्यमपि योष्यं, यथा च परिजोयैति शरीरकं तथा च सति
 केशाः पाण्डुरका जन्मन्ति । (से इति) तत्रैव भोग्यत्वं हीय-
 ते सतः सतः शरीरयत् तस्मान्मर्थेव्य आस्त्रियरत्वात् समय-
 मपि गौतम ! मा प्रमादीः । एवं सुप्रपञ्चकमपि हेतुम्, तत्रस्मिन्
 प्रथमतः भोग्योपादानं प्रधानत्वात्, प्रधानत्वं च तस्मिन्सति
 कोचेन्द्रियात्वात्प्रथमं भाव, पञ्चतन्त्रकोपपञ्चमत्वात् तथोप-
 देशाधिकारात्पुनरुपदेश्य च भोग्यत्वात् । तथा सर्वैकमिति

दुमपत्तय

सर्वेषां करचरणाऽऽद्यव्यवधानां स्वस्वध्यापारसामर्थ्यम् । यद्वा-
सर्षां श्रमोवाङ्मयाणां ध्यानाध्ययनचक्रक्रमणाऽऽदिशेद्यविषया-
ऽशक्तिरिति सूत्रप्रदीपः ।

जरातः शरीराशक्तिकृत्वा । सम्प्रति रोगतस्तमाह-

अरई र्गं विदुहया,
आयंका विविडा कुर्मति ते ।
विहृद्वि विक्त्तइ ते सरीर्यं,
समयं गोयम । मा पमाय् ॥ ३७ ॥

अग्निर्वाग्नाऽऽदिज्जनिताश्चोद्भवाः, मातृं गगत्, विष्वगोश्च शरीरं
सुखिभिरिति विदुःशिक्षिता अत्रोक्तोपिद्योषः, आकृतिं सवाऽऽभ्यप्रदे-
शामिष्यापयवाऽऽस्तद्भवति कृच्छ्रजीविनमात्मानं कुर्वन्तीत्यातद्वाः
सवोषानिगो रोगविशेषाः । विविधा अनेकप्रकाराः । स्पृशन्ति परा-
भ्रुजानि, 'ने' तव, शरीरकामिति गच्छन्ते । ततश्च विपतति विशो-
षेण बहोपच्यव्यापैति विष्वक्स्वनि जीवं विमुक्तं विशोषेणाध-
पतति शरीरकम् । इतः समयमपि गौतम । मा प्रमादः । स्वयं
बन्धमाननिर्देशः प्राग्बन्त् । कशयावकुस्त्याऽर्धद् च यद्यपि गौतमे
न सम्भवति तथाऽपि तन्निस्याऽशेषांशुष्यप्रतिबोधनाथेत्याद्-
दुष्यमिति सूत्रार्थः ।

यथा वायुमारोहं विषयस्तथाऽऽह-

बोच्चिद्व सिणहपत्तयो,
कुमुयं सारइयं व पाणिण्यं ।
सं सव्यसिण्णहृद्वजिए,
समयं गोयम । मा पमाय् ॥ २८ ॥

(बोच्चिद्व ित्) विविधैः प्रकारैरुप्राबलेयनं क्लिप्तयपनयत्युच्चि-
द्वकं, इन्द्रमजिचक्रं, कर्णं स्वयंभित्तम् ? आत्मानं, किमिव ?,
कुमुयमिव च्छेद्वोतोत्तविकवयुपलम्बम्. (सारइयं व ित्) मृच-
त्वाद शरीरं अर्धं शारट्, येमुपमायो भिन्नकम्ब प्रायोऽजिनः ।
पानां यं जलं, यथा तदप्रथमं जलमममपि जलमपहाय बर्धते,
तथा स्वमपि चिरन्तुशरचरिचान्तमाऽऽदिज्जनिष्ठिपयस्नेहव-
शयोऽपि तमपयय, बन्धनीय बल इति । अधानन्तरं स्वयंस्नेहव-
जिनः सन्समयमपि गौतम ! मा प्रमादः । इह च जलमपहाय
एतान्नि सिद्धे पच्छाद्वेसुदोषादानं तच्छाद्वजलस्यैव स्ने-
हस्याप्यतिमनोरमत्वव्यपनोर्धमिति सूत्रार्थः ।

किं च-

विद्या तु धर्मो च ज्ञेयं,
एवइदुहो द्वि मि अगामारियं ।
मा वंते पुत्रो वि आचिए,
समयं गोयम । मा पमाय् ॥ २९ ॥

त्यक्त्वा परिहृय, योनि वाक्पात्राङ्कुरे । धनं चतुस्पदाऽऽदि, चस-
ष्टो मिहकर्मः । ततो ज्ञायं च कश्चै च प्रप्रजिनं शुद्धान्निष्का-
नः, हित्ति यस्मात् (सोति) मृच्छेन्मकारलोपादानं भयसि,
(अगामारिय ित्) अतगोपु भावजिन्तुपु भयनमगारिकम्, अतु-
ष्ठानं चास्य गम्यमानत्वात्, तच्च, प्रतिपन्नमवसोति शेषः । यद्वा-
प्रप्रजिनं प्रांतपन्नः (अगामारियं ित्) अतगारतं, मा 'अ-
मा मां ना' इति निषेधः । वात्सुष्टुगीर्णं (पुत्रो वि ित्) पुनरपि
(आचिए ित्) आचिए, किं तु समयमपि गौतम ! मा प्रमादो-
रिति सूत्रार्थः ।

कथं च धानपानं भवतीत्याह-

अनृजुत्तिय चित्तवैषं,
विउलं चैव धणोहमधयं ।
मा तं विदयं गवेस्य,
समयं गोयम । मा पमाय् ॥ ३० ॥

अपोहा स्वकथा, मित्राणं सुहृदो, वाग्जवाश्च स्वजना इति स्व-
माहारः । मित्रभान्धवं, विपुत्र विस्तीर्णं, चः समुद्रवयं भिन्नक-
मञ्च । एवेतं पुरणे । ततो धनं कलकाऽर्धद्वयं, तस्योद्यः समुह-
स्तस्य संवधो राशोकरत्वं धर्मोद्यमवयः, तं च, मा, तांदात् मि-
त्राऽऽविकं, द्वितीयं, पुनर्मेदनायैमिते गम्यते । गवेपयाऽव्ययं,
तत्परित्यागाच्छाम्यमयमर्द्धकृत्वा पुनस्तद्विष्वक्त्वाव मा भूः,
त्यक्तं द्वि तद्वात्तंयमे, तत्रभिष्वक्त्वा वात्सपानमाय इत्यभिप्रा-
यः । किं तु समयमपि गौतम ! मा प्रमादः । इति सूत्रार्थः ।
इत्थं प्रतिवर्धनपारकराधोममवयो दर्शनात्तुद्वयंमाह-

न हृ जिणे अउज दिस्मई,
बहुपणं दिस्मई गमोऽसिए ।
संपद गो आठप पदे,
समयं गोयम । मा पमाय् ॥ ३१ ॥

'न हृ' नैव जिनस्तीर्थहृदयोस्मिन् कांश्च । इत्यनेन अलोक्यते,
यद्यपिनि गम्यते । तथाऽपि (बहुपणं ित्) पन्थाः । न च दन्वा
नो नगराऽऽदिमार्गो, भावनम्बु सान्निदायभूतकानदर्शनकाला-
ऽऽपको सुनिर्माणः, तत्रैव आचमोः पारगृह्यते, बहवो उच्य-
न्वते, (समोऽसिए ित्) भावप्रदानमार्गिर्दृष्टव्यं मागर्थ-
नाथोत्तं मुक्तैऽजानो जिनः कथिनो मार्गोऽज्ञानः अयमार्थो-स्व-
भ्यानि यद्यपि जिनो न हृदयते, तदुपादयन्तु मार्गो हृदयते, न
चैवंविधोऽयमर्गोऽप्याधुर्दिशेनं जिनं विना सम्भवं, परिश्व-
चेत्सो ज्ञातिनांऽपि भव्या न प्रमादः विद्याऽभ्यर्थानः । अतः सप्रति
हृदासी, सत्यापं शयं शानं सावभं नयाचिं निश्चिन्तुकायकाला-
जत्रयोऽनेन, पांथं मार्गं, सम्यग्मपि गौतम ! केशानुपत्तः
सोदायविधानेन मा प्रमादः । यद्वा-त्यकालविषयान्मृच्छव्य
मार्गजत्रयोपदेशकमर्थतत् । ततोऽयमर्थः यथा आश्रमगोपदे-
शाकं नगरं वा पश्यन्तोऽपि पन्थानमवलोक्यन्तरन्त्याऽऽदिच्छ-
कोपदेशतस्तत्रापकत्वं निश्चिन्नोति, तथा यशव्याजिनः, उ-
पश्रत्तव्याद्दं मोक्षो, नैव हृदयते, तथाऽपि तदाशनः पन्था
मार्थमाः-नाद् मार्गो मोक्षस्तस्य (सोमिपं ित्) स्वयथाऽहृदा
सांयंरशाको हृदयते, ततस्तस्यापि तत्रापकत्वं सामपयवाऽऽरिप
सावभन्तैर्निश्चेतयं, यन्तश्चं सांयंजत्रयानामुपाद्विद्यते, अतः
सम्प्रमोत्याद् प्राग्बन्त्, द्विबिधऽपि चेत्थं इवाभ्या, युचकत्वा-
त् सूत्रस्यांतं तथाऽर्थः ।

अत्रेवोपे पुनरुपदेशमाह-

अवमोहियं कंटापाहं,
ओदुहोऽसि पदं महाशयं ।
गच्छमि यमं विमोहियं,
समयं गोयम । मा पमाय् ॥ ३२ ॥

(अवमोहियं ित्) अवमोह्यापयमो पृथक्कृत्य, परिहृ-
येति यावत् । (कण्टापाहं ित्) आकाराऽऽशक्तिका, क-

एतच्छब्द इत्येवो बभूवकश्चक्रेऽभ्यधो, भावस्तनु चरकाऽऽ-
दिकुलुभवाः, तैरकुलुः पन्थाः कपटकपधस्तम्, तनश्चान्वाणो-
ऽप्यनुमिच्छो भवति (पदं ति) पन्थानं (महाकथं नि) म-
हात्मे महतां वा भास्य वाभयो महालयः । स च ऊढयो रा-
जमायो, भावस्तनु महान्जसनीयेकःऽऽदिनिरप्याभिनः सभ्य-
वर्शनाऽऽभियुक्तिमार्गस्तम् । कश्चिद्वर्तीषोऽपि मार्गेन गच्छेन्न
आह-मच्छक्तिं श्रियं, न पुनरवस्थित एवाहाः, सम्भ्यन्धाना-
ऽऽपुत्रुपासनेन मुक्तिमार्गेगमनप्रवृत्तत्वात् । अन्तस्तत्राप्यवि-
ध्ययेऽप्याप्रसिद्धेय स्यादित्याह-विशोभ्येति विनिश्चय, तदर्थं
प्रवृत्तः सन् समयमपि गौतम । मा प्रमादीरिति सूत्रार्थः ।

एवं च पूर्वेषु दर्शनीयद्वन्द्वमेव च मार्गप्रतिपासमभिधा-
य तत्तत्प्रतीकप्रतीकावपि कथयच्चिदनुमापसंज्ञं इति तत्रि-
राचिकोपेयाऽऽह-

अब्रजे जह भारवाहपु,
मा भग्ने विममेऽवगादिद्या ।
पञ्चा पञ्चानुतावप,
समयं गोयम । मा पमायप ॥ ३३ ॥

अब्रजेऽविद्यमानशरीरस्वाम्यर्थो, यद्यथैवमर्थे, भारं वह-
तीति भारवाहकः । मा निपथेः । (भग्ने णि) भग्ने (विममे
ऋ) विममं मन्वस्यैरतिवृत्तरम्, (अब्रवाहिय नि) अब्रवा-
ह्यु प्रावेद्य, त्यक्ताङ्गोऽनुतावः स्वशितं गम्यते । पञ्चानुताव-
नन्तरं, पञ्चानुतावः पञ्चासापकृत्, अर्द्धविति शेषः । इदमुक्तं
भवति-यथा कश्चिद्विशान्तरगो बहुभिरुपायैः स्वर्णाऽऽहकम्-
पाऽपि स्वशुद्धाभिप्रेतमागच्छन्नतीतीकनयाऽप्यवस्थापयति
स्वर्णाऽऽहिक स्वशिरस्वाराण्य कतिचिद्विद्वानि सभ्यगुह्यदिति,
अनन्तरं च कश्चिद्वपलाऽऽहिककुले पथि अहो । अहमनेन
प्रायेऽऽहिक इति नमुःस्वयं स्वशुद्धमागताऽऽहिकनित्यतया-
ऽनुत्पन्ते, किं प्राया मन्वसाभ्येन तत्परित्यक्तांभिति । एवं स्व-
पि प्रमादपरतया त्यक्तसंयमभारः सन्नेयविधो मा भूः, किं तु
समयमपि गौतम । मा प्रमादीरिति सूत्रार्थः ।

बहिर्दमपापि निस्तरणीयमन्वपं च निस्तीर्णमिस्त्वामिस्-
धिनेरासाहभङ्गाऽपि स्वाधिकृति तदपन्नावाऽऽह-

तिषो हू सि अक्षयं मर्हं,
किं पुगु चिद्वसि तीरमागमो ? ।
अजितुह पारं गमित्तप,
समयं गोयम । मा पमायप ॥ ३४ ॥

(तिषो हू सि ऋ) तीर्थे एवास्वयंभवमिवाणंयम्, (मर्हं ति)
महत्तं गुह्यं, किंभातं ब्रह्मे, पुनरिति वाक्योपग्याले । ततः किं
पुनस्तिष्ठसि तीरं पारमागतः प्रासाः । किमुक्तं भवति ?-अवम व-
ह्युद्विष्टिर्गति च कर्मणि ज्ञातवतोऽप्येव उच्यते, स च द्विवि-
धोऽपि स्वयोर्जातीयप्रप एवेति केन हेतुना तीरप्राप्तेऽपीवासा,
एवं प्रजले ि, नैवेदं नचोक्तिमिरवाशयः, किं तु अजितरति
अस्वामिभुक्त्वेन स्वस्व वशीकृतं भव पारं परतीर्णं भावतो मुक्तिप-
द्म्, (गमेवाय चि) गन्तुव । अतश्च समयमपि गौतम । मा
प्रमादीरिति सूत्रार्थः ।

अथापि कथं मम पादप्राप्तियोग्येतैव न समस्तप आह ।
६४४

अथवा गोविशापवेद्वया किमस्याप्रमादस्य फलं, यत् पुन-
रयमुपदिश्यत इत्याह-

अकन्दैरसेगिमुस्मिया,
सिद्धिं गोयम । लोयं गच्छसि ।
स्वैपं च सिव्यं अणुत्तरं,
समयं गोयम । मा पमायप ॥ ३५ ॥

कडैवरंशरीरम्, अविद्यमानं कन्दैरसेगामकन्दैराः सिक्काः, ते-
षां भ्रांणिरथ भ्रांणिकन्दयश्छेदिः, ययोश्चरोत्तरगुपरिणाममा-
सिकृपया ते निरुपिपद्माराहन्त, लूपकथेऽपि निवृत्तेः । यद्वा-क-
न्दैरापयेकोऽन्वयशरीराण, तन्मयन्नेन नेषां भ्रांणः कडैवरंभ्रांणः
पेशाऽऽदिविरचितं प्रासादाऽऽदिव्याराहणहेतुः, तथा च या न
साऽकडैवरंभ्रांणरमनरोकरुपेव, ताम् (उचित्य च) उच्छिन्नानं
गमिष्यसिति संबन्धः । यद्वा- (उचित्य चि) उच्छिन्नयोर्वाच्छि-
तोत्तरन्वयमस्थानावाप्यया तामुच्छिन्नामिन्न कृत्वा, सिद्धिमिति
सिद्धिनामानं, गौतम । (श्रायं गच्छसि णि) प्राश्वत् । शोकं ग-
मिष्यसि, संशयव्यवच्छेदकत्वःशाब्दास्य गमिष्यस्येव, केमे पर-
वक्त्राऽऽपुपलव्यदहनम् । च समुच्चये, भिक्षकमन्त्र । शिवमनुत्तरं
च, तत्र शिवमशेषवृत्तान्तपशमनेन, अनुत्तरं नास्योत्तरमन्व्यप्रधा-
नमस्तीत्यनुत्तरं, सर्वोच्छिन्नमित्यर्थः । यतश्चैवं ततः समयमपि
गौतम । मा प्रमादीरिति सूत्रार्थः ।

सऽपि निगममनुपदेशस्यैवमाह-
मुक्ते परिनिवृत्ते चरं,
गामगए नगरे च संज्ञय ।
संतोषमं च बृहप,
समयं गोयम । मा पमायप ॥ ३६ ॥

मुक्तेऽवगमहेयाऽऽदिविनागः, परिनिवृत्तेः कृपायाऽऽपुपशमनः
समन्तास्तीर्णभूतः, चरेरासेयव्य, संवममिति शेषः । (गाम चि)
सुपो लोपाद् प्राप्ति गतः स्थितो, नगरे वा, उपसङ्गणस्वादिपरया-
ऽऽदिव्यु च । किमुक्तं भवति ?, सर्वस्मिन्नजन्मकृत्वा स्वयंभवतः
पापस्वामिभ्य उपरतः संयतः, शास्त्रमन्थस्यां सर्वेषु रितान्तीति शा-
न्तिः निर्वाणं, तस्या भाग्यं पन्थाः । यद्वा-शांतिरुपशमनः, स्वैव
मुक्तिः तस्या हेतुमार्गः शांतिमार्गो, दशविधधर्मोपलक्षण्यो शांति-
प्रहणम् । तम्, च शब्दो भिक्षकम्, ततो बृहदस्य अन्वयप्रकल्प-
या भूत्किं नयः, ततः समयमपि गौतम । मा प्रमादीरिति सूत्रार्थः ।

द्वयं भगवद्भित्तिमिदमाकथयं गौतमो यव कृतवर्तसदाह-
मुच्छस निस्सम ज्ञासियं,
मुकहियपपपथोवसोदिये ।
रागं होसं च त्रिदिया,
सिक्किदं गए गोयमे (चि वेमि) ॥ ३७ ॥

बुद्धस्य केवलाऽऽलोकाद्वयलोकिनसमस्तवस्तुनस्यत्व, प्रकृमात्
श्रीमदादीरस्य, निश्चयःऽऽकथयं, आर्षितमुक्तं, सुसुप्तो भोऽनेन नया-
नुगततरवाऽऽदिना प्रकारेण, कार्यधं प्रकृत्वेन प्रिपार्थितं मुकहिय-
तम् । अत एवाश्रयभानात्वा एवमर्थेऽप्युद्वानि, तैकशोभितं ज्ञात-
शोभितं येषोऽशोभितम्, रागं अथवाऽऽज्ञानिष्कृतिवत्सम्, द्वेष-
मपकरिद्युद्योतिष्ठकृते, वा समुच्चये । त्रिधाऽऽपनीय, सिद्धिमिति
गतः प्राप्ते गौतम इच्छन्तिनामा जगवप्रपमगम्यथ इति सू-

दुमपत्न्य

श्रायः । शक्तिः परिसमाप्तौ । इद्वीर्षोति पूर्ववत् । उक्तं पार्श्वे ० १० अ० । अ० म० । आ० चू० । स० । ति० चू० ।

दुमपुष्पिकवभ्रपुत्राय - दुमपुष्पिकवभ्रपुत्राय - न० । दुमस्य पुत्रं दुमपुष्पम् । अथयवलकया वश्याममासः । दुमपुष्पशब्दस्य " प्रातिशब्दाः " ॥ ५ । ३ । ७० ॥ इति वसिष्ठान् आह्वाने कु- रित्स्ते सहाय्यं कनि प्रत्ययेनकारलोपे च कृते दुमपुष्पक इति प्रातिपदिके स्यकारिविषयज्ञाप्याय " अज्ञाऽऽपानष्टाष्ट् ॥ ४ । १ । ४ ॥ इति टाप्प्रत्ययेऽनुष्पकलोपे च कृते "अथयवधात् कार्पूर्वस्यान इदायवसुपः " ॥ ७ । ३ । ४ ५ ॥ इतीत्ये कृते " अकः सवर्गे दीर्घः " ॥ ७ । १ । १० ॥ इति दीर्घोत्पे परवर्गने च दुम- पुष्पिकेति भवति । दुमपुष्पोदाहरणयुक्तो दुमपुष्पिकेति । दुम- पुष्पिका चासौ अथयने चेति समाजाऽऽधिकरणस्तपुष्याः । दुमपुष्पिकाऽथयवर्षाति ।

अथ वैकारिकानि प्रातिपाद्यञ्चाह-

दुमपुष्पिका य आहा-रमणया गोपरे तथा उठो ।

मेस जन्म्या सपे, बाणऽस्त्रस्यसुगोतुऽसुदमे ॥ ३७ ॥

(पृषां पदानामर्थस्तत्तच्छब्देषु) इत्येकारिकस्य दुमपुष्पो- दाहरणयुक्ते प्रथमेऽथयने, द्वा० नो १ अ० ।

दुमराय-दुमराज-पुं० । प्रबानवृक्षे, स्या० ५ ग० ५ ७ ० ।

दुमसेण-दुमसेन-पुं० । नवमयासुद्वेषभ्रद्वेषाः पूर्वज्ञेव स्वना- मप्रयत्ने चर्माऽऽचार्ये, स० । भोगिकस्य राज्ञो धारयते जाते स्वनामधेयानि पुत्रे, स० च महावीरस्वामिनोभित्तके प्रब्रज्य पोदरावर्षपर्यायः संसेधनया शून्यापराजिते देवद्वोके उ- पपद्य ततश्चतुश्चा मदाद्यदहे सेस्वतीत्यनुत्तरापर्यायिकद- शानां द्वितीयवर्गस्यास्त्रेऽथयने स्तुतिन्म् । आणु० २ वर्ग १ अ० । दुमिय-चवलि-त-त्रि० । श्वेतीकृते, " दुमियचद्रुद्रम् । " "दुमिय" सुधापङ्कजवक्षिते चूडे पाषाणाऽऽदिना वपरि श्विते ततो चूडे मयुगीकृते । सू० प्र० २ आ० । सं० पुं० । अ० । कष्ट० ।

दुमिस्स-द्विमिश्र-न० । श्रीदारकमिष्वेकारिकमिष्वद्विके, क- मं० ५ कम० ।

दुमुह-द्विमुह-पुं० । स्वनामकथाते द्विनीषे प्रत्येकबुद्धे, उक्तं । काश्चित्तपुत्रे जयवर्मराजा, तस्य गुणमाला प्रिया । अन्ये- सुजयवर्मा राजा स्वधर्तनिवसा-अद्भुतनाम्नानामवदपं कृ- दन् । वास्तुशैलैर्मिपूजापुरस्सरं जूमिभागं परीक्ष्य सुमुहूर्ते ज्ञानं विर्राजन्, तत्र क्षान् पञ्चमदिशये तानामागमार्जनः क्षमतिरेव प्रबलद सुमुद्धो दष्टः ॥ तैर्विज्ञानो राज्ञा सहर्षं स्तुतिस्त्वं सुमुद्धे अग्रह । विष्वक्धारिणांशोवर्षे महानो- स्तवेन तं सुमुद्धे स्मृद्धे प्रावेक्ष्यत । कलाऽऽपेः सत्कृताः शि- धिपवो विमानसदृशमस्थानमवदपं सद्यश्चक्रुः । चक्रवर्त्तनव- सद्य एव विचिन्वितम् । ज्ञयः सुमुहुमुहूर्ते तं सुमुद्धे मस्तके नि- धाय तक्षिणांशानमवदपं सुसिंहासने निवष्यः । तस्मिन् सुमुद्धे मूर्च्छिष्यते सति राज्ञो सुखद्वयं इदृश्ये, तदनु स राजा साकं द्विमुक्तया विख्यातः ।

अर्थे तं सुमुद्धका-अवर्षोमोहन चरदप्रयोगेन सुमुद्धवर्णकं भूया स्वदूतः महिनः । द्वा०ऽपि तत्र गत्वा द्विमुखं प्रांन एवमयादात्- राजन् । तत्र सुमुद्धमिमं चरदप्रयोगेन ज्ञानिमोर्गयति, यदि तत्र जीवितेन कार्ये, तदा तस्याऽयं प्रेष्यः । एषं वृत्तव्यः भूया द्विमु- ॥ सुमुद्धे किरिटे पुत्रसुकमित्यमरः ।

अनरेन्द्रः प्रोवाच-दे-रुत् । तव स्वामिनो मम सुमुद्धप्रहणानि- लायः स्वयन्तुहारसाधैव जानोऽस्ति, त्वं तत्र गत्वा स्वस्वामिनिं भूयाः-शिया देवी राक्षी २, अनन्तमिदनामा इस्तौ २, अग्निप्री- दनामा रथः ३, होहज्जुनामा ४ इति चेति चतुश्चतुष्टये ममाऽर्धेतामित्युक्त्वा द्विमुखनृपेण स द्तो गले धृत्वा निष्का- रितः, उऽऽचार्यो गत्वा चरदप्रयोगेन तद्व्यासं निर्वेधयामि स । सुद्धोऽयं चरदप्रयोगेनपतिगन्धवाक्यनुरागज्ज्वरयवद्विद- लपरिवेष्टितः स्थाने स्थाने प्राभूतपूर्वैकमभ्यागतानेकराजसे- न्यवेदमानवतः पञ्चालदेशीसं प्राप । द्विगुणोत्साहो द्विमुख- नृपस्तेः ससन्तः सैनिकवैश्व परित्रुक्ष्यदप्रयोगेनसंयुक्तम- गात् । तयोर्धोरसंभ्रायो भव्य । सुमुद्धप्रमाद्यो द्विमुखराहस्तदा द्विगुणं सुजयं प्रमत्वारः । कृणेन सकसमपि चरदप्रयोगेनबलं तेन भूमं नष्टं च चरदप्रयोगेन रथांशपात्य बद्धा । स्वपुरं नि- न्ये द्विमुखनृपः, तं स्वाऽऽप्यासं अयरीया रक्षितवान् । अथयव चरदप्रयोगेनप्रकाशमस्तकपां सहावर्षया कर्मणो हृष्टा यामिकाणा- मेवमुक्तम-अथ द्विमुखराहः कथयथानि स्तिते, इवमकृत्वा च कस्ये? यामिका ऊचुः-अथ राजा! वनमाज्ञा पक्षां सत सुतान् च सुतुषु, अथयदा तथा चिन्तितम्-मम सत पुत्रा जाता लार्जिताश्च, पुत्रां तु नैकाऽपि जानति स्वमनोरथपुत्रेभ्यः स मद्दन्तुषामाभ्यरा- च । अथयदा सा कवचमुक्तकालिकं रथमे द्वायं, कर्मणोमं सुतुषुः । यक्षांपर्याचनं दृष्ट्वाऽस्या मदनमऽर्जतिं वाम कृतम् । साऽप्र- त्तसन्नोकेचमकारकारां यौवनाऽऽगमे इथ जानति यामिक्तवचनं कृत्वा, अस्तरांशिकं चद्रं च दृष्ट्वा कामोऽऽस्त्रेभ्यदप्रयोगोऽभ्यरा- यति-इथ चेन्मम पत्नी स्यात्सदा मम जीविते सफले स्यात्, रा- ज्यसुतोऽपि मे कल्याणाय जानः, यदिव दृष्टा, चेद् द्विमुखराजा इमां मया ददातु, तदाऽऽमस्य वावर्षीयं मेवको भवामि । च- रदप्रयोगेनस्वेशः पारिवासेनस्य पारिवासेना द्विमुखराहः क- थितः । राजाऽऽहया यामिकैश्चरदप्रयोगः सज्जवामानोतः । द्विमुखराजाऽभ्युप्यानं कृत्वा चरदप्रयोगेः स्वाकोऽऽसने नि- वेशितः । स प्राज्ञश्रेष्ठोय एव वमाय-मत्प्राणान्मव ब्रश्याः सन्ति, मन्दिश्वर्यद्वयथाः सन्ति, त्वं मम प्रह्वर्या, ब्रह्म- मनः परं सदैव तव सेवकोऽस्मि । अथ तज्जावेस्ता द्वि- मुखराजा चरदप्रयोगाय तस्य जिज्ञां पुत्रां वयं, ज्यानिंशिक्षिः सुमुहूर्ते तं चरदप्रयोगेनपुत्रो द्विमुखराजपुत्रीं पारिवासेनवात्, क- रमांस्तवसेरं च तमे मे चर्यं दृशयवर्षीयंशं च दत्तवान् । कथ्यासहितं चरदप्रयोगेन स्वदेशे द्विमुक्तो विजानतवत् । अ- न्यथा द्विमुखनरेन्द्रयुधे पुरे शोकैर्भ्रन्तस्त्वोऽद्भुतः कृतः, पूजित- श्च, द्विमुखनृपोऽपि तं भूयं पूजितवान्, तांममभे इत्यनीतेऽप्ये- मुक्तमिन्दस्त्वममं विलुप्तवानिमेषान्तःपतिनं । तन्मुखराजा इ- द्वा, एषं च चिन्तितवान्-जयं-पूजितो, माणमालाकुसुमाऽऽदि- निवच गृह्णारिन्ः सोऽयमिन्दस्त्वममः साऽप्रतीतिदो जानः, य- थाऽयं स्तमः पुत्रांपारिवर्षायेमासाः, तथा सर्वोऽपि संसारा- जिनां निन्नामवस्थां प्राप्सति, अथस्याऽस्त्वको र्वासेबावेव, तत्प्रत्यनुत् समनाऽऽश्रयणाऽऽवितः, मन्मक च मन्मार्थस्वामा- ज्ञयति, ममनापरिःत्यागम्पु संयमं विना न भवति ति विरायमाप- कः क्षामनेद्वनासम्पत्तिनेषः सन्धारिनेसामाधिकं द्विमुखराजाः स्वयं प्रातपुत्रप्रत्येकबुद्धे वदुयः ॥ अञ्ज- "बाह्याधिकंते वीरजयैः सुरेश-ध्वजं च लुप्तं पातं परेऽह्नि । भूति स्वयुतिं द्विमुखो निरीक्ष्य, वृत्तः प्रवेष्टं जयप्राज्ञधर्मम् ॥ १ ॥ " इति । उक्तं ६ अ० । २५ । मद्ऽऽ । ती० ।

दुमोक्त्वा

दुमोक्त्वा-दुमोक्त्वा-वि० । दुःखेन मुच्यते इति दुमोक्त्वा । दुःखत्वे, लृ० १ २६ अ० ।

दुम्भद्-दुर्धति-वि० । दुष्टा पापोपादानतया प्रतिवेश्य सां दुर्धतिः । लृ० १ १ अ० । विपश्यन्तुदौ, लृ० १ १ अ० २ उ० ।

दुम्भद्गी-देशी-कनकदशीलायां स्त्रियाम्, दे० ना० ५ वर्ग ७ उ० गाथा ।

दुम्भाण-दुर्धनस्-वि० । वैश्याऽदिमति, शिष्ट इत्यर्थः । द्या० ३ उ० २ उ० । " दुम्भयज्जणद्वयव्यसिधं । " कदप० १ अ० १ कृत् ।

दुम्भसिधय-दौर्मिनस्य-न० । दुष्टमनोभावे, वृत्त० ६ अ० ३ उ० ।

दुम्भय-दुर्धद्-पुं० । दुष्टा मदीं दुर्धद् । दुष्टदेह, तद्वति च । वि० । आत्मा १ सु० ६ अ० २ उ० ।

दुम्भुह-दुर्धुल-पुं० । बहुदेवस्य चारण्यं जाते पुत्रे, अन्त० ३ वर्ग १ अ० । (तद्वक्तव्यता गजसुकुमारस्वेष) मकंदे, दे० ना० ५ वर्ग ५ उ० गाथा ।

दुम्भेह-दुर्धेधम्-पुं० । दुर्धुष्टा मेधा यस्वासी दुर्धेधाः । उ० ३ अ० । दुर्धुकी, प्रथम० २ आश्र० द्वार । दृश० । विपा० । दुष्टा विपश्यन्त्याऽऽदुर्धुष्टत्वेन मेधा वस्तुकायाश्चार्थशक्तियेषां ते दुर्धेधसः । विषयेऽन्तिषु जन्तुषु, उ० ७ अ० ।

दुम्भाय-दुर्धुच-वि० । दुःखप्रार्थय, विधे० ।

दुग्-दुत्-न० । दाग्ने, स्या० ७ उ० । नि० लृ० । सं० । भाठ्यमेदं, जं० ५ वक्त्वा । आ० लृ० । आ० म० । गेयद्ये, दुर्धुत् वचरितं गीयते, श्वित्तमाने हि रामपुष्टिकरद्वयकित्तन प्रवति । जं० १ वक्त्वा । जी० । द्रव्यधुधम्, दुः-कः । वृत्ते, पुं० । श्रीमन्नानान, ऊचीभूते, पलायित च । वि० । आत्मा ।

दुग्ध-द्विक-वि० । द्विपरमाणे, अ० ८ अ० १ उ० ।

द्विपद-वि० । द्विपदे, " एवं दुवन्नो भेन्नो । " घृष्टिष्यन्कावम-योगपरिणतेष्विव द्विको द्विपरिमाणो, द्विपदो वा । अ० ८ अ० १ उ० ।

दुग्धमा-देशी-द्रावपि वरपती इत्यस्मिन्नर्थे, उ० १ । " बहु-सो वरितत्पती दुग्धमा वि । " उ० १ ३ अ० ।

दुग्धवारित्त-द्वनवारित्त-न० । असमाधिस्थानभेदे, प्रथम० ५ अन्त० द्वार ।

दुग्धहाय-द्विकस्थान-न० । मूलशुभोपरगुणस्थाने, पं० लृ० ।

दुग्धविर्त्तिव-द्वनविलम्बित-न० । विलम्बिताग्निवत्, रा० । आ० म० । द्वयोर्भेदे, आत्मा ।

दुग्धसील्य-दुत्तशीलस्य-न० । अपर्यालोच्य संज्ञमाऽभेदाद्दुत्तं दुर्धनं भाषयाऽभेदेषु, य० । तथाहि-दुत्तशीलत्वं वाऽपर्यालोच्य संज्ञमाऽभेदाद्दुत्तं दुर्धनं भाषयं तथा दुर्धनं दुर्धनं गमनं दुर्धनं कार्य-करत्वं स्वनायस्थितेनाऽपि तीर्त्तौद्वेकवशाद्दुग्धेण द्दुत्तमभिधेति च । य० ३ अ० ३ ।

दुग्धा-द्विता-स्त्री० । द्वयोर्भावे, यो० १ ६ विध० ।

दुग्धाह-द्विकाह-न० । द्विपदे, आत्मा १ सु० १ लृ० ३ अ० १ उ० ।

दुग्धय-दुर्धन-पुं० । " जघर्था यः " ॥ ८ । ५ । २ ६ २ । मागध्या जघर्था इत्यने यो भवतीति जघर्था यः । प्रा० ५ पाद । दुग्धो जगो यस्मात्, यदाचरन्नेन स्वापुरेपि युष्यति । आत्ते, आत्मा ।

दुग्-दुग्-अव्य० । अभावे, लृ० २ उ० ।

दुग्धकम्-दुर्धितकम्-वि० । दुःखेनातिक्रमो हृद्यत्वं विनाशो येषां ते तथा । आत्मा १ सु० २ अ० ५ उ० । दुर्धितकम्भावे, आत्मा १ सु० ५ अ० ५ उ० ।

दुर्धत-दुर्धत-न० । दुर्धोऽन्तो विनाशः प्राप्तो वा बहव तद्दुर्धत-स्तव । दुर्धितानो, दुष्मान्ते, ते० आत्मा । दुःखेनान्तः पश्यन्तो यद्य तद्दुर्धतम् । उ० ५ अ० । दुग्धयन्ते, आ० १ सु० ८ अ० । दुग्धसानो, प्रथम० ३ आश्र० द्वार । विपाकदाहणे, प्रथम० २ आश्र० द्वार । " दुर्धतपतलकणो । " दुर्धतानि दुग्धयन्वसानानि प्राशान्यसुन्दराणि लक्षणाणि इत्येव स तथा । उपा० २ अ० । म० ।

दुर्धद-देशी-दुःखोर्धौ, दे० ना० ५ वर्ग ५ उ० गाथा ।

दुग्धचर-दुर्धचर-न० । स्या० ५ उ० १ उ० । (' तिर्यचर ' शब्देऽस्मिन्नेव आगे २ २ ६ २ पृष्ठे इत्यत्र) दुःखाऽऽसिन्धे प्रवचने च । अ० ६ अ० ३ ३ उ० । आ० । दुःखेनानुचर्यते संव्यते यः स तथा । प्रथम० ३ आश्र० द्वार । दुःखाऽऽसिन्धे संवये, पञ्चा० १ विध० । मार्गे, संवयानुष्ठानविधौ च । पुं० । आत्मा १ सु० ५ अ० ५ उ० ।

दुग्धानुप्राणय-दुर्धनुपालक-पुं० । दुःखेनानुप्राणयत इति दुर्धनुपालकः, स एव दुर्धनुपालकः । दुःखानुप्राणनीय, उ० २ ३ अ० । पञ्चा० ।

दुग्धय-दुग्धय-वि० । प्रामाऽऽदेवहिःस्थे, आत्मा १ सु० ८ अ० ३ उ० ।

दुग्धय (घृ)-दुग्धयन्-पुं० । दुष्टाऽऽचारमनुष्ये आत्मनि, उ० २ अ० । औघं । आ० म० । प्रथम० ।

दुग्धि-दुग्धि-पुं० । वैशुक्यकान्त, अन्त० ।

दुग्धिगंध-दुग्धिगन्ध-पुं० । दुग्धिः सर्वेषामभिमुख्येन दुग्धो गन्धो यस्वासी दुग्धिगन्धः । दुग्धिगन्धे, औ० ३ प्रति० २ उ० । आत्मा ।

दुग्धिगंधाह-दुग्धिगन्धनाम-न० । बहुदवात् शरीरेषु गन्धो दुग्धिगन्धजायते तद्दुग्धिगन्धनाम । गन्धनामकर्मभेदे, कर्म० ६ कर्म० । पं० सं० ।

दुग्धिगन्ध-दुग्धिगन्ध-वि० । दुःखेनाभिगन्धयन्ते, " तन्नो पच्छां घरेलानेयं दुग्धिगन्धे पश्यते । " स्या० ३ उ० ५ उ० । आत्मा इत्यथोक्तोऽस्मिन् सन्तं, एवं च सामर्थ्याभ्यासमथोक्तो दुग्धिगन्धः, क्रमेण पदान्ताभिगन्धयन्नादिति । स्या० ३ उ० ५ उ० । दुग्धबाधे च । स० १० अ० ।

दुग्धगाह-दुग्धगाह-वि० । दुग्धयन्ते, " स्वेऽन्तरह्य " ॥ ८ । १ ५ ॥ इति दुग्धयन्तव्यज्जन्स्य स्वपरदे लुङ् क्त । " दुग्धगाहं । " आत्मा १ अ० । दुग्धयन्ते, विधे० । आ० म० । दुःखाधये च । स० १० अ० ।

दुग्धस-द्विस-न० । रसद्वये, तद्वति च । नि० । म० १ सु० ७ उ० । स्या० ।

दुरधि

दुरधि-दुरधि-पुं० । दुर्गंधे, तं० ।
 दुरधिगम-दुरधिगम-त्रि० । 'दुरधिगम' शब्दार्थे, स्या० ३
 ग० ४ उ० ।
 दुरधिसिद्धि-दुरधिसिद्धि-त्रि० । दुराश्रये दुःसंभवे, दश० ६ अ० ।
 दुरधिपास-दुरधिपास-त्रि० । सोढुमशक्ये दुर्बलहे, ज० १४
 ग० । दुरधिसंज्ञे, म० ३ ग० ६ ङ० । उपा० । विपा० ।
 दुरधिपासय-दुरधिपासक-त्रि० । दुरधिसंहनेये, आचा० १
 सु० ६ अ० ३ उ० । सुत्र० ।
 दुरधिसह-दुरधिसह-त्रि० । सोढुमशक्ये, स्या० ६ ग० ।
 दुराद-द्विरात्र-न० । द्वयो राशयोः समाहारः, स्या० ६ डा० २ ङ० ।
 दुराणवच-दुराणवर्त-त्रि० । दुःखेनाणुमर्थे, इय० ३ ङ० ।
 दुराराह-दुराराध-त्रि० । दुःखेनाऽऽराधे, कल्प० ३ आधि० ए
 कण ।
 दुरारोह-दुरारोह-त्रि० । दुःखेनाऽऽरुहतेऽप्याश्रयत इति दुरा-
 रोहः । दुरध्याने, उच० २३ अ० ।
 दुरासोत्र-देशी-निमित्ते, दे० ना० ५ वगे ४६ गाथा ।
 दुरामय-दुराश्रय-त्रि० । दुःखेनाऽऽश्रयत इति दुराश्रयः । प्रथम-
 ने आश्र० द्वार । दुःखेनाऽऽश्रयात्स यमतिकोपकत्वाऽऽद्विनिरि-
 ते दुराश्रयः । उच० पाद० १ अ० । क्रूरं, उच० १ अ० ।
 दुरासद-त्रि० । दुःखेनाऽऽस्वाद्यतेऽभिभूयते इति दुरासदम् ।
 दुरभिमेये, दश० २ अ० । दुःसंभवे च । उच० २२ अ० ।
 दुरितारि-दुरितारि-स्त्री० । भीतिभयजनकस्य प्रवचनदेष्याम्,
 प्रथ० २७ द्वार ।
 दुरिय-दुरित-न० । दुरमितं यमनं नरकाऽऽदिविमानमनेनेति ।
 बाच० । पापं, आणु० ।
 दुरियारि-दुरितारि-स्त्री० । 'दुरितारि' शब्दार्थे, प्रथ० २७ द्वार ।
 दुरुक्क-दुरुक्क-न० । दुरमुक्कम् । दुरवचनं, बाच० । आचा०
 २ सु० १ सू० १ अ० ८ उ० ।
 दुरुत्तर-दुरुत्तर-त्रि० । 'स्वरेऽप्यनरक' ॥ ॥ ॥ १४ ॥ इ-
 त्यम्बस्यजनकस्य स्वरे परे लुक् । प्रा० १ पादः । दुःखेन उ-
 चीर्यते । इर-उत्-त्-कम् । उच्यते, दुरमुत्तरम् । प्रा० १ पा-
 दः । इत्थे उच्यते, न० । बाच० । दुःखस्य, सुख० १ सु० ३
 अ० ३ उ० । सुगमे च । त्रि० । सुख० १ सु० २ अ० १ उ० ।
 दुरुत्तर-दुरुत्तर-त्रि० । दुःखेनोत्तरणीये, आच० ३ अ० ।
 दुरुत्तर-दुरुत्तर-त्रि० । दुःखेनोत्तरेण शक्ये, सुख० १ सु० २ अ०
 ३ उ० ।
 दुरवचार-दुरवचार-त्रि० । दुष्टे उपचारे, नहति च । 'दुरवचारा-
 षो' ॥ तं० । दुष्टवचाराः - दुष्ट उपचार उपचारात्प्रवितवचना-
 ऽऽदिविस्तारे यास्तौ तत्प्रथा स्त्रियः । तं० ।
 दुरवणीप-दुरवणीत-पुं० । दुष्टमुपनीत निर्गमितभस्मिन्नाति
 दुरवणीतम् । उपव्यासहेतुमेवे, दश० १ अ० । स्या० ।
 दुरवणीतद्वारं श्वाचिष्यासुराद-
 आणाधिसिनिर्दिष्टानिक्लृप्त, दुरवणीप उदाहरणं (५३)
 आवाधीमिवा मस्याः नदुमदगे भित्नुदाहरणम्, इदं च लौ-

किकम्, प्रथमे चोक्त्यायाहोकोत्तरमप्याहृतं वेदितव्यमिति
 गाथाह्लास्यारथः । आचार्यः कथात्मकाद्यस्येयः । तच्छब्दव्य-
 " किम् कीदृ तन्वाश्रितं ज्ञानवावदकरो मच्छगवशाय चक्षि-
 श्रो । पुच्छेन भयङ्-आवरिय । अघना ते कथा । सो जगद-
 ज्ञातमेतं । " इत्यादि श्लोकाद्वक्ष्येयम्-
 "कथाऽऽवायाऽऽनाने ननु शक्यवधे ज्ञानमहानासि मस्यात्,
 ते मे मघांपदंताः पिपामि ननु युनं वेदयथा यासि वेदयथा ।
 क्त्वाऽऽरीणां गनेऽहिकं तु तव रिपयो येपु सन्धि जिनांशु ।
 चौरस्यं घृतहेतः किनव इति कथ येन दासीसुतोऽस्मि ॥१॥"
 इदं लौकिकम् । अण्यकरणानुयोगे तु-
 " इय सास्यणस्य वणयो, जायह अणं न तारिस्सं भूया ।
 वादे वि उवहमिउज्जह, निगमणथां जेण तं खेव ॥ १ ॥ "
 उदाहरणयोपमा पुनरस्य स्पष्टैवेति । दश० १ अ० ।
 दुरवचार-दुरवचार-त्रि० । 'दुरवचार' शब्दार्थे, तं० ।
 दुरवृत्त-दुरवृत्त-पुं० । दुःखेनोद्वेष्टनं, इय० १ उ० ।
 दुरवृत्त-दुरवृत्त-त्रि० । दुष्टमरोहति, " सेज्जसंधारपदु-
 रुदमाणे । " आचाः २ सु० १ सू० २ अ० ३ उ० । " से मि-
 क्खू वा भिक्खुणां वा यावं दुवदमाणे । " आचाः २ सु० १
 सू० ३ अ० १ उ० ।
 दुर्धृष्टियाम-दुरधिपास-त्रि० । दुःखेनाधिसंज्ञे, सुख० २ सु०
 १ अ० । जं० ।
 दुरुह-दुरुह-त्रि० । आकृते, स्या० ६ ग० । जं० ।
 दुरुव-दुरुव-त्रि० । दुष्टे रूपं यस्य स दुरुवः । सुत्र० २
 सु० ३ अ० । बीभत्सदेहे, सुत्र० २ सु० १ अ० । विरुपे, आ० १
 सु० १ अ० । " यगे दुक्खे । " अमनाकरं, स्या० १ डा० । दु-
 स्वताव च । म० ७ ग० ६ उ० । " दुरुवे दुक्खे । " म०
 १ ग० ८ उ० । स्या० ।
 दुरुवनाप-दुरुवनाप-पुं० । दुरवनादेतुनया परिणमनि द्-
 क्पतां करानोत्स्ये, ज० ७ श० १० उ० ।
 दुरुवपक्विल (ए)-दुरुवपक्विल-पुं० । अशुच्यार्थमकके,
 सुख० १ सु० ३ अ० १ उ० ।
 दुरुदृष्ट्या-दुरादृष्ट्या-न० । आगेदृष्टे, नि० सू० १२ उ० ।
 दुरुदृष्टि-दुरादृष्ट-अवय० । समाकरोत्यर्थे, समारोप्यर्थे च ।
 सुख० १ सु० ५ अ० २ उ० ।
 दुरुदृष्टि-दुरादृष्ट-अवय० । आकरोत्यर्थे, सुख० १ सु० ११ अ० ।
 दुरेह-दुरेह-पुं० । "द्विधोदह" ॥ ॥ १ । १४ ॥ इतीत उप-
 म् । 'दुरेहो' । प्रा० १ पादः । द्वे रेफौ वाचकनामिन् यस्य सः ।
 अमरे, तच्छब्दस्य रेफद्वयमर्थेन तद्वाच्यमणुकरपदाद्येऽपि
 द्विरेफमव । बाच० ।
 दुर्ली-देशी-कूर्मे, दे० ना० ६ वगे ४२ गाथा ।
 दुर्लु-देशी-वक्त्रे, दे० ना० ६ वगे ४१ गाथा ।
 दुर्लभग-देशी-अघटमानं, दे० ना० ५ वगे ४३ गाथा ।
 दुर्लभज-दुर्लभ-पुं० । इर-लभ-वल्श । कचूरं, दुरात्प्रजाशाम,
 श्वेतकण्टकार्थं च । स्त्री० । बाच० । दुरापे, नि० । प्रथम० ३

दुष्कृष्ण

आश्रमं शार । पञ्च । १४० । १५० । १६० । १७० । १८० । १९० । २०० । २१० । २२० । २३० । २४० । २५० । २६० । २७० । २८० । २९० । ३०० । ३१० । ३२० । ३३० । ३४० । ३५० । ३६० । ३७० । ३८० । ३९० । ४०० । ४१० । ४२० । ४३० । ४४० । ४५० । ४६० । ४७० । ४८० । ४९० । ५०० । ५१० । ५२० । ५३० । ५४० । ५५० । ५६० । ५७० । ५८० । ५९० । ६०० । ६१० । ६२० । ६३० । ६४० । ६५० । ६६० । ६७० । ६८० । ६९० । ७०० । ७१० । ७२० । ७३० । ७४० । ७५० । ७६० । ७७० । ७८० । ७९० । ८०० । ८१० । ८२० । ८३० । ८४० । ८५० । ८६० । ८७० । ८८० । ८९० । ९०० । ९१० । ९२० । ९३० । ९४० । ९५० । ९६० । ९७० । ९८० । ९९० । १००० ।

दुष्कृष्णव्यागाह-दुर्लभव्यागाह-पुं० । दुर्लभव्यागाहादेऽ-
नावादे, "सतपाकसहस्रपाकं ययं तेजं तेज साधुणो कञ्ज, त-
स्मिन् अन्नमेते दुष्कृष्णव्यागाहं ।" ति० १०० ११ ७० ।

दुष्कृष्णव्यागाह-दुर्लभव्यागाह-पुं० । दुर्लभव्यागाहात्तरे जि-
वधमेप्रतिबन्ध्यालो दुर्लभव्यागाहः । अवात्तरे दुरापजिनध-
मंके, प्रति० । १५० । "दुष्कृष्णव्यागाह" शब्दे बर्णकोऽस्य बन्धवते)
परिवारपूर्वक, पामत्याणं च आधुवर्त्तण ।

जो न करेई विमुद्धं, रं दुष्कृष्णव्यागाहं जाणु ॥२०॥
परिवार आश्रमव्यतिरिक्तः, ततः परिवारेण पूजा, परिवारस्य वा
पूजा परिवारपूर्वका । अथ वा-परिवारपूर्वका दुष्कृष्णव्यागाहः, तस्या
हेतुमिस्ति स्मिन्नि । पार्थः सत्यकम्, नस्मिन् ब्रह्माऽऽदिपार्थो तिष्ठ-
मस्तीति पार्थक्याः, नैवामनुष्ठात्तनुचरं, नवा, यो न कथयति न
प्रकाशयति, विमुद्धं सर्वविमुद्धं सर्वविमुद्धवितं यथाबलिं न भु-
क्तिसमी, नवाचारं साधुं वा दुर्लभव्यागाहं आसीदिति । अथमत्र मा-
चार्यः-यो हि अमोक्षसंनिधौऽपि परिवारपूर्वक्या सत्यकम्-सा-
धुव्याहारं न कथयति, अथमत्रया प्रवृत्तः सत्यकम्-कथयन् प्रकटो
अभिप्रेत्यति, नवाऽयं मयि सरोषो आबधयति, ततः शरीराऽऽदिबि-
नि न करिष्यति, पूजा वा न प्रविश्यातीति हेतोः, पार्थक्याऽनुष्ठाया
वा यदत्र मामेन सत्यकम् कथयन् प्रकटो वास्तव्यतो न वा-
समवाञ्छितं कृतमिति; यंन चानुवर्तिता अन्वयिवाति स्वबुद्ध्या
सुन्दरव्यति बिश्रयानाः सखारसागरे निपगति ।

यत उक्तम्-
" जिणाणाए कुम्भानां, दूषं निवृणानकारणं ।
सुन्दरं पि सवुद्धं, सत्यं अथ निबन्धनं ॥
अ मथकारं अरथा, ते जीवा ह्येति अप्यपोसथरा ।
उउ महवावयरा, जे आरंजं पलंसंति ॥"
यत एवमनः परमाऽऽऽप्यकाक्षिकसुखिरिचि प्राणमहाणंऽपि
परानुवृथाऽपि नैवाभ्यथा प्राणजीवामिति माध्यायः ॥ २० ॥
१५० ३ २५ ।

दुष्कृष्णव्यागाह-दुर्लभव्यागाह-पुं० । दुर्लभव्यागाहात्तरे जि-
वधमेप्रतिबन्ध्यालो दुर्लभव्यागाहः । अवात्तरे दुरापजिनध-
मंके, प्रति० । १५० । "दुष्कृष्णव्यागाह" शब्दे बर्णकोऽस्य बन्धवते)
परिवारपूर्वक, पामत्याणं च आधुवर्त्तण ।

दुष्कृष्णव्यागाह-दुर्लभव्यागाह-पुं० । दुर्लभव्यागाहात्तरे जि-
वधमेप्रतिबन्ध्यालो दुर्लभव्यागाहः । अवात्तरे दुरापजिनध-
मंके, प्रति० । १५० । "दुष्कृष्णव्यागाह" शब्दे बर्णकोऽस्य बन्धवते)
परिवारपूर्वक, पामत्याणं च आधुवर्त्तण ।

दुष्कृष्णव्यागाह-दुर्लभव्यागाह-पुं० । दुर्लभव्यागाहात्तरे जि-
वधमेप्रतिबन्ध्यालो दुर्लभव्यागाहः । अवात्तरे दुरापजिनध-
मंके, प्रति० । १५० । "दुष्कृष्णव्यागाह" शब्दे बर्णकोऽस्य बन्धवते)
परिवारपूर्वक, पामत्याणं च आधुवर्त्तण ।

दुष्कृष्ण-द्विचक्षण-न० । "द्विचक्षणम्" ॥ ८ । १ । १४ । इति
द्विचक्षणेकारणकारः । "दुष्कृष्णम्" प्रा० । पाठः । उच्यतेऽने-
नोक्तकर्मिणि वचनम् । द्वयोरेषोर्बन्धनं द्विचक्षणम् । उच्यते ३ उ०
१ ७० । व्याकरणोक्ते औत्तम्यप्रतिपत्त्यर्थे, वाच० । वस्तुत-
यप्रतिपादके वचने च । अथा वृत्तौ । आच० २ सु० १ १०० ४
५० १ उ० । आ० म० । प्रका० ।

दुर्बई-द्वीपदी-स्त्री० । दुर्बईराजद्विहित, इ० ।

एवं सत्सु जन्तुः । तेषं कालेषु तेषं समयेषु चंपा यामं
नयरीं ह्येत्या । तीमं यं चंपाए णयरीए बहिया ठरचपुरि-
चिउंमं दिस्तीजाए सुत्तुपिभागं यामं उज्जाणे ह्येत्या । तस्य
यं चंपाए णयरीए कोमिणं यामं रावा ह्येत्या । यदथा
दियं वतवत्तमो । तस्य यं चंपाए णयरीए तथो माहणा
जायरो परिवसंति । तं जहा-मंमं १, सोमदये २, सो-
मज्जु ३, अह्ना ० जाव रिउन्वेय ० जाव सुपरिणिधिए
याकि ह्येत्या । तेमि यं माहणाः यं तथो जायियाओ हो-
त्या । तं जहा-नागमिरी, जूतमिरी, अक्कसिरी, सुकु-
मालपाणिपाया० जाव तेमि यं माहणाः यं इडा कंता यिया
मपुष्पां मणया विउमे माणुस्सए कामजोए० जाव विउ-
रंति । तए यं तेमि माहणाणं अयाया कयाई एगयओ स-
सुवागयाणं० जाव इमेयावुडे मिहो क्कहाममुह्णये समुप्यजि-
त्या-एवं सत्सु देवाणुपिया । अह्मं इमे विउत्तपण० जाव
सावएजे अलाहिं० जाव आसत्तमाओ कुलवंसाओ पकामं
दाउं पकामं जाउं पकामं परिजाएउं, तं सेयं सत्सु अह्मं
देवाणुपिया ! अह्मयत्तस मिहिसु क्कहाक्कहिं विउत्तं
अमयं पाणं ख्वाइं साइं उवक्कदावेइ, उवक्कदावेत्ता
परिउत्तमेमाणा विहरित्तए अह्मयत्तस एयमं पदिमुणेति,
पदिमुणेत्ता क्कहाक्कहिं अह्मयत्तस मिहिसु विउत्तं अमयं
पाणं ख्वाइं साइं उवक्कदावेइ, उवक्कदावेत्ता परि-
उत्तमेमाणा विहरित्त । तए यं तीसे णामिसिरीए माहणीए
अह्मया कयाई जोयणवारए जाए याकि ह्येत्या । तए यं
मा णामिसिरी विउत्तं अमयं पाणं ख्वाइं साइं उवक्क-
देति, उवक्कदावेत्ता एयं मइं साइं यं तिचात्ताउउयं बहुसं-
जासंजुत्तं जेहावमाइं उवक्कदावेइ, उवक्कदावेत्ता एयं
विदुयं करयत्तंसा आसाएति, तं ख्वाइं कटुयं अक्कजं वि-
सृयं जाहिता एवं बयामी-पिरत्तु यं मम णामिसिरीए
अह्मयाए अमुष्ठाए दूजगाए दूजगसत्ताए दूभमिन्वी-
लियाए, तं जाए यं मए साइंए बहुसंजासंभिए नेहाव-
माइं उवक्कदावेइ सुबहुदक्कसत्तए नेहक्कए कए कए, तं जइ
यं मम जाउत्ताओ जाहिस्संति, ताओ यं मम लिस्सिस्संति,
तं जाइ मयं जाउत्ता न जायंति ताव मयं सेयं एयं साइ-
इयं विचात्ताओ बहुमंभारनेहक्कए एमंते गोविचए अहो

सालइयं महुरालाउयं० जाव नेहावगाई उवक्खन्दियए एवं मंपेहेति, मंपेहेत्ता तं सालइयं० जाव गोवेति, गोवेत्ता अथ सालइयं महुरालाउयं उवक्खन्देति, उवक्खन्देत्ता तं माहणायं एहायायं० जाव सुहामणववरायायं तं विउलं असणं पाणं स्वाइयं साइयं परिवेसइ । तए यं तं माहणायं जियिपञ्चुत्तराया समाया अयंत्ता चांक्खा परममुइचूया सक्कम्मपएत्ता जाया यावि होत्था । तए णं ताओ माहणीओ सहायाओ० जाव विज्जिमियाओ तं विउलं असणं पाणं स्वाइयं साइयं आहारंति, आहारंत्ता जेणव सयाई गिहाइं तेणव उवागच्छंति, उवागच्छत्ता सक्कम्मप- पउत्ताओ ज.याओ । तेषं कालेणं तेषं समएणं धम्मघोसा नामं थेरा० जाव बहुपरिचारा जेणव चंपा णामं णगरं जेणव मुज्जिमियागे उज्जागे तेणव उवागच्छंति, उवागच्छत्ता अट्टा- पक्कियं उम्माइं० जाव विहरंति । परिमा णिगया, धम्मो क- हिओ, परिमा पक्किया । तए णं तंसे धम्मघोसाणं थेराणं अंतवाभी धम्मरुई नामं अणगारं उराले० जाव तेयलेस्से मासं मासेणं स्वमयाणे विहरइ । तए णं से धम्मरुई णामं अणगारं मामस्वमणपारणमं पिहया पेरिमीए सउभायं करइ, बीयाए पेरिमीए भूणं ज्ञाएइ, तएयाए पेरिमीए जहा गोयमसामी तडेव ओगाहेइ, ओगाहेत्ता तडेव धम्म- घोसं थेरं आपुच्चति, आपुच्चत्ता० जाव जेणव चंपा नयरी उक्कीचमज्जिमाइं कुडाइं० जाव अदमाणा जेणव नागमि- रीए माहणीए गिहे, तेणव अणुपविडे । तए णं मा णामिरी धम्मरुईणामं अणगारं एज्जामाणं पावति, पासित्ता तस्स सा- लइयस्स तिसकहुपस्स बहुनेहाए पक्कियिहयाए उट्टुट्टा उट्टाए उट्टंति, जेणव भत्तपंरं तेणव उवागच्छइ, उवागच्छत्ता तं सालइयं तिच्चासाउयं बहुणेहावगाई धम्मरुईस्स अणगारस्स पदिग्गट्टए मन्वेव निस्सरति । तए णं से धम्मरुई अगारं अट्टापक्कियमिनि कहु नागमिरीए माहणीए गिहाओ पदि- णिकस्समति, पदिणिकस्समत्ता चंपाए नयरीए मज्जं मज्जेणं पक्कियक्कमति, पक्कियक्कमत्ता जेणव मुज्जिमियागे उ- ज्जागे तेणव उवागच्छइ, उवागच्छत्ता जेणव धम्मघोसा थेरा तेणव उवागच्छइ. उवागच्छत्ता धम्मघोसस्स अ- दूरसामंते इरियावडियं पक्कियम, पक्कियमत्ता असापाणं पक्किहेइ, पक्किहेइत्ता असापाणं करयइसि पक्किंमति । तए णं तं धम्मघोसा थेरा तस्स सालइयस्स बहुनेहा- वगाइस्स मंथेणं अजिचूया पमाणा ताओ सालइयाओ नेहावगाडाओ एवं बिंदुं गहाय करयइमि आसायंति, तिसणं खारं कहुपं अस्सं अज्जाज्जं विसज्जं जाणत्ता धम्मरुई अणगारं एवं वयासी-जइ णं तुमं देवाणु- ष्यया । एवं सालइयं० जाव बहुणेहावगाई आहारेइ, तेषं

तुमं अकासे च व जीविआओ ववरोविज्जसि, तं मा णं तुमं देवाणुष्यया । इमं सालइयं० जाव आहारेसि, मा णं तुमं अकासे च व जीविआओ ववरोविज्जसि, तं गच्छइ णं तुमं देवाणुष्यया । इमं सालइयं एतंमयावाए अचिचे थंकि- से परिह्वेइ, परिह्वेत्ता अणं फामुयं एससिज्जं असणं पाणं स्वाइयं साइयं पदिग्गाइत्ता आहारं आहारेइ । तए णं से धम्मरुई अणगारं धम्मघोसाणं थेराणं एवं बुधे समाणे धम्मघोसस्स येस्स अंतियाओ पक्कियक्कमति, पक्कियक्कमत्ता मुज्जिमियाओ उज्जाणाओ अदूरसा- मंते थंकिसे पक्किहेइति, पक्किहेइत्ता तत्तां सालइया- ओ एणं विउलं गहाय थंकिसेमि निस्सरइ । तए णं तस्स सालइयस्स तिच्चासाउयस्स बहुनेहावगाइस्स मंथेणं बहुणं पिपाळिगामइस्समाणि पाउञ्जूया, जं जहा णं पिपा- लिया आहारंति, तं तहा अकासे च व जीविआओ ववरोविज्जइ । तए णं तस्स धम्मरुईस्स अणगारस्स इमे- याक्खं अउत्तियए० जाव ममुपज्जित्या-जइ ताव इमस्स सालइयस्स० जाव एममं विंदुममि पक्कियक्कमि अगेगाइं पिपाळियामइस्सयां ववरोविज्जंति, तं जइ णं अइं एयं सालइयं थंदलंमि सव्वं णिभिरापि तए णं बहुणं पा- णाणं बहुणं जूयाणं बहुणं सत्ताणं बहुणं जंवाणं बहु- करणं भविस्समि, तं सेयं खजु मं तं सालइयं० जाव ने- हावगाई मयनेव आदारंत्त, यमं च व एएणं सरिरणं णिज्जाउ ति कइ एवं मंपेइति, मंपेहेत्ता मुहुपोचियं पक्किहेइति, पक्किहेइत्ता मीमांसी कायं पपज्जेइ, पप- ज्जेत्ता तं सालइयं तिसकहुयं बहुणेहावगाई विलभिक एएणगज्जणं अयाणं मव्वं सरिकोइणंमि पक्कियवति । तए णं तस्स धम्मरुईस्स तं सालइयं० जाव नेहावगाई आहारियस्स मयाणस्स मुहुत्तेणं परिगममाणसि स- रिरणंमि वेयया पाउञ्जूया उज्जला० जाव दुरइयामा, तए णं धम्मरुई अणगारं अयामं अक्खे अवागिए अयु- रिमक्काएक्कमं अथारिज्जमिति कहु आयाज्जंमं म- मंते ठवइ, उवेत्ता थंकिसें पक्किहेइं, पक्किहेइत्ता दवमंथारंमं मंथइ, मंथेत्ता दवमंथारंमं वुरूइति, वुरूइत्ता पुरत्थाभिमुइ मंपलियंकोणमएणं करयइपरि- गाइयं मिरमावत्तं मथए अज्जित कहु एवं वयासी-“ण- मोऽणु णं अरुईमपे भववंताणं० जाव मंपत्ताणं, णमोऽणु णं धम्मघोसाणं थेराणं मय धम्मपरियाणं मय धम्मोवप- समाणं पुत्तिं पि य णं मए धम्मघोसाणं थेराणं अति- ए मव्वं पाणाइयाए पक्कियाए जावज्जीवाए० जाव सव्वं परिग्गं, इयाणं पि णं अइं तंसे चैव जयवंताणं

अंतियं सव्वं पाणासिवायं पक्कस्सामि० जाव सव्वं परि-
 गद्धं पक्कस्सामि जावउमीया जहा संदंअं० जाव चरिरे-
 हिं उमासोहिं बोसिरामि" चि कहु आलोइयपकंते समा-
 द्विपत्ते काल्मगए । तए थं ते धम्मयोसा येरा धम्मरुई अ-
 छगारं चिरगयं जायेथा समये निग्गंथे सदावेति, महाव-
 चा एवं बचासी-एवं खलु देवाणुप्पिया । धम्मरुई थायं
 अणगारे वासस्सवणपरारणसिं सल्लइपस्सं० जाव माइस्स
 निम्परणइयाए बहिया शिग्गए चिरगए, तं गच्छइ थं तु-
 व्जे देवाणुप्पिया । धम्मरुइस्स अणगारस्स सव्वअं स-
 मंता मग्गसंभवंसं करेइ । तए थं ते समया निग्गंथा० जाव
 पक्किमुणोति, पक्किमुणोत्ता धम्मयोसाथं वेगयं अंतियाओ
 पक्किगकलभेति, पक्किगकलमइत्ता धम्मरुइस्स अणगारस्स
 सव्वअं समंता मग्गसंभवंसं करेमाथा जेणोव थोदिजे
 तेजेव उवागच्छंति, उवागच्छिता धम्मरुइस्स अणगार-
 स्स सरारं गिप्पायं थिच्छं जिवियाओ विप्पज्जइ पां-
 संति, पामइत्ता हा हा अथो अउजमिति कहु धम्मरुइस्स
 अणगारस्स परिनिव्वाणवचियं काउस्समं करोति, धम्मरुइ-
 स्स अणगारस्स आचारभंदगं गेहंति, गेहिइत्ता जेणेव
 धम्मयोमा येरा तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छत्ता ममला-
 गमथाए पक्किमंति, पक्किमइत्ता एवं बचासी-एवं खलु
 अउत्तं तुम्हं अंतियाओ पक्किगकलमाया सुवुचिभागस्स उ-
 ज्जाएस्स परिपरेते नं धम्मरुइस्स अणगारस्स सव्वं जाव
 करेमाथा जेणेव थोदिजे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छइत्ता
 ० जाव इद्धं इवमागया, तं काइगए थं जंते । धम्मरुई अण-
 गारे,इमासे आचारजंदए । तए थं ते धम्मयोसा येरा पुच्चमए
 उवअं गच्छंति, उवअं गच्छत्ता समये गिग्गंथे थिग्गं-
 थाओ प सदावेति, सदावेत्ता एवं बचासी-एवं खलु
 अउत्तं । मम अंतेवात्तं धम्मरुई थायं अणगारे पयइभए
 ० जाव विथंए मासं मांथं अणिवल्लेथं तं वाक्कमंथं०
 जाव थागमिरीए माइणीए गिई अणुप्पिच्छं । तए थं सा
 थागमिरी माइणी० जाव थिसिरइ । तए थं ते धम्मरुई
 थायं अणगारे अहापउजममिति कहुं० जाव कासं अणव-
 कंत्समाये विहरति, से थं धम्मरुई थायं अणगारे बहुथि
 थासाणि सामस्यपरियां पाउथिथा आलोइयपकंते समा-
 द्विपत्ते काल्मपते कासं किंथा उद्धं सोदंम्ये० जाव सव्वइ-
 मिके महाविमाये देवत्ताए उववथे । तए थं अजहुअणु-
 क्तोसेथं तेचोसं सागरोवमाइं उदं पळत्ता । तए थं धम्मरु-
 इस्स वि तेचोसं सागरोवमाइं उदं पळत्ता । से थं धम्मरुई
 देवे ताओ देवलोगाओ० जाव महाविदेहे कामे सिक्किहिदि,
 कुक्किहिंति० जाव अंवं काहिंति । तं धिरत्तु थं अज्जो । ना-

गसिरीए माइणीए अइयाए अणुआए० जाव निबोसियाए
 जइ थं तहारुवे साहुणं साहुरुवे धम्मरुई थामं अणगारे मा-
 सखमणपारथगंसिं सल्लइएणं० जाव एहावगडेणं अक्काले
 वेव जीवियाओ बवरोविए । तए थं ते समया निग्गंथा
 धम्मयोमांथं येराथं अंतिए एयमद्धं सोत्ता थिसम्म चंपाए
 थयरीए सिंथाइगतिय० जाव बहुजणस्स एवमाइक्खंति०
 ५ धिरत्तु थं देवाणुप्पिया । थागसिरीए माइणीए० जाव
 निबोसियाए, जाए थं तहारुवे साहुणं साहुरुवे मालइएणं
 जीवियाओ बवरोवेति । तए थं तेसिं समयाथं अंतिए एयमद्धं
 सोत्ता थिसम्म बहुजणो अखमसम्म एवमाइक्खंति० ५ धि-
 रत्तु थं थागसिरीए माइणीए० जाव बवरोविए । तए थं
 ते माइया चंपाए नयरीए बहुजणस्स अंतिए एयमद्धं सोत्ता
 थिसम्म आउरुत्ता० जाव विसमिसेमाथा जेणोव थागसिरी
 माइणी, तेणेव उवागच्छंति, उवागच्छत्ता थागसिरी माइ-
 णि एवं बचासी-इं जो थागसिरी । अप्रतियपपत्थिए दुर्-
 तपंतसकलणे हीणुपुअचाउइसे धिरत्तु थं तव अथसाए अ-
 पुआए निबोसियाए० जाव थं तुमं तहारुवे साहुणं साहुरुवे
 मामखमणपारथगंसिं सल्लइएणं० जाव बवरोविए, उवाव-
 याई अक्कालादिं अक्कोसंति, उवावयाई उच्छंसायाई उ-
 च्छंसेति, उवावयाई निम्भत्तयाई निम्भत्तयेति, उवावयाई
 निच्चूहलाई निच्चूहेति, उवावयाई निच्छोदयाई निच्छो-
 दंति, नज्जंति, तांलेति, तज्जिता तांलिंथा साओ गिहाओ
 निच्चथच्छंति । तए थं सा नागमिरी माइणी० सयाओ गिहाओ
 निच्चूहा समाणी चंपाए नयरीए सिंथाइगतियवउक्कचर-
 चउत्तुहेत्तु बहुजणेथं हींसिज्जमाणी सिंसिज्जमाणी निंदिज्ज-
 माणी गरइउजमाणी तजिउजमाणी तालिज्जमाणी बहि-
 उजमाणी पव्वइज्जमाणी थिकारिउजमाणी थुकारिज्जमाणी
 कएइ वि उाथं वा निलयं वा अउजमाणी देंकिंइदनिव-
 सणा संदमद्वयसंइयइदयगत्यया कूइइहाइसीमा मक्खिया-
 चदयेते अथिज्जमणा० जाव गेहे गेहे थं देहंवलियाए
 विंविं कप्पेमाणी बिहरति । तए थं तांसे नागसिरीए
 माइणीए तज्जंथंसे वेव सोलम रोगायंका पाउत्तुया ।
 तं जहा-“ सासे ? त्वासे २ जेरे ? दाहे ५, कुच्चिमुंसे ५
 जगंदरे ६ । अरसा ७ जोजिमुंसे ० जाव कोटे ? ६ । ” तए
 थं सा नागसिरी माइणी सोलमाईं रोगायंकेहिं अजिजू-
 या समाणी अइउइइवसइहा कालमासे कालं किंथा छडीए
 पुइवीए उक्कोसेथं बावीसं सागरोवमहितीए नेरइथयाए
 उववथा । सा थं तअओउणंत्तं उव्वहिंत्ता मच्छेत्तु उववथा ।
 तए थं सत्थवज्जा दाइवकीतीए कालमासे कासं किंथा
 अइइ सत्थमाए पुइवीए उक्कोसेथं तेचोसं सागरोवमहिंइए

नेरइयत्ताए उववव्या। सा णं तभोऽणुंतरं उववट्टिता दोषं पि मन्हेणु उववज्जाति। तत्थ वि य णं सत्थवज्जादाहवकंतीए दोषं पि अदे सत्थपाए पुडवीए उकोसिणं तेचीसं सागरोव-
 मड्डिएणु नेरइएणु उववज्जाति। सा णं तभोऽहिंती० जाव उ-
 ववट्टिता तथं पि मन्हेणु उववव्या। तत्थ वि य णं सत्थवज्जा०
 जाव कासमाते काले किंच्चा दोषं पि उट्टाप पुडवीए उको-
 सणं, तभोऽणुंतरं उववट्टिता उरमेणु, एवं जहा गोसालो
 पुडवीणु तहा नेयव्वं० जाव रयणप्पजाओ सचसु उव-
 वव्या, तओओ उववट्टिता सथीणु उववव्या, तओओ उववट्टि-
 चा जाई इवाई स्वरवरविहाणाई० जाव अदुत्तरं च णं
 स्वरवारयपुडविकाइयत्ताएणु अणेणसवमहस्ससुणो, सा णं
 तभोऽणुंतरं उववट्टिता इद्वेव णुदुरीवे दीवे भारदे
 बासे चंपाए नयरीए सागरदत्तस सत्थवाहस्स भदाए
 भारियाए कुब्जसि दारियत्ताए पयाया ।

इवं सर्वं सुगमम् । नवरं (साहस्यं चि) शारविकं, सारेलु वा
 रलेन चितं युक्तम्-सारचितम्, (तिष्ठाकाण्डय ति) कडुकुमुष्क-
 म्, (बहसंभारसंज्ञं) बहुदिः संभारकल्पेणपरि प्रक्रेपकल्पे-
 सव्येणोप्रभुतिभिः संयुक्तं यत्तत्तथा, स्नेहायगाई स्नेहप्यासम् ।
 (दुग्गमस्काय चि) दुग्गमः सत्त्वः प्राणी यस्याः सा तथा ।
 (दुग्गमिणोविद्याय चि) निम्भगुणिकं निम्भफणमिषं अत्यन्ता-
 देवस्याधर्म्याहु दुग्गमार्त्तं मधं निम्भगुणिकं दुग्गमनिम्भगु-
 णिकं । अथवा-दुग्गमार्त्तं मधं निम्भोऽन्ति निम्भज्जा दुग्गमनि-
 म्भोऽन्ति, (जाडयाय चि) देवरायां जाया भार्या इत्यर्थः । (वि-
 लम्बित्यादि) चिते इव रग्गे इव पन्नगभूतेन संपकल्पेन
 धारयना करणभूतेन सर्वं तद्वत्साहु शरीरकल्पेन प्रतीयत ।
 यथा किल चित्तं सर्वं आत्मानं प्रकृतिपति प्रवेशयति पाश्चात्
 अमंस्त्वृष्टम्, एवमसौ बद्धकवृत्तपादयोः अमंस्त्वृष्टाहादेव
 तदसंसारपतस्तद्वत्तानु जतरचित्तं प्रवेशितयानिति प्रायः । (ग-
 मनागमत्ताए पडिकमेति चि) गमनागमनार्त्तार्थायिकीम्, (उ-
 ष्वावपाई चि) अस्मज्जासिः (अच्छेपणाई चि) मृतांसि स्थ-
 नित्यादिनिर्वचनैः (उच्छेपणाई चि) दुःकुलीनित्यादिभिः कुला-
 ष्शुभिमिमानपातनाईः (निच्छेपणाई चि) ति. सराऽस्तदुद्देशाद्-
 त्वादिभिः (निच्छेपणाई चि) त्वत्त्वस्मदीयं वस्त्वाऽऽत्त्वादि-
 भिः (तच्छेपि चि) हाकपनि पापे । इत्यादिजननः (नाश्चि
 चि) चषेटाऽऽदिभिः । हाकपना जाणुदुष्पदनेन, किस्वमाणा
 पराङ्कुलसनेन, निम्भमाणा मनसा जनेन, गह्वरमाणा तत्त्वमकमे-
 ष, तद्वदमाणा अहोमीवालनेन हाकपसि पापे । इत्यादिभजनतः ।
 प्रवचनमाणा अष्टादशाननेन, चिकित्सायमाणा चिकित्साद्विष-
 योक्तवमाणा, एवं युक्तवमाणा, इति कृतसंघानं जीणवर्त्तं, त-
 स्य अष्टदं मिषसमं परिधानं यस्याः सा तथा, अष्टदमदत्तं च अ-
 ष्टदशरावं जिज्ञाज्ञानं, अष्टदशदत्तं च पापीयमाऽनेन, तौ इहम-
 योर्गौतौ वस्याः सा तथा । (कुडं चि) स्फुटितं स्फुटितकेशसं-
 चयनेन विकीर्णकेशं, (हृदाहं चि) अथर्वं, शीघ्रं शिरो य-
 स्याः सा तथा । मांसिकावटकरेलु अक्षिकावटमुष्वाचेन, अथर्व-
 शासनार्त्तं अतुणव्यमानमायां, अथर्वविदि चतुः मांसिकाभि-
 र्हेतुवत् प्रयेति । देहवर्त्तिसंभवेतदुष्वाचेन देहवर्त्तिका, तथा ।

अनुस्वारो नैपातिकः । (सत्यवज्ज चि) शक्यव्या, ज्ञानेनि
 गम्यते । (दाहवकंतीए चि) दाहयुक्तास्या दाहोपपन्ना, "अ-
 इयरविहाणाई० जाव अदुत्तरं च" इत्यम गोशालकाप्यवयवस-
 मानं सुवं तत एव इत्यर्थं, बहुत्वात् तु न लिङ्गत्म् ।

तए णं सा जहा सत्थवाही नवईई भासाणं ब-
 हुपादिपुष्पाणं जाव दारियं पयाया सुकुमासकेमलिपग-
 यतालुपसमाणा, तीसे णं दारियाए निव्वत्ताए वारसाइयाए
 अम्पापियरो इमं एवाह्वं गीणं गुणनिष्कणं नामधेज्जं
 करेति-जम्मा णं एसा दारिया सुकुमासयत्तालुपसमाणा,
 तं हांजळं अम्हं इमीसे दारियाए नामधेज्जं सुकुमा-
 लिया । तए णं तीसे दारियाए अम्पापियरो पाय-
 धेज्जं करेति सुकुमालिय चि । तए णं सा सुकुमालिया दारि-
 या पंचवार्धपरिमाड्डिया । तं जहा-स्तरिपाईए, मज्जणधार्पाए,
 मंढणधार्पाए, अंकधार्पाए, कीसालणधार्पाए, गिरिकंदरमड्डाणा इव
 चंपगसया (णव्याया निव्वायार्त्तं) जाव परिवहइ । तए णं
 सा सुकुमासिया दारिया उम्पुक्कासामाया रूपेण य जोव्व-
 णेण य लावणणेण य उक्किट्टा उक्किट्टमरीरा जाया आधि
 होत्था । तथ णं चंपाए खयरीए जिणदत्ते णामं स-
 त्थवाहं परिवसइ अद्दे । तस्म णं जिणदत्तस जहा भारि-
 या सुकुमाला इहा० जाव माणुस्सए कामभोगे पचणुअ-
 चमाणा विहरति । तस्म णं जिणदत्तस पुत्ते जहाए भा-
 रियाए अचए सागरए णामं दारए सुकुयाले० जाव सु-
 रूपे । तए णं से जिणदत्ते मत्थवाहं अक्षया कयाइ
 सत्थओ गिह्वां पादिणुत्तमपति, पादिणुत्तमपत्तया सा-
 गरदत्तस सत्थवाहस्म अकूत्सामंतेण वीनीवयति, इमं च
 णं सुकुमासिया दारिया एहया चंपियामं परिवुट्टा उ-
 षि आगामतलंगमि कणगमदंनेदपणं कीसामार्त्तं की-
 लपाणं विहरति । तए णं म जिणदत्ते सत्थवाहं
 सुकुमालियं दारियं पामद, पामदत्ता सुकुमालियाए दा-
 रियाए रूपेण य जायविहए कोटुवियपुरिते सदा-
 वेद, सदावेडया एवं वयामा-एणं देवाणुत्पिया । कस्म
 दारिया, कि णाम्पेडं ? । तए णं मे कोटुवियपुरिमा जि-
 खदत्तं सत्थवाहं एवं वुत्ता मयाणा इहटुट्टा कर-
 यलं जाव एवं वयामा-एणं देवाणुत्पिया । सागरद-
 त्तस सत्थवाहस्म धूया भदाए अत्तए सुकुमासिया णामं
 दारिया सुकुमालपाणि० जाव उक्किट्टा । तए णं से जिण-
 दत्ते सत्थवाहं तस्मि कोटुवियराणं अंतिप एवमदं मोत्था
 जेणव मए गेह तंणव उरागच्छ, उवागच्छइया यहाए
 मिननागामिड्डि मंथिवुदं चंपाए खयरीए मज्जं म-
 क्कणं जेणव सागरदत्तस सत्थवाहस्म गिहं जेणव उवा-
 ए । तए णं मे मागदत्ते सत्थवाहं जिणदत्तं सत्थवाहं

एज्जमाणं पाससि, पासइत्ता आमखाओ अक्खुड्ढेति, अ-
 क्खुड्ढेत्ता आसनेणं उवनिमंवेति, उवनिमंतेत्ता आम-
 म्भं वीसत्थं मुहासखवररणं जिणदत्तं सत्थवाहं एवं व-
 यास।—जण देवाणुप्पिया । किमागमणुप्पयाओणं ? । तए णं
 से जिणदत्ते सत्थवाहे सागरदत्तं सत्थवाहं एवं वया-
 सी-एवं खल्लु अहं देवाणुप्पिया । तव धूयं जहाए अ-
 त्तयं मुकुमालियं सागरदत्तस्य भारियचाए वरेमि, जइयं
 जाणइ देवाणुप्पिया । लुत्तं वा पत्ते वा सत्ताइण्णिज्जं वा
 मरिसो वा संजोगो, तो दिज्जउ णं मुकुमालिया दा-
 रिया सागरस्स दारगस्स, तए णं देवाणुप्पिया । जण
 किं दलयामो सुक्कं मुकुमालियाए ? । तए णं से सागरदत्ते स-
 त्थवाहे जिणदत्तं सत्थवाहं एवं वयासी-एवं खल्लु दे-
 वाणुप्पिया । मुकुमालिया दारिया एगा जावा इट्ठा० ५ जा-
 व किमंणं पुण पासणयाए, तं नो खल्लु अहं इच्छामि
 मुकुमालियाए दारियाए खणमवि विपभोगं, तं जइ
 यं देवाणुप्पिया । सागरए दारए ममं घरजाभाउए जवइ,
 तो णं अहं सागरस्स दारगस्स मुकुमालियं दारियं
 दलयामि ? । तए णं से जिणदत्ते सत्थवाहे सागरद-
 त्तं सत्थवाहं एवं वुत्ते समाणे जेणेव मए गिहे ते-
 णेव उवागच्छइ, उवागच्छइत्ता सागरं दारयं महावेति, म-
 हावचा एवं वयासी-एवं खल्लु पुत्ता । सागरदत्ते सत्थ-
 वाहं ममं एवं वयासी-एवं खल्लु देवाणुप्पिया । मुकुमालि-
 या दारिया इट्ठा ५, तं जइ णं सागरए दारए ममं
 गरजाभाउए भवनि० जाव दलयामि । तए णं से सागरए
 दारए जिणदत्ते सत्थवाहं एवं वुत्ते समाणे तुसिणीए
 संचिद्धइ । तए णं मे जिणदत्ते सत्थवाहे अथवा कयाइ
 मोइणंति तिठिकरणे विउलं अमणं पाणं खाइयं साइमं
 उवकल्लावेति, उवकल्लावेत्ता पिचनहं आभंतेति, आभं-
 तेत्ता सक्कारंत्ता सम्माणेत्ता सागरं दारयं एहंणं जाव
 सक्कालंकाविज्जूसियं करंति, करंत्ता पुरिससहस्सवाहि-
 णीयं सीयं दुक्कहावेति, दुक्कहावेत्ता पिचनहं जाव परि-
 बुद्धे सच्चिदीए माओ गिहाओ णिगच्छइ, णिगच्छइत्ता
 चंपा नगरं जेणेव सागरदत्तस्य गिहे तेणेव उवागच्छइ,
 उवागच्छइत्ता सीयाओ पबोकरंति, पबोकरंत्ता सागरं दारयं
 सागरदत्तस्य उवखेइ । तए णं से सागरदत्ते सत्थवाहे
 विपुलं अमणं पाणं खाइयं साइमं उवकल्लावेइ. उवकल-
 लावेत्ता० जाव सम्माणेत्ता सागरं दारयं मुकुमालियाए
 दारियाए सत्थि पइयं दुक्कहावेति, दुक्कहावेत्ता सेधापीत-
 पट्ठं कल्पहं पम्मावेति, पम्मावेत्ता होंमं कारावेति, कारा-
 वेत्ता मागरदत्तं दारयं मुकुमालियाए दारियाए पाणं

गिहावेइ । तए णं सागरए दारए मुकुमालियाए दा-
 रियाए इमं एयारूवं पाणिकासं पडिसंवेदेति—से जहा-
 खामए असिपत्तेइ वा० जाव मुम्भुरेइ वा, एत्तो अणित्तराए
 चेव पाणिकासं संवेदेति । तए णं से सागरदारए अकाभए
 अचसवमे मुहुत्तमेवं संचिद्धेति । तए णं सागरदत्ते सत्थवाहे
 सागरस्स दारयस्स अम्मापियरो भिच्छाहं विउलं असणं
 पाणं खाइयं साइमं पुक्कवत्थ० जाव सम्माणेत्ता पदि-
 विमज्जेइ । तए णं सागरए दारए मुकुमालियाए सद्धि
 जेणेव वासपरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छेत्ता मुकुमा-
 लियाए दारियाए सत्थि तद्धिमंमि निवज्जेइ । तए णं
 से सागरए दारए मुकुमालियाए दारियाए इमं एयारूवं
 अंगकासं संवेदेति—से जहाखामए असिपत्तेइ वा० जाव
 अयखामतराए चेव अंगकासं पक्खुत्तवमाणे विहरति ।
 तए णं ते सागरदारए अंगकासं असहयाणे अचसवसे
 मुहुत्तमेवं संचिद्धेति । तए णं सागरए दारए मुकुमालियं
 सुहपसुत्तं जाणेत्ता मुकुमालिया ए दारियाए पासओ उ-
 ड्ढेति, उड्ढेत्ता जेणेव सए सयणिज्जे तेणेव उवागच्छइ,
 उवागच्छइत्ता सयणीयेसि निवज्जेइ । तए णं मुकुमालिया
 दारिया तओ मुहुत्तंतरस्स पदिबुद्धा समाणी पतिव्वया
 पतिव्वया पति पावे अयासमाणी तद्धिमाओ उड्ढेति,
 उड्ढेत्ता जेणेव मए सयणिज्जे तेणेव उवागच्छइ, उवाग-
 च्छइत्ता सागरस्स दारगस्स पासे णिवज्जेति । तए णं से
 सागरए दारए मुकुमालियाए दारियाए दांभं पि इमं एया-
 रूवं अंगकासं पडिसंवेदेति—से जहाखामए असिपत्तेइ वा०
 जाव अयखामतराए चेव अंगकासं पक्खुत्तवमाणे विहरइ ।
 तए णं सागरए दारए तं अंगकासं असहयाणे अकाममा-
 णे अचसवसे मुहुत्तमेवं संचिद्धेति । तए णं सागरए दारए
 मुकुमालियं दारियं सुहपसुत्तं जाणेत्ता सयणिज्जाओ
 उड्ढेति, उड्ढेत्ता वासधरस्स दारं विहावेति, विहावेत्ता
 मारामुक्के विव काणए जामेव दिमि पाउवत्तए तामेव दिमि
 पडिगए । तए णं मुकुमालिया दारिया तओ मुहुत्तंतरस्स
 पदिबुद्धा पदिव्वया० जाव अयासमाणी सयणिज्जाओ उ-
 ड्ढेति, उड्ढेत्ता सागरस्स दारयस्स सव्वओ समंता मग्गवाग-
 वेसणं करंमाणी करंमाणी । वासधरस्स दारं विहावेयं पासति,
 पासेत्ता एवं वयासी—गए णं से सागरए दारए त्ति कहु
 आहयमणसंक्का० जाव जिंयायसि । तए णं सा भए सत्थ-
 वाहं कल्लं पाउ० दासचेदी सहावेति, सहावेत्ता एवं वया-
 सी—गच्छइ णं तुयं देवाणुप्पिया । बहुवरस्स मुहपोवणियं
 उवखेइ । तए णं सा दासचेदी भएए सत्थवाहीए एवं
 बुत्ता समाणी एयमहं तइ त्ति पदिमुत्तेति, पडिमुत्तेत्ता मुह-

धोवणियं गिएहेइ, गिएहेचा जेणव बासयेरं तेखेव उवा-
गच्छइ, उवागच्छिचा सुकुमालियं दारियं० जाव जियायमा-
णिं पासेति, पासेचा एवं बयासी-किं णं तुमं देवाणुपिये !
ओइयमण० जाव जियाहि ? तए णं मा सुकुमालिया दा-
रिया ते दामचेचियं एवं बयासी-एवं खलु देवाणुपिया !
सागरए दारए ममं सुदपसुचं जाणित्ता मम पाप्माओ उठे-
ति, उठेत्ता बासयेरुवारं अरगुणनि, अरगुणत्ता० जाव
परिगए, तए णं अइं सुदुच्छंतरस्स० जाव दारं विहासियं
पासामि, गए णं से सागरए ति कइ ओइयमण० जाव
जियामि । तए णं सा दासचेदी सुकुमासियाए दारियाए ए-
यमहं सोच्चा जेणव सागरदत्ते सत्यवाहे तेणव उवागच्छइ,
उवागच्छिचा सागरदत्तस्म एयमहं निवेदेवि । तए णं मे
सागरदत्ते दासचेदीए अंतए एयमहं सोच्चा णिसम्म
आसुस्से० ५ जेणव जिणुदत्तस्म सत्यवाहस्म गिहं ते-
णेव उवागच्छइ, उवागच्छिचा जिणुदत्तं सत्यवाहं एवं
बयासी-किं णं देवाणुपिया ! एवं लुत्तं वा पत्तं वा कु-
दाराखुवं वा कुलमरिसं वा, जं णं सागरए दारए सुकुमालियं
दारियं आदिहदासचियं विणुजहाय इइमागए, बहूहिं वि-
जणियाहि य उठेणियाहि य उवागच्छति । तए णं जिणुदत्ते
सत्यवाहे सागरदत्तस्म सत्यवाहस्म एयमहं सोच्चा जेणव
सागरए दारए तेणेव उवागच्छति, उवागच्छिचा सागरं
दारयं एवं बयासी-उठु णं पुत्ता ! तुमे कयं, सागरदत्तस्म
सत्यवाहस्म गिह्वाओ इह इवमागए, तेणं तं गच्छइ णं तुमं
पुत्ता ! एवमदि गए सागरदत्तस्म सत्यवाहस्म गिहं । तए
णं से सागरए जिणुदत्तं सत्यवाहं एवं बयासी-अचि-
याहं अइं ताओ गिरिपदणं वा तरुपदणं वा मरुपवायं
वा जलपपेसें वा जलणपपेसें वा विपजकवणं वा बेहाण-
सं वा मत्थावाकणं वा गिरुपदं वा पव्वजं वा विदेसगपणं
वा अजुवगच्छेज्जामि, नो खलु अइं सागरदत्तस्म सत्य-
वाहस्म गिहं गच्छेज्जामि । तए णं से सागरदत्तं सत्यवाहं
कुइं तरिए सागरस्स एयमहं निसामेति, लज्जिणए विदेसें पविडे
विब (जिणुदत्तस्म गिह्वाओ पविणुक्कलमति, पविणुक्क-
लमिचा जेणव सए गेहं तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छिचा
सुकुमालियं दारियं सहावेति, सहावेत्ता अंके निवेमेति,
णिवसेत्ता एवं बयासी-किं णं तव पुत्ता ! सागर-
एणं दारएणं सुक्का, अइं णं तुमं तस्स दाहामि, जस्स
णं तुमं इत्ता० जाव मण्णाभिरामा जविस्ससि ति सुकुमा-
लियं दारियं ताहिं इह्वाहिं० जाव बहूहिं वगुहिं समा-
सासेइ, समासासित्ता पविस्सज्जेति । तए णं मे सा-
गरदत्ते मत्थवाहं अणया उरिणं आगासतन्नगंति सु-

हनिससे रायममं अरलोएयाणं अरलोएयाणे चिह्वाति ।
तए णं सागरदत्ते मत्थवाहे एणं अइं दमगपुरिसं पासति
देवत्वंदनिचमयं खंदमह्णगखंदमपहत्थयणं माच्छिपासह-
स्साहिं० जाव अचिज्जापाणमगं । तए णं से सागरदत्ते सत्य-
वाहे कोकुवियपुरिसं सहावेति, सहावेत्ता एवं बयासी-
तुक्के णं देवाणुपिया ! एतं दमगं पुरिसं विउत्तणं अ-
सणं पाणं खाइमं साइमं पदिदोपेहं, पदिदोपेत्ता गिहं
अणुपपेमेहं. अणुपपेसेत्ता खंदमह्णगं खंदपहमं च
से एगंते पावेइ, पावेत्ता अलंकारियकम्मं करेइ,
करेत्ता एहायं कयवलिक्कमं० जाव विणुमियं करेइ,
करेत्ता मणुणं अमणं पाणं खाइमं साइमं जोयावेइ,
भोयावेत्ता ममं अंतियं उवणेहं । तए णं ते कोकुवियपुरिसा
० जाव पदिमुणंति, पदिमुणंत्ता जेणव मे दमगपुरिसं ते-
णेव उवागच्छइ, उवागच्छिचा तं दमगं असणं पाणं खाइमं
साइमं पदिदोपेति, सयं गिहं अणुपपेमेति, अणुपपे-
वेमेत्ता तं खंदमह्णगं खंदपहमं च तस्म दमगपुरि-
मस्म एगंते पावोति । तए णं से दमगपुरिमं तंमि खंदम-
ह्णगंसि खंदपहमंमि य पादिज्जापाणंमि मइया मइया
मइयं आरमति । तए णं मे सागरदत्ते मत्थवाहे तस्म
दमगपुरिमस्म तं मइया मइया आरमि वमहं मोच्चा णिसम्म
[तए णं] सागरदत्ते कोकुवियपुरिसं महावेइ, महावेत्ता
एवं बयासी-किं णं देवाणुपिया ! एतं दमगपुरिसं मइया
मइया मइयं आरमति ? तए णं ते कोकुवियपुरिसा
तं सागरदत्तं मत्थवाहं एवं बयासी-एम णं सामं !
तंमि खंदमह्णगंसि खंदपहमंमि य पादिज्जापाणंमि म-
इया मइया मइयं आरमति । तए णं मे सागरदत्ते मत्थवा-
हं तं कोकुवियपुरिसं एवं बयासी-मा णं तुक्के देवाणुपिय-
णं ! एयस्म दमगपुरिमस्म तं खंदमह्णगं० जाव पावेइ, पासे
उवेइ, जहा णं पत्तियं भवति । ते वि तंवे उवेति, उवेत्ता
तस्म दमगस्म पुरिमस्म अंलकारिय कम्मं करेति, करेत्ता
सयवागमइस्मपागंदि तेदोहिं अदिंजंति, अदिंजिणए स-
माणे घुरनिग्गा गंधुव्वट्टएणं मायं उरुव्हांति, उरिणोदग-
गंधोदेगंते एहाएति, सीआदगंणं एहावेति, एहावेत्ता ए-
मह्लमुकुमालाए गंधकावाइए मायां लूहिंति, लूहेत्ता हं-
सदकवणपदज्ञागं परिदिंति, परिदिंत्ता मत्थासंकार-
विज्जमियं करेति, कोत्ता विउत्तं असणे पाणं खाइमं मा-
इयं भोयावेति, जोयावेत्ता सागरदत्तस्म सत्यवाहस्म
उवणेति । तए णं से सागरदत्ते सत्यवाहे सुकुमालियं दा-
रियं गहायं० जाव सत्वालंकागविज्जमियं करेत्ता तं दमग-
पुरिसं एवं बयासी-एम णं देवाणुपिया ! मम धूया

इहा एयं छं अहं तव जारियात्ताए दलामि, भद्वियाए भ-
 ईं चवेज्जाभि । तए यं से दमणपुरिसे सागरदत्तस्स सत्थ-
 वास्स एयमं पदिमुण्णति, पदिमुण्णत्ता सुकुमाक्षियाए
 दारियाए सत्थि वासधरं अणुण्णविसि, सुकुमाक्षियाए
 दारियाए सत्थि तस्सिमि निवज्जाति । तए छं से दमणपु-
 रिसे सुकुमाक्षियाए दारियाए सत्थि इयेयाकूवे अंगफासं प-
 दिमंवेदंति, सेसं जहा सागरस्समं जाव सयण्णिज्जाओ अ-
 न्नुइति, अन्नुइत्ता वामघराओ णिगमच्छति, णिगमच्छि-
 त्ता खेदमदल्लं खेदघनं च गहाय मारायुके विव काणए
 वामेव दिस्सि पाअन्नुए ताभेव दिस्सि पदिमए । तए छं सा
 सुकुमाक्षिया दारियां जाव गए यं से दमणपुरिसे वि कहु
 आंहायमण्णं जाव णियापति । तए यं सा भदा कदल्ले पा-
 अन्नुया दामचंमि सदावेति, सदावेत्तां जाव सागरदत्तस्स
 मत्थवाहस्स एयमं निवेदंति । तए छं से सागरदत्ते स-
 त्थवाहं त्थेव मंजेते समाये जेणव वामघरे तेणव उवा-
 गच्छइ, उवागच्छत्ता सुकुमाक्षिया दारियं अंके निवेसेइ,
 निवेसेत्ता एवे वयासी-अहो छं तुमं पुत्ता ! पुरा पुराणाणं
 जाव पच्चणुअभववाणी विहरमि, ते मा छं तुमं पुत्ता ! आह-
 यमण्णं जाव णियादि, तुमं छं पुत्ता ! मप महाणमंमि वि-
 पुलं अणयं पाणं खाइमं साइमं जहा पोहिहाण्णं जाव प-
 रिजापमाणी विहरादि । तए छं सा सुकुमाक्षिया दारिया
 एयमं पदिमुण्णति, पदिमुण्णत्ता महाणमंमि विपुअं
 अमयां पाणं खाइमं साइमं जाव दलमाणी विहरति ।
 सुकुमालके कामस्स कामस्यथे गजत्तालु कल्लमाना, गज-
 ताणुके शयथे च सुकुमालं भवतीति । " जुअं वेत्थादि "
 युक् संगतं (पत्तं ति) प्राप्ते प्रातकालं, वात्रे वा यु-
 शानामिष पुत्रः । ऋग्वेदीयं वा, सहजो वा संयोगो
 विवाहाद्योरिति । " से जहलामए आसपसेइ वा " इ-
 ष्यव साम्बकण्यादिदं अणुण्णयं " करपसेइ वा खुरपसेइ
 वा कल्लवचारिकापसेइ वा सत्तमिअए वा कौतमगेइ वा तोम-
 रगेइ वा मिदिमालमगेइ वा सुच्चिकलापएइ वा विच्छ-
 यकडेइ वा काविकण्णुइ वा इंगासेइ वा मुंमुरेइ वा अण्णोइ
 वा जालेइ वा भलाएइ वा सुद्धामणीइ वा जेवे दयाकये । नो
 इण्णुं सभट्ठे । एत्तो अण्णुण्णराए वेव अकंत्तराए वेव, अण्णिय-
 नराए वेव, अमण्णुत्तराए वेव, अमणामतराए वेव ति । "
 तत्राणिलिपयं अङ्गः, कटपयं ककयं, चुरपयं डुरः, कदम्बचीरि-
 काऽऽर्धनि होककण्णयाऽवसेवाति, वृत्तिककण्णकः, कापकण्णुः
 कण्णुकापो भवत्पतिः बशेव, अण्णुरो विअउरो विअउवाओ विसकण्णुः,
 सुम्भुरोऽमितकण्णमिअं अस्स, अस्सिरेअनमसिअत्ता उवाजा, उवा-
 ला तु इत्थमिअत्ता, अण्णतमण्णुके, अण्णुकाण्णिरविअपमालनयो-
 ऽभिराति । (अकामए चि) अकामको भित्तिलावः । (अ-
 वसवसे ति) अण्णवशः, अण्णगततामा तण्णस्स इत्थयोः । (स-
 ल्लिमंमि निवज्जाइ ति) तथे शयथेवे निवज्जाते, (एइयव ति) प-
 ति जतोइ मत्थयति संववाभिराज्जासीत्थेवं विवमं करोतीति । सं-

तिवना पविमनुरका भर्तारं प्रति रागवतीति । (मारायुके विव
 काणए ति) मायन्ते प्राणितो यस्मां शालायां सा मारा शुना,
 तस्या सुको वः स मारायुको, माराहा मरणाम्भारकपुत्राया
 मूको विच्छुट्टः, काको वायसः । (बह्वरस्स ति) ब-
 धृश्च बरश्च बध्वरं, तस्य, (कुलाण्णुके ति) कुलाणितं,
 वणिजां वाणिज्याविव (कुलसरिअं नि) शीमज्जणितं रत्त-
 वाणज्याविव (अर्द्धवोसवमियं ति) न हटे उपलज्जत्यस्सके
 दोषे दुषणे पतिता मयापथा अहएदोषपतिता तां (षिअज्जणि-
 थादि ति) वेत्थिकयाभिः, कण्ठनिकाभिः कान्तिकायाभिः,
 (मत्थवाचं व ति) निज्जलेदो प्रपानं (सत्थावादर्णं नि)
 शस्सेणवपटाटं विद्वारणमास्सम इत्थयः । (गिक्कपं ति)
 शुभस्सुं सुष्पेः स्फमीं कल्लवराणं मधे विपत्य सुष्पिरास्समो
 जहणमिस्सथेः । (मत्थुवणच्छेज्जाभि ति) अणुण्णपैमं । " पुरा
 पुराणाणं " इत्थव पावत्तरणादिवं कुरएयमं- " कुण्णियाणं
 कुण्णिकतायं कदायं पावाणं कम्मणं पावयं कल्लविच्छि-
 विसेसं ति । " अयमयो-पुरा पुं अंवे पुराणानामतो-
 तकालमाभेनां तथा दुश्चोमि दुश्चरितं म्वावाद्-
 नपारदारिकाऽऽदि, तत्तेज्जकानि कम्मोएयावि पुत्रवोण्णि
 इवपादिशय्थे, अनस्तेषामेव कुपटाकण्ठं प्राणियात्ताएषा-
 पहाऽऽदिकृतानां प्रकृतीदिभेदं, पुराशब्दस्येव संबन्धः,
 पापानामपुष्यकृपाणां कम्मणां ज्ञानाऽऽवरणाऽऽदीनां पापकर्म
 अशुभं कर्मवृत्तिविशयम्, उदयवर्तननेत्रं प्रयत्नमवन्तो विहरसि
 वनेसे ।

तेषं कान्तेषं तेषं समएणं गोवालियाओ अजाओ ब-
 हुस्सुयाओ एवं जइव तेयस्सिनाए सुवय्याओ, तद्वेव समो-
 सदाओ, तद्वेव संधादओ जाव गिहं अणुण्णविट्ठो, तद्वेव
 जाव सुकुमाक्षिया पदिन्नाभेइ, पदिन्नाजेत्ता एवं वयासी-एवं
 खलु अज्जाओ ! अहं सागरस्स दारमस्स अण्णिहाण्णं जाव
 अमणामा, श्लेच्छइ णं सागरदारए मम नामं वां जाव परि-
 जोगं वा, जस्स जस्स वि य एं दिज्जाभि तस्स तस्स वि य एं
 अण्णिहाण्णं जाव अमणामा जवामि, तुभे य एं अजाओ बहु-
 छायाओ, एवं जहा पोहिहाण्णं जाव जवल्के, जेअं अहं
 सागरदारमस्स इहा कंतां जाव जवेज्जाभि । अज्जाओ
 तद्वेव भणंति, तद्वेव साविजा जाया, तद्वेव चिंता, तद्वेव साग-
 रदत्तं सत्थवाहं आपुच्छति, आपुच्छत्तां जाव गोवाक्षिया-
 णं अज्जाओ अंतियं पच्चइया । तए छं सा सुकुमालिया
 अज्जा जाया इरियासमिवां जाव पुत्तयंनयारिणी बहुइ
 चउत्थच्छड्डमं जाव विहरति । तए यं सा सुकुमालिया
 अज्जा अण्णया कदाइ जेणव गोवालियाओ अज्जाओ
 तेणव उवागच्छइ, उवागच्छत्ता वंदति, नमंति, नमंति
 एवं वयासी-इत्थमि अं अज्जा ! तुम्हेइ अण्णपुत्थाया स-
 माणी वेणए णपरीए वाहिं सुमुमिभागस्स उज्जायस्स
 अदूरसाभेतेणं जहं क्खेणं अण्णिविल्लेणेणं तयोऽस्सोणं सू-
 राजिमुही आयावेमाणी विहरित्तए । तए यं आओ गोवालि-

पात्रो अज्जात्रो मुकुमाक्षियं अज्जं एवं बयासी-अम्हे
 एं अज्जे! सवणीओ निग्गंथीओ इरियासमियाओ० जाव
 गुचवंभवारिणीओ, नो खल्लु अम्हं कप्यति बरिया गामस्स
 वा० जाव सखिनेस्सस्स वा० जाव उट्ठं कट्ठेणं० जाव विहरिचए,
 कप्यति एं अम्हं अतो उअस्सपस्स सत्थिपरिक्खत्तस्स मं-
 पादिबद्धियाए एं समतलएवयाए आपावित्तए । तए एं सा
 मुकुमाक्षिया अज्जा गोवालियाए अज्जाए एयमहं नो स-
 इरति, नो पत्तिपाति, नो रोवेति, एयमहं असइहमाणे अप-
 चियमाणे सुसूमिजागस्स उज्जाणस्स अदूरमायंते उट्ठं उ-
 ट्ठेणं० जाव विहरति । तत्थ एं चंपाए नयरीए ललियनानं
 गोह्नी परिवसइ, नरइइदिक्खिवारा अम्मपिण्डे निययानि-
 प्पिवासा वेसविहारकयाणिकेया गाणाधिइअविणयप्पहा-
 णा अहाउ जाव अपरिचूया । तत्थ एं चंपाए णयरीए
 देवदत्ता णाणं गणिया इत्थेया मुकुमाक्षा जहा अंरुणा । तए
 एं तीसे अक्षियए गोह्नीए अस्सया कयाइ पंच गोडिल्लगु-
 रिस्सा देवदत्ताए गणियाए सक्किं सुसूमिजागस्स उज्जा-
 णमिरीं पक्खुक्कभवाणा विहरति । तत्थ एं एगे गोडिल्लगु-
 रिसे देवदत्तं गणियं उक्कंणं भरेइ, एगे पुरिसे विट्ठओ आय-
 वचं भंरइ, एगे पुरिसे पुण्णकूरियं रथति, एगे पुरिसे पाए रएइ,
 एगे पुरिसे चामरुक्खेवं करेति । तए एं मा मुकुमाक्षिया अज्जा
 देवदत्तं गणियं तदिहं पंचादि गोडिल्लपुरिसेदिहं सक्किं उरालोहिं
 बाणुस्समगाइं जोगभोगाइं ज्ञेजवाणी पासति, पासेत्ता इमेया-
 रूवे अज्जत्तियए चित्तिए पत्थिए मणोगयमंकप्ये समुप्प-
 जिजत्ता-अहो एं इमा इरियाया पुरा पोरानाणं० जाव वि-
 हरति । तं जइ एं मे इमस्स सुचरियस्स तवनिषयमबंजचे-
 र्वासस्स कलासे फल्लविचिचिसंसे अत्थिए, तो एं अहमवि
 आगमिस्सेणं जवग्गहणेणं इमेयास्काइं उरालाइं बाणु-
 स्सगाइं० जाव विट्ठरज्जामि सि कट्ठु गियाएणं करेइ, कर-
 ता आयावणजूधीए पक्कोरइ । तए एं मा मुकुमाक्षिया
 अज्जा सरिंरपाउसिया जाया यावि होत्था । अज्जिकव्दं
 अज्जिकव्दं हत्थे धोवेइ, अज्जि० १ पाए धोवेइ, अज्जि० १
 तीसं धोवेइ, अज्जि० २ सुट्ठं धोवेइ, अज्जि० १ धणंनगाइं
 धोवेइ, अज्जि० १ कक्खेत्तराइं धोवेति, अज्जि० १ पुज्जंतगाइं
 धोवेति । जत्थ एं ठाणं वा सेज्जं वा निसीदियं वा चेएइ,
 तत्थ वि य एं धुव्वामेव उदएणं अण्ण्णक्खिलत्ता तओ पक्का
 ठाणं वा सिज्जं वा थिसीदियं वा चेएइ । तए एं ताओ
 गोवालियाओ अज्जाओ मुकुमाक्षियं अज्जं एवं बयासी-
 एवं खल्लु अज्जे! अम्हे समणीओ निग्गंथीओ इरियास-
 मियाओ० जाव वंभवेरवारिणीओ, नो खल्लु कप्यति अम्हं
 सरीरपाउसियाए हांचए, तुमं च एं अज्जे! सरीरपाउसिया

आभिकखणं अज्जिकव्दं हत्थे धोवेसि० जाव वेतेति, तंतुमं एं
 देवाणुत्थियाए । एयस्स ठाणस्स आलोएहि० जाव पक्खिज्जा-
 हि । तए एं मुकुमाक्षिया अज्जा गोवालियाए अज्जाए अं-
 निए एयमहं सोभा नो आदाइ, नो परियाणइ. कणादाइमाण
 अपरिजाणयाणा विहरति । तए एं नाओ अज्जाओ मुकुमा-
 क्षियं अज्जं अज्जिकव्दं अज्जिकव्दं हं होति० जाव परिज्जं-
 ति, अज्जिकव्दं आभिकव्दं एयमहं निवरोति । तए एं तीसे
 मुकुमाक्षियाए अज्जाए समणीहिं निग्गंथीहिं होलि-
 उज्जाणीए० जाव वारिउज्जाणीए इमेयारूवे अज्ज-
 र्थिए चित्तिए पत्थिए मणोगयमंकप्ये समुप्पज्ज-
 र्था-जया एं अहं अगारमज्जे वसायि, तथा एं अहं
 अप्यवमा, जया एं अहं सुंदा पवइया. तथा एं अहं
 परवमा, पुत्तिं च एं मम समणीओ आदंति, इयाणिं तु
 नो आदंति, तं मेयं खल्लु मयं कट्ठं पाउउत्था गोवालियाए
 अज्जाए अंतियाओ पक्खिक्खमंत्ता पदिएकं उवस्सयं
 उवसंपज्जिज्जा एं विहरिचए । तं कट्ठु एणं संपट्टेति,
 संपट्टेत्ता कट्ठं गोवालियाए अज्जाए अंतियाओ पक्खि-
 क्खमंति, पदिक्खिक्खिक्खि पादिपक्कं उवस्सयं उवसंपज्जि-
 ज्जाए विहरति । तए एं मा मुकुमाक्षिया अज्जा अणाइट्टिया
 अणित्थारिया मक्कंदरइ अज्जिकव्दं आभिकव्दं हत्थं धोव-
 ति० जाव चेएति । तत्थ वि य एं पमत्था पापत्थविहरिणी
 ओसणा ओसणविहारिणी कुमीला कुसीसविहारिणी मं-
 त्ता मंमत्तविहारिणी बहूणि वासाणि गामसुपरियमं पाउगे-
 त्ता अक्कामामियाए मंजेइहाए तस्स ठाणस्स अज्जाओइए-
 पक्किंत्ता काज्जमासे काज्जं किच्चा इमाणे कएए अमायमिं वि-
 माणंनि देवगणियाए उववत्था । तन्वग्गवाणं देवोत्ता नव-
 पक्षिओवमाइं तिणं पणत्ता । तत्थ एं मुकुमाक्षियाए देवीए
 नवपक्षिओवमाइं तिणी पणत्ता । तणं काज्जं एं तणं ममएणं इहेव
 अंबुदीवे दीवे जारहे वामे पंचालेसु त्रणवपसु कं पिण्णुं एं एणं
 गयरे हंत्या । वग्गओ । तत्थ एं दुवए पापं राया हंत्या ।
 वग्गओ । तस्स एं दुवयस्म रमो चुत्तणं । पापं देवी होत्था,
 मुकुमाक्षा० जाव मुक्खा । तस्स एं दुवयस्म रमो पुने चुत्तणीए
 देवीए अत्थए थट्ठज्जुणं एणं कुणारे जुवराया होत्था । तए एं
 सा मुकुमाक्षिया देवी ताओ देवज्ञोणाओ आउक्खएणं भव-
 क्खएणं तिउक्खएणं अणंतरे चयं चत्ता इहेव अंबुदीवे दीवे
 जारहे वामे पंचालेसु त्रणवपसु कं पिण्णुं एं वगरे दुवयस्म
 रमो चुत्तणीए देवीए कुत्तिंत्ता दिरियत्थाए पयाया । तए
 एं सा चुत्तणं देवी नवाइं वामाणं बहूपक्खिष्माणं अ-
 क्कट्टमाणं राइइयाणं उक्कंत्ताणं मुकुमालयाणियाए अ-
 हाणपदिपुष्पेचिदियमरीं दारियं पयाया । तए एं

तीमे दारियाए निव्वचे वारसाहिए दिवसे इमं एयारूवं
 मांमं,जम्हा एवं सा दारिया दुवयस्म रथो धूया,बुलगीए
 देवीए अचया,तं ठोळ्णं अम्हं इमीसे दारियाए गामधि-
 ज्जं दोवई । तए णं तीमे अम्मापियरो इमं एयारूवं गोणं गु-
 णानिष्कळं गामधेज्जं करिति दोवई । तए णं सा दोवई दारि-
 रिया पंचथाईपरिमाहिया । तं जह्म-। खीरधाईए, अंकथाईए,
 भंडणथाईए, कील्लावणथाईए,मज्जणथाईए । गिरिकंदरम-
 हनीणा इव चंपगल्लया खिवाया निम्बाधायामिं सुहं सुहं
 परिवच्चइ । तए णं सा दोवई रायवरकळा उम्मुकवाज-
 भावा० जाव उक्किट्टवरीरा जाया यावि होत्या । तए णं सा
 दोवई रायवरकळया अण्णया कयाः अंतेउरियाओ एहायं
 ० जाव विरुसियं करति,दुवयस्म रथो पायवंदियं पेमेइ । तए
 णं सा दोवई रायवरकळा जेणेव दुवए राया तेणेव उवाग-
 च्छइ,उवागच्छइत्ता दुवयस्म रथो पायगहणं करेति । तए
 णं से दुवए राया दोवई दारियं अंके निवेसति,दोवईए रा-
 यवरकळाए रूवेण य ज्ञोचणेण य लावणएण य जाय-
 विम्भए दोवई रायवरकळं एवं बयासी-न्दय णं अहं
 तुमं पुत्ता । रायस्म वा जुवरायस्म वा भारियचाए सयमेव
 दल्लस्मामि, तएणं तुमं दुहिया वा सुहिया वा जवेज्जामि ?
 तए णं ममं जावजीवाए द्विययदाहं भविस्मनिः नं अहं पु-
 त्ता । अज्जयाइ सयंवरं रयामि, अज्जो । पाएणं तुमं दिमसयं-
 चरा, जं णं तुमं मयमेव रायं जुवरायं वा वरंदिस्सि, मे णं तव
 भचारं भविस्सइ चि कहु ताहिं इहाहिं जेताहिं ० जाव आमानेइ,
 पकिविमज्जति । तए णं से दुवए राया दूयं महावति, सदावेत्ता
 एवं बयासी-गच्छहं णं तुमं देवाणुपिया । वारवं णगिरे, तए
 णं तुमं कएहं वासुदेवं समुद्विजयपाभोक्खं दमदमारं बह-
 देवपाभुक्खं पंचमहावीरं उग्गमेणपाभोक्खे मोक्षम रायमह-
 स्से पञ्जणपाभोक्खामो अमुट्टाओ कुमारकोठीओ संवपाभो-
 क्खामो सद्धिं दुवत्तासाहस्मीओ वीरसेणपाभुक्खामो एकथी-
 मं वीरपुरिसमाहस्मीओ महसेणपाभुक्खामो उएणं वज्जव-
 गसाहस्मीओ अण्ण य बहव राईससतन्नवरामांविपकोट्टुविप-
 इन्नमेह्तिनेणावइमत्यवाहएविभओ करयलपरिग्गदियं दम-
 हाहं मिरालवत्तं मत्यए अंजाहिं कहु अएणं विजएणं वक्खेवेहि,
 बद्धावणा एवं बयाहि-एयं स्वणु देवाणुपिया । कं पिण्णपुरे नगरे
 दुवयस्म रथो धूयाए बुलगीए देवीए अचयाए पद्धज्जण-
 कुमारस्म जगिणीए दोवईए रायवरकळाए सयंवेरे जविस्स-
 इ, तं णं तुवेरे दुवयं रायं अणुणियधंहाणा अकाणपरि-
 हीया वेव कं पिण्णपुरे णगरे समोसरइ । तए णं से दूए कर-
 यल० जाव कहु दुवयस्म रथो एयमहं विष्णएणं पकिमुणेति,
 पाहमुणेत्ता जेणेव सए णिरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छ-

इत्ता कोट्टुविपपुरिसे महावति, सदावेत्ता एवं बयासी-वि-
 प्यामेव भो देवाणुपिया । चाउम्यंत्तं आसरहं जुवायंवेव उवह-
 वेह० जाव उवह्वेत्ते । तए णं से दूए एहाए० जाव सस्मिरीए
 चाउम्यंत्तं आमरहं दुरुहति, दुरुहत्ता बहूहिं पुरिसेहिं
 सन्नद्धक्क० जाव गहियाउवपदरोहिं सद्धिं संपरिवुहे
 कं पिण्णपुरे णगरे मज्जं मज्जेणं विग्गच्छति,विग्गच्छत्ता प-
 चालजणवयस्म मज्जं मज्जेणं जेणेव देसएते तेणेव उवा-
 गच्छति, उवागच्छत्ता सुग्गजणवयस्म मज्जं मज्जेणं जे-
 णेव वारवं । एणं तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छत्ता वार-
 वई नगिरे मज्जं मज्जेणं अणुणयिमांति, जेणेव कएहस्स वा-
 सुदेवस्म बाहिरिया उवग्गणामाला तेणेव उवागच्छइ, उ-
 वागच्छत्ता चाउम्यंत्तं आमरहं उवति, उवेत्ता रहाओ प-
 चोक्खेइ, यणुस्मवग्गुरापरिक्खित्ते पायचारविहारेणं जे-
 णेव कएहं वासुदेवं तेणेव उवागच्छति, उवागच्छत्ता क-
 एहं वासुदेवं समुद्विजयपाभुक्खं य दसदमारो जाव बह-
 वगसाहस्मीओ करयल० तं चव० जाव समोसरइ । तए णं से
 कएहं वासुदेवं तस्म दूयस्स अंतिए एयमहं सोबा णिस्सम
 दट्टगुहो जाव द्वियए तं दूयं सक्कारि, सक्कारिचा मंमागइ,
 मंमाणिचा पकिविमज्जइ । तए णं से कएहं वासुदेवं को-
 ट्टुविपपुरिसे सदावइ, सदावेत्ता एवं बयामो-। गच्छहं णं
 तुमं देवाणुपिया । सभाए सुहम्माए सामुदाणियं जेरे ता-
 लोहिं । तए णं मे कोट्टुविपपुरिसे करयल० जाव कएहस्स
 वासुदेवस्स एयमहं पाहमुणेति, पकिमुणेत्ता जेणेव सभाए
 सुहम्माए सामुदाणिया भेरी तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छ-
 त्ता सामुदाणियं भेरीं मयया मयया सदेणं तांझइ । तए णं
 ताए सामुदाणियाए जेरीए ताणियाए समाणीए समुह-
 विजयपाभुक्खया दमदसारा० जाव महसेणपाभुक्खामो छ-
 प्पणं व बहवगसाहस्मीओ एहाया० जाव विज्जसिया ज-
 हाविभवं इत्थिमक्कारमसुदएणं अएणगया इयगयगया, अ-
 षंगइया० जाव पायविहारचारं जेणेव कएहं वासुदेवं तेणेव
 उवागच्छति, उवागच्छत्ता करयल० जाव कएहं वासुदेवं
 जएणं विजएणं वक्खामेति । तए णं मे कएहं वासुदेवं कोट्टु-
 विपपुरिसे सदावइ, सदावेत्ता एवं बयासी-। स्यामेव भो
 देवाणुपिया । अजिनेक्कं हस्थिरयणं पटिकएवइ, इयगय०
 जाव पक्खण्णति । तए णं मे कएहं वासुदेवं जेणेव मज्जणघरं
 तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छत्ता पाणुत्तजालाउक्खामिनामं
 जाव अंजगणिविकुडसामिभं गयवरं नरवई दुरुहं । तए णं
 मे कएहं वासुदेवं समुद्विजयपाभोक्खं दसदसारेहिं ० जाव
 अणंमणेणपाभोक्खहिं अंभगाहिं गणियासाहस्महिं सद्धिं
 संपरिवुहे सव्वहूएण० जाव रंवेणं वारवं णगरे म-

ज्जं भज्जेयं शिगमच्छति, शिगमच्छत्ता सुरद्वज्जणवयस्स म-
 ज्जं मज्जेयं जेणव देसप्येते तेणोव उवागच्छइ, उवागच्छइ-
 ता पंचाज्ञजणवयस्स मज्जं मज्जेयं जेणोव कं पिण्डपुरं खा-
 गरे तेणव पहरैस्सयमणाए ? । तए णं मे दुवए राधा देव्यं
 द्यं सदावेति, सदावेत्ता एवं बयासी-गच्छइ णं तुमं देवाणु-
 प्पिया ! हत्थिणापुरं णयरं, तत्थ णं तुमं पंदुरायं सपुत्तयं
 जुहिद्विंशं भीममेळं अउजुं नठसं सहेदं वुज्जोहणं जा-
 यस्सयसमगं गंगेयं विजुरं दोणं जयवई सउयं कीचं अस्म-
 त्थायं करयलं जाव कइ तहेव० जाव सपोसरइ । तए णं
 से दूए एवं बयासी जहा वासुदेवे, णयरं धेरी नत्थि० जाव
 जेणव कं पिदलपुरं णगरे तेणव पहरैस्सयमणाए २ । एएगेव
 कमेणं तच्चं द्यं चं पं नयरं, तत्थ णं तुमं कळं अगारायं स-
 द्दसं दिरायं करयलं० तहेव० जाव सपोसरइ ३ । चउत्तं द्यं
 मोत्थिज्जं णगरं, तत्थ णं तुमं मिसुपालं दमयोमसुयं पंचजा-
 दसयं संपरिवुत्तं करयलं० तहेव० जाव सपोसरइ ४ । पंचमं
 द्यं हत्थिमीमं णयरं, तत्थ णं तुमं दमदेतं रायं करयलं० जाव
 सपोसरइ ५ । छट्ठं द्यं महरिं नगरं, तत्थ णं तुमं धर-
 राया करयलं० जाव सपोसरइ ६ । सत्तयं द्यं रायगिडं
 णगरं, तत्थ णं तुमं सहेदं जरांमधुपुयं करयलं० जाव
 सपोसरइ ७ । अठ्ठमं द्यं कौदिणं णगरं, तत्थ णं तुमं रु-
 पिं भीसामयं करयलं० तहेव० जाव सपोसरइ ८ । नवमं
 द्यं विराडं णगरं, तत्थ णं तुमं कीयं जाउपमयसमगं
 करयलं० जाव सपोसरइ ९ । दसमं द्यं अचसेमं सुगाया-
 गरणगरं सु अखगाडं रायसहसाडं जाव सपोसरइ १० ।
 तए णं से दूए तहेव शिगमच्छति, शिगमच्छत्ता जेणव गाया-
 गरणगरं० जाव सपोसरइ । तए णं ताडं अणेगाडं राय-
 सहसाडं तस्स द्यस्स अंतिप एयमदं सोत्था णिस्सम इट्ट-
 तुळा तं द्यं सकारंति, संभाणंति, संभाणेत्ता पक्विम-
 ज्जेति । तए णं ते वासुदेवपापुक्त्वा बह्वे रायमहस्सा पचेय
 पचेयं हहाया सएणद्वयकहत्थिखंभरगया हयगयरह-
 भदचदगरपकर० सएदं २ णगरंदिणे अग्निशिगमच्छंति,
 अग्निशिगमच्छंतित्ता जेणव पंचाज्ञ जणवपं तेणव पहरैस्स-
 यमणाए । तए णं से दुवए राधा कौंविपपुरिसे सदावेति,
 महावेत्ता एवं बयासी-गच्छइ णं तुमं देवाणुप्पिया ! कं-
 पिदलपुरं खगरे बहिया गंगाए महानदीए अदूरमाभनेणं
 एगं महदं सयंवरयंकरं करेइ अणेखंजमयमेनिविडं श्री-
 स्रह्तिवनालिजेयामं० जाव पक्विप्यांति । तए णं से लुव-
 ए राधा कौंविपपुरिसे सदावेति, महावेत्ता एवं बयासी-
 खिन्पायेव जो देवाणुप्पिया ! वासुदेवपापुक्त्वायं बहूणं रा-
 यसहस्सायं आवासे करेइ, ते वि करेत्ता पक्विप्यांति । तए

णं से दुवए राधा वासुदेवपापुक्त्वायं बहूणं रायसहस्सा-
 णं आगमणं जाणेत्ता पचेयं पचेयं० जाव हत्थिखंभ०
 जाव सत्ति संपरिवुत्ते अयं च पज्जं च गहाय सक्कह्येए
 कं पिण्डपुराओ खयराओ शिगमच्छइ, शिगमच्छत्ता
 जेणोव ते वासुदेवपापुक्त्वा बह्वे रायसहस्सा तेणव
 उवागच्छइ, उवागच्छत्ता ताडं वासुदेवपापुक्त्वाइ अग्ण
 य पज्जेण य सकारंति, सम्भाणंइ, सम्भाणेत्ता तेसिं
 वासुदेवपापुक्त्वायं पचेयं पचेयं आवासे विपरति । तए
 णं ते वासुदेवपापुक्त्वा जेणव सथाडं सथाडं आवा-
 साडं तेणव उवागच्छंति, उवागच्छत्ता हत्थिखंभादितो
 पक्विप्यांति, पचेयं पचेयं खंभावारनिवेमं करंति, करेत्ता
 सएसु सएसु आवासेसु आणुप्पवसंति, सएसु सएसु आ-
 वासेसु य आगमणेसु य सखिन्पाया य संतुट्टा य बहूदं गं-
 धवेदं ह्ये णादणं ह्ये उवागज्जमाणा य उवागज्जमाणा य
 विहरंति । तए णं मे लुवए राधा कं पिण्डपुरं नगरं आणुप्प-
 विमति, आणुप्पविमतित्ता विउलं अमणं पाणं स्वाडं साडं
 उवकवदावेति, उवकवदावेत्ता कौंविपपुरिसे सदावेति,
 महावेत्ता एवं बयासी-गच्छइ णं तुमं देवाणुप्पिया !
 विउलं अमणं पाणं स्वाडं साडं सुं च पज्जं च मंमं च
 सीयं च पमसं च सुवहं पुक्कदस्स्यगंधमज्जालंकारं च वासुदे-
 वपापुक्त्वायं रायमहस्सायं आवासेसु सादरइ, ते वि
 सादरंति । तए णं ते वासुदेवपापुक्त्वा तं विउलं अमणं
 पाणं स्वाडं साडं० जाव पमएणं च आमापेत्ता० ४
 जाव विहरंति । जिभियजुत्तुचरागया वि य णं मयाथा
 आर्यता चोक्त्वा० जाव मुहामण्वरगया णं बहूदं गंध-
 वेदि य० जाव विहरंति । तए णं मे दुवए राधा पुक्त्वा-
 बराएकालममयंम कौंविपपुरिसे सदावेति, महावेत्ता
 एवं बयासी-गच्छइ णं तुमं देवाणुप्पिया ! कं पिण्डपुरं
 खगरे विद्यानगतिगचउक्कचगरमट्टापहेसु वासुदेवपापु-
 क्त्वाय य रायमहस्सायं आवासेसु हत्थिखंभरगया
 मट्टया मट्टया मदेणं उणेमेमाणा उणेमेमाणा एवं बयह-
 एवं खसु देवाणुप्पिया ! कळं पाउप्पयाए दुवयस्स रक्षां
 धूयाए चुल्लणीए देव० अचयाए धउज्जुणस्स जगिणीए
 दांडंए रायवकसाए मयंवेरं जविस्सइ, ते नुक्केणं देवा-
 णुप्पिया ! दुवयं रायाणं आणुगिरहमाथा एहाया० जाव
 विस्सुमिया हत्थिखंभरगया मकोटयमज्जदावेणं उल्लेखे
 धाग्निज्जमाणेणं मेयवरचामराइं मट्टया हयगयरहधरुच-
 दगेणं० जाव पविस्सत्ता जेणव मयंवेरं मंकेव तेणव उवा-
 गच्छइ, उवागच्छत्ता पचेयं पचेयं नामंकेसु आमणेसु
 निभयिउ, दोउडं रायवरकं पदिसालेमाणा पदिसालेमाणा

चिह्नह, योसखं घोनेह, मम एवमाणुचितं पञ्चाप्यिह । तए
 षं ते कोडुवियपुरिसा तहेव पञ्चाप्यिहति । तए षं से
 दुवए राया कोडुवियपुरिसे महावेति, सहावेत्ता एवं व-
 यासी-गच्छह षं तुहमे देवाणुप्यिया । सयंवरमंकेव आ-
 सियं संमज्जितोवन्निसं सुगंधवरमंथियं पंचवपुष्फोचयार-
 कलियं कालागुरुवरकुंडुरुकुरुकं जाव मंधवद्विपूयं मं-
 चाइमंभकलियं करंहु, करंसा वासुदेवपाभोक्खाणं बहुणं
 रायवरसहस्राणं पत्तेयं पत्तेयं नामकियाइं आसणाइं ते-
 यनत्यपच्युयाइं रएहि, रएत्ता एवमाणुचितं पञ्चाप्यिहह,
 ते वि तहेव० जाव पञ्चाप्यिहति । तए षं ते वासुदेवपाभो-
 क्खा बहव रायाणो कल्लं पाउप्यभाए एहाया० जाव
 विजुसिया ह्दित्यलंघवरगया सकोरंटेमझ्झदायेणं छत्तेयं
 धारिज्जमाणेणं सेयवरचामरेहं उडुव्वमाणेहिं महया ह्यग-
 यरहभदचरमारेणं मकिं संपरिबुदा मन्वद्दीए० जाव रवे-
 षं जेणव सयंवरमंकेव तेणेव उवागच्छति, उवागच्छत्ता
 सयंवरं अणुणुपविमंति, अणुणुपविसइत्ता पत्तेयं २ नाम-
 किएपु आसणेसु नितीर्यंति, णिमीर्यंतिता दुवपरायवर-
 कंथं पदिवालेभाणा चिह्णंति । तए षं से दुवए राया
 कल्लं पाउप्यजाए एहाया० जाव विजुमिए ह्दित्यलंघवरगए
 सकोरंटेमझ्झदायेणं छत्तेयं धारिज्जमाणेणं सेयवरचामरेहं
 उडुव्वमाणेहिं महया ह्यगय० जाव सखिं संपरिबुके
 कंधिपुणुपं गमरं मउठे मउठेणं णिगच्छति, णिगच्छत्ता
 जेणव सयंवरमंकेव जेणव वासुदेवपाभोक्खा बहवे रायवर-
 सहस्रा तेषेव उवागच्छति, उवागच्छत्ता तेषं वासुदेवपा-
 भोक्खाणं करयस० जाव बद्धावेइ, बद्धावेत्ता कएहसम वा-
 सुदेवसम सेयवरचामरे गहाय उववीयमाये उववीयमाये
 चिह्णति । तए षं सा दोवेइं रायवरकथा कल्लं पाउप्यभाए
 जेणव मज्जाघरे तेषेव उवागच्छति, उवागच्छत्ता मज्जा-
 घरं अणुणुपविमति, अणुणुपविसइत्ता एहाया कयबन्निकम्मा
 कयकोउयमंगलपायच्छिआ सुट्ठपा वेसाइं मंगझाइं पनरव-
 त्यपरिहिया सव्वासेकारविभुसिया मज्जाघराओ पदिनिकल-
 मइ, पदिनिकलमत्ता जेणव जिणघरे तेषेव उवागच्छति, उवा-
 गच्छत्ता जिणघरं अणुणुपविसति, अणुणुपविसइत्ता जिण-
 पट्टिमाथं आल्लोए पणामं करेइ, करेत्ता सोमहृत्थमं परा-
 सुमइ, परासुसइत्ता एवं जहा मूरिआमो जिणपट्टिमा-
 ओ अंभेति, तहेव जाणियुप्यं० जाव धुवं रुहति ।
 (कपति न अइह इयाइं) " अइहं ति " अस्सकं मने, प्रम-
 ज्जिनाया इति गम्यते । अणमंभे उवागच्छत्य वसतेकुसिप-
 रिक्खित्तव, वरेणामनालो कनन इत्यर्थः । संघातिं निमंत्थिआ-
 प्रच्छद्विभोवः सा बद्धा निवेदिता, किये गम्यते । घया
 आ संधाटीबन्धिका, लक्ष्या, पमियत्तहादरे, समतले इधारपि

अपि विन्यस्तान्वापदे पादौ यस्याः सा समनसपादिका, तं
 स्याः, आनापयितुमातापयनां कर्तुं, कल्पन इति बोधः । (अ-
 ङ्गिय सि) श्रीरामप्रधाना (गोपि सि) जनस्य समुदायविशेषः ।
 (नरवद्विधाविचार सि) जुगजुहातकामाचारा (अस्मापीरं-
 मियथंमिष्याव सि) मायावनिर्देयता (वेसविहाइकरयनिके-
 व सि) वेडयाविहाइरेयु वेडयावनिहरेयु कृतां विक्रानो निष्ठाओ
 यथा सा तथा । (शास्त्राविहइविधिगणपयवया) इति कथय्यम् ।
 (पुष्पपुरियं रएह सि) पुष्पशेखरं करोति । (पाए रएह सि)
 पाहावसककाऽऽहिया रञ्जयति । पऽऽमनेरे- "रोवेइ सि" वृज-
 ज्जाभ्यामकथति । (लरीरवऽऽसिय सि) बहुकः शब्दप्रचारिणः,
 स ख शरीरत इपकरणतक्षेपुकं, शरीरवकुशा ताडयूवाऽऽनुव-
 तीनीति । (उाणं ति) कायोःसंगस्थानं निवहलस्थानं वा शु-
 स्थं स्वभवनं तेषोऽर्थको व्यापथय दुमि चित्तयान करोति ।
 " आशोएां० जाव " इत्यत्र यावत्करणात्- " निदांहि गति-
 हाइ पदिक्खाहिं विउट्टाहिं विसांतेहिं अकरणायाए अणुमुट्टे-
 हिं प्रहाहिं तथोकम्मं पायकल्लं पडिउज्जाहिं । " इति ह्यय-
 मिति । तत्राऽऽहोच्यं गुरोर्निवेदनं, निन्दनं पञ्चापाया, गहणं गु-
 रुसमंथं निन्दवमेव, प्रांतकमणं निववाउक्कनदानलक्षणम्,
 अणुप्यांभवेत्तं वा । विभोऽनमनुबन्धच्छेदनं, विधोयं सत्तानं
 पुनर्नवीकरणं, श्रेयं कएत्थामंति । (पाडिपलं ति) वृषक
 (अणाहाइय सि) अविद्यामानोपसङ्घको यद्वचुया प्रबन्-
 मानाया ह्दणपादादिना मित्रतंको यस्याः सा तथा । तथा ना-
 स्ति निधारको तेषं कार्थीरियेयं निधेयको यस्याः सा तथा ।
 (अणुपया सि) अणुप्रभृति (अणवं व सि) अणुः पुष्पाऽऽहोनि
 पूजाऽऽयाण, (पजं व सि) पादहिनं पाथं, पादमङ्गलसन्नेह-
 नोऽहर्तनाऽऽहं । मध्यमपुससाऽऽभ्याः सुरायेइत्ता एव । (जिणपदि-
 माण अणुधं करेइ सि) कस्याऽऽहं वाचनान्मोतावदेव इत्येव ।
 वाचनात्तरेऽत्र तु- " इहाया० जाव सव्वासेकारावमंत्ताया मज्जा-
 घराओ पदिणिकलमइ, पडिणिकलमइत्ता जेणव जिणघरे
 तेषेव उवागच्छति, उवागच्छत्ता जिणघरं अणुणुपविसह,
 अणुणुपविसइत्ता जिणघदिमाथं आल्लोए पणामं करेइ, करेइ-
 ता सोमहृत्थमं परासुसइ, परासुसइत्ता एवं जहा मूरिआमो
 जिणपट्टिमाओ अंभेति, तहेव माणियुप्यं० जाव धुवं रुहइत्ता " इह
 यावत्करणादयेत इहं इहयम-सोमहृत्थकं जिनप्रतिमानं
 प्रमाहिं, सुरमिया गम्भोऽकंन स्मयपति, गोशीर्थकध्वेनाजु-
 लिइयति, बह्माणि निष्ठायाति, तनः पुष्पायां मध्यानां, प्र-
 धितानामिन्धेयः । गंधानां चूर्णानां, बह्माणामाभरणानां वाऽऽ-
 रोपणं करोति स्म, मात्सकहापावसम्भनं पुष्पकरं, तनुभुइं-
 पेणाऽऽहइ मङ्गलकाले रचनं करोति ।

दहइत्ता वामं जाणुं अंभेति, अंभेत्ता दाहिणं जाणुं
 पराणितल्लंति सिसीयइ, सिसीयइत्ता तिवल्लुको मुक्खाणं
 पराणितल्लंति निवेसेइ, निवेसेत्ता ईमिं पचुडुयइ, पचु-
 डुयइत्ता करयस० जाव कहुं एवं वपामी-नमोऽप्यु षं
 अरिहेत्ताणं चगनेत्तां आदिमराणं तित्थगराणं सयं
 संकुक्खाणं० जाव उाणं संपसाणं वेइइ, नमंसइ, वे-
 दिता षमंसिया जिणघराओ पट्टिणिकलमपति, पदि-
 णिकलमपत्ता जेणव अंतेउरे तेषेव उवागच्छति । तए
 षं तं दोवइरायवरकथं अंतेउरिआओ सव्वासेकार-

बिभृसिषं करेति, किं ते वरायपत्तनेउर० जाव चेदया-
 ककवाहमपहरगदंपरिक्लिता अंतैउराओ पक्षिणि-
 क्तमति, पक्षिण्यवलमइत्ता जेगेव बाहिरिया उवडाणमाला
 जेगेव चाउग्घे अररई तेगेव उवागच्छड, उवागच्छडचा
 किड्वावियाए डेडियाए सक्कि चाउग्घंतं आसरइं डुरुइ-
 ति । तए णं मे षड्डजुणे कुपारं दोवईए रायवरकक्षाए मार-
 त्थयं करेति । तए णं सा दोवई रायवरकक्षा कंविन्नपुरं ण-
 परं मज्जं मज्जेणं जेगेव सयंवरमंरुवे तेगेव उवागच्छड,
 उवगच्छडत्ता रई उवड, उवचा रहाओ पचंरुइति,
 पचोरुइत्ता किड्वावियाए डेडियाए सक्कि मयंवरपंदव-
 अणुण्विमति, अणुण्विमइत्ता करयज्ञं तेमिं वामुदेवपामो-
 क्ख्वाणं बहूणं रायवरसहस्माणं पणामं करोति । तए णं सा
 दोवई रायवरकक्षा एणं मं गिरिदामगंरं, किं ते पादुन्नम-
 छिणं चंपय० जाव सत्तच्छयाईहिं गंधहणिगमुयंतं परमसुह-
 फासं दरिसाणिजं गिणहति । तए णं सा किड्वाविया सु-
 र्वा० जाव वामइत्येणं चिद्वगं दप्यं गेडेउण सा सल-
 क्षियं दप्यसंकेतविदंमि ए मे दाहिणेणं इत्येणं
 दरिमेइ पवररायसीहं कुमविसयविमुदरिजियंभीरमहुवरभ-
 खिया मा तेमिं सवरेमिं पत्थिवाणं अम्मापिउणं बंसमत्त-
 साभत्यगोचरिक्किंतिचिदुविहं अगममाइयक्खं [जोव्वगमु-
 खलाव] कुन्नसीइजाणिया कित्तं करोति, पदयं च ताव
 वणिहपुंगवाणं दमारवरचंरपुरिसाणं निरलोक्कवलवगाणं
 ससुनयसइस्माणं माणोवमहगाणं भवामिक्खियरपुंरुदी-
 याणं चिद्वगगाणं ब्रज्जोभियरुक्कजेव्वगमुण्हावणक्कि-
 या कित्तं करोति । ततो पृष्णे उगमेणमाडिणं जायवाणं
 जाणइ य सोहंगरुक्ककालियवरंई वरपुरिससंघइत्थं। जो
 हु तं ईइइ द्वियदइओ । तए णं सा दोवई रायवरकक्षा
 बहूणं रायवरसहस्माणं मज्जं मज्जेणं मइइत्थमाणं।
 सइइत्थमाणी पुव्वकयणिवापेणं चोउज्जमाणं। चोउज्जमा-
 णी जेगेव पंच पंरुवा तेगेव उवागच्छड, उवागच्छडत्ता ते-
 पंचपंदवे तं दसक्खेणं कुमुमदामंणं आवेडियपरिदेयिं
 करोति, करेत्ता एवं बवासि-एए णं मए पंच पंरुवा वरि-
 या । तए णं ताई वामुदेवपामोक्ख्वाणं बहूणि रायनह-
 स्माणि मइया मइया मरेणं उग्घोवेमाणे उग्घोवेमाणे एवं
 बयंति-सुधारेयं खलु जो दोवईए रायवरकक्षाए लि कहु
 सयंवरपंदवाओ पक्षिणिकलमंति, पक्षिणिकलमिचा जेगेव
 सयाई आशामं तेगेव उवागच्छेति । तए णं षड्डजुणे कु-
 पारं पंचपंरुवे दोवई च रायवरकक्षं चाउग्घंतं आसरइं
 डुरुइति । डुरुइत्ता कंविन्नपुरं मज्जं मज्जेणं० जाव सयं
 भवयं अणुण्विमति । तए णं दुवए राया पंचपंरुवे दोव
 विं च रायवरकक्षं पइ डुरुइति, डुरुइत्ता सेयापीपइं

कलसेहिं मजावेति, मजावेत्ता अग्निहोमं करोति, करे-
 ता पंचएइं पंरुवाणं दोवईए य पाणिगहणं कारावेइ ।
 तए णं से दुवए राया दोवईए रायवरकक्षाए इमं ए-
 याखूवं पीउणाणं दलयति । तं जहा-अइइ हिरसकोनीओ
 ० जाव अउ पेमणकाराओ, अइइ दामोचेदीओ, अछं च
 विपुलं पणकण्णं जाव दलयति । तए णं से दुवए राया
 ताइं वामुदेवपामोक्ख्वाणं विउलेणं अमणं पाणं स्वाइमं
 साइमं क्तयं० जाव पडिविमज्जेति । तए णं से पंरुए रा-
 या तेसिं वामुदेवपामुक्ख्वाणं बहूणं रायमहस्माणं क्तयज्ञ
 ० जाव एणं बयामी-एवं खलु देवाणुण्विया ! इत्थिणा-
 उरं णग्गे पंचएइं पंरुवाणं दोवईए देवीए कत्थणकरे
 भविंसति, ते तुक्कं णं देवाणुण्विया ! ममं अणु-
 गिणहमाणा समोमइ । तए णं ते वामुदेवपामुक्खा पत्तेयं
 पत्तेयं जाव पइरेत्थयमगाए । तए णं मे पंरुए राया
 कोट्टिवियपुरिसे मइवेति, मइवेत्ता एवं बयामी-गच्छइ
 णं तुक्कं देवाणुण्विया ! इत्थिणाउरं णग्गे पंचएइं पंरुवाणं
 पंच पासायचंरिमए करइ, अउग्गयज्जुनियं० वणओ० जाव
 पंरुक्कं । तए णं ते कोट्टिवियपुरिमा पक्षिमुग्गेति० जाव का-
 रवेति । तए णं मे पंरुए राया पंचएइं पंरुवेइं दोवईए देवीए
 सक्कि ह्यगयरइमं पंचवेडे कंविन्नपुराओ पडिणिक्तमति,
 पक्षिणिकलमत्ता जेगेव इत्थिणाउरं तेगेव उवागए । तए
 णं मे पंरुए राया तेमिं वामुदेवपामुक्ख्वाणं अगमणं जाणंत्ता
 कोट्टिवियपुरिसे मइवेति, मइवेत्ता एवं बयामी-गच्छइ णं
 तुक्कं देवाणुण्विया ! इत्थिणाउरं णग्गे पंचएइं पंरुवा वामु-
 देवपामुक्ख्वाणं वग्गं रायमहस्माणं आशामं करइ, अग्गेगत्वं-
 जमय० तइइ० जाव पत्राणंति । तए णं ते वामुदेवपामुक्खा
 बहूव रायमहस्मा इत्थिणाउरं णग्गे तेगेव उवागच्छेति ।
 तए णं मे पंरुए राया ते वामुदेवपामुक्खा० जाव अगए जा-
 णेचा इडुत्तइ पइए क्तयंअन्नमा जहा दुवए राया जइ-
 विइं आशामं दत्तयति । तए णं ते वामुदेवपामुक्खा बट-
 वे रायमहस्मा जेगेव सयाइ अनामाइं तेगेव उवागच्छंति,
 उवागच्छत्ता तंवे० जाव विहरंति । तए णं मे पंरुए राया
 इत्थिणाउरं णग्गे मज्जं मज्जेणं अणुण्विमइ, अणुण्वि-
 सइत्ता कोट्टिवियपुरिसे मइवेति, मइवेत्ता एवं बयामी-
 तुक्कं णं देवाणुण्विया ! विउल अमणं पाणं स्वाइमं साइमं
 तंवे० जाव उवग्गेति । तए णं ते वामुदेवपामुक्खा बइवे
 राया गइया क्तयंत्थिक्ख्वा णं विउलं अमणं पाणं स्वा-
 इमं माइमं तंवे० जाव विहरंति । तए णं मे पंरुए राया ते
 पंचपंदवे दोवई च देविं पटयं डुरुइति, भेयावाणं हिं कलमे-
 हिं प्रदावेति, कत्थणकं करेति, केत्ता ते वामुदेवपामोक्खे

बधवे रायसहस्त्रे विजलेषु अस्येषां पाथं स्वाइयं साइयं पुष्करन्ध्रं सकारेति, संभाषेति, सम्भाषेत्वा० जाव पवि-
 सञ्जेति । तए णं तां वासुदेवपामुनस्वाइयं बभूवै रापाइ० जा-
 व पविगयाइ । तए णं ते पंच पंदवा दोवईए देवीए सक्कि-
 कक्षाकक्षि चारंवारेषं ठरास्माइं जोगभोगाई० जाव बिहरंति ।
 तए णं ते पंतुए राया अग्रया कवाइ पंचविं पंदवेहिं कुंती देवी
 दोवईए देवीए सक्कि अनेउरखरियालसक्कि संपरिवुडा सो-
 ह्यासणवरगया बिहरनिः । इमे ष णं कञ्जुल्लए नारए दंसणेणं
 अइजएए विणीए अंतो अंतो य कञ्जुसहियए मउजत्यव-
 रियए य अह्मिणसोऽम्पियदंसणे सुहवे अमइलमगलप-
 रियए कालमियचम्मउछासंवरएउपचुक्कुं दंसकमंउहृदस्ये
 ज्जापाउददित्ताविएए ज्जावोउदपमणेचियंमुंजमेहृदज्ञवागअचंर
 इत्यकयकचउजोए पियमंधम्भे धारिणीयाप्यह्माणं संवर-
 पावरणियउपवपुण्यणिलेभिणीमु य संकायणिआजिअो-
 गपयाणिलिमणं । यंजणीमु य बहुदु विज्जाहरीसु विज्जासु
 विसुयज्जे इहे रामस्य य केसवस्य य पउजुएण्यईवमं-
 बअनिरुहिनिसइउसुयमारणयसुसुइहृमुडाईणं जायवाणं
 अउह्माण य कुमारकोटीयं हिययदए मंयवए कञ्जउजु-
 कोलाहलपिए मंउछा । भलासी बहुदु अ समरेसु य मंपरा-
 एसु दंस एरए समंभो कइई सइविज्जायं अणुगवेसमाणे अ-
 समाईकरं दमारवरवीरपुरिमंकोऽकञ्जवागणं आभंनठणं तं
 भगवई एकमाणं गगलमयउउचुक्कुं उण्यईणं आवाइइया
 गगणलमचिज्ञंययंती गामागनमरंभइकवकमपंदवाइ। ग. सु-
 हपउणमंवाइसइसमंनियं चियियेइणीयं णिउजयजण-
 पई वसुई अंलोइंतो रम्मं इरियगाउरं णयरे उवागए,
 पंतुरायजवगंति अइवेगेणं समावयइ । तए णं मे पंतुराया
 कञ्जुल्लनारयं एजमायं पासति, पासइत्ता पंचविं पंदवेहिं
 कुंतीए देवीए सक्कि आनमाअो अउजुइति, कञ्जुल्लना-
 रयं मचइइयाई पञ्चुगचइइ, तिकलुसां आयाहिणं पयाहि-
 णं करंति, करंत्ता वंदइ, नमंभइ, नमंसइत्ता महइरिहं
 आमणेणं उचनिंतेति । तए णं से कञ्जुल्लनारए उदमप-
 रिपोमियाए दउजोवरि पउन्त्ययाए जिमियाए निसी-
 यति, निसीयइत्ता पंतुरायं रज्जे य० जाव अंतंठरे य कुस-
 लोइंतं पुच्छति । तए णं से पंतुए राया कुंती देवी पंच य
 पंदवा कञ्जुल्लनारयं आइनि० जाव पउजुवावंति । तए णं
 सा दोवई देवी कञ्जुल्लनारयं अंसजयअनिरयअप्यदिहय-
 अपवक्कलायवावकम्पे कि क्कु नो आडाति० जाव णं पउजु-
 वासति । तए णं तस्य कञ्जुल्लनारयस्य इमेयाकूबे अउजात्य-
 ए चित्तिए पदियए मयागयसंकपे समुपज्जित्या-अहो
 णं दोवई देवी कूबेण ष० जाव ह्यावछेण य पंचविं पंद-

वेहिं अउदइत्ता समाणी यम णं आडाति० जाव नो पउजु-
 वासति, ते सेयं खलु ममं दोवईए देवीए विपियं करिचए
 ति क्कु एवं संपेहेति, संपेहेत्ता पंतुरायं आपुच्छति, आपु-
 च्छइत्ता उण्ययाणियं विजं अयाइइ । तए उक्किइए० जाव
 विज्जाइरगइए लखगमसुइं मउजं मउजं पुरतथाजिसुइे वीईव-
 यइ, उवयके यावि होत्था । तेषं कान्नेणं तेषं समएणं धा-
 यईसंके दीवे पुच्छिअउडाहिणं उज्जराइवामे अवरकका नामं
 रायहाणं होत्था । तस्य णं अवरकंकाए रायहाणीए पउमणा-
 ने णामं राया होत्था महया हियवंतवछाओ । तस्य णं पउमणा-
 जइउ रणो सच देवीनयाइं अवरंभे होत्था । तस्य णं पउम-
 नाभस्य रम्यो पुच्छं मुयाजे णामं पुच्छं उवरावा वि होत्था ।
 तए णं से, पउमणाजे राया अंतेउरसि अवरंभे संपरिवुडे सी-
 हासाणवरगए विहरति । तए णं मे कञ्जुल्लनारए जेणव
 अवरकंका रायहाणी जेणव पउमनाभस्य रम्यो भवये तेषो-
 व उवागचइइ, उवागचइइत्ता पउमणाजस्य रण्यो जण्य-
 सि अक्कि विगंणं समोइइए । तए णं से पउमनाजे राया
 कञ्जुल्लनारयं एजमायं पासति, पासइत्ता आसत्ताअो
 अउमुंडुति, अग्नेणं० जाव आनणेणं उचनिंतेइ । तए णं
 से कञ्जुल्लनारए उदमपरिपोमियाए दउजोवरि पवत्य-
 याए जिमियाए निसीयइ० जाव कुसलोइंतं आपुच्छति ।
 तए णं मे पउमनाजे राया णियअोरोहे जायविमइए कञ्जु-
 ल्लनारयं एवं बयासी-तुमं देवाणुपिया । बहुणि गामाणि०
 जाव गिहाइ अणुएणं वसनि, यं अस्थियाइं ते कइिं वि देवा-
 णुपिया । एगिसए अोरोहे दिहुपुवे, जारिसए णं मम अ-
 वरोधे ? तए णं मे कञ्जुल्लनारए पउमणं रखा एवं बुच्छे समाणे
 ईनिं बिहनिं करेति, करंत्ता एवं बयासी-सरिसेणं तुमं
 पउमनाभा । तस्य अगदइरुस्य । के णं देवाणुपिया । मे अ-
 गदइरु ? एवं बयासी । जइा मदिउण्ण । एवं खलु देवाणु-
 पिया । जंभुइवे दीवे भारे वामं हटियणाउरं णयरे दु-
 वयस्य रम्यो धूया सुखणीए देवीए अचया पंतुस्य सुएइ
 पंचएइं पंदवाणं भारिया दोवई णामं देी कूबेण ष० जाव
 उक्किइ उक्किइरीर, दोवईए देवीए अिणस्य वि पार्यगुहस्य
 अयं तव अवरंभे सयमं कलं य अगवइ चि इहु पउमणां
 रायं आपुच्छति, आपुच्छइत्ता० जाव पविगए । तए णं मे
 पउमणाजे राया कञ्जुल्लनारयअंतिए सपमं सोबा णि-
 सम्म दोवई देवीए कूबे य लावखे य जोन्वणे य
 मुच्छिए गिक्क जेणव वीसइसात्ता तेषेव उवागचइइ, उ-
 वागचइइत्ता पासइसात्ता० जाव तं पुण्यसंगाइं देवं एवं ब-
 यासी-एवं खलु देवाणुपिया । जंभुइवे दीवे भारे वासे
 इरियणाउरं णयरे० जाव सरीरा, तं उच्छामि णं देवाणुपि-

बा ! दोर्बई देवि इह इवभाणीयं । तए णं पुत्रसंग-
इए देवे पञ्चमणाजं एवं बयासी-नो खलु देवाणुपिया !
एयं ज्येयं वा, एयं जन्वे वा, एयं जविसं वा, जं णं दोर्बई
देवी पंचपदमे मोक्ष्य अशेषे पुरिमेणं सकिं उरासाई
भोगजोगाईं जाव विहरिसिद्ध, तडा वि य णं अहं तव
पीडहाए दोर्बई देवि इह इवभाणीयेमि लि कइ पञ्चमणाजं
आपुच्छइ, ताए उकिहाए० जाव हवणसमुद्धं मज्जं मज्जेणं
जेणेव इतियाणाठरे नगरे तेणेव पहारेत्थगमणाए । तेणं
कालेणं तेणं समएणं इत्थिणाउरे नयरे खुदिच्छे राया
दोर्बईए देवीए सक्कं छपि आगसतसंति सुहपसुत्ते या-
वि होत्था । तए णं मे पुत्रसंगए देवे जेणेव खुदिच्छे
राया जेणेव दोर्बई देवी तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छइत्ता
दोर्बईए देवीर सोवणिं दल्यइ, दक्षयिचा दोर्बई देविं
गेएहइ, गेएहइत्ता ताए उकिहाए० जाव जेणेव अवरकंका
रायहाणी जेणेव पञ्चमणाजस जवणे तेणेव उवागच्छइ,
उवागच्छइत्ता पञ्चमणाजस जवयंति अमोगवणियाए दो-
र्बई देविं उवेत्ते, सोवणिं अवहरति, जेणेव पञ्चमणाजे राया
तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छइत्ता एवं बयामी-एस णं दे-
वाणुपिया ! मए इत्थिणाउराओ णयराओ दोर्बई देवी
इह इवभाणीया तव असोमगवणियाए चिद्धति, अओ परं
तुमं जापामि लि कइ जामेव दिंति पाठचूए तायेव
दिंति पकिए । तए णं सा दोर्बई देवी तओ सुहसुत्तरसम
पकिवुद्धा समाणी तं भवणं असोमगवणियं च अवचइं
जाणमाणी एवं बयामी-नो खलु अहं इमे सए पासए,
एओ खलु एसा अहं सगा असोमगवणिया, तं ण ज्ञजति
णं अहं केणइ देवेण वा दाणवेण वा किणरेण वा किं पु-
रिमेण वा महारगेण वा गंधवेण वा अस्सस रखो अमोग-
वणियं साहरियत्ति कइ आइयममंकेण्णा० जाव जिंयायति ।
तए णं से पञ्चमणाजं राया एहाए० जाव मव्वात्तंकाविचू-
सिए अंतेउरपरियालसिद्धं संपरिवुद्धं जेणेव असोमगवणिया
जेणेव दोर्बई देवी तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छइत्ता दोर्बई
देविं आइय० जाव किंयायमाणिं पामइ, पामइत्ता एवं
बयामी-किं णं तुमं देवाणुपिए ! आइय० जाव जिंयाहि, एवं
खलु तुमं देवाणुपिया ! ममं पुत्रसंगइएणं देवेणं जंबुदी-
बाओ जारडाओ वासाओ इतियाणाउराओ थयराओ
खुदिच्छेत्स रखो भवलाओ साहरिया, तंमा णं तुमं देवा-
णुपिया ! आइय० जाव जिंयाहि, तुमं णं मए सिद्धिं विठ-
साईं जोगभोगाईं जाव विहराहि । तए णं सा दोर्बई देवी
पञ्चमणाजं रायं एवं बयासी-एवं खलु देवाणुपिया !
जंबुदीदे दीवे भारदे वासे वारवईए नयरीए कएहे णामं

वासुदेव मम पिपाभाउए परिचरइ, तं जइ णं से उहई
मासाणं मम कूडं नो इवभागच्छति, तए णं अहं देवा-
णुपिया ! जं तुमं वदमि तस्म आणाउवाय-
वयणुखिरेसे चिद्धिस्माभि । तए णं से पञ्चमणाजे दोर्बईए
देवीए एयमत्तं पकिमुत्तेति, पदिमुत्तेणा दोर्बई देविं कथ-
तेउरे उवेति । तए णं सा दोर्बई देवी उद्धं उद्धेणं अणिकि-
त्तेणं आयंनिलपरिगहिएणं तवोकम्भेणं अप्पाणं जावे-
माणीं विहरइ । तए णं से खुदिच्छे राया तओ सुहसुत्त-
रसम पदिबुद्धे समाणे दोर्बई देविं पासे अपासमाणे सय-
णिञ्जनाओ उद्धे, उद्धेत्ता दोर्बईए देवीए सव्वओ ममंत
मग्गाणवेमणं करइ, दोर्बईए देवीए कत्थइ सुं वा सुं वा
पविंति वा अज्ञत्तमाणं जेणेव पंतुराया तेणेव उवागच्छइ,
उवागच्छइत्ता पंतुराया एवं बयामी-एवं खलु ताओ ! ममं
आगासतसंगंति सुहपसुत्तस पागाओ दोर्बईए देवीए ण
खज्जति-केणइ देवेण वा दाणवेण वा किं उरिसेण वा कि-
णरेण वा महारगेण वा गंधवेण वा इया वा, णीया वा,
उकिस्वत्ता वा, तं उट्ठाणि णं ताओ ! दोर्बईए देवीए सव्व-
ओ समंता मग्गाणवेमणं करिचए । तए णं से पंतुराया
कोट्टियपुरिसे सहाइव, सदावेत्ता एवं बयामी-तच्छइ णं
तुमं देवाणुपिया ! इत्थिणाउरे नगरे सिंयामनिगचउक्क-
चवरमहूपहपट्टे मइया मइया सदेणं उग्गोमेमाणा । उग्गो-
सेमाणा एवं बयइ-एवं खलु देवाणुपिया ! खुदिच्छेत्स
रखो आगामतसंगंति सुहपसुत्तस पागाओ दोर्बई देवी ण
खज्जइ केणइ देवेण वा दाणवेण वा किं उरिं गेण वा किं णरेण
वा महारगेण वा गंधवेण वा इया वा णीया वा उकिस्वत्ता वा ।
(वामं जाणुं अचेरं) उरिं जयन्ति यथाः । (दाहणं जाणुं धर-
णिनंति सिंहा) निहत्थ, क्वापयिन्नेयेयंथः । (तिक्कणो मुत्तानं
धरणिनलंति निवेत्ते) जवत्तयन्तीयेयंथः । (इति पक्कणमनिं
पक्कणमइत्ता करयलपरिग्गाहयं अंजलिं मय्यए कइ एवं ब-
यामी-नमोइत्तु णं अरहाणं० जाव ममं क्वाणं थंजति, नमंमइ,
णमंमइत्ता जिणवाओ पविंति कक्कमनि, पविंति कक्कमइत्ता । ' त-
व वदन्ति चैत्यवन्दनविधिनां प्राग्भवेत्त, तमव्यति पक्कणं प्राग्भ-
वाः । इति अर्थो जेनेत्तं वृत्ताः । न च उवापेः प्राणिपानइत्तकमाभं
चैत्यवन्दनमभिहितव, मुच्यते । सुप्रं जंत सुप्रमाणायाश्चैत्यव्या-
पिं भावकाः । इति भावदेव तदंति मन्त्रयथ । चरितानुवाच कृपवा-
दय्य । न च चरितानुवाचवन्तानि विद्युतिभेद्यन्तानि अ-
वन्ति, अन्यथा सुंवाः । इति देवकल्पनायां सुंवाः । इति
वस्तुनामचंनं पूजन इति तदपि विधिं क्वापि । किं चावि-
रत्नानां प्राणिपानइत्तकमाभमपि चैत्यवन्दनं संसाधयेत्, यतो
वन्दने, नमस्यतीति पश्यत्ययं वृत्तान्तरयावधानमेवमुपदर्शितं
तं जीवामिगमसंस्कृता । विरतिमनामेव प्राक्कचैत्यवन्दन-
विधिं जवति, अन्यथा तथाः । इत्ययमप्युक्त्तरकायां स्तोत्रांतिः ।
ततो वन्दने स्वाध्यायेन, नमस्कराणि आशयवृत्तैः प्रागुपस्थापक-
पनमस्कराणेति । किं च -- ' समणेण सावयण य, अवसल का-
वययं हवति जइहा । ओंते ब्रह्मो निजिसेत्स य, तइहा आश-

हस्यं नाम ॥ १ ॥ " तथा - " अं यं समयो वा समणी वा
 स्याद्यो वा सावित्रा वा सावित्रे तद्वस्ते तस्मिन्ने उन्नमो
 कालं प्राचक्षस्य विप्रंति, तं यं सोऽथारियेव भाषाव-
 हस्ये ॥ " इत्यादिःतु योग्यत्वात्कथयता । तथा सभ्यदेशेनसंप्र-
 षयवेनभक्तिवत्तु वदित्वाऽऽवश्यमस्तिः तद्वत्कथयतु कथ्य
 भाषको भवतीत्युक्त्वासावित्रावाक्यकथयता आवकस्य वदित्वाऽऽवश्य-
 कासावाक्यकथयतासत्येति सति " विप्रवत्पदं विप्रमेव
 भवतीति । (साररथं यं ति) साररथं सारथिकम् " तथं यं
 सा किञ्चिद्विद्या " इत्यादी वाच्यकरत्वात्तं इत्ययम् - " सामाविच-
 यत्सं चोद्दहज्जपस्त क्तुयुक्तं विविचमगिरयणवत्कृत्य-
 तं ति । " तत्र क्रीडायापका क्रीडनयात्री, (सामाविचयत्सं
 ति) सामाविकोऽक्रीडनशक्तो यत्र यत्रयत्स तया तं,
 द्रव्यायति योःग । (चोद्दहज्जपस्त क्तुयुक्तं ति) तद्वत्कथ-
 स्य चोद्दहज्जपस्त प्रेषणत्प्रत्ययः (विविचमगिरयणवत्क-
 त्प्रमं ति) विविचमगिरयणवत्सः कृतको सुप्रदहज्जपस्थानं याः स
 तथा तं (विज्ञा) इत्ययम्, द्रव्यमादाश्व (द्रव्यणसंक्रान्ति-
 विषयं द्रव्यं यं ति) द्रव्ये संक्रान्तिं सति रात्रौ विन्मति
 प्रविन्मतिः नः संवर्तिना उपलभिता ये ते तथा तौक्वि (से)
 तस्याः दक्षिणहस्तेन दृश्यंति स्म, कौपया इति प्रथमः । प्र-
 वराज्ञसिहाय, स्फुटप्रमथो विशद, वननः विष्टुः, शब्दाद्य-
 रोचनं, रिभित स्वरघोलाप्रकारयोगं, गडगीरे मेषडाग्ध-
 द्मुत्पूरकणमुत्पूरकं, मजितं जायंति यस्याः क्रीडायापकायाः आ
 तथा मम, तथा (तेषां) ज्ञानावितरी यथाऽऽवृत्तं इति यथाऽऽवृ-
 त्तं, न्यवयाम्प्रवैक्यकथयमप्यवसाकं च । सामर्थ्यं यथाऽऽवृ-
 त्तं गीममथाऽऽवृत्तं, यथाऽऽवृत्तं विक्रमः, कर्मिन् यथा, पाठान्तेन की-
 ति वा प्रथयति, वदित्वाऽऽवृत्तं नानाविधशास्त्रविशारदतामि-
 त्ययं, साहाय्यं मदानुजातयो, कृतं यथाशुभाथारभेदं, शीलं च
 स्वभावं ज्ञानाति या सा तथा, कीर्तनं करानि स्मृति । वृषिणुप-
 ष्ठानां यदुप्रधानां दृशयाणां समुद्रविजययाऽऽदनी, दृशार-
 स्य वा वासुदेवस्य ये यदा धाराश्च पुरुषास्ते तथा, ते च ते
 त्रैलोक्येऽपि बलवन्तश्चेति विमदः । धारास्तेषां शुशुतलसह-
 क्षणां विपुलक्षणां मानमशुभ्रिति ये ते तथा तेषां, तथा प्र-
 विषयतीति ज्ञाः भावितो वा विचियंते ते ज्ञावसिद्धिकास्तेषां
 मध्ये वरपुत्रकाकाणीव वरपुत्ररीकाणि ये ते तथा तेषाम् (वि-
 ष्टुनायं ति) इति यथाभावो ज्ञेयता । तथा - यत्नं शारीरं, धर्मं जी-
 वयमयं, कर्मं शारीरौर्ध्व्यं, यौवनं ताकयं, शुभाय लीम्ब-
 याऽऽदिक्, स्वासयं च स्तुहृत्पीयसां कीदृशयति वा सा तथा,
 क्रीडायापका कीर्तनं करानि स्मृति पूर्वाकामां प किञ्चिद्योगा-
 विद्यानायाभिहितमिति न बुद्धम् । (स्वहाय्यमापी ति) समतिक्ता-
 म्भनी (स्वहाय्यं यं ति) इह वीह दामयमेन पूर्ववृद्धीतेति स्व-
 ष्ठनीयः । (कक्षाणकरे ति) कक्षयापकरं सल्लक्षणमि-
 त्ययं । (इमं च यं ति) इत्यथ (कक्षुण्णय नायत् किं) यत्कामा
 तापसः । इह कीचद् वाच्यकरत्वात्तं इत्ययम् - " इत्ययं अह-
 मर्थम् " अहदशोमसित्ययः । (विष्णोर् अतो अतो च कक्षु-
 संहियार) अन्तराऽऽनरा बुद्ध्यात्, कक्षीप्रिययास्यदित्य-
 यः । (मज्जाधवचयिण्ये यं ति) माधवस्यं समनाम-
 ष्टुयमतो, ज्ञतमहयत इति भाषः । (कक्षुण्णसोममिय-
 द्वासेन सुकथे) आशोनामाभिज्ञानां लौक्यमरीकं यिचं च द-
 शनं यच्च स तथा । (अमज्जसल्लपरिचये) अमज्जिं सल-
 लमप्यं, शकलं वा अयं, यदकवास्त इति गम्यते । परिहितं मि-

थयितं येन स तथा । (कावविचयमम उतरासं गदयवचके) काव-
 श्वायमे उतरासल्लय रचितं यद्वानि येन स तथा । (इदकमं इ-
 तुहयत् जङ्गमउद्विक्तसिरेय जण्योमहयमयां चियमुत्तमं इह गी-
 मत्प्रमं) गयोत्रिका कदाकृतं कक्षायाकामर्यं, मुज्जमेव वा मु-
 क्षयमः कती दवरका, यदस्यं तदासत् (इत्यथकथयतीत्ये) क-
 क्षयिका न तुपकरत्वावश्यः । (गियमप्येव) गप्यव्यायः गीतमि-
 यः । (धरागयोवपरहणं) आकाशागामनात् । (संवयुणाव-
 गिष्टयवधुण्यपयिजेसयोगीयु संकामाविज्ञानि शोगपथासिगम-
 योयं मणीतु य बहुतु विज्ञाहारीतु विज्ञातु विष्णुत्सुजो) इह
 संवरथादि विद्यानामर्थः शब्दात्तुलारतो वाक्यः । (विज्ञाह-
 रीत्सु ति) विद्यापरसंभविनीषु, विष्णुत्वशाः क्वातकीर्तिः ।
 (इते रामस्य य केसवसस्य य पश्यतुयवसंभ्रानिकुद्विष्टव्य-
 स्तुयसारणगयस्तुमुद्राऽमुद्रां यो आवायं बहुतुजाय य कुमार-
 काकीं यं हिययदृत्तं यद्वान इत्ययं : (सवयव) तेषां संस्तावकः
 (कलहस्तुककोलाहलान्पत्य) कलहो वागयुक्तं, युक्तं तु भाषुययुक्तं,
 कोलाहलो बहुलो कलहाऽपिः । (भेदपात्रिज्ञानो) भवदन्तं पिशा-
 तकाऽऽदिभिः । बहुतु य समरसंप्रपरायुक्तं संप्रतिरेच्यत्सोः । इह-
 स्यात् संमंतयो कलहं सयद्विष्णवं ति) सदानमित्ययं । (अणुग-
 वेसमाथे वलमाहिकरे दृशारवरयोपुटिरित्तोऽहवसथायं
 आमेतदणनं भगवति यकमिति गणयणमणयद्वं उपरहियं
 जाव गणुतत्रमयि प्रेषयतो गोमागपदस्वरत्नत्वात् प्रतिमरं वदो-
 णयुत्पद्वयं ज्ञानहस्तमेयं विमियमर्पणं विमियजयवर्षं
 वसुधं शोभतेतो रमं इति यथाऽऽरं शुभं ववागाय,) (अच्यय-
 वरिच्यप्रपदिह्ये प्रपयवक्यवायावकर्मं ति कर्तुः) असंप्रयः
 संवमरहितत्वात्, अविरोतो विद्ययनपरस्परत्वात् प्रतिमरं वदो-
 ण प्रतियेयानि अगनीकाल हनानि निरुदतः न प्रत्याषयातानि
 च भावयथाकालाभाविनि पापकर्मोणि प्राशुतिपताऽऽदिक्रिया
 येन । अथवा - न प्रतिहनानि सगारोपमकांटाकोत्थाऽऽनःप्रवश्येन
 सस्यकत्वत्प्राप्तः, न च प्रत्याषयानि सगारोपमकांटाको-
 त्था संवधानसागरोपेभ्येननाकरणेन सर्वैरिति ज्ञानतः पा-
 पकर्मोणि ज्ञानाऽऽवरयाऽऽदिनि येन स तथात् परहस्यय च
 कर्मधारयः । (क्वं ति) क्वञं इवावसेकत्वमिति भावः ।

तं यो यं देवापुष्पिया । दोर्वै देवीर् मुं दे वासुं वा पविचि
 वा परिकदेह, तस्य यं ते पंशुर् राधा विजलं अत्यसंपयायं
 दत्त इति कद् घोसयं घोसांश्व, एयमाणसियं पष्पियणह ।
 तत् यं ते कोकुविपविराऽो जाव पष्पियणति । तत् यं ते
 पंशुर् राधा दोर्वै देवीर् कल्पे मुं दे वासुं वा ० जाव अलभ-
 माणे कुंति देवि सत्वाति, महाबाहा एवं वयासी-मण्डह
 च तुमं देवापुष्पिया । वारवं नगरी कएहस्य वासुदेवस्य
 एयमं विरेदेह, कएहं परं वासुदेवे दोर्वै देवीर् मग-
 ष्यमेवयेणं करेजा, अमह्ना न नजह दोर्वै देवीर् मुं
 वासुं वा पविचि वा अयन्नभेजा । तत् यं सा कुंती देवी
 पंशुर्पुं राणा एवं वृत्ता समासी ० जाव पशिमुगति, पनि-
 सुयेषा एहाया कपबसिकम्पा इत्यसंभवमया इत्यिथा-
 उरं नयर्ं मज्जं मज्जेयं विगच्छ, विगच्छत्वा कुञ्ज-
 ष्वयं यत्नं यत्नं येणं सुराहा वयए येणं वा-

वई णपरं । जेषेव अगुण्णेषु तेणेव उवागच्छेइ, उवा-
गच्छेत्ता हस्तिस्वंधाओ पचोरुद्धे, पचोरुद्धिवा को-
कुंविपपुरिसे महावेइ, सहावेत्ता एवं बवासी- । गच्छेइ णं
तुज्जे देवाणुपिपया । जेषेव वारवई नगरं । तेणेव वारवई ण-
गिं अणुपविमह, अणुपविमिवा कएहं वामुदेवं क-
रयलं भाव एवं वयइ- एवं खसु सामी ! तुज्जे पिउत्त्वा कुं-
ती देवी हरियाणउत्ताओ अगराओ इइ हव्वभागया तुज्जे
दंसणं केवइ । तए णं ते कोकुंविपपुरिमां जाव कदिं-
ति । तए णं कएहे वामुदेवं कोकुंविपपुरिमां अंतिए ए-
यमहं सोत्था णिमम्म हइहुडे हस्तिस्वंधरगए इयगयं
जाव वारवईए खयरीए मज्जे मज्जेणं जेषेव कुंती देवी
तेणेव उवागच्छेइ, उवागच्छेत्ता हरियस्वंधाओ पचोरुद्धे,
पचोरुद्धेत्ता कुंतीए देवीए पायगएणं करंति । करेत्ता कुंतीए
देवीए सत्किं हस्तिस्वंधं उरुहति, वुरुद्धेत्ता वारवई न-
गरिं मज्जे मज्जेणं जेषेव मए गिंहे तेणेव उवागच्छेइ,
उवागच्छेत्ता सयं गिंहे अणुपविसति । तए णं से कएहे वा-
मुदेवं कुंतिं देविं एहायं कयवसिकम्मं जिमियत्तुत्तरागयं
जाव मुहासणवसयं एवं बवासी- । भेदिवहे णं पिउत्त्या ।
किमागमएपओयं ? । तए णं सा कुंती देवी कएहं वामु-
देवं एवं बवासी- एवं खसु पुत्ता । हरियाणउत्तरं णये उडिह्ठि-
ह्ठसए एणो अगामतत्तमं सि सुहएपसुत्तस दोवईए देवीए
पासाओ ण णज्जे केणउ अरुद्धेत्ता वां जाव उक्खित्ता वा,
तं इच्छामि णं पुत्ता ! दोवईए देवीए भगणगवेसणं कयं ।
तए णं से कएहे वामुदेवं कुंतिं देविं पिउत्त्यं एवं बवासी-
अं नवरं पिउत्त्या ! दोवईए देवीए करयइ सुं वां जाव झ-
जाभि, तो णं अहे पायात्ताओ वा भवणाओ वा अरुधपर-
हाओ वा मरुताओ दुवई देविं साहस्तिं उवणं ति कइ कुंति
पिउत्त्यं मकारेइ, सम्भाणेइ, सम्भाणेतो जाव पटिविमजेइ ।
तए णं सा कुंती देवी कएहं वामुदेवं पवित्रिसज्जिया
समाणी जांमव दिमिं पाठञ्जया तमिंय दिमिं पादिगया ।
तए णं से कएहे वामुदेवं कोकुंविपपुरिसे महावेइ, सहा-
वेत्ता एवं बवासी- गच्छेइ णं तुज्जे देवाणुपिपया ! वारवई
खयरीं एवं जहा पंरु तहा धोमणं घोसावेति, घोमावेत्ता
जाव पवपरियोति, पंरुसुम जहा । तए णं से कएहे वामुदेवं
अशया कयाइ श्रीता अंतउत्तराए अंरांहे जाव विहराने ।
इमं च णं कच्छुण्णारए जेषेव कएहसए एणो गिहं
तेणेव जाव सभावणं जाव गिसईत्ता कएहं वामुदेवं कुं-
ससोदंतं पुच्छेइ । तए णं से कएहे वामुदेवं कच्छुण्णं पारयं
एवं बवासी- तुज्जे णं देवाणुपिपया । बहूणि नामाणि जाव
अणुपविसति, तं हस्तिवाहं वे कदिं विदोवईए देवीए सुं वा

जाव उवच्छेत्ता । तए णं से कच्छुण्णारए कएहं वामुदेवं
एवं बवासी- एवं खसु देवाणुपिपया । अशया कयाइ धाय-
ईसं देविं पुरच्छिमिंहा दाहिणुत्तरं वासं अवरकेकं राव-
हाणि गए । तए णं मए पउमणाभसए रथो भवणंसि दोवई
देवीं जारिसिया दिइपुत्ता यावि होत्ता । तए णं से कएहे
वामुदेवं कच्छुण्णं पारयं एवं बवासी- तुज्जे चेव देवाणुपि-
या । एवं पुच्छकम्मं । तए णं से कच्छुण्णारए कएहं वा-
मुदेवं एवं बुत्ते ममाणे उपपयगिंयं विजं आवोहति । जा-
मव दिमिं पाठञ्जए तायेव दिमिं पादिगए । तए णं से
कएहे वामुदेवं दूतं महावेइ, सहावेत्ता एवं बवासी- ग-
च्छेइ णं तुज्जे देवाणुपिपया । हस्तिवाउत्तरं णयं पंरुसुम रथो
एयमहं निवेइए- एवं खसु देवाणुपिपया । धायइसं देविं
पुरच्छिमये अवकंकाए रायहाणो पउमणाजसम भवणंसि
दोवईए देवीए पवणी उवच्छेत्ता, तं गच्छं तु पंच पववा चाउरं-
गिणीए मेणए सत्किं संपारिद्धे पुरच्छिमयेवात्तिसमुहाए ममं
पादिवात्तमाणा चिद्धं तु । तए णं मे दूते जाव भगइ- पादिवात्ते
याणा जाव चिद्धे, ते विण जाव चिद्धंति । तए णं मे कएहे
वामुदेवं कोकुंविपपुरिसे महावेइ, महावेत्ता एवं बवासी- ग-
च्छेइ णं तुज्जे देवाणुपिपया । समाहिंयं धेरिं ताहेइ, ते
ताहेति । तए णं तं ए मसाहिंयाए जेएए मई मांथा ममुह-
विजयपामोक्त्वा तव दूमागं जाव उण्णं मे ज्ञयवमाइस्मी-
ओ मसच्छेत्ता जाव गट्टियाउत्तरपहणा अंपंगइया
इयगया अणुपगइया गयगया जाव दग्गुपपरिवित्त्वा
जेव सजा मुट्टमा जेव कएहे वामुदेवं तेणेव उवागच्छे-
ति, उवागच्छेत्ता करयलं जाव बच्चावेति । तए णं से कएहे
वामुदेवं हरियस्वंधरगए मकंरंउत्तरावणं उणं धारि-
ज्जायाणे भयवचमाराहे उच्छेत्ता । हे मइया हयगय-
भदकगरपहकरां वाववतीए नगरीए मज्जे मज्जेणं नि-
ग्गच्छति, णिग्गच्छेत्ता जेषेव पुरच्छिमयेवात्तिसमुह तेणेव
उवागच्छेइ, उवागच्छेत्ता पंचविं पंचविं सत्किं एगको मित्त-
ति, स्वंधावागनिवमं करंति, करेत्ता घोमहमालं कारावेइ, कारा-
वेत्ता घोमहमालं अणुपविसति, अणुपविसत्ता सुद्धिं
देवं मणुमीकरेमाणे चिद्धंति । तए णं कएहसए वामुदेवसए
भट्टमज्जेसि परिणमपारामिं सुद्धिओ जाव अगओ । धय
देवाणुपिपया ! जं मए कायवं ? । तए णं मे कएहं वामुदेवं
सुद्धिं देवं एवं बवासी- एवं खसु देवाणुपिपया । दोवई दे-
वी जाव पउमणाजसम ज्ञयणंसि माहरिया, तं णं तुज्जे देवा-
णुपिपया । मम पंचविं पंचविं सत्किं अणुपच्छेत्त उएहं र-
हायं ज्ञयणसमुहे ममं नियराहि, जं अहं अवरकेकं रा-
यहायं दोवईए देवीए कृपं गच्छामि । तए णं से सुद्धिं देवं

कएई वासुदेवं एवं बयासी-किं खं देवाणुपिया । जहा वेव पउमत्स्यभस्स रस्यो पुव्वसंमतिएणं देवं धं दोवई० जाव सा-
 क्खिया, तह वेव दोवई देविं भायईसंभा भो दीवाओ चारहा-
 ओ भासाओ० जाव इत्थियाओरं साहरामि, उदाहु पउमणां
 रायं सपुरवज्जवाहणं सवणसमुदे पक्खिया ? । तए खं
 से कएई वासुदेवे सुद्धिं देवं एवं बयासी-मा थं तुमं
 देवाणुपिया ! ० जाव माहरादि । तुमं थं देवाणुपिया !
 सवणसमुदे अप्पच्छस्स उएई रहाणं मगं वितरादि,
 मयमेवाहं दोवईए देवीए कूवं गच्छामि । तए खं से सुद्धि
 देवे कएई वासुदेवं एवं बयासी-एवं हाउ, पंचहिं पंचवेहिं
 सक्खि अप्पच्छस्स छहं रहाणं सवणसमुदे मगं विवरः ।
 तए थं से कएई वासुदेवं चाउरंगिणिं सेणं पक्खिमज्जति,
 पक्खिमज्जेत्ता पंचहिं पंचवेहिं सद्धिं अप्पच्छं छहिं रहेहिं
 लवणसमुदे मज्जे मज्जेणं बाईवयति, जेणव अवक्कंकाए
 मयाहाणिं ए अगुज्जाणं तेणव उवागच्छति, उवागच्छत्ता
 रं ठावति, ठावत्ता दारुणं मारहिं सदावइ, सदावत्ता
 एवं बयासी-गच्छं थं तुमं देवाणुपिया ! अवरक्कं
 रायहाणं अणुपविमादि, पउमणाजस्स रसो वयणं पाएणं
 पाएणं अवक्कमेत्ता कुंतगेणं हेहं पयामिहिं, पयामेत्ता
 विमत्थिं मिउदिं निज्जे माहृइ आसुरुक्के रुडे कुविए चं-
 क्किए एवं बयाहिं-हं जो पउमणाजा ! अप्पटियपत्थिया
 दुरंतपंतसक्खिया हाणपुयाचाउहना भिगिहिंरिधिअकि-
 तिपरिवज्जिया अज्ज न जवमि, किं खं तुमं न या-
 णामि कएहस्स वासुदेवस्स जगिणि दोवई देविं इहं ह-
 व्वयाणेसि, तं एयमहं विणएणं पक्खियादि- जं दोवई
 देविं कएहस्स वासुदेवस्स पक्खियादि, अइवा जुज्ज-
 सज्जा णिमच्छादि, एन खं कएई वासुदेवं पंचहिं पं-
 चवेहिं माद्धिं अप्पच्छं दोवईए देवीए कूवं हव्वयागए ।
 तए खं से दारुणं सारहं । कएहं वासुदेवेणं एवं
 बुत्तं समाणे इहउट्टे पडिउणेति, पक्खिणेत्ता अवरक्कं
 रायहाणिं अणुपविमत्त, जेणव पउमणाजे राया ते-
 खेव उवागच्छइ, उवागच्छत्ता करवत्तं ० जाव यत्तावेइ.
 बच्चावेत्ता एवं बयासी-एस थं सामी ! मम विणयपदि-
 वत्ती, इवा अया मम सामिस्स समुदासगत्ति कहुं आ-
 सुरुक्के थं वापएणं पायपीठं अवक्कइ. अवक्कमेत्ता कुं-
 तगेणं लोहं पयामेइ, पयामेत्ता ० जाव कूवं हव्वयागए । तए थं
 से पउमणाजे राया दारुणं सारहिंया एवं बुत्ते समाणे
 आसुरुक्के थं तिवक्खिमिउदिं निज्जे माहृइ एवं बयासी-
 ण अप्पयापि थं अहं देवाणुपिया । कएहस्स वासुदेव-
 स्स दोवई देविं । एस थं अहं समयेव उवज्जवत्ते णिम-

च्छामि ति कहुं दारुणं सारहिं एवं बयासी-केवलं जो
 रायमत्स्येव दूने अवज्जे ति कहुं असक्कारिय अस्संमाणिय
 अवधारणं णिच्छुजावेमि । तए थं से दारुणं सारहं । पउमणा-
 मेणं असक्कारिय अस्संमाणं जाव निच्छूदे समाणे जेणव
 कएहं वासुदेवं तेणव उवागच्छइ, उवागच्छत्ता करवत्तं ० जाव
 कएहं वासुदेवं एवं बयासी-एवं खलु अहं सामी ! तुम्ह
 वयेणं ० जाव णिच्छुजावेइ । तए थं से पउमणाजे राया
 बलवाउवं सदावेति, सदावेत्ता एवं बयासी-खिप्यावेव भं
 देवाणुपिया ! आजिसेक्कं इत्थियएणं पक्खियेव । तयायंतं
 च थं जेणवियउवनेममत्तगणत्ताविगपेणं ० जाव उव-
 घोति । तए थं से पउमणाजे राया सक्खच्छं ० जाव आभि-
 सक्कं इत्थियएणं दुरुद्धति, दुरुद्धत्ता हयगयचाउरंगिणीए
 सेणए परिकलिए जेणव कएई वासुदेवं तेणव पहारेत्थ-
 गमयाए । तए थं से कएई वासुदेवं पउमणाजे रायं एज्ज-
 माणं पावति, पावत्ता तं पंचपंचवे एवं बयासी-हं जो
 दारगा ! किं थं तुम्हे पउमणाजेणं सद्धिं जुज्जइ, उवाहु
 पिच्छइ । तए थं तं पंचपंचवा कएहं वासुदेवं एवं बया-
 सी-रुद्धे थं सामी ! जुज्जामा, तुम्हे पेच्छइ । तए थं से
 पंच पाटवा मक्खच्छं ० जाव पहरणा रइ दुरुद्धति, दुरु-
 द्देत्ता जेणव पउमणाजे राया तेणव उवागच्छति, उवाग-
 च्छत्ता एवं बयासी-अम्हे वा पउमणाजे वा राय ति
 कहुं पउमणाजेणं सक्खिं संपलगे याविं हांथा । तए थं से
 पउमणाजे राया तं पंच पंचवे खिप्यावेव हयमद्वियपवर-
 विवन्धियविचयद्वयपनागा ० जाव दिमां दिमिं पक्खिसेइति । तए
 थं तं पंच पंचवा पउमणाजेणं रत्ता हयमद्वियपवरविच-
 रिय ० जाव पक्खिमिया मयाणा अथाया अवला ० जाव
 अधारणिज्ज मिति कहुं जेणव कएई वासुदेवं तेणव उ-
 वागच्छति । तए थं से कएई वासुदेवं तं पंच पंचवे एवं बया-
 सी-कहं थं तुम्हे देवाणुपिया ! पउमणाजेणं रत्ता सद्धिं
 संपलगा । तए थं तं पंच पंचवा कएहं वासुदेवं एवं बया-
 सी-एवं खलु देवाणुपिया ! अम्हे तुम्हहिं अक्कं
 षाया समाया समाक्कवत्ता रहे दुरुद्धामा जेणव पउमणाजे
 राया ० जाव पडिहए । तए थं से कएई वासुदेवं तं
 पंचपंचवे एवं बयासी-जहं थं तुम्हे देवाणुपिया ! एवं
 बयंता अम्हे थो पउमणाजे राय ति कहुं पउमणाजेणं
 सक्खिं संपलगा, ततो थं तुम्हे थो पउमणाजे हयमद्वियप-
 वर ० जाव पक्खिसेइया । तं पेच्छइ थं तुम्हे देवाणुपिया !
 अहं थो पउमणाजे राय ति कहुं पउमणाजेणं रत्ता सद्धिं
 जुज्जामि, रइ दुरुद्धति, दुरुद्धत्ता जेणव पउमणाजे राया
 तेणव उवागच्छइ, उवागच्छत्ता सेयं गोभीरधारपत्तं

दुवई

तद्युसंश्रियमितदुवारं कुर्वेदुमाश्रितामं निवपयस्व वज्ञ-
स्व हरिसज्जणं रिउत्तथाविनामकरं पंचत्रयं संवं
परागुमति, परागुमत्ता मुहवाउत्तुरियं करोति । तत् एं
तस्म पञ्चमपाजस्त तेषं संस्वमहेणं वज्ञतिभाए इपउ
जाव पदिमेहिए ।

(सुहं व सि) भूयत इति ध्रुतिः शब्दलाम्, (सुति व सि) क-
षणं ध्रुतिः शोकाराऽऽदिः शब्दविशेष एव, ताम्, प्रयुक्तिं वासी,
वार्तापवाश्रयिण इति । (हिवा वा त) इना प्रदेशान्तरं स्थापना,
नीता नेवा स्वस्थापनं प्रापना, आश्रयणा आश्रयेणेति । (इमा अने-
त्यादि) इयमन्वा अपरा मदीयस्वामिनः संवाप्यतां, विनयप्रति-
पत्तिरिति वतने । (सगुहाणासि कट्टु) स्वसुखेन स्वकीयवद्नेन
भजिता आश्रासिरादेशः स्वसुखाऽऽहृतिरिति कृत्वा, एवमाजिपाय
(आगुवच सि) कूचः (बलवाउप सि) बलशय्यपुना, संय-
व्यापारवाद् । (आभिसिक्तं ति) अजिपकमहेतोल्यामिषयैः, मू-
क्षाभिरिकामन्वयैः । (क्रेवापरिवचनप्रसमद्विगणपगुविगणपेदि
ति) क्रेको निपुणो व आचार्यः कलाचार्यः, तस्योपदेशात्प्रापूर्विका-
या मनेर्भूतेषां कल्पनाधिकऽवाः कृतिभेदास्ते तथा तैरिति । इह
वायस्करत्यादिहं इत्यम- " सुनिउपेदि ति " सुनिपुणैः (उ-
उज्जमनेत्रापहृत्परांरवावधुयं ति) उउज्जमनेप्येन निभेदभेदेण
(इत्यं नि) शीमं, पारेषाः क्रेतः परिपुहीतः पारिवृत्तः स तथा ।
नम् । (सुसज्जं) सुगुं सुगुणं (वाग्मियसकलत्रयद्वयवियव्यो-
लियकउवउज्जमनेवेउज्जमपवचमूयनापारित्यने) वस्मिणि नि-
युक्ता वाग्मिंकास्तेः सज्जः कुलसहायो वः स वाग्मिकसम्पन्नः,
बन् कर्तव्यं सन्नाहविशेषो अस्व स कन्दकनयः, स एव यज्ञक-
विकः । अथवा-वाग्मितः मन्मदो यज्ञस्यकृत्वाणुष्मनात्
कवितिसज्ज वः स तथा, अर्द्धवेनेषां शोकोऽवसेयः । एकायांशेते
शब्दाः, सनज्जना प्रकर्वीमशानाचोका इति । तथा उर्गीहिना
पाहीकुना कक्षा इदपरउज्जेकसि वयस तथा । प्रियेयं क्रीवाऽऽ-
भरणं बन् गज्ज कवते वयस तथा । प्रवरभूयैविराजमानो वः स
तथा । तनां वाग्मिनाऽऽहृपशानां कम्भेधरोऽनस्तम् । (आहृयते-
यजुस्तं सल्लितसंवरकणपुराविराते पंशंभोयुलमदुपरकय-
गारं) प्रलम्भानि अत्रभूभानि कटकयस्नाधोमुषकृत्वा यवस स
प्रलम्भावच्छंनः, मयुक्ते अत्रैवेदुज्जगणयाऽऽहृतेः कुलमन्धकरे
वस तथा । तनः कम्भेधरोऽनस्तम् (विसपरिव्येयवपउर्दे)
विनो विविचनः परिकर्षको हणुपुष्करा वस्त्रावशेषो वयस
तथा तम् । (वहरवावरन मरिउ हुकुसज्जं) महरगानां कु-ताऽऽहृ-
नामावरणायां व कककटायां श्रुतयो वः तथा । स व युज्ज-
उज्जदेति कम्भेधरोऽनस्तम् । (सच्यतं सचक्रयं सचक्रयं
सचदं पंशमेलवपरिमीरुपाविरामं) पञ्चभिरापीडेः सेकैः
परिमीकनीऽन एवाविरामश्च इत्यो वः स तथा । (प्रोसादिय-
जसल्लयकवदं) मवसारितमवसमितं यमजं सतं युगलं
द्वयोपेदयोपैश स तथा तम् । (विउज्जुपिणकं व कालमेहं) स-
वटाप्रहरणाऽऽहृनामुज्जवन्वन् (सधुकुलपान्तात्,हस्तदेहम् व
कालमेहं मद्रवेन व मेषकदवर्थादिनि । (उपवाहयवचनं व क-
कमेतं) चक्रुज्जमाणुमिषौवपातिकपथेनम् । पाज्जन्नेरेण-श्री-
स्वार्तिकं पथंमिष (सचक्रयं ति) साक्षात् (मसं ति)
मयचक्रयं (गुणुगुणुगुणं न मयवचनज्जहृणं) मयःवचनज्ज-
की वेणां वयस स तथा तं मीमम्, [मंगामिआभ्रंगं] मंगामिक

भयोयः परिकरौ वयस स तथा तम् । (आभिसिक्तं इतिवचनं
पदिकत्वेति, पदिकत्वेना उच्येति सि) (इत्यमहृत्पवचरविच-
नियविचपञ्चपदयोः) इतमिधना कत्यर्थं इताः, अथवा इताः
प्रहारतो, मथिता माममयताद् इतमिधनाः, तथा अथवा वि-
पातितान्निहृत्पजः कतिपयजाऽऽभ्यः, पनाकाङ्क्ष तदव्या
ने तथा । नतः कम्भेधरोऽनस्तम् । वायस्करत्या- " किञ्चो-
वयपयासि सि " इत्यम । कण्ठगतजोविनध्यायोऽर्थः । (अहं
वा पठमनात्र वा राय सि कट्टु इति) अस्माकं पठनामस्य
व वचवर्थादिहं मंगमं वयं वा भवामः, पठनाभां वा, मो-
अयेषामपीह संयुतो भाणमस्मीति कृत्वा इति निश्चयं वि-
धाव संप्रलम्भनाः, योऽमुमिनि शेपः । (अहं नो पठमनात्र
राय सि कट्टु सि) वयमेवहं इति जघामो न पठनाभां
राजेति यदि इवार्थव्ये विजयनिश्चयं कृत्वा पठनाभेन शक्त-
योक्तुं मंगमालमिषय, तनां न पराजयं प्राप्स्यथ, निवद्व-
स्तारत्याःफलप्राप्तेः । ग्राह च-

" शुभाशुभानि सर्वाणि, निमित्तानि म्युरेकतः ।
एकस्तनु मनो भानि, तस्मिन्नुक जयाऽऽवयम् ॥ १ ॥
तथा-

स्वाश्रित्यैकमिच्छामः, कर्तेतिविः परा नृणाम् ॥
भंशयज्जुवाचिचानां, कार्यं मंशोमिरेव हि १ २ ॥ "

अहंसावशेषानि क्वचिद् इत्यनेन-भेयं गोश्राहृत्परवचनं त-
पुल्लसंश्रयमिच्छवारं कुर्वेदुमाश्रितामं (तद्युसंश्रिय सि) म-
हृत्का, सिःदुवारं निगुणदः (निधयस्य बलस्य हरिसज्जणं
रिउत्तसेवाविनासकरं पंचत्रयं ति) पाञ्चत्रयमिधनाम् ।

तत् एं मे कएहं वासुदेवं धणुं परागुमति, वेदो धणुं पूरेड, पूरे-
ड्वा पाणुमैरे करेड । तत् एं तस्म पञ्चमपाजस्त दोषं वज्ञति-
जा एनेणं धणुमदेणं इयमहिउणं जाव पदिमेहिनि । तत् एं मे
पञ्चमपाजं राया निजामवज्ञावमेमे अथापे अथले अश्वैरिए
अपुरिमकारपरकम् अश्वारिणुज्ज मिति कट्टु मिम्यं तुरियं
चवलं जेणव अवरकंका रायहाणी नेणव उवागच्छड्ड,
उवागच्छड्डा अवरकंका रायहाणिं अणुपुविमति, अ-
णुपुविमत्ता दुवारां पिहेति, रादमजे चिउड । तत्
एं मे कएहं वासुदेवं अणुव अवरकंका एपरि तेणव
उवागच्छड्ड, उवागच्छड्डा रहं उवेड, उवेडत्ता रहाभां
पवोकिनेति, पवोकिहत्ता वेउन्विमममुपाएणं मभोहणुड,
एणं महे नरमीहकं विउवती, निउज्जडत्ता मधया मधया
सहेणं पाटददरं करेति । तत् एं सकारहणं वासुदेवं मधया
मधया मदेणं पाटददरं कएणं समाणो अवरकंका राय-
हाणीं भेमंगपायापुट्टावपचरियेनारणुवत्तुवियवपरज-
वगमिदिरवाभां सैरमस्तस धराणियले सभिपाइया । तत्
एं स पञ्चमः राया अवरकंका रायहाणिं मंजगं जाव
पामित्ता भोए तसिए उविमगं दोहं देवि सरणं उवेड ।
तत् एं मा दोहं देवी पञ्चमपाजं राये एवं वयासी-किं
एं तुम देवाणुप्या । म जाणासि कएहस्त वासुदेवस्त

उत्तमपुरिमस विन्ध्यं करेमाद्ये, तं चैवमवि गते गच्छद्द
 खं तुमं देवाणुत्पिया । एहाए उन्नपदसाएण ओषुसगन्त्यायि-
 यत्यं अंतेउरपरिपालमकिं संपरिचुदे अग्नाई पवराई रय-
 नाई महाय मम पुरआं काउं कएईं वासुदेवं करयस० जाव
 पायपदिए सरणं उवेहि, पणइवच्छला यं देवाणुत्पिया ।
 उत्तमपुरिसा । तए खं से पठमयाजे रावा दोवईए दे-
 वीए एयवईं पडिमुणेति, पडिमुणेत्ता एहाए० जाव सरणं
 उवेई, उवेया करयस० जाव कहु एवं बयासी-दिहा नं दे-
 वाणुत्पिया । उत्तमपुरिसायं इही० जाव परकमे, तं स्वामेवि
 यं देवाणुत्पिया । ० जाव स्वयंतु नं देवाणुत्पिया । ० जाव
 नाईं जुओं जुओं एवं अकरणयाए चि कहु पंजलिउके पाव-
 वडिए काहसस वासुदेवस दोवईं देविं साइहिय उवणेइ ।
 तए नं से कएहे वासुदेव पठमनाजं रायं एवं बयासी-हं भो
 पउमयावा । अप्रतियवपारिया धु किं नं तुमं न याणासि म-
 म जगिणि दोवईं देविं इइ इवमाणेमि । तं एवमवि गए नतिय
 ते ममाहिं तो इयाणि भयमत्यि चि कहु पठमयाइ रायं
 पडिबिसजेइ, पडिबिसजेइचा दोवईं देविं गिएहति, गिएह-
 इना रईं दुरुहेति, दुरुहेत्ता जेणं पंच पंदवा तेणेव
 उवागच्छति, उवागच्छत्ता पंचपंदवाणं दोवईं देविं साइ-
 हिय उवणेइ । तए खं से कएहे वासुदेवे पंचपंदवेईं सदि
 अप्यउट्टेईं रडेहिं लवणसमुईं मज्जं मज्जेणं जेणव अंबुद्द-
 वे दीवे जेणव आरईं वासे तेणं पदारीत्यमगसाए । तेणं
 कालेणं तेणं समएणं धायईं संदे दीवे पुरच्छिमके आरईं वासे
 चेपा नाम नयरी ह्येत्या, पुषजई नाम चेइए । तत्य यं चेपाए
 छयरीए कपिले यामं वासुदेवे राया ह्येत्या, महया हिमं-
 तवसुओ । तेणं कालेणं तेणं समएणं मुणिसुववए अरिहंते
 चेपाए णयरीए जेणेव पुसजई चइए तेणेव समासडे, कपि-
 ले वासुदेवं धम्मं सुणेइ । तए यं से कपिले वासुदेवे मुणिसु-
 ववसस अरइओ धम्मं सुणेमाये कएइसस वासुदेवसस सं-
 खसईं सुणेइ । तए यं तसस कपिलसस वासुदेवसस इमेवाकूवे
 अज्जत्थिए चितिए पतियए मणोगयसंकपे ससुण्जित्या-
 किं मणे धायईं संदे दीवे भारई वासे दोवे वासुदेवे मसुण्य-
 जे, जसस य अयं संखसईं मं पिव मुदवायपूरियं वीयं ज-
 वइ । तए यं मुणिसुववए आरइ कपिलं वासुदेवं एवं ब-
 यासी-ने एणं कपिसा वासुदेवा । एस अंतिए धम्मं पिस-
 मयाणसस संखसईं प्याकपिसा इमेवाकूवे अज्जत्थिए किं
 मणे धायईं संदे दीवे० जाव वीयं भवइ, से एणं कपिसा वासु-
 देवा । अइं समडे इंता अत्थिए । तं यो खलु कपिसा । एवं
 जयं वा, भवियं वा जविसं वा, जं एवं एगलेत्ते एगमुणे ए-
 गसमएणं दुवे दुवे अरिहंता वा चकवईं वा कइदेवा वा ।

वासुदेवा वा उप्पज्जि सु वा, उप्पज्जि ति वा, उप्पज्जिसंति
 वा, एवं खलु कपिसा वासुदेवा । अंबुदीवाओ भारहाओ वासाओ
 इतियथाउराओ णयराओ पंनुसस रसो सुवहा
 पंचयं पंदवाणं भारिआ दोवईं देवं । तव पठमनाजसस रखा
 पुव्वसंगइएणं देवणं अवरकंकां रायहाणि साइहिया । तए
 नं से कएहे वासुदेवे पंचाईं पंदवेईं सच्चि अप्यउट्टे उएहिं
 रडेहिं अवरकंकां रायहाणिं दोवईं देवं ए व्वं इवमागए ।
 तए यं तसस कएइसस वासुदेवसस पठमनायेणं रखा सच्चि
 संगामेणसस० जाव अयं संखसईं तव मुहवायपूरिए इव वीयं
 जवइ । तए यं से कपिले वासुदेवे मुणिसुववयं अरईं वंदइ, णमं-
 सइ, णमंसइचा एवं बयासी-गच्छामि यं अहं जंते । कएईं वा-
 सुदेवं उत्तमपुरिसं सरिसपुरिसं पासामि । तए यं मुणिसुववए
 अरिहा कपिले वासुदेवं एवं बयासी-यां खलु देवाणुत्पिया ।
 एवं जयं वा भवं वा जविसं वा, जं एवं अरिहंता वा अरिहं
 पामंति, चकवईं वा चकवईं पासंति, बइदेवा वा बलदेवं
 पासंति, वासुदेवा वा वासुदेवं पासंति, तव वि यं तुमं कएइ-
 सस वासुदेवसस लवणसमुईं मज्जं मज्जेणं बाईवयाणसस
 सेवापीयाईं धयग्नाईं पामिहिसि । तए यं से कपिले वा-
 सुदेवे मुणिसुववयं अरिहंते वंदइ, णमंसइ, णमंसइचा इत्यि-
 खं च दुरुइइ, दुरुइइचा सिम्यं जेणेव वेलाउते तेषेव उ-
 वागच्छति, उवागच्छत्ता कएइसस वासुदेवसस ज्ञावससमुईं
 मज्जं मज्जेणं बाईवयाणसस सेवापीयाईं धयग्नाईं पासइ,
 पासइचा एवं बयासी-एम एणं मम सरिसपुरिसे उत्तम-
 पुरिसे कएहे वासुदेवे ज्ञावससमुईं मज्जं मज्जेणं बाईवय-
 ति चि कहु पंचजयं संखं परासुसइ, परासुसइचा सुहवाय-
 पूरियं करइ । तए खं से कएहे वासुदेवे कविलसस वासुदे-
 वसस संखसईं आयखेइ, आयखेइचा पंचजयं संखं मुहवाय-
 पूरियं करेति । तए नं दो वि वासुदेवा मंखससहमायाहिं क-
 रंति । तए यं से कपिले वासुदेवे जेणेव अवरकंकां णयरी ते-
 णेव उवागच्छति, उवागच्छत्ता अवरकंकां रायहाणिं संभग्ना-
 तीरयं० जाव पासइ, पामइचा पठमनायं रायं एवं बयासी-
 किं यं देवाणुत्पिया । एस अवरकंकां णयरी संजग्ना०
 जाव सञ्चिवाइया । तए यं से पउमनाजे कविलं वासुदेवं
 एवं बयासी-एवं खलु साए । अंबुदीवाओ भरहाओ वासा-
 ओ इहं इववमागम कएहेणं वासुदेवं तुमं पारित्थ अ-
 वरकंकां णयरी० जाव सञ्चिवाइया । तए नं से कपिले वासुदेवे
 पठमनाइसस रसो अंतिए एयमईं सोबा । पठमनाजं रायं एवं
 बयासी-इं जो पउमयाजा । अप्रतियवपारिया । किं यं तुमं न
 जाणासि मम सरिससस पुरिससस कएइसस वासुदेवसस विन्धि-
 यं करेयाणा, कपिले वासुदेवे आसुक्के० जाव पउमयाजं

शिविसयं आद्ये, आद्येत्वा पञ्चमहात्म्यं पुत्रं अ-
 बरकंकाए रायहाणीए महात्वा महाया रायाभिमेणं अजि-
 सिचइ, अजिसिचइत्वा० जाव पकिणए । तए णं मे कएइ
 बासुदेवे लवणमयुं मज्जं मज्जणं बीडेत्वा गंमं उवा-
 गए ते पंच पंचके इवं बयामी-गच्छइ यं तुम्हे देवाण्णिप-
 या । गंमं महानं उचरइ जाव ताव अइं सुट्ठिप लवणा-
 द्विचइं पासाणि । तए णं ते पंच पंचका कएइंयं बासुदेवेणं
 एवं वुत्ता समाया जेणेव गंगा महानइं तेणव उवागच्छति,
 उवागच्छइत्वा एगट्टियाए नावाए मग्गणमंयमणं करंति,
 करंत्वा एगट्टियाए नावाए गंमं महानं उचरंति, अक्षम-
 णं एवं बयामी-पत्तुं ये देवाण्णिपया । कएइे बासुदेवं गंमं
 महानं बाहाडिं उचरिचए, उदाहुं गो पत्तुं उचरिचए
 सि कहुं एगट्टिपण्णं सुमंति, सुमंतित्वा कएइं बासुदेवं
 पडिबालेमाया विडंति । तए णं से कएइे बासुदेवे सुट्ठियं
 उवागच्छइवं पासइ, पासइया जेणव गंगा महानं तेणव
 उवागच्छइ, उवागच्छइत्वा एगट्टियाए नावाए सक्खओ म-
 पंता मग्गणमंयसणं करंति, एगट्टिअं नाथं अपाममाणे ए-
 गाए बाहाए रहं सनुत्तमपारिइं गियइइ, गियइत्वा ए-
 गाए बाहाए गंमं महानं बासइं जेयणाइं अज्जजेयणं
 च विरिथेणं उचरिंउं पत्रके यावि होत्वा । तए णं मे क-
 एइे बासुदेवं गंगाए महानंइए बहुपउज्जेत्तजाए मंपत्ते म-
 माणे सेने तंते परितंते चक्केए जाए यावि होत्वा । उए णं
 तस्म कएइस्स बासुदेवस्स इमेयास्सुवं अकज्जियए० जाव स-
 मुत्तुपज्जित्वा-अहो णं पंच पंचका महात्तवया, जेहिं गंगा
 महानं बासइजोयणाइं अक्कजेयणं च विरिथयन्ना बाहाडिं
 उचिच्छाऽच्छंतएहिं णं पंचहिं पंचकेहिं पञ्चमनाभे राया इय-
 महिप० जाव गो पकिसेहिए । तए णं गंगा देवी कएइस्स
 बासुदेवस्स इमं एयास्सुवं अक्कज्जियए० जाव जाणित्ता घाटं
 वितरइ । तए णं से कएइे बासुदेवे सुत्तुचंतं समासासेइ, म-
 मासासत्ता गंमं महानं बासइं० जाव उचरइ, जेणेव पंच
 पंचका तेणव उवागच्छति, उवागच्छइत्वा पंचपंचके एवं बयामी-
 अहो णं तुम्हे देवाण्णिपया । महात्तवया, जेणं तुम्हेहिं
 गंगा महानं बासइं० जाव ठाणिया, उच्छंतएहिं तुम्हेहिं प-
 चमनाहं० जाव नो पकिसेहिए । तए णं ते पंच पंचका कएइंयं
 बासुदेवेणं एवं वुत्ता समाया कएइं बासुदेवं एवं बयामी-
 एवं स्सु देवाण्णिपया । अइं तुज्जेहिं विसज्जिया समा-
 ण्णा जेणव गंगा महानं तेणव उवागच्छत्ता एगट्टियाए
 नावाए मग्गणमंयसणं तं चैव० जाव तुम्हे पडिबालेमाये
 चिदायो । तए णं से कएइे बासुदेवं तेमिं पंचएहं पंचवागं
 अविए एयथं सौच्यं पियम्म आसुदेव० जाव विवाचियं

जिठमिं निलामे कहुं एवं बयामी-अहो वया णं एए
 लवणमयुं बुद्धि जेयणसयसहस्समिस्थिणं बाइवइ-
 ता पञ्चमाहेणं इयमाहव० जाव पकिसेहित्ता अवरकंका
 संभगा, दोरके देवी साहसिय उवागीया, तथा णं तुम्हे मम
 माट्ठपं न विष्णायं, इयाणिं जाणिससइ सि कहुं लोउइइं
 परामुद, परामुदत्ता पंचएहं पंचवाणं रहं बुधं, चूत्ता
 णिविमए आणवेऽ । तए णं रहइमये णायं कोट्टि नि-
 विट्टे । तए णं से कएइे बासुदेवे जेणेव सए खंधावाए
 तेणव उवागच्छइ, उवागच्छइत्ता सएणं खंधावाएणं
 सकिं अभिमज्जाएए यावि होत्वा । तए णं मे क-
 एइे बासुदेवे जेणेव वावइं नपरी तेणव उवागच्छति, उ-
 वागच्छत्ता अणुपविमति । तए णं ते पंच पंचका जेणेव
 हाथिणाउरे गयरे तेणव उवागच्छति, उवागच्छत्ता जे-
 णेव पंहुए राया तेणव उवागच्छति, उवागच्छत्ता कर-
 यल० जाव एवं बयामी-एवं जलु ताथो । अइं कएइंयं
 बासुदेवेणं निविसयया आणत्ता । तए णं पंहुयाया तं
 पंचपंचके एवं बयामी-कहं णं पुत्ता । तुम्मे कएइंयं
 बासुदेवेणं निविसयया आणत्ता । तए णं ते पंच पंचका
 पंहुयायं एवं बयामी- एवं खत्तु ताथो । अइं अवर-
 कंकायां पकिणियत्ता लवणमयुं बुद्धि जेयणसयसह-
 स्साइं बीडेत्वा, तए णं मे कएइे बासुदेवे अइं एवं
 बयामी-गच्छइ णं तुम्हे देवाण्णिपया । गंमं महानं उच-
 रंइत्तजाव विडइ जाव ताव अइं एवं तरेव० भाव विडा-
 यो । तए णं मे कएइे बासुदेवे सुट्ठियं उवागच्छइवं उहुं
 तं चैव मवने, खथं कएइस्स चिना ए सुत्तु० जाव निविस-
 मए आणंइइ । तए णं मे पंहुयाया ते पंचपंचके एवं ब-
 यामी-उहुं णं पुत्ता । कं कएइस्स बासुदेवस्स विरिथयं क-
 रेमाणेहिं । तए णं मे पंहुयाया कुंति देविं महापति, म-
 हावत्ता एवं बयामी-गच्छइ णं तुम्हे देवाण्णिपया । वा-
 रचं णपरिं कएइस्स बासुदेवस्स निवेण्णि-एवं जलु दे-
 वाण्णिपया । तुम् पंचपंचका णं निविसयया आणत्ता, तुम्
 च ण देवाण्णिपया । दाहिणज्जरहस्समाभि, तं मंदिमत्तुं
 देवाण्णिपया । ते पंच पंचका कयं देमं वा दिमिं वा विदिमिं
 वा गच्छंतु णं । तए णं मे सा कुंती पंहुयाया रणा एवं वुत्ता
 समाया इत्थिवत्वं उरुहति, उरुहइत्ता महा विडा० जाव सं-
 दिमत्तुं णं पिउत्ता । क्रियागणपप्रोययं । तए णं मे सा कुं-
 ती कएइे बासुदेवं एवं बयामी-एवं खत्तु तुम् पुत्ता । पंच
 पंचका निविसयया आणत्ता, तुम् च णं दाहिणज्जर-
 हसामी० जाव दिमिं वा विदिमिं वा गच्छंतु । तए णं
 से वयहं बासुदेवं कुंति देविं एवं बयामी- अणुपवयया

यं पित्रया ! उच्यतेपुरिसा चक्रेद्दी वा वासुदेवा वा
 बन्धुदेवा वा, तं गच्छन्तु यं पंच पंचवा दाहिल्लं वेथा-
 किं, तस्य पंचुपहुरं शिवेभंतु, मम अदिहस्येवगा भवंतु
 चि कद्रु कुंति देवि मकारेड, सम्माछेड, सम्माछेता०
 जाव पकिविमज्जैड । तए छं सा कुंती देवी० जाव पंचुस
 पचमई शिवेएड । तए छं पंचुद्याया पंचपंचवे सदावेड, सदा-
 वेना एवं बयासी-मच्छइ णं तुज्जे पचा । दाहिल्लं वे-
 थालि, तस्य णं तुज्जे पंचुपहुरं शिवेसड । तए यं तं पंच
 पंचवा पंचुस रसो० जाव तह चि पकिमुणंति, पकिमुणंता
 मबलयाहणा हयमए० जाव हरिययाउतराओ णयराओ पकि-
 णिकलमंति, पकिणिकलमसत्ता जेणव दक्खिणिग्गा वेयाही
 तेणव उवागच्छंति, उवागच्छत्ता पंचुपहुरं निवेमंति, नि-
 वेमिन्ता तस्य णं ते विपुल्लमोसमिहसिपसागया वि हो-
 त्था । तए छं सा दोवई देवी अजया कयाई आबजनत्ता
 जाया वि होत्था । तए छं सा दोवई छवहं माभानं० जाव
 सुखे दारयं पयाया० जाव सुकुमाओ, निम्बलवारसाहस्य
 इयं एयाखेवं गुणानिफले नामिपिञ्जं करिंति, जम्हा छं अ-
 म्मं एम दाए पंचएई पंचवाछं पुजे दोवईए अत्तए, तं हो-
 ज्जं अम्मं इयसस दारगम्मस णामपेज्जं पंचुमेछं चि, वाव-
 चरिं कजाओ० जाव अम्मं जोगमत्तये जाए जुवराया० जाव
 विहरड । तेणं कासेछं तेणं मयएणं चम्मघोसा थेरा ममो-
 सदा, परिसा शिग्गया, पंचवा निग्गया, धम्मं सोखा एवं व-
 याना । अं छवरे देवाणुपिया । दोवई देवि आणुप्यामो, पं-
 चुपेणं च कुपारं रजे उविमो, तओ पच्चा देवाणुपियाछं
 अंतिए मुंजे जविचा० जाव पच्यथामो ? अहासुई देवाणुपि-
 या । मा पडिवंथं करेह । तए छं पंच पंचवा जेणव सए
 मिहे तेणव उवागच्छंति, उवागच्छत्ता दोवई देवि सदा-
 वेति, सदावेत्ता एवं बयासी-एवं खलु देवाणुपिया । अ-
 म्मंई थेराणं अंतिए धम्मं णिभंते० जाव पच्यथामो । तुमं दे-
 वाणुपिया । किं करोसि ? तए छं मा दोवई देवी पंच पं-
 चवे एवं बयासी-जइ णं तुज्जे देवाणुपिया । संसारमयउ-
 च्चिगा० जाव पच्यजइ, मप के अइ अल्लं वं० जाव
 जविस्सइ ? अइ पि य णं संसारमयउच्चिगा दे-
 वाणुपियाइं सकिं पच्यइस्सामि । तए णं ते पंच पंचवा
 पंचुसेणस कुपारसस अमिसेओ० जाव राया जाए
 ० जाव रज्जे पसाहेमाणे विहरड । तए छं ते पंच पंचवा
 दोवई देवी य अजया कयाई पंचुमेछं रायं आणुच्छत । तए
 छं तं पंचुसेणे राया कौहुंनिवपुरिमे सदावेड, सदावेत्ता
 एवं बयासी-खिप्यामेव भो देवाणुपिया । णिकलमणासिसे-
 थं० जाव छवहवेड, पुरिससहस्रसाहणीओ सिविथाओ उ-

बट्टेह० जाव पचोकरंति, जेणव थेरा आयायिया आदिसेछं
 ० जाव सपणा जाया चउएस पुक्कां अदिज्जंति, वरुणि वा-
 साणि० जाव उट्टहपदसमपुत्तासमेहिं मासइयाससमणहिं अ-
 प्पाणं जायेमाणे विहरड । तए छं सा दोवई देवी सीयाओ
 पचोकरड, पचोकरडत्ता० जाव पच्यत्ता सुच्ययाए अजाए
 मिसनणिवचाए इहयति, एकारमंगां० जाव अदिउज्ज, अ-
 दिउज्जत्ता बहुणि वामाणि उट्टहमदसमपुत्तासमेहिं० जाव
 अप्पाणं भावेत्ताया विहरड । तए छं ते थेरा जगवंतो अजया
 कयाई पंचुपहुराओ जवराओ सहस्रमंबवणाओ उजायाओ
 पकिनिग्गच्छंति, पदिनिग्गच्छत्ता वडिया जलवयविहारं
 विहरंति । तेणं कासेछं तेणं सपएणं अरहा अरिहनेमी
 जेणव सुट्टाज्जाणवए तेणव उवागच्छड, उवागच्छत्ता सु-
 रट्टाज्जाणवयंमि संजमेणं तवमा अप्पाणं जायेमाणे विह-
 रड । तए छं बट्टुज्जां अजयमसस पचयाइस्सइ० पु-एवं
 खलु देवाणुपिया ! अरिहा अरिहनेमी सुरट्टानखवए०
 जाव विहरड । तए छं ते जुहिडिह्ठपामोक्कला पंच
 अणगारा बहुजणसस अंतिए एयमई सोखा अजमपंथं
 महावेति, सदावेत्ता एवं बयासी-एवं खलु देवाणु-
 पिया । अरहा अरिहनेमी पुक्काणुपुण्णिं० जाव विहरड,
 तं सयं खलु अम्मं थेरा आपुच्छत्ता अरिहं अरिहनेमि
 बंदयाए गमिचए, अजयमसस एयमई पडिसुणंति, पकिमु-
 णिचा जेणव थेरा जगवंतो तेणव उवागच्छंति, उवागच्छत्ता
 चा थेरे जगवंते वंदंति, छमंमंति, छमंसइत्ता एवं बयासी-
 इच्छामि णं तुज्जेहिं अजयणुप्पाया समाणा अरिहं
 अरिहणेमि० जाव गमिचए ? । अहासुई देवाणु-
 पिया । मा पकिवंथं करेह । तए छं ते जुहिडि-
 ह्ठपामोक्कला पंच अणगारा थेरंहिं अजयणुप्पाया समा-
 णा थेरे जगवंते वंदंति, छमंमंति, छमंसइत्ता थेराणं अं-
 तिवाओ पकिनिक्कलमंति, पाविनिक्कलमिथा मासं मासेणं अ-
 णिक्कल्लेछं तवोकरमणं गाणाणुगामं दूडज्जायाओ जाव
 जेणव हरियकपे णयेरे तेणव उवागच्छंति, उवागच्छत्ता
 हत्थिकप्पसस वडिया सहस्रमंबवणं उजायां० जाव विहरं-
 ति । तए छं ते जुहिडिह्ठवज्जा वचारी अणगारा माससवप-
 णयारणए पडयाए पारिसिंए सज्जायं करंति, वीयाए एवं
 जहा गोयमपमी, छवरे जुहिडिह्ठं आपुच्छंति० जाव अजया-
 या हरियकपे नयेरे बहुजणसस सई निसामंति-एवं खलु
 देवाणुपिया । अरहा अरिहनेमि । उज्जंतसेज्जसिहरे मासि-
 एणं जत्थं अयाखएणं वंथंहिं छवीमिहिं अणगारसएहिं
 सद्धिं काजगए० जाव सउदकसलएणंहिं । तए छं जुहिडिह्ठ-
 वज्जा वचारी अणगारा बहुजणसस अंतिए एयमई सोखा
 हरियकप्याओ ववराओ पकिणिकलमंति, पकिणिकलमसत्ता

दुवई

जेणेव सहस्रसंबन्धो उज्जाणे जेणेव जुष्टिच्छिन्ने अणुगारे जेणेव उवागच्छति, उवागकिञ्चता जत्तवाणं पञ्चखन्ति, ग-
 म्णाणुगवणं पक्षिर्गमति, प्रमणपणोसणं आलोयति, भवपाणं
 पदिदंति, पदिदंमेवा एवं वयासी-एवं खलु देवाणुपि-
 या । ० जाव अरिह्मा अरिह्मैभी काशगए, तं मेयं खलु अम्हं
 देवाणुपिया । इयं पुव्ववदिअं जत्तवाणं परिह्विवा सेतुं-
 जए पव्वए सणियं सणियं हुरुह्वितए संदेहणए भोमि-
 खाए कुसियाणं कालं अणवकंसमाणाणं विहरितए चि
 कहु अक्षमक्षस एयमहं पक्षिसणोति, पक्षिसुणंता ते पुव्व-
 गरिणं जत्तवाणं एतं परिह्वेति, परिह्वेत्ते जेणेव सेतुं-
 जए पव्वए तेणैव उवागच्छति, उवागच्छइत्ता मेत्तुजयं पव्व-
 यं सणियं दुकांति, दुकाइत्ता ० जाव कासं अणवकंसमाणा
 विहरंति । तए ँ ते जुष्टिच्छिन्नवापेक्त्ता पंच अणुगारा
 सामाइयमाइयाई चइदसुपुव्वाइ अट्ठिः जत्ता बहुणिया वाना-
 णि सामन्नपरियाणं पाउणिया दोमानियाए भेलेहणए
 अचाणं कुसिता जस्महाए कीरइ नगभावे ० जाव तमइ-
 माराद्धेति, अणंते ० जाव केवइवरणा सुदेणो समुपपे ० जाव
 सिक्खा । तए ँ सा दोवई अजा सुव्वयाणं अजियाणं अंते
 सामाइयमाइयाई इकारन भंगाई अट्ठिअइ, अट्ठिअत्ता व-
 द्दुणिया वानाणि सामन्नपरियाणं पाउणिया मार्यायार मं-
 सेहणए आलोइयपक्षिते ममाहिपत्ता काशमामे कासं
 किक्का वंजजोए कएपे देवत्ताए उववत्ता । तए ँ अत्ये-
 गइयाणं देवानं दससागरोवपां इडि पन्नत्ता । तए ँ दुव-
 यस्स देवस्स दससागावमाई इट्ठि पणत्ता । मे णं भेते !
 दुवए देवो ना भो देवलोगाअं आउक्खएणं महाविदेई वामे
 सिज्जिट्ठिट्ठि ० जाव संसारस्स अंते काइति । एवं खलु जंत्तु !
 समणेणं भगवया महावीरिणं सोससमस्स एापउज्जयत्तस्स
 अयमद्रे पव्वत्ते चि वेमि ।

(वेदो चि) वेदक एकवृत्तुणिवयपदपद्धतिः । स वेदं पठुयि-
 स्यो उन्मृश्रीपप्रवर्षामिसंज्ञोऽप्येतयः । तद्यथा ॥ अद्दमगाव-
 खचंदेदं दधुसुसिगासं ॥ अचिराद्दुगेणो बालवन्दुः सुहृद्वक-
 इत्तीयाक्खः, नेनेत्तधनुया व वरुत्तया सज्जिकासो सहस्रो यत्त-
 पत्था ॥ वरमहिहसहरिवद्वयं यद्वधुसुसिगासं गारवयसो ॥ वरम-
 हिपव दसद्वित्तसं वं ज्जालदपांतिशयस्य थानि वट्ठानि धनानि
 व सुत्ताप्राणि तेः रचितं सारं व यत्तया ॥ उरोगवरपव्वगव-
 लपवरपदुव्वममरकुलोनीसिज्जिताथोयपव्दं ॥ उगयरो माग-
 यरः, प्रवरगववं वरमहिहवुद्धु, प्रवरपट्टनी वरकाकिरो, सुमरकु-
 लं मयुकरांमकरो, मीक्षो गुसिका, एतानीव क्खिय कालकांममत्त,
 असांमवुक्क धमात्त च तेजसा उवल्लव, धोनांमव धोत्तं व निमंसे
 पुट्टं ववस्स तत्तया ॥ निउयोत्तियमिसंमिसिसितमणिवरघाट-
 याज्जालपरिक्खत्तं ॥ निपुणं शिल्पना उपांत्तानामुउज्जा-
 इत्तानां सविरनयट्ठित्तानां यज्जानं नेन परिक्खितं वेदंते व-
 चत्तया ॥ तस्मिन्कथंकिरन्तप्यउज्जवचिधिं ॥ तस्मिन्च वि-

द्विच भगवाः प्रत्यादाः किरया यव्य तत्तया, तव्य तपनीवयव
 संबन्धीनि बहुनि विह्वानि शाश्वतानि यव तत्तया । “ वृद्धम-
 न्यवागारिसदरकसरवामारकाः यवद्वचं विधिं ॥ ” वृद्धमन्यानि-
 धानी वी गरी, तयोयानि शिज्जराण, तसं संबन्धो गो केवसरवा-
 मरवासाः विह्वकमयमरपुच्छकेशा अक्कवत्तच्छ तदुक्तानि
 विह्वानि यव तत्तया । “ काशहरिवरत्तययुत्तल्लवदुहकाक-
 पिनकत्तो ॥ ” काशाः ५५ तियावां वा बहुयः स्यायवः शरीराभ्य-
 न्नाकाः विह्वकमयमरपुच्छकेशा अक्कवत्तच्छ तदुक्तानि
 “ जांविधंनकरत्तं ति । ” दाणुणामिनि यवयते । (संमगाव्यादि)
 संमगाणि प्राकारो गोपुराणि च प्रनोत्तय, अट्टालकाश्च प्राकाणे-
 पारस्थानविधेयाः, चरिका च नगरप्राकारान्तरेऽष्टयत्तो प्रागेः,
 तोरवाभि व यवयां सा तथा । पर्यास्तनाभि पर्यस्तोक्तानि, व-
 शंनः श्लेष-नीत्यर्थः । प्रथमवचनाभि श्रीगुहाणि च गोपकाभार-
 णं यवयां सा तथा । ततः पञ्चपञ्च कमथारवः । सरसरस्व
 ति । अनुकुरमशुभरीश्यामात्त । उज्जवत्तयाए ति) सयः
 स्नानेन आडो पटशाटकी अत्रयव्यवपरिधानि यव्य स् तया ।
 (अं सुलगाव्यनयथे ति) अत्रयव्यमगंमुत्तुच्च सुकला-
 ज्जं यथा मयनीत्यर्थं यत्ते निवन्तिने येन स् तया । तं एयम-
 वि गए न्धिने मे समारदंते इयानि अयमर्थे ति) तत्तस्मादे-
 त्थमपि यन आस्सन् कार्ये नास्स अय वक्तेः यज्जन् ते नञ मत्तो
 अयम केन तयाति (एयमिद्यं ति) तं (सुवन्तिं ति) गोपकाभार-
 णानः श्लेषः, ताभ्यः सूकलाडकायु याव जातः, परिनाभ्यः
 संवथा (वान्तः) एकार्यकाश्चतेन । (इत्तुत्त एदिं ति) इत्तुत्तया क-
 र्याच द्दयधेः (येयान्ति ए ति) येनान्ते भानि । इयापि सूत्र उ-
 प-
 नयो हत्येन । एव वान्ती उट्टयत्तः

“ सुगृह्णति तत्र कलेभ्यः, निन, गण्डोभ्यं च तिस्रो भेदाः ।
 नाभ्याभ्यं दोव गोप, उड किं सुउच तिस्रः जने १ । ”

अथजा-

“ अमशुभमनन्ताए, एते द्वाणं त्रये अणः पचा ।
 जह कठुवतुवराण, नागानिर्दिप्रयस्मिं दोवइ ॥ २ ॥ ” इति ।
 का ० १ अ ० १ अ ० १ नो ० ५० । प्रवत्तं १ अ ० १ नो ।
 १ । प्रत्तं ० ।

दुवग-द्विवर्ग-पुं० । उभय कोटी, ति ० चू ० १ अ ० । आका ० ।
 दुवण-दुवन्-न० । उपतापने, प्रवत्तं २ अ ० ० ५ ।
 दुवव-द्वय-तुं० । द्वय ० शब्दार्थे, स ० १ अ ० ५ ।
 दुववापतरु-द्विवर्गपरक-पुं० । दुस्सापयतरकल्लं, भ ० ६
 श ० १ उ ० ।
 दुवा-द्वार-न० । “ पञ्चअमपञ्चार वा ” ॥ ५ । १ १ २ ॥ इति
 संयु कथास्यव्यवञ्जनमर्थे उक्ता । “द्वारो” पक्षे “वारो” “वेरो”
 “द्वारं” प्रा० १ पाठः प्रनोत्तयाव, आ० ५० १ अ ० १ अ ० ५ । प्रा०
 मरु पृथ, चू ० १ उ ० १ प्रक० । प्रायान्नवत्तं वकुलाः ५५ तियां प्र-
 वंशमुत्तं व । चू ० १ उ ० १ प्रक० । प्रा० ० । (अथाहुत्तारवत्त-
 ती ज्ञाणवयानं सर्वतीनां, कन्थयानि “खव” शब्दे वच्यते)
 दुववर्कम-द्वारकर्म-न० । शरव्य विषयभावाः तुमेः ससीकर-
 णं, ति ० चू ० १ उ ० ।
 दुववर्पहाण-द्वारविधान-न० । कपाटमांश्रय द्वारवर्गणे,
 आका ० १ अ ० १ चू ० १ अ ० २ अ ० ७ ।

दुवारवाहा

दुवारवाहा-द्वारवाहा-खं० । द्वारवाहे, आवा० ३ पु० । ख० १ अ० ३ उ० ।

दुवारमाहा-द्वारशाखा-खं० । द्वारवाह्यांश्चकाष्ठाऽश्नौ, मावा० २ पु० । ख० १ अ० ३ उ० ।

दुवारिभ्र-द्वारिभ्र-पुं० । "उत्सौम्याऽऽति" ॥ ७ । १ । १६० ॥ इति औन उप । "दुवारिभ्रो" ॥ अ० १ पा० ।

द्वारिभ्र-पुं० । द्वारे नियुक्तः, उक्त । द्वारपाले, अर्थ० ।

दुवामसावच-द्वामसावच-न० । "दुवामसावचे कितिक्रमे पणसे । ते अहा-दुवामये अहाजायं, किनिक्रमे चारमावच । अउमिरे नियुक्ते दुवामसं एगामककमनं ॥ ३ ॥" इति सुप्रानि-धामयभेदु कायव्यापारविशेषेषु, अ० १ सम० ।

दुविह-द्विविध-पुं० । द्वितीये वासुदेवे, ति० । अथके भक्तिर्वा० वासुदेवे, अ० १ ती० ।

दुविह-द्विविध-वि० । "द्विविधम्" ॥ ४ ॥ १ । अर्थ० इति द्विविधेकारकयोःकारः । "द्विविधो" ॥ अ० १ पा० । उ० विधेप्रकाश-वर्षेति द्विविधः । आवा० १ अ० ४ अ० ५ उ० । द्विप्रकारि-सूत्र० १ पु० ८ अ० । आवा० । विशेषेण उक्त० । एवा० प्रथ० ।

दुविहद्विविध-द्विविधद्विधा-वि० । नयः (अन्यजनान्वा-ऽदि) अनुपयाय । यावत्पर्यायवच यत्कृतं हीने । उप-तवाचनार्थापयनां प्राप्ते, ति० ख० १९ उ० ।

दुवद्वाम-दुर्वैष-न० । अर्थवत्तये, ति० ख० । "वचकावयोः १ दु-र्वचः" । एकस्मिन्नापि पतनीत्यर्थः । "अहवा-प्रवासात्कुरुमंनि-भं सुवयं, संवा लभ्ये दुर्वचः ॥" इति एत इत्यर्थः । ति० ख० १ उ० । अ० । कुरुते अ । ति० । सूत्र० २ पु० २ अ० ।

दुवद्वय-दुर्वद्व-वि० । असम्यग्ज्ञे, अवा० ४ उ० ३ उ० । दुष्टा-नि मगनि येवां ते तथा । यथा मांजनकानं, इतकालसमाहौ प्रतननरक्षणेयघातेन मांसप्रदानम्, अयदधि तदकोजना-ऽऽदिकं दुष्टप्रनांमिति । तथाऽयधमम् अन्मांस्ते मधुम घमांसा-ऽऽदिकमयवद्वरिष्यामोषेयमहाभावाऽऽऽन्मांस्तेरांषांश्चद्वारेण कर्मदानमेव ज्ञेयं दुर्वद्विति । सूत्र० ३ पु० २ अ० । अतवाजिने, विवा० १ पु० १ अ० । इहा० ।

दुवद्वयचारिच-दुर्वद्वचारिच-पुं० । दुर्वद्वचारिचे इति दुर्वद्व-चारिचः । विना कारणेन सलोत्तरमुत्तरपरिधेयिभि, ति० ख० १ उ० । इय० ।

दुवद्वयसुमि-दुर्वद्वसुमि-पुं० । नैःकममनायोधे, आवा० । दुवद्वयसुमि । अथागाए तुच्छए गिलाइ वचए, एस धी-रे पसंसिए (१००)

(अनुसु इत्यादि) बहु उद्वयम्, एतच्च भाष्येभ्यो ह्यनुवादिनं, उद्वयं च उद्वय इत्यनेन । अथवा बहु सुमि, कामनायोधः, तत्रश्च सुमितमन बोधयं बहु प्रथं तद्वत्तु, दुष्टं वस्तु दुर्वद्वत्तु, उद्वयं आसी सुमिश्च दुर्वद्वसुमि-मोक्षगमनायोधः । एव च कुना प्रयाति, अनाह्वया तीर्थकरोपदेशादयः, अत्रैरीत्यर्थः । किमत्र तीर्थकरोपदेशो दुष्करं, येन वैरीभ्यः प्रवृत्तयते ? । न कुत्पन्ने-उद्देशकाऽऽद्वारदच सर्वे अथासंभवमायोधयः । तथाहि-मिषयाश्चमोहितं शोकं सम्बोधुं, दुष्करप्रतेच, त्यागमभ्यासोपयितुं, रथपतीं निषादुं, शब्दं शब्द-

विषयोऽथवाऽनपेयु माध्यस्तनौ भाषयितुं, प्रसक्तज्ञानि नोक्नुम्, एषं योऽपि हृष्टया मीमीक्षात्तया अस्तिधारकतया दुष्करं सञ्चारितु-म्, अनुक्तव्यमिदं नहि नानाप्रकारानुपसर्गात् सोऽनुभू । असहये च कामोद्योऽनाद्योनिगतमस्तुकाभावना च कारणं, जीवो हि स्व-मायानो दुःखनीचनिरोधस्तुकायोऽनो निरोधकत्वाभावायां तुःखं वसति । अत्रमेष्वच किमनो भवनीयाह- (तुच्छए इत्यादि) तुच्छो रिक, अ च अत्यनो निधेनो, घटाऽऽदिरैव जलाऽऽदिरै-हितो, भावतो ज्ञानाऽऽदिरहितः । ज्ञानाऽऽदिरहितो हि कावासं-धातिविषये केनचिपुष्टोऽपरिज्ञात्वात् ज्ञायति यत्तुं, ज्ञानस-मित्यतो वा चारित्रिकः । एवासाकारकतयाऽनुक्तकार्यप्रकण-धमरे भावाति यथाविधितं प्रहापयितुम् । नवादि-प्रवृत्तस-न्निधिः संनिधानं योऽनामावहे । एवमन्वयापीति । यन्तु कवा-यमहाविषयकदकयजयथाज्ञोपजीवकः स स्वयमुत्तमं यथव-रिको न ज्ञायति च अकृतुव, यथाविस्मयनवपरिज्ञात्तुच्छा-माह । आह च- (एव इत्यादि) एव एति स्वयमुत्तमं ज्ञानाऽऽदिरैको यथाविधितमामप्रकरो योः कर्मविधारणात्, प्रशांसनस-द्विधेः स्थापित इति । आवा० १ पु० २ अ० ६ उ० ।

दुवद्व-दुर्वैह-वि० । योऽनुभवये, उक्त० १ एव अ० ।

दुवद्व-दुर्वैह-वि० । योऽनुभवये, उक्त० १ एव अ० ।

दुवद्व-दुर्वैह-वि० । योऽनुभवये, उक्त० १ एव अ० ।

दुवद्व-दुर्वैह-वि० । योऽनुभवये, उक्त० १ एव अ० ।

दुवद्व-दुर्वैह-वि० । योऽनुभवये, उक्त० १ एव अ० ।

दुवद्व-दुर्वैह-वि० । योऽनुभवये, उक्त० १ एव अ० ।

दुवद्व-दुर्वैह-वि० । योऽनुभवये, उक्त० १ एव अ० ।

दुवद्व-दुर्वैह-वि० । योऽनुभवये, उक्त० १ एव अ० ।

दुवद्व-दुर्वैह-वि० । योऽनुभवये, उक्त० १ एव अ० ।

दुवद्व-दुर्वैह-वि० । योऽनुभवये, उक्त० १ एव अ० ।

दुवद्व-दुर्वैह-वि० । योऽनुभवये, उक्त० १ एव अ० ।

दुवद्व-दुर्वैह-वि० । योऽनुभवये, उक्त० १ एव अ० ।

दुवद्व-दुर्वैह-वि० । योऽनुभवये, उक्त० १ एव अ० ।

दुवद्व-दुर्वैह-वि० । योऽनुभवये, उक्त० १ एव अ० ।

दुवद्व-दुर्वैह-वि० । योऽनुभवये, उक्त० १ एव अ० ।

दुवद्व-दुर्वैह-वि० । योऽनुभवये, उक्त० १ एव अ० ।

दुवद्व-दुर्वैह-वि० । योऽनुभवये, उक्त० १ एव अ० ।

दुवद्व-दुर्वैह-वि० । योऽनुभवये, उक्त० १ एव अ० ।

दुवद्व-दुर्वैह-वि० । योऽनुभवये, उक्त० १ एव अ० ।

दुवद्व-दुर्वैह-वि० । योऽनुभवये, उक्त० १ एव अ० ।

दुवद्व-दुर्वैह-वि० । योऽनुभवये, उक्त० १ एव अ० ।

दुवद्व-दुर्वैह-वि० । योऽनुभवये, उक्त० १ एव अ० ।

दुवद्व-दुर्वैह-वि० । योऽनुभवये, उक्त० १ एव अ० ।

दुवद्व-दुर्वैह-वि० । योऽनुभवये, उक्त० १ एव अ० ।

दुवद्व-दुर्वैह-वि० । योऽनुभवये, उक्त० १ एव अ० ।

दुवद्व-दुर्वैह-वि० । योऽनुभवये, उक्त० १ एव अ० ।

दुवद्व-दुर्वैह-वि० । योऽनुभवये, उक्त० १ एव अ० ।

दुवद्व-दुर्वैह-वि० । योऽनुभवये, उक्त० १ एव अ० ।

दुवद्व-दुर्वैह-वि० । योऽनुभवये, उक्त० १ एव अ० ।

दुवद्व-दुर्वैह-वि० । योऽनुभवये, उक्त० १ एव अ० ।

दुवद्व-दुर्वैह-वि० । योऽनुभवये, उक्त० १ एव अ० ।

दुवद्व-दुर्वैह-वि० । योऽनुभवये, उक्त० १ एव अ० ।

दुःस्वियद

दुःस्वियद-दुर्विदग्ध-पुं० । ' दुःस्वियद ' शब्दायै, औं २०
काचि० ।

दुःस्वियद-दुर्विदग्ध-पुं० । ' दुःस्वियद ' शब्दायै, औं २०
काचि० ।

दुःस्वियद-दुर्विदग्ध-वि० । दुःस्विये, अ० ७ हा० १ उ० ।

दुःस्वियोज-दुर्विदग्ध-प्र० । दुःस्विये कृत्रिमकवप्रपणायै,
पञ्चा० १६ वि० ।

दुःस्वियद-दुर्विदग्ध-पुं० । पाठ्यस्याऽऽशौ, काच० १ का० ।

दुःस्वोत्त-देशी-उपासक्ये, दे० सा० ५ वं ४२ गाथा ।

दुःस्व-दुष्-घा० । दिवा०-पर०-अक०-आनंद । वाच० । वैद्यक्ये,
विशे० । दुःस्वार्थ, अदुस्त, अदुस्तुत् । वाच० ।

दुःस्वोत्त-दुःसंज्ञा-पुं० । दुःस्वोत्त कृत्रिम कृत्रिम्यते प्रहा-
प्यते बोद्धव्य इति दुःसंज्ञायाः । स्या० ३ ता० ४ उ० ।

तत्रो दुःस्वोत्तप्य पक्षया । तं जहा-दुष्टे, मूढे, बुग्मादिपु । ११॥
अस्य संक्षेपग्रामह-

सम्पद्ये वि शोभायाः, किमु द्विकल्पवाययासु दुःस्वोत्त ?
दुःस्वोत्तप्याऽऽरंभा, मा भोहपरिस्समो होजा ॥ ३२७ ॥

दुःस्वोत्तप्यः सम्पत्कृतप्रहसोऽप्यवश्याः, किं पुनर्दोषावाच्य-
थाः ॥ प्रत्यक्षेण प्रहापने मोक्षो निःकल्पः प्रहापकस्य परिश्रमो ना
प्राप्तिः दुःसंज्ञात्पुत्रमारुच्यते । अनेन संक्षेपनाऽऽयानस्यास्य
शाब्दा-अथो दुःस्वोत्त कृत्रिम्यते प्रतिबोद्धव्य इति
दुःस्वोत्तप्याः प्रकृताः । तद्यथा-दुष्टस्वप्रापकं प्रति श्रेयसा-
द्, स आप्रहापनीयो श्रेयशोपदेशप्रतिपक्षः । एवं मूढो गुण-
शोभातिष्ठः, अदुःस्वोत्तो नाम दुःस्वोत्तप्यकृतीकृतपरिस्सोक्षः ।
एव सुत्रार्थः ।

अथ अर्थविवरण-

दुःस्वोत्तप्यो विविदो, दुःस्वोत्त दुःस्वोत्तं बन्धो पुंस्त्वि ।
मूढस्य च शिक्लेवो, अदुःस्वोत्तो होइ कायस्य ॥ ३२७ ॥

दुःसंज्ञायां दुःस्वोत्तप्ये शक्तिविषयः, तत्र दुःस्वोत्तः पूर्वं पराजित-
कृत्ये यथा बन्धित्वाऽऽयति मन्तव्यः । मूढस्य पुनरदुःस्वोत्तं नि-
कृत्यो बन्धनान्नायैवा कर्तव्यो नान्वित ।

तत्र पद्वचनविश्रामसङ्ग्राह-

दुष्टे मूढे बुग्मा-द्विते य जययातु च अहदा होइ ।
पदमभंगं सुत्तं, पदमं विदयं तु चरिभक्ति ॥ ३२८ ॥

दुष्टो मूढो मूढाहित इति त्रिविधः पदैरदुष्टा भजना भवति,
अथै प्रजा इत्यर्थः । अथ च प्रथमं भङ्गं प्रथमं मूढं विपत्त-
ति, चरनेऽग्रमे भङ्गः दुष्टोऽऽमूढोऽऽमूढाहित इत्येवमकृते
द्वितीयं बन्धनमायं सुत्रमिति । अ० ४ उ० ।

अथैवं मूढे के प्रजाऽऽयितुं योग्याः ? के वा नेत्याह-
मोक्षेण वेदमूढे, अर्थविसिद्धा ङ मिसना मूढा ।

बुग्माहिता य दुःस्वोत्त, पदसिद्धा कारणं भोजु ॥ ३३० ॥

वेदमूढं मुक्त्वा ये योग्य कल्पयन्तेऽऽमूढाऽऽप्यन्तेऽऽतिपिच्छाः,
प्रजाऽऽयितुं कल्पन्ते इत्यर्थः । ये तु बुग्माहिता दुष्टाश्च
कथायदुष्टाऽऽप्यन्ते कारणं मुक्त्वा प्राप्तापिच्छाः, कारणं तु
कल्पन्ते इति प्रायः ।

किमर्थमेतं प्रातिपिकाः ? इत्याह-

जे तद्विं अजिगमिदयं, आपरयंथा य ते न सुंवेति ।
सम्पत्तं पि ण जगति, तेसि कथां चरित्तुगुणा ॥ ३३१ ॥

यस्यैवमुदाहिताऽऽजिगिः किमपि शाक्याऽऽजिगमंमस्यहा
प्रासाऽऽजिगिः किमपि बुग्माहिताऽऽजिगमंमस्यहाप्रासाऽऽजिगिः
कृतं नदामरणात्तं न मुञ्चति । अथ येनैषो सम्पत्कथमपि न
जगति, कुतश्चरित्तुगुणा इति ?

कथं पुनर्मयीयं सम्पत्कथमपि न लगानोत्याह-

सोयमुपयोररणमुष्ट-दारजराणपंपकिम्वदपसु ।

सगेषु देवपुत्रेषु-विरजीवणदायादिहेसु ॥ ३३२ ॥

इधेवयाहोइय-दुस्सुदुग्माहणाकुहियकम्पा ।

पुदमपि ददुःस्वोत्तं, गियद्वंति न कारुणं केइ ॥ ३३३ ॥

इह जारनाऽऽशौ शौचलुनचोरणमुक्त्वाऽऽमरणेनकल्पमयेपु
नेनपुनः-नरजीवणदानहेतुपु च स्वगुणे भाविना भयति,
तथा दि-शौचाधिधानाद् पुत्रोपदानाद् चोरानमरणाःप्रथमाद्
धर्मपत्नीपोषणात् । परमउदानाऽऽदियेनकर्मोपधानाद् वैश्या-
नराऽऽदियेनपूजनात् । अल्पमदसाऽऽदिकारकाश्चजीवणदाया-
नधरिऽऽदिदानान् स्वर्गो अवाप्यते, इत्येवमादिशौचिककु-
शुल्लवुदुग्माहणाःकृत्यनकर्ताः सम्पन्नस्याः । कुशुलेऽऽतयाऽ
रुदमपि ददुःस्वोत्तं अरण्यमुपपत्तिं किंचिदुत्कर्त्तव्यां न प्राप्ति-
यते, अतस्ते दुःसंज्ञायाः प्रमद्व्याः । अ० ४ उ० ।

दुःस्वोत्तप्या-दुःस्वोत्तप्या-स्यो० । अथसर्विधयाः षष्ठे उक्तमपि-
एवाथ प्रथमदशके, ज० । " पञ्चविंशत्यमदसाह काशो दुः-
स्वोत्तप्याः । " ज० ६ श० ७ उ० । स्या० । शौ० । नि० । प्रा०
सू० । तं० । उ०० । (अस्या बर्णकत्तु " आत्म-
पिणो " शब्दे तु० आगे १२१ पृष्ठे, " उक्तमपिणो " शब्दे
तु० आगे १२२ पृष्ठे, " उक्तमपिणो " शब्दे ति० आगे १२६
पृष्ठे च उच्यते)

दुःस्वोत्तप्या-द्विमप्या-प्रि० । औ स्वयं यथ न द्विसमयाः । सम-
यद्वयजाने, ज० १५ हा० १ उ० ।

दुःस्वोत्तप्या-द्विमप्यासिद्ध-पुं० । सिद्धत्वमप्यपिज्ञानीचमम-
यवर्तिनः, प्रकाशमरेण तुर्नायसमयवर्तिन परमरालकमेने,
प्रका० १ पृ० ।

दुःस्वोत्तप्या-दुःस्वोत्तप्या-स्यो० । अथसर्विधयाऽऽयुतं उक्तमपि-
एवास्तुतये चारके, ज० । " एता सागरोपमकःकाकोदोशो
बायासीत्ये चामनहस्तादि ऊर्गुणा काशो दुःस्वोत्तप्याः । " ज०
६ श० ७ उ० । ज० । (अस्या बर्णकत्तु " आत्म-
पिणो " शब्दे तु० आगे १२१ पृष्ठे, " उक्तमपिणो " शब्दे
ति० आगे १२२ पृष्ठे च उच्यते) " एता दुःस्वोत्तप्याः " शब्दे
स्यो० १ उ० ।

दुःस्वोत्तप्या-दुःस्वोत्तप्या-स्यो० । अथसर्विधयाः प्रथमे उक्तमपिधया द्विती-
ये चारके, ज० । " पञ्चविंशत्यमदसाह काशो दुःस्वोत्तप्याः । " ज०
६ श० ७ उ० । स्या० । शौ० । नि० । प्रा० सू० । तं० । उ०० । (अस्या बर्णकत्तु " आत्म-
पिणो " शब्दे तु० आगे १२१ पृष्ठे, " उक्तमपिणो " शब्दे तु० आगे १२६ पृष्ठे
च उच्यते) " द्वाविंशत्यमदसाह काशो दुःस्वोत्तप्याः । " जहा-
अथके परिचयः, काशे न यतिर, अतश्च पूर्यते, साह न

प्राग्भिति, युवन्तु जसो मिकं पयिवयो अमपुष्पा म्हा० जय फाला ॥ १५० १० डा० (अस्व वकयता 'कञ्जिजुग' शब्दे पु० आमे ३८० पूढे) नरं " तसो मोयमसोमी आलुगपुवसं पु० प्छर-मयसं । तुम्हं निववाणानंरं किं किं भविससह ? । पवुणा भवियं सोम ! मय मुक्कगदस तिहिं वातेहि अजन्वमेहिं य भासिंहं पंचम अरमे दुस्मा अगिस्सल । मइ मुक्कगमणाओ यो यसांनं चडनट्टीए अपपिडमंकेवली अंबुमासो सिंकिं गमिहो । तेणं समपयं पञ्चमनाणं, परमोही, पुलायल्लच्छं, भाहारगसरीरकवगसेही, उवसमगसेही, अणकप्यो, परिहारान्नुत्तु-सुहु-मसंपराव-अहक्कः यचारंसात्ति, केवज्जाणं, सिंकिगमण च सिं तुवाजस उणाहं भाग्दे वासे कुञ्जिअहिंति । " अज-सुहमपपमुहा, होहिंति सुगपहाणआधिया । तुप्पसहो आ सूर्यी, अठगिया दोखि य सहस्सा ॥ १ ॥ " लसरिसमाऽदि-य वाससर दूतमहोमि सगगप चरमाधि चत्तारि पुष्पाणि, समच उरमसंतोयं, चत्तारिनहारायां संवयण, महापाण-अणं च कुञ्जिअहइ । आमेचसपहिं अज्जवरे दमंसे पुवं संवयणं चउअं च अयमच्छिदी । मइ मुक्कगमणाओ पालय-भंदंउमुत्ताऽराअसु थोलीणेसु चउमयसणरेहिं विज्जमाहो राया होही । तम्हं सट्टिआरंवायां वाज्जकसर उअं, पणपय-संभंदाणं, अट्टोत्तरं मयं मोरिअसंसाणं, तीसं दूनामिच-सल, सट्टी वलीमिच माणुमनाणं, थोलीसं नरवाहयुत्त, ते-नम् गहान्ज्जम्ब, चत्तारिः... गम्ब, तसो विज्जमाहो । थो स्वाहियसुत्तुगुरंसे पुहवि आरंभं काअं निचसंचच्छरं पच-नहो । " तह गहंमिअरउअ-कव उअयो काहिमाचिओ हो-ह । नेयसउअसपहिं, गुणसचकाअयो सुगपउथो ॥ १ ॥ " दूनामाय चट्टमाणीए नवराणि माअजुवाणं होहिंति, असा-कया गामा, जसदंनसमा राथायो, वासरावा कुट्टिंणो, लचमहणय निभंभिणो, आमिहोणिओ जिआ, कासरसिनु-प्रां सासुयो, सपिणोतुत्तायो बद्धंमं, सिउत्तवा कदक-पांक्कवायंहिं सिंकिअवा येसाचारंवाओ कुलंगजओ, लउं-दुवांरंणं पूत्ता य, सीसा य अकाअवांसिणो काअअवांसि-णा यमहासुदिवा रिंअसंसाणभयया च उज्जया, तुंअआश्व-माणपत्ता आपिणुट्टिया य सउज्जया, परचअअमरदुग्गिअसज्जया वेसा, सुहदमसहट्टला मेहंमो, असउज्जवपरा अणपुत्ता विप्या, सुउत्तुअसाअओ मेदंउम्मा कसाचकुत्तुभियमणा ससया, अण्यअसा सम्मांइणो सुरनरा, ते चव परचअसा मिअदिचि-णो होहिंति । हेवा न दाहिंति हरिसलं, न तदा कुरंतप-दाआ विउआमेणा, ओसहोणं मोरसकपुलककराहइवायां च रमवसणंअहाणी, नरायां बवमेहाआउणि हाइस्संति, मास्-कया उ पाअभाधि जिताणि न भविसंति, पडिमाकयो म्वायअमो बुच्छिजिअहइ, आयांरिया वि सीसायं सम्मं सु-यं न दाहिंति ।

" कसहकरा नमरकरा, असमाधिकरा अग्निउत्तरकरा च । होहिंति अथ सनया, दससु वि खितेसु सवराहं ॥ १ ॥ वज्जहारं मेनाहं, मुनिविअज्जया व मुणीयं । गहिंति अगमया, अणपुत्तुत्ता च सट्टियं ॥ २ ॥ उमरएणअथपसा-इयाय वसहाणं सत्तुवायं च । णिउस्संति काएयं, जह नरइयो कुट्टियां ॥ ३ ॥ " किं बहुणा-बद्धं मेदा अणे समया होहिंति, पुष्पाचारियकं-वरायं आमायांरिं मृण्ण निचमइविणोपयं सामायांरिं च- ६३१

अभचारिणं नि र्वाचिसा तहाविहं मुक्कजं मोहम्मि पादि-सा उस्सुत्तमालिणो अणपुत्तरं परिआपरायाया य केह हो-हिंति, वसयंता अग्निट्टिनिवा, अण्यअसा प्राग्निवा भविसंति ॥ १ ॥ २० कटव ।

दुस्माकाल-दुग्गयाकाल-पुं० । अयसपिययाः पञ्चमे सम्मयि-यवा चितीये च समये, जं २ वत्तं । " पक्खीसं वासलह-स्साहं कालो दुस्मा । " अ० ६ शु० ७ उ० । आवायोणा-मुयाध्यायानां चर्माचार्याणां मासुत्ताप्रीआधकआधिकारां वा कुप्रसहं यावद् दुग्गयायां या मस्या हीपात्रिकाकटयाऽऽदिषु उकाऽस्ति, सा कया विवहया, पञ्चमारके दिनानि स्तोकाणि जायन्ते, संथा च बहोति लोकाः पुच्छन्ति, तत्र किमुत्तरं हीयत इति प्रश्ने, उत्तरम्-अथ भरतकोपे दुग्गयाया अरुप-कालधेयि भूमिः प्राणुयाद् बद्धु देवोयु सावाधिसंभवेन हीपात्रिकाकटयाऽऽपु-कयुगप्रधानाभदिसंख्याऽधेनः संगच्छते, नत्यामहातमापारिदेतेति बोध्यम् । ३८ प्र० । सेन० २ उज्जा० ।

दुमह-दुग्गया-पुं० । " सुंकि दुग्गो वा ॥ ८ । १ । ११५ ॥ इद उपसंगमस्य रेफाये सति इन ऊचं वा । "दुमहो, दुस्सहो । " रे-फापोभाभवे "दुस्सहो । " प्रा० १ एाद् । " निदुरोषो " २ । १ । १३ ॥ अंत इत्यस्य श्यञ्जनस्य वा लुक् । " दुस्सहो । " प्रा० १ पाद् । विवाङ्गपरनामके कदाचुकभेदे, ति० ।

दुग्गुमिण-दुग्गुस्वप्न-न० । अयमसुचके स्वप्न, प्रअ० । आअ० उर । दुस्संचार-दुग्गुंचार-वि० । दुग्गामो, दशा० १० अ० ।

दुस्संवाह-दुग्गुमन्वाह-पुं० । दुग्गेन सम्वापयते धर्मचरणप्रतिप-त्तिः कायंत इति दुःसम्वाधः । दुग्गेन धर्मोऽऽचरणं प्रतिपाद-माने, बोधयितुमशक्यं च । आचा० १ अ० १ अ० १ उ० ।

दुस्समाण-दुग्गुमाण-पुं० । देपं कुयति, सु० १ शु० १२ अ० । दुस्सरणाप-दुग्गुसरनाम-न० । पडइयवशास्वरः श्रोतृणां कण-कटुः प्राडुभेषति तद् दुःस्वरनामः नामकर्मभेदे, कर्मोक् कर्म० । पं० से० । प्रअ० । आ० । कर्महीनस्वरं, कर्म० १ कर्म० ।

दुस्सस-दुग्गुसल-सि० । दुग्गुं, दुग्गुं, दुग्गुं ६ उ० । दुस्सह-दुग्गुप-पुं० । " दुसह " शब्दाय, प्रश्न० १ आअ० हार । दुस्सहिप-दुग्गुमहित-वि० । दुग्गेनाधित्तित्ते, सु० १ शु० ३ अ० १ उ० ।

दुस्साहद-दुग्गुमहूत-वि० । दुग्गेन संहियते मोहयते स्मेति दुग्-संहृतम् । दुग्गितं, उच० ७ अ० । दुस्सिजा-दुग्गुश्रया-सि० । विचमज्जनाऽऽधिकपायां श्रयाणाम्, वश० ८ अ० ।

दुस्सीसि-दुग्गीसि-वि० । दुग्गं रायज्जयाऽऽदिदोषविहृतं हीलं ल-भावाः समाचाराकारो वा चत्तासो दुग्गीसिः । उच० १ अ० । अ० । विआ० । दुग्गुमभवसवहीने, विआ० १ शु० १ अ० । उज्जाऽऽचारे, य० १ अ० । प्रश्न० । उच० । दुग्गुः दुग्गुमासो वा । पिण्डोक्तके च । "दुस्सीले एरमाओ न मुक्कह " सु० १ शु० १० अ० । "दुस्सीलाओ अरो तिवा " अरवत् विआअक्कगरं-अथव दुग्गीसा उज्जाचारा विहोअयेन यथ तत्र प्रासनराऽऽ-

रथमार्गं क्रमशो दायधवेयमुद्रमनां वाटिकाऽऽशी पुत्रपार्था या-
 ३-भूकारित्यात् लघायाधवेयवाहुद्रादीरीर्यमुद्रकाऽऽश्री-
 नाममथ । (स्त्रियः) तं० । अत्रदासभावकस्य भावोयाम्, या
 प्रतिभां प्रतिपन्नस्य स्वपत्युर्वेदो होहोहोकेकेके स्वधयाऽऽकार
 प्रा० क० ।

दुःसुप्त-दुःश्रुत-त्रि० । दुष्टं सुप्तं अथवा यमाऽऽसी दुःश्रुतः । दु-
 ष्टश्रुते, प्रथमं २ आश्रमं द्वार । दुष्टं सुप्तं दुःश्रुतम् । दुष्टे सुप्ते,
 न० । आचा० १ २ सु० ४ अ० २ उ० ।

दुःसुप्ते जा-दुःशाट्या-अं० । दुःशाट्यापारुषवसतौ, प्र० १ शं
 ६ उ० ।

दुःह-दुःख-न० । " दुःखदक्षिणातीर्थे वा " ॥ ७ । १ । ७२ ॥
 इति संयुक्तस्य हः । " दुःहं दुःखम् " प्रा० २ पाद । नरकं,
 नरकाऽऽवासे, सुत्र० १ सु० ५ अ० १ उ० । नरकाऽऽद्विधानना-
 यमाने, सुत्र० १ सु० १ अ० १ उ० । दुःखदेवद्विधनदशुभ्रान्, श-
 स्साननेमार्थोद्यथा त्सीमपीडाऽऽस्यमै अस्ति, सुत्र० १ सु० ५
 अ० १ उ० । अमानवेदनांशोद्यय, सुत्र० १ सु० ५ अ० १ उ० ।
 पीकायाम्, सुत्र० १ सु० ५ अ० १ उ० । शरीरमनसोरननुकूलं,
 आचा० १ सु० ३ अ० १ उ० । दुःशाट्यापारुषवसतौ, सुत्र० १ सु०
 १ अ० । " विपुत्रककम्पया य गच्छा चंदा दुद्रा तिव्या दुर्ह-
 यासाः । " इति पदकायोः । विद्या० १ सु० १ अ० ।

दोह-दु० । दुःह-कर्मणो घञ् । दुःधे, " सदाहध्याधमेऽह्निम् "।
 इति स्मृतौ । आधारे घञ् । दोहनवाचे, आचा० । भावे घञ् ।
 दोहने, मोहोहानव्याने च । दु० ३ उ० ।

दुःहश्च-दुर्हृत्-त्रि० । दुष्टं हृत्तो दुर्हृत् । दुष्टहृत्, आचा० १ सु० ३
 अ० ३ उ० ।

द्विहत-त्रि० । द्वारपां रामदेवावपां हृत्तो द्विहतः । द्वारपां ह-
 ते, आचा० १ सु० ३ अ० ३ उ० ।

दुःज्ञ-त्रि० । अदभ्यन्धे, प्रा० १ पाद ।

दुःह्यो-द्विधा-अभ्य० । प्रकाररूपे, आचा० १ सु० ३ अ० ३
 उ० । रा० । सुत्र० । उ० ।

द्विधान्-अभ्य० । द्वयोर्नामयोः, ज० १ १६ वा० ६ उ० । उभ-
 यत् इत्यर्थार्थे च । दृष्टा० १० अ० । आचा० । " दुःहत्तो गुर्हा-
 चाः " । बहिरन्त्यश्च गोमयाऽऽस्त्रिणा मिता । रा० । " दुर्हत्तो सं-
 विद्विभ्याविवक्षया । " । द्विधात्तो द्वयोः पार्थिवोः । सर्वज्ञानि
 अत्राप्ये चक्ष्य तत्र द्विधातः संयुक्तानां चक्ष्यत् सामर्थ्यादु-
 च्यतेत्यने तदा निष्ठात् । रा० । सूर्येति, वे० शि० क वगैः ।

दुःहशोचक्य-द्विधा-अभ्य० । उच्यते, म० ११ शा० ११ उ० ।
 अं० ।

दुःहशोचदा-द्विधासा-अं० । उच्यतेऽङ्कुवाऽऽकारायां श्लेषा-
 म्, स्था० ७ उ० । अ० । नाम्ना यामपात्रांऽऽदेमोऽः प्रविष्टय
 तपेव गत्वा अथा यव दक्षिणपार्श्वेऽऽदी यथावस्थात् सा ि-
 धात्वा शरीरं, बहिरन्त्योयामदक्षिणपार्श्वेनक्षणयोद्वयोःसाका-
 श्चश्लेषोस्यया स्फुटःसिद्धिः । अ० २५ शा० ३ उ० ।

दुर्हशोचतय-द्विधा-अभ्य०-न० । सर्वोद्ययात्, स्था० ० उ० ।

दुर्हशोचां गसंसपयओम्-द्विधाशोकाऽऽश्रीमाप्रयोग-तुं० । जन्वे-
 यामश्चतस्तत्तत्कस्त्वित्येवकोऽये, स्था० १ उ० । अ० ।

दुर्हशोचिका-द्विधाशोका-अं० । यस्यां चारद्वयं चकं कुर्वोत्त
 सा द्विधाशोका । इत्वं चोपदेशादाभ्यांशोचोऽङ्कुवाऽऽच
 द्विधाशोका य उर्यद्यत्त तस्य भवति । तथाहि-प्रथमसमयं आ-
 क्रम्यस्तिन्येनैतौत्यां याति, ततस्त्वियेनैव चारद्वयं, ततोऽपि चा-
 यस्यामिनेत । तिसमयेयं प्रसनात्तया मध्ये बहिष्यं भवतीति ।
 अ० १५ शा० ३ उ० । श्लोकोत्तरं, उभयोर्वकायां व्यापनत्वात् ।
 स्था० ७ उ० ।

दुर्हश-दुर्हृत्-त्रि० । दुःस्थगे, उपा० २ अ० । दुर्हशब्दे, विधा०
 १ सु० ३ अ० ।

दुःशाऽऽश्री-त्रि० । दुःशापीति, प्रा० १ सु० १ अ० ।

दुर्हद्विध-दुःश्रुत्-त्रि० । दुःश्रुत्पयानि दुःखं शोचः, तेन आश्र-
 याऽऽश्रीतिः । क्रयम् इति दुःश्रुत्पयानिः । मेगपीति, उ० २ अ० ।

दुर्हश-दुःश्रुत्-त्रि० । दुःश्रुत्पयानि दुःखं शोचः, तेन आश्र-
 याऽऽश्रीतिः । क्रयम् इति दुःश्रुत्पयानिः । मेगपीति, उ० २ अ० ।

दुर्हश-दुःश्रुत्-त्रि० । दुःश्रुत्पयानि दुःखं शोचः, तेन आश्र-
 याऽऽश्रीतिः । क्रयम् इति दुःश्रुत्पयानिः । मेगपीति, उ० २ अ० ।

दुर्हश-दुःश्रुत्-त्रि० । दुःश्रुत्पयानि दुःखं शोचः, तेन आश्र-
 याऽऽश्रीतिः । क्रयम् इति दुःश्रुत्पयानिः । मेगपीति, उ० २ अ० ।

दुर्हनो-द्विधा-अभ्य० । द्विधाशोकाऽऽश्री-
 याऽऽश्रीतिः । क्रयम् इति दुःश्रुत्पयानिः । मेगपीति, उ० २ अ० ।

दुर्हशोपाधिकर्मायि-द्विधाशोकाऽऽश्री-
 याऽऽश्रीतिः । क्रयम् इति दुःश्रुत्पयानिः । मेगपीति, उ० २ अ० ।

दुर्हश-दुर्हृत्-त्रि० । " लुं क कुर्वो वा " ॥ ७ । १ । १११ ॥ इति
 दुर्ह उच्यतेऽयं रेतोपे चने उच्ये वा । प्रा० १ पाद । " कल्-
 यचमात् " ॥ ७ । १ । १११ ॥ इति अस्य हः । " दुर्हशोऽऽश्री-
 याऽऽश्रीतिः " ॥ ७ । १ । १११ ॥ इति अस्य च । " दुर्हशोऽऽश्री-
 याऽऽश्रीतिः " ॥ ७ । १ । १११ ॥ इति अस्य च । अथयमा-
 म्, पातिस्तेहशुच्यार्थां स्त्रियात्, स्था० । वाचा ।

दुर्हशोपाधिकर्मायि-द्विधाशोकाऽऽश्री-
 याऽऽश्रीतिः । क्रयम् इति दुःश्रुत्पयानिः । मेगपीति, उ० २ अ० ।

दुर्हशोपाधिकर्मायि-द्विधाशोकाऽऽश्री-
 याऽऽश्रीतिः । क्रयम् इति दुःश्रुत्पयानिः । मेगपीति, उ० २ अ० ।

पदमम मं मने । सर्वथेयम् दुर्हशोपादानं समश्लो०
 जाव भेपेणं कं अद्वै पमते ? । तए णं सुद्वै अणगां
 जंवु अणगां एं च्यापी-एं खलु जंवु । समश्लों आ-
 इगरेणं जाव भेपेणं दुर्हशोपादानं दम अद्वैपमते पम-
 ता- " भियउत्ते, उअक्यप, अणमे सगके, बहुस्सई, नंदी ।
 उँवेरे, भोमित्ते, य दयत्ता य अज्जू य ॥ १ ॥ "

(मियउत्ते उअक्यपमते) तत्र (भियउत्ते णं) मुगुपा-
 निष्ठात्तत्रमुगुपादानं प्रथमं प्रथमं मुगुपुत्र य । एवं
 मथेन, नत्तम (उअक्यप णं) उअक्यतेनो नाम साध्यादुपुत्र,
 (अणमे णं) मुगुपादानं प्रथमं । जयामिषान्धोरेभेनापि-
 पुत्रः । (मगरे णं) उअक्यतेनो नांसाध्यादुपुत्रः । (बहुस्सई णं)
 युवात्तद्वै बहुस्सईऽपमते मुगुपादानं । (नंदी णं)
 युवात्तद्वै नंदीऽपमते । (उँवेरे णं) मुगुपादानं
 उअक्यतेना नाम साध्याः मुगु । (नंदीऽपमते णं) उँवेरे णं

नाम मस्यबन्धुपुत्रः । अशब्दः समुच्चयः । (देवदत्ता य स्मि) देव-
दत्ता नाम दूदपतन्त्रुयाः । वः समुच्चयः । अन्त्रु नाम सार्धेवाह-
सुता । अशब्दः समुच्चयः । इति याथासमासार्थः । विप्रा० १ श्रु०
१ अ० । स० । "अ ह दुष्कृतविद्यागार्हः उच्यतेगार्हः तर्हि तर्हि ।
न य जीवाः अजीवो उ, कस्यपुत्रो उ क्वित्प ॥२॥" व० प० ।

दुहरेषण्णतर-दुःखवेदनपर-त्रि० । अतिशयेन दुःखवेदये, न० १६
श्रु० २ व० ।

दुहमयविवाग-दुःखशतविपाक-पुं० । दुःखशतरूपे कर्मफले,
प्रश्न० ३ आश्र० द्वार ।

दुहसिजा-दुःखशतया-स्त्री० । शेरते आस्मित शय्या, दुःख-
शः शय्या दुःशय्याः । पा० ।

चत्वारि दुहसेज्जाभ्यो पण्चत्वारि । तं जडा-तस्य खड्डु
इया पदया दुहसेज्जा-ने षं मुंके जविचा अगाराभ्यो
अणगारियं पञ्चइए निग्मेये पावयणे संकिए कंसिए
विनिगिच्छिक्कए भेयनभावमो कज्जुममभावमो निग्मंये पावयणं
णो सहइइ, णो पत्तिपइ, णो रोएइ, निग्मंये पावयणं अम-
इइयाणे अपत्तिपयाणे अरोपमाणे मणं उच्चावचं निपचउ-
इ, विणिवाययावज्जइ, पदया दुहसेज्जा । अहावरा दोच्चा
दुहसेज्जा-ने षं मुंके जविचा अगाराभ्यो अणगारियं
पञ्चइए, एमं षं लाभं णो नुसइइ, परसइइ ज्ञानयायाएइ,
पाइइ, पत्तेइ, अजिलपइ, परसमं लानमायायाए० जा-
य अजिलसयाए मणं उच्चावचं वि विणिवाययावज्जइ,
दोषा दुहसेज्जा । अहावरा तथा दुहसेज्जा-ने षं मुंके
जविचा अगाराभ्यो अणगारियं पञ्चइए दिग्मे माणुसए
कामनोमो आसाएयाए० जाव अजिलसयाए मणं उच्चा-
वचं णपचइइ, विणिवाययावज्जइ, तथा दुहसेज्जा । अ-
हावरा अउत्थया दुहसेज्जा-ने षं मुंके भविचा० जाव प-
ञ्चइए, तसइ एमंये भवइ-जया णं अहमगारासयाव-
सापि तथा णमंये भंवाइएपरिमइ एमाउचं नं गयाउच्येअण्णार्ह
अजामि, जपयिंइ च मं अइं मुंके जविचा० जाव पञ्चइए,
तपयिंइ च ए अइं संवाइएण जाव गउच्येअण्णार्ह
आमार्यि० जाव अजिज्ञमइ, से षं संवाइए० जाव गउ-
च्येअण्णार्ह आसाएयाए० जाव मणं उच्चावचं निपचइइ,
विणिवाययावज्जइ, अउत्थया दुहसेज्जा ।

(असादीर्यादि) अतच्छब्दोऽस्येकया दुःखदाः शय्याः दुःख-
शय्याः, नात्र कस्यनोऽतथाविधच्छब्दोऽस्यिकयाः, भावतन्तु दुः-
खदाचसतया दुःखमणस्यभावाः प्रथमनाशब्दानपरशानमार्थे-
नकामाऽऽशेषनसन्नाऽऽदिशार्थेनविशेषिनाः प्रहृताः ख्वे इति ।
तासु मध्ये स काम्ये गुरुकर्म, अथाथो वाऽयम, स च वा-
क्योपलेशे, प्रथमने शास्त्रे, नदीषेथं च अकृताऽऽशेषिनाः । अ-
स्मिन् एकभावाविवचनशये संयुक्तः, काङ्क्षितो मनोमत्तमार्थ
काविसिद्धिः, विभक्तिः, लभः फलं प्रति शङ्कावाद्, भेदसमा-
धानो बुद्धिर्दीर्घाः, ऽऽमनः-एवमिदं सर्वं । जयमससोकवर्, अ-

म्यथा वेति । कलुषसमापन्नो नैतदेवापिति विपरीत इति । न
अकृते सामान्येनैवमिदमिति, नो प्रत्येति प्रतिपद्यते प्रतिडा-
रेण, नो रोचयति अस्मिन्नापानिरंकणाऽऽसेवमानिमुञ्जतेति । अ-
नानिमुञ्जावचमसमञ्जसं, निरंज्यति निर्याति, करोतीत्यर्थः ।
ततो विनिपातं धर्ममञ्जसं संसारं वा आपद्यते, एवमसौ आ-
मयशय्यायां दुःखमास्तं इत्येका । तथा केन क्वापीयेन ल-
भ्यते ज्ञमनं वेति हासोऽभ्यादिनाऽऽश्वे, तेन आशं करोत्या-
शयति-स नूनं मे दास्यतीत्येवमिति । आस्वादयति वा लभ-
ते चेत् तद् वृत्तं । एवं स्पृहयति चाञ्जति, प्रायेयांत याचते,
आमिदयति अन्वयप्रथिकनरं वाङ्मनीत्यर्थः । शययुक्तार्थ-
मेवमप्यसौ दुःखमास्ते इति द्वितीया । तृतीया कथयति । अ-
गारयासो दुःखास्तन्तयावसामि, तत्र वर्ये सन्वाधनं शरो-
रस्यास्मिन्नुक्त्याऽऽदिना नैपुण्येन मदेनाभेद्यः, पारमवर्तं तु वृ-
ष्टाऽऽर्धमज्ञानमात्रम्, परिशुद्धस्य चात्थेनमावृत्तित्वात्, गाराव-
हृत्संज्ञाऽऽदिनाऽऽकृष्यमाणं, मात्रोत्क्रान्तमनस्त्वभावमनानं लभंन
कामिन्मन्धयतीति । शेषे कथयामिंत चतुर्थी । अ० ४ टा० ३
उ० । अ० आश्र० ।

दुहसेज्जा-दुःखशतया-स्त्री० । 'दुहसिज्जा' शब्दात्, स्या०
४ टा० ३ उ० ।

दुहा-द्विधा-स्त्री० । प्रकारद्वये, आवा० १ श्रु० ३ अ० ३ उ० ।
च० । पञ्जा० ।

द्विविध-त्रि० । द्वे विधे प्रकारवत्येति द्विविधः । द्विप्रकारे,
सूत्र० १ श्रु० ७ अ० ।

दुहापदिचक्र-द्विधामतिबद्ध-त्रि० । ('पवज्जा' शब्देऽस्य
व्याख्या) द्विप्रकारेण बद्धं, स्या० ३ टा० २ उ० ।

दुहाव-द्वि-धा० । दधा०-उम०-सक०-अदि । द्वैधोकर-
ण, वाच० । "द्विरेडुहावचिच्छे" ॥ ७ । ४ । १२४ ॥ इत्यादि-
ना द्विरेडुहावाऽऽश्वे 'दुहाव' । प्रा० ४ पाद । त्रिमिति ।
द्विस्ते । अस्तेऽस्तीव, अस्तिवत् । अस्तिवत् । द्विः । वाच० ।

दुहावह-दुःखारह-त्रि० । दुःखमावहतीति । दुःखोपार्जेके,
नि० चू० ३० । दुःखार्यके, च० १० । "सर्वे कामा दुहावहा ।"
सर्वे कामाः शब्दाऽऽश्वे दुःखाऽऽश्वदाः मृगाऽऽश्वीनामिच यतो
दुःखाःवाचंइतुयात्प्रकारेणोविधादाऽऽदिमिन्निसवाकुसुव्या-
रादकवापरकाऽऽदिहेतुव्याभेति । उच० पाद० ३ अ० । सूत्र० ।

दुहावास-दुःखसावस-पुं० । नरकाऽऽश्वदुःख, सूत्र० १ श्रु० अ०
दुहि (वृ)-दुःखिन-दुं० । दुःखयुक्ते, सूत्र० दी० १ श्रु० १
अ० ३ उ० । उच० । आ० म० ।

दुहिअय-दुःखित-त्रि० । 'स्वाये कश्च वा' ॥ ८ । २ । १६४ ॥
इति कः । 'दुहिअय, महिअय' । संजातदुःखं, प्रा० २ पाद ।

दुहितु-दुःखित-त्रि० । दुःखं संजातमस्येति दुःखितः । सजा-
नदुःखं, उच० ६ अ० । 'दुःखिय' शब्दाये च । प्रा० २ पाद ।

दुहिया-दुहिता-स्त्री० । "स्वकादेवं" ॥ ८ । ३ । ३३ ॥ इति
दुहितुशब्दाद् नामस्यच, 'दुहियादि' । प्रा० ३ पाद । दुहितुः
पतिः । अन्त्रुसमासः । आमातीर, वाच० । आ० म० ।

दुहित-दुहित न० । द्वाहृश्यमां दुहितम् ।

दृष्टि

यथा-

" यन्म दृष्टिर्न लिप्येत, इत्या स्वधर्मिदं जगत् ।
आकाशमिव परस्कन्धं, नासौ पापेन युज्यते ॥ १ ॥
कस्युर्न वा दृष्टिर्न, समता पुण्यपापयोः ।" आ० म० १ श्र०
२ खण्ड । पुण्यपापक्षयनाऽऽदी, श्रु० उ ३० ।

यथा-

" पतावासेव लोकोऽयं, यावाभिन्दिष्ययोचरः ।
भद्रे ! बुकपदं पश्य, पश्यन्मथदुःखुनाः ॥ १ ॥
पिब खाद्य च आतु शोभने !, यदनीनं करमात्रि ! तथ ते ।
न हि ग्रीह ! गने निवसेते, स्वसुयमात्रामिदं कस्त्रेवरम् ॥२॥"
अथादि शेषद्वयनाऽऽदिचत्तथाविषयार्थिकरहितम् । अन्तु० ।

दृष्टोत्पत्तीय-दुःस्वोपनीत-वि० । सामीप्येन प्राप्तप्रःशे, इश० १
श्रु० । दुःस्वोत्पत्तीय-दुःस्वोपनीताःयुष्कारितानि दुःस्वोपनीतानि ।
पीडयोच्चरितेषु, म० । सुत्र० १ श्रु० ५ श्रु० १ उ० ।

दृष्ट-दृत्-पुं० । अन्वयेषां यत्त्वा राजाऽऽदेशनिबद्धकं, कस्यप० १
श्रुति० २ इत्येव ।

दृष्टजन्त-दृष्टमान-वि० । गच्छति, इय० उ ३० ।

दृष्ट-वि० । प्रामाण्यमं गच्छति, "दृष्टंज्ञाता दुविधा, गिष्ठा-
रणिमा तद्वे कारागमा । अस्मिन्वादी कारागिषा, यद्वे म्वा-
श्या इतरे ॥ १ ॥" श्रु० प ३० ।

दृष्टजन्तम्-दृष्टजन्तक-पुं० । मोराकसजिष्यशस्येषु स्वनाम-
कवातेषु पास्त्रिदेषु, "तस्य मोराय दृष्टजन्तमा नाम पसंदा,
तेवि तस्य आवातो ।" स्वनामकवाते तेषामपिपत्नी, भगवता
महावीरस्य पितुः मित्रार्थकस्य स्वस्ये, मित्रं च । शा० म० ।
मोराकसोनिवश प्राप्तस्य (नामवासी) दृष्टजन्तकान्नामनाम-
कस्येषां दृष्टजन्तक एवेकवते) पितुः मित्रार्थकस्य स्वस्ये) मित्रं
च भगवन्ममनिवाद्य वसति दत्तवामिति । आ० म० १ श्रु०
२ खण्ड । आ० म० १ ।

दृष्टज्ञानाय-दृष्टमान-वि० । विहरति, धातुनामेनकायेत्यात् ।
आवा० १ श्रु० १ श्रु० १ श्रु० ५ उ० ।

दृष्ट-वि० । गच्छति, यो० राजां विधा० । ज्ञा० । आवा० म० ।

दृष्टजित्तय-दृष्टोत्पत्त-अश्रु० । विरहेतुपित्यर्थे, श्या० ५ ज्ञा० ५
उ० । "नामागुणामं दृष्टजित्तय चि ।" प्रामाण्यमं दिविरुत्पत्त ।
कस्यप० ३ श्रुति० ६ इत्येव ।

दृष्टोत्पत्तमय-दृष्टिपत्राशक-न० । वगिष्ठाकसामे स्वनामकवाते
अर्थे, यत्र श्रीमहावीरस्वामी स्वयन्मृतः । म० १० श्रा० १
उ० । आ० म० १ ।

दृष्ट-दृष्टी-स्त्री० । परस्परसंविद्यार्थकयिका दृष्टी । वि० । जि-
तोये उत्पादनदौषे, इया० ३ ज्ञा० ४ उ० ।

दृष्टीपिष्ये यथा-

स्वगामे परगामे, बुधिरा दृष्ट उ होइ नाय०वा ।
सा वां सो द्वा पजणइ, भणइ ते छन्नवयणेण ॥
इह दृष्टी जिवा । लक्षणा-स्वप्राप्ते, परप्राप्ते च । तत्र यस्मिन् प्रा-
प्ते साधुस्येवति तस्मिन्नेव प्राप्ते यदि संशयककापका, तादृशं सा
स्वप्राप्तदृष्टी । या तु परप्राप्ते गत्वा संशयं कथयति, सा परप्राप्त-

दृष्टी । एकैकापि च द्विधा । तद्यथा-प्रकटा, उक्ता च । तत्र सा
तत्र माता, स च तत्र पिता एवं भगति संशयं कथयति, सा
प्रकटा । या तु तं संशयं दृष्टवचनेन कथयति सा उक्ता ।

पलमवार्थं च सविशेषे व्यक्तीकरणेति-

एकैका वि य दृष्टिहा, पागइ उक्ता य उक्ता दृष्टिहा उ ।
होगुचरे तत्रेया, बीया पुण उषयपक्वे वि ॥
इह दृष्टीसमाचरणमपि दृष्टी, सापि एकैका स्वप्राप्तविषया,
परप्राप्तविषया च द्विधा । तद्यथा-प्रकटा, उक्ता च । तत्र उक्ता पु-
नरपि द्विधा । तद्यथा-एका लोकोत्तरं लोकोत्तर एव, द्वितीयसं-
घाटकसाधारणि गुण इत्यर्थः । द्वितीया पुनरुभयपक्षेऽपि
लोकोत्तरं वा, पाश्चवार्तिनो जनस्य भघाटकसकद्वितीयसा-
धारणि च गुणैति भावः ।

तत्र स्वप्राप्तपरप्राप्तविषयां प्रकटा दृष्टीमाह-
भिक्षसाई वसंतो, अथाहृजि नेइ संनिपाईण ।
मा ते अगुमं माया, मो य विपा ते इन् भणइ ॥

भिक्षाऽऽज्ञैः निजाऽऽविनिमने चेत्यर्थः, अजन्तस्यैव प्रामस्य
सकं, संघाटकान्तरं परप्राप्ते वा (साधनार्थेण) जनस्यहीनाम् ।
(अथाहृजि) संशय कथयति । यथा सा ते माता अगुमं भ-
णति, स सा ते पिता इदं भणति ।

मयानि स्वप्राप्तपरप्राप्तविषयां लोकोत्तरं उक्ता दृष्टीमाह-
दृष्टते तु गरहिणं, अथाहृजि विटयपक्वा जणइ ॥
अविर्भावविद्या मुया ते, जा इह इमं जणम् म्वेति ॥

कोऽपि साधु, कस्याश्चित् पुत्रिकत्या अयातितः संविद्यः
सह एव चित्तयते-दृष्टीत्यर्थे स्वतु गार्हित, सावशःशान्, तत्र
एवं विद्वन्मय द्वितीयपययत्त द्वितीयसंघे उक्तः। पुनर्मा दृष्टी-
शयदृष्ट संविद्यस्येवमर्थं अक्षरपरमेतरे भवति-यथा अविर्भा-
विदा अक्षरान्ना जिगदासते सा स्व इत्या, या इह इमं भण-
सतीत्यं स्वनी जननीमिति । साऽऽप्यवगतान्मसंशयका द्वितीयसं-
घाटकसाधु चित्तःकृपायैमं जगत्-यार्गविषयामं तां जिज-
सुनां येन एतरेण च संशयशक्ति ।

संप्रति स्वप्राप्तपरप्राप्तविषयामुत्पत्तय इत्युक्त्वा दृष्टीमाह-
उत्तए वि य पच्छिमा, म्वेन कट्टेसाई म्वेतिपायं मुमं ।
ते तह संजायं ति य, तेवइ अहं ते करेज्जासि ॥

उभयस्वप्राप्ति च तं कर्मां लोकोत्तरं पत्ते प्रच्छेदा दृष्टी इत्यं
यथा (स्वतः) विमर्कलोपायु स्वस्य पितुः, प्रथमा आत्म-
काया जनन्यास्य कथय-यथा तद्विद्यते विद्याङ्गने कार्यं तथैव
संजातम् । अथवा-तद्विद्विज्जने तथैव बुध्यते ।

मयानि प्रकटरप्राप्तदृष्टीमाश्रय द्वावाइ इत्याऽऽनेनेपद-
शयानि-

गाभाय दोहइ वेरं, भेज्जायइ नृय तस्य म्वेत्तस ।
वट्टपियणम्वेत्तऽऽन-य्यां च नाए कए जुळुं ॥
जायाइपुत्तपिना-रणं च केई कर्हिंते जणवाओ ।
जायाइपुत्तपिना-रणं च म्वेत्तए मे सिद्धं ॥

विष्णोर्नाम नाम प्रामः, तस्योपकृतं गोकुलार्थं प्रामः, विष्णो-
र्नामं च धनराजो नाम कुटुम्बा, तस्य भाग्यं विषमगी, तस्य कु-
हिला देवका, ना च तिस्रश्रेय प्राप्ते सुम्परेण परिचाया, तद्यथा

दुई

पुत्रो बलिष्ठो, दुहितो रेवती । सा च गोकुलप्राप्ते संगमनेन परिणीता, मिथमन्तः साऽऽगुः कृपायु पञ्चममुपगता, धनद्वयोपि संसारमथमीनः प्रशस्तयामद्वीप, शुकीमन्त्र साद्रीं विहरति । ततः कालान्तरे पुनरपि यथाविहारक्रमं तथैव प्राप्ते समागतो निज-दुहितुनेवक्या बलनाचन्वा । तदानीं च तयोर्द्वयोरपि प्रामयोः परस्परं वैरे बन्धने सा विस्मयीश्रीप्रामवालिना च गोकुलेन गोकुल-प्राप्तयोः पाटी सुवित्ता, धनद्वयस्य तद्विचारणाय प्राप्ते नि-
 ज्ञाप्ये प्रजितवांसनो देवक्या दुहित्वा शय्यातर्था जयिणः यथा हे पितः ! एवं गोकुलप्राप्ते वास्यसि, ततो निजद्वीहिष्या रेवत्याः कथय-यथा तव जनन्या संविष्टम्-अयं प्रामस्योपरि उषधापटया समगामिपयति, ततः सत्कलमपि स्वकीयमेकान्ते कथापयतिनि । ततः सापुना तथैव तस्यै कोपनं, तथा च निजमर्षुः, तेन च सत्कलप्राप्तस्य कथिनम् । ततः सवोऽपि प्रामः सत्कलचक्रवचो-
 ऽयवत्, आगतस्य द्वितीयोदिते पाटया विस्मोर्णप्रामो, जातं पर-
 स्परं महत्पुम्, तत्र सुन्दरं बलिष्ठस्य पाटया सद् गतो, मंगमन्त्र गोकुलप्राप्ते वयनि, वयोऽपि च सुखे पञ्चममुपगम्यः, देवकी च पतिपुत्रजामासुमरणप्राप्त्यै विद्विषत्युं पाथमिष्ट, लोकस्य तन्निवार-
 णाय समागतोऽवादीत्-यदि गोकुलप्राप्तो पाटीयापञ्चमी ता-
 ज्ञास्यत्, ततोऽभ्यप्रदो नाथोऽस्म्यत् । तथा च न पय्यादयो द्विवर-
 द । ततः केन दुरागमता गोकुलप्राप्तो क्व पितः ? एतच्च लोकस्य व-
 षः सुधा संज्ञानतीया कैवलयशोदीर्ग प्रया अज्ञानन्या पिशा
 दुहितः मन्दिष्ट, तनस्तेन सपुत्रं च विमन्त्र्य केन सपुत्रजामासु-
 मरणकया पिशाङ्गापितः ततः स लोकं स्थाने स्थाने विद्वारं लय-
 ने, प्रयचनस्य च मन्त्रिनमुदधति । सुत्रं गुणमयः पिण्डं पञ्जां ।
 अ० । म० । दृशो० । नि० सु० । द्वाविश्राधौ च । अ० १ उ० ।
 दुःपिष्ट-दूनीपिष्ट-पुं० । कथं सङ्गतनाथ दूयं विषय इति
 दुनीपिष्टः । द्वितीय उतापानाद्योः, आचा० २ सु० १ सु० १
 अ० ए उ० ।

जे भिक्वुं दुईपिं नूँजद, नूँतेने वा साऽऽज्जइ । ६० ॥
 गिह्मिन्नेमग्ं गाँत, आणाँत वा, ज लीयणांसं पिंनं समति,
 सोऽदूनीपिष्टो ।

गाहा-

जे निक्वुं दुतिपिं, गेहेहेज मयं तु अहव सातिउजे ।
 सोऽप्राणा अणवत्थं, मिच्छन्तविराद्वाग्ं पावे ॥ १३६ ॥
 अणया गेगहँन, अग्ं वा गेगहँनं अणुज्जाणाति, तस्स अणा-
 दिया दांसा, अउल्लङ्ं च प-च्छंत् ।
 (अमेतनपाठम्नु विषयनिर्मुक्तपाठो गमयोः)
 मयं विनिचयदं इमेहि कारमेहि करेउज्जा-
 अमिंवे आपोथरिए, रायमुडे भए च गेलसो ।
 अच्छाणरोहए वा, कुज्जा तं वा वि जययाए ॥ १४३ ॥
 पूर्ववत् कथय्या । नि० सु० १ उ० ।

दूग-देशी-इस्तिनि, दे० ना० ५ वग्ं ४४ गाथा ।
 दून-दून-पुं० । अन्वयो वात्सा राजाऽऽदेशनिषेदके, औ० । ए० ।
 कल्प० । हा० । म० ।
 दूविद्या-दूविद्या-स्त्री० । विद्याभेदे, अ० १ उ० । काविदू
 दूविद्या अथनि, तथा च दूविद्यया यो दून आगच्छति, तस्य
 दूशस्यामनापचने, तेनेतरस्य दूशस्यामनुपयाश्मति । अ० ५ उ० ।
 ६५२

दूनामत्ता-दुर्भगसस्वा-स्त्री० । दुर्भगः सख्यः प्राणी यस्याः
 सा तथा । दुर्भगप्राणिकायां योषिति, हा० १ सु० ११ अ० ।

दूभगनिर्बोधिष्या-दुर्भगनिम्बगुक्षिका-स्त्री० । निम्बगुक्षिकेच
 निम्बफलमिष अत्यन्तपक्वसाधर्म्याद् दुर्भगानां मध्ये नि-
 म्बगुक्षिका दुर्भगनिम्बगुक्षिका । दुर्भगानां निम्बगुक्षिकावदना-
 देवायाम, हा० १ सु० १६ अ० ।

दुर्भगनिर्बोधिष्या-स्त्री० । दुर्भगानां मध्ये निर्बोधिष्या निर्भयि-
 ता निर्भयिता दुर्भगनिर्बोधिष्या । दुर्भगानां मध्ये निर्भयिताना-
 याम, हा० १ सु० १६ अ० ।

दुग्म-दावक-मि० । उपतापके, प्रश्न० ३ आश० द्वार ।

दुग्म-द्वन-न० । उपतापने, प्रश्न० ३ आश० द्वार ।

धवन्नन-न० । श्वेतंकरये, अ० ४ उ० ।

दुर्मनस्य-न० । नि० । दुष्टमनसि, सुत्र० १ सु० २ अ० २ उ० ।

दुर्मित्र-धवलित-मि० । " धवलैर्दुर्मिः " ॥ ८ । पृ । ४४ ॥ इति
 धवलयतेर्धनस्य दुर्मिदेशे " स्वार्थां स्वरा बहुस्य । " ॥ ८ । पृ । २३७ ॥ इति वीरसेवम् । 'दुर्मिः' प्रा० ४ पाद । से-
 ष्यादिना श्वेतंकरेण, अ० ३ आश० । कल्प० । हा० । नि० सु० ।
 दुर्मिया नाम सुकुमारीकृतसुकारीकृतकया धव-
 लीकृतकुर्यात् वा । सु० १ उ० ।

दुर्मिय-धवलित-मि० । 'दुर्मिः' शब्दार्थे, प्रा० ४ पाद ।

दूय-दूत-पुं० । अन्वयो गत्वा राजाऽऽदेशनिषेदके, म० ७ हा०
 ए उ० । औ० ।

दूयकर्म-दूतकर्म-न० । चित्तोपे शय्यादानाद्योः, उच० २४ अ० ।
 यदा गृहस्थगृहे गुप्तप्रकटसमाचारम् सज्जनाऽऽदीनां कथयि-
 त्वाऽऽहारं शुद्धाति तदा दूतकर्मोऽऽवयो द्वितीयो दोषः । उच०
 २४ अ० ।

दूयपज्ञास-दूतपज्ञाज्ञा-न० । घाणिकप्रामनवरस्यशानकोपे
 स्वनामक्याते चैत्ये, उवा० १ अ० ।

दूयविज्ञा-दूयविद्या-स्त्री० । विद्याभेदे, अ० १ उ० ।

दूर-दूर-मि० । विप्रकृष्टे, अ० १ श० १ उ० । नि० सु० । अगो-
 चरे च । म० २ अ० १ उ० । विप्रकर्षे, हा० १ सु० १ अ० । नि० ।
 अत्यर्थे च । स० । दीर्घकाल, दूरवर्तिताभ्यांको च । पुं० ।
 सुत्र० १ सु० २ अ० २ उ० ।

दूरगदय-दूरगतिक-मि० । लोचमोऽऽदिगतिकेपु, अ० ८ हा० ।

दूरपाथ-दूरपात-न० । दूरपातने, प्रश्न० ३ आश० द्वार ।

दूरय-दूरग-मि० । अलसीपवर्तिनि, सुत्र० १ सु० ५ अ० २ उ० ।

दूरसुशंत-दूरभूयमाण-मि० । दूरे भूवर्माणे, प्रश्न० ३ आश०
 द्वार ।

दूरसहय-दूरालयिक-मि० । दूरसहयो मोक्षस्तमागो वा, अ
 न्यते वस्येति मत्सर्थायद्यन्, दूरालयिकः मोक्षगामिनि, आचा०
 १ सु० ३ अ० ३ उ० ।

दुःसियपदम

भासिषां सावच्यो, अणुवच्यो ह्यंइ जमिषो ॥

स वृषी द्विविधो ज्ञानव्यो भवति-भासिकः उपलिककः ।
भासिको नाम-सावच्यो बन्धापत्यमुपपन्न, स्वबोज इति भावः ।
यस्तु निरपराधोऽपराधोवाद्देव सामर्थ्यविक्रमो, निर्वीर्य इत्यर्थः । स
उपलिक इत्यर्थः । वृ० ४ उ० । नि० सू० । पं० नारा० पं० सू० ।
दुःसिया-दुःशिका-सौ० । दुःशयति नेत्रं क्रिञ्चं करोति । दुःश-णिच्-
ण्यङ् । बा० च० । नेत्रयोर्मले, नि० सू० ३ उ० । स० ० ।

दुःसद्वल-देवी-दुःभय, दे० ना० ५ वगं ४ रे गाथा ।
दुःसद्व-देवी-लज्जाऽनुमनसि, दे० ना० ५ वगं ४ उ गाथा ।
दुःसद्व-दुःसग-नि० । "तत्त्वे दुःसगदुःभय वाः" ॥ ८ । २ । १५२ ॥

दुःसद्व-दुःसग-नि० । "तत्त्वे दुःसगदुःभय वाः" ॥ ८ । २ । १५२ ॥
दुःसद्व-दुःसग-नि० । "तत्त्वे दुःसगदुःभय वाः" ॥ ८ । २ । १५२ ॥
दुःसद्व-दुःसग-नि० । "तत्त्वे दुःसगदुःभय वाः" ॥ ८ । २ । १५२ ॥

दुःसद्व-दुःसग-नि० । "तत्त्वे दुःसगदुःभय वाः" ॥ ८ । २ । १५२ ॥
दुःसद्व-दुःसग-नि० । "तत्त्वे दुःसगदुःभय वाः" ॥ ८ । २ । १५२ ॥

दुःसद्व-दुःसग-नि० । "तत्त्वे दुःसगदुःभय वाः" ॥ ८ । २ । १५२ ॥
दुःसद्व-दुःसग-नि० । "तत्त्वे दुःसगदुःभय वाः" ॥ ८ । २ । १५२ ॥

दुःसद्व-दुःसग-नि० । "तत्त्वे दुःसगदुःभय वाः" ॥ ८ । २ । १५२ ॥
दुःसद्व-दुःसग-नि० । "तत्त्वे दुःसगदुःभय वाः" ॥ ८ । २ । १५२ ॥

दुःसद्व-दुःसग-नि० । "तत्त्वे दुःसगदुःभय वाः" ॥ ८ । २ । १५२ ॥
दुःसद्व-दुःसग-नि० । "तत्त्वे दुःसगदुःभय वाः" ॥ ८ । २ । १५२ ॥

दुःसद्व-दुःसग-नि० । "तत्त्वे दुःसगदुःभय वाः" ॥ ८ । २ । १५२ ॥
दुःसद्व-दुःसग-नि० । "तत्त्वे दुःसगदुःभय वाः" ॥ ८ । २ । १५२ ॥

दुःसद्व-दुःसग-नि० । "तत्त्वे दुःसगदुःभय वाः" ॥ ८ । २ । १५२ ॥
दुःसद्व-दुःसग-नि० । "तत्त्वे दुःसगदुःभय वाः" ॥ ८ । २ । १५२ ॥

दुःसद्व-दुःसग-नि० । "तत्त्वे दुःसगदुःभय वाः" ॥ ८ । २ । १५२ ॥
दुःसद्व-दुःसग-नि० । "तत्त्वे दुःसगदुःभय वाः" ॥ ८ । २ । १५२ ॥

दुःसद्व-दुःसग-नि० । "तत्त्वे दुःसगदुःभय वाः" ॥ ८ । २ । १५२ ॥
दुःसद्व-दुःसग-नि० । "तत्त्वे दुःसगदुःभय वाः" ॥ ८ । २ । १५२ ॥

दुःसद्व-दुःसग-नि० । "तत्त्वे दुःसगदुःभय वाः" ॥ ८ । २ । १५२ ॥
दुःसद्व-दुःसग-नि० । "तत्त्वे दुःसगदुःभय वाः" ॥ ८ । २ । १५२ ॥

तत्रो गणाई देवे पीडिता । तं जहा-माणुस्समं भवं, अ-
रिर्दे खेचे जन्मं, सुकुलपथायाः ।

(पीडिते चि) म्बुदेवदेवज्ञानेत् । भावेऽज्ञानमयमकंयद्विज्ञानि-
नपदानाम्पत्यं समाधाऽसं सुकुले इहवाकादौ देवलोकात्प्रति-
निवृत्तव्याजानिर्जन्म, प्रायातिषां आगानिः, सुकुलप्रत्याजातिः,
सुकुलप्रत्यायातिषां, तामिति । स्या० ३ ना० ३ उ० । (देवप-
रितायाः परितायाः शब्दे वक्ष्यते)

इच्छेपहिं तिहिं ताणेई देवे चद्रसामि चि जाणुइ-विमाना-
भरणाई छिण्णभाई पासिचा, कण्णरुक्कमं मित्रायामायां पा-
सिचा, अण्णयां तेयनेस्सं परिहायमाणां जाणिया ।

विमानाऽऽभरणानां निवृत्तप्रत्ययैत्यति, तत्त्वानुविंश्रमकण्ण-
(क-
ण्णरुक्कमं ति) चिण्णभूषण, (निवृत्तसं ति) जारारदीति, सुखासिचा
या । "इच्छेपहिं" इत्यादिनिगमनश्च । भवन्ति खेचं विधानं तं ज्ञानि
देवानां चयनकाशे । उक्तं च-"मादयस्तानांः कण्णवृत्तप्रकल्पः,
प्राज्ञानाको याम्नां चोपरगः । देव्यं तन्काः कामरागाङ्गमङ्को,
दृष्टेऽप्रातिवप्युत्थारातिश्च ॥ १ ॥" इति । स्या० ३ ना० ३ उ० ।
इत्येवमं कः षादिषमंभाजो जवागं, इत्येवत् स्तुवन्ते वे ते देवाः ।
स्या० ४ ना० ३ उ० । "दिव्" कीरि विजिगीषायव्यहारात्पुति-
स्तुतिध्वनिं दिव्यरूपप्रत्ययं देव इति सिक्कम् । इश० १
अ० । जयनपस्यादिव्, अ० २ खण्ड । आवा० ।
आ० सू० । इश० । आ० । पि० । स० । स्या० । इश० ।
प्रश० । औ० । सुश० । उ० । विश० । उद्योतिर्कर्ममार्तिकेषु,
उ० ० १६ अ० । अनुत्तरह्युगाम्नेषु, औ० ।

देवानामस्त्रित्यं-चावच्यससमं गणधरं मौयं प्रत्याह भगवा-
नामहावीर्यः-

ते पवइए सोउं, मोरिओ आगच्छइ जिगसगारं ।
ववामि ए वंदापी, वंदिया पज्जुवासामि ॥ १८६४ ॥
आज्जो य जिणेणं, जाइमरामए विण्णुकेणं ।

नामेण य गोलेण य, सव्वएण्ण मव्वदरिसिं णं । १८६५ ॥
गधाइवमवि प्रकट्ठाम् ॥ १८६४ ॥ १८६५ ॥

आमाव ततः किमुकः ? इत्याह-
किं प्रणो अस्ति देवा, त्रयाणु नरिय चि संमओ तुज्ज ।
धेयपपाण य अस्सं, न जाणं । तेसिमो अस्सो । १८६६ ॥

हे धायुष्मन् मौयै । त्वमेवं मत्स्ये-किं देवाः स्मिन् । न वेति,
उभयधामि वेदपदभ्रवणत् । तथाहि-"स एय यहायुषी यज-
मानोऽज्ञेता स्वर्गलोकं गच्छति" इत्यादि । तथा-"आयम सोम-
मसुता अश्वम्, अश्वमन् उद्योतिरविदाम देवाश्च, किं नूनमस्मात्पुणवद-
रातिः, किमु मूर्तिमसूतमायिस्व ।" इत्यादि । तथा"कां जानामि मा-
योपमाव देवान् गीर्वाणाम्मन्वयमवकुरुषेराऽऽदीर् ।" इत्यादि ।
पतेयो च भेदपदानामर्थस्तत्र तुल्ये प्रतिभास्ते, यथा स
एव यद् यद् दुरितवारणकर्मस्यादायुषं प्रहरत् यस्मासौ
ब्रह्मायुषी, यजमानोऽज्ञेता प्रयुगेन म्यायेन स्वर्गलोकं
गच्छति, इति देवसत्ताप्रतिपत्तिः । तथा अश्व-गीतव-
न्मः, सोमं सतारसव, अश्वान् अमरणवपमांश्च, अश्वं नूताः
स्म, अश्वमन् यताः, उद्योतिः स्वर्गम्, अविदाम देवान्भेवत्वं
प्रज्ञाः स्म, किं नूनमस्मः इत्येव गुणपरिपत्ति, कोऽसाविष्पा-

ह-अरातिः स्वाधिः तथा किमु प्रभेः, सानि जरात्, अमुममर्थस्वे-
ति-अस्तुत्वं प्राप्तस्य मर्थस्य, युक्त्वर्थेऽर्थः । अमरार्थार्थयो
मनुष्यस्य किं करिष्यति जराव्याधय इति भावः । अत्रापि देव-
सत्ताप्रतिपात्तिः । "को जानाति मायोपमात्" इत्यादीनि तु देवा-
प्रायप्रतिपादकानि, अनस्तव संशयः । अयुक्तमायम् । यन्-
आत्मा वैश्वप्रदानामर्थं यन् न जानाति, यश्चन्द्राद्युक्ति च न वेत्ति ।
एतेषां हि वैश्वप्रदानां नायमर्थो, वस्तुवाग्निमेतः, किं त्वयं वक्ष्य-
मायुक्तमायम् इति ।

अत्र भाष्यम्-

तं मन्सि नेरइया, परतता युक्त्वसंपञ्जा य ।
न तर्तताहागंतुं, सत्कथा सुव्यवाणा वि ॥ १८६७ ॥
सचब्ददयारिणो पुण, देवा दिव्यपत्ताउज्जा य ।

जं न कथाय वि दधिण-सुवेति तो मंसंभा नेमु ॥ १८६८ ॥
सौयै । त्वमेवं मन्थले-नारकाः स्वकृतपापनरकपालाऽऽदिपर-
तन्नाः पराधीनवृत्तयोऽनीवदुःखमघातनिष्कलाश्च न शक्नुव-
न्मयाऽऽनाप्तुमन्तः प्रायज्ञीकरणोपायानावात् सुयमाया अपि
अज्ञेया भवन्तु, देवास्तु स्वचक्रन्तद्वारिणो दिव्यप्रभावयुक्ता-
श्च तथाऽपि यस्मात् कदाचिद्दर्शनपथमवगमन्ति, क्षयन्तं च
भुतिस्त्वयादिषु, अन्नस्तेषु शङ्कन्ति ॥ १८६७ ॥ १८६८ ॥

अत्रोत्तरमाह-

मा कुस् संमयमेप, सुदूरमणुयाडभिभवाज्ञः ॥
पेच्छुसु पक्वत्वं चिय, सत्तुविद्वे देवसंपाए ॥ १८६७ ॥
सौयैपुत्र । देवेषु मा संशयं कार्षीस्त्वम्, एतानेव हि तुद्वरमम्य-
थे मनुक्तुः ॥ १८६७ ॥ भिन्नज्ञानांयाद् दिव्याऽऽनरत्वाविलंपनवन्-
मसुमनांमात्ताऽल्लङ्घतात् नपनर्थाविष्यन्तउभयोनिष्कयैमानिक-
लङ्घनाभ्यामुत्प्रेद्येवसंघानाम् मम वन्दनार्थोमिद्वै समवसरणा-
ऽऽगतात् प्रत्यक्त एव पर्यथैति ॥ १८६६ ॥

अथैतद्दर्शनानुपूर्वे य आसीत्संशयः, स युक्तोऽभवत् ।

नैवम् । कुतः ? इत्याह-

पुत्रं पि न मंद्रेहो, जुवां जं जोडसा मपक्वत्वं ।
दांमिं तक्षया वि य, वधवायातुमग्ना जगभो ॥ १८७० ॥
इह समवसरणाऽऽगतदेवदर्शनानुपूर्वमपि तवावेषां च संश-
यो न युक्तो, यद्यस्मात्पुत्रऽऽदिव्याऽऽदिव्याऽऽदिव्याऽऽदिपुत्रोऽभिष्कवास्तथा स्ववे-
श्यापि च लोकैर्न स्वप्रत्यक्त एव सर्वथा दृश्यन्ते, अतो देवा-
तः प्रत्यक्षत्वाद् कथं समवसरणार्थात्तत्प्रवृत्तः ? । किं च-सत्येव
देवाः, लोकस्य नरहानानुपद्रोपघानदर्शनात् । तथाहि-इदमने-
काचित्कविनिर्दिष्टाः कस्याऽपि किञ्चिद्भिन्नवप्रदानाऽऽदिनाऽनुप-
हं, नम्रहरणाऽऽदिना चोपघातं कुर्वन्तः, ततो राजाऽऽदिव्यत्कथ-
मेव न सन्मिति ॥ १८७० ॥

पुनरपि परमाशङ्क्य उपांनिष्कदेवास्तित्वं साधयसाह-

आलयेपेत्तं च मर्दे, पुरं न तव्यासिणो तद्द वि भिन्दा ।
ते दे वेव ति मया, न य निहया निष्पत्तिष्णा ॥ १८७१ ॥
अथैवंभूता मतिः परस्य अनेव-आलया एव अ-लयमात्रं च-
म्दाऽऽदिविमानानि, न तु देवाः, तत्कथं उपांनिष्कदेवानां प्रत्य-
क्षत्वमनिर्णीयते ? । किं तद्यथा आलयमात्रमित्याह- (पुरं नि)
यथा पुरं शून्यं लोकामालयमात्रं स्थानमात्रं, न तु तत्र लोकः
सन्ति, एवं च-म्दाऽऽदिविमानान्यथाक्षयमात्रमेव, न तु तत्र देवाः

केचित्पिच्छन्ति, अतः कथं तेषां प्रत्यक्षत्वम् ? । अत्रोत्तरमाह-
नथाऽपि तद्दालिन आलयवासिनः सामर्थ्याद्यैस्सिद्धास्ते देवा
इति मताः संमताः । यो ह्यालयः स सर्वोऽपि तद्विधासिना
अधिष्ठातो ह्यः, यथा प्रत्यक्षोत्पन्नमामा देवदत्ताऽऽधिष्ठा
वसन्तपुराऽऽधिष्ठातोः, आलायाश्च उपांनिष्कविमानान्यत्र
वस्थाप्यतथाऽऽधिष्ठातोः तद्विधासिनः सिद्धास्ते देवा इति मताः ।
आह ननु कथं ते देवाः । सिद्धमिति । यादृश हि प्रत्यक्ष एव
त्ताऽऽद्यो इत्यनेन तेषु तादृश एव स्वरिति । तद्व्युक्त्याऽऽधि-
ष्ठा हि देवदत्ताद्यास्तैः प्रत्यक्षत्वाद्यास्त इत्यतस्ताऽऽधिवासिनोऽ-
पि विशिष्टाः । सन्धिन्ति, ते च तेषु दत्ताऽऽदिविष्कत्वा देवा इति ।
अपरस्याह-नम्यालयवस्थादित्यर्थं हेतुस्तद्विधासितजन्तव्ये-
ऽनेकात्मिकाः, गुण्याऽऽलयेष्वभिवाचान् । अत्रोत्तरमाह- (न
य निहयेत्यादि) न च निम्नया आलया नित्यमेव गुण्या भ-
वन्ति । अयमाभिप्रायः-ये केचिददत्तास्तैः प्राग्, इहानोमिच्छन्ति
वा कांश्चिदवश्यमेव तद्विधासिनिराधितिना एव भवन्ति, न तु
नित्यमेव परिदृश्याः । ततो यदा तदा वा च-म्दाऽऽधिष्ठातयनि-
र्वासीनो देवाः सिद्धन्ति, इति ॥ १८७१ ॥

पुनरप्यत्र पराभिप्रायमाशङ्क्य परिहरामाह-

को जाणय न किमपि, ति होज निरंससयं विमाण्ड ।
रएणभयनभोगपना-दिह जह विहाइरिदो ॥ १८७२ ॥

यदि वा एवेतूना मतिः परस्य भवेद्यदुत्त-च-म्दाऽऽधिष्ठातय-
त्वेन यज्ञीयते तर्वाकस्मन्दिशं को जानाति किञ्चिदेवैक स्वयो-
ऽननमयो गोलभ्यऽऽस्वयमुत्पन्नः इत्यादिनाः स्वच्छः, आहोस्व-
वेतूना एवेन आस्वरत्नमया गौरका उपांनिष्कविमानान्यत्र-
तः कथमेतेषामलयार्थमित्यादिः ? अत्र प्रतिविधानमाह- नि-
संशयं विमाना-यंसानि, रत्नमयस्ये सानि नमोसमानान्, पुण-
काऽऽदिविधाऽधरतःप-म्द्वैविमानान्यति । अत्रापि काप-
वनाऽऽदिव्यवच्छेदाय रत्नमयत्वविशेषणमिति ॥ १८७२ ॥

अपरमपि पराभिप्रायमाशङ्क्य परिहरामाह-

होज मर्दे मापथं, तदा वि तकारिणो मुरा जे ते ।
न य मायाद्विगाग, पुरं व निचिचलेनाभो ॥ १८७३ ॥

अथ परस्य मतिर्नैवेतै च-म्दाऽऽदिविमानान्यत्वात्, किं तु
मायेव मायावना केनाऽपि प्रयुक्ता । अत्रोत्तर-मायात्वम-
मीषामसिद्धं, चाकृमार्गेण्य भवतान्पदानात्प्रायाऽऽव्युत्पन्नाना-
क्यते, ये तत्कारिणः तदाऽऽविधमायाप्रयोकारुते सुताः । सिद्धा
एव, मनुष्याऽऽदीनां तथाऽऽविधेवैककरणाद्विगतान्, अत्युपग-
म्य च मायात्वममीषामभिहितं, न चैते मायाऽऽदिविधागाः, नि-
त्योप-म्दात्, तन्मेव सर्वदा इत्यमात्यार्थद्वयार्थः, प्रसिद्धवा-
जिप्राऽऽदिव्यवच्छेदिति । मायेष्कजालकृमिति हि वस्मिन् न
नित्यमुपगम्यन्तं इति नित्यवच्छेदार्थोपाशङ्कमिति ॥ १८७३ ॥

प्रकारान्तरणाऽपि देवास्तित्वं साधयन्माह-

जड नागा वज्रा, पंगिटपक्वफलभांडागो तेषां ।
मृद्वृगपुण्यफलजुतो, पवाचित्यव्वा मुरगाणा वि ॥ १८७४ ॥

इ- स्वकृतप्रकृत्यापक्वत्वभोगनस्तावत्किञ्चिन्नारकाः प्रतिपक्ष-
त्या, ते च यदि प्रथनाः (तेषां नि) मर्दि नैव प्रकरेण
म्भागाजैतनुसृष्टकवृष्यफलभुजः सुरणाणा अपि प्रतिपक्ष्याः ।
अत्राऽऽदिव्यवच्छेदात्तद्विमाननरसिद्धिश्चास्ति युग्मत्वात् । प्रकृ-
त्

पापफलज्ञो अभिष्यति, तथा मनुष्या एवातिमुक्तिताः प्र-
 कृष्टपुत्रफलज्ञो अभिष्यति, किमहृत्नारकदेवपारिकल्पन-
 येति । तदयुक्तम् । प्रकृष्टपापफलज्ञो सर्वप्रकारेणापि कु-
 म्भन् अभिनवयम्, त्वातिमुक्तितामापि नरतरिखां सर्वप्रकारे-
 दुःखं दहयते, सुखल्पनाऽऽशोकाऽऽसुखस्य सर्वथासिपुत्रो-
 नात् । प्रकृष्टपुत्रफलज्ञोऽपि सर्वप्रकारेणापि सुखेन भवितव्य-
 म्, न वेदानिसुक्तितामापि नराणां सर्वप्रकारं सुखनवडोक्वते,
 पुनिदेहोद्भवस्य रोगजराऽऽदिप्रभवस्य च दुःखस्य तेनाम-
 वि सज्जायात्, तस्मात्प्रकृष्टपापनिवृत्तनवप्रकारदुःखवेदिनो
 नारकाः, प्रकृष्टपुत्रदेवैरुक्तसर्वप्रकारसुखयोगिनां देवास्मात्प्रपुत्र-
 मतव्या एवेति ॥ १८७४ ॥

मनु यदि देवाः सन्ति, तर्हि स्वच्छन्दारिणोऽपि किमत्य-
 न्न ते कर्त्तव्यं चरिष्यामि, विंशत्यपसचाऽऽसप्तककुचम्वा ।

अणुहीनपणुपकजा, नरभयमसुतं न र्पति सुरा ॥ १८७५ ॥
 नाऽऽसप्तकस्त्रीद सदैव सुराणां, संकल्पद्विषयप्रस्ताब्धिपयप्र-
 मत्तयात्, प्रकृष्टव्याऽऽशुभकामिनीप्रसक्तस्वदेशान्तरगतपु-
 करवत्, तथाऽऽन्यमासकनवपुत्राद्, बहु कनेऽन्यनामपचनयितुक-
 र्वेनाऽनपुत्रयत् । तथा अनर्थानं मनुजानां कार्यं येषां तेऽनधीन-
 मनुजकार्याः, नज्ज-वन्मन्त्रं, तस्मात्तद्विषयप्रस्ताब्धिपयप्र-
 मन्तःनाऽऽद्वैतः निःसहयानिवर्दिनि । तथा अशुभमग्नाद् नरनवस्य
 तदुत्पन्नाऽऽशुभयथा देहाऽऽसप्तकजिन् देवाः, स्वपरित्यक्तकले-
 चरवर्दिनि ॥ १८७५ ॥

नरिक् सन्तथा तेऽन नाऽऽसप्तकजिन् । नैयम्, अत एवाऽऽह-
 नवरि जि गजमट्टिकत्वा - केवलानिष्ठावाणमहिभ्रांशोर्णं ।
 जत्तपि सोमम् । मनय-विच्छेयर्थं न एज सुरा ॥ १८७६ ॥
 पुत्राणुरागत्रो वा, समयनिचेषा तत्रोगुणात्रो वा ।
 नरगणपीनाऽऽशुभद-कन्दर्पाईर्हि वा कं ॥ १८७७ ॥

नवर जिनजम्पदीक्षाकेजाननवांणमहोत्सवनिवांणेन तत्क-
 र्पनामिषमेनेह देवा आगच्छन्तुः तत्र सोम्य । केचिद्विद्वाऽऽह्यं
 निजजनक्या समागच्छन्ति, किंचित् तदनुवृत्त्या, अभ्ये संशयव्य-
 चच्छेदात् । अये तु पूर्वजापकृपाशशाऽऽधुनारागात्, समयनिच-
 ष्यः प्रनिषांघाऽऽह्निमिषः संकेतानभ्यः, तस्मात् कासिद्धेवा द-
 षाऽऽसप्तकजिन्, अभ्ये तु महाशिवलावाऽऽतयोग्यसमाकृष्टाः, के-
 चिच्च पूर्ववैरिकनरगणपीनार्थम्, अये तु पूर्वसुख्यवाऽऽधुन-
 हाधम्, काचिद्धेवाः कल्पयोऽऽदिनरेऽऽहोऽऽसप्तकजिन् । आदिगुष्ठा-
 म्वावागिदपरीक्षाहेतोरिति कल्पयामि । तत्रैव निकर्षते देवा-
 मामनाऽऽसप्तककारणम्, अनागमनकारणं च ॥ १८७६ ॥ १८७७ ॥

अथ देवसिद्धावभ्यर्चयिष्ये काणमाह-
 जाहस्तकरइयाभो, कासद पवकलदरिणियात्रो य ।
 विजापंतोवायण-सिन्धीओ गहविगारायो ॥ १८७८ ॥
 लुकिद्वपुसमंचय-फलभावाओऽजिहाणसिद्धीओ ।
 सव्वाऽऽसप्तकसिन्धीओ, य संति देव सि सकेयं ॥ १८७९ ॥

सन्ति देवा इत्येनत् अद्येयमिति प्रतिज्ञा, जानिस्वरणमन्ययि-
 तपुत्रेण कथनात्, नानादेशविचारप्रमाणवत्पुत्रुषाञ्जोकिनक-
 यिपतिश्चिद्वहृद्देवकुलाऽऽदिद्वस्तुवत् । तथा कथयाऽपि तपःशु-
 निगुप्तम्-कथं प्रत्यङ्कद्वयंनवृत्तं च, कर्त्तव्यप्रत्यक्षमाणोपज-
 ६५३

श्मादित्ययोः दूरविप्रकृतनगराऽऽदिबन्त् । तथा विद्यामन्त्रोपवाच-
 नेऽयः कार्यसिद्धेः, प्रमादकलाजिननराजाऽऽदिबन्त् । तथा (गह-
 विगाराऽऽ) अत्र प्रयोगा-प्रदाधिष्ठितपुत्रदेवो ज्ञेयव्यतिरि-
 क्ताहृदयवस्यविद्युत्तुक्तः, पुत्रासंभवावधिकारवत्क्रियादर्शनात्,
 सर्वद्वैरेगुण्यन्वयार्त्तकमप्यत्रविद्युद्वयमापुत्रुषाधिष्ठितवन्-
 वन्त् । तथा तयोऽनाऽऽदिद्विकयासमुपाजिनोऽऽहृदयवस्यंभारकस-
 सज्जायात्, उकृष्टपापप्रमत्तारकसज्जायांभित्तनारकवत् । एतच्च
 प्राग्व भ्रावन्तम् । तथा देवा इति यदाभिधानं ततोऽपि च
 देवानां सिद्धेः । एतच्चानन्तराध्यायां व्यकतीकरिष्यते । तथा
 सर्वे च ते आगमाश्च सर्वोऽऽसप्तकस्तेष्वभिप्रतिपत्त्या सिद्ध्यावच
 सन्ति देवा इति ॥ १८७८ ॥ १८७९ ॥

यदुक्तम् - "आभिहाणसिद्धीव (१८७६) सि" तज्जावथषाह-
 देव सि सत्ययपिदं सुच्छतत्रयो घटाजिहाणं व ।
 अइ व मर्दं मणुओ विधि, देवो गुणगिष्किमपन्ने। १८८० ॥
 तं न जत्रो तत्चरते, सिद्धे छवयारत्रो मया सिक् ।।
 तच्चरत्यमोहिमिद्धे, माणवमोहोवयारो व ॥ १८८१ ॥

'देवाः' इत्येत्सर्वं सार्धकं, इत्युत्पत्तिसम्बन्धवत्त्वात्, यथाऽऽ-
 दिवत् । तत्र दैव्यमनीनि देवा इति युक्तिसम्बन्धः, समासतन्त्रि-
 नरहितम्येन च शुद्धव्यव । भावना चान्त्र प्रागुक्तेव । अथ परस्य
 मतिभेदजनु मनुष्य एवेह दृश्यमानो देवो अभिष्यति, किमहृ-
 देवकल्पनायाः । किं भवोऽपि मनुष्यो देव इति । नेत्याह-गुण-
 संलक्षणां गणयन्नाऽऽदिः, सिद्धेऽप्येवमन्त्रकः प्राग्वादिः । अत्रोच्यते-
 तदत्रयं यस्यास्यैव मुख्यं तन्मनु कचचित्तके सत्ययुग्योपचार-
 तत्सन्निविष्टमिना, यथा मुख्ये यथापि विद्मिऽऽवच सिद्धे ततो मा-
 णवके भिदोपचारः सिधयानं, एवमिहापि यदि मुख्यया देवाः
 कर्त्तव्यस्तदा भवेयुम्नन्ना राजाऽऽदिद्वेषोपचारं युज्यते, नाभ्य-
 धेति ॥ १८८० ॥ १८८१ ॥

देवाभावे चाग्निदोत्राकिराणां वैफल्यमिति दृशयन्नाह-
 देवाजाये विफलं, जमगिगंत्ताइयाण किरियाणं ।
 समीयं ज्ञाणाय य, दाणाऽऽफलं च तदनुजं ॥ १८८२ ॥

या इत्यथवा, अर्द्धं वृणम्-देवाजायेऽऽधुनममममाने, यद्विहितो-
 चारिक्रियाणाम्, "अ महोर्षं सुदुष्टाय स्वर्गकामः" इत्यादिकाना
 स्वीयं फलम् कन्त्वा यद्दामां च यत्कलमनिहिनं, दानाऽऽदिकानां
 च यत्समस्तनोके प्रतिक्रान्तं, तत्सर्वेयुक्तं प्रप्राति । स्वर्गोऽर्थवर्षं
 फलमुक्तं, स्वर्गिणां भाषये कुतः स्वर्गे इति । "स एष यज्ञायुषी" इत्यादिनां
 च वेदवाक्यानि देवास्मिन्प्रयतिपत्तनपरानि वसन्ते । अतः किं तादृ न प्रतिपद्यते ? यद्यपि "को जानानि मायोपमात्-
 र्वायोपानिच्छि यमवकण कुर्वेऽऽदीम्" इत्यादि वाक्ये, तत्रोच्यते न
 देवानां नास्तिस्वामिप्रायकं, किन्तु सुराणामपि मायोपमत्वा-
 मिधानेन देवादेवसुहायानां सुरारामनित्यप्रतिपत्तारकं बोद्ध-
 वयम् । अथवा हि देवास्मिन्प्रयतिपत्तनपरानि, अस्तिमन्त्रवै-
 रिन्काऽऽदीनामाह्वानं चानर्थकं स्यात् ॥ १८८२ ॥

एतदेवाऽऽह-
 जममोसपूरसुरगुरु-सारज्जार्हि जयइ जभोहि ।
 धेताहाणुपये य, इंदोर्णं विहा सर्वं ॥ १८८३ ॥
 यमेत्यादिवर्षोक्तव्याचमर्थः - सचयंनरामिभृत्कृतजिर्वेधाकु-
 नि" यम-सोमं सृष्टं-सुरगुरु-स्वारायाणि जयति "इत्यादिनि देवा-

दित्यसूत्रकामि वेदवाक्यानि देवानाये वृषेव स्युः । इह वा-
क्ययोडाशमभूतयो यश्चावशेषा मन्तव्याः, स स्यां यद्द एव
हि क्रतुवचने, सूत्राहस्येन दासाऽऽनृकियायुको यद्द इति ।
एवः स्वर्गस्तत्र राज्यानि जगत्सु याज्ञवल्कीत्यर्थे इति । तथा
मन्त्रैरिन्द्रोऽऽदीनामाहुतानं देवास्मिन्मेष एवोपपद्यते, अथवा वृषेव
स्युः । इन्द्रोऽऽदीनां मन्त्रयदेवाह्नामेष मन्त्रमन्त्रव्यर्थे -" इन्द्रः
आयच्छेद भेषानिधे मेषवृषण ।" इत्यादि । तस्मात्पुक्तिको वेद-
वाक्येभ्यश्च स्मरित देवा इति स्थितम् । तदेवं छिद्यो मौर्येणस्य
अथवा सा संशयः ॥१८०३॥ विद्ये० । सुत्र० । स्थान० । आ० म० ।

देवानां स्वल्पं यथा-

अभिलाषमहादाया, अग्रियिमनयथा य नीरजमरीरा ।
चठरंमुलेण जूमि, न विमंति सुरा जियो कहर ॥

सुरा देवाऽऽनुनैकायभाविभोऽपि अश्रानामादयदामानः तथा
न विद्यन्ते निमेषा येषां तं, अविमेषे नयने येषां तं अविमेषय-
यनाः, तथा नीरजा विमलं शरीरं येषां ते नीरजःशरीराः ।
चतुरङ्गजन चतुर्भिरङ्गुलिभूमि न स्पृशति इति जिनः स्वर्गः
कथयति । ४४० १ ४० ।

देवा दुविहा पक्षता । तं जहा-एगमरीरी चैव, विमरीरी
चैव । स्थान० १०३ १ उ० ।

देवाऽऽनुविधास्तवथा-

से किं तं देवा ? । देवा चठत्रिदा पामता । तं जहा-भ-
वाणवाभी, बाणधंतरा, जोडसिया, वेमाणिया ॥

(से किं तमित्यादि) अथ के तं देवाः ? । सूरिराह-देवाऽऽनुवि-
धाः अहंताः । तथथा-भवनवाविमो, अमन्तरा, उयोनिष्काः, वेमा-
निकाः । महा० १ पद० १० । स० । ती० । उ०० ।

देवानाह-

देवा चठत्रिदावृत्ता, तं मे कित्तयप्रो सुग ।
भोभिज बाणधंतर, जोडस वेमाणिया तद्दा ॥ १०३ ॥

देवा उक्तित्यकाऽऽनुविधाऽऽनुष्पकारा उक्ताः, तीर्थकराऽऽदि-
भिरिति गम्यते । ' तं ' इति तत्र देवात् मे मन्तं कान्तयनः प्रनि-
पादयतः वृषवाकमेव शिष्यं प्रतीदमाह । तस्मात्तं भवन-
भेदाभिधान विमंति । तदुभेदानाह- (भोभिज इति) भूमौ वृ-
षिष्यां जवा जीभेयका भवनवासिनाः, एतन्प्रतार्णुवद्वयवृत्त-
त्वाद् भवनानाम् । उक्त हि-" इमंलि एवण्यभाए पुदवीए
अनीउत्तरजोयणस्यसहस्सवाहृणाए उवरी एगं जोयणस-
हस्समोगाहेवा हेडुमेयमिं जोयणसहस्सं यज्जसा मज्जे अ-
उहसरे जोयणस्यसहस्सं, एथ यं भयणवाध्नीयं देवाणं स-
सज्जवणकोदीओ चावसारी अ भयणवासस्यसहस्सा हवनी-
नि अक्कायं ।" (बाणधंतर इति) आर्षवाऽऽनुविधाऽऽमन्तरा-
तीर्थकाराऽऽमन्तविशेषकाराण निधाससूत्रानां या मारि-
क्येवैभूता मतिः । उक्तीति येषां तेषां इत्यन्तराः । उक्तं हि-" ते
महाऽऽदिविधाभावाणि, ननु योनिषो लोकान्द स्युऽमन्तः स्वानुपयात् एग-
कस्यमिच्छीयते ? किं तथथा ' निपप्रमियनमतिप्रचारा मनुष्यानपि
यथा पुरं शूयं लोकानामालयमाने तथाविधेषु च शैक्षमन्तः-
स्मरित, एवं चकाऽऽदिविधानामप्योऽर्थेणा एवन्तरा इत्युच्यन्ते । (जो-
विधानानि, तत्रियांस्यवा-

देवा अपि ज्योतीषि, प्रामः समागत इत्यादी तत्रिधासिजन-
प्रामयत् । विशेषेण मानयस्युपवृद्धजानं सुकृतिन एतानीति
विधानानि, तेषु अथा वेमानिकाः । तथेति समुच्ये, इति सूत्रार्थः ।

एषामंशोत्तरवेदानाह-

दसहा उ भयवासी, अट्टहा बाणधंतरा ।
पंचविहा जोडसिया, दुविहा वेमाणिया तदा ॥ १०४ ॥

दशधा त्विति दशधैव (भयणवासि इति) भयनेषु वसन्तु
शीलमेधामिति भयनवासिनः, अष्टधा अष्टप्रकारा वनेषु विधि-
नोपवनाऽऽद्वेषुपलकृण्णवाद्येषु च विविधाऽऽभ्ययेषु की-
रैकभिकनया चरितुं शीलमेधामिति वनचाराणो इत्यन्तराः,
पञ्चविधाः पञ्चप्रकाराः (जोडसिया इति) ज्योतिषेषु विधा-
नेषु अथा ज्योतिषकाः, ज्योतीष्येव वा ज्योतिष्काः, द्विविधा
वेमानिकालंधीति सूत्रार्थः ।

एतानेव नामप्राहगाह-

असुरा नाग सुवन्ना, विज्जु अग्गी विज्राहिया ।
दीनोद्विदिमिवावाया, थाणिया जवणवाभिणां ॥ १०६ ॥
पिमाय जूय जक्खा य, रक्खमा किंजरा किंपुरिस्ता ।
महोरमा य गंधव्वा, अट्टविहा चाममपरा ॥ १०६ ॥
चंदा सूरया य नरवत्ता, गहा तामामया तदा ।
दिमाविचारिणो चैव, पंचहा जोडमालया ॥ १०७ ॥
वेमाणिया उ जे देवा, दुविहा तं विपाहिया ।
कपोवमा य कोधव्वा, कपोइया तं च य ॥ १०८ ॥
कपोवमा वारमहा, मोट्टम्भीमाणया तदा ।
सणकुमारयादिदं-चंजलोमा य संतमा ॥ १०९ ॥
महाशुकमहस्सारा, आणया पाणया तदा ।
आरणा अचुया चैव, उड कपोवमा सुगा ॥ ११० ॥
कपोइया उ जे देवा, दुविहा तं विपाहिया ।
गवेज्जाऽणुत्तरा चैव, गवेज्जा नवविहा तदि ॥ १११ ॥
दिदिमाहोऽंघमा चैव, दिदिमामज्जिक्का तदा ।
हेऽंघमाउवरिमा चैव, मज्जिक्काहिऽंघमा तदा ॥ ११२ ॥
मज्जिक्कामामज्जिक्का चैव, मज्जिक्काउवरिमा तदा ।
उवरिमादिदिमा चैव, उवरिमायज्जिक्का तदा ॥ ११३ ॥
उवरिमाउवरिमा चैव, इदं गवेज्जमा सुरा ।
विजया वेजयंता य, जंयंता उपपानिया ॥ ११४ ॥
मन्वट्टमिच्छगा चैव, पंचहाऽणुत्तरा सुरा ।
इदं वेमाणिया एष-उसगहा एवमादो ॥ ११५ ॥

सुवन्नाऽऽमन्तविशेषकाराण निधाससूत्रानां या मारि-
क्येवैभूता मतिः । उक्तीति येषां तेषां इत्यन्तराः । उक्तं हि-" ते
महाऽऽदिविधाभावाणि, ननु योनिषो लोकान्द स्युऽमन्तः स्वानुपयात् एग-
कस्यमिच्छीयते ? किं तथथा ' निपप्रमियनमतिप्रचारा मनुष्यानपि
यथा पुरं शूयं लोकानामालयमाने तथाविधेषु च शैक्षमन्तः-
स्मरित, एवं चकाऽऽदिविधानामप्योऽर्थेणा एवन्तरा इत्युच्यन्ते । (जो-
विधानानि, तत्रियांस्यवा-

सुरकुमाराः । एवं तामाऽऽदिदं चामाण कुमाराऽऽमन्तः संभवनीयः ।
सर्वेषु ह्यमो कुमाराऽऽकारिण एव । यथोक्तम्-कुमारवदेव
कान्तवशनाः कुमाराः सृष्टसृष्टकालिनतयतः शृङ्गाराभिजा-
नकपोवमाः कुमारवकोऽनकपोवजनाऽऽनरणप्रहरणयो-
यानवाहनाः कुमारवकोऽनरणनामाः कान्तवराधेयतः कुमारा
इत्युच्यन्ते । तत्रागमा इति) प्रकीर्णतार काससुहा, दिशासु

विद्योपेण मेधमाद्दक्षिण्यमित्यचारितास्रकण्ठेन चरन्नि परिजृम्भन्ती-
 म्बेयंशोऽहो । ईशाधिवादिनाः, तद्विद्वानामि होक्ताद्दक्षिण्येकवि-
 शोपाज्जन्तमैरैःकान्तस्युषधि विष्वक्वाचस्य सततमेव प्र-
 सन्नं चरन्तीति, तेष्वेवमुक्ताः योर्लौधुक्त्वायावता । विद्वानाम्या-
 मया आश्रया येषां ते उयोतिराज्याः, कल्पयन्ते इन्द्रसामानि-
 कश्चयस्त्रिंशोऽऽदिव्यशुक्रप्रकारत्वेन विजयन्ते इवा एतेष्विति क-
 ष्या देवकीकाः, तागुपचन्द्रानुपचितिविषयतया आनुष्यन्तीति
 कल्पयन्ताः, कल्पयन्तुकल्पयन्तीतास्तत्प्रविचरितेस्थानोत्पन्नतया-
 ऽतिक्रान्ताः कल्पयन्तीताः । (सोऽहम्मीत्याद्येति) सुष्कर्मा नाम
 माकल्प सजा, साऽस्मिन्नस्तीति सौधर्मः कल्पः, स एवामव-
 स्थिताविषयोऽस्तीति सौधर्मिणः । तथा ईशानो नाम द्वि-
 तीयदेवकोकः, तद्विवांसिनो देवा अपि ईशानाः, त एधेशान-
 काः । एवमुत्तरार्धेपि इत्युत्पत्सः कार्यः । प्रीयेव प्रीया होक्त्वुद-
 ष्यथ अयोदशरजुपरिवर्तिप्रदेशः, तद्विषयिधनसाऽसिन्नाऽज्जन्तु-
 यथा क नदाऽरजन्भूता प्रियेयका देवाऽऽशासाः, तद्विवांसिनो दे-
 वा अपि प्रियेयकाः । न विद्यन्ते उत्तराः प्रधानाः । स्थानप्रमा-
 यमुक्त्युतिभ्यःप्राद्विर्जिन्त्योऽप्ये देवा इत्यनुजराः । (हेऽहम् नि)
 अयस्त्वनानुपरितनयद्वयैक्या प्रथमात्प्रयस्नेपवापि (हेऽहम् नि)
 एतदना प्रयस्त्वनाऽयस्त्वनाः प्रथमत्रिकापोधर्तिनाः, (हेऽहम्-
 मत्रिकामा तद् नि) अयस्त्वनामथयमाः प्रथमत्रिकमध्यवर्तिनाः
 (हेऽहम्ना उवर्तिना च्व नि) अयस्त्वनामपरितनाः प्रथमत्रिकापरि-
 वर्तिनाः मध्ये तथा मथयमा मध्यमत्रिकवर्तिनाः, तेष्वपि अयस्त्वनाः
 एवं मध्यममथयमाः मथयमाऽरितना उपरिवर्तिनस्तेष्वेवमथयस्त्वनाः
 उपरिवर्तिनाः । एवं उपरिवर्तिनमथयमा उपरितनोपरितनाः ।
 इतिभेदमामाभि । नन एता इन्द्रा एव प्रियेयकाः सुराः । अय्यु-
 द्यावप्रयत्नः विजयन्ते इति विजयाः, तेष्वेव विजयन्ताः
 " उपाद्याय बहुलम् " ॥ ३१ ॥ इति बहुलवचनात्
 तदप्रत्यय उपसर्गकारः । एवं जयन्ताः । अयस्त्वनाऽय्युदय-
 विषयैऽनुमिर्गता आगमि नूना अयराजिनाः, स्वैऽर्थाः । इत्य-
 च्व सिद्धा येषां ते स्वर्गोपासिकाः, ते हि विजितप्रायकर्मण
 अविजितनदा एव नूतोपासिका इतीत्यादीनि निगमनम् ।
 अत्र च वैमर्गिका इति वैमर्गिकमार्गः सामान्याविशेषयोः क-
 थार्थान्तरपरिवाहः, एवमाद्य इति । प्रादिशब्दस्य प्रकारवचन-
 त्वादेवप्रकारा इत्येकादशाक्षरार्थः ।

लोगस्स एगदेसम्मि, ते सव्वे परिक्खिया ।
 एत्ता कालविजानं तु, तस्सिं शेच्छं चउत्तं ॥३१६॥
 संगं पप्य छाडंथा, अपज्जमभिया वि य ।
 त्तिं पकुच्च सार्थ्या, सपज्जवसिया वि य ॥ ३१७ ॥
 क्कणकालाजिघांसिस्सुत्तद्वयं प्राणत्तं सादिसप्येवासित्तव्यमा-
 नाधंथ ।
 सादियं सागरं एकं, उक्कोसेणं तिडं जवे ।
 जोमेज्जानं जहणेणं, दस वाससहसिसया ॥ २१८ ॥
 पत्तिओवमयेणं तु, उक्कोसेणं तिडं भवे ।
 वंतराणं जहणेणं, दस वाससहसिसिया ॥ ३१९ ॥
 पत्तिओवमयेणं तु, वासलक्खेण सादियं ।
 पत्तिओवमदुभार्गो, जोऽसिंसेणु जहुसिया ॥ ३२० ॥
 द्वा च्वेव सागरां, उक्कोसेणं विवाहिया ।

सोऽहम्भिमि जहुणेणं, एकं च पत्तिओवमं ॥ ३११ ॥
 सागरा साहिया दोक्खि, उक्कोमेणं विवाहिया ।
 ईसाणमिमि जहणेणं, सादियं पत्तिओवमं ॥ ३१२ ॥
 सागराणि अ सत्तव, उक्कोसेणं तिडं जवे ।
 सणंकुमारं जहुणेणं, दोक्खिओ सागरोवमा ॥ ३२३ ॥
 सादिया सागरा मच, उक्कोसेणं तिडं भवे ।
 पादिदम्मि जहणेणं, साहिया दुक्खि सागरा ॥ ३२४ ॥
 दस च्वेव सागरां, उक्कोमेणं तिडं जवे ।
 वंचलोए जहणेणं, सत्तओ सागरोवमा ॥ ३२५ ॥
 चउत्तस सागरां, उक्कोमेणं तिडं भवे ।
 लंतममिमि जहणेणं, दसओ सागरोवमा ॥ ३२६ ॥
 सत्तम सागरां, उक्कोमेणं तिडं जवे ।
 महासुक्कं जहुणेणं, चोदस सागरोवमा ॥ ३२७ ॥
 अट्टारस सागरां, उक्कोमेणं तिडं जवे ।
 सहम्मारां जहुणेणं, सत्तम सागरोवमा ॥ ३२८ ॥
 सागराउ अणवीं न तु, उक्कोमेणं तिडं भवे ।
 आणयमिमि जहणेणं, अट्टारस सागरोवमा ॥ २१९ ॥
 वीमं तु सागरां, उक्कोमेणं तिडं जवे ।
 पाणयमिमि जहणेणं, सागरा अणवींसि ॥ ३२० ॥
 सागरा एक्कीवं न तु, उक्कोमेणं तिडं जवे ।
 आरणमिमि जहणेणं, वींसि सागरोवमा ॥ ३२१ ॥
 वावीमा भागारं, उक्कोमेणं तिडं जवे ।
 अरुचुयमिमि जहणेणं, सागरा इक्कींसि ॥ ३२२ ॥
 तेवीम सागरां, उक्कोमेणं तिडं जवे ।
 एदममिमि जहणेणं, वावीम सागरोवमा ॥ ३२३ ॥
 चउवीम सागरां, उक्कोमेणं तिडं भवे ।
 बिदयमिमि जहणेणं, तेवीम सागरोवमा ॥ ३२४ ॥
 पणवीस सागरां, उक्कोमेणं तिडं जवे ।
 त्दयमिमि जहणेणं, चउवीम सागरोवमा ॥ ३२५ ॥
 ऊववीस सागरां, उक्कोमेणं तिडं जवे ।
 चउत्यमिमि जहणेणं, सागरा पणवीसि ॥ ३२६ ॥
 सागरा सत्तवीमं तु, उक्कोमेणं तिडं जवे ।
 पंचममिमि जहणेणं, उक्कोमेणं सागरोवमा ॥ ३२७ ॥
 सागरा अउवीमं तु, उक्कोमेणं तिडं जवे ।
 उहम्मिमि जहणेणं, सागरा सत्तवीसि ॥ २१८ ॥
 सागरा अऊणवीमं तु, उक्कोमेणं तिडं भवे ।
 सत्तममिमि जहणेणं, सागरा अट्टवीसि ॥ ३२९ ॥
 तीसं तु सागरां, उक्कोमेणं तिडं जवे ।
 अट्टममिमि जहणेणं, सागरा अऊणवीसि ॥ ३३० ॥
 सागरा इक्कींसं तु, उक्कोमेणं विवाहिया ।
 नवममिमि जहणेणं, तीसं सागरोवमा ॥ २१९ ॥

वक्षीस सागरात्क, उक्तोभिर्ण विद्याहिया ।
 चउनु पि विजयाईपु, जहषा इकतीसई ॥ २५२ ॥
 अजहणपमपुकोसं, तेषीस सागरोवषा ।
 महाविषयो सम्बद्ध, उड्रे एसा विद्याहिया ॥ २५३ ॥
 जा च्व य आउडिई, देवाणं तु विद्याहिया ।
 सा तेषि कार्याडिई, जहषुपुकोमिया जवे ॥ २५४ ॥

वसविशिनिसूत्राणि प्रायो निगद्विज्ञान्येष, नवरं (साहयं
 ति) प्राकृतस्थाव साधिकम् । (सागरं इति) सागरोपम-
 मेक्य, उक्तुहेन स्थितिमयानि । औभयकारां भवनवासि-
 नाम्, इयं च सामान्योक्त्यावन्तुत्तरानकावाप्यपयव बनेरवाव-
 गमनथा । द्वाङ्गणनिकाये रिषन्दस्यापि सागरोपममेव । उक्तं हि-
 "चमरं बहिः सागरमाह्वये ति ।" जघन्येन दशवर्षमहसाणि प्र-
 माणमस्या दशवर्षसहस्रिका । इयमापि सामान्योक्त्यावपि कि-
 दिवशाणामिव स्थितिप्रजावाऽऽदद्यां देवेषु लहेव ह्वासादिस्तु-
 क्तिपि भावनीयम् । तथा पदयोपमवर्षेण ह्वाश्रिकमिति । उयो-
 तिषामुक्तुष्टीस्थान्यभिधानम्, चन्द्रप्रापेकम्, सूर्यस्व तु च्वसदहजा-
 त्तक पदयोपममायुः । प्रहाणामपि तदेव नात्तरिकं, नक्षत्राणां
 तस्यैवाहं, नारकाणां नक्षतुर्भाग, तथा पदयोपमः प्रमाणां उयो-
 तिषु जघन्या । स्थितिरित्याप तारकापेक्षमेव । शृणवां पदयो-
 पमचतुर्थेनागस्यैव जघन्यस्थितिरित्यात् । यन उक्तम्-चतु-
 र्भागः शृणवाणामिति । इह च सर्वेण उक्तपयोक्तुष्टुजघन्य-
 विधोःपरमतरात्प्रवर्तिनः । प्रथमा स्थितिरिति कृत्स्ने, तथा प्रथम
 क्तिप्रकाशे वैचयके अक्षतनाधरन्ते । एवं द्वितीयाऽऽदि-
 वषि द्वैवयकमितिसंशयनीयम् । अत्रिचमानं जघन्यमिति
 जघन्यवैचयमित्यभिप्रेतजघन्या । तथा अत्रिचमानमुक्तुष्टुमित्यु-
 क्तुष्टुमव्यामित्युक्तुष्टु, अत्रजघन्या आसावन्तुक्तुष्टु च जघ-
 न्यः पानुक्तुष्टु । मकारो लाकुणिकः । महच्च तदायुः स्थित्या-
 षपेक्षया विमानं च महाविमानं तथा तत् । सर्वे निरवशया अ-
 र्थमानत्वात्थां अनुत्तरसुखाऽऽदयो धर्मिस्तस्तु स्वार्थं च
 महाविमानं स्वार्थं तस्मिन् स्थितिगति स्वैत्राणुस्थितिप्र-
 काशित्वानां तथा आयुःस्थितिरं कायास्थितित्वानिधाने तत्रा-
 न्तरमनुप्राप्तिरेवेत्यभिप्राय इति सप्तविंशतिसुत्रार्थः । अन्तर-
 विद्यानांनिजापि च सूत्रद्वयं पुत्रेवद्वयःश्वयेवम् ।

अग्रतत्कालपुष्कानं, अनौपुद्वृक्तं जहणयं ।
 विजदमिम मए काए, देवाणं होजा अंतरं ॥ २५६ ॥
 एएसि बसुता वेव, गंधमोः रसफासअं ।
 संठाणदसतो वा वि, विहाणाई मइसससो ॥ २५६ ॥
 सुवद्वयं प्राग्वह्यश्वयेवम् ।
 शब्दे जीवानजीवाश्च संवत्सरमुपदश्यं निगमयितुमाह-
 संसारस्था य सिक्ता य, इह जीवा विद्याहिया ।
 क्वचिणो वेवऽऽकृती य, अजीवा बुविहा वि य ॥२५७॥
 संसारकालः सिक्ताश्च इतीत्येवंप्रकारा जीवा श्वयक्याता वि-
 क्षेपेव सकलनेदाऽऽध्यायस्या प्रकथिताः । कृपिणश्चैव (कृषी य
 ष) प्रकारमन्वेनाकृपिणुष्काजीवा द्विविधा अपि श्वाक्या-
 ता इति योग इति सुत्रार्थः ।
 बहुक्तं जीवाजीवितानिकं सुदुर्लभकमनस इति, तत्र जीवाजी-

वर्षावकामिभियाय गुणुनैकमनस इतिवचनात् कश्चिन्मूलक-
 ज्ञानमात्रेणैव कृताधर्मा मयेन मयनस्तदाहात्पुनर्वाधमाह-
 इह जीवमजीव य, सोषा सरदिहण य ।
 सव्वनयाए अणुमए, रमजा संजमे सुणो ॥ २५८ ॥
 इतीत्येवंप्रकारात् (जीवमजीव षि) जीवाजीवितानामन-
 रोकात् श्रुत्वा अत्रधायं अज्ञाय च तयोत प्रतिपद्य नवे च
 ते नयाश्च सर्वेनया कानाकियालायान्मना नेगमाऽऽदथाः, तेषा-
 मनुमनाऽभिभवस्तन्मन्द । कोऽधेः? ज्ञानसाहितसव्यकुर्वारव-
 क्ते रमेत एते कुर्वात् । क?, सम्पक्पयमं पुत्रियवादिर्जाषोपम-
 दंतस्तुनपञ्चकाऽऽध्याययोवादानाऽऽद्वेष उवरमणं संयमः, त-
 स्मिन् मुनिककटव इति सुत्रार्थः । उक्तं २६ मं ।

पञ्चविधा देवास्तत्तथा-

क्वचिहा णं जेत देवा । पण्णा? । पंचविहा देवा पण्णा ।
 तं जहा-जत्रियद्वन्देवा, नरेदेवा, अमन्देवा, देवाधिदेवा,
 भावदेवा ।
 (कश्चिहा णमियादि) क्वचिदिना क्वीटां कुर्वाति, क्वीटने
 वा स्तुपने आराधयता ते देवाः । (जत्रियद्वन्देव षि) उ-
 ष्यनुना देवा उवदेवाः, उवता आ प्राधान्यात् नूनमाश्रयात्, आ-
 भाविभावस्याह । तत्राधाधायाहेऽगुणश्रुत्या देवा इत्येदेवाः,
 यथा साधवासा उवताधवः । नूनमाश्रयं तु नूनस्य दे-
 वत्वपर्यायत्व प्रकाशकमावदेऽगुणश्रुत्या इत्येदेवाः । भा-
 विभावपेकं तु-भावितो देवत्वपर्यायस्य योग्या इत्यनयोन्व-
 र्थयमाना इत्येदेवाः । तत्र भाविभावपपरिग्रहार्थमह-मन्वा-
 ष्य ते इत्येदेवाश्चोत । नरेदेवाः, (यमदेव षि) धर्मण मना-
 ऽऽदिना देवा धर्मभोजना वा देवा धर्मदेवाः । (देवाऽदेव षि)
 देवान् देवानतिक्रान्ताः पारमार्थिकद्वन्द्वयोर्भागा देवा-
 तिदेवाः " देवादिदेव षि ।" क्वचिद्वदथते । तत्र च देवानाम-
 धिकाः पारमार्थिकद्वन्द्वयोर्भागा देवा भावदेवाः । (भावदेव
 षि) नायेन देवतायादेकमौदयज्ञानयार्थेण देवा भावदेवाः ।

जत्रियद्वन्द्वयेवा यथा-

मे केणुष्टेणं जेत । एवं बुद्ध-जत्रियद्वन्द्वेवा भवियद-
 वन्देवाः । गोपया । जे जत्रियर्षिर्द्विदयत्रिकवज्जोभिण् वा
 मणुस्मे वा देवेतु उववज्जत्तप, मे नेणुष्टेणं गोपया । एवं
 बुच्चइ-भवियद्वन्द्वेवा ।
 (जत्रिय इत्यादि) इह ज्ञानायकवचनमनो बुधुवचनार्थं
 श्वाश्वये, तत्रश्च ये मया योग्याः पञ्च इत्यभिप्रेतव्यं । तत्र वा,
 मनुष्या वा देवेषुपुत्रु ते यस्मात्पावित्वेवमावा इति गम्यम् ।
 अथ तेनाथेन तेन कारणेन हे गौतम । तां प्रायव्यमुपवेत्-म-
 ष्यइत्येदेवा इति ।
 मे केणुष्टेणं जेत । एवं बुच्चइ-नरेदेवा नरेदेवा । गोपया ।
 जे इय रायाणां चाउत्तरत्तकट्टी उपपाममत्तपकृग्रया-
 प्पहाणा एवगिहियेणो मापेदकोमा वक्षीसं शयवम-
 दसना लुयावमगा मारवदमइहादिपिणो मणुस्मिंद्वा
 से तेणुष्टेणं जेत नरेदेवा ।
 (जे इमे इत्यादि) (वा उतं नवक द्वि षि) चतुस्ताया नर-

साऽऽदिपुत्रिया एते स्वामिन इति सात्तरस्ताः, चक्रेण चक्रेनप्रा-
क्ष्माकच चक्रेवर्तिनः, ततः कर्मधारयः । चतुरस्रप्रहणेन च
चासुदेवाऽऽदीर्घां व्युदासः, ते यस्मादिति वाक्यशेषः । (उपधा-
सप्तसवक्षरवणप्यहाण चि) चापैरथाभिदंशत्य, उपर्यन्तं सम-
फलव्यासं चक्रे येषां ते तथा । (सागरवर्महस्ताहृद्यहो
चि) सागर एव वरा मेकला काश्वी यस्याः सागरवर्ममेक-
ला पृथ्वी, तस्या चाधपतयो वे ते तथा, सागरमेकलान्पृथि-
व्यपितय इति भावः । (से तेभ्येनं ति) अथ तेषाद्येन तेन
कारणेन गीतम् । तान् प्रत्येवमुच्यते नरदेवा इति ।

मे केणट्टेणं जंते ! एवं वृषड-धम्देवा धम्देवा ? ।
गोयमा ! जे इमे अणगागा जगत्तं श्रियासमिया० जाव
गुत्तवंजरायां, से तेभ्येणं जाव धम्देवा ॥

(जे इमे इत्यादि) य इमे जगताव अणवन्तस्ते यस्मादिति ।
से केणट्टेणं जंते ! एवं वृषड-देवाधिदेवा देवाधिदेवा ? ।
गोयमा ! जे इमे अरहंता भगवतो उपागसाणादंमगधगं
जाव सञ्चद्वरिसी, मे तेणट्टेणं जाव देवाधिदेवा देवाधिदेवा ॥

(जे इमे इत्यादि) ये इमे अरहन्तेः जगत्तन्तस्ते यस्मादुप-
कान्तवर्धनधरा इत्यादि । (मे तेभ्येणं नि) अथ तेषाद्येन
ताद् प्राति गौतम ! एवमुच्यते देवाधिदेवा देवाधिदेवा इति ।

मे केणट्टेणं जंते ! एवं वृषड-जावदेवा जावदेवा ? । गो-
यमा ! जे इमे भ्रमगवद्वाराण्येनरोऽभियथेयाणिया देवा
देवगडगाभोगादे कर्मादे भेदंति, से तेणट्टेणं जाव
जावदेवा भावदेवा ॥

(जे इमे इत्यादि) ये इमे भवनपण्यवकस्ते यस्मादेवगति-
नाययोः कर्मणोः वेद्वानेन कर्मणोः अनाद्येन ताद् प्रत्येवमुच्यते-भाव-
देवा जावदेवा इति । अ० १२ ल० ६ व० । (अव्येदेवाऽऽइयः कुन
उप्यकमेन इति उच्यते) शब्दे द्वितीयाभागे ए० ६५ पृष्ठे सनु-
कम् । (अष्टविधानां सांनिध शब्दे वृषपदम्)

चउवीनाए देवेदिं बवण-शाण-जोदम-वेयाणिआणं
दधअट्टांचपगविहा इम चउवासं देवा केइ पुण विनि
आरिइता ॥१०॥ आब० ४ अ० । आ० वृ० । प्र० ० ।

(सहस्रिकोऽऽदिदेवानां पुत्रत्वाऽऽदानपूर्वकं गमनाऽऽदि 'पुत्रता'
शब्दे वक्ष्यते) (नेवाभनुपरिचरनेना 'अणुपार्यवृण' शब्दे प्रथम-
भागे ३०४ पृष्ठे कृष्टया) (आबिगुच्छेदेवदेवायकं हानं
'विभेग' शब्दे वक्ष्यते) (पुरन्दराऽऽदिदेवानां लोकानि 'लोग'
शब्दे प्रदर्शयिष्यन्ते) (देवानां जराभावाजावककथना 'जरा'
शब्देऽस्मिन्नत्र भागे १४३४ पृष्ठे कृष्टया)

शुकनमआरयोऽस्तुं स्तदेवाः, अम्बत्र त्वभयथा । बत आह-
' मवचत्रमजोदयो-स्त्रीसाधे सप्त होतं रयणीयो ।

यकेकहाण सेसे, दुदुणे य दुणे चउवत्तं ॥ १ ॥

नेमजेतु य तुजिय, यक्षा रथयो अणुत्तरसुरेणु ॥ " इति
भयघारणीवाप्येवमुत्तरवैकियाण तु सक्तमपि संभवन्ति, उ-
त्कृष्टेनैव, अद्यन्तस्वकुलासंभयेयागप्रमाणाभ्युपसिक्ता-
क्षे भयघारणीयानि जन्मभ्युत्तरवैकियाणि स्वकुलासंभयेय-
प्रागप्रमाणाणीति । इथा० ४ ता० ४ उ० । (देवानामाहारः
'आहार' शब्दे द्वितीयाभागे ४०५ पृष्ठे गतः) (देवानां शब्द-

अथयं 'सह' शब्दे वक्ष्यते) (देवजगतिः 'दुग्गा' शब्देऽस्मि-
न्नत्र भागे १४४४ पृष्ठे कृष्टया) (सदेवीकानामदेवीकानां देवा-
नां परिचाराः 'परिचाराणा' शब्दे वक्ष्यते) (देवानामाशातना
'आसायणा' शब्दे द्वितीयाभागे ४३५ पृष्ठे कृष्टया) (देवा-
नां धर्मि कर्मासांहाः 'अद्य' शब्दे तृतीयाभागे १२५४ पृष्ठे
गतः) (देवानामुद्देशः 'अव्येग' शब्दे द्वितीयाभागे १११३
पृष्ठे प्रतिपादितः) इत्यन्ते स्तुत्यन्ते कैवल्यपुत्रसवधपरम्परापा-
सतीयंकुशाग्रकर्मोदयतो नमस्त्विविधपाधिपयसुरामुर्मर्या-
धिपांजनिरिति वेवाः । दृश० १ तप० । हानाऽऽदिप्रकृष्टगुणवति
देवानिशायिनि जिनाऽऽदिक देवावरोपे, दृश० ।

चउतीसअइमयतुआं, अट्टमहापादिहेरकयमोहो ।
अट्टदसदोसरदिओ, सां देवां नरिथ सदेवो ॥ ६ ॥

तत्र सकलानिष्ठवनातिशायिसिवांऽऽभयनिधानमूलसर्वैर्ध्वनि-
वेदनपरभुवनजननयमाऽऽनन्दधिधायकानयजनसाधारणचतु-
क्षिशादनशुभेयुः समन्वितो वाः स देव इति प्रकृतम् । अष्टम-
हप्रानिदशैरशोकाऽऽदिकिः कुना विहिताना शोभा यस्य स्तोऽपि
देवः । अष्टादशदोषैः हानाऽऽदिकी रहितो निवर्जितो वाः स देवः ।
अयमत्र जावार्थः-योहि देवां वा स्त्रेवो वा वैकियाऽऽदिकानिधि-
मन्तरो वा इयं नृनरूपनिमानिधि यथाऽऽदिकीद्वाराद्विना न जं-
यन्ति न स्व देवदानं नात्र संशयः सन्देह इति साध्याऽऽः । दृश० १
तप० । अकल्पकगणधरस्य पिन्दरि, अ० म० १ अ० २ कर्षट् ।
आ० वृ० । प्रायश्चरि चतुर्विंशतितमे जिने, ति० । "चाविस-
सो अक्षरजोयो देवोः" ता० १० कर्षट् । राजनि, आ-
म० १ अ० २ कर्षट् । स्वनामव्ययते ह्येपि, प्र० १ १५ पद ।
"देवे नामां दाने वल्लवाऽऽकार्यमंजने" स्तु० १ १५ पाठु० ।
स्वनामव्ययते ह्येपि, स्तु० १ १५ पद । समाप्ये, अ-
नु० । आराधनमे च । पञ्जा० १ विव० । कचन प्रचुरकर्म-
तया स्यामपि सव्यकृत्वाऽऽदिकार्यां सामर्थ्यां न नृजन् एव
मोक्षमास्मद्वन्ति, अपि तु सौभाग्योऽऽयाः पञ्जासर्वविमाताव-
साना देवा भवन्तीति स्त्रज० १ भु० १५ अ० । आ० १ ।
मेवाऽऽदीन स्थितान् ह्युना न देव देवति वदेत् ।

तदेव मेहे व नहं व माण्ये,
न देव देव सिगिरे वएज्जा ।
समुट्टिप उभाप वा पओप,
वएज्ज वा वुट्टवडाहपत्ति ॥ १२ ॥

तथैव मेधं वा नतो वा मानवं वाऽऽभिय नो देवदेव इति
गिर वदेत्, मेघमुज्जं ह्युत्ता उज्जना देव इति नो वदेत्, ए-
व नथ आकाशं मानवं राजानं वा देवामिति नो वदेत्, मिथ्या-
वाद्वाचवाऽऽदिप्रसङ्गात् । कथं तर्हि बर्देद्विवाह-उज्जतं ह्युत्ता
समुत्थित उज्जना वा पयोइ इति बर्देद्वं वृष्टं बलाहक
इति सुवार्थः । दृश० ७ अ० । (देवानां परिनापकारणानि "प-
रिनाव" शब्दे वक्ष्यन्ते)

द्वैव-न० । "एव देव" ॥ २ । १२३ ॥ इति वैश्वशब्दे येन एत्
अहं वा । "दिवं देवं द्रव्यं द्रव्यं" । प्रा० १ पाद । पूर्वकृते
कर्मणि, सो० ७ विव० ।

देवा णं जंते ! संजयाइ वत्तवं भिया ? । गोयमा !
यो इसडे सपडे अन्नकत्वाणमेयं देवाणं देवा णं जंते !

असंजयाड वत्तवं सिया ? गोयमा ! णोइण्ठे मपद्ध णि-
हुवयण्णमं देवाणं । देवा णं जंते ! संजयासंजयाइ वत्तवं
सिया ? गोयमा ! णो इण्ठे मपद्ध अतन्नुयमेयं देवा-
णं । से किं खाइणं भंते ! देवाइ वत्तवं सिया ? गोय-
मा ! देवा णं नोसंजयाइ वत्तवं सिया ।

(देवा णमियादि) (से किं खाइणं भंते ! देवाइ व-
त्तवं सिय ति) " से " इति आधेयः । किमित प्रश्नाधेयः
(खाइं ति) पुनरर्थः । अ वाक्यालङ्काराधेयः । (देवाइ ति) य-
द्धस्तु तद्धकथं स्यादिति । (नोसंजयाइ वत्तवं सिया च)
नोसंजया इत्येतद्धकथं स्यात् । असंजनशब्दार्थव्यतिरेकेण नो-
संजनशब्दस्यानिष्टुरवचनत्वाद् स्तुतशब्दापेक्षया परलोकाभूत-
शब्दवदिति । अ० ५ श० ५ उ० ।

देवई-देवकी-अ० । कण्ठस्य वास्तुदेवस्य मातरि, स० ।
आ० क० । आवा० ति० । सा च जम्बूद्वीपे मातरं यथं आ-
गमिष्यम्यामुमापिषयां मुनिस्तुत्रो नाम एकदशमो जि-
नो भविष्यति । स० । " पञ्जारसमो देवईजीवो मुणितुत्र-
ओ " १ । ६ कटवः प्रथ० ।

देवउत्त-देवोत्त-अ० । देवेनांतो देवोत्तः । देवानिष्पादिते, सू-
त्र० १ श्र० १ अ० ३ उ० ।

देवगुप्त-देवराज्ञिते, सूत्र० १ अ० १ अ० ३ उ० ।

देवपुत्र-पुं० । देवस्य पुत्रो देवपुत्रः । देवस्तुते, सूत्र० १ श्र०
१ अ० ३ उ० ।

देवउत्तवाइ (ण)-देवोत्तवादिन्-पुं० । देवेनांतो देवोत्तः । कर्षे-
णव योजनवपन कृया निष्पादितोऽथं लोक इत्येवंवादिनि प-
रतीर्थिके, सूत्र० १ श्र० १ अ० ३ उ० ।

इदमर्थं तु अस्मात्, इदमेवेति आह्रियं ।
देवउत्ते अयं लोपः, ॥

इहमित्ति वक्ष्यमाणं, तुगम्दः पूर्वैर्यो विशेषणार्थः । अ-
ज्ञानमित्ति मोहादिजन्ममहास्मिन् लोक एकैर्वा न न्ये-
चामाश्रयानमतिप्रायः । किं पुनस्तदाश्रयानमित्ति तदाह-देव-
ने नो देवोत्तः कर्षेणव योजनवपन कृया निष्पादितोऽथं लो-
क इत्येवम् । देवोत्तः गुणे रक्षितो देवगुप्तः, देवपुत्रो ब्रह्मा-
दिकमज्ञानमित्ति । सूत्र० १ श्र० १ अ० ३ उ० ।

देवउत्तरु-देवो-पञ्चपुत्रं, दे० ना० ५ वं ४६ गाथा ।

देवउत्त-देवस्तु-देवस्थाने, आ० म० १ अ० २ अक्षरं । प्रा० ।

देव-दास्तु-अ० १० । " तुम एवमाणहमर्षि च " ॥ ८ । ४
४४ । ॥ इति तुम एवदेवो ' देव ' दान कर्तुमिच्छये, प्रा०
४ पाद ।

देवंधगार-देवान्धकार-पुं० । देवानाम्बन्धकारोऽसौ तच्छ-
रीरप्रमाया अपि तन्नामभावनादिनि देवान्धकारः । निामर-
कथं, स्या० ४ उ० २ उ० । देवानामपि तन्नाद्योनामा-
चेनान्धकारजावात् । ज० ६ श० ४ उ० । (अयं कुत्र भवती-
ति ' लोपुज्जोय ' शब्दे वक्ष्यते)

देवकज-देवकार्य-न० । देवकृत्वे, ति० १ रु० ३ वगं ३ अ०
तथा वाह- " तं नाम तं च विशाणं, तं कजासु अ कोसलं ।
सा बुद्धो पारिंसं तं च, देवकज्जेण जं वप ॥ १ ॥ " इति ।
अ० २ अथि० ।

देवकम् (ण)-देवकर्मन्-न० । देवकियावान्, स्या० ४ उ०
२ उ० ।

देवकर्मण-न० । देवकर्मणं च । तथाविधकृत्यसंयोगे,
स्या० ५ उ० २ उ० ।

देवकालिया-देवोत्कालिका-स्त्री० । देवानां वानस्योत्कालिका
देवोत्कालिका । देवलहरा, स्या० ४ उ० ३ उ० । तस्मैवाय-
पारिदोये च । स्या० ३ उ० १ उ० । जी० ।

देवकहृकृय-देवकहृकृह-पुं० । देवानां प्रमोदमरवशनाः स्वे-
कावचनियोलः कोलाहलो देवकहृकृहकः । देवकाज्ञाहृह,
जी० ३ प्रिन० ४ उ० । आवा० । देवप्रमोदकलकसः, स्या० ४
उ० ३ उ० । रा० । (अयं कुत्र भवति इति " लोपुज्जोय ")
शब्दे वक्ष्यते)

देवकाम-देवकाम-पुं० । देवैव न्यवियये, उल० ७ अ० ।

देवकिल्बिस-देवकिल्बिप-पुं० । देवकिल्बिपभावनाजनिने देव-
जने, स्या० ४ उ० ४ उ० ।

कश्चिद्वा अं भंते ! देवकिल्बिनिया पणत्ता ? गोयमा !
निविद्धा देवकिल्बिभिया पणत्ता । तं जहा-निपत्तिभोवमिद-
ईया, निमामरोवमिदईया, नेरममामरोवमिदईया । कदि णं
भंते ! निपत्तिभोवमिदईया देवकिं वमिया पारिवमंति ?
गोयमा ! उरिं जोडमियाणं इडिं भोडम्यामाणमु कपेसुं ।
एथ णं निपत्तिभोवमिदईया देवकिल्बिनिया पारिवमंति ।
कदि णं भंते ! निमामरोवमिदईया देवकिल्बिनिया पारि-
वमंति ? गोयमा ! उरिं भोडम्यामाणाणं कप्याणं
इडिं मणंकुपारवाडिं देसु कपेसुं, एथ णं निमामरोवमिद-
ईया देवकिल्बिनिया पारिवमंति । कदि णं भंते ! नेरममा-
मरोवमिदईया देवकिल्बिनिया पारिवमंति ? गोयमा !
उरिं वंतसोमस कप्यम्भ इडिं दोनए कपे, एथ णं
नेरममामरोवमिदईया देवकिल्बिनिया पारिवमंति । देवकिं-
व्बिनिया णं भंते ! केसु कप्यादाणसु देवकिल्बिनियत्ता-
ए उवउत्तारो जनेति ? गोयमा ! जे उमे आरारियपदि-
णीया उवउत्तारपदिणीया कुलपदिणीया मणपदिणी-
या संवदिनिणीया आरारियउत्तारजायणं अयनकरा अव-
एणकरा आकितिकरा वहुई अनत्तावुत्तारवाडिं भि-
च्छनातिनिवेसदि य अण्णाणं वा ३ वुग्गाइयावावुपाए-
माणा वहुई वानां मायमपरियाणं पाउत्तनि, पाउत्तं-
नित्ता तम्भ उण्णसम् अण्णात्ताइयपकिक्केता कालमांस
काशं किवा अण्णायसेसु देवकिल्बिनिपसु देवेसु देवकिल्बि-

सियचाए उवत्तचारो भवति, तं चैव तिपसिओवमहिईएमु
 वा, तिसागरोवमहिईएमु वा, तेरसमागरोवमहिईएमु वा । दे-
 वकिश्विसिया णं भंते ! ताओ देवलोगाओ आठ-
 वलएणं जवकलएणं त्रिइकलएणं अणंत्तरं चयं चइचा
 कहिं गच्छंति, कहिं उववज्जंति ? । गोयमा । जाव
 चचारि पंच णेरइयतिरिक्खओणियमपुसमदेवजवगइछाईं
 संसारं अणुपरियट्टिचा तमां पच्छा सिज्जंति, वुज्जं-
 ति० जाव अंतं करंति, अत्थेगइया अणुएयं अणुवदग्गं
 दं। इमदं चाउरंतंसारकतारं अणुपरियट्टंति । ५० ए था
 ३३ उ० ।

किश्विसिया देवाभिय । तद्यथा-

तिविहा देवा किश्विसिया पत्तत्ता । तं जहा--तिपसिओव-
 महिईया, तिसागरोवमहिईया, तेरसमागरोवमहिईया । क-
 हि णं जेते ! तिपसिओवमहिईया देवा देवकिश्विसिया परि-
 वसंति ! । उरिय ओडमियाणं हिंदि मोहमीयालेमु कल्पेनु, प-
 म्य एणं तिपसिओवमहिईया देवा किश्विसिया परिवसंति ।
 कहि णं जेते ! तिसागरोवमहिईया देवा किश्विसिया परिवसंति ।
 उरिय मोडमीयाणाणं कपायं हेडिं मणं कुमारमाहिं-
 द्दरूपं, एत्थ णं तिसागरोवमहिईया देवा किश्विसिया परि-
 वसंति । कहि एं जेते ! तेरसमागरोवमहिईया देवकि-
 श्विसिया परिवसंति । उरिय वंतसोवरेम कपस्स हिंदिं से-
 तंग कपे, एत्थ णं तेरसमागरोवमहिईया देवा देवकिश्विसिया
 परिवसंति ॥

“तिविहा” इत्यादि स्फुटम्, केवलं (किश्विसिय सि) “नाम-
 स्म केवलीणे, धम्मोऽस्सरियस्स संवसाहूणं । माई अवज्जवाई,
 किश्विसिय भावणं कुणइ ॥ १ ॥” इति । एवञ्चैव भावनेपात्तं
 किश्विसियं पापमुदये विद्यते येषां ते किश्विसिया देवानां म-
 ध्ये किश्विसियाः पापाः । अवया देवाश्च ते किश्विसिकाश्च-
 न्ति देविकांश्यांकाः, मनुष्येषु चत्थाला इत्यपुत्र्याः । ५०
 ३ उ० ४ उ० ।

देवकिश्विसिया-द्वैश्विकिद्विपिकी-खी० । देवानां मध्ये किश्विसियाः
 पापाः, अत्र एवऽऽपुत्र्याऽऽदिधर्माणश्चापत्तलमायाः, तेषामियं
 देविकांश्यांकी । सांस्कृतमावसाने, ५० १ उ० । प्रव० । दृश० ।

अथ द्वैश्विकिद्विपिकीं विभावियुवाह-
 नाणस्म केवलीणं, धम्मोऽस्सरियाणं सव्वसाहूणं ।
 माई अवज्जवाई, किश्विसियं जावणं कुणइ ॥

ह्रान्त्य केवलानां धम्मोऽस्साराणां सर्वसाधुनाभितेपामवयं-
 यादी, तथा मायी स्वशान्तिगृहनामपावात्, एव किश्विसि-
 कां जावनां कदापीति निर्युक्तगाथावसावार्थः । ५० १ उ० ।
 द्वैश्विकिद्विपिकी-द्वैश्विकिद्विपिकी-न० । देवानां मध्ये किश्वि-
 सियाकांश्यांकाऽन एवाऽऽपुत्र्याऽऽदिधर्मको, देवश्चासौ कि-
 श्विसियश्चेति वा द्वैश्विकिद्विपिकी, तस्य भावस्तथा । किश्विसिय क-
 श्वेत्थे, ५० ४ उ० ४ उ० ।

चउडिं उणोहिं जीना देवकिश्विसियाए कम्मं प-
 गेरंति । तं जहा--अरहंताणं अवएणं वयमाणे,
 अरहंतपएणत्तस्स धम्मस्म अवएणं वयमाणे, आयरियउ-
 वज्जयाणमवएणं वयमाणे वा, चाउव्वयस्स संयस्स अ-
 वएणं वयमाणे ।

अवणोऽस्साराऽसलोपोद्भावमभियर्थः । अयमर्थोऽयमवयु-
 क्यते--“ साणस्स केवलानां, धम्मोऽस्सरियाणं सव्वसाहूणं ।
 माई अवज्जवाई, किश्विसियं भावणं कुणइ ॥ १ ॥” इति । इह
 कम्मपजावना मोक्षा, जनुःस्थानकत्वात्पुत्र्यस्सरावमस्या
 इति सा प्रवचने--“ कल्पं कुट्टुकुप, इवलीले यावि हा-
 म्गकरे य । विग्हायिनो य सपरं, कल्पं भावणं कुणइ ॥ १ ॥”
 इति । कल्पः कल्पकथावाद्, कुट्टुचिन्तो मयूरुच्छो लक्ष्मीलो
 हर्षणुत्तममत्तभाषणाऽऽदिः, हास्यनको वेपरचमादिना स्वप-
 दासोत्पादको, विष्णापक इन्द्रजाओ । ५० ४ उ० ४ उ० ।

सर्वतरेण वयतेणं, ह्येतेण अ जे नरे ।
 आयावभावतरेण अ, कुवइं देवकिश्विसिं ॥ ५१ ॥

नपस्तेनो दाम्पत्येनो रूपस्तेनस्तु नो नरः कश्चित्, आचारजा-
 वस्तेनश्च पाल्यस्वपि किश्वीं तथाभावहोषाम् किश्विसं करो-
 ति । । शैश्विकं कम्मं निर्वैतयनीत्यर्थः । तपस्तेनो नाम लपक-
 रूपकमुदयः काश्चरन्तचित् पृष्टस्वमेनो लपक इति । स पुजा-
 ऽऽपथमाह-अहम् । अथवा वसि-साधव एव कृपकाः, नृणां
 वाऽऽस्ते । एवं यास्तेनो धर्ममथिकाऽऽदितुल्यकः कश्चिन्के-
 चिन्पुष्ट इति । एवं कस्तेनो राजपुत्राऽऽदितुल्यकः । एवमाचार-
 स्तेनो विधिशाऽऽस्सारावपुत्र्यक इति । भावस्तेनस्तु परांप्रेक्षितं
 कथिंश्च किश्वि श्रुत्वा स्वयमनुत्प्रेक्षितमाप मयैतत्प्रपञ्चेन
 च्चिन्तिरमादेति सूत्रार्थः ।

लक्ष्ण वि देवत्वं, उववज्जो देवकिश्विसिं ।
 तत्यावि से न याणाऽ, किं मे किशा एमं फलं ॥ ५१ ॥
 लक्ष्णाऽपि देवत्वं तथाविश्विक्यापत्तनवसेन उपपन्नो द्वैश्वि-
 सिये देवाकांश्यांकाय इति, नत्राप्यनो न जानास्यविकृताव-
 धिना, किं मम कृत्वा इदं फलं किश्वियकदेवत्वमिति सूत्रार्थः ।

अथैव दोषान्तरमाह--
 तसो वि मे चत्ता णं, लमिज्जाई एत्तमुअयं ।
 नरं तिरत्तजोणियां वा, बोई जत्य सुदुल्लहा ॥ ५१ ॥

ततोऽपि देवसोकादनीं वपुथा लक्ष्यते एलमुकतामज-
 प्रावाऽऽनुकारित्यं मातुपत्थे, तथा नरकं तिथेयोतिं वा परम्प-
 येण लक्ष्यते, योधिष्यं सुदुर्गमा सकलसंपन्नश्चला यत्र जि-
 नधर्मप्राप्तिकुराया । इह च प्राप्तिव्येत्तमुकतामिति वाच्ये
 असकृत्प्रमाप्तिस्वपारमाय लक्ष्यते इति जन्वथत्कारानर्था
 इति सूत्रार्थः ।

प्रकृतमुपसंहारि-
 एवं च दोष दहूं, नायपुत्रेण भागियं ।
 अणुमायं पि मेहावी, मायामोसं विज्जए ॥ ५१ ॥
 एवं च दोषमनस्तोदितं सारापि आमययं किश्विसियाऽऽ-
 दिमासिदपं दृष्टाऽऽगमनः ज्ञातपुत्रेण भववता वर्द्धमानेन भा-

विनमुकम्, मधुमात्रमपि स्त्रोकमात्रमपि, किमुन प्रवृत्तं, मेधा-
वी मयोद्वावर्त्तं, माया मृग्यावाभमन्तरादितं वज्रैर्यथारयजेत् ।
इति सूत्रार्थः । दश० ५ अ० ३ उ० ।

देवकिविस्मयीया-दैवकिविस्मयी-अ० । ' देवकिविस्मयीया '
शब्दार्थे, वृ० १ उ० ।

देवकुमार-देवकुमार-पुं० । देवबालके, रा० । तं० । क्षियां ऊ-
प० । देवबालिकायाश्च, र० ।

देवकु-देवकु-पुं० । अम्बुमन्दरपर्वतस्य दक्षिणस्थे स्वना-
मक्याते देशविशेषे, द्या० ३ उ० ३ उ० । अ० । अम्बुतीरे
क्षीपे दशसु क्रमेण स्वनामक्यातेऽप्यनमे क्रमे, द्या० १० उ० ।
मन्दरपर्वतस्य दक्षिणस्थां दिशि देवकुम्बु देशेषु स्वनामक्याते
द्वे वे । द्या० ४ उ० २ उ० । अम्बुतीरे ऋषि पदेषु अ-
कर्मभूमिषु स्वनामक्यातामप्यनमार्थं भूमौ, द्या० ६ उ० ।
प्रव० । रतिकरपर्वते उत्तररस्यायांशानस्य देवराजस्य रा-
मराजिनाया अग्रमन्दिपयाः स्वनामक्यातायां शब्दार्थार्थं च ।
क्षी० । द्या० ४ उ० २ उ० । जी० । ती० । अम्बुतीरे मीन-
नमक्यातेऽप्यनमक्याते स्वनामक्याते चतुर्थे कूट, द्या० ७
उ० । अम्बुतीरे ऋषि विष्णुश्रमवक्रककारपर्वतस्थे स्वनाम-
क्याते द्वात्रिंशे कूट, द्या० ६ उ० । अम्बुतीरे ऋषि मेघपर्वतस्थ
दक्षिणपश्चिमार्थो दिशि लिङ्गाऽऽवतन्तवदपुत्रमकूट गेहेऽपि-
पश्चिमस्थे स्वनामक्याते कूटे च । न० । उ० ३ यत्न० । व० ।
" दो देवकुमारः । " द्या० २ उ० ३ उ० ।

कहि णं भंते ! महाविदेहे वाने देवकुरा एणं कुरा पण-
त्ता । गोयपा । मंदरस्य पर्वतस्य दक्षिणार्थे निवस्यन्त वा-
सुहरपर्वतस्य उत्तरार्थे विजुत्पहस्य वसुत्तरपर्वतस्य पु-
रचिन्नेमणं सोमणसस्य वसुत्तरपर्वतस्य पश्चिमिन्नेमं प-
स्य सं महाविदेहे वाने देवकुरा एणं कुरा पणत्ता । पदि-
णपदीणायपा उद्दीणदादिणवित्थिणया इक्कवणं ओअण-
महस्पाइं अण्क व वापासे ओअणत्तए दुमिअ अ एण-
वाइसाणए ओअणत्तस विक्कमंजेणं त्ता उत्तरकुराए वत्त-
कवया० जाव अणत्तज्जापाया एक्कमंवा पिक्कमंवा अण्णमा
महा तेयपूती सण्णिचारी ॥

(कहि णं भंते ! इत्यादि) क मइत्त । महाविदेहे षष्ठे देव-
कुर्वते नाम कुरवः प्रकृतः । गोमन । मन्धरविदेहेऽपिणितो निप-
थात्तिलरतो विष्णुमन्धरकुराद्रेर्नैश्चैत्रकोयस्थमज्जदत्तको
गिरिः पर्वतः सोममन्धरकुरादरेः पश्चिमार्थमात्रे अग्रमन्दरे दे-
वकुरवो नाम कुरवः प्रकृतः । शेषे मन्धर । इमावभोत्तरक-
रुणां यमलजानका इत्येति । महत्तिरेऽसाह-पयोत्तरकुकुर्णा
वसुत्तया । किपुपुत्रमिथाह-थावदनुमज्जस्यः स्वनामिनानु-
सैनामाः स्वनामिनि वत्तमानमिदंशः काज्जरेऽप्येवार्थं ससाप्रति-
पादाशब्धैः । के ते इत्याह-अण्णमथा, मृगण्णमथा; अमनाः महाः,
तेज्जमिनाः, शरीरेकारिणः । एते मनुष्यजानिभवाः । एतद्व
इयावथानं प्राक् सुवसावण्येनतो केवसु । अ० ४ यत्न० ।

देवकुम्बहट्टुप-देवकुम्बहट्टुप-पुं० । देवभेदे, ' दो देवकुम्बहट्टु-
प' । द्या० ३ उ० ३ उ० ।

देवकुरपट्टुमावाप्त-देवकुरपट्टुमावाप्त-पुं० । आवासभेदे,
" दो देवकुरमहाट्टुमावासा । " द्या० ३ उ० ३ उ० ।

देवकुरप-देवकुरप-पुं० । अकर्मभूमिस्थमनुष्यभेदे, अणु० ।
" पंचदि देवकुरपदि । " प्रका० १ पद ।

देवकुत्र-देवकुत्र-न० । सतिखरे देवसासादे, प्रहम० । द्या० ३
उ० । अ० । अणु० । आरा० ।

देवकुलिय-देवकुलिक-पुं० । देवस्थाभिनयुके देवपूजके, द्या०
म० १ अ० २ खरज० ।

देवकुलिया-देवकुलिका-स्त्री० । देहवर्षाव, मेम० । जिनमन्दि-
रुमन्थां देहरी इत्यवपवर्षायां देवकुलिकात्प्रायश्चित्तनिवृत्त-
तुर्पिशाचिषां कार्या इति प्रथं, अमरम्-मूलनाथकापुत्रक
अनुविधानदेवकुलिकाः कियन्ते इत्यत्रया सूत्रधारा च-
र्माति । श्रु० १० । सेन० ३ सङ्ग० ।

देवग-देवग-स्त्री० । देवेषु मान्येस्थासौ देवगनिः, देवग-
प्रमाथिका वा चरिदिवगनिः । द्या० ४ उ० ३ उ० । इति-
श्लोति देवाः नाकिन्तः, तेषां गनिर्मोक्षमानावात् देवगनिः,
नामकर्मोक्षभेदाद्यो देवग्निकल्पः पर्वथावाशेषो भात दे-
वगनिः । गनिभेदे, द्या० १० उ० । अणु० । रा० ।

देवग-देवग-न० । देवगनिः, दश० ३ यत्न० ।

देवगुण-देवगुण-पुं० । धातुगणनाऽऽदी, शौ० १ विष० ।

देवगुत्र-दे-गुत्र-पुं० । अनामक्याते सप्तमे प्रकृत्यापिदाजके,
क्षी० । स्वनामक्याते अदिऽप्यनु अनुविधानसिद्धिकर्मभ्यन्तमे
तीर्थकरे, ति० ।

देवचंद्र-दे-चन्द्र-पुं० । दीवचन्द्रप्राणकशिष्ये स्वनामक्याते-
ऽष्टकप्रयत्निकाकर्मिणे, अ० ।

" तां कुरुष्वेण सुवाच र्थं, देवचन्द्रेण धीमता ।
स्वाध्याना सुगमा बुधा, दीविय सन्ध्याधर्म ॥ ११ ॥ "

" श्रीसाहाय्यरहस्यानां, ज्ञानात् सन्ध्याधर्म ॥
देवचन्द्रेण बोवापै, मदीकय विनिमित्त ॥ ११ ॥ अ० ३२ अ० १
बहुरेणसमासवृत्तकारकस्य विद्वद्वरेः प्राशये कक्षद्वरेः
शिष्ये, अथमावायः विक्रमसवत् ११६० मिते चर्चमान आसीत् ।

द्वितीयो देवचन्द्राग्रेः श्रीतमचन्द्रः गिष्वाः ज्ञाननाथकार-
कस्याना कृत्यातिप्रथमः कर्त्ताऽऽसीत् । तृतीयः प्रथमस्य, सदी-
थो मानदेवमूर्तिपुंगवचन्द्रगुणिकः, स च विक्रमसवत्
११६२ मिते चर्चमान आसीत् ।

देवचंद्रगि-देवचन्द्रगि-पुं० । मदीकाष्टकमनुजेः कर्मरि-
गणानं, स च विक्रमसवत् ११६४ मिते विद्यमान आसीत् ।
अ० ४० ।

देवचित्त-देवचित्तक पुं० । राहां शुभ-द्वर्त्तमानं, द्य०
१० उ० ।

देवचंद्र-देवचंद्र-न० । जिनप्रतिमायाश्च, दश० १० अ० ।

देववाण-देववाण-न० । देवपुत्रायाश्च, " देवमुण्यपिज्ञाना-स-
ज्जावाणुगतमुसले विधिना । स्याद्वाराऽऽद्वयकं, यत्तदेवाचं
चष्टम् ॥ " शौ० १ विष० ।

देवदंदा-देवदंदा-पुं० । देवाऽऽसने, जी० ३ यत्न० ४ उ० ।
र० । अ० म० ।

देवमस-देवयज्ञम्-पुं० । मगधनोऽरिहमेतिनाः शिष्ये स्वनाम-
व्यातेऽमगादे, आ० प्र० १ प्र० २ अथ ४ । आ० पू० ।

देवनाथ-देववान-न० । देववादे, पञ्चा० २ विवा० ।

देववाणी-देववाणी-स्त्री० । शुक्य महामहस्य कुहतिरि, ती०
२३ कथ ।

देवविण-देवविण-पुं० । भारते वर्षे स्वनामव्याते ह्यविद्यतित-
मे अविद्यतित जिने, प्रथ० ७ द्वार ।

देवजुह-देवजुति-स्त्री० । शीराऽऽमराऽऽशीनां हीसिभोगे, नि०
१ पु० ३ वर्ग ४ प्र० । १० ।

देवजाग-देवाभङ्ग-पुं० । देवभेदे, आ० प्र० १ प्र० २ अथ ४ ।

देवजाण-देवस्थान-न० । देवभेदे, " चउधीसं देवट्टाना । "
अनुविशतिदेवस्थानानि देवनेवाः द्वा भवनपतीनाम । अही
व्यन्तरानां, पञ्च ज्योतिरकाणाम्, एकं कल्पोपपन्नं वैश्रानिका-
नाम् । एवं चतुर्विंशतिः । स० २४ सम० ।

देवहिङ्गि-देवस्थिति-स्त्री० । देवमवांदावाम्, स्या० ।

चउभिन्ना देवाणां तिडे पञ्चवा । तं जहा-देवे छाभेगे,
देवतिराए छाभेगे, देवपुराहिए छाभेगे, देवपञ्चस्रष्टे
छाभेगे ।

प्वानद्वैधमपि स्यात्कनो देवस्थितिसुचम. स्थितिः क्रमो
मवांदा, राज्ञाऽऽमास्याऽऽहिनमुवस्थितिवत्, देवः स्वामाभ्यो,
नामति वाक्यालङ्कारे । एकः कश्चित्, स्वतःकः प्रधानो देव
एव, देवानां वा स्वतःक इति विग्रहः । एवमुत्तरत्रापि, नवरं
पुरोहितः शर्मितकर्मकारी । (ब्रह्मजने सि) प्रभवत्यति दीप-
यति वर्णवाक् करणेव मागधवांति प्रवर्धित इति । स्या० ४
जा० ३ उ० ।

देवकुहकुहक-देवकुहकुहक-न० । देवकुहकुहेभ्योर्देवस्थितिपाद-
ने, स्त्री० ३ प्रति० ४ उ० । १० ।

देवहि-देवहि-स्त्री० । विमानस्याऽऽहिसंपदि, स्या० ३ जा०
३ उ० । परिचाराऽऽहिसमगि वा । नि० १ पु० ३ वर्ग ४ प्र० ।
बन्धवशात् स्वनामव्याते मुनीशेऽव्यये, स्या० (० जा० ।
(' हङ्कु ' शब्दे द्वितीयजने ५२२ पुष्टे बकन्वता गता)

देवहिगणितस्वप्राप्तम्-देवहिगणितस्वप्राप्तम्-पुं० । स्वनाम-
व्याते बालदेवा वाचमायाः कारके आचार्ये, अ० ३० । अयमाचार्यः
वीरमोक्षार्थ एव० मिते विक्रमवन्स्य ५१० मिते विद्यमान आ-
सीत् । अनेन ब्रह्मभूपुरे कश्चिन्नामः पुस्तकाऽऽच्छेदकारि । एत-
न्ममथे एकं पुत्रं मृच्छेदाऽऽच्छिन्नमासीत् । अ० ३० । "सुखस्ययव-
प्रति, समदममहस्यभोगी संपन्नः । देवाहुमासमये, कासव-
मुपे पथिव्यामि ॥ १४ ॥ " कथप० २ अधि० ८ कृष्ण । श्रीक-
वृत्तसं भीमहावांटावृत्त मवशाशातिवर्थातिकमे देवहिगणिक.
प्राप्तमभेतिप्रितया पुस्तकाऽऽच्छेदः कते । ततः पुराऽऽधिक-
मपि पुस्तकममूष कति मने, बलम-सर्वोमपि सिद्धान्तो
देवहिगणिकममूषमैवैवमशो। निवर्थातिकमे पुस्तकाऽऽच्छेदः
कृतः, ततः पुराऽऽपुस्तकावि बहून्ममूषकिति । २३ प्र० ।
अनेन ४ उच्छेदः ।
६५५

देवहिपच-देवहिप्राप्त-पुं० । देवहिपिकुण्णोसमर्थे, कथ०
१ आचि० ३ कृष्ण ।

देवहिपचण-देवहिर्षवर्ज-न० । देवानासुकेर्षितिकुपाऽऽहि-
ङ्गणायाः प्रकाशने, च० । यथा तत्रोसाम रूपसंपत्, सत्स्वि-
तिमप्रासुक्युतितेद्रयायोषो, विष्णुकेन्द्रियावधिपचणस्य, प्र-
कृष्टानि भोगसाधनानि दिव्यो विमानानियह इवादि बह्वयमाव-
मेव, तथा सुकुलाऽऽममोकिरिति । देवकामान् च्युताधीप वि-
शिष्टे देवे विशिष्टे कामे निष्कलङ्केऽवच इवै सदाकारेणा-
व्याधिकापुठपयुक्तं अनेकमोरवावपूरकमप्यन्तरवद्यं जने-
स्यादिबह्वयमावन्कथिव, तथा कल्याणपरस्परऽऽव्यानामिति ।
ततः सुकुलाऽऽममनासुरं कल्याणपरस्परवाचनत्र सुखं
कथय, आनयो ह्यस्यार्थान्, रहितमामयेनेत्यादिकथाया अन्वेष
धर्मकनाध्याये बह्वयमावाया आचार्यान् निवेद्ये कार्यमिति ।
च० १ आचि० ।

देवहिवाया-देवहिवाचक-पुं० । स्वनामव्याते आचार्ये, य-
दाहुर्देवहिवाचकवराः । कर्म० ५ कर्म० ।

देवहागमूरि-देवनागमूरि-पुं० । कर्मस्तघटीकाकृतो गांभ-
न्मगिनो मुरी, अ० ६० ।

देवणिकाय-देवणिकाय-पुं० । देवसमानधर्मप्रायसिद्धे, आ० ।

नव देवणिकाया पञ्चवा । तं जहा-
" सारस्य माइच्चा, वही वरुणा य महतोया य ।
तुसिता अवशाहा, आगिपचा येव रिचा य ॥११ ॥ "
सारस्यता आदिप्या बह्वयो वचना महतोयास्तुपिता म-
व्यावाथा आग्नेया एते कृष्णगजवन्तरेवहास्तु परिबसन्ति, रि-
ष्टस्तु कृष्णराजमथमागवर्षानि रिष्टाने विमानप्रस्तदे परि-
बसतीति । स्या० ६ जा० । सूत्र० ।

देवतम-देवतम-न० । तमःकायभेदे, स्या० ४ जा० ३ प्र० ।

देवता-देवत-न० । देवमाये, स्या० ४ जा० ४ उ० ।

देवताउचवण-देवतोपवन-न० । अन्तरकामने, पञ्चा० ७
विवा० ।

देवतिग-देवत्रिक-न० । देवगनिदेवातुपूर्वदेवाऽऽयुक्ते, पं०
सं० ६ द्वार ।

देवनी-देवकी-स्त्री० । कृष्णस्य बाहुरेवस्य मावीप, अन्त० ३
वर्ग० ८ कृष्ण ।

देवयु-देवस्तुति-स्त्री० । " समासे वा " ० । २ ॥ ३७ ॥ श-
वाऽऽदेःशयोः समासे वा द्विधमिति वैकल्पिकं धस्य द्विरवय ।
' देवयु । देवयुर् ' देवस्तुते, प्रा० २ वा ।

देवदत्त-देवदत्त-पुं० । देवा एते देवासुरिति देवदत्तः । देवैवेत्ते,
पि० । " जायति देवदत्ता, गिहोव अगिहो व तेसि दाहामि । "
(अत्र देवदत्तपदस्य बहुवचोर्भावः ' आधाकर्म ' शब्दे द्वितीयजने २२४ पुष्टे प्रतिपादिनाः) कथपुस्तकावास्तमे स्वनामव्याते बाण-
जि, एवो० ६ अथ ६ । ती० । धातकीकपमरते हरिपेयस्य राहुः
समुकदाचार्यां नावर्थां ज्ञाने स्वनामव्याते पुत्रे, उच० ६

अ० । (तत्कथा ' णमि ' शब्देऽस्यत्रैव भागे १८०५ पृष्ठे प्र-
नियमितानां)

देवदत्ता-देवदत्ता-अ० । अत्रायां नगरी स्तनामख्यातायां
गणिकायाम्, दृश० ३ अ० । सी० । ज्ञा० । (तत्कथा
' दक्षवत् ' शब्देऽस्यत्रैव भागे २४४० पृष्ठे द्रष्टव्या) वीत-
अयनगरे उद्यायननृपतेर्मेदिन्याः प्रजयत्पत्न्याः स्तनामख्यातायां
षष्ठ्याम्, आ० म० १ अ० २ खण्डे, आ० क० । प्र० १ ।
विषाकमुनस्य स्तनामख्याते नवमेऽध्याये, २४५० ।
तत्र किल सुप्रतिष्ठे नगरे सिंहासेनो राज्ञा इयामाभिधानदेश्या-
मनुरकाः, तद्वचनादेशैकोनामि पञ्च शतानि देशानां तां मिमर-
यिषुं ह्यथा कुपितः सन् तस्मान्मुनोमैकावपञ्चशतान्पुनरि-
मन्व बह्वहगारे स्रावासं दृश्या अकाऽऽश्विनः सप्रभुव विअश्यानि
स्यदेशीकानि सपरिवारानि सवतीं द्वावधनपुत्रकर्मामप्रदाने-
न दृशयन्ततोऽसी राज्ञा मृग्या पञ्चमं शृणुम्यं च गम्या रोहित-
के नगरे दृशसाध्याहस्य उाहना देश्चत्तमभिधानाऽभवत् । सा
च पुत्रमभिनन् राज्ञा परिणीताः स्यमातुनेकपरतया तदृश्यानि
कुत्रकासामास तथा च जोगचिन्कारिणीति तस्मान्मुन्यल्लोह-
दण्डस्त्रापात्रप्रलेण-सदस्या द्वाहन्तथां अयथायिः, राज्ञा च्यासी वि-
विधिविदम्बनाभिर्विदम्ब विनाशितेति विषाकमुने देवदत्ताऽ-
भिधानं नवममिति । २४५० १० डा० ।

एवं खलु जंबू ! तेषां कालेषां तेषां समर्थां रो-
हीदृए णामं णयरे होत्या रिच्छ० २, पुदवीवदि-
सए उज्जाये, धरणे जकवे, वेममणउत्तो राया, सिरी देवी,
पूमथंदी कुमारे जुवराया, रोहीदृए णयरे दत्तनामं मा-
हावडे परिवसद् अद्दे, कण्डमिरी जारिया । तस्म णं दत्त-
रस धूया कण्डमिरीए अचया देवदत्ता णामं दारिया हो-
त्सा, अहंग० जाव उकिडमरी । तेषां कालेषां तेषां सम-
र्थां साभी सभोसडे० जाव परिमा णिगया । तेषां कालेषां
तेषां समर्थां जेडे अनेवासी छडस्वमण० तैहव० जाव राय-
मगं अंगोदे हृथी आसे पुरिसे वामड, तेमि पुरिसाणं
मज्जगमं पासइ एमं इत्यियं अचउरुगबंधणं उकिलचक-
खण्णसं० जाव म्जुभिज्जायाणं पासइ, इमे अउरुत्थिए प्प
तहरे णिगमए० जाव एवं बयासी-एमि णं जंत । इत्थिया
पुवजचे का आमी ! एवं खलु गोवया ! तेषां कालेषां तेषां
समर्थां इहेव जंद्दीवे दीवे भावेडे वासे सुप्रतिष्ठे णामं ण-
यरे होत्या रिच्छ० ३, महासेणे राया, तस्म णं महामेणस्म
रखो धारणीपामोक्खं देवीमहस्सं ओरोडे यावि होत्या । त-
स्म णं महामेणस्स पुचे धारिणीए देवीए अचए सीहसे-
णे णामं कुमारे हात्या अहंगिजुवरया, तए णं तस्म सीह-
सेणस्स कुमारस्म अम्मापियरो अछया कयाइ पंच पा-
सायवदिनयाई करेइ अउरुवणए० । तए णं तस्म सीहमेण-
स्सं कुमारस्म अछया कयाइ सामायामोक्खाणं पंचएइं
शयवरकखगसयाणं एगदिवसेणं पाणिं गिएहावेइ, पंचस-
व वदाओ । तए णं सीहमेणस्सं कुमारस्म सामाया-

मोक्खेहिं पंचाहिं देवीसपहिं सक्किं उप्पि० जाव वि-
हरइ । तए णं से महासेणे राया अम्माया कयाइ का-
स्रधमुपा० पीहरणं राया जाए मयाया व तए णं से
सीहसेणे राया सायाए देवीए मुक्किए प्प अनेवसाओ
देवीओ णो आडाइ णो परिजाणाइ, अण्णाडाइयाणे
अपजिजाणयाणे विहरइ । तए णं तासिं एगुणयाणं पंच-
एइं देवीमयाणं एकुणाइं पंच माईसयाइं इमीसे कडाए ल-
द्धाइं मयाणीयाए, एवं खलु सीहसेणे राया सायाए दे-
वीए मुक्किए प्प, अम्हं धूयाओ णो आडाइ, णो परि-
जाणाइ, तं सेपं खलु अम्हं सामादेवि अग्गिपआंगेण ष
विसप्पआंगेण वा मत्तप्पआंगेण वा जीवियाओ ववरोवि-
त्तए, एवं संपेदेइ संपेदेइसा सामादेवीए अंतराणि य जिहा-
णिय य विहराणिय य परिजागरमाणीओ विहरंति । तए णं मा
सामादेवी इमीसे कडाए लच्छटा समाणे एवं बयासी-
एवं खलु ममं पंचएइं मवचीमयाइं; इमीसे कडाए लच्छडे
समाणे अक्षमथं एवं बयामी-एवं खलु सीहमेणे राया०
जाव पदिजागरमाणीओ विहरंति, नैण एज्जति णं ममं
केणइ कुमरणेणं मारिस्सइ ति कडु जीया जेणव कावयरं
तेणव उवागच्छइ, अडोएव० जाव जियाइ । तए णं मे सीह-
मेणे राया इमीसे कडाए लच्छडे समाणे जेणव कावयरए
जेणव सामा इवो तेणव उवागच्छइ उवागच्छउवा सामादेवि
आंइय० जाव वामइ, पासइत्ता एवं बयामी-किं णं तुमं देवा-
खुपिया । आंइय० जाव जियाइ । तए णं सामादेवी सीहमे-
णेणं रसा एवं वुत्ता समाणी उक्केणउक्केणियं सीहमेणयाए
एवं बयामी-एवं खलु मामी ! ममं एकुणं पंच सवत्तोमया-
इं, पंच मवचीसयाणं इमीसे कडाए लच्छडेए मवणयाए अ-
खममं मदावेइ, मदावेइत्ता एवं बयामी-एवं खलु सीहमेणे राया
सामादेवीए मुक्किए प्प अम्हं धूयाओ णो आडाइ० जाव
अंतराणि य जिहाणिय य० जाव पदिजागरमाणीओ विहरंति,
तेण एज्जइ णं ममं केणइ कुमरणेणं मारिस्सइ ति कडु
भीया प्प क्रियाणि । तए णं से सीहमेणे राया सामादेवि
एवं बयामी-मा णं तुमं देवाखुपिया ! आंइय० जाव जि-
याइ ति, अइं णं तदा वत्तिहायि, जहां तव एण्णिय कतो
वि मरीस्सम आवाहे वा पवाहं वा जविस्सइ ति कडु
ताहिं इडाहिं सवामोमेति, तआं पडिगिकवपइ, पदि-
गिकवपइत्ता कोमुविपुुरिसे सदावइ, सदावइत्ता एवं बया-
सी-गच्छइ णं तुहने देवाखुपिया । सुपइडियस्म नयरस्स
वडिया एमं मई कुदामासत्तं करेइ, अमोगतंजयामाईय० प्प
करेइ, करेइत्ता मम एयमाणचित्तियं पक्खिपणइ । तए णं हे
कोमुविपुुरिसा करपत्त० जाव पदिमुण्डेइ, पदिमुण्डेइत्ता

सुप्यसङ्घिपस एपरस बहिया पक्किये दिसिभाए एणं
 मं कूढामारसालं० जाव करेइ, अणेगसंभवासाइया जेणेव
 सीहमेणे राया तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छइचा समा-
 णचियं पक्कियइ। तए णं से सीहसेणे राया अणुया
 क्क्याए एणुणगाणं पंचएइ देवीसयाणं एणुगाइं पंच
 माइसयाइं आभेवेइ। तए णं तासिं एणुणं पंचएहं
 देवीसयाणं एणुणं पंच माइसयाइं सीहसेणेणं रथा आ-
 मंतियाइं समायाइं सव्वाहंकारविजुसियाइं करेइ, अहा-
 विजवेणं जेणेव सुपइहे एपरं जेणेव सीहमेणे राया तेणेव
 उवागच्छइ, तए णं से सीहसेणे राया एणुणं पंचदेवी-
 सयाणं एणुणं पंचएहं माइसयाणं कूढामारसालं आबसहं
 दइयइ। तए णं से सीहमेणे राया कोणुवियपुरसे सहा-
 वेइ, महावेइचा एवं बयासी-गच्छइ एं तुवने देवाणुपि-
 या ! विउलं असाणं पाणं स्वाइमं साइमं उवणेह, सुवहु-
 पुक्कवत्यंभयमझांकरं च कूढामारसालं साहरइ। तए णं
 ते कोणुविय० तहेव० जाव साहरइ। तए णं तासिं एणु-
 णगाणं पंचएहं देवीसयाणं एणुणंपंचएहं माइसयाइं० जाव
 सव्वाहंकारविजुसियाइं तं विउलं असणं पाणं स्वाइमं
 साइमं सुंरं च० ६ आसाएमाणा ५ गंधज्वाहं खादपाइं य
 उवमंभयमाणाइं विउरइ। तए णं से सीहमेणे राया अकर-
 णकालसमयंमि बहूहिं पुरिसेहिं संपरिउडे जेणेव कूढामा-
 रसाला तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छइचा कूढामारसालाए
 पुत्राराइं पिहइ, कूढामारसालाओ समंवा अगणिकायं दइ-
 यति। तए णं तासिं एणुणगाणं पंचएहं देवीसयाणं एणुण-
 गाणं पंच माइसयाइं साहरइओ आझांविषाइं समायाइं
 रोयमाणाइं ३ अचाखाइं अमरणाइं काइयमणुया संजुगाइं।
 तए णं से सीहमेणे राया एयकमे ५ सुवहु० जाव समजि-
 खिचा चउतीमं वाससयाइं परमां पाइइचा काइमासं
 कालं किंचा छुडीए पुइवीए उकांसेणे चाइंसे सायरो-
 बयाइं तिती उववणेणे, से एं तांआ अणुणंवरं उव-
 टिया इहेव रोहीटए एपरं दचस सत्यवाइस कएह-
 दिरीए भारियाए कुच्छिसि दारियचाए उववणे, तेणं
 सा कएहसिरी। जवएहं मासाणं० जाव दारियं पयाया सु-
 कुमाल० जाव सुकूवं। तए णं तीसे दारियाए अम्मापियरो
 णिउवत्तवारमाहियाए विउलं असणं पाणं स्वाइमं साइमं०
 जाव मिचयाभंभेजं करेइ, होउ णं दारिया देवदत्ता खामेणं।
 तए णं सा देवदत्ता पंचपाइंपरिमोडिया० जाव परिबहइ।
 तए णं सा देवदत्ता दारिया उम्मुकवाइजावे जेण्वखेण य
 क्वेव य ज्ञावखेण य० जाव अइव ३ सक्का उकिइा उकि-
 इसररी जाया यावि होत्या। तए णं सा देवदत्ता भा-

रिया अएखया कयाइ यहाया० जाव विभूसिया बहूहिं उ-
 ज्जाहिं० जाव परिकित्ता ठापि अगासतलगांसि कणव-
 सिदसएणं कीइमाणां विहरइ। इमं च णं वेसमणदचं रा-
 या एहाया० जाव विजुसए आसं दुकइइ, बहूहिं पुरिसेहिं
 संपरिउडे आसचाइखियाए (णिज्जायमाणे दचस गहाव-
 इस गिइस अदुरसामंते बीईवयमाणं। तए णं से वेस-
 मणे राया० जाव बीईवयमाणं देवदत्तं दारियं ठापि आ-
 गासतलगांसि कीइमाणिं पासइ, पासइचा देवदत्ताए दा-
 रियाए क्वेव य जेण्वखेण य ज्ञावखेण य० जाव विभिइए
 कोणुवियपुरिसे सहावेइ, सहावेइचा एवं बयासी-फरस णं
 देवाणुपिया। एसा दारिया, किं वा जामपंज्जेण ?। तए णं
 ते कोणुवियपुरिसा वेसमणारायं करयल० एवं बयासी-एस
 णं सामं। दत्तमत्यवाइसस धूया कएहसिअिअत्तया देवदत्ता
 णं दारिया क्वेव य जेण्वखेण य ज्ञावखेण य उकिइा
 उकिइसररी। तए णं से वेसमणे राया आमवाहणिओ प-
 णिणियचं समाणे अडिभतरहाणिजे पुरिसे सहावेइ, सहा-
 वेइचा एवं बयासी-गच्छइ णं तुवने देवाणुपिया। दत्तस
 धूयं कएहसिरीअत्तयं देवदत्तं दारियं पूसणंदिस्स जुवरखो
 जारियचाए वरंइ, जइ वि य सव्वरज्जमुक्का। तए णं से
 अडिभतरहाणिजा पुरिसा वेसमणरथा एवं वुत्ता समाया
 इइाकरयल० जाव एवं पणिमणुइ, पणिमणुइचा एहाया० जाव
 सुक्क्यावेसमंपरिउडा। तए णं जेणेव दत्तस गिहे तेणेव
 उवागच्छइ, तए णं से दत्ते सत्यवाहे ते पुरिसे एज्जाभा-
 णे पामइ, पासइचा हइ अमणाआं अणुउइंइ, सचइयपाइं
 अणुउमए आसखेणं उवणिभंतेइ, उवणिभंतेइचा ते पुरिसे
 आमत्ये बीसत्ये मुहासखवरगए एवं बयास) -संदिस्तु णं
 देवाणुपिया ! किमागमणुअप्रायणं ?। तए णं ते रायपुरि-
 सा दत्तं मत्यवाहं एवं बयासी-अग्गे णं देवाणुपिया ! तव
 धूयं कएहसिरीअत्तयं देवदत्तं दारियं पूसणंदिस्स जुवरखो
 भारियचाए वरंमो, तं जइ णं सि देवाणुपिया ! जुवं वा
 पंचं वा सझाहणिजं वा सारंमां वा संजोगो, दिज्ज णं
 देवदत्ता जारिया पूसणंदिस्स जुवरखो, पण देवाणुपिया !
 किं दलयायो सुकं ?। तए णं से दत्ते ते अडिभतरहाणपुरि-
 सस एवं बयासी-एयं च णं देवाणुपिया ! ममं सुकं
 जं णं वेसमणदचं राया ममं दारियाखिमिक्तं अणुग-
 एहइ, ३ ते ठाणपुरिसे विउलेणं पुक्कवत्यंभयमझा-
 णंकराणं सकरेइ, पणिविसजेइ। तए णं से ठाणपु-
 रिसे जेणेव वेसमणे राया तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छइचा
 वेसमणस रथो एयमइं (यधेदेइ तए णं से दत्ते मा-
 हावई अएथया सोज्जांसि तिहिकरयादिवसणक्कच-

पुत्रसि विव्रसं असखं पाणं स्वाइमं साइमं उवक्लदावेइ, उवक्लदावेइत्ता मित्तगाइं आभंवेइ, एहाए० जाव पायच्छिचे छदासायवरगए तेणं मिषपाइसदि संपरिवुडे तं विउअं अससं पाणं स्वाइमं साइमं आसाएमाथा ५ । एवं च णं विहरइ, त्रिमियज्जुचुरारागए असावेइ ३ तं मिषपाइं विउअं गंधपुष्प० जाव अअंकारेयं सकारेइ, सकारेइया देवदत्तं दारियं एहायं० जाव विवृसियं सरिंरं पुरिससइस्सवाहिणीयं सीयं दुरुहेए, उरुहिएत्ता सुवहुमिष० जाव सत्किं संपरिवुडे सन्निहीए० जाव सम्बरवेणं रोहिडिं ग यारं मज्जे मज्जेणं जेणव वेसमये रओ गिरे जेणव वेसमणे तेणव उवागच्छइ, उवागच्छत्ता करयल० जाव बक्कावेइ, बद्धावेइत्ता वेसमणे देवदत्तं दारियं उवयो । तए णं से वेसमणे देवदत्तं दारियं उवणीयं पासइ, पासइत्ता द्दुड विउअं अणयं पाणं स्वाइमं साइमं उवक्लदावेइ, उवक्लदावेइत्ता मित्तगाइं आभंवेइ, ० जाव सकारेइ, सम्मायोइ, पुमणंदिक्कुमारं देवदत्तं दारियं पइयं उरुहवेइ, दुरुहेइत्ता सेयापीएहिं कलसेहिं मज्जावेइ, मज्जावेइत्ता बरणेउत्ताएं करेइ, करेइत्ता अग्निहोमं करेइ, पुमणंदिक्कुमारं देवदत्ताए दारियाए पाणि गिएहावेइ । तए यं से वेसमणदत्ते राया पुसयंदिस्स कुमारस्स देवदत्तं दारियं सक्कहीए० जाव रवेणं मइया इक्किसाकासमुदएणं पाणिगइयं करेइ, देवदत्ताए भारियाए अम्मापियरो मित्त० जाव परियणं च विउअं अणयं पाणं स्वाइमं साइमं वत्थणंमपड्डालंकारे य सकारेइ० जाव पविमिअइ । तए यं से पुसयंदिक्कुमारे देवदत्ताए दारियाए सत्किं उरियं पासापुइवणीसं उपागिअइ, उपागिअइत्ता० जाव विहरइ । तए यं तीमे वेसमणे राया अएणया कयाइ काअभमुया पीहरणं० जाव राया जाए पुमणंदी । तए यं से पुमणंदी राया सिरीए देवीए मायाजत्ते यावि होत्ता, कड्डाकाहिं जेणेव सिरी देवी तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छइत्ता पायवकणं करेइ, करेइत्ता मयपागसइस्सपागोहिं तेड्ढाहिं अग्निगवेइ, अग्निगुहाए वंसमुहाए तयासुहाए रांमसुहाए चउत्विहाए संवाहणाइं संवाहावेइ, संवाहावेइत्ता सुरजिणा गंधवदएणं उक्कहावेइ, उक्कहावेइत्ता तिद्धिसिषिपाणीए, एहवरावइ, उदएहिं मज्जावेइ, मज्जावेइत्ता तं जहा ठसिणोदएणं, सीओदएणं, मंओदएणं, विउअं अससं पाणं स्वाइमं साइमं जोपावेइ, सिरीए देवीए एहायाए० जाव पायच्छिचाए० जाव त्रिमियज्जुचुरारागयाए तओ पक्खा यहाइ, खंजेइ या ठरासाइं पाणुइस्सगाइं जोगभोगाइं खंजमाणे विहरइ । तए णं सीसे देवदत्ताए देवीए अघया पुवरचावरचकाउसमयंसि कुहुंन-कागरियं करेइ, करेइत्ता इमेयाक्के अजन्तियए ४ एवं

खलु पुसयंदिराया सिरीए देवीए माइमये० जाव विहरइ, तं एएणं विहाएणं णो संचाएयि अहं पुसयंदिहा रथा सत्किं उरालाइं जोगभोगाइं खंजमाणे, एवं संपेडेइ, संपेडेइत्ता सिरीए देवीए अंतरायि य ३ पविजागरयाणी ए-दिजागरयाणं विहरइ । तए णं सा सिरी देवी अघया कयाइ मज्जावी विरहियवयणिअंसि सुत्ताजाया यावि होत्ता । इमं च यं देवदत्ता देवी जेणव सिरी देवी तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छइत्ता सिरीदेविं मज्जावीयं विरहियवयणिअंसि सुवपुसुं पासइ, पागइत्ता दिमाओयं करेइ, करेइत्ता जेणव अचचे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छइत्ता लोहदंढं परामुसइ, परामुमइत्ता लोहदंढं तावेइ, तावेइत्ता नयं समजोइयुं पुग्गाकिमुयमायं संकासएणं गहाए जेणेव सिरी देवी तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छइत्ता सिरीए देवीए अ-पायंसि पक्केवेइ । तए यं सा सिरी देवी मइया मइया सहेणं आरत्तित्ता काअभम्मूणा० तए णं मे मिरिदेवीए दासवेदीओ आरमियमइं मोच्चा णिसम्म जेणव मिरि देवी तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छइत्ता देवदत्तं देविं तभो अउरुममाणि पासइ, पासइत्ता जेणव मिरि देवी तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छइत्ता मिरिदेविं णिष्पायं णिष्पेइ जीवन्टियज्जेणं पागइ, पागइत्ता हा हा अओ अकज्ज-मिति कइ रोयमाणी ३ जेणव पुमणंदी राया तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छइत्ता पुमणंदिरायं एवं बयामी-एवे खज्जु सापी । मिरि देवी देवदत्ताए देवीए अकासे चैव जीवियाओ वरोविया । तए यं से पुमणंदी राया तांसि दासवेदीयं अग्निए एयमइं मोच्चा णिसम्म मइया माइसेएणं अफुमे समणे फम्मुणियत्ते विव चंपपायवेव चवइ चरणी-तयंसि सक्कगेहिं मग्निपादिए । तए णं मे पुमणंदी राया मुहुत्तंनेरएणं आसन्थे समणे बहूहिं राईम० जाव सत्तया-हाइं मित्त० जाव मयणेण य सत्किं रोयमाणे ३ मिरिए देवीए इकीए णीहरणं करेइ, करेइत्ता भासुरसे ३ देवदत्तं देविं पुरसेहिं गिहावेइ, गिहावेइत्ता एएणं विहायेणं च-उअं आणवेइ । एवं खज्जु गोयमा ! देवदत्ता देवी पुरा० जाव विहरइ । देवदत्ता यं जंतं देवो इयं काअमामे काअं किच्चा कहिं गांउत्तिहिति, कहिं उववज्जिहिति । गोयमा ! अमीइत्तामाइं एर० काअमामे कालं किच्चा इवीसे रयाग-एणजाए पुववीए एरेइयत्ताए उववये, संसंभो बलसमइ, तमओ अणंवरं उक्कट्टिन्ना गंगपुरे गयेरे ईवत्ताए पक्कावा-हिति, से यं तत्थ साउणिएहिं बधिए समयाए तत्थेव नं-गपुरे सेट्टिचोही सोइममे मइाविदेइं सिज्जिहिति० जाव अ-तं काहिंति ।

तदेवायकृतं ह्येवं, न च स्वपूर्वप्रयोगेऽपि, तत्र विप्रानिपसेरमा-
नाम्, प्रथम्योमासातिवाचककृतत्वेन सुप्रतीतत्वादिभिः । ५६
प्र० । सेन० १ उडगा० ।

देवदत्त-देवदत्तव-न० । चैत्यद्वये, कर्म० । ६० ।
जीवा० ।

जिनद्वयसाधारणप्रस्तावाऽऽविष्करणशारेण भङ्गणरक्षणव-
रूनतत्रोपदेश्याय गाथात्रयमाह-

जिगपवयथाबुद्धिकरं, पभावगं णाणदंसणमुणुणाणं ।

जकलंते जिणुद्वं, अणंनमिसारिओ हंइ ॥ ५८ ॥

जिगपवयथाबुद्धिकरं, पभावगं णाणदंसणमुणुणाणं ।

रकलंते जिणुद्वं, परिचरंनिसारिओ हंइ ॥ ५९ ॥

जिगपवयथाबुद्धिकरं, पभावगं णाणदंसणमुणुणाणं ।

वहंते जिणुद्वं, तित्थयरत्तं सइइ जीवां ॥ ६० ॥

आसामङ्काराः सुगमः । भावार्थस्तु समस्तोऽपि सुकथानका-
द्वयेभ्यः यथा-अनर्थं नूत्नेनाने इशोऽनकनवपररपास्तु महत् बु-
द्धमनुनूत्, यथा च कञ्चनचित्ना जिनसाधारणकृत्यं रस्तानु बु-
द्धिनाशर्ययानेकमेव बुक ज्ञानामसाय नैयं ह्यु भूया शास्त्रि-
पदपुत्रगणः । ततः स्वंधाऽस्मिन्नर्थं यानवकिंभोऽभ्यामति गाथा-
त्रयायाः । दृश० १ तत्र । दृश० । देवदत्तवाचिकारः कथं भक्ति-
देवदत्तवृद्धिं कर्तुं शक्यते, यदुक्तमागमे-'' भक्त्यन्ते जिग-
पुद्वं, अणंनमंसारिओ भोणंभो ॥'' इति ज्ञानक्षयात्मव-
दितिकानां अकञ्चनेपां संसारवृद्धिं प्रति कारणं भवान्, न हि
विषं कस्यापि विकारद्वयं स्वासंवेद्याम गायत्रयं स्वायु, प्रथम-
सरे आभोचनार्थकारे सुप्रकाऽऽनामांय दोषोपात्तकामसि, तद्व-
त्तत्र का वृद्धिं प्रति ऐतिरिचितं प्रश्ने, उत्तरम्-स्वयथा आका-
नां देवदत्तवृत्तं विनाशन एव दोषः, यथाकालमुचितमयाज-
दानपूर्वकं ग्रहणे तु न भूयात् दोषः, समधिककथाजदने पु-
नर्दोषाभावाऽवधीयते, तेन तेषां यत्सङ्गते तत्रिःशुकनाऽऽदिदो-
षपरिहारायं हेयम् । किञ्च-भ्रीजिनशास्त्रे देवदत्तवृत्तं विनाशो
दुःखेना बोधितः, नरकऽऽद्वैतज्ञानादोषो देवदत्तऽऽसाधारणपि न-
सद्वृत्तः च शशोर्द्विगमय, तत्रस्मैत तद्विज्ञानं आकाशां तस्या
व्यापारणमेव यौक्तिकं मा कदाचिप्रमादऽऽदना स्वयंऽपि त-
दुपयोगो भवति चेति सुव्याख्याप्रत्ययदत्ताराऽऽदिकरणपुरस्कारं
महागिनयानवत्परिपालेन च तत्रामपि न काऽपि दोषः, कि तु
दीप्यज्ञानकर्मनिवर्तनाऽऽद्वैतेतुनां म ध्याना, एतत्स तु तज्ज्ञो-
यदोषाभाजिह्वस्य निःशुकनाऽऽस्य संभाषुद्वयं प्रदणकप्रदणपूर्व-
कं समवेगे न द्वाप इति तथा, ध्यवद्विपमाणमस्तीति संभाष्य-
ते, पूरकाऽऽदिवे तु बुद्ध्याद्ययं समवेगव्यवहारनासात्त्वं त-
ज्ज्ञेयं दोष एवेति । ५८६ प्र० । सेन० ३ उडगा० । देवदत्तवृत्त-
शुद्धिं न आद्वैतः नत् स्वयं व्याजेन शुद्धेन न येति, तद्व्याहृकाणां
दृष्टयं, कि वा भूयणांमिति प्रश्ने, उत्तरम्-आकाशां देवद-
त्तवृत्तं व्याजेन न युज्यते प्रदणं, निःशुकनाप्रसन्नत, ननु चाण-
डवाऽऽद्वैत व्यापारणीयं स्वरात्म्यं देवदत्तमोगस्य शास्त्रसं-
व्याऽऽद्विषयवर्गाऽऽवरो नो दुष्टविप्राकजकतया वक्षितव्यादिभिः ।
३५८ प्र० । सेन० ३ उडगा० । उपास्यं नार्थसादकाऽऽद्विप्रनि-
कमणात्तरे वदु बुद्धयन्तेतःऽद्विकामानीते तदेवदत्तं साधार-
णकृत्ये वा समाधातीति प्रश्ने, उत्तरम् यथाप्रतिहं देवद-

ध्ये साधारणकृत्ये वा तस्मात्प्रातीत्यवधेयम् । ५३२ प्र० । से-
न० ३ उडगा० । आद्या देवदत्तं व्याजेन शुद्धेन, न केचि
प्रश्ने, उत्तरम्-महत्कारणं विना न शुद्धताति । ५४१ प्र० । से-
न० ३ उडगा० । अथ वदपुत्रोपसंघं हामरकनदुकरं च यथा-
दातरोक्तकपुष्पाणि मीत्रिकपाथोद् शुद्धीत्वा जिनप्रतिमायाद्य
वश्यते, मातृकस्य तद् द्वावस्थाने चाप्यवकाऽऽदिकं सम-
प्यते, तद्वेगे च दोहककश्चकुञ्जरति तद् द्वाव देवदत्तकं
मातृककनबंधं वेति प्रश्ने, उत्तरम्-दातरोक्तकपुष्पाणि शुद्धी-
त्वा धाम्यादि समप्यते, तद्वेगे च कङ्कोदोरकेण यदुद्धरति
तदेवदत्तं जयति, न तु मातृकस्य, यतो लोकं दातरोक्तक-
पुष्पव्यटागनयोषादो जायते, तस्मात्पुनर्यथापे दोषो जग-
ति, तदुद्धारं द्वाव देवदत्तं प्रकियते तदा दोषो न लग-
तीति । ६१ प्र० । सेन० ५ उडगा० ।

देवदत्तवहरण-देवदत्तवहरण-न० । चैत्यद्वयप्रदये, कर्म०
१ कर्म० ।

देवदार-देवदार-न० । सिद्धाऽऽपननस्य पुत्रादिकृत्ये स्वनाम-
क्याने ह्यार, ह्यार ४ उटगा २ उ ।

देवदारु-देवदारु-न० । गयारुद्रने, आचा० १ पु० १ अ० ५
उ० । देवाणां प्रियं दारु यस्य तदापुत्रमनस्य देवप्रियवत् ।
स्वनामक्याने वृद्धे, अयं पुमानप्यन-'' अमुं पुत्रः पश्यति देव-
दारुम्'' वाच० ।

देवदाली-देवदाली-रूप० । बहुवीजकं लताविशेषः प्रज्ञा० १ पद ।

देवदिस-देवदत्त-पुं० । राजगृहे नगरे धननाम्नः साधवाह-
स्य ज्ञाप्यं मायायां च जने मनामक्याने पुत्र, ज्ञा० १ कु०
५ अ० । देवप्रसादात्प्रपुत्र सुप्रसाया द्वारिशपुत्रेपु, ज्ञा० क० ।
देवदीव-देवदीव-पुं० । स्वनामक्याने द्वीपे, ज्ञा० ।

देवदीव दो देवा मदिकृतीया-देवभदा, पट्टाभदा ।

'' देव उ जने । दोष किं समचक्रवालमंत्रिण, विसमचक्र-
वात्तमंत्रिण ? । सोयमा । समचक्रवालमंडप, मां विमचक्रवाल-
मंत्रिण । देव उ जने । दोष देवधरं यद्व्यावर्तित्यमंत्रेण कव-
इयं परिक्लेशेन पन्नता ? । सोयमा । अन्वजज्ञाऽ ज्येणसवस-
इस्ताइ चक्रवालविक्रमेण अमंत्रिताऽ ज्येणससहस्वरा-
इं परिक्लेशेन पन्नत, से मं ० गाय पत्रमयदेवयाए व्येणं
वणमंत्रेण परिक्लेशम्'' । सुगमं, तत्रं एकवा एकवाद्यैकवा
अष्टयोऽनेः कृत्तुपजगामुपरि जावर्त्यात् द्वावपुत्र । पवद्वेकन वन-
सपदेन च । इत् तु म्त्र बहुपु पुत्रकेपु न हयते, केपुचित् न-
देवोपात्तंश इति खिलम् । ''क इ जने'' इत्यादि कति ज-
द्वन् । देवस्य द्वोपत्यं जागम प्रकृताति । अयवानाह-नीतम् । अ-
स्यादि जागमि प्रकृताति । तद्यथा-'' विजयवज्रमजयमजयमप-
जित ।'' ''कदि मं जने । शीवम्न शीवयादि ।'' क मन्त्रं । देवस्य
द्वोपत्यं विजयं नाम द्वारं प्रकृपम् ? । अयवानाह-नीतम् । देवद्वीप-
पुत्रादर्थनेन देवसमुत्तरादर्थं यं पश्चिमिदिशा अत्र एतन्निव-
यकाशे विजय नाम द्वारं प्रकृते, प्रमाणं वक्षीक उज्ज्वलीपवि-
जयवत्तव, नामाव्ययसुत्रमपि तेषु । ''कदि मं जने । इत्यादि'' ।
क नन्दन । विजयस्य विजया नाम राजधानी प्रकृता । जगवाना-
ह-नीतम् । विजयस्य शारस्य पाश्चिमदिशि नियं गच्छेयं व्याधि

योगदानसहस्रायवमाह्वय आभानरे विजयस्य विजया नाम राजधानी प्रकृता । सा च अम्बुजीपथिअवहारविधितविजयस्य देवस्यैव वक्ष्यथा । यत्तं वैजयन्तजयन्तापराजिनहारवक्ष्यथा-
ऽपि आधनीया, उयोनिष्कयसम्भवा सर्वाऽप्यसंख्येयतया वक्ष्यथा, मातामहर्षीधनमायाप्रति (दो देव ति) जन्कदेवमहाजित्री वक्ष्यथी । शेपे सर्वमन्त्रयुद्धोपवत् ॥ ३० ३० ३ प्रति ० ४ उ० ।

देवदूषण-देवदूषण-न० । जिनवरस्य स्कन्धे संयमप्रहायसरे सु-
रपातधेःसुखरूपे सुभक्ति, तस्यावस्थानस्य मानं प्रसाद्यमि-
ति प्रकृते, उचरन्-दीक्षासमये देवैःसुसुकाजिनवरस्कन्धेदेव-
दूषणस्यावधानकालनियमाभिरव सतनिश्चयस्थानकालुसा-
रणे श्रीवीरस्य साविकं वर्षे यावच्छेषार्णव च तीर्थकृतां जा-
वत्तजीवं देवदूषणावधानकालमानं श्रीवीरवादिदि हेयमिति ।
१३५ प्र० । सेन० १ उच्छा० ।

देवदूषणजुगल-देवदूषणजुगल-न० । देववक्ष्युत्तमे, जी० ३ प्रति०
४ उ० ।

देवदेव-देवदेव-पुं० । इन्द्रेण, तीर्थकरेण च । आ०चू० ५ अ० ।

देवंदंभमहिष-देवदेवाधिक-पुं० । इन्द्रादपधिके तीर्थकराऽऽदी, आ०
चू० ५ अ० ।

देवदेवमहित-पुं० । देवाभिर्देवयुजिते जिने, आ० चू० ५ अ० ।

देवदोषी-देवदोषी-स्त्री० । स्थक्याय, "साधिमन्थयन्तीसु ।"
नि० चू० १ उ० ।

देवसंघिदियनंसारसमावर्जनीव-देवसंघेऽन्यसंसारसमापण-
जीव-पुं० । पञ्चैन्द्रियमंसरसमापणजवमेदे, प्रकृ० १ प० ।

देवपदिकलोचन-देवप्रतिक्रोध-पुं० । तमःकाये, " देवपदि-
कलोभेह वा ।" देवप्रतिक्रोभ इति वा, तस्योभहेतुत्वात् । अ०
६ श० ५ उ० ।

देवपरिचारण-देवपरिचारण-न० । अधिजयराजगणिकृतप्रक-
सत्सुत्तरं च यथा-शक्राऽऽद्यो देवाः संज्ञेगं कर्तुंकामाः दे-
वलोकाभिमनि देवीजिः परिचारारं कुर्वन्ति, विमानावस्थयत्त वा
तद्वाभिरव प्रसाद्यमिति प्रकृते, उचरन्-शक्राऽऽद्यो देवा देवलो-
के स्वस्वयुवमंसमायां देवीजिः सह परिचारणं न कुर्वन्ति, तत्र
माजवकथेस्तम्भसत्तुक्रान्तिजिनंदेवप्राशातमयादिप्रतिभ-
प्रकृतं सारसगतकपञ्चमोदेशकऽस्त्रीरूपप्रकृतगतत्वात्पञ्च
सिद्धाऽऽयनस्यतिरिक्तस्थाने परिचारणां कुर्वन्तीति संभाव्यते
इति । १०५ प्र० । सेन० १ उच्छा० ।

देवपरिसा-देवपरिवत्-स्त्री० । देवपरिवारे, श्री० ।

देवपठन्य-देवपथेत-पुं० । अम्बुमन्दरपथिमस्ये सीतायाः महा-
मद्या उचरत्कृतस्ये स्वनामभ्याते वक्ष्यत्कारपथे, आ० ५
उ० ३ अ० । पथिमवतलपदवैदिकान्तरपथजयाप्या
पुष्टस्ये स्वनामभ्याते पथेतयुगले च । "दो देवपथवा ।"
आ० ६ अ० ३ उ० ।

देवपुस्तक-देवपुस्तक-न० । देवलोकरुस्तकेणु किलिपीकनम-
सिं, किमभिधानं तत्त शास्त्रमिति प्रकृते, उचरन्-देवलोकरु-
३ पुस्तके सूत्रपाठो भोगस्यते ।

स्नकेषु लिपिकरपे तत्रस्यव्यवहारमात्रिय संभाव्यते, तदभि-
धानं तु कुवापि वृत्तास्तीति । ७३ प्र० । सेन० २ उच्छा० ।
देवपुत्रादृष्टाव-देवपुत्रादृष्टाव-न० । देवनाथेनप्रभुपुत्रादृष्टे,
पञ्च० ६ विषय० । देवपुत्रास्मान्तदृष्टा (१) तेषामनरं आह्वय आ-
रम्भुसारणमङ्गलमर्षापाऽऽदिकृत्यं कुर्वन्ति, न वेति प्रकृते, उचरन्-
मू-तथाकारकेऽनुना प्रवृत्तिं दृश्यते, निषेधस्तु शास्त्रे वृष्टो ना-
स्तीति क्विधैशुचित्येपे तदुक्तवन्तीति । १५४ प्र० । सेन० २ उच्छा० ।
देवपदसूत्रि-देवपदसूत्रि-पुं० । स्वनामभ्याते आचार्ये, दश० ६
तथ । स च विचारसारप्रकरणकृतः प्रद्युम्नसूत्रेऽङ्गीः पद्मप्रभु-
रेणुः । द्वितीयोऽपि मुनिचक्रसूत्रिशाष्यः ताराचक्रसूत्रक, तत्र
च पापदचक्रविरचनहाकारं मृगावनीचारं वेति प्रथो रधि-
तो । तृतीयोऽपि विक्रमसंभव १२६४ वर्षे मुनिसुप्रनचरि-
कारकस्य पद्मप्रभुसूत्रेऽङ्गीत्सीत् । ३० ६० ।

देवपिय-देवपिय-पुं० । बलमपुत्रे स्वनामभ्याते आह्विते, म०
२ अ० । (तस्कायां ' सुसुक्त ' शब्दे तृतीयभागे ७५४ पुठे
दृश्यते)

देवपत्निकलोचन-देवपरिज्ञान-पुं० । तमःकाये, " देवपत्नि-
कलोभेह वा ।" देवानां परिज्ञानं प्रत्यादिति । म० ६ श० ५
उ० । द्या० ।

देवपत्नि-देवपरिप-पुं० । देवानां परिष्व स्वागंजेष तुल्यैश्च-
त्वादेवपरिष्व इति । म० ६ श० ५ उ० । तमःकाये, म० ६ श०
५ उ० । द्या० ।

देवजह-देवजह-पुं० । देवहीणके स्वनामभ्याते देवे, अं० प्र०
२ पाठु० । सू० प्र० । वैश्वकवल्के सुवनेऽङ्कुरिस्थिते स्वनाम-
भ्याते गर्गानि, वृ० ।

वैश्वकवल्कविश्वय-
"तत्र श्रीसुगनेऽङ्कुरिसुगुभूषणं प्रासुर-
उयोतिः सद्गुणरत्नरोहणीगिरिः कालक्रमेणाजवत् (८)
तस्यादासुजमनसं समभवत् पञ्चहीयुक्तिमा-
धीरक्षीरन्वहकृद्वयमुष्णायामदेवाऽऽवत् ।
कालुष्यं च जनार्जवं परिहरन् हृदय सन्मानस-
स्थापी राजमलवक्राणुषः श्रीदेवजहप्रभुः ॥ ५६ ॥"
वृ० ६ उ० । अ० १० । म० । द्वितीयोऽप्येनधामा रू-
पासीवचक्रवृष्टापकथाभयवदेवैः शिष्यः प्रमानन्दसूत्रेऽङ्क-
स च विक्रमसंभव १२९६ विते आसीत् । तृतीयञ्च व-
म्भकवल्के भद्रेऽङ्कुरिस्थितः, स विक्रमसंभव १३४२ वर्षे
आसीत्, यद्विष्णुपथ सिकित्सेनेन प्रवचनसाराकारटीका र-
चिता । अद्युष्टञ्च अरनरवल्के प्रसन्नवल्कावर्षस्य शिष्यः विक्र-
मसंभव १३६८ वर्षे विद्यमान आसीत्, येन पाश्चात्तयचरितं
संवेगप्रकृतानां वीरचरितं कथारत्नकोशश्लेषादयोऽनेके प्रथा
रचिताः । पञ्चमञ्च वम्भकसूत्रेः शिष्यस्तत्कनसङ्घीर्षीटीकाक-
त् । ३० ६० ।

देवमहा-देवमति-स्त्री० । स्वर्गिचातुषे, जं० ३ वक्त्र० ।

देवमहाजह-देवमहाजह-पुं० । देवहीणस्ये स्वनामभ्याते देवे,
सू० प्र० १६ पाठु० । अं० प्र० । जी० ।

देवमहावर-देवमहावर-पुं० । देवसमुद्रस्ये स्वनामभ्याते देवे,
सू० प्र० १६ पाठु० । अं० प्र० । जी० ।

देवय-देवत-न० । देवतैव देवतम् । स्या० ३ उ० १ उ० । देवे, ज्ञा० १ सु० १ अ० । दशा० । अ० । ज्ञो० । भाव० । ओष० । आ० अ० । परमदेवतायां च । अ० प्र० १८ पाठु० ।
 देवाया-देवता-स्त्री० । स्या०ऽऽदेशोऽपरदिने, (विश्वे०) जितनायकं, अर्थाऽऽचार्ये, पञ्चा० १ विव० । प्रति० । इन्द्राऽऽदेशेदेवेषु, प्रति० । स्या० । ओष० ।

देवयाणाम्-देवतानाम्-न० । देवताभिधायकं नामनि, अनु० ।
 ते किं तं देवयाणाम् ? । देवयाणामे अणोवविद्धे परण्यत्ते । तं जहा-अग्निदेवताहिं जाए अग्निगए अग्निगदिमे भगिगसम्पे अग्निगधम्पे अग्निगद्वेवे अग्निगद्वामे अग्निगद्वेवे अग्निगद्विलए । एवं सव्यनक्षत्रदेवतानाम् जाणिअन्त्वा ।
 एवं वि संगहण्णाम्हाओ-
 “अग्नि पयावइ सोमे, रुदो अदिती विहस्सई मप्ये ।
 पिति जग अज्जम सविआ, तद्धा वाऊ अ इंदग्गी । ? ॥
 मिषो इंदो निरती, आओ विस्सो अ बंध पिणहू अ ।
 मसु वरुण अय विवहि, पूना अग्गी जमे चं व । २ ॥”
 से तं देवतानाम् ।

(से किं तं देवयाणामे इयादि) अग्निदेवतासु जातः-अग्निः-अग्निः । परममिन्द्रादीन् देवतायां नक्षत्रदेवतानाम् संग्रहायै मीत्यदिनायाद्यर्थे, नक्षत्रकृत्तिकासंख्याविद्युत्ताना अग्निः, रोहिण्यः प्रजापतिः, एवं मृगशरः प्रभृतीनां कथन-सोमो रुद्रोऽदितिः बृहस्पतिः सूर्यः पितृ भगः अथमा सविता स्वधा वासुः इन्द्रादीनि मित्रः इन्द्रः निष्कंतिः, अग्नीः, विश्वः प्रजा विष्णुः, वसुः, वरुणः, अश्वः, विश्विः । अथ यजिनऽथश आइरुंभुलः पठन्तः । पूजा, अभिः । यमश्चेवेति । (से तं देवतानामे) अनु० ।

देवयाणाम्-देवतानियोग-पु० । देवतोहेज, पञ्चा० १६ विव० ।

देवयाणाम्-देवताप्रणिधान-न० । सर्वकियाणां फलनिरपेक्षतयैवसरसमयं कृते ईश्वरप्रणिधाने, ज्ञा० २९ उ० ।

देवयाणाम्-देवताभियोग-पु० । देवपरतम्भनायाम्, उपा० २ अ० ।

देवयाणाम्-देवताभियोग-स्त्री० । बुद्धकपिलाऽऽदेशेदेवता-विशेषभक्तौ, ध० १ आ० ।

देवर-देवर-पुं० । ' देवर ' शब्दार्थे, प्रा० १ पाठ ।

देवर-देवारण्य-न० । देवानामरण्यमित्येव चकारेण नाशान्, स्याच्चः स देवारण्यमिति । तमस्काये, स्या० ७ उ० १ उ० ।
 देवर-देवारण्य-न० । सौभाग्यप्रत्या वगत्याः यदिकृत्तर-पक्षिमायां विशिष्टे स्थिते स्वनामक्याते उद्याने, विपा० १ सु० ४ अ० ।

देवर-देवराज-पुं० । देवेषु कान्त्यादिभ्योः राजमाने, कड० १ अ० । १ लण० । उपा० । इन्दे, आ० ४ अ० । का-शस्त्राभिषेके कस्मिंश्चित् प्राप्ते स्थिते स्वनामक्याते इन्द्रविभिरपरमशाब्दके, यि० ।

देवराट्-पुं० । देवेभ्यः, ' देवीभिरिव देवराट् । ” अ० ४० ।

देवराजकुम्भ-वर्षमाण-देवराजकुम्भजन्ममाण-पुं० । देवराजो इत्येवमस्त्वस्य कुम्भजरो इति तद्वत् धरं क्रास्त्रिकं प्रमाथं देहमात्रं यदप्य न तथा । देवराजोऽस्त्वस्य चोत्तरमाद्यसत्तथा-प्रमाणशरिरे, कड० १ अ० । १ अ० ।

देवल-देवल-पुं० । सुविभेरे, इयासाशब्धे, औद्ययस्य उच्ये-अनारि, देवाय उच्यते इति साति आकः । देवापजीविनि, स्याथे कद् । अत्रैवाथे, “देवकोपपजीवी च, नाम्ना देवलको भवेत् । ” इत्युक्ते विधे, भा० १ सु० ।

देवज्ञान्य-देवज्ञान्य-पुं० । उउजिनित्युपे, आ० ४० । आ० १० ।

देवलोक-देवलोक-पुं० । देवानामिन्द्रादीनां लोकः स्थानम् । सु० १ सु० २ अ० ३ उ० । सौभाग्यऽऽदिषु प्रादशसु भोकेषु, सु० १ सु० ४ अ० ३ उ० ।

कविहाणं जंतं । देवलोगा परण्यत्ता ? गोपया ! चउम्बिहा देवलोगा परण्यत्ता । तं जहा-जन्ववासी, वाणमंगरा, जोइमिया, वेमाणिया । भेषणं भवगवासी तुमविहा, वाणमंगरा अइविहा, जोइमिया पंचविहा, वेमाणिया तुविहा । अ० ४ सु० ७ उ० ।

देवलोकं मिथ्यास्तिदेवदेवीनां क आचार्ये इति प्रश्ने, उत्तरम्-यथा मय्यकृष्टां निद्राऽऽपननेषु जिनात्मनाऽऽवप्रवृत्तकृप आचार्यस्या मिथ्यादृष्टा तथैव चनेम ननायाऽऽवप्रवृत्तनापुजनाऽऽदिकृप, संज्ञाभवत इति । एए प्र० । संन० २ उ० ।

देवलोगमया-देवलोकममान-पुं० । सुकुम्भवाणनी, स० ७ अ० ।

देवलोगमया-देवलोकममान-पि० । देवलोकसदृशे, दशा० १ सु० ।

देवलोग-देवलोक-पुं० । ' देवलोग ' शब्दार्थे, सु० १ सु० २ अ० ३ उ० ।

देवलोगमया-देवलोकममान-न० । ' देवलोगमया ' शब्दार्थे, स० ७ अ० ।

देवलोगमया-देवलोकममान-पि० । ' देवलोगमया ' शब्दार्थे, दशा० १ सु० ।

देववन्दयविधि-देववन्दनाविधि-स्त्री० । देववन्दनविधौ, अ० १ (अथ इयाक्या ' वंदन ' शब्द) विनासिस्थानाऽऽदिषु देववन्दने मन्त्रविकारो विना घटनः । न घति प्रश्ने, उत्तरम्-सुखवृत्त्या सुखविकारको विना देववन्दनं न घटनः । २३ प्र० । संन० ३ उ० । पदप्रणयनकवारो देववन्दनं वा विस्मृतेन द्वितीयादिने पारणाने प्राक् तत्कारोनि यद् तदा शुद्धिनि, न घति प्रश्ने, उत्तरम्-प्रथमादिने विस्मृतपदस्य न पक्षो देववन्दनं वा द्वितीयादिने पारणकारणाद्वांगवावपुषोदि मद्गकाराणं विना न शुद्धिनि, क्रियमाणं तु कुडपत इति आक्षेपः, यतानां तु नक्षत्रयो ज्ञाने नास्तीति । ३०६ प्र० । संन० ३ उ० । तथा श्रीवीरहीरवृतीणां प्रतिमाऽप्येवो देवान् वन्दते, स का-स्येव उपा, अथया येति प्रश्ने, उत्तरम्-श्रीगुरुकार्यमाश्रे देवा वन्दिता न शुद्धि म्, यदि च तीर्थकप्रतिमा आक्षेप-ता भयति पङ् ३३दी, नदा नदये वासक्षेपं कृत्वा देवा व-

विष्ताः सुहृन्सति । ११४ प्र० । सेन० ४ उद्धा० । पौषधिके विस्तर्यं विस्तरय देवा वन्दन्ते, नक्षत्राणि च सन्ति, मध्याह्ने देववन्दना तु सामाचार्योपदेशविधिकरणाऽऽदिपु बुध्यते इति प्रथमे, उच्यते—यद्यपि पौषधिकमाहारानां सामाचार्योदिपु मध्याह्ने एव वन्दनं बुध्यते, तथाप्यपि " पांडुकमधो गिहियो वि ह, सगवेला पंच नेल इ प्ररस्त । पुत्रासु तिसंक्रासु अ, होह तिषेला अहमेणं " ॥१॥ इत्याद्यकरश्यात्मिककालपूजास्थानो बत्सरे परस्परामनयेन च त्रिकांशं देववन्दनं युक्तिमदेवेति । २९ प्र० । सेन० ३ उद्धा० ।

देववर-देववर-पुं० । देवसमुद्रे, स्वनामभ्याते देवे, सु० प्र० १६ पाह्० । अं० प्र० । जी० ।

देववापग-देववाचक-पुं० । नगधयवनकरौरी दूषणागिण्डिये स्वनामभ्याते आचार्ये, नं० ।

देवविगमहाग-देवविग्रहगति-क्री० । देवानां नाकिनां विग्रहान् सन्निभभागाननिक्रय गतिमगमनं देवविग्रहगतिः । स्थिति-निष्कललक्षणायामुद्युक्तपायां विहायोगतिकर्माऽऽपाचार्यां वा गती, स्या० १० डा० ।

देववृह-देवव्यूह-पुं० । देवानां व्यूहः साङ्गमिकव्यूह इव यो दुराधनमावत्स देवव्यूहः । सागराऽऽदी, स्या० ४ डा० ३ व० । म० ।

देवस-देवस्मृति-स्त्री० । "नमो वीभारयायै सत्यवत्युयं तेलो-कावृष्टायणं जहतिमद्ययुषार्षणं ।" इत्यादिके जिनस्मरणे, ध० २ अर्थि० ।

देवसंध-देवसङ्घ-पुं० । देवसमुदाये, क्री० ।

देवसंसारविउत्ससमा-देवसंसारव्युत्सर्ग-पुं० । संसारव्युत्सर्ग-जेव, क्री० ।

देवसाभिलय-देवसाङ्गिक-त्रि० । देवताः साङ्गिनो यत्र तद्देवसाङ्गिकम् । देवसाङ्गिमति प्रत्याख्यानाऽऽदी, वा० ।

देवसद्यत्ति-देवसंक्राप्ति-क्री० । देवसंक्रासेदेवप्रतिपाधना या सा तथा । प्रभवयानेदे, स्या० १० डा० । " उदायसुसंबोही पतासाई देवसद्यत्ति " पं० प्र० । पं० व्यू० ।

देवसद्युपाय-देवसञ्जिपात-पुं० । देवानां युधि समवतारे, " ति-हिं जालेहि देवसञ्जिपात सिया । तं जहा-अरहंतेहिं आयमाये-हिं अरहंतेहिं पधयमायेहिं अरहंतां यं छाणुष्यमहिमासु, एवं देयुक्तयैदेवकहकहए ।" स्या० ३ डा० १ उ० । (अ-ईतां परींमशंणमहिमासु देवसञ्जिपातो " लोणुजाय " शब्दे) देवानां सञ्जिपातः समागमो रमणायत्याद्यत्र सा तथा । देवसमागमायेने शिलापहकाऽऽदी, म० २ श० १ श० । देवसङ्गाते वा, रा० ।

देवमस-देवशुभ-पुं० । ननुसकमेदे, ग० १ अर्थि० । पं० मा० । " देवेहिं ससो देवससो ।" पं० व्यू० ।

देवसमुह-देवसमुह-पुं० । स्वनामभ्याते समुहः, " अथ देवोदे समुहो देवा महाद्विपा देववार देवमहावार ।" देवः समुहो वृ-द्यो बहवाऽऽकारसंस्मानसंस्मितो वाक्त्वं परिक्लिये विद्विष्टि, अ-प्राप्यि सममन्त्राज्ञाऽप्रदिसुभाणि तथैव, नक्षरं देवोदकस्य स- १५७

मुकस्य विजयद्वारं देवोदकसमुहपूर्वावर्षमे नाम द्वीपपूर्वार्ज-पश्चिमदिशि, अत्रैति वक्तव्यम्-राजधानी विजयद्वारस्य पश्चिम-दिशि देवं समुक्तं त्रिवेगसंस्थेयानि योजनशतसहस्राणि अर-वाणा बहकथा । एवं वैजयन्तजयन्तापराजितद्वारस्यकथ्यताऽपि प्राक्वनीया, जामात्वंयं चिन्तायामपि देववन्देवमहावरी देवो, शंभुं तथैव यथा देवो द्वीपः । जी० ३ प्रति० ।

देवसम्भग-देवशुभम्-पुं० । कामिंस्वयनगरासके कस्मिंश्चिद्-प्रामे स्थिते गौतमप्रतिबोधिते (तं०) स्वनामभ्याते ब्राह्मणे, उच्य० १३ प्र० । आ० व्यू० । कल्प० । आ० म० । अन्व्यूहोपे-देरन्त बर्षे प्रस्थामिबोत्संग्रययां जाते देवसेनापरनामके स्व-नामभ्याते एकादशे तीर्थकरे, स० ।

देवसयणिज-देवशयनीय-म० । देवशय्यायाम्, जी० ।

तीसे णं मणिपिडियाए उरिप एण्ण णं एगे महुं देव-सयणिज्जे पण्णत्ते, तस्स णं देवसयणिज्जसम अयमेतास्से बएणावासं पण्णत्ते । तं जहा-नाणामणिमया पेहीपादा सो-बन्धिया पादा नाणामणिमया पायसीया जंभूमाइमयाति ग-त्ताई बहरामया संधी नानामणिमए वेज्जे रयनामया तूळी बो-हियकस्यमया विष्वापणा तवण्णिज्जमई मंभोवह्वाणिया, सेण्ण देवसयणिज्जे साङ्गिगण्णवहए न्हओ विष्वापेये न्हओ उणएए मज्जणए गंजीरे गंगापुत्रिगवावुउहालमासिसए उचचित्तलोमज्जुगुणपहपिकस्यपणे सुविररयत्ताणे रत्तमुप-संयुडे सुरम्भे आइएगुक्कवूरणवण्णायनुमूफासमए पा-सातीए । जी० ३ प्रति० ।

देवसिअ-दैवासिक-त्रि० । विवसेन मिहुंसो विवसपरिणामो वा देवसिकः । दिवसमवे, आच० ४ प्र० । ध० । प्रव० । आ० म० । आ० व्यू० । स्थियां क्रीए । विवसे तथा दैवासिकी । दिवसमभयायार, क्री० । प्रतिक्कमणेदे, (तद्वक्तव्यता ' पञ्चि-कमण ' शब्दे वच्यते)

देवसीह-देवसिह-पुं० । मयुरानगरस्य स्वनामभ्याते भ्रमणोपा-सके, ती० ए कल्प ।

देवसुंदर-देवसुन्दर-पुं० । सोमतिक्षकसुरिण्डिये स्वनामभ्याते सूरी, ग० ४ अर्थि० । स च विक्रमसंवत् १४४७ मिते तयागच्छे विद्यमान आसीत् । विक्रमसंवत्-१३६६ मितेऽस्य जन्म, विक्रमसं-वत्-१४०४ मिते वीक्षा, विक्रमसंवत्-१४२० मिते सुरिपर्व, कान-सागरकुडमण्डनसुणरत्नसोमसुन्दराभेति शिष्यास्तस्याऽऽसत् । ऊ० ६० ।

देवसुय-देवसुय-पुं० । अन्व्यूहोपे भारते वर्षे स्वनामभ्याते वष्टे अर्थिप्यति जिते, प्रव० ७ द्वार । तथा वष्टं देवसुयजितं वन्दे ।" प्रव० ४ द्वार । ती० ।

देवसुरि-देवसुरि-पुं० । स्याद्द्वारलाकर- (रत्ना० १ परि०) जीवानुशासनसूत्रिकारके, जीवा० १६ अर्थि० । तस्य महात्मनः संकिसमितिलक्ष्मण-गुर्जरदेशे महाहननामे देवनागवृहपते-जितदेश्याऽभ्यर्चनां पुरीषकस्यस्यन्त्युत्पत्ताः सुतो जज्ञे, स्वल्पा-सुसारेण पूर्वं वन्द्य इति नाम्ना प्रसिद्धकममय । श्रुत्युक्त्वपु-

दे विक्रमसंवत्-११५२ वर्षे मुनिचन्द्रसूरिपार्थ्वी शीकां जग्राह-
 । तदानीं रामचन्द्रं प्रति नाम लेभे, पञ्चासकर्मकारणसादि-
 त्याऽऽद्यानकशास्त्रेषु परिनिर्णयं प्राप्य विक्रमसंवत्-११५४ सूरि-
 पदं लब्धे च तेन देवसूरिप्रति नाम लब्धम् । ततः क्रमेण
 चतस्रकपुरे उद्युभेष्टिकारितकर्मस्यपरस्वामिप्रतिमां प्रतिष्ठित्वा,
 अष्टादशपुरपङ्कते बाह्यन्यायकस्य श्रीरामप्रतिमास्यथापयन् ।
 नागपुराजो सिद्धराजऽऽकण्ठममोचयत् । कर्णाटकदेशे क-
 षोर्वायानं नगर्यां गत्वा कुमुदचन्दं नाम वाद्यप्रसन्नं दिगम्ब-
 राऽऽचार्यं वादे आहूय अणद्विज्ञपुरपङ्कते सिद्धराजसमक्षं तं प-
 राजिष्ये । ततः संतुष्टेन सिद्धराजेन तस्मै श्रीनारलक्षं दातुमु-
 स्सुहृद्, किं तु तेन निवारितप्रहेण नास्तीकृतमिति तत्रैव श्रीऋ-
 षयदेशेवस्यै तदुद्भवेषु कारितम् । विक्रमसंवत्-११५६ वर्षेऽयं
 देवसूरिदेवजो कणमगत । जे० इ० । जी० । मुनिचन्द्रसूरिपुत्रो
 रज्जमत्तरेसुरी स्वनामक्याते आचार्यः । २२॥ ० प २० । "देवज्ञ
 स्वप्रजया, दिगम्बराऽऽर्पिता पराभूतिः । प्रत्यक्षं विभूधानां,
 अजन्तु ते देवसूरयो नम्याः ॥२॥" निजिन्तुञ्जयपरप्रवादाः श्रीदे-
 वसूरिपदाः । ह्या० । सामन्तनद्रसूरिशिष्ये स्वनामक्याते सुरी,
 ग० । सर्वदेवसूरिपुरी स्वनामक्याते सुरी, ग० ।

बुद्धगच्छमधिकृत्य-

"अजयवत्त प्रथमः, सुतिः श्रीसर्वदेवऽऽहः ॥ २१ ॥
 कृपश्रीरिति नृपति-मदकृतिवर्द्धोऽथ देवसूरिरभूत् ।
 श्रीसर्वदेवसूरि-जैष्ठ्ये पुनरेव मुकुचन्द्रः ॥२२॥" ग० ४ अ० ।

देवसेण-देवसेन-पुं० । देवा सेना यस्य, देवाधिष्ठिता वा
 सेना यस्य स देवसेन इति । शतशतनगररुधे महापक्षापर-
 नामके स्वनामक्याते नृपे, "तस्मै महापञ्चमस्य रक्षो दुष्ये वि-
 नाभिसिजे जिविससह देवसेने सि ॥" म्या० ६ उा० ३० । (पन-
 द्वाकष्यता "महापञ्चम" शब्धे बह्वन्ते) देवसेनवर्षमानाजिनेषु
 स्वनामक्याते योद्धरो जिने, प्रथ० ७ द्वार । जारते वर्षे भ-
 विष्यतिजनस्य विमलवाहनस्य पूर्वमजजीवे, "देवसेनो वि-
 मलवाहणो तिष्ठयसो ।" ती० २० कहप । नयचक्रप्र-
 कारके स्वनामक्याते दिगम्बराऽऽचार्यः, "स्यमेष स्वमाविष्ट-
 नयचकेऽपि तन्कृपा ।" द्रव्या० ८ अ० ५० । तज्जम् विक्रमसंव-
 त्-६४१ वर्षे रामसेनस्य स शिष्यः, तेन द्वासेनसारभावसप्रद-
 न्यसाराऽऽराधनासारथमसप्रहाऽऽज्ञापयत्कथाद्वयो म्रम्या वि-
 राजिताः । जे० इ० । जर्हिलपुराणवारे नागस्य गृहपतेः
 सुलसात्नामनायांशाम्नायके स्वनामक्याते पुत्रे, स बारिष्टनेम-
 र्तिनाके प्रजापत्य शत्रुस्यै सिद्ध इत्यन्तद्विद्यानां पञ्चमैऽथयने
 सुचिन्तम् । अत० १ १ वग १ अ० ।

देवसेणगण-देवसेणगण-पुं० । यथाभक्त्यारिणिधे पृथ्वीच-
 न्द्रपुत्रौ, तेन च पशुषुचक्रपटिपणो नाप्रमथो विरचितः । जे० इ० ।

देवसपरिजोग-देवस्वपरिजोग-पुं० । देवस्वस्य जिनविभानि-
 र्मार्पणार्थे कटिपन्थेन जिनदेवस्यस्य परिजोगो नृजन्तं दे-
 वस्यपरिजोगः । जिनदेवस्यस्यकृते, उपचारालस्येतुकः कर्म दे-
 वस्वपरिजोगः । तस्मैतुकः कर्ममणि च । पञ्चा० ५ वि० ।

देवा-देवा-स्त्री० । दिव० अच् । पञ्चवार्दपयां लतायान्, अस्-
 नपथयां च । वाच० । प्रा० ।

देवाह-देवादि-पुं० । देवाऽऽदिवागाहेवाऽऽदिः । जिने, "देवाह
 सममे जगवं महावीरं ।" २।० ।

देवाऽदेव-देवातिदेव-पुं० । देवान् शेषामनिकाण्ताः पारमा-
 थिकदेवत्वयोगाहेवातिदेवाः । पञ्चाङ्गसम्बन्धव्यवस्थाऽऽदिह-
 भेदे, म० १२ श० ६ उ० ।

देवाउय-देवाऽऽयुष-न० । देवानामायुष्कर्मणि, "चउहि ता-
 णोहि जीवा देवाउयवाप कर्म पररांतः । त उहा-पगदमहवाय,
 विणीयवाप, साणुकोसवाय, अमच्छारिवाप ।" २।० ४ उा०
 ४ उ० ।

देवागमण-देवाऽऽगमन-न० । यद्यपि सुराणामविन्ध्यशक्या
 सर्वत्राऽऽगमनशक्तिरस्ति, तथापि सिद्धास्ते सुराणामागमनं
 प्रायो नियोगमार्गोक्तं दृश्यत इति । ४६ प्र० । संन० ३
 उहा० ।

देवाजीन-देवाऽऽजीव-त्रि० । देवं देवं प्रतिमाह्वयमाजीवति ।
 जीव अणु । पुत्रादे, न० ।

देवाणंद-देवाऽऽनन्द-पुं० । ऐरवते वर्षे भविष्यति चतुर्विंशति-
 तमे स्वनामक्याते जिने, सं० । "देवान्देव य अरहा, ससाहि प-
 ङ्घिदसंतु मे ।" ति० ।

देवाणंदसुरि (ञ्)-देवानंदसूरिन्-पुं० । जयदेवसुरीन्द्रसि-
 ष्ये स्वनामक्याते सुरी, ग० ४ अ० ।

देवाणंद-देवाऽऽनन्द-स्त्री० । ब्राह्मणकृष्णप्रामे कोलात्मगोत्र-
 स्य श्रुतभद्राजिधानस्य ब्राह्मणस्य ज्ञानभगवत्पणसगोत्रा-
 यां भार्ययां महावीरस्वामिनो मानरि, आचा० २ श्रु० ३ चू०
 १ अ० । पुरम्पराऽऽदिष्टेन हरिनेमामपदेनेन यदुद्ग्राह जिज्ञासा-
 मिधानाया राजपत्न्या उदरलंकामनं जगवतो महावीरस्य कृ-
 तम् । इथा० १० उा० । (यत्तच्च "महावीर" शब्दे स्फुटीरतिविधयेने)

इह स्वसु जेमुर्द्विदे द्वीपे भारिदे वासे दाद्विणक्षमर्हं दा-
 द्विणमाहणकेंद्रपुरमणिवेनेमि उसजदत्तस्य माहणस्स
 कोदाज्ञममोक्षम् देवाणंदपुं माहणीयं जालंभरायण-
 सगोत्राय मीहद्वनचनूपणं अण्पाणेण कुट्टिमि गवन् व-
 क्कते मणये भगवं महावीरं । आचा० २ श्रु० ३ चू० ?
 अ० । सं० । आ० म० । अ० चू० । कए० ।

(देवान्म्यायाः प्रथयाऽऽदिहकस्यप) उसभदस " शब्धे
 द्विनीयभागं ११५३ पुष्टे द्रव्यायां पक्षस्य स्वनामक्यातायां
 पञ्चदश्यां राशे, जे० ७ वल० । सं० प्र० । कए० । " जहा
 देवाणंद पुष्कन्त्यानां भनिय ।" नि० १ श्रु० ४ वग २ अ० ।

देवाणुपुत्री-देवानुपुत्री-स्त्री० । एकान्विशिततमे श्रव्यकर्म-
 भेदे, उच० ३३ अ० ।

देवाणुपुत्रीय पुच्छा ? । गोयमा ! जहसोणं मारोतवममह-
 र्मस्यम एमं सचजागं पञ्चिओवपसस असंवेज्जागुणं उ-
 कोमिणं दममागं वपकोदाकोहीओ हस य वासम्याहं
 अवाहा । प्रहा० २ ? पद ।

देवाणुपिय-देवानुपिय-पुं० । सरत्तस्वभावे, कए० १ अ०
 ३ कृष । न० । २।० । वि० ।

देवाणुजाग-देवाणुजाग-पुं० । अद्वन्धैकपयरीराऽऽदिकाकौ-
 ये, जि० १ श्रु० ३ वग ६ अ० ।

देवायुभाव

देवायुभाव-देवानुभाव-न०। कोषद्वयऽऽदिजाते देवानां तेजो-
विशेषः, सामर्थ्ये च । बा०। १। ०। ०। ०।

देवातिदेव-देवातिदेव-पुं० । देवानां मध्येऽतिशयबाहु देवातिदे-
वः । अर्हति, आ० k डा० १ श० ।

देवारण्य-देवारण्य-न० । देवानां क्रीडास्थाने, ज्यो० ६ पा० ।
तमन्वये, देवाण्यपमिति वा बलयदेवमवाकाशयतां देवानां त-
थाविधाऽऽरण्यामिष शरणभूतत्वात् । अ० ६ श० ५ उ० ।

देवावास-देवाऽऽवास-पुं० । देवानां प्रथमवत्यादीनां स्थानेषु,
अ० १३ श० २ उ० । (तद्भव्यता 'जाय' शब्देऽस्मिन्नेव
प्राये १७०२ पृष्ठे कृष्टत्वा) अर्धवत्यष्टके, बा० ।

देवानामन्तर-देवाऽऽवासान्तर-न० । देवाऽऽवासविशेषे, अ०
१० श० ३ उ० ।

देवायुकाक्षिया-देवायुकाक्षिका-स्त्री० । ' देवकाक्षया ' शब्दाद्यै,
स्था० ४ डा० ३ उ० ।

देवासुरमंगाम-देवासुरमङ्गाम-पुं० । देवासुरयुजे, अ० ।

अत्रिय णं जेने । देवा असुरा संगामा देवा असुरा ? हुंता
अरिय । देवासुरेण भेने । संगामेषु बह्मणामेषु किं णं तेमिं
देवाणं पहरणरयणत्वात् परिणमंति । गोयमा ! जं
णं तदेवा तणं वा कट्ठं वा पचं वा सक्कं वा परासुमं-
ति, तं णं तेमिं णं देवाणं पहरणरयणत्वात् परिणमंति ।
जहेव देवाणं तहेव असुरकुमारणां ? । णं इण्ठे सम्भे,
असुरकुमारा णं देवा णं णिब्बं विठ्ठिवया पहरणर-
यणा पम्भत्ता ।

(जं णं देवा नणं वा कट्ठं वेत्थादि) इह च यदेवानां गुणा-
ऽऽद्याय प्रहरणीयं अथति तद्विचिन्त्यपुत्रसंभारवशात्सुभ्रमच-
कवर्तिनः आशानिव, असुराणां तु याज्ञवल्किर्कुर्विनामि तानि
नवतिन तद्देवापेक्षया, तेषां मन्दतरपुत्रवत्त्वात्तथाविधपुत्रव्याणा-
मिवेयवगन्तव्यमित्त । अ० १८ श० ७ उ० ।

देवादिदेव-देवाधिदेव-पुं० । देवानामिन्द्राऽऽदीनामाधिका देवाः
पुत्रवत्त्वाद्देवाधिदेवा इति । अष्टादशशोषदिनेषु, इ० १ तथः ।
तीर्थकरेषु, ते च अत्रुविंशत् । अ० २३ स० । आ० । (तद्भव-
व्यता ' निर्यय' शब्देऽस्मिन्नेव भागे २२७४ पृष्ठे कृष्टत्वा)
भायलस्वामिगण्डस्थायां । जनप्रतिभायां च । भायलस्वामिगण्ड
देवाधिदेवः । ती० ४३ कस्य । आ० क० । नि० ५० ।

देवादिद-देवाधिपति-पुं० । देवेषु अधिपतिर्देवाधिपतिः । दे-
वत्वाधिककामिधार्मियि, उच्य० ११ श० । सु० । इ० । सु०
१ श० ६ अ० ।

देविद-देवेन्द्र-पुं० । ईशवर्णीति देवा प्रथमबाह्याद्यस्नेवा-
मिन्द्राः प्रभवे देवेन्द्राः । अमराऽऽदिषु, भा० ४ अ० । आ०
अ० । कस्य० । ते च ह्यमिन्द्रा । स० । इ० प० । उपा० । (त-
द्भव्यता ' इद' शब्दे द्वितीयजागे ५३६ पृष्ठे कृष्टत्वा) (दे-
वानां मनुष्यलोकमगमनं ' मनुष्यलोक' शब्दे वषपते)

देविद्विद्या-देवेन्द्रज्ञान-न० । देवेन्द्रोदाहरणे, प० अ० ।

कायव्यां जहसार्थि, पवरो देविद्विद्याएणं । ॥ ॥

यथा हि भगवतामर्हतां जगमहाऽऽदिविषु सुरेन्द्रः सर्वविभू-
त्या सर्वाऽऽदरेण च शरीरसम्भारं विभूते, तच्छन्दैरप्यसौ
विधेयः ॥ ॥ पञ्च० १५ वि० ।

देविद्विद्या-देवेन्द्रस्तव-पुं० । देवेन्द्रकथ्यताप्रतिबन्धे स्वना-
मन्वयात् प्रकीर्णकप्रथमे, इ० प० ।

देविद्विद्या-देवेन्द्रपुत्रित-पुं० । देवेन्द्राः शक्राऽऽद्वयस्तेः पुत्रि-
तेषु सम्भवन्वितेषु अर्हन्तः, यं सु० १ सु० ।

देविद्विद्या-देवेन्द्रपुत्रीश्वर-पुं० । कृष्णातीव्यग्योद्भवे
सङ्गनिलकसुरिदक्षिणे, स च विक्रममवत् १५७० वर्षे विद्य-
मान आसीत्, तेन च प्रथोत्तररत्नमालावृत्तिनामा प्रथो वि-
रचितः । जै० इ० ।

देविद्विद्या-देवेन्द्रसूरि-पुं० । जगन्नाथसूरिदक्षिणे, धर्मरत्नटी-
काकारक स्वनामन्वयात् आचार्ये, ध० २० । देवमन्त्रसूरि-
दक्षिणे च । इ० ६ उ० । " बाभ्रवतां निम्बं देविद्विद्या शिव-
मर्दिहवा जं सुयं गीरमानं जयं ता कुति । " सङ्गा० १ अवि०
१ प्रस्ता० ।

देविद्विद्या-अणुमिति-देवेन्द्राऽऽमनुकृति-स्त्री० । देवाधिपदेव-
दानवप्रत्यूत्वाच्चारानुकरणे, पञ्च० ६ वि० ।

देविद्विद्या-देवेन्द्रावग्रह-पुं० । अवग्रहाने स्वामिना स्वीक्रियेते
यः सोऽवग्रहः । देवेन्द्रस्य शक्रस्य ईशानस्य वाऽवग्रहः । दक्षि-
णोत्तरे, उत्तरे च । प्रति० अ० । देवेन्द्रस्य सोऽवग्रहवतिव-
चकदक्षिणात्कर्मवग्रहः । आ० २ श० १ शू० ७ अ० १ उ० ।

देविद्विद्या-देवेन्द्रोपपात-पुं० । स्वनामन्वयात् काशिकमुत्त-
मे, पा० ।

देविद्विद्या-देवान्धकार-न० । अन्धकारभेदे, स्था० ।

तिर्हि ठाणेहि देविद्विद्यारे सिया । तं जहा-अरिर्हतेहि
वाञ्छिन्मयाठोहि, अरिर्हत्पन्नते धम्मे वाञ्छिन्मयाठे,
पुरुषगए वाञ्छिन्मयाठे ॥

देवानां भवनाऽऽदिव्यकारं देवान्धकारं, सोऽकात्रुजायादेवे-
ति, सोऽकात्रुकारं उक्तेऽपि यद्देवान्धकारमुक्तं तस्यैवदेवान्धका-
रस्यैवाद्यमानं वाङ्मार्थमित्ति । स्था० ३ ज० १ उ० ।
देविद्विद्या-देविकि-स्त्री० । त्रिधात्रिधा प्रकारान्वां बद्धा देव-
किः । स्था० ३ ज० ७ उ० ।

देवित्थी-देवस्त्री-स्त्री० । स्त्रीभेदे, जी० ३ प्रति० । (तद् बल-
व्यता ' इत्थी ' शब्दे द्वितीय जागे ५५५ पृष्ठे गत्वा)

देविस्नामुप-देविस्नामुत्त-पुं० । अत्रुरकसांभवनायाः पत्न्यौ स्व-
नामन्वयात् उल्लापनीये, आ० ४ अ० । (तद्भव्यता ' सव-
कामचिरत्तया ' शब्दे बह्वन्ते)

देवी-देवी-स्त्री० । इति शब्दे, विद अथ गौरा० स्त्री० । ज्योतीषा, बा०
५ अ० । इत् । " अथभावाद्वाच्यन्ते, पदार्थाः कल्पनां विना ।
सा देवी संविदे नः स्ता-दस्तकल्पलताम ॥ ३ ॥ " उपा० १
अ० । ज्योतीषा, सृष्टिकार्यां च । देवस्य पत्नी क्रौ० । देवपत्न्याम्,
बा० । स्था० । " देवीषु जायवा मुनेयववा । " देवीनां सुरव-

धुनाम् । पञ्चा० २ विष्ण० । प्रथ० राजाग्रमहिष्याम्, व्य० ३ उ० ।
 सु० प्र० । प्रथ० । "तस्स थं सेगियस्स रएणो आरणी नाम्
 देवी होरुण् ।" ज्ञा० १ छु० १ अ० । (देवीवर्णकः 'राज' शब्दे
 वक्ष्ये) जम्भूद्वीप भारते वर्षे अस्वामिभोसर्पिण्यां सप्तमस्या-
 नाराम्नश्चक्रवर्तिनः स्वनामभ्याताम् मातरि, स० । आच० ।
 अचिच्च दशमस्य हरिचणकचक्रवर्तिनः स्वनामभ्यातायां पत्न्याम्,
 स० । अस्वामिभोसर्पिण्यामहादशमस्याऽरस्मिन्स्तीर्षकर-
 स्य स्वनामभ्यातायां मातरि, स० । प्रथ० । आच० । (देवीना-
 माशतना 'आसायणा' शब्दे द्वितीयभागे धन्दे पूष्टे कृष्ट्या)
 विप्रक्रीणासुपथैः च । "देवस्ता विप्रयोःवितः" इत्युक्ते । वाच० ।
 तपेशाने सौषम्ये उपोत्थिक्के ष्यतरनिकाये अस्त्राऽऽदिनिकाये
 च प्रत्येकं देवचयो देवीवर्गो द्वाविंशतिधिकद्वाविंशद्गुण इति
 प्रज्ञापनायां महादशमकं प्रोक्तमस्त्वथश्च तु "तिगुणात्त्रिकच-
 क्रिद्वा ।" इत्यादिचनानासर्वमुद्रचः सर्वदेवीवर्गो द्वाविंशद्गुणा-
 धिकद्वाविंशद्गुण इत्यत्रोत्तरत्वनं कथं संगच्छते प्रज्ञापनायां
 सप्तमकुमाराऽऽदिदेवभेदा देवीनामधिकप्रतिपादान्नाऽऽदि-
 प्रथने, उत्तरम्-ईशानाऽऽदिषु यद्देवापेक्षया देवीनां द्वाविंशद्गु-
 णानं तदीशानाऽऽदिदेवभेदोऽयदेव्यपेक्षयाऽनन्तमन्यं, तनाधिका अ-
 पि तत्र देव्यः संभाव्यन्ते, ताश्च सप्तकुमाराऽऽदिदेवापेक्षया
 पण्यमाना द्वाविंशत्शुभकद्वाविंशद्गुणा जयन्तीनि न कश्च-
 न प्रज्ञापनोपाङ्गे "तिगुणा त्रिक्रममिद्वय वि" गाधोक्तनाभा-
 र्योभिद् इति । ध० प्र० । सैण० १ उ० ।

देवांपादिया-देवीप्रतिमा-क्री० । देव्या मूर्ती, तत्प रक्षो दे-
 वीशो य पञ्चिमा कया । आ० म० १ अ० २ अ० ३ अ० ४ ।

देवुक्कसिया-देवोत्कसिका-क्री० । देवानां वा तस्योत्कसिका-
 का देवोत्कसिका । आ० म० १ अ० २ अ० ३ अ० ४ । तसमवा-
 यावित्थे, स्या० ३ उ० १ उ० । देवकल्लो, स० । आ० ४
 उ० ३ उ० । (देवोत्कसिका कुच जवति इति 'सोमुञ्जोय'
 शब्दे वचयते)

देवुज्जोय-देवोद्द्योत-तु० । देवप्रकाशे, स० ।

तिहिं ठाण्हिं देवुज्जोओ सिया । तं जहा-अरहंतेहिं
 जायमाण्हिं, अरहंतेहिं पव्वयमाण्हिं, अरहंताणं णाणु-
 प्पायमहिमासु । स्या० ३ उ० १ उ० । आ० म० । रा० ।
 (अर्हतां परनिर्वाणमहिमासु देवोद्द्योतो जवति इति 'सो-
 मुञ्जोय' शब्दे वचयते)

देवेंदगणि (ष) -देवेन्द्रगणि-तु० । देवमन्त्रगणेशिष्ये त-
 पागच्छस्ये स्वनामभ्याते गणेशि, देवमन्त्रगणेशिष्ये-
 "ते-
 बासुमी विनेयी, देवेन्द्रगणेशिष्येजयन्मन्त्राङ्गी ।" ग० ४ अ-
 षि० । वृक्षगच्छस्ये आग्नेवल्गुरिगुरौ, स च विक्रमसंभव-
 ११२६ जिते विधाना आसीत् । उत्तराध्वन्यसुशोपरि टोका
 प्रभवत्सरोत्कारप्रत्य आश्वानामयिकोशाश्वेत्यादिका प्रस्था-
 आनेन चक्रिरे, अथमाचार्येः सैःआग्निक्कटिरोमण्यनाम्ना प्रसि-
 ष्टः । जै० १० ।

देवेंदंदिप-देवेन्द्रवन्दि-तु० । देवानां छुचनपतिव्यस्तरज्यो-
 तिकवेमिनिकागामिन्द्रः स्वामिनो देवेन्द्रसौवन्दिऽर्हति,
 कर्म० २ कर्म० ।

देवेंदसीहसूरि-देवेन्द्रसिंहसूरि-तु० । अज्ञतगच्छस्ये अजित-
 सिंहसूरिगुरौ, एतेन जैमिनेधनुनाऽस्था प्रस्था रक्षिताः । विक्रम-
 संवत्-१३३० वर्षेऽयं स्वयनमत् । जै० १० ।

देवेंदसूरि-देवेन्द्रसूरि-तु० । श्रीमज्जगच्छसूरितपागच्छस्था-
 पक्षिष्ये स्वनामभ्याते सूरौ, कर्म० १ कर्म० । अथमाचार्यः
 विक्रमसंभव-१२७०-१३२७ वर्षाणांमन्त्राङ्गे आसीत्, तेन च
 सटीकः कर्मप्रथः, आद्यदिनकृत्यटीकावृत्तिः, नव्यकर्मप्रथप-
 ञ्चाशकवृत्तिः, सिद्धपञ्चाशकवृत्तिः, धर्मरत्नवृत्तिः, सुवर्णनभ-
 ष्टिचरितं, देवमन्त्रमाध्यं, गुरुवन्दनमाध्यं, प्रत्याश्वानमाध्यं-
 यन्माऽऽदिपञ्चमानान्तसूर्यान्तः, पात्रिकप्रतिपत्तकमणसूचकवृत्तिरन्या-
 यनेकं प्रस्था विरचिताः । विक्रमसंभव-१३२७ वर्षेऽयं स्वयती ।
 जै० १० । स्वनामभ्याते सूरौ च । " कर्हं पुत्र देविहसूरिहिं च-
 लारि विंशति अत्रक्यापुराणो आर्षावाणि ।" ती० १२ कर्म० ।
 देवेसरवेदिप-देवेश्वरवन्दि-तु० । देवप्रथम्विते, " देवेसरवं-
 दियं च मरुदेवं ।" स० ।

देव-देव-तु० । अमुयं विवाहनेदे, ध० । यत्र यज्ञार्थमुत्सृजः
 कन्याप्रदानमेव दक्षिणा स देवः । ध० १ अ० १० ।
 देवोवनाय-देवोपपात-तु० । जम्भूद्वीपे भारते वर्षे आगामिष्ण-
 न्यामुःसर्पिण्यां त्रयोविंशतितमे स्वनामभ्याते भविष्यति सौय-
 करे, स० ।

देग-देश-तु० । दिश-अच् । जनपदे, ह० ४ उ० । जी० ० ।
 स्या० । अ० ० । नि० चू० । रा० । म० १ ले, स्या० ४ उ० ३ उ० ३ उ० ।
 जम्मलेशाऽऽश्रौ, स्या० ३ उ० ३ उ० । प्रदेशे, स्या० ३ उ० ३ उ० ।
 म० । अ० ० । प्रकारे, विधे० । स्या० । अथव्यवित्थे, स्या०
 १ उ० । जी० । अशे, आ० ० । प्रअ० । पुवाऽऽदिर्विक्तु, स्या० ७
 उ० । एकदंश, उपा० १ अ० । प्रस्तावे, विधे० । देशः प्रस्तावा-
 ऽवसरो विभागः पथाय इत्यनर्थान्तरम् । दश० १ अ० । आ०
 म० । विधे० । प्रासनगराऽऽश्रौ, द्वा० १२ अ० ० । देशं देशः ।
 कथने, विधे० । आ० म० ।

देसकहा-देशकथा-क्री० । तुगोय विकथानेदे, ग० १ अ० १० ।
 देसकहा चउव्विहा पछका । तं जहा-दंसपिक्किहा, देस-
 विअपकहा, देसच्छंदकहा, देसनेवत्थकहा ।

तथा दशे मगधाऽऽश्रौ विधिविरचना नोजनमसुमिक्किमाऽऽश्रौ-
 नां, चूचयते वा यद्यत्र प्रथमतयेति देशविधिल्लकथा देशाधि-
 कथा । एवमन्यथापि, नवरं विकल्पः स स्वानिष्ठासं, चमक्या-
 ऽऽदिदेवकुलजन्तनाऽऽदिविशेषकोति । जम्भू । अथमाचार्यमार्गो
 यथा लाटदेशे मानुसमार्गो गच्छा, अन्वयाऽऽगच्छेति । नेपथ्यं
 क्रीपुक्काणां येषः स्वभाविको विभूषाप्रत्ययकोति इह दीवाः ।
 स्या० ४ उ० २ उ० । आच० । देश० । नि० चू० । प्रौ० ।
 स० । प्रथ० । आ० चू० ।

इयाणि देसकहा-
 छंदं विधी विकपं, पवत्थं माहुविहिं जनवर्षाणं ।
 एता कथा कथिते, चतु जपता सुक्किहा चउरो ॥१२५॥
 गाहापच्छं तदेव ।
 अयाद्वस्स हमा वचना-
 छंदो गंमं विधि रप-या । येव य ज्ञुजते प नं पुण्यं ।

सारणिकुवविहृष्यो, घेवस्यं ज्योषदादीयं ॥ १२६ ॥

ऊँदो आचारो, यन्मा जहा सादानं प्राञ्जसद्विद्या, साउसस्त
धृवा वा गंगा, विहो नाम विद्योरो, रयणा नाम जहा कोससावि-
स्य आहारभूमौ हरितोवसिन्ना कञ्जति, पउमिणोपसाह्यदि
भूमौ अस्परिजाति, ततो पुण्योवधारो कञ्जति, ततो पत्नी
जविज्जति, ततो पसाहि करोडया कङ्कारवा मंडुपा विप्यो-
को व डियंजति, चूळते यं उं पुंड्र, जहा-कोकोषे पया, उत्तराव-
हे सपुया, मन्नेसु वा जं विसपसु हाऊण पञ्जा अयेगमवक-
प्यगारा दिञ्जति, सारणीकूवाहंभो विकप्या भयणति, णवस्यं
भोवदादीयं भवति । भोवदा धाम-जा सादानं कञ्जा सा म-
रहृयाणं भोवदा प्रएफति, तं व बाह्यपनिनि इरिषया ताव
वंशोते, जाव परिणीया, जाव य आवएणुससा जावा, ततो आ-
वणं कउजति, सवयं मनेऊण पनभो दिञ्जति, तप्यभिहं पिहं
प्रोयदा ।

इदानीं देसकहा दोसहरिसणयं भयणति-

रागदोसुपत्ती, सपकपरपकलओ य अचिकरणं ।

बहुगुण इमो पित दोसो, मोसुं गमणं व अएणेभिं ॥ १२७ ॥

देसकहा तं जं देसं वएणेति, तथ रागो, इयरे दोसो,
रागदोसयो तं कसमंभो, किं व-सपकषेण वा परपकषेण
वा सह अचिकरणं भवति, कंदे, साधु एगं विलयं पंसेसति,
अवरं गिद्वि, ततो सपकषेण वा परपकषेण वा जगितो-तुमं
किं आणविक कृयमंडुको; नो उत्तरपवसुतरातो अचिकरणं
भवति । किं चान्यत्-देसंवाक्यज्जाणे अणयो साह्य विजिते-
बहुगुणो इमो देसो वरिणभो, सां वरिणभो सोडं तथ गञ्ज-
ति । देवकहिं ति दरं । नि० चू० १ उ० ।

देमकास-देशकास-पुं० । देशः प्रस्तावोऽवसरो विभागः प-
याय इत्यनयोन्तरम् । स देशकः कालो देशकालः । अमी-
प्लितवस्त्ववाप्यवसरकालके कालभेदे, विदो० । आनु० ।
आ० । चू० ।

इदानीं देशकालमितिपुस्तस्वरूपं विवृण्वन्नाह-

जो जस जवावमरो, कज्जस सुभासुभरम सां पायं ।

जस्य स देसकालो, दोसोऽवमरो ति थको ति ॥ १२८ ॥

देशः, अवसरः, यज्जमिति पयांवा; तथ्यः कालो देश-
कालः, स अयत्तः । क इत्याह-यां वस्य सुभस्वाशुजस्य वा का-
र्यस्य निश्चितो वसुऽवसरः स देशकालो प्रयत्तः, कथं ति-
श्रियः ? इत्याह-सां पायं वषयमाणोपावत् इत्यर्थः । इति गा-
थायः । १०६३ ॥

तत्र शुभस्य साधवादिनिश्चयकालस्य कार्यस्य निश्चयो-
पायगर्भं प्रस्तावकालमाह-

निष्कर्मं व गामं, मिहिसाधुं व सुधयं ददुं ।

नार्यं व काय ओडिंति जाप्यं निवस्येन हरररा ॥ १२९ ॥

अद्वैताऽऽद्वैताकालियापारिलमन्त्रेणैकं व ग्रामं, पामी-
वाहिकामहिकान्तरं च, क्वाऽऽदिततं शुभ्यं ददुः तथा मीवं
च काकाः । (भौमिति चि) अचलीयन्ते दृष्टाणि प्रत्यापक-
न्तीयादि च किहं ददुः आमीयात्, यथा संज्ञाना ज्ञेयस्य
(हरहृ चि) अमी व निश्चयप्रस्ताव इति ॥ १०६४ ॥

अथाप्रशास्तस्य कार्यस्य निश्चयोपावर्षकं प्रस्तावकालमाह-

निष्पच्छिद्यं महुं पा-पदो निहो स्वजगवणो सुधो ।

जा यंगणे पयुत्ता, पत्थयवृषया य मत्ता य ॥ १२९ ॥

निर्मांशिकमपगनसकलमाशिकं मयु, तथा प्रकट्याका-
शीभूतो निधिः, इत्येतद् ददुः तद्विग्रहणस्य चः प्रस्तावो ज्ञा-
यते स देशकालः । तथा आशकाऽऽपयः कुल्लुरकहृदः श्रव-
इत्यवशीय वस्तुङ्गनसादानां ग्रहणप्रस्तावो निर्मांशयते, त-
था या वाङ्मणे प्रस्तुता प्रोषितपतिका च मदिगामसा च, तस्या
अपि तदानीमौवमदनाऽऽकूशीकृतयावो ग्रहणप्रस्तावो विहा-
यते, स स्वयंअपि देशकालः । इति निपुकिगमाहाध्यायः ॥ २०६४ ॥
विशे० ।

देसकालत्रायण-देशकालज्ञान-न० । देशकालज्ञानताम, प्रव०
६ द्वार ।

देसकालजुष-देशकालयुत-नि० । क्षेत्रकालांशिते, प्रजा० १ पद ।

देसकालाणया-देशकालज्ञता-खी० । भवमरोचितार्थस-
म्पादनकथायां प्रस्तावज्ञतायाम्, म० २५ शो ७ उ० ।

देसकालदाण-देशकालदान-न० । कटकाऽऽदी विशिष्टयुतेः
प्रस्तावदानं, पश० ६ अ० १ उ० ।

देसकालभावेण-देशकालभावज्ञ-पुं० । देशं कालं ज्ञावं च
आनातीति देशकालभावज्ञः । देशकालनामानां ज्ञातरि, प्रव० ।

देशं कालं भावं च लोकानां ज्ञातया सुखेन विहरति शि-
ष्याणां वाग्भिप्रायान् ज्ञातया सुखेनानुपैत्येति । प्रव० ६५
द्वार । आका० ।

देसकालवृष्टा-देशकालवृत्त-न० । प्रस्तावोचितक-
वे चतुर्थेऽथ सत्यवचनानि शये, स० ३३ सप्त० । रा० ।

देसकालमंवरण-देशकालमंवरण-न० । स्मरणभेदे, अ०
१ उ० ।

देसम-देशक-पुं० । देशयति कथयतीति देशकः । कथके, स०
१ सप्त० ।

देसगम-देशागम-न० । देवागते, हा० १ सु० १५ अ० ।

देमघाट (यू) देशयानिन्-न० । स्वभावज्ञानाऽऽप्रेतुणस्य देशं
प्रतिज्ञानाऽऽदिहृत्तकणं घातवःनीयं वंशजानि देशघातीनि । देश-
घातिप्रकृतानां रसककनेदे, पं० सं० ५ द्वार । देशघा-
तीनि रसस्पर्शकानि भवन्ति । स्वस्थ ज्ञानाऽऽप्रेतुणस्य देश-
कमेदंशं प्रतिज्ञानाऽऽदिहृत्तकणं घातयन्तीत्येवं शीलानि देशघा-
तीनि । तानि चानेकप्रकारेभिरुद्भूतसहकुलानि । तथाहि-कानि-
चिदु अनेकदुःखिचिद्भूतसहकुलानि, वंशद्वैतनिर्माणपतकटवत् ।
कानिचिन्ममप्यवमानेकचिद्भूतसहकुलानि, कस्यचनत् । कानिचि-
त्त पुनरपीव सुहृन्मानेकचिद्भूतसहकुलानि, तथाविधवस्त्ववत् ।
तथा तानि स्तोत्रकमेतेहाणि विशिष्टैर्महाराहिनानि च भवन्ति ।
तथा चोक्तम्-“ देसविघाटप्रभो, इयरो कश्चकषते सुखं-
कासो । विविद्वदुद्विदपरिभो, अयंअसिणोदो अविमज्जो य ॥
१ ॥ क० प्र० ।

देशघातिस्वरूपमाह-

देमविघाटपणभो, इयरो कश्चकषतंयुमकामो ।

विविद्वदुद्विदपरिभो, अप्पसिणोदो अविमज्जो य ॥ १३० ॥

इनरो देशघानी देशघानिदवात् स्वविषयैदेशघातिरवाङ्गि-
 र्भाति, स च विविचयदुःप्रभुनः । तथाया-कश्चित् बंशरुग्नि-
 र्भातिप्रकट इवातिरुष्णक्षिप्रशतसंकुला, कश्चित्कम्बल इव
 प्रथमविचरशतसंकुलः, कोऽपि पुनस्तथापिप्रथमसुण्णयासोवद-
 तीव सुप्रमविचरसंघृतः । (कडकंभलंस्तुसंकास इति) कटो बं-
 शद्वंशानमापितः, कम्बल उगोमयः, अगुर्कं चर्भं, तलसंका-
 शः, तथा स्वरूपतोऽष्टयस्नेदः स्तोकस्नेहःविजागससुदायक-
 षः, भावमल्लाभ नैर्मन्वपराहनश्चेति शाघार्थः । ३८ ॥ १०
 सं० ३ द्वार । देशघातिरस्वरूपकाम्बिते प्रकृतिनेदे, स्था० ।
 क्रीपु । १० सं० ३ चार । " द्वैतम्याहरत्वेण, पगईभां हौति दे-
 सघाईओ" । देशघानिरस्वेल देशघातिरस्वरूपकसंघनेन प्रकृ-
 तयो मनिहानाऽऽवरणाऽऽदिक्रियाः पचनानिशातिसत्त्व्या देश-
 घानिभ्यो व्यवहृत्यन्ते । कम० ५ कम० । १० सं० । (नाह च
 मनिहानाऽऽवरणाऽऽदिक्रियाः पञ्चनिशातप्रकृतयः 'कम्भ' शब्दं
 मृतीयमाने ३६६ पृष्ठे षकाः)

द्वैतघाइ (षू)-देशतामिन्-पुं० । देशरूप जम्भकेशऽऽदेस्यागो
 देशरथागाः, स वास्मक्यावेन्य प्रभुनाशीप्रथमाऽऽघार्थास्त स दे-
 शरथागो । जम्भकेशाऽऽदियागवत्यविनये, रथा० ३ उा० ३
 उ० । ति० च्चु० ।

द्वैतचवाय-देशरथाग-पुं० । जम्भकेशाऽऽदिरथागे, रथा० ३ उा०
 ३ उ० ।

द्वैतचन्द्र-देशचन्द्रन्-पुं० । देशविषयके गम्यागम्यविभागे,
 रथा० ३ उा० ३ उ० ।

द्वैतचन्द्रकटा-देशचन्द्रकटा-स्त्री० । देशकथानेदे, रथा० ३
 उा० ३ उ० । (इवाक्या "द्वैतकटा" शब्दं गना)

द्वैतजद-देशयति-पुं० । " स्वदेवज व देलेण क, तेण जुओ होइ
 देसजई" । सर्वेण ज्ञानशयनाऽऽत्मकेन देशेन वाऽऽप्यतरव-
 तप्रतिवास्तवज्ञणेन युक्ते आचके, शानु० । " सम्मदसुणम-
 ङ्गिभां, निगदंतीं निरङ्गमप्यलसीप । पगव्याहाचरिमां, अणु-
 भांयइ त ति देसजई ॥१॥ " कम० २ कम० ।

द्वैतजय-देशायत-पुं० । देशे संकल्पभिरपरपराधमसवधाविषये यन्
 यमन् संयमो यद्य स देशयतः । सम्प्रवर्द्धशैल्युने एकाण्डमनः-
 ऽऽदिघारिणि श्रानुमतिमात्रआचके, यदाह आशिष्यशर्मस्त्विवरः
 कम० १- " पराभव्याह चरमां, अणुमोयइ त ति देसजई ।"
 कम० ४ कम० ।

द्वैतजुय-देशायत-पुं० । वदभिशतास्त्रिगुणानां प्रथमे गुणे, प्रथ० ।
 यो मध्यदेशे जानो यो वाऽऽर्चयर्थाविशतिषु जनपदेषु स देशयु-
 तः, स ज्ञानदेशमन्त्रिन् आजाति । ततः सुलेन तस्य समीपे
 शिष्याः सर्वेऽप्यधीयन्ते । प्रथ० ५४ द्वार ।

द्वैतद-देश-पुं० । " एवंपरंसेमंभूवंसामनाका पश्य पर समानु
 भूषु सं मनात् " ॥ ८ । ४ । ४१८ ॥ इत्यत्र प्रायोप्रहणाद् देश-
 र्व देसद्वऽऽदेशः । स्थाने, " भाणि पश्यइ जइ न तणु, तो
 देवका चइइ ।" माने प्रणष्टे वदि तनुने त्यज्यते ततो दे-
 शस्त्वज्यने । प्रा० पुं० ४ पाद् ।

द्वैतण-देशान-न० । प्रकपणे, नं० ।

द्वैतण-देशाना-स्त्री० । धर्मकथायाव, षो० १४ विच० । ष०
 ९० । रथा० । कथने, जी० २७ अर्थि० । आचारात् भगवत्सेवं न

कुख्याऽऽविनिःसृप्तं, यथा कश्चिद्व्युपगम्यते- "तस्मात्स्थानन-
 मापत्त, अन्तारम्भवदास्थिते । निःसरणिं यथाकामं, कुख्या-
 ऽऽद्विज्योऽपि देशानाः ॥ १ ॥ " रथा० १ उा० ।
 द्वैतशिमामण-देशनिर्गमन-न० । देशेषु विदारकमकरणे, स्थ०
 ३ उ० ।

द्वैतशिमूद-देशनिर्गम-वि० । देशाविनाशके, "विशाशाच्यति-
 जीबिष्य, भवं ज्ञान्याऽय केसरी । जके तुङ्गिगैरो शक्क-पु-
 रादेशानिस्वकः ॥१॥ " ज्ञा० क० ।

द्वैतण-देशाना-स्त्री० । प्रज्ञापन्याय, दश० ७ क० ।

द्वैतणेवत्य-देशनेपथ्य-न० । देशानुकूले स्त्रीपुरुषाणां भेद,
 देशकथानेदे, रथा० ४ उा० ३ उ० । (व्याख्या 'द्वैतकटा' शब्दे-
 ऽऽप्यदेव गता)

द्वैतद्वंसण-देशदर्शन-न० । देशानिरीक्षणे, षु० ।

शब्दः पृच्छति । तेन जिनकल्पिकपदयोःपाठयितुमिच्छता
 च्छादश वधाणां सुवप्रभवं कृत, च्छादशयैर्वचः समधाऽपि शुद्धान्तः,
 अतो देशदर्शनेन विना किमिवास्व न सिद्धनान्तुच्यते-
 जइ वि पगामोऽहिंगओ, देसीजामाजुओ तठा वि स्वतु ।
 तदुजुय मिया य बीसुं, परयायां य पञ्चकवं ॥

यद्यपि तेन प्रकाशोऽर्थः स्रजस्याग्निनः स्रज्यर्थांज्ञानः, त-
 थापि सानु तिञ्चयेनासौ विनेषा द्वादशमंन देशज्ञापाद्युतः
 कर्तव्यः । कुनः ? इत्याह-(सदुय इत्यादि) उजुकांमोन स्थानम्,
 (सिय ति) रथाभायां अन्वयर्थे, आशङ्क्यां, मजनायां वा ।
 तत्र भवत्यर्थे सुवाभिदः । आशङ्क्यां यथा- " द्रव्यधनो ना-
 यमी, इववधयो बहुगुणां ति बुकिं सिया । " प्रजनायां य-
 था- " सिय निमावे सिय निनागनिमावे " इत्याह । (वी-
 तु ति) विषयक, पृथग्व्यर्थः । परकागःद्रा जदुसुक्क इ-
 त्यर्थः । एते आदिप्रहणात् पयः पिचन नास्मिन्त्याद्यथ श-
 ङ्कर्मसिद्धाः शब्दाः, नेषु नेषु देशेषु लोकं तथा तथा व्यव-
 हियमाणा देशदर्शने कुपेना, प्रत्यक्षान्ति प्रत्यक्षत अपश्यन्-
 त इति ।

आह-यद्यसौ ताव प्रत्यक्षतो नापलभेन, ततः का नाम
 म्युनता भवेत् ? उच्यते-
 जो वि पगामो बहुनां, गुणिओ पचस्वभो न ठवइइ ।
 जचंचरुम व चंदां, कुसो वि मंता मटा स मवु ॥
 योऽपि प्रकाशोऽर्थो बहुशो गुणिनः स्वस्वस्तीकृतः, परं न
 प्रायकृत उपलभ्य- स जायन्त्यर्थव्य चम्भः स्फुटोऽपि सद्
 खनुरवधारणे, तथैवास्फुट एव मन्यवः । इदमत्र दृश्यम्-
 यथा चम्भः प्रकटोऽपि साक्षात्पेन विना जाल्यधर्य न परि-
 स्फुटाऽऽकारः प्रतिभासते, एवमस्यापि शास्त्रानुवाचनः प्रक-
 टा अपि प्रत्यक्षदर्शनमन्तरेण न परिस्फुटा व्यवहारोवर्धोवि-
 नाऽर्थाः प्रतिभासन्ते ।

यतश्चेव ततः-
 आचारियतअजविण, भयणा जविओ परीइ निययेको ।
 अण्णोऽर्भां मइभो, उजयं किं वाऽऽरियं खेवं ? ॥
 आचार्यपदस्याजयोऽप्योभवन्तस्माद् भजनाऽर्थप्रहणान्तरं दे-
 शदर्शनेन कपेते था, न वा, यस्तु भय आचार्यपदयोः स नि-

धनेन पर्येत देशदेशनाय पर्यदेति । स चाऽऽभ्यन्तरीयो अध्येना-
वश्यन्तया कृत्वा भेषयाथ । किं च-उभयमिति किञ्चुबकका-
ल्लप्राथम्यामदं केषम्, उत वर्षावासयोग्यम् । तथा किमेतद्योग्यं
सांख्यज्ञानिजनपदमभ्यवर्ति, आर्होसिद्धान्तयेव । परतस्यमभ-
पि देशदेशनं विधधानां ज्ञानाति ।

अथ देशदेशनस्यैव मुष्णान्तराभिधित्तया ह्यारथायात्माह-
दंमणसोर्ही धिरकरण, वेस आर्सेस जणवपपरिच्छा ।
काउ मुयं दायवन्दं, आभिणीयाणं विवेगो य ॥

देशदेशनं कुर्वतो दर्शनञ्चकारात्मनः, स्थिरीकरणं चाम्भेषां
नषति । (हेम चि) नामदेशभाषासु कौशलम्, आतशेया
आतशिया ज्ञानपदपरिच्छा च जायते, तत एतानि दर्शनमुच्छ्रा-
दिनि कृत्वा विनीतेषुः श्रुतं दातव्यम् । आचनीतानां विधेः
परित्यागः कनेष्य इति ह्यारथायस्मासाधेः ।

अथ पिस्तरार्थं विभण्णिपुराह-

जम्भणनिकम्भयोगेसु य, तित्थयराणं महाण्णभाषाणं ।
इत्थ किर भिनवराणं, आगार्हदं मणं होइ ॥

अम्भनिकम्भणशास्त्रार्थां तदाधारभूता ज्ञमयो गृह्यन्ते, जम्भ-
ण्णमिषु अथोपधाऽऽदिषु, निकम्भण्णमिषु जपन्तऽऽदिषु, चश-
धाज्जानांत्पत्तिरामिषु पुरिमताऽऽदिषु, निबोण्णमिषु स-
म्भे नशप्रचम्भयाऽऽदिषु, नीधेकराणां महाजुम्भयाणां साविशया-
चिन्मप्रभाषानां संभेविनीषु विहरतोऽत्र किल भगवतां । ज-
नवराणां जन्म जहेऽत्र तु भगवतो दीक्षां प्रतिपन्नाः, इह
केवलज्ञानमामादितवन्तः, इह पुनः परिच्युताः, एवं बहु-
जनमुत्थंन श्रुत्वा स्वयं च इच्छन्ना निःशाङ्कतयभावादा-
गाढपनीव विद्युक् दंशनं स्वयम्कवं भवतीति । गतं दर्श-
नमद्वयम् ।

अथ स्थिरीकरणह्यारमाह-

सेवेमं संविमण, जणए सुविहिआं सुविहेियाणं ।
आउत्तां जुत्ताणं, विमुक्कडेस्सो सुत्तस्मानं ॥

संविमनां साधूनां संवेगं जनयति-ब्रह्मो ! अयं जग्याचार्योऽ-
थगादिनसमस्तसिद्धात्मनिष्पुत्रपस्मचरणकरत्सामाचारीक
स्वयं देशदेशनं करोतीति ज्ञाननायाः । स्थिरीकरणं करोती-
त्यर्थः । स्वयं सुविहेिनामुद्गानस्तेवामाप सुविहेितानां स्व-
यमासुको विष्काभिद्धाऽऽदिप्रमयैरेप्रमस्तस्नेयामपि युक्ता-
नामप्रमादिनां परव विद्युक्कलेषुः तेवामपि सुवेधेयानामि-
ति । गतं स्थिरीकरणकारम् । अत्र विशेपश्च्युंकिता दर्शन-
शुद्धिदानं विष्णुपवनं गाथा शुद्धीता, संवेगस्य स्वयम्शु-
मन्नज्ञानत्वाद् संवेगदर्शनेन कुञ्जिः कृता जवनीति कृत्वा स्थि-
रीकरणह्यारं तु सुत्तन एव गोपात्तं, चारुगाथायामपि “ इंसण-
साहो हेम-पवसेस आर्सेस जणवपपरिच्छा । ” इत्येव एव पाठो
शुद्धीतः, अतस्तदभिमायेष्य गतं दर्शनमुक्कियारम् ।

अथ देशप्रदेशह्यारं ध्याच्छे-

नाणांदेसीकुसलो, नायादेतीकयस्स सुत्तस्स ।
अभिभावे अस्थकुसलो, होइ तत्रोऽणिए गंतव्वं ॥
कव्यति अभामियाण वि, अजासिए आभिए पव्वायेद ।
सव्भे वि तत्थ पीहं, बंधंति मजासिओ णे चि ॥

पियधम्मऽवज्जचीक, साहम्मियवच्छतो अस्तहजावो ।
संविगावेदं परं, परदेमपवेसणे साहू ॥

नानाप्रकारा भगवत्सामान्यमहाराष्ट्रात्कण्टकविद्युत्तयवीरवि-
द्वाऽऽदिदेशमथा यद्यो भावा, तस्यां कुण्डलः सत्त्वा नागा-
देशीकृतस्य नानादेशभावातिवदस्य सूचक्याऽभिज्ञापि उभा-
रतेऽयं कथने च कुण्डलो भवति, यत् एवं ततोऽनेन देशदेश-
नाथं गतव्यम् ॥ तथा-तत्रः कुम्भारथत्वात् कुम्भिता अथवत्-
वर्णवज्रागा ज्ञाया येषां तेऽभाषिकास्तेयाम्पत्सो धर्मं कथयति,
निशेपदेशभाषाविन्यायामत्वात् । अजायिकोऽपि तद्देशजापथा
प्रतिबोधय प्रमाजयान,सर्वेऽपि च शिष्यास्तत्राऽऽभाष्ये प्रति ब्रह्म-
मि,त्वभाषकां “ जेअस्माकमयोमिति कृत्यः । तथा प्रियधर्मा धर्मे-
अद्यादुरवधं पापकर्म तस्माद्धीरवधयन्तोः, साधमिकाः साधव-
स्तेषां वसतो ह्यवतो अकपानाऽऽदिना, भावतस्तु स्वक्षिता-
ऽऽदिषु सारवाऽऽदिना, अजाउ-नाथो मातुष्कारहितः, एवंवि-
धोऽसौ साधुः परदेशप्रवेशने वर्मानः परमयं संयमयोगेषु
सौहृन्मपि स्वविनयति सन्तुपदेशदानाऽऽदिषा स्वविनं क-
रोतीति । गतं देशहारम्, देशप्रदेशह्यारं च ।

अर्थातिशयह्यारमाह-

सुत्तत्थयिरीकरणं, आऽमेणाणं च होऽ उव्वकळी ।
आयरियदंसेणेणं, तम्हा मेविज्ज आयरिए ॥
आचायाणां द्यनेन, सेवनेनति यान्तु । सुधायंकिरीकरणम-
तिशयानां च पूर्वाणामुपलब्धिः प्रतिभेयति, यत् एवं तस्माद्
सेवेत पयुपासोताऽऽचायाणं ।

एतदेव ध्यावधानयति-

उजए निमंकिपां, पुंविं से जाई पुच्छपाणस्स ।
होइ जम्भो मुत्तस्ये, बहुस्सुए सेवमाणस्स ॥
उम्वे सुधेऽथे च यानि एवं (से) तस्य शङ्कितानि पशमि,
तानि आचायाणां सम्ये पृच्छन्तो निःशङ्कितानि जायन्ते । एवं
बहुश्रुतान् सेवमानस्य जयः सुधायविषयेत्यः सातिशयो भ-
वात्, अतो बहुभुतपयुपासनं विधेयम् ।

अपि च-

भवियाऽऽरिय देसाणं, दंसेणं कुणइ एस इय सोवं ।
अभे वि उज्जयंते, विणिकवमंते य से पासे ॥
अथ्याचार्य एष देशानां दर्शनं करोति इति भूत्वाऽप्येऽपि प-
युपाथ्यमानाचार्यसंबन्धिनः शिष्या उच्छ्रयन्ते सूत्रार्थग्रहणाऽऽ-
द्वाश्रुत्तमं कुर्वन्ते शुद्धिणोऽपि च तद्गुरुग्रामपरिजिन्मन्तो वि-
निष्कामान्न दीक्षां प्रतिपद्यन्ते । (से) तस्य त्रिविध्याचार्य-
स्य पाठवं इति ।

आतिशयानामुपलब्धिः कथं भवतीत्याह-

सुत्तस्ये अस्सेसा, सामायारी य विज्जजोगोऽऽई ।
विज्जजोगोऽऽसुए, विसंति दुविहा अत्रो इति ॥
इहातयायास्त्रिविधास्तद्यथा-सुत्रार्थातिशयाः, सामाचार्यसि-
ध्यायाः, विद्यायोगाः । आदिशब्दाम्प्रार्थयेति त्रयोभितशयाः ।
तत्र विद्याः स्वीदेवताऽपिचिदा, पुषेसेवाऽऽदिप्रक्रियासाध्या वा,
योगाः पादश्लेषभृतयो गणनगमनाऽऽदिप्रज्ञाः, मन्त्राः पुष्प-
देवताः, पठितसिद्धा वा । यथा-विद्यायोगाः, चक्षुष्मन्मन्त्रा-
श्च श्रुते एयं विशिष्टं प्रतर्भेयन्ति, अतो द्विविधा अति-

देसदंसय

शया मचन्ति, तत्र सुत्राधोनिशयाः सामाचार्यानिशयाश्चे-
त्येतेषामतिशयानामुपलक्षणविरहाऽऽचार्येषुपासनायां जवति ।

अथ सामाचार्यां मतिशयं विभावयिषुदाह-

गिक्त्वयमे य पवेसे, आयरिष्याणं महाणुजावाये ।
सामायारीकुसुमां, अ ह्रौडे गणसंपेवेसेः ।

स देशदेशं कुर्वाणस्तेषु तेषु नगराऽऽदिपु बह्वृत्तनामाचा-
र्याणां महानुभावानां संवन्धा यो गच्छेत् मच्छस्तम्भये यः
सम्भवेकीर्त्तयानेकजावधानलक्षणेन प्रवेशस्तेन बहुरा ग-
णान्तरेषु निष्कमये प्रवेशे स सामाचार्याकुसुमां भवति ।

कथमित्याह-

आगतुमाहुजाव-स्मि आयरिदिपु भवसाक्षमाडिति ।
उत्पत्तिषाड वेरा, सामायारीड ठाविति ॥

आयानुकाः प्राचुरीकाः, उपसंयक्षा वा, तेषां साधुनां भवेऽव-
दिने कीदृशोनाभिमयोनाऽऽमताः, के वाऽमीत्यपरिहाते कोवि-
त् साधवा साधार्या धार्यशास्त्रायामादिशब्दात् चूतशास्त्राऽऽदि-
ष्ववस्थिता श्रीपत्तिकारस्तुत्यज्ञपूर्वाः सामाचार्याः इषाययन्ति ।

कथमित्याह-

सव्दे त्वे पकिगदुष, दसिसे नीडु पिक्वयवडा ।
आदिभरमाइसंका, पदिसेडेउं व पविसेमि ॥

ते आचार्याः पिकगपाताथे भिक्षानिमित्तं साधुन् निर्गच्छन्तो
प्रयुजन्ति-सर्वेऽपि प्रतिग्रहाद् दशोयित्वा निर्गच्छन्, अद्-
शितप्रतिग्रहेण गन्तव्यम् । कुन इयं कुर्वन्तीत्याह-आभि-
मराऽऽघाशाह्वया मा कश्चिदभिमर उदायित्युत्तरमकवत् भ्रम-
नयेनाऽऽमनो जवेत्, आदिग्रहेण चौरा वा मा ध्यावा-
ऽऽदिमोषणायाऽऽमनो जवेदित्याशाह्वयऽऽपूर्वो सामाचार्या
स्थापयन्ति, भिक्षाप्रतिनिवृत्ता अपि स गुरुणां पुरतः सर्व
प्रत्युपेक्ष्य ततः प्रभाशङ्करिष्याभिमराऽऽदिभिः कारणरिति ।
गतमनिशयद्वारम् ।

अथ जनपदरीक्षाद्वारम्-

अरुभे नदी तलावे, क्वे अरुपूर य नावे वाणीए ।
यं नक्षपुफभोगी, वित्थिषे त्वेत् कृप्यविही ॥

स देशदेशं कुर्वन् जनपदानां परीक्षां करोति-कास्मिन् देशे
कथं धार्यनिषात्तः, तत्र क्विहेऽङ्केः सत्यं निषद्यते, वृष्टिग-
नीयित्थेऽर्थाः यथा साऽऽविषये, क्वानि नदीपानीयथा सिन्धुदेशे,
क्वचित्तु तद्रामजलेयथा क्विडविषये, क्वानि कृपयानीयैयथोत्त-
रापथे, क्विदित्तिपूरकेण, यथा द्वासास्यां पुराडनिरिच्यमानायां
तत्पूरपानीयजातितायां क्षेत्रभूमौ ध्यान्ति प्रकीर्यन्ते । (नावेनि)
यत्र नाभमारोष्य धार्यमानीनमुपलुपयते, यथा कान्तद्वीपे,
(वाणि लि) यत्र वाणिउयेनेव वृत्तवजयानेन, लक्षणेन, यथा म-
पुरायाम्, (भंस लि) यत्र सुम्भिं सार्यातते मासेन काशोऽति-
बाधते । तथा यत्र पुष्पफलभोगी प्राचुरेषु लोकां, यथा कोह-
णाऽऽदिपु, तथा कानि विस्तीर्णानि कृषाण, कानि वा संज्ञता-
नि (कथे लि) कास्मिन् क्षेत्रे कः कदोषो यथा सिन्धुविषयेऽनि-
मिषाऽऽघाहादा अगतिनाः । (विडि लि) कास्मिन् देशे कीदृशः
सामाचार्यो यथा सिन्धुपु रजकः संज्ञोऽयः, महाराष्ट्रविषये क-
पदयशला अये संभोग्या इति ।

अपि च-

सज्जायसंजयदिप, दागाइमभाउले सुसजचिति ।
कानुभयदिपु खित्ते, माण पदिनीयरदिपु य ॥

स्वाध्यायहितं यत्राज्यं स्वध्यायोरुक्तं जवत्, संयमदिते
स्कीदोषरहितमध्यमीं जदितऽऽदि वा । (दागाइ लि) दामभा-
द्वैरादिग्रहणादिभिमभादैर्वां समाकुलवा । अत एव सुसजा सु-
प्राया वृत्तिहेतुग्राहारेव संपत्तिरथ तत् सुसजत्कृतं, तथा
किमिदमाम्नुकमज्जक, उत वास्तव्यभद्रकमित्याद्युपलक्षणात्
कृत्तयम् । (कानुनयदिपु खित्ते लि) अस्मिन् वर्षावासप्रयो-
ग्याणि, अस्मिन् तु ऋतुषडकालयोऽग्यानि, इत्युक्तयक्षादि-
तानि क्षेत्राणि जानानि, तथा प्रत्येकीकः साधवाहीनामुपल-
कारी तद्विहानि च क्षेत्राणि सम्यग् ज्ञानातीति । यन् जनप-
दरीक्षाद्वारम् । वृ० १ ड ३० ६०० ।

देसधम्म-देशधर्म-पुं० । देशऽऽचारे, देशधर्मो देशऽऽचारे ।
स च प्रतिनियत एव नेपथ्याऽऽदिर्वर्णनं इति । वृ० १ ड १० ।
देसपंत-देशमान्त-पुं० । देशस्य शेषसीमाभावात्, विधा० १ छु०
१ अ० ।

देमबंध-देशवन्ध-पुं० । देशतो देशेषसथा बन्धः । बन्धभेदे,
प्र० १ छ ० ६ ३० ।

देमजाया-देशभाषा-स्त्री० । मात्वममहाराष्ट्राऽऽदिमलकजा-
यायाम्, वृ० ६ ३० । पुरुवद्वामतीकलाभभेदे, कल्प० १ अ-
षि० १ कृण ।

देमय-देशक-पुं० । देशयतीति देशकः । उपदेष्टरि. आ० म० १
अ० १ खकम् । अपि ० ।

देसवासी-देशारविन्-पुं० । देशे आग्मनो वा देशेन वर्षनीति
देशयथा । एकदेशमात्रे वर्षणशीले, न्या० ४ टा० ४ ४० ।

देवनिष्पत्कहा-देशविकल्पकथा-स्त्री० । देशकथाभेदे, स्त्री० ।
(व्याख्या ' देसकहा ' शब्देऽनुपदमेव गता)

देमविराणण-देशविक्रान-न० । विविचमण्डलेषु सज्जन्तौ
विविचलोकत्रोकोत्तरव्यवहारान्, पञ्जा० १ १ विष० ।

देमवित्याराणतय-देशविरारानन्तक-न० । एक आकाशप्र-
तरः सर्वविस्तारानन्तकसर्वाऽऽकाशांशकया इत्यर्थेऽङ्गमन्त-
भेदे. स्त्री० १० टा० ।

देमविरह-देशविरति-स्त्री० । देशः प्राणातिपाताऽऽदिः, एकदेश-
स्तु वृत्तच्छेदमाऽऽदिः, तयोर्विगमणं विरतिर्यस्यां निवृत्तौ सा
देशाविरतिः । वि० १० । प्रयुज्यतानिर्गतपक्षपरिधामे, पञ्जा० १०
विष० । देशविरतिरस्यकल्पधारिणां चाऽऽशब्दलोको वाता
नयेति प्रभे, उत्तरम-आशब्दलोको वाता इत्यङ्गानि पक्ष-
णाद्ये वृत्तौ च सन्तीति । १५ प्र० । सेन० ३ उह्वा० ।

देमविरहगुणद्वय-देशविरतिगुणस्थान-न० । देशविरता ए-
कद्वयगुणधरभेदः आयकाः, तेषां गुणस्थानम् । भाव० ५
अ० । आवकसम्भवेऽप्युपस्थाने, प्रय० । तथा सर्वसां-
धयोगस्य देशे एकमत्रविषयस्त्वृत्तत्वाद्यद्योऽऽदी सर्वप्रत-
विययानुमतिप्रज्ञासा इत्यर्थः, शानं । विरतिर्यस्याऽलो च देशवि-

रतः, सर्वैसावधयोगविरतिस्वल्पस्य नास्ति, प्रत्याख्यानाऽऽवरणकथायाद्वावात् सर्वविरतिकर्षं हि प्रत्याख्यानामावृण्वन्मोति-प्रत्याख्यानाऽऽवरणा उच्यन्ते, इति देशविरतः, तस्य गुण-स्थानं देशविरतगुणस्थानम् । प्रथ० २३ द्वार । कर्म० । पं० सं० । ६श० ।

देशविरतमाप्य-देशविरतिमाप्यिक-न० । देशविरतिक-स्वरूपेण सामायिकमिति । सामायिकमिदं, इत्यर्थः पर्यायाः-“विरयाविरदं संवृष्टमसंबुदे बालपदिके च च देसिकदेसविरदं ब्राह्मणमस्य ।” विशे० । आ० म० (पर्यायं पर्यायां व्याख्या तल्लक्षणे) (यत्कथना सर्वैव 'सामायिक' शब्दे कृष्टव्या)

देशविराहय-देशविराहक-पु० । देशं स्तोत्रकर्मशं ज्ञानाऽऽद्विष्य-रूपस्य मोक्षमार्गस्य तृतीयमार्गकं चारित्र विराधर्वात् । प्रास-स्य चारित्रस्यापालनाप्रतिपत्त्या देशमात्रस्य विराधक, म० उ श० ६ उ० ।

देमविरुद्ध-देशविरुद्ध-न० । तन्देशोपशोषितेनास्तीर्णं, च० । तत्र यद्यत्र देशे शिष्टजनेरनास्तीर्णं तत्र देशविरुद्धम् । यथा-सौधो-रेषु कृषिकर्मैत्यादि । अथवा ज्ञानिक्रमाऽऽप्येक्षयाऽनुचितं देश-पिच्छं, यथा ब्राह्मणस्य सुरापापनाप्रत्यादि । च० ६ ब्रा० ।

देसनिद्रिकट्टा-देशविधिक्या-रसी० । देशरुधाभेदे, स्था० उ श० २ उ० । (व्याख्या 'देशरुधा' शब्धेऽनुपदम्बे गता)

देसिका-देशशिक्षा-रसी० । देशोपवेपये जीवाऽऽप्यतमपदाधिके-शुभांशे च शब्दभेदे, प्रथ० ६ चार । यथास्तित् जीवः कल्पत् स-द्वेगोऽसन्वेगना वा सम्यग्देशोऽप्रदेशो वेति शब्दा देशविषय, जीवाऽऽप्यतमपदाधिकेऽशुभांशे चरत्यर्थः । प्रथ० ६ द्वार । नि० चू० ।

देमसाहायबन्ध-देशसंहननबन्ध-पु० । देशेन देशस्य संहन-नलक्षणो बन्धः संवन्धः शुकटाऽऽऽदिनामिव । देशसंहननब-न्धभेदे, म० उ श० ९ उ० ।

देशादाचारलक्षण-देशाऽऽद्याचारलक्षण-न० । जनपदप्राम-कुलप्रवृत्तिसमाचारान्तिकर्म, पञ्चा० ३ विष० ।

देशाराहय-देशाऽऽराहक-पु० । सम्प्रोचरहितत्वात्क्रियापरत्वा-त् देशं स्तोत्रकर्मशं मोक्षमार्गस्याऽऽर, चयति । देशमात्राऽऽराह-क, म० उ श० ६ उ० ।

देशावगासिय-देशावकाशिक-न० । देशे विद्यमानगृहीतस्य दि-कपरिमाणस्य विभागोऽवकाशोऽवस्थानमवतारो विषयो य-स्य तद्देशावकाशः, तत्रैव देशावकाशिकम् । दिव्यमगृहीतस्य दिक्परिमाणस्य प्रतिदिने संक्षेपकरणलक्षणं, सर्वव्यसंक्षेप-करणलक्षणं वा । स्था० उ श० ३ उ० ।

तथागतं च षं देमावगासियस्य समगोवासरणं पंच अद्यारा आगिषन्वा, न समापरियन्वा । तं जहा-आणवण-पन्नगो ? , पसवणपन्नगो ३, सहाणुवा ३, रुवाणुवा ४, बहिया पोगमपवले ५ । ठपा० ? अ० । आ० । आ० चू० । मूत्र० । पञ्चा० ।

आवकस्य द्वितीयशिक्षाप्रते, आ० । च० २० । च० । ६५५

अधुना देशावकाशिकप्रवृत्तिव्याख्या-
प्रेषणानयने शब्द-रूपयानुपातने ।

पुत्रलक्षणे चैति, मता देशावकाशिके । ५६ ॥

प्रेषणं चाऽऽनयने चैति प्रेषणानयने, शब्दश्च रूपं चैतयो-रनुपातनेऽवतारणे, शब्दानुपातो रूपानुपातस्यैवत्ये । पुत्रलक्ष-रणे चैति पञ्चांनकारा देशावकाशिके देशावकाशिकान्भि-मते ज्ञेयाः । अयं प्रावः-दिस्वन्विशेष एव देशावकाशिक-मनम् । ह्यस्यां तु विशेषा-दियत्ने यावज्जीवं संवत्सरचतुर्मासै-परिमाणं वा, देशावकाशिकं तु दिवसप्रहरमुहूर्ताऽऽदिपरिमाणं, तस्य च पञ्चांनकाराः । तथा-प्रपणं भूत्यादेविचक्रितकेशाद् बहिः प्रयोजनाय व्यापारणम्, स्वयं गमने हि जनतज्जः स्या-दिति अण्यस्य प्रेषणम्, देशावकाशिकमनं मा भूत्समानमना-ऽऽदिस्यापारजनितप्राणयुग्मभेदे ह्यथानुप्राणयुग्मे, स तु स्वयं कृतोऽभ्येन वा कार्शनं शनि व कश्चिद्व्यक्तं विशेषः, प्रत्युत स्वयं गमने ह्यौपथयिष्युकेऽणुगः, परस्य पुनरतिपुण्यसादीयो-न्नाम्यभवे होष इति प्रथमंऽऽतिचारः । १ । आनयने विष-क्रितकेशाद् बहिः स्थितस्य सन्नेतनाऽऽदिवृत्त्यस्य विचक्रितकेशे प्राप्ये सामान्याऽऽप्येण, स्वयं गमने हि जनतज्जः स्यात् स्वानयने न भङ्ग इति तुल्या यदाऽऽनाययति सन्नेतनाऽऽदि क-स्यं नदाऽऽतिचार इति द्वितीयः । २ । शब्दस्य चुरकासितान्भे-रनुपातने श्रोत्रेऽवतारणं शब्दानुपातनं, यथा विहितस्वरुद्ध-निप्रकाराऽऽदिव्यवच्छिन्नसूत्रप्रदेशान्प्रहः प्रयोजने चरत्ये विष-क्रितकेशाद् बहिर्मेनभङ्गमयास्वयं गन्तुं बहिः सिक्तं चाऽऽहानु-म-शक्युवन्तं चुराप्रकाराऽऽदिव्यवच्छिन्नस्यैव कालसिन्हादिव्यव-च आह्वानीयानां श्रोत्रेऽनुपातयति, च तच्छ्रवणात्सत्समीपमा-कुरुन्तीति शब्दानुपातनमामातिचाऽऽनयनीयः । ३ । एवं कृपानुपा-तनं, यथा रूपं शरीरमंबधि उपपन्नप्रयोजनः शब्दमनुचारव-क्षाह्वानीयानां शब्दानुपातयति, तद्वैशानाच्च तत्समीपमाकुरु-न्तीति कृपानुपातनाऽऽस्योऽतिचारश्चतुर्थः । ४ । तथा पञ्चलाः पर-माणवस्तस्यैवमनुज्ञवा च्छरपरिणामं प्राप्ता लोहाऽऽश्वयो-ऽपि तेषां प्रेरणं कृपेण विशिष्टदेशाभिप्रदे हि सति कार्या-धी परमुद्गमननिषेधाद्यदा शोषकान्, परेषां बोधनाय क्रियति, तदा लोहादिपातसमनन्तरमेव ते तत्समीपमनुपातयति, तत-श्च तान् व्यापारयति स्वयमगमनोऽप्यतिचारो ज्ञवतीति प-ञ्चमः । ५ । इह चऽऽद्यव्यवस्थुपपन्नद्वैत्येन सदृशकाराऽऽ-दिना वा, अन्वयप्रथं तु मायापरमयाऽतिचारतो यातीति विवे-कः । इहाऽऽनुभूतेः-दियत्नमं क्लेपकरणमध्यतनाऽऽदिसंक्षेपकर-णस्याप्युपलक्षणं क्लेपं, तथापि संक्षेपस्यावश्यंकारणव्या-व । अत्राऽऽह-तनु अतिचाराश्च दिव्यतसंक्षेपकरणस्यैव भवन्ते, न ज्ञानान्तरमंक्षेपकरणस्य, तत्कथं ज्ञानःस्तरसंक्षेपकरण देशा-वकाशिकप्रवृत्तिसि ? अत्रोच्यते-प्राणतिपाताऽऽदिव्यतास्तर-संक्षेपकरणेषु वषडभ्याऽऽद्यैव प्रवतिचाराः, दिव्यतसंक्षेपकरणेषु तु संक्षिप्तपदसंक्षेप प्रथमप्रयोगाऽऽद्योऽतिचारा भिन्नाति-चारसंभवश्च दिव्यतसंक्षेपकरणस्यैव देशावकाशिकसं सा-क्षात्तुक्तम् । ५६ ॥ इत्युक्त्वा देशावकाशिकप्रवृत्तिसिचाराः । च० २ ब्रा० । संक्षेपदिवसं देशावकाशिकं कियते, तत्रोच्यतेप्राणपरि-पातिविधिभिमोयः, तथा तत्र सामान्यं गृह्णानं पारितं च गृ-ह्यति, न वा, तथा देशावकाशिकेन सह सामान्यकृत्युद्धर-ति, न वेति प्रहने, सत्यम्-देशावकाशिकोचचारणायिषः-“हे-

स्वाभाविसिद्धययोगं पञ्चकक्षामि " इत्यादिको दृश्यते. परं पारंगविधिज्ञौ नास्ति. तथा देशवकाशिकमप्ये सामायिकस्य मङ्गलं पारंगं च शुद्धयति. तेन सह सामायिकग्रहणमपि शुद्धयतीति ॥३२७ प्र० ॥ सेनो ३ उक्त्वा ॥

देसाहिविद्-देशाऽधिपति-पुं० देशाऽऽधिकक.देशाभ्यापृत्तिके वा । वृ० ४ उ० ॥ स्थानं ॥

देसि-देशिन्-अ० । देशवति, अथवतिनि.विशे० ।

देसिकदेशविरय-देशैकदेशविरत-पुं० । आवके, प्रातु० । यथां पृथिव्यादिक्त्यानां पृष्ठांशवद् देशस्त्रयकायव्यपरोप-पणलक्षणः,तस्यापि संकलनऽऽऽरम्भजन्येन द्विदेश्यादेकदेशः संकलनजन्यविनाशनिवृत्तिकरः पुनस्तस्यापि सापराधान-रपरथाभेदद्वयेन द्विप्रकारवद् नरपरथासंकलनजन्यजी-वाविनाशनिवृत्तिकरः देशैकदेशेन स्वयं हननघातनाडितरतो निवृत्तो देशावतरतः ॥ अतु० ॥

देसिगणि-देशगणि-पुं० । स्वनामस्यार्थे आचार्ये, " लसो अ धिरचरितं, उत्तमसम्भससलसलुत्तं । देसिगणस्यमासमं, माडरसुत्तं नमंसामि " ॥ १ ॥ कवच० २ अर्धे० उ कृत्वा ॥

देसितव-देशिनवत्-नि० । प्रकाशने, सूत्र० १ श्रु० ३ अ० ।

देसिता-देशिन्वा-अव्य० । कर्थावत्येव्यर्थे, आ० म० १ अ० १ आत् ।

देसिय-देशिक-पुं० । देवानं देशः कथने, मोऽप्यास्तीति देशि-कः । गुह्ये, उपर्यधरे, आ० म० १ अ० १ कृत्वा । विभे० । इ० । देशयतीति देशिकः । अयथायांत्, आ० व० ५ अ० । वृ-हत्प्रेषप्रधानि, आ० व० २ श्रु० १ श्रु० १ अ० ३ उ० ।

देशित-नि० । उपदिष्टे, कथिते, विशे० । आ० व० । पा० । जी० ।

देशिक-नि० । दिवसक. " देशस्य च अरिआर्ष, चित्तज अ-प्युपुवने । " उत्त० २६ अ० ।

देशिगण-देशीय-नि० । देशेऽन्ये, वृ० ३ उ० । यथा पाण्डु-धर्कनकम । नि० वृ० १६ उ० ।

देशानां-देशीयम्-अव्य० । देशीभाषामाश्रित्येव्यर्थे, वृ० २ उ० ।

देशानामाज्ञा-देशीनामामाज्ञा-स्त्री० । देशीनामामाकारे, रा० ।

देशापोरमण-देशीपरमण-नि० । अङ्गुष्ठपंचपरिमितमुष्टि-प्रमाणं, देशीशास्त्रस्याऽऽङ्गुष्ठावकाशात् ॥ इ० ८ उ० । नि० वृ० ।

देशीनामा-देशीभाषा-स्त्री० । देशसिक्तऽऽपञ्चशभावावाह, आ० वृ० १ अ० । आ० व० ।

देशय-देशन्-नि० । देशयते (देशेजा देशतश्चक्राः) ज० २६ श० ४ उ० ।

देशोहि-देशवधि-पुं० । देशमकाशके अवधिज्ञाने, म० ।

देश-देश-पुं० । न० । ' दिह ' उपचये, देशः आहारपरिणाम-जनितोपचये शरीरे, अतु० । उक्त० । आ० व० । विशे० । प्रव० । आ० वृ० । आ० म० । स्थानं । पिशाचानामभेदे, प्रहा० १ पद ।

देशवस्त्रिया-देशवस्त्रिका-स्त्री० । अतुष्ट्यारो वैपयानकः देशवस्त्र-मित्यस्याऽऽव्याये, आ० १ श्रु० १६ अ० । भिक्कावृत्तौ, देशव-स्त्रिका नाम भिक्कावृत्तिः । आ० म० १ अ० २ अयम् ।

देशी-देशी-पहके, दे० ना० ५ वर्गं ४८ गाथा ।

देशदुष्कलदोष-देशदुष्कलदोष-पुं० । संहननदुष्कले, वं० वृ० ।

देशपरीणाम-देशपरीणाम-पुं० । प्रांतविशिष्टाद्यां शरीरशक्तौ,

आ० ना० १ श्रु० १ अ० ४ उ० ।

देशपलोवण-देशमज्ञोकन-न० । आद्याऽऽद्यौ देशवर्तने, दश० ३ अ० ।

देशवत्-देशवत्-न० । संहननजनिने शरीरसामर्थ्ये, वृ० ३ उ० ।

देशवर्तिया-देशवर्तिका-स्त्री० । भिक्कावृत्तौ, आ० म० १ अ० २ अयम् ।

देशमाण-मेषमाण-नि० । पश्यति, " विट्टोरा देहमाणो देहमाणो चिद्वृत् । " म० ९ श्रु० ३३ उ० । सूत्र० ।

देशी-देशी-स्त्री० । शरारत्नाभ्यां अथःअपके, आ० म० १ अ० ।

देशविज्जुमा-देशविज्जुमा-स्त्री० । स्नानाऽऽवृत्तयां देशपरिष्का-यायाम्, वृ० १ उ० ।

देशविमुक्त-देशविमुक्त-पुं० । सिद्धे, अ० ८ श० २ उ० ।

देशव्यावि-देशव्यापिन्-पुं० । शरीरमात्रव्यापके आत्मनि, इ-श० ४ अ० ।

देशसमाहि-देशसमाधि-पुं० । शरीरसमाधाने, वं० व० ४ अ० ।

देशमहाव-देशमहाव-पुं० । शरीरस्यक, इय० ४ अ० ।

देशदिग्भिन्न-देशाऽऽदिग्भिन्न-न० । शरीररूपवत्कलत्र-प्रभृत्पर्ये, पञ्च० ४ विधेय ।

देशि-देशिन्-पुं० । आत्मनि, सूत्र० १ श्रु० १ अ० १ उ० ।

देश-देशी-पुं० । " अः शो वे " ॥ ८ । ३ । ११६ ॥ द्विशब्दस्य प्रथ-मायां चित्तवने संस्कृते-ज्ञौ । प्राकृते-दो" इति । प्रा० ३ पाद । दोआज्ञा-देशी-वृत्तये, दे० ना० ५ वर्गं ४१ गाथा ।

देश-देश-अव्य० । " दौ " इति निपातो विकल्पाद्यर्थे, " शोह लि-पेह उवाचस्यं " वृ० ३ उ० ।

दोकिरिय-द्वैकिय-पुं० । द्वे क्रिये समुद्दिने द्विक्रियं, तद्वधीयते त-त्वेति वा । टिक्रियाः । काज्ञानेन क्रियात्पानुनवप्रकृतेषु स-ज्ञाकार्यप्रवर्तितेषु पञ्चमनिहारेषु, स्थानं ७ उ० ।

तदुत्पत्त्यना-

आहावीमा दो वा-ममया 'तदा' मिकि गयस्य शीरस । दोकिरियायां दिष्टी, उल्लुपतीर ममुपचा ॥ १२३४ ॥

अद्यविश्वयधिकं टे वर्गमे तथा सिद्धि गनस्य भोम-म्हाधीरम्याआनरे द्वैकियानिहवामां टडिठ्ठुकातीरे ससुप्य-जेत ॥ २४२४ ॥

कथं पुनरियमुपचाः । इत्याह-
नःस्येकजणवत्सुत्तु, महागिरि धामगुप्त अज्जमंगे य ।
किरिया दो रागिह, महात्वातीरमणिनाए ॥ १३४५ ॥

उल्लुका नाम नदी, तदुत्पत्तिक्रिते जनपदऽऽवृत्तुका । उल्लु-कानवाक्षैकस्मिन्तरे भुविलकाकारऽऽवृत्तनगरधरोवृत्तं सेट-स्थानमासीत्, इतिथेयु उल्लुकातीरं नाम नगरम्, अथे स्था-

हुः-एतद्देवोक्तुनातीरं धूलीकाकाऽऽवृत्तस्वाल्केऽमुच्यते, तत्र
 कर्महागिरिशिष्यो बन्नुसो नाम, प्रस्थापि शिष्य आधिगङ्गो ना-
 माऽऽधायः । अयं च नद्याः सुवैतने, तत्राचार्यस्यपरतटे । ततोऽम्बदा
 क्षाररसमेव स्फुरिष्यन्तीषु गङ्गायुक्तो नदीमुत्प-
 रति, स च लघुवाहः । तत्रस्वस्थोपरिष्ठाऽपुण्येन दृष्टाने लङ्गाः ।
 अथस्नातु नद्याः शीतलजलेन शैत्यमुपपद्यते, ततोऽम्बान्तरे कथ-
 मापि मिथ्यात्वमोहीनोद्योद्यत्स्वीचिन्तनवाद्-अहो । सिद्धाते
 युगपरिक्याह्वयानुभवः किंल निषिद्धोऽहं त्वेकात्म्यमेव समये
 शैत्यमौष्यं च वेदयामि, अतोऽनुजन्तवस्त्वयाऽभ्यन्तमागमोक्तं
 शोऽननमाभानीति विचिन्त्य गुरुदयां निवेदयामास । तदनन्तरेवैद्य-
 माशयुक्तिभिः प्रह्वयितोऽसौ । यदा च स्वाग्रहप्रस्तुत्यान्वाद्य
 किञ्चिन्न्यपद्यते, तदा उद्घाट्य बाह्याः हृत्तो विहरन् राजगृहगहन-
 कागमनः, तत्र च महातपस्वीरप्रभवमात्रिणः प्रथमेऽपि माणुगाना-
 म्भो नागस्य वैद्यमस्ति । तस्मादपि च भिनोः गङ्गाः पर्यटुरः सारं
 युगपरिक्याह्वयवेदनं प्रकरयामि मम । तत्र भ्रूवाः प्रह्वयितो म-
 षाणानागमनयाः शोन्-भरे दृष्ट सिक्कः । किमेव प्रह्वययति १, य-
 तोऽथैव प्रदेशे समभवत्सेन श्रीमद्वैद्यमानस्मानिना एकस्मिन्
 समये एकस्या एव शिष्याया वेदनं प्रकल्पितम्, तन्वेद्यमानेन म-
 वार्थाप्य भूयम्, तर्कि नमांसि लघुतरः प्रकृपो जवाहः येनैव
 युगपरिक्याह्वयवेदनं प्रकरयामि ? । तत्परित्यज्य चैनां कूटप्रक-
 षणाम्, अन्यथा नाशयिष्यन्मभवामि स्वाम् । इत्यादिद्वन्द्वितभयवा-
 क्यैर्गुक्तिवचनेभ्यः प्रुद्धोऽसौ मिथ्याऽपुहृतं इत्या गुरुमुलं ग-
 त्वा प्रतिष्ठापन इति ॥ २४२५ ॥

अत्र भाष्यम्-

नइमुह्युगमुत्तरओ, सए सौजसलमज्जगंसम ।
 सुगजितचसिरसो, सीउभिणुवेयथोत्रओ ॥ २४२६ ॥
 लगंगाऽयमसगगाहो, लुगवं उभयकिरिशोवओगो ति ।
 जं दो वि समयेव य, सौउसिष्येयथणांमो मं ॥ २४२७ ॥
 गनयो, नवरमार्थगङ्गएव लस्रोऽयमगतद्रोहो यद्वल-युगपरिक्या-
 ह्वयसवेदनोपयोगोऽस्ति, यद्यस्मात् एव मम हे अपि शीतोष्णवे-
 दने सनकाममेव सः । प्रयोगश्चात्र-युगपदनुप्रयोगासंबेदनम-
 स्ति, अन्नुजन्तवस्त्वया, मम पादशिरोगतशरीरकाण्डासांस्वे-
 दनवदिति ॥ २४२६ । २४२७ ॥

एवं गङ्गानेके किमभूदिवाह-

तरतमजोणेणायं, गुरुगाऽजिह्विओ तुमं न लउत्सेमि ।
 समयाहुमुहुमयाओ, मणोऽसिचिदुसुहुमयाओ य ॥ २४२८ ॥
 गुरुगाऽमिदितोऽसौ-हत्त । योऽयं युगपरिक्याह्वयानुभव-
 ष्यथा गीयते, स तरतमयोमेन कर्मणैश्च अवनः संपद्यते, न
 युगपद्, परं सद्यपि कामनवनमस्य एवं न लक्षयति, समयाव-
 सिकाऽभेदेः कालस्य सूक्ष्मत्वात्, तथा मनस्यज्ञातचक्ष्मेनानि-
 सूक्ष्मत्वेनाऽऽवृत्तकारणादिति । तस्मादनुभवसिद्धत्वादिस्व-
 लिकाऽयं हेतुरिति ॥ २४२८ ॥

हेत्वसिद्धमेव ज्ञापयति-

सुह्युमुत्तरं चिन्तं, इदियदेशेण जेण जं कालं ।
 संवृज्जं सं तम्म-चनानाहोउ ति नो तेण ॥ २४२९ ॥
 उवलपरं किरियामो, लुगवं दो वूरिषिधेसोओ ।
 पावसिरोमपसीउ-एह्वेयपाऽऽनुभवस्वओ ॥ २४३० ॥

सूक्ष्मं आद्युत्तरं च चिन्तयन्, तत्र सूक्ष्मं सूक्ष्मातीन्द्रियपुद्-
 गलक्षकम्यनिर्मुक्तवाद्याद्युत्तरं तु शीघ्रसंचरयतीहैवावाद् । नतन्न
 तदेवंभूतं चिन्तयेत् । कायाऽऽवृत्तकारणस्येशनाऽऽदिहृदयान्द्रव्य-
 संबन्धिना देशेन सह यस्मिन् काले संबध्यते तस्युजते तस्मिन्
 काले तस्य तस्मात्प्रान्तेऽनुभवति-येन पर्यशनाऽऽदिहृदयान्द्र-
 व्यदेशेन संबध्यते तस्मिन्स्यैव शीतोऽदिविषयवस्थाऽऽदिवि-
 षयस्य वा एकतरविज्ञानस्य हेतुर्जायते, न तु येनोन्द्रियदेशेन
 सह तत्काले स्वयं तत्र संबन्धं तस्मिन्ज्ञानस्युपयति हेतुरित्यर्थः ।
 इतिशब्दो वाक्यसमाप्तर्यर्थः । यमेवं, तेन कारणेन नो वैव वूर-
 मिच्छेदो द्वे क्रिये कांसिप युगपद्वलजने संबध्यते इति संब-
 धः । कथंभूते द्वे क्रिये इत्याह-पादशिरोगतशीतोष्णवेदनयो-
 रनुभवमनुजन्तवस्त्वद् इत्यामिक्तं । अत्र प्रयोगः-इह पादशिरो-
 गतशीतोष्णवेदने युगपत् कांसिप संबध्यते, जिह्वेदेवास्वाह्वि-
 ष्यद्विषयवस्थाऽऽवृत्तकारणकियाह्वयवदिति, अन्नुजन्तवस्त्वत्वात्, इ-
 त्यसिद्धोऽयं हेतुरिति ॥ २४२६ । २४३० ॥

किञ्च-

उवओगमओ जीयो, उवउउउउ जेण जमिप के कालं ।
 सो तम्मओवओगो, होह जहिंदोवओगमि ॥ २४३१ ॥
 उपयोगमेव केवदेन तिष्ठेत् उपयोगमथो जीवः । नतः स ये-
 न केनापि पर्यशनाऽऽदीन्द्रियदेशेन करणभूतेन यस्मिन् शी-
 तोष्णाऽऽवृत्तकारणस्ये (जं कालं ति) यस्मिन् काले उपयु-
 ज्यते सावधानो भवति तमयोपयोगो भवति-वच शीनाऽऽवृ-
 त्त्यन्तरेऽप्युक्तसमयोपयोग एव भवति, नाप्युपयोगुक्त इ-
 त्यर्थः । उदाहरणमाह-(जहिंदोवओगमि ति) यथा इन्द्रोपयो-
 गे न तस्मानो मागवकसमयोपयोग एव भवति, न वरुधोऽन्त-
 रमयोपयोगः । इदमत्र तात्पर्यम्-एकस्मिन्काले एकत्रैवैवै उप-
 योगो जीवः संबधति, न स्वधोऽन्तरे, पूर्वोक्तसाहचर्याऽऽदि-
 होपयोगमहात् । तत्रैव युगपरिक्याह्वयोपयोगानुभवोऽसिद्ध प-
 वेति ॥ २४३१ ॥

एकस्मिन्मथे उपयुक्तः किमित्यर्थोऽनेऽपि नोपयुज्यते ? इत्याह-
 सो तदुवओगमं चो-नउत्तसति ति तस्ममं चैव ।
 अत्यंतरोऽवओगं, जाउ कहे केण वनेण ॥ २४३२ ॥
 स श्रौतः (तदुपयोगमेव चोऽवत्तसति ति) तस्य विचार्यज्ञेन-
 कावस्थां पयोगस्तदुपयोगः, स एव तस्मात् तत्रोपयुक्ता व्या-
 पूता तिष्ठति गता शक्तियस्य स तदुपयोगानां पयुक्तशक्तिरिति
 क्त्वा कथं तस्मकालमेवार्थात्तर उपयोगो यातु ?, न कथं
 चिदित्यर्थः, साहचर्याऽऽदिहृदयान्द्रव्ये । किं च-सर्वैरपि स्वयंदेशे-
 कस्मिन्मथे उपयुक्तो जीवः केनाह्वितेनानिर्गन्धोऽन्तरोपयोगं
 व्रजतु ? । नास्त्येव हि स काश्चिद्धरितोऽशो येन तस्मकमवार्था-
 त्तरोपयोगममो गच्छदिति भावः ॥ २४३२ ॥

यदि समकालमेव कियाह्वयोपयोगो न भवति, तर्हि कथं

तमहं संबध्यामि ? इत्याशङ्कयाऽऽह-
 समयाहुमुहुमयाओ, मणसि लुगवं च भिषकालो ति ।
 उपलदससपवेहं, व जइ व तदलायचके ति ॥ २४३३ ॥
 समयावलि काऽऽदिकाऽऽनुभविनागस्य सूक्ष्मत्वाद् भिषका-
 लमपि कालविज्ञानेन प्रवृत्तमपि कियाह्वयसंबेदनमुपलपत्रश-
 त्वेष्ववयुगपरप्रवृत्तमिव मन्यते त्वम् । न हि उपलपत्रशतसौ-
 राद्यमेण उवउऽथापांत सुतीहणयाऽपि स्याथा उकेन समयेना-

ऽपि च वेद्यकर्म समकालमेव विद्यते, किं तु कालभेदेन, उ-
पयुगारतनेन अविच्छेदोऽप्योच्यतेऽतः पञ्चमे वेद्ययोगाद्, अथ
च संघकलां युगपद्विहितमेव वेद्यं मन्वते, तद्वैधनकालनेद-
नस्य सूत्रमप्येन पुल्लेखनात् । यथा वा तस्मात्सिद्धमज्ञानक-
कालभेदेन विदुः प्रुभ्रमर्यां समकालमेव वेद्यं सूत्रमप्येन उद-
व-गमनाशिरन्तरभ्रमणमेव सूत्र्यते, एवमिहापि शीतोष्णकि-
याभ्रमणकालनेदस्य सूत्रमप्येन उदरचरवस्थायुगपाद्व च तदनु-
भव मन्वते अत्रानिति ॥ २४३३ ॥

मनोऽपि शिरःपादाऽऽदिभिः स्वशरीरेन्द्रियवेदोक्तिरिच्छान्तरैश्च
युगपत् संघद्यते, किं तु क्रमेणैव, केवलमास्तुकार्थयेन सूत्र-
मप्येन च तस्य क्रमसंघटनो न लक्ष्यते इति दर्शयन्नाह-

चिच्छं पि नैदिवाहं, सपेह समपद्य च विष्णुचारि चि ।

समयं च सुकसत्कृत्रि-दसणे सत्त्वोपज्ञाक्ति चि २४३४ ॥

चित्तमपि च, नैवेन्द्रियाणि, मन्वते समेति-मनोऽपि नैवेन्द्रि-
यैः नाह युगपत्संघद्यते इत्यर्थः । उपलक्षणव्याख्याऽपि शिरःपा-
दाऽऽदिभिः स्वशरीरेन्द्रियवैदुःयुगपत्संघद्यते, अथ च त्त्रिप्रचारि
श्रीब्रह्मसंवरणशीलं तदिति इत्या समकालमेव युगपद्वि च संघे
संघकं लक्ष्यते इति शेषः । इत्याममाह- (समयं वेद्यादि)
समयं वेद्येनद्वन्द्वनेन योऽज्ञानमप्यावृणुया युगपदीह योऽद्यतेः तत्र
वाशब्दार्थं यथायं, यथावाशब्दश्च इत्यानोपस्थाभ्यायैः । यथा-सुष्ठु-
शब्दशुक्ति कादशने संवेद्यमपि शब्दशुक्तिमात्रकपरसम्पत्स्यशो-
भङ्गानामुपलक्षणैः सर्वोपलक्षणधरसमकं प्रत्युत्पादयेत् समकं ल-
क्ष्यते, तथाऽत्रापि मनः शिरःपादाऽऽदिभिस्त्वशरीरेन्द्रियवैदुः-
न्द्रियान्तरेषु च क्रमेण संघटनमात्रमपि युगपत् संघद्यमानं ल-
क्ष्यते इत्यर्थः । इदमत्र इदमत्र-इह दोषो युक्तं च शब्दशु-
क्ति कं कथयिन्नङ्गव्यवस्थाद् वेद्युषा वीक्ष्यमानस्य रूपज्ञानमु-
त्पद्यते, तद्व्यं च ज्ञानेनाऽऽज्ञानेनो गच्छानम्, तदसं च
रसनया आस्थाद्यतो रसज्ञाने, तत्पथी च स्वशरीरेन वेद्यतः
स्वशरीरानं, सर्वयोग्यं तद्व्यं च गृह्यतेः शब्दज्ञानमुत्पाद्यते ।
एतानि च पञ्चापि ज्ञानानि क्रमेण च जायन्ते, अन्वया साह-
योऽदिदोषमस्तज्ज्ञात, मत्यादिज्ञानोपयोगकाले आद्यप्यायु-
योगव्याऽपि प्राप्तेः, एकं च यदाऽऽदि कर्मणो विकल्पयतोऽज्ञानमा-
नामपि यदाऽऽद्यर्थविकल्पयतो प्रवृत्तिप्रसङ्गात् । न वेदतस्मि ।
ततः क्रमेण जायमानाभ्यर्थेनामि ज्ञानानि प्राप्तिवशा युगपदनु-
त्पद्यते इति मन्वते, समयाऽव्यक्तिकाऽऽदि कालावैजागस्य सुक-
त्वाद्, एवमिहापि शिरःपादाऽऽदिभिः स्वशरीरेन्द्रियवैदुः-
न्द्रियैश्च क्रमेण संघद्यमानमपि मनः प्रतिपत्त्या युगपत्संघद्यमान-
मप्यवस्थिति, न तु तत्त्वतोऽसौ मनसः स्वभावः, तथा चोक्त-
म्- " युगपज्ज्ञानानुपलम्बेनसो स्तिःमिति । " यदि चोक्त्या-
येन सर्वोपलक्षणवैदुःयोत्पद्यमान उपलम्बेन क्रमेण संघटतो मन-
सः संस्कारो दुष्टतत्सर्गैः कथमेकदैव श्वशरीरेन्द्रियमात्रस्य शी-
तवेदोपयोगादुष्णवेदोपयोगात् उपयोगान्तरं ज्ञये तस्मै-
चारः सुकृष्णः स्वाह, अत्रक्षयमाणे च तत्क्रमसंघरे शीतोष्ण-
क्रियाद्वयोपयोगविवधौ युगपत्संघद्यसायं प्रवत इति ॥ २४३३ ॥

एतेवेदाऽह-

सर्वद्विषयवृत्तं, जह संचारो माणस उल्लसको ।

एतेदिभ्योवभ्यो-तरम् किं ह्येय सुलसको ॥ २४३४ ॥

श्याक्यातौष्य ॥ २४३५ ॥

यदि पुनरेकस्मिन्नपि उपयुक्तमपि मनोऽर्थान्तरेभ्युपयोगं ग-
च्छेत्तदा को दोषः स्वाह १, इत्याह-

अत्रविधिउत्तमश्च वि-धिभोगं समग्रं जह यद्यो तेणं ।

इत्थि पि त्रिं पुरश्चो, किमवाचितो न लक्ष्येह ॥ २४३६ ॥

अत्रास्मिन् शीतवेदनाऽऽदिद्वेषे धिनिष्कमुपयुक्तमप्यविनि-
युक्तम्, मनो यदि (यद्येति) अथ उष्णवेदनाऽऽदिदोषसंघट-
नस्य उपयोगोऽभवत्समयं विनियोगमुपयोगं ज्ञते, (तेय ति)
तौरे किमित्यन्वयत्साऽप्यायौपयुक्तचित्तो देवदासाऽऽदिहंस्ति-
नमपि पुरतो ध्ववात्सलं न लक्ष्यते ?, तस्मादेकस्मिन्नपि उप-
युक्तं मनो न कदाचिद्विद्ययायौपयोगं ज्ञते इति ॥ २४३६ ॥
यदि स्वशरीरेपयोगे उपयोगान्तरमप्यव्यते, तदैतदपि किं ने-
ष्यते ?, किमित्याह-

विधिभोगं तरलाभं, व किं त्य नियमो ता सपं चव ।

एवमुपयुक्तं ज्ञा-तंता वा जं न त्रिधिभोगो ॥ २४३७ ॥

एकोपयोगकाले विनियोगान्तरमप्युपयोगान्तरस्य वा ज्ञाने
इत्यभागे (नो त्त) नतः क्रमच क्रियाद्वयोपयोगजङ्गणेन निय-
मेन (जं ति) यत्रनिवृत्तुं ज्ञानंयेया अनन्ता वा सममेव युग-
पद्वं चिन्तियोगो उपयोगो नैष्यते ? इत्युक्तमवति-यदि शान्-
वेदोपयोगकाले उष्णवेदोपयोगोपयोगेन, नाह क्रिमजानेन
क्रियाद्वयोपयोगनैष्येन यद्वत्सक्येया अनन्ता वा प्रतिवस्तु यु-
गपदुपयोगा न भवति, यद्यकाले इतानोपयोगस्तथा सं-
घटोऽपि भवन्तिनामः । इह च " द्वाहाऽहं चक्रं, च-
क्रं ज्ञे आबि पञ्चदे समग्रं । " इति वचनादेकस्मिन्नपि समकाल-
मेवधिज्ञानिनः किंशोऽहोऽसंकेयया उपयोगाः प्राप्यमानं,
शेषजानानि स्वभावना कर्मानुपायवना प्रोक्तम्- " पञ्चयु ज्ञ-
संकेयज " इत्यादि ॥ २४३७ ॥

अत्र पर्याप्तप्रायमधिकृत्य परिहाराह-

बहुवद्विहाऽहोऽहोऽहो, ननुवभोगबहुया सुपद्विधिष्या ।

तयंभोगमहं चिय, उवभोगाणमया न त्थि ॥ २४३८ ॥

ननु बहुवद्विहायाज्ञानाऽनिभिनाऽसंविधुषुचलितरवस्मरणे
पूर्वमिहेवावभाषाऽऽज्ञानमनुज्ञाने एकस्मत्पुपयोगबहुता कुपे-
तिइतिवेति । " एवयुधुममेवेऽज्ञे " इत्यादि निश्चलापनमेवति
परंयेको स्याह- (नमयेत्यदि) तद् बहुवद्विहायाऽऽदिद्वं व-
स्तुनोऽसंकेयवार्णानां सामान्यव्यवहारा प्रहणमात्रमेव ज्ञाने
उपयोगोपयत्नामाश्रयव्यवधानमेव, एकस्मिन् वस्तुनोऽसं-
केयव्यवहाराणामेव क्रियाऽपि नास्ति, क्रमेणैवोपयोगानां ज्ञा-
विति ॥ २४३८ ॥

वदुक्तं " तंभोगमहं चिय " इति तदुपजीव परः प्राह-

समकमेपेगगहृणो, जह सीओमिणुदुगामं क दोषो ॥

केय च जणियं दोषो, उवभोगदुग्मे विचारोऽयं प्रुष्ट ॥

यथाचार्यं । समकं युगपदनेकेवामर्थानां प्रहणं तस्याऽप्यनु-
ज्ञान्ये, तथा शीतोष्णस्य शृणामो को दोषः, येन गच्छन्पु-
नगमो दुष्यते ? । सूरदारह- (केय वेद्यादि) केन पुनर्मायुतं-ह-
नो ? यस्मत्कमेकयमहमे दोषा शृणाने युगपदपि सामान्यक-
पनया सेनायत्नप्रानतगदादिबन्नेकेऽर्थो इत्येतन्न विचारयामः,
व्यमित्यर्थः, केवलमिहोपयोगद्वये विचारोऽयं प्रस्तुतः । स
चोपयोग एकदा एक एव भवति, न त्वेक इति ॥ २४३९ ॥

पुनरपि परप्रश्नमाशङ्कयोत्तरमाह-
समपयोगगहङ्गणे, एमाणेगोवञ्जोगेभो को ? ।
सामपयोगजोगो, खंधावारोवञ्जोगो व्व ॥ १५५७ ॥
खंधावारोऽप्य साम-कमेसमेगोवञ्जोगया समयं ।
पदस्वरूपविज्ञानां पुण, मां सोऽपेगोवञ्जोग सि ॥ १५५८ ॥

तनु स्मकं युगपदनेकार्यप्रहणे अन्वयगुणस्थाने कोऽप्येकानेकांपयोमेदो नाम, येनोच्यते- " उषश्चांगस्येया नसिपि ।" इति । अत्रोत्तरमाह-(सामकमेगजोगो णि) यः सामान्योपयोगः स एकोपयोगोऽभिधीयते, एकस्यावारोपयोगवर्द्धिति इष्टान्तः॥ अनुभवार्थं रूपयति- " खंधारोऽप्यामत्याह ।" स्मकं युगपदेव एकस्यावारोऽप्यभेदेयं धत्तास्मान् य सामान्यमाशङ्कको य उपयोग इत्यर्थः, स एकोपयोगाभा भवत्येते । यः पुनः प्रतिवस्तु एते इहिनतः, अन्ना अन्नाः, इमे यथाः, एते पदांतयः, एते अन्नकुम्भोऽऽदयः, शरकाणकधचाऽऽदयः, पदकुट्टिकाः, ध्वजाः, पताकाः, उक्ताः शुकदाः इत्यादयः, करभारसमाऽऽदयश्चेत्यादिको विभक्तौ जेः स्थवलायः साऽनेकोपयोग इति ॥ १५५७ । १५५८ ॥

आह-एवमेकानेकांपयोगनेदे अन्वयियुगपदि निविध्यते ? इत्याह-

ते विय न मंति समयं, मापन्नोपयोगगहणपरिवृक्तं ।

एगमोभं पि नयं, तद्धा सामलजापे ॥ १५५९ ॥

न एतानेकांपयोगाः स्मकं युगप सन्ति न भवन्तीति निविध्यन्त अस्माभिः । यत्तु सामान्येनातेक्यामर्थानां युगपद्रूपं नयविवेकमेव । (तद्ध इति) तन्मायुगपदनेकोपयोगानि येन । किनुकं समयतोत्याह- (एगमोभो पोत्याह) यद्विदेक-मायागऽऽद्युपयोगे युगपदेकार्यप्रहणमस्मानिनुज्ञायते । (नयं ति) नन्दनेकमप्येकार्यप्रहणमपि सादृश्येः । (ए मं ति) एकमेव तत्तत् एकार्यप्रहणमेवेत्यर्थः, केनत्याह- (मापन्नोपयोगे ति) सामान्यकपनयेत्यर्थः । अथमत्र तात्पर्यार्थः-यदनेकांप्रहणमनुज्ञायते तत् सामान्यमेव रूपमाश्रित्य, विशेषकपनया एतेनोपप्रहणं नाक्यंय, एकस्मिन्काले एकमेव विशेषोपयोगस्य अज्ञावावर्द्धिति ॥ १५५९ ॥

अनुभवार्थं प्रकृते योग्यत्वंनाह-

उभियोयं सांप्यं, न विज्ञानो गोत्रञ्जोगुगुणमिच्छं ।

होञ्ज समे हुगमहणं, सायथं वेयणा मे ति ॥ १५६० ॥

उच्येयं शोभेयं वेदना इत्यंथं योऽस्ती विज्ञानो भेदोऽपी नेष्टः शान्तेर्णान्वयानेन शान्तोपनिविद्यकपतया युगपद्रहणं नेष्टमिच्छेयः । अत एव तद्विषययुगपयोग्यं युगपत्संष्टम् । कि युगपद्रूपोच्यप्रहणं सर्वथा नेष्टम् ? तेनं, कुतः ? इत्याह-नेष्टं स्वमं युगपद्रूपप्रहणम् । कि विशेषकपनया ? तेत्याह- सामान्यं सामान्यकपतयेत्यर्थः । कथम् ? वेदना मे सम भवति इत्येव युगपद्रूपप्रहणं भवेत्, न तु शान्तोपनिवेशविशेषकपतयेत्यर्थः, युगपद्रूपयोग्यप्रसंगान्, तत्र च शोभानामुक्त्वाविति ॥ १५६० ॥ अह-ननु यदि वेदनामात्रप्राहकं सामान्यज्ञानं, तदैवं शोभोपनिवेशविशेषप्राहकमपि तत् कस्यामेत्येते ? इत्याह-अं सामक्यविसेसा, विलक्षणा तर्कियार्थं जं च ।

नाणं जं च विभिन्ना, सुद्वञ्जोवगह्यावापि ॥ १५६१ ॥

जं च विसेमं नाणं, सामक्यनाणुपव्यमवसं ।
तो सामक्यविसेमं, नाणाऽं नेगमयधिमि ॥ १५६५ ॥

(तो णि) तस्मान्स्वाम्याप्राहकं विशेषप्राहकं च ह्यने ष्टेऽपि नैकमनये नैककालं भवत इति चेत्तौयगाथायां भवेत्तथा । कुत इत्याह- (जं सामक्यप्राधि) यस्मान्स्वाम्याप्राहकं विशेषोपपत्त्वरमनां च विभिन्नज्ञानौ भिन्नज्ञानोपायतः कथं तावककालमेकज्ञाने प्रतिजामेते ? एकव्यपन्नज्ञाप, सामान्यतस्वकपविशिष्टावतस्वकवपदा ? । मा भूत्प्रार्तज्ञानस्वथापि तज्ज्ञाने युगपद्रूपेऽप्य इत्याह- यस्माच्च तन्निष्पन्नं सामान्यविशेषदन्तुं सर्वमपि ज्ञाने, तन्मयं तन्प्रतिभासममनेणोपघटनं ? । सामान्यविशेषज्ञानयोरेकरादेककालं ते प्राविश्यत इति चेत्, तद्व्यकुम्भः कुतः ? इत्याह-यस्माच्च सुद्वं विभिन्नौ सामान्यविशेषज्ञानकौः श्वप्राहवावार्ता कथं समकालं भवत ? । यद्यस्माच्चकथं सामान्यप्राहकज्ञानपूर्वकमेव विशेषप्राहकं ज्ञानं, नान्यवृद्धोऽभिहितं, नानोऽने निश्चयात्तु चर्याद्विचयनादनः कथं तावद्विपत्तं-व धीतं ॥ १५६४ ॥ १५६५ ॥

पुनरपि परः प्राऽऽह-

होञ्ज न विलक्षलाई, मयं मापन्नयेनानाणऽं ।

बहुवाण को विगोहो, समपयम विमेसनाणां ॥ १५६६ ॥

नन्वात्मायै ? एवं तस्मिन् युद्धे सामान्यवेदनामाश्राहकं सामान्यज्ञानं, शान्तेर्यवेदनाशोपप्राहकं विशेषज्ञानरूपं भेदज्ञानं वेद्येने तु अपि स्वरूपनिष्पन्नस्वामिकं युगपन्न ज्ञानं ; बहूनं तु शान्तोपनाऽऽविशेषज्ञानानां समय एकस्मिन्कालं जायमानानां विशेषज्ञानकपनया तेषां बहुमानस्य तुल्यत्वेन वैद्विज्ञानाभावात्को विरोधः ? येन शान्तोपनिवेशविशेषज्ञानं युगपद्रूपज्ञानं निविध्यते कतं ॥ १५६६ ॥

अत्रोत्तरमाह-

ज्ञक्यवाजोपेया उ विय,सापयं च जपोगविसयं ति ।

तपान्तु न विसेम-ननाणाऽं तेण मयधिमि ॥ १५६७ ॥

तो सामक्यगहङ्गा-गंतर्भेदिवयमेद तवभेयं ।

इय मायनविसेमा-वेखला जावैतिभो जेजो ॥ १५६८ ॥

तेन कारणेन समये एकस्मिन् काले बहूनि विशेषज्ञानानि न भवन्ति । कुतः ? इत्याह-लक्षणं तेषां ॥ १५६७ ॥ विशेषज्ञानरूपं तस्य परस्परं भेदाद्भिन्नत्वान्न तद्प्राहकानं ज्ञानानि स्मकं भवन्ति, यस्माच्चाननेकावययमेनेकावारं सामान्यम, अथतस्त्वदृष्टोऽपि न विशेषज्ञानस्तृतिरस्मिन्त्येतेऽपि न युगपद्विशेषज्ञानानि । उच्यते-अनि-पुर्वं वेदनासामान्यं मुदोऽपि तत्र इहोऽपि प्रविश्य शोभेयं पादयोर्वेदनेन वेदनाशोभेयं निश्चिनोति । शिरस्वीपे प्रथमं वेदनासामान्यं मुदोऽपि तत्र इहोऽपि प्रविश्य उणेयाग्रह वेदनेत्यवश्यमिति । न हि प्रविशेषज्ञानाद्वनस्मरेव पदऽऽप्यसामान्यको मुदोऽपि पदविशेषज्ञानमुपजायते, " उन्नतो ईद्वयशत्रो य " इत्यनुभव क्रमेण घटोऽभ्यविशेषज्ञानोपर्यभिषायात् । एवं च सर्वान् विशेषज्ञानाद्वनस्मरेपि विशेषज्ञानं नोपघटने, आस्तां पुनः समकालं, सामान्यकपनकविशेषोऽऽप्यवस्थात् । तच्च पूर्वमदृष्टोऽपि विशेषज्ञानं व्याप्रसव्याविति ।

यतश्चैवं सामान्येऽदृष्टोऽने नास्ति विशेषज्ञानं, (तो णि) ततः

सामान्यब्रह्मज्ञानस्तस्मैहितं तज्ज्ञेदं सामान्यमेदं घट्याऽप्यत्र सा-
मान्याऽऽश्रये घटाऽऽद्विबिधोपामित्यर्थः, अथैतं घटाऽऽद्वैतवाक्य
इत्येवं निमित्तमोतीत्यर्थः । तत्र उत्तरभेदापेक्षया घट एव सा-
मान्यम् । तस्मिन्मन्त्रे युद्धेति इतित्या धातुजोऽप्यत्र न मानं इत्येवं नि-
मित्तमिति । ततो धातुजोऽप्युत्तरभेदापेक्षया सामान्यम् । तस्मिन्-
मन्त्रे युद्धेति इतित्या सामान्याऽप्यत्र न तु राज्ञाऽऽद्वैतः इतोऽर्थे निमित्त-
मोतीति । एवं सामान्याविशेषापेक्षा नावत्कर्मण्य, यावदनिमित्तो
भेदः स काश्चिदन्तरमाहा न प्रचलते । तत्र शब्देवं काश्चिद्विशेष-
ज्ञानानां युगपत्नवृत्तिसंभवः, सामान्यरूपनया तु स्वमकारणमपि
विशेषाणां भ्रष्टं नवेत् । यथा-सेना, धनमित्यादि, न तु युग-
पत्पुष्योपयोग इत्युक्तमेव । तथा च सति भ्रष्टकाले एव शान्तिपण-
विशेषज्ञाने । ततो ज्ञानमेव स्वमकारणं शान्तिपणाकारणरूपेवदन
भवत इति ॥ २४५७ ॥ २४५८ ॥

इत्यादिबुक्त्याः प्रकृतियतोऽपि न स्वाग्रहं मुक्तवाच्यं गणः,
ततः क्रोमिर्त्याह-
इय पञ्चिद्विभो विजत्रो न पञ्चज्ज्ञेदो तत्रो क्रोक्रो ब्रह्मो ।
तो रायगिदो मयये, किरियाओ दो परुवंतो ॥ २४५९ ॥
यखिनानेगुणारको, जश्रोवचतिओ पचिद्विभो वांचु ।
इच्छामो मुक्तमूतं, मंगूय तत्रो पदिकंतो ॥ २४६० ॥
इत्यादिवाच्यं पदेति ॥ २४६१ ॥ २४६२ ॥ ॥ १४७० ॥ उत्त० ।
आ० ७० । आ० म० । श्री० ।

दोक्तर-द्वयत्तर-न० । पदद्वे ७ ।
“ गनी भवे पञ्चोत्तराद्यं च, मिदुत्तया सीयलगत्तया य ।
धुवे भवे दोक्तरनामयेजा, सकारपञ्चरिओ हकारो ॥ १ ॥ ”
द्व्यकरनामयेयो अवेद, तच्चत्तरद्वयं सकारपञ्चरिओ ह-
कार इति मयिपत्तयम्, प्राकृतशैल्या सपटा, संस्कृते तु पण्ड
इति । ७ । ४ उ० । द्वात्, २७० ४ उ० ।

दोग्चन-दौर्गतर्य-न० । दुर्गतिभावे, दारिद्र्ये च । पं० ४
द्वारः ७० । लि० ७० । पञ्जा० ।

दोगिचिदना-द्विगुचिदना-की० । स्वकृतोऽप्यनवसितया-
य, “ दोगिचिदनाणं दस अग्रकरणा पणपणा । तं जहा-“ वाय
विवाप उववाप गानीसं महासुविणा वावत्तरिसववसुमिया-
हारे रामगुणे एमेप दस आदिषया । ” द्विगुचिदनाश्च स्वकृतता-
ऽप्यनवसिता । ७० । १० । ज्ञा० ।

दोगुत्र-दुग्गुरित्त-त्रि० । तद्विके, उत्त० । तुष्टमते आत्मान-
माहारे विना धम्मपुत्राधारणसममिर्वेशशांजुत्पत्ति । उ-
त्त० ६ ७० ।

दोग-दोशी-धूम, दे० ना० ५ धर्म ४६ थाथा ।

दोग-दुर्गति-की० । दुष्टा गतिः दुर्गतिः । अथवा दुर्गा गतिः
दुर्गतिः । अथवा-दुःखं वा यत् सत्येते वा दुर्गतः । दुर्गती
विचमन्त्यर्थः । अथवा-कुटिलना गतिः दुर्गतिः । अनिहावितार्थे
दुःशब्दः । यथा-दुर्गमः । नरकगतं, तिर्यग्गोतो च । २४७० ।
१ ज्ञा० ।

दोगुण-दौर्गुण-न० । दुष्टगुणे, हा० ३१ अष्ट० ।

दोक्ष-द्वितीयाङ्ग-न० । शाकाऽद्विनाऽप्याय, “ दोक्षं न चि ”
सामयिकी संज्ञा । अद्वैताऽऽद्वैतवाच्येणा जोजनस्य राक्षसा-
क राणी द्वितीयाङ्गान । ७० । १ उ० ।

दोक्च-दोत्य-त्रि० । दूतकर्त्तृणि, हा० १ सु० ३ अ० ।

द्वितीय-द्विचसंस्कारके, विद्या० १ सु० ३ अ० । अ० । ७५० ।

दोषा-द्वितीया-की० । द्वितीयसत्तराक्रियद्वयवतिमायाय, ७५० ।
१५ विच० ।

दोश-दोष-त्रि० । दोहनयोभ्ये, “ जहा गावो बोग्भाति वा । ”
आचा० १ सु० १ सु० ४ अ० २ उ० ।

दोष-दोष-पुं० । माने, चत्वारः पुनराहकाः समुद्रिना एको
दोषः । उयो० २ पाठु० । की० । एतप्रमाणं दोषमानम् । तं० ।
दोषाऽऽश्रये सिन्धुवशावलाविते नगरे, सूच० २ ७० ३ अ० ।
दोषः क्रियमणमान इति प्रश्ने, उत्तरम्-चतुर्भिः कुर्मैः
प्रस्थाः प्रस्येच्छतुर्भिराहकाः, चतुर्भिराहकैर्दोषाणः । अत्र नाममाणा-
वृत्तौ कुडवशम्भेन प्रवृत्तिद्वयव्याख्यातमस्ति, तदनुसारेण यज्ञ-
वनि हर्षोपमानमवसेयं, परमियम्यणमानो दोषो इति तु क्वपि
इत्येकं दृष्टं न स्मरतीति । १८८ प्र० सेन ३ उदशा० ।

दोष-दोशी-आयुके, हासिके च । दे० ना० ४ धर्म ५०
माथा ।

दोष-दोशी-स्वराध्याय, दे० ना० ४ धर्म ५१ माथा ।

दोगुह-दोषमुत्र-न० । द्वयोः पदोन्मुखमस्येति दोषमुत्रम् ।
जलस्थानिर्गमप्रवेशने, आचा० १ सु० ८ अ० ६ उ० । पट्टने, रा० ।
प्रश्न० । ७७० । अ० । श्री० । वाहृदयेन जलनिर्गमप्रवेशे,
दशा० ७ अ० । ७० । ग० यत्र जलस्यस्यथावुभावपि ज्वतः ।
कल्प० १ अ० १० ४ धृग । श्री० । लि० ७० । अ० । अनु० । ७० ।
उत्त० । “ दोगुहं जलस्यप्रवेशे । ” इत्यत्र तु जलपथेन स्वप्रपथेन
वा ह्यवयवमपि प्रकारापर्यां भागद्वयमकञ्जितं तद् द्वयोः पय-
योन्मुखमिति निरुत्था दोषमुत्रमुच्यते, तच्च तथा भृगुकर्म
ताम्रासत्तं वा । ७० । १ उ० । लि० ७० । की० । जलस्थलपथोविते
नगरे, प्रश्न० ३ आश० शार ।

दोषमह-द्वोषमेप-पुं० । यावता वृष्टेनाऽऽकाशाविस्तुभिर्महती
गमरी प्रियते तावत्प्रमाणजलवर्षिणि मेघे, विशेषे ।

दोषमूरि-दोषामूरि-पुं० । अणहिकपट्टननगरे अययद्वयसुरि-
समकारिके स्वनामरुपाते विद्वद्वरे, येन नवसंज्ञेषु स्थाना-
न्नाऽऽदिषु अमवश्येयसुरिहृतपुत्रेः संशोषनमकारि ।
“ अणहिलपाटननगरे संघवर्षेणसमानवुचमुक्तयः ।
श्रीदोषमूरिनाऽऽदिषु-विद्वद्वरेः शोषिता विति । १ ॥ ”

“ शास्त्रायेनणयसुसौरमनस्यटस्य,
विद्वमपुत्रनगणस्य स्वैव सत्यः ।
अग्निवृत्ताऽऽकथकलमन्त्रद्वयकदपः,
श्रीदोषमूरिनामनयथाःपरायाः ॥ ३ ॥ ” २४७० । १० । ज्ञा० ।
पञ्जा० । अ० । निवृत्तिककुत्रममःसुरिमुच्यते पपिडनगणमु-
णवाप्रयेण संशोषिता कथम् । हा० १ सु० ६ धर्म १ अ० ।

दोषी-दोषी-की० । मौकावाम, प्रश्न० १ आश० चार । ज-
लवारपुष्पां महर्थां कुपिडकायाम्, अनु० ।

दोतिप्यभा-धुतिप्यभा-की० । अन्वेषणप्रमाहियाम्, हा० १
धु० ६ धर्म १ अ० ।

दोकिञ्च-देशी-चर्मकूटे, दे० ना० ५ वर्ग ५६ गाथा ।
 दोषार-द्विधाकार-पुं० । कल्पस्य द्विधाकरणे, स्या० ५ जा० ३ उ० ।
 दोषागकर-दौर्जायिकर-न० । कलाभेदे, स० ७२ सम० ।
 दोषाणसिया-दौर्मनसिका-स्त्री० । वैमनस्यसे, स्या० ५ जा० २ उ० ।
 दोषामिय-दौर्मानिक-न० । द्विमासपरिष्कारमस्येति द्वैमासिकम् । मासद्वयपरिमाण, नि० चू० २० उ० ।
 दोषामियपनिमा-दौर्मासिकप्रतिपा-स्त्री० । मासद्वयप्रतिमा-निषाधौ साधुप्रतिष्ठाविशेषे, तत्र द्वि द्वा मासौ यावद् द्वे द-त्वा भक्तस्य, द्वे एव च पानकस्य । औ० ।
 दोषमिलि-दोषमित्री-स्त्री० । ब्रह्मया लिपेद्वेषयविधाने, प्रका० १ पद ।
 दोर-दोर-स्त्री० । स्ववचने, रञ्जौ, आ० म० १ अ० ३ अण्ड । कटिवृत्ते, दे० ना० ४ वर्ग ३८ गाथा ।
 दोरज-दौर्जात्य-न० । राज्यद्वयभावे, स्या० ३ जा० १ उ० ।
 दोव-दोव-पुं० । अनाथभेदे, प्रका० १ पद ।
 दोवारिय-दौर्वाणिक-पुं० । प्रतीहार द्वारपालके, म० ६ जा० ५ उ० । नि० चू० । ज्ञा० । रा० । "दोवारिञ्चा तु वारिष्ठा दो-वारिया दारे चेष (अन्तःपुरस्य) जैल मिलेति ।" नि० चू० ६ उ० । औ० ।
 दोवारियमच-दौर्वारिकजल-न० । द्वारपालस्य कृत्वृत्तेः ज-रापङ्कलाऽऽदेः पेटकाऽऽदिके, नि० चू० ६ उ० ।
 दोविह-द्विविध-ज० । द्विविध एव द्विविधम् । द्विःप्रका-रे, वृत्त० २ अ० ।
 दोवेनी-देशी-सायं भोजने, दे० ना० ४ वर्ग ४० गाथा ।
 दोष-दोष-पुं० । मिथ्यास्वाधिरितप्रमादकवाचयोगेषु, सूत्र० १ छु० ११ अ० । प्रथम० । मन्ने, य० ३ अवि० । औयोऽऽदिके, अ-न० ३ वर्ग० = अ० । आत्मनः परस्व वा वृत्तये, म० १२ हा० ४ उ० । मातृलम्बकारिषेष्टान्नाभ, न० । कावर्षयोः कुम्भिकाऽऽदिः, अत्रदोषः संभवामनुगुणत्वाऽऽदिकः, द्रव्यदोषो अन्तःऽऽदिना हा-रीराननुकृता, जावर्षयोः श्लाघ्यवृत्तानाऽऽदिवाद्यादिः । पञ्च० १७ विष० ।
 दोष-द्विष्यत्वभेदेन द्वेषः । द्वेषवर्त्नीचे कर्मजनि, ब्रह्म द्वेषणं द्वेषः । वेदनीयकर्मोऽऽपदि ते जाचे, जमीनपरिचारे, वं० सू० १ सूत्र० । "दमे दोसे ।" स्या० १ जा० । जा० । औ० । अ० चू० । अ० । अ० । सूत्र० । ज्ञा० । नि० । नि० चू० । कल्प० । प्रथ० । उप-श्रमत्यागाऽऽमके, विकारे, वृत्त० १ अ० । परद्वेषाध्यवसाये, ज्ञानु० । कुम्भामिदस्य तदनुस्मृतिपूषक्यागर्हणे, ज्ञा० ३६ हा० । स्वपराऽऽभ्रमनोर्वाचक्ये, सूत्र० १ पु० १६ अ० । कोषमानकवा-पञ्चमके, ग० २ आद्य० । स्या० १० । "दोसे सुविदे षष्ठ्यत् । तं जदः-कोदे व, मायं य ।" प्रका० २३ पद ।

अथ दोषस्य द्वेषस्य वा व्याख्यामाह-
 दुर्मतिं तेषां तस्मिं च, दूषणमहं दोषां च दोसो वि ।
 दोसो च सो चउक्ता, द्वेषे कर्मपरविजिज्ञो ॥ १२९२६ ॥
 "दुष" वैकृत्यं, दुष्यन्ति विकृतिं भजन्ति तेन तस्मिन् वा प्राणिन इति दोषः; दुषणं वा दोषः, इति स्वयमेव द्रष्टव्यम् । अथवा "द्विष" अर्थात्, द्विषन्ति अर्थात् भजन्ति तेन तस्मिन् वा प्राणिन इति दोषः; द्वेषणं वा द्वेषः । इत्यपि स्वयमेव द्रष्टव्यम् । कुतः पुनरिदं दृश्यते इत्याह- (अहं दोषं च वेसो चि) अथवा द्वेषणं द्वेष इति भावसाधनपक्षोपस्थासादनन्तरात्कः स्वयमेव दृश्यते । (दोसो च सो चउक्त्वा चि) अथ च द्वेषो, वाशब्दाद् दो-षो वा, नामाऽऽदिभेदाद्यनुक्तं द्रष्टव्यः । तत्र ह्यन्यथाऽऽप्य-निराके कल्पे विद्यायै (कर्मपरवाधिमो चि) कर्मद्रव्यदो-षः, नो कर्मद्रव्यदोषश्च भवतीत्यर्थः ॥ १२९२६ ॥
 द्वेष च द्विष्यत्स्वार्थे स्वरूपमाह-
 जुग्मा ब्रह्मं वृजो-तगा यथा उदीरणावसिष्यं ।
 अहं कर्मद्रव्यदोसो, इयरो दुष्टव्यपाईसो ॥ १२९२७ ॥
 पुंश्वचतुर्विधाः पुत्रताः कर्मद्रव्यदोषः, नो कर्मद्रव्यदो-पस्तु दुष्टव्यपाऽऽदिगिति ॥ २६६७ ॥
 ज्ञापदोपं भावद्वेषे वा प्राऽऽह-
 जं दोमवेयजिजं, मनुष्टण्यं एम भावत्रो दोमो ।
 वरपुत्रिकिदस्महात्वा-जानुष्टयमर्षाऽऽदिगो वा ॥ १२९२८ ॥
 यद्योपवेदनीयं द्वेषवर्त्नीयं वा कर्म समुदायं मुद्रयप्रसक्तं च जावर्षयो जावर्षयो वा । अयं च स्वभावस्य स्वस्तुनः शरी-रदेशाऽऽदि विकृतस्वभावः कार्यं कारणोपचाराद् प्रकृत्यन्यथा-भावकः । अत्र जावर्षोऽन्तःपमजिज्ञोऽन्तःपददुष्टव्यपाऽऽदि-कार्यगम्यः । भावद्वेषस्वर्त्नीयानिहं इति ॥ २६६७ ॥
 अत्र च कोषमालयोः कोऽपि मिश्रपरिणामोऽप्रीतिज्ञानसा-म्यन्तः संग्रहमतेन द्वेषः, मायातोऽपि तु प्रीतिज्ञातिसाम्यन्तः, स एव रागमिच्छन्तीति दोषोपज्ञाह-
 कोहं माषं वाऽऽरीह, त्रिदोऽं वेद संगदो दोसं ।
 माषदोऽने व म पी-इजाऽऽसामिअत्रो रामं ॥ १२९२९ ॥
 यथाथां ॥ २६६९ ॥
 व्यवहारनयमाधिर्याऽऽह-
 मायं पि दोममिच्छइ, ववहारं जं परोषपायाय ।
 नाभ्यापादाणे चिय, पुच्छता ज्ञोतो चि सं रागो ॥ १२९३० ॥
 न केवलं कोषमालौ, किन्तु मायास्य द्वेषमिच्छन्ति व्यवहार-नयो वरमादिष्यन्ति परोषपायाय परब्रह्मनायै विधीयते । त-तो माया द्वेषः, परोषपायहनुत्वात्, कोषमानवदिति । म्यायेव नीत्या मायामन्तरेणोपाशोधते उपाशयेत इति म्यायोपादानं, त-स्मिन् म्यायोपादानेऽपि विषे यथां सूक्तं भवति, तन्तस्तदप्रको-लोमो रागः । अन्त्यायोपासे तु विषे मायाऽऽदिकवापसंभवेन द्वेष एव स्यादिति म्यायोपादानविशेषणमिति भावः ॥ २६६९ ॥
 श्रुजुस्रमाह-
 उजुस्रमुययं कोहो, दोसो सेसाणयमणेगोतो ।
 रामो चि व दोसो चि व, परिणामचयेण व वसेतो ॥ १२९३१ ॥

दोस

अनुसुप्तप्रत्ययस्येदं मतम्-क्रोधः प्रथमकथायोः प्रेयः अग्नीत्यात्म-
कत्याकृतेषु धातुं तु मानमायाज्ञानानां रागद्वेषव्यभिचारं प्रत्येत्
नस्य मतम्: किमप्याह-अनेकान्ताऽनिश्चयः । एतदेव व्यासप्रे-
षोपे मारुताऽऽदिकथायत्रयवर्गं कौऽपि रागः, कौऽपि वा द्वेषः ।
इत्ययं परिणामवर्गेनैवावसेयो निश्चयो नान्यथेति ॥२६७१॥

कुत इत्याह-

संपद्यमाहि ति नभो, न उब्रोगागुग्मेगकालाम् ।

अप्रीऽपीऽमेयो-ब्रोगागमो तं तथा दिमः ॥२६७२॥

यतः साम्प्रतमर्ही वरैमानैककण्ठपुत्रप्राही तकोऽसौ प्र-
जुमुषः, ततः क्रोधमौलौ द्वेषो, मायालौभो तु राग इत्येवम-
सो न मन्यते, मानाऽऽदिकृष्णकाले क्रोधोऽऽदिकृष्णाभावान्,
तदभावश्च तयोः क्रमभावात्सात्, प्राक्तनस्य चोत्पत्त्यनन्तर-
मेव विनाशादाति । न एव च मानो द्वेषो जयति, कदा ?
परगुणेषु यो द्वेषोऽसीदितस्तदुपयोगे तदव्यवसायपरिणातकाल-
इत्यर्थः । अस्तु वा क्रोधमानाऽऽदीनां समकालभावना,
तथाऽनुपयोगद्वयमन्वयिककाल न मरुत इति कथं मिश्रक-
-यद्वयोपगच्छे द्वेषो रागो वा स्यात् ? । एतदेवाऽऽह- (न उब-
-गोगुग्मेगकालमि ति) न च कथायत्तयोपयोगकाल-
मसौ मन्यते, येन क्रोधमौलौ, द्वेषो, मायालौभो तु रागः
स्यादिति । नहि किमनौ मन्यते ? , इत्याह-(अप्रीऽपीऽयादि)
अग्नीनिष्प्रिनामक्रोपयोगतन्त्रे तं मानाऽऽदिकथायं तथा तथा-
व्यपवदशति ॥ २६७२ ॥

एतदेव ज्ञापयति-

माषो रागो ति मग्ना, साहृकागवश्रोगकाल्मि ।

सो चैप हाड दोमो, परगुणदोसोवश्रोगमि ॥२६७३॥

माया ज्ञानो चैव, परोवशायावश्रोगमो दोसो ।

मुच्छोवश्रोगकाले, रागोऽमिस्मगक्षिणो ति ॥२६७४॥

मानो राग इति अनुसुप्तस्य समन्तः । क ? , साहृकारोप-
योगकाले-स्वस्मिभारमन्वयोऽऽदं नमो मश्यामन्वये चोऽसागर-
ह्वारो निजगुणेषु बहुमानोऽभ्रवहस्तदुपयोगकाले ननुपयां-
गममेव इत्यर्थः, (न एव च मानो द्वेषो जयति, कदा ? ,
परगुणेषु यो द्वेषोऽसीदितस्तदुपयोगे तदव्यवसायपरिणातकाल-
इत्यर्थः) एवं परोवशायाव व्याप्रियमानौ मायालौभो
द्वेषः, स्वशरीरस्थनस्वजनऽऽदिव मुच्छोपयोगकाले तु नायेव
रागः । कुत ? , इत्याह-अभिष्वङ्गाल्लङ्घति कुष्वा । अभिष्वङ्गो
हि रागो, वक्ष्ये स्वशरीराऽऽदिव मुच्छोपयोगे, स इयकोऽमित्यङ्ग
इति मुक्तमस्य रागत्वमिति भावः ॥२६७३ ॥ २६७४ ॥

अथ शब्दाऽऽदिनप्रथमतमहा-

सहाडमयं माणे, मायाए चिय गुणोवगाराय ।

उवश्रोगो ज्ञोज्ञो चिय, भश्रो म तत्पव अवरुक्त् ॥२६७५॥

सेसमा कोहो वि य, परोवधायमइय ति तो दोमो ।

तल्लकवणो य लोचो, अह मुच्छा केवलो रागो ॥२६७६॥

मुच्छापुरंजणं वा, रागो मंदूमणं ति तो दोमो ।

सहस्र व भय गेयं, इयंरं एकैकत्रियपक्वा ॥ २६७७ ॥

शब्दाऽऽदिनयामिदं मतं, माने मायायां च स्वगुणोपकाराय
आत्मन उपकाराय व्याप्रियमाणायां य उपयोगः स लोभ एव,

यतः न स्वगुणोपकारोपयोगः स्वात्मनि मुच्छोऽऽमकत्वात् न-
श्रेय लोभेऽवरुक्त् ॥२६७५॥ तथा च सति स मानमाययोः स्व-
गुणोपकारोपयोगः स्वाऽऽमानं मुच्छोऽऽमकत्वात्तत्र इव राग
इत्यभिप्रायः । शेषास्तु परोवधानोपयोगरूपा मानमाययोर्दोः
क्रोधश्च सर्वे, एते सर्वे परोवशातमयास्तनो द्वेष इति मन्त-
व्याः । न केवलमेते तथा लोभोऽपि द्वेषः । किं सर्वे ? , केवल-
इत्यस्तल्लङ्घकः परोवधानोपयोगः । अथ परगुणोपयोगो-
रूपो मुच्छोपयोगोऽऽमको लोभः पृच्छयते, तथाऽऽह-केवलो राग
एवासाविति । अथवा किं बहुनाकेन ? , संक्षिप्तं ब्रूमः । किम-
प्याह (मुच्छेऽयादि) इह सर्वेषां क्रोधव्यतीर्णकेषु मानमाया-
लोभकथायेषु यानूच्छोऽऽमकमनुसूचकं यः क्रोध-मुच्छोपयोग
इत्यर्थः । स रागो मन्तव्यः । अथ संदृग्णमग्नीपुपयोगस्ततोऽ-
सौ द्वेषो ज्ञानतयः । इहद्वयस्येयं भजता विकल्पता । चाश-
ब्दान् अनुसुप्तस्य च । शेषो तु संदृग्णव्यवहारमयौ, नमस्मान्य-
योर्विनामनोऽपि यानूच्छोऽऽमक-यत्क-यत्कः स्थितौ निराश्रितः यच्छो
यथास्तवैकैकस्थितयसौ । तथाहि-सप्रदलयः क्रोधमौलौ
द्वेषमेवेच्छति, मायालौभो तु रागम् । व्यवहारनयोऽपि लोभं
रागमेव मन्यते, शेषकथायत्रय तु द्वेषमेवाति । अतः शब्दाऽऽदि-
नया भजनाऽनुपगमपरत्यादेकैकस्थितयस्योपयोगात्सर्वेषां तादृशं
निश्चा चति, तदेव व्याख्यातौ रागद्वेषौ ॥ २६७५ ॥ २६७६ ॥
॥ २६७७ ॥ विज्ञां । " इम दोमे पणसं । न जहा-तज्ञाय-
दांस्ते मइमंमंदांमे पमत्याऽऽमे परित्रणदांस्ते सल्लक्षण-
कारणइदंस्ते संकामागानिमाहृत्प दोमे । " श्लो० १० दा० ।
(व्याख्या तल्लङ्घयोपरि)

द्वेष उदाहरणम्-

" लोकेन बहुना मारुं, नाया धर्मकीव मुनिम् ।
गुरुमुत्तरायाम्वायिक, तन्मनामकाराविक ॥ १ ॥
लोकाऽगादानरे दया, मुनिरनेन धृतः पुनः ॥
भिक्षुविला इयिकाम्ना, स तथाऽऽवमुषश्च तम् ॥ २ ॥
अमुचयमानो हयः स, मुनिर्हृगविवर्षणिक ॥
आशोक्य क्रुत्या हृष्टया, तमवासीत् पतालवत् ॥ ३ ॥
हापि ग्रामे समायां सोऽभवत् सृष्ट्या मुदंलकः ।
सोऽपि नापुत्रिनस्तत्र-विशद्रेकं च गो मभाम् ॥ ४ ॥
गृहालकोऽपि न हृष्टा, कोपनाभुऽऽवभ्रांशय ।
गुंजलमृणुकैर्, निजैप पावक तनः ॥ ५ ॥
स मुनिर्ब्रह्म यथाऽऽनेन, तत्र तत्र तदर्थेव सः ।
मुनिर्हो वा स एयाय, तन्म इत्यहहन्था ॥ ६ ॥
गङ्गा विशति पाथोधि, सैव श्रं पपयत्पना ।
वाहृकत्र विस्मयो, मृगमङ्गले कथ्यते ॥ ७ ॥
हसोऽऽनुसुप्तगङ्गायां, न नन्दाऽऽऽना मुदंलकः ।
कर्मधर्मसमायोजित, सांभिन सममन्थदा ॥ ८ ॥
साधुः संवरमाणः स, मदात्माने नम धर्मना ।
माधमामे धर्मस्मृत्त, हंसस्ते प्रेक्ष्य संऽऽकुपन् ॥ ९ ॥
पक्षी भृष्टवाऽथ मारेण, शीर्कराशान्मुनिमि ।
हृग्मस्तसापि सृष्ट्या स्व, सिर्होऽनुसुप्तजनऽऽम्वे ॥ १० ॥
सोऽगमनापि सांभिन, सिंहस्ते दविऽऽऽपयाम् ।
हृग्मस्तेन तर्धयामौ, वाराणस्यामभुष्टुः ॥ ११ ॥
सोऽपि तत्र गतः साधुः हृष्टा तं वदुर्ध्वयथा ।
जघान लोभान्मुष्टे, मया तमापि सोऽऽहृत् ॥ १२ ॥
अकामान्जरायोपा-द्राज्ञा तत्रैव सोऽभवत् ॥

जातीः स्वस्मार नम्नाऽऽद्या-स्तनो दधौ भयद्रुनः ॥१३॥
कथञ्चिद्यदि जाने सं, क्रमयाऽवधुनाऽपि तन् ।
तद्दानीोपावत्नां, समस्थां स स्वधादिमास ॥१४॥
गङ्गायां नाबिको मन्ः, समयां च शुद्धोलकः ।
सुतगङ्गातटे हंसः, सिद्धश्चाजयपर्वणे ॥१५॥
बहुवीराणसोपुर्यां, राजा तत्रैव चाभवत् ।
यत्पत्नं पुरयेतास्य, सद्योपै वितराज्यते ॥१६॥
पत्रं न तत्र सर्वेऽपि, समस्थां तामिमां जनाः ।
विहरन् सोऽपि तत्रैवा-ऽऽगत्याऽऽरामे मुनिः स्थितः ॥१७॥
सो चाऽऽगमिकपठितो, सुखा साधुरपूरयत् ।
यत्पत्नं धातको यश्च, सोऽप्येषैव समागतः ॥१८॥
अधीत्याऽऽरामकस्तां, पठति स्म नृपात्रिनः ।
राजा मुमुक्षु तन् श्रुत्वा, जयपुरारामिकं जनाः ॥१९॥
सोऽवदन्न मयाऽपूरी, स्वत्यो राजा जगाद तम् ।
केनेपं पुरेता कुंद्, स स्थाऽऽह्वाऽऽगन्तुस्साधुना ॥२०॥
सुवस्त्रं नराहं प्रेषात्, सुप्रसन्नः स चेन्मया ।
तदेव स्वस्पर्शोपात्तं, तस्मात् क्रमयापि च ॥२१॥
अमुहातोऽप्येष्य मया, आकोऽभूद्दशानुभवेः ।
अयाऽऽतोष्य प्रतिष्ठातोः, निवृत्तिं साधुरप्ययात् ॥२२॥”
आ० क० ।

(रागस्य ऐषस्य च हेतवः “ चरसाधिद ” शब्दे तुनियमागे
११२० वृत्ते दृशिताः) आ०, कोप च । दे० ना० ५ वर्ग ५१ गाथा ।

दोमं प्राण-द्वेषध्यान-न० । अग्रं तिमार्चं परद्रोहाध्यवसायो वा
हेयः । नस्य ध्यानं, मयुदेवविग्रहाऽऽन्योरेव चर्मसर्वाचनचिकन-
भ्यांरिच वक्तोत्पत्तौ वीरकंदवस्त्रे च वा दुष्पते, आनु० ।

दोमं उरिया-दोषोरिका-स्त्री० । ब्राह्मिलेखविधाने, स० १०
सम० ।

दोमं किरिया-द्वेषक्रिया-स्त्री० । द्वेषजन्यक्रियाभेदे, आ० चू०
४ अ० ।

दोसणिग्यायणाविणय-दोषनिर्घातविनय-पुं० । कुराऽऽभेदः
क्रोधाऽऽपचयनाऽऽभेदक विनयभेदे, दशा० ।

सं किं तं दोमनिग्यायणाविणयं । दोसनिग्यायणाविणय
चत्राविवेहे पमाने । तं जहा-कुरस्स कोदं विणयता जवति,
पुदस्स दोमं गेरिदना जवति, कंमियसन् कंवें छिदिच्च
जवति, आयासुप्यणधिते यावि जवति । सं तं दोमनि-
ग्यायणाविणयं ॥

साम्प्रतं दोषनिर्घातनाथै पिपुच्छिपुकिरिमाह-“ सं किं तं ”
इत्यादि प्रहसन्नं कथयम् । शुद्धाह-दोषनिर्घातनाथविनयधनु-
विषयधनुःप्रकारः प्रकृतः । तदुपा- (कुरस्सनि) कुरस्स कांथं
विनाशना भवति १, दुष्टस्य दोषं निपुद्दीना भवति २, का-
ङ्कितस्य काङ्कित्युच्छेदयिना भवति ३, आत्मसुप्रमाणधिन-
ध्यापि भवति ४ । तत्र कुरस्सय किञ्चिन्निसलमासाद्योद्गी-
कोषं मुमुक्षुकोषं सुमुक्षुयनाऽऽभिविधयना अनेना भवति ।
क्रोधापरिव्यागसन्नमभावार् वा शिकयिना भवति १, दुष्टस्य
कथाविषयपरिणामयथा, अहङ्काराद्विषय वा आचारजाय-
न्तो निमित्तेना भवति । अथ वा दोषोवनेता जवति २ । (कं-

(खित ति) काङ्कितो नाम प्रकृपानपरस्वययास्तदमनप-
रिहानान्यद्वन्द्वुदयोनसमुपघाजितापस्य काङ्कां तदुपामिक-
पं सुकुच्छेदयिना तद्वान्नायं विनयिना भवति, प्रायवता इ-
त्यर्थः ३ । वस्त्रनरदशेनात् तद्वान्नायापनेना वा भवति
४ । उक्तं च “ सं मुमेव त भवे गणितं, जं कियानं पवि-
णहं कंवें ।” इति । (आद्य-सि) आत्मसुप्रमाणधिनः,
कथं मंत्रयतीति चेत् ? उच्यते-यदा स्वयमेवेतन्मन्त्रोक्ते-
नु प्रचलते, तथा स सुप्रमाणधित उच्यते । प्रमाणधनं वा
प्रमाणियं, घोभना निधिः सुप्रमाणियं, तद्वान्नायि भवति । आ-
कारामन्तत्वं प्राकृतत्वात् । “ सतं ” इति व्यक्तम् । दशा० ५
अ० । इय० ।

दोमं गिज्जत-देशी-चन्द्र, दे० ना० ५ वर्ग ५१ गाथा ।

दोसाणिस्मिय-द्वेषनिःसृत-न० । द्वेषे निःसृतं मत्सरीनां गुणव-
स्थपि निगुणोऽयमन्नादिकुपे स्यात्साद, स्या० १० डा० ।

दोसदांवि-दोमदशिक्ष-वि० । दोषस्य स्वकृतो वेत्तारि, आःवा०
१ अ० ३ अ० ४ उ० ।

दोमपक्रियायविणय-दोषप्रतिघातविनय-पु० । दोषाः क्रोधा-
ऽऽभ्यस्तन्यां प्रतिघातो निघातना, स पव विनयो दोषप्रतिघात-
विनयः । दोषनिर्घातनाविनयं, प्रथ० ६४ छार ।

दोसपडियारणा-दोषप्रतिचारणा-पुं० । दोषनिषेधे, पञ्चा०
१६ विव० ।

दोसपडियारणाय-दोषप्रतिकारका-पुं० । रोगाचिकित्साहा-
हरणं, पञ्चा० १९ विव० ।

दोमपदिसेह-दोषप्रतिषेध-पुं० । निर्दोषतायाम्, पञ्चा० १३
विव० ।

दोमबंधण-द्वेषवन्धन-न० । द्विष्यत्यनेनेति वा द्वेषः, द्वेष ए-
व बन्धनं द्वेषवन्धनम् । द्वेषवन्धने, आ० चू० ४ अ० । द्वेष-
मोहादीयसंबन्धे च । प्रज्ञा० २ पत्र ।

दोमरदिय-दोषग्रहित-पुं० । दोषा रोगाऽऽस्यः, तैः रहितः ।
रोगाऽऽदिरहने, सू० प्र० २० पाठु० ।

दोसव-दोषवत्-वि० । दोषवृत्ते, पञ्चा० ८ विव० ।

दोसवत्तिया-द्वेषप्रतप्या-स्त्री० । अप्रतिकारकायां क्रियायाम्,
आव० ४ अ० । सः दुष्टिदा पमत्ता-कोशाणस्सवया य, माणणि-
स्मिमाय । कोहाणस्मिया अयणाकुप्यन्, परस्म कोदं उपा-
पत् । मशाणस्मिया मयं मज्जानि, परस्म वा माणं उपापत् ।”
आव० ४ अ० । सूत्रोत्तरे, स्या० २ आ० ४ उ० । क्रियाभेदे,
आ० चू० ४ अ० ।

दोमसयगमरी-दोषशतगमरी-स्त्री० । दोषः परस्परकलह-
मत्सरीनां प्रद्वानमममोदुषः अतकलहप्रदानजल्पनशापप्रदानस-
परप्रमाणान्नातवन्तनाद्यस्येनां शतानि तेषां गमरीका मा-
जनाविद्येयः । दोषशतभूतयो कुरन्धाम्, तं० ।

दोमा-स्त्री० । ब्राह्मिलेखविधाने, प्रज्ञा० १ पत्र ।

दोसाणिअ-देशी-निर्मोहाकृते, दे० ना० ५ वर्ग ५१ गाथा ।

दोमारण-देशी-कोप, दे० ना० ५ वर्ग ५१ गाथा ।

दोसियाभा

दोसियाजा-श्वोत्सनाभा-श्री० । श्वोतिवेत्स्व चन्द्रस्याधम-
 द्विष्याम, इथा० ४ ग० १ ड० । अ० । लू० प्र० । जी० ।
 दोसिया-देशी-श्वोत्सनायाम्, दे० ना० ५ बर्गे ५० गाथा ।
 दोमिय-दौषिक-नि० । दूष्यं परमस्येति दौषिकः । दूषककृय-
 विकयकारिण, अत्रु० । इव० ।
 दोसियाध-दोषाध-न० । रात्रिपर्युषितेऽग्रे, प्रअ० ४ संब० द्वार ।
 दोह-कोह-पु० । अविष्टाचिन्तने, प्रअ० २२ अष्ट० ।
 दोह-पु० । दुह-कर्मणि घञ् । दुग्ध, 'सन्धोद्विष्याद्येऽहानि' इति
 स्मृतिः । आचारि घञ् । दोहनपाने, भाषे भञ् । दोहने, पाच० ।
 दोहृष्टि-दोहृष्टि-पु० । स्वनामप्रकथने प्राप्ते, " दोहृष्टिवसतिबा-
 न्ने, अष्टौश्रीजात्यकस्य दानकवेः । तदुपपन्नाऽमात्परं, च आवि-
 काया बलुपथयाः ॥ १ ॥ " आभा० २६ प्रथि० ।
 दोहृष्टवान्-दोहनपाटन-न० । यत्र प्रायिका गाः रोषिषि ।
 गोदोहनस्थाने, नि० चू० २ व० ।
 दोहृष्टहार-देशी-अलहारिष्यभा, पारिहारिष्यभा च । दे०ना०
 ५ बर्गे ४९ गाथा ।
 दोहृष्ठी-देशी-पङ्के, दे० ना० ५ बर्गे ४८ गाथा ।
 दोहृष्ठा-दोहृष्ठा-पु० । गर्भमावाहृष्ट्यैऽन्तर्त्तनांकात् । आऽश्याभि-
 न्नापविशेष, कस्य १ अथि० ४ कृण । लू० । पो० । " प्रद्वीपि
 दोहृष्टे कः " ॥ ८ । १ । २२१ ॥ इति ह्रस्व सः । ' दोहृष्टोः '
 प्रा० १ वाद ।

दोहृष्ठा-द्विषा-अभ्य० । द्विप्रकारे, " भोष द्विषा कृगः " ॥ ७ ।
 १ । २७ ॥ द्विषाभाष्ये कृगधानोः प्रयोगे वत आर्यं, चकारात्पुत्रं
 च । 'दोहा किज्जह । दुहा किज्जह । दोहाइयं । दुहाइयं' कृग
 इति किम्- विद्वागभं । ' क्विचित्कचस्यभाषि- " दुहा वि सो
 सुरबहूसरयोः " प्रा० १ वाद ।
 दोहासम्-देशी-कटांतते, दे० ना० ४ बर्गे ४० गाथा ।
 दोहृष्ठा-देशी-भाषे, दे० ना० ४ बर्गे ४६ गाथा ।
 दुवक-जय-न० । " शीघ्राऽऽरीनां बहिष्ठाऽऽह्वयः " ॥ ८ । ४ ।
 ४२२ ॥ इति सूत्रान्तरपरिचितप्रत्यय " प्रथक" इति सूत्रेण भयस्व
 स्थाने च्चक्काऽऽदेशः । " द्विषेति विदृष्टत्तं काहि वद साचि म प-
 कुवि इम्मु कोवि च्चक्कात् सो पदर जेण समव्यह जम्मु ॥ " प्रा०
 ४ पाद ।
 दोहृष्ठा-दृष्ट-न० । " शीघ्राऽऽरीनां बहिष्ठाऽऽह्वयः " ॥ ८ । ४ । २२२ ॥
 इति सूत्रान्तरपरिचितदृष्टेऽह्विः इति सूत्रेण दृष्टे स्थाने क्वहि आ-
 दृष्टाः । " पक्कमकत्तं जह वि ओ, पाद्विहिरिस्तु वसव्यायेरेण सो
 वि क्वहि । अहि क्वहि विराओ को सक्कह संचरे विदृष्टमयणानेहि
 पलुटाः । " प्रा० ४ पाद ।
 द्वितवर-द्वितवर-पु० । काकम्हीनगरीवास्तव्ये स्वनामप्रकथने शु-
 हपनी, स च वीगास्तके प्रप्रय पोद्दावर्षपर्यायो विपुले पर्थ-
 ते सिक् इत्यन्तदृष्टायां पद्यवगंस्य पद्यभ्ययने सूचितम् ।
 अस्त० ४ बर्गे ।

इति श्रीसौधर्मबृहत्पतागच्छीय-कलिकालसर्वज्ञकल्प-जट्टारक-

जेनश्वेताम्बराऽऽचार्यश्री १००८ श्रीमद्विजयराजेन्द्रसूरीश्वर-
 विरचिते " अजिधानराजेन्द्रे " दकाराऽऽदिशब्द-
 सङ्कलनं समाप्तम् ।

धकार

ध-घ-पुं० । धे-घा-वा ङः । धर्म, कुबेर, ब्रह्मवि, गुह्य, गुह्य-
क, प्रवरे, वही, बादे, देशभेदे, उपरिभागे, इन्द्रभक्त्ये, ध-
स्वतर्प, धर्म, विशेषे निनादे, शशिन च । पण्डे, पारुष्ये,
धृतन, सङ्ग, सामर्थ्ये, धने, धान्ये च । न० । आधारभूते, धा-
यके, धृते, ज्ञाते च । वि० ।

“ धो विधाता धने धर्मो, धो गुह्ये गुह्यके स्वरे ।
धएव स्वाधारभूतेऽपि, वही वादे च धायके ॥
देशभेदे भूते भांते, धस्वयोपि वसंते ।
धं च पण्डे च पारुष्ये, ॥ १ ॥ ” एका० ।

“ धः पुंलिंगेभक्त्येभ्यश्चाद्, धन्वन्मरि तथा द्वयोः ।
स्याद् धनी च विशेषे च, निनाद्देशाधिवायुषु ॥ ५० ॥
कशोवे तु धं धृतने च, सङ्गसामर्थ्यदमित्यु ।
धनधान्ये ॥ ४१ ॥ ” एका० ।

धंसाहरण-धंसाङ्गोदाहरण-न० । काकदहन्ते, “ धंसाहरणेण
विधेयः । ” ध्वाङ्गोदाहरणेन काकज्ञानेन । पञ्च० १२ वि० ।
(तत्परकपं गुडकुलवाल् शब्दे नृ० जा० ए३५ पुष्टे दधीनम्)

धं-देशी-भ्रमराद्ये, दे० ना० ५ वरां ५७ गाथा ।

धंत-देशी-भ्रतिशये, “ धंते पि दुर्कलो, न लनइ दुर्कं अ-
धेयुषो । ” ध्यायवा- (धंते पि चि) देशीवचनःपाद्निशये-
नाऽपि दुष्प्रकाङ्क्षी, न भ्रमेने दुष्प्रभयेनोः सकाशादिनि ।
वृ० ३० ।

ध्वान्त-न० । ध्वन-कः । अन्धकारे, धाच० ।

ध्वात-वि० । ध्वा-कः । दृश्ये, ब्रा० म० २ अ० २ खगद वि-
हो० । आभससम्बन्धेन निर्मलीकृते, ब्रा० म० १ अ० १ खगद ।
जी० । न० । रा० । अभिनवा तापिते च । धौ० । शब्दने, पि० ।
द्वैधेहासहेतुकसम्बन्धुके च । धाच० । अभिसंयोगे, जी० ३
प्रति० ४ उ० । जी० । क्वा० । ध्वा शब्दाभिसंयोगादिति
बचनान् । ब्रा० म० १ अ० २ खगद ।

धंतधोयरूपपट्ट-ध्वातधौतरूपपट्ट-न० । ध्वाताऽभिसंयोगेन
निर्मलीकृतो धौतो धृतिस्वरपिट्टाद्भवसंसाजेनातिनांनज्ज्ञो
रूपमयः पट्टः विशद्रीकृतो यो रूपपट्टो रजतपत्रम् । जी०
४ प्रति० ४ उ० । विशद्रीकृतो यो रूपपट्टो रजतपत्र-

कं स ध्वातधौतरूपपट्टः । रा० । अयमे तु ध्यायकृतेऽज्ञातो-
ऽभिसंयोगेन यो धौतः शोचिनो रूपपट्टः स ध्वातधौतरू-
पपट्टः । रा० । क्वा० । अभिसंयोगेन निर्मलीकृतो धृतिस्वरपिट्ट-
इत्यस्माज्जेनातिनेज्ज्ञेनऽभिसंयोगेन शोचयते रजतपत्रके,
“ धंतधोयरूपपट्टे धा ” जी० ४ प्रति० ४ उ० । जी० ।

धंतधोयरूपपट्ट-अंकसंयंत्रचंद्रकुंदमाक्षिपिट्टराभिसमपत्रज-ध्वात-
धौतरूपपट्टाङ्कशङ्खचन्द्रकुन्दशालिपिट्टराभिसमपत्रज-वि० ।
ध्वातधौतरूपपट्टः कुराङ्गवन्प्रकुर-दशांशापिट्टराभिसमपत्रके, ब्रा०
१ म० १ अ० ।

धंधा-देशी-सखायाम, दे० ना० ५ वरां ५७ गाथा ।

धंय-धर्नसन-न० । संश, “ धंयइ शो अयुष्यं । ” ध्वंसयति
मायवा संशयनीति । म० ३० म० ० । अयनयने, “ सउणो जइ
पसुगुंठिया, विदुणय धंसइ इंसियं रयं ” ध्वंसयत्ययनयनी-
ति । मृ० १ मृ० २ अ० १ उ० । अद्य-पत्तने, गमने, नाशे
च, धाच० ।

धंमाह-मुच-व्यागे, तु०-मुचादि०-बभ०-सक०-आदि० । “ मुचे-
इउवावहेद-मेज्जोस्सिक्क-रेअव-एण्डुपुच्च-धंसादाः ” ॥ ८ ।
४ । ए१ ॥ इति लुचने मज्झिमेवैसाङ्गऽऽदेशः । “ धंसाहइ । ’
पके-मइइ । ’ मा० ४ पादः । मुज्जाति, अमुचन् । धाच० ।
धंमादिअ-देशी-व्ययगने, दे० ना० २ वरां ५६ गाथा ।

धध-देशी-पुरुषे, दे० ना० ५ वरां ५७ गाथा ।

धगधगंत-धगधगायमान-न० । जाडनवयमाने, “ धगधगंत-
दुडुवणं । ” क्वा० १ मृ० १ अ० । “ पत्रज्जाति जयधधगध-ध-
गस्स गुरुणावि चोदइ मोसा । ” (धग-धगधगस्स विः सनुकर-
णशब्दाऽयम्, धगधगिति धगधगायमानं यथा स्यात्पद्यर्थः ।
प्राकृतप्रशिक्षे प्रयोगः । ग० २ अ० ४ ।

धगधगाइय-धगधगायिन-वि० । धगधगाति कुर्वते, “ धगधगा-
इयजज्जतइअज्जनांमरमां । ” कटप० १ अ० ३ कृण ।

धट्टउत्तुण-धृष्टुधृष्ट-पुं० । धृष्ट प्रगटनं धृष्टं बलं यस्य । “ धृष्ट-
धृष्टं ण ” ॥ ८ २ । ६४ ॥ इति प्राकृतलुचने णस्य न द्विषयः ।
ग० २ पादः । इत्युदाहरणं, धाच० ।

धमिपा-धट्टिका-स्त्री० । “ मसौदशजिरका च, धट्टिका कथिता
वुपैः । ” इत्युक्तरूपे दशमणाऽऽमके मानावधेये, तं० कटप० ।
धण-धण-धा० । ध्वाने, उपादि०-पर०-अक०-सेट् । धणति ।
अधार्णात् । अधर्णात् । धाच० ।
ध्रण-धा० । ध्वाने, उपादि०-पर०-अक०-सेट् । ध्रणति । अ-
ध्रणात् । अध्रणात् । धाच० ।

ध्रण-धा० । ध्वाने, उपादि०-पर०-अक०-सेट् । ध्रणति, अ-
ध्रणात् । अध्रणात् । धाच० ।

ध्वन-धा० । शब्दस्वरूपा०-भग०-सक०-सेट् । ध्वनयति । आदि-
ध्वनन्ति । अध्वनयन्ति । धाच० । ध्वन-ध्वज् । शब्दे, पुं० । धाच० ।

रवे, उपादि०-पर०-अक०-सेट् । धा-घटाद् । ध्वनति । अध्व-
नन्ति । अध्वनन्ति । धाच० । ध्वनयति । धाच० ।

ध्व-धा० । ध्यायत्याश्रमे लुहो०-पर०-अक०-सेट् । दधति, अध्या-
नीत् । अध्यानीत् । धाच० । रवे, उपादि०-पर०-अक०-सेट् । ध्वति ।

अध्यासित । अध्यासित् । आधा० धन-अन् । अस्तुनि, अर्थे, आधा०
 हिण्यत्कत्वाऽऽधिकं, उक्तं ६ अ० । रा० । " धर्मधर्मियरं तु
 धनम् । " यद्वा घाटनामित्यद्वा वा अघाटितं नञ्जनमुच्यते । ६० १
 ० । गोमहिष्यादिके, सुश० २ सु० १, अ० आध० । औ० उक्त० ।
 सुन्दरखण्डशार्कराऽऽधिकं, अने सुन्दरखण्डशार्कराऽऽधिकं, गोमहिष्यजा
 यंशकारकानुसूत्याऽऽधिकं । आध० ६ अ० । भाष्यम्, आऽऽधिकं, आ०
 अ० ६ अ० । " धनम् " गणितम्-धर्मम्-नेयम्-परिच्छेदम्-अदा-
 न्तुर्था । यद्वाह- " गणितं जाह्नविकोकाशः, धर्मं तु
 कुकुममुदाह । मेरुं चोपलङ्घनाह, रथणवत्याह परिच्छेदं ।
 ॥ १ ॥ (४९ श्लो०) धनं १ आध० ६ अ० । आ० । क-
 न० । औ० । हा० । अ० । धनं च स्वायंभोवाजयदिति
 गृह्यधर्मः । ४० १ आध० । धनाधिनाऽपि धनं एव कार्यः ।
 " धर्मोऽयं धनवञ्जनश्च धनदः । " तां पाठ्यमण्डि सेट्टी, ध-
 म्गोपधर्मा इह तुमे लहा वि हम् । धर्मं कर्म इह ए-स देह धनं
 कामधेयुत्तमे ॥ " ध० १० । अर्थस्यापि पुरुषार्थतया सक्तैरि-
 काऽऽसूत्रिककथनिसम्भवनतया च तदुपाजितं प्रत्यप्रमादी विधेय
 इति केवाञ्छिकदाशयः । यत आह- " धनं दुष्टदुष्टीनाः कुलीनाः
 क्रियन्ते, उभेरेव पापायुष्मिन्करिभः । धनेभ्यो विद्विष्टान् लोकै-
 र्दस्ति कारिवद्, धनाप्यजंयधं धनाभ्यजंयधम् ॥ १ ॥ " इति ।

तन्मतमपाकनुमाह-

जे पात्रकर्मैर्दितं धनं मणुष्या,
 समापयेत्तौ अभ्यसि गहाय ।
 पद्भ्याय ते पास पथद्विप नरे,
 वेराणुष्यन्ता नरये उदेति ॥ १ ॥

ये कच्चनारिषङ्गितस्वभावाः पापकर्मात्त्रांति पापोपादानहेतु-
 भिरनुष्ठानेनैव हृत्य मनुष्या मनुजाः, तेषामेव प्रायस्सत्त्व-
 धर्मापापप्रवेनादिधमुक्तम् । सप्तमस्तु नैव ह्योक्तुर्दिति, अभ्यासिनि-
 ति प्रायश्च, नञः कुत्राप्यामपि दर्शनात्कृत्स्नमित्युक्तकथाः (गहा-
 यत्ति) गृह्णन्त्या संप्रदायैः । पञ्चने च " अभ्यसं गहायत्सि " अशा-
 भनं मतममनं नास्ति काऽऽदिकदर्शनम्, अथवा- अस्तुनिभिराऽस्तुत-
 म् । भास्तिनि परमानन्दोपाक्त्वतया नञ्च प्रक्रमकात्तम् । (पहाय
 स्त) प्रकपेण तन्मन्वाद्द्वयव्याप्यप्रभृताः । अस्मकं न हित्या त्यक्त्वा,
 नागिति अनेकरसिकान्, पश्चात्तलकाय । विनयेमेवाह- (पय-
 द्विप स्त) आर्षेभ्यान् स्वत एवाणुजात्समापयतः प्रभुताः प्रयासि-
 तान्वा, प्रक्रमान्पापकर्मापार्जितजनधनेनैव सृष्टुमुच्यमिति ज्ञायः ।
 एतच्च गण्यते, नराज् पुरुषवाह, पुनरुपादानमादृशस्यापकमेका-
 न्तर्कणप्राप्तमिरासाथे वा । एकान्तर्कणप्राप्तं हि नथेरेवं
 धनमुपाजितं तेषामिव प्रयत्नम् । तथा च अन्धमोक्षाभा-
 वश्चेति ज्ञायः । ० तच्च पश्य वैरं कर्म " वैरे वञ्ज य कर्म य " ।
 इतिचवनात् । नैनापुष्यकाः सततमनुष्ठाना धैराजुयानाः, नरकं
 गन्तव्याऽऽदिक नारकानिवासे उपायानि एतन्नयनास्यतया सा-
 मीपेन गच्छन्ति, त एव सृष्टुमुच्यप्रवृत्ता इति प्रक्रमः । य-
 दि वा-पाशा इव पाशाः स्पर्शयस्तेषु प्रभुताः सैवाः प्रच-
 स्तिनाः पाशप्रवृत्ताः पाशप्रवृत्तिना वा नरकमुपायन्तीति स-
 म्यः । ते हि उभयमुपागच्छं स्व्याद्व्यतिगमने, तद्विजन्त्या च
 नरकयतिनाञ्च एव भवन्तीति भावः । शेषे प्रायश्च । तदनेन सु-
 श्रेण धर्मानेव सृष्टुमुच्यतया परञ्च च नरकप्रापकत्वेन तय-
 ताः उदराव एव न भवन्तीति नरापातो धर्मं प्रति मा प्रमादी-

रिग्युक्तं भवति । नरकप्राप्तिरुक्तं आयायो न प्रायश्चानावगम्येते-
 हेयसृष्टुमुच्यतापायदर्शनमुदाहरणम् । नञ्च ह्युक्तं प्रदायः- " य-
 म्मि नथरे पयो चोरो, सो रति विप्रवन्मपेसु धरेसु सत्त्वं
 खाणयं, सुहृद् दक्षिणजायं चेपु अयसो धरेगदसं कृवं सय-
 मेव खाणसा तय दक्षिणजायं पाकखानं, जहन्कृत्तय च सु-
 कं द्वाकण कश्चाप्येवहं दपुयं जि आह्वेता तथैवागदं पाकख-
 यद, मा मे भञ्जा चेदृशवापि पकृत्तयगयाणि हांकण रथणाणि
 परस्स पमांसिनि । एवं काले वञ्चान् अभूया नैपगा क-
 ष्याया विवाह्या अनात्रकवणा सा पन्था सना नेषु न म-
 रिया । दारण्ये यो आउरारिना ज्ञाह्य । तेणं चिनियं-अह-
 चिरकालं विधायया एय पुयं उह्वेवं पच्छाः वारं उहा-
 विस्मं, तेण सा उह्वेवं अगदं पाकखसा, नेण दारण्येनि गिहाहा
 निगमाकृत्तुञ्ज हाहा कया, मोगो मिलिना, नेण भञ्जानि-एयमे
 मे माया माहय नि । रायपुरमेति, सुयंदि गदिना, दिट्टो
 कृषो दध्वभ्रिओ, अठियाणि य सुवहृणं, सो भेजेजण रायभ-
 भमुपनामो, जायणापारोदिं सत्त्वं हंवं द्वाभेजण कुवारणं
 मारिओ । " एवमस्येद्वि धने प्रधानमिति तदर्थं प्रत्येमानाः
 तद्पहायेहेयानर्थावामेना नरकमुपपायन्तीति सूत्राय । उक्त०
 पाई० ४ अ० । (नेयमस्यप्यथनेन चेप्रयोऽनसृष्टयत्त हा
 कि कनेवामानं नडकस्यता " अट्टजाय " शब्दे प्रथमनागे २४१
 पृष्टे उक्ता) स्मेहं, धनिष्टानुके च । वाच० । पश्चमाथस्ये
 प्रथमानंकादायकं, स० । राजसृष्टुहणनरस्ये स्वनामस्यते स-
 यंवाह, आ० म० श्लो० आ० च० । (तदुक्तस्यता " वि-
 लानोपुच " शब्दे नृ-विभनं ११०६ पृष्ठ उक्ता) (" बोहिनी ")
 शब्दे च दृश्या) इदञ्चनरकस्य पितरि राजसृष्टु, नगरस्ये
 स्वनामस्यते साधयति, ३० ।

तत्कथा राजसृष्टुवर्णनमधिकृत्य-
 एवं खलु जंबू । तेषु कालेषु तेषु समपणं रायगिहेणामं
 ण्यरे होत्या, णगरसस वामभो । तत्य णं रायगिहे ण्य-
 रे सेणिए पाभं राया होत्या, मट्टया वल्लभो । तत्य णं
 रायगिहसस ण्यरसस वडिया उत्तरपृच्छिमे दिमीभाए गु-
 णान्निद्र एषामं चेद्रे होत्या, वमभो । तस्स णं गुणमि-
 द्ययसमं चयसमं अदरसाभंते एत्य णं महे एगे जिणुजा-
 णो यावि होत्या, विणुद्वेउञ्जं पदिसनोरणायरे णाण्णवि-
 हगुच्छुगुणद्वयावन्निसचच्छःएण । अण्णवत्तावयमकण्णिजे
 यावि होत्या । तस्स णं जिणुजनाणसस बहुपज्जदंसेभाए
 एत्य णं महे एगे जग्गकूवए यावि होत्या, तस्स णं जग्ग-
 कूवसस अदरसाभंते एत्य णं महे एगे मालुवाकच्छए यावि
 होत्या, किएहे किण्णोपाभे० जाव रमे महामंदिनिउरं-
 बज्जए बहुहि रक्खेहि य सुच्छेहि य मुम्मंहि य हयादि य
 वञ्छीदि य त्थोदि य कुमंदि य कुउमंदि य खालुएदि य
 संउमोदि य परिउणं अंनो कुमिरे वादिं गंभीरं अण्णग-
 षालसयसंकेण्णिजे यावि होत्या । तत्य णं रायगिहे ण-
 यरे धेणो पाभं सत्यवाहं अहंदिच० जाव विउञ्जत्त-
 पाणे, तस्स णं धण्णसस मय्थावहसस भदा नामं जाविपा

धया

होत्या, सुकृमाज्ञयागिपाया अहीनपदिपुष्पं चिदियसरीरा
 लकलणवंत्र गुणोत्रवया माणुष्माणपयागिपदिपुष्पमुजा-
 पसवंगमुदरगी ससिभोःस्माकारकंतपियदंमण। सुखा कर-
 यलपरिमितितखियभञ्जा कुंरुखुल्लिहियंगदलेहा कोमुद-
 यरयगियरयदिपुष्पसोम्यवया। मिगारागराचरुवेया० जाव
 पदिरुवा बंजा अविषाठरी जाणुकोपरयाया यावि हो-
 त्या। तस्न णं धयस्न सत्यवाहस्न पंथए गामं दासवे-
 ढए होत्या, सव्वंगमुदरंगे मंसोवाचिए बालकोलावणकुम-
 ले यावि होत्या। त्प णं से धणए सत्यवाहे रायगिह ण-
 यरे बहूणं णगरगियममेहिसत्यवाहाणं अट्टामाए य मे-
 णिप्यसणीणं बहुसु कञ्जेसु य कुहुवेसु य० जाव चकसु-
 चए यावि होत्या, गियमसन् वि य णं बहुसु कुहुवेसु य
 बहुसु मुञ्जेसु य० जाव चकसुनए यावि होत्या। तत्त्व णं
 रायगिहे णयरे बाहिया वित्रए गामं तकरं होत्या, यावे चं-
 दास्वरुवे जीमतररुहकम्पे आरुमियदित्तरत्तणयणे खगपह-
 सवहृश्विगययीबीचरुदाहिए अमंयुधिचउट्टे उज्जयपदागसं-
 बंतमुक्कए जमग्गहृत्तसि गिरणुकांमि गिग्गुनावे दाहणे प-
 डजए णिसंमदए गिरणुकंपे अहीव पंगंतदिह्डीए सुंरं
 एगयाए गिक्के आमिसचत्तिसं अगिगिये सव्वजकस्वी
 जत्तमिव मव्वग्गती उक्कंणवंचणमायागियरुकुहकवद-
 याइमंयओगबहुले चिरगगरवि गट्टट्टमीज्ञायारचरित्तं ज्य-
 पमं। मज्जपमं। मंपपमं। भोजपमं। दाकणइययटाग्ग
 माहनिए संधिचउपए उवहिए विस्संमयाइ आस्वीगणित्थये
 ह्नुहदत्थसंपउत्ते परस्म दम्बहरणे शिचचं अणुबद्धे ति-
 व्वंवरं रायगिहस्स णयस्स बहूणि अतिगमणाणि य
 णिगमयणाणि य दाराणि य अवदाराणि य त्तिहो
 य खंभीओ य एगरणिकमणाणि य संवहणाणि य
 णिव्वहणाणि य ज्ययत्तयाणि य पाणागाराणि य वे-
 मागाराणि य तक्कटाणाणि य तकराणाणि य मि-
 यादगाणि य तियाणि य चउक्काणि य चचराणि य
 णागपराणि य ज्ययणाणि य जकव्वदउक्काणि य स-
 जाणि य पव्वताणि य पणियसाज्ञाणि य मुक्कपगाणि य
 आनोएमाणे भग्गमाणे गवेसमाणे बहृजणस्स छिंदेसु य
 विसमेषु य विहरंसेसु य वमणेषु य अक्कदपेषु य उस्सवेषु
 य पमवेषु य तिहीसु य छोेषु य जमेषु य पव्वणीसु य
 जुक्केसु य मत्तपमत्तस्य य वाक्कत्तस्य य वाउत्तस्य य सु-
 हियस्स य दुहियस्स य विदेसत्यस्स य विपवमियस्स
 य ममं च त्तिहं च विहरं च अंतरं च भग्गमाणे गवेसमा-
 णे एवं च णं विहरं, बाहिया वि य णं रायगिहस्स खय-
 रस्स आरामेसु य उज्जाणेषु य सुमाणेषु य वाविणोक्क-

रिणीदीहियागुंजालियासु य सरेसु य सत्पंतियासु य स-
 रस्सपंतियासु य जिणुजाणेषु य जग्गक्केसु य माणुयाक-
 च्छएसु य सुमाणेषु य गिरिकंदरस्ययणउवहाणेषु य ब-
 हुजगस्स त्तिरसु य० जाव एवं च णं विहरं। तए णं
 तीमे ज्जाए आरियाए अक्षया कयाइ पुव्वरत्ताचरत्तकास-
 समयंसि कुहुंवरमागिरंयं जागरयाणीए अययेयाक्के अ-
 व्वन्थिए० जाव समुष्पज्जस्था-अहं धणं सत्यवाहेणं
 सदिं बहूणि वामाणि सफफारिसरमगंधेखाणि माणुस्स-
 गां कामभांगं पक्कणुभवयाणी विहरामि। एं। चेव एं
 अहं दारंगं वा दारियं वा पयायामि। तं धयणाओं णं
 ताओ अम्पयाओं० जाव सुलदेणं माणुस्सए जम्पजी-
 वियफत्ते, तांमि अम्पयागं जांमि धमं णियगकुक्कित्तंज-
 याइं षणणुदुल्लुक्कयाइं महम्ममुष्पानगाइं मम्मणपयंपियाइं
 षणणुमूलककलदसजांमं अज्ञिसरमाणाइं मुदुयाइं षणियं पि-
 वंति, तंआ य कोमन्नकमनोवेपिहं इत्थेहिं गिगिहकणं छ-
 च्चंमं षिवेसियाइं देतिं समुष्पानए गिए सपहरे पुगो पुगो
 मंजुल्लप्यमणिए, तं णं अहं अषएणा अपुष्पा अलकलणा
 अकयवणणा एत्तो एगमवि ण पत्ता, तं सेयं मम कद्धं पा-
 उपजाए रयणी० जाव जत्तंने धणं सत्थवाहं आणुक्कत्ता
 धणंणं सत्यवाहंणं अउभणुणाया ममाणी सुवहु विपुत्तं अम-
 णं पाणं स्वाइं साइं उवक्कवाचिचा सुवहुदुष्कत्तयंयंम-
 द्वाल्लकारं महाय बहृभित्तणाइणियगमयणमंविपरियण-
 माहिलाइं सदिं मंगंयवुहा जाइं इमाइं रायगिहस्स णयस्स
 बहिया णाणाणि य ज्ययाणि य जक्कलाणि य इंदाणि य
 खंदाणि य रुहाणि य मिवाणि य वेमपणि य, तत्त्व णं ब-
 हूणं णागपदिमाण य० जाव वेमपणपदिमाण य महरिदं
 दुष्कत्तयिं करंता जाणुपायबहिया एवं वत्तए-जइ णं
 अहं देवाणुप्पिया! दारंगं वा दारियं वा पयायामि, तो णं
 अहं तुजं जायं च दायं च जायं च अक्कत्तयणिहं च अ-
 णुवट्टेमि त्त कट्टे उवाइं उवयाइत्तए एवं संपेहेइ, संपेहेइत्ता
 कद्धं० जाव जलंने जेणामव धमो सत्थवाहे तेषामेव उवा-
 गच्छे, उवागच्छइत्ता एवं बयानी-एवं खल्लु अहं देवाणु-
 प्पिया। नुक्केहिं सदिं बहूणि वामाणं० जाव विहरति स-
 मुष्पानए सुमहुरं पुगो ३ सुमंजुल्लप्यजणिए तंखं अहं
 अषया अपुष्पा अकयजक्कलणा एत्तो एगमवि ण पत्ता, तं
 इच्छामि णं देवाणुप्पिया। तुक्केहिं अउभणुणाया ममाणी
 विपुत्तं अमणं वा पाणं वा स्वाइं वा साइं वा० जाव
 अणुवट्टेमि उवाइं करित्तए। तए णं धणो सत्यवाहे अहं
 जारियं एवं बयानी-ममं पि य णं खल्लु देवाणुप्पिए।
 एम चेव मणारं, कद्धं णं तुयं दारंगं वा दारियं वा पया-

एज्जमि जहाए मत्त्ववाहीए एयमङ्ग अणुजाणामि । तए
 थं सा भदा मत्त्ववाही धणेषं सत्त्ववाहेणं अम्भणुष्ठाया
 समाणी इहउत्ता० जाव हियया विउल्लं असणपाणखाइ-
 मसाइमं उवकल्लवावेइ, उवकल्लवावेइता सुवहुं पुष्कणंयम-
 ङ्गासंकारं गिएहइ, गिएहइत्ता सयाओ गिहाओ णिग्गच्छइ,
 णिग्गच्छइत्ता रायगिहं छापरं मज्झं मज्जेणं णिग्गच्छइ,
 णिग्गच्छइत्ता जेणव पोक्खरिणी तेणव उवागच्छइ, उवाग-
 च्छइत्ता पुक्खरिणीए नीरे सुवहुं पुष्कणंयमङ्गासंकारं उवेइ,
 उवेइत्ता पुक्खरिणीं ओगाहंइ, ओगाहंइत्ता जलमज्जणं
 करंइ, करंइत्ता जलकीरं करइ, करेइत्ता एहाया कयवलिक-
 म्मा उल्लपदसाधिया जाइं तत्थ उपपलाइं० जाव सहस्स-
 पत्ताइं नाइं गिएहइ, गिएहइत्ता पुक्खरिणीओ पबोरुइइ,
 तं भुवहुं पुष्कणंयमङ्गं गिएहइ, गिएहइत्ता जेणाभव
 णामघरए य० जाव वेसमणघरए य० तेणव उवागच्छइ,
 उवागच्छइत्ता तत्थ थं णामपट्टिमाण य० जाव वेसमण-
 पट्टिमाण य० आओए पणामं करइ, करेइत्ता ईमिं पच्चुण-
 मइ, लोमहत्थयं परामुण्ड, खागपट्टिमाओ य० जाव वेसम-
 णपट्टिमाओ य० लोमहत्थयं पमज्जइ, पमज्जइत्ता उदगधाराए
 अम्भुत्तेइ, अम्भुत्तेइत्ता पम्हसुमुकुमालए गंधकामाईए
 गायाइं सुहंइ, सुहंइत्ता मडरिहं वत्थाकहणं मङ्गाकहणं
 गंधाकहणं सुमाकहणं वत्थाकहणं च करंइ० जाव धूवं नइइ ।
 जाणुपायवन्धिया पंजलिउहाए एवं वयामी-जइ थं अहं दार-
 रं वा दारियं वा पयायामि तो थं अहं तुभं जायं० जाव
 अणुवट्टेमिं चि कइ उवाडयं करइ, जेणव पोक्खरिणी तेणव
 उवागच्छइ, उवागच्छइत्ता विउल्लं असणं वा पाणं वा खाइमं
 वा साइमं वा आसाएमाणी० जाव विहरइ, जियियं जाव पुइ-
 नूया जेणव सए गिहे तेणव उवागच्छइ, उवागच्छइत्ता अ-
 दुत्तरं च थं जहा मत्त्ववाही चाउमइमुहियुहियुममासिणीसु
 विपुल्लं असणं० ४ उवकल्लवेइ, उवकल्लवेइत्ता बहवे खागा
 य० जाव वेसमणाय व उववायमाणीं णमंसमाणीं० जाव एवं
 च थं विहरइ । तए थं मा जहा सत्त्ववाही अणुणया क-
 याइं केणइ कालंवरंणं आणससया जाया यावि होएया ।
 तए थं वास भदाए सत्त्ववाहीए दोसु मासेसु विइकंतेसु त-
 इए मासे बट्टमाणे इमे एयाक्खे दोहसे पाठञ्जए-पष्ठाओ थं
 ताओ अम्भयाओ जाव कयलकल्लणाओ ताओ अम्भ-
 याओ जाओ थं विउल्लं असणं० ४ सुवहुं पुष्कणंयमङ्गासं-
 कारं गहाय मित्ताइणियमसयणसंबंधिपरियथमहिइआदि
 सत्किं संपरिवुत्ताओ रायगिहं छापरं मज्झं मज्जेणं णिग्ग-
 च्छइ, णिग्गच्छइत्ता जेणव पोक्खरिणी तेणव ओगाहंति,
 ओगाहंतित्ता एहायाओ कयवत्तिकम्माओ सव्वासंकार-

विजूसियाओ विपुल्लं असणं० ४ आसाएमाणीओ० जाव
 परिजुंजमाणीओ दोहसं विणोति, एवं संपेइइ, संपेइतित्ता
 कल्लं जाव जलंते जेणव धणे मत्त्ववाहे तेणव उवाग-
 च्छइ, उवागच्छइत्ता धणं सत्त्ववाहं एवं वयासी-एवं खल्लु
 देवाणुणिया । मम तस्स गम्भस्समं जाव विणोति, तं इ-
 च्छामि थं देवाणुणिया । तुभंमिं अम्भुणुष्ठाया समाणी
 ० जाव विहरत्तिए ? । अहायुहुं देवाणुणिया । मा पदि-
 न्धं करइ । तए थं सा जहा सत्त्ववाही धणेषं मत्त्व-
 वाहेणं अणुणुणुणया समाणीं इहउत्ता० जाव हियया
 विउल्लं असणं० ४ जाव एहाया कय० जाव उल्लगपद-
 गमाकगा जेणव णामघरए० जाव धूवं नइइ, नइइत्ता प-
 णामं करइ, करेइत्ता जेणव पुक्खरिणी तेणव उवागच्छइ,
 उवागच्छइत्ता तए थं ताओ मित्ताइ० जाव णयरमहि-
 लाओ भइं सत्त्ववाहं मव्वासंकारविजूसियं करंति । तए थं
 मा जहा सत्त्ववाही ताहिं मित्ताइणियमसयणसंबंधिपरि-
 यणययरमहिइयाहिं मत्किं विपुल्लं असणं० ४ जाव
 परिजुंजमाणीं य दोहसं विणोति, जामेव दिंमिं पाठञ्जया
 तामेव दिंमिं पदिगया । तए थं मा भदा मत्त्ववाही सं-
 पुणएदोहत्ता० जाव तं गम्भं सुहं सुहेणं परिवहइ । तए थं
 सा भदा सत्त्ववाही छावएहं मासाणं बट्टपट्टिउपयाणं अ-
 ङ्कुट्टयाणं रायदियाणं सुकुमात्ताणियाणं० जाव दारणं प-
 याया । तए थं तस्म दारगस्स अम्मापियरो पठवे दिवसे
 जाइइमं करंति, गहेव० जाव विपुल्लं असणं उवकल्लवावेति,
 तहेव मित्ताइं जायवेत्ता अयमेयाकुर्वं गोणं गुणनिष्कणं
 णामधिउजं करंति-जम्हा थं अम्हं इमे दारए बहूहिं
 णामपट्टिमाण य० जाव वेसमणपट्टिमाण य० उवाइय-
 लके, तं होऊणं अम्हं इमे दारए देवदिएणे णामेणं ।
 तए थं तस्म दारगस्स अम्मापियरो णामधिउजं करंति
 देवदिणे चि । तए थं तस्म दारगस्स अम्मापि-
 यरो जायं च भायं च अक्खणुणुणुणं च अणुवट्टेति । तए
 थं से पंधए दासचेटए देवदिणस्स दारगस्स बासग्गाही
 णए देवदिणं दारगं कनीए गिएहइ, गिएहइत्ता बहूहिं
 किंजपट्टि य किंभियाहिं य दारएहि य दारियाहिं
 य कुमारेहि य कुमारियाहिं य मत्किं मंपरिजुने अजिरम-
 माणे अजिरमइ । तए थं सा भदा सत्त्ववाही अमया क-
 याइ देवदिणं दारयं एहायं कयवत्तिकम्भं कयकोउयमंगल-
 पायच्छिउवं सव्वासंकारविजूसियं करंइ, पंधयस्स दासचेटय-
 स्स हत्थयंसिं हल्लयइ । तए थं से पंधए दासचेटए
 भदाए सत्त्ववाहीए हत्थाओ देवदिणं दारयं कनीए गि-
 एहइ, गिएहइत्ता सयाओ गिहाओ पदिक्खल्लमइ, पदि-

ध्व

गिक्त्वमइत्ता बहूहि किंपरिह्य य किञ्जियाहि य० जाव कु-
 मारियाहिं सद्धिं संपरिबुधे जे गेव रायभग्मे तेगेव उवागच्छड.
 उवागच्छडत्ता देवदिष्मं दारयं एवते उवेड, बहूहि किंपरिहं
 य० जाव कुमारियाहिं सद्धिं संपरिबुधे पमत्त यावि वि-
 हरइ । इयं च णं विजयनकरं रायगिहसुन णयरसन वडुगि
 दाराणि य अत्रदाराणि य तहेव ०जाव आभोएपाणं म-
 म्मागळे मनेसमाळे जेगेव देवदिष्मं दारयं तेगेव उवागच्छड,
 उवागच्छडत्ता देवदिष्मं दारयं सत्त्वान्नकारविजूमियं पामड,
 पामतिचा देवदिष्मस्य दारगस्य आभरणात्कारे मंगुच्छि-
 ए गडिप गिच्छ अउजोववणे पंथयं दामचेरुयं पमत्त पामड,
 पासडत्ता दिसाझेयं करेड, करेडत्ता देवदिष्मं दारयं गि-
 हइड, गिएहइत्ता ककलोमि अग्निपावेड, अग्निपावेत्ता उल्लरि-
 ज्जेणं पिडेइ. पिडेइत्ता मिम्यं तुसियं चरत्तं चेडयं रायगिहस्य
 णयरसन अत्रदरंणं गिग्मच्छड, गिग्मच्छडत्ता जे गेव जिणु-
 ज्जाणं जेगेव भगकूवए तेगेव उवागच्छड, उवागच्छडत्ता
 देवदिष्मं दारयं नीवियाओ ववरोवेड, ववरोवेत्ता आजर-
 पाण्णंकारं गिएहइ, गिएहइत्ता देवदिष्मस्य दारगस्य सरिं-
 छिप्याणं पिबेडं ० जाव विष्पजडे भगकूवए पक्खिवड, प-
 क्खिवडत्ता जेगेव मात्तुपाकच्छए तेगेव उवागच्छड, उवा-
 गच्छडत्ता मात्तुपाकच्छयं अणुपविमइ, अणुपविमइत्ता
 गिक्खं पिष्फेइ तुसिपीए दिवमं खवेभाणं विचड । तए
 णं से पंथए दामचेडए तओ मुहुत्तंरसन जेगेव देवदिष्मं
 दारयं उविए तेगेव उवागच्छड, उवागच्छडत्ता देवदिष्मं
 दारयं तंमि उाणंसि अपासमाणे रायभाणे कइयाळे विज्ञ-
 वभाणे देवदिष्मस्य दारगस्य सवओ समत्ता मग्गणवेमं
 करेड, करेडत्ता देवदिष्मस्य दारगस्य कतयइ सुइ वा खुंउं वा
 पडत्ति वा अलजयाणे जेगेव सए गिडे जेगेव धणे सत्य-
 वहि तेगेव उवागच्छड, उवागच्छडत्ता धणं सत्यवाडं एव
 बयासी-एवं खनु सामी । जहा सत्यवाही देवदिष्मं दारयं
 एहायं० जाव मम हत्यंसि दस्यवड । तए णं अहं देव-
 दिष्मं दारयं कदीए गिएहाभि, गिएहइत्ता० जाव मग्गण-
 वेमणं करेडि । तं ण जहाइ एव सामी । देवदिष्मं दारयं कणइ
 तेगिए वा अत्रदरिए वा अत्रिवत्तं वा पायवडिप ध-
 खासस सत्यवाहस्य एयमडं गियेवइ । तए णं मे धणं सत्यवाहं
 पंथयसन दामचेडयसन एयमडं सोकुवा गिनस्य तेगेव मट्ट-
 या पुचसोएणाविजुए समाळं परमुत्तियायत्तं च चंगवपायवे
 धनं चि परगियत्तंसि सत्त्वमेहिं सधिवडए । तए ण से
 धणं सत्यवाहं तओ मुहुत्तंरसन आसत्यं पवायवप्याणं दे-
 वदिष्मस्य दारगस्य सवओ समत्ता मग्गणवेमं करेड,
 करेडत्ता देवदिष्मस्य दारगस्य कतयइ सुइ वा खुंउं वा पड-

त्ति वा अलजयाणे जेगेव सए गिडे तेगेव उवागच्छड. उ-
 वागच्छडत्ता मट्टयं पाहुंमं गिएहइ, गिएहइत्ता जेगेव स-
 यग्गुत्तिया तेगेव उवागच्छड, उवागच्छडत्ता तं मट्टयं पा-
 हुंमं उवणंउ, उवणंउत्ता एवं बयासी-एवं खनु देवाणुत्ति-
 या । मम पुचं जहाए जारियाए अचण देवदिष्मं छाभिं दा-
 रए इहे० जाव उंवरपुष्पं पि व उल्लहे मवगयाए, किंमम !
 पुण पामवगयाए । तए णं मा जहा देवदिष्मं दारयं
 एहायं सत्त्वान्नकारविजूमियं पंथयसन दामस्य हत्यं दल-
 यड० जाव पायवडए, तं संयं शिवेइ । तं इच्छुमि णं दे-
 वाणुत्तिया । देवदिष्मस्य दारगस्य सवओ समत्ता मग्ग-
 णवेमं करेडए । तए णं ते णयरगुत्तिया धणयं स-
 त्यवाहंणं एवं वुत्ता समाणा समच्छवककवया उपाधि-
 यमरासणपट्टिया० जाव गट्टियाउडवहरणा धणयं स-
 त्यवाहंणं सद्धिं रायगिहस्य णयरसन बहूणि अग्गमणा-
 णि य० जाव पवासु य मग्गणवेमं करेडमाणा राय-
 गिहाओ णयराओ पदिगिक्खमड, पदिगिक्खमडत्ता जे-
 गेव जिणुज्जाणे जेगेव भगकूवए तेगेव उवागच्छड. उ-
 वागच्छडत्ता देवदिष्मस्य दारगस्य सरिं छिप्याणं निचचे-
 डं जावविष्पजडे पामंति, हा हा अट्टे अककामति कहु
 देवदिष्मं दारयं भगकूवाओ उजोरड, उजोरडत्ता धण-
 स्य सत्यवाहस्य हत्यं दस्यति । तए णं तं णयरगु-
 त्तिया विजयसन तक्कस्य पयभग्गमाणुच्छपाणा जेगेव
 मात्तुपाकच्छए तेगेव उवागच्छड, उवागच्छडत्ता मात्तुपा-
 कच्छयं अणुपविमति. विजयं तक्कं ससकवयं महांडे स-
 गेवजं जावभाहं गिएहइ, गिएहइत्ता अट्टिमुट्टिजाणुको-
 प्परप्पहारसंजग्गमयगियत्तं करेति, अत्रउदाचंयणं करेति,
 करेतिता देवदिष्मस्य दारगस्य आभरणं गिएहंति, गिएह-
 तिता विजयसन तक्कस्य गत्ताए वंवर. वंवरत्ता मात्तुपा-
 कच्छपासो पदिगिक्खमंति, जेगेव रायगिडे णयरं तेगेव
 उवागच्छंति, रायगिडे णयरं अणुपविमंति, रायगिडे णयरं
 मिप्राडगनिमत्तकक्कवमहापट्टेयं कयप्पहारंइ य ह्याप-
 प्पट्टागह य च्चिवाप्पहारंइ य गिवाएपाणा जारं च धूमि
 च कययं च उवरि पविजयवमाणा ५ मथया ५ मथंणं उ-
 ग्योसमाणा एवं बयासी-एस एव देवाणुत्तिया । विजए
 छाभि तक्कं० जाव गच्छे विव आभिमभरन्ती बाल्लयावए य
 बाल्लकमारए, तं खो खनु देवाणुत्तिया । एयस्य केड राया व
 रायमच्छं वा अत्रवच्छड, मासात्थं क्कपणो मयाडं क्कमाडे
 अत्रउत्तेति । च कहुं अणामय चाग्गमाहा तेणामिव उवा-
 गच्छंति, उवागच्छंतिता हंउवंधंणं करेति, भक्कपाणजिरंइ
 करेति, निसत्तं कयप्पहारंइ य० जाव खिवाएपाणा विह-

रति । तए णं से धणे मर्यवाहे मित्राण्डाणियमसय-
पसबंधिपरियोणं मच्छि रोयभाणोमं जाव विज्ञवमा-
णोषं देवाद्याणस्म दागस्म मरीस्म मइया उद्धिमकारम-
सुदपणं खीहरणं करेति, करेतिता बहूँ लोडयाडं मय-
किशाडं करेति, केणड कालंनरेणं अगवयोए जाए यात्रि
होन्त्या । तए णं से धणे मर्यवाहे अण्यया कयाडं
ल्लुसयंमि रायात्राडंमि मंपलिने जाए यात्रि होन्त्या । तए
णं त णगमगुत्तिया धणं मर्यवाहं गिएइति, गिएइतिता
जेणव चारंग तेणव उवागच्छति, उवागच्छत्ता चारंगं
अणुपविंसंमि, अणुपविंसंमिन्ता विजएणं तकरणं सच्छि
एगओ पविबंधणं करेति । तए णं सा जहा भारिया क-
ञ्जं जाव जज्ञंते विजज्ञं अमणं ० ५ उवकवन्ति, उवकव-
न्तिता ज्ञायणपिदयं करड, ज्ञायणडं पविस्ववति, लं-
ञ्चियं मुदिं करेति, करेतिता एगं च सुरजिवावि-
पडिपुषं दगवारयं करेति, करेतिता पंथयं दामवेदयं स-
दावड, सदावडत्ता एवं बयामी-गच्छहं तुमं देवाणुपि-
या । इमं विजज्ञं असणं ० ५ गहाय चारंगमाज्ञाप ध-
खस्म मर्यवाहस्म उवणह । तए णं मे पंथए भदाए
मर्यवाहीए एवं वुत्त ममाणे उट्टनुट्टं ते ज्ञायणपिदयं तं च
सुरभिवरवारिपडिपुएणं दगवारयं गिएइड, गिएइडत्ता स-
याओ गिहाओ पडिणिकवमड, पडिणिकवमडत्ता रायगिहं
गायरं मज्जं मज्जंणं जेणव चारंगमाज्ञा जेणव धणे म-
र्यवाहे तेणव उवागच्छड, उवागच्छडत्ता ज्ञायणपिदयं उ-
भेति, उभेतिता उज्जंछं, उज्जंछंत्ता भायणाडं गिएइड, गि-
एइडत्ता भायणाडं धोवेड, धोवेडत्ता इत्यसोयं दक्षपड, द-
क्षपडत्ता धणं मर्यवाहं तेषं विपुलं असणं ० ४ परि-
वेमड । तए णं मे विजए तकरं धणं मर्यवाहं एवं ब-
यामी-तुमं देवाणुपिया । मम एमो विपुलाओ अ-
सणं ० ५ मंविजागं करड । तए णं मे धणं मर्यवाहे
विजयं तकरं एवं बयामी-अभियाडं अहं विजया । एवं वि-
पुलं असणं ० ५ कागाणं वा मुणगाणं वा दक्षएज्जा,
उकण्णवाए वा णं उट्टंज्जा, णो चं णं तए पुलवायगस्म
पुलमारगस्म अगिस्म वरियस्म पविणुयस्म पञ्चाभित्तस्म
पत्ता विपुलाओ असणं ० ४ संविभागं करज्जामि । तए णं
मे धणं मर्यवाहं ते विपुलं असणं ० ४ आहारं, ते पंथयं
विजज्ञं । तए णं मे पंथए दासवेदए तं ज्ञायणपिदयं गिएइड,
जावेम दिमं पाउण्णए तावेम दिमं पविमए । तए णं तस्म
धागस्म मर्यवाहस्म ते विपुलं असणं ० ५ आहारियस-
मायास्म उच्चारपामवणं उच्चारहित्या । तए णं मे
धणे मर्यवाहे विजयं तकरं एवं बयामी-एहि ताव

विजया ! एगंमक्कभापो, जेणं अहं उच्चारपामवणं
परिच्छेमि । तए णं मे विजए तकरं धणं मर्यवाहं
एवं बयामी-तुमं देवाणुपिया । विपुलं अमणं वा पाणं
वा स्वाडं वा नाडं वा आहारियस्म अरिय उच्चारं वा
पामवणं वा, मम णं देवाणुपिया ! इमोहं बहूँ कसए-
हारंदि यं जाव लयाणहारंदि य नहाहाय य खुहाए य
परितवमाणस्म एरिय केड उच्चारं वा पामवणं वा, तं
उंइणं तुमं देवाणुपिया । एगंते अक्कमिन्ता उच्चारपामवणं
परिट्टवेड । तए णं मे धणे मर्यवाहे विजयं तकरं एवं
वुत्त ममाणे तुमिणीए संविट्टड । तए णं मे धणं मर्यवाहे
मुलुत्तरस्म बक्षियतरागं उच्चारपामवणं उच्चारिज्जमा-
णे विजयं तकरं एवं बयामी-एहि ताव विजया । ० जाव
अक्कभापो । तए णं मे विजए धणं मर्यवाहं एवं बय-
सो-जइ खं तुमं देवाणुपिया । ताओ विपुलाओ असणं
० ५ मंविजागं करड, तओ णं अहं तुज्जेहि मच्छि एगंते
अक्कयामि । तए णं मे धणे मर्यवाहे विजयं तकरं एवं
बयामी-अहं णं ताओ विपुलाओ अणणं ० ५ मंवि-
जागं करस्मामि । तए णं मे विजए तकरं पाणस्म मर्य-
वाहस्म एयमडं पविमुण्ड । तए णं से विजए तकरे
धणं मच्छि एगंते अक्कड, उच्चारपामवणं परिट्टवेड,
आयंते चोक्के एगमुज्जए तेषं त्राणं उवमंकिन्ता णं
विट्टड । तए णं सा भदा कल्लं ० जाव जज्ञंते विपुलं
असणं ४ ० जाव परिवेमड । तए णं से धणे मर्य-
वाहे विजएस्म तकरस्म ताओ विपुलाओ असणं ० ४
संविभागं करेड । तए णं से धणे मर्यवाहे पंथयं दासवे-
दं विजज्ञं तए णं मे पंथए भोयणपिदयं गहाय चार-
ंगमाज्ञाओ पविणिकवमड, पविणिकवमडत्ता रायगिहं ण-
यरं मज्जं मज्जंणं जेणव मए गिहे जेणव जहा भारिया
तेणव उवागच्छड, उवागच्छडत्ता जइ मर्यवाहाणि एवं
बयामी-एवं खलु देवाणुपिया । धणे मर्यवाहे तए पुल-
वायस्म ० जाव पञ्चाभित्तस्म ताओ विजज्ञाओ असणं
पाणं स्वाडं साडं मंविजागं करेति । तए णं सा भदा
मर्यवाही पंथयस्म दामवेदस्म अरिय एयमडं सोबा
अमुरुत्ता रुहां जाव भिनिभिमयाणा धागस्म मर्यवाह-
स्म पञ्चाभित्तज्जड । तए णं मे धणे मर्यवाहे अण्यया
कयइ पित्तयाइ णयमनयणं वंविपरियोणं सएण य अ-
र्यमारणं रायकजाओ अणणं भोयवेड, भोयवेडत्ता
चारंगमाज्ञाओ पविणिकवमड, पविणिकवमडत्ता जेणव
अज्जंकिस्सजा तेणव उवागच्छड, उवागच्छडत्ता अज्जं-
कारियकमं करवड, कारत्ता जेणव पुक्खरिणी तेषं

उवागच्छद्, उवागच्छद्वा अद् धोयमद्विषं गिहृद्, गि-
हृद्वा पुत्रस्वरिणं श्रोमाहृद्, श्रोमाहृद्वा जज्ञमज्जं
करं, एद्वा कयव. लकम्मे० जाव रायगिहं एयं अणुप्प-
निसद् । रायगिहृस्स एयरस्स मज्जं मज्जेणं जेणेव मए
गिह्हे तेणेव पशारेत्थमवसाए । तए खं तं धणं सत्थवाहं
एज्जावां पामित्ता रायगिहे णयेरं बह्वे णयरिणमम-
द्विसत्थवाहपमिओ आहयेति, पमिज्जाणंति. सकरंति, स-
म्भाणंति, अम्भुद्धंति सरारकुमसं पुच्छंति । तए णं से
धणे सत्थवाहं जेणेव मए गिह्हे तणंय उवागच्छद्, उवा-
गच्छत्ता जा वि प मे तत्थ बाहिरिया परिसा भवद्, तं
दामत्ति वा, पेमत्ति वा, जद्गाति वा, जाइद्धंति वा, सा वि
य णं धणं सत्थवाहं एज्जावां प. मइत्ता पायपमियाए खे-
मकुमलं पुच्छद्, जे वि य से तत्थ अद्विनंतरिया परि-
सा जवद्, तं माया इय वा पियाइय वा भायाति वा जइ-
णं ति वा, सा वि य खं धणं सत्थवाहं एज्जावां पामद्,
पामद्त्ता आमणाओ अम्भुद्धं, कंठाकंठियं अक्कामियं
बाट्टपरमोक्खणं करद् । तए णं मे धणे सत्थवाहे जेणेव
जद्दा जारिया तेणेव उवागच्छद् । तए णं सा भद्दा जा-
रिया सत्थवाहं धणं सत्थवाहं एज्जावां पामद्, पासद्त्ता
णो आहति. णो पय्यागाद्, अणाडायमाणो अपपरजा-
णमाणी तुमिणाया परंमुहं मंचिह्णद् । तए णं मे धणे
सत्थवाहं जद् जारियं एवं बयामी-रिं खं तुमं देवाणु-
पिया ! ए तुद्दा वा ण हरिसा वा णाणंदी वा, जं मए
सेएणं अत्थमारिणं रायकज्जाओ अप्पा विमोइए । तए णं
मा भद्दा धणं सत्थवाहं एवं बयामी-रुहं णं देवाणुपिया !
मय तुद्दा वा० जाव आणंदे वा भविससद् । जेणं तुमं मम
पुत्तयायकस्समं जाव प्णायचित्तस्स ताओ विपुत्ताओ अ-
सणं० धं संविजागं करेमि । तए णं मे धणे सत्थवाहं
जद् सत्थवाहं एवं बयामी-णो खल्लु देवाणुपिया ! धम्मो
त्ति वा ततो चि वा कयपमिक्कइया वा लोमज्जा ति वा
णायएत्ति वा पामियए ति वा महाएद् वा सुद्धिं चि
वा ततो विपुत्ताओ असणं० धं संविजाए कए, णमत्थ
सररिचिताए । तए णं सा भद्दा सत्थवाहं धणेणं सत्थवा-
हेणं एवं वुत्ता मयाणी ह्णुत्तुत्ता० जाव आणयाओ अ-
म्भुद्धंति, कंठाकंठिअ वगमेति, खेमकुमसं पुच्छद्, पुच्छद्-
त्ता सहाया० जाव पायच्छित्ता विपुत्ताइं भोगमंगाइं सुं-
जमाणी विहरद् । तए णं से विजए तक्के चारगसाणाए
तेहिं बंधेहि य बंधेहि य कसपपहारंदि य० जाव तएहाएहि
य ह्णुहाएहि य पराजवमाणं काइमामे काइं किंवा एरएसु
एरइत्ताए उववस्से, से णं तत्थ एरइए जाए काइे काइा-

जासं जाव वेयणं पक्कणुक्कनवाणा विहरति । से णं
तओ उवाहृत्ता अणाडयं अणवदमं दीहपक्कं चाउरं-
तमंसारकंतां अणुपरियट्टस्सद् । एवामेव जंजू ! जेणं
अहं निग्गंथा वा निग्गंथी वा आयरियउववज्जायाणं थं-
तिए मुंहे जचिच्चा अगाराओ अणणारियं पक्कए समाणे
विपुत्तमणिमुत्तियपणकणगरयणसारेणं सुक्कमद्, मे वि य
एवं चव । तेणं कालणं तेणं ममएणं धम्मपोसा णमि
थेरा जगवंतो जाइमंपभा० जाव पुक्कवाणुपुत्ति चरमाणा
० जाव जेणामेव रायगिहे णयेरं जेणेव गुणमित्ताए वेइए
० जाव अहापट्टिक्कं उगाहं उगिहृत्ता संजमेणं तवमा
अप्याणं भावेमाणा विहरंति, परिसा गिगया, धम्मो क-
ह्तिओ । तए णं तस्स धणस्स सत्थवाहस्स बहुजणस्स
अंतिए एयमद् मोच्चा गिमम्म इमेवाक्खं अउत्तियए०
जाव ममुत्पाज्जत्या । एवं खल्लु भगवंतो जाइमंपएणा इह-
मागया, इह संयथा, तं इच्छामि एं थेरे जगवंते वंटापि, ण-
मंसामि, एहाए० जाव मुच्छपावेगाइं मंगलाइं वत्थाइं एव-
रपरिहिए पायविहारचारेणं जेणेव गुणमित्ताए वेइए जेणेव
थेरे जगवंते तेणेव उवागच्छद्, उवागच्छद्त्ता वेइए, णमं-
मइ । तए णं थेरा भगवंतो घलस्स सत्थवाहस्स वि-
चित्तं धम्मपाक्कवंति । तए णं मे धणं सत्थवाहं धम्मं
सोच्चा एवं वयामी-महाइमि णं भंते । गिमंथं पावय-
थे० जाव पक्कए० जाव बहूणं वामाणि सामण्यपरि-
याणं पाठगिजा भन्तं पक्कवाणुत्ता पामियाए. मंत्तहगा-
ए मद्धिं जत्ताइं अणमणाः उेद्दत्ता कालामं काइं कि-
च्चा मोहम्मं कए देवत्ताए उववामे । तत्थ णं अत्थेगइ-
याणं देवाणं चत्तारि पत्तिओवपाइं ठिइं पडत्ता । नत्थ णं
धणस्स देवस्स चत्तारि पत्तिओवपाइं ठिइं पडत्ता । से णं
धणं देवे ताओ देवलोमाओ आउक्कएणं जवक्कएणं
ठिइक्कएणं गइक्कएणं अणंतरं चयं बहूणं महडविदेहं
वामं मिच्छिइहिने० जाव सत्थएवसाणं करंति, जइ
णं जंजू ! धणंयं सत्थवाहेणं णो धम्मं वा० जाव विज-
यस्स तक्कस्स ताओ विपुत्ताओ असणं० धं संविजागं कए,
णमत्थ सररिस्स रक्खलहाए, एवामेव जंजू. तो णं अहं
गिमंथे वा गिमंथी वा० जाव पक्कए समाणे बगयएहा-
णुमहणपुक्कणयपत्तालंकारवित्तामि एमस्स आरालियसरि-
रस्स णो वामहेउं वा रुवंहेउं वा विमयहेउं वा तं । विपुत्तं
अमणं० धं आहारमाहारं, णमत्थ मागदेमकचरिणाए
बहगट्टयाए. से णं उल्लोप चव बहूणं सपणाणं बहूणं स-
मणीणं बहूणं सावणाणं बहूणं माविवाणं अ अक्क-
खिज्जे० जाव एउत्तयामिज्जे भवद्, परलोप वि य णं

पञ्चाङ्गाय नयन्ते कथं न यद्य स नया न कुर्वन्ति । (कस्य-
 प्यहारे व ति) चञ्चलात्तदनामि, (तिष्ठ ति) मृद्वणः कृष्टः सप्त
 कम्पा, बालघानकः प्रहारदानीक, बाङ्गमारकः प्रार्थिवोजनेन,
 (रायमञ्चे ति) राजात्तम्यः (अवरउत्त ति) अपराधयति अ-
 नन्धं करोति, (नक्षत्र ति) न स्वयन्वेष्यः । वाचमान्ते-
 णिइदं नाश्रीयत एव, स्वकानि निरुपचरितानि नोपचार-
 नाऽऽदमः संभवन्ति । (लक्ष्मणस्य ति) शत्रुः स्व आत्मा
 स्वकं यद्य स शत्रुस्वकः अवरस्वकपः, गति विषये अप-
 राधो राजापराधमत्र संभ्रूतः प्रतिपादितः, पिशुनिति श-
 म्यते । (भोयण्यिदं ति) भोजनस्थात्वात्पारदुर्नं यशमयं
 भोजनं पितृकृतं, तस्करोति सज्जीकरोतीत्यर्थः । पाठान्तरेण- (अ-
 रे इ ति) पृथयति । पाठान्तरेण- भोजनपितृकैः करोति- अशान-
 ऽऽद्विनि लाडित्तं रेवाऽऽद्विदान्तं श्रुद्वितं हनश्रुदादिसुद्वय,
 (उल्लङ्घ ति) विगतलाभकुलं करोति (परिवसयति) भोजय-
 ति (अविवाहे ति) अविः संभावने । (भाई ति) आयायाम् ।
 अरः शत्रुर्भारणः सातुक्पशुमावस्व, प्रवर्गीकस्य प्रतिकूल-
 वृत्तः, प्रत्यभिप्रेत्य वस्तु वस्तु प्रति अभिप्रस्य, (अणस्व ति)
 कर्मणि वृत्तौ, उच्चारप्रकाशं कर्तुं, पामिपलक्षकारे । (उभा-
 दिह्य ति) उभाधयति स्म (एहं नावेत्यादि) एहि आगच्छ
 नाविति ताभाभावे । हे विजय ! एकान्तं विजयप्रकामो
 यामः (जणे नि) येनाहमुच्चारऽऽदि परिष्ठापयामीति । (कुदे-
 यं ति) प्रतिप्रापय, यथाकामोऽर्थः । (अन्नकार्यवह इ-
 कस्यं नादिनाऽऽद्विनि, शरीरस्वकारो विधीयते, अन्नकारिक-
 कस्यं नन्नन्नरनाऽऽदि, शरीर शूद्रशामोपुत्राऽऽदि, प्रेषा यं तथावि-
 धप्रयोजनयु नगरान्तरऽऽद्वयु प्रेषयते भूतका ये आवाङ्मवा-
 योपिनाः । (भाङ्गयु ति) ये आगं लाभस्व हनन्ते, क्रम-
 कुशलमनयातुक्कृतानर्थप्रतिपातकप, कृतेषु च शूद्रिणा कण्ठा-
 यद्वी । यथापं व्याकरणे शूद्रविषय एवेति शब्दोऽप्ययीतान्
 इत्यने, तथापि योगविज्ञानाऽऽदिनिरेतस्व साधुसद्वृत्ता इ-
 द्ययति । (अयवामिष ति) आसिद्धय, चाणप्रमोक्ताशान्दा-
 सुजप्रमोक्षमम् । (नायप वेत्यादि) नायकः प्रभुः, पायदो वा न्या-
 यद्वी, क्षातको, वा स्वजनपुत्रकः । इति रूपमर्थोऽने, वा विकल्पे ।
 (घादियत् ति) नृहन्तरी, सहायः साहायकारी, सुहृत्प्रियम,
 (वंवेहिय ति) वृषो रज्ज्वादिबन्धनं, वृषो यष्टयादितारुनं,
 कृशशरीरऽऽद्वयवस्तु नाचिरोपाः । (कांसे पांतांजल स्यादि)
 कालः कृष्णवर्णः, काल एवावमानते रुद्रपूजां, कालो वा प्रथमा-
 न्शो दीर्घस्य स्व कालावसानम् । इह पायकस्यादिदं इत्य-
 म्- " गीतरज्ञोमहादेवे जीमे उपास्यण ए परमकृते वधेण, स
 लो मर्य निम्बं भोप निम्बं मर्ये निम्बं तस्यिच निम्बं परमसुह-
 र्त्सर्वकं तया ति । " तत्र गान्धरी महाज्ञु रोमहर्षो भयसंयुतो
 रोमञ्छो मय्य यनो वा सत्काराणु स तथा । किमिदं विमिवाह-
 र्त्सोमो भोमभ, अन् एवोत्सात्स्वरकारित्वाहुनुत्तान्नन्नकः । एतदपि
 कुन इत्याह- परमकृष्णो वधेनेति, परां प्रकृषां अशुभसंभवां
 पापकर्मणोपवीनाम्, (अनाहयमित्यादि) अनादिकम् । (अण-
 वद्वमं ति) अणन्मत् (दीहमर्कं ति) दीर्घार्कं दीघकाल, दी-
 र्घार्कं वा दीर्घभागम्, वातुरन्तं अनुविभागं संस्वार एव कान्ता-
 रमर्ययं संस्वारकान्तादिमिति । अनाऽऽण्कान् इति ज्ञापनीये
 योज्यस्याह- (एवामिनेत्यादि) एवमेव विजययौरवदेव, (सा-
 रेणं ति) सारे, पामित्यनुकारे कर्तुं लुयीवा वेद्यम् । लुभयति
 ६९४

ज्ञानोभयति । (ये वि एषं वेद्य ति) सोऽपि प्रव्रजितो विजय-
 वदेवअरकालिकमुक्तयं प्राप्नोति । " जहा लं " इत्यादिनापि
 ज्ञानमेव विहायपीयो नियोजिमम् (नक्षत्रं नरीरमारकणजण्टाए
 ति) न शरीररत्नाधाद्येव नदधमेत्यर्थः । (जहा लं धणे
 ति) हृष्टान्निमग्नताम् । इह पुनर्विशेषयोजनमिमामिदधति
 बहुभुवाः । इह राजशूद्रमगरस्थानीयं मनुष्यत्वेन, भवमाथेवा-
 हस्वानीयः स्वाधुजीवः, विजयचारस्वानीयं शरीरं, पुत्रस्वानीयो
 निरुपमनिरन्तरऽऽद्विनिबन्धनान्येन संयमो भवति । अस्तप्रभु-
 लिकशरीरास्त्वयमविद्यातः । आजरणस्वानीयः राध्याऽऽद्विनि-
 यथाः, नदधं प्रभुं हि शरीरं संयमिषाने इत्यन्तं, इहि-
 बन्धनस्थानीयं जीवशरीरयोगावभागेनावस्थानं, राजस्थानीयः
 कर्मपरिणामः, राजपुरुषस्थानीयः कर्मभेदाः, सधुस्वकाय-
 राध्यास्थानीयः मनुष्याऽऽद्विनिबन्धनहेतवः सूत्राऽऽद्विनिपरिष्ठाप-
 नस्थानीयः प्रत्युपेक्षाऽऽद्विनि प्रयापारः, यमो अन्तःऽऽद्वि-
 दानामावे यथाऽऽसौ विजयः प्रभवणाऽऽद्विनिव्यसर्जनाय न प्र-
 वृत्तवान्, एवं शरीरमपि निरुपानं प्रत्युपेक्षाऽऽद्विनि न प्रवर्ष-
 ने । पान्यस्थानीयां मुष्यसाधुः, साधंवाहस्थानीया आचायाः,
 ने हि विवाङ्कृतसाधुं जनाऽऽद्विनिः शरीरमुपेक्षयन्तं साध-
 न्तराऽऽद्विनिप्राप्तमर्थान् विवक्षितसाधुनेव विवेदिने वेदना-
 धेयाध्यायिके भोजनकारणे पान्युपेक्षान् वेति । पञ्चमे च-
 " निवसादणेषु आहा-राविराहं अं जं न वृष्टय देहोः ।
 तद्वा घणो ष्व विजयं, सादं नं मेण शोः ॥ १ ॥ "
 एषं अद्वित्यादि निशमनश्च, इतिशब्दः समाप्तः । प्रथमीति
 पुर्ववदेवेति । ॥ १० १ ५० २ अ० । कौशाब्धीनगरस्थे स्वना-
 मकथात साधेवादे, आवा० १ ५० २ अ० ३० । (ताकथा वा-
 तद्दु " शब्दे द्वितीयभागे १ ५० २ इत्या) चपानगरीवास्त-
 न्धे साधेवादे, " वपाए परममदसरो घणा नाम सत्यभाः । "
 आ० म० १ अ० २ अ० ३ अ० । (तदकथता
 ' चर्कित्वादि ' शब्दे लुगीयानो १ ५० २ पृष्ठे द्रष्टव्य) च-
 म्पावगरीवास्तव्येऽहं कृष्णामं प्रस्थिते स्वनामकथात साधं-
 वादे, ॥ १० १ ५० १ अ० । (ताकथा " नादकल " शब्दे-
 ऽस्मिन्नेव भागे १ ५० २ पृष्ठे द्रष्टव्य) वल्लभपुरस्थे स्वनाम-
 कथात साधेवादे, आ० म० १ अ० २ अ० । पाटालपुत्रम-
 नरस्थे स्वनामकथात अेष्ठिति, नम्यं दुहित्वा भगवतो महा-
 वीरस्य सकाशं प्रव्रजिता । आ० म० १ अ० । अपरविदेह-
 क्कित्तिप्रतिष्ठितनगरस्थे स्वनामकथात साधेवादे, स च प्रथो-
 द्धे मधे श्रुपमनामा तोषकर आसीत् । आ० म० १ अ० १
 अ० ३० । आ० म० १ अ० ३० । कर्कित्तिवत् साधेवादे किं प्रामाण्यवर्तमाने
 धनवनीपतो स्वनामकथात साधेवादे, ५० । स च तोषकरना-
 मकमोद्यायदिहोमिलीतीर्थकोऽनुत् । उक्तं २२ अ० ।

पणोजय-पुनःपुन-पुं० । धनं जयति जि-लक्षं मुच च । अशु-
 ने, वही, नागभेदे, पांचनकरे देहस्यापिवाद्यो, ककुजवृत्ते,
 चिचकवृत्ते च । वाच० । अपरविदेहस्यमूकाराजधानीभवे
 स्वनामकथात लुपे, इत्यप पुत्रः प्रियमित्रो विशुनिमिलीयं क-
 रत्यकारुणीर्नाथं करमवाप । आ० म० १ अ० ३ अ० ३० ।
 आ० म० १ अ० ३० । कटय० । सौर्धुननगरस्थे स्वनामकथात अे-
 ष्टिति, आवा० ५ अ० । आ० म० १ अ० ३० । (तस्या वा सोऽनेन
 योगसंप्रदाहसरे ' लुह ' शब्दे इत्या) पक्षय पक्ष्यादसौ दिवसेषु
 नयमे दिवसे, उधो० ५ पाठु० । जं० । कटय० । स्वनामकथात

गोत्रे च । " उत्तरापोद्गुपदा णत्सकं किं गोत्रे पद्यते ? धर्ष-
जयसगोत्रे पद्यते । " सू० प्र० १० पाठु० जं० । धनद्वयमा-
लाक्षित्वायामहाकाश्याऽऽदिद्वित्ति जैनकथो, अयं कविः विक्रम-
संबल ७७४ मिते विद्यमान आसीत् । जै० ३० ।

घणकृता-घनकान्ता-स्त्री० । कलिहरे शस्त्रकान्ताश्चनपुरनगररथच-
नवहोष्टिपत्न्याम्, दृश्ये० १ तत्र ।

घणकल्प-घनकल्प-पुं० । घनहातौ, ध्व० ३ उ० । घनकल्प इति
षा० । जी० ३ प्रति० ४ उ० ।

घणगिरि-घनगिरि-पुं० । अचलीजनपदस्य तुम्बवनसभिवेद्ये
स्थिते स्वनामस्थाने इत्युपुत्रे, आ० म० १ म० १ अ० २ अ० १ । क-
ल्प० । आ० क० । (तद्भक्तव्यता 'अजयदर' शब्दे प्रथमभागे २१६
पृष्ठे गता) आर्यसिंहगिरिस्थविरस्य शिष्ये स्वनामस्थाने
स्थिते, (कल्प०) आर्यफलशुभिस्य (शिष्ये स्वनामस्थाने
वसितसगोत्रे स्थिते च । " धरस्य षण् अजयनशुभिसस्य
गोयमसगुलस्य अजयघणगिरि धरे अनेवासी वासिदुलस-
गोत्रे । " (कल्प०) " घणगिरि च वासिदुः । " कल्प० २ म-
धि० ८ कण ।

घणगुल-घनगुल-पुं० । कौर्क्षिभ्रगरे स्थिते स्वनामस्थाने आ-
चार्ये, आ० चू० ४ अ० । (तद्भक्तव्यता 'पल्लव' शब्दे वक्ष्यते)
" आचार्यो घनगुलाश्वाः, एकत्र नगरंऽमभवत् । " (?)
आ० क० । बल्लुकानीरनगरस्य आचार्यमहागिरिस्थिते द्वै-
क्यपञ्चमिहवधमोचार्थस्य गङ्गाचार्यस्य स्वनामस्थाने गुरौ,
आ० म० १ म० २ अ० १ चिह्न० । स्थान० ।

घणगोष-घनगोष-पुं० । राजगृहनगरस्थनसाधंवाहस्य पुत्रे,
आ० १ म० ७ उ० ।

घणगंधि (गं)-घनगन्धि (ग्न्)-पुं० । स्त्री० । क्रिपणे दे-
वद्वय्ये, " देवद्वयं दुद्रुषं घणगंधं । भयह । " दृश्ये० १ तत्र ।

घणगिह-घनगिधि-पु० । कांशे, तद्वारमके लौकिके निधिभेदे
च । स्थान० ५ उ० ३ उ० ।

घणतोसग घनतोषक-त्रि० । घनेन तुष्यतीति घनतोषकः ।
चौराऽऽदिके, " घनतोसगा गार्हया य ऊ नरगया । " प्रश्न० ३
आश्र० चार ।

घणरिय (ण्)-घनार्थिन-त्रि० । घनार्थिस्त्वारिणि, " तो धारु-
मणेइ सेछि, घणार्थणो जइ मते तथा वि इमं । " घ० २० ।

घणदत्त-घनदत्त-पुं० । राजगृहनगरस्य घनापरनामधेये स्व-
नामस्थाने सार्धवादे, नं० । आ० क० । आ० म० । आ० चू० ।
(नत्कथा " चित्तादिपुल्ल' शब्दे तुर्नायमागं ११८८ पृष्ठे गता)
बलनपुरस्य निलकंठेऽपुत्रे स्वनामस्थाने श्रेष्ठिनं, पि० ।
(तत्कथा " परावाह्य' शब्दे वक्ष्यते) विस्नोर्णामस्य स्व-
नामस्थाने कुटुम्बिते च । पि० ।

घणदेव-घनदेव-पुं० । मण्डिकगणधरस्य पतिर, आ० म० १
अ० २ अ० १ । आ० चू० । अस्थिकामापरनामधेये बर्धमान-
कनगरस्य स्वनामस्थाने वाणिजि, आ० चू० १ अ० । आ० न० ।
कल्प० । स्थान० । (तद्भक्तव्यता 'बोर' शब्दे) " घनदेवो वाण-
कृत्ताऽऽवाताः प्रेक्ष्य महानदीम् । " (१३) आ० क० । द्वारव-

तीवास्तस्ये कमलामेजाः पत्नी उपलेनस्य नमरि, आ० म०
१ म० २ अ० १ । आ० चू० । कामिहयपुरस्ये स्वनामस्थाने वा-
णिजि, उच० १३ अ० । (तद्भक्तव्यता 'बंसदत्त' शब्दे) कौ-
शास्त्रीनगरस्ये स्वनामस्थाने वाणिजि, घ० १० । (तद्भक्तव्यता
' बंसजण' शब्दे) राजगृहनगरस्य घनसाधंवाहस्य स्वना-
मस्थाने पुत्रे, ज्ञा० १ म० ७ उ० ।

घणघणद्वयजाय-घनघणद्वयजाय-पुं० । घनघणद्वयकल्पका-
रे, " निक्कलसाण्य य हरति घणघणद्वयजायाणि । " प्रश्न०
३ आश्र० द्वार ।

घणघणपमाणाऽऽकृम-घनघणपमाणाऽऽकृम-पुं० । घनघणप-
योः प्रमाणस्य कल्पमोर्गतकमोर्गतीचारः घनघणपमाणाऽऽकृ-
मः । घ० २० । इच्छापारिमाणस्य पञ्चमाशुभनस्यातिचार-
भेदं, घनघणस्य प्रमाणप्रसव्याऽऽघमोऽऽदिभ्योऽधिककलाभे
समुपास्थिते यावत्प्रतिभतं विकीर्णिते तावत् गृह एव तस्थान-
पथनः भव्यकारेण वा स्वीकृतं सः स्थूलमृदकाऽऽदिकः प्रथेन वा
घनघणपानिकमरुपः प्रथमांतिचार इति । घ० २ अधि० । घ०
२० । आ० १ उपा० ।

घणघणमंचय-घनघणमंचय-पुं० । घने हिरण्यवाऽऽदि, घणं
शब्दवाद्, तथाः संबन्धो राशिघनघणसंबन्धः । घनघणयो रा-
शौ, उच० ६ अ० ।

घणपाल-घनपाल-पुं० । राजगृहनगरस्यघनसाधंवाहस्य स्व-
नामस्थाने सार्धवादे, ज्ञा० १ म० ७ अ० । कौशास्त्रीनगरस्ये
स्वनामस्थाने पुत्रे, " कोसंबो जयर, घणपालो राया, वेसमण-
भद्रे अणगारे पारिजातिव इहंजाव तिदे । " (विषा० ६ म० ७
अ० । अचवीजनपदस्य तुम्बवनसार्धवाहस्ये स्वनामस्थाने भ्रमे
च । आ० म० १ म० २ अ० १ । सधेधेऽज्ञाणपणे कन्दकच्छी-
यमदेऽपुत्राशस्येण शोभनाचार्येण प्रतिघोषिते आचके, अयं
च घनपालो मंत्रज्ञाऽऽसमकाष्ठिको महाकायिगालीन् ।
ज्ञे० १० ।

घणपना-घनपना-स्त्री० । कुगदलवर्णद्वयभवेऽधमजननर-
स्योत्सवाभैवलिन्यां राजघणपना, " घणपना उचारे वा-
ने । " ज्ञे० ।

घणपच्छ-घनपच्छ-पुं० । घनपच्छिकारके, स्थान० १० उ० ।

घणपण-घनपण-त्रि० । " आदिपच्छिद्धा-वचन-मनेसेर-मण-
मनोः । " ॥ २ । १५९ ॥ इति प्राकृतमूषण मनोरे आदेहाः
प्रा० २ पाद । अतिनं, ध्य० ।

अधुना धनवतां स्वकृपमाह-

कोदिग्गयो हिरण्यं, मणिमुनिमिलत्पवात्तरयायाः ।
अज्ञपिपुत्पज्जापय, परिमया हौति घणमता । ३३ ३० ॥

येषामार्यपिता पिता प्रनोतः, पश्याः प्रापिताऽहः, तेभ्य आगतं
कोट्यप्रसाः कोट्येकवया हिरण्यं मणिमुनिमिलत्पवात्तरयायाः
च, मणयश्चन्द्रकानाऽऽयाः, मुक्ताफलाणि विद्रुमाणि, रत्नाणि कर्क-
तनाऽऽदीनि, ते ईदृशा जन्तं धनवतः । ध्य० १ उ० ३ प्रक० ।

घणमंत-घनमंत-त्रि० । " घणमण' शब्दार्थे, प्रा० २ पाद ।
घणमित्त-घनमित्त-पुं० । धिनयपुरस्ये बलुभेष्टित्ते स्वनाम-
स्थाने श्रेष्ठिते, घ० २० ।

अध्यायिचरितं पुराणैर्य-

“ शुक्लसगणसमेयं, गाहाहमद्वामविश्रिय विणवपुरं ।
तथाऽऽसि वयुः सिद्धिः, मन्ना नामस्य से मजजा ॥ १ ॥
तथा सुभो धनमिषो, बाहस्य वि तस्य उवयया विवरो ।
पुत्रे धने वण्डे, नदी विहारा नवरु सु ॥ २ ॥
परिचक्षिभो दुहेयं, सो कमसो परिपणे वि विमुक्तो ।
परिणययाः अथयु-वि को वि न य देह से कलं ॥ ३ ॥
तो लज्जितो नवरा-उ पिगमो दविणयज्जनस्यरहे ।
पिच्छर कथ वि भयो, पारोहं कियुततस्मि ॥ ४ ॥
तो सरह कसवायं, सो सुयपुत्रे जहा अक्रोरदुमे ।
अह हीसह पारोहं, ता तस्य अहं धने मुणसु ॥ ५ ॥
विश्रुपलासुसु पुत्रं, पारोहं वृत्तय बहु धनं ।
नष्टुव धोयं नह गितं, जहरे बहु योवभिररस्मि ॥ ६ ॥
मिहे पुण पारोहे, रस्तस्मे निगयस्मि रयाणं ।
मेव रथमे पीव, कणयं न हु नीरसे वि ॥ ७ ॥
अस्मिन्मिसे देवे, पारोहं उवचभो जये उवरी ।
तास्वमिसे देवे, अहं वि निहियं धने मुणसु ॥ ८ ॥
तद्युव उवरी पारोहे, हिद्वा पण्डुसु पुत्रं धने मुणसु ।
विहरीय तयनाथं, इय निच्छेऊण ध्यामिषो ॥ ९ ॥
“ नमो धनदाय नमो धरणेन्द्राय नमो धनप्राप्तये ” इति
मन्त्रं पठन् स्वनति इमं न मेधेश्वरः ।

किं तु अयुज्ज्वलेयं, केवलभोग्यपुरियं निषह ।
तेवमयकलसज्जुवहं, नभो इमो विवत विस्फो ॥ १० ॥
पारोहपीवरसह-सोणे कणयस्मि निच्छुप वि पुत्रं ।
इंगाल विष पिच्छे-मि केवभेदी विगययुग्मो ॥ ११ ॥
दांविणयिधया नरेणं, न हु काययो तदा वि निषेधो ।
जे सवस्थ वि गिज्जह, सिरीह मूलं अमिषेधो ॥ १२ ॥
इय जित्तव पुरभो वि हु, बहुदुभयो अणोश् दविणकप ।
न य पावह काणवरा-दियं पि कथ्यह अयुग्मवसा ॥ १३ ॥
निष्येहे धाउवायं, मुपु किमेसें अहेह न हु अयं ।
होउ धणिभो तो अउह, पवहये अउजह तयं तो ॥ १४ ॥
अव धलमगावणिजं, करेह अउह कवि वि पि धनं ।
तं पि नरेसरतकुर-पमुहेहिं पिण्यत नस्य ॥ १५ ॥
तो सवपयणेणं, भोवमं कुणह निवपभिमं ।
तह वि तदयुग्मवसा, न ते वि वि हु पसीयति ॥ १६ ॥
पवं दुहं सहती, परिभिमिरो अदियं कया वि इमो ।
केवलकसिय मुणसा-परं शुक्ं गयधरे निवह ॥ १७ ॥
संजायकस्यविधरो, बहुषुदुमार्णेण नमह शुक्वरणे ।
तो कइह सुणिवरो त--ससुसियं धम्मकइमेवं ॥ १८ ॥
धम्मणे धणसमिद्धी, अम्मो धम्मणे उचमकुजंमि ।
धम्मणे दीहमाउं, धम्मणे उचममादयं ॥ १९ ॥
सयलकउज्जनाहिवलव-म्मि निदमला ममह धम्मभो किष्ठी ।
हसियरररमणकं, कवं धमाउ इह होह ॥ २० ॥
जं हुंमंति सुहाइं, मणिरयणपहापहासियाहिसेसु ।
जवणेसु भयववहो, तं सव्वं धम्ममाह्वणं ॥ २१ ॥
जं हरिसज्जनमं, मिषयकं वड्ढिणो नमह कलये ।
तं सुद्धधम्मकण्डू-उमस्य कुसुपुणमं मणे ॥ २२ ॥
सरहलसुसुहरीकर-वासियवल-वाद्यामकण्ठी ।
सुरभोप सुरमाहो, ह्येह धम्मपमावेणु ॥ २३ ॥

किं बहुगा भणियं, धम्मेषु हयंति सवलसिक्कीभो ।
धम्मेषु विमुक्कान उ, जियाण न कया वि फलसिद्धी ॥ २४ ॥
तं सोउं धर्यामितं, कयंजली अणव नमिय सुरि ।
एवमिणं मुणियुणयं, जं तुभेहिं समाहो ॥ २५ ॥
अम्माउ वि मइ दुक्कं, मुणह विषय पणु । तुमे सनाजेण ।
को देह पुण इदयं, तो कइह शुक् लणुणु मइ ॥ २६ ॥
इह अरहे विजयपुर-सि गंगहपु ति गिहयहे आसि ।
मगहा मे दवया सो-उ धम्मममं पि न हु मुणह ॥ २७ ॥
धम्मकरणुमुयाणं, अशंस वि हु करेह बहुविषे ।
मच्छरभरिभं कस्य वि, लामं न हु सक्कय ददुहु ॥ २८ ॥
अह पुण कइं पि से पि-च्छिररस्य बवहरह कोह बहुलामं ।
एह जरो ससमुहे-हि तस्य इय वासरा जति ॥ २९ ॥
अश्रादिये ककवाण, सुंररामेण वासयय इमं ।
नीभो सुणीण पासे, कइिभो तेहिं वि इय धम्मो ॥ ३० ॥
उवसमविशेवासव-सारो अहसाण नियमतवपरवो ।
जियधम्मो कायवो, अतुच्छुलकणीह कुलजणं ॥ ३१ ॥
इय सुणिय वि भावे-ण किं पि दासिकस्यो वि निरहेह ।
सो पइविणविश्वंयण-करणसुप-अजग्गहे के वि ॥ ३२ ॥
मुणियो नमिषु पत्तो, सगिहस्मि पमायपरवमो धाणवं ।
जंजह अमिग्गहे, वि के वि अइयह सुहमणो ॥ ३३ ॥
इकं पुणु विहवदण-अग्गिग्गहं पालय निरुधारां ।
कासकमेण अरिं, संपह सो वस न जाभो ॥ ३४ ॥
पुवकयदुक्कववसा, तप इमं परिसें फजं पणं ।
जियवदणपनावा, जायं निहिहं समाहंयं ॥ ३५ ॥
इय सोउं धणमिषो, संवेधयो नमिषु मुणियाहं ।
बहुदुक्कजलकइदलणं, गिदिधम्मं गिणहय सम्मं ॥ ३६ ॥
दियसमिसिपहसपहरे, मुपु धम्मकणयं अहं सेसं ।
सहसाणाग्गोणं, विणा पघोसें च वजिजस्सं ॥ ३७ ॥
एवं गिणहिय भो, अग्गिग्गहं वंदिं च सुक्वरणे ।
पुरमग्गे कस्सह सा-वगस्य मेहस्मि उचरह ॥ ३८ ॥
सुवद्वं भोगेणं, उच्छिणितं मालिणा समं कुसुमे ।
अरंजनहरजिणपदिमा-उ निचवमणुहं जत्तीय ॥ ३९ ॥
बाए पइरे भोया-गमाविरोहेण कुणह ववसायं ।
संपउअह अकलेसे-ण तेण अयु जोयणं तस्य ॥ ४० ॥
अह अह धम्ममि धियो, इवेह तह तप पवच्छुप विधो ।
विच्छेह बहु धम्मं, बोसु गिणहेह ते गे ॥ ४१ ॥
एणेण म्हाविज्जुवसा-अणय विद्या य तस्य नियज्जा ।
अहधम्मिउ ल क्काउं, दुक्कि वि बुद्धिंति धम्मपरा ॥ ४२ ॥
पत्तो कया वि सोमो, उअस्मि उज्जित्तुग्गमाह विक्किणिं ।
तं वंसें पुण नं शुह-मभगिहं गेनुमुक्कविणं ॥ ४३ ॥
तं मेहरो य गिहिये-य तं कससें तन्नो गइउकामो ।
अज्जावह इंगाने, तं कणवं निवह धर्यामितो ॥ ४४ ॥
किमियं उअस्मापउअह, इय पुटि तेण मेहरो भणह ।
कणयं नि कइिय पिउणा, पवविद्या इच्छिचरं मग्गे ॥ ४५ ॥
संवह उअग्गपेसो, एव इंगालय नियज्जा ।
तो सेट्ठी सुद्धमणे, मणेइ भो मइ । सुवधमिणं ॥ ४६ ॥
अपेह मेहरो दह-विमुह । किं बाउको सि मयो सि ।
अपुस्सिभो सि अहवा, सव्वं सुव्वं द्दिहस्य ॥ ४७ ॥
अह कणयिणं सा म-अउ हाउ सुवत्तिल्लामाहं किं पि ।
गिणहसु इमं मुमं विषय, तह अय करंर सिछी वि ॥ ४८ ॥

तं किञ्चिन्न नियजाये, समिहृ पत्तो नमित्तु जिणविचं ।
 जा संमालह ता ती-स वस्सवमात्तं नयं जायं ॥ ४९ ॥
 तत्तं धम्मपरं, अचं पि सम्मज्जयं वद्धं दावियं ।
 जाओ जणव्यवाओ, उअह अहो धम्ममाहवणं ॥ ५० ॥
 इत्तो तत्थेव पुरे, सुमित्तनामा वसहं महडम्मो ।
 रथणावलिं स विरए, कामिमुत्तुहो ह रथयोदिं ॥ ५१ ॥
 कम्म वि गुरुकल्लेण, तस्स वि सत्तियिस्स पानम्मिण ।
 पयागी संपत्तो, धृगमित्तो तह निसओ व ॥ ५२ ॥
 उच्चियासाचं सह ते-ण काउ इत्तो पओयणवत्सेण ।
 पत्तो गिहयत्ते काउ-उ कज्जमह एर जा तत्थ ॥ ५३ ॥
 ता रथणावलिंमनिप, वि मणह जा विरइओ मए मुक्का ।
 सा काय यया रथणा-वलिं सि ओ कदसु धृगमित्त ॥ ५४ ॥
 न तुमं मम च मुपु, को वि इहामी तओ तुमं वेव ।
 सा गौहया अणवसु न, सा विरकासं बिलवसु ॥ ५५ ॥
 तां सिनर धृगमित्तो, अहह अओ ॥ कम्मविल्लासियं नियह ।
 तं अरूप वि य दोसे, इय यथाणज्जाइं कम्मंति ॥ ५६ ॥
 इत्तु च्चिय पत्तिस्सिद्धं, परागिहगमत्तं जिणोहिं सत्ताणे ॥
 तं परगिहगमत्ताओ, कज्जकमाइं जिणाय धुवे ॥ ५७ ॥
 ता परगेहे गेहो, अणज्जवयणज्जायाइं दोसिय ।
 गुरुकज्जे वि कया वि हु, परागी वेव वच्चिवरत्तं ॥ ५८ ॥
 इय विंतिव मणह अह, इम्म ॥ तुमं वि च न किञ्चि जाणेमि ।
 तो आह न बुद्धिज्जा, परिस्सवयोहिं अणामित्त ॥ ५९ ॥
 काउ ववहारं रा-उत्ते वि तं केमि तुहु स्यासाओ ॥
 इयो वि पत्तिज्जे, जं तुत्तं कुणसु तं इत्त ॥ ६० ॥
 तो धर्मात्तो सा-उ सिं सार्हाओ निवज्जाओ सुमित्तोण ॥
 न मं इम्मिं संभव-इ क्कह वि इय विंउअ जिवां वि ॥ ६१ ॥
 एस पुण निच्छएणं, कहेइ ता पुत्तिओ तयं वेव ।
 अह हकारिय पुट्ठा, धृगमित्तो कहेइ जह विंसे ॥ ६२ ॥
 पमणह जिवां वि (विग्गिह-इयओ भो इम्म) किमिह कायवत्ते ?
 सो आह देव ! इमिणा, गहिंया रथणावलीं नूयं ॥ ६३ ॥
 अह जंपह धर्मात्तो, देव ! कज्जं कं इमं न हु म्मेत्तमि ।
 पमणह जेण दिव्से-ण तोत्तमं पत्तियावोमि ॥ ६४ ॥
 जणह जिवां इवत्तं ! तुमं, होसुं सिरे जं गहेइ फाज्जामो ॥
 अमोत्तेण मणिय, उच्चिओ जिवसो तओ रम्मा ॥ ६५ ॥
 मगिहेसु दो वि पत्ता, अह धर्मात्तो विस्सेअम्मपरो ।
 विहइ सुविमुज्जमत्तो, पत्तो पुण दिव्वादिवम्ममि ॥ ६६ ॥
 काउ निणाण अठ-पयारपुयाइं पुट्ठज्ज जिणं ।
 तह काउ काउसत्तो, सम्महिंत्तोण देवामो ॥ ६७ ॥
 फाने धम्मज्जमाणे, पुरो निवद्धे न्नेयम्मि लोए य ।
 बहूपउत्तुओ पत्तो, धर्मात्तो दिव्वात्ताणम्मि ॥ ६८ ॥
 इम्मो वि तत्थ पत्तो, धर्मात्तो जाव गिणहही फाले ।
 इत्तस्स उट्ठियाओ, पदिंया रथणावलीं ताव ॥ ६९ ॥
 तो जणवत्तं नरवणा, इम्मं ॥ किंये तिं मो वि वृत्तमो ॥
 जा इह उच्चरं न हु, ता पुट्ठो नेण धर्मात्तो ॥ ७० ॥
 अह रथणावलीं, कए जिवाओ तुमाण मा किमिये ।
 होइ न व ति इमं वि हु, जंपह सा वेव देव ! इमा ॥ ७१ ॥
 परमपमिथ मवर, मुण्णिं सव्वनुत्तो तओ गया ॥
 नियंजंकरियदत्थे स-विग्गहो तं सत्तपेइ ॥ ७२ ॥
 सत्तं संताणं, सुद्धं ति पसुत्तु सिद्धधर्मात्तो ।

नियपुरिस्ताणं मयिय, इम्मं च गओ भिवो समिहं ॥ ७३ ॥
 अह धृगमित्तो नियमित्त-पउरसावयणं परिचरिओ ।
 तिणुत्तं कुणतो, संपत्ता नियवेगेहामि ॥ ७४ ॥
 इत्तो च तत्थ पत्तो, गुणसावरकेवलीं तयं नमित्तं ।
 धृगमित्तो नवरज्जाओ, सपरज्जाओ नरवहं वि गओ ॥ ७५ ॥
 रथा इम्मो वि तीहं, आहओं नित्तुणित्तं च धम्मकहं ॥
 सत्ता तं बुत्तं, पुट्ठां माणी कएए व ॥ ७६ ॥
 इह विजयपुरे नगरं, गेहवहं ब्रामि गंगणत्तं सि ।
 मुहुत्ता मायावहुत्ता, मगहा नामेण तस्स पिया ॥ ७७ ॥
 संवोत्तियाजिहाए, ईसरणाणो पियाइं वररथणं ।
 पविसिय कहमवि तंमिह-मवहरए लक्कमुत्तं स्या ॥ ७८ ॥
 नाउ इमा तं मगहा, न य कइरं मणए वयह विरसे ।
 तो देइ उयालंमं, वणिमज्जा गंगदलस्स ॥ ७९ ॥
 मज्जासंनिहामिमाओह-पत्तो इमा जणह गिहमणुत्तुसेहिं ।
 तुह वेव तं अरवहं, मा अत्तयं देसुणुअत्त ॥ ८० ॥
 इय सुणिय वणिणद्वया, नियवररथणोवलंमनुत्ता सा ।
 काकण तावत्तय, उववम्मा वंनरसेण ॥ ८१ ॥
 विहियत्ता(विहकम्मा, जाया मगहा वि एस इहत्तुं सि ।
 मरिज्जण गंगदलो, धर्मात्तो एस्स उयवन्तो ॥ ८२ ॥
 कुवियण तेण वंनर-सुत्तुं निययणवत्तं तत्थ ॥
 इत्तस्स तिनि पुत्ता, निहणं मयिया कमेणित्तं ॥ ८३ ॥
 तो रम्मा इम्मसुहे, पत्तोइ ए मगेह एव ति ।
 कि तु मरणात्तमं तेसि, हेज्ज इग्गिह मए नाओ ॥ ८४ ॥
 पुण अणह गुरु रथणावलीं वि, तेणव अवहरा एत्ता ॥
 पत्तं धर्मात्तंमत्तं, अत्तं किल्लं आत्ताणामो ॥ ८५ ॥
 धर्मात्तधम्मनिवसा-पराज्जाइं सुहिहात्तमरेइं ।
 तं वंनरमक्कमित्तं, रथणावलिं ओंया नइया ॥ ८६ ॥
 आह निवो कि अज्ज वि, इम्मस्स कादीं मुत्तां जणव माणी ।
 रथणावलीं सविहं, वण्णं इग्गिहो सुमित्तम ॥ ८७ ॥
 तो अहवमट्टाणओ मरि-त्तं इत्तो जव वहुं ममिही ।
 वंनरसुरजीवो वि हु, बहूहा निज्जाइही वरं ॥ ८८ ॥
 इय साउं मयिओ, राया रथणावलिं सुमित्तस्स ।
 अणिय उवियु मये, उत्ते गिहइइ चारिसे ॥ ८९ ॥
 धर्मात्तो वि हुं जिइ, पुत्तं उवियुण नियकुत्तुवम्मि ।
 गिगिदय कंवात्तपासे, दिक्कत्तं कम्मत्तां गमा मुक्कं ॥ ९० ॥
 "इयवेत्थ धनमित्तुत्तं,
 सुत्तुत्तज्जन्तुत्तकारकत्तं ।
 अयं गेहगमत्तं यथा तथा,
 संयज्जनु मयिनां हि सपणया ॥ ९१ ॥"
 इति धर्मात्तवचनिरथ ॥ ९० ॥
 दानपुस्तमगरथे स्वनात्तम्याने योणिजि. आच. ४ अ. १ नि. ०
 सू. ३ आ. ०. ३ आ. ० सू. १ (तत्रकथना ' गिरकजाय ' शब्द-
 र्थेऽन्वयेण भागे २१११ पृष्ठे इत्यथा) उच्चायनीनगरथे स्व-
 नामक्याने योणिजि, ग. १ अ. ३ (तत्रकथना ' आत्तका-
 य ' शब्दे द्वितीयभागे २११ पृष्ठे गता) (तत्रकथना ' वि-
 वासापरोसद ' शब्देऽपि अस्मिन्नेव भागे इत्यथा) च-
 र्यानानीनगरथे स्वनामक्याने सार्थवाहं, भाष. ४ अ. १ ।
 आ. ० क. १ (तत्रकथना ' संवेग ' शब्दे) वापुत्रयो-
 नत्वात्तन्निवहद्वययोश्चैत्यरयोत्तारकारके आच. ती. १ क-
 ल्प । अथसंपियात्तं ज्ञापमानस्य स्वयंत्वात्तुद्वयस्य पूर्वजन-

मामधेये, ति० । ख० । स्वकणायधरस्य स्वनामकथाते पितरि
ख । आ० म० १ अ० २ खएड ।

धणरिक्त्वय-धनरक्षित-पुं० । राजपुह्नगररस्य धनसाधंवा-
हस्य पुत्रे, हा० १ भू० ७ अ० ।

धणराइ-धनरात्रि-स्त्री० । ईश्वरसुतुतायां कामिण्यस्यपुररुध-
स्य ब्रह्मरस्यान्तःपुरपञ्चानायां माह्वस्यायु, उक्त० १३ अ० ।

धणवट-धनपति-पुं० । ६ न० । कुबेरे, बाख० । द्वारावतीवर्णनम-
चिह्नस्य-“ धणवटममिमिया । ” धनपतिर्विश्वण इति । हा०
१ भू० ४ अ० । जयपुरनगरस्य धनावहोष्ठिनां प्रान्ति, दर्श०
१ तथ । वसन्तपुरनगरस्य धनावहोष्ठिनां प्रान्ति, आ० म० १
अ० २ खएड । काञ्चीनगरनिवासिनि कस्मिंश्चित्सायिके,
येन समुद्रविजयदृशादप्रतिष्ठापिता द्वारावतीस्थिता पार्श्वेना-
श्यागिमा द्वारावतीदाहानन्तरे समुद्रकलावितायां द्वारावत्यां स-
मुद्र स्थिता निजयनापात्र देवतातत्त्वायेन स्वस्तिनेऽथैव जिन-
चिह्नं निष्ठुराति दिव्यवाचा निश्चिने नायिकेदकारिता स्वपुर-
मानीव मसादे स्थापितेति । ती० ५२ कएव । कनकपुरनगर-
रस्य धधवणकुमारस्य सुवराजस्य स्वनामकथाते पुत्र, सुक-
विपाकाध्ययनेषु बध्नेषुयधने, विपा० २ भू० ६ अ० ।

कागमपुरं णयरं, मेयामिपे लज्जासे, बीरभट्टे जक्सो,
पियचन्दे राया, सुभद्रा देवी, वेममणे कुमारे जुवराया,
सिरादेवीपामाकलाणं पंचलया, नित्यगणममणं, धणवटं
राजरायपुत्रो० जाव पुत्रजने भणिभया गणरी, मिन्ते
राया मंभुतिविजये ब्राह्मणो पट्टिहाभिप० जाव सिद्धे ॥
विपा० २ भू० ६ अ० ।

धणवर्-धनवर्त-स्त्री० । कलिङ्गविषयस्यकाञ्चनपुररस्य ध-
नावहोष्ठिनाः सुतायाम्, दर्श० १ तथ । एकस्मिन् सजि-
बेधो स्थितस्य कस्यांश्च प्रामाथिपतिस्तुतस्य धननाम्ना नयमे
अथे प्रविष्यद्विदनेमिनीधकरस्य भार्यायाम्, उक्त० २३
अ० । कएव ।

धणवसु-धनवसु-पुं० । उज्जयिनीनगरस्य स्वनामकथाते वणि-
जि. आब० ४ अ० । (वकसवना ' आबर् ' शब्दे द्वितीयभागे
२५५ पृष्ठे गता) " उज्जयिनीयां धनवसु-अभ्यां गन्तुमना वा-
र्जक । " आ० क० । आ० चू० ।

धणवट-धनवट-पुं० । कलिङ्गविषयस्यकाञ्चनपुररस्य स्वनाम-
कथाते धोष्ठिनां, " नारथ धणवटो नाम सुकुट । " दर्श० १ तथ ।
जयपुरनगररस्य धनपतिधोष्ठिप्रान्ति, " जयउरं नाम नयरे, जि-
यसन्त नाम राया, धणवटधणावहा कुबे जायरे संटी । " दर्श०
४ तथ । वसन्तपुरनगररस्य धनपतिधोष्ठिप्रान्ति, " वसन्तपुरं
नगरे, विषयस्य राया, धणवटधणावहा भायरो लोडी । " आ०
म० १ अ० २ खएड । राजपुह्नगररस्य स्वनामकथाते धोष्ठिनि,
" रायनिहे नयरे पहाणस्य धणावहसस सेटिरस । " आ० म०
१ अ० २ खएड । कौशाम्बीनगरवास्तव्ये सूत्रायाः पत्नी स्व-
नामकथाते धोष्ठिनि, आ० चू० १ अ० । " आसीदनावहः धोष्ठि,
सूत्रा तस्य च मेहिनी । " आ० क० । " तस्येव णयेरे धणवहा
लोडी, मूला भारिया । " आ० म० १ अ० २ खएड । म्णवजपुर-
रस्यस्युप रायहकोद्यास्ये स्वनामकथाते नृपे, विपा० २ भू० २
६१६

आ० (तत्कथा विपाकमुनस्य द्वितीये ध्रुतस्वकथे द्वितीयाधय-
ने ' भद्वयदि ' शब्दे बह्यते)

धणविजय-धनविजय-पुं० । लोकनालिकासूत्रभावावृत्तिकृति
आचार्ये, अथ विक्रमसंवत् ११४१ मिते विद्यमान आसीत् ।
जै० २० ।

धणसामिद्ध-धनसामुद्ध-त्रि० । धनेन समुद्धे, " धणसामिके
सप्यवाहकुञ्जजात्रो । " आब० ४ अ० । प्रअ० ।

धणमम्म (ण)-धनसाम्मन्-पुं० । उज्जयिनीनगररस्य धनमिभ-
यणिकसुने स्वनामकथाने वणिजि, ग० २ आधि० । उक्त० ।

धणमिरी-धनर्षी-स्त्री० । जयपुरनगररस्यधोष्ठिनाधनावह-
धोष्ठिनाः स्वनामकथातापां मंगिव्याम्, दर्श० ४ तथ ।
वसन्तपुररस्यधोष्ठिनाधनावहधोष्ठिनांमंगिव्याम्, आ० म० १
अ० २ खएड । धोष्णिकस्य भार्यायाम्, सं० । दम्तपुरनगर-
रस्य धनमंग्रसाधंवाहस्य नार्यायाम्, आब० ४ अ० । आ०
क० । आ० चू० । मि० चू० । अम्पानगरीरस्यस्य धनसाधंवाह-
स्य नार्यायाम्, आब० ४ अ० । अम्पानगरीमचिह्नस्य-“ धन-
मंग्रसाधंवाहो, धनधोस्तस्य बह्वमा । " आ० क० । हेमपुर-
रस्यस्य सुदरुतधोष्ठिनाः सुताया जिनमत्याः स्वनामकथातापां
सकथाम्, दर्श० १ तथ ।

धणसेडि (ण)-धनधोष्ठिन्-पुं० । राजपुह्नगररस्य धोष्ठिनि,
हा० १ भू० १ अ० । (तत्कथा ' घण ' शब्देऽनुपदमेव गता)
आबर्नामकथस्य धोष्ठिनि, उक्त० ४ अ० । (तत्कथा ' कथिल '
शब्दे स्तुतयभागे ३०७ पृष्ठे गता) पट्टिसिपुत्रनगररस्य धोष्ठिनि;
यस्य दुहिता मगवतः नकारो प्रज्जना । आ० म० १ अ० २
खएड । कस्मिंश्चिगरे स्थिते धनप्रियायाः पत्नी स्वनामकथाते
धोष्ठिनि च । पि० ।

धणसेण-धनसेन-पुं० । द्वारावतीवास्तव्ये कमलामेहायाः पि-
तरि स्वनामकथाते नृपे, दर्श० ४ तथ । आ० म० । आ० चू० ।
धणहाणि-धनहानि-स्त्री० । धनकृषे, तत्कारणीयूते राज-
स्यापनकृषयनेदे च । यतः स्वपथं धनकृषः सम्भवति । इय०
३ उ० ।

धणहारि (ण)-धनहारिण्य-त्रि० । धनं हरतीति धनहारी ।
धनहर्णशोते, प्रश्न० ३ आ० ४० कार ।

धणावह-धनावह-पुं० । ' धणवट ' शब्दाद्यैः, दर्श० १ तथ ।

धणि-धनि-पुं० । धन इत् । शब्दे, स्या० १ डा० । विशो० ।
आब० । त्पदिनादे, आ० म० १ अ० २ खएड । अर्थकः मूढ-
ङ्गाऽऽदिशब्द, अरङ्गारोके ललमकथं च । वाच० ।
धनिन्-पुं० । धनयान, प्रा० १ पाद ।

धणिआ-देशी-नाड, दे० ना० १४ वर्ग १८ गाथा ।

धणिआ-देशी-मियाथाप, दे० ना० ४ वर्ग ५८ गाथा ।

धणिआज्जासिय-धनितो (को) उज्जासित-त्रि० । अर्थमु-
ज्जासिते, जा० ३ प्रति० ४ उ० ।
धणिष्ठा-धनिष्ठा-स्त्री० । आतिशयम धनयती इष्टं धनेलुंक ।
बसुदेवनाके स्वनामकथाते नक्षत्रमेदं, वाच० । उयो० । स्या० ।
अनु० । सं० प्र० । जं० चू० प्र० । ख० ।

घण्टिसंभच्छर-घण्टिसंभच्छर-पुं० । बस्मिन्संभच्छरे घण्टिहा-
नक्षत्रम सप्त शनैश्चरो योगमुपायते स घण्टिहासम्भच्छरः । इ-
त्युक्तश्लोके शनैश्चरसंभच्छरैरेतः जं० ७ बह्व० ।

घण्टिय-घण्टिय-न० । अत्यर्थे, प्रथमं ३ आश्र० चार । " घ-
ण्टियं अथा निजो तयो । " घण्टियमप्यर्थमिति । इयं २ उ० ।
आश्र० । " घण्टियं पि समर्थावच्छेन । " घण्टियमत्यर्थमिति ।
आतु० । अत्यन्ते, उत्त० १ अ० ।

घण्टिक-न० । अत्यर्थे, "घोइघण्टियणित्पकपे" घण्टिकमत्यर्थमि-
ति । शी० । "घण्टियमाणावहाणो व । " घण्टिकमत्यर्थस्य । अ० ३
अपि० । घण्टिकत्वात् काराति-कै-कः । अम्याक, पुं० । १० । अने, पुं० ।
अनं विद्यतेऽस्त्यस्य उद् । अनस्वामिति, वाच० । स० ६ अह्र ।
उत्तमर्थे च । नि० । " घण्टिकस्य यथाशक्ति । " इति स्मृतिः ।
शियां टाए । शिष्यबहुवृत्ते, बध्वां च । वाच० ।

घण्टित-न० । अत्यर्थे, " घोइघण्टियवञ्जकच्छा । " संघा० ।
ध्वनित-वि० । शब्दिते, वाच० ।

घण्टी-देशी-नावांश्रितिवदे, निःशब्दे च । दे० ना० k वर्ग
६२ गाथा ।

घणु-घणु-न० । अच-उत्प । " घणुषो वा " ॥ ८ । २२॥ इति
प्राकृतवृत्तन घणुःशब्दस्याभ्यव्यञ्जनस्य वा इः । कामुकं, प्रा० ।
पाद् । शिवालयुक्ते, घणुर्दे, नि० । वाच० । अ० । चापि, आ०
स० १ अ० २ अहद । स० जं० । विपा० । " आर्षं च णे से पु-
रिंते धणुं परामुह । " घणुर्देवमुणाऽऽदि ससुधायः । अ० k
श० ६ उ० । अतुर्भिर्देवैर्निष्पद्ये अचमानविशेषे, अतु० । " दं-
दं घणु व जूवे, नातिवा व अक्षकां मुसलं च अउहस्य । "
उयो० २ पातु० । प्रथ० । जी० । प्रज्ञा० । तं० । जं० । श्या० ।
" उमाउहअमुगण्डि से एये दंडेह वा अणुह वा जुपद वा नाति-
वाह वा अक्षलेह वा मुसलह वा । " अ० ६ श० ७ उ० । स० ।
" घणुं च पयैरेम । " पाथि प्राग्निविधौ घणुर्देव मानं मागमन्युता-
ऽऽदिपरिच्छेरो घणुःसंज्ञाप्रसिक्तैवाचमानविशेषेण कियते, त तु
दाहनाऽऽदिशिरिति । अतु० । मेधाव्यधिके लभे राशौ च । न० ।
वाच० । यो घणुर्भिर्मुखादेवऽऽदिनिर्वाहैः कर्णाऽऽदीनां च्छे-
दनेनेन्द्राऽऽदि करोति स अष्टेः । नाराकाशा कथंके दृश्ये प-
माधार्मिकनेरे, पुं० । प्रथ० १० श्रा० । अतु० । स० ० ।
(' अक्षिपत् ' शब्दे अथममागे द्दहं दृष्टं उए गाथा गता)

घणुक-नेल-कुट्टिसंभच्छर-न० । कुट्टिते घणुपि, "घणुकुडिसंभच्छ-
पागावरांश्रित्वना । " घणुकुट्टिसं कुट्टितं घणुः । ततोऽपि वक्रेण
प्राकारेण परिच्छेत्ता वा सा तथा । रा० । श्रा० ।

घणुक-घणुक-न० । चापि, स० । अतुर्भिर्देवैर्निष्पद्ये अचमान-
विशेषे च । न० । अतु० । वा० । णञ्जानदेशस्यकामिपस्यपुट्ट-
पनेत्रेच्छरसांपुट्टेहाऽजस्य स्वनामकथाते सेनापते, उत्त० १३
अ० । आ० क० । (तच्छकयता ' बभक्ष ' शब्दे बह्वचने)

घणुगह-घणुगह-पुं० । घातस्याधिबिद्येये, घणुगह इति वा ।
जी० ३ प्रति० ४ उ० । अतुर्भिर्देवैः पातविशेषो, वा शरीरं कु-
ञ्चिकरोति । वृ० ३ उ० । इय० ।

घणुतानना-घणुतानना-ली० । घणुवा प्रयजनने, " सहोव-
शोयो घणुतासना व । " घातुर्भेदकां पापादीनां पक्षिणास्तानां
कुर्वन्ति मयप्रयजनवन्तीत्यर्थः । वृ० २ उ० ।

घणुक्य-घणुर्देव-पुं० । प्राविष्यद्भस्मिन्महापरास्ये प्रथ-
मनांधकरस्य सकाशे प्रसजिष्यति स्वनामकथाते नृपे, इया०
२ उ० ।

घणुकर-घणुर्देव-पुं० । घणुधारेयति कृ-अत् । घातुष्के, वा-
च० । घणुकराः कौटिल्यमहरणा इति । स० ।

घणुपिह-घणुपुष्ट-न० । मरुतस्यवदाऽऽकारे क्षेत्रे, स० १७ स-
म० । अम्बुहीपलक्षणवृत्तक्षेत्रस्य हैमवतैरव्यवनाऽऽदिवर्षावा(अ-
वस्थाऽऽरोपितस्याघणुपुष्टकारे परिधिष्यते च । हैमवतैरव्य-
वनांराधिकारे अम्बुहीपलक्षणवृत्तक्षेत्रस्य हैमवतैरव्यवनापदां
द्विनीयवृत्तवर्षांपदावर्षाव्यवस्थाऽऽरोपितस्याघणुपुष्टकारे प-
रिधिष्यते घणुपुष्ट, उच्यते, तत्पदव्यंभूते सरजमदेशव-
ह्वां तु जीवे इव जीवे इति । स० ३७ सम० । (तच्छ-
कस्य बर्धस्य बर्धपरवर्धस्य कियत्प्रमाणाभिति ' बासहृ ' शब्दे
वहयते)

घणुपुहसिवा-घणुपुहसिवा-ली० । गम्यते, " घणुपुहसि-
वा वि गाउयं वि । " गम्यन्ते त्रिधनुःसहस्रप्रमाणाभिति । प्रज्ञा०
१ पद् ।

घणुपुष्प-घणुर्वेल-न० । घणुकरयले, "घणुपुष्पं वा आलितगति । "
अ० ३ श० २ उ० ।

घणुपु-घणुक-न० । ' घणुक ' शाब्दाद्ये, स० ।

घणुपुत्रेय-घणुर्वेद-पुं० । घणुपु उपाचारान् तन्मन्त्रेणगीयात्प्र-
योगाऽऽभेदेपयोगी वेदः । यतुर्वेदस्यापवेदे, शास्त्रात्प्रयोगांप-
संहारप्रतिपादकमन्त्रमहिन शास्त्रभेदे, वाच० । घणुःशास्त्रं,
जं० ३ बह्व० । इषुशास्त्रे, तत्र प्रगवत् प्रूपमभेदस्य समय
भास्वत् । " स्तुत्येयं घणुवर्षां । " इषुशास्त्रं नाम घणुर्वेदः, स क
नदेव राजभेदे स्तुति प्रायतनं । आ० म० १ अ० १ अजान ।
शिखाशास्त्रं, कल्पपुत्रक एकऽऽत्र, घणुर्वेदांश्रित्यारदः । कस्यापि
घनिनः पुत्रान्, घणुर्वेदमांश्रित्यत् ॥ ३ ॥ " आ० क० । आ०
म० । तदात्मके द्वास्वतानिकानांनतरे कक्षाभेदे, शी० । स० ।
हा० । स्व० । तदात्मके पापशुभभेदे च । आश्र० ४ अ० ।

घणुर्देव-घणुःसहस्र-न० । अच-शकले, " सघोः संयोगे सो-
ऽप्रभवे " ॥ ८ । ४ । २०ए ॥ इति सूत्रेण मानस्यो संयोगे बर्न-
मानयोः सकारचकार्यादृक्षं तोगाऽऽप्यपवातः सान् प्रा० ४ पाद् ।

घणुस्समा-घणोस्समा-पुं० । अचसम्पत्तौ, श्या० ३ उ० १ उ० ।

घणुह-घणुपु-पुं० । ' अणु ' शब्दाद्ये, प्रा० १ पाद् ।

घणेश्वर-घणेश्वर-पुं० । भेदकस्यभेदे स्वनामकथाते वाणजि, ती०
६ कदप । कामीनगरवासिभ्ये स्वनामकथाते सार्धवादे, वेद
द्वारावस्थां कृष्णवासुदेवन प्राप्तिहा।पिना प्राप्तिनावर्तिमान् द्वारा-
वर्तिवाहानंतरं समुद्रेण द्वारावस्थां श्रावित्वायं स मुद्रमभ्ये
श्विना सिद्धश्रीपामने स्वनामकथाते स्तस्मिन्ने पश्चावतीक्ष्ण्य
वाक्येन समुद्रमभ्यःतुदुव्य स्वनामकथासाधे कथापेतेति । ती०

ध्वे सर । जद्वबाहुवमिचिरचितवृहत्कल्पनाम्यवृत्तित्तुः के-
मकीर्तिसुरेन्दुवररुपररायां जाते स्वनाममवतां प्राचाभ्ये, वृ० ।

॥ श्रीत्रेनशासनमन्त्रमनिम्नरात्रिमः ।
धीपञ्चमङ्गुलपञ्चमिवाकारः ।
पुम्बो निरावृत्तविगम्यरु ३३००ऽभ्युत्,
धीमन्त्र धनेम्बरगुहः मयितः पुंयवयाम् ॥ ७ ॥
धीमन्त्रधनेपुरेकमयनतमहाधीमन्त्रतिष्ठानु-
स्नस्मात्तत्रैवपुरमद्योचतराणः धीचैत्रगण्डोऽजमि ।
तत्र धीमुवनन्कसुरिस्तुगुहंभुम्बं भासुर-
रुपैतिः सद्गुणरत्नरोहणांरिः कात्मकेनाऽमवत् ॥ ६ ॥
०५ ६ ७० । इतीयोऽयेनप्राप्ता विशालगन्धीयो जिनवृत्तजसु-
रिजिनसांशुनकप्रयोपरि टोकाप्यारचयिताऽयमाचार्यः वि-
कमनं वद-१।७१ वर्षे ब्राह्मीत् । अपरोऽप्यतिप्राचीनः शिला-
ऽद्विःप्यराजस्य बह्मभीपुराजस्यार्थे शतृजयमाहात्म्यस्यमङ्गु-
लधनेम्बरसुरिः । त्रै० ६० ।

ध्रुवाहर्मन्त्रय-धनैःसंस्त्रय-पुं० । धनस्वीयः समूहो धनौ-
चनसम्ब संस्त्रयो राशोकरयत् । कनकाऽऽदिद्वयससूदृश्य रा-
शांकरये, ७७० १० प्र० ।

ध्रुव-धन्य-चि० । धनं लब्ध्वा, धने साधुः, धनमर्हति । ज० २ श०
१ ७० । अन्० । द्या० । नि० । धनव्य दितं धनस्य नि-
मित्तं संयोग इत्यातो, धने प्रयोजनमस्य वा यत् । वाच० ।
अल्लोनिनि, द्या० १ शू० १ अ० । कव० । प्र० । धन्याऽशो
अणुताशो प्रवनाशो । ॥ आ० म० १ अ० २ अमद । ॥ अर्हो पव-
स्य चधया । ॥ आ० म० १ अ० २ अमद । ॥ अथोसं सं तु-
नं जाया । ॥ धनं ह्यध्यासि । ज० ६ श० ३ ३ ३ ० । धनवर्ध,
द्वा० १ शू० १ अ० । सोऽप्राप्यऽद्वेयनाऽद्विना धनार्ह, द्वा० १ ६
डा० । धनज्ञानयोगे, प्रम० १० आश्र० द्वार । धनसाधौ पुत्रव-
र्धने, पञ्चा० ३ वि० ० । पं० व० । ॥ चयाणमपजोमो, धन्या
कंठुति पवणीतोव । चया बहु मयते, चया जे अऽप्यवृत्ति ॥
१ ॥ धन्यानां भाषधनरहस्युणां तस्माधुनां वा सवनामिति
गम्यते, तथोपेअपि धन्याः पुत्रवन्तश्चेष्टन्ते प्रवसन्ते इति ।
पञ्चा० २ वि० ० । धेयवन्द, प्राच० ५ अ० । इत्याप्ये, ॥ ते
धया सप्युरिसा । ॥ पञ्चा० ६ वि० ० । अहकर्मवृत्ते, कृतार्थे,
धनोपयोगिभ्यधेयास्ते, धनवा दिते, धनकर्मणे च । वाच० ।
धनं ज्ञानदशानवारिजलकर्ममर्हन्तीनि धन्याः । साध्याविपु
ज्ञानदशानवारिचधनेत्, ॥ चया नाप्राइयणा ॥ विरो० । ॥ च-
या प्रावकहाय, मुकुलवासां न सुचोनि । ॥ धन्या धर्मधने ल-
ब्ध्वाः । पञ्चा० ११ वि० ० । म० । धाम्नाकस्य प्रथमनिष्ठावा-
यके स्वनाममवतां भावके, आ० म० १ अ० १ अमद । काकन्दी-
वास्तव्ये स्वनाममवतां साध्याये च । पुं० । तत्कथाऽनुत्तरोप-
पातिकदशायास्तुनीयवर्गेश प्रथमेऽध्वयने । सा च धन्या
शब्दे तद्वलनयाप्रतिषेधेऽनुत्तरोपपातिकदशायास्तुनीयवर्ग-
स्य प्रथमेऽध्वयने च । अनु० । नामलक्ष्याय, धन्याके, वा-
च० । कारणसौतगर्भो कौटिल्येयवास्यवस्य सुदादेव गृह्यते-
र्भर्वायां च । स्त्री० । उपा० ६ प्र० । (तत्कथा " सुरादेव "
शब्दे धष्यते)

धन्व-न० । धन्व-अन्व-काप, वाच० ।
धन्वन्-न० । धन्व० कनिद् । धनुति, मयदेशे च । वाच० ।

धान्य-न० । धाने पोषणे साधु-वय । सतुषे तथलुकाऽऽरी,
सर्वाजे शास्त्रितत्त्वयाऽऽरी च । दश० ६ म० । वाच० ।
७७० । सुच० । धान्यं श्रीहिकोचवमुद्रनापातिलगोधूमववा-
ऽऽदि । आच० ६ म० । तच्च सतदश्विचम् ॥ सप्तसत्त-
सवीया भवे धन्यं ॥ ॥ धान्यं सतदशो येनां तानि शुभसतदशा-
नि बीजानि धान्यं भवेदिति । तानि वासुन् ॥ श्रीहियंभो
मसुरा, गोधूमो मुद्रनापातिलकणका । अणवः प्रियङ्गुकोद्र-
व-मकुटकाः शांखरादस्यः ॥ १ १ ० ॥ किं च कलायकुलायो,
शुभसतदशानि बीजानि । ॥ वृ० १ २० २ प्रक० । आ० म० ।

कुर्वाचद् धान्यानां वतुर्धिशितेभ्यः यथा-
सणसत्तसादीयं, धन्याकायं तु कौमिकीदीयं ।
जेसिं तु जायण्डा, परिसया ह्यति शिर्दया ॥ १ १ १ ॥
धावः सतदशो येनां तानि शुभसतदशानि । तानि वासुनि-
शास्त्रिः, गवः, कोरुचः, श्रीदिः, रासकः, तिष्ठाः, मुद्राः, माषाः,
ववलाः, चणकाः, तुवरी, मसूरकः, कुलथाः, गोधूमाः, शिष्वा-
वाः, अतसी, शण्डा । उक्तं च- ॥ साक्षिजयकोद्वर्धोदि-रासग-
तिलसुगमासचकषयणा । तुवरीमसूरकुलथाः, गोधूमनिष्प-
वअथसिसया ॥ १ ॥ इव० १ ७० ।

धन्यां चतुर्विंशं, जव गोहम साक्षि वीदि सद्धी य ।
कोद्व अणुया कंयु, रासग तिल मुग मासा य । १०१० ।
अयमि हरिमंथ तिमउठ, निष्ठावासिलिंद राय मासा य ।
इक्वुयमसूर तुवरी, कुलत्थ तइ धवय कलाया ॥ १०१॥
धाप्यानि वृत्तियतिभयानि । यथा-अति । यथा-अति । शाखो,
श्रीद्वयः, पक्षिकाः, कोद्रवाः, प्रयुकाः, कहुः, रासकः, तिष्ठाः,
मुद्रा माषाश्च । तथा अतसी, हरिमन्थाः, विपुटका निष्ठावा
शिष्मिन्दा राजमाषाः, इक्ववः, मसुराः, तुवरी, कुलथाः, तथा-
धान्यकः, कलाय इति । एतानि च प्रायेण शाकमलिकानि प्राशु-
कानि, नवरं पक्षिकाः शास्त्रिभेदाः, ये पक्षिरात्रेण पचयन्ते । अणु-
का अणुधरी, गृहधिरा कहुः, अणवपराशेरा रासकः, हरिमन्थाः
कुण्डलणकाः, शिल्मिन्दा मकुटाः, राजमाषाश्चलकाः, धान्यं कु-
स्तुम्बरी, कलाया अत्र वृत्तचयका इति । प्रव० १५६ द्वार ।
केचन भूकटिका वदन्ति यथा धीमतां शिकलाऽऽणुकटक-
धन्यस्यकस्यप्रक्षेपे प्रासुके पानीयं तथाऽस्माकमप्युकटक-
धन्यानेतत्त्वयंप्रक्षेपे धान्यादि प्रासुकीभवतीति किमत्र बाध-
कमिति प्रश्ने, उत्तरम्-भूकटिककलाशास्त्राभाश्रय यथा शि-
कलाप्रक्षेपाणुके वर्षोऽऽतिपरावतो भवति तथा यदि धा-
न्यफलाऽऽद्यापि अथेचदोदकवद् धान्यादि प्रासुकं भवीत
न च तस्मात्प्रकयं प्रासुकं तस्मिं । २१ प्र० । सेन० ३
७७० । पञ्चदशकर्मोऽऽद्यानिषयना धान्याश्लिकाराऽऽदि-
फलगुणैरहितरासपयुगां विकये सङ्कोऽमङ्को वा १, तथा सहा-
लपुशाऽऽदीनां आऽऽदीनां कर्मोऽऽदानस्य संभवो, निषेधो येल
प्रश्ने, उत्तरच-धान्याऽऽदीनां कृतपरिमाणावृद्धौ कथादिर्कये
भङ्कोऽप्यथा न वेति, तथा सहालपुशाऽऽदीनां परिमित्वावृद्धौ-
हादि कर्मकरयेऽपि न कर्मोऽऽदानसंज्ञेति वृद्धोकिः । ७६
प्र० । सेन० ३ ७७० ।

धण्योवृत्ति-धन्वन्वृत्ति-पुं० । धन्वन् विशयशास्त्रं तस्यात्ममिचिं
श्रु इव शुक० ॥ नारायणायो नमः, स्वं धन्वन्वृत्तिमहात् ।

पुरा समुद्रमथने, समुद्रकौ महादेवः ॥१॥ इत्युके खगवैद्यनेदे,
 विद्यावासे काशिराजे, विक्रमाऽऽद्वयसजासदे पण्डितनेदे,
 "अथस्नानरूपयकारसिंहशङ्कु-वेनालभम्" इत्यादि ।
 बाध० । वैद्यकशास्त्रप्रणेतरि खनामध्याते योगिनि, "जोगीष
 अहा महावेजो ।" योगी धम्मन्तरि, तेन च विभङ्गनामधेनेनाऽऽ-
 योगिनि कात्रे प्राच्युत्प्रेष्य रोगसंभवे दृष्ट्याऽऽशुभेदकप वैद्य-
 कशास्त्रं बभूवे । ४० १ ४० २ प्रक० । विजयपुरराजस्य
 कनकरपद्य खनामध्याते वैद्ये, तत्कथा विपाककुलस्यष्टमे-
 ऽध्यायने इति । ४०० १० ग्रा० । (सा च 'उत्तरवत्स')
 शब्दे किर्त्तियत्राये ६८३ पृष्ठे इत्या) जमदग्निपरी-
 क्रायै मनुष्यलोकांमुपागतं देवलोकरूपे खनामध्याते तापसे,
 "इतच्छ जेनमादेवाः-वभूतां द्वौ सुरौ विवि । खं खं धर्म प्रशंस-
 न्ना-द्वुवन्तः साधु तापसौ ॥१॥" आ०बु० । "इतो य
 दो देवा वेनामरां सद्यो धर्मेतरी तावसन्नसो ॥" इति । आ०म०
 ४० २ खपद । द्वारावतीयास्तस्ये कृष्णवासुदेवस्य खनामध्याते
 वैद्ये, आ० क० ।

"कारवर्षे वैभरणी, धम्मन्तरि अभिव्र अभविव विज्जे ।
 कृष्णाय य पुच्छमग्नी, गर्जनहेले अग्नीसोही" ॥१॥ आ० क० ।
 "नगरी द्वारवत्सासी-जुपकवर्त्तं पयोनिधेः ।
 त्रीगावनीव पाताला-हागता द्वापरेक्या ॥ १ ॥
 रत्नामध्याते गृहीतवैव, स्वर्णरत्नमयी कृता ।
 पुरीयं वैद्यसाऽऽथाऽऽम्-द्वेष्येराभाष्यरसः ॥ २ ॥
 नाम्ना कृतो नृपस्वयं, चरित्रैर्धैर्यवः पुनः ।
 आदिमाद्यः प्रपानेन, दिमांशुश्च प्रपानेनः ॥ ३ ॥
 विद्येते नत्र वैद्यो द्वौ, वैद्यविद्याविशारदौ ॥
 ज्ञयो वैमरणीज्ञोऽपि, धम्मन्तरिऽजयः ॥ ४ ॥
 चिकित्सां ज्ञानसाधुनां, ज्ञयः प्रास्तुकजेयैः ।
 विद्वधानि प्रदत्तं च, स्युष्मेतानि स्ववेदमनि ॥ ५ ॥
 अज्ञयो ज्ञानसाधुना-माक्यन्मावद्यनेयजम् ।
 प्रास्तुकं ब्रूहे नः किञ्च-दित्युक्ते साधुनिः पुनः ॥ ६ ॥
 स ऊचे न मयाऽधीतं, वैद्यकं भवतां कृतं ।
 एवं तौ द्वौ महारज्जोः, चिकित्सां कुरुतः पुरि ॥ ७ ॥
 प्रष्टुं कृष्णोऽयदाऽऽक्रो-द्वैद्ययोः काऽऽययोगिनिः ? ।
 जीवांशोपचिदानेन, जीवहिंसाविधायिनोः ॥ ८ ॥
 स्वाभ्युषे स्वसर्मां पृथ्वीं, पागो धम्मन्तरिर्गमी ।
 ज्ञयो वैतरणीज्ञोऽपि, गङ्गाविन्यायान्ने इतिरिः ॥ ९ ॥
 स च तत्र ययःप्राप्तो, भावी यूपपतिः स्वयम् ॥
 गमिष्यत्यन्वया तत्र, साधेन सह साधनः ॥ १० ॥
 तथैकस्य मुनेः पादौ, मन्ने शब्दं दुःकृतम् ।
 ततस्तदर्थं स्वैऽऽस्तुः, सशब्दार्थान्निर्दिशेत् ॥ ११ ॥
 मर्थं योऽस्मिन् दृढ, शब्दयमेतन्ममान्दतु ।
 तच्छब्दयोःद्वेषणाशक्त्या, निश्चयसाधेन मोक्षिनाः ॥ १२ ॥
 मुक्कथा तं स्थपिद्वले शुकैः, सञ्ज्ञायस्य तरोस्तले ।
 तेऽपि जम्भुः कथमपि, शोकशब्दनेन शान्त्यनाः ॥ १३ ॥
 तदा च तत्र स ज्ञान्य-बागाद् बानरयूपयः ।
 पुरोगैस्तुमुज्ज्वले, साधुं तं वीर्य्य बानरः ॥ १४ ॥
 यूपयस्तमयोऽयस्य-नूरापोहेन तदवशान् ।
 ज्ञानज्ञानिस्तुनिः सर्वैः, प्रागजन्तं स्मरन्तं सन् सः ॥ १५ ॥
 इष्टुः शब्दं मुनेः चक्षुरो-दरणीं शब्दरोदणीम् ।

विरी गत्याऽनयस्तापुं, निःशब्दं विषयेऽभिरात् ॥ १६ ॥
 साधारणं शिक्षित्वाऽऽथ-रतोऽथ प्राग्भवधेयनाम् ।
 धर्ममाक्यमुनिः सोऽथा-नशनेन खनस्यहात् ॥ १७ ॥ "

अथ किं तस्याभ्यां इत्याह-
 "सो बानरश्चरवै, कंगारे सुविहिद्राणुकुंवाय ।
 भासुत्वरश्चुंश्चरो, देवो वेमणिशो आभ्यो ॥ १८ ॥ "
 अनुकम्पा भक्तिः । वैमालिकः सहकारे ।
 "प्रयुत्वावाचमदादौ-तद्वपुस्मिं मुनि च सः ।
 जागेत्यावश्यांदाह्यां, देवद्विं तां निजां मुनेः ॥ १९ ॥
 ऊचे च स्वप्रसादेन, प्राप्यत धीरियं प्रजो ! ।
 तेनाद्योत्पात्य स मुनि-नीनः स मुनिसंज्ञयौ ॥ २० ॥
 दृष्टान्नेऽस्माद्दुरागास्वः, कथं शान्यमगाकृतैः ।
 सोऽथ बानरवैद्ययो-हन्ते तेषामवीकयत् ॥ २१ ॥
 बानरः साधुयकयैः, द्वेषे साभार्यकृतनम् ।
 अन्वयोपायकुःकर्मा, स्याद्दु वराकः स नारकः ॥ २२ ॥ "
 आ० क० ।

धर्मांतरिकुव-धम्मन्तरिकुप-पुं० । अहिच्छकाननारोको स्वनाम-
 कथाने कृते, "अध्वतारकृषक्य याव पिञ्जरवधाय माह्वयाय शु-
 क्ववत्सा कंचन उच्छ्रज्ज ॥" तौ० ३ कवय ।

धर्मास्य-धम्मन्त्य-जोः आत्मानं धर्म्यं मन्थमाने, "अर्थं म-
 न्थोऽतिभक्तितः ।" आ० क० ।

अस्य-धम्मन्त्य-पुं० । शांतिजन्मनिगीतो, ४०० १० ग्रा० ।
 काकशोभनरीयास्तस्ये स्वनामकथाने सार्ववादे, तद्वक्तव्यताप्र-
 तिषकेऽनुत्तरायेऽनिकदशायास्तुतायवर्षस्य द्वितीयेऽध्यायने
 च । ४०० १० ग्रा० ।

इत्यने तु प्रथमेऽध्यायने-
 जंबू ! तेषं काक्षेणं तेषं समरणं काकंदी नाम नयरी
 होत्था, रिक्तियपियसमिक्ता । महंभवतो उजाणो, स-
 स्वाधरि य, नियसत् राया । तस्य षं काकंदीय नयरीय भदा
 नाम सत्यवाही परिचसद अद्वा० जाव अपरिज्ना । तीनेखं
 भदाय सत्यवाहीय पुते धर्मो नाम दारय होत्था, अहीण०
 जाव मुक्के पंचपादपरिगहितो । तं जहा-स्वीरथातां०
 जहा महान्दो० जाव बावत्तरिकताभो अहीने० जाव अस्त्रे
 जोगसमत्ये ज्ञाते याव होत्था । तने षं सा भदा सत्यवाही
 धर्मो दारयं उम्भुक्काक्षानाव० जाव जघोस्ताय इज्ज-
 णिचा वचीसं पासायवर्त्तंमिपि करोति, अज्जुगमयच्यधी०
 जाव अयोगसंभयमयमिषिद्वि० जाव अयोगसमत्ये विज्ञा-
 वरकषयायां एगदिवसेयं पाणिं गिएह्वायेनि, वचीसओ
 दाभ्यो० जाव उर्विं वामाय कुट्टि० जाव विहृदो । तेषं
 काक्षिणं तेषं समरणं मामी समोमदे, परिसा निग्याय, राया
 जहा कोणिक्रो तथा निगते । नेन षं तस्य धम्मसस दारयसस
 तस्मिं भद्रे जहा जगळो तद्वा निगते, नशरे पायचार्यो० जाव
 नवरं अम्मयं भद्रे सत्यवादि आणुष्कामि । तं यो अद्द

देवाणुप्यै ! अंतिरे० जाव पव्वयामि० जाव जहा जमाही तहा आपुच्छति, पुच्छिया बुत्तं पडिउत्तिया जहा महाबन्ने० जाव जाहे नो संवाएति जहा याववापुत्तस्स जियसच् आ- पुच्छति, छत्तवाभराओ समयेव जितसच् निक्खमयं करे- ति, जहा थाववापुत्तस्स काहे० जाव पव्वए अणगारे जाए इरियाभमिते० जाव गुत्तवेभयारी । तेत्तं णं से धम्मे अणगारे णं वेव दिवसं सुंके जविषा० जाव पव्वइत्तए, तं वेव दिवसं समयां जगवं महावीरं वंदति, नमंमति, नमंमतिचा एवं व- यासी- एवं त्वणु इच्छामि णं भंते । तुक्केहि अजणुष्साए समाणा जावजीवाए छंटे छुट्टेणं अणिकिल्लत्तं अयंवि- ल्लपरिगाहिएणं तवाकम्मये अण्णाणं जावेमाणस्स विहरि- त्तए, अहस्स वि य णं पारणयंसि कल्पति से अयंविंल्लं पक्खिण्णत्तए नो चेव णं अणायंविंल्लं, नं पि य संसद्धं नो चेव णं अस्संद्धं, तं पि य णं उज्जियधम्मियं नो चेव णं अणुज्जियधम्मियं, तं पि य णं तं अस्से बह्वे सण्णामाहण- अतिरेकिवणवणीममा नावकंजति ? अहासुं देवाणुप्यिया ! मा पक्खिंयं करेह । तते णं से धम्मे अणगारे समणं भग- वया महावीरं अजणुष्साते ममाणे हट्ठ० जावजीवाए छंटे छुट्टेणं अणिकिल्लत्तं तवाकम्मये अण्णाणं जावमाणे वि- हरति । तते णं से धम्मे अणगारे पव्वमच्छुत्तमणपारणपथि- पट्ठमाए परिमीए मज्झमाये करंति, जहा गोपयसाभी तवेव आपुच्छति, जेणव काकंदी नगरी तेणव उवागच्छइ, उवाग- च्छत्ता काकंदीए नगरीए उव्वनीच० जाव अट्ठमाये आयं- वित्तं यो अणायंविंल्लं० जाव नावकंजति । तते णं से धम्मे अणगारे ताए अम्भुज्जतपवत्ताए परिगाहियत्ताए एसणाए एममाणे जति णं जत्तं लभति, तो पाणं न लभति जति पाणं लज्जति, तो भत्तं न लभति । तते णं से धम्मे अणगारे अदीणे अ- दीणमणे अकल्लसे अविसाइ अवरित्तयोमं जणवघकल- ङांगवत्तिसे अहाएज्जत्तमसुदाणं पक्खिगाहिवि, पक्खिगाहिति- चा काकंदीनगरीतो पडिनिक्खमति जहा गायथो तहा प- दिदंते । तते णं से धम्मे अणगारे समणेणं जगवया अ- र्कणुष्साते ममाणे अणुच्छिण्ण० जाव अणुज्जोववधे विल- पिब परणमत्तएणं अण्णाणं आहारं आहारंति, आहारंति- चा संभवेणं तवसा० जाव विहरति । तए णं से समयां जगवं महाभैरे अणया कया वि काकंदीनगरीतो सहसंबवणाओ पडिनिक्खमति, वडिया अणवयविहारं विहरति । तए णं से धम्मे अणगारे समणस्स भगवओ महावीरस्स तहाकणाणं थेरा- णं अंतिए मायाइयमाइयाइ एकारस् अंगाइ अड्डिज्जति, सं- जयेणं तवसा अण्णाणं जावेमाणे विहरति । तए णं से धम्मे अणगारे जहा संदओ जाव उवसोभेमाणे उवसोभेमाणे

चिद्धति, धम्मस्स णं अणगारस्स पाणं अयमेवाकूवे तवकू- वस्सावसे होरथा-से जहानामए क्खल्लो ति वा कइपा- ओया ति वा जरमाओ वा होरति वा एवामेव धम्मस्स अ- णगारस्स पाया सुक्का निरंमना अड्डिचम्मविरत्ता ते पणा- यंति, नो चेव णं संसोणियत्ताए धम्मं अणगारंति ति पायं अयमेवाकूवे से जहानामए कइसंगलिया ति वा सुग्गमा- मसंगलिया ति वा तरुणिया उष्ठा उएहे दिक्का सुक्का मया- णा गिणायमाणी चिद्धति, एवांमव धम्मस्स पायंगुत्तिआए सुक्काओ जाव सोणियत्ताए धम्मस्स जंवाणं अयमेवाकूवे मे जहाणामए कइजंया ति वा केइजंया ति वा निणियाति वा जंवायंति वा० जाव सोणियत्ताए, धम्मस्स जाणुणं अयमे- वाकूवे, से जहानामए कासिपोरेइ वा मउरपोरेइ वा डिठि- यासियापोरेति वा० जाव सोणियत्ताए, धम्मस्स उरू अयमे- वाकूवे, से जहानामए सामकरिइल्लेइ वा वारिकरिइल्लेइ वा स- द्धइसामलितरूणं ने छिण्णिकण्णि० जाव चिद्धति, एवांमव ध- म्मस्स उरू वा सोणियत्ताए, धम्मस्स कडिपट्टस्स इमेवाकूवे, म जहानामए उट्टयाए ति वा उरूगयाए ति वा महिसपा- देइ वा० जाव सोणियत्ताए, धम्मस्स उदरजाणयस्स इमे- वाकूवे, मे जहानामए सुक्कवज्जित्तेइ वा भउजणयकवंल्लेइ वा कइकोल्लेथोमि व उदरं वंल्लं, धम्मस्स पाणुत्तियकंठयाणं इमेवाकूवे, से जहानामए उदरं सुक्कावद्वी ति वा पाणावली ति वा कूवावद्वी ति वा, धम्मस्स पिट्ठकरंठयाणं इमेवाकूवे, से जहा- नामए चिचयककरेति वा वायाणीवत्तेइ वा ताहीयंठपत्तेइ वा, एवामेव धम्मस्स मा हाओ इमेवाकूवे, मे जहानामए सभिसंग- श्लियाइ वा पहायासंगलिया ति वा अगच्छियंगश्लिया ति वा, एवामेव धम्मस्स इत्थाणं अयमेवाकूवे, मे जहानामए सुक्कज- णियाइ वा वत्तपत्तेइ वा पलामपत्तेइ वा, एवांमव धम्मस्स इ- त्यंगुत्तियाणं अयमेवाकूवे, से जहानामए कुट्तसंगलियाति वा सुग्गमामतरुणियाच्छिर अयवेदिणा सुक्का मयाणी, एवांमव धम्मस्स गीवा, से जहानामए करगण। वाइ वा कुंठियागीवाइ वा उवत्थवणाए वा, एवांमव धम्मस्स इणुयाए से जहानामए सा- उफलेइ ति वा हम्मोवकलेइ वा अंबवट्टियाए वा, एवांमव ध- म्मस्स उट्टाणं से जहाणामए सुक्कजंजोया ति वा संश्लिसुग्गलिया ति वा अल्लत्तंगगुत्तिया ति वा, एवांमव धम्मस्स तिक्काए, से जहा बटपत्तेति वा उंवरपत्तेति वा सागपत्तेति वा, एवांमव धम्मस्स नासियाए, से जहाणामए अंबवट्टोपसियाइ वा माउ- ल्लुंगोपसियाइ वा तरुणिया, एवांमव धम्मस्स अच्छीयं, मे जहानामए वीणाछिइ चि वा पजाइयतारगा ति वा, एवांमव धम्मस्स कण्णायं, से जहाणामए सीसमुष्ठा क्कलियाति वा वाणुक्कल्लेइ वा करेण्णयाज्जियाइ वा

धृष्ट (ग) य

एवामेव धृष्टस्स... (?) मे जहाणामए तरुणगहाओ ति वा तरुणगए-स्रावुप चि वा सिद्धेहाए ति वा तरुणए०जाव चि-
 द्दति, एवामेव धृष्टस्स अणगारस्स सीसं लुक्लं निम्मंमं अ-
 द्दिच्चम्मत्तिरत्ताए पणायंति, नो चरणं मंसोणियत्ताए, एवं
 सवत्सयमेव नवरं उदरजाणया कम्मा जिम्मा ओट्टाएणमि
 अट्ठी न जवति चम्मत्तिरत्ताए पणाइतं भणंति, धोषणं अ-
 णगारेणं सुवपायजंघोसुहणदिगतं तम्मिकरालाणं क-
 क्काहेणं पिट्ठमंसिएणं उदरपायणेणं वातिज्जाणोहिं पिट्ठ-
 कंरंमगंघाहिं मंगतरंमज्जेतणं उक्खंमंमदेमजायणेणं सु-
 क्कमपसमाणेहिं बाहाहिं भिदिदककान्नी चि व लंबंतेहि य
 अग्निदोहेहिं कंण्णोइओ विच वयमाणीए मीमयसीए पञ्जात-
 वदनकमत्ते ओउक्कणयहासुहे ओट्टणयकांमे जीवंजीवेणं
 मच्चंति, जीवंजीवेणं चिद्धंति, भासं भासिस्सामि, विगहा
 इ सं जहानामए इंगाससकणियाति वा जहा खंदओ तहा
 ०जाव हुतामणाइ भासरासिपासिजिणे तरेण तए ये नवनेयं
 मीरीमउव्व सोभेमाणे सोभमाणे चिद्धंति । तेणं कालेणं
 तेणं समएणं रायमिहे नयेरे गुणमिले वेइए मेणिए गया ।
 तेणं कात्तेणं तेणं समएणं मणणं जगवं महावीरे ममांसदे,
 परिसा निग्गया, भेणिओ निग्गओ, धम्मकट्टा, परिसा नि-
 ग्गया तए णं मे मेणिए राया समएस्स०ओतिए धम्मं सो-
 षा निग्गम समएणं भगवं वेदति, नमंसति, नमंसतिचा एवं
 वयासी-इमसि णं जेने । इंदुज्जुतिपावोक्खाणं चउदसएहं
 ममणसाहस्सीये कयरे अणगारे महादुक्ककरकारए चेव महा-
 निज्जाए चेव ? । एवं खलु मेणिया ! इमसि इंदुज्जुतिपावो-
 क्खाणं चउदसएहं ममणसाहस्सीये धमो अणगारे महादु-
 क्करकारए चेव महानिज्जाए चेव । से केमि णं जेने ! एवं
 बुच्चानि-इमसि०जाव साहस्सीये धमो अणगारेणं महा-
 दुक्करकारए चेव महानिज्जाए चेव ? । एवं खलु मेणिया ! तेणं
 कालेणं तेणं समएणं कार्करीनामं नयरी होरेत्या; उएपि पा-
 मायवाहंसए विहग्गति। तेणं अहं अणया कयाइ पुञ्जा-
 षुपुड्विं चरमाणे माभाणुणामं दउज्जमाणे जेणव कांही
 नयरी जेणव सहसंभवणं उज्जाणे तेणव उवागए अट्टा-
 पस्सिक्खं उमहं मंजमणं ०जाव विहरामि, परिसा निग्गया
 तहेव०जाव पवतिते०जाव विलमिव०जाव अहरारोते । ध-
 एणस्स णं अनगारस्स पदाइमरीवस्सणो सव्वा ०जाव उव-
 सोभेमाणे उवसंजेमाणे चिट्ठति, से तेण्णुंमे मेणिया ! एवं वु-
 च्छति-इमसि च उदसमहस्समाणं धम्मं अणगारे महा-
 दुक्करकारए महानिज्जाए चेव । तेणं मे मेणिए राया
 समएस्स जगवओ ओतिए एअमट्टं सोळा विसम्म इट्ठुडु

ममणं भगवं तिवसुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेति, करे-
 तिचा वेदति, नमंसति, णमंसिचा जेणव धम अणगारे
 तेणव उवागएक्कट्ट, उवागएक्कट्टा धम अणगारे ति-
 कसुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेति, वेदति, नमंसति,
 णमंसिचा एवं वयासी-धमोमि णं तुमं देवाणुएपिए ! संसुणं
 सुकयस्ये कंतसकवले सुक्खे णं देवाणुएपिया ! तव
 माणुस्सए जम्मज्जोवियफत्ते चि कट्टु वेदति, नमंसति, णमं-
 सतिचा जेणव समणं भगवं महावीरं तेणव उवागएक्कट्ट, उ-
 वागएक्कट्टा ममणं जगवं तिवसुत्तो वेदति, नमंसति, णमं-
 सिचा जामेव दिसि पाउञ्जए तांमव दिसि पडिगए । तत
 णं तस्स धमस्स अणगारस्स अणया कयाइ पुञ्जत्तावर-
 ककालमयमंसि धम्मजागरियं जागरमाणे इमेयाक्खे अज्ज-
 त्थिए-एवं खलु अहं इमेणं उगालेणं जहा खंदओ तहेव
 चिन्ता आपुच्छणं धोरेहं सदि विपुलं उक्कट्टति मानियाए
 संलेहणाए नवमासपरियाओ०जाव कालमामे कायं किष्वा
 उट्टं चेदिम०जाव नवगेविज्जयविमयापुदयमे उट्टु दूरं वीती-
 वयति, वीतीवतिचा सव्वहामिदे विमाणे देवत्ताए उववणो
 थंग तहेव उच्चरंति०जाव इमामे आयावमंकेति जंत ति ज-
 गवं गोयमे तहेव पुच्छंति, पुच्छत्तिचा जहा खंदयम्म जगवं
 वागेरंति ०जाव सव्वट्टसिद्धे विमाणे उववणो । धमस्स णं
 भेने ! देवम्म केत्तये कात्ते उट्टि पन्नत्ता ? गोयमा ! तंभी
 मागरोवमा उतिती पणत्ता । मे णं भेने ! ततो देवहोमाओ
 काहं गच्छति०काहं सिज्जहाति ? । गोयमा ! महाधिदं
 वामे सिज्जहाति०इ, एवं खलु जंवं समणं ०जाव मंपलेणं
 पदमस्स अउज्जयणम्म अयमट्टं पणत्ते । अणु० देवर्ग ? अ०
 धान्यक-न० । कुस्समरीनामके धान्यमेहे, ६श० ६ अ० ।
 धाणुग-धान्यक-न० । स्वनामकणानं पूरे, यव विमत्ताजनेव
 प्रथमभिला लभ्येति । अ० म० १ अ० १ खगक ।
 धमा जवन्व-धान्यक-पु० । अणुजयपन्थकरामकं धान्ये मत्तं,
 विपा० २, अ० २ अ० । (तत्कथा 'महणाइ' शब्दे वक्ष्यते)
 धएणगिहि-धान्यनिधि-पु० । काट्टागारे लौकिकं निधमंहे,
 स्वा० ५ टा० ३ उ० ।
 धाणपन्थय-धान्यप्रत्यक-न० । धान्यमालविशेषे, ६य० १ अ० ।
 धाणपिडक-धान्यपिटक-न० । धान्यप्रत्यक, ६य० १ अ० ।
 धाणपुंभियमणा-पुंजितधान्यसमाना-क्री० । क्खे लुणपुन-
 विञ्चुत्तपुंजकृतधान्यममाना सकलानिचारकणवविरहेण
 लप्यस्सवजावन्धान्यं पुंजितस्य धा-याधरोवणस्य परनिधानः प्रा-
 कृतस्यात् (स्वा०) प्रमज्जाभेदे, स्वा० ४ टा० ४ अ० ।
 धडाप्यमाण-धान्यप्रमाण-न० । मानमेव प्रमाणं, धान्याविवयं मा-
 नं प्रमाणं धान्यप्रमाणम् । मानप्रमाणभेदे, अणु० । (धान्यप्र-
 मायं 'माक' शब्दे वक्ष्यते)

धाम्याय-धान्यमान-न० । धाम्यप्रमाणे, नि० सू० १ उ० ।
 धाम्यामफन्न-धान्यमाषफन्न-न० । धोरुशहवेतसर्वापऽस्यके
 हिरक्ष्याऽऽदिपरिमाशभेदे, स्या० ८ डा० ।
 धर्णय-धन्यक-पुं० । 'धर्णय' शब्दायै, स्या० १० डा० ।
 धसविकल्पसमाप्ता-विक्रितधान्यमाना-स्त्री० । यद्विक्रीर्ण
 गोमुक्त्युत्पन्नया विक्रिते धाम्ये तत्समाना विक्रितधान्यसमाना,
 विक्रितस्य धाम्यावशेषणस्य परनिपातः प्राकृत्यात् । स्या०
 ४ डा० ४ उ० । या हि सहस्रमुपशानिचारकचक्रवृत्तक्यात्
 साम्प्रत्यनरापिक्रितया कालवपनायस्वस्वभावा सा धाम्यविक-
 र्णीयसमानोच्यते । इत्युक्तकृते प्रप्रथ्याभेदे, स्या० ४ डा०
 ४ उ० ।
 धर्णविराद्वियसमाप्ता-विराद्वितधान्यमाना-स्त्री० । खलक
 एव यद्विराद्विन विस्वारितं बायुना पुनपुञ्जकृतं धाम्यं त-
 रसमाना, विराद्वितस्य धाम्यावशेषणस्य परनिपातः प्राकृत्यात् ।
 स्या० ४ डा० ४ उ० । या हि लघुनाऽपि यनेन स्वस्व-
 भावं लप्स्यन् इत्युक्तकृते प्रप्रथ्याभेदे, स्या० ४ डा० ४ उ० ।
 धर्णसंक्रियसमाप्ता-संक्रियेत्तधान्यमाना-स्त्री० । यत्संक्र-
 यितं श्रेयादाकारितं खलमानीतं धाम्यं तत्समाना । संक्रियेत्तस्य
 धाम्यावशेषणस्य परनिपातः प्राकृत्यात् । स्या० ४ डा० ४
 उ० । या हि बहुतरानिनारोपेनयाद् बहुतरकालावस्यस्वस्व-
 भावा सा धाम्यसंक्रियेत्तसमाना । इत्युक्तकृते प्रप्रथ्याभेदे,
 स्या० ४ डा० ४ उ० ।
 धर्णशुद्धाणि-धान्यशुद्धि-स्त्री० । राज्यापलाकृष्णभेदे, यत्प्रभावाद्
 शुद्धयि भेदे शस्यनिष्पत्तिसादृशी नोपजायते । इय० १० उ० ।
 धर्णाउस-देशी-कथ्यमानाऽऽशीर्षादेरे०ना० । एषो ५ ट गाथा ।
 धर्णागार-धान्यागार-न० । कोष्ठागारे, नि० सू० ८ उ० ।
 धर्णाविते-धान्याविति-स्त्री० । शस्यसामे, 'फलमिह धान्या-
 वामिः ।' षो० ७ वि० ।
 धर्णोवद्व-धान्यावद्व-पुं० । राजपुहगरस्ये स्वनामक्याने प्र-
 धानभेदिते, स्या० सू० १ अ० । श्रुपभपुग्स्थस्त्पकरवडको-
 धानवाम्भवे सुपे, विपा० २ सू० २ अ० । घ० २० । (तत्कथा
 'भद्व्यादि' शब्दे) ।
 धर्ण-धत्-पुं० । बहुव्रीहिके वनस्पतिभेदे, जी० प्रवि० । निदिने,
 त्रि० । आ० म० । अ० २ अ० । मनु "वधातेर्दिः" ॥ ७ ४ प्र२ ॥
 इतिहिशब्दाऽऽदेशेनार्द्धे इतिमिते भाग्यभेदे, कथं धत्तमित्यु-
 च्यते । प्राकृते देशीपदस्याविकृत्यावा षोः । अथवा-धत्
 इति किंयदभ्युपपन्न एव यद्वह्यशब्दे । आत्र० १ अ० ।
 धत्त-त्रि० । दधानीति धः, घ् षाचो यस्मिन् स धत्तः, निष्ठा-
 न्तस्य "जातिकालसुधादिभ्योऽनाच्चाङ्गान्त कोऽङ्कान्तिप्रति
 पनाः" ॥ ६ । २ । १३० ॥ इति परनिपातः अथवा धनाऽऽस्ता
 सुहृता धत्तः । मिदिने, साच० १ अ० ।
 धपण-धपन्-पुं० । धपयन्तेऽनेनधमद्युः । नले भक्षाधमापके,
 कृ० च । शि० । अग्निसंयोगे, न० । "वायधमणाहिधारणा ।"
 आवा० नि० १, सू० १ अ० ७ उ० ।
 धपयि-धपयि-स्त्री० । धम-अति वा ङोप् । नारुधाय, उच्य०
 २ अ० । वाच० । ङा० । प्रअ०, भ० । "न च धमयीभो ।" धमयो

रस्वहा नारुधः । तं० । शिराधाय, उच्य० पाई० २ अ० । को-
 ष्टकृद्यम्भरे, नाडोमाधिक्यम्- "दुवे दुवे धमणिभंतरेतु" धम-
 न्यः कोष्टकृद्यन्तराणीत । विपा० १ सू० १ अ० । इहवित्ता-
 विन्ध्याम्, श्रावाधाय, हरिद्रायां च । वाच० ।
 धपयिस्तय-धपयिस्तत-त्रि० । धमन्भिन्नीकीभिः संततो
 व्यासः । उच्य० २ अ० । नाडीव्याते, ङा० १ सू० १ अ० । "किंसे ध-
 माणसय ।" धमनीसंतनो नाडोव्यातो, मांसकृद्येव इहवित्ता-
 नाडीकृत्वात् । ङ० २ श० ४ उ० । यय शरीरे नशामिभ्यांसं
 हयन इत्यर्थः । उच्य० २ अ० । धमयतः शिरास्नाभिः संततो
 व्यासो धमनिसंतनः । शिराभिर्व्याते, उच्य० पाई० २ अ० ।
 धपयि-धमनी-स्त्री० । 'धमयि' शब्दायै, उच्य० २ अ० ।
 धपयिस्त-धपयिस्तयान-त्रि० । धमयिस्ति चर्षकमिचोत्पा-
 दयति, ङा० १ सू० ६ अ० ।
 धपयिस्तयोम-धपयिस्तयानयोश्च-त्रि० । धमयिस्तयोमो धम-
 यिस्तेन व्योपेयिकमिचोत्पादयन् घोषः शब्दो यस्य स तथा ।
 धमयिस्तेन व्योपेयिक्युत्पादकशब्दोपेते, ङा० १ सू० १ अ० ।
 धपयिस्ती-देशी-नाडार्यै, दे० ना० । कपोतश्रेयाया श्चो-
 धमास-धमास-पुं० । वृकभेदे, दे० ना० । कपोतश्रेयाया श्चो-
 क्माधिक्यम् "धमाससारे वा ।" प्रहा० १७ प४ ।
 धम्म-धर्म-पुं० । न० । धृ-भद्र । दश० १ अ० । स्वजावे, दश० १
 तय । स्या० ० प्राचा० । दश० । दशा० । ङा० । विशेष० । सूच० ।
 उच्य० । "धम्मस्सजावो णि पयादा धम्मो णि वा समावो णि वा
 हो वि पयादा ।" नि० सू० २ उ० । परिणामः स्वभावः शक्तिधर्म
 इतिपर्यायः । स्या० ६ टा० । धर्माः सद्भावानिः, क्रमभावि-
 नश्च पर्याया इति । स्या० २ डा० १ उ० । "सत्यं धर्मं ज्ञापित-
 ।" धर्मं ज्ञावाऽऽद्वैतस्यस्वभावमुपयोगोत्पत्त्यादिकं मुना-
 ऽऽद्वैतकव वा । स्या० १० सप्त० । "लोहां सुयस्व धम्मा ।"
 विशेष० । विशेषे, आचा० १ श्रु० ८ अ० ८ उ० ।
 (१) धर्मधर्मिणोरेकान्तेन भेदेऽभ्युपगम्यमाने धर्मिणो मिःस्व-
 जायताऽऽपत्ताः, स्वभावस्य धर्मस्वभावस्य च ततोऽप्यवत् ।
 स्वो जावः स्वभावः, तस्यैवाऽऽपत्ता सत्ता, न तु तदर्थान्तर
 धर्मकपे, ततो न तिस्वभावात् । पृष्ठातिरिति चेत्, न, इत्येव स्व-
 रूपसत्ताऽऽपुपगमे तदपरसत्तात्प्रत्यययोगकृत्पर्याया वैव-
 र्धप्रसङ्गात् । अपि च-यथेकान्तेन धर्मधर्मिणोर्भेदस्ततो धर्मि-
 णो हेतुत्वाऽऽदिभिर्धर्मिणनुज्ञेयत्वात्स्य सर्वथाऽऽनवगमप्रसङ्गः, न
 ह्येवैवस्वभावं कृतं न शक्यते इति । तथा च सति तदजावमसङ्गः,
 कदाचिदप्यवगमाजानात्, तथापि तत्सर्वथाऽऽपुपगमेऽप्रतिप्रसङ्गो-
 ऽभ्युपगमि यस्य कस्याचित्कदाचिदप्यवगतपृष्ठात् । ऽऽदेशोऽप्य-
 ऽऽपत्ताः एवं च धर्मजावे धर्माणीमि हेतुत्वप्रमेयत्वाऽऽपत्तां नि-
 राधयत्वाऽऽपत्तात्वाऽऽपत्ताः । न पि अथवाधाररहितः । अपि धर्माः
 संज्ञान्ति, तथाऽऽपुपगमे । अथवा परस्परमपि तेषां धर्मजावा-
 मेकान्तेन भेदाऽभ्युपगमे तस्यैवाऽऽनवगम्यत्वात् । तथाऽऽपुपगमा-
 त्, तद्व्यवस्थाऽऽदिधर्मिणुपगमे च धर्मिणवप्रसक्तिरनवस्था च,
 तत्रैकान्तभेदपक्षे धर्मधर्मिणाना, ताऽप्येकान्तनिर्पक्षे, यत्स-
 स्मिन्नभ्युपगम्यमाने धर्ममात्रं वा स्यात्, धर्मिमात्रं वा । इत्य-
 थैकान्तभेदानुपपत्तेः, अथवात्प्रभावा वा अथवात्प्रभावात्, प-
 रस्परमान्तरिपक्षत्वात् । धर्ममास्तरीयको हि धर्मि, धर्मिमास्तरी-
 यकश्च धर्माः, ततः कथमेकान्ते परक्यावस्थावर्तिताः । कथिपतो

धर्मधर्मिन्मात्राः, ततो न दूषणमिति चेत्तर्हि बन्धवभाषप्रसङ्गः । न हि धर्मधर्मिन्स्वभावरहितं किञ्चिद्व्यभिचरति, धर्मधर्मिन्नामैव कश्चिदपि न इति तदुक्तप्रसङ्गः । धर्मो एव कल्पितः न धर्मः, तत्कथमभाषप्रसङ्ग इति चेत्, न, धर्मोऽयं कल्पनाभाषभाषानुपपन्नमेव परमाधेयोऽस्वभावानुपपन्नात्, तदभावे च धर्मिणोऽप्यभाषाऽप्यतिः । अथ तदेवैकं स्वप्रकृतं सकलसज्जानां यथाज्ञानीयव्यावृत्तेष्वेकस्वभावाः धर्मिण्यवृत्तिनिबन्धनाच्च या व्यावृत्तयो मित्रा इव विकल्पितस्ता धर्मास्ततो न कथमिदोषः । तद्व्ययुक्तम् । एवं कल्पनायां वस्तुनांमेकात्मकताप्रसक्तैः धर्म्यथा सकलसज्जानां यथाज्ञानीयव्यावृत्तयोर्गोचर इति न निजस्वभावेन घटः इव व्यापयते पटस्तेनैव स्वस्वजादृषि, स्वस्वस्य घटकथनाप्रसक्तैः । तथाहि-घटः इव व्यापयते घटघटावृत्तिप्रभावतया स्वस्वजादृषि चेत् घटघटावृत्तिस्वभावस्यैव व्यापयते, तर्हि ब्रह्मा स्वस्वस्य घटकथनाप्रसक्तैः धर्म्यथा-नतः तस्वजापनायां व्यावृत्तयोर्गोचरः । तस्माद्यतो यतो व्यापयते तत्तद्व्यावृत्तिमित्युच्यते । स्वभावा अवश्यमनुपपन्नव्यस्तः, ते चानिकाभेन धर्मिणो मित्राः, तद्भावप्रसङ्गात् । तथा च तदवस्थ एव पूर्वोक्तो दोषः, तस्मान्निशा अभिशाच्च । त्रेधाभेदोऽपि धर्मधर्मिणोः कथमिति चेत् ? उच्यते-इह यथापि तादात्म्यतो धर्मिणा धर्मोः सर्वेऽपि शोभाभावेन व्याप्ताः, तथाऽप्येवं धर्मो, एते धर्मो इति परस्परं जेदोऽप्यस्ति, अन्यथा तद्भावानुपपत्तिः । तथा च सति प्रतीतिबाधा, मिथो भेदेऽपि च विशिष्टान्योऽवस्तुवेचन सर्वधर्मयोर्धर्मिणा व्यात्यन्तभेदेऽप्यस्ति । अन्यथा तस्य धर्मो इति प्रसङ्गानुपपत्तेः । न० । स्व०० ।

(२) अथ धर्मन्याऽऽद्यो क्वाऽऽद्यश्च धर्मो आत्माऽऽद्यंघटाऽऽद्यश्च धर्मिणोऽप्यनेन स्वतंत्रिका आरि समवायसंबन्धेन संबन्धः सन्नतो धर्मिण्यधर्मव्यपदेशमनुवृत्ते, तन्मतं दूषयन्नाह-
न धर्मधर्मिन्प्रतिपत्तिं भेदे,
हृष्याऽस्ति चेन्न त्रिभवं चकारिति ।
इहेदमित्यस्ति मतिश्च ह्यतो,
न गौणभेदेऽपि च लोकवाधः ॥ ७ ॥

धर्मधर्मिणोरतीव जेदेऽतीवत्येवशब्दो वाक्यालङ्कारः । तं च प्रायेऽतिशयोक्तिं कथुलेख प्रयुञ्जते अग्निदिकाः । यथा-“ आचरिञ्जना किञ्चिद्विद्वन्नामसः ॥ ” उच्यते क इव सुखायहः परेषाम् ” इत्यादि । तत्तच्चैकान्तमिन्नत्वेऽङ्गीक्रियमाणं धर्मधर्मिण्येव न स्यात् । अथ धर्मिणो भवे धर्मोः, एषां च धर्मोऽग्रायमाश्रयतृणो धर्मोऽतीत्यं सर्वप्रसिद्धो धर्मधर्मिण्यवपदेशो न प्राप्नोति, तयोस्त्यन्तमिन्नत्वेऽपि तत्कथनार्थां पदाद्यन्तर्धर्मिणोऽपि विभक्तित्वधर्मधर्मिण्योऽप्यनेः । एवमुक्तं नां परः प्रत्यक्षनिष्ठेन-कृष्याऽस्तीति अनुनसिकात्माभाषायांऽप्यारजूनामाहि प्रत्यवेदुः संकथः समवायः । न च समवयवतासमवाय इति कल्पयणकमेनामाम्बुविशेषेषु पञ्चतु पदाद्युं वनेनाहुक्तिरि वाऽऽव्यापयते । तथा कृष्या समवायसंबन्धेन तयोर्धर्मधर्मिणोरित्तरत्तरविमिलीपुत्रनत्वेऽपि धर्मधर्मिण्यवपदेशो इत्यनेन । इति नामन्तरोक्तो दोष इति । अत्राऽऽवायैः समवायत्त-चेदिति । यद्येवं तव मतिः, सा प्रत्यक्षप्रतीतिः । यतो न त्रिभवं चकारिति-अर्थं धर्मोः, इह चेत्स स्वस्वधर्मिण्यन्वयं समवाय इत्येनेऽनवयं वस्तुमयं न चकारिति, आधिपयनया न प्रतिभाषयते । यथा किञ्च शिखाकाकलयुगलस्य मिथोऽप्युसं-

धायकं राक्षाऽऽदिद्वयं तस्माद्युक्तं तुनीयतया प्रतिभासते, नैवमत्र समवायस्याऽपि प्रतिभासत् । किन्तु यद्येव धर्मधर्मिणोः । इति शब्दप्रत्यापनीयोऽ समवाय इति भाषयोः । किं वायं तेन वादिना एकोऽपि नित्यः सर्वेष्वप्येको भूतश्च परिकल्प्यते, ततो यथा घटाऽऽपत्तिः । पाककृपाऽऽद्यो धर्मोः समवायसंबन्धेन समवेतास्तथा किं न पदेऽपि । तस्यैकत्व-नित्यत्वव्यापकत्वैः संपन्नं तुद्वयव्यापकं । यथाऽऽकाशः पृथक् विनित्यो व्यापकः, अमूर्तश्च सत्सर्वैः संबन्धिभिर्भूतपदविशेषेषु संबन्धते, तथा किं जायमपीति विनश्यदेकवस्तुसमवायाभावे च समस्तवस्तुसमवायाभावाः प्रसज्यते । तत्तद्व्यपेदेक-नेदाद्यां दोष इति चेदवमनित्यत्वाऽप्यति । यथाऽऽकाशः प्रतिवस्तु स्वभावभेदादिति । अथ कथं समवायस्य न ह्यने प्रतिजासने, यन-स्तस्वहेतिप्रत्ययः सावधानं साधनम् । इह प्रायश्चित्तानुसंसिद्ध एव । इह तन्मनुष्यं पठः, इहाऽऽत्मा ज्ञानमिह घटे क्वाऽऽप्यश्च इति प्रतीत्येकस्वभावाः । अथ च प्रत्ययस्य केवलसंबन्धेनात्मस्वभावव्यतिरिक्तसमवायाऽऽद्ये पदाद्यान्तरं तत्केतुः, इति प-राशङ्कामनिसंधाय पुनराह-इहेदमित्यस्ति मतिश्च ह्युत्तारिताः । इहेदमिति इहेदमिति आश्रयाऽऽप्यभिभावहेतुक इह प्रत्ययो वृत्तावप्यस्ति समवायसंबन्धेऽपि विद्यते, यथाऽऽकाशः पृथक्त्वात्, तस्य च व्यवहानसंबन्धः, तथैव च व्याख्यातम् । इह मत्र हृदय-यथा व्याप्यते पृथिवीनां संचयः पृथिवी, तत्र पृथिव्यां च पृथिव्या एव स्वकथमसंस्तव्यात्, तावत् एव स्वस्वतः, तेन स्वकथेन च समोऽन्यात्संबन्धः पृथिव्याः पृथिव्याः च समवायः कथुत्वात्, “ प्राज्ञानामेव प्राज्ञैः समवायः ” इति वचनम् । एवं समवायव्या-जिसंबन्ध-ना-समवाय इत्यपि किं न कल्पयते । यत्तत्तस्यापि वास-समवायस्यैव स्वकथत्वं, तेन साहै संबन्धोऽप्येव । अथ यथा नित्य-समवायः शरीरविषयवस्तुसंबन्धे ज्ञेयः । तत्र च इह समवाये समवायिस्त्वामुल्लेखेन इह प्रत्ययः समवायेऽपि युक्त्या घटते एव । ततो यथा पृथिव्यां पृथिवीत्यं समवायेन समवेतम्, समवायेऽपि समवायव्ययं समवायान्तरं च संबन्धयोः, तद्व्यपरेणेत्येवं दुस्तराऽनवस्थाप्रदानम् । एवं समवायव्यापि समवायव्याजिसंबन्धे युक्त्या उपपन्नं न्याहसिक्कामात्म्य पुनः पुन्यपञ्चवादी वदति-ननु पृथिव्यादीनां पृथिवीत्याऽऽदि-संबन्धनिबन्धनं समवायो युक्त्यन्तत्तत्तत्ताऽऽदिप्रत्ययाभिबन्ध-कृष्यस्य अमुदाहृतसकलात्मानं रजानिलजलज्वलज्वलज्वल स्वामा-स्यन्ध्याऽऽज्ञवात् । इह तु समवायसंबन्धेन व्याप्तेऽभावे जातेऽनुभूतवाक्योऽयं युग्मपरिकल्पित इहेदमित्यवस्थाः समवायव्याजिसंबन्धः, तस्मात्पञ्च समवाय इति । तद्वदुक्तं विप-किञ्चिन्नमकारः काः काः काः । यतोऽप्यापि जातिद्वयव्यभि-कन निरुधेनः । इत्येव भेदेऽपि चेत् । न तद्वदुक्तं क्वेव क्वेव । ननु भेदेऽप्य-पत्तौ व्यक्तिकथनव्याप्यं ज्ञेयव्याप्यत् । अन्वो हि घटसमवा-योऽप्येव पटसमवाय इति इत्येक एव समवायव्यापि इत्येकित् इति । तस्मिन्किं सिद्ध एव जागृज्ज्वलस्तस्माद्वाप्यपि युक्त्य एव समवायः, इह प्रत्ययस्योपपत्त्यव्यपत्तिव्यापत् । तदेनास्तस्यैव संपूर्णसं समाधानं मनसि निधाय सिद्धांतव्यापि । पटः-न गौण इति वायं जेदः स नास्ति, गौणसंज्ञाभावात् । तद्वदुक्तं चेत्प्रमासंज्ञे-“ अन्वभिचारी युक्तयोः पृथक्ताऽऽवा-धारोऽस्तरङ्गः । विपरीतो गौणोऽर्थः, सति युक्त्ये घोः कथं गौणोः । ” तस्मात्स धर्मधर्मिणोः संबन्धेषु युक्त्यः समवायाः, समवाय-च समवायव्याजिसंबन्धे गौण इत्यं जेदो नामात्वं नास्तीति

धम्म

म. अथथाप्रवृत्तौ तु तद्द्वेषोपनिषत्वाऽऽपद्यते न तु धर्मः। यथो-
क्तम्-“ तत्कारो स्थान्स्व नियमा-सद्दुष्टेषु चेति यो जडः। आ-
गमायै तमुल्लङ्घय, तत एव प्रवचनेन” ॥१॥ इति । धर्म-
दासत्तमाभ्रमसौर्यकम्-“ जो जहवायं न कुणमं. सिक्काविंछी
तं कं भां अजा ?। वधुंइं तिच्छनं. वरस्स संकं जणमाणो”
॥१॥ इति । पुनरपि कौटशान्तिव्याह-अस्यादिभावसंभिधम् । मे-
इयाद्यः मेधाभिमुदिताकरुणामायाभ्यव्यक्तज्ञाप्ये भावा अन्तः-
करणपरिणामाः तत्पूर्वकाश्च वाग्न्येष्टा(विशेषैः सख्युणाऽ-
धिक्रियमानाऽचिनयेषु तैः सामर्थ्यं संयुक्तं, मेइयाद्भावानां
निःश्रेयसाऽनुद्वयफलधर्मकल्पद्रुममूलस्थेन शास्त्रान्तरेषु प्रति-
पाद्यन्त, तत्र समस्तसंश्लेषयः स्नेहपरिणामां मेधा १, न-
मनसस्वाहाऽऽदिभिरुणाधिकैश्चभिधयमानाऽन्तःकरणैः किरुरागः
प्रमोहः २, देहाऽऽदिधनुक्तकथा कथना ३ अरागद्वेषजायो माध्य-
स्वभाविति ४। तदेवाधिधममुद्गानं धर्मं इति कुर्मोत्प्रेतपउजन्तु-
जातधारणात्सर्गाऽऽदिसर्गां धानाश्च धर्मं इत्येवंकल्पनेन कारयेते
शुभ्यते सकलाकल्पितमायकल्पनाकल्पनकुटयोः सुधीर्भरति।
नन्वेवं वचनामुद्गानं धर्मं इति प्राप्तं, तथा च प्रीतिनक्यस्वज्ञा-
नुद्गानेनव्याप्तिरिति चेन्न, वचनव्यवहारकिंवाकल्पधर्मस्यैवात्र
लक्ष्यत्वेनाऽव्याप्यजादिति । वस्तुनः प्रीतिभाक्त्वे इच्छागन-
जातिविशेषौ, तद्व्यत्ययेन प्रीतिव्यक्तयमुद्गानयोर्निन्द, वचना-
मुद्गानत्वं वचनस्मरणनियतप्रवृत्तकत्वय, एतन्निश्चयभिजा-
नुद्गानत्वम् असङ्गानुद्गानत्वं निश्चिन्तयस्वरसवाहप्रवृत्तक-
त्वं वा । इह तु वचनादित्यत्र वेदात्प्रवृत्तिरित्यत्रैव प्रयोऽप्यव्या-
प्यिकाऽऽप्ती, तथा च वचनप्रयोऽप्यप्रवृत्तकत्वं लक्षणमिति न
कुत्राप्यव्याप्तिदोषावकाशः, प्रीतिभक्त्यस्वज्ञानुद्गानानामपि व-
चनप्रयोऽप्यत्वानपायता ।

“ धर्मोक्षिणप्रजयो, यतः क्रियाऽधिकरणाऽऽधये कार्यम् ।
मलाविगमेनैतन् वस्तु, पुष्टधादिमेव विज्ञेयः ॥ २ ॥
मलाऽऽद्यो मलाः ख-प्यागामोत्तमो विगम एवायम् ।
तद्यं क्रियत एव हि, पृथङ्क्षिणस्य युक्तस्य ॥ ३ ॥
पुष्टिः पुष्टयोपचयः, शुक्तिः पापकुपेन निर्मलता ।
अनुबन्धिने ह्येवंप्रिय, क्रमेण मुक्तिः परा ज्ञेया ॥ ४ ॥ ” (यो०
३ वि०)

इत्यादि पोरुशकप्रधानासारेण तु पुष्टिशुक्तिमक्षिणं भावधर्मस्य
लक्षणं, तदनुगता क्रिया च व्यवहारधर्मस्येति पश्यन्मम । प्रि-
तिनन्वे चेत्येव महापाप्यायश्रीयशोविजयगामोत्तरि स्वह-
नदाभिसंज्ञकायाम्, इत्येव च युक्तानुगानज-वा कमेमलापगमसत्ता-
या सख्युद्वेगाऽऽदिनिर्वाणकीजज्ञानकता जीवशुद्धिरेव धर्मः।
यच्चैदाऽधिकरुद्वेवचनाऽनुद्गानं धर्मं इत्युच्यते, तत्परत्कारत्वं ।
यथा-नहुत्कारकं पादरोमाः एतेन व्यवहारजावधर्मोऽयमधोरपि
लक्षणं उपपादिते ज्वनः, भावलक्षणस्य उच्ये उपचारोत्प्रेत-
ज्ञानं, अयोऽव्यानुगतत्वं च तथोक्तं तत्र प्रसिद्धमिति ॥३॥

प्रदर्शितं धर्मलक्षणम् । असुमेव चरं भेदतः प्रभेदतश्च वि-
भक्तिपुराह-

न द्विधा स्यादनुद्गानं-शुद्धिप्रतिविजागतः ।
सामान्यतां विशेषाच्च, शुद्धिधर्मोऽप्ययं द्विधा ॥ ४ ॥
स यः पूर्वं प्रवक्तुमिष्टो धर्मो द्विधा द्वान्वां प्रकाराभ्यां स्याद्
भवेत् । कुत स्याह-“अनुद्गानं शुद्धिप्रतिविजागतं इति” अनु-

ध्यातारौ धर्मानुष्ठाप्यकौ चो शुद्धिप्रतिवि तयोर्विभागतौ विशेषो-
पात्, शुद्धस्थधर्मो धनिधर्मोऽपि भावः । तत्र शुद्धस्थयास्ती-
ति शुद्धी, तद्वन्ध निर्यमेनात्मकाऽनुष्ठापनकः, प्रतानि महाश-
तानि विशेषेण पर्यन्तु स धनी, तद्वन्ध चरणकरणकः । तत्र च शुद्धिधर्मं विशेषितं-शुद्धिधर्मोऽपि तैः अयं साक्षात्च
इदि धर्ममानतया प्रत्यस्तौ शुद्धिधर्म उक्तलक्षणाः । किं पुनः
सामान्यधर्म इत्यपि शब्दाः । द्विधा द्विधम्, द्वैविध्यं इहोपाति-
सामान्यतां विशेषाच्चोत । तत्र सामान्यतां नाम सर्वविशिष्टेज-
नसत्तापानुष्ठापनकः, विशेषानु सख्यधर्मोनालुभ्यतेऽऽदित-
पत्तकः, अकार उक्तसमुच्चय इति ॥ ४ ॥ ध० १ अधि० ।
(शुद्धिधर्मः 'गिहधर्म' शब्दे तुर्तायजागे पृष्ठे कथ्यते)

(५) अथ शोकोत्तरमाह-
धर्मो धार्मिप्रति, अगारधर्मोऽगारधर्मो य ।
पदयो य वासविदो, दयहा पुण बीयन्तो हां ॥ १३ ॥

धर्मो द्विधिशतिविधः सामान्येन द्विधिशतिप्रकारः, अगारध-
र्मो गृहस्थधर्मः, अगारधर्मश्च साधुधर्मः । प्रथमश्चागारधर्मो
द्वैधाविधः । इशाया पुनर्द्वितीयोऽभ्यन्तरधर्मो भवतीति या-
यास्वमाभार्थः ॥ १२ ॥ इश० ६ अ० । उपा० । पञ्च० । आ० ।
(यतिधर्मः 'जहधर्म' शब्देऽऽस्मिन्न भागे ॥ ३६६ पृष्ठे कथ्यते)

(६) व्यासार्थं चाह-
समस्तमूलमावृष्य-पाणं तिन्नि उ गुणव्या हांति ।
सिक्तवायवां चतुरो, वारसहा हां गिहधर्मो ॥ १ ॥

तत्र सख्यकत्वं निःसङ्कपि देशवशात्प्रथमप्रधानप्रधानत्वमोहनीय-
धर्मलपरिणामः । तन्मूलका प्रथमं धम्य तत्पर्यकत्वमूलम्,
अपि ननु निवर्तान अलुभ्यतानि, महाभ्रतापेक्षया नेषाम-
निसङ्कमत्वम् । यदि वा-अतु पञ्चात् महाभ्रतकथनापेक्षया
कथनीयत्वेन वर्तान अनुवर्तानि, तेषां पञ्चकमलुभ्यतपञ्चकम-
नुव्रतपञ्चक वा । (निर्वाणं सख्येयानि, तुदाभ्येयं चकाराश-
त्वात् धोऽथैव न तु पञ्च अन्वानि वा, नेषामप्यथाकल्पत्वात् । कि-
म्, गुणवर्तानि, प्राकृतत्वात् पुंलिङ्गात्, वर्तानि गुणवर्तानि भव-
न्ति जायन्ते, श्रावकधर्मं इत्यप्याहारः । चतुश्चत्वारि शिक्काऽ-
भ्यासस्तद्वर्षाण वर्तानि चतुःशोऽपि वर्तानि, तेऽपिः समन्वि-
तः, इतिशुद्धस्यैव लुप्तदशनाद् भव इति श्रावकधर्मोऽहंशुद्धा
द्वैधाप्रकारः इदमत्र इदयम-नस्यकत्वमूलमनुव्रतपञ्चकं श्राव-
कधर्मो भवति, श्रौण गुणवर्तानि च चतुःशोऽपि चकाराश-
श्रावकधर्मो भवति । पञ्च-सख्यकत्वं मूलमस्य सख्यकत्व-
मूलः, नपुंसकता तु प्राकृतप्रत्यया । सख्युत्तमानां पञ्चकं यच्च सं-
ऽगुव्रतपञ्चकं, प्राकृतवशात्प्राप्तयानिर्देशः । ततः पञ्चागुव्रतिकः,
शेष पूर्ववर्तिनं गार्थार्थः । दश० २ त्व ।

तथा च-
पाणे य एाऽनाएजा, अदिनें पि य एाऽदम् ।
मादिपे ण मूमे जूया, एम धर्मं तुमीदध्मां ॥ १७ ॥

प्राणप्रयाणां प्राणानां प्राणा-नातिपानत्वं । तथा परेणाऽदं कं
दन्तशोऽभ्रमात्रमपि, नादन्तं न शुद्धयाम् । तथा-महाऽऽदित्ता
मायया वक्तं इति साऽऽकं समापय, सुधावाहं न मृयाम् । तथा-
दि-परवचनार्थं सुधावादाऽऽधिक्येने, स च न मायाप्रानरेण
अथोत्पत्तौ मृयावाहृश्य माया आदित्तुता वक्तं । इत्युक्तं भव-
ति-यो हि परवचनार्थं समायो सुधावाद्ः स पराह्वयते । वस्तु

संयमसुखस्यैव न मया सुगम उपलब्धा इत्यादिक्वः स न बोधाये-
ति । एव च प्राक् निर्दिष्टं धर्मः, पुनर्बार्हृणाऽऽभ्यस्तत्राधो वा
(बुद्धीमउ त्ति) उात्तन्मत्थाःकरोदाधेऽवयय । वस्तुनि ज्ञानाऽऽ-
र्थाभि, तद्वत्तां ज्ञानाऽऽदिमत इत्यर्थः । यादं वा (बुद्धीमउ त्ति)
व्यवस्य प्राप्तमवशयस्य, वयरेऽग्निद्रव्येऽव्यर्थः ॥ १९ ॥

अपि च-

अतिक्रमं ति वायाप, पणसा वि न पत्थए ।

सम्भओ संबुडे देते, आयाणं सुसपाहरे ॥ २० ॥

(अत्रकर्मनीत्यादि) प्राणिनामतिक्रमं पीडाऽऽभ्यस्त, महात्मनाति-
क्रमं वा मनाऽऽवष्टयनया परतिरस्कारं वा, इत्येवंभूतमतिक्र-
मं वाचा मनसाऽपि न प्राप्येत् । पतद्ब्रह्मविषये च कायानि-
क्रमं इत्यत एव निषिद्धा ज्ञाति । तदेवं मनोवाङ्मायकृतका-
रितानुमतिनिष्ठ नवकेन भेदानतिक्रमं न कुर्वीत् । तथा इन्द्रि-
यमनने तपसा वा दानैः सद् मोक्षस्वाऽऽदानमुपादानं सत्य-
व्यंशनाऽऽदिकं सुसुष्ठुकः सत्यावस्थान्तिकारहित आदरेत् आ-
द्वीत, सुहर्षादित्यर्थः ॥ २० ॥ सु० १ ४०० ८ अ० ।

(७) अधुना यतिधर्मस्थावसरः । यद्वा-सत्यगण्यस्तथाव-
कधर्मस्थातिनामस्थैकान्ततो भवत्समणविमुक्तस्य संयतातशि-
वसुखामिलावातिरेकस्य यतिधर्मकरणध्वत्तपद्यते, अतस्तत्स-
रुपनिष्कषणायदमाह-

स्वंतो य मद्दऽऽजाव, सुत्ती तवसंजमे य बोधव्ये ।

सर्वे मोयं आरिं-चणं च वधं च जइय्मो ॥४॥

प्रायः प्रतीतार्थैव, तवसंजावपदवन्तुपेन कवायजयः प्रतिपा-
दितः । तपः पुनर्ज्ञादशप्रकारं, तथाप्यतोऽवसेयम् । संयमश्च स-
मद्दशविधः । यत उक्तम्-“पञ्चाऽऽभवादिदमणं, पञ्चिन्द्रियनि-
ग्रहः कवायजयः । दृषडव्यविरात्मि-ति संयमः ससदशमे-
दः ॥ १ ॥ ” स्वंत् सर्वेथाऽऽीकपरिहरणं, शौचं वचनं कवयोर-
विसंवादेन सदाचारता, आरिक्त्वस्यं किञ्चनं इत्यनुपपत्तेः, ततो न
किञ्चनमकिञ्चनमस्य जाव आरिक्त्वस्यमइत्येत्यर्थः ।
यतिधर्मो भवतीति स्वैत्र योजनीयम् । सुकपदोपादानेऽप्या-
किञ्चनस्य तत्पत्वादाकिञ्चनपदोपादानं विशेष्योतनार्थ-
म् । विशेषश्चात्र संयमोपपन्नमिषिक्त किञ्चनशुद्धिकषणोप-
सुपकरणं ध्यायन्मपि मुक्तोपेन एव भवति । ननु पुनरति-
उद्वाऽऽवष्टयनना दिग्गमस्परिकल्पनया मुक्तिप्राप्, तस्या प्र-
भंयमाऽऽद्विदोषपुत्रुधेनाजिनमत्वात् तौर्द संयमोपकारायैव स-
किञ्चनताऽपि भविष्यति मुक्तान, तस्याह-सर्वधेव संयमोप-
घानकत्वेनातिदुष्टत्यादिनि । चशब्दः समुच्चयार्थः । अष्टव च अ-
ष्टवधर्मैः, कौसेवापरिहार इति माध्यायः । दशो २ तस्य । इया० ।

तिविहे धम्मं पणसं । तं जहा-सुयधम्मं, चरित्तधम्मं, अ-
स्तिकापधम्मं ।

(निविहे धम्मं इत्यादि) अनेव धर्मः अनेधर्मः स्वाध्यायः,
एवं चारिधर्मः क्षान्तिधर्मः क्षान्तिधर्मः । अथ च श्रिषिषोऽपि
इत्यभावमेदं धर्मं भावधर्मं उक्तः । यथाह-“उविहो उ जाव-
धम्मो, सुयधम्मो खलु चरित्तधम्मो य । सुयधम्मं सज्जामो,
चरित्तधम्मं समणधम्मो ॥१॥ ” इति । आस्तिकापधर्मं मद्देशा उ-
पपत्तेः, तयो कायो दाशिरस्मिकायाः, स चासौ संज्ञया धम्म-
धर्मोऽस्तिकापधर्मो, गणुपपत्तसंज्ञया धर्मोऽस्तिकाप इत्यर्थः ।
अथ च इत्यधर्मं इति । इया० ३ उ० ३ उ० ।

प्रकारान्तरैश्च धर्मनेदाहा-

तिविहे भगवया धम्मं पणसं । तं जहा-सुअहिजिए, सु-
उजाए, सुतवसिए । जया सुअहिजियं जवइ तदा सु-
उभाइयं भवइ, जया सुउजाइयं जवइ तया सुतवसियं
जवइ । मे सुअहिजिए सुउजाए सुतवसिए सुयवसाए णं
भगवया धम्मं पणसं ॥

“ तिविहे ” इत्यादि रूपं, केवलं भगवता महावीरेणैवैवं ज-
गाद् सुधर्मास्वामी इत्यस्वामिन् प्रतीति, सुद्रु कान्तिविययाऽऽ-
घाराधनेनाधीतं शुद्धसकाशान् सृजनः पठितं स्वधीतं तथा
सुद्रु विधानं तत एव व्याख्यानार्थतः शुभ्या ध्यातमनुमे-
क्षितं धुनमिति गम्यं सुध्यातम्, अनुमेक्षणभावे तत्रानवध-
मेनाध्ययनध्वण्युषोः प्रायाऽऽकृतार्थत्वात् । अनेन मेद्वयेन
धुतधर्म उक्तः । तथा सुद्रु इह लोकाऽऽघाशंसावहितानेन तपसि-
तं तपस्वतुष्टानं सुतपसितमित्येन आर्धधर्म उक्त इति प्रया-
णामप्येवमुत्तरोत्तरतोऽपिनाज्ञावं इत्यति-“ जया ” इत्यादि
व्यक्त, परं निर्दोषावययनं विना धुनाधारप्रतीतेः सुध्यातं न भ-
वति, तदज्ञावे क्षान्तविकलतया सुतपसितं न भवतीति भावः ।
यदेतन् स्वधीनाऽऽदिप्रयं भावता बर्द्धमानस्वामिना धर्मः प्र-
कृतः (से त्ति) न स्वाध्यायतः सुद्रुकः सत्यगण्यक्रियाकृप-
त्वात् तयोऽस्तेकान्तिकाऽऽभ्यन्तिकसुखान्तावधोपायत्वेन निरुप-
रितधर्मत्वात् सुतपसितत्वात् इति धर्म इति । उक्तं च-“ नाप-
पणसये सो-इत्था तथो संजमो य इति । तिपइं पि स-
माश्रोमो, मोक्खो जिणसासणे मणिओ ॥ १ ॥ ” इति । अमि-
तिवाक्याहकारं, सुतपसितमिति । इया० ३ उ० ४ उ० ।

(८) इत्यभावनेन श्रिषिषं धर्मं प्रतिपद्याद्विषुदाह-
उह दवजाव धम्मो, दववे दव्वस्स दव्वमेवं वा ।

तित्ताइमजावो वा, गम्मादित्थो कुल्लिगो वा ॥
धर्मो श्रिषिषः । तद्यथा-इत्यधर्मो, प्रावधर्मो । तत्र इत्ये
इति ह्यारपरामर्शः । द्रव्यविषयो धर्म उच्यते-इत्यस्यानुप-
युक्तस्य धर्मो सूक्ष्मरगुणानुष्ठानं इत्यधर्मः, “ इह अनुपयुक्तो
इत्यम् ” इति वचनात् । इत्यवयव वा धर्मो द्रव्यधर्मः
धर्मोऽस्तिकायः (तित्ताइ सहावो वा इति) तिकाऽऽद्विषं
इत्यस्य स्वभासो द्रव्यधर्मः । (गम्मादित्थो कुल्लिगो व त्ति)
गम्माऽऽद्विषधर्मः क्षीविषयो इत्यधर्मः, तत्र केषाञ्चित् मा-
तुल्यद्विहता गम्मा केषाञ्चिद्गम्येत्यादि । तथा कुल्लिगो वा
कुलीयैकधर्मो इत्यधर्मः ।

पाठांतरय-

उविहो उ होइ धम्मो, दव्वधम्मो य जावधम्मो य ।
धम्मस्तिकापदव्वे, दव्ववत्त व जस्स जो जावो ॥
सुगमा ।

प्रावधर्मप्रतिपादनार्थमाह-

उह होइ जावधम्मो, सुयचरणो वा सुयम्मि मज्जतो ।
चरणम्मि समणधम्मो, स्वंतो सुत्ती जवे दसहा ॥
श्रिषिषो भवति जावधर्मः । तद्यथा-धुनः चरणप्रकारः क्षान्तिधादि ।

पाठांतरय-

जावम्मि होइ उविहो, सुयधम्मो खलु चरित्तधम्मो य ।
सुयधम्मो सज्जानो, चरित्तधम्मो समणधम्मो ॥

धम्म

सुगमा । आ० प्र० २ अ० । आ० सू० । धम्मो सुमंतिगतो-
 मिपतउज्जुलुजातमाध्वानकमः, सोऽपि नामस्थापनाद्वयजाय-
 त्वाद्भिक्षुमानस्यनुषो संभवति । तत्र नामधेयौ यथा-कस्यांच-
 त्पुत्रायाऽदेः सत्तेनस्य धर्म इति नाम प्रतीयते । स्थापनाध-
 मा यथा-कस्याद्भिक्षुस्तुतो धर्म इति स्थापना विधीयते-एव
 मया धर्मः पुनः समस्तान्यधार्मिकधर्मेषुक्त्वा परप्रसारणु-
 क्त्वा वा विधीयमानः स्वर्गोऽपि ध्यानाध्ययनाऽऽदिः क्लृप्तधर्म
 एव । तथा-सुदृशानप्रतिपक्षानां भ्रमसाऽऽदीनां अनुमानांयि यच्चै-
 त्यवकान्तप्रतिक्रमस्थाध्यायाऽऽद्युत्थानसंवेगमविधिनाऽनुपयोगे
 न तथा-परोपरोपरपरिचरजनवतां याम्यस्याऽऽदीनां च यदनु-
 छानं तदपि क्लृप्तधर्म एव, विधाकृतायैसायकस्मादिति । (वि-
 शेषकाऽत्र 'द्वेषधम्म' शब्देऽस्यैव भागे २४७४ पृष्ठे क्लृप्तः)
 भाष्यमस्तु-भूतचारित्रिकव्यः साधुभाषकाऽऽदिभिः सम्यगुपयो-
 गपूर्वकं विधीयते । यथा प्रामदेषा कुत्राजनाभंगेभ्याम्भुविधिः-
 तत्र प्रामधर्मो प्रामाऽऽचारः, येषु दशाऽऽदिष्वप्यायोजनीयम् ।
 दानाऽऽदिभेदेन वा चानुविध्यत । तत्र प्रतीतमेवातो नेह प्रत-
 न्यते । इयो० ४ तत्र ।

तथा च सूत्रकान्तानियुक्तौ धम्मस्य नामाऽऽदिनिक्षेपे दृश्या-
 तु माह-

एषाम् उवणा धम्मो, द्ववधम्मो य भावधम्मो य ।

मच्चित्ताचित्तीसग-गिट्टयदाद्यो द्विवियधम्मो ॥ ५ ॥

(नाम उवणेत्यादि) नामस्थापनाद्वयभावभेदाद्भानुषो धर्मस्य
 निक्षेपः । तथाऽपि नामस्थापनेऽनार्यं क्रुरोपरमवशरीरव्यतिरि-
 क्तो धर्मः सच्चित्ताचित्तमिश्रभेदात् । तथाऽपि सच्चित्त-
 स्य जीवच्छरीरस्योपयोगप्रज्ञानो धर्मः स्वभावः । एवमाल्लाना-
 नामपि धर्मास्तेनकायातो यो यस्य स्वभावः स तस्य धर्म इति ।
 तथापि- गदलकस्य चो धर्मो, ठालकस्य चो चधर्मो य ।
 भाषणं सवद्व्याप्तं, तद् अवयवाद्देहकस्य ॥ १ ॥ 'पुञ्जास्ति-
 कायाऽपि प्रहेलस्य इति मिश्रद्वेषाणां च क्षीरोदकाऽऽदीनां
 यो यद्व्य स्वभावः स तद्धेतवऽप्यनस्य इति । गृहस्थानां च
 यः कुलनगरप्रामाऽऽदिधर्मो गृहस्थेभ्यो गृहस्थानां वा यो दान-
 धर्मः स क्लृप्तधर्मः (सूत्र०) ।

प्रावधर्मस्वकृत्पनिद्वयणायाऽऽद-

लोदपसोउत्तरिओ, दुविहो पुण हांति जावधम्मो उ ।

दुविहो वि दुविहविहो, पंचविहो होति सायज्जो । ३ ।

(होहय इत्यादि) भावधर्मो नोप्रागमतो द्विविधः । तद्य-
 था-लौकिको, लोकोत्तरश्च । तत्र लौकिको द्विविधः-गृह-
 स्थानो, पाष्ठापिडकानां च । लोकोत्तरास्त्रिधाः-हानद्वानका-
 रित्रजेदात् । तथाऽप्याभिनर्थायिकं हाने पञ्चधा । द्गोनमप्यो
 परामिकतास्वादान्हायोपशमिकयेदकक्षाधिकजेदात् पञ्चाविध-
 म् । आरिश्चमपि सामायिकाऽऽदिभ्यात् पञ्चविधम् । माघात्तरा-
 णु स्वैवं ज्ञेयानि । तद्यथा-भावधर्मो लौकिकलोकोत्तरजेदात्
 द्विधाऽऽविधोऽपि चाऽयं यथासंख्येन द्विविधास्त्रिविधः । तत्रैव
 लौकिको गृहस्थ-पाष्ठापिडकनदात्-द्विविधः । लोकोत्तरोऽपि
 हानद्वयभेदात्त्रिधाभेदात् त्रिविधः । हानाऽऽदीनि प्रत्येकं श्री-
 क्षापि पञ्चवैधेति । सूत्र० । सु० ए ४० ।

(ए) धर्मपदमधिकृत्यसूत्रस्पर्शिकं निर्बुक्तिप्रतिपादनात् । ऽऽद-
 णाम् उवणा धम्मो, द्ववधम्मो अ भावधम्मो उ ।
 एषामि णाणत्तं, वुत्तमि भटाणुपुंशीए ॥ ३ ए ॥

(एषाम् उवणा धम्मो णि) अत्र धर्मशब्दः प्रत्येकमभिसंबन्धते ।
 नामधर्मः, स्थापनाधर्मो, क्लृप्तधर्मो, प्रावधर्मश्च । एतेषां
 नामान्ये जेदं वज्जे अत्रिथास्ये, यथानुपूर्वाय यथानुपरिपक्वैति
 माध्यायः ॥ ३ ए ॥

साम्प्रतं नामस्थापने सुप्तान्वादागमनो नोप्रागमत्तव धामनु-
 पयुक्तक्रुरीरेतरनेदोक्षानाद्वय क्रुरीरेभ्यशरीरव्यतिरिक्त-
 क्लृप्तधर्मोऽऽचारधर्मसाऽऽद-

द्वव च आत्तिकात्रो, पयारधम्मो य भावधम्मो य ।

द्ववस्म पज्जा जे, ते धम्मा तस्स द्ववस्म य । ४० ॥

इह त्रिविधोऽधिकृतो धर्मः । तद्यथा-क्लृप्तधर्मः, भक्ति-
 कायधर्मः, प्रचारधर्मश्चेति । तत्र क्लृप्तं ज्ञेयमेतन् धर्ममधिकृत-
 योः कथञ्चिदभङ्गप्रथममाह । तथाऽस्तिकाय इत्यनेन
 तु मृचनान्मृयमेतद् कृत्वा अणलक्षणत्वाद्यवयवे समुदाय-
 शब्दोपचाराद्वास्तवकायधर्म इति । प्रचारधर्मश्चेत्यनेन
 प्रथमेन क्लृप्तदेशमाह । भावधर्मश्चेत्यनेन तु भावधर्मस्य स्थ-
 कपमाह । साम्प्रतं प्रथमोऽप्युक्त्वधम्ममस्वकृत्पानिधन्याऽऽद-
 द्रव्यस्य पर्याया ये उपादावयवाऽऽद्वयस्ये च धर्मास्तेनस्य क्लृ-
 ष्यस्य, तत्रश्च क्लृप्तस्य धर्मो क्लृप्तधर्मो इत्यनासंज्ञिकक्लृप्त-
 धर्माभावप्रदर्शनायो बहवचनान्नेदं इति माध्यायः ॥ ४० ॥
 इदानींस्तिनकायाऽऽदिधर्ममस्वकृत्पानिधन्याऽऽद-
 धर्ममित्युक्त्याधम्मो, पयारधम्मो य विषयधम्मो उ ।

लोदप कुपावणिसो, सोनुत्तरसोगिगोमविहो ॥ ४१ ॥

धम्मप्रहणाकर्मणां कायवारग्रहः । तत्रश्च धर्मास्तिनकाय-
 एव गनुपग्रहणोऽसंन्ययप्रदेशात्मकोऽस्तिनकायधर्म इति ।
 अन्धं तु द्वाचकृते-धर्मास्तिनकायाऽऽदिस्वभावोऽस्तिनकायधर्म
 इत्यनकायकम् । तत्र धर्मास्तिनकायाऽऽदीनां त्रुष्ट्यानेन तस्य त्रु-
 ष्यधर्मोऽवनिर्कादिति । तथा-प्रचारधर्मश्च विषयधर्म एव, तु-
 शब्दस्वैवकाराभंगत् । तत्र प्रचरणं प्रचारः, प्रकृपेगमनाम-
 न्यधः । स एवाऽऽनस्यमावन्वात्तुधर्मः प्रचारधर्मः । स च कि-
 विर्योऽन्येनपु प्राप्तान इति विषया कथाऽऽद्वयः तज्जं एव । तथा
 च वस्तुनां विषयधर्म एवाऽव यथाऽऽदिद्वयान्, स्वकृतेषु प्र-
 वलन इति । अणुरादीन त्रुष्टयजना कथाऽऽद्वेषु प्रकृतिः प्र-
 चारधर्म इति इत्ययम् । प्रधानमसागतिकमनस्येव चास्य प्रा-
 धान्यकथापरमाद्यं क्लृप्तधर्मोऽप्युपगृह्यमानः । इदानीं प्रावधर्मः,
 स च लौकिकाऽऽदिर्दानस्य इति । आट य-लौकिकः कुप्राश-
 खनिकः । लोकोत्तरस्वय- (लोगो गेगमविहो णि) लौकिका-
 ऽऽनकायश्च इति माध्यायः ॥ ४१ ॥

तत्रेवानेकविषयव्यवृष्टयस्साह-
 गम्पवृष्टेभरज्जे, पुवररगामगणोत्तरिगार्थं ।

मावज्जो उ कुमितियिय-धम्मो न जिणोहं उ पमवो । ४२ ॥
 तत्र गम्पधर्मो यथा दक्षिणायमे मानुलदुह्निना गम्पा, कत्त-
 रायं पुनरगम्पो । एते तद्वयान्कृत्पेयापेयविज्ञाया कत्त-
 ज्वेति । पयुधर्मो माथादियमनकक्षणः । इत्यधर्मो देशाकाः ।
 स च प्रानियेन एव नेपयः । ऽऽदीक्षकृते जेदं इति । रात्र्यधर्मः प्र-

निराश्रयं निम्नः । स च कदाऽऽदिः पुनरुत्थमः प्रतिपुनरं भिक्षाः, कांश्च किञ्चिद्द्विष्योऽपि पौरुषाभाषितपादान्ऽऽदिप्रलक्षणः । स्थितिवा बोधिवेद्दहात्मं गच्छतीत्यादिलक्षणो वा । प्रामधर्मः प्रतिप्राप्तं भिक्षाः । नानाधर्मो मन्नाऽऽदिगणव्यवस्था यथा समपादपातेन विषमग्रह इत्यादि । गोष्ठीधर्मो गोष्ठीव्यवस्था । इह च समन्यासस्युद्धो गोष्ठी । तद्व्यवस्था युगमं सत्ताऽऽदिष्वेककलेष्वमित्यादिलक्षणः । राजधर्मो दुष्टदरनिग्रहप्रतिपालनाऽऽदिरिति । भावधर्मता वाऽस्य गम्याऽऽदीनां विषयक्या प्रावकपण्वाद् कस्यपर्यायस्थात् तस्यैव च प्रवृत्तानुपस्य विवक्तिनत्याद् लौकिकेवां भावधर्मत्वमेष्टव्याद् । हेराज्याऽऽदिभेद-कैकदेश एवावेकराज्यसंभव इत्येवं सुधिया भाग्यम् । कस्युक्तं लौकिकः । कुप्रावचनिक उच्यते-असाधयि साधकप्रायां लौकिककल्प एव । यत आह-(सावकां उ इत्यादि) अयं धर्मं धारं सहावदोन सावधुः । तुशब्दस्यैवकारणः । स वाचपरयोः सावध एव. कां, कुनीधिकधर्मभरकराज्याजकाऽऽदिधर्म इत्येवः । कुन एतद्व्याह-न त्रिरहेद्विद्विन्मुशब्दाद्वैभ्ये प्रेक्षापूर्वकारि-निः प्रशंसितः स्तुनः । सारकनपरिग्रहत्वाद् । अत्र बहुवचक्यम्. न.पु. मोंचयते, गमनिकाप्रावकत्वान्वाप्रस्तुतव्यापारस्येति गाथाधर्मः । ४२ । उक्तः कुप्रावचनिकः ।

साधर्मं लोकोत्तरं प्रतिपाद्य-नाह-

दुविदो लोगुत्तरिभ्यो, सुधधर्मो खलु चरित्तधर्मो य ।
 सुधधर्मो सज्जाश्रो, चरित्तधर्मो समागधर्मो ॥ ४३ ॥
 (सुधधर्मो द्विप्रकारो, लोकोत्तरो लोकोत्तरात्मो, धर्म इति वचने । तथा वाऽऽ-धुनधर्मं, खलु चरित्तधर्मश्च । तत्र धुन इति शब्दाद् इत्येव धर्मः धुनधर्मः । खलुशब्दो विशेषणार्थः । किं विशिनष्टि । स हि वाचनाऽऽदिभेदाद्वाच्य इति । आह च-धुनधर्मः स्वाध्यायवाचनाऽऽदिरूपस्यैवचित्तायां धर्ममेहेतुत्वाद् धर्म इति । तथा चारित्रधर्मश्च तत्र 'चर' गतिभक्षणयोगोत्तरम् ॥ 'अतिस्फु-सुखनमहचर इवः' ॥ ३ । २ । १.८४ ॥ इति इन्द्रप्रथयान्तस्य चारित्रमिति भवति । चरन्त्यानिमित्तप्रतिनेति चारित्रं कृत्यापराधकृतं, तस्य भावधारिप्रमशेषकर्मकृत्याय क्षेत्र्यार्थः । ततश्चारित्र-मेव धर्मश्चारित्रधर्म इति । चः समुच्चयः । अयं च धर्मगधर्म एवेत्याह-चारित्रधर्मः धर्मगधर्म इति । तत्र आर्यनीति धर्मगः ॥ 'कृत्स्नयुद्धो बहुसम्' ॥ ३ । ३ । १.१३ ॥ इति वचनात् कसंरि स्फुट आर्यता । तत्पर्यन्तंति । एतदुक्तं भवति-प्रमव्या-दिसाधरिधर्मश्च सक्रसावधयार्थवित्तौ लक्षणपेशाद्विद्वानानाऽऽदि यथाशक्त्या प्राणोपगमकापचरतीति । उक्त च- यः समाः सर्वभूतेषु, प्रसेपु स्वाधरेषु च । तद्वचरति शुक्रात्मा, धर्म-नाऽस्ते प्रकीर्तिनः ॥ १ ॥' इति । तस्य धर्मः स्वभावाः । धर्म-गधर्मश्च ज्ञान्सादिलक्षणो व्यवमाण इति गाथाधर्मः । ४३ ॥ वृश० १ श्र० ।

धर्मोद्देशात् सामर्थ्येन निकृष्यसाह-

दुविदो धर्मो षष्ठो । तं जहा-गामधर्मं, नगरधर्मं, रङ्ग-धर्मं, पालंरुधर्मं, कुलधर्मं, गणधर्मं, संघधर्मं, सुधधर्मं, चरित्तधर्मं, इन्द्रियकायधर्मं । ह्यान् १० उा० ।
 (कस्य दृश्ये कति धर्ममेजादा इति 'पाद' शब्दं वच्यते)
 (१०) धर्मस्य स्वलक्षणमित्येवा सम्प्रत्ययपुनरव्यति प्रक-रणकारः-
 अयं स्वलक्षणमिदं, धर्मस्य रुपैः तदैव विज्ञेयम् ।
 ११८

सर्वाऽऽगमपरिमुद्धं, यदादिपधान्तकथायाम् ॥ १ ॥
 (अस्वयंवादि) अत्र धर्मस्य स्वलक्षणं लक्षणं तदितर-व्यापृतं स्वस्वमेनेति लक्षणम् । एवं च लक्षणं चेति स्व-लक्षणमिदं स्वयमात्रं बुधैर्विज्ञेयः सदैव सर्वकाश्चैव विज्ञे-यम् । सर्वकाश्चाप्या लक्षणस्याभ्यासात्साभावमुपदर्शयति सर्वैरागमैः पारिभुक्तं निर्दोषं यदादिपधान्तकथायामादिमध्या-वसानेषु सुस्वरिति योऽयः ॥ १ ॥

किं पुनर्धर्मस्य स्वलक्षणमित्याह-

धर्मश्चित्तप्रभवो, यतः क्रियाऽधिकरणाऽऽश्रयं कार्यम् ।
 मलविगमेनैतत् खलु, पुष्ट्यादिपदेप विज्ञेयः ॥ २ ॥
 (धर्मं इत्यादि) प्रत्ययसमाहितं प्रत्ययः । चित्तक-पस्याचित्तहेतुत्वकारिणं, चित्तं न चाऽस्ती प्रभवश्च चित्त-प्रभवः स धर्मो विज्ञेयः । विशेषणनासाङ्गकारणात्पञ्च-भेदेन चित्तमेव पराश्रयते, यतश्चित्तकारिणा प्रवर्तते विधि-निषयवित्तयोः । सा च क्रिया कार्यं चित्तानिशाश्रयात् । तच्च स्वकथेय क्रियालक्षणं कार्यं कीदृशं यच्चित्ताश्रयत्वं इत्याह-अ-धिकरणाऽऽश्रयमिह यद्यप्यधिकरणशब्दः सामर्थ्यात्पञ्चाश्रव-चनस्यथापि प्रकामत् चित्तस्याधिकरणमाश्रयः शरीरं, चित्तस्य शरीराऽऽश्रयः । क्रियालक्षणं कार्यमधिकरणाऽऽश्रयं शरी-राऽऽश्रयं यतः प्रवर्तनं चित्तत्त्वात्तच्च धर्मं इत्युक्तम् । चित्ता-दप्रभवतीति युक्तव्येन चित्तस्य । एतदुपस्थादिमदित्यनेन सह संबन्धो न स्यात् । यत् इत्यनन्तपि केवलमेव चित्तं न युज्यते । तथा धर्मस्यैव विशिष्टत्वं स्वाह चित्तस्य, तत्र च चित्तस्य विशेषणपदैरनिर्मन्थयो न स्यादिति हेतुः । एतदेव चित्तं मलविगमेन रागाऽऽदिमलानुगमेन पुष्ट्यादिमन् पुष्टिशुद्धिय-समन्विनमेव धर्मो विज्ञेय इति ॥ २ ॥

मलविगमेनैतत्खलु पुष्टिमदित्युक्तं, तत्र के मलाः कथं च पुष्ट्यादिमन्त्रं चित्तस्यैव वक्तुं समानार्थं श्रोतुरिदमाह-
 रागाऽऽदयो मन्नाः स्व-शरणागतधोगां विगप एषाम् ।
 तदपे क्रि रात ए वृ, पुष्टिः शुद्धिश्च चित्तस्य ॥ ३ ॥

(रागाऽऽदय इत्यादि) इह मलाः प्रकामश्चित्तस्यैव सं-वन्धनः परिशुद्धये । ते च रागाऽऽदयो रागद्वेषमोहा जा-तिर्महतीनाः । व्यक्तभेदेन तु भूयसाः । खलुशब्दाध्या-रणाङ्गायाऽऽदय एव नाम्ने । आगमनमागमः सत्प्रकृतिर-च्युद्धमेन स्वययः सन्नागाः आगमलहितो वा वाः स्वद्यो-गः सत्क्रियारूपः । ततः सकाशाद्विगम एषां रागाऽऽदीनां मलापगमः संजायते । तन् तन्माद्यममागमस्योः क्रिया वचनेन सर्वार्थपि शास्त्रांका विधिप्रतिषेधाऽऽसिम्का । अत एव आगमस्योः क्रियाकारणात् पुष्टिर्धर्ममाश्रयकत्वात् शुद्धश्च चित्तस्य संनयति ॥ ३ ॥

पुष्टिशुद्धौलक्षणं दर्शयति-

पुष्टिः पुष्टयोपचयः, शुद्धिः पापक्षयेण निर्मलता ।
 अमुबन्धिनिं ह्येवसिपन, क्रेणय मुक्तिः परा ज्ञेया ॥४॥
 (पुष्टिरित्यादि) उपचयमनुपगत्या पुष्टिरनिधीयते. शुद्धिः पा-पक्षयेण निर्मलता, पापं ज्ञानावध्यात्पुष्टिश्च सत्प्रवृत्त्याऽऽ-दिमुपविधानहेतुर्वातिकर्मोच्यते । तत्र कथेय यावती काश्चि-द्व्यतीर्षपि निर्मलता संभवति सा शुद्धिश्चयते, अनुषन्धाः सन्नागाः

प्रवाहोऽविच्छेद इत्यनर्थात्प्रत्यम् । विद्यते यस्य द्वयस्य तदि-
 धमनुबन्धि नसिन्त् पृथिव्युद्दिष्टयोऽस्मिन् प्रत्यकीकृते सति क-
 म्माऽऽनुपूर्वयो पुनयोग्यवपापकृत्तयो प्रथकमात्रार्थो तस्मिन्
 जगमि नशान्तेषु या प्रकृपमानयोग्यस्य जीवस्य मुक्तिः
 परा तात्त्विकी न्यथैकैक्यवकृत्ता क्षेत्रान् ॥ ४ ॥

कथं पुनरिदमनुभवस्य न भवतीत्याह-

न प्राणिधानाऽऽद्याशा-संविद्यतिरेकोऽनुपाधि तत् ।
 भिसम्पन्नेनिर्मल-बोधवतः स्यादियं च परा ॥ ५ ॥
 (नेत्यादि) (प्राणिधानाऽऽद्याशायासंविद्यतिरेकत इति) प्राणि-
 धानाऽऽद्वयत्वे न आत्मायाश्च यद्यप्यमाणाः पञ्चाप्यवभावस्थानां-
 शेषास्तेषां संविद्यसंविद्यः संवेदनमनुभवस्वस्थाप्यतिरेकोऽ-
 भावस्वस्थाप्यतिरेकोऽभावस्यतिरेकयोग्यद्वयं पुष्टिशक्तिरूपं ना-
 नुबन्धि नयति, तस्मादेतदनुभवमनुपाधिकैक्यामेव प्राणिधा-
 नाऽऽद्वयं ध्यातव्यम् । इयं च कस्तूरपाद-भिक्षुप्रभैरपूर्वक-
 रणबोधेन कृगप्राग्भिदेस्य तदप्रमायादेव निर्मलबोधवतो
 विमलबोधसंपन्नस्य स्थाऽऽद्वयं च प्रस्तुता प्राणिधानाऽऽद्या-
 शायासंविद्यत् परा प्रधाना ॥ ५ ॥

प्राणिधानाऽऽद्याशाश्च सकलमेव संख्याविशिष्टं नाममाहमाह-
 प्राणिधिप्रत्तुत्तविधन-यमिच्छिविनिर्योगजदतः प्रायः ।
 धर्मक्षेत्रस्थानः, गुञ्जऽऽद्याः पञ्चायाऽऽद्वयं च ॥ ६ ॥
 प्राणिधिप्रत्तुत्तस्य विद्यज्यस्य सिद्धस्य विनियोगस्य एव
 एव भेदात्प्रानाश्रित्य कर्मणोऽप्यवशोपे पञ्चमी । प्राणिधिप्रत्तुत्त-
 विद्यज्यस्यसंविद्यविनिर्योगजदतः प्राय इति) प्राचुप्येण शान्त्यु-
 पञ्चमीभेदेभ्योऽद्विभिरास्थानः कथितः गुञ्जऽऽद्याः गुञ्जपरिणामः
 पञ्चमा पञ्चप्रकारः । अत्र प्रकमे विद्यो कल्योपदेशो प्रतिपादि-
 ताऽऽद्यापञ्चकथ्यतिरेकेण । पुष्टिशुद्धिलक्षणं द्वयमनुबन्धि न भ-
 वतीति ॥ ६ ॥

तत्र प्राणिधानसंज्ञकमाह-

प्राणिधानं तत्प्रमये, स्थितप्रपत्तद्वयः कृणानुं चैव ।
 निरवश्यवस्तुविषयं, पार्थेनिपानिसारं च ॥ ७ ॥
 (प्राणिधानमित्यादि) प्राणिधानं विशेषणं, शेषपदानि विशेष-
 णानि । तन्प्रमये प्रतिपन्नविशक्तिनयेस्थानस्यार्थान्तरायां स्थिति-
 म्प्रदानाद्विभाववन्नित्यताय तद्वयः कृणानुं चैव स्वप्रतिप-
 न्नस्यस्थानस्थाऽऽप्यन्ताये चत्तमे जीवा न तावतीं भवेत्पद-
 ह्यानां बोधनि, तेषु कृत्या करुणया अनुयागमनुगतं तेषु करु-
 णापरम् । न तु गुणैर्नान्यतोपु केषुसमन्वितं निरवश्यवस्तुविषयं,
 निरवशं मायपरिहारेण यद्वस्तु धर्मगतं तद्विषयं यद्य
 पराद्यन्तर्धानां च परंपकारनिष्पत्तिप्रधानं चेत्यर्थः प्रा-
 णिधानमवसंयम् ॥ ७ ॥

इदानीं प्रवृत्तिमाह-

तत्रैव तु प्रवृत्तिः, गुञ्जपारंपापमभ्रान्तात्प्रत्यम् ।
 अचिह्नतपरनामिशीया-दौर्गुण्यविविजिता चैव ॥ ८ ॥
 (तत्रैवमित्यादि) तत्रैव तु विवर्जितप्रतिपन्नधर्मस्थानं प्रवृत्त-
 रेवंस्यका भवति । सा च न कियारूपा किं वाशाशयक्या, गुण-
 सारोपायसंनताऽऽयमेव बाह्यकियाद्वारेण विशेषणं सर्वं योज-
 नीयम् । गुणः सुखः सारः यद्वस्तु तेषुप्राग्भिनो य उपायस्तेन
 संगता युक्त्या, प्राचकृते धर्मस्थानं यन्मातिशयः प्रथमाऽऽद्या-
 स्तस्यैव सा संयमने, भौतुक्पविद्योऽजा चैव औःसुक्यस्य-

राभिज्ञायातिरेकमेतन् विविजिता विरहिता मयत्तासिदायमेव
 विषये न त्वोऽसुक्यवर्जिता इति भाषः ८ ॥

अधुना विद्यज्यमाह-

विद्यज्यस्यविषयः सत्तु, विज्ञेयो हीनमध्यमात्कृष्टः ।
 मार्गे इह कष्टकउपर-भाजनयसमः प्रवृत्तिलक्षः ॥ ९ ॥

(विद्यज्यस्यविषयः सत्तु विक्रयो इति) विद्यस्य धर्मान्तरा-
 यः जयः पराभवो निराकरणं स विविधसिद्धिस्तथा विद्या अस्वे-
 रित विविधसिद्धिः । सत्तुशाश्वो वाक्यात्तद्वयः त्रैविध्यमेवाऽऽह-
 हीनमध्यमां कृष्टः हीनमध्यमादर्थां सति उक्तं एको हीनो
 विद्यज्योऽपरं मध्यमोऽपरस्तु कृष्ट इति । त्रैविध्यमेव निद्वे-
 नेन साध्यंयमंभाह-मार्गे इह कष्टकउपरमोहजयसम इति ।
 मार्गे प्रवृत्तस्य पुंसः कष्टकविद्यज्यसमो उपरंप्रजयसमा
 मोहविद्यज्यसमः । इदमत्र तापयम्-यथा नाम कर्मावस्तुरु-
 पस्य प्रयो जलप्रशांसांमोचुत्स्य कष्टकऽऽस्मिन्मोचोवोच्य
 कष्टकविद्यो विद्येगमनविद्योतदनुभवति । तद्विहिते तु पथि
 प्रवृत्तस्य यमं निराकृतं संज्ञायते । एवं कष्टकविद्यज्यसमः
 मध्यमो विद्यज्यः । कष्टकाब्दे सर्वे एव प्रतिकृताः शीतो-
 षणाऽऽद्वयो धर्मैश्चात्तद्विहिते तत्तत्तद्विद्ये धर्मोऽपि नि-
 राकृतप्रवृत्तिलक्षः । आत्मानेदभ्यां च कष्टकविद्यज्यज्येनोप-
 लक्ष्यते । तथा-नस्यैव उपवेदनाभिज्ञोत्तरादस्य विज्ञेयता-
 द्यास्यस्य निराकृतं यमं विक्रियां च, कर्तुमशक्यताः क-
 ष्टकविद्येद्वयस्योच्यो उपरंप्रजयस्यज्यं विशिष्टगमनप्रवृत्त-
 हेतुनिराकृतशरीरस्य च परिदृश्यते । इहापि उपरकल्प्याः शारी-
 रा एव रोगाः परिगृह्यन्ते । तद्विद्वृतस्य विशिष्टधर्मस्थानाऽऽद्या-
 धनाऽऽस्मयथा । उपरकल्पशारीरदुःखविद्यज्यस्यतु स्वस्थ-
 स्थानाऽऽद्याधनाय प्रभवति । तस्यैवाधिन जिगमयोः पुत्रस्य
 विमोहकल्पो मोहविद्येत्तन्मात्तुस्य पुनः पुनः प्रेयमाणस्या-
 प्यवधेर्नितेन गमनेत्साहः कथाऽऽनु प्रादुर्भवति । मोहविद्येत्तज्य-
 स्तु स्वयमेव मातृमयकृपरिज्ञानात् परिक्षोभ्यमानमाऽऽह-
 नात्मनोऽसाहनापरिव्यागेन गमनमशुक्तिहेतुर्भवति । इहापि
 दिग्मोहगमनविद्येत्तद्वयः मिथ्याऽऽद्याऽऽद्वयं जिनो मनोविद्युमा-
 परिगृह्यते । तज्यस्य तु मिथ्याऽऽद्याऽऽद्वयोपरानाकरणद्वारेण । मनो-
 विद्युमापसारकथेन प्रस्तुतधर्ममार्गेऽनन्तरप्रमाणकप्रवृत्तया गम-
 नाय संयमते । एवं कष्टकउपरमोहविद्येत्तज्यस्यसंविद्योपो वि-
 द्येत्तज्य उक्तः । स एव विशिष्टधर्ते-प्रवृत्तिलक्षः प्रवृत्तधर्मस्थान-
 विषया फलमभ्याऽऽद्याधनविशेषस्य विद्यज्यस्यैविति संयति प्रवृ-
 त्तिलक्षः ॥ ९ ॥

यं तुनीयमाशयभेदं प्रतिपाद्यमिच्छिकुपमाशयमाह-
 मिच्छिकुपत्तुर्धर्म-स्थानावाप्तिरिह तारिक्वी क्वेपा ।
 अधिकं विनयाऽऽदियुता, इने च द्याऽऽदियुगसारा । १० ।

(मिच्छिकुपत्तुर्धर्म-स्थानावाप्तिरिह तारिक्वी क्वेपा ।
 इने च द्याऽऽदियुगसारा । १० ।)
 (मिच्छिकुपत्तुर्धर्म-स्थानावाप्तिरिह तारिक्वी क्वेपा ।
 इने च द्याऽऽदियुगसारा । १० ।)
 (मिच्छिकुपत्तुर्धर्म-स्थानावाप्तिरिह तारिक्वी क्वेपा ।
 इने च द्याऽऽदियुगसारा । १० ।)
 (मिच्छिकुपत्तुर्धर्म-स्थानावाप्तिरिह तारिक्वी क्वेपा ।
 इने च द्याऽऽदियुगसारा । १० ।)

सामान्येनैव प्रासिगणे क्याऽऽदियुगसारा द्वाद्दालभ्यसलयत्रि-
तपुःस्वापराऽऽदियुगप्रभावाधिकीनमुणप्रधाद् मध्यमोप-
कारफलव्ययि सा सिद्धिरियुक्तं भवति ॥ १० ॥

एवं सिद्धिमभिधाय तत्कल्लज्जनये विनियोगमाह-

सिद्धेरचोत्तरकार्यं, विनियोगेऽन्यधमेयेदेतदिभ्यम् ।
मस्यपक्षयसंपत्त्या, सुन्दरमिति तत्परं यावत् ॥ ११ ॥

सिद्धेरचोत्तरकार्यं विनियोगः सिद्धेरुत्तरकालभाषि । कार्यं
विनियोगः नामाऽऽशयभेदो विज्ञेय इति संबन्धनीयम् । अशयस्य
नकप्रं, न कदाचिन्नकप्रमेनद्धमिस्त्वानिहंसाऽऽदि, एतस्मिन् वि-
नियोगे सति संज्ञानेऽन्ययसंपत्त्याऽधिकेऽसंपत्त्या हेतुजुतया
सुन्दरमेतत्पूर्वोक्तं धर्ममिस्त्वानम् । इतिशब्दो भिन्नक्रमः । परमिस्त्वये-
न संबन्धनीयो यावत् (नम्यरमिति) तद्धर्मधर्मान् परं प्रकृतं
यावत्संपन्नमेन विनियोगस्याऽनेकजन्मान्तरसन्तानकमेण प्र-
कृत्यभेदात्साध्यामिहेतुत्वमावेद्यते । इदमत्र ह्यवयवार्थं हिंसाऽऽ-
दिभ्रज्जधर्मत्वानावाप्तौ सत्यां स्वपरयोः उपकारायाऽधिकेऽनेन त-
द्वैव धर्मत्वान्य विनियोगो व्यापारः स्वारमतुद्वयपरफलकतु-
यमनिधीयते । एवं हि स्वयं सिद्धस्य वस्तुनो विनियोगः सस्य-
व्युत्तौ ज्ञवति । यत्र परस्मिन्नपि तत्संप्रदायं विशेषण विनियोगो
नियोजनमध्यांरपणमिति कृत्या आशयभेदात्पक्ष्य विनियोग-
स्याऽऽप्यव्याप्रातिपादनमत्रकियथा स्वकार्यकारहेतुत्वं दर्शयति
सूत्रकारः ॥ ११ ॥

एवमेतन्प्रणियमानाऽऽदीनत्रिधाया कथञ्चित् कियवाक्यप्रमासा-
धेयाऽप्राशयैवशाश्वतसमर्पेनायाऽऽह-

आशयजेदा एते, सस्यपि हि तत्त्वतोऽवगतत्वयाः ।
जावाऽयमनेन विना, चेष्टा छव्यक्रिया तुच्छा ॥ १२ ॥

आशयभेदा आशयप्रकारा एते पूर्वोक्ताः सस्येपि हि स्वयं एव
कथञ्चित् कियारूपधेयेऽपि तदुपलक्ष्यतया तत्त्वतः परमाथेना-
वगमस्याऽविज्ञेयाः परिणामविशेषा एते इति । शुनाऽऽशयः प-
ञ्चधा विविधो हेतुकं स किं जावात्परोऽय भाव एवमथाऽहा-
याभिद्वन्माह- (मावाऽयमित्) मयं पञ्चप्रकारोऽप्याशयो जाव
हस्यमिथोऽयते । अनेन भावेन विना चेष्टा इवापरकया कायवाङ्मा-
नसङ्गता छव्यक्रिया तुच्छा जावावकक्षा कियार्थ्यक्रिया तु-
च्छा अस्मारा स्वफलाऽसाधकत्वेन ॥ १२ ॥

कस्मानुनैव्यक्रियायास्तुच्छत्वाऽऽपादनेन भावभाषाध्यायभाषी-
यत इत्याह-

अस्माकं सातुबन्धा-च्छुद्धयन्तोऽवाप्यते हुतं क्रमशः ।
एतदिह धर्मतत्त्वं, परमो योगो विमुक्तिरसः ॥ १३ ॥

(अस्माकंवादि) अस्मात् पूर्वोक्ताऽऽवादादशयपञ्चकषपात् सातुब-
न्धात् अनुबन्धः सन्तानस्येन सह वसते यो जायः स सातुब-
न्धत्वात्सातुः, स आशयविज्ञेयत्वान्तरसन्स्थादेवैविधायाऽ-
च्छुद्धेरन्तरःप्रकथः शुद्धत्वोऽवाप्यते प्राप्यते हुनमविलम्बितं
प्रयुक्तज्ञानयवियोगेन क्रमशः क्रमेणऽनुपूर्वां तस्मिन् ज-
न्मयपरस्मिन्ना कर्मफलप्रकर्षो भवत्येव । ननु वैव एव भावो
परमपरमायं आहोस्मिन्नकर्मतत्त्वमित्यारंकार्यां परस्व नि-
वेचनमाह-एतदिह धर्मतत्त्वम् । अत्र वद्यपि भावस्य प्रस्तुत-
त्वादेनादित्यत्र बुद्धिज्ञानायमेव इति निर्देशः प्राप्नोति तथाऽपि
धर्मतत्त्वमित्यस्य पदस्य प्रभाषायेकया ननुसकतिर्हेतोऽपे-

स्तु एतदिह प्रस्तुतं भावस्वरूपं धर्मतत्त्वं नावत् परमो योग
इति । अयं भावः-परमो योगो वसति, स च कीदृश ? विमुक्तिरसः
विक्रिष्टा मुक्तिविमुक्तस्तत्त्वयोः रसः प्रीतिविशेषो वास्मद्
योगे स विमुक्तिरसः; विमुक्तौ रसोऽस्त्येति वा गमकत्वात् स-
मासः । अथवा-पृथगत्र पदान्तरं न विशेषणं, तेनायं भावोऽव-
शुक्तो रसः प्रीतिविशेषो विमुक्तिरस उच्यते । एतदुक्तं अस्मि-
भाव एव धर्मतत्त्वं भाव एव च परमो योगो जाव एव च वि-
मुक्तिरस इति ॥ १३ ॥

ननु च जावाच्छुद्धत्वोऽवाप्यते इत्युक्तं, शुक्तिश्च पापक्षयेण
प्रागुक्ता कथं पुनः पापमतीतेऽनाद्यो काश्चे यद् ज्ञो नूय आ-
र्त्वावत् तस्यकस्या जावमेवाभिलषति न पुनः पापं बहु मन्यते
इत्याह-

अमृतरसाऽऽस्वादङ्गः, कुभकरसत्ताज्ञिनोऽपि बहुकालम् ।
त्यक्त्वा तत्सुषामेनं, वाङ्मृत्युवैरमृतमेव ॥ १४ ॥

(अमृतेत्यादि) अमृतरसस्याऽऽस्वादरूपं जानातीत्यमृतरसाऽऽ-
स्वादङ्गः कुभकरसत्ताज्ञिनोऽपि कुनकानं कदशुमानां यो रस-
स्तेन ज्ञातितोऽप्यविरमिनोऽपि पुरुषो बहुकालं प्रयुक्तकालं वैर-
मृत्युव्याप्त एव " कालाध्वनोरत्यन्तसंयोगे " ॥ २ । ३ । ४ ॥
इति ज्ञीयो । त्यक्त्वा परिपश्यत तत्तद्व्यतिरिक्तमेव कृष्ण, शी-
घ्रमेनं कुभकरममृतरसङ्गमेव वाङ्मृत्युवैरमृतमेव सु-
रजोऽयममृतमनिधीयते । तद्वि सर्वरससंपन्नत्वात् स्तुष्टधीयम-
नितरां भवति ॥ १४ ॥

एवं स्वपूर्वकरणात्, सस्यकत्वात्परमरङ्ग इह जीवः ।
विरकाज्ञाऽऽस्वेतवपि, न जातु बहु मन्यते पापम् ॥ १५ ॥

(एवं स्वित्यादि) एवं स्वपूर्वकरणात् । एवमेवापूर्वकरणात्-
पूर्वपरिणामात् सस्यकत्वात्परमरङ्ग इह जीवः सस्यकत्वात्पर-
समनुभवद्वारेण जानातीति तद्गुण लभ्यते । विरकाज्ञाऽऽस्वेतित-
मपि प्रभूतकाशाऽप्यस्वमति न जातुचित् न कदाचित् बहु मन्यते
बहुमानविययोकरोति पापं मिथ्यादर्शनोदभोगं तत्कार्यं वा
प्रवचनोपघाताऽऽदि । इह च कुनकरसकटं पापमिथ्यात्वाऽऽदि ।
अमृतरसाऽऽस्वादङ्गस्य भावः सस्यकत्वाऽऽदिरवसेव इति ॥ १५ ॥

सस्यकत्वात्परमरङ्गः जीवः पापं न बहु मन्यते इत्युक्तम् ।
तत्र सस्यकत्वात्परि विरनेरजावात् पापं कुर्वन् हस्यत एव-
स्याऽऽहुपाऽऽह-

यद्यपि कर्मनियोगात्, करोति तत्तदपि जावशान्प्रत्यम् ॥
अत एव धर्मयोगात्, किमं तत्सिद्धिमाप्नोति ॥ १६ ॥

यद्यपि कथञ्चित् कर्मनियोगात् कर्मव्यापारात् करोति वि-
द्वद्यति तत् पापं तद्व्यवशुभ्यत्वं तदपि कियमाणं पापं भाव-
शुभ्यामिह पापशुद्धेहेतुभावं क्रिष्टाऽप्यवसायस्तेन शुभ्यमस-
त्यर्थं सस्यगृहदिति पापं कुर्वानोऽपि न भावतो बहु मन्यते । य-
थेदेव साध्विति । अत एव पापाऽबहुतानाङ्गरेण । धर्मयोगात्क-
र्मोत्साहादरूपसंशुद्धा क्रिममचिरेण तत्सिद्धिमाप्नोति ध-
र्मनिष्पात्समवाप्नोति ॥ १६ ॥ १० ॥ १० ॥ १० ॥

(११) अस्व स्वज्ञकृपासिद्धे धर्मस्यैवमुक्तं प्राक् तत्वास्वैव ध-
र्मतत्त्वस्य सिद्धेरथ जिज्ञास्याह-

सिद्धस्य चास्य मरुग्म्, सिद्धान्प्येतानि धर्मतत्त्वस्य ।
विदितानि तत्त्वविद्विः, सुखावबोधाय धयन्ताम् ॥ ११ ॥

लिकरूपे च निष्पन्नस्य सास्य प्रत्यकीकृतस्य सम्प्रयवैपरी-
 ख्येन प्रशस्तानि वा त्रिक्रानि लक्षणान्धेतानि चयममाणाणि
 धर्ममन्त्रवचनं धर्मस्यकूपस्य विप्रितानि शशस्तेऽभिहितानि तय-
 वःक्राः परमांशेवादिनिः सुखायकोषाय सुखकारिणानाय येन
 तानि सुखेनैव बुद्ध्यन्ते प्रयानां योग्यानाम् ॥ १ ॥

ताम्येव लिङ्गानि स्वरूपतो प्रथकारः पठति-

औदार्यं दाक्षिण्यं, पापजुगुप्सताऽथ निर्मलो बोधः ।

सिद्धानि धर्मभिदोः, प्रायेण जनप्रियत्वं च ॥ २ ॥

श्वरास्य भाव औदार्ये बह्व्यमाणलक्षणं, दक्षिणोऽनुकूलम-
 न्तावो दाक्षिण्ये निर्देह्यमाणस्वरूपं, पापजुगुप्सता पापपरिहा-
 रः । अथ निर्मलो बोधोऽभिप्रास्यमानस्वरूपः, लिङ्गानि चि-
 ह्नानि धर्मसिद्धेर्धर्मनिर्पत्तः प्रायेण बाहुल्येन जनप्रियत्वं च
 बोधप्रियत्वं च ॥ २ ॥

साप्तम्यौदार्यसङ्गणमाद-

औदार्यं कार्यपथ-त्यागाद्विक्रयेपाशाशयमश्चम् ।

गुहदीनाऽऽदिव्यौचि-त्यत्रिणं कार्ये तदत्यन्तम् ॥ ३ ॥

औदार्ये नाम धर्मनशक्तिं, कार्योपव्यागात् रूपणभावपरि-
 त्यागात्तुच्छवृत्त्या विवेक्यमाश्रयमहर्षवमाश्रयस्वाप्यवसायस्य
 महर्षं विमुक्तस्य च । तदेव विशिष्यते-गुहदीनाऽदिव्यौचिन्व-
 द्वाचि गुह्ये गौरवाद्गुणतदधिकारे । यथोक्तम्-"माता पिता क-
 लाऽऽव्यायः, एतेषां ज्ञानवस्तथा । बुद्धा धर्मोपदेशेन, गुह्यवर्गः
 सतां मतः ॥" दीनाऽऽदिव्यु चानाधारव्यु यदौचित्यवृत्ति श्री-
 शिष्येन बुधिरस्त्रिभौदार्ये आश्रयमहर्षं वा तदौचित्यवृत्ति,
 कार्ये कारुण्ये तदौदार्यमाश्रयमहर्षं वा अत्यन्तमानशयेन
 औचित्यवृत्तिकारि वा, एतद् गुवादिषु ॥ ३ ॥ वो ० ४ विव ० ।
 (दाक्षिण्यपथ [४] इत्यादिना दाक्षिण्यलक्षणं ' दक्षिण्य ' शब्दं
 श ४७१ पृष्ठेऽथैव भागे गतम्) (पापजुगुप्सता [५] इत्यादिना
 पापजुगुप्सतलक्षणं ' पापजुगुप्सा ' शब्दं बह्व्ययेन) (निर्मल [६]
 इत्यादिना निर्मलबोधलक्षणं ' शिष्टमनबोधवत् ' शब्दं प्रसिद्धेव
 जगते २००४ पृष्ठे गतम्) (युक्तम् [७] इत्यादिना जनाप्रयत्न-
 लक्षणं ' जनप्रियत्वा ' शब्दं प्रसिद्धेव भागे १३८८ पृष्ठे सप्तम्युक्तम्)

एवं धर्मनवलिङ्गाभ्यौदार्योऽऽदीनि विधियुक्तेन प्रतिपाद्य
 धर्मनवव्यवस्थितानां पुंसां अतिरेकमुक्तेन विषयवृत्त्याऽऽर्द-
 नां स्वरूपं प्रतिविपाद्यविद्युष्टानपुंवकं विवादाभावाभावाभा-
 वायतुमाद-

आचार्ये सति यद्-आधिधिकारा जवन्ति नो पुंसाम् ।

तद्भूत्वाऽऽरोग्ये, पापविकारा अपि कृपाः ॥ ८ ॥

(आचार्ये इत्यादि) आरोग्ये रोगान्नाहं सति जायमाने य-
 द्द्विदि यथा व्याधिधिकारा रोगविकारा भवन्ति नो पुंसामारो-
 ग्यवतां तद्वदिदि । तथा धर्माऽऽरोग्ये धर्मरूपमारोग्यं तास्मत्
 सति पापविकारा अपि बह्व्ययमाणा न प्रवन्तीति विज्ञेयाः । ८ ।
 पापविकारा ये न भवन्ति तान् विषयतो निर्दिशति-

तस्मात्स्य विषयवृत्त्या, प्रजवत्युत्पन्नैर्दृष्टिमोहाः ।

अरुचिर्न धर्मपथे, न च पापा क्रोधकण्टकानि ॥ ९ ॥

तदेवं स्थिते धर्मनवयुक्तस्य नास्य वृत्तस्य विषयवृत्त्या व-
 द्यमाणसङ्गता प्रवर्तते जायते सकलैतदर्थे न दृष्टिमोहो ब-
 ह्व्ययमाणसङ्गण एव अरुचिः। सापाभासो न धर्मपथे न धर्म-

पथविषये, न च पापा स्वरूपेण पापदेवैर्बुधौ क्रोधकण्टकानिः
 क्रोध एव कण्टकानिः, कण्टकशब्दः कण्टकविषु वृत्तते, तस्य
 किञ्चनस्य रूपमेतद् ॥ ९ ॥ वो ० ४ विव ० । (विषयवृत्त्यासङ्गत्वं
 'विसयवृत्ता' शब्दे बह्व्यये) (दृष्टिमोहाः ' दृष्टिमोहा ' शब्द-
 ऽस्मिन्नेव भागे २४१७ पृष्ठे मतः)

एवं दृष्टिमोहमभिप्राय तदनन्तरं
 धर्मपथव्यवस्थायाम् अरुचौलिङ्गमाद-

धर्मपथेऽपेक्षता, तत्परसाऽऽस्वादाविमुक्तता चैव ।

धार्मिकमथाऽऽमक्ति-धर्मपथेऽस्वाचित्काम् ॥ १० ॥

(धर्मपथादि) धर्मस्य अवलम्बितवृत्तीनां धर्माकर्णं तथाऽव-
 ह्नाऽऽस्वादादेव परमायं रस मासाकिदनुः तस्याऽऽस्वादास्त-
 भिन्य विमुक्तता धैर्यवत् तत्परसाऽऽस्वादाविमुक्तता चैव, या-
 मिका ये सत्यासौत्सर्गिकसंयोगोऽसंपर्को धार्मिकसत्त्वात्-
 क्तिव । धर्मपथे धर्मः पथमिव तस्मिन्नेवैकलिङ्गमिति
 प्रत्येकमभिसंभवः करणीयः ॥ १० ॥

न च पापा क्रोधकण्टकानि युक्तं तस्याभिङ्गमाद-

स्येतरदोषशुनि-भावाद्गन्तव्येति यत् स्फुरणम् ।

अविचार्यं कार्यतत्त्वं, तस्मिन् क्रोधकण्टकानि ॥ ११ ॥

(सत्यत्यादि) सत्यदोषशुनिभावस्य यदाऽपि भावाच्चात्त-
 वदिङ्गात्परस्परविरोधात्तान्माभिप्रायत्वात्तद्व्ययत्तऽऽप्रसक्तताऽऽपाका-
 रद्वारेण बहिश्च यत् स्फुरणं वा बुद्धिशकलं वा अविचार्यो-
 नाज्ञोऽयं कार्यतत्त्वं कायपरमायं तस्मिन् सद्यं क्रोधकण्टकानिः
 क्रोधकण्टकाः ॥ ११ ॥

एवमेतं विषयवृत्त्याऽऽद्योऽप्यतिरेकमुक्तेनोक्तस्तद्भावमुप-
 शय्य मैत्र्यादिगुणान्भवमाह-

एते पापविकारा, न प्रजवन्त्यस्य धीमतः सतनम् ।

धर्माभ्युत्पन्नाऽऽ-ज्वन्ति मैत्र्यादयश्च गुणाः ॥ १२ ॥

(एते इत्यादि) एते पापविकाराः पूर्वोक्ता न प्रभवन्ति न जा-
 यन्तेऽस्य वृत्तस्य धीमतां बुद्धिमतः सतनमनवर्तन् धर्माभ्यु-
 त्तयभावाद्धर्म एवाभ्युत्तं धर्माभ्युत्तं तदभाव्याज्वन्ति सपद्यन्ते
 मैत्र्यादयश्च गुणा बह्व्ययमाणस्वरूपाः ॥ १२ ॥

मैत्र्यादीनामेव लक्षणमाह-

परहितचिन्ता मैत्री, परदुःखनिवाशिनी तथा करुणा ।

परमस्वतुष्टिमुदिता, परदोषोपेक्षामुपेक्षता ॥ १३ ॥

(परेऽर्थादि) परेषां प्राणानां हितचिन्ता हितचिन्तनं मैत्री,
 ज्ञेयानि सर्वत्र वाक्यशेषः । परेषां दुःखं ताडनाशानि तथा क-
 रुणा रूपं, परेषां सुखं तेन तस्मिन् वा तुष्टिः परितोषोऽर्पणनि-
 परिहारा मुदिता, परेषां दोषा आनयनाऽऽवृत्तः प्रतिकुमुपेक्ष-
 क्यस्तैयामुपेक्षामयथारमुपेक्षता, संभवत्प्रतीकारेषु तु क्षेपणं
 नोपेक्षा विषया ॥ १३ ॥

एवं मैत्र्यादिगुणाः भावनाकपालभिधाय धर्मतत्पङ्कणोपसं-
 हारं चिकीर्षुराह-

एतज्जनप्रणीतं, सिद्धं त्वत्तु धर्ममिच्छिमज्जतोः ।

पुण्याऽऽदिमिच्छिमिच्छेः, सिद्धं तच्छुभावेन ॥ १४ ॥

(एतदित्यादि) एतन् पूर्वोक्तं सर्वमौदार्योऽऽर्द/दास्यमानविषय-
 विषयं जिनप्रणीतं जिनाकाम्पङ्कणं, त्वत्तु शुभं भाव्यत्वाद्भाव्यं,
 धर्मोत्सुकितः धर्मनिष्ठासिमज्जतोः प्राणिवः पुण्याऽऽदिमिच्छि
 सिद्धेः पुण्याऽऽशुभायनिष्पत्तः, सिद्धं प्रतिष्ठितं, सत्कृतुभावेन स्वात्म-

एवाभेनाबन्धने हेतुत्वेनेति यावत् । पुत्रयोवावात्प्रकारः । यथोक्त-
म्-“ इथा भूतेषु वैराग्यं . विधिधानं यथोक्तम् । विष्णुका
शोभित्पुत्रिहस्य । पुण्योपायाः प्रकीर्तिनाः ॥ १ ॥ ” आदिप्रहणत्वात्
ज्ञानयोगपरिग्रहः, ज्ञानयोगोपायपरिग्रहस्यैव सत्तुत्वेन नि-
श्चयनिष्ठिर्ज्ञानिति । १६ । चो ४ विवो ॥

(१२) धर्मद्वयमूलप्रतिपादनपरं गाथाभाह-

जीवद्दय सच्चययां, परप्रणपरिव्रज्यां सुधीज्ञं च ।

स्यौती पंचिदियनि-मग्नाः य धम्मस्म मूलाई ॥ १ ॥

जीवाश्चेतनाऽऽदिभूतज्ञस्यैवैका एकेन्द्रियाऽऽद्यः, तेषां इया रक्ता-
ण्यं जीवद्दयेति । १२ स्वस्थं प्राकृतप्रभवम् । धर्ममूल जवनीति सर्वत्र
क्रियाऽऽप्याहारः कार्यः । सत्यं यथापि यचनं सत्यवचनं, तद्वापि परे
आत्मस्योत्तरिका जनास्तेषां धर्मं विन्तं परधनं तस्य परि-
समताज्ञानं परिग्रहणं परधनपरिव्रजनं, सुपुत्र शोभनं शोभं
सदाचारश्चतुर्धर्मनं वा सुशीलं, भावप्रधानत्वात्कर्मद्वयस्य । स्वा-
दत्तारंभं चतुर्धर्मनः कर्तव्यता चतुर्थः । ज्ञानतः कथायोर-
शयः, पञ्चेति पञ्चसंख्यानीन्द्रियास्य स्वदानरसमप्राणचक्षुःश्रो-
त्राऽऽवधानं, तेषां निग्रहः, सविषयप्रदणत्यज्ञातवाप्य रागद्वेषाकर-
णं व्याघुहने धर्ममूलं भवति । यथा- तानं सत्त्वयथापि धर्म-
सत्त्वानुवृत्तस्य मूलानीय मूलानि । अयमत्र भाषाये- अकारस्वै-
च्छकाराभ्यंद् संख्यार्थे तानि च प्रत्येकं समुद्गतानि धर्म-
सहायुस्य परसुराशयभीत्यकुपुनफलप्रदस्य मूलानि, न तु
पुनः परपरिकल्पनयोगापञ्चाङ्गितप-स्युत्पार्ययनिव्यासकृतकारि-
सम्भवनऽऽदिदानप्रभृतीनि तेषां ज्ञयघातानप्याद्येनाधर्मरु-
पायादिं गाथायाः दृशो २ तत्र । “ अदृश्यासुध्यायंवेकाह, स-
म्यागम्यविश्वेकतः । तपोद्वयाविशेषात्, स धर्मो व्यवतिष्ठते ॥ १ ॥ ”
ज्ञोऽऽज्ञो ० धर्मो ब्रह्मज्ञानः । “ धर्मं च चरामास्वत्सं पंच निस्सा-
जान पञ्चताने न जहा-उक्ताया गतां राया गाहावर्धं सरीर । ”
(अस्व व्याख्या ‘ निस्साजान ’ शब्दसंश्लेष भावे २ १४८ पृष्ठ द्रष्ट-
व्यः) “ ध्मादिं ज्ञायोतिं आया कथंलिपयस्य धम्मं जभञ्ज सवणया-
ए ॥ ” स्वा ० २ ता ० ४ उ ० । (विद्योयः ‘ सन्नोयसोमस्य ’ शब्दे तुनीय-
भागे ६७ ० पृष्ठ गतः) (आरम्भपरंप्रहाराभ्यां विरताऽऽवर-
तस्य धर्मलभात्तामो ‘ आरंभ ’ शब्दे द्वितीयभागे ३७ १ पृष्ठ
द्रष्टव्यः)

(१३) धर्मोत्पत्तिकारिणं व्या-

सुत्तं चोड्ढो जा, अण्णं उड्ढिसिअ तं ण पदिचजे ।

सो तत्तवापयवज्जो, न होइ धम्ममि अदिहारिं । ॥ ए ॥

सुत्तं चोड्ढं इदमित्यमुक्तमेवं यः सन्धः अयं प्राणिनसु-
द्विष्टयाऽऽमनुष्यमुद्विष्टरक्षणया तत्र प्रतिपद्ये सौत्रमुक्तं, स ए-
वं भूतस्त्वन्वाद्यस्यः परलोककर्मकृत्य परमार्थवाचकाणां न भ-
वति धर्मे सकलपुत्रवार्थहेतावाचकारौ, सस्यार्थवचकाजावा-
दिति गाथायाः । पं ० व ० ४ उ ० । अथ कलिकास्तिमा-
भिलिप्तमनऽऽभमानः सन्धः सन्तोऽपि किमर्थविषयस्यैवकर्ममण-
शुलगणं श्रोतुं भर्त्सा कर्तुं वा शक्यमिति न सर्वेऽपीत्याह-
(रथकथिथायां बीत्यादि) आथवा-कारिमर्षुगीतानायाः सयं-
कोक्तानो निराकारकृतात्मवस्यैवभूतगुणमणमदातुं दातुं
समर्था भवन्ति । दृशो ३ तत्र ।

(१४) अथ सत्तमप्रदणयोभ्यतामाह-

संविमस्तच्छूतेरं, ज्ञानतस्यो नरोऽनयः ।

हृदं स्वशक्त्या जातेचरः, मंघ्रेऽस्य प्रवर्तते ॥ २० ॥

पथमुक्तोत्था (तच्छूतेः) तस्याः धर्मदेशनायाः श्रुतेः अ-
थाशरः शोना तुमाह अनयो इवात्पुनरन्यप्रतिपत्तिवाचक्यां-
रथाप्यवमालिन्धः सज्जन एव ज्ञानतस्यः करकमलनत्वाऽऽऽकलित-
निलत्वात्कथं नामयमुक्तफलवचनस्यार्थजनयत्वाऽऽज्ञोक्तिनसक-
सर्जावाऽऽदिव्यनुवाद्, तथा- (संवर्जनः) संवयमुक्तसङ्गणं प्रा-
तः सन् ज्ञानेच्छता स्रवाचकार्यांवापरिणामीऽर्थाऽऽर्कम् (हृदम्)
अतिसुद्धमाऽऽज्ञोतपूर्वं यथा स्यात्तथा स्वशक्त्या स्वसामर्थ्येन
हेतुभूतेन अस्व धर्मस्य समग्रे सस्यश्च चयवमाणयोगसम्भ-
नाऽऽदिशुद्धिकर्तव्यां चपूर्वं प्रदे प्रतिपत्तौ (प्रवर्तते) प्रसुद्धिमा-
घत्ते । अहृदमयथाशक्तं च धर्मप्रदणप्रसूतौ भङ्गसंभवेन प्रयु-
तानर्थसंभव इति हृदस्वशक्त्योऽग्रहणं कृतमित्य विशेषण्यु-
धर्मप्रदणयोग्यताप्रतिपादिता भवति शास्त्रान्तरे कैकविश-
त्या गुणैर्धर्मप्रदणार्हो भवतीति प्रतिपादितम् । च ० १ अवि ०
(ते च गुणा ‘ धर्मरथस्य ’ शब्दे दृश्यन्ते)

(५) धर्मांधकारणः-

जे पुत्तुद्धाई यो पच्छा णिवाती, जे पुत्तुद्धाई पच्छा
णिवाती, जे ना पुत्तुद्धाई यो पच्छा णिवाती, सेऽपि
वारिमिए भिया, जे परिछाय लोममसे सयेति ॥ १५५ ॥

यः काश्चिद्विदितसंसारस्वप्नवाप्यथा धर्मसंवरणैकवधमननाः
पूर्वप्रमत्तयासंर संयमानुष्ठानेनोत्तया शीलमस्येति पूर्वोत्थायां,
पश्चात् अज्ञानसंवेगनाया विशेषण वदंमनापराणामो नो निपा-
ती, नवानुत्त शीलमस्येति विशुद्धा णानिः । निपननं वा निपानः,
सोऽप्यास्तीति निपानी, सिंहनया निक्काणः सिंहनया विदारी
च गणधराऽऽदिप्रथमो भङ्गः द्वितीयमङ्गं लुण्ठयेत् दशोवसा-
ह-पुंयमुत्पानु शीलमस्येति पृथंऽप्यायां, पुनर्बिजित्वास्वक-
र्मपरिणनेस्वप्नवाचिविचमवित्तनियोगात्पश्चात्तानी स्यात्,
नन्दिषण्वत् । काश्चिद्विशेनोऽपि गोप्तामाहंलवदिनं । लुनीय-
भङ्गस्य चाभावाद्गुरादानं, स्व चापय- (जे णो पुत्तुद्धायांत्वा-
दि) नो पूर्वोत्थायां पश्चात्तानीति । तथा ह्युत्थानं सति नि-
पानोऽनिपानो वा चिन्त्ये, सति धर्माण धर्मोत्थाना, तदु-
त्थानप्रतिषेधे च दुरोत्थादिनैव निपातचिन्त्येति । चतुर्थमङ्गं
दशोवसाह वा दि नो पूर्वोत्थायां न च पश्चात्तानी सोऽपि-
रत एव शूदस्थाः सन्नोत्थायां भवति, सन्धोत्थरेतेरभावाच्चापि
पश्चात्तानी, इत्यानाविनाभावत्वात्पश्चात्तानस्य, शाक्याऽऽप्यो वा
चतुर्थमङ्गपतिता द्रष्टव्याः, तेवामप्युभयासङ्गावर्धितं । ननु च
शूदस्था एव चतुर्थमङ्गपतिता युक्ता वक्तुं, तथादि-नेषां साव-
द्ययोगानुष्ठानेनानुष्ठाननया प्रतिज्ञाम्दराऽऽरोपाज्जावात्ताना-
ज्जावः, शाक्याऽऽदिपि चतुर्थमङ्गपतित इत्यत आह- (सवि-
कथ्यदि) सोऽपि शाक्याऽऽदिगणः पञ्चमहाजनभाराऽऽरोपणाभा-
वेन सावद्ययोगानुष्ठाननया नो पूर्वोत्थायां, निपातस्य च तत्-
पूर्वकत्वाद्यो पश्चात्तानीत्यस्तादृश एव शूदस्थतुव्य एव स्यात्,
आभवद्वाराणामुभयवर्गवसंजुनत्वात्, उदायानुत्थानकार-
त् । अन्वेऽपि ये सावद्यानुष्ठानिनस्तेऽपि तादृशा एवेति द-
शोवसाह- (जे परिछाय स्यादि) येऽपि स्वयंप्रयाः पार्थिव-
ऽऽदयो द्विविधयाऽपि परिहृया लोका परिहृया पुनः पचनपाच-
नाऽऽऽद्यै तमिव भोक्तव्याऽऽनया आन्वेषयन्त वा तस्यि शूदस्थ-
तुव्या एव ज्ञेयः ॥ १५३ ॥

स्वस्मयीषिकापारेहारायमाह-

एयं शिष्याव ह्युषासा वेपथिर्ह, इह आयाकंसी पंडिते
आधिरे,पुष्पावररायं जयपाम, मया मालं संपेदाए सुधि-
या भवे अक्षाम अक्रंजे, इमेण चव जुजुज्जाह, किं ते तु-
अजेया बज्जतो ?! १५३ ॥

(एयं इत्यादि)एतद् गुरुप्रधाननिपाताऽऽदिक् प्रागुपस्थन्त तत्के-
षलक्षानामलोकात्नेन (निपाय सि) इत्याया मुनिना नीयंकता प्र-
वेदिनं कायन्तम् । इदं आभ्यस्यवेदितामित्याह-(इह स्वयादि)इहा-
स्मिन्मौनीके प्रवचने स्वयात्सन्तः सन् आशां तीर्थकुतोपदेशामाका-
ङ्क्षितुं शीलमस्येत्याहाकाङ्क्षां प्रागमातुसारमनुष्ठेयकः, कश्चैवं-
नर्ग-पविद्यतः स्वहस्तवेदिकाऽस्मिन्हः स्नेहंराहोतो रामहृषयिप्र-
सुकोऽदिनिंशं युक्तमिदंशुशब्दं बह्वक्षः स्वयादित्येतदाह-(पु-
ष्पावर इत्यादि) पुष्पांरायः प्रथमो यामोऽपरतः
रायः पाश्चात्य एनयामह्ययमपि यतमानः सदाचारमाचरन्त,
मयवर्षितयामह्ययमपि यथावधिपित्ना स्वपुत्रं वंरात्रादिकं वि-
धयान्, यवियतनाप्रतिपादनेन चाह्वयपि प्रतिपादितैव भवति,
आधत्तमहणे मयप्रवृत्तस्वयवयवजावित्याह । किञ्च-(सया
सीलं इत्यादि) सदा सर्वकाल ' शौभ्रम् ' प्रप्रादृशमे-
दसहस्रवृक्षं, संवमं वा । यदि वा अन्त्यां शीलव-महामत-
समाधानं तिष्ठो गुणयः पञ्चमिन्द्रियमः कथयानप्रहृष्टेत्ये-
तच्छीलं संप्रेष्य मोक्षाङ्गनाऽनुपासयन्त भाङ्गनिमेषमात्रमपि
काङ्क्षं प्रमाद्वशतो ज्ञेयात् । कश्च शीलसंप्रेषकः स्व्यादित्याह-
यो हि कृत्या शीलसंयुक्तपुनः निःशोऽस्मिन्मतामां च त्रकाऽऽ-
दिपाताचिपाकामक्यायाऽऽगमात्, ' भवेत् ' इत्याद् अक्षम
इच्छामह्नकामरहित इति । तथा नाथे कक्षां माया लोभे-
च्छा विद्यत इत्यन्तः, काममंकाप्रतिषेधाच्च मोहनीयो-
द्वयः प्रतिषिद्धः, नस्यतिषेधाच्च शीलवाच् इत्यादिति, एत-
त्कं जयति-धर्मं श्रुत्वा स्व्याद् अक्षमामंकाङ्क्षभेद्येनन चोत्-
रगुणा गृहीताः, उपसङ्गनाधेन्याचव सूत्रगुणा अपि गृहीताः,
नतः स्व्याद् आहिलकः सत्यवादीर्याद्यां व द्रष्टव्यम् । ननु आभ्य-
ञ्जोवाच्छरीरामस्यैव ज्ञायमानुक्तस्यानिर्गहीतव्यवर्षीयं परा-
कममाणस्याऽऽदाशशीलाङ्गसहस्रधारिणोऽपि मे यथापदेशं प्र-
वचमानस्यापि नाशेयकर्ममहापगमोऽर्थाप भवतीत्यतस्त-
थात्तमसाधारणकारणमाचक्ष्व, येनाहमात्प्रवेशोयममममम-
कृदितिः स्वाम, अहं च भवदुपदेशानपि सिद्धंनार्पि सह युञ्जी-
त मे कर्मकृत्यादिं प्रवृत्तस्य किञ्चिदशुश्रूषस्वस्मयीत्याश्रयो-
स्यैवेत्याऽऽह-(इमेण चव इत्यादि) अनेनेवोरिकेण शरीर-
णेऽपिनाऽऽदिपाऽऽमकेन विषयसुखापवाप्तुना स्वैरिणा साह्यं
युधत्स्व, इदमेव सत्पार्यावसारणतो वशीकृत, किमपरेण वा-
ष्पतस्ते युजेन । अन्तर्गारिवदुर्गकर्मिरेतुजवात्ता सर्वं सेत्स्यति
जयतो, नानोऽपरं दुष्करमस्तीति ॥ १५३ ॥

किं विषयमेव सामम । मनाधसंसारामेव वषेदतो भवकोटि-
सहस्रंयपव दुष्पार्यनि हंशियेनुमाह-

युकारिहं सल्लु दुह्वहं जहिरवकुसलोहं परिष्ठाविबेगे
जासिबे, बुणे ह्वामे गम्भासितु रज्जति, अस्ति सेयं पवु-
न्वति, स्वंभि वा छणंभि वा, स ह पुणे मविद्वपहे सुधी,
अह्वहा लोमनुवेहमाणे, इय कम्म परिष्ठाय सव्वसो से ण
हंसिबि, संजमवी शो षमभनी, उवेहणायो पसेयं सायं,

बष्पाएनी षारपे कंचायं सव्वसोए एगयमुहे चिदिसप-
तिष्णे शिन्धिष्ठाचारी अए पयासु ॥ १५४ ॥

(युकारिहं इत्यादि) एतदीकारिकं शरीरं भावयुद्धाहं,
अहुरवधारणे । स च निजकर्मो, बुल्लंजमेव दुष्पार्यवत्, उल्लं
च- ' ननु युनरिदमिति बुल्लंज-मनाधसंसारलक्षधिविषयम् । मा-
नुष्यं लक्ष्यानक-तद्विद्वान्नामस्मिन्प्रतिमम् ॥ १ । इत्यादि ।
पाठान्तरं वा- ' युकारियं च बुल्लहं ' । तथाभाये सत्पामयुधं, परी-
वहाऽऽदिरिपुयुधं इत्यर्थे, तद् दुर्गमेव तेन युधत्स्व, ततो अयतो-
ऽशुषकर्मसंयत्तकृतो मोक्षाधिवादेव भाषाति जायायः । तथा
जाययुकारि शरीरं ह्यव्याय कश्चित्तैव भवेन श्रेयकर्मकृतं विध-
त्, मरुदेवीस्वामिमीव, काश्चिच्च सत्तामरुद्यमिषो जयमेरतयत्, क-
श्चिद्व्याहंयुक्तप्रवराय चैन, अपरो त सेत्स्यत्येव, किमप्येवं यत
आह-(उदाकुनलोहं इत्यादि) यथा येन प्रकारेणास्मिन्
संसारं कुशलैस्तोऽङ्गिः परिह्रा विवेकः परिज्ञानविशिष्टता,
कस्यान्तकोऽप्यवयवसायः संसारविषयधेनुभाषितः प्रकाशितः-
स च मतिमता नथेयावद्युपगतस्य इति । तद्व परिज्ञाननासाहं
वदोयशाह-(तु ए इत्यादि) लक्ष्म्याऽपि बुल्लंजं मज्जुअहं
प्राप्य च मोक्षकममनेहेतुं धर्मं पुनराप कमेदयात् तस्मान्
पुनो भाः अहः गतोऽऽदिपु रज्यते, गर्भं आदित्येयो कुमार-
यैवनावस्थाविशेषाणां ते गर्भोऽऽव्यः, तेष्वेव गाधोऽनुपयति, य-
धेयिः साह्यं मम विषयो मा तुनु इत्येतद्व्यवधायो भवति ।
यदि वा-धमात् कुनस्तकरोति येन गर्जदियु यतनास्थानेषु
सङ्गमुपयति । ' रिरज्जं ति ' वा क्खंयपाठः, रीयते गच्छती-
त्यर्थः । स्व्यात्-कंशकमिदम् ? , यस्याम् व्यापारिणमस्य्या-
(अस्ति सेयं पवुचवहं क्वंति वा ह्युपसि वा स ह्नु एगं स-
विद्वपहे मुणे), अहहा लोमनुवेहमाणे, इय कम्मं परिष्ठाय स-
व्वसो से ण हिसानं संजमत । णो पगध्वहं) अस्मि-
न्ध्याहने प्रवचने एतत्पुत्रोक्तं प्रकृतोऽप्येतं प्रोक्तये । एतच्च
वद्वयमाणमेवोच्यते इति दर्शय आह-कंचे च कुरिन्धिष्ठाविषय
अधुपपन्ना, वाताव्दाऽऽप्यव वा स्यशरीरमाऽऽहं लणं प्रवर्तते,
' सल्लु ' हिसायां, कुणन कुणो हिसा, नस्यां प्रवर्तते, वागव्दाऽऽप्यव
चातुस्तेत्याऽऽर्थाविति, क्यप्रधानमप्यपिपार्याणां क्वित्वाह क-
पोयानाम, आश्वज्जाराणां च हिसाप्रधानस्यासदाहिस्याच्च
सदुपादानिनि । यामो क्वाऽऽर्थावयवामिति धर्मः क्युत्तः सद्
गर्भोऽऽदिपु रज्यते, अथाऽऽहंते मागे एवमुच्यते, वस्तु तुनेगर्भो-
ऽऽदिगमनेहेतु इत्यावा विषयसहं यथाहपुनो हिसाछाभव-
उरिरेयो निवर्तते स किपूतः स्व्यादित्याह-स जिनेऽन्कपो,
हुरवधारणे, स एवेक भाङ्गनीयो मुनिउत्तमगशयमना सर्वकपचयः
सर्वयववक्षसातानः श्रुणुः परथा संसामो भातदशनवारि-
आऽऽप्यो येन स तथा ॥ संविद्वपहे णं वा पाठः संविद्वपजयो
हृष्टमय इत्यर्थः, यो ह्यश्वज्जदरयो हिसानिष्थो निष्कृषः स
एव मुनिः कृत्कमोक्षमार्गः इति जायायः । किञ्च-अन्धेन प्रकार-
णान्यथा विषयकथायामिभूतं हिसाऽऽर्थावयवमु प्रवृत्तं क्रोक्ष-
सूहल्ल लोकां वा पाकात्कलोकां वा, यवनयाचमो हेदिकसन्धिनाऽऽ-
हाराऽऽदिप्रवृत्तसुमेवथमाणोऽप्यथा वाऽऽस्मानं निष्कृषासुमसापा-
रसुमेवथमाणः सानकपयो मुनिः स्व्यादिति । लोकां चान्यथाऽऽ-
ह्य कि कुयोर्दित्याह-इति एवोक्तैः मुनिः प्रवृत्तं कर्म स-
दुपादानं च सर्वतः परिह्राय ह्यपरिह्राया प्रथाकथानपरिह्रा-
याभिप संततः परिहरेत् । कथं परिहरेताऽप्याह-(से ण हिस-

(ति) स कर्मपरिहृषां कायबाह्ममोभिन् हिमसि जन्तु, न घातययपरिर्नोप्यनुमन्यते । किञ्च-पापोपादानप्रवृत्तमात्मानं सं- यमयति, सत्तद्व्यप्रकारं वा संयमं करोति संयमयति, आचार- कियवन्तं वैतत्-संयम इवाऽऽचरति संयमयति । किं च-(सो धत्तज्ज) ' गमन ' चाद्यर्थे, असंयमकर्मसु प्रवृत्तः सन् न- प्रगणनव्यथायति, तदस्वप्यकायप्रवृत्तो जङ्घितो न घृष्टना- मवस्थन्ते इति, उपलक्षणापर्यायादस्य कृष्णमिक्षापो मुनि- भे क्लृपयति न जात्यादिमालमूह्यति, न चञ्जनां विचलत, न लुप्तयति । किमाकलस्येत्तु कुर्यादित्याह-(उबेहमाणे सि) उभेप्रक्षमाणोऽवगच्छद् प्रत्येकं प्रणिणानं सानं मनोऽनुकूलं ना- मसुखेनाप्याः सुखाति नाऽपि परऽनुखेन दुःखाः, धनः प्राणानो न हित्यात् । इति प्राणिनां प्रत्येकं सानमुपेक्षमासुखं किं कुर्यादित्याह-वदयेते प्रशस्यते येन स धनः सात्त्विकरत्नदादे- शी घर्षोऽऽशी सर्वाभिलाषी सत्कारमेतं कञ्चन पापाऽभ्यन्तं सर्वोऽभ्यन्तं लोकं, यथै वा-तपः संयमाऽऽदिकमभ्यन्तं यथाः कौत्स्येन नाऽऽरजने, प्रवचनोज्ञावनाथं स्वारभते ।

तनुज्जवकात्सामी-

" प्रावचनी धम्मकथो, वाही भैमिस्तिकनपवधी च । विधासिद्धः कथानः, कविरोपे नोज्ञावकास्वर्षा ॥ १ ॥ "

यदि वा वशी-रूपं तदादेशी-तदाभिलाषुकः, मोहतेनाऽऽदिकाः क्रिया आरजेव, किञ्चनः सन्ननत् कुर्यादित्याह-(वगण्यमुहे) एको मोहोऽशेषमसन्नकृत्तदित्यात् । संयमो वा तदादेश्यदहितत्वात्त- च प्रगते मुञ्चं यस्य स न पा.मोक्षे तनुपाये वा । एतकदृष्टिं कञ्चन पापाऽऽरभ्यते इति । किञ्च-मोक्षसंयमाभिमुखि युक्त त- नांऽप्या विदिक तां प्रकथेण तोणो विदिकप्रतीक्षे, स वैचंभूतः सत्कारमेव । किञ्च-कुमारपारिवर्तन न पापारम्भाभ्येधो जयती- त्यर्थः । किञ्च-(निविद्युच्चाराः) चरणं चारः अनुज्जानं, निविद्यु- च्य चारो निविद्युच्चारः, सांस्कारातीति निविद्युच्चारो, कुन इति चेत् ? यतः प्रजाऽवचनः प्रजायन् इति प्रजाः प्राणिनः, तत्रारतः तदारम्भाद् निवृत्तो निर्मम्यो वा, यच्च शरीराऽऽदिव्यपि मम- स्वगृहत् स निविद्युच्चार्येव भवति, यदि वा प्रजाः स्वयन्ना- स्वयत आरम्भेऽपि निवेदमागच्छति, कारणामाये कार्यस्याप्य- भावादिनि ।

यच्च प्रजास्वरक आरम्भरहितः स किञ्चनः क्यादित्याह- मे वसुमं सत्त्वसमष्टागयपष्ठाणं अप्राणेषुं आरुणि- ज्जं पावं कम्मं तं पो अश्चेत्तो, जं सम्मं ति पामहा तं मो- षं ति पासहा जं मोणं ति पामहा तं सम्मं ति पामहा, ए इमे सक्के सिधित्तेहिं अदिज्जायाणेहिं गुणासातेहिं वंक्कसाया- रोहिं पमच्छंदि गारयावमेतोहिं, सुखीं मोणं समायाए धुणे सरीरंण, वंते सृहं च सेवतिं वीरा सम्मचदांसिणो, एस अहीरते मुणी, तिष्ण मुचे विरए विधाए प्ति वमि ॥१५॥ (ले वसुमं) वसु कर्ष्यं, स आच संयमः, तद्विषयं तस्य स निवृ- षाऽऽरजने मुनिवेषमाह (ववसमस्रागय सि) सर्वं सत्त्वसमष्ठा- गतं प्रकृतं पदापोऽऽवर्षांथकं यथाऽऽमवचनेनाऽऽभ्यसना स्व- वसमऽगतप्रक्षानकपाऽऽपकेन वदकस्येवं पापं कर्म तन्नः कदाचि- द्दम्येवमिति, उपलक्ष्यवचरमार्थेयथाऽऽमरान न सावधानुविधा- यी यथादिनि आभाषः । यद्ये सत्त्वप्रकृतं तद्ये पापकर्मवज्जेनं, यद्ये पापकर्मवज्जेनं तद्ये च सत्त्वप्रकृतमिमेतद्वत्प्रत्यगात्त-

सुवेषैव दर्शयितुमाह-सत्त्वमिति सत्त्वप्रकृतं सत्त्वप्रकृतं वा त- इत्कचित्तद्व, धनतः सत्त्वप्रकृतप्रकृतं द्वितीयावहणं न्या- स्यं, वादं सत्त्वप्रकृतं सत्त्वप्रकृतं वेत्येतत्पद्यत तन्मुनेर्भोषो मौ- नं-संयमानुष्ठानमित्येत्नम्यहयन, यच्च मौनमित्येतत् पद्यत त- स्सत्त्वप्रकृतं वैश्वयिकसत्त्वप्रकृतं वा पश्यत, ज्ञानस्य विरति- फलत्वात् सत्त्वप्रकृतस्य चाभिव्यक्तिकारणत्वात् सत्त्वप्रकृत्या- नचरणात्समाकऽऽप्यवसेयति आभाषः । एतच्च न केनचि- द्दक्यमनुष्ठानमित्याह-भैतस्सत्त्वप्रकृतऽऽदिवचं सत्त्वमनुष्ठानं शाक्यं, के ? शिष्येः । अत्रपरिणामतया म्पदार्थैः संय- मनपसोर्षुतिक्कदिमरहीतेरिति । किञ्च-(आदिउज्जायोहिं) आ- र्कः पुषकलनाऽऽप्यवज्जानितस्तेनादाशीक्रियमापैरेतद् एवो- क्तमशक्यमिति संबन्धः, किञ्च-(गुणासाएहिं) गुणाः शब्दाऽऽ- द्यस्तेषु आस्तावो येषां ते गुणाऽऽस्तावतास्तेरिति । किञ्च-(वंक- ससायारहिं) वक्कः अमाकारो येषां ते तथा, तेसांयौवमित्यर्थः । (पमकोहिं) विषयकथायाऽऽदिवचमिहः प्रसक्तैरिति । (गारसाव- तेहिं) अगारं गृहं तदाचारलोयाहारमिस्त्युक्तं तदागारमावस- क्तः सेवमतिः पापकर्मवज्जेनरूपं मौनमनुष्ठानमशक्यमिति सर्वत्र याऽप्यह । कथं गार्हं शाक्यमित्याह-(मुणीं मोणं समायाए धुणे स- रीरंणं वंते वृह च सेवतिं वीरा सत्त्वचदांसिणो) (मुणीं मोणं ति) मुनिजगतव्यवस्थं मन्ता मौन मुनिस्वमशेषसावधानुष्ठानवज्जेन- च समादाय गृहीत्वा सुवीयाच्छरीरकमौदारिकं कर्मशरीरं वा । कथं च तस्य युवनामस्याह-प्रान्तं पशुपिणं वज्जवकात्त- लं वा तदापि कर्को विरुत्तेरभावात्तव सेवन्ते तदच्यवहरति, के ते ? वीराः कर्मविदारुस्यद्विषयभाष्य, किञ्चनाः ? । सत्त्वप्रकृतमिहं, समत्वदर्शिनो वा । यच्च प्रान्तकसुसेवी सकिगुणः क्यादित्याह- (एस अहीरते मुणी) यथाऽमनरोक्तं विषयेणविशिष्टः कोवो प्रा- वोद्यः सत्तारम्भं तरोतीं, कोऽतो ? मुनिः " वतंसमसामीप्ये वतंसमनवह ॥ " ३ । ३ । ३ । इति तानि पश्यती, स आ- ह्याभ्यन्तरसङ्गाभावाभ्युक्तः, कश्चंवनुतो ? यः सावधानुष्ठाना- ह्वित इत्येवं क्याययातः । इतिरधिकारसमाप्ती । श्रवीमोति वि- पुर्वन्तु । आचा० १ सु० ५ अ० ३ ख० ।

इह त्रिणि यथासि-युवा प्रभवयवा वृद्धयेति, तत्र मध्यवयाः परिपककुत्तित्वाद् धर्मोहं इत्येतद्गोपति-

पञ्जिमेणं वयसा एगं संबुज्जमाणा समुट्ठिता सोष्वा मे- धार्वा । वयसं पंडिपाणं पिशाभित्था समपाए धम्मे आचरि- एहिं पंडिते ते अणुवर्कत्तमाणा अणुतिवाएमाणा अप- रिग्गहमाणा षो परिग्गहवतिं सव्वावतिं च खं लोगेसि षिहाय दं च पाणेहिं अकुववाये एम महं अग्गवे विवाहिए ॥ युवा मध्यवया वृद्धयेति । तत्र मध्यवयाः परिपककुत्तित्वा- द्धर्मोहं इत्यर्थं इत्येति-मध्यमेन वयसाऽप्येकं संबुज्जमाना धर्मचरणाव सत्त्वगुणित्वा इति, सत्यपि प्रथमचरमवसोऽर- स्थाने यथा संबुज्जमाणाऽऽमशक्यं प्रायो भिनिवृत्तमोगकुमुहल- इति निष्पृष्टधर्मोधिकारीति मध्यमवयोप्रहणय । कथं संबुज्ज- मानाः समुत्थिता इत्याह-(सोष्वा एत्थादि) इह विविधाः संबुज्जमानका भवन्ति । तद्यथा-स्वयंयुवाः, प्रत्येककुवाः, बु- द्धोर्षीयिताः । तत्र बुद्धोर्षीयितेमेधिकार इति दर्शयति-मेधा- यी प्रवोदध्वचस्थिनः पथिदतानां तोधंक्कदाहीनं चयनं हिता- हितमाविपरिहारप्रत्येकं अुवाऽऽकथं एव पश्चाद्विशुद्ध्याऽऽ-

तस्स वसं जे गया पाथी-
 जाखनि अह जोगिहि-संपयासव्यमेव धम्मफलं ।
 तह वि द्दमूलद्विप,
 पावं काऊण होमिं जंति ॥
 वचचइ खनेण जीवो, पंतानिलुधाउमिभलोभेहिं ।
 ललमइ मा विसीयइह, वरनमजोगो इवो दुइइहो ॥
 पंचिदियचणं या-णुमचणं आरिए जणे मुकुअं ।
 माहुसमागमसुणणा, सहइणा भोगपण्वज्जा ॥
 मूलअद्विचिसविमुएय-पागियसत्थगिसंजमेहिं व ।
 देहंतरसंकमणं, करइ जीवो मुकुषेण ॥
 जावाउभावरसेमं, जाव य थावो वि आरिय वरसाओ ।
 नाव करइअपहियं, मा तपिह हा पुगां एत्थ ॥
 सुएणुविउज्जुलणदि-दुनदुअंमाजुरागमिषियसमं ।
 देहं ईति सुविपुअसं-मयं भेदवजं जरिउं ॥
 इय माव हा सुकमि ए-रिससम खणभंगुस्स देहस्स ।
 उगं कइं पोरं, चरसु तवं नरिय परिवायी ॥
 वासमहस्सं पि अइ, काऊणं संजमं मुचिउअं पि ।
 अंने किलिउनावां, न विमुउऊइ कइरीय व्व ॥ मइा ०
 ६ अ ॥

(१७) ते धम्मा जे धम्मं, चरिउं जिणदेसियं पयसेणं ।
 गिहियामवंधेयणाओ, उम्मुक्का सव्वभावेणां ॥ ६० प ० ।
 धम्ममुपादिशन् भगवानादितीर्थेको भरतनिरस्काराऽऽगतमं-
 संगान् स्वपुत्रानुद्दिश्येदमाह । यदि वा सुरासुरनरोरगातिर-
 श्वः समुद्दिश्य प्रोधाव यथा-
 संवुउऊइ किं न वुउऊइ,
 संबोइ । स्वसु पचव बुइइहा ।
 थो हवणमंनि राइओ,
 नो मुअजं पुणरवि जीविये ॥ १ ॥

संभुपपथं सुवं ज्ञानरक्षणकारिणमकृणे धमे बोधं कुदत । यतः
 पुनरंवेनोऽवसरो दुरायः । तथाहि-मापुवं जन्म, तत्रायपि
 कर्मभूमिः पुनरायेराः, सुकजोपलिः, सर्वोपपपाटवं, धवण-
 अकाऽऽप्राप्तौ सत्यां स्वसंविषयधर्ममेवाह-किं न सुपपत्तमि-
 त्यवश्यमेवंविधमाम्भवावसौ सत्यां सकथेन मुक्कान् भो-
 गाद् परित्यज्य सत्कर्मबोधो विषये इति भावः ।

तथाहि-
 "निर्वाणाऽऽदिसुखामदे नरयेने अनेण्णधम्मंअग्घिने,
 लभ्थे स्वदयमवाह कामजलुसुं नो वेधियं तुययने ।
 वैदुयाऽऽदिमहोपसौअमिजिते प्राप्तेयपि रत्ताकरे,
 ज्ञातुं स्वदयमदींअत काचशकं किं बोधितं सांप्रतम्" ॥ १ ॥
 अरुणमथं चरणानां तु प्रायिणां संबोधिः सत्यकुदृशंनज्ञा-
 नकारिणाऽऽपासिलइया म्रेय परलोकगततामां, अल्लुशब्दवाऽ
 वचारणमंत्वात् सूकुलमेव । तथाहि-विषयप्रमादवशात् स-
 कुल धर्मोऽऽचरणात् अहस्वाभ्यनमपि कासं संसारे पवंदनम-
 मिद्विमिति । किं च सुरित्यवधारणे । नैवाऽनिकम्मा राजव

उपनमन्नि पुनहोकरते । न ह्यतिक्कातो यैवनाऽऽदिकान्तः पुन-
 राखेव इति भावः । तथाहि- " भवकीदित्तिसुत्तमं, मापु-
 पं प्राप्य कः प्रमत्तो जे । न च गन्नामुभूयः, प्रयेत्यपि हेवरा-
 जस्य" ॥ १ ॥ नो नैव संसारं सुलभं पुत्रापं संयमप्रधानं जी-
 वितम् । यदि वा-जीवितमायुःमुदितं नत् तदेव संधातुं न
 शक्यत इति युवाथः । सुव ० १, सु ० २ अ ० १ उ ० ।
 अथ शतयंत्राणुकस्य जीवस्याभ्यव्यापि धर्मोपदेशं ददाति-
 जो वासमयं जीवइ, सुदीं जोगे य सुंमई ।
 तस्स वि सेविउं तेओ, धम्मो य जिणदेसिओ ॥ ११ ॥

थो जीवो वधेशं जीविन, प्राणाद् अरतीत्यर्थः । व पुनः
 सुखी जोगाद् भुत्तिक, तस्यापि जीवस्य सांवतुं सदा कतुं
 अयो मङ्गलं धर्मो दुर्गतिय-उजीवाधारः, जिमवेदितः केव-
 लीना साधितः ॥ ११ ॥
 किं पुण सपचवाप, जो नरो निचचदुखिलओ ।
 सुदुपरं तेष कयव्वां, धम्मो य जिणदेसिओ ॥ १२ ॥

किं पुनः सप्रपयाये संकटे आपुपि कस्से वा सनि इति
 शेषः । यो नरो नित्यदुःखिनः सदा दुःखाऽऽकुओ भवेत् तेन
 दुःखितजीवनं जिनवेशिने धम्मो सुदुपरं विदोषतः कसंयो
 नदिदेषणपूर्वमवज्ञानवदिति ॥ १२ ॥
 नंदयाणो चरं धम्मं, वरं मे लउउनं भवे ।
 अनेदयाणो वि चंग, मा मे पावतरं भवे ॥ १३ ॥

नन्दमानः सौधे सुअर धम्मं जिनोकं चरेत्, कुर्यादित्यर्थः,
 किंभूतं धम्ममे ? वरं श्रेष्ठं शिष्यावकस्यात्, कथा प्राचनया
 धम्मं कुर्यादित्याह-मे ममात्र भवं परमये च लउउनमानि-
 कत्यायं जनेवति आवनयेति । अनेदमानोऽपि सौधमसुअज-
 णपि धम्मं कुर्यात्, कथा प्राचनयेत्याह-मे मम पावतरं मा भवतु
 ममानिवाप मा भवतु, एकं तावदहं वापकनं सुनामि, पुनर्थ-
 ममांकारणे मा भवतु मेऽनिवापमिति आवनयेति ॥ १३ ॥

किञ्च-
 न वि जाई कुलं वा वि, विज्जा नावि सुमिक्खिया ।
 तारेइ नरं व नारिं वा, सव्वं पुणेहिं वइइ ॥ १४ ॥
 नरं पुरुषं, नाराज्जाऽऽदिमिअथं, नारीं स्त्रियं, नाराश्ट्रा-
 रक्षां, जानिमंशुपत्तः, ब्राह्मणदिका जानिषीं, कुलं पितृपत्तः
 उग्रतोगादिकं कुलं वा, विधा वा सुकुजा वा नदृश्यता वा,
 नापीनि नैव नारयति नशादिनीरं प्रापयति सर्वं स्वर्गोपवर्गां-
 ऽऽदिसौख्यं पुण्येः संधिपुसापुदानाऽऽदिभिर्येकेते प्राप्यते इत्य-
 र्थः । अत्राऽप्यत्राऽपि चकारवकाराऽऽदिशब्दा यथायोगे
 पूरणसमुच्चयाऽऽदिकेऽथं ज्ञातव्या इति ॥ १४ ॥
 पुणेहिं डीयमाणेहिं, पुरिमागारो वि हायई ।
 पुणेहिं बहुमाणेहिं, पुरिसायारो वि वइइ ॥ १६ ॥
 पुण्यैरजगतामवस्यारोउकसकौचपाऽऽदिनिः सापुदानाऽऽदिभि-
 कपाजितशुभकस्तेः हावमोनिः क्वं गच्छाज्जः पुरुषकारः पुरुषा-
 निमानः, अपिशब्दादप्यद्वि यशःकीर्त्तिकीर्त्तितत्त्वादिना
 होयते, शानेः क्वं यातोत्यर्थः, पुण्यैर्येकेमोनिः पुरुषकारोऽपि
 वर्त्तेते ॥ १६ ॥
 पुणार्हं सत्तु आउसो । किवां करियजाई पीइकराई

वक्षकराई धामकराई जमकराई कितिकराई, नो खलु आउ-
सो ! एवं चित्तियव्वं-एसंति खलु बहवे समयया आवलियाया
खया आखापाणु घोया लया मुहुत्ता दिवसा अहोरत्ता
पक्खा मासा ठळ्ठ त्रयणा भंक्खत्ता जुगा वासमया वा-
ममहस्सा वामसयमहस्सा वामकोढीओ वामकोढाको-
दीओ जत्थ णं अम्भे बहूँ मीझाई वयाई पुणाई वेरमण्णुई
पक्खत्ताणां पोमहोपवामाई पांडवजिस्सामा पद्धिक्खामा
करिस्सामो, तो किमत्थं अउमो ! नो एवं चित्तियव्वं
जइ अंतरायवहुँ खलु अयं जीविण्णु, इमे बहवे वाडय-
पित्तियसंभियसंभियवाडया विविधा रोगायांका कुमंति जी-
विणं ॥

“ पुञ्जाइ ” इत्यादि गद्यम् । खलु निम्नये, हे आशुभम् ! पु-
ष्ट्यानि शुभप्रकृतिकर्षाणि कृत्यानि कार्याणि करणीयानि क-
र्तुं योग्यानि (पीतकराणि चि) मित्राऽऽदिना सह स्नेहे-
त्यादकाऽऽनि, वयोकराणि एकादश्यादिमिमाषुवाङ्कराणीत्यर्थः ।
धनकराणि सद्रत्नसमाहिकराणि, कीर्तिकराणि स्वर्दिभ्या-
पिसाषुवाङ्कराणीत्यर्थः, नैव च खलु एवाधैव्यात्, हे आशुभम् !
एवं बहवमाणं चित्तितन्त्रं मनसा विकल्पनायम् (एसंति ति)
एवमिति, आगमिष्यति, खलुनिम्नये, बहवः समययाः बहवे
इत्येवमि पोरुयम् । तं ० । यथ समययात्सिकाऽऽदी, णं
वाक्कयासङ्कारे (अम्भे चि) वयं बहूँने प्रमुत्तानि, शोन्वति
विमयात्थानि, यतानि महावतानि (पुणांने ति) गुणानि
विनयाऽऽदीनि । अथ “ गुणायाः क्लेशे वा ” ॥ ८ । १ । ३३ ॥
इति क्लेशपरम् । (वेरमाणांने ति) अस्माप्याऽऽदिभ्यां निवर्तनानि
प्रत्याख्यानानि, जमस्कारसंहतिपेरुत्थादीनि, पीषथः परंविज-
महस्यादि, तत्रापचामा अमकाथंकरणांनि पीषधोपवासास्ता-
न प्रतिपत्त्यामहे आजायाऽऽदिवाभ्मेऽङ्गीकरणीयामः (पट्ट-
विस्सामो चि) प्रम्मापारंथयामः अङ्गीकरणात्पत्तं प्रथमम-
या क्तुमाररुत्थामः, करिथाम इति माङ्गारकरंणु सतनं नि-
षयाद्विषयामः । (त चि) तावदादोः किमर्थं नैव चिन्तनायनव-
म् । हे आशुभम् ! एवं भूणु, वना भवति, अन्तरायवहुँ वि-
षयवपुष्टिमिदं, खलु निम्नये, जीविणमाशुजांविना, तथा इमे प्रत्यका
बहव वानिका वानरोगोज्ञावा, पीसकाः (पलरोगजाः (वि-
सिरे चि) मेधुमत्तवाः सांनिपातिकाः सांनिपातजन्याः विवि-
धा अनेकप्रकाराः रोगा स्वाधयस्ते च ते अतःकान्तश्च कृच्छ्र-
जीविणकरिण इति रोगात्तदा जीविणं वपुष्माम्नि ॥

अथ कि मयं मज्जुजा वंचिषा भवन्ति, तेन दृश्यते इत्याह-
आसित खलु आउसो ! सुत्थि मणुया वचगयरागायं-
का बहुवामसयसहरसजीविणो । तं जहा-जुयस्यथमिया
अरिहंता वा चक्रवर्ती वा बसेदवा वा वासुदेवा वा चा-
रणा विज्जाहारा; ते णं मणुया अडव सोमचारुहवा जो-
गुत्तया जोगसकलपथा मुजापमव्वंमपुंदरंगा रत्तुपस्यप-
मकरचरणकोमसंगुसितला नगनगरभगरमागरचक्रकवस-
कलपंकियतसा सुपरिचित्यकुम्भचारुचसणा आणुपुडिं
सुजायपीवरंगुसिधिया उणयनकुमंनिक्खना संठियमुनि-

लिङ्गगूढंका एणीकुरुवेदावचष्टाणुपुष्पजेषा समुग्ग-
निभग्गमज्जणु गयमुदादंसमुजायमज्जिओ वरराएथम-
चतुस्रविक्रमविशामगई सुजायवरनुरयगुज्जदेवा आदहण-
हय व्व निरुवेत्तेवा पमुइयवरनुरयसीहअरेयवद्वियकमी
साहय मांगदमुलदप्यणुनिवारियवरकरणागच्छकरिसवर-
वइरवत्तियमज्जता, मंगावचणपयाहिणावचत्तरंगजंगुरवि-
क्किरणघोहिणकोमायपठममंजीरविदमनामी उउजुयमप-
माहियमुजायत्रवणुकासिर्णमिष्कआइअज्ञरहमुकुमालपठ-
यरपणिज्जोमराई ऊपविहगमुजायपीणुकुञ्जी जतोपरा
पडवियदनाजी मंगयपासा सखयपासा सुंदरपामा मुजा-
यपासा मियमाईयपीणुईयपासा. अकरंमुष्कणगयगनि-
म्मलसुजायनिरुहयदेदुधारी पसत्थयचीसस्रकखणधरा क-
णगसिलायमुज्जलपस्ययममत्तला उवाचियविच्छिषणिकुल-
वत्ता मिरेवत्तंकियवत्ता पुरवरकलिहरेहियत्तया जू-
यंगीमरविउसजोताआयागकसिंहउत्तुईहवाह जुगमंनिभ-
पीणुइयपीवरपठमंठियउवचिय (धण) शिग्गुवट्टमुसि-
सिङ्गुपव्वमंधी रत्तुपवत्तोचियमयमंयसलसुजायसकलप-
सत्थ अचिउज्जालपाणा पीवरवहियमुजायकोमसवंगुसिधा
तंतवसिग्गुमुदुकरंनिक्खन्वा चंदपाणिसेहा खूरपाणिसेहा
मंलपाणिसेहा चक्रपाणिसेहा सोत्थियपपाणिसेहा ससि ?-
रिउमंलखचक्रंभोत्थियपविजजत्तुविरेयपाणिसेहा व-
रपदिमवगहमीहमदलउमत्तनागवविउज्जउन्नयमययक्खं-
धा चउंगुलसुपपाणाकंतुवरररिगमीवा अवहियमुवि-
भचचित्तमंमंमसंठिययमत्त्यद्वंविउज्जहणुया उपाचि-
यमिलपवालिबिचक्रसंमंतिजायकहडा पंदुरमसिमलविष-
लंमंमंमोखीरकुंदगरयमुणुसिधायावलदंतसेही. अस्सं-
दंता, अफफादिपदंता, अचिरलदंता, सुमिच्छिदंता,
सुजायदंता, एमदंमंमदी विव अणुगदंता, मुयवहनिक्खंतथो-
यत्तत्तवणिसत्तत्तज्ञातुज्जीहा मारदववथणियमहुरांभी-
रकुचानिग्योमदुंहुइमग मरुलायपउजुंमनासा अवदारिय-
पुवरीयनयथा कोकानियववत्तुंमरीपत्तलच्छी, आनामिय-
चावरुईसकिहचिहुराइमुसंठियमंगयआयमुजायवत्तुहा अ-
लीयापमाजजुलमवणा, सुसवणा, पीणुमंससत्तोसदंम-
भागा. अइरुगयवसमगुष्कचंदक्खंसंठियनिकाला, उदु-
वडपदिपुन्नमंमवयथा, क्खत्तागारुभमदेवा, पाणुनिचिय-
मुक्कलवल्लुग्गमयकृदागारनिभनिरुभमपिदिग्गमासिवा, मुय-
वहनिक्खंतथोयत्तत्तवणिसत्तकेसंतकेसत्तमं, सामभियवुक्क-
पणुनिचियगोदिपमिउमिसयमुदुमसकलणपसत्थपुगंमिदुद-
रुयमीयगजिगनीसकज्जलपठमपरगणानिउरंभज्ज नि-
चियकुंचिपयाहिणावचपुष्कसिग्गया क्खत्तल्लवंनेणमुणे-

बधेया, माण्डुमाद्यपमाद्यपरिपुन्नमुनायसम्भंगमुद्वर्गा, स-
सिसोम्मागारकंक्षविषयंदाया, मञ्जावसिगारवारुक्त्वा, पा-
साईया, दरसखिजा, अजिक्त्वा, पकिक्त्वा, ते णं मणु-
पा भोइस्सरा मेइस्सरा इंसस्सरा कौचस्सरा नंदिस्सरा
नेद्वियोसा सीइस्सरा सीहयोसा, मंजुस्सरा भंजुयोसा सु-
स्सरा सुस्सरयोसा अणुत्तोमराउवगा कंकमणहणी क-
बोयपरियाया, सउणीपासपिठंतोरुपरियाया, पउमुप्य-
समुगंधसरिमनीसाससुरविषयणा छवीनिरायंका, उचय-
पसत्थअदंससिक्खमत्तपू, जणुपल्लकलंकेसपरययदोसवजि-
यमरीरा, निरुवझेवा, उया उज्जोविधंमंगमा, बजरिस-
हनारायमंघयणा, ममचउरंसंठाणसंठिया, छपणुसह-
स्साई, उहुं उचयेणं पल्लसा, ते णं मणुया दोएहउप्यएण-
गपिडिकरंङममया पएणत्ता, समणाउसा । ते णं मणु-
या पगइजइया पगइविणीया पगइउवसंता पगइपयणु-
कोइमणमायउोभा विउपवसंपणा अणुणोणा जइया वि-
णीया अप्पिच्छा अंसंनिहिंसंचया अंचंदा अमियसकि-
मिवाणिज्जिविज्जिया, विविमंनरनिवामियो, इच्छियकाय-
कामिणो, गेहाकारक्खलकयनिउया, पुइरीयुष्कफलाहारा ते
णं मणुपगणः पल्लसा, आसीय समणाउसा । पुडिं व मणुयाणं
उविहे मंघयणे पल्लसे । तं जहा-वज्जरिमहनारायसंघय-
णो ? विमहनारायमंघयणे २ नारायसंघयणे ३ अउदनारा-
यमंघयणे ४ कीडियायमंघयणे ५ छत्रसंघयणे ६ संपइ
खलु आउसा । मणुयाणं उवेहे संघयणे बइइ, आमिय
आउसा । पुडिं व मणुयाणं छविउहा संठाणा पएणत्ता, तं
जहा-समचउरंमे निगंणे माए वायणे सुउडे वायणे
हुंइ संपइ खलु आउसा । मणुयाणं हुंइ संठाणे बइइ ।

(२=) अयोपवेसं इवातीत्याह-

संघयणं संठाणं, उचचचं आउयं च मणुयाणं ।
अणुमयधं परिहायइ, ओसांप्यिकालदोसेणं ? १ ॥
संहननं मंखानं शरीराऽऽदेहवत्तुच्छयमानमायुक्क मणुजानां,
बकारादयोर्वा च अणुसमयं ससयं ससयं प्राति परिहीयते अच-
संरिपणीकालदोयेणेत् ॥ १ ॥

कोइमययाणसोभा, ओससं वड्ढए य मणुयाणं ।
कूटनुकूदमाणा, तेऽणुणुमाणेण सधं ति ॥ २ ॥

क्रोधमासाबासोमाइव (ओससं) अवायेण वडे-
ते पुवंमनुष्पायेकवा पिसेपतो वडेयति, मनुष्पायां कूटनुलानि
कूटनीखनाऽऽणुपकरणाणि कूटमासानि कूटकूटवत्प्रादिसामानि
व डेयति, तेन कूटनुलानिऽऽभिनाऽऽजुमानेमानुसारेण (सधं ति)
क्रयाणकवाणित्थाऽऽऽत्कं कूटं वडेते इति ॥ २ ॥

रिसमा अजनुलान्भो, विसमाखि य जयवट्टुमायाणां ।
विसमा रावकुलाई, जेण उ विसमाई वासाई ॥ ३ ॥
विषम मयेनावावमवहणपयवत्थ मय पुःपम काळे

नुला तथा अनपवेसु मगणऽऽविदेयेणु मानानि कुदवसे-
निकाऽऽविद्यमानानि विषयानि अन्वमानि ज्ञानानि, वड्ढम्हाव-
नेकप्रकारवज्जानानि । तथा-विषयाणि अनेकार्थकारकाणि
राजकुलानि वक्केनेऽथ तेन कारणेन मुत्तामोऽव्ययः । अर्थायथवि
संबन्सराएयां विषयाणि उ-अकूपाणि जातानीति ॥ ३ ॥

विसमेषु य वानेसुं, हुंति असाराई ओसद्विबलाई ।
ओसद्विउच्चणाय य, अणु परिहायइ नराणं ॥ ४ ॥

विषयेषु वषेषु सत्सु मयन्तीति असारानि सारवसिज्जतानि
ओधिबलानि गोधुमाऽऽविद्योणो ओधिबुद्धसंख्येन वराखा-
मयेवाप्रापि आर्युज्जावितं परिहीयते ज्ञोयते इति ॥ ४ ॥

एवं परिहायमाणे, दोए चंउ उव कालपक्खमि ।
जे धम्मिया मणुस्सा, सुजीविं जीविं ये तेसिं ॥ ५ ॥

एवमुक्त्वाकरुण परिहायमाने लोके कृपाणके वदन्वड्
ये धार्मिका धर्मयुक्ता मनुष्वास्तेषां जीविनं ओचितकायः
सुजीविं सुणु जीविनं ज्ञानम्वमिमां ॥ ५ ॥ सं ० ।

एवं निस्सारे मा-णुसचणे जीविं अ विहइति ।
न करेइ वरणधम्मं, पच्छा पच्छाणुनपिड ह्वा ॥ ५ ॥

एवम उक्तप्रकारेण निस्सारे असारं मानुषत्वे मनुजत्वे, तथा
जीविते आर्युपि रत्नकोटिकोटिद्विरपि अमाप्ये अविपतति
समये समये त्वं गच्छतीत्यर्थः, न कुतश्च वृथं अरुणधर्म
ज्ञानवशेनपूर्वकं देशस्यैवादिवं इति महत्त्वे, पच्छाऽऽर्यु-
स्ययानन्तरं आर्युःक्यचरमकूणे वा पच्छाऽपि कायवाक्कमो-
जिमहावेदं करिष्यथ, नरकस्यशोशाराज्जवदिति ॥ ५ ॥

प्रथाः प्रहनयति कथं वयं नारमत्सक्यं जानीमः, इत्युक्ते
गुग्गाह-

घुट्ठमि सयं मोहे, जिण्णिहं वरधम्मतित्ययगसस ।
अत्ताणं च न पाण्डु, इह जाए कम्मचपीए ॥ ५ ॥

धम्मंस्व जिनोक्तवत्स्य, तीर्थे पवित्रकरणस्थानकं, तस्य मार्गो
ज्ञानदेशनकारिप्रकृपः, वरकाऽन्धो धम्मः तीर्थमार्गक संघः, त-
था तास्मन् प्राकृतत्वाच्चिकिमपरिणामः । जिनः रागाऽऽविजेणुभिः
स्वयमात्मना " घुट्ठमोति " कथिते निरूपिते सति आत्मानं न
युयं जानीमः, क संतं । मोहे सति तीर्थात्मत्वमिभ्रमोहीयक-
मोहं ये सतीत्यर्थः । इह कम्मवृत्ती आना अपि, अयेयेधम्मत्वा-
विति । अस्या धर्माऽयोऽपि सत्सुगुणसादात्कार्य इति ॥ ५ ॥ सं ० ।
एवं सु जराभरणं, पक्सिखइ वगुरं च भियणुहं ॥

नयणं पिच्छइ पिच्छं, मंय्दा मोइजसिणं ॥ ५ ॥

पनञ्जामरखं, सु निक्खये, जीवसुगम्यं परिक्वपि परिवेहयति,
अ इवाये, यथा वाणुरा मृगमयं परिक्वपति, न च पश्यत वृथं
प्राप्ते अरामरणं मोइजासेन संयुदा मोहं गताः भौगोतमप्रति-
बोधिबलदेवममंदिज्जवदिति ॥ ५ ॥ सं ० ।

अयोपवेसानरं इवातीत्याह-

अण्णायं वड्ढाणं, निविन्नाणं च निविंसेसाणं ।
संसारसूयणां, कहियं वि निरत्थयं होइ ॥ ६ ॥

अण्णां प्रथजावड्ढाणां, वड्ढां केवाड्ढिअउवापतसव-
श्यां वड्ढाणां निविज्जानां विशिष्टहानराहितानां निविंशेषाकाय-
पवाहोस्ससंघेयेहेतराऽऽभिद्विशेषारहितानां संसारसूयणाभामेवि-

धम्म

आनां सुहृत्स्थानां लाघवाभासात्तामपि कथितमपि उक्तं बह्व्य-
 क्रान् निरर्थकं भवति, अह्नाद्वोदाविनुत्पुनमारकाऽऽदिवत् ॥ ए ॥
 किं पुषोर्द्धं विपाहि य, अर्थेण वि पिंदिष्ण बहृपणं ।
 जो परणदेसकाले, न होइ आलंबणं किंचि ॥ १० ॥
 पुषैरङ्गैः किं न किंञ्चत्, पवुजिर्वा किंमयमापि पिपिस्तेन
 मीहितेन बहुकल प्रज्ञेन किं नव्यमप्येवमदिनेषु योऽङ्गऽऽदि-
 कलायः मरणदेशकाले मरणप्रस्तावे न भवति आलम्बनमाधा-
 ररूपे किञ्चिदिति ॥ १० ॥

पुसा चर्यांत मिता, चर्यांत भउमा विणोऽपयं चयइ ।
 तं मरणदेशकाले, न चयइ सुविअजिज्जो धम्मो ॥ ११ ॥
 मातापितरं पुत्रास्त्यजन्ति, मित्रं मित्रास्त्यजन्ति, सहजमित्र-
 पूर्वमित्रवत्, आर्यांय इमं मय्यञ्ज- जीवन्तमिण्यर्थः, मृतं वा
 स्वकारं त्यजन्ति । यथा आर्यां, यान्ति वाप्यासङ्करं, आर्य-
 स्वादकारमित्येते, (समयमिानं) अमृतं जीवन्तं त्यजन्ति, जी-
 वन्तमेव स्वकारं मुक्त्वाऽप्यपुत्र्याःसरं जन्तुंयेन प्रतिपद्यते, य-
 नमात्रावत् । वसिस्ते प्रस्तावे ते पुत्राऽऽप्यः त्यजन्ति (तमिति)
 तस्मिन् प्रस्तावे मरणदेशकाले च न म्यजन्ति (सुखे चि) जिना-
 ऽङ्गपूर्वकहृदभावेन (वि चि) विशेषेण निरन्तरकरणेभाजितः
 धर्मः पुनवारिक्रम इति ॥ ११ ॥

अथ गाथाचतुष्टयेन धर्ममाहात्म्यं वर्णयतीत्याह-
 धम्मो ताणं धम्मां, सरणं धम्मो गइं पट्टाय ।
 धम्मोण सुचरिण्ये य, गम्मइ अजरापरं ठायं ॥ १२ ॥
 धर्मः सत्यसुखानन्दयोगवरणाऽऽत्मकः प्राणमनोधेप्रतिहनन-
 मयसंपादनं च तत्केतुत्यात्, धर्मः शरयः, रागाऽऽदिजयजीरुका-
 जयपरिचरणं, धर्मो गम्यते, दुःखिणः सुखिणार्थमाश्रित इ-
 ति गतिः धर्मः प्रतिष्ठानं संसारासांपन्नप्राणिवर्गस्याऽऽधारः,
 धर्मेण सुचरितेन सुष्टासोवितेन, अवाध्यादनुमोत्रेन, साहा-
 यदान्माऽऽदिना गम्यते, अथय्य प्राप्यते, अजरापरं स्थानं मो-
 छलक्षणमित्यर्थः, देवकुमारवत् ॥ १२ ॥

पीडकरो बन्धकरो, भासकरो असकरो रइकरो य ।
 अजयकरो निमुडकरो, परच चो अजिओ धम्मो ॥ १३ ॥
 प्रीतिकरः परमप्रीत्युपायकः, वर्णकर एकदिग्भवादी की-
 र्तिकरः, यथा वपुषि गौरवत्वाऽऽदिवर्णकरः । यथा सुराऽऽत्मक-
 हानकरः, प्राक्करः कालिकरः, यथा भाषकरः बह्वणपुत्र्य-
 मापुयोऽऽदिगुणकर इत्यर्थः । यशःकरः सर्वोद्वेग्यापिकीर्तिक-
 रः, अशब्दात् श्लाघाशब्दकरः, तत्र श्लाघा नस्थान एव सा-
 पुवादः । अजयकरो विजयकरः । निवृत्तिकरः सर्वकर्म-
 क्षयभाक्करः । (परच वि अजिओ (स)) परच द्वितीये
 जीवानां परलोकं दिताय इत्यर्थः धर्मः ॥ १३ ॥

अमरवरेणु अण्णोवम-रुवं भोगोवभोगरिच्छी य ।
 विष्णोण नाणमेव य, अन्नइ सुकएण धम्मोण ॥ १४ ॥
 अमरवरेणु महामहदिकदेवेषु अणुपमरुवं भोगोपभोगकृत्-
 हवं विद्वान् ज्ञानमेव च अम्यते, सुकृतेन धर्मेण प्रदहीराजमे-
 षुकुमारकस्यानगाराऽऽनन्दावितेन च तत्र जोगाः गम्यन्स्वरुणां,
 उपयोगाः शुद्धकपविधवाः, यथा-सङ्गजोगा उपयोगाः, ते
 आण्णोवमोऽऽदिकपाः, अणुको देवदेव्यादिविवाच्युताः,

विद्वानमनेकप्रकाररुपाऽऽदिकरणं, ज्ञानं मतिभुनावधिकपय ।
 यथा-देवेषु रुपाऽऽप्येवः प्राप्यन्ते, उह च (विष्णाव चि) केवकहाण
 (नाणं ति) ज्ञानकतुष्कं किंकिं द्विकं चोति ॥ १४ ॥

देविदचकवट्टि-एणाई रजाई इच्छिया जोगा ।
 एयाई धम्मज्ञानो, फणाई जं चापि निष्ठाणं ॥ १५ ॥

देवेन्द्रकचर्चित्तियानि राश्यानि यथाऽम्बरवपदादिभागदाश-
 रकाद्यावारचमलस्यजानि, यथा-स्वाश्रयमारच २ जलपद ३ कुर्ष
 ४ वन ५ शय्य ६ मित्राणि ७, ईपिसना जोगाः । एतानि धर्मे-
 षामात् फणानि भवन्ति, यथाचापि निवोमिति ॥ १५ ॥ तं ० ।
 तथा च महानिशोथे-

धम्मो य णमिहे पिण् कंते परमस्यसुहृदी सयणजण-
 मित्तवंपुरिवग्गो धम्मं य णं दिट्ठिकरे धम्मं य णं पुट्ठिकरे
 धम्मं य णं बल्लकरे धम्मं य णं उच्छाहणरे धम्मं य णं
 निम्मज्जसकसिपमाइंम धम्मं य णं माएप्पजणगे धम्मं य
 णं सुट्ट मोक्खवपरदायागे, मे य णं सेवणिज्जे, मे य
 णं आराठ्ठिज्जे, मे य णं पोमणिज्जे, मे य णं पालाणिज्जे,
 मे य णं कारणिज्जे, मे य णं चरणिज्जे, मे य णं अणुट्ठिज्जे, मे
 य णं उवइसणिज्जे, मे य णं कट्ठणिज्जे, मे य णं जणणिज्जे, मे
 य णं पम्पवणिज्जे, मे य णं कारवणिज्जे, मे य णं धुंवं
 सामए अक्खए अचए सपलमोक्खनिट्ठी धम्मं, मे य णं
 अन्नज्जणिज्जे मे य णं अउन्नवन्नवीरिण् पुरिभसतपरकमे
 संजुए पवरकरे इहे पिण् कंते दइए सपलमाक्खवट्ठिइ-
 संतावुद्वग अयममुक्खल्लोऽन्नजरापराण्डमभसजयनिष्णामगे
 अणुणमरिमसहाए तेलोकेवकसापिभासे, ता अल्लं सुहृदी
 सयणजणमित्तवंपुणायणयणसुवक्खारिग्गमयणाइनिहं । को-
 ससंनयाइसक्खारविज्जुत्तयाऽऽनांचचंचल्लए सुगुण्णिदन्ना-
 सपरिमाए स्वणदिट्ठुधुंपुराए अणुवाए भमासयाए सं-
 सारवुट्ठिकारणाए नियावयारहंठणुयाए सुगममगामिग्ग-
 दायणाए अणंतुक्खपयायाए रिच्छीए सुट्टुइहा हुवं ला-
 जा धम्मस साहाणं सम्मदंसणनाणचरित्ताराइणिं नि-
 रुवाइसापग्गी अणययमहज्जिणाणसमएहि णं खंदखंदे-
 ढिं तु परिंसदइ, आदहोपारनिदुग्ग अचंचा जरासिणस-
 एणवायमंजुमिण् महजजरजंमण् इव अकिंचिकरे भयइ,
 ठदिहाणुद्विषेण इमे तणुकिमहायदल्लगपरिसंठियं जज्जवि-
 द्धुमिवाकंते निमिसकंभंनेण वणिकुल्लइजीविण् अविदल्लपर-
 षोणपत्थयाणणं तु निष्कंज्जे चं मणुयज्जमे गो भोग स्व-
 मे तणुत्तणुयवे वि ईसिं पियमाण, जज्जो णं एत्थ खल्ल स-
 व्वकासमेव सपसणुमित्तवोदिं जविषयं, अणुपमहिं च पं-
 चमहवयं धारययं । तं जहा-कसिणपाथाइवायवित्तीं,
 अणुण्णियजासिणं, दंतमोहणमित्तस वि अदिम्मस इ-
 ज्जणं मणोवयकायजेगेहिं तु अंसंठियअविंराहियणुयण-

चिपरिवेदियस्स णं परमपविचसस सच्चकासमेव दुक्करं-
 जचेस्स थारणं वत्थपणसंजमोवचरोमुं पि शिम्ममत्तया
 अस्सणपाणार्थं तु चउम्भेद्वेषे राईनोयण्णाओ उग्गमु-
 प्पायणेत्साईसुं नं विमुक्कपिक्कम्हाणं संजोयणाइयंचदो-
 सविरिहिएणं परमिएणं काले जिन्ने पंचसमितिविसोहणं
 विगुत्तिगुत्तिवा इरियासमिइमाईओ जावणाओ अणस-
 णाइत्तववहाणुद्धाणं समाइजिक्खुपकिमाओ विविचे द-
 व्वाइअभिग्गहे, अहो णं जूपीसयणे केसलोए निप्पटि-
 कम्मसरारेया सच्चकासमेव गुरुनिभोगकरणं सुप्पिवासाइ-
 परंमहाइयासणं दिव्वाइत्तवमगाविजयसक्कावसक्कवि-
 चिया, किं बहुला अश्चेत्तुव्वहे भो वडियव्वे असीसमेतेहिं
 चेव भिरिपहापुरिसक्खुं अह्मरससीलंगसहस्सजारे त-
 रियव्वे य भो वाहादि महाइमियुए अविसाईहिं व णं
 ओ जक्खियव्वे गिरासाए वासुपाक्कवलोपरि सक्केव्वं च
 जो गिसियसुत्तिकवदारुणकरवाअपाराए पाण्णायणं भो
 सुदुपववजासावलीजरियव्वे णं जो सुदुमपवणकोचल्लगे
 गमित्यव्वं च णं भोगंपवावहाणुद्धोएणं तोसियव्वं भो
 माहम्मनुसाए मंदरगिरिं जेयव्वे य गं भो एगगिण्णं चि
 थीरताए सुदुज्जए चाउरगे वत्ते विधेयव्वा णं भो परोपर-
 विचरीय जमेलअट्टचकोवरिं वापच्छिज्जिउठी उच्छिया गहेय-
 व्वा णं जो सयस्रतिहुयणविजयाणि शिम्मलजसक्किचीज-
 यपमागा, ता भो जो जणा । -

“एयाओ धम्माणु-इहाणु सुदुक्करं णरिय किंचि पक्कंति ।
 बुज्जंति नामजारा, ते विप बुज्जंति वीसमंतेहिं ॥
 सीलजरो अइगुरुओ, जावज्जीवमविससाओ ।
 ता उज्जिक्कण पेम्मं, परमारं पुत्तद्वेष ॥
 माईयं थीमंगा, अविसाई पयइहनउत्तमं धम्मं ।
 यो धम्मस्स जनुक्का-उळंचेण वंचणा । वववहारो ॥
 निच्छमो भो धम्मो, मायादीसक्करहिओ य ।
 जूयसु मंगमेते, तेसु वि पंचिदियत्तपुक्कोमं ॥
 तेसु वि चिय माणुसचं, वणुपचो अरिए देसे ।
 देमं कुलं पहाणं, कुसो पहाणेइ जाइसुकोमा ॥
 सीए रुचसमुहे, रुवे य वत्तं पहाणवरं ।
 होइ वत्ते वि य जीवं, जीए य पहाणयं तु विन्नाणं ॥
 विन्नाणे सम्मचं, सम्मचं सीलसंपची ।
 सीले स्वाइयभापो, स्वाइयभावे य केवसे नार्थं ॥
 केवलिए पक्कुन्ने, पचे अयराप्पो मोक्खो ।
 ण य संसारम्मि सुई, जाइजाराणपुक्कलपडियस्स ।
 जीवस्स अरिय अम्हा, सम्हा मोक्खोववाए उ ॥
 आदिक्किण सुइरं, अणंतमुणो हु जाणिएत्तव्वेसु ।

त्तसाहणमामगी, पत्ता भो भो बहु इहिंइ ॥
 तो एय जं ण पत्तं, तदत्थ भो उज्जमं कुण्ण तुरिये ।
 विवुइजणाणंदिपियणं, उज्जइ संसारअणुपबंधं ॥
 भाहितं भो धम्मसुं, अण्येणजवकोडिसक्खेसु ।
 विउल्लक्कं जइ णाणुक्कइ, सम्मं ता णवरि दुक्कहं होही ॥
 महा० १ वू० ।

तथा च पञ्चसूत्रे-

जायाए धम्मगुणपक्किवच्चिमद्दाए जाविज्जा एएसि स-
 क्वं पयसुंदरचं अणुगामितं परावपारिच परमत्थेउत्तं,
 तथा दुरणुक्कचं जगे दारुणचं महाभोजनणयचं तूओ बु-
 छइचं ति, एवं जटानत्ताए उचिचविहाणेणं अश्चेत्ता-
 वसारं पटिवज्जिजा । तं जहा-पुत्तमपाणाइवायविरमणं,
 पुत्तममुनावायविरमणं, पुत्तमअत्तादाणविरमणं, पुत्त-
 ममहुणविरमणं, पुत्तमपरिग्गहाइविरमणमिच्छाए पक्किव-
 जिक्कण पासणे जइज्जा सयाणागाहे सिआ सयाणा-
 भावणे सिआ सयाणापरते मिआ अणाा हि मोह-
 विमपरमंतो जलं रोसाजल्लणस्स कम्मवाहिं.तगिच्छा-
 सत्तं कटापावणे सिवक्कत्तन वज्जिजा अधम्ममित्तजो-
 गं चित्तिजाडभिगववापिए गुणे अणुणइजवंगए अ अ-
 गुणे उदग्गमहकारिचं अयधम्ममित्तानं उभयलोगगरहि-
 अत्तं अमुदुजोगपरंपरं च, परिहरिज्जा सम्मं लोगविरुद्धे
 करुणापरं जल्लानं न सिंवाविज्जा धम्मं संकिलेसो लु एसा
 परमकोदिची अमवांकिक्कमपपणो ति, एवमालोएउजा न
 खज्जु इत्तो परो अणरयो अंधचमयं संसारानीए ज-
 णमणिएट्ट.वायाणं अट्टाकरणं सक्खेणं अमुदाणुवंधपक्कं
 मेविज्ज धम्ममित्ते विहाणेणं अंधो विवाणुक्कए वाटिए
 विव विज्जे दरिहो विव ईसरे जीओ विव मयानायमे नइओ
 सुंदरपक्कंति बहुमाणुत्ते मिआ अणाकली अगापकि-
 च्चगे अणाअविज्जाहगे अणाविष्कापये ति, पक्किवत्तध-
 म्मगुणारिहं च वट्टिज्जा गिहिसमुचिरसु गिहिसपायारे-
 सु पारिसुक्काणुद्धाणं पणिसुक्कमण्णिकारं पारिसुद्धवइकिरिए
 पारिसुक्कापकिरिए वडिज्जजा अण्येणोचवायकारं वर-
 तिणुज्जं बहुकिलेसं आयइज्जाहं समारंजं, न वि-
 तिज्जा परपीवं, न जाविज्जा दीणयं, न गक्किज्जा हरि-
 सं, न मेविज्जा वितहाजिनिवेमं, उचिअणएपवचगे सिं-
 आ, न जाविज्जा अलियं, न करुवं न पेसं न नि-
 निवधं, हिअमिअजासगे सिआ, एवं न हिंसिज्जा ज्ञा-
 णि, न गिहिएउज अद्वं, न निरिक्खिज्ज परदारं, न कु-
 ज्जा अण्णत्तयद्वं, सुदुकायजागे सिआ, तथा लाहो-
 चिअदायं लाहोचिअधमे लोहोचिअपरिवारे लाहोचि-

धर्म

अनिहिकरे सिआ असंतामेगे परिवारस्म गुणकरे ज-
हासति अणुकापरे निम्मेमे जावंगे, एवं लु तपाल्लणे
वि धर्मो जह अन्नगालेणे वि । सर्वे जीवा पुढो पुढो मप-
चं बंधकारणं, तद्वा तेसु तेसु समाचारसु सदसममागए
सिआ अणुगोडं अमुगकुले अमुगानिसे अणुगधम्महाण-
डिए न मे तठिवराहण न मे तदरांजो बुद्धी ममेअस्म ए-
अमित्थ सारं एवमापत्तये एअं हिअं असारमभं सर्वं वि-
सेलअं अनिहिकरेणं एवमाह तिलोगबंधं परमकारण-
गे सभं संतुच्छे जगवं अरहंते सि, एवं मजाजांचिअ त-
द्विकच्छेसु समाचारसु सभं वीड्डजा जावंगलमेभं त-
क्खिण्णवीए तहा जागेरुअ धम्मजागरिआए, को मम का-
लो किमिअस्स उचिअ, असारा विसया नियमगामिणो
विरसावसाणा, जीसणो मच्चु सव्वाजावकारी अवि-
आयागमणो अभिचारिअं पुणो पुणोऽणुबंधी,
धम्मो एअस्म ओनहं एगंतविमुक्को महापुरिममेविओ
सव्वाहिककारी निरऽअरो परमाणंदेहेऊ, नमो ष्मस्स
धम्मस्स, नमो एअधम्मपपासागाणं, नमो एअधम्मपादा-
गाणं, नमो एअधम्मपरुवगाणं, नमो एअधम्मपवज्जागाणं,
इच्छामि अहमिणं धम्मं पठिअजत्तए सभं मणवयणका-
यमेगेहं, ङोउ मभेमं कट्ठाणं परमकट्ठाणाणं जिणाणम-
णुजावमु, सुएण्णिहाणमेवं चितिज्जा पुणो पुणो एअधम्म-
जुआणमववायकारी सिआ, पहाणं मोहच्छेअणमेअं, एवं वि-
सुउज्जापो भावणाए कम्मपावनेगे उडेउ एअयस्स जुगयं,
तहा संसारविरचे संविग्गो जवइ, अममे अपरोवतावी वि-
मुच्छे विसुद्धमाणभावे वि ।

जासायं धर्मगुणमतिपत्तिअकायां जावतस्तथाविधधर्मक-
योपशुभेन भावधेनेनां स्वकवं धर्मगुणानाम् । प्रकृतिसु-
न्दरत्वं जीवसंज्ञेनाविबुद्ध्या, आनुगमुकत्वं भवान्तरवासना-
नुपमनेन, परोपकारिणं तथावीडाऽऽदिनिबुद्ध्या, परमाधेइतु-
सं परम्परया मोक्षसाधनत्वेन, तथा डुरतुवरत्वं सदैवान-
भवासायं, अङ्गे दाक्षिण्यं भगवत्प्राज्ञावहनत्वं, महाभोइजन-
कत्वं धर्मवृत्तत्वेन, ज्योषे पुनरन्यत्वं विपक्वानुबन्धयुत्पत्तेन भाव-
धति । एवमुक्तं प्रकारेण यथाशक्ति शक्यन्तुरुपे, न त-
द्व्यप्यविषयमायुर्विनाशधामनेभ्य शशांकेन विजिना, अस्त-
न्मनाभावसां महता प्रविशामन्वेन, प्रतिपद्येन धर्मगुणाश्च रा-
भसिकया प्रवृत्त्या, अस्या षषकादाकस्यावाह । किन्तुनासा-
नित्याह- (तं जहा इत्यादि) तद्यथा-स्यूरप्राणानिपानांवरम-
कं, स्यूरवृत्त्यादांवरमं स्यूरदादांवरमं, स्युंमैयुमवि-
रमणं, स्युंवरिरेअदावरममासायादि । आदिसाध्याहअनऽऽसुस-
रगुणपरिग्रहः । आदासुगुणसंश्लेषां सावज इत्येवमं प्रास्तैरिति ।

उक्तं च -

" सभमसिमे उ हने, पत्रियुहसेण सावभो होजा ।
अरकोवसमकथायं, सागरसंघतरा इति । १ ॥

एवं अपरिवर्द्धिप, सभसे देवमणुवअस्मेसु ।
अस्यनरसेद्धिवत्, पगजयेवं च सव्याहं ॥ १ ॥"
इत्यादि । (पञ्चवज्जकण इत्यादि) प्रतिपद्य पाकने चतेत,
अधिकृतगुणानाम् । कथमित्याह-सदाहाप्राहकः स्यात्, सध-
यनअधवाऽप्याम् । आहा आगम उच्यते,सदाहाभावकः क्वाये,
अनुपेक्षाकारेण, सदाहापरतः स्यात्प्राप्तं प्रति । सिध-
मित्याह-आहा हि मोहविषयपरममन्त्रः त्वप्यमयेन, जं, हे-
वाऽऽदिउत्थलनस्य तद्विधायनेन । कर्मव्याधिंकास्वाशाकं,
तदावकारणत्वेन, कल्पदापिः शिवफलस्य, तद्व्यप्यसाधन-
त्वेन । तथा (वज्जेउडा इत्यादि) वसंथेत् अथममित्ययोगम् । अ-
कल्पयानिभसकथ, चिन्तयेत् अभिजनयानात् गुणान् स्वर-
प्राणानिपानविरमणाऽऽह्नि अनादिभन्वमज्ञानाश्च अणुगान्, स-
देवाविरतत्वेन, इदमसदकारित्यमथमांशप्राणाय, अणुगान्प्रति
उभयलोकमार्गैरन्वं तथायानुसयादिना, अणुभयोगपरम्परा
च अणुगानुबन्धनः । तथा (परिहरेउडा इत्यादि) परिहरे-
स्सयज्ञोकविकरुणि नत्तुमाध्ववसावाऽऽदिनिबन्धनामि, अ-
नुकृपापरो जनानां मा लूलेपामधमः, न चिन्तयेत् धर्मम्, न
गर्हयेज्जगैरिष्येः, सङ्गेश येया सिआऽऽनमावयेन, परम-
बोधिसं, तप्रवृत्तेण । आधोधिपकप्रमत्तमहा । जनानां त-
सिमिसभावेन, तथा एवमालोकयेत्प्राप्तुसारं, न सव्वतः
परोऽनयोऽभोधिपकान्, तत्कारणतावात् । आंकाविकरुत्वादिनि ।
अन्धवमेनःसन्वाराऽप्यं हितदर्शनानवेन, जनकमनिएपानां,
नरकाऽऽयुपानकारणतया, अभिजनं स्वकृपेण सङ्गुपधा-
नत्वात् । अणुमानुबन्धमत्यर्थं परम्परप्राप्तनाभेभ्येत्येतेत्येत्-
" लोकाः स्वधत्वाः, सर्वेषां धर्मकारिणां यस्मान् । नसा-
ह्लोकविकरं, धर्मविकरं च संन्याजयम् ॥ १ ॥" इत्यादि । त-
था (येउडा इत्यादि) सेनेन धर्ममित्याद्य विधानं मद्य-
तिपर्यादिना, अथ इवानुकर्षकान्, पाताऽऽदिभयेन व्याधिनि इव
वेद्याह, दुःखभयेन हरिद इत्येवम्भारु, स्थितिहेतुत्वेन । मांन इव
महानायकान् आश्रयणीयत्वेन । तथा न ततो धर्ममित्येवनात् ।
सुउरतरमन्यविति कृत्वा बहुमानुबन्धः स्यात् धर्मोमिअणु ।
आहाकाह्णी अदस्तामन्मन्थं नेयाव, आहाप्रतोच्छकः प्रदान-
काने नेयाम्य, आहाविराशकः प्रस्तुतायां नेयाम्य, आहामि-
पशक इत्यांकायेने नेयामेव । (पामित्तयेप्यादि) प्रतिपद्य-
भंगुणार्हं च वसेत सामान्येव शूद्रिसमुत्थेणु, परिहरेसमाचरेणु
नामप्रकारेणु परिहृयुत्पुष्टान्, सामान्येव, पाहृदुद्धमनाःक्रिय-
द्यास्तुसारोना, परिहृयुकाकांक्रियोऽनेनेव, परिहृयुकाकाक्रियोऽ-
नेनेव । एतद्विषयवांशधनुमाह-चजेयद्वेकोपघातकारकं
सामान्येन, गर्दणाय प्रकृष्या, बहुक्लेशं प्रवृत्तीं, आयातंविद्याकं
परलोकापीनाकरं, सामरज्यमङ्कारकमाऽऽद्विक्वपम् । तथा न
चित्तयेत् परधीनांसाप्रत्येन । न भावयेत् दीक्षतां कस्यचिद्वहं-
प्रयोगे, न गच्छेत्केचि कस्यांभसंप्रयोगे, न सेवेन विनयाभियेने-
साम्, अनश्वार्ययन्त्यां, किन्तु उचितमन्त्रःप्रयत्नकः स्यात्सना-
नुसारेण, एवं न भावेनानुत्तमप्रयासनाऽऽदि, न पदव निपुणं,
न पैशुप्यं परधीनिहारी, नातिबद्धं विकृताऽऽदि, किं तु हित-
मिजनायकः स्यात् सूत्रनाथः । एवं न हिंसाद्यै लूननि वृष्टि-
व्यादिनि, न शुगदीयाददत्तं स्तोकास्यि, न मिर्दोक्तं एवरादाह,
रागतः न कुपादित्तयेधम् अपथयानाऽऽचरितनाऽऽदि, किं तु शून-
काययोगः स्यादागमनीया । तथा (सामोचिवयधोप्यादि)
तथा सामोचिवयधोप्यादि-अपथयानाऽऽचरेणुया तथा, सामोचिवयधो-

भा-अष्टनामाऽऽद्यैक्या, ह्यभोचितपरिवारः चतुर्नीमाऽऽदि-
भनेष्यपरिमाणेन, ज्ञानोचितनिर्माणाः स्यात्, अतुर्नीमाऽऽ-
द्यैक्यैव । उक्तं चात्र लौकिकैः-

“ पादसाधारिणि कुर्वी-त्यादि विलास यत्तदेव ।
धर्मोपभोगयोः पादं, पादं भक्ष्यत्वापेक्षे ॥ १ ॥ ”

तथाऽभैरप्युक्तम्-

“ आचारकं नियुञ्जति, धर्मं यदाऽपिकं ततः ।
शेषेण शेषं कुर्वीत, यत्नतस्तुच्छमाहकम् ॥ १ ॥ ” इत्यादि ।
तथा असंतापकः परिजनस्य ह्यादिति वल्ले शुभमग्नि-
धानेन । शुभकरं यथाशाकं भवस्थिानकथनमोक्षार्थेन,
अनुकम्पापरः प्रतिक्रमनिरपेक्षया, निर्ममो भावेन भवास्थि-
त्यालोचनात् । क एवंपुण्यः स्वादिष्याह-एवं यस्मात्पर्यालनेऽ-
पि धर्मः, जायोपकारनावात्, तथाऽभ्यपारज्ज इति जायावशे-
षेण । किंमयतदेवमित्याह- सर्वे जीवाः पुण्यपुण्यं वल्लेन स्ने-
मकृपामेदेन, किं तु ममार्थं बन्धकारणं शोचकृपत्वात् । उक्तं च-
“ संस्वाराभ्युत्थितौ सखाः, कर्मोपमिष्यद्विद्वान्-
संशुश्रवन्ते विद्युश्रवन्ते, तत्र कः कस्य भावयः ॥ १ ॥ ”

तथा-

“ अत्याचनेऽस्मिन् संसारे, ज्ञयो जन्मिने जन्मिने ।
सर्वो नेवास्यसौ कश्चिद्, यो न बन्धुरनेकधा ॥२॥ ” इत्यादि ।
सर्वथा परिभाषनाभ्येनस्वजनो न स्वजन इति (तथा तेसु
तेसु इत्यादि) तथा तेषु तेषु समाचारेषु शुद्धिसमुच्चिनोष्यति
यत्नतः, स्मृतिस्मरणसाधनः स्यात् ज्ञानोपगुणः कथमित्याह-
अमुकोऽहं देवदत्ताऽऽदिनामा अमुककुले इत्याकाऽऽद्यैक्या,
अमुकवाशो धर्मतः तत्तदाचार्योपदेश्या, अमुकधर्मस्थानस्थितः
अमुकनाऽऽद्यैक्या, न मम तद्विद्याना साध्यतया । न म-
म तदारभो विद्यायमाऽऽरभः । तथा ब्रह्मिभैतस्य धर्मस्थान-
स्य, एतद्वा सारं धर्मस्थानगतद्वारमभूतमातृगामुक्त्वेन, ए-
तद्विद सुद्वरपरिणामत्वेन, अस्वामयत्सर्वमर्थात्ताऽऽदिति,
विशेषतोऽविधिप्रहणत विषयकाऽऽकृत्वात् । यथोक्तम्-

“ पापैनेवार्थेरागाग्धः, फलमाप्नोति वत् क्वचित् ।
बाड्यामिषवत्तु, विना नाशं न जीर्वात ॥ १ ॥ ” इति ।
एतदेवमेवयाह-एवमाह त्रिकोकभ्युः, समुपचितपुण्यसं-
प्रायः परमकाणिकः, तथाभवत्यनियोगात् । सत्यकृत्सुखो-
ऽनुसुखसौख्योऽस्तः, जगत्सौख्यं सत्यविशेष इति । एवं
समासोक्त्यं तद्विषयेषु अचिह्नधर्मस्थानाधिक्येण समा-
चार्येषु विविधेषु सत्यं वल्ले स्वनीत्या भावमकृत्स्ने-
तद्विधिता यत्नम्, तत्राप्यचिह्नसमाचार्यपरिचरिते ।
(तद्वा जागरिज्ञेयादि) तथा जागृयाद् भाषनिज्जावि-
रहेण, धर्मजागरया तस्याऽऽभोक्तृकपया, को मम काशः
वधोऽवस्थाकपः ? किमेतस्याचितं धर्मोऽऽद्यनुष्ठानम् ? अ-
स्वारा विषयाः, तुच्छाः शब्दाऽऽद्यो, नियममानिनो विषो-
गान्ताः, विरलावसानाः परिणामदाकल्याः, तथा जयानको
क्षुण्डः महाभवजनः, स्वभावावकाया तत्साध्याऽर्थाह-
वाभावात् । अचिह्नताऽऽगमनः, अहद्वयस्वभावत्वात् सुख्योः ।
जागिवाश्यायः, सजनाऽऽदिष्वेव । पुनः पुनरुक्तवन्धी, यमक-
वाग्निजायेन । धर्म एतस्यैव, नृणोऽर्थाधिक्यैव । किञ्च-

विद्यः ? इत्याह-एकान्तविद्युः । निवृत्तियुः, महापुण्यसेकि-
तनीयकाराऽऽदिसहितः, सवदिनकारी मेधादिकल्पता । निर-
तिकारी तथाशुद्धीनपर्यालनेन, परमानन्दहेतुः निर्वाणक-
रणादिष्योः । नम एतस्यै धर्मोयं अनन्तरादितकृपान, नम ए-
तद्व्यस्यप्रकाशकर्मोऽऽहृदयः, नम एतद्व्यस्यप्रकाशकर्मो य-
तिष्यः, नमस्तद्व्यस्यप्रकाशकर्मो यतिष्य एव, नम ए-
तद्व्यस्यप्रतिपुण्यः आचकाऽऽदिस्यः, इत्याद्व्यस्यमेतं धर्म प्र-
तिपुण्य, अनन्तरपुण्यतामाह-स्यस्यमनोवाक्काययोगैः । अ-
नेन तु सत्युपमिष्यतिचकृपं प्रणिधेविशुभचाम-जत्रतु ममे-
तत् कस्यायम्, अचिह्नधर्मप्रतिपुण्यं परमकल्याणार्थं जि-
मानामनुवाचतः, ननुमद्वेणयतः । सुप्रणिधानमेवं चित्तयेत्
पुनः पुनः । एवं हि स्वाऽऽशयादेव तस्मिन्सोऽनुष्ठान इति ।
तथा एतद्व्यस्युक्तानां यतीनामवधानकारी स्यात्, आ-
ह्वारिणी तयाः प्रथमं मोहच्छेदनमेतत् । तदाह्वारिण्यं त-
स्मोदच्छेदनयोगादिपरशुक्तयेति हृदयम् । एवं कुशलाभ्यासेन
विद्युत्सामो विद्युत्साम एतत्सर्वक इति प्रकम् । जायन्तो-
कपया कर्मावगमेन हेतुना, उपैयैतस्य धर्मस्य योग्यताम् ।
एतदेवाऽऽह-तथा संसाराविरक्तनृणावधनया, नविमो प्रजाति
मोक्षार्थी, अममो ममस्वरदिन-अवरोपनापी पर्याकापरिहारी,
विद्युको प्रत्यर्थादिन्दन विद्युत्सामानभावः शुभकण्ठकवृक्षयति
पं० सु० २ सूत्र ।

(धृतधर्मोपमिष्यत धर्मस्तुतिः । कावस्समा शब्दे तु० मा०
४१६ वृष्टे “ तमतिमिर ” इत्यादिवाचानिर्भविता)

(१६) साध्यतं पदार्थं उच्यते-

धर्मो मंगलमुक्तिः, अहिंसा संज्ञया तयो ।
देवा वि तं ननंसति, जस्त धर्मे सया मणो ॥ १ ॥
“ धर्मो मङ्गलमुक्त-महिंसा संभवस्तयः ।
देवाऽपि तं नमस्वति, यस्य धर्मं सदा मनः ॥ १ ॥ ”
तत्र ‘ धृ ’ धारणे, इत्यस्य धातोः प्रत्ययान्तस्येवं रूपं धर्म इति ।
मङ्गलरूपं पुंल्लिङ्गं । तथा-‘ कृ ’ विल्लेखन, इत्यस्य धातोः कृप्त्वेण
निष्ठान्तस्येवं रूपमुक्तमिति । तथा-‘ वृह ’ हिंसित्वात्, इ-
त्यस्य ‘ हृ ’ इति तं लुप् धातोः ॥ १११ ॥ ५८ ॥ ” इति स्मि कृते स्य-
धिकारे टात्प्रत्यस्य ननुपुष्पेयैवं रूपम्, यदुत्तादिसेति । तथा-
‘ यमु ’ उपरमे, इत्यस्य धातोः संपुष्पेय्याऽऽप्तयान्तस्य संयम इति
रूपं भवति । तथा-‘ तव ’ नन्ताये, इत्यस्य धातोः रस्तुप्रत्यया-
न्तस्य पद इति । तथा-‘ दिवृ ’ क्रीडाविजिगीषाव्यवहारश्रुति-
स्तुतिमोक्षप्रदस्वप्नकान्तिगतियुः, इत्यस्य धातोः रकृत्प्रत्यया-
न्तस्य जसि देवा इति जवति । आश्रयस्यां निधानः तद्विधेयस्य सर्व-
नाम्नः पुंसविविधज्ञायां त्रित्वीयकवचनं तमिति भवति । तथा-ने-
मासित्यस्य प्रातिपदिकस्य “ नमो वरिचक्षिन्नकः कथय ॥ ३१ ॥
१६ ॥ ” इति क्वजन्तस्य हृत्कियात्तादेशः, नतन्नमनस्यतीति भ-
वति । यद्विंति सर्वनाम्नः षष्पान्तस्य यथेति तद्विधेयस्य सर्व-
वत् । सदेति सर्वस्मिन् कासे “ सर्वकाम्यकिसदः कासे दा ”
॥ ५ ॥ ३ ॥ १६ ॥ इति द्वाप्रत्ययः, “ सर्वस्य सोऽभ्यतस्वार्थं वि ”
॥ ५ ॥ ३ ॥ ६ ॥ इति स आदेशः सदा । तथा-
‘ मन ’ क्वाने इत्यस्य धातोः रस्तुप्रत्ययान्तस्य मन इति प्र-
वति । इति पदानि । साध्यतं पदार्थं उच्यते-तत्र दुर्गती यस्त-
न्तमात्मानं धारयतीति धर्मः । तथा चोक्तम्-“ दुर्गतिप्रसूतं
जीवान्, यथाकारयते ततः । चत्तं विद्यां सुमे स्थिने, तस्मि-

इमे इति स्मृतः ॥ १ ॥ " मङ्गल्ये दिनमनेति मङ्गलमित्यादि
 पुत्रेव । उग्रहं प्रजापतः, न हि सा आहिना, आजातिपालांश्चर-
 तिर्दत्तयथाः । संवत् आश्वयुज्योपचरः, तापयन्त्येकमशेषोपास-
 मद्युक्तं करं इति तथा, अतस्तान्नाऽऽदि । द्यौःस्वन्तानि देवाः, कौ-
 रव्याःस्वर्गादिनाथाः । आधिः सं-नाये, देवा आधि, मनुष्यास्तु
 द्विनाय । तमिरयेवंविंशष्टे शीघ्रं मन्वन्मोति कण्ठधेयम् । यन्म
 जीवस्य किद । धर्मो आधिभित्तस्यकपे, सदा सर्वकालं मन
 इत्यन्तःकरणम् । अयं पदार्थ इति । पदविग्रहस्तु परस्परपे-
 क्यमासात्कार्यमेव निष्प्रयानावाञ्च प्रकीर्ण इति आहना-
 मयवकामे तु प्रमाणाविस्तरार्था यथावस्तुपरिच्छादक्यामः ।

(१०) प्रवृत्तिः पुनस्त्वयोरमुंसापायेनेति प्रदर्शयथाह-

कथय पुच्छः सीमा, कडिं च अणुका कर्ति आपरिमा ।

सीसां तु द्वियुद्धा, विमुसतरां तु दुष्प्राए ॥ १८ ॥

कविम् किञ्चिद्वचनमप्यत्र पुच्छति शिष्यः कथमेतद्विनीयमेव
 आहना, पुच्छकथने प्रत्यवस्थानम्, इत्यमनयोः प्रवृत्तिः तथा कवि-
 दृष्ट्या एव सन्तः पुत्रेपुत्रानाराहृष किञ्चिद्वचनयन्त्यायोः सत्
 प्रापवस्थानमिति गच्छते । किमर्थं कथयन्त्यत आह-शिष्यायामोमेव
 द्विनायै, तुष्टय एवकाराधोः, तथा विपुलनरं तु प्रभूत्नरं तु कथ-
 यति । (तुष्ट्याए चि) शिष्यप्रश्ने नानि पशुपदोऽस्मिन्व्यवमा-
 द्विति साधार्यः । " एवं तावत्समासेन, श्याक्या इत्युच्यते ।
 कथयेत् प्रस्तुते सूत्रे, कार्यव्यवहारेण चिः ॥" प्रत्यावस्तरदोषाञ्च
 ब्रह्मनाम, उपयोगे तु ब्रह्मनामः प्रति सूत्रेण सः सूत्रपदोऽनुत्तना
 प्रोच्यते । अनुपमनिर्गुणविज्ञानास्य विशेषतः सामासिकवृत्ता-
 ध्याऽऽद्यैः तद्योचितं यतः-

" होह कथयो वोष्, सखयच्छेन्नं सुप्रं सुप्राणुगमे ।
 सुसालावगनामो, आमादिस्त्वान्विगणो ॥ १ ॥
 तु सपुत्रासिगणउत्तु-सिगणो नामो संसप्रो यथाप्यह ।
 पायं सो चि व वेगन-नयाइमयोयोरो होह ॥ २ ॥
 एवं सुसालाणुगमे, सुसालावगकरो अतिक्रमेयो ।
 तु सपुत्रासिगणउत्तु-सिगणो अ यद्येति स्वयमं तु ॥ ३ ॥
 इत्यतं प्रनहेन गगनिकास्त्रयनेत् ॥ वृष्टुं ० ॥ अं ।
 धर्मो मङ्गलमुत्कृष्टमर्यादो धर्ममदहणे सति श्रेष्ठिसासंयमन-
 योमहमनुक्तं, तस्याऽऽहिलान्मयनयोऽप्यवगमनिवारित्वान-
 ति सुचयने, नाहिंसाऽऽद्यां धर्मकारणत्वात्प्रमत्तस्य च कार्य-
 स्वात्कार्यकारणयोश्च कथञ्चिद् भेदात्, कथञ्चिद् भेदात्, तस्य
 उग्रपयोर्गोमयकल्पनात् । उक्तं च- "नाथो पृथुर्गोविन्दो । यदो
 चि अं तेण सुज्जः अ गयो । अं तुष्णं घञ्जु नि पुत्रं, नानो पुत्रयो
 ह्यो अत्रो ॥ १ ॥" इत्यादि । गम्यादियमोमयच्छेदने तावत्कल्पनाप-
 नार्थं वा, आहिंसाऽऽदिप्रदहणमुत्कृष्टमस्त्वान्विस्तरण । आह-अहिं-
 सासंयमनयोऽप्यो धर्मो मङ्गलमुत्कृष्टमित्येतन्नः किमाह्यासक-
 म, आहोत्वयुक्तिरुक्तमपि । अत्रोच्यते- उभयार्थसङ्गमः, कृतः ।
 जितवचनतात्, तस्य च विनयेनत्यापेक्याकाराऽऽदिसङ्ख्यात् ।
 आह च नियुक्तकारः--

निष्कथयो मिच्छं चे-व भण्डं कथयै उदाहरणम् ।

आसुज्ज उ मोषारं, हेतु वि कर्तयै वि भण्डेज्जा ॥१९॥

जिनाः प्राग्निऽपित्तवचनता, तेषां वचनं तदाहृषा स्ति-
 कमेव सत्यमेव प्राग्निहिनमेव, आचयायमेवेत्यर्थः, कृतः जि-
 नानां पाया इरहिं अदाकायाऽऽदिसत्त्वच सत्यवचनासंभवात् ।

उक्तं च- " रागाहा देवाहा, मोहाहा वाक्यमुच्यते स्मृतम् ।
 यच्च तु नैने दोषा-व्यवस्थानुकारकं किं स्यात् ॥१॥" इ-
 त्यादि । तथापि तथापिचक्षोमपेक्षया तत्रापि अयमेव कविबु-
 दाहरणं, तथाऽऽहित्य तु श्रोतारं हेतुरपि काचित्प्रपयत्, न तु नि-
 योगनः, तुवाचः श्रोतुर्विशेषणार्थः । किंवासाहं श्रोतारम् । पशु-
 चियं, मयमभिषयं च, न तु मङ्गलविधायिनि । तथाहि-पुत्रोपयो
 हेतुनाशोपस्थासादेव प्रवृत्त्यायवगनिर्भक्तः, मयमभिषयुत्तु नैव
 बोधयने, न त्वितर इत्यर्थः । तत्र तापसाधनामन्वेषातिरेकप्रदो-
 नमुवाहरणमुच्यते दृष्टान् इत्यर्थः । साधयधर्मांश्चवर्षातिरेक-
 न्कृत्वच हेतुः । इह च हेतुमुल्लङ्घय प्रथममुदाहरणानिधानं,
 म्यायानुगतत्वात्कृत्वमेव हेतोः साधार्थंसाधकभोवपत्तेः । क-
 विहेतुमनविधाय दृष्टान् एवोच्यते इति म्यायप्रदर्शनाय वा ।
 यथा गनिवारिणामपरिजनानां जीवपुत्रकालां गत्युपक्रमको ध-
 र्मोस्ति कायश्चकृत्वमते हानस्य, हीयन्तः । उक्तं च-

" जीवानां पुत्रकालां च, गत्युपक्रमकारणम् ।
 धर्मोस्ति कायश्च हानस्य, हीयश्चकृत्वमते यथा ॥ १ ॥"

तथा कविहेतुवै केवलोऽभिधीयते, न दृष्टानः, यथा मन्वि-
 योऽयमश्रो, विशाष्टिःवृक्षेणव्यवथातुवसेरित्यतं मत्सङ्गे-
 ति नायायोः ॥ १९ ॥

तथा-

कथयै पंचायतं, दनडा वा मचडा न परिनिच्छं ।
 न य पुण मचं भण्डं, हंती सविभारमवलायं ॥२०॥

श्रोतारमेवाहृत्कृत्य कविपञ्चानयनं, वराश येति क-
 विहृतावयव, विवेधा गुणभेदपेक्षया, न अनिष्टमुदाह-
 रणादभियानामिति वाक्यशेषः । यद्यपि च न प्रति-
 विच्छं तथा, योऽशोऽपेक्षे, न च पुनः स्वर्भ जयन्त, उदाहर-
 णाऽऽदि । किमित्यत आह-(हंती) सविवारमकलायं (ति) इद्री-
 र्थुपप्रदर्शने, किमुपदर्शयति-धर्मविद्विदाऽप्यत्र च शास्त्रानरे स्-
 विचारं नमनिपुत्रकारणानं, साकल्येन उदाहरणाऽऽद्यमिधान-
 मिति गच्छते । पञ्चायवयाश्च प्रतिहऽऽद्यः । यद्योक्तम्-"प्रति-
 हंती दृष्टाद्विद्योपयननिगमनात् । अथयथा दृश पुनः प्रतिहाविभ-
 सद्यथः । वद्वानेन च" ने स पराश्चिहती " इत्यादि ।
 प्रयोगोऽनेनो तावदायामहेव स्वानं दृष्टोऽप्ययामिति गा-
 धार्थः । दश ० अ ० ।

" धर्मो मंगलं " इत्यादिस्त्वान्विगणयु निर्दिश्यते-आहिंसा-
 संयमनयोऽप्यो धर्मो मङ्गलमुत्कृष्टमिति प्रतिज्ञा, इह च धर्मं
 इति धर्मोमंगलं, आहिंसा संयमनयोऽप्येव इति धर्मविशेषवचनमुक्तं
 मङ्गलमिति नाथ्यो धर्मः धर्मोऽयमनुदायः प्रतिज्ञा, इह च
 स्ते काकोनेकेति । देवाऽऽदिद्वेषु जिनस्यादिति हेतुः, आदिदृष्टा-
 तिसकविद्याऽपरवर्णयतिप्रदः अयं च स्तेकतृतीयप्रादेन वा-
 ल्ककाऽवसेयः, यद्विद्विवादि दृष्टानः । अत्रापि वाऽऽदिदृष्टा-
 ङ्गयराऽऽदिपरिप्रदः । अयं च स्तेकतृतीयप्रादेनोक्तो भेदित्तव
 इति । न च आवमनेऽप्येक्याद्विद्विवादि अस्ति काश्चांशोऽप्ये
 इति । इह यो यो देवाऽऽदिदृष्टुः न स उक्तं मङ्गलं यथाऽऽ-
 दित्तवथा च देवाऽऽदिदृष्टुः धर्मो इत्युपयनः, तस्माद्देवा-
 ऽऽदिदृष्टुः जनायाऽनुक्तं मङ्गलमिति निगमनम् । इह चाप्यवयव-
 म्यांभादवयववर्णयामिन्मिति कृत्वा तेन स्वात्तवयववत्त्व-
 मित्यत्र विस्तरेण ।

साप्रतमेतोमेवावयवात् स्वस्परिशीकनियुक्त्या
प्रतिपाद्यज्ञाह-

धम्मो गुणा अहिंसा-इया उ ते परममंगलपइसा ।

देवा वि लोगपुत्रजा, पणमति सुधम्मपिइ हेज्जु ॥ ८९ ॥

धम्मः प्राणिक्वपिनशाब्दाथः, स च इत्याह-गुणा अहिंसाऽऽश्वा-
था; आदिशब्दासंयमतपःपरिग्रहः । तुरेचकाराथः । अहिंसाऽऽ-
श्वा एव ते परममङ्गलं प्रधानमङ्गलांमिति प्रतिज्ञाः तथा देवा अ-
पि, अपिशब्दासिद्धिश्चाधरनरपतिपरिग्रहः । लोकपुत्र्या लोक-
पुत्रनीयाः, प्रणमति नमस्कृत्यन्ति, कमः, सुधम्मार्थं शौनमधम्म-
मथादिधर्मात्मकं हेतुर्थसुखकथावद्भिरिति गाथाऽथः ।

दिह्वतो अरहंता, आणगारा य बह्वो उ जिनसीसा ।

वचाणुवचे नज्जइ, नं नरवइणो वि पणमति ॥ ९० ॥

द्वयान्तः प्राणिक्वपितशाब्दाथः, स चायोकाऽऽष्टमहाप्राणिहारायो-
ऽऽदिक्पां पुत्रामहंतीत्यहंताः, तथाऽनगराश्च बहव एव जिनशि-
ष्या इति । न यच्छ्रमणीयणा बुद्धास्तेः कृतमगारं शुद्धं तथापि वि-
पात इत्यशाऽऽद्वाराकृतिगणत्यादमन्थयः । अगारा शुद्धस्थाः, न
अगाराः, अनगाराः; अशब्दः समुच्चयार्थः; तुरेचकारार्थः, तन-
इव बहव एव नात्वाः, रायाऽऽदिजेतुत्प्राजिनाः, तच्छ्रमण्यास्म-
न्निनया मौल्यमाऽऽश्वाः आह- अरहंतामा पराङ्मुखाह दद्यान्त्यव-
मेधापुक्तम् । कथं चैनज्जिनहोचयेत यथा ते देवाऽऽदिपुजिता इति ।
उच्यते- यत्पापपुक्तम्-पराङ्मुखादिनि तद् दृष्टुम्, सूक्ष्मं त्रिका-
सर्गां चार्थं भ्यात् । कदाचित्परमज्जत्वाहंनमाऽऽदिपुजिता इति चैत-
द्विनिकचयायाऽऽह-बुल्लान्तकांमनुचकमानेन साप्रतमाज्ञाना-
किन्वा ज्ञावने, कथमित्यन्त आह-यद्यस्मात् नरपत्नयोऽपि रा-
जानोऽपि प्रणमन्तीदानीमपि ज्ञापयन्तीं ज्ञानमाऽऽदिगुणयुक्तमिति
गम्यते । अनन गुणानां पुत्र्यत्वमावेदिनं जन्मोति गाथाऽथः ।

उवसेहारा देवा, जइ तइ राया वि पणमइ सुधम्मं ।

तइहा धम्मो मंगल-मुकिहइमइ अ निगमणं ति ॥ ९१ ॥

उपमंहर उपनयः, स चायम-देवा यथा तीर्थंकराऽऽर्हि-
स्तथा राजाऽऽप्यथोऽपि जनः प्रणमतीदानीमपि सुधर्माणमि-
ति, यस्मादेवं तस्माद् देवाऽऽपि पुत्रजन्तव्यस्मो मङ्गलमङ्गल-
मिति च निगमनं, प्रतिज्ञाहेतवोः पुनर्वचनं निगमनमिति गा-
थाऽथः ।

उक्तं पञ्चावयवेमेतर्दानाभावाधिकारोऽपि धर्मेप्रशसा ।
साप्रतं दशावयवै, तथा स च देव जिनशास्त्रन इत्यर्थोधिकारं बो-
धदर्थयति, इह च दशावयवाः प्रतिज्ञाऽऽश्वा एव प्रतिज्ञाऽऽदिशु-
किंसाहिता भवन्ति । अथवयवत्वं च तच्छ्रमणीयामधिकृतवाक्कार्या-
पकारकमेतं प्रतिज्ञाऽऽदीनामिव ज्ञापनीयमित्यत्र बहु वक्तव्यं,
तसु नाकथते, यामाकिमात्रव्यापारस्मर्येति ।

साप्रतमधिक्कृतदशावयवप्रतिपादनायाऽऽह-

विइयपइन्ना जिणसा-सण्णमि सार्हेति साहवो धम्मं ।

हेज्जु जइहा सव्भा-विपसु हिंसासु जयंति ॥ ९२ ॥

हिनीया पञ्चावयवोपयत्सपयममिहापेया प्रतिज्ञा पुत्रेवत्, हि-
नीया चाऽनी प्रतिज्ञा च हिनीययतिज्ञा, सा चैव जिनशास्त्रन जि-
नप्रवचने, किमि, साधयति निष्पाद्यन्ति, साधवः प्रमज्जिताः, धम्मं
प्राणिक्वपिनशाब्दाथम् । इह च साधव इति धर्माभिर्देशः, हेव-

स्तु साधुधर्म इत्यर्थं प्रतिज्ञामिर्देशः । हेतुमिर्देशमाह-हेतुयस्मात्स-
ज्ञाधिकेपु पारमाथिकेपु निश्चयकारितेप्यर्थोपस्यथः । अहिंसाऽऽदि-
पवादिशब्दाभ्यावाहाऽऽदिविरतिपरिग्रहः । धम्मो तु श्वाचक्रते-
(सन्नाधिपदि) सङ्गानेन निश्चयकारितसकस्युःसङ्गकार्यवै-
स्यर्थः । यत्नते प्रयत्नं कुर्वन्तीति गाथाऽथः ।

साप्रतं प्रतिज्ञाक्वुक्तिमिधातुकाम आह-

जइ जिणसाणनिरया, धम्मं पालेति साहवो सुक्कं ।

न कुतित्थिपसु एवं, दीसइ परिपाणयोवाभो ॥ ९३ ॥

यथा येन प्रकारेण जिनशासननिरता निश्चयेन रता धम्मं
प्राणिक्वपिनशाब्दाथं पालयन्ति रक्षन्ति, साधवः प्रमज्जिताः, व-
रुजीविकायपरिज्ञानेन कृतकारिताऽऽदिविरत्तजेनेन च शु-
भकलकूटैर्नैवं तन्प्राप्तरीयाः, यस्मात् कुनीर्थिकेपेक्षं यथा साधु-
पु इत्यर्थे परिपासनेपायः, वरुजीविकायपरिज्ञानाऽऽष्टमावा-
त्, तथाप्यग्रहणं च सार्थभाष्यक, शास्त्रोक्तः अस्तुपायोऽव वि-
स्यने, न पुत्रयानुष्ठानं, कापुरुषा हि वितथकारिणोऽपि मध-
म्येयेति गाथाऽथः ।

अथाऽऽह-

तेसु वि य धम्मसदो, धम्मं निययं च ते पसंमं ति ।

नाणु जणिआं मानवजो, कुतित्थिधम्मो जिणवरोहि ॥ ९४ ॥

तेष्वर्थे च तन्प्राप्तरीयधर्मेषु, किम्, धम्मंशब्दां शोके सङ्घः, तथा
धम्मं निज्जं चाऽऽस्ममीयमेव यथागतं ते प्रसंसितं स्तुयन्ति, त-
श्च कथमेतद्विषयं कथने-निययज्जकार्यो, भगित उक्तः, पूर्व सा-
धवः सपापः, कुनीर्थिकेधर्मेश्वरकाऽऽर्थधर्मः, कः, जिन्वै-
स्नीधकरः, " वा जिणोह उ पसन्थो " इति बचनान्त, वरुजीव-
निकायपरिज्ञानाऽऽष्टमावाद्येयेत्यपि बहु वक्तव्यं, तसु तां-
च्यते, प्रथयवस्तरभयादिति गाथाऽथः ।

तथा-

जो तेसु धम्मसदो, मो उवयारेण निच्छएण इहं ।

जइ मोहमदुदु मीह, पाइणुववारआऽणत्थ ॥ ९५ ॥

यस्तेषु तन्प्राप्तरीयधर्मेषु धर्मेकशब्दः, स उपचारेणापरमा-
येन, निश्चयेनात्र जिनशासनं, कथम्, यथा सिंहशब्दः सिंहे
व्यवस्थितः, प्राध्यायेन, उपचारत उपचारेणाप्यत्र माणवकाऽऽर्हि,
यथा सिंहो माणवकः, उपचारनिमित्तं च शीयकीयोऽऽ-
श्वाः, धर्मं स्थिंसाऽऽष्टमिधामाऽऽश्वा इति गाथाऽथः ।

एस पइनामुदो, हेज्जु अहिंसाएसु पंचसु वि ।

सव्भावोण जयंती, हेउविमुदो इमा तत्थ ॥ ९६ ॥

यथा उक्तस्वरूपा प्रतिज्ञायाः श्रुतिः प्रतिज्ञाश्रुतिः हेतुरहिंसा-
ऽऽदिषु पञ्चस्वाप सङ्गानेन यत्नत इत्यर्थं च प्राग् कथाकाल
एव, श्रुतिमिधातुकामेन च भाग्यकामेन पुनःकण्ठस्त इत्यत्र
एवाऽऽह-हेतोर्विशुद्धिहेतुविशुद्धिविषयिभावाऽऽवस्थापनं वि-
शुद्धिः, इमा इयं, तत्र प्रयोग इति गाथाऽथः ।

जं भत्तयाउवगर-एवसहिसवयाऽऽसनाएसु जयंति ।

कासुयअकयअकारिय-अणुमयाणुदिहोइवो ईय ॥ ९७ ॥

यद्यस्मात्तकं च यानं बोधपरकं च वसतिश्च शयनाऽऽसनाऽऽ-
व्यधोऽति समासत्वेपु । किम्, यत्नते प्रयत्नं कुर्वन्ति, कथमेतदे-
धमित्यत्राऽऽह-वसाः प्रासुकं वाकृतं वाकारितं याननुमतं वा-
नुदितं च तज्जोकुं शीलं यथां ते तथाविधान्, तथाऽऽश्वाः प्राधाः,

प्रगता भवत्यः प्राणा यस्मादिति प्रासुक्तं निर्जीवम् । तच्च स्मृतमपि
 भवत्यत आह-अकृतं, तदपि कारितमपि भवत्यत आह-अ-
 कारितम्, तदप्यनुमतमपि भवत्यत आह-अनुमतम् । तदप्यु-
 दिष्टमपि जनात् यथाचर्चायाः साऽऽदि, न च तद्विषयत इत्यत आह-
 अनुदिष्टमिति, एतत्परिज्ञानोपायश्चोपपन्नस्तसकप्रदानाऽऽदि-
 शक्यस्तथावगतस्य इति साधारण्यं ।

तन्मध्ये पुनः किमिष्यत आह-

अप्राप्तसुखकयकारिय-अणुमयउदिष्टोऽतो हृदि ।
 तस्यवावरहिंसाए, जगा अकुसला उ सिध्दंति ॥ १८ ॥

अप्राप्तसुखकयकारितानुमोदितोऽहभोजनश्चरकाऽऽद्यः, इन्द्रो-
 त्पुपप्रदर्शने, किमुपप्रदर्शयान्-अनमोति चसा द्रोहिवाऽऽद्यः, तिष्ठन्तीति
 यथावरः पृथिव्याऽद्यः, तेषां हिंसा प्रणिष्परो-
 पणनक्षणा, तथा जनाः प्राणिनः, अकुशला इतिपुणा स्यु-
 क्षमनयश्चकाऽऽद्यो लिप्यन्ते संशयव्यत इत्यर्थः । इह च हि-
 ंसाक्रियाजमितेन कर्मणा लिप्यन्त इति प्रावर्तनीयं, कारणे का-
 र्योपचारात्, ततश्च ते शुद्धवर्मसाधका न त्रयन्ति, साधव एव
 भवन्तीति गाथायाः ।

एसा हेउविमुद्धी, दिहंतो तस्म चैव य विमुद्धी ।

मुने जणिया उ कुदा, सुत्तफामे उ इयमवा ॥ १९ ॥
 एसा अनमनराका, हेउविमुद्धिः प्राणिर्कपितशब्दायां, अणुना
 दृष्टान्तः प्राणिर्कपितशब्दायां, तथा तल्लेष च दृष्टान्तस्य विमु-
 द्धाः, किम्, सुं भगिनोकेन, सपुत्र सपुत्रा ।

तत्त्वैर्दं सुप्रम-

जहा दुप्रस्य पुप्फे, जमरो आरियइ रमं ।

ए उ पुप्फं किन्नाभेदं, सो य पीणुइ अप्पयं ॥२॥

अत्राऽऽद्य-अथ कस्माद्दशावयवविक्रमणायां प्रतिज्ञाऽऽदीव
 विहाय सुबहुना दृष्टान्त एवोक्त इति । उच्यते हेदृष्टान्तदेव हेतु-
 प्रतिज्ञे अभ्यूष, इति-व्यायप्रदर्शनाथं । ऊने प्रत्यञ्जन, प्रकृतं
 प्रदनुमः । तत्र यथा येन प्रकारेण इमस्य प्राणिर्कपितशब्दा-
 र्थस्य, पुष्पेषु प्राणिर्कपितशब्दाथेत्वं, असमस्तपदाभिधानम-
 नुमेवयुद्धिमाणासाहाराऽऽद्वेषु पुष्पावयवकृत्य विशिष्टसं-
 बन्धप्रतिपादनार्थमिति । तथा आयायोपाजितवित्तदानाऽपि
 प्रदयो प्रतिविश्रमेव, प्रमरक्षतुनिर्दिशयिष्येव, किम् ?
 आरिष्यति, अयोद्धा पिषत्यापिष्यति, कम् ? , रस्यत इति
 रस्यते नियासं, अकरन्दमिष्यथः । एव दृष्टान्तः । अयं
 च तदशोदाहरणमपिष्यत्य वेदितव्य इत्येतत्त्व सूत्रप-
 थिकान्त्युक्तौ दर्शयिष्यति । उक्तं च-सूत्रस्वयं तिष्यमम्येति ।
 अणुना दृष्टान्तविशुक्तिमाह-न च नैव, पुष्पं प्राणिर्कपितस्व-
 कर्मणः, फलामयति पीडयति, स च प्रमरः प्रीणति तपस्यत्या-
 रणामिति सुप्रसमूहायाः । अवयवार्थे तु नियुक्तिकारो म-
 हता प्रपञ्चेन व्याख्यास्यति ।

तथा चाऽह-

जह भमरो चि य एत्तं, दिहंतो होइ आरहरपदेसे ।

चंदमुद्धि दारिगेयं, सोम्भचवहराणं वा सेसं ॥ २० ॥

यथा प्रमर इति चान् प्रसाये दृष्टान्तो जवयुदाहरणदे-
 शमपिष्यत्य, यथा अणुत्तुको दृष्टिकपितमिष्यत लीमयस्यावया-
 र्थं दृष्टान्ते, न शेषं कनहाहिनत्याऽवयवस्थितत्वाऽऽदीति गा-
 थायाः ।

एवं जमराऽऽहरणे, आणियथविशिषाणं न सेसाणं ।
 महणं दिहंतविमु-कि मुणे जणिया इमा यथा ॥२०॥

एवं प्रमरोदाहरणे प्रतिपत्तवृत्तित्वां, दृष्टान्त इति शेषः, न
 दोषाणामविरत्यादीनां अमरधर्माणां प्रदोषं दृष्टान्त इति । एसा
 दृष्टान्तविशुक्तिः सुत्रे भविता, इयं चाप्या सूत्रस्यार्थिकान्त्युक्ता-
 धिति गाथायाः ।

एत्थ य जणिज्ज कोरिं, सयणाणं कीरए सुविदिषायां ।
 पागोवजीविषो चि य, लिप्येतारंभदोमेण ॥ २०॥

अथ चैवं व्यवस्थिते सति ह्यायकश्चिद्व, यथा-अमणानां क्रि-
 यते सुविहितानामिति । एतदुक्तं अर्थात्-यदि प्राणिर्कपित-
 नं मुदिभः क्रियते, इदं पुष्पोपादानसंक्रमेण अमणानां क्रि-
 यते सुविहितानामिति तपस्विनां, दृष्टान्त च ते ततो भिन्ना-
 मित्यतः पाकोपजीविन इति कृत्वा लिप्यन्ते, आरम्भदोषेणाऽऽ-
 हारकरणाक्रियाफलनेत्यर्थः । तथा च लौकिका अम्याहः-
 " कवेण क्रायको हन्ति, उपभोगेन काहकः । आतको बध्नाच-
 सेन, इत्येव त्रिविधो बधः ॥ १ ॥ " इति गाथायाः ।

साम्प्रतमेतत्परिहरणाय गुक्काह-

वासइ न तणस्य कए, न तणं बहुइ कए मयकुसाणं ।

न य रुक्खा सयसासा, कुद्धति कए मयुराणं ॥२०॥

वर्षति न तुणस्य कृते, न तुणार्थमित्यर्थः । तथा न तृणं वद्ध-
 ते कृते मृगकुक्षानामार्थां, तथा न च कुक्काः शनशाक्काः पु-
 ष्यन्ति कृतार्थाय मयुराणां, एवं सुहृत्वाऽपि न साध्यते
 पाकं निर्वसंशतोऽपि म्रियत इति गाथायाः ।

अथ पुनरव्याह-

अग्निग्मि हवी ह्यइ, आइसां तेण पीणिओ संतो ।

वरिसइ पवाहियाए, तेणोसदिहो परोहंति ॥ २०॥

इह यजुक्तं वर्षति न तृणार्थमित्यादि, तदसाधु, यस्मात्समी-
 हविर्हृयते, आदित्यस्तेन हविषा घृतेन प्राणितः सज् वर्षति,
 किमर्थम् । प्रजादिनाथं लोकाहनाय, तेन वर्धयितेन किम्, औप-
 ष्यः प्रोहन्त्युक्कृन्ति । तथा आंकम्- " अग्नावाग्वाऽऽहृतिः
 सभ्य-वादिष्यसुर्पातष्टे । आदिष्याज्जायते वृष्टि-वृष्टेरक्तं ततः
 प्रजाः ॥ १ ॥ " इति गाथायाः ।

अधुनेतर्प्यारहारोपमदाह-

किं दुभिजकत्तं जायइ, जइ एवं अह भवे दुरिहंते तु ॥

किं जायइ मउत्तया, दुभिजकत्तं अह जये इदं ॥२०॥

किं दुभिजकत्तं जायते पद्यं चोऽभिप्रार्थाः, तद्विषयः सदा हृतत एव,
 ततश्च कारणावच्छेदेन कार्यावच्छेदोऽभ्युक्त इति । अथ भवेत् दु-
 रिष्टं तु दुर्नक्षत्रं दुर्ग्रहं न वा, अत्राप्युत्तरम्, किं जायते सर्वत्र दु-
 र्भिक्षम्, नक्षत्रस्य दुरिष्टस्य वा निवर्तदृश्याविवत्यात्, सर्वत्र स-
 उच्यमानं भावात्, उक्तं च- " सर्वत्र देवाः सन्नाभो, प्राणानाश्च
 क्रियापराः । यतः साधकश्चैव, विघ्नने विद्यतिदेवतः ॥ १ ॥ "
 इत्यादि ।

अथ भवेद्विन्दु इति किम्-?

वासइ तो किं विष्यं, निष्पावार्हिं जायए तसस ।

अह वासइ उहसपय, न वासइ वा वणहाए ॥ २०॥

वर्धति ततः किं विद्यतेऽनराद्यः निर्मानाऽऽदिनिर्माणे, धा-
दिभास्यदिश्याऽऽदिपरिग्रहः । तस्येन्द्रस्य, परमेष्ठ्येन्द्रस्येव
विद्यमानुपकरोति भावना । अथ वर्धति ऋतुसमये गर्भेऽस्मात्
इति साध्यशेषः । न वर्धति तत्तत्पुत्रार्थं, तत्परधमसिद्धिं चेतना-
वाहिति गाथाऽव्यायंः ।

किं च दुष्ठा पुष्कन्ती, भयराणं कारणा अशासययं
या भयमदुष्पारिगणा, किंज्ञापयज्ञा अशाहारा ॥ १०७ ॥

किं च दुष्ठाः पुष्पान्ति भ्रमराणां कारणात् कारणेन यथा-
समये यथाकालं, मा भ्रमरमधुकरिगणाः कुामेयुः प्लानि प्राप्ति-
पथेरेत्, अनाहारा अधिधमानाऽऽहाराः सन्तः, काका नैवेदि-
धमिति गाथायैः ।

सात्मते परानिमायमाह-

कहसह बुद्धी एसा, विचि उवकप्पिया पयावहणा ।
सचार्यं तेह दुष्ठा, पुष्कन्ती महुपरिगण्डा ॥ १०८ ॥
अथ कस्माच्चद् बुद्धिः कस्मच्चिद्विमात्रयः स्याद्यद्दत्तं यथा बु-
द्धिरवकल्पिता, कन १, प्रजापातना, केषाम् १, नश्वानां प्राणिनां,
तेन कारणेन दुष्ठाः पुष्पान्ति, मधुकरिगणाद्येभ्येति गाथायैः ।

अशोचरमाह-

तं न जवड जेण दुष्ठा, नामागोयस्स पुचरविहिद्विस्स ।
उदएणं पुष्कफले, निवचंतीति इयं वचं ॥ १०९ ॥

यत्तुक्तं परेण तच्च अवाति, कृत इत्याह--वेगदुष्ठा नामगोयस्य
कमेणः पूर्वोद्दिष्टस्य जन्मानुरोधात्तस्य, उदयेन विपाका-
नु नवलकमेण, पुष्पफलं निर्वचंयति कुर्वन्पय्याथा स्वैव न-
ज्ञापयसंग इति ज्ञावनीयम् । इदं चाभ्यन्कारणं बह्व्यमानमि-
ति गाथायैः ।

अस्थि बहु वणसंघा, जमरा जत्थ न उवैति न वसंति ।
तस्य वि पुष्कन्ति दुष्ठा, पगई एसा दुमगणायं ॥ ११० ॥
स्थिति बहूनि वनखरदानि, तेभु तेषु स्थानिषु जमरा यच्च नोप-
यान्ति ज्ञापयतो न वसन्ति, नेष्वेव, तथाऽपि पुष्पान्ति दुष्ठाः, अतः
प्रकृतिरेवा स्वजाव पर्यां दुमगणानामिति गाथायैः ।

अत्राऽऽह-

जइ पगई कीम पुणो, सव्वं कासं न देति पुष्कफलं ।
अं कासे पुष्कफले, दयति गुहराह अत एव ॥ १११ ॥

अहि प्रकृतिः किमिति पुनः सर्वकालं न ददति न प्रय-
च्छन्ति, किम् १, पुष्पफलम्, यस्मात्शक्यथाऽऽह-यद्यस्मात् का-
से निवत् एव पुष्पफलं ददति, गुहराह-अत एव स्यात्सादेव हेतोः ॥

पगई एम दुष्ठाणं, अं उउमयस्सिम्पि आगए संसे ।
पुष्कन्ति पायवगणा, फले व कासेण वंथेति ॥ ११२ ॥
प्रकृतिरेवा दुष्ठायां वदतुसमये वसन्ताऽऽद्यागतं सति पु-
ष्पान्ति पादपगणा बहुसंघात्तस्या फलं च कासेन वच-
न्ति, तदर्थान्मपुष्पगमे तु नियमस्य इति गाथायैः ।
सात्मते प्रकृतेऽपुष्पकार्योऽनां कुर्वन्नाह-

किं नु गिहं रंथंती, समणाणं कारणा अशासययं ।
मा समणा भयवैती, किंज्ञापयज्ञा अशाहारा ॥ ११३ ॥

किं नु गृहिणो राध्वन्ति पाकं निर्वचंयन्ति भयानां कारणे-
न, यथाकालं, मा भयना भयवन्तं सकलामज्जाहारा इति
पूर्ववर्दाति गाथायैः । नैवेदिध्यामितिमात्रयः ।

अत्राऽऽह-

समणण्णकपनिमिचं, पुष्पानिमेव च गिहनिवासीओ ।
कोइ जणिज्जा पागं, करेति सो जणइ न जग्हा ॥ ११४ ॥

भ्रमनेभ्योऽनुकुर्या भ्रमणानुकुर्या तन्निमित्तं, न ह्येतं हि-
रूप्यदृष्ट्याऽर्थात् अस्माकमनुकुर्यां कुर्वन्तीति मत्वा जिज्ञासायां
पाकं निर्वचयन्त्यतः भ्रमणानुकुर्यानिमित्तं, तथा सात्मने-
न पुष्पनिमित्तं च गृहीतवांसिन एव काश्चित् भूयात्, पाकं कु-
र्वन्ति, स प्रत्यने, नैतदेवं, कुतो १, यस्मात्-
कतारे दुक्किज्जस्से, आर्यके वा भइइ संपुष्पे ।

रथिं समणसुविहिया, सव्वाहारं न जुंसेति ॥ ११५ ॥

काम्पारेऽऽरथाऽऽहै, दुमिङ्गुऽऽकाकाले, आतङ्ग वा उवराऽऽहै,
महति सन्पुष्पे सति, रात्रौ भ्रमणाः सुविहितः शोभ-
मानुष्णानाः, किम् १, सवोहारमोक्षनाऽऽदि न लुञ्जते,
अह कीस पुण गिहत्त्या, रथिं आयरतरेण रंथेति ।
समणेहिं सुविहिएहिं, च ठन्निइशाहारिवरएहिं ॥ ११६ ॥
अथ किमिति पुनर्गृहस्थास्वप्नप्रापि रात्रौ आदरतरेणत्यादरेण
राज्जन्ति भ्रमणैः सुहृतेऽनुपुष्पाऽऽहारावर्ततेः सज्जिवि-
त्याथात्रयायैः ।

किञ्च-

अस्थि बहुगामनगरा, समणा जत्थ न उवैति न वसंति ।
तस्य वि रंथेति गिहै, पगई एसा गिहत्त्याणं ॥ ११७ ॥
सति बहूनि प्रासनगराणि तेषु तेषु देशेषु भ्रमणाः साधवो
यत्र नोपयान्ति, अल्पतो न वसन्ति, तत्रैव, अथ च तत्रापि राध्व-
न्ति गृहिणः, अतः प्रकृतिरेवा गृहस्थानामिति गाथायैः ।

अमुमेवार्थं स्पष्टवक्त्राह-

पगई एस गिहैणं, अं गिहियो मामनगरनिमेषेसु ।
रंथेति ज्ञापयो परि-याणस्स कालेण अहाए ॥ ११८ ॥

प्रकृतिरेवा गृहिणं वचते यद् गृहिणं प्रासनगरनिमेषेषु, नि-
गमः स्थानविशेषः, राध्वन्ति कामानः परिजनस्थायां विमित्तं
कासेनेति योग इति गाथायैः ।

तस्य समणा तवस्सी, परकडपरनिहियं विगयथूपं ।
अशाहारं एसंती, जोगायं साहणुहाए ॥ ११९ ॥

तत्र भ्रमणाः तपस्विन इत्युद्यतविहारिणो नेतरे, परकृतपरनि-
हितमिति कोऽर्थः १, वरार्थे कृतमास्त्वयं परार्थं च निष्ठितमस्त्वं म-
तं विगतधूमं भूमरहितम्, एकप्रदं तज्जातीयप्रदमामिति स्या-
द्विगतताद्वारं च, रामोद्यमन्तरेणेत्यर्थः । उक्तं च--" रामेण स-
इमानं, दोसेषु सधूमयं विवाण्णाहि । " आहारमोक्षनादिसङ्-
घनेष्वन्ते नष्वेवन्ते, किमर्थमत्राऽऽह-योवानां मनोवानाऽऽदीनां
संभवोमानां वा साधवार्थं, न तु वणोऽऽद्यैवेति गाथायैः ।

नवकोदीपरिमुक्कं, उगमउपयायेतसाणुक्कं ।

छाणारसलण्डा, अहिंसअणुपालणुहाए ॥ १२० ॥
इयं च किल भिन्नकर्तृकी, प्रत्या न्याय्या-नवकोटिपोस-

शुद्धं तत्रैता नवकोशः, चतुः - " न ह्यस्य ह्यसावेह, इत्यं-
 तं नास्तुजायह । एवं - न किञ्चिद्, एवं - न पयस् ३ । " यस्मिन्
 परिशुद्धं, तथा उक्तोत्पादवैषण्यशुद्धि-मियेनइत्युतः सकलां-
 पापविशुद्धकोटिस्थापनमेव, एवं नूनमपि किमर्थं भुञ्जते ?, अ-
 दृश्यानरक्षणार्थं यं, तस्मिन् चाम्बु - " वैषण्यवयवकच, शरिपट्टाप
 य संनमद्वये । तद् पाणविशेषाप, उडं पुण धम्मविना-
 य " ॥ १ ॥ अपि च - नवागते प्रकृतभावनाभ्यासादादिना-
 नुपालनार्थं । तथा चाऽऽह - नादास्यात्तो भावितमते हे-
 हस्यागो भवान्तरेऽप्यहिसायेव जयतीति गाथायः ।

दिङ्गतस्युक्ति एमा, उरसंहारो य सुचिनिदिष्टो ।

संतो विज्जति सि य, संति सिद्धिं च भाँति ॥ २ १ ॥

इत्यातस्युक्तिरेवा प्रतिपादिता, उपसंहारस्तु उपनयस्तु सूच-
 निदिष्टः सूचोक्तः ।

तथैवं सूचय-

एषेय समया मुचा, जे होए संति साहुणो ।

विहंगमा व पुष्पेसु, दागयममेमणे रया ॥ ३ ॥

एवमनेन प्रकारेण एते ये प्राधिकृतः प्रत्येक्येन वा परि-
 ब्रूमता इहयन्ते, आर्यमानीन धमत्तास्नपस्यमनीयथः । एते च तस्मात्पर्याया अपि भवन्ति । यथोक्तम् - " निगां-
 धसकानावस-नेरुपआजीव पंचहा समया । " अत्र आह - मु-
 का बाह्यापयनरेण प्रमथेन, ये होके अकंठुनीयद्वीपसमुद्रपरि-
 माणे, सन्ति विद्यन्ते, अनन समयकृतं सत्ये चिदात्त, इत्येन-
 दाह - नाचयमानीति साधयः, किं साधयमि न, ज्ञानाऽऽदीनि
 गच्छन्ते । अथाऽऽह - ये मुकास्ते साधय येत्येन इदमयुक्तम् ।
 अत्रोक्तम् इह व्यवहारेण जिहवा अपि मुका जवमप्येव, च ते
 साधय इति तद्व्यवच्छेदाधोवाह्येन दावः । आह - न च ते सत्ये
 सनीत्यनेनैव व्यवच्छिन्ना इत्युक्तान्ते, वस्तमाननीयापि कुर्यादेवं
 सूचयिते न दावः । अथवाऽप्यथा व्याकथयन्ते - ये लोके सन्ति
 साधय इत्यत्र य इत्युद्देशः, लोके इत्यनेन समयकृत एव
 नाप्यत्र, किम् ?, साम्प्रतिः (सिद्धिकथने, तं साधयमानीन शान्ति-
 साधयः । तथा चोक्तं निर्युक्तिकारण - " संतो विज्जति सि य,
 संति सिद्धिं च भाँति । " इदं व्याख्यानमेव, विहङ्गमा इव
 प्रमगा इव पुष्पेषु, किम ? दाननकेयणः सु रताः, दानप्रहणादसं-
 शुद्धिनि नादसं, अकप्रहणेन तदपि जन्तं प्राप्नुवन्, न नुराथा-
 कर्माऽऽदि, एवणाप्रहणेन गवेयवाऽऽदिप्रतिप्रहः, तेषु रथा-
 नेषु रताः सका इति सूचसासायाः । दश ० १ प्र० ।

(२१) विहङ्गमानां निरुत्थाऽऽपुक्त्वा इत्यमनेकप्रकारं विहङ्ग-
 ममभिधाय प्रकृतोपयोगमुपदर्शयति -

इहंरं पुण आहिंगारो, विहाममणेदिं जमरोदिं (१ २ ७)

इह सूचे, पुनःशुश्रोश्चधारणे, र्हेव, मापय, अधिकारः प्रस्ता-
 यः यथा जन्म । केरिवाह - विदायागमेवेकाकागमनेः, जमरेः च-
 द्यैरिति गाथायः ।

दाणेति दयानिदण, जचे जम मेव फामुमेदणया ।

एसणतिगमिन् निरया, उवमंहासर स मुद्धि इमा ॥ २ ८ ॥

यानि सूचे दानप्रहणं दसप्रहणप्रतिपादनायं, नलमेव
 शृण्वन्ति नाऽऽत्तम् । जकप्रहणं अत्र लयात्तामिष्येय निष्ठात्त-
 स्य भवति । अर्थेक्षास्य प्रासुक्तप्रहणं प्रासुक्तभाकाकर्माऽऽदिर-
 दितं शुद्धिनि, नेतरिदिति । (एसण ति) एषणाप्रहणमेषणाभितय

गवेयवाऽऽदिवहणे, निरताः सकाः, उपसंहारस्थापनवयव- श्रु-
 तिरिचं वषयमाणस्येति गाथायः ।

अपि भयमपहृयारिगणा, अपिदिशं अपिथिति कुसुमरं ।

समणा पुण जगवंतो, नादिचं तंभुमिच्छति ॥ २ ९ ॥

अपि भ्रमरमधुकरिगणाः, मधुकरीप्रहणमिहापि क्षींसप्र-
 णार्थम् । जानिसंमहार्थमिति चाप्ये । अपिदसं लन्तं, किम?, आ-
 पियवन्ति, कुसुमरसं कुसुमाऽऽसन्, अमणाः पुनःभगवतो नादसं
 भोक्तुमिच्छन्तीति विशेषः । इति गाथायः ।

साऽऽमने सुखेदोपसंहारविशुद्धिकथयते - कश्चिदाह - " दाव-
 भस्सेणे रया " इत्युक्तम्, यत एवमत्र एव लोको मन्वयाक-
 ट्टमानसस्नेहः प्रचकल्लयाप्राकारमाऽऽह । तस्य प्रहणे लस्योपरो-
 धः, अप्रहणे च स्वयत्पलायन इति । अत्रोक्तयन्ते - यं चेत्याह
 सूत्रम् -

यं च विचिं लम्भामो, न य कोऽ उवहम्पइ ।

अहागरंमु रीयंते, पुष्पेसु भयरो महा ॥ ४ ॥

यं च वृत्ति लम्भ्यामः प्राप्यामस्तथा यथा न कश्चिदु-
 पहन्यते । वस्तमानैष्यकाशोपम्यासल्लेकात्लक्षण्यायादंशानाः ।
 तथा चैते साधयः सर्वकाशमेव यथाकृतंयु आमाधमभिनि-
 वृत्तितेष्वहाराऽऽदिषु, रीयन्ते गच्छन्ति, वसन्त इत्यर्थः । पुष्पेषु
 जमरा यथा । इत्येवञ्च पुर्वं भावितमेवंतं सूचयः ।

यतश्चैवमनो महुगारममेत्यादं सूत्रम् -

महुगारसमा बुद्धा, जे ज्वंति आणिसमया ।

नाया विंदाया देता, तेण वुञ्चति माहुणां, ति चमि ॥ ५ ॥

मधु इत्यमना अन्ननृत्तयाः, बुद्धयन्ते इव बुद्धाः, आधिगतन-
 रथा इत्यर्थः । एवंभूता इत्यत्र आह - ये भवन्ति वा ज्ञानांश-
 ताः कुलाऽऽदिध्वप्रतिभदा इत्यर्थः ।

अथाऽऽह -

अस्मंजणोदिं जमरे - हिं जइ सया मंजया सवु जवंति ।

पवं उवपं किच्चा, नृणं अस्मंजया समणा ॥ १ ३ ० ॥

अस्यनेः कुलभिरुत्पानवृत्तः, जमरेः पदपुत्रैः, यादं समास्तुस्याः,
 संयताः साधयः, ज्ञानिानं समा एव भवन्ति । तस्यज्जानांशनां-
 ऽपि, ते अत एवेनामंजयप्रकारामुपमां कृत्वा इदमापद्येन
 नूतमस्येयताः अमणा इति गाथायः ।

पयमुक्तेः सायाहाऽऽस्यार्थः, एतच्चाप्युक्तम्, सूत्रोक्तिशेषाण्यतिर-
 र्कृतत्वात्, तथा च बुद्धप्रहणादसांक्षानो व्यवच्छेदः, आनांशना-
 प्रहणात् स्वसंयतस्वस्थेति ।

निर्युक्तिकारस्त्वाह -

उवया म्बुसु एम कया, पुव्वुसा देसलकवस्योवणया ।

अणियथविचिनिमित्तं, अहिंमअणुपालाणहा ॥ १ ३ १ ॥

उपमा, लक्षणे, मधुकरममेत्यादिका, कृता, पुत्रंकात् पू-
 वोत्तं, देशसङ्क्षोपनयात् देशसङ्क्षोपनयनेन, यथा अङ्गमु-
 षी कथयति, नृनीयायां चह पञ्चमी । इयं चानियमबुधमिमिच्छं
 कृता आदिसाऽनुपासनाधर्मिदं च भाष्येभ्येति गाथायः ।

जहं दुसमणा उ तहं नग - रजगवया पयमापयासहावा ।

जहं भयरा तहं गुण्णिणो, नवरी अदत्तं न भुञ्जति ॥ १ ३ २ ॥

यथा दुसमणा बुद्धमंशानाः, स्वभाषयत एव पुणपाननलम्भा-
 वास्तथैव नगरजनपदा नगनाऽऽदिशोकाः, स्वयमेव एकनपाच-

नस्वभावा चलेन्ने, यथा धम्मग इति ज्ञायाथे वक्ष्यति । तथा सुनया, नस्वमेतावाध्वयोर्ये-अर्धं स्वाभिने भुञ्जत इति गाथायाः ।

अमुमेवार्थं स्पष्टयति-

कुमुपे सद्वापकुञ्जे, आहारति ममरा जह तदा ह ।
अर्धं सद्वावसिद्धं, मयासुविद्विधा गवेसेति ॥ १३३ ॥
कुमुपे पुण्ये, स्वभावाकुञ्जे प्रकृतिविकल्पिते, आहारयन्ति कु-
मुमरस विषांते, ममरा मधुकराः, यथा येन प्रकारेण कुमुम-
नीचामनुपादायन्तः, तथा तेनैव प्रकारेण, अरुमोदनाऽऽदि,
स्वभावाकुञ्जे मास्माथे कुम, सद्वावाऽऽदिद्वेषाहृतमित्यर्थः ।
अमयाज्ज्ञ ते सुविद्विताश्च अमणसुविदिमाः, शोभनानुष्ठानय-
न इत्यर्थः । गवेयवान्ते अर्धंयथान्ति गाथायाः ।
सायते पुवांका यो दोषो मधुकरसमा इत्यथ, एतत्परिचि-
हीयेव याचनोपसंहारः क्रियते ननुपदशंयसाह-
अर्धमहारो भयथा, जह तह सपणा वि अर्धज्जीवेति ।
दंनं चि पुण पयम्भी, नायस्वं वकमेवमित्थं ॥ १३४ ॥

उपसंहार उपनयः, ममरा यथा अर्थवर्धयितः तथा अम-
का अपि साध्याऽऽस्तावैवाभेनेति गाथादशार्थः । इत्यञ्च अ-
रुसाधुनां नानाम्यनयलेयम् । यत्र आह मृत्रकारः-“ नानापियद-
रया दना ” इति । नानाऽनेकप्रकाराभिप्रदर्शयेशेवाप्रतिशुद्धम-
रुसाधुप्रकारेण पियद आहारयित्वा, नानासाध्याऽऽदिपुण्ड्रं च
नानापियदः, अन्तर्गताऽऽदिर्था, तस्मिन् रता अमुमुमेवमनः ।
दाप्ता इन्द्रियनाशंविद्यदमेत । अतोयत्र स्वकपमचरुपमि प्र-
तिपादितमेव; अत्र चोपयन्मगाथाचरमर्धमवसिद्धमरुसाधुः दाप्ता इ-
ति पुनः पदे लोभः । किम्? ज्ञानस्यो वाक्यशेषोऽध्वान्तेति गाथायाः ।
किंविशिष्टो वाक्यशेषः, दाप्ता ईर्ष्याऽऽदिस्मितताश्च-
तथा चाऽऽह-

जह इत्य चेव इरियाह-एमु मरुभिम दिक्खिणपपारे ।
मयावचरुणादिये, जयति मरुनाथिये माह ॥ १३५ ॥
यथाऽनेवादिहनाथयने ममरोपमयथेनास्मिन्नि यनन्ने, तथा
ईर्ष्याऽऽदिद्वेषा तथा सर्वस्मिन् दक्षिणमवचरे साधवाचरि-
न इव इत्यर्थः । किम्? अस्वस्थावचरुणाहेतुम्, यत्नेन सद्वाविक-
पारमार्थिकं साधव इति गाथायाः ।

अप्ये पुनरिदं गाथादत्तं निगमने व्याख्यानयति, न च तद-
तिवाद, यत् आह-

अर्धमहारोविमुच्छी, एस समत्ता उ निगमणं तेणं ।
वुचचेति माहृणां सी, जेणं ते महुरममाणा ॥ १३६ ॥
उपसंहाराविमुच्छिरेषा समाप्ता तु, अमुना निगमनायसरा, त-
च्च लोअमुपदशंयति, निगमनमिति चारपरामर्शः । तेनोचयन्ते
साधव इति, येन कारणेन ते मधुकरसमाना उक्त्यायन म-
मरमुच्छया इति गाथायाः ।

निगमनाथमेव स्पष्टयति--

तद्वा द्याऽऽऽगुणसु-द्विपार्थे भयरो व्व अवविचीहि ।
साहृदि साहृदि आ सी, उकिट्टं भंयत्तं धम्मो ॥ १३७ ॥
तस्माद्दयाऽऽदिगुणसुखिनेरादिशब्दास्तस्याऽऽदिपरिग्रहः । अ-
न्तर इवावचरुणाध्विभिः कैः, साधुभिः साधिको विन्यादितः, उ-
६७२

रुद्धं मङ्गं प्रथमं मङ्गलं, धर्मः प्राकृतिकपरित्यक्तार्थः । इति
गाथायाः ॥ १३७ ॥

इदानीं निगमनविशुद्धिमभिधातुकाम आह-

निगमणसुच्छी तिर्ये-तरा वि धम्मदममुच्छयुया विहरे ।
जस्यह कायाणं ते, अयणं न सुयुति न करेति ॥ १३८ ॥
निगमनसुच्छिः प्रतिपाद्यते । अत्राऽऽह-नीर्थांतरयोः अरुकरपरि-
ग्राहकाऽऽद्यः किम्? धर्माथे धर्मोपायता उक्त्या विहरन्ते, अ-
तस्तेऽपि साधव एवेत्यभिप्रायः । तथयनेऽत्र प्रतिषेचनम्-का-
थानां पुण्यशार्द्धानां ते अरुकाऽऽद्यः, किम्? यतनां प्रयत्नकरणा-
सङ्गणां, न मय्यने न जानन्ति, न मय्यने वा, तथाविधाऽऽनमा-
ऽऽध्वनाश्च कुर्वन्ति परिहृताभ्यावाङ्मवितमेवेदमवस्ताऽऽदि
गाथायाः ॥ १३८ ॥

किं च-

न य उगमाहसुच्छी, सुंतेतो मरुयगा वणुवरोहा ।
नेव य तितुत्तुत्ता, जह माहृ निचदासं यि ॥ १३९ ॥
न चोक्त्याविशुद्धं लुञ्जते, आदिशब्दाऽऽन्यावनाऽऽदिपरिग्रहः ।
मधुकरा इव अमरा इव स्वस्थानामनुपायिनः सन्तेनेव च वि-
गुत्तुसा यथा साधयो नित्यकालमापि । एतदुक्तं नयति-यथा सा-
धयो नित्यकालं विगुत्तुसा एवं तेन कदाचिदपि तत्परि-
ज्ञानगुण्यन्वास्वस्माद्य एते साधवः । इति गाथायाः ॥ १३९ ॥

साधव एव तु साधवः, कथम्?, यतः-

कार्यं वायं च यणं, इदियाणि च पंच दमयेति ।
धरंति वैषचेरं, संमयेतं कमाण य ॥ १४० ॥

कार्यं, धार्यं, मनस, इन्द्रियाणि च पञ्च दमयन्ति । तत्र कार्ये-
न सुवनादिनयानिवाहं र्नेनगुनि, मरुकुपि वा । याचा निष्प्र-
योजनं न मरुनं, प्रयोजनं एतादीन्पय स्वशानुपरोधेन । मनसा
सकृत् दमनेनिराजः, कृत्वा मन उदरंणं च कुर्वन्ति । इन्द्रियाणि
पञ्च दमयन्ति, मरुनिष्पियथेयु रागेष्वप्यकारणेन । पञ्चानि साध-
वपरि कल्पितेकादशेन्द्रियाण्यवचक्षुर्दार्थम् । तथा च-आङ्गानि-
पादायान् अमनांसीन्द्रियाणि नेवांमति । धारयन्ति ब्रह्मचर्यम्,
सकलमुत्तिपरिवाहनात् । तथा स्वमयन्ति कथायार्थ, अमुद-
येनाद्वयिकपत्नीकरणेन च । इति गाथायाः ॥ १४० ॥

अं च तवे उउत्तुत्ता, तेगेभिं साहृत्तकवणं पुणं ।
तो साहृणो ति भणं-त्त साहरो निगमणं येयं ॥ १४१ ॥

यच्च नयमि प्राप्नुयित्तत्त्वेपे, किम्?, उमु कालेन प्रकारेणैवै
साधुसङ्गं पूयंमविकलम्, कथम्? अनेन प्रकारेण साधवस्य-
एवमेति साधवः यत्कथं नतः साधव एव अयन्तेसाधवो,
न अरुकाऽऽद्य इति । निगमने जैनतः । इति गाथायाः ॥ १४१ ॥
इत्युक्तं दृष्टायथवत् । प्रथमे श्वे च ब्रुवा दशैयन्ति-अदिस्साऽऽ-
दिलक्षणधर्मसाधकाः साधव एव, अन्तरज्जमनूरोपरोधपरिहा-
रित्वात्, तद्व्येकीषधपुचयत्त । विगुत्तं दिग्गम्यशिक्षुभेताऽऽ-
दिवत् । इहयं अन्तरज्जमनूरोपरोधपरिहारिणस्ते उमययसि-
द्धेविधिपुचयवर्द्धेऽऽदिलक्षणधर्मसाधका एताः तथा च सा-
धवः स्थावरज्जमनूरोपरोधपरिहारिण इत्युच्यन्तः । तस्मात्स्था-
वरज्जमनूरोपरोधपरिहारित्वात् अदिस्साऽऽदिलक्षणधर्मसा-
धकाः साधव एव इति निगमनम् । यथाऽऽदिशुक्लस्तु निर्दिशता

एवेति न प्रतप्यन्ते, एवमर्थ्याधिकारद्वयप्रशापञ्चापयवदशावय-
वाभ्यां वाक्याभ्यां व्याख्यातमथयन्तु ॥ ६० ॥

" पदिपुण्यधम्मविद्यन्न-सणेण इह अरण्याविवराभ्यां ।
जीवाणुं ह्रुतिं नियमां, तो जज्जो मत्थ कायस्थो ॥
अहं धम्मोऽहं सोऽहं, धम्मणं ह्रुतिं सयत्तरिणीं ॥
धम्मणेण पवरकळं, तत्थो संविमप म्भणवं ॥"
इतो ० १ २५ ।

" अहा सयत्तं किरियं, कुण्णिं मण्णिणो सियधम्मेष सवा ।
मं पुण ह्रज्जइ मयसय-सरागदोसेण धम्मणं ॥ १३ ॥
धम्मणं सरागेण उ, सज्जइ समगाइयं फले सो वि ।
जावइ परंपराइ, नियमं सुक्खहेउ ॥ १४ ॥
धम्मारां षण्णानो, ति जे णि पुत्तं तयं णि न तु कुत्तं ।
सवो वि हू पुटिसयो, धम्माउ षिय जज्जो भणवया ॥१५॥"
धम्मं च-

" धनदो धर्माधिनां धर्मः, कामदः सर्वकामिनाम् ।
धर्मं एवावगम्य, पाररपेण साधकः ॥ १६ ॥" धो २० ।
" धर्मोऽयं धनवज्जेषु धनदः कामाधिनां कामदः,
सोऽभ्याधिपु त्प्रदः किमयथा पुत्राधिनां पुत्रदः ।
राज्याधिर्थाप राजप्रदः किमपरं नावायिकहर्षणेणो,
नरिक यथ द्दनाति कि च तनुं स्वर्गापवगोयि ॥१७॥" धो २० ।
" धर्मो ऽऽकवः पुत्रवाधोऽयं, प्रधान इति गीयते ।
पापसकं पशोऽस्तुव्यं, विधर्मदहते नरम् ॥ १ ॥"
इथा ० ३ ३० ० ।

(२२) धर्मस्य भोक्ताकारणं यथा-

मंशाय पेससं धम्मं, दिट्ठिं परिनिव्वुडे ।
उपसभोऽडिधियात्ता, आभासत्ताए परिउप ॥११॥

संशयायेति सध्मक इत्या स्वधर्मस्या, अयनो वा अयवा (प-
सख सि)भोक्तागमनं प्रय्यनुकूल, किं तद् १. धर्मं भूतचारिअऽऽकव्यं,
इदिमाइ सव्यकुइशंनो, परिनिव्वुं इति कथावोपजमाच्छंती-
भूतः परिनिव्वुतकटवो वा । उपसर्गानुक्तरप्रानुकूलत्वं, स-
म्यक् नियथापिसहाऽऽसोकाय भोक्तां योऽयं पति समन्नादु
मजेनु संशयानुष्ठानं गच्छेदिति ॥ २२ ॥ सुधो १ धु ० ३
धो ४ ० ।

अपि च-

धम्मस्स य पारए सुट्ठी, आरंजस्स य अतए णिपे ।
सोयंति य धं ममाइणो, तां ह्मपेति णिधं पांमगां ॥१॥

धम्मस्य भूतचारिभेदमिजस्य, पारं गच्छन्तीति पारथाः सिद्धा-
न्तपारतामां, सम्यक् चारिअऽऽनुष्ठया वेति । चारिअमधिकृत्याऽऽ-
ह-आरम्भस्य स्वावयानुष्ठानकपस्यान्ते पर्यन्ते तदभावकूपे, अ-
नो मुनिजवति । ये पुनर्नैवं भवन्ति, ते अकृतधर्मोः मरणे दुः-
खे वा समुत्थिते आत्मानं शोचन्ति । धमिति वाक्यासङ्कार ।
यदि च इहमरणाऽऽभावधर्मनरो वा (ममाइणो सि) समेदमह-
अस्य भावार्थवमप्यवसायिनः शोचन्ति । शोचमाना अवाप्यन्ते
निजमार्मीयं परि समत्ताइ गृह्णते आत्मसात्कृत्यन इति प-
रिप्रदो हिरव्याऽऽदिरिहस्यजनाऽऽद्वेषो, नष्टं सूतं वा, न सज्जने
न प्राप्नुवन्ताति । यदि वा धर्मस्य पारं मुनिमारम्भस्याऽन्ते
अवाक्यतमममामस्य स्वजना मातापितादयः शोचन्ति सम-

त्वयुकाः स्नेहाहवः, न च ते समन्ते निजमप्यामीयपरिमहपु-
ञ्जा गृहीतमिति । अथापरं मातापुत्रीयास्तु पतन्ति-
" सोऽकण तयं उच्यति, केहं गिहं विषेणो उट्ठिया ।
धम्मस्मि अणुत्तरे सुणी, न पि जिघिउज्ज इमेण पंकि ॥१॥"
सुधो १ धु ० ३ धो २ ० ।

किं चाप्यम्-

जे धम्मं सुकम्पत्तंति, पदिपुण्यपेणिसिं ।

अप्योलिपस्स जं ठायं, तस्स अम्पकहा कम्मो ॥ १ ॥१॥
ये महापुण्या बोलागमाः कस्तमाऽऽमकवाससकजगदुक्काए-
स्स एवभूताः पराहनेकरताः सुखमवदातं सर्वोपायविद्यु-
ज्ज, धर्ममावसान्ति प्रतिपादयन्ति, स्वतः समाचरन्ति च । प्र-
तिपुण्यमायतचारित्रसङ्गावात्संयुं यथाक्यातचारिकरूपे वा । अ-
नोऽहमनन्पसदयं धर्ममावसाय्युपतिगिति । तदेवमनीयहा-
स्यानन्यसहस्यस्य ज्ञानचारित्रोपेतस्य यद् स्थानं सर्वदुःखो-
परमरूपं तदावस्य कृतो जमकथा-जातो मृतो बोधायना
कथा, स्वप्नाम्नरेऽपि तस्य कर्मजीजानावात्तु कुतो विद्यत इ-
ति । तथोक्तम्-" इत्ये वाजे यथाऽभयत्तं, प्राप्नुवति ता-
कुरः । कर्मजीज तथा इत्ये, न रोहति मवाहकुरः" ॥ १ ॥
इथादि ॥ १६ ॥

किञ्चाप्यम्-

कम्मो कपाइ मेधावो, उपपजमंति तद्दामया ।

तद्दामया अप्पदिहा, चक्खं ागस्सऽणुत्तरा ॥ १ ॥
कर्मजीजानावात्तुनः कस्मात्कदाचिदपि मेधाविनो ज्ञानाऽऽम-
कास्तथा पुनगवृथाऽऽगतास्तथागतः पुनरिस्सत्तं ससारेऽऽनु-
चिगतांयानि समुत्पद्यन्ते, न कथाऽऽकदाचिकर्मोपादानाभा-
वाऽनुपपन्न इत्यर्थः । तथा तथाभासनीयेऽऽकणयथाऽऽद्वयं न
विद्यन्ते प्रतिज्ञानिदानवश्वनकथा यथां ते प्रतिज्ञानिदाना नि-
रासाः सार्वहितकरणाऽयथा अनुत्तरज्ञानन्याऽऽनुत्तरकोक-
स्य अणुगणस्य सन्निधेनिरूपणकारणअभूत्ता हितादि-
तास्रास्राहारे कर्तव्यः सकलज्ञां कलाचनभूतनथायताः
सर्वज्ञा भवन्ति ॥ २० ॥ सुधो १ धु ० १ ५ ० । (आणुत्तु
दृढधर्मना योमानप्रहायेति ' आरे' शब्दे द्वितीय-
भावे शब्द पुष्टे यथा) धर्मोऽऽग्यानं तु यथा विभादीना-
मुपकारस्तथा नाभयथा । (लोगतय ' शब्दे केहं वदधुवे)
केवलिपहृतधर्मस्य अथयता दुर्लभा । यतोऽऽवाच- " सुखदा
सरलोयसरी, रवणायरमहना मही सुलहा । निम्बुदसुह-
जिगुधरं, जिगुधयणमुदं जपं कुलहा ॥ १ ॥" इति । कु-
तस्य वा अघातना दुर्लभा । उक्तं च-" आइएव स-
वणज्जुं, सदा परमदुइहा । सोऽन्वा नेयाउवं मग्गं, वद्वेपे प-
रिअस्सह ॥ १ ॥ इति । अथा ० ३ ३० ।

उक्तं च-

" लम्भर सुखमिच्छं, लज्जइ पडुअणं न संदेहो ।
इक्को नवरि न लज्जइ, जिणद्वयार्हेसिणो धम्मो ॥ १ ॥
धम्मो धर्माणिकवो, लम्भइ कदायि विवउक्कमथा ।
जो निअवसुसहायो, सो धम्मो इडुइहो सोवो ॥ १ ॥
नियवयुधम्मसवणं, उडुइ पुत्तं जिणद्वयाणा य ।
अंण्णसण्णमेग-उ कुंते केसिक्के धीराणं ॥ ३ ॥" अणु ० ३
अणु ० ।

“ एवो व असह दोला-सेवणो धम्मवज्जिच्छानं ।
ता धम्मो अरुण्यं, सम्मं सह चौरपुरिसेहिं ” १ ॥ इति ।
स्वा० ६ श्लो ।

(२३) मनुजनपदुर्लभानुभवत्वा तदवासावनुसरोत्तरगुणा-
वाप्तिरति दुःसोपेवेत्याह-

अट्टीणपर्विद्वेषं पि से लहे,

उत्तमधम्मपुत्री हु दुद्धडा ।

कुत्तियाणिसेवए जणे,

समयं गोयमं मा पमायए ॥ १० ॥

अण्डुण वि लणयं सुद्धं,

सरहणा पुणरादि दुद्धडा ।

मिच्छत्तणिसेवए जणे,

समयं गोयमं मा पमायए ॥ ११ ॥

धम्मं पि हु सरहंतया,

दुद्धदया काएण कामया ।

इह कामगुणेहुं सुच्छिया,

समयं गोयमं मा पमायए ॥ १२ ॥

कथञ्चिद्द्वीनपञ्चोत्कृत्यातामनुक-वायतोऽतिदुष्कृत्यामपि स
इति जन्तुः भवत प्राप्नुयान्, तथाऽप्युत्तमः प्रधानो यो
धम्मंस्तस्य भुतिराकथमा या सा तथा, दुरवधारणे, मि-
च्छकमन्नं ततो बुद्धमेव, किमिति १, यतः कुत्तितानि च तानि
तोयानि च कुनीयानि शाक्येषुकाऽऽदिप्रकृत्यानि, तानि वि-
शेषतो येषामनुपुत्रयथा स्वकीकृत्यात्वात् कुनीयिनः, ताञ्चित्तरो से-
वने यः कुनीयिन्येवको जने लोकाः, कुनीयिनो हि यथाः स-
त्काराऽऽदिषो यदेव प्राणिसिधं विषयाऽऽदि, तदेवोपदिशन्ति,
तर्त्तोरुक्तान्येवविषयात् । उक्तं हि-“सत्कारयद्योऽन्नामा-
यि-जिह्वं वृद्धिरिहाभ्यतीक्षरकः । अथसाविं जगदिदं, मियाद्य-
पयानपुण्यशक्तिः ॥ १ ॥” इति सूकरैव तेषां सेवा, तस्त्वेव-
माद्य च कुत उक्तमधर्ममितिः ? पठयेत् च-“कुत्तियाणिसेवए
जणे” इति स्पष्टम् । एवं तद्दुद्धमस्वप्रभायं समयमपि गीतम् ।
सा प्रमादीः । किं च-अन्ध्याऽपि उत्तमधर्मविषयत्वात्तस्य तां
भुतिमुत्तमि, अन्धानं तथैवकिरुपं, (पुणरादि िणं) पुनरपि
दुष्कृत्यं दुःसोपमपि । इदं च हेतुमाह-मिष्याभावां मिष्यात्वम्-
जनसिधेऽपि तथप्रत्ययकपं, तन्निषेवते चः स मिष्यावतनिषेवकः,
जने लोकोऽनादिनवापयस्तनया शुद्धकर्मतया च तथैव च
प्रायः प्रवृत्तः । यत एवमनः सम्यमपि गीतम् । सा प्रमादीः अ-
न्यथ-धर्मं प्रकमात् सर्वज्ञगीतम्, अपिभिन्नकमः दुःसोपया-
हारे । ततः अहयतोऽपि कर्तुमभिलषन्तोऽपि दुष्कृत्याः का-
येन शरीरेण, उच्यन्तेनानामनसा वा वा च स्पष्टोका अनुष्ठाना-
त् । कारयमाह-इहासिमन्-जनासमगुणेषु सूचिन्ता सूचा,
शुद्धिमन् इत्यर्थः । अन्वय इति शेषः । प्रायेण ह्यपरयेवेव विषये-
ष्वभिन्नकः प्राणिनाम्, यत उक्तम्-“प्रायेण हि यदप्येव, तदेव
काऽऽनुत्तरजमिधं प्रवति । विषयाऽऽनुत्तरस्य अगत-स्तथाऽनु-
कूलाः मिषा भियथाः ॥ १ ॥” यादाम्भरत-कामगुणेषु चिन्ता इव
सूचिन्ताः विदुषामविषयवैभवंयथात् यतश्चैवमते उरुपा-
निनामविकर्ता धर्मसामग्रीमवाप्य सम्यमपि गीतम् । सा
प्रमादीरिति । उच्यं यत् ० १० अ० । स्वा० ।

(२४) पर्यायव्युत्पत्त्यैहिकं दोषमाह-

धम्माओ जडुं मिरिओवेधं,

जसुग्गि विज्जायमिवऽप्यतेजं ।

हीलेति षो दुग्गिद्विजं कुमीत्ता,

दाहद्विजं पाराविसं व नागं ॥ १३ ॥

धर्मात् अमयाधर्मैतः, जडं च्युतं, मियाऽप्येतं तपोलक्ष्या अ-
पयतं, यथाऽग्निमिच्छोमानिजं, विष्पातमिव यामावसानेऽप्य-
तेजस्य, अल्पशब्दो भावतेजःसूत्रं भक्ताकथयमित्यर्थः, ही-
जयति कर्षयति, घतितस्वमिते पक्वत्वात्पसारणाऽऽदि-
ना, यममुत्पिष्कानं, दुर्बिहितमुत्पिष्कमशादेव दुग्गुच्छाविनं, कु-
मीत्तास्तस्तस्त्रुचित्ता लोकाः, स एव विशेष्यते-(दाहद्विजं
ति) प्राकृतस्यैवा उज्ज्वलं द्रुग्गुच्छावत्त्वं, पारविषमिव रौ-
द्रविषमिव, नागं सपि यथाऽग्निस्वर्षामानं, लोकातीत्या प्र-
धानभावाद्यथायथावथापनार्थमिति सूत्रार्थः ॥ १३ ॥

एवमस्य अट्टीणलक्ष्योऽतथैहिकं दोषमभिधाय वैदिकऽऽनु-
त्तिकमाह-

इदं च धम्मो अयमो अकिरी,

दुष्साभिजं च विदुज्जग्गिम् ।

सुप्रसं धम्माओ अहम्मसेविणो,

मंजिष्ठाविचस्य य विदुभा गे ॥ १४ ॥

इदं च धर्मो अयमो अकिरी,
दुष्साभिजं च विदुज्जग्गिम् ।
सुप्रसं धम्माओ अहम्मसेविणो,
मंजिष्ठाविचस्य य विदुभा गे ॥ १४ ॥
इदं च धर्मो अयमो अकिरी, इत्येव धर्मकथनेन दृश्यति, यदुत्तम-
शः अथराकमकृतं न्यूनत्वं, तथा-अकीर्तिरदानपुण्यकथप्रभा-
हृत्वा, तथा-दुर्नामप्रियं च 'पुण्यः पवित्रः' इति कुत्तिताना-
धेयं च । केत्याह-पुण्यजने सामान्यलोकेऽप्यास्तौ विशिष्टलो-
के, कथ्येत्याह-च्युतस्य धर्मात्, उत्तमजित्तयेति भावः । तथा-
अधर्मंसेविणः कथ्याऽऽदिमिधं यदुकायोपमदेकारिणः, तथा-
संभिन्नवृत्तस्य चाकारदनीयकार्येऽतच्चालितस्य च क्लिष्टकर्म-
त्वात् अथस्तथाऽनेनैरेकेषूपयात इति सूत्रार्थः ॥ १४ ॥

अस्यैव विशेषप्रत्ययव्यामाह-

जुंमिषु जोगाई पसछेवअसा,

तराहिं कडु असेजमं वटुं ।

गई च गच्छे अणभिजिअं दुहं,

वोहं असे नो सुत्तजा पुणा पुणो ॥ १५ ॥

स सप्रसजितो भुक्त्वा भोगान् इध्माऽऽदिन्, प्रसक्तयेतसा धर्मे-
रिपेक्षताया प्रकटेन चित्तेन, तथाविधधर्मोचितधर्मफलं, क्त्वा-
ऽऽदिदुष्प, असेजमं कृत्वाऽऽरम्भकपं, बहुमलत्तोषात् प्रवृत्तं, स
इत्थं भूतो मृतः सद्, गतिं च गच्छन्मनविषयात्वा अविषयात्वा,
इहातिष्ठासित्यर्थः । काचित् सुखाऽप्येवभूता मवत्यत आह-
दुःसां प्रकृत्यासुन्दरां दुःखान्तर्नां, वाञ्छितासौ जिनधर्म-
प्रसिद्धास्वोचितधर्मतय न सुखमा पुनः पुनः प्रचूतेष्व-
पि जन्मसु दुर्लभेव, प्रवचनविराधकत्वादिति सूत्रार्थः ॥
यस्मादेवं तस्यादेवं तदुत्पद्यत्कोऽप्येतदुत्पिष्कत्वं गोमय-
जदित्याह-

इमस्य तानेर्ह अस्स अंतुणो,

दुद्धोतपोअस्स किंसेतपो शो ।

पल्लिभोवमं छिज्जइ सागरोवमं,
किमेगं । पुण भज्ज इमं मणोत्तुहं ॥ १५ ॥

अस्य तावद्विस्तारमन एव निवेशः, नारकस्य जलोः, नरक-
मनुयासस्येत्थयेः । बुद्धोपनीतस्य सामोप्येन प्राप्तदुःखस्य,
क्लेशवृत्तेः-एकान्तकेशेर्थाप्युतस्य सतो, नरक एव पदोपमं सूचि-
यते, सागरोपमं च यथाकर्ममध्यम, किमङ्ग । पुनर्महं संय-
मरानित्येषां मनोदुःखं तथाविधक्लेशेषांवरहितम्, एतत्-
क्लृप्त एवेतत्किन्नेतेन नोत्पन्नमित्यथामिति सूचार्थः ॥१५॥

विशेषेणैवदेवाऽऽह-

न मे चिरं बुक्खमिणं भविसस्सई,
असासया भोगविषामं जेतुणा ।
न चे शरीरेण इणणउत्तस्सई,
अवस्सई जाविषयणवेण म ॥ १६ ॥

न मम चिरं प्रवृत्ते कालं दुःखानिवहं संयमारतिसङ्घेणं प्राविष्य-
ति । किमिष्यन्न आह-असाहवतो प्रायो यौवनकालवस्थापि-
नी, भोगविषया विषयवृत्त्या, जन्तोः प्राणिनः । असाहवतो-
स्य एव कारणान्तरमाह-न चेत्परिणामेनापयास्यति न
यदि शरीरेणानेन करणभूतेन बुक्खस्यापि सतोऽपयास्यति,
तथाऽपि किमाकुलस्यं यनोऽपयास्यति जीवितवप्रायेण जी-
विनस्यापयमेन, नरभेदेनैवंशान्नात्मनः इत्यादिति सूचार्थः ॥१६॥

अस्यैव फलमाह-

अस्सेवपप्पा उ इविज्ज निरुत्तओ,
अद्वज्ज देहं न हू धम्ममामणं ।
सं तारिस्सं नो पडंसेति ईदिआ,
उयंति वाया व सुदंसेणं गिरिं ॥ १७ ॥

सस्येति साधोः, एवमुक्तं प्रकारेण, आत्मा, तुशब्दस्यैव-
कारणत्वात् आभिव्य, भयाशक्तितो ददः, स स्वदेहं कचि-
च्छिन्नं उपास्थिते, न तु धर्ममूलानं न पुनधर्मज्ञानमितं, त
तादृशो यमेनाश्रितं, न प्रचालयति संयमस्थानात्त कस्यप-
न्मीन्दिद्याणि बहुरादीनि । निदर्शनमाह-उत्पन्नज्ञाता इव
संपतपयत्वा इव सुदंशं गिरिं मेस्सु । एतदुक्तं भवति-य-
था मेकं वाता न चालयति तथा तमपीन्दिद्याणीत सु-
भायः ॥ १७ ॥

इषंहरसाह-

इषेव संपत्तिअ बुद्धिं नरो,
आयं उवायं विविहं विआणिआ ।
काएण वाया अदु माणसेणं,
तिगुत्तमुत्तां जिणवपणमहिद्धिमिआ ॥ १८ ॥

इषेवमव्ययनोक्तं वृषज्जीविन्याऽऽदि संप्रव्याऽऽदित आरभ्य
यथावद् दृष्ट्वा बुद्धिमात्रः सम्यक् बुद्धयुतः, आयमुपायं
विषय विज्ञाय, आयः सम्यक्ज्ञानऽऽदिः, उपायस्तत्साधन-
प्रकारः काशासनयाऽऽदिभिव्यथाऽऽनेकप्रकारम् ज्ञान्य, एकमि-
त्याह-कायेन, वाचा, अय-मनसा, विस्तरपि करणेषांयथाप्रसूयेतः
निगुत्तियुतः सव जिनवचनमहेतुपदेशमधिगच्छेत् यथाशु-

क्ति तदुक्तैकान्यापासनपरो भूयात्, भवाय सिद्धी त-
सतो मुक्तिरिति सूचार्थः ॥ १८ ॥ इष० १ १७० ।

(२५) किमिभलस्य धर्ममाचक्षीतेति इत्यर्थः

दयं होगमस्य आधिचा पार्श्वं पनीयं दाहिणं
उदीपं आइस्से विजए किट्ट वेदंयं मे ठाडिपुय वा अ-
णुट्टिपुय वा सुस्समपाणेषु पेवेदए संति विरिति उवसमं
णिण्वाणं सोपविणं अजविणं मवविणं हापविणं अणइव-
चित्तिं सव्वेसि पाणाणं सव्वेसि जूथाणं सव्वेसि जीवाणं
सव्वेसिं सत्थासं अणुवीइ भिक्खु धम्ममाइक्खेज्जा ।

एषां कृपां लोकस्य जन्तुलोकस्योपरि कस्यतो ज्ञाया, हेततः
प्राचीनं, प्रनीचीनं इति कण्ठपूरीचीनम्, अपरावपि दिविमागा-
निसमीहय सयं दयां कुवेदं धर्ममाचक्षीत, कालतो वाचक्षीतं,
भासतोऽरकोऽद्विष्टः कथमाचक्षीत ? । तथा-सर्वे जन्तुको दुःख-
द्विषः सुखादिस्तत्र आत्मोपमया सदा दृश्यता इति । उक्तं च-“त-
त्तत्परस्य संदध्या-स्मान्कूलं यदामनः । एष संप्रादिको ध-
र्मः, कामादन्वत् प्रवर्त्तते ॥ १ ॥” इत्यादि । तथा धर्ममा-
चक्षणां विभजेत् कस्यैककालमात्रेदेवात्पिपयादिकथापि-
शेषैर्वा प्राणानिपानमूयावादात्साऽऽह-नमैधुतपरिद्वाराऽभो-
जनाविनिर्वाशेषैर्वा धर्मं विभजेत्, यदि वा कोऽयं पुरुषः
कं नतो देवताविशेषमभ्युद्गीतोऽनित्युद्गीतो वा एव वि-
जज्ञेन, तथा कीलेयेद् ज्ञानतुलानफसं, काऽसां कीर्णयेद् १, वेदावि-
दागमविरिति । नागाहुन्तीयास्तु पत्तिन-“ जे वल्लु भिक्खु ब-
हुस्सुए बज्जामे आहरणहेउकुपने धम्मकदाऽद्विप-
यां जेत्ते कालं पुरिसं ममासज्ज कहेक्कं पुंस्से क वा दिरि-
सणमभिमंयन्ना एवं पुण जानीए पद् धम्मस्स आधिवि-
ए ॥” इति कथञ्चम् । स पुनः केदु निराल्लूनेषु कीर्णयेदि-
त्याह- (से उट्टियत्तु वा इत्यादि) न आगमविन् स्वस्वम-
वपरस्वमयक्क उण्णनेषु वा भायापानेन यतिषु, धाडा-
ब्द उत्तरापक्याः पत्तान्तराद्योक्तः । पाहयमाधिषेपेषु जनुयो-
मोधिनेष्वेव, बद्धमानतीर्थाऽऽव्याऽऽदिः पत्तवामं धर्मं प्र-
दयेदिति स्वाशयेषु वा लक्ष्मिथानेवज्ञानज्ञापनाय धर्मं प्र-
येदयदिति । जनुयिनेषु वा भावकाऽऽदिषु सुसुभाषेषु धर्मं
भोग्मिच्छन्तुसु सुवार्धः पयुवार्धेन कुवेत्तु वा संसारात्-
रणाय धर्मं प्रयेद्वत् । तस्मिन्काले प्रयेद्व्याह-“संति” इ-
त्यादि, यावत् “ भिक्खु धम्ममाइक्खेज्जा ” शमन शान्तिर-
हिसायेथाःतामाचक्षीत, तथा विरिणि, अनेन चमूयावात्साऽऽदि-
शेषमनमंभ्रहः नमुपजमं कोऽजयाद् अनेन चोत्सं गृह्यमंभ्रहः, य-
था निवृत्तिनिर्वाणं मूलमुणात्तरमुणयदिहिकाऽऽभ्युभिककफभू-
तमाचक्षीत । तथा, एतेवं सर्वेषांयथावत्तुं, तथा अर्थेव अन्त-
रणं, तथा आर्जवं भायावकनापारस्यागात्, तथा आर्षेवं अन्त-
रन्तधनापारस्यागात्, तथा ज्ञापवं सत्ताऽऽद्यनद्वान्द्विपार-
स्यागात् । कथमुचक्षीतेति इत्यर्थः-जगत्तपवत् । यथाविद्य-
ते वस्त्रागमामिदिति, तथाऽजनिक्लेशेषुः, केवां कथय-
ति ? सर्वेषां प्रणिनां, इत्यविवाः प्राणा विद्यन्ते वेयां ते प्रा-
नित्परो सामान्यतः संविद्यन्तेऽग्निवाणो, तथा सर्वेषां जूना-
नां मुक्तिमयवेपथेन अथर्वेन भूतानां इष्यवस्थानां, तथा
सर्वेषां जीवानां जिज्ञासिष्याणां च, तथा सर्वेषां सत्त्वानां ति-
थं कनरागनां संसारे निवृत्तयमानता कथनाऽऽभ्युद्गानात्, इ-

कारिकाणि चैतानि प्राञ्चाऽऽदीनि बचनानीत्यतस्तेषां क्वास्वा-
दिकं दृष्टवित्थं धर्मं बधायोर्धं प्रानुपपत्तं शान्पादिपदा-
मिहितमनु विचिन्व्य स्वपरोऽथं निज्जणशीलो भिच्छुधंमकथा-
स्थिभयानाःकृतीत प्रतियाद्वपदिति ।

यथा च धर्मं कथयेत्साह-

अणुवीह भिक्खु धम्मपादकल्पमापे षो अण्णायं आसा-
इत्ता, षो परं आसाएज्जा, षो अत्थाई पाणाई जूवाई जी-
वाई सत्थाई आसाएज्जा, तं अण्णासायए अण्णासायमाये
वड्ढमाणाणं पायाणं भूयाणं जीवाणं जीवाणं सत्थायं जहा
से दीपे असंतीये, एयं ते सारयं जयति म्हाणुयुत्ति ।

“ अणुवीह भिक्खु ” इत्यादि ब्रवीत् “ हरणं भवति महा-
मुषि चि ” । स निज्जमुत्तुत्तुमुषिचिन्व्य पुषीपरथे धर्मं पुरुषं वा-
ऽऽलोचय यो बह्व कथनयोपपत्तं धर्ममाचक्ष्वते, प्राकृति
सर्वादायां, यथाऽऽनुष्ठानं सध्वशंशुनाऽऽदेः शातना आशातना, सतामानं नो आघातायेत्, तथा धर्ममाचक्ष्वते, यथाऽऽमन आ-
शातना न प्रवेद । यदि वा आत्मन आशातना िक्षा-कथय-
त्ते, प्राबलञ्च : कथयते यथाऽऽहारोपकरणाऽऽदेहकथय
कासातिपाताऽऽदिक्रानाऽऽशातना भाषा न भवति तथा कथये-
त्, आहारऽऽदिकथयथायथा च शरीरकथ्यापि पौडाभावाऽऽऽशा-
तनाकथा स्याद, कथयते वा यथा वात्रमङ्कफा भावाऽऽशातना
न तस्य स्थानथा कथयति । तथा न परं शुश्रूषाशातयेत्, यनः
परो हीनयथा कुपितः न आहारोपकरणशरीरात्पत्तरपीरपि प्रव-
र्त्ततेऽऽस्तुशातनां च जीवन् धर्मं भूयादिति । तथा नास्मान् वा-
साभावेन प्राणिमं भूमाद् जीवाद् नो आशातयेत् वाच्येत्, नदे-
वं स मुनिः स्मरोऽऽशातनकैरनासासवद् तथा परानाशातयतोऽ-
ननुभम्मनाऽऽपरेयं वधमालानां प्राणिनो जूतानां सत्थानां जी-
वानां यथा पाडा नोपपद्यते तथा धर्मं कथयेदिति । तद्यथा यदि
सौाककुप्राववानकथाभ्येत्थाऽऽदिशानानि प्रशंसत्यवदतमा-
याऽऽदीनि वा, ततः पृथिवीकायाऽऽद्भ्यो भ्यापादिता भयेयुः, य-
द् दूयति-ततोऽपरवाम्स्तरयाऽऽपाद्नेन तन्कतो अन्धविषा-
काणुत्तमः स्यात् । उक्तं च-“ जे उ द्वाणं पसंसेनि, वहभिकं-
ति पाणिणं । जे उ णं परिसेहेनि, विसेसत्थेयं करंति ने ॥११॥”
तस्मान्पद्दवदतमायाऽऽदिविषमितिषधुदासो न यथाऽऽविद्यतं
दानं ह्यं प्रकपयेत्सावद्युत्तुगं वेति । एवं च कुर्वन्नुभयदोषप-
रिहारो जन्मत्ताम्हासज्जिमिपतीत्येत्तद् द्वाणमद्वारेण दहोष-
ति-यथाऽऽलो जीवोऽसंतीमः सारयं नवत्येवमसावपि महा-
मुनिः तद्वह्णयोपायोपदेश्यतां वधमालानां वधकानां च तद्-
धवत्सावाचिर्जनने, न विशिष्टगुणस्थानाऽऽवद्भाकरणयोर्भव-
ति । तथाहि-पयादिहेन कथाविधानेन धर्मकथायां कथयन् कौत्सन
प्रमादयति, कात्सन भावकाग्निजले, कौत्सन सध्वशंशुनुताद्
करोति, केवाञ्चिप्रकृतिनकृताभावात्तवति । आआ० १ भु० ६
अ० ५ उ० ।

किञ्चाम्यत्-

सयं समेथा अणुणा वि मोवा,
भादेअ धम्मं हिपर्यं पयाणं ।
जे अरिहासा सणियाणपपओमा,
अ ताणि सेरंति सुधीरपम्मा ॥ १६ ॥
१७७

वचयमात्मना परोपदेशमन्तरेण समेत्य शास्त्रा चतुर्गतिकं
संसारं, तत्कारणाणि च शिष्यायाविरतिप्रमादकथायथायक-
पाणि, तथाऽऽथकनक्षत्रक्षयं मोक्ष, कर्त्तारणां च सत्यव-
शुनज्ञानकारिप्राण, एतस्यैव स्तत यथावदुत्तुम्हास्वमायाऽऽऽऽ-
याऽऽदेः सकाशाद् भूयाभ्यस्ये लो मुमुक्षवे धर्मं सुनचारिणाऽऽऽथं
भायेत् । किञ्चत्तद्, प्रजायन्त इति अज्ञाः अकारणमा जन्तवः,
तेऽप्यहितं सज्जपदश्यान्तः सद्योकारिणं धर्मं भूयादिति । तथा-
हेयं प्रवश्यं हेयं प्रदशयति-ये गर्हिना सुगुपितना मिष्यात्वा-
विरतिप्रमादकथायथोपाः कर्मवधहेतवः, सह निदानेन व-
तेस्त इति सविद्वाना, प्रनुत्पन्त इति प्रवेता इयापराः, धर्मक-
थाप्रवन्धा वा ममात्मानासकाशात्पुञ्जाज्ञानसंस्काराऽऽदिकं मधि-
व्यतीत्येवंज्ञानिदानाऽऽशुंसाकपांस्तोऽकारिणविक्षिन्नुताद् मह-
र्षयः सुधीरवमाणां न सेवन्ते माणुसिष्ठिनि । यदि वा-ये गर्-
हिनाः सनिदाना वाक्प्रयोगाः, तद्यथा-कुनीयिकाः सावधान-
मुत्तुगाविरता निःशीला अभिवृताः कृटिष्येपटलकारिण इत्येवं-
जूनान् परदोषोद्घातयथा समवेधिनः, सुधीरवमाणां काकपट-
कान् न सेवन्ते न भुवत इति ॥ १६ ॥

किञ्चाम्यत्-

केसिंथि तकाई अणुज्ज जाणं,
सुंरं पि गच्छेअ असदहाणं ।
आउत्तस कासाइअरं वपाए,
अच्छाणामाणे य परेमु अट्ठे ॥ १७ ॥

केवाञ्चिमिष्यादहीनां कुनीयिकविविधानां स्वदेशेनाप्राहिणां,
तस्मा वितर्केण स्वमतितपोऽलोचनेन, भावमिपिमायं वृष्टमनःक-
रणवृत्तिस्वप्नयथा किञ्चिन्सज्जुः श्रावको वा स्वधर्मस्थापनकथा
तीर्थिकतिरस्कारप्रायं वचो भूयात्, स च तीर्थिकस्त्वन्तोऽ-
अद्वयानोऽगोवधप्रणियायमानोऽतिकटुकं ज्ञापयेत्, कुञ्च-
मपि गच्छेद्विक्रमपि कुयोत्, पात्रकपुरोहितवत् कम्पकाऽऽ-
कार्यस्येति । कुञ्चवगमनमेव दशयति-स निम्बावचनमुपि
तोऽपि सकृपेहायुस्तस्याऽऽपुषो इयाअणत्तं परिक्लवम्भमात्रं
कासातिचारं दीधेस्थितिकमग्यायुः संवर्त्तते । एतदुक्तं प्र-
वति-धर्मदेशना हि पुरुषविशेषं ज्ञात्वा विधेया । तद्यथा-कौ-
ऽयं पुरुषो राजाऽऽदिः कञ्चन देशनाविशेषं मनः कतरह्य द-
शेनमाभितोऽनियुदोतोऽनियुदोतो वाऽप्यमित्येवं सप्रकृष्ट प-
रिक्लव यथाई धर्मदेशना विधेया । यत्तद्वदुत्तु किञ्चि-
कस्मैदेशनादारेण परविरोधकृत्तवो भूतात् स परस्मादिहिकाऽऽ-
सुभिकयोर्मैरणाऽऽदिकमपकारं प्राणुयादिति । एत एवं ततो
सध्वमनुमानं येन परामिष्यपरिक्लाने स अणुवमुत्तमः प-
रेण प्रतिपाद्येत् यथायोगं यथाईप्रतिपत्ताभ्योर्न सज्जमप्र-
कृपाऽऽदिकान् जीवाऽऽदिकं स्वपरोपकाराय भूयादिति ॥ १७ ॥
अणु १ भु० १३ अ० ।

से निज्ज्व मायेव अण्णपरं दिणं अणुदिमं वा पानिवधे
धम्मं आइक्खे विजए किहे उवाडिपेसु वा अणुपदिपेसु
वा सुक्खसमाणोसु पवेदए संतिविरतिं उवतमं निष्ठायां
सोयवियं अज्जवियं मदवियं लापावियं अणतिभातियं स-
त्थेसिं पाळाळं सत्थेसिं जूताणंउज्जर सत्थायं अणुपाई कि-
ट्टिए धम्मं ॥ ५७ ॥

स जिह्वाहारोपदिशयनस्वध्यावाऽऽदीनां माषां जानातीति तद्विधिः सन् भयत्तरं दिशमभिरुद्धं वा प्रातःपणः समा-
 भित्तो धर्मप्राश्नापत्येत् यद्येन विधेयस्तद्यथा-भांगं विभजेकम्-
 कश्चिन्न वि कर्तयेत्प्रांगंभवेत्, तथैकैश्वर्यप्रभुत्वेन साधुना स-
 न्यमुपास्थयेत्पु वा कौतुकऽऽदिप्रभुत्वेपु शुभ्रवृत्तमानेषु श्रोतु प्र-
 ब्रुत्सेपु स्वपराभिप्रायं वेदनेद्वायेदंश्वेदकथयेदिति यावत् ।
 श्रोतुमुपास्थियेत्पु यत्कथयेत्सद्वाशयितुमाह-(संतीवरहं इत्यादि)
 शास्त्रितपशमः क्रोधजयस्तत्रप्रधाना प्राणातिपातिप्र्यां विरतिः
 शान्तिविरतिः । सद्दि वा-शा-स्त्रितोपकथेशोपापमरुपा तस्थेत्तद-
 र्थं विरतिस्तां कथयेत्, तथौपशममिन्द्रियोपशमरूपं रागद्वेषा-
 ज्ञानजनितम् । तथा-मिधुतिं निषांशमशेषचन्द्रापरमरुपं, तथा
 (सोयवियं ति) शौचं, तत्रपि भावशौचं, नवौपाधिमुक्ता
 प्रनामालक्ष्यम् । (श्रद्धावियं ति) श्रद्धावममाधियं, तपा-
 मार्द्धं ब्रुदुजावं सर्वत्र प्रश्रयवर्धये विनयनप्रज्ञेतं यावत् । त-
 था-(लाववियं ति) कर्मणां लाववाऽऽपादनं कर्मशुचोर्वाऽऽम-
 नः कर्मापनयनतो लक्ष्यवस्थासंजननम् । साम्प्रतमुपसंहार-
 द्वारेण सर्वश्रेष्ठानुष्ठानानां मूलकारणमाह-अतिपतनमतिपा-
 नः प्राश्नुपमर्द्धेनं, तद्विद्यते यस्यासाधारणतयातिकस्तव प्रतिषधा-
 दनातिपादिकस्तं, सर्वथा प्राणिनां भूतानां यावत्सत्यानां ध-
 र्ममनुचिन्धिष्य वा कीर्तयेत्कथयेत् । इदमुक्तं भवति-सर्वप्राणिनां
 रक्षाचूतं धर्मं कथयेदिति ॥ ४७ ॥

साम्प्रतं धर्मकीर्तनं यथानिश्चितमधिभवति तथा इर्थाय-
 तुमाह-

मे जिह्वसु धम्मं किट्टमाणे णो अन्नस्स हेतुं धम्ममाह-
 क्वलेजा, णो पाणस्स हेतुं धम्ममाहक्वलेजा, णो वत्थस्स
 हेतुं धम्ममाहक्वलेजा, णो सोणस्स हेतुं धम्ममाहक्वलेजा,
 णो सयणस्स हेतुं धम्ममाहक्वलेजा, णो ओषिंस्स विरूवक-
 वाणं कामभोगाणं हेतुं धम्ममाहक्वलेजा, अग्निहाए ध-
 म्ममाहक्वलेजा, नञ्जत्थ कम्मनिज्जरट्टापे धम्ममाहक्वले-
 जा ॥ ५८ ॥

स मिधुः परकृतपरिनिष्ठित्वाऽऽहारसोऽजि यथाक्रियाकलाऽनुष्ठा-
 यी शुभ्रपत् सुधर्मं कीर्तयेन्नामस्य हेतामिममार्थश्रोतरो धर्मक-
 थाप्रभयणे विशिष्टमाहारजज्ञेत् दास्यतीति, एतेनमिच्छ न ध-
 र्मेमाचक्षीत, तथा पानयत्सहयनशयनानिमिच्छे न धर्मेमाचक्षीत ।
 नाम्पये भिक्षुकपाणानुष्ठायाचक्षानां कार्याणां कामभोगाणां या
 निमिच्छे तथा धर्मेमाचक्षीत, श्रानिमुपगच्छन् न धर्मेमाच-
 क्षीत । कथंनिश्चारायावत्प्रथमं धर्मं कथयेत्प्रायोजननिरपेकं
 यत् धर्मं कथयेदिति ॥ ४८ ॥

धर्मकथाधवणकस्यद्वयनद्वारेणोपसंजिघृक्षुमाह-

इह खलु तस्म भिक्षुस्स अतिए धम्मं मावा णिमम्म
 सम्मं उट्ठाणेणं उट्ठापं बीरा आस्सिं धम्मं समुट्ठिया जे ते
 एवं सन्धोवगता ते एवं सन्धोवत्रता ते एवं सन्धोवसंता
 ते एवं सन्धवाए परिनिवुडे चि वेमि ॥ ५९ ॥

इहास्मिन् जगति, खलुवांक्यालङ्कारैः । तस्य भिक्षुशेषततो 5-

तिके समीपे पूर्वोक्तविशेषणविशिष्टं धर्मं भुक्त्वा निश्चयावगम्य
 सम्यग्मुत्थानोत्थाय श्री(वी)राः कर्मविद्वानसहिष्णुणाः ये वैभवं-
 च्युतास्त एवं पूर्वोक्तविशेषणविशिष्टानुष्ठानतया सर्वस्मिन्नपि
 मोक्षकारणसम्पत्श्रेयसाऽऽदिकं उप सामीप्येन गताः सर्वोपवा-
 तास्तथैवं सर्वस्य उपरताः सर्वोपरताः, तथा त एव सर्वोपवा-
 न्ता जितकषायतथा शीतशीतानाः, तथा एव सर्वऽऽभयतया सर्व-
 सामर्थ्येन सदनुष्ठानेनाद्येन कृतवन्तः, ये वैभवंच्युतास्तऽशेषवत् इति
 प्रथमीति पूर्ववत् ॥ ५९ ॥ सुत्र० २ श्रु० १ प्र० ।

(२६) इह भयजगद्धिमिन्नसर्वश्रेष्ठार्थोऽनुष्ठानेन स्वहित-
 लेपादननिपुणेन मुक्तावयवचिन्तायुता प्रज्ञार्थव्याकरणसमर्थेन
 विदुषा सद्धर्मपरीक्षायां यस्मां विधेयः, सा च परीक्षकमन्तरेण
 न संश्रयति, तद्विनाशायित्वात्परीक्षायाः।सद्धर्मपरीक्षकाऽऽदि-
 भावप्रतिपादनाथं च आर्योपादेशाधिकारप्रतिषेधं प्रकरणाभारे-
 जे हरिमदस्त्रिः, तस्य वाऽऽद्वयं प्रयोजनानिधेयसम्बन्धप्र-
 तिपादनाप्रीतिद्वयात्सुं जगद्-

प्रणिपत्य जिनें वीरं, सद्धर्मपरीक्षकाऽऽदिज्ञावानाम् ।
 लिङ्गाऽऽदिभेदनः खलु, वक्ष्ये किञ्चित्समासेन ॥ १ ॥

प्रणिपत्य ममस्कृत्य, जिनें जितराशेषप्रमोहं सर्वधं वीरं सर्वध-
 मनुष्यास्तुरङ्गेकं श्रमणो भगवान् महावीर इत्यागमसिद्धना-
 मानमनेपदेव्यस्तवद्वारेण मङ्गलमाह । सद्धर्मपरीक्षकाणि-
 विधौ वदयमाणस्तदाद्यो ये ज्ञावास्तेषां किञ्चिद्व्ययं ह्य-
 एतमात्रानिधायिष्वाङ्गेषु वक्ष्ये जिङ्गाऽऽदिभेदनः क्विदिति जि-
 ङ्गवृत्ताऽऽदिविशेषप्रतिपादनद्वारेण यद्यप्यपरेरेव पूर्वाचार्यैः स-
 कर्मपरिङ्गाऽऽद्वयं ज्ञावाः स्फुटमेवाभिहितस्तथाऽप्यहं समासे-
 नैवाभिधास्यामीति (?) ॥

सद्धर्मपरीक्षकस्य त्रिविधस्य भ्यापानमुपदर्शयति-
 बालः पृथयति सिद्धां, मध्यमशुक्तिविचारयति वृषभम् ।
 आगमत्वं नृ बुधम्, परीक्षितं सर्वयत्नेन ॥ २ ॥

बालो विशारद्वेकविकसो लिङ्गं धेवमकारं बाणं पश्यति,
 प्रयानेन धर्माधिनेऽपि तस्य तत्रैव नृयसा उचिग्रहणे । म-
 ध्यमशुद्धिर्द्वेषविवेकसंपन्नो, विचारयति शोभांस्तेन, वृष-
 षं वक्ष्यमाणस्वकंप्रभायनेन समाश्रयति, तत्रैवाभिधास्याम्नाम् ।
 आगमत्वं त्वागमप्रप्रायेभ्येदंपदकंप, बुधो विशिष्टविवेक-
 संपन्नः, परीक्षते समीचीनमयत्नोऽप्यति । सर्वयत्नेन सर्वा-
 ऽऽद्वयेण धर्माधर्मस्यवस्थाया आगमनिबन्धनवात् । यत्
 शकम्-“ धर्माधिद्वेषवस्थायाः, शास्त्रमैव निधायकम् । तदु-
 क्ताऽऽसेनयत्कर्म-स्वधर्मस्तद्विषयवत् ॥ १ ॥ ” ॥ २ ॥

इदानीं पूर्वोक्तानां बालाऽऽदीनामेव अङ्गणमाह-
 बाणो धेवद्वारम्भो, मध्यमशुक्तिर्नृ मध्यमाऽऽचारः ।
 ज्ञेय इदं तत्परमं, बुधस्तु मार्गानुसारी यः ॥ ३ ॥

बालो हि पूर्वोक्तः अज्ञानमुत्तर आरम्भोऽन्वेष्यसत्कारम्भोऽन्वेष-
 माने वा यदागमे व्यवच्छिन्नं तदारभत इत्यसत्कारम्भः, न सदा
 न सर्वत्र व्यशासिकाऽऽद्वयेक आरम्भोऽद्वयेति वा, मध्यमशुक्ति-
 स्तु पूर्वोक्तो मध्यमाऽऽचार आगमैरंप्रायेधिकतया प्रवृत्तानि-
 ककार्याप्रवृत्तेः हेतु इह प्रथमे सवधाने परमार्थमार्थं प्रवृत्तनोक्त-

तिनिमित्ते, बुधस्तुक्कलक्षण एव प्रागांनुसारी कानाऽऽदिप्रयाजु-
सारी स्वपरयोस्तबुधुद्धेत्तुभेन यः स विज्ञेय इति ॥ ३ ॥

कथं पुनर्बाह्यलिङ्गमाध्याम्यदर्शिनो बाह्यवन्मियाह-

बाह्यं लिङ्गमसारां, तत्प्रतिबद्धा न धर्मनिष्पत्तिः ।

पारंपर्यति कार्यवशात्, परमाद्य विदम्बकोऽप्येतत् ॥ ४ ॥

बाह्यं परिधेयं हृदयव, लिङ्गमाकारो वेत्तव्यत्वात् । यत्-
कस्यासिद्धा तद्विनाजाविनी, न धर्मनिष्पत्तिं धर्मेन-
द्विक्रियेदुर्वा मता । धारयति कार्यवशात् न कार्याङ्गकारणव-
त्त्वाभिप्रेतफलसिद्धय, यस्माच्च विदम्बकोऽप्येतद्धर्मनिष्पत्त्य-
जाबाधकत्वा यस्माच्चोति हेत्यन्तरसूचनम् । एकां हितुं बाह्य-
लिङ्गमन्निष्पत्तेरभायो, द्वितीयस्तु कुलक्षिप्रिमिक्त्वाद्दिदम्बक-
ऽपि तत्कारणमादर्श्यां बाह्यलिङ्गमस्मात् । स तु बाह्यतदेव
प्राधान्येन मन्थन इति । ४ ॥

ननु क बाह्यलिङ्गमेव कलमयाध्यायं जवद्धिभिरुच्यते, यतस्त-
त्परिग्रहस्यात्मकपरिमित्वात्तद्व्यवस्थाऽऽह-

बाह्यग्रन्थत्यागात्, न चारु न स्वत्र तदितरस्यापि ।

कञ्चुकमात्रत्यागा-च हि भुजगो निविधो भवति ॥ ५ ॥

(बाह्यत्यागः) बाह्यग्रन्थात्यागाद्देवताग्रन्थजनवत्त्वाऽऽदिग्रन्था-
व न चारु न शोभन बाह्यलिङ्गं, ननु निश्चितमेतद्वच लोके ।
तद् बाह्यलिङ्गमिनरस्यापि मनुष्यानिष्कप्रभुतः संभवति ।
एतमेवार्थं प्रतिबन्धुपमया दर्शयान्-कञ्चुकमात्रत्यागादुप-
रिचान्तिवत्त्वात्परित्यागाच्च हि नैव लुजगः सरीसृपः कथ-
ञ्चिन्निरिषो भवति ॥ ५ ॥

प्रस्तुतमेवार्थं तन्प्राप्तनरसंबादेनाऽऽह-

पिथ्याऽऽचारफलमिदं, वपरैरपि मातमगुजजात्रयपि ।

भुजैऽप्यधिकलमेत-त्प्रोक्तमभेद्योत्करस्यापि ॥ ६ ॥

मिथ्या अलौको विधिद्विजावशुन्य आचारो मिथ्याऽऽचारः, तस्य
कथं कार्यमिदं बाह्यलिङ्गं कथं लमेव, हिम्येऽहपरैरपि तन्प्रा-
प्तनरैर्योगीनं कथिनमज्ञानवत्याऽऽन्तरसूत्रभावात्तदस्य पुंसः ।
मिथ्याऽऽचारः कथं वेदम्-“बाह्यलिङ्गव्यापि संभव, य आस्ते
मनसा स्मरन् । उगिद्वार्यान् विमुह्यन्तः, मिथ्याऽऽचारः स उच्यते-
॥ १ ॥” जन्मान्तरोपारिजिताकुशलकर्मविपाक एवैव य-
ज्ञोपापमोहाऽऽदिरादिनेन प्रेक्षावयवुत्तरपदिनिन्दनीयं विस्त-
ष्टं उचितक्रमायं तथाविधबाह्यलिङ्गधारणमिति । तन्प्राप्तप्र-
सिद्धमिदमर्थमज्ञोक्त्यापरैरपि ह्युक्तम् । न केवलं तन्प्राप्त-
रेषु, भुजैऽप्यगमेऽपि स्वकीयेऽपि कथं परिपूर्णेमेतद्व्याह्यलिङ्गं
स्वकीयेमेव प्राक्तं प्रतिपादितमेदं प्राक्तिकपारजाविकलिङ्ग-
व्याह्यव्यामेयोत्करस्याप्युत्तरवारनिमित्तकमेवस्यापि, प्रवचनो-
दितानोवशुपग्र-यत्वेति यावत् । यत् सक्तम्-“अणतन्वो दृष्य-
मिहाह ॥” ॥ ६ ॥

मयमनुक्तिविचारयति वृत्तमित्युक्तम् तत्र किं तद्विद्याह-

वृत्तं चारितं स्व-स्वमद्वारम्भविनिवृत्तिमपचच ।

सदनुष्ठानं योक्तं, कार्यं हेतुपचारण ॥ ७ ॥

वृत्तं वचनं विधिप्रतिषेधकत्वं, तच्च आरिजमेव, कलुशावस्था-
वधारणार्थमेवाव, तच्चेह सदनुष्ठानं योक्तम् । तस्माद्दृष्टम् १, अस्-
त्वारजनिवृत्तिसमत्, अस्त्वारजोऽज्ञानाऽऽरम्भः प्राणावि-
पाताऽऽधाव्यवच्छेदकत्वं, ततो विनिवृत्तमर्हसाऽऽदिनिवृत्त-

कथमर्हसाऽऽरम्भकम्, ननु कथं सदनुष्ठानं आरिजनिवृत्तिय-
त् । यत्तन्प्राप्तनरपरिणामकम्, सदनुष्ठानं तु बाह्य-
सत्त्विकायुक्तं, तदनयोः स्वरूपभेदः परिरुद्ध एवास्तीत्याह-
द्वक्याऽह-कार्यं हेतुपचारण कार्यं सदनुष्ठानकत्वे हेतुपचारण
भावोपचरणे तत्पूर्वकत्वात् सत्त्विकायाः, यथाऽऽन्तरपरिणाम-
प्रविकलं तद् सदनुष्ठानमेव न भवतीति भाष्येऽपि ॥ ७ ॥

एतच्च सदनुष्ठानं शुद्धाद्युक्तमेदं तद्व्यवमप्याह-

परिभुक्तमिदं नियमा-दानतन्परिणामतः सुपरिभुक्तात् ।

अन्यदतोऽन्यस्मादपि, बुधविज्ञेयं त्वचारुतया ॥ ८ ॥

परिभुक्तं स्वैरप्रकाराद्युक्तमिदं सदनुष्ठानं निवामाश्रियमेनान्तर-
परिणामतन्तयाविधिव्यारिजोमोहनीयकर्मकृत्योपशमाऽऽदिग्रन्था-
त् सुपरिभुक्त्वात्प्राक्सासुरायेण सम्भवत्त्वज्ञानसूत्रादि भावः ।
अन्यदित्यपरिभुक्तमनोऽन्यस्मादानन्तरपरिणामतोऽन्यः कश्चि-
दनुष्ठानमपुत्राद्यव्यादिस्वतोऽन्यस्मादपि प्रवर्तते । ननु प-
रिभुक्त्वाऽपरिभुक्तयोः सदनुष्ठानयोः स्वरूपं तुल्यमेवापस-
ज्यामे, तत्कथं प्रतिनियतस्वरूपतया ज्ञायत इत्याह-
(बुधविज्ञेयं त्वचारुतया) बुधैस्तस्वर्वाङ्गैरेवाचारुतया अ-
नुष्ठानस्येतेतरकृपविकलं तच्छाजयते, यथा-अर्थाविति न
पुनरितरैस्तेषां तन्ननविशेषानुपलम्भादिति ॥ ८ ॥

कः पुनर्विशेषो यदुपलम्भात् सदनुष्ठानात्सदनु-
ष्ठानयोर्दिव्यवशुत्वेन, परिभुक्तमन्तर्द्वि-
तदुपदर्शनीयमाह-

गुरुदोषाऽऽरिजतया, नेपकरणयत्नतो निवृणुषीभिः ।

सन्निदाऽऽऽश्च तथा, ज्ञायत एतन्नियोगेन ॥ ९ ॥

गुरुर्दोषान् प्रवचनोपघातकारिण आरब्धुं शीलमस्येति
गुरुदोषाऽऽरम्भनी, तद्भावस्तथा । लघुषु सूत्रेषु दोषोपेक्षकत्वाच्च
परिहाऽऽद्वैतस्माच्च निवृणुषीभिः कुशलसुक्तिमित्यथा सतर्ता
सदनुष्ठानार्थं साधुभावाकप्रभुतानां निन्दाऽऽदिनिर्दिष्टागर्हाप्रदे-
शाऽऽद्वैतस्माच्च ज्ञायत एतदपरिभुक्तानुष्ठानं, नियतोऽन्योऽऽ-
वश्यतया, यो हि गुरुदोषाऽऽदिव्य प्रवर्तते, तस्मान्तःकरण-
शुद्धेरभावाच्च सदनुष्ठानमेतदिति निश्चीयते ॥ ९ ॥

“ आगमत्वं तु बुधः परीकृते (२)” इत्युक्तं किंपुनस्त-
द्विद्याह-

आगमत्वं ज्ञेयं, तद्वद्वृष्टिर्विस्कृत्वाकृतयया ।

उरतर्ताऽऽदिसमन्वित-मसमैर्दम्पश्युक्तं च ॥ १० ॥

आगमत्वं ज्ञेयं भवति, तत्कथम् १, ज्ञेयं, हृष्टं प्रत्यक्षानुमान-
प्रमाणोपापब्रह्ममिष्टमागमेन स्ववचनैरेवाभ्युपगमं ताज्या-
मविकृद्धानि वाचयानि यस्मिन्नागमत्वं तद् हृष्टेऽऽ-
विकृद्वाचक्यं तद्भावस्तथा योऽप्येः प्रत्यक्षानुमानार्थं परि-
च्छिद्यते तस्मिन् यथाऽऽगमत्वं प्रत्यक्षविशिष्टं भवति, तद्विकृद्वाच्य
ताज्यामेव निराकरणात्, प्रत्यक्षानुमानविकृद्वाच्यऽऽगमस्याप्र-
माणत्वात्, स्ववचनैरेवाऽऽगमेनाभ्युपगतेऽप्ये प्रवृत्तास्तत्कृत्वाऽऽ-
स्यैवाऽऽगमस्य वचनं यदि विरोधात् न भवेदित्येतत्तत आग-
मत्त्वमिष्टाविशिष्टावार्थं भवति, परस्परविशिष्टं वचनमि-
त्यर्थः, तदेव विनिर्दिष्ट-उरतर्ताऽऽदिसमन्वितमसमैर्गामास्यं
यथा-“न हिन्माह भूतानि” आदिवाग्वाप्येवाद्यो विशेषो ज्ञा-
नाऽऽदिप्रयोऽनगततर्ताभ्यां युक्तम् । अलमत्यर्थमेदम्पश्युक्तं

च, हर्दं परं प्रधानमस्मिन्नाद्यप इतोऽपरं तज्जाय वेदम्येयम्, बाणस्य च तापये ङ्किरित्यर्थस्तेन शुद्धं यदागतमथ तदिह हेतुमिति ॥ १० ॥

तस्यैवाऽऽगतस्यपुन्यस्यति प्रत्यकारः-

आत्माऽऽग्निं स परिणामी, बन्धः सत्कर्मणा विविशेण ।
मुक्तश्च तद्विद्योगा-द्विहाऽऽग्निंसाऽऽग्निं तच्छेत्तुः ॥ ११ ॥

(आत्माऽऽग्नीत्यादि) आत्मा जीवः, सोमस्ति लोकायतमत-
मिरासेनेयं यत्र प्रणिपाद्यते, तदागतस्यमित्येवं पदात्तरूपेणै-
सम्बन्धनीयम् । स परिणामी, स पूर्णमस्तुत आत्मा परिणामी
परिष्कारासहितः, यज्जस्यति गतिधर्मयो वैतन्मस्वकपः पुण्यः,
परिणामसङ्घर्षेण वेद-“परिणामी ष्यांत्स्वर-गमने न च स-
वेद्या भवस्यागम् ॥ न च सर्वथा विलयाः, परिष्कामस्तद्विद्वा-
मिह ॥११ ॥” स च परिणामी जीवः बन्धः सत्कर्मणा विवि-
शेण बन्धु मत्कर्म न कारुणिकं वासनाऽऽदिस्येवमाद्यं, तेन
बद्धो जीवप्रदेशकर्मपुत्रुत्साधोपयोग्याऽऽगुणित्वपरिणामेन । यद्योक्तं
बन्धाधिकार-“ तत्र यौहृगजमारमन्थ-मन्थेतलमसीन्द्रियम् ।
बन्धं प्रत्याधि सत्कर्म, संतीति प्रथमाधिकम् ॥ १ ॥” (युक्त-
तद्विद्योगात्) कर्मविद्योगात्, आत्यन्तिककर्मपरिष्कारात् (हिंसाऽ-
हिंसाऽऽदित्केतुविरति) हिंसा आदिर्विषय तर्हिंसाऽऽदि, प्रा-
यातिपाताऽऽदिपञ्चकम् । क्रहिंसा आदिर्विषय तर्हिंसाऽऽदि,
महाभ्रतपञ्चकम्, तयोर्बन्धुमुक्तयोर्घातो बन्धमोक्षयोर्घां हतुर्बन्ध-
ते हिंसाऽऽदिहिंसाऽऽदि चिति ॥ ११ ॥

वेदम्येयं शुद्धं चेत्पुत्रम् । का पुनर्देवम्येयं शुद्धिरित्याह-
परलोकाविधौ मानं, ब्रह्मनं तदतः।च्छिवायैव ह्यक्तम् ।
सर्वभेदमनादि स्याद्देवम्येयं शुद्धिरिति ॥ १२ ॥
परलोकाविधयो विधिः कस्येषोपरिष्कारास्मिद्, मानं प्रमाणं,
ब्रह्मनागमः, कीदृशमित्याह-तज्जवनतीन्द्रियाद्योर्न पदय-
तीत्यतीन्द्रियाद्यैरङ्क, सवेहः सवेदशो, तेन बन्धमस्मिन्विषयार्थे
प्रतिपादिताधेमिति यावत् । सर्वमिदं ब्रह्ममनादि स्यात् प्र-
वाहतः सर्वेषामाङ्गीकरणेनेयं देवम्येयं शुद्धिरित्येवंप्रकाराऽब-
धेयेति ॥ १२ ॥ यो १ विबन् ॥

अप्यत्रात्यवर्णाधि-

“तं शम्भुमात्रेण वर्द्धितं धर्मं,
विष्णोऽपि लोका न विचारयति ।
स शम्भुसायेऽपि विधिब्रह्मदे-
विंजित्यते ङ्किरमिषाऽङ्गीवीर्यम् ॥ १ ॥
जहर्मी विधातुं सलकानां समर्थे,
सुखंलं विष्णोऽननमनम् ।
परीक्ष्य शुद्धिं विचारदृक्काः,
सुखणेषु च न मीतविषयाः ॥ २ ॥” इति ।

परीक्षोपायमेवाऽह-कथाऽऽदिप्रकथयति । यथा सुवर्णमात्रसा-
येन तदाविष्णुमप्यङ्गीकरोविचारयेव शुद्धाशुद्धरूपस्य सुव-
र्णस्य प्रवृत्तौ क्वच्येदेतायाः परीक्षणाय विचक्षणैरादियन्ते,
यथाऽत्रापि ब्रह्मधर्मे परीक्षणवि कथाऽऽदीनां प्रकथयति ।
कथाऽऽदीर्हिंसाऽह-“विधिप्रतिषेधो कथं हनि ॥” “विधिपरिवि-
कल्कस्यैवाद्योपदेशकं बाणस्य ॥” यथा-स्वर्णमेकज्जायिना तयो-
ष्यामाऽमिदं कथंनं, समितिगुणित्वा कथा इत्यादि । प्रतिषे-
धः पुनः-“ न हिंसायासच्यन्तातं ” “मातुं न वेद ॥” इत्या-

दि । ततो विधिश्च प्रतिषेधश्च विधिप्रतिषेधौ, किमित्याह-कथाः
सुवर्णपरीक्षायां विधि कथयद्दुके रेवा । इदमुक्तं भवति-ब्रह्म ध-
र्मं इकल्लस्यो विधिः,प्रतिषेधश्च पदे वेदं सुपुण्यक लयत्वाभ्यन्ते
स धर्मः कथयद्दुः । न पुनः-“ ब्रह्मधर्ममित्यतः सत्या, अमु-
रा इव विद्युता । अन्वेषणीयास्तैर्वा हि, बन्धं दोषो न विद्यते
॥ १ ॥” इत्यादिकथाऽप्यनन्तं इति । वेदमाह-“ तसंज्ञयाऽज्ञाना
वेदोऽस्तिवेद इति ॥” तयोर्विधिप्रतिषेधयोरेवाभिहितेषु तयोः सं-
प्रदायः, प्रागुक्तयोश्च पालना नृकापत्ता, तदास्तस्यैवमथपानाना या
वेद्या मिहाऽऽत्माऽऽदिवाङ्मितायाकाया, तस्या उचित्येहः ।
यथा कथयुक्ताऽप्यन्तरामशुक्तिमाशुक्तमानाः सौवायिकाः सुव-
र्णयोक्तिकाऽऽग्नेः देवमात्राक्यन्ते, तथा कथयुक्ताया धर्मस्य देवम-
येकन्ते । स च देवो विद्युत्वाङ्मितायोः,विद्युत्वा च वेद्या या य-
त्रासन्तायापि विधिप्रतिषेधवाचाविति कथो स्वात्मानं जनेते, अथा-
ऽऽत्मानो वातोवारहस्यवापयवीरवीरौ, उषरीसर्पं वृद्धिमनु-
भवतः,सा यत्र धर्मं वेद्या सप्रत्यक्षं प्राप्तेमे स धर्मस्येव शुद्ध-
इति । यथा कथयुक्तायाऽऽत्माऽऽग्निं सुवर्णं तापस्यस्येवमात्रं कालि-
कोऽनीलनदीयाश्च सुवर्णं नायमश्नुते, एवं धर्मोऽपि स्वत्यामपि
कथयुक्तायाऽऽत्माऽऽग्निं तापपरीक्षायांमिदं देवमात्रं न स्वभावमासादे-
यत्यतस्तापं प्रज्ञापयन्नाह-“उभयनिबन्धनमाचवाद्स्ताप इति ।”
उभयोः कथयुक्तायाऽऽत्माऽऽग्निं सुवर्णं तापस्यस्येवमात्रं परिष्कारि,
किमित्याह-तापोऽयं मुक्तधर्मपरीक्षाऽधिकारे । इदमुक्तं प्रवृत्ति-
वद् शास्त्रे उच्यतेपरत्याऽऽत्माऽऽग्निं सुवर्णं तापस्यस्येवमात्रं कथाऽऽ-
दि-
प्रकथयामपरापररूपज्जायाऽऽत्माऽऽग्नेनामित्यन्वयमाद्य जीवाऽऽदि
रहस्याप्यते स्वात्मा तापयुक्तिः । यतः परिष्कारमित्येवाऽऽत्मा-
दीं तथाविधाशुद्धरूपयोर्विनरोधेन ध्यानाध्वयनाऽऽद्यपरशु-
द्धयोऽप्यमातुंजापुत्रुत्साधः कथो बाणस्यैव शुद्धिं लोकाऽहं जेदु
उपपद्यते, न पुनरन्यथेति । एतेषां मथवाक्को ब्रह्मवागिनरो
वेति प्रश्ने यत्कथंनं तदाह-“ अमोपामन्येवदोऽनमिति ।”
अमोपं मथवापं परीक्षाकाराणां परस्परमन्तरमन्थ विद्येयस्व
समधांसमर्थकपदेव दर्शनं कार्थमुपदेशकं, तदेव दर्शयान्तं-
“ क्वच्येदयोर्वच इति ।” क्वच्येदयोः परीक्षाऽप्यमात्राऽऽ-
हृणीयानामप्येवोऽतापये प्रतिमतामिति । कुल म्बेहाह-
“ नृप्रायेऽपि तापमात्रेऽभाय इति ।” तयोः क्वच्येदयो-
र्भावः सत्या तज्जावस्तस्मिन्, किं पुनरतज्जावे इत्यपिवाच्य-
येः । किमित्याह-“ तापमात्रे ” उक्तशुक्तायाविरहे मज्जावः
परमार्थतोऽसत्सैव परीक्षणीयस्य, न हि तापे विद्यमानां इव
क्वच्येदयोः समोतिपे इवं स्वकपं प्रतिपत्तुमानं, आतिशुक्ल-
त्वात्स्य । एतदपि कथमित्याह-“ तच्छुद्धौ हि तस्याकथय-
मिति ।” तच्छुद्धौ तापशुद्धौ, हिंसेमात्रसात्कार्यं तयोः
क्वच्येदयोः सफलभावः । तथाहि-प्यामाऽप्यनाऽऽग्निऽऽग्नीऽयो
विष्णोऽप्यमानः प्रागुपासकर्मिन्मन्त्रजफलः, हिंसाऽऽदिकथं प्र-
तिपिद्मानो नवकर्मोपादातिरौचकलः, बाणस्यैव शुद्धिं लो-
नयोरेवाकाविर्भूतयोर्विनाऽऽग्निभूतयोश्च परिष्कारेण कथं-
वनी स्यात्, न वापरिष्कारमित्यात्मस्युक्तलस्यो क्वच्येदौ
स्वकपि कथुं प्रमेयिष्य स्यानामिति, तयोस्तापशुद्धावेव स-
फलस्युपपद्यते न पुनरन्यथेति । ननु फलभिकत्वापि तौ भ-
विष्यन् इत्यत्र आह-“ क्वच्येदौ च वास्तवाविति ।” उक्त-
लज्जाफलप्राप्तौ सन्ती पुनस्तौ क्वच्येदौ वास्तवौ क्वच्येदौ
भवतः, स्वसाथकियाकारित्यो हि बन्धुनो बन्धुत्वस्युदासि
सम्भः, विपक्षे बाधमाह-“ अन्वया वाचित्यकमदनमिति ॥”

अन्यथा कलामिकलौ सनौ वस्तुपरोक्षाधिकारे समबनरि-
 नापि सौ याचितकमपन्नम्, शिवं च क्लृप्तकारफलं, निर्वोदे
 मति परिच्छादिममिकसुखजनिका स्वशारीरयोगा, कथ-
 िञ्चिद्विद्वेषाभावे च तैवेव निर्वोदः, न च याचितकमपन्नमे
 वस्तुद्विनीयमप्यस्ति, परकीयवशात्तस्य, तसो याचितकमपन्नम-
 निव याचितकमपन्नम् । इदमुक्तं अयानि-कल्पययोग्यव्यञ्जनावे
 जाये कथञ्छेदी निरुपचरिततुपस्थापयमानो स्व कलं प्रत्यष-
 न्यसामाद्यथैव स्वाती, निर्याऽऽशेकान्नवादे तु स्ववाद्शोनायै
 तद्विधिभिः कल्पयमानाचप्येनौ याचितकमपन्नमाऽऽकारौ प्रति-
 भास्येते, न पुनः स्वकार्यकराविति । अ० १. अथि० ।

(२३) कथाऽऽद्विस्वकपमाद-

पाणावहाइआणं, पावहाणाय जो उ पदिनेहो ।

जाणञ्जयपाऽऽईयं, जो अ विही एस धम्मकसो ॥ ११ ॥

आणवथाऽऽदीनां पापस्थानानां सकललोकात्मतानां य-
 स्तु यनिवेवाः शास्त्रे, यानावपथयमाऽऽनां यञ्च विधिस्वत्रैव, यथ
 धर्मकथां वचन इति गाथाऽऽ ॥ ११ ॥

वज्राप्राहृष्टाणं, जेण न वदिहोइ तयं नियया ।

संजय अपरिसुच्छो, ता उण धम्ममि उउ त्ति ॥ १२ ॥

बाह्यानुष्ठानेन इतिकर्मव्याकरणेन न बाधयेते तद्विधि-
 प्रतिषेधप्र नियमान् संभवान् चैतत्परवृत्तं निरतिबाधं, स
 पुनस्तादृशः प्रकामदुपदेशोऽथो बाह्यानुष्ठानेऽप्यु इति गाथाऽऽ ॥

जीवाऽऽदिनावाओ, वेवाइपमाहोइ इहं तावो ।

एद्विं सुपरिसुच्छो, धम्मो धम्मत्तणमुदे ॥ १३ ॥

जीवाऽऽदिमाववाद्ः पदार्थवाद्ः कथाऽऽदिप्रसाधको वध-
 पोकाऽऽद्विद्युण इह ताप उच्यते । एतैः कथाऽऽदिभिः सु-
 परिशुद्धः स धर्मः शुभानुष्ठानकपः धर्मैवमुपैति, स्वयम्
 अवतीति गाथायः ॥ १३ ॥

एपीं जो न सुच्छो, अन्नपरिमि उण सुदुं निग्घिकओ ।

सो तारिमओ धम्मो, नियमण फल विसंयइ ॥ २४ ॥

एतैः कथाऽऽदिभिर्भ्यो न सुच्छक्तिभिरपि अन्त्यरन्ध्रिभ्यः या
 कथाऽऽदी न सुपु निघोडेनः, न व्यक्त इत्यर्थः । स तादृशो ध-
 र्मे शुभाऽऽदिनियमाद्ब्रह्मवर्तया फले च्चन्नाथे विसंबर्दति, स
 तस्साधयतीति गाथायः । ए० अ० उ हार ।

साणामगं मच्चुतुइस्व अरिय,

इच्छापपीता वंकाऽऽणिकेया ।

कालमाहिता णिचप णिनिट्ठा,

पुठो पुठो जाइं पकण्यंति ॥ १३ ॥

इहमेतानि तस्य तस्य संघयो भवति अहोववाद्ः फामे प-
 हिमंवेदंति, विद्धं कूरुं हि कम्मो हिं विद्धं परिचिद्धति, अ-
 विद्धं कूरुं हि कम्मो हिं विद्धं परिचिद्धति, एते वदंति
 कच्चुवा वि णाणी साणी वंति, अमुत्वा नि एणे ॥ १३ ॥

आवंती केयावंती लोपंमि समणा य माहणा य पुठो वि-
 वादं वदेति, मे दिद्धं च यो सुयं च जे मयं च यो विष्णयं
 च यो उद्धं अइं तिरियं दिसामु सव्वमो मुरादिहेहियं च

ये सत्त्वे पाणा सत्त्वे ज्ञया सत्त्वे जीवा सत्त्वे भूषा इतन्वा
 अजावेयव्या परिवावेयव्या किंशामेयव्या, परिधेतव्या,
 उदवेयव्या, एत्यं पि आणह णत्थित्य दासो, अणारिय-
 वयणमयं, तस्य जे अरारिया त एयं वधासी-से हुदिहं
 च भे दुस्सयं च जे दुस्समयं च जे दुक्खिण्णायं च जे उहं
 अइं तिरियं दिसामु सव्वतो दुपक्खिहेहियं च जे, जं एं
 तुठ्ठे एगमाइकत्तइ एयं जासइ एयं परणवेह एयं पक्खेह
 सत्त्वे पाणा सत्त्वे ज्ञया सत्त्वे जीवा सत्त्वे सत्त्वा इतन्वा, अ-
 ज्जावेयव्या, परितावेयव्या, किंशामेयव्या परिधेतव्या, उद्वेत-
 व्या, एत्यं पि आणह णत्थित्य दासो, अणारियवयणमयं, ययं
 पुण एवयाइकत्तामो एयं भासामो एयं पक्खेवो एयं पक्खेवो
 सत्त्वे पाणा सत्त्वे ज्ञया सत्त्वे जीवा सत्त्वे सत्त्वा इतन्वा
 ण अजावेयव्या, ण परिधेतव्या, ण किंशामेयव्या, ण परितावे-
 यव्या, ण उद्वेयव्या, एत्यं वि आणह णत्थित्य दासो, अण-
 रियवयणमयं, पुठ्वं णिकायममयं पचयं पचयं पुक्खिस्सा-
 यि-हं भो पवाइया । किं पे सायं पुक्खं, उयाहु अ-
 सायं, ममिया परिवापे यावि एयं वया-सव्वेसिं पाणाणं
 मव्वेसिं ज्ञयाणं मव्वेसिं जीवाणं सव्वेसिं सत्त्वाणं अ-
 सायं अपरिणिव्वाणं महुत्तमयं पुक्खं ति वेपि ॥ १३ ॥

(णाणामगो इत्यादि) न हानामो म्भ्योऽनुसख्य कथावि-
 हपि संसाराद्वर्धितोऽस्मानि । उक्तं च -

“ वदत यदीह कश्चिदनुसन्त-सुखपरिभोगलाशिनः ।
 प्रयत्नशून्योऽपि विमतव्यथ-मात्रुवास्तवाजः ॥ १ ॥

न खलु नरः सुरोर्घासत्का-सुरीकफननायकोऽपि य ।

सोऽपि कृत्वाऽनन्मकुञ्जि-शाऽऽकमेण कुशिनो न नश्यति ॥ २ ॥

तथाप्रायोऽपि मृत्युमुक्कमप्रतिषेधस्य न कश्चिद्वर्त्तति ।

उक्तं च -

“ नश्यति सौति यानि वितनोति करोति रसायमक्रियां,
 चरति मुकुटनाय विवरायपि विशति विशेषकातरः ।
 तपति नपांसं खादति मिनामि करोति च मन्त्रसाधनं,
 नश्यति कृत्वाऽनन्मद्वयमरुक्ककमप्रायेद्वैदायै ॥ १ ॥ ”

ये पुनविषयकथायाऽजिप्सक्तात् प्रसथा धर्मो नावच्छेद्यन्ते, ते किं-
 भूना भवन्तीत्याह - (एद्धा इत्यादि) इन्द्रियमनोविषयानुसूता प्र-
 कुलिारिहेच्छा, तथा विषयाऽजिप्सुक्कमजिकर्मकत्त्वे संसाराभिप्राय-
 वा प्रकरोतं नाता इच्छ-प्रवीनाः, ये वैवभूतास्ते ‘वंकाऽऽनिकता’
 वद्वस्यासंयमस्य आ-मयोद्वा संयमावधिजुगवा निकेतत्-
 ता आधया वद्वऽऽनिकताः, वद्वो वा निकेतो वेवां ते वद्व-
 निकताः, एतेपदस्य हीर्षत्वम् । ये वैवभूतास्ते काशपुहीताः
 कालेन मृत्यूना सुहीताः काशपुहीताः, पोतःपुण्यमरणमात्र
 इत्यर्थः, धर्मचरणाय वा सुहीताः-अनिसंधितः कालो वेस्ते
 काशपुहीताः, आहिताःशिवशैनादावेत्स्याद्वा निष्ठास्तस्य परनि-
 पातः । तथाहि-याश्चात्थे वधासि पक्खपरिवा अणप्यप-
 रियणोत्तरकासं वा धर्मं करिष्याम इत्येवं सुहीतकालाः, ये
 वैवभूतास्ते निचवे निविद्धा निचवे कर्मनिचवे तदुपायानं वा
 साधयाऽऽनन्मिचवे निविद्धा अणुपपक्काः, ये चच्छुभायो-

धेमादा- (पुष्पाभित्थादि) पुष्पादाद्येव समथम्-आगमं य-
 धर्वायाऽथमेऽभिहितं तत्रिकाद्य इववस्थाप्य पुनस्तद्वि-
 काऽऽप्यास्य परमतामार्त्तं प्रतिपाद्येत्तस्तेद्व परमते अ-
 श्वयति, वधि वा पूर्वे प्रादिनास्त्रिकाद्य ततः पाषाणिकान्
 मन्तयेनुमाह- (पशोर्वाभित्थादि) एकमेकं प्रति प्रत्येकं, नोः
 प्राचाङ्गुकाः ! अथतः प्रथमविषयानि, किं (अ) सुष्पाकं तातं मन
 काङ्गुकादि, दुःखमसातं मन्त्रप्रतिकूलम् ? । एवं पुष्पाः
 सन्तो यदि सातमित्यर्थं इत्युक्ततः प्रत्यङ्गाऽऽगमलोकवाधा
 क्यात्, अथासातामस्येवं इत्युक्ततः 'सन्धिया' सस्यकं प्रतिपत्ती-
 क्तान्द्र प्राचाङ्गुकाद् स्वभाव्याभित्तात्पत्वेवं इत्यात्, अपि संभा-
 वन्, संभाष्यत एतद्गुणने, यथा न केवलं मवतां दुःखमसात,
 सर्वेषामपि प्राणिनां दुःखमसातं, मनसोऽभ्यभिषेकमपरिनिवारण-
 मनिर्मुक्तिरूपं महद्गुणं कःकामियेतत् परिगच्छथ सर्वेऽपि प्रा-
 णिनो न ह्यतस्या इत्यादि वाच्यं, तद्दहनने व द्वापः । यस्व-
 द्वापमाह तद्दवायेवचनम् । इतिरविचारपरिहरमासी, ज्ञातीमांति
 पुत्रेवत् । तद्वं प्राचाङ्गुकां स्वभाव्याभित्तात्पत्त्याऽन्यासा प्रतिपा-
 दित्वा, अत्रैव रोहगुणमन्त्रिणा चिद्विदाऽऽगमसद्भावमेव माध्य-
 स्वममवज्ञममानेन नौषिकपरीक्षाद्वारेण यथा निराकरणं चक्रे
 तथा नियुक्तिकारो गाथाभिराचष्टे-

सुहृन्मपायसमानं, धम्मकहं पि य अर्थंपमाशेष ।

उत्पेष आण्णिसिमी, परिच्छिया रोहगुणेण ॥ ११७ ॥

अनया माधया संज्ञेयतः सर्वे कथानकमाद्यदितम्-सुहृत्कस्य
 पादनमासां गाथापादसंज्ञेयस्तमजल्पना धर्मकथो व ऊचे-
 नाप्रकटनान्याऽङ्गिनेः प्राचाङ्गुकाः परीक्षिता निरूपिता रोहगुण-
 न रोहगुणमात्रा मन्त्रिणेति गाथासमासायः । माधयेस्तु
 कथानकमाधयस्यैः । तच्छ्रु-चक्षयार्था नगर्थ्या सिंहसेनस्य रा-
 ज्ञो रोहगुणे नाम महामन्त्री, स चाऽऽहृष्टमभित्तात्पत्त्याः-
 कर्णो विहातपद्मसद्भावः, तत्र च कदाचिद्विदाऽऽस्थानस्यो य-
 र्मविविचारं प्रस्तावयति अतएव यो यथाविमतः स तं शोजनमु-
 वाच, स च तूर्णोभावं भजमानो राज्ञोः-धर्मविचारं प्रति
 किमपि न ह्यन भवति ? स त्वाह-किमेभिः पक्षपातवचोभिर्वि-
 मयाभिः, स्वत एव धर्मं परीक्षामहे तीर्थिकाभित्तात्पत्त्याय रा-
 जाजुमन्था " सकुंरुलं वा वयणं न व चि । " अयं गाथा-
 पादो नगरमध्ये क्षात्रज्ञाने, संपूर्णो नु गाथा आगमतामार्त्तता, न-
 गर्थ्या चोत्पद्युम्-यथा य एते गाथापादं पुरविध्वत, तस्य रा-
 ज्ञा यथेतिस्ते दानं हास्यति, तज्जकश्च अविधर्मोति । तं च
 गाथापादं सर्वैऽपि श्रुतीत्या प्राचाङ्गुका निरञ्जम्, पुनः स्वत-
 मंऽहं राजानमस्थानस्यमुपाश्रितस्तत्राऽऽश्विच परिमार्क
 ज्ञवीति--

भिक्वले परिद्वेषेण सएऽज्जा दिहं,

पमदामुहं कयत्तविलासनेणं ।

वक्खित्तचच्चिषेण न सुहु नार्यं,

सकुंरुलं वा वयणं न व चि ॥ ११८ ॥

सुगमा . नवरमपरिहासे इवाक्षेपः कारणमुपन्यस्ते, न पुन-
 र्वातरामतेति पुनं गाथाविसंवादादसौ तिरस्कृत्य निजोदितः ।

पुनस्तापसः पठति--

फलोद्वपाम्भिमि गिहं फडिहो,

तत्थाऽऽसत्पत्था पमदा मे दिह्वा ।

वक्खित्तचच्चिषेण न सुहु नार्यं
 सकुंरुलं वा वयणं न व चि ॥ ११८ ॥
 " फलोद्वपणं " इत्यादि सुगमं पुनं चत् ।

तदनन्तरं शौकोवनिशिष्यकः प्राऽऽह-

मात्राविहारमि मएऽज्जा दिह्वा,

उवात्तिया कंथज्जुयियेणं ।

वक्खित्तचच्चिषेण न सुहु नार्यं,

सकुंरुलं वा वयणं न व चि ॥ ११९ ॥

पूर्ववत् एवमनया विद्या सर्वैऽपि तीर्थिका वाक्याः श्राद्धतस्तु
 पुनरं कश्चिद्वान इति राज्ञोऽभाषि, मन्त्रिणा त्वाहृत-
 तुस्तुक्तोऽप्येवंदूतपरिचाम इत्येवं संप्रथय एषां इत्यादित्यतो
 निजार्थे प्रविष्टः प्रत्युपस्थेव कुञ्जकः समागतः, तेषां वि गाथा-
 पादं श्रुतीत्या गाथां वचने ।

तद्यथा--

संनस्स दंतस्स जिंइदियस्स,

अज्जकूपजोणे मयमाणससत् ।

किं मज्ज एएण विचित्तिएणं,

सकुंरुलं वा वयणं न व चि ॥ १२१ ॥

सुगमा । अत्र च क्षाम्यादिकमपरिहासे कारणमुपन्यस्ते, न पु-
 नर्योक्षेप इत्यने गाथासंवादात् क्षान्तिरमन्त्रिणेऽन्यथाध्या-
 र्थयोगाधिगतेषु कारणकारणो धर्मं प्रति प्राचाङ्गुकोऽऽह-
 तुस्तुकेन च धर्ममभोत्तरकासं पुत्रेऽहृष्टमभित्तात्पत्त्याः-
 कथं त्रिषो निरूप्य गमनमारेभं, पुनरं कुञ्जक राज्ञोऽपि-कि-
 मिति अत्रार्थं पुत्रोऽपि न कथयति !, स चावाचव-हे तु-
 म्च ! ननु कथित एव धर्मो भवतः क्षान्तिरमन्त्रिणेऽन्यथा-

एवंद्व गाथाऽन्यथाऽऽह-

उहो सुहो य दो कूदा, गोसया मट्टियायया ।

दां वि आवट्टिया कुहं, जे उहो सोऽव सग्गहं ॥ १२२ ॥

एवं लग्गति दुम्भेहा, जे नरा कामहालसा ।

विरवा उ न लग्गति, जहा से सुहोलाए ॥ १२३ ॥

(एवं लग्गति) अथमत्र जायार्थः-ये क्षात्रमन्त्रिणैरुक्थ-
 म्वास्तुजाय कामिनीनां सुहो न पश्यति, तद्वयं तु पश्यति,
 ते कामपुत्रतया साक्षाः, साक्षात्वाच्च सन्वारपहं कर्मकर्म वा
 लग्गति, ये तु पुनः क्षान्त्यादिगुणोपेतताः संसारसुखराहसुखाः
 काष्ठमुनयः ते सुहोरासकलाभिन न कश्चिद्गमतीति गाथा-
 द्वादार्थः । आचां १ सु० ४ प्र० १ उ० ।

तथा च-

बहुजणममभिमि संवुको,

सद्वहंदिहं परि ओणिसियए ।

दह एव सया आणावित्ते,

धम्मं पाण्डुरकासि कासवं ॥ १३ ॥

(बहुजणममभिमोत्यादि) बहुज जनान् आगमानं प्रति नाभ-
 वासं प्रहोकरेति, तेषां नश्यते स्वल्पेन बहुजनमननो धर्मः ।

स एव बहुभिर्जनैरस्मीयाऽऽसीमीयाऽऽपुयेन यथाऽऽपुयगम-
 प्रशंसया स्तूयते प्रशस्यते । कथम् ? । इमं कथानकम्- "रा-
 जगृहे नगरे भेणिको महाराजः, कश्चिद्वस्ती वसुधिषडुडुपुपे-
 तेन पुत्रेण प्रजयकुमारेश्च साधेमाध्यानेस्थितस्ताजिस्ताभिः
 कथापारसाञ्चकं, तत्र कथाचिद्विज्ज्ञा कथाऽऽत्, तद्यथा-
 इहलोके धार्मिका बहुवः, जनाऽऽधार्मिका इति ? । तत्र लमस्तपि-
 डाभिर्हस्त-यथाऽऽधार्मिका बहुवो लोकाः, धर्मं तु शताना-
 मपि मध्ये कश्चिद्वैयको विपश्ये, नृकाकथयोऽयमकुमारणांक्रम-
 यथा प्रायशो लोकाः सर्वे एव धार्मिकाः, यदि न निश्चयो भ-
 वती, परीक्षा क्रियते । यथाऽऽध्यामिहिलम-यवमस्तु । ततोऽजय-
 कुमारं पश्यन्नेतरं प्रासादद्वयं कारितं, घोषितं च इतिदिनेन
 नगरे, यथा यः कश्चिद्विदं धार्मिकः स सर्वोऽपि धव नप्रा-
 सादं दृष्टान्वाप्तिः प्रविशतु, इतरंस्वतरमिति । ततोऽस्ती
 लोकेः सर्वोऽपि धवत्प्रासादमेव प्रावेष्टः । निर्गच्छेदकथं कथं त्वं
 धार्मिक इत्येवं पृष्टः कश्चिद्वचोचे-यथाऽऽह कथंकोभेकसाकुनि-
 गणो मद्भाषकथैरामानं प्रीणयति, अलकलसमागतधाम्यकण-
 यिक्कायानेन च मम धर्म इति । अपरस्वसाह-यथाऽऽह ब्रह्मणः
 वदकामोभिरतस्तथा बहुश्रीचस्तानाऽऽदिभिर्द्विधादानुष्ठा-
 नेन पिपुदेवोऽस्तपयामि । अय्यः कथयति-यथा वणिककुलोप-
 जीवी भिक्षादानाऽऽदिप्रवृत्तः । अपरस्वदमाह-यथाऽऽह कुल-
 पुत्रको न्यायाऽऽभारं निर्गलिक कुटुम्बं पालयाम्येव । तावत् इव-
 पाकोऽपिमाह-यथाऽऽह कुलकामाऽभ्यतं प्रथमनपालयामिति,
 यथाभित्वा च बहुवः पितृजनभुजः धर्मन् धारयतीत्येवं
 सर्वोऽप्यात्मोयमात्मीयं वधापारमुद्दिश्य धर्मं नियोजयति ।
 तथाऽऽपनसितप्रासादं ध्यावकृत्वेन प्रावेष्ट, तच्च किमधर्मोऽऽ-
 चरणं भवकृत्वाकार्येव पृष्टे सकृदप्यनिवृत्तमङ्गललो-
 कमथयति । तथा-सायण एवाऽऽपयमाधर्मो धार्मिका यथा
 पृष्टीतप्रातःकृतिर्विहणसमयोः । अस्माभिस्तु-

" अवाप्य मानुषं जन्म, तच्छा जेन च शासनम् ।
 कृत्वा निवृत्तिं मद्यस्य, सम्पत्कं माऽपि न पालिता ॥ १ ॥
 धनेन व्रतयन्नेन, मय्यमाना अघार्मिकम् ।
 अधमाधममात्मानं, कृत्वाप्रासादमाभिन्नाः ॥ २ ॥ "

तथाहि--

" लज्जां गुणैश्चजनर्मो जननीमिवायो-
 मय्यन्मयुच्छृद्दयामनुभवमानाः ।
 तेजस्विनः सुखमनुपपि संन्यजन्ति,
 सत्यस्थितिधर्मनिनो न पुनः प्रतिहाव ॥ ३ ॥
 वरं प्रवेष्टु उचलितं हुमाश्रनं,
 न वापि भङ्गे चिरमं चितमनम् ।
 वरं दि मृशुः सुधिमुत्थं चेतसा,
 न वापि शीलस्त्वभिनस्य जीविनम् ॥ ४ ॥ "

तदेवं सर्वोऽप्यात्मानं धार्मिकं मय्यन इति कृत्वा " बहुजन-
 मनसो धर्मः " इति न्यिनम् । तस्मिन्न संवृतः समाहितः सज्ज-
 नतः पुमान् सर्वार्थेषांश्चान्तरं धेनवाप्यकलमममम्याऽऽह-
 भिरनिधितोऽप्रतिवन्दः सह धर्मं प्रकाशितवानिस्तुरंगं सह
 संस्रव्यः । निश्चयमाह-इह इव स्वकाममया भूतः स्वधाऽ-
 भाविशोऽनेकमस्तथाऽऽदि जलचरकलमेयाऽप्यनाकुलोऽकलुषो
 वा साऽऽद्यादिलक्षणं धर्मं प्राप्नुकरापि प्रकटं कृतवान् । यदि

वा--एयंविशिष्ट एव कादृशं सौख्यं संवर्धितं धर्मं प्रकाश-
 येत्, इत्यस्तथा " वसोमेते भूतानिदिश इति ॥ ७ ॥

स बहुजनमने धर्मं व्यवस्थितो यादृशं धर्मं प्रकाशयति तह-
 शयितुमाह । यदि बोधेशास्तरेयोर्विचकृत्वाऽऽह-

बहवं पाशा पुटो भिया, पत्तये सपतं वेवेधिया ।
 मे भाषेपदं उच्यते, विरतिं तस्य अकासि पंदि ॥ ७ ॥

(बहवे इत्यादि) बहवोऽमन्ताः, प्राया दुःखविषयानोक्त्यासहने-
 दोपकारान् मारुतः, वृथगिति पुंश्वध्यादिनेन सुखमात्ररपयं-
 तकापयात्तकनकरकथादिभेदेन वा संसाराभिन्नास्तैर्वा च पृथ-
 गाभिन्नामापि प्रत्येकं समतां दुःखद्वेषात्वं नुक्त्वप्रियं च समीह्य
 दृष्ट्वा, यदि वा-समतां माप्यस्यमुपेव यो मैत्रीमहात्पमुप्यिनः
 संभवाऽऽभिनः स सात्पुष्टनाऽनेकनेत्रमिस्रासिणये दुःखद्वे-
 षितुम्कामिलागतं सति तदुपयोज्यते कर्तव्ये विरतिमकथार्थं
 कुयोद्धेत, पापादीनः पापानुष्ठानात् कथीयान् पयिमत इ-
 ति ॥ ७ ॥ सुत्र १ सु ० श ३० २ उ ० ।

(२८) सुत्रकृताऽप्यु अनेकशब्दीयवामाध्ययसोक्तः साधुता-
 माचरणीयानाचरणयो धर्मो यथा-

कथेर धर्मं अवस्थाए, माहणेषु मयीमा ।
 अंशु धर्मं जहातुत्वं, जिणाणं रुं नं मुणेह मे ॥ ? ॥

(कथेर इत्यादि) जन्मद्वारामो सुधर्मस्यामितमहोदयेषमाह ।
 तद्यथा-कतरं किमृतो दुर्गतमगमज्जणो धर्मं आश्वातः प्राति-
 पादितः (माहणेणं नि)मा जन्मूद वधापाद्वयत्येवं धिनेयेपु वाक्-
 प्रवृत्तिर्यस्यासौ म भवान् भगवान् बोधेरधमनास्मान्मी तेन, तंय
 वि, शिनिधि-मनुतेऽवगच्छति जगत्प्रथं कालप्रथापन यथा सा कं-
 वलक्षानाऽऽश्वा मनिः, सा अश्वाऽऽतीतिं मांसमाहृत्, तेनोपग्रहके-
 बलक्षानेन भगवतेति पृष्टे सुधर्मस्वाकयाह-रागाद्विरजिनो जिना-
 र्त्तैर्वा नंवाधिनं धर्मम् । (अंशुमिति) अन्तु मायापञ्जर-
 दिनत्वावकं, तथा- (जहानकामानं) यथावस्थित मम कथ-
 यतः शृणुत न्ययं, न तु यथाऽप्यस्मीयैर्केतुप्रप्रथामां धर्मोऽ-
 निदिनस्यथा भगवताऽपतिः पाजान्नरं वा- (अजगतां नं सुणे-
 ह मे) जायत इति जना लोकास्त एव जनकसंवा-
 मामन्जम-हे जनकाः ! न धर्मं शृणुत मृथामिमा ॥ १ ॥
 अन्वयथित्तरं कथापुत्रोऽधः स्वर्गा भवनीयतां बधोहि ।

धर्मानपकृत्युतेऽयमस्तद्विभिनास्तावशुचियतुमाह-

माहणा खचिया वेस्ता, चंकाः प्रा अन्तु बोक्ता ।
 एसिया वेसिया मुहा, जे य आरं पणिसिन्धया ॥ २ ॥

(माहणेत्यादि) ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्यस्तथा वापेक्षताः,
 अय बोक्ता अयान्तरजातीयः । तद्यथा-ब्राह्मणेन शृष्टार्थं
 ज्ञातो निधादं, ब्राह्मणेनेव वैश्याप्यं जानोऽभ्युत्थः, तथा नि-
 धादोनाऽऽभ्युत्थो जानो बोक्ताः, तथा एवितुं शीलमिषोपिका
 मृगमुपिचका इतिवत्तप्रासाहं व मांससरोऽमृगात् इतिनक्ष पय-
 गित, तथा कम्पयुक्कवाऽऽदिकं च । तथा ये वाऽप्ये पावपिद-
 का नानानिषेठयथेभ्युदयेषमयथाति वा विषयज्ञाचर्यानि,
 ते स्वयेऽपेपिका इत्युच्यन्ते । तथा वैशिका वणिक्सा आयाप्र-
 धानाः कन्नोपजीविनः, तथा शूद्राः कृषीकलाऽऽह्वयः । क्षात्रीर-
 जानीयाः कियतो वा वधधन इति वदोयति । ये वाऽप्ये वधो-
 पसदा मनाकसपावथाऽऽऽऽऽऽभिन्ना वावर्षान्, तन्निवृत्तक-

कर्मोद्धारदाहाऽऽदिभिः क्रियाविशेषैर्जीवोपमर्द्कारिणस्तेषां सर्वेषामेव जीवापकारिणां वैरमेव प्रवर्धते इत्युत्तरच्छेके क्रियेति ॥ २ ॥

परिमहाहनिविद्याणं, पावं तेमिं पवइइ ।

आरंजसंनिया कामा, न ते बुक्खविधोपया ॥ ३ ॥

(परिमहा इत्यादि) परि समस्ताद् घृष्टान इति परिग्रहो द्विपद्मत्तुपद्मप्रथमाद्यद्विरप्यसुवर्णाऽऽदिषु प्रतीकारः, तत्र निविद्यानामप्युपयानां साङ्गैः गतानां, पापमसान्तेदनीयाऽऽद्विक, तेषां प्रायुक्तानामारम्भनिःश्रानां परिग्रहे निविद्यानां, प्रकषेण बर्त्तने बुद्धिसुपयाति जन्मान्तरष्यपि पुमोषं भवति । कथित्वाऽऽः-“ वैरं तेसिं पवइइर सि । ” तत्र येन यस्य यथा प्राणिन कथमर्धः क्रियते स तथैव संसारानन्तेर्नी शयतो दुःखानाम् प्रवर्धते, अमर्दान्कनर्थाऽऽदीनामिष्य पुत्रपौत्रादुत वैरं प्रवर्धते इति भावाः । कामियेवमर्, वतस्ते कामेषु प्रयुक्ताः कामसाध्याऽऽरम्भेः सत्यभूता आरम्भपुद्गा मारदमाह्वय जीवापमर्द्कारिणोऽन्तो न ते कामसंयुता आरम्भनिःश्रानाः पररुहे निविद्या बुद्ध्यायसीति बुद्धमध्यप्रकारं कथं, तद्विमतोका भवन्ति, सत्याऽपनेतारो भवन्तीत्यर्थः ॥ ३ ॥

किं चाप्यत-

आपायकिञ्चवाहेडे, नाइओ विमण्णिणो ।

आओ हरंति ते वित्तं, कम्मो कम्मोहँ किन्ती ॥ ४ ॥

(आपायमित्यादि) आहरण्यते अपययति विनाशयन्ते प्राणिनां दशप्रकारा अपि प्राणा यस्मिन् स क्लेशानो मरणं, नस्मि तत्र वा क्लेशमिंसंकारजतलाऽऽज्जिप्रदाऽपिपुण्ड्रिहाऽऽदिकमाघातकृत्यं तदाघातुमादाय कृत्वा पश्चात् ज्ञानयः स्वजनः पुत्रकलत्रपुत्रातुत्याऽऽदयः । किन्तुताः?, विषयान्तर्बुं शींसं येवां तेऽभ्येपि विषयेष्विणः सत्यस्तस्य दुःखाजितं विषं द्रव्यजतमपहरन्ति स्वीकुर्वन्ति । तथा चोक्तम्-“ नतस्ते. भाजितेऽभ्ये-द्वैरेण परिरेकितैः । कीडम्यय्ये नरा राज्ज् । इच्छास्तुए छलकृत्ताः ॥ १ ॥ ” स तु द्रव्याजपरायणः सावधानुष्ठानकर्मणां पापी स्वीकृतैः कर्मभिः संसारं कृत्यते छिद्यते, पीरुवत इति यावत् ॥ ४ ॥

माया पिया इहुमा जाया, जज्जा पुत्ता य ओरसा ।

नाडो ते तव ताणाय, लुपंतेरन मकम्मणु ॥ ५ ॥

(माया पिया इत्यादि) माता जननी, पिता जनकः, स्त्रिया पुत्रवधुः, ध्याता सहोदरः, तथा भार्या कलत्रं, पुत्राह्वय औरसाः स्वनिष्पादिताः, एते सर्वेऽपि माप्रादव्यो, ये साम्ये ऋणुवाऽऽदयः, ते तव संसारकथासंस्कर्ममिदंलुप्यमानस्य भाषाय भासं समयां भवन्तीति । इहाऽपि तावथैते भाषाय किन्तुभुञ्जति । इच्छास्तस्य कलत्रानोकारिकलुतः सुखसमाप्ता अमवकुमारद्वय सत्वा । तेन महास्वप्नेन स्वजनाऽऽर्थायेतेषामपि न प्राणिव्यपकृतमपि त्वत्सम्ये-वेति ॥ ५ ॥

किं चाप्यत-

एयमहं स पेहाए, परमद्दाणुगामिणं ।

निम्मोमे निरहंकारी, चरे पिक्खं निणाऽऽदिपं ॥६॥

६७९

(एयमहमित्यादि) धर्मरहितानां लक्षणकर्मविलुप्यमानाभिर्माहकाऽऽभ्युक्तिप्रधानं कलत्रप्राणोपेति, एतं पूर्वाकर्मणैः स प्रज्ञापुर्वकारो प्रत्युपेक्ष्य विचारोऽऽवगम्य च, परमः प्रधानभूतो भोक्तः संयमां वा, तमनुपेक्षणीति तच्छब्दोऽऽव्यय परमायांनु-यामुक्तः सत्यभ्यरशोनाऽऽदि, तं च प्रत्युपेक्ष्य, क्त्वाप्रत्ययान्तरस्य पूर्वैकालाचिंतया क्रियान्तरस्यव्यपेक्षत्वात् । तदाह-निवेतं ममत्वं बाह्याऽप्यन्तरेषु वस्तुषु यस्माद्दसौ निममः । तथा-निर्गतोऽऽहकारोऽभिमानः पूर्वैऽभ्यजात्यादिमद्भजनितः, तथा-तथा-स्वाध्यायलोभाऽऽदिजनितो वा बन्मादसौ निरहकारो, रागाद्व्यपहरित इत्यर्थः । स एवततो भ्रियुज्जिर्जाहितः प्रतिपादितोऽऽनुष्ठितो वा यो मार्गो, जिनानां वा संख्या योऽनिहितो मार्गस्ते चरेद्वन्तिष्ठति ॥ ६ ॥

विच्चा वित्तं च पुत्ते य, पाइओ य परिमहं ।

विच्चवा ण अंतमं सोयं, निरेक्खेत्तो परिमप ॥ ७ ॥

(विच्चा इत्यादि) संसारस्वभावपवित्रानपरिक्रमितामिदं-दितत्वे च मध्यकथयक्त्वा परित्यज्य, किं तद्?, विषं क्लृप्तजानं, तथा पुत्राह्वय स्वक्याः पुत्रप्राधिकरन्तेषु प्रवर्तीति पुत्रप्रदप्रयम् । तथा-ज्ञानीन्, स्वजानोश्च स्वक्या, तथा-परिमहं वाऽऽन्तरं म-मकृत्यत्वं, नकारां वाक्पात्रकृदारे । अन्तं गच्छन्तीत्यन्तो, क्लृप्त-रित्यज इत्यर्थः । अन्तको विनाशकारीत्यर्थः । आरमिनि वा श-कल्लुनीयाऽऽमागः, आरमर इत्यर्थः । तं तथाभूतं शोके त्यक्त्वा परित्यज्य, श्रोत्रे वा मिथवास्वाविर्गतप्रमादकथायाऽऽसकं क-र्माऽऽभवद्द्वारंते परित्यज्य । पठाऽन्तरं वा-“ विच्चा णऽऽतम सोयं । ” अन्तं गच्छन्तीत्यन्तं, न अन्तगमनस्तमं, श्रोतः शोके परित्यज्य निरेक्खः पुत्रदाह्वयनाह्वयद्विरपेक्षोऽऽदिकमनपेक्ष-मायः सन् भोक्त्या परि समस्ताद् संयमानुष्ठाने प्रजेत् परम-जोदाति । तथा चोक्तम्-

“ क्लृप्तिवा अयपक्खता, निरायक्खता गया अविषेणो ।

तद्दा पवयवसारे, निरायक्खेण होयम्यं ॥ १ ॥

भोगे अयक्खता, पदेति संसारसामं धोरे ।

जोमेहं निरवयक्खता, तरेति संसारकंठारं ॥ २ ॥ ” इति ।

स एव प्रजाजतः सुमतावच्छिन्नाऽऽस्ताऽऽहिंसाऽऽदिषु भवेत्तु मयतेत ॥ ७ ॥

तथाऽहिंसाप्रतिष्येधमाह-

दुइवीआउगणियात्ठ-ताणक्कससवीयाग ।

अहया पोयजराउ-रससंमियउत्थिया ॥ ८ ॥

एताहँ ठीइं काएहिं, ते विजयं परिजाणिया ।

मयासा कायक्केणं, थारंथी ण परिमही ॥ ९ ॥

“ दुइवीआउ ” इत्यादि श्लोकद्वयम् । तत्र पृथिवीकायिकाः सुद्वयबाह्वरपयोत्कापासकमेदनिःशानाः, तथाऽऽकायिका आग्नि-कायिका वायुकायिकाश्चैवंतूना एव । अनस्पनिकायिकाश्च लेशा-नः सनेदाहाह-तुणानि कुशयक्काऽऽदिनि, दुष्काश्चूनाशोकाऽऽदिकाः । सह शोऽभेनेत इति सर्वोक्तिः, सर्वोक्तिः तु शा-स्त्रिभोषुमयथाऽऽदिनि, एते एकैऽदिन्याः पश्चापि कायाः । वृष्टस-कायनिकायायाऽऽह-अधमजाः शुकुनिपुष्टकायिककसरंलुपा-ऽऽदयः । तथा पोता एव पोतजा हस्तिशरमाऽऽदयः । तथा ज-रायुजा ये जन्मास्तथेहिताः समुत्पद्यन्ते गोमनुष्याऽऽदयः । त-

या रसाद् दधिस्तौषीरकाद् ज्ञाना रसजाः तथा संस्वेदाज्ञानाः संस्वेदजा यूका मन्क्याऽऽद्याः उड्डिज्ञाः अज्जरीटकद्दुंराऽऽद्य इति । अज्ञानभेदा हि दुःखेन क्लृप्तम् अत्यन्तं जेहेनोपयास इति ॥ ८ ॥ एभिः पूर्वोक्तैः पञ्चजिरपि कायैस्वमस्यावरकपैः सुषमसादरपयोसकापयोसकजेत्रेभिसौम्यैरस्मीं मापि परिप्राहीत्यादिनि संस्थाः । तदेतद् विद्वान् सत्सूक्तं क्वपरिक्रया परिक्राय प्रत्याश्वानपरिक्रया मनोवाक्यकर्मभिर्जीवोपमर्दकारिण्यमास्मिं परिग्रहं च परिहरेदिति ॥ ९ ॥

शेषप्रना-वधिक्लयाऽऽह--

मुसावायं बद्धिं च, उग्गट्ठं च अनाइयं ।

सत्या दाहाईं सोमंमि, तं विज्जं परिजाणिया ॥ १० ॥

(मुसावायमित्यादि) मूषा असदृशूतो वाहो मूषावायः, तं विश्वाद् श्रावस्थानपरिक्रया परिहरेत्, तथा- (अघद्विडुमिति) मैयुनम्, अघग्रहं परिग्रहय, अघाचितमन्त्राऽऽशानम् । यदि वा- " अघद्विडुमिति " मैयुनग्रहोऽऽघग्रहमवाचनमित्येनाह्लाऽऽशानं पृहीतम् । एतानि च मूषावादाऽऽदीनि प्रायशुपनापकारित्वान् शस्त्राणीव शस्त्राणि वनन्ते । तथा-दीयेते शुद्धानेऽष्टप्रकारं कर्मैभिरपि कर्मोपादानकारणानि, आस्मद् शोकं तदेतस्सर्वे विश्वाद् ह्यपरिक्रया परिक्राय प्रत्याश्वानपरिक्रया परिहरेदादति ॥ १० ॥
किं चाऽऽप्यत-

पल्लिउच्चं च जयणं च, यंदिस्सुस्मयाणायि च ।

धूणा दाणाईं लोमंमि, तं विज्जं परिजाणिया ॥ ११ ॥

(पल्लिउच्चं च जयणं च) पञ्चमहाजनधारणमपि कथाविधो निष्कलं स्वादनस्तस्पापक्याऽऽपानार्थं कथाविधोऽथो विधेय इति वक्ष्यति । परि समन्तात् कुञ्चयन्ने वकताभापयन्ते- क्रिया येन मायाऽनुष्ठानेन तत्परिक्रयान् भाषेति भश्येन । तथा-भज्यते सर्वेऽऽस्मात् प्रह्लाङ्कियते येन स भजने सोभस्यन्, तथा-यदुत्थेन ह्यासा सद्साध्वेकपिकसत्ताय् स्थयिस्स- लवज्जवति, स स्थयिस्सः क्रोधः । यस्मिन् च सत्पूर्वं अथ ति जात्यादिना इपोऽऽभ्यासः पुरुष सत्तानीजवनि स उच्छ्रायो मानः, ह्यान्सत्सत्ताऽनुसकसिक्कना । जात्यादीनामेतत्स्थानानां बहुत्वात् तत्कार्यस्याऽपि मानस्य बहुत्वमतो बहुत्वचनम् । अकाराः स्वगतभेदसंस्त्वचनार्थाः, समुच्चयार्था वा । पुनयेति प्रत्येकं क्रिया योजनाया । तथा-परिक्रयानं मायां धुनय, पूर्वंहि वा । तथा-भजनं लोभं, तथा-स्थयिस्सं क्रोधं, तथा-उच्छ्रायं मानं, निश्चिन्तायै सुखस्य, कर्मोच्छ्रान्तिर्दोषो न दोषायति । यदि वा-त्यास्य बुद्ध्यज्जत्वात्, लोभस्य च मायापूर्वकत्वाद्द्विवाद्वाये मायाऽऽभ्यासोपन्यास इति । कथापपरित्यागं विधेयं पुनरपरं कारणमाह-एतानि परिक्रयानाऽऽदीनि अस्मिन् लोके आशानानि वक्षन्ते तदेतद्विद्वान् ह्यपरिक्रया परिक्राय प्रत्याश्वानपरिक्रया प्रत्याश्वान् ॥ ११ ॥

पुनरपुत्तरगुणानिधेरुवाऽऽह--

धोयणं रंयणं चैव, वत्थं।कम्मं विरेयणं ।

धमणंउत्तपक्कीमंथं, तं विज्जं परिजाणिया ॥ १२ ॥

(धोयणमित्यादि) धारणे प्रज्ञानेन हत्यापायोऽपेक्षऽऽपेक्षजनम- वि, (१) तथा-विरेयणं विक्रमऽऽस्मत्कर्मधोविकेरो वा । वम- मधुपूर्वकं विरेयणं अत्रानुसन्धयन्तियारति । एवमादि-कम्म-यदपि

शरीरसंस्काराऽऽदिकं यत् संयमपरिग्रय-पकारि संयमोपधान- रूपं, तदेतद्विद्वान् स्वकपतस्तत्पिकापकतश्च परिक्राय प्रत्याश्व- क्कति ॥ १२ ॥

अपि च-

गंधमज्जमिणाणं च, दंतपक्खल्लणं तद्धा ।

परिगह्णित्थि-कम्मं च, तं विज्जं परिजाणिया ॥ १३ ॥

(गंधमज्ज इत्यादि) मन्थाः कोष्ठपुटाऽऽद्याः, माद्य जात्य- द्रिकम्, स्नानं च शरीरप्रह्लासनं हेमानः, स्वनेत्रम् । तथा-दन्त- प्रह्लासनं कदम्बकाष्टाऽऽदिना, परिग्रहः सर्वाभ्याऽऽद्यैः स्वकीकर- णम् । तथा-स्त्रिया विषमज्ञानयैरहश्चः । तथा-कम्मं हस्तक- म्, सान्ध्यानुष्ठानं वा । तदेतस्सर्वे कर्मोपादानया संसारकार- णत्वेन परिक्राय विश्वाद् परित्यजेदिति ॥ १३ ॥
किं चाऽऽप्यत-

उद्धेमियं कीवगमं, पामिंथं चैव आइहं ।

पुणं आयेसजिज्जं च, तं विज्जं परिजाणिया ॥ १४ ॥

(उद्धेमियमित्यादि) साध्याशुपदेनेन अहानाय इववस्था- प्यते तदुद्देशकत्वात् । तथा-कीमं कवस्तेन कीमं पृहीतं कौतकीतं, (पामिंथं ति) साधयेत्यन्त उद्यतं यद् शुद्धेन तत्तदुच्यते, अकारः समुच्चयार्थः, एवकारोऽथ धारणार्थः । साधये यद् शुद्धयेन नीयते तदाह्वनम् । तथा- (पुवमिति) आधाकमा- न्यवसंपुक्तं शुद्धमत्याहारज्ञानं भवति । किं बहुनाऽऽह-यत् केनचित्दोषोऽपि यद्येवमज्जं तत्सर्वं विश्वाद् परिक्राय संसा- रकारणतया निर्यूहः सन् प्रत्याश्वक्कति ॥ १४ ॥
किं च-

आमूणिपकिस्सरागं च, रमगिच्छवधायकम्मणं ।

उच्छोऽन्नं च कर्कं च, तं विज्जं परिजाणिया ॥ १५ ॥

(आमूणि इत्यादि) येन चूतपानाऽऽदिना आहारविशेषे- ण रसायनक्रियया वा अयुजः सन् आ समन्तात् शरीज- धानि अज्ञानानुपजायते, तदाशुतोऽयुच्यते । यदि वा- (आमू- णि णि) ऋचायत-ऋषया क्रियमाणया आ समन्तात् शुभ- शूको अयुप्रकृतिः कश्चिद्दोषोऽऽज्ञानतयाद्द स्तव्यो भवति । तथा- अर्हणं रागो रश्मनं सोवीराऽऽदिकमज्जममिति यावत् । एवं रसेषु शब्दाऽऽदियु विषयेषु वा शुक्तिं शब्दं ताप्येभ्य- संसा, तथापिपानकम्मस्युच्यते । तदेव अज्ञानो ह्योच्यते (उ- च्छोऽन्नं ति) अयतनया शीतोदकाऽऽदिना हस्तपादाऽऽदिप्र- ह्लासनम्, तथा-कदकं शोभाऽऽदिद्रव्यसमुपायेन शरीरोऽऽतन- कं, तदेतस्सर्वे कर्मणामयथेवं विश्वाद् परिहृतो ह्यपरिक्रया प्र- त्याश्वानपरिक्रया परिहरेदिति ॥ १५ ॥

अपि च-

संपमारा य कयकिरिप, पमिणाऽऽपयत्तणायि च ।

मागारियं च पिहं च, तं विज्जं परिजाणिया ॥ १६ ॥

(संपमारा य इत्यादि) अस्सयैः साधे संप्रसारणं पयो- सोचनं, परिहरेदिति वाक्पयोः । एवं संयमानुष्ठानं श्युप- देशदानम् । तथा- ' कयकिरिप ' नाम कृता शोभना पुष्टकरणा- ऽऽदिक्रिया येन स कृतक्रिय इयेषमसंयमानुष्ठानप्रशोधनम् । तथा-प्रश्लायाऽऽद्यैः प्रश्लाऽऽदिराजमनापिष्करात् कम्मं च- धावाचिनप्रशान्तिंयमानि । यदि वा-प्रश्लाऽऽद्यतमानि शौकिकमां

परस्परव्यवहारे मिथ्याशास्त्रगतसंशये वा प्रश्ने सति यथाच-
 क्षित्तार्थकथनद्वारेऽप्यतन्मिति निबंधमनामिति । तथा-सागारि-
 कः सुप्रसातरः, तस्य पश्येत्समाहारम् । यदि वा-सागारिक-
 पियङ्गमिति स्तनकयुद्धविषयं, सुगुप्तितं वृषांपलङ्कविषयं च ।
 अतएवः समुच्चये । तदेतस्त्वर्थे विद्वान् ह्यपरिहृया परिहृया प्र-
 त्याख्यानपरिहृया परिहरोदिति ॥१६॥

किं चाप्यन्-

अद्यापयं न सिक्खिजा, वेहादेयं च षो वण् ।

इत्थकम्पं विहायं च, तं विज्जं परिजाणिया ॥ १७ ॥

(अद्यावयमित्यादि) अयंते इत्यर्थे अन्वयान्तरवशाऽऽ-
 दिका, अद्यते अद्यते येनाप्येतत् पदं शास्त्रम्, अर्थाय पदमप्यं-
 पदं चाशक्याऽऽदिकमर्थशास्त्रं, तत्र शिक्षयेत्तन्मन्त्रस्यपरमा-
 पयुपमर्दकारि शास्त्रं शिक्षयेत्, यदि वा अद्यापयं पूनकी-
 श्वाविशेषसंन स शिक्षयेत्, मापि पूर्वशिक्षितमनुशोषणेदिति ।
 तथा-येषो अर्थायुपयत्समाहृतात्मन्यमप्रधानं षषो नो
 बहेत् । यदि वा-वेध इति वधैरेषो पूनविशेषः, तद्वगतं
 वचनमनो नो बहेत्, आस्तां ताश्चान्दोममिति । इत्थकम्पं
 प्रतीतय । यदि वा-इत्थकम्पं इत्थकतिया परस्परं ह्यन-
 व्यापारप्रधानः कलहस्तं, तथा विद्वत्कार्यं, सुपकवादिमित्यर्थः ।
 चः समुच्चये । नदनस्त्वर्थे संसारभ्रमणकारणं ह्यपरिहृया प-
 रिहृया प्रत्याख्यानपरिहृया प्रत्याख्यानज्ञात ॥ १७ ॥

किं च-

पाणहा ङ य उत्तं च, छासोयं बालवीर्यायं ।

परकिरियं अन्नमयं च, तं विज्जं परिजाणिया ॥ १८ ॥

(पाणहा उ इत्यादि) उपायनहो काष्ठपाणुके च, तथा-आ-
 तथाऽऽदिनिवारणाय उच्यते । तथा-नासिका पूनकीश्वाविशेषः ।
 तथा-बालेमपूर्वापेक्षयां इत्यजनकं, तथा-परेषां संबन्धिनो
 किर्यामन्माऽप्यो परस्परतोऽप्यनित्यायामन्यः करःअपरमित्या-
 यान् वापर इति । चः समुच्चये । तदेतस्त्वर्थे विद्वान् परिहृ-
 नः कर्मोपादानकारणत्वेन ह्यपरिहृया परिहृया प्रत्याख्यान-
 परिहृया परिहरोदिति ॥ १८ ॥

तथा-

उत्तारं पासवणं, हरिएसु ण करे सुणी ।

विषडेण वावि साहडु, णाऽऽचये च कपाड वि ॥ १९ ॥

(उच्चारमिति) उच्चारप्रवृत्तयाऽऽदिकां किर्यां हरिनेवपूर्व
 बोधेषु वा बोधकत्वे वा मुनिः वासुनें कुर्वान्, तथा-विकटेन
 विगतजीवेनाप्युत्कं सहाव्यापनीयं बोधानि हरितानि वा,
 माऽऽचयेत न निर्लेपनं कुर्वान्, किमुत्ताविकटेनति भावः ॥१९॥

किं च-

परमसे अन्नपाणं, ण सुंमेज्ज कपाड वि ।

परवत्थं अचेसो वि, तं विज्जं परिजाणिया ॥ २० ॥

(परमसे इत्यादि) परस्य गृहस्थस्यामनं भाजनं परामभं,
 तत्र पुराकर्मं पश्चात्कर्मं, तद्व्याप्यं ह्यनन्याऽऽदिदोषसंज्ञा-
 कथास्त वाच च मुनिनं कदाचिदपि मुञ्चति । यदि वा-पतवृ-
 द्धवाचरिणाऽऽदिद्वेषाद्योः । पाणिपात्रं परपात्रं, यदि वा-पाणि-
 पात्रस्वादिद्वेषाद्योऽप्यनित्यायामन्यःऽऽदिकं पतवृद्धः परवत्थं, तत्र
 संसर्गविचारानवाञ्छा मुञ्चति, तथा-परस्य गृहस्थस्य वत्सं

परवत्सं तत् साधुचेतसोऽपि सन् पश्चात्कर्मोऽऽदिदोषसंज्ञात्,
 ह्यनन्याऽऽदिदोषसंज्ञात् न विभूयात् । यदि वा-जिनकथि-
 काऽऽदिकोऽचेतो दुःखा स्वर्गस्य वत्सं परवत्समिति कृत्वा न
 विभूयात्, परतसर्थे परप्राज्ञोऽऽदिकं संसर्गविचारकत्वेन
 वत्सं कथा परिहृया प्रत्याख्यानपरिहृया परिहरोदिति ॥ २० ॥

आसंदी पक्षिणं च, णिभिज्जं च गिहंतेरे ।

संपुच्छणं च सरणं वा, तं विज्जं परिजाणिया ॥ २१ ॥

आसन्धीनि आसन्नविशेषः अथ चोपसृक्तयोर्न्याऽऽत्सोऽप्या-
 सन्नविशिष्टोऽतिः तथा-पर्यङ्कः शयनविशेषः तथा गृहस्थत्वमेतद्वे
 गृह्योर्वा मध्ये निवृत्तां वाऽऽसन्नं वा संसर्गविचारानवात्
 परिहरेत् । तथा संबन्ध-“ मंत्रिकुमिरा एते, पाया दुप्यन्-
 त्रेहा । प्रमुष्टो बंधवरेत्स, इशोको वा वि संकथा ॥ १ ॥ ”
 इत्यादि । तथा-नन्यं गृहस्थस्य गृहे कुशलःऽऽदिप्रसन्नमात्मीय-
 शरीरावयवप्रसन्नं च । तथा-पूर्वकान्तिस्मरणं चेत्येतस्त्व-
 र्थे विद्वान् विदित्तयैः सत्यमार्थावेति ह्यपरिहृया परिहृया प्र-
 त्याख्यानपरिहृया परिहरोदिति ॥ २१ ॥

अपि च-

जसं किंवि सदापं च, आ य वंदणुपुण्या ।

सम्बन्धोपमि जे काया, तं भिज्जं परिजाणिया ॥ २२ ॥

(जसं किरितमित्यादि) बहुसमसंघर्षान्निवेशोऽप्येवमर्थं
 यथा; दानमाध्या कीर्तिः, जातितपोऽहंभुयादिज्जमित् नृणां,
 तथा-वा च सुखाऽसुखाऽपिनिवृत्तवर्तनं बलदेवमाद्युत्तरेऽऽदिमि-
 र्बन्धना, तथा-तेरेव स्मरकरपूर्विका वज्जोऽऽदिना पुञ्जा । तथा-
 स्वर्गस्मिन्नपि लोके इच्छामिदमकथा ये कथनं कामाः, तदेतस्त्व-
 र्थे यथाः कीर्तिमपकारितया परिहृया परिहरोदिति ॥ २२ ॥

किं चाप्यन्-

जेणेह विच्छेहे भिक्खु, अन्नपाणं तदाविठं ।

अमुपपणममोमिं, तं विज्जं परिजाणिया ॥ २३ ॥

(जेणेहमित्यादि) येनाग्नेन पानेन वा तथाविधेनेति सुप-
 रिशुद्धेन, कारणापेक्षया स्वयुक्तेन वा, इहाभिमन् लोके, इदं
 संसर्गमात्रऽऽदिकं बुभिक्षरोगाऽऽनककाऽऽदिकं वा भिक्षुनिर्घे-
 देनिर्बोहेद्वा, यदन्नं पानं वा तथाविधं प्रत्यक्षेणकलमावा-
 पेक्षया शुकं कल्पं सुहृयात्, तथैतन्नामकाऽऽदीनामनुप्रदानम-
 न्यस्मिं सत्तयं संसर्गमात्रादिनिवृत्तसमर्थमपिनिष्पृन् । यदि वा-
 येन केनचिदनुष्ठानेन संसर्गं निर्वहन्निर्बोहोदसारनामापाद-
 येत् । तथाविधमनुष्ठानं पानं वा, अथवा तथाविधमनुष्ठानं न कु-
 र्यात् । तथा-त्यामशनाऽऽदीनामनुप्रदानं गृहस्थानां परमोर्त्थ-
 कानां समुच्छयानां वा संसर्गोपघातकं मामुहोऽप्येदिति । तदेत-
 स्त्वर्थे ह्यपरिहृया ज्ञात्या सम्यक् परिहरोदिति ॥ २३ ॥

यद्यप्येतेनानुपूर्वसहैविद्युमाह-

एवं उदाहु निमग्धं, महाधीरं महासुणी ।

अणंतनाणुदंसी से, धम्मं देसितवं सुते ॥ २४ ॥

(एवं उदाहु इत्यादि) एवमन्तरोत्तरा वा नीत्या उद्वेसकाऽऽदे-
 रारण्यं (उदाहु ति) उदाहृतनामुत्तवान्, निर्लेसो बाह्याभ्यन्त-
 रोऽप्यो वयस्सास निर्मन्थो, महावीर इति श्रीमद्भिक्षुमन-
 स्वामी, महाब्रह्मो मुनिश्च महासुनिः, अमन्तं ज्ञानं इतीं च
 यथासाधनान्तकान्तयोः, स नगवान्, धम्मं वारिभक्षकणं सं

सारोत्तरणसमर्थ वा । तथा-भूतं च जीवाऽऽदिपदार्थसूचकं, दे-
शितवाद् प्रकाशितवाद् ॥ २४ ॥

किं चाप्यत-

भासमाद्यो न भासेज्जा, एव वंफेज्ज मय्यर्थे ।

वातिट्ठाणं विवज्जेज्जा, अणुवित्तिप विद्यागरे ॥ २५ ॥

(प्राग्वह्याणां इत्यादि) यो हि भाषासहितः स भाषामाणोऽपि
धर्मरूपासंभवात्तत्र एव स्यात् । उक्तं च- " यद्यप्यविहसिक्कु-
सलो, यद्योगरं बहुविहं विद्यायतो । विवसं पि भासमाणां,
साहु व गुरुत्तयं पयो ॥ १ ॥ " यदि वा-यत्रान्यः कश्चि-
त्काऽऽदिको भाषमाणस्तथाऽऽनर एव सद्युक्तिकोऽहमित्येवमाजि-
मानवाद् न भावेत् । तथा-ममे गच्छतीति ममं वचो न (सं-
केच वि) नाभिलषेत् । यद्वचनमुच्यमानं तद्यथातत्त्वं वा सच्-
यस्य कस्यचित्प्रभतः पीडनाभावेत्, तद्विषेको न भावेतेति भावः ।
यदि वा-मामकं ममीकारः पक्षपातसं भाषमाद्यो (न वंफे-
ज्ज वि) नाभिलषेत् । तथा-मानुस्थानं भावाऽऽद्यानं वचो वि-
चयेते । इदमुक्तं भवति-परब्रह्मणुक्त्वा गूढाऽऽप्यारप्रधानो
प्रायमाणोऽभाषमाद्यो वाऽऽन्यथा वा मानुस्थानं न कुर्यादिति ।
यदा तु वक्तुं कतमो भवति, तदा तैश्चक्षुः परमात्मनोऽव-
यांशो बाधकमित्येवं प्राग्भित्तिव्य वचनमुदाहरेत् । तनुक-
कम्- " पुत्रं बुद्धीरं पदिहा, पञ्चा वक्षमुदाहरे ॥ " इत्या-
दि ॥ २५ ॥

अपि च-

तत्पिमा तस्या भासा, जं वदिचाऽऽणुत्तप्यति ।

जं उक्त्वं तं न वचन्तं, एसा अण्णा गियंठिया ॥ २६ ॥

(तद्विषयेत्यादि) सत्या-असत्या-सत्या-असत्याभूये-
त्येवंरूपं चतसृषु भाषासु मध्ये तेषां च क्रिज्जुसत्या इत्येवं-
धानाद् तृतीया भाषा, सा च क्रिज्जुसत्या क्रिज्जुसत्या इत्येवं-
कवा । तद्यथा-दूरा दारका अस्मिन्नगरे जाता मृना, तद्द म्य-
नाधिकसंभवे सति संवधाया ध्याजिचारारस्तस्याध्यासार्थमाति ।
यां वैशंकर्यां भाषामुद्रित्वा अतु पक्षाऽऽप्यापञ्चमाम्नेरे वा तज्ज-
नितेन दौषेण तप्यते पीड्यते क्रेश्चाम्भवति । यदि वा-अनु-
तप्यते, किं ममेवतूतेन भाषितेनेत्येवं पक्षाद्यापं विषये । त-
तज्ज्जेदुमुक्तं भवति-मिच्छामि पि भाषा दौषेण, किं पुनरसत्या, हि-
तोया समस्ताऽऽद्येवसेवादिनी । तथा-प्रथमाऽपि भाषा स-
त्या, या पुराणुपतयेन दौषाऽनुपपिणी सा न वाप्या, चतुर्था-
ऽऽव्यसत्यामृया भाषा बुधेनाऽऽयोगी सा न वक्तव्येति । सत्या-
या अपि दौषाऽनुपपिण्यस्यमधिकृत्याऽऽद-यद्वचः (उचं ति) क-
णु हि सादां, हिंसाप्रधानम् । तद्यथा-व्यतार्तां चौरोऽभं, लूय-
तां केहारा, दम्भ्यां गौरपका इत्यादि । यदि वा- (उचं
ति) प्रचञ्चं यज्ञोकेरपि प्रचञ्चते तत्सत्यमपि न वक्तव्यमि-
ति । यथाऽऽत्ता अथमुपदेशो मिश्रंयो मयपास्तस्येति ॥ २६ ॥

किं च-

होस्सावापं सहीवापं, गोपावापं च नो वदं ।

तुपं तुपं ति अपमुण्णं, सव्वसो तं ण वचप ॥ २७ ॥

(होस्सावापमित्यादि) होस्सस्यं वाहो होस्सावाहः । तथा-स
स्वस्यं वाहः सस्विवाहः, तथा-गोभोऽवाहनेन वाहो गोभवाहः,
यथा-काव्यपसगोभो, वासिष्ठलसोत्रो वेति इत्येवंरूपं वा-
हं साधुतो वदेत् । तथा- " तुमं तुमं " तिररकारऽऽद्यानमेकवच-

नान्तं बहुवचनोच्चारणयोगेऽनन्तं अन्तःप्रतिकूलरूपमन्वद्येव्ये-
चूतमपमानाऽऽवाद्कं संशयः संवेधा तत् सार्थमां वक्तुं न यतंत
इति । यथाऽऽश्वेतोक्तं निर्युक्तिकारेण । तद्यथा- " वाल्मथोसख-
कुली-संशययो वा किल बहुए काऽं । तद्येदं " इत्यादि ॥ २७ ॥

अङ्गुसिंसे सया निवसु, एव संसंगियं जए ।

सुदरुवा तत्पुवस्सग्गा, पदिबुजेज्ज ते विज्ज ॥ २८ ॥

(अङ्गुलीश्वेत्यादि) कुलितसं शीलमस्येति कुशीलः, स च वा-
श्वेत्याऽऽदीनामप्यतन्मः, न कुशीलोऽङ्गुशीलः, सवा सव्यकां, नि-
कणशीलो जिह्वा, कुशीलो न भवेत्त वापि कुशीलः वाधै संसर्गं
साकृत्यं, भजेत सेवते । तत्संस्मरणोपाधिभाषायथाऽऽह- " लु-
खकृपाः सातागौरवस्वभावाः, तत्र तस्मिन् कुशीलसंसर्गं सु-
योपवासात्कामिण्य उपसतोः प्रादुःष्यति । तथाहि-कुशीलव्यक्ता-
रो भवार्त्तन-कः किल प्रादुकोदकेन हस्तपादवद्गनाऽऽदिके प्र-
सादयमाने दौषः स्यात् । तथा-भारतारो धर्मो भवतीत्यतो येन
केनचित्प्रकारेणऽऽऽद्याकमेसांस्त्रियाऽऽदिका, तथा-उपामञ्जवा-
ऽऽदिका च शरीरं धर्मोऽऽधारं वदंयदुः । अर्थं च- " यद्यप्यत्र बहु-
सेजा, एवं पंडित्यवसक्तं ॥ " इति । " शरीरं धर्मसंयुक्तं, रत्नयो-
यं प्रयत्नतः । शरीरान्मृते पापं, पवतासत्त्वितं यथा ॥ १ ॥ "
तथा साऽऽनमदगानि संहननानि, अत्रपचुनपक्ष संशये जन्-
न इत्येवमादि कुशीलोक्तं सुधा अत्रसंस्वास्तत्रानुपक्षान्येवं
विद्वान् विवेको प्रतिबुद्धेना ज्ञानीयात्, बुद्ध्याऽऽप्यायकपं कु-
शीलसंसर्गं परिहर्तव्यं इति ॥ २८ ॥

नम्रात्य अंतारापणं, परगेहे ग णिमीयए ।

गामकुमारियं किंइं, नातिवेत्तं हमे मुणी ॥ २९ ॥

(नम्राथेत्यादि) नत्र साधुनिर्जकाऽऽदिनिमित्तं प्रामाऽऽदीं प्रविष्टः
सद् परो गृहभ्रमन्त्य गृह परगृहं तत्र न निर्वाहोपाय-
शोभं, अस्सर्गोऽऽस्थापवाद् दृशयति-नाभ्यत्रातरयेणोत् ।
अनरायः वाक्यप्रावाः, स च जरासा रीमाऽऽहृत्प्रयां स्या सखि-
भ्रमनराये सत्युपावेशेत् । यदि वा-उपगमलं विद्यमानं कश्चि-
त्सुसहायो गुर्येनुक्ताः कस्यचित्पदाविषय्य धमेदेशानि-
मित्तमुपावेशेत् । तथा-प्राम कुमारकाः प्रामकुमारकास्तेनामि-
यं प्रामकुमारिकाऽऽलो मीना हास्यकपं हस्तसंस्पृशोऽऽभि-
ज्जनाऽऽदिका । यदि वा-बहृकस्तुकाऽऽदिका, तां मुनिं कुर्यात्,
तथा वेला मवीरा तामनिकास्तमोदितं न हसेत्येवमादिमातिप्रक-
मुनिः साधुर्ज्ञानाऽऽवर्णवाऽऽद्यष्टिचकमेवमव्यायकं वदंयत् ।
तथा वाऽऽद्यामः- " जीवे णं अंते । हसमाणे उन्मयमाद्ये वा कश्
कम्पपगदीयो बंधव ? गोयमा ? सत्तविहबंधव वा अचविह-
बंधव वा । " इत्यादि ॥ २९ ॥

किं च-

अणुस्तुओ तरालेणु, जयमाणो परिव्वए ।

चरियार अपपमो, पुट्ठो नव्यऽहियासए ॥ ३० ॥

(अणुस्तुओ इत्यादि) जगता उदाराः शोऽजना मनोका ये
वक्तव्यार्थोर्दीनां शब्दाऽऽदियु विषयेषु कावजोगा धर्माऽऽभरत-
गीतमन्थयंवालावाहऽऽन्यः, तथा-भाकेश्वरयोऽऽह यज्ञेनेवृशरेणु
वहेषु भूतयु वा नोस्तुक्तः स्यात् । पात्रात्तरं धानं निशानां मिश्रि-
तोऽऽप्रतिबन्धः स्यात् । यत्तमानक्ष संयमाद्युत्तने, परि सत्तमा-
शोऽत्तरगुणेपु यथमं कुपेन मजःसंप्रभे गच्छेत् । तथा-अध्यायान-
काऽऽदिकागामप्रसक्तः स्यात्, नाऽऽहाराऽऽदियु रसमाध्वं विद्विज्ञा-

दिति । तथा-सुदृश्यामिदुग्धं परोचहोपसर्गोस्तत्रादीनमन-
श्चः कर्मनिष्ठं संशयमानो विचरहेतु सत्पक्व सङ्गादिति ॥३०॥

परोचहोपसर्गाधिस्तदमेवाधिकृत्याऽऽह-

हृत्प्रमाणं ष कुप्येज्जा, बुधमाणो न संमले ।
सुमथे अहिपासिज्जा, ष ष कोलाहलं करे ॥ ३१ ॥

(हृत्प्रमाणो इत्यादि) हृत्प्रमाणो अद्युष्णितकुटाऽऽदिनिरादि
न कुप्येव कोपयशो भवेत् । तथा-बुधेचनामुद्यमान आकु-
ब्धमानो निर्मग्धर्मानो न संशयोऽत्र प्रतीपं वदेष प्रमाणापि
मनोऽभयथावं विदध्यात्, किं तु सुमानः सर्वे कोलाहलमकु-
र्वाधिचरहेतेति ॥ ३१ ॥

किं चाप्यन्-

सुक्के कामे ष पत्येज्जा, विवेगे एवमाहि ।
आयरियाई सिक्खेज्जा, बुद्धाणं अंतिप सया ॥ ३२ ॥

(सुक्के कामे इत्यादि)लब्ध्यान् प्राप्तानप्रताप्तपि कामानिच्छाम-
व न कपान् न गच्छाम्कुर्यात्कामाऽऽदिपान् वा वैरत्वाभिष्वज्य प्रापये-
ज्जानुमयेत् न मुक्तीवादिशेषः । यदि वा-अथ कामावसायिनया
गमनाऽऽदि-लभियेकान् कामानेनपरोविशेषलब्ध्यापि षोपजीव्या-
वाप्यनागतान् प्रसूदत्तवप्राथयेत्, एवं च कुर्वतो भावविषेक
आश्रयत आभिर्भाषितो जयति । तथा-आचार्याचार्याणां कर्त्त-
व्यानि आचार्यकर्मव्यपदिहारेण । तथा-आचर्याणि सुमु-
क्तां यथावच्छणीयानि ज्ञानवद्दीनवारिष्वाणि तानि बुद्धाना-
माचार्याणामिनिके समीपे सदा सर्वकालं शिकेतान्प्रत्येदिति ।
अन्ये हि शीलवन्ता निरयं मुक्कुलथास आसेवेनीय इत्या-
चदितं भवतीति ॥ ३२ ॥

यद्युक्तं बुद्धानामिनिके शिकेतस्त्ववकानिकपणायान्-

सुस्मयमाणो उवासेज्जा, सुत्पन्नं सुतवस्मिंयं ।
वीं (वीं) रा जे अतपसेयी, चित्तिमता जिईदिया ॥३३॥

(सुस्मयमाण इत्यादि) गुरोरादेशे मति भोनुमिच्छा
हृत्प्रथा, गुर्वादेवैवावृष्यमित्यर्थः । तं कुर्वाणो मुक्कुपासीत
संबन । तस्यैव प्रथमगुणद्वयद्वारेण विशेषणमाह-सुत्प-
णोऽयमा वा प्रज्ञाऽऽथेति सुप्रज्ञः स्वसमयपरसमयवर्दी गी-
ताथ इत्यर्थः । तथा-सुत्पु शोभनं वा सत्ताह्यव्यवर्त्तरे तपो-
ऽऽपारसतीति सुतपस्वी, तमेवंभूतं ज्ञानिनं सत्यक् चारि-
ष्ववन्तं मुक्तं परब्रह्मकार्या संबन । तथा चोक्तम्-"नागस्त होह
भागी, धियदरमो हंसो चरिसे व । यथा प्रावकहाप, मुक्कु-
कवांसं न मुञ्चति ॥ १ ॥" (गो) ष एवं कुर्वन्ति तां दशोयति ।
यदि वा के ज्ञानिनस्तपस्विन इत्याह-धीराः कर्मविदारणस्त-
द्विषन्वा,धीरा वा परोचहोपसर्गाहोऽथाः,धिया बुद्ध्या रऽअस्ती-
ति वा धीरा ये केचनाऽऽनन्वाऽऽदिगमनाः आतो दयाऽऽदिविप्र-
मुक्तस्य प्रज्ञा केवहाज्ञायाऽऽथवा,ताम्येवंपुं शालं येषां ते आतप्र-
ज्ञान्येषाः, सर्वेहोकाभेपिण इति यावत् । यदि वा-आत्मप्रज्ञा-
न्वेषिण आत्मः प्रज्ञा ज्ञानमारमप्रज्ञा तद्व्यपिण आत्मज्ञाना-
न्वेषिण आत्महितान्वेषिण इत्यर्थः । तथा-धूर्तिः संबने रतिः,
वा विद्यते येषां ते धूर्तिमत्तः । संयत्प्रव्या हि पञ्चमहात्मतमा-
ह्वरं सुलाभ्यं-भवतीति । तपःसाध्या च सुलाभ्यैस्त्वसाध्यादिति ।
तदुक्तम्-" अदस्त धिई तस्व तपो, अदस्त तपो तदस्त समा-

ई सुखदा । जे अघिऽमंतपुरिसा, तयो वि कलु कुहरो तोसि
॥ १ ॥ " तथा-जितानि वशीकृतानि स्वावषयरागद्वेषविषये-
नेन्द्रियाणि स्वशोनाऽऽदीन येनै जितंन्द्रियाः हृत्प्रमाणा य-
थाविशेषथांविश्या भवतीति ॥ ३३ ॥

तदभिधियस्तुराह-

गिहै दीवपयासंता, पुरिताऽऽदिधिया नरा ।
ते वीरा बंधयुग्मुक्ता, नावकंसीति जीवियं ॥ ३४ ॥

(गिहै दीवमित्यादि) गृहे गृहवासे गृहपाशे वा, गृहस्थमात्र
इति यावत् । (वीवं ति) वीपी वीरी, वीपयति प्रकाशयतीति
वीप,स च प्रावहीयः मुनज्ञानात्मः यदि वा-हीपः समुक्ताऽऽदी
प्राशिक्षनाभावान्न ज्ञानः, स च प्रावहीयः संसारसमुक्तेः सर्वज्ञोक्त-
चारित्रज्ञात्मः तद्वेवंभूतं वीपं हीप वा गृहस्थभावेऽप्यव्यन्तोऽ-
प्राप्त्यवन्तः सन्तः सत्यक् प्रज्ञायांस्वायनोऽथना कचरोत्तरपु-
ष्यानामैवंभूता जन्मतीति दशयति-नराः पुरुषाः पुरुषोत्तम-
स्वाकंस्व नरोपादानम्, अथवा श्रीपामनेवैवृणुणात्पुत्रं ज-
नन्ति, अथवा देवाऽऽदिष्वुदात्तासंभिति । सुमुक्तां पुरुषाणामा-
दानीया आश्रयणीयाः पुरुषाऽऽदानीयाः मन्-नीऽपि मदीयांलो भ-
वन्ति । यदि वा-प्रादानीया इतिथिणां मोक्षतन्त्राणां च सत्य-
वृक्षीनाऽऽदिकः पुरुषाणां सत्पुरुषाणामादानीयाः स विद्यते येषा-
मिति विशुद्ध मन्थरीयाः "अयं आदिभ्योऽम्" ॥५१२२७॥ इति ।
तथा ष एवंभूतास्ते विशेषेणरथमयप्रकारं कर्मति वीराः । तथा
आश्रयते सवाह्याऽऽव्यवरेण [पुत्रकप्रऽऽदि]ओहकरोपेत्सावक्येन
मुक्ता बन्धनोर्मुक्ताः सन्तो अतीवितमसंयमजीवितं, प्राणधारणं
वा नाभिकाकृन्ति नाभिसम्पत्तीति ॥ ३४ ॥

किं चाप्यन्-

अग्निजे सफासेमु, आरंजेसु अणिरिसे ।
सर्वं ते समयातीतं, जयते ज्ञापियं वहु ॥ ३५ ॥

(अग्निजे इत्यादि) अग्नौऽऽनग्न्यपवको मूर्तिनः । क, शब्दस्व-
र्येषु मनोऽङ्गेषु, आद्यस्तप्रहणाम्पयप्रहणमतो मनोऽङ्गेषु रूपेषु गन्धे-
षु रसेषु वा अग्न्य इति कथयति । तथेनरेषु वाऽऽद्विष्ट इत्यपि
वाक्यः । तथा-आरंभेषु साध्याऽऽग्नौऽऽनग्न्येऽपिऽभितोऽसंभ-
व्योऽऽमृष्ट इत्यर्थः । उपसंहृतकाम आह-सर्वमेतद्व्यध्वनाऽऽद्रे-
रभ्य प्रतिषेधयन्नेन यज्ञपितृभ्यो कथा बहु, तत्समयादाहोत्तम-
माददीनमतिक्रान्तमिति कुत्वा प्रतियजन् । यद्यपि च विधिद्वि-
रयोक्तं तदेतत्सर्वं कुर्वतसमयातीतं लोकोत्तरं प्रथमं वद-
ते ॥ ३५ ॥

यद्यपि च तैः कुनीयिदैर्बहु ज्ञापिनं तदेतत्सर्वं समयातीत-
मिति कुत्वा वासुधैवमिति प्रतियिष्य प्रथमनिषेधद्वारेण मोक्षा-
भिऽसाधनेनाऽऽह-

अग्निमां च मायं च, तं परिष्ठाप पंक्पि ।
गान्वाणिय ष सदाधि, शिष्वाणं संषप मुष्णी ॥३६॥

(अग्निमां चेत्यादि) अतिमानो महामानस्त, आश्रयत्वा-
द्वारितं क्रोधं च, तथा-मायं, अशुद्धात्क्रोधं चैवृत्तं क्रोधं च,
तदेतत्सर्वं पण्डितो विवेकी कुपरिष्ठाप परिष्ठाप प्रत्याश्रया-
नपरिष्ठाप परिहृत् । तथा-सर्वाणि गान्वाणिय आदिरससा-
तत्प्राणं सत्यक् ज्ञात्वा संसारकारण्येन परिहरेत्परिहृत्य
च मुनिः साधुभिर्वाणमशेषकर्मलपकरं, विशुद्धाऽऽकाशदेशं वा
स्य चैवमिदं सत्प्यात्, प्राथयेदिति यावत् ॥ ३६ ॥ सुप्र १ मु०

६ अ० । (कदा पुनरुपपन्निरावरणानामां तीर्थकृतां चार्थगो
जयति येनासावाकपर्यते ? उच्यते - धम्मकथावसरः । किञ्चतल्लैः
पुनर्धम्मैः प्रवेदितस्तद् बह्व्यते - 'सोसार' शब्दे)

तथा च-

केवलपिण्णसो धम्मो मंगलं, केवलपिण्णसो धम्मो सो-
चसो ।

केवलपिण्णसः, कोसो ? धम्मैः धुनधम्मैः, चारित्रधम्मं च मङ्गलधम्मं,
अनेन कपिण्णऽऽदिप्रकृतधम्मैव्यवच्छेदमाह । आब० ४ अ० ।

अपि च-

कुजए अपराजिए जहा, अक्खेहि कुमभे हि दीवयं ।

कदमेव गहाए गो कलिं, तो तेयं नो चेव दावरं । १२ ।

कुलिस्तो जय्योश्चेति कुजयो धूनकारः, महतोऽपि धूनज-
यस्य सान्निभित्वात्प्रवर्धतेत्युच्यते कुलिस्तस्वामिति । तमेव
विशिमिण्ण-अपरराजितो दोषयन् कुशलत्वाद्यन्वेन न जीयते ।
अक्खेवो पाणकेदीव्यन् क्रीडन्स्वरानकः कुशलो नियुगः यथा
असौ धूनकारोऽक्केः पारोकेः कपरंकेवो रममाणः (कडमेव
स्र) चतुष्कमेव गृहीत्या तल्लुपधजयत्वात् तमेव दीव्यति ।
ततोऽसौ तनुपधजयः सन्न कालमेकक, नाऽपि श्रैतं त्रिकं च,
नापि ह्यारं द्विकं शुद्धतीति ॥ २२ ॥

दार्ष्टान्तिकमाह-

एवं भोगमि ताडया,

तुंए च धम्मं अणुचरे ।

बुगिएह्द जंअडिउचयं,

कडमिव समऽवहाए पंएिण्णं । १३ ॥

यथा धूनकारः आसजयत्वात् सर्वोत्तमं दीव्यं चतुष्कमेव
शुद्धस्वैवमिच्छोके मनुष्यलोके तावता प्रापिणा वा सर्वज्ञेनो-
क्तोऽयं धम्मः काम्यादिलक्षणः शूनचारिणाऽऽक्यो वा नाऽस्या-
स्तरोभधिकोऽस्तीत्यनुत्तरः, तमेकान्तिरतमपि कृत्वाऽनुत्तरं स-
र्वोत्तमं च शुद्धाण विस्त्रोतायिकारंइतः स्वीकृतम् । पुनरपि निग-
मनायै तमेव दृष्टान्तं दर्शयति-यथा कश्चिद् धूनकारः कृतं
कृतयुगं, चतुष्कमिष्यथः, शेषमेकऽऽयपहाय स्वकथा दंडयन्
शुद्धानि, एवं पाण्डित्येनैव सापुरीरि, शयं गृहसकृदावचनिकथा-
म्बधेयाऽऽदिप्राप्तवपहाच संपुर्णं महान्तं सर्वोत्तमं धम्मं शुद्धीया-
दिति प्रायः ॥ १४ ॥

उत्तर मणुपाया आहिया,

गामधम्मा इह मे अणुसुत्थे ।

जंमी विरता ममुद्धिया,

कासवसस अणुधम्मचारिणो ॥ १४ ॥

(उच्छस्त्रेवादि) उत्तराः प्रधाताः, कुजयत्वात् । केपाम ? उपदे-
-हाईरत्तामनुत्थायात् । अन्धथा सर्वेषामेवेति । के ते? प्राग्धम्माः
शुद्धाऽऽदिविषया मयुत्तरकया चेति । एवं प्राग्धम्मो उत्तरवत्सव-
-धैराकथाताः, मयैतदनुपच्छाच्छूनम् । एतच्च सर्वमेव प्रागुक्तं, यच्च
बह्ववसानं तथा येनेनाऽऽदितीर्थकृता बुधानिदृशनाऽऽश्रितं सत्
प्राग्धम्मव्याप्यधराः सुखमेवस्थामिप्रभृतयः स्वशिष्येभ्यः प्रतिपाद्य-
-न्यतो मयैतदनुत्तरमिदमवधाय । यदिसिन्धित कर्माणं इव६शो-

पे पञ्चमी, सप्तमी वेति । यात् प्राग्धम्ममाभिषय वे विरताः,
पञ्चम्यर्थे वा सप्तमी । येऽथो वा विरताः सत्यक संयमकवेषो-
-रितयाः समुत्थितास्ते काश्यपस्यवर्षजस्वामिनो बर्द्धप्राग्धम्मामिनो
वा संबन्धी यो धम्मैस्तदनुत्तरारिणस्तीयिकरप्रणीतधर्मोनुत्थायिनो
भवन्तीत्यर्थः ॥ २५ ॥

किं च--

जे एयं चरंति आहियं,

नाएणं महया महेमिया ।

ते उड्डिय ते समुद्धिया,

अशाब्बं सारंति धम्मओ ॥ १६ ॥

(जे एयं इत्यादि) । ये मनुष्या एनं प्रायुक्तं धर्मं प्राग्ध-
-मं विरतिरक्षणं, कुवेमिन् चरन्ति । आश्यातं ज्ञानेन ज्ञानपुत्रेण,
(महयेति) महाविषयस्य ज्ञानस्याऽनभयानुत्थात् महान्
तेन तथाऽनुकूलमिच्छोपसर्गैसाहिष्णुत्वात्प्रमदहियिणा आभिप्रक्ष-
-मानस्वामिना आश्यातं धर्मं ये चरन्ति, ते एव सयमोऽथाने
कुनाधिकपरिहारोऽपिनाति । तथा-निहृवाऽऽदिपरिहारणं त
एव सत्यकस्वभावंदेशनाऽपरिचयागोचरितायाः भमुराधता इति,
नाऽप्ये कुप्रावचानिका जमातिप्रभृतयश्चेत भावः । त एव च
यथोक्तयमानुत्थामिनोऽथोऽप्ये परस्परं धर्मो धम्ममाश्रित्य
धर्मतो वा अत्यन्तं सारयन्ति चाद्यान्त, पुनरपि सद्धमं प्र-
-तयन्तीति ॥ २६ ॥

मा पहे पुरा पणामए, अजिक्खे उवहि धुणितए ।

जे द्युणं तेहिं एा णयाते जाणंति समद्विमाहियं ॥ १७ ॥

(मा पहेत्यादि) जगति संसारं वा प्रणामयन्ति प्रह्लादयन्ति
प्राथिनो प्रणामकाः शब्दाऽऽद्यो विषयास्तेषु पुरा पृथ-
-वृत्तान् मा प्रेतस्व वा स्मर । तेषां स्मरणमपि यस्मान्म-
-हतेऽनयोय, अनामगाँक्षे नोदाक्तेन नाऽऽकाङ्क्षेदिति । तथा-
-अजिक्खन्तुं, अनिलपेदनात् चिन्मयेद्वन्तुपमनुत्तरानं कुपात् ।
किमर्थमिति दर्शयति-उपधीयते दीक्ष्यते दुर्गतिं प्रयागमा
थेनाऽसावुपधिर्मोया; अष्टप्रकारं वा कर्म; तद्गुणतायापवनयना-
-यागमिकाङ्क्षादिति सत्यन्धः । दुष्टधर्मं प्रत्युपगतः कुमार्गो-
-नुत्थायिनस्तीयिकाः । यदि वा- (इमश्च लि) इष्टधर्मः कारिण
उपतापकारिणो वा शब्दाऽऽद्यो विषयास्तेषु च महासन्धाः न
तयाः प्रह्लादुत्थात्सावित्तुत्थायिनो न भवन्ति, ते च सम्मा-
-गानुत्थायिनो जानन्ति विदन्ति समाधिं रागाद्वेषपरिचयागद-
-धर्मध्यानं च आहितमामिन् व्यवसन्तम् । वा समसन्ताद्धतं वा
त एव जानन्ति, नाऽप्य इति भावः ॥ २७ ॥

तथा--

णो काहिए ह्दोज संजए,

पासामिए ण य संपनारए ।

नथा धम्मं अणुत्तरं,

कयकिरिए ण यावि भाएए ॥ १८ ॥

(णो काहिए इत्यादि) संवतः प्रमाजितः कथया चरति
काधिको रांघराऽऽशे न भवेत् । याद् वा-विदको वैशुभ्याऽऽवा-
-र्द्धी इत्यादिकथां या न कुयात् । तथा-प्रश्नेन राजाऽऽदिकि-
-शूलकपेण, द्वेषाऽऽदिप्रवृत्तानामिष्येण वा चरतीति प्राश्निको
न नयेत् । नापि च संसारको देववृत्तनयैकाद्याऽऽदिद्वि-
-

कथापिस्तराको भवेदिति । किं कृतेति दृशयति-क्यावाऽ-
 वधुपुत्र नाश्यात्सरो विद्यत इत्यनुत्तरस्तं बुतचारिवाऽऽव्यं धर्म
 सम्भयवगम्य, नस्य हि धर्मस्यैतदेव फलं यदुन विकथा-
 निमित्तपरिहारेण नस्य कृ क्रियावान् स्यादिति तद्दृशयति-
 कृता स्वयन्वसा क्रिया संपानुष्ठानकथा येन स कृतक्रिय-
 सत्पाचुत्तक, न चाश्रयि नामको भवेद्महमस्य स्वामीत्थं
 परिग्रहाऽऽमद्री जनेदिति ॥ २८ ॥

उत्तं च पसंस षो करे, न प उकोस पास माइषो ।
 वेसिं सुविवेगमाहिए, पणया जेहँ सुजोसिअं पुयं ॥३१॥
 (उच्चमित्यादि) ' उच्चं ति ' माया, तस्याः स्वाभिप्रायप्र-
 षादानकृपात्, तां न कुर्यात् । यद्यपि उचरापेक्षया समुच्च-
 थायः । तथा-प्रशस्यते सर्वैरस्यैवगामेनाऽऽद्वयत इति प्रशस्यो
 कामः, तं च न कुर्यात् । तथा-जात्यदिभिर्दृष्टानेहेषुपकृति
 पुत्रपुत्रकर्मयनोत्पत्त्यर्थको मानः, तमपि न कुर्यादिति सम्बन्धः ।
 तथा-अनर्थकविद्येतोऽपि सुखार्थप्रदकारिः प्रकाशीजवती-
 ति प्रकाशः कोषः, तं च (माहने ल) साधुनं कुर्यात् । तेरां
 कथायाणां येमेहा-मज्जिर्विदेकः परित्याग आहिनो जमित्त एव
 धर्म प्रति प्रयत्ना इति । यदि वा-तेवामेव सत्पुरुषाणां सुपु-
 त्रिवेकः परिज्ञानकृप आहिनः प्रथितः प्रसिद्धि गतः, त एव च
 धर्मं प्रति प्रयत्नाः, येमेहासर्थः सुपुत्रं सुपुं सेवितं, धूयतेऽप-
 रकारं कर्म येन तदुत संयमागुष्ठानम् । यदि वा-यैः सद्गुष्ठा-
 यामिः (सुजोसिअं ति) सुपुत्रं कृतं धूननाहैत्वाद् धूतं
 कर्मैतं ॥ २८ ॥

अपि च-

अग्निदे माहिए सुमंयुने, धम्मद्वी उवहाणवीरिए ।
 विहंज ममाहिरिए, अचहिअं सु दुहेणं म्मज्ज ॥ ३० ॥
 (अग्निदे इत्यादि) विनच्छत इति विनहः । न विनह-अ-
 दिनहः, सर्वत्र ममरुदरिति इत्यर्थः । यदि वा-परीबहोपसर्ग-
 निहम्पते इति विहः, न निहाऽनिहः उपसर्गैरपराजित इत्यर्थः ।
 पाठान्तरं वा-" अग्निं ति । " नास्याद्यन्तरीत्यनघो, निर-
 षयागुष्ठायात्यर्थः । नह हिनेन वनेन इति साहितः, साहितो
 शुको वा ज्ञानाऽऽदिभिः, साहित आत्महितो वा स्वगुष्ठानप्रवृत्तः ।
 तमेव दृशयति-सुपुत्रं संवृत्त इत्थित्यनोऽङ्गुथियेक्षोत्सिका-
 रहित इत्यर्थः । तथा-धर्मः बुतचारित्रऽऽव्यस्ततायोः प्रयोज-
 नः, स एवार्थः, तस्यैव सङ्गिरर्थेनाणस्वाद् धर्माद्यः, स यस्या-
 ऽस्तीति स धर्माधी । तथापेधानं तपः, तत्र वीर्येवात्, स प-
 ष्यभूतो विहरेत् संयमागुष्ठानं कुर्यात् । समाहितेन्द्रियः सं-
 यतन्द्रिय एव । यन आम्हिनं उ-क्षेनाऽऽमुत्ता संसारे प-
 ष्टया अह्वनधर्मानुष्ठानेन लज्जते त्रयाप्यत इति । तथाहि-" न
 पुनरिदमिन्द्रज्जेम-मगाथसंसारजसिअं विषयम ॥ मानुषं सधो-
 त्तक-नहिह्णाविअसिप्रतिमम् ॥ १ ॥ " तथाहि-युगसिज्जाऽऽ-
 दिह्णागतनीया मनुष्यत्रय एव तावद् दुर्जने, तत्राऽऽवर्षेक्षेना-
 ऽऽदिह्णापमित्यत आत्महितं उ-क्षेनाऽऽवर्षयत इति मन्त्यम्य ।

अपि च-

पूनेषु जङ्गमथं, तस्सिन् पञ्चेन्द्रियवमसुकुष्टम् ।
 तस्सादपि मानुष्यं, मानुष्येऽप्यायेदेषुशब्दं ॥ १ ॥
 देषो कुलं प्रथानं, कुले प्रथाने च आनिरककृता ।
 आती रूपसमूची, रूपे च बलं विधोदत्तमम् ॥ २ ॥

भवानि बले वाऽऽयुष्कं, प्रकृष्टमायुष्कतोऽपि विज्ञानम् ।
 विज्ञाने सम्पत्तयः, स्वयत्तयं शीलसंघातिः ॥ ३ ॥
 एतत्पुण्येक्ष्माभ्यं, समासतो मोक्षसाधनार्थायः ।
 तत्र च बहु संघातः, बह्वङ्गिरथं च संशय्यम् ॥ ४ ॥
 ताकुलतोऽयमभयुना, मज्जकामं समाधिमाधाय ।
 त्यक्त्वा सङ्गमनायं, कार्यं सङ्गः सदा भवेः ॥ ५ ॥ इति ।
 ॥ ३० ॥

एतच्च भाषिजिनं कदाचिदवासपुत्रंमित्येतद्दोषयितुमाह-
 छ हि एण पुरा अशुष्कमुत्तं,
 अमुत्ता तं तह षो ससुद्धिं ।
 मुष्णिणा मायाह्माऽऽहिरिं,
 नाएणं जगसवन्दसिणा ॥ ३१ ॥

यदेतस्मिन्ना जगतः सर्वेभावदर्शिता ज्ञानगुणीयेण सामा-
 यिकाऽऽद्याहितमाख्यातं तन्मनं निश्चितं न हि नैव पुरा पूर्वं
 अन्तुभिरनुभूतं अक्षयवधमायातम् । अथवा-शुतमपि तत्
 सामायिकाऽऽदि यथाऽऽवस्थं तथा नाऽऽनुष्ठितम् । पाठान्तरं वा-
 " अविनह ति " अविनयं यथावसागुष्ठानमनः कारणाद्दुस्तमा-
 माःसाहितं सुदुष्कर्ममितं ॥ ३१ ॥

गुनरप्युपदेशान्तरमधिकृत्याऽऽह-

एवं मत्ता महंनरं, धम्ममिणं संहिया बहु जग्गा ।
 गुरुणो छंदाणुनत्ता, विरया तिअ महोपमाहितं ॥ ३२ ॥
 (एवं मत्ता इत्यादि) एवमुक्तौत्या आत्महितं सुदुष्कर्मं म-
 त्ता इत्यावा धर्माद्यो च महदन्तरं धर्मविशेषं कर्मणो वा विवरं
 ज्ञात्वा । यदि वा-(महंनरं ति) मनुष्याऽऽवर्षेक्ष्माऽऽदि कर्मवत्
 सद्गुष्ठानस्य इत्यावा एनं जैनं धर्मं बुतचारित्राऽऽमरकं, सहा हि-
 तेन वनेन इति सहित्ना ज्ञानाऽऽदि युक्ता यदधो जना ह्युक्त्या-
 नः समाभिनाः सन्तो गुरोराचायाऽऽद्वेस्तोयंकरस्य वा उन्मा-
 नुषकोकासनद्रुक्तमागुष्ठायिनो, विरताः पापेभ्यः कर्मज्यः
 सन्तस्तीयां महोपमायातं संसारसागमेवमायातं मया
 भवतामपरेक्ष तांषेकाङ्गिरयेवात् ॥ ३२ ॥ सूत्रं १ सु०
 २ सू० २ अ० ।

किं च-

संधप साधुधम्मं च, पावधम्मं शिरारं ।
 उवहाण्वंरिए भिअकु, काहँ माणं न पत्थए ॥ ३३ ॥
 (संधप इत्यादि) साधुनां धर्मः सात्व्यादिको दृशविषयः, स-
 म्यग्दर्शनचारित्राऽऽव्यो वा, तमनुमंयेयद् वृत्तिमापाद्येत । तद्य-
 था-प्रतिक्रमप्रपञ्चज्ञानग्रहणं ज्ञानम् । तथा शब्दाऽऽदिदोषपरिहृ-
 रेण, नस्यग्नीवाऽऽदिपदार्थाधिगमेन च सम्यग्दर्शनमस्त्वहित्वा-
 योत्तरगुणसंपुर्णपालनेन प्रत्यक्षसंपुर्णज्ञानग्रहणेन चारिषं वृत्-
 त्तिमापाद्येदिति । पाठान्तरं वा-" सद्देहं साधुधम्मं च " पूर्वो-
 कविशेषणाविशिष्टं साधुधर्मं मोक्षमार्गत्वेन अर्हथीत निःशङ्क-
 तया शृद्धीवान्, वशशाऽऽस्यगनुगलयेत् । तथा-पापं पापो-
 पादानकारणं धर्मं प्रापुष्यमर्देन प्रवृत्तं, निराकुण्यं । तथा-उप-
 धानं तत्र, तत्र यथाशक्या वीर्यं यत्स स भवयुपधानवीर्यं, त-
 देयंयुनो भिक्षुः कोषं, मानं च न प्राप्येत्स वधयेत्तति ॥ ३३ ॥
 सूत्रं १ सु० ११ अ० ।

सोचा य धम्मं अरहंतजासियं,
समाहितं अट्टपदेोभवत्तु ।
तं सदहाखा य जणा अयाण्ण,
इंदा व देवादिं अगामिसेत् ॥ ११ ॥

(सोचा य इत्यादि)भूत्वा च बुगुंतिवापराह धर्मं कुतचारिणाऽऽ-
वमहं त्रिभाषितं सम्यग्वाक्यात्ममपयानि युक्तया हेतुवा वा
तेरुपशुद्धमवदानं सत्पुकिंकं सत्केतुकं वा, यदि वा अर्थैरभिधेयैः
पदेभ्य वाचकैः शब्दैरुप सामीप्येन शुकं निर्दिश्यम् । तमेवंजन्त-
महं त्रिभाषितं धर्मं अहृद्यानाः । तथा-प्रनुतिच्छमो जना लांका
अनायुधोऽनपरातायुष्कर्मोयुः स्वतः सिद्धाः सायुष्येच्छाऽऽद्याः
देवाधिपा आगामिष्यन्तीति ॥ ३६ ॥ सुब० १ ४७ ७ अ० ।

(२६) धर्माधर्मविचारश्च सूक्ष्मबुद्ध्या कर्तव्यः, धर्मविचारे सू-
क्ष्मबुद्धेराभ्यधीयतासुप्रयश्चाह-

सूक्ष्मबुद्ध्या सदा ज्ञेयो, धर्मो धर्माधिभिर्नरेः ।
अन्वयथा धर्मबुद्ध्यैव, तद्विधातः प्रसज्यते ॥ १ ॥

(सूक्ष्मेति) सूक्ष्मबुद्ध्या निपुणमन्या, सदा सर्वकालं, ज्ञेयो ज्ञात-
व्यः, कौंभ्यावित्याह-धर्मो दुग्मतिप्रपातकरूपे हेतुः, कैरित्याह-
धर्माधिर्धर्मधर्मप्रदासुभिर्नरेर्मानवैः, अन्यथा स्थूलबुद्ध्या धर्मवि-
चने कुनीयं कानामिव धर्मबुद्धयेव धर्मोभिर्प्रायेणापि, तद्वि-
धातो धर्मव्याहतिः । प्रसज्यते प्राप्नोतीति ॥ १ ॥

एतद्वच दशैयसाह-

सुहीत्वा ग्लानमैषज्य-प्रदानाभिप्रहं यथा ।
तदमाती तदनेऽस्य, शोकं समुपगच्छत ॥ २ ॥

सुहीत्वा आदाय, श्लानयाशुकाय, मैषज्यप्रदाने औषधविन-
रूपविशेषे, योऽभिप्रहः प्रतिहा, श्लानयथा मैषज्यं दातव्य-
मित्येवंरूपः स तथा त, यद्येयुदाहरणोपम्यासाधेः । तस्य श्लान-
नवाभावेन श्लानमैषज्यप्रदानस्याप्राप्तिरसंभवतदप्राप्तिसत्त्वात्,
तस्य श्लानमैषज्यप्रदानाभिप्रहस्यान्तःकारणाधिपूर्यां पयैव-
स्मानतस्तत्र, शोकमुद्रेणं, समुपगच्छतो प्रजतोऽभिप्रहंशुधर्म-
बुद्ध्याऽप्यधर्मो भवति । तथा सर्वत्रैतं प्रकृतमिति ॥ २ ॥

शोकमेव दशोयनि-

सुहीतोऽभिप्रहः अष्टो, श्लानो जातो न च क्वचित् ।
अहो मेऽकंपता कष्टं, न सिद्धमनिवाञ्छितम् ॥ ३ ॥

सुहीतं आत्सांभिप्रह उकरुपा प्रतिहा, अष्टोऽतिप्रशुभ्यः, श्लानो
रोगवान् जातो भूतो वा, मे प्रम, धने हस्युं धनं वार्हतिनि
धम्मस्तत्रैवस्तत्, त्रिष्वेषोऽधम्मना, कष्टमिति अद्वयचन, न सि-
कं न निष्प्रममनिवाञ्छितमभिमतमिति ॥ ३ ॥

प्रकृतयोजनयाऽऽह-

एवं श्वेतसमादानं, ग्लानयावाधिसन्धिपत् ।
साधूनां तपतो यच्च, बुद्धं ह्येवं महात्मभिः ॥ ४ ॥

यद्यमनेन प्रकारेणाभिप्रहविषयाप्राप्तौ शोकमननकृणेन,
ईशुशुभोऽधिकृतानिप्रहस्य धर्मव्यावाञ्छितरुपात्तावाचार्थः । एत-
द्वच ग्लानमैषज्यप्रदानाभिप्रहस्य समादानं प्रहमेतत्-
समादानं, यच्छुभोऽत्र कष्टयो, यद्यथाह श्लानजाव रोगव-
त्वेऽनिसन्धिअभिप्रहो यदि कश्चित् साधुर्मानो जयति
तदा शोभयं यथाऽऽकथंभिप्रहस्य सत्फलवप्राप्तिरित्येवं-

सहजो विद्यते यत्र तद् ग्लानजावानिसंघिमत्
साधूनां सुगीनामेनसमादावामिति धानः । अथवा-साधूनां
ग्लानभावाजिसन्धिपदिति धानः । तथैतः परमाद्यैववा तवि-
ति तस्मात्कारणाद् बुद्धं शोषयत्, श्लानभावाजिसन्धिपत्वेन कर्म-
वचहेतुत्वात्, ह्येवं क्रात्येत्, महात्मभिः प्रशस्यस्वजादेरिति ॥ ४ ॥

एवमधोपनया शोभप्रतिपत्तयेऽप्युपलभ्येति दशैयसाह-
लौकिकैरपि चैषोऽर्थो, दृष्टः सूक्ष्मार्थदर्शिनिः ।

प्रकारान्तरतः कैश्चिद्यत एतदुदाहृतम् ॥ ५ ॥

लोकं विदित्वा लौकिका वास्तुकिप्रभृतयः, तैरपि च न के-
वमं जैनेरेव, एवोऽनन्तरादिनांऽर्थोऽर्थोपलज्जानतदावलकृणो,
दृष्ट उपलभ्यः । किमुतैरित्याह-सूक्ष्मार्थदर्शिनिः पदुद्विभिर्ज्ञे-
यस्त्वुविधेयकेन चै श्रुतिसूक्ष्मबुद्धोऽर्थोपलज्जाम्यानेवविधा-
नार्थं ज्ञानुमसं भवन्ति, ननु मिष्यावृथां कथं सूक्ष्मार्थदर्शि-
त्वम् ? उच्यते-मत्प्रज्ञानाऽऽवरणाऽऽदिक्रपोपशमविशेषात् अज्ञा-
नं, तादृं तेषां कथम्, तत्राऽप्युच्यते-सद्वन्तोरविशेषात् आह अ-
"स्यसवधिलेखनाशो माहा ॥" प्रकारान्तरतः-अस्मदुपक-
काराद् ग्लानमैषज्यदानाभिप्रहसहजग्राह्येन प्रकारेण कैश्चि-
द्वास्तुकियादिभिरिव, न सर्वैः, कथं तैरिष्टोऽभ्यप्रित्यवसितमित्याह-
यतो वरमादेतद् वष्यमाणमुदाहृतमजनिहितमिति ॥ ५ ॥

अङ्गुल्येव जरा यातु, यत्त्वोपपुक्तं मम ।

नरः प्रत्युपकाराय, विपत्सु लज्जते फलम् ॥ ६ ॥

कल सुप्रसिधेय ताराऽऽवासी रामरेव यमुक्ताः-अङ्गुल्येव म-
दीवगावेष्वेव जरा जरणपरिणामं यातु गच्छतु, मा प्रत्युपकार-
द्वारेण प्रतिचातनीयं भवतिस्त्ववधारमायं, किं तद् ? यद्वालेः
सकाशात् तारां विमोक्ष मम तद्वयेन त्वया भवता उपकृत-
मुपकारः कृतः, प्रमेत्यामानं सुप्रसिधं निर्दिशति । तस्मात् कि-
मिष्येवमित्याह-नर उपकारकारिमाणः उपकारं प्रतीयाऽऽधि-
त्योपकारः प्रत्युपकारः तस्मै प्रत्युपकाराय उपकृतनरेण क्रिय-
माणाय संपद्येन यत्फलं विपत्सु इत्यनेपु सत्सु समते प्राप्नोति त-
त्कमुपकारकारिणीकियायाः साधुम् । अयमभिप्रायः-उपकारको
इवसमन एव उपकारिकियायाः कृतमुपकृतेन कृतं समते,
न पुनर्यद्वा इवसमाभावं, निरवसरत्येव तद्वनंभावाविति ।
किमुक्तं भवति ?-मा त्वमापदं प्राप, यत्कामहं भवत्तमुपकारो-
मिति । अन्ये त्वाहुः-नर उपकृतमानवः, प्रत्युपकाराय विप-
त्सु उपकारादि इवसनेपु भवते फलं, फलहेतुत्वात् वसरतिमि-
ति ॥ ६ ॥

एवं तावद्वर्माधर्मप्रवृत्तायपि, धर्मेश्याधानो जयमनिपुणबुद्धिर्मानं
श्लानमैषज्यप्रदानाभिप्रहप्रवृत्ताधिर्धानं समाधितय, अशुभविषयं सर्वा-
देषपि प्रवृत्तिर्वातं दशोयसाह-

एवं विरुद्धदानाऽऽदी, हानोत्तपगतेः सदा ।

प्रशुभ्याऽऽदिविधाने च, शास्त्रोक्तान्याथाधिने ॥ ७ ॥

छत्र्याऽऽदिभर्तनां ज्ञेयो, धर्मव्याघात एव हि ।

अस्मद्ग माधुस्यधर्माऽऽस्म्य, श्रुतयधर्मव्यपेक्षया ॥ ८ ॥

यथा श्लानमैषज्यदानाभिप्रहं धर्मबुद्ध्या कृतेऽपि धर्मोक्तुर्दो-
षाद् धर्मव्याघातः ससज्जयेधर्ममैव श्वायेन विरुद्धव्यं शास्त्र-
विनिवारितस्य शोभोपपातहेतुत्वाद्द्वयप्रत्यस्याऽऽशाक्याऽऽदिभर्तना-
वृत्तितस्य मीसतिहाऽऽदेवां दिच्छदाय भदोपयवेन शास्त्रान्तरा

कृतमा पात्राय, दामं विरतरयं विरुद्धवानं, तद्वाचिष्यस्य श्रीलतयो-
 मावभाष्येभ्य मुद्रविनयः५५देवतापुत्रात् ५५देवो स विरुद्धवानाः५५-
 विल्लस द्यमाः५५देवेतो धर्मोभ्याघात एव, क्षेत्र इति योगः कृत इ-
 त्याह-हीनद्वय गुणधियुक्तस्य, क्षेत्रद्वयपावक्य वा उभयं प्रधान-
 मतेति गतिरवगमो बोधो हीनोत्तमगतिः, तनो हीनोत्तमगतेः
 सदा सर्वदा, साक्षानिराकृतत्वेन इ हीनमाधि देवेषु पानं बोधमनि-
 ति बोधविषयैवावगमकश्च यदा दाने प्रवर्तते, तदा धर्मस्य व्या-
 घातः कुरुते एवेति । इतश्च द्यमविरुद्धता च ॥ ५५कारणं सुखा-
 कल्पगिज्ञाय देसकालस्युय । दामं अर्हस्युमुचितं, गिर्हाण सि-
 क्कमावयं प्रागियं ॥ १ ॥ ॥ इति तद्वाचिष्योपाधिषयैवावगमस्येवा ।
 पार्श्वविरुद्धता पुनरेवम्-“अच्छव्यवरदियाणं, दामं अं दिज्जहिं कु-
 प्पसालं । तं कलु घोचइ दायं, वरिहरकयं कोइतेस्येय ॥ १ ॥ ”
 तथा प्रत्ययाः५५हीनां सर्वविरतिप्रतिपत्तिप्रभुनीनां विधानं क-
 रं प्रत्ययाः५५विधानाय, प्रादिहाश्रयैशुविस्वयादिसंभवः ।
 तत्र च न केवलं विरुद्धवानाः५५धेय, किंपूते प्रत्ययाः५५विधि-
 धानेः, इत्याह-शास्त्रोक्तपापव्याजिते आगमाभिहितमनवनिगच्छते,
 हीनोत्तमवैरति हेतुविहाय धर्मेन, धर्मव्याःकतो क्षेत्र इत्येत-
 द्वापि संबन्धीयं, तत्र प्रत्ययाः५५विधाने शास्त्रोक्तोऽयं न्यायः-

“ नियनियसहायलोचय-अववायावगमजोगमुदीहि ।
 उचियत्त मात्तयं, भिमिसस्यो सइ पइइत्ता ॥ १ ॥ ”

तथा-

“ पञ्चव्यय जोगमा, आरियदेसमिअं जे समुत्पप्पा ।
 आरुकुभेहिं विरिअत्त, तइ जीणव्यायकम्ममत्ता ॥ १ ॥ ”
 इत्यादौ ।

देशविरतौ पुनः-

“ गुणसूतेषु य धम्मो, संविमो इत्तरं व हवरं वा ।
 वजेजु तन्नो सम्मं, वजेइ इमे अरेवारे ॥ १ ॥ ”

जिनदीक्षायां तु-

“ दिक्कारे वेव रागो, लोगविरुद्धाण वेव चागो सि ।
 सुवरगुदजोगो णिय, अस्स तन्नो एस्य उचियो त्ता ॥१॥ ”

एतद्वाचा वैतद्विषयैवायादिति द्रव्याः५५देवतो द्यम्य क्षेत्रकाल-
 प्रावशिरोषानाभिय एवकद्वानाः५५हीना प्रत्ययाः५५विधाने च हे-
 यो हातव्यो धर्मोभ्याघातः एव च धर्मव्याघातः, न तु धर्मोऽस्तरधर्मे,
 तत्र विरुद्धवानं प्रत्ययो धर्मोभ्याघातो, यथैषणीयात्वेनाविरुद्धक-
 र्त्वे कूराः५५हीना सासुस्तरत्तरदेतो सत्यपि अंधवर्णोयमया विरु-
 द्धम्, अन एव हीनमुत्तममिति तु क्खत्ता वदनः । एवं क्षेत्रोऽकात्पारा-
 ५५दिक्षेते, कात्पारः सुमिक्ककाले, जावतस्ववस्सामावत्तयाम् ।
 उक्तं च-“संघरपमिअं अरुत्तं, दोएइ वि गिबहंतदेवताय हियं ।
 आरपरिइं देणं, तं वेव हियं अस्संथंयं ॥ १ ॥ ” तथा प्रत्यया-
 ५५विधानं अतिसाहिकमात्तव्याधिते प्रत्ययो धर्मोभ्याघातो य-
 था-शास्त्रानिराकृतं नृपसकाः५५दिकं जीवद्वयं प्रजाजयतः, से-
 क्कनोऽकात्पाराः५५विधेते, कात्पारः सुमिक्ककाले, भावतः स्व-
 स्वावत्तयागिमिति । हियस्यः कुरुदायः ॥ १ ॥ कथं धर्मोभ्याघातो क्षेत्र
 इत्याह-सम्यग्वाचिपरीयं, माथस्यधमनाग्रहत्वात्तमात्तयाः५५अव्य-
 तद्वि न स्वकथा, किं तु पुनधर्मोभ्याघाता आगमाविच्छेदा, न
 तु तदभेदव्येति ॥ ४ ॥ ॥ १० २१ अष्ट० । (अथ कथं धर्मो-
 ज्ञानसं- कथं मेति ' धर्ममाहुव्याय ' शब्देभ्ये वक्ष्यते)

(३०) संयतविरतप्रतिप्रत्याभ्यासात्पापकमाः५५हीनां धर्मोभ्य-
 त्वाधर्मोभ्यतत्त्वाः५५इति वथा-

से नूनं जंते । संजयविरयपदिहयपवकसत्तायावकम्मे ध-
 म्मे त्रिप, अस्संजयअविरयपदिहयपवकसत्तायावकम्मेप
 अइहम्मे त्रिप, संजयासंजय धम्माधम्मे त्रिप । ॥ हुंता ।
 गोयमा । संजयविरयं ज्ञाव धम्माधम्मे त्रिप । एएत्ति णं
 जंते । धम्मसि वा अइहम्मेसि वा धम्माधम्मेसि वा चक्कि-
 या केइ आसइचए वा ज्ञाव तुयट्टिचए वा । ॥ णो इण्णडे
 भग्गे । से केणट्टेणं स्याइअइणं जंते । एवं बुवइ ज्ञाव
 धम्माधम्मे त्रिप ? गोयमा । संजयविरयं ज्ञाव पावक-
 म्मे धम्माट्टिप धम्मे वेव उवसंपजिज्जात्तां विहरइ,
 अस्संजयपावकम्मे अइहम्मे त्रिप अइहम्मे वेव उवसंप-
 जिज्जात्तां णं विट्ठइ, संजयामंजए धम्माधम्मे त्रिप ध-
 म्माधम्मे उवसंपजिज्जात्तां णं विहरइ । से तेण्णुं गो-
 यमा ! ज्ञाव त्रिप ।

(से नूनं भंते । इत्यादि) (धम्म चि) संयमे (चक्रिया केइ
 आसइचए वेनि) धर्मोऽऽदी शक्यताम्कश्चिदासत्विनुम् । ।
 नायमर्थः समर्थो, धर्मोऽस्देवूनंत्यात् । नूनं एव चाऽऽसत्ता-
 ५५दिकरणस्य शक्यत्वादि । त । भ० १९ श० २ उ० ।

“तिविधे धम्मं पथ्थं । तं जइ-सुवधम्मं, चरिक्कधम्मं, अणिय-
 कायधम्मं ॥ १ ॥ ३ उ० ३ उ० । (व्याख्या स्वस्वभावे उच्यते)

अथ धर्मोभ्यतत्त्वाः५५दिक द्यग्दकन निरुपयकाह-

जीवा णं जंते । किं धम्मे त्रिया, सइहम्मे त्रिया, धम्माध-
 म्मे त्रिया । गोयमा । जीवा धम्मे वि त्रिया, अइहम्मे वि
 त्रिया, धम्माधम्मे वि त्रिया । गेरइया णं जंते । पु-
 च्छा । गोयमा । गेरइया णो धम्मे त्रिया, अइहम्मे
 त्रिया, णो धम्माधम्मे त्रिया । एवं ज्ञाव चउरिदि-
 याणं पंचिद्विपतिरिक्कजोगियाणं पुच्छा । गोयमा ।
 पंचिद्विपतिरिक्कजोगिया णो धम्मे त्रिया, अइहम्मे त्रिया,
 धम्माधम्मे वि त्रिया । मणुस्सा जइ जीवा, वाणसं-
 तरजोऽसियववाणिया नइ गेरइया । भ० १९ श०
 २ उ० ।

धर्मोभ्यतत्त्वाहे सूत्रकृता द्वितीयमुत्तरकण्ठस्य षष्ठेऽध्यायेने
 च । स० २१ स० । प्रश्न० । आ० । (तद्विचारार्थवकत्ववता
 ' धर्मोऽऽदी शब्दे वक्ष्यते) धर्मोऽस्तरत्तात्त्वात् वरुञ्जीयिका-
 याऽऽववदशकालिकस्य स्युषेऽध्यायेने, व० ४ अ० । (तद-
 विचारार्थवकत्ववता " उजीयिकाय " शब्दे तु० भा० १२६३ श्लो
 गता) धर्मोभ्याघातो धर्मोः ॥ १० ॥ २१ अ० । अणयुत्तधर्मो-
 नुगतं ध्यानभेदे, का० ७ अ० । " धम्माणुत्तजिं धम्मं " ॥ १०
 २१ अ० । आ० । उ० । (एतद्वकत्ववता ' धम्मोऽऽदी श-
 ब्दे वक्ष्यते) आत्मानि, देहधारणाद् जीवे, वक्ष्यगुणकृते,
 उपमाभात्, न्याये, उपाभिवाद्, यमे, सोमाव्याधिनि, सत्सङ्गे
 च । वा० । उरुतो प्रप्रकतं सत्यनृतात् आरथतीति धर्मोः ।

पञ्चस्ये जिने, आ० म० ३ अ० । ल० । आ० कु० । प्रव० । नी० । ध० । अमु० । (पत्तं वृत्तकथता ' धम्मज्जय ' शब्दे बन्धने) आचार्यसिंहस्य शिष्ये शारिफमलयस्य गुरो काश्यप गोत्रात्पक्षे स्नानाप्रकथाते आचार्ये, " येरस्स पं अज्जसाइस्स कासवगुत्तस्स अज्जधम्मो येरे अनेवासी कासवगुत्ते । " क० ६० ३ अ० धि० ८ कृणु । " धम्मं पि अ कासवं वं । " क० ६० २ अ० धि० ८ कृणु । आचार्यसिंहस्तिनः शिष्ये आचार्यसिंहस्य गुरो सुव्रतयोगे स्नानाप्रकथाते आचार्ये, " येरस्स पं अज्जइ-रिपस्स कासवगुत्तस्स अज्जधम्मो येरे अनेवासी सुव्रयगो- ॥ " क० ६० २ अ० धि० ८ कृणु । " वंदांमि अज्जधम्म, सुव्रयं स्वीलल्लसिंपच्चं । " क० ६० ३ अ० धि० ८ कृणु । विराटिपिपव-र्यासिंहपुरजनास्ये स्नानाप्रकथाते ग्रामाचारे व । पुं० । दृश० २ तत्त्व । धनुषि, " कोयं दे गंडीवं, धम्मं धणुयं सरासण आ-वं । " को० । उद्योतियोके लक्षाश्रमस्थाने च । न० । वाच० ।

विषयसूची-

- (१) धर्मधर्मिणारेकान्तमेवस्वीकारे विप्रतिपत्तिः ।
- (२) आत्मघटाऽऽदेक्षेत्तन्मरुतपाऽऽश्रयो धर्मिणाऽप्यर्थं व्य-तिरिक्ता अपि स्वमवायेन संवञ्जः स्वतां धर्मधर्मि-व्यपदेश इति परमतनिराकरणम् ।
- (३) धर्मानुक्तयो धर्मोति प्रतिपादम् ।
- (४) धर्मशुद्धाधीनरूपणम् ।
- (५) लोकोत्तरधर्मप्रकरणम् ।
- (६) तद्व्यासाधीनैःशः ।
- (७) यतिधर्मनिरूपणम् ।
- (८) कृत्रयमायेनेन धर्मस्य द्वैविध्यम् ।
- (९) नामस्थापनाकृत्यज्ञावधर्माणां नानात्वनिरूपणम् ।
- (१०) धर्मस्य स्वसङ्गामिधित्ताः ।
- (११) धर्मनवस्व लक्षणम् ।
- (१२) धर्मद्रुममूलप्रतिपादनम् ।
- (१३) ये धर्मानधिकारिणस्तेषां विचारः ।
- (१४) सङ्घर्मेप्रहणयःपत्ताप्रकरणम् ।
- (१५) धर्माधिकारिणां प्रकरणम् ।
- (१६) ये प्रमाद्यन्ति तेषां दुःखप्रतिपादनम् ।
- (१७) धर्माभिमुखीकरणम् ।
- (१८) तपदेशानाम् ।
- (१९) धर्मपदार्थनिबन्धनम् ।
- (२०) धर्मपदार्थं गुरुशिष्ययोः प्रवृत्तयोर्यापयेन जवति तन्निरूपणम् ।
- (२१) स्रमरदष्टानेनादृशप्रहणं प्रतिपाद्य तन्निराकरणम् ।
- (२२) धर्मस्य मोक्षकारणत्वम् ।
- (२३) कुलभेननुजरेहावासावुत्तरगुणप्राप्तेरावश्यकतावर्णनम् ।
- (२४) धर्मस्रष्टव्यैतिकऽऽस्तुमिकद्रोषाभिधानम् ।
- (२५) यदमित्येव धर्माऽऽस्थानं तन्निरूपणम् ।
- (२६) सङ्घमेपरीक्षकाऽऽदिवाप्रतिपादनम् ।
- (२७) धर्मकथाऽऽदिस्वरूपनिरूपणम् ।
- (२८) साधुनात्वरणीयानाःवरणीयधर्मप्रकरणम् ।
- (२९) धर्मविचारे लुप्तमनुकिराध्वनयि ।
- (३०) सर्वतोभट्टनप्रतिपादनपाठकऽऽदीनां धर्मस्य-सार्थाधर्मविधनत्वाऽऽदिप्रतिपादनम् ।

धर्म-वि० । धर्मविधेयः, धर्मैक प्राप्यो वा यत् । धर्मस्युक्तै, धर्मस्रष्टये च । वाच० । उक्त० । धर्मः क्रमाऽऽदिश्रमणः, तस्मा-द्वनये धर्मसु० । प्रथ० ६ द्वार । जिनप्रणीतमाचञ्जानाऽऽदि-रक्षणे ध्यानभेदे, न० । आ० ४ अ० ।

धर्मद्वार-धर्मपुर-न० । स्वनामकथाते पुरभेदे, दृश० १ तत्त्व । धर्मग-धर्मज्ञ-न० । धर्मस्य कुलाशाऽऽप्रमपरिणामविशेषव्या-कृत्यवयवः कारणं वा धर्मोक्तम् । धर्मस्वावयवे, धर्मस्य कार-णं च । " धर्मोक्तव्यापनार्थं च, दानस्यापि महामतिः । (३) " इ० २७ अष्ट० ।

धर्मतराड्य-धर्मतराड्यिक-वि० । अन्तराधो विष्णः, सोऽ-स्ति येषु तावन्तराड्यिकाणि, धर्मस्य आरिप्रतिपत्ति-रक्षणस्यान्तराड्यिकाणि धर्मोन्तराड्यिकाणि । धर्मोन्तराड्यि-रिजमोहनीयभेदे, " धर्मोन्तराड्यानां कम्मानं । " प्र० ३ म० ३१ उ० ।

धर्मनराय-धर्मनराय-पुं० । धर्मोपये, ग० ।

अथ धर्मोन्तराधर्माभित्य प्रस्तुतमेव निरूपयति-मीलितवद्वाजावण-चउविहधर्मतराजयधीष । जत्य बद् गोपत्या,गोयम् । गच्छे तयं ज्ञायिष्ये । १:१०॥

दाने शीघ्रं तपो भावना, येनैव ब्रह्मः ना पच वनको विद्याः प्रकारा यस्य दानशीलतपोभावनाचतुर्विधः सुभे च बन्धात्रु-कोऽप्यात्र व्यत्ययनिर्देशः । येषांविधो धर्मः तस्यान्तराधो विष्णः, तस्माद्यज्ञं नेन भीताः साशङ्का यत्र गच्छे बहयो गीता-र्या भवन्ति, हे गीतम् । स गच्छो ज्ञयितः । इति माधा-उन्दः ॥१०॥ ग० २ अ० ४ ।

धर्मनेवामि (ण)-धर्मोन्नेवामिन-पुं० । अन्ते समीपे वस्तु शीलमस्येत्यभेवासी, धर्मोन्नेवासी धर्मोन्नेवासी । शि-ष्ये, स्था० १० उ० । धर्मप्रतिशोभनतः शिष्यां धर्मोन्ने-योपपन्नो वा शिष्यो धर्मोन्नेवासी । शिष्यभेदे, स्था० ४ उ० ३ उ० । " अद्यं मे तुभं धर्मोन्नेवासी । " शिष्टार्थ-प्रहवापैमपि शिष्या भवन्तीत्यत उच्यते धर्मोन्नेवासी । अ० १५ म० ।

धर्मकर्मिय-धर्मकर्मिय-वि० । धर्मं कान्ता संजाताऽऽश्रेति धर्मकर्मियतः । धर्मकर्मियतः, त० ।

धर्मकत्ता-धर्मकत्ता-वि० । धर्मोन्नुत्तानविधायक, दृश० १० ।

गुरोः स्वरूपमाविष्कुरेवहाइ-धर्मन्तु धर्मकत्ता य, मया धर्मपरायणो । सत्तायां धर्ममन्तय-देवको भयप गुरु ॥ ४४ ॥

धर्मो धर्मकतो च सदा धर्मोन्नुत्तानविधायकः, येषांविधो हि स्वपरोपकारकरणेनैवो विशेषण भवति । यत् उक्तम् - " गुणसु-द्विस्वर वयन, अयमहुस्सतो व्य पायको भाइ । गुणहीकस्स न सोहइ, नेहविहीयो अइ धरो ॥ १ ॥ " सदा सर्वकालं धर्मपरायणो धर्मोन्नुत्तानो, तैकददा क्वापि द्दुःखारमेव्य प्र-तेदे यत्तस्यांनयसोकाधरोपकत्ताया । उक्तं च-" से विद्या

वा रात्रौ वा यमो वा परिसागो वा सुप्ते वा जागरमा-
ने वा ।" तथा स्वर्गयो धर्मशास्त्राद्योर्वेदाको गुरुकथ्यत
इति गाथायः ॥ ४२ ॥ दशं ४ तत्त्व ।

धर्मकथ-धर्मकरणा-नं० । कुशलाजुष्टानाऽऽश्वमे, पञ्चा०
२ विध० ।

धर्मकथ-धर्मकथ-पुं० "वायवहार्ह्याय, पावतायाण ओ ङ प-
मिसेहो । ज्ञायुऽयवार्हणं, जो अ विही एल धर्मकसो ॥१॥"
इत्युक्तकथनं स्वयं धर्मपरिशोधनोपायेषु कथ्यते इति प्रथमे
उपाये, पं० ब० ४ द्वार । (तद्व्यक्त्यना धर्मपरीक्षाश्चरते 'धर्म'
शब्देऽनुपदेयं नना)

धर्मकथा-धर्मकथा-स्त्री० । दुर्गती प्रत्यक्षं स्वयमकृतं वा-
रयतीति धर्मः, तस्य कथनं कथा धर्मकथा । ओष० । ध० ।
धर्मसम्बन्धावा वाचोऽयाः कथनं धर्मकथा । उच० २६ ब्र० ।
धर्मदेशनाऽऽदिशकृणवाक्यप्रथमकथये कथयेत्, ग० ३ अ-
धि० । अहिसाऽऽदिधर्मकथना धर्मकथेति । श्री० । वल पु-
नः-इह परत्र च स्वयं च कर्मविप्राकोपदर्शनं सा धर्मकथ-
ति । ह० १ उ ३ प्रक० । धर्मकथा धर्मोपायकथा । उक्तं
च-" दयादानकमाऽऽपिषु, धर्माङ्गेषु प्रतिष्ठिता । धर्मोपायव-
तागर्मा, सुधर्मैर्कथ्यते ॥ १ ॥" इयं चोत्तराध्वयनाऽऽ-
दिक्पाऽचल्यति । स्था० ३ डा० ३ उ० ।

धर्मकथामिव दर्शयति-

अथि लोए, अथि य अस्मोए, एवं जीवा, अजीवा, नैधे,
मोक्त्वे, पुषे, पात्रे, अमवे, मंत्रे, वेयया, गिज्जरा, अरिहंता,
चक्रवर्ती, बलदेवा, वामुदेवा, नरका, खरदया, तिरिक्खजो-
णिया, तिरिक्खजोगिणीओ, माया, पिपा, रिंसओ, देवा,
देवलोआ, मिन्डी, सिद्धा, परिणिव्वाणं, परिणिव्बुया, अथि
पाणाइवाए, मुसावाए, अदिमादाण, मेहुण, परिमहं । अथि
कांटे, पाणे, माया, लाजेओ जाव मिच्छादंसणसङ्ग । अथि
पाणाइवाएवेरमणे, मुसावायवेरमणे, अदिमादाणवेरमणे, मेहु-
णवेरमणे, परिमहवेरमणेओ जाव मिच्छादंसणसङ्ग-
विनेगे । सव्वं अथिभावं अथि जि वयति, सव्वं गथि-
जावं गथि चि वयति, मुचिष्वा कम्मा मुचिष्वाफला
भवंति, दुचिष्वा कम्मा दुचिष्वाफला भवंति, फुमड पुष्-
पाचं, पच्चायंति जीवा, सफुत्ते कङ्गाणपाए । ओ ।

तमेव धर्मं दुर्विदं आइस्सइ । तं जहा-अगारधम्मं,
अणगारधम्मं च । अणगारधम्मो ताव इइ खलु सव्वओ
सव्वचाए मुंके पविचा अगारानो अणगारियं पव्वयइ स-
व्वाओ पाणाइवायाओ वेरमणं, सव्वाओ मुसावायाओ
वेरमणं, सव्वाओ अदिमादायाओ वेरमणं, सव्वाओ ने-
हुणाओ वेरमणं, सव्वाओ परिमहाओ वेरमणं, राहो-
अगओ वेरमणं; अयमात्तो ! अणगारसामाए धम्मे
पसुत्ते, एस्स धम्मस्स निक्खिए उवड्ढिए निग्गये वा नि-
ग्गये वा विहरवाये अणायए आराइए जवति । अगारधम्मं

तुवालमविहं आइस्सइ । तं जहा-पंच अणुव्वयाइं, तिथि
गुखवायाइं, चचारि सिक्खावायाइं । पंच अणुव्वयाइं । तं
जहा-पुलाओ पाणाइवायाओ वेरमणं, पुलाओ मुसावाया-
ओ वेरमणं, पुलाओ अदिमादायाओ वेरमणं, सदारसंतोसे
इच्छापरिमाणा । तिथि गुणव्वयाइं । तं जहा-अणुव्वयद्वे-
रणं, दिसिक्खयं, उव्वजोगपरिभोगपरिमाणं । चचारि सिक्खा-
वायाइं । तं जहा-सामाए देसावगानियं, पोसहोववासे,
अतिट्ठिसंभोगे, अपच्छिमा मारणंतिआ संसेहया क्खुत्त-
याराहया, अयमारतो ! अगारसामाए धम्मे पसुत्ते ।
श्री० । य० । उपा० ।

मेदो धर्मकथामाह-

धर्मकथा बोधना, चउत्त्रिहा धीरपुरिसपञ्जता ।
अक्खेवणि विक्खेवणि, संवेगे वेव निव्वए ॥१॥
धर्मविषया कथा धर्मकथा, अतो बोद्धव्या चतुर्विधा
धीरपुरुषप्रकृता, तीक्ष्णकरणधरप्रकृतिस्वरूपः । सातुविषयमे-
वाऽऽह-आक्षेपणी, विक्षेपणी, संवेगव्येव, निर्वेद इति । सूचनाय
सुत्रमिति म्यायात् संवेजना, निर्वेदो वैधेत्युपन्यासागमाधा-
कार्थः ॥६६॥ दश० ३ अ० ।

आसं कथानां या यस्व कथनोपेत्येवहाह-

वेणयस्म पदपया, कटा उ अक्खेवणी कहेपव्वा ।
तो समययाट्टिये, कडिज विक्खेवणी पच्चा ॥१०॥
विनयेन चरति वैनीयकः शिष्यस्तस्मै प्रथमतया आदि-
कथनेन, कथा तु आक्षेपणी उक्तकथना कथयितव्या । ततः स्व-
समययुद्धीत्येव मति तस्मिद् कथयति कथयति कथयति
पश्चादिति गाथायः ॥ १० ॥

किमित्येदं विमत्याह-

अक्खेवणि अक्खित्ता, जे जीवा ते हज्जंति संयत्तं ।
विक्खेवणीए जज्जं, गाढतरां च मिच्छत्तं ॥ ११ ॥

आक्षेपयथा कथया आक्षिप्त्वा भावजिना आक्षेपयति कथा ये
जीवास्ते लभन्ते स्वयंप्रकृतम् । तथा-आवर्जमणुभाषस्व मि-
ध्यातवोहनीये ह्यकोपशमोपायस्त्वत् । विक्षेपयति ज्ञानं स्व-
कथं कदाचित्सुभन्ते, कदाचित्तेति, तच्छब्दवाचसाविधपरिणा-
मभावात् गाढतरं वा मिध्यातवं उदमतेः परस्मयदोषानव-
कोषाद् विन्द्याकारिण येनैव उच्यते इत्यभिप्रेक्ष्येति गाथा-
यः ॥ ११ ॥ दश० ३ अ० ।

धर्मकथाकर्तुः किं फलं स्यादतस्मत्फलमाह-

धर्मकथाए ण भेते ! जीवे किं जणयइ ! धम्मकराए णं
निज्जं जणयइ, अगामिस्स जहत्ताए कम्मं निर्वपड ॥१२॥
धर्मकथया व्याख्यानरूपया निर्जरां जनयति । पाठान्तर-
तन्त्र-प्रवचनं प्रजायति प्रकृतयति । उक्तं हि-"पावयन्ती धम्म-
कथा, वाई नेमित्थिओ तवस्सी य । पिञ्जासिओ य कथा, अट्ठे
पभावया भणिया ॥१॥" (अगामिस्स अहंकारं चि) स्वभावात्-
विषयविश्यायकभावमात्रेण अहंकारात् यस्मिन्नेत्येव तस्य प्रा-
वृत्तया, यदि वा-अगामिस्सोपायम भावात्मिकास्त्वस्तिवन्

शब्दज्ञानया अनवरतकथयानयोवसहितं कर्म निवृत्ताति
 शुभानुभवात् शुभमुपाश्रयतीति प्राक् ॥ ३३ ॥ उत्त० २३ अ० ।
 " गयरागवोसमोहा, धम्मकण्डं न करंति समयन्तु ।
 अणुद्विवहमवीसंता, सव्यथावाण मुञ्चति । " महा० ३ अ० ।

तथा च-

संसाह धम्मं च विपारगतिं,
 पुष्का हु ते अंतकरा जवति ।
 ते पारगा दोएह वि मोयणाए,
 संसोधिं पयइमुदाहरति ॥ १० ॥

सम्बद्धव्याप्ये पारिजात्ये यथा सा संख्या, सत्पुञ्जिस्तथा स्वतो
 धर्मे परिहायाऽपरेषां यथावस्थितं धर्मे भुलवारिणाऽऽभयं व्यापु-
 ष्यति प्रतिपाद्यति । यदि वा-स्वपर्याकि परिहाय पर्ये
 वा-प्रतिपाद्य वाथे सम्बन्धवपुष्य धर्मे प्रतिपाद्यति, ते वैभं-
 विधा बुद्धाः कालत्रयविदिना जन्मान्तरसंखितानां कर्मणाम-
 न्तकरा भवति । अन्त्येषां च कर्मोपनयनसमयो जवतोति दशै-
 यति-ने यथावस्थितधर्मप्रकृषात् इवोरपि पारऽऽप्तयोः क-
 र्मपाशुविमोचनया स्नेहःऽऽदिनिगाइविमोचनया वा करयन्तु-
 तथा संसारसमुत्थय पारगा जवति । ते वैभंभूताः सम्बद्ध
 बोधितं पुवोत्तराविकृत् प्रश्नं शब्दमुदाहरति । तथाहि-पुषं
 बुद्धा पर्याप्तोच्य कोऽयं पुष्यः कथय वाथेस्य प्रश्नसमयो-
 ऽहं वा किन्तुत्तप्रतिपादनशक्त इत्येवं सम्बद्ध परीक्ष्य व्या-
 युक्तं दिति । अथवा-परंण कुञ्जित्पिण्डं पृष्टवत् प्रश्नं सम्बद्ध
 परीक्ष्योवाइरेतु सम्बन्धुत्तरं दद्यादिति । तथा चोक्तम्-" आ-
 थारियत्तपथारि-यत्तु अत्येण सत्पिण्डुविण्णं । तो संभज्जपारे,
 बवइरिडं जे सुहं होति ॥ १ ॥ " गाथायां । यथावस्थितं ध-
 र्मं कथयतः स्वपरात्तारका भवत्यती ॥ १० ॥ सूत्र० १ कु०
 १४ अ० । (" भोगविब्रय " शब्दे विस्तरतो बह्वयते)

दुव्वसमुपुणी अणुणाए तुच्छं गिलाइवचए एस वीरे
 पंसंसिए अइवं तिज्जोगसंभोगं एणणाए पवुवति-जं दुव्वसं
 पवेदितं इह माणवार्णं तस्म दुक्कलस्स कुसल्ला परिणमुदा-
 हरंति इति कम्मं परिणणाए सव्वसो जे अणणएण्दमीं से
 अणणएणारामे जे अणयणारामे से अणणएण्दमीं, जहा पु-
 ण्णस्स कथयति तथा पुण्णस्स कथयति जहा तुच्छस्स क-
 थयति तथा पुण्णस्स कथयति, अवि य इये अण्णाइय-
 माणे,एत्थं पि जाय सेयंति एरिय,केयं पुरिते कं च एए १,
 एरि, वीरे पमंसिए, जे वच्चे पन्निमाएए, उहं अइवं,
 तिसं दिसासु, से सव्वसो सव्वपरिणणाचारी ए ज्जिप-
 ई उणपेण्ण, वीरे से मेहावी जे अणुपायाणस्स त्वेयणे, जे य
 वंचपमोक्कमण्णोसं कुसल्ले पुण णो वच्चे थो मुक्के ॥ १० २ ॥
 से जं व आरजे जं व एारजे, अणारकं च ए आरभे,
 उणं उणं परिखाय भोगससं च सव्वसो ॥ १० ३ ॥ उहेसो
 पासमस्स एरिय बाळे पुण णिहे कायसमण्णसे अमपित-
 दुक्कले दुक्कली दुक्कलाणमं वआवं अणुपरियइहं पि वेपि ।
 आवा० १ कु० २ अ० ६ च ० ।

धर्मकथा यतीनां कीटशीत्याह-
 सक्तापार्थसंतो, तिस्यपरदुक्काणुकवधम्माणं ।
 कुज्जा कहं जइयं, संवेगविभङ्गणि विहिण्णा ॥
 क्वाप्यावाऽऽदिभ्रान्तः संस्तोथेकदुक्काणुकवधम्माणां म-
 हात्तमानम्, किन्तिथाह-कुयोत् कथां यतीनां संवेगविभक्त्या
 खिचनाऽऽसन्नचलनाऽऽदिकेति गाथायः । पं० ब० ३ द्वार ।
 पुष्येण केवललीणां खिपा च केवलपुष्यणात्तमे धर्मकथा
 न कथय्या । तथा चोक्तम्-

बुद्धाणं तरुणाणं, रति अज्जा कहेइ जा धम्मं ।
 सा गण्णिणी गुणसागरं, परिणीया होइ गच्छस्सि ॥ ११ ॥
 बुद्धानां स्वधिराणां, तद्व्यानां युनां पुष्यसां केवलाना-
 म्केवलानां का (रति ति) " सत्यमा खितीया " ॥ भा० १३३ ॥
 इति प्राकृतवृत्तेण ससमीस्थाने (इतीयाऽऽदिविधानात् रा-
 षी वा श्रावो गण्णी (धम्मं ति) धर्मकथां कथयति ।
 उपरुक्कणस्वादिहसेऽपि वा केवलपुष्यणां धर्मकथां कथ-
 यति, हे गुणसागर ! हे इन्द्रतने ! सा गण्णी गच्छस्व प्र-
 त्यनीका भवति । अत्र च गण्णीप्रश्नेन लेखसाध्वीनामपि
 तयाविधाने प्रायचीकारणमवशेषयति । ननु कथं साधयः केव-
 लपुष्यणात्तमे धर्मकथां न कथयति ? उच्यते-यथा सा-
 धयः केवलानां खीनां धर्मकथां न कथयति, तथा सा-
 धयोऽपि केवलानां पुष्यणात्तमे धर्मकथां न कथयति ।
 यत् उक्तं श्रीउत्तराध्याये-" नो इच्छीयं कहं कथा इवह,
 से निग्घोयं, तं कहमिति च आचारियाऽह-निग्घाएस्स कलु
 इच्छीयं कहं, कहेइमाणस्स संभवारिस्स वंभञ्जे सेका वा कथा
 वा विगिच्छा वा अणुपाउअज्जा, भेदं वा लोअज्जा, उम्मायं वा
 पाउअज्जा, वीहकासियं वा रोगायाकं भवेज्जा, केवलपुष्यणां वा
 धम्माओ भोसल्ला, तम्हा कलु नो इच्छीयं कहं कहेज्जि । (नो
 इच्छीयं ति) नो खीणामेकार्कानिनां कथां कथयित्ता जव-
 ति, यथेदं दृशमल्लवयंसेमाधिस्थानमभ्ये इत्तीयां गच्छस्व सं-
 माधिस्थानं साधुवाणुत्तं, तथा साध्वीनामप्येतद् गुण्ये । त-
 च साध्वीनां पुष्यणात्तमे केवलानां कथाया अकथने भव-
 तिति । तथा अध्यानाऽऽपि-" नो इच्छीयं कहं कहेज्जा इवह " ।
 इदं नवअणुवर्णमुणीनां मध्ये इत्तीयागुमित्थम् । अथे सुणिः-
 नां खीणो, केवलानामिति मथ्ये । कथां धर्मदेशनाऽऽदिलक-
 थावाक्यप्रतिबन्धकतामिच्छीयं । यथा च-इत्तीयां सुंति साधयः
 पालयन्ति तथा साधयोऽपि पालयन्ति, सा च माध्वीनां पुष्य-
 णात्तमेव केवलानामपि कथाया अकथने भवत्येते प्रोच्य-
 ते, न केवलपुष्यणां साधयो धर्मकथां कथयन्तीति वा-
 याजम्- ॥ ११ ॥ पं० ३ आ० ४ ॥

तथा च-

मुक्कजपलेनपुजयो-इमयमवद्वगद्वस्स समणीणी ।
 ईइओ वि य काठ वि, अइदंति धम्मं कहंनंओ ॥
 मुष्यजनाः स्वपणुज्जिलोकात्स एव केवाणं बीजवपनन्-
 मयस्तेषु श्रमबंधोः प्रथमाऽऽशयः एव एव सव्वं धामं, त-
 एव विद्वेषणं विनाशकरकं, तत्र दृक्ताः पण्डयाः प्राकृतस्थाकथा
 विनक्तिलोयः । अमयव आर्विका ईनव इव यथा तिग्घाः का-
 ज्जन न सत्तो अर्द्धनि प्रामाऽऽदिपु चरन्ति धम्मं शानाऽऽदिकं
 कथयन्त्ये बुवाणा इति गाथायः ।

एतदपि निराकर्तृमाह-

धर्मैतेषां चिप तं, न सुंदरं जेप ताण पदिभेदो।

विच्छेत्तदेवपाए, कण्ठद्विपए व गाहाए ॥

एकान्तैव सर्वथा, तद्धर्मकथनं, नैव सुन्दरं भव्यं, येन तासां साधुनां, प्रतिषेधो विचारकर्म, विद्यामतेदशाया आगमकथनस्य, यथा प्रतिषेधः कल्पयित्तवैव गाथयेत्यर्थः ।

कण्ठपगाथामेवाऽऽह-

कुसमयमुदंण महणो, विबोहओ भविमपुंरीयाणं ।

धर्मा जियपवत्ता, पक्कण्णइथा कण्ठयव्वो ॥

कुसमयमुणीनां कुसिद्धान्तमनीनां, मयनो विनाशको, विषोषको विनाशको, भव्यपुण्यदरीकाणां मुक्तियोगप्राप्तिशतपत्राणां, धर्मो दानाऽऽदिभ्यो, जिनासहस्रो मुनीन्कथयित्वा, प्रकल्पयन्निना निशोधकसाधुना, कथयित्तव्यो वक्तव्यो, न पुनः साध्यते हि हृद्यमिति गाथायैः ।

अनु बदि तासां न द्वायेनेतां निण्णये तद्धर्मकथनमिथाह-

संपए पुणो न दिज्झो, पक्कण्णयधम ताण सुत्तयो ।

अथा वि य दिज्झो, नइया वि य एए पडिभेदो ॥

स्वाम्रतमधुना, पुननैव हीयेने वित्तीयं, प्रकल्पप्रत्यक्षस्य निशोधस्य, तानामार्थिकाणां, सुभाष्यं-सुश्रेण पदस्या सहितोऽर्थोऽभिधेयं सूत्रार्थः, उन्नयामिति हृद्यथम् । यदाऽपि वा हीयंने वित्तीयं स्म, तदापि च तस्मिन्नापि कांसे, एव व्याकथनकारणसङ्कल्पः, प्रतिषेधो निवारणमिति गाथायैः ॥

अनुमेवार्थे दशानुपूर्वकं दण्यपन्नाह-

हरिमद्वपमज्जाण्णो-दं किं च मादण्णिववचिणीए वि ।

एगो वि य गाह्णयो, नो सिद्धो नु सुखियतत्ताए ॥

सूत्रनाम्नस्य हरिमद्वरुचिरधर्मजनन्याऽपि धर्मदात्रीत्येन प्रतिपन्नमात्रा, किं वाच्युक्तये, याकिनौप्रवर्तिभ्या एतस्मान्महत्तरथा, न केवलमन्यामिदरिवाप्यशब्दार्थः । एकोऽपि च गाथायोऽभिधेयस्य, आरणां प्रवृत्त इत्यपरधर्म, नो नैव शिष्टः कथितोऽस्ति नस्यथा ज्ञानपरमार्थथा । तथा च किल-" अस्मिन्नुमं हरियजानं ।" इत्यादिगाथायाः स्मार्थे पृष्टा हरिमद्वरुचोऽपि तथा च कथित इति सुप्रनीतोऽयमर्थः इति गाथायैः ।

यसं हातजोषोपदेशमाह-

बहु मज्जु मा चरियं, अमुण्णितत्ताण तासिं ता ।

जीव । जइ वा निवारिया, ता बारसु महुरवकेण ॥

बहु मज्जस्य अयमिदमिति संस्थाः, मेति निषेधे, चरिते धर्मकथनसङ्कल्प, अमुणिततत्ताणामभिधितपरमाधानां, तानामार्थिकाणां, तस्माज्जीवाऽभ्यन्तः । यदि वा विकल्पार्थः, तिनोऽस्ति । निवारिता निवृत्तास्ततो वारय निषेधव, मज्जुरवकयेन कोमलवक्त्रेणिति गाथायैः । जीवाणो २७ अर्थः ॥

अमुखिय मुणीए चरणा, केदं पक्कण्णकालसमयम्मि ।

इत्थीए केवणीयं, कहिति धम्मं जवाभिरया ॥

मुनीनाममुखिलवरया अभिविगतशब्दादिवाः, केऽप्येक, मध्याह्नकावसमये महत्कृत्यार्थं, खीणां आर्थिकाणां, केवलानां आ- ६७

धम्ममिद्विनाश, कथयन्ति धर्मं बुद्धमोऽऽदिकं, किं विधिशाः, अवाभिरताः संसाराऽभ्यन्तः इति गाथायैः ।

एतदपि न संगतमित्याह-

सिच्छंतामयवदिपु-अककणुदयाण संवयं जम्हा ।

न इय धम्मकण्ठणम्मी, एए दाना पसज्जति ॥

सिक्तात्मानुमप्रतिपुणैकपुटकालासागमसुखासंभूतभ्रवणच्छ-द्वयत्राणां संसर्गजप्रति, मेति निषेधे, इदमर्थं धर्मकथनं, यस्मादित्यर्थं कथने प्रतिपादने, एते बह्वयमाया दाना कृपणानि प्रसज्जयन्ते प्रादुर्भवन्तीति गाथायैः ।

तानेवाऽऽह-

इत्थिकडा उ अणुची, पक्कण्णहे वसव्याऽऽगये सका ।

पल्लिमंथां दसवेका-लियम्मि अन्नं इमं जणियं ॥

खीणु केवलनारीणु कथा धर्मकथनय, इदं चोत्तराध्ययने हि-तोयव्याकथने कथिनम् । तुः समुक्तये । अगुस्तिः प्रत्यहं तद्विद्वि-यद्दोनेतो मल्लवर्थाःका, अकास्यारित्यप्रस्तावाऽऽगमनस्येन हि तानां मध्याह्ने केवलानां वस्तुप्राप्तये आगमे आगमनमवस्थान-तया शब्दा-काम्यकार्यमेतानिः कारित्यस्थोऽर्थेवं मन्मतिकाया, पल्लिमन्याः स्वकायव्याघातः साधुनां, तथा दशवैकालिके सम-यप्रसिद्धे अन्यद्परिमिद्धं वक्ष्यमाणं जणितं तुक्तमिति गाथायैः ।

तदेव श्लोकपञ्चेनेमाह-

विज्जसा इरियमंगमो, पणीयं रसजोयणं ।

नरस्सऽचमवेमिस्स, विसं तासुउत्तं जहा ॥

जहा कुक्कटपोयस्स, निबं कुसललो भयं ।

एवं तु वंजयारिस्स, इत्थीविगट्ठो भयं ।

हृत्सपायपदिच्छिन्नं, कथनासविगप्यिं ।

अवि वाससयं नारिं, वंजयारी विवज्जए ॥

अंगमपच्छंगमेटणं, चारुक्खियपेडियं ।

इत्थीणं तं न जिज्जाए, कायरागविववृणं ॥

चित्तमिच्छि न जिज्जाए, नारिं वा सुअन्नकिंयं ।

भक्खरं पि व द्दूए, दिट्ठि पदिसमाहारे ॥

सर्वा अपि प्रकटायाः ।

यत यवमत आह-

एत्तो खिय केदं पु-व्वमूरियो मोक्खलोक्खलद्विच्छा ।

आसीसं पि हु दिंवा, ते अहोमुहारे दिट्ठीए ॥

एतस्मादेव कारणात्, केऽपि पुण्यभाजः, पूर्ववृत्तभिरन्तःसाऽऽ-चायाः, मोक्षसांख्योपप्लवो निबानुसुखाजिवाविद्विष्टा, आशिष-मपि धम्मंस्त्वाजमपि, न केवलधर्मकथासिधियशुभार्थः, हुः पूर्ववत् । अदुर्लभवन्तः, आदिकाणामिति शेषः । अयोमुख्य-स्य स्वव्यकथा इच्छा लोचनेनेति गाथायैः ।

अप्रापि जीवानुसिक्तामाह-

सिक्खिचूवरसुहसं-गलालमो जीव । जइ तुमं ता मा ।

कट्ठसु तुमं जियपधम्मं, इत्थीसु अकासचारीणु ॥

सिद्धिचूवरसुखसङ्कलाललो मुक्तिकास्ताप्रधानसिधिव-ज्जल-पटो, जीव । प्राणिः । यदि त्वं भवात्, तस्मान्मा निषेधे, कथं

धम्मकहा

वद् च, जघात् जिनधर्मे सर्वहृत्पुत्र, अकालचारिणीषु प्रस्ता-
 वादागतानु क्रीषु नारीषु इति गाथायै । जीवा ३४ आध० ।
 (यस्यां वसतिः धम्मकथाशब्धः स्वर्गनिभिः श्रवणे, तत्र वस्त्वर्थं
 न वेति ' वसद् ' शब्दे वृहत्पते) (धम्मपुद्दि धम्मक-
 था न कल्लेवेति ' अनरगिह ' शब्दे प्रथमभागं न्ह पृष्ठे
 गतम्) ननु ध्याकस्व धम्मकथनेधि कारो ऽस्ति ? , अ-
 स्तीति इत्यु, गीताधोदाधिगतसुधार्थस्य गुणपरत्तम्भवन्न-
 स्व तस्यैव सूत्रार्थस्य कथने को नाम नाधिकारः ? , पढर
 सुणेह गुणह य, जणस्म धम्म परिकहेह " इत्यादिबचनात् ।
 तथा श्रुतिः- " सो जिणदासलायओ अट्टमिच्छदहंसीसुं उव-
 वासं करेड, पुण्यं च वाएह " इत्यादि । आ० २ आध० ।
 धम्मस्व ज्ञानपस्य कथा इयाकथा धम्मकथा । स्वाध्यायभेदे, स्वा०
 ४ पा० ६ उ० । प्रथ० । उल० । श्री० । धम्मकथा श्रेयं स्वकथतः
 " सुद्धं धम्मपुत्रसं, गुणपसाएण स्वस्मभवत्तु " इत्यादिवा-
 जलणं, जो मगस्स कहिज धम्मग्धीः " इति । ध० ३ आध० ।
 धम्मप्रधाना कथा धम्मकथा । ज्ञाताधम्मकथाऽऽव्यस्य वह-
 क्याङ्कस्य द्वितीये बुनस्करये, ज्ञा० १ अ० १ अ० ।

तस्याधिकाराद्यो यथा-

दोक्षस्म णं जंते : सुयकलंबस्म धम्मकहाणां सपण्णां
 जाव संपत्तेयां के अट्ट पत्तये । एवं खलु जंत्तुं धम्मकहाणां
 दम वग्गा पएणात्ता । ज्ञा० ५ अ० २ वग्गं ? अ० ।

(' अगमहिस्से ' शब्दे प्रथमभागं ? पृष्ठे धम्मकथायाः
 सर्वे वग्गाः)

धम्मकहि (ष) -धर्मकायिन्-पुं० । धम्मकथा प्रशस्ताऽव्या-
 स्तोनि धम्मकधी, शिखाऽऽद्वयान्दि । आक्षेपविनिक्षेपणीम्वेग-
 जननीयेद्वेदीकृष्णां चतुर्धियां अजिनजननमःप्रमोदां धम्म-
 कथां कथयति, ध० २ आध० । प्रथ० । प्रथमप्रभाषणभेदे,
 संधा० नि० श्रु० । दशा० । वि० ।

आयपरसमुच्चारो, निशानिवद्धी य हांड कटथंते ।

असन्नाजिगपेण य, पुयाशिरया य वट्टमाणा ॥

सीराअवाऽऽदिइविचमेष आक्षेपणीम्वेकृष्णोम्वेगजननीये-
 वनीजिदाचवत्तुविधां धम्मकथां कथयत्तु वमेकधीरमुचयते, तस्मिन्
 धर्मे कथयति आगमनः परस्य च संसारमारादात् समुच्चारो
 निस्तरणं भवतिः तीर्थविद्विषेभ्यः, भवति, प्रज्जनास्य प्र-
 उपादानं पत्तेः । तथा देवनाडाहेरु पुत्राकसमुपयययाभ्यान्ध्यामिग-
 भेन अन्ध्यान्ध्यावकथाधनेन पुत्रायां स्थिरता, बहुमानस्य कृते
 भवति । पु० १ उ० । धम्मकथाकथके, वि० ।

धम्मकाम-धर्मकाम-त्रि० । धर्मे भुञ्जचारिणकृष्ण कामो वा-
 द्धा यस्य स धम्मकामः । धम्मवाऽऽवाजि, तं० ।

धम्मकाय-धर्मकाय-पुं० । धर्मलाभने शान्ते, " सुखिलिहा ध-
 म्मकायपीमा वि । " अमलायतनशारो वेदेनेति । पञ्जा० १८ वि०० ।

धम्मकिति-धर्मकति-पुं० । स्वनामकथाते आचार्ये, तं० ।

" विवुअरवमेकालि-श्रीविद्याऽऽनन्द्वरसुवपुत्रेः " कमे०
 कमे० । " पविमनवरधम्मकलीसिमुवपुत्रेः । " यो १० । स्व-
 नामकथाते शौक्युरे, " देवप्रामाण्यं कथाचित्कणुं ग्राहः, इनाते
 धम्मच्छा जतिवाहापठेयः । सन्नाथाऽऽस्सन्तः या इदानाय वेति,

धम्मप्रज्ञाने पञ्जलिहानि आच्छे ॥१॥ " इति च तद्व्याख्यम् ।
 आ० म० १ अ० १ अएड ।

धम्मकरिया-धर्मकरिया-स्त्री० । धम्मोच्चुमे, वा० वि० ।

धम्मकुमार-धर्मकुमार-पुं० । नामेककृष्णोये विवुअमजसुरिनि-
 ध्ये, अयमाचार्यः विक्रमसंबन्धु १३३३ मिते विधुधाम आसीत् ।
 शास्त्रिभट्टचरित्रनामप्रथमरीरखत् । जे० इ० ।

धम्मकत्वाऽऽ (ष) -धर्मोऽऽस्वयायिन्-पुं० । धर्ममाकथाति भ-
 वतामां प्रतिपाद्यताति धर्मोऽऽव्यायी । धर्मेप्रतिपादके, ज्ञी० ।
 सुत्र० । ज्ञा० ।

धर्मस्वपाति-त्रि० । धर्मादाः वधातिः प्रसिद्धयर्थे सः । ध-
 म्मेण प्रसिक्तं, श्री० ।

धम्मगुह-धर्मगुह-न० । धमेरुहस्ये, " इहमत्र धर्मगुहो, सर्वसं
 खेनदेवाय । " वा० २ वि०० ।

धम्मगुह-धर्मगुह-पुं० । दीक्षाऽऽवाच्ये, " स धर्मेगुहपूजकः । "
 हा० २४ अए० ।

धम्मपांस-धर्मपाप्-पुं० । मधुपास्ये पाषाणधस्य शिष्ये स्वना-
 मकथाते आचार्ये, ती० न कटवा । दक्षिणमधुपास्ये स्वनामकथाते
 आचार्ये, आ० श्रु० १ अ० । महावीरस्वामिनः शिष्ये
 स्वनामकथाते आचार्ये, आ० श्रु० ४ अ० । आ० । विमल-
 गिर्वाणस्ये स्वनामकथाते आचार्ये, विमलगाणमधिक्युर-
 " शिष्यो गच्छइ इतिः प्रनापतरतिः श्रीधर्मपांशः प्रभुः " इती०
 ५ ११ । कोशास्मीनगरस्य धर्मवलोपाचार्यस्य शिष्ये स्वना-
 मकथाते आचार्ये, आ० ४ अ० । आ० श्रु० । आ० क० ।
 आनुप्रत्याकथानमकलीकवृत्तिकारकस्य महेश्वरपुत्रेण स्व-
 नामकथाते आचार्ये, आनु० । म आञ्जलगवर्णीया जर्वाल-
 रिशिष्यः येन विक्रमसंबन्धु १३३३ मिते शतपदिका नाम ग्रन्थो
 विरचितः । अस्व जन्म ११०० म वर्षे मठरोओ आसीत् । जे० इ० ।
 अर्थोऽपि धर्मधोपमृतिनामैकग्रन्थे हेमप्रज्जयेः शिष्यः सोम-
 प्रभमृच्छ गुहः अर्थोऽप्येवजाना श्रुधममडलकरोवकनो । जे०
 इ० । चर्यामरगीवाचनस्ये स्वनामकथाते कथाविरे, ज्ञा० १ बु०
 १६ अ० । तयामडकृष्ण हेमचन्द्रपुरेः शिष्ये स्वनामकथाते आचा-
 र्ये, ग० ४ अ० । अयमाचार्यः मज्जाऽऽवार-कालस्सत्ति-
 नामाभा प्रभो इवधात् । विक्रमसंबन्धु १३३३ मितेसं स्मृतिप्रमा-
 णे । जे० इ० । मगजजपट्टकपवममपुत्रमरकठे स्वनामकथाते
 आचार्ये, सुत्र० २ बु० ६ अ० । आ० क० । वाराणसीनगर-
 स्वे स्वनामकथातेऽनगारे, आ० श्रु० ४ अ० । आ० क० ।
 ती० । आ० । चर्यामरगीवृत्तेनामैकग्रन्थे स्वनामकथातेऽसा-
 र्य, आ० ४ अ० । उच्चयितीयास्तस्ये स्वनामकथातेऽनगारं,
 आ० ४ अ० । आ० क० । विमलोजनस्य प्रपौत्रके शिष्ये
 स्वनामकथाते कथाविरे, म० ।

नक्षत्रकथना यथा-

तेषां कालेषां तेषां सपण्णं विमलस्य अरहन्तो पञ्चो-
 प्यप धम्मयोमे नामे अणगारं जाइसंपथे । वण्णो नहइ
 केसिनामिम्म, मजास पंचहि आणगारसएहिं सक्कि संपदि-
 कुमे पुत्राणुपुत्तिं चरपाणं मामाणुपां दूइत्तमाणं जेय्ये

हरियथाखरे एषरे जेयेव सद्दसंभवये उज्जाणे तेयेव उवाचच्छुद्ध, उवाचच्छुद्धा अद्वापाकिरुव उग्गद्धं उग्गिग्गहइ, उग्गिग्गहइसा मंजयेयं तवसा अण्णापं जायेपाणे, ० जाव विहरइ । ४० १? श्ण १? उ० ।

धम्मचक्र-धर्मचक्र-न० । तीर्थकृतं धर्मप्रकाशकं चकं धर्मचक्रम् । तीर्थकृतं पुनः पञ्चमंत्रिण्डिने स्फुरोत्करणकचके धर्मप्रकाशके चके, तत्र यत्र यत्र अगदुर्बन्धिरचिते तत्र तत्र द्वर्नीयमानं गगनगतं गच्छतीति । प्रब० ४० द्वार । आ० म० । आ० ५० । तक्षशिलायां बाहुबलिना कारिते भगवन् ऋषभदेवस्य धर्मप्रकाशकं चके च, आच० । भगवत्तस्मत्क्षशिलागमनमधिकृत्य " कच्छं सन्धिहृद्ये, एव मह इच्छुं धम्मचक्रं तु । " आच० १ आ० । " बाहुबलिना चितितेयं-कच्छं सन्धिहृद्ये बहिरस्मानि पि निग्गमो, यमाए सार्मी गतो विहरत्थानो ब्रह्मिच्छं, अग्निं काळय जहिं जगपं बुच्छे, तस्य धम्मचक्रविचं कारियं, नं संभवययाम-पं जायणपरिन्दलं पंचजायणुस्सयदंरं । " आ० म० । प्र० । अएद । आच० । आ० ५० । " गयभगवएय व धम्मचक्रे य । " तक्षशिलायां धर्मचक्रं । आच० २ श्रु० ३ श्रु० १३ अ० । प्र० ३ कएव । तक्षशिलायां बाहुबलिवानमितं धर्मचक्रम् । ती० ४३ कएव ।

धम्मचक्ररट्टि (ण) - धर्मचक्रवर्तिन-पुं० । तीर्थकरे, आ० ५० १ आ० ।

धम्मचरण-धर्मचरण-न० । ज्ञान्याद्यासेवेयं, पं० ४० १ द्वार । " धम्मचरण पडुडव । " जी० १ प्रति० ।

धम्मचिंतन-धर्मचिन्तक-पुं० । धर्मशास्त्राण्युक्ते समासदे, जी० । " धम्मचिन्तय वा । " धर्मचिन्तको धर्ममार्हितां परिहातवाद् समासदः । आ० १ पु० । १३ अ० । याक्कवक्कयम-भुण्णुतिप्रये तधर्मसंतिताधिन्तयति, ताभिञ्ज व्यबहरन्ति ये ते धर्माः चमकाः । अउ० ।

धम्मचिन्ता-धर्मचिन्ता-स्त्री० । धर्मा जीवाऽऽदिद्वयाणामनुयो-शांत्पाद्ऽऽदयः स्वभावास्तेषां चिन्ताऽनुपेक्षा, धर्मस्य वा मुत्र-चारित्र्याऽऽत्मकस्य सर्वज्ञतापिनस्य हरिहराऽऽदिगणित-धर्मेषः प्रधानोऽयमित्येवं चिन्ता धर्मचिन्ता । स० १० सप्र० । ६ शा० । सूत्र्यानां चिन्तनाऽऽदिसंक्षणाणुं चिन्तयिष्यामि, " उट्ठं पुण धर्माचिन्ताए । " ग० २ अचि० । स्या० ।

धम्मचच्छय-धर्मचच्छेद-पुं० । बज्जत्तुत्तणं, जेणं न बहिज्जं तथं मिथमा । संभवइ अपरिसुक्कं, सोत्तणं धम्ममिच्छेओ । " इत्तुकुलकणे धर्मपरिहाओनोपायमेदं, पं० ४० ४ द्वार ।

धम्मज्जण्णो-धर्मजननी-स्त्री० । धर्मोत्पत्तेन प्रतिपन्नमात्तरि, यथा हरिभद्रपुरेयोर्कां मत्तारिका " हरिभद्रधम्मजणणी दे, किं च ज्ञानं पवलिणीए पि । " जी० ५१ अचि० । पञ्जा० ।

धम्मज्जय-धर्मजय-पुं० । कैशाग्नेः श्वास्तस्यस्य धर्मयसो-राकार्थस्य शिष्ये स्वनामकथाते आवाचये, आ० क० । आच० । आ० ५० । महोवीरस्वामिनः स्वनामकथाते शिष्ये, आच० ४ अ० । आ० ५० । बारावसोत्तगरस्ये स्वनामकथातेऽग्गायं, आच० ४ अ० । आ० ५० । ती० ।

धम्मजागरिया-धर्मजागरिका-स्त्री० । धर्मचिन्तायाम्, " सो पुत्तमावरकाले, जागरमाणो ष धम्मजागरियं । " प० ४० ४ द्वार । धर्मध्यानेन जागरिका धर्मजागरिका । कएव० ३ अ-धि० ५ कृण । धर्मध्यानानुसरणे, " धम्मं जागरित्तव वा । " धर्मध्यानकथायां जागरित्तु, धानुतामनेकायां वा, " आचं वा आहस्यए " धर्मध्यानमनुस्मतेऽयम् । आ० १ उ० १ प्रक० । धर्माय धर्मचिन्तया वा जागरिका जागरणं धर्मजागरिका । म० १२ श० ३ उ० । धर्मध्याना जागरिका निक्काक्येय बोधो धर्मजागरिका । भावप्रत्युपेक्षायाम्, सा च- " किं कय किं वा सेभं, किं करणिज्जं तथं च न करेमि । पुत्तमावरत्तकाले, जागरओ भावपडिलेओ १ १ ॥ "

" अह्वा कां मम काओ, किमियस्स उचियं, असावा विसया नियममाग्गिओ विरत्तावत्ताणा, ओसओ मच्छुम् " इत्यादिरूपा । " पुत्तमावरत्तकालसमयंति लो धम्मजागरियं जागरित्ता अवरह । " स्या० ४ उ० २ उ० । धर्मेण कु-लधर्मेण वृत्तथां राओ जागरणं धर्मजागरिका । जम्मतः वट्ठे दिन्ते जागरणमहोत्सवे, " वट्ठे दिवसे धम्मजागरियं जागरे-ति । " कएव० १ अधि० ५ क्षण ।

धम्मजिग्ग-धर्मजिन-पुं० । दुर्गतीं प्रयत्नं सत्त्वसंघातं धारय-तीति धर्मः । तथा-गर्भेणे जनने दानाऽऽदिधर्मपरा जानेति धर्मः, स चाऽऽसी जिनश्च धर्मजिनः । पञ्चदशो स्वामकथाते जिनं, च० २ अधि० । तत्र सर्वेऽपि भगवन् ईदृशास्तेना विश्वमाह " गयभगए जं जणणी, जायत्तुधम्म ति तेण धम्म-जिणो । " जगवति गग्गये येन कारणेन विशेषेण जिनो जात-तुधर्मा दानव्याऽऽदिद्वयान्नधर्मपरायणा, तेन नामतो धर्म-जिनः । आ० म० २ अ० । स० कएव० । एनद्वयस्सयता ' तिग्घए ' हाये ऽस्सिमणेव भागे २३६; पुट्ठे रुट्ठया " धम्मंथे अरहा वत्तासत्तवसहस्सुदं सव्वाउयं पालहसा सिद्धं जाव प-हीयं " । स्या० १ उ० १ ।

धम्मजीवि (ण) - धर्मजीविन-पुं० । संयमैकजीविनि, " वि-मोधा धम्मजीविणो । " दशा० ६ म० ।

धम्मजुक्कणकाश-धर्मयौवनकाश-पुं० । अन्त्यपुक्कलपरावर्त-काले, अन्त्यपुक्कलपरावर्तकालो धर्मयौवनकालश्च कथ्यते । उक्तं च- " तुत्था परिणतिजिण-स्यंत्तुपु यत्तुमेवते । ति-यंक्कसात्ताम्यमित्येव, घट्ठं तु घट्ठण्वव ॥ ४ ॥ " द्दया० २ अथा० ।

धम्मजोग-धर्मयोग-पुं० । धर्मोत्पादे, धर्मसम्भावे च । " जत एव धर्मयोगाव, जिग्ग तस्सिद्वमाओति । " बो० ३ विच० ।

धम्मज्जिय-धर्मजित-वि० । धर्मेण ज्ञान्यादिकुपेणाजितमुपा-जितम् । धर्मोत्पादिते, " धर्माज्यं च ववहरं । " धर्मेण सा-धुधर्मोत्पादितः । उच० १ म० ।

धम्मज्जय-धर्मजय-पुं० । धर्मचक्रवर्तिनस्यैव कनो, महिन्द-एवजे । रा० । विरवते भविष्यति स्वनामकथाते जिने, ति० । प्रब० । स० ।

धम्मज्जयस्य-धर्मजयस्य-न० । स्मृत्कृताऽऽद्यमधुनस्यधम्मकस्य धर्मप्रतिपादके सदमेऽथयने, सूच० ।

तथा च निरुत्तिक्रदाह-

धम्मो पुब्बुद्दिहो, भावधम्मेष एत्थ अग्निगारो ।
एसेव होइ धम्मं, एसेव समाग्निमगो ॥ ? ॥

(धम्मो पुब्बुद्दिहो इत्यदि) उग्रमितगमनचारकलकण्ठो धम्मः पुर्वं प्राग् इत्येकाग्रिकमुत्कन्धप्रपङ्कऽप्ययत्नं धर्मधिकामाऽप्येव कश्चिद्विद्वः प्रतिपादितः । इह तु प्राक्कर्मोष्णिकारिणः । एव एव च भावधर्मः परमार्थता धर्मो भवति । अमुमेवार्थमुत्तरयोरप्यप्ययनयोस्तिदिश्रज्जाह-एव एव च प्राक्कर्मसाधिमांयवार्थक्य भवतीत्यवगत्ययमिति । यदि वा-एव एव च भावधर्म एव एव च भावधर्माधिरेव एव च तथा भावमगो प्रवति, न तेषां परमार्थतः कश्चिद्वेदः । तथाहि-धम्मः क्षुत्तचारिणाऽप्ययः ज्ञानव्यादि-लक्षणो वा दृशप्रकारो भवेत्, भावधर्माधिरेवप्रकार एव । तथाहि-सव्यगधाधममारोपेण गुणानां ज्ञानव्यादिनामिति स्-माधिः, तद्वैद्युक्तिसाधोऽपि ज्ञानव्यवहारिणाऽप्ययः भावध-र्मतया ध्याकथातयितव्य इति ॥ १ ॥ सूत्र० १ सु० १ अ० ।

धम्मज्जायि-वर्षे (र्ध्वे) ध्यान-न० । धर्मेमाहाऽऽदिपदाद्येव-रूपपर्यतोऽन्वैकप्रपत्ता । ल० । सम० । धर्ममांयं गतां धर्मयः । आ० ५० ५ अ० । धर्मः क्रमाऽऽदिदृशलक्षणस्मस्माद्वनपेतं धर्मयं स्वैर्याऽऽध्यानुचितनम् । प्रव० ६ द्वार । भुनक्त्वनधर्मोद्वनपेतं धर्मयम् । आ० ४ डा० १ उ० । बाह्याऽऽध्यात्मिकप्रजावार्ता याथा-रूपं धर्मस्मस्माद्वनपेतं धर्मयम् । सम० ३ कायद । तद्वैद्य ध्यानं धर्मं (र्ध्वे) ध्यानम् । ध्यानमेदं, औ० १ ।

तत्त्वकं यथा-

“ सुभायंसाधनमहान्तचारंशुषु,
बन्धप्रमोक्षममनाऽऽगमहेतुचिन्ता ।
पञ्चोक्तियन्मुपरमक्ष द्या च चूने,
ध्यानं तु धर्ममिति संभवदिति तज्जाः ॥१॥ ” द्वा० १ अ० ।
तत्त्वतुर्विधम्-

धम्मज्जाये चञ्चिद्विहे पञ्चये । ते जहा-आयाविजए, अ-
वायविजए, विदामविजए, संतायाविजए ।

अथ धर्मं अनुविधमिति स्वकरोष्य चतुषु पदेषु स्वकपक्षकणा-
ऽऽग्रम्यानुमेकाग्रकण्ठेष्वनारा विद्याऽपीत्यनेन यद्य तत्त्व-
तुप्यदावतारं अनुविधमिष्येव पर्यायोऽयमिति । कश्चम् “ अउ-
प्यदावतारं ” इति पाठः । तत्र अउपे तु पदेषु प्रत्ययतारो
वस्थेति विग्रह इति । द्या० ४ डा० १ उ० । (‘ आण ’
धर्मद्वैतिसंभव मागे १६६३ वृष्टे ध्याकथातः) उक्तं च-
“ आगमउववस्येषं, मिसामग्रे अं जिणुपणीयाणं । भा-
वानं सद्दहनं, धम्मज्जायस्स तं विगं ॥ १ ॥ ” इति ।
तथाथेअदानकरं सव्यकर्मं धर्मस्य किञ्चिमिति हृदयम् ।
(द्या०) । अथ धर्मस्यऽऽऽग्रम्यानुक्यते-“ धर्मस्स अं
आयस्स अत्तारि आलंभया पक्खया । तं जहा-आयणा, प-
निमुक्कणा, परिचट्टणा, अणुपेहेह । ” (द्या०) मथानुमेका-
ग्रक्यते-“ धर्मस्स अं आयस्स अत्तारि अणुपेहेहो पक्खा-
ओ । तं जहा-पयाणुपेहेह, मयिआणुपेहेह, अलत्तयाणुपेहेह, सं-
सारणुपेहेह । ” द्या० ४ डा० १ उ० । औ० । प्र० । प्रव० ।
आ० । तच्च द्विविधम्-आध्यात्म्यं, आध्यात्मिकं च । द्यायंय-
थाहोचनं, हृदयगतता, धीसमुत्पानुत्पयो, निभूतकायधार्म्याया-

राऽऽदिकं बाह्यम् । आत्मनः स्वसंवेदनाप्राज्ञमन्येवामनुमेव-
माध्यात्मिकं तत्त्वाद्यसंग्रहाऽऽग्नी चातुर्विधेन प्रवृत्तिं संक्षेपतोऽ-
प्यत्र दृशयिष्यम् । तद्यथा-“ अरायोवायजोऽवाजी वाविपाकविदारा-
भवसंस्थानाऽऽग्नीहेतुविषयाति वेति । ” लोकासंसारविषय-
योः संस्थानमवधि कथं वारतत्त्वात्तथाविद्युत्प्रगमेदं पृथग्-
मिथानम् । तत्राप्येव विचारो धर्मसंवेदनायविषयम्, एवम-
न्याप्रापि योऽप्यत्र, उग्रमेवोऽवाह्यव्यवहाराविशेषाद्याध्यायः कथ-
प्रमुत्पानं स्यादित्येवैतत्तः संकटप्रमथयो दोषपरिवर्जनस्य कुशल-
प्रवृत्तिसाक्षादप्यविषयम् । तेषामेव कुशलानां स्विकरणमुत्पा-
स कथमनुमेवः स्यादिति संकटप्रमथश्च उपायविषयम् । आस-
न्वेयप्रदेशाऽऽग्रम्यलक्षारानामारोपयोगसहस्राऽऽनादिसंस्कृत-
कर्मकामजोन्निवाऽऽदि जीवस्वकपाशुन्निवसं जीवविषयम् । ध-
र्मां धर्मोऽऽकाशकाकपुत्रुत्तानामनतत्पर्यावाऽऽग्रम्यलक्षानामिना-
मनुचितनमजीवविषयम् । सूत्रोक्तप्रकृतिमेदं मिष्येव पुत्रुत्ता-
ऽऽग्रम्यस्य मधुरकटुकद्वयस्य कर्मणः संसारसर्वविषयविपाक-
विशेषानुचितनं विपाकविषयम् । कुतिसत्तमिदं शरीरकं मृक-
शोणितसमुत्पन्नं तन्मृशुभ्वन्तघटोपममनस्यमपरिहासं गदागुणं,
न च जिहत्तया सुगुणं, आदिपाशोर्न न किञ्चिद्वच कर्मनांयतं
समस्ति, किष्पाककणोपभोगोपमः प्रमुत्तारितका विपाककट-
वः प्रकृत्या अक्षुताः पराधीनाः सन्तोऽपानुत्पानाऽऽत्तवृत्तिरन्य-
नः सन्निमित्तान्वा विषयाः, तदुद्भवः च सुखं दुःखाणुत्पन्नं दु-
ःखकं च नातोऽभोगिनां मुक्तिः न वैतद्व्याप्यत्वात्तत्कामिनाऽऽ-
त्ता विषेकनाऽऽधानुं युकेति विचिन्तितः श्रेयस्कारिणं स्या-
दिविरागेतुचित्तनं वैराग्यविषयम् । श्रेयं सत्कर्मकणोपभो-
गायै पुनः प्रादुर्जातो जवः स आरभ्यदृष्टोऽप्यवमुत्तुरीवाऽ-
न्तवनिबद्धतुंगं भजतपुंकोटोऽऽदिद्विजज्ञानावर्षतं, न आत्
कि चिद्वि जन्तोः सत्कर्मकणमनुभवतच्छेतनवयतेत वा सहा-
यभूतं शरणतां प्रतिपद्यन्तस्यादिअवसंक्रान्तिहोषयोऽन्वयं प्र-
वविषयम् । जवनवननगसतिस्समुत्तुभूहऽऽग्रः पृथोऽप्यवशि-
ताः, साधुवि धनोर्द्विधिनवातनुत्तुवातप्रतिष्ठा, तेऽऽकाशप्रतिनि-
ष्टाः, तद्वि स्थाय्यमिदं, तत्राधोमुत्कण्ठकसंभारं वधेवन्त्यधो-
शोकमियादि संस्थानानुचितनं संस्थानविषयम् । अतिसिद्ध-
त्वात्तुत्तुहृत्पाऽऽदिस्सङ्गाधेऽपि बुद्धमित्थव्यात्मिकविकल्पेः परतो-
कवधर्मोक्षधर्माधर्माऽऽदि भावेष्वन्येन तु आगोषेऽप्यसामान्यादा-
त् तद्विपयं तद्वचनं तथेवस्याऽऽदिद्विषयम् । कावोषेऽप्यवशानि-
सौ तत्कानुवारीकुरेः पुंसः काहादप्रकृपाऽऽग्रमस्य कावप्येव-
तापयुद्धिसमाश्रयणीयतन्मुत्तुवाणुचितनं हेतुविषयम् । इतच्च
सर्वे धर्मध्यानं, श्रेयोहेतुत्वात् । एतच्च “ संवरूपमसुमाश्रय-
त्पनी कथात् “ आलंभानरोषः संवरं ” इति वचनात् । श्रुतिसन्नि-
धर्मानुमेकाऽऽदीनां वाऽऽश्रयप्रतिष्ठाकल्पनात् । अथ धर्मजि-
वाजीवाच्यं कथञ्चिदनिष्ठा एव, एकान्त होवोपपत्तेः । न आ-
यंरकान्तवादिनां धर्मे, मिथ्याज्ञानाभिप्रायाज्ञानद्व किञ्चि-
दमनुपपत्तेः । संवरुणु केस्यः न भेदेऽगमेदोवातपत्रेवप्राज्ञा-
ऽऽधानममत्तसंयतस्याऽऽदुर्लभाकल्पनात् । अथ धर्मजि-
नमेतत्कर्मध्यानं प्रतिपन्नमथम् । सम० ३ कायद । आ० ५० ।
(विस्तरतो वक्ष्यताः ‘ ज्ञान ’ धर्मोऽऽदिद्विषयं जगं १६६१ वृष्टे)

धम्मज्जायि (५)-वर्षेध्यानं-पुं० । धर्मध्यानवति, “ जि-
वसाहुपुण्ड्रिकित्तन-पसंत्पादावधिषयसंपन्नो । सुमसोऽ-
संजमरको, धम्मज्जायिं मुणेअयो ॥१॥ ” प्रा० ५ अ० ।

धम्मउक्थायावगव-धर्मोपायोपगत-वि० । धर्मव्यालपुके, दश० ४ नख ।

धम्मउ-धर्मार्थ-पुं० । धर्मः कुलचारिणाऽऽव्यक्तेनाथः प्रयोजन-य । धर्महेतुके प्रयोजने, सुत्र० १ सु० २ अ० ३ उ० । धर्मनिमित्त-क, आवा० १ सु० ५ अ० १ उ० । हा० । धर्मव्यापः, परमाधिनाऽऽव्यक्यानर्थकयात् । सुत्र० १ सु० २ अ० ३ उ० । तस्यैव स-न्निरयमात्सात् (सुत्र० १ सु० २ अ० २ उ०) धर्मार्थः । सु-त्र० १ सु० १६ अ० । धर्मकुर्येऽर्थे, " अ धम्मइ विवायेर । " जन्तूनां धर्मकयमर्थे व्याकुदन्ति ये धर्मप्रतिपद्यिष्याव्या इत्य-र्थः । सुत्र० १ सु० १६ अ० ।

धम्मउक्थाय-धर्मार्थिकाय-पुं० । धर्मः चारित्रधर्माद्विस्तव्याथः प्र-योजनं मोक्षः, तं कामयन्ति चित्ति विद्युज्जविहिदानुष्ठानकरणे-नेति धर्मार्थिकायः । सुमुक्ता, दश० ६ अ० । धर्मार्थकामिभु, दश० ६ अ० ।

धम्मउक्थिविद्या-धर्मार्थविद्येष्टा-स्त्री० । धर्मनिमित्तकद्वयोपा-जेनवेद्याय, " धर्मार्थे यच्च विसेहा, तस्यावीहा गरीय-सी । प्रज्ञालनादि पद्धस्य, द्वादशपद्येनं वरम् ६ ६ ॥ " हा० ४ अष्ट० । प्रति० ।

धम्मउक्थाय-धर्म (धर्म) स्थान-न० । धर्मव्याप्तौ स्थाने धर्मस्था-नम् । धर्मकुरे आश्रये, " धम्मइस्ये विवा जं परमे ॥ " दश० १ अ० । धर्मार्थनयेनं धर्मम्, तदेव स्थानम् । उपपन्नप्रधाने द्वितीये क्रियास्थानभेदे, सुत्र० २ सु० २ अ० । तथा च क्रि-यास्थानस्था धर्मस्थानधर्मस्थानधर्माधर्मस्थानभेदेषु । द्वितीये धर्मोपादानमूर्तं पक्षमाश्रित्य पुत्रवधिवज्रविसङ्गात् लभयति । सुत्र० २ सु० २ अ० ।

धम्मउक्थि (ध्)-धर्मार्थिन्-पुं० । धर्मः कुलचारिणाऽऽव्यक्तेनाथो धर्मार्थः । सुत्र० २ सु० १ अ० । धर्मः कुलचारिणाऽऽव्यक्तेनाथः प्रयो-जनन एवार्थस्त्वर्थेव सद्दानरजयमात्सात् धर्मार्थः, स स्व्या-स्तीति धर्मार्थी । सुत्र० १ सु० २ अ० २ उ० । धर्मोपाथो, धर्मं एव वाऽर्थः परमाधिनाऽऽव्यक्यानर्थकयवार्थः धर्मार्थः, स विद्यने यस्यासीति धर्मार्थः धर्मप्रयोजनवति, सुत्र० १ सु० २ अ० ३ उ० । जी । " धम्मठी धम्मविक्र । " धर्मः कुलचारिणाऽऽव्यक्तेनाथः, स एवार्थो धर्मार्थः । स विद्यने यस्यासीति धर्मार्थी । न पूजाऽऽव्यर्थ क्रियासु प्रवर्तने, अयि तु धर्मार्थम् । सुत्र० १ सु० १६ अ० । " धम्मइ उवाहाणवीरिए । " सुत्र० १ सु० २ अ० २ उ० । शिष-सुकाजिज्ञापितया पत्रपातपरिहायेव पूर्वापरव्याप्तौ लभके, दश० ४ नख । परलोकवीरि च । पं० ब० ।

धर्मार्थितायाः फलव-

धम्मवरी दिहुत्थे, द्वां अं परंकिम अपदिबंधाओ ।
उचारिजांति सुद्धं, पञ्चा अएणाणमल्लिआओ ॥७९॥

धर्मार्थिनः प्राणिनः, दृष्टार्थे ऐहिके, दृष्ट इव धनस्वपतिवि-शेषः, इव पद्धेऽप्रतिबन्धाकारणाहुत्वात्तैवेनं पूयक क्रियन्ते, सुखं धन्याः पुण्यजातः, कुतः १, अहानसल्लिआम्मोहाद्विति याथा-र्थः । पं० ब० ४ हा ।

धम्मपायव-धर्मनायक-पुं० । धर्मस्य ज्ञाविक्रान्तनैतनचारिजा-ऽऽत्मकस्य नायकः स्वमी, यथाऽप्राप्तान् धर्मनायकः । स० १

सम० । तद्वशांकरणात् तत्फलपरिणोपायक धर्मनायकः । जी० ३ प्रनि० । तीर्थकरे, कल्प० १ अधि० १ क्षण । स० । " धम्म-नायगाथं ३३ ॥ " इह धर्मोऽधिकृत एव, तस्य [नायकाः] स्वा-मितः, तत्रानुपयोगेन, तद्यथा-तद्वशांकरणात् तत्पुत्रमा-वास्तेतत्फलपरिणोपात्तद्विधातानुपपत्तेः । तथाहि-एतद्विश्रुतो भगवन्तो विधिनासादनेन विधिनाऽप्यप्रतो जगवन्ति; तथा निरतिचारपरिप्राप्तनतया वास्तिव्यतिचारविरुद्धेन, एवं यथो-चितदाननो वृत्तञ्च यथानुस्य, तथा तत्रापेक्षाभावने नामीयां दाने लब्धवापेक्षा, एवं च तदुक्तमात्रास्यञ्च भगवन्तः प्रब्रान्ता-विक्रमर्थावाप्या तीर्थकरस्वप्रधानोऽयं जगवन्तां, तथा परार्थ-संपादनेन सत्प्राथम्यकरणशोभनाया, एवं हीनेऽपि प्रवृत्तेः, ब्रह्मवो-धाय गमनाऽऽकथंमात् । तथा तथाऽन्यथायोगात् अनुद्वारम-तदेतेषाम् । एवं तत्फलपरिणोपायकाः सकललोभ्येण निरुपमं कृपाऽऽदि भगवन्तः, तथा प्रातिहाययोगात् नाभ्येयमेतत् । एषसु-दारुणैरुप्युतेः समप्रपुण्यसंज्ञारजयं, तथा तदाधिपत्यतो जा-बात् न देवानां स्थानमध्ये, एवं नास्तिवातरहिता अक्षय्यपुण्य-कीज्जत्वात् एतेषां स्वाश्रयपुष्टमेतत्; तथा भाषकानुपवर्तना-शोऽधिकं पुष्टं, एवं पापक्षयमावात् निर्द्वेषमेतत्, तथाऽस्तु-कविधानासिद्धेः सदा सत्प्राऽऽदिभावेन । एवं धर्मस्य नायका धर्मनायका इति ॥ २६ ॥ ल० ।

धम्मउक्थाय-धर्मनाथ-पुं० । पञ्चदशे स्वनामक्याते जिने, " श्री-धर्मनाथप्रधानस्य, रत्नवाहपुरे स्थितम् । तस्यैव पुररत्नस्य, क-ल्पं किञ्चिद् प्रयोस्यम् १ १ ॥ " नं० १६ कल्प ।

धम्मणिष्पत्ति-धर्मनिष्पत्ति-स्त्री० । धर्मसत्तै, पं० ३ विब० ।

धम्मणिरुद्धाहो-धर्मनिरुत्साह-पुं० । सवनुष्ठाननिरुद्धम्, " ग-हु धम्मणिरुद्धाहो, पुरिसो स्रो सुवज्जिओ वि । " सुत्र० १ सु० ४ पं० १ उ० ।

धम्मसु-धर्मज्ञ-पुं० । धर्मवेदिनि, पं० ३ विब० । सकलशा-स्वार्थवेदिनि च । दश० ४ नख ।

धम्मतत्त-धर्मतत्त्व-न० । धर्मप्रत्ययो, " एतदिह धर्मतत्त्वम् । " पं० ३ विब० । धर्मस्वरूपे, पं० ३ विब० । " लिङ्गप्येतानि धर्मतत्त्वस्य । " पं० ३ विब० । 'प्रतिपद्यं धर्मतत्त्वम्' धर्मस्व-रूपवर्जितः । पं० ६ विब० ।

धम्मतिरय-धर्मार्थि-न० । तीर्थते संसारसागरोऽनेनेति तीर्थे, धर्म एव धर्मप्रधानं वा तीर्थे धर्मतीर्थम् । धर्मकुरे तीर्थे, धर्म-प्रधाने तीर्थे च । आ० म० २ अ० । अ० । ल० ।

धम्मतिरय्यर-धर्मार्थिकर-पुं० । तीर्थतेऽनेनेति तीर्थे, धर्मप्रधानं तीर्थे धर्मतीर्थे, धर्मप्रहणाद् ऊच्यतीर्थस्य मद्यादेः शाक्याऽर्ध्व-सम्बन्धिनश्चाधर्मप्रधानस्य परिहादेः । तत्करणात्तीर्थो धर्मती-र्थकरः । सद्येवमुक्तासुरायां यथादेः सर्वभाष्यपरिहारामर्थं धर्मतीर्थप्रथकं जिने, अ० २ अधि० ३ आ० म० । ल० ।

"अह तेनेव कासंथं, धम्मतिरय्यरे जिणे ॥ " उक्त० २३ अ० ।

धम्मतीरिण-धर्मतीरिण-न० । धर्मार्थिकरणात्मनिशास्त्रप्रसि-द्धे धर्मतीरिणे, अ० २ अ० । ('अहुत्ताव' शब्धे प्रथमनामे ३४३ धृष्टसाधुभिर्धर्मनोलेने यथा विद्याऽऽदि उपयोक्तव्यं तपोऽम् ।

धम्मत्थकाम-धर्मार्थिकाम-पुं० । धर्मार्थे कामयतीति । धर्मार्थः, दश० ६ अ० । धर्मव्यादिधर्मोऽद्विस्तव्याथः प्रयोजनं मोक्षः,

तं कामपन्ने इच्छन्ति विशुद्धेदानुष्ठानकरणेनेति धर्माधेका-
माः ॥ सुमुत्तु, दश० ६ अ० ।

धम्मत्थिकाय-धर्मास्तिकाय-पुं० । जीवानां पुद्गलानां च स्व-
भावन एव गतिपरिणामपरिणतानां तत्त्वभावधारणात् तत्त्व-
स्वभावोपपत्त्याः। अस्त्यच्छेद प्रवेशा, तेषां कायः सङ्घातः,
“गणकाए व निकाए,त्थे चत्थं सत्थे रात्ती वा” इति वचनात् ।
अस्तिकायः प्रवेशसङ्घात इत्यर्थः, धर्मध्यानां अस्तिकायश्च
धर्मास्तिकायः । प्रज्ञा० १ पृ० अं० । कर्म० । अणु० । “ जी-
वानां पुद्गलानां च, गणपुप्रदकारणम् । धर्मास्तिकायां ज्ञानस्य,
दीपञ्चसुप्पन्तो यथा ॥ १ ॥ ” इत्युक्तक्षण, अण० ४ अ० ।
दश० । धा० । सकललोकव्याप्यसंख्येयप्रवेशाऽऽत्मकामूर्तः ।
अर्थावद्रव्यविशेषे, अणु० । वश० । (धर्मास्तिकायस्यास्तिकाय
‘ अस्तिकाय ’ शब्दे प्रथमभागे ४१६ पृष्ठे गन्म्)

अथ धर्मास्तिकायस्य सङ्गणकमाह-

परिणापी गतेर्धेपी, भवेत्पुद्गलजीवयोः ।

अपेक्षाकारणाद्वाकं, धीनस्त्वेव जसं सदा ॥ ४ ॥

गतेर्धमनस्य, परिणामी अर्थात् गतिपरिणामी, पुद्गलजीवयो-
धर्मो धर्मास्तिकायो, जनेत् । कर्माद्वाकं चतुर्दशरज्जवाम-
काऽऽकाण्डस्य, अपेक्षाकारणात् परिणामव्यापारार्हदार्ढ्य-
करणरूपीदालीन्वहेतोश्च । तत्र दृष्टान्तमाह-“ भीनस्त्वेव
जसं सदेति । ” सदा निरन्तरं, जने यथा भीनस्य मत्स्व-
रूप गतिपरिणामि अस्ति, अपेक्षाकारणात्-गमनाऽऽगम-
नाऽऽर्हदार्ढ्यकारणतस्य मत्स्वस्य उत्तममैश्यापारणमस्ति, त-
थैव धर्मद्रव्यमपि क्रियम् । निष्कस्यम्वयम्-स्थले ज्वरक्रिया व्या-
कुलताय चोद्दार्ढ्यवच्छान्नावादेव न जयति, न तु जलाभावादिनि-
गम्येपेक्षाकारणे मानानाव इति चेत् ? न । अन्वयव्यतिरेकाद्यं
लोकास्तिस्यवहारार्थेव तत्रोत्कर्षसिद्धयथाऽऽप्यकारणेनतरा-
खिलकारणात्मिकप्रसङ्गादिनि दिक् ॥ ४ ॥ छया० १० अ० ।

धम्मत्थिकाएणं भंते । जीवाणं किं पवत्तं ? । गोयमा ।
धम्मत्थिकाएणं जीवाणं आगमणगणपजासुम्भेमण-
जेगवउजोगाकपजोगा जे वाषधे तहप्पगारा चत्तमजावा म-
वो गे त धम्मत्थिकाए पवत्तं, गतिवत्त्वखणेषं धम्म-
त्थिकाए ॥

(आगमणगणेत्यादि) आगमणगमे प्रनाने, भाषा व्यक्तव-
चनव, ‘ जाव ’ व्यकार्यां वाचाति वचनात् । उन्मयोऽङ्कित्यापा-
रविशेषः, मनोयोगवास्वोगकाययोगाः प्रनाना एव । एतेषां च
दृष्टान्ततले इह च मनोयोगाऽऽद्यैः सामान्यकथाः, आगमनाऽऽ-
द्यस्तु तद्विशेषा इति जेनेनोपात्ताः । अथानि च सामान्यप्रज्ञेयो-
पि विशेषप्रज्ञं तत्स्वरूपोपदेशनाधीनानि । (जे वाषधे त-
हप्पगारे ति) ये चाप्यन्ये आगमनाऽऽदिप्रज्ञेऽपरे तथाप्रकारा
आगमनाऽऽदिसहसा सुमनस्यलनाऽऽद्यैः । (अस्सभा च ति)
अस्वरुभावाः पर्यायाः, सर्वे ते धर्मास्तिकायं सति प्रयत्न-
नेः कुनः, इत्याह-“ गतिस्सखणेषं धम्मत्थिकाय ति । ” अ० ३
शु० ४ उ० । तथा च-“ एते धर्माः ” एकः प्रवेशार्थतया संघना-
त्प्रवेशाऽऽत्मकत्वेऽपि छयाधनता तस्यैकत्वात् जीवपुद्गलानां
स्वाभाविके क्रियावत्त्वे सति परिणतानां तस्मात्प्रधारणाऽऽत्मैः ।
सं वास्वीनां प्रवेशानां तद्ध ५ अमकत्वात् कायोऽस्तिकाय इति ।

स्था० १ उ० । न वतो धर्मास्तिकायविचारः-कोऽस्ती धर्मो
धर्मास्तिकायः । आह-सिद्धे सति वस्तुनोऽस्तित्वे इदमेव
जह्वयते इति वक्तुं युक्तम्, अथ च स्वल्पेनसिद्धय । अतोऽवत्ये-
वथशुद्धपदवाच्यं तत्सदिति । तथा इतस्माऽऽदिशुद्धपदवाच्य-
भावात् प्रमाणात्तराधितविषयत्वात्वाद्योपरद्वित्वेन, न च
सिद्धत्वात्, न च सत्पुयाऽऽदितु संकितितेः स्वादिशुद्धपदेने-
काम्ने शुद्धपरवरऽऽयातसकेतिविषयाभावे च शुद्धपदानां वा-
च्यत्वस्येह इत्यनेनदुष्प्रतिपुणेन न प्रतिपुणा ज्ञानस्य, अन्वयाऽऽर्था-
ऽऽदेरपि गोपास्यार्थिकाऽऽदिवच्यवामावशोनादेव प्रसङ्गं कुनि-
वारः स्यात् । उक्तं च-“ अस्ति च निवासिगणयो, जीवो निगमाश्च
सहसो सिद्धि । कम्मा सुखपयसा, चरुकरास्मिासुमासाभो
॥ १ ॥ ” इत्याद्यत् प्रसङ्गेन । उक्तं पाई ३८ अ० । (धर्मा-
स्तिकायस्य वशोऽर्हद्व्याऽऽदेजेतः स्वरूपं च ‘ अस्तिकाय ’
शब्दे प्रथमभागे ४१६ पृष्ठे गन्म्) धर्मास्तिकायविषये ही-
रप्रश्नेन नर्गतिगणकृतप्रश्नेन यथा-सम्पूर्णं धर्मास्तिकायो द्रव्य-
पच्यते, एकतो वति ? । अर्थात्तरप-सम्पूर्णा धर्मास्तिकायो
द्रव्यमुच्यते, कुत्रचित् एकधोऽप्युपकारात्, नात्र किमपि
बाधकं ज्ञायते । इी० ३ प्रका० ।

सकसमेव धर्मास्तिकायकपमववतिद्वयमाह-

अवयवो नाम अवयवानां तथारूपसंघानपरिणामविशेष एव,
न पुनरवयवद्रव्यैः पृथगर्थान्तरं द्रव्यं, तथाऽप्युपलभमान् । त-
न्वय एव हि आनामनिगानरूपं संघानपरिणामविशेषमपका
लोकं पटव्यपदेशमात्र उपलभ्यन्ते, न तत्रतिरिक्तं पटाऽऽक्यं ना-
मा । उक्तं चाप्येदमपि-“ तन्मवादिद्वयतिरेकण, न पटाऽप्युपलभमनम् ।
नन्वाद्यो विशिष्टा हि, पटाऽऽदिव्यपदेशानः ॥ १ ॥ ” प्रज्ञा०
१ पृ० ।

धर्मास्तिकायस्यैकिकात्वात्-

धम्मत्थिकायस्य एं जंतं । केवइया अजिचयणा परए-
त्ता । गोयमा । अणेगा अजिचयणा परएत्ता । तं जहा-ध-
म्मे त्त वा, धम्मत्थिकाएउ वा, पात्ताइवायवेरमणे ति वा, सु-
सावायवेरमणति वा, एंउ जाव परिगइवेरमणे केइविरे-
मेति वाउ जाव मिच्छादेसणसङ्गविनेमेति वा, इरियासमिप ति वा,
धामासमिप ति वा, एत्तासमिप ति वा, आदानजंइयत्त-
निस्सेवणासमिप ति वा, उचारणास्वरुपेत्तसङ्गमिच्छाणिपाणवा-
रिच्छाभिधायामिदि ति वा, धमगुत्थी ति वा, सङ्गुत्थी ति वा,
कायगुत्थी ति वा, जे यावधे तहप्पगारा, सत्थे ते धम्मत्थि-
कायस्य अजिचयणा ।

(अजिचयण ति) अस्ति इत्यभिधायकानि वचनानि वाग्दा
अभिवचनानि, पर्यायशब्दा इत्यर्थः । (धम्मंइ व ति) जी-
वपुद्गलानां गानेपर्याय धारणाऽऽत्मैः । इती कपयशोने, वा वि-
करुपे । (धम्मत्थिकाए व ति) धर्मध्यासावस्तिकायश्च प्रवेश-
राशिचिति धर्मास्तिकायः । (पाणाइवायवेरमणे वा इत्या-
दि) इह धर्मध्यात्रिजलक्षणं, न च प्राणानिपारालं-रमणाऽऽदि-
रूपः, ततश्च धर्मेशुद्धसाधर्मोऽस्तिकायकत्वात्पि धर्मैव
प्राणातिपातविरमसाऽऽद्यैः पर्यायतया प्रयत्नत इति । (उ
वायवेरमण्यदि) इत्येतेऽपि तथाप्रकाराद्वाविषयधर्माविषय-
काः सामान्यतो विशेषतो वा शुद्धाः ते सर्वेऽपि धर्मास्तिका-

कायस्वामिबचनानीति । अ०२० श० २ उ० । (अस्तिकायानामस्तिकायस्यम् 'अस्थिकाय' शब्दे प्रथमभागे ११६ पृष्ठे गतश्च) धम्मत्थिकायदेस-धर्मास्तिकायदेस-पुं० । धर्मास्तिकायस्य बुद्धिकवित्पितो ह्यथादिप्रदेशाऽऽरम्भको विनागो धर्मास्तिकायदेशः । अजीवकल्पजेदे, प्रहा० १ पद । दश० । जी० ।

धम्मत्थिकायपपस-धर्मास्तिकायप्रदेश-पुं० । धर्मास्तिकायस्य प्रकृतो देशः प्रदेशः, निर्विनागो निरदो भागो धर्मास्तिकायप्रदेशः । प्रहा० १ पद । अजीवकल्पजेदे, दश० ५ तस्य । जी० । " अथ धम्मत्थिकायमज्जपपसा पणसा । " दश० ८ उ० ।

धम्मद-धर्मद-पुं० । धर्मे चारित्ररूपे द्वावीतीति धर्मदः । जी० ३ प्रति० । चारित्रधर्मदायके तीर्थकरे, कल्प० १ अथि० १ कृण । धम्मदत्त-धर्मदत्त-पुं० । स्वनामक्याये कतिकराजसुते, कल्प० १ अथि० ६ कृण । ती० । " कन्दिकपुत्रो धर्मदत्तो, आधी स परमाऽऽर्जनः । दिने दिने ऊनबिम्बं, प्रतिष्ठाप्यावभोह्यते ॥१॥ " ता० १ कद १० ।

धम्मदय-धर्मदय-पुं० । धर्मं सुतचारिणाऽऽरम्भकं दुर्गतिप्रपन्नजन्तुधारणस्वभावं दयते दहानीति धर्मदयः । स० १ सम० । चारित्रधर्मदायके तीर्थकरे, प्र० १ श० १ उ० ।

धम्मदाण-धर्मदान-न० । धर्मकारणं दानं, धर्मे एव वा दानम् । " समसृणमणिमुक्तापयो, यद्दानं दधीते सुपापत्रेपयः । अक्षयमनुसमनन्तं, तद्दानं भवति धर्माय ॥ १ ॥ " इत्युक्तलक्षणं दानमेतदं, द्या० १ उ० ना० ।

धम्मदार-धर्मदार-न० । धर्मस्य चारित्रलक्षणस्य द्वारमिव द्वारं धर्मद्वारम् । क्लाम्यादिकं धर्मोपाये, " चत्वारि धम्मद्वारा पणसा । न जहा-अनी, मुक्ता, अज्जये, मद्देव । " धर्मस्य चारित्रलक्षणस्य द्वारानीव द्वारापयुपायाः सान्त्त्यादांनि धर्मद्वाराणि । द्या० ४ उ० ४ उ० ।

धम्मदासगणि-धर्मदासगणि-पुं० । स्वनामक्याये आचार्ये, दश० ४ तस्य । ध० । अनेन जगत्ता उपदेशामाला नाम प्रमथो रचितः । अयमाचार्यो वीरप्रमेरवि पूर्वं बजुर्वेत् प्रसिद्धिः । जै० इ० तथा चाहुः-"प्रतिहृतसकलध्यामो-इतमिजा धर्मदासगणिविभ्याः । " ध० २० । तथा चाऽऽह-जगत्त धर्मदासगणिवः । दश० ४ तस्य ।

धम्मदिवस-धर्मदिवस-पुं० । अनुद्वैश्यधमाऽऽर्दिके धर्मदिवसे, सूत्र० २ सु० ७ अ० ।

धम्मदुप-धर्मदुप-पुं० । धर्मवृत्ते, संधा० ।

धम्मदुअ-धर्मदुअ-पुं० । ह्यवस्थासुचके पञ्जिनाऽऽर्दिके, तस्या धर्मकस्त्रोद्योगव्यवस्थेद्योशकत्वात्साध्याम् । प्राव० ४ अ० । धर्मद्वेव-धर्मद्वेव-पुं० । धर्मेषु श्रुताऽऽर्दिना देवो धर्मप्रधानो वा देवो धर्मदेवः । न० १२ श० ६ उ० । चारित्रधर्म्ये देवमेदे, द्या० ५ उ० १ उ० ।

धम्मदेसग-धर्मदेशक-पुं० । धर्मं सुतचारित्राऽऽरम्भकं देशयतीति धर्मदेशकः । अ० १ श० १ उ० । धर्मोपदेशदायके, कल्प० १ अथि० १ कृण । इ० । ध० । रा० ।

धम्मदेसला-धर्मदेशना-की० । कुशलाद्युत्तमप्रकृपायाम्, हा० ३१ अ० ।

तरप्रदानविधिया-

सा च संवेगकृतं कार्या, शुभ्रार्थुनिना परा ।
 धानाऽऽर्दभावं संज्ञाय, पयावोपं महात्मना ॥ ११ ॥
 सा च देवना संवेगकृतसंवेगकारिणी, संवेगलक्षणं देवम्-
 " तस्ये धर्मे स्वस्तद्विज्ञास्रमन्थे, देवे रागद्वेषमोहऽऽर्धमुके ।
 साचौ स्वसंप्रत्यक्षमंहीने, संवेगोऽसौ निष्कला योऽनुरागः ॥११॥
 मुनिना वीतार्थेन साधुना, धर्मस्य धर्मापदेशमधिकारिस्थात् ।
 यद्योक्तं निश्चये-

" संसारदुष्कामहणो, विभोहृषो जवियपुंनरीयाणं ।
 धम्मो जिणपणसौ, पक्कपजहाण कहेअवो ॥ १ ॥ इति ।
 (प्रकल्पयतिनिती) अर्थातीनिद्यापययनेन ।
 (परा) शेषतीर्थान्तरीयधर्मातिशयावितया प्रकृष्टा कार्या महापनी-
 या । कीदृशस्य पुरतः सा कार्याव्याह-शुभ्रार्थः शोमुमुपदिधतस्य,
 मुनिना च किं ज्ञानपूर्वमाशंभयेत्याह-(धानाऽऽर्दिभावमित्यादि) ।
 धानाऽऽर्दीनां यथार्थो धर्मपरीक्षकाय, आदिप्रदेशेन मध्यमबुद्धि-
 बुजयोर्मंदात्, भावं परिधानविशेषं स्वकपे वा संज्ञाय स्वयम-
 वेपरीयेन ज्ञात्वाऽऽनुरूपम् । ध० १ अथि० । (धानाऽऽर्दीनां धर्मपरी-
 क्षकाणां स्वकपं 'धम्म' शब्दे धर्मपरीक्षाऽऽवसरं २६, ७७ उक्तम्)
 कथं सा कार्याव्याह-(यथावोधमिति) योधानात्मिकमेव, अत्र-
 बोधे धर्माऽऽक्यायनस्यांमार्गदेशमाकृष्येन प्रत्युत्तमसंज्ञयात् ।
 न होमाम्भः समाकृष्यमाणाः स्वयमवधानं प्रतिपद्यन् इति ।
 मुनिना कीदृशेन ?, महात्मना-नवमुग्रहेकपरायणतया महान्
 आत्मा यस्य स तेन इति संकल्पतो धर्मदेशनाप्रधानविधिः, वि-
 स्तरतस्तु धर्मोक्तौ (१ प्रक०) उक्तः ।

स चायम्- " इदानीं तादृशमनुभवविषयम् इति ।
 इदानीं संप्रति तस्मिंश्चि सत्तमदेशनाक्रमं वर्णयिष्यामो नि-
 कृपयिष्यामो वर्धामिति । तथा- " तत्प्रकृति-देवतायामुक्तिज्ञा-
 नमिति । " तस्य सत्तमदेशनाईय जन्तोः प्रकृतिः स्वकपं
 गुणवत्सङ्गोऽक्रियत्वाऽऽर्दिका, देवतायामुक्तिज्ञा बुद्धकपिला-
 ऽऽर्दिवेवताविशेषमाके, तयोर्ज्ञानं प्रथमतो देशनेन कार्यम् ।
 ज्ञातप्रकृतिर्को हि पुमान् रको चिदो मूढः पूर्वं म्युदुमादि-
 तस्य क्षेत्र जयति, तदा कुशलेस्तथा तथाऽनुस्ये लोको-
 त्तरगुणपान्नतामानीयते । विदितदेवताविशेषायामुक्तिज्ञा त-
 सद्देवताप्रणीतानामनुसारिवचनोपदर्शनेन वृष्येन च लुक्लमेव
 मांऽऽवनादिनिर्गुं शक्य इति । तथा-"साधारणगुणसंश्लेषेति" ।
 साधारणानां लोकलोकौत्तरयोः सामान्यानां गुणानां प्रशेस्त
 पुरस्कृतो देशनाऽऽर्द्वेवतावो विधेया । यथा-" प्रदानं प्रकृतं
 शुभमुपगते संज्ञमविधिः, प्रियं कृत्वा मौनं सद्दक्षि कथनं चा-
 न्युपकृतेः । अनुरसंको ह्यकृत्यां (तिरमिभवसाराः परकथाः,
 सुने चास्तोषः कथमनाजजाते निवसति ? ॥ ॥ " तथा-" स-
 र्वकृ तर्धिकाऽऽर्द्वेवतामिति । " स्वयमविपरीतरूपतया तेऽप्यः
 साधारणगुणोपयोऽधिकवा विशेषवन्तो ये गुणाः तेषामाक्यानं
 कथनम् । यथा-"पञ्चैतानि पवित्राणि, सर्वेषां धर्मकारिणाम् ।
 अहिंसा सत्यमस्तेयं, त्यागो भ्रैयुनवर्जनम् ॥१॥ " इति । तथा-
 "अर्वाधेऽप्यन्येति" । अर्वाधेऽप्यन्यमप्येति सामान्यगुणानां, वि-
 शेषगुणानां वा अर्वाधेऽप्यन्यमप्यनुत्तमं बुद्धेः बहून्तस्वमित्येवं शो-
 न्तिस्त्वेकारपरिहारकथा, मिथिनां हि भोगा किंश्चिद् बुभुसुरपि
 स्वर्त् चिरपत इति । तर्हि किं कथयमित्याह-"शुभ्रार्थाभाब

करणाति ॥” अथेवाकां प्रति श्रोतुमिच्छा शुभ्या, तस्य कृपा भावः परिणामः, तस्य करणं निर्वर्तनं श्रोतुस्त्वैस्त्वैवकमैरिति । शुभ्या-मनुपाद्य धम्मकथने प्रयुक्तानां धर्मेऽन्यः । पठ्यते च-“स कस्यु परिषाचकी बातकी वा,यः परेमिथिनि वाचमुचुरीरवाति ।” भूयो भूय उपवेशेन ॥” भूयो भूयः पुनः पुनश्चपदिष्यत इत्युपवेशः । उपवेशुमिदो वस्तुविषयः कथाद्भवनयमेव सति कार्थः । किं न क्षिप्यते इहसाभिप्रातरत्तोरिणां पुनः पुनः किंवा तिकाऽयद्दृष्टापापोपचार इति । तथा-“ बोधे प्रज्ञापवर्णनामिति ।” बोधे सह-उपदेशेन, सूयो भूय उपदेशेन वापदिष्यस्तुनः परिज्ञाने तस्य श्रोतुः प्रज्ञापवर्णने बुद्धिप्रशस्तने, यथा-नाऽऽस्तुकरमांयः प्राणिन-एथंविषयदुग्धायांकोचारा मवन्ताति । तथा-“ तन्वाणत्तर इति ।” तन्वं ज्ञागमेऽवतारः प्रवेश ज्ञागमेचदुग्धाभावापाद्वन-ज्ञारेण तस्य विषयः । ज्ञागमचदुग्धागमेवमुत्पादनीयः-

“ परलोकविषयो शास्त्राय, प्रायो नाम्यप्येकते ।
 आसन्नमभयो प्रतिमानं, भद्राजलसमन्वितः ॥ १ ॥
 उपदेशो विनाऽप्यथे-काम्ये प्रति पटुजनः ।
 धर्मेस्तु न विना शास्त्रा-दिति तत्राऽऽदरो हितः ॥ २ ॥
 धर्मोऽऽदायिधानेऽपि, तदसावः परं दुःशाय ।
 धर्मेऽभिधानतोऽनर्थः, क्रियादाहरणत्परः ॥ ३ ॥
 तस्मान्मन्त्रेव धर्मोर्षी, शास्त्रव्यायः प्रशस्यते ।
 लोकं मोहाऽऽनकारेऽस्मिन्, शास्त्राऽऽज्ञाकाः प्रवर्तकः ॥ ४ ॥”
 (शुद्धिपथ इति) शास्त्रं यतो यथोक्तं समासः ।
 “पापाऽऽमयीवचं शास्त्रं, शास्त्रं पुष्यनिष्कम्पनम् ।
 अथुः सर्वत्रं शास्त्रं, शास्त्रं सर्वार्थसाधनम् ॥ ५ ॥
 न यस्य ज्ञाकरेतास्त्रं-स्तस्य धर्ममकथाऽपि हि ।
 अन्धमेकाक्रियातुन्दवा, कर्मदोषावस्तथा ॥ ६ ॥
 यः आनो मन्वते माम्वा-नहङ्गाविवार्जिनः ।
 गुणरागी महामाया-स्तस्य धर्मक्रिया परा ॥ ७ ॥
 यस्य त्वनादरः शास्त्रे, तस्य भद्राऽऽभ्यो गुणाः ।
 कर्मणगुणतुल्यत्वा-च प्रशंसाऽऽपदं सताम् ॥ ८ ॥
 मज्जिनस्य यथाऽऽभ्यतं, जसं वसस्य शोधनम् ।
 अन्तःकरणरत्नस्य, तथा शास्त्रं विदुर्बुधाः ॥ ९ ॥
 शास्त्रमक्तिरंगहृद्यै-सुरिकतूनी परोदिता ।
 अत्रैवेयमतो म्वाऽथा, तत्राऽप्यासन्नजायतः ॥ १० ॥”

(अत्रैवाति) मुक्तावेव (एथमिति) शास्त्रमक्तिः, “तदुपाप्यासन्न-भावत इति” मुक्तिप्राप्तिसमीपनावाधिति । तथा-“प्रयोग आ-क्षेपवशा इति ।” प्रयोगो ध्यापारणं, धर्मकथाकासे आक्षिप्यन्ते साक्ष्यमन्ते मोहास्तत्वे प्रति प्रववप्रायोगोऽन्येति आक्षेपण्यौ । (तस्याः कथायाश्चाणुविषयम्” आक्षेपवयी” शब्दे प्रथमभागे १२२ पृष्ठे गतम्) तथा-“ ज्ञानाऽऽद्याचारकथनमिति ।” ज्ञान-स्य गुणसङ्गणकस्य, आचारो ज्ञानाऽऽचारः, आदिशब्दादृश-नाऽऽचारश्चादिऽऽचारस्तप आचारो र्थोऽऽऽचारश्चेति । ततो ज्ञानाऽऽचारानां कायेन प्रज्ञापनामिति समासः । धो० अचि० । अनन्तरो कथद्विसाक्षिणे ज्ञानद्विसानाऽऽद्याचारं यथाशाक्ति प्रति-पात्तसङ्गणं पराक्रमणं, प्रतिपत्तौ च यथाशक्तं पालनेति । तथा-“ निरीदृशकथयासनेति ।” निरीदृशैदिहापराशांक्षिकफलेषु रा-उपदेशवाऽऽऽहितसङ्गेषु व्यावृत्तामिहापेयं शक्यस्य ज्ञानाऽऽचा-राऽऽर्थाहितमिदामिति बुद्ध्या पालना कार्या इति च कथ्यत इति । तथा-“ अशक्ये भावप्रतिपात्तारिः” अशक्ये ज्ञाना-

ऽऽचाराऽऽदिविषयेव एव, कर्तुमपायेमायो कुतोऽपि धृतिरसं-ननाकाक्षयःऽऽदिवैकस्यात् भावप्रतिपत्तिः । भावेनान्तःकरणे-न प्रतिपात्तरनुष्ठानः, न पुनस्तत्र प्रवृत्तिरिति, अनामोपलुक्क-एव तथैव आक्षेपनात्मकाधिति । तथा-“ पालनोपायोपदेश इति ।” यथास्मिन् ज्ञानाऽऽद्याचारे प्रतिपत्ते सति पालनाय उ-पायव्याधिकाकर्तुमुत्पयुक्तकोत्मकपवंचंसात्प्रकरणस्य विजगुण-स्थानकाचितक्रियाप्राप्तानुत्सारात्मकसम्भन्धस्य बोधोदोऽदो दा-तव्य इति । तथा-“फलप्रकल्पेति ।” अस्याऽऽचारास्य सत्यक परिपालनस्य सतः फलमिदं तत्राऽऽप्यप्रकल्पणो भावैव-र्थेयुक्तिर्जनप्रियत्वं च, एतच्च च लुगतिज्योसत्सम्मानज्ञाभः । पर-उपरवा निबोधावतिशयोति यत्कार्यं तस्य प्रकल्पना प्रज्ञापना वि-षयेति । धो १ मधि० । (देवर्षिचर्यंनं ‘ देवर्षिचर्यण’ श-ब्देऽस्मिन्नेव भागे २६१७ पृष्ठे गतम्) (अलदाऽऽचारगर्हो ‘ अलदाचार’ शब्दे प्रथमभागे पृष्ठ० पृष्ठे प्रतिपादिता ।) (ना-रकऽऽचारवर्णनम्” आर्यदुष्कर्मोवचन” शब्देऽस्मिन्नेव भागे ३०२२ पृष्ठे गतम्) (दुष्कृतजन्मपरतिनिः “ दुष्कृ-तजन्मपरतिनि” शब्देऽस्मिन्नेव भागे २५५६ पृष्ठे मोक्षा) (मोहदिभिर्मां ‘ मोहदिना’ शब्दे प्रतिपाद्यिष्यतामि) (धर्मबीजे च ‘ धर्मबीजे’ शब्देऽस्मिन्नेव भागेऽभ्युपदेश्ये च यथावति) (संज्ञानप्रशस्तं ‘ साधुगणसंज्ञक’ शब्दे प्रतिपाद्यिष्यते) “बीजं विवर्णनमिति ।” बीजैः प्रकर्षकथायाः शुक्लाऽऽचारस्य-ल-ग्नयावास्तौथेकरपवेवसायनाया वर्णनमेति । यथा-“ मरे वृक्षं धरां कुत्र, यार्कचित्तुर्गुर्भोवते । तत्सदाचारकदपद-फल-माहुर्महर्षेयः ॥१॥” तथापरिणने मन्नीरायाः पूर्वदेशमवलसवा-ऽऽभ्युत्पत्त्याया आत्मान्तिन्यनुत्पत्त्यामोहाऽऽदिकाया देशनाया योगो न्यापारः कार्यः । इदमुक्तं भवति-यः पूर्व साधारणगुण-प्रप्तोऽऽदिरसकधोपदेशः प्रोक्तः । अतः स यदा तदाचारक-कर्मज्ञानानिश्चयाद्दृष्टान्तिनाबलज्ञं परिणाममुपागते भवति तदा जीर्णं भोजनमिव मन्नीरदेशनायावसी देशनादोऽन्त-र्यत इति । धो १ अचि० ।

दृष्टं देशनाभिधिं प्रकथयते इह आह-“ एव संवेगकृद्धम्, आक्षेपयो मुनिना परः । यथाबोधं हि शुभ्रयो-र्भावनेन महान्ता-ना ॥१॥” इति यथावात्तायायम् । आह-अधर्मकथायेऽपि यदा तयाविषयकर्मदोषाभावबोधः श्रोतुमपचने, तदा प्रकथये-ध-र्मोऽऽवधानमिवाह-“आक्षेपेऽपि फलं प्रोक्तं, श्रोतुर्णां सुमितसर्गः । कथकथ्य विधानेन, निपमाचक्षुःसजेतः ॥१॥” इति सुप्रसम् । आह-प्रकारागतेषां च देशनाफलस्य संभाव्यमानत्वदृष्टान्त-द्वैव यत्नेनेत्याशुद्वयात्-

“ नोपकारो जगत्पदिम-स्नादशो विघते कश्चि ।
 यादशो तुःकथावेच्छेदा-दोदितो धर्मदेशना ॥ १ ॥” इति ।
 (न) नैवोपकारोऽनुग्रहो, जगति शुभने, अहिमन्गुणसंपन्नभागे, तादृशो विघते समन्ततः, कश्चिदासे जने वा, यादशो यादृक्कप, कुःकथावेच्छेदात् शारीरमानस्युःआवगमनात्, देहिनां दृष्टान्-दोषाः, (धर्मदेशनेति) धर्मदेशना जन्मिता सांघोऽऽज्ञानाऽऽदिविषयः तस्य निःशेषकुर्लवाकासहोहाऽऽर्धे प्रत्यक्षध्मकारणत्वा-त् । इति निक्षिपतो धम्मोऽम्भो सत्कर्मदेशनाप्रदानविषयः । धो १ अचि० । सङ्गो ।
 आत्ताऽऽदीनां सत्कर्मपरीक्षाकारणं सत्प्रपञ्चं सङ्गणमत्रिचायं तद्वददेशनाभिधिमात्रं-
 आलाऽऽदिविषयेष्वं, मन्मयं विज्ञाय देहिनां शुभया ।

सर्द्धदेशानाऽपि हि, कर्षव्या तदनुसारेण ॥ १३ ॥

बाह्याऽऽदीनां श्रावः परिणामविशेषः, स्वकपं वा, तमेवमुक्तो-
त्था सन्ममवैषयटीत्येव, चिह्नायाऽवबुध्य, बेदिनां जीवानां, शुद्धया
श्रावकाभिहितस्वकपेषु । यथोकम्—“धर्मज्ञो धर्मकर्मणो वा, सदा
धर्मप्रवर्तकः । सत्प्रेषतो धर्मश्रावणो—देशको शुद्धकथने ॥१॥”
सर्द्धमैव देशानाऽपि हि प्रतिपादना कर्षव्या । तदनुसारेण
बाह्याऽऽविचारिणामनुकुरेण यच्च यद्योपकाराय सेषयते देशना,
तथा तथा विधेयमिति ॥ १६ ॥

अथैव हेतुकारेण ध्यतिरेकमाह—

यक्काचितं मुनीन्दैः, पापं सल्लु देशना पररूपाने ।

उत्तमार्गिनपनयेत्—कुरमगदने दाकृणवियाकम् ॥ १४ ॥

यद्यस्मात्प्रतिपत्तमुक्तम्, मुनीन्दैः समययुक्तैः, पापं सल्लु च-
च्छेत् । देशना पररूपाने बाह्यसंविधानी मध्यमशुक्लस्तासंब-
न्धिनी बुध्या स्थाने । किमिच्छाह—उत्तमार्गनयमुत्तमार्ग-
पद्यतेऽह्निपरीतदेशनाकरणम् । नद्यगदने संस्कारगदने, दा-
कृणवियाकं तीक्ष्णवियाकम् । ते हि निपरीतदेशनया मयथा वा-
स्यथा च प्रचरन्त इति कुर्यात् ॥ १४ ॥

कपं पुमर्देशनासकृपेण समयोलत्येन सुन्दराप्रपे लठी पर-
रूपानेऽप्रायमित्वाह—

हितमपि बापारीषच-महितं तत्तद्वेषमयो यथाऽत्यन्तम् ।

सर्द्धदेशनीषच-मेवं बाह्याऽऽप्यपल्लमिति ॥१५॥

हितमपि योग्यमपि, बायोः शरीरगतस्य वातस्वीर्यं स्नेह-
यानाऽऽदि अहितं, तदेवैषं स्नेहमयो यथाऽत्यन्तं भवति । तस्य-
कोपेदुत्तम सख्यस्य देशनीषं स्वकृपेण सुन्दरमपि तद्व-
द्देहेतुत्वेन एवमहितं भवति । (बाह्याऽऽप्यपल्लमिति) बाह्य-
मध्यमशुक्लपुत्रापेक्षं तस्मात्सहपायमीकया तद्विषयस्येन च
शुद्धया तेषां भावं विहाय, देशना विधेयं तं शास्त्रोपदेशः ॥ १५ ॥
श्लो १ विबो ० ।

शुद्धबाह्याऽऽदीनां देशानां विदधानीत्युक्तम्, तत्र विधिमाह—
बाह्याऽऽदीनामेषां, यद्योचितं तद्विद्यो विधिर्गीतः ।

सर्द्धदेशनाया-ययमिह मिक्कान्ततयक्कैः ॥ १ ॥

बाह्याऽऽदीनामेषां पुणोक्तानां, यद्योचितं यथाहेतुम्, तद्विद्यो
बाह्याऽऽदिस्वकपविधेः, विधिर्गीतः कथितः । सख्यदेशनायां
विषये, अयमिह बह्व्यस्त्राणः, सिद्धान्ततयक्कैरगमपरमार्थै-
नुपैरिति ॥ १ ॥

तत्र बाह्यस्य परिणाममाश्लेष्य हितकारिणां देशनामाह—
बाह्यचरणमथाना, कर्षव्या देशनेह बाह्यस्य ।

स्वययपि च तदाचार-स्तरुद्रगो नियमतः सेव्यः ॥ २ ॥

बाह्यचरणमथाना बाह्याऽऽनुगमनप्रकार, कर्षव्या विधेया, देशना
प्रकृत्या, इह प्रकर्म बाह्यस्याऽऽप्यस्य अर्थादिना, स्वययपि वाऽऽ-
त्मनाऽपि च, तदाचारः—न वासावाचारहोपदिश्यमानाऽऽका-
र-स्तरुद्रगो बाह्यस्याऽऽप्यतो, नियमतो नियमेन, सेव्यो अथस्या-
चरणीयः । यदि पुनः स्वयययथा सेव्यते, अथयथा योपदि-
श्यते, सदा तद्विद्योयथाऽऽनुगमनः, अतस्तरुद्रगोऽपि सन्नुपदि-
श्यमानं तथैवाऽऽसेव्यमिति ॥ २ ॥

तमेव बाह्यस्य देशनामाह—

सम्पद्य लोचविधानं, सन्नुपान्तस्तत्रमथ धरा शरुया ।
महर्द्रपं रजण्याः, स्वापः श्लोतोष्णसहने च ॥ ३ ॥

सम्पद्य लोचविधानं लोचकरणं, कथनीयं नवतीति योयः ।
दिशुद्रभाद्यै सर्वव्यतिनिस्तंभन्धीनाः । अनुपान्तस्कारं च—न वि-
द्यते उपनिषत् एव योऽथमनुपान्तकस्तत्कथयत्तव । अथ
धरा शरुया—धरा पृथ्वी सेव शरुया शयनीयं, मान्यत्वेह्यऽऽदि,
महर्द्रपं रजण्याः स्वापः—प्रथमयमे स्वभावायककणं सामा-
न्येवैव साधुनां, श्लोतयनृतीयमहर्द्रोस्तु स्वापः स्वपनं, कतुपे
पुनः स्वाभावाकरुणं, मययतीया श्लोतोष्णसहनेन च शान्ति-
पणयोः सहनें स्वसामर्थ्येकमाशेषयानाऽऽदिपरिहारेण ॥ ३ ॥

पश्चाद्युमाऽऽदिरूपं, चित्रं बाह्यं तयो महाकम्पम् ।

अस्वपोकरुणामेषां—रणं च तच्छुद्धता वैव ॥ ४ ॥

पश्चाद्युमाऽऽदिरूपं समयमसिद्धं, चित्रं मानाकारं, बाह्यं तयो म-
हाकम्पं उरुत्तरम्, अस्वपन्यैवैतुंलसहनेनैवेति कुर्यात्, अस्वपो-
करुणसेधारणं च अस्वयंमवोपकरणम् [संभारणीयं] तच्छुद्धता
वैव उरुमाऽऽदिरूपंविद्युद्भाः ॥ ४ ॥

शुर्वा पिपदविस्तुक्कि—विश्रा कुर्यात्-ऽऽप्यभिग्रहाश्वेन ।

विकृतीनां संत्याग-स्तथैकमिक्कयाऽऽदिपारणकम् ॥५॥

शुर्वा विपदविस्तुक्किराधाकर्माऽऽदित्यलानं चित्रा कुर्यात्-ऽऽप्यभि-
ग्रहाश्वेन कुर्यात्कैवकासाभाभिग्रहाः समयमसिद्धाः । विकृतीनां
संत्यागः क्षीराऽऽदीनाम्, तथैकाकिक्कयाऽऽदिपारणकम् । यकं (सि-
कपं भोजनं पारकम्) आशिशुशुशुःककवसाऽऽदिप्रः ॥ ५ ॥

अनियतविहारकदपः, कायोस्तरां-ऽऽदिकरणमनिर्षं च ।

इत्यादि बाह्यमुषैः, कथनीयं नवति बालस्य ॥ ६ ॥

अनियतविहारकदपोनिवतकाली (विहारक्यैवैकैत्रयासि-
त्यम्, तस्य कदपः समाचारः, कायोस्तरां-ऽऽदि करुणमनिर्षं च—
कायोस्तरां-ऽऽदिशुशुःककवसाककवसासेवयामित्यादि बाह्य-
मुषैर्बाह्यमनुष्ठानं प्रतिअयमनुष्ठयसाधयामेनककवसाणाऽऽदि क-
थनीयं नवति बालस्य सर्वेषोपदेशं हितकारिणम् ॥ ६ ॥

इदानीं मध्यमशुक्लदेशनाविधिमाह—

मध्यमशुक्लस्त्वयीयां-समितिमशुति त्रिकोटिपरिमुक्तम् ।

आद्यान्तमध्ययोगे—हितं तद्वु साधुमद्वृष्टम् ॥ ७ ॥

मध्यमशुक्लस्त्वु मध्यमशुक्लैः पुनरीयांसमितिसधुति ईयांसमित्या-
दिकम्, प्रथमनामनुकपे साधुद्वृष्टम्, समाकथेयमितिवोगः । तच्च
कीदृशं साधुनां सद्वृष्टम् ? । त्रिकोटिपरिदृष्टं राधाद्येनमात्र-
यपरिदृष्टम् । अथथा तिस्रः कोटयो हननप्रथमकथयकपाः
हनकारिणामुत्तमिदेन सूयने, ताभिः परिदृष्टम् । अथवा-
कथयकहेतापकोद्विषयपरिदृष्टं, प्रथमनामनगततयात् सक-
कप्रथमनस्य । तस्य च कथयकहेतापपरिदृष्टत्वेनाभिधानासद्वेव
च वचनमनुष्ठायमानम्, सद्वृष्टम्, साधुद्वृष्टमेव विशिष्यते-
कार्याः तत्रमध्ययोगेऽर्थादि कथिति । आद्यांयोगेन, मध्ययोगेनाभ्य-
योगेन वा, वयसो जीवितवयस्य वा, हितद्वेषुकारि । अथवा-
आद्यांयोगेन मध्यमययोऽऽद्वेषुधारांनोपययनाऽऽद्वेषुना, मध्यमयोगेन
द्वितीयययोऽऽद्वेषुधारांनोपययनाऽऽद्वेषुना, अन्तयोगेन अर-
मययोऽऽद्वेषुधारांनोपययनाऽऽद्वेषुना । मायनाविशेषकपेषु,
हितं हितकारि हितकर्ममेवति ॥ ७ ॥

धम्मदेसवा

एतदेवाऽऽह-

अग्नीं साधुजिरिन्नां, मातरं इव मातरं प्रवचनस्य ।
नियमेन न भोक्ता ॥१॥ परमं कल्याणमिच्छन्ति ॥ ७ ॥
अग्नीं साधुभिरिति प्रवचनस्य मातरो न भोक्ता इति संब-
धः । तासु मातरं इव, पुत्रस्येति गण्यते । प्रवचनस्य प्रत्यु-
त्तेयमेव, हितकारित्वेन च मातृत्वमवश्यमेव । नियमेनाभ्ययंभा-
वे । कीदृशः साधुभिः । परमं कल्याणमिच्छन्ति इह लौकिक-
पारलौकिकपरमकल्याणकामैः ॥ ८ ॥

एतत्स समाख्येयम्-

एतत्सचिवस्य सदा, साधोर्नियमाद्य जवभयं जवति ।
भवति च हितमत्सन्ध, फलदं विधिनाऽऽगमग्रहणम् ॥९॥
एतत्सचिवस्य प्रथमममातृत्वहितस्य, सदा संबन्धेन, साधो-
र्भेत्येतिवमाश्रियमेन, न मद्यभयं जवति संसारभयं न जायते,
निःश्रेयसचिवस्येष्टानियमैः । जवति च संपद्यते च । प्रथम-
ममातृत्वविधानसंपन्नस्य हितं भाग्यवाचपरिहारसारस्येमात्सन्ध-
प्रकारं प्राप्य फलदं फलहेतुर्विधिना विनयबहुमानाऽऽश्वाऽऽदि-
ना, आगमग्रहणं वाचनाऽऽदिकं करोति ॥ ९ ॥

आगमग्रहणस्य गुणं धीनत्यात् तद्गतमप्युपदेष्टव्यमित्याह-
गुरुवारतन्त्रयमेव च, तद्गद्दुमानाः त्मदाभायानुगतम् ।
परमगुरुमाहोरेह, बाणं तस्माच्च भोक्ता इति ॥ १० ॥

गुरुवारतन्त्रयमेव च गुणोपपन्नम्, तद्गद्दुमानाः त्मदाभायानुगत-
प्रतीविशेषात् । [न तु दृष्टिमात्रज्ञानात्] सदाभायानुगतम्-
सदाभायः संसारकृपयैतुगुरुयं ममभयंभूतः कुशलपरिणामः,
तेनानुगतं गुरुवारतन्त्रयम् । परमगुरुमाहोरेह सयंज्ञासौख्य-
जम्, गुरुगद्दुमानाऽऽत्मान्तरं तथाचिपुत्रयोवादानं सर्वज्ञ-
सौख्यंनवात् गुरुवारतन्त्रयं सर्वज्ञासौख्यं भवति । तस्माच्चैवं-
विशुद्धगुरुवारतन्त्रयभोक्ताः [इति ह्येतौ गुरुवारतन्त्रयं साधुनाऽऽ-
हयं विधेयमिति] ॥ १० ॥

पुत्रो कथं यव वस्तुनि सत्सुऽऽदी कृत्यासंकर्यं दर्शयति-
इत्यादि साधुवृत्तं, मध्यमबुद्धेः सदा समाख्येयम् ।
आगमतत्वं तु परं, बुधस्य भावमधानं नु ॥ ११ ॥

मध्यमबुद्धेरकमादि साधुवृत्तं प्रकृतम, सदा समाख्येयं प्रका-
शनीयम्, आगमतत्वं तु पुत्रोत्तरं परं कथयते, बुधस्य प्रा-
क्कल्पितस्य, भावमधानं तु परमाहंसारं समाख्येयमिति ॥११॥
ह्यनसक-धमेव बुधोपदेशमाह-

वचनाऽऽपानया सद्य, धर्मस्तद्व्यापया त्वधर्म इति ।
इदमथ धर्मगुणं, सर्वस्वं चैतदेवास्व ॥ १२ ॥
वचनाऽऽपानया आगमाऽऽपानयति, क्लृप्तान् एव कारार्थः । ध-
र्मः ध्यानारम्भकः, संपद्यते । नृद्व्यापया तु तत्त्वमवाचया मधर्म
इति । इदमथ विधिप्रतिषेधकं वचनमागमाऽऽकथं धर्मगुणं धर्म-
रूपकं, सर्वस्वं चैतदेवाऽऽस्य उमेरय, एतद्वं वचनमेव सर्वस्वं
सर्वस्वो धर्मन इति ॥ १२ ॥

अथ किमर्थं बुधस्यैवमुत्तरस्यः कियते स्वकलातुष्टानोपसजे-
नीभावाऽऽपानावन्तरेवेत्याहुः तन्मृदयं सकलागुष्ठानाम-
मुपधं यथाह-

यस्मात्प्रवर्तकं भुवि, निवर्तकं चान्तःगऽऽपनो वचनम् ।

धर्मवैतन्त्रयो, मौनीन्कं चैतदिह परमम् ॥ १३ ॥

यस्मात् प्रवर्तकं स्वाध्यायध्यानाऽऽदिषु विधेयेषु, भुवि प्रत्यक्षो-
कमिष्येकं च हिसऽऽपनोऽऽदिव्यः सकलाशास्त्ररऽऽपनोऽऽप-
नो वचनमागमकं, धर्मवैतन्त्रयो वचनसंख्यो वचने संलि-
ख्य इति कृत्या मौनीन्कं चैतद्वचनमिह प्रकृते परमं प्रमाणम् ।
एतदुक्तम्- "सर्वज्ञोकेन ध्यायेन, विदिता योऽत्र तत्त्वतः ।
न्यायतः कियते धर्मः, स धर्मः स च सिद्धये ॥ १ ॥" ॥१३॥

किमेवं वचनमाहात्म्यं क्याप्यत इत्याह-

अस्मिन् हृदयस्ये सति, हृदयस्थानावतो मुनीन्क इति ।
हृदयस्थिते च तस्मिन्-धियमात्मयोर्संसिद्धिः ॥ १४ ॥
अस्मिन् प्रवचने आगमे, हृदयस्ये सति हृदयप्रतिष्ठिते सति,
हृदयस्थानावतोऽस्तत्त्वतः परमाद्येन, मुनीन्कः सर्वज्ञ इति
कृत्या, हृदयस्थिते च तस्मिन् प्रजायति मुनीन्कं नियमाधिपत्येन,
सर्वयोर्संसिद्धिः सर्वार्थनिष्पत्तिः ॥ १४ ॥

किमेवं सर्वयोगज्ञानात्सिद्ध्यारेण भगवत्संस्तुत इत्याह-
चिन्तायिः परोऽपौ, तैरेवं जवति समरसाऽऽपत्तिः ।
सैवेह योगिभाता, निर्वाणफलप्रदा भोक्ता ॥ १५ ॥

चिन्ता रज्जु चिन्तायिः, परः ब्रह्मणोऽसौ प्रवचनं सर्वज्ञस्तेन
प्रगतेवैवमागमबहुमाद्धारेशु, भवति ज्ञानेन, समरसाऽऽपत्तिः
समताऽऽपत्तिः । आगमाभिहितसर्वज्ञस्वरूपोपयोगोपगुलस्य
तदुपयोगाऽऽत्मयुक्तोः परमाद्यैः सर्वज्ञकृपयाऽऽत्त-
म्बनाऽऽकारोपरकृतेन मनसः समापत्तिर्ध्यानविशुद्धया, तत्क-
लभ्यता वा समरसाऽऽपत्तिरिति निर्वाच्यते । यद्योक्तं योगशास्त्रे-
"योगयुक्तेरभिज्ञास्वस्थं मनसाऽऽपत्तिरनुग्रहयेत् तत्कल-
नुगता समापत्तिः" । सैवेह प्रस्तुता समापत्तिर्निष्पत्त्येनैव या-
निमाता योगिजनानो, योगी वैह सम्पत्कृत्वाऽऽदिव्योः पुत्रवः ।
यद्योक्तम्- "सम्पत्कृत्वाभारित-योगः सद्यो गच्छते । एतद्यो-
गादियोगी स्यात्परमब्रह्मसाधकः ॥ १ ॥" । सच चिन्तयन्ते-निर्वाण-
फलप्रदा निर्वाणकार्यप्रसाधनी भोक्ता तदेदं निराकार्यः ॥१५॥
बाह्याऽऽदीनां सधर्मदेशनाविधिपरिष्कारः, नमश्च निगमयत्सह-
इति यः कथयति धर्मं, विज्ञायोर्विद्ययोगमनमयतिः ।

जनयति स ह्यनवल्लं, श्रोतृषु निर्वाणफलदधमा ॥ १६ ॥

इति यः कथयति धर्ममवमुक्तमोत्या वा शुकधर्मं कथयति,
विज्ञाय ज्ञात्वा, श्रोतृषु तेषामोर्विद्ययोगाधारः, तत्संकर्यं वा,
अनमयति निर्वाणफलजनयति स शुकधर्मं धर्ममनुग्रहप्रदं ह्यं
श्रोतृषु शुक्याप्रवृत्तेषु, निर्वाणफलदं भोक्ता प्रदम्, अन्व-
मयधर्ममिति ॥ १६ ॥ यो ० २ विष० । श्रोतृषु तेषामोर्वि-
द्वे देशानं दृष्ट्वा वैभक्त्याऽऽनः प्राप्ते सति एकादशाव-
धरमभ्यासं उपैच्छत्वाऽऽपत्तिम एव धर्मदेशानं ददाति, एतद्व्यापित्वेन
स्थापिनत्वात् । सुधर्मस्समी वा, धर्मो वा यः कांश्चिद गणयते वे-
ति ? प्रकृतं, चक्षुरय-दोक्त्या उपैच्छत्वास्तति गौतमस्साधर्मिनि गौत-
मस्साध्येव धर्मदेशानं विप्रते, अयति च तस्मिन्साऽऽपि यो
भेद्यो भवति, स विप्रते इति । २७० प्र० । सन० ३ उल्ला० ।
धम्मदेशनायोग-धर्मदेशनायोग-वि० । शोकोपरमममापन-
ऽहं, "म धर्मदेशनायोर्वो, मयस्थथाऽऽभिर्मैतः" च० १ अचि० ।

धम्मपद्य-धर्मधर्म-न० । धर्मोऽऽत्मके कथ्ये, शोको १२ अचि० ।
"दावेकण यथाविधि, तेषु कथाऽऽपि सच्यीति । नाकण

धम्मपद्य

वि जिणवचनं, जे इह विहसंति धम्मपद्यं ॥ १ ॥ ” संज्ञा० १ आधि० १ प्रस्ता० ।

धम्मधरोद्धरणमहावराह—धर्मधरोद्धरणमहावराह—पुं० । धर्मः सर्वलक्षणीयः, स एव जीवाऽभिव्यक्त्याऽऽधारत्वेन धरात् पृथिवी, तस्मात् यद्गुह्यं सत्कण्ठधारणान्मुखात् यथाऽभ्यन्तरेण वात्तपृथिवीपद्मम्, तद्विषये महावराह इति वराहो धर्मधरोद्धरणमहावराहः । धराया महावराहवत् धर्मस्वाभावक्ये, “धम्मधरोद्धरणमहावराहजिणवद्वृत्तिसत्त्वात् । ” प्रथ० २७६ इति ।

धम्मधम्मिपाणि—धर्मधर्मिपाणि—स्त्री० । धर्माणां धर्मिकेषु प्राप्तिः धर्मधर्मिपाणिः । धर्माणां धर्मिकेषु प्राप्तिः, प्रथे० १ आधि० ।

धम्मधम्मिपाय—धर्मधर्मिपाय—पुं० । धर्मधर्मितायाय, आ० प्र० १ अ० १ खण्ड । (धर्मधर्मिणोर्धर्मिपायेदधिकारे) ‘धम्म’ शब्देऽनुपदमेव २६१३ सुष्ठे गतः ।

धम्मपुरा—धर्मपुरा—स्त्री० । धर्मं दधातिसाग्निकेच्छामानतया चूरितं धर्मपुरा । उच्य० १४ अ० । धर्माऽभिरिकामां चुरि, “धणोण किं धम्मपुरादिगारं । ” धर्मपुराणिकारे इशुविधायनिधर्मधर्मपुराणिकारे । उच्य० १४ अ० । धर्माऽभन्तायाय, वृ० १ उ० ।

धम्मपरएण—धर्मपरिहृण—नि० । धर्मकरणाऽनुपगमपरं, इय० १ उ० ।

धम्मपक्खिय—धर्मपक्खिक—नि० । पुण्योपादानभूते, स्व० २ वृ० २ अ० ।

धम्मपदिमा—धर्मप्रतिमा—स्त्री० । धर्मः श्रुतचारित्रलक्षणः, तद्विषया प्रतिमा प्रतिमा, धर्मप्रधानं शरीरं वा धर्मप्रतिमा । धर्मविषयकप्रतिमायाय, धर्मप्रधाने शरीरे च । इथा० १ उ० । तत्स्वकपमाह—

“ दया धम्मपदिमा, जंसे आया पज्जवजाय । ” प्राभ्यन्ववस्य—पर्वथा ह्याऽऽदिशिद्योषा जाता यस्य स पर्ववज्जातो, अर्थातिशेयः, बिशुद्धनीत्यर्थः । आदिताभ्यादिष्वान्ना जातस्येव्यंस्वरपदावमिति । अथवा—पर्वेवाद्, पर्वेषु वा यातः प्रातः पर्वेषयातः । अथवा—पर्ववः परिहृण, परिहृणने वा । शेषं तथैवेति । आ० १ उ० ।

धम्मपण्णि—धर्मप्रज्ञप्ति—स्त्री० । धर्मप्रकल्पनायाय, धर्मप्रकल्पनायति इत्येते च । उपा० ६ अ० । “ महावीरस्संतिव धम्मपण्णि उवसंत्पण्णिजात्तं विहरिणम् । ” उपा० १ अ० । धर्मप्रज्ञप्तिर्यथाऽभ्यन्तरेणप्रज्ञापनात् । इशुवैकालिकस्य बद्धजिबनिकावाऽऽभ्येऽभ्ययने च । इशु० ४ अ० । “ आयाप्यथायपुग्वा, तिउज्जा होइ धम्मपण्णि । ” इशु० १ अ० ।

धम्मपण्णवणा—धर्मप्रज्ञापना—स्त्री० । धर्मस्य ज्ञानयार्थद्वयलक्षणयोवेत्येव प्रज्ञापना प्रकल्पना धर्मप्रज्ञापना । धर्मप्रकल्पनायाय, “ धम्मपण्णवणा जा ता । ” उच्य० १ अ० २ उ० २ उ० ।

धम्मपरय—धर्मपद्य—नि० । धर्मोपपद्यमित्यर्थः । धर्मोपपद्यिते, धर्मधरण—तत्परत्वाऽऽस्वाद्—धार्मिकस्यवर्तमानाधिकारे, यो० ४ विव० ।

धम्मपय—धर्मपद्य—न० । धर्मकर्मके लिङ्गान्तपदे, “ अस्संतिय धम्मपयानि लिक्खे । ” इथा० ६ अ० १ उ० । ज्ञान्यादिके च । “ विज्जेत ते धम्मपयं अणुत्तरं । ” भाषा० १ अ० ४ अ० ४ उ० ।

धम्मपरंपरा—धर्मपरंपरा—नि० । परंपरया धर्मो यस्य स परंपराधर्मः । प्राकृतत्वाच्च परंपराशब्दस्य परनिपातः । परंपरया धर्मो प्राते, उच्य० १४ अ० ।

धम्मपरायण—धर्मपरायण—नि० । धर्मोत्सृष्टिर्धर्मिणः, इथा० ४ अ० । धर्मस्नानतत्परे, उच्य० १४ अ० । धर्मोक्तिस्तु, उच्य० १४ अ० । “ यत्तं ते कम्मो बुद्धा, सत्थे धम्मपरायणा । ” उच्य० १४ अ० । “ सत्था धम्मपरायणा । ” इथा० ४ उच्य० ।

धम्मपरवण—धर्मपरवण—स्त्री० । धर्मोपवचनार्थं प्रकल्पनायाय, श्रीविमलनाथप्रयोगिणीधर्मोपवचनपरिचयपर्यायं प्रथमं महाबलकुमारः पञ्चमकल्पे इशादिधर्मिण्यनुपादानमन्तरे श्रीवीर्यायं प्रथमं लिख इति अगव्येकादशकालेकादशादिशुकाऽऽद्यानुकम्, तथा सति श्रीविमलनाथप्रयोगिणीः श्रीकल्पवृक्षाऽऽदिप्रथमे महत्तरं उच्यते, तत्कथामिति प्रथे, उच्यन्मन्तवर्षात् । इति द्वितीयवृक्षौ द्वितीयवृक्षानुपादानपर्यायके शिष्यसन्ताने इत्युक्तमस्ति, तेन कल्पवृक्षोकात्मनामन्त्रात् इव न काऽप्यनुपपत्तिरिति । इथा० ३ अ० । सेन० ३ उच्य० ।

धम्मपारहण—धर्मपारहण—नि० । धर्मोप्यापके, आ० प्र० १ अ० १ खण्ड ।

धम्मपारम—धर्मपारम—नि० । धर्मस्य शुभचारिप्राप्त्यन्तस्य पारमः सन्त्यय वेत्ता धर्मपारमः । धर्मस्य सन्त्यय वेत्तिर, “ बुद्धा धम्मस्स पारमा । ” आचा० १ अ० ८ अ० ८ उ० ।

धम्मपारा—धर्मपाल—पुं० । कौशाभ्यावास्तव्यस्य धनयज्ञस्य लेष्टिनः स्वनामकथाते पुत्रे, इा० २३ अ० ।

धम्मपिशासिय—धर्मविपासित—नि० । विपालेव विपाला, प्राप्तेऽपि धर्मोऽभ्युत्तिः, धर्मोपपाला सजाताऽप्येति धर्मविपासितः । धर्मप्रसाधनवृत्ति, तं० । अ० ।

धम्मपुरिस—धर्मपुरुष—पुं० । महति, इथा० । (‘ पुरिस ’ शब्दे स्वाख्या वक्ष्यते) धर्मः क्रायिकचारिप्राप्त्यदिः, तदर्थनपरः पुरुषो धर्मपुरुषः । “ धम्मपुरिसो तदउज्जववावापरतो जहा साङ्ग । ” इत्युक्तकल्पे पुरुषमेदे, इथा० ३ अ० १ उ० । विद्ये० । आ० प्र० । आ० वृ० । “ सुहावहं धम्मपुरिसानं । ” धर्मपुरुषाणां धर्मप्रधाननराणां च । पञ्च० ६ विद्ये० ।

धम्मपएत्त—धर्मप्रदेश—पुं० । धर्मशब्देन धर्मोक्तिकायो पृच्छते, तस्य प्रकृष्टे देशे प्रदेशो निर्दिश्याते आगो धर्मप्रदेशः । धर्मोक्तिकायस्य निर्दिश्याते आगो, अणु० ।

धम्मपपय—धर्मप्रथ—पुं० । अज्ञानगच्छाये लिहितलक्ष्मिगुरो, अथमाचार्यः विक्रमसंबन्धु २३३१ मिते ज्ञानः, १३३३ मिते स्वगतः । अ० ६ अ० ।

धम्मपपज्जण—धर्मप्रज्ञान—नि० । धर्मं प्रउच्यते आसज्यते इति धर्मप्रउज्जणः । अ० । धर्मोपायेषु कर्मसु प्रकल्पेण उच्यते इति धर्मप्रउज्जणः । “ रत्तयारेकपमिति ” कृत्वा रस्य इथावेत्तकारः । धर्मोऽऽस्वके, ज्ञा० १ अ० १ अ० १ अ० ।

धम्मपण्डोह (६)—धर्ममलोक्ति—पुं० । धर्मं प्रलोकायन्नुपाये, यतया प्रेकते पाण्डित्यं वा गवेषयति इति धर्मप्रलोका । धर्मस्वापाद्यतया प्रेकते, पाण्डित्यं धर्मोपवचनं च । अ० । ज्ञा०

धम्मप्यवाइ (ख)-धर्मप्रवादिन-पुं० । धर्मं प्रववित्तुं सीलं च-
 स्व स धर्मप्रवाधि । धर्ममावाहुके, आचारानुचतुधोस्वयनस्य
 द्वितीयोद्देशकार्यधिकारमभिकृत्य-“ विद्वद् धम्मप्यवाइय-
 परिक्रमा ।” धर्मं प्रववित्तुं सीलं येषां ते धर्मप्रवादिनः, त
 धर्म धर्मप्रवाहिकाः, धर्मप्रवाहादुक्ता इत्यर्थः । तेषां परीक्षा
 युक्तायुक्तविचारवत् । आ० १० । पुं० ४ अ० २ उ० ।

धम्मप्यसंसा-धर्मप्रवर्त्तना-स्त्री० । युगेभ्यो प्रपतन्तमात्मानं धा-
 रवतीति धर्मे, तस्व प्रसांसा धर्मप्रवर्त्तना । सकलपुरुषार्था-
 नायि च धर्मः प्रधानमित्येवंकथे धर्मस्य स्तवे, तथाऽप्येव-
 ष्युक्तम्-“ देवो धर्मादिनां धर्मः, कामिनां सर्वकामधुः ।
 धर्मं यथापन्नमंश, पातरम्येव साधकः ” ॥ १ ॥ इउ० १
 अ० । वी० ।

धम्मप्यवाइय-धर्मप्रवाहादुक्ता-पुं० । धर्मप्रवादिनि, आवा० १
 पुं० १४ अ० १ उ० ।

धम्मपिय-धर्मप्रिय-वि० । धर्ममिजे, आवा० २ पुं० १ अ०
 ४ अ० १ उ० ।

धम्मफल-धर्मफल-न० । धर्मस्य फलं धर्मफलम्, धर्मेषु वा
 फलं धर्मफलम् । धर्मप्रयोजने, इउ० १ अ० ।

धर्मफलमात्र-

जया जीवपत्रीवा य, दो वि एए विषाणुइ ।
 तथा गइ बहुविट्, सव्वजीवाण जाणइ ॥ १४ ॥
 यदा यस्मिन् काले, जीवानजीवाश्च द्वापन्थेत्थी विजानानि वि-
 चित्तं जानाति, तदा तस्मिन् काले, गतिं नरकमत्स्यारिकुपां, बहु-
 विचित्रं स्वपरगतमेतानेकप्रकारं, सर्वजीवानां जानाति । यदा-
 शब्दविद्यतजीवाजीवपरिक्रान्तमन्त्रं च गतिरिच्छानाजानात् ॥१४॥

उच्छोचरं फलवृत्तिमाह-

जया गइ बहुविट्, सव्वजीवाण जाणइ ।
 तथा पुण्णं च पाणं च, बंधं मोक्खं च जाणइ ॥ १५ ॥
 यदा गतिं बहुविधां सर्वजीवानां जानाति, तदा पुष्यं
 च पापं च बहुविधगतिनिश्चयनं, तथा बन्धं जीवक-
 मबंधोद्यःकलकथं, मोक्षं च तद्वियोगसुककथनं जानाति ॥१५॥

जया पुण्णं च पाणं च, बंधं मोक्खं च जाणइ ।
 तथा निर्विदए मोए, जे दिव्वे जे य माणुसे ॥ १६ ॥
 तथा निर्विदए जोए, जे दिव्वे जे य माणुसे ।
 तथा चयइ संजोगं, सच्चिजतरं च बाहिरं ॥ १७ ॥

यदा पुष्यं च पापं च बन्धं मोक्षं च जानाति, तदा निर्विन्दे
 मोहानावातसव्यविचारयसायरुःकणपतथा योगान् शब्दा-
 ऽऽवाइ वाइ दिव्याइ थीअं मानुषाइ, मोषानु वस्तुनो
 मोया यव न भवति ॥ १६ ॥ (जया इत्यादि) यदा
 निर्विन्दे योगान् वाइ दिव्यान्, थीअं मानुषाइ, तदा स्व-
 जित संयोगं संबंधं द्रष्टयतो प्रावसः स्वाच्यन्तरं बाधं को-
 षाऽऽविहिरएवाऽऽविसेच-आश्रियथेः ॥ १७ ॥

जया चयइ संजोगं, सच्चिजतरं च बाहिरं ।
 तथा मुंढे भविचा णं, पचइए अणुगारिणं ॥ १८ ॥

यदा त्यजति संयोगं स्वाच्यन्तरं बाधान्, तदा मुषयो मूष्यः
 कृत्यतो भावतश्च प्रवृत्तति प्रकथेच अजन्तपचमं प्रत्यनगारं
 कृत्यतो भावतश्चाविधमनागारमिति प्रायः ॥ १८ ॥

जया मुंढे भविचा णं, पचइए अणुगारिणं ।
 तथा संवरमुक्तिं, धम्मं फासे अणुत्तरं ॥ १९ ॥
 यदा मुषयो मूष्या प्रवृत्तयन्तारम् (तथा संवरमुक्तिं तु)
 प्राकृतधोष्वा उच्छेदं संवरं धम्मं सत्संज्ञातिपासाऽऽविचिन्तु-
 तिकथं, चारित्रधर्ममित्यर्थः । स्फुरात्यनुत्तरं सत्वयाकचत इ-
 त्यर्थः ॥ १९ ॥

जया संवरमुक्तिं, धम्मं फासे अणुत्तरं ।
 तथा पूणइ कम्मरयं, अणोधिकमुत्तं कम्मं ॥ २० ॥
 यद्योऽकृष्टसंवरं धम्मं स्फुरात्यनुत्तरं तदा धुनाति-जनकार्यत्वा-
 त्यातयति कम्मरजः कम्मैवाऽऽमरज्जनाकज इव रजः । कि-
 विशिष्टमित्याह-अणोधिकमुत्तं कृतम्-अणोधिकमुत्तं वि-
 द्याद्विद्योपासमित्यर्थः ॥२०॥

जया पूणइ कम्मरयं, अणोधिकमुत्तं कम्मं ॥
 तथा मव्वचमं नाथं, देसयं चाधिगच्छइ ॥ २१ ॥
 यदा धुनाति कम्मरजः अणोधिकमुत्तं कृतम्, तदा सत्वचमं
 ह्यानमशुभकथं विषयं, देशानं चाशुभदृश्यविषयम्, आधिगच्छत्याव-
 रणाभावाहाधिकथनं प्राप्तेतित्यर्थः ॥ २१ ॥

जया सव्वचमं नाथं, देसयं चाधिगच्छइ ।
 तथा लोमपमोमं च, जिणो जाणइ केवळं ॥ २२ ॥
 यदा सत्वचमं ह्यानं देशानं चाधिगच्छति, तदा लोकां चतुर्दश-
 उअवात्मकमलोकं आनन्तं जिनां जानाति केवळी, लोकी च स-
 र्वं, नाप्यनरमेवेत्यर्थः ॥ २२ ॥

जया लोमपमोमं च, जिणो जाणइ केवळी ।
 तथा जोगं निरञ्जिचा, सेणोसिं पदिवज्जइ ॥ २३ ॥
 यदा लोकमलोकां च जिनां जानाति केवळी, तदोचितसमयेन
 योगाधिकृत्य मनोबोगाऽऽदीन् सेणोसिं प्रतिपद्यते भवोपप्राह-
 कर्मोऽशुभाय च ॥ २३ ॥

जया जोगं निरञ्जिचा, सेणोसिं पदिवज्जइ ।
 तथा कम्मं खविचा णं, सिक्किं गच्छइ नीरञ्जो ॥ २४ ॥
 यदा योगाधिकृत्य शैलेसीं प्रतिपद्यते, तदा कम्मं कृपविन्वा
 भवोपप्राहोपे सिक्किं गच्छति लोकात्मलोककर्ता, नीरजः सक्क-
 कम्मरजोविचिन्तुकः ॥ २४ ॥

जया कम्मं खविचा णं, सिक्किं गच्छइ नीरञ्जो ।
 तथा लोममत्स्यरथो, सिट्ठो इवइ सासञ्जो ॥ २५ ॥
 यदा कम्मं कृपायत्ना, सिक्किं गच्छति नीरजः, तदा लोक-
 मरुतकथः त्रैलोक्योपरिचर्चा, सिद्धो भवति शाश्वतः कर्म-
 षीजानावात्तनुपाणिभवेति भावः । उक्तो धर्मकलाऽऽम्बः बहो-
 ऽधिकारः ॥२५॥

साश्रमतिशेः धर्मकथं यस्व तुल्लेभं मज्जिचित्तुसुराह-
 सुहमापगसस सपय-सस सावाउत्तसस निगापसाइस्स ।
 उच्छोसापापहाविस्स, उत्तसा सुगइ तारिगगस ॥२६॥
 सुवाऽऽस्वादकथाविषयकेण प्राससुकलोक्कः धर्मवचनं कथयप्रस-

दशाहं क्त्वाहं स्यादिति । पदेनैकान्मित्यन्मित्यवस्तुविस्तारवादि-
 प्रवेदिभ्युपपाद्युक्तवप्ये इवधाये, यतोऽनकारानेन त्रियोऽभि-
 स्या वा कस्य क्रियाह्यं कर्तुमीदे, क्रियानेदे कर्तुमंडात्, ततो
 द्वितीयाक्रियाकृते कर्तुरनित्यत्वात्प्रत्ययप्रसङ्गाभ्यां वृथाऽन्यथा-
 कृतिरिति । सक्त्वगुणरत्नकुप्रपृष्टप्रियाशयः प्रकाश्यते । तथा च पुत्र्य-
 क्षित्तर्थाधिनाथस्य पुत्रातिशयः प्रकाश्यते । तथा च पुत्र्य-
 म् एषाहं प्रथमिकाविधीयमाना यमावसावसमुपकारिः कोटी-
 रकोटीविद्वद्भूषणैः सुरासुररतिकरमायकैरेपि गुणवन्तः ।

वर्णं च-

“सर्वो गुणेर्हि गण्यो, गुणादियस्य जड लोके वीरस्य ।
 संभ्रंतमउद्विडम्बो, सहस्रजनयोः सययमेर ॥ १ ॥” इति ।
 विमलकेचकसिम्यमुना तु ज्ञानानि शयसंयजनया प्रसिद्धसि-
 काप्यापि वकुलविमलानमस्तज्ञनिशीर्षानाथस्य जिननाथस्य
 यजनातिशयः प्रपञ्चयते । यतः केवलज्ञाने न्ययत्रयं नावेनी भ-
 गवतां नीचेकानां सहेतुनाप्रवृत्तिः, नीचेकत्वात्कर्मण्य इत्येव
 येदनात्तथात् । यदुक्तं श्रीनद्राहं दुस्वयिपार्थैः—“ तं च कर्हं
 वेदप्रह, अगिलाए अमदस्यगर्हि ।” इत्यादि । अरिभि-
 नि साम्बयपदेन च जगवतः समूहकार्यकविततिः शेषाया-
 यनिवन्तकर्मसमुत्कृष्टास्य चरमाज्यवस्थायायापगमा-
 निशयः प्रपद्ये विद्वद्व्येन, यतोऽपयचूनं भवन्नमकारण-
 स्तास्त्रमपि कर्म । तथा चाऽऽयतः—“ सुभं पार्थ कर्म, मा-
 मिह्र जेण संसारे ।” इति । धर्मरत्नाधिपय इत्यनेन भव-
 नाधिकारिणामधिपत्वमयं मुक्तं लिङ्गमित्यज्ञानं । यदुक्तं प-
 रोपकारधूमिनिः श्रीहरिद्रजद्वैरिजः—“ तथ्यडिगरी अस्था,
 सतथको जो न सुपदिक्कुष्टो । अस्था च ओ विणीमां, समु-
 च्छिन्नो पुष्टमाणो य ॥” इति । जनामित्यनेन बहुवचनान्-
 नमुद्वितं भवति-यथा । नैकमेवव्यवस्थादिकमाभित्योपदेशानि
 प्रवर्तितव्यं, किंतु सामान्येन सर्वसाधारणतया । तथा चाऽह
 प्रगवान् सुभंस्वामी—“जहा पुष्टस्य इरथइ,तहा नुचस्स क-
 थयइ । जहा नुचस्स कथयइ, तहा पुष्टस्य कथयइ ॥” इति ।
 विनरायपुत्रेशमिनीहायमाशयः—न निजप्रह्वामिमानेन, न पर-
 रिभवाभिमायेण, न कस्यांचित्प्राप्त्याय प्रवर्तते, किं तीर्हि कथं तु
 नामाऽमी जन्तवः सखमेवमार्गमासाद्यसाधयवर्तितं महानन्द-
 भन्दाऽऽनन्दसंवाहमवस्थानोऽप्यनुग्रहस्तुल्लाः परंपामात्मनइ च ।

यद्ग्राणि-

“ सुखमागोपदेशेन, चः सर्वचानामनुग्रहइ ।
 करोति जिनरां तेन, कृतः स्वस्वान्प्यसौ महान् ॥ १ ॥”

तथा-

“ न जवति धमेः श्रोतुः, सर्वैरेकान्ततो हितप्रवणान् ।
 मुनेनोऽनुग्रहइ कथा, वकुलसंवेकान्तो जवति ॥ १ ॥
 इत्युक्तः समाधायः सकलौऽपि गाथायैः ॥ १ ॥

अथ यथाप्रतिज्ञानं विभागिण्युः प्रस्तावयकाह-

भवजज्ञाहिस्मि अणपरे, दुसहं सुपुत्रपत्तौ पि जैर्तुर्ण ।

तत्थ वि अणत्थहरत्तं, दुसहं सच्छम्भरपरत्तं ॥ १ ॥

भवभवस्वम्भर नारकतिथेनराभरकरेण कर्मयशसिनः प्राप्ति-
 न इति जवः संसारं, स एव जन्मजराभरणोद्विज्जघारणाज्ज-
 क्षाधिः, तस्मिन्नसादिनिघनयाऽपारेऽहृद्यवर्णने, यच्छम्भरमा-
 क्षाधामिति शेषः । कुलं नं सुरापं, मनुजस्यपि मनुपुत्रभावोऽपि,
 दूरे तावद्दृश्यकुलजातिप्रजापितृत्वसामप्रतिपेयैर्धः । अणपरे जगदे-

कवन्पुना श्रीवर्कमानस्वामिनाऽप्यपदादागतं श्रीगौतममहा-
 मुनि प्रति-

“ दुसहे खलु माणुसे भवे, चिरकालेण वि सव्यपाणिं ।
 गाथा व विभागकमुणो, समं गोचयः मा पमाय ॥ ४ ॥”

इति । अ० १० । (प्रस्था अर्थः ‘ पुमपत्य ’ इत्येऽस्मिन्नेव
 भागे २५७० श्लोके उक्तः)

अन्यैरेप्युक्तव-

“ संसारकान्तरमपास्तपारं, बध्नन्व्यमाको लभते हारीरी ।
 कृच्छ्रेण नृपं सुकसस्यधीजं, प्रकृष्टदुष्कर्मशमेन (पुत्रम) मूलवः ।
 नरेषु अकी भिदेषु अकी, स्तुतिषु सिहः प्रशमो भवेतु ।
 मनो महीजुसु सुवचशैलो, भवेतु मानुष्यभवः प्रधानः ॥२॥”

तथा-

“ अनर्थाद्यपि रत्नाणि, श्रमयेन विभवेः सुखम् ।
 दुर्गमो रत्नकोट्यामपि, कृपायै मनुजोऽऽपुचः ॥१॥” इति ।
 जन्तूनां प्राणिनां, तत्रापि मनुजव्ये सत्यापि । अन्नहरणमिति-
 नाथमेते नासिन्नधर्मने ये दासिन्द्रपक्षोपकृताऽऽप्युऽपयास्ते
 द्वियते विषयस्यते येन नदनहरणं कुलं न दुष्पापं, किं ति-
 रयाह-सद वापुः पूर्वापरकारिणोऽप्यनुनिगुणगणालकृत्तयेन
 परप्राधातुकार्यकारित्तमर्मापेक्षया शोभनो धर्मः सत्यः सत्य-
 श्शुनाऽऽदिकः, स पथेहिकापेयामप्रदायीतरत्नापेक्षया शास्व-
 तानन्तमोकाद्यैदाप्युनेन चरं प्रधानं रत्नं सच्छम्भररत्नमिति ।

अयामुमेवार्थे दृष्टान्तविशिष्टे स्वयंप्रकाह-

जह चिंतापिणियर्णं, सुसहं न दू होइ नुचविद्वयाणं ।
 गुणविभववज्जियाणं, त्रियाया तद्ध धम्मरथं पि ॥ १ ॥

यथा येन प्रकारेण, चिन्तापिणितं सुप्रतीतं, सुखं सुप्रा-
 प्तम्, (न दू) तेन भवति ज्ञापने । अथवा-गुणात्मनोऽप्युः
 स्वल्पे विभवः-कारणे कार्योपकाराद्विजकारणं पुण्यं यथां
 ते नुचविजयाः, स्वल्पपुण्या इत्यर्थः, तेषाम्, तथाविधपुण्यास-
 वत् । तथा यथा धनुषिनाऽप्युः बधयमानस्वकार्णवैर्वा वि-
 शेषेण भवन् सन्ता गुणाविजयाः । अथवा-गुणा एव विजयां वि-
 दूतिगुणविजयाः, तेन चिन्तानां रहितानां, जीवानां पञ्चेन्द्रिय-
 प्राणानां उक्तं च-“माया द्विजित्पुण्योऽनां, ज्ञानाति तरवः स्मृ-
 नाः । जीवाः पञ्चेन्द्रिया ज्ञेयाः, शेषाः सखा इतीरिताः ॥१॥”
 अथिन्द्रियं बधयमायस्येह संशयादं प्रायानां कार्यो-पके-
 न्द्रियविकलेन्द्रियाणां नावद्धर्मप्राप्तानांस्त, पञ्चेन्द्रियजीवा-
 नामपि तस्यशयोपत्त्यादित्युणसामर्थ्यविकारानां तथा तेन प्र-
 कारेण धर्मरत्नं सुखं न भवतीति प्रकृते संक्षेप इति ।

पुत्रसंविनपुष्ट्यालदृष्टान्तस्वभाव-

“ बहुविषुषज्जापेतं, हरिराक्रिमन्वरःसुमसमेनय ।
 इह प्रथिथ इत्यिणउदरे, पुंरं पुंरं पुंरं च चरं ॥ १ ॥
 तत्र अङ्गिणिसिद्धः, पुत्रानां नागद्वयनामाऽऽसीत् ।
 निम्नसल्लोमगुणयरा, वसुंधरा मेधिनी तेस्स ॥ १ ॥
 तलनयो विभवोऽऽजल-मतिविभवमरतं बहुलं जयदेवः ।
 दृक्खो रयणपारकं, सिक्काइ सो वास्स समा उ ॥३॥
 विजिनाऽपहाससमत्तं, पिशासं चिन्तितायैदावपुटुम् ।
 चिन्तामार्गिणं पणुत्तुं, सेसमणी गणं उचलसमे ॥ ४ ॥
 चिन्तामणिरकृते, सुकृती च कुनोपसः पुंरं सकले ।
 इदं इदृणं चरं, अण्य अमिअः अणपरेततो ॥ ४ ॥

को जवति । तथापि-अमुक इत्यादि । तत्र यथापि सुकस्तुच्छ, सुकः कूरः, सुको हरिः, सुको सलुस्त्रियनेकार्थः कुद्रशब्दस्तायाऽपीह तुकत्वायो गृह्यते, तस्यैव प्रस्तुतोपाधिगत्वात् । ततः कुकस्तुच्छोऽम्भरोह इत्यर्थः । तद्विपरीतोऽसुकः । स च सुकस्तुच्छोऽसुकेनैव धर्मस्यबुधये १ । कथावत् संपूर्णाङ्गोपाहृतया मनोहराऽऽकारः, स च तथाकल्पवचः सत्त्वाचार-प्रवृत्त्या भविकलोकानां धर्मे गौरवमुदाहृत्यप्राज्ञावक्तो भवति । ननु नग्निपेशहरिकेशवत्प्रभृतीनां कुकुराणामपि धर्मप्रतिपत्तः भूयते, अतः कथं रूपवामेव धर्मेऽधिक्रियते । सत्यम् । इह त्रिविधं रूपम्-सामान्यम्, अतिशयायि च । तत्र सामान्यं संपूर्णोपाहृत्याऽधीते । तत्र नग्निपेशाऽऽतीतानप्यासिद्धेति न विरोधः । प्रतीयं केनतु, शेषगुणसङ्गाये कुकुरत्वस्यावच्छेदकत्वात् । यथैवमेवपि । अतिशयायि पुनर्धरायि तीर्थकाराऽऽतीतानि च संभवति, तथाऽपि येन कवचिद्देशे काले वयसि वा वर्चमानो रूपवामयन्ति जनानां प्रतीतिमुपजनयति तदेवशाविकृतं मन्मथम् । २ । प्रकृत्या स्वभावेन, सौम्योऽभीषणाऽऽकृतिरिच्छितनीयकृप इत्यर्थः । एवंविधञ्च शब्देन न पापस्यापारे इवाधिक्रियते, सुखाऽऽश्लेषयोश्च भवति ३ । लोकस्य सर्वजनस्येव परलोकविकल्प-विषयेनेन दानशीलाऽऽदिगुणैश्च मिथो बहूनां लोकप्रियः, सोऽपि सर्वेषां धर्म बहुमानं जनयति ४ । अक्रोऽश्लिलछापव-धर्मोऽपि । कुरो हि परकिञ्चिद्विषयस्य इत्यर्थः कलुषमनाः स्वानुष्ठानं कुर्वन्पि फलज्ञापयन्तीति ५ । भीकरोहिकाऽऽमुष्मिका-पापेयुक्तासमशीलः । स हि कारभयं प्रति न निःशङ्कम-धर्मे प्रवर्तते ६ । अशठः सर्वऽनुष्ठाननिष्ठः, शत्रो हि वञ्चनप्रवृत्तचतुस्तथा सर्वथाऽऽभिहवत्सनीयो जवति ७ । सदा-क्षिप्यः स्वकार्यपरिहारेण परकार्यकरिणोऽसक्तानःकरणः, स च कस्य नाम नातुपसनीयो भवति ८ ॥ ३७ ॥ (ज-जाबुधोति) प्राकृतशैरया राज्यावाद् स अद्वैतकुराऽऽसेवन-कार्यार्थेपि शीघ्रति, स्वयमङ्गीकुनमनुष्ठानं च परित्यक्तुं न शक्यति ६ । द्यालुदेवावाद्, दुःखंजन्तुजातत्राणांजलायुक्त इत्यर्थः । धर्मैस्व हि दया भूममिति प्रतीतमेव १० । मध्यस्थो-रागद्वेषमप्यधीः, स हि सर्वेषांकारिण्यतया विषयस्वाऽपि ब-हूनामो भवति ११ ॥ सौम्यदृष्टि-कस्याप्यनुद्वेजकः, स हि द्वेषमात्रेणार्थेपि प्राणिनां प्राति पशुययति १२ । गुणेषु गाम्भीर्यस्यैवमनुष्येषु उच्यतेत्येवं शीलो गुणरागी, स हि गुणप-क्षापातिसाधैव सगुणाद् बहु मन्वते, निर्गुणोपेकते १३ । सकयनरुचय उक्त्याः सदाचारपरितस्वाऽऽधिक्रियायै ये सपत्ना सदाऽऽजानान्नेतृकोऽन्वितां धर्माधिक्यपरिवार इति भावः । एवंविधञ्च न केनचिदुत्तमो गन्तुं शक्यते १४ । अर्थे तु सत्कथः, सपद्मयुक्तमिति पृथक् गुणग्रहं मन्वते, मय-लः सौम्यदृष्टिभेति ह्, अशमप्येकमेवेति । तथा सुशोचदार्थी सु-पर्यायाऽऽल्लोचितपरिणामिषोऽल्लकार्यकारी, स किंल परिणामि-कया बुद्धः सुन्दरपरिणामस्यैहिकमपि कार्यमन्वते १५ । वि-शेषाः सतिरवस्तुविभागेवदी । विशेषबन्धुनु दोषानपि गुणानेन गुणानपि शोभयेनाध्यवस्थति १६ ॥ ३७ ॥ बुद्धाद् परिणतमीनमुत्पन्नं, गुणाजैनबुद्धाः सेवत इति बुद्धानुमः । बुद्धजानुगत्या हि मयसमानः पुमान् न जातुविद्विपि विपदः यद् जवति १७ । विनीतोः गुणजननौरवकृत्य, यिनयवति हि सपदि संवदः प्रादुर्भवति । स्वधर्मपुत्रकार्मदिकं पारयिकं

चापरेण कृतं जानाति, न विदुने इति कृतकः । कृष्णो हि सर्व-चाप्यमन्वान्निर्वा समासाद्वयति १६ । परेषामन्येषां हितानर्था-न्योऽजानाति कर्तुं शक्नोति यस्य स परहितार्थकारी, सर्वार्थक्रिया-ऽऽवधिंन एव कृतक्येव पुनः स्वत एव परहिताय प्रवर्तते इ-त्यनयोर्भेदः । यत्र प्रत्येव परहितकरयेऽन्वितां निरतं जवति, स निरोहचिततयाऽऽयार्गपि सकर्मन् स्थायति ३० । तथा-अ-श्यामिष सत्त्वलक्षं शिष्टार्थानुष्ठानं येन स अन्नमद्यः, पुण्यवा-प्यस्तमिव सर्वमपि धर्मकृत्यं करोत्येवाधिगच्छतीति भावः । ईदृशो हि अन्नमद्यपुष्पकणाऽऽधिकं धर्मकर्मन् सुखमेव शिष्ट-यित्तुं शक्यते । तदेवमेकावशातिगुणसम्पन्नश्चाः श्रावको जव-तीति । प्रव० २६५ ॥ द्वार । ७० । दसोः । (१-अमुकत्वे भीमसो-मकथा 'नीमसोम' शब्दे) (२-रूपवशे सुजातकथा 'सुजाय' शब्दे) (३-प्रकृतिस्वीकरणे विजयधेरिकथा 'विजयसो' शब्दे) (४-लोकप्रियत्वे विनयधरकथा 'विनयधर' शब्दे) (५-अकुरत्वे कर्तिभ्यन्कथा 'अकुर' शब्दे प्रथमभागे १०६ पृष्ठे प्रजापतिता) (६-नीकत्वे विमलश्यामः 'विमल' शब्दे) (७-अशठमत्वे अकरोविचरिचत् 'अशठ' शब्दे प्रथमभागे २१५ पृष्ठे गतम्) (८-सुशक्तिपे ल्लक्षककुमारकथा 'अलोभया' शब्दे प्रथमभागे ७८५ पृष्ठे गता) (९-अज्ञानेन विजयकुमारकथा 'विजयकुमार' शब्दे) (१०-द्यालुत्वे यशोभरवृत्तम् 'सुरिद्वल' शब्दे) (११-माध्यस्थत्वे लोमवस्तुत्वे 'लोमवस्तु' शब्दे) (१२-गुणानुसारेणैव पुत्रदरगजचरिचं 'पुरदर' शब्दे) (१३-स-लक्ष्यायां रोहिणीनाम 'रोहिणी' शब्दे) (१४-सुपलगुणे अ-नन्दिवृत्तं 'नन्दयि' शब्दे) (१५ सुशोचयित्त्वे चानामधे-धु-वृत्तं 'धनमिष' शब्देऽल्लेषेव भागे २१४५ पृष्ठे गतम्) 'अध' शब्दे) (१६-विशेषकत्वे सुवृत्तिमन्विषुत्तं 'सुवृत्ति' शब्दे) (१७-बुद्धानुगत्यै मध्यमवृत्तिचरिचं 'मोऽनुभवुत्' शब्दे) (१८-विनीतत्वे लुचनतिलकवृत्तं 'लुचनतिलक' शब्दे) (१९-कृतकत्वे विमलकुमारकथा 'विमलकुमार' शब्दे) (२०-पराहितकारिभे नीमकुमारकथा 'भीमकुमार' शब्दे) (२१-मध्यमरुचयत्वे नागानुमकथा 'नागानुम' शब्देऽल्लेषेव भागे १६३५ पृष्ठे गता)

साऽऽनमेतन्निगमनायाह-

एव इगवीमगुणा, सुवापुमारोण किंचि वक्तव्या ।
 परिद्विति धम्मरयणं, विष्णुं एराई मंपत्ता ॥ ३७ ॥
 एते पूर्वोक्तस्वकथाः, एकविंशतिनिख्या गुणाः क्षुत्तानुसारेण शास्त्रासंन्यासमद्वारेण, कश्चिन्न सामस्येन, श्याक्यानाः स्व-रूपतः फलतश्च प्रकाशनाः । किमर्थम्, इत्याह-अनोऽऽहित यो-यत्तासारं धरन्तं प्रदीतुं, न पुनर्बलमुपयुक्तजज्ञोऽल्लामिति भावः । के, इत्याह-अनन्तरन्तःकैः शुभैः संयत्ताः संयत्ताः संपूर्णा भवति ।
 आह-किमेकाभ्येनेनवृत्तगुणसम्पन्ना धर्माधिकारिण लताऽ-वादीऽऽवदति । प्रमे सत्याह-
 पायऽऽनुमविद्विंशो, एपमि मकिञ्चमदरा नेवा ।
 इषो परेण ह्वा, दृष्टिद्वयायुधेयववा ॥ ३० ॥
 इहाधिकारिक्रिया विभ्याः-उत्तमा मयमा जघन्याः ।
 तत उत्तमाः सप्रवृत्तगुणा यव, पादकथार्थोऽर्थे दत्तं, गुणकथ-स्य प्रत्येकमत्रिसंख्यात् पापमपीरैऽऽप्रमोक्षेय शुभैरेषे विधी-

ना विहाकाः, एतेषामुक्तयुगात् सध्याहृतं ये यथाकर्म सध्यामावरा
 हेवाः, चतुर्थीशक्तिर्ना सध्यामाः, अष्टविहीना अजन्वा इति भावाः,
 नेष्मोऽपि होलनरेषु का शार्की, इत्याह—(इतो परं नं) एतेष्मो-
 ऽपि, परेश्याहृतं यथैकीर्णा रहिताः, वरिष्कप्राया अकिञ्चनक-
 जन्मकायाः, 'भुजितस्या' वेदितस्याः। यथायं हरिका अहरकम्-
 राजन्यविन्ताभ्याकुलतया न रतनकवपनोरधमपि कुर्वन्ति,
 तथेतेऽपि न यमाविन्तामपि विद्वन्तीति ।

एषं च विद्यते पश्चिधेयं तदाह—

धम्मरयणात्थित्था तो, पदमं पयञ्जणम्मि जइयव्वं ।
 अं सुच्छुमिगाए, रेहइ चिचं पविचं पि ॥ ३१ ॥

धर्मरत्नमुक्तलक्ष्यं, तदर्थिना तद्विष्णुना, तत्सम्बल कारणात्,
 प्रथममाश्रयं गुणानामज्ञं विद्वत्पते यतिषं, ननुयाजं प्रति
 यतो विधेयं, तद्विनाभावित्थाकर्मप्राप्तेः । अथैव हेतुमाह—य-
 स्मात्कारणाच्छुच्छुमिकायां प्रमासं चिकरपरिक्वमित्तुमावि-
 थाकल्लहाधारे (रेहइ ति) राज्ञे, विमं चिकरकर्म, पविचमपि प्र-
 शस्त्रमप्याशिक्षितं सतिति । अ० २० । (प्रमासचिकरकथा
 'पभासचिसगर' शब्दे बह्वन्ते)

भावकसाधुसम्बन्धनेदाहृ द्विधा धर्मरत्नं प्रतिपाद्यं हानौ
 कः कीदृगिदं कर्तुं शक्नोतीत्येवदाह—

उचिहं वि धम्मरयणं, तरेइ नरो विपुमविगलं सो उ ।
 जस्मं वीसगुणरथ—णमपया सुत्थिया अत्थिया ॥ १४० ॥

द्विधधमपि द्विधधमपि, न पुनरुत्तरमेवेत्यपिशुद्धायेः ।
 धर्मरत्नं पूर्वोक्तशब्दार्थम्, (तरेइ ति) शक्नोति " शकेभ्य-
 तर-तोर-पाराः" ॥ ४० । ८८ ॥ इति बचनान्तर इति ज्ञानि-
 निदेशाच्चो नराज्ञानीयो जन्मं पुनः पुनामेवेति, पद्वीतुमुपा-
 दातुमिकलं सत्पूर्व, स एव, तुमुत्तरस्यावाध्यायार्थत्वात् । यस्य
 किमत्थाह—यस्य श्रीप्रमहाराजस्यैवैकविंशतिगुणरत्नसम्पत्
 "अक्कुरो इववं पगइमो" । इत्यादिशास्त्रव्यतिप्रतिपादिता गु-
 णप्रमाणिकव्यतिनिः, सुखिना उच्योऽप्याऽऽप्युचितत्वात्किपकाऽ-
 स्ति विद्यते इति । ननु पूर्वमुक्तमेकविंशतिगुणसम्पत्को योग्यो धर्म-
 रत्नस्येति तर्हि पुनरिदमुच्यते ? । सत्यम्, पूर्वे योग्यतामाप्नु-
 कम्, यथा—बालत्वेऽपि धर्मप्राप्तो राजपुत्रो राज्याहं उच्यते,
 संघातं करणशक्तिरप्यस्वामिपीयते, यथा—पौढीभूत्रो राजपुत्रः
 कर्तुं शक्नोत्येव राजपुत्रेति । अ० २० । (श्रीप्रमहाराजकथा 'सि-
 रिय्यन्' शब्दे) धर्मरत्नवक्तव्यमात्रिशब्दे शास्त्रिसुरिचरिचिते
 स्वभावात्प्रत्ये प्रकरणप्रशङ्कविशेषे च, अ० २० ।

तत्र एकविंशतिगुणधर्मरत्नयोग्यो जन्तोऽपि भाष्ये विधेयतः
 पूर्वाचार्याणां स्मरणमाह—

ता सुद्धं इमं जणियं, पुत्ताऽऽपारिण्हं परिहरिण्हं ।
 इगवो मगुणोवेप्रो, ओगो मइ धम्मरयणसम् ॥ १५१ ॥

यत् परमैश्वर्यैको धर्मं कर्तुं शक्नोति, ततः सुद्धु शोभनमिदं
 अतिशुभं पूर्वोऽऽचार्यैः पूर्वकालसंनवसुरिभिः, परहितरतेर-
 न्यज्जोपकारकरणात्सत्सैः, किं तत् ? । इत्याह—एकविंशतिगुणै-
 रूपेणो मुक्तो, योग्यं ब्रह्मिन्, (सइ ति) सदा, धर्मरत्नस्य
 पूर्वस्थावर्तितस्त्वकस्येति ।

अथ प्रकृतशास्त्रार्थमनुबद्धपुनरहाराणाद्युगसमाह—
 धम्मरयणविद्यायां, देसचरिणीयं तद्ध चरिणीयं ।

द्विगाह जाई समए, जणिपाई सुधिपत्तचेहिं ॥ १४२ ॥
 वेसिं इमो भाक्वयो, निपयइ विहायासारओ चणिओ ।
 सपराण्णहइहं, समानमो संतिसुराहिं ॥ १४३ ॥

धर्मरत्नोक्तानामुक्तलक्ष्यार्थां, देशचरिण्योऽपि धर्मोपाधा-
 कार्णां, तथा चरिण्योऽपि साधुनां, विद्वानां विद्वानां, यानि समये
 सिद्धान्ते, जनिताप्रयत्निनाभिः, सुधिततत्तैरवबुद्धिसिद्धान्ततथै-
 रिति प्रथमार्थाधेः ॥ १४२ ॥ तेवामयमुक्तलक्ष्योऽपि भाष्येऽप्युक्त-
 निजनिविजयानुसारतः स्वबुद्धिसंभवमुक्तं भवित्वा, सिद्धा-
 न्तमहात्म्येः पारस्व लक्ष्मणशक्यत्वात्तत्त्वबुद्धं तावज्ज-
 तमिति ज्ञावः । किमर्थः पुनरियान् प्रयासः कृतः ? । इत्याह—स्व-
 परयोरनुग्रह उपकारः, स एव हेतुः कारणं यस्य प्रण-
 वस्य तत्स्वपरयामुदहेतुः क्रियाविशेषयामेत्तत्, स्वपरयामुग्रहोऽ-
 प्यव्यामादेव भवित्वातीति चक्ष, तथाऽऽप्येकोऽप्यर्थः ।
 कृपि भवित्स्वतमव्यापुषोऽप्यनेधसकैवगुनीना नावगन्तुमीशा
 इति समालतोऽप्यप्रथमं जणितः । कैः ? । इत्याह—शान्तिसुरि-
 निजिनप्रवचनावदात्मनिजिः परोपकारकरिसिक्तमानसैश्च-
 कुलविम्वनजनलनिशीथीनीनाथिरिति द्वितीयार्थाधेः ॥ १४३ ॥
 अथ शिष्याणामर्थितोऽप्यानायोक्तशक्त्या-
 परिहासस्य फलमुपदेश्यमाह—

ओ परिभाइ एमं, सम्मं सिच्छंतगज्जजुपीहिं ।
 सो सुत्थिमगगमो, कुमहागतेसु न हु परई ॥ १४४ ॥

यः कश्चिद् लक्ष्मणो, परिभाषयति सत्यमाहोक्तयत्नेन पूर्वोक्तं
 धर्मलक्षणमाद्यैः, सद्यस्य मध्यस्थमायेन, सिद्धान्तगर्भाभिराग-
 मत्साराभिर्भुक्तमिदं पत्तिभिः, स प्राणो, मुक्तिमार्गं निजान-
 गपचमि लक्षो गन्तुं प्रवृत्तः, कुमहा उपाध्यायिभो प्रतिमोह-
 विशयोः, न एव गर्भो अमृता गतिविद्यातद्दत्तुमादन्येनजनकत्वा-
 त्, तेषु नैव पतति, हुमहादस्व्याधचारणार्थत्वात् । अत एव सुखेन
 सत्सर्गोऽयं गच्छतीति ।

उक्तं प्रकरणाद्यं परिभाषनस्यानन्तरफलम्, अनुना
 परस्परफलमाह—

इय धम्मरयणपरण—माण्णियं हं ये मण्णिम जावंति ।
 ते मल्लियकसिद्धपंका, निव्वाणसुद्धाई पावंति ॥ १४५ ॥

इत्यनन्तरोक्तं, धर्मरत्नमुक्तशब्दाद्यैः, तत्प्रतिपाद्यं प्रकरणं शास्त्र-
 विधेयो धर्मरत्नप्रकरणम्, अनुद्विधं प्रतिदत्तम्, उपलक्षणस्य
 प्रतिश्रयोनिव्याप्यं प्रवृत्तम्, यं कश्चिदासन्नमुक्तिगमना मनसि
 हृदये, भावयति विधेयकारं चिन्तयन्ति, ते सुभतराध्यवसायभा-
 जो गान्तोऽप्येनः कसिद्धपट्टः पातकसंशोकरो येऽप्यस्ते मल्लिय-
 कसिद्धपट्टाः । (निव्वाणसुद्धाई ति) निर्वोचं सिद्धिल्लत आधा-
 र्भाषेणोपाध्यायिह निर्वोच्यशब्देन निर्वोच्यगना जीवा उच्यन्ते,
 सिद्धा इत्यर्थः । तेषां सुखानि प्राप्नुवन्ति । अ० २० । धर्मरत्न-
 प्रकरणस्य बुद्धिकारो देवसुत्सुरिः । " श्रीधर्मरत्नशास्त्रं, बह्वर्थं
 स्वव्यशब्दसंभम् । स्वपरोपकारदेतो—विद्युत्तमि यथाभुतं
 किञ्चित् " ॥ १५० २० ।

"स्वार्थयोक्तकाराय, श्रीमहेवेकसुरिणा ।
 धर्मरत्नस्य दीकय, सुब्रह्मो वा विनिर्मेयं ॥
 प्रथमां प्रतिमाम्प्रतिमां, विद्यायां मुक्तयेतुं भक्तिमत्तम् ।
 विद्वान् विद्याऽऽजन्तम्, सातद्वन्नाम जित्तैः कथाः ॥ ६ ॥
 श्रीहेमकलशावकावक-परिदत्तवचर्यकर्मकिसुबुधयैः ।

धम्मरायण

स्वपरस्समथैककुसालै-स्तद्वैव संशोषिता वेयम् ॥ १० ॥
वक्रदि तमद्वयमतिना, मिद्धास्तविकमिह किमापि श्छाके ।
विद्धिस्सत्त्वकी, प्रसाद्धमाथाय तच्छोभयम् ॥ ११ ॥
बद्धमद्वयशब्दं, शास्त्रमिदं रचयता मया कुसालम् ।
यद्वापि धमेरत्न-प्रतिज्ञंगतोर्गपि तेनाऽस्तु ॥१२॥ " ध०२० ।

धम्मरहस्य-धम्मरहस्य-न० । धम्मरहस्ये, दर्श० १ तत्र ।
कुसालमूर्धुगुणो, " एवं धम्मरहस्यं, विद्येयं शुक्तिमंतिदि ।"
पञ्चा० ७ विव० ।

धम्मराग-धम्मराग-पुं० । धम्मं चारित्र्यलक्षणं रागो धम्मरागः ।
ध० २ श्रुति० । कुसालानुष्ठानानुरागे, " कतारे जिञ्जहिञ्चो,
धयपुणे भोमुमिच्छद्दहृदिञ्चो । जह तह सव्युत्तारे, अणु-
रागो धम्मरागो चि ॥११" इत्युक्तलक्षणे (संथा०) कुसाला-
नुष्ठानानुरागे, पञ्चा० ३ विव० । धम्मरागस्सारिचधम्मरहस्येति ।
ज्ञा० १५ ज्ञा० । सो० वि० ।

धम्मरागि (ण)-धम्मरागिन्-पुं० । धुनचारित्र्यलक्षणधम्मरानुर-
के, पञ्चा० ७ विव० ।

धम्मरह-धम्मरहि-स्त्री० । धम्मरहमाधमध्वजनिप्रतिस्-
हिता धमेरद्वाक्यविधायिणी रुचिधर्मनिधिः । ध०२ श्रुति० । ध-
र्मधक्कायम्, न चैवं धाम्पधमाऽऽत्पद्वाक्याविधायिधायिण्यपि रु-
चिरुत्तया स्यादिति वाच्यम्, निरुपपत्तधर्मपद्वाक्यव्यवस्थेय प्र-
हणात् । न चैवं चारित्र्यधर्माऽऽत्पद्वाक्यविधायिधायिण्यपि
निरुपपत्त्वस्य वास्तवधर्मात्प्रसङ्गकोपपद्वाहस्यस्य
विभक्त्यादिति दिक् । ध० २ श्रुति० । धम्मं धुनाऽऽरोचिर्न्यस्य
स तथा । ज्ञा० १० ज्ञा० । धम्मं धुनधम्मं च खचयस्व स धम्म-
रुचिः । धुनधम्मं चारित्र्यकं, त्रि० । उक्त० २८ श्र० । धो हि
धर्मोचिन्कार्यं धुनधम्मं चारित्र्यकं च जित्तं धम्मं स धम्म-
रुचिः । ज्ञा० १० ज्ञा० । धम्मं धम्मिणोरेवेदात्त धम्मधक्काऽऽत्मके
सस्यक्त्वमेवे च ।

एव धम्मरुचेः हवकपमाह-

जो अत्थिकापधम्मं, सुयधम्मं खलु चरिचधम्मं च ।
सद्दहृ जिष्वाभिहिपं, सो धम्मरुहं चि नायवो ॥१३॥

योऽस्तिकापामां धर्माऽऽदीनां धर्मो गणपुष्टमार्द्रस्तिकापध-
म्मसम्, ज्ञानधम्मकवचनम्, धुनधम्ममं प्रक्राभयं श्रेऽऽयाममस्वरूपं, ख-
लुधोक्त्वाक्यकारे । चरिचधम्मं वा सामाजिकधर्माऽऽद्वयं, ख्यं चाध-
र्मान् अहृत्वात्, तथेति प्रतिपद्यते, जिनाऽऽमिदं तोधकदुक्तं, स
धम्मरुचिरिति ज्ञातव्यो धम्मो पयोधेषु धर्मे वा धुनधर्माऽऽदी क-
रिष्यंति । उच्छोपार्थे १२ धर्मां प्रव० । ज्ञा० । ७ श्र० । वारा-
णसीन्धे स्नानमथयतेऽनगारे, श्रौ० । (तत्कथा ' जन्द ' श-
ब्दऽऽक्षरेण मां १३५५ पृष्ठे गता) रोदिनकनगरन्धे स्नान-
मथयते नाथो, श्रौ० ५० ४ धर्मां । (तत्कथा ' वेदना ' शब्दे,
परिहायविधास्मिह शब्दे च) मपुरानगरन्धे स्नानमथयते
धुने, ती० म कवर । चर्यामगरीन्धे धर्मधोक्त्वाऽऽचार्यस्य स्ना-
नमथयते शिष्ये, ज्ञा० १ सु० १८ धर्मां । (तत्कथा ' दुर्बे ' श-
ब्देऽऽक्षरेण ज्ञाने १५५५ पृष्ठे गता) वसन्धुनुरस्यस्य जितशु-
बोद्धेषु स्वनामथयते पुत्रं, श्रौ० ५०

तथाऽनवधे धर्मधोक्त्वा-

" धारोकोने सदा सत्तं, वपन्धुनुरमन्त्रवत् ।

जितशुभुं पत्तन, धारणी सद्धारिणी ॥ १ ॥
धार्ताकर्मकविः सुनु-धंधाधोऽऽध्वयः सुधोऽध्वयत् ।
सुधासनः पुण्यमिध, ज्ञानः कमलनाभयत् ॥ २ ॥
वृद्धत्वावन्धरा राजा, जिषुधुस्तथापन्नम ।
धानुक्रमसम्भुजस्य, रात्र्यं सवित्प्रमाणस्य ॥ ३ ॥
सोऽथ मातरममाज्ञी-कायं तातः किमुक्तेने ? ।
तसूचं जननीं वत्स !, रात्र्यं संसारवचनम् ॥ ४ ॥
पुत्रोऽऽनुवाच तद्यौवं, कार्यं तेन ममाऽपि न ।
उनाथपि ततो जातो, तापसी तापसाऽऽभवे ॥ ५ ॥
चतुर्दश्यामथाश्राव, धोवर्णां सर्वतोमुक्तीम् ।
अमावास्यास्वनाकुटिः, प्रभाते भविता ततः ॥ ६ ॥
अथैव तत्रमातायै, कार्यं कःदाऽऽदिसंमहः ।
अचित्तपद्धमं कवि-रनाकुटिधेरं सदा ॥ ७ ॥
अमावास्यां व हृष्टो स, साधुनु यातोऽऽमिकावना ।
अप्राणीदथ च कि वा-कुटिपोऽऽयमहह्वनम् ? ॥ ८ ॥
यावज्जीवनमाकुटि-रस्माकं जहः । तऽऽयुधुः ।
ऊहापोऽं प्रपञ्चं ऽथ, ज्ञानिस्स्वर्गमाप सः ॥ ९ ॥
ततः प्रत्यंकुशुखोऽभू-द्वेषं शासनदेवदात् ।
सस्मरैकादशाऽऽज्ञानि, मित्रः कृत्वा चिरं ततम् ॥ १० ॥

एन्देवाऽऽह-

" लोकेण अयाउर्द्धि, अणमोश्चो वज्जिण अणमं तु ।
अणवजिज्जं उवयमो, धम्मरुद्धं नाम अणगरो ॥ ११ ॥"
आ० क० । ज्ञा० १० । आवा० । विधे० । वाराणसीन्धे स्वनाम-
मथयते नृपे, आ० ५० । आ० ५० । न० । १० । (तत्कथा ' धा-
रिणामिया ' शब्दे) काऽऽत्पद्वाक्यस्य कव्यमथयते नृपे, ती० ५४
कवर । (तत्कथा ' कपिपुं ' शब्दे नृनीयमागे १७३ पृष्ठे गता)

धम्मलक्ष-धम्मलक्ष-त्रि० । धर्मेण सुधिकवा इत्यं धर्मलक्षधम्,
उद्दाककीलकुनाऽऽद्विदोराहिते भक्ताऽऽदी, " ते धम्मलक्षं
विनिहाय नृजे " (३१) सुत्र० १ सु० ११ अ० । (इयं गाथा
अस्या अर्थेण ' कुलीन ' शब्दे नृनीयमागे १११ पृष्ठे गतः)

धम्मवत्त्या-धम्मवत्त्या-स्त्री० । धम्मस्य प्रमाणप्रतिज्ञो, ज्ञा०
० ज्ञा० । साधुनामधर्मं धम्मवत्त्या चानिवाह्यन इतीवमथा-
भिधीयते । " भव्यामभयविधेकाव, गव्यामगवविधेकतः ।
तपोऽयाविशेषाव, सद्धमं व्यथतिष्ठत ॥१॥ " ज्ञा० ६ ज्ञा० ।

विदित्वा शोकमुत्क्रिय्य, शोकमंज्ञां च लप्यते ।
इत्थं व्यवस्थितो धर्मः, परमाऽऽनन्दकन्दत्तुः ॥ १३ ॥
(विदित्वा) विदित्वा ज्ञात्वा, शोकं स्वेषाकविपनाऽऽचार-
सत्तं जनम्, स्वधोक्त्वा निराकृत्य, शोकमंज्ञां बहुमोर्शैरौर्धोर्धो-
मेनास्माकमावर्णनीयमित्येवंपाठं कव्यतो प्रापते । इत्युक्त-
रीया, इयथास्मिन् प्रमाणप्रतिज्ञो, धम्मः परमानन्द एव कन्-
त्तस्य भूयस्याऽस्मानम् ॥ ३२ ॥ ज्ञा० ० ज्ञा० ।

धम्मव-धर्मवत्-त्रि० । धर्मोपने, श्रौ० १ सु० ३ धर्मां १ धर्मां

धम्मवरचाउरंत वक्कवट्टि (ष)-धम्मवरचाउरंत वक्कवट्टि-पुं० ।
धम्मं एव वरं प्रधानं चतुरन्धेनुधाम् चतुरन्धं कवमिण
चातुरन्धकम्, तेन वरित्तुं धोऽं वस्य सः धम्मवरचाउरन्ध-
कश्चो । ज्ञो ३ प्रति० ४ उ० । वयः सनुद्राक्तधुयो हिमवाजि-
ति चत्सारीभ्नास्तेषु प्रभुतया जवासातुरनाऽऽतुरन्धस्थामिवा,

विन्तासच्छुरयपुद्गलान्, देवमातृपसंपत्तः ।
 कमेणाहकुरसत्काएद-नाहपुपसमा मताः ॥ ३ ॥
 फल प्रधानमेवाऽऽबु-मोतुपङ्किकास्त्यपि ।
 पलाशाऽऽदिविरयानात्, कृषीं चान्याऽऽसिषद् बुधाः ॥ ४ ॥
 भय एव च मन्थन्ते, तथमभितनुजयः ।
 मोक्षमार्गैकियामेकां, पर्यन्तफलदायिनीम् ॥ ५ ॥ ॥ ० ॥
 धम्मदीरिय-धम्मदीरिय-पुं० । सुपाय्मंजिनसमकालिके ध्वनाम-
 क्वाते बकवासंभे, ति० ।

धम्मवुद्धि-धर्मदृष्टि-स्त्री० । धर्मसखुदौ, पञ्चा० २ विव० ।

धम्मसंगह-धर्मसंग्रह-पुं० । संयुक्तोन्नेनेति संग्रहः, धर्मस्य
 संग्रहो धर्मसंग्रहः । यद्वा-धर्मस्य संग्रहो यत्र स धर्मसंग्रहः ।
 सामविजयगणिविरचिते स्नानप्रकथाते प्रथमजने, तथाच प्रथ-
 कप्रथमं स्त्रोकद्वयेन मङ्गलं समाचरन् भोतुमप्युचये स्वामिधेयं
 प्रतिजानीते-

“प्रथम्य प्रणताशेष-सुरासुरनरेभ्यश्च ।
 तथक्कं तथदेह्यारं, महावीरं जिनेसुमम् ॥ १ ॥
 बुताभ्येः सखदायाच्च, ज्ञात्वा स्वासुमवाध्वि ।
 सिद्धाभसत्तरं प्रप्तामि, धर्मसंप्रदमुममम् ॥ २ ॥”
 ख० १ अञ्चि० ।

साम्प्रतं सकलशास्त्रार्थपरिसमाप्तिमुपदर्शयन्नाह-
 “इत्येष यतिधर्मोऽत्र, द्विविधोऽपि निरूपितः ।
 तन्कास्त्येन द्वि धर्मस्य, सिद्धिमाप निरूपणम् ॥ ८७ ॥”
 इति पूर्वोक्तप्रकारेण, अत्र शास्त्रे, एव प्रथमः द्विविधः-सा-
 र्वकलक्षणो निरूपितो, न पुनरेक एवेत्यपिशब्दायः । यतिधर्म-
 कलक्षणो निरूपितो निरूपणार्थोक्तुः, ततो द्विविधयतिध-
 र्मेनिरूपणाद् द्विविधसूत्रद्वयधर्मस्य च प्रागेव निरूपणात्कास्त्येन
 सर्वप्रकारेण धर्मस्य निरूपणं शास्त्राऽऽदौ प्रतिज्ञातं सिद्धिमाप
 सम्पूर्णात् प्राप । ख० ४ अञ्चि० । (विशेषस्त्वथ ‘अजगारधम्म’
 शब्धे प्रथमज्ञाने २७६ पृष्ठे गतः)

“प्रयत्नारं गणयान, प्रथमश्च स्युरनुसुभाम् ।
 अतुद्वेरासहस्राणि, पद्मानी वाहकोत्तरा ॥ १ ॥” ख० ।
 इत्थं साम्प्रतविजयसूरिवर्णनें प्रतिपाद्य-

“ तेषां विनेय उदित्ताऽऽदुरतो विधेयः ।
 प्रथमं च मानविजयार्थिधवाचकऽऽमुम् ।
 सूर्यं यद्भ्रं प्रतिमन्दतया मवेच-
 म्मेघाजिमिमि कृपां प्रशिषाय शोषयम् ॥ ३ ॥
 सनार्ककेशाधियाऽग्लिलदृशनेषु,
 सूर्य्यन्तमधिगतास्नयगच्छुयुषां ।
 काइषां विंजित्य परसूर्यिकपपदोऽपवा,
 विस्तारितप्रवर्जनमतप्रभावाः ॥ १० ॥
 तर्कप्रमाणयमुक्यविधेयनेन,
 प्रोद्धोचिनाऽऽदिसमूनिभूतकैवलित्वाः ।
 बकुपेघोविजयवाचकराजिसुयया,
 प्रथोऽत्र मनुयुक्तति परिऽऽपनाऽऽदौ ॥ ११ ॥
 बाह इव मन्दगतारवि, सामाभारोविचारतुगंभे ।
 अत्रासूत्रं गतिमा-स्तेषां हस्तावसम्भेन ॥ १२ ॥
 अयं दिग्माज्जुनितस-बन्ध १६७७ प्रतिभे च माधवे भासे ।
 सुकण्ठुवीयाद्विषयं, यथाः सफलोऽधमजनिद् ॥ १३ ॥

अहम्मदावाक्पुदे रसाभे,
 देवो स्फुरद्वृज्जरेदेशमयदने ।
 धीवशुजन्मा मतिप्राम्भिकानो,
 बहिष्कृतोऽभूच्छुनकर्मकां ॥ १४ ॥
 नित्यं गेहे दाहाशाविनाशा,
 प्रौढोषस्या तीक्ष्णराजाऽऽदियामा ।
 सप्तकेषुवां विषयावयव यत्न,
 कथानु प्रायो ह्यसदाचैरशुष्ये ॥ १५ ॥
 सायुः श्रीशासितदासः प्रवरगुणभित्तस्तुतोऽनुतुद्वारो,
 धाऽयं विद्यातनामा जगज्जुसमधिकनैकसत्कृत्यकर्म ।
 रत्नानामभवस्त्रीषधवितरपाचोने दुष्कालनाम,
 विध्वस्तं शूलतूत्या बहुविधिमाहिता क्रातिसाधर्मिकाश्च ॥ १७ ॥
 पुत्रमयस्तस्येवहृदकरणीयस्य स्फुटं ध्यात्के,
 सिद्धान्तप्रवर्षाऽऽद्विधर्मकरणे बद्धस्फुहस्यानिरुम् ।
 सधर्मद्वयसंविधानरचनासुसुषुकारविद्यन-
 स्तस्य प्रार्थनयास्य सुम्फलविधौ ज्ञानः प्रयत्नो मम । १७४
 ज्ञानाऽऽराधनमतिना, धानाऽऽद्विगुणान्वितेन वृत्तितयम् ।
 प्रथमाऽऽदौ त्रिजिना, माथना कान्यादिविजयेन ॥ १८ ॥
 धार्मी संपद्दिधार्मी भुजगपतिधूना सायुषा वायवसि,
 प्रोक्षैः सौवर्धशुक्रोद्धिक्लिनसुरपथो मन्दरादिश्च वायव ।
 विम्बे विघांतयन्तो तमनु शशिरौ धाम्यते भ्रष्टं वायव,
 प्रथो व्याकवायमानो विषुजजनवैरैर्नान्द्वय तावत् ॥ १९ ॥
 ये प्रमथायविभावनातियिपुणाः सत्कर्मद्वयप्राद्विणः,
 सन्तः सन्तु मयि प्रसन्नहृदवास्ते किं क्लेशैरेह ।
 देवां सुकलुसापितभूतसासितकेऽपि विषयं शूयं ।
 श्रीधर्मर्षी मरुभूमिकारस्य परं लेशां न संलक्ष्यते ॥ २० ॥
 विज्ञोक्वानेकशास्त्रां, विहृताह प्रथमत्सह ।
 प्रत्यापि बोधिनानोऽस्तु, परमानन्दकारणम् ॥ २१ ॥ ख० ४ अञ्चि० ।
 धम्मसंहिया-धर्मसंहिता-स्त्री० । धर्मसूत्रयै संहिता बद्धा
 रचिता । सप्त-धा-कः । मन्वाहृतत्त्वपरम्युनिमणीते धमप्रतिपा-
 द्नाथे शास्त्रे, वाच० । अनु० ।

धम्मसङ्घा-धर्मश्रद्धा-स्त्री० । धर्मः कुतश्चोऽद्विस्तन तत्कारणा-
 निज्ञातकृपा भक्ता धर्मभद्रः । धर्मकरणाभिज्ञाये, सप्त० २६ अ० ।
 धर्मधर्मेव सकलकदवाणानिष्पन्नमिति तामाह-

धम्मसक्काए एं भंते । ओवे किं जणयइ ? धम्ममद्दाए
 णं मायासोवत्तेसु रत्तमाणे विरज्जइ, अगारवर्षमं च एं
 चयइ । अगारो एं जीवे मारीमाधवाणं दुष्कसाणं उ-
 यणनेयणसंजोगाईयं दोच्छेयं करेइ, अण्वावाहं च
 सुहं निवचइ ॥ ३ ॥

धर्मभद्रयोक्तृकृपाय, सांनं सातवेदनीयं, तज्जितानि स्त्रीकवा-
 नि सातसौष्यानि । प्राथम्यप्रथपद्विषो समासः, तेषु, वैषयि-
 कसुखोक्तिवित यावत् । उच्यमानः पुंनं रायं कुर्वन् विरज्जते विर-
 कि गच्छति । अगारधर्मं च शूहाऽऽकारं, गार्हस्थ्यमिति यावत् ।
 अज्ञानमेव वाक्यालङ्कारः । त्यजने परिहरति । तत्त्वान्मयव वैष-
 यिकसुखानुरागानिष्पन्नत्वात् । ततश्च “अणुगारे वि” प्राकृत-
 त्वादनगारो यतिः सद्य शरीरमावयमानां दुःखानाम्, किंवाया-
 मित्याह-छेदनेनदेवसंयोगाऽऽदीनांमिह, जेत्तं कणादिना चिदा-
 करणं, जेत्तं कुत्ताऽऽदिना विद्वारणम्, आदिसुखस्येहापि संघ-

प्रायः तावताऽऽवद्य बुद्धिर्नोत्पन्नयेदवमेवताऽधिरता शारिरेदुः-
 खानां संयोगः प्रस्तावादिभिरुत्सङ्गः प्रादिद्यथादिद्विषयोवाऽऽ-
 दिग्महः ततः संयोगाऽऽसीत् ज्ञानसङ्घातानां विनोयेष पुनरसंभ-
 वसङ्गयोभेदोऽऽभावो ध्रुववेदः, सं करोतीति तत्किञ्चयत्नस्यो-
 र्धमेदनेनेति ज्ञापः । तत्र एव स्वभावाच्चतुरसकलयीने
 मौक्यमिति यावत् । यः पुनरर्थे भिन्नधर्मः, ततः सुखं
 पुनार्थिभ्योऽपि ज्ञतयति । एवं संयोगकामिनिप्रसङ्गन
 धर्मध्यायाः फलनिकृष्यमिह तु स्वातन्त्र्यवैशेष्ययौन्यकल्प-
 मिति भावनीयम् । उच्यते ३६० । ३६० ।

धर्मभवात् एव महत्कलमुपदेयैवति-
 निसरगुस्सगकारं य, सवतो द्विधर्मवंचला ।

एगो वा परिमाय वा, अस्पायं सोढभिरकल्पः ॥
 यः नोऽप्ययध्याज्जावतो विद्यतेत एव स्वभावात् एव उपसर्गकारी,
 सर्वेनसिद्धव्यञ्जनः, सर्वैव ज्ञानपरहित इत्यर्थः । स यको वा वका-
 की वा, परेदि वा ध्यावदिद्यत आत्मानमनिरुहति । ३६० । ३६० ।

धर्मसप्तः-धर्मश्रुत्या-वि० । धर्मसिद्धौ, ३६० १, ३६० १ ।
 धर्मसप्तः-धर्मश्रुत्या-वि० । धर्मसिद्धौ, ३६० १, ३६० १ ।
 धर्मसप्तः-धर्मश्रुत्या-वि० । धर्मसिद्धौ, ३६० १, ३६० १ ।

धर्मसप्तः-धर्मश्रुत्या-वि० । धर्मसिद्धौ, ३६० १, ३६० १ ।
 धर्मसप्तः-धर्मश्रुत्या-वि० । धर्मसिद्धौ, ३६० १, ३६० १ ।

धर्मसप्तः-धर्मश्रुत्या-वि० । धर्मसिद्धौ, ३६० १, ३६० १ ।
 धर्मसप्तः-धर्मश्रुत्या-वि० । धर्मसिद्धौ, ३६० १, ३६० १ ।

धर्मसप्तः-धर्मश्रुत्या-वि० । धर्मसिद्धौ, ३६० १, ३६० १ ।
 धर्मसप्तः-धर्मश्रुत्या-वि० । धर्मसिद्धौ, ३६० १, ३६० १ ।

धर्मसप्तः-धर्मश्रुत्या-वि० । धर्मसिद्धौ, ३६० १, ३६० १ ।
 धर्मसप्तः-धर्मश्रुत्या-वि० । धर्मसिद्धौ, ३६० १, ३६० १ ।

धर्मसप्तः-धर्मश्रुत्या-वि० । धर्मसिद्धौ, ३६० १, ३६० १ ।
 धर्मसप्तः-धर्मश्रुत्या-वि० । धर्मसिद्धौ, ३६० १, ३६० १ ।

धर्मसप्तः-धर्मश्रुत्या-वि० । धर्मसिद्धौ, ३६० १, ३६० १ ।
 धर्मसप्तः-धर्मश्रुत्या-वि० । धर्मसिद्धौ, ३६० १, ३६० १ ।

धर्मसप्तः-धर्मश्रुत्या-वि० । धर्मसिद्धौ, ३६० १, ३६० १ ।
 धर्मसप्तः-धर्मश्रुत्या-वि० । धर्मसिद्धौ, ३६० १, ३६० १ ।

नरययमययारोहं, गुणसंदोहं पवाइनिकसोहं ।
 निहिविजयवदुहोहं, धर्मं सरयं पवओहं ॥४७॥
 नास्तरसुपयगुंदर-रयच्छांकारावावयहपं ।
 निहिविजयदोहवदहं, धर्मं निजदेसिभं हं ॥४८॥ ४७० ।

धर्मसप्तः-धर्मश्रुत्या-वि० । धर्मसिद्धौ, ३६० १, ३६० १ ।
 धर्मसप्तः-धर्मश्रुत्या-वि० । धर्मसिद्धौ, ३६० १, ३६० १ ।
 धर्मसप्तः-धर्मश्रुत्या-वि० । धर्मसिद्धौ, ३६० १, ३६० १ ।

धर्मसप्तः-धर्मश्रुत्या-वि० । धर्मसिद्धौ, ३६० १, ३६० १ ।
 धर्मसप्तः-धर्मश्रुत्या-वि० । धर्मसिद्धौ, ३६० १, ३६० १ ।

धर्मसप्तः-धर्मश्रुत्या-वि० । धर्मसिद्धौ, ३६० १, ३६० १ ।
 धर्मसप्तः-धर्मश्रुत्या-वि० । धर्मसिद्धौ, ३६० १, ३६० १ ।

धर्मसप्तः-धर्मश्रुत्या-वि० । धर्मसिद्धौ, ३६० १, ३६० १ ।
 धर्मसप्तः-धर्मश्रुत्या-वि० । धर्मसिद्धौ, ३६० १, ३६० १ ।

धर्मसप्तः-धर्मश्रुत्या-वि० । धर्मसिद्धौ, ३६० १, ३६० १ ।
 धर्मसप्तः-धर्मश्रुत्या-वि० । धर्मसिद्धौ, ३६० १, ३६० १ ।

धर्मसप्तः-धर्मश्रुत्या-वि० । धर्मसिद्धौ, ३६० १, ३६० १ ।
 धर्मसप्तः-धर्मश्रुत्या-वि० । धर्मसिद्धौ, ३६० १, ३६० १ ।

धर्मसप्तः-धर्मश्रुत्या-वि० । धर्मसिद्धौ, ३६० १, ३६० १ ।
 धर्मसप्तः-धर्मश्रुत्या-वि० । धर्मसिद्धौ, ३६० १, ३६० १ ।

धर्मसप्तः-धर्मश्रुत्या-वि० । धर्मसिद्धौ, ३६० १, ३६० १ ।
 धर्मसप्तः-धर्मश्रुत्या-वि० । धर्मसिद्धौ, ३६० १, ३६० १ ।

धर्मसप्तः-धर्मश्रुत्या-वि० । धर्मसिद्धौ, ३६० १, ३६० १ ।
 धर्मसप्तः-धर्मश्रुत्या-वि० । धर्मसिद्धौ, ३६० १, ३६० १ ।

धर्मसप्तः-धर्मश्रुत्या-वि० । धर्मसिद्धौ, ३६० १, ३६० १ ।
 धर्मसप्तः-धर्मश्रुत्या-वि० । धर्मसिद्धौ, ३६० १, ३६० १ ।

रिप्राप्तेरनुग्रहप्रकाशकादृतीकारमीहवोपपत्तेः । एतेन पाल-
नाद्यमः प्रभुत्वाः, सत्यकृपवचनस्य निर्वहणकृत्यात्, नाप्य-
था सत्यकृपमिति समयादिषु । एवं दमनयोगेन दातो-
ह्येवं धर्मः कर्मवशितया कृता व्यतिचारी अनियतकामावेन
निमुक्तः स्वकार्ये स्वाङ्गोपचयकारितया नैनः स्वाम्नीजाय
तस्यकृपेयाऽऽत्मकपुत्रत्वेन । भावधर्मो हि अवलम्बेननेचं,
नराध्यात्मनःस्वार्थेयं प्रवृत्तेरवश्यमीत्यात् । सुसंभूतक-
रत्नकरपदकप्रतिमुद्रया हि प्रथमधर्मस्थानप्राप्तिरित्यभ्ये-
रपुत्रपगमात्, तत्रैवं धर्मस्य स्वारथयो धर्मसारथयः ॥ २३ ॥
ल०। ध० । धर्ममार्गप्रवर्धकवितरि तीर्थकरे, " धर्मं धम्मसा-
रथी । " (१५) उच० १६ अ० । कल्प० । यथा साराथकमार्गे
गन्धर्वनं रथं मार्गमानयति, एवं भगवतोऽपि मार्गज्ञं जनं
मार्गे आनयति । अत्र च मेघकुमारदृष्टान्तः । कल्प० १ अखि०
१ कृष्ण । (मेघकुमारकथा 'मेघकुमार' शब्दे)

धम्मसासन-धर्मज्ञानम्-ग० । धर्मज्ञाने, दश० १ सू० । धर्मशास्त्रे
च । दश० ।

" साहित्यस्य विशारदो यदि परं जानाति सल्लभानं,
तर्कं कर्कशमानसोऽतिविभुता यद्यन्ति सः स योनिवि ।
किञ्चानेककलाऽऽस्तवोऽपि विक्रमः प्राणां पर गीयते,
यो जानाति न स्वर्गमोकुलुब्धं धर्मोऽनुं शासनम् । " दश० ६ अ० ।
धम्मसाहित्य-धर्मज्ञानम्-ग० । धर्मस्य कर्मानुपादाननिर्देश-
कृपस्य साधनं हेतुर्न हि साऽऽदिधर्मसाधनम् । धर्महेतुर्न हि सा
द्विके, हा० १२ अ० ।

धर्मसाहित्य-धर्मसिद्धिः-ली० । धर्मनिष्पत्तौ, " लिङ्गानि धर्म-
सिद्धेः । " बो० ४ विष० ।

धम्मसिरी-धर्मश्री-पुं० । अस्वाभ्यनुविशतिकायाः प्रागनन्तका-
हेनातीतायां अनुविशतिकायां भवे चरमतीर्थकरे, ग० । अस्याः
श्रुपमाऽऽदिचनुविशतिकायाः प्रागनन्तकालेन याऽतीता चनु-
विशतिका तस्यां मरुद्वयाः ससदस्ननधर्मधीनामा चरमती-
र्थकरे बभूव । ग० १ अखि । (तत्कथा 'सावज्ञायरिच' शब्दे)

धम्मसील-धर्मशील-त्रि० । धर्मः शीलं सततमनुष्ठेयं बन्ध स
धर्मशीलः । कामिके, वाच० । धर्मस्वभावे च । सूच० २ सु० २ अ० ।

धम्मसिलममुवाचार-धर्मशीलममुवाचार-त्रि० । धर्मकालो ध-
मस्वभावा धर्मोऽभ्यसकः समुदाचारी यत्किञ्चानुष्ठानं यत्स
सः । धर्मस्वभावाऽऽत्मकानुष्ठाने, सूच० २ सु० २ अ० ।

धम्मसीह-धर्मसिंह-पुं० । अभिनन्दनानन्दस्य पूर्वभवनामधेये,
स० । पाटलिपुत्रे लोके स्वनामक्येन ज्ञानिवस्तुनौ, संथा० ।

पाटलिपुत्रमि पुत्रे, चंद्रवपुत्रसमं च आसी य ।
नामस्य धम्मसीहो, चंद्रमिरी को एहद्विच्छं । ६४ ॥

पाटलिपुत्रे नगरे (चन्द्रवपुत्रसमं च ति) चन्द्रवपुत्रस्युत्पन्नस्य नामः
सचःपुः सुदत्त, सचः सुदत्तमिचानेपु वरुणम् । अथवा-चन्द्र-
गुप्तसमः माप्यन्वाशास्वीरभूदु नाम्ना धर्मसिह इति, कथंनूनः ।
(चंद्रसिरी सो एहद्विच्छं) चन्द्रगुप्तमीः चन्द्रगुप्तसत्त्वकीः, (ए-
हद्विच्छं ति) प्रस्तायात् नामेव लक्ष्मीं परिव्ययत्, चारिचं वृ-
द्ध्यैवेर्यं ।

ततः किं कृन्वामित्याह-

कुण्डपरमि पुरकरे, अहं सो अकुण्डितो ऽपि धम्मे ।
कासी य गच्छति, पञ्चसत्पानं विगयसोमो ॥ ७० ॥

अथ कोण्डपरपुरे स धर्मसिद्धिनिधायः क्षत्रियमुनिः, अमुनि-
तोऽऽपुत्रतः मरणाय, विद्यतस्य धर्मं पर्यस्ताऽऽप्रायणाकृत्यत्त-
(कासी य गच्छति) अकार्षीत्, (गच्छति) एतच्छुभ्रिधानमना-
ध्यातितमो कलेश्वराऽऽदिमन्त्रे नियतनक्षत्रं (पञ्चसत्पानं विगयसो-
मो ति) प्राधाकथानमनराश्रीकारकत्वं, विगतशक्तौ विगततै-
व इति याथाार्थः ॥ ७० ॥

अहं सो वि चत्तदेदो, तिरियसहस्सेहिँ सायमाणो य ।
सो वि तह खजमाणो, पदिवन्नो उचयं अहं ॥ ७१ ॥
अथ स त्यक्त्तदेहो अत्युद्यशीरंस्तत्यक्त्तहलेः श्वशुकगुणा-
सकृदाऽऽदिनिः साद्यमानश्च, सोऽपि तथा साद्यमानः प्रियवत्त
उत्तमायै सत्यप्राधान्यामित्यर्थः ॥ ७१ ॥ संथा० । धर्मजिनस्य
प्रथमभिक्षादायके च । ल० ।

धम्ममुकुलसत्पानजावणा-धर्मस्वाख्यातजावना-ली० । प्राच-
नाभेदे, सा यथा-

" स्वाऽऽकथयतः खलु धर्मोऽयं, भगवन्नजिज्ञोसोमैः ।
यं समालम्बयमानो हि, न मउज्ज्वलमायारो ॥ १ ॥ "

स्वाख्यातनामैधाऽऽह-

" संयमः सुनुवं शोचं, ब्रह्मणिकञ्जना तपः ।
ज्ञानिभार्थेवस्तुना, ज्ञानिभ्यश्च दशधा ननु ॥ २ ॥ "

अथायं भावः-संयमःऽऽदिदशविधधर्ममार्गप्राप्तकरेण भग-
वतामर्गार्थं स्वाख्यातधर्मस्वानुग्रहकर्मभावंतः । धर्मोणां गुणभावना
तदाख्यातुणां प्राग्वतानुमेकानिर्गमं स्तुतिरिति । तथा च ध-
र्मकथनाऽऽदिज्ञानं भावनेत्येव प्रायः सत्पथः । न या-

" पूर्वोपरविद्वदनि, हिंसाऽऽदेः कारकाणि च ।
वर्त्तमानं चित्रक्यापि, इयाकुर्वंज्जमिच्छेत्तथा ॥ ३ ॥
कुनीर्थिकैः प्रधीतस्य, सत्त्वानप्रतिपत्तिभ्यः ।

धर्मस्य सफलस्यापि, कथं स्वाख्यातना भवेत् ? ॥ ४ ॥
यच्च तस्मिन्ने जापि, द्यासात्वाऽऽदिप्रोषणम् ।
दृश्यते तद्वचनार्थं, सुप्रेहं च तत्पथः ॥ ५ ॥

यथोदात्ममन्त्राभ्यसम्पुत्रपट्ट साप्राप्रयमासाद्यते,
यत्किञ्चजनप्रमोदजनकं संपद्यते भवेन्नम ।
यत्पूर्वोक्तसमस्तुतिगुणसुः संप्राप्यते चरुदं,
सौत्रार्थं च विदुर्मने नदीभवं धर्मस्य क्लीशायितम् ॥ ६ ॥
यच्च ज्ञायति किंति जलनिधिः कल्लामसाऽऽकुलो,
यत्पूर्वार्थमज्जलां यिनोति लल्लिहाऽऽसारेण चारुधरः ।
यत्सन्धोष्णदृक् अमःपुद्यतः सत्सोपकारिण्डे,
तन्निःशेषमपि भ्रवं विजयते धर्मस्य विष्कृजितम् ॥ ७ ॥
ब्रह्मता कथिता धर्मः, सत्त्वोऽयमिति प्राचयत् ।
सर्वमंशकरे धर्मः, धीमान् दृढमनो जयन्त हा ॥ १ ॥ ध० ३ अखि० ।

धम्ममुद्-धर्मश्रुति-ली० । ब्रह्मण्यनीतधर्मोऽऽकर्मने, उच० ३ अ० ।
" कश्चनेयध्वनगा-द्विषको धर्मजुनो रायः । " बो० ११ विष० ।
आ० क० ।

धम्ममेणु-धर्ममेन-पुं० । नगवत् श्रुवभेदकस्य सप्तपुत्रेषु स्व-
नामक्यानेऽन्येन पुत्रे, कल्प० १ अखि० ७ कृष्ण० । नन्दस्य
सप्तपुत्रस्यैवस्य पूर्वभवनामधेये, स० । ति० ।

धम्मि (घृ)

धम्मि (घृ)—धर्मिन्—वि० । धर्मोक्तिं यस्याऽसौ धर्मी ।
शौ० । धर्मं वक्तव्यं इति । पुण्यवति, वस्तुमुत्पत्त्यवपथमुक्ते,
वाच० । आवा० ।

धम्मिदु—धर्मिदु—वि० । अतिज्ञानेन धर्मी । इहम् इनेदुक्त्वा । धर्म-
न्यधर्मवति, वाच० । रा० । धर्मवदुक्ते, दुक्त्वा २ दुक्त्वा २ उ० ।
धर्मोऽसितं वक्तुं स धर्मी, स एवाभ्येभ्योऽसितशुभवाद् धर्मि-
दुः । शौ० ।

धर्मोदु—वि० । धर्मः मूलरूप एवेहो बह्वन्तः पुत्रिनो वा वक्तु-
स्य धर्मोदुः । प्रियधर्मं, शौ० ।

धर्मोदु—वि० । धर्मिणासितो धर्मोदुः । धर्मिणां बह्वन्ते, शौ० ।

धर्मिदु—धर्मिदु—श्री० । अतिभेदे, " सा उवाच धर्मिदुः, सा
उवाच धर्मकञ्जसु । " ध० २ आच० ।

धर्मिपरिणाम—धर्मिपरिणाम—पुं० । धर्मिणः पूर्वधर्मनिवृत्तात्पु-
त्रधर्मोत्पत्तिर्धर्मिपरिणामः । परिणामभेदे, यथा—सुलक्षणस्य
धर्मिस्यः पित्ररूपधर्मपरित्यगेन वददधर्मान्तरित्वाकारः ।
हा० २४ हा० ।

धर्मिय—धार्मिक—वि० । धर्मं वरति सततमनुष्ठानवति उक्तं ।
धर्मोन्ने, वाच० । " धर्मियमाह धर्मिकस्तु ए सिया । " धार्मिका
धर्मोऽऽकारहीनाः । सूत्र० १ सु० १ सु० १ उ० । धर्मेषु धृतवा-
रिचक्रेण वरति धार्मिकः । साधौ, स्वा० २ उ० ४ उ० । हा० ।
सूत्र० । रा० । शौ० । म० । धर्मं धृतवादिनाऽऽत्मकं जयः स्वा०
३ हा० ३ उ० । धर्मनिरते, हा० ३ हा० । " न विस्मयस्ये भू-
तानि, यथावर्षाणि वराणि वा । शान्तवस्त्रं नृत्तानि, न यद्यति
स धार्मिकः ॥१॥ " अत्रु० । " एवं परिहायमानो, जोगे कंठो ज्य
कामयकममि । जे धर्मिया मनुस्सरा. सुजोविणं ज्ञोविणं हेमि
॥१॥ " ति० । धर्मः प्रबोजनमव्यति धार्मिकः । स्वा० ३ हा० १ उ० ।
धर्मोऽहं, हा० १ उ० । धर्मं नियुक्तो धार्मिकः श्री० । धर्मोऽहं
नियुक्तं धार्मिकम् । धर्ममतिवक्तुं, धार्मिको धर्ममतिवद्वत्वाद्वा,
नि० १ सु० १ धर्म १ हा० । धार्मिकस्य संयतस्येद् धार्मिकम् ।
धार्मिकसन्निधिनि वा । स्वा० ३ हा० १ उ० ।

धर्मित्त—वि० । अनिहायेन सक्तः । " धाम्मससखदकवहव-
उपोसिषककवहवउपोसिषकवहवगलवहवगलवहवविराहं । " धर्मिना-
ऽऽत्वाः हा० एकायां एव सन्नकत्वात्कवयेक्यापनायोः । सेहं
यथैवात्मनि स वा कट्ठिनोऽप्येवः । श्री० ।

धर्मियकरण—धार्मिककरण—न० । धार्मिकस्य संबतस्येद् धार्मि-
कम्, कृतः करणमनुष्ठानम् । धार्मिककरणभेदे, स्वा० ३ उ० ४ उ० ।

धर्मियजण—धार्मिकयान—न० । धर्मोद्योगमनसाद्यने याति,
" धर्मियं जाणवहरे उचचेवेह । " धर्मोद्यं धानं गमनं येन त्कर्म-
धानं, नमस्ये प्रवरं अंठं हीम्रगमनयाऽऽदिशुवापोयतिमति । हा० ।
१० हा० । हा० । अन्त० ।

धर्मियवापणा—धार्मिकवाचना—श्री० । धर्मकथापुर्वके वाचने,
आवा० । " धर्मियाय जायणाय सापका । " धर्मकथपुर्वकं
गच्छादिधर्मतो याचते । आवा० २ सु० १ सू० ३ हा० ३ उ० ।

धर्मियखण्डक—धार्मिकनाटक—न० । जितजगामपुत्रवधरननि-
कृपयाऽऽदिषमसंलम्बे नाटके, पञ्चा० १ विद्व० ।

धर्मियवद्वयाप—धार्मिकव्यवसाय—पुं० । व्यवसायभेदे, प्रति० ।

धर्मियाधर्मियकरण—धार्मिकाधार्मिककरण—न० । धार्मिकस्य
संबतस्येद् धार्मिकमेषान्तरव्यवसायधार्मिकोऽसंबतस्येव कर-
णम् । आवाच धर्मं अर्थं धर्मो वा प्रयोजनमस्वति धार्मिकम् ।
विपर्यस्तान्तरकरणं धार्मिकाधार्मिककरणम् । करणभेदे,
यथा० ३ उ० ४ उ० ।

धर्मियाधर्मियवोधकम्—धार्मिकाधार्मिकोपक्रम—पुं० । धार्मिक-
ज्ञासो देशनः संबन्धकत्वाद् धार्मिकश्च तथैवासंबन्धकत्वाद्
धार्मिकाधार्मिकः । उपक्रम उपायपूर्वकं आरम्भं धार्मिका-
धार्मिकोपक्रमः । देशान्तरताऽऽरम्भकपे उपक्रमभेदे, यथा० ३
उ० ३ उ० ।

धर्मियाराट्ठया—धार्मिकाऽऽराधना—श्री० । जग्राधनकाराधना
हात्वाऽऽदिषसुतोऽनुकूलवर्तिभं, विरतिवारहात्वाऽऽकारेकेनेन
वापद् । अत्रैव भुजकारिचक्रेण वरणीति धार्मिकाः आ-
वस्तवैः धार्मिको । न्वा आसावागधना येति निरिनिवार-
हात्वाऽऽदिषात्तया धार्मिकाऽऽराधना । आराधनाभेदे, स्वा० २ उ०
४ उ० । " धर्मियाराट्ठया कुविहा पवुत्ता । मं जहा-सुवध-
मनाराट्ठया वेध, कुरिउचमनाराट्ठया वेध । " अथा० ३ उ०
४ उ० । विषयभेदेनाऽऽराधनाभेदे, स्वा० २ उ० ४ उ० ।

धर्मियोपक्रम—धार्मिकोपक्रम—पुं० । धर्मं भुजयति नाऽऽत्मके
आयः, स वा प्रयोजनमवर्तते धार्मिकः, उपकथयमुपक्रम उपा-
यपूर्वकं आरम्भं धार्मिकोपक्रमः । सुविचारिताऽऽपकः, स्वा० ३ उ०
४ उ० । उपक्रमभेदे, (यथा०) धार्मिकस्य संयतस्येव यथा० ३ उ०
४ उ० । धर्मोऽहं कथं जयंतामनुपक्रमः स धार्मिकः प्रयोपक्रमः ।
हा० ३ उ० ३ उ० ।

धर्मियुद्ध—धर्मियुद्ध—पुं० । संबन्धे कुरेद्यु, वाच० । " ज-
मिद्धं केसहत्थं मज्जतीं " (५४) धर्मो ५४ वाचा ।
स्वनासकथाते मातो, वाच० ३ सु० १ सु० १ (तत्पदा
धम्मिद्धिरेवमं) । मज्जन्तः, " वधकथाम् " शब्देऽपि)
दुःखागलांश्वेकस्येव सुवधमस्वामिनः पितरि, स्वभासकथाते
विने वा । कथय ३ धर्मिणं ३ कथय । स्वा० म० । स्वा०
वृ० । विपरिणामनापके वा । धर्मो " प्रकथितसुखिनिधकसुखं-
प्रीतिर्हर्षमिच्छासिरवा । " धर्मिहत्ता विपरिणामनाऽऽत्वाः
संबन्धेहाजानावात् लिङ्गोत्रा इति अं २ कृत्वा ।

धर्मोन्तर—धर्मोन्तर—पुं० । नारतसर्वेऽनतोऽत्मविषयो ज्ञेये जि-
नेभ्योऽप्यपरयो विहितमिते जिते, प्रथ० ३ उ० ।

धम्मुत्तर—धर्मोत्तर—वि० । धर्मवृद्धाधानि, उतीचा० १२ आचि० ।

धम्मुत्तर—धर्मोत्तर—वि० । धर्मोन्नेवसरो धर्मोत्तरः । आ० ५०
४ म० । धर्मः प्रथमाऽऽदिषकपुत्रकत्तरत्तयाधनो धर्मो-
त्तरः । शौ० । धर्मो । धर्मप्रधानं सर्वधर्मोनाऽऽदिकं, ध-
र्ममहाधाम्, न० । " धम्मपुत्रं वदुत्त । " धर्मोत्तरं आरिचधर्मो-
त्तरं आरिचधर्मोत्तरात्थं यथा क्वात् । ध० २ आचि० । हा० ।
आच० । न्वाविष्णुश्रीकाकारके वीडाऽऽत्वात्, अर्थं सौगतः
विरत्यंन ८८४ अर्थं आसीत् । अं १० ।

धम्मुत्तरसंति—धर्मोत्तरसंति—श्री० । धर्मः प्रथमाऽऽदिषकपुत्र-
पुत्ररा तप्रधाना क्वाग्निधर्मोत्तरक्वाग्निः । क्वाग्निभेदे, धो०
१० विद्व० ।

धर्मकनिष्ठ-धर्मकनिष्ठ-वि० । धर्मतत्पर, सं० ११ वि० ॥

धर्मोपदेश-धर्मोपदेश-पु० । धर्मः सुखचारित्यक्षणः, तस्योप-
देशो देशना । धर्मदेशनायाम्, 'धर्मोपदेशश्चकच' । ध० २ अधि०
आचारार्थ-होकारात्पचनपञ्चमोद्देशकाऽभ्यस्तसुते हुवोपदेशना-
ऽऽचार्यैश्च प्राप्स्यसिस्तु वृत्तौ धर्मोपदेशित्ये चतुर्मुक्तौ प्रत्येककु-
काल्पनाभावात्पुत्रोपदेशश्च धर्मोपदेशश्च कथंऽपि प्रत्येक-
कुला धर्मोपदेशं न इत्येतत्कथं चञ्चलमिति । चतः-श्रुति-
मपदसूत्रे-“ पक्षेऽप्युक्तस्य, वसिमो जे आसिद्धं सिचं पत्त ।
पयवाकीलं हसिभा-लैवाहं अन्वयव्यवहारं ” ॥ १ ॥ इति-
गाथायां प्रत्येककुलाभास्ययन्मुकमिति किमत्र तत्रयमिति
प्रश्ने १, उच्यते-आचारानुवृत्तयुत्सारेण प्रत्येककुलाः समाप्र-
थयेन धर्मोपदेशं न इदानीन्वयव्यवहारे । श्रुतिमपदमे तु तेषाम-
भयेन प्रत्येककुलाधर्मोपदेश इति न किमप्यनुपपन्नम्, इति ।
३२३ अ० खे० ३ वृत्ता ॥

धर्मोपदेश-धर्मोपदेश-वि० । धर्मदेशके, ध० २ अधि० ॥

धर्मोपदेश-धर्मोपदेश-पु० । धर्मदेशकेष्वन्वयवाचो, सं०
सु० ४ धृत् ।

धर्मोपदेश-धर्मोपदेश-न० । संवमोपकरणे, आवा० ।

धर्मोपदेशश्च न परिग्रहश्च-

परिग्रहोऽथ अपायां उपकथेऽथ । (६०)

परिग्रह इति परिग्रहे धर्मोपकरणान्तरिकमुपकरणं, तस्मा-
त्प्राप्तमेव धर्मोपकरणं । अपवादां धर्मोपकरणं सूक्त-
या परिग्रहो भवति-“सूक्तो परिग्रहः” (नरा० ७ अ० ७ धृत्)
इति वचनात् । तत् प्राप्तानं परिग्रहश्चैवव्युपकरणे तुतय-
व्युक्तौ न कुर्यात् । ननु च कः धर्मोपकरणेऽऽप्यपि परि-
ग्रहो, न स विचक्षुःकाल्पयन्ते प्रवति । तथाहि-प्राप्तोपकारि-
ण्ये रागः, उपचातकारिण्ये च द्वेषः, ततः परिग्रहे सति रागद्वे-
षो भेदो, ताडनां क्रमश्च; तत्कथं न परिग्रहो धर्मोपकर-
णम्, ? उक्तं च-“ ममाहमिति वैष वा-वर्जितमानदाहउचर, ;
कृतास्तमुकमेव ता-वहिते न प्रज्ञानमुक्त्वः । वराःशुभापिपा-
सितिरयमसाधनयोश्चरे; परैरपक्षैः कुतो-ऽपि कथमप्यपा-
कृत्यते ॥ १ ॥ ” नैव होषः, न हि धर्मोपकरणे समे-
धमिति साधुनां परिग्रहप्रदयोगोऽस्ति । तथा ज्ञानमः-“ आ-
पि अन्वयो वि हेमिम, वाचरंति ममाहम् । ” बहिर् परित्-
हीतं कर्मभावाप्योपकृत्यते, स परिग्रहः, ननु पुनः कर्म-
निर्णयार्थं प्रभवति, तत्परिग्रह एव न भवतीति ।

आह च-

अहं वा षं पासप परिहरिजा,
एष ममो आरिपार्हिं पवरे ॥ ६१ ॥

(अहं वा षं इत्यादि) नामिति वाक्वाक्यकारे अन्वयेत्यनेन
प्रकारेण, प्रदक्कः सन्, परिग्रहं परिहरेत् । यथाहि-आविहितत-
परायां गृहस्थाः सुकलाभ्याम परिग्रहं परवन्ति, न तथा सा-
धुः । तथाहि-अयमस्याऽऽयावः-आचार्यस्यकर्मिदुपकरणं, न
प्रमेतित रागद्वेषमूलकत्वात्परिग्रहप्रदयोगोऽपि निषेधो, न धर्मोप-
देशः, तन् विना संसारात्परागमनादिति । उक्तं च-“ सा-
ध्वं यथाकथञ्चित्, सधर्माय मद्रथ न योति । गृहवस्तुं न-
हि कथयं, पारं गन्तुं समुक्तय ॥ १ ॥ ” अथ चाऽऽहताऽऽमा-
१६४

वैश्वेदिकैः सह महाव विवादाऽस्तोत्यतो विचक्षितमर्थे तीर्थेक-
राभिप्रायेणापि सिताधियुवाह-(एत ममो इत्यादि) धर्मोप-
करणं न परिग्रहाद्येवमन्तरीको मार्गः, आराधनाः सर्वदे-
यधर्मैरेव इत्याद्येवानीयुक्तः, तेः प्रवेदिनः कापितो, न तु यथा
वैश्वेदिकैः कुलिकागाहिकालेवधिगाऽऽश्चवात्तधिवाहाऽऽदिवि-
श्वेदिकैर्विरचितो मार्ग इति । न वा यथा मौरुगसिन्धुत्वात्प्राप्तौ
श्रीःवर्धनि स्वर्गादय प्रकाशितः । इत्यनया विद्या अन्वयेऽपि परि-
हारां इति । इह तु स्वशास्त्रोक्तबन्धुपादित्युक्तार्थैः प्रवेदि-
तः । (६१) आवा० १ सु० २ अ० ४ धृत् ।

धर्मोपदेश-धर्मोपदेश-न० । ज्ञानाभयवद्वान्ना-
दाराऽऽधिरुपग्रहः । इत्येवंकथते श्रुत-स्तद्वन्तोपदेशं वृत्तम् ”
॥ १ ॥ इत्युक्तकथने दामभेदे, न० २ अधि० ॥

धर्मोपदेश-धर्मोपदेश-पु० । प्रथमने, तदन्तरेण धर्मस्यासम्भ-
वात् । अतुर्दस्यु पुत्रेषु, आ० म० १ अ० १ अ० १ । सायथिका-
ऽऽदिके च, आ० म० १ अ० १ अ० १ । (धर्मोपदेशव्याख्या ' ति-
त्यपर' शब्देऽभिधेयं प्रागे २३६१ पृष्ठे गता)

धर्मोपदेश-धर्मोपदेश-पु० । कुर्वती प्रपत्तमाम्भानं
धारयतीति धर्मः, तस्योपायो द्वाद्दशाः प्रभवन्तः । अथवा-पु-
त्रीणि देशयतीति देशकः, धर्मोपायस्य देशको धर्मोपायदेशकः ।
गद्यधरे, अतुर्दस्युपुत्रेषु, आ० म० १ अ० १ अ० १ । अतुर्दस्यु-
तिसंख्याकेषु जिनेषु, आ० म० । “ धर्मोपायो पवथन-मदवा
पुत्र्याहं देसया तस्स । सव्यजिजाय गजहरा, कोहस्युत्ती ज
जे जस्स ॥ १ ॥ ” आ० म० १ अ० १ अ० १ । (अस्या गाथाया
व्याख्या ' ति'त्यपर' शब्देऽभिधेयं प्रागे २३६१ पृष्ठे गता)
अथ-ध्वन-“अथ” शब्दार्थे, कथप० १ अधि० ३ इत्य । को० ।

अथ-देशी-पृष्ठे, दे० ना० ४ वर्ग ६५ गाथा ।

अथ-वार्तराष्ट्र-पु० । हंसे, “ अथरुद्रः कायंवा । ” को०
४० गाथा ।

अ-धृ-पतने, अवाहि०-आ० म०-अभि० । “ अन्वयेत्याः ”
॥ ८ । ४ । ३३६३ इति प्राक्तनसूत्रेण चातोत्पत्यस्य अन्वयेत्य
अरौऽन्वेष्टः । ‘अर’ प्रा० ४ वाह । अरते । अकृत । वाच० ।
विधत्ता अक० । वृत्ती सक०-न्वादि०-इम०-अभि० । अरति,
ते, आचार्यत् अकृत । वाच० । मूले, दे० ना० ५ वर्ग ४५ गाथा ।
अ-वि० । अन्वये, अरतीति वा अर, “ जिह्राऽऽदिविः ॥ १ ॥ १ ।
४० ॥ इत्यन्वयस्यः । नंग आरके, वी० । ‘अरह’ प्रा० ४ वाह ।
प्रज्ञा० । अन्ते, कूर्मराजे, अन्वये, कार्पाससूत्रे च । वाच० ।
पञ्चप्रसक्तं वस्तुत्वं जिनस्य पितरि कौशात्म्यावास्तव्ये स्वनाम-
कथात्तं वृत्ते, आवा० १ अ० । स० । स्वा० । अन्वयान्तस्यैववा-
नेरवतयर्पजनये विशतितमे जिते, स० । पर्वते, को० ४० गाथा ।

अर-वैशी-कार्पास, दे० ना० ५ वर्ग ४५ गाथा ।

अर-अर-पु० । अ०-पुत्र । अन्तमेदे, कोके, शुभे, आन्ते,
विषाकरे, सेतो च । वाच० । इतिअनागकुमारनिकायधेदे,
स्था० ४ ज० १ इ० । ति० । प्रज्ञा० । म० । राजिजा-
तीविजयस्यधीतयोकाराज्यामीत्येव महावत्सव्ये आर्यपुत्रस्य
स्वनामकथात् सन्वयेति, आ० म० १ अ० १ अ० १ । अरवतीवा-
स्तव्येषु सन्वयेवजाऽऽदिविः ४५५ इत्याहोऽन्वयस्ये दे० ना० १
अन्त० ३०१ वर्ग १ अ० । स० । अनिहोते, मोच० । योऽऽहव्यमा-

यकाऽऽमके धरिप्रमाणभेदे, रोमशकृष्णमायका एवं धरणमि-
ति । उयो० २ पाठु० । अथमनोऽऽदिन्योः स्रज्यकृष्णप्रहणयोर् अ-
ङ्गनपुत्रके उपदेशेन च । न० । धरन् स्रज्यकृष्णप्रहणयोर् अङ्गनपु-
त्रकेऽप्येवमत्र । य० २ अत्रि० । नामकुमाररेन्द्रे, स्वा० ।

धरखस्ये नं नामकुमारिंदस्य धामकुमाररस्यो धरण्यप्ये
उप्यायवन्वय दसजोयखसयाई उड्डं उच्यतेषं, दसगाव-
सयाई उन्नेह्यं मूल, दसजोयखसयाई विक्लंजेणं धरख-
स्येणं जाय नामकुमाररस्यो कालबालस्य महारस्यो
कास्यप्ये उपायवन्वय दसजोयखसयाई उड्डं उच्यतेषं
एवं चेष० जाय संकबालस्य जूपाणंदस्य वि, एवं लोम-
पासस्य वि, से जडा धरणस्य । स्वा० १० उा० ।

धरखग-धरणक-न० । रोचने, धरणकं रोचनमपकारिखामध-
मयोऽऽदीनां च । प्रथ० ३८ चार । ध्रियते येन तद्वरणय, धर-
खयध धरणकम् । येन धूया तोष्यते तस्मिन् तोषनसामने
यस्तुमि, उयो० २ पाठु० ।

धरखपत्र-धरखमृज-पुं० । धरणस्य नामकुमाररेन्दस्य स्वनाम-
वधाने उपायतपते, स्वा० १० उा० ।

धरण-धरण-स्त्री० । मयधदेशस्थायां स्वनामकथायां राज-
धान्याय, यत्रात्ता द्वी । इा० २ छ० ३ वर्ग १ अ० ।

धरिदि-धरिण्ड-पुं० । नामराजे, " नामेसु वा धरिदिमाहु
सेठे । " लृ० १ भु० ६ अ० । विष्णुपुराणे स्वनामकथायां राज-
नि, न० २ अत्रि० । (तत्कथा " फासिदिय " शब्दे बहवते)
श्रीपार्ष्णादासप्रसादासपंजीयो नमस्कारं श्रुत्वा मौक्तो धरणेन्दो
जासः, किं वा सामाजिक, तयोपसर्गावसरे समागतस्य मौक्तः, किं
वाऽय इति प्रश्ने, उत्तरत-सर्वेभारताराजसारेण मौक्तो धरणेन्दो
ज्ञातो नास्तीति । १४८ प० । संन० ३ उल्ला० ।

धरणि-धरणि-स्त्री० । धृ-अणि-वा कर्णैः श्रुमौ, स० ३१ स-
म० । संधा० । लु० प्र० । सं० प्र० । " मही मेरुषी धरा धरणी । "
को । बासुपुत्रय (१३) जिनस्य प्रथमाऽऽर्थिकायाम्, प्रथ० ६
द्वार । स० । " धरयो य वासुपुत्रे । " ति० । कन्दविशेषे, कर्दा-
शो, वनकन्दे च । बा० ० ।

धरिस्त्रील-धरिस्त्रील-पुं० । धरण्याः पृथिव्याः कीर्णक इव
धरिस्त्रीलकः । मेरी, लु० प्र० ५ पाठु० । सं० प्र० ।

धरितस-धरितस-न० । महीपिठे, संधा० । लु० ० । इा० ।

धरितसममणतुरितसं जणितममण्यप्यार-धरितसममणत-
रितसं जणितममण्यार-वि० । धरितसममण्य मूलप्रसास्ये
स्वार्तः शोभं संजनिन उपायदितो ममण्यारो गतिक्याप्रबु-
ध्चिंयेन स तथा । जणप्रसास्ये शोभोत्पादितगतिक्याप्रबुध्चौ,
इा० १ भु० १ अ० ।

धरितसममणतुरितसं जणितममण्यप्यार-धरितसममणत-
रितसं जणितममण्यार-वि० । जणप्रसास्ये शोभोत्पादितमम-प्र-
बुध्चौ, इा० २ भु० १ अ० ।

धरितसमेधिधृय-धरितसमेधिधृय-वि० । धरजितसस्य
वेदिभूतो धनितो धिरसः केशध-धविशेष इव यः कृष्ण-

स्वदीक्ष्यकन्दधायवस्त्रावृत्तान्वाऽऽदिताकम्पांश्च धरि-
तसवेधियुतः । धरण्याः केशध-धविशेष इव महीवमाने
सर्पोऽऽदी, कथा० ३ अ० । अ० ।

धरिधर-धरिधर-पुं० । धरिधरि धरति । धृ-अच् । पर्वते,
विष्णौ, कन्द्ये च । बा० ० । विमल (१३) जिनस्य स्वनाम-
कथायां प्रथमाऽऽर्थिकायाम्, स्त्री० । लु० । प्रथ० ।

धरिधिमिग-धरिधिमिग-पुं० । धरण्याः श्रुतमिध धरिधिमिगः ।
मेरी, सं० प्र० ५ पाठु० । लु० प्र० ।

धरिधी-धरिधी-स्त्री० । ' धरिध' शब्दायै, स० ।

धरिधीस्त्रील-धरिधीस्त्रील-पुं० । ' धरिधस्त्रील ' शब्दायै,
लु० प्र० ५ पाठु० ।

धरिधीतस-धरिधीतस-न० । ' धरिधितस ' शब्दायै, संधा० ।

धरिधीधर-धरिधीधर-पुं० । ' धरिधधर ' शब्दायै, स० ।

धरा-धरा-स्त्री० । धृ-अच् । पृथिव्याय, गर्भोऽऽप्ये उर्याथौ,
मेदोवहायो नाम्नां च । बा० ० । को० २६ गथा ।

धराधर-धराधर-पुं० । धरार् धारयति धृ-अच् । पर्वते, धरा-
दरुपे विष्णौ च । बा० ० । धरादविषयस्य स्वनामकथायां पुरे,
न० । यत्र वसन्तलेनो गृहपतिः । दर्श० ३ तथ्च । (तत्कथा
" राय " शब्दे बहवते)

धरिजंत-ध्रियमाण-वि० । धारणविषयार्थिक्रियमाणे, " उच्येन
धरिजमाणेन । " प्रथ० ४ आश- द्वार । औ० ।

धरिजमाण-ध्रियमाण-वि० । ' धरिजंत ' शब्दायै, प्रथ० ४
आश- द्वार ।

धरिणी-धरिणी-स्त्री० । पृथिव्याय, को० २६ गथा ।

धरिम-धरिम-न० । नृणकम्पे, इा० १ भु० १ अ० । विधा० ।
उत्मानप्रमाणभेदे, उयो० ३ पाठु० । स्वा० । धरिमं संज्ञकृ-
दाणि । आ० न्यु० ६ अ० । इा० । उल्ला० धरिमं यजुसाधुतं सवृ-
ष्यबद्धियत इति । इा० १ भु० ८ अ० ।

धरिन्पत्राद्य-धरिन्पत्राद्य-न० । प्रमाणभेदे, उयो० ।

धरिप्रमाणमाह-

चत्वारि य मयुरस्य फलाणि सो मे (से) असरिसो एको ।
सो लय सरिसवा पुण, हवंति मासयफले एगं ॥

मुंन फलाणि दोणि उ, रुपियवपासो इवइ एको ।

सो लय य रुपियवपासो, एको धरयो ह्वेज संसिचो ॥

अह्वाइजा धरयो, य धुवयो सो य पुण करिसो ।

करिमा चत्वारि पले, पलाणि पुण अह्वेतरस उ पत्यो ॥

चारो य तुला वीसं, एस विही होइ धरियस ॥

अस्वारि मयुरस्य फलाणि मयुरस्य मण्डुलाः स मेव-

विषये सकलजगत्सिद्ध एकः श्रेतसर्षपो भवति । चो-

दश च श्रेतसर्षपा एकं मायफलं धान्यमायफलं, द्वे धा-

न्यमायफले एकं भवति मुञ्जाफलं, द्वे च मुञ्जाफले

एको रूप्यमायः, कर्णमाय इत्यर्थः । चोदश च रूप्यमायका

एकं धरमाय । सर्वकृत्यानि धरयानि दः सुवर्गैः, स यश्च

कैः सुवर्षैः कर्षं ह्यनुचयते । अन्धकारः कर्षाः पक्षयः, अ-
र्धैर्बयोद्गतां पत्न्यां सार्द्धां हि ह्यक्षयप्रसन्नमि प्रकथः, पक्षयसिका
शुक्राः, विद्यतिशुक्रा भास्वः, पक्ष यूर्वाऽऽवायंमहायितो पारि-
भ्रममनाविषयो विधिः । तद्वैद्यकुतो धरिभ्यमाद्याविधिः ।
७७० २ वाङ् ।

धरिस-धृ-संहतौ अक० । द्विसावत् सक०-अर्वादि०-पर०-
भेद । 'धृवाऽऽर्वाभ्यामिः' ॥ ८ । ४ । २३३ ॥ इति प्राकृतसूत्रेण
धृवस्यैस्वकारः । प्रा० ४ पाद् । 'धरिसह ।' धर्षति । प्राग्वह्ये,
स्वादि०-पर०-अक०-सह् । धर्षयति । अर्वाधीत् । संवत्सरे,
सुरा०-आत्म०-अक०-सह् । धर्षयति । अर्वाधीत् । संवत्सरे,
कांथे, अमिन्नं वा । सुरा०-उम० । पक्षेऽर्वादि०-सक०-सह् ।
धर्षयति, ते । धर्षति । अर्वाधीत् । अर्धधर्षत् । अर्वाधीत् । वाच० ।
धृ-धुं- । धृ-ध- । प्राग्वह्ये, अमर्षं, शक्तिव्ययने, संहतौ,
द्विसावत् वा । वाच० ।

धरिसध-धर्षात्-न० । धृ-प्रत्ये वपुद् । पारिभ्ये, रम्ये, धर्षय-
श्रयै वा । मि० चू० १ उ० । वाच० ।

ध-ध-धुं० । धयति, धुनोति, धुनोति वा धु-धु-वा अच् ।
पत्नी, हा० १ सु० १ अ० । ध्य० । पं० ४० । वाच० ।
विषयशाब्दस्याविषयानुषंगध्वंस्य भाष्यकारो
विषयानामाह-

विगयधवा खलु विषया, धवं तु ज्ञापारमाहु नेरुवा ।
धारयति धीयते वा, दधाति वा षण्ठ उ भवो चि ॥

विगतधवा खलु विषया, विगतो धवोऽस्या इति ध्युरपचः । धवं
तु ज्ञापारमाहुर्नैरुवा निकामाश्रयिद् । कथा ध्युरपचोऽह-
धारयति तां शिवं, धीयते वा । तेन पुंसां सा ह्यधाति सर्वा-
त्मना पुण्यानि तां, तेन कारणेन निवारकवशाद् धव ह्यनुचयते ।
ध्व० उ० । स्वनामधेयते बहुधाजके दृक्प्रियये, ध्राव० ३
अ० । रा० । सं० प्र० । अं० । प्रज्ञा० । ति० । धूर्त्ते नरे वा ।
भांश्च अच् । कम्पने, वाच० ।

धव-ध-धुं० । धवं कम्पं शानि, सा-कः । धवदृक्के, वी-
रजदृक्के, श्वेतमरिचि, वृषभेष्टे, चीनकपूरे, श्वेतबर्णे वा ।
वाच० । को० ३२ गाथा । रा० । आध० । हा० । सं० ।
" धवलकममपचपरपरादरेगच्छवप्यम् । " कदम् १ अधि० २
कृण । सं० । तद्वाति सुद्वन्द्वे वा । मि० । दृक्प्रवर्णां गवि,
क्री० उच् । गौ१० कर्षि । वाच० । अयोध्यानामस्यै स्वनाम-
धेयते आशके वा । पुं० । दश० ३ तस्य । स्वस्वजात्युचये, हे०
ना० ३ धर्णे ४० गाथा ।

धवलकपुर-धवलार्कपुर-न० । धीरधवलमपुत्रस्य पुरजेदे, ती०
४१ कदम् । " धवलकपुरे वसतो-धैर्यपत्न्यार्षकुलवधिकयोः" ।
पञ्चा० १३ विव० ।

धवलगिरि-धवलगिरि-पुं० । कैलासापरनामधेयंश्चापधर्ष-
ते, ती० ४७ कदम् । (लङ्कामवसा ' अजायव ' शब्दे प्रथम-
जायं २४३ पुष्टे मता)

धवलपुष्कर-धवलपुष्कर-वि० । धवलपुष्पवत् सामप्याद्
कुम्भकामिकावद् दस्ता वस्व स धवलपुष्पदन्तः । कुम्भकामि-
कासहस्यदन्तं, जी० ३ प्रति० ४ उ० ।

धवलाराय-धवलाराय-पुं० । बर्द्धमाननगरस्यै विमलकुमारजने
स्वनामधेयते नृपे, च० २० । (तत्कथा ' विमलकुमार ')
शब्दे धवयते)

धवलसतृण-देही । हंस, हे० ना० ३ वर्णे १३ गाथा ।
धवलिय-धवलित-वि० । धवलवर्णोक्ते, स्था० ४ उा० २ उ० ।
धव्य-देही-वेधो, हे० ना० ३ वर्णे १७ गाथा ।

धसति-धमादिति-अव्य० । अत्यसेत्येवयानुकरणे, " कुहि-
मतर्हसि सार्धेर्देहि धसति पङ्क्तिवा । " धसर्थायनुकरणे, हा०
१ सु० ४ अ० ।

धसल-देही-विस्तीर्ण, हे० ना० ३ वर्णे १७ गाथा ।

धाई-धाली-क्री० । धीयते दोयतेऽती, धा-धृ-विस्वाह् क्रीच् ।

" धावाम् " । उ । ३ । २१ ॥ इति प्राकृतसूत्रेण धावीशब्दे रथव
सुच् वा । ' धसी ' इत्येतामग्रेण रत्नोपे ' धाई ' पक्षे ' धारी ' ।
प्रा० २ पाद् । भार्ति, वाच० । धयति पिबन्ति बालकास्ता-
मिति, धीयते धार्यते वा बालकानां दुग्धपानाऽऽर्धमिति वा
धामी बालपालिका । प्रब० ६७ उा० । पञ्चा० । स्वनदीविष्यं
जननीकटपायां बालपालिकायाम्; सुभ० १ सु० ४ अ० १ उ० ।
सा च कृष्ण क्रीरजजनमपदनक्रीडनाह्वयेऽप्युच्चाथा ।
पञ्चा० १३ विव० । आधा० । अनु० । म० । अन्त० । ध० ।
रा० । उच्य० । हा० ।

तत्रेयानाह-

स्त्रीरे ष मञ्जो वि य, पंदणं क्रीत्यायंक्धाई य ।
एकेका वि य दुविहा, करणे कारायेणे चैव ॥

क्रीरविषया एका धात्री, या स्तन्यं पाययति । द्वितीया म-
उज्जनाविषया । तृतीया मयदनविषया । अनुपूर्वी क्रीडनधात्री
पञ्चमी अरुक्धात्री । एकेकाऽपि च द्विधा । तद्यथा-स्वयं कर-
णे, कारणे वा । तथापि-या स्वयं स्तन्यं पाययति आरुक् सा
स्वयं करणे क्रीरधात्री । या स्वयंया पाययति सा कारणे । एवं
मयज्जनधात्रयोऽपि भाषणीयाः ।

संप्रति धात्रीशब्दस्य ध्युरपत्तिमाह-

धाईपिंन धात्रीपिद-न० । " धाईर्देमिभित्ते । " (५७७ गा०)
धयति पिबति बालकास्तामिति, धीयते धार्यते बालकानां
दुग्धपानाऽऽर्धमिति वा धात्री बालपालिका । सा च पञ्चधा-
क्रीरधात्री मयज्जनधात्री, मयदनधात्री, क्रीडनधात्री, उत्सृ-
धात्री च । इह धात्रीत्वस्य करणे कारणं वा तदात्रीशब्देनो-
क्तं कृष्ण्यम्, तथापिचकृष्यात् । ततोऽभाष्याः पिपदो धात्रीपि-
पदो धात्रीत्वस्य करणेन कारणेन च यत्पाद्यते विपदः स
धात्रीपिदः । प्रब० ६७ उा० । बालस्य क्रीरजजनमयज्जनक्री-

भाङ्गधात्रयः पञ्च । तासां कर्म धार्मीयं, तेन सत्यः पिपरो धार्मीपियन्तः । जीत० । इत्याद्यानाहोवभेदे, पि० । वर्य० । पञ्चा० । आवा० । न० । इत्या० । बालस्य क्रीरमज्जमयदनकीदनाहङ्ककारऽऽपणकर्मकारियः पञ्च धात्रयः, एतासो कर्मन्निष्ठाये कुर्वन्तः मुनेषांभीपियन्तः । षो ३ वधि० । अथनाऽऽपयै दातुरपयोपकारे वसंत इति धार्मीपियन्तः । आवा० १२ बु० १ सू० १ अ० २ उ० ।

तत्र यथा स्तन्यदापनधार्मीयं साधुः करोति तथा रथीयति-स्त्रीराह्वारो रौरव, मज्ज कयासाय देहि विं पेञ्च ।

पञ्चा वि मज्ज दाही, अलं व लुञ्जो व द्वायि ॥

पूर्वपरिचिते गृहे साधुभिर्ज्ञाये प्रविष्टः सत् उदयं बाहकं दण्डु तत्रजननीमेवाह-एष बाहोऽप्यापि क्षीराऽऽहारः, ततः क्षीर-मन्तरेयावलीदन् प्रारब्धति, नस्ना-मज्जं देना-मज्ज्याय विहितभि-क्षाभासमनोरेयाय, ऊटियेव भिक्षां देत, यथाऽऽ (नं) यन् बाहकं (पेन्ने) पापय स्तन्यवः । यज्ञ-प्रयत्नयत्नं स्तन्यं पापय, रथ-वा-मज्जं निष्ठां देहि । यदि वा-अलं मे संगति भिक्षया, पापय स्तन्यं बाहकमहं पुनर्भूयोऽपि निष्ठायांमेधामि ।

तथा-

महं आरोंगी दी-हाउ य होइ अयवापिभ्रो बाहो ।

दुञ्जयं लु सुयमुहं, पिञ्जेहि अहं व से देवि ॥

अभिमानीतोऽन्यमानितो बाहो मतिमाह आरोंगी हीघांपुष्ट्यप्रविति, विमानितः पुनर्भियरीतः । तथा- दुर्मेनं बालु सोके सुतमुक्तं पुत्रमुत्पद्दीम्, तस्मात्सर्वाप्यप्यम्यानि कर्मणि मुष्टया त्वमेनं बालकं स्तन्यं पापय । यदि त्वं नो पाययसि तन्नरं वा द्वा-रुपमे क्षीरं बाहकाय, अथस्या वा स्तन्यं पाययामि । अत्र " अहं व से देवि " इत्यनेन स्वयंकरधार्मीयं साधौ दर्शितं, शेषपदेः कारयेन ।

अत्र दोषमाह-

अदिरणयव प्यता, सकम्पुदयपिद्वाण्य ए उड्वाहो ।

चङ्कारीह अयवा, नियमो वऽयं व एं संके ॥

यदि बाहकजननी जटा धर्माभिमुखी भवति, तर्हि माकमैः साधुवचनेरवाञ्जिता सती अदिरणयमाथाकर्मोऽपि करोति । अयं ग्रास्ता धर्मानजियुक्ती, तर्हि मन्नेषं यातानि शेषः तथा यदि लकर्मोद्वात्कथमपि स बाहो ग्लानो भवति, तर्हि उड्वाहः प्र-बचनमस्तिम्भ, यथा साधुना तदानीमाक्षयितः, क्षीरं वा पाथि-तुम्भं वा भीत्या कस्या अपि स्तन्यं पाथित्वेन क्षान्तो जातः । तथाऽतीव बाहुकारीति लोकेऽवधोऽभ्युत्था, तथा निजको वा मर्त्तो, अम्यथा भेषुनाऽऽदिकं, यमिति वाक्पातहाह्वरे, तथाक्य-साधुवचनअवगतः गृह्णते संभावयति ।

अथवा प्रारभतरेण धार्मीकरणे होषस्तं दर्शयति-अयमवरो व विक्रपो, भिक्षावरं सङ्घि अर्चिहं पुच्छा । बुक्खमहायविजासा, हियं मे च्छाएणं अज्जो । वयमंइवपुञ्जताए-चयोहं तं पुच्छिअं अयाएणे ।

तस्य गयो तस्समक्खं, जयाहं तं पासिअं बालं ॥

अयमपरो विक्रपो धार्मीकरणे, तन्नेवाऽह-भिज्ञाचयोप्राधेन साधुना काचिच्छ्राद्धिका अशुभितरेरिक्ता दद्या, ततः पुष्टा सा-किमथ त्वं सद्योका इदयसे, तत एवमुक्ता सती सा माह-यो दुःखसहायो भवति तस्मै दुःखं निवेद्यते, दुःखसहायश्च स

उच्यते, यो दुःखप्रतीकारसमर्थः । ततः साधुगृह-अहं पुः-खहायाः, तस्मात्तियेद्यतं मे पुःखम् । ततः सा माह-अय मे मम धार्मीत्वमुक्तस्मिन्भीष्णुहो इतं स्कोटितं, यतोऽहं विषया । ततः साधुगृह-मा त्वं विषयं कार्थी, अहमवयमं त्वां तस्मात्तियेव धार्मी स्थापयित्वासीति प्रतिज्ञां विधाय तस्याः पार्थे धर्मिन-वस्थापिताया धार्म्या बधः-प्रभृतिफलजानामः पुच्छति, यथा किं तस्या बधोः, तावदर्थं परिचयतं न वा । यद्यदापि स्तनाऽ-परपचांवी किङ्करीऽऽकारवन्ती हीर्षी, यज्ञाऽतिशयेन स्खली, शरीरेऽपि तस्याः किं स्खली, किं वा कृष्णवः, तत्र यत्ं पुष्टा त-थेभ्यरयुहे गतः सत् तस्मन्नेतं तं पाहकं दण्डु भवति ।

किं तङ्कयतोत्यत माह-

अहुत्सुहियं च अणव-विसयं व एयं कुलं तु मयापि ।

पुणेहि मदिङ्कार, भररं भासेलु सुचामो ॥

अहमिदं मन्ने-अहं सुधुशीव कुलमनुमोषितं संतलयेभ्यःशरी-भूतं, यदि पुनः परपरागणहृमीकमिदंममभिव्यत्, तर्हि कथं न परपराया धार्मीकलक्षकृत्सम्यप्रविष्टपरिति भावः । तथा अनर्थेऽतिमपरिभाषितं महत्परपचैः, तत्र एव वा बा खा वा धार्मी श्रियते, यनख बाणेनासंगतधार्मीस्तन्यपान-बिच्छायेन स्वचयामो लक्षयामः । तत्र एवभूतधार्मीकुलमपीदं कुलं धरने क्षेमेन वनेते, तस्मन्ने पुदयेः प्राक्तनप्रभक्तैः, यदि वा-बदृच्छवा एवमेव, तत्र एवमुक्ते सति ससंभ्रमं बाहकस्य जननी जनको वा साधु प्रत्याह-अगवन् । के धात्रया होवाः ?

ततः साधुधार्मीरोपानु कथयति-

येरा दुक्खलसीरा, चिपिठो पिण्णियमुहो अइयसीए ।

ताहूरे उ बंदस्वीरा, कुपरथयिपारं सुहमुहो ॥

वा किञ्च धार्मी स्थयित्वा सा अवनसीरा अवनस्तस्या भवति । ततो बाहो न वत्ं सुहति । या स्मृतिरनी तस्याः स्तन्यं पिबन् स्तनेन केरितमुक्तं अद्विपनुभावयवीरानसिकारिचपिद्विश्वापि-नालिको भवति । या तु शरीरेण जग्रा मन्दीरेण अयवहीरा, ततः पारंपूर्णै तस्याः स्तन्यं बाहो न प्राप्नोति, तदनावाक् सी-दति । तथा वा कुर्यरस्मनी, तस्याः स्तन्यं पिबन् बाहः सूची-सुधी भवति । स हि मुञ्च हीनया प्रसाये तस्याः स्तन्यं पिब-ति, ततश्चबाहउवासनस्त्वस्य मुञ्चं स्वचकाकारं भवति ।

उक्तं च-

मिन्नामा स्थवितो धार्मी, स्वयात्थः कुर्यरस्मनीम् ।

चिपिटः स्खलवक्कोजा, अयेस्तयो कुसो प्रवेइ ॥३॥

जाखं भवति स्थवितो-वास्तनुषस्त्वस्वबलंकरम् ।

तस्मात्प्रथयबलत्वाया, स्तन्यं पुच्छिकरं स्खन्नुम् ॥३॥

अतिस्तनी तु चिपिटं, करपीना तु दन्तुम् ।

मन्वस्तनी महाहिशः, धार्मी साऽप्य सुखंकरि ॥३॥ "

इत्यादि । एषा धार्मिनवस्थापिता धार्मी उकरीषदुष्टा, तस्मान्न पुका, किं तु चिरन्तवैद्येति भावः ।

तथा-

आ जेण होइ वने-ए ठकवा गरहए य तं तेण ।

गरहइ समाण तिवणं, परसपियिरं व दुक्खं ॥

या धर्मिनवस्थापिता धार्मी, येन वर्येण कृष्णाऽऽदिना उक्कवा भवति, तां तेन वर्येण गर्हेते निवति । यथा-" कृष्णा भ्रष्टयते वर्यं गोरी तु बलवञ्जिता । तस्मात् इयामा मनेवाधार्मी, बलव-

मैः प्रशंसिता ॥११॥ इत्यादि । तथा धामिनवस्थापितां गृहते, तस्याः स्वाम्या स्वाम्यवर्षां विद् धिस्त्वमी काव्यनामा प्रवृत्ति, तर्हि तां लीलात्मितेयुषेण प्रवृत्तं प्रवृत्तवर्षी स्थापते, इतरां स्थानिनवस्थापितां प्रवृत्तवर्ष । एवं कोके सति गृहस्थानी काव्यविश्रंतां धार्मी धारवति, इतरां तु परिचर्याति ।

तथा सति यो दोषस्तमाह-
उच्यतेऽपि प्रशंसं, क्वानिज उच्यतेऽपि यो प से जे तु ।
होआ मज्ज वि विष्यो, विसाद् इपरी वि एयेव ॥

या अभिनवस्थापिता धामी उन्नतिता चावस्थात् कथाविति, ता साधोवपि प्रह्लं कुचोव । तथा सति जोजकं दद्यात्, यथा-यमुद्रावृत्तको जारोऽनया चापया सद् तिष्ठनीति । तथा (ले) तव साधोर्दयप्रह्लेववशात्कर्तव्यं वचाऽऽदि, वचदोमिस्वानि-संस्थाप्य तदपि कुर्व्यात् । याऽपि चिरन्तनी संमति स्थापिता कदापिदेवं चिन्तयति-यथैव तस्या धार्मीत्वात् कथावेन कृत-व, एवमेव कदाचित् क्वेन मयापि विप्रो धार्मीक्यावकयो-ऽस्तथायाः करिष्यते, तत एवं विचिन्त्य मारणाव विधाऽऽदि यरप्रभृति प्रयुज्जते । उक्ता कौरवायो ।

साम्प्रतं शेषधार्मीराहित्य दोषानतिदेशोऽऽह-
एमेव सेसिधासु वि, सुवमासु करवा कारथं सगिहे ।
इहोसु य धाईसु य, योवै उच्यतेऽपि पाण नयो ॥

अथ पद्यार्थे सप्तमी । ततोऽभ्यर्थः-एवमेता यथा कौरवा-वस्तथा शेषिकावपि शेषाध्यामि मञ्जनाऽऽदिधाषाधी, सुन-मातृकवपानां यत् स्वयं करथं मञ्जनाऽऽदिः यथावया कारणं, तद् स्वयुद्दे गतः सन् साधुबंधा करोति तथा वाच्यं, तथा च स्ति " क्विदित्यन्तरपंता " इत्यादिगाथोक्ता दोषा वक्तव्याः यथा तथैव कौरवगतेनैव प्रकारेण क्वचित् क्वचित्मसु ईश्वर-दृष्टदृष्टुः अभिनवस्थापितानां मञ्जनाऽऽदिधाषाधीषु (धाईसु य लि) भावप्रधानोऽथे निर्देशः, एवमर्थे च सप्तमी । ततोऽभ्यर्थः-धाषाधीश्वर उच्चतितानां स्थापितानां, यो गमः-" उच्यतेऽपि वचोत्सं " इत्यादिकथः, स सकलोऽपि तथैव वक्तव्यः ।
अतिसंक्षिप्तमिदमुक्ततो विद्योवत् एतन्नियमावपिपुः प्रथमतो मञ्जनाधारीत्वस्य करथं कारणं च, तथा अभिनवधाषाया दो-वमकटनं च यथा साधुः कुवते तथा भावधाते-

सोहाइ महीर् धूसी-ये गुंदिप्रो एहादि प्रह व णं मजे ।
जलभीरु प्रहसन्मयो, प्रहृष्टपिलने प्र रचञ्जो ॥

एव बाहो मर्धा लोकाति क्षोभते, ततो धूर्या गुणितो वतेते, तस्मात् स्नापय । एतद् मञ्जनाधारीत्वस्य करणम् । अथथा-वदि पुनस्त्वं न स्नयसि, तर्हि अहं मञ्जामि स्नापयामि । एतत् स्वयं मञ्जनाधारीत्वस्य करणम् । अपि ईश्वरुद्दे काऽपि मञ्ज-नधारी धार्मीत्वात् स्फोटिता, साधुश्च तस्या गृहं जिह्वार्थे प्र-विष्टः, तां च धार्मीत्वाविरुद्धोद्यो विषयां वृत्ता पूर्वप्रकारेण च वृत्ता कृत्वा च प्रतिज्ञामीश्वरुद्दे च गत्या अभिनवमञ्जनाधारा-दीवमकटनयाऽऽह-(अननीक इत्यादि) अतिसाधेन उच्छ्वासेन प्र-भूतप्रह्लावनेन गुण्यमानो बाहो मुदपि जातो नद्यादौ अह-जीकर्तवति । तथा निरन्तरं जलेतोऽस्नायवमामोऽभ्यहनयोऽप्रह-ज्ञयनो एकाग्रश्च । यदि पुनः सर्वथाऽपि न मज्जयते, तर्हि न कुरीरं वक्तव्यते मापि कान्दिभाद्, इत्यथा वाऽऽज्ञतो जायते ।

एव च धार्मी बाहमतिजलोत्स्नावनेन मञ्जयति, ततो अ-हमीकटाऽऽद्यो दोषा बाहस्य प्रविश्याति, तस्मादेवा मञ्जना-धाषी युक्ता । तत एवमुके सति नामभिनवस्थापितां मञ्ज-नधार्मी गृहस्वामी स्फोटयति, चिरन्तनीमेव कुवते । तथा च सति त एव माकना " उच्यतेऽपि प्रशंसं " इत्यादिकथा दोषा हातव्याः । एवमुच्छ्वापि प्रतिगाथा भावनीया । अथ च मञ्जनाधारी कथंभूतं बाहं कृत्वा मञ्जनाधार्म्याः समर्थयति, तत आह-

अभ्यर्णिय संवादिह, उच्यतेऽपि मज्जयं व तो बाहं ।
उच्येद् मञ्जार्थे, मंजनाधार्थे मुद्देहे ॥

स्नानधाषी प्रथमतः स्नेहेनाभ्यर्णितं, ततो इत्याभ्यां संवा-चितं, तदनन्तरं पिष्टकाऽऽदिना उन्नतितं, ततो मज्जितं, शुषिचू-तं वा देहं बाहस्य कृत्वा मञ्जनाधार्म्याः समर्थयति । उक्ता मञ्जनाधारी ।

संप्रति मञ्जनाधारीत्वस्य कारणं, करणं च, तथा अभि-नवस्थापिताया धार्म्या दोषप्रकटनं च यथा साधुः कुवते तथा इत्यर्थः-

उद्ययाऽऽर्हि मंदे-हि ताव नं अह व णं विरूतेषि ।
इत्युच्यता व पाप, कथा गमिन्वा व पाप वा ॥

इयुक्ता इयुकारमाजरायम, अन्ते तिष्ठकमित्याहुः आदिशब्दाद् कुरीकाऽऽकाराऽऽयाभरणपरिग्रहः इह भिक्षार्थे प्रविष्टः सन् आ-दि काचित्साऽऽभ्यर्णनार्थं बाहकथनाभरणस्यवशोयत् तज्जनीमेव-माह-इयुकाराऽऽयाभरणविद्योक्तेस्तथावेनं बाहकं मञ्जय विद्-धाव । एतन्मञ्जनाधारीत्वस्य कारणम् । अथवा-धाई पुनः त्वं न प्रयावसि, तर्हि अहं विभूषयामि । एतस्त्वयं मञ्जनाधारी-त्वस्य कारणम् । पूर्वधाषी स्थापनीयमभिनवस्थापिताया म-ञ्जनाधाराया दोषानाह-(इत्युच्यते) इत्युक्तोभ्यानि आभ-रणाणि पादे कृतानि । अथवा-(गाहव र ति) गलस्तकानि आभरणानि पादे कृतानि, तस्मादेवं मञ्जनाधारी मञ्जनेऽभि-ज्ञा, ततस्तस्या मञ्जनाधारीत्वावस्थापयमित्यादि पूर्ववृत्ता-वनीयम् । उक्ता मञ्जनाधारी ।

संप्रत्यभिनवस्थापितायाः क्रीडनधाषया दोषप्रकटनं, क्रीडन-धाषीत्वे च करणं कारणं च यथा विद्धाति साधुस्तथाऽऽह-द्वयसर बुधमुहो, मडयगिरा मडय मम्यालानो ।

उह्लावयगाईर्हि व, करेद् करिद् वा किर्हि ॥

यथा अभिनवस्थापिता क्रीडनधारी गृहपरस्पर, ततस्तस्याः स्वरमाकेनैव बाहो बुधमुहः क्रीडमुको प्रवति । अथवा-सुदुवीरेवा ततोऽनया रम्यमानो बाहो बुद्धमीनेवति । यदि वा बुद्धगीः स्वयं क्रीडं कारयति । उक्ता क्रीडनगीः । मम्यमोह्यायो-म्यह्लावाद्, तदाविधा शोचना, किं तु चिरस्तेनेवत्यादि जायते । तथा जिह्वार्थे प्रविष्टः आदिकचित्सावर्जनाथं बाहमुत्पापनाऽऽदि-भिः स्वयं क्रीडं करोति, अर्थः कारयति वा । उक्ता क्रीडनधारी । संप्रत्यह्लावाऽथा अभिनवस्थापितायाः स्फोटनाय स्वामिन्वतो दोषप्रकटनं यथा साधुः करोति तथा इत्यर्थः-

धुह्लावं विषयधाभ्यो, भग्नकनीदुषकनीर्हि दुषत्वं च ।
निम्संसकस्वदकरे-हिं जीरु व हौइ पेण्यो ॥

इह स्फुलया मालसया धाषया कटथां जियकथो बाहो विकट-पादः परस्परवृद्धमरणपादो जयति । भग्नकथाः, भुषककथा वा

अध्रमाद्यो बुःखं तिष्ठति । निर्मासककंशकारभ्यां वा अध्रि-
 माणो बालो भीरुमेवति । एषा वाऽग्निनववस्थापिता धाम्नी प्र-
 न्यनप्रभेषुबुद्धा, तस्मान् न युक्ता, किं तु प्राक्तनैवेत्यादि प्रागिव ।
 अङ्गुष्ठाधीत्यस्व कारणं, स्वयं कारणं स्वयमेव भावनीयम् । त-
 लैवम-कौशिके सायुजिकार्ये प्रविष्टो बालो दग्न्तमयकोष्य तज्ज-
 ननीमेवमाह-अङ्गे गृह्यायेदं बालकं येन न रोदिति, यदि पुन-
 स्त्वं न प्रवारयसि तर्हि अहं युद्धामि ।

संमति क्रीडनधार्मीत्यस्व करने दोषं दृष्टान्तेन भावयति-

कोद्धरे वक्ष्यन्ते, दृषो आहिंनद्यं गभो सीसो ।

क्रवद्दहं घाईपिंडं, अंगुलिजलद्यं य सा दिव्यं ॥

कोद्धकिरे नगरे बाह्येके वक्ष्यमानाः परिक्लीयज्ज्वाह्वताः
 लेगमस्थयिवा नाम सूर्यः, तेषाम्पदा बुभिक्षे जाते सति
 सिद्धाभिधामः स्वयिधवं आवायेपदे स्वापयिवा गच्छं
 च सकलं तस्य समर्थं अयत्र सुभिक्षे द्योमे विहारकमेव
 प्रेषितः, स्वयं वैकाकी तत्रैव तस्मिन्, ततः कृपं नव-
 जिनामैर्विजय तत्रैव यतनया मासकपदाय, वर्षाचारं च कृत-
 बान् । यतना च चतुर्विधा । तद्यथा-उत्थनः, लेपनः, कालतो,
 भावतज्ज । तत्र कल्पतः-पीठफलकाऽऽदिपु, क्षेत्रतो-वसतिपाट-
 केतु, कालतः-पक्व च पाटके मासं स्थित्या द्वितीयमासे मय्यत्र
 वसतिगवेषणा । भावतः स्वयं निर्मेमन्द्म् । ततश्च किञ्चिद्गते मा-
 लकट्ये स्थितिकान्ते सिद्धाचार्येस्तेषु प्रवृत्तनिमित्तं दृष्टनामानं
 शिष्यं शोधितवान् । स वाऽऽगतोऽस्मिन्नेव विमयो पूर्वं युक्ताः सूर-
 वस्त्रसिन्धेव श्लिता दृष्टाः । ततः स स्वचतसि चिन्तयामास । अ-
 हो भावतोऽप्यमी मय्यस्वस्व । तस्मान् च शिष्यैः
 सहैकत्र वस्तुयामितं परिभाष्य वसतेर्बहिः मय्यपिकायामुत्पी-
 येस्ततो बभूवताः सूर्यः, वृष्टाः कुशवशाशास, कथेनं सिद्धा-
 चार्यसंदिष्टम् । ततो भिक्षुलेखायामाचार्यैः सह विचार्ये प्रविषेस,
 अय्यप्रान्त्यु गृह्येष्ट आहितो भिक्षुं जानतो चिच्छापयुक्तः । ततः
 सूरिभिस्यस्व भावमुपगम्य कस्मिंश्चिदंश्वरगृहे प्रविष्टम् । तत्र
 च ध्यन्तयोपिष्टिनः सदैव बालको रोदिति । ततः सूर्यस्तं द-
 द्वा चप्युटिकापुरस्तरमाज्ञापयामासुयेथा वत्स ! मां सर्वं रो-
 द्दिति । तत एवमालिससूरिप्रभावतः सा पूनना व्यन्तरी प्रा-
 येष्टव, स्थितो रोदितुं बाह्नको, जातः प्रष्टवो गृहनायकः, ततो
 बापितास्तेन भूषासो मोक्षकाः, तांश्च आहितो दृष्टः सूरिनिः,
 अजायत प्रष्टवः, ततो मुक्तकलितो वसतो, तं सूर्यः स्वशरीरनिः-
 सृष्ट्वा यथागम्यविधना प्राप्तकथयतिरिक्त्वा वसतापुत्राजनुः । प्र-
 तिक्रमणवेलायां च दृष्टो अशितो-वत्स ! धार्मीपिण्डं चिक-
 त्सापिण्डं चाऽऽलोच्य । स त्वाह-पुत्रमानिरेव सहाऽहं विहृतः,
 ततः कथं मे धार्मीपिण्डाऽऽदिपरिभोगः । सूरयोऽशोचन्-क्षुधा-
 त्कक्रीडनधार्मीपिण्डः चप्युटिकाकथतः प्रष्टुवातो मयंचित्तवत्
 चिकित्सापिण्डः स प्रष्टिवः स्वभेतसि चिन्तयति-स्वयं जावतो-
 ऽपि मासकथं न विदधाति, यत्राहं च पिण्डं दिने दिने
 युद्धामि, मां पुनरेकदिनगृहीतमप्यशोचयति । तत एवं किञ्चि-
 न्य प्रष्टवतो वसतेर्बहिः स्थितः । तत्रकथं सूरिविषयप्रश्नेय-
 धननः कुपितवा । सूरिगुणाऽऽर्जुनतया देवतया तस्य शिलाये
 वसतावधकारं सवातं वर्षं विकुर्वितम् । ततः स मयज्जीतः सूरि-
 नाह-जगच्च । कुत्राहं प्रजामि ! तसस्तेः कीरोदजलवह्निमि-
 मेहहृदयरमाणि-वत्स ! एहि वसतो प्रविशति । दृष्ट आह-भग-
 न्द ! व वषास्यवकारेण ह्यपिमिति । ततोऽमुक्तपया श्लेषणा

सूरिभिः निजाङ्गुलिदन्तुत्स ऊर्ध्वीकृता, सा च दीपशिक्षेव उच्य-
 तुं प्रवृत्ता । ततः स कुशराभा द्योऽव्येतयत्-अहो यतस्य प-
 रिप्रहे चक्षुरेव्यसि । एवं चिन्तयन् देवतया निर्मासितः-वा कुड
 शिष्याधम ! यथादशानपि सर्वगुणरत्नाऽऽकाराद् सूरिनित्यथा चि-
 न्तयसि । ततो मोक्षकलाःऽऽदिको ब्रह्माण्डः सर्वोऽपि यथाव-
 स्थितो देवतयाऽऽमानि । मासे जाते तस्य भावतः प्रत्याह्वयः ।
 क्षामिताः सूर्यः, आलोचितं सत्यम् ।
 सूर्यं सुगमय, नवरं ' सा दिव्यं ' देवताप्रातिहार्यम्, यतदेव
 गाथाऽयेन ज्ञाप्यन्तु विद्युद्योति ।

पाठसे संगमथेरा, गच्छ विसर्जति जंघलहाया ।
 नवचागलेचवसही, दचस्त य आगमो ताहे ॥
 त्वसपवाहिरतायं, अंताद्यो उद्युसंकिणोसो य ।
 पूषण बालो मा रूप, पदिलाभण विदधना सय्यं ॥
 सुगमं नवरं (पूषणबाहे चि) पूनना कुडव्यन्तरी, तथा गृहीते
 पाठकालके रोदिति विकटाटा आलोचनम् । उक्तं धार्मीहा-
 र्युः पि० प्र० ।

जे भिक्खु घाईपिंडं हंमह, भुंजंतं वा साऽज्जह । एए ॥
 माहा-

जे भिक्खु पातिपिंडं, गेहेज्ज सयं तु अह्व च सतिज्जे ।
 सो आण्णा अणवत्थं, मिच्छन्नविराएणं पावे ॥ ११५ ॥
 सतिज्जणा-अयं करंतं अणुमोदति, सेसं कंठं । नि० चू० १३७ ॥
 अत्रवाहे कारणे गेहंतो अहांसो । माहा-
 असिधे आमोपिरेव, रायदुद्धे जए व गेलेसे ।
 अद्वाणरोधए वा, जयणागहयं तु गीयत्थे ॥ ११६ ॥
 अस्वसाऽऽदिकारोहे गीयतो पद्यपरिहाणिज्जवणाय गेहे-
 तो सुतो । नि० चू० १३७ ॥

धाउ-धातु-पुं० । धा-तुर्- "धरवाद् धातवस्ते स्युः"र्त्वापिसक-
 फाक्यमः" इत्युकेषु वाताऽऽदिपु, "रसास्त्रांसांसेवोऽग्निष्व-मज्जा-
 शुक्राणि धातवः" इत्युकेषु रसाऽऽदिपु, वाच० । सुत्र० । धा-
 कत्वपोषकत्वाच्च शुचिस्वादिके, "पुढवो आउ तेक च, तहा
 वाक य एगभो । चत्तारि धाउणो क्वं" । सुत्र० १ कु० १ अ०
 १ उ० । तैरिके, लोहाऽऽदिके, प्र० २ आध० हार । उक्त० । "अ-
 यंतंनतृष्यसीसग-रुपसुवसे य वरे य । हरिवासे हिंगुलय,
 मणोसिला सीसंगजणप्यवाले ॥ १ ॥ अयमप्यद्वकवास्तुया ॥"
 उक्त० ३६ प्र० । इयाकरणोके गद्यपठिते क्रियावाचके
 भूभ्रष्टो, नामभेदे च । अतयो ज्ययथाः क्रियाप्रतिपादकाः ।
 प्र० १ संव० हार । (तज्जक्यता ' धाउव ' कम्बे २७७३
 पुष्ट कथ्यता) जीवाजिगमे विजयदेवकथ्यतायां हरितालहिं-
 न्नुताऽऽद्यः पद्याः सन्नि, तेषां प्रयाजने सति स्वयादुत्प-
 तः कुणः १ इति प्रश्नं, अचरम्-हरितालाऽऽदोनास्तुपतिर्विक-
 सात इति । १४५ प्र० । सेन० ३ उद्गा० ।

धाउकम्भ-धातुकर्म-न० । पुत्रवद्वा सततकलास्तर्गते कलाभे-
 दे, कल्प० १ अग्नि० ३ कृत्वा ।

धाउकलोच-धातुलोच-पुं० । धातुवैषम्ये, क्री० ।

धाउपाग-धातुपाक-पुं० । आसततकलाऽऽर्गते कलाभेदे, से०
 ७२ सप्त० ।

धाउप्यावेयण-धातुभावेदन-न० । धातुवर्धने.नि० ऋ० १२७० ।
(धातुभावेदने मयूरकृतपुष्टद्वयस्तः ' अष्टाडितिय ' शब्दे प्रथम-
मागे ३६७ पृष्ठ गतः)

धाउय-धातुज-न० । बलनेदे. पं० भा० ।
तत्स्वरूपं पञ्चकल्पमाध्वे यथा-

सुवृजति वंसकरिहो, कस्मि वि देसे तरणयो चरु ।

बहुंनो पूरयती, तं घनयं तिपियं तस्मि ॥

संकांश्च तूणयती, तेषि तु एवाकृद्दिं पच्य एत्थं ।

तेण तुयं जं वत्थं, जञ्जं तं धातुयं याम । पं० जा० ।

धातुयं नाम जहा कस्मि देसे वंसकरिहो उद्येतो च्व चउपय
पिडिउज, ताहं सो सुकमाज्जो तयंय माउंनलीगयो बहुर,
पच्चा पिचर, तभो किचर, तं सुत्थं विउज, तं धाउयं । पं०
ऋ० । भावप्रमाणविषयज्ञानमभेद, अतु० ।

से किं तं धाउयं । । चू सचापं, (परस्मैजाया) एष
हृक्को, स्पर्धे संघर्षे । सेत्थं धाउयं ।

भूरयं परस्मैपदी धातुः सनाहकृद्यस्यास्यैव वाचकत्वेन धातु-
जं नामानि । एवमन्यथापि । अतु० ।

धाउरत्त-धातुरक्त-नि० । गैरिकोपरकिजते, " धाउरत्ताओ व
गिगृहह । " अ० २ शो १ उ० । धातुरत्ता गैरिकोपरजिता, घा-
टिका इति गम्यम् । शी० ।

धाउवाड (ष) -धातुवादिन्-पुं० । वादिनेदे. स्वा० ६ ज० ।

धाउण-धाउन-न० । मेरुके, ' धादेति व हादेति य । ' ' धादेति '
मेरुमिति । अतु० १ अ० २ अ० २ उ० । ' वज्जुपुरिसोहिं धादि-
यंता । ' बधुपुरिधोउयमानाः प्रेयसाणाः । प्रअ० ३ आअ०
उर । अ० १० । नाशने, शी० ।

धादिअ-पुं० । देशी-धारणे, दे० ना० k चने k६ माथा ।

धादि-देशी-विरस्ते, दे० ना० ५ वगं ५६ माथा ।

धाण-धाण-न० । सुमिके, विभवे च । अउ० ३ अ० ।

धाणुरिअ-न० । देशी-फडनेदे, दे० ना० ५ वगं ६० माथा ।

धाय-धाय-पुं० । पणपञ्चवत्तरविशेषनिकायेन्दे, स्वा० २ ज०
३ उ० ।

धात-न० । सुमिके, दश० ७ अ० । " धाए पुण संकनोउर-
ओ । " धातं सुमिकमिति चैकास्यं । अ० ५ उ० ।

धायइ-धातकी-शी० । धातुं करोति णिष्, टिहोयं, एणुह ।

' धातकी कट्टुका शीता । ' गौरा०-शी० । एकादिके वृहचि-
होये, ल० । प्रहा० । अतु० । स्वा० ।

धायइसंद-धातकीसएर-पुं० । धातकीनां वृहचिरोषाणां क-
रयो वनसहृदो धातकीकयनः धातकीचने, तणुको धो शीपः
स धातकीकयन एवोच्यते, यथा दयनयोगाहृयडः । स्वा० २
ज० ३ उ० । धातकीनां कयनानि वनानि यस्मिन् स धातकी-
कयनो शीपः अ० २ अचि० । माओ धातकीवृहकएशोपमहि-
तो शीपो धातकीकयडः । अचयसमुक्ते परिक्लप्य स्थिते कालो-
दसमुक्तेपरिक्लिते टीपभेदे, अतु० । (एतद्व्यकल्पता ' धायइ-
संददीव ' शब्देऽनुपपन्नैव बह्वर्थे)

धायइकल-धातकीवृह-पुं० । एकास्थिके वृहचिरोषे, ल० ७ ज० ।

धायइवख-धातकीवन-न० । धातकीसमुदे, " अचववर्षां क
वा । " भावा० २ सु० २ सु० १० अ० । शी० ।

धायइसंददीव-धातकीसएरकीप-पुं० । धातकीनां वृहचिरो-
षाणां कयनो वनसहृद इत्ययो धातकीकयनसमुको धो शीपः
स धातकीकयन एवोच्यते । यथा दयनयोगाहृयड इति धातकी-
कयनस्य शीपकोति धातकीकयनशीपः अचयसमुक्ते परिक्लि-
प्य स्थिते कालोदसमुक्तेपरिक्लिते शीपभेदे, स्वा० २ ज० ३ उ० ।
सम्प्रति धातकीकयनशीपव्यकल्पतामाह-

अवधेणं समुदे धायइसंदे नाम दीवे वृटे बलयागारसंठा-
णसंठिपे सत्त्वओ समंता संपरिक्लिपिवा यं चिह्वति ॥

(अचयसमुद इत्यादि) अचयसमुदे धातकीकयनो नाम
शीपो वृहो बलयाकारसंकरामसंस्थितः सधैतः सत्वांसु विह्व
समेततः सामस्थेन संपरिक्लिप्य तिष्ठति ।

धायतिसंठे यं भंते ! किं समचकवात्संठिते, विसमचकवा-
त्संठिपे ? । गोयमा ! समचकवात्संठिते, नो विसमचकवा-
त्संठिते ॥

(धायइसंदे णं दीवे किं समचकवात्संठिपे " इति सूत्रं
अचयसमुदवद् भावनीयम् ।

धायतिसंठे णं भंते ! दीवे केवतिपे चकवात्सिक्लने-
णं केवइयं परिक्लेवेणं पण्ये ? । गोयमा ! चचारि जोयण-
सयसहृस्माइ चकवात्सिक्लनेणं यगयादीसं जौयणसत-
सहृस्माइ दसजोयणसहृस्माइ खय व यगसंठे जौयणसते कि-
चि विसंठूणे परिक्लेवेणं पण्ये, ते यं एगाए पञ्चवत्तरे-
दियाए पयोयं वणसंठेणं सम्मतो समंता संपरिक्लिपवा
दोह्वे वि तएणओ दीवसमिया परिक्लेवेणं ।

" धायइसंठे सुं " इत्यादि प्रनसुत्रं सुगमम् । अगवागाह-
गौतम ! अत्यादि योजनशतसहस्राणि चकवात्सिक्लने-
न एकचत्वारिंशद्व्योजनशतसहस्राणि दशसहस्राणि नव
च एकचत्वारिंशं योजनशतानि किञ्चिद्विधोषोमानि परिसेवे-
ण । उक्तं च-" ययाशीसं लक्का, हसलसहस्रादे जो-
यणाणं तु । नव व सया इगलडा, किंचूयाः परिको तसल ॥१॥ "
(से षुमिःयादि) अ धातकीकयडशीप एकया पचवत्तरेदि-
कवा, अद्योऽज्जो वहुवज्जणयुपरिजातिभ्योति साम्भोवो वृ गमत्ते ।
एकेन वनकयनेन पचवत्तरेदिकावादिच्युतेन सर्वतः समन्तात्सं-
परिक्लिप्तः द्वोररपि वनेकः प्रावत् ।

धायतिसंदस्ते णं भंते ! दीवस्त कति दारा पण्यथा ? ।
गोयमा ! चचारि दारा पण्यथा । तं जहा-विजए, वेजयंते,
अयंते, अपराणिपे ।

(धायइसंदस्ते अभिवादि) धातकीकयडव्य अहत् ! शीप-
व्य कति दाराणि प्रहाताणि । अगवागाह-गौतम ! अत्यादि दारा-
वि प्रहातानि । तद्यथा-विजयं, वेजयं, अयं, अयं पराजितं च ।

कहिं णं जंते ! धायतिसंदस्ते दीवस्त विजए यामं दारे
पण्ये ? । गोयमा ! धायइसंदपुराचिपपरंतं कालोयसमुदपुर-
चिपकस्ते पञ्चच्छेपेणं सीयाए महाणदीए उटिप एत्य णं
धायतिसंदस्ते दीवस्त विजए यामं दारे पण्ये ? । तं चेव यमा-

यं राध्वायी व अद्यस्मि धायइसंने दीवे सा वचस्पया भाषियन्वा । एवं चत्वारि वि दारा भाषियन्वा ।

(कहि खं भंते! इत्यादि) क नमस्त । धातकीअपरदस्य हीपस्य विजयं नाम द्वारं प्रहस्तम् । अगवानाह-गीतम् । धातकीअपरदस्य हीपस्य पूर्वपथेन्ते काशोदसमुद्रपूर्वाद्धैत्य पश्चिमदिशि ग्रीतावा महातनया उपरि अत्र दत्तसिन्धुन्ते धातकीअपरदस्य हीपस्य विजयं नाम द्वारं प्रहस्तम् । तत्र अम्बुद्रीपविजयद्वारवदविशेषेषु वैदितस्यम्, नवरत्नव राजधानी अन्धस्मिन् धातकीअपरदे हीपे वक्ष्याम । * "कहि खं भंते ! " इत्यादि प्रश्नसुं सुगमम् । जगवानाह-धातकीअपरदहीपदक्षिणपथेन्ते काशोदसमुद्रदक्षिणाद्धैत्योत्तराशेऽत्र धातकीअपरदस्य हीपस्य वैजयं नाम द्वारं प्रहस्तम् । तदपि अम्बुद्रीपवैजयन्तद्वारवदविशेषेषु वक्ष्याम, नवरत्नवर्णव राजधानी अन्धस्मिन् धातकीअपरदे हीपे । "कहि खं भंते ! " इत्यादि प्रश्नसुं गताथे । अगवानाह-गीतम् । धातकीअपरदहीपदक्षिणपथेन्ते काशोदसमुद्रपूर्वाद्धैत्य पूर्वतः शीतोद्वावा महातनया उपरि अत्र धातकीअपरदस्य हीपस्य अयन्तं नाम द्वारं प्रहस्तम् । तदपि अम्बुद्रीपजयन्तद्वारवदक्षयम् । नवरं राजधानी अन्धस्मिन् धातकीअपरदहीपे । "कहि खं भंते ! " इत्यादि प्रश्नसुं प्रतीतम् । अगवानाह-गीतम् । धातकीअपरदहीपे उत्तराद्धैत्येन्ते काशोदसमुद्र उत्तराद्धैत्य दक्षिणतोऽत्र धातकीअपरदस्य हीपस्यापराजितं नाम द्वारं प्रहस्तम् । तदपि अम्बुद्रीपगतपराजितवद्वारवदक्षयम् । नवरं राजधानी अन्धस्मिन् धातकीअपरदे हीपे ।

धायइसंनदस्य नं जंते । दीवस्त दारस्त य दारस्त य एस नं केवतिथं अवाहाए अंतरं पष्ये ? । गोयमा । दस जोयणसतसहस्राई सचावीस व जोयणसहस्राई सच य पणवीसे जोयणसते तिथि य कोसे दारस्त य दारस्त य अवाहाए अंतरं पष्ये ।

(धायइसंनदस्य नं जंते । इत्यादि) धातकीअपरदस्य अमृत । हीपस्य द्वारस्य व द्वारस्य व परस्परमेतद् अंतरं किमर्थं किम्राण-अथाधया अमरितस्वाद् व्यापारतेन प्रहस्तम् । जगवानाह-गीतम् । दसजोयणसतसहस्राणि सप्तविंशतिसहस्राण्यं सप्तशतानि पञ्चविंशतानि योजनसतानि त्रयः कोशाः द्वारस्य व द्वारस्य व परस्परमन्तरमाधया प्रहस्तम् । तथाहि-एकेकेस्य द्वारस्य द्वारशा-कावसा अम्बुद्रीपदक्षिणपथे व पूर्वसं साङ्गानि चत्वारि योजनानि । ततश्चतुर्णां चारायामेकत्र पूर्वोत्तरदिग्गमनीन्ते आतापयद्वाद्वा योजनानि, ताप्यमन्तरं कापयिरेवपरिमाणाद् ४११०५६१ शो-धन्ते । सोभिनेषु च तेषु जातं शेषमिदम्-एकवत्वारिण्युद्धाद्वा दससहस्राणि नवशतानि त्रिवत्वारिण्युद्धादिकानि ४११०४४३ । तेषां चतुर्मिमीगे हुने तेषां यथोक्तं द्वाराणां परस्परमन्तरम् । इत्तं च-"पणतीसा सच सचा, सचावासा सहस्र दसल-कणाः । धायइसंने दारं-तरं तु अचरं व कोसतिथं ४११॥ "

धायइसंनदस्य नं भंते । दीवस्त देवसा काशोयणं समुद् विद्धा ? । इता पुद्दा । तेषु जंते । कि धायइसंने दीवे काशोयणे समुद्रे ? । गोयमा । धायइसंने नो लसुते काशोयणसमु० एवं * "द्वयं चत्वारि दारा भाषियन्वा । " इत्येव गताथेत्वात् कृष्णकालो द्वेव शोका, टीकायास्तुपयस्तः ।

कालोयस्य वि धायइसंने दीवे जीवा उवाइवा उवाइवा काशोयणे सहृदे पम्बापंति ! गोयमा । अत्येगइया पम्बा-पंति, अत्येगइया नो पम्बापंति । एवं काशोयणे वि अत्येग-विषया पम्बापंति, अत्येगतिषया नो पम्बापंति ।

" धायइसंनदस्य नं भंते । दीवस्त पयसा " इत्यादीनि च-त्वारि सुवाणि आभ्युत्थानीयानि ।

से केण्डेणं जंते । एवं सुचित-धायइसंने दीवे, धायइसंने दीवे, धायइसंने नं दीवे तस्य तस्य देसे तस्य तस्य देसस्त तद्धि तद्धि पदेने बहवे आचरुक्त्वा धायइवणा धायइनंदा विष्ंते कृणुविषा० जाव उवसोमेभाया उवसोमेभाया वि-ठंति । धायइमहाधापइस्कन्ते सुदंसेषु विपदंसेषु विपदंसेषु वाहिद्विषा० जाव पश्चिमावदितीया परिवसंति । से तेण्डेणं गोयया । एवं सुबुद्ध, अद्भुतरं व नं गोयमा० जाव विष्ं ।

(से केण्डेणं जंते) इत्यादि । अथ केनाथैन अमृत । एवमु-च्यते-धातकीअपरदे हीपे धातकीअपरदे हीप इति । जगवानाह-धातकीअपरदे हीपे तत्र तत्र देसे तस्य तस्य देशस्य तत्र तत्र प्रदेशो बहवो धातकीवृक्षाः, बहुनि धातकीवनानि बहवो धात-कीअपरदाः । अन्धस्मिन्तयोः प्रनिविशेयोः प्राणेशोकाः । "निष्पं कु-सुमिया । " इत्यादि प्राग्वा । (धायइमहाधापइस्कन्ते इत्यादि) पूर्वाद्धैत्य उत्तरकुण्डु नीलवर्णिरिसमीपे धातकीनामा वृकोऽन्त-रुते । पश्चिमाद्धैत्य उत्तरकुण्डु नीलवर्णिरिसमीपे धातकीवृक्षाः, ती व प्रमाणाऽऽदिना अम्बुद्वहवु यदितिथे । तयोश्च धातकीअपरदे ऽपि यथाकम् सुदंशेनमिपदंशो ही द्वेषो महर्षिकी वायव्य-स्थोपमस्थितिकी परियसताः । तयो धातकीअपरदोपराजितो ही-पो धातकीअपरदहीपः । तथा चाऽह-(से तेण्डेणमिप्यादि) गताथेम् ।

संप्रति अम्बाऽऽदिवचस्पतामाह-

धायइसंने नं जंते ! दीवे कइ चंदा पहासिसु वा, पहासंति वा पहासिसंति वा ? । कनि सूरिया तवंसु वा, तर्ष-ति वा, तवइसंति वा ? । कइ महगदा चारं चारिसुवा, चरिति वा, चरिसंति वा ? । कइ नरुक्त्वा जोगं जोयइसु वा, जोयंति वा, जोयइसंति वा ? । कइ ताराण्यकोदिकोदीनो सोयं सोमिसु वा, सोयंति वा, सोयिसंति वा ? । गोयया । वारस चंदा पमांसिसु वा, पमांसि वा, पहासिसंति वा एवं । "चठवंसं सिसरविषो, एक्कलचतया य तिथि छर्वासा । एवं व सयसइसंने, कृत्प्यं धायइसंने ॥ १ ॥

अद्वेय सयमहस्रा, तिथि सहस्राई सच य सयाई । धायइसंने दीवे, ताराण्यकोदकोदीयं ॥३॥ "

सोजं सोमिसु वा, सोयंति वा, सोयिसंति वा ।

"धायइसंने नं भंते । दीवे कइ चंदा । " इत्यादि प्रश्नसुं सुगमम् । अगवानाह-गीतम् । धातकीअपरदे द्वारव चत्वारः प्रमासितस्य-न्तःप्रमासन्ते, प्रमासिष्यन्ते । द्वारव सुवत्सापितवन्तः, तापय-न्ति, तापयिष्यन्ति । वीणि नरुक्त्वासाणि बह्विंशतानि कोणं अन्ध-मसा सुवेषं व सार्द्धं सुकवन्तो, सुकजिह्वा, सोवचसि । तत्र वीणि

बद्धविद्यानि नक्षत्राणां श्रुतिनि, एकैकस्य शशिनः परिवारेऽग्धा-
 विशतेनेच्छाणां जाबात्, एकं वदन्त्याश्रावणिकं महाप्रहसदकं
 चारं चरितवन्तः, चरन्ति, चारं चरन्ति । एकैकस्य शशिनः परिवारि-
 ष्ठाहोतिमेहमाप्रहाणां जाबात् । कष्टौ शस्यसहस्राणि व्रीण सह-
 स्रुताणि सस्रुताणि तारागणकोटिकोटीनां शोभितवन्तः, शो-
 भन्ते शोभन्त्यन्ते । एतद्विप एकशशितारापरिमाणं च्चदशजि-
 गुष्विधया भावनीयम् । उक्तं च-

“ चारस चंद्रा सुरा, नक्षत्रसलया य तिष्ठि कृच्छीसा ।
 एवं च महसहस्रं, उपचं धायइंसंदे ॥ १ ॥
 अष्टैव सवसहस्रा, तिष्ठि सहस्रा य सन य सया ड ।
 धायइंसंदे द्वीये, तारागणकोटिकोटीनां ॥ २ ॥ ” जी०
 ३ मति० प ४० ।

धायइंसंददीवपुत्रचिम्बके णं धायइंसंदे अष्ट जोषणाई
 उद्धमुक्त्वापेणं पण्णये, बहुमुज्जेसभाए अष्ट जोषणाई
 विकलंभेणं माइरगाई अष्ट जोषणाई सवमेणं पण्णये ।
 धायइंसंददीवपञ्चचिम्बके णं धायइंसंदे अष्ट जोषणाई
 ठई उच्चतेणं पण्णये, बहुमुज्जेसभाए अष्ट जोषणाई
 विकलंभेणं साइरगाई अष्ट जोषणाई सवमेणं पण्णये ।
 एवं धायइंसंदेनां अष्टाद्विधा सवमे जंबुद्वीवपत्तया
 नाधायइंसं०जाव मंदरशूलिप चि । एवं पञ्चचिम्बके वि ।
 महाधायइंसं०जाव अष्टाद्विधा० जाव मंदरशूलिप चि ।
 इया० उ ४० ।

सम्प्रति धातकीआरुणकपयतानन्तरं “ धायइंसंदे ” इत्यादिना
 वेदिकासुधाःनेन प्रथेनाऽऽह-

धायइंसंदे णं दीवपुत्रचिम्बकेणं मंदरस पव्वयसस उच-
 रदाहियेणं दो वासा पण्णया बहुसममुद्रा० जाव अरहे चैव,
 एरवए चैव । एवं जहा जंबुद्वीव तहा एतय भाण्णियवन्०जाव
 दोमु बाभेसु मण्णया उच्चिदं पि कांसे पण्णोन्नवमाणा वि-
 हरति । तं जहा-जरेहे चैव, एरवए चैव, एरवर् कूदमापली
 चैव, धायइंसंदे चैव, देवागल्लो चैव, मेण्णयेने पिपय्दंसये चैव ।
 धायइंसंददीवपञ्चचिम्बके मंदरस पव्वयसस उचरदाहिणेणं
 दो वासा पण्णया बहुसममुद्रा०जाव अरहे चैव, एरवए चैव,
 ०जाव उच्चिदं पि कांसे पण्णोन्नवमाणा विहरति । तं जहा-
 अरहे चैव, एरवए चैव, एरवर् कूदमापली चैव, महाधाय-
 इंसंदे चैव, देवागल्लो चैव, वेण्णयेने पिपय्दंसये चैव ।

कारणवधः । नवरं-भक्तवात्सल्य विष्कन्तः पुत्रुयं चकवात्ताविष्क-
 म्भस्तेनेन । सपुत्रवेदिकासुत्रं अष्टवेदिकासुत्रवशात्पर्यामर्थः ।
 क्षेत्रप्रसन्नाह्वयसमुद्रकफयताऽनन्तरं धातकीआरुणककव-
 तां “ धायइंसंदे ” इत्यादिना वेदिकासुधाःनेन प्रथेनाऽऽह ।
 कस्त्यव्याध्याम, नवरं धातकीआरुणककवयमि-अम्बुद्वीवसवयस-
 मुद्रमयं बलयाकृति धातकीआरुणककवयमि इतिमथ्यादिवपयं-
 दात् अम्बुद्वीवाजुसारेण बोमयतः पूर्वापरविभागेन जरतैहमय-
 ताऽभिवचारीणि च इववपत्याऽने पूर्वापरदिशोऽन्यथाविष्टःअमयथे
 श्रेष्ठं च कवयारुणकवयोऽवयत । अनेनेव क्रमेण पुत्रकवहणीपा-

वेमवीति । तत्र धातकीनां वृद्धिविशेषाणां ज्ञेयो वनससूह इ-
 त्यथो धातकीआरुणक, तपुको यो द्वीपः स धातकीआरुणक एवा-
 च्यते । यथा इयुवेगात् इयु इति । धातकीआरुणकस्यो द्वीप-
 श्लेति धातकीआरुणकद्वीपः, सत्य (पुत्रचिम्बके णि) वीरस्यं, पूर्वाप-
 रयथः । यद्वेदिकेनागस्तत्रातकीआरुणकद्वीपवैरस्यार्थे, पूर्वापरा-
 श्लेता च सवयसमुद्रवेदिकातो द्वीपयत उचरतस्य धातकी-
 आरुणकवेदिकां यावत् गताऽयामिपुकारपर्वताऽर्वा धातकीआ-
 रुणकस्य विभक्तवाहिति ।

उक्तं च-

“ पंचसवजोयसुष्णा, सहस्रसमेतं च होति विधिपत्ता ।
 कालोयसुष्णयजले, पुद्रो ते दाहिणुत्तरलो ॥ १ ॥
 दो उस्तुपारनगवरा, धायइंसंदेन स मज्जयारुणिया ।
 तेण पुद्रा मिहिससह, पुत्रवकं पञ्चमदं च ॥ २ ॥ ” इति ।
 तत्र णामिति वाक्याद्भूतः, मन्तरय मेरोदियेवं धातकीआरुणक-
 पूर्वापरेष्विभक्तप्रकरणे प्रत्येकमेकोनसप्ततिसुवप्रमाणे अम्बुद्वी-
 पप्रकरणे वदन्त्येव, इत्याख्ये च । अत एवाऽऽह- (एवं जहा अं-
 सुद्वीवं तद्देव्यादि) नवरं वर्षवराऽऽविश्वकपमायामाऽऽहिसमता
 चैवं जायनीया-

“ पुत्रवदस्य य मज्जे, मेरुसप्त पुणो वि दाहिणुत्तरलो ।
 वासाई तंअथ तिग्नि य, विदेहवासं च मज्जाम्भ ॥ १ ॥
 अरविशरसंदिपाई, चउरो मज्जाम्भं ताई श्लेताई ।
 अंतो संविशताई, संवयराई कमेण पुण पुद्रो ॥ २ ॥
 प्रदे मुदाविष्कलो, ज्जावठिसयाई बोहसऽहियाई ।
 अउणसीसं च सयं, चारसऽहियनुयजागेणं ॥ ३ ॥
 अउरस य सहस्रा, पंचैव सया हउति स्तीयाता ।
 पणवमं अंससयं, चाहरलो जरहविष्कंजो ॥ ४ ॥
 चउणुणियमरहासो, (इयास इयपयः)
 हेमवप सं चउणुणं तद्वं । (हरिवर्षमित्यर्थः)
 हरिवासं चउणुणयं, महाविदेहस विष्कंजो ॥ ५ ॥
 अह विष्कंजो दाहिण-हिसाये तह उचरे वि वासतिप ।
 अह पुत्रवटेसु लभो, तह अचरके वि वासाई ॥ ६ ॥
 ससायउह सहस्रा, ससायउयाई अह य सयाई ॥
 तिग्नेय य लक्षणाई, कुकण भाया य वाणउहोऽविष्कन्त इति)
 मद्रवससयं तथी-सहस्रहस्ता दो य लक्षणाजीवाभो ।
 दोहद (गरीवाऽऽयाभो, संविशतो तं अणुकुणं ॥ ७ ॥
 वासहरागरी वषणा-रपव्वया पुत्रवपञ्चमदेषु ।
 जंबुद्वीवगज्जुणा, विरपरको वससप तुष्ठा ॥ ८ ॥
 कंचगणजमगल्लुकुह-नया य वेणुवृद्धदीहा य ।
 विष्कंजुवेहसस-हसपण अह जंबुद्वीव ॥ ९ ॥
 लक्षणाई तिभि दीहा, विज्जुत्पहगोधमभाया यो वि ।
 उपयं च सहस्रा, दोवि सया ससवीया य ॥ ११ ॥
 मउणया दोवि सया, जयससरिसहस्रवषणा य ।
 सोमणसमाजयता, दीहा कंदा हस सयाई ॥ १२ ॥
 सव्याभो वि नईभो, विष्कंजोमंवेहज्जुणुणमाणाभो ।
 सोयाऽमोवाणं, णणाणि ज्जुणुणाणि विष्कंजो ॥ १३ ॥
 धानहरकुकुड दहा, नईव कुंदाई तेणु अ दीवा ।
 उव्वेहुससयनुष्ठा, विष्कंजोमायाभो गुण्णा ॥ १४ ॥
 अम्बुद्वीवकापेइयेति । किंवदन्तं अम्बुद्वीवप्रकरं धातकीआ-

एष्टपूर्वाकीर्तिनामेव वाच्यमित्याह । (आव दोसु मच्छयेत्यादि)
 एतस्मादिह सूत्रापरतो जम्बूद्वीपप्रकरणे चन्द्राऽऽदिप्रांतिसु-
 त्रायप्रथोत्तानि, तानि च धानकीस्त्रमद्रुपकराख्यपूर्वाकोऽऽदिप्र-
 करणेषु न सम्प्रधानि, द्विस्थानकाराद्विस्थापपचयनम्, धानकीस्त्र-
 मद्रुपद्वीपे च चन्द्राऽऽदीनां बहुव्यादिति । आह च - "हां चंद्रा इह
 द्वीपे, चधारा च सार्यरे लक्षणांतयं । धायहसंसं द्वीपे, वारस
 खंडा य स्या य ॥१॥" इति । चन्द्राणां द्विस्थानकक्रमाऽऽदीनामपि
 द्विस्थानकस्यात्, ततो द्विस्थानकनामतारं हतं । जम्बूद्वीपप्रकरणाय
 स्य विशेषं दर्शयन्नाह - (नवरमित्यादि) नवरं केवलमयं विशेष
 इत्यर्थः, कुम्भुप्राननवरं नवरं - "कुम्भुप्रानमर्द्धी वेव, जम्बू वेव सु-
 हंसोवे सि ।" उक्तम् । इह तु जम्बूद्वीपाने "धायहसंसं वेव सि"
 वक्तव्यं, अत्रायं च तयोर्जम्बूद्वीपसामग्र्यादिवच, तयोरेव
 द्वेषमन्त्रेण "अथादिए वेव जम्बूद्वीपादिर्वर्षे" इत्यत्र वक्तव्यत्वे
 "इत्यन्त्रे वेव सि" इह वक्तव्यमिति । "धायहसंसं द्वीपे" इ-
 त्यादि पश्चिमाक्षप्रकरणं पूर्वाख्येण तुल्यं प्रथमम् । अत एवाऽऽह -
 (आव जनिहं पि कालमित्यादि) विशेषमाह - (नवरं कूरुसाम-
 ग्रीत्यादि) धानकीस्त्रमद्रुपपूर्वोत्तरकुम्भु प्रांतकीर्तक उक्तः, इह
 तु महाधातकीर्तकौद्रोऽप्यन्तयो, देयद्वन्त्रे त्रितीयः सुवश्यंनसूत्रा-
 र्थांतः, इह तु त्रियदशंमन्त्रेण चिति ।

पूर्वाख्यपश्चिमाक्षमौलनेन धानकीस्त्रमद्रुपे सम्पूर्णमाश्रित्य
 द्विस्थानकं "धायहसंसं पं" इत्यादिनाऽऽह -

धायहसंसं चिद्विषयं मंदरस एवयस्य धायहसंसं णं दी-
 वे दो जरहार्ह, दो एरचयाई, दो हिपवंताई, दो हेरषवयाई,
 दो हरिचामाई, दो रम्मगवासाई, दो पुष्पविदेहार्ह, दो
 अवरविदेहार्ह, दो देवक्रुआओ, दो देवकुम्भद्रुमा, दो दे-
 वकुम्भद्रुमावासा देवा, दो उत्तरकुगाओ, दो उत्तरकुम्भद्रु-
 द्माओ, दो उत्तरकुम्भद्रुमावासा देवा, दो तुद्धहिमवंता,
 दो महाहिमवंता, दो निसहा, दो नीलवंता, दो रूपां, दो
 सिहरी, दो सदावई, दो सदावईवासी साई देवा, दो वि-
 यदावई, दो वियदावहावासी पच्चासी देवा, दो गंधावहवासी
 अरुणा देवा, दो मालवंतपरियारगा, दो मालवंतपरियारग-
 वामी पञ्चमा देवा, दो मालवंता, दो विचक्रुदा, दो
 पञ्चक्रुदा, दो नञ्जिनक्रुदा, दो एगसेला, दो तिक्रुदा,
 दो वेसमक्रुदा, दो अंजला, दो मांतजला, दो सोमणसा,
 दो विजुम्भवा, दो अंकाराई, दो पम्हावई, दो आसीविमा,
 दो सुहावा, दो चंद्रपञ्चया, दो मूरपञ्चया, दो णागपञ्चया,
 दो देवपञ्चया, दो गंधवायला, दो लुगुगपञ्चया, दो तुद्ध-
 हिमवंतक्रुदा, दो वेसमक्रुदा, दो महाहिमवंतक्रुदा, दो वेरु-
 लियक्रुदा, दो निसहक्रुदा, दो रूपक्रुदा, दो नीलवंतक्रुदा,
 दो लक्ष्मणक्रुदा, दो कपिक्रुदा, दो मणिकंचलक्रुदा, दो
 सिहरिक्रुदा, दो तिगिच्छक्रुदा, दो पञ्चद्रुदा, दो पञ्चद्रुहवा-
 सिष्ठीओ देवीओ सिरीओ, दो महापञ्चद्रुहा, दो महा-
 पञ्चद्रुहवासिष्ठी हिरीओ देवीओ, एवं० ज्ञाव दो पुंदरीय-
 हद्दा, दो पुंदरीयद्रुवासिष्ठीओ अञ्जीओ देवीओ, दो गं-

गणवायद्रुहा० ज्ञाव दो रत्नवईपवायद्रुहा, दो रोहियाओ०
 जान दो रूपकूला । स्या० ।

(अगत्येदीवककमत्ता 'मंनरणां' शब्धे प्रथममागे एष्ट पुष्टमता)

दो कच्छा, दो सुकच्छा, दो महाकच्छा, दो कच्छ-
 गावई, दो आचवा, दो मंगलावता, दो पुक्खसा, दो
 पुक्खसावई, दो वच्छा, दो मुवच्छा, दो महावच्छा,
 दो वच्छावई, दो रम्मा, दो रम्मगा, दो रमणज्जा,
 दो मंगलावई, दो पम्हा, दो सुपम्हा, दो महापम्हा, दो
 पम्हावई, दो संसा, दो नलिणा, दो कुमुदा, दो नलि-
 णावई, दो वग्गा, दो सुवग्गा, दो महावग्गा, दो वग्गावई,
 दो वग्गु, दो सुवग्गु, दो गंधिला, दो गंधिलावई, दो लेमाओ,
 दो लेमपुराओ, दो रिद्धाओ, दो रिद्धपुराओ, दो लग्गीओ,
 दो मञ्जुमाओ, दो ओमहीओ, दो पुंदरीगिष्ठीओ, दो सु-
 मीमाओ, दो कुंडलाओ, दो अपराइयाओ, दो पंचेकराओ,
 दो अंकारावईओ, दो पम्हावईओ, दो सुभाओ, दो रणपंच-
 याओ, दो आसुरपुराओ, दो मीहपुराओ, दो महापुराओ, दो
 विजयपुराओ, दो अवरानियाओ, दो अवरुओ, दो अयो-
 याओ, दो विजयमोगाओ, दो विजयाओ, दो वेजवंतओ,
 दो जयंतीओ, दो अपराजयाओ, दो चक्रपुराओ, दो
 रम्मपुराओ, दो अवरुओ, दो अओउजाओ, दो भ-
 सान्नवणा, दो मंदगणवा, दो सोमणसवणा, दो पंचग-
 णा, दो पंचकंचलमिद्धाओ, दो अतिपुंकंचलमिद्धाओ, दो
 रत्नकंचलमिद्धाओ, दो अश्चकंचलमिद्धाओ, दो भेदरा, दो
 मंदरचुलियाओ, धायदंमरस णं दीवरस वईया दो गाउ-
 याई उहं उक्कचेणं पणवा ।

"धायहसंसं" इत्यादिनाऽऽह - ते नरने पूर्वाख्यपश्चिमाक्षयोरेदि-
 वादिभ्यामे तयोर्भावात्त्वेवं सर्वत्र भरनाऽऽदीनां स्वल्पं प्रायु-
 क्तम् । (दो देवक्रुमहाद्रुमसि) द्वौ क्रुदाधमलोक्रुदावित्य-
 धं० द्वौ तद्भासिद्वीवो वेणुदेवावित्यर्थः । (दो उत्तरकुम्भद्रुमसि)
 धानकीर्तकमद्रुपधातकीर्तकविति । नदीदो सुद्रोनीप्रदेशद्वीपार-
 विति । तुद्धहिमवदाद्यः पदवैभवंपचना, एष्टापतिविक्रुदा-
 पातनत्पवद पर्यावाक्यवृत्तयेनाच्छास तक्षिणासिस्थातिस-
 मालाकणपञ्चामदेवानां द्वयं द्वयं लक्षितः क्रमेण द्वौ द्वा-
 वु जातः । (दो मालवंतसि) मालवन्ता तुल्लतुकुनः पूर्वदिग्भ-
 र्तिनी गजदम्भको स्तः, ततो जट्टाणाञ्जवनतर्दिक्कावजपञ्चः
 परो शीमोचक्रुदवर्तिनो रिक्रुकोचरावर्तिनी चिचक्रुदो वक्र-
 ष्कारपञ्चो, ततो विजयेनाम्नरनावाञ्जयन चान्तरानापञ्चो
 तथेवाप्यो पुनर्नयेथाभ्यावति पुनः पूर्ववत्सखयवेदिक्काविज-
 यात्र्यासकंच सीतादिङ्गलकूलवर्तिनी तथैव विकृदाऽऽदीनां च-
 रवारि ह्ययान्, ततः सौमन्थो देवकुम्भपूर्वदिग्भर्तिनी गजद-
 म्भको, ततो गजदम्भकान्वय देवकुम्भप्रत्यभ्यागवर्तिनी विपुम-
 भो, ततो जट्टाणाञ्जवनतर्दिक्कावजपञ्चः परततोदीवाह्वा-
 स्यादीनां चरवारि ह्ययान् शीतोदीवाह्वाकूलवर्तिनी पुनर-
 न्याति पश्चिमयवकचर्यदिक्कावविजयाभ्यां पूर्वतः क्रमेण च-

वैव कल्पपर्वनाऽऽदीर्घां चान्तरि द्वयामि, ततो गम्भमादानुस-
रकृष्यभिममागवर्तिना गजद्वयकांभिति । पने धानकीवपर-
स्व पृषांकेयभिमके च भवन्तीति द्वौ द्वौकृष्यकविति इयुकायै
द्विकृष्यावपरवोदिशोः धानकीवपदविभागकारिणाभिति । (दो
वृत्तादिमचनकृदा इत्यादि) द्विमवदायः वद वधेचरयन्ता,
तेषु वे द्वे द्वे कृते जम्बूद्वीपमकरणे चोद्भिदिते ते पर्वतामां द्वि-
गुणस्यावैकेकाः स्वातामिति वधेचरयाणं द्विगुणस्याव चक्राऽभ्वि-
द्वरा अपि द्विगुणाः, तदेवोऽभवेवामिति अनुदेशानां गम्भाऽभ्वि-
दाभदीनां पूर्वपक्षिचमाद्यापेक्षया द्विगुणत्याव तत्पयातद्वा
अपि द्वौ द्वौ स्फुरित्याह- (दो गम्भवायद्द्वेस्याद्) " दो दो-
द्विवाभौ " इत्यादी नद्यधिकारे गम्भाऽभ्विमहाभदीनां सवपि द्वि-
संभोकं, जम्बूद्वीपमकरणोकश्च " महाद्विमचतामां चासदर-
पम्भयोऽथो महापठमद्वाभो दो महानभंभो पवर्होति । " इत्यादि
सूत्रकमस्याऽऽभवत्यात् । तत्र द्वि द्वे द्विऽऽव्य प्यादी भूयत इति
विभक्तृपक्षकृत्वस्कारपर्वतयोरन्तरे नीलवधैश्चरयन्तित-
म्भयवसिधतयात् । प्राहवतीकुर्यात्कृष्णितोरणविभक्तिना । अष्टा-
विशतिनदीसद्विषयविराया शीताभिगामिनी सुकृष्णकृष्णक-
ञ्चिप तयोर्विभागकारिणौ प्राहवती नदी । एवं यथाधानं द्वयो-
र्योर्वैल्लस्कारपर्वतयोर्द्विययोरन्तरे क्रमेण प्रक्षिप्याद्वा व-
र्ययन्तमनयो योर्याः, तद्द्विऽऽवं च पूर्ववदिति । पृहवतीत्यव
वेगवतीति प्राथम्यन्तरे दृश्यते, क्रारेद्वैत्यत्र क्रौरीद्वैत्यम्भ, सिह-
स्रोता इत्यत्र, शीतस्रोता इत्यपरत्र, केनमाञ्चिनी गम्भीरामाशिनी
योनि, इह इत्यव्यञ्ज दृश्यत इति मन्वववगजदम्भकभ-
राशवनाभ्यामारभ्य कच्छाऽऽभि चोद्भिद्विजयक्षेत्रयुगलानि
प्रदक्षिण्योऽवगन्तव्यानाति । तथा कच्छाऽऽर्हपु क्रमेण केमाऽऽ-
दिपुरीनां युगलानि द्वाविशद्वयगतव्यानीति । भद्रशाखाऽभ्वि-
मेरोक्षवाचि वनाभिः, "भ्रमीव भ्रमसां, मेदक्षयुपलमि वोचि
रभसां । यद्वेसोमणसाह, पञ्चपरिद्विषय सिहहं ॥१॥ " इति
वचनात् । मेरोक्षित्वे वचनात् । इत्यभिहितं सिलाभ्यतको मेरी
पारदकवनमध्ये वृत्तिकायाः क्रमेण पूर्वोऽऽदिपु । अत्र गाये-

"पद्मगवणमि चचरो,सिखाभौ" चवसु वि त्रिसापु वृत्ताय ।
चउजयणुमियाभो, सव्वज्जुलकंचणवनाभो ॥ १ ॥
पंच सयायाभाभो, मज्जे दीहसणकचंदाभो ।
चंदकसंतिवाभो, कुमदीवट्टहारोरोभाभो ॥ १ ॥ इति ।

मन्त्रे मेरी वृत्तिकादिभारविद्येयः । स्वकप्रमस्याः- " मे-
कस उवारे वृत्ता, जिणभवणविभूषिता षड्डी सुकथा । वा-
रद अउ व चउरो, द्धुं मज्जुपरं कंदा व ॥ १ ॥ " इति वे-
दिकासुसं जम्बूद्वीपवत् । का० १ उ० ३ उ० ।

धायङ्संडदीवग-धातकीलएदद्वीपग-वि० । धातकीलएदद्वी-
पगने, " धायङ्संडदीवगणं चंदायं " ॥ औ० ३ प्रति० ४ उ० ।

धायङ्संडदीवपच-चिदमद-धातकीलएदद्वीपपश्चिमाय-ग० ।
धातकीलएदद्वीपच पश्चिमेऽंभागे, स्या० ७ उ० ।

धायङ्संडदीवपच-चिदमद-धातकीलएदद्वीपपश्चिमाय-ग-
पुं० । धातकीलएदद्वीपपश्चिमायगते मनुष्यभेदे, स्या० ६ उ० ।

धायङ्संडदीवपुरिचिदमद-धातकीलएदद्वीपपौरस्थाय-ग-
पुं० । धातकीलएदद्वीपपौरस्थायगते मनुष्यभेदे, स्या० ६ उ० ।

धार-धार-ग० । धा०० । धारासिद्धिस्तद, अय्य । " धाराभिः
पातितं तोयं, घृहीतं स्वीकृतवाससा । शिलावै वधुधारावत्, धी-
तायां पतितं च यत् ॥१॥ " इत्युपक्रम्य, "जाजने सुवपे चाप्रपि,
स्थापितं धारमुच्यते । " इत्युक्ते शिलाऽऽदिभोजनघृते यवोद्भवे
जने, धारके, वि० । १० ३ उ० । उच० । धा०० । षड्डी, न० ।
द्वे० ना० ४ वगे ३९ गाथा ।

धारण-धारण-ग० । पाठने, स्या० ३ उ० ३ उ० । अग्रतिस्क-
लने, " अरती तदच कि विहारयि । " विदारये प्रतिस्वलेत् ।
प्रा०० १ सु० ६ म० ३ उ० । " धरति राक्षणिया इह । " धारय-
ति विभ्रति । सूत्र० १ सु० २ म० ३ उ० । वज्राऽऽदीनां परिग्रहणे,
उपमोचो च । स्या० ३ उ० ३ उ० ।

धारणा-धारणा-स्वी० । घृ-पुष्प । " यमाऽऽदिगुणसंयुक्ता,
मनसा स्थितिरात्मनि । धारणा प्रोच्यते साङ्ग्योगशास्त्रवि-
शारदैः ॥ १ ॥ " इत्युक्तायामात्मनि चित्तस्थिति, धा०० ।
विषयात्तरवारिदारंय स्थिरीकरणायामा हि चित्तस्थ धारणा ।
यदाह- 'देशकथञ्चित्स्थ च धारणेति ।' हा० २४ हार । अर्थादा-
याम्, म्यावपयार्थयती, अत्रधारणं, धा० म० १ अ० १ खरद ।
धा०० । पूर्वकृत्तदृष्टाऽऽदिशब्दव्यवधारणे धारणेति । ध्यो० ४
तरत्र । घृहीतस्याव्यसंभवे, विशेषेण । धा०० ४० । धा० म० ।
नि० चू० । धा० चू० । अत्रगतापेक्षिधधारणं धारणा । अ० च
हा० ६ उ० । स्या० । निमित्ततद्वयं वस्तुनो म्युपपयादिक्रमेण
धारणं धारणा । विशेषेण । निमित्ततद्वयवियुक्तिस्मृतिवासना-
कृपं धारणं धारणा । प्र०० २ १ हार । ज्ञानाऽऽभरणीयकमेतयो-
पसामस्तमुधायाभाविद्योपाद्विषयवत्वां प्रकृतवस्तुपूर्वो-
धारणां चित्तपरिहृतौ, ज० । तदामके मतान्तरमेधे च ।
स्या० ३ उ० । द्वा० । अस्म० । न० । धा०० चू० । " धारणं वपु
धारणं विंति । " घृतिधारकमर्थानामिति वचंते । परिच्छिन्नकच
वस्तुनोऽभिव्युक्तिवासनास्मृतिरूपं धरणं पुनर्धारणां भुवते ।
धा० म० १ अ० १ खरद । न० ।

तथा च मनिज्ञानकच नृतीभेदमवायं प्रतिपादयन्ति-
स एव दृढतमावस्थाऽऽपयो धारणा ॥ १० ॥

इति अथाया, दृढतमावस्थाऽऽपयः विधाकृतिविष-
यावसाय एव सादरकच प्रमात्तरकचतोपहितः कश्चित्कालं
तिष्ठद् धारणैऽभिविधेयं च । दृढतमावस्थाऽऽपयो ज्ञानायाः
स्वोपद्वीकितताऽऽमर्शाकविशेषरूपसंस्कारद्वारेण काशान्तरे
स्मरणं कर्तुं यथोच्यते ॥ १० ॥ इत्यां २ परि० १० ।
तस्याऽर्थकच निर्णयकरोऽप्यवसायोऽथायाः शास्त्र पयायं, शास्त्रे
पचापमिस्थादिकोपाऽवधारणाऽऽमकप्रत्ययोऽथाय इत्यर्थः ।
तत्प्रेषयाथेकच निर्वातकच धारणं धारणा । सा च त्रिधा-अवि-
च्युतिः, मालसा, स्मृतिश्च । तत्र तदुपयोगाद्द्विषयव्यवस्थित्युक्तिः,
सा चात्मज्ञेयसंभ्रमा । ततस्तया चादितितो यः संस्कारः सा वा-
सना । सा च संशयव्यसंशयं वा वाचक्यां भवति । ततः का-
ज्ञान्तरे कुलञ्जितदृष्टार्थदर्शनाऽऽदिकान् कारणात् संस्कारक्य
प्रबंधे यद् ज्ञानमुदयत-तदेवेदं यन्मया प्रागुपलभ्यमित्यादिकं
सा स्मृतिः । उक्तं च- "तत्रनेतरं तद्व्याधिबिभक्तं जो य वासना-
जोगो । कालंतरे व ज्ञपुण्य, अमुसरणं धारणा सा उ १२ १ ॥ "
(विशो०) यनाऽऽविच्युतिवासनास्मृतयो धारणमकणसामान्या-
न्वययोगाद्धारणाशब्दव्याप्यः । न० । धा० म० । विशेषेण ।

धारणा

अथ चतुर्थो मतिहाममेदो धारणा, इयं चाधिक्युतिवासना-
स्मृतिभेदादिषु भा मयति । अतः समेदामपि तामाह-
सत्यपत्तरं तदपथा-ऽविचित्रार्थं ज्ञेयं वासनाजोमो ।

कार्त्तरे ये न पुण्य, अशुभरूपं धारणा सा ॥१७१॥
तस्मात्प्रायाणन्तरं तदनन्तरं, यत् तदर्थोदविच्युतवचनम्-उ-
च्योगमाश्रित्यानुष्ठेयम् । यच्च वासनायाः जीवेन सह योगः संबन्धः । यच्च तस्यार्थस्य काज्ञानतरे पुनरिन्द्रियैरुपलब्धस्य, अत्रु-
पलब्धस्य वा एवमेव मनसाऽनुस्मरणं स्मृतं भवति, तेनैवं पुनरिन्द्रिय-
विधाऽप्यर्थस्यावधारणरूपं धारणा विक्रमेति गाथाऽन्यत्र-
इति । आचार्यस्य यम्-अभावेन निश्चितेऽप्ये तदनन्तरं यावदद्या-
पि तदर्थोयोगः सातत्येन वचनेन, न तु तस्मान्नावचनेन, तावत्त-
दर्थोयोगोनादाविच्युतिभोगे, सा धारणायाः प्रथममेकं भवति ।
ततस्तस्यार्थोपयोगस्य यदावचनं कर्म तस्य लभोपहामेन जीवो
मुत्पद्ये, तेन काज्ञानन्तरे इन्द्रियवशात्तऽऽदिसामप्रवृत्तेश्च
पुनरपि तदर्थोपयोगः स्मृतकरुणं लस्युम्भवाति, सा चैवं त-
दावच्छुभोपशुभरूपं वासना नाम जितोत्पन्नैरेदो ज्ञयति ।
काज्ञानतरे च वासनावाग्मत्तदर्थेऽपिन्द्रियैरुपलब्धस्य, अथवा
तैरनुपलब्धस्योऽपि मनसि । स्मृतिराधिभवेति, सा तुल्यो-
क्तकृत इति । एवं त्रिनन्दा धारणा । वक्तव्या । तुशब्दोऽवग्रहाऽऽ-
दिव्यो विशेष्योतनायोः । त्रिप्रतिपत्तयस्तन्निधिषया अत्रि प्रागेव
लेपाकृताः । इति गाथाऽर्थः ॥ १६१ ॥ विभोः । साऽपि मनः-
सहितेन्द्रियपञ्चकज्ञानत्यायोऽहः । प्रब० ३१६ द्वार ।

ते किं तं धारणा ? धारणा कृत्विहा पञ्चसा । तं जहा-
सोऽदिवधारणा, चर्त्विहादिवधारणा, भाषिदिवधारणा, जि-
र्त्विहादिवधारणा, फासिदिवधारणा, नोऽदिवधारणा ॥ नं० ।

प्रकारान्तरेषु धारणायाः चतुर्भेदानाह-

छविहा धारणा पञ्चसा । तं जहा-चर्त्विहा, चर्त्विहा
धारेद, पोराथं धारेद, बुक्करं धारेद, अनिससं धारेद,
असंविक्तं धारेद । सेचं धारणा । स्वा० ६ ताम् ।

चतुर्धारेति १ चर्त्विधं धारयति २ पुत्रार्थं धारयति ३ दु-
र्द्धरे धारयति ४ अविशिन्नं धारयति ५ असंविक्तं धारयति ६
इति चर्त्विप पदानि इत्यन्ति, नवरत्नं (पेरार्थं ति) पुत्रार्थं जीवै
प्रभूतकालसंभितं, तदपि यथाशुभं धारयति, यदा पूज्यपते,
नदा धारणासमर्थवान् सर्वे यद्वत् । (बुक्करं ति) बुक्करं
ऽऽनेन धर्तुं शक्यं तथाऽऽगमप्रकृत्युत्तं (धारयति) "सचं"
इत्यादि निगमनायार्थं व्यक्तम् । दशा० ६ अ ।

धारणाया एकार्थिकार्याह-

तिसि चं इमे पगडिया शाखायामा, माणानंजला, पंच
मायिजा भवंति । तं जहा-धरणा, धारणा, उषणा,
पड्डा कोटे । सचं धारणा ।

अत्रापि सामान्यत एकार्थिकानि, विशेषविभ्यायो पुनर्मिशा-
यानि, तथाप्यान्तरमवगतस्यार्थस्याधिक्युत्वा अन्तमुद्धर्त्तं
कार्त्तं याचन् अरन् धरणा, ततस्तमेवाधीन्युपयोगाद् युजं ज-
ह्यतोऽन्तमुद्धर्त्तं दुर्द्धरेतौऽसंवेष्टाकार्त्तान्तरतो धरत्स्मरणं
का धारणा । तथा स्यापनं स्यापना, अथायावधारितस्यार्थस्य
इति स्यापनं वासनेत्यर्थः । अन्त्ये तु धारणास्यापयार्थस्यैत्यासं

स्वरूपमाचकते । तथा च प्रतिज्ञानं प्रतिज्ञा, अथायावधारितस्यैवा-
र्थस्य इति प्रमेयेन प्रतिज्ञापनमित्यर्थः । कोऽपि इयं कोऽपि, अवि-
नष्टत्वाद्यर्थधारणमित्यर्थः । (सेचं धारणा) सेचं धारणा । नं० ।
न विशेषमित्येवंकृते (स्वा० ६ ताम् १ उ०) विषेयविषयको
भावेऽपि, " अनेन वा धारयं वा सत्त्वं पञ्चविधा भवद्व ।"
स्वा० ७ ताम् । धारणा विषेयेषु निवर्त्तनसंज्ञकमिति । स्वा० ६
ताम् ३ उ० । चतुर्थो विधेयवित्तित्वात्तत्त्वोक्त्यानामवधारणा-
ऽऽगतेऽप्यवधारणं, पञ्चान् १० ६ ताम् १ प्रब० । स्वा० । (तदा-
कथयता ' धारणावह्वार ' शब्देऽनुपदमेव चक्षते) यन्नहर-
णाऽऽधारभूतं स्वयं यदावयवविशेषं, " अथावह्वारं न जिवाया-
मावस्य किं धारणा क्रियाइ ।" नं० ६ ताम् ६ उ० । धु-विष्णु-
स्युद् । नात्प्राय, भेयो वा । प्रती । धार० ।

धारणाविज्ञ-धारणावह्वार-नं० । प्रतिवादिनः शब्दतदर्थोवधार-
णार्थं, १० १ उ० ।

धारणावह्वार-धारणावह्वार-पुं० । गीतार्थं संविज्ञेन कस्या-
ऽऽद्यपेक्षया यत्रापराये यथा या विष्णुः कृता, तामवधार्य
यदप्यस्तत्रैव तथैव तामेव प्रवृत्ते सा धारणा, यैवावृण्यकार-
ऽऽदिवं गच्छेत्प्रवृत्तकारिणोऽशेषानुचितस्योक्तिप्रमायश्चित्तप-
दानां प्रदक्षितानां धरन् धारणेति । स्वा० ७ ताम् ३ उ० ।
सा एव अवह्वारो धारणावह्वारः । पञ्च अवह्वारानां मध्ये
चतुर्थे अवह्वारजेदे, अ० ८ ताम् ३ उ० । पञ्चान् १० । अ० ।
धारणावह्वारो नाम-गीतार्थेन संविज्ञेनाऽऽचार्येण कृत्येकत्र-
कालावधुपुत्रानु प्रतिसेवनाऽऽवशोक्तं यस्मिन्नपराये वाप्राय-
श्चित्तमदायित्सर्वमर्थयो दृष्टोऽप्येव द्रव्याऽऽदिव्य तादृश एवा-
पराये नरेव प्रायश्चित्तं ददाति । एव धारणावह्वारः । अ-
थाव-यैवावृण्यकरस्य गच्छोपप्राहितः स्वर्कस्वामिनो वा
देशदेशतलहावस्य वा संविन्नस्योक्तिप्रमायश्चित्तदानं धार-
णमेव धारणावह्वारः । १० १ उ० ।

अथ धारणावह्वारमाह-

गीवत्येवं दिक्षं, सुक्तिं अथरादित्थन तद् देव ।

दित्स धारणा तद्, उद्विपयपरयकरुवा वा ॥७६॥

इह गीतार्थेन संविज्ञेनाऽऽचार्येण कस्याऽपि शिष्यस्य कृत्वि-
दपराये कृत्येकत्रकालावधुपुत्रानु प्रतिसेवनाऽऽवशोक्तं वा
शुक्तिः प्रदत्ता सा शुक्तिः तथैवावधार्ये कोऽपि शिष्यो यदाऽव-
त्रापि तादृश एवापराये च कृत्यादिव्य तथैव प्रायश्चित्तं ददाति,
तदाऽसौ धारणा नाम चतुर्थो अवह्वारः । उक्ततदवधारणरूपं
वा धारणा । इदमुक्तं भवति-यैवावृण्यकरणाऽऽदिव्या कृत्विद् ग-
च्छेत्पकारि साधुराध्यशेषेऽवच्छ्रुतयोर्भावं भवति, ततस्त-
स्यानुग्रहं कृत्वा यदा मुकृतात्पथे कस्मिन्निष्प्रायश्चित्तपदा-
नि कथयति, तदा तस्य तेषां पदानां अरन् धारणाऽभिधी-
यत इति ॥ ८६ ॥ प्रब० १२६ द्वार ।

धारणावह्वारो पुण्यं, वचस्वो तं अहकर्मं बुध्ते ॥६४॥

अन उर्द्धं धारणावह्वारो वक्तव्यः, तद्यथाक्रममुं वच्ये
इति श्रुत् ।

उक्तरणा विधारण, संधारण संपधारणा चैव ।

नाकण धोरपुरिसा, धारणावह्वार तं विंति ॥ ६४ ॥
धारणायाश्चात्तार्थिकार्थिकानि । तद्यथा-उक्तरणा, विचार-

भा, लभारथा, संवधारथा च । तथा जेदुत्तार्यथावधारथा-
क्षणया यः सन्धक आत्मा व्यवहारः प्रयुज्यते, तं धारणाव्यव-
हारं धीरपुत्र्या भुवते ।

संयति तेषामेव चतुर्वीमिकायिनां शब्दव्युत्पत्तिमाह-
पावक्येण द्वेषेव च, उद्विष्यपवधारथा उ उकारा ।
विधिरेहिं पगारेहिं, धारे अर्थे विधारा सा ॥ ६४४ ॥
सम एकीभावस्मी, उद्वरणे ताधि एकजायेव ।
धारे तस्य पयाधि उ, तम्हा संपारथा होइ ॥ ६४५ ॥
जम्हा उ संपहारं, ववहारं पवंजती ।
तम्हा उ कारये तेण, नायव्या संपहारथा ॥ ६४६ ॥

उव श्रावनेन उयेव च धुनानामयेपहानां शारणा उकारा
उकारा । विविधैः प्रकारैर्निर्वाहं वाऽप्येमुत्तमर्थं यथा-
धारणया स्मृत्या धारयति सा विधारा विधारणा । तथा-
समशब्द एकीभावे, धुना तु धारणा ताव्यर्थेयद्वानि आत्मना
सहैकजायेन यस्मात्कारयति तस्मात् धारणा संधारणा भव-
ति । तथा यस्मात्संप्रधार्ये सन्धकमकर्वेणऽवधार्ये व्यवहारं
प्रयुक्ते, तस्मात्कारणत्वेन शिष्येण्येवं प्रधारणा भवति ज्ञानव्या ।

धारणववहारो सो, पठंजिन्येव उ केरिसे पुरिमे ? ।
ज्रक्ति गुणसंपने, जारिसए तं सुणेहि ति ॥ ६४७ ॥
यव धारणाव्यवहारः कीदृशे पुत्र्ये प्रयोक्तव्यः ? । श्रीरहा-
अर्थयते-धापुशे गुणसन्धके प्रयोक्तव्यव्यवहारमात्रं श्रुणु ।

तमेवाऽऽह-
पवणजसम्मि पुरिसे, अणुगवविसारए तवसिसम्मि ।
सुसुपववहुस्सुपवमि य, विवकपरिणामसुक्कम्मि ॥६४८॥

प्रवचनं हादशाहं, भ्रमणसहो वा तस्य यः कीर्तित्वेनैव स
प्रवचनयथास्तस्मिन् तपरिचयं, तथा धुनं शोभनमाकर्णितं, बहु
धुनं च येन स सुधुनबहुधुनः । किमुक्तं प्रवति-यस्य बह्वपि धुनं
न विस्तृतिपथमुपयाति स सुधुनबहुधुनः । अथवा बहुधुनो-
ऽपि सन्ध वस्तुसंपदेधेन भवते स मारंगुत्सारिभुतस्वाव
सुधुनबहुधुनः, तांसन्ध, तथा विशिष्टे विनयोविस्तारिभवे वा-
कुपरिचये विद्युत्तद्वैस्मिनुकये तांसन्ध प्रयोक्तव्यः ।

एतदेवाऽऽह-
एसु धीरपुरिसा, पुरिसजापसु किंथि लक्षिएसु ।
रहिए वि धारथा, जहारिहं देति पच्छिं च ॥ ६४९ ॥

एनेवचनन्तरोदितगुणसन्धेषु पुत्र्यजातेषु किञ्चिद् अ मना-
के प्रमादवशाद् सूक्ष्मगुणविषये उक्तपुणविषये वाक्स्फुल्लि-
तेषु रहितेऽपि अस्तस्यवादिभे व्यवहारश्चे धीरपुत्र्या अर्थ-
पदानि कष्टप्रकटपश्यवहारगमनि कागिचित् धारदित्वा य-
थाहं दहति प्रायश्चित्तम् ।

संयति "रहिए वि धारयिता" (६४९) इत्यस्य
व्याख्याजगमाह-

रहिए नाम असंते, आइइम्मि ववहारतियगम्मि ।
ताहे वि धारथा, धीमंसेऊळ जं भणियं ॥ ६४० ॥
रहिते नाम असति भाविद्यमानके व्यवहारानिके सति ततो
विधाव बहु भावते भवति । किमुक्तं भवति ? ,
६४०

विभुय एवापरयोक्तोऽनेन देशकाशाऽऽवेषव्या सन्धक
ऊदमुत्तपि परिनाय ।

किमित्थाह-
पुरिसस्स उ अद्यारं, विधारइथा य जस्स जं जोगं ।
तं देति उ पच्छिं च, कोयं देती उ तं सुणु ॥ ६४१ ॥
पुत्र्यस्यातिचारं द्रव्यतः क्लेशतः कालतो भावतस्य विचार्ये
यस्य मदई प्रायश्चित्तं तव केन दीयते । आचार्ये प्राह-वेन
दीयते तव श्रुणु ।

तदेवाऽऽह-
जो धारितो सुतस्यो, अणुगोविविरीएं धीरपुरिसेहिं ।
आलीणपलीवेहिं, जयखानुवेहिं देतोहिं ॥६४२॥
यो नाम धीरपुत्र्येराक्कीनप्रकीर्णैथेतनायुक्तीरैकानुपेतगवि-
धौ व्याख्यानवैश्यां सुनस्य भेरुदुत्तथाधौ धारितोऽवस्थुनी-
कृतस्तेन दीयते ।

साम्प्रतमाक्कीनाऽऽविषदानां व्याख्यानमाह-
अक्कीणा छाखाऽऽसिद्धि,पदे पदे सांगा उ हौति पक्कीणा ।
कोहाऽऽसी वा प्रलयं, जेनिं नया ते पक्कीणाओ ॥६४३॥
जयणानुतो पयचन, देतो जो उवरतो उ पावेहिं ।
अहवा देतो इदिये-द्वेषेण नोद्विषणं च ॥६४४॥
ज्ञानाऽऽद्वेषु आ समस्ताद् बीना काक्कीणाः । पदे पदे बीना प्रवन्ति
प्रज्ञानां अथवा-यथां कोधाऽऽव्ययः प्रलयं गताः ते प्रज्ञानाः, प्रकथेण
सीना इयं विनाशं गताः कोधाऽऽव्ययं येषामिति श्रुणुते । यत-
नायुक्ते नाम सूत्रानुसारतः प्रयत्नवान्, दास्यो यः पापेभ्य उपर-
तः अथवा-दास्यो नाम इन्द्रियमेव, नोऽकिञ्चयेण नोऽभिरुपयमेव
वाभ्यस्तः । तदेवं जेदुत्तार्यधारणावगतो धारणाव्यवहार उक्तः ।
साम्प्रतमाव्या धारणाव्यवहारमाह-

अहवा जेणऽव्यया, दिहा सोही परस कीरती ।
तारिसयं वेव पुणो, ऊपणं कारां तस ॥ ६४५ ॥
सो तम्मि वेव दब्बे, खेचे काळे य करिणे पुरिसे ।
तारिसयं अक्कंते, न हु सां आराहाओ होइ ॥६४६॥
सो तम्मि वेव दब्बे, खेचे काळे य कारणे पुरिसे ।
तारिसयं चिय जूयो, कुब्बं आराहाओ होइ ॥६४७॥

अथयति प्रकारान्तरे, येनाम्यदा परस्य शोधिः क्षियसाणा
इह, स तमयं समरति-यथा एवंभूतेषु रूप्याऽऽविषेयंवेत्तुं
कारणे ज्ञाने एवंभूतं प्रायश्चित्तं ददाति । पुनरम्यदाऽस्य पुत्र्य-
स्य उपलक्षणमेतत्-अन्यस्य वा तादृशमेव पुनः कारणं समुत्पन्नं
ततो यदि तस्मिन्नेव, नाहदा एवैयर्थः । इत्ये क्लेशे काळे, चराहा-
ज्जाये च तादृश एव कारणे तस्मिन्नेव तापुशे वा पुत्र्ये तादृशम-
कुब्बं, रागेण वा अन्यं प्रायश्चित्तं ददाते वलंते, तथा च (न ४)
नैव आराधको भवति । अथ यः तस्मिन्नेव इत्ये क्लेशे काळे माये
च कारणे पुत्र्ये च तादृशं करोति, स तथा आराधको भवति ।
धारणाव्यवहारस्यैव पुनरन्यथाप्रकारमाह-

वेयावक्करो वा, सीसो वा देसहिंको गो वा वि ।
डुम्मइया न तरइ, ओहारेउं वडुं जो उ ॥ ६४८ ॥
तस्स उ उरुत्तियं, अत्यपयाइं तु देति आधरिया ।
जेहिं न करोति कज्जं, ओहारेत्वा उ सां देसे ॥ ६४९ ॥

यथा आचार्याणां वैद्याभ्युत्थको, वा चा संमतः सिष्यो, यस्तु वा देशहितको देशदर्शनं कुर्वतः सहाय आसीत्, स स्वमतं देवमुपायं युग्मेष सखात् नावधारयितुं शक्नोति, ततस्तस्याङ्क-स्थानुप्रहाय कानिचिदुपपन्त्याचार्या इवति, वैः स उद्भूतस्य देशमन्वर्थाय न कार्यं करोति । यथ धारयाभ्यवहारः ।

उपसंहारमाह-

धारणव्यवहारो मो, अहकं वरिणतो ममासेण ॥ (६६०)

यथ धारणाव्यवहारो यथाकं समालेन वर्णितः ॥ अ० १० उ० ।

धारयिञ्ज-धारणीय-वि० । धारयितुं योग्ये, ज० १५ हा० ।

आचः० । धारयितुं शक्ये, यापनये च । हा० १ शु० ८ अ० ।

धारणी-धारिणी-रिणी-ञी- । सकलगुणधारणायाः (र) रिणी ।

सू० प्र० १ पाठु० । एकाग्रचित्तस्य प्रथमाधिक्यायाम्, य० । " निरञ्जलजिणस्य धा (र) रिणी पदमा । " नि० ।

धारणीवास्तव्यस्य वस्तुदेवस्य स्वनामधेयतायां आर्थायाम्, " वस्तुदेवे राया धारणी देवी । " अन्त० १ शु० १ अ० १ अ० ।

धारणीवास्तव्यस्याप्यहक्येः स्वनामधेयतायां आर्थायाम्, " अहक्यविहितस्य रथां धारणी नाम देवी । " अन्त० १ शु० १ अ० १ अ० ।

इतिशरीरपेनगरस्यस्थानीशशत्रोः राहोः स्वनामधेयतायां आर्थायाम्, " हृदयस्थानस्यरे अदीक्षस्यपुराणो धारणी-पार्याम्बान् देवीमहस्ताप । " विरा० २ शु० १ अ० ।

अपरवि-देहस्ययुतायां राजधान्यां स्थितस्य धनञ्जयस्य आर्थायाम्, आ० १ अ० १ अ० ।

मयुतनगरीशानस्यस्य जिनशत्रोः राहोः आ० १ अ० १ अ० ।

कौशाम्बीवास्तव्यस्या-ञ्जितसेवस्य राहो आर्थायाम्, आ० ४ अ० । आ० १ अ० १ अ० ।

राजगृहनगरस्यस्य अणिकस्य राहो आर्थायाम्, हा० १ अ० १ अ० । अणु० ।

अव्ययनगरीस्यस्य मित्रप्रसस्य राहो आर्थायाम्, आ० ४ अ० ।

अव्ययनगरीस्यस्य इषिवाहनस्य राहोः स्वनामधेयतायां आर्थायाम्, आ० १ अ० १ अ० ।

पोतनपुरनगरस्यस्य शोमन्स्यस्य राहो आर्थायाम्, आ० १ अ० १ अ० ।

राजगृहनगरस्यस्य विश्वनन्दिनस्यस्य प्रातुर्विशामभूतेर्भाय्यायाम्, आ० १ अ० १ अ० ।

मगधनन्दिस्यस्यस्य गौतमस्य कणवृत्तिकस्य आर्थायाम्, " मगधे नान्दिस्ये, गौतमः कणवृत्तिकः । तदुक्ते धारणी तस्याः । " आ० ८० । आ० १ अ० ।

कर्ममिष्यस्यरे स्थितस्य वज्रसेनस्य राहोः स्वनामधेयतायां अङ्कज्ञापयपरनामिष्यायां आर्थायाम्, आ० १ अ० १ अ० ।

मिथिलास्यस्य जितशत्रोः स्वनामधेयतायां आर्थायाम् । सू० १० १ पाठु० १ अ० १ अ० ।

धारय-धारक-वि० । धारयसमर्थे, कल्प० १ अ० १ अ० ।

धारको धारयितुं क्षमः अ० । प्रवर्तके वा । नि० १ शु० ३ अ० १ अ० ।

धार-धारा-ञी- । धृ-जिञ्-अह । कडाःऽऽदेर्निशान्ति, अ० १ अ० १ अ० ।

" धारो इव एगंनधाराय । " हा० १ शु० १ अ० । अ० । उल० ।

अव्ययऽऽदिक्लिप्ते, सप्तमो, अत्रभव्यस्य सप्तम्या पत्तये, उक्तं, यथासि, अतिवृष्टौ, समुद्रे, मेघस्थाऽऽसा-दवपेधे, वाच० । ज० । कवच० । सहस्रं, पुरीमेद्रे, " अ-म्बानां तु यमिधारा, विविधा सा च पञ्चधा । " इत्युक्तेऽ-म्बानां मतिपञ्चके, " इनीव धारामवधीयं । " इति नैषधे । सै-म्बानिप्रसक्त्ये च । वाच० । इतिनापुरस्यस्य षिष्यस्य राहो

आर्थायं च । आ० प्र० १ अ० १ अ० । रणेयुक्ते, हे० ना० ५ अ० १ अ० ।

धारावारि-धारावारि-त० । धाराप्रधाने जने, अ० १ अ० १ अ० ।

धारावारिय-धारावारिक-वि० । धाराप्रधानं वारि जलं वरिष्-त् । धाराप्रधानजलोपेतं, " धारावारियलेणाह वा । " अ० १ अ० १ अ० ।

धारावास्त-देशी-मेघे, अंकं च । हे० ना० १ अ० १ अ० ।

धाराहय-धाराहृ-वि० । मेघजलधारालिके, " धाराहयकल्प-पुष्पं पि च समुत्सल्लिभ्योमकूमे । " कल्प० १ अ० १ अ० ।

धारि(णु)-धारिन-पुं० । धारयतीत्येवंशीलः । प्रहा० २ अ० । धृ-णिमिः । धारणशीले, पीडुवृत्ते, धारणकर्तारि, जि० वाच० ।

धारिणी-धारिणी-ञी- । ' धारणी ' शब्दात्, सू० प्र० १ पाठु० ।

धारिसय-धारयितुम्-अभ्य० । प्राप्तयितुमित्यर्थे, स्या० १ अ० ।

परिप्रदीप्तुमित्यर्थे, उपभोक्तुमित्यर्थे च । " धारिसय वा परिप्रदीप्तय वा । " धारयितुं परिप्रदे परिप्रदीप्तयितुमिति । अथवा-" धारणया उच्यते, परिप्रदे ह्ये परिप्रदीप्तौ । " स्या० ५ अ० ३ उ० ।

धारिय-धारित-वि० । सत्यधारणाविषयाङ्किते, " धारियक-णियसमीदिय-निज्जयणियउच्चयणसमिद्धो । " धारितं स-उच्च धारणाविषयाङ्कितं, न विनष्टमिति भावः । अ० ३ उ० ।

धारी-धार्त्री-ञी- । ' धार ' शब्दात्, प्रा० २ पाठु० ।

धारोदग-धारोदक-त० । धारिभिरुत्पन्ने, शु० २ उ० ।

धाव-धाव-जवे, सक०-शुक्लै च । उवाचि०-आराम०-शीलग्नौ, अक० सेट् । धावते । अथाविष्ट । वाच० । " अन्धधावोर्लुक् " ॥ ८ । ४ । २२० ॥ इति प्राकृतसूत्रेण लुक् । प्रा० ४ पाठु० ।

" स्वरादावने वा " ॥ ८ । ४ । २४० ॥ इति प्राकृतसूत्रेण कारान्तधर्जिनास्वरात्प्राणात्कारोत्पन्ने अकाराऽऽभ्यो वा । प्रा० ४ पाठु० ।

धाह । धाअह । धाहिह । धाघो । बाहुलकाधिकारात् कसेमानाभिवच्यद्विविध्याऽऽद्येकवचन एव भवति, तेनेह न । धाव-मिति । क्विचिज नवाति । " धावर् पुरको । " प्रा० ४ पाठु० । " कुलाकं उ धावर् सागणार्हः । " धावति गच्छति । सूत्र० १ शु० ४ अ० ।

धावण-धावन-त० । धाव-ह्युट् । शीलग्नने, सूत्र० १ शु० ४ अ० ।

धावन्तं । धावन्मिति वेगेन गमनम् । जीत० । प्रा० । हा० ।

धावन्तं निष्कारणमित्यतिरिक्तमिष्यभ्रामं गमनम् । जीत० । शोचने, धाव० । अण्यङ्गादसंज्ञाने, नि० १ अ० १ अ० ।

वक्राऽऽनीनां प्रहासने, प्रव० १ अ० । सूत्र० । नि० १ अ० ।

ग० । प्रहा० । पाशाऽऽदीनां कल्पप्रधाने वा । जीत० । शु० ।

मुक्तयनाऽऽदिधावने, अ० १ अ० । (मूल्या आचार्यातिशयव-चनप्रसन्नात् ' अरसेस ' शब्दे प्रथमनाम २८ पुष्टे प्रतिपादि-ताः) " ये घोषती लूययती च वयं, अहा हू से नापयिष-स दूरे । " सूत्र० १ शु० ४ अ० ।

वक्रावयविकल्प- " घो घोषेजा नो घोषेराहं वयाहं वक्राः । " नो धावयेराह्युक्तोपनाभिय न प्रहालयेत्, मध्यवासिने ह्यवासवर्षाऽऽदी भ्यानाभ्यस्या वा प्रा-सुक्तोर्वेन पतमया धावन्मनुकृतं, न तु जिनकाविकल्पेति ।

पात्रयिणैर् जह न क्षमं-ति त्रय्याया साहैर् धोर्वेति ॥३॥
 केचिदेके सुरव प्रथमाहुः-यैकैर् मिश्रां राभिं त्रिधा त्रिभिः
 प्रकरीः पूर्वोक्तैः संवाच्य । तथा-व-रुक्तं मिश्रां धोर्धनीयं कल्पं
 बहिः प्रावृषोति, त्रिनीयं मिश्रां क्षंत्तराकतदे व्यापयति,
 तृतीयां तु मिश्रां स्वपथे स्वपथेऽथानयोपरि जल्पमानम-
 योमुक्तं प्रसारितं शरीरसङ्घातवपयेभ्यं कथाववति । एवं
 त्रिधा संवाच्य परीकृते दृष्टया त्रिभाषयति । मित्राक्षिता-
 श्रेयः दृष्टः,ततः सुहृत्प्रवृत्तिरिति काविकोचनार्थे प्रावृषयति, प्रावृ-
 ती य बहि न क्षमन्ति-न क्षमाः प्रतिपन्नस्ते पदवृत्तिकालतः
 प्रहाजयति,तन्नामि वेचार्हे भूयो ज्वलन्त्यावह सुहृत्,शरीरप्रवा-
 येण य परीकृते,यावत् सन्तीनि मित्रिभ्यं भवति ततः प्रहाज-
 यन्तीति । एषोऽपि विधिरुष्यन्तारक्षणीयौ हवाऽऽचार्यस्य प्र-
 तिप्राप्तन इति मन्थामदे ।

यत्प्रमत्तानं च जलेन भवत्यतो जलप्रवहे विधेयमाह-
 तिव्योद्यत्स गहर्षं,केर्द जाणेषु असुऽपदिवेद्दो ।
 गिह्निभायेषु गहर्षं, त्रिणै वामे बीसं जारो ॥ ३८ ॥

यथोक्तं सुहृत्प्रवृत्तप्रवृत्तगलनं जलं तीमोदक,तस्वदे बहि व-
 योकासाद्वोक्तं सर्वोऽप्युपयोः कश्चिद्विस्तारमाप्रवृत्तवतो न प्रहा-
 जिनस्माहे प्राप्ते यपै सति साधुनिस्तीमोदकस्य सुहृत्प्रवृत्तयो-
 र्निर्द्वेष्य जलस्य वक्ष्यप्रहाजनायै प्रवृत्तमादानं कर्षयम् । तदि-
 रजोग्रिगततधूमस्फुटितदिनकरतापसंपकसोप्यसीमसंपर्योतेः
 परिमत्तमाद्विचिप, अतस्वहृत्प्रवृत्ते हि कश्चिद्विस्तारधना । तीमो-
 दकस्य प्रवृत्ते कोच्छादुर्धनोपे स्वपात्रेषु तीमोदकस्य प्रवृत्तं क-
 तेषमिति । प्रहाऽऽचार्ये आह- (असुऽपदिसेदो) असुहृदि भाव-
 प्रथानोऽप्ये निर्द्वेषः । ततोऽप्यथैः अत्र्यावृत्तवृत्तिसङ्घातपर्योक्तवि-
 धिना तीमोदकस्य प्रवृत्तयोः तीमोदकं हि न कश्चिद्विस्तारयति,तुचि,
 ततः कथं येषु पात्रेषु नोजनं विधीयते, तेषु तस्य प्रवृत्तमुपपत्तं
 भवति । मा सूत्र कोकं प्रवचनगहर्षं,व्यापसी नमुचय इति । ततो
 गृहिमात्रेषु गृहिसत्केषु कुण्डिकाऽऽदिषु,तस्य तीमोदकस्य प्र-
 वृत्तः । तत्र तीमोदकप्रवृत्तं क्विन्ति निवृत्ते यपै सुहृत्प्रवृत्तमुत्सृष्टौ-
 खंमिति गम्यते । अन्तर्गृह्येन सर्वोऽभ्यन्तरे परिधनसंभवात् ।
 कश्चित् किमित्याह- (सीसं नि) मिश्रकं निपतति यपै त-
 तीमोदकं मिश्रं भवति । तथाहि-पूर्वमिपतितमचिस्तीपुत्तं, त-
 र्काशं तु निपतितस्यचित्मि मिश्रः । अतः क्विन्ते यपै त्रयस्त्रि-
 प्राहः तस्मिन्न प्रतिगृहीते तन्मध्ये (जारो चि) कारः प्रहापणी-
 यो, येन त्रयः सचितं न भवति । जलं हि केवलं प्रावृत्तौ-
 नूनमापि भूयः प्रवृत्तयावृत्तौ सचितंभवति । ततः तस्यं
 जलः प्रवृत्तपते । अपि च-कारप्रवृत्ते सप्तसप्तमपि जलं प्र-
 सन्नतामाप्रवृत्ति, प्रसन्नेन च जलेन प्रहावृत्तमानानि प्रहा-
 योऽऽदिवासांसि सुतेजांसि जात्यन्ते । तत एतदर्थमपि कारप्र-
 वृत्तेषु म्वाच्यः ।

संप्रति धात्रयतमेव क्रमविशेषमाह-
 गुणवचकसागिनिशा-एसेहमार्दध धोषयं पुष्वं ।
 तां अण्ययोर् गुण्यपदा-कदं व इपरे दुषे पच्छा ॥३९॥
 शुद्धप्रत्याव्यानिग्नानौष्णाऽऽशीनां पूर्वं प्रथमं धात्रयं कुर्वोत्ततः
 पश्चाद्विप्रमः । इवमत्र भावना-इह साधुनिः परमदित्तमाव-
 नः समीक्षमाथैरहर्षं शुश्रीदिषु विनयः प्रयोक्तव्यः, विनयव-
 क्षादेव सत्यम्दोषोन्मत्तवारिस्तद्वृत्ति संभवात् । अथथा कुर्विनी-
 ६८६

तस्य सतो गच्छवासस्यैवासेनवतः सकलमूलदानिमलसकेः ।
 ततो धात्रयप्रवृत्तेन साधुना प्रथमतो मुकुण्णमावाचोर्षां ना-
 सांसि प्रहाजनीयानि, ततः प्रवृत्तव्यामिनो ह्यवकचवृत्तीनां
 तदन्तरं स्थानानां, ततोऽप्यन्तरं शैक्याऽऽशीनाम् । तत्र शैक्या
 अग्निवत्प्रवृत्तः । आदिशुद्ध्याद् वासाऽऽदिप्रदः । सुते च-“से-
 हमार्षे”इत्यथ बहोरोऽभ्याद्युक्तः ततस्त्वन्तरात्कारणम् । इह
 सर्वेषामपि शुश्रीदीनां वधायोगं विधिवाच्ये प्रहाजनीयवक्ष्या-
 चि संजयन्ति । तद्यथा-वधाकृत्वाभि, अथपरिकर्माभि, बहुपरि-
 कर्माभि च । तत्र वाभि परिकर्माद्वैतराशेव तथाकृत्वाभि कृत्वाभि,
 तानि वधाकृत्वाभि । वाभि वैकं चारं चारिदृष्ट्या शीवितानि,तत्प-
 थपरिकर्माभि । तद्यथा-वधाकृत्वाभि, अथपरिकर्माभि, बहुपरि-
 कर्माभि च । तत्र वाभि परिकर्माद्वैतराशेव तथाकृत्वाभि कृत्वाभि,
 तानि वधाकृत्वाभि । वाभि वैकं चारं चारिदृष्ट्या शीवितानि,तत्प-
 थपरिकर्माभि । ततस्त्ववाभि वाचनकमाह-(कुण्णमाहं व ति)
 पूर्वं प्रथमं सर्वेषामपि वधाकृत्वाभि वाचोर्षां वाचयेत् । वधाकृ-
 त्मेण पतरे हे । किमर्थमिति केत् । तद्यथा-वित्तुकाप्यवधावृत्ती-
 तिनिसिचम् । तथाहि-वाच्यवपथपरिकर्माभि तानि बहुकर्मापेक्षया
 स्तोको संयमव्याचाराणीनि भवन्तीति । तद्यथा वृत्तानि ।
 तत्रोऽपि वधाकृत्वाभि, प्रवृत्तानि वसिन्तयधोव-
 कारित्वाभावात् । ततो यथा पूर्वं पूर्वं कृत्वाभि प्रहाजयन्ते,
 तथा संयमवृत्तमानवृत्तित्वावतो वित्तुकाप्यवसावृत्तीतिरिति
 पुषे वधाकृत्वाभिस्वादिप्रमः ।

संप्रति प्रहाजनविधिविधिसुपदर्शयति-
 अशुद्धोपिगृह्यादि य न युवे धोए पयापणं न करे ।
 परिजोग अपरिजोगे,छायाऽऽतवे च पेह कृष्णाणं ॥४०॥

इह वक्ष्यामि धात्रय आच्योत्पिद्विग्नान्प्यां न चावेत् । तथाऽऽ-
 कृष्णोदं-रजकेरिय शिशायावकैःक्षमः । विद्वं-अर्हानरहदा-
 रमणीभिरिव नून पुनः पानीयवपेत्पुत्तरमुष्णयोपिद्वेन कु-
 ष्टनम् । सुते च सप्तमीं तृतीयार्थं । यथा-“ तित्तु अनेकिया
 पुर्धवा ” इत्यादौ । वशाधोऽऽनुकसमुच्चार्यः । स च पाणिपा-
 देन प्रमृश्य प्रमृश्य यतनया प्रहाजयेदिति समुच्चिनोति । ततो
 धीते प्रहाजिते वाचनजस्यपर्योमिन्तर्शातापयोद्याऽऽप्रमो
 वक्ष्यत वा शोचयाय कश्चः प्रतापनं न कृषोत् । मा पूज्यावनजा-
 रजाऽऽऽभूतदस्ताऽऽदिषु यत्ततो वा कथंऽऽदिषुऽपिपासोना-
 श्चिकावविराधना । यद्येवं ताहे कथं वक्ष्यस्व शोचयं कतेषमिति ।
 शोचययिअग्नि-परिजोगेभ्यानि, अपरिजोगेभ्यानि च यथाकर्म
 जायाऽऽतयोः शोचयेत् । सुते च विजिह्वोप क्रावन्त्या । परि-
 जोगेभ्यु हि वक्ष्येत् तथा पूर्वोऽधितस्यपि कथयित्त्तु पदवदिका
 संजयति । सा च प्रहाजनकामे तथोपदिताऽपि कथयित्त्तुजो-
 वित्ता सती दिवकराऽऽतस्यसंयके ज्ञयते, ततस्तत्कृष्णायै तानि
 जायायां शोचयेत् । इतराणि त्याजेत, दोषाभावात् । तानि ज्ञा-
 यायात्मातये च शोचार्थं विशारितानि निरन्तरं (पेह ति)
 मेहेन, येन पराकृन्दिने भापहरमि । इह पूर्वोक्तविधना य-
 तनापुःसरमपि धात्रयमानेषु वक्ष्येत् कथयित्त्तुशुचिराधनाकपः,
 वदपदिक्तोपमर्दोऽऽदिकतो वाऽऽसंयमोऽपि संभाव्यते । ततस्त-
 द्बुद्धयै तस्य साधोर्गुणना कस्यावसंभं प्रायश्चित्तं देयम् ।
 पिं । शोचं । नू ।

सधियेषु छ युष्ये, शुभ्रसंतप्यादिपि च वल्लुपुया ।
 अश्विणैः धोवण्णिभि, अकारणे वधापिण्यसं ॥ ४१ ॥

सधियेषु वदयेन जह हि सुधपंतगं पुषति,तदा हि वषवहृत्तं ।

अह अविच्छेद्य इदमेव अकारणे भुवति, तत्रो उवाहिनिक-
 र्णं भवति । अहधोवकारणे एतन्, मरिच्छमे मासलङ्घं, उक्तोले
 चउलङ्घं । सचिच्छेदाभिन्नकणं धोवने अहर्दि सपदं, मीसे इसर्हि
 सपदं, अविच्छेद्य वि विहकारणे कृत्तिलकं धोवने उवाहिनिकर्ण-
 यच्छाया उवरिर्नं भावयन् । नि० सू० १ उ० । धुमाध्वयसा-
 यामिच्छायापुच्छानां सम्भवत्तुभाङ्गं जननकृते कर्मणोऽवस्था-
 नेदे च । आवा० १ सू० ६ अ० १ उ० ।

धाविय-धाविद-वि० । धावितुं प्रवृत्ते, कल्प० १ आधि० ३
 सज ।

धि (क) -धिक्-अध्व० । धा०-धक् वा मिः । अग्निष्टयमैर्न
 वजनने, निरुत्सने, निन्दायाव, स्या० ७ उ० । वाच० ।
 व्य० । जं० " धिगन्धु ने जसोका० " धिगुशब्दः कुत्सया-
 म् । दश० ३ अ० । निन्दनीय च । वाच० ।

धिद-धृति-धौ० । धरणं धृतिः । आ० म० १ अ० १ अंङ ।
 धृ-किट् । " इत्कपाऽर्धे " ॥ उ० १ । १२८ ॥ इति प्राङ्गुलस्येने-
 काः । प्रा० १ वा० । धारणे, आ० म० १ अ० १ अंङ । वत-
 नप्रतिशब्दकसंयोगे, आ० ४ उ० । धारणाकृते अनिज्ञानभेदे,
 विशे० । सन्तोषे, कल्प० १ आधि० ५ कृष्ण । धृतयेन केनाधि-
 ज्ञसन्तोऽज्ञानाऽभिज्ञाना निराहमात्रनिमित्तेन सन्तोषः । यो० वि० ।
 अष्ट० । धैर्ये, कल्प० १ अधि० ५ कृष्ण । धूर्तिर्यथै चित्तस्वे-
 कात्प्रयत्न । उच० ३३ अ० । धृतिः संयमे धैर्ये चित्तसमाधानम् ।

सूत्र० १ धृ० ८ अ० । रागोपानाकुलतया मनःप्रणिधाने, आ-
 व० ५ अ० । धृतिवैज्ञानिकव्यवच्छेदं प्रणिधानम् । धृ० ६ उ० ।
 आ० १ स्या० । ध० । पा० । मंथा० । म० धृतिवैज्ञानाऽऽदिद्वीष-
 परिहारणं चित्तस्वास्थ्यम् । प्रा० १४ वि०० । स० । धृ० । प्र-
 व० । ध० प्र० । धृतिश्चतुर्दार्ढ्याभिः प्रथ० १ सत्त्व० द्वा० । सू०
 प्र० । विषा० । धरणं धृतिः । सम्प्रगृह्यन्चारित्रावस्थाने, सूत्र०
 १ धृ० ११ अ० । उच० । " अहं चिद्वैज्ञानपरिवृत्तः " धूमि-
 लोत्तरुणविषयः प्रतिदिवसमुत्सहमान आत्मपरिणामविशेषः ।

मं० । तत्परिपालनीयत्वाद्दिशिष्यायाम् । प्रथ० १ सत्त्व० द्वा० ।
 न रागाऽऽपानाकुलतया धूमिनेनःप्राणधानं, विशिष्टा प्रीतिः । इव-
 मन्वयत्त मोहनीयकर्मकृत्योपशमाऽऽदिंसंभूता, रहिता दैवीः सुखवा-
 र्थ्यां, धीरान्मोराऽऽज्ञावकया अन्वयकऽप्याणनिष्पद्यता वसुधा-
 प्लवुपयथा । ज० । " चित्री तु मोहस्त उवसमे हां । " मोह-
 योपशमात् धृतिर्भवति । नि० सू० १ उ० । " हां चितीषऽहि-
 गारो, चित्तेसो मोक्षकालेसु । " आवा० १ सु० ६ अ० १ उ० ।

कल्पे तावद्दसिचिरव्यमानकृत्वाऽदिके धुर्नोवाचित्यथा, क्लेशे-
 पि कुर्वाधिकमाचिते प्रकृत्यमकृते वा मोक्षेः कार्यं, कालेऽपि
 दुष्कालेऽऽदी । अथाज्ञानसन्तोषिणा प्राप्यम्, भावेऽप्याकोमो-
 पहसनाऽऽदी मोहं । पितृभ्यः । विशेषस्तु स्रजकालवोरधमयोरपि
 धृतिर्नोवा, कल्पभावयोरपि प्रायसस्तु चित्तसत्त्वात् । आवा०
 १ सु० ५ अ० २ उ० । धैर्योऽधिष्ठानं देवनाशब्द । प्रा० १
 सु० १ अ० । अम्भुमन्दरद्विषयं दिशि स्थितस्य निषध-
 वंधरपर्वतस्य तिगिच्छद्वाधिष्ठायां धृतिवृद्धयायां देवता-
 वाव, स्या० ३ उ० ४ उ० । जं० । धूर्तिस्तान्निच्छद्दृष्टुरीति ।

स्या० ३ उ० । निन्दायावकपाङ्गस्य धुपयच्छायाऽऽवचतुर्ध्वज-
 क्य तुर्वाधायमेतदिवचनकर्मतायां स्वामिभ्यातायां दे-
 व्याम्, नि० १ धृ० ४ वं १ अ० । विष्णुमावधिकेऽहमे

योगे, अष्टादाशऽऽक्षरपादके ऋद्धोभेदे, अष्टादशसंख्यायं
 वा वाच० ।

धिदं-धृति-धृति-धुं० । धृतिश्चिच्छास्वयं, स एव कन्वः एक-
 म्भाषोभाङ्गको यस्य स तथा । चित्तस्वास्थ्यरूपरक्षणोपशमा-
 गद्युने संवरपादये, प्रथ० ५ सत्त्व० द्वा० ।

धिःकुम्-धृति-धृति-धुं० । धृतिरितिगिच्छद्दृष्टुरी तस्याः कृदं धृ-
 ति-कृदम् । अम्भुमन्दरद्विषयं दिशि स्थितस्य निषधवंधरप-
 र्वतस्य तिगिच्छद्वाधिष्ठाया धृतिवृद्धयाधिष्ठिते स्वामिभ्याते
 कृते, जं० ४ वक्ष० । आ० ।

धिऽजुत्त-धृति-धृति-धुं० । धृतिश्चिच्छास्वयं तद्युक्तो धृतियुक्तः ।
 चित्तस्वास्थ्योपेने, पञ्जा० १२ वि०० ।

धिऽजुत्त-धृति-धृति-धुं० । धृतिश्चिच्छास्वयं तद्युक्तो धृतियुक्तः ।
 मानसावष्टम्भयुते, स हि नातिगहनमेवत्यर्थेणु प्रथममुपपाति । ग०
 १ आधि० । प्रव० ।

धिऽधाधि-धृति-धृति-धुं० । धृतेर्मनःस्वास्थ्यस्य धनिकः स्वामो
 धृतिधनिकः । मनःस्वास्थ्यस्वामिति, स० ६ अङ्ग ।

धिऽधाधि-धृति-धृति-धुं० । धृतिधनिकनिष्पद्यक्य-वि० । धृतिरजु-
 व-अनेन धनिकमत्यर्थे निष्पद्यक्योऽधिकसं वाः स मन्वयव-
 लोपात् धृतिधनिकनिष्पद्यक्यः । धृतिरजुव्यवनेनत्यर्थेऽपि वि-
 धे, धौ० ।

धिऽधाधि-धृति-धृति-धुं० । धृतिरिष ध-
 निकमत्यर्थे बद्धा कक्षा येन स तथा । म० ए आ० ३३ उ० ।
 धृतेः सन्तोषे, धैर्ये वा " धायय पित " आत्यर्थे बद्धकक्षः धृति-
 धनिकबद्धकक्षः । कल्प० १ अधि० ५ कृष्ण । धृत्या चित्तस्वा-
 र्थ्येन " धाययं ति " आत्यर्थे बद्धा कक्षा येन स तथा । आ०
 १ सु० १ अ० । संथा० । धृतिश्चित्तसमाधानं, तद्व्या " धायय
 ति " अत्यर्थे, बद्धा निष्पदिता कक्षा वन्धविशेषो यत्र तत्त-
 या । धृतिबलकृते, स० ११ अङ्ग । " धिधधाययबद्धकक्षा । "
 धृत्या चित्तस्वाराधनेन धनिकमत्यर्थे बद्धा कक्षा आधाध-
 नाकया कक्षा प्रतिज्ञा परिकरो वा यैस्ते धृतिधनिकबद्धक-
 क्षाः । संथा० ।

धिऽध्व-धृति-धृति-धुं० । धृतेश्चित्तसमाधिर्बलमवष्टम्भो धृति-
 बलम् । चित्तसमाधिर्बलमवष्टम्भो, यं ३ अधि० । धृतिश्चित्तसमा-
 धिर्बलमवष्टम्भो धृतिबलम्, तत्कारणत्वाद्ब्रह्मात्मतया धृति-
 बलम् । चित्तसमाधिर्बलमवष्टम्भो सामर्थ्ये, पा० । पञ्जा० । ध० ।
 तत्कारणत्वाद्ब्रह्मात्मऽऽदी च । पा० । सार्विके, कासरे च ।
 नि० । धृ० १ उ० ।

धिऽध्व-धृति-धृति-धुं० । स्वार्थे कः । चित्तसमाधिर्बलमवष्टम्भो
 सामर्थ्ये, तत्कारणत्वाद्ब्रह्मात्मऽऽदी च । पा० ।
 धृतिबलम्-वि० । चित्तसमाधिर्बलमवष्टम्भो महा-
 मताऽऽदी, पा० ।

धिऽध्व-धृति-धृति-धुं० । धृतिर्बलमवष्टम्भो प्रणिधा-
 नं, तथा बलिको बलबलम् । धृ० ६ उ० । अतिशयेन धृतिमति,
 दृश० १ तत्त्व । चित्तसमाधिर्बलमवष्टम्भो महेतुके च । पञ्जा०
 ४ वि०० । अ० ।

धिइम्ह-धृतिपति-धी- । धृती मतिधृतिमतिः । आच० ४ अ० । धृतिप्रधाना मतिधृतिमतिः । आच० ४ अ० । स० । योगसंभ-दमेदे, वा० चू० ४ अ० । प्रअ० ।

धृतिमतिशास्त्राह-
“ नगरी य पंडुमनुवा, पंडुवचंसे मई अ सुवर्द्ध अ ।
बारीवसमाऽऽइरणे, कृप्याह क सुदृष्ट एव पव्वजा ॥ १ ॥ ”
बारिबुचमः प्रवहणय ।

“ नगरी च पाण्डुमनुवा, तथाऽऽसन् पञ्च पाण्डवाः ।
स्थापितः प्रमज्जित्तै-निजराज्ये मित्रः सुतः ॥ २ ॥
नमिन् तं दधातुल्ले (?), इति कदपपुरेऽस्तरा ।
मिसागताः प्रभुं काल-गतं भुवा विधादिमः ॥ ३ ॥
आचं नक्तं परिश्रज्य, गत्वा इनुकृज्याचले ।
विद्यायानदानं प्राप्य, केवळं निवृत्तिं ययुः ॥ ३ ॥
तदर्थे पाण्डुसैनोऽभ-न्नुपसस्य सुगुणप्रभ ।
मानिभ्य सुमानिभ्य, ते छ अपि च रैवेने ॥ ४ ॥
नः तु वैश्यानि पोतेन, प्रक्षियते सागरावना ।
अपाने तत्र संजाते, कदाऽऽदीम् जनताऽस्तरत् ॥ ५ ॥
ताभ्यां पुनभूंयं स्नात्वा, संयमे विनिवोदितः ।
निमप्रवहणे प्राप्य, ज्ञानं मुक्तिरजयत् ॥ ६ ॥
सुखितो लवणाधीशो-ऽकाशीपुत्रां तदुच्यते ।
दिव्योद्बोधेन तर्षीय, प्रभासा/निधवाऽभवत् ॥७॥” आ०क० ।

धिइम्हववमा यदुद्वल-धृतिमातिव्यवसायदुर्बल-मि० । धृतिम-
तिव्यवसाया दुर्बला यत्न स तथा । धृतिमतिव्यवसायेषु दुर्ब-
लां धृतिमतिव्यवसायदुर्बलाः । दुर्बलधृतिमतिव्यवसाये, धृतिम-
तिव्यवसायेषु दुर्बले च । स० ४२ स० ।

धिइमंत-धृतिमत्-मि० । धैर्यवति, उत्त० २६ अ० । चित्तक-
स्थयुक्तं, अरतिरत्यनुक्तोमप्रतिक्रान्तोसोपसर्गसहे, आ० ४ अ० ।
असहायपरवहाभिवृत्तोऽपि चारिभ्रुतिमामिति । सूत्र० १ सु० ६
अ० । धृतिः सत्ताभां संयमे वस्य स धृतिमात् । आचा० २ सु०
४ चू० १६ अ० । सूत्र० । संयमसद्वेषे, ख० ६ आधि० । दश०
“ अतिमंसा जिह्विया । ” धृतिः संयमे रतिः, सा विद्यते ये-
षां ते धृतिमन्तः । संयमधृया हि पञ्चमहाभ्रतमारोहहं सु-
लाप्यं भवतीति । सूत्र० १ सु० ६ अ० । दश० । (पतञ्ज ‘धम्म’
शब्देऽस्तिशेष ज्ञानं २७० ४ शृष्टे सप्तकप)

धिइवीरियपरिहीय-धृतिवीरियपरिहीय-मि० । मानसिकावह-
मभ्रहरहिते, वृ० २ उ० ।

धिइय-धिइनु-मि० । धिइ निम्नीयः कृतः । क-कः । धिइरं
प्राते, स्व० १ उ० । भावे तु धिइरं, न० । वृ० ६ उ० ।

धिइरर-धिइरण-म० । धिइररधिविधीकरणे, ज्ञा० १ सु०
१६ अ० ।

धिइरं-धिइर-पुं० । धिइ-क-अज् । तिररकारे, वाच० ।
अंगधिइरार्थे एव, तस्य करणमुधारसं धिइरः । स्था० ७ अ० ।
धिइ-क-अज् । तिररकारे, वाच० । तथात्मके द्यमनीतिनेदे,
स्था० ७ अ० । अ० । आ० म० । कस्य० । ति ।

धिइ-धैर्य-म० । धीरव्य प्रावे वयम् । “ ईहं धैर्ये ” ॥ ८ । १ ।
१५५ ॥ इतिप्राकृतसूत्रेषु धैर्यशब्दे येत ईः । आ० १ पाव ।
“ धैर्यं वा ” ॥ ४ । १५५ धैर्यं वस्य रो वा । धीरं । जिज्ञं ।

मा० १ पाव । “ स्वाह-अव्य-वैश्व-वैश्व-समेधु वात् ” ॥ ८ ।
२ । १७ ॥ इतिप्राकृतसूत्रेषु वैश्वसमेधु वाग्धेयु संयुक्तव वा-
त्पुंसे इव भवति । ‘धीरिचं’ । आ० २ पाव । ‘स्थिरचित्तोऽक्रियायौ
तु, तद्वैश्वमिति, गीयते । ” इत्युक्ते मनसः दैव्यं, वाच० । ‘धै-
र्यं विश्वसमाधानम् । सूत्र० १ सु० ४ अ० । “ पथियाहं जि-
क्षाहं । ” मीतो दाने वा धैर्यव्यति । कस्य० ३ कसि० ६ ज्ञान ।
यो० । सत्ये, प्रअ० २ सच० द्वार । “ मनसो निर्विकारत्वं, धैर्यं
सत्स्वापि हेतुषु । ” इत्युक्ते मनसो विकाराप्राये, अवाकृतान्ये,
विज्ञाऽऽपुपस्थितावपि प्रारब्धापरिहारागोहेति चित्तधृतिमेहे
च । वाच० ।

धेय-मि० । धारणीये, पासनीये, ज्ञा० १ सु० १ अ० ।

धेय-मि० । द्विधं धारणीये, ज्ञा० १ सु० १ अ० ।

धिज्ञाऽय-धिज्ञातिक-मि० । धिज्ञातिमति, आच० २ अ० । मि०
चू० । ‘तथ्य महा नाम धिज्ञाहणी ।’ आ० म० १ अ० २ अएव ।

धिज्ञाईय-धिज्ञार्तिय-मि० । धिज्ञार्तयुत्पत्ते, आच० ३ अ० ।
मि० चू० । आ० म० ।

धिज्ञिविय-धिज्ञीवित-म० । कुतिसतजीविते, सूत्र० २ सु० २ अ० ।
मि० चू० । आ० म० ।

धिष्ट-धृष्ट-मि० । धृष्ट-कः । “ मस्य-मृगाश्च-मृत्यु-मृङ्ग-धृष्टे
वा ” ॥ १ । १३० इति प्राकृतसूत्रेषु श्रुत इह । आ० १ पाव ।
निर्लेखे, प्रवगमे, नाथकमेदे च । वाच० ।

धिपय-दीप-धा० । दीप्तौ, दिवा०-आत्म०-सेह । “ दीपो धो
वा ” ॥ १ । २३३ ॥ दीप्यते इत्य धो वा । ‘धिपयः । वि-
प्यहं ।’ आ० १ पाव । दीप्यते । अदीपि । अदीपिष्ट । दीपू-नि-
च् । मदीदीपत्-त । अदीपिपत्-त । वाच० ।

धिम्पल-धिम्पल-म० । निम्पलमे, सं० ।

धितस-धिपय-पुं० । वृहस्पती, को० २७ गाथा ।

धी-धी-धी-मि० । धै-किप, सप्तसारणं च । बुद्धौ, धीर्धुकिरित्य-
नयोत्तरम् । पं० चू० । आचा० । गा० । “ धी मई बुद्धी । ”
को० ३१ गाथा । आनु० । गा० । सूत्र० । अतु० । आचा० ।
तत्त्वावगमे च धीर्धुकिरित्यवगमः । धिय-ई-धीः धीः ।
धुकिरित्यसौ च । गा० । धीश्चिचं, तत्र व ईः कामः स धीः । वि-
कस्य कामे, गा० । अदीपोधारह्वयः परिदत्त वे । पुं० । गा० ।

धीउ-धीमु-मि० । धीर्धुकिरिधानं, तस्या युपयुग्मभूतः धीमुः कु-
रियुते, गा० ।

धीवस-धीधन-मि० । धुकिधने, “ नियमेन धीधनेः पुंमिः । ”
को० १६ विष० ।

धीव-धीम-पुं० । धीर्धुकिरित्यवतस्मिन्नेति शब्दयति प्रकथयति
धीमः । धुकिरित्यवतस्मिन्नेति शब्दयति कथिषे, गा० । शिषं ज्ञा-
नमेव मिमांसे शब्दयति प्रापयति धीमः । बहिरर्थोऽऽकारायास-
विद्यादृष्टितरथाधिधिमामन्येन ज्ञामाहूतप्रतिपात्तं बुद्धे, गा० ।
ज्ञानप्रवार्जप्रामत्ते, कस्य० १ आच० ३ ज्ञय ।

धीमह-धीमह-मि० । अनेदीपकारह्वयः परिदत्ताः महन्तो-
ति महः पूजका आराधकाः, मदेः किपू । धियां महः धीमहः ।
धिइउजमपयुपानकेषु, गा० । धियः परिदत्ता महः पूजका वस्य
स तथा । धिइउजमपयुपानकेषु, गा० ।

धीर्मत-धीर्मत्-पुं० । धीः प्रज्ञाभ्यस्तस्य मतुए । बृहस्पतौ, धु-
विमति, परिदताऽऽरौ च । वि० । बाबा० ३०१६ द्वार । धो-
वि० । कल्प० । ब्राह्मणतुल्यव्यवसाय महाप्रज्ञे च । द्वा० २७ अष्ट ।
धीर धीर-वि० । विचं कुंकिं काति द्वातीति धीरः । र-कः ।

उत्त० ७ अ० । आतु० । विषा औपव्याधिक्या बुद्ध्या राजत
इति धीरः । म० १ अवि० । स्व० । आत्मा० । सूत्र० । उत्त० ।
मं० । आत्मा० । आतु० । विषमीरवति धी र अत्तु, धीं कन्वा । बा-
ब० । तीर्थंकरे, गङ्गपुरे च । आत्मा० १ सु० ४ अ० ३ उ० । आत्मा० ।
आतु० । बुद्ध्या विराजिते, च० ३ अवि० । आत्मा० । धीरो विद्वक्तु-
क्तिमिति । आतु० । 'धीरः सवृत्तयस्तद्वहनः' । सूत्र० १ सु० ३
अ० । बुधिमति, प्रथम० ४ संख० द्वार । दृष्ट० । स्व० । पञ्चा० ।
सूत्र० । उत्त० । विवेकिनि, सूत्र० १ सु० ७ अ० । विदुषि, आ-
तु० । धीरा विदिवेदितेनाः । आतु० १ सु० १ ३ अ० । आतु० ।
साहायिके, सूत्र० १ सु० १ अ० ४ उ० । इडाविते, दश० ५
तथ । पं० चू० । परीरहोपसर्गाऽऽहमिकोभे, अष्ट० ३०
अष्ट० । प्रथम० । सूत्र० । उत्त० । पि० । आ० । प्राजा० । बु० ।
धी० । धीराः कर्मविदारपस्तद्विषयाः । सूत्र० १ सु० ३ अ०
४ उ० । सिरे, आ० म० १ अ० १ अयत् । उत्त० । मं० ।
महासत्ये, पञ्चा० ४ विब० । सूत्र० । स० । धैर्याविते, विनी-
ते, बहिराजे, बुद्धिमेरके बुद्धिसाक्षिणि परमेष्ठरे च । पुं० ।
इहकृते, न० । मायिकाभेदे, काकोत्थमा, महाप्रातिपत्त्याम्,
सिरायां चित्तवृत्तौ च । स्त्री० । बाब० ।
धैर्य-न० । 'धैर्यं शब्दाद्यैः' । प्रा० १ पाद ।

धीरकराज-धीरकराज-न० । धीरत्वात्पाने, धीरकराजकरा-
णानि । स० ६ अष्ट ।

धीरकित्तिपुरिस-धीरकीर्तिपुरुष-पुं० । धीराणां सतीं वा की-
र्तित्साधयानः पुरुषो धीरकीर्तिपुरुषः । साकीर्तिप्रधाने पुरुषे,
प्रथम० ४ आश्र० द्वार ।

धीरत्त-धीरत्त्व-न० । परीरहोपसर्गाऽऽश्रयतायाम्, सूत्र० १ सु०
७ अ० । 'धीरत्स परस् धीरत्तं, सत्यधम्मापुण्ड्रियो ।'
उत्त० ७ अ० ।

धीरपुरिस-धीरपुरुष-पुं० । धीर्बुद्धिसत्या राजत इति धीरा, स
बाऽऽरौ पुरुषश्च धीरपुरुषः । प्रज्ञा० १ पाद । एकान्ततो वीर्यान्त-
रायकर्मपणमात् तीर्थकरे, विषा राजिन्मत्तद् गणधरे च ।
आश्र० ४ अ० । स्व० । दश० । महासत्ये, महापुरुषौ, 'धीरपुरिस-
पथयं ।' महासत्यमदादुत्तित्तीर्थकरगणधरमकपित्तव । आश्र०
६ अ० । बुद्धिमति नरे, अज्ञोत्थमनरे च । पञ्चा० ४ अ० ।

धीरव्या-धीरापना-स्त्री० । ड्रःअने परिताप्यमानस्य धीरो भव
धीरो भव, अइं तथैतद् दुःखं विप्रान्नायाऽऽविनाऽपनेभ्यामि,
अपि च-पुत्रयजामि । सत्यैतद् दुःखं सत्यम्, अत एव तत्स-
द्द्वान्मन्तरप्रविदास्तत्र दुःखप्रहीयो भविष्यत्सांवातिके आ-
श्रासने, 'धीरवत्तं त्वेव धम्मकट्टणा च ।' स्व० १ उ० ।

धीरिय-धैर्य-न० । 'विज्ञं शब्दाद्यैः, प्रा० १ पाद ।

धुङ्गमात्र-न० । वैशी-प्रमराद्यैः, दे० ना० ५ वने ५७ गाथा ।

धुक्कुभ्र-न० । वैशी-उल्लसिते, दे० ना० ५ वने ६० गाथा ।

धुक्कुभ्रमिन्न-न० । वैशी-उल्लसिते, दे० ना० ५ वने ६० गाथा ।

धुंघुमार-धुन्धुमार-पुं० । सुसुमारपुरवर्षे स्वनामस्वगते बुधे, 'सु-
सुमारधुंघुमार, अमारवर्षे च परजोद ।' आ० चू० ४ अ० । आ०
अ० । इन्द्रवरायम्, दे० ना० ४ वने ६० गाथा । (तत्कथा
' संवत् ' शब्दे बह्वचने)

धुय-धुय-धा० । ज्ञा कल्पने, उवाचि०-इम०-सक०-वेद । 'धुये-
धुयः' ॥ ना० ५ ६ ॥ इति प्राकृतस्येण धुय इत्यादेशो वा । 'धुयव' ।
प्रा० ४ पाद । 'वि-अ-धु-धु-स्तु-त्-पु-धुर्णा णो षस्त्वञ्च' ॥ ८
। ४ । ३४१ ॥ यथास्तते लकाराऽऽभासो, षस्त्वञ्च । 'धुयव ।'
प्रा० ४ पाद । आवृत्ति-ते । अथाधीत् । अथविष्ट । अथोष्ट ।
बाब० । धू कल्पने, स्वा० । उम०-सक०-वेद । धुनोति ।
धुनीति । धुनाति । धुनीते । अथाधीत् । अथविष्ट । अथोष्ट ।
' धुनोति अम्यकथनामि धुनात्यशोकम् ' इति । ' वा
धुर्विधुनवति ।' इति च कश्चिदहस्यम् । बाब० । प्राक्कर्मणोः
' नवा कर्मणोश्च वाः कथस्य च ह्रस्वः ॥ ८ । ४ । २४२ ॥ इति
प्राकृतसूत्रेण कथस्य लुक्, श्रित्को अकाराऽऽभासः ।' धुयव ।
धुयिज्जव ।' प्रा० ४ पाद ।

धुयुय-धुनन-न० । अपनयने, सूत्रा० इत्याकल्पने, आत्मा० १ सु०
४ अ० ४ उ० । परित्यागे, आत्मा० १ सु० ६ अ० १ उ० । स्थाने
मिन्नप्रयेरनिवृत्तिकारणेन सम्यक्त्वावस्थानकूपे कर्मणोऽव-
स्थाभेदे, आत्मा० १ सु० ६ अ० १ उ० ।

धुयिचय-धुनयितुम्-अव्य० । अपनेत्युभयर्थे, सूत्र० १ सु० २
उ० । ' उभयै धुयिचय ।' धुनयायनवनाथ । सूत्र० १ सु० २
अ० २ उ० ।

धुयिवा-धुत्वा-अव्य० । ज्ञापयित्वर्थे, दश० ६ अ० ३
उ० । सूत्र० ।

धुमैज-धुनीय-न० । पापकर्मणि, आ० चू० १ अ० ।

धुय-धुय-पापे, दश० ६ अ० १ उ० ।

धुयवदुस-धुयवदुस-न० । धूयते इति धूयं प्रायवत् कर्म त-
त्प्रयुते, दश० ६ अ० ।

धुयवस-धुयवस-न० । पापप्रते, दश० ६ अ० १ उ० ।

धुतोवाय-धुतोपाय-पुं० । अष्टप्रकारकर्मधुनोपाये संयमाऽऽदि-
के, आत्मा० १ सु० ६ अ० १ उ० ।

धुत्-धुत्-पुं० । धुत्-धुत्-वा-काः । 'संस्थाऽधुनीऽऽदी' ॥ ८ । २ ।
३० ॥ इति प्राकृतस्येण धुत्वाऽऽदिति निषेधात् तस्य ङी ङ ।
प्रा० २ पाद । धुत्कवृत्तौ, धोरकवृत्तौ, माषकमेदे, ' धुत्तोऽपरां
धुनमिति ।' शीहरीके, विद्वत्तयने च । बह्मके, धूनकारके च ।
वि० । ' धुत्से कलिषा जिद ।' उत्त० ४ अ० । विस्तीर्थे, दे०
ना० ४ वने ६७ गाथा ।

धुत्कलाय-धुत्वाऽऽख्यान-न० । धुत्कथयानके, वा० । तद्यथा-
' अन्तीजयवद उज्जेयी नाम एषरी । तीसे उल्लसत्ये जि-
सुत्तज्जाणं नाम उज्जाणं । तस्य बहवे धुत्वा समगवा । तीसे
आदिबहवो देमे-सगो १, एसासादो २, मुञ्जेतो ३, चंदावा-
या च हरिषया ४ । एकेकस्त पंच पंच धुत्कलाय । धुत्कीय च
पंच सता संदपायाय । अद्यथा पाठयकासे साक्षाद्बह्वे
धुत्कलाय इमेरीसा कदा संतुता-को अइं देवक मत्तं ति । धू-

कवेयो नृपति-अं जेण झणुभूयं, सुयं वा, सो तं कहुवसु, जो तं च पणिवरु तेसु सधुवसुसायं जसं हावसवं । जो पुणु भारह-
 रामायणसुखसुखायं उवणयउववधुयं विपरीहिति, सो मा
 किंवि दक्षयतु । एवं सुवदेवेषु त्रिण्येषु सन्धेहिं वि मणियं-सा-
 हु साहु ति । ततो सूवदेवेषु अणियं-को पुत्रं कहुपाय ? ।
 एसासिद्धण मणियं-अहं के कहुयामि । ततो सो कहिउमार-
 द्दो-अहं गवाभी मां गहाय ब्रह्महिं गभो । पेच्छामि चोरे
 आगच्छमाये, तो मे पावारीण कंचभि परपरिकण तस्य गवा-
 भी नुमिऊणः। इहो गृह्यं बंधिऊण वाममागभं, पेच्छामि च
 गाममभ्रुथारे गौदहे रममाणे । ताऽहं यदियगवाभो पायेउमा-
 र्दो(१) । अणुमेतेण य ते कोरा कलयसि करामासा तस्य च विव-
 हता । सो व गामो सवुपद्वउप्यदो, एकं बाहुं कं एयाय अजिपाय
 गसियं, साऽवि अजिवा चरमाओ अजगरेण गसिवा । सोवि अ-
 जगरो एयाय देहाय गहिभो, सा उड्डिउं कवापायवे जिबोपा । तीसे
 व एतो पाओ पवसंति । तस्स व वड्डपायवस्स अहे षंछापाओ
 डिभो । तस्मि यदे देहाय गयचरो आगसि । सा उड्डिउं पयसा,
 आगसिभो पाओ, गयचरे कडिनुमारदो कोविहि कलयतो
 कओ । तस्य सवुद्विहो गहियवावा पसा । तेहिं सा जममस-
 मगरोह पुरिया । सा मया । एसा तांय पेहे कदावियं, अयगरो वि-
 टो । सो वि कदाविभो, अजिया दिट्ठा । सा वि कदाविवा, गाहुं-
 कडिहे उमसिणं । एयंनरे मे गौदहा उवरता पनेमसेणा ह्व भुवि-
 ज्ञाओ, सा गामो वालुं कओ जिणंगुमारदो । अहं पि गहियगावां
 जिणगओ, मन्वेओ सो जणो लछाण विगभो । अहं पि अयच-
 रण गवाभो उदमागो । नं जणहं कं सभं । तस्समा अणोति-
 यद्वं सभं । एसासाओ अणुति-कहं गवाभो कंचनीय भाया-
 ओ । गामो वा वालुं के । तस्समा अणोति-जाउदसुतो एसात-
 ज्जा पुत्रं आसं । एगण्यं जग मन्वं, तस्मि व जले अंदमासा । त-
 स्मि च अंजं ससेलवणकाण्यं जग मन्वं उरुमायं तो कहं तुह
 कंचनीय माओ, वालुं के वा गाममाणुमादिहि । अं अणसि अहा-
 उदुरे अयगरो, तस्स व अजिया, तांय वालुं कं, एस्य वि अयह
 उलरं-ससुतासुं सवारकं ससेलवणकाण्यं जगं सभं अहं वि
 पदुस्स उदरे मायं । सो वि य देवदेउदरे माओ, सा वि व सय-
 विओ माया अह एवं सभं तो तुह वययं कहं असभं अवि-
 र्स्सति ? १ ॥

ततो सगो कहितुमारदो-अग्गे कुट्टियिपुसा । कयाहं च क-
 रिस्सणुणि अहं सरयकाहे सुंनु अंतिमभो । तस्मि अ अजेत
 निहो सुतो । सो व पारिसो जतो, जो परं कुदाउदि उणसो, तं
 समंता परिक्रमामि, पेच्छामि व गभ्रायचरं रसं, तणमिभो डिभो
 पसाभो(१), पेच्छामि व अहंपमायं तिसकण्ठं । तस्मि वि बणो, पओ
 व गयचरो सोमं अयाते कुलालकणं व तं तिसकण्ठं परिक्र-
 मति । बाहेरं य तं तिसकण्ठं, नेण य बांलिभो अलहरो वरि-
 तिहोऽनिमुड्डिं सुंचति । तेण व अमंतेण चकतिवा विव ते तिला
 पीत्रिया । तओ तंकोदा धाम जहा नूदा, सो व गभो तस्येव, ति-
 कचलणोय सुत्तो मओ व, मया वि से अमं गहियं । दृतिओ
 कओ, तेणुस्स मरिओ, अहं पि सुधिओ अहमारं अक्कवायामि ।
 इस व तेणुअदा तिसिओ पिवायामि, तं च तेणुपडिपुणं इयं येणु
 गामं पडिओ, गामवहिषा कक्कसात्तएणिक्कविउ तं इयं वि-
 ह्मनिगभो, पुओ व मे इयस्स पेसिओ, सो तं आहेण पावह, ता-
 हे कणं वागेउं गहिय हस्ये अहं पि विहाओ उड्डिओ परिअमंतो
 १५०

इहमागभो । एवं पुण मे अणुभूयं, जो व पणिव, तो देउ असे ।
 तस्समा जणति-अतिथ एसो व भावो, मारहरामायणे सुहं सु-
 गिअनि-“तेषां कटतउपप्रेयजानां मद्वि-दुमिः । प्रावसंत नदो
 धारा, इत्ययभारथवाहिनी ॥ १ ॥ ” अं अणसि कहं एमहंनो
 तिसकण्ठो अयाति ? एस्य अयह-पावसिपुसे किल मानपाव-
 नेरी शिम्मविवा, नो किह निहकण्ठो मयाहंता न होआहि ? १५१
 ततो सूवदेवो कहिउं मारदो । सो अणति-तदणसणे इ-
 थियसुहामिअरको धाराधरणअ्याय सासिमिहिं पडिओ ज-
 ककमलुइहयो, पेच्छामि च वणजं म बहाय एज्जमाणं,
 ततोऽहं भीतो असाओ अलसो किंवि षिणुऊणघाणं
 अयासामो अलअणुणजाअयं कमंरुहुं अतिगउमि । सो वि व
 गयचरो अम वहाय तेनेबेतेण अणिगभो । ततो मे सो गयचरो
 उम्मासे अंतो कुमियाय वासोहिओ । तओ अहं उट्टमासेते कुमिय-
 वाय विगभो । सो वि व गयचरो तेनेबेतेण षिणुगभो । अणं वा-
 ल्गणेण गीवाय लभो । अहमदि पुरअं पेच्छामि अणोरयारं
 गंग, सा मे गोयपीय तिथा गभ्राओह सासिमिहिं, तस्य मे तयहा
 ह्हा समे अणणेमाणेण गंगओ पडेनी मयए उम्मासा धा-
 रिया धारा । तओ वमिऊण महासो किंवि षिणुऊणघाणं
 उडेणि, तुज्जं च इहं मिलिओ इति । तं अह सचचं एवं तो
 मे हेऊहि पणिवोह । अहममहा अणियं, तो पुसायं देहउ
 अचं । तेहिं अणियं सभं । सूवदेवो अणह-कहं सचचं । ते
 प्रयंनि-सुणह, पुत्रं वंजसुस्स सुहाओ पयासा षिणुगवा, वा-
 हाओ खणिवा, उरुस्स वरस्सा, पादेसु सुहा । अह इस्सिओ जण-
 वधो तस्सुदरे माओ, तो तुमं हर्था य कुमियाय किं गमाहि-
 ह । अयं च किल वजयो विअह, व उड्डं कुणतो धावता गता,
 दिवसं वासलहस्सं तदा वि जिगस्सतोण ए पओ, तं अह एमहंते
 जिगं उमाए सरिरे माय तो तुह हस्यो व कुंदायय अ माहिह । अं
 अणसि-बालगो हस्यो कहं लभो ? तं सुणुणु-विअह उणस्स
 कया, एगण्ये तस्यति तवं अलसवणगतो, तस्स व पात्रीओ
 वंनो पउमगाउणो मे षिणुगभो, सुचरं पंकयं पात्री उ लभो,
 एवं अह तुमं हर्था य वि षिणुगता, हस्यो बालगो लभो, को
 दोसो?, अं अणसि-गंगा कहसुणिया ? एमेण किल सीताए ए
 विअहेउं सुगवीयो, तेणवि हणुंतो, सो बाहादि सज्जे तरिउं
 अंकापुरिं पओ । सीयाय पुक्खिओ-कडं ससुहो तिथो ? अण-
 ति-“तव प्रसादात् वचसः प्रसादा-अनुभूतं देवेवि । गुरुप्रसा-
 दात् । साधुप्रसादाच्च विदुः प्रसादा-सीयो मया गोपवचस-
 मुद्रः ॥१॥ ” अह नेण तियणो ससुहो बाहादि, तेणु तुमं कडं गंयं
 य गरिस्ससि ? अं अणसि-कडं कुणमासे अणोहं ददुहं तया-
 वि सुणसु-दिवसं वासलहस्सं तवं कुणमासे अणोहं ददुहं तया-
 गबमारोहिं कोपदिअया सुणुणोहिं गंगा अणवथित्त-अवतस्स
 मणुयकोवो । तीय अणियं-को मे धाउंदि ति खिवदिंति, पल्लवइया
 अणियं-अहं ते एगउडाय धारयायामि । तेण सा दिवसं वासलहस्सं
 धरिया । अह तेणु सा कडया । तुमं कडं उम्मासे य धरिस्स
 सि ? १५३ ॥

अह पसा अंदपाय, कहितुमारदा । सा व अणुति-
 “ उड्डुसिंते ति अग्गे-दि अयह अह अंजजिं करिय सीसे ।
 उचसएह अह अ मं, तो अंसे वेमि सभेहि ॥१॥
 तओ अणति सुता, अग्गे सभं अणं तुलेमाणा ।
 कह एवं वालु वयणं, सुउक सगासे प्रणीहामो ? ” ॥ २ ॥
 ततो ईसि हसिऊण अंदपाया कहुयति-अहं रायरगयस्य धूया,

बह्व अथवा सह विद्यया वर्थाणं महासगरं भरेत्कथं पुरिससह-
स्तेज सत्तं बहिः सतिहसुपुं पत्ता । जोयाइं वर्थाणं, तो प्रायवे
दिवापुषि कथायाणि, ज्ञानतो महासागरो । तेण ताणि सत्याणि
वर्थाणि ब्रह्मदियाणि । ततोऽर्धं रायमया गोदाकथं काळण रय-
णीय जगदज्ञानं गया । तत्थाइं रथासोपायासं च्युत्तया जाता ।

अथवा यं सुयोमि-जहा रयणा उरिससोनु, अभयकोसं परहसई
सोक्षय पुण्यध्वलरीरा जाता, तस्मि सगद्वस्स वाडगवरसा य
अंबुदाईं प्रकियासाओ । तसो मे विठणाणादगवरसाओ अथिस्स-
माणेणं महिसिद्धिया लब्धा । तथज जगह किमेष्य सच्चो । ते अर्थनि-
बंनकेसया अनं च गया सिगस्स वाससहस्तेज जति तं सत्तं
वुत्तुइ बययं कहमसत्तं त्रिस्सह सिः । रामायणे वि सुविज्जज-
अं हल्लुमंतसत्त पुच्छं महंतमासो, तं च किल्ल अणेगेईं वाथसह-
स्सेईं बेदिळण तेज्जचदसहस्सेईं विचिचकण पत्तीविचं, तेण
किल संका पुरी वहुत्तु । एचं जइ महिसस्स वि महंतपुच्छेण गार-
नगवरसाओ जायाओ कोसोसो । अथं च अंमं सुईं सुवर्ध-जहा
गंधारो राया, रथे कुवलणं पत्तो, ब्रवरो वि राया किमस्सां (?)
गाम महाब्रह्मपरकको, तेण य सत्तं देवराया समरे णिउज्जयो ।
ततो तेण देवराह्या सावसलतोऽरथे अयगरो जाओ । अत्रया य
पंतुत्तुया उरज्जमट्टाऽरथे निग्गया, अत्रया य रथाइराय निग्गयो
भीमो, जेण च अयगरेण गसिओ, धम्मसुतो च अयगरं पत्तो,
ततो सो अयगरो माणुसोए वायाय तं धम्मसुते सत्त पुच्छतो
पुवेइ । तेण च कइयाओ सत्त पुच्छतो । ततो भीमं णिगिगतइ,
तस्य य सावस्स अंतो जाओ । जतो पुण्यरि राया, जइ एयं सत्तं
तो तुमं वि सज्जतं गोहाभूय सभावं गंतुण पुण्यथा जाता । तो
बंदराया भयुइ-एवं गते वि मरुत्त पयांमं करेइ । जइ कहंवि न
जिण्ह, तो काणा वि कंबुवाया तुत्तं मुत्तं न जयति । ते जणति-
को ब्रह्मे सत्तो णिजिण्हिचं ? तो सा हसिक्कण अयानि-तेसि-वा-
तदियाणं वत्थायं गवेसजया निग्गयायं पुच्छिळण, अथं च
मम दासवेडा यत्ता, तयं अथिसामि, ताइं गामयगराणि अ-
रुमानी इहं पत्ता । तं ते दासवेडा तुइ, ताणि वत्थाणि
इमणि, जाणि, तुत्तं परिहिजाणि । तं जइ सत्तं, तो देइ वच्छा ।
अइ अतिअं तो देहि सत्तं । * ग ० ३ अथि ० मि ० च्यु ०

धुत्तसंबलय-धूर्तशुभ्रमज्जक-न ० । पुत्तुवद्वसत्तसत्तिकाऽस्तगते
कत्ताभेदे, कल्प ० १ अथि ० ७ कृत्त ।

धुत्ति-धूर्ति-जी ० । जरायाम्, सा ० म ० १ अ ० ३ अमर । प्रा ० ।

धुत्तिमा-धूर्तिमा-पुं ० । स्त्री ० । धूर्तमे, " वेमाऽरज्जयाधाः लिखाया-
म् " ॥ ० । १ । ३३ ॥ इति वा स्त्रीत्वम् । प्रा ० १ वा १ ।

धुत्तम-धूर्त-पुं ० । धूर्तं महर्षी राति रा-कः-पृथो ० । कपोतव-
णे, सा ० १ उ ० । सिहके, वाच ० ।

धुत्त-धु (धू) त-न ० । स्वजने, सा ० ६ उ ० । संयमे, सुच ० १ कु ०
७ म ० । धूवनेऽष्टमकारं कर्म येन तद् धूत्वम् । संयमः नृग्रामे, धू-
नमार्हत्वाद् धूत्वम् । सुच ० १ कु ० १ अ ० १ उ ० । धूवने इति धू-
त्वम् । प्राग्बद्धे कर्मणि, सुच ० २ कु ० २ म ० । वृ ० । अष्टमकारके
कर्मणि, आचा ० १ सु ० ६ अ ० १ उ ० । मोक्ष, सुच ० १ सु ० ७ अ ० ।
धूर्तं सङ्गमोऽयजमस, तस्मात्तथादकमपयनं धूत्वम् । सा ० ६
उ ० । आचारान्नमपयनवृत्तकथं पश्य पद्येऽध्ययने च । न ० । आ-

* एतच्च निर्याधुत्तकवाङ्मिच्छित्तमित्येव सिद्धितमस्ति ।

चा ० १ कु ० ६ अ ० १ उ ० । (तद्वक्तव्यता " धुत्तकव्ययन ")
शब्देऽनुपवसेय बध्वते कल्पिते, स्फोटिते, मं ० । वृ ० कित्ते, आ-
नु ० ६ अ ० । अयनीते, सुच ० १ कु ० ४ अ ० २ उ ० । सत्ये, " धु-
तकेसंस्तु कोममहेहि । " प्रश्न ० १ सच ० द्वार । भस्मिते, त-
किते, वाच ० । अयगते च । मि ० । वृ ० ६ उ ० ।

संप्रति निक्षेपः, स च वत्तुर्चा, तत्रापि नामक्याये धुयमत्वार-
नादस्य ह्ययनावधूतप्रतिपादाय वा गाथाशकलमाह-

ध्वनधुतं वत्थादी, भावधुतं कम्ममट्टविहं (३५१)

(इवधुतमित्यादि) ह्ययधुतं द्विधा-आगमतो, मोहागम-
तश्च । आगमतो हाता, तत्र चोपयुक्तः । मोहागमतस्तु ह्या-
रीरभयशरीरव्यतिरिक्तं ह्ययधुतम् । इयं च तद्व्याप्तिः, धुतं
च रजोऽपनयार्थं ह्ययधुतम् । आदिब्रह्मणाह वृत्ताऽविफलायै,
भावधुतं कम्मोद्यविषं तद्विभोहायै धुत इति गाथाशकलायै ।
धुत्तव्येतेदेवार्थे विशेषतः प्रतिपादयितुमाह-

आदिवासिधुतसमं, दिव्ये माणुस्त्वए निरिस्से व ।
जो विहुणइ कम्मोइ, भावधुतं तं विद्याणाहि ॥ २५१ ॥

आधिकमासह्याययं सोडा, कानतिसह्य १, उपसगम्, किन्तुता-
म् १, दिव्याऽमानुषीस्तराब्धाः, यः कर्मणि संसारत्तज्जाणि,
धिधुनयपयनयति, तज्जावधुतमित्येवं जानीहि । क्लियाकारक-
योऽभद्रा कर्मधुननं भावधुतं जानीहीति आभावा १ आचा ०
१ कु ० ३ अ ० १ उ ० ।

धुत्तकित्तोस-धु (धू) तक्केश-मि ० । कित्तसत्तजयकशे, आनु ० ।
धुता अयनीताः मत्त्रेयाः कर्मणि येनासाविंति । क्लियाशक-
मणि, वृ ० १ उ ० ।

धुत्तचारिन् (धू)-धु (धू) तचारिन्-धुतातीति धुतं, संयमो मोको
वा, तं चरति । संयमाऽऽदिचरशरीके, आचा ० १ कु ० ३
म ० ३ उ ० ।

धुत्तवधुत-धु (धू) ताध्ययन-न ० । आचारान्नप्रथमकुत्तक-
पदस्यपद्येऽध्ययने, आचा ० ।

तस्योद्देश्यायाधिकारं निर्वृत्तिकारो विभक्तिपुराह-
पदमे निवगविहुयथा, कम्म्यायं विविदं तहयमि ।

उचरणासरीराणं, चउत्थए मारवैतियस्स ॥ ३५० ॥

उचसमा समभाण, य विहुणया पंचममि ठहसे (३५१)
प्रथमोद्देशक निजकाः स्वजानस्तेषां विधुननेस्यधर्म्याधिकारः,
द्वितीये कर्मणां, तृतीये उपकरणशरीराणां, चतुर्थे गौरवात्मिक-
सिद्धि, विधुननेति मन्वेव सत्त्वधर्म्यायम् । उपसर्गाः संभावनां च
यथा साधुर्मि विधुतामि तथा पञ्चमोद्देशके प्रातपाद्यत इत्यर्थः ।
आचा ० १ कु ० ६ अ ० १ उ ० ।

धुत्तपाव-धु (धू) तपाव-मि ० । अयनीतपावे, " नमोत्तु धुवपा-
वाणं ; " आनु ० ।

धुत्तवद्वस-धु (धू) तवद्वस-मि ० । धूवने इति धूत्तं, प्राग् बद्धं
कर्म, तत्प्रचुरे, सुच ० ५ कु ० २ अ ० ।

धुयमोह-धु (धू) तमाह-मि ० । धूतो मोहराजनेपकपो येन सः ।
धुयम १ कु ० ३ अ ० २ उ ० । धूतो मोहोऽज्ञानं येन सः । सिद्धि-
समादे, इया ० १ अ ० ।

धुरयय-धु (धृ) नरुजम्-वि० धृतमरणीतं रजः कर्म येन स धृ-
तरजाः । सुव० १ कु०४ अ० २ अ० धृत् कथितं स्फोटितं रजो
बन्धमानं कर्म येन स धृततरजाः । न० । अपगतपापकर्मणि,
कु० ६ ।

धुरागमम्-धु (धृ) तरागमार्गं-धु० । धृतोऽपनीतो रागमार्गो
रागवशा बन्धितः । अपनीतरागपथे, सुव० १ कु०४ अ० २ इ० ।

धुरवाय-धु (धृ) तवाह-धु० । धृतमद्यकारं कर्म, धूनं ज्ञातिपरि-
त्यागो वा, तस्य वादो धृतवाहः । कर्मपरित्यागकथने, भाषा० ।

आवाण जो, सुस्सुस मो, धुरवायं वेवेदस्सामि । इह
खणु अचचाए तेहिं तेहिं कुमेहिं अजितेएएं अजितंजु-
ता, अजितंजाता, अजिणिअहा, अजितंवाहा, अजि-
संजुआ, अजिणिकसंता, अणुपुण्णं महासुण्णं ॥१७॥

भोरिति शिष्याऽऽभ्यन्थे, यदहंशुचरमाऽऽवेदिय्यामि भवतस्तद्
आजानीहि अथवायय, शुभ्रस्वभयणपञ्चां विवेदि, भोरिति
पुनरप्यामन्त्रणप्रवेदारीपुस्ववध्यापनाय, नाऽत्र भवता प्रमादे
विषेयो, धृतवाहं कथाविष्याम्यह्यह । धूनम-अद्यप्रकारकर्मधूननं
ज्ञातिपरित्यागो वा तस्य वादो धृतवाहः, तं प्रवेदिय्यामि,
अवाहितेन च अथवा भाष्यामिति । नागानुनीयास्तु पदन्ति-
(धृ-तोवायं पथेवेति ऋ) अद्यप्रकारकर्मधूननोपायं, निजधूननोपायं
वा प्रवेदयामि तौर्धकृत्वाऽऽभ्ययाः कोऽसाऽनुवायः, इत्यत आह-
इहास्मिह संसारे, कण्ठकथ्यालक्षकारे । आत्मो भूय आत्म-
ता-आत्मावैतना, स्वकृतकर्मपरिणतिवारे, तथाऽयमिच्छा-सं-
जाताः, न पुनः कृषिय्यादिनूतानां कार्याऽऽकारारोमानमया, ई-
श्वरप्रजापतिनिधेयेन वेति । तेषु तेषुवाच्येषु कुलेषु यथास्वक-
मर्त्याऽऽपादितेष्वग्निषेकेन शुक्रोऽंशुतानिपकाऽऽदिकमेवेति ।
तवाऽयं कर्म- "सताहं कलमं विद्याऽऽतः ससाहंभुदम् । भ-
हुंदाजायते पेयो, पेयोतोऽपि धनं भवेत् " ॥ १ ॥ इति । तत्र
यायत्कलमं तावद्भिसंजुता, पेयो वाचद्भिसंजाताः, ततः
साक्षोपाङ्गस्मात्पुरीरोमाऽऽदिकमाभिनिर्बन्धनाजनिभुंताः,
ततः प्रसृताः सन्तोऽजिसंजुता धर्मभक्षणयोर्भाष्यार्थां बर्तमा-
ना धर्मकथाऽऽदिकं निमित्तमासाद्योपलक्ष्यधुरययपापतयाभिसं-
जुताः, ततः सद्सङ्घिकं ज्ञानाना अभिनिष्क्रान्ताः, ततोऽर्थाता-
वाराऽऽदिशास्त्रास्तदर्थेभारवोऽपेक्षितचरणपरिणामा आनु-
पूर्वमेव शिखक-गीतार्थं-क्षपक-परिहारीपद्युक्तिकै-काकिवि-
हारि-जिनकथिपकावसाना मुनयोऽद्वयाभिति ॥ १७६ ॥

अजिसंजुयं च प्रअजिसुपुलस्य वाजिआः कुमुस्तदयोवि-
नुमाह-

तं परिकर्मत् परिदेवमाणा मा ये चवाहि इति ते वयंति
द्वेदोऽपीया अजजोवषया अर्कंदकारी जणमा र्क्षंति,
आवारिसं सुणी, यओहं तरए जणमा जेण विण्णहा, सरणं
तस्य षो समंति, कइं ए पाप मे तस्य रपति ॥ १, एयं षाणं
सया समपुणासिजासिचि वेमि ॥ १७० ॥

तमचततत्वं पृथ्वासापराकृमुक्तं महापुरुषत्वं च यन्मत्तं परा-
कर्ममाद्युपलस्य मातापितृपुत्रकलमाऽऽह्यः परिदेवमाता मा-
ऽस्मान् परित्यज, इत्येतत् कृपाभावापद्यन्तो धर्षति, किं चापरं
वदन्तीत्याह-कृन्वन्तोपमीताः कृन्वन्तोपमीताः, एषाभिमायाऽनुभ-

क्षिमा, तस्यै चाम्युपपन्नाः, तदेवभूतामस्मान्माऽऽबन्धमा इत्ये-
वमाकम्बकारिणो जनकाः मातापित्रादयो, जना वा कथंति ।
एवं च यदेयुरित्याह-न ताद्यो मुनिर्भवति, न शौचं संसारे
तरति, येन पापद्वन्द्विप्रसभ्येन जनका मातापित्रादयोऽपेक्षाः
त्यक्ता इति । स श्रावणतसंसारस्वभावां यःकरोतीति, तदा-
ह-न ह्यसाधनरूपमपि बन्धुर्भवति तत्र तस्मिन्मत्सरे शरणं स्मे-
ति, न तदनुपगमं करोतीत्यर्थः । किमित्यसौ शरणं नैतीत्या-
ह-कथं नु नामाऽऽसीत् तत्र तस्मिद् शुद्धमात्रे स्वर्गमाऽऽऽह-
दे नरकप्रतिनिधौ शुभद्वारपरिचे रमते ? कथं शुद्धमात्रे इत्ये-
कहेतो विचाटितमोहकपाटः सन् रतिं कुर्वांति । उपसंहार-
ह-एतत् पूर्वांकं ज्ञानं सदा आत्मनि सम्भवजुवासयेः स्ववन्धा-
पथेः, 'इति' कायकारपरित्यजताः, धूनान्धयवस्य प्रथमोद्देशकः
परिसमाप्तः । उक्तः प्रथमोद्देशकः ।

साम्प्रतं द्वितीयं आरभ्यते । अथ चयमभिसंबन्धः-इहानि-
म्तरोद्देशकं निजकथियूनना प्रतिपादितं, सा चैवं कथयति इ-
त्याद्यदि कर्मविधूननं यद्यत्कः कर्मविधूननायोनिमुपकर्म्यत इ-
त्यनेन संबन्धेनाऽऽघातस्वावरोद्देशकत्वाऽऽदिसुखम-

आवरं होयमायाए नरुचा पुनसंजोगं हिवा ठवसमं
वसिचा बंजचेरंति वसु वा अणुवसु वा जाणितु धम्मं
अहा तहा अहणे तपचांति कुलीहा ॥ १८१ ॥

(आवरं इत्यादि) लोके मातापितृपुत्रकलमाऽऽदिकं तमानुरं
स्नेहानुपकृतया विद्योनास्कार्योवसादेन वा, यदि वा जन्तुलो-
के कामरागाऽऽनुभव, आर्थाय ज्ञानेन परिग्रहीत्वा परित्यज्य-
था त्यक्त्वा च पूर्वसंयोगं मातापित्रादिसंबन्धं, तथा दि-
त्वोपशमम् । उपसिधाऽपि ब्रह्मचर्यं, किंभूतः सन्निति द्योयति-
वसु कथं, तद्वपुः कथायकास्तिकाऽऽदिभ्रतागपमाहू बीतराय
इत्यर्थः, तद्विषयेयानुबसुः, सराय इत्यर्थः यदि वा-बसुः सा-
पुः, अनुबसुः आवाकः । तद्वक्तुः " बीतरायो वसुहोयोः, जितो
वा संयतोऽथवा । सरायो हानुवसुः भोकः, कश्चिदः आबकोऽपि
वा ॥ १ ॥ " तथा ज्ञात्वा धर्मं धृतचाहिवाऽऽर्यं यथा तथा-
वस्थिनं धर्मं प्रतिपद्यात्यैके मोहोदयासयाविषयवितव्यता-
नियोगेन तं धर्मं प्रतिपालयितुं न शक्नुवन्ति किंभूताः । कु-
न्तितं शौचं येषां ते कुशीला इति । यत्र एव धर्मपालनाद्यका
व्रत एव कुशीलाः ॥ १८१ ॥

एवंभूताश्च सन्तः किं कुमुदित्याह-

वत्यं पदिमगइं कंवलं पायपुत्रं विउसेजा, अणुपुण्णेण
अणुहियासेमाणा परीसहे डुरहियासए, काये मयायमाण-
स्स इयाणि वा सुहणेण वा अपरिमाणाए जे दो, एवं ते
अंतराएपहिं कापोहिं अ केवमिपहिं अविचिच्छा चेए ॥ १८२ ॥

(वत्यं इत्यादि) केविद्भवतकोटिउपमवाच्ये मातुपं ज-
म समासाद्याहृष्यपूर्वं संसारायोवोचरएप्रत्यक्षां बोधितो-
पीमज्ञीकृत्ये भोक्तृवर्जीं सर्वविरतिकर्तृणं चरणं पुनहुनि-
वारतया मन्मथस्य, पारंभवतया मनसो, होपुपयतेहो-
वमाम्प्रत्येकमवाभवाऽऽपादितविययमभुवतया प्रब्रह्मभो-
हवीयोद्देश्याहृष्यपूर्ववर्गीयोद्देश्याऽऽसन्न आनुनीकाद्वयाः की-
र्तुणकदतया श्रविण्णव्यमसिमविचार्यं कापोकायंपुरीकृत्य
महाव्यसनसागरं चास्मत्तद्विजतया अथः कृतकुलकमाऽऽनुभ-

कारास्तस्यजेयुः । तस्यपश्च भ्रमोपकरणपरित्यागाङ्गवतीत्य-
स्तस्यदृशयति-वक्ष्यमित्यनेन कौमिककल्पनां गृहीतः, तथा प-
तवद्भवः पाथं, कम्बलमौलिकं कल्पं, पाथमिर्वीणं वा । पाथ-
मोङ्गनकं रजोहरणम् । एतानि निरपेक्षतया व्युत्सङ्ग, कश्चिद्दश-
रतिमन्त्रमुपपद्यते, कश्चिद्दशानमेवाऽऽख्यते, कश्चित्तानां उचि-
कृत्यानि, कथं पुनरुक्तं न आरभ्यपरिमाणाय पुनस्तथ्येदेतिर्याह-पर्या-
हवाद् श्रुतिवत्प्रतीयमानमुपपद्ये परिपाठ्या योगपठेन बो-
धीर्णानविलसमानाः परीक्षेभ्रमभोदपरवरातया पुरस्कृत-
कृतगतयो मोक्षमार्गं परित्यजन्ति । जोगार्थं त्वकथामासिप पापो-
द्वयापस्थासदाह-(कामं हत्यादि) कामम् विक्रामपि (भ्र-
माययापवस्य सि) स्वीकृतैतो भोगाभ्यवसायिभोऽन्तराबो-
धवादिदानां तत्तुल्यमेव प्रव्रज्यापरित्यागानन्तरमेव, भोगमा-
सितसमन्तरमेवात्समुद्भूतं न वा, कपरीकस्येवासाधोरात्रेण वा,
ततोऽप्युद्दि शरीरेभ्यो-अभयपरिमाणाय, एवंभूतं प्राप्त्याना
सात्कं विवक्षितशरीरेभ्यो जयति । येनाभ्यन्तनापि कालेन
पुनः पक्षेभिरवयवं नागानोति । एतरेवोपसंज्ञिहोपुराह-एवं
पूर्वोक्तप्रकारेण, स जोगार्थिभिराथि, आन्तराधिकैः कामेभ्युपस्था-
पार्थि केवलं तत्र जवा अक्षयपरिमाणाय, सङ्ग्रहः सप्रतिपक्ता
इति यावत्संपूर्णा वा, तैः साङ्गिरतितांसां संसारां तीर्थानां, जि-
तोयायै तृतीया । वाः लमुच्ये । एत इति जोगाभिला-
षिणः कामरेगुसा एव शरीरनेह्रमवाप्नुवन्तीति तात्पर्या-
न्तः ॥ १२२ ॥

अपरे त्वस्तन्नया मोक्षस्य कर्पाङ्गत् कुत्रचित्कदाचिद्व्या-
प्य चरणपरिक्लमं प्रतिक्षणं सपुक्रमेनया प्रवक्ष्यमानाभववसा-
पिनो जवन्तीति दर्शयितुमाह-

अहोमे भ्रममादाय आदापण्यभितिसु पण्डिह्य चरे अ-
पक्षीयमाणे द्दे ॥ ? ७३ ॥

सत्त्वं गिद्धि परिष्ठाय एस पणने महासुधी ॥ ? ७४ ॥
अदृश्य सवन्तो संगं न भई आस्थि चि इति एगो अहमसिंत
नयमाणे एत्य विरते, अणुगारे, सवन्तो मुंने रीयते, जे
अचक्षे परिबुसिप संचिद्धति श्रोमोपरियाप ॥ १२५ ॥

से आकुडे वा, हए वा, सुचिते वा, पलियं पक्षेण, अ-
द्ववा पक्षेण, अतद्देहिं सद्दफासेहिं इति संत्वार एगतरे अ-
एणत्तरे अजिष्ठाय तितिवसमाणे परिब्वए । जे य द्विरी
जे य अद्विरीमाणे चिवा सत्त्वं विसोत्तियं फासे समियदंस-
णे ॥ १२६ ॥

(अहोमे इत्यादि) अघानन्तरमेके विद्युत्परिणामतया आस-
पावर्णतया भ्रमं धृतकारिदाऽऽव्ययमादाव गृहीत्वा वक्ष्यपदप्र-
दाऽऽदिधर्मोत्करणसमाप्तिना धर्मकरणेणु प्राणदिनाः परीवहस-
द्विष्णवः सर्वेहोपदिधं भ्रमं खरेयुरिति । अत्र च पूर्वाण्यि प्रमाद्वृत्ता-
क्षप्रमादाभिसायेष पडित्तव्यानीति । उक्तं च-^१ यत्र प्रमादेन तिरो-
भ्रममाहः, स्यात्प्रमापि यत्नेन पुनः प्रमाहः । विपर्ययेणापि पठन्ति
तत्र, सूत्रावयवीकारवशाद्विष्णवः ॥ १ ॥ किंचतः पुनमेवं खरेयु-
रित्याह-(अपत्नीय इत्यादि)कामेषु मातापितादिके वा लोको के न
स्त्रीयमाना अग्रणीयमाना अनविलसा धर्मचरणे दृष्टास्तपा-
र्षवभाऽऽदी द्रष्टिमानमाक्षयमाना धर्म चरन्तीति ॥ १२३ ॥ किञ्च-
(धर्मं इत्यादि) सर्वो गृद्धि भोगकाङ्क्षां दुःखकलतया, परिष्ठाव, प्र-

त्यावयानपरिष्ठाया परित्यजेत् । परित्यागे गुणमाह-(एस इत्यादि)
(एस इति) कामपिपासापरित्यागी, प्रकथेण नतः प्रक्षुः संक्षेमं,
कर्मभूतनायां वा महासुमित्तयति नापर इति १७४ ॥ किञ्च-(अ-
दृश्य इत्यादि) अतिगत्याऽऽतिकृत्य संभेनः सत्त्वंः प्रकारैः सङ्ग-
संभयं पुनःकलादाऽऽदिजाति, कामानुपक्षं वा, किं आषयंदिद्या-
ह-(य महं अस्थि इत्यादि) न मम किञ्चानुष्ठाने यत्संसादे
एतत् आसम्भवाय इत्यादि, तदभावात्सुक्तकर्मणैकोऽहमसिक्त
संसारोदरे, न चाहमन्यस्य कस्यचिदित्येतद्भावनाभायित्तव्य
यत् कुर्वांस्तदाह-(अयमाशे इत्यादि) अत्राऽऽस्मिन्मौलीन्दं प्रव-
क्षते विरतः सत्त्व सावधानुष्ठानाद्दृष्टावयववक्ष्यात्समाचार्यो
यतमानः, कोऽसावनवारः प्रव्रजितः, एकत्वभायनो ज्ञापयव्यव-
मीर्षं सान्द्रुत इत्युपसृष्टेण संभयः । इयमेव क्रियाऽनन्तर-
रूपेणपि सगयित्तयेति । किञ्च-(सवभो इत्यादि) सर्वतो-
दृश्यतो भावतुभ्यो रीयमाणः सयमानुष्ठाने गच्छत्, किञ्च
इत्याह-(जे इत्यादि) योऽशेकोऽप्येकेषो जिनकाक्षिकं वा य-
द्युपितः संभये उद्युक्तचिहारी अस्मात्प्रान्भोजी तद्वि न
प्रकाममित्याह (संचिद्धर) संचिद्धेन अयमौर्षं न्यूनो-
रदृतायां वक्ष्यमानः सत्त्वं ॥ १२५ ॥ किञ्च(अस्मिन्मौलीन्दं कतया
आसकपटकेस्तु येत्येवमहमोयितुमाह-(से इत्यादि) स
सुमित्तोऽभिराकुष्टो वा, इत्याऽऽदिजिहो वा, सुज्ञो वा
केशोऽपादनतः, पूर्वकर्मपरिष्ठाव्युद्भवसिद्धयवच्छन्, सम्यक्
तितिक्रमावः पदत्रजेदित्येतत्कथं भावयेत् । नशया-^१ पावा-
व कलु भो कदाच कम्मानं बुद्धिं दुष्क्रियाणां तुल्यकिं-
ताणं येदृश्या मोक्षो पणिय अयेववसा तवसा वा ऊंसद-
सा । " इत्यादि । कथं पुनर्वागभिराकुष्टन इत्याह-(पणिय
इत्यादि) (पणियं चि) कर्म सुसुमित्तननुष्ठानं, तेन पुवाऽऽविर-
तेन कुवित्वाऽऽदिना प्रकथं सुगुप्नते । नशया-भोः कोऽसक !
प्रजन त्वमपि मया साऽऽहंभं जवसंति ? अथवा-अकारव-
काराऽऽदिनरपरैः प्रकारैरेभ्यो विषये एभिषो मह्यमायोः प्र-
कारैरित्याह-(अतर्होह इत्यादि) अतथेयिनथैरसद्व्यूलैः धावै-
क्षोऽस्मभं पारदारिक इत्येवमादिकैः स्पष्टैश्च असद्व्यूलैः साधोः
कर्ममयुक्तैः कः चरयच्छेदनाऽऽदिभिः, सङ्गतादृष्टकार्याभ्येनत्
संख्याय ह्यासा तिनिक्रमाणः परिब्रजेदिति । यदि वेत्तत् संख्याय
(अत्रकः पाठः परीसहापसमोसहनाधिषयः 'परीसहा' शब्दे ङ-
छव्यः)परीसहाऽऽनुक्तप्रतिनिकृतया भिन्ना इत्येतद्व्योयितुमाह-
(पयवरे इत्यादि) एकताननुक्तान्मन्थतराद् प्रतिकृमाद्
परीसहाऽऽनुदीर्घाभिहाय, सम्यक् तांतत्तमानः परिब्रजेद-
ति । यदि वा-अन्यथा परीवहणां द्वैविध्यमित्याह-(जे इत्या-
दि) ये च परीवहाः सत्कारपुरस्कृताऽऽद्यः साधोहरिणो भ-
नानाहादृकारिणो, ये तु अनिकृतया अहारीणो मनसोऽस्तिहा ।
यदि वा-हीकार यावत्कान्तेवऽऽद्य अहारीणो मनसोऽस्तिहा ।
गीतोऽप्याऽऽद्य इत्येतान् द्विक्रमानपि परीवहाद् सम्यक् तिति-
क्रमावः परिब्रजन्ति । किञ्च-(चिवा इत्यादि) त्यक्त्वा सर्वो
परीवहकृतो विभ्रान्तसिक्कायः परीवहाऽऽपयित्वाह स्वर्गान् दुः-
सानुजनाह स्पृशेत्पुनर्भवत् समनतिसिद्धत् । सचभूतः, सम-
गित गतं दक्षेन वदस्य स सांभितदंशंन । सव्यवहारित्य-
र्थः ॥ १२६ ॥

तत्सद्विषयवत् किञ्चतः स्फुरित्याह-
एते भोगिण्या वृषा, जे लीर्गसि अणायण्यपामिषो ॥ १२७ ॥

(एष वो इत्यादि) आरित्वात्मकत्वे, एते परीषहसहित्वाद्यो निषिद्धता निरूप्या भावनात्, कदा क्वनिहिताः । यस्मिन् मनुष्यलोकं, जनागमनं धर्मो येषां ते जनागमनधर्मोऽपि, यथाऽऽरोपितव्रतित्वाभारवाहिराह्वय पुनरुर्ध्वं प्रत्यागमनेऽप्यत्र श्रुतं ॥१-३॥

किञ्च-

आत्माए मामनं धर्मं (!) एष उत्तरवादे इह माद्यवापं विद्याहिने ॥ १.८० ॥

(आत्माए इत्यादि) आत्माप्यनेऽन्येत्याह, तथा मामनं धर्मं सम्पद्यनुत्पालनं लीयंश्चकर एवमाहेति । यदि वा-धर्मोऽनुष्ठानेऽप्येवमाह-धर्मं एतेको मामकोऽप्यनु सर्वं पारक्यमित्यतस्तत्र इहमाहया लीयंश्चकरापदेशोऽपि सम्पद्य करोमीति । किमित्याहया धर्मोऽनुत्पालयत इत्यत आह-(एष इत्यादि) एवोऽन्तरात्क उत्तरवादे उत्कृष्टवादे इह मानवानां ध्यायतात इति ॥ १.८० ॥

किञ्च-

एत्यावरणं ते जोमपाछे आयाशिजं परिष्ठाप परिष्ठाप- एणं विमिच ॥ १.८६ ॥

(एत्यावरण इत्यादि) अत्राऽस्मिन् कर्मण्यनुतोपाये संयमे षण सादीयेन दत्त उपरतः, अष्टदशकारं कर्म शोचयन् क्लपयन् धर्मं चरेदिति । किञ्चपरं कुर्वांश्चाह-(आयाशिजं इत्यादि) आदीयेन इत्याहानीय कर्म, तत्परिष्ठाप शूलोत्पत्कृति- ज्ञेयं तो ह्याव, पर्यायेण आमयेन विवेचयति, क्लपयतीत्यर्थः । अत्र वा शोचयन्कर्मनासमर्थे तत्पस्तु शास्त्रमधिकृत्य ध्या- क्यताम् ॥ १.८६ ॥

इहमेगिं एगचरिया होति । तत्थियरा इयरोदि कुमेहिं मुकेसपाए सवनेसपाए सो मेहावी परिष्णए । मुदिं अतुवा दुमिं । अतुवा तथ भेरवा पाषा पाणो किसेसिति । ते फासे पुडो पीरो अहिपासिजासि ति वेमि ॥ १.९० ॥

(इहमेगिं इत्यादि) इहास्मिन् प्रवचने, एकेषां शिथिलकर्म- नामकचर्चा प्रवच्येकाकिविहारपरिष्ठापऽप्युपगमो भवति । तत्र च नानाकथा आभिन्नविशेषस्तपश्चरणादिषोऽप्यत्र अच- न्त्सोरियनस्तावत्प्राज्ञानिकामधिकृत्याऽह-(तथियरा इत्यादि) तन्मिषेकाकिविहार, इतरे सामान्यनाभुम्भो विशिष्टतरा इतरे- एवन्प्रान्तये कुलेषु शुद्धेयव्याया दौषीणयादोषरहितेनाऽऽहाराऽऽ- र्थना, सर्वेषामप्येति सर्वो वाऽऽहाराऽऽप्युमेत्याहनास्यैवणकथा, तथा सुपरिचिद्युक्तं सन्निधौ संयमे परिष्ठापः । बहुभ्येऽप्येक- देशतामाह-(सो मेहावी इत्यादि) स मेहावी अर्थाद्यथ- वृत्तः संयमं परिष्ठापेदिति । किञ्च-(सुदिम इत्यादि) स आहारसंश्लेषतरेषु कुलेषु सुदिमोऽप्येव । अथवा- दुर्गन्धाः । न तत्र रागद्वेषो बिहृष्यात् । किञ्च-(अतुवा इत्यादि) अथवा त- त्रैकाकिविहारितरे पितृव्यव्रतित्वाप्रतिपक्षत्वे सतो भेरवा अया- नका यातुपानाऽऽदिदुताः शब्दाः प्राप्तेर्भवेयुः । यदि वा-भेरवा- क्लोमन्तुताः प्राणाः प्राणिनो ह्रीसिञ्जिह्वाऽऽप्येवऽपरान्तं प्राणिनः क्ल- ष्यन्मन्तुतापरिष्ठापः, त्वं तु पुनस्तैः स्पृष्टवन्तान् स्वर्गान् कु- ष्विनेष्याद् धीरोऽक्लोम्यः सन्नतिसहृहः । इतिरधिकारपरिस- माप्ती, ब्रह्मीतीति पूर्वैवऽप्यवयवाद्देशितोऽर्थकः परिष्ठापः ॥ १.९० ॥ क्वो द्वितियोदेशकः । आचो १ मु० ६ अ० २ उ० । तदर्थं संसारभेषि विस्तेपविस्था यः संसारमर्गं तीर्थवर्षी- ६५ ।

षो मुकवन्मुको विरतो इवाव्यासतस्तं च तथाभूतं किमरतिर- भिमधेयुत न वेति आचिन्यसामर्थ्याकर्म्मयोऽभिमधेवित्ये- तदेवाऽऽह-

विरयं जिक्खुं रीयंते चिररातोमिपं अरती तत्थ किं विधारए ?, संधेमाणे समुद्धिए, जट्टा से देवि असं- द्धिणं ॥ १.९६ ॥

(विरयं इत्यादि) विरतमसंयमाङ्गुलणरीलं जिक्खुं, रीयसा- यं निश्चरन्तमप्रशसनेऽप्यऽसंयमस्थानेऽप्यः प्रशस्तेष्वपि सु- थोत्कर्षांशुपुंरिपरि चसमानं चिररतं प्रवृत्तकालं संयमे तत्र च- त्थिररातो(विरतमेतदर्थं गुरुयुक्तमरतः संयमेतदर्थं, तत्र च- त्थिर- त्थिर- संयमे चसमानं किं चारयेत् किं प्रतिस्तेष्वेत ॥ किंशब्दः प्रश्ने, किं तथाभूतमित्ये मोक्षप्रदित्यं प्रजापत्यविषयमरतिर्विधा- रयेत् । आभिमिषुषयते । तथाहि-दुष्कृतायाविषयवन्ति केचिदप्या- द्यविषयत्वा मोहदुष्कृतिर्बिधाः कर्मपरिणतिः किं न बुद्धेरिति । अस्तं च- " कर्म्मणिणं पुण घणचि- क्खुणए गक्खाइ कव्वरसाराइं याणांहुवं पि पुरिसं, पंचाको उप्पदंतीणं । १' " यदि वा किं ज्ञेये किं तथाभूतं विधारयेदरतमेव विधारयेदित्यर्थः । तथा ह्यसौ क्लोमे क्लोमे विष्णुत्तसंहरणपरिणामतया विष्वाग्मिन्नतोऽहीनो- द्यत्वात्कल्युक्तमर्भवातीति कुनस्तमरतिर्विधारयेदित्याह- (संधेमाणे इत्यादि) क्लोमे क्लोमेऽवयवच्छेदेनोत्तरोत्तरं संय- मस्थानकएतकं संधेयानः स सम्पद्युत्थितः समुत्थित उच- त्तरोत्तरगुरुऽथानकं वा संधेयानं यथाशक्ति चार्याऽऽमिन्ना समुत्थितोऽस्मावतस्तमरति कथं विधारयेदिति । स वैचरुतो न केवलमभिमनस्यता, परेषामभ्यरतिर्विधारयन्तान् प्राणायेत्येत- ह्येयिमुमाह-(जट्टा से इत्यादि) द्विगता आपोऽस्मिन्निति द्विपः, स क्वत्समाचनेद्वा द्विधा, यत्र क्वत्सोपि वाऽऽम्नाऽस्मिन्, आम्नास्यतेऽस्मिन्नित्याहवासः, स चासौ द्विपश्चाऽऽववास्तद्विपः । यदि वा-आहवस्तनमाहवासः, आहवासाय द्विप आहवासद्विपस्तत्र नदीसमुद्रबहुमध्यप्रदेशे मिश्रणोऽप्यऽऽव्यस्तमहापायऽऽव्यस्त- न्यसाधयि ज्ञेया-संज्ञानोऽसंज्ञानोऽति यो हि पक्वमासाःसुदकेन प्लास्यते स संज्ञानो, विपरितस्त्वसन्धीनः सिंहरद्वीपाऽऽदिः । य- था । इ संत्यानिकास्ते द्विपमसंज्ञानमुद्रमहादेशिकतीर्थेः सम- वाप्याऽऽव्यस्तस्येतेषु तं भावसंज्ञानोऽप्यति संसृज्यमानाव्याप- र्प्राणिनः समाहवसन्ति । यदि वा- द्विप इति प्रकाशद्विपः प्रका- शाय द्विपः प्रकाशद्विपः, स चादित्यचन्द्रमयव्याहिरसन्धीनो- ऽपरस्तु विष्णुत्तकऽऽदिः संज्ञानः । यदि वा प्रकृत्यन्ततया विष्वाग्मिताकाशावस्थाव्यसन्धीनो, विपरितस्तु संज्ञान इति । यथा ह्यसौ श्रुतावेदनतो हेयोपादेयानोपादानवतो निमि नतासु- पथानि, तथा कावसमुक्ताऽऽव्यस्ततर्षितनामाहवासकारिच भ- यवेयं हानसन्ध्यामाश्रिततः परीषट्कोपसगोहोऽप्यतथाऽऽ- न्धीनः साधुर्विष्णुः परेशदानतोऽप्रेषामुपकारावेत्येवरे भाव- द्विपं भावद्विपं वाऽऽव्याया व्याचक्रे । तद्यथा-ज्ञावृत्तः सम्भ- वर्थं, तत्र प्रतिपत्तिर्यावोपशमिकं, क्लायोपशमिकं च सन्धीनो भावद्विपः, क्लायिकं त्वसंज्ञान इति । तं द्विषिधमन्वप्यपरितसं- सारस्वात्प्राणिन आश्रयत्वेन, भावद्विपस्तु सन्धीनः श्रुत- हानम्, अस्तन्धीनस्तु केवलमिति, तन्नावाप्य प्राणिनोऽवश्य- माहवासस्येतेति । अथवा-धर्मं संधेयानः समुत्थितः स- अरनेदुष्प्रपुष्यो भवतीत्युक्ते काश्चाश्चोदने- किंचित्तोऽसौ वनी

वस्तुस्थानाय समुत्थित इति । आभोचकते-यथाऽसौ द्वीपोऽल-
न्देनः सखिलच्छ्लुतो वरुण्यद्वनानामितरेषां च चङ्गानां जन्तूनां
शरदयतयाऽऽश्वासावहेतुर्नयति ॥ १६६ ॥

एवं से चम्रे अरियपदेसि ए ॥ १६७ ॥

एवमसावपि धर्मं प्रार्थयेदशितस्तीर्थद्वरप्रणीतः कथतापच्छे-
दवैशेषिदनाऽऽनुरीना, वदि वा कुक्कामिधुयतया संदीनोऽसौ-
द्वयः प्राणिनां शाखायाऽऽश्वासासुभिर्नयति, तस्य वाऽऽवैशेषितस्य
धर्मस्य किं सत्यगनुष्ठाधिः केचन सन्ति । मोमिस्तुच्यते ॥ १६७ ॥
यदि सन्ति, किञ्चूतास्त इत्यत आह-

ते अण्यकंलमाणा पाणे अण्यतिवामाणा इति आ मे-
हाविषो रीचिया ॥ १६८ ॥ एवं तेऽसि जगवन्नो अण्यु-
च्छाणे जहा से दियपोए । एवं ते सिस्सा दिया य रामो
य अण्यपुष्पेणो वाइय चि बेमि ॥ १६९ ॥

(ते इत्यादि) ते साधवो भावसंभानोपताः संप्रसारतेः प्र-
योदका मोक्षनेदिष्टानांगानवकङ्कतो धर्मं सत्यगुपधानवस्तः
अपुरित्येन कुचरत्रापि योजयत् । तथा प्राणिनोऽस्मिन्निवातयत्त उप-
रङ्गणाथेत्वाच्छेषमहादानप्रदधमयायोजयत् । तथा कुशुलानुष्ठानप्र-
वृत्तस्याद्विनाः सर्वलोकांनाम् । तथा मेषादिभ्यो मर्यादाव्यवस्था-
नाः, परिहृताः पापोपादानपरिदारतया सत्यकं यथाऽर्था ध-
र्मसंरक्षाय समुत्थिता भवन्तीति ॥ १६८ ॥ ये पुनस्तथाज्ञ-
हानामात्रासम्पन्न विवेकाबलतया नाद्यापि पूर्वोक्तसमुपधा-
नधतः स्तुत्येते तथाज्ञता आश्वासाऽऽदिभिः सत्यगनुष्ठाप्य याव-
च्छिवेकिनोऽनुरवनिस्तेतदृशोयिमुमाह-(एवं इत्यादि) एवमु-
क्ताविधिना तथाभारिकमितमतानां जगत्तः वीरवद्धमनावसा-
मिनां धर्मं सत्यगनुष्ठाने सति तदपरिपाजननस्तथा सनुपदे-
शदानेन परिक्रमितमतिर्धर्मं (विधेयमिति) अत्रिह दृष्टान्तमाह-(ज-
हा से इत्यादि) द्विजः पत्नी, तस्य पतिः शिशुद्विजपांतः, स तथा
तेन द्विजेन गमं प्रसवारयन्तुः पक्षीकञ्चुत्तुत्तररुद्वेऽऽदिकाल-
स्यवस्थात्वा यावन्निष्पन्नवक्रतावाप्यते, एवमाचार्यैर्वापि शि-
ष्यकः प्रज्ज्यादानादारभ्य सामाचार्युपदेशदानिनाप्यापनेन
तावन्नुपाप्यते यावन्नैतायोऽनूत् । यः पुनरार्थायोपदेशमनि-
रुद्ध्य स्वैरित्याद्यथाकथाशिक्षित्यामनुप्रवर्षेत स उज्जयिनी-
राजपुत्रवीरद्वयार्थेति । तद्यथा-उज्जयिण्यां जितराभो राज्ञो
द्वौ पुत्रौ, तत्र उवेष्टौ धर्मधोपाऽऽचार्यसमाये संसारासारताम-
वगम्य प्रवक्राज, क्रमेण चार्थाताऽऽचारऽऽदिशकोऽऽवगतत्प-
दञ्च जिनकल्पं प्रतिपुष्क्रेतित्यां सत्यमात्मनां भावयति । सा च
पञ्चधा-तत्र प्रथमोपाध्ये, द्वितीया तद्वर्द्धिः, तृतीया चतुष्के-चतु-
र्थी शू-यपुष्टे, पञ्चमी इमहाले । तत्र पञ्चमीं माननां प्रावधतः
स कनिष्ठो ज्ञाता तद्वनुरागादा चार्थिककामागोयाव-मम अवा-
प्यत् ज्ञाताः कःऽऽस्ते । साऽनुजिरेमानि किं तेन । स आह-प्र-
कःऽऽवेइइ । आचार्यैर्भोक्तो-गृहान तावत् पुनर्द्वयवसि । स तु तथै-
व चके । पुनरप्यपुष्कत् । नाःःःःःः किं तेन इत्ये । नासौ
कस्य चिदुपुष्ठापमपि इहाति जिनकल्पं प्रतिपनुकाम इति ।
असावाह-तथापि पर्यामि तावन्मिति निर्बंधे दृष्टितस्तुर्थी
प्रावधियान एव वन्दितः, तद्वनुरागावत् निषिद्धोऽप्याचार्येण
निवार्यमाणोऽप्युपाध्यायेन श्रियमाकोऽपि साधुभिरसाऽऽप्रते-
तन्नवतो ज्ञाकरं दुरवधसेयमित्येवं कथयामोऽप्यहमपि ते-
नैव पित्रा उक्त शरपचम्येन मोहाद्यैव तदर्थी, यथा उवेष्ट-

ज्ञातंति । इतरो देवतयाऽऽपत्य वन्दितः । शिक्षकस्तु वन्दितः ।
ततोऽसावपरिकर्मसमताभावात् कुपितः । अर्थाचरिति कृत्या
देवताऽपि तत्रोपरि कुपिता सती तत्प्रहारोपाक्रियोऽसौ वदि-
निषिद्धेषु । ततस्तद्वृथायावत् हृदयेभ्यः देवातामाह-किञ्चित्तय-
म्यवस्थया कर्त्तव्यं, तद्व्याक्रिणी पुनर्नोऽसौ । सा त्वथा-
द्विजोवधेऽनुकामिनी गोलकः । इत्युक्त्वा श्रुतिवचनमसङ्गोर्वाभिव्यक्त्याथै तत्तुलनाह च पाकव्या-
पादितं शाक्रिगोलकी युद्विग्या तद्वर्द्धिणी चकतेति । यत् सनुपदे-
शप्रवर्षेण सापार्थानस्यवर्षाये शिष्येण सदाऽऽचार्योपदेशकर्त्तना
भाव्य, आचार्यैश्चापि सदा संपरोपकारवृत्तिना सत्यकं स्व-
शिष्या च योर्कावचिना प्रतिपालनीया इति स्थितमिति ॥ १६८ ॥
तद्वोपसंवरनाह-(एवं इत्यादि) यथा द्विजपांतो अनुप्ये-
नूचयाननुपाप्यते, एवमाचार्यैर्वापि शिष्या अहनिष्ठमनुप्येण
क्रमेण वाचिताः पाठिताः, शिक्षां प्राहिताः, समस्तकायस-
द्विष्युः संसारीचरणसमाधाय भवन्तीति । इतिरभिकारपर-
रिसमाप्ती, ज्ञोमीनि पुष्येव । आवा ।

साऽप्रतं चतुर्थे आरभ्यते । अथ चायमसिंख-धः-इहानस्त-
रोदेशके धरीरोपकरमयुक्तमाऽनिहिता, सा च परिपूर्णा, न गौर-
चक्रिकसमम्बितस्येवतसं भूनाथोभिद्वेषुपकम्यन इत्यनेन
संभवेनाऽऽवातस्यास्योदयकदावकाशिताऽऽविशुषोपांतं सुत्र-
मुच्यन्तार्योयम । तच्चेदम्-

एवं ते सिस्सा दिया य रामो य अण्यपुष्पेणो वाइय
तेहि महावीरैहि पाणायुषमेतहि, नेसति ए पणायुषुलज्ज
हेवा तुत्रममं फारुमयं सयादियंति ॥ १७० ॥ वसिचा
बंधुचैरंसि आणुं ते थो चि मधुमाणा ॥ १७१ ॥

(एवं ते सिस्सा इत्यादि) एवमिति द्विजपांतसंघर्षक-
मेधे, ते शिष्याः स्वहस्तप्रमाजना उपसंपदायताः प्रतीकका-
श्च, दिया च रामो वाऽनुप्येण क्रमेण वाचिताः पाठितास्तत्र का-
लिकमहः प्रथमचतुर्थीऽऽवकाशप्यते, उष्कालिकं च पाठनात्तत्र का-
वर्षे सकलमप्यहाराप्रमिति । तथाऽऽचार्यःऽऽचारऽऽदिक्रमेण
क्रियते । आचार्यश्चिष्येवर्षावोऽप्याप्यते इत्यादि क्रमेणार्था-
पिताः सिष्याश्चारिचं प्राहिताः, तद्यथा-पुत्रमात्रं प्राहिता गन्तव्यं
कर्मवत्संक्षुधिताऽऽचार्यामित्यादि । एवं शिक्षां प्राहिता वाचिता
अर्थापिताः कैरिति दशोवन-तेऽहं चरिस्तीर्थैकरवद्यथाऽऽ-
चार्योऽऽदिभिः । किञ्चुत्तुः, इत्यादिर्किञ्चोनिरेदोऽपदेशोऽऽदि इत्वं
सगतीत्यतो विशेषणम्, ते तु शिष्या द्विजकादा अपि प्रकापूर्व-
कारिणस्तेषामाऽऽदीनामालिप्तकं समीपे, यद्वेयं ज्ञापयेते-
नेति प्रज्ञानं भुक्तानं, तद्वेयापरकादाचित्सज्जावादिस्ततनु-
पलज्य इत्यहं दृष्टुमीत्याः प्रवक्तवोऽहोऽप्योमीतसनुपदेशैक-
टमस्तवात् । त्यक्तोपसाम । स च ज्ञेया-कथ्यभावमेवम् । तत्र क-
थ्योपसामः-कनककःऽऽचार्यःऽऽचार्यऽऽदिः भाषापरकमसु-
ज्ञानाऽऽदिभवत् । तत्र चो वेन ज्ञानोपेपशाऽऽप्यति स ज्ञानोपेपशा-
स्तथा-आहोपेपशाऽऽप्यतया धर्मकथया कश्चिदुपेपशाऽऽदीना-
दि । दशोपेपशास्तु-यां हि श्रुत्येन मय्यदर्शनेनापरमुपेपशाऽऽप्यति,
यथा भेषि केनाऽऽहं चानो देवः प्रतिवोचि इति, यद्वेयमप्यति-
यो संसयादिभिः कश्चिदुपेपशाऽऽप्यति । चारिणोपेपशास्त-कोऽ-
ऽऽपुपशांमो विवचनमेति । तत्र केचन भूदृका ज्ञानोपेपशाऽऽप्य-
पुप्येव पुत्रमात्राऽऽप्येव भूतमुपेपशां सत्यका ज्ञानोपेपशाऽऽप्य-
गर्भोऽऽजाताः पाठवत् पदवतो समादृति युष्मत् । तद्यथा-

परस्परगुणनिकायां, मीमांसायां वा । एकोऽपरमाह-त्वं न जा-
 तीयेन वैशां शुभदानाभययोर्न यो भवतांभ्राणि । ऋषि च कश्चि-
 देव मादृशः शुभार्थैर्निर्णयावाप्तं न सर्वे इत्युक्ते च पुत्राशुभः
 कथमपि परीक्षितं निश्चितं पुनरिदं न वा चादिभि च मनुष्यवच-
 च माहवेनात्मरं गच्छेत् । द्वितीचस्वाह-मन्वसदाचार्या एवमा-
 ह्वापत्यनौयुक्ते पुनराह-सोऽपि बाधकतौतौ बुद्धिकला किं जा-
 र्जिते,त्वमपि च शुक्रवत्याजितो निहदायोह इत्याद्यौग्यग्यपि,
 कुशुदीलकतिचिद्द्वारं महाप्रशमकारणं ज्ञानं विपरिततामा-
 पाह्यन् लौक्यमाविर्भावयन् भावते । उक्तं च-

“ अथ ये च्छारंभता-नयेविशेषान् अभेन विज्ञाव ।
 कृत्स्नं बाह्ययमित इति, आदभ्यन्वहानि वपेण ॥ १ ॥
 कौचकमीश्वरानां, कुक्कुटलावकसमाकाङ्क्षाम् ।
 शास्त्राद्यपि हास्यकर्पां, लघुतां वा शुद्धतां नयति ॥ २ ॥ ”
 इत्यादि । पाठान्तरं वा- “ हेहा उवसन्तं ब्रह्मेणे बुधिसिचं समा-
 कर्तात । ” इत्येकोऽपरमम,अथातस्तरं बहुभुजुता एके,न सर्वे,बहु-
 वनामात्मन्ते,तनश्चावयिना सन्निहता वा सुष्णीं भाषं भजन्ते,हु-
 क्तारंशिराकडमनाऽऽदिना वा प्रतिबन्धनं इदिति । किञ्च- (वसित्वा
 इत्यादि) एके पुनर्ब्रह्मचर्यं संयमः,तत्रोपिवा आचारार्थोनुष्ठायिगो-
 ऽपि तत्रारसितास्तामाज्ञां तीयेकोऽपदेशरुपां नो मन्थमा-
 नाः, नोशब्दो देशप्रतिबन्धे, देशनस्तीयकोरोपदेशं न बहु म-
 थ्यमानाः सातगीरवचाहुताम्बरीत्याकुशिकतामात्मन्ते ।
 यदि वा-अपवादमात्मन्थ प्रवर्तमाना उत्सव्येयोदनाचोदितताः
 सन्तो नैवा तीयेकराऽऽश्लेषेवं मन्थन्ते । इत्येवमिति काऽपवादपदा-
 नि- “ कुञ्जा भिक्कु गिलाग्वस्त, ऋगिशाप समादिहं । ” इत्या-
 दि । तत्पश्चात् येन श्लाथित तस्य तदपनयनाधर्माधकार्माऽऽद्य-
 पि कार्यं स्यादेतिरिक्तं तेषां नाक्याताः कुशीक्षानां प्रत्यवायाः,
 यथा-आद्यातनाबहुक्षानां वीरिषः संसार इति ॥ १० ॥

तदुच्यते-

अग्र्या(कसा)यं तु सोबा गिसम्म समणुम्मा जीविस्सामो,
 एगे पिक्कसम्म ते असंज्जवं ता वि रुज्जमाया कोपेहिं गिष्का
 अज्जोववथा समाहिमायायमज्जुसंता सत्पारमेव फरसं
 वदंति ॥ १०१ ॥

(अग्र्यायं ति) तुरचकारणे । आकाशतमेवैतत् कुशुल्लिविपाका-
 ऽऽदिकं बुधा विशामाकाकुञ्ज काऽऽयास्तारमेव पक्वं वदन्तीति
 सम्बन्धः । किमर्थं तदिं शुष्यन्तीति चेत्पदाह- “ समणुष्ठा ”
 इत्यादि । समनोक्षाः क्लोकसम्मताः, जीविष्यात् इति कृत्वा प्र-
 कृतकारणार्थं शुभशास्त्राद्यधीयते । यदि वा-अनेनोपायेन
 क्लोकसम्मता जीविष्याम् इति कृत्वेरौक्तिष्कस्याऽथ वा समनो-
 क्षा उच्युक्त्विहारियः सन्तो जीविष्याम् संयमजीवितेनेत्येवं नि-
 ष्कम्ब पुनर्मोहोदवाहसम्बन्धन्ते गौरवविकाम्यत्तरदोषा हा-
 नाऽऽदिके मोक्षमार्गे न सम्पद्यन्वन्तो नोपदेशो वर्तमाना वि-
 शिषं दक्षमानकाभेदुक्ता गौरवादिक्तेऽव्युपपन्ना विशयेषु समा-
 धिर्भिसिन्धवप्रतिपालमाक्यात्वं तीयेकतादिभिर्मयावेचितं तमज्ज-
 वन्तः सेवमाणा बुधिवदृशा आकायोऽऽदिना शास्त्राभिप्रायेण बो-
 धमाना ऋषि तस्मात्सात्म्येव पक्वं वदन्ति-मास्वद विषये
 भवात् किञ्चन जानानि, यथाऽहं सुवार्थं शब्दं यचितं नि-
 निर्वं वा जाने तथा कौभ्यो जानीते,इत्येवमाचार्याऽऽदिकं शा-

स्तरं हीलयागित पक्वं वदन्ति । यदि वा-शास्ता तीयेकताऽऽ-
 दिस्तमपि पक्वं वदन्ति । तथाहि-कृषिव स्काञ्जितचोदितता ज-
 मङ्गः-किमन्वदन्तिक तीयेकङ्कल्पयत्स्वत्सकृतेनादपिति । इत्या-
 दिभिरपाचीनिराक्षारैरङ्गीकविद्यावाच्यत्वेपाञ्चालकृततामपि दृ-
 षणानि वदन्तुः ॥ १०१ ॥

न केचनं शास्तरं पक्वं वदन्त्यपरानपि स्थापुतपक्वदेवुरित्ये-
 तदाह-

सीलमंता उवसंता (संखाए) रीयमाणा असरीक्षा अणु-
 वपमायास्त वितिथा मंदस्त बाह्या वा ॥ १०३ ॥

(सीलमंता इत्यादि) सीलमहादृशश्रीक्षाङ्गसहस्रसंभव-
 म् । यदि वा-महाजनसमाधानं, पञ्चोन्वयजवा, कथा-
 यनिप्रहस्त्रिगुणितुता येत्येतच्छीलं विद्यते येन तं शील-
 वन्तः । तथोपशान्ताः कथाशोशुभान्ताः कथाशोशुभात् । अथ
 शीलवदुप्रहणनैव गताथेव्यानुपशान्ता इत्येतिद्विशेषणं क-
 थायनिप्रहृमाथायव्यपरानापेम् । सत्यम् कथाप्यते प्रकाश्यतेऽ-
 नयेति संख्या प्रका, तथा रीयमाणाः संयमानुष्ठाने पराक्र-
 ममाणाः सन्तः कस्यचिद्विश्वास्तज्ञानपक्षेयतथाऽशीला एत इत्ये-
 वमनुष्यतोऽनु पक्षाच्छतः पुष्टतोऽपुष्टतोऽपवदतोऽप्येन वा मि-
 थ्याहृष्ट्यादिना कुशीक्षा इत्येवमुक्तेऽनुवदताः पाम्भ्यऽऽदिक्रिती-
 यैवा मन्वस्यान्वस्य बाह्यता सूचंता, एके तावत् स्वतस्कारि-
 चापगमाः,पुनरपरातनुयुक्त्विहारिणोऽपवदता इत्येवा क्तितीया बा-
 लता । यदि वा-शीलवन्त एते उपशान्ता येत्येवमनेनाजिहि-
 ते, केषां प्रचुरोपकरणानां शीलकषोपशान्ता वा इत्येवमनु-
 ष्वतो हीनाऽऽचारस्य द्वितीया बाह्यता भवतीति ॥ १०३ ॥

अपरे च वीर्योन्तरायोदयात् सतोऽवसोऽन्तो पामरसाधु-
 ग्रहंसाऽऽन्विता यथाऽऽक्षानमाचारोचरमाभ्यव्येयु-
 रित्येतदृशोयितुमाह-

प्रायहृमाया वेगे आचारोपरमाङ्कसंति ॥ १०४ ॥ शा-
 णभङ्गा दंसलक्ष्मिणो यममाया एगे जीवितं विपरिणा-
 मंति ॥ १०५ ॥ पुद्गा वेगे सिध्दंति जीविश्चरसेव कारणा
 पिक्संतं पि तेसिं दुष्पिक्संतं भवति ॥ १०६ ॥

(शिषहृमाया इत्यादि) एके कर्मोदयासंयमाशिवचं-
 माना सिङ्गाज्ञा, बाध्याद्विचरसेमना वा यथाविद्यततमा-
 चारोचरमाचरते-ययं तु कर्तुमसद्विषणव आचारस्त्वेवं-
 चूतामित्येषां द्वितीया बाह्यता न भवत्येव, न पुनर्बन्धयेवममू-
 त एवाऽऽचारो योऽस्माभिरनुष्ठायते, साऽप्रतं दुःखमाऽनुयायेन
 बलाऽऽपनमात्रमप्यन्यैव वसिंमी भवसि,नोऽसर्गोवसर इति ।
 उक्तं हि-

“ नान्वायत्तं न शिष्यितं, यथा पुञ्जीत सारथिः ।
 यथा मच्चं वदन्त्यवधाः, योः सर्वं पुञ्जित ॥११”
 ऋषि च-

“ जो ज्ञाय होइ भग्नो, उवसंतं सो परं धारिदंतो ।
 गंतुं तस्य चरंतो, इमं पहाणं ति बोधेव ॥ १ ॥ इत्यादि ।
 ॥१०४॥ किञ्जुताः पुनरेतदेव समयेयुरित्येव- (गाणमङ्गु)
 सत्सोद्विषेको ज्ञानं, तस्माद् अणुः । यथा- (दंसणसुणिणो षि)
 सत्पक्वशोनिविधिसिनोऽसत्पुष्टानेन वदन्तं विलगा अपरानपि
 शक्कोत्पादेनेव सगमागंद् कथावयन्ति । अपरेऽपुनर्बाह्यकियोपेता

आध्यात्मानं नाशयन्तीत्याह--(समसाया इत्यादि) नमस्योऽध्या-
 चार्याऽन्वेद्रेऽध्यातः बुनहानार्थं ज्ञानाऽद्विजावधिनयात्राचार्यात्मो-
 द्वायेके, न सर्वे संयमन्तौचितं विपरिजातमन्यप्यन्यमित, स-
 चरित्वात्मानं धंसयन्तीत्यर्थः ॥ १०१॥ किं चापरमियाह--
 (पुत्रा वेगे इत्यादि) एकं अपरिचितमनस्यो गौरवाधिकप्रति-
 बन्धाः स्पृष्टाः परीवहेनिवर्णने संयमाधिकब्रह्मेति, किमर्थम् ?
 जीविनस्यैवासंयमाऽऽन्यथ, कारणाधिक्यसात्, सुखेन वयं
 जीविष्याम इति साध्यानुष्ठानतया संयमाधिक्यसंगते । तथा-
 भूतानां वा यत्स्यात्साह--(विष्णवेनं पि इत्यादि) तेषां पु-
 हपाशाधिक्यत्तमपि ज्ञानदर्शनचारिभूतानां सरगुणाऽवतरो-
 पघाताधिक्यत्तं दुर्मिकात्तं भवति ॥ १०६ ॥

तत्कर्मणां वा यत्स्यात्साह--

वास्यपयिज्जा ह्यु ते एरा, पुणो पुणो ज्ञानि पगर्प-
 ति, अद्दे संभवंता विहायमाणा अहमस्ति बिउकमे, उ-
 दासीणे फरुसं वदंति पलियं पण्ये, अद्रुवा पण्यं अत-
 हेहिं, तं मेहावी जायिज्जा धम्मं ॥ १०७ ॥

(बाह्व इत्यादि) दुर्हेतौ । यस्मान्नमस्यगुणान्दुर्मिकात्ता-
 वतस्माद् बालानां प्राकृतपुरुषाणामपि वचनानां गद्यां बाह्वच-
 नीयाः । (ते तेगरा इति) किञ्च--(पुणो पुणो इत्यादि) वीम-
 न्युनाएद्वहृद्येन्यन्यायेन जातिक्रियासंस्तं कल्पयन्ति । कि-
 म्भूतास्त इत्याह--(अद्दे इत्यादि) अप्रः संयमस्थानेषु स-
 मन्वयतो धर्मेतासा विद्यया चाऽथो धर्मतायाः समनो विदा-
 सो वयमित्येवं मन्यमाना लघुनयाऽऽत्मनं ध्युऽऽकथ्येपुरात्मनः
 स्तुषां कुर्वते, यद् किञ्चित् जानानोऽपि मानोऽपि मत्तस्मात्ससा-
 तागौरवबहुत्वोऽहमेवात्र बहुभूतो यदाचार्यो जानाति त-
 म्बधाऽभ्येनेव कालेनाधोताम्रियेवमात्मानं ध्युकथ्येपदिति । नामा
 स्तुषापतयैवाऽस्तते पगमन्यववदेपुरात्साह (उदासीणे इत्या-
 दि) उदासीना रामेष्टवहिता मन्थस्था बहुभूतत्वं सत्युप-
 शास्ताः, तां स्काहेताम् बोदोमद्यताम् परं वदन्ति । तद्यथा-
 स्वयमेव तावकृत्यमहत्त्वं वा जानोति, ततोऽन्येषामुपदेष्ट-
 षीति । यथा वा परं वदन्ति तथा स्वैवेतव दशयितुमाह--(पलियं
 इत्यादि) (पलियं यं) अनुष्ठानं, तेन पूर्वाऽऽचरितेनानुष्ठानेन नृ-
 षाऽहाराऽद्विजा प्रकथयेद्वदन्तस्त्वमिति । अन्धया वा कुपट-
 मरुऽऽद्विजिगृहेभुविकारऽऽद्विभवा प्रकथयदिति । कि-
 म्भूतत्वेत्येवविद्यमानैरुपसंहरत्साह--(तं इत्यादि) तत्राध्य-
 यत्तं वा, तं वा धर्मं भुनक्तवहिताऽऽकथ्यं, मेधावी मन्योदाव्य-
 वस्थितो, जानीयात्सम्बुद्धिपरिष्कारादिति ॥ १०७ ॥

सोऽस्यवाद्बहुत्वो बाहो गुवादिना यथाऽनुशासने, तथा
 दर्शयितुमाह--

अहम्मही तुंमं सि षाम बाहो, आरंजही, अणुपयमाणे
 ह्युषाणे पायमाणे, ह्युषो वापि समुष्माणमाणे, योरे
 धम्मो उदीरिणं उवेहं, अणणाणाए एस विसोणे वित-
 हे वियाहिणं ति वेमि ॥ १०८ ॥

(अहम्मही इत्यादि) अर्थोऽस्यास्तीत्यर्थी, अर्थमेधावी,
 कसो नाम स्वयमेवभूतोऽनुशासकते, कुतोऽधर्मार्थी, यतो वा-
 जितऽहं, कुतो बाहो यत आरंजमाधी साध्याऽऽऽऽन्यवृत्तः,

कुन आरंजमाधी, यतः प्रायुपुण्यमहेवादानुवचनेतद् ह्ये । तथा-
 धा-अहि प्राणिनोऽपरैरेवं धातव्यं प्राणस्वापि समनुजानासि
 गौरवत्रिकानुबुद्धः पचनयाचनः।ऽऽद्विक्रियाप्रबुद्धस्तपिपृष्टतर्फी
 तसमहं तानुबुद्धसि-कोऽत्र बोधोः, न ह्यद्वीरैरेभैः कथुं पायते,
 अतो धर्मोऽऽधारं शारोरे यमतः पावनीत्यमिति । उक्तं वा-
 रीरे धर्मसंयुक्तं, पलायनं प्रयत्नतः । शरीरान्ते धर्मो, यथा
 बीजास्तवहृत्तुरः ॥ १ ॥ इति । किञ्चैवं प्रवीचि त्वं, तद्यथा-
 बोरो मयानको धर्मः सर्वाऽऽधमवितोऽद्याद् दुरनुबुद्ध उपाधय्ये-
 नेरिनः कथितः प्रतिपादितस्तीर्यकरणधराऽऽद्विजित्स्वियेवम-
 न्यवध्यावी भवात्तरमनुष्ठानत उपेक्षते उपेक्षां विद्यते, णामिति
 वाक्यावहृदरे । नामाह्या तीर्थकरणधराऽनुपेक्षते, स्वेचयया
 प्रवृत्त इति, क एवभूत इति द्वावयतिव्यव इत्यनन्तरकोऽत्र-
 मर्थी बाह्व आरंजमाधी प्राणिनोऽं ह्यात्तयिना ज्ञानोऽऽऽऽऽऽ
 धर्मोपेक्षक इति विषयः कामभोगेषु विधिषं तद्गौरवतीति वि-
 तर्फी हिसकः, 'वर्धे' हिसावाभित्यस्माकदिति पवाऽऽद्यत् । संव-
 मे वा प्रतिभूतो वितर्धे इत्येवंपरस्वमेव व्याख्यात इत्यतोऽहं
 प्रवीचि, त्वं मेधावी धर्मं जानीया इति ॥ १०८ ॥

एतच्च बहुवचनमाहर्धं प्रवीचोमभित्त आह--

किमपेण जो ज्योष करिस्सामि वि मधमाया एवं ए-
 ने विदिता, मातरं पितरं दिवा पाहंओ य परिग्ग्ं वी-
 रायमाणे समुद्वाय अविहिंसा मुच्चया दंता पास दीणे
 उरपइय पाठियमाणे ॥ १०९ ॥ बमहा कायरा य जणा
 लुसगा जवंति ॥ ११० ॥ अद्देभोसं सिहोए पावए
 जयति, से समणुविठ्ठंते समणविठ्ठंने ॥ १११ ॥

(किमपेणं इत्यादि) कंचन विहितवेधा धीरायमाणाः स्व-
 र्वयुग्धोभेनात्थाय पुनः प्रायुपण्यमहंका भवन्तीति कथमुत्थाय
 किमहमनेन, श्रोत्रिस्त्वान्मनेन, जनेन मातापितृपुत्रकलाऽऽदिना
 स्वाधैरेण परमार्थतोऽन्यकपेण करिष्वामीनि, न मन्मार्थं
 कस्याद्विद्यं कार्यस्य दोगापनयमाऽऽद्वेकमियमेन किमहं क-
 रिष्ये ? यदि वा-अस्मिन्नुः केनाद्विहितः किमनया सिक्ता-
 कल्लासिनेया प्रमृश्यया करिष्यति भवान्, अहृष्टवशाऽऽऽऽऽऽऽ
 तावज्ज्ञानाऽऽहिकं सुखेवैवमिदितो विरागतामन्तो अर्वाति-
 किमहमनेन भोजनाऽद्विजा करिष्ये, कुक्तं मयाऽमेकधाः संसा-
 रे पवेदना, तथापि नृत्सिनांभूतिक्रिानामनेन जन्मना मां-
 ध्वतीत्येवं मन्यमाना एकं विदितंनसारस्वभावा विदिताऽऽ-
 प्येवं ततो मातरं जन्तरीं पितरं जनयितारुं विन्वा स्वक्यापि,
 ज्ञातयः पूर्वापरसंबन्धिनः स्वजना वा, परिष्कृत इति परिष्-
 द्वा धनधान्यद्विरद्वयद्विपदचतुष्पदाऽद्विसं, किमभूताः ? धीरे-
 निवाग्मानमाकरन्तो धीरायमाणाः, सत्यक संयसातुषाण-
 त्याय समुत्थाय विविधयेधयेधिः, न विद्यते विहिंसा येषां ते
 अविहिंसाः, तथा योजनं ज्ञतं येषां ते सुजनाः, दान्ता इन्द्रि-
 यदमनाह्लासा इत्येवं समुत्थाय । नामाऽऽनुनीयास्तु पठित-
 " समथा भविसत्तामो जगन्मारा अकिंचना अणुका प्रप्यू
 अद्विसवा लुभवा दंता परवन्तमीदो वावं कम्मं वा करेस्तामो
 समुत्थाय । " सुगमत्वाच्च विनियत इति । एवं समुत्थाय पूर्वं प-
 ङ्गापयव निजालय दीनात् सुगात्स्वविहारिणो ज्ञतं जिष्णुकुं
 पूर्वमुत्पातितान संयमाऽऽद्वीयाण्यत्थायोद्वाह प्रतिपत्तत
 इति ॥ १०९ ॥ किमिति दीना भवन्तीति दशयति-यतो वशा इणुभ्य-

विषयकथायाश्चात् तत आर्षां वशाऽऽर्षाः, तथातूनात् वा कर्मो-
नुग्रहः । तदुक्तं- "सोर्षादिबलहृदं प्रते । कति कर्मप्रपदीसो
बधरः ? गोमवा । सावयवामो लघु कर्मप्रपदीसोऽत्र ब-
धुपरिवहृदः । कोहबलहृदं चंते । जीवे किं । एवं ते वेव ।" एवं
मावाऽऽधिष्येति । तथा कातरः परीदोषसर्गोपविपाते साति
सति-सोर्षाद्युवा वा कातरः किं । अवाः किं कुर्वन्ति । ते प्रतिज-
न्त्याः सन्तो लुपका मयमिन-को अद्यद्यशोऽङ्गसहस्राणि
वारविषयोपेयप्रजिनसंवाय क्त्वाविकं, ज्वाविकं वा प-
रिप्यम् प्रजिनं विराधका मन्ति ॥ ११० ॥ तेषां
व पञ्चाङ्कनसिक्कानां परव्यासदाह- (अहमेगोसि हवा-
दि) अथाऽऽनन्त्ये, एकेषां प्रनप्रान्दानां सुप्रजितानां
तत्सम्पत्तयेमवान्मुद्रुयेन वा पञ्चाङ्गऽऽपचाः स्वादा, एकेषां
तु श्लोकः श्लाघाकपः पापको भवेत् स्वपचापरचक्राद्वा मह-
त्स्यपचाःकोतिमन्ति । अथा-स एव विभुत्वाकाङ्क्षमनो भो-
गाभिन्नायां प्रजति तिष्ठति वा, नास्य कर्मसोचं, यतो मास्या-
कस्यैप्रमस्तोति । उक्तं च- " परशोकविक्रमजिनि, कुर्षाचं वूरत-
स्यजेदु । आत्मानं यो न सत्ये, सोऽप्यस्यै स्वाकथं हितः
॥११॥" इत्यादि । यदि वा दूषेनेवाऽऽघातं दशविमुत्पाद- (से
समव इत्यादि) सोऽयं भ्रमगो नृत्वा । योवचं प्रागो भ्रमः ध्रम-
शिविन्त्याः भ्रयविविन्त्याः गीपनाऽऽनन्त्युत्सामाह ॥१११॥

किञ्च-

पासहेगो ममपागएहिं अमसमसागए जमगोहेहिं अ-
शमपाए विरतहिं अविरेते दविपेहिं अविरे अजिसमेवा
पंरिपे मेहृदावां गिदिपठे धीरे आममेपं मया परकभेज्जासि
चि वेमि ॥ ११२ ॥

परयन सूर्यकर्मसाम्प्रयेके विभ्रान्तमागयेवाः समन्वाग-
तैद्युतविद्योतिनिः सद्द सन्तोऽप्यसमन्वागतानः शीतलविदा-
रिणः, तथा नमममैः संभवानुग्रानिन विनबवङ्गिरनममाना ति-
शुननवा साववायुग्रायिमो, विरतेरिचरणा द्रव्यभूतेद्रव्य जुनाः
पावकसाहित्वादेवंभूतेरपि साधुभिः सह वसन्तोऽप्येवम्भू-
ताभिःसमेव ज्ञात्वा, किं कस्यैवमिति दक्षयनि-पण्डितस्यं
ज्ञातव्येवो मेघाषां मर्षादाव्यवस्थितो निष्ठुनां विषयसुजाति-
श्रियासो धीरः कर्मवदागमसिद्धिगुण्यऽऽमानेन स्वहृदमणी-
तायेनानुसारेण, सदा सर्वकालं परिष्कारयत्, शिरीषकार-
वरिसमाप्तौ, भ्रवीमिति पृथक्च, भूनाधयनस्य बतुर्षोदिरुक्तः
समाप्तः । इकञ्चतुर्षोदिरुक्तः ।

साङ्गते पञ्चम आरभ्यते-अस्य चायमभिमन्त्रः-इहानन्तरो-
हृदके कर्मवधुनया गौरवप्रथमिधुनयाऽभिहित्वा, स च कर्म-
विधुनयोगसंगोवधुनवास्यामिरेकेण न संपूर्णभावमनुजयति, ना-
पि सत्कारपुत्रकारादिमिकां संभावधुनवात्मन्तरेण गौरववि-
धुनवा सम्पूलेतामिदार्थित्वा उपसर्गसमाप्तविधुनवार्थमिद-
मुपकल्पन इत्यनेन समुत्प्रेनाऽऽयान्तव्याऽप्योदिरुक्तवास्वात्स-
लाऽऽदिगुण्येते वृत्तमुक्त्वाचार्योच्यते । तथेदम्-

से निरेशु वा निर्हरेसु वा गोमसु वा गामंसेरसु वा धा-
गेरसु वा धारंसेरसु वा जणवसु वा जणवसेरसु वा
क्षेमतिवा जया दूमना संति, अनुना फासा कुमंति, ते
कासे पुडो धीरो अहियामए ओए सपिपदंसो ॥ ११३ ॥

॥११३॥ (निरेशु वा इत्यादि, ०जव धीरो अहियामए ।" (से ति)
॥११३॥

स पयितो मेघाषो निष्ठुताषो धीरः सदा सर्वहृदमणीतो-
पदेशानुविधायी गौरवविधाप्रतिवर्तः निर्ममो निरिक्ञ्चको
निराशि क्त्वाकिंवादिनया प्रामानुप्रामे रीयमाणः सुकृति-
भङ्गाभारकृतेरसर्गपरिचदाऽऽदितिान् कुःस्यसर्गोविधेयोऽपि
स्यमगधिसदते । इ नुनयेव्यस्यस्ये के परीबहोपसर्गा अग्नि-
पतेपुदिति दक्षयनि-काहाराऽऽप्ये प्रतिव्यस्यं येषु वा, कर्मो-
व्यस्यमायकालसंयुक्तं बहव्यस्यमदा । तथा-पुद्गाभनेपु,प्रसन्ति-
पुद्गादीन् सुधाभिति प्रायः, तेषु वा, तदन्तराभेज्जु वा । नैतेषु क-
रोऽस्तीति नकराणि, तेषु वा, तदन्तराभेज्जु वा । अनानां कोका-
नो पदान्यवस्थानानि येषु ते ज्ञतव्या, अन्त्यादावः साधुविश-
रणयोस्या अन्वेषिःश्रितानि, तेषु वा, तदन्तराभेज्जु वा, प्रामनगरा-
न्तरे वा, प्रागजन्तव्यान्तरे वा, वातरजन्तव्यान्तरे वा, उदाये वा,
तदन्तरे वा, विदारपूमिमागतस्य वा गन्धो वा तद्वयं तस्य
सिद्धोप्राप्ताऽऽदीनाभिव्ययानस्य काथोऽऽभिः वा कुर्वत एके
काङ्कयोवदहाऽऽमानो ये जना लुपका अयन्ति, 'लुप'हिंसाया-
मिष्यसाहृ ह्युदन्ते क्यम् । सन्ति यद्यन्ते, तत्र नारकाभवायुप-
सर्गकरणे प्रथक्कर्म (?) नियमयोरोपि कादाधिकत्वात्तमे तु-
ष्णीमवायुनृकृप्रमिक्तृव्याजानप्रदणम् (?) यदि वा-जायन्त
इति जनाः तिर्यग्वारात् एव जनशुद्धांजिहितान्, ते च जना
अनुकृप्रमिक्तृऽप्यतरमयोपसर्गाऽऽप्यदनेतोपसर्गवेद्युःरिति । तत्र
दिव्याभ्यनुविधाः । तथावा-हास्यात्, अन्त्याभिःशुद्धां पृथाऽऽम्ना-
यातो वा । तत्र केहीकिञ्चः कश्चित् प्रवृत्तः पृथगुपसर्गोद्
हास्यादेव कुर्षाच-यथा जिज्ञासिं प्राथिः सुक्ष्मैःश्रितानागार्थे
पलनविगतदण्डाऽऽदिमोपयाचितं कथ-तरस्य प्रवेधं, जि-
क्षाऽऽवाते च तज्जायमानस्य कुतश्चिदुपस्यम्य विद्वत्साऽऽधिकं तै-
र्हृदके, तेनापि केद्वये ते सुष्ठुकाः क्षीवा इव व्यधायिपत्र प्र-
वेधेण-यथा मगधतो भायमासरन्त्यो तापसीपचारिण्या
व्यस्तयोर्इकजटाभारवदकक्षिप्रद्विभिः सेचनमकारि विमर्शोधि-
मयं दहधर्मा न वेत्यनुकृप्रमिक्तृऽप्यसर्गोः परीत्येदु । तथा सं-
विद्यः साधुर्भोवितथा कर्षाचहृ व्यस्तयोः क्षीवेष्वधिरुत्थाः साव-
देवकुलिकावाःसितः साधुःनुकृप्रमिक्तृऽप्यसर्गोऽपि । इत्यर्थेति च
सुवा यान्ति इति । तथा पृथग्निवा माया वेषुपसर्गो न पृथ-
ग्निमाया हास्याऽऽदिवाप्यन्तराऽऽऽम्ना मयन्तारवसाधिनो भ-
वन्ति । तथावा-जगत्पति संममकेनेव विमर्शोऽऽऽम्नाः प्रवेधेप
पथंसिता इति माया अपि हास्याऽऽदिवाप्यन्तरोकुशुलाप्रानिषण-
नाजेदाबतुर्षो । तत्र हास्याऽऽदिसेना गणिका कुष्ठकुपुपसर्गोपसी
द्वयेन तादित्वा राजानुपपत्तिना, कुष्ठकेन तथाभूतेन भीपुद्गो-
दाहयेन राजा प्रतिबोधित इति । प्रवेधाऽऽनुकृप्रमिक्तृऽप्येव
इवभूतभूतेन विमर्शोऽऽऽम्नाः राजा बाणकथयन्तौ
धर्मपरीक्षाधर्मन्तःपुरिकाभिधेमनायेद्वयन्तं साधुपुपसर्गोपति,
साधुना च प्रथायथा भीरुहोदाहरेणं राक्षे निवेदितमिति ।
तत्र कुर्वन्ते शीलं कुशीलं, तस्य प्रतिसेवन्तं कुशीलप्रतिसे-
वन्, तदर्थं कश्चिदुपसर्गं कर्षाचधर्मोऽप्यनुपपत्तिः साधु-
ज्ञानसृजिः सीमन्तिनीमिः प्रोचतमर्दुकाभाः सकर्षां राजनी-
मेककथा प्रतिमया उपसर्गितो, न वाऽसौ तासु सुष्ठुभं, अ-
न्वयविश्वकर्मयोऽऽदिति तैर्धेयता अपि भयप्रवेधाऽऽहारा-
पत्यसंरक्षणजगत्पुनः । तत्र भयाव सपार्श्वोऽऽदिवाः प्रवेधपथा
गगनतल्लयकौशिकाव आहारात् सिंहव्यानाऽऽदिभ्यः अण्व-
संरक्षणात्काष्पादिभ्य इति । तद्वेषुक्तविधिनापसर्गाऽऽप्य-
त्वाजना लुपका भवन्ति । अथवा तेषु प्रामाऽऽदिपु कान्येपु तिष्ठ-

वदाकाङ्क्षुः, स्वमेव च सुमुपाकां वदुत धारीरेभेः, न पुन-
कीमस्याऽऽपत्तिश्चो विनाकोऽस्तीति । इतिरधिकारपरिसमा-
प्ते । अमीमीत्यादिकं पूर्ववदिति पञ्चमोदेनाकः । तस्यमासी च
समाप्तं पुत्राऽऽकं वदुत्पद्यमानमिति । आभा० १ २ ० ५ ५० ५ ३० ।
सुर-सुर-पुं । अत्राहोतिशयभेदेऽप्यन्वयस्य स्वनामक्याते भेदे,
‘ हो सुर-पुं ’ इत्या० २ २ ० ३ ३० । कर्ण० ।

सुरा-सुरा-की० । सुवे-किम् । ‘ रो रा ’ ४ ४ । १ । १३ ॥ इ-
ति प्राकृतसूत्रेण शिवात्मस्वरकेस्य रा इत्यादिघाः । प्रा० १ पा-
द् । चिन्तायाव, रथाप्रमाणे, वामसुक्ते, भारे च । टाए । सुर-
अप्यन् । वाच० ।

सुरी-सुरी-की० । अक्ते, अन्तु ।

सुव-सुव-पुं० । सङ्घे, विष्णौ, इरे, उद्यानायादनुपुत्रे, अङ्ग-
भेदे, ज्योतिषोक्ते बोगभेदे, मासाम्, स्थानौ, सकारादस्ये
आवर्षभेदे, दूयोस्योत्तरदक्षिणैकैकप्रयोपरि स्थिते स्थिते
ताराभेदे च । वाच० । अगवत् सुवमन्वेवस्य अरताऽऽदि-
रुतपुत्रकन्धतमं स्वनामक्याते पुत्रे, कर्ण० १ अधि० ७
पुण । शाहवतवाद् मोक्षे, तनुपाये संयमे च । सु० १
सु० २ अ० १ ३० । ‘ सुवमन्वमेव पवथति । ’ सुवो मोक्षः
संयमो वा तन्मार्गमेव प्रवृत्तिः । सु० १ २ ४ ३ ३० । १ ३० ।
आभा० । मोक्षकारार्थोक्तं ज्ञानाऽऽदिके, आभा० १ ४ ३० ३
अ० ३ ३० । कर्मिणः, तत्फलजने संसारे, अन्तु । स्थे-
र्ये, यो० १६ विष्ण० । आत्माने, विद्ये० । ‘ सुवमोतिवहह । ’
सुवमन्वमेव, सर्वदेस्यः । इत्या० ३ ३० । आहवयिष्ये, आ० ।
तर्क, आभा०, सचाराप्रयोर्वाणीनकन्धेषु च । न० । वाच० ।
अथतो भुवत्वाद्यावन्तत्वाद् भुवम् । आहवयके, विशे० ।
विकारभावात्वाद् भुवः । मित्, ‘ सुवे नितिय स्यास्य अकक्य
अस्यव अकक्यिदि निचळे । ’ (स्था०) इन्द्रशकाऽऽदिवत्प-
योवशब्दाद् भुवाऽऽद्यो भावादेश्च ज्ञानिनेपप्रतिपद्यर्थमुपन्यस्ताः ।
इत्या० ५ ३ ३० । विष्णो० । आभा० । आ० म० । सु-
योऽप्यनुत्तानुपप्रस्थिररक्षणायः । सु० २ सु० ४ ३० । अ-
तिहास्ये, नि० सु० ५ ३० । ‘ सुवा जे आंवासासयमिणो । ’
आ० सु० १ ३० । विकारावस्थायात्वाद् सुवं, मेर्वाविष-
हवते, औ० ३ प्रति० ४ अधि० ३० । भ्रूयोऽवहवमाधि-
त्वाद् । इत्या० ५ ३ ३० । अहवर्ष प्राधानि, सु० २ सु०
१ ३० । विष्णो० । आभा० । मिथिते, विष्णो० । आभा० । उक्त० ।
सुवं निवत्तं मैत्रिकमिति नयोऽप्येकार्थाः । इव० १ ३० ।
ह्रा० ५० । अर्थभित्तिरिति च । सु० १ २ सु० १ अ० १
३० । आभा० । सङ्गते, अपरिणामिनि निये, स्थिरे च ।
नि० सुवीयाम्, शाहवथयो च । की० । शारादिभक्ति, पुं० ।
की० । संहायार्थं कर्त्तुं । गतिभेदे, न० । वाच० ।

सुवकर्मिय-सुवकर्मिय-पुं० । मोक्षकाराऽऽरी, इव० १ ३० ।
कन्ध० । मोक्ष० ।

सुवचारि (ष्)-सुवचारिन्-पुं० । भ्रूयो मोक्षस्तकारणं च
ज्ञानाऽऽदि सुवं, तदाचारितुं शीलं वस्य । मोक्षवरणघाते, मोक्ष-
कारणज्ञानाऽऽद्यावत्पर्यन्तं च । आभा० १ २ सु० २ अ० ३ ३० ।

सुवजोमि (ष्)-सुवजोमिन्-पुं० । मित्प्रयोगवति, दश० १ अ०
सुवविभाह-सुवनिहह-पुं० । प्रवाहोत्तमरादिकासीत्वाद् भ्रुवं
कर्म, तद्विषयान्तेभ्येति सुवनिहहः विष्णो० । प्रवाहित्वाद् क्वचि-

द्वयवर्षवसितत्वाद् भ्रुवं कर्म, तत्फलजुतः संसारे वा, तस्य
निहहैतुत्वात्प्रवाहोः सुवनिहहः । आहवयके, अन्तु ।

सुवपमदि-सुवप्रकृति-की० । सुवकर्मप्रकृतौ, आभा० । सुवकर्म-
प्रकृतयोऽना-पञ्चमा ज्ञानाऽऽवर्णयोः, नवमा दश्यानाऽऽवर्णयोः,
मिथ्यात्वं, कथायथोदघातं, भवं, सुगुप्ता, तेजसामाभ्युपगारि-
कर्मगन्धरसत्पयोः, गुरुलक्ष्यतात्मिनीयानां पञ्चमाऽऽवर्णयोः ।
यताः सप्तधात्वारिहाद् सुवप्रकृतयोः । आभा० १ सु० ३ अ० १
३० । (अस्या भेदाः ‘ भाषावरीयिण्ड ’ शब्देऽधिकत्वे आगे १५५५
पृष्ठे प्रतिपादिताः) (दश्यानाऽऽवर्णयोर्भेदाः ‘ वंलवावरण ’
शब्देऽधिकत्वे आगे २५३५ पृष्ठे गताः) (मिथ्यात्वमेदवर्णनं
‘ निष्कृत ’ शब्दे) (कथायथोदघातकल्पं ‘ कसाय ’ शब्दे वृ-
त्तीयभागे ३६५ पृष्ठे गतम्) (नवसकपं ‘ अय ’ शब्दे वि-
स्तरतो षड्विध्यामि) (सुगुप्तासकपं ‘ सुगुप्ता ’ शब्देऽस्मि-
न्नेव आगे २५५३ पृष्ठे गतम्) (तेजसकर्मगरीरवर्णनं
‘ अगुलसुव ’ शब्दे प्रथमभागे १५७ पृष्ठे गतम्) (वर्णसकपं
‘ वल ’ शब्दे वर्णविध्यामि) (नवधाविस्तरः ‘ गंव ’ शब्दे
तृतीयभागे ७३५ पृष्ठे गतः) (रत्नविभागः ‘ रत्न ’ शब्दे स्पष्टी-
भाषयति) (स्वीयविचलनं ‘ फाल ’ शब्दे षड्यते) (उपलब्ध-
कपं ‘ अगुलसुव ’ शब्दे प्रथमभागे १५७ पृष्ठे गतम्) (उपधा-
तभेदाः ‘ उवधाव ’ शब्दे द्वितीयभागे ८५० पृष्ठे विस्तरतो
गताः) (निर्माणनामसकपम् ‘ विष्णानाणाम् (ष्) ’ शब्देऽ-
स्मिन्नेव आगे २०५७ पृष्ठे कृतस्य) (तेजोऽप्यनुत्तानुपप्रस्थि-
ताः ‘ अंतरा (व) इव ’ शब्दे प्रथमभागे ६५ पृष्ठे प्रतिपादिताः)

सुवबंध-सुवबन्ध-पुं० । यः पुनरनेपि नव्यः कदाचिद् व्यवच्छे-
दं प्राप्स्यति, सोऽनव्यसंबन्धी बन्धो सुवबंधः । कर्मबन्ध-
भेदे, क० प्र० २ प्रक० ।

सुवबंधिणी-सुवबंधिनी-की० । भ्रूयो बन्धो विद्यते वर्यां
सा सुवबंधिणी । कर्मप्रकृतिभेदे, पं० सं० ३ द्वार । मिज-
हेतुसङ्गाथे वासां प्रकृतीनां भ्रूयोऽवहवमायो बन्धो अथति,
ता सुवबंधिण्यः कर्मप्रकृतः । कर्म० ५ कर्म० । (तासु सप्त-
धात्वारिहासत्तथाकाः ‘ कर्म ’ शब्दे तृतीयभागे ३६१ पृष्ठे)

सुवमार्ग-सुवमार्ग-पुं० । भ्रूयो मोक्षः संयमो वा, तस्य मार्गः ।
मोक्षमार्गं, संयममार्गं च । ‘ सुवमन्वामेव पवथति । ’ सु० १
सु० ४ ३ ३० ।

सुवराहु-सुवराहु-पुं० । सदैव चन्द्रविमानस्थापस्त्यात् सं-
चरति राहुभेदे, सु० प्र० १० पाहु० । चं० प्र० । (तत्कल्पयता
‘ राहु ’ शब्देऽवधायां)

सुवमगाया-सुवमगीया-की० । भ्रूवा नित्या भोक्त्वाप्यपितवा स-
वंकाङ्गावस्थापिनी चर्गया सुवमगीया । चर्गयाभेदे, आ० म०
१ अ० १ कर्ण० । (तद्वचनव्यता ‘ वमगाया ’ शब्दे)

सुववस-सुववस-पुं० । भ्रूयोऽवधिचारी, स चाऽऽसी चर्गोः
संयमो मोक्षो वा सुववसोः । अपवधिचारिणि संयमे, मोक्षे च ।
भ्रूयो चर्गो वसः कीर्तिनां सुववसः । शाहवते यथासि, सा-
हवत्यां कीर्त्या च । ‘ सुववसं तं वेदिहा । ’ आभा० १ सु०
५ अ० १ ३० ।

सुवसंतकम्-सुवसत्कर्म-न० । यत्सर्वसंसारिणामनवाशोत्तरमु-
द्यानां सात्तरन्य भवति तद् सुवसत्कर्मम् । कर्मभेदे, पं० सं०

ध्रुमसिद्धा

ध्रुमसिद्धा-ध्रुमसिद्धा-की० । ध्रुमाग्रभागे, ' बचादि ध्रुमसि-
द्धासो पश्चात्कां । अंत-धामा धाममेगा धामावसा, धामा धा-
ममेवा दाहिधावसा, दाहिधा धाममेगा धामावसा, दाहिधाधा-
ममेगा दाहिधावसा' । स्या० ४ ज्ञा २ उ० । नीहारायै, दे०
ना० २ वमं ३२ गाथा ।

ध्रुमा-ध्रुमा-की० । ध्रुमिकायाम्, स्या० १० ज्ञा १ ।

ध्रुमिद्धा-देही-नीहारायै, दे० ना० ६ वमं ३२ गाथा ।

ध्रुमिध-ध्रुमित-त्रि० । ध्रुमयुते, ' अयत्तियध्रुमितं चरत्तं ।'
त्रि० ।

ध्रुमिया-ध्रुमिका-स्त्री० । मिहिकात्रेदे, ध्रुमिका मिहिकात्रेदे, व-
धेनो ध्रुमिका ध्रुमाऽकार, ध्रुमैर्ययैः । स्या० १० ज्ञा १ । ध्रुमि-
कामिहिकयोर्धेनोर्धेनोर्धेनः । ध्रुमिका ध्रुमवर्षा, ध्रुमैर्ययैः ।
मिहिका स्यावापवुरेति । म० ३ श० ७ उ० । दे० ना० । ' ध्रु-
मिया व मिहिया व ।' को ३२ गाथा । ध्रुमिका कक्षा मखिरसा
ध्रुमाभा मतिपत्तया । अणु० । जी० । स्या० । तदात्मके आत्त-
रिच्छेऽस्याध्यायत्रेदे, स्या० १० ज्ञा १ ।

ध्रुव-ध्रुत-न० । ' ध्रुव ' शब्दायै, स्या० ६ ज्ञा १ ।

ध्रुवकिंसेस-ध्रुवकेलेस-त्रि० । ' ध्रुवकेलेस ' शब्दायै, अणु० ।

ध्रुवचारि(ण)-ध्रुवचारिन्-पुं० । ' ध्रुवचारि (ण) ' शब्दायै,
आचा० । १ सु० २ अ० ३ उ० ।

ध्रुवऋषया-ध्रुताध्वपयन-न० । ' ध्रुवऋषय ' शब्दायै, आचा० ।
१ सु० २ अ० ४ उ० ।

ध्रुवपाव-ध्रुतपाप-त्रि० । ' ध्रुवपाव ' शब्दायै, अणु० ।

ध्रुवबहुल-ध्रुतबहुल-त्रि० । ' ध्रुवबहुल ' शब्दायै, लृ० २
श्रु० २ उ० ।

ध्रुवमोह-ध्रुतमोह-त्रि० । ' ध्रुवमोह ' शब्दायै, लृ० १ सु० ४
अ० २ उ० । दश० ।

ध्रुवरय-ध्रुतरजम्-त्रि० । ' ध्रुवरय ' शब्दायै, लृ० १ सु० ४
अ० २ उ० ।

ध्रुवरागमग-ध्रुतरागमार्ग-पुं० । ' ध्रुवरागमग ' शब्दायै, लृ० १ सु० ४
अ० २ उ० ।

ध्रुवबाध-ध्रुतबाध-पुं० । ' ध्रुवबाध ' शब्दायै, आचा० । १ सु० ६
अ० २ उ० ।

ध्रुमा-दुहितृ-की० । दोग्धि व केवढं जनमं सन्याधेमिति
दुहितृता । तत्तच्च ' दुहितरि धो हिलोपचम् ।' इति वचना-
दादेशेन्ये हिलोपे च ' ऊदुन्धु पुषोत्सवोत्सुकदुहितृगु ।' इति
वचनात् उत क्त्वे च ' ध्रुवा ।' (४७) उच्य० । अ० । ' दुहितृ-
प्रामिषोर्धिया-बहिद्वयो ।' ॥ ८ ॥ २ ॥ २२५ ॥ इति प्राकृतसूत्रेण
दुहितृशब्दस्य वा ध्रुवाऽऽदेशः ' ध्रुवा ।' दुहितृ । प्रा० २ पाद ।
सुतायाम्, बाष्प० । जं० । उच्य० । ' तामं ध्रुवायं ।' आचा०
१ सु० २ अ० ४ उ० । नि० ५० । आ० म० ।

ध्रुमि-न० । देही-दीर्घे, दे० ना० ६ वमं ३२ गाथा ।

ध्रुमिद्विप्रभा-ध्रुलिका-की० । ' ध्रुमि-कः' अ-र-उ-दुष्ठाः सा-
धिककलुषं च ॥ ४ । ४२६ ॥ इति सूत्रेणापन्नो स्यायै
३५३

ध्रुमिधाम्वा उडप्रत्ययः । किति परे हकारलोपे ' ध्रुल' इ-
ति । ' धोमज्जिधाय' ॥ ८ । ४ । ४३० ॥ इति सूत्रेणापन्नो
अ-र-उ-दुष्ठाः योमे ऋरुप्रत्ययान्तात् ऋप्रत्ययः । प्रा० ४ पाद ।
आन्त्यान्तात् उच्यते । ॥ ४ । ४ । ४३२ ॥ इति प्राकृतसूत्रेणापन्नो
स्त्रियां वधेनान्तात्प्रत्ययान्तप्रत्ययान्तात् ऋप्रत्ययः । ' ध्रुमद-
आ ' इत्यवधायाम् ' अयेये' ॥ ८ । ४ । ४३३ ॥ इति प्राकृ-
तसूत्रेणापन्नो स्त्रियां वधेनान्तात् नाग्नो योऽकारस्तस्या-
कारे प्रत्यये परे हकारः । प्रा० ४ पाद । ध्रुव्याय, बाष्प० ।
ध्रुमि-ध्रुलि-की० । ध्रु-लि-कः, वा ऊर्ः । रजसि, परामे च ।
जी० ३ प्रति० ४ अर्थि० ।

ध्रुमिर्धय-ध्रुलित्त्व-त्रि० । ध्रुव्या ध्रुवरे अङ्गे वयस्य स ध्रु-
लित्त्वः । शकाराधियाऽऽदिशुनाग्नमपदलोपो समासः ।
यादहमध्रुलित्त्वे, स्व० १० उ० । नि० ५० ।

ध्रुमिधाय-ध्रुमिह्यात-न० । चिकित्सासङ्घाते, तीर्थकराऽम्बार्ध-
गणधर्मिण्याणां समीपे स्वाध्यायमधिकृत्य ' इति उरिप ध्रु-
लियाध्यायमाहंस्तु ।' यथा ध्रुमिरेकत्र स्थापिता, तत उद्गृह्यान्वाच
यथाऽस्त्येते तत्रावह्यं किञ्चित्परिश्रुति, ततोऽप्यन्वय प्रस्ती-
येमाणा ज्ञेयो भूयः परिश्रुति, यथा वा प्रासादे लिप्यमाने
मनुष्यपरम्पराया चिकित्साः प्रत्ययमात्रो बहु परिश्रुतिः स्तो
कामायायै यव सत्वात्तममनुष्यस्य इत्तं प्राप्नोति । सु०
२ उ० २ प्रक० ।

ध्रुमिधूसर-ध्रुलिधूसर-त्रि० । सङ्घातिके, ' ध्रुलिधूसरसर्वा-
हो ।' आ० क० । आचा० ।

ध्रुमिबहुल-ध्रुलिबहुल-त्रि० । प्रकुरपाङ्गके, प्र० ७ श्र० ६ उ० ।

ध्रुमिवरिस-ध्रुलिवर्ष-पुं० । पांशुवृष्टौ, ' ध्रुमिवरिसं वरिस-
इ ।' आ० म० १ अ० २ अण० ।

ध्रुली-ध्रुली-की० । ' ध्रुलि ' शब्दायै, जी० ३ प्रति० ४ उ० ।

ध्रुलीबह-देही-अन्धे, दे० ना० ६ वमं ३२ गाथा ।

ध्रुव-ध्रुप-पुं० । ' धो वः' ॥ ४ । १ । ३३२ ॥ स्वरात्परस्याऽ-
संयुक्तस्यानादेः पत्य प्रायो दतोष्ठस्यानीयो ककारः । ' ध्रुवो ।'
प्रा० १ पाद । ध्रुवयति रोमान् रोमान् च । ध्रुव अच् । गु-
ण्णुप्रमृतिगण्यध्वस्योर्धे ध्रुमे, तत्साधनकृत्वे च । बाष्प० ।
' कपूरमसयचंदनकालागुरुववरकुटुम्बकतृककृष्णवर्ज्जतसुर-
भिमघमंतंशुक्रुयाभिरामे ।' ध्रुपच दशान्ऽऽदिगण्यध्वस्य-
योगजः । जं० १ बह्ण० । यत्तयं सन्ध्यायै यो ध्रुवस्तस्य इ-
च्छामानस्य हुरारिभ्यो मघमघायमानोऽतिशयवद् गन्ध उच्यते
उच्यते; तेनाभिराममभिरामयं यत्तया । आ० १ सु० १ अ० ।
नि० ५० । आ० म० । प्रह्ण० । प्रह्ण० । अ० । अणु० ।

ध्रुवपदी-ध्रुवपदी-की० । ' धो वः' ॥ ४ । १ । ३३२ ॥ इति पत्य ब-
कारः प्रा० १ पाद । ध्रुवध्रुतदिकार्याम्, 'तामो ध्रुवपदीको का-
लागुरुववरकुटुम्बकतृककृष्णवर्ज्जतसुरभिमघमंतंशुक्रुयाभिरामो सुगं-
धवर्गभिद्राको गंधादिद्रुध्यामो वरारिभ्यो मल्लोर्धे धाराम-
णिल्लुरकरेणं गंधेयं ते पत्यसे सत्वमो समंता आपुरेमाशीयो
सिटीप अर्धे उवसोऽनेमाणा चिदांति ।' जं० १ बह्ण० । जी० ।
ध्रुवण-ध्रुपन-पुं० । ध्रुव-ल्युः । यत्तयुज्य, बाष्प० । ध्रुवपदायै,
न० । ' मरुत्पदेन ध्रुवणजाप्य ध्रुवेज्ज वा ।' आचा० २

शु० २ सु० २ अ० । ध्रुवमनित्यात्मवत्त्वाऽऽदेः तन्नामानाधारितम् ।
आ० १ सु० १७ अ० । शो शीरेत्य स्थीयवत्त्वायां वा ध्रुपमं
कुर्यात् । सु० २ सु० २ अ० ।

ध्रुवणजाय-ध्रुपनजात्-न० । ध्रुपनप्रकारे, आ० २ सु० २
सु० २ अ० ।

ध्रुवणविधि-ध्रुपनविधि-पुं० । ध्रुपदानप्रकारे, "ध्रुवणविहिपरि-
भाषं करेह णञ्चत् अणुवतुवत्कूपवमाश्वादि ।" उपा० १ अ० ।
(विशेष्येण ' आणद् ' शब्दे द्वितीयभागे १०७ पृष्ठे द्रष्टव्यः)

ध्रुवधूम-ध्रुपधूम-पुं० । अणुवादिगन्धद्रव्योत्पत्ते धूमं, दृशो० तत्त्व ।
ध्रुवधूमा-ध्रुपधूमा-स्त्री० । ध्रुपदानरूपे धूमोऽनेदं, दृशो० तत्त्व ।

ध्रुविष-ध्रुपित-त्रि० । ध्रुप-क-वा प्रायाभावः । अन्वादिगमनेन
आन्ते, लन्तापिते च । आ० १ अ० । अणुवादिगन्धद्रव्यैः लुगा-
नीकृते च । "दुग्मांषि काउं अणुवमार्हं लुगंघीकं ।" न०
१ अ० । दुग्मांषाऽऽणुपनयनार्थं ध्रुवाऽऽदिना ध्रुपित इति ।
आ० १ सु० १ सु० २ अ० १ उ० ।

ध्रुमर-ध्रुमर-पुं० । गदने, उड्रे, कपोते, नैलाऽऽकारे ईरपाण्डु-
वर्णे, कृष्णश्वेतवर्णे, सुकृपांतवर्णे च । नद्राण्येयान्, त्रि० । आ० १
" धूमिध्रुवरत्नोऽङ्गः ।" आ० क० । आ० १ ।

ध्रुमरिञ्ज-ध्रुमरित-त्रि० । " शुभ्रिञ्जं नद्राणिञ्जं च ध्रुमरिञ्जं ।"
को० १९२ गाथा ।

धे-ध्रै-धा० । चिन्तने, उवा०-पर०-सक०-अनिद् । ध्वाय-
ति । अश्वासीत् । आ० १ अ० १ श० १ उ० ।
ध्रै-धा० । तृपै, भ्वा०-पर०-अक०-अनिद् । प्रायति । आ०
सीत् । आ० १ ।

धेज्ज-धेय-त्रि० । धारणीये, पाशनीये, ज्ञा० १ सु० १ अ० ।
धेय-त्रि० । हृदि धारणीये, ज्ञा० १ सु० १ अ० । विधा० ।

धेष्णु-धेनु-स्त्री० । धयति लुतात् धे-नु-इत् । नवप्रसूनायां ग-
वि, आ० १ सु० १ उ० २ अ० १ प्रा० । आ० १ ।

धेव्य-धैवत-पुं० । अतिसंघयते अमुनसंघयति सोपस्वरानिति नि-
कृतिवशाद् धैवतः । "अनुसंघयते यस्माद्देवान् पूर्वोत्थितान् स्वर-
ान् । तस्मादस्य स्वरव्यर्थाय, धैवतत्वं विधीयते ॥१॥" इत्युक्ता-
थेकेदेवतापरनामधेयं, स्त्री० उ० । अणुः । गन्धा नामेरधोऽभा-
नं, वास्तं प्रायोऽर्धमाः पुनः । धावञ्चिच व यो याति, कथयदेशं
स धैवतः ॥ १ ॥" इत्युक्तसंज्ञे कथयंते के स्वरभेदे, आ० १ ।
" धैवयस्सरसंप्रदा, भवति कस्यद्विषया ।" स्त्री० उ० ।

धोउज्ज-ध्रुवै-त्रि० । धीरेये, " धोऽजोहं कुंति उचनीया ।" सुव्यै-
वैरियैः । इव० १ उ० ।

धोप-धौत-त्रि० । धाप-क-कृत् । अतिनिर्मलीकृते, जी० ३
प्रति० ४ उ० । आ० १ अ० । जलाऽऽदिना प्रक्षालिते, अ० ३
श० ३ उ० । मद्रुज्जलजलात्मकियथा धौतं मांशं सत् प्रक्षाल-
नप्रच । ध्रुः १ उ० २ अ० १ औ० । "कहं देवो धोइत् सज्जो ।"
धोतुं कालयितुं शक्यम् । तं० । अतिनिर्मलीकृतं, रा० । प्रक्षा० ।
धौतं ' बोधकं ' कृतमिति । ध्रु० ३ उ० । शोधिते, ज्ञा० १ सु०
१ अ० । रा० । जी० । ध्रुजे च । एजते, न० । आ० १ ।

धोपरत्त-धौतरत्त-त्रि० । पूर्वं धौते पश्चात्तं कृत्वाऽऽदीर्घं, " यो
धोपरत्तार्हं वयार्हं धारयन्ना ।" पूर्वं धौतानि पश्चात्तानि ।
आ० १ सु० १ उ० ४ उ० ।

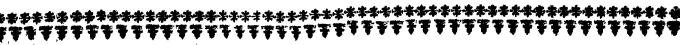
धोपय-धावन-न० । ' धाकय ' शब्दाद्यैः, प्रब० १ इत् ।

ध्रुव-ध्रुव-स्वकार्यां वाचि, " ध्रु (ध्रु) गो ध्रु (ध्रु) गो वा" ॥ १०४ ॥ ३९१ ॥
अपञ्चरो ध्रु (ध्रु) गो धावत्येव (ध्रु) व आदेशो वा भवति । " ध्रुवह छ-
दासिउ किं पि " पक्षे- " ह्रस्वउं क्रोमिणु सचमिउउ, पुणु ध्रुवासणु
ध्रापि । तो हं उं जाणु उं पदो इरि, अह मद्रुममार्हं क्रोप्य ॥१॥ " ध्रुवो-
धनोकिरियम्-शकुनिनां म मातुल इवद् ध्रुवः स्थाः स्तितः पुनतुः शा-
सनो म्वा स्थितः । अर्हं ततस्ताईं जाते पदि एष हरिर्ममात्रे
भ्रुवा तिष्ठति शेष इत्यर्थः । पक्षे-भ्रुवा । प्र० । " एष्येऽपिचम्ये-
विषयः " ॥ १०४ ॥ ३९१ ॥ क्वास्थाने पाठिषु । " स्वरार्थां स्वर-
राः प्रायोऽपञ्चरो " ॥ १०४ ॥ ३९१ ॥ इति एकारेण सङ्घकारस्य उ-
कारः । क्रोप्यणु । ध्रुप्यणु । क्वा प्र० । " एष्येऽपिणु " ॥ १०४ ॥ ३९१ ॥
इति क्वास्थाने पाठि । शेषं पूर्वैव । क्रोप्य । प्रा०-ध्रु० ४ पाद् ।
यथाऽत्र भरते मेवदिशि ध्रुवो वर्तते, तथा महाविदेहेष्वैर-
वर्तते न वाः । तथा-जम्बूद्वीपे कति ध्रुवास्त्यन्ती । इति प्रथमे,
उत्तरम्-भरतवद्वयत्वादि ध्रुवाः संज्ञायन्ते, परमेष्ठिप्रतिपाद्य-
कान्यत्वाणि तु न दृष्टानि स्मरन्तीति । २२१ प्र० । लेन०
३ उ० ।

ध्रुव-ध्रुव-न० । " एवंपर-समं-ध्रुवं-मा-मनाद्य एवम्-पर-
समाद्य-ध्रुव-सं-मनाद्यं " ॥ ८ । ४१२ ॥ इति प्राक्तसंज्ञेण
ध्रुवमां ध्रुवुः । नित्यमित्यर्थे, प्रा० ४ पाद् । " अंचञ्ज अविउ
ध्रुव मरणु, विह कतिञ्चर कदि । होसई दिग्गहा कस्यहा दिवर्हं
वरिसस्यार्हं १ ॥ " अविउते अञ्जं, मरणं ध्रुवं, हे दिव्ये । रु-
पयते कर्त्त० । रोचणस्य दिवसा अवि दिव्यानि ध्येयतामि अवि-
प्यन्तीत्यर्थः । प्रा० ४ पाद् ।

इति श्रीमत्सौधर्मद्वल्लपागच्छीय-कलिकाखसर्वहृकरूप-श्रीमन्नहारक-जैनश्वेताम्बरा-
ऽऽचार्य-श्री १००८ श्रीविजयराजेन्द्रसूरीश्वरविरचिते 'अभिधानरज्जुः'
धकाराऽऽदिशब्दसङ्ख्यानं समाप्तम् ।

नकार

न-न-पुं० । न इति तन्मस्य पञ्चमो वचः । एतौसंहो नासिकात्-
स्तकानीयः॥ नो नरे च स्वनाथेऽपि, नोऽनाथेऽपि प्रहृषयते ॥ (७५)
पदा० । "नशब्दस्त्रिपु लिङ्गेषु, पठ्यते भिन्नसूत्रमयोः ॥५३३॥
पदा० । "नः पुंसि वक्षो हेरमने (४२) " । "नकारस्तु क्षिप्रं नानौ
(४३) । " नशब्दस्त्रिपु लिङ्गेषु, पठ्यते भिन्नसूत्रमयोः ॥५३३॥
पदा० २० ।
न-प्रथम० । निपेदे, "वाऽऽदी" ॥५११, १२६॥ असंयुक्तस्याऽऽदी
वर्नेमानस्य नस्य षो वा भवति । खलपत्त-ज । प्रा० १ पाद ।
" मात्पुनर्योदाह वा " ॥ ८ । १ । ६२ ॥ नञः । परं पुनः शब्दे
आदेशस्य आ आह इत्यादेशौ वा भवतः । ' न उया, न
उयाह । ' पक्षे ' न उय, न उयो ' प्रा० १ पाद ।
नञ-नग-पुं० । ' क-ग-च-ज-त-द-प-य-वा ' प्रायो लुक् " ॥
८ । १ । १७७ ॥ इति मनुक् । पवेने, प्रा० १ पाद ।
नञ-नय-न-पुं० । ' क-ग-च-ज-त-द-प-य-वा ' प्रायो लुक् " ॥
८ । १ । १७७ ॥ इति यलुक् । प्रा० १ पाद । चकृषि, प्रा० १ पाद ।
नञ-नग-न-पुं० । ' क-ग-च-ज-त-द-प-य-वा ' प्रायो लुक् ।
"अवर्णो यक्षतिः" ॥ ८ । १ । १८० ॥ इति अकारो यक्षतिकः ।
कृषिञ-नञ-पुं० । पुरे, प्रा० १ पाद ।
नङ्-नदी-स्त्री० । सतिनि, सूत्रं १ सु० १ प्र० ५ उ० । " वा-
ऽऽदी" ॥ ८ । १ । २२९ ॥ असंयुक्तस्याऽऽदी वर्नेमानस्य नस्य
षो वा भवति । ' नङ् ' पक्षे-गर्ह । प्रा० १ पाद । प्र० । प्र० न० ।
" स्यादेवा तर्गिणी विषय-या नङ् आभयः । सिष्पु । " को०
२८ गाथा । (मत्र विशेषवत्तत्पता ' गर्ह ' शब्देऽस्मिन्नेव
प्रागे १७३० पृष्ठे मता)
नञ-नञ-अव्य० । "इवाथे नं-नञ-नाह-नावह-जगि-जगवः" ॥ ८
॥ ४४४ ॥ इति इवाथे नञ इत्यादेशः ॥ "रविप्रथमस्य समाउले-ज
कपिड विहपणु न छिपु । चकि जगद मुष्णाभिर्भे, नञ जी-
बन्मातु दिवणु ॥१॥ " सुवांस्तमने समाकुत्रेन चकवाकेन कण्ठे
विशोर्भे दंसं दधापितं सत् सुष्णाभिकायाः कामाभ्याः ऋषडं
न त्रिंशं न भजितं, ' नञ ' शब्देऽप्येते, जीवस्य निर्गच्छतेऽंगला
द्वत् ॥ प्रा० ४ पाद ।
नं-नं-अव्य० । "इवाथे नं-नञ-नाह-नावह-जगि-जगवः" ॥५३॥
४४४ ॥ इति इवाथे नं इत्यादेशः ॥ "सुख-करीरि क्षप्र तहे, सोह धर-
हि नं मञ्ज-सुखु ससि-राहु करंहे । तहं सोहहिं कुरक मम-
रुडसुखि म, नं तिभिराकेम केसंति मिलिप्र । " तस्या मुख-
करीरिषो वदन्वयोषाभ्यौ शोभतं चरतः ' नं ' शब्देऽप्येते-शावा-
राह मरुतपुत्रं कुरतः । तस्याः कुरक्षाः केशाः शोभन्ते । किचुताः ।

प्रमरकुलतुलिता मयुकरवृषसमानाः, ' नं ' शब्देऽप्येते-तिभि-
रिन्मा अन्वकारकालका मिश्रित्वा कीदन्तीत्यर्थः । प्रा०४ पाद ।
" नं प्रह्लाणि तद्याऽमन्ते, स्यामन्ते नं च मन्थे ॥ ७६ ॥ " पदा० ।
" नमात्तवहालयोऽनेचद् " । (५३) पदा० ।
नंद-न-पुं० । देववने, " नंदर्ष भमपञ्चार्ण । " को० ६७
गाथा । (अस्व बहवोऽथांः ' घृष्ट' ' शब्देऽस्मिन्नेव भागे
१७४९ पृष्ठे दक्षिताः)
नंद-न-पुं० । तमयाथोम, " संगया नंदना सुभा, त-
नया । " को० १०२ गाथा ।
नंदी-नदी-स्त्री० । हर्षे, ज्ञानपञ्चक, ज्ञाने, ज्ञा० प्र० १
प्र० १ अरु । " नंदी मंगलहेउं " । ७० १ उ० ।
गोष, " नंदी तेषा बहुभा, मिठी गोला व रोहिणी सु-
रही । " को० ४४ गाथा । (मन्थाः परिपूर्णतया स्यात्का
' योदि ' शब्देऽस्मिन्नेव प्रागे १७४१ पृष्ठे परिपाठिता)
नकर-नगर-न० । नगा वृक्षाः पर्वना वा सस्थस्मिन्निति नगर-
म् । पुरभेदे, " शूलिकापेशाक्षिके तृतीयतुर्वेयोरार्यक्षितौ " ॥
८ । ४ । ३२॥ इति गव्य कः । ' नगरं । नकरं ' प्रा० ४ पाद ।
नकभिरा-नासिकाभिरा-स्त्री० । आणशिरायाव, "खुलुखु
नकभिरा । " को० ११४ गाथा ।
नवल-नल-पुं० । करुदे, "सेवाऽऽदी वा" ॥ ८ । ३ । एए ॥
इति क्खिभवम् । प्रा० २ पाद । जी० । औ० । दे० मा० ।
" नक्का महा करुदा । " को० १०६ गाथा ।
नवल-नल-पुं० । उयोतिक्कनेदे, ६० प० । स्या० । जं० ।
" रिक्कं डकु नक्कत्तं " । को० २६ गाथा । सु० प्र० । चं० प्र० ।
(विस्तरतो स्यात्का ' नक्कत्त ' शब्देऽस्मिन्नेव भागे १७६०
पृष्ठे मता)
नगोह-न्योष-पुं० । पदे, प्रहा० १ पद । नि० च्चु । " नमो-
हं वदवक्का । " को० २३७ गाथा ।
नह-नाथ-न० । चले, ज्ञा० १ सु० १ प्र० । सु० । जं० । रा० ।
" नहं ज्ञासं तंनवं " । को० १६६ गाथा । (अस्व द्वाविशने-
दाः ' घृष्ट ' शब्देऽस्मिन्नेव प्रागे १७९७ पृष्ठे दक्षिताः)
नह-नह-पुं० । नाटकानां नाटयतिरि, ज्ञा० १ सु० १ प्र० । " न-
डो कुसलिषो " । को० २७२ गाथा । (अस्व भेदी ' गड ' श-
ब्देऽस्मिन्नेव प्रागे १८०४ पृष्ठे दक्षिणी)
नक्षि-नक्षि-न० । विरमिष्यते, ज्ञा० १ सु० १ प्र० । " जू-
रिंभं उतमिभ्रं नकिभ्रं " । को० १९६ गाथा ।
नचंवर-नक्षर-पुं० । नके नक्तं वा चरतीति नक्षरः । रा-
सुले, वीरे, विदाले च । " क-ग-च-ज-त-द-प-य-वा ' प्रायो
लुक् " ॥ ८ । १ । १७७ ॥ इति कलुक् । " नचं चरो " प्रा० १ पाद ।
नक्ष-न-पुं० । नञ-पुं० । नञ-पुं० । " नूत-त्यूवी हूः " ८ । १ ।
३१३ ॥ इति ह्वा इत्यस्य स्थाने हूनदेशः । अहृषयीसूत्रेऽप्ये,
प्रा० ४ पाद ।
नम-नम-पुं० । हास्ये, " केली ममं च परिहासो " । को०
१६६ गाथा । " स्तमदाभिशोऽमनः " ॥ ८ । १ । ६२ ॥ इति
प्राकृते वा पुंसस्य । ' नमोः ' परिहासे, केली च । प्रा० ४ पाद ।

नम्मया

नम्मया-नर्मदा-की० । विष्णुकाव्यनिर्णयार्थं प्रसिद्धनद्याम्, " मेघसङ्कथा च नम्मया रेवा । " को० १३० गाथा । आच० ।

नञ्जया-की० । श्रीकव्ये, नमनयोस्तथायाम्, ज्ञा० २२ द्या० ।

नयण-नयन-न० । प्रायणे, आ० म० १ अ० १ अक्षर । निवेश-ने. पं० सं० ४ द्वार । नेत्रे, " अक्षिज नययं च लोचनं निचं । " को० १११ गाथा ।

नययजज्ञ-नयनजज्ञ-न० । नेत्रजज्ञे, " यन्मं वाहो च नयनज-ज्ञं । " को० ११२ गाथा ।

नयया-की०-नयन-न० । " वाग्भयथेयचनःस्थाः " ॥ ७ । १ । ३३ ॥ इति नयनशब्दस्य प्राकृते स्त्रीत्वमपि । 'नयया-नययाद्' । प्रा० १ पाद ।

नर-नर-पुं० । पुरुषे, आ० १ पाद । आच० । आ० म० । " प्र-भुषा नरा मनुस्वा, मरुवा तह मायवा पुरिसा । " को० १० गाथा । (नराणां निदाः ' नर ' शब्द-रस्मिन्नेव आगे १६३ वृत्ते उक्ताः)

नरयाह-नरनाथ-पुं० । राजनि, " नरनाहो पत्न्यो निवो रा-या । " को० १०० गाथा ।

नल-नर- " रलोऽर्थो " ॥ ७ । ४ । २७ ॥ इति प्रागध्यां रस्य ङः । नले, प्रा० ४ पाद ।

नलय-नल्लक-न० । कमलतन्तौ, " नलयं शर्मन्वयं हलीरं च । " को० १४३ गाथा ।

नल्लिय-नलिन-न० । कमले, " अंबुसहं सयसचं, सरोसहं पुं-हरीश्रमरविहं । राईवं तामरसं, मधुपलं पंकजं नलिनं ॥ १० ॥ " को० १० गाथा । (मलय बहवोऽर्थाः ' ललिय ' शब्दे-रस्मिन्नेव आगे १७३ च वृत्ते दृशिताः)

नल्लिणी-नल्लिनी-की० । कमलस्त्रिया, " निल्लिणी नल्लिणी कव्यनिवी य । " को० १४४ गाथा । पत्निकाया, ज्ञा० १ पु० १ अ० ।

नल्लरंग-नल्लरुम-वि० । " रलयं च नल्लरंगं । " को० १६१ गाथा ।

नल्लरि-अव्य० । शीमे, " सल्लरहं नल्लरि च कु-लि क्कलि सल्ल-सलि इक्कल्लरिचं च । आदिहपिचं-निक्कल्लय, अतक्किकमं त-क्कचं सल्लसा ॥ १७ ॥ " को० १७ गाथा ।

नल्लसिद्ध-नल्लसिद्ध-वि० । नमस्कारकर्तारि, " ओवाहसं न-ल्लसिद्धं । " को० १२३ गाथा ।

नल्ल-नल्ल-पुं० । पाणिपादजे, प्रथ० ४-द्वार । " नक्का नल्ल करक्का । " को० १०६ गाथा ।

नल्लस-न० । आकाशो, पदार्थिकादि- " अं अय्यं अंतरीक्कचं, बोसं नल्ल-अंवरं गयणं । " को० १२७ गाथा ।

नल्ल-नाक-पुं० । स्वर्गे, " तिथिचपं तह सुप्रासो बोम्मो । " को० ६१ गाथा ।

नल्ल-वि० । अयवृत्ते, प्रा० ४ पाद ।

नल्ल-नल्ल-अव्य० । " इवाये मं-नल्ल-नाह-नाह-अयि-अव्यवः " ॥ १ । ४ । ४४ ॥ इति इवाये ' नाह ' आदेशः । " बल्लयावलिक्क-कजमयं च अव्य उक्कमुम जाह । बल्लयिपरहमदाहक्क, पाह

गयसेह नाह ॥ १ ॥ " नायिका बल्लयावलिक्कमयनयेम जल्लयुक्का याति । " नाह " उभेयने-बल्लजिपरहमदाहक्कस्य स्ताचं गये-वयतीत्यर्थः । प्रा० ४ पाद ।

नाम-नामन्-न० । अन्वयोपाय कृते पदार्थानां संज्ञायाम्, " स-का गुचं च नाम अमिहायं । " को० १११ गाथा । (नामो नेदर ' याम ' शब्दे-रस्मिन्नेव आगे १७७ वृत्ते दृशिताः)

नारी-नारी-की० । नरस्त्रिया, वृ० ४ व० । " पुरिसाणां ने अथां परिसो अरी अयि ति नारी उ । " तं० । (व्याख्या ' पारी ' शब्दे-रस्मिन्नेव आगे २०३ वृत्ते गता)

एकार्थिकादि- " रामा रमणी सीमं-तिथो बल्ल यामलोचनया विजया । महिषा सुवर्गे अथला, निष्ठावयो चंगया नारी ॥ १२ ॥ " तजरे-रप्येकार्थिकादि- " सच्यंदा उद्दामा, निरभसा मुक्कास विलंक्कयवा । निरवमदा य सहरा, निरंकुसा कुंति अय्यवसा ॥ १३ ॥ " को० १२-१३-गाथा ।

नाह-नाह-पुं० । कूलारे, को० १२२ गाथा । दे० ना० ।

नाल्लिअ-पूह-वि० । " श्रीसा-रस्मिन्नां बहिष्सा-रस्यः " ॥ ८ । ४ । ४२३ ॥ इत्यनन्तवृत्तेषु मुहस्य नास्मिन्ना-रस्येः । सूक्ष्मे, भास्त्रे, जने, प्रा० " जो पुणु ममाह जि कलफसिह्वअच, चित्तं हेह न दम्मु न कण्ड । र-न-व-जमिक कम्मगुण्णालिउ, चराहं जि कौणु गुणह सो नाल्लिउ ॥ १ ॥ " यः पुनममस्वेच (कलफसिह्व-अउ) व्याकुर्त्तान्तः सव् चिन्मयति-दुम्मं न द्वाति न कयकम, स मुहो रतिवशेन पुनमणीमः सव् करामोडालितं कुतं अणुं एह एच गुणवति, चास्यतीरय्याः । प्रा० ४ पाद ।

नाल्लिआ-नादिका-की० । समयनियामके-व्यवस्थिते, " ना-दिका आदिका " को० २७२ गाथा । उयो० । अणु० । (ना-लिका किममायेत्यादि सवां बक्कयता ' आदिका ' शब्दे-रस्मिन्नेव आगे २०४ वृत्ते गता)

नाल्लिका-की० । तासा-रस्मिन्नेव आगे २०४ वृत्ते गता ।

नावह-नावह-अव्य० । इवाये, " इवाये मं-नल्ल-नाह-नाह-अयि-अव्यवः " ॥ १ । ४ । ४४ ॥ इति इवाये ' नाह ' आदेशः । " वेक्के-विणु मुहु विचयवहो, दीहरनयन नशोणु । नावह मुक्कमण्ड-रमरिक्क, अज्जनि पचीसह सोणु ॥ १ ॥ " नावह शब्दे-रस्मिन्नेव आगे २०३ वृत्ते गता ।

नास-नाथ-पुं० । आमाये, प्रत्या० ३ अक्षराः । (अर्थ्य जेदप्रति-पाद्वं ' वास ' शब्दे-रस्मिन्नेव आगे २०३ वृत्ते गता)

नासि-नसा-धा० । विष्-विधाते, " स्वराणां स्वराः " ॥ ७ । ४ । २३ ॥ इति ह्रस्वाकारस्थाने दीर्घाऽकारः । प्रा० ४ पाद ।

नास-नस्यति-आ० । " नस्यतिउ-नासव-द्वारव-विषयना-स-पलावाः " ॥ ८ । ४ । ३१ ॥ इति नस्येयंनस्य नासा-शब्देः । ' नासह । नासयति । प्रा० ४ पाद ।

नासा-नासा-की० । शालग्रहणेति, " नासा आणं शीषा । " को० १११ गाथा ।

निर्ग्रथ

निर्ग्रथ-नितम्ब-पुं० । कटिपद्मात् शब्दो, कटकं च । बाब० ।
‘रत्नसिन्धुं निर्ग्रथी०’ । को० ११५ गाथा ।

निर्ग्रथिया-निर्ग्रथिनी-स्त्री० । शिखायु, को० १२ गाथा ।
(अर्थेकार्थिकानि ‘वारी’ शब्दे यतानि)

निर्ग्रथण-निर्ग्रथन-न० । परिधाने, कौ० । जीवा० । उत्त० ।
कटीवस्त्रं, “आय शिखायं कटिज्ञं, निर्ग्रथनं साधुत्वं च परि-
हृत्यं ।” को० १६ गाथा ।

निर्ग्रहण-निर्ग्रहण-वि० । गोत्राऽकारे, “वेढाल-निर्ग्रहण-
वददुर्गात् परिमंजलतयागम् ।” को० ८४ गाथा । दे० मा० ।

निर्ग्रमणमसाहा-निर्ग्रमणमसाहा-स्त्री० । स्वग्रमणसंसाहा-
य, “विगमथं निर्ग्रमणसहाहा ।” को० २४७ गाथा ।

निर्ग्रथ-निर्ग्रथ-वि० । ‘विग्रथवृन्दारके वा’ । टा० । १३२ ॥
इति श्रुतं वहा । ‘विग्रथं । निर्ग्रथं ।’ इति, प्रा० १ पाठ् ।

निर्ग्रथ-निग्रथ-वि० । निग्रथिते, “निग्रथ निर्ग्रथं सास्यं ।” को०
१६० गाथा । सुच० । वृ० । (‘निग्रथ’ शब्देऽस्य बहुव्येकार्थि-
कानि (१३३) गाथाऽर्धे प्रतिपादितानि)

निर्ग्रह-वि० । स्वकार्ये, “अप्युल्लवं निर्ग्रहं ।” को० २३१
गाथा । आच० ।

निर्ग्रह-निर्ग्रह-पुं० । समुदाये, को० १८-१९-गाथा । (अर्थे-
कार्थिकानि ‘निर्ग्रह’ शब्दे बहुव्यये)

निर्ग्रहिलि-निर्ग्रहित-वि० । बर्के, “बर्कं संदाणिकं निर्ग्रहि-
तं च ।” को० १६७ गाथा ।

निर्ग्रण-निर्दान-न० । आधिकारणे, को० १७६ गाथा । (अत्र
विशेषः ‘गियाण’ शब्देऽस्मिन्नेव भागे २०६४ वृष्टे गतः)
निर्वाचिन्ना-निकुञ्चित-वि० । संकुचिते, “संकांचिन्नं निर्वा-
चिन्नं ।” को० १८६ गाथा ।

निर्ग्रथ-निग्रथ-वि० । कुण्ठे, “अथवा निर्ग्रथा कुलसा, उषा
विडला बुधा य पत्नः ।” को० ६० गाथा । (प्रत्य शब्दस्य
बह्वर्थ्याः । ‘निग्रथ’ शब्देऽस्मिन्नेव भागे २०७७ वृष्टे दीर्घाः)

निग्रुण-वि० । निग्रमणुष, विद्यो० ।

निर्ग्रथ-निकुरम्ब-पुं० । समुद्रे, एकार्थिकानि । “उत्पेको उ-
पीला, उकरो पदयो गणो पयोरो । श्रोहो निग्रथो संघो, सं-
घाश्रो संहरो निग्रथो ॥ १८ ॥ संघोहो निग्रथो, भरो विहा-
का ।” को० १८-१६-गाथा । कौ० । १० । जी० ।

निर्ग्रथ-निर्ग्रथ-वि० । निर्धरे, “निर्ग्रथला निर्ग्रथ, निग्रु-
ष्ठा निर्ग्रथवा अकरुणा य ।” को० ७३ गाथा । पं० व० । (अ-
र्थे अरुणं ‘निर्ग्रथ’ शब्देऽस्मिन्नेव भागे २०२२ वृष्टे ऊ-
ह्वयम्)

निर्ग्रथ-निर्ग्रथ-वि० । ‘निर्ग्रथय’ शब्दार्थे, को० २४०
गाथा । दे० मा० ।

निर्ग्रथ-निर्ग्रथ-वि० । ‘निर्ग्रथय’ शब्दार्थे, “निर्ग्रथं
निर्ग्रथं च निर्ग्रथयत् ।” को० १६३ गाथा ।

निर्ग्रहण-निर्ग्रहण-न० । बादकारके वादी प्रतिपादा दीये
१६४

निर्ग्रहणे तन्निग्रहस्थानम् । सुच० । १ वृ० १२ वृ० । वदित्वञ्च-
नायंके प्रातःकालाह्वाये, स्वा० १ जा० । विद्यांतपान्तिः, अग्रति-
पत्तिश्च निग्रहस्थानम् । तत्र विप्रतिपासः साधनात्संसाध-
नस्य कर्तुं पयाभासे च दूषणमुक्तिरिति । अग्रतिपत्तिः साधन-
स्थादप्यं, दूषणस्य वासुदरस्यम् । तत्र-निग्रहस्थानं प्रातिपत्ति-
विषय । गद्या-प्रतिज्ञाहानः १, प्रतिज्ञाऽन्तरम् २, प्रतिज्ञावि-
रोधः ३, प्रातिज्ञासंख्याः ४, हेत्वन्तरम् ६, अग्रतःकालः ३, नि-
ग्रथं ७, अविज्ञानार्थकम् ८, अग्रार्थकम् ६, अग्रतःकालम् १०,
न्यूनम् ११, विक्रमम् १२, पुनरुक्तम् १३, अवनुनायकम् १४,
अज्ञानम् १५, अग्रतिमा १६, निक्षेपः १७, मतलुका १८, पर्थे-
न्यूनार्थकम् १९, निरनुयां उपानुयायः २०, अग्रतःकालः ३, १,
हेत्वाभासाः ३, २, १ । तत्र १-हेत्वाभासां कान्तिकोक्ते प्रतिपद्यन्तर्धमे
स्वच्छात्तेऽप्युपपन्नः प्रातिज्ञाविनाशो निर्ग्रहस्थानम् । यथा-
अतिशयः शब्द ऐन्द्रियकर्त्तव्यं अटवादिनिर्ग्रहात्प्राप्तय वा-
दी बह्वृ पद्य सामाम्येऽप्येन्द्रियकमपि निष्पद्यन्ति हे-
तावैकान्तिकोक्ते यथेयं न्यून-सामान्यबह्वृ अटोऽपि निरयो
भवति । स पथं न्यूनः शब्दाऽनित्यप्रतिज्ञां जहात् १ ।
२-प्रतिज्ञात्वात्प्रतिषेधे परेण कृते तस्यैव अस्मिन् अग्रतः स्त-
रणीयमभिदधतः प्रातिज्ञान्तरं नाम निर्ग्रहस्थानं प्रातिपत्तिः अ-
नायः शब्द ऐन्द्रियकर्त्तव्यस्यैव तथैव सामान्येन व्यभिचारे
चोदिते यदि न्यूनार्थक सामाम्येन्द्रियकं नित्यम्, तत्र स-
र्वगतम्, अग्रतःकालस्य शब्द इति । तद्विदं शब्दे प्रातिप-
त्यलक्षणपूर्वप्रतिज्ञाः प्रातिज्ञान्तरं नाम निर्ग्रहस्थानं प्रातिपत्तिः नि-
ग्रहस्थानम् । अन्वया दिशा शेषाद्यपि विश्रुतिर्होयानि २ ।
स्था० । (३- प्रतिज्ञाविरोधविषयत्वम्- ‘पर्यायविरोह’
शब्दे) । (४- प्रतिज्ञासंख्याविषयत्वम्- ‘पर्यायसंख्या’
शब्दे पञ्चमनामे दीर्घव्ययम्) । (५- हेत्वन्तरस्याव्य-
‘हेतुअन्तर’ शब्दे ऊह्वयम्) । (६- ‘प्रकृतात्वाद्यन्त-
रित्यन्वयार्थेऽप्यन्तरम् ७ ” । गौ० सू० । यथोक्तस्यै
पक्षप्रतिपक्षपरिग्रहं हेतुनः साध्यसिद्धौ प्रकृत्यायं न्यूनार्-
थकः शब्दोऽप्येवार्थादि हेतुः । हेतुनाम हिनोत्पत्तौ हेतुनि-
प्रत्यये कृदन्तपदं, पदं च नामाऽऽव्यातोपसर्गनिपाताः । अतिशे-
षस्य क्रियाऽन्तरयोनाद्विग्रहस्थानाकारुपः शब्दो नाम, क्रियाकार-
कसमुदायः कारकसंख्याविशिष्टाकारिकाकारणानिधायक्याव्या-
नं, भाष्यप्रेमार्थं च कार्यानिधायनार्थिद्वयोमेवार्थविग्रहस्थान-
रुपः निपाताः, उपलब्धयामाः क्रियावद् व्योतका उपसर्गो ह-
त्येवमादि, तद्योन्तरं वेदितव्यमित्ति । मा० । (अर्थ-
‘अन्तर’ शब्देऽपि, प्रथमनामे ४०७ वृष्टे कश्चिद्व्य-
व्यसित्ति) (७- निरर्थकविषयत्वम्- ‘निरर्थक’ शब्दोऽपि
२७७५ वृष्टे बहुव्यये) (८- ‘परिप्रेष्यतिवादिभ्यं चिरनिदि-
तमप्यविज्ञातमविज्ञातार्थम् ९ ” । गौ० सू० । यथाप्यं परिप्रेष्य,
प्रतिपादिना च चिरनिहितमपि च विज्ञायते निरुपशब्दम-
तीतप्रयोगमतिदुर्गो, आदितमित्येवमादिना कारकत्वं तद्विज्ञातम-
विज्ञातार्थमसाधयंसंश्रवणाव प्रयुक्तमिति निर्ग्रहस्थानम् । जा० ।
(सूत्रस्याऽस्य वृत्तिर्ग्रन्थतोऽवसेवा) । (६- “पीषोपयाथावाह-
तिसंवाद्येऽप्यन्तरम् १० ” गौ० सू० । यत्रानेकस्य पदस्य, वा-
क्यस्य वा दोषोपयेयावन्वययोगो भास्तीत्यस्यऽन्वयकार्थकत्वं प्रकृते,
तत्समुदायोऽवसेवायावावर्थावकम् । यथा-इहा दादिमानि, पञ्च-
पाः, कुतश्चनञ्जानिं पञ्चसिद्धयः, अथ दीकमेतव कुतःपायः, वाक्यं,
तस्याः पित्तं अग्रतिशरीर इति । मा० । (अर्थार्थं वृत्तिर्विनाश्या)

निसंस-वृत्त-वि०- "शयोः सः" ॥ ८। १। २६० ॥ इति
 शब्द सः । "निसंसो" । नृपाचार्येण, प्रा० १ पाद । कुरे, को०
 ७३ माथा । (अस्य पर्यायाः निःशिवः शब्दं यनाः)
 निसा-निशा-की० । रात्री, हरिनामा, वृ० ५ उ० । बाच० ।
 निसाशब्दपर्यायाः- "रथनी विहायरी स-श्वरी निसा ज्ञामिषु
 दाई" । को० ४७ माथा ।
 निसाशब्द-निशाशब्द-पुं० । रात्रिचरे, "इः सदादौ वा" ॥ ८।
 १। ७३ ॥ इति इत्यपक्षे-निसाशब्दो । प्रा० १ पाद । बाच० ।
 "अथनो ययुतिः" ॥ ८। १। १०० ॥ इति ययुनो 'निसाय-
 रो' । अस्य प्राथिकत्वपक्षे-निसाशब्दो । प्रा० १ पाद ।
 निसाविश्व-निशामित-वि० । आचिते, को० १२४ माथा ।
 निनामिप्रय-निष्ठावितृ-वि० । आकणिते, "निसुभं आयाधि-
 चं निष्ठाविश्व" । को० १८४ माथा । दे० ना० ।
 निनायंश-निशागत-न० । तीक्ष्णधारविशिष्टे, "अन्यायं
 निसायंते" । को० २१० माथा ।
 निनाय-निशात-वि० । तीक्ष्णोक्तये, "तिष्यान्नश्च निसां" ।
 को० २०० माथा ।
 निनाय-निशाकर-पुं० । चन्द्रे, "इं निसायरो सप्त-दशो वि-
 दू गहवर्षे रथयिनाहो । प्रथमसुषो हिमयरो, रोहिणिरथो
 कसो ऋहो ॥ ४ ॥" को० ५ माथा । रात्रिचरे, बाच० । "क-
 वाच०" ॥ ४। १। १७७ ॥ इत्यादिना कर्त्तार्ये "अथनो ययु-
 तिः" ॥ ८। १। १०० ॥ इति ययुतः । "निनायरो" प्रा० १ पाद ।
 निनीड-निशीथ-पुं० । "निशीथयुगिभ्यां" ॥ ८। १। २१९ ॥
 इति शब्द दो वा । 'निसीदां निसीदां' अदराथे, रात्रिमात्रे
 च । प्रा० १ पाद ।
 निसुभ-निसुत-वि० । आकणिते, "निसुभं आयाधिचं निसा-
 निश्व" । को० १८४ माथा । दे० ना० ।
 निसुदिभ-जत-वि० । भारतने, "निसुदिभं अकृतभरोयुषं" ।
 को० ११४ माथा ।
 निसुक्-निसुद-वि० । कुत्रे, "अस्यैव यामि निसुक् च ।"
 को० १९४ माथा ।
 निमेट-निषय-पुं० । "निषयदेहः" ॥ ४। ४। १३४ ॥ इति
 निषयदेहोक्तयो वा । इत्यकह, निसुद-वि० । प्रतिषेधे, प्रा० ४ पाद ।
 निस्स-निर्वि-वि० । निषेधे, "रोरो अकिकणो कुम्भोहो इ-
 रिहो व दुग्धो विस्सं ।" को० ३५ माथा ।
 निस्मोधि-निःश्रे-की० । अथिरोहयाम्, "अथिरोहगिष्ठा
 च निस्सेणी ।" को० १३० माथा ।
 निह-निभ-न० । कुत्रे, "उसं अथयसो निहं च निभं" । को०
 १४२ माथा । सहस्रं, आ० ३० १ अ० । मायित्, सूत्र० १ सु० ६
 न० । कोषाऽऽदिभिः पीडिते, सूत्र० १ सु० २ अ० १ उ० । आ-
 ध्यानस्थाने, सूत्र० १ सु० ५ अ० ३ उ० ।
 स्निह-वि० । रागावते, आ० १ सु० ४ अ० ३ उ० । राग-
 द्वेषयुक्ते, आ० १ सु० ४ अ० ३ उ० । ममत्सहिते, सूत्र० १
 सु० २ अ० २ उ० ।
 निहुक्-निहन-न० । प्रापत्यगे, "एकयो निहनं नाको" । को०
 १९७ माथा ।

निहुय-निहुवे-वि० । मारिते, उच० १२ अ० । आभरिपुवि-
 रिम्बकवाचकमनिहंशमाने, आ० १ सु० ४ अ० ३ उ० ।
 "निहुयं निवृत्तं" । को० २४० माथा ।
 निहस-निकृष-पुं० । "निकृष-स्फटिक-विहृते इः" । ८। १।
 १२६ ॥ इति कस्य इः । प्रा० १ पाद । "शयोः सः" । ८। १।
 १६० ॥ इति पस्य सः । प्रा० १ पाद । कृपहृतेऽन्त्यायाम्, प्र-
 ङा० १७ पद २ उ० । "निहसो कसो" । को० १६३ माथा ।
 निहाश-निघात-समूहे, को० १६ माथा । दे० ना० । (अस्य-
 पर्यायाः 'निहवंश' शब्दे यताः)
 निहालित-निभासित-वि० । इष्टे, "सम्भविष-विह-पुलाह-
 अ-निधन्निष्ठादि निहालित-अध्यामि ।" को० ७८ माथा ।
 निदिश-निहित-वि० । स्थापिते, "निमित्तं निदिशं च निदिश-
 सं" । को० १२३ माथा । नि-धा-कः । "सेवाश्री या" ॥ ८। १।
 २। २६ ॥ इति तद्विषये वा । निहिले । पङ्क्त-तो सौपः । प्रा० २
 पाद । निहितं, पञ्चा० १० विष० ।
 निहिनय-निधिनय-पुं० । कुत्रे, "वेससयो निहिनयो, ज-
 क्क्याहिवर्षे कुत्रे य ।" को० २५ माथा ।
 निहुड-निधुत-वि० । "उदयादौ" । ८। १। १३१ ॥ अतु-
 इत्यादिषु शुभेषु आदेशेन उदायम् । प्रा० १ पाद । तदर्थमनु-
 चिते, सूत्र० १ सु० ८ अ० । निध्यापारे, सू० ३ अ० । निःश्वेत्, उच०
 १ अ० । असंजान्ते, कायांश्चया उच्यते, इत्य० ६ अ० ।
 "मसिषं सौम्यं मन्त्रं, मन्त्रं मन्त्रं ज्ञेयं, मन्त्रं च । नि-
 हं निहुडं सहरं, नोसथ मन्त्रं धामि ॥ ३ ॥" को० १५ माथा ।
 निहेलाय-निलय-पुं० । "गोष्ठाऽऽयत्" ॥ ८। १। १७४ ॥
 इति निलयकाले "निहंश्व" आदेशः । सूत्रे, आ० २ पाद ।
 "अथनं चर-मासासा, निलयं यदहो निहेलणमगारः" ।
 को० ४६ माथा ।
 नीह-नीत-वि० । गते, "हिमं नीमं" । को० २६७ माथा ।
 नीच-वि० । अत्यन्ताननकपरे, उच० १ अ० । उच्यते। परि-
 ते, स्या० ३ अ० ४ उ० । अनुयं, अ० ३ अ० १ उ० । निम्ने,
 नि० सू० १ उ० । नीचेः स्थाने, मालाऽऽदि०, उच० १ अ० ।
 "अहमा इत्या व पापया नोषा" । को० १०३ माथा ।
 निय-वि० । सदाऽऽवस्थायां, स्या० १० अ० ।
 नीच-नीच-वि० । अत्यन्ताननकपरे, उच० १ अ० । उच्यते। परि-
 ते, स्या० ३ अ० ४ उ० । अनुयं, अ० ३ अ० १ उ० । निम्ने,
 नि० सू० १ उ० । नीचेः स्थाने, मालाऽऽदि०, उच० १ अ० ।
 "अहमा इत्या व पापया नोषा" । को० १०३ माथा ।
 निय-वि० । सदाऽऽवस्थायां, स्या० १० अ० ।
 नीच-नीच-वि० । अत्यन्ताननकपरे, उच० १ अ० । उच्यते। परि-
 ते, स्या० ३ अ० ४ उ० । अनुयं, अ० ३ अ० १ उ० । निम्ने,
 नि० सू० १ उ० । नीचेः स्थाने, मालाऽऽदि०, उच० १ अ० ।
 "अहमा इत्या व पापया नोषा" । को० १०३ माथा ।
 नीह-नीह-न० । कुलावे, "निहुं नीमं कुलावे च ।" को०
 १२६ माथा । प्रा० ।
 नीलि-नीलि-वि० । गते, "निकारिभं नीलिभं" । अत्य-
 रूप्य वयाय शब्दः । अत्यन्ताननकपरे तु- "नीलिभ" इत्येव लकार-
 ऽऽकांक्षां अविष्यतीति विशेषः । को० १७६ माथा । स्वस्थानं
 प्रापिते, प्रा० १ सु० १६ अ० । उच० । सूत्र० ।
 नीरंगी-नीरङ्गी-की० । शिरोऽभ्युपगमे, "नीरंगी भंगुहः" ।
 को० ११६ माथा । दे० ना० ।

—१३ इति १३—

श्रीमत्सौधर्मवृद्धत्तपागच्छीय—कलिकालसर्वज्ञकल्प-सर्वतन्त्रस्वतन्त्र-

जैनश्वेताम्बराचार्य श्री श्री १००८ जहारक-

श्रीमच्छिजयराजेन्द्रसूरीश्वरमहाराज विरचिते

शब्दसङ्गलनारम्भके “ श्री अभिधानराजेन्द्रकोषे ”

चतुर्थो भागः समाप्तः ।

वीर सेवा मन्दिर

पुस्तकालय

क्रमांक 020 ए स्तार

लेखक श्री वि. जयराज प्रसादी

शीर्षक श्रीमद्भगवद्गीता

संख्या 1 क.म.सं. 28.6 ए